THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

Critical Edition

Vol. VI

SHARAN BOOK DEPOT
INDOLOGICAL BOOKSELLER
Galta Road, JAIPUR-302

THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

CRITICALLY EDITED FOR THE FIRST TIME

Board of Editors

1 SHRI N K VAKIL, Vice-Chancellor,
M S University of Baroda (Chairman)
2 DR HANSABEN MEHTA (Vice-Chairman)
3 SHRI P C DIVANJI †
4 DR P L VAIDYA
5 PROF K C CHATTOPADHYAYA
6 PROF. G. C JHALA
7 PRINCIPAL D R MANKAD†
8 DR P M MODI
9 DR B J SANDESARA, Director, O I (*ex-officio*)
10 DR. U P SHAH (Secretary and General Editor)

Board of Referees

(1) DR S K. BELVALKAR†, Poona
(2) MM DR P V KANE, Bombay
(3) DR. S. K DE†, Calcutta
(4) REV. FR. DR. C BULCKE, Ranchi (Bihar)
(5) PROF VISHVABANDHU SHASTRI, Hoshiarpur.
(6) DR V RAGHAVAN, Madras
(7) PROF SIR H W BAILEY, Cambridge (England)
(8) DR W KIRFEL†, Bonn
(9) DR W RUBEN, Berlin
(10) DR. L RENOU†, Paris
(11) DR V PISANI, Milan (Italy)
(12) DR. F EDGERTON†, LARAMIE, WYOMING, U S A.

Published under the Authority of the Maharaja Sayajirao University of Baroda

ORIENTAL INSTITUTE

Baroda (India)

1971

THE YUDDHAKĀṆḌA

THE SIXTH BOOK OF THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

The National Epic of India

Critically edited

by

Dr. P. L. VAIDYA, M.A. (Cal), D.LITT. (PARIS),

Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages,
Nowrosjee Wadia College, Poona
Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department of Sanskrit and Pali,
Banaras Hindu University

Sometime Director, Mithila Institute of Research, Darbhanga,
Editor, Karnaparvan, Ayodhyākānda, Harivamśa.

General Editor, Critical Edition of the Mahābhārata,
Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona.

Oriental Institute

Baroda (India)

1971

All rights reserved

Printed by R J Patel, Manager, The Maharaja Sayajirao University of Baroda Press (Sadhana Press), near Palace Gate, Palace Road, Baroda, and published by Prof. B J Sandesara, the Director, Oriental Institute, Baroda, 1971

CONTENTS

	PAGE
PREFACE	VII – VIII
EDITORIAL NOTE	IX – XI
ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS	XII
INTRODUCTION	XIII – XXXVII
CONCORDANCE	I – CXV
CONTENTS OF THE YUDDHAKĀNDA	CXVII – CXIX
TEXT AND CRITICAL APPARATUS	1 – 885
APPENDIX I (Nos 1–76) (Additional Passages)	887 – 1102
ERRATA AND CORRIGENDA	1103 – 1109

PREFACE

It is a matter of great pleasure for us to place before the world of scholars, the Critical Edition of the Yuddhakānda of the Rāmāyana of Vālmīki. This kānda has been published in 3 Fascicules, the first one was published in 1967, the second in 1969 and the third in March, 1971. We are glad to note that this kānda is completed according to schedule before March, 31st 1971

We are thankful to the University Grants Commission for their financial assistance (two-thirds of the expenses) and the Gujarat State Government for their assistance of 20% of the expenses And we hope that both the U G C. and the State Government will continue to assist the M. S. University of Baroda and this Institute till the whole of Uttarakānda and the Pratīka-Index of all the Kāndas of this Critical Edition are printed and published.

I am especially thankful to Prof Dr. P. L. Vaidya, the learned Editor of this kānda, whose versatile scholarship and experience of the Critical Editions of the Mahābhārata, the Harivamsa as well as the Ayodhyākānda of Rāmāyana are well-known to the world of scholars. Prof. Vaidya has been, from the very beginning, our chief friend and guide in this project of the Critical Edition of the Rāmāyana and even at the age of 80 with gradually failing health he had undertaken the task of the Critical Edition of Yuddhakānda which is now brought to a successful end Unfortunately, for the last few months he has not been keeping well and hence he has been unable to append his Critical Notes to this kānda We postponed the publication of third fascicule for about a month in the hope that Prof Vaidya's health would improve so as to enable him to write out his Critical Notes

As and when Prof Vaidya is able to write the notes, they will be printed and published as an Appendix to our next Volume

It would be interesting to note the following remarks of Prof. Vaidya (Vide, his Intro. p. XXIX)—" I believe that the original Rāmāyana consisted of three Kāndas only, viz , the Ayodhyākānda, Aranyakānda and Yuddhakānda. Later the Ayodhyākānda got split up into Bāla and Ayodhyā, and Aranyakānda into Aranya, Kiskindhā and Sundara Kāndas, making a total of six Kāndas with a supplement (षट्काण्ड सोत्तरम्)"

Some verses at the end of Sarga 14 of Bālakānda, Lahore ed., in North-western recension, are almost repeated at the end of Bālakānda and the Sargas between Sarga 16 (our Cr. ed of Bāla-kānda) and the beginning of Ayodhyā including especially the Visvāmitra episode could have been added later. (cf. Lahore ed , Bālakānda, pp 154 ff. Sarga 14, vv. 20 ff. with Sarga 72, vv. 9-16 p 488 f.) The evidence of our MSS. Ś1 D1–3.5 7.9.12.13 of Bālakānda, referred to above, will demonstrate this Thus most of the Bāla after Sarga 17 (of Critical Edition) is a later addition.

A Palm-leaf MS. No L. 652 of Kerala University Library contains text of Yuddha and Uttara kāndas only The colophon at the end of Yuddhakānda reads as follows.—

इत्यार्षे श्रीरामायणे आदिकाव्ये श्रीवाल्मीकीये श्रीमद्युद्धकाण्डे रामाभिषेकप्रकरणे राज्याभिषेकमहोत्सवो नाम [शताधिक] एकत्रिंशत्सर्ग । श्रीरामाय नम । युद्धकाण्ड समाप्तम् । इडालिकुलसम्भवेन वरदराजेन वाल्मीकिना सुशोधित पाठमुद्धृत्य विवेकतिलक नाम व्याख्यान कृतवान् तद्व्याख्यानपाठोयम् । रामायणं समाप्तम् ।

अक्षर यत्परिभ्रष्ट मात्राहीन तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वास कस्य नास्ति व्यतिक्रम ॥
तृणकण्डुलवविष्णुशर्म्मणा लिखित पुस्तकमिदम् ।

At the end of Gorresio's edition of Yuddhakānda which follows the N E. recension of the Rāmāyana, it is printed as follows —

इत्यार्षे रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसाहस्र्या सहितायां युद्धकाण्ड समाप्त ॥ रामायणं समाप्त ॥

Thus there was a tradition that Rāmāyana ended with Yuddha and that Uttara was a supplement

It is not necessary here to go into details of this problem since it has been generally agreed that most of the Bāla and Uttarakāndas are later

I am also thankful to the Vice-Chancellor, M. S University of Baroda, and the Director, Oriental Institute, Baroda, who are taking keen interest in the progress and completion of this project

I am thankful to all the members of the staff of the Rāmāyana Department without whose sincere cooperation the work of publication would not have continued so nicely. I am especially thankful to Shri R J Patel, Manager, M S University of Baroda Press, who has been taking special care and interest in printing of the different Volumes

Rāmāyana Department,
Oriental Institute,
Baroda
10-3-1971

Umakant P. Shah
General Editor
and
Head of the Rāmāyana Department.

EDITORIAL NOTE

The Critical Apparatus

The text of the Yuddhakānda in this edition is based upon the following 34 MSS

I N(orthern) Recension (18 MSS —ŚÑVB 11 + D 7)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

$Ś_1$ = Baroda, Oriental Institute, No 14061 Undated

$Ś_2$ = New Delhi, in private possession of Dr. Lokeshchandra, Director, International Academy of Indian Culture Unnumbered Dated Samvat 58 which is probably the Saptarsi Samvat equivalent to A.D. 1885. [This MS was obtained very recently so it was taken up for the Crit App of Yuddhakānda from Sarga 11]

(b) North-eastern Group

(i) Nepālī Version [N]

$Ñ_1$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14156 Microfilm of MS No 934 of The Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Samvat 1076 (c A.D. 1020)

$Ñ_2$ = Baroda, Oriental Institute, No 14157. Microfilm of MS. No. 905 of The Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Newārī Samvat 795 (c A D 1675).

(ii) Maithilī Version [V]

V_1 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 4. Microfilm of a Maithilī MS from the University Library, Patna Dated Śaka 1670 (1748 A.D)

V_2 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 57. Microfilm of MSS. Nos. 2, 3 & 1 of the University Library, Patna. Dated Śaka 1763 (c.A D. 1841)

V_3 = Darabhanga, Mithila Research Institute, No. 807. Undated

(iii) Bengālī Version [B]

B_1 = Baroda, Oriental Institute, No 14149 Photo-stat copy of MS. No 348 of the Bibliothèque Nationale, Paris, dated Śaka 1593 (c A.D. 1671)

B_2 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1439 (ka) Dated Saka 1720 (c.A D 1798)

B_3 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 393 Undated

B_4 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1168 Undated.

(c) Devanāgarī Composite Version. (D)

D_1 = Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No 825 of 1875–76 Dated Samvat 1830 (c.A D. 1773) (NW)

D_2 = Baroda, Oriental Institute, No 12864 Dated Samvat 1716 (c A D 1660) (NW)

D_3 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 5600. Dated Samvat 1787 (c A D 1731) (W)

D_4 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No 5 Dated Samvat 1789 (c A D 1732) (W)

D_5 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1357 Dated Śaka 1689 (c A D 1767) (S)

D_6 = Baroda, in private possession (of Late Prof G H. Bhatt) Unnumbered Dated Samvat 1832 (c A D 1776). (S) It contains the commentary of Govindarāja

D_7 = Poona, Bhārata Itihāsa Samśodhaka Mandala, No 844. Dated Śaka 1698 (c.A D 1776) (S) It contains the commentary of Maheśvaratīrtha

D_8 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No 5 Dated Samvat 1835 (c A D. 1779) (NW)

D_9 = Ujjain, Scindia Oriental Institute No 1611 Dated Samvat 1742 (c A D 1686) First fifteen sargas follow NE, the rest generally follow S.

D_{10} = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1633. Dated Samvat 1888 (c A D 1831) (S)

D_{11} = Jodhpur, Palace Library Unnumbered Dated Śaka 1636 (c A D 1715) (S) It contains the commentary Tilaka of Nāgesa Bhatt

D_{12} = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4 Undated. (NW)

D_{13} = Varanasi, in private possession (of Pandit Anant Shastri Phadke). Unnumbered. Undated (NE)

II S(outhern) Recension (16 MSS —TGM 10 + D 6)

(i) Telugu Version (T)

T_1 = Madras, Adyar Library, No. 72372 Undated.

T_2 = Madras, Adyar Library, No 75597 Undated

T_3 = Madras, Adyar Library, No 74122 Dated Śaka 1730 (A D 1808)

(ii) Grantha Version (G)

G_1 = Baroda, Oriental Institute, No 6362 Dated Kollam 993 (A D. 1818)

G_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 152. Undated.

G_3 = Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Punyavijayajī) Unnumbered Undated

(iii) Malayālam Version (M)

M_1 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 158. Dated Kollam 865 (c.A D 1690)

M_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953 Dated Kollam 817 (c A D 1642)

M_3 = Chundampatta (via Pattambi), South Malbar, in private possession (of C Chitrabhanu Nambudiri). Unnumbered Undated

M_6 = Trivandrum, University of Kerala Manuscripts Library, No 13366 Undated.

TESTIMONIA

(i) Commentaries

Cv = Commentary (Vivekatilaka) of Udāri (also Udāli) Varadarāja as in the transcript of the MS. No 11778 B of the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library, Tanjore The commentary is earlier than A D 1250 [The transcript of the MS No 3409 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras which was utilized up to Sundarakānda was rejected for Yuddhakānda since it was incomplete, containing 71 Sargas only of Yuddhakānda]

Cr = Commentary of Rāmānuja as given in MS No 14141 of the Oriental Institute, Baroda, Transcript of MS No 8214 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras Undated.

Cm = Commentary of Maheśvaratīrtha (D_7) as given in MS No 844 of the Nasik Patwardhan Collection deposited at the Bhārata Itihāsa Samśodhaka Mandala, Poona Dated Śaka 1698 (c A D 1776)

Cg = Commentary of Govindarāja as given in MS (Dr) of Late Prof G H. Bhatt, Baroda Dated Samvat 1832 (c.A D. 1776)

Ck = Commentary (Kataka or Amrtakataka) of Katakayogīndra (alias Mādhavayogin) as given in MS No 13221 of the Oriental Institute, Baroda; Transcript of MS No 8977 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, Undated

Ct = Commentary (Tilaka) of Nāgeśa Bhaṭṭa as given in D11 Dated Śaka 1636 (c A D 1715). Also as printed in Vulgate editions.

(ii) Epitomes

(1) The Rāmopākhyāna Mbh III 258–276 (BORI, Poona, 1942)

(2) Purāṇas—Viṣṇu-Purāṇa, III. 3, IV 4 (Gītā Press, Gorakhpur, 1937)

Agni-Purāṇa, Chaps. 5–11 (Ānandāśrama ed, Poona, 1900)

Padma-Purāṇa, IV 66, IV. 112, V 35 (Ānandāśrama ed., Poona, 1893–94) etc

(3) The Rāmāyaṇa-Mañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No 83, Nirnaya Sāgara Press, Bombay, 1903)

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add = adding
addl = additional
adhy = adhyāya(s)
App = Appendix
B = Bombay edition of the R (Gujarati Printing Press, A D 1919, The Vulgate)
chap = chapter(s)
comm = commentary (taries).
cont = continue(s, ed, ing)
corr = corrected, correction
Crit App = Critical Apparatus
ed = edition
fol = folio(s)
foll = following
frag = fragment(ary)
G = Gorresio's ed of the R
Gov = Govindarāja
hapl = haplographic(al, ally)
hypm = hypermetric
illeg = illegible
inf lin = *infra lineam* (below the line)
ins = insert (s, ed, ing)
int lin = *inter lineas* (between the lines)
interp = interpolate(s)
introd = introduction, introductory
K = Kumbhakonam ed of the R
Kat = Kataka
L = Lahore ed of the R
l = line(s)
m or marg = marginal(ly)
Mah = Mahesvaratīrtha
Manu = Manusmrti (N S P ed).
Mbh = Mahābhārata
meta = by metathesis.
N = Northern
NE = North-eastern
NR = Northern Recension.
NW = North-western
om = omit(s, ing, ed)
orig = original(ly)
post = posterior
pr m = *propria manu* (by own hand)
R = Rāmāyana
r = repeat(s, ed, ing)
ref = refer(ence)
resp = respective
respy = respectively
Rm = Rāmāyanamañjarī (Kāvyamālā No 83).
Ru = Rāmopākhyāna (Mbh III. 258-276, BORI, Poona, 1942)
S = Southern
sec m. = *secunda manu* (by another hand)
SR = Southern Recension.
st = stanza(s)
subm. = submetric.
subst = substitute (s, ed)
supp = supplementary.
sup lin. = *supra lineam* (above the line).
Til = Tilaka (comm by Nāgeśa)
transp = transpose(s, ed), transposition
v = verse
v.l = varia(e) lectio(nes)
(var) = (with variation)
vulg = vulgate
W = Western.

❀❀ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS readings

( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS readings.

* (superior star) in the text indicates an *emendation*

* (in the crit foot-notes before a verse or verses and preceded by a numerical figure) indicates additional or substitute passages

* * (in the MS readings) indicate equal no. of syllables lost through injury to MS

~~~ printed below (or along the side margin of) any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain

C denotes a "commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator (or a commentary), thus, Cv = Comm Vivekatilaka, Cr = Comm of Rāmānuja, Cm g = Comm of Mahesvaratīrtha and Govindarāja, Ck t = Comm Kataka and Tilaka A "*p*" is added on to denote a "pātha" or variant, thus, Cr*p* = a pātha mentioned in the Comm of Rāmānuja
~~~

INTRODUCTION

This first Critical Edition of the *Yuddhakāṇḍa* of Vālmīki's *Rāmāyana* is based on four selected printed editions, thirty-four selected manuscripts in several different scripts, *viz.*, the Śāradā, Newārī, Maithili, Bengālī, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam procured from different parts of India and abroad, Kṣemendra's *Epitome* called the *Rāmāyana Mañjarī* and several commentaries from the oldest available of Uḍāri Varadarāja. The material available on the *Rāmāyana* is really very vast, and the organisers and the Editor have to ignore several printed editions for which the reader is referred to Shri N. A. Gore's *bibliography of the Rāmāyana*, as well as second rate or dilapidated or damaged manuscripts. All the same, the Editor desires to assure the reader that he has utilized every important work which was useful one way or another for the fixing of the text of the Yuddhakāṇḍa. We had to ignore manuscripts in Nandināgarī because they were found not to yield material not found in Telugu, and Assamese and Oriya manuscripts because they also did not differ from Bengālī. The material actually used is detailed below.

A. Printed Editions.

As stated above, there are several printed editions of the whole of Rāmāyana current in different parts of India in different scripts such as Devanāgarī, Bengālī, Telugu, Grantha and Malayālam. Out of these we have selected the following four, all in Devanāgarī script. They are

(1) Lahore Edition (L). Yuddhakāṇḍa edited by Shri Vishvabandhu Shastri, Lahore, 1944, D.A.V. College Sanskrit Series, No. 19.

(2) Gaspare Gorresio (G). The Rāmāyana, Vol. V, Yuddhakāṇḍa, Paris, 1850.

(3) Shrīmad Vālmīki Rāmāyana (according to Southern readings), Vol. II containing Sundara, Yuddha and Uttara Kāṇḍas, edited by Pandit T. R. Krishnacharya, and published by Madhva Vilasa Book Depot, Kumbakonam, second edition, 1930. (K)

(4) Vālmīki Rāmāyana (with the three commentaries, Tilaka, Śiromani and Bhūṣana), Vol. VI, Yuddhakāṇḍa, edited by Shastri Shrinivas Katti Mudholkar, published by the Gujarati Printing Press, Bombay, 1919. (B)

B. Manuscripts

Out of a very large number of manuscripts of the Yuddhakāṇḍa of the Rāmāyana, we have selected the following 34 manuscripts. These MSS. are written, as in the case of the first five Kāṇḍas, in the principal scripts of India, namely, Śāradā, Newārī, Maithili, Bengālī, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam. We have ignored MSS. in Assamese, Oriya and Nandināgarī, because no independent and good MSS. in these scripts were available to us. Of the 34 MSS. used for the Yuddhakāṇḍa 14 MSS. are common to Kāṇḍas 1-6, 4 (D4, 8 T3 M3) are common to Kāṇḍas 4,5 and 6, while 2 (V1 D5) are common to Kāṇḍas 3 to 6, two MSS. (B1 M1) are common to Kāṇḍas 5 and 6, two (D10, 12) are common to 1, 4-6, and one (D3) is common to Kāṇḍas 1, 3-6, one MS. (D2) is common to the Kāṇḍas 3, 4 and 6, while one (D7) is common to Kāṇḍas 3, 5 and 6. Seven new MSS. (Ś1 V2, 3 B2, 4 D13 M6) are utilized for this Kāṇḍa. We have thus selected MSS. which may be said to be fairly representative of different periods and they range from A.D. 1020 to A.D. 1841.

I. N(orthern) Recension (18 MSS.—ŚVB 11 + D 7)

(a) North-Western Group

Śāradā Version (Ś)

Ś1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated.

Ś2 = New Delhi, in private possession of Dr. Lokeshchandra, Director, International Academy of Indian Culture Unnumbered Dated Samvat 58 which is probably the Saptarṣi Samvat equivalent to A D 1885. (This MS was obtained very recently, so it was taken up for the Crit App of Yuddhakāṇḍa from Sarga 11)

(b) North-Eastern Group

(i) Nepālī Version (Ñ)

Ñ1 = Baroda, Oriental Institute, No 14156 Microfilm of MS. No 934 of The Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Samvat 1076 (c. A D. 1020)

Ñ2 = Baroda, Oriental Institute, No 14157 Microfilm of MS No 905 of The Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Newārī Samvat 795 (c A D 1675)

(ii) Maithilī Version (V)

V1 = Baroda, Oriental Institute, No Addenda 4 Microfilm of a Maithilī MS. from the University Library, Patna. Dated Śaka 1670 (1748 A D.)

V2 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 57. Microfilm of MSS. Nos 2, 3 and 1 of the University Library, Patna Dated Śaka 1763 (c A D. 1841)

V3 = Darabhanga, Mithila Research Institute, No 807 Undated

(iii) Bengālī Version (B)

B1 = Baroda, Oriental Institute, No 14126. Photo-stat copy of MS No 348 of the Bibliothèque nationale, Paris, dated Śaka 1593 (c. A D. 1671)

B2 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1439 (Ka) Dated Śaka 1720 (c A D 1798)

B3 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 393 Undated

B4 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1168. Undated

(c) Devanāgarī Composite Version (D)

D1 = Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No 825 of 1875-76 Dated Samvat 1829 (c A D 1773) (NW)

D2 = Baroda, Oriental Institute, No. 12864 Dated Samvat 1716 (c A D 1660). (NW)

D3 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 5600 Dated Samvat 1787 (c A D. 1731). (W)

D4 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5 Dated Samvat 1788 (c A D 1732) (W)

D5 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1357 Dated Śaka 1689 (c A D 1767) (S)

D6 = Baroda, in private possession (of late Prof G H Bhatt) Unnumbered Dated Samvat 1832 (c A D 1776) (S) It contains the commentary of Govindarāja.

D7 = Poona, Bhārata Itihāsa Samśodhaka *Maṇḍaḷa, No 844* Dated Śaka 1698 (c A.D. 1776) (S) It contains the commentary of Maheśvartīrtha

D8 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5 Dated Samvat 1835 (c A.D 1779). (NW)

D9 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1611 Dated Samvat 1742 (c A D. 1686). First fifteen sargas follow NE, the rest generally follow S

D10 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1633 Dated Samvat 1888 (c A D 1831). (S)

D11 = Jodhpur, Palace Library Unnumbered Dated Śaka 1636 (c. A.D 1715). (S) It contains the commentary Tilaka of Nāgeśa Bhaṭṭa

D12 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No 4 Undated. (NW)

D13 = Varanasi, in private possession (of Pandit Anant Shastri Phadke). Unnumbered. Undated (NE)

II S(outhern) Recension (16 MSS — TGM 10 + D 6)

(i) Telugu Version (T)

T_1 = Madras, Adyar Library, No. 72372 Undated

T_2 = Madras, Adyar Library, No 75597. Undated

T_3 = Madras, Adyar Library, No. 74122 Dated Śaka 1730 (A.D 1808).

(ii) Grantha Version (G)

G_1 = Baroda, Oriental Institute, No 6362 Dated Kollam 993 (A D 1818)

G_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 152 Undated

G_3 = Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Punyavijayaji) Unnumbered Undated

(iii) Malayālam Version (M)

M_1 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c. A D 1690)

M_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953 Dated Kollam 817 (c A D 1642).

M_3 = Chundampatta (via Pattambi), South Malbar, in private possession (of C Chitrabhanu Nambudiri) Unnumbered Undated

M_5 = Trivandrum, University of Kerala Manuscripts Library, No. 13366 Undated

All the MSS utilized for this Kānda clearly fall into two main recensions, Northern and Southern, each of which is further divided into several versions The MSS used can thus be classified according to their pedigree as below —

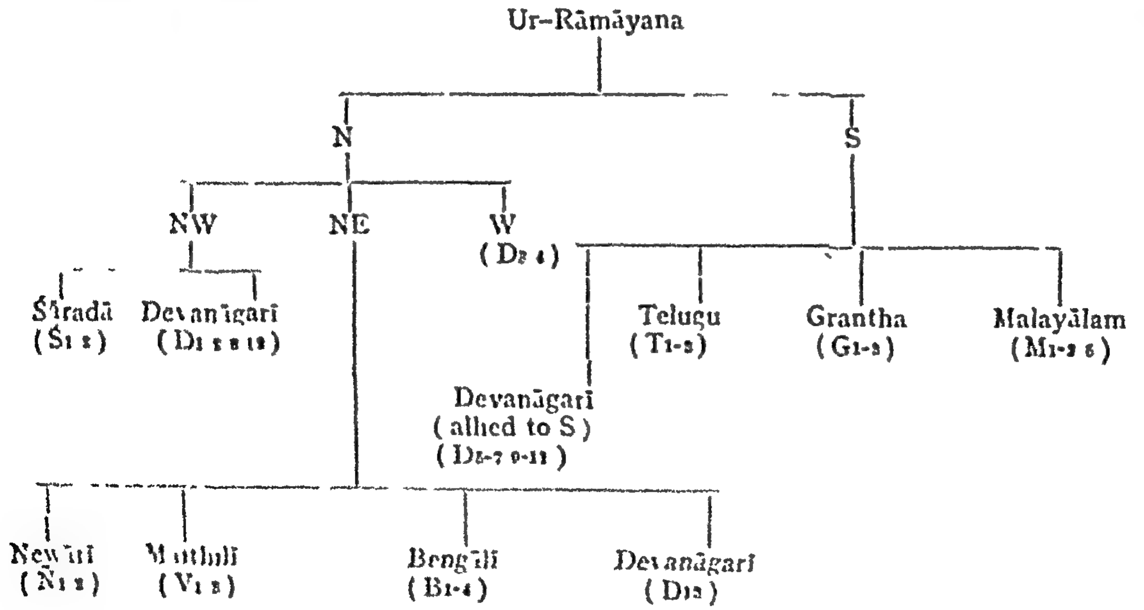

Detailed Description of the MSS

Ś1

Baroda, Oriental Institute, No. 13061. Undated The MS was purchased for the Institute by Dr S N. Sharma of Shrinagar. Thick unglazed paper, size 12½" × 7", Śāradā script.

The MS is complete in seven Kāṇḍas, total number of folios for Yuddhakāṇḍa being 91. Folios 70-76 (i e, the portion from 6.93 13 to 6 102.5c of our Critical Text) are missing The folio has 18 lines

to a page and about 46 to 53 letters to a line Margins are unruled Sargas and stanzas are not numbered Sargas 1 to 15 of our Critical Text of Yuddha appear at the end of Sundarakānda as its part. A single danda demarcates both the halves of the stanza Colophons, bearing significant Sarga names, are generally daubed over with red chalk or yellow powder. Very few marginal notes Corrections are few, and they are *pr m* Stanzas are at times omitted Transpositions of stanzas are occasionally noticed. The MS is fairly old Writing fairly legible and correct Parasavarna instead of anusvāra is generally used No prsthamātrās are noticed. The MS seems to have been written by two scribes Though the Kānda is not dated, it seems to be a late exemplar

The MS represents the NW version

The following star -passages are found exclusively in this MS, viz, 3655, 3661 and 3663 (3).

Ś2

New Delhi, in private possession of Dr Lokesh Chandra, Director, International Academy of Indian Culture Unnumbered Dated *Samvat 58* (*A D 1885*) Written on paper, size 13 8″ × 7 2″. Śāradā script

The MS is complete in seven Kāndas As it was obtained very recently, the MS has been utilized from Sarga 11 of the Critical Text of Yuddhakānda The total number of folios for Yuddhakānda is 125 The folio has 15 lines to a page and about 50 letters to a line Margins are unruled Stanzas are not numbered, while Sargas are numbered The total number of Sargas of Yuddhakānda is 112 Sargas 1-15 of our Critical Text are relegated, as in Ś1, to Sundara in this MS There is no device used to mark the Ślokārdha or even a Śloka Colophons are coloured red and give suitable Sarga names No marginalia noticed Corrections are very few and are found *pr m* Omissions of stanzas are noticed in some places A number of stanzas are transposed The MS is old, some folios being moth-eaten Hand-writing is nice, with few errors The scribe writes स्म as ·म, for instance, पित्रे स्म as पित्रे म The rules of Samdhi are generally observed No prṣthamātrās are noticed The whole MS is written by a single hand, only the post-colophon entry, giving the genealogy of the scribe given at the end of Uttarakānda appears to have been written by another person.

The post-colophon entry at the end Uttarakānda seems to give the date of the entire MS as follows

ॐ श्रीशुभसवत् । ५८ श्रा सुदि नवम्या बुधे ॥

This probably refers to the Saptarsi Samvat 58 which is equivalent to A D. 1885.

The MS represents the NW version

No exclusive star-passages are found in this MS

Ñ1

Baroda Oriental Institute, No 14156 Microfilm of MS No 934 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal Dated Samvat 1076 (A D 1020) Palm-leaf, size 21½″ × 2″. Newārī script

The codex contains all the seven Kāndas of the Rāmāyana. Folios 506 to 696 cover the subject-matter of Yuddhakānda Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakānda are relegated, as in Ś1 2, to Sundarakānda Colophons give suitable names for the sargas. त्तु in त्तुत्तम is invariably written as त्र. For details, *vide* Bālakānda, Introduction, p XV, as well as Sundarakānda, Introduction, p XII No date is recorded at the close of the Yuddhakānda, but the post-colophon entry at the end of Kiskindhā mentions Samvat 1076 (i e A D 1020) as its date

The MS represents the NE version

The exclusive star-passages found in this MS are 3, 280 (A), 813, 1069, 1072, 1614, 1639, 1878, 1940 (A), and 3097 (10).

Ñ1

Baroda, Oriental Institute, No 14157. Microfilm of MS No. 905 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Newārī Samvat 795 (i e, A.D 1675). Written on thick country paper, size $20\frac{1}{2}'' \times 5''$. Newārī script

The codex contains all the seven Kāndas of the work 158 folios of the MS cover the portion of the Yuddhakānda The Yuddhakāṇḍa has 118 Sargas in this MS Sargas 1-15 of the Critical Text of Yuddha appear at the end of the Sundarakānda as its part For details, *vide* Bālakānda, Introduction, p. XV

The MS. represents the NE version

The exclusive star passages found in this MS. are 331, 366 (A), 465, 698, 757, 901, 1107, 1159, 1249, 1481(B), 1615, 1636, 1640, 1709 and 1863 (15)

V1

Baroda, Oriental Institute, No 4 (Addenda). Microfilm of a Maithilī MS from the University Library, Patna Dated Śaka 1670 (A.D 1748) Maithilī script.

The codex has preserved all the seven Kāndas in 535 folios and has been utilized for the Critical Edition of Aranya, Kiṣkindhā and Sundarakāndas. The total number of folios for the Yuddhakānda is 122. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakānda form, as in NW version, concluding part of the Sundarakāṇḍa. For details, *vide* Aranyakāṇḍa, Introduction, p XIII.

The MS represents the NE version.

Only two star passages are exclusive to this MS, *viz*, 68 and 771(A)

V2

Baroda, Oriental Institute, No 57 (Addenda). Microfilm of MSS Nos 2, 3 and 1 of the University Library, Patna Dated Śaka 1763 (A D. 1841) Maithilī script

This MS has only three Kāṇḍas, viz, Kiskindhākānda, Yuddhakānda, and Uttarakānda. It has 8 to 11 lines to a page and 31 to 34 letters to a line Margins are unruled Stanzas are generally numbered Sargas are not regularly numbered. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakānda are not found as the exemplar has no Sundarakānda with it Naturally, the MS begins with Sarga 16 of Yuddhakānda Colophons note significant Sarga names Single and double dandas indicate the two halves of a stanza Omissions of stanzas are occasionally noticed Writing not very readable

The MS represents the NE version

There are only three star-passages exclusive to this MS, *viz*, 677, 955 and 1241

V3

Darbhanga, Mithila Institute of Research in Sanskrit Learning, No 807. Undated Written on palm-leaves in ink. Size $15\frac{1}{2}'' \times 2''$. Maithilī script

This MS contains only the present Kānda. It has 244 folios. Folio nos 148–150 are missing. The folio has 5 lines to a page and 60 to 80 letters to a line Margins are unruled Sargas are not regularly numbered Sargas 1–15 of the Critical Text of the Kānda are not found in this MS. The variants recorded as of V3 for Sargas 1–15 are from the MS. V3 of Sundarakānda which incorporates these 15 Sargas as its part Stanzas are not numbered Single danda marks the Śloka-endings Colophons give suitable Sarga names Many marginalia are noticed Corrections are very few and are made in ink *gr* *n*. Additions common to the Northern recension are found in this MS also Omissions of stanzas (usually haplographical) are occasionally noticed The MS seems to be very old It is damaged in many places because the folios are moth-eaten. Writing is fairly legible and generally devoid of errors There are occasional lapses such as त्त for न्त, or ङ; त्त for ज्ञ, ऋ for ॠ, न्त for न्न are due to similarity of these letters in Maithilī script The letters त, न and ण are similar The use of [illegible]-

mātrās is noticed occasionally Samdhi rules are generally observed. The MS. is written by a single hand

It represents the NE version

Only three star-passages are found exclusive to this MS They are 713, 1991 and 3308

B1

Baroda, Oriental Institute, No 14126 Photo copy *in situ* of MS No. 348 of the Bibliothèque nationale, Paris Dated Śaka 1593 (A D 1671) This MS was utilized by Dr Gorresio for his edition, and was designated G by him Palm-leaves, Bengālī script.

This MS, utilized for the Critical Edition of the previous five Kāndas, is complete and contains all the seven Kāndas Folios 1–181 contain the portion of Yuddhakānda Folio 180 is blank Two extra folios, one numbered 134 and the other having no number, belonging to a MS of the Mahābhārata, are appended at the end of Yuddhakānda The folio has seven lines to a page and 65–70 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are not numbered Sargas are numbered, but the numbering is erroneous. Sargas 1–12 of the Critical Text of Yuddhakānda are incorporated at the end of Sundarakānda as its integral part A single danda demarcates both the halves of the stanza Colophons give significant Sarga names A few marginalia and corrections, all *pr m*, are noticed Stanzas are sometimes omitted Sargas 14 and 15 of the Critical Text are omitted Transpositions of stanzas and lines are also noticed in some places Hand-writing is nice and devoid of errors Rules of Samdhi are usually observed and prsthamātrās are commonly used Parasavarna is generally used The Yuddhakānda is copied by a single scribe The post-colophon entry at the end of the present Kānda, gives its date as also the scribe's name, as follows —

श्रीनारायणशर्मणो लिपिरेषा पुस्तक च श्रीनारायणस्य । शुभमस्तु । शकाब्दा । शके वह्निग्रहे वाणे चन्द्रे च परिलुविते । यत्नेन लिखितो यस्तु श्रीनारायणशर्मणा ।

The MS. represents the NE version.

The following star passages are found exclusively in this MS 128, 175 (B), 381, 592, 641, 823, 1261, 1676 and 1998 (9)

B2

Calcutta, Bangīya Sāhitya Parisad, No 1439 (Ka) Dated Śaka 1720 (A D 1798) Written on paper, size 18″×3 9″ Bengālī script

This MS contains only the present Kānda and has 221 folios Each folio has 7 lines to a page and approximately 77 letters to a line Margins are unruled Sargas are numbered occasionally. Sargas 1–15 of the Critical Text are not found in this MS, and the MS begins with Sarga 16 of our text The variants recorded as of B2 for Sargas 1–15 are from the MS designated as B3 of Sundarakānda with which these 15 Sargas are incorporated. Stanzas are unnumbered A single danda separates both the halves of the stanzas Colophons bear appropriate Sarga names There are very few marginal notes, additions and corrections, all in the hand of the same scribe Transposition and omissions of stanzas are occasionally noticed The MS is well-preserved Writing is fairly legible Prsthamātrās are used and Samdhi rules are observed The whole Kānda is copied by a single scribe The post-colophon entry at the close of the MS gives the date as well as the name of the scribe as follows

शकाब्दा १७२० श्रीव्रजकिशोरदेवशर्मणो लिपिरिय। श्रीदेवनाथसिंहस्य ग्रंथमिदम् ॥

The MS represents the NE version

The star-passages exclusive to this MS. are 330 (A), 454, 934, 1002, 1090, 1907, 3071 (A), 3209, 3645 and 3647 (10)

B_3

Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 393 Undated Written on paper, size 19" × 5½". Bengālī script

This MS contains only three Kāṇḍas, *viz.*, Sundarakāṇḍa, Yuddhakāṇda and Uttarakāṇda and has been utilized for the Critical Edition of Sundarakāṇda. It has 177 folios for the Yuddhakāṇda. Folio 43 is missing Each folio has 11 to 13 lines to a page and 50 to 55 letters to a line. Margins are unruled Sargas are numbered, while stanzas are not The total number of Sargas for the Yuddhakāṇda is 109 Sargas 1–15 of the Critical Text of Yuddhakāṇda are relegated to Sundara as its constituent part Single and double daṇḍas indicate the two halves of a stanza Colophons, which bear suitable Sarga names, are written in red ink Many marginal notes are found Corrections are made in black and red ink. Corrections are few in number, usually *pr m*, but occasionally *sec m* as well Omissions of stanzas are at times noticed. Instances of transpositions of stanzas and lines are very few. The MS. is very old Hand-writing is good, legible and generally correct Pṛṣṭhamātrās are used and rules of Saṁdhi are generally followed The MS is written by a single scribe No date is mentioned at the close of this Kāṇda or anywhere else At the end of the present Kāṇda, the scribe's name is given as Rāmadhanadeva Śarmā

The MS. represents the NE version.

The MS. has a pretty large number of exclusive star-passages They are 374, 389, 412 (D), 433, 434 (A), 638, 711 (A), 730, 859, 897, 1003, 1032, 1056, 1092, 1108, 1146, 1201 (A), 1231 (A), 1238, 1367, 1377, 1443 (A), 1457, 1476, 1492, 1527, 1577, 1613, 1698, 1731, 1782, 1883, 1904, 2002, 2070 (A), 2083, 2085 (B), 2088 (A), 2093, 3055, 3061, 3073, 3150, 3441, 3475 (A), 3483, 3561, 3563, 3570, 3581 (A) and 3674 (51) In addition, there are two Appendix I passages, *viz*, Nos. 29 and 76 (2*) exclusive to this MS

B_4

Calcutta, Bangīya Sāhitya Pariṣad, No 1168 Undated Written on paper, size 20" × 5". Bengālī script

The MS contains only the Yuddhakāṇḍa It has 179 folios, folio no 171 being duplicated. Each folio has 8 lines to a page and about 60 letters to a line Margins are unruled Sargas are not regularly numbered. Sargas 1–15 of the Critical Text of Yuddhakāṇda are not found in this MS, it begins with Sarga 16 of the Critical Text The variants recorded as of B_4 for Sargas 1–15 are taken from the MS. B_4 used for the Sundarakāṇḍa which includes these 15 Sargas Stanzas are not numbered Single and double daṇḍas are used respectively to demarcate the first and the second half of the stanza Colophons record suitable Sarga names. Very few marginal notes or corrections are noticed A few transpositions of stanzas or lines are noticed The MS is in good condition, but the paper is worn out Hand-writing is good and readable, and is generally correct Parasavarṇa is generally used Pṛṣṭhamātrās are also noticed Saṁdhi rules are usually observed The Kāṇda is copied by a single scribe There is no mention of the date or of the scribe

The MS represents the NE version.

Only seven star-passages are found exclusively in the MS. They are 54, 411 (A), 557, 631, 936, 3375 and 3513 (7)

D_1

Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No 825 of 1875-76. Dated Saṁvat 1829 (A.D. 1773) Written on paper, size 11½" × 4½". Devanāgarī script

The codex, utilized for the previous five Kāṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas The total number of folios for Yuddhakāṇḍa comes to 313 Each folio has 10 lines to a page and about 25 letters

to a line Margins are ruled The total number of Sargas in the Yuddhakānda is 113, and they are numbered, while stanzas are not In this codex, the Yuddhakānda commences from Sarga 16 of the Critical Text But as it also contains Sundarakānda, and has at its end, Sargas 1-31 of the Critical Text of Yuddhakānda, we have, therefore, designated that portion of the Sundarakānda MS with the symbol D1 for Sargas 1-15 and the symbol Do for Sargas 16-31 of Yuddhakānda The duplicated Sargas 16-31 are designated with the symbol D1 Colophons bearing suitable Sarga names are daubed over with red chalk No distinctive signs such as dandas are used to indicate the endings of the halves or the stanza. No marginalia Corrections are few and are *pr m* Omissions of stanzas as well as transpositions are noticed in a few places Condition of the MS good, and writing legible The Kānda is copied by a single scribe For details regarding date and scribe, *vide* Bālakāṇḍa, Introduction, p XX

The MS represents the NW version

The following star-passages are exclusive to Do 575, 589, 593 and 669 (4), while the star-passages exclusive to D1 are 451, 452, 647, 650, 662, 665, 1004, 1381, 1414, 1725 (A), 1760, 3027, 3111, 3172, 3174, and 3177 (16)

D2

Baroda, Oriental Institute, No 12864 Dated Śaka 1581 (A D 1659) Written on paper, size $14\frac{1}{2}'' \times 6''$ Devanāgarī script

The MS contains all the seven Kāndas and has been utilized for the Critical Edition of Bāla, Aranya, Kiskindhā and Sundarakānda Folios 155 to 331 comprise Yuddhakānda. Sargas 1 to 5 of the Yuddhakānda of the Critical Edition are relegated to Sundarakānda in this MS Corrections are generally *pr m*, but there are a few which seem to be *sec. m* They are made usually with yellow pigment. Stanzas are found omitted sometimes The MS is dilapidated in condition ज and ख are sometimes substituted for य and प respectively The whole Kānda is in the hand of a single scribe. For details, *vide* Aranyakānda, Introduction, p XVII

The MS represents the NW version

The star-passages exclusive to this MS are 553, 666, 916, 922, 1302, 1647, 1653, 1658, 3014, 3397, 3628 and 3693 (12)

D3

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 5600 Dated Samvat 1787 (A D 1731) Written on paper, size $12'' \times 5\frac{3}{4}''$ Devanāgarī script

The codex is complete in seven Kāndas and has been utilized for the Critical Edition of Aranya, Kiskindhā and Sundara The total number of folios for Yuddhakānda is 159 The folio has 15 lines to a page and about 40 letters to a line Margins are unruled Sargas are numbered, while stanzas are not The total number of Sargas of Yuddhakānda is 114 Sargas 1-15 of our Critical Text are found at the end of the Sundarakānda Both the halves of stanzas are marked by double dandas Colophons which record significant Sarga names are daubed over with red colour A few marginalia are found Corrections are few and are mostly *pr m* Stanzas are sometimes omitted and transpositions of stanzas are occasionally noticed Sargas 85 and 86 of our Critical Text are consecutively repeated The condition of the MS is old Writing is good with some corrections Rules of Samdhi are observed The entire Kānda is written by a single hand At the end of Yuddhakānda, the scribe gives the date and place as follows :—

युद्धकांड समाप्तोय। संवत् १७८७। अब्धींदुऋषिवसुसंख्यागतेब्दे(?) भाद्रपदचतुर्दश्या सोमवासरे। लिखितभावासनगर-शुभस्थाने।

The MS *represents* the W version

This MS has a pretty large number of exclusive star-passages, *viz*, 5, 12, 15, 21, 24, 26, 27, 188, 228, 432, 436, 612, 645, 891 (A), 1113, 1150, 1179, 1371, 1397, 1637, 1643, 1855, 1948, 2035 (A), 2044, 2061, 3077, 3152, 3161, 3303, 3319, 3431, 3582, 3595, 3613, 3615, 3682, 3683 and 3687 (39). App. I (No 34) also is found exclusively in this MS

D4

Jodhpur, Palace Library, Bandha No 5 Dated Samvat 1788 (A D 1732) Written on paper, size 15" × 6½" Devanāgarī script

This MS. has preserved all the seven Kāndas and has been utilized for the Critical Edition of Kiṣkindhā and Sundara The total number of folios for the Yuddhakānda is 153 The folio has 12 lines to a page and about 43 letters to a line Margins are unruled Stanzas are numbered, while Sargas are not Sargas 1–31 of our Critical Text of Yuddha appear at the end of Sundara as an integral part of that Kāṇḍa In this MS, Yuddhakānda begins from Sarga 32 Both the halves of stanzas are marked by double dandas Red ink is used for dandas Colophons give suitable names for the Sargas. Corrections are mostly made *pr. m* Very few marginalia. Stanzas are omitted in many places. Transpositions of stanzas are noticed occasionally Repetitions of stanzas also occur occasionally. The MS is rather old though the writing is clear, with occasional errors Samdhi rules are observed generally The whole MS is copied by one person The post-colophon entry at the end of Yuddha gives the date of the MS as under —

संवत १७८८ वर्षे मासोत्तममासे शुभकारी कार्तिकमासे शुक्लपक्षे तृतीया गुरुवासरे लिखित इदं पुस्तकं ॥

The MS represents the W version

This MS. has a very large number of exclusive star-passages as under 370, 640, 646, 667, 790, 836, 840, 974, 1057, 1100, 1173, 1257, 1350, 1455, 1465, 1470, 1550, 1565, 1799, 1809, 1810, 1824, 1828, 1834, 1836, 1837(A), 1875, 1913, 1918, 1920, 1924, 1951, 1968, 1999, 2001, 2019, 2027 and 3336 (38) The MS also has one exclusive App I passage (No 52).

D5

Ujjain, Scindia Oriental Institute No 1357 Dated Śaka 1689 (A D 1767) Written on old paper, size 13½" × 7". Devanāgarī script

The codex contains all the Kāndas except Bala and Sundara It has been utilized for our Critical Edition of Aranya and Kiṣkindhā The total number of folios for Yuddha is 240 Folios 84, 85, 135, 235 and 236 are missing Folios 7 and 9 are in duplicate The first and the last folios are blank on one side Each folio has 10 lines to a page and about 41 letters to a line Margins are ruled in red ink Sargas are numbered The total number of Sargas for Yuddha is 131 Stanzas bear no numbers, but the total number of stanzas is stated to be 7000 for the Yuddha Double dandas mark both the halves of the stanza Red ink is used for dandas and colophons Only in Sarga 116 of our Critical Edition, we find mention of Sarga name in the colophon Corrections are few, they are made by yellow pigment as well as by ink, and are made by the copyist himself Marginalia are rare Omissions of stanzas are noticed, while in a few instances stanzas are repeated. Transpositions of lines and stanzas are noticeable The MS is old and some folios are broken Writing is neat and clear In several places the anusvāras are dropped Samdhi rules are generally followed, but no avagraha is used The MS. is complete for Yuddha and is written by a single person The date of the present Kānda is mentioned at the end of the Kānda in the following way —

श्रीशके १६८९। सर्वजित्संवत्सरे मधुशुद्धद्वितीयायां समाप्तोयं ग्रंथ । श्रीरामो जयति। ग्रंथसंख्या ७००० ॥

The MS. represents the S version

No exclusive star-passages are found in this MS

D6

Baroda, in private possession of the late Prof G H. Bhatt Unnumbered Dated Samvat 1832 (A.D. 1776) Written on rough and durable paper, size 12½" × 5¾". Devanāgarī script. Handwriting of North-India

This codex is complete in seven Kāndas and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas The total number of folios for the Yuddhakānda is 251 The MS contains the commentary

Ratnakirīta of Govindarāja The folio has about 15 lines to a page and about 45 letters and 55 letters to a line in the text and the commentary respectively Margins are ruled in black ink The total number of Sargas of Yuddha is 131 Corrections are made with black ink and yellow pigment and are *pr m.* The stanzas are at places omitted Occasional repetitions of stanzas are noticed The Kānda is copied by a single scribe For details, *vide* Kiskindhākānda, Introduction, p XVI The post-colophon entry made at the close of the Kānda runs as follows —

सवत् १८३७ पुसमासे कृष्णपक्षे दुतया २ श्रीपुरुपोत्तमक्षेत्रे दक्षणपार्मे राममद्दोलामध्ये लिक्षतं श्रीपुरुपोत्तमदासेन ॥

The MS represents the S recension and the text is usually of Govindarāja.

The star-passages exclusive to this MS are 440, 457, 685, 894, 1087, 1148 and 1194 (7)

D7

Poona, Bhārata Itihāsa Samśodhaka Mandala, No 844. Dated Śaka 1698 (A D 1776) Written on paper, size 14″ × 6¾″ Devanāgarī script

This codex contains all the Kāndas except Kiskindhā and has been utilized for the Critical Edition of Aranyakānda and Sundarakānda The total number of folios for the Yuddhakānda is 320. The MS reads Sarga 89 of our Critical Text twice, and follows the NE version (including interpolated Sargas) in its first occurrence and S recension in its second occurrence Nine folios cover this additional matter. The folio has 11 lines to a page and about 42 letters to a line The total number of Sargas of Yuddha is 131 Black ink is used for colophons A few marginalia are noticed Corrections are made by the copyist himself Stanzas are rarely omitted The MS is in good condition and is written by a single scribe For details, *vide* Aranyakānda, Introduction, p XVI The MS contains the commentary *Tattvadīpikā* of Maheśvaratīrtha The post-colophon entry at the end of Yuddha runs as follows —

लिखितमिद पुस्तक गुर्जरविश्वनाथभट्टेन ॥

Although no date is mentioned at the end of Yuddha, there is mention at the close of Uttara that the codex was completed in the Śaka year 1698 (A D 1776)

The MS represents the S recension

This MS has a few exclusive star-passages, *viz*, 62, 78(B), 137, 477 and 1979 (5)

D8

Jodhpur, Palace Library, Bandha No 5 Dated Samvat 1835 (A D. 1779) Written on paper, size 14½″ × 5″ Devanāgarī script

The MS has all the seven Kāndas and has been utilized for the Critical Edition of Kiskindhā and Sundara It has 231 folios for the Yuddhakānda The folio has 9 lines to a page and about 43 letters to a line Margins are unruled Stanzas are numbered, but the Sargas are not. Sargas 1–15 of our Critical Text are relegated to Sundara as its constituent part No distinctive marks like dandas are used to demarcate the halves of stanzas Colophons contain suitable Sarga names and are coloured with red chalk No marginalia Very few corrections are found and they are *pr. m* Omissions of stanzas are noticed Many times stanzas and lines are transposed Stanzas are also occasionally repeated. Condition old Hand-writing is good and scribal mistakes are occasionally noticed The word नैर्ऋत is usually written as नैनृत The whole Kānda is copied by a single scribe and is complete For details regarding date and scribe, *vide* Kiṣkindhākānda, Introduction, p. XIX (under D13)

The MS represents the NW version.

There are no exclusive star-passages to this MS

D9

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1611 Dated Samvat 1742 (A D 1686) Written on paper, size 14″ × 5″ Devanāgarī script

This MS contains all the seven Kāṇḍas, written probably by different scribes at different periods. The MS. is utilized for the Critical Edition of all the earlier Kāṇḍas. It has 135 folios for the Yuddhakāṇḍa. The folio has 13 lines to a page and about 67 letters to a line. Margins are ruled. Only the Sargas are numbered, while the stanzas are not. The total number of Sargas of Yuddha is 115. Sargas 1–15 of our Critical Text are relegated to the Sundarakāṇḍa as its integral part. The Śloka endings are marked by single daṇḍas in red ink only up to Critical Sarga 63 (i.e. Sarga 53 of the MS.). Colophons give significant Sarga names only up to Sarga 63 of the Critical Edition, thereafter only Sarga numbers are mentioned. Colophons are daubed over with red chalk. Very few marginalia and corrections. All corrections are *pr. m.* Stanzas are omitted many times, sometimes due to haplography. Stanzas and lines are occasionally transposed. Condition old. Writing is fairly legible. The letters श्र and ग्र are often confounded. Similarly, च is used for व and *vice versa*. प is at times written for य, e.g. पचै for यचै. Anusvāra is generally used for the final म. Saṃdhi rules are usually observed. The present Kāṇḍa is written by two scribes. The portion up to 6.64.12ª of our Critical Text is copied by one scribe, while the remaining portion up to the end of the Kāṇḍa is copied by a different scribe. The Kāṇḍa is complete. It is stated at the end that Yuddhakāṇḍa was completed in Saṃvat 1742 (i.e. A.D. 1686).

The MS. follows the NE version in the first 15 Sargas of the Critical Text, and thereafter generally follows the S recension.

The following star-passages are found exclusive to this MS.: 610 (A), 933, 1065, 1581, 3167, 3196 (A), 3469, 3478 and 3675 (9).

D10

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Saṃvat 1888 (A.D. 1831). Written on machine-made paper, size 12½" × 5". Devanāgarī script. Hand-writing of Rajasthan.

This codex contains all the seven Kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of Bāla, Kiṣkindhā and Sundara. It has 433 folios for the Yuddhakāṇḍa. In addition to these pages, there are four pages describing the pārāyaṇavidhi of Yuddhakāṇḍa. There are seven lines on each folio and about 31 letters in each line. The total number of Sargas of the Yuddhakāṇḍa is 130. Corrections are made in margin by the scribe himself and are few in number. Omissions of stanzas are rare. The paper is not very old. Writing is good with a few errors. Saṃdhi rules are not regularly observed. The Kāṇḍa is complete and is from the pen of a single scribe. For details, *vide* Kiṣkindhākāṇḍa, Introduction, p. XVII. It is stated at the end of the Uttarakāṇḍa that the whole MS. was completed by Paṇḍit Śrī Tiwārī Lālhana in the Saṃvat year 1888 (A.D. 1831).

The MS. represents the S recension.

No exclusive star-passages are found in this MS.

D11

Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Śaka 1636 (A.D. 1765). Written on tough paper, size 13" × 6". Devanāgarī script.

The codex contains all the seven Kāṇḍas written probably by different scribes at different periods, and is thus a composite MS. It has been fully utilized for the Critical Edition of all the previous five Kāṇḍas. The total number of folios for the Yuddhakāṇḍa is 370. The folio has 9 lines to a page and about 42 letters to a line. The total number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 130. Daṇḍas are in red ink, while colophons are in black ink. The Kāṇḍa is in good condition, is complete and copied out by a single scribe. For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Introduction, p. XV (under D11). The MS. contains the commentary *Tilaka* of Nāgeśa Bhaṭṭa. Yuddhakāṇḍa is dated Śaka 1636 (A.D. 1765).

The MS. represents the S recension and has no exclusive star-passage.

D12

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. [illegible]. Undated. Written on paper, size 13½" × 7". Devanāgarī script.

The MS contains all the seven Kāndas and is utilized for the Critical Edition of Bālakānda, Kiskindhākānda and Sundarakānda. The total number of folios for Yuddhakānda is 105. It has 16 lines to a page and about 45 letters to a line Sargas 1–15 of our Critical Text in the Yuddha are relegated to Sundara as its integral part Corrections are made in ink and are *pr m* Condition of the MS is good Writing is neat and legible, with a few errors Visarga followed by च, is generally written as श instead of श्र The words पुरुषोत्तम and ऋषिसत्तम look like पुरुषोतुम and ऋषिसतुम respectively and नैर्ऋत as नैनृत. The रेफ is represented by अनुस्वार, *e g*, दु खार्ता like दु खाता Samdhi rules are generally observed The whole Kānda is written by a single scribe and is complete For details, *vide* Sundarakānda, Introduction, p XVIII. Though the MS is undated, it looks about 350 years old

The MS represents the NW version

No exclusive star-passages are found in this MS

D13

Varanasi, in private possession (of Pandit Ananta Shastri Phadke) Unnumbered and undated Written on paper, size 12 4″ × 5 4″ Devanāgarī script

This MS contains only the present Kānda and has 180 folios Folios 67, 69, 178 and 179 are missing The folio has 12 lines to a page and about 45 letters to a line Margins are unruled Sargas and stanzas are unnumbered The MS omits Sargas 1-15 of our Critical Text, and commences from Sarga 16. Double dandas mark the two halves of the stanzas Colophons bear suitable Sarga names Corrections are very few and are *pr m* Very few marginalia Several stanzas are omitted, sometimes due to haplography Many additions are found Stanzas are transposed in many places Stanzas are rarely repeated. Condition good Writing is fairly legible and with many errors. Samdhi rules are observed Pṛṣṭhamātrās are occasionally found The MS is copied by a single scribe and is complete The MS. does not name the scribe nor the date

The MS represents the NE version

This MS has a very large number of exclusive star-passages, *viz*, 410, 411 (B), 596, 604, 611, 616, 619, 622, 623, 654, 656 (A), 660, 668, 679, 682, 688, 700, 701 (A), 702, 703 (A), 721, 722, 726, 732, 817, 844, 856, 941, 953, 954, 1022, 1084, 1193, 1197, 1270, 1277, 1299, 1341 (A), 1341 (B), 1383, 1390, 1426 (A), 1438, 1444, 1454, 1502, 1510, 1616, 1680, 1683, 1694, 1733, 1735, 1756, 1797, 1815 (A), 1826, 1831, 1833, 1841, 1874, 1889, 1898, 1930, 1931, 1936, 2009, 3033, 3089, 3159, 3226, 3317 (A), 3429, 3473, 3476, 3550, 3554, 3587, 3594, 3595, 3597, 3606, 3611, 3614, 3616, 3619 (B), 3634, 3638, 3657, 3660, 3665, 3701 and 3703 (B) (93). Besides these smaller passages, the MS has App I Nos 19, 20, 42, 48, 53 and 75 as longer passages

T1

Madras, Adyar Library No 72372, Undated Written on palm-leaves, size 18½″ × 2″ Telugu script

The MS, utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas, contains all the seven Kāndas. Folios 218-298 cover the portion of Yuddhakānda Folio nos 270 and 298 are missing The folio has 12 lines to a page and 96 to 100 letters to a line Sargas bear numbers in words As the last folio of Yuddhakānda is missing, the total number of Sargas in this Kānda cannot be ascertained Samdhi rules are observed Parasavarna is replaced by anusvāra. The whole MS is written by a single scribe For details, *vide* Aranyakānda, Introduction, p XIX Although no date is recorded anywhere in the MS., it appears to be 500 years old

The MS represents the S recension

Only one star-passage is found exclusive in this MS, *viz*, 569

T2

Madras, Adyar Library, No 75597 Undated. Written on palm-leaves, size 19½" × 2". Telugu script

The MS. contains only the first six Kāndas written by different scribes and has been utilized for the Critical Edition of all the previous Kāndas. The total number of folios for the Yuddhakānda is 57. Five discarded folios are appended at the end of the Yuddhakāṇḍa. The folio has 16 to 18 lines to a page and 110 to 116 letters to a line Contents of some Sargas are written in the margin. Sargas are numbered and amount to 140. Writing is good and correct Rules of Samdhi are observed The Kānda is written by a single scribe and is complete For details, *vide* Aranyakāṇḍa, Introduction, p XX The MS is not dated anywhere, but seems to be 350 years old

The MS represents S recension.

The following star-passages are found exclusively in this MS , *viz.*, 273, 295 (A), 675, 1314, 1388, 1389, 1616 and 1644 (8)

T3

Madras, Adyar Library, No. 74122 Dated Śaka 1730 (A.D 1808). Written on palm-leaves, size 19½" × 2¼" Telugu script

This MS contains all the seven Kāndas of the Rāmāyana and has been used previously for the Critical Edition of Kiṣkindhā and Sundara Folios 170 to 259 of this MS contain the text of the Yuddhakānda. At the close of Yuddha, a blank folio numbered 260 is inserted The folio has 12 to 16 lines per page and about 86 to 95 letters to a line Sargas are numbered in words The total number of Sargas of the Yuddhakāṇḍa is 112 The MS is in good condition , but some folios have been blackened on account of its age. Anusvāra is used for parasavarna. The entire MS. is written by a single hand and is complete For details, *vide* Kiskindhākānda, Introduction, p XX. As stated at the end of the Uttarakānda, the MS was completed by the scribe Lakṣmana on Wednesday, the tenth day of the dark half of the month of Caitra in the Śaka year 1730 (*i e* 20th April, 1808).

The MS. represents the S recension

The star-passages exclusive to this MS. are 101, 779, 1230, 1752 and 2070 (B) (5)

G1

Baroda, Oriental Institute, No 6362 Dated Kollam 993 (A D. 1818) Written on palm-leaves, size 17" × 2½" Grantha script.

The MS is complete in seven Kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition of all the earlier Kāṇḍas Folios 120 to 173 cover the portion of the Yuddhakānda The folio has 19 to 20 lines to a page and 91 to 95 letters to a line Sarga numbers are stated in words and the total number of Sargas of the Yuddhakānda is 131 Omissions of stanzas are rarely noticed Samdhi rules are observed. The whole MS is copied by a single scribe For details, *vide* Aranyakānda, Introduction, p XX At the end of the Yuddhakāṇḍa, the total number of Sargas in each Kānda is mentioned in a śloka, and then the name of the scribe, Śrīnivāsan, is given At the close of the Uttarakāṇḍa, the scribe gives his own name and informs us that the MS. was completed on Friday, the 28th day of Mithuna (named here as Ani) in Hastanakṣatra in Kollam year 993 called Bahudhānya Samvatsara (A D. 1818)

The MS represents the S recension

The star-passages exclusive to this MS. are 20, 578, 674, 821, 865, 915, 939, 940, 954, 961, 963, 968, 1020 (A), 1048, 1058, 1007 (C), 1098, 1118, 1162, 1181 and 1070 (21).

G2

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 152. Undated Written on palm-leaves, size 17" × 2" Grantha script.

The MS utilized for the Critical Edition of the previous five Kāṇḍas, is complete in seven Kāṇḍas. Folios 235 to 321 cover the subject-matter of the Yuddhakāṇḍa Sargas are numbered in words The aggregate number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 131 Stanzas are sometimes found omitted, often haplographically Rules of Samdhi are generally followed The whole MS is from the pen of a single scribe For details, *vide* Araṇyakāṇda, Introduction, p XXI Though the MS is undated, it seems to be 300 years old

The MS represents the S recension

The star-passages found exclusively in this MS are 165, 709, 1216 (A), 1355, 1499 and 2067 (6).

G3

Ahmedabad, in private possession (of Muni Śri Punyavijayaji) Unnumbered and undated. Written on palm-leaves, size 15″×2¼″ Grantha script

The MS contains all the seven Kāndas and has been utilized for the Critical Edition of all the previous five Kāndas Folios 103 to 147 cover the portion of the Yuddhakānda Sarga numbers are mentioned in words The total number of Sargas of Yuddhakānda is 131 Stanzas are found sometimes omitted The MS is written by a single scribe and is complete for the Yuddhakānda For details, *vide* Aranyakānda, Introduction, p XXI Though the MS is undated, it appears to be about 500 years old

The MS represents the S recension

The following star-passages are found exclusively in this MS, *viz*, 78(A), 113, 664, 902 and 1412 (5)

M1

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 158 Dated Kollam 865 (A D 1690) Written on palm-leaves, size 20″×2″ Malayālam script.

This MS is complete in seven Kāndas, and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kāndas The subject-matter of the Yuddhakānda is covered by folios 208 to 277 A blank folio is inserted at the end of this Kānda Sargas are numbered in words The aggregate number of Sargas of the Yuddhakānda is 132 A few corrections by a different hand are noticeable The entire MS is written by a single scribe For details, *vide* Sundarakānda, Introduction, p XXI At the end of the Yuddhakānda, the scribe's name Candraśekharan is mentioned, and the Kollam year 865 (A D 1690) is recorded as the date of the MS

The MS represents the S recension

Only two star-passages are found exclusively in this MS They are 1980 and 3537.

M2

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953 Dated Kollam 817 (A D. 1642) Written on palm-leaves, size 12½″×2″. Malayālam script

In addition to Yuddhakānda, this MS also contains Sundara and Uttara Kāndas The MS is utilized earlier for the Critical Edition It has 166 folios for the portion of the Yuddhakānda Sargas are numbered in words The total number of Sargas of Yuddha is 133 Colophons give suitable Sarga names at very few places only The whole MS is written by a single scribe and is complete for Yuddha For details, *vide* Sundarakānda, Introduction, p XXI As stated at the close of Uttarakānda, the MS was completed on Wednesday, the 13th day of the dark half of the month of Kumbha in Aṇṭu (*i e.* Kollam) year 817 (A D 1642)

The MS represents the S recension

This MS has a very large number of exclusive star-passages, *viz*, 1977, 1981, 1995, 1996, 2029(A), 2031, 2033, 2068, 2075, 2094, 3001, 3008, 3031(A), 3081, 3083, 3101, 3125, 3136, 3158, 3160,

3163, 3167, 3208, 3237, 3242, 3248, 3250, 3253, 3257, 3258, 3280, 3320, 3325, 3326, 3350, 3366, 3367, 3370, 3387, 3418, 3425, 3433, 3436, 3437, 3444, 3451, 3459, 3462, 3463, 3466, 3471, 3474, 3488, 3493, 3495, 3501, 3526, 3564, 3568, 3572, 3578, 3583, 3586, 3592, 3590, 3605(B), 3620, 3622, 3629, 3631, 3633, 3636, 3639, 3649, 3654, 3673, 3678, 3679, 3684 and 3689 (80) It is interesting to note that while there are no exclusive star-passages in M_2 up to the 87.11 of the Critical Text, there are as many as 80 such passages in the next 30 Sargas of the Yuddhakānda The question of sudden exuberance of the poetic mind of the scribe, or of the change of his exemplar may be the reason for it, but it cannot be treated exhaustively here

M_3

Chundampatta (*via* Pattambi), South Malbar, in private possession (of C Chitrabhanu Nambudiri) Unnumbered and undated. Written on palm-leaves, size 27½″ × 2″. Malayālam script.

The MS is complete in seven Kāṇḍas and has been utilized previously for the Critical Edition of Kiṣkindhā and Sundara Folios 149 to 209 comprise the subject-matter of the Yuddhakāṇḍa. The folio has 12 to 13 lines to a page and 135 to 145 letters to a line Sargas are numbered in words and the total number of Sargas of the Yuddhakāṇḍa amounts to 131 The entire MS is from the pen of a single scribe For details, *vide* Sundarakāṇḍa, Introduction, p XXII The MS is undated, however, it seems to belong to a relatively modern period

The MS represents the S recension

The following star-passages are found exclusively in this MS, *viz.*, 1, 123, 131(A), 1219, 3321 and 3698 (6)

M_4

The Rāmāyana Department expected one more MS from South Malbar, and planned to designate it as M_4 However, the MS in question could not be procured

M_5

Trivandram, University of Kerala Manuscripts Library, No 13336. Undated Written on palm-leaves, size 19″ × 2″ Malayālam script

The codex contains Bāla, Ayodhyā, Kiṣkindhā, Yuddha and Uttara Kāṇḍas only. Folios 195 to 316 comprise the subject-matter of the Yuddhakāṇḍa. The *folio has 12 to 13 lines to a* page and about 80 to 82 letters to a line Margins are unruled Stanzas are not numbered, but Sargas are numbered in words The total number of Sargas of Yuddha is 131. Daṇḍas are not noticed, the writing is continuous. No marginalia. Corrections are very few and are *inf lin.* No additions or omission. Transpositions of stanzas and lines are noticed The MS is in good condition. Writing is neat and clear and generally correct Scribal mistakes are noticed here and there The script is modern and all the scribal peculiarities of the Southern MSS are noticed *in* this MS also Rules of Samdhi are generally followed The codex is written in one hand and is complete for Yuddhakāṇḍa Though the MS. is undated, it appears to be nearly one hundred years old

The MS. represents the S recension

The star-passages exclusive to this MS are 193, 416(A), 540, 1007, 1333, 1372, 1404, 3012, 3017, 3528, 3543, 3553, 3558 and 3635 (14)

TESTIMONIA

(A) The Commentaries:

There are a number of commentaries available on the text of the Rāmāyaṇa, and its various recensions and versions The number of commentaries on the text of S recension is large and range from Uḍāli Varadarāja (earlier than A D. 1250), Rāmānuja (14th century), Maheśvaratīrtha (A D. 1550), Govindarāja (A D 1600), Katakayogīndra (A D 1650), and Nāgeśa Bhaṭṭa (A D 1700),

The MS utilized for the Critical Edition of the previous five Kāndas, is complete in seven Kāndas. Folios 235 to 321 cover the subject-matter of the Yuddhakānda Sargas are numbered in words The aggregate number of Sargas of Yuddhakānda is 131 Stanzas are sometimes found omitted, often haplographically Rules of Samdhi are generally followed The whole MS is from the pen of a single scribe For details, *vide* Aranyakānda, Introduction, p XXI Though the MS is undated, it seems to be 300 years old

The MS represents the S recension

The star-passages found exclusively in this MS are 165, 709, 1216 (A), 1355, 1499 and 2067 (6).

G3

Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Punyavijayaji) Unnumbered and undated. Written on palm-leaves size 15″×2½″ Grantha script

The MS contains all the seven Kāndas and has been utilized for the Critical Edition of all the previous five Kāndas Folios 103 to 147 cover the portion of the Yuddhakānda. Sarga numbers are mentioned in words The total number of Sargas of Yuddhakānda is 131 Stanzas are found sometimes omitted The MS is written by a single scribe and is complete for the Yuddhakānda For details, *vide* Aranyakānda, Introduction, p XXI Though the MS is undated, it appears to be about 500 years old

The MS represents the S recension

The following star-passages are found exclusively in this MS, *viz*, 78(A), 113, 664, 992 and 1412 (5)

M1

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 158 Dated Kollam 865 (A D 1690) Written on palm-leaves, size 20″×2″ Malayālam script

This MS is complete in seven Kāndas, and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kandas The subject-matter of the Yuddhakānda is covered by folios 208 to 277 A blank folio is inserted at the end of this Kānda Sargas are numbered in words The aggregate number of Sargas of the Yuddhakānda is 132 A few corrections by a different hand are noticeable. The entire MS. is written by a single scribe For details, *vide* Sundarakānda, Introduction, p XXI At the end of the Yuddhakānda, the scribe's name Candraśekharan is mentioned, and the Kollam year 865 (A D 1690) is recorded as the date of the MS

The MS represents the S recension

Only two star-passages are found exclusively in this MS They are 1980 and 3537

M2

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953 Dated Kollam 817 (A D 1642) Written on palm-leaves, size 12½″×2″ Malayālam script

In addition to Yuddhakānda, this MS also contains Sundara and Uttara kāndas The MS is utilized earlier for the Critical Edition It has 166 folios for the portion of the Yuddhakānda Sargas are numbered in words The total number of Sargas of Yuddha is 133 Colophons give suitable Sarga names at very few places only The whole MS is written by a single scribe and is complete for Yuddha For details, *vide* Sundarakānda, Introduction, p XXI As stated at the close of Uttarakānda, the MS was completed on Wednesday, the 13th day of the dark half of the month of Kumbha in Antu (*i e*. Kollam) year 817 (A D 1642)

The MS represents the S recension

This MS has a very large number of exclusive star-passages, *viz*, 1977, 1981, 1995, 1996, 2029(A), 2031, 2033, 2068, 2075, 2094, 3001, 3008, 3031(A), 3081, 3083, 3101, 3125, 3136, 3158, 3160,

3163, 3167, 3208, 3237, 3242, 3248, 3250, 3253, 3257, 3258, 3280, 3320, 3325, 3328, 3350, 3366, 3367, 3370, 3387, 3418, 3425, 3433, 3436, 3437, 3444, 3451, 3459, 3462, 3463, 3466, 3471, 3474, 3488, 3493, 3495, 3501, 3526, 3564, 3568, 3572, 3578, 3583, 3586, 3592, 3599, 3605(B), 3620, 3622, 3629, 3631, 3633, 3636, 3639, 3649, 3654, 3673, 3678, 3679, 3684 and 3689 (80) It is interesting to note that while there are no exclusive star-passages in M2 up to the 87.11 of the Critical Text, there are as many as 80 such passages in the next 30 Sargas of the Yuddhakānda The question of sudden exuberance of the poetic mind of the scribe, or of the change of his exemplar may be the reason for it, but it cannot be treated exhaustively here

M3

Chundampatta (*via* Pattambi), South Malbar, in private possession (of C Chitrabhanu Nambudiri) Unnumbered and undated Written on palm-leaves, size 27½″×2″ Malayālam script.

The MS is complete in seven Kāndas and has been utilized previously for the Critical Edition of Kiskindhā and Sundara Folios 149 to 209 comprise the subject-matter of the Yuddhakānda The folio has 12 to 13 lines to a page and 135 to 145 letters to a line Sargas are numbered in words and the total number of Sargas of the Yuddhakānda amounts to 131 The entirs MS. is from the pen of a single scribe For details, *vide* Sundarakāndə, Introduction, p XXII The MS is undated, however, it seems to belong to a relatively modern period

The MS represents the S recension.

The following star-passages are found exclusively in this MS, *viz*, 1, 123, 131(A), 1219, 3321 and 3698 (6)

M4

The Rāmāyana Department expected one more MS. from South Malbar, and planned to designate it as M4 However, the MS in question could not be procured

M5

Trivandram, University of Kerala Manuscripts Library, No. 13336 Undated Written on palm-leaves, size 19″×2″ Malayālam script

The codex contains Bāla, Ayodhyā, Kiṣkindhā, Yuddha and Uttara Kāndas only Folios 195 to 316 comprise the subject-matter of the Yuddhakānda The folio has 12 to 13 lines to a page and about 80 to 82 letters to a line Margins are unruled Stanzas are not numbered, but Sargas are numbered in words The total number of Sargas of Yuddha is 131 Dandas are not noticed, the writing is continuous. No marginalia Corrections are very few and are *inf lin.* No additions or omission. Transpositions of stanzas and lines are noticed The MS is in good condition Writing is neat and clear and generally correct Scribal mistakes are noticed here and there The script is modern and all the scribal peculiarities of the Southern MSS are noticed in this MS also Rules of Samdhi are generally followed The codex is written in one hand and is complete for Yuddhakāṇḍa Though the MS is undated, it appears to be nearly one hundred years old

The MS represents the S recension

The star-passages exclusive to this MS are 193, 416(A), 540, 1007, 1333, 1372, 1404, 3012, 3017, 3528, 3543, 3553, 3558 and 3635 (14)

TESTIMONIA

(A) The Commentaries

There are a number of commentaries available on the text of the Rāmāyana, and its various recensions and versions The number of commentaries on the text of S recension is large and range from Udāri Varadarāja (earlier than A D 1250), Rāmānuja (14th century), Maheśvaratīrtha (A D. 1550), Govindarāja (A D. 1600), Katakayogīndra (A.D 1650), and Nāgeśa Bhatta (A D 1700).

All these commentaries on S recension have been fully used and variant readings as well as pāthāntaras recorded in them are noted in our Critical Apparatus All these six commentators hail from South India and comment on the text of Southern recension of the Rāmāyana The Bengali commentator (date ?) Lokanātha Cakravartī has, however, commented upon the Bengālī version of the Rāmāyana He very often refers to Vimalabodha and Sarvajña-Nārāyana (both between A D 1100 and 1300) as the old commentators of both the Rāmāyana and the Mahābhārata, and quotes from their commentaries on the Rāmāyana These commentaries, however, are not yet traced anywhere

(B) Epitomes

Ksemendra, the Kaśmirian poet of circa A D 1046 composed, among other works, an epitome of Vālmīki's Rāmāyana in about 6200 stanzas Of these, some 1400 stanzas summarise the portion of the Yuddhakānda of Vālmīki's work, as given in our Critical Text It is clear that Ksemendra had before him the NW version of the Rāmāyana as can be proved from a lack of reference to the *Ādityahṛdayastotra* which, thus, constitutes a feature of the S recension The main episodes of the Yuddhakānda, all figure in Ksemendra's Epitome The Editor of the Yuddhakāṇḍa has utilized this Epitome to corroborate the correspondence of incidents only and not for the wording of the Critical Text

Among other items under the head of Testimonia, we may mention the *Rāmopākhyāna* of the Mahābhārata (Mbh 3 258-275), which, in my opinion, is the oldest and ungarbed version of the Rāma episode, as well as other works of bardic literature such as the Visnu, Agni and Padma Purānas

It will be seen from the above description of the MSS, commentaries and Epitomes that I have ransacked and selected almost every available MS which, I thought, would help me to constitute a Critical Text Almost each and every MS. used has some special feature of its own, and all of them, taken together, go to make up the Ur-text, as far as the available stock of MSS can take us back The Critical Apparatus may appear somewhat loaded as a result of my selection of MSS, but I think it was necessary in the interest of scholarship

Recensions and Versions

The above material roughly falls into two major groups of recensions, *viz*, Northern and Southern. Some MSS, however, particularly of the Devanāgarī group, are divided among themselves, some sharing characteristics of Northern recension and others of Southern recension The use of N and S, thus, in the case of these MSS is not quite accurate, but the Editor found himself helpless in classifying them into a definite recension Similarly, a Malayālam MS, M2, was found to share characteristic of N recension, in addition to its own specialities MSS of this type, may rather be designated as mixed versions which may have their originals contaminated

The Northern group of MSS includes those in Śāradā, Newārī or Nepālī, Bengālī and Devanāgarī scripts The Southern group contains MSS in Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam scripts–M2 belongs to a special group It is a mixed version sharing the characteristics of Newārī and Bengālī on the one hand and of Telugu and Grantha versions on the other. Over and above these traits, this MS has 80 star-passages peculiar or exclusive to itself The pedigree of MSS on page III makes the classification into recensions and versions quite clear

Text-constitution

Although the principles of text-constitution of the Rāmāyana have been indicated in the introductions to all the previous Kāndas, I should like to restate them here for ready reference The main principle on which the constitution of our Critical Text is based, is that there should be a full agreement *in substance* between all recensions and versions Whatever extra matter is noticed in MSS is not considered to be authentic or belonging to the oldest core of the text This principle has resulted in giving in our edition a very large number of star-passages totalling 3711 with 7143 lines In other words, while our Critical Text consists of 4435 units of stanzas (a few three-lined and fewer still one-lined), the

number of star-passages for this text is 3711 with 7143 lines, out of which 769 are substitute passages It means that in a Critical Text of 4435 stanzas of the Yuddhakānda, as many as 2942 passages are inserted by a generation of bards during the text-transmission through centuries Besides, there are 76 longer passages relegated to App I containing 7310 lines Further, individual MSS. have star-passages which are exclusive to them The number of such exclusive star-passages is 483, there being only 4 MSS , *viz* , $Ś_2$ D_{10} D_{11} and D_{13} which do not contain a single exclusive star-passage On the contrary, D_{13} has 93 passages and M_2 80 I have given the above details just to show how difficult the task of the editor was in fixing his Critical Text of the Kānda

The Starting Point of Yuddhakānda

We have adopted the starting point of the Yuddhakānda as in Southern recension The first 15 Sargas in the Critical Edition are found as a concluding part of the Sundarakāṇḍa in the Northern recension In fact, the division of MSS into N and S recensions of Yuddhakānda is determined on the ground whether the first 15 Sargas of our Critical Text figure in Sundara or Yuddha Kāṇḍas Considering the nature of these 15 Sargas, it may be stated that they belong to a topic dealing with the preparation of waging war by Rāma with Rāvana To borrow the analogy of the parvan division of the Mahābhārata, these 15 Sargas correspond to the Udyogaparvan of that Epic If the reader cares to examine the Critical Apparatus of the Yuddhakānda, particularly the records under colophons, he will be surprised to find that that particular Sarga, according to that MS , belonged to Udyoga as against Lankākānda or Yuddhakānda Now, Udyoga or preparation for a war-fare can be more appropriately considered as a part of Yuddhakāṇḍa rather than that of Sundarakānda, which, in my opinion, is a part of Aranyakānda For, I believe that the original Rāmāyana consisted of three Kāndas only, *viz* , the Ayodhyākānda, Aranyakānda and Yuddhakānda Later the Ayodhyākāṇḍa got split up into Bāla and Ayodhyā, and Aranyakānda into Aranya, Kiskindhā and Sundara Kāndas, making a total of six Kāndas with a supplement (षट्काण्ड सोत्तरम्) So, originally these 15 Sargas must have belonged to Yuddhakānda It may be noted here that B_1 of N recension begins Yuddhakānda with Sarga 13 and D_2 with Sarga 6 of the Critical text, showing a sort of wavering in the mind of copyists of these MSS

Bardic Poetry and Its Characteristics*

It is my firm belief that the Rāmāyana, the Mahābhārata and the Purāṇas form a class of literature by themselves, and should be styled as Bardic literature The main characteristic of this literature is that originally it consisted of small songs, ballads and even stray verses called *Gāthā nārāsamsī*, and continued to be sung by traditional bards and transmitted by them to succeeding generation by oral tradition These songs or ballads later developed into Epics, Purānas and early Kāvyas Further its contents had a very fluid wording, emphasis being laid on contents rather than on expression or words These expressions or words were capable of being substituted by different expressions provided the meaning remained the same Further, these original songs were composed in the form of a verse which also was equally fluid and simple to compose and remember There is a very large number of standard verse-fillers with which the bard is to equip himself These songs or ballads were also capable of being expanded or even abridged according to the interest the audience shows in the bard's recitation The extent of an episode becomes shorter or longer on account of these circumstances, and both shorter and longer versions get recorded at the stage of their being

* This topic, with special reference to English and continental Literature has been discussed by (1) N K and H M CHADWICK in *The Growth of Literature*, Vols I–III, (2) N K SIDDHANTA in his *Heroic Age of India* (1929), (3) C M BOWRA in his *Heroic Poetry*, (4) M PARRAY in *L' Epithete traditionelle dans Homère* (Paris 1928), (5) A B. LORD in *The Singer of Tales* (1960), (6) G S KIRK in *The Songs of Homer* (1962), (7) and with special reference to Vālmīki's Rāmāyana by Nabaneeta SEN in his article "*Comparative Studies in Oral Epic Poetry*" in AOS, Vol 86, October-December 1966

reduced to writing Usually that version is reduced to writing which is current in the family tradition of a particular bard of that particular region

It is now an admitted fact that both the Epics of India, the Mahābhārata and the Rāmāyaṇa, were in early ages transmitted by oral tradition Vyāsa is said to have composed the Mahābhārata and narrated or taught it to his five pupils, who, each one of them, had a separate Samhitā of his own (संहितास्तैः पृथक्त्वेन भारतस्य प्रकाशिताः) Of these five Samhitās of the Mahābhārata, we possess the full text of Vaiśampāyana's Samhitā only transmitted through Lomaharsana sūta and his disciples like Śaunaka If we consider the volume of variations which is in the Samhitā of a single text-tradition of Vaiśampāyana alone, we will simply stagger at the idea of variations which might have gathered round if the Samhitās of all the five pupils of Vyāsa had come to our hand, and perplexities and problems of textual criticism created for the critical editor of the Mahābhārata, keeping all along in mind the fact that the Mahābhārata is styled as Itihāsa while the Rāmāyana is styled as an epic poem.

The case of text-transmission of the Rāmāyana as an epic poem is not much different, though not of the same dimension Like the sage Vyāsa for the Mahābhārata, we have the sage Vālmīki for the Rāmāyaṇa as its author. He had only two disciples Lava and Kuśa whom he taught the poem It is said that they first sang it in the court of Rāma. It must then have been committed to memory by several bards and sung to people in regions far and wide In the course of this propagation of the Rāma-kathā or Rāmāyana, the bards must have added and even altered the story in a number of ways in the direction of its wording or even contents These recitations of bards got localised, and when they were reduced to writing, they assumed the form of recensions and versions current in that particular locality In the case of the Rāmāyana there are found three or four recensions, *viz*, North-Western, North-Eastern, Central or Western and Southern, each recension being further divided into several versions pure and mixed In the case of the Mahābhārata there were only two recensions N and S, of which N was found to be more authentic while S was found to contain later elements It was, therefore, easy for the editors of the Mahābhārata to accept N text as the principal text and S as secondary text But in the case of the Rāmāyana, the above method could not be found workable as there were three or even four recensions available The late Professor G H Bhatt, the Editor of the Bālakānḍa of the Rāmāyana, was forced to abandon the method adopted for the Critical Edition of the Mahābhārata, and evolve a new method to be used for the Critical Edition for the Rāmāyaṇa He, therefore, had to decide which of the three or four recensions, on the whole, seemed to be older His view was, and it was right, that the S recension of the Rāmāyana contained, on the whole, a more archaic text, though it was also inflated, and decided that it was more suitable for being adopted as the main text, omitting from it portions which were not supported by other recensions I think the scholars will generally agree with the soundness of this principle In my own case, I have adopted the S recension for my principal text, provided its contents are supported by NW, NE and W recensions The result, in my opinion, enables me to reach a text, based on such agreement and difference, which is definitely the oldest I may point out that although I have adopted S as my principal text, I did not hesitate to eliminate from it portion known as Ādityahṛdaya (App I No 65) and portion relating to the stoppage of the Puṣpaka Vimāna, at the behest of Sītā, in the region of Kiṣkindhā, to collect the Vānara ladies and take them to Ayodhyā for witnessing the coronation of Rāma (*vide* App I No 72), because these events did not get corroboration from NW, NE or W recension It is thus clear that these portions did not belong to the original and genuine core of the Rāmāyana

In the Mahābhārata as well as in the Rāmāyaṇa, Vyāsa and Vālmīki have used two principal metres, *viz*, the Anuṣṭubh and the Triṣṭubh-Jagati, the latter Indravajrā, Upendravajrā, Upajāti, Vamśastha, Aupacchandasika and their mixtures These metres are capable of being easily handled by bards The bards use a number of expressions to keep the versification correct or as flawless as possible. The Samhitās of the Epics and Purānas transmitted by these bards, were not, like the Vedas, Śabda-pradhāna, but arthapradhāna, and hence change of a word here and there did not matter much to the

bard provided the contents of his narrative or the theme remained the same and versification smooth The metres, as pointed out above, used in the epic, are easy to admit synonymous words of the same metrical quality By way of illustration, I pick up a few such words महातेजा , महाराज-महाराज , महाभाग-महाभाग , महाबाहु -महाबाहो, महावीर्य-महावीर्य·, महासत्त्व-महासत्त्व (all suited for the first half of Anuṣṭubh) and महातपा , महाबल-महाबल , महायशा , महाद्युति -महाद्युते, महामति -महामते (suitable for the second half of Anustubh) The reader will meet hundreds of instances making use of these and similar expressions I need not, therefore, emphasize the promiscuous use of such expressions in the Epics Besides, there is a group of expressions which may be termed as verse fillers, च, वै, तु, हि, ह, स्म, but the group is not restricted to these expletives , there are other expressions like राजन्, नृप-नृप , वीर-वीर , प्रभु -विभु·, प्रभो-विभो, भद्र ते, भारत, कौरव, जनेश्वर-जनेश्वर· , नरेश्वर-नरेश्वर , नराधिप-नराधिप·, कुरुसत्तम, कुरुनन्दन, यदुनन्दन, यदुसत्तम, भरतर्षभ, क्षत्रियर्षभ for the Anustubh metre, and नरेन्द्रसूनो, नरेन्द्रपुत्र, जनेन्द्रसूनो, जनेन्द्रपुत्र for the Triṣṭubh metre It should be noted that such verse-filling expressions could be expanded to the full length of a pāda, *e g* यशोदानन्दवर्धन-न , कौसल्यानन्दवर्धन-न , शतशोऽथ सहस्रश I have in view a set of some funny expressions like रावणस्य महात्मन and राघवस्य महात्मन used as verse-fillers where the word महात्मन: has to be used ironically in the case of Rāvana and normally in the case of Rāma. When, therefore, varying traditions of bards reach the stage of writing, one tradition of MSS uses one and the other its counterpart.

There are a few other devices which the bard has to resort to in his recitation. He cannot strictly follow the rules of grammar and syntax, because he is primarily to look to versification He, therefore, uses Parasmaipada for Ātmanepada of verbs and vice versa , he drops augment *a* of the past tense , he uses nominative and accusative plural forms of feminine nouns promiscuously , he may not strictly observe rules of Samdhi and may even use expletives like च, तु, हि unnecessarily to avoid hiatus , he may even leave sentences incomplete , he may not use correctly active and passive constructions, and may commit the flaw of anacoluthon These and other similar features of epic poetry go to prove that texts transmitted by oral tradition have a wide variation in their wording. This is the main reason why epics and purānas abound in various readings, transpositions of phrases and substitutions or parallel versions The bards in their enthusiasm, particularly when their audience is appreciative or otherwise, go on expanding or shortening descriptions of events by filling in details which may happen to be omitted in other versions The additional passages and episodes are not peculiar to any particular recension, but are found in all recensions and versions The fluidity of readings of individual words, expressions, incidents, transpositions, all go to indicate that such oral traditions were more than one I need not repeat that the traditional extent of the text of Yuddhakānda has only 5710 stanzas, while my constituted Critical Text contains only 4435 stanzas The total number of star-passages included in the Critical Apparatus is over 3700 with more than 7000 lines or 3500 stanzas and that of passages relegated to App. I is 76 with 7335 lines, equal to 3668 stanzas

The Rāmopākhyāna and the Rāmāyana

Before finishing my Introduction to the Yuddhakānda, the last Kāṇḍa of the real and original Rāmāyana, I should like to refer to a point not touched by my predecessors The point refers to the question of the relative chronology of the Rāmopākhyāna as found in the Mbh. 3 258–275 of the Critical Edition, and the Rāmāyana in its Critical Edition, now before the reader for the first time The Rāmopākhyāna in the Critical Edition contains 18 adhyāyas and 724 stanzas or 1448 lines It narrates the story of Rāma upto his coronation only, *i e.*, upto the end of the Yuddhakānda of the Rāmāyana. The first three stanzas of the Rāmopākhyāna contain a sort of summary of the Ākhyāna, and run as follows

प्राप्तमप्रतिम दु ख रामेण भरतर्षभ ।
रक्षसा जानकी तस्य हृता भार्या बलीयसा ॥
आश्रमाद्राक्षसेन्द्रेण रावणेन विहायसा ।
मायामास्थाय तरसा हत्वा गृध्रं जटायुषम् ॥
प्रत्याजहार ता राम सुग्रीवबलमाश्रित ।
बद्ध्वा सेतुं समुद्रस्य दग्ध्वा लङ्का शितै· शरै· ॥

reduced to writing. Usually that version is reduced to writing which is current in the family tradition of a particular bard of that particular region.

It is now an admitted fact that both the Epics of India, the Mahābhārata and the Rāmāyaṇa, were in early ages transmitted by oral tradition. Vyāsa is said to have composed the Mahābhārata and narrated or taught it to his five pupils, who, each one of them, had a separate Samhitā of his own (संहितास्तै पृथक्त्वेन भारतस्य प्रकाशिता:) Of these five Samhitās of the Mahābhārata, we possess the full text of Vaiśampāyana's Samhitā only transmitted through Lomaharṣaṇa sūta and his disciples like Śaunaka If we consider the volume of variations which is in the Samhitā of a single text-tradition of Vaiśampāyana alone, we will simply stagger at the idea of variations which might have gathered round if the Samhitās of all the five pupils of Vyāsa had come to our hand, and perplexities and problems of textual criticism created for the critical editor of the Mahābhārata, keeping all along in mind the fact that the Mahābhārata is styled as Itihāsa while the Rāmāyana is styled as an epic poem.

The case of text-transmission of the Rāmāyana as an epic poem is not much different, though not of the same dimension Like the sage Vyāsa for the Mahābhārata, we have the sage Vālmīki for the Rāmāyaṇa as its author. He had only two disciples Lava and Kuśa whom he taught the poem It is said that they first sang it in the court of Rāma It must then have been committed to memory by several bards and sung to people in regions far and wide In the course of this propagation of the Rāma-kathā or Rāmāyana, the bards must have added and even altered the story in a number of ways in the direction of its wording or even contents These recitations of bards got localised, and when they were reduced to writing, they assumed the form of recensions and versions current in that particular locality In the case of the Rāmāyana there are found three or four recensions, *viz*, North-Western, North-Eastern, Central or Western and Southern, each recension being further divided into several versions pure and mixed. In the case of the Mahābhārata there were only two recensions N and S, of which N was found to be more authentic while S was found to contain later elements It was, therefore, easy for the editors of the Mahābhārata to accept N text as the principal text and S as secondary text But in the case of the Rāmāyana, the above method could not be found workable as there were three or even four recensions available The late Professor G H BHATT, the Editor of the Bālakāṇḍa of the Rāmāyana, was forced to abandon the method adopted for the Critical Edition of the Mahābhārata, and evolve a new method to be used for the Critical Edition for the Rāmāyana He, therefore, had to decide which of the three or four recensions, on the whole, seemed to be older. His view was, and it was right, that the S recension of the Rāmāyana contained, on the whole, a more archaic text, though it was also inflated, and decided that it was more suitable for being adopted as the main text, omitting from it portions which were not supported by other recensions. I think the scholars will generally agree with the soundness of this principle. In my own case, I have adopted the S recension for my principal text, provided its contents are supported by NW, NE and W recensions The result, in my opinion, enables me to reach a text, based on such agreement and difference, which is definitely the oldest I may point out that although I have adopted S as my principal text, I did not hesitate to eliminate from it portion known as Ādityahṛdaya (App I No 65) and portion relating to the stoppage of the Puṣpaka Vimāna, at the behest of Sītā, in the region of Kiṣkindhā, to collect the Vānara ladies and take them to Ayodhyā for witnessing the coronation of Rāma (*vide* App I No. 72), because these events did not get corroboration from NW, NE or W recension It is thus clear that these portions did not belong to the original and genuine core of the Rāmāyaṇa

In the Mahābhārata as well as in the Rāmāyaṇa, Vyāsa and Vālmīki have used two principal metres, *viz*, the Anuṣṭubh and the Triṣṭubh-Jagatī, the latter Indravajrā, Upendravajrā, Upajāti, Vamśastha, Aupacchandasika and their mixtures These metres are capable of being easily handled by bards The bards use a number of expressions to keep the versification correct or as flawless as possible. The Samhitās of the Epics and Purāṇas transmitted by these bards, were not, like the Vedas, Śabda-pradhāna, but arthapradhāna, and hence change of a word here and there did not matter much to the

bard provided the contents of his narrative or the theme remained the same and versification smooth The metres, as pointed out above, used in the epic, are easy to admit synonymous words of the same metrical quality By way of illustration, I pick up a few such words महातेजा , महाराज–महाराज , महाभाग-महाभाग , महाबाहु –महाबाहो, महावीर्य–महावीर्य॰, महासत्त्व–महासत्त्व (all suited for the first half of Anuṣṭubh) and महातपा , महाबल-महाबल , महायशा , महाद्युति –महाद्युते, महामतिः–महामते (suitable for the second half of Anustubh) The reader will meet hundreds of instances making use of these and similar expressions I need not, therefore, emphasize the promiscuous use of such expressions in the Epics Besides, there is a group of expressions which may be termed as verse-fillers, च, वै, तु, हि, ह, स्म, but the group is not restricted to these expletives , there are other expressions like राजन्, नृप–नृप॰ , वीर–वीर , प्रभु –विभु , प्रभो-विभो भद्र ते, भारत, कौरव, जनेश्वर–जनेश्वर , नरेश्वर-नरेश्वर , नराधिप–नराधिप , कुरुसत्तम, कुरुनन्दन, यदुनन्दन, यदुसत्तम, भरतर्षभ, क्षत्रियर्षभ for the Anustubh metre, and नरेन्द्रसूनो, नरेन्द्रपुत्र, जनेन्द्रसूनो, जनेन्द्रपुत्र for the Triṣṭubh metre It should be noted that such verse-filling expressions could be expanded to the full length of a pāda, *e g* यशोदानन्दवर्धन-न , कौसल्यानन्दवर्धन-न , शतशोऽथ सहस्रश I have in view a set of some funny expressions like रावणस्य महात्मनः and राघवस्य महात्मन used as verse-fillers where the word महात्मन॰ has to be used ironically in the case of Rāvana and normally in the case of Rāma When, therefore, varying traditions of bards reach the stage of writing, one tradition of MSS uses one and the other its counterpart

There are a few other devices which the bard has to resort to in his recitation He cannot strictly follow the rules of grammar and syntax, because he is primarily to look to versification He, therefore, uses Parasmaipada for Ātmanepada of verbs and vice versa , he drops augment *a* of the past tense , he uses nominative and accusative plural forms of feminine nouns promiscuously , he may not strictly observe rules of Samdhi and may even use expletives like च, तु, हि unnecessarily to avoid hiatus , he may even leave sentences incomplete , he may not use correctly active and passive constructions, and may commit the flaw of anacoluthon These and other similar features of epic poetry go to prove that texts transmitted by oral tradition have a wide variation in their wording. This is the main reason why epics and purānas abound in various readings, transpositions of phrases and substitutions or parallel versions The bards in their enthusiasm, particularly when their audience is appreciative or otherwise, go on expanding or shortening descriptions of events by filling in details which may happen to be omitted in other versions The additional passages and episodes are not peculiar to any particular recension, but are found in all recensions and versions The fluidity of readings of individual words, expressions, incidents, transpositions, all go to indicate that such oral traditions were more than one I need not repeat that the traditional extent of the text of Yuddhakānda has only 5710 stanzas, while my constituted Critical Text contains only 4435 stanzas The total number of star-passages included in the Critical Apparatus is over 3700 with more than 7000 lines or 3500 stanzas and that of passages relegated to App. I is 76 with 7335 lines, equal to 3668 stanzas

The Rāmopākhyāna and the Rāmāyana

Before finishing my Introduction to the Yuddhakānda, the last Kāṇḍa of the real and original Rāmāyana, I should like to refer to a point not touched by my predecessors The point refers to the question of the relative chronology of the Rāmopākhyāna as found in the Mbh. 3.258–275 of the Critical Edition, and the Rāmāyana in its Critical Edition, now before the reader for the first time The Rāmopākhyāna in the Critical Edition contains 18 adhyāyas and 724 stanzas or 1448 lines It narrates the story of Rāma upto his coronation only, *i e.*, upto the end of the Yuddhakānda of the Rāmāyana The first three stanzas of the Rāmopākhyāna contain a sort of summary of the Ākhyāna, and run as follows

प्राप्तमप्रतिम दुःख रामेण भरतर्षभ ।
रक्षसा जानकी तस्य हृता भार्या बलीयसा ॥
आश्रमाद्राक्षसेन्द्रेण रावणेन विहायसा ।
मायामास्थाय तरसा हत्वा गृध्रं जटायुषम् ॥
प्रत्याजहार ता राम सुग्रीवबलमाश्रित ।
बद्ध्वा सेतुं समुद्रस्य दग्ध्वा लङ्का शितै शरै. ॥

The story in the Mbh is narrated by the sage Mārkandeya to Yudhiṣṭhira at a time when Draupadī was forcibly abducted by Jayadratha, and was recovered by Bhīma. When Yudhisthira asks Mārkandeya whether there was any unfortunate person like him who had lost his kingdom and wife, Mārkandeya narrates to him an old episode of Rāma who had lost both his kingdom and wife while he was, like him, in exile for a period of fourteen years It thus appears that the narration of Rāmopākhyāna to Yudhisthira by the sage was quite appropriate to the occasion There are no traces to suggest that the episode could be an interpolation in the Mbh Being thus a genuine part of the Mahābhārata, it is much older than the poem of Vālmīki, and being a part of an Itihāsa, it is much more trustworthy than a Kāvya Scholars from Weber and Jacobi down to the late Dr Sukthankar have held different views about the relative antiquity of the Rāmopākhyāna and the Rāmāyana, some holding that the former is an abridgement of the Rāmāyana and consequently later than the Rāmāyana The question, therefore, of the relative chronology requires a fresh examination so as to settle it finally. My own considered view is that the Rāmopākhyāna is centuries older than the Rāmāyana and being a part of the Itihāsa has stated the facts, while the Rāmāyana being a Kāvya is much later than the Rāmopākhyāna, and has enlarged, modified and embellished the narrative as it occurs in the Rāmopākhyāna It must be borne in mind that an abridgement of a work is more faithful to its original than an enlargement of the same I note below a few interesting points which are peculiar to the Rāmopākhyāna, but not referred to or differently referred to in the Rāmāyana. I shall also point out the elements in the Rāmakathā which are innovations of Vālmīki, so that the reader might solve the question for himself

1. The Rāmopākhyāna makes no mention of Viśvāmitra, who, according to Bālakānda of the Rāmāyana, took away young Rāma and Laksmana and gave them training in missiles, the marriage of Sītā with Rāma did not take place in the presence of Visvāmitra, but was arranged by Tvastr In the Rāmāyana, on the other hand, Viśvāmitra took young Rāma and Laksmana, trained them in missiles, took them to Janaka's court, where after breaking of Śiva's bow, Rāma was married to Sītā It is thus clear that the entire episode of Viśvāmitra was an innovation of the poet Vālmīki and introduced by him in the older and similar Rāmopākhyāna

2 In the Rāmopākhyāna, there is no reference to the episode of Ahalyā and her restoration to life at the touch of Rāma's feet This episode also in the Rāmāyana is an innovation of Vālmīki.

3. The Rāmopākhyāna mentions three times an old Rāksasa minister of Rāvana, Avindhya by name, who is well-disposed towards Rāma He once consoles Sītā by giving her news about the well-being of Rāma and Lakṣmana and assuring her that they would soon release her from detention in Rāvana's custody, second time he prevents Rāvaṇa from killing Sītā by pointing to him that a crowned king like Rāvana should not kill a woman, already in imprisonment, and third time, he brought Sītā to Rāma after Rāvana's death Rāma is said to have rewarded him for his good offices after his coronation for the part he played in the recovery of Sītā Trijatā is mentioned in both the Rāmopākhyāna and the Rāmāyana Avindhya is thus ignored in the Rāmāyana as Vālmīki thought him to be not so important

4 In Rāmopākhyāna, Kumbhakarṇa is killed by Laksmaṇa (Mbh 3 271 11–12), while in the Rāmāyana he is killed by Rāma (R 6.55).

5 In the Rāmopākhyāna, there is no reference to Hanumat bringing the mount Dronācala with its medicinal plants to revive Laksmana hit by Indrajit's missile The revival of Laksmaṇa was effected in the Rāmopākhyāna by Sugrīva with the help of plants available near at hand The entire incident of Dronācala and its medicinal plants is an innovation introduced by Vālmīki

6 In the Rāmopākhyāna, Kubera sends magic water to Rāma to enable him to see invisible demons and other objects Vālmīki does not mention the item of magic water at all

7. In the Rāmopākhyāna, Avindhya brings Sītā to Rāma's camp after Rāvaṇa was killed In the Rāmāyaṇa, Rāma sends Hanumat for bringing Sītā to him from Rāvaṇa's palace. When she is

brought to Rāma's presence, Rāma tells her that she is free to go anywhere The repudiation of Sītā is couched in similar fashion in both works

8. In the Rāmopākhyāna, there is no reference to Sītā proving her chastity by entering into fire. This ordeal of Sītā by throwing hereself into fire is a pure innovation of Vālmīki In the Rāmopākhyāna it is stated that after hearing the words of her repudiation by Rāma in terms

सुवृत्तामसुवृत्ता वाप्यहं त्वामद्य मैथिलि ।
नोत्सहे परिभोगाय श्वावलीढं हविर्यथा ॥

Mbh. 3 275 13

On hearing these words, Sītā fell down fainted, Laksmana and monkeys were struck dumb, when god Brahmā, followed by several gods like Indra, Agni, Vāyu, Kubera, the seven sages and Daśaratha, appears on the scene. Then Sītā got up and said to Rāma

राजपुत्र न ते कोपं करोमि विदिता हि मे ।
गतिः स्त्रीणां नराणां च शृणु चेदं वचो मम ॥
अन्तश्चरति भूतानां मातरिश्वा सदागतिः ।
स मे विमुञ्चतु प्राणान्यदि पापं चराम्यहम् ॥

Mbh 3 275. 22–23

Upon this utterance, it is Vāyu,—I ask the reader to note that it was not Agni as in the Rāmāyana—who said

भो भो राघव सत्यं वै वायुरस्मि सदागतिः ।
अपापा मैथिली राजन्संगच्छ सह भार्यया ॥

Mbh 3. 275 26

After Vāyu, other gods present such as Agni, Varuna, Brahmā, all said in one voice

नात्र शङ्का त्वया कार्या प्रतीच्छेमां महाद्युते ।

Mbh 3 275 34

Then Daśaratha also tells Rāma to go to Ayodhyā with Sītā to take charge of his kingdom. Rāma then agreed, accepted Sītā and went to Ayodhyā in the Puspaka Vimāna

I have given above the account as to how Sītā proved her chastity according to the Rāmopākhyāna Now I ask the reader to compare the above account and contrast it with that in the Rāmāyana found in Sargas 101–106 of the Yuddhakānda in the Critical Edition According to the Rāmāyana, it is Rāma who asks Hanumat to go to Rāvana's palace and inform Sītā that Rāma had killed Rāvana, and Vibhīsana is put on the throne of Lankā Sītā then told Hanumat that she would like to see Rāma Rāma then asked Vibhīsana to bring Sītā to him bathed and decked She was brought to Rāma in a palanquin When she approached Rāma, he was filled with joy—because he won the victory over Rāvana, depression—because Rāvana insulted him by Sītā's abduction, and anger—because Sītā might not have remained chaste in Rāvana's house When Sītā approached Rāma and addressed him with the usual term Āryaputra, Rāma said to her

यत्कर्तव्यं मनुष्येण धर्षणां परिमार्जता ।
तत्कृतं सकलं सीते शत्रुहस्तादमर्षणात् ॥ R 6 103 13
विदितश्चास्तु भद्रं ते योऽयं रणपरिश्रमः ।
स तीर्णः सुहृदां वीर्यान्न त्वदर्थं मया कृतः ॥
रक्षता तु मया वृत्तमपवादं च सर्वशः ।
प्रख्यातस्यात्मवंशस्य न्यङ्गं च परिमार्जता ॥
प्राप्तचारित्रसंदेहा मम प्रतिमुखे स्थिता ।
दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम् ॥
तद्गच्छ ह्यभ्यनुज्ञाता यथेष्टं जनकात्मजे ।
एता दश दिशो भद्रे कार्यमस्ति न मे त्वया ॥

R 6 103 15–18

On hearing this repudiation by Rāma, Sītā told him that he was doing injustice to her and argued

त्वया तु नरशार्दूल क्रोधमेवानुवर्तता ।
लघुनेव मनुष्येण स्त्रीत्वमेव पुरस्कृतम् ॥
अपदेशेन जनकान्नोत्पत्तिर्वसुधातलात् ।
मम वृत्त च वृत्तज्ञ बहु ते न पुरस्कृतम् ॥
न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः ।
मम भक्तिश्च शील च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम् ॥

R 6 104 14-16

So saying, Sītā made up her mind to end her life by entering into burning fire in the presence of Rāma and other members of the gathering, and told Laksmana

चिता मे कुरु सौमित्रे व्यसनस्यास्य भेषजम् ।
मिथ्यापवादोपहता नाह जीवितुमुत्सहे ॥
अप्रीतस्य गुणैर्भर्तुस्त्यक्तया जनससदि ।
या क्षमा मे गतिर्गन्तु प्रवेक्ष्ये हव्यवाहनम् ॥

R. 6 104 18-19

Laksmana then looked up to Rāma, and gathering from his face his consent to the proposal of Sītā, he prepared a burning pile Sītā approached the pile and said

यथा मे हृदय नित्य नापसर्पति राघवात् ।
तथा लोकस्य साक्षी मा सर्वत पातु पावक ॥

R 6 104. 24

So saying, Sītā approached the fire regardless of her life Then all gods appeared on the scene and appealed to Rāma not to be so indifferent to Sītā who was throwing herself into the fire The gods also pointed to Rāma that he was the lord of all gods, Visnu incarnate Rāma thereupon told gods that had gathered that he considered himself to be a human being, the son of Daśaratha

आत्मान मानुप मन्ये राम दशरथात्मजम् ।

R 6 105.10

Just at this juncture the god of fire in person jumped up from the burning pile with Sītā on his lap, gave her to Rāma and said

विशुद्धभावा निष्पापा प्रतिगृह्णीष्व राघव ।
न किंचिदभिधातव्यमहमाज्ञापयामि ते ॥

R 6 106 9

To this Rāma responded

अवश्य त्रिपु लोकेपु सीता पावनमर्हति ।
दीर्घकालोषिता चेय रावणान्त पुरे शुभा ॥
बालिश खलु कामात्मा रामो दशरथात्मज ।
इति वक्ष्यन्ति मा सन्तो जानकीमविशोध्य हि ॥
अनन्यहृदया भक्ता मच्चित्तपरिरक्षिणीम् ।
अहमप्यवगच्छामि मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥
प्रत्ययार्थं तु लोकाना त्रयाणा सत्यसश्रय ।
उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥

R 6 106 11-14

It is now clear from the above narration that Vālmīki introduced this episode of Sītā's purification by fire against the narration in the Rāmopākhyāna where Vāyu is said to be the first to announce the purity of Sītā Whether Sītā actually threw herself into the fire, or was approaching (प्रविशन्तीं) the burning fire when personified Agni caught her and brought her to Rāma, is still a moot question, because once we get the text to say प्रविवेश हुताशनम् and next उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् In any

case, the poet Vālmīki introduced in his epic poem an innovation of Sītā's test by fire against the epic and historical background of Vāyu assuring Rāma of Sītā's purity. This innovation, among others, is thus the most striking innovation made by Vālmīki when he decided to handle an old epic theme and gave it the shape of a poem, the first of its kind, an Ādikāvya We are not so much interested in the fact whether Sītā threw herself into the fire, came out unhurt, and was presented to Rāma by fire-god, because we believe that Vāyu appearing on the scene and declaring Sītā's purity, and Agni bringing Sītā to Rāma and presenting her to him unhurt or brighter are facts equally super-natural to us We are, therefore, concerned more with changes or innovations introduced by the poet Vālmīki in his poem against a historical statement made in the Rāmopākhyāna of the Mahābhārata.

The above story of Rāma as found in the Rāmopākhyāna of the Mahābhārata, traditionally known as the Itihāsa, and the same in Vālmīki's Rāmāyana, traditionally known as Ādikāvya, the first poem, deserves some further general considerations Itihāsa and Purānas in Indian literature and poems like Vālmīki's Rāmāyana are all mixed up with historical grains and myths The Rāmopākhyāna which is a part and parcel of a work called Itihāsa, requires Vāyu personified to announce the purity and chastity of Sītā Vālmīki, however, shows greater height of imagination in putting Vāyu in the background and invent the fire-ordeal to prove Sītā's purity, because fire is visible while Vāyu is invisible. The incident as narrated in the Itihāsa looks insipid against the fire-ordeal which can catch the public mind more quickly Has not thus Vālmīki modified the statement made in the Itihāsa to make his poem more impressive than the insipid record in Itihāsa? In this context, I may bring to the reader's notice a recent article in Marathi by Mm. Dr V. V MIRASHI which appeared in the Journal *Nava Bharata* for July 1970 (the original article in English by him may soon appear in some research journal) in which Dr. MIRASHI studies the question of the episode known as Pārijātaharana as it figures in the Critical Text of *Harivamśa* and as modified by a poet of a later date, king Sarvasena (A D 330-355) of the Vākātaka dynasty. The oldest form of the episode of Pārijātaharana is found in the Mbh 7.10 22-23 and runs as follows:

वैनतेय समारुह्य त्रासयित्वामरावतीम् ।
महेन्द्रभवनाद्वीर: पारिजातमुपानयत् ॥
तच्च मर्षितवाञ्छक्रो जानस्तस्य पराक्रमम् ।
राज्ञा चाप्यजित कच्चित्कृष्णेनेह न शुश्रुम ॥

This very episode figures in *Harivamśa* (92 63–67) in its Critical Edition as follows

स ददर्श महाबाहुराक्रीडे वासवस्य ह ।
दिव्यमभ्यर्चितं देवै: पारिजात महाद्रुमम् ॥
उत्पाट्यारोपयामास विष्णुस्त गरुडोपरि ।
सोऽपश्यत्सत्यभामा च दिव्यमप्सरसा गणम् ॥
...   .
श्रुत्वा त देवराजस्तु कर्म कृष्णस्य तत्तदा ।
अनुमेने महाबाहु कृतकर्मेति चाब्रवीत् ॥

The same episode figures in Kṣemendra's *Bhārata Mañjarī* as follows

त दृष्ट्वा नयनानन्दबान्धव माधव स्वयम् ।
समुत्पाट्य जहाराशु तच्चामन्यत वृत्रहा ॥

Now this plain story of Pārijātaharana assumes altogether a different form in king Sarvasena's Prakrit poem *Harivijaya* (A D 330-355) where the element of jealousy between Rukminī and Satyabhāmā is introduced for the first time as well as a full-fledged battle between Indra and Kṛṣna over this tree. Here also a historical statement in the *Harivamśa* is given a new twist. Ānandavardhana in his *Dhvanyāloka* III has noted this fact in the following form

इतिवृत्तवशायातां कथंचिद्रसाननुगुणां स्थितिं त्यक्त्वा पुनरुत्प्रेक्ष्य अभीष्टरसोचितकथोन्नयो विधेय: यथा कालिदासप्रबन्धेषु यथा च सर्वसेनविरचिते हरिविजये ।

On the above passage Abhinavagupta in *Locana* remarks

हरिविजये कान्तानुनयाङ्गत्वेन पारिजातहरण निरूपितम् इतिहासेष्वदृष्टमपि ।

It is thus clear that king Sarvasena, the author of the Prakrit poem (now lost or not yet traced) narrated the story of Pārijātaharana as subordinate to his appeasing Satyabhāmā who was jealous of Rukminī whom Krsna gave the pārijāta flower, though there is no reference to such an event in the Itihāsa, *i e* Mahābhārata This clue has, since the days of king Sarvasena, been utilized by over a dozen poets in Sanskrit literature down to 17th century Our poet Vālmīki has done a similar thing in his epic poem Rāmāyana, even though he took the main story of Rāma from the Itihāsa, *i e* the Rāmopākhyāna of the Mahābhārata

We have not yet studied the question how myths in literature grow Vālmīki picked the main theme of the Rāmāyana for his epic poem from the Mahābhārata, and gave a new turn by introducing new features like Visvāmitra episode, the bringing of Dronācala by Hanumat, and the fire-ordeal of Sītā, following the dictum कुर्यान्निर्वहणेऽद्भुतम् *i e*, the poet should introduce supernatural elements towards the concluding part of his *poem or play* The coming out of Sītā from the burning fire is that miraculous event now perpetuated in Indian literature

I may briefly point out here that like the fire-ordeal of the Rāmāyana and assuaging the jealousy of co-wives as in the Pārijātaharana, there are several such episodes like the story of Syamantaka gem which Prasena discovered on the foreshore at a time when Dvārakā was founded This discovery of Syamantaka, in another later version, was said to be a present to Prasena by the sun god This gem has gathered several myths around it including that of not looking at the moon on the fourth day of Bhādrapada, though the Critical Text of *Harivamśa* makes no reference to it and narrates the simple fact that Prasena discovered the gem on the fore-shore of Dvārakā The narration of the life of Krsna in *Harivamsa* is already full of a number of myths, but it is to be noted that these myths are amplified in the Bhāgavata Purāna and Bramavaivarta Purāna

I have already digressed from my main point, *viz*, Vālmīki introduced for the first time the episode of Sītā's fire-ordeal in his poem Rāmāyana, though the older narrative makes no reference to it. Sītā on that account rose in estimation of popular mind as having undergone through the most miraculous form of expiation for her stay in Rāvana's house This is the greatest feat and height of imagination of the poetic genius of Vālmīki

* * *   * *   * * *

I should not close this Introduction of the Yuddhakānda without recording my grateful and sincere thanks to those persons who entrusted this work to me and who actively helped me in my editorial task from beginning to end during a long period of nine years. In fact, I feel very much over-whelmed by their kindness when on conclusion of my labour I find how my role has been insignificant compared with an enormous quantity of quality labour these persons bestowed upon the production of this volume of the Yuddhakānda It is obviously difficult for me to mention all names, but I am all along conscious of their kind help to me

I should like to record, in the first place, my grateful thanks to Dr Shrimati Hansaben Mehta, the first Vice-Chancellor of the Maharaja Sayajirao University of Baroda as Chairman of the Editorial Board, for the project of the Critical Edition of the Rāmāyana, who, without any acquaintance, accepted my name first for the membership of the Board and then for the editorship of two of the bigger Kāndas of the Rāmāyana, *viz*, the Ayodhyākānda and the Yuddhakānda, on the recommendation of my friend, the late Professor Govindalal H. Bhatt, the first General Editor of this project After the sad and rather untimely demise of Professor Bhatt, his successor, Dr U P Shah, has also been equally kind to me, and advised me and sought my advice in all my and his difficulties in the editorial task My heartful thanks go to Dr U P Shah For the preparation of the constituted text of the Ayodhyākānda, I spent days

and months at Baroda, but for the Yuddhakānda, I could not do so, on account of my other assignment, *viz*, the General Editorship of the Mahābhārata at the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona The late Professor BHATT then arranged, with the consent of his authorities, to send the collation-sheets to Poona to suit my convenience The work of consituting the text of the Yuddhakānda was thus done in my spare time and completed in December 1964 and it may be out by March 1971 During this process of editorial task and printing, difficulties arose which had to be settled by correspondence Dr U P. SHAH's help to me in this regard is great and valuable, and I must record my special thanks to him for his untiring energy Dr U P. SHAH was ably assisted by Shri M R NAMBIYAR, the Assistant Editor, by Shri H T DESAI for sometime as well as by messrs Dr B. N BHATT, NIRGUDKAR and others Obviously, I must say once more, that the Critical Edition of a text like the Rāmāyana is not the work of an individual but of a team, and the successful completion of it depends upon the staff, prepared to give its best to the General Editor I consider myself lucky in having a staff which rendered my work easy and light I, therefore, like to record my grateful thanks to them individually and collectively Lastly, I must not miss to record my best thanks to the staff of the University Press who have spared no pains to make the printing of this volume excellent in their usual way Finally, I cannot close this Introduction without recording my humble gratitude to God Almighty who spared me to my eightieth year to complete this job

ॐ तत्सत्। ब्रह्मार्पणमस्तु।

POONA,
4th September, 1970

P L VAIDYA

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Kumbhakonam, Gorresio and Lahore Editions

N B —(i) A * passage that is a substitute in one edition and an insertion passage in another edition is marked by the sign { placed before that * passage

(ii) A passage noted in the footnotes in the Lahore edition is marked by fn in the Concordance

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1 1-4	1 1-4	1 1-4	V 70 1-4	V 68 1-4
1*	—	[5^{ab}]	—	—
5-7	5-7	5^{c}-8	5-7	5-7
3*	—	—	—	—
—	8	9	—	—
8-11	9-12	10-13	8-11	8-11
4*	—	—	12	—
5*	—	—	—	—
12	13	14	13	12
7*	—	—	—	13^{ab}
8*	—	—	14	—
9* l 1-2	14	15	—	—
,, l 3-4	15	16	15	—
13-15	16-18	17-19	16-18	13^{c}-15^{b}
11*	—	—	—	15^{cd}
12*	—	—	—	—
16	19	20	19	16
2 1-2	2 1-2	2 1-2	71 1-2	69 1-2
13*	—	—	3^{ab}	—
3-4^{b}	3-4^{b}	3-4^{b}	3^{c}-4	3-4^{b}
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	4^{cd}
5-6	5-6	5-6	—	14-15
7-8	7-8^{b}	7-8^{b}	11^{c}-13^{b}	16-17
15*	—	—	—	—
{16*	8^{cd}	8^{cd}	—	—
9-10	9-10	9-10	13^{c}-15^{b}	18-19
17*	11	11	—	—
11	12^{a-d}	12	15^{c}-16^{b}	21
12^{ab}	12^{cf}	13^{ab}	—	—
18*	—	—	—	—
—	—	13^{cd}	—	—
12^{c}-13^{d}	13-14^{b}	14-15^{b}	5-6^{b}	7-8^{b}
19*	14^{cd}	[15^{cd}]	—	—
20*	—	—	—	—
13^{c}-15	15-16	15^{c}-17	6^{c}-8	8^{c}-10
21*	—	—	—	—
16	17	18	9	11
17	18	19	10	5
22*	—	—	—	6
18^{ab}	19^{ab}	20^{ab}	11^{ab}	12^{ab}
18^{c}-19	19^{c}-20	20^{c}-21	—	12^{c}-13
24*	—	—	—	—
25* l 1	21^{ab}	[22^{cb}]	—	—
,, l 2	21^{cd}	22^{cd}	—	—
20	22	23	16^{c}-17^{b}	20
26*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
21^{ab}	23^{ab}	24^{ab}	17^{cd}	21^{cd} fn
27*	—	—	—	—
28*	23^{cd}	24^{cd}	—	—
21^{cd}	24^{ab}	25^{ab}	17^{ef}	22^{ab} fn
29* l 1-2	—	—	—	22
,, l 3	—	—	—	22^{cd} fn
,, l. 4	—	—	—	—
30*	24^{cd}	25^{cd}	—	—
3 1-2	3 1-2	3 1-2	72 1-2	70 1-2
32*	—	—	—	22^{ab} fn.
33*	—	—	73 1	21
3	3	3	2	22
35*	—	—	3	23
4	4	4	72 3	3
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	4^{cd}	4^{ab}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	4^{ab}	4^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{ab}	5^{ab}
36*	—	[6^{cd}]	—	—
6^{c}–7	6^{c}–7	6^{e}–7	5^{c}–6	5^{c}–6
38*	8^{ab}	8^{ab}	—	—
8	8^{c}–9^{b}	8^{c}–9^{b}	73 4	24
39*	9^{cd}	9^{cd}	—	—
9^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	72 7^{ab}	7^{ab}
9^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	10^{ab}	7^{cd}
40*	—	10^{ef}	—	—
10–11^{b}	11–12^{b}	11–12^{b}	7^{c}–8	8–9^{b}
11^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	10^{cd}	9^{cd}
12	13	13	9	10
13–17	14–18	14–18	11–15	11–15
18–20^{b}	19–21^{b}	19–21^{b}	73 5–7^{b}	25–27^{b}
44*	—	—	7^{cd}	—
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	27^{cd}
21–23	22–24	22–24	8–10	28–30
24–25	25–26	25–26	—	31–32
26–27	27–28	27–28	11–12	33–34
—	—	—	—	35
48*	—	—	—	—
49*	[30^{ab}]	29^{ef}	—	—
28	29	29^{a-d}	72 16	16
29–31^{b}	30^{c}–32^{b}	30–32^{b}	17–19^{b}	17–19^{b}
52*	32^{cd}	32^{cd}	—	—
31^{c}–32	32^{e}–33	32^{e}–33	19^{c}–20	19^{c}–20
53*	—	—	21	—
4 1	4 1	4 1	73 13	71 1(r)
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	70 36^{ab}
54*	—	—	—	—
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	—	36^{cd}
55* l 1	—	—	—	—
,, l 2	—	—	—	36^{ef}
3	3	3	14	71 2
56* l 1	[4^{ab}]	4^{ab}	—	—
,, l 2-4	4^{c-h}	4^{c}–5	—	—
4	5	6	15	3
—	—	[7^{ab} r]	—	—
5–6	6–7	7^{c}–8	16–17	4–5
57*	—	—	—	6–7
58*	8	9	—	—
7–10	9–12	10–13	18–21	8–11
59*	13	14	22	11^{cd} fn

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
11–17	14–20	15–21	23–29	12–18
61*	—	—	—	19
62*	—	22	—	—
18–19	21–22	23–24	30–31	20–21
20–21^{b}	23–24^{b}	25–26^{b}	32–33^{b}	25–26^{b}
63*	—	—	—	—
21^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	33^{cd}	26^{cd}
64*	—	—	—	29^{cd} fn
22	25^{ab}	26^{ef}	34^{ab}	27^{ab}
65*	—	—	—	27^{c}–28^{b}
23–25	25^{c}–28	27–29	34^{c}–37	28^{c}–31
66*	—	—	—	31^{cd} fn l 1
26^{ab}	29^{ab}	30^{ab}	38^{ab}	32^{ab}
{67*	—	—	—	31^{cd} fn l 2
26^{c}–27^{b}	29^{c}–30^{b}	30^{c}–31^{b}	38^{c}–39^{b}	32^{c}–33^{b}
68*	—	—	—	—
27^{c}–31	30^{c}–34	31^{c}–35	39^{c}–43	33^{c}–37
32	35	36	—	38
70*	—	—	—	—
33	36	37	44	39
{71*	—	—	—	—
34	37	38^{a-d}	45	72 5
72*	38–39^{b}	38^{e}–39	—	—
35–37	39^{c}–42^{b}	40–42	46–48	71 22–24
—	42^{c}–43^{b} (r)	43 (r)	—	—
38–50	43^{c}–55^{b}	44–56	49–61	40–52^{d}
74*	—	—	—	52^{ef}
51–52	55^{c}–57^{b}	57–58	62–63	72 1–2
75* l. 1–20	57^{c}–67^{b}	59–68	—	—
,, l 21–22	67^{c}–68^{b}	69	64	—
53–54	68^{c}–69	70–71	65–66	3–4
55–57	70–72	72–74	74 1–3	6–8
76*	—	—	4–5	—
77* l 1—the prior half of l 14	73–79^{a}	75–81^{a}	—	—
77(A)*	—	—	—	—
77* The post half of l 14–16	79^{b}–80^{d}	81^{b}–82^{b}	—	—
77(B)*	—	—	—	—
77* l 17	[80^{ef}]	82^{cd}	—	—
,, l 18–30	81–87^{b}	83–87	—	—
58^{ab}	87^{cd}	88^{ab}	6^{ab}	9^{ab}
78*	—	—	—	9^{cd} fn l 1
79*	—	—	—	9^{cd}
58^{cd}	88^{ab}	88^{cd}	6^{cd}	9^{cd} fn l 2
80*	—	—	7^{ab}	—
59–62	88^{c}–91	89–92	7^{c}–11^{b}	10–13
63–64	92–93	93–94	11^{c}–13^{b}	16–17
65^{ab}	94^{ab}	95^{ab}	13^{cd}	14^{ab}
82*	—	—	—	14^{cd}
65^{cd}	94^{cd}	95^{cd}	14^{ab}	15^{ab}
66–68^{b}	95–97^{b}	96–98^{b}	14^{c}–16	18–20^{b}
68^{cd}	97^{cd}	98^{cd}	17^{ab}	22^{ab}
84*	—	—	—	20^{cd}
69^{ab}	98^{ab}	99^{ab}	17^{cd}	21^{ab}
69^{c}–70	98^{c}–99	99^{c}–100	18–19^{b}	22^{c}–23
71	100	101	19^{c}–20^{b}	25
{85*	101^{ab}	102^{ab}	20^{cd}	—
72^{ab}	101^{cd}	102^{cd}	21^{ab}	21^{cd}

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
72^{c-f}	102	103	21^{c}–22^{b}	24
73^{ab}	103^{ab}	104^{ab}	22^{cd}	26^{ab}
86*	—	—	—	26^{ab} fn
73^{c}–75	103^{c}–105	104^{c}–106	23–25^{b}	26^{c}–28
88* l 1-2	106	107	—	—
88* l 3-4	107	108	25^{c}–26^{b}	—
76–78^{b}	108–110^{b}	109–111^{b}	26^{c}–28	73 1–3^{b}
89*	110^{cd}	111^{cd}	—	—
78^{cd}	111^{ab}	112^{ab}	29^{ab}	3^{cd}
90*	—	—	—	—
79–88^{b}	111^{c}–120^{b}	112^{c}–121^{b}	29^{c}–38	4–13^{b}
88^{cd}	120^{cd}	121^{cd}	39^{ab}	72 15^{cd}
97*	121^{ab}	122^{ab}	—	—
88^{ef}	121^{cd}	122^{cd}	39^{cd}	73 13^{cd}
5 1–5	5 1–5	5 1–5	75 1–5	74 1–5
6	6	6	8	6
100*	—	—	—	—
7	7	7	9	7
8–9	8–9	8–9	6–7	8–9
10–11	10–11	10–11	10–11	10–11
12	12	12	15	12
13	13	13	12	14
14	14	11	—	15
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	13^{ab}	16^{ab}
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	13^{cd}	16^{ab} fn l. 1
101*	16	16	—	—
16^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	14^{ab}	16^{ab} fn. l 2
16^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
17	18	18	17	17
102*	—	—	—	18
18	19	19	18	19
19	20	20	—	20
20	21	21	16	13
21	22	22	19	21
22	23	23	—	22
App I (No 1) l 1-2	—	—	76 1	75 1
{ ,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 3-9	—	—	2–5^{b}	2–5^{b}
,, ,, l 10	—	—	5^{cd}	5^{ef}
,, ,, l 11	—	—	—	5^{ef} fn
,, ,, l 12	—	—	—	5^{cd}
,, ,, l 13-16	—	—	6–7	6–7^{d}
,, ,, l 17	—	—	—	7^{ef}
,, ,, l 18-30	—	—	8–14^{b}	8–14^{b}
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 31	—	—	14^{cd}	14^{cd}
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 32-57	—	—	15–24	15–24
6 1	6 1	6 1	77 1–2	77 1–2
2	2	2	—	4^{ab} fn
{106* l 1	—	—	3^{ab}	3^{ab}
106(A)*	—	—	—	3^{cd}
{106 l 2	—	—	3^{cd}	4^{ab}
3–5^{b}	3–5^{b}	3–5^{b}	4–6^{b}	4^{c}–6
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	6^{cd}	6^{cd} fn
6–7	6–7	6–7	7–8	7–8
{107*	—	—	—	8^{cd} fn
8–15^{b}	8–15^{b}	8–15^{b}	9–16^{b}	9–16^{b}
110*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
{111*	—	—	—	—
16^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	17^{ab}
16^{cd}	16^{cd}	16^{cd}	—	17^{cd}
17	17	16^{e}–17^{b}	17^{c}–18^{b}	18
112*	18^{ab}	17^{cd}	—	—
113*	—	—	—	—
114*	—	—	18^{cd}	—
18	18^{c-f}	18	19	19
{115*	—	—	—	—
116*	—	—	—	—
7 1	7 1	7 1	78 1	78 1
117* l 1	2^{ab}	2^{ab}	—	—
,, l 2	—	2^{cd}	—	—
2	2^{c}–3^{b}	3	3	3
118*	3^{cd}	4^{ab}	—	—
3-6	4-7	4^{c}–7	4-7	4-7
7	8	8	8	7^{cd} fn
8-9	9-10	9-10	9-10	8-9
120*	—	—	—	—
10	11	11	11	10
{122*	—	—	—	—
123*	—	[12]	—	—
11-12^{b}	12-13^{b}	13-14^{b}	12-13^{b}	11-12^{b}
124* l 1	13^{cd}	14^{cd}	—	—
,, l 2	14^{ab}	[15^{ab}]	—	—
12^{c}–15	14-17	15^{c}–18	13^{c}–16	12^{c}–15^{b}
{125*	—	—	—	—
126*	—	—	—	15^{c}–17
127* l. 1-5	18-20^{b}	19-21^{b}	17-19^{b}	—
,, l 6-7	20^{c}–21^{b}	21^{c}–22^{b}	—	—
,, l 8-12	21^{c}–23	22^{c}–24	19^{c}–21	—
127 (A)*	—	—	22	—
127* l 13-14	24	25	23	—
128*	—	—	—	—
16	25	26	2	2
8 1-5	8 1-5	8 1-5	79 1-5	79 1-5
6-8	6-8	6-8	9-11	6-8
{129*	—	—	—	11^{ef}
9-11	9-11	9-11	6-8	9-11^{d}
131* l 1-7	12-15^{b}	12-15^{b}	—	—
131(A)*	—	[15^{cd}]	—	—
131* l 8-14	15^{c}–18	15^{c}–18	—	—
12-13^{b}	19-20^{b}	19-20^{b}	15-16^{b}	15-16^{b}
13^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	14^{cd}	14^{cd}
134*	21^{ab}	20^{ef}	—	—
14-15	21^{c}–23^{b}	21-22^{d}	12-13	12-13
{135*	—	—	—	14^{ab}
136*	—	—	14^{ab}	—
137*	—	—	—	—
16^{ab}	23^{cd}	22^{ef}	16^{cd}	—
16^{c-f}	24	23	17	16^{c-f}
9 1-3	9 1-3	9 1-3	80 1-3	80 1-3
138*	—	—	—	4
4-11	4-11	4-11	4-11	5-12
{139*	—	—	—	—
12-14	12-14	12-14	12-14	13-15
140*	[15^{a-d}]	15	—	—
15	15^{e-h}	16	15	16

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
142*	—	—	16	17
16–17	16–17	17–18	17–18	[illegible]
{143*	—	—	19	21
18	18	19	[illegible]	[illegible]
144*	—	—	—	[illegible]
19	19	20	21	[illegible]
20	20	21	[illegible]	[illegible]
145*	—	—		
146* l 1–8	—	—	[illegible]	[illegible]
,, l 9–12	—	—	—	[illegible]
147* l 1–4	—	—	[illegible]	[illegible]
,, l 5–8	—	—		[illegible]
,, l 9–16	—	—	[illegible]	[illegible]
148*	—	—	[illegible]	[illegible]
21	21	22	[illegible]	[illegible]
149*	—	—		
22	22	23	[illegible]	
150* l 1–8	—	—	[illegible]	
,, l 9–16	—	—		
151*	23	24	—	
App I (No 2) l 1–11	—	—	81 [illegible]	81 [illegible]
,, ,, l 12	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 13–16	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 17	—	—	—	[illegible]
,, ,, 1*	—	—	—	[illegible]
,, ,, l 18–21	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 22	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 23	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 24–35	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, 2*	—	—	[illegible]	—
,, ,, l 36–37	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 38–53	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, 3*	—	—	[illegible]	—
,, ,, l 54–59	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, 4*	—	—	—	[illegible]
,, ,, l 60–77	—	—	[illegible]	82 [illegible]
,, ,, l 78–85	—	—	[illegible]	[illegible]
—	—	—	—	[illegible]
,, ,, l 86–109	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l 110–121	—	—	82 [illegible]	83 [illegible]
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l 122	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 123	—	—	—	[illegible]
,, ,, l 124–153	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 154–155	—	—	—	—
,, ,, l 156–168	—	—	83 [illegible]	84 [illegible]
,, ,, 9*	—	—	—	[illegible]
,, ,, l 169–172	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, 10*	—	—	—	[illegible]
,, ,, l 173–177	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 178–179	—	—	[illegible]–10	[illegible]
,, ,, l 180–183	—	—	—	[illegible]
,, ,, l 184–185	—	—	12–13	[illegible]
,, ,, l 186–189	—	—	11	[illegible]
,, ,, l 190–193	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 194–195	—	—	[illegible]	[illegible]
,, ,, l 196–213	—	—	16	[illegible]
,, ,, l 214–216	—	—	84 [illegible]	85 [illegible]

Crit. Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No.2) l 217-221	—	—	—	10-13
,, ,, l 222-229	—	—	10-13	14-17
,, ,, l. 230-233	—	—	—	18-19
,, ,, l 234-237	—	—	14-15	$20-21^{d}$
,, ,, 12*	—	—	—	21^{ef}
,, ,, l 238-241	—	—	85 1-2	88 1-2
,, ,, 13*	—	—	—	3
,, ,, l 242-259	—	—	3-11	4-12
,, ,, l 260-261	—	—	12	14
,, ,, l 262-263	—	—	13	13
,, ,, l 264-280	—	—	$14-22^{b}$	$15-23^{b}$
,, ,, 14*	—	—	—	23^{cd}
,, ,, l. 281-287	—	—	$22^{c}-25$	$23^{e}-26^{b}$
,, ,, 15*	—	—	—	26^{cd}
,, ,, l 288-290	—	—	86 $1-2^{b}$	89 $1-2^{b}$
,, ,, 16*	—	—	2^{cd}	—
,, ,, l. 291	—	—	3^{ab}	2^{cd}
,, ,, l 292	—	—	—	3^{ab}
,, ,, l 293	—	—	4^{ab}	3^{cd}
,, ,, l 294	—	—	3^{cd}	4^{ab}
,, ,, l 295-301	—	—	$4^{c}-7$	$4^{c}-7$
,, ,, l. 302	—	—	9^{ab}	8^{ab}
,, ,, l 303	—	—	8^{ab}	8^{cd}
,, ,, 17*	—	—	8^{cd}	—
,, ,, l 304-325	—	—	$9^{c}-20^{b}$	9-19
,, ,, 18*	—	—	$20^{c}-21^{b}$	19^{cd} fn
,, ,, l 326-329	—	—	$21^{c}-22$	20-21
,, ,, 19*	—	—	—	—
,, ,, l. 330-341	—	—	87 $1-6^{b}$	90 $1-6^{d}$
,, ,, 21*	—	—	—	6^{ef}
,, ,, l 342-350	—	—	$6^{c}-10$	$7-11^{b}$
,, ,, l. 351	—	—	11^{ab}	11^{cd}
,, ,, l. 352-353	—	—	$13^{c}-14^{b}$	12
,, ,, l 354-357	—	—	$11^{c}-13^{b}$	13-14
,, ,, l 358-359	—	—	$14^{c}-15^{b}$	15
,, ,, 23*	—	—	—	—
,, ,, l 360	—	—	15^{cd}	16^{ab}
,, ,, 24*	—	—	—	16^{c-f}
,, ,, l 361	—	—	16^{ab}	16^{ab} fn.
,, ,, l 362-368	—	—	$16^{c}-19$	$17-20^{b}$
,, ,, 25*	—	—	—	20^{ab} fn
,, ,, l 369-383	—	—	20-26	$20^{c}-27^{d}$
,, ,, 27*	—	—	—	27^{ef}
App I (No 3) l 1-7	10 $1-4^{b}$	10 $1-4^{b}$	—	76 $1-4^{b}$
,, ,, 1*	—	—	—	4^{cd}
,, ,, l 8	4^{cd}	4^{cd}	—	—
,, ,, l. 9-32	5-16	5-16	—	5-16
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l. 33-47	$17-24^{b}$	$17-24^{b}$	—	$17-24^{b}$
,, ,, l 48	24^{cd}	24^{cd}	—	—
,, ,, l. 49-51	25	25	—	$24^{c}-25$
,, ,, l 52-53	26	26	—	—
,, ,, l 54-61	27-28	27-28	—	26-27
,, ,, l 62-65	29	29	—	—
,, ,, l 66-67	11 1	11 1	—	—
,, ,, l. 68	2^{ab}	[2^{ab}]	—	—
,, ,, l 69-120	$2^{c}-26$	$2^{c}-27$	—	—
,, ,, l 121	[27^{ab}]	28^{ab}	—	—
,, ,, 5*	—	[28^{cd}]	—	—

Crit. Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App I (No 3) l 122-137	27c-30	29-32	—	—
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l 138-141	31	33	—	—
,, ,, l 142-172	12 1-16b	12 1-15	—	—
,, ,, l 173	—	—	—	—
,, ,, l 174-196	16c-27	16-26	—	—
,, ,, 7*	—	[27]	—	—
,, ,, l 197-229	28-40	28-40	—	—
,, ,, 8*	—	—	—	87 1-2
,, ,, l 230-231	13 1	13 1	—	3
,, ,, 9*	—	—	—	4-6
,, ,, l 232-233	2	2	—	7
,, ,, 11*	—	—	—	[illegible]
,, ,, l 234-239	3-5	3-5	—	—
,, ,, l 240-241	6	6	—	10
,, ,, 13*	—	—	—	11-21
,, ,, l 242-273	7-21	7-21	—	—
,, ,, l 274-277	14 1	14 1	—	22
,, ,, 15* l 1-4	—	—	—	23
,, ,, ,, l 5-6	—	—	—	24cd
,, ,, ,, l 7-8	—	—	—	24*
,, ,, ,, l 9-12	—	—	—	25
,, ,, l 278-281	2	2	—	26
,, ,, 17* l 1-8	—	—	—	27-28
,, ,, 17(A)*	—	—	—	29
,, ,, 17* l 9-20	—	—	—	30-32
,, ,, l 282-285	3	3	—	33
,, ,, l 286-289	4	4	—	—
,, ,, l 290-297	5-6	5-6	—	37-38
,, ,, l 298-313	7-10	7-10	—	—
,, ,, l 314-325	11-13	11-13	—	39-42
,, ,, l 326-329	14	14	—	34
,, ,, 19*	—	—	—	35
,, ,, l 330-333	15	15	—	42
,, ,, l 334-337	16	16	—	—
,, ,, l 338-341	17	17	—	43
,, ,, l 342-345	18	18	—	36
,, ,, l 346-361	19-22	19-22	—	44-47
,, ,, 21*	—	—	—	48-51
,, ,, l 362-417	15 1-14	15 1-14	—	86 1-14
10 152* l 1-2	—	—	—	90 28
,, l 3	—	—	—	—
1-2	16 1-2	16 1-2	88 1-2	29-30
App I (No 4)	—	—	—	31-40
3-7b	3-7b	3-7b	3-7b	41-45b
153*	—	—	—	45cd
7c-8	7c-8	7c-8	7c-8	46
154*	—	—	—	—
9a	9a	9a	9a	47a
9b	9d	9b	9b	47b
9c	9c	9c	9c	47c
9d	9b	9d	9d	47d
10	10	10	10	48
156* l 1-2	11	11	—	—
,, l 3-4	14	[13]	—	—
,, l 5-6	15	14	—	—
,, l 7-8	13	12	—	—
,, l 9-10	12	15	—	—
11	16	16	13	49

Crit. Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 5) l 1-2	—	—	—	50
,, ,, 1*	—	—	—	53
,, ,, l 3-6	—	—	—	51-52
,, ,, l 7-8	—	—	—	52^{cd} fn
,, ,, l 9-12	—	—	11-12	54-55
,, ,, l 13-19	—	—	—	$56-59^{b}$
,, ,, 2*	—	—	—	59^{ab} fn.
,, ,, l 20-22	—	—	—	$59^{c}-60$
,, ,, 3*	—	—	—	61^{ab}
,, ,, l 23-36	—	—	—	$61^{c}-67$
12-13	17-18	$17-18^{d}$	14-15	68-69
14^{ab}	19^{ab}	18^{ef}	18^{ab}	70^{ab}
158*	19^{cd}	19^{ab}	—	—
14^{cd}	19^{ef}	19^{cd}	18^{cd}	70^{cd}
15	20	20	20	71
16	21	21	16	72
159*	—	—	17	—
17^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	73^{ab}
160*	—	—	—	73^{ab} fn
17^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	21^{cd}	73^{cd}
18	23	23	23	74
19	24	24	19	75
161*	—	—	—	$76-77^{b}$
162*	—	—	22	77^{c-f}
163*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
20^{ab}	25^{cd}	25^{cd}	24^{ab}	78^{ab}
164*	—	—	24^{cd}	—
165*	—	—	—	—
20^{cd}	25^{ef}	25^{ef}	24^{ef}	78^{cd}
166* l 1-4	—	[26]	—	79
,, l 5-8	—	—	—	80
21	26	27	25	81
11 1^{ab}	**17** 1^{ab}	**17** 1^{ab}	**89** 1^{ab}	**91** 1^{ab}
App I (No 6) l 1-6	—	—	(cf App I [No. 7])	$1^{c}-4^{b}$
,, ,, l 7-9	—	—	—	$4^{c}-5^{d}$
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 10	—	—	—	5^{ef}
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 11-the prior half of l 32	—	—	—	$6-15^{c}$
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, the post of l 32-46	—	—	—	$15^{d}-22^{d}$
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 47-60	—	—	—	$22^{e}-29^{b}$
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l 61-92	—	—	—	$29^{c}-44$
,, ,, 7*	—	—	—	—
,, ,, l 93-105	—	—	—	45-50
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l 106-118	—	—	—	$51-56^{b}$
,, ,, 9*	—	—	—	—
,, ,, 10*	—	—	—	—
—	—	—	—	one line damaged
,, ,, l 119-132	—	—	—	$56^{c}-61$
,, ,, 11*	—	—	—	—
,, ,, l 133-153	—	—	—	62-71

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App I (No 6) 12*	—	—	—	—
,, ,, l 154–175	—	—	—	$72–82^{b}$
,, ,, l 176–177	—	—	—	82^{ab} fn
,, ,, 13*	—	—	—	—
,, ,, l 178–180	—	—	—	$82^{c}–83^{b}$
,, ,, 14*	—	—	—	—
App. I (No 7) l 1–6	—	—	$1^{c}–4^{b}$	(cf. App I [No 6])
,, ,, l. 7–62	—	—	$4^{c}–30^{b}$	—
,, ,, l 63–64	—	—	—	—
,, ,, l. 65–96	—	—	$30^{c}–43^{b}$	—
$1^{c}–2$	$1^{c}–2$	$1^{c}–2$	$43^{c}–44$	$83^{c}–84$
167* l 1–2	4	[3]	45	—
,, l 3–4	3	[4]	46	—
3–8	5–10	5–10	47–52	85–90
170*	—	—	—	91^{ab}
9	11	11	53	91^{c-f}
171*	—	—	—	92
172*	—	—	54^{ab}	—
10^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	54^{cd}	93^{ab}
10^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	55^{cd}	93^{cd}
173*	—	—	—	94
11^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	55^{ab}	95^{ab}
11^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	—	95^{cd}
$12–13^{b}$	$14–15^{b}$	$14–15^{b}$	$56–57^{b}$	$96–97^{b}$
174*	—	—	—	98^{ab}
13^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	57^{cd}	97^{cd}
14	16	16	58	98^{c-f}
175* l 1–10	—	—	59–63	$99–103^{d}$
175(A)*	—	—	64^{ab}	—
175(B)*	—	—	—	—
175* l 11	—	—	64^{cd}	103^{ef}
15^{a}	17^{c}	17^{a}	65^{c}	104^{c}
15^{b}	17^{b}	17^{b}	65^{b}	104^{b}
15^{c}	17^{a}	17^{c}	65^{a}	104^{a}
15^{d}	17^{d}	17^{d}	65^{d}	104^{d}
16	18	18	66	105
177* l 1–2	19	28	—	—
,, l 3–14	20–25	20–25	—	—
17	26	19	67	106
18–19	27–28	26–27	68–69	107–108
—	$[29^{a-d}$ (r)] (cf l 1–2 of 177*)	—	—	—
20–21	$29^{e}–30$	29–30	70–71	109–110
179* l 1	—	—	72^{ab}	111^{ab}
,, l 2	—	—	72^{cd}	111^{ab} fn
180* l 1	—	—	—	—
,, l 2	—	—	—	111^{cd} fn
22	31	31	90 1^{ab}, 2^{cd} (subst l 1 and 6 of 182*)	111^{c-f} (92 1^{ab}, 3^{cd} subst l 1 and 6 of 182*)
181*	—	—	—	112–113
$23–25^{b}$	$32–34^{b}$	$32–34^{b}$	$1^{c}–2^{b}$, 3 (subst l 4–5 and l 7–8 of 182*)	92 $2^{c}–3^{b}$, 4 (l 4–5 and l 7–8 of 282*)
182* l 2–3	—	—	—	$1^{c}–2^{b}$ (subst)
183* l 1–3	—	—	$4–5^{b}$	$6–7^{b}$
,, l 4	—	—	—	7^{cd}
$25^{c}–27$	$34^{c}–36$	$34^{c}–36$	$5^{c}–7$	8–9
184* l 1	—	—	—	10^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed
184* l 2	—	—	—	10^ab fn
,, l 3	—	—	—	10^cd
28	37	37	8	5
29-35	38-44	38-44	9-15	11-17
—	—	—	16 (r cf 11)	—
36-37	45-46	45-46	17-18	18-19^d
187*	—	—	—	19^ef
188*	—	—	—	—
189*	—	—	—	—
34-46	47-55	47-55	19-27	20-28
{191*	—	—	28	29
47-48	56-57	56-57^b	29-30	30-31
49-56	58-65^b	57^c-64^b	—	32-39^b
56^c-58^b	65^c-67^b	64^c-65	31-32	39^c-41^b
193*	—	—	—	—
58^cd	67^cd	66^ab	33^ab	41^cd
194* l 1	—	—	—	42^ab fn
,, l 2	—	—	—	—
195*	—	—	—	42-45
59	68	66^c-f	33^c-34^b	46
12 1-3	18 1-3	18 1-3	34^c-36	47-49
197*	—	—	37	50
198*	—	—	—	51
App I (No 8)	4-20	4-19	—	—
4	35	34	38	52
5	36	35	39	53
6-7	37-38	36-37	40-41	54-55
8	21	20	91 1	93 1^ab fn
{202*	—	—	—	1
9	22	21	2	2
203*	—	—	6	3
10-12	23-25	22-24	3-5	4-6
13-14^b	26-27^b	25-26^b	7-8^b	7-8^b
14^cd	27^cd	26^cd	8^cd	8^cd
{207*	—	—	—	7^cd fn l 1
208*	—	—	—	7^cd fn l 2
15-16^b	28-29^b	27-28^b	9-10^b	9-10^b
209*	—	—	—	—
16^c-18	29^c-31	28^c-30	10^c-12	10^c-12
210*	—	—	—	13
19	32	31	13	14
20^ab	33^ab	32^ab	14^cd	15^cd
211*	—	—	—	—
212*	—	—	—	16
20^cd	33^cd	32^cd	14^ab	15^ab
21	34	33	15	17
22	39	38	—	92 56
13 1^ab	19 1^ab	19 1^ab	16^ab	93 18^ab
214* l 1	—	—	16^cd	—
,, l 2-3	—	—	17	19
215*	1^cd	1^cd	—	—
1^cd	2^ab	1^ef	18^ab	18^cd
216*	—	—	18^c-19^b	—
2	2^c-3^b	2	19^c-20^b	20
217*	—	—	20^c-21^b	21
3-5	3^c-6^b	3-5	21^c-24^b	22-24
App. I (No. 9)	6^c-22	6-21	—	—
6	23	22	24^c-f	25
218*	—	—	25	26

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
7	21	23	92 1	94 1
219*	—	—	2^{ab}	—
8–11	$25–28^{d}$	$24–27^{d}$	$2^{c}–6^{b}$	2–5
221*	28^{ef}	27^{ef}	—	—
12–14	29–31	28–30	$6^{c}–9^{b}$	6–8
222* l 1	—	—	9^{cd}	—
,, l 2–3	—	—	10	9
15^{ab}	32^{ab}	31^{ab}	11^{ab}	10^{ab}
223*	$32^{c}–33$	$31^{c}–32^{d}$	—	—
$15^{c}–17^{b}$	34–35	$32^{e}–34^{b}$	$11^{c}–13^{b}$	$10^{c}–12^{b}$
17^{cd}	—	34^{cd}	13^{cd}	12^{cd}
18–19	36–37	35–36	14–15	13–14
20	38	37	18	15
21–22	$39–40^{d}$	$38–39^{d}$	16–17	16–17
226*	—	—	—	18–19
227*	40^{e}	39^{ef}	—	—
23	41	40	19	20
228*	—	—	—	—
229*	—	—	20	21
App I (No 10) l. 1–62	20 $1–25^{d}$	20 $1–24^{d}$	—	—
,, ,, l 63–64	25^{ef}	24^{ef}	—	—
,, ,, l 65–85	26–34	25–33	—	—
,, ,, l 86–103	21 1–9	21 1–9	—	—
14 1	10	10	93 1	95 1
230*	11	11	—	—
2	12	12	2	$2^{a–d}$
231*	—	—	—	2^{ef}
3	13	$13^{a–d}$	3	3
4^{ab}	—	—	4^{ab}	4^{ab}
$4^{c}–7$	$14–17^{b}$	$13^{e}–16$	$4^{c}–7$	$4^{c}–7$
8	$17^{c}–18^{b}$	17	11	11
9^{ab}	19^{ab}	18^{ab}	12^{cd}	12^{cd}
9^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	12^{ab}	12^{ab}
234*	$19^{c}–20^{b}$	19	13	13
235*	—	—	—	14
10	—	—	14	—
11	$20^{c}–21^{b}$	$20^{a–d}$	8	8
236*	21^{cd}	20^{ef}	—	—
12^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	9^{ab}	9^{ab}
237*	—	—	—	9^{cd}
238*	22^{cd}	21^{cd}	—	—
$12^{c}–13$	$23–24^{b}$	$22–23^{b}$	$9^{c}–10$	$9^{e}–10$
239*	24^{cd}	23^{cd}	—	—
14	25	24	15	$15^{c–f}$
240*	—	—	—	16^{ab}
15^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	16^{ab}	15^{ab}
$15^{c}–17$	$26^{c}–28$	$25^{c}–27$	$16^{c}–18$	$16^{c}–18$
18–19	29–30	28–29	20–21	19–20
241*	—	—	—	21^{ab}
242*	—	—	22–23	—
20	31	30	19	$21^{c–f}$
21	32	31	—	22
244*	33–35	32–34	—	—
15 App I (No 11) l 1–2	22 1	22 1	—	96 10
,, ,, 1*	—	—	—	11^{ab}
,, ,, l 3–8	2–4	2–4	—	$11^{c}–13$
,, ,, 2*	—	—	—	—
, ,, l 9–10	5	5	—	—

Concordance

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 11) l 11-15	6–8^{b}	6–8^{b}	—	1–3^{b}
4*	—	—	—	3^{cd}
,, ,, l 16–22	8^{c}–11	8^{c}–11^{b}	—	4–7^{b}
,, ,, l 23	12^{ab}	11^{cd}	—	—
,, ,, l. 24–25	12^{c}–13^{b}	12	—	8
,, ,, l 26	13^{cd}	13^{ab}	—	—
,, ,, l 27	14^{ab}	13^{cd}	—	7^{cd}
,, ,, l 28–29	14^{c}–15^{b}	14	—	9
,, ,, l 30–32	15^{c}–16	15	—	—
1^{ab}	17^{ab}	16^{ab}	94 1^{ab}	14^{ab}
1^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	—	14^{cd}
246*	—	—	—	15
247*	19^{c}–21^{b}	18^{c}–20^{b}	—	16–17
1^{ef}	18^{ab}	17^{ab}	1^{cd}	14^{ef}
2	18^{c}–19^{b}	17^{c}–18^{b}	2	18
248*	—	—	—	19^{ab}
249*	21^{c}–22^{b}	20^{c}–21^{b}	—	—
250* l 1	22^{cd}	21^{cd}	—	—
,, l 2	22^{ef}	[22^{cd}]	—	19^{cd}
250(A)*	—	—	—	—
250* l 3	22^{gh}	23^{ab}	—	—
251*	22^{ij}	[22^{ab}]	—	—
—	—	23^{cd} (r cf 22^{cd})	—	—
3^{ab}	22^{kl}	24^{ab}	3^{ab}	20^{ab}
252*	—	—	—	20^{cd}
3^{cd}	22^{mn}	24^{cd}	3^{cd}	21^{ab}
253*	—	—	—	21^{c}–22
—	—	—	4 (r. cf 3)	—
4–5^{b}	23–24^{b}	25–26^{b}	5–6^{b}	23
254*	—	—	—	24–25^{b}
5^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	6^{cd}	25^{cd}
6	25	27	12	26^{a-d}
258* l 1	—	—	—	26^{ef}
,, l 2	—	—	7^{ab}	27^{ab}
258 (A)*	—	—	7^{cd}	—
258* l 3	—	—	—	27^{cd}
,, l 4–9	—	—	8–10	28–30
259*	—	—	11	—
7	26^{a-d}	28^{a-d}	13	31
261*	—	—	—	32
262*	26^{e}–28	28^{e}–30	—	—
263* l. 1–the prior half of l. 8	27–32^{c}	31–34^{c}	—	33–36^{c}
263(A)*	—	—	—	36^{d}–37^{a}
263* the post half of l 8–11	32^{d}–34^{b}	34^{d}–36^{b}	—	37^{b}–38
264*	34^{c}–37^{b}	36^{c}–38	—	—
265*	37^{c}–39	39–41	—	39–41
266* l 1–2	—	—	—	42
,, l 3	—	—	(cf 7^{cd} subst)	43^{ab}
267*	—	—	21–22	43^{c}–45^{b}
App I (No 12)	—	—	—	45^{c}–65
268*	—	—	—	66
269*	40	42	—	—
8^{ab}	41^{ab}	43^{ab}	14^{ab}	67^{ab}
270*	—	—	—	67^{cd}
8^{cd}	41^{cd}	43^{cd}	14^{cd}	68^{ab}
271*	—	—	15^{ab}	68^{cd}
9	42	44	15^{c}–16^{b}	69

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
272*	—	—	16^{c}–17^{b}	70
273*	—	—	—	—
10–11	43–44	45–46	17^{c}–18	71–72
275* l 1	—	—	—	73^{ab}
,, l 2	48^{cd}	50^{ab}	—	73^{cd}
12^{ab}	47^{ab}	49^{ab}	19^{ab}	74^{ab}
276*	47^{cd}	[49^{cd}]	—	—
12^{cd}	48^{ab}	49^{ef}	19^{cd}	74^{cd}
277*	—	—	—	74^{ef}
13^{ab}	48^{ef}	50^{cd}	20^{ab}	75^{ab}
278*	49^{ab}	51^{ab}	—	—
13^{cd}	49^{cd}	51^{cd}	20^{cd}	75^{cd}
279*	—	—	23^{ab}	—
280* l 1	—	—	23^{cd}	75^{ef}
,, * l 2-3	—	—	—	76
280(A)*	—	—	—	—
280* l 4-8	—	—	—	77–79^{b}
280(B)*	—	—	95 1–2^{b}	—
280* l 9	—	—	2^{cd}	79^{cd}
280(C)*	—	—	3	—
280* l 10-11	—	—	4	80
, l 12-13	—	—	—	81
281*	—	—	5–6	—
14	50	52	7	82
283*	—	—	—	83–86
284* l 1-2	—	—	—	88
,, l 3	—	—	—	—
285*	—	—	—	89
15	51	53	16	87
286*	—	—	—	—
287*	—	—	—	—
16–17	52–53	54–55	8–9	93^{ef} and 93^{ef} fn.
{289* l 3-4	—	—	—	93^{a-d}
290*	—	—	10–11	—
18	54	56	—	90
292*	—	—	—	91–92
293*	55–56	57–58	—	—
19	57	59	—	115
294*	—	—	—	97 32
App I (No 14) l 1-3	—	—	—	33
,, ,, l 4-5	—	—	26	34 (r.)
,, ,, l 6-8	—	—	—	35 (r)
,, ,, l 9-13	—	—	—	36–37
,, ,, l 14-17	—	—	27–28	38–39 (r)
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 18-46	—	—	—	40–53
,, ,, l 47-69	—	—	—	98 1–10^{b}
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 68-76	—	—	—	10^{c}–14
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 77-85	—	—	—	15–18
,, ,, l 86-87	—	—	—	19 (r)
,, ,, l 88-90	—	—	40–41^{b}	20–21^{b}
,, ,, 4*	—	—	41^{cd}	—
295* l 1	58^{ab}	60^{ab}	—	—
295(A)*	—	—	—	—
—	—	[60^{cd}]	—	—
295* l 2	58^{cd}	60^{ef}	—	—
20^{cd}	72^{ab}	74^{ab}	12^{ab}	96 94^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
296*	72^{cd}	74^{cd}	—	—
20^{cd}	59^{ab}	61^{ab}	12^{cd}	94^{cd}
297*	—	—	13	—
298* l 1–2	—	—	14	95
,, l 3–6	—	—	—	98–99
,, l 7–8	—	—	23	100
,, l 9–10	—	—	—	101
298(A)*	—	—	—	114
298* l 11–12	—	—	15	96
,, l 13	—	—	22^{ab}	102^{cd}
,, l 14	—	—	22^{cd}	102^{cd} fn
299*	59^{c}–62	61^{c}–63	—	—
21	63	64	21	97
300*	—	—	—	102^{ab}
—	—	—	—	103–104
—	—	—	17–18	105–106
—	—	—	20	107
—	—	—	24–25	108–109
—	—	—	26	110
—	—	—	—	111
—	—	—	27–28	112–113
301*	—	65	—	—
302*	—	—	—	—
—	64	66	—	—
303* l 1–8	65–68	67–70^{d}	—	—
—	—	[70^{ef} r]	—	—
,, l 9–10	69	71	—	—
22^{ab}	70^{ab}	72^{ab}	—	98 22^{ab}
304*	—	—	—	22^{cd}
22^{cd}	70^{cd}	72^{cd}	—	23^{cd}
306* l. 1–4	—	—	—	24–25
306* l 5–6	—	—	—	24^{cd} fn
,, l 7–12	—	—	—	26–28
23	71	73	29	97 1
307* l 1–2	—	—	30	2
307(A)*	—	—	—	3
307* l 3–4	—	—	31	4
307(B)*	—	—	—	5^{ab}
307* l 5–6	45	47	—	5^{c-f}
307(C)*	46^{ab}	48^{ab}	—	—
307* l 7	—	—	—	6^{ab}
307* l 8	46^{cd}	48^{cd}	—	6^{cd}
307* l 9	—	—	32^{ab}	7^{ab}
307(D)*	—	—	—	7^{cd}
307* l 10–20	—	—	32^{c}–37	7^{e}–12
24^{ab}	73^{ab}	74^{ef}	—	98 30^{ab}
308*	—	—	—	30^{c}–31^{b}
24^{cd}	73^{cd}	75^{ab}	—	97 13^{ab}
24^{ef}	74^{ab}	75^{cd}	43^{ab}	13^{cd}
App I (No 13) l 1	64^{ab}	66^{ab}	—	14^{ab}
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 2	64^{cd}	66^{cd}	—	14^{cd}
,, ,, l. 3–5	—	—	—	15
,, ,, l 6–9	—	—	38–39	16–17
,, ,, l 10–19	—	—	—	18–21
,, ,, l 20–27	—	—	—	22–25 (r)
,, ,, 2* l 1–2	—	—	19	—
,, ,, ,, l 3–4	—	—	—	—
,, ,, l 28–29	—	—	—	26 (r)

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 13) l. 30-33	—	—	—	27-28
,, ,, l. 34-37	—	—	—	29-30 (r.)
,, ,, l. 38-39	—	—	—	31
25	74^{cd}	76^{ab}	43^{cd}	98 33^{ab}
309*	—	—	44^{ab}	—
310*	—	—	44^{c}–45^{b}	—
25^{cd}	75^{ab}	76^{cd}	—	33^{cd}
26^{ab}	75^{cd}	77^{ab}	42^{ab}	23^{ab}
26^{cd}	76^{ab}	77^{cd}	42^{cd}	21^{cd}
311*	—	—	—	—
27	76^{c}–77^{b}	78	45^{c-f}	35^{c-d}
312* l. 1	—	—	—	35^{ef}
312(A)*	—	—	—	—
312* l. 2	—	—	(cf. 44^{cd} in 310*)	36^{ab}
,, l. 3	—	—	—	36^{cd}
313* l. 1	—	—	(cf. 12^{ab})	38^{ab}
,, l. 2	—	—	—	38^{cd}
314*	77^{c}–79^{b}	79–80	—	—
28	79^{c}–80^{b}	81	—	29
29^{a-d}	80^{c}–81^{b}	82^{a-d}	—	32
29^{ef}	81^{cd}	82^{ef}	—	31^{cd}
30	82	83	—	34
31	83	84	—	37
316*	—	—	—	—
317*	—	—	—	—
32-33	84–85	85–86	—	39–40
App. I (No. 15) l. 1-48	—	—	—	99 1–12
,, ,, l. 49-50	—	—	—	100 1
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 51-107	—	—	—	2–28^{b}
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 108-131	—	—	—	28^{c}–39
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, 6*	—	—	—	—
App. I (No. 16) l. 1-32	23 1–16	23 1–15	—	—
,, ,, l. 33-125	24 1–44	24 1–44	—	—
16 1-2	25 1–2	25 1–2	VI 1 1–2	VI 1 1–2
319*	—	—	3	—
320*	—	—	4^{ab}	3^{ab}
[illegible]	3	3	4^{c}–5^{b}	3^{c}–4^{b}
321*	—	—	5^{cd}	4^{cd}
[illegible]	4^{ab}	4^{ab}	6^{ab}	5^{ab}
322*	—	—	6^{c}–7^{b}	5^{c}–6^{b}
[illegible]–6	4^{c}–6	4^{c}–6	7^{c}–9	6^{c}–8^{b}
7	7	7	10^{c}–11^{b}	9
[illegible]*	—	—	11^{cd}	9^{cd} fn.
[illegible]	8^{ab}	8^{ab}	10^{ab}	8^{cd}
[illegible]	8^{c}–9^{b}	8^{c}–9^{b}	12	10
[illegible]*	—	—	13	11^{c-d}
[illegible]	9^{c}–11^{b}	9^{c}–11^{b}	14–15	11^{e}–13^{b}
[illegible]	[11^{cd}	11^{cd}	16^{ab}	13^{cd}
[illegible]*	—	—	16^{c}–18	13^{e}–15
[illegible]	11^{e}–12^{b}	12^{a-d}	19	16
[illegible]	12^{cd}	12^{ef}	—	—
[illegible]*	13^{ab}	13^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
[illegible]	—	—	21^{ab}	17^{cd}
[illegible]	13^{cd}	13^{cd}	21^{cd}	17^{ef}

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
328*	—	—	—	—
329*	14^{ab}	14^{ab}	—	—
13^{ef}	14^{cd}	14^{cd}	22^{ab}	17^{ef} fn.
14^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	22^{cd}	18^{ab}
14^{c}–16^{b}	15^{c}–17^{b}	15^{c}–17^{b}	23–24	—
16^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	25^{ab}	18^{cd}
17	18	18	25^{c}–26^{b}	19
—	—	—	26^{cd}	—
330* l 1-3	19–20^{b}	19–20^{b}	27^{c}–28	—
330(A)*	—	—	27^{ab}	—
330* l 4-6	20^{c}–21	20^{c}–21	29–30^{b}	—
331*	—	—	—	—
18^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	32^{ab}	—
{332* l. 1	—	—	30^{cd}	—
{ ,, l 2	—	—	31^{ab} (r cf 26^{cd})	—
{ ,, l 3	—	—	31^{cd}	—
333*	—	—	—	—
18^{c}–21	22^{c}–25	22^{c}–25	32^{c}–35	20^{c}–23
334*	—	—	36^{ab}	—
22^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	36^{cd}	24^{ab}
335*	—	—	—	—
336*	26^{cd}	26^{cd}	—	—
22^{c}–27^{a}	27–31^{c}	26^{e}–31^{a}	37–41^{c}	24^{c}–29^{a}
337*	—	—	—	—
27^{b}–28^{b}	31^{d}–32^{d}	31^{b}–32^{b}	41^{d}–42	29^{b}–30^{b}
338*	—	—	45^{ab}	—
28^{cd}	32^{ef}	32^{cd}	43^{ab}	30^{cd}
339* l 1-3	—	[33–34^{b}]	43^{c}–44	31
339(A)*	—	—	—	—
339* l. 4	—	[34^{cd}]	45^{cd}	32^{ab}
,, l. 5	—	—	45^{ef}	32^{cd}
29	33	35	46	33
17 1-3	**26** 1–4^{b}	**26** 1–4^{b}	**2** 1–4^{b}	**2** 1–4^{b}
340*	—	—	4^{cd}	4^{cd}
4^{ab}	4^{cd}	4^{cd}	5^{ab}	5^{ab}
341*	—	—	5^{cd}	—
4^{c-e}	5^{a-c}	5^{a-c}	6^{a-c}	5^{c}–6^{a}
342*	—	—	—	—
4^{f}	5^{d}	5^{d}	6^{d}	6^{b}
343*	—	—	7^{ab}	6^{cd}
5^{a-d}	6	6^{a-d}	7^{c}–8^{b}	7
344*	—	—	—	—
5^{ef}	7^{ab}	6^{ef}	8^{cd}	—
6–7	7^{c}–9^{b}	7–8	9–10	8–9
345*	—	—	11^{ab}	10^{ab}
8–9	9^{c}–11^{b}	9–10	11^{c}–13^{b}	10^{c}–11
{346*	—	—	—	—
10–12	11^{c}–14^{b}	11–13	13^{c}–16^{b}	12–14
347*	—	—	16^{c}–17^{b}	15^{a-d}
13^{ab}	14^{cd}	14^{ab}	17^{cd}	16^{ab}
{348*	—	—	—	—
13^{cd}	15^{ab}	14^{cd}	18^{cd}	16^{cd}
14^{ab}	15^{cd}	14^{ef}	18^{ab}	16^{ab} fn
349*	—	—	—	16^{ab} fn.
14^{cd}	16^{ab}	15^{ab}	19^{ab}	17^{ab}
350*	—	—	—	—
15^{a-d}	16^{c}–17^{b}	15^{c}–16^{b}	19^{c}–20^{b}	17^{c}–18^{b}
351*	—	—	20^{cd}	18^{cd}
15^{ef}	17^{cd}	16^{cd}	21^{ab}	18^{ef}

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
352*	18–21	17–20	—	—
16^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	21^{cd}	19^{ab}
16^{c}–17	[22^{c}–23^{d}]	21^{c}–22	22–23^{b}	19^{c}–20
18^{ab}	23^{ef}	23^{ab}	23^{cd}	21^{ab}
353*	—	—	24^{ab}	21^{cd}
18^{c}–22^{b}	23^{g}–26	23^{c}–27^{b}	24^{c}–28^{b}	21^{e}–24
22^{cd}	27^{ab}	27^{cd}	28^{cd}	15^{e}
354* l 1	—	—	29^{ab}	—
,, l 2–3	—	—	(cf 16^{c}–17^{b})	(cf 15^{a-d})
,, l 4	—	—	29^{cd}	—
23–24^{b}	27^{c}–28^{d}	28–29^{b}	30–31^{b}	25–26^{b}
355*	—	—	31^{c}–32^{b}	26^{c}–27^{b}
24^{c}–26	28^{c}–30^{d}	29^{c}–31	32^{c}–34	27^{c}–29
27^{ab}	30^{ef}	32^{ab}	35^{ab}	30^{cd}
{356*	—	—	—	30^{ab}
357*	31^{ab}	32^{cd}	—	—
27^{c}–28	31^{c}–32	32^{e}–33	35^{c}–36	30^{e}–31
358*	33	34	—	—
29–30	34–35	35–36	37–38	32–33^{d}
31–32	36–37	37–38	39^{c}–41^{b}	34–35
359*	—	—	41^{cd}	35^{cd} fn
33	38	39	42	36
360*	—	—	—	—
34–36	39–41	40–42^{d}	43–45	37–39
362*	—	—	46^{ab}	—
37^{ab}	42^{ab}	42^{ef}	46^{cd}	40^{ab}
363*	—	—	47^{ab}	—
37^{cd}	42^{cd}	43^{ab}	47^{cd}	40^{cd}
364*	43^{ab}	43^{cd}	—	—
38^{ab}	43^{cd}	44^{ab}	48^{ab}	41^{ab}
365*	44^{ab}	44^{cd}	—	—
38^{cd}	44^{cd}	45^{ab}	48^{cd}	41^{cd}
366* l 1	—	—	49^{ab}	—
366(A)*	—	—	—	42^{cd}
366* l 2	—	—	49^{cd}	—
367*	—	—	49^{ef}	—
39^{ab}	45^{ab}	45^{cd}	—	42^{ab}
39^{cd}	45^{cd}	45^{ef}	39^{ab}	33^{ef}
40	46	46	—	—
368*	—	—	50–51	43–44
18 369*	27 —	27 —	3 —	3 —
370*	—	—	—	—
1^{a}	1^{a}	1^{a}	1^{a}	1^{a}
371*	—	—	—	—
1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}
2–3^{b}	2–3^{b}	2–3^{b}	—	2
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	3^{ab}
{372*	—	—	—	—
373*	—	—	2–3	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	3^{cd}
374*	—	—	—	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	3^{ef}
375*	5^{ab}	5^{ab}	—	—
5	—	—	5	4
6	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	6	5
7^{ab}	—	—	7^{ab}	6^{ab}
7^{c}–11	6^{c}–10	6^{c}–10	7^{c}–11	6^{c}–10
376* l 1	—	—	12^{ab}	—
376* l 2–3	—	—	—	—

Crit Ed	Bom. Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
376* l 4	—	—	12^{cd}	—
12	11	11	—	11
377*	—	—	—	—
13^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}	12^{ab}
378*	—	—	13^{cd}	—
13^{c}–15^{b}	12^{c}–14^{b}	12^{b}–14^{b}	14–15	12^{c}–14^{b}
379*	—	—	16^{ab}	14^{cd}
380*	—	—	16^{cd}	—
15^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	—	14^{ef}
16–17	15–16	15–16	17^{c}–19^{b}	15–16
18^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	21^{cd}	17^{ab}
381*	—	—	—	—
18^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	22^{ab}	17^{cd}
382*	—	—	—	—
19^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	22^{cd}	17^{ef}
19^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	23^{ab}	18^{ef}
383*	—	—	19^{c}–21^{b}	19–20
20^{a-d}	19	19	23^{c}–24^{b}	18^{a-d}
20^{c}–22^{b}	20–21	20–21^{b}	25–26	21^{c}–23^{b}
22^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	24^{cd}	21^{ab}
23	22^{c}–23	22–23^{b}	27–28^{b}	23^{c}–24
{385*	—	—	—	—
24–25	24–25	23^{c}–24	28^{c}–30^{b}	25–26
—	—	—	30^{cd}	—
26^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	31^{ab}	27^{ab}
386*	26^{cd}	25^{cd}	—	—
26^{c}–28^{b}	27–28	26–27	31^{c}–33^{b}	27^{c}–29^{b}
387*	29	28	—	—
28^{c}–29^{b}	30	29	33^{c}–34^{b}	29^{c}–30^{b}
388*	31	30^{a-d}	—	—
29^{c}–30^{b}	32	30^{e}–31^{b}	34^{c}–35^{b}	30^{c}–31^{b}
389*	—	—	—	—
30^{c}–31^{b}	33	31^{c}–32^{b}	35^{c}–36^{b}	31^{c}–32^{b}
—	—	—	—	32^{cd} (first time cf. 35^{ef})
31^{c}–33	34–36^{b}	32^{c}–34	36^{c}–38	32^{e}–34
391*	36^{c}–37^{b}	35	—	—
34	37^{c}–38^{b}	36	39	35^{a-d}
35–37	38^{c}–41^{b}	37–39	40–42	36–38
393* l 1	—	—	43^{cd}	39^{ab}
,, l. 2	—	—	—	39^{cd}
,, l 3-	—	—	44^{c}–45	40–41^{b}
38	41^{c}–42^{b}	40	43^{ab}, 44^{ab}	—
394*	42^{c}–43^{b}	41	—	—
39^{ab}	43^{cd}	42^{ab}	46^{ab}	41^{cd}
396*	44^{ab}	42^{cd}	—	—
39^{cd}	44^{cd}	43^{ab}	46^{cd}	42^{ab}
397* l 1	—	—	47^{ab}	42^{cd}
,, l. 2	—	—	48^{ab}	43^{ab}
39^{ef}	45^{ab}	43^{cd}	—	35^{ef} (r. cf 32^{cd})
398*	45^{c}–46^{b}	44	—	—
40^{ab}	46^{cd}	45^{ab}	47^{cd}	—
40^{c}–41	47	45^{c}–46	48^{c}–49	43^{c}–44
399*	—	—	—	—
—	—	—	50^{ab}	—
42^{ab}	48^{ab}	47^{ab}	51^{ab}	45^{ab}
42^{cd}	48^{cd}	47^{cd}	51^{cd}	45^{cd}
{400*	—	—	50^{cd}	—
19 1–2^{b}	28 1–2^{b}	28 1–2^{b}	4 1–2^{b}	4 1–2^{b}
401*	—	—	—	

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
2^{c}–7	2^{c}–7	2^{c}–7	2^{c}–7	2^{c}–7
8	—	[8^{a-d}]	8	8
402*	—	[8^{ef}]	9^{ab}	9^{ab}
—	—	—	9^{cd} (r. cf 7^{cd})	9^{cd} (r cf 7^{cd})
9^{ab}	8^{ab}	9^{ab}	10^{ab}	10^{ab}
403*	—	—	—	10^{cd}
9^{c}–17	8^{c}–17^{b}	9^{c}–18^{b}	10^{c}–19^{b}	10^{e}–18
405*	17^{c-f}	[18^{c-f}]	—	—
18–19	18–19	19–20	19^{c}–21^{b}	19–20
{406*	—	—	21^{cd}	21^{ab}
20–24	20–24	21–25	22–26	21^{c}–25
408*	—	—	27^{ab}	26^{ab}
25–27	25–27	26–28	27^{c}–30^{b}	26^{c}–28
App I (No. 17)	—	—	30^{c}–38^{b}	29–35
l 1–16				
,, ,, l. 17	—	—	38^{cd}	—
,, ,, l 18–35	—	—	39–47	36–43^{d}
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 36–40	—	—	48–50^{b}	43^{e}–45
28–32	28–32	29–33	50^{c}–55^{b}	46–50
409*	—	—	55^{cd}	—
410*	—	—	—	—
411* l 1—the prior half of l 3	33–34^{a}	34–35^{a}	56–57^{a}	51–52^{a}
411* the post half of l 3 —the prior half of l 4	34^{bc}	35^{bc}	—	—
411* the post half of l 4–6	34^{d}–35	35^{d}–36	57^{b}–58^{b}	52^{b}–53^{b}
411(A)*	—	—	—	—
411* l 7	36^{ab}	37^{ab}	58^{cd}	53^{cd}
411(B)*	—	—	—	—
412* the prior half of l 1	36^{c}	37^{c}	59^{a}	—
412(A)*	—	—	—	—
412* the post half of l 1	36^{d}	37^{d}	59^{b}	—
412* the prior half of l 2	37^{a}	38^{a}	—	—
412(B)*	[37^{bc}]	38^{bc}	—	—
412* the post half of l. 2	37^{d}	38^{d}	—	—
412(C)*	—	—	—	—
412(D)*	—	—	—	—
412* the prior half of l 3	37^{e}	39^{a}	—	—
412(E)* l 1	—	39^{b}	—	—
,, ,, l 2	—	—	—	—
412* the post. half of l 3	37^{f}	—	—	—
412(F)*	[38^{ab}]	39^{cd}	—	—
33^{ab}	38^{cd}	40^{ab}	59^{cd}	54^{ab}
413*	—	—	60	54^{c}–55^{b}
414*	—	—	61^{ab}	—
415*	—	—	—	55^{cd}
416* l 1–2	38^{e}–39^{b}	40^{c}–41^{b}	—	—
416(A)*	—	—	—	—
416* l 3–6	39^{c}–41^{b}	41^{c}–43^{b}	—	—
33^{cd}	41^{cd}	43^{cd}	61^{cd}	56^{ab}

Crit Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
417*	—	—	61^{ef}	56^{cd}
418*	41^{ef}	43^{ef}	—	—
34	42	44	62	57
20 1–2	29 1–2	29 1–2	5 1–2	5 1–2
419* l 1	4^{cd}	[3^{ab}]	—	—
,, l 2–4	$3–4^{b}$	[$3^{c}–4$]	—	—
3	5	5	3	3
420*	—	—	—	4^{ab}
4^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	—	—
$4^{c}–11$	$6^{c}–13$	$6^{c}–13$	$4–11^{b}$	$4^{c}–11$
421*	—	—	11^{cd}	12^{ab}
12^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	12^{ab}	12^{cd}
422*	—	—	12^{cd}	13
12^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	13^{ab}	14^{ab}
423*	—	—	—	—
12^{ef}	14^{ef}	14^{ef}	13^{cd}	14^{cd}
424*	—	—	14^{ab}	—
13–14	$15–16^{d}$	$15–16^{d}$	$14^{c}–16^{b}$	15–16
425*	16^{ef}	16^{ef}	—	—
$15–18^{b}$	$17–20^{b}$	$17–20^{b}$	$16^{c}–19$	$17–20^{b}$
{426*	—	—	—	—
$18^{c}–20^{b}$	$20^{c}–22^{b}$	$20^{c}–22^{b}$	20–21	$20^{c}–22^{b}$
427* l. 1	22^{cd}	22^{cd}	—	22^{cd}
,, l 2	23^{ab}	23^{ab}	—	—
$20^{c}–21$	$23^{c}–24$	$23^{c}–24$	$22–23^{b}$	$22^{c}–23$
428*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
22	$25^{c}–26^{b}$	$25^{c}–26^{b}$	$23^{c}–24$	24–25
{429*	—	—	—	—
{430*	—	—	—	—
431* l 1	26^{cd}	26^{cd}	—	—
431(A)*	—	—	—	—
431* l 2	27^{ab}	27^{ab}	—	—
431(B)*	—	—	—	—
431* l. 3	27^{cd}	27^{cd}	—	—
23^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	25^{ab}	26^{ab}
432*	—	—	—	—
23^{cd}	28^{cd}	28^{cd}	25^{cd}	26^{cd}
433*	—	—	—	—
24	29	29	—	27
21 1–2	30 1–2	30 1–2	6 $1–2^{b}$	6 $1–2^{b}$
434(A)*	—	—	—	—
$3–7^{b}$	$3–7^{b}$	3–6	$2^{c}–6$	$2^{c}–6^{b}$
435*	—	—	—	—
436*	—	—	—	—
$7^{c}–12$	$7^{c}–12$	7–11	$7–12^{b}$	$6^{c}–11$
437*	—	—	—	—
$13–20^{b}$	$13–20^{b}$	$12–19^{b}$	$12^{c}–19$	$12–19^{b}$
440*	—	—	—	—
20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	20^{ab}	19^{cd}
441*	—	—	—	20
442*	—	—	20^{cd}	—
21^{ab}	21^{ab}	20^{ab}	21^{ab}	20^{cd} fn l 1
21^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	22^{ab}	20^{cd} fn l. 2
22–23	22–23	21–22	$22^{c}–24^{b}$	$21–22^{d}$
444*	—	—	—	22^{ef}
24	24	23	—	23
445*	—	—	21^{cd}	—
25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	—	24^{ab}
$25^{c}–26$	$25^{c}–26$	$24^{c}–25$	$24^{c}–25$	$24^{c}–25$

Crit. Ed	Bom. Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
27	32	31	26	26
28	33	32	—	27
29-30	27-28	26-27	$27^{a}-29^{b}$	28-29
31^{ab}	29^{ab}	28^{ab}	29^{cd}	31^{ab}
31^{cd}	29^{cd}	28^{cd}	30^{ab}	30
32	30	29	30^{cd}	$31^{c}-32^{b}$
{448*	—	—	—	—
449*	—	—	—	32^{cd}
33	31	30	31	33
450*	—	—	27^{ab}	—
451*	—	—	—	—
34	34	33	32	34
452*	—	—	—	—
35	35	34	33	35
22 1	31 1	31 1	7 —	7 1
2	2	2	1	2
3	3	3	—	3
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	2^{ab}	4^{ab}
{453*	—	—	—	4^{cd}
454	—	—	3	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	2^{cd}	5^{ab}
$5-6^{c}$	$5-6^{c}$	$5-6^{c}$	$4-5^{c}$	$5^{c}-6^{c}$
$6^{d}-7^{a}$	$6^{d}-7^{a}$	$6^{d}-7^{a}$	$5^{d}-6^{a}$	6^{cd} fn
$7^{b}-8$	$7^{b}-8$	$7^{b}-8$	$6^{b}-7$	$6^{d}-7$
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	8^{ab}	8^{cd}
456*	9^{cd}	[9^{cd}]	8^{cd}	—
457*	—	—	—	—
9^{cd}	10^{ab}	9^{ef}	9^{ab}	8^{ab}
10^{a}	10^{c}	10^{a}	9^{c}	—
458*	$10^{d}-11^{a}$	10^{bc}	—	—
10^{b}	11^{b}	10^{d}	9^{d}	—
10^{cd}	11^{cd}	11^{ab}	10^{ab}	9^{ab}
10^{ef}	12^{ab}	11^{cd}	12^{cd}	10^{ef}
460*	—	—	13-14	—
11	$12^{c}-13^{b}$	12	$10^{c}-11^{b}$	9^{c-f}
461*	—	[13-15]	—	—
12	$13^{c}-14^{b}$	16	$11^{c}-12^{b}$	10^{a-d}
13-14	$14^{c}-16^{b}$	17-18	15-16	11-12
462*	$16^{c}-17^{b}$	19	17	—
$15-21^{b}$	$17^{c}-23^{b}$	$20-26^{b}$	$18-24^{b}$	$13-19^{b}$
464*	—	—	24^{cd}	—
$21^{c}-23$	$23^{c}-25$	$26^{c}-28$	$25-27^{b}$	$19^{c}-21$
465*	—	—	27^{cd}	—
$24-25^{b}$	$26-27^{b}$	$29-30^{b}$	$28-29^{b}$	$22-23^{b}$
{466*	—	—	—	—
$25^{c}-26$	$27^{c}-28$	$30^{c}-31$	$29^{c}-30$	$23^{c}-24$
{467*	—	—	31^{ab}	25^{ab}
27-36	29-38	32-41	$31^{c}-41^{b}$	$25^{c}-34$
468*	—	—	—	35
469*	—	—	$41^{c}-42^{b}$	—
470*	—	—	—	—
37-41	39-43	42-46	$42^{c}-47^{b}$	36-40
42	44	47	47^{c-f}	—
471*	—	—	—	—
43	45	48	48	—
{473*	—	—	—	41
23 1^{ab}	32 1^{ab}	32 1^{ab}	—	42
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	8 1^{ab}	8 1^{ab}
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{cd}	1^{ab} fn
			2^{ab}	1^{cd}

Crit. Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
475*	—	—	—	2^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}
476*	—	—	—	2^{ef}
3–5	3–5	$3–5^{d}$	3–5	3–5
477*	—	[5^{ef}]	—	—
$6–9^{b}$	$6–9^{b}$	$6–9^{b}$	$6–9^{b}$ (8^{cd} first time)	$6–9^{b}$
—	—	—	9^{cd} (r cf. 8^{cd})	—
$9^{c}–10^{b}$	$9^{c}–10^{b}$	$9^{c}–10^{b}$	10	$9^{c}–10^{b}$
{479*	—	—	11^{cd}	10^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	11^{ab}	10^{ef}
11–12	11–12	11–12	12–13	11–12
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	15^{ab}	14^{ab}
480*	—	—	15^{cd}	—
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	16^{ab}	14^{cd}
—	—	—	—	15 (first time)
14	14	14	14	13
15	15	15	$16^{c}–17^{b}$	16
16	16	16	$17^{c}–18^{b}$	17 (r. cf. 15)
481*	—	—	18^{cd}	18^{ab}
17–27	17–27	17–27	19–29	$18^{c}–28$
484*	28	28	—	29
485*	29–30	29–30	—	—
$28–29^{d}$	31–32	31–32	30–31 (30^{cd} first time)	30–31 (30^{cd} first time)
29^{ef}	—	33^{ab}	32^{ab}	32^{ab}
—	—	—	32^{cd} (r cf. 30^{cd})	32^{cd} (r cf 30^{cd})
30^{ab}	—	33^{cd}	33^{ab}	33^{ab}
487*	—	—	—	—
30^{cd}	—	33^{ef}	33^{cd}	33^{cd}
31	—	[34]	34	34
32–33	33–34	35–36	35–36	35–36
488*	—	—	37	37
$34–35^{b}$	$35–36^{b}$	$37–38^{b}$	$38–39^{b}$	$38–39^{b}$
490*	$36^{c}–37^{b}$	$38^{c}–39^{b}$	—	—
$35^{c}–36^{b}$	$37^{c}–38^{b}$	$39^{c}–40^{b}$	$39^{c}–40^{b}$	$39^{c}–40^{b}$
36^{cd}	38^{cd}	40^{cd}	40^{cd}	40^{ab} fn 1 1
492*	—	—	41^{ab}	—
37^{ab}	39^{ab}	41^{ab}	41^{cd}	40^{ab} fn. 1 2
37^{cd}	39^{cd}	41^{cd}	42^{ab}	40^{cd}
493*	—	—	—	—
38–41	40–43	42–45	$42^{c}–45$	41–44
42^{a}	44^{a}	46^{a}	—	45^{b}
42^{b}	44^{b}	46^{b}	—	45^{a}
42^{cd}	44^{cd}	46^{cd}	—	45^{cd}
{494*	—	—	—	—
24 1	33 1	33 1	9 1	9 1
496*	2	2	—	—
2–3	3–4	$3–4^{d}$	2–3	2–3
4^{ab}	5^{ab}	4^{ef}	4^{ab}, 5^{ab} (subst)	4
497* l. 2	—	—	4^{cd} (subst)	4^{ab} fn.
498*	[5^{cd}]	5^{ab}	—	—
4^{cd}	5^{ef}	5^{cd}	5^{cd}	5^{ab}
499*	—	—	—	—
5^{ab}	[6^{ab}]	5^{ef}	6^{ab}	5^{cd}
5^{cd}	6^{cd}	6^{ab}	6^{cd}	6^{ab}
501*	—	—	7	—
$5^{c}–12$	$6^{c}–13$	$6^{c}–13$	$8–15^{b}$	$6^{c}–13$
503*	—	—	—	
13–16	14–17	14–17	$15^{c}–19^{b}$	

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
{506* l. 2	—	—	—	—
$17-21^{b}$	$18-22^{b}$	$18-22^{b}$	$19^{c}-23$	$18-22^{b}$
509*	22^{cd}	22^{cd}	—	—
$21^{c}-23^{b}$	23–24	$23-24^{b}$	24–25	$22^{c}-24^{b}$
23^{cd}	25^{ab}	24^{cd}	—	24^{cd}
511*	25^{cd}	—	—	—
24^{ab}	25^{ef}	25^{ab}	26^{ab}	25^{ab}
$24^{c}-26^{b}$	[26^{a-h}]	$25^{c}-27^{b}$	$26^{c}-28^{b}$	$25^{c}-27^{b}$
$26^{c}-29$	$26^{i}-28$	$27^{c}-29$	$28^{c}-31$	$27^{c}-30$
512*	—	—	—	30^{cd} fn
$30-31^{b}$	29–30	30–31	32–33	31–32
{513*	—	—	—	—
32	31	32	34	33
514*	—	—	35^{ab}	—
33	32	33	$35^{c}-36^{b}$	34
{515*	—	—	$36^{c}-37^{b}$	—
34–36	33–35	34–36	$37^{c}-39$	35–37
25 1–6	34 1–6	34 1–6	10 1–6	10 1–6
517*	—	—	7	7
7–10	7–10	7–10	8–11	8–11
518* l. 1	—	—	12^{ab}	11^{cd} fn l 3
" l 2–3	—	—	$12^{c}-13^{b}$	12
11	11	11	$13^{c}-14^{b}$	11^{cd} fn l 1–2
12–13	12–13	12–13	$14^{c}-16^{b}$	13–14
{520*	—	—	—	—
14–17	14–17	14–17	$16^{c}-20^{b}$	15–18
521*	—	—	20^{cd}	—
18	18	18	21	19
522*	—	—	22–25	20–23
19	19	19	26	24
{523*	—	—	—	24^{cd} fn.
524*	—	—	27^{ab}	—
525*	—	—	—	—
$20-26^{b}$	$20-26^{d}$	$20-26^{b}$	$27^{c}-34^{b}$	25–31
26^{cd}	26^{ef}	26^{cd}	34^{cd}	—
27^{ab}	27^{ab}	27^{ab}	35^{ab}	32^{ab}
527*	—	—	—	32^{cd}
27^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	35^{cd}	32^{ef}
528*	—	—	37	34
28	28	28	36	33
26 1	35 1	35 1	11 —	11 1
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{ab}	$2-3^{b}$
532*	—	—	$1^{c}-2^{b}$	—
$2^{c}-3$	$2^{c}-3$	$2^{c}-3^{d}$	$2^{c}-3$	$3^{c}-4$
534*	4^{ab}	3^{ef}	—	—
4^{a-d}	$4^{c}-5^{b}$	4	4	5
535*	—	—	5–6	6–7
536*	—	—	7^{ab}	—
537*	—	—	—	—
4^{ef}	5^{cd}	5^{ab}	7^{cd}	12^{ab} fn l 1
538*	—	—	—	" " l 2
539* l 1	—	—	8^{ab}	—
" l. 2	5^{ef}	5^{cd}	8^{cd}	—
5–6	6–7	6–7	9–10	8–9
540*	—	—	—	—
7	8	8	11	10
541*	—	—	—	—
8^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	12^{ab}	11^{ab}
{542*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom Ed.	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
$8^{c}-9^{b}$	$9^{c}-10^{b}$	$9^{c}-10^{b}$	$12^{c}-13^{b}$	$11^{c}-12^{b}$
9^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	13^{cd}	13^{ab}
543*	—	—	—	—
10^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	14^{ab}	13^{cd}
10^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	14^{cd}	12^{cd}
11–12	12–13	12–13	15–16	14–15
{544*	—	—	—	—
13^{a}	14^{a}	14^{a}	17^{a}	16^{a}
13^{bc}	14^{bc}	14^{bc}	17^{bc}	—
$13^{d}-15^{b}$	$14^{d}-16^{b}$	$14^{d}-16^{b}$	$17^{d}-19^{b}$	$16^{b}-17^{b}$
{545*	—	—	19^{cd}	—
$15^{c}-20$	$16^{c}-22^{b}$	$16^{c}-22^{b}$	$20-26^{b}$	$17^{c}-23$
547*	$22^{c}-23$	$22^{c}-23$	—	—
21–22	24–25	24–25	$26^{c}-28^{b}$	24–25
548*	—	—	$28^{c}-29$	—
23^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	30^{ab}	26^{ab}
549*	—	—	—	26^{cd}
23^{cd}	26^{cd}	26^{cd}	30^{cd}	27^{ab}
550*	—	—	31^{ab}	27^{cd}
551*	—	—	$31^{c}-32^{b}$	—
$24-25^{b}$	$27-28^{b}$	$27-28^{b}$	$36^{c}-37$	$31^{c}-32^{b}$
552*	—	—	—	—
553*	—	—	—	—
{554*	—	—	38^{ab}	33^{ab}
25^{cd}	28^{cd}	28^{cd}	38^{cd}	32^{cd}
$26-27^{b}$	$29-30^{b}$	29	$39-40^{b}$	$33^{c}-34^{d}$
27^{cd}	30^{cd}	—	40^{cd}	34^{ef}
{556*	—	—	—	—
28–29	31–32	$30-31^{b}$	41–42	$35-36^{d}$
557*	—	—	—	36^{ef}
558*	33^{ab}	31^{cd}	—	—
30^{ab}	33^{cd}	32^{ab}	43^{ab}	37^{ab}
559*		—	—	—
30^{cd}	34^{ab}	32^{cd}	43^{cd}	37^{cd}
560*	—	[33^{ab}]	—	—
—	—	—	44 (subst for 30^{ef})	—
30^{ef}	34^{cd}	34^{ab}	45^{ab}	38^{ab}
562*	—	[33^{cd}]	45^{cd}	38^{cd}
563*	—	[33^{ef}] (cf 550*)	—	—
$31-32^{b}$	[34^{e-j}]	$34^{c}-35$	$32^{c}-33$	$28-29^{b}$
32^{cd}	[34^{kl}]	37^{ab}	34^{ab}	29^{cd}
564* l 1	—	[36^{ab}]	35^{ab}	30^{ab}
,, l 2	—	[36^{cd}]	34^{cd}	30^{cd}
—	—	—	35^{cd} (1 cf. 34^{cd})	—
,, l 3	—	[36^{ef}]	36^{ab}	31^{ab}
565*	34^{mn}	37^{cd}	—	—
33	35	38	46	39
566*	—	—	—	40
27 1–17	36 1–17	36 1–17	12 1–17	12 1–17
569*	—	—	—	—
18–22	18–22	18–22	18–22	18–22
28 1–4	37 1–4	37 1–4	13 $1-5^{b}$	13 1–3
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	6^{ab}	4^{ab}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	4^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	6^{cd}	5^{ab}
572*	—	—	7	—
$6^{c}-7$	$6^{c}-7^{b}$	$6^{c}-7^{b}$	8	$5^{c}-6^{b}$
573*	—	—	9^{ab}	—

Crit. Ed	Bom. Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7^{c}–12^{b}	7^{c}–12^{b}	7^{c}–11	9^{c}–13	6^{c}–11^{b}
12^{cd}	12^{cd}	12^{ab}	14^{ab}	—
13^{ab}	13^{ab}	12^{cd}	—	—
13^{c}–18	13^{c}–18	12^{c}–17	14^{c}–19	11^{c}–16
575*	—	—	—	—
19^{ab}	19^{ab}	18^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
576*	19^{c}–20^{b}	18^{c}–19^{b}	—	—
19^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	20^{cd}	17^{cd}
577*	21^{ab}	20^{ab}	—	—
20–21	21^{c}–22	20^{c}–21	21–22	18–19
578*	—	—	—	—
22–24	23–25	22–24	23–25	20–22
579*	—	—	—	—
25	26	25	26	23
{580*	—	—	—	—
26–27	27–28	26–27	27–28	24–25
{581*	—	—	—	—
28–30	29–31	28–30	29–31	26–28
582*	—	—	—	28^{cd} fn
31–32^{b}	32–33^{b}	31–32^{b}	32–33^{b}	29–30^{b}
32^{cd}	33^{cd}	32^{cd}	33^{cd}	[30^{cd}]
{583*	—	—	—	—
33–35	34–36^{d}	32^{e}–34^{d}	34–36	30^{e}–32
584*	36^{ef}	34^{ef}	—	—
36	37	35	—	33
29 1–3	38 1 3	38 1–3	14 1–3	14 1–3
585*	—	—	4	—
4–5	4–5	4–5	5–6	4–5
6	[6^{a-d}]	6	7	6^{a-d}
586*	—	—	8^{ab}	6^{ef}
7	[6^{e-h}]	7	8^{c}–9^{b}	7
8–10^{b}	6^{i}–8^{b}	8–10^{b}	9^{c}–11	8–10^{b}
10^{c}–11	[8^{c-h}]	10^{c}–11	12–13^{b}	10^{c}–11
587*	[8^{i-l}]	12	13^{c}–14^{b}	—
12^{ab}	[8^{mn}]	13^{ab}	14^{cd}	12^{ab}
588* I 1	—	—	15^{ab}	12^{cd}
,, I 2–5	—	[14–15]	15^{c}–17^{b}	13–14
12^{c-f}	8o–9^{b}	13^{c-f}	17^{c}–18^{b}	15
13^{ab}	9^{cd}	16^{ab}	18^{cd}	16^{ab}
589*	—	—	—	—
13^{c}–17	10–13	16^{c}–20	19–24	16^{c}–20
591*	—	—	25	21
592*	—	—	—	—
593*	—	—	—	—
594*	—	—	—	—
18	14	21	—	22
595*	—	—	—	23–24
30 1^{ab}	39 1^{ab}	39 1^{ab}	15 1^{ab}	15 1^{ab}
596*	—	—	—	—
1^{c}–5^{b}	1^{c}–5^{b}	1^{c}–5^{b}	1^{c}–5^{b}	1^{c}–5^{b}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	6^{ab}	5^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{cd}	6^{ab}
6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}
{598*	—	—	7^{cd}	—
599*	—	—	—	—
7^{c}–11^{b}	7^{c}–11^{b}	7^{c}–11^{b}	8–11	7^{c}–11^{b}
11^{cd}	[11^{cd}]	11^{cd}	12^{ab}	11^{cd}
12^{a}	11^{e}	12^{a}	12^{c}	11^{e}
12^{b}	11^{f}–12^{a}	12^{bc}	12^{d}–13^{a}	—

Crit. Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
12^{d}	12^{b}	12^{d}	13^{b}	11^{f}
13	12^{c}–13^{b}	13	13^{c}–14^{b}	12
601*	—	—	14^{cd}	13^{ab}
14–15^{b}	13^{c}–14^{b}	14–15^{b}	16^{c}–17	15–16^{b}
602* l 1–2	—	—	18	16^{c-f}
,, l 3	—	—	—	—
15^{c}–16	14^{c}–15	15^{c}–16	15–16^{b}	13^{c}–14
17–18^{a}	16–17^{a}	17–18^{a}	19–20^{a}	17–18^{a}
604*	—	—	—	—
18^{b}–20	17^{b}–19	18^{b}–20^{b}	20^{b}–22	18^{b}–20
606*	20^{ab}	20^{cd}	—	—
21–24	20^{c}–23	21–24	23–26	21–24
607*	—	—	27	—
608*	24–25	25–26	—	—
25^{ab}	26^{ab}	27^{ab}	28^{ab}	25^{ab}
25^{cd}	[26^{cd}]	27^{cd}	28^{cd}	25^{cd}
609* l 1	[26^{ef}]	28^{ab}	—	—
,, l 2	26^{gh}	28^{cd}	—	—
26	27	29	—	26
App I (No 18)	40 1–30	40 1–30	—	—
31 1^{ab}	41 1^{ab}	41 1^{ab}	16 1^{ab}	16 1^{ab}
610* l 1–13	1^{c}–7	1^{c}–7	—	—
610(A)*	—	—	—	—
610* l 14–18	8–10^{b}	8–10^{b}	—	—
611*	—	—	—	—
1^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
2	11	11	2	[2]
3	12	12	3	3
612*	—	—	—	—
4–5^{b}	13–14^{b}	13–14^{b}	4–5^{b}	4–5^{b}
5^{c}–6^{b}	14^{c}–15^{b}	14^{c}–15^{b}	6	5^{c}–6^{b}
613*	—	—	—	6^{cd}
614*	—	—	—	7^{ab} fn
6^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	7^{ab}	6^{cd} fn
7^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	5^{cd}	6^{ef}
7^{c}–11	16^{c}–20	16^{c}–20	7^{c}–11	7–10
615*	21	[21]	12	—
12–13	22–23	22–23	13–14	11–12
616*	—	—	—	—
14	24	24	15	13
617*	—	—	—	—
15^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	16^{ab}	14^{ab}
618*	—	—	—	—
619*	—	—	—	—
15^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	16^{cd}	14^{cd}
{620* l 2	—	—	—	—
621*	—	—	—	14^{cd} fn
16–18	26–28	26–28	17–19	15–17
622*	—	—	—	—
19	29	29	20	18
623*	—	—	—	—
20–22	30–32	30–32	21–23	19–21
624*	—	—	24	22
23–24^{b}	33–34^{b}	33–34^{b}	25–26^{b}	23–24^{b}
625(A)*	—	—	26^{cd}	—
24^{cd}	34^{cd}	34^{cd}	27^{ab}	24^{cd}
626* l 1	—	—	27^{cd}	—
,, l. 2	—	—	—	—
25^{ab}	35^{ab}	34^{ef}	—	—

Crit. Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
25^{c}–26	35^{c}–37^{b}	35–36	28–29	25–26
627*	—	—	30	27
27	37^{c}–38^{b}	37	31	28
{628*	—	—	—	—
28–30	38^{c}–41^{b}	38–40	32–34	29–31
{629*	—	—	—	—
630*	—	—	—	—
31–33	41^{c}–44^{b}	41–43	35–37	32–34
631*	—	—	—	—
632*	—	—	—	—
34–36	44^{c}–46	44–46	38–40	35–37
633*	—	—	41^{ab}	—
37–41	47–51	47–51	41^{c}–46^{b}	38–42
634*	—	—	46^{cd}	43^{ab}
42–43	52–53	52–53	47–48	43^{c}–44
44	54	54	50	45
635*	—	—	51	46
45	55	55	49	47
636*	—	—	52	48
46	56	56	53	49
637*	—	—	54–57	—
47	57	57	58	50
638*	—	—	—	—
639*	—	—	59^{ab}	—
App I (No 19)	—	—	—	—
48^{ab}	58^{ab}	58^{ab}	—	51^{ab}
48^{c}–50	58^{c}–61^{b}	58^{c}–60	59^{c}–62^{b}	51^{c}–54^{b}
640*	—	—	—	—
51	61^{c}–62^{b}	61	62^{c}–63^{b}	54^{c}–55^{b}
52	62^{c}–63^{b}	62^{a-d}	63^{c}–64^{b}	55^{c}–56^{b}
642*	[63^{ef}]	[62^{ef}]	—	—
53^{ab}	63^{cd}	63^{ab}	64^{cd}	56^{cd}
53^{c}–55	64–66	63^{c}–65	65–67	57–59
{643*	—	—	—	—
56	67	66	68	60
644*	—	—	69	61
57–62^{b}	68–73^{b}	67–72^{b}	70–75^{b}	62–67^{b}
645*	—	—	—	—
62^{c}–63^{b}	73^{c}–74^{b}	72^{c}–73^{b}	75^{c}–76^{b}	67^{c}–68^{b}
646*	—	—	—	—
App I (No. 20)	—	—	—	—
63^{c}–70	74^{c}–81	73^{c}–80	76^{c}–83	68^{c}–75
647*	—	—	—	—
71	82	81	84	76
{648*	—	—	—	—
72–75	83–86	82–85	85–88	77–80
650*	—	—	—	—
76–77^{b}	87–88^{b}	86–87^{b}	89–90^{b}	81–82^{b}
652*	88^{cd}	87^{cd}	—	—
77^{cd}	89^{ab}	88^{ab}	90^{cd}	82^{cd}
653*	89^{cd}	88^{cd}	—	—
78^{ab}	90^{ab}	89^{ab}	91^{ab}	83^{ab}
654*	—	—	—	—
78^{cd}	90^{cd}	89^{cd}	93^{cd}	83^{cd}
{655*	—	—	—	—
656* l 1–2	—	—	94	86
656 (A)*	—	—	—	—
656* l 3–4	—	—	95	—
657* l 1–11	—	—	—	—

Crit Ed.	Bom. Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
657* l 12–15	—	—	—	[84–85]
658*	—	—	91^{c}–93^{b}	—
659*	—	—	—	88–93
660*	—	—	—	—
661*	—	—	—	—
662*	—	—	—	—
663*	91	90	—	—
79^{ab}	92^{ab}	91^{ab}	96^{ab}	87^{ab}
664*	—	—	—	—
79^{cd}	92^{cd}	91^{cd}	96^{cd}	87^{cd}
665*	—	—	—	—
666*	—	—	—	—
667*	—	—	—	—
80	93	92	97	94
668*	—	—	—	—
81	94	93	98	95
669*	—	—	—	—
82	95	94	99	96^{a-d}
{670*	—	—	—	96^{ef}
83–84	96–97	95–96	100–101	97–98
671*	—	—	102	99
85	98^{a-d}	97^{a-d}	103	100
672*	—	—	104	101
673*	98^{ef}	97^{ef}	—	—
86^{abc}	99^{abc}	98^{abc}	105^{abc}	102^{abc}
674*	—	—	—	—
86^{d}	99^{d}	98^{d}	105^{d}	102^{d}
32 1–5	**42** 1–5	**42** 1–5	**17** 1–5	**17** 1–5
675*	—	—	—	—
676* l 1–2	6	6	—	—
676(A)*	—	—	—	—
676* l 3–14	7–12	7–12	—	—
6–8	13–15	13–15	6–8	6–8
9	16	16	9	11
677*	—	—	—	—
10	17	17	10	12
679*	—	—	—	—
11	18	18	11	10
12	19	19	12	9
13–15^{b}	20–22^{b}	20–22^{b}	13–15^{b}	13–15^{b}
680*	—	—	—	—
15^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	—	15^{cd}
16	22^{ef}	22^{ef}	15^{cd}	15^{ab} fn
17^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	16^{ab}	16^{ab}
682*	—	—	—	—
17^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
683*	24	24	—	—
684*	—	—	—	—
18	25	25	17	17
19	26	26	18	—
20	27	27	19	18
685*	—	—	—	—
21–22	28–29	28–29	20–21	19–20
23	30	30	23^{c}–24^{b}	21
24^{ab}	31^{ab}	31^{ab}	22^{ab}	22^{ab}
687*	—	—	22^{cd}	22^{cd}
688*	—	—	—	—
24^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	23^{ab}	22^{ef}
25	32	32	24^{c}–25^{b}	23

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
690*	33–36	33–36	—	—
26	37	37	25^{c}–26^{b}	24
692*	38–40	38–40	—	—
27–28	41–42	41–42	26^{c}–28^{b}	25–26
693*	44	43	—	—
694*	—	—	—	—
29	43	44	28^{c}–29^{b}	27
30–32	45–47	45–47	29^{c}–31	28–30
695*	—	[48]	32	31
33 1–2	43 1–2	43 1–2	18 1–2	18 1–2
696*	—	—	3–4^{b}	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{c}–5^{b}	3^{ab}
698*	—	—	—	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	5^{cd}	3^{cd}
699*	—	—	6^{ab}	—
4–5	4–5	4–5	6^{c}–8^{b}	4–5
700*	—	—	—	—
6–12^{b}	6–12^{b}	6–12^{b}	8^{c}–14	6–12^{b}
12^{c}–14	12^{c}–14	12^{c}–14	15–16	12^{c}–13
{701* l 4–12	—	—	17–21^{b}	14–18^{b}
701(A)*	—	—	—	—
701* l 13	—	—	21^{cd}	18^{cd}
702*	—	—	—	—
15–17	15–17	15–17	22–24	19–21
703* l 1–2	—	—	25	22^{a-d}
703(A)*	—	—	—	—
703* l 3	—	—	—	22^{ef}
18–20	18–20	18–20	26–28	23–25
App I (No 21) l 1–2	—	—	29	26
,, ,, l 3–58	—	—	—	27–53
,, ,, l 59	—	—	30^{ab}	54^{ab}
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 60	—	—	30^{cd}	54^{cd}
,, ,, 2*	—	—	—	—
21–22	21–22	21–22^{d}	32–33	56–57
704*	—	—	34	58
705*	—	—	—	—
706*	23	22^{e}–23^{b}	—	—
23^{ab}	24^{ab}	23^{cd}	31^{ab}	55^{ab}
23^{cd}	—	—	31^{cd}	55^{cd}
24	24^{c}–25^{b}	24	35	59
707*	—	—	—	—
25–27	25^{c}–27	25–27	36–38	60–62
708*	—	—	—	—
28	28	28	39	63
29	32	32	—	64
30–31	33–34	33–34	43–44	—
32–34	29–31	29–31	40–42	65–67
35–36	35–36	35–36	45–46	—
709*	—	—	—	—
37–42	37–42	37–42	47–52	—
43–44^{b}	43–44^{b}	43–44^{b}	53–54^{b}	68–69^{b}
44^{cd}	44^{cd}	44^{cd}	54^{cd}	70^{ab}
710*	—	—	55	—
44^{ef}	45^{ab}	44^{ef}	56^{ab}	69^{cd}
45	45^{c-f}	45	56^{cd}, 58	70^{cd}
711(A)* l 1	—	—	57^{ab}	—
,, l 2	—	—	—	—
,, l 3	—	—	57^{cd}	—

Crit. Ed.	Bom Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
46	46	46	59	71
34 1–3	44 1–3	44 1–3	19 1–3	19 1–3
713*	—	—	—	3^{cd} fn.
4–5	4–5	4–5	4–5	4–5
714*	—	—	6	6
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	7^{ab}	7^{ab}
{715* l 1	—	—	—	—
,, l 2	—	—	8^{ab}	8^{ab}
716*	—	—	—	—
717*	—	—	8^{cd}	8^{ab} fn
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
7	7	7	9	8^{c-f}
718*	8^{ab}	8^{ab}	—	—
8	8^{c}–9^{b}	8^{c-f}	10	9
719*	—	—	—	—
9–10	9^{c}–11^{b}	9–10	11–12	10–11
{720	—	—	—	—
11^{ab}	11^{cd}	11^{ab}	13^{ab}	12^{ab}
721*	—	—	—	—
11^{cd}	11^{ef}	11^{cd}	13^{cd}	12^{cd}
722*	—	—	—	—
12	12	12	14	13
723*	—	—	—	—
13	13	13	15	14
724*	14	14	17	—
14	15	15	16	15
725*	—	—	—	—
15–19	16–20	16–20	18–22	16–20
726*	—	—	—	—
727*	—	—	23^{ab}	—
20^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	23^{cd}	21^{ab}
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
21^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	24^{ab} (first time)	22^{ab} (first time)
—	—	—	26^{ab} (r)	24^{ab} (r)
728*	—	—	26^{c}–27	24^{c}–25
21^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	24^{cd}	22^{cd}
729*	—	[22^{ef}]	—	—
22	23	23	25	23
23–26^{b}	24–27^{b}	24–27^{b}	28–31^{b}	26–29^{b}
730*	—	—	—	—
26^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	31^{cd}	29^{cd}
27	28^{a-d}	28	32–34	20 1
731* l 1	28^{ef}	29^{ab}	—	(subst)
,, l 3–8	—	—	(subst)	19 30–3?
28^{ab}	28^{gh}	29^{cd}	35^{ab}	20 2^{ab}
732*	—	—	—	—
28^{cd}	28^{ij}	29^{ef}	35^{cd}	2^{ca}
733*	—	—	—	—
734* l 1–2	29	30	36	—
,, l 3	30^{ab}	31^{ab}	—	—
734* (A)*	—	[31^{cd}]	—	—
734* l 4	30^{cd}	31^{ef}	—	—
734* l 5–8	31–32	32–33	37–38	—
—	—	—	39^{ab}	—
735*	[33^{a-j}]	34–35	—	—
29^{ab}	33^{kl}	36^{ab}	—	—
29^{cd}	33^{mn}	—	—	—
29^{ef}	34^{ab}	36^{cd}	—	—
App I (No. 22) l. 1–7	—	—	—	3–6^{b}

Cnt Ed.	Bom Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App I (No 22) l 8	—	—	43^{ab}	6^{cd}
" " l 9–12	—	—	—	7–8
" " l 13–15	—	—	45^{c}–46	9
" " l. 16	—	—	—	9^{ef} fn l 1
" " l 17	—	—	47^{cd}	9^{ef} fn l 2
" " 1*	—	—	—	—
" " l 18–34	—	—	—	10–18^{b}
" " l 35	—	—	56^{cd}	18^{cd}
" " l 36–37	—	—	—	19
" " l 38	—	—	58^{ab}	20^{ab}
" " l 39–43	—	—	—	20^{c}–22
" " 2*	—	—	—	—
30	34^{c}–35^{b}	37	61	23
737*	35^{cd}	38^{ab}	—	—
738*	36	38^{c-f}	—	21 17
739*	37	39	—	—
740*	38	40	76	—
App I (No 23) l 1–28	—	—	62–75	20 24–37
" " l 29–32	—	—	—	38
35 1^{ab}	45 1^{ab}	45 1^{ab}	20 1^{ab}	21 1^{ab}
741*	—	—	—	—
1^{c}–6	1^{c}–6	1^{c}–6	1^{c}–6	1^{c}–6
742*	—	—	7	7
7–11	7–11	7–11	8–12	8–12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	17^{ab}	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	17^{cd}	14^{ab}
13	13	13	13	13
745*	—	—	14^{ab}	—
746*	—	—	14^{cd}	—
14–15	14–15	14–15	15–16	14^{c}–15
—	—	—	—	16 (cf 20 23)
747*	—	—	—	—
16–20	16–20	16–20	18–22	18–22
748*	—	—	23	—
21–22^{b}	21–22^{b}	21–22^{b}	24–25^{b}	23–24^{b}
749*	—	—	—	—
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	25^{cd}	24^{cd}
750*	—	—	—	25
751*	23^{ab}	23^{ab}	26^{ab}	—
752*	—	—	—	—
23–25	23^{c}–25	23^{c}–25	26^{c}–28	26–28
754*	26–27^{b}	26	—	—
755*	27^{cd}	—	—	—
26	28	27	—	29
36 1–10	46 1–10^{b}	46 1–10^{d}	21 1–10	22 1–10
756*	10^{cd}	10^{ef}	—	—
11–12^{b}	11–12^{b}	11–12^{b}	11–12^{b}	11–12^{b}
757*	—	—	—	—
12^{c}–17	12^{c}–17	12^{c}–17	12^{c}–17	12^{c}–17
758*	—	—	18	—
759*	18–22	18–22	—	—
18–25	23–29	23–29	19–25	18–24
760*	—	—	26^{ab}	—
26–28	30–32	30–33	26^{c}–30^{b}	25–28
761*	—	—	30^{c}–31^{b}	29
29	33	34	31^{c}–32^{b}	30
762*	34	35	—	—
30–38	35–43	36–44	32^{c}–41^{b}	31–39
763*	—	—	41^{c}–42^{b}	—

Cnt. Ed	Bom. Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
39–42	44–47^{d}	45–48^{b}	42^{c}–45	40–43
766*	47^{ef}	48^{cd}	—	—
767*	—	—	—	—
43	48	49	46	44
37 1–3^{b}	47 1–3^{b}	47 1–2	22 1–3^{b}	23 1–2
768*	—	—	—	—
769*	—	—	3^{cd}	—
770*	—	—	4^{ab}	—
3^{c}–5^{b}	3^{c}–5^{b}	3–4^{b}	4^{c}–6^{b}	3–4^{b}
771* l 1–11	—	—	6^{c}–11	4^{c}–9
771(A)*	—	—	—	—
771* l 12	—	—	12^{ab}	10^{ab}
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	4^{c}–5^{b}	12^{c}–13^{b}	10^{c}–11^{b}
773*		—	—	—
6^{c}–10	6^{c}–10^{d}	5^{c}–9^{d}	13^{c}–17	11^{c}–15
775*	10^{ef}	9^{ef}	—	—
11–14^{b}	11–14^{b}	10–13^{b}	18–21^{b}	16–19^{b}
777*	[14^{cd}]	13^{cd}	—	—
14^{c}–15	14^{e}–15	14	21^{c}–22	19^{c}–20
778*	—	—	—	—
16–18^{b}	16–18^{b}	15–17^{b}	23–25^{b}	21–23^{b}
779*	—	—	—	—
18^{c}–20^{b}	18^{c}–20^{b}	17^{c}–19^{b}	25^{c}–27^{b}	23^{c}–25^{b}
780*	20^{c}–21^{b}	19^{c}–20^{b}	—	—
20^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
781*	22	21	—	—
21	23	22	—	26
38 782*	48 —	48 —	23 2	24 1
1	1	1	1	2
783*	—	—	3	3
2	2	2	4	4
3	3	3	6	—
784*	—	—	—	—
785*	—	—	—	—
4	4	5	5	15
5	5	4	7	—
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	8^{ab}	5^{ab}
{786*	—	—	—	—
6^{c}–12	6^{c}–12^{b}	6^{c}–12^{b}	8^{c}–14^{b}	5^{c}–11^{b}
787*	—	—	14^{c}–15^{b}	11^{c}–12^{b}
12^{c}–13^{b}	12^{c}–13^{b}	12^{c}–13^{b}	15^{c}–16^{b}	12^{c}–13^{b}
788*	—	—	16^{cd}	—
13^{c}–14	13^{c}–14	13^{c}–14	17–18^{b}	13^{c}–14
15–22	15–22	15–22	18^{c}–26^{b}	16–23
790*	—	—	—	—
791*	—	—	26^{cd}	—
23–24	23–24	23–24	27–28	24–25
25	25	25	29	28
792*	—	—	—	28^{cd} fn l. 1
26–27	26–27	26–27	30–31	26–27
28–35^{b}	28–35^{b}	28–35^{b}	32–39^{b}	29–36^{b}
793*	—	—	—	—
35^{c}–36	35^{c}–36	35^{c}–36	39^{c}–40	36^{c}–37
37	37	37	41	38
{794*	—	—	—	—
39 1–2	49 1–2	49 1–2	24 1–2	25 1–2
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	3^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App I (No 22) l 8	—	—	43^{ab}	6^{cd}
,, ,, l 9–12	—	—	—	7–8
,, ,, l 13–15	—	—	45^{c}–46	9
,, ,, l. 16	—	—	—	9^{ef} fn l 1
,, ,, l 17	—	—	47^{cd}	9^{ef} fn l 2
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 18–34	—	—	—	10–18^{b}
,, ,, l 35	—	—	56^{cd}	18^{cd}
,, ,, l 36–37	—	—	—	19
,, ,, l 38	—	—	58^{ab}	20^{ab}
,, ,, l 39–43	—	—	—	20^{c}–22
,, ,, 2*	—	—	—	—
30	34^{c}–35^{b}	37	61	23
737*	35^{cd}	38^{ab}	—	—
738*	36	38^{c-f}	—	21 17
739*	37	39	—	—
740*	38	40	76	—
App I (No 23) l 1–28	—	—	62–75	20 24–37
,, ,, l 29–32	—	—	—	38
35 1^{ab}	45 1^{ab}	45 1^{ab}	20 1^{ab}	21 1^{ab}
741*	—	—	—	—
1^{c}–6	1^{c}–6	1^{c}–6	1^{c}–6	1^{c}–6
742*	—	—	7	7
7–11	7–11	7–11	8–12	8–12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	17^{ab}	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	17^{cd}	14^{ab}
13	13	13	13	13
745*	—	—	14^{ab}	—
746*	—	—	14^{cd}	—
14–15	14–15	14–15	15–16	14^{c}–15
—	—	—	—	16 (cf 20 23)
747*	—	—	—	—
16–20	16–20	16–20	18–22	18–22
748*	—	—	23	—
21–22^{b}	21–22^{b}	21–22^{b}	24–25^{b}	23–24^{b}
749*	—	—	—	—
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	25^{cd}	24^{cd}
750*	—	—	—	25
751*	23^{ab}	23^{ab}	26^{ab}	—
752*	—	—	—	—
23–25	23^{c}–25	23^{c}–25	26^{c}–28	26–28
754*	26–27^{b}	26	—	—
755*	27^{cd}	—	—	—
26	28	27	—	29
36 1–10	46 1–10^{b}	46 1–10^{d}	21 1–10	22 1–10
756*	10^{cd}	10^{ef}	—	—
11–12^{b}	11–12^{b}	11–12^{b}	11–12^{b}	11–12^{b}
757*	—	—	—	—
12^{c}–17	12^{c}–17	12^{c}–17	12^{c}–17	12^{c}–17
758*	—	—	18	—
759*	18–22	18–22	—	—
18–24	23–29	23–29	19–25	18–24
760*	—	—	26^{ab}	—
25–28	30–32	30–33	26^{c}–30^{b}	25–28
761*	—	—	30^{c}–31^{b}	29
29	33	34	31^{c}–32^{b}	30
762*	34	35	—	—
30–38	35–43	36–44	32^{c}–41^{b}	31–39
763*	—	—	41^{c}–42^{b}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
39–42	44–47^d	45–48^b	42^c–45	40–43
766*	47^{ef}	48^{cd}	—	—
767*	—	—	—	—
43	48	49	46	44
37 1–3^b	47 1–3^b	47 1–2	22 1–3^b	23 1–2
768*	—	—	—	—
769*	—	—	3^{cd}	—
770*	—	—	4^{ab}	—
3^c–5^b	3^c–5^b	3–4^b	4^c–6^b	3–4^b
771* l 1–11	—	—	6^c–11	4^c–9
771(A)*	—	—	—	—
771* l 12	—	—	12^{ab}	10^{ab}
5^c–6^b	5^c–6^b	4^c–5^b	12^c–13^b	10^c–11^b
773*	—	—	—	—
6^c–10	6^c–10^d	5^c–9^d	13^c–17	11^c–15
775*	10^{ef}	9^{ef}	—	—
11–14^b	11–14^b	10–13^b	18–21^b	16–19^b
777*	[14^{cd}]	13^{cd}	—	—
14^c–15	14^e–15	14	21^c–22	19^c–20
778*	—	—	—	—
16–18^b	16–18^b	15–17^b	23–25^b	21–23^b
779*	—	—	—	—
18^c–20^b	18^c–20^b	17^c–19^b	25^c–27^b	23^c–25^b
780*	20^c–21^b	19^c–20^b	—	—
20^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
781*	22	21	—	—
21	23	22	—	26
38 782*	48 —	48 —	23 2	24 1
1	1	1	1	2
783*	—	—	3	3
2	2	2	4	4
3	3	3	6	—
784*	—	—	—	—
785*	—	—	—	—
4	4	5	5	15
5	5	4	7	—
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	8^{ab}	5^{ab}
{786*	—	—	—	—
6^c–12	6^c–12^b	6^c–12^b	8^c–14^b	5^c–11^b
787*	—	—	14^c–15^b	11^c–12^b
12^c–13^b	12^c–13^b	12^c–13^b	15^c–16^b	12^c–13^b
788*	—	—	16^{cd}	—
13^c–14	13^c–14	13^c–14	17–18^b	13^c–14
15–22	15–22	15–22	18^c–26^b	16–23
790*	—	—	—	—
791*	—	—	26^{cd}	—
23–24	23–24	23–24	27–28	24–25
25	25	25	29	28
792*	—	—	—	28^{cd} fn l 1
26–27	26–27	26–27	30–31	26–27
28–35^b	28–35^b	28–35^b	32–39^b	29–36^b
793*	—	—	—	—
35^c–36	35^c–36	35^c–36	39^c–40	36^c–37
37	37	37	41	38
{794*	—	—	—	—
39 1–2	49 1–2	49 1–2	24 1–2	25 1–2
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	3^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	5^{c}–6^{b}, 4^{c}–5^{b}	4–5
5	5	5	6^{c}–7^{b}	6
796* l 1–6	—	—	7^{c}–10^{b}	7–9
,, l 7–10	—	—	10^{c}–12^{b}	12–13
,, l 11–12	—	—	15^{c}–16^{b}	14
6	6	6	16^{c}–17^{b}	16
7	7	7	17^{c}–18^{b}	15
8	8	8	12^{cd}	10^{a-d}
{798*	—	—	—	—
—	—	—	—	10^{ef}
9	9	9^{a-d}	13	11
799*	—	—	—	—
—	—	—	—	17^{ab}
10	10	9^{e}–10^{b}	14^{c}–15^{b}	17^{c}–18^{b}
11^{ab}	11^{ab}	10^{cd}	14^{ab}	18^{cd} (r)
11^{cd}	11^{cd}	10^{ef}	18^{cd}	19^{ab} (r)
12–15^{b}	12–15^{b}	11–14^{b}	19–22^{b}	19^{c}–22^{b}
800*	—	—	—	—
15^{c}–19	15^{c}–19	14^{c}–18	22^{c}–26	22^{c}–26
802*	—	—	27	27
20–24	20–24	19–23	28–32	28–32
803*	—	—	33	33
25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	34^{ab}	34^{ab}
804*	—	—	34^{cd}	(subst)
25^{c}–26^{b}	25^{c}–26^{b}	24^{c}–25^{b}	35	34^{c}–35^{b}
805*	—	—	36^{ab}	35^{cd}
26^{c}–28^{b}	26^{c}–28^{b}	25^{c}–26	36^{c}–38^{b}	36–37^{b}
806*	—	—	38^{cd}	37^{cd}
28^{c}–32	28^{c}–32	27–31	39–43	38–42
807* l 1–2	—	[32]	—	43
,, l 3–6	—	—	—	44
40 1–3	50 1–3	50 1–2	25 1–3	26 1–3
810*	—	—	4	4
4–20^{b}	4–20^{b}	3–19^{b}	5–21^{b}	5–21^{b}
813*	—	—	—	—
814* l 1–3	—	—	21^{c}–22	21^{c}–22
,, l 4–5	—	—	—	23
20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	—	24^{cd}
21	21	20	23	25
22^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	—	23^{cd} fn
22^{cd}	22^{cd}	21^{cd}	—	26^{ab}
816* l 1	—	—	24^{ab}	26^{cd}
,, l 2	—	—	—	27^{ab}
23^{ab}	23^{ab}	22^{ab}	—	24^{ab}
23^{cd}	23^{cd}	22^{cd}	24^{cd}	27^{cd}
24^{a}	24^{a}	23^{a}	25^{a}	28^{a}
817*	—	—	—	—
24^{b}–25	24^{b}–25	23^{b}–24^{d}	25^{b}–26	28^{b}–29
App I (No 24)	—	—	27–41	30–43
26–30	26–30	24^{e}–28	26 1–5	27 1–5
818*	—	—	—	5^{d} fn
819*	—	—	—	—
{820*	—	—	—	6^{ab}
821*	—	—	—	—
31	31	29	6	6^{ab} fn.
32^{ab}	32^{ab}	30^{ab}	7^{ab}	—
32^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	7^{cd}	6^{cd}
App I (No 25) l 1–20	—	—	—	7–16
,, ,, l 21–22	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App I (No 25) l 23	—	—	—	17^{ab}
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 24–the prior half of l 37	—	—	—	17^{c}–23^{c}
,, ,, the post half of l 37 –the prior half of l 41	—	—	—	—
,, ,, the post half of l 41 –the prior half of l 52	—	—	—	23^{d}–29^{a}
,, ,, the post half of l 52 –the prior half of l 54	—	—	—	—
,, ,, the post half of l 54–58	—	—	—	29^{b}–31^{b}
,, ,, l 59	—	—	—	31^{ab} fn
,, ,, l 60–69	—	—	—	31^{c}–35
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l. 70–74	—	—	—	36–38
,, ,, l 75–76	—	—	—	—
,, ,, l 77–85	—	—	—	39–41
,, ,, l 86–87	—	—	—	—
,, ,, 6*	—	—	—	28 1
,, ,, l. 88–94	—	—	8–11^{b}	2–4
822*	—	—	—	—
33–34	33–34	31–32	11^{c}–13^{b}	5–6
823*	—	—	—	—
35	35	33	13^{c}–14^{b}	7
824*	—	—	14^{c}–15^{b}	—
36–37^{b}	36–37^{b}	34–35^{b}	15^{c}–16	8–9^{b}
825*	—	—	17^{ab}	—
37^{c}–42	37^{c}–42	35^{c}–40	17^{c}–23^{b}	9^{c}–14
828*	—	—	23^{cd}	14^{cd} fn
43–44	43–44	41–42	24–25	15–16
829*	—	—	26^{ab}	17^{ab}
45	45	43	26^{c}–27^{b}	17^{c}–18^{b}
831*	—	—	27^{cd}	18^{cd}
46^{ab}	46^{ab}	44^{ab}	28^{ab}	19^{ab}
832*	—	—	28^{cd}	19^{cd}
46^{c}–51	46^{c}–51	44^{c}–49	29–34^{b}	19^{c}–24
833*	—	—	34^{c}–35^{b}	25
52–54	52–54	50–52	35^{c}–38^{b}	26–28^{d}
834*	—	—	38^{cd}	28^{ef}
55–56	55–56	53–54	39–40	29–30
835*	57	55	41	—
57	58	56	42	31
836*	—	—	—	—
58	59	57	43	32
59^{ab}	60^{ab}	58^{ab}	—	33^{ab}
59^{c}–60	60^{c}–61	58^{c}–59	44–45^{b}	33^{c}–34^{d}
61^{ab}	62^{ab}	60^{ab}	45^{cd}	34^{cd} fn
837*	—	—	—	—
61^{cd}	62^{cd}	60^{cd}	46^{ab}	34^{cd} fn
62^{ab}	63^{ab}	61^{ab}	—	34^{ef}

Crit Ed.	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
838* l 1	—	—	46^{cd}	35^{ab}
,, l 2-4	—	—	47-48^{b}	—
839*	—	—	—	—
62^{c}-63	63^{c}-64	61^{c}-62	48^{c}-49	35^{c}-36
64	65	63	—	37
41 1-8^{b}	51 1-8^{b}	51 1-8^{b}	27 1-8^{b}	29 1-8^{b}
840*	—	—	—	—
8^{c}-10^{b}	8^{c}-10^{b}	8^{c}-10^{b}	8^{c}-10^{b}	—
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	8^{cd}
841*	—	—	—	9^{ab}
11-17	11-17	11-17	11-17	9^{c}-15
{842*	—	—	—	—
18-25	18-25	18-25	18-25	16-23
844*	—	—	—	—
26-27^{b}	26-27^{b}	26-27^{b}	26-27^{b}	24-25^{b}
845*	—	—	—	25^{cd}
27^{c}-29	27^{c}-29	27^{c}-29^{d}	27^{c}-29	25^{e}-27
846*	30^{ab}	29^{ef}	—	—
30	30^{c}-31^{b}	30	30	28
{848*	—	—	—	—
31-32^{b}	31^{c}-32	31-32^{b}	31-32^{b}	29-30^{b}
32^{cd}	33^{ab}	32^{cd}	32^{cd}	32^{cd}
33	33^{c}-34	33	33-34^{b}	30^{c}-31
849*	—	—	34^{cd}	32^{ab}
—	—	—	35^{ab} (r.)	—
34	35^{a-d}	34^{a-d}	35^{c-f}	33
850*	35^{ef}	34^{ef}	—	—
35	36	35	—	34
42 1-8	52 1-8	52 1-8	28 1-8	30 1-8
{853*	—	—	—	—
854*	—	—	—	9^{ab}
9	9	9	9	9^{c}-10^{b}
855*	—	—	—	10^{cd}
856*	—	—	—	—
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{ab}
{857*	—	—	—	—
10^{c}-12	10^{c}-12	10^{c}-12	10^{c}-12	11^{c}-13
{858*	—	—	13^{ab}	—
859*	—	—	—	—
860*	13	13	13^{c}-14^{b}	—
13-16	14-17	14-17^{d}	14^{c}-18^{b}	14-17
862* l 1	—	—	18^{cd}	—
,, l 2	—	17^{ef}	19^{ab}	—
17-19^{b}	18-20^{b}	18-20^{b}	19^{c}-21	18-20^{b}
861*	—	—	—	—
19^{c}-20	20^{c}-21	20^{c}-21	22-23^{b}	20^{c}-21
865*	—	—	—	—
21-22	22-23	22-23	23^{c}-25^{b}	22-23
866*	—	—	25^{cd}	—
23-29^{b}	24-30^{b}	24-30^{b}	26-32^{b}	24-30^{b}
867*	—	—	—	30^{c}-31^{b}
29^{c}-34^{b}	30^{c}-35^{b}	30^{c}-34	32^{c}-37^{b}	31^{c}-36^{b}
869*	—	—	37^{cd}	36^{cd}
34^{c}-36	35^{c}-37	35-37	38-40	37-39
870*	—	—	41	—
37	38	38	42	40
43 1^{ab}	53 1^{ab}	53 1^{ab}	29 1^{ab}	31 1^{ab}
App I (No 26) l 1-21	1^{c}-11	1^{c}-11^{b}	—	—
,, ,, 1*	—	[11^{cd}]	—	—

Crit. Ed	Bom. Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No 26) l. 22-64	12-32	12-31	—	—
,, ,, l. 65-113	54 1-24	54 1-24	—	—
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l. 114-123	25-29	25-29	—	—
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 124-125	30	30	—	—
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l 126-138	31-36	31-36	—	—
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l. 139-142	37	37	—	—
872*	55 1^{ab}	55 1^{ab}	—	—
1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2
873*	3	3	3	2^{cd} fn l. 1-2
3-4^{b}	6-7^{b}	6-7^{b}	7-8^{b}	3-4^{b}
874*	—	—	—	—
875*	7^{cd}	7^{cd}	—	—
4^{cd}	8^{ab}	7^{ef}	8^{cd}	4^{cd}
876*	—	—	—	—
5	8^{c}-9^{b}	8	4	—
{877*	—	—	—	—
878*	4-5	4-5	5-6	2^{cd} fn l 3-6
6	9^{c}-10^{b}	9	9	5
{879*	—	—	—	—
880*	—	—	—	—
7-8	10^{c}-12^{b}	10-11	10-11	6-7
881*	—	—	—	—
9-14	12^{c}-18^{b}	12-17	12-17	8-13
882*	—	—	—	14^{ab}
15^{ab}	18^{cd}	18^{ab}	18^{ab}	—
15^{c}-23^{b}	19-26	18^{c}-26^{b}	18^{c}-26^{b}	14^{c}-22^{b}
23^{cd}	27^{ab}	26^{cd}	26^{cd}	—
883*	—	—	—	—
24	27^{c}-28^{b}	27	27	22^{cd}
{884*	—	—	—	—
885* l 1	28^{cd}	28^{ab}	—	—
885(A)*	—	—	—	—
885* l. 2	29^{ab}	28^{cd}	—	—
25	29^{c}-30^{b}	29	—	23
26-27	30^{c}-32^{b}	30-31^{d}	28-29	24-25
886*	—	—	—	26
887*	—	—	—	27
888*	—	—	—	—
889*	—	—	—	—
890*	32^{cd}	31^{ef}	—	—
44 1^{ab}	56 1^{ab}	56 1^{ab}	30 1^{ab}	32 1^{ab}
891(A)*	—	—	—	—
1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2
892*	—	—	3	—
3	3	3	4	3
4	4	4	—	—
5-6	5-6	5-6	5-6	4-5
894*	—	—	—	—
7-8	7-8	7-8	7-8	6-7
895*	—	—	—	—
9-14	9-14	9-14	9-14	8-13
897*	—	—	—	—
15-17	15-17	15-17	15-17	14-16
898*	—	—	—	17-18
18-19	18-19	18-19	18-19	19-20

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
899*	—	—	20^{ab}	—
20–22	20–22	20–22	20^{c}–22	21–23^{d}
23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	23^{cd} fn
23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	23^{ef}
901*	—	—	—	—
24–27	24–27	24–27	24–27	24–27
902* l 1	—	—	—	—
" l 2	28^{cd}	28^{cd}	—	—
903*	28^{ab}	28^{ab}	—	—
28–33	29–34	29–34	28–33	28–33
906*	—	—	34	34
34	35	35	35	36
{907* l 1	—	—	—	—
35	36	36	36	37
36	37	37	—	35
908*	—	—	37	—
37	38	38	38	37^{cd} fn.
38	39	39	39	38
App I (No 27) l. 1 –the prior half of l 113	—	—	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " the post half of l 113–461	—	—	—	—
45 1^{ab}	57 1^{ab}	57 1^{ab}	31 1^{ab}	33 1^{ab}
1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}	—	—
{911*	—	—	—	—
App I (No 28) l 1-79	—	—	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " l 80–154	—	—	—	—
" " l 155–158	—	—	1^{c}–3^{b}	—
912*	2^{cd}	2^{cd}	—	—
913*	—	—	—	—
2^{c}–5^{b}	2^{e}–5^{b}	2^{e}–5^{b}	3^{c}–6^{b}	1^{c}–4^{b}
914*	—	—	6^{cd}	—
5^{c}–8	5^{c}–8	5^{c}–8	7–10^{b}	4^{c}–7
915*	—	—	—	—
9–11	9–11	9–11	10^{c}–13^{b}	8–10
916*	—	—	—	—
12–15	12–15	12–15	13^{c}–17^{b}	11–14
16–17	16–18^{b}	16–17	18^{c}–20	16–18^{b}
917*	—	—	—	18^{cd}
918*	—	—	21^{ab}	—
18	18^{c}–19^{b}	18	17^{c}–18^{b}	15
19–21	19^{c}–22^{b}	19–21	21^{c}–24^{b}	19–21
919* l 1	—	—	24^{cd}	22^{ab}
" l 2	—	—	25^{ab}	23^{cd}
22	22^{c}–23^{b}	22	25^{c}–26^{b}	22^{c}–23^{b}
23–24	23^{c}–25^{b}	23–24	26^{c}–28^{b}	24–25
{920* l 1	—	—	—	—
921* l 1	—	—	—	—
" l 2	—	—	28^{cd}	—
25–27	25^{c}–28^{b}	25–27	29–31	26–28
922*	—	—	—	—
28^{ab}	28^{cd}	28^{ab}	32^{ab}	29^{ab}
923*	28^{ef}	28^{cd}	—	—
28^{cd}	29^{ab}	28^{ef}	32^{cd}	29^{cd}
29	29^{c}–30^{b}	29	34	31

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
924*	30^{c-f}	30	—	—
30	31	31	33	30
31	32	32	—	32
$32-33^{b}$	$33-34^{b}$	$33-34^{b}$	$35-36^{b}$	$33-34^{b}$
33^{cd}	34^{cd}	34^{cd}	—	—
34-35	$35-36^{b}$	35	$37^{c}-38$	$35^{c}-36$
925* l 1	—	—	39^{ab}	37^{ab}
,, l 2	—	—	41^{cd}	37^{cd}
926*	36^{cd}	36^{ab}	—	—
36	37	$36^{c}-37^{b}$	$36^{c}-37^{b}$	$34^{c}-35^{b}$
927*	38^{ab}	37^{cd}	—	—
37-38	$38^{c}-40^{b}$	38-39	$39^{c}-41^{b}$	38-39
928*	—	—	42-44	40-42
39-40	$40^{c}-41$	40-41	45-46	43-44
929*	42^{ab}	42^{ab}	—	—
41^{a-d}	$42^{c}-43^{b}$	$42^{c}-43^{b}$	47	45
41^{ef}	43^{cd}	43^{cd}	—	—
42	44	44	—	46
46 931*	58 1-4	58 1-3	32 —	34 —
1-8	5-12	4-11	1-8	1-8
932*	—	—	—	—
9	13	12	9	9
933*	—	—	—	—
10	14	13	10	10
11^{ab}	15^{ab}	14^{ab}	11^{ab}	11^{cd}
11^{cd}	15^{cd}	14^{cd}	11^{cd}	11^{ab}
$12-13^{b}$	$16-17^{b}$	$15-16^{b}$	$12-13^{b}$	$12-13^{b}$
934*	—	—	—	—
935*	—	—	—	—
$13^{c}-14$	$17^{c}-18$	$16^{c}-17$	$13^{c}-14$	$13^{c}-14$
936*	—	—	15^{ab}	—
937*	—	—	—	—
$15-16^{b}$	$19-20^{b}$	$18-19^{b}$	$15^{c}-16$	$15-16^{b}$
939*	—	—	—	—
$16^{c}-18$	$20^{c}-22$	$19^{c}-21$	$17-19^{b}$	$16^{c}-18$
940*	—	—	—	—
19-20	23-24	22-23	$19^{c}-21^{b}$	19-20
21^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	21^{cd}	21^{cd}
21^{cd}	25^{cd}	24^{cd}	22^{ab}	21^{ab}
22-24	26-28	25-27	$22^{c}-25^{b}$	22-24
941*	—	—	—	—
25-29	29-33	28-31	—	$25-29^{b}$
{942*	—	—	—	29^{cd}
30	34	32	$25^{c}-26^{b}$	30
943*	35-38	$33-36^{b}$	—	—
31-32	39-40	$36^{c}-37$	$26^{c}-28^{b}$	31-32
944*	41^{ab}	38^{ab}	—	—
33^{ab}	41^{cd}	38^{cd}	29^{ab}	33^{cd}
33^{cd}	41^{ef}	39^{ab}	28^{cd}	33^{ab}
34-35	42-43	$39^{c}-40$	$29^{c}-31^{b}$	34-35
945*	44	41	—	—
36-47	45-55	42-53	$31^{c}-43^{b}$	36-47
App I (No 29)	—	—	—	—
48-50	$56-58^{d}$	$54-56^{d}$	$43^{c}-45$	48-50
947*	58^{ef}	56^{ef}	—	—
51	59	57	—	51
47 1-3	59 1-3	59 1-3	—	35 1-3
948*	—	After sg 58	33 1	4
		Interp sg 1[1]		

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed
—	—	[2–4]	—	—
4	4	59 4 (r)	2	5
949*	—	—	3^{ab}	—
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab} (r)	3^{cd}	6^{ab}
950*	—	—	4^{ab}	—
5^{c}–6	5^{c}–6^{d}	5^{c}–6 (r)	4^{c}–5	6^{c}–7
951* l. 1	[6^{ef}]	After sg. 58 Interp sg 1 [5^{ab}	6^{ab}	8^{ab}
" l. 2–4	—	5^{c}–6	6^{c}–7	8^{c}–9
App. I (No 30) l 1 –the prior half of l 16	—	7–14^{c}	8–15^{c}	10–17^{c}
" " 1*	—	—	—	—
" " –the post half of l 16	—	14^{d}	15^{d}	17^{d}
" " l 17–21	—	15–17^{b}	—	18–20^{b}
" " l 22–32	—	17^{c}–22^{b}	16–21^{b}	20^{c}–24
" " 2*	—	22^{cd}	—	—
" l 33 –the prior half of l 36	—	23–24^{c}	21^{c}–23^{a}	25–26^{c}
" " 3*	—	—	—	—
" " –the post. half of l 36 –the prior half of l 43	—	24^{d}–27^{a}	23^{b}–26^{c}	26^{d}–29^{c}
" " 4*	—	—	—	—
" " –the post half of l 43 –the prior half of l 44	—	27^{bc}	26^{d}–27^{a}	29^{d}–30^{a}
" " 5*	—	27^{d}–28^{a}	—	—
" " –the post half of l 44–65	—	28^{b}–37	27^{b}–37	30^{b}–39^{b}
" " l 66–68	—	38	—	39^{c}–40
" " l 69–76	—	39–42	38–41	41–44
—	—	—	—	45
" " l 77–84	—	43–46	42–45	46–49
" " 7*	—	—	—	—
" " l 85–94	—	47–51	46–50	50–54^{b}
" " l. 95	—	52^{ab}	—	54^{cd}
" " l 96	—	52^{cd}	51^{ab}	55^{ab}
" " l 97	—	53^{ab}	—	55^{cd} (r)
" " l. 98	—	53^{cd}]	—	55^{ef} (r)
" " 9*	—	—	—	—
" " l 99–110	—	Interp sg 2] 1–5	34 1–6	36 1–5
" " l 111–114	—	—	[7]	—
" " l 115	—	6^{ab}	8^{ab}	6^{ab}
" " 10*	—	—	—	—
" " l 116–117	—	6^{c}–7^{b}	8^{c}–9^{b}	6^{c}–7^{b}
" " 11*	—	—	—	—
" " l 118–136	—	7^{c}–16	9^{c}–18	7^{c}–16^{b}
" " 12*	—	—	—	—
" " l 137–142	—	17–20^{b}	19–21	16^{c}–18^{d}
" " 13*	—	—	22^{ab}	—
" " l 143–147	—	20^{c}–22	22^{c}–24	18^{c}–20
{ " " l. 148–149	—	23]	—	21
" " 16* }	—	—	—	—

Crit Ed.	Bom Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
7	7	59 7	35 1	37 1
952*	—	—	—	1^{cd} fn
8	8	8	2	2
953*	—	—	—	—
9–10^{b}	9–10^{b}	9–10^{b}	3–4^{b}	3–4^{b}
10^{c}	10^{c}	10^{a}	4^{d}	4^{c}
10^{d}	10^{d}	10^{d}	4^{c}	4^{d}
954*	—	—	—	—
11–12^{a}	11–12^{a}	11–12^{a}	5–6^{a}	5–6^{a}
12^{b}	12^{b}	12^{b}	6^{b}	6^{c}
12^{c}	12^{d}	12^{c}	6^{d}	6^{d}
12^{d}	12^{c}	12^{d}	6^{c}	6^{b}
13–18	13–18	13–18	7–12	7–12
19–21	19–21	19–21	17–19	13–15
22^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	14^{ab}	16^{ab}
955*	—	—	—	—
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
956*	—	—	13	17
23^{a-c}	23^{a-c}	23^{a-c}	15^{a-c}	18^{a-c}
957*	—	—	—	—
23^{d}	23^{d}	23^{d}	15^{d}	18^{d}
958*	—	—	16	—
959*	—	—	—	—
24	24	24	20	19
25	25	25	21	19^{cd} fn
960*	—	—	36 1^{ab}	20^{ab}
26–27	26–27	26–27	1^{c}–3^{b}	20^{c}–22^{b}
961*	—	—	—	—
28	28	28	3^{c}–4^{b}	22^{c}–23^{b}
962*	—	—	4^{cd}	23^{cd}
29	29	29	5	24
963*	—	—	—	—
30	30	30	6	25
964*	31	31	—	—
31–32	32–33	32–33	7–8	26–27
965*	34	34	—	—
33–34^{b}	35–36^{b}	35–36^{b}	9–10^{b}	28–29^{b}
967*	—	—	10^{cd}	29^{cd}
34^{c}	36^{c}	36^{c}	11^{a}	30^{b}
34^{d}	36^{d}	36^{d}	11^{b}	30^{a}
35–40^{b}	37–42^{b}	37–42^{b}	11^{c}–16	30^{c}–35^{b}
968*	—	—	—	—
40^{cd}	42^{cd}	42^{cd}	17^{ab}	35^{cd}
969*	—	—	—	—
41–45	43–46	43–47^{d}	17^{c}–21	36–40
970*	—	—	22	41
46–53	47–54	47^{e}–54	23–30	42–49
{971*	—	—	31^{cd}	—
972*	—	—	31^{ab}	—
54–59^{b}	55–59	55–60^{b}	32–37^{b}	50–55^{b}
973*	60^{ab}	60^{cd}	—	—
59^{c}–61	60^{c}–62	60^{e}–62^{d}	37^{c}–39	55^{c}–57
974*	—	—	—	—
62–64	63–66^{b}	62^{e}–65	40–43^{b}	58–61^{b}
975*	—	—	43^{cd}	61^{ab} fn
65^{a-d}	66^{c-f}	66^{a-d}	44	61^{c}–62^{b}
976*	—	—	45^{ab}	62^{ef}
65^{ef}	67^{ab}	66^{ef}	45^{cd}	62^{cd}
66	67^{c}–68^{b}	67	46	63

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
978*	68^{cd}	68^{ab}	—	—
67–68	69–70	68^{c}–69	47–48	64–65
979*	—	—	—	—
69^{ab}	71^{ab}	70^{ab}	49^{ab}	66^{ab}
69^{cd}	71^{cd}	70^{cd}	50^{cd}	67^{ab}
70^{ab}	72^{ab}	71^{ab}	49^{cd}	66^{cd}
980*	—	—	50^{ab}	—
70^{c}–71	72^{c}–73	71^{c}–72	51–52	67^{c}–68
{982* I 2–3	—	—	—	67^{cd} fn.
72–77^{b}	74–79^{b}	73–78^{b}	53–58^{b}	69–74^{b}
984*	—	—	—	—
77^{c}–88	79^{c}–91	78^{c}–88	58^{c}–69	74^{c}–85
987*	92	89	—	—
89–96	93–99	90–97	70–77	86–93
989*	100	98	78	—
97	101	99	79	94
990*	—	—	—	94^{cd} fn
98–103	102–107	100–105	80–85	95–100
991*	108	106	—	—
992*	—	—	—	—
104	110	108	86	101^{a-d}
993*	—	—	87	102
994*	—	—	—	101^{ef}
105^{ab}	111^{ab}	109^{ab}	88^{ab}	103^{ab}
105^{cd}	111^{cd}	109^{cd}	89^{ab}	103^{ef}
995*	—	—	89^{cd}	104^{ab}
106	109	107	90	104^{c-f}
996*	—	—	—	—
107^{ab}	—	109^{ef}	88^{cd}	103^{cd}
107^{cd}	—	—	—	—
108^{ab}	112^{ab}	110^{ab}	91^{ab}	105^{ab}
{999*	—	—	—	—
108^{c}–109	112^{c}–113	110^{c}–111^{d}	91^{c}–92	105^{c}–106
1001*	114–115^{b}	111^{e}–112	—	—
110–112	115^{c}–117	113–115	93–95	107–109
1002*	—	—	—	—
1003*	—	—	—	—
1004*	—	—	—	—
113	118	116	96	110
114^{ab}	119^{ab}	118^{ab}	97^{ab}	111^{ab}
1005*	—	—	—	111^{ab} fn.
114^{cd}	119^{cd}	118^{cd}	97^{cd}	111^{cd}
115	120	117	98	112
1006*	—	—	99	113
1007*	—	—	—	—
1008*	—	—	—	—
116–117	121–122	119–120	100–101	114–115
1011*	123^{ab}	121^{ab}	—	—
118^{ab}	123^{cd}	121^{cd}	—	116^{ab}
1013*	—	—	102	116^{c}–117^{b}
118–123	124–129	122–127	103–108	117^{c}–122
1015*	130	128	—	—
124^{ab}	131^{ab}	129^{ab}	109^{ab}	123^{ab}
1016* I 1	131^{cd}	129^{cd}	109^{cd}	—
,, I 2	132^{ab}	[130^{ab}]	110^{ab}	—
124^{c}–126	132^{c}–134	130^{c}–132	110^{c}–112	123^{c}–125
1017*	—	—	—	125^{cd} fn
127–132	135–140	133–138	113–118	126–131
1019*	141	139	—	—

Crit Ed.	Bom. Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
133^{ab}	142^{ab}	140^{ab}	119^{ab}	132^{ab}
1020*	—	—	—	—
133^{c}–135	142^{c}–144	140^{c}–142	119^{c}–121	132^{c}–134
1021*	—	—	—	134^{cd} fn
1022*	—	—	—	—
48 1–7	60 1–7	60 1–7	37 1–7	38 1–7
1025*	—	—	8–12	8–12
1026* l 1-6	8–10	8–10^{b}	—	—
1026(A)*	—	—	—	—
1026* l 7-9	11–12^{b}	10^{c}–11	—	—
8–11	12^{c}–16^{b}	12–15	13–16	13–16
1028*	16^{cd}	16^{ab}	—	—
12^{ab}	17^{ab}	16^{cd}	19^{ab}	19^{ab}
1029*	17^{cd}	17^{ab}	—	—
12^{cd}	18^{ab}	17^{cd}	19^{cd}	19^{cd}
13	18^{c-f}	18	17	17
1030*	19^{ab}	19^{ab}	—	—
14^{ab}	19^{cd}	19^{cd}	20^{ab}	19^{ef}
14^{c-f}	20	20	18	18
15	21	21	20^{c}–21^{b}	20
1032*	—	—	—	—
16–17	22–23	22–23	21^{c}–23^{b}	21–22
1034*	—	—	23^{cd}	23^{ab}
1035*	—	—	—	—
18	24	24	24	23^{c}–24^{b}
1037*	—	—	25^{ab}	24^{cd}
19–20	25–26	25–26	26^{c}–28^{b}	26–27^{d}
21	27	27	30	29
22–23^{b}	28–29^{b}	28–29^{b}	28^{c}–29	27^{c}–28
1041*	29^{c}–30^{b}	29^{c}–30^{b}	—	—
23^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	—	—
24–28^{b}	31–35^{b}	31–34	32–36^{b}	31–35^{b}
1043*	—	—	36^{cd}	35^{cd}
1044*	—	—	—	—
28^{cd}	35^{cd}	35^{ab}	37^{ab}	36^{ab}
29–30	36–37	35^{c}–36	39–40	38–39
31–33	38–40	37–39	43–45	42–44
34	41	40^{a-d}	25^{c}–26^{b}	25
35^{ab}	42^{ab}	40^{ef}	31^{ab}	30^{ab}
35^{c-f}	42^{c}–43^{b}	41	52	51
1045*	—	—	53^{ab}	52^{ab}
36^{ab}	43^{cd}	42^{ab}	31^{cd}	30^{cd}
36^{c}–37	44–45^{b}	42^{c}–43	37^{c}–38	36^{c}–37
38–39	45^{c}–47^{b}	44–45	41–42	40–41
40–44^{d}	47^{c}–51	46–50	46–50	45–49
1048*	—	—	—	—
1049*	52^{ab}	51^{ab}	—	—
44^{ef}	52^{cd}	51^{cd}	53^{cd}	52^{cd}
{1050*	—	—	—	—
1051*	—	—	—	—
1052*	—	—	—	—
45	53	52	51	50
46	54	53	54	53
1054*	—	—	—	—
47^{ab}	55^{ab}	54^{ab}	55^{ab}	54^{ab}
1055*	—	—	55^{c}–63^{b}	54^{c}–62^{b}
1056*	—	—	—	—
1057*	—	—	—	—
47^{cd}	55^{cd}	54^{cd}	63^{cd}	62^{cd}

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
48	56	55	—	63
49	57	56	64	64
50	58	57	66	65
51	59	58	65	66
52	60	59	68	68
1061*	—	—	—	—
53	61	60	67	67
1063*	62	61	—	—
54^{ab}	63^{ab}	62^{ab}	81^{cd}	78^{cd}
{1064*	—	—	—	—
1065*	—	—	—	—
54^{cd}	63^{cd}	62^{cd}	82^{ab}	79^{ab}
—	—	—	—	79^{c}–80
1066*	—	—	82^{cd}	—
55	64	63	83	81
1067*	65	64	69	68^{cd} fn
1068* l 1	—	—	70^{ab}	—
,, l 2	—	—	70^{cd}	84^{ab}
56–57	66–67	65–66	84–85	82–83
58^{ab}	68^{ab}	67^{ab}	86^{ab}	85^{cd}
1069*	—	—	—	—
58^{c}–59	68^{c}–69	67^{c}–68	86^{c}–87	85^{e}–86
60	70	69	71	84^{c}–85^{b}
61–62^{b}	71–72^{b}	70–71^{b}	88–89^{b}	87–88^{b}
1070*	72^{cd}	71^{cd}	89^{cd}	—
62^{c}–70	73–81	72–80	90–98	88^{c}–96
71^{ab}	82^{ab}	81^{ab}	—	—
71^{cd}	82^{cd}	81^{cd}	99^{ab}	97^{ab}
1071*	—	—	99^{cd}	97^{cd}
1072*	—	—	—	—
72	83	82	100	98
1073*	—	—	—	99^{ab}
73	84	83	72	69
74^{ab}	85^{ab}	84^{ab}	—	70^{ab}
74^{c}–81	85^{c}–92	84^{c}–91	73–80^{b}	70^{c}–77
1074*	—	—	80^{cd}	78^{ab}
1075*	—	—	81^{ab}	78^{ab} fn
82^{a}	93^{a}	92^{a}	—	99^{c}
1076* l 1	—	—	—	99^{d}
1076* l 2	—	—	—	—
1076(A)*	—	—	—	—
1076 l 3–5	—	—	—	—
82^{b}	93^{b}	92^{b}	—	—
83^{ab}	93^{cd}	92^{cd}	101^{ab}	100^{ab}
83^{c}–84^{b}	94^{a-d}	92^{e}–93^{b}	—	100^{c}–101^{b}
84^{cd}	94^{ef}	93^{cd}	101^{cd}	101^{cd}
1077*	—	—	—	101^{cd} fn
85	95	94	—	102
1078*	96	95	—	—
86	97	96	—	104
87	98	97	102	103
49 1–2	61 1–2	61 1–2	38 1–2	39 1–2
1079*	—	—	3^{ab}	—
[illegible]	3^{ab}	3^{ab}	—	3^{cd}
1080* l 1	—	—	5^{cd}	—
1080* l 2	—	—	—	3^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	4^{ab}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	—	4^{cd}
4^{c}–9	4^{c}–9^{d}	4^{c}–9^{d}	4^{c}–9	4^{e}–9

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
1081*	9^{ef}	9^{ef}	—	—
10–12	10–12	10–12	10–12	10–12
1082*	—	—	13^{ab}	12^{cd} fn.
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	13^{cd}	13^{ab}
{1083* l. 1	—	—	14^{ab}	13^{ab} fn l. 1
,, l 2	—	—	—	,, ,, l 2
13^{c}–14	13^{c}–14	13^{c}–14	14^{c}–15	13^{c}–14
1084*	—	—	—	14^{cd} fn
15–19	15–19^{d}	15–20^{b}	16–21^{b}	15–19
1085*	19^{ef}	20^{cd}	21^{cd}	19^{ef} fn
20–23^{b}	20–23^{b}	21–24^{b}	22–25^{b}	20–23^{b}
1086*	—	—	25^{cd}	23^{ab} fn
23^{cd}	23^{cd}	24^{cd}	26^{ab}	23^{cd}
1087*	—	—	—	—
23^{ef}	24^{ab}	25^{ab}	26^{cd}	24^{ab}
1088*	—	—	—	27^{ab} fn
1089*	—	—	27^{ab}	—
24–25^{b}	24^{c}–25	25^{c}–26	27^{c}–28	24^{c}–25
1090*	—	—	—	—
25^{c}–27	26–28	27–28	29–31	26–28
{1091* l 2	—	—	—	28^{ab} fn
1092*	—	—	—	—
28–36	29–37	29–37	32–40	29–37
1094*	38	38	—	—
37	39	39	41	38
50 1–3	62 1–3	62 1–3	39 1–3	40 1–3
4	4	4	—	5
1095*	5	5	—	—
5	6	6	4	4
6–10	7–12^{b}	7–11	5–10^{b}	6–10
1097* l 1	63 51^{ab}	63 50^{ef}	10^{cd}	11^{ab}
1097 (A)*	[51^{cd}]	—	—	—
1097* l 2	52^{ab}	51^{cd}	—	11^{ab} fn l 1
,, l 3 the prior half	51^{e}	51^{a}	12^{a}	—
,, l 3 the post. half	51^{f}	51^{b}	12^{b}	11^{d}
,, l 4	52^{cd}	51^{ef}	—	11^{ab} fn. l 3
,, l 5 the prior half	53^{a}	52^{a}	11^{a}	11^{c}
,, l 5 the post halff	53^{b}	52^{b}	11^{b}	—
,, l 6	53^{cd}	52^{cd}	11^{cd}	11^{ab} fn l 2
,, l 7–8	54^{a-d}	53^{a-d}	12^{c}–13^{b}	12
1097(C)*	—	—	—	—
1097* l 9	54^{ef}	53^{ef}	13^{cd}	13^{ab}
,, l 10–11	—	—	14	13^{c}–14^{b}
, l 12–14	65 15^{c}–16	65 15^{c}–16^{d}	15–16^{b}	14^{c}–15
1098*	—	—	—	—
11^{ab}	62 12^{cd}	62 12^{ab}	17^{ab}	16^{cd}
11^{cd}	12^{ef}	12^{cd}	16^{cd}	16^{ab}
12	13	13	17^{c}–18^{b}	17
1099*	—	—	18^{c}–20^{b}	18–19
13–14^{b}	14–15^{b}	14–15^{b}	20^{c}–21	20–21^{b}
1100*	—	—	—	—
14^{c}–15	15^{c}–16^{d}	15^{c}–16^{d}	22–23^{b}	21^{c}–22
1101*	—	—	23^{cd}	23^{ab}
1102* l 1	16^{ef}	16^{ef}	—	—
,, l 2–3	17	17	24^{c}–25^{b}	22^{ab} fn.

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
{1102(A)*	—	—	—	—
16^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	24^{ab}	23^{cd}
16^{c}–17^{d}	18^{c}–19	18^{c}–19	25^{c}–26	24–25^{b}
1103*	—	—	—	25^{ab} fn
17^{c}–18^{d}	20	20	27–28^{b}	25^{c}–26^{d}
1104*	21^{ab}	21^{ab}	28^{cd}	26^{cd} fn.
18^{ef}	21^{cd}	21^{cd}	29^{ab}	26^{ef}
1105*	—	—	29^{c}–32	27–29
19	22	22	33	30
51 1	63 1	63 1	40 1	41 1
App I (No 31)	—	—	—	—
2–5	2–5	2–5	2–5	2–5
1106*	—	—	—	—
6–11^{b}	6–11^{b}	6–11^{b}	6–11^{b}	6–11^{b}
1107*	—	—	—	—
11^{c}–13	11^{c}–13	11^{c}–13	11^{c}–13	11^{c}–13
{1108*	—	—	—	—
14	14	14	14	14
1109*	—	—	—	15–16
1110* l 1	—	—	—	13^{ab} fn.
,, l 2	—	—	—	
15–19	15–19	15–19	15–19	17–21
1111*	—	—	20	22
20	20	20	21	23
1112*	—	—	—	24
1113*	—	—	—	—
1114*	21	21	—	—
21–24^{b}	22–25^{b}	22–25^{b}	22–25^{b}	25–28^{b}
1115*	[25^{cd}]	25^{cd}	—	—
24^{c}–28	25^{c}–29	26–29	25^{c}–29	28^{c}–32
{1116*	—	—	—	—
1117*	30^{ab}	—	30^{ab}	33^{ab}
App I (No 32) l 1–33	—	—	30^{c}–46	33^{c}–49
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 34–40	—	—	47–50^{b}	50–53^{b}
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 41–47	—	—	50^{c}–53	53^{c}–56
,, ,, l 48–99	—	—	41 1–25	42 1–24
,, ,, l 100–101	—	—	42 1	25
29	30^{c-f}	30	2	26
1118*	—	—	—	—
30	31	31	3	27
1119*	—	—	—	—
31–34	32–35	32–35	4–7	28–31
1120*	—	—	—	31^{cd} fn.
35–37	36–38	36–38	8–10	32–34
1121*	—	—	11^{ab}	35^{ab}
1122*	39–41^{b}	39–41^{b}	12^{c}–14	35^{ab} fn.
38^{ab}	41^{cd}	41^{cd}	12^{ab}	36^{ab}
38^{c}–41^{b}	42–44	41^{c}–44^{b}	15–17	36^{c}–39^{b}
1123*	—	—	18^{ab}	39^{ab} fn.
41^{c}–42^{b}	45	44^{c}–45^{b}	18^{c}–19^{b}	39^{c}–40^{b}
1124*	—	—	19^{cd}	40^{cd}
42^{c}–43	46–47^{b}	45^{c}–46	20–21^{b}	40^{c}–41
1125*	—	[47]	—	—
44–45^{d}	47^{c}–49^{b}	48–49^{d}	21^{c}–22	42–43
1127*	49^{c}–50^{b}	49^{c}–50^{b}	—	—
45^{ef}	50^{cd}	50^{cd}	11^{cd}	35^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
46	55	54	—	44
47	56	55	23	45
App. I (No. 33) l. 1–39	—	—	—	—
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 40–98	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 99–148	—	—	—	—
52 1–10^{b}	64 1–10^{b}	64 1–10^{b}	43 1–10^{b}	43 1–10^{b}
{1129*	—	—	—	—
10^{c}–12^{b}	10^{c}–12^{b}	10^{c}–12^{b}	10^{c}–12^{b}	10^{c}–12^{b}
1131*	—	—	—	12^{ab} fn
12^{c}–13	12^{c}–13	12^{c}–13	12^{c}–13	12^{c}–13
1134*	—	—	14	13^{cd} fn
14–25	14–25	14–25	15–26	14–25
1137*	—	—	27^{ab}	—
26–30^{b}	26–30^{b}	26–30^{b}	27^{c}–31	26–30^{b}
1138*	30^{cd}	30^{cd}	—	30^{cd}
30^{c}–35	31–36	31–36	32–37	31–36
53 1^{ab}	65 1^{ab}	65 1^{ab}	44 1^{ab}	44 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	—
2–8	2–8	2–8	5–11	6–12
—	—	—	12 (r)	—
9–11	9–11	9–11	13–15	13–15
1141* l. 1–7	12–15^{b}	12–15^{b}	—	—
,, l. 8–9	17	16^{c}–17^{b}	—	—
12–13	18–19	17^{c}–19^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}
14^{ab}	20^{ab}	19^{cd}	—	3^{cd}
14^{c}–15^{b}	20^{c}–21	20–21^{b}	3^{c}–4	4–5^{b}
15^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	—	5^{cd}
16^{ab}	22^{cd}	21^{ef}	—	—
16^{cd}	23^{ab}	22^{ab}	16^{ab}	16^{ab}
1142*	—	—	16^{cd}	16^{cd}
17–23	23^{c}–29	22^{c}–28	17–23	17–23
24	30	29	—	24
25–26^{d}	31–32^{d}	30–31	24–25	25–26
1143* l. 1–6	—	—	26–28	27–29
,, l. 7–8	—	—	—	30
26^{e}–27	33–34	32^{c}–33	29–30	31–32
28	35	34	—	33
29	36	35	31	34
30^{ab}	37^{ab}	36^{ab}	32^{ab}	34^{cd} fn
{1144*	[33^{ab}]	32^{ab}	—	35^{ab}
30^{c}–32	37^{c}–39	36^{c}–38	32^{c}–34	35^{c}–37
1145*	—	—	35^{ab}	38^{ab}
1146*	—	—	—	—
33^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	—	—
33^{c}–36	40^{c}–43	39^{c}–42	35^{c}–38	38^{c}–41
1147*	—	—	—	42^{ab}
37–39^{b}	44–46^{b}	43–45^{b}	39–41^{b}	42^{c}–44^{b}
39^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	—	44^{cd}
1148*	—	—	—	—
40^{ab}	47^{ab}	46^{ab}	—	45^{ab}
40^{c}–43	47^{c}–50	46^{c}–49	41^{c}–44	45^{c}–48
1149*	—	—	45	—
44–45^{b}	51–52^{b}	50–51^{b}	46–47^{b}	49–50^{b}
1150*	—	—	—	—
45^{c}–46^{b}	52^{c}–53^{b}	51^{c}–52^{b}	47^{c}–48^{b}	50^{c}–51^{b}
1151*	—	—	—	51^{cd} fn
46^{cd}	53^{cd}	52^{cd}	48^{cd}	51^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
47	54	53	—	52
48	55	54	—	45 4
49	56	55	—	44 52^{cd} fn l. 1– and also fn 45 4^{cd}
1152*	—	—	—	52^{cd} fn l 5-6
50	57	56	—	53
54 1153*	66 —	66 —	45 1	45 —
1154*	1	1	—	—
1-2	2-3	2-3	2-3	1-2
—	—	—	—	3-4 (1)
$3-5^{b}$	$4-6^{b}$	$4-6^{b}$	$4-6^{b}$	$5-7^{b}$
1155*	—	—	$6^{c}-8^{b}$	—
$5^{c}-9^{b}$	$6^{c}-10$	$6^{c}-10$	$8^{c}-12$	$7^{c}-11$
1157*	—	—	—	—
1158*	—	—	13-14	—
1159*	—	—	—	12-13
$9^{c}-10$	11-12	11-12	15-16	14-15
1160*	—	—	17-20	16-19
11	13	13^{a-d}	21	20
12	14	$13^{e}-14^{b}$	$23^{c}-24^{b}$	$22^{c}-23^{b}$
$13-14^{b}$	$15-16^{b}$	$14^{c}-15^{b}$	$22-23^{b}$	$21-22^{b}$
14^{c}	16^{c}	15^{c}	24^{c}	23^{c}
14^{d}	16^{d}	15^{d}	25^{a}	24^{a}
15^{a}	[17^{a}]	16^{a}	24^{d}	23^{d}
15^{b}	[17^{b}]	16^{b}	25^{b}	24^{b}
15^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	25^{cd}	24^{cd}
1161*	17^{ef}	17^{ab}	—	—
1162*	—	—	—	—
16-17	18-19	$17^{c}-18$	26-27	25-26
1163*	—	—	28^{ab}	—
$18-19^{b}$	$20-21^{b}$	$19-20^{b}$	$28^{c}-29$	$27-28^{b}$
1165*	21^{cd}	20^{cd}	—	—
$19^{c}-22^{b}$	$21^{e}-24^{b}$	$20^{e}-23^{b}$	30-32	$28^{c}-31^{b}$
22^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	33^{cd}	31^{ef}
1166*	—	—	—	—
22^{ef}	25^{ab}	24^{ab}	33^{ab}	31^{cd}
1167*	25^{cd}	24^{cd}	—	—
23-28	26-31	25-30	34-39	32-37
1168*	32	31	—	—
29	33	32	—	38
55 1-2	67 1-2	67 1-2	46 1-2	46 1-2
{1170*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{cd}	3^{cd}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{ab}	3^{ab}
4	4	4	4	4
1171*	—	—	$5-10^{b}$	5-9
$5-6^{a}$	$5-6^{a}$	$5-6^{a}$	$10^{c}-11^{c}$	$10-11^{a}$
1172*	—	—	—	—
$6^{b}-7^{d}$	$6^{b}-7^{d}$	$6^{b}-7^{d}$	$11^{d}-13^{b}$	$11^{b}-12$
1173*	—	—	—	—
7^{ef}	7^{ef}	7^{ef}	$13^{c}-14^{b}$	—
1175*	8-14	8-14	—	—
8-11	15-18	15-18	$14^{c}-17$	13-16
1177*	—	—	—	—
12-14	19-21	19-21	18-20	17-19
1178*	22^{ab}	22^{ab}	—	—
15^{a}	22^{c}	22^{c}	21^{a}	20^{a}
1179*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
15^{b}–16	22^{d}–23	22^{d}–24^{b}	21^{b}–22	20^{b}–21
1180*	—	—	23^{ab}	—
17–21	24–28	24^{c}–28	23^{c}–28^{b}	22–26^{d}
1181*	—	—	—	—
1182*	29^{ab}	29^{ab}	—	—
1183*	—	—	—	26^{ef}
22–24^{b}	29^{c}–31^{b}	29^{c}–31^{b}	28^{c}–30	27–29^{b}
24^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	—	29^{cd}
25–27^{c}	32–34^{c}	32–34^{c}	31–33^{c}	30–32^{c}
27^{d}	34^{d}	34^{d}	33^{d}	—
28	35	35	34	33
29^{a}	36^{a}	36^{a}	—	—
29^{b}	36^{b}	36^{b}	—	32^{d}
29^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	—	34^{ab}
1184*	—	—	—	—
1185*	—	—	—	—
30–34	37–41	37–41	35–39	34^{c}–38
1186*	42–50	42–50	—	—
35^{ab}	51^{ab}	51^{ab}	40^{ab}	39^{ab}
App I (No 34)	—	—	—	—
35^{c}–36	51^{c}–52	51^{c}–52	40^{c}–41	39^{c}–40
37	53	53	—	41
38–41	54–57	54–57	42–45	42–45
42^{ab}	58^{ab}	58^{ab}	46^{ab}	—
1187*	—	—	46^{cd}	—
42^{cd}	58^{cd}	58^{cd}	47^{ab}	46^{ab}
1188*	—	—	47^{cd}	46^{cd}
43–47	59–63	59–63	48–52	47–51
1189* l 1–2	64	64^{a-d}	—	—
,, l 3	65^{ab}	64^{ef}	—	—
,, l 4–5	65^{c-f}	65	—	—
48–50	66–68	66–68	53–55	52–54
51	69	69	—	55
52–56	70–74	70–74	56–60	56–60
1190*	—	—	—	—
57–63	75–81	75–81	61–67	61–67
1191*	—	—	68	67^{cd} fn.
64	82	82	69	68
1192*	83	83	—	—
1193*	—	—	—	—
65–69	84–88	84–88	70–74	69–73
1194*	—	—	—	—
70	89	89	75	74
1195*	90–92	90–92	—	—
71^{ab}	93^{ab}	93^{ab}	76^{ab}	75^{ab}
1196*	—	[93^{cd}]	—	—
1197*	—	—	—	—
71^{c}–72	93^{c}–94^{d}	94–95^{b}	76^{c}–77	75^{c}–76
1198*	94^{ef}	95^{cd}	—	—
73–74	95–97^{b}	96–98^{b}	78–80^{b}	77–79^{b}
1200*	97^{c}–98	98^{c}–99	—	—
1201*	99	100	—	—
75–76	100–101	101–102	89–90	98–99
App I (No 35)	102–114	[103–115]	—	—
77	115	116	91	100
78–79	116–117	117–118	104–105	114–115
1202*	118	119	—	—
80^{ab}	119^{ab}	120^{ab}	106^{ab}	116^{ab}
1203*	—	—	106^{cd}	116^{cd}

Crit. Ed.	Bom Ed.	Kumbh Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1204*	—	[120^{cd}]	—	—
80^{cd}	119^{cd}	121^{ab}	107^{ab}	117^{ab}
1205*	120^{ab}	121^{cd}	—	—
81	120^{c}–121^{b}	122	107^{c}–108^{b}	117^{c}–118^{b}
1206*	—	—	—	118^{cd}
82–83	121^{c}–122	123–124	108^{c}–110^{b}	119–120
1207* l 1–3	123^{a-f}	125–126^{b}	—	—
,, l 4–5	123^{g}–124^{b}	—	—	—
,, l 6–8	124^{c}–125	126^{c}–127	—	—
84–85	126–127	128–129	110^{c}–112^{b}	121–122
1208*	—	—	—	—
86–88^{b}	128–130^{b}	130–132^{b}	112^{c}–114	123–125^{b}
1209*	—	—	115	125^{c}–126^{b}
88^{c}–90^{b}	130^{c}–132^{b}	132^{c}–134^{b}	116–117	126^{c}–128^{a}
1210*	—	—	118^{ab}	128^{cd}
90^{cd}	132^{cd}	134^{cd}	80^{cd}	79^{cd}
1211*	133	135	—	—
91	134	136	81	80
App I (No 36) l 1–3	—	[144–145^{b}]	—	82–83^{b}
,, ,, 1*	—	—	—	83^{cd}
,, ,, l 4–19	—	[145^{c}–153^{b}]	—	84–90
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 20–21	—	[153^{c-f}]	—	91
92	135	137	82	81
93–98	136–141	138–143	83–88	92–97
99	142	154	92	101
1212*	—	—	—	—
100–101^{b}	143–144^{b}	155–156^{b}	93–94^{b}	102–103^{b}
1213*	144^{cd}	156^{cd}	—	—
101^{c}–104	145–147	156^{c}–159	94^{c}–97	103^{c}–106^{d}
1214*	—	—	—	106^{ef}
105–110	148–153	160–165	98–103	107–113
111–117	154–160	166–172	118^{c}–124	129–135
1215*	161	173	—	—
118–120	162–164	174–176	125–127	136–138
1216* l 1–2	—	—	128	139
1216(A)*	—	—	—	—
1216* l 3–8	—	—	129–131	140–142
,, l 9	—	—	132^{ab}	—
121–123	165–167	177–179	132^{c}–134	143–145
1217*	168	180	—	—
124	169	181	—	146
1218*	—	—	135–138	147–150
1219*	—	182	—	—
125	170	183	—	151
1220*	—	—	—	—
126	171	184	—	152
127	172	185	141	155
1221*	173–174	186–187	—	—
128	175	188	140	153
129	176	189	139	154
56 1	68 1	68 1	47 1	47 1
1222*	2–5	2–5	—	—
1223*	—	—	—	—
2–6^{b}	6–10^{b}	6–10^{b}	2–6^{b}	2–6^{b}
1224* l 1	10^{cd}	10^{cd}	6^{cd}	—
,, l 2	11^{ab}	11^{ab}	—	—
6^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	—	6^{cd}
7–10	12–15	12–15	7–10	7–10

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
{1225*	—	—	—	—
1226*	—	—	—	11–12^{b}
11–15	16–20	16–20	11–15	12^{c}–16
1227*	—	—	16^{ab}	—
16–17	21–22	21–22	16^{c}–18^{b}	17–18
1228*	—	—	—	18^{cd} fn
18–19	23–24	23–24	18^{c}–19	19–20
1230*	—	—	—	—
57 1–4	69 1–4	69 1–4	48 1–4	48 1–4
1231* l 1	—	—	—	4^{cd} fn
1231 (A)*	—	—	—	—
1231* l 2–3	—	—	—	4^{cd} fn.
5–12	5–12	5–12^{d}	5–12	5–12
1232*	13^{ab}	12^{ef}	—	—
13	13^{c-f}	13	—	—
14	14	14	13	13
15–18	15–18	15–18	49 1–4	49 1–4
1233*	19	19	—	—
19–20^{b}	20–21^{b}	20–21^{b}	5–6^{b}	5–6^{b}
1234*	—	—	—	6^{ab} fn
20^{c}–21	21^{c}–22	21^{c}–22	6^{c}–7	6^{c}–7
1235* l 1–2	—	—	8	7^{cd} fn
,, l 3–5	—	—	—	7^{cd} fn.
22–24^{b}	23–25^{b}	23–25^{b}	9–11^{b}	8–10^{b}
—	—	[25^{cd}]	—	—
24^{c}–28	25^{c}–29	25^{c}–29	11^{c}–15	10^{c}–14
1236*	—	—	—	15^{ab} fn.
29^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	16^{ab}	15^{ab}
{1237*	—	—	—	15^{cd} fn.
29^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	16^{cd}	15^{cd}
1238*	—	—	—	—
30^{ab}	31^{ab}	31^{ab}	17^{ab}	16^{ab}
1239*	—	—	—	16^{ab} fn.
30^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	17^{cd}	16^{cd}
1241*	—	—	—	—
31^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	18^{ab}	17^{ab}
1242*	—	—	—	17^{cd}
31^{cd}	32^{cd}	32^{cd}	18^{cd}	17^{ef}
1243*	—	—	—	17^{ef} fn.
32^{ab}	33^{ab}	33^{ab}	19^{ab}	18^{ab}
32^{cd}	—	33^{cd}	19^{cd}	18^{cd}
33–37	33^{c}–38^{b}	34–38	20–24	19–23
1244*	—	—	25	23^{cd} fn.
38–42^{b}	38^{c}–42	39–43^{b}	26–30^{b}	24–28^{b}
1245*	—	—	—	—
42^{cd}	43^{ab}	43^{cd}	30^{cd}	28^{cd}
1246*	43^{cd}	43^{ef}	—	—
43–45	44–46	44–46	31–33	29–31
—	—	—	34^{ab}	32^{ab}
1247*	47	47	—	—
46	48	48	35	33
47^{ab}	49^{ab}	49^{ab}	34^{cd}	32^{cd}
47^{c}–49	49^{c}–52^{b}	49^{c}–52^{b}	36–38	34–36^{d}
1248* l 1	52^{cd}	52^{cd}	39^{ab}	36^{ef}
,, l 2	53^{ab}	53^{ab}	40^{ab}	37^{cd}
,, l 3–4	53^{c}–54^{b}	53^{c}–54^{b}	42^{c}–43^{b}	39
1249*	—	—	43^{cd}	—
50^{ab}	54^{cd}	54^{cd}	39^{cd}	37^{ab}
50^{c}–51^{b}	55^{a-d}	55^{a-d}	40^{c}–41^{b}	37^{c}–38^{b}

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1250*	55^{ef}	55^{ef}	41^{cd}	—
51^{cd}	56^{ab}	56^{ab}	42^{ab}	38^{cd}
1251*	56^{cd}	56^{cd}	—	—
52–53	57–58	57–58	44–45	40–41
54^{ab}	59^{ab}	59^{ab}	46^{ab} (r)	42^{ab} (r)
54^{c}–55	59^{c}–60	59^{c}–60^{d}	46^{c}–47	42^{c}–43
{1252*	—	—	—	—
56	61	60^{c}–61^{b}	48	44
1253*	—	61^{c}–62^{b}	—	—
—	—	62^{cd} (r)	—	—
57^{ab}	62^{ab}	63^{ab}	49^{ab}	45^{ab}
1254*	—	—	49^{cd}	45^{cd}
57^{cd}	62^{cd}	63^{cd}	50^{ab}	46^{ab}
1255*	—	—	50^{cd}	—
1256*	—	—	—	46^{cd}
1257*	—	—	—	—
58	63	64	51	47
1258*	64	65	—	—
59^{a-c}	65^{a-c}	66^{a-c}	52^{a-c}	48^{a-c}
1260*	—	—	—	—
1261*	—	—	—	—
59^{d}	65^{d}	66^{d}	52^{d}	48^{d}
1262*	—	—	53^{ab}	48^{ef}
60–64	66–70	67–71	53^{c}–57	49–53
65^{ab}	72^{cd}	72^{ab}	—	56^{ab}
65^{cd}	71^{ab}	72^{cd}	—	56^{cd}
66	71^{c}–72^{b}	73	60	57
67	73	74	58	54
1264*	—	—	59	55
{1265*] 1	—	—	—	—
68–72^{b}	74–78^{b}	75–79^{b}	61–65^{b}	58–62^{b}
1267*	—	—	65^{cd}	[62^{cd}]
72^{cd}	78^{cd}	79^{cd}	—	62^{ef}
73–77	79–83	80–84	66–70	63–67
78	84	85	—	68
79–80^{b}	85–86^{b}	86–87^{b}	71–72^{b}	69–70^{b}
1268*	—	—	72^{cd}	70^{ab} fn
80^{c}–81	86^{c}–87^{d}	87^{c}–88^{d}	73	70^{c}–71
1269*	87^{ef}	88^{e}	—	—
82–88^{c}	88–94^{c}	89–95^{c}	74–80^{b}	72–78^{c}
1270*	—	—	—	—
88^{d}–90	94^{d}–96	95^{d}–97	80^{c}–82	78^{d}–80
58 1–5^{b}	70 1–5^{b}	70 1–5^{b}	50 1–5^{b}	50 1–5^{b}
1271*	—	—	—	5^{ab} fn
5^{c}–12^{b}	5^{c}–12^{b}	5^{c}–12^{b}	5^{c}–12^{b}	5^{c}–12^{b}
1273*	—	—	—	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}
1274*	13^{ab}	13^{ab}	—	—
13^{ab}	13^{cd}	13^{cd}	13^{ab}	13^{ab}
1275*	13^{ef}	14^{ab}	—	—
13^{c}–18^{b}	14–18	14^{c}–19^{b}	13^{c}–18^{b}	13^{c}–18^{b}
1276*	—	—	—	18^{ab} fn
1277*	—	—	—	—
18^{c}–23	19–24^{b}	19^{c}–24	18^{c}–23	18^{c}–23
1278*	24^{c-f}	25	—	—
24–25	25–26	26–27	24–25	24–25
1280*	27–28	28–29	—	—
26–28	29–31	30–32	26–28	26–28
{1281*	—	—	—	—

Crit. Ed	Bom Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1282*	—	—	—	—
29	32	33	29	51 1
1283*	33–35	34–36	30–32	2–4
30–32	36–38	37–39	33–35	5–7
33	39	40	36	[8]
34–39	40–45	41–46	37–42	9–14
1285*	—	—	—	—
40–43	46–49	47–50	43–46	15–18^{d}
1287*	—	—	—	18^{e}–19^{b}
44^{ab}	50^{ab}	51^{ab}	47^{ab}	19^{cd}
1288*	—	—	—	—
44^{c}–51^{b}	50^{c}–57^{b}	51^{c}–58^{b}	47^{c}–54^{b}	19^{e}–26^{b}
51^{cd}	57^{cd}	[58^{cd}]	54^{cd}	26^{cd}
1289*	58–62	[59–63^{d}]	—	—
1290*	63^{ab}	[63^{ef}]	—	27^{ab}
1291*	—	—	—	27^{cd}
52–53	63^{e}–65^{b}	64–65	55–56	28–29
1292*	65^{c-f}	66	—	—
App I (No 37)	[before st 66 l 1–22]	[67–76]	—	—
54	66	77	57	30
59 1–4^{b}	71 1–4^{b}	71 1–4^{b}	51 1–4^{b}	52 1–4^{b}
1293*	—	—	—	4^{e}–9
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	[4^{cd}]
5–6	5–6	5–6	5–6	10–11
1294*	7	7	—	—
7–12^{c}	8–13^{c}	8–13^{c}	7–12^{c}	12–17^{c}
12^{d}–13^{c}	13^{d}–14^{c}	13^{d}–14^{c}	—	17^{d}–18^{c}
13^{d}–29^{b}	14^{d}–30^{b}	14^{d}–30^{b}	12^{d}–28^{b}	18^{d}–34^{b}
{1298*	—	—	—	—
29^{c}–45	30^{c}–46	30^{c}–46	28^{c}–44	34^{c}–50
46^{ab}	47^{ab}	47^{ab}	—	—
46^{c}–47^{b}	47^{c}–48^{b}	47^{c}–48^{b}	45	51^{a-d}
47^{cd}	48^{cd}	48^{cd}	—	51^{ef}
{1301*	—	—	—	—
1302*	—	—	—	—
48–54	49–55	49–55	46–52	52–58
1303*	—	—	—	59^{ab}
55^{ab}	56^{ab}	56^{ab}	53^{ab}	59^{cd}
1304*	—	—	53^{cd}	—
55^{cd}	56^{cd}	56^{cd}	—	59^{ef}
1305*	—	—	54–55	60–61
1306*	56^{ef}	56^{ef}	—	—
56–62^{b}	57–63^{b}	57–62	56–62^{b}	62–68^{b}
1309*	—	—	—	—
62^{cd}	63^{cd}	63^{ab}	62^{cd}	68^{cd}
1310*	—	—	—	—
1311*	64^{ab}	63^{cd}	—	—
63	64^{c-f}	64	63	69
1312*	—	—	64–67	70–73
64–68	65–69	65–69^{d}	68–72	74–78
{1313*	—	[69^{ef}]	—	—
69–74	70–75^{b}	70–75	73–78	79–84
1314*	—	—	—	—
75^{ab}	75^{cd}	76^{ab}	79^{ab}	85^{ab}
1315*	—	—	—	85^{ab} fn
75^{c}–76	75^{e}–76	76^{c}–77	79^{c}–80	85^{c}–86
77^{ab}	77^{ab}	78^{ab}	81^{ab}	87^{cd}
77^{cd}	77^{cd}	78^{cd}	81^{cd}	87^{ab}
78–80^{b}	78–80^{b}	79–81^{b}	82–84^{b}	88–90^{b}

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1317*	—	—	—	—
80c–83	80c–83	81c–84	84c–87	90c–93
84	84	85	88	93a–d
85	85	86	89	94
1318*	—	—	—	94d fn.
86ab	86ab	87ab	90ab	—
86c–88	86c–88	87c–89	90c–92	95c–97
{1320*	—	—	—	—
89–91	89–91	90–92	93–95	98c–100
1322*	—	—	—	100 fn
92	92	93	96	101
{1323*	—	—	97	—
93–95	93–95	94–96	98–100	102–104
1326* l. 1–5	[Before st 96 l 1–5]	[97–99b]	—	—
„ l 6	—	—	—	—
„ the prior half of l 7	[The prior half of l 6]	[99c]	—	—
„ the post half of l 7–the prior half of l 8	—	—	—	—
„ the post. half of l 8–10	[The post half of l. 6–8]	[99d–100d]	—	—
96–97	96–97d	100c–102b	101–102	105–106
1329*	97ef	102cd	—	—
98–99	98–99	103–104	103–104	107–108
100	100	105	105	—
101–105	101–105	106–110	106–110	109–113
1330*	106–108	111–113	—	—
106	109	114	—	—
1331*	[After st 109 l 1–4]	115	—	—
App I (No 38) l 1–4	72 1–2	72 1–2	—	—
„ „ 2*	—	—	—	—
„ „ l 5–21	3–10	3–10b	—	—
„ „ 3*	—	10cd	—	—
„ „ l 22	—	11ab	—	—
„ „ 4*		—	—	—
„ „ l 23–31	11–15b	11c–15	—	—
„ „ 6*	—	—	—	—
„ „ l 32–39	15c–17	16–18	—	—
60 1	73 1	73 1	111 52 1–2	114 53 1ab fn
1332*	—	—	—	1
2	2	2		2–3b
3–4b	3–4b	3–4b	3–4b	
1333*	—	—	—	—
4c–7	4c–7	4c–7	4c–7	3c–6
1334*	—	—	—	—
8–11b	8–11b	8–11b	8–11b	7–10b
1335*	11c–12d	[11c–12d]	—	—
11cd	12ef	12ef	11cd	10cd
1336*	12gh	—	—	—
12–14	13–15	13–15	12–14	11–13
15	16k–n	18	15	14
16–18b	[16a–j]	16–17	16–18b	15–17b
18cd	—	—	18cd	17cd
19ab	17ab	19ab	19ab	—
19cd	17cd	19cd	19cd	17ef
20	18	20	20	19
1337*	—	—	21	20

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
21	19	21	—	22
22	20	22	22	21
23	21	23	23–24^{b}	18
24–28	22–26	24–28	24^{c}–30	23–27
1341* l. 1–2	—	—	—	27^{cd} fn. l 1–2
1341(A)*	—	—	—	—
1341* l 3 –the prior half of l 10	—	—	—	27^{cd} fn l 3 –the prior half of l 10
1341(B)*	—	—	—	—
1341* the post half of l 10-23	—	—	—	27^{ca} fn the post. half of l 10 23
1342*	27–28^{b}	29–30^{b}	—	—
App I (No. 39) l 1	28^{cd}	30^{cd}	75 43^{ab}	74 42^{ab}
″ ″ l 2	—	—	43^{cd}	42^{cd}
″ ″ l 3–6	29–30	31–32	44–45	43–44
″ ″ 1*	—	—	46	45
″ ″ l 7–26	31–40	33–42	47–56	46–55
″ ″ l 27–28	41	43	57	55^{cd} fn
″ ″ l 29–34	42–44	44–46	58–60	56–58
″ ″ l 35–38	—	—	61–62	59–60
″ ″ l 39	—	—	64^{ab}	61^{ab}
″ ″ l 40–41	—	—	63	61^{c}–62^{b}
″ ″ l 42	—	—	64^{cd}	62^{cd}
″ ″ l 43–54	45–50	47–51	—	—
29–39^{b}	51–60^{b}	52–62^{b}	52 31–41^{b}	53 28–38^{b}
1344*	—	—	—	—
39^{cd}	60^{cd}	62^{cd}	42^{ab}	38^{cd}
{1345*	—	—	41^{cd}	—
1346*	—	—	—	—
1347* l 1	—	—	—	39^{ab}
″ l 2	—	—	42^{cd}	39^{cd}
40–43	61–64	63–66	43–46	40–43
44^{ab}	65^{ab}	67^{ab}	—	44^{ab}
44^{c}–45^{b}	65^{c}–66^{b}	67^{c}–68^{b}	47	44^{c}–45^{b}
1349*	—	—	—	45^{cd}
1350*	—	—	—	—
45^{cd}	66^{cd}	68^{cd}	48^{ab}	—
46–47	67–68	69–70	48^{c}–50^{b}	46–47
{1351*	—	—	—	—
1352*	—	—	50^{cd}	—
48–49	68–70^{d}	71–72^{d}	51–52	48–49^{d}
1353*	70^{ef}	[72^{ef}]	—	49^{ef}
1354*	—	—	53–54	49^{ef} fn
61 1–3	74 1–3	74 1–3	53 1–3	50–52
1355*	—	—	—	—
4–11^{b}	4–11^{b}	4–11^{b}	4–11^{b}	53–60^{b}
1356*	—	—	—	60^{cd}
1357*	—	—	13^{ab}	61^{ab}
1358*	—	—	—	—
1359* l 1–3	—	—	11^{c}–12	—
″ l 4	—	—	—	—
11^{c}–12	11^{c}–12	11^{c}–12	13^{c}–14	61^{c}–62
1360*	—	—	—	—
13	13	13	15	63
1362*	—	—	—	—
14–15	14–15	14–15	16–17	64–65
1363*	—	—	18^{ab}	65^{ab} fn
16–19^{b}	16–19^{b}	16–19^{b}	18^{c}–21	66–69^{b}
1365*	—	—	22	69^{c}–70^{b}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed
19^c–20	19^c–20	19^c–20	23–24^b	70^c–71
1366*	—	—	—	72
1367*	—	—	—	—
21–22	21–22	21–22	24^c–26^b	73–74
1368*	—	—	26^{cd}	75^{ab}
1369*	—	—	—	—
23	23	23	27	75^c–76^b
1370*	—	—	28^{ab}	76^{cd}
24	24	24^{a-d}	28^c–29^b	77
1371*	—	—	—	—
1372*	—	—	—	—
1373*	—	[24^{ef}]	—	—
25–29	25–29	25–28	29^c–34^b	78–82
1374*	—	—	—	—
30	30	29	34^c–35^b	83
1376*	—	—	—	—
31–35^b	31–35^b	30–34^b	35^c–39	84–88^b
1377*	—	—	—	—
35^{cd}	35^{cd}	34^{cd}	40^{ab}	88^{cd}
1378*	—	—	—	—
36–37	36–37	35–36	40^c–42^b	89–90
1379*	—	—	42^{cd}	—
38	38	37	—	91
39	39	38	43	92
{1380*	—	—	—	—
40	40	39	44	93
41	41	40	—	94
1381*	—	—	—	—
1382*	[Before st 42 l 1–8]	41–44	—	—
42–45	42–45	45–48	45–48	95–98
46	46	49	—	99
47	47	50	49	100^{a-d}
48^{ab}	48^{ab}	51^{ab}	50^{ab}	—
48^c–49	48^c–49	51^c–52	50^c–51	100^e–101
1383*	—	—	—	—
50^{ab}	50^{ab}	53^{ab}	52^{ab}	102^{ab}
1384*	50^c–52^b	53^c–55^b	—	—
50^c–51	52^c–53^d	55^c–56^d	52^c–53	102^c–103
1385*	53^{ef}	56^{ef}	—	—
52–54	54–56	57–59	54–56	104–106
1386*	—	[60^c–61^b]	—	—
55^{ab}	57^{ab}	60^{ab}	57^{ab}	107^{ab}
1387*	—	—	—	—
1388*	—	—	—	—
55^c	57^c	61^c	57^c	107^c
1389*	—	—	—	—
55^d	57^d	61^d	57^d	107^d
56	58	62	—	108
57	59	63	58	109
{1391*	—	—	—	—
58–59	60–61	64–65	59–60	110–111
App I (No 40)	—	—	—	—
60–61	62–63	66–67	61–62	112–113
1394*	—	—	—	—
62	64	68	63	114
63	65	69	—	116
64	66	70	64	115
65–67	67–69	71–73	65–67	117–119
1395*	—	—	68	—

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1396* l 1–4	70	74	—	—
1396(A)*	—	—	—	—
1396* l 5–8	71–72	75–76	—	—
1397*	—	—	—	—
68^{ab}	73^{ab}	77^{ab}	—	120^{ab}
1399*	—	—	—	—
68^{cd}	73^{cd}	77^{cd}	—	120^{cd}
62 1	75 1	75 1	54 1	54 1
1400* l 1	—	—	2^{cd}	—
,, l 2	—	—	—	—
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{ab}	2^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{ab}	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{cd}	3^{cd}
1403*	[4^{ab}]	[4^{ab}]	—	—
1404*	—	—	—	—
4–5	4^{c}–5	4^{c}–5	5–6	4–5
1405*	—	—	—	—
6	6	6^{a-d}	7	6
1406*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	6^{ef}	8^{ab}	7^{ab}
1407*	7^{c}–13	7–13^{b}	—	—
7^{cd}	14^{ab}	13^{cd}	8^{cd}	7^{cd}
1409*	—	—	—	—
8–9^{b}	14^{c}–15	14–15^{b}	9–10^{b}	8–9^{b}
1410*	—	—	—	—
9^{c}–10^{b}	16	15^{c}–16^{b}	10^{c}–11^{b}	9^{c}–10^{b}
1411* l 1	—	—	11^{cd}	—
1411* l 2	—	—	—	—
1412*	—	—	—	—
10^{cd}	17^{ab}	16^{cd}	14^{ab}	10^{cd}
1413* l 1	—	—	—	—
,, l 2–3	—	—	14^{c}–15^{b}	—
,, l 4–5	—	—	—	—
,, l 6–8	—	—	15^{c}–16	—
—	—	—	17^{ab} (1)	—
1414*	—	—	—	—
11	17^{c}–18^{b}	17	12	11
1415*	—	—	13	—
12^{a}	18^{c}	18^{a}	17^{c}	12^{a}
12^{bc}	18^{d}–19^{a}	18^{bc}	—	12^{bc}
12^{d}	19^{b}	18^{d}	17^{d}	12^{d}
13–15	19^{c}–22^{b}	19–21	18–20	13–15
App. I (No 41) l 1-10	—	—	—	16–20
,, ,, l 11	—	—	—	[21]
,, ,, l. 12-19	—	—	—	22–25
1416*	22^{c}–23^{b}	—	—	—
16^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	21^{ab}	26^{ab}
1417*	—	—	—	27–28
16^{cd}	24^{ab}	23^{cd}	21^{cd}	26^{cd}
1418*	—	—	—	—
17	24^{c}–25^{b}	22	22	29
18	25^{c}–26^{b}	24	23	30
1419*	—	—	—	—
19–21	26^{c}–28	25–27	24–26	31–33
1421*	—	—	—	34–36
1422*	29	28	—	—
22–25^{b}	30–33^{b}	29–32^{b}	27–30^{b}	37–40^{b}
1425*	37^{cd}	36^{cd}	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
25^{cd}	33^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	40^{cd}
1426* l 1-2	—	—	—	—
,, l 3	—	—	31^{ab}	—
1426(A)*	—	—	—	—
1426* l 4	—	—	31^{cd}	—
$26-27^{b}$	$34-35^{b}$	$33-34^{b}$	$32-33^{b}$	$41-42^{b}$
$27^{c}-28^{b}$	$35^{c}-36^{b}$	$34^{c}-35^{b}$	—	—
28^{cd}	36^{cd}	35^{cd}	33^{cd}	42^{cd}
1427*	—	—	34	—
—	37^{ab} (r)	36^{ab} (r)	—	—
29-31	38-40	37-39	35-37	43-45
1429* l 1	—	—	38^{ab}	45^{cd} fn. l 2
,, l. 2-3	—	—	—	45^{cd} fn. l. 3-4
,, l 4	—	—	38^{cd}	45^{cd} fn l 5
32^{ab}	41^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	45^{cd} fn l. 1
32^{cd}	41^{cd}	40^{cd}	39^{cd}	—
33-35	42-44	41-43	40-42	46-48
1431*	—	—	—	—
$36-37^{b}$	$45-46^{b}$	$44-45^{b}$	$43-44^{b}$	$49-50^{b}$
1432*	—	—	$44^{c}-45^{b}$	—
37^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	45^{cd}	50^{cd}
1433*	47	46	—	—
38^{ab}	48^{ab}	47^{ab}	46^{ab}	51^{ab}
1434*	—	—	—	51^{cd}
$38^{c}-39$	$48^{c}-49$	$47^{c}-48$	$46^{c}-47$	$51^{e}-52$
1435*	—	—	—	53
1436* l 1-4	50-51	49-50	—	54-55
,, l 5-6	52	51	—	—
,, l 7-8	53	52	—	56
1436(A)*	—	—	—	—
1436* l 9	54^{ab}	53^{ab}	48^{ab}	55^{cd} fn.
40	$54^{c}-55^{b}$	$53^{c}-54^{b}$	49	56^{a-d}
41^{ab}	55^{cd}	54^{cd}	—	57^{ab}
41^{cd}	56^{ab}	55^{ab}	48^{cd}	57^{cd}
42^{ab}	56^{cd}	55^{cd}	—	58^{ab}
42^{cd}	57^{ab}	56^{ab}	50^{ab}	59^{ab}
43^{ab}	57^{cd}	56^{cd}	—	59^{cd}
43^{cd}	58^{ab}	56^{ef}	50^{cd}	59^{ef}
44^{ab}	58^{cd}	57^{ab}	51^{ab}	60^{ab}
1438*	—	—	—	—
44^{cd}	59^{ab}	57^{cd}	51^{cd}	60^{cd}
1439*	—	—	52	60^{cd} fn
45	$59^{c}-60^{b}$	58	53	61
46^{ab}	60^{cd}	59^{ab}	—	62^{ab}
{1440*	—	—	—	—
46^{cd}	61^{ab}	59^{cd}	—	62^{cd}
1442*	—	—	—	—
1443* l 1-2	$61^{c}-62^{b}$	60	—	—
,, l 3-4	$62^{c}-63^{b}$	61	55	—
1443(A)*	—	—	—	—
1443* l 5	63^{cd}	62^{ab}	—	—
,, l 6	63^{ef}	62^{cd}	—	—
1444*	—	—	—	63^{ab}
1445*	—	—	57	—
47	64	63	56	63^{c-f}
—	65^{a-d} (r)	64 (r)	—	—
1446*	—	[65]	—	—
—	—	[66]	—	—
48	65^{e-f}	67	58	64
1447* l 1	—	—	59^{ab}	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1447(A)*	—	—	—	—
1447* l 2	—	—	59^{cd}	—
49	66	68	61	65
1448*	67^{ab}	69^{ab}	—	—
50	67^{c}–68^{b}	69^{c-f}	60	65
1449*	—	—	—	—
1450*	—	—	54	—
51^{ab}	68^{cd}	70^{ab}	62^{ab}	67^{cd}
51^{cd}	[69^{ab}]	70^{cd}	62^{cd}	67^{ab}
52	69^{c-f}	71	63	68
1451*	—	—	64	69
1452*	—	—	—	—
App I (No 42)	—	—	—	—
63 1	76 1	76 1	55 1	70
1453*	—	—	—	—
1454*	—	—	—	—
2	2	2	2	71
1455*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	72^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	72^{cd}
1456*	—	—	4^{ab}	72^{ab} fn l 2
1457*	—	—	—	—
App I (No 43) l 1	4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	72^{ab} fn l. 3
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
—	—	—	5^{ab}	—
App I (No 43) l 2–3	—	—	5^{c}–6^{b}	—
,, ,, l 4	4^{cd}	4^{cd}	6^{cd} (r.)	72^{ab} fn l 4
,, ,, l 5	5^{ab}	5^{ab}	7^{ab}	,, ,, l 5
,, ,, l 6–7	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	—	,, ,, l 6–7
,, ,, l 8–10	6^{c}–7	6^{c}–7	7^{c}–8	,, ,, l 8–10
,, ,, 3*	—	—	9^{ab}	—
,, ,, l 11–14	8–9	8–9	9^{c}–11^{b}	72^{ab} fn l 11–14
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l. 15	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	72^{ab} fn l 15
,, ,, l 16–18	10^{c}–11	10^{c}–11	—	,, ,, l 16–18
,, ,, 7*	—	—	—	—
,, ,, l 19–20	12	13	13	72^{ab} fn l. 21–22
,, ,, l. 21–22	13	12	12	,, ,, l 19–20
—	14 (r.)	—	—	—
,, ,, l 23–24	15	14	14	72^{ab} fn l. 23–24
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l 25–26	16	15	—	72^{ab} fn l 25–26
,, ,, l 27–28	17	16	25	,, ,, l 27–28
,, ,, 9*	—	—	—	,, ,, l 29–30
,, ,, l 29–33	18–20^{b}	17–19^{b}	26–28^{b}	,, ,, l 31–35
,, ,, 10*	—	—	—	—
,, ,, l 34–41	20^{c}–24^{b}	19^{c}–23^{b}	28^{c}–32^{b}	72^{ab} fn l 36–43
,, ,, 12*	—	—	32^{cd}	—
,, ,, l 42	24^{cd}	23^{cd}	15^{ab}	72^{ab} fn l 44
,, ,, l 43–56	25–31	24–30^{d}	15^{c}–22^{b}	,, ,, l 45–58
,, ,, 13*	—	[30^{ef}]	—	—
,, ,, 14*	—	—	—	—
,, ,, l 57	32^{ab}	31^{ab}	—	—
,, ,, 15*	32^{cd}	31^{cd}	—	—
,, ,, l 58–59	32^{e-h}	32	22^{c}–23^{b}	—
,, ,, l 60–61	33	33	23^{c}–24^{b}	72^{ab} fn l. 59–60
,, ,, l 16*	—	—	24^{cd}	—
,, ,, l. 17*	—	—	—	—

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorr Ed	Lahore Ed
App I (No 43) l 62	31^{ab}	31^{ab}	33^{ab}	72^{cd} fn l 61
,, ,, l 63	34^{cd}	34^{cd}	33^{cd}	—
4	$35-36^{b}$	35	$34-35^{b}$	$73-74^{b}$
1458* l 1	—	—	35^{cd}	—
,, l 2	36^{cd}	36^{ab}	—	74^{cd}
,, l 3	37^{ab}	36^{cd}	—	—
,, l 4	37^{cd}	36^{ef}	36^{ab}	—
1459*	—	—	36^{cd}	—
1460*	—	—	—	—
5	38	37	37	75
1461*	—	—	38-39	—
6	39	38	40	76
7^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	41^{ab}	77^{ab}
7^{cd}	40^{cd}	39^{cd}	41^{cd}	77^{cd}
8-13	41-46	40-45	42-47	78-83
14	47^{a-d}	46	—	84
15	$47^{e}-48^{b}$	47	—	—
16-17	$48^{c}-50^{b}$	48-49	—	85-86
18	$50^{c}-51^{b}$	50^{a-d}	48	87
1464*	51^{cd}	50^{ef}	—	—
19	52	51	49	88
1465*	—	—	—	—
1466*	53	52	—	—
$20-21^{b}$	$54-55^{b}$	$53-54^{b}$	$50-51^{b}$	$89-90^{b}$
1469*	—	—	$51^{c}-52^{b}$	$90^{c}-92^{b}$
$21^{c}-22^{b}$	$55^{c}-56^{b}$	$54^{c}-55^{b}$	$52^{c}-53^{b}$	$92^{c}-93^{b}$
22^{cd}	56^{cd}	55^{cd}	—	93^{cd}
$23-24^{b}$	$57-58^{b}$	$56-57^{b}$	—	—
24^{cd}	58^{cd}	57^{cd}	54^{cd}	—
25^{ab}	59^{ab}	58^{ab}	—	94
25^{cd}	59^{cd}	58^{cd}	55^{ab}	94^{cd}
$26-31^{b}$	$60-65^{b}$	$59-64^{b}$	$55^{c}-60$	$95-100^{b}$
31^{cd}	65^{cd}	64^{cd}	—	100^{cd}
32	66	65	61	101
33^{ab}	[67^{ab}]	66^{ab}	62^{ab}	102^{ab}
$33^{c}-37$	$67^{c}-71^{b}$	$66^{c}-70$	$62^{c}-66$	$102^{c}-106^{b}$
1473*	—	—	—	—
38^{ab}	71^{cd}	71^{ab}	67^{ab}	107^{ab}
{1474*	—	—	—	—
{1475*	—	—	—	—
38^{cd}	72^{ab}	71^{cd}	67^{cd}	107^{cd}
1476*	—	—	—	—
39	$72^{c}-73^{b}$	72^{a-d}	68	108
1477*	73^{cd}	72^{ef}	—	—
40	74	73	69	109
{1478*	—	—	70^{ab}	—
41	75	74	$70^{c}-71^{b}$	110
1479*	—	—	71^{cd}	—
42-45	76-79	$75-78^{d}$	72-75	111-114
1480*	—	—	76^{ab}	114^{cd} fn l 1
1481* l 1-3	$80-81^{b}$	$78^{e}-79^{d}$	$76^{c}-77$	,, ,, l 2-4
—	—	—	—	,, ,, l 5
1481(B)*	—	—	—	114^{cd} fn l 6 the prior half
,, ,, From the post half of l 1-8	—	—	—	114^{ef} fn the post half l 6-13
1481* l 4-10	$81^{c}-84$	$79^{c}-82$	$78-81^{b}$	,, ,, l 14-20
46-48	85-87	83-85	$81^{c}-84^{b}$	115-117

Crit Ed	Bom. Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1483*	—	—	—	—
49–50	88–89	86–87	$84^{c}-86^{b}$	118–119
1484*	90	88	$86^{c}-87^{b}$	119^{cd} fn.
51^{ab}	91^{ab}	89^{ab}	—	120^{ab}
$51^{c}-53$	$91^{c}-93$	$89^{c}-91$	$87^{c}-89$	$120^{c}-122$
64 1–7	77 1–7	77 1–7	56 1–7	55 1–7
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	—	8^{ab}
8^{cd}	—	8^{cd}	—	8^{cd}
9–10	$8^{c}-9$	9–10	—	9–10
11–18	10–17	11–18	8–15	11–18
1486*	—	—	—	18^{cd} fn
19	18	19	16	19
1487*	—	—	17	19^{cd} fn
20	19	20	18	20
1488*	—	—	—	—
21	20	21	$19^{c}-20^{b}$	$21^{c}-22^{b}$
22^{ab}	21^{ab}	22^{ab}	19^{ab}	21^{ab}
$22^{c}-23$	$21^{c}-22$	$22^{c}-23$	$20^{c}-21$	$22^{c}-23$
1489*	—	[24–25]	—	—
24	23	26	22	24
1491*	24	27	—	—
1492*	—	—	—	—
65 $1-2^{b}$	78 $1-2^{b}$	78 $1-2^{b}$	57 $1-2^{b}$	56 $1-2^{b}$
1493*	—	—	2^{cd}	2^{cd}
$2^{c}-3$	$2^{c}-3$	$2^{c}-3$	$3-4^{b}$	$2^{c}-3$
1494*	—	—	$4^{c}-7^{b}$	4–6
$4-5^{b}$	$4-5^{b}$	$4-5^{b}$	$7^{c}-8$	$7-8^{b}$
1495*	—	—	—	—
$5^{c}-6^{b}$	$5^{c}-6^{b}$	$5^{c}-6^{b}$	9	8^{ab} fn
$6^{c}-16$	$6^{c}-16$	$6^{c}-16$	$10-20^{b}$	$8^{c}-18$
1496*	—	—	$20^{c}-23$	18^{cd} fn
17–20	17–20	17–20	24–27	19–22
21	21	21	—	23
66 $1-3^{a}$	79 $1-3^{a}$	79 $1-3^{a}$	58 $1-3^{a}$	57 $1-3^{a}$
3^{b}	3^{b}	3^{b}	3^{b}	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	3^{cd} fn
4^{c}	4^{c}	4^{c}	4^{c}	4^{a}
4^{d}	4^{d}	4^{d}	4^{d}	3^{b}
5	5	5	5	3^{ab} fn.
6^{a}	6^{a}	6^{a}	6^{a}	—
$6^{b}-9$	$6^{b}-9$	$6^{b}-9$	$6^{b}-9$	$4^{b}-7$
1497*	—	—	—	—
1498*	—	—	10–16	8–14
10–14	10–14	10–14	17–21	15–19
1499*	—	—	—	—
15–16	15–16	15–16	22–23	$20-21^{d}$
{1500*	—	—	—	—
1501*	—	—	24–25	$21^{c}-23^{b}$
17^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	26^{ab}	23^{cd}
1502*	—	—	—	—
17^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	26^{cd}	23^{ef}
1503*	18	18	31	27
App I (No. 44) l 1–25	—	—	—	27^{cd} fn l 1–25
,, ,, l 26–28	—	—	—	—
,, ,, l 29–33	—	—	—	27^{cd} fn l 26–30
18	19	19	27	24
1504*	—	—	28^{cd}	24^{cd} fn.
1505* l 1	—	—	28^{ab}	—

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1505* l 2	—	—	—	—
19	20	20	20	25
1506*	—	[21]	30	26
20–25	21–26	22–27	32–37	28–33
26	27	28	39	35
27	28	29	38	34
28–29	29–31	30–32	40–42	36–38
1508*	32–33^{b}	[33]	—	—
30–34	33^{c}–37	34–38	43–47	39–43
1509*	—	—	—	43^{cd} fn
35–36	38–39	39–40	48–49	44–45
37–38	40–41	41–42	—	46–47
1510*	—	—	—	—
67 {1511* l. 1–2	80 —	80 —	59 1	58 —
1511* l 3–5	—	—	—	—
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	—	1^{ab}
1512*	—	—	—	1^{c}–2^{b}
1513*	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}	—	—
1^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	—	2^{cd}
2	3	3	—	3^{a-d}
1514*	—	—	—	3^{ef}
3–4^{b}	4–5^{b}	4–5^{b}	—	4–5^{b}
4^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	19 30^{ef}	5^{cd}
5–7	6–8	6–8	40–42	6–8
1517*	—	—	—	—
8–9	9–10	9–10	43^{c}–45^{b}	9–10
10^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	47^{cd}	11^{ab}
10^{c}–11^{b}	11^{c}–12^{b}	11^{c}–12^{b}	4^{b}	11^{c-f}
App I (No 45) l 1–9	—	—	—	12–15
,, ,, l 10–the prior half of l 12	—	—	59 2–3^{a}	16–17^{a}
,, ,, the post half of l 12–14	—	—	—	17^{b}–18^{b}
,, ,, l 15	—	—	4^{cd}	18^{cd}
,, ,, the prior half of l 16	—	—	—	19^{a}
,, ,, the post half of l 16–18	—	—	3^{b}–4^{b}	19^{b}–20^{b}
,, ,, l 19	—	—	—	20^{cd}
,, ,, l 20–25	—	—	5–7	21–23
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 26–29	—	—	8–9	24–25
,, ,, l 30–32	—	—	10–11^{b}	25^{cd} fn l 1–3
,, ,, l 33–34	—	—	11^{c}–12^{b}	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 35	—	—	12^{cd}	25^{cd} fn. l 4
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 36–39	—	—	13–14	26–27
{,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 40–42	—	—	15–16^{b}	28–29^{b}
,, ,, l 43	—	—	—	29^{cd}
,, ,, l 44–49	—	—	16^{c}–19^{b}	30–32
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l 50–54	—	—	19^{c}–21	33–35^{b}
,, ,, l 55	—	—	—	35^{cd}
,, ,, l 56–63	—	—	22–25	36–39

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 45) 1 64	—	—	60 1^{ab}	40^{ab}
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, 1 65	—	—	—	40^{cd}
,, ,, 1 66–74	—	—	—	40^{cd} fn
11^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	19 49^{ab}	20 11^{ab}
12–13	13–14	13–14	49^{c}–51^{b}	11^{c}–13^{b}
14	15	15	—	—
1518*	—	—	—	—
15^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	—	—
15^{c}–17	16^{c}–18	16^{c}–18	51^{c}–53	13^{c}–15
1519*	—	—	—	—
18	19	19	—	—
1520*	—	—	—	—
19	20	20	54	16
20	21	21	—	—
21–22^{b}	22–23^{b}	22–23^{b}	55–56^{b}	17–18^{b}
22^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	—	—
23	24	24	57	19
24^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	—	—
24^{c}–25	25^{c}–26	25^{c}–26	58^{c}–59	20^{c}–21
1521*	—	—	—	—
26	27	27	60	22
27–35^{b}	28–36^{b}	28–36^{b}	—	—
{1522*	—	—	—	—
35^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	—	—
36^{ab}	37^{ab}	37^{ab}	—	—
1524*	—	—	—	—
36^{cd}	37^{cd}	37^{cd}	—	—
1525*	—	—	—	—
37–39	38–40	37^{c}–39	—	—
{1526*	—	—	—	—
44–41	41–42	40–41	—	—
1527*	—	—	—	—
42	43	42	—	—
1528*	—	—	—	—
68 1^{ab}	81 1^{ab}	81 1^{ab}	—	59 1^{ab}
1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	60 1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}
3^{c}–4^{b}	3^{c}–4^{b}	3^{c}–4^{b}	—	3^{c}–4^{b}
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	3^{cd}	4^{cd}
{1529*	—	—	—	—
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	4^{ab}	5^{ab}
{1530*	—	—	—	—
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	—	5^{c}–6^{b}
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	4^{cd}	6^{cd}
1531*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}	5^{ab}	7^{ao}
{1532*	—	—	—	—
7^{c}–9	7^{c}–9	7^{c}–9	5^{c}–7	7^{c}–9
1533*	—	—	—	—
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	—	10^{ab}
{1534*	—	—	—	10^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	—	11^{ab}
{1535*	—	—	—	11^{cd}
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	8^{ab}	12^{ab}
{1536*	—	—	—	11^{ef}
{1537*	—	11^{cd}	—	—
{1538*	—	12^{ab}	—	—
11^{c}–13^{b}	11^{c}–13^{b}	12^{c}–14^{b}	8^{c}–10^{b}	12^{c}–14^{b}
{1539*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
13^{c}–14	13^{c}–14	14^{c}–15	10^{c}–11	14^{c}–15
15^{ab}	15^{ab}	16^{ab}	—	16^{ab}
15^{cd}	15^{cd}	16^{cd}	12^{ab}	16^{cd}
1540*	—	—	12^{cd}	16^{ef}
16^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	13^{ab}	17^{ab}
—	—	—	—	17^{cd}
16^{cd}	16^{cd}	17^{cd}	13^{cd}	18^{ab}
1541*	17^{ab}	18^{ab}	—	—
16^{ef}	17^{cd}	18^{cd}	14^{ab}	18^{cd}
17^{ab}	18^{ab}	19^{ab}	—	—
17^{c-f}	18^{c}–19^{b}	19^{c-f}	—	19^{c}–20^{b}
18^{ab}	19^{cd}	20^{ab}	14^{cd}	20^{ab}
18^{c}–19^{b}	19^{e}–20^{b}	20^{c}–21^{b}	15	20^{c}–21^{b}
{1546*	—	—	16^{ab}	21^{cd}
19^{c}–23^{b}	20^{c}–24	21^{c}–25	16^{c}–20	21^{e}–25
1548*	—	—	—	—
24	25	26	21	26
1550*	—	—	—	—
25–27^{b}	26–28^{b}	27–29^{b}	22–24^{b}	27–29^{b}
1551*	—	—	—	29^{cd}
27^{cd}	28^{cd}	29^{cd}	24^{cd}	29^{ef}
1552*	—	[30]	—	—
28–30	29–31^{d}	31–33^{b}	25–27	30–32
1553*	31^{ef}	33^{cd}	—	—
31	32	34	28	33
1554*	—	—	29^{ab}	—
32^{ab}	33^{ab}	35^{ab}	29^{cd}	34^{cd}
1555*	—	—	—	35
32^{cd}	33^{cd}	35^{cd}	—	36^{ab}
33^{ab}	34^{ab}	36^{ab}	—	37^{ab}
1556*	—	—	—	37^{cd}
33^{cd}	34^{cd}	36^{cd}	—	36^{ab}
1557* l 1–2	—	—	—	—
,, l 3–4	—	—	—	36^{cd}
69 1^{ab}	82 1^{ab}	82 1^{ab}	61 1^{ab}	60 1^{ab}
{1558*	—	—	—	—
1^{c}–11	1^{c}–11	1^{c}–11	1^{c}–11	1^{c}–11
1560*	—	—	—	12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}
1561*	12^{cd}	12^{cd}	—	—
12^{c}–13	13–14^{b}	12^{e}–13	12^{c}–13	13^{c}–14
1562*	14^{c}–15^{b}	14	—	15
14–17	15^{c}–18	15–18	14–17	16–19
1563*	—	—	18–19	20–21
18	19	19	20	22
1564* l 1–2	—	—	21	23
,, l 3	—	—	—	24^{ab}
19–20^{b}	20–21^{b}	20–21^{b}	22–23^{b}	24^{c}–25^{b}
1565*	—	—	—	
20^{c}–22	21^{c}–23	21^{c}–23	23^{c}–25	25^{c}–27^{d}
23^{ab}	24^{ab}	24^{ab}	26^{ab}	28^{ab}
{1566*	—	—	—	—
1567* l 1	—	—	26^{cd}	27^{ef}
{ ,, l 2	—	—	27^{ab}	—
1568*	24^{cd}	24^{cd}	—	—
23^{c}–24	25–26^{b}	24^{e}–25	27^{c}–28	28^{c}–29
25^{ab}	26^{cd}	26^{ab}	29^{ab}	30^{ab}
{1569*	—	—	—	—
25^{cd}	26^{ef}	26^{cd}	29^{cd}	30^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
26	27	27	—	31
70 1-7	83 1-7	83 1-7	62 1-7	61 1-7
{1570* l 2	—	—	—	—
8-11^b	8-11^b	8-11^b	8-11^b	8-11^b
1571* l 1-2	—	—	11^c-12^b	11^c-12
,, l 3	—	—	—	12^{ab} fn
11^c-15	11^c-15	11^c-15	12^c-16	12^c-16
16	16	16	—	17
17-18^b	17-18^b	17-18^b	17-18^b	18-19^b
1573*	18^{cd}	18^{cd}	—	—
18^{cd}	19^{ab}	19^{ab}	18^{cd}	19^{cd}
1574*	19^{cd}	19^{cd}	—	—
19	20	20	19	20
20-23	21-24	21-24	20-23	21-24
24	25	25	24	24^{cd} fn
25-27	26-28	26-28	25-27	25-27
28-29	29-30	29-30	—	27^{cd} fn
30-33	31-34	31-34	28-31	28-31
34	35	35	32	32
35^a	36^a	36^a	33^c	33^c
{1578*	—	—	34^b	—
{1579*	—	—	—	—
35^b	36^b	36^b	33^d	33^a
1580*	—	—	34^a	—
35^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	33^{ab}	33^{ab}
1581*	—	—	—	—
36	37	37	36	39
37^{ab}	38^{ab}	38^{ab}	34^{cd}	—
37^{cd}	38^{cd}	38^{cd}	35^{ab}	34^{ab}
1582*	—	—	35^{cd}	35^{ab}
38	39	39	37	40
39^{ab}	40^{ab}	40^{ab}	38^{ab}	34^{cd}
39^{cd}	40^{cd}	40^{cd}	38^{cd}	35^{cd}
1584*	—	—	39-40	36-37
40	41	41	41	38
41	42	42	42	41
1585*	43	43	43	42
42	44	44	44	43
71 1-4^b	84 1-4^b	84 1-4^b	63 1-4^b	62 1-4^b
{1587*	—	—	—	—
4^c-12	4^c-12	4^c-12	4^c-12	4^c-12
13^{ab}	13^{ab}	13^{cd}	13^{ab}	13^{ab}
1591*	13^{cd}	[13^{ab}]	—	—
13^c-14	14-15^b	13^c-14	13^c-14	13^c-14
{1593*	—	—	—	—
15^{ab}	15^{cd}	15^{ab}	15^{ab}	15^{cd}
{1595*	—	—	—	—
15^{cd}	15^{ef}	15^{cd}	15^{cd}	15^{ab}
{1596* l 1	—	—	—	—
1596* l 2-5	—	—	—	16-17
,, l 6	—	—	—	17^{cd} fn
,, l 7	—	—	16^{ab}	18^{ab}
15^e-20	16-20	16-20	16^c-21	18^c-23
{1598*	—	—	—	23^{cd} fn
21-22	21-22	21-22	22-23	24-25
72 1	85 1	85 1	64 1	63 1
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	2^{ab}
2^c-3^b	2^c-3^b	2^c-3^b	2	2^c-3^b
1599*	—	—	3^{ab}	3^{cd}
3^c-8^b	3^c-8^b	3^c-7	3^c-8^b	3^e-8^b

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1601*	—	—	[illegible]	[illegible]
8^{c}–10	8^{c}–11^{b}	8–10	9–11	9–11
11	11^{c}–12^{b}	11	—	12
12	12^{c-f}	12	12	13
1604*	—	—	13	14
1605*	13	13	—	—
13^{a-d}	14	14^{a-d}	—	15
1606*	15^{ab}	14^{ef}	—	—
13^{ef}	15^{cd}	15^{ab}	14	[illegible]
1608*	—	—	14^{ef}	[illegible]
14–26	16–28	15^{c}–27	15–27	17–29
1613*	—	—		—
27	29	28	—	30
1614*	—	—	—	—
28	30	29	—	31
29	31	30	28	32
1615*	—	—	—	—
1616*	—	—	—	—
30	32	31	—	33
31	33	32	29	34
1618*	—	—	—	—
32	34	33	—	35
1620*	35	34	—	—
33	36	35	—	36
73 1	86 1	86 1	65 1	64 1
1621*	2	2	—	—
2	3	3	2	2
1622*	—	—	—	—
3	4	4	3	3
4	5	5	—	4
5–16	6–17	6–17	4–16	5–17
1630*	—	—	—	18^{ab}
17–19	18–20	18–20	17–19	18^{c}–20
{1631* l. 1	—	—	—	—
20^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	[illegible]	21^{ab}
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
{1633*	—	—	—	22^{ab} fn
21	22	22	21	22
22^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	20^{cd}	23^{ab}
22^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	22^{ab}	23^{cd} fn l. 1
1634*	—	—	22^{cd}	23^{cd} fn l. 2
23	24	24	23	23–24^{b}
1635*	—	—	24–25^{b}	24^{c}–25
1636*	—	—	—	25^{cd} fn
24–25^{b}	25–26^{b}	25–26^{b}	25^{c}–26	26–27^{b}
1637*	—	—	—	—
25^{c}–30	26^{c}–31	26^{c}–31	27–32^{b}	27^{c}–32
1639*	—	—	—	—
1640*	—	—	—	32^{cd} fn
31^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	32^{cd}	[illegible]
1641*	—	—	33^{ab}	33^{cd} fn
31^{c}–33	32^{c}–34	32^{c}–34	33^{c}–35	33^{c}–35
{1642*	—	—	—	—
34	35	35	—	36
74 1–5^{b}	87 1–5^{b}	87 1–5^{b}	66 1–5^{b}	65 1–5^{b}
1643*	—	—	—	—
5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}
1644*	—	—	—	—
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1645*	—	—	—	8^{cd} fn
9–10	9–10	9–10	9–10	9–10
1647*	—	—	—	—
11–15	11–15	11–15	11–15	11–15
1648*	16	16	—	—
1649*	—	17–18	—	—
16	17	19^{a-d}	16	16
1650*	—	—	20	17
1651* l 1–4	—	—	17–18	18–19
1651 (A)*	—	—	19	—
1651* l 5	—	—	21^{ab}	20^{ab}
$17–18^{b}$	$18–19^{b}$	$19^{e}–20$	$21^{c}–22$	$20^{c}–21$
1652*	—	—	23	22
$18^{c}–19$	$19^{c}–20$	21–22	24–25	23–24
1653*	—	—	—	24^{cd} fn
1654*	21–22	23–24	—	—
20–22	23–25	25–27	26–28	25–27
{1655*	—	—	—	—
23–24	26–27	28–29	29–30	28–29
25^{ab}	28^{ab}	30^{ab}	—	30^{ab}
{1656*	—	—	—	30^{ab} fn
$25^{c}–26^{d}$	$28^{c}–29^{d}$	$30^{c}–31^{d}$	$31–32^{b}$	$30^{c}–31$
26^{ef}	29^{ef}	31^{ef}	32^{cd}	32^{cd}
1657*	—	—	—	32^{ab}
27	30	32	33	33
75 1^{a-c}	88 1^{a-c}	88 1^{a-c}	67 1^{a-c}	66 1^{a-c}
1658* l. 1	—	—	—	—
,, l 2–7	—	—	—	1^{cd} fn
$1^{d}–3$	$1^{d}–3$	$1^{d}–3$	$1^{d}–3$	$1^{d}–3$
1659*	—	—	—	4
1660*	$4–5^{b}$	4	4^{ab}	—
4–5	$5^{c}–7^{b}$	5–6	$4^{c}–6^{b}$	5–6
6–7	$7^{c}–8$	7–8	$7^{c}–9^{b}$	7–8
8	9	9	$6^{c}–7^{b}$	9
1661*	10–11	10–11	—	—
9–13	12–16	12–16	$9^{c}–14^{b}$	10–14
—	—	—	$14^{c}–15^{b}$	—
14–20	17–23	17–23	$16^{c}–23^{b}$	15–21
1663*	—	24	—	—
21–23	24–26	25–27	$23^{c}–26^{b}$	22–24
1665*	27	28	—	—
24	28	29	$26^{c}–27^{b}$	25
25	29	30	$27^{c}–28^{b}$ (r)	26
1667*	—	—	$15^{c}–16^{b}$	—
26	30	31	$28^{c}–29^{b}$	27
1668*	31	32	—	—
$27–29^{b}$	$32–34^{b}$	33–34	$29^{c}–31$	$28–30^{b}$
29^{cd}	—	35^{ab}	—	30^{cd}
30^{ab}	34^{cd}	35^{cd}	32^{ab}	31^{ab}
$30^{c}–31^{b}$	35	$35^{e}–36^{b}$	—	$31^{c}–32^{b}$
$31^{c}–32$	36	$36^{c}–37$	$32^{c}–33$	$32^{c}–33$
33	[37^{a-d}]	38	—	34
1669*	[37^{e-h}]	39	—	—
76 1–6	$37^{i}–42$	89 1–6	68 1–6	67 1–6
7^{ab}	[43^{ab}]	7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}
$7^{c}–9^{b}$	$43^{c}–44^{d}$	$7^{c}–9^{b}$	$7^{c}–9^{b}$	$7^{c}–9^{b}$
9^{cd}	44^{ef}	9^{cd}	9^{cd}	9^{ab} fn
10–20	45–55	10–19	10–20	$9^{c}–19$
1672*	56–57	20–21	—	—

Cal Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
21	58^{a-d}	22	21	2[illegible]
1673*	—	—	22^{ab}	1^{c}
1674* l 1	58^{ef}	23^{ab}	23^{cd}	[illegible] fn l 1
,, l 2	59^{ab}	23^{cd}	—	—
,, l 3-4	$59^{c}-60^{b}$	24^{a-d}	24	[illegible] fn l 2-[illegible]
,, l 5	60^{cd}	24^{ef}	25^{ab}	—
,, l 6	61^{ab}	25^{ab}	—	[illegible] fn.
,, l 7	61^{cd}	25^{cd}	$2[illegible]^{cd}$	1^{cd}
,, l 8-9	62	26	—	—
22^{ab}	63^{ab}	27^{ab}	27^{ab}	2[illegible]
$22^{c}-24^{b}$	$63^{c}-65^{b}$	$27^{c}-29^{b}$	27^{c}-2[illegible]	[illegible]-2[illegible]
1675*	$65^{c}-66^{b}$	$29^{c}-30^{b}$	[illegible]	[illegible] in
24^{cd}	66^{cd}	30^{cd}	[illegible]	[illegible]
1676*	—	—	—	—
1677*	67	31	—	25
25-26	68-69	32-33	26-30	26-27
27	70	34	—	28
28	71	35	31	29
—	—	—	—	29^{cd} fn [illegible]
1679*	—	—	3[illegible]-3[illegible]	$30-31^{b}$
29^{ab}	72^{ab}	36^{ab}	3[illegible]	[illegible]1
1680*	—	—	—	—
29^{cd}	72^{cd}	36^{cd}	—	—
30-33	73-76	37-40	34-37	32-35
1681*	—	—	—	[illegible] fn
34	77	41	—	3[illegible]
77 1^{ab}	89 1^{ab}	90 1^{ab}	69 1^{ab}	6[illegible] 1^{ab}
1682*	$1^{c}-2^{b}$	$1^{c}-2^{b}$	$1^{c}-2^{b}$	1^{cd} fn
$1^{c}-3$	$2^{c}-4$	$2^{c}-4$	$2^{c}-4$	$1^{c}-3$
1683*	—	—	—	—
4-9	5-10	5-10	5-10	4-9
1686*	11-13	11-13	11-13	12[illegible] and 1[illegible] fn.
10^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	10^{ab}
1687*	—	—	—	$11-13^{b}$
10^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	10^{cd}
1688*	—	—	15	10^{ef}
1689*	—	—	—	10^{ef} fn.
$11-12^{b}$	$15-16^{b}$	$15-16^{b}$	$15^{c}-16$	$13^{c}-14$
12^{cd}	16^{cd}	16^{cd}	—	15^{ab}
13^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	15^{cd}
1690*	—	—	$17^{c}-18$	$16-17^{b}$
$13^{c}-21^{b}$	$17^{c}-25^{b}$	$17^{c}-25^{b}$	$19-27^{b}$	$17^{c}-25^{b}$
1692*	25^{cd}	—	—	—
21^{cd}	26^{ab}	25^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
1693* l 1-2	—	—	—	25^{cd} fn
,, l 3-4	—	—	28	26
1694*	—	—	—	—
22-24	$25^{c}-29^{b}$	26-28	29-31	27-29
1695*		—	—	30
$25-27^{d}$	$29^{c}-32^{b}$	29-31	32-34	31-33
1696* l 1-2	$32^{c}-33^{b}$	32	37	35^{cd} fn l 1-2
1696(A)*	—	—	—	35^{cd} fn l 3
1996* l 3	33^{cd}	33^{ab}	—	35^{cd} fn l 4
,, l 4-6	$34-35^{b}$	$33^{c}-34$	—	—
27^{ef}	35^{cd}	35^{ab}	35^{ab}	34^{ab}
1697*	$36-37^{b}$	$35^{c}-36$	—	—
28^{a-d}	$37^{c}-38^{b}$	37^{a-d}	$35^{c}-36^{b}$	$34^{c}-35^{b}$
1698*	—	—	—	—
28^{ef}	38^{cd}	37^{ef}	36^{cd}	35^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
29	39	38	38	36
1699*	—	—	39	37
30^{a}	40^{a}	39^{a}	—	—
1700*	40^{b}–41^{a}	39^{b}–40^{a}	—	—
30^{b}	41^{b}	40^{b}	—	—
30^{cd}	42^{ab}	41^{ab}	—	—
{1701* l 1	41^{cd}	40^{cd}	40^{ab}	38^{ab} fn l 1
{ ,, l 2	—	—	40^{cd}	38^{ab} fn l 2
{1702* l 1	42^{cd}	41^{cd}	—	—
,, l 2–7	43–45	42–44	—	—
31–35	46–50	45–49	41–45	38–42
1705*	51^{ab}	50^{ab}	—	—
36–38	51^{c}–53	50^{c}–52	46–48	43–45
{1707*	—	—	—	—
78 1^{ab}	90 1^{ab}	91 1^{ab}	70 1^{ab}	69 1^{ab}
1708*	—	—	—	1^{ab} fn
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
1709*	—	—	—	1^{cd} fn
2–3	2–3	2–3	2–3	2–3
1710*	—	—	4	4
App I (No 46) l 1–9	4–8^{b}	4–8^{b}	—	3^{cd} fn l 1–9
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 10–11	8^{c}–9^{b}	8^{c}–9^{b}	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 12–13	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}	—	—
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 14–37	10^{c}–21	10^{c}–21	—	—
4	22	22	—	—
5	23	23	5	5
App I (No 47) l 1–4	24–25^{d}	24–25^{b}	—	—
{ ,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 5–10	25^{c}–28^{b}	25^{c}–27	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 11–18	28^{c}–31	28–31	—	—
6^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	8^{cd}	8^{cd}
6^{cd}	32^{cd}	32^{cd}	8^{ab}	8^{ab}
6^{ef}	33^{ab}	32^{ef}	—	—
7	33^{c}–34^{b}	33	—	9
8^{ab}	34^{cd}	34^{ab}	9^{ab}	10^{ab}
1713*	—	—	9^{cd}	10^{cd}
8^{cd}	35^{ab}	34^{cd}	10^{ab}	11^{ab}
1714*	—	—	—	11^{cd}
1715*	35^{cd}	34^{ef}	10^{cd}	3^{cd} fn l 10
9	36	35	6	6
1716*	—	—	7	7
1717*	37	36	11	11^{cd} fn
10	38	37	12	12
1718* l 1	39^{ab}	38^{ab}	13^{ab}	—
,, l 2	39^{cd}	38^{cd}	13^{cd}	13^{ab} fn l 1
{1718(A)*	—	—	—	—
1718* l 3–4	40	39	14	13^{ab} fn l 2–3
,, l 5–10	41–43	40–42	—	—
11–13^{b}	44–46^{b}	43–45^{b}	15–17^{b}	13–15^{b}
1719*	—	—	17^{c}–19	15^{cd} fn l 1–5
13^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	20^{ab}	15^{cd}
1720*	—	—	20^{cd}	15^{cd} fn l 7
14–15	47–48	46–47	21–22	16–17
1721*	49	48	—	—
16–17	50–51	49–50	23–24	18–19
1723*	52	51	—	—

Yuddhakāṇḍa

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	L[illegible]
18-20	53-55	53-54^{b}	25-[illegible]	[illegible]
1725(A)*	—	—	—	—
1726* l. 1-6	56-58^{b}	54^{c}-56	[illegible]	[illegible] fn [illegible]
,, l 7-9	58^{c}-59	57-58^{b}	[illegible]	—
,, l 10	60^{ab}	58^{cd}	—	22^{cd} fn. l [illegible]
,, l 11	60^{cd}	58^{ef}	—	[illegible]
21^{ab}	61^{ab}	59^{ab}	[illegible]	[illegible] fn
1728*	—	—	—	[illegible]
21^{c}-23	61^{c}-63	59^{c}-61	[illegible]	[illegible]
1729*	—	—	—	[illegible]
24^{abc}	64^{abc}	62^{abc}	31[illegible]	[illegible]
24^{d}	64^{d}	62^{d}	—	[illegible]
25^{a}	65^{a}	63^{a}	—	[illegible]
25^{b}	65^{b}	63^{b}	31[illegible]	[illegible]
25^{c}	65^{c}	63^{c}	—	[illegible]
25^{d}	65^{d}	63^{d}	[illegible]	[illegible]
26^{a}	66^{a}	64^{a}	32[illegible]	[illegible]
26^{b}	66^{b}	64^{b}	—	[illegible]
26^{cd}	66^{cd}	64^{cd}	[illegible]	[illegible]
27-28	67-68	65-66	[illegible]	[illegible]
29-30^{b}	69^{a-f}	67-68^{b}	[illegible]	[illegible]
30^{c}-31	69^{g-l}	68^{c}-69	[illegible]-37	[illegible]
1730*	—	—	38	[illegible] fn
1731*	—	—	—	—
32^{a-d}	70^{a-d}	70^{a-d}	3[illegible]	3[illegible]
1732*	—	—	—	35[illegible]
1733*	—	—	—	—
32^{ef}	70^{ef}	70^{ef}	—	3[illegible]
1734*	—	—	—	35^{d} fn
33-34	71-72	71-72	40-41	36-37
App I (No 48)	—	—	—	—
35-39	73-77	73-77	42-46	38-42
40	78	78	—	43
41-42^{b}	79-80^{b}	79-80^{b}	47-48^{b}	44-45^{b}
1735*	—	—	—	—
42^{cd}	80^{cd}	80^{cd}	48^{cd}	45^{cd}
1736*	—	—	—	46
43-46	81-84	81-84	49-52	47-50
1737*	85-86	85-86	—	—
47-48	87-88	87-88	53-54	51-52
App I (No 49)	—	—	—	—
49-53	89-93	89-93	55-59	53-57
54	94	94	—	58
79 1^{ab}	91 1^{ab}	92 1^{ab}	71 1^{ab}	70 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	1^{cd}
1739* l 1	—	—	—	2^{ab}
,, l 2	—	—	1^{cd}	2^{cd}
1740*	—	—	—	—
2	2	2	2	3
1742*	—	—	—	—
3-4^{d}	3-4	3-4	3-4	4-5
1743*	—	—	5^{ab}	5^{c} fn l 1
1744*	5^{ab}	5^{ab}	5^{cd}	5^{cd} fn l. 2
4^{ef}	5^{cd}	5^{cd}	6^{ab}	6^{ab}
{1745* l 4	—	—	—	—
5	6	6	6^{c}-7^{b}	6^{c-f}
1746*	—	—	—	7-8
1747* l 1-4	7-8	7-8	7^{c}-9^{b}	—
,, l 5-6	9	9	10^{c}-11^{b}	11^{ab} fn l 1-2

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
6^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	9^{ab}
1748* l 1-2	—	—	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}
,, l 3	—	—	—	10^{cd}
1749* l 1	10^{cd}	10^{cd}	12^{ab}	—
1749(A)*	—	—	—	—
1749* l 2-3	11	11	—	11^{ab} fn l 3-4
6^{c}–7^{b}	12–13^{b}	12–13^{b}	12^{c}–13	11–12^{b}
1751*	—	—		—
1752*	—	—	—	—
1753*	—	—	—	12^{cd}
1754* l 1-4	13^{c}–15^{b}	13^{c}–14	14–15	12^{ab} fn
,, l 5-6	15^{c}–16^{b}	15	—	12^{ab} fn
7^{cd}	16^{cd}	16^{ab}	16^{ab}	13^{ab}
1755*	17^{ab}	—		—
7^{e}–11^{d}	17^{c}–21	16^{c}–20	16^{c}–20	13^{c}–17
1756*	—	—	—	—
11^{ef}	22^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	17^{cd} fn l 1
12^{ab}	22^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	21^{ab}
1757*	—	—	—	21^{cd}
12^{c-f}	23	22	22	17^{cd} fn l 3-4
13^{ab}	24^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	18^{ab} and 17^{cd} fn l 5
{1759*	—	—	23^{cd}	—
1760*	—	—	—	—
1761*	—	—	—	—
13^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	24^{ab}	18^{cd}
1763*	—	—	—	—
14	25	24	24^{c}–25^{b}	19
1764*	—	—		—
15	26	25	25^{c}–26^{b}	20
{1765*	—	—	—	—
16	27	26	26^{c}–27^{b}	22^{a-d}
1767* l 1	—	—	28^{ab}	22^{ef}
,, l 2	—	—	—	23^{ab}
,, l 3	—	—	28^{cd}	23^{cd}
,, l 4	—	—	—	23^{ef}
1768*	—	—	—	—
1770*	—	—	27^{cd}	—
17–18	28–29	27–28	—	24–25
80 1772*	92 —	93 —	72 1	71 —
1–2	1–2	1–2	2–3	1–2
1776*	—	—	—	3^{ab}
1777*	—	—	—	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{ab}	3^{ab} fn l 1
1778*	—	—	—	3^{ab} fn l 2
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{cd}	—
{1779*	4^{ab}	3^{ef}	5^{ab}	3^{ab} fn l 3
4	4^{c}–5^{b}	4	5^{c}–6^{b}	3^{ab} fn l 4-5
1781* l 1	—	—	—	
,, l 2	—	—	6^{cd}	3^{ab} fn l 6
,, l 3	—	—	7^{ab}	—
5^{ab}	5^{cd}	5^{ab}	7^{cd}	4^{ab}
1782*	—	—	—	—
5^{c}–6^{b}	6	5^{c}–6^{b}	8	4^{c}–5^{b}
1783*	—	—	—	—
6^{c}–9^{b}	7–9^{d}	6^{c}–8	9–11	5^{c}–8^{b}
{1786*	—	—	—	—
9^{c}–15	9^{e}–15	9–14	12–18^{b}	8^{c}–14
1788*	—	—	—	15
1789*	—	—	18^{cd}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
16	16	15	19	16
1790 l. 1-2	17	16	—	—
,, l. 3-4	18^{a-d}	17	—	16^{cd} fn l. 1-2
,, l. 5-6	18^{e-h}	18	23	16 fn l. 3-4
—	19	19	—	—
,, l. 7-8	20	20	21	19
17	21	21	20	17
18	22	22	22	20
19	23	23	24	[illegible]
20	24^{a-d}	24	25	21
21	24^{e-h}	25	—	22
22^{ab}	25^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	22^{ab}
1793*	—	—	—	—
22^{c}-28	25^{c}-31	26^{c}-32	26^{c}-32	22^{c}-29
29	32 (r.)	33 (r.)	33	30
30-36	33-39	34-41^{b}	34-41	31-37
1796*	40	41^{c-f}	—	37 fn
1797*	—	—	—	—
37-38	41-42	42-43	42-43	38-39
1798*	—	—	44	40
1799*	—	—	—	—
39^{ab}	43^{ab}	44^{ab}	45^{ab}	41^{ab}
1800*	—	—	—	41^{cd} fn
39^{c}-40	43^{c}-44	44^{c}-45^{d}	45^{c}-46	42-43^{b}
1801* l. 1	—	—	—	43^{cd}
1802*	45^{ab}	45^{ef}	—	—
41-44^{d}	45^{c}-48	46-49	47-50	44^{c}-46
1805* l. 1-2	49	—	51	47
,, l. 3-4	—	—	52	48
,, l. 5-6	—	—	—	49
44^{ef}	50^{ab}	50^{ab}	53^{ab}	50^{ab}
1806*	50^{c}-51^{b}	50^{c}-51^{b}	—	—
45 {1807*	51^{c}-52	51^{c}-52	53^{c}-54	50^{c}-51
1808*	—	—	—	—
1809*	—	—	—	—
46-49	53-56	53-56	55-58	52-55
1810*	—	—	—	—
50	57	57	59	56
1811*	58^{ab}	58^{ab}	60^{ab}	56^{cd} fn
51-53	58^{c}-60	58^{c}-60	60^{c}-63^{b}	57-59
1813*	—	—	63^{c}-64^{b}	60
54-56	61-63	61-63	64^{c}-67^{b}	61-63
1815* l. 1-2	—	—	67^{c}-68^{b}	64
1815(A)*	—	—	—	—
1815* l. 3-4	—	—	—	—
57^{ab}	64^{ab}	64^{ab}	68^{c}-69^{b}	65
			—	66^{ab}
57^{cd}	64^{cd}	64^{cd}	69^{cd}	66^{cd}
81 1-3	93 1-3	94 1-3	73 1-3	72 1-3
1818*	—	—	—	3^{cd} fn
4	4	4	4	4
{1819* l. 1	—	—	—	—
5-6	5-6	5-6	5-6	5-6
1823*	—	—	7	—
1824*	—	—	—	—
1825*	—	—	—	—
1826*	7	7	—	—
7-8^{b}	8-9^{b}	8-9^{b}	8-9^{b}	7-8^{b}
{1827*	—	—	—	8^{ab} fn.

Crit Ed.	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1828*	—	—	—	—
8^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	9^{c}–10	8^{cd}
1829*	—	—	11	9
1830*	10	10	—	—
1831*	—	—	—	—
9	11	11	12	10
1832*	12^{cb}	12^{ab}	—	—
10–11	12^{c}–13	12^{c}–13	13–14	11–12
1833*	—	—	—	—
12	14	14	15	13
1834*	—	—	—	—
13	15	15	16	14
14	16	16	—	15
15–20	17–22	17–22	17–22	16–21
1836*	—	—	—	—
21	23	23	23	22
1837* l 1	—	—	24^{ab}	23^{ab}
1837(A)*	—	—	—	—
1837* l 2	—	—	24^{cd}	23^{cd}
1838*	—	—	—	22^{cd} fn l 1–2
22^{ab}	24^{ab}	24^{ab}	25	24
{1839*	—	—	—	—
22^{c}	24^{c}	24^{c}	26^{a}	25^{a}
1840* l 1	—	—	26^{b}	—
,, l 2	—	—	26^{c}	25^{cd} fn The prior half
22^{d}	24^{d}	24^{d}	26^{d}	25^{b}
1841*	—	—	—	—
23^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	27^{ab}	25^{ef}
23^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
1842*	—	—	—	—
24	26	26	28	26
1843*	—	—	—	26^{cd} fn
25	27	27	29	27
1844*	—	—	30–31	28–29
1845*	—	—	—	29^{cd} fn
26–27	28–29	28–29	32–33	30–31
1847*	—	—	—	32^{ab}
28^{abc}	30^{abc}	30^{abc}	34^{abc}	32^{c}–33^{a}
28^{d}–29^{a}	30^{d}–31^{a}	30^{d}–31^{a}	—	33^{bc}
29^{b}–33^{a}	31^{b}–35^{a}	31^{b}–35^{a}	34^{d}–38^{c}	33^{d}–37^{a}
1848*	—	—	—	—
33^{b}–34^{b}	35^{b}–36^{b}	35^{b}–36^{b}	38^{d}–39	37^{b}–38^{b}
1849*	36^{c}–37^{b}	36^{c}–37^{b}	—	—
34^{cd}	37^{cd}	37^{cd}	40^{ab}	38^{cd}
1850*	—	—	40^{cd}	38^{cd} fn
1851*	—	—	—	—
35	38	38	—	39
82 1–3	94 1–3	95 1–3	74 1–3	73 1–3
1853*	—	—	—	3^{cd} fn
4–11	4–11	4–11	4–5	4–11
1854*	—	—	6–13	12
12	12	12	—	15
1855*	—	—	14	—
13	13	13	15	16
14–15	14–15	14–15	16–17	13–14
16–18	16–18	16–18	18–20	17–19
1858*	—	19–20	—	—
19–20^{b}	19–20^{b}	21–22^{b}	21–22^{b}	20–21^{b}
1859* l 1–5	—	—	—	21^{ab} fn l 1–5

Crit Ed.	Bom. Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1859* l 6–7	—	—	—	—
,, l 8	—	—	—	21^{ab} fn l 6
20^{c}–21^{b}	20^{c}–21^{b}	22^{c}–23^{b}	22^{c}–23^{b}	21^{c}–22^{b}
1860*	21^{cd}	23^{cd}	—	—
21^{cd}	21^{ef}	24^{ab}	23^{cd}	22^{cd}
1861*	—	—	24	22^{cd} fn
1862*	—	[24^{c-f}]	—	—
22–27	22–27	25–30	25–30	23–28
1863*	—	—	—	—
28–38	28–38	31–41	31–41	29–39
1869*	39–40	42–43	—	—
39	41	44	42	40
1871*	—	—	—	—
83 1	95 1	96 1	75 1	74 1
1873*	—	—	2	2
2–5^{b}	2–5^{b}	2–5^{b}	3–6^{b}	3–6^{b}
1874*	—	—	—	—
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}
1875*	—	—	—	—
6^{c}–9	6^{c}–9	6^{c}–9	7^{c}–10	7^{c}–10
1876*	—	—	11	11
10–13^{b}	10–13^{b}	10–13^{b}	12–15^{b}	12–15^{b}
1877*	13^{c}–14^{b}	13^{c}–14^{b}	—	—
13^{c}–14	14^{c}–15	14^{c}–15	15^{c}–16	15^{c}–16
15	16	16	—	—
1878*	—	—	—	—
16–21	17–22	17–22	17–22	17–22
1880*	—	—	—	—
22–24	23–25	23–25	23–25	23–25
25^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	—	26^{ab}
25^{c}–26^{b}	26^{c}–27^{b}	26^{c}–27^{b}	26	26^{c}–27^{b}
1881* l 1–6	27^{c}–30^{b}	[27^{c}–29	—	—
,, l 7	—	—	—	—
,, l 8–13	30^{c}–33^{b}	30–32]	—	—
26^{cd}	33^{cd}	33^{ab}	27^{ab}	27^{cd}
1882* l 1–3	—	—	27^{c}–28	27^{cd} fn l 1–3
,, l 4–5	—	—	—	27^{cd} fn l. 4–5
27^{a}	33^{e}	33^{c}	29^{a}	28^{a}
1883*	—	—	—	—
27^{b}	33^{f}	33^{d}	29^{b}	28^{b}
1884*	34^{ab}	34^{ab}	—	—
27^{cd}	34^{cd}	34^{cd}	29^{cd}	28^{cd}
1885*	35–38	[35–38]	—	—
28–29	39–40	39–40	30–31	29–30
1888*	—	—	—	30^{ab} fn l 2–3
30–31	41–42	41–42^{d}	32–33	31–32
1889*	—	—	—	—
32–36	43–47	42^{c}–46	34–38	33–37
1890*	—	—	—	38
1891*	—	—	39	37^{cd} fn
37–38	48–49^{d}	47–48	40–41	39–40
39^{ab}	[49^{ef}]	49^{ab}	42^{ab}	41^{ab}
39^{cd}	49^{gh}	49^{cd}	42^{cd}	41^{cd}
40^{ab}	50^{ab}	50^{ab}	65^{ab}	63^{ab}
1892*	—	—	—	—
40^{c}–41^{b}	50^{c}–51^{b}	50^{c}–51^{b}	65^{c}–66^{b}	63^{c}–64^{b}
1893*	51^{cd}	51^{cd}	—	—
41^{c}	52^{a}	52^{a}	66^{c}	64^{c}
1894*	—	—	—	—
41^{d}	52^{b}	52^{b}	66^{d}	64^{d}

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
—	—	—	67^{a}	—
{ —	—	—	67^{b}	—
41^{ef}	52^{cd}	52^{cd}	67^{cd}	64^{ef}
{1895* l. 1 and l. 3	—	—	—	—
42	53	53	—	65–66
{1896* l. 1–2	—	—	68	—
{ ,, l. 3–4	—	—	—	—
1897*	—	—	—	67
1898*	—	—	—	—
{1899*	—	—	—	66^{cd} fn
84 1	96 1	97 1	76 1	75 1
1900* l 1	—	—	2^{ab}	2^{ab}
{1900 l 2	—	—	—	—
$2–6^{b}$	$2–6^{b}$	$2–6^{b}$	$3–7^{b}$	$3–7^{b}$
1901*	—	—	—	7^{ab} fn
$6^{c}–9$	$6^{c}–9$	$6^{c}–9$	$7^{c}–10$	$7^{c}–10$
1902*	—	—	11^{ab}	11^{ab}
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	11^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	2^{cd}	2^{cd}
$11–14^{b}$	$11–14^{b}$	$11–14^{b}$	$12–15^{b}$	$12–15^{b}$
App I (No 50) l 1–12	—	—	$15^{c}–21^{b}$	$15^{c}–21^{b}$
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 13	—	—	21^{cd}	21^{cd}
,, ,, l 14–18	—	—	—	—
,, ,, l 19–20	—	—	22	22
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	—	—
15–16	15–16	15–16	23–24	23–24
1903*	—	—	25	25
$17–19^{b}$	$17–19^{b}$	$17–19^{b}$	$26–28^{b}$	$26–28^{b}$
1904*	—	—	—	—
1905*	—	—	—	28^{ab} fn
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	28^{cd}	28^{cd}
{1906*	—	—	—	—
20^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	29^{ab}	29^{ab}
20^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	—	29^{cd}
1907*	—	—	—	—
21^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	29^{cd}	30^{cb}
1909* l 1–8	—	—	30–33	30^{ab} fn
,, l 9	—	—	—	30^{ab} fn
21^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	30^{cd}
22–23	22–23	22–23	34–35	31–32
1910*	$24–26^{b}$	$24–26^{b}$	—	—
24–25	$26^{c}–28^{b}$	$26^{c}–27$	36–37	33–34
1911*	—	—	38	34^{cd} fn
26–27	$28^{c}–30^{b}$	$28–29^{d}$	39–40	35–36
1913*	—	—	—	—
1914*	—	—	—	37
28–29	$30^{c}–32^{b}$	$29^{e}–31^{b}$	41–42	38–39
1916*	32^{cd}	31^{cd}	—	—
30–31	33–34	32–33	43–44	40 and 40^{cd} fn
32–33	35–36	34–35	—	41–42
85 1^{ab}	97 1^{ab}	98 1^{ab}	77 1^{ab}	76 1^{ab}
1918*	—	—	—	—
$1^{c}–5$	$1^{c}–5$	$1^{c}–4$	$1^{c}–5$	$1^{c}–5$
1920*	—	—	—	—
6–7	6–7	5–6	6–7	6–7
1923*	8–10	7–9	—	—
8	11	10	8	8
1924*	—	—	—	—
$9–12^{b}$	$12–15^{b}$	$11–14^{b}$	$9–12^{b}$	$9–12^{b}$

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App I (No. 51) l 10 the post half	—	—	—	13^{d}
,, ,, l 11 the prior half	—	—	14^{a}	14^{a}
,, ,, l 11 the post. half	—	—	13^{d}	14^{b}
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l 12-22	—	—	—	14^{c}–19
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l 23-24	—	—	—	20
,, ,, 7*	—	—	—	—
,, ,, l 25 the prior half	—	—	—	21^{a}
,, ,, l 25 the post half -l 28	—	—	14^{b}–15	21^{b}–22
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l 29	—	—	16^{ab}	23^{ab}
,, ,, 9*	—	—	—	—
,, ,, 10*	—	—	—	—
,, ,, l 30-31	—	—	16^{c}–17^{b}	23^{c}–24^{b}
,, ,, 11*	—	—	—	—
,, ,, l 32	—	—	17^{cd}	24^{cd}
,, ,, 12*	—	—	—	—
,, ,, l 33	—	—	—	25^{ab}
,, ,, l 34-35	—	—	18	25^{c}–26^{b}
,, ,, 13*	—	—	—	—
,, ,, l 36	—	—	19^{ab}	26^{cd}
,, ,, 14*	—	—	—	—
,, ,, l 37-38	—	—	19^{c}–20^{b}	27
,, ,, 16*	—	—	—	—
,, ,, l 39-42	—	—	20^{c}–22^{b}	28–29^{d}
,, ,, 17*	—	—	—	—
,, ,, l 43-47	—	—	22^{c}–23	29^{e}–30
,, ,, 18*	—	—	—	—
,, ,, l 48	—	—	24^{ab}	31^{ab}
,, ,, 19*	—	—	24^{cd}	31^{cd}
,, ,, l 49-54	—	—	25–27	32–34
,, ,, 20*	—	—	—	—
,, ,, l 55	—	—	28^{ab}	35^{ab}
,, ,, 21*	—	—	—	—
,, ,, l 56	—	—	28^{cd}	35^{cd}
,, ,, 22*	—	—	—	—
,, ,, l 57-60	—	—	29–30	36–37
App I (No 52)	—	—	—	—
App I (No 51) l 61-64	—	—	31–32	38–39
,, ,, 23*	—	—	—	39^{cd} fn
,, ,, l 65	—	—	—	40^{ab}
,, ,, l 66-72	—	—	33–36^{b}	40^{c}–43^{b}
App I (No 53)	—	—	—	—
1972*	—	—	—	—
7	8	8	36^{c}–37^{b}	43^{c}–44^{b}
1973*	9	9	37^{c}–38^{b}	44^{ab} fn
8	10	10	38^{c}–39^{b}	44^{c}–45^{b}
1974*	11^{ab}	11^{ab}	—	—
9–10^{b}	11^{c}–12	11^{c}–12^{d}	39^{c}–40	45^{c}–46^{b}
10^{cd}	13^{ab}	12^{ef}	—	46^{ef}
1975*	—	—	41	46^{ef} fn

Crit. Ed	Bom Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1976*	13^{cd}	13^{ab}	—	—
11–12	14–15	13^{c}–14	42–43	47–48
1977*	—	—	—	—
13	17	16	45	50
14	16	15	44	49
15–17	18–20	17–19	46–48	51–53
1978*	—	—	—	—
1979*	—	—	—	—
18–21	21–24	20–23	49–52	54–57
1980*	—	—	—	—
22–23^{b}	25–26^{b}	24–25^{b}	53–54^{b}	58–59^{b}
1981*	—	—	—	—
23^{c}–24^{b}	26^{c}–27^{b}	25^{c}–26^{b}	54^{c}–55^{b}	59^{c}–60^{b}
1982*	—	—	—	—
24^{c}–25	27^{c}–28	26^{c}–27^{d}	55^{c}–56	60^{c}–61
26^{ab}	29^{ab}	27^{ef}	—	62^{ab}
1983*	—	—	—	—
26^{cd}	29^{cd}	28^{ab}	—	62^{cd}
27–33	30–36	28^{c}–34	57–63	63–69
1985*	—	—	—	70^{ab}
34^{ab}	37^{ab}	35^{ab}	64^{ab}	70^{cd}
34^{cd}	37^{cd}	[35^{cd}]	64^{cd}	71
1988*	—	—	65^{a}	—
35^{a}	38^{a}	36^{a}	—	72^{a}
1989*	—	—	—	—
35^{b}–40	38^{b}–43	36^{b}–41	65^{b}–70	72^{b}–77^{d}
41^{a}	44^{a}	42^{a}	—	77^{cd} fn
1990*	—	—	—	—
41^{b}	44^{b}	42^{b}	—	77^{cd} fn
1991*	—	—	—	—
41^{cd}	44^{cd}	42^{cd}	—	77^{cd} fn.
42^{ab}	45^{ab}	43^{ab}	71^{ab}	77^{cd} fn
42^{c}–47	45^{c}–50^{b}	43^{c}–48^{d}	71^{c}–76	77^{e}–82
1992*	50^{cd}	48^{ef}	—	82^{cd} fn.
1993*	51	49	—	—
88 1^{ab}	100 1^{ab}	101 1^{ab}	80 1^{ab}	79 1^{ab}
{1994*	—	—	—	—
1995*	—	—	—	—
1996*	—	—	—	—
1–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}
1998*	—	—	—	—
3^{c}–5	3^{c}–5	3^{c}–5	3^{c}–5	3^{c}–5
6	6	6	6	5^{cd} fn.
7–9^{b}	7–9^{b}	7–9^{b}	7–9^{b}	6–8^{b}
1999*	—	—	—	—
9^{c}–12	9^{c}–12	9^{c}–12	9^{c}–12	8^{c}–11
2000*	—	—	—	12
App I (No 54) l 1–2	—	—	13	11^{cd} fn.
,, ,, l 3–7	—	—	—	11^{cd} fn
,, ,, l 8	—	—	—	—
,, ,, l 9–11	—	—	—	11^{cd} fn.
,, ,, l. 12–23	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 24–41	—	—	—	—
,, ,, 3*	—	—	—	—
13–16	13–16	13–16	14–17	13–16
2001*	—	—	—	—
17–18	17–18	17–18	18–19	17–18
2002*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
19–20^{b}	19–20^{b}	19–20^{b}	20–21^{b}	19–20^{b}
20^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	22^{cd}	20^{ef}
21^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	21^{cd}	21^{ab}
21^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
2003*	—	—	22^{ab}	20^{cd}
22–29	22–29	22–29	23–30	22–29
2004* l 1–15	—	—	—	29^{cd} fn
,, l 16	—	—	31^{ab}	29^{cd} fn
,, l 17	—	—	—	29^{cd} fn
2004(D)*	—	—	—	—
2004* l 18	—	—	31^{cd}	29^{cd} fn.
,, l 19–20	—	—	—	29^{cd} fn
30–33	30–33	30–33	32–35	30–33
2005*	—	—	36^{ab}	—
2006*	34	34	—	—
34–38^{b}	35–39^{b}	35–39^{b}	36^{c}–40	34–38^{b}
2007*	—	—	41^{ab}	38^{cd}
38^{cd}	39^{cd}	39^{cd}	41^{cd}	38^{ef}
2008*	—	—	42	38^{ef} fn
2009*	—	—	—	—
2010*	39^{ef}	39^{ef}	—	—
39–40^{b}	40–41^{b}	40–41^{b}	81 1–2^{b}	80 1–2^{b}
2011*	—	—	2^{cd}	2^{ab} fn
40^{c-f}	41^{c}–42^{b}	41^{c}–42^{b}	3	2^{c}–3^{b}
41^{ab}	42^{cd}	42^{cd}	—	3^{cd}
41^{c}–43	43–46^{b}	43–46^{b}	4–7^{b}	4–7^{b}
2014*	—	—	7^{cd}	6^{cd} fn l 2
44^{a-d}	46^{c}–47^{b}	46^{c}–47^{b}	8	6^{cd} fn l 3–4
44^{ef}	47^{cd}	47^{cd}	9^{ab}	7^{cd}
2015*	—	—	9^{cd}	6^{cd} fn l 6
45	48	48	10	8
2016*	—	—	11–14	—
46–50	49–53^{b}	49–53	15–19	9–13
2017*	53^{cd}	—	—	—
51–53	54–56	54–56^{d}	20–22	14–16
2019*	—	—	—	—
2020*	57^{ab}	56^{ef}	—	—
54–55	57^{c}–58	57–58	23–24	17–18
2021*	—	—	—	18^{cd} fn.
56–58	59–61	59–61	25–27	19–21
2022*	—	—	—	—
59	62	62	—	22
App I (No. 55) l 1–61	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 62–105	—	—	—	—
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l 106	—	—	—	—
,, ,, 7*	—	—	—	—
,, ,, l 107–109	—	—	—	—
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l 110–113	—	—	—	—
,, ,, 9*	—	—	—	—
,, ,, l 114–122	—	—	—	—
,, ,, 10*	—	—	—	—
,, ,, 11*	—	—	—	—
,, ,, l 123–129	—	—	—	—
,, ,, 12*	—	—	—	—
,, ,, l 130–131	—	—	—	—
89 2023*	101 1	102 1	82 —	81 —

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{ab}	1^{ab}
2024*	—	—	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}
1^{c}–5^{d}	2^{c}–6	2^{c}–6	2^{c}–6	2^{c}–6
2025*	7^{ab}	7^{ab}	—	—
5^{ef}	7^{cd}	7^{cd}	7^{ab}	7^{ab}
6^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	8^{cd}	8^{cd}
2026*	8^{c}–9^{d}	8^{c}–9^{d}	—	—
2027*	—	—	—	—
6^{cd}	9^{ef}	9^{ef}	—	—
7^{ab}	—	10^{ab}	8^{ab}	8^{ab}
7^{cd}	9^{gh}	10^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
2028*	10	—	—	22
8	11	11	9	9
App. I (No 56) l. 1–4	—	—	10–11	9^{cd} fn
,, ,, l 5	—	—	—	—
,, ,, l 6–7	—	—	12	9^{cd} fn
,, ,, l 8	—	—	14^{ab}	9^{cd} fn
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 9	—	—	17^{cd}	9^{cd} fn.
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 10–11	—	—	11^{c}–15^{b}	—
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 12–14	—	—	15^{c}–16	—
—	—	—	17^{ab} (r.)	—
,, ,, l 15	—	—	—	—
,, ,, l 16–17	—	—	13	—
,, ,, l 18–25	—	—	—	—
,, ,, l 26–27	—	—	18	—
,, ,, l 28	—	—	—	—
,, ,, l 29–38	—	—	19–23	—
,, ,, l 39	—	—	—	—
,, ,, l 40–41	—	—	24	—
,, ,, l 42–43	—	—	—	—
,, ,, l 44–53	—	—	25–29	—
,, ,, l 54	—	—	35^{ab}	—
,, ,, l 55	—	—	—	—
,, ,, l 56–66	—	—	35^{c}–40	—
,, ,, l 67	—	—	—	—
,, ,, l 68–77	—	—	41–45	—
,, ,, l 78–83	—	—	—	—
,, ,, l 84–88	—	—	48–50^{b}	—
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 89–91	—	—	50^{c}–51	—
,, ,, 5* l 1	—	—	52^{ab}	—
,, ,, ,, l 2–4	—	—	—	—
,, ,, ,, l 5	—	—	56^{cd}	—
,, ,, l 92–97	—	—	57–59	—
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l 98–100	—	—	60–61^{b}	—
,, ,, 7*	—	—	—	—
,, ,, l 101	—	—	61^{cd}	—
,, ,, l 102	—	—	—	—
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l 103	—	—	62^{ab}	—
—	—	—	62^{cd}	—
,, ,, l. 104–107	—	—	46–47	—
,, ,, l 108–109	—	—	—	—
,, ,, l 110–116	—	—	52^{c}–55	—
,, ,, l 117	—	—	56^{ab}	—

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 56) l 118	—	—	63^{ab}	—
,, ,, 9*	—	—	63^{cd}	—
,, ,, l 119-126	—	—	64–67	51–54
,, ,, l 127	—	—	68^{ab}	60^{cd}
,, ,, 12*	—	—	—	—
,, ,, l 128	—	—	68^{cd}	55^{cd}
,, ,, l 129	—	—	69^{ab}	—
,, ,, l. 130	—	—	69^{cd}	55^{ab}
,, ,, l 131-136	—	—	70–72	—
,, ,, l 137	—	—	73^{ab}	56^{ab}
,, ,, l 138-141	—	—	73^{c}–75^{b}	—
,, ,, l 142-143	—	—	75^{c}–76^{b}	56^{c}–57^{b}
,, ,, 17*	—	—	—	—
,, ,, l 144 –the prior half of l 147	—	—	76^{c}–78^{a}	57^{c}–59^{a}
,, ,, 18*	—	—	—	59^{bc}
,, ,, the post half of l 147 –the prior half of l 148	—	—	78^{bc}	59^{d}–60^{a}
,, ,, the post half of l 148	—	—	78^{d}	60^{b}
,, ,, l 149-152	—	—	79–80	—
,, ,, 20*	—	—	—	—
,, ,, l 153-157	—	—	81–83^{b}	61–63^{b}
{ ,, ,, 21* l. 3	—	—	—	—
,, ,, the prior half of l 158	—	—	83^{c}	63^{c}
,, ,, the post half of l 158 –the prior half of l 159	—	—	83^{d}–84^{a}	—
,, ,, the post half of l 159	—	—	84^{b}	63
{ ,, ,, 23* l 1	—	—	—	—
{ ,, ,, ,, l 2-3	—	—	84^{c}–85^{b}	—
,, ,, 24*	—	—	85^{cd}	—
App I (No 57) l 1–18	—	—	86–94	—
,, ,, l 19-27	—	—	—	—
,, ,, l 28 –the prior half of l 29	—	—	95^{abc}	—
,, ,, the post half of l 29 –the hr,or half of l 30	—	—	—	—
,, ,, the post half of l 30 –the prior half of l 38	—	—	95^{d}–99^{c}	—
,, ,, the post half of l 38	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
–the prior hrlf of l 40				
App I (No 57) the post half of l 40–44	—	—	99^d–101	—
,, ,, l 45-51	—	—	—	—
,, ,, l 52	—	—	102^ab	—
,, ,, l 53	—	—	—	—
,, ,, l. 54-90	—	—	102^c–120	—
,, ,, l 91-97	—	—	—	—
,, ,, l 98–102	—	—	121–123^b	—
,, ,, l 103-105	—	—	—	—
,, ,, l 106-137	—	—	123^c–139^b	—
,, ,, l 138-139	—	—	—	—
,, ,, l 140-144	—	—	139^c–141	—
App I (No 56) l 160-161	—	—	142	64^ab
,, ,, 27*	—	—	—	—
,, ,, l 162	—	—	143^ab	64^cd
,, ,, 28*	—	—	—	—
,, ,, l 163-167	—	—	143^c–145	65–67^b
,, ,, l 168	—	—	146^ab	—
,, ,, l 169-180	—	—	146^c–152^b	67^c–73
,, ,, 34* the prior half	—	—	—	74^a
,, ,, 34(A)*	—	—	—	74^bc
,, ,, 34* the post half	—	—	—	74^d
{ ,, ,, 35* l 3	—	—	—	—
,, ,, l 181-182	—	—	152^c–153^b	—
,, ,, l 183	—	—	153^cd	75^ab
,, ,, 36*	—	—	—	75^cd
{ ,, ,, l 184-185	—	—	154	—
,, ,, 37*	—	—	—	—
,, ,, 38*	—	—	—	—
,, ,, l 186-187	—	—	155	76
,, ,, 39*	—	—	—	—
,, ,, l 188 189	—	—	156	77
,, ,, 40*	—	—	—	—
,, ,, l 190-194	—	—	157–159^b	78–80^b
,, ,, l 195	—	—	—	80^cd
,, ,, 44*	—	—	—	81^ab
,, ,, l 196*	—	—	—	81^cd
,, ,, 45*	—	—	—	82^ab
,, ,, l 197-199	—	—	—	—
,, ,, l 200	—	—	—	82^cd
,, ,, l 201-202	—	—	—	—
,, ,, l. 203	—	—	—	83^ab
, ,, l 204	—	—	159^cd	—
,, ,, l 205-206	—	—	160	83^c–84^b
,, ,, l 207-209	—	—	161–162^b	—
,, ,, l 210-211	—	—	162^c–163^b	84^c–85^b
,, ,, l 212-213	—	—	163^c–164^b	—
,, ,, l 214	—	—	164^cd	85^cd
,, ,, 50*	—	—	—	—
,, ,, l 215-218	—	—	165–166	86–87
,, ,, l 219	—	—	167^ab	—
,, ,, 54*	—	—	—	—
,, ,, l 220-221	—	—	167^c–168^b	88
,, ,, 56*	—	—	168^cd	—

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App.I (No.56) l 222-225	—	—	—	89-90
„ „ 57*	—	—	—	91-92^{b}
„ „ l 226-227	—	—	169	—
„ „ 58*	—	—	—	—
„ „ 59*	—	—	—	—
„ „ l 228-235	—	—	170-173	—
„ „ l 236-238	—	—	174-175^{b}	92^{c}-93
„ „ 63*	—	—	—	—
„ „ l 239	—	—	175^{cd}	94^{ab}
„ „ 65*	—	—	—	—
„ „ l. 240-242	—	—	176-177^{b}	94^{c}-95
„ „ l 243	—	—	—	96-98
„ „ l 244 246	—	—	177^{c}-178	—
„ „ 69*	—	—	—	—
„ „ l 247	—	—	179^{ab}	—
„ „ 70*	—	—	—	—
„ „ l 248-252	—	—	179^{c}-181	—
„ „ 72*	—	—	—	—
„ „ l 253	—	—	182^{ab}	—
„ „ 73*	—	—	—	—
„ „ l 254-256	—	—	182^{c}-183	99-101^{b}
„ „ l 257	—	—	—	—
„ „ 75*	—	—	—	—
„ „ l 258	—	—	184^{ab}	101^{cd}
„ „ 76*	—	—	—	—
„ „ l 259	—	—	184^{cd}	102
„ „ l 260-263	—	—	—	—
„ „ l. 264-266	—	—	83 1-2^{b}	103-104^{b}
{ „ „ 80*	—	—	—	—
„ „ l 267-268	—	—	2^{c}-3^{b}	104^{c}-105^{b}
„ „ 82* l 1-10	—	—	3^{c}-8^{b}	105^{c}-108^{b}
„ „ 82(D)*	—	—	—	108^{cd}
„ „ 82* l 11-12	—	—	8^{c}-9^{b}	109
„ „ l. 269-274	—	—	9^{c}-12^{b}	—
„ „ l 275	—	—	12^{cd}	110^{ab}
„ „ l. 276-278	—	—	13-14^{b}	—
„ „ l 279-283	—	—	14^{c}-16	110^{c}-111^{b}
„ „ 84*	—	—	—	117^{c}-118
„ „ l 284	—	—	17^{ab}	117^{ab}
„ „ l 285-286	—	—	17^{c}-18^{b}	—
„ „ l. 287	—	—	18^{cd}	111^{cd}
„ „ 86* l 1-6	—	—	—	111^{e}-114^{b}
„ „ 86(A)*	—	—	—	—
„ „ 86* l 7	—	—	—	114^{cd}
„ „ 87*	—	—	—	115-116
„ „ l 288	—	—	19^{ab}	119
„ „ 89*	—	—	—	120^{ab}
„ „ l 289	—	—	19^{cd}	—
„ „ l 290	—	—	20^{ab}	120^{cd}
„ „ l 291-292	—	—	20^{c}-21^{b}	—
„ „ l 293-302	—	—	25-29	—
„ „ 93*	—	—	—	—
„ „ l 303-305	—	—	—	—
„ „ l 306-317	—	—	30-35	—
{ „ „ 95* l 8	—	—	—	—
„ „ l 318	—	—	36^{ab}	—
„ „ 96*	—	—	—	—
„ „ l 319-328	—	—	36^{c}-41^{b}	—
2029* l 1-4	12-13	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed
2029* l 5-6	14	12	—	—
,, l 7	15^{ab}	20^{ab}	—	—
2029(A)*	—	—	—	—
2029* l 8	15^{cd}	20^{cd}	—	—
,, l 9	15^{ef}	[13^{ab}]	—	10^{ab}
,, l 10	15^{gh}	[13^{cd}]	—	—
2029(B)*	—	—	—	—
2029* l 11-22	16-21	[13^{e}-19^{b}]	—	10^{c}-16^{b}
2029(C)*	—	—	—	16^{c}-21
—	—	—	—	22 (r)
2029* l 23	22^{ab}	[19^{cd}]	—	—
,, l 24	22^{cd}	—	—	23^{ab}
9^{ab}	23^{ab}	20^{ef}	—	23^{cd}
2030*	23^{c}-24^{b}	—	82 30	24
2031*	—	—	—	—
9^{c}-11^{d}	24^{c}-26	21-23^{b}	31-33^{b}	25-27^{b}
2032*	—	23^{c}-24^{b}	—	—
11^{e}-12	27-28^{b}	24^{c}-25	33^{c}-34	27^{c}-28
2033*	—	—	—	—
13-16^{b}	28^{c}-31	26-29^{b}	—	29-32^{d}
16^{cd}	—	29^{cd}	—	—
16^{ef}	32^{ab}	30^{ab}	—	32^{ef}
App I (No 58) l 1-17	—	—	—	33-41^{b}
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 18-20	—	—	—	41^{c}-42
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 21-32	—	—	—	43-48^{b}
,, ,, 3*	—	—	—	48^{c}-50
,, ,, l 33-37	—	—	—	—
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 38-93	—	—	—	—
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l 94-138	—	—	—	—
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l 139-161	—	—	—	—
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l 162-248	—	—	—	—
,, ,, 9*	—	—	—	—
,, ,, l 249-281	—	—	—	—
,, ,, 10*	—	—	—	—
,, ,, l 282-the prior half of l 389	—	—	—	—
,, ,, 11*	—	—	—	—
,, ,, the post half of l 389-439	—	—	—	—
,, ,, 13*	—	—	—	—
,, ,, l 440 481	—	—	—	—
,, ,, 14*	—	—	—	—
,, ,, l 482-493	—	—	—	—
,, ,, 15*	—	—	—	—
,, ,, l 494-592	—	—	—	—
,, ,, 17*	—	—	—	—
,, ,, l 593-610	—	—	—	—
,, ,, 18*	—	—	—	—
,, ,, l 611-691	—	—	—	—
,, ,, 20*	—	—	—	—
,, ,, l 692-698	—	—	—	—

Cnt. Ed	Bom. Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed
App I (No 58) 21*	—	—	—	—
„ „ l 699-702	—	—	—	—
„ „ 23*	—	—	—	—
„ „ l 703-719	—	—	—	—
17^{ab}	32^{cd}	30^{cd}	—	121^{ab}
2035* l 1-2	—	—	—	—
2035(A)*	—	—	—	—
2035* l 3	—	—	—	—
17^{cd}	32^{ef}	30^{ef}	—	121^{cd}
{2036*	—	—	—	—
18^{ab}	33^{ab}	31^{ab}	83 21^{cd}	122^{ab}
2037*	—	—	—	122^{cd}
18^{cd}	33^{cd}	31^{cd}	22^{ab}	123^{ab}
2038*	34	32	22^{c}–23^{b}	—
19^{ab}	35^{ab}	33^{ab}	23^{cd}	123^{cd}
2939*	—	—	—	124^{ab}
19^{c}–20^{b}	35^{c}–36^{b}	33^{c}–34^{b}	24	124^{c-f}
App I (No 59) l. 1 –the prior half of l 67	—	—	—	125–157^{a}
„ „ 1*	—	—	—	—
„ „ the post half of l 67-86	—	—	—	157^{b}–166^{b}
2041*	36^{c}–38^{b}	34^{c}–36^{b}	—	—
20^{cd}	38^{cd}	36^{cd}	—	166^{cd}
2042*	—	—	—	167–168
2043*	—	—	—	167^{cd} fn
2044*	—	—	—	—
2045*	39	37	—	—
2046*	—	—	—	—
21	40	38	41^{c}–42^{b}	169^{ab}
2048*	—	—	—	169^{c}–170
App I (No. 60) l 1-18	—	—	42^{c}–51^{b}	—
„ „ l. 19-26	—	—	—	—
„ „ l 27	—	—	52^{ab}	—
„ „ l. 28	—	—	51^{cd}	—
„ „ l 29-30	—	—	52^{c}–53^{b}	—
22^{ab}	41^{ab}	39^{ab}	—	171^{ab}
22^{cd}	41^{cd}	39^{cd}	53^{cd}	171^{cd}
2051*	—	—	—	172–176^{b}
2052*	—	—	—	—
2053*	—	—	54^{ab}	—
2054*	42	40	—	178^{c}–179^{b}
23	43	41	54^{c}–55^{b}	176^{c-f}
2057* l. 2	—	—	—	—
24	44	42	55^{c}–56^{b}	177
2058* l 1	—	—	56^{cd}	—
„ l 2	—	—	—	—
25^{ab}	45^{ab}	43^{ab}	59^{cd}	178^{ab}
25^{cd}	45^{cd}	43^{cd}	60^{ab}	179^{cd}
2059*	—	—	—	180
2060* l. 1-3	—	—	60^{c}–61	—
„ l 4-7	—	—	—	—
App. I (No 61) l 1	—	—	84 1^{ab}	—
„ „ l 2-3	—	—	—	—
„ „ l 4	—	—	1^{cd}	—
„ „ 2*	—	—	—	186^{c}–187^{b}

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 61) l 5–7	—	—	2–3^{b}	187^{c}–188
,, ,, 7*	—	—	—	189^{ab}
,, ,, l 8	—	—	3^{cd}	189^{cd}
,, ,, 8* l. 1–2	—	—	4	—
,, ,, 8* l 3–4	—	—	—	—
,, ,, 9*	—	—	5^{ab}	—
,, ,, l 9	—	—	—	189^{ef}
,, ,, l 10–15	—	—	5^{c}–8^{b}	190–192
,, ,, l 16	—	—	8^{cd}	—
,, ,, l 17	—	—	9^{ab}	193^{ab}
,, ,, l 18	—	—	9^{cd}	—
,, ,, l 19–20	—	—	10	193^{cd}
,, ,, l 21–26	—	—	11–13	—
,, ,, 23*	—	—	—	—
,, ,, l 27	—	—	14^{ab}	—
,, ,, 25*	—	—	—	—
,, ,, l 28–37	—	—	14^{c}–19^{b}	—
,, ,, 31*	—	—	—	—
,, ,, l 38	—	—	19^{cd}	—
,, ,, 33*	—	—	—	—
,, ,, l 39–40	—	—	20	—
,, ,, 36*	—	—	—	—
,, ,, 38*	—	—	—	—
,, ,, l. 41–43	—	—	21–22^{b}	—
,, ,, 42*	—	—	—	—
,, ,, l 44–46	—	—	22^{c}–23	—
,, ,, 46*	—	—	—	—
,, ,, l 47–52	—	—	24–26	—
,, ,, 48*	—	—	—	—
,, ,, l 53–66	—	—	27–33	—
,, ,, 55*	—	—	—	—
,, ,, 56*	—	—	—	—
,, ,, l 67–70	—	—	31–35	—
,, ,, 59*	—	—	—	—
,, ,, l 71	—	—	36^{ab}	—
,, ,, 60*	—	—	—	—
,, ,, l 72	—	—	36^{cd}	—
,, ,, l 73–76	—	—	—	—
,, ,, l 77	—	—	85 1^{ab}	195^{ab}
,, ,, 62*	—	—	—	195^{c}–198^{b}
,, ,, 64*	—	—	—	—
,, ,, 66*	—	—	—	—
,, ,, l 78	—	—	1^{cd}	—
,, ,, 68*	—	—	—	—
,, ,, l 79–80	—	—	2	194
,, ,, l 81–85	—	—	3–5^{b}	—
,, ,, 70*	—	—	—	—
2061*	—	—	—	—
2062*	—	—	—	—
26	46	44	83 57	181
2063*	—	—	58^{ab}	—
27	47	45	58^{c}–59^{b}	182
2064*	—	—	—	—
28^{ab}	48^{ab}	46^{ab}	85 6^{cd}	183^{ab}
{2065*	—	—	—	185^{cd}
28^{cd}	48^{cd}	46^{cd}	—	183^{cd}
2066* l 1	—	—	—	184^{ab}
,, l 2–3	—	—	5^{c}–6^{b}	184^{c}–185^{b}
29^{ab}	49^{ab}	47^{ab}	7^{ab}	186^{ab}
29^{c}–30^{b}	49^{c}–50^{b}	47^{c}–48^{b}	7^{c}–8^{b}	198^{c}–199^{b}

Crit. Ed.	Bom Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed
2067*	—	—	—	—
30^{cd}	50^{cd}	48^{cd}	8^{cd}	199^{cd}
2068*	—	—	—	—
31–34	51–54	49–52	9–12	200–203
2070(A)*	—	—	—	—
2070* l 1–4	—	—	13	204
2070(C)*	—	—	—	—
2070* l 5–8	—	—	—	—
2071*	55	53	—	—
App. I (No 62) l 1–54	—	—	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l 55–81	—	—	—	—
" " 5*	—	—	—	—
" " 6*	—	—	—	—
" " l 82–95	—	—	—	—
" " 7*	—	—	—	—
" " l 96–127	—	—	—	—
" " 8*	—	—	—	—
" " l 128	—	—	—	—
" " 9*	—	—	—	—
" " l 129–133	—	—	—	—
" " 10*	—	—	—	—
" " l 134–138	—	—	—	—
" " 11*	—	—	—	—
" " l 139–170	—	—	—	—
" " 12*	—	—	—	—
" " l 171–224	—	—	—	—
" " 13*	—	—	—	—
" " l 225–226	—	—	—	—
" " 14*	—	—	—	—
" " l 227–230	—	—	—	—
" " 15*	—	—	—	—
" " l 231–234	—	—	—	—
" " 16*	—	—	—	—
" " l 235–277	—	—	—	—
" " 17*	—	—	—	—
" " l 278–317	—	—	—	—
" " 18*	—	—	—	—
" " l 318–375	—	—	—	—
" " 19*	—	—	—	—
90 1^{ab}	102 1^{ab}	103 1^{ab}	86 1^{ab}	82 1^{ab}
App. I (No 63) l 1 –the prior half of l. 44	—	—	—	1^{c}–23^{a}
" " 1*	—	—	—	23^{b}–24^{a}
" " the post half of l 44 –the prior half of l 46	—	—	—	24^{b}–24^{e}
{ " " 2* l 1	—	—	—	24^{f}
" " " l 2	—	—	—	—
" " the post. half of l 46–63	—	—	—	25^{a}–33^{b}
" " l 64–65	—	—	—	33^{ab} fn
" " l 66–68	—	—	—	33^{c}–34
" " 3*	—	—	—	34^{cd} fn
" " l 69–72	—	—	—	35–36
" " 4*	—	—	—	36^{cd} fn

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 63) l 73-82	—	—	—	37-41
,, ,, 5*	—	—	—	41^{cd} fn.
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l 83 -the prior half of l 123	—	—	—	$42-61^{c}$
,, ,, 7*	—	—	—	$61^{d}-62^{a}$
,, ,, the post half of l 123-124	—	—	—	62^{bcd}
,, ,, 8*	—	—	—	63
,, ,, l 125	—	—	—	—
,, ,, l 126-128	—	—	—	$64-65^{b}$
,, ,, l 129	—	—	—	65^{ab} fn
,, ,, l 130	—	—	—	65^{cd}
,, ,, l 131	—	—	—	83 1^{ab}
App I (No 64) l 1-5	—	—	—	—
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 6-18	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 19-27	—	—	—	—
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 28-62	—	—	—	—
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 63-70	—	—	—	—
2072*	—	—	1^{cd}	—
2073*	1^{cd}	1^{cd}	—	—
1^{cd}	2^{ab}	1^{ef}	—	1^{cd}
2074*	—	—	2-4	1^{cd} fn
2075*	—	—	—	—
2076*	2^{cd}	2^{ab}	—	—
2077*	—	—	—	1^{cd} fn
2078*	3^{ab}	2^{cd}	—	1^{cd} fn
2	3^{c-f}	3	5	2
2079*	—	—	—	2^{cd} fn
3	4	4	—	3
4	5	5	6	4
2080*	—	—	—	—
2081*	—	—	7	4^{cd} fn l 9-10
2082* l 1-2	6	[6]	—	4^{cd} fn l 1-2
2082(A)*	—	—	—	—
2082* l 3-6	7-8	[7-8]	—	4^{cd} fn l. 3-6
,, l 7	9^{ab}	[9^{ab}]	—	—
,, l 8	9^{cd}	[9^{cd}]	—	4^{cd} fn l. 7
,, l 9	—	—	—	4^{cd} fn l 8
$5-7^{b}$	$9^{e}-11$	$10-12^{b}$	$8-10^{b}$	$5-7^{b}$
2083*	—	—	—	—
2084*	12^{ab}	12^{cd}	—	—
7^{cd}	12^{cd}	12^{ef}	10^{cd}	7^{cd}
2085* l 1-13	—	—	$11-17^{b}$	7^{cd} fn.
2085(A)* l 1	—	—	17^{cd}	—
,, l 2-4	—	—	—	—
,, l 5	—	—	18^{ab}	—
2085(B)*	—	—	—	—
2085* l 14	—	—	18^{cd}	7^{cd} fn
8-11	13-16	13-16	19-22	8-11
2086*	—	—	—	11^{cd} fn l 11
2087*	—	—	—	—
2088* l 1	—	—	—	11^{cd} fn l 1

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
2088(A)*	—	—	—	—
2088* l 2-10	—	—	—	11^{cd} fn l. 2-10
12^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	23^{ab}	12^{ab}
2089*	—	—	23^{c}-24^{b}	—
2090*	—	—	—	12^{ab} fn.
12^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	24^{cd}	12^{cd}
2091*	—	—	25	12^{cd} fn l. 1-2
2092* l. 1	—	—	—	12^{cd} fn l 3
,, l 2-3	—	—	26	12^{cd} fn l 4-5
2093*	—	—	—	—
2094*	—	—	—	—
13-20^{b}	18-25^{b}	18-25^{b}	27-34^{b}	13-20^{b}
20^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	—	20^{cd}
21^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	34^{cd}	21^{ab}
21^{cd}	26^{cd}	26^{cd}	—	21^{cd}
22-23	27-28	27-28	35-36	22-23
2097*	29^{ab}	29^{ab}	—	—
24	29^{c}-30^{b}	29^{c-f}	37	24
2098*	—	30^{ab}	—	—
25-32	30^{c}-38^{b}	30^{c}-37	38-45	25-32
2099*	—	—	—	32^{cd} fn
33	38^{c}-39^{b}	38	46	33
3000*	—	—	—	34-35
91 1-10^{b}	39^{c}-48^{b}	104 1-10^{b}	87 1-10^{b}	84 1-10^{b}
10^{c}-11^{b}	48^{c}-49^{b}	10^{c}-11^{b}	—	10^{c}-11^{b}
11^{c}-13	49^{c}-51	11^{c}-13	10^{c}-12	11^{c}-13
3001*	—	—	—	—
14^{ab}	52^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	14^{ab}
14^{cd}	52^{cd}	14^{cd}	—	14^{cd}
15-16	53-54	15-16	13^{c}-15^{b}	15-16
3002*	—	—	15^{cd}	—
17-20	55-58	17-20	16-19	17-20
3003*	59	21	—	—
3004*	60	22	20	20^{cd} fn.
21-24	61-64	23-26	21-24	21-24
3006*	—	—	—	24^{cd} fn
25	65	27	25	25
3007*	—	—	—	26
26^{ab}	66^{ab}	28^{ab}	26^{ab}	27^{ab}
3008*	—	—	—	—
26^{cd}	66^{cd}	28^{cd}	26^{cd}	27^{cd}
3009*	—	—	—	—
27-29	67-69	29-31	27-29	28-30
30	70	32	—	31
92 1-4	103 1-4	105 1-4	88 1-4	85 1-4
3010*	—	—	5^{ab}	5^{ab}
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	—	6^{ab}
3011*	—	—	—	6^{cd}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}
6-8	6-8	6-8	6-8	7-9
3012*	—	—	—	—
9	9	9	9	10
3013*	—	—	—	10^{cd} fn.
10-13	10-13	10-13	10-13	11-14
3014*	—	—	—	14^{cd} fn.
14-15	14-15	14-15	14-15	15-16
3015*	—	—	16-20	17-21
16-19^{b}	16-19^{b}	16-19^{b}	21-24^{b}	22-25^{b}
3017*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	24^{cd}	25^{cd}
3018*	—	—	—	25^{cd} fn
20–22	20–22	20–22	25–27	26–28
3019*	—	[23]	—	—
23	23	24	28	29
3020*	—	—	29^{ab}	30^{ab}
24^{ab}	24^{ab}	25^{ab}	29^{cd}	30^{cd}
3021*	—	—	—	30^{cd} fn
24^{c}–25	24^{c}–25	25^{c}–26	30–31^{b}	31
3022*	—	—	31^{cd}	31^{cd} fn
26–30	26–30	27–31	32–35	32–36
{3023*	—	[33^{cd}]	—	—
3024*	31	[34]	—	37
3025*	—	[32–33^{b}]	—	—
93 1–2	104 1–2	106 1–2	89 1–2	86 1–2
3	3	3	—	3
4–7	4–7	4–7	3–6	4–7
{3026*	—	—	—	—
8–12	8–12	8–12	7–11	8–12
3027*	—	—	—	—
3028*	—	—	—	13
13–16	13–16	13–16	12–15	14–17
17	17	17	16	19
18	18	18	17	18
19–25	19–25	19–25	18–24	20–26
26	26^{a-d}	26^{a-d}	—	26^{cd} fn
3030*	26^{ef}	26^{ef}	—	—
27	27	27	25	27
App I (No 65)	105 1–31	107 1–31	—	—
94 3031* l 1–6	106 1–3	108 1–3^{d}	90 —	87 —
3031(A)*	—	—	—	—
3031* l 7	4^{ab}	3^{ef}	—	—
1–2^{b}	4^{c}–5	4–5^{b}	1–2^{b}	1–2^{b}
3032*	6^{ab}	[5^{cd}]	2^{cd}	2^{cd}
2^{c-f}	6^{c}–7^{b}	5^{c}–6^{b}	—	3
3^{ab}	7^{cd}	6^{cd}	3^{ab}	4^{ab}
3^{cd}	8^{ab}	7^{ab}	4^{cd}	5^{cd}
3033*	—	—	—	—
3034*	8^{cd}	7^{cd}	—	—
3^{c}–4^{b}	9	8	3^{c}–4^{b}	4^{c}–5^{b}
4^{c}–11	10–18^{b}	9–16	5–13^{b}	6–14^{b}
3035*	—	—	13^{cd}	14^{cd}
12^{ab}	18^{cd}	17^{ab}	14^{ab}	15^{ab}
12^{cd}	18^{ef}	17^{cd}	14^{cd}	16^{ab}
3037*	—	—	—	16^{cd}
13	19	18	15	17
3038* l 1	—	—	16^{ab}	—
,, l 2	—	—	16^{cd}	15^{cd}
,, l 3–4	—	—	17	18
,, l 5	—	—	—	—
14–18^{b}	20–24^{b}	19–23^{b}	18–22^{b}	19–23^{b}
18^{d}	24^{cd}	23^{cd}	—	23^{cd}
19–21	25–27	24–26	22^{c}–25^{b}	24–26
3039*	—	—	25^{c}–26^{b}	27
22–28	28–34	27–33	26^{c}–32	28–34
{3040*	35	34	—	—
29	36	35	33	35
95 1–7^{b}	107 1–7^{b}	109 1–7^{b}	91 1–7^{b}	88 1–7^{b}
3041*	—	—	—	—

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7^{c}–11	7^{c}–11	7^{c}–11	7^{c}–11	7^{c}–11
3042*	12^{ab}	[12^{ab}]	—	—
12	12^{c}–13^{b}	12^{c-f}	12	12
3044*	—	—	13^{ab}	12^{cd} fn
13	13^{c}–14^{b}	13	13^{c}–14^{b}	13
{3045*	—	—	—	—
14–17^{b}	14^{c}–17	14–17^{b}	14^{c}–17	14–17^{b}
17^{c}	18^{a}	17^{c}	—	17^{c}
17^{d}	18^{b}	17^{d}	18^{b}	17^{d}
3046* the prior half of l 1	—	—	18^{a}	17^{cd} fn l 1
,, the post half of l 1	—	—	—	—
,, l 2	—	—	18^{cd}	17^{cd} fn l 2
18^{ab}	18^{cd}	18^{ab}	19^{ab}	18^{ab}
18^{cd}	18^{ef}	20^{cd}	22^{ab}	20^{ab}
19^{ab}	19^{ab}	18^{cd}	19^{cd}	19^{cd}
19^{cd}	19^{cd}	19^{ab}	20^{ab}	19^{ab}
20^{ab}	20^{ab}	19^{cd}	20^{cd}	18^{cd}
3047*	—	—	21	—
20^{cd}	20^{cd}	20^{ab}	25^{ab}	22^{cd}
20^{ef}	21^{ab}	20^{ef}	22^{cd}	20^{cd}
3048*	—	—	23^{ab}	20^{cd} fn
21–22^{b}	21^{c}–22	21–22^{b}	23^{c}–24	21–22^{b}
22^{cd}	23^{ab}	22^{cd}	—	—
3049*	—	[24^{ab}]	—	—
23	23^{c}–24^{b}	23	25^{c}–26^{b}	23
24^{ab}	24^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	24^{ab}
3050*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
24^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	27^{ab}	24^{cd}
25	26	26	—	25
3051*	—	[27]	—	—
26	27	28	27^{c}–28^{b}	26
3052* l 1	—	—	28^{cd}	—
,, l 2–5	—	—	—	27
3053* l 1–2	28	29	—	—
,, l 3–6	[29^{a-d}]	30	—	—
96 1–2^{b}	29^{e}–30^{b}	110 1–2^{b}	92 1–2^{b}	89 1–2^{b}
3054*	30^{cd}	2^{cd}	—	—
2^{cd}	31^{ab}	3^{ab}	2^{cd}	2^{cd}
3055*	—	—	—	—
3–7	31^{c}–36^{b}	3^{c}–7	3–7	3–7
3056*	—	—	—	—
8–13^{b}	36^{c}–41	8–13^{b}	8–13^{b}	8–13^{b}
3057* l 1	—	—	13^{cd}	13^{cd} fn l 1
,, l 2	—	—	—	13^{cd} fn l 2
13^{c}–14	42–43^{b}	13^{c}–14	—	13^{c}–14
3058* l 1–6	—	—	14–16	15–17
,, l 7–8	—	—	—	18
—	43^{c}–44	15	—	—
15	45	16	17	19
{3059*	—	—	—	—
3060*	—	—	18	20
3061*	—	—	—	—
16–17	46–47	17–18	—	20^{cd} fn l 2–5
18–19^{b}	48–49^{b}	19–20^{b}	19–20^{b}	21–22^{b}
19^{cd}	49^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	—
3062*	—	—	—	22^{cd}
App I (No 66) l 1	—	—	—	23^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 66) 1*	—	—	—	—
,, ,, l 2-22	—	—	—	23^{c}–33^{b}
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 23-24	—	—	—	33^{c-f}
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 25-35	—	—	—	34–38
,, ,, l 36-51	—	—	—	42–49^{b}
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 52	—	—	—	49^{cd}
3063*	—	—	21^{ab}	—
3064* l 1	50^{ab}	21^{ab}	—	—
,, l 2	50^{cd}	21^{cd}	—	49^{cd} fn l 2
,, l 3-6	51–52	21^{e}–22	—	—
3065*	—	—	—	49^{cd} fn l 1, 3-4
20^{ab}	53^{ab}	23^{ab}	—	49^{cd} fn l 5
20^{cd}	53^{cd}	23^{cd}	21^{cd}	49^{cd} fn. l 6
20^{e}–22	54–56^{b}	24–26^{b}	22–24^{b}	—
23^{ab}	56^{cd}	26^{cd}	24^{cd}	39^{c}–40^{b}
23^{cd}	57^{ab}	27^{ab}	25^{ab}	39^{ab}
{3066*	—	—	25^{c}–26	—
3067*	—	—	—	—
24–25	57^{c}–59^{b}	27^{c}–28	27–28	40^{c}–41
26	59^{c}–60^{b}	29	29	49^{cd} fn l 7-8
3069*	60^{cd}	[30^{ab}]	—	—
27–28^{b}	61–62^{b}	30^{c}–31^{b}	30–31^{b}	49^{cd} fn l 9-11
3070*	—	—	—	—
28^{cd}	62^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	49^{cd} fn l 12
29	63 (r)	32 (r)	32	49^{cd} fn l 13-14
3071* l 1	64^{ab} (r.)	33^{ab} (r)	33^{ab}	49^{cd} fn l 15
3071(A)*	—	—	—	—
{3071* l 2	64^{cd}	33^{cd}	33^{cd}	49^{cd} fn l 16
3072*	—	—	—	—
30	65	34	34	—
3073*	—	—	—	—
31	66	35	35	—
3074*	67	36	—	—
97 3075*	108 —	111 —	—	90 Before 1^{ab} fn.
1	1	1	36	1
3076*	—	—	37–39	1^{cd} fn
3077*	—	—	—	—
2	2	2	40	2
{3078*	—	—	—	—
3079*	—	—	41	2^{cd} fn
3–6	3–6	3–6	42–45	3–6
3080*	—	—	46	7
7–8	7–8	7–8	47–48	8–9
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	—	10^{ab}
3081*	—	—	—	—
9^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	49^{ab}	10^{cd}
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	—	11^{ab}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	49^{cd}	11^{cd}
3082*	—	—	—	11^{cd} fn
11	11	11	50	12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	—	13^{ab}
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	—	13^{ab} fn l 1
3083*	—	—	—	—
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	51^{ab}	13^{ab} fn l 2
13^{c}–14	13^{c}–14	13^{c}–14	51^{c}–52	13^{c}–14
3084*	15	15	53	14^{cd} fn

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed
15	16	16	51	15
{3085* l 2	—	—	—	—
3086* l. 1	—	—	55^{ab}	16^{ab}
3086(A)*	—	—	—	16^{ab} fn
3086* l 2	—	—	56^{ab}	16^{cd}
16	17	17	56^{c}–57^{b}	17
17^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	—	18^{ab}
17^{c}–19	18^{c}–20	18^{c}–20	57^{c}–59	18^{c}–20
{3087*	—	—	—	—
20–21	21–22	21–22	60–61	21–22
3088*	—	—	62	—
3089*	—	—	—	—
22	23	23^{a-d}	63	23
3091*	—	—	—	24^{ab} fn
23	24	23^{e}–24^{b}	—	24
3092*	—	—	—	—
24–26^{b}	25–27^{b}	24^{c}–26^{b}	64–66^{b}	25–27^{b}
3093*	—	—	66^{c}–67^{b}	27^{ab} fn
26^{c}–28	27^{c}–29	26^{c}–28	67^{c}–69	27^{c}–29
3094*	—	—	70–71	29^{cd} fn
29	30	29	72	30
3095* l 1	—	—	73^{cd}	31^{ab}
{3095(A)*	—	—	—	31^{cd} fn
3095* l 2	—	—	74^{ab}	31^{cd}
,, l 3-8	—	—	75–77	32–34
3095(B)*	—	—	78–79	34^{cd} fn
3095* l 9-10	—	—	80	35
30	31	30	73	36
31–33	32–34	31–33	81–83	37–39
3096*	—	—	—	40
3097*	—	—	—	—
App I (No 67) l 1-2	—	—	—	—
,, ,, l 3-14	—	—	93 1–6	—
,, ,, l 15-20	—	—	—	—
,, ,, l 21-26	—	—	7–9	—
,, ,, l 27-35	109 1–5^{b}	112 1–5^{b}	10–14^{b}	—
,, ,, l 36	5^{cd}	5^{cd}	—	—
,, ,, l 37	5^{ef}	5^{ef}	14^{cd}	—
,, ,, l. 38	6^{ab}	6^{ab}	—	—
,, ,, l 39-41	6^{c}–7^{d}	6^{c}–7^{b}	15–16^{b}	—
,, ,, 1*	—	—	16^{cd}	—
,, ,, l 42-43	7^{c}–8^{b}	7^{c}–8^{b}	17	—
,, ,, l 44	8^{cd}	8^{cd}	—	—
,, ,, l 45-52	9–10	9–10	18–19	—
,, ,, l 53-60	11–12	11–12	—	—
,, ,, l 61-86	13–23^{b}	13–23^{b}	20–30^{b}	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 87-92	23^{c}–24	23^{c}–24	30^{c}–31	—
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l 93-94	25	25	32	—
98 1-2	110 1–2	113 1–2	94 1–2	91 1–2
3099*	—	—	3^{ab}	2^{cd} fn
3–4	3–4	3–4	3^{c}–5^{b}	3–4
3100*	—	—	5^{cd}	4^{cd} fn.
5–11	5–11	5–11	6–12	5–11
3101*	—	—	—	—
3102*	—	—	—	—
12–13^{b}	12–13^{b}	12–13^{b}	13–14^{b}	12–13^{b}
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	14^{cd}	14^{cd}

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
3103*	—	—	—	—
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{ab}	14^{ab}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	15^{cd}	13^{cd}
15	15	15	16	15
3104*	—	—	—	15^{cd} fn.
$16–18^{b}$	$16–18^{b}$	$16–18^{b}$	$17–19^{b}$	$16–18^{b}$
18^{cd}	18^{ef}	19^{ab}	19^{cd}	18^{cd}
{3106*	18^{cd}	18^{cd}	—	—
19–25	19–25	$19^{c}–25$	20–26	19–25
3107* l 1–2	—	—	—	25^{cd} fn.
,, l 3–4	—	—	28	25^{cd} fn.
26	26	26	27	26
99 1^{ab}	111 1^{ab}	114 1^{ab}	95 1^{ab}	92 1^{ab}
3108*	—	—	—	1^{cd}
$1^{c}–4^{b}$	$1^{c}–4^{b}$	$1^{c}–3$	$1^{c}–4^{b}$	$1^{e}–4^{b}$
3109*	—	—	—	—
$4^{c}–5$	$4^{c}–5$	4	$4^{c}–5$	$4^{c}–5$
3110*	—	—	—	6^{ab}
6–8	6–8	5–7	6–8	$6^{c}–8$
—	[$9^{a–h}$]	—	—	—
9	$15^{c}–16^{b}$	17	—	24
10^{ab}	9^{mn}	11^{ab}	9^{ab}	9^{ab}
3111*	—	—	—	—
10^{cd}	9^{op}	11^{cd}	9^{cd}	9^{cd}
3113*	$9^{i–l}$	10	13	10
3114* l 1–2	10	$12^{a–d}$	—	—
,, l 3	11^{ab}	[12^{ef}]	—	—
,, l. 4–11	$11^{c}–15^{b}$	13–16	—	--
11	$16^{c}–17^{b}$	8	10	11
12	$17^{c}–18^{b}$	9	12	12
3115* l 1–2	—	—	11	—
,, l 3–4	—	—	—	13
,, l 5–6	—	—	—	13^{cd} fn
13–14	$18^{c}–20^{b}$	18–19	14–15	14–15
15	$20^{c}–21^{b}$	20	—	16
3116* l 1–11	$21^{c}–26$	21–25	—	—
,, l 12–13	27	26	16	16^{cd} fn.
16	28	27	17	17
3117*	—	—	18	17^{cd} fn.
17	29	$28^{a–d}$	19	18
{3118*	30^{ab}	28^{ef}	—	—
$18–20^{d}$	$30^{c}–33^{b}$	29–31	20–22	$19–21^{b}$
3119*	—	—	23^{ab}	—
20^{ef}	33^{cd}	32^{ab}	23^{cd}	21^{cd}
App I (No 68) l 1	34^{ab}	32^{cd}	—	—
,, ,, l 2	34^{cd}	33^{ab}	24^{ab}	—
,, ,, l 3	35^{ab}	33^{cd}	—	—
,, ,, l 4 –the prior half of l 5	$35^{c}–36^{a}$	34^{abc}	$24^{c}–25^{a}$	—
,, ,, the post. half of l 5 –the prior half of l 6	36^{bc}	$34^{d}–35^{a}$	—	—
,, ,, the post half of l 6–13	$36^{d}–40^{b}$	$35^{b}–38$	$25^{b}–28$	—
,, ,, l 14–20	$40^{c}–43$	$39–42^{b}$	—	—
,, ,, 2*	—	[42^{cd}]	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 68) l 21–49	44–58^{b}	42^{c}–56	—	—
,, ,, l 50–51	58^{c}–59^{b}	57	29	—
,, ,, l 52–65	59^{c}–66^{b}	58–64	—	—
{ ,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l 66–75	66^{c}–71^{b}	65–69	—	22–23^{b}
21–22^{b}	71^{c}–72	70	30–31^{b}	—
3120*	73^{ab}	71^{ab}	—	23^{cd}
22^{cd}	73^{cd}	71^{cd}	31^{cd}	25–26
23–24	74–75	72–73	32–33	27^{ab}
3122* l 1	—	—	34^{ab}	27^{ab} fn l 1
{3122(A)*	—	—	—	—
3122* l 2	—	—	34^{cd}	27^{cd}
3123*	—	—	—	27^{cd} fn l 2–3
3124*	76–78	74–76^{d}	—	—
3125*	—	—	—	—
25	79–80^{b}	76^{c}–77	35–36^{b}	28–29^{b}
26^{ab}	80^{cd}	78^{ab}	—	—
26^{cd}	81^{ab}	78^{ca}	36^{cd}	29^{cd}
3126* l 1	—	—	37^{cd}	29^{cd} fn l 3
,, l 2	—	—	—	29^{cd} fn l 4
3127* l 1	81^{cd}	79^{ab}	37^{ab}	29^{cd} fn l 1
,, l 2	82^{ab}	79^{cd}	—	29^{cd} fn l 2
27	82^{c}–83^{b}	80	38	30
28^{ab}	83^{d}	81^{ab}	—	31^{cb}
28^{cd}	84^{ab}	81^{cd}	39^{ab}	31^{cd}
3128*	—	—	—	31^{ef}
3129* l 1	—	—	39^{cd}	—
,, l 2	—	—	—	—
3130*	84^{c}–85^{b}	82	—	33
29	85^{c}–86^{b}	83	40	32
3132* l 1–2	86^{c}–87^{b}	84	41	34
,, l 3–4	87^{c}–88^{b}	85	—	35
,, l 5–10	88^{c}–91^{b}	86–88	42–44	36–38
30–31^{d}	91^{c}–93^{b}	89–90^{d}	45–46	39–40
31^{ef}	—	90^{ef}	—	40^{cd} fn
32	93^{c}–94^{b}	91	47	41
3133* l 1	—	—	—	41^{cd} fn l 2
,, l 2	—	—	50^{ab}	41^{cd} fn l 1
33–34	94^{c}–96^{b}	92–93	48–49	42–43
35	96^{c}–97^{b}	94	50^{c}–51^{b}	44
3136* l 1–2	—	—	51^{c}–52^{b}	45
,, l 3–4	—	—	—	46
,, l 5–8	—	—	52^{c}–54^{b}	47–48
36^{ab}	97^{cd}	95^{ab}	54^{cd}	49^{ab}
3137*	—	—	55^{ab}	—
3138*	—	—	—	—
3139*	—	—	—	49^{cd}
3140*	—	—	—	50^{ab}
36^{c}–38	98–100^{b}	95^{c}–97	55^{c}–57	50^{c}–52
39	100^{c}–101^{b}	98	—	53
40^{ab}	101^{cd}	99^{ab}	58^{ab}	54^{ab}
3141*	—	—	—	54^{c}–56
40^{cd}	102^{ab}	99^{cd}	58^{cd}	—
41	102^{c}–103^{b}	100	59	57
App I (No. 69) l 1–18	103^{c}–112^{b}	[101–108^{d}]	—	—
,, ,, l 19	112^{cd}	[108^{ef}]	96 7^{ab}	—
,, ,, l 20	113^{ab}	109^{ab}	7^{cd}	—
,, ,, 1*	—	—	8–9^{b}	—
,, ,, 2*	—	—	—	—

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 69) 3*	—	—	—	—
,, ,, l 21	113^{cd}	109^{cd}	9^{cd}	—
,, ,, l 22	[114^{ab}]	110^{ab}	10^{ab}	—
,, ,, l 23-24	114^{c-f}	110^{c}–111^{b}	10^{c}–11^{b}	—
,, ,, 7*	—	—	11^{cd}	—
,, ,, l 25	115^{ab}	111^{cd}	12^{ab}	—
,, ,, 9*	—	—	12^{cd}	—
,, ,, l 26-31	115^{c}–118^{b}	112–113	13–15	—
,, ,, 12*	—	—	—	—
,, ,, l. 32	118^{cd}	114^{ab}	16^{ab}	—
,, ,, l 33	119^{ab}	114^{cd}	—	—
,, ,, l 34	119^{cd}	115^{ab}	16^{cd}	—
,, ,, 13*	—	—	—	—
,, ,, 14* l 1-11	—	—	—	—
,, ,, 14(A)*	—	—	—	—
,, ,, 14* l 12-13	—	—	—	—
3144*	—	—	95 60–62^{b}	58–60^{b}
42^{ab}	120^{ab}	115^{cd}	—	—
3145* l 1-2	120^{c}–121^{b}	116	—	—
,, l 3	[121^{cd}]	117^{ab}	—	—
42^{cd}	121^{ef}	117^{cd}	62^{cd}	60^{cd}
3146*	122^{ab}	118^{ab}	—	—
43-44	122^{c}–123	118^{c}–119	63–64	61–62
3147*	124	—	65	63
App I (No 70) l 1-2	—	—	96 1	—
,, ,, l 3-10	—	—	—	—
,, ,, l 11	—	—	2^{ab}	—
,, ,, l 12	—	—	—	—
,, ,, l 13-29	—	—	2^{c}–6	—
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 30-31	—	—	17	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
100 "1–2^{b}"	112 1–2^{b}	115 1–2^{b}	97 1–2^{b}	93 1–2^{b}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	2^{cd}
{3148*	3^{cd}	[3^{cd}]	—	—
3^{cd}	4^{ab}	3^{ef}	3^{cd}	3^{ab}
4	4^{c}–5^{b}	4	4	4
3149* l 1	—	—	—	4^{cd} fn
,, l 2-3	—	—	5	4^{cd} fn
,, l 4	—	—	—	4^{cd} fn
5	5^{c}–6^{b}	5	6	5
3150*	—	—	—	—
6^{ab}	6^{cd}	6^{ab}	7^{ab}	6^{ab}
6^{c}–7^{b}	7	6^{c}–7^{b}	—	6^{c}–7^{b}
3151* l 1-2	—	—	7^{c}–8^{b}	—
,, l 3-5	—	—	8^{c}–9	6^{cd} fn l 1-3
—	—	—	10^{ab}	—
7^{c}–11^{c}	8–12^{a}	7^{c}–11^{c}	10^{c}–14^{c} (13^{cd} r)	7^{c}–11
3152*	—	—	—	—
11^{d}	12^{b}	11^{d}	14^{d}	11^{d}
3153*	12^{c}–14	12–14^{b}	—	—
12	15	14^{c}–15^{b}	15	12
3154*	16^{ab}	15^{cd}	16^{ab}	—
13^{ab}	16^{cd}	16^{ab}	16^{cd}	13^{ab}
—	—	[16^{cd}]	—	—
3156*	—	—	—	—
3157*	17^{ab}	[16^{ef}]	—	13^{cd}
13^{c}–14^{b}	17^{c}–18^{b}	17^{a-d}	17	14

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
14^{cd}	18^{cd}	[17^{ef}]	—	—
15^{ab}	[19^{ab}]	18^{ab}	18^{ab}	15^{ab}
15^{c}–16	19^{c}–20^{b}	18^{c}–19	18^{c}–19	15^{c}–16
3158*	—	—	—	—
17^{ab}	20^{cd}	20^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
3159*	—	—	—	—
17^{cd}	21^{ab}	20^{cd}	20^{cd}	17^{cd}
3160*	—	—	—	—
18	21^{c-f}	21	21	18
3161*	—	—	—	—
3162*	—	—	—	—
19^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	19^{ab}
3163*	—	—	—	—
19^{c}–20^{b}	22^{c}–23^{b}	22^{c}–23^{b}	22^{c}–23^{b}	19^{c}–20^{b}
3164*	[23^{cd}]	24^{ab}	—	—
20^{cd}	23^{ef}	24^{cd}	23^{cd}	20^{cd}
{3165*	—	[23^{cd}]	—	—
3166*	—	[25]	—	—
21–22	24–25	26–27	24–25	21–22
101 1^{ab}	**113** 1^{ab}	**116** 1^{ab}	98 1^{ab}	94 1^{ab}
3167*	—	—	—	—
1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}
3168*	2^{c}–3^{b}	—	—	2^{c}–3^{b}
2^{cd}	3^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{cd}
3169*	4^{ab}	3^{ab}	—	—
3^{ab}	4^{cd}	3^{cd}	3^{ab}	4^{ab}
3170*	5–6^{b}	4–5^{b}	—	—
3^{c}–4^{b}	6^{c}–7^{b}	5^{c}–6^{b}	3^{c}–4^{b}	4^{c}–5^{b}
3171*	[7^{cd}]	6^{cd}	—	—
4^{c}–5	7^{c}–8	6^{c}–7	4^{c}–5	5^{c}–6
3172*	—	—	—	—
6	[9^{a-d}]	8	—	8
7	9^{e-h}	9	6	7
—	—	[10^{ab}]	—	—
8–13^{b}	10–15^{b}	10^{c}–15^{b}	7–12^{b}	9–14^{b}
3173*	—	—	—	14^{c}–15^{b}
3174*	—	—	—	—
13^{c}–15	15^{c}–17	15^{c}–17	12^{c}–14	15^{c}–17
16	18	18	—	18
17	19	19	15	20
18^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	16^{ab}	19^{ab}
3176*	—	—	16^{cd}	19^{cd}
18^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	—	—
19–20	21–22	21–22	17–18	21–22
21–22	[23^{a-h}]	23–24	19–20	23–24
3178*	—	—	—	24^{cd} fn
3179*	—	—	21	25
3180* l 1–2	30	—	22	26
,, l 3	—	—	—	27^{ab}
,, l. 4	31^{ab}	—	—	27^{cd}
,, l. 5	—	—	—	28^{ab}
3181*	23^{f}–27^{b}	25–29^{b}	—	—
—	27^{cd} (r)	29^{cd} (r.)	—	—
23^{ab}	28^{ab}	30^{ab}	—	—
23^{c}–24	28^{c}–29	30^{c}–31^{b}	—	28^{c}–29
25^{ab}	32^{ab}	31^{cd}	23^{cd}	30^{cd}
25^{cd}	31^{cd}	32^{cd}	23^{ab}	30^{ab}
26^{ab}	32^{cd}	32^{ab}	24^{ab}	31^{ab}
26^{c}–27^{b}	33	33	24^{c}–25^{b}	31^{c}–32^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
27^{cd}	[34^{ab}]	34^{ab}	25^{cd}	32^{cd}
3182*	[34^{cd}]	—	—	—
3183*	34^{ef}	34^{cd}	—	—
28–30^{b}	34^{g}–36	35–37^{b}	26–28^{b}	33–35^{b}
3187*	—	—	—	—
30^{cd}	37^{ab}	37^{cd}	28^{cd}	35^{cd}
{3188*	—	—	—	—
31	37^{c}–38^{b}	38	29	36
3189* l 1	38^{cd}	—	—	37^{ab}
,, l 2-3	—	—	—	37^{c-f}
32–43	39–50	39–50	30–41	38–49
3192*	51	[51]	—	50
102 1–3	114 1–3	117 1–3	99 1–3	95 1–3
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	—	4^{ab}
3193*	—	—	—	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	4^{cd}
5–6	5–6	5–6	4–5	5–6
7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}	6^{cd}	7^{cd}
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	6^{ab}	8^{ab}
{3194* l 2	—	—	—	7^{ab}
{ ,, l 5–7	—	—	—	8^{c}–9
3195*	—	—	—	10–11
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	7^{ab}	13^{ab}
3196* l 1	—	—	—	13^{cd}
3196(A)* l 1	—	—	—	—
,, ,, l 2–3	—	—	—	12
3196* l 2	—	—	—	14^{ab}
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	7^{cd}	14^{cd}
3198*	—	—	—	15
3199*	9	[9]	—	—
9	10	10	8	16
3201*	—	—	—	17–19^{d}
3202*	—	—	—	19^{ef}
10–11	11–12	11–12	9–10	—
12	13	13	11	20–21^{b}
3204*	—	—	—	21^{c}–23
13	14	14	12	24
3205*	—	—	—	25–27^{b}
14^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	13^{ab}	27^{cd}
3206* l 1–2	—	—	14	28
,, l 3 – the prior half of l 7	—	—	—	29–31^{a}
,, the post half of l 7	—	—	—	—
,, the prior half of l 8	—	—	—	31^{b} fn
,, the post. half of l 8–15	—	—	—	31^{b}–34
14^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	13^{cd}	35–36
{3207* l 1	—	—	—	—
{ ,, l 3	—	—	17^{cd}	—
3208*	—	—	—	—
15–18	16–19	16–19	18–21	37–40
3209*	—	—	—	—
19–22	20–23	20–23	22–25	41–44
3210*	—	—	—	44^{cd} fn.
23	24	24	26	45
3211* l 1–2	—	—	—	46
,, l 3–7	—	—	15–17^{b}	47–49^{b}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
3211* l 8	—	—	—	49^{cd}
24–25	25–26	25–26	27–28	50–51
3212* l 1–2	—	—	—	51^{cd} fn
,, l 3–10	—	—	29–32	52–55
26–28	27–29	27–29	33–35	56–58
29	30	31	36	59
{3213*	—	[30]	—	—
30	31	32	37	60
3214*	—	—	38–40	61–63
31	32	33	41	64
32	[33^{a-d}]	34	42	65
{3216*	—	—	—	—
33	33^{e-h}	35	43	66
3217* l 1	—	—	44^{ab}	67^{ab}
,, l 2	—	—	44^{cd}	67^{ab} fn
,, l 3–4	—	—	45	67^{c-f}
34^{ab}	—	36^{ab}	46^{ab}	68^{ab}
3218* l 1	—	—	46^{cd}	68^{cd}
3218(A)*	—	—	—	69^{ab}
3218* l 2	—	—	47^{ab}	71^{ab}
,, l. 3	—	—	47^{cd}	—
,, l 4–11	—	—	48–51	71^{c}–74
—	—	—	52^{ab} (r.)	—
3219* l 1–2	—	—	—	75
,, l 3–10	—	—	53–56	76–79
{3220*	—	—	—	80
34^{cd}	—	36^{cd}	52^{cd}	69^{cd}
3221*	—	—	—	—
35	34	37	57	70
36	35	38	—	81
103 1–6	**115** 1–6	**118** 1–6	**100** 1–6	**96** $1–6^{d}$
3223*	—	—	—	6^{ef}
7–10	7–10	7–10	7–10	7–10
—	—	—	—	11^{ab}
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	13^{ab} (r)
3224* l 1–2	$11^{g}–12^{b}$	—	—	$11^{c}–12^{b}$
,, l 3	—	—	—	12^{cd}
11^{cd}	[11^{cd}]	11^{cd}	—	13^{cd}
12^{ab}	[11^{ef}]	12^{ab}	11^{cd}	14^{ab}
12^{c}–13	12^{c}–13	12^{c}–13	$12–13^{b}$	14^{c}–15
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{cd}	18^{ab}
{3225*	—	—	—	—
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	16^{ab}	18^{cd}
15–16	15–16	15–16	$13^{c}–15^{b}$	16–17
17^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	16^{cd}	19^{ab}
3227*	—	—	—	19^{ca}
$17^{c}–23^{a}$	$17^{c}–23^{a}$	$17^{c}–23^{a}$	$17–22^{c}$	$19^{e}–25^{a}$
3228* l 1	—	—	—	—
,, l 2–5	—	—	—	25^{ab} fn
23^{b}–24	23^{b}–24	23^{b}–24	22^{d}–23	25^{b}–26
25	25	25	—	27
104 1–4	**116** 1–4	**119** 1–4	**101** 1–4	**97** 1–4
3229*	—	—	5	4^{cd} fn
5–9	5–9	5–9	6–10	5–9
3230*	—	—	11	9^{cd} fn
10–21	10–21	10–21	12–23	10–21
3231*	22	[22]	24	22
3232*	—	—	—	—
22	23	23	25	23

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3233*	—	—	—	—
23	24	24	26	24
3234*	—	—	27	25
24	25	25	28	26
3235*	—	—	—	—
3236*	26^{ab}	26^{ab}	—	—
—	26^{cd} (r.)	26^{cd} (r)	—	—
3237*	—	—	—	—
3238*	[27^{a-d}]	27	—	—
3239*	—	—	—	—
3240*	[27^{e-j}]	28	—	—
25^{ab}	27^{kl}	29^{ab}	29^{ab}	27^{ab}
{3241*	—	—	—	29^{ab}
3242* l 1-3	—	—	29^{c}-30	27^{c}-28
,, l 4-5	—	—	31	28^{cd} fn.
,, l. 6	—	—	32^{ab}	—
25^{c}-26	27^{m}-28	29^{c}-30	32^{c}-33	29^{c}-30
3243* l 1-2	29	31	—	98 7
,, l. 3-4	30	—	—	8
,, l. 5-8	31-32	32-33	—	9-10
3243(A)*	—	—	—	11^{a-d}
3243* l 9	33^{ab}	34^{ab}	—	11^{ef} fn l. 1
3244* l 1	—	—	—	11^{cd} fn. l. 2
,, l 2	—	—	—	11^{ef}
,, l. 3	33^{cd}	34^{cd}	—	—
27	34	35	34	97 31
3245*	—	—	—	32
3246*	—	—	—	98 1-6
105 3247*	117 1	120 1	102 1	—
3248*	—	—	—	—
1-2	2-3	2-3	2-3	12-13
3249*	—	—	4	14
3250*	—	—	—	—
3-5	4-6	4-6	5-8^{b}	15-18^{b}
6-8^{b}	7-9^{b}	7-8^{d}	18-20^{b}	20-31^{b}
8^{c}-9^{b}	9^{c}-10^{b}	8^{c}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	18^{c}-19^{b}
3253*	—	—	—	—
9^{c}-10	10^{c}-11	9^{c}-10	9^{c}-10	19^{c}-20
3254*	—	—	—	21
11	12	11	11	22
3255*	—	—	—	—
12^{ab}	13^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	23^{ab}
12^{c}-13	13^{c}-14	12^{c}-13	13^{c}-14	24^{c}-25
14	15	14	12^{c}-13^{b}	23^{c}-24^{b}
15-17^{b}	16-18^{b}	15-16	15-17^{b}	26-28^{b}
3256*	18^{c}-19^{b}	17	—	—
17^{cd}	19^{cd}	18^{ab}	17^{cd}	28^{cd}
18-19	20-22^{b}	18^{c}-20	20^{c}-22	31^{c}-33
3257*	—	—	—	—
20-22^{b}	22^{c}-24	21-23^{b}	23-25^{b}	34-36^{b}
3258*	—	—	—	—
22^{c}-24	25-27^{b}	23^{c}-25	25^{c}-27	36^{c}-38
3259*	—	—	—	39-42^{b}
3260* l 1-2	—	—	—	42^{c}-43^{b}
,, l 3-5	—	—	28-29^{b}	43^{c}-44
,, l 6	—	—	—	45^{ab}
,, l 7	—	—	29^{cd}	45^{cd}
,, l 8-9	—	—	—	46
25-27^{b}	27^{c}-29	26-28^{b}	30-32^{b}	47-49^{b}

Crit Ed	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1*	30^{ab}	28^{cd}	32^{cd}	49^{ab} fn
7^{c}–28^{b}	30^{c}–31^{b}	28^{c}–29^{b}	33	49^{c}–50^{b}
2*	—	—	—	—
3*	—	—	—	50^{cd}
4*	31^{cd}	29^{cd}	—	—
5*	32^{ab}	30^{ab}	34^{ab}	50^{ab} fn.
8^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	34^{cd}	—
6* l 1–4	—	—	—	50^{cd} fn.
„ l 5–10	—	—	—	—
3267* l 1	118 11^{ab}	121 11^{ab}	103 —	99 1^{ab}
„ l 2	11^{cd}	11^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
68*	2	2	2	1^{cd} fn.
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	2^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	2^{cd}
2–9	3–10	3–10	3–10	3–10
69*	—	—	11	11
10	12	12	12	12
70*	—	—	—	13–14
71*	—	—	—	15–16
11–12	13–14	13–14	13–14	17–18
72*	—	—	15	19
13	15	15	16	20
14	[17^{a-d}]	16	17	21
15	16	17	18	22
16	17^{e-h}	18	19	23
74*	—	—	—	23^{cd} fn
17–20	18–21	19–22	20–23	24–27
1	119 1	122 1	104 1	100 1
75*	—	—	2^{ab}	2^{ab}
76*	—	—	2^{cd}	2^{cd}
77*	—	—	—	2^{ab} fn.
2–3	2–3	2–3	3–4	3–4
79*	—	—	—	—
4–9^{b}	4–9^{b}	4–9^{b}	5–10^{b}	5–10^{b}
80*	—	—	—	—
9^{c}–10	9^{c}–10	9^{c}–10	10^{c}–11	10^{c}–11^{d}
81*	—	—	—	11^{ef}
11	11	11	12	12^{a-d}
82*	—	—	13^{ab}	12^{ef}
12	12	12	13^{c}–14^{b}	13
83*	—	—	—	—
84*	—	—	—	14^{ab} fn.
13	13	13	14^{c}–15^{b}	14
85* l 1–2	—	—	—	15
„ l 3–4	[14^{a-d}]	—	—	16
14–16^{b}	14^{e}–16^{b}	14–16^{b}	15^{c}–17	17–19^{b}
86*	—	—	—	—
16^{c}–17^{b}	16^{c}–17^{b}	16^{c}–17^{b}	18	19^{c}–20^{b}
87*	—	—	—	—
17^{c}–19	17^{c}–19	17^{c}–19	19–21^{b}	20^{c}–22
88* l 1–5	—	—	21^{c}–23	23–25^{b}
88(A)*	—	—	—	—
88* l 6	—	—	24^{ab}	25^{cd}
20	20	20	24^{c}–25^{b}	26
90*	—	—	25^{c}–26^{b}	27
21–22^{b}	21–22^{b}	21–22^{b}	26^{c}–27	28–29^{b}
91*	—	—	28^{ab}	29^{cd}
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	28^{cd}	30^{ab}
92* l. 1	—	—	—	30^{cd}

Crit. Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
3292* l 2	—	—	—	30^{cd} fn
23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	29^{ab}	31^{ab}
3293*	—	—	30	32
23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	29^{cd}	31^{cd}
24^{ab}	24^{ab}	23^{ef}	31^{ab}	33^{ab}
3294* l 1-2	—	—	31^{c}-32^{b}	33^{c}-34^{b}
,, l 3	—	—	—	34^{cd}
24^{c}-25^{b}	24^{c}-25^{b}	24^{a-d}	32^{c}-33^{b}	35
3295*	—	—	—	36^{cd}
25^{cd}	25^{cd}	24^{ef}	33^{cd}	36^{ab}
26^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	34^{ab}	37^{ab}
3296*	—	—	34^{c}-35^{b}	37^{c}-38^{b}
26^{cd}	26^{cd}	25^{cd}	35^{cd}	38^{cd}
27	[27^{a-d}]	26	—	39
28-32^{b}	27^{e}-31^{b}	27-31^{b}	36-40^{b}	40-44^{b}
32^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	—	44^{cd}
3299*	—	—	40^{cd}	44^{ef}
33-34	32-33	32-33	41-42	45-46
3302*	34	[34]	43	47
35	35	35	44	48
3303*	—	—	—	—
36	36	36	45	49
3304*	37	[37]	—	50
3305*	—	—	46	51
108 1	120 1	123 1	105 1	101 1
3306*	—	—	—	2-3^{b}
2-3	2-3	2-3	2-3	3^{c}-4
{3307* l 2	—	—	—	—
4-5	4-5	4-5	4-5	5-6
3309* l 1	6^{ab}	6^{ab}	—	—
,, l 2	6^{cd}	—	—	—
3310* l 1-2	7	—	6	7
,, l 3	—	—	7^{ab}	8^{ab}
,, l 4	—	—	—	8^{cd}
6^{ab}	8^{ab}	6^{cd}	—	9^{ab}
6^{c}-8	8^{c}-10	6^{e}-8	7^{c}-9	9^{c}-11
3311*	—	—	—	12
9	11	9	10	13
3312* l 1-2	—	—	11	14
,, l 3-4	—	—	—	15
,, l 5-6	—	—	12^{c}-13^{b}	16
10^{ab}	12^{ab}	10^{ab}	12^{ab}	17^{ab}
3313* l 1	—	—	13^{cd}	17^{cd}
,, l 2-3	—	—	—	18
3314*	12^{c}-14^{b}	10^{c}-11	—	—
10^{cd}	14^{cd}	12^{ab}	14^{ab}	19^{ab}
3315*	—	—	14^{cd}	19^{cd}
3316*	—	—	15	20
11-12	15-16	12^{c}-13^{d}	16-17	21-22
3317* l 1-2	—	—	18	23
,, l 3	—	—	—	23^{cd} fn.
,, l 4-5	—	—	19	24
3317(A)*	—	—	—	—
3317* l 6-7	—	—	20	25
13^{ab}	17^{ab}	13^{ef}	21^{ab}	26^{ab}
3318*	17^{cd}	14^{ab}	—	—
13^{cd}	18^{ab}	14^{cd}	21^{cd}	26^{cd}
3319*	—	—	—	—
3320*	—	—	—	—

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
3321*	—	14^{ef}	—	—
14^{ab}	18^{cd}	15^{ab}	22^{ab}	27^{ab}
14^{cd}	19^{ab}	15^{cd}	22^{cd}	27^{ab} fn.
3322*	—	—	—	27^{c}–28
15	19^{c}–20^{b}	15^{e}–16^{b}	23	29
3323*	21^{ab}	16^{cd}	—	—
16^{ab}	20^{cd}	17^{ab}	24^{ab}	30^{ab}
3324*	—	—	—	30^{c}–31^{b}
16^{cd}	21^{cd}	17^{cd}	24^{cd}	31^{cd}
3325*	—	—	—	—
17–18	22–23	18–19	25–26	32–33
19	24	20	—	34
109 1–3	**121** 1–3	**124** 1–3	**106** 1–3	**102** 1–3
3326*	—	—	—	4^{ab}
3327* l 1	—	4^{ab}	—	4^{c-f}
,, l 2	—	—	—	—
3328*	—	—	—	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	4^{ab}	5^{ab}
3329* l 1	—	—	—	5^{cd}
,, l 2–5	—	—	—	6^{c}–8^{b}
,, l 6–7	—	—	—	10
4^{cd}	4^{cd}	4^{ef}	—	6^{ab}
5	5	5	4^{c}–5^{b}	8^{c}–9^{b}
3332*	—	—	—	11^{ab}
6	6	6	5^{c}–6^{b}	9^{c-f}
7–9	7–9	7–9^{b}	6^{c}–9^{b}	11^{c}–13
3333* l 1	10^{ab}	9^{cd}	9^{cd}	14^{ab}
,, l 2	10^{cd}	10^{ab}	—	14^{cd}
10–16^{b}	11–17^{b}	10^{c}–16^{b}	10–16^{b}	15–21^{b}
16^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	—	21^{cd}
17–19	18–20	17–19	16^{c}–19^{b}	22–24
20	22	20	20^{c}–21^{b}	26
App I (No 71)	—	—	—	27–44
3335*	23	—	21^{c}–22^{b}	—
3336*	—	—	—	—
21	21	21	19^{c}–20^{b}	25
3337*	—	22	—	—
22^{ab}	24^{ab}	23^{ab}	22^{cd}	45^{ab}
22^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	—	45^{cd}
23	25	24	23	46^{a-d}
{3338*	—	—	—	46^{ef}
24^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	—	47^{ab}
24^{cd}	26^{cd}	25^{cd}	24^{ab}	47^{cd}
25	27	26	25	48
26^{ab}	28^{ab}	27^{ab}	24^{cd}	49^{ab}
26^{cd}	28^{cd}	27^{cd}	—	49^{cd}
27	29	28	26	50
3341*	30	[29]	—	51
110 1^{ab}	**122** 1^{ab}	**125** 1^{ab}	**107** 1^{ab}	**103** 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	1^{cd}
3342*	—	—	—	1^{cd} fn
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	2^{ab}
2^{c}–4^{b}	2^{c}–4^{b}	2^{c}–4^{b}	1^{c}–3^{b}	2^{c}–4^{b}
3344*	—	—	—	6^{cd}
4^{c}–5	4^{c}–5	4^{c}–5	3^{c}–4	7–8^{b}
3345*	—	—	—	4^{c}–5^{b}
3346* l. 1–2	—	—	—	5^{ab} fn.
,, l 3–4	—	—	—	5^{c}–6^{b}
3347*	6	6	—	6^{ab} fn.

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
6–7	7–8	7–8	5–6	8^{c}–9
[illegible]*	—	—	7	11
[illegible]*	9	9	—	10
[illegible]	10	10	8	12
[illegible]*	—	—	—	—
9^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	9^{ab}	13^{ab}
[illegible]*	—	—	—	13^{c}–20
9^{c}–10	11^{c}–12	11^{c}–12	9^{c}–10	21
{ [illegible]* | 1	—	—	—	—
[illegible]*	—	—	—	—
11	13	13	11	22
[illegible]*	—	—	—	23^{ab}
12^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	12^{ab}	23^{cd}
[illegible]*	—	—	—	26^{cd}
12^{c}–13	14^{c}–16^{b}	14^{c}–15	12^{c}–14^{b}	23^{e}–24
—	—	—	—	25–26^{b} (r)
[illegible]*	—	—	14^{cd}	27^{cd}
[illegible]	16^{cd}	16^{ab}	15^{ab}	27^{ab}
{[illegible]*	—	—	—	28^{ab}
[illegible]	16^{c}–19^{b}	16^{c}–19^{b}	15^{c}–18^{b}	28^{c}–31^{b}
[illegible]*	19^{cd}	19^{cd}	—	31^{cd}
[illegible]	20^{ab}	20^{ab}	19^{ab}	32^{ab}
[illegible]	20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	33^{cd}
{[illegible]* | 1	—	—	18^{cd}	—
[illegible]*	—	—	—	32^{c}–33^{b}
[illegible]	21–23	21–23	20–22	34–36
[illegible]*	—	—	—	37
[illegible]	24	24	23	39
{[illegible]* | 1–2	—	—	—	38
{ | 3–4	—	—	—	—
[illegible]*	—	—	—	—
[illegible]	25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	40^{ab}
[illegible]*	—	—	—	—
[illegible]–23	25^{c}–26	25^{c}–26	24^{c}–25	40^{c}–41
[illegible]*	—	—	—	42
[illegible]*	27	27	—	—
[illegible]*	—	—	—	—
111 1	123 1	126 1	108 1	104 1
[illegible]	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{cd}
[illegible]*	—	—	—	2^{ab}
[illegible]	2^{c}–4	2^{c}–4	2^{c}–4	2^{e}–4
[illegible]*	—	—	—	5^{ab}
[illegible]*	5^{ab}	5^{ab}	11^{ab}	9^{ab}
[illegible]	5^{cd}	5^{cd}	11^{cd}	9^{cd}
[illegible]* | 1–[illegible]	—	—	9	10
" | 3–[illegible]	—	—	—	11–12
" | 7	—	—	10^{ab}	13^{ab}
" | [illegible]	—	—	—	13^{cd}
" | 9	—	—	10^{cd}	14^{ab}
" | 10	—	—	—	14^{cd}
[illegible]	6^{ab}	6^{ab}	5^{ab}	5^{cd}
[illegible]*	—	—	—	—
[illegible]*	6^{c}–7^{b}	6^{c}–[illegible]	—	—
[illegible]	7^{cd}	7^{cd}	5^{cd}	6^{ab}
[illegible]* | [illegible] half [illegible]	—	—	6^{a}	6^{c}
[illegible] half [illegible] of [illegible]	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
3379* the post half of l. 2	—	—	6^{b}	6^{d}
3380*	8^{ab}	7^{cd}	—	—
6^{cd}	8^{cd}	8^{ab}	6^{cd}	7^{ab}
7^{ab}	9^{ab}	8^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
3381*	—	—	—	—
7^{cd}	9^{cd}	[9^{ab}]	7^{ab}	8^{ab}
—	—	—	8^{ab} (r.)	—
3382*	—	—	8^{cd}	8^{cd}
3383*	$10–14^{b}$	[$9^{c}–13$]	—	—
8^{ab}	14^{cd}	14^{ab}	12^{ab}	15^{ab}
3384*	—	—	12^{cd}	15^{cd}
8^{cd}	15^{ab}	14^{cd}	—	15^{ef}
3385* l 1–8	—	—	—	16–19
,, l 9–10	—	—	13	20
3386*	—	—	—	$21^{c}–22^{b}$
3387*	—	—	—	—
9^{ab}	15^{cd}	15^{ab}	14^{ab}	21^{ab}
$9^{c}–10$	$16–17^{b}$	$15^{c}–16$	$14^{c}–15$	$22^{c}–23$
3388* l. 1–2	—	—	16	24
,, l. 3–4	—	—	—	25
3389*	—	—	—	26
3390*	—	—	—	—
11	$17^{c}–18^{b}$	17	17	27
3391*	—	—	—	—
3392* l 1–2	—	—	—	28
,, l 3–4	—	—	18	29
,, l 5–6	—	—	—	30
12^{ab}	18^{cd}	18^{ab}	19^{ab}	31^{ab}
{3393*	—	—	—	—
12^{cd}	19^{ab}	18^{cd}	19^{cd}	31^{cd}
3394* l 1–2	—	—	$20–21^{b}$	$32–33^{b}$
,, l 3	19^{cd}	19^{ab}	—	—
3395* l. 1	20^{ab}	21^{ab}	—	—
,, l 2–4	$20^{c}–21$	$19^{c}–20$	—	—
13	22^{ab}	21^{cd}	21^{cd}	33^{cd}
3396* l 1–4	—	—	22–23	34–35
,, l 5	—	—	—	35^{cd} fn
14	$22^{c}–23^{b}$	22	24	36
3397*	—	—	—	36^{cd} fn.
3398* l 1–4	—	—	25–26	37–38
,, l 5	—	—	—	39^{ab}
App I (No 72) l 1–25	$23^{c}–35$	23–33	—	—
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 26–28	$36–37^{b}$	34	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 29–30	$37^{c}–38^{b}$	35	—	—
15–16	$38^{c}–40^{b}$	36–37	27–28	$39^{c}–40$
3399*	—	—	—	40^{cd} fn.
17–18	$40^{c}–42^{b}$	$38–39^{b}$	29–30	41–42
3400*	—	—	31	43
19^{a-d}	$42^{c}–43^{b}$	$39^{c}–40^{b}$	32	44
19^{ef}	43^{cd}	40^{cd}	—	—
{3402*	—	—	—	—
20	[44^{a-d}]	41^{a-d}	33	45
3404*	44^{ef}	41^{ef}	—	—
21	$44^{g}–45^{b}$	42	34	46
3406*	—	—	35	47
3407*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3408*	[46^{cd}]	44^{ab}	—	—
22^{ab}	45^{cd}	43^{cb}	36^{ab}	48^{ab}
3409*	—	—	—	48^{cd}
22^{cd}	46^{ab}	43^{cd}	36^{cd}	49^{ab}
3410*	—	—	—	49^{ab} fn.
23	46^{c}–47^{b}	44^{c}–45^{b}	37	49^{c-f}
24^{a-d}	47^{c}–48^{b}	46^{a-d}	38	50
24^{ef}	49^{ab}	46^{ef}	39^{cd}	51
{3411*	—	—	—	—
{3412*	—	—	40	—
25	48^{cd}	45^{cd}	39^{ab}	52^{ab}
26^{ab}	49^{cd}	47^{ab}	41^{ab}	52^{cd}
{3413*	—	—	—	54^{ab}
26^{cd}	50^{ab}	47^{cd}	41^{cd}	54^{cd}
3414*	—	—	—	55
3415*	—	—	42	53
3416*	—	—	—	56^{cd}
27^{ab}	50^{cd}	48^{ab}	43^{ab}	56^{ab}
27^{cd}	51^{ab}	48^{cd}	43^{cd}	57^{ab}
3417*	—	—	—	—
3418*	—	—	—	—
28^{ab}	51^{cd}	49^{ab}	44^{ab}	57^{cd}
3420*	[52^{ab}]	49^{cd}	—	—
28^{cd}	52^{cd}	49^{ef}	44^{cd}	58^{ab}
{3421* l. 1	—	—	—	—
{ ,, l. 3	—	—	—	—
3422*	—	—	—	58^{cd}
3423*	—	—	45	59
3424*	[52^{e-h}]	50	—	60
3425*	—	—	—	—
29	52^{i-l}	51	46	61^{a-d}
3426*	—	—	—	61^{ef}
30	53	52	47	62
3427*	—	—	—	—
31	54	53	—	63
112 3428*	124 —	127 —	109 1^{ab}	105 1^{ab}
3429*	—	—	—	—
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	2^{ab}	2^{ab}
3430*	—	—	—	2^{cd}
3431*	—	—	—	—
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
3433*	—	—	—	—
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{cd}	2^{ef}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{ab}	3^{cd}
{3434* l. 2	—	—	—	3^{ab}
2^{ef}	3^{ab}	2^{ef}	3^{cd}	3^{ef}
3436*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{cd}	3^{ab}	4^{ab}	4^{ab}
3437*	—	—	—	—
3^{cd}	3^{ef}	3^{cd}	4^{cd}	4^{cd}
{3438* l. 2	—	—	—	—
4–5^{b}	4–5^{b}	4–5^{b}	5–6^{b}	5–6^{b}
5^{c}–6	5^{c}–6	5^{c}–6^{b}	—	6^{c}–7
7^{ab}	7^{ab}	6^{cd}	6^{cd}	8^{ab}
7^{cd}	7^{cd}	6^{ef}	—	8^{cd}
3441*	—	—	—	—
8–10^{b}	8–10^{b}	7–8	7–9^{b}	9–11^{b}
3442*	10^{cd}	9^{ab}	—	11^{ab} fn.
10^{c}–13	11–14	9^{c}–13^{b}	9^{c}–13^{b}	11^{c}–15^{b}

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
{3443* l 1	15^{ab}	—	—	—
14^{ab}	15^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	15^{cd}
3444*	—	—	—	—
14^{cd}	16^{ab}	13^{ef}	—	—
3445*	16^{cd}	—	—	—
$15–17^{b}$	$17–19^{b}$	14–15	$14–16^{b}$	$16–18^{b}$
3446*	19^{cd}	16^{ab}	—	—
17^{cd}	20^{ab}	16^{cd}	16^{cd}	18^{cd}
3448*	$20^{c}–21^{b}$	17	—	—
18	$21^{c}–22^{b}$	$18^{a–d}$	17	19
3449*	—	—	18–19	20–21
3450*	$22^{c}–23$	$18^{e}–19$	—	—
3451*	—	—	—	—
113 1^{ab}	125 1^{ab}	128 1^{ab}	—	106 1^{ab}
3452* l. 1	—	—	20^{ab}	1^{cd}
,, l 2	—	—	—	2^{ab}
1^{cd}	2^{ab}	—	20^{cd}	2^{cd}
2^{ab}	1^{cd}	—	21^{ab}	3^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	1^{cd}	21^{cd}	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	—	22	$4^{a–d}$
$3^{c}–7$	$3^{c}–7$	$1^{e}–5^{d}$	23–26	$4^{e}–8^{b}$
3457*	—	—	—	—
8–9	8–9	$5^{e}–7^{b}$	$28^{c}–30^{b}$	10–11
3459*	—	—	—	—
10–11	10–11	$7^{c}–9^{b}$	$30^{c}–32^{b}$	12–13
3460* l 1	12^{ab}	9^{cd}	—	—
,, l 2	12^{cd}	9^{ef}	27^{ab}	8^{cd}
12	13	11	$27^{c}–28^{b}$	9
13	14	10	$32^{c}–33^{b}$	14
$14–15^{b}$	$15–16^{b}$	$12–13^{b}$	$33^{c}–34$	$15–16^{b}$
3462*	—	—	—	—
$15^{c}–16$	$16^{c}–17$	$13^{c}–14$	$35–36^{b}$	$16^{c}–17$
3463*	—	—	—	—
17	18	15	$36^{c}–37^{b}$	18
3464*	—	—	$37^{c}–40$	$19–22^{b}$
18^{ab}	19^{ab}	16^{ab}	41^{ab}	22^{cd}
18^{cd}	19^{cd}	16^{cd}	42^{cd}	24^{ef}
3465*	20	17	—	23
19^{ab}	21^{ab}	18^{ab}	42^{ab}	24^{cd}
19^{cd}	21^{cd}	18^{cd}	41^{cd}	24^{ab}
$20–21^{b}$	$22–23^{b}$	$19–20^{b}$	$43–44^{b}$	$25–26^{b}$
3466*	—	—	—	—
21^{cd}	23^{cd}	20^{cd}	44^{cd}	26^{cd}
3467* l 1–5	—	—	$45–47^{b}$	$27–29^{b}$
,, l 6	—	—	—	29^{cd}
22–24	24–26	$21–23^{d}$	$47^{c}–50^{b}$	30–32
3468*	27^{ab}	23^{ef}	—	—
3469*	—	—	—	—
25	$27^{c}–28^{b}$	24	$50^{c}–51^{b}$	33
3470* l 1	29^{ab}	25^{ab}	—	—
,, l 2	28^{cd}	25^{cd}	—	—
26^{a}	29^{c}	26^{a}	51^{c}	34^{a}
3471*	—	—	—	—
$26^{b}–27^{b}$	$29^{d}–30$	$26^{b}–27^{b}$	$51^{d}–52$	$34^{b}–35^{b}$
$27^{c}–28$	$31–32^{b}$	$27^{c}–28$	—	$35^{c}–36$
$29–32^{b}$	$32^{c}–35$	$29–32^{b}$	$53–56^{b}$	$37–40^{b}$
3472* l 1	—	—	—	40^{ab} fn
,, l 2–3	—	—	$56^{c}–57^{b}$	$40^{c}–41^{b}$
3473*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3474*	—	—	—	—
32^{c}–33	36–37^{b}	32^{c}–33	57^{c}–58	41^{c}–42
34	37^{c}–38^{b}	34	—	43
35–36^{b}	38^{c}–39^{d}	35–36^{b}	59–60^{b}	44
36^{cd}	39^{ef}	36^{cd}	—	45^{ab}
3475* the prior half of l 1	—	—	60^{c}	45^{c}
3475(A)*	—	—	—	—
3475* the post of l 1–5	—	—	60^{d}–62	45^{d}–47
37–42	40–45	37–42	63–68	48–53
3477* l 1	—	—	69^{ab}	54^{ab}
,, l 2	—	—	—	54^{cd}
,, l 3	—	—	69^{cd}	54^{ef}
3478*	—	—	—	—
43	46	43	—	55
114 1^{abc}	**126** 1^{abc}	**129** 1^{abc}	**110** 1^{abc}	**107** 1^{abc}
3481*	—	—	1^{d}–2^{a}	—
1^{d}–2	1^{d}–2	1^{d}–2	2^{b}–3^{b}	1^{d}–2
3483*	—	—	—	—
3484*	—	—	—	3
3485*	—	—	3^{c}–4^{b}	—
3	3	3	—	4
3486*	—	—	4^{c}–5	5–6^{b}
3487*	—	—	—	6^{cd}
4	4	4	6	7
3488*	—	—	—	—
5–10^{b}	5–10^{b}	5–10^{b}	7–12^{b}	8–13^{b}
3489*	10^{c}–11^{b}	10^{c}–11^{b}	—	13^{c}–14^{b}
10^{c}–14	11^{c}–15	11^{c}–15^{d}	12^{c}–16	14^{c}–18
3493*	—	—	—	—
3494*	—	—	17	19
15^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	20^{cd}	22^{cd}
3495*	—	—	—	—
15^{cd}	16^{cd}	17^{cd}	21^{ab}	22^{ef}
3497* l 1–3	17–18^{b}	18–19^{b}	—	23
,, l 4–5	18^{c}–19^{b}	19^{c}–20^{b}	—	—
,, l 6	19^{cd}	—	—	—
16–17^{b}	20–21^{b}	15^{e}–16	18–20^{b}	20–22^{b}
3501*	—	—	—	—
17^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	21^{cd}	24^{ab}
{3503* l 1–13	—	—	22–28^{b}	24^{c}–30
,, l 14	—	—	28^{cd}	35^{ab} fn.
18	22	21	—	35
{3504* l 1–8	—	—	—	31–34
{ ,, l 9–10	—	—	—	—
{3505*	—	—	—	36–37
19–20	23–24	22–23	—	38–42^{b}
3508*	—	—	—	42^{c}–46
21^{a-d}	25	24	29	47–49
21^{ef}	26^{ab}	25^{ab}	34^{cd}	58^{cd}
3510*	—	—	—	52–54
3511*	—	—	—	59–61
3512*	—	—	35^{ab}	—
3513*	—	—	—	—
22^{ab}	26^{cd}	25^{cd}	33^{cd}	57^{ab}
22^{cd}	27^{ab}	26^{ab}	—	57^{cd}
{3514* l 1–5	—	—	30–32^{b}	50–51
,, l 6–7	—	—	32^{c}–33^{b}	55^{a-d}

Crit. Ed.	Bom Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{3514* l. 8	—	—	—	55^{ef}
„ l 9	—	—	34^{ab}	58^{ab}
{3515* l. 1–2	—	—	—	56
„ l 3–4	—	—	—	—
23	27^{c}–28	26^{c}–27	—	62
3517*	—	—	—	63–66^{b}
3518*	29	[28^{a-d}]	—	—
24	30^{ab}	28^{ef}	35^{cd}	66^{cd}
3519*	—	—	—	67^{ab}
25^{ab}	30^{cd}	29^{ab}	36^{ab}	68^{ab}
25^{cd}	31^{ab}	29^{cd}	36^{cd}	67^{cd}
3520*	—	—	—	68^{cd}
App I (No 73) l 1–9	—	—	—	69–72
„ „ l 10	—	—	—	—
„ „ l 11–27	—	—	—	73–80
„ „ l 28	—	—	37^{ab}	81^{ab}
3521*	31^{c}–32	30–31^{b}	—	—
26–27^{b}	33	31^{c}–32^{b}	37^{c}–38^{b}	81^{c}–82^{b}
3524*	34^{ab}	32^{cd}	—	—
27^{cd}	34^{cd}	33^{ab}	38^{cd}	82^{cd}
3525*	—	—	39^{ab}	83^{ab}
3526*	—	—	—	—
27^{ef}	35^{ab}	33^{cd}	39^{cd}	83^{cd}
3527*	—	—	40^{ab}	83^{ef}
3528*	—	—	—	—
28–29^{b}	35^{c}–36	34–35^{b}	40^{c}–41	84–85^{b}
3529*	37^{ab}	35^{cd}	—	—
29^{c}–31	37^{c}–39	36–37	42–44^{b}	85^{c}–87
{3532*	—	—	—	—
32–33	40–41	38–39	44^{c}–46^{b}	88–89
{3533*	—	—	—	—
34–36	42–44^{b}	40–42	46^{c}–49^{b}	90–92
3535*	45^{ab}	—	—	—
3536*	—	44^{ab}	—	—
3537*	—	—	—	—
37^{ab}	44^{cd}	43^{ab}	—	93^{ab}
—	—	43^{cd}	—	—
3538*	—	—	—	93^{c}–94^{b}
3539*	—	44^{c}–45^{d}	—	—
37^{cd}	45^{cd}	45^{ef}	49^{cd}	94^{cd}
3540*	—	—	50	95
38^{ab}	46^{ab}	46^{ab}	51^{ab}	96^{ab}
38^{cd}	46^{cd}	46^{cd} (r)	51^{cd}	96^{cd}
39–43^{b}	47–51^{b}	47–51^{b}	52–56^{b}	97–101^{b}
3542*	51^{c}–52^{b}	51^{c}–52^{b}	—	—
43^{c}–44	52^{c}–53	52^{c}–53	56^{c}–57	101^{c}–102
3543*	—	—	—	—
45	54	54	58	103
46	55	55	—	104
3545*	—	—	—	105
115 1–2	**127** 1–2	**130** 1–2	**111** 1–2	**108** 1–2
3547* l. 1	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}
3547(A)*	—	—	3^{cd}	3^{cd}
3547* l. 2	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	3^{ef}
3^{ab}	4^{ab}	9^{ab}	8^{ab}	8^{ab}
3548*	4^{cd}	9^{cd}	—	—
3^{cd}	5^{ab}	3^{ef}	8^{cd}	8^{cd}
3549*	—	—	—	—
3550*	—	—	—	—
4^{ab}	5^{cd}	4^{ab}	9^{ab}	10^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
4^{cd}	6^{ab}	4^{cd}	9^{cd}	4^{ab}
{3552*	—	—	—	10^{cd}
5	6^{c}–7^{b}	5	4^{c}–5^{b}	4^{c-f}
6^{ab}	7^{cd}	6^{ab}	—	5^{ab}
3553*	—	—	—	—
6^{cd}	8^{ab}	6^{cd}	5^{cd}	5^{cd}
3554*	—	—	—	—
7–8	8^{c}–10^{b}	7–8	6–7	6–7
3555*	10^{cd}	—	—	—
3556*	11	10^{a-d}	—	9
9	12–13^{b}	10^{e}–11	10–11^{b}	11–12^{b}
3557* l 1	14^{ab}	12^{cd}	11^{cd}	12^{cd}
,, l 2	13^{cd}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}
,, l 3	14^{cd}	12^{ef}	12^{cd}	13^{cd}
3558*	—	—	—	—
10	15	13	16^{c}–17^{b}	18
3559*	[16^{ab}]	14^{ab}	—	—
11	20^{c}–21^{b}	15	17^{c}–18^{b}	19
3560*	21^{cd}	—	—	—
12	22^{ab}	14^{cd}	18^{cd}	20^{ab}
13–15^{b}	16^{c}–18	16–18	13–15	14–16
15^{c}–16^{b}	19	19	—	17^{a-d}
16^{cd}	20^{ab}	20^{ab}	16^{ab}	17^{ef}
17^{ab}	22^{cd}	20^{cd}	19^{ab}	20^{cd}
3561*	—	—	—	—
17^{c-f}	23	21^{a-d}	19^{c}–20^{b}	21
3562*	24^{ab}	21^{ef}	—	—
18^{ab}	24^{cd}	22^{ab}	20^{cd}	22^{ab}
18^{cd}	25^{ab}	22^{cd}	—	22^{cd}
19–20^{b}	25^{c}–26	23–24^{b}	21–22^{b}	23–24^{b}
3563*	—	—	—	—
20^{cd}	27^{ab}	24^{cd}	22^{cd}	24^{cd}
3564*	—	—	—	—
21–24^{b}	27^{c}–30	25–27	23–26^{b}	25–28^{b}
3565*	31^{ab}	28^{ab}	—	—
24^{c}–25^{c}	31^{c}–32^{c}	28^{c}–29^{c}	26^{c}–27^{c}	28^{c}–29^{c}
3566*	—	—	27^{d}–28^{a}	29^{de}
25^{d}	32^{d}	29^{d}	28^{b}	29^{f}
3567*	—	—	28^{cd}	30^{ab}
3568*	—	—	—	—
26–28	33–35	30–32	29–31	30^{c}–32
3570*	—	—	—	—
29–30	36–37	33–34	32–33	33–34
—	38^{ab}	35^{ab}	47^{ab}	48^{ab}
3571*	38^{cd}	35^{cd}	47^{cd}	48^{cd}
31–32	39–40	36–37	34–35	35–36
3572*	—	—	—	—
33	41	38	36	37
{3573*	—	—	—	—
34	42	39	37	38^{a-d}
3575*	43	40	—	—
35	44	41	38	39
3576*	45–46	42–43	**112** 2–3	**109** 2^{c}–3
3577*	—	—	—	—
3578*	—	—	—	—
36–37	47–48	44–45	**111** 39–40	**108** 40–41
3580*	—	—	41^{ab}	—
38–39^{b}	49–50^{b}	46–47^{b}	41^{c}–42	42–43^{b}
39^{cd}	50^{cd}	47^{cd}	—	43^{cd}

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
3581* l 1-2	—	—	43	44
3581(A)*	—	—	—	—
3581* l 3-4	—	—	44	45
3582*	—	—	—	—
3583*	—	—	—	—
40-41	51-52	48-49	45-46	46-47
42-43^b	53-54^b	50	48-49^b	49-50^b
3584*	—	—	49^c-50^b	50^c-51^b
3585*	—	—	—	—
43^c-46	54^c-57	51-53	50^c-53	51^c-55
3586*	—	—	—	—
47-49	58-60	54-56	54-56	56-58
50^{ab}	61^{ab} (r)	57^{ab} (r)	57^{ab} (r.)	59^{ab} (r)
3587*	—	—	—	—
50^{cd}	61^{cd}	57^{cd}	57^{cd}	59^{cd}
3588*	62	[58]	—	60
3589* l 1-4	—	—	58-59	61-62
,, l 5-8	—	—	—	63
51	63	59	—	64
116 3590* l 1-2	128 —	131 —	112 1	109 1
,, l 3	—	—	—	2^{ab}
3591*	—	—	—	2^{ab} fn.
3092*	—	—	—	—
1-10	1-10	1-10	4-13	4-13
3594*	—	—	—	—
11	11	11	14	14
3595*	—	—	—	—
12	12	12	15	15
3596*	—	—	—	—
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	16^{ab}	16^{ab}
3597*	—	—	—	—
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
3598*	—	—	—	16^{cd} fn.
14	14	14	17	17
3599*	—	—	—	—
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	18^{ab}	18^{ab}
3600*	—	—	18^{cd}	18^{cd}
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	19^{ab}	18^{ef}
3601*	—	—	—	19
{3602*	—	—	—	20
16-18	16-18	16-18	19^c-21	21-23
3604*	—	—	—	23^{cd} fn.
19-20	19-20	19-20	22-23	24-25
3605* l 1-2	21	21	—	25^{cd} fn.
3605(B)*	—	—	—	—
3605* l 3	22^{ab}	22^{ab}	—	25^{cd} fn.
3605(C)* l 1	—	—	—	25^{cd} fn
,, l. 2	—	—	24^{ab}	25^{cd} fn.
3605* l 4	22^{cd}	22^{cd}	—	25^{cd} fn
3606*	—	—	—	—
21	23	23	30	32
3607*	24^{ab}	24^{ab}	—	—
3608*	—	—	—	33^{cd}
3609*	—	—	—	33^{ab}
22^{ab}	24^{cd}	24^{cd}	31^{ab}	34^{ab}
3610*	—	—	31^{cd}	34^{cd}
22^c-23^b	25-26^b	25-26^b	32-33^b	35-36^b
3611*	—	—	—	—
23^{cd}	26^{cd}	26^{cd}	33^{cd}	36^{cd}

Crit Ed.	Bom Ed.	Kumbh Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
24^{ab}	27^{ab}	27^{ab}	—	26^{ab}
24^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	24^{cd}	26^{cd}
25	28	28	25	27^{a-d}
26^{abc}	29^{abc}	29^{abc}	—	$27^{e}-28^{a}$
3612*	—	—	—	28^{bc}
26^{d}	29^{d}	29^{d}	—	28^{d}
27	30	30	26	29
28	31	31	27	—
3613*	—	—	—	—
29	32	32	28	30
3614*	—	—	—	—
30	33	33	29	31
3615*	—	—	—	—
3616*	—	—	—	—
$31-36^{c}$	$34-39^{c}$	$34-39^{c}$	$34-39^{c}$	$37-42^{c}$
3617* l. 1	—	39^{d}	—	—
,, l. 2	[41^{a}]	40^{a}	—	—
36^{d-f}	$39^{d}-40^{b}$	40^{bcd}	$39^{d}-40^{b}$	$42^{d}-43^{b}$
3618*	40^{cd}	—	40^{cd}	43^{cd}
—	[41^{b}]	—	—	—
37	41^{c-f}	41	41	44
3619* l. 1-6	—	—	42-44	45-47
3619(B)*	—	—	—	—
3619* l. 7-16	—	—	45-49	48-52
,, l. 17-19	—	—	—	53
3620*	—	—	—	—
38^{ab}	42^{ab}	42^{ab}	—	—
38^{cd}	42^{cd}	42^{cd}	50^{ab}	54^{ab}
3622*	—	—	—	—
39^{ab}	44^{ab}	44^{ab}	50^{cd}	54^{cd}
39^{cd}	44^{cd}	44^{cd}	—	54^{ef}
3623*	—	—	51	55
App I (No. 74)	—	—	—	—
3624*	—	—	—	—
40	43	43	52	56
41	45	45	53	57
3626* l. 1-3	—	—	$54-55^{b}$	$58-59^{b}$
3626(A)*	—	—	—	$59^{c}-60^{b}$
3626* l. 4	—	—	55^{cd}	60^{cd}
3627*	—	—	—	—
3628*	—	—	—	—
3629*	—	—	—	—
42	46	46	56	61^{a-d}
3630*	—	—	57^{ab}	61^{ef}
3631*	—	—	—	—
43	47	47	$57^{c}-58^{b}$	62
3633*	—	—	—	—
3634*	—	—	—	—
3635*	—	—	—	—
44^{ab}	48^{ab}	48^{ab}	58^{cd}	63^{ab}
3636*	—	—	—	—
44^{cd}	48^{cd}	48^{cd}	59^{ab}	63^{cd}
3637*	—	—	59^{cd}	63^{ef}
3638*	—	—	—	—
3639*	—	—	—	—
45-48	$49-53^{b}$	49-52	$60-64^{b}$	$64-68^{b}$
3641*	—	—	64^{cd}	68^{cd}
49	$53^{c}-54^{b}$	53	—	—
50-52	$54^{c}-56$	$54-56^{b}$	$65-67^{b}$	$69-71^{b}$

Crit. Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3644*	—	—	67^{c}–68	71^{c}–72
3645*	—	—	—	—
3646*	—	—	—	—
3647*	—	—	—	—
3648*	57	56^{c}–57^{b}	—	—
3649*	—	—	—	—
53	58	57^{c-f}	69	73
{3650* l 2	—	—	72^{cd}	76^{cd}
3651*	—	—	70^{ab}	74^{ab}
54	59	58	70^{c}–71^{b}	74^{c}–75^{b}
3653*	—	—	71^{c}–72^{b}	75^{c}–76^{b}
55^{a}	60^{a}	59^{a}	73^{a}	77^{a}
3654*	—	—	—	—
55^{b}	60^{b}	59^{b}	73^{b}	77^{b}
3655*	—	—	—	—
55^{cd}	60^{cd}	59^{cd}	73^{cd}	77^{cd}
{3656*	—	—	74^{ab}	—
3657*	—	—	—	—
56–58	61–63	60–62	74^{c}–77^{b}	78–80^{d}
{3659*	—	—	—	80^{ef}
3660*	—	—	—	—
3661*	—	—	—	—
3662*	64–67	[63–66]	—	—
59^{a-e}	68–69^{a}	67^{a-e}	77^{c}–78^{c}	81–82^{a}
3663*	—	—	78^{d}–79^{a}	82^{bc}
59^{f}	69^{b}	67^{f}	79^{b}	82^{d}
3665*	—	—	—	—
60–61	69^{c}–71^{b}	68–69	79^{c}–81^{b}	83–84
3667*	—	—	81^{c}–82^{b}	85^{a-d}
62^{ab}	71^{cd}	70^{ab}	82^{cd}	85^{ef}
3668*	—	—	—	—
62^{c}–65	72–75^{b}	70^{c}–73	83–86^{b}	86–88^{d}
3670*	—	—	86^{cd}	88^{ef}
App I (No. 75)	—	—	—	—
66–67	75^{c}–77^{b}	74–75	87–88	89–90
3671*	—	—	—	91
3672*	—	—	—	—
3673*	—	—	—	—
68–69^{b}	77^{c}–78	76–77^{b}	89–90^{b}	92–93^{b}
3674*	—	—	—	—
69^{c}–70	79–80^{b}	77^{c}–78	90^{c}–91	93^{c}–94
3675*	—	—	—	—
71	80^{c}–81^{b}	79^{a-d}	92	95
3676*	—	—	—	—
72^{ab}	82^{cd}	79^{ef}	93^{ab}	96^{ab}
72^{cd}	81^{cd}	80^{ab}	93^{cd}	96^{cd}
3677*	82^{ab}	—	—	—
73	83	80^{c-f}	94	97
3678*	—	—	—	—
74	87	81	95	98
3679*	—	—	—	—
75	84	82	96	99
{3680*	—	—	—	—
3681*	85	83	—	100
3682*	—	—	—	—
3683*	—	—	—	—
76^{ab}	86^{ab}	84^{ab}	97^{ab}	101^{ab}
App I (No 76) Before 1 1, 1*	—	—	—	—

Crit. Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 76) l. 1–2	—	—	97^{c}–98^{b}	101^{c}–102^{b}
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 3–17	—	—	98^{c}–105	102^{c}–109
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l. 18–19	—	—	106	110
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l. 20	—	—	107^{ab}	111^{ab}
,, ,, 7*	—	—	—	—
3684*	—	—	—	—
76^{cd}	86^{cd}	84^{cd}	107^{cd}	111^{cd}
3686* l. 1	—	—	108^{ab}	112^{ab}
,, l. 2–3	88	85	—	112^{c}–113^{b}
,, l. 4	—	—	—	113^{cd}
,, l. 5	—	—	108^{cd}	114^{ab}
3687*	—	—	—	—
3688* l. 1	89^{ab}	86^{ab}	—	—
,, l. 2	89^{cd}	[86^{cd}]	—	—
,, l. 3–4	90	87	—	—
3689*	—	—	—	—
77^{ab}	91^{cd}	88^{cd}	—	—
77^{c}–79	91^{e}–93	88^{e}–90	108^{e}–110	114^{c}–116
3692* l. 1–2	—	—	113 1	110 1^{a-d}
,, l. 3	—	—	—	1^{ef}
,, l. 4–5	—	—	2	2
3693*	—	—	—	—
80^{ab}	97^{ab}	94^{ab}	9^{ab}	11^{ab}
{3694*	91^{ab}	88^{ab}	—	—
3695*	—	—	—	—
80^{cd}	97^{cd}	94^{cd}	9^{cd}	11^{cd}
81^{ab}	94^{ab}	91^{ab}	10^{cd}	12^{cd}
81^{cd}	94^{cd}	91^{cd}	—	12^{ef}
3696*	—	—	—	12^{ef} fn.
82^{ab}	95^{ab}	92^{ab}	—	—
82^{cd}	95^{cd}	92^{cd}	10^{ab}	12^{ab}
83	96	93	11	13
84	98	95	—	3
85–87	99–101	96–98	3–5	4–6
3697*	—	—	—	10^{ab} fn l. 2–3
3698*	[102^{a-d}]	99	—	—
88^{ab}	102^{ef}	100^{ab}	6^{ab}	7^{ab}
3699*	—	—	—	7^{c}–8^{b}
88^{cd}	102^{gh}	100^{cd}	6^{cd}	8^{cd}
3700*	[103^{ab}]	101^{ab}	—	—
89	103^{c-f}	101^{c}–102^{b}	7	9^{a-d}
3701*	—	—	—	—
90^{ab}	104^{ab}	102^{cd}	8^{ab}	9^{ef}
90^{c}	104^{c}	103^{a}	—	10^{a}
3702* l. 1	—	103^{b}	—	10^{b}
,, l. 2	—	103^{c}	8^{c}	—
90^{d}	104^{d}	103^{d}	8^{d}	10^{cd}
3703* l. 1	105^{ab}	104^{ab}	12^{ab}	14^{ab}
3703(A)*	—	—	—	—
3703(B)*	—	—	—	—
3703* l. 2	105^{cd}	104^{cd}	12^{cd}	14^{cd}
3703(C)*	—	—	13^{ab}	15^{ab}
3703(D)*	—	—	—	—
3703* l. 3	106^{ab}	104^{ef}	13^{cd}	15^{cd}
3703(E)*	—	—	—	—
3703* l. 4–5	106^{c}–107^{b}	105	14	16

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
3703(F)* l 1-2	—	—	15	17
3703(F1)*	—	—	—	—
3703(F)* l 3	108^{ab}	106^{cd}	—	18^{ab}
3703(F2)*	—	—	—	—
3703(F)* l 4	108^{cd}	107^{ab}	—	18^{cd}
3703(F3)*	[109^{ab}]	107^{cd}	—	—
3703(F)* l 5-7	—	—	—	$19-20^{b}$
,, ,, l. 8	107^{cd}	106^{ab}	—	20^{cd}
,, ,, l 9	109^{cd}	108^{ab}	—	20^{ef}
3703(F4)*	—	—	—	21-22
3703(F)* l 10	109^{ef}	108^{cd}	—	23^{ab}
3703(F5)*	—	—	—	—
3703(F6)*	—	—	—	—
3703(F)* l 11	—	—	—	23^{cd}
,, ,, l 12	110^{ab}	109^{ab}	16^{ab}	24^{ab}
3703(F7)*	110^{cd}	109^{cd}	—	—
3703*(F) l 13	—	—	—	24^{cd}
3703* l 6	111^{ab}	110^{ab}	—	25^{ab}
—	111^{cd} (r)	—	—	—
3703* l 7	112^{ab}	110^{cd}	16^{cd}	25^{cd}
3703(G)* l 1-2	$112^{c}-113^{b}$	111	—	26^{a-d}
,, ,, l 3	113^{cd}	112^{ab}	—	—
,, ,, l 4-6	$114-115^{b}$	$112^{c}-113$	—	$26^{e}-27$
3703(G1)* l 1-2	—	—	—	28
,, ,, l. 3	—	—	—	—
3703(G)* l 7-9	$115^{c}-116$	$114-115^{b}$	—	—
,, ,, l 10-11	117	$115^{c}-116^{b}$	—	29
3703(G2)*	—	—	—	—
3703(G3)*	—	—	—	30
3703(G4)*	—	—	—	—
3703(G5)*	—	[116^{cd}]	—	—
3703* l 8-11	121	117	—	31
3703(H)*	—	—	—	—
3703* l 12-15	122	118	—	32
3704*	—	—	—	33
3705*	—	—	—	—
3706*	—	—	—	—
3707*	—	—	—	—
3708*	—	—	—	—
3709* l 1	118^{ab}	119^{ab}	—	—
3709(A)*	—	—	—	—
3709* l 2-6	$118^{c}-120$	$119^{c}-121$	—	—
3709* l 7-21	—	—	—	—
3710*	—	—	—	—
3711*	—	—	—	—

CONTENTS OF THE YUDDHAKĀNDA

(N B The figures within brackets show the number of stanzas.)

Sarga		Page
1	Rāma felicitates Hanumat His Perplexities (16)	3
2	Sugrīva consoles Rāma (21)	6
3	Hanumat describes the Strength of Laṅkā to Rāma (32)	11
4	Rāma's army marches southwards in formation and reaches the Shores of the Sea. (88)	17
5	Rāma is afflicted when thinking of Sītā (22)	32
6	Rāvana consults the Rākṣasas (18)	36
7	The Rākṣasas persuade Rāvana to wage a War and remind him of his former Exploits (16)	40
8	The boasting of Rāvana's Generals (16)	44
9	Vibhīṣana advises Rāvana to hand over Sītā to Rāma (22)	47
10	Rāvana rebukes Vibhīṣaṇa who departs (21)	52
11	Words of the leading Monkeys regarding Vibhīṣana (59)	56
12	In keeping with the advice of Sugrīva Rāma decides to offer shelter to Vibhīṣana (22)	67
13	At the behest of Rāma, Lakṣmana consecrates Vibhīṣana as the king of the Rākṣasas who advises Rāma to move to the ocean and to cross it with his army (23)	71
14	Rāma discharges his arrows on the ocean (21)	75
15	Nala constructs a bridge over the ocean and the army crosses it (33)	79
16	Rāvana sends out Śuka and Sārana to spy on the Monkeys (29)	94
17	Sārana tells Rāvana of the principal Leaders of the Monkeys (40)	101
18	Sārana continues his deposition (42)	109
19	Śuka in his turn enumerates the enemies (34)	118
20	Rāvana sends out fresh spies (24)	125
21	Śārdūla gives an account of his mission to Rāvana (35)	130
22	Rāvana deceives Sītā by showing her Rāma's head created by magic (43)	136
23	Sītā's lamentations (42)	143
24	Saramā consoles Sītā (36)	151
25	Saramā spies on Rāvana's Plans (28)	157
26	Mālyavat advises Rāvana to make peace. (33)	162
27	Rāvana directs Laṅkā's Defences. (22)	170
28	Rāma prepares his Plans for the Attack (36)	173
29	The Ascent of Mount Suvela (18)	179
30	Description of Laṅkā (26)	183
31	Rāma's army besieges Laṅkā Rāma sends Angada to Rāvana (86)	188
32	The Rākṣasas make a Sortie (32)	204
33	The conflict between the Monkeys and the Rākṣasas (46)	210
34	The battle continues during night Angada's Exploit (30)	217
35	Rāma and Lakṣmana are struck down by Indrajit (26)	224
36	The despair of Sugrīva and his Army Vibhīsana reassures him (43)	229
37	Sītā mounted on the aerial car Puṣpaka sees Rāma and Lakṣmana lying on the battlefield (21)	235
38	Sītā's Lamentations Trijaṭā consoles Sītā (37)	239
39	Rāma regains consciousness and weeps over Lakṣmana (32)	245
40	Garuda liberates Rāma and Lakṣmana (64)	251
41	Dhūmrākṣa goes out to fight the Monkeys (35)	262
42	Dhūmrākṣa fights and is slain by Hanumat. (37)	267

Sarga		Page
43	Akampana goes out to fight against the Monkeys (27)	274
44	Akampana is slain by Hanumat (38)	279
45	Prahasta goes out to fight (42)	286
46	Prahasta is slain by Nīla (51)	292
47	Rāvana's prowess Rāma overcomes him but grants him his life (135)	300
48	The Rākṣasas rouse Kumbhakarna (87)	325
49	Vibhīsana narrates to Rāma the Story of Kumbhakarna. (37)	341
50	Kumbhakarna meets Rāvana (19)	348
51	Kumbhakarna consoles Rāvana (47)	353
52	Mahodara's Speech (35)	362
53	Kumbhakarna enters into combat (50)	368
54	Angada reproaches the Monkeys for flying from Kumbhakarna (29)	376
55	Kumbhakarna's Exploits He is slain by Rāma (129)	382
56	Rāvana weeps for Kumbhakarna (19)	406
57	Narāntaka is slain by Angada. (90)	409
58	Devāntaka, Triśiras, Mahodara and Mahāpārśva are killed. (54)	424
59	Laksmana slays the Rākṣasa Atikāya (106)	433
60	Indrajit, making himself invisible, puts the Monkey Army out of action (49)	449
61	On Jāmbavat's Instructions, Hanumat goes to the Mountain of Medicinal Herbs and brings its peak (68)	460
62	Lankā is set on fire by the Monkeys (52)	473
63	The Prowess of Kumbha Kumbha is slain (53)	487
64	Nikumbha is slain by Hanumat. (24)	497
65	Makarākṣa goes out to fight Rāma and Laksmana (21)	501
66	Makarākṣa is struck down by Rāma's arrow (38)	505
67	Indrajit becomes invisible along with his chariot and strikes Rāma and Laksmana with arrows (42)	512
68	Indrajit's Stratagem Sītā's Apparition (33)	521
69	Hanumat rallies his Forces Indrajit's Sacrifice (26)	527
70	Laksmana's speech (42)	532
71	Vibhīsana consoles Rāma (22)	539
72	Laksmana goes to the Nikumbhilā Grove to fight with Indrajit (33)	543
73	Indrajit breaks off his Sacrifice to fight with Laksmana (34)	549
74	Indrajit and Vibhīsana denounce each other (27)	555
75	The combat between Laksmana and Indrajit (33)	560
76	Laksmana and Indrajit continue to fight (34)	566
77	Indrajit loses his Charioteer, Chariot and Horses (38)	572
78	Indrajit is slain by Laksmana (54)	580
79	Rāma commends Laksmana who is cured of his wounds by Suṣena (18)	590
80	Rāvana's Grief on hearing of his son's death (57)	596
81	Rāma's Exploits (35)	608
82	The lamentations of the Rākṣasa Women (39)	614
83	Rāvana goes out to fight and encounters bad omens (42)	620
84	The fight between Virūpākṣa and Sugrīva: Virūpākṣa is slain by Sugrīva (33)	628
85	Mahodara is slain by Sugrīva (29)	635
86	The Combat between Angada and Mahāpārśva Mahāpārśva is killed (23)	641
87	Rāma and Rāvana fight with magic Weapons. (47)	646

Sarga		Page
88	Lakṣmana is wounded by Rāvana's Śakti Rāvana flees from Rāma. (59)	655
89	Lakṣmana's miraculous Recovery (34)	665
90	Rāma and Rāvana renew their combat Indra sends his chariot for Rāma (33) ..	676
91	Rāma breaks Rāvana's Śūla with Indra's Śakti Rāma overpowers Rāvana (30) ..	683
92	Rāma arraigns Rāvana and reproaches him for his misdeeds Rāvana's charioteer removes his chariot when Rāvana is overpowered (30)	688
93	Rāvaṇa reproaches his Charioteer Rāvana is convinced by the explanation given by his Charioteer. (27)	693
94	Sinister Portents appear. (29) . . .	699
95	The Fluctuations of Combat (26)	705
96	The Duel continues (31) ..	710
97	Rāma kills Rāvana (33) ..	718
98	The Lamentations of Rāvana's Consorts (26) .	725
99	The Lamentations of Mandodarī Rāvana's Funeral Rites (44) ..	730
100	Vibhīṣana is installed as King of Lankā (22)	742
101	Hanumat carries Rāma's Message to Sītā (43)	747
102	Rāma sends for Sītā Sītā is brought before him (36) .	755
103	Rāma repudiates Sītā (25) .	765
104	Sītā's Lamentations She undergoes the Ordeal by Fire. (27)	769
105	Brahmā Eulogizes Rāma (28) . .	775
106	Sītā is restored to Rāma (20) .	782
107	Daśaratha appears before Rāma (26)	786
108	On Rāma's Request, Indra restores the dead in the Army to life (19) . .	793
109	Vibhīṣaṇa places the Aerial Car Puṣpaka at Rāma's disposal (27) . ..	798
110	Rāma sets out for Ayodhyā (23) . . .	803
111	Rāma tells Sītā of the Places over which they are passing (31) .. .	809
112	Rāma's Meeting with the Sage Bharadwāja (18)	819
113	Rāma sends Hanumat to find out Bharata (43) ..	823
114	Hanumat tells Bharata of all that befell Rāma and Sītā during their Exile (46) .	832
115	Bharata sets out to meet Rāma (51) .. .	845
116	Rāma's Coronation (90)	856

॥ वाल्मीकिरामायणम् ॥

॥ युद्धकाण्डम् ॥

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथावदभिभाषितम् ।
रामः प्रीतिसमायुक्तो वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥ १
कृतं हनुमता कार्यं सुमहद्भुवि दुष्करम् ।
मनसापि यदन्येन न शक्यं धरणीतले ॥ २
न हि तं परिपश्यामि यस्तरेत महार्णवम् ।
अन्यत्र गरुडाद्वायोरन्यत्र च हनूमतः ॥ ३
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
अप्रधृष्यां पुरीं लङ्कां रावणेन सुरक्षिताम् ॥ ४ G. 5 B. 6 L. 5

1

☞ In Ś$_1$ Ñ V$_1$ B D$_{3\,8\,9\,12}$, Sargas 1–15 form part of the Sundarakānda In these MSS the Yuddhakāṇḍa begins with Sarga 16

In V$_2$, Sargas 1–15 are not found The MS begins with Sarga 16

V$_3$ is a new MS wherein Sargas 1–15 are not found The variants recorded as of V$_3$ for Sargas 1–15 are from a different MS (*viz* V$_3$ of the Sundara) in which the Sundarakānda incorporates these fifteen Sargas and then comes to an end

For Sargas 1–15, B$_2$ and B$_4$ are the same as B$_3$ and B$_4$ respy of the Sundara However, from Sarga 16 onwards B$_2$ and B$_4$ are different MSS

In D$_1$ and D$_4$, Sargas 1–31 belong to the Sundarakānda As such, D$_4$ begins the Yuddhakānda with Sarga 32 But in D$_1$, the Yuddhakānda begins with Sarga 16 (and not with Sarga 32) Consequently Sargas 16–31 are duplicated in it (*vide* note in Sarga 16)

In D$_2$, the Yuddhakāṇḍa begins with Sarga 6 as Sargas 1–5 therein belong to the Sundara

D$_5$ begins with श्रीगणेशाय नम । हरि ॐ ।

D$_6$ begins with श्रीमते रामानुजाय नम and then ins some introductory stanzas beginning with स जयति रघुवशतिलक कौशल्याहृदयनदनो राम etc

D$_7$ begins with ॐ

D$_9$ begins with केपुचित्पुस्तकेपु श्रुत्वा हनुमतो वाक्यमिदमारभ्य युद्धकाडारभ उच्यते

D$_{10}$ begins with युद्धकाण्डविधिपत्रे ४। श्रीगणेशाय नमः। and then ins. the पारायणविधि of the Yuddhakānda.

D$_{11}$ begins with श्रीरघुवीरो जयति

T$_1$ begins with श्रीरामाय नम । हरि ॐ, T$_2$ with श्रीगुरुभ्यो नम , T$_3$ with श्रीहयग्रीवाय नम । अविघ्नमस्तु शुभमस्तु युद्धकाण्ड ।

G$_1$ begins with हरि ॐ शुभमस्तु युद्धकाण्ड, G$_2$ with युद्धकाण्ड, G$_3$ with ॐ । हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम । युद्धकाण्ड ।

Ck is missing from 6 1 1 up to 6 2 6 (folio damaged)

1 [b]) Ñ$_1$ चाभिवर्णित, D$_{2\,6}$ T$_1$ M$_5$ अनु(D$_2$ °ति) भाषित, Cg as in text (for अभिभाषितम्) —[c]) Ś$_1$ V$_{1,3}$ B$_{1\,3\,4}$ D$_{1\,4\,8\,12}$ -समायुक्तम् (for °युक्तो) —[d]) T$_1$ damaged for उत्तरम् Ś$_1$ B$_1$ D$_{12}$ उत्तमं वाक्यम्, Ñ V$_{1\,3}$ B$_{2-4}$ D$_{1\,2,8\,9}$ उत्तर वाक्यम् (by transp), D$_4$ उक्त त वाक्यम् (for वाक्यमुत्तरम्)

2 [a]) T$_1$ damaged for कृत Ś$_1$ Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,9\,12}$ कृत्य, D$_6$ T$_3$ M$_5$ कर्म (for कार्यं) —[b]) B$_2$ सुकृत (for सुमहद्) Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B D$_9$ विश्रुत, D$_{5-7\,10\,11}$ T$_{1\,2}$ G$_1$ M$_3$ Cr m g t दुर्लभं (for दुष्करम्) —Ñ$_1$ om 2[c]–3 —[d]) Ś$_1$ D$_{3\,12}$ न कर्तुं खलु(D$_3$ भुवि) शक्यते, Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B D$_9$ M$_5$ दुष्क(B$_3$ °स्त)र स्याद्धरा(B$_4$ वसुधा, M$_5$ स्यान्मही)तले, D$_{1,2\,4\,8}$ कर्तुं खलु न शक्यते

3 Ñ$_1$ om 3 (cf v l 2) D$_2$ reads 3 after 5 —[a]) Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B D$_9$ स(B$_4$ च)प्रपश्यामि, D$_{1-4\,8}$ M$_5$ प्रति(D$_1$ खलु, D$_4$ त्विह, M$_5$ तत्र)पश्यामि (for परि°). —[b]) Ś$_1$ D$_{1-4\,8\,12}$ M$_5$ तरेत्तु(D$_8$ °त्त), V$_3$ B$_{1-3}$ D$_9$ प्लुवेत (for तरेत) D$_{10\,11}$ महोदधिं (for महार्णवम्) —[d]) B$_4$ समुद्रं (for अन्यत्र) D$_{1\,4}$ तु (for च)

4 D$_8$ om (hapl) 4–5 —[a]) D$_9$ ते च (for देव-) —[b]) Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B$_{1-3}$ D$_9$ पतग , M$_5$ पिशाच- (for गन्धर्व-). —For 4[c]–5[d], Ś$_1$ Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,9\,12}$ subst 2*. —[d]) D$_5$ T$_1$ G$_3$ M$_5$ [अ]भिपालिता, G$_2$ [अ]भिरक्षिता (for सुरक्षिताम्).

G. 5 70 5
B. 6 1. 5
L. 5 68 5

प्रविष्टः सत्त्वमाश्रित्य जीवन्को नाम निष्क्रमेत् ।
को विशेत्सुदुराधर्षां राक्षसैश्च सुरक्षिताम् ।
यो वीर्यबलसम्पन्नो न समः स्याद्धनूमतः ॥ ५
भृत्यकार्यं हनुमता सुग्रीवस्य कृतं महत् ।
एवं विधाय स्वबलं सदृशं विक्रमस्य च ॥ ६
यो हि भृत्यो नियुक्तः सन्भर्त्रा कर्मणि दुष्करे ।
कुर्यात्तदनुरागेण तमाहुः पुरुषोत्तमम् ॥ ७

नियुक्तो नृपतेः कार्यं न कुर्याद्यः समाहितः ।
भृत्यो युक्तः समर्थश्च तमाहुः पुरुषाधमम् ॥ ८
तन्नियोगे नियुक्तेन कृतं कृत्यं हनूमता ।
न चात्मा लघुतां नीतः सुग्रीवश्चापि तोषितः ॥ ९
अहं च रघुवंशश्च लक्ष्मणश्च महाबलः ।
वैदेह्या दर्शनेनाद्य धर्मतः परिरक्षिताः ॥ १०

—After 4, M3 ins

1* यो वीर्यबलसम्पन्नो द्विपद्भिरनिवारित ।
[Prior half = 5^{c}]

5 D8 om 5 (cf v l 4) —^{a}) G1 आपन्न , Cv as in text (for आश्रित्य) —^{b}) M8 श्वमन्, Cv as in text (for जीवन्) —D6 T2 3 G1 transp ^{cd} and ^{ef} —For 4^{c}–5^{a}, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 9 12 subst

2* अप्रधृष्या पुरी लङ्का रावणेनाभिपालिता ।
गुप्तदुर्गा गिरेर्मूर्ध्नि वीरेणैकेन धर्षिता ।

[(l 1) D2 अप्रहृष्या (for °धृष्या) Ñ2 V1 3 B1 3 D9 मा हि (for लङ्का) B2 पुनीणा हि (for पुरी लङ्का) B4 रावणस्य दुरात्मन (for the post half) —(l 2) Ś1 D12 दुर्गा दुर्ग-, B1–3 D2 गुप्ता दुर्गा, B4 गुप्ता दुर्ग- (for गुप्तदुर्गा) D2 कर्षिता (for धर्षिता)]

—^{e}) Ś1 Ñ1 D1–4 12 को (for यो) D1 3 -सपत्या, D4 -सपत्नात (sic) (for -सम्पन्नो) Ñ2 V1 3 B D9 एव वीर्यबलोपेतो —^{f}) B1 सम Ś1 Ñ1 D1–4 12 सम स्याद्धि (for न सम स्याद्) Ś1 हनूमता ❀ Cv अप्रधृष्यामित्यादे श्लोकस्योपरितनमर्धं प्रविष्ट सत्त्वमाश्रित्य जीवन्को नाम निष्क्रमेदित्येतत्, को विशेदित्यादे श्लोकस्योपरितनमर्धं यो वीर्यबलसपन्नो न सम स्याद्धनूमत एतत्केषुचित्कोशेषु, व्यत्यासेन दृश्यते तल्लेखकदोषकृतम् ❀ —After 5, V3 wrongly reads 4^{a}, while D2 reads 3

6 ^{b}) D2 transp कृत and महत्. D4 सुग्रीवसुकृत महत —Ś1 D12 om. 6^{cd} —^{c}) Ñ1 असमविधाय, Ñ2 V1 3 B D9 सुमविधाय, D1 2 4 8 समनिधाय, D3 असिसधाय, D6 T2 3 स्वयं विधाय, L (ed) असनिधौ तत् (for एव विधाय) D3 11 म(D11 सु)बल (for स्वबलं) —D8 om from 6^{d} up to 8^{a} —^{d}) D1 2 4 तु (for च)

7 D8 om 7 (cf v l 6) —^{a}) D12 को (for यो) —^{b}) Ś1 B4 D2 12 Cv भर्तृ-, V3 D3 9 भर्तु ; L (ed) तत्तन्- (for भर्त्रा). M5 भृत्यकार्याणि Ś1 D12 दुष्कर (for °रे) —^{c}) Ś1 D1 2 4 12 अनसूयुर्न, Ñ V1 3 B D9 अनुरूप (D9 °पे) हि, D3 अनु तस्यार्थं (for अनुरागेण) —^{d}) D11 G3 पुरुषोत्तम (for °त्तमम्) ❀ Cv कुर्यात्तदनुरागेण तमाहु पुरुषोत्तममित्यत्रानुरागशब्दोऽनुबन्धवचन । अनुबन्धपरं कार्यं कुर्यात्। तदनुसूययेति क्वचित्पाठ । तत्र यच्छब्दपौनरुक्त्या (°क्त्य)दोष प्रसज्जति ❀ —After 7, Ñ1 ins

3* भृत्यो वै नृपते कार्यं कुर्याद्य सुसमाहितः ।

8 D8 om 8^{a} (cf v l 6). Ñ1 om. 8–9, D4 om 8 D5–7 10 11 S read 8 twice —^{a}) Ś1 D1–3 12 भृत्यो वै (D2 यो) (for नियुक्तो) G1 (second time) कार्ये (for कार्यं). Ñ2 V1 3 B D9 यो भृत्य परम कार्यं, D5–7 10 11 T M3 (all first time) यो नियुक्तः(D5 T1 M3 नियुक्तो य [by transp.]) पर कार्यं, G M1 2 5 (all first time) भृत्यस्तु य पर कार्यं —^{b}) D2 वै (for य) Ś1 D12 कुर्याद्यो न (for न कुर्याद्य.) Ñ2 V1.3 B D5–8 10 11 S Cm g t (D5–7 10 11 S Cm g t first time) नृपते. प्रियं(D8 पर) (for य. समाहित). D8 न कुर्यात्परमं प्रियं. —^{c}) Ś1 B4 D1 3 12 शक्तो न य , Ñ2 V1 3 B1–3 D9 सर्वो(V1 3 °दो)-द्युक्त , D2 8 स्वस्थो युक्त , G1 2 M5 सत्वयुक्त , G3 M1 3 भक्त्या भृत्य (for भृत्यो युक्त). Ñ2 V1 3 B1–3 D9 G1 M5 हि, M1 2 (both second time) [ऽ]पि (for च). —^{d}) D5–7 10 11 S Cm g t (all first time) मध्यमं नर, Cm g t (all second time) as in text (for पुरुषाधमम्) ❀ Cv यो नियुक्त पर कार्यं कुर्यान्न नृपते प्रियम्। भृत्यो युक्त समर्थश्च तमाहुर्मध्यमं नरम्। इति पाठ । पर कार्यं स्वामिसदिष्टात्कार्यादधिक कार्यम्। युक्त उत्साही। भृत्यस्तु य परं कार्यं न कुर्यान्नृपते प्रियम्। भृत्याभृत्यसमर्थौ हि तमाहुर्मध्यम नरम्। इति क्वचित्पाठ ।, Cm g t 'भृत्यस्तु य पर कार्यं न कुर्यान्नृपते प्रियम्। भृत्योऽभृत्य समर्थोऽपि तमाहुर्मध्यम नरम्। इत्यपि पाठ क्वचित् (Cg इति पाठान्तरम् ।, Ct इति पाठे य समर्थोऽपि भृत्य पर कार्यं न कुर्यात्स भृत्य उक्तमात्रकरणादधिकाकरणाच्चाभृत्य , अतस्तं मध्यममाहु) ❀

9 Ñ1 om 9 (cf v l 8) —^{a}) D2 3 8 12 M5 तन्नियोग- (for °योगे) D9 च युक्तेन, D11 नियोगेन D1 4 तन्नियोगेन युक्तेन ❀ Cm तन्नियोग इति। तदिति छेद ❀ —^{b}) Ś1 V1 D1 3.4 8 12 कर्म, B4 D2 कार्यं (for कृत्य) —^{d}) Ś1 D12 शोभित , B4 योजित (for तोषित)

10 ^{a}) G3 लक्ष्मणश्चैव (for रघुवशश्च). —^{b}) G3 रघुवशो (for लक्ष्मणश्च) Ś1 D12 [अ]पि पो(D12 यो)षित (for महाबल) —^{c}) D8 वैदेही- (for वैदेह्या) G3 [ए]व (for [अ]द्य) —^{d}) Ś1 Ñ1 D12 परिरक्षि(Ñ1 °क्ष)त , G2 °पालिता ; Cv r.m g t as in text (for °रक्षिता).

इदं तु मम दीनस्य मनो भूयः प्रकर्षति ।
यदिहास्य प्रियाख्यातुर्न कुर्मि सदृशं प्रियम् ॥ ११
एष सर्वस्वभूतस्तु परिष्वङ्गो हनूमतः ।
मया कालमिमं प्राप्य दत्तस्तस्य महात्मनः ॥ १२
सर्वथा सुकृतं तावत्सीतायाः परिमार्गणम् ।
सागरं तु समासाद्य पुनर्नष्टं मनो मम ॥ १३
कथं नाम समुद्रस्य दुष्पारस्य महाम्भसः ।
हरयो दक्षिणं पारं गमिष्यन्ति समाहिताः ॥ १४
यद्यप्येष तु वृत्तान्तो वैदेह्या गदितो मम ।
समुद्रपारगमने हरीणां किमिवोत्तरम् ॥ १५

G 5.70 18
B 6. 1 18
L 5 68 15

---

11 a) Ś1 Ñ1 B4 D1–3 8 12 एतत्, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 एक (for इदं) —c) Ñ1 illeg, Ñ2 V1 3 B D9 यदस्या(B2 °द्या)ह, D1 4 यत्राद्यास्य (for यदिहास्य) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 प्रियाख्याने, L(ed) प्रियाख्यानेर् (for प्रियाख्यातुर्) —d) Ś1 D2 12 न कुर्यां, Ñ1 B4 D1 4 करोमि(Ñ1 °ति), D3 8 न कुर्यात्, T3 न कुर्मस्, Cm g t as in text (for न कुर्मि). Ñ2 V1 3 B1–3 D9 न करोमि सदृक्प्रिय —After 11, Ñ2 V1 3 B1,2 4 D9 ins

4* एव सचिन्त्य बहुधा राघव प्रीतिमानस ।
निरीक्ष्य सुचिर प्रीत्या हनूमन्तमुवाच ह।

[(l 1) B4 मनसा (for बहुधा). B1 2 D9 प्रीतमानस .],
—while D3 ins after 11

5* अङ्गेष्वेव जरा यातु यत्त्वयोपकृत कपे।
नर प्रत्युपकाराणामापत्सु लभते फलम्।
[Cf B(ed) 7 40 24]

12 a) Ś1 D1–4 8 12 ते, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 मे, B4 च (for तु) —b) D8 प्रति- (for परि-) Ś1 Ñ1 B4 D1–4 8 12 कृतो मया, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 [ऽ]निलात्मज (for हनूमत) —D3 om 12^{cd} —c) M1 2 इद (for इम). M5 प्रेक्ष्य (for प्राप्य). —d) D5 7 T1 G चास्तु(G2 °स्य) (for तस्य) ❀ Cv मया कालमिम प्राप्य दत्तश्चास्तु महात्मन इति भद्रपाठ ❀ —For 12^{cd}, Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 subst

6* अवस्थाकालसदृश गृहाण त्वमिम मम।

[D2 इद (for इम). Ñ1 महत्, B1 2 सम, D8 शुभ (for मम)]
—Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 cont, while D3 ins after 12^{ab} (owing to om)

7* शुभ वाक्यमिद श्रुत्वा तव वक्त्रान्महामते।

[D4 शून्य, D8 मम (for शुभ) Ñ1 D1 4 महाद्युते (for °मते)]
—After 6*, Ñ2 V1 3 B D9 cont

8* इत्युक्त्वा बाष्पपूर्णाक्षो राघव परवीरहा।
हनूमन्त परिष्वज्य भूयश्चिन्तापरोऽभवत्।

—After 12, D5–7 11 S ins

9* इत्युक्त्वा प्रीतिहृष्टाङ्गो रामस्त परिषस्वजे।
हनूमन्त महात्मान कृतकार्यमुपागतम्।
ध्यात्वा पुनरुवाचेद वचन रघुनन्दन ।
हरीणामीश्वरस्यैव सुग्रीवस्योपशृण्वत ।

[(l 1) D7 प्रिय, G1 प्रीत- (for प्रीति-) —(l 2) D7 11 ह्यात्मान (for महात्मान) T2 कृत्वा, M1 2 कृत (for कृत-). D11 -वात्यन् (for -कार्यन्) G2 महात्मन (sic) (for उपागतन्) —(l 3) M1 2 वानर (for वचन) D7 11 G2 3 M5 रघूत्तम, G1 वन्ता वर (for रघुनन्दन) —(l. 4) D11 T2 M1 2 [अ]पि, G1 [इ]व, G2 M5 [इ]ह, Cg as above (for [ए]व) T2 3 [अ]पि (for [उ]प-)]

13 a) D5 M3 सर्वथा V3 B1 2 4 D6 9 तु कृत (for सुकृत) M5 वत्स (for तावत्) —b) D1 4 मार्गण प्रति (for परिमार्गणम्) —c) B2 समालोक्य (for °साद्य) —d) Ñ2 V1 B D9 नष्टा मतिर् (for नष्ट मनो). Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 पुनर्मे व्यथित मन

14 a) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 एते, Ñ2 V1 3 B D9 तस्य, D7 वास्य (for नाम) Ś1 D2.12 गमिष्यंति, D5 सहस्रस्य (sic) (for समुद्रस्य) —b) M5 दुष्करस्य (for दुष्पा°) Ñ V1 3 B1 2 4 D1–4 8 9 महात्मन (for महाम्भस) Ś1 D12 पारमस्य महोदधे (D12 °हाम्बुधे) —c) Ś1 D12 पार्श्वं, Ñ1 D1–4 8 तीर, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 कूल (for पार) —d) Ś1 D2 12 समुद्रस्य, G1 भविष्यन्ति (for गमिष्यन्ति). Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 6–12 T2 3 G1 3 Ct समागता, Cm g as in text

15 ab) G2 [ए]व (for [ए]ष) G2 3 M1 2 5 transp वृत्तातो and वैदेह्या G2 M1 2 विदितो, G3 [ऽ]धिगतो, Cr m g t as in text (for गदितो) ❀ Ct यद्यपीत्यप्यर्थे.❀ —For 15^{ab}, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst

10* अद्यापि खलु वैदेह्या वृत्तान्तो विदितो न मे।

[Ś1 Ñ1 D2 8 12 प्राप्त स, D1 4 प्राप्तश्च, D3 प्राप्तस्तत् (for अद्यापि) V3 B1 4 मम (for न मे) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 वृत्तातस्तावदद्य मे (for the post half)]

—d) Ñ2 V1 3 B D9 कपीना (for हरीणा) Ś1 Ñ2 V1 3 B D2 3 9 12 हि किम्, Ñ1 D8 च किम्, D1 4 तु किम्, G2 M2 5 किमिह, Cv g t as in text (for किमिव) —After 15, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ins.

11* कथ सर्वे तरिष्यन्ति वातोद्धूततरङ्गिणम्।

[Ś1 Ñ1 D12 गमि(D1 भवि)ष्यति (for तरिष्यन्ति) Ś1 Ñ1 वातोद्धत-(Ñ1 °द्धृत), D3 वेलोद्धृत- (for वातोद्धूत-).]
—D3 cont

12* समुद्र जलदुर्गाधं बहुग्राहझषाकुलम्।

G. 5. 70. 19 B. 6. 1. 19 L. 5 68. 16 इत्युक्त्वा शोकसंभ्रान्तो रामः शत्रुनिबर्हणः । हनूमन्तं महाबाहुस्ततो ध्यानमुपागमत् ॥ १६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

२

तं तु शोकपरिद्यूनं रामं दशरथात्मजम् । उवाच वचनं श्रीमान्सुग्रीवः शोकनाशनम् ॥ १

किं त्वं संतप्यसे वीर यथान्यः प्राकृतस्तथा । मैवं भूस्त्यज संतापं कृतघ्न इव सौहृदम् ॥ २

संतापस्य च ते स्थानं न हि पश्यामि राघव । प्रवृत्तावुपलब्धायां ज्ञाते च निलये रिपोः ॥ ३

धृतिमाञ्शास्त्रवित्प्राज्ञः पण्डितश्चासि राघव । त्यजेमां पापिकां बुद्धिं कृतात्मेवार्थदूषणीम् ॥ ४

16 [a]) Ñ1 -विभ्रान्तो, D6 8 T2 3 -मत(D8 °प्रा)न्तो, Cr m g t as in text (for -सम्भ्रान्तो) —[b]) D2 -निवर्हण B3 रावव परवीरहा —[c]) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 महावेग, B4 D5 11 °बाहु, D2 3 °भाग, D6 7 T2 3 °त्मानं (for महाबाहुस्) —[d]) T2 3 मौनम्, G2 ज्ञानम्, Cg t as in text (for ध्यानम्) Ś1 D8 12 उपागत . Ñ2 V1.3 B1–3 D2 9 ततो(D2 रामो) ध्यानपरोऽभवत्

Colophon V1 om colophon (Sarga cont). —*Kānda name* Ś1 B4 om , Ñ V3 B1–3 D1–4 8 9 12 सुन्दरकाडे —*Sarga name* Ś1 D12 रामवाक्य, Ñ1 सीताप्रवृत्ति , Ñ2 V3 B D9 हनुमत्प्रशसा, D1 4 हनुमत्स्तवन , D2 3 हनुमत्स्तव , D8 हनूमास्तव —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om , Ś1 69, Ñ2 D9 72, V3 61, B1 71, B2 65, B4 75, D3 73, D5–7 10 11 S 1 (as in text) —After colophon, D5 concludes with श्री श्री राम. while G M1 2 with श्रीरामाय नम

2

V1 cont the previous Sarga

1 Ck is missing for 1–6 (Folio damaged Cf v l 6 1 1) —[a]) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 तत (for त तु) Ñ2 B2 D9 -समाविष्ट, V3 -परिक्षीण, B1 -परिच्छन्न, B4 -परिक्लिष्टं, D8 -परिश्रातं (for °द्यूनं) —[b]) B4 राम राजीवलोचन. —[c]) D3 धीमान् —[d]) Ñ2 B2 4 D9 -नाशन , M1 2 -कर्शितं, Cg as in text (for -नाशनम्) —After 1, D3 reads 17

2 D6 om 2 —[a]) Ś1 किमर्थं तस्य मे वीर, Ñ1 D1 2 4 8 12 किमर्थं तप्यसे(Ñ1 D8 °ते) वीर, D10 11 Ct किं त्वया तप्यते वीर, M1 6 किन्चेव(M1 · · ·)तप्यसे वीर —[b]) B4 त्व (for [अ]न्य) B1 D3 जन , B4 यथा, D8 तव (for तथा) G3 कृतार्थे सत्वरेश्वर.—[c]) G3 त्यज शोक महाबाहो —G2 om (hapl ?) 2[d]–4[c] —After 2, Ñ2 V1 3 B D9 ins

13* उत्तिष्ठ पुरुषव्याघ्र न शोकं कर्तुमर्हसि ।

3 G2 om 3 (cf v l 2) —[a]) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 [अ]स्य वै, Ñ2 V1 3 B D7 9 [अ]स्य ते(B4 तु) , D8 [अ]त्र वै, G1 च मे (for च ते) —[b]) Ñ2 V1 B1.2 4 D9 [अ]ह पश्यामि, G3 पश्यामि च (for हि प°) —[c]) B1 प्रवृत्त्याम् (for °त्ताव्) —[d]) Ś1 ज्ञातोय, Ñ1 D1 3 4 ज्ञाते हि, B1 ज्ञात च, D8 विज्ञाते, D12 ज्ञातो वै (for ज्ञाते च) Ś1 D12 निर्णयो, Ñ2 B4 (after corr as in text) D1 8 निलयो, V3 B1 निलय D2 ज्ञाते वै निर्णयेरिजे

4 G2 om 4[abc] (cf v l 2) —[ab]) D6 7 10 11 G3 M3 5 Cm g t मतिमान्; T2 द्युतिमान् (for धृति°) D2 शास्त्रवित्, M1 चास्त्रवित् (for शास्त्र°) Ñ2 V1 3 B D9 transp शास्त्रवित् and पण्डितश्च Ñ2 V1 D2 G1 3 [अ]पि (for [अ]सि) —After 4[ab], Ñ2 V1.3 B D3(after 14*) 9 read 12[c]–19 (D3 reads 17 after 1, D9 om 17, V1 B om 19[cd]) —V1 B om. 4[c]–5, Ñ2 V3 D9 om 4[cd].—[c]) Ś1 Ñ1 D2 8 12 त्यजता, D1 त्यज ता, D4 त्यज्यता (for त्यजेमा) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 10–12 Ct प्राकृता, Cr m g as in text (for पापिका) —[d]) D5 [आ]त्मदूषणीं, D10 11 T1 M1 2.5 Cr [आ]त्म(D10 [अ]र्थ)-दूषिणीं, G1 [आ]त्मभूषण, G2 [अ]र्थदूषिण, Cm g.t as in

समुद्रं लङ्घयित्वा तु महानक्रसमाकुलम् ।
लङ्कामारोहयिष्यामो हनिष्यामश्च ते रिपुम् ॥ ५
निरुत्साहस्य दीनस्य शोकपर्याकुलात्मनः ।
सर्वार्था व्यवसीदन्ति व्यसनं चाधिगच्छति ॥ ६
इमे शूराः समर्थाश्च सर्वे नो हरियूथपाः ।
त्वत्प्रियार्थं कृतोत्साहाः प्रवेष्टुमपि पावकम् ॥ ७
एषां हर्षेण जानामि तर्कश्चास्मिन्दृढो मम ।
विक्रमेण समानेष्ये सीतां हत्वा यथा रिपुम् ॥ ८
सेतुरत्र यथा बध्येद्यथा पश्येम तां पुरीम् ।
तस्य राक्षसराजस्य तथा त्वं कुरु राघव ॥ ९
दृष्ट्वा तां हि पुरीं लङ्कां त्रिकूटशिखरे स्थिताम् ।
हतं च रावणं युद्धे दर्शनादुपधारय ॥ १०

G. 5 71. 1
B. 6. 2. 10
L. 5 69 19

text (for [अ]थैदूषणीम्) Ś1 D1.2.4 8 12 कृतामेवात्मदूषिका, Ñ1 कृतामेवानुदूषिकां. —For 4^{cd}, D8 subst

14* नैव ते बुद्धिरप्रज्ञा यथैव प्राकृते जने ।

—After 4, Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 read 17 (D1 4 om 17^{cd}) (including 22* except D1 4).

5 V1 B om 5 (cf. v l 4) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 read 5-11 (Ś1 11^{ab} only, Ñ1 12^{ab} also) after 19 —^{a}) D2 3 च (for तु) D4 लवयित्वा तु जलधिं —^{b}) Ñ2 बहुनक्र-, G3 महामीन- (for °नक्र-) Ś1 Ñ1 V3 D1-4 8 9 12 G2 बहु(D3 G2 महा, D9 वर्ध [sic])-मत्स्यपाकुल —^{c}) Ś1 Ñ V3 D1 2 4 9 12 च (Ś1 D2 12 ता) विधमिष्यामो, D3 आरोधयिष्यामो, D8 च ता वधिष्यामो, G3 अभिगमिष्यामो, Cm g t as in text (for आरोहयिष्यामो) ꙮ Cm t आरोहयिष्याम आरोक्ष्याम . ꙮ —^{d}) Ś1 Ñ V3 D1-4 8 12 जेष्या(D3 धक्ष्या)मश्च रणे रिपून्(Ñ2 V3 °पु), D9 जेष्याम समरे रिपु, G3 हरिष्यामश्च रावण

6 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12, cf v l. 5 —^{b}) D8 शोकात् (for शोक) —^{c}) Ś1 सर्वेर्था, B4 सर्वथा, D1 4 सर्वे वा (for सर्वार्था) Ñ2 V1 3 B D7 9 M1 2 ह्यवसीदति, D3 परिहीयते (for व्यवसीदन्ति). —^{d}) D6 G3 [अ]भि(G3 [अ]पि)गच्छति, Ct as in text (for [अ]धि°) Ś1 D12 सत्त्व(D12 स तु)हीनस्य राघव, Ñ V1 D1 2 4 9 व्यसनार्त(D1 4 9 °र्थे)न्य राघव, V3 B1 3 4 D3 8 व्यसनीयश्च राघव, B2 व्यसनानि च राघव

7 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12, cf v l 5 —^{a}) D8 T2 एते, Cg k t as in text (for इमे) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 समर्था शूराश्च (by transp), D3 समर्थाश्च शूराश्च (hypm.) D7 T3 G2 M5 इमे हि शूरा समरे —^{b}) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 सर्वे वै, D7 G3 सर्वे ते, D10 11 T3 Cr k t सर्वतो, M1 2 सर्वे मे, Cg as in text (for सर्वे नो) Ś1 Ñ B2 D1 2 4 8 9 12 G1 -पुंगवा , Cg as in text (for -यूथपा) G2 M5 सर्वे वानरयूथपा —^{c}) D9 -प्रियार्थे, D12 त्रियार्थं (for प्रियार्थं) —After 7, D8 repeats 19^{cd}.

8 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12, cf v l. 5. —^{a}) D1 4 एष, D7 9 येषा, D10 एता, G3 तेषा, Cv m g. k t as in text (for एषा) D8 वीर्याणि (for हर्षेण). —^{b}) G3 वितर्कश्च (for तर्कश्चास्मिन्) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 8 12 सुदृढो, Ñ2 V1 3 B1-3 D3 9-11 Ck.t [अ]पि दृढो, D4 सदृढो, G1 3 M1 2 5 [अ]स्ति दृढो, Cv r.m g as in text (for [अ]स्मिन्दृढो) —^{c}) T2 विक्रमाण (sic) (for °मेण) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 4 12 [आ]नयिष्याम (B4 °मि), Ñ2 V1 B2 D9 विजेष्याम (V1 °मि), V3 B1 3 [अ]वजेष्यामि, D3 विनेष्याम, D8 हरिष्याम, M1.2 यथानेष्ये, M5 [अ]हमानेष्ये, Cr m g as in text (for समानेष्ये) ꙮ Cr m समानेष्ये समानेष्यामि. ꙮ —^{d}) M3 हत्वा, Cr m g t as in text (for हत्वा) G3 M1 3 च ते (for यथा) Ś1 D8 रिपूत्रणे, Ñ1 V1 3 B D1 2 4 8 9 रणे रिपून् (V1 3 B2 D9 °पु) (for यथा रिपुम्) —After 8, D3 ins

15* अप्रहृष्टस्य तु जयो दुर्लभो जयता वर ।
सैन्याना यन्मनोहर्षो विजयस्तेन ज्ञायते ।

—Then D3 cont l. 1-2 of 29* (var)

—After 8, D5-7 10 11 S (T1 illeg) ins , while D3 subst for 9^{cd}

16* रावण पापकर्माणं तथा त्व कर्तुमर्हसि ।

[D3 परिकर्माण (for पाप°). D7 त्व तथा (by transp.)]

9 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12, cf v l 5. T1 illeg for 9^{ab} —^{a}) D3 सेतुम् D3 बध्वा (for बध्येद्) Ś1 Ñ1 D8 12 सेतुबधेन हि यथा, Ñ2 V1 B2 3 बध्येताथ(V1 °त्र) यथा सेतुर्, V3 B1 4 बध्येत्तत्र यथा सेतुर् (B4 °तु), D1 2 4 सेतुर्बध्येत हि यथा, D9 बध्ये तथा यथा सेतुर् (sic), G2 सेतुमात्र यथा बध्वा ꙮ Cm बध्येत् बध्येत. ꙮ —^{b}) Ñ2 V1 3 D9 गच्छेम, B1 3 गच्छेत, B4 गच्छेच (for पश्येम). B2 यथा ते गच्छता पुरीं, D3 द्रुतं पश्याम त रिपु —^{d}) Ś1 Ñ1 D2 8 12 कर्तुमर्हसि, Ñ2 V1 3 B D9 उपपादय (for कुरु राघव). D1 4 तथा कर्तुमिहार्हसि

10 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12, cf v l 5. —^{a}) Ñ2 V1 3 B2 D3 9 दृष्ट्वैव हि; B1 दृष्ट्वा चैव, B3 दृष्ट्वा हि च, B4 दृष्ट्वा चैव, D5 T1 G3 M3 5 दृष्ट्वा ता तु, G2 M1 दृष्ट्वा हि ता (by transp) (for दृष्ट्वा तां हि) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 दृष्टा सा हि (Ñ1 D1 तावत् , D4 सा मे) पुरी लंका, D2 दृष्टाव (sic) हि पुरी लका —^{b}) Ś1 G1 -शिरसि, D12 -शिखर- (for -शिखरे). Ś1 Ñ1 D1 4 8.12 स्थिता, D9 -[आ]स्थिता (for स्थिताम्).

G. 5. 71 15
B. 6 2 12
L 5. 69 21

सेतुर्बद्धः समुद्रे च यावल्लङ्कासमीपतः ।
सर्वं तीर्णं च वै सैन्यं जितमित्युपधार्यताम् ॥ ११

इमे हि समरे शूरा हरयः कामरूपिणः ।
तदलं विक्लवा बुद्धी राजन्सर्वार्थनाशिनी ॥ १२

पुरुषस्य हि लोकेऽस्मिञ्शोकः शौर्यापकर्षणः ।
यत्तु कार्यं मनुष्येण शौण्डीर्यमवलम्बता ।
अस्मिन्काले महाप्राज्ञ सत्त्वमातिष्ठ तेजसा ॥ १३

शूराणां हि मनुष्याणां त्वद्विधानां महात्मनाम् ।
विनष्टे वा प्रनष्टे वा शोकः सर्वार्थनाशनः ॥ १४

—^{c}) G1 बद्ध (for हत) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 समरे च हत शत्रु(Ś1 B3 D8 12 °त शत्रुर्) —^{d}) Ś1 Ñ V1 3 B1–3 D1 2 4 7–12 Cg अवधारय, Cv m as in text (for उप°) D3 दर्शनेनोपधारय.—After 10, D5–7 10 11 S ins.

17* अवबद्धा सागरे सेतुं घोरे तु वरुणालये।
लङ्का न मर्दितु शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।

[(l 1) D6 10 11 T3 M5 च (for तु).—(l. 2) D5 T1 नो (for न) D7 G3 [आ]सादितु, G1 2 [आ]मर्दितु (for मर्दितु) G1 सर्वैर् (for सेन्द्रैर्)]

11 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12, cf v l 5 D12 repeats 11^{ab} after 20 —^{a}) Ñ2 V1 B3 D7 8 10 11 Ct सेतुबध , D6 T2 3 G2 M1 2 5 सेतु बद्ध्वा, Cr m g.k as in text (for सेतुर्बद्ध) Ś1 Ñ1 D1 2 4 6 8 12 (both times) T2 3 तु, Ct as in text (for च) D3 समुद्रस्य (for °द्रे च). —^{b}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–3 9 12 (both times) लका (D1 °का) च वशमागता(D1 °ता), D4 लकां च परिवेष्टिता, D8 लका वशसमागता (sic) —Ś1 reads 11^{cd} after 21, while D12 repeats 11^{cd} after 21, and B3 4 repeat 11^{cd}–12^{ab} after 21 (B4 after the first occurrence of 21) —^{c}) D8 तीर्थं (for तीर्णं). D12 (first time) च तीर्णं (by transp) Ñ1 V3 D1 4 तत्, Ñ2 V1 illeg , B1 2 4 (both times) D2 8 9 12 (first time) न॰, B3 (first time) मत्-, B3 (second time) D6 10 11 T2 3 मे, Cm as in text (for वै) Ś1 D3 12 (second time) तत (for च वै) D8 सौम्य (for सैन्य).—^{d}) V1 3 B2 3 (second time) M5 Cm [अ]वधार्यता, D2 9 12 (first time) [अ]वधारय, D3 7 8 10 11 G2 M3 Cv g t [उ]पधारय, Cr as in text (for [उ]पधार्यताम्) Ś1 D12 (second time) सर्वथा विजयी भवान्, Ñ1 D1 4 जितमेवोपधारय.

12 D1 4 om 12, Ś1 D2 3 8 12 om 12^{ab} B3 4 repeat 12^{ab} after 21 (B4 after first occurrence). —^{a}) D10 11 Ck t तथा, Cr m g as in text (for इमे) D5 सगरे (for समरे) B4 (both times) क्रूरा , D10 11 T1 वीरा (for शूरा) —^{b}) Ñ1 वानरा , M1 2 बहव , Ct as in text (for हरय॰) Ñ2 V1 3 B (B3 4 both times) D9 शिलापादपयोधिन ❀ Cm इमे हीति। अस्योत्तरार्धम्–शक्ता लङ्का समानेतुं समुत्पाट्य सराक्षसामिति. ❀ —After 12^{ab}, M ins

18* शक्ता लङ्का समानेतु समुत्पाट्य सराक्षसाम्।

—Ñ2 V1 3 B D3 9 read 12^{c}–19 after 4^{ab} (D3 after 14*) —^{c}) D3 त्यजस्व (for तदलं) Ś1 Ñ V1 3 B1 2 4 D2 3 8–12 Ck t विक्लवां बुद्धिं, B3 विक्लवां कृत्वा, Cm g as in text (for विक्लवा बुद्धी) —^{d}) D3.10 Ct -नाशनीं, D11 -नाशिनीं, T2 3 M3 -नाशनी, Cg as in text (for -नाशिनी) Ś1 Ñ1 D2 8 12 कृत्वा सर्वार्थनाशि(D8 °श)नीं, Ñ2 V1 3 B D9 कृत्वा(B3 मतिं) सर्वार्थघातिनीं, D5 7 T1 G1 3 M1 2 5 राजन्सर्वविनाश(D7 T1 G3 M1 5 °शि)नी

13 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 9, cf v l 4 —^{ab}) D6 T2 च, T3 न, Ct as in text (for हि). Ñ1 T3 G2 -[अ]पकर्षक , Cg.t as in text (for °ण). Ñ2 V1.3 B D9 धैर्यं शोकोपकर्षति, T3 शोक कार्योपकर्षक (for ^{b}). D3 ता ' मास्थाय पुरुषो नित्य शौर्यविनाशकृत्. —^{c}) G2 कर्तुं (for यत्तु) B4 पुरुषेण (for मनुष्येण) —^{d}) D10 11 Cr.k t अवलम्ब्यतां, G2 अनुलंबता, Cm g as in text (for अवलम्बता). Ś1 Ñ1 B3 D12 शौटीर्यमवलम्बिना(B3 °नुबध्नता), Ñ2 V1 3 B1 2 4 शौटीर्य(Ñ2 V3 B4 °र)मवलंब(Ñ2 °ब्य)ता, D8 सौहार्दमवलंबता —After 13^{cd}, D10 11 Ck t ins

19* तदलंकरणायैव कर्तुर्भवति सत्वरम्।,

while G1 ins.

20* तत्कुरुष्व महाबाहो त्यज शोकमरिंदम।

—^{e}) Ñ1 तस्मिन् (for अ°). V3 कार्ये (for काले) V3 महाबाहो, B1 मनुजेंद्र, B4 महावीर, D1 4 12 महाप्रज्ञ (for °प्राज्ञ) —^{f}) Ñ2 V1 3 B1–3 D1 3–6 9 T1 तत्त्वम् ; Cm g t as in text (for स°). Ñ1 B4 तत्र(Ñ1 त्वया)तिष्ठ स्वमोजसा

14 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 9, cf v l 4 —^{a}) D3 G2 च, G3 तु (for हि) —^{b}) B2 मद्विधानां (for त्व°) D3 विशेषत , G2 महार्णवं (sic) (for महात्मनाम्) —^{c}) Ś1 D12 विनष्टाना प्रनष्टानां, Ñ2 V1 3 B1 2 D9 विनष्टं(D9 °ष्टा) वा प्रनष्टं वा, B4 प्रनष्टं वा विनष्टं वा —^{d}) D6 T2 -नाशक (for °न) Ś1 Ñ1 D1.2 4 8 12 M5 क्षम न(Ñ1 D1 4 न क्षम) ह्यनु(D2 °ति)शोचितुं(D1 4 8 °चन), Ñ2 V1 3 B D9 न युक्तमति(V3 B1 3 4 °नु) शोचितु, D3 नित्यं शीलमशोचितुं, G2 क्षम नाप्यनुशोचितुं, M1 2 क्षमं नात्मनि शोचितुं.

त्वं तु बुद्धिमतां श्रेष्ठः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ।
मद्विधैः सचिवैः सार्धमरिं जेतुमिहार्हसि ॥ १५
न हि पश्याम्यहं कंचित्त्रिषु लोकेषु राघव ।
गृहीतधनुषो यस्ते तिष्ठेदभिमुखो रणे ॥ १६
वानरेषु समासक्तं न ते कार्यं विपत्स्यते ।
अचिराद्द्रक्ष्यसे सीतां तीर्त्वा सागरमक्षयम् ॥ १७
तदलं शोकमालम्ब्य क्रोधमालम्ब भूपते ।
निश्चेष्टाः क्षत्रिया मन्दाः सर्वे चण्डस्य बिभ्यति ॥ १८
लङ्घनार्थं च घोरस्य समुद्रस्य नदीपतेः ।
सहास्माभिरिहोपेतः सूक्ष्मबुद्धिर्विचारय ॥ १९ G 5 71 0 B 6 2 20 L 5 69 13

15 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 9, cf v l 4 —[a]) D10 तत्त्वं (for त्वं तु) Ñ2 V1 3 B D9 हि सत्त्ववता (for तु बुद्धिमता). D3 त्वं च सत्त्ववता वीर —[b]) Ś1 D12 सर्वशास्त्रविदा वर, Ñ1 D1 2 4 8 सर्वशा(D2 °श)स्त्रभृता वर°, Ñ2 V1 3 B D3 9 विख्यात (D3 वरिष्ठ) स्वेन तेजसा —[c]) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 सार्धमस्मद्विधैर्भृत्यैः (Ñ1 °धे शास्त्रैर्, D1 4 °धैर्मन्त्रिभिर्), Ñ2 V1 3 B D3 9 भृत्यैरस्मद्विधैः सार्धम् —[d]) Ś1 कार्यं कर्तुम्, Ñ1 शत्रून्हन्तुम्, D1 4 11 M शत्रूञ्जेतुम्, D3 पुरीं जे°, D8 अरिं क्षेप्तुम्, D12 ~ °तुम् (for अरिं जेतुम्) D10 11 समर्हसि, T2 3 G3 त्वमर्हसि (for इहा°) Ñ2 V1 3 B D9 अरातिं जेतु(B4 छेत्तु)मर्हसि, D3 अवजेष्यसि मैथिलीं, D7 अरीञ्जेतुं त्वमर्हसि —After 15, D3 ins

21* मरुद्भिरभियुक्त पौलोमीमिव वासव ।

16 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 9, cf v l 4 —[a]) B4 नाहं (for न हि) Ñ V1 3 B D1 4 9 त (for [अ]हं) B1 3 D1 2 6 8 T1 G1 2 M6 किंचित् (for कंचित्) —[b]) B1 त्रिदिवे (for राघव) —[d]) D3 भवेद् (for तिष्ठेद्) V3 T3 अभिमुखे(T3 °ख), D7 अभिमुखो (sic) (for अभिमुखो) T2 रिपु (for रणे)

17 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 9, cf v l 4 Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 read 17 (including 22* except D1 4) after 4, while D3 reads 17 after 1 —[a]) B1 समासक्तं, B3 समासिक्त, B4 M1 2 समायुक्त(B4 °क्ते), Cg t as in text (for °सक्त) —[b]) Ñ1 स (sic) (for न) D6 विवत्स्यते (for विप°) —D9 om 17[cd] – 18[ab], D1 4 om 17[cd] —[c]) D8 द्रक्ष्यते (for द्रक्ष्यसे) D6 7 T2 3 M6 आनयिष्यति(D7 M6 °ष्यामि) ते सीता —[d]) V3 तीर्णो, B2 ता त्वा, M6 नीत्वा (for तीर्त्वा) Ś1 Ñ V1 3 B D2 3 8 12 राघव सागर, G3 सागरमव्ययं (for सागरमक्षयम्) —After 17, Ś1 Ñ1 D2 8 12 ins

22* न ह्येषामस्त्यकर्तव्य त्वदर्थे किंचिदेव तु ।
वीर्यविक्रमसम्पन्ना बलवन्तो हि वानरा ।

18 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 9, cf v l 4 —Ñ1 illeg for 18[a] —[a]) Ś1 D2 8 12 आविश्य, B4 D6 T2 3 M6 उत्सृज्य, Cm g t as in text (for आलम्ब्य) D1 4 शोकावेशेन तदल, D3 तदल शोकतापेन —[b]) D3 धैर्यम्, G2 कोपम् (for क्रोधम्) V3 B4 D3 G1 2 आलम्ब्य, Cr k t as in text (for आलम्ब) Ñ2 V1 3 B राघव, D6 भूमिप (for भूपते) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 धैर्यमालम्ब (D2 4 8 12 °स्य) राघव —[c]) G3 किंचेष्टा, Cr m g k t as in text (for निश्चेष्टा) —For 18[cd], Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst

23* क्षात्रं धर्ममुपातिष्ठ चण्डात्सर्वे हि बिभ्यति ।

[V3 B क्षात्र-, D2 क्षत्र- (for क्षात्र) Ś1 D12 उपाश्रित्य (for °तिष्ठ) Ñ2 V1 3 B2 मर्त्या, D9 सर्वे (for सर्वे) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 मर्त्या दहाग्निमिति हि (for the post half) D3 विक्रमस्व यथाकाम सर्वश्चण्डाद्बिभेति च]

19 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 9, cf v l 4 —[a]) Ś1 (marg) Ñ V3 B1–3 D2 8 12 हि, D9 ह, G2 सु-, M1 2 तु (for च) D1 4 समुद्रस्य (for च घोरस्य) —D4 om 19[bc] —[b]) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 8 9 12 सागरस्य (for समुद्रस्य) Ñ2 V1 3 B D9 महोदधे, D6 महीपते (for नदीपते) —V1 om 19[a] – 20[b], B om 19[cd] D3 reads 19[cd] here for the first time, repeating it (var) after 7 —[c]) Ś1 Ñ V3 D1 2 8 9 12 महाबाहो, D3 (both times) इहोपेत (for °पेत) —[d]) D6 7 G1 Cr सूक्ष्मबुद्धि, M1 2 सूक्ष्मा बुद्धिं, Ck t as in text (for सूक्ष्मबुद्धिर्) G2 विचार्यता, Cr k t as in text (for °रय) Ś1 Ñ V2 D1–3 8 9 12 सूक्ष्मा(V3 मम) बुद्धिर्विधीयतां (D7 [second time] °चार्यता [first time] °मृष्यता; D9 °धीयते), D4 यत्न कुरु महामते —After 19[cd] (first occurrence), D3 ins

24* नखदंष्ट्रायुधा वीरा युद्धाय कृतनिश्चया ।
प्राणास्त्र परिरक्षन्ति भवतोऽर्थे न सशय ।

—After 19, D6–7 10 11 T G M3 6 ins

25* लङ्घिते तस्य ते सैन्य हतमित्युपधारय ।
सर्वं तीर्णं च मे सैन्य जितमित्युपधारय ।

[G M3.6 om l 1 T1 om (hapl) from the post. half of l 1 to the prior half of l 2 D6 transp l 1 and 2 —(l 1) D11 ते (for तै) D7 तस्य त सैन्यैर् (for तस्य ते सैन्य) D6 7 10 11 Cv जितम् (for हतम्) D7 [उ]पधार्यता, D10 11 Ct [ए]व निश्चिनु, Cv as above (for [उ]पधारय) —D6 om l 2 —(l 2)=11[cd] M6 transp. तीर्ण and सैन्य D6 T3 G2 3 [उ]पधार्यता, D10 M6 Ct [अ]वधार्यता, D11 [अ]वधारय, Cm as above (for [उ]पधारय) ※ Cv m रावणं च हतमुपधारयेति कश्चित्पाठ । अत्र तु यावच्छन्दोऽध्याहार्य । जितमिति च भावे निष्ठा ।

G. 5 71 16 B 6 2. 22 L 5 69 20 इमे हि समरे शूरा हरयः कामरूपिणः ।
तानरीन्विधमिष्यन्ति शिलापादपवृष्टिभिः ॥ २०
कथंचित्परिपश्यामस्ते वयं वरुणालयम् ।
किमुक्त्वा बहुधा चापि सर्वथा विजयी भवान् ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

मे सन्य यावत्तीर्णं तावत्तेन जितम् ।, Cm further adds लङ्घिते तन्य न सैन्यम् इति क्वचित्पाठ । तस्यार्थ —समुद्रे लङ्घिते तैर्वानरैस्तस्य रावणस्य सैन्य जितमित्युपधारयेत्यर्थ ।, Ct पाठान्तरे समुद्रे लङ्घिते etc as in Cm ❀]

—After 19, Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 read 5–11 (Ś1 11^ab, Ñ1 12^ab also)

20 Ś1 D1 4 om 20 Ñ V1 3 B D9 om 20^ab —^a) D3 वानरा, D10 11 G2 M3 5 हरय (for समरे) D7 शूरा समरे (by transp) —^b) D2 8 12 वानरा, D3 वै च, D10 11 M3 5 समरे, G2 विक्रांता, M1 2 बहव (for हरय) —B3 4 read twice 20^cd–21 (B3 repeats only up to 21^ab) repeating 12^ab after 21 (in B4 after first occurrence) —^c) Ñ V1 3 B (B3 4 both times) D2 3 8 9 12 ता पुरीं (for तानरीन्) G3 तानरींश्च वधिष्यति. —^d) Ñ1 D2 3 8 12 -योधिन, G3 -मुष्टिभि (for -वृष्टिभि) Ñ2 V1 3 B (B3 4 both times) D9 वानरा काम (B3 कपि [both times]) रूपिण., L (ed) शिलापापाणदारुभि —After 20, D3 ins

26* हत च रक्षसा सैन्य जितमेवोपधारय ।

—Thereafter D3 reads 20 and 26* twice with the same variants —After 20, D12 repeats 11^ab.

21 Ñ1 V1 om. 21^ab —^a) Ś1 Ñ2 V3 B2 4 (both times) D1–4 8 9 12 Ck एव (for परि-) B1 3 (both times) Ct एव पश्यामि, D6 7 T2 M3 Cm सतरिष्यामस, D10 11 परिपश्यामि, Ck as in text (for परिपश्यामस) —^b) Ñ2 V3 B1 2 3 (both times) D9 यदि त, B4 (both times) यदिद, D1 4 ता (D4 त) चैव, D2 3 7 T1 M1 2 5 तं (T1 inf lin. [also] ते) वयं, D10 11 Cr k t लवित, G तद्वय (for ते वय) V3 B (B3 4 both times) D5 9 T1 3 G1 2 M1 2 रावणालय, Cr k t as in text (for वरुणा°) —After 21^ab, D3 ins

27* पश्चात्सर्वाणि कार्याणि करिष्यामो न सशय ।,

while D5–7 10 11 S ins

28* हतमित्येव त मन्ये युद्धे समितिनन्दन ।

[D10 11 शत्रुनिबर्हण, T3 समितिनन्दन, Cg as above (for समिति°)]

—^c) D11 वा (for च) Ś1 D2 8 12 बहुनैतेन, Ñ1 बहु वच, D1 3 4 मे बहु वच, G2 बहुना वापि (for बहुधा चापि) Ñ2 V1 3 B (B4 both times) D9 बहुनात्र किमुक्तेन. —^d) D8 भवेत् (for भवान्) Ñ2 V1 3 B (B4 both times) D9 विजित (D9 °तम्) त्वया (for विजयी भवान्) —After 21, Ñ1 D1–4 (D1 3 4 l 3 only, while D3 cont. l 1–2 after 15*) 8 9 ins, while D12 repeats 11^cd after 21 and then ins, Ś1 ins after 11^cd (read after 21)

29* बहु चिन्तयितव्य ते सग्रामार्थं नरेश्वर ।
महतश्च समुद्रस्य लङ्घनार्थमरिंदम ।
तस्मादुद्योगमातिष्ठ प्रयत्ने सिद्धिरास्थिता ।
सर्वं प्रयत्नवॉल्लोके सर्वां सिद्धिमवाप्नुयात् ।

[Ñ2 D9 om l 1–2 —(l 1) Ñ1 न हि (for बहु). D3 अरिंदम (for नरेश्वर) D8 अल हि बहु चिन्त ते सग्रामार्थे नरेश्वर —Ñ1 om l 2 —(l 2) D3 तथैव लवणाम्भोधे (for the prior half) Ś1 D12 बधनार्थम् (for लङ्घ°) D3 महामते (for अरिंदम) —Ś1 D2 12 om l. 3–4 —(l 3) Ñ1 श्री प्रयत्ने स्थिता स्थिरा (for the post half) —Ñ1 om l 4 —(l 4) D8 सर्व- (for सर्वां)],

while D5–7 10 11 S ins after 21

30* निमित्तानि च पश्यामि मनो मे सप्रहृष्यति ।

[D6 T2 3 सप्रहर्षति, G3 च प्रहृष्यति, Cg as above (for स°)]

—After 21, B3 4 repeat 11^cd – 12^ab

Colophon —*Kānda name* Ś1 D8 om. Ñ V1 3 B D1 3 4 9 12 सुदरकाडे, D2 उद्योगपर्वणि —After Kānda name, D12 ins उद्योगपर्वणि —*Sarga name* Ś1 D8 12 उत्तरोत्तरवाक्य, Ñ V1 3 B D1–4 9 सुग्रीववाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om Ś1 70, Ñ2 D9 73, V1 68, V3 62, B1 72, B2 66, B4 76, D3 74, D5–7 10 11 S 2 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम, M5 with श्रीरामचन्द्राय नम

३

सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा हेतुमत्परमार्थवित् ।
प्रतिजग्राह काकुत्स्थो हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥ १
तरसा सेतुबन्धेन सागरोच्छोषणेन वा ।
सर्वथा सुसमर्थोऽस्मि सागरस्यास्य लङ्घने ॥ २
कति दुर्गाणि दुर्गाया लङ्कायास्तद्ब्रवीहि मे ।
ज्ञातुमिच्छामि तत्सर्वं दर्शनादिव वानर ॥ ३
बलस्य परिमाणं च द्वारदुर्गक्रियामपि ।
गुप्तिकर्म च लङ्काया रक्षसां सदनानि च ॥ ४
यथासुखं यथावच्च लङ्कायामसि दृष्टवान् ।
सर्वमाचक्ष्व तत्त्वेन सर्वथा कुशलो ह्यसि ॥ ५ G 5 72 4 B. 6. 3. 5 L 5 70 4

3

1 a) D7 T2 3 तस्य त(D7 °तम्न)द्वचनं श्रुत्वा. —b) D7 10 11 T1 M1 2 5 Ck t परमार्थवत् ; Cg as in text —For 1^{ab}, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 6 8 9 12 subst

31* स विनीय तमायासं सुग्रीवेणोपसान्त्वितः ।

[D8 मनस्तापं (for तमायासं) Ś1 Ñ1 D12 स विनीतमनायाम, Ñ2 B2 D9 स त्यक्त्वा शोकमायासं (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 प्र(D2 [अ]भि)हर्षित , V1 B1 2 [उ]पशान्तित , D3 8 प्रधर्षित (for [उ]पसान्त्वित)]

—c) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 सुग्रीवमसिन(Ñ1 °च)चैव, Ñ2 V1 3 B D9 प्रतिगृह्याथ तद्वाक्य —d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 6 12 ततोब्रवीत्, Ñ2 V1 3 B D9 उवाच ह (for अथाब्रवीत्)

2 a) Ś1 Ñ V1 3 B3 D T1 3 G1 3 M Cr g k t तपसा Cgp as in text (for तरसा) —b) Ś1 Ñ V1 3 B D2 3 7 9–12 च, D1 4 तु (for वा) D8 सागरोह क्षणेन वा (sic) —c) Ñ1 B4 हि, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 [अ]ह, D7 10 11 M1 [अ]पि (for सु-) Ś1 सर्वार्थं (for सर्वथा सु-) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 [ऽ]ह (for ऽस्मि) —d) Ñ1 V1 3 B3 D9 [अ]भि , B1 2 4 D2 [अ]पि, D1 3 4 8 [अ]ति- (for [अ]स्य)

—Before 3, Ñ1 D1 4 ins , while V1 B2 D3 ins after 32

32* राक्षसानामभावाय सीतामहर्षणाय च ।

[V1 B2 -सदर्शनाय, D3 -मरक्षणाय (for -सहर्षणाय)]

—Thereafter, V1 B2 cont 53* , while D3 reads 6 4 1–2 (including star passages) repeating 6 4 1 in its proper place —After 32*, D1 4 cont , while Ś1 Ñ2 V1 3 B D2 8 9 12 ins before 3

33* पुनरेवाथ पप्रच्छ राघवो रघुनन्दन ।
बुद्धिमन्तं हनूमन्तं दुर्गकर्मविधिं प्रति ।

[(1 1) Ś1 D2 8 12 मारुतात्मज (for रघुनन्दन) —(1 2) Ñ2 om हनूमन्त]

3 Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 (Ś1 D8 12 after 32) read st 3, 8, 18–27 (including star passages) after Colophon D3 om 3 —a) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 कानि, B4 प्रति- , G1 अति- , Cr m g k t as in text (for कति). B4 -कर्माणि (for दुर्गाणि) Ś1 Ñ V1 3 B D2 8 9 12 दुर्गं च(D8 त) , D1 4 6 G2 लंकाया (D6 G2 °या) , Cr °या, Cm g t as in text (for दुर्गाया) —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 कीदृशं, D6 दुर्गायास् (for लङ्कायास्) D7 8 तान्न(D8 च प्र)वीहि, D10 11 तद्ब्रवीष्व, M3 ब्रूहि तानि (for तद्ब्रवीहि) Ñ2 V1 3 B D9 कीदृशं मे निवेदय, G2 तत्त्वत कथयस्व मे. ❀ Cm ब्रूहि तानीति सम्यक् ❀ —c) D7 श्रोतुम् (for ज्ञातुम्) D6 इच्छति (for इच्छामि) —d) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 आनुपूर्व्ये (D9 °र्व्ये)ण वानर, B1 अनुरूपेण राघव —For 3^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 subst

34* श्रोतुमिच्छामि तत्त्वज्ञ वक्तुमर्हसि तद्भवान् ।

[Ś1 D1 4 अर्हसि Ś1 तत्त्ववान्, D1 4 वानर (for तद्भवान्)]

—All the above MSS cont , while Ñ2 V1 3 B D9 ins after 3

35* स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
आचचक्षे यथेन्द्रस्य पुरा पृष्टो बृहस्पति ।

[(1 1) D4 वानरेन्द्रेण (for राजपुत्रेण) —D4 om from the post half of 1 1 up to the prior half of 1 2 —(1 2) Ś1 V1 3 B1–3 (B3 also in marg) D12 [इ]न्द्रेण, Ñ1 [इ]न्द्राय (for [इ]न्द्रस्य) Ñ2 V1 3 B1–3 (B3 also in marg) D9 पृष्ट पू(B2 स)र्वं, B3 4 दत्तो पुत्र(B4 पूर्वं), D4 इन्द्रेणेव (for पुरा पृष्टो)]

4 a) Ñ2 V1 3 B D9 बलं च (for बलस्य) Ñ1 D3 तु (for च) —D9 om. 4^{bc} —b) D2 द्वारि, D3 द्वार (for द्वार) —c) B4 दुर्ग- (for गुप्ति) Ñ2 V1 3 B1–3 D1 2 4 5 6 T1 लंकाया (for लङ्काया) ❀ Ck गुप्तिक्रम प्राकारादिभी रक्षाक्रमम् ।, Ct "गुप्तिक्रमम्" इति पाठे and then as in Ck ❀ —d) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 साधनानि (V3 °नेन) , G2 भवनानि, Cg as in text (for सदनानि) D7 [अ]पि (for च)

5 B3 om 5^{ab} Ñ2 V1 3 B1 2 D9 transp ^{ab} and ^{cd}. —a) D3 यच्च यावद् (for यथासुख) Ś1 Ñ1 B4 D1,2 4 8 12 यच्च(D2 °था) यावच्च यादृक्च(D8 °च्चा) , Ñ2 V1 3 B1 2 D9 यथावच्च य(B1 त)थातथ्य —b) Ñ1 D2 परि , B1 4 D5 8 T3 G2 3 Ck अपि, D2 अभि- , Ct as in text

G. 5 72. 5
B. 6. 3. 6
L. 5 70 5

श्रुत्वा रामस्य वचनं हनूमान्मारुतात्मजः ।
वाक्यं वाक्यविदां श्रेष्ठो रामं पुनरथाब्रवीत् ॥ ६

श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये दुर्गकर्मविधानतः ।
गुप्ता पुरी यथा लङ्का रक्षिता च यथा बलैः ॥ ७

परां समृद्धिं लङ्कायाः सागरस्य च भीमताम् ।
विभागं च बलौघस्य निर्देशं वाहनस्य च ॥ ८

प्रहृष्टा मुदिता लङ्का मत्तद्विपसमाकुला ।
महती रथसंपूर्णा रक्षोगणसमाकुला ॥ ९

दृढबद्धकवाटानि महापरिघवन्ति च ।
द्वाराणि विपुलान्यस्याश्चत्वारि सुमहान्ति च ॥ १०

वप्रेषूपलयन्त्राणि बलवन्ति महान्ति च ।
आगतं परसैन्यं तैस्तत्र प्रतिनिवार्यते ॥ ११

(for असि) Ñ2 V1 3 B2 D9 दृष्टवानसि (by transp), D1 4 परिविष्टवान् (D1 °नात्) (for असि दृष्टवान्) —^{c}) T2 स त्वम्, Cg k t as in text (for सर्वम्) Ñ2 B2 D9 यत्नेन (for तत्त्वेन) Ś1 Ñ1 B4 D1–4 8 12 तथा तत्स (Ś1 त्व स)-र्वमाचक्ष्व —^{d}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 सर्वस्य, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 हनुमन् (B2 °मान्) (for सर्वथा) D12 [अ]पि (for [अ]सि). B4 सर्वस्य कुशले रत .

6 ^{a}) T2 व ‹ (for वचन) —After 6^{ab}, K (ed) ins. (within brackets)

36* प्रणम्य शिरसा राम प्राञ्जलि सुसमाहित·।

—^{c}) D6 T2 3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठो) —^{d}) Ś1 Ñ1 B4 D2 3 8 12 प्रोवाच समव (B4 D3 °मुप) स्थित (Ñ1 D2 8 °त), Ñ2 V1 3 B1–3 D9 प्रोवाच तदनतर, D1 4 प्रोवाचेद समुत्थित

7 ^{a}) Ñ2 V1 3 B D9 आख्यामि (for आख्यास्ये) —^{b}) B2 दुर्गं (for दुर्ग) —^{c}) G1 महा-, Ct as in text (for यथा) —For 7^{cd}, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst

37* यथा गुप्ता पुरी लङ्का यथैव च सुरक्षिता।

[D8 तथा (for second यथा) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 यथा वा रक्षिता व (B1 °तव) ले (for the post half)]

—After 7, D5–7 10 11 S ins

38* राक्षसाश्च यथा स्निग्धा रावणस्य तु तेजसा।

[G2 तु (for च) D5–7 10 11 T1 2 M3 च (for तु)]

8 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12, cf v l 3 D3 om 8 —^{a}) D4 परा, D9 वरा (for परा) Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 गुप्तिं च, D4 गुप्तिश्च (for समृद्धि) D2, 5 T1 लकाया (for °या) —^{b}) G2 रावणस्य (for सागरस्य) Ś1 D12 सु-, G2 M5 तु (for च) D1 4 सारता (for भीमताम्) —G1 damaged from ग in ^{c} up to निर् in ^{d} —^{c}) Ñ2 V1 3 B D9 विभव (for विभाग) —^{d}) Ñ2 B1–3 D9 निवेश, T3 दर्शन, Cr m g k t as in text (for निर्देश) Ñ1 T2 G3 रावणस्य, Ct as in text (for वाहनस्य) —After 8, D5–7 10 11 S ins

39* एवमुक्त्वा कपिश्रेष्ठः कथयामास तत्त्वत ।

[M5 एवमुक्त D7 G2 M1 2 हरि- (for कपि-). D6 गसयामास (for कथयामास) D10 11 तत्त्ववित् (for तत्त्वत)]

9 ^{a}) Ñ2 V1 3 प्रकृष्टा, B1–3 D1–4 7 T2 G1 3 M5 Cr प्रहृष्ट-, D5 10 11 T1 G2 M3 Cv g हृष्टप्र-; D6 हृष्टा प्र- (for प्रहृष्टा) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 रम्या (for लङ्का). —T2 om (hapl) 9^{cd} Ñ2 D9 read 9^{cd} after 11^{ab} (first time) V1 reads 9^{cd} and 11^{cd} after 10^{ab} V3 reads 9^{cd} and 12^{ab} after 10. B1 reads 9^{cd} and 11^{cd} after 12 B2–4 read 9^{cd} after 10. —^{c}) Ñ1 B2 D1–4 8 स (B2 म) हता (for महती) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 -पूर्णा च (for -सपूर्णा) Ś1 D12 सहतारभसपूर्णा, B4 महारथप्रपूर्णा च —^{d}) Ś1 Ñ1 B3 D1–4 7 8 10–12 -निषेविता (for समाकुला) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 राक्षसैश्च महाबलै —For 9^{cd}, D5 T1 subst, while D7 M3 ins after 9

40* वाजिभिश्च सुसपूर्णा सा पुरी दुर्गमा परै ।

10 G2 om 10–11^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ V1 B4 D1–4 8 9 12 -बंध-, V3 -बधै (for -बद्ध-) Ñ1 D1–4 6–8 10 11 -कपाटानि, Ñ2 V1 3 B D9 -कपा (B4 °वा) टा च (for -कवाटानि) —^{b}) Ñ2 V1 3 B D9 गभीरपरिखावृता —After 10^{ab}, V1 reads 9^{cd} and 11^{cd} —^{cd}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 7–12 G1 3 M1 2 Cm t transp द्वाराणि and चत्वारि Ś1 D12 निपुणानि, D2 नियुतानि (for विपुलानि). B2 च पुलन्यासा (sic) (for विपुलान्यस्याश्) D6 T2 3 M5 दुर्गाणि (for चत्वारि) T2 3 विविधानि, Cg as in text (for सुमहान्ति) —After 10, V3 reads 9^{cd} and 12^{ab}, B2–4 read 9^{cd}.

11 G2 om 11^{ab} (cf v l 10) Ñ1 om (hapl) 11^{ab} Ñ2 D9 repeat 11^{ab} after 12. V1 B2 4 read 11^{ab} after 12 D6 transp 11 and 12 B3 transp 11^{ab} and 11^{cd} G1 damaged from णि in ^{a} up to हा in ^{b}. —^{a}) Ś1 D1 2 4 8 12 यन्त्रेषु, Ñ2 D9 (both first time) सर्वेषु, Ñ2 (second time) V1 3 B D9 (second time) यत्राणि, D6 7 10 11 T2 3 M3 Cr m g k t तत्रेषु-, G1 द्वारेषु (for वप्रेषु) Ś1 B1 4 D2 8 12 [उ]परि, D1 4 चोप- (for [उ]पल-) D3 तत्रस्थानि च यंत्राणि —^{b}) Ś1 D12 बहूनि सु- (for बलवन्ति). B2 3 दृढानि (for महान्ति) G3 transp बलवन्ति and महान्ति —After 11^{ab} (first time), Ñ2 D9 read 9^{cd}. —V1 reads 9^{cd} and 11^{cd} after 10^{ab} B1 reads 9^{cd} and 11^{cd} after 12. —^{c}) Ñ2 V1 3 B D9 आगच्छत् (for आगत) D5 10 T1 3 M5 प्रति-; D11 प्राप्ति-

द्वारेषु संस्कृता भीमाः कालायसमयाः शिताः ।
शतशो रचिता वीरैः शतघ्न्यो रक्षसां गणैः ॥ १२

सौवर्णश्च महांस्तस्याः प्राकारो दुष्प्रधर्षणः ।
मणिविद्रुमवैदूर्यमुक्ताविरचितान्तरः ॥ १३

सर्वतश्च महाभीमाः शीततोया महाशुभाः ।
अगाधा ग्राहवत्यश्च परिखा मीनसेविताः ॥ १४

द्वारेषु तासां चत्वारः संक्रमाः परमायताः ।
यन्त्रैरुपेता बहुभिर्महद्भिर्दृढसंधिभिः ॥ १५

त्रायन्ते संक्रमास्तत्र परसैन्यागमे सति ।
यन्त्रैस्तैरवकीर्यन्ते परिखासु समन्ततः ॥ १६

एकस्त्वकम्प्यो बलवान्संक्रमः सुमहादृढः ।
काञ्चनैर्बहुभिः स्तम्भैर्वेदिकाभिश्च शोभितः ॥ १७ G 5.72 15 B 6 3 18 L 5 70 15.

(sic), G3 परि-, Ck t as in text (for पर-) Ñ2 V1 3 B1,4 D3 9 हि, B2 3 च; M3 तु, Ck t as in text (for तैस्) G2 वाजिभिश्च सुसपूर्णा. —^{d}) Ñ2 D9 तत्रव वि (D9 च), V1 3 B4 तत्र तैर्वि-, B1–3 ततस्तैर्नि (for तत्र प्रति-). D6 -निहन्यते, D9 विचार्यते, Ct as in text (for -निवार्यते) M3 Cg तत्र तै प्रनिहन्यते —For 11^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 subst

41* आगच्छन्त्यपि सैन्यानि वार्यते तानि तैरपि।
[Ś1 D12 स्तनिनैर् (for तानि तैर्)]

12 V3 reads 9^{cd} and 12^{ab} after 10 D6 transp 11 and 12 —^{a}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 त्रिपुला, Ñ2 V1 B2 4 D9 च कृता, V3 B1 3 T3 G2 सु(V3 त्रि)कृता, D5 T1 समृता, T2 सुदृढा, M1 2 सक्रमा, Cm g t as in text (for संस्कृता) D8 विद्धि (for भीमा) —^{b}) Ś1 D12 काचनाङ्गिमसा, Ñ D1 2 4 9 काला(D4 घना)यमसमा, V1 B2–4 °कृता, D8 °सयी, Cr m g t as in text (for कालायसमया) Ś1 Ñ B1 2 4 D1–4 8 9 12 T3 M3 शिला°, Cg as in text (for शिता) V3 कालायससमाकुला, M5 कालायससमाश्रिता ॐ Cr कालायसमया, तीक्ष्णभावश्छान्दस ।, so also Cg ॐ —^{c}) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 शतधा (for शतशो) Ś1 D12 चरिता, Ñ1 B4 च वृता, Ñ2 B2 D9 चावृता, V1 3 चारिता, D1 4 8 चापि(D9 °चि)ता, D2 च स्था (sic), D3 निचिता. (for रचिता) Ñ1 भीमै, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 शूरै°, B4 D3 शूलै° (for वीरै) —^{d}) G3 शतशो, Cr m g t as in text (for शतघ्न्यो) —After 12, Ñ2 D9 repeat 11^{ab}, V1 B2 4 read 11^{ab}, while B1 reads 9^{cd} and 11^{cd}

13 ^{a}) D6 10 11 तु (for च) Ś1 Ñ1 B4 D1–4 8 12 शातकौं(B4 D3 °कु)भमयस्तस्या (B4 °त्र), Ñ2 V1 3 B1–3 D9 आयसश्च म(B3 °म सुम)हास्तत्र, G3 स सुवर्णमयस्तस्या. —^{b}) D8 12 दुष्प्रकर्षण —^{c}) Ñ1 B4 माला- (for मणि) Ś1 D1–11 S -वैडूर्य (for -वैदूर्य-) —^{d}) Ñ2 V1 3 B D9 मुक्ताहेम(B1 °मणि)विभूषित (B1 3 °ता°)

14 Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) B1 सु- (for च) D5 -भीमान (for -भीमा) D6 T3 सुधेया (T3 °घोरा) दुस्तरा भीमा, G2 M6 आयता त्रिपुला भीमा. —T1 damaged from म in ^{b} up to ह in ^{c}. G1 damaged from या in ^{b} up to गा in ^{c} —^{b}) Ñ2 V3 B1 2 4 D9 भयावहा (for महाशुभा) V1 B3 D6 T3 G2 3 M शीततोय(V1 B3 M1 2 °या)वहा शुभा, D5 शीततोयवहाञ्शुभान्. —For 14^{ab}, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst

42* ता सर्वा सुमहादुर्गा शीतामलजला शुभा.।
[Ś1 सर्वा स, Ñ1 च सर्वा, D1 4 सर्वाश्च (for सर्वा सु-) D8 -महद्- (for -महा-)]

—^{c}) B1 आपगा (for अगाधा) D2 3 6 8 12 ग्राहवत्यश्च, D7 ग्राहसपूर्णा (for ग्राहवत्यश्च). —^{d}) D5 T M Cr k परिघा, Cg t as in text (for °खा) D3 भीम- (for मीन-) Ś1 -सगता, Ñ1 D1–4 8 12 G2 -सकुला, V1,3 B4 -शोभिता (for सेविता).

15 ^{a}) *T3 द्वारेण, Cr m g k t as in text (for द्वारेषु)* G2 तस्याश्च (for तासा) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 तासा च (D3 तस्याश्च)तुर्षु द्वारेषु, Ñ2 V1 3 B D9 चत्वार सक्रमास्तेषु(B1 °पा) —^{b}) Ś1 सक्रम, Ñ2 V1 3 B D9 द्वारेषु (for सक्रमा) Ś1 परमो यथा, Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1–4 8 परमायसा (V3 °युधा), D12 परमा यथा (for परमायता) —^{c}) B3 चक्रैर्, D9 पचैर् (for यन्त्रैर्) T3 भीमाभिर् (for बहुभिर्) —^{d}) T2 3 बृहद्भिर् (for महद्भिर्) Ñ2 V1 3 B D9 दृढधन्त्र(V3 °वध, B4 °धातु)भि, D5–7 10 11 T1 G M1–3 Ct गृह(M1 2 बहु)पङ्क्तिभि, M5 कृतपङ्क्तिभि (for दृढसंधिभि) Ś1 D2 8 12 बलवद्भि स्त्र(D12 सु)धिष्ठित, Ñ1 D1 4 बलवद्भि स्वनु(Ñ1 सुनि)ष्ठिता

16 ^{a}) Ś1 D12 त्रय सु-, Ñ V1 3 B1 2 4 D2 3 9 त्रयस्तु(D3 °स्ते), D1 4 यत्रास्तु, D8 अय तु (for त्रायन्ते) Ś1 D1 2 4,8 12 तस्या (for तत्र) ॐ Ct 'ह्रियन्ते' इति पाठे ते सक्रमा नाश्यन्त इत्यर्थ ॐ —^{b}) B3 D6 G3 Ct -[आ]गते, D1 4 -[आ]गमं, Cr m g k as in text (for -[आ]गमे) D1 2 4 प्रति D12 मति (for सति) D3 परेपामागते बले —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 अभ्यव- (for तैरव-) G3 अभिहन्यते, Cr m g k t as in text (for अवकीर्यन्ते) —^{d}) B4 D1 4 परिखास्तु(B4 °श्च), D5 S Cr k परिघासु(G2 °घास्तु), D8 परिपज (sic), Cm g t as in text (for परिखासु)

17 D9 om 17 —^{a}) Ś1 D12 त्वेकस्तु, D8 त्वकोय (sic), L (ed) त्वकपो (for त्वकम्प्यो) —^{b}) Ś1 D12 परमो दृढ, Ñ B D2 5 6 T M5 सुमहान्दृढ°(Ñ2 B1–3 °ञ्शुभ), V1 3 सुमहास्तत, D1 8 सुमहद्दृढ° (for सुमहादृढ°).

G 5 73 5 B 6 3 19 L 5 70 25 स्वयं प्रकृतिसम्पन्नो युयुत्सू राम रावणः ।
उत्थितश्चाप्रमत्तश्च बलानामनुदर्शने ॥ १८
लङ्कापुरी निरालम्बा देवदुर्गा भयावहा ।
नादेयं पार्वतं वन्यं कृत्रिमं च चतुर्विधम् ॥ १९
स्थिता पारे समुद्रस्य दूरपारस्य राघव ।
नौपथश्चापि नास्त्यत्र निरादेशश्च सर्वतः ॥ २०
शैलाग्रे रचिता दुर्गा सा पूर्देवपुरोपमा ।
वाजिवारणसंपूर्णा लङ्का परमदुर्जया ॥ २१
परिघाश्च शतघ्न्यश्च यन्त्राणि विविधानि च ।
शोभयन्ति पुरीं लङ्कां रावणस्य दुरात्मनः ॥ २२
अयुतं रक्षसामत्र पश्चिमद्वारमाश्रितम् ।
शूलहस्ता दुराधर्षाः सर्वे खड्गाग्रयोधिनः ॥ २३
नियुतं रक्षसामत्र दक्षिणद्वारमाश्रितम् ।
चतुरङ्गेण सैन्येन योधास्तत्राप्यनुत्तमाः ॥ २४

—^{c}) V3 तैस्तु (for स्तम्भैर्) —^{d}) Ś1 D12 च सर्वत, Ñ2 V1 3 B D2 च मवृत, D1 4 8 समतत्त (for च शोभित)

18 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12, cf v l 3 —^{a}) V1 3 B अलं (for स्वय) B2 D1 4 5 7 10 11 T1 M3 Cm t प्रकृतिमाप(B2 °निष्प)न्नो, Cr g as in text (for प्रकृतिसम्पन्नो) —^{b}) V1 युयुवे V3 युयुधे राम लक्ष्मण (sic), B4 युयुत्सू रावण सुधी. —^{c}) M1 2 मुदितश्, Cr g t as in text (for उत्थितश्) D2 9 [अ]प्रमेयश्च (for [अ]प्रमत्तश्च) —^{d}) V1 3 B4 T2 3 अपि(V1 अव, V3 अत्र, B4 स तु) दर्शने, B3(also as in text in marg) अर्थेसाधने, D1 9 अनुदर्शन, D3 M1 2 उप°, Cg t as in text (for अनुदर्शने).

19 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12, cf v l 3 V1 om 19^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ V3 B D1 3–5 9–12 T1 G1 M3 Cg पुनर्, D2 8 तथा (for पुरी) Ś1 D12 दु(D12 पु)-रालभ्या, Ñ1 दुराधर्षा, Ñ2 V3 B D1 2 4 8 9 दु(D9 ध)रा-लया (for निरालम्बा) —^{b}) D3 दिव्य-, D9 दैव- (for देव) Ś1 D12 दुर्ग- (for दुर्गा) Ś1 Ñ1 D2 4 8 12 महाभया (for भयावहा) —^{c}) D5 G2 पर्वत (sic) (for पार्वत) D6 10 11 T2 चान्य, M3 Cg वान्यं (for वन्य) V1 3 B D9 सारोहा पर्वते यच्च(B1 2 °श्च) —^{d}) V1 3 ख्याति तत्र, B1 तद्दुर्गं च, B2 D9 निखात च, B3 4 खानित च (for कृत्रिम च) —For 19^{cd}, Ś1 Ñ D1–4 8 12 subst

43* नादेयं पार्वतीय च खानित्र चाम्बु विद्यते।

[Ś1 नादीय (for नादेय) Ś1 D12 [अ]त्र (for [अ]म्बु) D3 लक्ष्येत, L(ed.) वर्तते (for विद्यते)]

20 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12, cf. v l 3. —^{a}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 द्वीपो(D1 4 °प) मध्ये, Ñ2 V1 3 B दृष्टा(B2 °ष्टा) मध्ये, D2 9 दृढा(D9 °ष्टा) पारे (for स्थिता पारे) —^{b}) D1 4 दूरपार च, M5 दुरावारस्य (for दूरपारस्य) —After 20^{ab}, Ñ2 V1 3 B D9 ins

44* लङ्का तत्र पुरी रम्या प्राकारेणोपशोभिता।

—V1 3 B om. 20^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ D1 2 4 8 9 12 नौपथाश्चापि, D5 6 T M3 नौपथोपि च (for नौपथश्चापि) —D4 om (hapl ?) from शश्च in 20^{d} up to घाश्च in 22^{a} —^{d}) Ś1 Ñ D1–4 8–12 Ch t निरद्देशश्(Ñ2 D9 °शं, D4 °), G3 निरालया, Cv r m g tp as in text (for निरादेशश्) Ñ D1 6 8–11 T2 3 G1 M5 Cv r t सर्वश, D2 पर्वत, Cg as in text (for सर्वत)

21 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12, cf. v l 3 D4 om 21 (cf v l 20) —^{ab}) Ñ2 V1 3 B D9 नग- (for शैल-) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1 2 8 12 रुचिरा (for रचिता) Ś1 Ñ V3 B D1.2 8 9 12 दिव्या (for दुर्गा) B1 3 भूर्देव- (for पूर्देव-) B2 -पुरोगमा Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 सा पुरी देवनिर्मिता (for ^{b}) D3 राक्षसाना निवासार्थं निर्मिता विश्वकर्मणा —G2 om. 21^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 3 B D9 मत्त- (for वाजि) B4 -राक्षस- (for वारण) Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 -सपन्ना (for -सपूर्णा) —^{d}) Ñ2 V1 3 B D9 नित्यं (for लङ्का) Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 -दुर्गमा (for -दुर्जया).

22 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12, cf v l 3 D4 om up to घाश्च in ^{a} (cf v l 20) —^{a}) Ś1 V1 B3 D2 9–11 परिखाश् (for °घाश्) —^{b}) V3 कुलपुत्रा सुपूजिता —^{c}) V1 रम्या (for लङ्का).

23 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12, cf v l 3 For st 23–26, Ś1 Ñ V3 D1–4 8 9 12 subst 47* —^{a}) B2–4 राक्षसा (for रक्षसाम्) V1 B1 तत्र, B2–4 केचित् (for अत्र) —^{b}) B3 पश्चिमं (for °म-) B आश्रिता D5–7 10 11 T1 G3 M पूर्वद्वार(D11 G3 °र) स (M1 2 °र्वं तु द्वार)माश्रि(G3 °स्थि)तं —After 23^{ab}, D5 T1 G3 read 25^{cd}, D11 reads 24^{cd} —D5 T1 G3 read 23^{cd} after 25^{ab} —^{c}) M5 शूलहस्त- —For 23^{cd}, V1 B subst l 7 of 47*

24 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12, cf v l 3 For subst in Ś1 Ñ V3 D1–4 8 9 12, cf. v l 23 and 26 B1 3 M1 om 24–25. B2 reads 24^{ab} after 26, M2 reads 24^{ab} after 25 —^{a}) B2 तत्र (for अत्र) —^{b}) B2 दक्षिण, T3 उत्तर- (for दक्षिण-) D11 आयुत (for आश्रितम्) —B2 om 24^{cd} D11 reads 24^{cd} after 23^{ab} —For 24, V1 B4 subst

45* रक्षन्ति रक्षसा सघा धनुष्मन्तो महाबला ।
लङ्काया दक्षिण द्वार रक्षन्ते भीमविक्रमा ।
गजारूढाश्च बहव शूलमुद्गरयोधिन ।

[(l. 1) V1 लङ्का (for रक्षन्ति)]

प्रयुतं रक्षसामत्र पूर्वद्वारं समाश्रितम् ।
चर्मखड्गधराः सर्वे तथा सर्वास्त्रकोविदाः ॥ २५

अर्बुदं रक्षसामत्र उत्तरद्वारमाश्रितम् ।
रथिनश्चाश्ववाहाश्च कुलपुत्राः सुपूजिताः ॥ २६

शतं शतसहस्राणां मध्यमं गुल्ममाश्रितम् ।
यातुधाना दुराधर्षाः साग्रकोटिश्च रक्षसाम् ॥ २७

ते मया संक्रमा भग्नाः परिखाश्चावपूरिताः ।
दग्धा च नगरी लङ्का प्राकाराश्चावसादिताः ॥ २८

G 5 72 16
B 6 3 29
L 5 70 16

25 For sequence in Ś1 Ñ V1.3 B D1.2.4.8.9.12, cf v l 3 For subst in Ś1 Ñ V3 D1-4.8.9.12, cf v l 23 and 26 B1.3 M1 om 25 (cf v l 24) B2 reads 25^{ab} after 26^{ab}. —^{a}) B2 नियुत, D7 अयुत, G3 अर्बुद, Ct as in text (for प्रयुत) B2 D5 T1 तत्र (for अत्र) —^{b}) B2 पूर्वं द्वार- (for पूर्वद्वार). D5-7.10.11 T1.3 G3 M2.3 पश्चिमद्वा(T3 पूर्वं तु द्वा)रमाश्रि(G3 °स्थि)त, G2 पूर्वद्वारमुपाश्रित —After 25^{ab}, D5 T1 G3 read 23^{cd} —B2 om 25^{cd} D5 T1 G3 read 25^{cd} after 23^{ab} —^{c}) T2 transp चर्म and खड्ग —For 25, V1 B4 subst.

46* पूर्वद्वारं समाश्रित्य स्थिता सर्वास्त्रयोधिनः ।
महाकाया महाघोरा राक्षसा बलदर्पिता ।
नियुत रक्षसा तत्र रक्षणे च समाहितम् ।

[(l 3) V1 रक्षने (for रक्षणे)]

—After 25, M2 reads 24^{ab}.

26 For sequence in Ś1 Ñ V1.3 B D1.2.4.8.9.12, cf v l 3 —^{a}) D6.7 T G3 M1.2.5 नियुत, D6.10.11 M3 न्यर्बुद (for अर्बुद). B2 राक्षसास् (sic) (for रक्षसाम्) V1 B तत्र (for अत्र) —^{b}) B2.3 उत्तर, T3 दक्षिण- (for उत्तर-) —After 26^{ab}, B2 reads 25^{ab} —^{c}) B1-3 [अ]श्ववाराश्च, V1 B4 वरारोहा (for [अ]श्ववाहाश्च) —^{d}) B2 प्र-, T2 G2 च (for सु-) —For 23-26, Ś1 Ñ V3 D1-4.8.9.12 subst, while B subst l. 7 only for 23^{cd}

47* अयुत रक्षसां तत्र पूर्वद्वारमुपाश्रितम् ।
शूलहस्ता दुराधर्षा सर्वे एवाग्रयोधिनः ।
पद्म राक्षसवीराणामुत्तर द्वारमाश्रितम् ।
शक्त्यृष्टिकार्मुकधरा सर्वे समरयोधिनः ।
अर्बुद रक्षसा तत्र पश्चिम द्वारमाश्रितम् । [5]
रथिनश्चाश्ववाराश्च कुलपुत्राः सुपूजिता ।
खड्गशूलधरा शूरा सर्वे सर्वास्त्रयोधिन ।
नियुत रक्षसा तत्र दक्षिण द्वारमाश्रितम् ।
पादाता रथिनश्चैव शूरा विक्रान्तयोधिन ।

[(l 1) Ś1 Ñ2 V3 D9 राक्षसास् (Ś1 °स [sic]) (for रक्षसा). Ñ2 D9 पूर्व (for पूर्व-) Ñ2 D9 उपाश्रिता, D3 समाश्रित V3 उत्तरद्वारमाश्रित (for the post half) —After l. 1, Ñ1 reads l 4-5, Ñ2 D9 read l 7 —D9 om l 2-4 D8 om (hapl) l 2-3 Ñ2 om l 2 —(l 2) D2 खड्ग- (for शूल) D3 च दुर्धर्षा Ñ1 एवोग्र, D3 संग्राम (for एवाग्र) Ñ1 -धन्विन —After l 2, Ś1 D3.4.12 read l 8, only Ś1 D12 repeating it in its proper place —Ś1 reads l 3 after l 9 D12 reads l 9 and l 3 for the first time after l 5 repeating them after l 8 (r) —(l 3) Ś1 D12 (both times) गुल्मम् (for द्वारम्) D2 आश्रिता —D8 om from the post half of l 4 up to कुलपुत्रा in l. 6 —(l 4) V3 नामि, D2.4.12 शक्त्यष्टि- Ñ2 एवाग्र, D3 संग्राम- (for समर-) —Before l 5, D9 reads l 7 —(l 5) Ś1 राक्षस, D4 रक्षने (for रक्षसा). Ñ1 D3 पश्चिम- V3 आश्रित —(l 6) D8 om up to कुलपुत्रा Ñ1 D9 [अ]श्ववाराश्च, D1 [अ]श्ववाहाश्च Ñ1 सुधन्विन, Ñ2 D3 प्रपू(D3 च पू)जिता (for सुपूजिता) —D4 reads l 7 for the first time after l 8 (read after l 2) repeating it in its proper place —(l. 7) Ñ2 V1 B D4(first time) ॰चर्म- (for -शूल-) V1 तत्र, D4(first time) सर्वे (for शूरा) V1 B1 शस्त्रास्त्र, D9 एवोग्र (for सर्वास्त्र-) D4 (first time) सर्वशास्त्रास्त्रकोविदा (for the post half) —V3 D1 om l 8-9 —(l 8) Ś1 (second time) राक्षस (for रक्षसा) Ñ1 शत शतसहस्राणां (for the prior half) Ś1 D12 (both second time) उत्तर, D4.8 दक्षिण (for दक्षिण) Ñ1 आस्थित —Ñ2 D3.4.9 om l 9.—(l 9) Ñ1 पदाति-, D12 om [first occurrence] (for पादाता)]

—After 26, B2 reads 24^{ab}

27 For sequence in Ś1 Ñ V1.3 B D1.2.4.8.9.12, cf v l 3 B2 D12 om 27^{ab} —^{a}) Ñ1 M1.2 -सहस्राणि D-5.7.10.11 T1 G M3.5 Cg शतशोथ सहस्राणि —^{b}) Ñ1 तलम्, D6.7.10.11 T2 G1.3 M3.5 Cv m g k t स्कन्धम् (for गुल्मम्) Ñ1 D1.4 आस्थित्त (Ñ1 °ता), V1 B4 D2.5-7.10.11 T1 G M3.5 Cg आश्रिता —^{d}) D7 T2.3 G1.3 साग्रकोटी Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 रावण पर्युपासते —After 27, Ś1 Ñ V1(illeg) 3 B1.4 (after 48*) D1.2.4.8.9.12 read 6.4 1-2 (including star passages followed by a colophon) repeating st 1 in its proper place, while B2.3 read 6 4 2 B3 repeating it in its proper place —After 27, V1 B4 ins

48* प्राकारा परिखाश्चैव संक्रमाश्च सहस्रशः ।
नानायुधधराश्चैव रक्ष्यन्ते भीमविक्रमा ।

—After 27, D7 G2.3 ins, while T2 M3 Ct ins after 28, whereas G1 ins after 29^{ab}

49* बलैकदेश क्षपितो राक्षसाना महात्मनाम् ।

28 ^{a}) D3 transp ते and मया D2 लब्ना (for भग्ना) —^{b}) D2.5 S परिवाश्च, Cm g t as in text (for °खाश्च) Ś1 Ñ1 D1-4.6.12 G1 चापि, Ñ2 V1.3 B2-4 D9

G 5 72 17 B 6 3 33 L 5 70 17

येन केन तु मार्गेण तराम वरुणालयम् ।
हतेति नगरी लङ्का वानरैरवधार्यताम् ॥ २९
अङ्गदो द्विविदो मैन्दो जाम्बवान्पनसो नलः ।
नीलः सेनापतिश्चैव बलशेषेण किं तव ॥ ३०
प्लवमाना हि गत्वा तां रावणस्य महापुरीम् ।
सप्राकारां सभवनामानयिष्यन्ति मैथिलीम् ॥ ३१
एवमाज्ञापय क्षिप्रं बलानां सर्वसंग्रहम् ।
मुहूर्तेन तु युक्तेन प्रस्थानमभिरोचय ॥ ३२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

चैव, B1 तस्य, D8 परि-, Cm k t as in text (for चाव-). —^{c}) B4 चै (for च) B1(m also as in text) 3 सर्वा (for लङ्का) —^{d}) B1 Γ1 G2 M5 प्राकारश्, D6 T2 प्राग्राडाश्, V1 3 B [ए]व दारिता (B1 °त), T1 G2 M5 [अ]वसादित, Γ2 प्रसादिता (for [अ]वपूरिता) Ś1 Ñ D1–4 8 9 12 साट्ट(Ś1 °र्धा, D4 °द्वि)प्राकारतोरणा, B1 (m also) वानरैरुपधारय —After 28, T2 M3 ins 49*

29 G1 reads 29^{ab} (followed by 49*) after 52* —^{a}) V3 B D1–4 8 9 तेन (for केन) D3 [अ]नु-, D5 6 T1 M3 च (for तु) —^{b}) Ś1 V3 D1–4 8 9 12 तरामो, B1 4 प्रतीर्य (for तराम) Ś1 D12 मकर (for वरुण-) ॐ Cr g · तराम विध्यर्थे(Cg ङ्गत्वयेन) लोट्।, Cm तराम तरिष्याम।, so also Ct ॐ —After 29^{ab}, G1 ins 49* —^{c}) Ñ1 B1 D12 च, D1 2 4 8 [इ]व, D3 [ए]व (for [इ]ति) Ś1 Ñ2 V1 3 B2–4 D9 हता च (B4 महती) नगरीं लका —^{d}) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 3 8 9 12 उपधारय(D8 °यन), Ñ1 अवधारय, B2 उपपादय, D1 4 इति धारय, D6 7 10 11 T2 3 G2 3 M1 2 Ct उपधार्यता (for अवधार्यताम्).

30 ^{a}) Ś1 द्विविधो (for द्विविदो) —^{b}) Ś1 D3 जाम्बुवान् Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 निषधो (for पनसो) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 [ऽ]पि वा (for नल) —B2 om 30^{cd} —^{c}) B3 नल (sic) (for नील·)

31 ^{a}) G2 प्लवमाना, Cg as in text (for °ना) T2 [अ]भि, T3 [अ]धि- (for हि) G2 ता लका (for गत्वा ता) —For 31^{ab}, Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 subst

50* प्लवमानाश्च गत्वैते लङ्का रावणपालिताम्।

[Ñ1 विगत्वेते, D1 4 तु गत्वना, D8 च गत्वैव (for च गत्वेते)],

while Ñ2 V1 3 B D9 subst for 31^{ab}

51* प्लवन्तोऽपि हि गत्वैते ता रावणपुरीमित ।

[B1 गत्यती (sic), B4 गच्छतु (for गत्वेते) B4 रावणस्य (for ता रावण-)]

—After 31^{ab}, D5–7 10 11 S ins

52* सपर्वतवना भित्त्वा सखाता सप्रतोरणाम्।

[D5 T1 M1 2 6 सतोरिणा, D7 10 11 च सतोरणां, G1 सर्वतोद्यां, Cg as above (for सप्रतोरणाम्)]

—Thereafter, G1 reads 29^{ab} (followed by 49*) —^{c}) Γ3 सपत्निषाम (for सभवनाम्). —^{d}) Ñ1 B4 D1 4 8 G3 नाशयिष्यन्ति (for आनयिष्यन्ति). Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 6–12 T2 3 G1 3 M3 राघव (for मैथिलीम्).

32 ^{a}) Ś1 Ñ V1.3 B4 D1–4 8 12 म सम्, B1–3 म स्वम (for एवम्) D8 समाज्ञापय म क्षिप्र —^{b}) Ñ2 V1 3 B1 2 D9 राम, G2 अथ (for सर्व-) D7 repeats 32^{cd} after 6.4 4 —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B सु-, D6 च, D9 स-, Γ1 [अ]भि- (for तु) D1–4 सु(D3 सन्)मुहूर्तेन युक्तेन —^{d}) Ñ1 प्रयाणम्, D6 प्रस्थातुम्. V3 D1 4 मम(V3 इह) रोचय(D4 °ये), D3 समरोचय (for अभिरोचय) —After 32, Ś1 D8 12 read st 3, 8, 18–27 (including star passages) —After 32, V1 B2 D3 ins 32* thereafter V1 B2 alone cont, while Ñ2 V3 B1 3 4 D9 ins after 32, D8 after 55*

53* इति वचनमिदं निशम्य धीमा-
न्पवनसुतस्य तदा नरेन्द्रसूनुः ।
जलनिधिमकरोत्तरीतुमीहा
रिपुनिधनाय विनिश्चितार्थतत्त्वः ।

[(l 1) B4 मितवचन, D8 वचनम् (subm.) (for वचनमिदं). —(l 2) B1 सुरेंद्र- (for नरेन्द्र-) —Ñ2 om (hapl ?) from मकरो up to रिपुनिध in l 4]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D8 12 उत्तरोत्तरवाक्य, Ñ1 D1 2 4 दुर्गनिवेदन (Ñ1 °न), Ñ2 V1 B2 D9 दुर्गनिवेशख्यापन(D9 °ख्याप्यान), V3 B3 लङ्कादुर्गनिवेशख्यापनं, B1 लङ्कादुर्गाख्यापन, B4 दुर्गकथन, D3 दुर्गविधानवर्णन. —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om, Ś1 71, Ñ2 D9 74, V1 69, V3 63, B1 73, B2 67, B4 77, D3 75, D5–7 10 11 S 3 (as in text). —After colophon, Ñ V1(st 18–27 illeg) 3 B D1 2 4 9 read st 3, 8, 18–27 (including star passages) —After colophon, G M2 conclude with श्रीरामाय नम

४

श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं यथावदनुपूर्वशः ।
ततोऽब्रवीन्महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ॥ १
यां निवेदयसे लङ्कां पुरीं भीमस्य रक्षसः ।
क्षिप्रमेनां वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २
अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव प्रयाणमभिरोचये ।
युक्तो मुहूर्तो विजयः प्राप्तो मध्यं दिवाकरः ॥ ३
उत्तराफल्गुनी ह्यद्य श्वस्तु हस्तेन योक्ष्यते ।
अभिप्रयाम सुग्रीव सर्वानीकसमावृताः ॥ ४

G 5. 73. 15
B 6. 4. 5
L 5. 71. 3

4

1 Ś1 Ñ V1 (partly illeg). 3 B1. 4 (after 47*) D1. 2. 4. 8. 9. 12 read st 1–2 (including star passages) after 6. 3. 27, repeating st 1 here. D3 reads st 1–2 after 32* repeating st 1 here —a) D3 (first time) हनूमद्वचनं श्रुत्वा —Ñ2 V3 B1. 4 D9 om 1bc in first occurrence, V1 illeg for 1bc in first occurrence —b) G2 अभिपूर्वशः, Ck t as in text (for अनु°). Ś1 Ñ1 D1. 4. 12 (all first time) यथार्थं (D1. 4 °र्थे-) परमार्थवत् (Ś1 Ñ1 °वित्), Ś1 Ñ2 V3 B D1–4. 8. 9. 12 (all, except B2. 3, second time) रामो रिपुनिषूदनः, Ñ1 (second time) रामः सत्यपराक्रमः, D8 यथावत्परमार्थतः —cd) T3 G1. 3 M1. 2. 5 तत्र (for ततो). Ś1 Ñ1 D1–4. 8. 12 (all first time) प्रत्युवाच हनूमतम् (for c). D3 (first time) राघवः सत्यविक्रमः (for d). Ś1 Ñ V1. 3 B D1–4. 8. 9. 12 (all except B2. 3, second time) सुग्रीवं विपुलग्रीवं (V1 illeg) मिदं वचनमब्रवीत्

2 B2. 3 read st. 2 after 6. 3. 27, B3 repeats st 2 here, B4 repeats 2ab after 54* —a) Ś1 Ñ1 D1. 4. 8. 12 यन्मां, B1. 4 (second time) कृत्स्नां, D2. 3 यन्मे, D10. 11 Ck. t य नि-, Cr m g as in text (for यां नि). T2. 3 G M1. 2 भीमां (for लङ्कां). Ñ2 V3 B2. 3 (both times). 4 (first time) D9 अब्रवीस् (B2 °च) ततो लङ्का —b) Ś1 D12 तस्य, V3 om (for पुरीं) —After 2ab, B4 ins

54* गजाश्वरथसंकीर्णां सराक्षसगणां दृढाम् ।

—c) Ś1 Ñ V3 B (B3 both times) D1–4. 8. 9. 12 G1 अहमेको (B1. 4 °व, G1 °ता), D7. 10. 11 G2. 3 M5 क्षिप्रमेता (G2 °न, G3 °त), Ct as in text (for क्षिप्रमेनां). Ñ1 V3 D1–3. 8 हनि- (V3 गमि-) ष्यामि, D5 T M3 मथिष्यामि, Ct as in text (for वधिष्यामि) —After 2, Ñ2 D8. 9 ins, while Ś1 D1. 3. 4. 12 ins l. 2 only after 2

55* लङ्कानिवासिनो वीरा राक्षसाः सहरावणाः ।
मच्छराग्निं प्रवेक्ष्यन्ति शलभाः पावके यथा ।

—Thereafter Ñ2 D1. 4. 9 read a colophon, while Ñ1 V1. 3 B1. 4 D2 ins it after 2

[Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1. 3 B1. 4 D1. 4. 9 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ñ1 दुर्गवर्णनं, Ñ2 V1. 3 B1. 4 D2. 9 दुर्गनिवेदनं (B1 D2 °नं); D1. 4 दुर्गविधानवर्णनं —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 D1. 2. 4 om, Ñ2 D9 75, V1 70, V3 64, B1 74, B4 78]

—After 55*, D8 cont 53*

3 b) D6 T2. 3 प्रस्थानम्, Cm as in text (for प्रयाणम्). Ñ1 V1. 3 B2. 3 D2. 3. 5–8. 10 T2. 3 G M1. 2 Cm अभिरोचय (D8 °ते) —c) D8 युक्तं. D3. 8. 10. 11 Ct मुहूर्ते, Cr m g as in text (for °र्तो). D10. 11 M1 Ct विजये, Cr m g as in text (for °यः). Ñ2 V1. 3 B D9 मुहूर्तो (Ñ2 V1 B3 °र्ते) विजयो युक्तः —D6 T1 G1 om (hapl) from 3d up to विजये in l. 1 of 56* ❀ Ck सुग्रीवस्य प्रयाण सुग्रीवप्रयाणमस्मिन्निति । अस्मिन्नित्यत । तद्दर्शयति-युक्त इति । So also Ct —After 3, D5–7. 10. 11 S Ct ins

56* अस्मिन्मुहूर्ते विजये प्राप्ते मध्यं दिवाकरे ।
सीतां हृत्वा तु मे जातु क्वासौ यास्यति यास्यतः ।
सीता श्रुत्वाभियानं मे आशामेष्यति जीविते ।
जीवितान्तेऽमृतं स्पृष्ट्वा पीत्वा विषमिवातुरः ।

[D6. 10. 11 G2 om l. 1. D5 T1 G1 om the prior half of l. 1. M1. 2 read l. 1 after 4ab.—(l. 2) D10. 11 Ck. t तु तवातु, G2 [ध]व मे यातु, Cr m g as above (for तु मे जातु). D7 वेगितः, D10. 11 G3 M5 Cv p k t जीवितं, M1. 2 जीवितुं, Cv r m g as above (for यास्यतः) ❀ Cg सीतां हृत्वा तु मे यास्विति पाठे यातु राक्षसः । "नैर्ऋतो यातुरक्षसी" इत्यमरः । यद्वा यातु गच्छतु । क्व यास्यतीत्यन्वयः ❀ —(l. 3) Note hiatus between the two halves. M1 हत्वा (for श्रुत्वा). D5 T1 [अ]भियानं, D7 G2. 3 तु यानं, Cg as above (for [अ]भियानं) —(l. 4) G2 विषं पीत्वा, Cv as above (for अमृतं स्पृष्ट्वा). D10. 11 G2 M1 Ck. t [अ]मृतम्, Cv r g as above (for विषम्) ❀ Cv जीवितान्तेऽमृतं स्पृष्ट्वा पीत्वा विषमिवातुर इति । विषं पीत्वातुरो जीवितान्तेऽमृतं स्पृष्ट्वेव । अत्रान्यः पाठो नादरणीयः, so also Cr m g, Ck अमृतं स्पृष्ट्वा पीत्वामृतमिति नेति पाठः, so also Ct ❀]

4 a) V1. 3 B D G M1 उत्तराफाल्गुनी. Ś1 Ñ1 D8. 12 ह्य (Ś1 य) त्र, Ñ2 V1. 3 B1. 2. 4 D9 G2 चा (G2 न [sic]) द्य (for ह्यद्य) —b) T3 योक्ष्यति. Ś1 Ñ1 D1–4. 8. 12 मम चैवार्थसाधनी (Ś1 °नि, D1. 4 °सिद्धये) —After 4ab, M1. 2 ins l. 1 of 56* —c) Ś1 Ñ V1. 3 B D1–4. 7–9. 12 अभिप्रयामि (Ñ2 V1 B D9 °हि) —d) D2 M1. 2 सर्वै (°व) सैन्यः, Cg as in text (for सर्वानीक-). Ś1 Ñ V

G 5 73 16 B 6 4 6 L 5 71 4 निमित्तानि च धन्यानि यानि प्रादुर्भवन्ति मे ।
निहत्य रावणं सीतामानयिष्यामि जानकीम् ॥ ५
उपरिष्टाद्धि नयनं स्फुरमाणमिदं मम ।
विजयं समनुप्राप्तं शंसतीव मनोरथम् ॥ ६
अग्रे यातु बलस्यास्य नीलो मार्गमवेक्षितुम् ।
वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ॥ ७
फलमूलवता नील शीतकाननवारिणा ।
पथा मधुमता चाशु सेनां सेनापते नय ॥ ८
दूषयेयुर्दुरात्मानः पथि मूलफलोदकम् ।
राक्षसाः परिरक्षेथास्तेभ्यस्त्वं नित्यमुद्यतः ॥ ९
निम्नेषु वनदुर्गेषु वनेषु च वनौकसः ।
अभिप्लुत्याभिपश्येयुः परेषां निहितं बलम् ॥ १०

D1–4 8 9 12 -समावृत, D7 M5 -समन्वित (M5 °ता·) (for समावृता) —After 4, D7 repeats 6 3 32[cd]

5 [a]) D1 4 [इ]ह, D2 3 हि, D8 ह (for च) B3 D10 11 पश्यामि, T2 3 रम्याणि, Cm g as in text (for धन्यानि) —[b]) D5 T1 M3 च, D10,11 G1 वै (for मे) —V3 om 5[cd] —[c]) Ñ2 V1 B D9 व्यक्तम्, D7 सत्ये (for सीताम्) —[d]) D7 ह्यानयिष्यामि Ñ2 V1 B D9 M1 2 मैथिलीं (for जानकीम्) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 आहरिष्ये न संशय

6 [b]) Ś1 Ñ D1–4 8 9 12 स्पंदमानम्, V3 B4 त्वर(B4 स्फूर्ज)माणम् (for स्फुरमाणम्) D10 11 इम (sic) (for इदं) Ś1 Ñ1 D12 इवानघ —[c]) V3 ततश्च, D1 4 विक्रमं (for विजय) V3 सत्व॰ (for समनु-) —[d]) D5 शसति च (sic) (for शसतीव) Ś1 Ñ1 B4 D12 मनो मम, Ñ2 V1 3 B1–3 D1–4 8 9 महामते, M1 2 महाबल, Cv r m g t as in text (for मनोरथम्) —After 6, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ins .

57* सीता श्रुत्वाभियान मे प्राणान्सधारयिष्यति ।
जीवितान्तेऽमृत दृष्ट्वा हित्वा मृत्युमिवातुर ।
प्रचिकीर्षे समुद्योग दधे लङ्कावधे मन ।
दिधक्षु· सर्वभूतानि युगान्त इव पावक ।

[(l 1) = 20[ab] D8 transp सीता and श्रुत्वा Ñ1 D1 4 8 प्रयाण (for [अ]भियान) Ś1 D12 च श्रुत्वाभियान (for श्रुत्वाभियान मे) Ś1 D12 धारयिष्यति जीवित, D8 प्राणाना धारयिष्यसि (for the post half) —(l 2) Ś1 D12 त(D12 य)था चेव (for जीवितान्ते) Ś1 D12 [अ]मरा (for [आ]तुर) —(l 3) D8 अथ (for दधे) —(l 4) D8 सयुगाग्निरिवार्चिमान् (for the post half)]

—After 6, D5–7 10 11 S(except G1 M5) ins

58* ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजित ।
उवाच रामो धर्मात्मा पुनरप्यर्थकोविद ।

[(l 1) D5 6 10 11 T1 सु- (for च) —(l 2) D6 T2 3 G2 M1 2 वचन राम (for रामो धर्मात्मा) M1 2 [अ]र्थकोविद]

7 [a]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 याहि (for यातु) —[b]) Ś1 Ñ1 D1–3 12 नील (for नीलो) —[c]) V3 स तु (for शत)

8 [a]) D8 -मूलवता Ñ1 चापि, D1 4 [अ]नेक, D2 3 8 चैव (for नील) —[b]) B4 -सेविना, D8 -चारिणा (for -वारिणा) —[c]) D11 तथा (for पथा) Ñ D2 6 मधुवता, V1 B मधुवनाद्, V3 मद्वचनाद् (for मधुमता) V1 3 B आशु, D6 चासौ (sic), G1 नील (for चाशु). —[d]) D4 तेन (for सेना)

9 [b]) Ś1 D1–4 8 12 फलमूलम(D1 4 °ल त)थोदक —[c]) Ñ2 V1 3 B D9 रक्षांसि (for राक्षसा) Ś1 D1. चापि, V1 B1 3 D6 10 11 T2 3 M1 2 पथि, Cm g as in text (for परि-) ❀ Cr g परिरक्षेथा इत्यात्मनेपदमार्षम्।, Cm परिरक्षेथा रक्षे ❀ —[d]) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 तेषा, B2 तथा (for तेभ्यस्) B1 3 हि (for त्व) D5 उद्गत· (for उद्यत)

10 [a]) B3(m also as in text) निर्गधेषु (for निम्नेषु) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 गिरि- (for वन-). —[b]) Ś1 D12 परिखासु, Ñ2 V1 3 B D9 नगेषु च (for वनेषु च) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 नखायुधा (for वनौकस) D8 वनेषूपवनेषु च —[c]) Ś1 Ñ V1 3 B D1–5 8 9 12 T1 G1 अभिपत्य (Ś1 °द्य), Cg as in text (for °प्लुत्य) G1 2 M5 [आ]शु (for [अ]भि-) —[d]) D7 9 G3 निहतं, Cr m g k t as in text (for निहित) Ś1 D12 सर्वे तेषामिद बल, Ñ1 D1–4 8 सर्वेषामिह(D8 °मेव) तद्बल —After 10, Ñ2 V1 3 B D5–11 S ins

59* यच्च फल्गु बल किंचित्तदत्रैवोपयुज्यताम् ।
एतद्धि कृत्य घोर नो विक्रमेण प्रयुज्यताम् ।

[(l 1) G2 om up to बल. Ñ2 D9 अल्प, V1 3 B2 4 D5 6 10 11 T1 3 यत्तु, Cr k t as above (for यच्च) V3 गुल्फ(meta), D9 बहु (for फल्गु) D10 11 Ck t [उ]पपद्यता, T3 °तिष्ठता, M1 2 °वेश्यता, M5 °नीयता, Cr [उ]परुध्यता, Cm g as above (for °युज्यताम्) —(l 2) D8 G1 तु, Cr k t as above (for हि) D8 कृति- (for कृत्य) D7 transp कृत्यं and घोर Ñ2 D8 9 योधाना, V1 3 B घोराणा, G2 अस्माक, Cr m g t as above (for घोर नो) B2 4 निष्क्रमेण(B4 °पु) (for विक्र°) Ñ2 V1 3 B D8 9 प्र(Ñ2 B2 D9 [उ]प)युज्यते (for प्रयुज्यताम्) ❀ Cm विक्रमेण प्रयुध्यतामिति पाठे विक्रमेण शक्त्या ये युध्यन्ते तेषामेवैतद्युद्धरूप कृत्य नान्येषामित्यर्थ । Cg विक्रमेण प्रयुध्यताम् । आर्षे शतृप्रत्यय । विक्रमेण शक्त्या ये

सागरौघनिभं भीममग्रानीकं महाबलाः ।
कपिसिंहाः प्रकर्षन्तु शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ११
गजश्च गिरिसंकाशो गवयश्च महाबलः ।
गवाक्षश्चाग्रतो यान्तु गवां दृप्ता इवर्षभाः ॥ १२
यातु वानरवाहिन्या वानरः प्लवतां पतिः ।
पालयन्दक्षिणं पार्श्वमृषभो वानरर्षभः ॥ १३
गन्धहस्तीव दुर्धर्षस्तरस्वी गन्धमादनः ।
यातु वानरवाहिन्याः सव्यं पार्श्वमधिष्ठितः ॥ १४
यास्यामि बलमध्येऽहं बलौघमभिहर्षयन् ।
अधिरुह्य हनूमन्तमैरावतमिवेश्वरः ॥ १५
अङ्गदेनैष संयातु लक्ष्मणश्चान्तकोपमः ।
सार्वभौमेन भूतेशो द्रविणाधिपतिर्यथा ॥ १६
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।
ऋक्षराजो महासत्त्वः कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रयः ॥ १७
राघवस्य वचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
व्यादिदेश महावीर्यान्वानरान्वानरर्षभः ॥ १८
ते वानरगणाः सर्वे समुत्पत्य युयुत्सवः ।
गुहाभ्यः शिखरेभ्यश्च आशु पुप्लुविरे तदा ॥ १९

G 5 73 31
B 6 4 22
L 5 71 21

युध्यन्ते तेषामेव नान्येषामित्यर्थः । विक्रमेणोपयुज्यतामिति पाठे विक्रमेणोपयुज्यमानानाम् । विक्रमयुक्तानामित्यर्थ । क्रियापदत्वे सम्प्रधारणाया लोट् नेदितव्य ॐ]

11 ^{a}) Ñ2 वारणौघ- (for सागरौघ-) Ñ V1 3 B D1 4 9 घोरम् (for भीमम्). —^{b}) Ś1 Ñ1 D12 अथानीक, B4 D8 G3 उग्रा°, D7 महा°, T2 अग्रेनीक (for अग्रा°) —D9 om (hapl) 11^{c}–12^{b} —^{d}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 12 सर्वे (Ñ2 V1 3 B सिंहा) कुक्षिं गिरेरिव (Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 °रपि, D2 °गिरे [sic])

12 D9 om 12^{ab} (cf v l 11) —^{a}) Ñ2 V1 B गयश्च Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 गज- (for गिरि-) —^{b}) Ñ1 बलोत्कटः (sic) (for महाबल) Ś1 D1–4 8 12 शरभ (Ś1 °भा)श्च रणोत्कट (Ś1 °टा) —^{c}) Ś1 D12 गवयश् (for गवाक्षश्) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 6–8 10–12 T1 G1 Ct यातु (for यान्तु) —^{d}) Ś1 D3 12 वृष, Ñ1 D1 2 4 8 वृष्ठ, V1 B3 D10 11 M3 Ct दृप्त, V3 D9 दृष्ट्वा (for दृप्ता) Ś1 Ñ1 D1–4 8 10–12 Ct इवर्षभ, Cg as in text

13 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 वीरो (for यातु) D4 G3 -वाहिन्या —Ś1 Ñ1 om (hapl) 13^{b}–14^{c} D12 reads erroneously 14^{d} (see var) in place of 13^{b}, repeating it in its proper place —^{b}) M5 वानरौघवत्ता T1 M3 वर (for पति) Ñ2 V1 3 B2 3 D9 वानरौघवृत (B3 °पति) कपि, B1 4 वानरो वै महाकपि (B4 °बल), D1 2 4 8 G1 वानरौघवता यथा (G1 °समावृत), D3 वीरांश्चैव प्रहर्षयन् —^{c}) D1 बलेन, D2 4 8 12 बलस्य, D3 सैन्यस्य, T3 ह्लादयन् (for पालयन्) —^{d}) D2–4 8 12 परि (D3 चैव)रक्षतु

14 Ś1 Ñ1 D4 om 14^{abc} (for Ś1 Ñ1, cf v l 13) —^{a}) D1 ॰ च (for [इ]व) —^{c}) G1 पातु (for यातु) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 वाम (for सव्य) Ñ1 D1 2 4 8 अनुष्ठित, Ñ2 V1 3 B D3 9 अव (V3 D3 उप)स्थित (for अधिष्ठित)

15 ^{b}) Ś1 Ñ V1 B D1–4 8 9 12 अनु (Ñ2 V1 B1–3 °भि, B4 परि)पालयन्, V3 °चोदयन् (for अभिहर्षयन्) —^{d}) T2 गवां पतिम् (for ऐरावतम्) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ऐरावणमिवाद्रि (D1 4 °द्रि)हा

16 T2 om. 16^{ab}. —^{a}) D7 G2 3 M5 [ए]व (for [ए]ष). —For 16^{ab}, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst

60* अङ्गद चाधिरूढश्च लक्ष्मणोऽनन्तर मम ।

[B4 तु (for च) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 अगदेने (D1 4 °दस्ये)पुमात्रेण D3 अगदेन कुमारेण (for the prior half) D8 तथा (for मम) B4 यात्वनन्तर (for ऽनन्तर मम)]

—^{c}) Ś1 Ñ V1 D1–4 8 12 भूतयानेन (for सार्वभौमेन) D5 T1 M5 नागेन, D6 T3 करिणा (for भूतेशो)

17 ^{a}) Ñ1 युवराज, D3 स जाम्बवान् (for जाम्बवांश्च) —^{b}) B4 राघव (sic) (for वानर) D3 वेगवान्दश वानरा —^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 च (D1 तु) दुर्धर्ष, Ñ2 V1 3 B D9 महात्मा च, D7 10 11 °बाहु (for महासत्त्व·) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ऋक्षा, Ñ2 V1,3 B1 3 4 D9 पृष्ठ (for कुक्षि) Ś1 D1–4 8 12 मे स्त्रय, Ñ1 मे सुतं, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 नस्त्रय (for ते त्रय) —After 17, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 (l 1 only) ins

61* यदि मे सागरो मार्गं प्रस्थितस्य न दास्यति ।
ममास्त्रबलनिर्दग्धो भविष्यत्यपरो मरु ।

[(l 2) Ś1 परो, Ñ1 मदा- (for [अ]परो)],

while D7 ins after 17

62* पश्चार्धमिव लोकस्य प्रचेतास्तेजसा वृत ।
जघन कपिसेनाया कपिराजोऽभिरक्षतु ।

18 Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 om 18 —^{b}) G1 om सुग्रीवो —^{c}) T2 3 आदिदेश B1 2 D7 10 11 महावीया, M5 °भागान् (for °वीर्यान्)

19 ^{a}) B1 3 -वरा (for गणा) D3 तच्छ्रुत्वा वानरा सर्वे, D5 ते वानरा गता सर्वे —^{b}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 समन्य

G 5 73 32 B 6 4 23 L 5 71 25 ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजितः ।
जगाम रामो धर्मात्मा ससैन्यो दक्षिणां दिशम् ॥ २०
शतैः शतसहस्रैश्च कोटीभिरयुतैरपि ।
वारणाभैश्च हरिभिर्ययौ परिवृतस्तदा ॥ २१
तं यान्तमनुयाति स्म महती हरिवाहिनी ॥ २२
हृष्टाः प्रमुदिताः सर्वे सुग्रीवेणाभिपालिताः ।
आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
क्ष्वेलन्तो निनदन्तश्च जग्मुर्वै दक्षिणां दिशम् ॥ २३
भक्षयन्तः सुगन्धीनि मधूनि च फलानि च ।
उद्वहन्तो महावृक्षान्मञ्जरीपुञ्जधारिणः ॥ २४
अन्योन्यं सहसा दृप्ता निर्वहन्ति क्षिपन्ति च ।
पतन्तश्चोत्पतन्त्यन्ये पातयन्त्यपरे परान् ॥ २५
रावणो नो निहन्तव्यः सर्वे च रजनीचराः ।
इति गर्जन्ति हरयो राघवस्य समीपतः ॥ २६

(D4 समत्र) च (for समुत्पत्य). D7 10 11 महौजस (for युयुत्सव). —Ñ1 om 19[cd] —[d]) Ś1 D1–4 8.12 तत, Ñ2 V1 3 B D9 तस्मात्, M5 ह्याशु (for आशु) B4 दुद्रुविरे, D8 पुप्लुवते (for पुप्लुविरे) Ś1 D1–4 8 12 द्रुत, Ñ2 V1 3 B D9 क्षणात् (for तदा) —After 19, Ś1 Ñ1 (after 19[ab] owing to om) D1–4 8 12 read st 35–37

20 D5–7 10 11 S repeat 20 after 37 —[a]) L(ed) सर्वे- (for ततो). —[b]) Ñ1 प्र, D7 10 11 T3 M1 (D7 first time, D10 11 M1 second time, T3 both times) सु- (for च). —[d]) T3 (second time) ससैन्य

21 D1–4 8 read 21 after 23 —[a]) G3 सह (for शत-) D3 तु (for च) D9 -सहस्राणा (for -सहस्रैश्च) D9 om 21[b]–23[a] —[b]) Ś1 Ñ V1 3 B2 4 D2–5 7–12 G1 M3 कोटिभिश्च (for कोटीभिर्) Ś1 D12 च समतत, Ñ V1 B2–4 D7 10 11 चायुतं(B3 अर्बुदै)रपि, L(ed) च सहस्रश (for अयुतैरपि) —After 21[ab], D1–4 8 ins.

63* अर्बुदैरर्बुदशतैर्वानरेन्द्रो महाबल ।
[D2 चार्बुदशतैर् (for अर्बुद°)]

—[cd]) V1 3 B वारणाभै (B4 °भि) स, G2 वारणैश्चैव Ñ2 B2 प्रययौ परिवारित, V1 3 B1 3 4 ययौ स(B3 4 सु) परिवारित (for [d]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 वानराणा सुघोराणा श्रीमता परिवारित —After 21, D1–4 8 ins, while Ś1 Ñ1 D12 ins. after 23

64* हृष्टा किलकिलायन्त शिलापादपयोधिन ।
[D2 12 किलकिलावत],

22 D9 om 22 (cf v l 21) —[a]) V3 य (for त) Ś1 D12 ततस्तम् Ñ2 V1 3 B D10 11 अनुयाति स्म (D10 11 °ती सा) (for °याति स्म) —[b]) D1–4 8 कपि- (for हरि-) Ñ2 V1 3 B हरय सुमहाबला —After 22, Ś1 D12 ins

65* सा स्म याति दिवारात्र प्रवहन्ती नदी यथा ।
ते विन्ध्यगिरिमासाद्य मलय च महागिरिम् ।
[D12 om the post half of l 1 —(l 2) D12 सर्विध्य (for ते विन्ध्य-)]

23 [a]) D9 om 23[a] (cf v l 21) Ñ1 D4 प्रहृष्टा, D1–3 8 प्रहृष्ट-, D6 M3 दृप्ता प्र- (for हृष्टा प्र-) Ñ2 V1 3 B चैव, D2 4 8 M1 2 सर्वा (for सर्वे) Ś1 D12 सु(D12 प्र)-हृष्टाश्च प्रमत्ताश्च —[b]) Ñ2 V1 3 B D9 [अ]भिरक्षिता, G M1 [अ]पि पालिता (for [अ]भि°) Ñ1 D2–4 7 8 सुग्रीव (D7 सुषेण)परिपालिता(Ñ1 D4 °ता) —[c]) V1 3 B1 (marg) आ(B1 अ)प्रमत्ता (sic), D3 8 11 T3 आप्लुवंत, Cm g k t as in text V1 3 B1(m) प्रमत्ताश्च, Cm k t as in text (for प्लु°) —[d]) Ñ2 नर्दतश्च, D1 3 नर्दतश्च, D2 4 8 नदतश्च (for गर्जन्तश्च) —[e]) Ś1 V3 D1–4 8 12 क्ष्वेडतो, Ñ2 B2 D9 खेलतो (for क्ष्वेलन्तो) Ś1 D12 M3 धावमानाश्च(M3 °स्ते), Ñ1 B2 4 D1–6 8 T1 G3 M1 5 वि(D5 T1 [अ]पि)नर्द(D2 8 °स्व, D3 °नग)तश्च (D5 T1 °स्ते), Cg t as in text (for निनदन्तश्च) D6 T2 3 क्ष्वेलयतो नदतस्ते —[f]) Ñ1 D1–4 8 जग्मुस्ते, Ñ2 B2 D9 प्रययुर्, V1 3 B1 3 4 प्रजग्मुर् (for जग्मुर्वै) L(ed) च प्रदक्षिण (for दक्षिणा दिशम्) Ś1 D12 प्रजंतश्च(D12 °ति च) दिवानिश —After 23, Ś1 Ñ1 D12 ins 64*, while D1–4 8 read 21 (including star passages) after 23

24 [b]) Ñ V1 B D1–4 8 9 मूलानि (for मधूनि) —Ñ1 om 24[cd]. —[c]) Ś1 D12 उद्धरतो (for उद्वहन्तो) —[d]) M5 -पुष्प- (for -पुञ्ज-) Ś1 D12 शैलशृङ्गाणि चैव हि, Ñ2 V1 3 B D9 शैलखण्डास्तथैव च(B1 °ण्डाश्च सर्वश), D1–4 8 शैलगण्डोपला(D4 °मा)नपि(D1 3 °नि च)

25 [a]) G तरसा (for सहसा) B2 4 D9 हृष्टा, D1 4 दृष्ट्वा (for दृप्ता) —[b]) Ñ2 V1 3 B D9 निर्भर्त्संति, D2 निर्भुंजति, D3 विद्रवति, D4 8 निर्वपति (for निर्वहन्ति) Ś1 D12 भुजैराहत्य पातिता —[c]) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D9 12 पतितानुत्क्षि(Ñ1 °ताश्चाक्षि, V3 °तानाक्षि)पति, D1–4 8 पतिताश्चो(D3 °त चो)त्क्षिपति, T2 प्रपतंत्युत्पतति, G3 पततो निपतति, M3 Cg पततश्चाक्षिपति, Ct as in text —[d]) Ś1 D12 पातयतस्तथा परान्, Ñ1 D2–4 पातयंत्यपि चापरे, D1 11 पातयति तथा (D11 °यन्समरे) परान्, G2 पातयंत परे परान्. —After 25, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ins, while Ñ2 D9 ins after 26[ab].

66* मैथिलीमानयिष्यामो हत्वा त रावण रणे ।

पुरस्तादृषभो वीरो नीलः कुमुद एव च ।
पन्थानं शोधयन्ति स्म वानरैर्बहुभिः सह ॥ २७
मध्ये तु राजा सुग्रीवो रामो लक्ष्मण एव च ।
बहुभिर्बलिभिर्भीमैर्वृताः शत्रुनिबर्हणाः ॥ २८
हरिः शतवलिर्वीरः कोटीभिर्दशभिर्वृतः ।
सर्वामेको ह्यवष्टभ्य ररक्ष हरिवाहिनीम् ॥ २९

कोटीशतपरीवारः केसरी पनसो गजः ।
अर्कश्चातिबलः पार्श्वमेकं तस्याभिरक्षति ॥ ३०
सुषेणो जाम्बवांश्चैव ऋक्षैर्बहुभिरावृतः ।
सुग्रीवं पुरतः कृत्वा जघनं संररक्षतुः ॥ ३१
तेषां सेनापतिर्वीरो नीलो वानरपुंगवः ।
संपतन्पततां श्रेष्ठस्तद्बलं पर्यपालयत् ॥ ३२

G 5 73 ɒ
B 6 4 35
L 5 71 38

[Ś1 Ñ1 D12 रावणमाहवे (for त रावण रणे)]

—Thereafter Ś1 Ñ2 D9 cont 67*

26 ^{a}) V3 T3 M1 2 च, B2 त्रि-, Cg t as in text (for नो) V3 [अ]भि, B3 हि (for ति-) ❀ Cg k न अस्माभिरित्यर्थ ।, so also Ct which adds 'कृत्याना कर्तरि वा' इति षष्ठी ❀ —For 26^{ab}, Ñ1 D1-4 8 12 subst, while Ś1 Ñ2 D9 cont after 66*

67* लङ्का च विधमिष्यामः सर्वांश्च रजनीचरान् ।

—After 26^{ab}, Ñ2 D9 ins 66* —Ñ1 om 26^{cd} —^{d}) D1-3 [अ]थ(D2 तु, D3 च) सनिधौ, D8 सुसनिधौ, I1 महात्मन (for समीपत) D4 रामलक्ष्मणसनिधौ

27 ^{ab}) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 पनसो (for ऋषभो) M1 2 मैंदो (for वीरो) Ñ2 V1 3 B1-3 D9 पुरस्तात्त(D9 °द)स्य सैन्यस्य, B4 पुरस्ताद्धनुमान्वीरो (for ^{a}) Ś1 Ñ V1 3 B D2 3 8 12 नल (for नील), D10 11 नीलो वीर (by transp) —After 27^{ab}, V1 ins

68* गयश्च गवयश्चैव गवाक्षश्चैव वानर ।

—Ñ1 om 27^{c}-28^{b} —^{c}) B3 शोधयतश्च, D5 6 T1 चोद (D6 शोभ)यति (for शोध°) B3 च (for स्म) —^{d}) V1 3 B4 D1-4 6 8 T2 3 G1 M1 2 वृता (V3 °तै) (for सह)

28 Ñ1 om 28^{ab} (cf v l 27) —^{a}) Ś1 V1 B1-3 D2 4 8 9 12 T3 G3 राजा तु (by transp), Ñ2 D8 राजा च —^{c}) Ñ1 D1-4 8 बलिभिर्हरिभिर्, Ñ2 V1 3 B D9 12 G2 हरिभिर्बहुभिर्, D7 10 11 G1 M1 2 बलिभिर्बहुभिर् (by transp.) Ñ2 V1 3 B D1 4 T2 M3 वीरैर् (for भीमैर्) D9 om.(hapl) 28^{d}- 29^{a}. —^{d}) M3 -निबर्हणं Ś1 Ñ1 B1 3 D1 2 4.10 11 वृत· शत्रुनिबर्हण (Ś1 B1 D2 °णे)

29 D9 om 29^{a} (cf v l 28) —^{a}) D5 T M3 कपि (for हरि) D4 शतवली Ś1 Ñ1 D1-4 8 भीम, D12 भीमै (for वीर) —^{b}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1 2 5 6-11 T1 2 G2 Cr कोटिभिर् Ñ1 अभिस (for दशभिर्) —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D2 4 9 12 दक्षिण पार्श्व(Ś1 D12 पक्ष)माश्रित्य(Ś1 D12 °श्रित्य), D1 4 पार्श्वमेकमवष्टभ्य —^{d}) D2 कपि- (for हरि-).

30 ^{a}) V1 परीवारै (for °र) —D9 reads 30^{b}-31^{b} in marg —^{b}) Ñ2 V3 B D9 वानरोत्तम, V1 नाम वानर (for पनसो गज) —^{c}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1-4 9 12 ऋक्षस, Ñ1 अंकुश, D8 दक्षश्च (for अर्कश्च) Ñ1 चाभिवल, Ñ2 D9 सेनापति, D8 °वली, D10 11 च बहुभि (for चातिबल) D5 T1 सेना, Cv as in text (for पार्श्वम्) —^{d}) Ś1 D12 एक सैन्यस्य चावृणोत्; Ñ1 सव्य मध्य व्यपालयत्, Ñ2 V1 3 B सव्य(V3 °व्यं) सैन्यस्य(V1 °म-) पालयत(Ñ2 V1 3 B4 °न्), D1 एकसैन्ये त्वपालयत् (sic), D2-4 सैन्यस्यैक(D2 °मध्य)मपालयत, D5 T1 रक्षत्युभयपार्श्वयो, D8 सव्ये सैन्यमपालयत ❀ Cg अभिरक्षतीत्यस्य प्रत्येकमभिसम्बन्ध । व्यत्ययेन लट्।, Ct केसर्यादीना चतुर्णां द्वौ द्वौ तस्य बलस्य दक्षिण वाम चैकैक पार्श्वमभिरक्षत इत्यर्थ इति कतक । एष गज पूर्वभागनियुक्तादन्य इति तीर्थ ❀

31 D9 reads 31^{ab} in marg (cf v l 30) —^{a}) Ś1 D12 अंगदो (for सुषेणो) Ñ1 D1-4 8 जाम्बवान्कुमुदश्चैव —^{b}) D1 6 7 10 11 T2 3 G M आवृतौ(D1 °तै) (for °त). Ś1 D12 वानरर्क्षसमन्वितौ, Ñ1 D2-5 8 T1 M3 ऋक्षैश्च बहुभिर्वृतौ(D2 °तै), M1 2 तावृक्षैर्बहुभिर्वृतौ (for ^{b}) —For 31^{ab}, Ñ2 V1 3 B D9 subst

69* जाम्बवाश्च सुषेणश्च वीर्यदर्शी च वानरा ।
[Ñ2 V3 वेग, B2 वेद-, D9 वीर- (for वीर्य-) V1 B4 वानरर्क्षसमावृतो (for the post half)]

—^{d}) D4 जघन्य Ñ1 D6 T3 G2 तौ र(D6 T3 परि)रक्षतु, Cv r m t as in text (for संररक्षतु) Ñ2 V1 3 B1-3 D9 ररक्षु पृष्ठभाग(V3 B1 °ग्, B2 °ग)त (B3 सुसमाहिता)

32 Ś1 D12 transp 32 and 33, D2 8 transp 32 and 33^{ab} (including star passages) —^{a}) D6 एषा D8 सर्वतस्ते ययुर्वीरो (corrupt) —^{c}) D1 सपात, D6 7 T2 3 G2 समतात्, D10 11 सयतश्च, Cg as in text (for संपतन्) Ś1 D1-4 6 8 12 T2.3 M3 प्लवता(D1 °न), D10 11 चरता (for पतता) —^{d}) Ś1 D3 12 स्व(D3 तं)बल; G2 बल तद् (by transp.) Ñ2 B1-3 D9 प्रत्यपालयत्, D1 3 7 10 11 T1 3 G3 Ct °वारयत्, Cr.g as in text —After 32, D2 8 ins.

70* उल्कामुख प्रमाथश्च इन्द्रजानुर्यथा ऋपि ।
[D2 तथा (for यथा)]

G 5 73 44 दरीमुखः प्रजङ्घश्च जम्भोऽथ रभसः कपिः ।
B 6 4 36 सर्वतश्च ययुर्वीरास्त्वरयन्तः प्लवंगमान् ॥ ३३
L 5 71 39 एवं ते हरिशार्दूला गच्छन्तो बलदर्पिताः ।
अपश्यंस्ते गिरिश्रेष्ठं सह्यं द्रुमलतायुतम् ॥ ३४
सागरौघनिभं भीमं तद्वानरबलं महत् ।
निःससर्प महाघोषं भीमवेग इवार्णवः ॥ ३५

तस्य दाशरथेः पार्श्वे शूरास्ते कपिकुञ्जराः ।
तूर्णमापुप्लुवुः सर्वे सदश्वा इव चोदिताः ॥ ३६
कपिभ्यामुह्यमानौ तौ शुशुभाते नरर्षभौ ।
महद्भ्यामिव संस्पृष्टौ ग्राहाभ्यां चन्द्रभास्करौ ॥ ३७
तमङ्गदगतो रामं लक्ष्मणः शुभया गिरा ।
उवाच प्रतिपूर्णार्थः स्मृतिमान्प्रतिभानवान् ॥ ३८

33 Ś1 D12 transp 32 and 33, D2 8 transp 32 and 33^{ab} (including star passages) —^{a}) Ś1 B1 3 D12 M3 दधी, Cg as in text (for दरी-) Ñ1 कुजरश, T3 त्रिजंघश (for प्रजङ्घश) D1 तु (for च) —V1 illeg from 33^{b} up to the prior half of 71* —^{b}) Ñ V3 B D3 4 7 9 T1 M र(D7 ह, M1 2 ड)भोव, D1 पनम (for जम्भोऽथ) Ś1 Ñ B D1–4 7 8 12 शरभ॰, V2 पनमस, G1 3 M1 भरत॰ (for रभस) Ñ2 V3 B D9 तथा (for कपि) —^{c}) D4 सर्वश (for सर्वतश) Ñ1 तु, D1–3 8 ते, G1 प्र- (for च) —^{d}) Ñ1 D8 G3 प्लवगमा —For 33^{cd}, Ś1 Ñ2 V1 3 B D9 12 subst, while D2 ins after 33^{ab}

71* सर्वे पार्श्वाण्यधावन्त रक्षणार्थं नृपाज्ञया ।

[V1 illeg for the prior half V3 B2 4 D9 पार्श्वान् (for पार्श्वाणि)]

—Thereafter, B4 reads for the first time 53 repeating it in its proper place

34 Ś1 Ñ1 V1 D1–4 8 12 read 34 (Ś1 Ñ1 om 34^{ab}) after 54 —^{a}) D3 वदतो (for एव ते) —^{b}) B3 गर्जंतो, D7 10 11 G2 3 Ct गच्छति (for गच्छन्तो) B1 वेगदर्पिता, G2 मददर्पिता (for बल॰) —^{c}) Ś1 Ñ1 V1 D1–4 8 12 पश्यति स्म, Ñ2 V3 B D9–11 G3 Ct अपश्यन(G3 ॰तो) (for अपश्यंस्ते) G2 हरि- (for गिरि-) —^{d}) Ñ2 V1 3 B D1–4 8 12 विध्य, D9 सर्व- (for सह्य) V3 D10 11 गिरि- (for द्रुम-) D2 7 10 11 T2 3 G1 -शत- (for लता-) Ñ2 V1 B2–4 D1–4 8 9 12 -[आ]कुल, V3 B1 D6 T2 -वृत (for -युतम्) —After 34, Ñ2 V1 D9 ins, while B1 ins after 54 an additional Colophon [*Sarga name* Ñ2 B1 D9 वानरानीकप्रयाण, V1 सैन्यप्रयाण —*Sarga no* Ñ2 D9 76, V1 71, B1 95]

—After 34, D5–7 10 11 S ins

72* सरासि च सुफुल्लानि तटाकानि महान्ति च ।
रामस्य शासनं ज्ञात्वा भीमकोपस्य भीतवत् ।
वर्जयन्नगराभ्याशास्तथा जनपदानपि ।

[(l 1) D7 प्रफुल्लानि (for सु॰) D6 7 तडागा(D7 ॰गा)नि D5 10 11 T1 G1 M5 वराणि, M1–3 वनानि (for महान्ति) —(l 2) D6 G3 भीमवत्, Cm g k t as above (for भीत॰) & Cm भीतवत् भीतात्म ।, Cg भीतवत् भीतम ।, Ck t. भीतवत् भीता इव इत्यर्थः —(l 3) G2 जनपदान्]

35 Ś1 Ñ1 (after 19^{ab}) D1–4 8 12 read 35–37 after 19 —^{a}) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D4 8 9 12 घोर, B2 दीप (for भीम). —^{b}) V3 वानरस्य, M1 2 वानराणा (for तद्वानर) B4 बली (sic) महत, M1 2 महद्बल (by transp) —V2 om 35^{c}–36^{b}. —^{c}) Ś1 Ñ2 V1 B1–3 D2–4 8 9 12 वि-, D1 प्र (for निः-) T2 निःसृप्य, M3 ददमसर्प Ś1 D1–4 8 12 -वेग, Ñ2 V1 B1–3 D9 -घोषो, B4 D6 7 10 11 T1 2 M1 5 -घोर(B4 ॰रो) (for -घोषं) —^{d}) D5 T1 2 G1 2 M -घोष, D6 7 10 11 -घोषम्; T3 -वेगम् (for -वेग) D8 महार्णव (for इवा॰) D6 7 10 11 T3 M2 Ct [आ]र्णवं (for ॰व)

36 For sequence in Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 cf v l 35 V3 om 36^{ab} (cf v l 35) —^{a}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 दाशरथी(D1 ॰थिः) (for ॰रथे) Ś1 Ñ1 B1 4 D1–4 8 12 मध्ये, Ñ2 V1 B2 3 D9 अग्रे (for पार्श्वे).—^{b}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 बलस्य, T1 शराश्च (for शूरास्ते) Ś1 Ñ1 D2–4 12 कपिकुंजरो, V1 हरियूथपा B1 4 हरिपुंगवा ; D8 नरकुंजरौ (for कपिकुञ्जरा) —V1 illeg for ^{c} —^{c}) Ś1 Ñ1 D12 पुप्लुवाते तु विक्रम्य, D1 आरुह्य जग्मतुर्वेगे, D2 8 आपुप्लुवाते तूर्णं तौ D3 4 आप्लवानैविरुह्या ते(D4 ॰ते तूर्णवेगो) (sic) —^{d}) B1 नोदिता (for चो॰) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 सदश्वाविव वेगिनौ(Ś1 Ñ1 D8 12 ॰ता)

37 For sequence in Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 cf. v l 35 D1 om 37^{ab} —^{a}) Ś1 D12 आरुहतौ (sic) (for उह्यमानौ) —^{b}) D5 6 T M3 नरोत्तमौ (for नरर्षभौ) —^{c}) D4 इह (for इव) G3 महक्षुभ्यामि (corrupt). Ś1 V1 3 B D1 2 4 8 9 12 G3 M1 2 मह(Ś1 D12 ॰स, V1 3 B D9 ॰द्भि)ष्टौ, G1 सुस्पृष्टौ (for सं॰) —^{d}) M5 इव (for चन्द्र-) ❀ Cr महद्भ्यामिव संस्पृष्टौ ग्रहाभ्यां चन्द्रभास्कराविति पाठः ।, Ct 'महद्भ्यामर्धसंस्पृष्टौ' इति पाठान्तरम् ❀ —After 37, D5–7 10 11 S repeat st 20

38 ^{a}) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 अथ, Ñ2 V1 3 B D9 ततो, D1 तथा (for तम्). —^{b}) Ś1 D1–4 8 12 परवीरहा, Ñ1 चारिमिन्यजित् (for शुभया गिरा) —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8–12 G M3 5 Cg t परि(V3 प्रीति, G M5 प्रति)पूर्णार्थं (M3 Cg ॰र्थे), D7 T2 3 च महाप्राज्ञ (for प्रतिपूर्णार्थ) ❀ Ct परिपूर्णार्थमिति रामविशेषणम् ❀ —^{d}) Ś1 Ñ V1 3

हृतामवाप्य वैदेहीं क्षिप्रं हत्वा च रावणम् ।
समृद्धार्थः समृद्धार्थामयोध्यां प्रतियास्यसि ॥ ३९
महान्ति च निमित्तानि दिवि भूमौ च राघव ।
शुभानि तव पश्यामि सर्वाण्येवार्थसिद्धये ॥ ४०
अनु वाति शुभो वायुः सेनां मृदुहितः सुखः ।
पूर्णवल्गुस्वराश्चेमे प्रवदन्ति मृगद्विजाः ॥ ४१
प्रसन्नाश्च दिशः सर्वा विमलश्च दिवाकरः ।
उशना च प्रसन्नार्चिरनु त्वां भार्गवो गतः ॥ ४२
ब्रह्मराशिर्विशुद्धश्च शुद्धाश्च परमर्षयः ।
अर्चिष्मन्तः प्रकाशन्ते ध्रुवं सर्वे प्रदक्षिणम् ॥ ४३
त्रिशङ्कुर्विमलो भाति राजर्षिः सपुरोहितः ।
पितामहवरोऽस्माकमिक्ष्वाकूणां महात्मनाम् ॥ ४४
विमले च प्रकाशेते विशाखे निरुपद्रवे ।
नक्षत्रं परमस्माकमिक्ष्वाकूणां महात्मनाम् ॥ ४५
नैरृतं नैरृतानां च नक्षत्रमभिपीड्यते ।
मूलं मूलवता स्पृष्टं धूप्यते धूमकेतुना ॥ ४६
सर्वं चैतद्विनाशाय राक्षसानामुपस्थितम् ।
काले कालगृहीतानां नक्षत्रं ग्रहपीडितम् ॥ ४७ G 5 73 58 B 6 4 52 L 5 71 49

B D1 2 4 8 9 12 G3 M5 वचन, D10 11 Ct पूर्णार्थं-, G2 M1 2 पूर्णार्थं, Cm g as in text (for स्मृतिमान) D3 वचन चातिबुद्धिमान

39 [a]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 अवाप्य सीता (for हृताम-वाप्य) —[b]) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 हत्वा रावणमाहवे, D3 हत्वा तं रावण रणे —G3 damaged for [d] —[c]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 समृद्धार्थां(Ñ1 D1 3 °र्था) समृद्धार्था(Ñ1 D1 (also सुसपूर्णां) 3 °र्थां) —[d]) D1 यास्यामो नगरीं तत

40 [a]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 [इ]ह (for च) —[b]) D9 दिवि भूमौत्तराणि च (sic) —[c]) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 दृश्यते (for पश्यामि) D3 शुभानि चात्रदृश्यते —[d]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 प्रसन्नानि (for सर्वाण्येव)

41 [a]) B1 अथ (for अनु) D3 -यायी, D4 याति (for वाति) Ś1 Ñ1 V1 D1-4 7 8 10-12 G M1 2 5 Cr m शि(D2 च [sic])वो, T2 3 सुखो, Cg as in text (for शुभो) —[b]) Ñ2 V1 3 B D9 T2 3 शुभ, G1 2 M1 5 सुख, Cg as in text (for सुख) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 सेनाया विजयावह —[c]) D1 पूर्वं, D2 3 पूर्व- (for पूर्ण) Ñ1 फल्गु-, Ñ2 V3 B1-3 -वर्ण, D9 -[स]वर्ण (for -वल्गु-) M1 2 -स्वनाश्च, Cg k t as in text (for -स्वराश्च) Ñ1 D1-3 8 हीमे, D7 चामी, D9 चोत्र, T3 चैव, M5 चापि (for चेमे) Ś1 D12 पूर्वफल्गुन्युत्तराभ्या, D4 सुसपूर्णस्वरा हीमे —[d]) B2 नृप (for मृग) D3 प्रचरति मृगा द्विजा

42 [b]) Ñ1 D1-4 8 12 प्रसन्नश्च, B1 निर्मलश्च (for विमलश्च) —[c]) V1 3 B4 हुताशन (B4 °श्च), B2 D2 4 7 12 M Cm g उशनाश्च, D8 उत्सन्नाश्च, Ct as in text (for उशना च) —[d]) Ś1 Ñ D1-4 8 9 12 विमलो, V3 B अनु त्व (for अनु त्वा) D2 भार्गव Ś1 Ñ D1-4 8 12 स्थित (for गत)

43 [ab]) D6 T2 3 M1 2 5 विशुद्धा, D7 विमुक्ता (for शुद्धाश्च) Ñ2 V1 3 B D9 ब्रह्मराशि(B1 °वेद ,विद सर्वे विशुद्धाश्च महर्षय (B4 °द्धा परमर्षय) —For 43[ab], Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 subst

73* तेजसा च प्रदीप्यन्ते प्रविशुद्धा महर्षय ।
[Ś1 D12 (both with hiatus) अतिशुद्धा, D3 प्रसिद्धा ये, D8 विशुद्धाश्च (for प्रविशुद्धा)]
—[c]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 च संयाति (for प्रकाशन्ते)

44 [ab]) D2 च (for स) —[c]) B1 4 D6 7 पितामह Ś1 Ñ1 B3 D1 4 8 10-12 T1 Ct पितामह पुरो, B2 पितावर-वरो (sic), Cr m g as in text (for पितामहवरो) ✿ Ck पुरोऽस्माकमिति पाठः ✿ —[d]) Ñ2 V1 3 B D9 पितामह (for महात्मनाम्) Ś1 D12 भवाय तत्र धिष्ठित, Ñ1 D1-4 9 तव भावा(Ñ1 °वे, D1 भ्राता)य(Ñ1 °व) धिष्ठित (sic)

45 D7 M1 2 om (hapl) 45 —[a]) Ś1 विमलेन, L(ed) विमले ते (for विमले च) Ś1 D1-4 8 12 विरोचेते, Ñ1 विराजेते (for प्रकाशेते) —[b]) G2 निशाखे, Cg as in text (for विशाखे) G3 Cg निरुपप्लवे, Cr m as in text (for °द्रवे) ✿ Cg विशाखे इति द्विवचनम्। नक्षत्रद्वयात्मकत्वात ✿ —Ś1 D12 om 45[cd] —[c]) D8 T3 G3 वरम् (for परम्) D1 3 4 6 M3 नक्षत्रवरम्, Ck t as in text T3 अस्तोकम् (for अस्माकम्) D8 नक्षत्राणा वरोस्माकम्. —[d]) Ñ1 D1-4 8 महारथ (for महात्मनाम्).

46 [a]) Ś1 नैरृता, B4 नैरृते, L(ed) नैरृत्या (for नैरृत) Ś1 निरृताना, D12 निंदताना (sic) (for नैरृताना) —[b]) Ś1 उपयुज्यते, Ñ1 उपरक्ष्यते, Ñ2 V1 3 B D9 उपपीड्यते, D1 2 उ(D2 अ)पराजते, D3 उपभुज्यते, D4 9 12 अपरज्यते D6 7 G2 अपि पीड्यते, D10 11 G1 3 M1 2 Ck t अति पीड्यते, T3 अपि विद्यते (for अभिपीड्यते) —[c]) Ñ2 V1 3 B D9 मूलो(Ñ2 V1 °ल) मूलवतामृक्षो(Ñ2 V1 °क्षं), D6 7 10 11 T2 3 G1 3 M3 Cm g k t मूलो मूलवता स्पृष्टो, G2 M5 मूल मूलवता श्रेष्ठ ✿ Ct मूल मूलमिति यावत। आर्षं पुंस्त्वम् ✿ —[d]) Ś1 D1-4 9 12 दीप्यते, B4 दृश्यते (for धूप्यते)

47 [ab]) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 सर्वथा(Ñ2 V1 3 B D9 °व) विनाशोय(D8 9 °शाय) राक्षसानामुपस्थित —[c]) Ś1 चिर-, Ñ2 V3 B1 2 4 D1-4 8 9 काल, D12 om (for काले) V3 B1 3 कलि, G3 M5 काले (for काल-) Ś Ñ1

G 5 73 59 B 6 4 53 L 5 71 50 प्रसन्नाः सुरसाश्चापो वनानि फलवन्ति च ।
प्रवान्त्यभ्यधिकं गन्धा यथर्तुकुसुमा द्रुमाः ॥ ४८
व्यूढानि कपिसैन्यानि प्रकाशन्तेऽधिकं प्रभो ।
देवानामिव सैन्यानि संग्रामे तारकामये ॥ ४९
एवमार्य समीक्ष्यैतान्प्रीतो भवितुमर्हसि ।
इति भ्रातरमाश्वास्य हृष्टः सौमित्रिरब्रवीत् ॥ ५०
अथावृत्य महीं कृत्स्नां जगाम महती चमूः ।
ऋक्षवानरशार्दूलैर्नखदंष्ट्रायुधैर्वृता ॥ ५१
कराग्रैश्चरणाग्रैश्च वानरैरुद्धतं रजः ।
भौममन्तर्दधे लोकं निवार्य सवितुः प्रभाम् ॥ ५२

D1–4 8 12 -परीताना (for -गृहीताना) —d) Ñ1 नक्षत्र- (for °त्र) Ñ2 V3 D9 -पीडनात् (for -पीडितम्) B नक्षत्र-ग्रहपीडनात्, D1–4 8 12 नक्षत्रे ग्रहपीडिते

48 a) D7 प्रपन्ना (for प्रसन्ना) B1 D7 G2 M1 2 Ck सरसाश्, Ct as in text (for सुरसाश्) D6 T2 3 प्रसन्नाश्च (T2 °नि) सरास्यापो —b) D9 G2 च फलानि (for फलवन्ति) —V1 illeg for 48c–49b —c) Ñ1 D1 4 प्रवाति, B2 स्रवतो (for प्रवान्ति) D6 7 T2 3 G M1 2 [अ]भ्यधिका (D7 °को) Ñ1 B1 D1–4 गधम् (B1 °धा), D5 T1 गधान्, Ck as in text (for गन्धा) Ś1 D8 12 प्रवात्य (D8 °तो)भ्यधिको गधो (D8 °धै), B4 प्रवात्यभ्यधिक गध, D10 11 Ct प्रवाति नाधिका गधा, M5 प्रवहत्यधिकान्गधान् ❀ Ck t गन्धा अजन्त । गन्धवन्त ❀ —d) Ś1 D8 12 वर्त (Ś1 °र्तु)ते, Ñ1 D1–4 आर्तव, B1 सर्वर्तु, B4 प्रत्यर्तु, M5 यथावत् (for यथर्तु-) Ś1 Ñ V3 B D1–4 8 9 12 -पुष्पिता, D5 T3 G1 3 M1 2 5 -कुसुम, Cg as in text (for -कुसुमा)

49 V1 illeg for ab (cf v l 48) —a) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 व्यू (D3 गू)ढाना, Ñ2 V3 B D9 व्यूहेषु (for व्यूढानि) Ś1 Ñ V3 B2 4 D2–4 8 9 12 सैन्याना, B1 3 -मुख्याना (for सैन्यानि) D1 व्यूढाना हरिवीराणा —b) G1 विभो (for प्रभो) Ś1 Ñ V3 B D1–4 8 9 12 प्रकाशो वि (Ñ1 B2 D2 °ति, Ñ2 V3 B1 3 D9 °भि) प्रकाशते —c) Ś1 D3 8 देवानाम् V3 B1 अपि (for इव) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1–4 8 9 12 सैन्याना

50 a) Ñ1 D1–4 8 एतद् (for एवम्) Ñ V1 3 B D1–4 8 G3 M5 समीक्ष्य त्व, D10 11 समीक्ष्यैतत् (for °तान्) Ś1 D12 एतदाश्चर्यमीक्ष्य त्व —V1 illeg for 50cd —c) T3 एव (for इति) B1 आभाष्य, D10 11 G2 आश्वस्य, G1 आभाष्य, Cm g as in text (for आश्वास्य) ❀ Ck आश्वस्येति पाठ ।, Ct 'आश्वास्य' इति पाठ ❀ —d) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 प्रगयाह्लस्मणोन्वयात् (Ñ1 °ब्रवीत्) —After 50, Ś1 Ñ D1–4 8 9 12 ins

74* निमित्तानि च सप्रेक्ष्य राम प्रमुदितोऽभवत् ।

[Ś1 D12 लक्षणानि (for निमित्तानि) D3 तदा (for ऽभवत्)]

—Thereafter Ś1 Ñ D1–4 8 12 read an addl colophon [*Sarga name* Ñ2 om Ś1 D12 सेनाकर्षण, Ñ1 प्रयाण, D1 सेनाप्रहर्ष, D2 सेनापकर्षण, D3 8 सेनाप्रकर्षण, D4 सेनाकर्षण —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 D1 2 4 8 9 12 om, Ś1 72, Ñ2 3, D3 78 —After colophon, D2 concludes with राम]

51 a) D6 7 T2 3 M5 आवृत्य च (for अथावृत्य). Ś1 D12 सर्वां (for कृत्स्नां) D4 आवृत्य जगतीं कृत्स्ना —b) D7 10 11 हरिवाहिनी (for महती चमूः) Ñ2 B2 D9 प्रजगाम महाचमू —c) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 -सपूर्णा, D7 M1 2 -गोपुच्छैर् (for -शार्दूलैर्) —d) D1 2 -दष्ट्र- (sic) (for -दंष्ट्रा-). Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 -प्रहारिणी (D8 °णा), D7.10 11 T3 -[आ]युधैरपि (T3 °र्वृतैः) (for °र्वृता)

52 a) D1 च नखाग्रैश्, T3 च पदाग्रैश् (for चरणाग्रैश्) —b) D12 उद्गत, M3 उत्थितं (for उद्धत) —c) Ś1 Ñ1 B1 3 4 D1–5 7–12 T1 G M3 5 Ck t भीमम्, D6 T2 3 M1 2 महीम् (for भौमम्) D6 T2 सर्वां, T3 वीर, M1 2 भीम, Ck t as in text (for लोक) —d) V3 B1–3 D9 आवृत्य (V3 °वर्ते), B4 आवार्य, D6 प्रच्छाद्य (for निवार्य) —After 52, D5–7 10 11 S ins, Ñ2 V1 3 B D9 ins l 21–22 only after 52

75* सपर्वतवनाकाशा दक्षिणा हरिवाहिनी ।
छादयन्ती ययौ भीमा द्यामिवाम्बुदसतति ।
उत्तरन्त्या च सेनाया सतत बहुयोजनम् ।
नदीस्रोतासि सर्वाणि सस्यन्दुर्विपरीतवत् ।
सरासि विमलाम्भासि द्रुमाकीर्णाश्च पर्वतान् ।
समान्भूमिप्रदेशाश्च वनानि फलवन्ति च ।
मध्येन च समन्ताच्च तिर्यक्चाधश्च साविशत् ।
समावृत्य महीं कृत्स्ना जगाम महती चमू ।
ते हृष्टमनस सर्वे जग्मुर्मारुतरहस ।
हरयो राघवस्यार्थे समारोपितविक्रमा ।
हर्षवीर्यबलोद्रेकान्दर्शयन्त परस्परम् ।
यौवनोत्सेकजान्दर्पान्विविधाश्चक्रुरध्वनि ।
तत्र केचिद्द्रुत जग्मुरु पेतुश्च तथापरे ।
केचित्किलकिला चक्रुर्वानरा वनगोचरा ।
प्रास्फोटयश्च पुच्छानि सनिजघ्नु पदान्यपि ।
भुजान्विक्षिप्य शैलाश्च द्रुमानन्ये बभञ्जिरे ।
आरोहन्तश्च शृङ्गाणि गिरीणा गिरिगोचरा ।
महानादान्विमुञ्चन्ति क्ष्वेलामन्ये प्रचक्रिरे ।
ऊरुवेगैश्च ममृदुर्लताजालान्यनेकश ।
जृम्भमाणाश्च विक्रान्ता विचिक्रीडु शिलाद्रुमै ।
शतै शतसहस्रैश्च कोटिभिश्च सहस्रश ।
वानराणा सुघोराणा यूथै परिवृता मही ।

सा स्म याति दिवारात्रं महती हरिवाहिनी ।
हृष्टप्रमुदिता सेना सुग्रीवेणाभिरक्षिता ॥ ५३
वानरास्त्वरितं यान्ति सर्वे युद्धाभिनन्दिनः ।
मुमोक्षयिषवः सीतां मुहूर्तं क्वापि नासत ॥ ५४
ततः पादपसंबाधं नानामृगसमायुतम् ।
सह्यपर्वतमासेदुर्मलयं च महीधरम् ॥ ५५
काननानि विचित्राणि नदीप्रस्रवणानि च ।
पश्यन्नति ययौ रामः सह्यस्य मलयस्य च ॥ ५६
चम्पकांस्तिलकांश्चूतानशोकान्सिन्दुवारकान् ।
करवीरांश्च तिमिशान्भञ्जन्ति स्म प्लवंगमाः ॥ ५७ G 5 74 3 B 6 4 72 L 5 72 8

[G3 M5 (repeats l 1 after l 8) read l 1–4 after l 8 —(l 1) D10 11 -[आ]काश (for °शा) —(l 2) D7 मही (for ययो) G1 भूमि (for सीमा) T2 सगति (for सतति) —(l 3) D7 G2 तु (for च) D10 11 सेनाया (for °या) —(l 5) D7 विपुल- (for विमल). —(l 6) G2 निम्न (for भूमि-) —(l 7) G2 चैवाथ (for चाथश्च) T2 सविशत् (sic), G2 सा विश , Ct as above (for साविशत्) —(l 8) cf 46^{ab} G3 M5 अथ (for सम) T2 सर्वा (for कृत्स्ना) D5 6 महती D7 चमू (for चमू). —(l 9) D7 10 11 वदना (for -मनम). —G1 om from the post. half of l 9 up to the prior half of l 10 —(l. 10) T3 समरोपेत (sic) (for समारोपित-). —(l 11) D5 7 10 11 दर्प वीर्य, G1 दर्पवेग- (for दर्पवीर्य-). —(l 13) G2 अत्र (for तत्र) —(l 14) D5 6 T M2 5 किलिकिला, Cg t as above D6 7 T2 M5 वारणोपमा , T3 वासवोपमा (for वनगोचरा) —M1 2 transp. l 15 and l 18 —(l 15) T2 3 G3 आस्फोटश्च, Cm g t as above (for प्रा°) G3 पदानि च, M2 पदानपि (for पदान्यपि) —(l 16) G1 M1 2 चान्ये (for अन्ये) —(l. 17) T3 आपानयति, G2 आरुह्याश्चैव (for आरोहन्तश्च) —(l 18) D6 T2 3 G3 महानाद D7 प्रमुचत , D10 11 प्रमुचति, M5 विमुचत (for विमुञ्चन्ति) D6 7 10 11 क्ष्वेडाम् (for क्ष्वेलाम्) —(l. 19) G1 3 M5 Ck जातानि (for -जालानि) —(l 21) D6 श्रीमच्च, D10 11 तत (for शत) V3 तु (for च) B2 D6 7 9 G1 M1 2 5 कोटीभिश्च M1 2 समतत (for सर्वशः). —(l 22) D6 M3 तु घोराणा, G1 नवोपाणा (for तु घोराणा) D10 11 G1 M3 श्रीमन्- (for यूथे) Ñ2 V1 3 B D9 श्रीमान्रिपुघ्नो ययौ (for the post half) ॐ Ck श्रीमदिति लुप्तश्रीयान्त पदम् । श्रीमद्गिरिस्थ I, so also Ct]

53 B4 repeats 53 here (cf v l. 71*) G2 om 53-54, Ś1 om 53 —^{a}) D7 12 प्रयाति (D12 °ता), T3 स्म भाति, G3 याति च, Cm g as in text (for स्म याति) Ñ2 V1 3 B1 2 D1–4 8 9 रात्रौ (for रात्र) —^{b}) B4 सुग्रीवपरिपालिता —^{cd}) Ñ1 D3 4 8 10-12 प्रहृष्ट (D4 12 °ष्टा, D5 °ष्ट), Ñ2 V1 3 B1–3 D9 T G1 M1 2 5 हृष्टा प्र- (for हृष्टप्र-) Ñ V1 3 B1–3 D1 3 4 8 12 सर्वा, D10 11 M1 2 सर्वे, Cm g as in text (for सेना) ॐ Cr सेना इनेन स्वामिना सह वर्तत इति सेना I, so also Cm g —Ñ V1 3 B1–3 D1 3 4–12 G1 M1 2 5 -पालिता (V1 D10 11 M1 2 °ता) (for -रक्षिता) B4 हृष्टा प्रमुदिता सर्वा श्रीमती हरिवाहिनी, D2 सहृष्टमुदिता सर्वा सुग्रीवेणाभिपालिता .

54 G2 om 54 (cf v l 53) —^{a}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 जवेन (for वानरास्) Ś1 Ñ V3 B2 D4 9 11 12 T2 3 G1 3 M1 2 5 त्वरिता (for त्वरित) Ñ2 V1 3 B D9 11 याता, D5 T1 ययत (for यान्ति). —^{b}) Ñ2 V1 3 B D9 सर्वा (for सर्वे) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 -नन्दिनी, B3 -काङ्क्षिणी (for -नन्दिन) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 वानरा बलदर्पिता —^{c}) Ś1 Ñ1 D2 8 12 समानिनीषव , Ñ2 V1 3 B D9 सा मुमोचयिषु , D1 3 4 आनयिष्यामहे, D6 10 11 M3 Cg k t प्रमोक्षयिषव (for मुमोक्षयिषव) ॐ Cg प्रमोक्षयिषव मोचयितुमिच्छव । सनि द्विर्वचनाभाव आर्ष I, Ck t मोक्षशब्दात् 'तत्करोति-' इति णौ (Ck णिचि) सन्यपि अभ्यासलोपे उपप्रत्यये च रूपम् ॐ —^{d}) Ś1 V1 B D12 मुहूर्तान. M5 चापि D7 G3 नासते, D10 11 M1 2 Ct नावसन् (for नासत) Ś1 Ñ D1 2 4 8 9 नाश्व (Ñ1 °व) सन्क्वचित् , V1 B2 4 सश्रमादिव, V3 सभ्रमादिव, B1 सप्रदादपि, B3 सप्रदादिव, D12 आशु सत्क्वचित (for क्वापि नासत) D3 मुहूर्तेनैव सत्वरा —After 54, Ś1 Ñ1 V1 D1–4 8 12 read 34 (Ś1 Ñ1 om 34^{ab}), while, B1 ins an additional colophon after 54 [इति सुन्दरकाण्डे वानरानीकप्रयाणम् 95]

55 D2 8 om 55^{ab} D1 3 4 transp ^{ab} and ^{cd}. —^{b}) Ñ2 D10 11 वन , B2–4 D5 7 8 T1 G2 3 M1 2 5 नग-, D6 -द्विज- (for मृग-) Ś1 नानाद्विजसमाकुल, Ñ1 D1 3 4 °द्रुमलताकुल, V1 3 °द्रुमलतायुत, B1 °नगसमावृत, D12 °द्विजगणाकुल —D10 om 55^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ1 V3 B1–3 D1 3 9 12 विन्ध्य-, Ñ2 V1 B4 D2 4 विन्ध्य, D6 T3 मह्य (for सह्य) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 6 8 9 11 12 T2 3 G2 3 M1 2 5 Ck आसाद्य, D5 T1 G1 आपेतुर् (for आसेदुर्) —^{d}) Ś1 वानरास्त समावहन, Ñ1 D1–4 8 समासेदुः प्लवंगमा , Ñ2 V1 3 B D6 9 11 12 T2 3 G2 3 M1 2 5 Ck वानरास्ते समारुहन . ॐ Cr m t 'सह्यपर्वतमासेदु (Cr °पेतु)- र्मलयं च महीधरम्' इति पाठ (Ct पाठान्तरं तीर्थसंमतम्) ॐ

56 ^{b}) Ś1 Ñ V1 B D12 T3 नदी , V3 हरि- (for नदी-) —^{c}) Ś1 Ñ V1 B3 D5 7 10–12 अपि, V3 B1 2 4 D8 9 अभि, D1 2 4 5 अथ (for अति) —^{d}) Ś1 Ñ V1 2 B D2 3 8 9 12 विंध्यस्य, D1 4 वध्यस्य (for मलयस्य)

57 D1 om 57 —^{a}) Ñ V1 3 B D9 चन्दनाश् M2 Cg चम्पकाश्, Cr as in text (for चम्पकाम्) D2–4 8 तिलकान् (for तिलकान्) Ñ B2 D3 नालान् D2–4 8 -[स]ल्लोध्रान् (for चूतान्) —^{b}) Ñ1 पनसान् , B4 D10 11 प्रसेनान् ,

D2 4 8 पिप्पली (D8 °लान), D3 पिप्यती (sic) (for अशोकान्) Ś1 Ñ2 D2 4 6 8 9 12 T2 3 Cg सिंधुवारकान्. —c) Ñ D2–4 8 तमालाश्च, V1 3 B1 3 4 तिमीराश्च, B2 जिगिराश्च (for च तिमिशान्) Ś1 D12 तिंदुकान्करवीराश्च, D7 10 11 G1 2 M1 2 5 तिमि(M2 °नि)शान्करवीराश्च, D8 विध्यपर्वतमासाद्य —d) Ś1 D12 रुजति स्म (D12 सत्-), Ñ B2 4 D9 बभंजुस्ते(Ñ1 °श्च), V1 भजतस्ते, V3 B1 3 D2–4 8 भजतस्ते(D2–4 6 °श्च), D5 11 T G1 3 M5 भजति स्म (for भञ्जन्ति स्म) —After 57, Ñ2 V1 3 B D9 ins

77* कर्णिकारान्कुरबकाश्चम्पकानतिमुक्तकान् ।
कदम्बपाटलीनीपान्नेशगोहालकान्धरान् ।
शालास्तालास्तमालाश्च लवलीश्च समन्ततः ।
वल्गुवाग्भिर्द्विजैश्चित्रैर्नानारवैश्च सेवितान् ।

[(l 2) B3 अन्यान् (for नीपान्) V3 -[उ]द्दणिकान्, B2 -[उ]द्दालिकान् (for -[उ]द्दालकान्) B1 3 नहान्, B4 वटान् (for धरान्) —(l 3) B1 चदनाश्, B2 D9 कदलीश्, B3 लवगाश्, B4 लवलींश् (for लवलीश्) —(l 4) V3 वर्णराड्भिर् (sic) (for वल्गुवाग्भिर्)],

while D5–7 10 11 S ins after 57

78* अङ्कोलाश्च करञ्जाश्च प्लक्षन्यग्रोधतिन्दुकान् ।
जम्बुकामलकान्नागान्भञ्जन्ति स्म प्लवगमाः ।
प्रस्तरेषु च रम्येषु विविधाः काननद्रुमाः ।
वायुवेगप्रचलिताः पुष्पैरवकिरन्ति गाम् ।
मारुतः सुखसंस्पर्शो वाति चन्दनशीतलः ।
षट्पदैरनुकूजद्भिर्वनेषु मधुगन्धिषु ।
अधिकं शैलराजस्तु धातुभिः सुविभूषितः ।
धातुभ्यः प्रसृतो रेणुर्वायुवेगविघट्टितः ।
सुमहद्वानरानीकं छादयामास सर्वतः ।
गिरिप्रस्थेषु रम्येषु सर्वतः सम्प्रपुष्पिताः ।
केतक्यः सिन्दुवाराश्च वासन्त्यश्च मनोरमाः ।
माधव्यो गन्धपूर्णाश्च कुन्दगुल्माश्च पुष्पिताः ।
चिरिबिल्वा मधूकाश्च बकुला वञ्जुलास्तथा ।
स्फूर्जकास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ।
चूताः पाटलयश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिताः ।
मुचुलिन्दार्जुनाश्चैव शिंशपाः कुटजास्तथा ।
धवाः शाल्मलयश्चैव रक्ताः कुरबकास्तथा ।
हिन्तालास्तिमिशाश्चैव चूर्णका नीपकास्तथा ।
नीलाशोकाश्च वरणा अङ्कोलाः पद्मकास्तथा ।
प्लवमानैः प्लवगैस्तु सर्वे पर्याकुलीकृताः ।
वाप्यस्तस्मिन्गिरौ शीताः पल्वलानि तथैव च ।
चक्रवाकानुचरिताः कारण्डवनिषेविताः ।
प्लवैः क्रौञ्चैश्च सङ्कीर्णा वराहमृगसेविताः ।
ऋक्षैस्तरक्षुभिः सिंहैः शार्दूलैश्च भयावहैः ।
व्यालैश्च बहुभिर्भीमैः सेव्यमानाः समन्ततः ।
पद्मैः सौगन्धिकैः फुल्लैः कुमुदैश्चोत्पलैस्तथा ।
वारिजैर्विविधैः पुष्पै रम्यास्तत्र जलाशयाः ।
तस्य सानुषु कूजन्ति नानाद्विजगणास्तथा ।
स्नात्वा पीत्वोदकान्यत्र जले क्रीडन्ति वानराः ।
अन्योन्यं प्लावयन्ति स्म शैलमारुह्य वानराः ।

[D5 T1 G1 om l 1–2 —(l 1) D10 11 M5 अशोकाश् (for अङ्कोलाश्) G3 करांश्चैव, Cg as above (for करञ्जाश्च) D10 11 -पादपान्, Cr g as above (for -तिन्दुकान्) —(l 2) D3 T2 M5 जम्बून्, M1 2 जम्बूर् (for जम्बुक-) G2 पूतान्, M3 नीपान् (for नागान्) D11 G2 3 M5 भजति —(l 3) T3 कनकद्रुमा (for कानन°) —(l 4) D7 उरुवेगै, G2 वायुवेगै, Cg as above (for वायुवेग-) D6 10 11 T2 M3 ता (for गाम्) —(l 6) G3 उप- (for अनु-) M5 मद- (for मधु-) —G2 reads l 7 twice —(l 7) D5 7 T1 G3 M5 स B(ed) तु (for सु-) —(l 8) D10 11 T1 2 -वेगेन (for -वेगवि-) —(l 9) D6 T3 M3 पर्वत, G1 2 M1 2 सर्वश (for सर्वत) —G1 om (hapl) l 11–14. —(l 11) D6 T2 3 सिंधु (for सिन्दु-). —(l 12) D11 -पूर्वाश् (for -पूर्णाश्) D7 स्फूर्जा कुदाश्, Cr °कुजाश् (for कुन्दगुल्माश्) —(l 13) D6 7 T3 चि(T3 ची)रविल्वा D7 10 11 T2 G2 M1 2 5 Ct वञ्जुला बकुलास् (by transp), M3 बकुला प्रियकास —(l 14) D5 6 T1 3 भूर्जकास्, D7 10 11 रजकास्, G2 रत्नकास्, M1 2 करजास्, Cg as above (for स्फूर्जकास्) M2 किलकाश् (for ति°) T3 चूता (for चैव) —After the prior half of l 14, G3 ins

78(A)* पूर्णकाननकास्तथा ।
कुण्डास्तिलकाश्चापि

—M1 2 read l 15 twice —(l 15) D7 10 11 G2 3 M5 पाटलिकाश्चैव, G1 च पाटलीकाश्च, Cg as above (for पाटलयश्चैव) M1 2(both first time) नागवृक्षाश् (for कोविदाराश्). —(l 16) D7 मुचुकुंद-, Cg as above (for मुचुलिन्द-) D6 T3 मुचिलिंदोर्जुनश् D5–7 M3 सिं(M3 शि)शुपा (for शिंशपा) G2 शिरीषा शिंशुपास्तथा (for the post. half) —After l 16, D7 ins

78(B)* धवाश्च तूर्णकाश्चैव नीपावरणपद्मकाः ।

—D10 11 G2 om (hapl) l 17 M5 reads l 17 after l 13 —(l 17) D6 T2 3 तथा, M5 वशा (for धवा) D7 शालालयश्, M5 शल्मल्यश् (for शाल्म°) M1 2 शल्मल्यश्च पलाशाश्च (for the prior half) M2 कुरवतास् —(l 18) D5 7 तिनिशाश्, D6 T2 3 G2 M1 2 तिलकाश् (for तिमि°) G1 पुन्नगा, G2 चूर्णिता, G3 M5 चूर्णिका (for चूर्णका) D6 T2 3 G1 पारिभद्रका, G3 M3 नीपि(M3 दीप)कास्तथा (for नीपका°) —G2 om (hapl) l 19 —(l 19) D6 T2 3 G3 वरुणा, D10 11 सरला (for वरणा). G3 पनसास् (for पद्मकास्) —(l 20) D10 11 Ct प्रीयमाणै (for प्लवमानै). D7 G3 च, G1 M5 तै (for तु). G3 ते व्याकुलीकृता, Cg as above (for पर्या°) ❀ Cv प्लवमानैः पतङ्गैस्तु सर्वे पर्याकुलीकृताः इति समीचीनः पाठः ❀ —(l 21) D10 11 रम्या (for शीता) —(l 22) G2 कारंडैश्, Cm g as above

फलान्यमृतगन्धीनि मूलानि कुसुमानि च ।
बुभुजुर्वानरास्तत्र पादपानां बलोत्कटाः ॥ ५८
द्रोणमात्रप्रमाणानि लम्बमानानि वानराः ।
ययुः पिबन्तो हृष्टास्ते मधूनि मधुपिङ्गलाः ॥ ५९
पादपानवभञ्जन्तो विकर्षन्तस्तथा लताः ।
विधमन्तो गिरिवरान्प्रययुः प्लवगर्षभाः ॥ ६०
वृक्षेभ्योऽन्ये तु कपयो नर्दन्तो मधुदर्पिताः ।
अन्ये वृक्षान्प्रपद्यन्ते प्रपतन्त्यपि चापरे ॥ ६१
बभूव वसुधा तैस्तु संपूर्णा हरिपुंगवैः ।
यथा कलमकेदारैः पक्वैरिव वसुंधरा ॥ ६२
महेन्द्रमथ संप्राप्य रामो राजीवलोचनः ।
अध्यारोहन्महाबाहुः शिखरं द्रुमभूषितम् ॥ ६३
ततः शिखरमारुह्य रामो दशरथात्मजः ।
कूर्ममीनसमाकीर्णमपश्यत्सलिलाशयम् ॥ ६४ G 5. 74. 13 B 6 4. 93 L 5 72 17

(for °ल्व) —(l 23) G3 M1 2 सपूर्णा (for सकीर्णा) —(l 24) T2 तम्ब्रुमि D6 सिद्धे (for सिंहे) —(l 25) G3 व्याधश् (for व्यालैश्). D7 G1 M1 2 5 ततस्तत (for समन्तत). —(l. 26) D6 तदा, G3 अपि (for तथा) —(l 27) D6 विमले° (for विविधै) —(l 29) D6 T2 3 [उ]दकान्यन्ये. G3 M5 पीतोदक तत्र, M1 2 पीतोदकास्तत्र (for पीत्वोदकान्यत्र) G3 जलै (for जले). —G1 om (hapl.) from l 30 up to 59^{b}]

58 G1 om 58 (cf v l. 77*) —^{a}) B2 [अ]न्द्रुत- (for [अ]मृत-) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 G3 -कल्पानि, B3 रूपाणि, Cg k t as in text (for गन्धीनि) —^{b}) Ś1 D12 सुरभीणि च, Ñ2 V1.3 B2-4 D9 च लतास्तथा, B1 च फलानि च, D7 सुबहूनि च (for कुसुमानि च) D6 T2 3 कुसुमानि समतत (T3 मधूनि च) —For 58^{ab}, D1-4 8 subst., Ś1 D12 cont after 80*

79* पुष्पाण्यतिसुगन्धीनि मूलानि च फलानि च ।
[D1 3 [अ]पि (for [अ]नि-)]

—After 58^{ab}, Ś1 D12 ins

80* भक्षयन्तो महावेगा प्रययुस्तत्र वानरा ।

—^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D T2 3 G2 3 M1 2 5 बभंजुर् (for बुभुजुर्) Ñ1 दर्पात् (for तत्र) —^{d}) Ñ2 V1 3 B D9 पादपांश्च, D6 पादपास्तान् (for पादपाना) Ś1 Ñ1 D1 7 10-12 T1 G2 M3 मदोत्कटा, V3 °टान् (for बलोत्कटा) —After 58, Ñ2 V1 B D9 ins

81* पश्यन्तश्चारुरूपाणि ययु दीप्तमरिंदमा ।

59 G1 om 59^{ab} (cf v l 77). —^{c}) V1 पुन (for ययु) Ś1 D12 मिष्टानि, Ñ V1 3 B D9 स्वादूनि D1-4 8 संहृष्टा, D10 11 स्वस्थास्ते (for हृष्टास्ते)

60 D9 om 60^{ab} —^{a}) Ś1 अवभजते, D1 पुन भजत, D4 च प्रभजतो (for अवभञ्जन्तो) —^{b}) D8 विकर्षत —^{c}) Ś1 D12 गिरिवर —^{d}) D1-4 8 ययुस्ते (for प्रययु) Ś1 Ñ2 B3 D9 12 वानरर्षभा, D6 T2 3 ते प्लवंगमा

61 Ñ1 om 61^{ab} —^{a}) Ñ2 V1 3 B D9 वृक्षानेकत्र, D2 वृक्षाग्रेकेति (sic), D8 वृक्षाग्रकेषु (sic) (for वृक्षेभ्योऽन्ये तु) Ś1 वृक्षानेकानुमर्दंत, D1 वृक्षानादरूढे केचित (sic); D3 वृक्षाके निपततोन्ये, D4 वृक्षाग्रके तूत्पतति, D12 वृक्षानेके तु मदत (sic) —^{b}) Ś1 D1 4 12 कपयो, Ñ2 V3 B3 D2 3 6 10 11 G1 न(D10 न)दतो (for नर्दन्तो). V3 मद-, D3.4 बल- (for मधु) D6 7 -तर्पिता (for -दर्पिता) —^{c}) T3 M1 5 अन्यान् (for अन्ये). —G1 damaged for ^{d} —^{d}) D6 10 12 T2.3 प्रपिबति (for °पतन्ति) —For 61^{cd}, Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 9 12 subst

82* वृक्षेभ्यो निपतन्ति स्म प्रलम्बन्त्यपि चापरे ।

[Ñ2 V3 B D9 अन्यस्मिन् (for वृक्षेभ्यो) Ñ1 विनदंति, D1 न्योपतति (sic) Ś1 D12 प्लवमाना प्लवगमा, Ñ2 V3 B D9 प्रलम्ब(B3 °वर्ध)ते त(B3 D9 य)थापरे (for the post half).]

62 ^{a}) V3 D8 बभूवुर् (sic) —^{b}) D3 सकुला (for संपूर्णा) Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 9 12 मधुपिंगलै, D5 T1 G3 M3 °यूथपै (for हरिपुंगवै) —After 62^{ab}, Ñ1 reads 65. —^{c}) D7 युक्ता (for यथा) V3 B1 3 D4 T कमल- (meta ?) (for कलम-) —^{d}) Ś1 D12 पक्वाग्रैश्च, Ñ V3 B D1-4 8 9 12 परिपक्वै (for पक्वैरिव) Ñ1 D1-4 8 समावृता (for वसुधरा) —After 62, Ś1 Ñ1 (after 62^{ab}) D1-4 8 12 read 65

63 D1 reads 63 – 64 after 67^{ab} —^{a}) D2 अयम, D4 इव (for अथ) D2 आसाद्य (for सप्राप्य) B3 महेंद्र प्रथमं प्राप्य —^{c}) D2 अध्याहारो (sic) D7 10 11 G3 आरोह (for अध्यारोहन्). —^{d}) Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 12 शिखराग्र सुपुष्पित

64 D1 reads 63 – 64 after 67^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ V3 B D1 9 12 स तत्, D2 4 8 स त (for तत). Ś1 Ñ2 V3 B D1 9 12 आसाद्य (for आरुह्य) —^{b}) Ñ1 D4 सुग्रीवसमन्वीत, G3 राजीवलोचन (for दशरथात्मज) —^{c}) D1 कुम्भ्स, T2 1 नक्र (for कूर्म) Ś1 M6 -ग्राह, Ñ V3 B4 -गण-, B2 नग (for मम) —^{d}) Ñ D. पद्मेश्च(D4 °न) (for अपश्यत) Ś1 Ñ1 D10-12 M3 सलिलाकर(Ñ1 °शय, D10 11 °कुल), Ñ2 V3 B D9 वरुणालय, T2 स महार्णवं (for सलिलाशयम्) —After 64, Ñ2 V3 B D5-7 9 11 S ins, while Ś1 Ñ1(after 62^{ab}) D1-4 8 12 ins. after 62

G 5 74.13 B 6.4.94 L 5 72.14 त सह्यं समतिक्रम्य मलयं च महागिरिम् ।
आसेदुरानुपूर्व्येण समुद्रं भीमनिःस्वनम् ॥ ६५

अवरुह्य जगामाशु वेलावनमनुत्तमम् ।
रामो रमयतां श्रेष्ठः ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ॥ ६६

अथ धौतोपलतलां तोयौघैः सहसोत्थितैः ।
वेलामासाद्य विपुलां रामो वचनमब्रवीत् ॥ ६७

एते वयमनुप्राप्ताः सुग्रीव वरुणालयम् ।
इहेदानीं विचिन्ता सा या न पूर्वं समुत्थिता ॥ ६८

अतः परमतीरोऽयं सागरः सरितां पतिः ।
न चायमनुपायेन शक्यस्तरितुमर्णवः ॥ ६९

तदिहैव निवेशोऽस्तु मन्त्रः प्रस्तूयतामिह ।
यथेदं वानरबलं परं पारमवाप्नुयात् ॥ ७०

इतीव स महाबाहुः सीताहरणकर्शितः ।
रामः सागरमासाद्य वासमाज्ञापयत्तदा ॥ ७१

---

65 D9 om 65^{ab}. —^{a}) V3 च विंध्यम्, B विंध्य सम्- (B4 अन्-), G1 च मह्यम् (for सह्य सम्-) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 स विंध्य गिरिमासाद्य —After 65^{ab}, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ins

83* वनानि चाप्यतिक्रम्य नदीश्च विमलोदका ।

[D2 8 [अ]मि- (for [अ]ति-)]

—^{c}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 आमसादानु-, D2 असमामानु- (sic) (for आसेदुरानु-) —^{d}) M1,2 सागर (for समुद्र) D1 2 4,5 8 10 11 T1 G M भीमनिस्वन (D1 4 8 °दर्शन), D3 भीमनि स्वन, D6 T2 3 मकरालय

—After 65, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 read 88^{cd}.

66 Ñ1 D4 om 66–68^{b}. D1 om 66^{ab} —^{a}) Ś1 D12 अवतीर्य, Ñ2 आरुह्य (sic) (for अवरुह्य). D2 3 8 ततश्च (for जगाम) M1 2 [अ]थ (for [आ]शु) —D8 om from 66^{b} up to the prior half of 84* —B1 -[अ]चलम् (for -वनम्) D2 3 उपागमत् (for अनुत्तमम्). —^{d}) Ś1 V3 B1–3 D7 9 12 सुग्रीवश्च स (D7 °व स च), Ñ2 M2 ससुग्रीवश्च (M2 °व सह- [hypm]), B4 D2 G2,3 M3 सुग्रीव सह-, D1 सुग्रीवो हि स- (for ससुग्रीव स-)

67 Ñ1 D4 8 om 67 (cf v l 66) —^{a}) Ñ2 (m) V3 B D9 -[अ]मल- (for -[उ]पल-) Ś1 Ñ2 (m) V3 B1 2 4 D1–3 9 12 शिला, T3 तले (for -तला) —^{b}) Ñ2 V3 B D1 2 तोयौघ- (for °घै) Ś1 D12 सहसावृता, Ñ2 V3 B D9 -समभिप्लुता, D1 -द्रुमसंकुला, D2 °र्थिता, T2 3 °ह्व (T3 °ह्वि)त (for सहसोत्थितैः) —^{cd}) D6 T2 3 सहसा (for विपुलां) B3 विपुलां वेलामासाद्य (by transp) B4 D2 3 सुग्रीवम् (for वचनम्) D1 प्राप्य रामस्तदा भूमिं सुग्रीवमिदमब्रवीत्.

68 Ñ1 D4 om 68^{ab}, D8 om up to the prior half of 84* (for all, cf v l 66) —^{b}) Ñ2 D9 लवणाम्भसि, V3 B D1–3 लवणोदधि (for वरुणालयम्) —After 68^{ab}, D1 reads 63–64 (preceded by 85*) —^{c}) D5 T1 G3 विचिन्त्या सा, D6 विचिन्त्यास (metri causa) (for विचिन्ता सा) —^{d}) D7 10 11 Ct उपस्थिता (for समुत्थिता)

—For 68^{cd}, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst and all (except D8) read after 72^{ab}

84* इहेदानीं विचिन्त्यो हि न य पूर्वं समाहितं ।

[D8 om the prior half. Ñ1 सर्वं (for पूर्वं) D1 समाहित.]

—For 68^{cd}, Ñ2 V3 B D9 subst, Ś1 D1–3 12 ins after 68^{ab}.

85* सतारश्चिन्त्यतामत्र पूर्वं य परिचिन्तित ।

[B4 अद्य (for अत्र) D1 य पूर्वं (by transp). Ś1 प्रसमुत्थित, V3 प्रश॰न्वित, B1 प्रसमीक्षित, B3 D2 3 12 प्रमन्थि (D3 °र्थि)त, B4 ममर्थित D1 मनसि स्थित (for परिचिन्तित)]

69 D6 om 69^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 तत (for अत) Ś1 Ñ V3 B D2 9 12 परमगाधो, D1,3 4 G2 °पारो, T3 °धीरो, Cm g k t as in text (for परमतीरो) —After 69^{ab}, Ś1 D1–4 12 read 72^{ab}. —^{c}) D3 अनयेनेह (for अनुपायेन) Ñ1 स चाययसपायेन (corrupt) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 शक्यस्त (Ś1 °न्ती)तुं (D8 °त्र) कथचन Ñ2 V3 B D9 तरितुं शक्यतेर्णव (V3 °स्तुत)

70 Ś1 D12 om 70 —^{ab}) D4 इमं हि (for इहैव). Ñ1 D1–4 8 समावि (D8 °वि)श्य (for निवेशोऽस्तु) Ñ1 D1–4 8 मत्र सचिल्यता सखे (for ^{b}) Ñ2 V3 B D9 निवेशमिह कृत्वा तु मन्त्र (Ñ2 B2 D9 चित)यध्व हित मम. —^{c}) D1 8 यदेव, G2 यथैतद् (for यथेदं) D1 उपाप्नुयात्, D2 अवाप्नुयु (sic) (for अवाप्नुयात्)

71 Ś1 D1–4 8 12 transp 71 and 72^{cdef} (Ś1 D12 om 72^{cd}) Ñ1 transp. 71 and 72 —^{a}) Ś1 Ñ V3 B D1–6 8 9 12 इत्येव स (Ñ2 V3 B D9 एवमुक्त्वा) महाभाग (Ś1 D2 12 °बाहु) —^{b}) Ś1 Ñ2 V3 B1 2 D2 6 7 9 कर्षित, D12 -कान्ति (sic) (for -कर्शित) —^{c}) B1 रामम् (sic), B2 3 सेनाम् (for वासम्) Ś1 D12 च स (for तदा) —After 71, Ñ V3 B D5–7 9–11 S ins.

86* सर्वा सेना निवेश्यन्ता वेलाया हरिपुंगव ।

[V3 B D5 7 9 T1 G2 हरिपुंगवा ❀ Cr सर्वा सेना निवेश्यन्ता वेलाया हरिपुंगवेति पाठ ❀]

संप्राप्तो मन्त्रकालो नः सागरस्येह लङ्घने ।
स्वां स्वां सेनां समुत्सृज्य मा च कश्चित्कुतो व्रजेत् ।
गच्छन्तु वानराः शूरा ज्ञेयं छन्नं भयं च नः ॥ ७२

रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः सहलक्ष्मणः ।
सेनां न्यवेशयत्तीरे सागरस्य द्रुमायुते ॥ ७३

विरराज समीपस्थं सागरस्य तु तद्बलम् ।
मधुपाण्डुजलः श्रीमान्द्वितीय इव सागरः ॥ ७४

वेलावनमुपागम्य ततस्ते हरिपुंगवाः ।
विनिविष्टाः परं पारं काङ्क्षमाणा महोदधेः ॥ ७५

सा महार्णवमासाद्य हृष्टा वानरवाहिनी ।
वायुवेगसमाधूतं पश्यमाना महार्णवम् ॥ ७६

G 5 74 27
B 6 4 106
L 5 73 1

72 D8 om. 72^{ab}, Ś1 D1–4 12 read 72^{ab} after 69^{ab} —^{a}) G3 प्रयातो (for सम्प्राप्तो). D2 चात्र (for मन्त्र). —^{b}) B3 D6 समुद्रस्य (for सागरस्य) Ś1 D2–4 6 12 च, Ñ1 वि, D1 [स्य]पि; D5 T M [स्य]स्य, G3 [इ]त्र (for [इ]ह) —After 72^{ab}, Ś1 Ñ1 D1–4 12 read 84*. —Ś1 D1–4 8 12 transp. 71 and 72^{cdef} (Ś1 D12 om. 72^{cd}). Ñ1 transp 71 and 72 —^{c}) D2 4 अतिक्रम्य, D3 8 परिक्रम्य (for समुत्सृज्य). —B1 reads 72^{d} in marg —^{d}) D2 यावत्, D3 मा च (for मा च). D1–4 8 केचित्, T3 गच्छेत् (for कश्चित्) Ñ V1 B D6 T2 3 G2 M1 2 कुतश्चन, V3 कुत पुन॰, D1–4 8 कथंचन, G1 व्रजेत्कुत (by transp), Cr m k t as in text. —^{e}) Ñ2 V1 3 B D9 M1 2 गच्छेयु (B1 3 °त, B4 °च्च, M1 2 °न्तु), G3 गच्छतो, Cm g k t as in text (for गच्छन्तु). Ś1 स्वैरं (for शूरा) —^{f}) D1 छिन्न, D8 छिन्नं (for छन्न) B2 D6 T3 M बल, Cg k t as in text (for भय) Ñ D1–4 8 9 हि न॰, V1 3 B1 बल, B3 चन, B1 यत. (for च न॰) Ś1 D12 वासार्थं सुसमाहिता

73 ^{a}) V1 3 B D9 तद्वच., D1–3 8 तु (D1 च) वच (for वचन) D4 राघवस्य वच श्रुत्वा —^{b}) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 ससुग्रीवा (D3 8 °व) सलक्ष्मणा (D3 8 °ण) —After 73^{ab}, Ś1 D2 8 12 ins, while Ñ1 D1 4 cont after 88*, whereas D3 ins after 75^{ab}

87* भीमगम्भीरनिर्घोषा प्राज्यसत्त्वा महाबला ।

[Ś1 Ñ1 D12 -निर्घोषभीरा. Ñ1 भयावहा, D1 2 4 8 महाभया (D1 °स्या) (for °बला)]

—^{c}) D6 10 T3 निवेशयत् (sic) Ñ2 V1 3 B D9 न्यवेशयद्बलं तीरे —^{d}) Ñ2 B2 D9 द्रुमान्विते (for °युते). —For 73^{cd}, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst

88* सेना सा न्यवसत्तीरे दक्षिणस्य महोदधे ।

[Ś1 D3 12 सा सेना (by transp) L(ed) ससैन्यस्तीव-स्तीरे (for the prior half)]

74 ^{a}) Ñ2 V1 3 B D9 गिरिराज- (for विर°) —^{b}) Ś1 बल महत, D3 4 10 11 G2 M3 च तद्बलम् (for तु त°) Ñ2 V1 3 B D9 हरीणा तद्बल बभौ —^{c}) L(ed) मधुरीर- (for मधुपाण्डु-) D12 G1 -जल (for -जल) ॐ Cr m मधुपानोत्कट श्रीमान्द्वि(Cm °मद्वि)तीय इव सागर इति(Cm °ति वा) पाठ ।, Ct मधुशब्दसमभिव्याहारात्पाण्डुशब्द पिङ्गलवर्णवाची ज्ञेय . ॐ —^{d}) Ś1 भास्करः (for सागर.).

75 ^{b}) D3 तस्थुस् (for ततम्). G2 M1 2 तद् (for ते) Ñ2 V1 3 B D9 T2 -यूथपा (for -पुंगवा). —After 75^{ab}, D3 ins. 87* —^{c}) Ñ2 V1 3 B D9 संनिविष्टा, D7 विनिविशु (sic), D7 10 11 M1 2 निविष्टास्ते (D10 11 °श्च) (for विनिविष्टा). —^{d}) D3 4 वीक्ष्यमाणा (for काङ्क्ष°). —After 75, Ś1 D1–4 12 ins an additional colophon

[Colophon. —*Kāṇḍa name* D1–4 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 समुद्रतीरनिवास, D1 4 समुद्रतीरगमन (D4 °न), D2 समुद्रतीराभिगमन, D3 समुद्रतीरवास॰ —*Sarga no* (figures, words or both) D1 2 4 12 om, Ś1 73, D3 79, L(ed) 72 —After colophon, D2 concludes with राम.]

—After 75, D6–7 10 11 S ins, Ñ2 V1 3 B1(l 4 only)–4 D9 ins l 3–4 only after 75

89* तेषां निविशमानानां सैन्यसनाहनि स्वन ।
अन्तर्धाय महानादमर्णवस्य प्रशुश्रुवे ।
सा वानराणां ध्वजिनी सुग्रीवेणाभिपालिता ।
त्रिधा निविष्टा महती रामस्यार्थपराभवत् ।

[(l 1) D6 T3 G3 निवेश (T3 °विश्य)मानाना (for निवि°) —D6 om (hapl ?) from महानाद in l 2 up to म॰ार्णं in 76^{a} —(l 3) D6 G1 [अ]भिरक्षिता (for °पालिता) —(l 4) V3 [अ]र्थे (for [अ]र्थ) M6 मती (also) (for [अ]भवत्) B2 रामस्यापरमाभवत (sic) (for the post half) ॐ Cv त्रिधा निविष्टा ।, मध्यवानरगोपुच्छविभागेन निविष्टा ।, so also Cr m t (Ct further adds त्रिधा निविष्टा त्रिगुणा निविष्टेत्यर्थ), Cg त्रेधा त्रिप्रकारं । वन्दरवधार्थमिति यावत् । वानरगोपुच्छभल्लूकभेदेन त्रेधेति वा ॐ]

76 D6 om up to महार्णं in ^{a} (cf v l 89*) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 तस्थौ (for हृष्टा) Ñ1 D9 L(ed) चा (D8 च, L(ed) चै) हरि- (for वानर-) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4 12 वातवेग, B4 °वेगो, D6 वातवेगा (sic) (for °वेग) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 9 12 -समुद्भू (Ñ2 V1 B D9 °द्धू)त (for -समाधूत) —^{d}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 प्रेक्षमाणा (L1 °णो [sic]) (for पश्यमाना) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 [उ]दधिं (for [म]हार्णवम्)

S 5 74. 27 B 6 4.109 L 5 73. 2 दूरपारमसंबाधं रक्षोगणनिषेवितम् ।
पश्यन्तो वरुणावासं निषेदुर्हरियूथपाः ॥ ७७
चण्डनक्रग्रहं घोरं क्षपादौ दिवसक्षये ।
चन्द्रोदये समाधूतं प्रतिचन्द्रसमाकुलम् ॥ ७८
चण्डानिलमहाग्राहैः कीर्णं तिमितिमिंगिलैः ।
दीप्तभोगैरिवाकीर्णं भुजंगैर्वरुणालयम् ॥ ७९
अवगाढं महासत्त्वैर्नानाशैलसमाकुलम् ।
दुर्गं दुर्गममार्गं तमगाधमसुरालयम् ॥ ८०
मकरैर्नागभोगैश्च विगाढा वातलोलिताः ।
उत्पेतुश्च निपेतुश्च प्रवृद्धा जलराशयः ॥ ८१
अग्निचूर्णमिवाविद्धं भास्वराम्बुमहोरगम् ।
सुरारिविषयं घोरं पातालविषमं सदा ॥ ८२

77 a) T3 दूरापारम्, M1 2 दुरावापम्, Cr m g k t as in text (for दूरपारम्) V3 असवार (for °बाध) —b) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 यादो- (for रक्षो-) —c) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 आसाद्य (for पश्यन्तो) G3 वारुणावासं —d) Ś1 D12 वानरर्षभा (for हरियूथपा)

78 a) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 चंचन्(D1 2 चलन्, D3 चंड, D8 वचन् [sic])मीन-, B2 चक्र° (for चण्डनक्र-) D10 11 ग्राह- (for -ग्रह) —b) B3 क्षरतं (for क्षपादौ) G3 दिनसक्षये, Cr m g k t as in text Ś1 D1 3.4 8 12 महानागा(D3 °ग)सुरक्षय, Ñ1 महानादोर्मिसजलं, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 चर(V1 B1 क्षर, V3 रक्ष, B4 वस)तं रजनीक्षये, D2 महानादसुराक्षसं —After 78^{ab}, D5–7 10 11 S ins

90* हसन्तमिव फेनौघैर्नृत्यन्तमिव चोर्मिभिः ।

[G1 वीचिभि, Ct as above (for चोर्मिभि)]

—c) D6 7 M1 2 5 चन्द्रोदय- (for °ये) Ñ2 V1 B1 3 T3 समुद्भूत, D11 G1 2 M5 समुद्धृत (for समाधूत) Ś1 D1 2 10 M3 Ct चन्द्रोदयसमुद्धूत, Ñ1 °यमिवोद्भूत, V3 B2 4 D3 4 6 8 9 T2 °यसमुद्भूत, D12 °दयसमुद्भूत-. —d) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 चित्रद्वि(Ś1 D12 °द्वि)मिवापर, D4 विनृत्यन्तमिवाम्बर —After 78, D7 G3 M3 ins

91* पिनष्टीव तरङ्गाग्रैरर्णव फेनचन्दनम् ।
तदादाय करैरिन्दुर्लिम्पतीव दिगङ्गना ।

79 V3 om (hapl) 79–80^{b} —a) M1 2 -ग्रामे, Cv as in text (for -ग्राहै) —For 79^{ab}, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst

92* चन्द्रपादमहाजाल नक्रमीनविलोडितम् ।

[D1 12 जाल (for -जाल) D3 -झषाकुल, L(ed) -विलालित (for -विलोडितम्)],

while Ñ2 V1 B D9 subst for 79^{ab}

93* चण्डवेग महावर्तमन्त पक्षिविहारिभि ।

[Ñ2 V1 B1 महावर्ण-, B2 D9 महावर्त- (for °वर्तम्) Ñ2 V1 B2 4 D9 -मन पक्षि- (for अन्त पक्षि)]

—c) Ñ1 D1–4 8 12 भीम, M3 दीप्तैर्, Cm g k t as in text (for दीप्त-) B2 तोयैर् (for -भोगैर्) Ś1 Ñ V1 B D1–4 8 9 12 T2 G2 समाकीर्ण, M5 अवा°, Cm g t as in text (for इवा°) —d) Ś1 D12 भोगिभिर् (for भुजगैर्) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 मणिभूषितै, Ñ2 V1 B D9 T3 M1 2 भुजगालय, Cm g k t as in text (for वरुणालयम्).

80 V3 om 80^{ab} (cf v l 79), D9 om (hapl) 80 —a) T3 महाशैलैर् (for °सत्त्वैर्). —b) Ñ V1 B ग्रा(B2 3 -ग्र)ह- (for -शैल-). —For 80^{ab}, Ś1 Ñ1 D1–4 8 10 12 subst.

94* अवगाढमहाशैल नदीनदशताकुलम् ।

[D3 अवगूढ, D4 व्याप्तगाढ- (sic), D10 °गाह (for अवगाढ). Ś1 -शतावृत, D3 -मिलज्जल, D12 -वृताशिल(sic) (for -शताकुलम्).]

—c) V3 च (for तम्) Ś1 दुर्गममत्यंतम्; Ñ2 B3 दुर्गसमाक्रातम्, D4 दुर्गतम मार्गम् (for दुर्गममार्गं तम्) D5–7. 10 11 T G M3 5 Cg k t सुदुर्गं(D5 T1 G3 समुद्र) दुर्गमार्गं तं —d) Ś1 D12 अपार, Ñ2 अगाढं (for अगाधम्). Ś1 Ñ1 B1 2 D1–4 8 12 T3 वरुणालय, V3 B4 D6 T2 मकरालयं, Cv r as in text (for असुरा°)

81 a) G2 कमठैर्, Cg as in text (for मकरैर्) D8 भीमवेगैश् (for नागभोगैश्) —b) V3 विगाहा, D5 °धा (for °ढा) B1 लोडिता (for -लोलिता) Ś1 D2 8 12 विरु(D8 °न)द्धैरिव ताडितै, Ñ1 विनद्धैरिव भाति तै, Ñ2 B2 D9 स्वनद्भि(B2 स्खलद्भि)रिव(D9 °रभि) ताडिता, B4 विगाढ पवनोद्धुता, D1 3 4 विन(निव)द्धैरभि(D4 °रिव)ताडित —c) V3 उत्पेततुर्, B4 उत्पेतुर्वि- (for उत्पेतुश्च) M5 प्र- (for नि-). —d) D10 11 प्रहृष्टा (for प्रवृद्धा) ❀ Ck प्रवृद्धजलराशय इति ❀ —For 81^{cd}, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst

95* उत्पत्य निपतद्भिश्च प्रवृत्त जलराशिभि ।

[D2 प्रपत्य D4 उत्पतद्भि पतद्भिश्च (for the prior half) Ś1 D12 प्रवृद्धै, D1 3 प्रवृद्ध (for प्रवृत्त) Ś1 D12 जलचारिभि]

82 a) Ś1 D2 3 12 अग्ने(D3 °प)श्चक्रम्, Ñ1 अग्नेर्धूमम्: Ñ2 V1 3 B1 2 4 अग्निपूर्ण(V3 °र्णा)म्, D1 4 8 अग्नेःपूर्ण(D8 °र्णं)म्, G1 आघूर्णंतम् (for अग्निचूर्णम्). B4 D5 [आ]सिद्ध, D7 [आ]बद्ध (for [आ]विद्ध). —b) Ś1 D1–4 8 12 भासु(D2 3 12 °स्व)रं सुमनोहर —c) T3 सुरादि-, Cv r m g as in text (for °रि-) Ñ1 D3 7 10 11 -निलय (for -विषय). D8 भीमं (for घोर).

सागरं चाम्बरप्रख्यमम्बरं सागरोपमम् ।
सागरं चाम्बरं चेति निर्विशेषमदृश्यत ॥ ८३

संपृक्तं नभसा ह्यम्भः संपृक्तं च नभोऽम्भसा ।
तादृग्रूपे स्म दृश्येते तारारत्नसमाकुले ॥ ८४

समुत्पतितमेघस्य वीचिमालाकुलस्य च ।
विशेषो न द्वयोरासीत्सागरस्याम्बरस्य च ॥ ८५

अन्योन्यैराहताः सक्ताः सस्वनुर्भीमनिःस्वनाः ।
ऊर्मयः सिन्धुराजस्य महाभेर्य इवाहवे ॥ ८६

रत्नौघजलसंनादं विषक्तमिव वायुना ।
उत्पतन्तमिव क्रुद्धं यादोगणसमाकुलम् ॥ ८७

ददृशुस्ते महात्मानो वाताहतजलाशयम् ।
अनिलोद्धूतमाकाशे प्रवल्गन्तमिवोर्मिभिः ।
भ्रान्तोर्मिजलसंनादं प्रलोलमिव सागरम् ॥ ८८ G 5 74 77 B. 6 4 121 L. 5. 73 73

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

Ś1 D2 8 12 सुराणां निलयं भीमं, D1 असुरानिलयतश्च (sic), D4 असुराणां क्षयं भीमं —d) Ś1 Ñ1 D6 8 12 पाताल(D8 °ले) (for °ल-) V1 3 D1 5 7 9–11 T1 2 G1 Ch t -विपर्यं (V3 °यस्), M5 -विवर, Cv g as in text (for -विपम) Ś1 D12 यथा, Ñ1 V1 B4 D1 तथा, Ñ2 V3 B1–3 D2–4 8 9 तदा (for सदा). ❀ Cm पातालविपयमिति पाठ ❀

83 a) Ñ2 V1 B D9 हि, V3 D7 तु (for च) V3 [अ]सुर- (for [अ]म्बर-) —c) Ñ2 V1 3 B D9 अंबरं सागरश्चोभे. ❀ Cv सागरमिति नपुंसकलिङ्गमृपिप्रयोगनिपातेन ।, Cr m सागरमिति लिङ्गव्यत्यय आर्षे ।, so also Cg ❀ —d) Ñ2 V3 B2 4 D9 G3 अदृश्यता(B4 D9 G3 °ते), V1 अपश्यता —For 83, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst

96* अम्बरं सागरप्रख्यं सागरं चाम्बरोपमम् ।
सागरश्चाम्बरं चोभे निर्विशेषे बभूवतुः ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D12 सागरश्चाबरोपम (for the post half). —(l 2) D2–4 8 सागर (for °रश्) Ś1 Ñ1 [अ]-म्बरश् (for °र) D8 निर्विशेषौ]

84 a) Ś1 [अ]भश्च; Ñ1 D5 7 10 11 T1 G1 3 M [अ]प्यभ, Cv r m g as in text (for ह्यम्भ) —b) D3 चाभसा नभ (by transp), D8 नभसोभसा (sic) (for च नभोऽम्भसा) —For 84ab, Ñ2 V1 3 B D9 subst :

97* संयुक्तमम्भसा ह्यभ्रं युक्तं च नभसा जलम् ।

[V1 3 B3 संपृक्तम् (for °युक्तम्) V3 च (for हि) Ñ2 V1 B3 D9 पृक्तं च, V3 पृपक्त (sic) (for युक्तं च)]

—c) Ś1 Ñ1 D1–4 6,12 G2 तुल्यरूपे, V1 ईदृग्रूपे, D5 तावद्रूपे, T3 अनुरूपम्, Cv r m g t as in text (for तादृग्रूपे) D1 8 12 दृश्यते (for दृश्येते) Ś1 Ñ1 प्रदृश्येते, B2 सु°, B3 4 चदृ°, T3 अदृ°, G3 [s]व°, M1 2 तु दृ°, Cv m g as in text (for स्म दृ°) —d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 नानारूप- (for तारारत्न)

85 a) V1 3 G2 M1 2 समुत्पतति (sic) B2 D9 -मत्स्यस्य, D2 8 -तोयस्य, T3 फेनस्य (for मेघस्य) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 समुत्पत(D1 °त)नि तो(Ś1 Ñ1 यो)यस्य (sic), Ñ2 समुत्पतति (sic) मत्स्यस्य —b) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 मेघजाल- (for वीचिमाला) —c) Ś1 Ñ1 D1 3 4 9 तयोर्, D2 [प्]तयोर्, D8 12 [उ]भयोर् (for द्वयोर्).

86 D1 om 86-87 —a) Ñ2 B3 D2 6 8 9 T2 3 M Cg अन्योन्यम्, Cm t as in text (for अन्योन्यैर्) Ñ1 D2–4 8 तत्र, Ñ2 V1 B D9 सत (for सक्ता) Ś1 D12 अन्योन्येनाहतास्तत्र, V3 अन्याश्चैवाहता सत —b) Ñ2 D9 सदधुर्, D7 M5 सस्वर, D12 सम्वह(sic) (for सस्वनुर्) Ś1 B3 D8 12 -विक्रमा T3 स्वयं भीमपराक्रमा. —c) D3 वीचय (for ऊर्मय·) Ś1 Ñ1 D3 4 8 12 अंबुवेगा समुद्रस्य —d) Ś1 Ñ V1 3 B D2–4 8 9 12 [आ]हता, D10 11 [अं]तरे (for [आ]हवे)

87 D1 om 87 (cf v l 86) —a) V3 रत्नान्द, G(ed) रत्नौध (for रत्नौघ-) Ś1 Ñ1 D2–4 9 12 समिश्र, Ñ2 B2 D9 -सपना, V1 3 B1 4 -सनादैर् (for सनाद) —b) Ś1 D12 विभक्तम्, Ñ2 B2 D9 जीमूता, V3 B1 D1 4 विमुक्तम्, B3 4 नियुक्तम् (for विपक्तम्) —c) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 [आ]काशे, B3 [आ]कुद्ध (for क्रुद्ध) —d) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 रत्नौघशतसंकुल, B3 यादोभि सुसमा°

88 a) Ñ2 V1 3 B D9 अपश्यस (for ददृशुर्) Ś1 Ñ1 D1 3 8 12 महानाद, Ñ2 V1 B D9 °त्मान, M3 महोत्साहा (for महात्मानो) —b) Ś1 Ñ1 D12 वाताहति, Cr m g as in text (for वाताहत-) Ś1 D1–4 8 12 समाकुल, Cm g l t as in text (for -जलाशयम्) D5 T1 वाताहतमपा पति —Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 read 88cd after 65 —c) D3 6 8 11 G3 -[उ]द्धतम्, Cm g as in text (for -[उ]द्धूतम्) B2 D1–3 8 9 आकाश (for °शे) —d) Ś1 Ñ1 D12 व्यवस्थितम्; Ñ2 V1 B2 प्रवदतम्, V3 D1 6 7 9 प्रवल्गनम् (sic), D2 3 प्रचलितम, D4 प्रवर्तितम, D5 प्लवगनम (sic), D8 प्रचालितम्, D10 11 T1 प्रल्पनम्, G1 प्रवर्तनम्, Cg as in text (for प्रवल्गन्तम्) —After 88cd, Ñ2 V1 B D8–9–11 S ins

98* ततो विस्मयमापन्ना ददृशुर्हरयस्तदा ।

[D10 11 हरयो ददृशु (by transp) D10 11 G1 2 M 2 स्थिता (for तदा)]

५

G 5 75 1 B 6 5 1 L 5 74 1 सा तु नीलेन विधिवत्स्वारक्षा सुसमाहिता ।
सागरस्योत्तरे तीरे साधु सेना निवेशिता ॥ १
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ तत्र वानरपुंगवौ ।
विचेरतुश्च तां सेनां रक्षार्थं सर्वतोदिशम् ॥ २
निविष्टायां तु सेनायां तीरे नदनदीपतेः ।
पार्श्वस्थं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामो वचनमब्रवीत् ॥ ३
शोकश्च किल कालेन गच्छता ह्यपगच्छति ।
मम चापश्यतः कान्तामहन्यहनि वर्धते ॥ ४
न मे दुःखं प्रिया दूरे न मे दुःखं हृतेति च ।
एतदेवानुशोचामि वयोऽस्या ह्यतिवर्तते ॥ ५
वाहि वात यतः कान्ता तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।
त्वयि मे गात्रसंस्पर्शश्चन्द्रे दृष्टिसमागमः ॥ ६

—^{e}) V1 -जालसबाध, B1-3 D5 -जालसना(B3 °वा)द् (for जलसनाद) D10 11 भ्रान्तोर्मिभिर्लमन्नाद —^{f}) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 प्रलीनम् (for प्रलोलम्) —For 88^{ef}, Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 subst

99* भ्रान्तोर्मिसलिलावर्तं नीलमीनमहोरगम् ।

[D1 2 8 लीन- (for नील) D1 4 -मनोरद D3 लीनमीन महार्णव (for the post half)]

Colophon —*Kānda name* Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D8 12 समुद्रदर्शन(D8 °न), Ñ1 सागरवर्णन, Ñ2 V1 3 B D9 सागरदर्शन, D1-4 समुद्रवर्णन· —*Sarga no* (figures, words or both) B3 D1 2 4 8 11 12 om , Ś1 74, Ñ2 D9 77, V1 72, V3 65, B1 76, B2 68, B4 79, D3 80, D5-7 10 S 4 (as in text) —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

5

1 ^{a}) M1 2 साधु, Cr m g k as in text (for सा तु). D7 विविना (for विधिवत्) —^{b}) Ś1 Ñ D1-4 8 9 12 M5 रक्षिता, V1 3 T3 सुरक्षा, B2 सुरसा, G3 ससक्ता, G (ed) स्ववेक्षा, Cr m g t as in text (for स्वारक्षा) Ś1 D6 T3 तु, Cg t as in text (for सु-) B4 सुरक्षा सुपथाहिता —^{c}) Ś1 D12 भागे (for तीरे) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 2 12 रेजे, D3 समे, D4 राज- (for साधु) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 सेना साधु (by transp), B1(marg also is in text) सवासार्थं (for साधु सेना). B2 निसेविता (for निवेशिता) D9 10 11 साधु मा विनिवेशिता

2 ^{a}) Ś1 द्विविधश् Ś1 Ñ1 B1 D1-4 8 12 [ए]व, B2 [ए]तौ (for [उ]भौ) —^{b}) B1 भद्र-, B4 यत्र, D3 4 वीरौ (for तत्र) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 यूथपौ (for -पुंगवौ) —^{c}) G2 3 तौ (for च) D6 T2 3 चेरतुर्वीरस्त्र (for विचेरतुश्च) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 ररक्षतुस्तौ महतीं, Ñ2 V1 3 B चेरतुस्ता(V3 °श्चा, B4 °स्तं)रक्षगतां, D9 चेरतुष्टांरक्षगतौ —^{d}) Ś1 Ñ B2 D1-4 8 9 12 सेना ता, V1 3 B1 3 4 ता सेना

(for रक्षार्थं) ❀ Cr सर्वतोदिशमिति जातावेकवचनम् । उभसर्वतसोरित्यादिना षष्ठ्यर्थे द्वितीया । दिशा सर्वत दिशा सर्वेषु प्रदेशेष्वित्यर्थ । , so also Cm g k ❀

3 ^{a}) V3 विनि प्रयात- (for निविष्टाया तु) —After 3^{ab}, D6 reads l 2 of 107*

4 D9 om. from 4 up to एतदेवानु- in 5^{c}. —^{a}) Ś1 D12 M1 2 तु किल, Ñ1 च खलु, Ñ2 V1 B किलेह, V3 किं नेह, D1-4 8 तु खलु (for च किल). D8 मे काले (for कालेन). —^{b}) D6 G3 [अ]व-, G2 [अ]पि, M1 2 [उ]प- (for [अ]प-) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 किल(D12 खलु) शाम्यति (for ह्यपगच्छति). Ñ2 V1.3 B1.2 4 विरहादुपशाम्यति, B3 विवृद्धश्चोपशाम्यति —D6 om 4^{cd}. —^{c}) V3 B1 2 4 D3 4 तु, B3 D8 वा (for च) ❀ Cm t मम चेत्यत्र (Ct चेति ।) चस्त्वर्थे । , Cg प्रथमश्चकारोऽवधारणे द्वितीयस्त्वर्थे ❀ —D8 om (hapl.) from कान्ताम् up to यत in 6^{a}

5 D8 om 5, D9 om up to एतदेवानु- in 5^{c} (for both, cf v l 4) —^{b}) Ś1 Ñ1 V1 D1-4 12 सा, Ñ2 B2 3 D6 T G1 2 M3 वा, B1 वै (for च) —^{c}) D1 अत (for एतद्) —^{d}) Ś1 D12 तत्र, Ñ1 D1-4 तस्य, Ñ2 V1 3 B D9 यद् (for ऽस्या हि) B2 4 [अ]भिवर्त(B4 °र्धं)ते G2 M3 ह्यस्यातिवर्तते —After 5, Ñ2 V1 3 B D9 read 8-9

6 D8 om up to यत in 6^{a} (cf v l 4) —^{a}) V3 D1 याहि (for वाहि). B1 D4 5 T2 काता, Cv as in text (for कान्ता) B2 वाति वातो यत काता —^{b}) D12 दृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) V1 स्पृशन् (for स्पृश) B2 D2 स्पृष्ट्वा मामपि सस्पृश(B2 °शन्), D4 स्पृष्ट्वागानि च मा स्पृश, D9 स्पृष्ट्वा तामपि मा स्पृश —^{c}) D5 वै (for मे) —For 6^{cd}, Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 subst

100* बहेत कामयानस्य शक्यं तेनापि जीवितुम् ।
[cf 5 10^{ab} D3 एनेन (for तेनापि)]

—After 6, T3 ins

101* हारोऽपि नार्पित कण्ठे मया विरहभीरुणा ।
इदानीमन्तरे जाता सरित्सागरपर्वता ।

तन्मे दहति गात्राणि विषं पीतमिवाशये ।
हा नाथेति प्रिया सा मां ह्रियमाणा यदब्रवीत् ॥ ७
तद्वियोगेन्धनवता तच्चिन्ताविपुलार्चिषा ।
रात्रिंदिवं शरीरं मे दह्यते मदनाग्निना ॥ ८
अवगाह्यार्णवं स्वप्स्ये सौमित्रे भवता विना ।
कथंचित्प्रज्वलन्कामः समासुप्तं जले दहेत् ॥ ९
बह्वेतत्कामयानस्य शक्यमेतेन जीवितुम् ।
यदहं सा च वामोरूरेकां धरणिमाश्रितौ ॥ १०
केदारस्येव केदारः सोदकस्य निरूदकः ।
उपस्नेहेन जीवामि जीवन्तीं यच्छृणोमि ताम् ॥ ११
कदा नु खलु सुश्रोणीं शतपत्रायतेक्षणाम् ।
विजित्य शत्रून्द्रक्ष्यामि सीतां स्फीतामिव श्रियम् ॥ १२
कदा नु चारुबिम्बोष्ठं तस्याः पद्ममिवाननम् ।
ईषदुन्नम्य पास्यामि रसायनमिवातुरः ॥ १३
तौ तस्याः संहतौ पीनौ स्तनौ तालफलोपमौ ।
कदा नु खलु सोत्कम्पौ हसन्त्या मां भजिष्यतः ॥ १४ G. 5 75 0 B 6 5. 14 L. 5 74 15

---

7 [b]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 [आ]तपे (for [आ]शये) Ñ2 V1 3 B D9 विसर्पित इवानल , G2 विषयुक्तमिवाशन. —[cd]) G1 प्रिय (for प्रिया) G2 transp सा and मां. Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 महासत्त्वेति यन्मा सा (for °) M2 प्रोच्यमाणा (for ह्रियमाणा) Ś1 D3 8 12 वचोब्रवीत् , Ñ1 [अ]ब्रवीद्वच (for यदब्रवीत्) D1 2 4 दूयती (D1 रुदती) वाक्यमब्रवीत् (for [d]) Ñ2 V1 3 B D9 महासत्त्वा (V1 °सत्त्व, B4 °नाथ) प्रिया यन्मे करुणं पर्यदेवयत् .

8 Ñ2 V1 3 B D9 read 8-9 after 5 —[a]) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 तद्वियोगाग्निसुखेन —[b]) D4 तापेन (for तच्चिन्ता-). Ś1 D12 -ज्वलितेन च, B1 D10 11 T1 2 -विमलार्चिषा, L (ed) -ज्वलनेन च (for -विपुलार्चिषा). —[c]) Ś1 D12 दिवारात्रं, B3 D1,4 8 रात्रिंदिनं, L (ed) रात्रौ दिवा ❀ Cr रात्रिंदिवम् । अचतुरेत्यादिनिपातनाद्रात्रिदिवशब्दः साधुः । , so also Cg k t. ❀ —[d]) B2 च यदग्निना, D8 दवनाग्निना (sic) (for मदनाग्निना)

9 Ñ2 V1 3 B D9 read 8-9 after 5. —[a]) V3 सुप्तो (for स्वप्स्ये) —[b]) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 मैथिलीं, M1 2 [s]ह तया, Cg k t as in text (for भवता) Ś1 D1-3 8 12 [s]रहितो भव (for भवता विना). —[c]) Ñ2 D9 कथं (D9 + +) वै, B1 D10 11 एव च, Cg k t as in text (for कथंचित्) B4 D2-4 प्रज्वलेत् , D8 प्रहरेत् (for प्रज्वलन्) —[d]) Ś1 Ñ V1 B1 2 D9 10-12 T2 3 Ck t न मा (T3 मां) सुप्त॰ V3 B4 D1-5 8 9 G2 3 Cr m g स मा सुप्त (B4 D1 3,4 °प्ते), M1 2 समासक्त (for समासुप्त) Ñ1 विनिद्र॰, D1 3 4 जने (for जले) B3 जले सुप्त न मा दहेत् ❀ Cv सुप्ते जने दहेदिति केषुचित्कोशेषु पाठः । , Cr m कथंचित्प्रज्वलन्काम स मा सुप्ते जने दहेदिति पाठे जने सुप्ते सति कथंचित्प्रज्वलन्कामः स मा दहेत्, स कामस्तं जनं न बाधेदित्यर्थः . ❀

10 [a]) V3 बर्गं तत् (for बह्वे°) B1 (marg also as in text) कामजालस्य (for °यानस्य) —[b]) T3 Cv एकेन, Cr m g k t as in text (for एतेन) Ś1 Ñ V3 B D1 2 4. 8 9 12 नैतद्रूप (V3 °रूप) विजानतः —[c]) V3 तद् (for यद्) B3 मय, D1 एका (for अहं) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 सुश्रोणी (for वामोरूर्). —[d]) D1 एना (for एकां) D1 2 आश्रिता. Ñ2 V1 3 B2-4 D9 धरणीमाश्रितावुभौ

11 [b]) Ś1 D2-4,12 [इ]व निर्जल॰ (for निरूदक). Ñ V1,3 B D1 9 मज्ज (D9 °ल्लि) ल्स्येव निर्जल (Ñ1 °ल), T3 सोदरस्य विमाढक ❀ Cr m g निरूदक निरुदक । (Cr दीर्घ आर्ष). ❀ —[c]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 उपस्वेदे (D4 °देशे) न, T2 आपन्ने हि न, Cv as in text (for उपस्नेहेन) B3 वेदेहा (for जीवामि) —[d]) V3 जीवितं (sic), D3 4 8 9 11 12 T1 जीवंती, Cg k as in text (for जीवन्तीं) D6 T2 हि (for यच्) . Ś1 Ñ1 D12 ता शृणोमि यत् (by transp)

12 Ñ2 V3 B D9 read 12 and 20 after 16. —[a]) Ś1 D12 वैदेहीं (for सुश्रोणीं) —[b]) Ñ2 V3 B पद्म-, D6 आत (for शत) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 पूर्णचन्द्र (Ś1 D12 शतपत्र) निभानना, V1 D7 9 M1 2 3 पद्म (M1 2 शत) पत्र निभेक्षणा —[c]) G2 निहत्य (for विजित्य) B2 D6 T2 3 पश्यामि, D1 जीवामि (for द्रक्ष्यामि) —After 12, Ś1 D12 read 20

13 T3 mostly damaged for [a] —[a]) Ñ V3 D6 10 11 T3 सु-, G2 om (for नु) Ś1 Ñ V3 B D2 8-11 G1 दतो (L [ed] °ता) ष्ठ, D12 दतौष्ठं (for -बिम्बोष्ठ) D1 3 4 कदा द्रक्ष्ये सुदतोष्ठ —[b]) Ś1 Ñ2 V1 3 B D2 8 9 12 तस्याः पद्मनिभं मुखं (B1 °दल रथ), Ñ1 D1,3 4 सुभ्रू पद्मनिभे (D3 °दले) क्षण, D7 तस्याः पद्मनिभानन —[c]) Ś1 Ñ V1 3 B2 D1-3 8 10 12 उन्नाम्य (for उन्नम्य) B4 D1 4 पश्यामि (for पास्यामि) D11 समुन्नाम्य प्रपास्यामि —[d]) Ś1 Ñ V1 B D1-4 8 9 12 G2 M3 [उ]त्तम, V3 [उ]दित (for [आ]तुर॰)

14 Ñ2 V B D9 om 14 —[a]) Ñ1 D1-4 8 ता वास्या , D5 T1 G3 M3 तस्यास्तु (for तौ तस्याः) D6 10 11 G1 2 सहितौ, Cm g as in text (for संहतौ) —[b]) D3 दृढौ, G2 नलौ (for स्तनौ) —[c]) Ś1 D12 T2 3 मोत्कण्ठौ (for सोत्कम्पौ) —[d]) D1 महत्य, D6 M3 क्लिश्यन्त्या, T2 3 क्लिश्यतौ (T3 °त्या) (for हसन्त्या) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 मे (D2 म) भविष्यतः (for मा भजिष्यतः).

G. 5. 75 13 B 6. 5 15 L. 5 74 16 सा नूनमसितापाङ्गी रक्षोमध्यगता सती ।
मन्नाथा नाथहीनेव त्रातारं नाधिगच्छति ॥ १५
कदा विक्षोभ्य रक्षांसि सा विधूयोत्पतिष्यति ।
विधूय जलदान्नीलाञ्शशिलेखा शरत्स्विव ॥ १६
स्वभावतनुका नूनं शोकेनानशनेन च ।
भूयस्तनुतरा सीता देशकालविपर्ययात् ॥ १७
कदा नु राक्षसेन्द्रस्य निधायोरसि सायकान् ।
सीतां प्रत्याहरिष्यामि शोकमुत्सृज्य मानसम् ॥ १८
कदा नु खलु मां साध्वी सीतामरसुतोपमा ।
सोत्कण्ठा कण्ठमालम्ब्य मोक्ष्यत्यानन्दजं जलम् ॥ १९
कदा शोकमिमं घोरं मैथिलीविप्रयोगजम् ।
सहसा विप्रमोक्ष्यामि वासः शुक्लेतरं यथा ॥ २०
एवं विलपतस्तस्य तत्र रामस्य धीमतः ।
दिनक्षयान्मन्दवपुर्भास्करोऽस्तमुपागमत् ॥ २१

---

15 Ñ1 D1–4 8 read 15 after 19 —[a]) T1 3 G M1 2 5 असितापागा —[b]) Ś1 Ñ1 D12 राक्षसीमध्यमास्थिता, Ñ2 V1 3 B D9 राक्षसीमध्यगा प्रिया, D1–4 8 राक्षसीमध्य(D8 °वश)गा शुभा —[c]) Ś1 V1 D3 T3 सनाथा, V3 D4 अनाथा (for मन्नाथा) D8 मन्नाथहीना भर्तार —[d]) D8 भर्तार (for त्रातार) —After 15, D5–7 10 11 S ins

101* कथ जनकराजस्य दुहिता च मम प्रिया।
राक्षसीमध्यगा शेते स्नुषा दशरथस्य च।

[(l. 1) D7 10 11 G1 मम च (by transp), G3 M5 परम-, M3 सा मम (for च मम) —(l 2) D5 T1 2 G1 सा (for च)]

16 [a]) Ñ2 V1 3 B D9 [अ]वधूय, D8 विधूय (for विक्षोभ्य) Ś1 Ñ1 D1–4 12 कदा वि(D3 °दाव)धूय रक्षौघान्, D10 11 Ct अविक्षोभ्याणि रक्षासि. ❀ Cr m g अवि(Cr वि)क्षोभ्यरक्षासीत्येक पदम् ❀ —[b]) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 सा व धूय, M1 2 5 सहसैव (for सा विधूय) Ś1 D12 आपतिष्यति, Ñ1 मा वदिष्यति (for [उ]त्पतिष्यति) —[c]) Ñ2 V1 3 B D9 निर्भिद्य (for विधूय) Ś1 D12 जलदास्तूर्णं, Ñ V1 3 B D1–4 8 9 जलद नील —[d]) G2 चन्द्र- (for शशि-) D5 6 T2 3 G1 3 M3 -रेखा (for -लेखा) Ñ1 D1–4 8 यथा(D4 [with hiatus] 8 इवा)बरे (for शरत्स्विव) Ś1 Ñ2 V1 3 B D7 9 12 शशिले(V1 B1 3 तडिल्ले)खेव जानकी(Ś1 D12 निर्मला, D7 शारदी). —After 16, Ñ2 V3 B D9 read 12 and 20

17 [a]) Ś1 V1 3 B D3 9 12 स्वभावतनुर(D3 °का)त्यर्थं, Ñ1 D1 2 4 8 स्वभावेन तनुर्नू(D8 °नु नू)न, D7 स्वभावानुकृशा नून —[b]) Ñ1 मदनेन (for [अ]नशनेन) L (ed) तु (for च) —[c]) V3 तनुरिव (for °तरा) Ś1 Ñ2 V1 B2 4 D1–4 8 9 12 जाता, Ñ1 रूपा, V3 B1 3 [आ]याता (for सीता) —[d]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 मम भाग्य-; L (ed) मद्भाग्यस्य (for देशकाल-) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 दशाभाग्य (B4 दशभाग)विपर्यये(V3 °यात्) —After 17, Ś1 Ñ1 V3 D1–4 8 12 ins

102* सा प्रकृत्यैव तन्वङ्गी मद्वियोगाच्च कर्शिता।
अनभ्यसनशीलस्य विद्येव तनुता गता।

[(l 1) Ś1 V3 D12 मद्वियोगेन. Ś1 V3 कर्पिता —(l 2) D12 शूलस्य (for -शीलस्य)]

18 [a]) D2 च, D3 5 तु (for नु) —[b]) D1 निक्षेप (sic), D2 7 विधाय, G3 निखाय (for निधाय) Ś1 (after corr as in D12) मार्गण, D12 सायक (for सायकान्) —[c]) B4 D10 11 शोक (for सीतां) Ñ V1 3 B D1–4 9 M1 2 प्रत्यानयिष्यामि, Cm g t as in text (for °हरिष्यामि) —[d]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 विशोक·(D2 4 °का) शोकनाशिनीं, Ñ2 V1 3 B D9 शोकवेगपरिप्लुता ❀ Cm सीता प्रत्याहृत्य कदा नु शोकमुत्स्रक्ष्यामीत्यर्थः। एतत्त मुख व्यादाय स्वपितीतिवत्पूर्वकालेऽपि क्त्वाप्रत्यय साधु·।, so also Cg t ❀

19 Ñ2 V B D9 om 19 —[a]) Ś1 M5 सा, D8 10 11 से, D12 M1 2 मा (for मा) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 सीता (for साध्वी) —[b]) D6 7 T M सुर- (for [अ]मर-) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 साध्वी(Ś1 D12 मम) सर्वांगशोभना. —[c]) D3 G2 सोत्कठ D3 4 आलिंग्य (for आलम्ब्य) Ñ1 गाढ सोत्कठमालम्ब्य —After [c], D8 reads 20[d]–21[a] —[d]) D5 6 T G M3 पय. (for जलम्)

—After 19, Ñ1 D1–4 8 read 15

20 For sequence in Ñ2 V3 B D9 cf v l 12 Ś1 D12 read 20 after 12 —[b]) B4 -विप्रयोजितं, D1 -विप्रयोजक —D8 reads (erroneously) 20[d]–21[a] after 19[c] —[d]) D6 हस (for वास)

21 D8 reads 20[d]–21[a] after 19[c]. —[ab]) B2 विलपत Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 विलप(Ś1 °प्य)मानस्य B3 4 D9 M1 2 तत्र तस्य (by transp) ❀ Cr g विलपत विलपति सति।, Cm विलपत सत·।, Ct· विलपतो रामस्य विलाप श्रुत्वेत्यर्थ ❀ Ś1 Ñ1 D1 3 12 राघवस्य महात्मन , D2 4 8 रामस्य सुमहा(D4 विदिता)त्मन· (for [b]) —[c]) Ñ B2 D9 -रश्मिर्, D5 T1 M3 रुचिर् (for -वपुर्) —[d]) Ś1 Ñ V3 B1 3 D7.10–12 G1 2 उपागत. (Ś1 D12 °ययौ, G2 °विशत्) (for उपागमत्).

आश्वासितो लक्ष्मणेन रामः संध्यामुपासत । | स्मरन्कमलपत्राक्षीं सीतां शोकाकुलीकृतः ॥ २२

G. 5. 75 . 0
B. 6. 5. 23
L. 5. 74. 22

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

---

22 $\tilde{N}_1$ D_6 om 22.—^{b}) T_3 G_3 Cmp उपागमत् ; $M_{1\,2}$ उपाविशत्, Cr m g as above (for उपासत) —$T_{2\,3}$ G_1 $M_{1\,2}$ om. 22^{cd} D_6 reads ^{cd} after 3^{ab}.—^{d}) D_6 -कृता (for -कृत) ❀ Cr उपासत उपास्ते। लकारव्यत्यय आर्षं । उपागमत् इति पाठ ।, Cm स्मरन्निति हेतौ शतृप्रत्यय । सीतास्मरणाद्धेतो शोकाकुलीकृतो रामो लक्ष्मणेनाश्वासित सध्यामुपासत ।, so also Cg t ❀ —For 22, $Ś_1$ $\tilde{N}_2$ $V_{1\,3}$ B $D_{1-3\,8\,9\,12}$ subst

103* इति स दयितया विनाकृत·
सुरपतितुल्यवपुर्नरेश्वर ।
लवणजलमुदीक्ष्य दुस्तर
जनकनरेन्द्रसुतामचिन्तयत् ।

[(l 1) $Ś_1$ $D_{2\,3\,8\,12}$ वनितया, V_3 B_2 दयिता-, D_1 तेन तया (for दयितया) V_3 -विनाकृत सन्, $D_{1\,6}$ निराकृत , D_3 नितात-दुखी (for विनाकृत). —(l 2) B_1 -बलो (for -वपुर्) D_1 -नराधिप , D_3 -वपुर्न चान्वुपेत (for -वपुर्नरेश्वर) —(l 3) B_1 $D_{1\,3}$ अवेक्ष्य (for उदीक्ष्य) B_2 स दुस्तर, B_3 सत्वर, B_4 प्रस्तर (for दुस्तर) —(l 4) D_2 -नृप- (for -नरेन्द्र-). $Ś_1$ $D_{2\,8\,12}$ अशोचत, B_2 अतिचिन्तयत्, D_1 च शोचमान , D_3 असौ शुशोच (for अचिन्तयत्)]

Colophon.—*Kānda name* · $\tilde{N}$ $V_{1\,3}$ B $D_{1-4\,8\,9\,12}$ सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* $Ś_1$ D_{12} समुद्रतीरगमन, $\tilde{N}_1$ रामप्रलाप , $\tilde{N}_2$ B_{2-4} वेलावनविलाप (B_2 °निवास), V_1 रामविरहवेदना, V_3 उद्योगे वेलावननिवास , B_1 सागरविलोक-निवासविलाप ; $D_{1\,2\,8}$ रामविलाप , $D_{3,4}$ रामपरिदेवन , D_9 वनविलाप —*Sarga no* (figures, words or both) · $Ś_1$ $\tilde{N}_1$ B_3 $D_{1\,2\,4\,8\,12}$ om., $\tilde{N}_2$ D_9 78 , V_1 74 , V_3 66 ; B_1 77 , B_2 69 , B_4 80 , D_3 81, $D_{5-7\,10\,11}$ S 5 (as in text) —After colophon, D_2 concludes with समागम उद्योगपर्वणि दिग्विजयश्च समाप्तोय सुन्दरकाण्ड , D_{12} with समाप्तमुद्योगपर्व दिग्विजयश्च, G $M_{1\,2}$ with श्रीरामाय नम·, M_6 with श्रीरामचन्द्राय नम .—Thereafter $Ś_1$ $\tilde{N}$ $V_{1\,3}$ B $D_{1-4\,8\,9\,12}$ ins a passage relegated to App I (No I) and then read Sarga 10

६

G 5. 77 1
B 6 6 1
L 5 77 1

लङ्कायां तु कृतं कर्म घोरं दृष्ट्वा भयावहम् ।
राक्षसेन्द्रो हनुमता शक्रेणेव महात्मना ।
अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः ॥ १
धर्षिता च प्रविष्टा च लङ्का दुष्प्रसहा पुरी ।
तेन वानरमात्रेण दृष्टा सीता च जानकी ॥ २
प्रासादो धर्षितश्चैत्यः प्रवरा राक्षसा हताः ।
आविला च पुरी लङ्का सर्वा हनुमता कृता ॥ ३
किं करिष्यामि भद्रं वः किं वा युक्तमनन्तरम् ।
उच्यतां नः समर्थं यत्कृतं च सुकृतं भवेत् ॥ ४
मन्त्रमूलं हि विजयं प्राहुरार्या मनस्विनः ।
तस्माद्वै रोचये मन्त्रं रामं प्रति महाबलाः ॥ ५
त्रिविधाः पुरुषा लोके उत्तमाधममध्यमाः ।
तेषां तु समवेतानां गुणदोषं वदाम्यहम् ॥ ६

6

☞ Cv is missing for Sarga 6 (Folio damaged)

1 a) D1 3 4 लंकायास् (for लङ्कायां) Ś1 Ñ1 B3 4 D1-4 8 12 तत् (for तु) Ś1 D12 श्रुत्वा, Ñ1 D1-4 8 दृष्ट्वा, D7 सर्वं (for कर्म). —b) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 घोर(Ś1 °र) कर्म, Ñ2 V1 3 B D9 दृष्ट्वा घोर (by transp) (for घोरं दृष्ट्वा) —c) G2 महातेजा, Cm k t as in text (for हनुमता) —d) B2 शक्रेणव, G2 वानरेण, Cm g k as in text (for शक्रेणेव) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 श्लावनीय सु(Ñ1 स)दुष्कर, V1 3 सम्भ्रमाविष्टचेतन, L(ed) सकुद्वेद्रियमानस· ❀ Cg शक्रेणेव शक्रतुल्येन। "इवेन सह नित्यसमासो विभक्त्यलोप पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्व च वक्तव्यम्" इति विभक्तेरलोप·. ❀ —For 1[cd], Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 subst.

104* अमात्यानब्रवीत्सर्वान्राक्षसान्सविभीषणान् ।
रोषसरक्तनयन कोपात्किञ्चिदवाङ्मुख· ।

[(l 1) Ś1 D12 वीरो (for सर्वान्). Ñ1 भीमविक्रमान् (for सविभीषणान्). D8 राक्षस मविभीषण (for the post half) —(l 2) Ś1 Ñ1 D12 सरक्तनेर-, D1 2 4 8 सरव्ध-(D2 °ब्धो)रक्त- (for रोषसरक्त-). D3 सरक्तनयन कोपाद् (for the prior half) D3 व्रीडात् (for कोपात्)]

—Thereafter Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8 9 12 cont. 106*.

2 For 2[ab], Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8 9 12 subst

105* धर्षितेय पुरी लङ्का दुष्प्रवेशा सुरैरपि ।

[D12 दर्शिता (for धर्षिता). B4 दुष्प्रधर्षा, D1 दुराधर्षा, D3.4 दु प्रवेश्या (for दुष्प्रवेशा).]

—d) Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8 9 12 प्राकृतेन कु(B4 सु)बुद्धिना —For 2, B1-3 subst, while Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8. 9 12 cont after 104*

106* आगतश्च प्रविष्टश्च हनुमान्नगरीमिमाम् ।
दृष्टा तेन च वैदेही प्रविश्यान्त पुर मम ।

[(l 1) V3 अग्रतश् (for आगतश्). —After l 1, Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 ins, while V1 3 ins after 3

106(A)* मन्त्रकाल समुत्पन्नो मन्त्रयनामत्र यद्धितम् ।

[V1 मन्यनाम् (for मन्त्रय°). Ñ1 D8 मन्त्रद्धित, D1 बुद्धिसयुता (for अत्र यद्धितम्)]

—(l. 2) Ś1 Ñ2 V3 D12 हि (for च) B1 D2 8 प्रश्य (for प्रविश्य). Ñ2 B2 4 D9 महत् (for मम).

3 a) D12 प्रासादे, G2 प्राकारो, Cg as in text (for प्रासादो) Ś1 दल्य- (for चैत्य) Ñ2 B D9 प्रासादशिखर भग्न, D1 प्रासादधर्षितश्चैत्या —D6 om 3[cd] —c) Ś1 Ñ1 V1 3 B D1-5 7-9 12 G M1 2 5 आकुला, T3 दीपिता, Cg k t as in text (for आविला) —d) T2 damaged for सर्वा —After 3, V1 3 ins 106(A)*.

4 a) M1 2 करिष्याम, Cm g k t as in text (for °मि) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 किं करिष्यामहे (V1 D3 °ष्यह) तत्र —b) T3 को, Cm g k t as in text (for किं). D10 11 वो (for वा) Ś1 D12 L (ed) विधानं युक्तमुत्तर (L[ed])°म) —c) B2 उच्यते. D5 T1 G3 च, Cm g k t as in text (for यत्) Ś1 Ñ V1 B D1-4 8 9 12 transp न and यत् V3 उच्यता यत्समुत्पन्न —D4 om. 4[d]–5[b] —d) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1-3 8 12 किमत्र, D5 T1 G3 यत्कृत, T2 कृत्य च, G1 कृतं तु, Ck.t as in text (for कृत च) T3 सुमहद्, Cg k t as in text (for सुकृत) Ñ2 B2 D9 कि वा युक्ततर भवेत्.

5 D4 om 5[ab] (cf. v l 4) —a) D7 10 11 च, M1 2 om (subm) (for हि) D3 विज्ञेय, D9 विनय, M1 2 *जयं (for विजय). —b) V1 D7 10 प्रवदति, D11 प्रवदंति च (hypm) (for प्राहुरार्या) V3 B4 M1.2 मनीषिण, Ck t as in text (for मनस्विन) Ś1 D12 प्राहुर्विजयकाक्षिण —c) G1 त * हं (for तस्माद्वै) G3 रोचते, M1 2 रोचयेन् (for रोचये). Ś1 Ñ1 V3 B1-3 D1-4 8 9 12 G (ed) तस्माद्वो(D3 °द्वै, D9 °दा)रोच(G [ed]°च्य)ता मंत्रो, B4 तस्मान्मे रोचते मन्त्रो.

6 a) T2 सुलभा (for त्रिविधा). —All MSS record hiatus between a and b —c) Ś1 Ñ V1 3 B2 D2-4 8 9 12 च (for तु) —d) Ś1 Ñ V1 3 B1 2 4 D1-4 8 9 13 गुणदोषान्, B3 D10 11 T2 G2 M3 Cm g k t °दोषौ (for गुणदोष).

मन्त्रिभिर्हितसंयुक्तैः समर्थैर्मन्त्रनिर्णये ।
मित्रैर्वापि समानार्थैर्बान्धवैरपि वा हितैः ॥ ७
सहितो मन्त्रयित्वा यः कर्मारम्भान्प्रवर्तयेत् ।
दैवे च कुरुते यत्नं तमाहुः पुरुषोत्तमम् ॥ ८
एकोऽर्थं विमृशेदेको धर्मे प्रकुरुते मनः ।
एकः कार्याणि कुरुते तमाहुर्मध्यमं नरम् ॥ ९
गुणदोषावनिश्चित्य त्यक्त्वा दैवव्यपाश्रयम् ।
करिष्यामीति यः कार्यमुपेक्षेत्स नराधमः ॥ १०
यथेमे पुरुषा नित्यमुत्तमाधममध्यमाः ।
एवं मन्त्रोऽपि विज्ञेय उत्तमाधममध्यमः ॥ ११
ऐकमत्यमुपागम्य शास्त्रदृष्टेन चक्षुषा ।
मन्त्रिणो यत्र निरतास्तमाहुर्मन्त्रमुत्तमम् ॥ १२
बह्व्योऽपि मतयो गत्वा मन्त्रिणो ह्यर्थनिर्णये ।
पुनर्यत्रैकतां प्राप्तः स मन्त्रो मध्यमः स्मृतः ॥ १३

G. 5.77 14
B 6 6 13
L 5 77 14

7 a) D6 मन्त्र , D9 om (for हित-) D9 + युक्त (for -सयुक्तै) Ñ2 B2 मन्त्रि(B2 यत्रि [sic])त मन्त्रिभिर्युक्तं , B1 3 4 मन्त्रिभिर्मन्त्रित युक्तं , D10 11 Ck t मन्त्रिभिर्हितै सयुक्त . —b) D2 समन्तैर्, D4 समर्थे, L(ed) समेतैर् (for समर्थैर्). B4 मन्त्रि-, D3 हित- (for मन्त्र-) Ś1 Ñ V1 3 B1-3 D1 3 4 9 -निश्चये, B4 D2 8 12 निश्चयै , D6 निर्णय (for -निर्णये) —c) D1 4 च (for वा) Ś1 D12 L(ed) समानार्थैर्वा समेतार्थैर्(L [ed] °त्यार्थो). —d) Ñ1 M5 वापि (for अपि) D10 11 Ct [अ]धिकै (for हितै) Ñ2 V1 3 B D9 वा हिते रतै , D6 T2 3 चापि सहितै , D7 G3 वा समाहितै (for अपि वा हितै) —For 7cd, D2 8 subst , while D3 4 ins after 7ab

107* मन्त्रयेत सदा राजा समानार्थै. कुलोद्गतै. ।

[D8 मित्रैर्वापि (for मन्त्रयेत). D3 कार्याकार्य-, D8 समानार्थै (for समानार्थै) D2 कुलोद्भवे]

8 a) Ś1 D12 सु(D12 स)मन्त्र, Ñ1 यत्रैवं, Ñ2 V3 D2 8 9 सहसा, D4 सह वा (for सहितो) Ñ1 मन्त्रयित्वा तु, D6 T3 °युक्तो य , D9 °येन्मन्त्र (for मन्त्रयित्वा य) V1 B सह समन्य यो मन्त्र, D1 8 सह समन्य य॰ सन्धि (D8 सन्धियं॰) —b) Ś1 B2 3 D12 कार्यारम्भे, Ñ1 V1 3 B1.4 D1 3 4 8 कर्मारम्भे(Ñ1 °भ॰ , B1 4 °भ), D9 कामारम्भे (for कर्मारम्भान्). Ś1 Ñ V1 B1-3 D1 3 4 8 9 12 T3 प्रवर्तते, Ct as in text (for °येत्) D2 कर्मारम्भेषु वर्तते —c) Ś1 Ñ V1 3 B1-3 D1 2 4 9 12 दैवाच्च, B4 दैवार्थं, D8 धर्याच्च, Cg k t as in text (for दैवे च) —D12 om (hapl) 8d–9c

9 D12 om 9abc (cf v l 8) —a) B4 D1 3 8 पुरोर्थान् (for एकोऽर्थं) Ś1 Ñ V1 3 B1(before corr विसृजति) 2-4 D1-4 8 9 विमृशति, G3 कुरुते हि, M1 2 विमृशन् (for विमृशेद्) —b) T3 तु प्रकुते, M1 2 च कुरुते (for प्रकुरुते) Ś1 Ñ1 V3 D1 4 मति (for मन) Ñ2 V1 B D2 8 9 धर्मस्व(D3 धर्मेषु, D8 धर्मार्थं) कुरुते मति, D3 मति च कुरुते स्वय. —d) Ś1 D12 पुरुष पर (for मध्यम नरम्) —After 9, D7 ins रामाय नम

10 a) Ś1 M5 विनिश्चित्य, D10 11 G1 Ck t न निश्चित्य (for अनिश्चित्य) Ñ2 B D9 गुणदोषमाचिन्त्यैव, V1 3 D1 4 गुणदोषान्विनिश्चित्य. ❀ Cr गुणदोषावनिश्चित्येति पाठ ❀ —b) Ñ2 D9 त्यक्त, D7 M5 कृत्वा (for त्यक्त्वा) D6 T3 देव, M3 Cm धर्म-, Cg k t as in text (for दैव-) V1 -परायण (for -व्यपाश्रयम्) Ś1 D2 4 8 12 त्यक्तधर्मव्यपाश्रय॰, Ñ1 D1 3 त्यक्तदैवव्यपाश्रय , V3 त्यक्तदोषपरायण , B1 3 G2 त्यक्त(G2 त्यक्त्वा) दे(B3 दे)वव्यपाश्रय , B2 त्यक्त देवरुपाश्रय , B4 त्यक्त देवमपाश्रय , L(ed) दैव एकपरायण —c) D9 यत्न (for य) G2 कुर्यात्, Cm g k t as in text (for कार्यम्). —d) B D9 कुरुते, D4 उपेक्ष्य (for उपेक्षेत्) D7 महाधम . G2 तमाहुरधम नर ❀ Cm g उपेक्षेत् उपेक्षेत ❀

11 a) Ñ1 V1 D1-4 8 T2 G2 [ए]व (for [इ]मे) Ś1 D12 यथेव पुरुषा(D12 °ष) लोके, Ñ2 V1 B D9 यथैव पुरुषानाहुर्(B2 °ना तु), T3 यदिमे पुरुषा मतम् —b) Ñ2 V3 B1 3.4 D9 -मध्यमान् —B4 D6 12 G1 M1 2 om (hapl ?) 11cd. —c) Ñ2 V1 3 B1-3 D9 तथा (for एव) B3 हि, G2 च (for ऽपि) D6 T1 M3 एव मन्त्रा हि विज्ञेया —d) D6 T1 M3 -मध्यमा .

12 a) V1 ऐकमर्थम्, V3 एकत्र सम्-, Cr m g k t as in text (for ऐकमत्यम्) —b) Ś1 Ñ V3 B1 3 D3 8 9 12 G2 कर्मणा, B3 वर्त्मना, Cm g k t as in text (for चक्षुषा) —c) Ś1 D6 12 मन्त्र- (for यत्र) Ñ1 D1 4 मन्त्रिणा(Ñ1 °णो) मन्त्रनियमात्, Ñ2 B2 D9 मन्त्रिणा विनयोपेत, V1 3 B1 3 4 मन्त्रिणा योर्थे(B3 °त्र) नियमस्; D2 3 8 मन्त्रिणा मन्त्रनियमस्(D8 °यत) —B1 reads d in marg —d) D8 मन्त्रमत्तम

13 a) D4 बाह्ये, Cm g as in text (for बह्व्यो) M5 हि (for ऽपि) D2 5 T1 विमतयो, Cm g as in text (for ऽपि मतयो) Ś1 मत्वा, D7 कृत्वा, D8 भित्त्वा, D12 मत्वा, M3 Cm g भूत्वा (for गत्वा) Ñ2 B D9-11 Ct G(ed) बहीरपि म(Ñ2 D9 ग)तीर्गत्वा(G [ed] °दृत्वा), V1 3 बहीरपि मती कृत्वा, D3 बहुना तु पृथग्भूत्वा —b) G3 मन्त्रिणा G1 [ऽ]पि (for हि). Ś1 विचार्य मन्त्रनिश्चये, Ñ1 B3 D7 M1 2 मन्त्रिणा (D7 °णो) मन्त्रनिर्णये, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D1 3 4 5 6 T3 M3 5 मन्त्रिणामर्थनिश्च(B1 T3 M3 5 °निर्ण, D5 °निद्द)ये, D2 मन्त्रिणो मन्त्रसिद्धये, D10 11 मन्त्रिणामर्थनिर्णय , D12 ... मन्त्रनिश्चयं, G2 मन्त्रिणोर्थविनिर्णये — Cr बह्व्यो मत्य

5 77 15 6 6 14 अन्योन्यमतिमास्थाय यत्र संप्रतिभाष्यते ।
5 77.15 न चैकमत्ये श्रेयोऽस्ति मन्त्रः सोऽधम उच्यते ॥ १४
तस्मात्सुमन्त्रितं साधु भवन्तो मन्त्रिसत्तमाः ।
कार्यं संप्रतिपद्यन्तामेतत्कृत्यतमं मम ॥ १५

वानराणां हि वीराणां सहस्रैः परिवारितः ।
रामोऽभ्येति पुरीं लङ्कामस्माकमुपरोधकः ॥ १६
तरिष्यति च सुव्यक्तं राघवः सागरं सुखम् ।
तरसा युक्तरूपेण सानुजः सबलानुगः ॥ १७

यदीमेतीत्यर्थे । व्यत्ययेन द्वितीयार्थे प्रथमा। मन्त्रिणो ह्यर्थनिर्णय इति पाठ I, Cm बहुशोऽपि मतयो गत्वेति पाठे मन्त्रिणो ह्यर्थनिर्णये इति पाठ ❀ —c) D3 मन्त्र- (for यत्र) Ś1 Ñ1 V2 D1 2 4 9 12 याति, Ñ2 V1 B D3 8 याति, G1 2 M Cm g प्राप्ता, Cr t as in text, Ck याता (for प्राप्त). —d) Ñ1 मत (for स्मृत)

14 a) D4-6 T G1 2 M3 5 Cr m g k अन्योन्य, Ct as in text (for अन्योन्य-) M1 2 -मनम्, Cr m g k t as in text (for -मतिम्) —b) D8 10 -भाषते (for -भाष्यते). D3 मत्वर प्रतिभाष्यते —For 14ab, Ś1 D12 subst.

108* मन्त्र कृत विलुम्पन्ति अन्यथा परिभाष्यते।

[Note hiatus between the two halves],

while Ñ2 V1 3 B D9 subst for 14ab

109* गर्हितान्योन्यमतयो मन्त्रिणो ब्रुवते सदा।

[V3 गर्हं तु, B गत्वे (for गर्हित-) B1 2 यदा (for सदा)] —c) Ś1 Ñ1 B2 D12 -मत्यलेशो, Ñ2 -मन्त्रता यो, V1 -मन्त्रशेषो, D1 2 4 -मत्ये (D2 °त्य) श्लेषो, D6 -मत्य श्रेयो (for -मत्ये श्रेयो) B1 (also in marg न चैक सद्यता यातो) न चैक मत्य शेषोस्ति (corrupt), B3 न चैकतामवाप्नोति, B4 न च सुमन्त्रता यातो, D3 न चैकमत्या तिष्ठेयो, D8 न चैकमत्ये श्लेषोपि, D9 न चैको मन्त्रता याति —d) Ś1 Ñ2 B2 D9.12 स मन्त्रो (by transp) V1 स मन्त्रो मन्त्र धम, G1 मन्त्र सो …

15 a) D3 समन्त्रि, T- °त ; Cm g k t as in text (for सुमन्त्रि) Ś1 D12 ज्ञात्वा, L (cd) कृत्वा (for साधु) D4 तस्मात्सुमन्त्रिमाधुत्र (sic), T2 तेषु मन्त्रतम साधु —Ñ2 illeg for 15b —b) Ñ1 भवेयुर, V3 B2 D1-4 8 भवेयन (for भवन्तो) V1 D10 11 T1 3 G1 2 M3 8 Ck t मतिम (G1 M- °सु)त्तमा (for मन्त्रिसत्तमा) —After 15ab, D7 G3 ins.

110* इतीम मन्त्रयताया कार्यं सप्रतिपद्यते।

—c) Ś1 Ñ1 D12 सप्रतिपद्यत, V1 2 °पद्यतेम्, B2 °पादना, B4 सु प्रतिपद्यता, L (cd) प्र प्रतिपदेत (for संप्रतिपद्यन्ताम्) D1-4 8 कार्यमप्रतिपद्यताम —d) Ś1 D12 मतेन (for एतत्) Ñ1 V1 D1 2 8 कार्यं मत, D3 4 कार्यतम, D6 10 11 T2 M कृत्यं मतं, G1 कार्यं कृत (for कृत्यतम) Ś1 महत् (for मम). Ñ2 B D9 तद्धि कार्यतमं मम (Ñ2 D9 महत्, B1 मत; B4 शुभं), V3 तद्धि कार्यं मतं मम, T3 एतत्कृत्य मम प्रिय; G3 यत्तद्धि कथ्यता मम —For 15cd, D7 subst, while G3 cont after 110*

111* तस्मान्मन्त्रयतां सर्वे ह्येत कृत्य मतं मम।

[D7 तस्मात्समन्यना सर्वैर् (for the prior half). D7 एतत् (for ह्येत)]

16 a) Ś1 D12 सु- (for हि). B3 भूतानां, D10 11 धीराणा (for वीराणा) D7 स वानराणां वीराणा —Ñ2 B D9 om 16cd —c) D2 T2 3 ह्येति, Cr m g k t as in text (for ऽभ्येति) ❀ Cr अभ्येति अचिरादेष्यति। वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वेति भविष्यदर्थे लट्।, so also Cm g k t ❀ —D3 om 16d – 17 V1 illeg for 16d. —d) Ñ1 V3 D1 2 4 8 G3 अव (D4 °सि) रोधक (V3 °लोकक [sic], D8 °त) (for उपरोधक·). Ś1 D12 नून मम विरोधत

17 D3 om 17 (cf v l 16) Ś1 D12 om. 17. —a) B2 भविष्यति (for तरि°). Ñ2 B D9 परि(B4 °र)व्यक्त (for च सुव्यक्त) —b) D1 11 सागर·. D9 transp राघव and सागर. B3 शुभ (for सुखम्) ❀ Ct प्रथमान्तपाठे सगरस्य गोत्रापत्य सागर इति रामविशेषणम्, तदा सागरमिति द्वितीयान्तमन्यत्पदमध्याहार्यम् ❀ —c) Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1 2 4 8 तपसा, Ñ2 B2 D9 तेजसा (for तरसा) Ñ2 V3 B1-3 D9 महता युक्त, B4 यत्नता युक्त (sic) (for युक्तरूपेण). —d) Ñ1 सबल, G3 सागर (for सानुज·) D6 T2 3 महद्राघव·, Cm t as in text (for सबलानुग) Ñ2 V1 3 B D1 2 4 8 9 सबल सपदानुग —After 17, Ñ1 ins 115* and then cont, while D6-7 10 11 S ins after 17

112* समुद्रमुच्छोषयति वीर्येणान्यत्करोति वा।

[Ñ1 damaged up to 18b. G3 M5 च, Cg k as above (for वा)]

—G3 cont

113* खरो येन हत सख्ये तस्य वीर्यं न लक्ष्यते।

—After 17, Ñ2 V1 3 B D9 ins

114* करिष्यत्याकुला लङ्का व्यक्त रामो न संशयः।

अस्मिन्नेवंगते कार्ये विरुद्धे वानरैः सह । हितं पुरे च सैन्ये च सर्वं संमन्त्र्यतां मम ॥ १८   G 5 77 19 B 6 6 18 L 5 77 19

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

18 Ñ1 damaged for 18^ab (cf 112*) —^a) Ś1 Ñ2 V1 3 B1–3 D1 6 9–12 G3 Ch t तस्मिन्, G2 तस्माद्, Cr m g as in text (for अस्मिन्) Ś1 Ñ2 V1 3 B D3 9–12 T2 Ch.t विधे, Cm g as in text (for -गते). Ś1 D12 काले (for कार्ये).—^b) Ś1 D12 विरोधाद्, D1 2 विरोधो, D3 5 8 T1 2 विरोधे, G3 M5 निरुद्धैर्, Cr m g k t as in text (for विरुद्धे) Ñ2 B1–3 D9 मम राक्षसा (for वानरैः सह) —^c) L (ed) सैन्येन (for सैन्ये च) —^d) D4 तत्परं, T2 सर्वं स-, Cm.g k t as in text (for सर्वं स-). M5 मन्त्रयता (for समन्त्र्यता). Ñ V1 B2 4 D1 3 4 9 इति, V3 B1 3 इह (for मम) —For 18^cd, Ś1 D2 8 12 subst , Ñ1 ins after 17, V1 3 D1 4 ins after 18^ab

115* यदस्माकं क्षमं ब्रूत तच्छीघ्र प्रविमृश्य हि ।

[V1 3 कार्यं (for ब्रूत) V1 प्रतिपाद्यता, V3 परिगीयता, D1 प्रविमृश्य द (for प्रविमृश्य हि)]

—After 18, Ñ2 V1 3 B D9 ins.

116* इति रजनीचराधिपेन तेन
रजनीचरा स्वमतानि चोदिता ।
विधिवदनुविचिन्त्य सर्वशो
दशवदनेन कथा प्रचक्रमु ।

[(l. 1) Ñ2 V1 3 B4 D9 रजनिचराधिपेन B2 om (hapl) तेन —(l 2) Ñ2 B4 D9 रजनिचरा Ñ2 V3 स्वमतानि, B1 4 स्व(B4 नु)मतेन (for स्वमतानि) Ñ2 नाचिताश्च, B1 नोदिता , D9 बोधिता (for चोदिता) —(l 3) B3 विविधं (for विधिवद्) B1 अथ (for अनु-) V3 सर्वं (for सर्वशो) —(l 4) B1 3 कथाया, B4 दशां (for कथा) B2 3 प्रजग्मु

Colophon D4 T2 om , Ñ1 damaged colophon —*Kāṇḍa name* Ñ2 V1 3 B D1 3 8 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 मन्त्रणमन्त्र ; Ñ2 V1 3 B D1 3 9 रावणवाक्य, D2 लंकापर्वणि रावणमन्त्र , D8 स्वोत्थ(?) निदर्शन —*Sarga no* (figures, words or both) B1 3 D1 2 5 12 om ; Ś1 79, Ñ2 D9 81, V1 79, V3 69, B2 70, B4 83, D2 84, D3–7 10 11 T1 3 G M 6 (as in text), L (ed) 77 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

७

.5 78 1 3.6 7 1 .5 78. 1 इत्युक्ता राक्षसेन्द्रेण राक्षसास्ते महाबलाः ।
ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे रावणं राक्षसेश्वरम् ॥ १
राजन्परिघशक्त्यृष्टिशूलपट्टससंकुलम् ।
सुमहन्नो बलं कस्माद्विषादं भजते भवान् ॥ २
कैलासशिखरावासी यक्षैर्बहुभिरावृतः ।
सुमहत्कदनं कृत्वा वश्यस्ते धनदः कृतः ॥ ३
स महेश्वरसख्येन श्लाघमानस्त्वया विभो ।
निर्जितः समरे रोषाल्लोकपालो महाबलः ॥ ४
विनिहत्य च यक्षौघान्विक्षोभ्य च विगृह्य च ।
त्वया कैलासशिखराद्विमानमिदमाहृतम् ॥ ५
मयेन दानवेन्द्रेण त्वद्भयात्सख्यमिच्छता ।
दुहिता तव भार्यार्थे दत्ता राक्षसपुंगव ॥ ६
दानवेन्द्रो मधुर्नाम वीर्योत्सिक्तो दुरासदः ।
विगृह्य वशमानीतः कुम्भीनस्याः सुखावहः ॥ ७
निर्जितास्ते महाबाहो नागा गत्वा रसातलम् ।
वासुकिस्तक्षकः शङ्खो जटी च वशमाहृताः ॥ ८

7

D4 T2 cont the previous Sarga

1 ^{ab}) D6 तु (for ते) G3 रावणेन, Cr k t as in text (for राक्षसास्ते) D8 इत्युक्ता राक्षसा सर्वे राक्षसेंद्रेण धीमता —^{d}) Ś1 D12 तमिदं (for रावण) —Ñ1 damaged after रावण up to 16^{a} (read after 1) Ś1 Ñ1 V1 D1–4 8 12 राक्षसाधिप, G1 राक्ष* * * —After 1, Ś1 Ñ V3 B D1–4 8 9 12 read 16 —After 1, D5 T1 G2 3 M2 3 5 ins, while D6.7 10 11 T2 3 G1 M1 Cm g k t ins l 1 only

117* द्विपत्पक्षमविज्ञाय नीतिबाह्यास्त्वबुद्धय: ।
अवज्ञायात्मपक्षं च राजानं भीरयन्ति हि ।

[(l 1) G3 ह्वाजाय (for अवि°) —(l. 2) G2 3 M3 5 अविज्ञाय (for अव°) G2 हि (for च)]

2 ^{a}) T2 जानन् (for राजन्) Ś1 D12 -निस्त्रिंश-, Ñ2 V3 B2 3 D9 -शूलेषु, V1 B1 4 -शूलेन, T G3 M1 शक्त्यष्टि-, G2 शक्त्यष्टा, Cr m g as in text (for -शक्त्यृष्टि-) —^{b}) Ñ2 V1 3 B D9 -खड्ग- (for -शूल-) Ś1 D12 -शक्त्यृष्टि-, Ñ1 D1–4 8 -मुद्गर, Ñ2 V1 3 B D6 7 9–11 M1 Cm g -पट्टिश-, D5 -पट्टसु-, M5 -पट्टिम-, Cr as in text (for -पट्टस-). D7 10 11 -कुंतल, Cr m g as in text (for -संकुलम्) —^{c}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1–3 8 9 12 ते, D4 तद् (for नो) M1 2 भयं (for बल) Ñ1 सुरक्षभवन कस्माद् —^{d}) Ś1 D12 कुरुते (for भजते) —After 2, D5–7 10 11 S ins

118* त्वया भोगवतीं गत्वा निर्जिता पन्नगा युधि ।

3 ^{a}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 कैलासशिखर(D9 °रे) गत्वा, T1 G3 °रावासो —^{b}) Ś1 Ñ V1 3 B D3 4 8 9 12 आवृत, D1 आवृता, D2 आततं, L(ed) वृत (subm) (for आवृत) —B1 om 3^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ1 V1 3 D1–4. 8 12 नीना यक्षास्त्वया शास्ति —^{d}) Ś1 Ñ1 V1 D1–4 8 12 वशे(Ś1 after corr °शी) च, V3 वशश्च (for वश्यस्ते)

4 ^{a}) Ñ2 B D9 त (for स). D4 महेश्वरस्य (for स महेश्वर-) —^{b}) Ñ2 B D9 श्लाघमान, D3 4 5 7 8 T1 G3 M श्लाघ्यमानस्, D6 T2 3 श्लाघनीयस्; Ck t as in text (for श्लाघमानस्) Ñ2 B2 D9 महामने(B2 °ति), B1 3 तदा विभो, B4 पर विभो, D1 त्वयानघ (for त्वया विभो) —^{cd}) D3 निर्जिता (for °त) D3 लोकपाला महाबला (for ^{d}) Ñ2 B1(m) 2–4 D9 निर्जित्य समरे राजँल्लोकपाल महाबल(B1 महेश्वर)

5 ^{a}) D5–7 10 11 T1 G Ck t विनिपात्य; D8 विनिर्जित्य (for विनिहत्य) —^{b}) Ñ2 D7 10 11 विनिगृह्य, B2 3 D2 6 8 9 M2 च निगृह्य, B4 * विसृज्य (for च विगृह्य) V3 विनिक्षिप्य निगृह्य च

6 ^{b}) Ś1 D12 भक्त्या च, L (ed) त्वद्भक्त्या (for त्वद्भयात्) D2 8 सखिम् (for सख्यम्). —^{c}) D2 4 11 भार्यार्थं (for °र्थे) —^{d}) Ñ1 V1 D1–4 8 राक्षसनन्दन

7 ^{a}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–5 7–12 T1 G1 3 M5 महाबाहो (V3 °बाहो, D1 °सत्त्वो, D3 °बाहुर्) (for मधुर्नाम) —D8 om (hapl) from ^{b} up to 8^{a} (see var). —^{b}) Ś1 D1–4 12 दुरात्मवान्, Ñ2 B2 3 D9 मधुस्तथा, V1 3 B1 4 मधुस्त्वया (for दुरासद) —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2. 4 12 प्रसह्य(B2 °ह्यो), D3 9 प्रगृह्य, D6 T2 3 नि° (for वि°). Ñ2 B D9 वशगो यु(B3 4 यु)क्त (for वशमानीत) —^{d}) D1 कुम्भनाश (for कुम्भीनस्या) Ñ1 V1 3 B D9 कृते त्वया, D11 भयावह (for सुखावह) Ñ1 कुम्भनामा महाबल.

8 D8 om 8^{a} (cf v l 7) —^{b}) B3 रसालय (for °तलम्) —^{c}) Ś1 D6 सखो (sic), Ñ2 V1 3 B D9 पद्म; D2 सत्ये, D8 शभो (for शङ्खो) —^{d}) D6 T3 G2 M1 2 5 आगत (D6 M5 °ता) (for आहृता) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 जटी चैव वशी(Ñ1 D2 °शे) कृत (Ś1 Ñ1 D12 °ता), Ñ2 V1 3 B D9 शख(V1 °ख)कर्कोटकादय. ❀ Cg जटी सर्पविशेषस्य नाम। त्वया भोगवतीमित्यत्र तक्षकादिभिन्नकर्कोटकादिजयोक्तिरिति न पौनरुक्त्यम् ❀

अक्षया बलवन्तश्च शूरा लब्धवराः पुनः ।
त्वया संवत्सरं युद्ध्वा समरे दानवा विभो ॥ ९

स्वबलं समुपाश्रित्य नीता वशमरिंदम ।
मायाश्चाधिगतास्तत्र बह्वो राक्षसाधिप ॥ १०

शूराश्च बलवन्तश्च वरुणस्य सुता रणे ।
निर्जितास्ते महाबाहो चतुर्विधबलानुगाः ॥ ११

मृत्युदण्डमहाग्राहं शाल्मलिद्वीपमण्डितम् ।
अवगाह्य त्वया राजन्यमस्य बलसागरम् ॥ १२

जयश्च विपुलः प्राप्तो मृत्युश्च प्रतिषेधितः ।
सुयुद्धेन च ते सर्वे लोकास्तत्र सुतोषिताः ॥ १३

क्षत्रियैर्बहुभिर्वीरैः शक्रतुल्यपराक्रमैः ।
आसीद्वसुमती पूर्णा महद्भिरिव पादपैः ॥ १४ G. 5 78. 15 B. 6 7 16 L 5. 78 11

---

9 B4 om 9^{b}–10^{a} —^{b}) Ś1 D12 लघुतरा (for लब्धवरा) Ñ1 D1–4 8 तथा, M2 पुरा (for पुनः) —For 9^{ab}, V1 3 subst, while Ś1 Ñ1 B4 D1–4 8 12 subst l 2 only for 11^{cd}

119* अक्षया बलवन्तश्च वरुणस्य पुरा रणे ।
विजितास्ते महाराज चत्वारः सपदानुगाः ।

[(l 1) V1 सुता (for पुरा) —(l 2) D8 विजयास् Ś1 महाभाग (for °राज) V1 3 सबलानुगा Ś1 B4 D12 L(ed) चतुर्विधबलान्विता (L[ed] °वृता) (for the post. half)]

—^{c}) D8 G3 सवत्सरे (for °र) D1–4.8 घोरा (for युद्ध्वा) Ś1 D12 त्वया मम शरेणोग्रा, Ñ1 त्वया सहमत्त्वो घोरा —^{d}) Ś1 D12 जिता, G2 हता (for विभो). Ñ1 D1–4 8 दानवाः समरे हता, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 निवातकवचा रणे —After 9, D1 3 ins

120* निवातकवचा घोरा योद्धारो बलदर्पिता ।

[D1 om from योद्धारो up to 10^{a}]

10 B4 om 10 (cf v l 9). D1 om 10^{a} (cf v l 120*) B3 D9 om (hapl) 10–11^{b} —^{a}) D8 स्ववश (for स्वबल) Ñ1 च समाश्रित्य, D2 °सृत्य (for समुपाश्रित्य) Ñ2 V1 B1 2 स्वक(B2 °च) बलमवष्टभ्य —^{b}) Ñ2 V1 B1 2 सदयम् (for वशम्) —For 10^{ab}, V3 subst

121* निर्जितास्ते महाराज चतुर्विधबलानुगा ।

—^{c}) T3 प्रियाश् (for मायाश्) Ñ2 V1 3 B1 2 विविधाश् (for [श्च]धिगताश्) —^{d}) D6–7 10 11 T1 G3 M1 2 बहुशो व, Cg k as in text (for बह्वो) Ñ2 V1 – B1 2 प्राप्ता राक्षसपुंगव ॥ Cg बह्व बहुश । "बोतो गुणवचनात" इति पक्षे ङीषभाव …—For 10^{cd}, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst, while V3 cont after 121*

122* कादराश्च बलात्कन्या बहुशो राक्षसदुर्लभा ।

[Ś1 D12 -दुर्या (for -दुर्लभा)]

—After 10, M3 ins

123* निर्जिता समरे रोषाल्लोकपाला महाबला ।
देवलोकमितो गत्वा शक्रश्चापि विनिर्जित ।

[For l 1, cf 4^{cd}]

11 B3 D9 om 11^{ab} (cf v l 10). —^{b}) G2 वरुणश्च (for °णस्य) B4 पुरा (for सुता) V1 पुरा लब्धवरा पुन —For 11^{cd}, Ś1 Ñ1 B4 D1–4 8 12 subst l. 2 of 119* —^{c}) Ñ2 V1 3 B1–3 D6 7 9 T2 3 G2 M1 2 महाराज, D10 11 °भाग, G1 °भागाद् (for महाबाहो)

12 ^{a}) B1 D1 G2 मृत्युदण्ड, C1 m g k t as in text (for °दण्ड-). —^{b}) Ś1 Ñ V1 B D1–4 6–12 T2 3 G M3 Cr g k t शाल्मली(B1 4 D1 12 T2 °लि)द्रुम- (for °द्वीप-) Ñ2 V1 B D9 -कटक, V3 -मकर, D6–7 T M5 Cr -भूषित (D6 °ता), Cg k t as in text (for -मण्डितम्) —After 12^{ab}, D6 7 10 11 T1 G1 3 M3 ins

124* कालपाशमहावीचि यमकिंकरपन्नगम् ।
महाज्वरेण दुर्धर्षं यमलोकमहार्णवम् ।

[D5 T1 G3 M3 om l 2 —(l 2) G2 महाज्वरेणदुर्धर्षं (for the prior half)]

—^{c}) L(ed) अवगाहितवान्राजन् —^{d}) B4 -सादन (for -सागरम्)

13 ^{a}) G2 विपुल (for °ल) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 12 यशश्च विपुलं प्राप्त —^{b}) Ñ2 B2 D9 समरे जित, B1 °शोधित, B4 D6 7 8 °बाधित (for प्रतिषेधित) —^{c}) D6 सुयोधेन, Ñ1 V1 3 D2–4 हि, M3 तु (for च) D1 3 सुयुद्धे निहते सर्वे —^{d}) D6 T2 3 तयो लोका (for लोकास्तत्र) Ñ1 D1 2 4 … स्म, Ñ2 V1 B D9 [सु]त (for सु-) D6 M3 C2 विलोलिता, Ck t as in text (for सुतोषिता) Ś1 D12 लोका सुरतुतोषिता

14 ^{a}) V3 वीर, G1 M1 2 शूर (for वीरै) —^{c}) Ś1 Ñ1 V1 D1–4 8 12 कीर्णा (for पूर्णा) —^{d}) Ś1 D6 T2 पावके, D2 दानवै ; D7 G2 पर्वतै, C… as in text (for पादपै) D1 देवदानवै —After 14, B1 ins 125*

G 5 78 16 B 6 7 17 L 5 78.15 तेषां वीर्यगुणोत्साहैर्न समो राघवो रणे। प्रसह्य ते त्वया राजन्हताः परमदुर्जयाः ॥ १५

15 ᵃ) V1 येषा V1 3 D6 T2 3 G2 M5 -बल (for -गुण-) —ᵇ) D6 transp न समो and राघवो —ᶜ) D5 T1 3 प्रगृह्य (for प्रसह्य) —ᵈ) D7 10 11 समर- (for परम-) —For 15, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst, V1 subst (preceded by the line of 9ᵃᵇ) for 15ᶜᵈ, while B4 ins. after 14

125* ते हता समरे सर्वे त्वयैवेन बलीयसा।

[D8 निहिता (for ते हता)]

—Thereafter all the above MSS cont, while Ñ2 V3 D9 ins after 15

126* स त्वमेवविधो राजन्न भय कर्तुमर्हसि।
किं पुनः फलसतुष्टा वानरा वनगोचरा।
तौ च दाशरथी वीरौ तापसौ मन्दचेतसौ।
कथ न हन्या राजेन्द्र यस्य ते वीर्यमीदृशम्।
मा विषीद महाबाहो जेष्यामो वानरात्रणे।
प्रकृत्या चपलास्ते हि मानुषौ क्षीणजीवितौ।

[Ñ2 V1 3 B4 D1 3 4 9 om l 1 —(l. 1) D8 आदर, L(ed) उद्यम (for न भय) —(l 2) Ñ1 B4 फल्गु- (for फल) Ñ V1 3 B4 D1–4 8 9 सतुष्टान् (for -सतुष्टा). Ñ1 वानरान्वीर जेष्यसि, Ñ2 V1 3 D2 3 8 9 वानरान्नाव(D2 9 °न्नवि)जेष्यसि, B4 वानरान्राज ' ष्यसि, D1 वानरा वा विजेष्यसि, D4 वानरा वा विजेष्यते (sic) (for the post half). —(l 3) Ñ V3 B4 D1 8 9 वा (for च) Ñ2 D1–4 9 वीर (for वीरौ) V1 B4 -तेजसो, D3 -विक्रमौ (for -चेतसौ). —(l 4) Ñ2 V3 D9 वध्यो, B4 जय्या, D1 3 हन्याद् (for हन्या). V1 निहत्या (for न हन्या) D2 राक्षसेंद्र (hypm) (for राजेन्द्र) Ñ1 बलम् (for वीर्यम्) D1 उत्तम (for ईदृशम्) —(l 5) D4 विषीदस्य (sic) (for मा विषीद) D9 महातेज (for °बाहो) Ñ2 V1 3 B4 D1–4 8 9 जेष्यसे (for जेष्यामो) —(l 6) D1 4 तु (for हि) Ñ V1 3 B4 D8 9 चपला(Ñ1 V3 D8 °ला)स्तौ च, D3 कृपणौ तौ तु (for चपलास्ते हि). B4 मनुजो (for मानुषा) Ś1 क्षण- (for क्षीण-)]

—Ñ2 V1 3 D9 cont, while B D5–7 10.11 S ins after 15

127* तिष्ठ वा किं महाराज श्रमेण तव वानरान्।
अयमेको महाबाहुरिन्द्रजित्क्षपयिष्यति।
अनेन हि महाराज माहेश्वरमनुत्तमम्।
इष्ट्वा यज्ञ वरो लब्धो लोके परमदुर्लभ।
शक्तितोमरमीन च विनिकीर्णान्त्रशैवलम्।
गजकच्छपसबाधमश्वमण्डूकसकुलम्।
रुद्रादित्यमहाग्राह मरुद्वसुमहोरगम्।
रथाश्वगजतोयौघ पदातिपुलिन महत्।
अनेन हि समासाद्य देवाना बलसागरम्।
गृहीतो दैवतपतिर्लङ्का चापि प्रवेशित।
पितामहनियोगाच्च मुक्त शम्बरवृत्रहा।
गतस्त्रिविष्टप राजन्सर्वदेवनमस्कृत।
तमेव त्व महाराज विसृजेन्द्रजित सुतम्।
यावद्वानरसेना ता सरामा नयति क्षयम्।

[(l 1) Ñ2 V3 D9 त्व वा, B1–3 त्व च, B4 त्व वै, D7 G2 3 त्व किं, G1 किं वा (by transp), Cg t as above (for वा किं) M5 तिष्ठस्व Ñ2 V1 3 B D7 9 महाबाहो (for °राज). D6 T2 प्रमादात्, T3 प्रमाणात्, Ct as above (for श्रमेण). Ñ2 B1 D9 किं प्रभो, V3 B1 2 4 किं विभो (for वानरान्) V1 किं तव प्रभो (for तव वानरान्) —(l. 2) M5 एव (for एको) D5–7 10 11 T G2 3 Ct महाराज(with hiatus) (for °बाहुर्) Ñ2 V1 3 B D9 प्रमथिष्यति (for क्षपयि°) ꙮ Ct महाराजेति द्विरुक्तिरादरात् ꙮ —(l 3) D10 11 Ck t च (for हि) B4 अनेन महिमा राजन् (for the prior half) Ñ2 V1 3 B D9 T3 M5 महेश्वरम्, Cm g k t as above —(l 4) Ñ2 V1 3 B D9 यजेत्, G2 यत्रे (for यज्ञ). D9 वरो लब्धो V3 दुर्जय, D9 -दुर्लभो (for -दुर्लभ). —(l 5) V3 विनिष्कीर्ण- (for विनिकीर्ण-) B1–3 M5 -[अ]स्त्र- (for -[आ]न्त्र-). D1 9 विनिकीर्णान्तमानस (for the post half) —(l 6) Ñ2 V3 B D9 द्विप- (for गज-). B4 -मकर- (for -मण्डूक-). —(l 7) Ñ2 B1 D9 चन्द्र- (for रुद्र-) G1 -[आ]दित्य Ñ2 V1 3 B D9 -भुजगम (for -महोरगम्) —(l 8) Ñ2 V3 B1 D9 -रेणु- (for -गज-) B4 रथाश्वावनुतोयौघ (for the prior half) ꙮ Cm k t महत् महान्तम् ꙮ —(l 9) D5 [ए]व, D6 T2 3 च (for हि) M1 2 ममाविश्य (for °साद्य). V3 अममामाद्य देवाना बल च सागर महत् —After l 9, G2 repeats from l 6 up to the prior half of l 8 —G2 om from l 10 up to त्रिविष्टप in l 12 —(l 10) D5 T1 G3 देवराजश्च, M1 2 5 दे(M2 दै)वराट् साक्षात्, Cm.g as above (for दैवतपतिर्) D6 T2 3 साक्षाल्लङ्का, M5 लङ्कायां च (for लङ्कां चापि) Ñ2 V1 3 B D9 लङ्कायां चोपवेशित (for the post. half) —(l 11) Ñ2 B2 D9 तु (for च) D6 T2 ससदि, G1 चैव च, Ck t as above (for शम्बर-) —(l 12) D6 T2 3 राजा (for राजन्) Ñ2 V1 B D9 गत स्व(B2 स)भवन राजा (Ñ2 °जन्), V3 गतस्त्रिभुवन शक्र (for the prior half) —After l 12, Ñ2 V1 3 B D9 ins

127(A)* न च तेऽस्त्यजित राजँल्लिपु लोकेषु किंचन।
सर्वथाप्रतिहार्यं हि तव वीर्यमनुत्तमम्।

[(l 1) V3 तेस्त्यजितो B3 लोकेन (sic) (for लोकेषु) V3 कश्चन (for किंचन). —(l 2) V1 3 B2 सर्वत्र (for सर्वथा). V3 [अ]प्रतिकार्यं (for °हार्यं). V3 तव वीर्यं सुसक्रम (for the post half).]

—(l 13) V3 त्वम् (for तम्) Ñ2 V1 M5 एव, V3 B1 3 4 एन (for एव). V3 तु (for त्व) V1 illeg

राजन्नापद्युक्तेयमागता प्राकृताज्जनात् । हृदि नैव त्वया कार्या त्वं वधिष्यसि राघवम् ॥ १६ G.5 78 2 B 6 7 25 L.5 78. 2

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

---

from -राज up to त M5 महाबाहो Ñ2 B2-4 D9 नियुङ्क्ष्व (for विसृज) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 प्रभो, B1 विभो (for मृतर्) —(l 14) B3 मम हि, B4 यो वै (for यावद) Ñ2 V3 B D9 परमां (for मरानां)]

—Thereafter B1 cont.:

128* त्वं हि रावण महाबाहो भव रक्षोधनेश्वर।
कस्मान्मानुषमात्रे च विषादमुपगच्छसि।

16 Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 9 12 read 16 after 1 Ñ1 damaged for 16ᵃ (cf. 5 1 1) —ᵃ) G2 बुद्धिर्, Ct as in text (for आपद्). Ś1 D1 2 4 8 12 आपदीय महाराज, Ñ2 V1 2 B1(m) 2-4 D3 9 आपदेषा महाराज —ᵇ) Ś1 Ñ1 D2 12 प्राप्ता चेः Ñ2 V3 B D9 प्राप्ता या, V1 D1 3 4 9 या प्राप्ता, G2 M6 आगतात् (for आगता) —ᶜ) Ś1 Ñ1 V1 B4 D1-4 8 12 नैषा, Ñ2 V3 B1-3 D9 नैव (for नैव) B3 तथा (for त्वया) M2 कार्यं (for कार्या). —ᵈ) B2 D9 तं (for त्वं). D7 वधयिष्यसि (for त्वं वधिष्यसि) Ś1 D1-4 8 12 L[ed] तान्वधिष्याम (L[ed] °मि) वानरान, Ñ1 V1 3 B1 3 4 त वधिष्यामि (B3 °म) राघव (V1 3 B1 वानर), T3 यथा त त्वं वधिष्यसि.

Colophon Ñ1 V1 D4 om —Kāṇḍa name: Ñ2 V3 B D1 3 4 9 सुन्दरकाण्ड —Sarga name: Ś1 D4 12 रावणस्तव, Ñ2 B2 D9 मन्त्रिवाक्य, V3 रावणमन्त्र, B1 रावणव्यवस्थान, B3 रावणस्ववस्थापन, B4 रावणमन्त्र, D1 रावणमन्त्रिवाक्य, D2 रावणप्रबोध, D3 रावणपराक्रमन्त्र. —Sarga no. (figures, words or both): B3 D1 3 4 12 om, Ś1 D1 80, Ñ2 D9 82, V3 70, B2 72, B4 84, D3 85, D5-7 101 T1 2 G M 7 (as in text), T3 6 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम.

८

G 5 79 1
B. 6 8. 1
L 5 79 1

ततो नीलाम्बुदनिभः प्रहस्तो नाम राक्षसः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं शूरः सेनापतिस्तदा ॥ १
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचपतगोरगाः ।
न त्वां धर्षयितुं शक्ताः किं पुनर्वानरा रणे ॥ २
सर्वे प्रमत्ता विश्वस्ता वञ्चिताः स्म हनूमता ।
न हि मे जीवतो गच्छेज्जीवन्स वनगोचरः ॥ ३
सर्वां सागरपर्यन्तां सशैलवनकाननाम् ।
करोम्यवानरां भूमिमाज्ञापयतु मां भवान् ॥ ४
रक्षां चैव विधास्यामि वानराद्रजनीचर ।
नागमिष्यति ते दुःखं किंचिदात्मापराधजम् ॥ ५
अब्रवीच्च सुसंक्रुद्धो दुर्मुखो नाम राक्षसः ।
इदं न क्षमणीयं हि सर्वेषां नः प्रधर्षणम् ॥ ६
अयं परिभवो भूयः पुरस्यान्तःपुरस्य च ।
श्रीमतो राक्षसेन्द्रस्य वानरेन्द्रप्रधर्षणम् ॥ ७
अस्मिन्मुहूर्ते हत्वैको निवर्तिष्यामि वानरान् ।
प्रविष्टान्सागरं भीममम्बरं वा रसातलम् ॥ ८

8

Ñ1 V1 D8 cont the previous Sarga

1 ^{a}) Ś1 D7 10–12 प्रत्य (for निभ) Ñ1 V1 D1–4 8 ततो जीमूतसंकाश —^{c}) Ś1 Ñ1 V1 D1–4 8 12 उवाच (for अब्रवीत्) Ñ1 D1–4 8 भूत्वा (for वाक्य) —^{d}) B2 तथा, D7 तत (for तदा)

2 D12 om 2^{ab} —^{a}) Ś1 पुरा वै देवता सर्वे —^{b}) T3 पिशाचा Ś1 गन्धर्वपतगोरगा , Ñ2 V1 B2 4 D9 G2 M1 2 पिशाचोरगराक्षसा , D1 6 °चा पन्नगोरगा , D3 M5 °चोर- (M5 °र)गपन्नगा , D4 °चोरगकिंनरा , D7 °चा पन्नगास्तथा, T2 °चा. मासुरोरगा —^{c}) D8 M5 Ck न त्वा, D10 11 सर्वे (for न त्वा) V2 कर्षयितु Ñ2 V1 B1 D10 11 शक्या (for शक्ता) —^{d}) G1 damaged for कि पुनर्वा- D10 11 मानवौ (for वानरा)

3 ^{a}) D3 4 शश्वत् (for सर्वे) G2 विध्वस्ता; Cv r m g t as in text (for विश्वस्ता) B4 सर्वे प्रमत्तविध्वस्ता —^{b}) Ś1 D2–4 8 12 स्मो, M5 च (for स्म) —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B2 3 D2–4 8 9 नो, D1 वो, D12 रे (for मे) Ś1 D2–4 8 12 यतता, Ñ1 मत्तता, Ñ2 V1 B D1 0 जीवता, V3 जीवित, T3 (before corr) G1 जीवितो (for जीवतो) ❀ Cr m जीवत इत्यनादरे षष्ठी।, Ck वञ्चिता स्म। विसर्गलोपश्छान्दस । जीवतो म इत्यादि। मयि जीवतीति यावत्।, Ct हनूमता वञ्चिता स्म। आर्षो विसर्गलोप इति कतक । प्रामादिक परिभवो न न्यूनतायै इति भाव । मे जीवत इत्यार्षी षष्ठी। प्रमादाद्यभावविशिष्टजीवनवति मयि प्रहस्ते सति स जीवन्न गच्छेदित्यर्थ ❀

4 ^{a}) Ś1 सर्वं- D1 राक्षस (for सागर-). —^{b}) B1 4 गोचरा (for काननाम्) —^{c}) T2 3 [अ]वानरीं Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 कुर्मो(Ñ1 D4 8 °र्यां) निर्वानरामुर्वीम् ❀ Cr करोमि अचिरादेव (करिष्यामि)। वर्तमानसामीप्य इति भविष्यदर्थे लट्।, so also Cm t ❀ —^{d}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D3 9 12 नो, M3 5 मा (for मा)

5 ^{ab}) L (ed) रक्षार्थ (for रक्षा) Ñ V1 3 B D2 8 प्रति, D4 च प्र-, M1 2 चापि, Cr as in text (for चैव) Ñ2 V1 3 B विधास्यामस D6 नरवराद्; G1 वीराश्च, M1 2 लङ्काया, M3 वराश्च (for वानराद्) Ñ1 जयता वर, G1 2 M2 5 रजनीचरान Ñ2 V1 3 B D2 4 8 चार च जयता वर, L (ed) चाराश्च जयवर्धनान (for ^{b}) Ś1 D12 राक्षसाश्च विधास्यामि- श्चारिणो(D12 °र नो) जयवर्धना ; D1 राक्षसान्प्रेषयिष्यामि चलिनो जयता वर, D2 9 रक्षाम्नि प्रणिधास्यामि(D9 °मस्) चाराश्च(D9 °र च) जयता वर . Cr वानराद्रजनीचर इति पाठ . ❀ —^{c}) L (ed) आगमिष्यति Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 नो (for ते) —^{d}) V3 D2 आत्मपराजय; D1 शत्रु- पराजये (for आत्मापराधजम्)

6 Ñ2 V1 3 B D9 read 6–8 (including star passages) after 11. —^{a}) V3 अब्रवीत्त, B1 D7 G2 M3 6 अब्रवीत्तु, M1 2 अथाब्रवीत् B3 त तु, G1 अथ (for च सु-) D10 11 अब्रवीत्तमसंक्रुद्धो —^{b}) Ñ2 V1 D9 त्रिशिरो, V3 B त्रिशिरा (for दुर्मुखो) —^{c}) Ś1 D12 च, Ñ1 D1 8 मे, Ñ2 V1 3 B D9 न , D2 वै, D3 तु; D4 ते (for हि). —^{d}) Ñ2 B D9 वै, V1 3 च , D3 च (for न).

7 Ñ2 V1 3 B D9 read 6–8 after 11. —^{a}) L(ed) अथ (for अयं) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 घोरो, G2 [S]स्माकं, Cg,t as in text (for भूय) —^{b}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 वानरेण(V3 °राणा [sic]) विशेषत —^{d}) D6 7 T2 3 G1 2 M Cm वानरेण, Ck t as in text (for °रेन्द्र-) D7 प्रधर्षित Ś1 Ñ V1 3 B1–3 D1–4 8 9 12 पुर(B3 वन)स्यात पुरस्य च; B4 वनस्य च पुरस्य च

8 Ñ2 V1 3 B D9 read 6–8 after 11. —^{a}) D10 11 M3 Ck t गत्वा (for हत्वा) Ś1 Ñ1 D2 4 8 12 त, Ñ2 V1 3 B D9 [अ]ह, D1 3 [ए]न, T3 [ए]व, Ck t as in text (for [ए]को) —^{b}) B3 निवर्तयिष्यामि (hypm) Ñ1 राघव, D1–4 8 12 वानर (for वानरान्) ❀ Cr निवर्तिष्यामि निवर्तिष्ये ❀ —^{cd}) G2 भूमिम् (for भीमम्) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 प्रविष्ट सागर घोरमथवा धरणीतल —For 8^{cd}, Ñ2 V1 3 B D9 subst , while Ś1 D2 8 12 ins after 11.

ततोऽब्रवीत्सुसंक्रुद्धो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
प्रगृह्य परिघं घोरं मांसशोणितरूषितम् ॥ ९
किं वो हनुमता कार्यं कृपणेन तपस्विना ।
रामे तिष्ठति दुर्धर्षे सुग्रीवे सहलक्ष्मणे ॥ १०
अद्य रामं ससुग्रीवं परिघेण सलक्ष्मणम् ।
आगमिष्यामि हत्वैको विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ॥ ११
कौम्भकर्णिस्ततो वीरो निकुम्भो नाम वीर्यवान् ।
अब्रवीत्परमक्रुद्धो रावणं लोकरावणम् ॥ १२
सर्वे भवन्तस्तिष्ठन्तु महाराजेन संगताः ।
अहमेको हनिष्यामि राघवं सहलक्ष्मणम् ॥ १३

G 5 79 14
B 6. 8 20
L 5 79 14

129* न ह्यह धर्षणा घोरा मर्पयिष्यामि भर्तरि।

[Ś$_1$ D$_{2\,8\,12}$ भर्तुर्मर्षयिता प्रभो (D$_{2\,8}$ °भो) (for the post half)]

9 ^{a}) Ś$_1$ D$_{2\,8\,12}$ अथाब्रवीत्, Ñ$_1$ D$_{1\,4}$ अब्रवीत्तु, D$_3$ अब्रवीच्च D$_3$ स मक्रुद्धो, D$_8$ सुसघोर (for सुसक्रुद्धो) —^{b}) Ś$_1$ D$_{4\,12}$ वक्रदंष्ट्रो (for वज्र°) D$_4$ महाबल —For 9^{ab}, Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B D$_9$ subst :

130* अब्रवीद्वज्रदंष्ट्रस्तु राक्षसो राक्षसेश्वरम्।

[V$_3$ B$_4$ च (for तु). B$_3$ D$_9$ राक्षसेश्वर]

—^{c}) V$_3$ परिगृह्य (hypm) (for प्रगृह्य) T$_3$ परिघं गृह्य सघोर —^{d}) Ñ$_2$ B$_{2\,4}$ D$_9$ -कर्दम, B$_3$ D$_{7\,10\,11}$ Ct दूषित, G$_2$ रूषित (for -रूषितम्) Ś$_1$ D$_{12}$ मांसमेदो वि(D$_{12}$ °दोव)लेपित, Ñ$_1$ D$_{1-4\,8}$ मांसमेदानु(D$_{2\,4}$ °दोप)-लेपन

10 ^{a}) Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B D$_{7\,9-11}$ नो, D$_{4\,8}$ G$_{1\,2}$ वा (for वो) —^{b}) Ś$_1$ Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,8\,9\,12}$ निशाचरा·(V$_3$ B$_4$ D$_2$ °र), M$_{1\,2}$ गतायुषा (for तपस्विना) —D$_3$ om 10^{cd} —^{cd}) B$_4$ transp दुर्धर्षे and सुग्रीवे. Ś$_1$ Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1\,4\,7\,9\,12}$ G$_1$ M$_{1\,2}$ च सलक्ष्मणे, D$_8$ लक्ष्मणे तथा, D$_{10\,11}$ [s]पि सलक्ष्मणे (for सहलक्ष्मणे) D$_5$ T$_1$ ससुग्रीवे सलक्ष्मणे (for ^{d})

11 V$_1$ B$_2$ om 11^{ab} —^{a}) Ñ$_2$ V$_3$ B$_{1\,3\,4}$ D$_9$ निहत्याह, D$_8$ च सुग्रीव (for ससुग्रीव). —^{b}) Ñ$_2$ B$_4$ ससुग्रीव, V$_3$ D$_9$ सुग्रीव च (for परिघेण). B$_1$ सुग्रीव सहलक्ष्मण. B$_3$ सहसुग्रीवलक्ष्मण —^{c}) T$_3$ [आ]जौ (for [ए]को) Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B D$_9$ परिघेणा(V$_1$ B$_2$ °ण)परान्हन्मि Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B D$_9$ read 6–8 after 11 —After 11, Ś$_1$ D$_{2\,8\,12}$ ins 129*, while D$_{5-7\,10\,11}$ S ins

131* इद ममापर वाक्य शृणु राजन्यदीच्छसि।
उपायकुशलो ह्येव जयेच्छत्रूनतन्द्रित ।
कामरूपधरा शूरा सुभीमा भीमदर्शना ।
राक्षसाना सहस्राणि राक्षसाधिप निश्चिता ।
काकुत्स्थमुपसगम्य बिभ्रतो मानुष वपु ।
सर्वे ह्यसभ्रमा भूत्वा ब्रुवन्तु रघुमत्तमम्।
प्रेषिता भरतेन स्म भ्रात्रा तव यवीयसा।
स हि सेना समुत्थाप्य क्षिप्रमेवोपयास्यति।
ततो वयमितस्तूर्णं शूलशक्तिगदाधरा ।
चापबाणासिहस्ताश्च त्वरितास्तत्र यामहे।
आकाशे गणश स्थित्वा हत्वा ता हरिवाहिनीम्।
अश्मशस्त्रमहावृष्ट्या प्रापयाम यमक्षयम्।
एव चेदुपसर्पेतामनय रामलक्ष्मणौ।
अवश्यमपनीतेन जहतामेव जीवितम्।

[(l 1) T$_3$ कार्यं (for वाक्य) D$_{10\,11}$ T G$_1$ यद् (for यदि) —(l 2) D$_5$ उपाये D$_{6\,7}$ T$_{2\,3}$ [ए]व (for [ए]व) D$_7$ अतद्रितान् —(l 3) D$_6$ T$_3$ भीमा, T$_2$ वीरा (for शूरा) D$_6$ T$_{2\,3}$ सुशूरा (for सुभीमा) D$_6$ T$_2$ भीमविक्रमा ❀ Ct कामरूपेत्यादिषु पुस्त्वमार्षम् ❀ —(l 4) D$_5$ Cv राक्षसा वै, T$_1$ रक्षमा वै, M$_{1\,2}$ राक्षसास्तु, M$_3$ Cm g राक्षसा वा M$_{1\,2}$ चोदिता (for निश्चिता) ❀ Cv राक्षसा वै सहस्राणि राक्षसाधिप निश्चिता इति सामानाधिकरण्यम्। सहस्रशब्दस्य नित्यनपुंसकत्वात् ।, so also Cm, Cg सहस्रशब्दस्य सख्येयपरत्वेऽपि शब्दस्वाभाव्यान्नपुंसकत्वम् ❀ —(l 5) D$_{10\,11}$ Ct बिभ्रन, G$_2$ बिभ्राणा (for बिभ्रतो) G$_1$ damaged for नुष व —(l 6) G$_1$ M$_5$ ससभ्रमा G$_2$ गत्वा (for भूत्वा) G$_2$ हरिसत्तम —(l 7) D$_{7\,10\,11}$ [ए]व (for स्म) —After l 7, M$_3$ ins

131(A)* तवागमनमुद्दिश्य कृत्यमात्ययिक त्विति।

—(l 9) M$_2$ -खड्ग- (for -शक्ति) —(l 10) M$_5$ च महाहवे (for तत्र यामहे) ❀ Cm यामेति लोडुत्तमपुरुषबहुवचनम्।, so also Cg k t ❀ —(l. 11) D$_6$ आकाशात् D$_7$ M$_5$ शतश (for गणश) D$_5$ हत्वा, M$_5$ गत्वा (for हत्वा) —(l 12) T$_2$ M$_1$ अस्त्र- (for अश्म-) D$_6$ यमालय —(l 13) T$_3$ अर्दता, M$_5$ अनयो (for अनय) —(l 14) M$_{1\,2}$ उपनीतेन T$_3$ M$_{1\,2}$ जहतस्तौ स्म(T$_3$ सु) जीवित (for the post half) ❀ Cr जहता त्यज्यताम्।, Cm जहता त्यजेतामेवेत्यर्थ ।, Cg k t जहता जह्या(Ck °हे)तामिति यावत् (Cg °तामेवेत्यर्थ). ❀]

12 The sequence of stanzas 12–16 (including star passages) in Ś$_1$ Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,8\,9\,12}$ is 14(Ñ$_1$ om 14^{cd})–15, 13^{cd}, 12–13^{b}, 16(Ś$_1$ D$_{1\,8}$ om [hapl] 12–13^{b} and 16^{a-d}, Ñ$_1$ D$_{2-4\,12}$ om 16^{ab}) —^{a}) G$_3$ कौंभकर्णस् M$_5$ कुंभकर्णसुतो वीरो —^{b}) M$_{1\,2}$ राक्षस (for वीर्यवान्) —For 12^{ab}, Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{2-4\,9\,12}$ subst

132* कुम्भकर्णसुतो वीर कुम्भ परमकोपन ।

[Ñ$_2$ V$_{1\,3}$ B D$_9$ सुतोथ कुंभकर्णस्य (for the prior half) D$_4$ क्रुद्ध (for कुम्भ)]

13 Ś$_1$ D$_{1\,8}$ om 13^{ab} (cf v l 12) For sequence in Ś$_1$ Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,8\,9\,12}$, cf v l 12 —^{b}) Ñ$_1$

G 5.79 12 B 6 8.21 L 5 79 12 ततो वज्रहनुर्नाम राक्षसः पर्वतोपमः ।
क्रुद्धः परिलिहन्वक्त्रं जिह्वया वाक्यमब्रवीत् ॥ १४
स्वैरं कुर्वन्तु कार्याणि भवन्तो विगतज्वराः ।
एकोऽहं भक्षयिष्यामि तान्सर्वान्हरियूथपान् ॥ १५
स्वस्थाः क्रीडन्तु निश्चिन्ताः पिबन्तु मधुवारुणीम् ।
अहमेको हनिष्यामि सुग्रीवं सहलक्ष्मणम् ।
साङ्गदं च हनूमन्तं रामं च रणकुञ्जरम् ॥ १६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

राक्षसेंद्रेण (for महाराजेन). G1 स्वृता . —For 13[ab], Ñ2 V1 3 B D9 subst.

133* तिष्ठन्त्विमे महाराज सचिवा सगतास्तव ।

[B1 4 महसगना (for सगनास्तव).]

—[c]) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9.12 राम (for एको) Ñ1 D1–4 8 नविष्यामि (for हनिष्यामि) —After 13[c], T2 3 read 16[a] and 16[c] for the first time, repeating them in their proper place —[d]) Ś1 D1 8 12 सुग्रीव च स (D1 8 सह)लक्ष्मण, Ñ1 D2–4 ससुग्रीव स(D2 सह[hypm])-लक्ष्मण, Ñ2 V1 3 B D9 ससहाय रणाजिरे —After 13, D6–7 10 11 S ins

134* सुग्रीव च हनूमन्त सर्वांश्चैवात्र वानरान् ।

[D6 7 10 11 T1 G1 M5 स- (for च) G3 ससुग्रीव (for सुग्रीव च) M3 एव च (for चैवात्र)]

14 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8.9 12, cf v l 12 —[a]) Ś1 Ñ1 D2 4 6 12 T2 3 G1 3 यज्ञहनुर्, Ñ2 B M5 यज्ञहनो, V1 यज्ञनहो, V3 D1 यज्ञहरो, D3 महोदरो, D7 वज्रदतो, D8 [s]ब्रवीद्धनुर्, D9 यज्ञदमो, L (ed) यक्षहनुर् (for वज्रहनुर्) —[b]) D8 पव्रतोपम , D9 प्रवरोत्तम· (for पर्वतोपम) —Ñ1 om. 14[cd] —[c]) D10 11 Ct सृक्का (for वक्त्र)

15 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12, cf v l 12 —[a]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 कर्माणि (for कार्याणि) —For 15[ab], Ñ2 V1 3 B D9 subst , while Ñ1 D1–4 8 ins after 15

135* मोदन्ता राक्षसा· सर्वे प्रियासि सह सगता ।

[D2 महता (for सगना)]

—[d]) Ñ2 V1 3 B D9 सर्वांस्तान् (by transp) Ś1 Ñ1 D1–4 6–8 10–12 T2 3 G1 2 M1.2 5 ता सर्वा(Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 सर्वां ता) हरिवाहिनीं —After 15, Ñ2 V1 3 B D9 ins

136* कामयस्व यथाकामं राक्षसेन्द्र तव प्रियम् ।,

[Ñ2 D9 कामयाशु, B4 काममात्म- (sic) (for कामयस्व). V3 तथाकाम G (ed.) प्रियां.],

while D7 ins

137* ततो महोदर· क्रुद्धो रावण वाक्यमब्रवीत् ।

16 Ś1 D1 8 om 16[abcd] (cf. v l. 12) For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12, cf v l 12 Ñ1 D2–4.12 om. 16[ab] D6 om 16[a] T2 3 repeat 16[a] and 16[c] here (cf. v l 13) —[a]) B3 सुस्था D6 तिष्ठतु, G2 कुर्वंतु, M5 भवंतु (for क्रीडन्तु) D9 T2 3 (both first time) निश्चिता T2 3 (both second time) क्रीडतु निश्चिता स्वस्था· ❀ Cg . स्व स्था इत्यमङ्गलोक्ति ❀ —[b]) M3 पिबंतो. Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 वर-, B3 पर- (for मधु-) D10 11 T1 3 G3 Ck t -वारुणं —D6 om 16[c–f]. —[c]) D5 10 11 T(T2 3 second time) G2 M3 वधिष्यामि, D12 हरिष्यामि, G1 damaged (for हनिष्यामि) T2 3 (both first time) अह तु त वधिष्यामि. —[d]) B3 4 D2 3 ससुग्रीव सलक्ष्मण, D4 सुग्रीव च सलक्ष्मणं —[e]) Ś1 Ñ1 B1 D2 4 8 12 अंगद स-, Ñ2 V1 3 B2–4 D3 सागद स- , D1 M3 अंगद च —[f]) Ś1 D2 8 12 अन्यांश्च (D8 सकलान्) कपिकुंजरान्, Ñ1 V1 3 D1 3 4 राम सकपि-कुंजर, Ñ2 B D9 राम शत्रुनिबर्हण(B3 °निषूदन, B4 °निषूदनं), D10 11 सर्वांश्चैवात्र वानरान्. ❀ Ck अत्र सर्गम-वच्छिन्दन्ति केचित् । नेद युक्तमुत्पश्याम । स्वस्त्रबलप्रकाशन-रूपप्रकरणाविच्छेदात् ।, Ct कतकरीत्यात्र सर्गाविच्छेद·. ❀

Colophon Ñ1 D1 om V1 reads colophon after 6 9 6 —*Kāṇda name* Ñ2 V1 3 B D3 4 8 9 12 सुन्दर-काण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 औत्पातिकदर्शनं, Ñ2 V1 3 B D2–4 9 (D2 लंकापर्वणि) मन्त्रिवाक्य, D8 औत्पातिक —*Sarga no* (figures, words or both) B3 D2 4 8 12 om , Ś1 B1 81 , Ñ2 D9 83 , V1 77 , V3 71 , B2 73 , B4 85 , D3 86 , D6–7 10 11 T1 3 G M 8 (as in text), T2 7 , G (ed.) L (ed.) 79.—After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 with श्रीरामाय नम .

९

ततो निकुम्भो रभसः सूर्यशत्रुर्महाबलः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च महापार्श्वो महोदरः ॥ १
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
इन्द्रजिच्च महातेजा बलवान्रावणात्मजः ॥ २
प्रहस्तोऽथ विरूपाक्षो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
धूम्राक्षश्चातिकायश्च दुर्मुखश्चैव राक्षसः ॥ ३
परिघान्पट्टसान्प्रासाञ्शक्तिशूलपरश्वधान् ।
चापानि च सबाणानि खड्गांश्च विपुलाञ्शितान् ॥ ४
प्रगृह्य परमक्रुद्धाः समुत्पत्य च राक्षसाः ।
अब्रुवन्रावणं सर्वे प्रदीप्ता इव तेजसा ॥ ५
अद्य रामं वधिष्यामः सुग्रीवं च सलक्ष्मणम् ।
कृपणं च हनूमन्तं लङ्का येन प्रधर्षिता ॥ ६
तान्गृहीतायुधान्सर्वान्वारयित्वा विभीषणः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं पुनः प्रत्युपवेश्य तान् ॥ ७
अप्युपायैस्त्रिभिस्तात योऽर्थः प्राप्तुं न शक्यते ।
तस्य विक्रमकालांस्तान्युक्तानाहुर्मनीषिणः ॥ ८ G 5 80 8 B 6 9 8 L 5 80 9

9

Ñ1 V1 D1 cont the previous Sarga

1 ^{a}) D1 रसभ (meta) (for रभस) —G2 transp. ^{b} and ^{d} —^{b}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 निशाचर, T1 विहगम· (for महाबल) —^{c}) D3 शत्रुघ्नो, D12 सुप्तज्ञो (for सुप्तघ्नो) D5 T1 G1 2 M3 5 यज्ञहा रक्षो (for यज्ञकोपश्च) —^{d}) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 7–12 महापार्श्वमहोदरौ

2 ^{a}) D12 अग्निकोपश्च (for °केतुश्च) Ñ2 V1 3 B D9 महाबाहू (for च दुर्धर्षो). —D3 reads from रश्मि in 2^{b} up to वज्रदंष्ट्रो in 3^{b} in marg —^{b}) Ś1 Ñ1 B4 D1–4 8 12 वीर्यवान् (for राक्षस) —B2 om (hapl) 2^{c}–3^{d} —^{c}) Ś1 Ñ V3 B3 4 D1–4 8 9 12 महाबाहुर्, V1 B1 महामायो (for महातेजा) D10 11 इंद्रशत्रुश्च बलवान्.—^{d}) D10 11 ततो वै (for बलवान्) Ñ2 V1 3 राक्षसात्मज

3 B2 om 3, D3 reads up to वज्रदंष्ट्रो in marg (for both, cf v l 2) —^{a}) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 D1 2 8 9 12 प्रघसो, Ñ1 प्रजघो, B3 4 प्रघोषो, D3 उन्मत्तो, D4 प्रसभो (for प्रहस्तो). —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D1–4 8 9 12 [ऽ]थ प्रहस्तश्च, D5 T1 च निरुद्दश्च, D7 10 11 G [ऽ]थ (G च) निकुम्भश्च (for चातिकायश्च) —^{d}) D5 11 G2 राक्षसा (for राक्षस) —After 3, Ś1 Ñ D1–4 8 9 12 ins

138* प्रसभो वज्रनाभश्च भूरिवेगश्च राक्षस ।
विद्युज्जिह्वोऽथ त्रिशिखो मेघवर्ण खरस्तथा ।

[D4 8 12 om (hapl) l 1 —(l 1) Ñ1 प्रभवो, Ñ2 D9 अमहो, D3 प्रघसो (for प्रसभो) D1 परि- (for भूरि-) D3 वायम (for राक्षस) —(l 2) D1 4 त्रिशिरा (D4 °रो), D3 विशिखो (for त्रिशिखो) D9 विद्युज्जिह्वत्रिशिरो (for the prior half) D1–3 8 9 L (ed.) मेघवर्णस्व (L [ed] °ध)- स्तथा (D1 °दा) (for the post. half)],
while D5 reads 5^{cd} after 3

4 ^{a}) Ś1 Ñ V1 3 B D पट्टिशान् (for पट्टसान्) Ś1 D12 शक्ती, Ñ1 बाणान्, Ñ2 B2 4 D9 कुन्तान्, V3 B1 पाशान, D7 10 11 शूलान्, T3 प्रासा, G2 सर्वान् (for प्रासान्). —^{b}) Ś1 D12 खड्ग- (for शक्ति-) D7 10 11 प्रासाञ्शक्ति-, M5 प्रासशूल- (for शक्तिशूल-) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 9 12 -[अ]सिमुद्गरान् (for -परश्वधान्) —^{c}) Ñ2 V1 3 B D9 निशितान्बाणान्, D6 L (ed) विप (L [ed] शित) बाणानि, D7 10 11 Ch. च सुबाणानि (for च सबाणानि) —^{d}) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 गदाश् (for खड्गांश्) Ś1 Ñ1 D1–4 12 M5 विमलाञ् (for विपुलाञ्) D4 शरान्, D7 10 G1 2 M5 शुभान् (for शितान्) Ñ2 V1 3 B D9 कनकाङ्गदा (B3 °दान्), D8 विमलच्छदान्, D11 विपुलाञ्शुभान, M1 2 कनकत्सरून् (for विपुलाञ्शितान्). ❀ Ct सुबाणानीति बहुव्रीहि । विपुलाञ्शुभान्निर्मलजलकान्तीन् ❀

5 ^{a}) V3 परिगृह्य (hypm) (for प्रगृह्य) D1 4 समरे, D8 परम (for परम-) —D5 reads 5^{cd} after 3 —^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 तेऽब्रुवन् (for अब्रुवन्) D4 राक्षसा, G2 राक्षस (for रावण) —^{d}) Ñ2 V1 3 B D9 प्रदीप्तम् (for प्रदीप्ता)

6 ^{a}) V1 D2 वय (for अद्य) Ś1 Ñ1 B1 D1–4 8 12 हनिष्याम, D5 हनिष्यामि (for वधिष्याम) —^{b}) B1 3 D1 2 9 T3 ससुग्रीव (for सुग्रीव च) B2 4 D3 4 6 8 T2 M5 सह- (for च स-) —^{c}) Ś1 D12 त (for च). —^{d}) D6 कपि (for लङ्का) V1 D12 येन लङ्का (by transp) —After 6, V1 reads colophon of 6 8

7 ^{a}) D3 om तान्. G3 वीरानुद्यतायुधान सर्वान्. ❀ Cg तानिति। क्रियाभेदात्तानित्यस्य न पुनरुक्तिः ❀ —^{cd}) Ñ2 सर्वान् (for वाक्य) V3 पुर (for पुन) B3 समुप- (for प्रत्युप-) Ś1 D12 उवाच वाक्यं वाक्यज्ञः शृण्वतां रक्षसामिदं

8 Ś1 V1 D12 om 8 —^{a}) D1–3 8 अपि- (for अपि) D6 T3 M1 2 भ्रातर् (for तात) Ñ2 V3 B D9 त्रिभिराद्यै (V3 °रन्यै) रुपायैस्तु (V3 B1 °श्च), D4 ह्यत्रिभिस्तात लोके- स्मिन् —^{b}) G1 damaged for योऽर्थ —^{c}) M5 ततो (for तस्य) L (ed) -कालं (for -कालास्) Ñ2 V3 B

G. 5 8c 9
B. 6 9. 9
L. 5 80. 10

प्रमत्तेष्वभियुक्तेषु दैवेन प्रहृतेषु च ।
विक्रमास्तात सिध्यन्ति परीक्ष्य विधिना कृताः ॥ ९
अप्रमत्तं कथं तं तु विजिगीषुं बले स्थितम् ।
जितरोषं दुराधर्षं प्रधर्षयितुमिच्छथ ॥ १०
समुद्रं लङ्घयित्वा तु घोरं नदनदीपतिम् ।
कृतं हनुमता कर्म दुष्करं तर्कयेत कः ॥ ११
बलान्यपरिमेयानि वीर्याणि च निशाचराः ।
परेषां सहसावज्ञा न कर्तव्या कथंचन ॥ १२
किं च राक्षसराजस्य रामेणापकृतं पुरा ।
आजहार जनस्थानाद्यस्य भार्यां यशस्विनः ॥ १३
खरो यद्यतिवृत्तस्तु रामेण निहतो रणे ।
अवश्यं प्राणिनां प्राणा रक्षितव्या यथाबलम् ॥ १४
एतन्निमित्तं वैदेहीभयं नः सुमहद्भवेत् ।
आहृता सा परित्याज्या कलहार्थे कृते न किम् ॥ १५

D1–4 8 9 त्रीन , L (cd) तु (for तान्) —d) D5 6 T1 3 G1 3 M1 2 उक्तान् (for युक्तान्) Ñ1 प्रवदति, Ñ2 V3 B D1–4 8 9 कथयति (for युक्तानाहुर्)

9 a) Ñ2 B2 D9 प्रथम तेषु युक्ते(B2 °द्धे)षु —b) Ś1 Ñ1 V1 3 B D2–4 8 9 12 [उ]पहतेषु, D7 T3 G2 M3 Cr m g प्रहृतेषु, Ct as in text (for प्रहृतेषु) D1 दैवेनापहृतेषु च, M5 दैवतप्रहतेषु च —c) Ñ2 B2 D2 9 T2 तस्य, D6 T3 तत्र, D7 तेषु (for तात) D9 G3 विध्यति (for सि-यन्ति). —d) Ñ V1 3 B D1–4.8 9 12 विधिवत् (for °ना)

10 a) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 राम, G3 हत, M5 यूयं (for त तु) —b) Ñ2 बलस्थित, V3 बलोत्तरं, B1–3 रणे स्थित, D1 बलोत्थित, T3 बलान्वित, G3 उपस्थित, Cg as in text (for बले स्थितम्) —c) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 जातकोप(D2 °रोष, D4 °क्रोध), D6 वीतरोष, M5 जिष्णु रोष- (for जितरोष) Ś1 D12 सुदुर्धर्षं (for दुराधर्षं). —d) D2 10 11 T1 G1 M5 त धर्षयितुम् (for प्रध°) Ñ1 B2 3 D9 M1 2 इच्छसि, Ñ2 V3 अर्हसि, D3 अर्हथ (for इच्छथ) ꕥ Cg इच्छथेति । पूर्वं रावण प्रति वचनम्, अत्र सर्वान्प्रतीति बहुवचनम् ꕥ

11 a) B1 3 हि, G2 [अ]थ (for तु) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 लवयेद्यो च, D1 लघयित्वोचैर् (for लङ्घयित्वा तु) —d) D5 T1 G1 3 M3 वा (for कः) ꕥ Cr m कृत हनुमता कर्म दुष्कर तर्कयेत वेति पाठ । (Cr तर्कयेत वा) को वा तर्कयेदित्यर्थ ꕥ —For 11cd, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 6–12 T2 3 M1 2 5 subst , while G2 ins after 11

139* गतिं हनुमतो लोके कश्चिन्तयितुमर्हति ।

[Ś1 Ñ1 D2 3 8 12 वध, D4 ब-, M5 कृत (for गतिं) Ś1 D3 12 तस्य, D6 T2 3 कोपि (for लोके) Ś1 न कर्तुं कश्चिद्, V3 कश्चिन् मवितुम् (hypm), D1 कश्च त जेतुम्, D12 न कश्चित्कर्तुम् (for कश्चिन्तयितुम्) Ñ1 कश्चित्तत्नेह चेच्छसि, D6 T2 3 M5 विचाद्या तर्कयेत वा, D7 10 11 M1 2 को(D7 न) विचार्तर्कयेत वा, G2 विदित्वा तर्कयेत वा (for the post half).]

12 b) D7 सवीर्याणि, G2 घोराणि च, Ct as in text (for वीर्याणि च) —c) B2 [अ]बुद्ध्वा (for [अ]वज्ञा) —d) Ś1 D4 8 12 कदाचन.

13 a) Ñ2 किं तु, V3 G3 M1 2 कि तु, G1 किंचिद् (for किं च) ꕥ Cr कि चेति । किमिति पदच्छेद । रामेण च पुरा राक्षसराजस्य किं कृतम् । नापकृतमित्यर्थ । किं तु राक्षसराजस्येति पाठ ।, so also Cm ꕥ —b) B1 (also in marg) [उ]पकृत (for [अ]पकृतं) B3 त्वया (for पुरा) —c) D11 जहार च (for आजहार) —d) Ś1 Ñ2 B1 2 4 D1–4 8 9 12 भार्यां यस्य (by transp), Ñ1 V3 B3 भार्यां तस्य, D7 M5 तस्य भार्यां Ś1 D1–4 6–8 12 T3 यशस्विनीं, Ñ1 तपस्विनीं, Ñ2 V1 3 B D9 महात्मन (for यशस्विन·) —After 13, T3 ins 140*

14 T3 om. 14 —a) T2 च (for तु) B2 यन्मतिकृतस्तु (sic), B4 यद्यतिवीर्यश्च, D1 महाबलो नूनं, D8 यद्यनिवर्तस्तु (for यद्यतिवृत्तस्तु) —b) Ś1 Ñ1 D1–3 8 12 समरे हत·, G1 ... रणे (for निहतो रणे) D10 11 स रामेण हतो रणे —c) D12 अवशं (sic) (for अवश्यं) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 प्राणिभि , D6 10 11 प्राणिना (for प्राणिनां) G1 दारा, Cr m as in text (for प्राणा) —d) D6 T2 रक्षणीया, Cr m as in text (for रक्षितव्या) G2 कथचन (for यथाबलम्) —After 14, D5–7 T1 2 G M ins , while T3 ins after 13 (owing to om)

140* अयशस्यमनायुष्यं परदाराभिमर्शनम् ।
अर्थक्षयकरं घोरं पापस्य च पुनर्भवम् ।

[(l 1) T1 G1 -[अ]भिदर्शन (for °मर्शनम्) —(l 2) T3 अलर्थदु सद घोर, G2 अनर्थमतिघोर तत् (for the prior half) T2 न (for च) M5 पाप स्याच्च पुनर्भव (for the post half)]

—Thereafter, G1 reads 19cd for the first time, repeating it in its proper place

15 a) D5 T1 व देव, D6 7 G2 3 M1 2 Cg वैदेह्या, Ck t वैदेही (for वैदेही-) ꕥ Cm वैदेही भयमिति पाठ ꕥ —c) D7 पुनस्त्याज्या, Cm t as in text (for परित्याज्या) —d) D5 T3 कलहार्था, Cr m g k as in text (for °र्थे) D10 11 Ct तु (for न) G1 damaged for कि ꕥ Cr कलहार्थेन कलहहेतुना ।, Cm कलहार्थे कलहप्रयोजनविषये कृतेन कर्मणेति शेष ।, so also Cg ꕥ —For 15, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst.:

न नः क्षमं वीर्यवता तेन धर्मानुवर्तिना ।
वैरं निरर्थकं कर्तुं दीयतामस्य मैथिली ॥ १६
यावन्न सगजां साश्वां बहुरत्नसमाकुलाम् ।
पुरीं दारयते बाणैर्दीयतामस्य मैथिली ॥ १७
यावत्सुघोरा महती दुर्धर्षा हरिवाहिनी ।
नावस्कन्दति नो लङ्कां तावत्सीता प्रदीयताम् ॥ १८
विनश्येद्धि पुरी लङ्का शूराः सर्वे च राक्षसाः ।
रामस्य दयिता पत्नी न स्वयं यदि दीयते ॥ १९
प्रसादये त्वां बन्धुत्वात्कुरुष्व वचनं मम ।
हितं पथ्यं त्वहं ब्रूमि दीयतामस्य मैथिली ॥ २० G 5. 80 22 B 6. 9 20 L 5 80 22

141* राजपुत्रीनिमित्त हि सुमहद्भयमागतम् ।
तस्मात्सीता परित्याज्या कुलार्थे नात्र सशय ।

[(l 1) Ñ2 B2 D9 रामपत्नी- (for राजपुत्री-) V3 B3 तु (for हि) B3 G (ed) महाम(G [ed] महद्भ)यमुपागत (for the post half) —(l 2) D9 कुलार्थं]
—Thereafter all the above MSS cont

142* कुल राक्षसराज्य च लङ्का चेमां सराक्षसाम् ।
ऐश्वर्यं च सुदुष्प्राप मत्वा सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) D4 om राक्षस- L (ed) राज्य च बधूश् (for राक्षसराज्य) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 चैव (for चेमां). D8 चास्मान् सराक्षमान् —(l 2) Ñ1 तु (for च) Ś1 B3 D12 [ए]व दुष्प्राप(B3 °प्य), V3 B1 2 D3 4 8 सुदुष्प्राप्य(D4 °ह) (for सुदुष्प्राप) Ś1 D8 12 वीक्ष्य, Ñ1 D1-4 ज्ञात्वा (for मत्वा) Ś1 सीतां न ते क्षम (for सीता प्रदीयताम्).]

16 B4 om (hapl ?) from 16-17 —[a]) Ś1 Ñ V1 3 B1-3 D1-4 8 9 12 न ते, D6 7 तत, D10 11 T1 M5 न तु, G1 damaged, Cg as in text (for न न) Ś1 धर्मवता (for वीर्य°) —[b]) D7 धर्मानुवृत्तिना, G3 धर्मार्थवेदिना —[c]) Ñ1 कृत्वा (for कर्तुं) —[d]) Ś1 Ñ1 D8 12 अद्य, Ñ2 V1 3 B1-3 D1-3 9 तस्य (for अस्य)

17 B4 om 17 (cf v l 16) —[a]) Ś1 Ñ V1.3 B1-3 D1-4 8 9 12 [अ]श्वगजाकीर्णां (for सगजा साश्वा) —[b]) Ś1 Ñ1 D2 4 8 12 बहुराक्षससकुला —[c]) Ñ1 रावयते (for दारयते) Ś1 यावत्, Ñ1 D1-4 8 12 रामस्, Ñ2 V1 3 B1-3 D9 तावन् (for बाणैर्) —[d]) Ñ1 तस्य (for अस्य) Ś1 D1-4 8 12 तावत्सीता प्र(D4 °तास्य)दीयता, Ñ2 V1 3 B1-3 D9 मैथिली तस्य दीयता —After 17, Ñ1 V1 3 B1-3, D1 3 4 8 ins, Ś1 D2 ins after 19, while Ñ2 D9 12 (reads after 19) subst for 18

143* यावल्लक्ष्मणबाणौघैर्भिन्नप्राकारतोरणा ।
न भस्मीक्रियते लङ्का तावत्सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) Ñ1 V1 छिन्न- (for भिन्न) —(l 2) Ñ2 भस्मीकुरुते (sic) —D8 om (hapl) from तावत् up to लङ्का in 19[a]]

—Thereafter, D2 cont 144*.

18 For 18, Ñ2 D9 12 (reads after 19) subst 143*. Ś1 Ñ1 D1-4.8(om 19[a]) transp 18 and 19 —[ab]) T2 सुघोषा (for °रा) B2 4 transp महती and दुर्धर्षा D6 दुर्धरा, D8 दुर्जया (for दुर्धर्षा) —[c]) B2 4 [अ]वस्कदति ते, B3 [अ]वस्कदयते (for [अ]वस्कन्दति नो) T2 3 बाणैर् (for लङ्का) V3 यावन्न स्कदति ते लका (hypm), D2 यावन्नत्युशते लका (sic), D4 अवस्कदति नो लका —[d]) D6 7 T2 3 M5 दीयतामस्य मैथिली —After 18, Ñ1 D1 3 4 8 ins, D2 cont after 143*

144* बलवानस्त्रविद्रामो यावत्ते राक्षसीं चमूम् ।
न विध्वसयते क्रोधात्तावत्सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) Ñ1 D1 रक्षसा (for राक्षसीं) —(l 2) Ñ1 कोपात्, D2 लका (for क्रोधात्) D8 om प्रदीयता],
while M1 2 read 22 ([abcd] transp) after 18

19 D8 om 19[a] (cf v l 143*) Ś1 Ñ1 D1-4.8 transp 18 and 19 —[a]) Ñ1 V3 न विनश्येत्, Ñ2 V1 B D9 G3 विनश्येच्च(B1 3 °त), D12 विरच्येद्य (sic), G1 वि* * * (for विनश्येद्धि) —[b]) D2 सराक्षसा, M1 2 निशाचरा (for च राक्षसा) D8 शूरै सर्वैश्च राक्षसै —G1 repeats 19[cd] here (cf v l 14) —[c]) D10 11 G2 3 दीयता (for दयिता) M1 2 तस्मै (for पत्नी) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 यदि(D3 वर) पत्नी सा (for दयिता पत्नी) —[d]) Ñ2 V1 B2 D9 M3 स्वय न (by transp), G2 न प्रिय (for न स्वय) Ś1 Ñ V1 3 B1 2 4 D2 8 9 12 प्रति-, B3 तस्य (for यदि) D3 4 स्वयमाशु न, D5 T1 पुनर्यदि न, D7 G1(second time) 3 M5 स्वय यदि न (for न स्वय यदि) G2 जीवित (for दीयते) ❀ Cg स्वयं न यदि दीयत इति पाठ ❀ —After 19, Ś1 D2 ins, while D12 reads 143*

20 [a]) Ñ2 B2-4 D9 [अ]ह (for त्वा) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2.4 8 9 12 बधुस्त्व(Ñ2 B2-4 D9 °स्त्वा), D3 शिरसा (for बन्धुत्वात्) —[b]) T3 कुरुध्व (for कुरुष्व) —[c]) M1 2 इद (for हित) D10 11 तथ्य, G1 अर्थं (for पथ्य) D5 अह (for त्वह) D5 7 T1 G3 M3 त(M3 प)थ्यमह (for पथ्य त्वह) Ś1 Ñ V1 B D1-4 8 9 12 ब्रवीम्यह हित पथ्य (B4 °श्य), V3 ब्रवीम्यह हत पच (sic) ❀ Cm g ब्रूमि ब्रवीमि ❀ —[d]) Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 8 9 12 तस्य (for अस्य) Ñ2 B D9 जानकी —After 20, Ñ2 D9 ins

145* यस्य वानरमात्रेण पुरीयं व्याकुलीकृता ।
कस्तेन सह युध्येत बुद्धिमान्राक्षसेश्वर ।

—Thereafter Ñ2 D9 cont., while Ś1 Ñ1 V1 3 B D1-4 8 12 ins after 20

G 5 80 25
B 6 9 21
L 5 80 30

पुरा शरत्सूर्यमरीचिसंनिभा-
न्नवाग्रपुङ्खान्सुदृढान्नृपात्मजः ।
सृजत्यमोघान्विशिखान्वधाय ते
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २१

146* न ते क्षमं वीर्यवता महौजसा
धर्मात्मना धर्मपरेण धीमता।
निरर्थकं वैरममित्रघातिना
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
पुरी विशाला गजवाजिशोभिता
प्रभूतरत्ना वरराक्षसैर्वृता।
न चेदियं नश्यति वानरार्दिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
महाबलस्यास्त्रबलैः समाहता
विशीर्णशस्त्रध्वजवर्मकार्मुका।
पुरा रणे नश्यति राक्षसी चमूः
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।

[D8 om l 1-4 —Ñ1 damaged for l 2 —(l 2) Ñ2 V1 3 B1-3 D1-4 9 महात्मना (for धर्मा°) —Ñ1 D9 om (hapl) l 5-8 Ś1 D12 read l 5-8 after l 12 —(l 6) D3 -रत्नाकर- Ñ2 B2-4 D2 3 -रा (B2 D3 र)क्षसायु(B3 4 °वृ)ता, D1 8 -राक्षसैर्युता (for -राक्षसैर्वृता) V1 बभूव रत्नावरराजिशोभिता (m also °राक्षसावृता). V3 प्रभूतरत्नाम्बरमाल्यवाससा, D4 प्रभूतरम्या सुरराक्षसायुता —D8 om. l 9-12 —(l 9) D2 [अ]स्त्रतो (for °बलैः) D4 L (ed) महाबला शा(L [ed] °बले श)स्त्रबल Ñ1 V3 D1 4 समाहिता (for °हता) —(l 10) B3 विकीर्ण- (for विशीर्ण-) Ś1 -वस्त्र-, V1 3 B3 4 -योध-, B1 -वर्म-, D1 -बाण- (for -शस्त्र-) B1 -योध-, D1 3 -चर्म- (for -वर्म-) Ñ2 B2 D9 विशीर्णयो(B2 °रो)धा हतवाजिकार्मुका —(l 11) Ś1 D12 पुरी (for पुरा) B2 3 नचेदियं (for पुरा रणे). B3 लक्ष्यति, L(ed) नक्ष्यति (for नश्यति) Ś1 D12 राक्षसाकुला, Ñ2 V3 B D9 राक्षसा चमूः (for राक्षसी चमूः).]

—Ś1 Ñ1 V3 D1-4 8 12 cont, while Ñ2 V1 B D9 ins after 21

147* पुरा रणे राघवबाणपीडिता
द्रवन्त्यमी शोणितरक्तमूर्धजाः ।
निशाचराः सयति वानरार्दिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
महेन्द्रवज्रस्वनमूर्जवर्धनं
धनुर्वरं काञ्चनरत्नचित्रितम्।
पुरा शरान्मुञ्चति वज्रसंनिभा-
न्प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
पुरा सुघोरा हरिवाहिनी पुरी-
मिमामवस्कन्द्य बलात्प्रधर्षति।
दुराधरा राघवबाहुपालिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
न ते विनश्येन्नगरी सराक्षसा
सुदुर्लभं जीवितमेव चानघ।
कुरुष्व सत्यं सुहृदां हितं वचः
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।

[V3 om (hapl) l. 1-8, Ñ1 D12 om. (hapl.) l 1-4 —(l 1) D3 -शर- (for बाण-). Ñ2 B1-3 D9 -ताडिता (for -पीडिता) —(l 2) D8 -मूर्धजा (for -मूर्धजा) Ś1 द्रवन्त्यनीका गतु रक्तमुद्गता —(l 3) B4 सम्प्रति (for सयति) V1 रक्षसां चया, B1 (also in marg) राक्षसाजया, B4 राक्षसाह्वया, D4 रावणाजया (for वानरार्दिता) —B3 om. (hapl) l 5-12, V1 B1 2 4 D9 om (hapl) l 5-8 Ñ2 reads l 5-8 after l 16 —(l 5) D8 -चक्र- (for -वज्र-) Ś1 -स्वन-; D4 -स्वनम् (for -स्वनम्) —Ñ1 damaged after -स्वन- up to पुरा in l 7 Ś1 -पूर्ण- (for -कार्मु-) Ñ2 काञ्चन दधत् (for कार्मुकवर्धनम्) L (ed) -स्वनवर्धनान्यहून् —(l 7) Ś1 D12 शराग्रो, Ñ2 रणे शरान् (for पुरा शरान्) Ś1 D12 रत्नसंनिभान्; Ñ2 राघव पुरा (for वज्रसंनिभान्). —Ś1 D12 om (hapl) l 9-16 —(l 9) D9 चमूम् (for पुरीम्) —(l 10) Ñ2 V3 B1 2 प्रधर्षिता (V3 °ता), V1 प्रहर्षिता, B4 D9 प्रधर्षयेत्, D2 प्रकर्षति, D4 न कर्षति (for प्रधर्षति) —(l 11) Ñ2 B2 4 D9 दुरासदा, D3 सुदुर्धरा, L (ed) दुराधरा (for दुराधरा) V3 रावण (for राघव-) V3 -शालिना, D9 -ताडिता (for -पालिता). —(l. 13) B1 (after corr in marg as above) ततो (for न ते) —(l 14) B4 जीवनम् (for जीवितम्) Ñ1 D1 3 4 अद्य रावण, Ñ2 V1 3 B D9 आत्मनश्च ते, D2 एव चानघ (for एव चानघ) —(l 15) L (ed) सुहृदस् (for सुहृदां) D1 3 4 प्रियं, L (ed) स्थिरं (for हितं) Ñ1 वचः प्रियं (for हितं वचः)]

—Ñ2 V1 3 B1 2 4 D2 9 cont after 147*, while D1 3 4 8 ins after 21

148* इमां परित्राहि पुरीं सराक्षसां
समृद्धमन्तःपुरमद्यसैव च।
त्वदाश्रयं भृत्यजनं च रावण
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।

[(l 1) D1 हि त्रायस्व, D4 परित्राय (for परित्राहि) —(l 2) V3 सवृत्तम् (for समृद्धम्) B1 D9 अन्नम्, D1-4 8 अद्य (for अद्यम्) D1-4 8 निश्चयात् (D2 °य) (for एव च) —(l 3) D4 भक्त-, L (ed) बधु- (for भृत्य-) D1-4 8 राघवात् (for रावण)]

—Thereafter D1 3 4 8 cont 149*, while D9 further cont 150*

21 V3 om 21 T1 M1 2 repeat 21 after l 216 of App I (No 3) —a) Ś1 Ñ V1 B D1-5 7-9 11.12 T1 (first time) M5 Cr शरान् (for शरत्-) G1 यावत्पुरा (for पुरा शरत्-) —b) D5 T1 (first time, second

त्यजस्व कोपं सुखधर्मनाशनं
भजस्व धर्मं रतिकीर्तिवर्धनम् ।
प्रसीद जीवेम सपुत्रबान्धवाः
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥

G 5 80 30
B. 6 9. 22
L. 5 80 32

time as in M1) G1 3 नवा(G3 °चा)द्य-, M1 2 (both second time) सुवर्ण- D5 T1 (first time) G3 विशिखान् (for सुदृढान्) Ś1 Ñ V1 B D1-4 8 9 12 नृपात्मजोसौ निशितान्सुपर्वण (D4 °पत्रिण) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 विविधान्, Ñ2 D7 9 निशितान् (for विशिखान्) G2 महाहवे (for वधाय ते) —ᵈ) G1 damaged for दीयता दा ❀ Cr पुरा सृजति स्रक्ष्यतीति यावत्पुरानिपातयोर्लंडिति भविष्यदर्थे लट्। अमोघान्निशितानिति पाठ । दाशरथायेत्यत्र तस्येदमिति सबन्ध । सामान्ये अण्।, so also Cm g ❀ —After 21, Ś1 D2 12 (om [hapl] up to st 22) ins, while D1 3 4 8 cont after 148*

149* पुरा शरैर्भास्करवह्निसंनिभैः
प्रसन्नधारैर्निशितैः शिलीमुखैः ।
महाहवे भस्म करोति राक्षसा-
न्प्रदीयता दाशरथाय मैथिली ।

[(l 1) Ś1 शतैर् (for शरैर्) D3 -रश्मि- (for -वह्नि-) —(l 2) Ś1 प्रमन्नचारैर्, D1 4 °धौतैर् (for प्रसन्नधारैर्) Ś1 च शितैः, D2 8 सुमुखे, D4 सुचितैः (for निशितैः) D2 8 शिलाशितैः (for शिलीमुखैः) —(l 3) Ś1 महाव्रती, D3 महाबलाद् (for महाहवे)]

—After 21, Ñ2 V1 B D9 ins 147*, while D1 3 4 8 ins 148*

22 D3 9 12 om (hapl) 22 (for D12, cf v l 149*) M1 2 read 22 (ᵃᵇ and ᶜᵈ transp) after 18 —ᵃ) D10 11 त्यजाशु (for त्यजस्व) Ñ1 काम, D6 T2 3 रोष (for कोप) B1 D1 कुलकीर्ति-, D7 M5 कुलवश-; T1 सुखदुःख- (for सुखधर्म-) T2 -शासन (for -नाशन) —ᵇ) Ś1 Ñ2 D1 कुल, B1 शुभ-, B2 बहु-, D2 भुवि, M1 2 स्मृति (for रति-) —ᶜ) T2.3 M5 जीवाम (for जीवेम) Ś1 B1 4 D1 4 सबाधवा वय (for सपुत्रबान्धवा) —After 22, Ñ2 V1 3 B ins, while D9 cont after 148*

150* स यावदेवेह शरैर्न लक्ष्मण
करोति लङ्का तपनीयभूषितैः ।
महीमिव प्रावृषि सस्यशालिनीं
महेन्द्रगोपैः प्रवलैर्विचित्रिताम् ।
न लक्ष्मणेन प्रहिता शरोत्तमा
नगेषु शैलेषु गजेषु वाजिषु ।
महत्सु वै कङ्कटमर्मसंधिषु
प्रसज्जयेरन्निति मे ध्रुवा मतिः ।
पुरा पुरीयं कपिभिर्महाबलैः
प्रवृद्धशैलप्रतिमैः समन्ततः ।
अभिद्रुता विद्रुतराक्षसाङ्गना
विनश्यते भग्नविटङ्कतोरणा ।
निशाचराश्छिन्नशिरोरुबाहव
पतन्ति भूमौ निहता इव द्रुमा ।
क्षुरप्रवर्षैर्निशितैर्महात्मनो
धनुश्च्युतैर्दाशरथेर्विहास्यत ।

[(l 1) V1 एव च, V3 इह (sic) (for एवेह) —(l 2) V3 -भूषणैः, B2 -दूषितैः (for -भूषितैः) —(l 3) D9 श्यामलिनीं —(l 4) B1 (also in marg) -तोयैः (for -गोपैः) B3 प्रवणैर् (for प्रबलैर्) Ñ2 V3 B1 (also in marg) D9 -गोप प्रतिमैर्, B4 -गोपप्रबलैर् (for -गोपैः प्रबलैर्) —(l 6) D9 om (hapl) शैलेषु —(l 7) B1 कटक-, B4 सकट- (for कङ्कट-) B1-3 -वर्मसंधिषु —(l 8) V3 प्रमज्जयेरन् (for प्रस°) B4 वै (for मे) —(l 10) V3 B4 -शैलप्रभवैः (for °प्रतिमैः) —(ll 11) B3 विक्षत- (for विद्रुत-) B2 -रक्षसा गणा —(l 13) B2 -द्वारा (for -बाहव) —(l 14) V1 B3 विहता, B2 पिहिता, B4 हि हता (for निहता) B4 transp इव and द्रुमा —(l 15) V3 -प्रकर्षैर्, B1 2 -प्रधर्षैर् (for -प्रवर्षैर्) —(l 16) B2-4 D9 इहास्यत (for विहा°)], while D5-7 10 11 S ins

151* विभीषणवचः श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
विसर्जयित्वा तान्सर्वान्प्रविवेश स्वकं गृहम् ।

[(l 1) M1 2 राक्षसाधिप —(l 2) D7 11 गृह स्वक (by transp), G1 स्वकान्गृहान् (for स्वक गृहम्). ❀ Ct अत्राष्टमसर्गसमाप्ति कतकरीत्या ❀]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 om., Ñ V1 3 B D1 3 4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे, D2 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 8 9 12 विभीषणवाक्य, D4 विभीषण —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om, Ñ2 D9 84, V1 78, V3 72, B1 82, B2 74, B4 86, D3 87, D5-7 10 11 T1 3 G M 9 (as in text), T2 8 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम —After 6 9, Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 ins a passage relegated to App I (No 2), while D5-7 10 11 S ins App I (No 3) after Sarga 9

१०

G 5 88 1
B 6 16 1
L 5 90 29

सुनिविष्टं हितं वाक्यमुक्तवन्तं विभीषणम् ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं रावणः कालचोदितः ॥ १
वसेत्सह सपत्नेन क्रुद्धेनाशीविषेण वा ।
न तु मित्रप्रवादेन संवसेच्छत्रुसेविना ॥ २
जानामि शीलं ज्ञातीनां सर्वलोकेषु राक्षस ।
हृष्यन्ति व्यसनेष्वेते ज्ञातीनां ज्ञातयः सदा ॥ ३
प्रधानं साधकं वैद्यं धर्मशीलं च राक्षस ।
ज्ञातयो ह्यवमन्यन्ते शूरं परिभवन्ति च ॥ ४
नित्यमन्योन्यसंहृष्टा व्यसनेष्वाततायिनः ।
प्रच्छन्नहृदया घोरा ज्ञातयस्तु भयावहाः ॥ ५
श्रूयन्ते हस्तिभिर्गीताः श्लोकाः पद्मवने क्वचित् ।
पाशहस्तान्नरान्दृष्ट्वा शृणु तान्गदतो मम ॥ ६
नाग्निर्नान्यानि शस्त्राणि न नः पाशा भयावहाः ।
घोराः स्वार्थप्रयुक्तास्तु ज्ञातयो नो भयावहाः ॥ ७

10

Before 1, Ñ1 D1–4 8 ins

152* ततो विनि·श्वसन्क्रोधात्कम्पमान पुन पुन· ।
क्रोधसरक्तनयन सभामध्ये स रावण ।
भापयन्त सभामध्ये सर्वमन्त्रिसमावृत ।

[(l 1) Ñ1 D1–3 8 विनिश्वसन् D1 रोपात् (for क्रोधात्) —D1 2 om l 2 —(l 2) D3 8 दशानन (for स रावण) —Ñ1 D3.4 om l 3]

1 B3 om 1^{ab}. —^{ab}) Ś1 Ñ1 अविद्विष्टं, D1–4 12 अवि(D4 °ति)दुष्टं, D8 अभिदु ख- (for सुनिविष्ट) D7 इद (for हित) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 विभीषणवच श्रुत्वा रावण· क्रोधमूर्छित —^{c}) D11 om वाक्य —^{d}) D1–4 8 काल(D8 क्रोध)नोदित Ñ2 V1 3 B D9 भ्रातर स्व(D9 त) विभीपण

2 ^{a}) B4 सदसि पत्नेन (sic) (for सह सपत्नेन) —^{b}) D8 क्रोधेन (for ‿द्धेन) Ñ1 om (subm), B2 3 D2 10 11 च (for वा) —^{c}) Ś1 Ñ1 D3 12 न च, D8 ननु (for न तु) L (ed) [अ]मित्र- (for मित्र-) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4.8 9 12 मि(V3 [अ]मि)थ्याप्रतिज्ञेन(B3 °वादेन) (for मित्रप्रवादेन) —^{d}) T2 सविशेच् (for सवसेच्) V3 ज्ञातिना सह (for शत्रुसेविना). —After 2, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ins a passage relegated to App I (No 4).

3 ^{a}) D10 जानाति (for जानामि) B2 सीता (sic) (for शील) D2.3 8 जातीना (for ज्ञातीना) —^{b}) V1 B D9 -कार्येषु (for -लोकेषु) Ś1 V1 B2 3 D8 9.12 M5 राक्षसा , D7 रक्षस (for राक्षस) —M1 damaged for 3^{cd}. —^{c}) B4 D8 व्यसने हि(D8 °नेपि) (for °नेषु) D1 व्यसनैश्चेति (sic) —^{d}) D5 om (hapl ?) from सदा up to ज्ञातय in 5^{d} D3 तदा (for सदा)

4 D5 om 4 (cf v l 3) —^{a}) G1 प्रधान- Ś1 Ñ D2–4 8 12 सधन, B D9 G1 3 M3 Cv m g साधनं, D1 प्रसभं, Cr k t as in text (for साधक) Ñ1 चाय, B1 4 वेद्य, D2 चार्यं (for वैद्य) V1 प्रधान माधनारक्षां (sic), V3 प्रधान च विधिं धर्मं (sic), M5 प्रधान त्रिभर्वयुंक्त —^{b}) M5 राक्षसा (for राक्षस). Ś1 Ñ1 D1–3 8 12 धर्मज्ञं स्वजनप्रिय, Ñ2 V1 3 B D9 धर्मज्ञं सज्जने(Ñ2 D9 साधने) रतं —^{c}) Ś1 Ñ1 D7 8 10–12 [ऽ]पि (for हि) —^{d}) B1 गूढं (for शूर) Ñ1 D4 -वदति, D9 -चरति (for भवन्ति)

5 D5 om up to ज्ञातय in ^{d} (cf v l 3). —^{a}) G1 अन्येन, Cg.k t as in text (for अन्योन्य-) T2 G1 -सस्पृष्टा , Cg k t as in text (for -संहृष्टा) —^{b}) V3 D9 व्यसने हि, D6 विपयेषु (for व्यसनेषु). —^{c}) Ñ2 D9 राज्ञा (for घोरा) —^{d}) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 नो, G3 ते (for तु) D1 शुभावहा (for भया°).

6 D8 om (hapl) 6–7 —^{a}) L (ed) श्रूयते B4 ज्ञातिभिर् (for हस्तिभिर्). —^{b}) B4 पथिवहे (for पद्मवने) D3 10 11 M1 2 पुरा (for क्वचित्) —M1 damaged for 6^{cd} —^{c}) Ś1 D12 सुरान् (for नरान्) —^{d}) D7 10 11 शृणुष्व, G2 M5 शृणु तद् , Cg k t as in text (for शृणु तान्) M5 वदतो (for गदतो) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 9 12 ताञ्शृणुष्व(V1 illeg up to ष्व, V3 D4 °ध्वं, B2–4 D1–3 9 °णु त्वं) विभीषण

7 D8 om 7 (cf v l 6) —^{a}) Ś1 Ñ1 D1–4 12 न चाग्निर्न च (for नाग्निर्नान्यानि) —^{b}) B1 T3 न च, Cg as in text (for न न) Ś1 Ñ1 D1–4 12 न पाशा न परश्वधा —After 7^{ab}, Ś1 Ñ1 D1–4 12 ins

153* जनयन्ति भय घोर यथा ज्ञातिकृतं भयम् ।

[L (ed) जाति- (for ज्ञाति-) Ñ1 -भय कृत (by transp).]

—^{c}) V3 सानु- (sic), M5 स्वर्थ- (for स्वार्थ-) T1 damaged for क्तास्तु ज्ञात Ś1 D12 -प्रणीता हि, Ñ1 D1–4 -प्रधाना हि, Ñ2 V3 B1–3 D6 -प्रयुक्ताश्च (for -प्रयुक्तास्तु) —^{d}) D1 हि, D7 मे (for नो)

उपायमेते वक्ष्यन्ति ग्रहणे नात्र संशयः ।
कृत्स्नाद्भयाज्ज्ञातिभयं सुकष्टं विदितं च नः ॥ ८
विद्यते गोषु सम्पन्नं विद्यते ब्राह्मणे दमः ।
विद्यते स्त्रीषु चापल्यं विद्यते ज्ञातितो भयम् ॥ ९
ततो नेष्टमिदं सौम्य यदहं लोकसत्कृतः ।
ऐश्वर्यमभिजातश्च रिपूणां मूर्ध्नि च स्थितः ॥ १०
अन्यस्त्वेवंविधं ब्रूयाद्वाक्यमेतन्निशाचर ।
अस्मिन्मुहूर्ते न भवेत्त्वां तु धिक्कुलपांसनम् ॥ ११ G 5 88 13 B. 6 16 16 L. 5 90 49

8 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 एते चेत्स्यति, V1 3 B1 ते प्रवक्ष्यति, D3 एषा वक्ष्यति, L(ed) एव वक्ष्यति —^{b}) Ś1 Ñ V1 3 B1 2 4 D1–4 8 9 12 नो न (for नात्र) —^{c}) Ś1 Ñ1 V3 B1 D1–4 8 12 सर्वैर्भयैर्, Ñ2 V1 B2–4 D9 सर्वैरिह (for कृत्स्नाद्भयाज्) —^{d}) G2 सुघोर, Cg as in text (for सुकष्टं). V1 B1 निधन च न, M1 2 इति मे मति, Cg t as in text (for विदित च न) Ś1 Ñ1 D12 सदो (D12 मदो)-स्कष्टतर मत (Ñ1 भवेत्, D12 महत्), Ñ2 V3 B2 3 D1–4 8 9 सदा (V3 महत्) कष्टतर (Ñ2 B2 3 D9 °तम) मत (D3 महत्, D4 मम), B4 सदा कष्टमसमतं —After 8, Ś1 Ñ1 D1–3 8 12 ins

154* विश्वास्यातर्कित शक्य मायया प्रहरन्ति यत्।

[D1–3 8 12 श(श)क्या Ś1 य, Ñ1 D8 च (for यत्)]

9 D6 10 11 T2 3 G transp 9^b and 9^d —^{b}) D10 11 T3 तप, Cg as in text (for दम) —For 9, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst.

155* सभाव्य गोषु सम्पन्न सभाव्य ब्राह्मणे तप ।
चापल्य स्त्रीषु सभाव्य सभाव्य ज्ञातितो भयम्।

[(l 1) Ś1 D12 सापल्य, D3 च क्षीर (for सम्पन्न) —(l 2) G(ed) चाचल्य Ś1 D1 3 4 12 transp चापल्य and first सभाव्य Ñ1 D2 8 सभाव्य चापल स्त्रीषु (for the prior half) D9 om (hapl) second सभाव्य]

10 D1 om 10^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ V1 3 B D2–4 8 9 12 M1 2 5 न ते प्रियमिद (L[ed'] °य हि तत्) पाप (Ś1 D12 प्रायो; Ñ1 तात, D8 तावद्, M1 2 5 सौम्य) —^{b}) Ś1 D2 12 T2 3 -सत्कृत, Cr m g k t as in text (for सत्कृत) —^{c}) Ñ1 D12 उपजातश्च, V1 B2 D1 अभियातश्च, D2 उपयातश्च, D8 उपसयातो, D9 अभिमान च, T2 अभिजातस्तु, T3 G1 2 अभिजातं च, Cv r m g as in text (for अभिजातश्च) M1 2 ऐश्वर्ये चाभिजात्ये च, M3 ऐश्वर्येणाभिजातश्च. —^{d}) M3 ज्ञातीना, Cr g as in text (for रिपूणा) Ś1 D4 7 12 मूर्धनि स्थित, Ñ1 मूर्ध्नि सस्थित, D1 3 M3 Cg मूर्ध्न्यवस्थित, D8 मूर्ध्न चास्थित, T3 G1 3 मूर्ध्नि च स्थित (G1 °ति), Cr as in text (for मूर्ध्नि च स्थित) —After 10, Ñ2 V1 3 B D9 ins l 11–14 only of App I (No 5) —After 10, D5–7 10 11 S ins

156* यथा पुष्करपर्णेषु पतितास्तोयबिन्दव ।
न श्लेषमुपगच्छन्ति तथानार्येषु सौहृदम् ।
यथा मधुकरस्तर्षात्काशपुष्पं पिबन्नपि।
रसमत्र न विन्देत तथानार्येषु सौहृदम्।
यथा पूर्वं गज स्नात्वा गृह्य हस्तेन वै रज । [5]
दूषयत्यात्मनो देह तथानार्येषु सौहृदम्।
यथा मधुकरस्तर्षाद्रस विन्दन्न सज्जते।
तथा त्वमपि तत्रैव तथानार्येषु सौहृदम्।
यथा शारदि मेघाना सिञ्चतामपि गर्जताम्।
न भवत्यम्बुसक्लेदस्तथानार्येषु सौहृदम्। [10]

[(l 1) D7 10 11 -पत्रेषु, Cv g as above (for -पर्णेषु). K(ed) reads l 2–3 within brackets —(l 2) D10.11 T1 अभिगच्छति D5 7 T1 2 G3 M3 Cv g सगत (for सौहृदम्) D6 T1 G2 3 M om. (hapl) l 3–4 —(l 4) D7 रस तत्र, T3 रसमात्र T2 Cv m सगत, Cr g k t as above (for सौहृदम्) ❀ Cv 'यथा मधुकरस्तर्षात्काशपुष्प पिबन्नपि। रसमत्र न विन्देत तथानार्येषु सगतम्' इति केषुचित्कोशेषु ❀ Cm g.k transp l 5–6 and 7–8 —(l 6) D5 T1 2 G3 Cr m सगत, Cg as above (for सौहृदम्). —D6 7 T2 G1 om (hapl. except T2) l 7–8 D10 11 Ct transp l 7–8 and l 9–10 and read after the same l 2 T3 M3 5 Cr read l 7–8 after l 2 G2 transp l 7–8 and l 9–10 —(l 7) D10 11 G2 M2 Ck t तिष्ठति, T3 विंदति, M1 3 Cv m g विघ्ने, Cr as above (for सज्जते) M5 यथा हिमकरस्पर्शाद्दुदविंदुर्न तिष्ठति —(l 8) T1 G3 Cv m सगत, Cr g k t as above (for सौहृदम्) —D7 reads l 9–10 after l 4 —(l 9) D11 चितयाम् (sic) (for सिञ्चताम्) G1 2 M1 2 5 अभिगर्जता, Ct as above (for अपि गर्जताम्) —(l 10) T2 Cr सगत, Ct as above (for सौहृदम्)]

11 ^{a}) D7 10 11 T2 Ck t योन्यस्, T3 अतस्, Cg as in text (for अन्यस्) D6 च (for तु) —^{b}) D5 निशाचर —For 11^{ab}, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst

157* अन्यस्तु यदि मामेव ब्रूयाद्वाक्यं निशाचर।

[Ś1 Ñ1 D12 च (for तु) Ś1 D12 कश्चिन् (for वाक्य) Ś1 D8 12 निशाचर]

—^{c}) Ñ2 V1 3 B D6 9 T2 सोस्मिन्, Cg k t as in text (for अस्मिन्) D8 तूर्णं हि, D11 न भवं (sic) (for न भवेत्) —^{d}) D8 om त्वा तु धिक् T3 च (for तु) Ñ2 G(ed) -पासु (G[ed]°शु)ल, V1 B -पाशु (B3 °सु)नं, V3 D3 -पाशुन, D4 6 पाशनं, D8 -नाशन, D10 11 T2 -पासन, Cg as in text (for -पासनम्) —After 11, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ins a passage relegated to App I (No 5)

5.88 14 इत्युक्तः परुष वाक्यं न्यायवादी विभीषणः ।
6 16 17 उत्पपात गदापाणिश्चतुर्भिः सह राक्षसैः ॥ १२
5 90 68 अब्रवीच्च तदा वाक्यं जातक्रोधो विभीषणः ।
अन्तरिक्षगतः श्रीमान्भ्रातरं राक्षसाधिपम् ॥ १३
स त्वं भ्रातासि मे राजन्ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ।
इदं तु परुषं वाक्यं न क्षमाम्यनृतं तव ॥ १४
सुनीतं हितकामेन वाक्यमुक्तं दशानन ।
न गृह्णन्त्यकृतात्मानः कालस्य वशमागताः ॥ १५
सुलभाः पुरुषा राजन्सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ १६
बद्धं कालस्य पाशेन सर्वभूतापहारिणा ।
न नश्यन्तमुपेक्षेयं प्रदीप्तं शरणं यथा ॥ १७
दीप्तपावकसंकाशैः शितैः काञ्चनभूषणैः ।
न त्वामिच्छाम्यहं द्रष्टुं रामेण निहतं शरैः ॥ १८
शूराश्च बलवन्तश्च कृतास्त्राश्च रणाजिरे ।
कालाभिपन्नाः सीदन्ति यथा वालुकसेतवः ॥ १९

---

12 D6 reads 12 in marg —[a]) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 [उ]क्त्वा (for [उ]क्त) M5 परुषैर्वाक्यैर्. —D12 om (hapl) $12^b – 13^a$ —[b]) D2 जातकोपो (for न्यायवादी) —[c]) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 मन्त्रिभिश्चाश् (for गदापाणिश्) —[d]) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 सचिवैः सह (for सह राक्षसैः)

13 D12 om 13^a (cf v l 12) —[a]) G2 तु (for च). Ś1 Ñ2 V1 3 B D9 ततो, Ñ1 D1–4 8 पुनर् (for तदा) Ñ2 V1 3 B D9 भूयो (for वाक्य) —[b]) D4 भीम-, T1 जित- (for जात-) Ś1 Ñ V1 3 B D1–3, 8 9 12 -कोपो, D6 -कर्मा (for -क्रोधो) —[c]) Ś1 Ñ1 D1 2 12 अंतरिक्षे स्थित॰, B2 4 अंतरीक्षगत, D3 4 8 अंतरिक्षस्थित —[d]) B1 D10 11 M2 भ्राता वै, M5 रावण (for भ्रातर) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 धनदानुज, Ñ2 D9 स्वं निशाचर, V1 B M5 राक्षसेश्वर, V3 स विभीषण (for राक्षसाधिपम्) —After 13, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 read 16

14 [a]) Ś1 Ñ V1 3 B2 4 (*inf. lin* also as in text) D1–4 8 9 12 Ck सत्य, Cg as in text (for स त्व) T1 Ct भ्रातो, M1 Ck भर्ता, Cg as in text (for भ्राता) —[b]) V3 B D9 त्व (for मा) Ñ1 सत्यम् (for यद्यद्) —After 14^{ab}, D5–7 10 11 S ins

158* ज्येष्ठो मान्य पितृसमो न च धर्मपथे स्थित ।

[M1 तु (for च) D5 -पदे (for -पथे)]

—[c]) D10 हि, D11 om (subm) (for तु) Ñ2 V1 3 B सर्व ते, D9 गर्हाते, Cr m g t as in text (for इद तु) T2 परम, G1 पौरुष, Cg k t as in text (for परुषं) —[d]) Ś1 D1–3 8 12 न क्षमाम्य(Ś1 D12 न क्षमासि, D1 राक्षसाभि)हित तव, Ñ1 लक्षयाम्यहित तव, Ñ2 V1 3 B D9 क्षमिष्येह(V3 B1 क्षमिष्यामि) सुमर्षित, D7 10 11 न क्षमाम्य-ग्रजस्य ते —After 14, Ñ2 V1, 3 B1 2 4 D9 read 19

15 [a]) Ñ2 V1 3 B D9 स्वहित, D1 अवश्य (for सुनीत) Ñ2 V1 3 B D9 -वाक्येन, T3 -कार्येण, Ct as in text (for -कामेन) —[c]) Ś1 D1–4 8 12 दुरात्मान, Ñ1 महात्मान (for [अ]कृतात्मान)

16 Cf MBH 5 15 14 Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 read 16 after 13 —[a]) D10 11 transp सुलभा and पुरुषा D1 लोके (for राजन्) —[b]) B2 3 प्रियभाषिण, D2 11 प्रीतिवादिन (for प्रियवादिन॰) —[c]) Ś1 Ñ V1 B2 3 D1 4 6 7 9–12 T2 3 च (for तु) V3 तथ्यस्य (sic) (for पथ्यस्य) —[d]) Ñ1 transp. वक्ता and श्रोता B1 न विद्यते (for च दुर्लभ) —After 16, Ñ2 V1 3 B D9 ins

159* यो हि धर्मं व्यपाश्रित्य हित्वा भर्तुः प्रियाप्रिये।
अप्रियाण्याह पथ्यानि तेन राजा सहायवान्।

[(l 1) B1 3 उपाश्रित्य (for व्यपाश्रित्य) D9 त्यक्त्वा (for हित्वा) V3 चापि (for भर्तु) B1, 3 प्रियाप्रिय]

17 [a]) G1 बद्ध (for बद्ध). Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 बद्धस्त्वं कालपाशेन —[b]) B2 3 सर्वभूताभिहारिणा, M5 ॰पहारिण —After 17^{ab}, Ś1 D2 12 ins

160* स्वय स्कन्धावसक्तेन बुध्यस्व हितमात्मन ।

—[c]) D6 उदीक्षेय, D7 G2 अवेक्षे त्वा(G2 त्वा), G1 उपेक्षेह, G3 Ck.t उपेक्षे त्वा(Ck t त्वा), Cm g as in text (for उपेक्षेय) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 विनश्यमानस्त्वाज्यस्त्व (D2 ॰न स्वात्याज्य, D3 ॰न लक्ष्यामि), Ñ2 V1, 3 B D9 विनश्यमान त्यज्य(V3 B1 4 D9 ॰क्ष्ये, B2 3 ॰क्त्वा) त्वा. —[d]) D8 सदनं (for शरण) Ñ1 पुनर्दीप्त वलं यथा. —After 17, Ñ2 V1 3 B D9 ins 162*

18 [a]) S1 Ñ1 D1–3 8 12 दीप्तैः (for दीप्त-) —[b]) Ś1 Ñ V1 3 B D1–3 8 9 12 G3 शरैः, D4 दिव्यैः, G1 दीप्त- (for शितैः) Ñ2 V1 3 B D4 9 कनक- (for काञ्चन-) Ś1 Ñ1 B4 D12 T2 3 -भूषितैः (for -भूषणैः) —[d]) D2 [अ]भिहतं, D8 निहते (for निहत) Ś1 Ñ V1 3 B1 2 4 D1–3 8 9 12 रणे (for शरैः)

19 Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 read 19 after 14 D1 om. (hapl ?) 19^{ab}. —[a]) Ñ2 D3 कृतनिश्चयाश् (for बलवन्तश्) —[b]) D8 कृतकाश्, D9 कृतार्थाश् (for कृतास्त्राश्) Ś1 Ñ1 D3 4 6–8 10–12 T2 3 G1 M2 च नरा रणे, Ñ2 V1 3 B D9 च नरा॰ सदा, D2 वा नरा रणे (for च रणाजिरे). —[c]) Ś1 D12 कालपाशेन (for कालाभिपन्ना) B3 सीदंते —[d]) D7 M5

आत्मानं सर्वथा रक्ष पुरीं चेमां सराक्षसाम् ।
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि सुखी भव मया विना ॥ २०

निवार्यमाणस्य मया हितैषिणा
न रोचते ते वचनं निशाचर ।
परीतकाला हि गतायुषो नरा
हितं न गृह्णन्ति सुहृद्भिरीरितम् ॥ २१ G. 5 88. 25 B. 6 16. 26 L. 5. 90. 81

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे दशमः सर्गः ॥ १० ॥

सैकत- (for वालुक) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 वालुकासेतवो यथा, Ñ2 V1 3 B D9 सिकता(Ñ2 D9 सैकता)सेतवो यथा, M1 2 यथा(M1 om) सैकतमभसि —After 19, Ś1 D1–4 8 12 ins

161* विगुणोऽपि हि चेद्राजा सहाया स्युर्गुणोत्तरा ।
तत्रापि युक्त्या निवसेद्गुणापेक्षो न सशय.।
तस्मात्त्वा मन्त्रिभि सार्धं हित्वा दोषसमन्वितम् ।

[(l 1) D1 निर्गुणो D8 हि (for ऽपि) D2 3 भवेद्, D4 हि यद् (for हि चेद्) D2 तु, D4 च (for स्युर्). Ś1 D12 गुणोत्तमा (for °त्तरा) —(l 2) D1 3 4 8 गुणापेतान् (for °पेक्षो) D1 3 8 महाभय, D4 महद्भय (for न सशय) —(l 3) D4 तु (for त्वा). D2 3 -समुच्छ्रित, D4 -समुद्भव, D8 -समुद्धत (for -समन्वितम्)]

—Thereafter all the above MSS cont , Ñ1 ins after 19, Ñ2 V1 3 B D9 ins after 17

162* राममेव गमिष्यामि शरण राक्षसाधिप ।
चतुर्भिरेव सचिवै सहित क्षणदाचरै ।

[(l 1) B2 एव (for एव) Ñ2 V1 B2–4 D9 राक्षसेश्वर —(l 2) B1 3 एत , D8 चैव (for एव) D3 सहिते (for सचिवै) Ñ1 transp. एव and सचिवै D3 सचिवे (for सहित) Ñ2 V3 B1–3 D9 transp सचिवै and सहित]

—After 19, D6–7 10 11 S ins

163* तन्मर्षयतु यच्चोक्तं गुरुत्वाद्धितमिच्छता।

[D7 न मर्षयतु, M1 तत्त्व मर्षय, Cv as above (for तन्मर्षयतु) T2 शोक, Ct as above (for चोक्त) M1 बधुत्वाद् (for गुरुत्वाद्)]

20 ^{ab}) Ñ2 V1 3 B D9 परिरक्षस्व, D4 G3 सर्वदा रक्ष, T1 स्वजन रक्ष (for सर्वथा रक्ष) D8 [ए]ना (for [इ]मा) M1 च राक्षसान् D1 रक्षात्मान पुरीं चेमा सराक्षसगणा तथा —After 20^{ab}, Ñ2 V1 3 B D9 ins

164* खरमारीचवद्धन्ता नून त्व यमसादनम् ।,

while G2 ins after 20^{ab}

165* पापिन तु दुराचार मूर्खं मद्दूषणे रतम् ।
सत्यजेत्सहसा विद्वान्प्रदीप्त शरण यथा।

—^{c}) M3 वो(for ते) B2 [ऽ]स्ति (for ऽस्तु) —^{d}) Ś1 D4 12 निरामय, D2 विना मया (by transp), G1 महायशा (for मया विना) —After 20, Ś1 Ñ1 B4 D1–4 6 (preceded by 167*) 8 12 T2 M3 K(ed , within brackets) ins

166* नून न ते रावण कश्चिदस्ति
रक्षोनिवासेषु सुहृत्सखा वा।
हितोपदेशस्य सम प्रवक्ता
यो वारयेत्त्वा स्वयमेव पापात्।
गतायुष त्वां विपरीतबुद्धि [5]
नि सशय राक्षस लक्षयामि ।
यो मा हितं पथ्यमिद ब्रुवन्त
न मन्यसे राक्षस वीरमध्ये।

[(l 1) D8 हि ते (for न ते) Ś1 D12 एव (for अस्ति) —(l 2) M3 -निकायेषु (for -निवासेषु) —(l 3) B4 समग्र-वक्ता, D2 सुख प्रवक्ता, D3 च सप्रवक्ता, D12 सुसप्रवक्ता, M3 समत्र-वक्ता, L (ed) सम॰ प्रवक्ता (for सम प्रवक्ता) —(l 4) D2 धारयेत् (for वारयेत्) T2 सममेव (for स्वयमेव) —D6 T2 M3 om l 5–8 —(l 6) D2 नमशय, D3 असशय Ñ1 रावण, D1 त्वा परि- (for राक्षस) B4 रक्षसामिह (for लक्षयामि) —(l 7) B4 मया (for यो मा) B4 तथ्यमिति (for पथ्यमिद) —(l 8) D3 सश्रावयेद् (for न मन्यसे) Ñ1 रावण (for राक्षस) D4 वीरमुख्य (for °मध्ये)]

21 ^{a}) Ś1 Ñ1 D12 निगृह्यमाणो हि, D1 2 4 8 निगृह्य-माणस्य, D7 निवार्यमाणस्तु (for निवार्यमाणस्य) —^{b}) Ś1 D12 रोचये, B2 रो॰ , T2 शोभते (for रोचते) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 वाक्यमिद (for ते वचन) V3 दशानन (for निशाचर) —^{c}) Ñ1 D10 11 परात-, D5 6 T1 3 G2 3 M1 2 5 परेत-, Cr m as in text (for परीत). D5 T1 G3 -कल्पा, D7 10 12 G2 -काले, Cr m as in text (for -काला) Ś1 Ñ2 D9 12 transp गतायुषो and नरा —^{d}) Ś1 Ñ D1 2 8 9 12 वचो (for हित) D6 ईडित (for ईरितम्)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 B4 D8 om , Ñ V1 3 B1–3 D1–4 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 विभीषणत्याग , Ñ1 विभीषणपरित्याग , Ñ2 V1 3 B1 4 D1 3 8 9 विभीषणवाक्य (V1 illeg for वाक्यं), B2 3 पुनर्विभीषणवाक्य, D2 4 विभीषणगमन(D2 °प्रयाण). —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om , Ś1 93 , Ñ2 D9 95 , V1 B1 90 , V3 80 , B2 83, B4 97 , D3 99 , D5–7 10 11 T1 3 G M 16 , T2 15 , G (ed) 88. —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 with श्रीरामाय नम .

११

G. 5 89 1
B. 6 17 1
L. 5 91 1

इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणं रावणानुजः ।
आजगाम मुहूर्तेन यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ १
तं मेरुशिखराकारं दीप्तामिव शतह्रदाम् ।
गगनस्थं महीस्थास्ते ददृशुर्वानराधिपाः ॥ २
तमात्मपञ्चमं दृष्ट्वा सुग्रीवो वानराधिपः ।
वानरैः सह दुर्धर्षश्चिन्तयामास बुद्धिमान् ॥ ३
चिन्तयित्वा मुहूर्तं तु वानरांस्तानुवाच ह ।
हनूमत्प्रमुखान्सर्वानिदं वचनमुत्तमम् ॥ ४
एष सर्वायुधोपेतश्चतुर्भिः सह राक्षसैः ।
राक्षसोऽभ्येति पश्यध्वमस्मान्हन्तुं न संशयः ॥ ५
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा सर्वे ते वानरोत्तमाः ।
सालानुद्यम्य शैलांश्च इदं वचनमब्रुवन् ॥ ६
शीघ्रं व्यादिश नो राजन्वधायैषां दुरात्मनाम् ।
निपतन्तु हताश्चैते धरण्यामल्पजीविताः ॥ ७

11

1 ^{a}) T3 [उ]क्त (for [उ]क्त्वा) —^{b}) T3 न्यायवादी विभीषण .—After 1^{ab}, Ś D3 4 12 ins a passage relegated to App I (No 6), whereas Ñ1 D1 2 8 ins l 1–6 only of the above passage On the other hand, Ñ2 V1 3 (l 1–4 only) B D9 ins after 1^{ab} a passage relegated to App I (No 7). —V3 om 1^{cd} —^{cd}) Ś Ñ1 D1–4 8 12 जगामाकाशमास्थाय यत्र रामो महाबल

2 ^{b}) D6 दीप्ताग्निम् (hypm) (for दीप्ताम्) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 G(ed) ज्वलन्तमिव पावक(D4 पर्वत, G [ed] तेजसा), D7 G3 M5 प्रदीप्तमिव तेजसा, T2 3 दीप्तपावकतेजस —^{c}) D9 महीस्थाने, T1 (also in brackets) विमानस्था (for महीस्थास्ते) V3 गगनस्थास्ते ददृशुर् —^{d}) V3 वानरा (for ददृशुर्) D2 7 M1 वानरर्षभा , D5 T1 सर्ववानरा —After 2, Ñ2 V1 3 B D7 9–11 G2 3 M K (ed, within brackets) ins, while D6 ins after 6 10 20

167* स हि मेघाचलप्रख्य काल पुरुषविग्रह ।
धर्मायुधधर श्रीमानुत्पपात विहायसा।
ये चाप्यनुचरास्तस्य चत्वारो भीमविक्रमा ।
तेऽपि वर्मायुधोपेता भूषणैश्च बभासिरे।

[B3 om l 1–2 D10 11 transp l 1–2 and l 3–4 —(l 1) D9 ह, D10 11 च (for हि) D9 -चय- (for -[अ]चल-) D6 G2 3 M महद्रममविक्रम , D7 10 11 वज्रायुधसमप्रभ (for the post half) —For l 2, D6 7 10 11 G2 3 M subst

167(A)* वरायुधधरो वीरो दिव्याभरणभूषित ।

[D6 M3 सर्वायुध-, G3 M1.2 वर्मायुध- (for वरा°) M1 2 दिव्यो (for वीरो)]

—G2 om l 3–4 —(l 3) D6 9 ते (for ये) M5 [अ]नुगतास् Ñ2 D9 तत्र (for तस्य) —(l 4) M1 damaged, M2 ते च (for तेऽपि) B1 चर्म-, B2 3 D9 धर्म-, D6 M3 सर्व- (for वर्म-) —B2 om (hapl ?) from the post half up to 5^a D6 G3 M चापि (G3 च वि) भूषिता (for च बभासिरे) D7 10 11 भूषणोत्तमभूषिता (for the post half)]

3 B2 om 3 (cf v l 2). —^{a}) Ś1 आत्मान, Ś2 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1–4 8 9 12 आत्मना, Ñ1 आत्मनः (for तमात्म-) Ñ1 B4 कृत्वा (for दृष्ट्वा) —^{b}) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 वानरेश्वर , D5 T1 3 G3 वाहिनीपति .—^{c}) D8 दुर्धर्षं, D9 M5 दुर्धर्षैश् .—^{d}) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 G2 वीर्यवान , Cg as in text (for बुद्धिमान्)

4 B2 om 4 (cf v l. 2).—^{a}) Ś D2 12 च, D1 3 4 8 म (for तु) —^{b}) B4 वानरस्तान D12 om from उवाच up to वचन in 4^d —^{c}) Ś वीरान् (for सर्वान्). —^{d}) M5 om (hapl) from मुत्तमम् up to वचन in 6^d. Ñ1 V1 3 B1 D1 3 7 8 G2 अब्रवीत् (for उत्तमम्)

5 B2 om 5^a (cf v l 2) M5 om 5 (cf v.l 4). —^{a}) B1 धर्म-, D9 चर्म- (for सर्व-). T3 -[उ]पेतैश्. —^{b}) Ś Ñ1 B3 D1–4 8 12 सचिवैः सह (for सह राक्षसैः). —^{c}) V1 3 B D9 वीक्षध्वम् (for पश्यध्वम्) —^{d}) Ś1 अस्माक तु, Ñ1 अहो हतुम्, D2 योस्मान्हंतुं Ñ1 B1 2 D1 4 असशय, V3 B3 4 नसशय (for न सशय)

6 M5 om up to वचन in 6^d (cf v l 4) —^{a}) D1 सुग्रीववचन श्रुत्वा —^{b}) Ś D1–3 8,12 वानरर्षभा ; Ñ1 B2 3 हरिपुगवा , Ñ2 B1 D9 हरियूथपा ; V1 3 B4 हरिसत्तमा —B2 om 6^c–7^d Note hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) Ś1 D12 शाखाम् , Ś2 शाखा, Ñ B1 D1 2 4 6 10 11 M2 Ct शालान्, V1 3 B3 4 D8 शालम्, D3 9 शिलाम्, T1 -लान्, G1 सालम् (for सालान्) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 12 M1 उत्पाट्य (for उद्यम्य).—^{d}) Ś Ñ V1 3 B1 3 4 D1–4 8 9 12 सुग्रीवमिदमब्रुवन्(Ñ1 D4 8 °ब्रवीत् [sic])

7 B2 om 7 (cf v l 6) —^{a}) Ñ2 B3 D9 राजस्त्व, V1 3 B1 भो राजन् (for नो राजन्).—For 7^{ab}, Ś Ñ1 D1–4 8 12 subst

तेषां संभाषमाणानामन्योन्यं स विभीषणः ।
उत्तरं तीरमासाद्य खस्थ एव व्यतिष्ठत ॥ ८

उवाच च महाप्राज्ञः स्वरेण महता महान् ।
सुग्रीवं तांश्च संप्रेक्ष्य खस्थ एव विभीषणः ॥ ९

रावणो नाम दुर्वृत्तो राक्षसो राक्षसेश्वरः ।
तस्याहमनुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ॥ १०

तेन सीता जनस्थानाद्धृता हत्वा जटायुषम् ।
रुद्धा च विवशा दीना राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥ ११

तमहं हेतुभिर्वाक्यैर्विविधैश्च न्यदर्शयम् ।
साधु निर्यात्यतां सीता रामायेति पुनः पुनः ॥ १२

स च न प्रतिजग्राह रावणः कालचोदितः ।
उच्यमानो हितं वाक्यं विपरीत इवौषधम् ॥ १३ G. 5. 89. 57 B 6 17. 15 L. 5 91. 97

168* न्यादिशास्मान्वधायैषा रक्षसा वानरेश्वर ।

[Ś D12 [अ]स्मान्वधे चैषा, D2 [अ]स्मानिमान्हतु, D4 त्व महाबाहो D2-4 वानरान् (for रक्षसा) D1 2 4 वानरेश्वर]

—a) D3 6 10 11 T3 M1 2 Ct निपततित (D6 °तो) Ś V1 3 B1 3 4 D1-4 8 10-12 T2 3 M1 Ct यावद्, Ñ1 तावद्, Ñ2 D9 पापा, G2 सर्वे (for चैते) —d) Ś Ñ1 D1-5 8 12 T1 M1 2 अल्पचेतस, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 रुधिरोक्षिता, D6 7 T3 G1 3 M3 5 Cg °तेजस', D10 11 °चेतना (for अल्पजीविता) ❀ Cv r निपतन्तु हताश्चैते धरण्यामल्पतेजस इति (Cv °ति भद्र) पाठ ❀

8 a) Ś2 सभाष्यमाणानाम्, Ñ2 D9 समीक्ष्यमाणानाम् —b) G2 चै (for स) —B2 om (hapl) 8c-9d —c) G3 नभस्येव T3 M5 विभीषण (for व्यतिष्ठत) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 जलधे खे व्यवस्थित ❀ Cr तेषा सभाषमाणाना तेषु सभाषमाणेषु सत्सु। व्यत्ययेन षष्ठी खस्थ एव व्यतिष्ठत। आकाशमस्पृशन्नेव स्थितवानित्यर्थः।, Cm तेषामित्यनादरे षष्ठी। खस्थ एव व्यतिष्ठतेति तिष्ठतेर्द्विः प्रयोगो निर्भयत्वेन निष्कम्पावस्थानसूचनार्थः।, so also Cg t ❀ —For 8cd, Ś Ñ1 D1-4 8 12 subst

169* सागरस्योत्तरे पारे ख एव समुपस्थित ।

[Ś D2 3 12 पार्श्वे, D1 तीरे (for पारे) D4 [उ]परि तदा श्रुतवान् (for [उ]त्तरे पारे ख एव) D1 3 4 समवस्थित (for समुप°) Ś D12 खम एव ह्युपस्थित, D2 खस्थ एव व्यवस्थित (for the post. half)]

—Then all the above MSS. cont.

170* युद्धोद्यतेषु शतशो वानरेषु स्थितेषु च।

[Ñ1 ... तेषु (illeg), D1-4 युद्धोद्धतेषु, D8 युद्धावृते तु (sic) D8 राक्षसो वानरेषु च (for the post half)]

9 B2 om 9 (cf v l 8) —a) Ñ2 V3 B1 3 4 D10 11 स उवाच (for उवाच च) Ś D12 सहसा प्राज्ञ, Ñ1 D1-3 स महाप्राज्ञ —b) Ñ2 V1 3 B1 4 D9 नदन् (for महान्) —c) Ś Ñ1 D2 3 12 वानरास्तांश्च, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1 8 9 वानरैः सार्धं (B3 ज्ञात्वा [sic]), D4 वानरेन्द्र स(for तांश्च संप्रेक्ष्य) —d) Ñ2 V1,3 B1 3 4 D1 8 9 समवेक्ष्य, D4 दृष्ट्वा तत्र, L (ed) अवेक्ष्य (subm) (for खस्थ एव) B3 च भीषण D5 T1 3 M3 सर्वान्वानरयूथपान् ❀ Cr सुग्रीव च (तांश्च ?) संप्रेक्ष्य खस्थ एव विभीषण इति पाठ। ❀ —After 9, Ś Ñ1 D1-4,8 12 ins

171* भो भो शाखामृगा सर्वे वचनं मे निबोधत।
रामायाख्यातुमिच्छामि कोसलेन्द्राय धीमते।

[(l 2) D12 ख्यातुम् (for [आ]ख्यातुम्)], while Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 ins after 9, B2 ins before 10

172* प्राप्तोऽहं राघव द्रष्टु बुध्यध्वमिति वानरा ।
[B3 रावण (sic) (for राघव)]

10 Before 10, B2 ins 172*. —a) Ś Ñ1 D1-4 8 12 हरयो (for दुर्वृत्तो) Ñ2 V1 3 B D9 वानरा रा(B1 बलवान्रा)वणो नाम —b) D10 marg, G2 रावणो, Cm g t as in text (for राक्षसो) Ñ2 V1 B D9 T2 G1 M1 2 5 राक्षसाधिप, Cr m g t as in text (for राक्षसेश्वर) V3 येन सीता हृता किल —Ñ2 V1 3 B D9 transp 10cd and 11ab —c) M5 अस्य (for तस्य). —After 10, Ś Ñ1 D1-4 8 12 ins

173* चतुर्भि सचिवै सार्धमागतोऽहं न संशय ।
प्राप्तोऽहं राघवं द्रष्टुमिति मा चेत्थ वानरा ।

[(l 1) D4 विभीषण (for न संशय) —(l 2) D3 मा (for मा) Ś1 Ñ1 वेत्तु (sic) (for वेत्थ)]

11 Ñ2 V1 3 B D9 transp 10cd and 11ab —a) Ś Ñ2 V3 B D1-6 8 9 12 T1 3 M1 येन (for तेन) —b) D1 हत्वा (for हृता) —Ñ2 V1,3 B D9 om 11cd —c) D2 तद्वशा, D4 सरुद्धा (for रुद्धा च) —d) D3 समतत (for सुरक्षिता)

12 a) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 9,12 M5 त्रिविधैर्, G1 M1 Ck हेतुमद्-; Cr m.g t as in text (for हेतुभिर्) —b) G1 निदर्शयन्, M1 [अ]पि दर्शय, Cv r m g t as in text (for न्यदर्शयम्) Ś Ñ1 D1-4 8 12 हेतुभिश्च निदर्शयन् (Ś D3 12 °र्शने), Ñ2 V1 3 D9 हेतुमद्भि प्रदर्शयन् (V1 3 °निदर्शयन्), B M5 हेतुमद्भिर्न्यवेदय(B3 °दर्शा)यं(B4 °निदर्शय) —cd) T2 3 M5 मा तु, Cg.t as in text (for साधु) Ñ2 V1 3 B D9 मुहुर्मुहु (for पुन पुन) Ś Ñ1 D1-4 8 12 उक्तवान्बहुशो वाक्य सीता निर्यात्यतामिति

13 a) V1 D6 M1 तु (for च) —b) D6 राक्षस (for रावण) B1 D1 3 4 8 कालनोदित (D4 °तं) —After 13ab, Ś Ñ1 D2 12 ins, D1 3 4 8 ins. after 13

G 5 89.58 B 6.17.16 L 5 91.98

सोऽहं परुषितस्तेन दासवच्चावमानितः ।
त्यक्त्वा पुत्रांश्च दारांश्च राघवं शरणं गतः ॥ १४
सर्वलोकशरण्याय राघवाय महात्मने ।
निवेदयत मां क्षिप्रं विभीषणमुपस्थितम् ॥ १५
एतत्तु वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो लघुविक्रमः ।
लक्ष्मणस्याग्रतो रामं संरब्धमिदमब्रवीत् ॥ १६

174* तेनाह भृशमाक्रुष्टो रावणेन दुरात्मना ।

[L (ed) ततो (for तेन) D2 8 अक्रुद्धो (for आक्रुष्टो)]

—ᶜ) D4 om (hapl ?) उच्यमानो हित V3 D6–7 10 11 T G2 3 M3 उच्यमान(V3 °न-) B4 हि तद् (for हित) —ᵈ) Ñ2 V1 3 B D9 मर्तुकाम (for विपरीत) Ś Ñ1 D1–4 8 12 मुमूर्षुरिव भेषज —After 13, T2 ° read 17 for the first time, repeating it in its proper place

14 ᵃ) D1 8 तथा, M2 कह B4 आत्वसितस् (for परुषितस्) D1 8 मोहाद् (for तेन) V1 सोह परुषवाक्येन —ᵇ) V1 रावणेन (for दासवच्च). V3 B D9 च विमानित —ᶜ) Ś Ñ V3 B D1–4 8 9 12 मित्राणि (for पुत्रांश्च). V1 दाराश्च मित्राश्च, D6 दाराश्च पुत्राश्च (by transp). —After 14, Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 ins

175* रावणस्यावलिप्तत्वाद्धर्ममेव समाश्रित ।
सहमि मन्विवैभक्त राम शरणमागत ।
न हि मे जीवितेनार्थो नार्थर्यैस्तथा सुखै ।
तदह सर्वसत्यागात्त्राण राममवाप्नुयाम् ।
चोद्यमानो हि बहुशो मया धर्मार्थसचयम् ।
वचो न गृह्णाति भृशं भक्ष्य विष्कृत यथा ।
जानन्नपि हि तस्याह वीर्यपौरुषविक्रमान् ।
रावणस्य नृशसस्य विबुधैरपि दुःसहान् ।
धर्ममेव समाश्रित्य न ज्ञातिवधकाङ्क्षया ।
सत्यज्य स्वजन सर्वं राघव शरण गत ।
सर्वथा शुद्धभावोऽह न मा शङ्कितुमर्हथ ।

[D1 om , while D2 reads in marg l 1–2 —(l 1) D2 रावण चावलिप्तत्वा (sic) (for the prior half) —(l 2) Ś2 D3 महव, Ñ2 B महिन (B1 °ते), V3 D9 चतुर्भि (for महेभि) V2 सचिवै सहितो भक्त (for the prior half) D3 रामस्य शरण गत (for the post half) —(l 3) B3 तानि (sic) (for न हि) D9 reads मे in marg Ñ2 V3 B2–4 D1 9 नार्थनार्थैस्, V1 B1 नार्थरन्यैस (for नार्थर्यैस) B3 तदा (for तथा) —(l 4) Ś Ñ1 D2 3 12 यद्, B4 तम् (for तद्) L (ed) रामाद् (for रामम्) Ñ2 V1 3 B D9 राघवात्सुखमाप्नुया, D8 वानरा राममाप्नुया (for the post half) —(l 5) Ś2 चोद्यमाने हि, Ñ1 द्रेष्यमाणो हि, Ñ2 V1 3 B D9 उच्यमानोपि, D1–4 8 नोद्य(D4 वाच्य)मानो हि(D1 8 °नोपि) Ś2 महा- (for मया) Ñ1 D1 8 -सयुत, Ñ2 V1 3 B D3 4.9 -सहित, D2 -सचिन (for सचयम्) —(l 6) L (ed.) न वाचो (for वचो न) D1–3 8 भक्ष (for भक्ष्य) Ñ2 V1 3 B D9 वचो भृश न गृह्णाति मुमूर्षुरिव मे(D9 भे)षज.—D2 reads l. 7–10 in marg D4 om l. 7 —(l 7) V3 D2 च (for हि) Ś2 [अ]थ (for [अ]ह) Ñ1 V3 B2 3 D9 वीर्य (for वीर्य) Ñ V1 3 B D1 4 -विक्रम, D2 -विक्रन (sic) D1 वीयधर्मावैवक्रमान् (for the post half) —D9 om l 8–11 —(l 8) Ñ2 V1 3 B [अ]पि(B2–4 [अ]ति-)दुर्द्रह (for नृशसस्य) Ś1 दुर्नयान्. Ñ1 D2 4 8 दुःसह(D8 °ज) (for दुःसहान्) Ñ2 V1 3 B दुस्तर व(B1 चि)-रसत्त्व(Ñ2 °श्र)यात् (for the post half) —Ś Ñ1 D4 12 om l 9–10 —(l. 9) D1 2 [अ]न्माश्रित्य (for म्माश्रित्य) —(l 10) B4 त त्यज्य, D1 8 हित्वा त(D8 हि), D2 हित्वेमां, D3 हित्वाद (for सत्यज्य) D3 सर्व(sic) (for सर्व) V2 स्वजनान्सर्वान् —After l 10, Ñ2 V° B2–4 ins

175(A)* विवक्षया हि तद्ग्ल रामसगमकाङ्क्षया ।

[V3 तु (for हि)],

whereas B1 ins

175(B)* चिरकाङ्गे हि(हृ?)नबचो राम शरणकाङ्क्षया ।

—(l 11) Ñ1 शुभभावो, V3 B1 3 [अ]दुष्ट°, B2 शुद्धकामो (for शुद्धभावो) D2 (marg as above) जातिरूपेण तत्याह (for the prior half) D4 अर्हसि (for अर्हथ)]

15 Ś Ñ V1 3 B D1–4 8–12 T2 G1 M2 transp 15ᵃ and 15ᶜ —ᵃ) Ñ2 V1 3 B D9 सर्वभूत (B3 °भूत्त-) (for °लोक-) —ᶜ) D5 T3 G3 न्यवेदयत, D9 om , Cv m g t as in text (for निवेदयत) D8 9 मा —ᵈ) Ñ2 V1 3 B D9 शरण समुपस्थितं

16 ᵃ) Ñ2 V1 3 B D9 तस्य तद्, D8 पुत्र तु (for एतत्तु) D4 om (hapl) from वचनं up to इद in 16ᵈ —ᵇ) Ś Ñ1 D1–3 8 12 वानरेश्वर , Ñ2 V1 3 B D9 प्लवगेश्वर (for लघुविक्रम) —ᶜ) Ś D2 3 12 [अ]ग्रज (for [अ]ग्रतो) —ᵈ) Ś Ñ1 D1–4 8 12 इद(D4 om) वचनम्, D5 T1 2 G1 2 सरब्ध इदम्, Cm g k t as in text (for सरब्धमिदम्) ◊ Cr सरब्ध । स सभ्रमसरब्ध इति पाठ ◊ —For 16ᶜᵈ, Ñ2 V1 3 B D9 subst

176* राघव समुपागम्य लक्ष्मण चाब्रवीदिदम् ।

[B1 4 समुपक्रम्य (for समुपागम्य)]

—After 16, D7 10 11 T2 ins , D5 T1 G2 M3 5 Cr m g ins l 1–2 after 19 and l 3–14 after 17, whereas D6 T3 G1 3 M1 2 ins l 1–2 and l 3–14 after 19 (M1 2 cont after 178*) and 16 respy.

177* प्रविष्ट शत्रुसैन्य हि प्राप्त शत्रुरतर्कित ।
निहन्यादन्तर लब्ध्वा उलूक इव वायसान् ।
मन्त्रे व्यूहे नये चारे युक्तो भवितुमर्हसि ।
वानराणा च भद्र ते परेषां च परतप ।

रावणस्यानुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ।
चतुर्भिः सह रक्षोभिर्भवन्तं शरणं गतः ॥ १७

रावणेन प्रणिहितं तमवेहि विभीषणम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये क्षमं क्षमवतां वर ॥ १८

राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या संदिष्टोऽयमुपस्थितः ।
प्रहर्तुं मायया छन्नो विश्वस्ते त्वयि राघव ॥ १९

वध्यतामेष तीव्रेण दण्डेन सचिवैः सह ।
रावणस्य नृशंसस्य भ्राता ह्येष विभीषणः ॥ २०

एवमुक्त्वा तु तं रामं संरब्धो वाहिनीपतिः ।
वाक्यज्ञो वाक्यकुशलं ततो मौनमुपागमत् ॥ २१

G. 5 89 71
B 6 17 30
L. 5. 91. 110

अन्तर्धानगता ह्येते राक्षसा कामरूपिण ।
शूराश्च निकृतिज्ञाश्च तेषु जातु न विश्वसेत् ।
प्रणिधी राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य भवेदयम् ।
अनुप्रविश्य सोऽस्मासु भेदं कुर्यान्न सशय ।
अथवा स्वयमेवैष छिद्रमासाद्य बुद्धिमान् ।
अनुप्रविश्य विश्वस्ते कदाचित्प्रहरेदपि ।
मित्राटविबल चैव मौल भृत्यबल तथा ।
सर्वमेतद्बल ग्राह्य वर्जयित्वा द्विषद्बलम् ।
प्रकृत्या राक्षसो ह्येष भ्रातामित्रस्य वै विभो ।
आगतश्च रिपो पक्षात्कथमस्मिश्च विश्वसेत् ।

[D7 B (ed within brackets) repeat l 1–2 after 19 —(l 1) D6 M3 Cg प्राज्ञ , Cv t as above (for प्राप्त) M5 अतद्रित (for अतर्कित) —(l 2) D5 चापि मान् (corrupt), B (ed , second time) वायम (for वायमान्) D10 11 Ct वायमानिव (by transp) D6 7 (both times) T2 G2 3 M5 उलूकानिव वायस (T2 °मा) (for the post half) ❀ Cr उलूक इव वायमानिति पाठ ❀—(l 3) T1 चापि, M5 चारैर् (for चारे) —(l 5) M2 अतर्धान गता —(l 6) D6 निकृतज्ञाश्च D10 11 तेषा (for तेषु) —(l 8) G1 तु (for सो) M5 [ऽ]स्मात (for ऽस्मासु) —(l 9) M1 2 [इ]ह (for [ए]व) D7 वीर्यवान् (for बुद्धिमान्) —G3 repeats l 8 in place of l 10 —(l 10) D7 T2 M5 विश्वस्त (for विश्वस्ते) —(l 11) D6 7 T1 M3 Cv m g मित्राटवी , G1 मित्राणा स्व , G2 3 M1 Ck मित्रादपि, Cr t as above (for मित्राटवि-) D10 11 M1 Cv k t मोल, Cr m g as above (for मोल) G2 भृत्य, Cv k t as above (for भृत्य) ❀ Ct मौलभृत्यबलमिति समाहारद्वन्द्व ❀—(l 12) G1 द्विषा बल (for द्विषद्बलम्) —(l 13) D5 T1 3 M3 5 राक्षसेंद्रस्य, T2 राक्षसो ह्येव D5 6 T1 3 G1 M3 ते (for वै) D7 10 11 M3 प्रभो —(l 14) D7 तु (for first च) D10 11 रिपु साक्षात्, T2 रिपो पक्ष D5 T1 3 M1 3 हि (for second च)]

17 T2 3 read 17 for the first time after 13, repeating it here —[a]) Ś Ñ1 V3 B1 2 D1 2 8 12 वीरो, D3 4 वीर (for भ्राता) —[b]) D1 T3 (after corr marg as in text) स्मृत (for श्रुत) —[c]) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 सचिवै सार्धं (for सह रक्षोभि) —[d]) V3 शरणागत (for शरण गत) Ś Ñ1 D1–4 8 12 शरणार्थं मिहागत —After 17, D5 T1 G2 M3 5 ins l 3–14 of 177*

18 [a]) Ñ1 B1 D9 [ए]व प्रहित, Ñ2 प्रहित त, V3 प्रणिहित , D10 11 Ct प्रणीत हि, Cg k प्रणिहित (as in text) —[b]) Ś1 D12 त्वमवे (D12 °च [sic])हि, Ñ1 D1 4–6 8 11 T2 3 G1 3 M1 2 तमवैहि (sic), Ñ2 मन्येह (subm), V1 B1–3 मन्येह त (V1 हि) , B4 मन्ये चाह, D9 त मन्येहं (for तमवेहि) M1 2 निशाचर (for विभीषणम्) V3 स नो हतु विभीषण —[c]) Ñ1 नास्य (for तस्य) Ś Ñ1 D1–4 8 12 स्मग्रहण, B1 3 [अ]ह विग्रह —[d]) Ś Ñ1 D2 12 [ऽ]क्षम (for क्षम) Ś B2 4 क्षमयता, Ñ2 D9 बलवता (for क्षमवता) D1 3 4 8 न क्षम (D8 om hapl) क्षमता वर ❀ Cr g t क्षमवता युक्त (Cr हित)व्यापारवताम् (Ct °ता क्षमावता वा । ह्रस्व आर्ष) ❀

19 [a]) Ñ2 V1 B D9 T2 3 राक्षस्या V3 B दुष्टया (for जिह्मया). —[b]) Ś Ñ1 D1–4 8 12 सदु (D1 सत , D4 सतु)ष्टोयम् D6 T1 M3 उपागत , D7 10 11 M1 2 Ct इहागत , T2 अवस्थित (for उपस्थित) Ñ2 V1 3 B D9 जिह्मया (Ñ2 V1 D9 दुष्टया) समुपस्थित —[d]) D7.10 11 G M5 चानघ (for राघव) —For 19[cd], Ś Ñ V1.3 B D1–4 8 9 12 M1 2 subst

178* प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते प्रच्छन्नमथ वानव ।

[Ñ2 V1 B2 4 मयि च, V3 इव च, D2 4 8 9 अपि च (D2 वा) (for अथ वा) B1.3 D1 प्रच्छन्न (D1 विश्वस्त) सोपि (B3 D1 मयि) चानघ, M1 2 प्रच्छन्नो मयि वानघ (for the post half)] —Then M1 2 cont , while D5 6 T1 3 G M3 5 ins l 1–2 of 177* after 19

20 [ab]) D8 एव (for एष) Ś Ñ V1 3 B D1–4 9 12 दडेन (for तीव्रेण) Ś Ñ1 D1–4 12 तीक्ष्णेन (for दण्डेन) D8 M3 दडेन तीव्रेण (by transp) Ñ2 V1 B D9 तीव्रेण स (B2 सु)सुहृज्जन (Ñ2 V1 °न), V3 तीव्रेण खलु दुर्जय (for [b]) —[d]) Ś Ñ1 D1–4 8 12 भ्राता पापो, Ñ2 V1 3 B D9 प्राप्तो भ्राता, G2 भ्राता ह्येव

21 [a]) D1 ततो, D3 तु (subm) (for तु त) D2 रामस्य, D9 राम स (for त रामं) —[b]) Ś Ñ V1 3 B D1–4 6 8 9 12 सुग्रीवो (for संरब्धो) —[c]) Ś D2 12 वाक्यज्ञ (for °ज्ञो) Ś Ñ V1 3 B D4 9 12 वाक्यकुशलम् , D1 8 देशकालज्ञ —[d]) T3 ध्यानम् (for मौनम्) Ś V1 D3 8 12 उपाग (Ś D12 °श्रि)त , L (ed) उपस्थित —After 21, Ś Ñ2 V1 3 B D1–4 8 9 12 ins

179* तस्मिन्मौनमनुप्राप्ते सुग्रीवे राघवस्तदा ।
धर्ममेवाग्रत कृत्वा विमर्शमगमत्तदा ।

G 5.90 1 / B.6 17 31 / .. 5 91 111

सुग्रीवस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा रामो महाबलः ।
समीपस्थानुवाचेदं हनूमत्प्रमुखान्हरीन् ॥ २२

यदुक्तं कपिराजेन रावणावरजं प्रति ।
वाक्यं हेतुमदत्यर्थं भवद्भिरपि तच्छ्रुतम् ॥ २३

सुहृदा ह्यर्थकृच्छ्रेषु युक्तं बुद्धिमता सता ।
समर्थेनापि संदेष्टुं शाश्वतीं भूतिमिच्छता ॥ २४

इत्येवं परिपृष्टास्ते स्वं स्वं मतमतन्द्रिताः ।
सोपचारं तदा राममूचुर्हितचिकीर्षवः ॥ २५

[(l 1) D1 अस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ2 V1 3 B D9 रामो धर्मभृता वर· (for the post half) —(l 2) Ś D12 दैवम् (for धर्मन्) Ś1 D12 क्षण, Ś2 क्षम, D2 क्षणात् (for तदा)]

—D1–4 8 cont

180* सुग्रीवस्य च तद्वाक्य श्रुत्वा रामो महामति ।
सम्यग्विमृश्य तद्धीमान्सुसुहूर्तमिवान्तरम् ।

[(l 1) Cf 22ab. D1 2.8 तु (for च) —(l 2) D1 विमृश्य स, D2 विधिमुरैर्, D8 विमम्रृषे (for विमृश्य तद्). D2 8 द्वोत्तर]

—After 179*, Ñ2 V1 3 B2–4 D9 G(ed) ins. an addl colophon.

[*Kānda name* B4 om , Ñ2 V1 3 B2 3 D9 सुन्दर° —*Sarga name* Ñ2 V1 3 B2–4 D9 विभीषणा(V1 D9 °ण)गमन —*Sarga no* (figures, words or both) B3 om , Ñ2 D9 96, V1 3 81, B2 84, B4 98, G (ed.) 89]

22 For 22a–25b, Ñ2 V1 3 B D9 subst. 182* —a) Ś D12 च (for तु) D1 कपीश्वरस्य वचन, D2 8 स तत्कपीश्वरवचो —b) D5 6 T1 3 M3 5 महायशा· (for °बल) Ś Ñ1 D1–4 8 12 राम श्रुत्वा विमृश्य च —cd) D10 11 कपीन् (for हरीन्). Ś Ñ1 D1–4 8 12 तत सुग्रीवसचिवानिद वचनमब्रवीत् —After 22, Ś Ñ1 D1–4 8 12 L(ed) ins

181* परवानस्मि सर्वेषु भवत्सु हितबुद्धिषु ।
अनुष्ठेय मया किंचिदिह प्राप्ते विभीषणे ।
तद्वक्तुमर्हन्ति हि मे भवन्त
श्रेयोर्थिन श्रेयसि सनियुक्ता ।
यत्प्राप्तकाल च हित च मत्वा [5]
कालोपपन्न च विचार्य सर्वम् ।

Colophon

[(l 1) D1 वानरेषु निवेद्यते (for the post half) —(l 2) Ś च यद् (for मया) D1 प्राप्ते रावणबान्धवे (for the post half).—(l 3) D4 अर्हन्तु D2 च (for हि) D1 वै (for मे) —(l 4) Ś1 श्रेयोर्थिने, D2 श्रेयोर्थित Ñ1 चैव युक्ता , D1 सप्रयुक्ता (for सनि°) —(l. 5) D12 om (hapl) हित च D2 8 विहित (for च हित) —(l 6) D1 विचिन्त्य (for विचार्य) Ñ1 सम्यक्, D2 सर्वं, D8 सर्वे

Colophon —*Kānda name* Ś1 D1 8 om , Ś2 Ñ1 D2–4 12 सुन्दर° —*Sarga name* Ś1 D8 विभीषणगमन(D8 °न), Ś2 D1 3 4.12 विभीषणा(Ś2 °णानु)गमन (Ś2 D4 12 °न), Ñ1 विभीषणप्रयाणक, D2 विभीषणप्रयाण —*Sarga no* (figures, words or both) · Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 om , Ś2 94 , D3 101 , L (ed) 91 —After colophon, D2 concludes with राम]

23 For subst in Ñ2 V1 3 B D9, cf v l. 22 and 25. For 23a–25b, Ś Ñ1 D1–4 8 12 subst 182* —a) D7 G1 M3 अर्थ्यं च (for मत्यर्थं) —d) D10 11 च (for तच्)

24 For subst in Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12, cf v l 22, 23 and 25. —a) D6 10 11 M1 2 सुहृदामर्थ-, D7 सुहृदा ह्यर्थ- —b) T3 उक्तं (with hiatus) (for युक्त) G3 बुद्धिमतां D5 6 10 11 T1 3 G3 M1 2 सदा (for सता). —G2 reads 24cd twice —c) D10 11 T1 Ct [उ]प-, Cv r m g k as in text (for [म]पि)

25 b) ❀ Cr स्व स्वं मतमतन्द्रिता इति पाठ ❀ —For 22a–25b, Ñ2 V1 3 B D9 subst , while Ś Ñ1 D1–4 8 12 subst for 23a–25b

182* प्राप्तं विभीषण श्रुत्वा राम सुग्रीवमब्रवीत् ।
स्पृशन्निव स्पृशन्हस्त हस्तेनामित्रतापन ।
हरिश्रेष्ठ महाबाहो वचन श्रूयता मम ।
आनृशस्ये तदात्वे च आयत्या चैव सश्रितम् ।
आस्यतामिति सुग्रीव सचिवाश्च समाहूय । [5]
हनुमत्प्रमुखान्सर्वानन्यांश्च हरियूथपान् ।
तै समर्थैश्च वक्तव्य करिष्यामि परीक्षणम् ।
सम्यग्वदसि सुग्रीव राजानो हि बहुच्छला ।

[(l 1) Ñ2 D9 मत्वा (for श्रुत्वा) —Ñ2 V1 3 B D9 om l 2–3 —(l 2) Ś D2 12 हस्ते (for हस्त) Ñ1 D3 -कर्षण (for -तापन) Ś D12 राघव शत्रुतापन , D2 रामो वै शत्रुसूदन (for the post half).—(l 3) D1 transp वचन and श्रूयता —(l 4) Note hiatus between the two halves D8 9 12 आनृशसे(D9 °स्य) D2 निश्चिन (for सश्रितम्) Ñ2 V1 3 B D3 9 त(V1 3 य)थायत्या च सश्रुत (V1 स * त [illeg], V3 B1 सश्रित, B2 3 सस्थित, B4 D3 सश्रित) (for the post half) —(l. 5) Ś D12 श्रूयताम् Ñ2 V1 B3 4 D3 8 9 इह, B2 इव (for इति) Ś V3 B1 D2 12 सुग्रीव, Ñ1 सुग्रीव D3 तान् (for च) Ś Ñ1 D2 12 समाहूयत्, Ñ2 V3 B D9 समानय.—(l 6) Ñ2 D9 वानरान् (for अन्यांश्च) V3 (m also as al ... (for

अज्ञातं नास्ति ते किंचित्त्रिषु लोकेषु राघव ।
आत्मानं पूजयन्राम पृच्छस्यस्मान्सुहृत्तया ॥ २६
हि सत्यव्रतः शूरो धार्मिको दृढविक्रमः ।
परीक्ष्यकारी स्मृतिमान्निसृष्टात्मा सुहृत्सु च ॥ २७
तस्मादेकैकशस्तावद्ब्रुवन्तु सचिवास्तव ।
हेतुतो मतिसम्पन्नाः समर्थाश्च पुनः पुनः ॥ २८
इत्युक्ते राघवायाथ मतिमानङ्गदोऽग्रतः ।
विभीषणपरीक्षार्थमुवाच वचनं हरिः ॥ २९
शत्रोः सकाशात्संप्राप्तः सर्वथा शङ्क्य एव हि ।
विश्वासयोग्यः सहसा न कर्तव्यो विभीषणः ॥ ३० G 5 90 B 6. 17. L 5. 92. 12

-यूथपान्) D2 नील च हरियूथप (for the post half). —D9 om 1 7-8 —(1 7) Ñ1 समन्वेत्य, Ñ2 D2 ममेत्येति, V1 B4 D8 समन्वेति, V3 B1 D1 4 समर्थयेति, B2 3 ममेत्य हि (for समर्थश्च) Ñ1 V1 B1 कर्तव्ये, Ñ2 V3 B2-4 D1-3 8 कर्तव्य, D4 om (for वक्तव्य) —(1. 8) D1 बहुवत्सला, D8 बहुमि च्छला (sic) (for हि बहुच्छला)]

—Ñ2 V1 3 B D9 cont, while Ś Ñ1 D1-4 8 12 ins after 28 :

183* ततः सुग्रीववचनात्समीयुर्वानरर्षभाः ।
सर्वे शास्त्रविदः शूरा देवपुत्राः प्रहारिणः ।
विभीषणस्य ते वाक्यं श्रुत्वा तु हरियूथपाः ।
प्रणम्य शिरसा रामं स्थिताः प्राञ्जलयस्तदा ।

[(1. 1) Ñ2 V1 3 B D9 कपि(Ñ2 D9 हरि)यूथपा (for वानरर्षभा) —(1 2) D8 सर्व- (for सर्वे) Ś2 Ñ2 V3 B1 D12 चा(Ś2 D12 श)स्त्रविद, V1 B2-4 D9 चार्थविद, D3 4 ते बलिन (for शास्त्रविद) Ñ2 V1 3 B1 2 D9 सर्वे(B2 °र्वं-) शस्त्र-, B4 सर्वे चास्त्र (for देवपुत्रा) B3 सर्वशस्त्रप्रहर्षिण (for the post half). —D9 om from 1 3 up to 25^{cd} —(1 3) D3 हरीश्वरस्य Ś D12 वाक्य च, Ñ2 V1 3 B D3 तद्वाक्य (for ते वाक्य) V1 B D2 ते, D1 8 प्राग् (for तु) Ñ2 V3 ते श्रुत्वा Ñ2 V1 B1 4 -पुंगवा (for -यूथपा) —Ñ2 V1 3 B om 1 4 —(1 4) Ñ1 D2 तथा (for तदा)]

—Before 25^{cd}, Ś Ñ1 D1-4 8 12 read 28 (including 183*) —^{cd}) Ś2 D1-4 8 12 ततो(D8 तु ते) रामम्, Ñ2 V1 D7 तदा(D7 इद) वाक्यम् (for तदा रामम्) Ś Ñ1 D1-4 6 8 10-12 प्रिय- (for हित-) B4 इदमूचुर्महात्मान राघव हितकारिण

26 V1 illeg for ^{ab} —^{a}) B1 नाज्ञात, B3 D7 11 अज्ञान. B1 D9 च (for न). D2 तत् (for ते) G2 राम (for किंचित्) —^{c}) Ś Ñ1 D1-4 8 12 महाभाग्यादात्मनस्तु, Ñ2 B4 D9 स राज(B4 प्रजान)न्पूजयन्प्राज्ञ (D9 °ज्ञ), V1 B1 अज्ञात पूजयन्प्राज्ञ(B1 °ज्ञ), V3 B2 स जान(B2 स्वजना)न्पूजयन्प्राज्ञ (B2 °ज्ञ), B3 स जनान्पूरयन्प्राज्ञ, M3 Cm g आत्मान सूचयञ्जानन्, Cv r k t as in text ❀ Cm पूजयन्निति पाठे तु आत्मानम् अस्मान् प्रत्येक पूजयन् मानयन् अस्मान् पृच्छसि । यद्वा आत्मान पूजयन् जानन्निति स्वभावं परिपालयन् ।, so also Cg which adds प्रत्येक माननाभिप्रायेणैव आत्मानमित्येकवचनप्रयोग ❀ —^{d}) B1 D1 9 पृच्छस्यस्मान्(B1 °र्थे) D9 सुहृत्तमान्

27 ^{a}) G3 सत्यव्रत स· (unmetric), G (ed) हि सत्यरत· —^{b}) D7 M2 धर्मात्मा (for धार्मिको). V3 दृष्ट-विक्रम, D6 9 दृढविक्रम —^{c}) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 M3 मतिमान्(M1 °मन्) (for स्मृतिमान्) —^{d}) Ś D12 निश्चलात्मा, Ñ2 B4 D4 8 विसृष्टात्मा, B2 3 नि(B3 वि)सृष्टार्थं, D6 निहृष्टात्मा, Cr निविष्टात्मा, Cm g k t निसृष्टात्मा (as in text) Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 महाद्युति·(D4 °ते), B4 सुहृत्तथा (for सुहृत्सु च) —After 27, Ś Ñ1 D1-4 8 12 ins

184* तस्मात्त्वं स्वमभिप्रायं प्रब्रुवन्तु प्लवंगमाः ।
ते हेतुमतिसम्पन्नाः समस्ताश्च पुनः पुनः ।
पृथक्पृथक्परीक्षार्थं यत्क्षमं यच्च नो हितम् ।

[Cf 28 —(1 1) D1 2 त्वा(D2 त्व) समभिप्राय, D3 4 एवैकशस्तावद् D2 ब्रुवतु त्वा, D3 4 8 त्वा ब्रुवतु, D12 प्रब्रुवत (for प्रब्रुवन्तु) D1 ब्रुवतु प्लवगोत्तमा· (for the post. half) —Ñ1 D3 8 om 1 2 —(1 2) D1 4 हेतुमन्- (for ते हेतु-) —D4 om 1 3 —(1 3) D12 परीक्ष्यार्थं Ś D12 हित, D3 कृत्य (for क्षम) Ś1 Ñ1 D12 वो (for नो)]

28 Ś Ñ1 D1-4 8 12 read 28 before 25^{cd} —^{a}) V3 अस्माद् (for तस्माद्) and ते वै (for तावद्) —^{b}) D9 वदतु B2 3 तत, B4 तदा (for तव) —^{c}) D2 8 एते तु (for हेतुतो) Ñ2 V1 3 B D9 G (ed) हे(G[ed] हे)तुका मत्रसपन्ना, T3 हेतूनामपि सपन्ना ❀ Cr हेतुतो मतिसम्पन्ना इति पाठ ❀ —^{d}) Ś Ñ1 D1-3 8 12 G3 समस्ताश्च(D2 °स्तु), Ñ2 V1 3 B D9 बहवश्च, L (ed) समताश्च (for समर्थाश्च) D7 10 11 T2 G1 2 M5 तथा, M1 2 पृथक् (for second पुन) —After 28, Ś Ñ1 D1-4 8 12 ins 183*

29 ^{a}) D7 G1 M1 [उ]क्तो, T3 M5 [उ]क्त्वा Ñ2 V1 3 B D9 तु तदा(B1 °तो, B4 °था) वाक्ये, T2 राघवस्याथ (for राघवायाथ) —^{b}) Ñ2 B1 2 तथा, V1 3 B3 4 D9 तदा, D6 T3 G2 [s]ब्रवीत् (for ऽग्रत) —^{d}) B4 उक्तवान् (for उवाच) Ñ2 V1 3 B D9 हित (for हरि.) —For 29, Ś Ñ1 D1-4 8 12 subst

185* इत्युक्तो राघवः सर्वैर्हरिभिर्हरियूथपैः ।
मतिमानङ्गदो वाक्यमिदं राममुवाच ह ।

[(1 1) Ñ1 D2 [उ]क्त्वा (sic), D4 [उ]क्ते D2 4 राघवे D1 इत्युक्त राघव सर्वैर् (for the prior half)]

30 ^{a}) D1 प्राप्तस्तु (for सप्राप्त) —^{b}) Ś1 तत्कृतामय, Ś2 V3 B1-3 D1 2 4 9 12 तर्क्यतामय, Ñ1 तर्कितो ह्यह,

5 90.11 छादयित्वात्मभावं हि चरन्ति शठबुद्धयः ।
6 17.40 प्रहरन्ति च रन्ध्रेषु सोऽनर्थः सुमहान्भवेत् ॥ ३१
5 92.13 अर्थानर्थौ विनिश्चित्य व्यवसायं भजेत ह ।
गुणतः संग्रहं कुर्याद्दोषतस्तु विसर्जयेत् ॥ ३२
यदि दोषो महांस्तस्मिंस्त्यज्यतामविशङ्कितम् ।
गुणान्वापि बहूञ्ज्ञात्वा संग्रहः क्रियतां नृप ॥ ३३
शरभस्त्वथ निश्चित्य सार्थं वचनमब्रवीत् ।
क्षिप्रमस्मिन्नरव्याघ्र चारः प्रतिविधीयताम् ॥ ३४
प्रणिधाय हि चारेण यथावत्सूक्ष्मबुद्धिना ।
परीक्ष्य च ततः कार्यो यथान्यायं परिग्रहः ॥ ३५
जाम्बवांस्त्वथ संप्रेक्ष्य शास्त्रबुद्ध्या विचक्षणः ।
वाक्यं विज्ञापयामास गुणवद्दोषवर्जितम् ॥ ३६
बद्धवैराच्च पापाच्च राक्षसेन्द्राद्विभीषणः ।
अदेशकाले संप्राप्तः सर्वथा शङ्क्यतामयम् ॥ ३७

V1 B4 त्यज्यतामय, D2 शक्यतामय, D8 तर्कयामहे, D10 11 T2 G Ct तर्क्य एव हि (for शङ्क्य एव हि) —cd) Ñ2 V1 3 B D9 विश्वासयोग, D7 10 11 Ct विश्वासनीय (for विश्वासयोग्य) Ñ2 V1 3 B D9 विभीषणे D2 विश्वस्तेऽरिपक्षेषु सोऽनर्थश्च कृतो भवेत् —For 30cd, Ś Ñ1 D1 3 4 8 12 subst

186* विश्वासो हरिसैन्येन न कर्तव्य कथंचन ।

[D1 3 8 हरिपक्षेषु (D1 °क्षे तु, D8 °क्षस्य), D4 हरिसन्येषु D4 transp न and कर्तव्य Ñ1 D1 3 4 8 कदाचन (for कथचन)]

31 Ñ2 V1 3 B D9 repeat 31 after 35 —a) Ś Ñ V1 3 B D3 4 9 12 (Ñ2 V1 3 B D9 second time) [आ]त्मनो भाव (for [आ]त्मभाव हि) Ñ2 V1 3 B D9 (all first time) प्रच्छाद्य भावमेते हि, D1 गोपायित्वात्मभाव तु —b) Ñ2 V1 3 B1 4 (all second time) भवति, B2 3 (both second time) भजति, D4 वदति (for चरन्ति) B4 (first time) शठवृत्तय —c) B3 (first time) प्रवदति (for प्रहरन्ति) Ś1 रक्षेषु, D1 रन्ध्रे वै, D9 (first time) चक्रेषु —d) B2 3 (both first time) सोऽर्थश्च (for सोऽनर्थः) Ś तत्कृतो, Ñ V1 3 B(Ñ2 V1 3 B1–3 both times, B4 [first time] सुकृतो, B4 second time) D2–4 8 9 (both times) स्वकृतो, D1 तैः कृतो, D12 सत्कृतो (for सुमहान्) D8 भवान (sic) ❀ Cv r सोऽनर्थः सुमहान्भवेदिति पाठ ❀

32 ab) D8 व्यवस्थाप्य (for व्यवसाय) Ñ2 D2 9 वै, V1 B4 D8 च, G वा (for ह) V3 B1 भजेति च (sic), B2 D3 भजेतत, D4 7 भजेदिति (D7 °ह) Ś Ñ1 D12 व्यवसायो भवेदिति (for b) D1 अर्थानिनिश्चित्य हृदा विचार्य च पुन पुन —c) Ñ1 कृत्वा (for कुर्याद्) —d) T2 च (for तु) Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 M3 च (D1 M3 तु) विवर्जयेत्, Ñ2 V1 3 D9 च विसर्जन, B1 4 D3 च विवर्जन, B2 3 च विवर्जित

33 a) Ś Ñ1 D1–4 8 12 अस्मिस्, B2 3 तत्र (for तस्मिस्) —b) Ś B4 D1 3 12 अविशङ्कया, Ñ1 पुन शङ्कया, D2 अनिशङ्क्य तत्, D4 एष सर्वथा —c) D1–4 8 च (for वा) Ñ1 गुणार्थापि (sic) (for गुणान्वापि) D1 मत्वा, D2 स्त्यान् (for ज्ञात्वा) Ñ2 V1 3 B D9 गुण प्रभूत मत्वा वा (V3 B1 च), D7 सुगुणान्निर्गुणाञ्ज्ञात्वा —d) Ś Ñ1 D1–3 8 12 इति, D4 इह, G2 3 विभो (for नृप).

34 a) B1 D8 नरश्रेष्ठ Ñ2 B1–3 D9 चाथ, V1 B4 चापि, V3 च वि (for त्वथ) Ś Ñ1 D2–4 12 M1 2 5 सचिन्त्य, D1 नि सृत्य —b) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 हरिर्, D6 T1 सात्व, D7 T2 3 G1 M3 Cm g माध्यं, G3 M5 वीरो, Cr k t as in text (for सार्थं) ❀ Cv शरभस्त्वथ निर्जि(°श्चि)त्य वीरो वचनमब्रवीत् इति पाठ ❀ —c) Ś Ñ1 D1–4 8 12 अस्मै (for अस्मिन्) —d) Ñ1 वच (for चार) G3 प्रचार प्रविधीयता

35 a) Ś D12 [अ]थ, V1 तु, B1 4 D4 च (for हि). —b) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 ततो भाव परी(B2 3 समी)-क्ष्यता (Ś D12 °क्ष्यते), D9 ततो भाव . . . * (om hapl) —c) B2–4 तु (for च). Ñ1 D1 12 तथा, D8 यथा (for तत) Ś1 D9 12 कार्यं (for कार्यो) D2 परीक्षा च तथा कार्या —d) Ś Ñ1 D12 यथा न्याय, D2 T3 M3 यथान्यायय —After 35, Ñ2 V1 3 B D9 repeat 31

36 a) Ñ2 V1 3 B D9 अपि, D2 4 अथ (for त्वथ) D1 सप्राप्य, D3 सचिन्त्य, D8 सक्षेप, D9 सप्रेक्ष्य च (hypm) —After 36a, V3 erroneously reads 38b–39b —b) G1 विचारण (for विचक्षण) D6 T2 M1 नयापनयकोविद, D9 तत कार्यं यथोचितं —D5 om 36d–38c —d) D3 4 गुणवान् (for गुणवद्) Ñ1 गुरुधर्मविवर्जित, B1 2 D8 गुणदोषविवर्जित ❀ Cr गुणवद्दोषवर्जितमिति पाठ ❀

37 D5 om 37 (cf v l 36) —a) Ś Ñ1 D3 12 बद्धवैरश्च पापश्च, V3 वर्जित बद्धवैराच्च (sic) —b) Ś D3 12 M5 राक्षसेन्द्रो, Ñ1 राक्षसश्च (for राक्षसेन्द्राद्) —D1 om (hapl) 37c–39b —c) Ñ2 B4 D2 9 अदेशकाले (B4 D2 °ल) —d) Ñ1 तथाय, T2 सर्वदा V1 B4 त्यज्यताम्, B1–3 D4 9 तर्क्यताम् (for शङ्क्यताम्). Ñ1 दृढ, D8 इति (for अयम्) V3 सर्वे तुल्यबला स्मृता —After 37, Ś D4 12 ins

ततो मैन्दस्तु सम्प्रेक्ष्य नयापनयकोविदः ।
वाक्यं वचनसम्पन्नो बभाषे हेतुमत्तरम् ॥ ३८
वचनं नाम तस्यैष रावणस्य विभीषणः ।
पृच्छ्यतां मधुरेणायं शनैर्नरवरेश्वर ॥ ३९
भावमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्वं करिष्यसि ।
यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ ॥ ४०
अथ संस्कारसम्पन्नो हनूमान्सचिवोत्तमः ।
उवाच वचनं श्लक्ष्णमर्थवन्मधुरं लघु ॥ ४१
न भवन्तं मतिश्रेष्ठं समर्थं वदतां वरम् ।
अतिशाययितुं शक्तो बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ॥ ४२
न वादान्नापि संघर्षान्नाधिक्यान्न च कामतः ।
वक्ष्यामि वचनं राजन्यथार्थं राम गौरवात् ॥ ४३
अर्थानर्थनिमित्तं हि यदुक्तं सचिवैस्तव ।
तत्र दोषं प्रपश्यामि क्रिया न ह्युपपद्यते ॥ ४४
ऋते नियोगात्सामर्थ्यमवबोद्धुं न शक्यते ।
सहसा विनियोगो हि दोषवान्प्रतिभाति मे ॥ ४५ G 5. 90 26 B 6 17 5¹ L 5 92 27

187* यस्य न स्वजने प्रीतिः कुतस्तस्य परे जने ।
[D13 सुजने (for स्वजने) D4 transp यस्य न and स्वजने], whereas D3 ins

188* स्वजने यस्य न प्रीतिः का प्रीतिरितरे जने ।
—D3 cont , while D4 cont after 187*

189* सर्वलक्षणसम्पन्नेऽप्यस्ति दोषो विभीषणे ।
[D4 -सपूर्णे (for -सम्पन्ने)]

38 D5 om 38abc (cf. v l 36) D1 om 38 (cf v l 37) —a) Ñ2 V1 3 B D9 अथ (for ततो) T3 च (for तु) Ś Ñ1 D2–4 8 12 अथ मैंदो महाबुद्धिर् (Ñ1 D2 °बाहुर्) —b) D3 नये परम- , D9 मायापनय- (for नयापनय-) —c) D6 विनय- (for वचन-) B2 -सपन्न Ś Ñ1 D2–4 8 12 वाक्य परमसपन्न —d) Ś Ñ1 D2–4 8 12 सहताजलि , Ñ2 V1 3 B D9 G1 हेतुमत्तदा(B3 °या, G1 °र), G2 हेतुमहित

39 D1 om 39ab (cf v l 37) —a) D2 4 8 वचनान् , D10 11 M1 2 अनुजो (for वचन) Ś Ñ1 D5 6 12 G1 [ए]व (for [ए]ष) Ñ2 V1 3 B D9 वचनात्ता(V3 °न ता)नदस्यैव(Ñ2 D9 °ष) , D3 अज्ञातरूपे पुरुषे —b) Ś Ñ1 D4 8 12 राक्षसस्य, B2 3 D0 राववस्य(sic) , D2 राक्षस स, D3 राक्षसोय (for रावणस्य) V3 B1 विशेषत —c) Ś D12 परमोपाय, Ñ V1 3 B2–4 D1–3 8 9 मधुरोपाये (Ñ1 D1 2 8 °य) , B1 मधुरैर्वाक्यै , D4 मधुपायाश्च(sic) (for मधुरेणाय) —d) Ś D2–4 8 12 शनैर्नरपते स्वय(D4 °तेर्भय, D8 °ते स्वय, D12 °ते सुख) , Ñ1 पृच्छ्यता नृपते स्वयं, Ñ2 V1 3 B D9 शनैर्नरपते पुन , D1 कथमत्रागत किल, D7 शनैर्नरवरात्मज, D10 11 T2 G1 3 M1 2 5 शनैर्नरपतीश्वर

40 a) Ñ1 D1–4 8 [अ]थ, G3 च (for तु) Ś D12 नावमास्थाय (for भावमस्य तु) —b) Ś Ñ1 B1 D2 4 8 12 तत्त्वतस्तत् , Ñ2 V1 B2 3 D6 ततस्तु त्व, V1 D5 10 11 T1 G M1 2 5 तत्त्वतस्त्वं, D1 यत्तत्त्व तत् , D7 कर्तव्य तत् (for ततस्तत्त्व) Ś2 करिष्यति D3 त * । स्तर्कयिष्यसि, T2 यत्तत्त्व कर्तुमर्हसि —c) Ś Ñ1 D1–4 8 12 इति (for यदि) D2 [ऽ]प्यदुष्टो (for न दुष्टो) Ñ2 V1 3 B2 4 D9 वा दुष्टो (by transp) —d) Ś D2 12 L (ed) शक्यमा(L [ed] वाक्यमा)कारमूर्जित , Ñ1 D1 4 8 वाक्यमाकारसूचित(D8 °श्रुत [sic]) ❀ Cv "मतमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्वं करिष्यसि । यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ" इति पाठ ❀

41 D3 om 41 —a) Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 युक्त(D8 पुष्ट)स्त्वष्टागया बुद्ध्या —b) T2 बुद्धिकोविद (for सचिवोत्तम·) —c) Ś D1 2 4 12 मधुर, M5 हेतुमच् (for वचन) V3 D2 सूक्ष्मम् —d) Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 च ततो (D1 8 हित) वच , Ñ2 V1 3 B D9 मधुर हित

42 a) G3 -श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ) Ñ2 V1 3 B D9 त ब्रुव- (Ñ2 B4 D9 वद)त हरिश्रेष्ठ —b) Ñ2 D9 ब्रुवता, V1 B2 गदता (for वदता) —c) Ñ2 V1 3 B D9 नैवातिशयितु —d) V3 इव (for अपि) —For 42, Ś Ñ1 D1–4 8 12 subst

190* त ब्रुवन्त हरिश्रेष्ठ सर्वे ते हरिपुगवा ।
समुदैक्षन्त शतशो बृहस्पतिमिवामरा ।
[(l 1) Ñ1 D4 हरियूथपा (for °पुगवा) —(l 2) D1 2 समुद्वीक्षत]

43 a) Ś2 G3 M2 नावादान्न Ś Ñ1 D1 3 4 8 12 च सरभान् , D5 [अ]पि सदर्भान् , Cr [अ]निरा°, Cm g t as in text (for [अ]पि संघर्षान्) Ñ2 V1 B D9 न ज्ञानान्न(Ñ2 V1 D9 सदान्न) च सहर्षान् , V3 नादानान्नात्र सहर्षान् , D2 नात्रमानान्न स्मरभान —b) V3 नावेक्ष्य न, D1 3 नास्तिक्यान्न, D8 न नास्तिक्याच् (for नाधिक्यान्न) Ñ1 D1 नास्तिक्यात्त्वा(D4 °धिक्यात्त्वा)त्मदीपनात् —d) Ñ1 यथा त्व, B1–3 यथाह Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 कार्य- (for राम)

44 a) Ñ2 B4 D9 अनर्थार्थ- (by transp) T1 वा (for हि) —b) B4 M5 सह (for तत्र) —G3 om (hapl) 41c–46b —c) D3 T2 अत्र (for तत्र) Ñ1 V3 B D2 4 12 न पश्यामि, L (ed) प्रवक्ष्यामि —d) D8 G2 M5 नाभ्युपपद्यते ❀ Ck क्रिया न(ना ?)भ्युपपद्यत इति पाठ ❀

45 G3 om 45 (cf v l 44) For 45–46, D8

G 5 90 27
B 6 17 55
L 5 92 28

चारप्रणिहितं युक्तं यदुक्तं सचिवैस्तव ।
अर्थस्यासंभवात्तत्र कारणं नोपपद्यते ॥ ४६

अदेशकाले संप्राप्त इत्ययं यद्विभीषणः ।
विवक्षा चात्र मेऽस्तीयं तां निबोध यथामति ॥ ४७

स एष देशः कालश्च भवतीह यथा तथा ।
पुरुषात्पुरुषं प्राप्य तथा दोषगुणावपि ॥ ४८

दौरात्म्यं रावणे दृष्ट्वा विक्रमं च तथा त्वयि ।
युक्तमागमनं तस्य सदृशं तस्य बुद्धितः ॥ ४९

अज्ञातरूपैः पुरुषैः स राजन्पृच्छ्यतामिति ।
यदुक्तमत्र मे प्रेक्षा काचिदस्ति समीक्षिता ॥ ५०

पृच्छ्यमानो विशङ्केत सहसा बुद्धिमान्वचः ।
तत्र मित्रं प्रदुष्येत मिथ्या पृष्टं सुखागतम् ॥ ५१

---

subst 191* —^{a}) B2 *ले, D4 कृते (sic) (for ऋते) Ś Ñ1 B1 D1 2 12 सामर्थ्यात्, Ñ2 D9 सचिवैर्, B2 प्लवगैर्; B3 स्ववशैर्, B4 ते वाक्यम् (for सामर्थ्यम्) —^{b}) Ś D2 12 क्रिया वोढु (D2 वोद्धु) न, Ñ1 illeg, V3 तव रोद्धु न, B2 D9 अवरोद्धु न, D1 न च रोद्धु तु, D3 अत्र वोढु न, D5 6 T1 3 उपयोक्तु न (for अवबोद्धु न) —^{c}) Ś D12 [अ]पि नियोगो, Ñ1 L (ed) चा(L [ed] वा)पि योगो, D1 3 4 वा(D3 स-, D4 च) नियोगो D1 5 10 11 T1 2 [ऽ]पि (for हि) —^{d}) Ś1 D2 12 न युक्त (D2 °क्त), Ś2 नियुक्त, T1 3 Cr दोषवत्, Cm g k t as in text (for दोषवान्) Ñ2 B4 D6 7 9 Cr मा, D5 T1 3 M3 5 Cm g मा, Ck मे (as in text)

46 G3 om 46^{ab} (cf v l 44) —^{a}) Ñ V1 3 B D1–4 9 -प्रणिधिस- (for -प्रणिहित) Cr m g t as in text, Ck योग्य Ś D12 वचश्च चारसयुक्तं —^{b}) Ś Ñ1 D1–4 12 हरिपुगवै (for सचिवैस्तव) —After 46^{ab}, B1 2 read erroneously 44^{cd} within brackets. —^{c}) Ś Ñ1 D4 5 12 [अ]सभवस्, V3 [अ]स्य भवेत (sic), D2 [अ]सभ्रमस् (for [अ]सभवान्) —^{d}) D10 T1 2 3 (*sup lin* after corr., before corr as in text) चारण (for कारण) ❀ Cv 'चारणं नोपपद्यते' इति सम्यक्पाठ. ।, Cm g चारण नोपपद्यत इति पाठे तु चारण चारप्रेषणम् (Cg पाठे तु चारयितव्यस्यान्त पुरसमाजतीर्थादिरूपस्य विषयस्याभावाच्चारसचारण न घटत इत्यर्थ) ❀ —After 46, Ś Ñ V1 3 B1 2 4 D1–4 9 ins, while for 45–46, D8 subst

191* महसा न हि चारेण शक्यो वोद्धु विभीषण ।
कालप्रकर्षे दोषश्च तस्माच्चारो न विद्यते।

[(l 1) Ś [अ]स्ति (for हि) D2 [अ]विचारेण (for हि चारेण) Ś Ñ1 D3 वोढु (for वोद्धु) —(l 2) Ñ1 D2 3 8 -प्रकर्ष-, V3 D1 -प्रकर्षो B4 स्यात् (for च) Ś कालप्रकर्षदोषेश्च (for the prior half)]

47 ^{a}) V1 3 B1 2 4 D9 अदेशकाल-, L (ed) अदेशेऽकाले B1 -सप्रास (sic) —^{b}) D1 8 [ए]व (for [अ]य) D8 च (for यद्) B1 भाव्यय यद्विधीयते —^{c}) Ś Ñ V3 B D1–5,8–12 T1 M3 तत्र (for चात्र) Ś Ñ1 D2 4 8 12 नास्ति, D1 हीय, D5 T1 [ऽ]स्तीति, G2 [ऽ]स्तीह (for ऽस्तीयं) —^{d}) Ś Ñ1 B1 3,4 D2 5 8 9 12 तन्निबोध, V3 तद्विरोधो (sic) (for ता निबोध) D1 वदामि ते, D3 यथा गति.

48 D6 om 48^{ab} —^{a}) Ś Ñ2 V3 B1 T3 M3 स एव (M3 °क-) देश; Ñ1 V1 D1–4 8 12 स एव देश-; B3 य एष देश-, D5,10 11 T1,3 एष देशश्च, D9 सर्वदेश (subm). D1 8 -कालस्य (D8 °श्च) (for कालश्च) —^{b}) T3 भवदिथ्य (sic), G1 M3 भवनीति V3 B4 D9 तथा (for यथा) G2 तत्र, G3 -तय (for तथा) —^{c}) Ś Ñ V3 B1–3 D1 4. 9 12 पुरुष, V1 B4 प्राकृत, D2 8 पुरुष· (for पुरुषात्) Ś D12 पुरुष, B1 प्राकृत, D1 परम (for पुरुष). D2 परुष पुरुषे चान्य —^{d}) T3 नदा, M5 यथा (for तथा) M5 उभौ (for अपि) Ś Ñ1 D1–4 8 12 गुणदोषसमन्वितं, Ñ2 V1 3 B D9 गुणदोषौ यथा तथा (Ñ2 V3 B4 यथा)

49 Ñ2 V1 3 B D9 om 49–56^{b} —^{a}) D4 दारात्व (sic) (for दौरात्म्य) D8 रावण —^{b}) D6 यथा (for तथा) Ś1 D2 12 M5 च तवानघ, Ñ1 D1 3 8 तव (D3 त्वयि) चानघ (for च तथा त्वयि) —^{c}) D8 चैव, D10 11 ह्यत्र (for तस्य) D7 युक्तमागतमस्यापि —^{d}) Ś D8 12 विमृष्यैतद्य, Ñ1 विमर्षैश्चैव, D1 2 विमृश्येव सु- (D2 च), D3 विमृश्यैव स्व-; D7 G3 विमृशानस्य, T2 मदृश स्वस्य, G1 समानं तस्य (for सदृश तस्य) D5 T1 धीमत, Cv as in text (for बुद्धित) D4 बुद्ध्या विमृशत· सत·

50 Ñ2 V1 3 B D9 om 50 (cf. v l 49) —^{ab}) Ś Ñ1 D1–4.8 12 हरिभिरेष स- (for पुरुषै स राजन्) M5 इत. (for इति) —^{c}) D5 T1 3 तत्र ते, D6 G2 M1 2 तत्र मे, Cv m g k t as in text (for अत्र मे) Ś Ñ1 D1–4 8 12 यदुक्त तत्र मे बुद्धि —^{d}) Ś D2 4 12 क्वचिद् (for काचिद्) Ś D2 3 8 12 समीक्ष्य (D2 °क्ष)ता, Ñ1 परीक्षिता, D4 समीक्षितं, T3 G1 समीक्ष (T3 °क्ष)ता, Cv समीहिता, Cr m g k t समीक्षिता (as in text)

51 Ñ2 V1 3 B D9 om 51 (cf v l 49) —^{a}) D5 T1 उच्यमानो, Cv पूज्यमानो, Cr पृच्छ्यमान, Cm g k t पृच्छ्यमानो (as in text). Ś Ñ1 D4 6 12 [ऽ]पि, D2 8 हि, T1 न, Cr m g k t as in text (for वि-) —^{b}) Ś Ñ1 D12 च य, D1 शनै, D2 अथ, D3 चरै, D7 नर, D8 शठ (for वच) —^{c}) Ś2 D1–3 8 12 तथा मित्र (D1 °थ्या [sic]), Ñ1 मित्रामित्र (for तत्र मित्रं) D4 च दुष्येत —^{d}) Ś D12 मृषा

अशक्यः सहसा राजन्भावो वेत्तुं परस्य वै ।
अन्तःस्वभावैर्गीतैस्तैर्नैपुण्यं पश्यता भृशम् ॥ ५२
न त्वस्य ब्रुवतो जातु लक्ष्यते दुष्टभावता ।
प्रसन्नं वदनं चापि तस्मान्मे नास्ति संशयः ॥ ५३
अशङ्कितमतिः स्वस्थो न शठः परिसर्पति ।
न चास्य दुष्टा वाक्चापि तस्मान्नास्तीह संशयः ॥ ५४
आकारश्छाद्यमानोऽपि न शक्यो विनिगूहितुम् ।
बलाद्धि विवृणोत्येव भावमन्तर्गतं नृणाम् ॥ ५५
देशकालोपपन्नं च कार्यं कार्यविदां वर ।
सफलं कुरुते क्षिप्रं प्रयोगेणाभिसंहितम् ॥ ५६
उद्योगं तव संप्रेक्ष्य मिथ्यावृत्तं च रावणम् ।
वालिनश्च वधं श्रुत्वा सुग्रीवं चाभिषेचितम् ॥ ५७
राज्यं प्रार्थयमानश्च बुद्धिपूर्वमिहागतः ।
एतावत्तु पुरस्कृत्य युज्यते त्वस्य संग्रहः ॥ ५८

G 5. 90. 33
B. 6 17. 67
L 5 92. 41

(for मिथ्या) D3 5 8 T1 दृष्ट, T3 द्रष्टु, G3 प्रष्टु Ś Ñ1 D1–4 8 12 सुखावहं, M5 समागत (for सुखागतम्)

52 Ñ2 V1 3 B D9 om 52 (cf v.l 49) —a) Ś D8 12 न शक्य, Ñ1 D1 2 4 5 Cr न शक्य, D6 10 11 G3 Ct भशक्य, Cv m g k भशक्य (as in text) D2 वेत्तु (for राजन्) —b) Ś D12 भाव D5 6 10 11 T1 3 वोद्धु, Cr m g k t as in text (for वेत्तु) Ś Ñ1 D3 4 8 12 नृणा भुवि, G2 परस्य वा (for परस्य वै) D1 भावो नृणा च वेदितु D2 मनोभावो नृणा भुवि —cd) D8 गीतै स्वैर्, G1 3 भीतैस्तैर्, G2 तैर्भीतैर्, Cv m g as in text (for गीतैस्तैर्) D10 M1 2 अतरेण स्वैरभिन्नैर्, M5 अतरेणैगितैस्तैस्तैर् (for c) T1 नैपुण D10 पश्यता, M5 पश्यतो (for पश्यता) T3 दृश (sic) (for भृशम्) M1 2 पुण्य पश्यत मा भृश (sic) (for d) Ś Ñ1 D12 अंतरेणेगितैर्नीच निपुण यस्य यादृशं(Ñ1 पथ्य वातर [sic]), D1–4 6 अतरेणैगितैर्नीतैर्नि(D1 °तैश्चैव नि, D2 °त नीच नि, D4 °त नीतौ नि)पुण पश्य यादृश(D1 8 पश्यता भृशं) ❀ Ck t अन्तरेण स्वैरभिन्ननपुण्य पश्यता भृशमिति पाङ्क (Ct °ति प्राचीन पाठ) - - - - - - - । Ct adds अन्त स्वभावैर्गीतैस्तैर्नैपुण्य पश्यता भृशमिति पाठे भृशमत्यर्थं स्वस्मिन्नैपुण्य पश्यता जानतापि प्रशान्त स्वभावैरापातत प्रसन्नार्थत्वेऽपि गूढाभिप्रायैर्गीतैर्भाषितै परस्वभावोऽभिप्राय सहसा वेत्तु न शक्य इत्यर्थ . ❀

53 Ñ2 V1 3 B D9 om 53 (cf v l 49) —a) D5 तृप्तस्य (hypm) (for त्वस्य) —b) G1 म्रक्ष्यते (for लक्ष्यते) —For 53ab, Ś Ñ1 D1–4 8 12 subst

192* न चास्य ब्रुवतो वाक्य सदिग्ध जातु लक्ष्यते ।

[D4 त्वस्य, L(ed) वास्य (for चास्य) D1 दृश्यते (for लक्ष्यते)]

—c) D11 M3 प्रसन्न- (for प्रसन्न) Ś Ñ1 D1–4 8 12 प्रसन्नो (D8 °न्न) मुखवर्णश्च, M1 2 प्रसन्नवदनश्चाय —d) Ś Ñ1 D1–4 8 12 नेह (for मे न)

54 Ñ2 V1 3 B D9 om (cf v l 49), Ñ1 om (hapl) 54 —a) D6 अविशंकितमति (hypm) —b) D4 शक्त (for शठ) L(ed) प्रति- (for परि-) —c) Ś1 सा (for [अ]स्य) T1 दुष्ट- D1 सपत्तिस्, D2–4 व्यापत्तिस्, D7 M5 वागस्ति (for वाक्चापि) Ś D8 12 दुष्टतापत्तिस्, D10 11 G1 M1 2 Ct दुष्टवागस्ति (for दुष्टा वाक्चापि) G2 3 न तस्य दुष्ट(G3 °ष्टा)वाक्शक्तिस् —d) Ś D1–4 8 12 नेहास्ति (by transp), D7 10 11 G2 3 M5 मे नास्ति (for नास्तीह)

55 Ñ2 V1 3 B D9 om 55 (cf v l 49). —a) D5 चोद्यमानो (for छाद्यमानो) M5 हि (for ऽपि) —b) D1 विनिगर्हितु (sic) —c) D8 बलवान् (hypm) (for बलाद्) Ś D2 12 [ए]च, D6 [ए]व (for [ए]व)

56 Ñ2 V1 3 B D9 om 56ab (cf v l 49) —a) Ś Ñ1 D1–4 8 12 -[उ]पपन्नाना —b) Ś D2 8 12 नृणा, D5 M3 वर (for वर) Ñ1 D1 3 4 कार्याकार्यविदा नृणा —c) G3 damaged for सफल कु Ñ1 सकल, G1 M3 Cr m g स्वफल, Cv k t सफल (as in text) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 भवति, D6 क्रियते (for कुरुते) D8 क्षिप्र हि (hypm) —d) T2 G1 M2 Cv [अ]पि, Cr m g t as in text (for [अ]भि-) V1 B1 समाहितं, D3 3 T3 [अ]भि(D3 [अ]पि)सवृत (for [अ]भिसहितम्) Ś Ñ1 D1.4.8 12 G3 L (ed) प्रयोगेनाभि (D1 8 G3 °नापि, L [ed] °नाति)सवृत(G3 °हित), Ñ2 V3 B2–4 D9 योगेनाभिसमाहि(Ñ2 D9 °मीक्षि, V3 °मीहि)त, G2 योगेनापि सुसहित

57 a) Ś Ñ1 D9 12 उद्योगवत(D9 °गेन च) सप्रेक्ष्य, D1–4.8 उद्योगवत त्वा प्रेक्ष्य, D6 T3 उद्युक्त त्वा च सप्रेक्ष्य. —b) D6 हि (for च) —c) Ś Ñ V1 3 B D1–4 7–12 G1 3 M1 2 वालिन च हत श्रुत्वा, M5 वालिनं निहत दृष्ट्वा —d) Ś2 D8 चाभिषेचन

58 a) D10 11 G3 M1 2 Ck तु (for च) Ś Ñ V1 3 B1 2 4 D1–4 8 9 12 प्रार्थयमानस्य(D9 °नाय) —b) Ś Ñ V1 3 B1 2 4 D1–4 8 9 प्रपश्यत (D1 4 °त), B3 D12 प्रपद्यत, D6 उपागत (for इहागत) —After 58ab, M5 ins

193* अद्यैव भ्रातर त्यक्त्वा भवन्त शरण गत ।
देशकालोपपन्नस्य तत्कुलीनस्य रक्षस ।

—c) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 एतानर्थान्, G3 एतावच्च V3 सुविज्ञाय (for पुरस्कृत्य) —d) T1 3 G2 3 Cr विद्यते (for युज्यते) D6 7 तस्य, M3 तन (for त्वस्य) Ś Ñ1 B2–4 D1–4 8 12 विद्यते ह्य(D1 हा)स्य सशय (D3 4 °श्रय), Ñ2 V1 B1 D9 प्रपद्येताथ सश्र(V1 °स्य सश्र, B1 °स्य

G. 5 90 33 B 6 17 68 L 5 92 46 यथाशक्ति मयोक्तं तु राक्षसस्यार्जवं प्रति । | त्वं प्रमाणं तु शेषस्य श्रुत्वा बुद्धिमतां वर ॥ ५९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

सश)य , V3 D5 10 11 विद्यते तस्य सग्रह (V3 °श्रय·) —After 58, Ś D12 ins

194* तस्मात्क्षिप्र सहास्माभिस्तुल्यो भवतु राघव ।
विभीषणो महाप्राज्ञ शसितुं चाभ्युपेति न ।

[Ś2 om from l 2 up to l 1 of 195*.]

—Thereafter Ś D12 cont , while Ñ1 D1–4 8 ins after 58

195* शत्रोर्विरागाद्यद्येष सप्राप्तो न· पर हितम् ।
न वय तत्करिष्याम परस्य स्वजनो यथा ।
सत्त्वे बले च देशे च दुर्गे योगे समुद्यमे ।
अभिज्ञ· सर्वकार्येषु स्वजात्याना विभीषण ।
अथ चोपाधिना प्राप्तो रावणस्य विभीषण । [5]
यततामनिश वीर कि दुष्टोऽपि करिष्यति ।
अनेन रावण क्रुद्धो धर्म्यमुक्तो मम ग्रहे ।
तस्मात्साधुमह मन्ये राजन्नेत विभीषणम् ।

[Ś2 om l 1 (cf. v l 194*) Ñ1 om l 1–4. —(l 1) Ś1 D2 4 12 शत्रुर्विरागात्सप्राप्तो, D1 शसे विरागादद्यैव (for the prior half) D2 4 निश्चय (for सप्राप्तो) Ś1 D12 न चाय निश्चय पर (for the post half) —(l 2) Ś D2 4 12 स्वजने यथा —(l 3) D3 8 दुर्ग- (for दुर्गे) Ś2 योग्ये (for योगे) —(l 4) D2 8 स्वजातीनां, D3 स्वजनाना (for स्वजात्यानां) D8 निशेषत (for विभीषण) —(l 5) D1 [उ]-पधिना (for [उ]पाधिना) D8 अथ प्रणद्धिना प्रोक्तो (sic) (for the prior half) Ñ1 D1 3 4 8 मतेन च (D3 4 न , D8 स), D2 हिते रत (for विभीषण) —(l 6) Ñ1 D1 2 4 8 यत्नानाम् (for यतनाम्). D4 वीर (for वीर) —(l 7) D1–4 8 धर्मम् (for धर्म्यम्) L (ed) [ऽ]धर्मयुक्तो Ś D2 [आ]ग्रहे, D1 [अ]ग्रत (for ग्रहे) Ñ1 धर्ममुक्तो हितेन हि (for the post. half) —(l 8) D1 एनम् (for साधुम्). D1 एव, D3 एन, D8 वैत (for एत)]

59 [a]) D9 यथामति Ś Ñ1 D12 ते, D1 4 हि, M3 तु (for तु) Ñ2 V1 3 B D9 [उ]क्तेस्मिन् , D2 [उ]क्तोसि, D3 [उ]क्ते तु, D8 [उ]क्तोसौ —[b]) G3 damaged for जंव प्रति —[c]) Ś D2 8 12 G2 3 M5 तु (G2 M5 हि) सर्वस्य, Ñ V1 3 B D3 4 9 प्रमाणाना (for तु शेषस्य) D1 त्व तु प्रमाण सर्वस्य, D6 7 10 11 T2 G1 प्रमाण त्व हि (D6 तु) सर्वस्य (D10 11 शेषस्य) —[d]) Ñ1 अथ, Ñ2 V1 3 B D3 4 9 सर्व- (for श्रुत्वा) B1 damaged, B2 4 D4 8 11 वर· (for वर)

Colophon Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 om (cont the Sarga) —*Sarga no* (figures, words or both) D5 om , D6 7.10 11 T1 3 G M 17, T2 16 —After colophon, D5 concludes with श्रीरामो जयति, G M1 2 with श्रीरामाय नम , M5 with श्रीराम.

१२

अथ रामः प्रसन्नात्मा श्रुत्वा वायुसुतस्य ह ।
प्रत्यभाषत दुर्धर्षः श्रुतवानात्मनि स्थितम् ॥ १
ममापि तु विवक्षास्ति काचित्प्रति विभीषणम् ।
श्रुतमिच्छामि तत्सर्वं भवद्भिः श्रेयसि स्थितैः ॥ २
मित्रभावेन संप्राप्तं न त्यजेयं कथंचन ।
दोषो यद्यपि तस्य स्यात्सतामेतदगर्हितम् ॥ ३
रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
प्रत्यभाषत काकुत्स्थं सौहार्देनाभिचोदितः ॥ ४
किमत्र चित्रं धर्मज्ञ लोकनाथशिखामणे ।
यत्त्वमार्यं प्रभाषेथाः सत्त्ववान्सत्पथे स्थितः ॥ ५

G 5 93 39
B 6 18 36
L 5 92 53

12

Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 cont the previous Sarga

1 B1 damaged for 1^a —^a) D1 यथा (for अथ) —^b) T1 हि, M1 2 तत्, M5 च (for ह) Ś Ñ V1 3 B D1 3 4 8 9 12 श्रुत्वा वायुसुतात्तत (B4 °हच , D1 °त्तदा), D2 श्रुत्वा वायुसुत तत —^c) D1 अभ्यभाषत (for प्रत्य°) —^d) Ś Ñ V1 3 B2–4 D3 9 12 आत्मनि स्थित (D3 °र), B1 °विस्तृत , D1 2 4 8 °विस्थिर (D2 8 °त), T2 °निश्चित, Cm g t as in text (for °नि स्थितम्)

2 ^a) Ś D2 12 [अ]त्र, Ñ2 B4 D9 हि, V3 B2 D10 11 G2 च, Cr g k as in text (for तु) B3 मम चापि V1 हि परीक्षास्ति, L (ed) किंचिद्विज्ञान (for तु विवक्षास्ति) —^b) L (ed) प्रति भाति (for काचि प्रति) B1 damaged from प्रत up to तस्स in 2^c —^c) B4 D6 7 9–11 T G2 3 M Cm g t श्रोतुम्, Ck as in text (for श्रुतम्) G3 damaged for मि तत्सर्वं Ñ1 D1 3 4 श्रुत (Ñ1 D4 श्रोतु)मि- (L[ed] °त चे)च्छाम्यहं सर्वैः, D8 श्रुत्वा वक्ष्याम्यहं सर्वैः, M5 श्रोतव्यं स्वजनैः सर्वैः —For 2^cd, Ś D2 12 subst

196* श्रोतुमर्हथ तत्सर्वं मम यद्धृदि वर्तते ।

3 ^a) Ś D2 12 सम्प्राप्त —V3 om (hapl) from 3^b up to the prior half of l 2 of 197* —^b) Ś D12 स्त्याज्यो न, D2 न सत्याज्य (for न त्यजेय) B2 कदाचन, D8 विभीषण (for कथं°) —^c) D8 क्षयो (for दोषो) Ś1 वर्तेत, Ñ V1 B D1 3 4 8 9 त(Ñ1 य)स्मिन्स्यात् (for तस्य स्यात्) Ś2 D12 दोषा यद्यपि विद्यते(Ś2 दृश्यते), D2 दोषाय यदि सम्प्राप्तो —B1 damaged for ^d —^d) Ñ2 B2–4 D9 विगर्हित (for अग°) Ś D2 12 न मे हो(D2 तथाप्ये)तद्विगर्हितं, Ñ1 D1 3 4 8 तस्सता परि(L [ed] प्रति)-गर्हित —After 3, Ś Ñ V1 3 (owing to om after 3^a) B D1–4 8 9 12 ins

197* एवं ज्ञात्वा महात्मानमार्यमार्गे व्यवस्थितम् ।
आनन्तर्येण सम्प्राप्तं विशोधयितुमर्हथ ।

[V3 om up to the prior half of l 2 —(l 1) B1 om एवं B4 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) Ś1 D12 यथात्मानम्, Ś2 यथा-ज्ञानम् B1 कार्यमार्गे, B2 3 D1 आत्ममार्ग-, D3 4 आर्य(D4 °त्म)भावे, D8 मार्गे मार्ग (sic) (for आर्यमार्गे) —(l 2) Ś अनार्येण च, Ñ2 D9 आर्जवेन तु, B1 वानरार्येण (for आनन्तर्येण) D2 सम्प्राप्तो V1 B4 समानयितुम् (for विशोध°) Ś Ñ1 D2 4 12 विशुद्धि (D4 °द्ध) क्रियतामिह (Ñ1 °ति), D1 8 विशुद्ध ज्ञायतामिति, D3 विशुद्ध न त्यजाम्यह (for the post. half)]

—D1 2 8 cont

198* राघव परमप्रीत स्तुवन्वायुसुतस्तदा ।
प्रत्यभाषत धर्मात्मा तत्कालसदृश वच ।

[(l 1) D8 रावव , श्रुत and तथा (for °व, स्तुवन् and तदा respy)]

—After 3, D5–7 10 11 S ins a passage relegated to App I (No 8)

4 D5–7 10 11 S read 4–7 after 21 Ś D1 2 8 12 (Ś D12 om 5^ab) transp 4 and 5 —^a) Ś D1–5 8 10–12 T1 M3 5 तु(D4 हि)वच , L (ed) च वच (for वचन) Ñ1 रामभद्रवच श्रुत्वा, D7 राघवस्य वच. श्रुत्वा —^b) Ñ1 प्लवगाधिप , D1 वानरेश्वर , G2 °गर्षभ , G3 damaged (for प्लवगेश्वर) —For 4^ab, Ñ2 V1 3 B D9 subst

199* राघवस्य सुसप्रीत प्रीतो वायुसुतस्य च ।

[Ñ2 च सुप्रीत (for सुस°) —B1 damaged for the post half]

—G2 om 4^c–6^b —^c) D12 अत्यभारत Ñ2 V1 3 B D9 सुग्रीवस (for काकुत्स्थ). D6 T3 प्रत्युवाचाथ दुर्धर्ष —^d) Ś D1–3 12 नोदित , Ñ1 -सम्भृत, D8 -नोदित, D10 11 -पूरित (for चोदितः) Ñ2 V1 3 B D9 (both times) तत्काल-सदृश वच , D4 प्रहर्षेण प्रणोदित

5 G2 om 5 (cf v l 4) Ś D1 2 8 12 (Ś D12 om 5^ab) transp 4 and 5 —^a) D7 धर्मिष्ठ (for धर्मज्ञ) —^b) Ñ V1 B D1–3 8 9 लोकनाथ सुखावह, V3 D4–7 T G1 3 M3 5 Cm g लोकनाथ(D4 °पाल) सुखावह —^c) Ś D2 8 12 यस्, B1 M2 य (for यत्) B D2–4 6 7 9 T2 3 G3 M5 आर्य, D1 मार्ग, Cv r t as in text (for आर्यं) Ñ1 प्रभाषेत —^d) V1 B2 3 D4 8 9 सत्यवान् D3 स पथि (for सत्पथे). D4 G3 स्थित, Cm g as in text (for स्थित) Ś D12 सत्त्वेवात्मपथे स्थित

G. 5 90. 40
B. 6. 18. 37
L. 5 92. 54

मम चाप्यन्तरात्मायं शुद्धं वेत्ति विभीषणम् ।
अनुमानाच्च भावाच्च सर्वतः सुपरीक्षितः ॥ ६
तस्मात्क्षिप्रं सहास्माभिस्तुल्यो भवतु राघव ।
विभीषणो महाप्राज्ञः सखित्वं चाभ्युपैतु नः ॥ ७
स सुग्रीवस्य तद्वाक्यं रामः श्रुत्वा विमृश्य च ।
ततः शुभतरं वाक्यमुवाच हरिपुंगवम् ॥ ८
सुदुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः ।
सूक्ष्ममप्यहितं कर्तुं ममाशक्तः कथंचन ॥ ९
पिशाचान्दानवान्यक्षान्पृथिव्यां चैव राक्षसान् ।
अङ्गुल्यग्रेण तान्हन्यामिच्छन्हरिगणेश्वर ॥ १०
श्रूयते हि कपोतेन शत्रुः शरणमागतः ।
अर्चितश्च यथान्यायं स्वैश्च मांसैर्निमन्त्रितः ॥ ११

---

6 G2 om 6[ab] (cf v l 4) —[a]) Ñ1 D3 4 वे, D8 [अ]पि (for [अ]य) B1–3 [अ]प्यतरात्मान, D1 [अ]नतरात्माय (for °रात्माय) —[b]) Ś1 D12 शुद्ध प्रति, Ś2 श्रुत्वा प्रति (for शुद्ध वेत्ति). —V1 om 6[cd], D9 wrongly reads 4[d] in place of 6[c] —[d]) D9 किं चापि (for सर्वत) D5 सर्वत सुपरिरक्षित (hypm) —For 6[cd], Ś Ñ V3 B D1–4 8 12 subst

200* अनुमानेन भावज्ञस्तेन चापि परीक्षित ।

[Ñ2 V3 B हनुमानस्य (for अनुमानेन) Ś D1 2 8 12 भावेन (for भावज्ञस्) Ś D2 12 सत्त्वेन च, Ñ1 तनु चापि, D1 8 सत्येन च (for तेन चापि) D2 8 परीक्षिन]

7 [a]) G3 damaged for तस्मात्क्षि Ñ1 D3 4 एप (for क्षिप्र) G1 इह (for सह) —[b]) D3 स्तुल्यो (for तुल्यो) B1 2 4 D8 9 राघव (B1 °वे) —[c]) D1–5 महाप्राज्ञ —[d]) V1 समुपैतु, D6 °पैति, D9 वाभ्यु°, G2 चाप्यु° (for चाभ्युपैतु) Ś Ñ1 D1–3 8 12 ते (for न) D4 सखित्वेनाभ्युपैति ते —After 7, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 read 22 (all, except B4, with colophon)

8 [a]) D5 6 T1 3 G M सुग्रीवस्य च(G2 3 M तु), D7 सुग्रीवस्य स (by transp) —[c]) G2 हिततर (for शुभ°) G3 damaged for वाक्यमु —For 8, Ś Ñ1 D2–4 8 12 subst

201* रामस्तेषा वच श्रुत्वा शरणागतवत्सल ।
पूरयन्निव घोषेण श्लक्ष्ण वचनमब्रवीत् ।

—Then Ś D2 8 12 cont , while Ñ2 V1 3 B D1 9 subst for 8

202* इत्युक्तवति सुग्रीवे तदा हरिगणेश्वरे ।
उवाच रामो धर्मात्मा धर्मार्थसहित वच ।

[(l 1) Ś D1 2 8 12 उक्तवाक्ये तु(L[ed] °वयेव) (for इत्युक्तवति) Ś D1 2 8 12 तस्मिन् (for तदा) D2 हरिगणेश्वर —(l 2) Ś D12 राम श्रीमास्तु, D1 2 8 राघव श्रीमान् (for रामो धर्मात्मा)]

9 [a]) Ś Ñ2 V3 B2–4 D1 2 4 7 10–12 T2 G M1 2 Ck t स दुष्टो, Ñ1 D3 8 सदु°, B1 अदु°, Cm g as in text (for सुदुष्टो) B1 वाथ, D3 चापि, D4 वा हि (for वापि) —[b]) V1 मथा मे, M5 स एष(for किमेष) —[c]) B4 सूक्ष्ममेव, Cg k t as in text (for सूक्ष्ममपि) D8 [मा]हितं T3 स सूक्ष्ममहित —[d]) Ñ1 D10 11 G M1 Ct मम शक्त ; D5 6 T1 3 मामशक्त , D7 न मे शक्त , Cg as in text (for ममाशक्त) Ś Ñ2 V1 3 B D1–4 8 9 12 मम शक्त (V1 B4 न मे शक्त , B1 मम युक्त ; D3 ममाशक्त) प्लवगमा (V3 B2 4 °म) —After 9, Ś Ñ1 D1–4 8 12 (Ś D12 repeat after 12) ins , while Ñ2 V1 3 B D9 ins after 12

203* रावणभ्रातर वीर सर्वथा धर्ममाश्रितम् ।
आगत सचिवै साधं सहैभी राक्षसैर्युतम् ।

[(l 1) Ñ2 D9 भ्रातर रावण B1–3 दीन (for वीर) Ś D1 2 8 12 (Ś D12 first time) गृहीमो, Ś D12 (both second time) सर्वदा (for सर्वथा) B1 धर्मविश्रित, D3 °माश्रित (for °माश्रितम्) Ñ2 D9 विद्याधर्मनिश्रित (for the post half) —(l 2) D9 भ्रातर (for आगत) Ñ2 V3 B D9 राक्षस (for सचिवै) Ś D12 (both first time) चतुर्भी (for सहैभी) D1 8 वृत (for युतम्) Ś D12 (both second time) सहित राक्षसैर्वृत, Ñ2 V3 B D9 सहैमि(B4 महद्भि)र्वानरेश्वर, V1 राक्षसर्वानरेश्वर, D3 अनुगृह्णीम वानर , D4 महमा राक्षसेश्वर (for the post half)]

10 [a]) B4 G2 पिशाचा दानवा यक्षा —[b]) T2 3 वै स (for चैव) B4 D7 G1 2 M1 2 पृथिव्यां ये च राक्षसा —[c]) Ś Ñ1 D1–4 8 12 शक्तोह, Ñ2 B4 D9 तान्सर्वान्; T2 3 तान्हन्मि, Cg as in text (for तान्हन्याम्). —[d]) Ś Ñ1 D1–4 8 12 हतुं, T2 3 इच्छन्, Cg k t as in text (for इच्छन्) Ñ2 B4 D9 अह हन्त्या हरीश्वर —For 10, V1 3 B1–3 subst , while Ś Ñ D1–4 8 9 12 subst l 1 only for 10[ab]

204* पृथिव्या राक्षसान्सर्वान्पिशाचांश्च सदानवान् ।
शक्तोऽहं सहसा हन्तु दिव्येनास्त्रबलेन च ।

[(l 1) B2 om , D4 चैव (for सर्वान्) Ś D12 दानवास्तथा, Ñ1 चापि दानवान् Ñ2 D9 पृथिव्या दानवा यक्षा पिशाचा ये च राक्षसा —(l 2) V1 दिव्येनास्त्रेण सयुगे, V3 अङ्गुल्यग्रेण वानर (for the post half)]

11 Ñ2 om 11–12[b] —[c]) Ñ1 D1–4 8 पूजितश्च, G3 damaged (for अर्चि°) —[d]) Ś D12 M5 स्वमांसैश्च, D8 स स्वमांसैर् (for स्वैश्च मांसैर्) Ñ1 M1 2 च तर्पित , T3 अतन्द्रित , Cm g k t as in text (for निमन्त्रित) V1 स्वमांसैरभिमन्त्रित

स हि तं प्रतिजग्राह भार्याहर्तारमागतम् ।
कपोतो वानरश्रेष्ठ किं पुनर्मद्विधो जनः ॥ १२
ऋषेः कण्वस्य पुत्रेण कण्डुना परमर्षिणा ।
शृणु गाथां पुरा गीतां धर्मिष्ठां सत्यवादिना ॥ १३
बद्धाञ्जलिपुटं दीनं याचन्तं शरणागतम् ।
न हन्यादानृशंस्यार्थमपि शत्रुं परंतप ॥ १४
आर्तो वा यदि वा दृप्तः परेषां शरणं गतः ।
अरिः प्राणान्परित्यज्य रक्षितव्यः कृतात्मना ॥ १५
स चेद्भयाद्वा मोहाद्वा कामाद्वापि न रक्षति ।
स्वया शक्त्या यथासत्त्वं तत्पापं लोकगर्हितम् ॥ १६
विनष्टः पश्यतस्तस्य रक्षिणः शरणागतः ।
आदाय सुकृतं तस्य सर्वं गच्छेदरक्षितः ॥ १७
एवं दोषो महानत्र प्रपन्नानामरक्षणे ।
अस्वर्ग्यं चायशस्यं च बलवीर्यविनाशनम् ॥ १८ G. 5 91. 12 B. 6 18. 31 L. 5 93 12.

---

12 Ñ2 om 12^{ab} (cf v l 11) G1 reads 12^{ab} twice —^{a}) V1 3 B D9 तावत् (for हि त) Ñ1 D4 परिजग्राह. —^{b}) Ñ1 D3 4 हतार भार्यया खग (Ñ1 सह), V1 3 B D9 खगो भार्यानिसूदक(V1 B1–3 °नं) —For 12^{ab}, Ś D1 2 8 12 subst

205* स च तावत्प्रत्यगृह्णन्खगो भार्यानिसूदकम् ।

[D1 प्रतिगृह्णत्, D2 प्रत्यगृह्णात् Ś D12 स तावत्प्रक्ति(D12 °स्मक्ति)या प्राप्त (for the prior half) Ś D12 निपे(D12 °+)दक , D2 -निमूदन (for -निसूदकम्)]

—^{c}) D1 3 4 वानरश्रेष्ठा —^{d}) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 किमुनाह(D4 °य) विभीषण(D4 °ण) —After 12, Ś D12 repeat, while Ñ2 V1 3 B D9 ins 203*

13 ^{a}) D3 ऋषि- (for ऋषे). Ś D12 ऋषिकश्यपपुत्रेण, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 कण्वस्यर्षेस्तनूजेन, B4 कण्वस्य हि तनूजेन, D1 ऋचीकस्य तु पुत्रेण, G (ed) कण्वस्यर्षेस्त्वनुजेन —^{b}) V3 काण्विना, B2 कुडेन (for कण्डुना) —^{c}) T1 transp गाथा and गीता V1 चिरोद्गीता (for पुरा गीता) Ś Ñ1 D1–4 8 10–12 Ct शृणु गाथा(D1 2 4 °था) पुरा गीता, Ñ2 V3 B D9 शृणु गाथाश्चिरो(B1 4 °रा)द्गीता —^{d}) Ś Ñ V3 B2 D2 3 10–12 Ct धर्मिष्ठा, B1 damaged , B3 4 D1 4 8 धर्मिष्ठा , D9 धर्मिण , C1 m g as in text (for धर्मिष्ठां) Ś1 M1 2 सत्यवादिना, D4 °वादिनी , D6 7 T3 G1 3 M3 Cr m gp °वादिनीं, D9 °वादिन , Cg °वादिना (as in text)

14 ^{a}) G3 damaged for ञ्जलिपुट —^{b}) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 अपराधिन, G1 शरण गत, Cg as in text (for शरणागतम्) —^{c}) G2 आनृशसार्थम् —For 14^{cd}, Ś Ñ1 D1–4 8 12 subst

206* न हन्याच्छरण प्राप्त सता धर्ममनुस्मरन् ।,

while Ñ2 V1 3 B D9 subst for 14^{cd}, Ś ins after 14^{ab}

207* हन्यमानमरि दृष्ट्वा रिपुणा शरणागतम् ।

[Ś रिपु (for अरिं) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 रिपूणा V3 गृहमागत, D9 शरण गन (for शरणा°)]

—Then Ś cont

208* शत्रु सुविदित दीन याचन्तमपराधिनम् ।

15 Ñ2 om 15 —^{a}) B1 damaged for यदि वा D6 om second वा (subm) Ś V1 3 B D1–3 8 9 12 M5 त्रस्त , Ñ1 प्राप्ते (sic), D4 ग्रस्त (for दृप्त) —^{b}) B2 3 D1 3–5 7 M Cg शरणागत (for °णं गत) Ś D12 परेभ्य· शरणागत· —B3 om (hapl.) 15^{c} – 17^{b} —^{c}) Ś V1 B4 D1–4 8 9 12 G2 M5 अपि, Ñ1 स्वान् (subm), M1 2 रिपु· , Cm g t as in text (for अरि)

16 B3 om 16 (cf v l 15) D9 om 16^{ab} —^{ab}) D6 T2 (before corr , *sup lin* as in text) न (for स) Ñ2 B2 4 D3 G2 transp मोहाद् and कामाद् B1 damaged for पि न रक्ष Ñ2 B2 4 त (for [अ]पि) Ś1 द्वेषाद्वा त, V1 3 कामाद्वा त, D2 द्वेषाद्वापि, D12 द्वेषाच्च तं, T2 (before corr , *inf. lin* as in text) कामाद्वा यो D1 रक्ष्यते, G2 रक्षित , Cr m k t as in text (for रक्षति) Ś2 द्वेषाद्वानर रक्षति, D5 T1 कामाद्वा यो न रक्ष्यते —After 16^{ab}, D6 ins , while G2 ins after 18

209* शरणागतसत्यागमधर्मस्तद्विधश्चरेत् ।

[G2 कथमस्मद्विधश्चरेत् (for the post half)]

—^{cd}) Ś Ñ1 D1–4 8 12 स्वय (for स्वया) Ś Ñ1 D1 2 8 10–12 T3 G1 M1 2 Cr m t यथान्याय, D3 °कामं, D4 यथा वाय, *D9 T2* यथासत्य, *M5* °तत्त्व, Cv g as in text (for °सत्त्व) Ñ1 om तत्पाप लोक Ś D2 12 तमाहु पुरुषाधम (for ^{d}) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 समुद्दिष्ट यथाशक्ति स पापो लोकगर्हित

17 B3 om 17^{ab} (cf v l 15) —^{a}) D1 सविष्ट Ś D2 3 12 यस्य (for तस्य) —^{b}) Ś Ñ1 B2 4 D3 4 9 रक्षितु , Ñ2 V1 3 B1 रक्षित , D1 रक्षितु, D2 8 12 रक्षतु , D11 T1 M3 Cg [अ]रक्षिण , M5 [अ]रक्षत , Cr m k t as in text (for रक्षिण) Ś2 D10 11 G1 शरण गत (Ś2 °त) —After 17^{ab}, Ś2 (erroneously) repeats 208*, 206* and 15 – 17^{b} —^{c}) D1 यदा यत् (for आदाय) B1 damaged from कृत up to र in ^{d} Ñ1 V1 B3 4 D1–4 9 तस्मात् , B2 यस्मात् , D8 T3 सर्वं, Cr g k t as in text (for तस्य) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 12 सर्वं गच्छति, D8 तस्माद्गच्छति, D9 स्वर्गं गच्छति, T2 ममागच्छेद् , T3 हत्वा गच्छेद् , Cr g k t as in text (for सर्वं गच्छेद्)

18 T2 3 om 18^{ab} —^{a}) Ñ1 D1–4 एष, M5 तत्र (for एव) M5 आसीत् (for अत्र) Ś Ñ2 V1 3 B D8 9 12

G 5 91. 13 B 6 18 32 L 5 93 14 करिष्यामि यथार्थं तु कण्डोर्वचनमुत्तमम् ।
धर्मिष्ठं च यशस्यं च स्वर्ग्यं स्यात्तु फलोदये ॥ १९
सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति च याचते ।
अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं मम ॥ २०
आनयैनं हरिश्रेष्ठ दत्तमस्याभयं मया ।
विभीषणो वा सुग्रीव यदि वा रावणः स्वयम् ॥ २१

ततस्तु सुग्रीववचो निशम्य त-
द्धरीश्वरेणाभिहितं नरेश्वरः ।
विभीषणेनाशु जगाम संगमं
पतत्रिराजेन यथा पुरंदरः ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

एष दोषो महात्यात्(Ś D12 °द्यायादो, B1 D3 °त्यात्र, B4 °त्यस्तावत्). —[b]) D9 अरक्षण M5 प्राप्त जानाम्यरक्षणे —[c]) D9 धयशस्य. Ś Ñ1 V1 3 B2-4 D2-4 8 12 अस्वर्ग्यं (D8 °र्गं)श्चायशस्यश्च —[d]) Ś Ñ1 V1 3 B2-4 D2 4 8 12 -विनाशन , D3 °शक्र (for °नम्) D1 प्रपन्नानरक्षण (cf 18[b]) —After 18, Ś Ñ1 B4 D1-4 8 12 ins

210* सुपर्याप्तनिसृष्टस्य नाशमे नस्य तत्फलम् ।
यत्फलं जानमत्रामे रक्षिते शरणागते ।

[(1 1) D8 अपर्याप्तो, L (ed) नपर्या Ñ1 B1 अपर्याप्त-निसृष्टस्य (for the prior half) D3 (with hiatus) अश्वमेधस्य Ñ1 यत् (for तत) —(1 2) Ñ1 नत (for तं)] —while G2 ins 209*

19 B1 damaged for [a] —[a]) Ś1 D1-2 8 12 यथार्थं तत् , Ñ1 तदर्थं तु, Ñ2 V1 3 B4 यथान्युक्तं, B2 3 D9 यथा-वत्तत , D4 °र्थं (for °र्थं तु) —[b]) V3 कण्वेदु, D3 कण्डोद्, D4 कार्ये (sic) (for कण्डोर्) —[c]) Ñ2 D9 सुधर्मिष्ठ, G3 damaged (for धर्मिष्ठ च) —[d]) D7 T3 Cr स्वर्ग D6 7 T1 M3 फलोदय, Cr m g t as in text (for °दये) Ś D12 स्वर्गलोके महोदय, Ñ V1 3 B D1-4 8 9 स्वर्ग्य(B2 3 °र्ग्यं, D9 °र्गं) चा(D3 8 9 चा)पि महो(V3 फलो)दय

20 B3 om 20[ab] Ś2 V1 3 B1 2 4 D1-4 6 8 T2 - G1 3 M1 2 5 transp 20[ab] and 20[cd] —[a]) D9 glosses सकृदेव एकवारमेव प्रपन्नायेति गत्यर्थस्य पदेर्ज्ञानार्थत्वान्मानसी प्रपत्ति-रुक्ता —[b]) M3 [अ]स्मि (for [अ]स्मि) G2 [अ]भियाचते, Cr m g k t as in text (for च याचते) D9 नास्मीति तव याचते —For 20[ab], Ś1 Ñ1 V1 3 B1 2 4 D1- 8 12 subst and read after 20[cd], while Ñ2 D9 ins after 20

211* संग्रामे च प्रपन्नाना तवास्मीति च वादिनाम् ।

[B1 damaged for the prior half V3 [ऽ]पि, B2 [ऽ]भि- (for first च) Ñ2 D9 विपन्नाना, D3 प्रपन्नोपि (for प्रपन्नाना) Ś1 D12 नाकमस्मीति (for तवास्मीति च) Ñ1 D2 4 8 च यो वदेत्, D1 वचो वदन्, D3 वचो वदेत् (for च वादिना)]

—Then Ś1 Ñ1 D12 cont , while Ś2 D1-4 8 ins after 20[ab]

212* नायुधस्तुर्निहन्तव्यो न भीतो न कृताञ्जलि ।
आरूढोऽपि न योऽस्य तु यश्च भूमौ निपातित ।

[(1 2) Ś1 [ऽ]पि (for ऽस्य) Ñ1 न (for तु) D1 युद्ध लि; D3 न चाद यो, D8 नाऽधश्च, D9 न चाप्यस्य (for न योऽस्य तु)]

—[c]) Ñ2 D9 अभयं सर्वेषा तस्मै. —[d]) Ñ1 D4 ददामि; D1 तवा हि, D2 ददाम् (for ददामि) Ñ2 V1 3 B4 D9 ददामीति हि मे व्रत(V3 मति), B1 ददामीति हि मेऽव्रतं B2 3 ददामीति हि मे मत(B2 नित्य)

21 G2 transp [ab] and [cd] —[a]) Ś1 [ऽ]य (sic), D1 [ऽ]स (for [ऽ]स्य) —[b]) M3 मम (for मया). Ñ2 V1 3 B D9 दत्तमस्य मयाभयं —[c]) D9 सर्वोऽपि Ñ2 V1 3 B D9 विभीषणश्च सुग्रीव. —[d]) Ś1 G1 omits [d] for वा रावण स्वय Ñ1 रावण स्वयमागत .—After 21, D5-7 10 11 S read 1-7.

22 Ś2 om 22 Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 read 22 (all, except B2, with colophon) after 7. —[a]) Ś1 D2 8 12 स (for तु) D3 M1 2 रामो, D3 सग्रमम्) वचन (for सुग्रीववचो) T2 ततो यथोक्तं वचनं निशम्य तद् .—[b]) Ñ2 V1 D9 हनुमता च (for हरीश्वरेण) Ś1 D12 तद्दुर्गमामपि राघवोय, D1 हरीणामपि राघवश्च —[c]) D1 [अ]थ, G3 M5 [अ]नु- (for [आ]शु) Ś1 D4 12 चकार सख्य(D12 सम), Ñ V3 B D1-2 8 9 चकार (Ñ2 V3 B D9 त्वोच) समग(Ñ2 °म), D3 T1 3 जगाम सगत —For 22, L(ed) subst

213* चकार तस्मात् वच सुभाषितं
रामो महात्मा हरिराजपिप्स्य ।
विभीषणस्य प्रणतस्य सम्यक्
सर्वं विनिश्चित्य मतां मतिं स्थिराम् ।

Colophon B2 om colophon —*Kāṇḍa name* Ś Ñ V1 3 B1-3 D1-4 8 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś D1 2 8 12 वानरमन्त्र , Ñ V1 3 B2 3 D9 विभीषणपरीक्षा: B1 विभीषणवाक्य, D1 वानरवाक्य, D4 विभीषणपरीक्षण —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 D3 D1 2 4 8 12 om , Ñ2 D9 97 , V1 अशीतितम , V3 82, B1 91 , B2 85, D3 102 , D5-7 10 11 T1 3 G M 18, T2 17 , G(ed)90 , L (ed) 92 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 with श्रीरामाय नम ; M5 with रामाय नम

१३

राघवेणाभये दत्ते संनतो रावणानुजः ।
खात्पपातावनिं हृष्टो भक्तैरनुचरैः सह ॥ १
स तु रामस्य धर्मात्मा निपपात विभीषणः ।
पादयोः शरणान्वेषी चतुर्भिः सह राक्षसैः ॥ २
अब्रवीच्च तदा रामं वाक्यं तत्र विभीषणः ।
धर्मयुक्तं च युक्तं च साम्प्रतं संप्रहर्षणम् ॥ ३
अनुजो रावणस्याहं तेन चास्म्यवमानितः ।
भवन्तं सर्वभूतानां शरण्यं शरणं गतः ॥ ४
परित्यक्ता मया लङ्का मित्राणि च धनानि च ।
भवद्गतं मे राज्यं च जीवितं च सुखानि च ॥ ५

G. 5 91. 24
B 6 19 6
L 5. 93 24

13

B1 4 cont the previous Sarga

1 a) Ś Ñ2 V3 D4 9 12 रामेण तु(Ñ2 D9 च), V1 B2-4 D1 3 8 रामेणाथ(V1 B4 D1 °पि) (for राघवेण) Ñ1 रामेणाथाभयं दत्त, B1 * * * * * ये दत्ते(damaged), D2 रामेणायतये दत्ते (sic) —b) Ś D12 सर्वथा, Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 स ततो, B1 सतत, B2 स तथा, G2 संगतो, Cr m g k t as in text (for संनतो) Ñ1 D1 2 4 8 वानरर्षभ·, D3 वानरेश्वर (for रावणानुज) —After 1ab, Ñ2 V3 B D9 ins , while Ś Ñ1 D1-4 8 12 ins. only l. 2-3 after 1 V1 ins l 1 after 1ab and cont l. 2-3 after 216*

214* आहूतो हरिराजेन खात्पपात सहानुग ।
स समेत्य हरिश्रेष्ठ सश्लिष्य च विभीषणम् ।
सान्त्वयित्वा च मेधावी दर्शयामास राघवम् ।

[(l 1) D9 आहतोह (sic) (for आहूतो) —(l 2) V1 त समेत्य, V3 D3 12 ससमेत्य (for स समेत्य). Ś Ñ1 D2 3 8 12 कपिश्रेष्ठ (for हरि°) B1 damaged from the post half of l 2 up to च in l 3 —(l 3) D2 8 शातयित्वा],

while D5-7.10 11 S ins

215* विभीषणो महाप्राज्ञो भूमिं समवलोकयन् ।
[D10.11 अवलोकयत]

—a) Ñ2 V1 B1 3 4 पतित्वा (for पपात) Ñ2 दृष्ट्वा, V1 तस्थौ, B4 आस्था (sic) (for हृष्टो) Ś Ñ1 D1-4 8 12 उत्पपात दिव(Ś D12 तदा) हृष्ट·, D9 खात्यनित्यावनि हृष्टो (sic) —d) Ñ1 D1-4 8 सर्वैर्, T2 हितैर् (for भक्तैर्) V3 वनचरै (for अनुचरै.) —After 1, Ñ2 V1 3 B D9 ins

216* आयुधानि च सर्वाणि वृक्षेष्वासज्य केषुचित् ।
रूपमन्यच्छुभ चक्रे तैरेवानुचरै· सह ।

[(l 1) B1 damaged for the post half V3 B4 केषु च (for केषुचित्) —(l 2) Ñ2 D9 तथा (for शुभ) V1 सदा (for एव)]

2 T3 om 2ab —a) Ś D12 ततो वीरस्य धर्मात्मा, Ñ1 D1-4 8 पादयो स तु रामस्य —b) Ś D12 मूर्ध्नि पादौ (for निपपात) Ñ2 V1 3 BD9 पादयोर्निपपात ह —Before 2cd, T3 reads 3ab for the first time, repeating it in its proper place —c) Ñ1 D4 रामस्य, Ñ2 V1 B2-4 D9 शिरसा, V3 जवमा (sic), D1-3 8 राक्षस (for पादयो:) B3 चरणान्वेषी, D10 11 निपपाताथ (for शरणान्वेषी) Ś D12 जग्राह राजपुत्रस्य, B1 * , * * * * न्वेषी (damaged) —d) Ś Ñ1 D1-4 8 12 सचिवै· सह, G3 सह रा * * (damaged), M5 सह मन्त्रिभि (for सह राक्षसै) —After 2, Ś Ñ2 V1 3 B D1-4 8 9 12 ins

217* त च राम समुत्थाप्य परिष्वज्य च राक्षसम् ।
उवाच मधुर वाक्य सखा मम भवानिति ।

[(l 1) Ś D1-4 8 12 तु (for first च) Ś2 समुत्थाय, V1 3 B1 4 D1 4 8 समुत्क्षिप्य (for समुत्थाप्य) Ś D2 8 12 विभीषण, D1 3 4 च पीडित (for च राक्षसम्) —D12 om (hapl ?) from l 2 up to 3ab]

3 D12 om 3ab (cf v l 217*) T3 reads 3ab for the first time before 2cd, repeating it here —a) Ñ1 D1 3 4 ततो (for तदा) Ñ V3 B D3 4 7 9-11 वाक्य (for राम) —b) Ś V3 B1-3 D1 2 8 9 उक्तवाक्य, Ñ1 राम वचो, Ñ2 V1 B4 युक्तवाक्य, D3 4 राम रक्षो, D7 10 11 राम प्रति (for वाक्य तत्र) —D4 om 3cd —c) Ñ1 D1-3 पथ्य च, B3 om (hapl) (for युक्त च). Ś D8 12 धर्मार्थ(D8 °मैत्र)युक्त पथ्य च —d) D8 सप्राप्तं (for साप्रत) M1 2 सप्रहर्षयन्, Cr m g k t as in text (for सप्रहर्षणम्) Ś Ñ2 V1 3 B D9 12 आत्मनश्च गुणोदय

4 B1 illeg up to चास्मि in b Ś2 om 4b - 6a —b) V3 D1 M3 [अ]पि (for [अ]स्मि) Ś1 Ñ2 V1 3 B D12 विमानित (for [अ]वमानित) —G2 om 4cd —d) B2 3 शरण (for शरण्य) D8 T3 M शरणागत , Cr as in text (for शरण गत)

5 Ś2 om 5 (cf v l 4) —b) M3 वै, Cr as in text (for second च) V3 वनानि विविधानि च —D8 om (hapl) 5cd —c) Ś1 D7 12 च राज्य मे(D7 च), Ñ1 D1-4 6 10 11 च(D10 11 हि) मे राज्य (for मे राज्य च) Ñ2 V1 B2-4 D9 त्वद्ग(Ñ2 B4 दुर्ग)तं चैव मे राज्य(Ñ2 D9 °म),

G 5 91 24
B 6 19 23
L 5 93 25

राक्षसानां वधे साह्यं लङ्कायाश्च प्रधर्षणे ।
करिष्यामि यथाप्राणं प्रवेक्ष्यामि च वाहिनीम् ॥ ६

इति ब्रुवाणं रामस्तु परिष्वज्य विभीषणम् ।
अब्रवील्लक्ष्मणं प्रीतः समुद्राज्जलमानय ॥ ७

तेन चेमं महाप्राज्ञमभिषिञ्च विभीषणम् ।
राजानं रक्षसां क्षिप्रं प्रसन्ने मयि मानद ॥ ८

एवमुक्तस्तु सौमित्रिरभ्यषिञ्चद्विभीषणम् ।
मध्ये वानरमुख्यानां राजानं रामशासनात् ॥ ९

तं प्रसादं तु रामस्य दृष्ट्वा सद्यः प्लवंगमाः ।
प्रचुक्रुशुर्महानादान्साधु साध्विति चाब्रुवन् ॥ १०

अब्रवीच्च हनूमांश्च सुग्रीवश्च विभीषणम् ।
कथं सागरमक्षोभ्यं तराम वरुणालयम् ॥ ११

V3 तव कुलस्य मे राज्य (sic), B1 ××××× राज्य (illeg) —d) Ś1 D12 M3 जीवितानि, Cr.g as in text (for °ति च) B2 3 धनानि (for सुखानि) G2 वे (for च). —After 5, D5–7 10 11 S ins a passage relegated to App I (No 9)

6 Ś2 om 6a (cf v l 4) —a) Ś1 Ñ V1 B2–4 D1 2 4 6 9 12 रक्षसा च (for राक्षसाना) D8 वध (for वधे) B1 D2 मध्य (for साह्य) ❀ Cr g t साह्य साहाय्यम्। (Cg सहायाद्य सहायवाची) ❀ —b) G1 तु (for च) B4 D3 9 M3 प्रधर्षण, G3 प्र × × (damaged) —c) Ś Ñ1 D3 4 12 [अ]हमेतत्ते, Ñ2 V1 3 B D9 महाप्राज्ञ, G2 महाप्राग°, M5 यथापूर्व, Cg as in text (for यथाप्राण) —d) Ś Ñ1 D3 12 नेष्यामि तव(Ñ1 त्वयि), Ñ2 V1 B D9 नयिष्यामि च, V3 नानयिष्यामि, D1–4 ने(D2 जे)ष्याम्यपि च (for प्रवेक्ष्यामि च) —After 6, Ś Ñ V1 3 B D1–4 6 9 12 ins

216* स एवमुक्त्वा नरदेवपुत्र
विभीषणो धर्मभृता वरिष्ठ ।
बभूव तूर्णीं स तदा महात्मा
प्रसादमिच्छन्नरदेवपुत्रात् ।

Colophon

[B1 2 om 1 1–2 —(l 1) Ś D1–3 6 12 तमेवम् (for स एवम्) —(l 2) D4 मतवता (for धर्मभृता) Ñ2 V1 3 B2 4 D9 विभीषणो धर्मगात्तदानीं —(l 3) D4 च (for स). D1 तदो (for तदा) Ñ2 V1 3 B D9 तूर्णीं बभूवाविकुल(D9 °ले)-प्रभुत्वे —(l 4) D4 स च गमनानवमो (for नरदेवपुत्रात्) Ñ2 V1 3 B D9 नाथ महात्मानमवेक्षमाण

Colophon —Kāṇḍa name Ś2 Ñ V1 B D1 3 4 8 9 12 युद्ध°, D6 °यु° —Sarga name Ś Ñ1 D1 3 8 12 विभीषण-शरणा°, Ñ2 V3 B2–4 D2 9 विभीषणाभिषेक, V1 विभीषणागमन, B1 विभीषणागमन, D4 विभीषणाभिषेक —Sarga no (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om, Ś2 96, Ñ2 D9 98, V1 3 83, B1 (?), B2 86, B4 100, D3 103 —After colophon, D2 concludes with राम]

7 B1 om from 7 up to the end of Sarga 15 —a) Ñ2 ब्रुवन्त (for ब्रुवाण) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 6 9 12 एवम (for रामस्तु) —c) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 9 9 वचनम्, D12 ततः प्र (for अब्रवील्ल) Ś V1 3 B3 D1 2 4 12 वीर, Ñ B3 4 D8 9 वीर, G1 प्रीत्या, G2 3 राम ; M5 वाक्यं (for प्रीत) —d) D11 ससुद्र- (for समुद्राज्). —After 7, Ñ2 V1 3 B2–4 D9 ins

219* मध्ये वानरमुख्याना प्रसादान्मम चैव हि ।

8 B1 om 8 (cf v l 7) —a) D6 T1 चात्र, T3 चोक्तो, G2 M1 2 5 चेन, G3 वैनं (for चेम) —b) T3 अभिषिचन्. —For 8ab, Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 subst

220* अभिषिञ्चस्व लङ्कायामिमं सौम्य विभीषणम् ।

[Ñ2 V3 D9 अभिषेचय, B2 3 अभिषिच्यस्व Ś1 Ñ1 B4 D12 सौम्य (for साम्य)]

—c) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 अद्यैव, D2 राक्षस (for राजान) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 राक्षसेंद्रत्वे(B4 °द्रं वै, D12 °द्र ते) (for रक्षसा क्षिप्र) —d) T3 प्रपन्ने, Cg as in text (for प्रसन्ने) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 लक्ष्मण (for मानद)

9 B1 om 9 (cf v l. 7). —a) D1 स एवमुक्ते, D12 एवमुक्त्वा तु (for एवमुक्तस्तु). —b) G3 damaged for षिचद्विभी —G1 om (hapl) 9c–11b —c) M3 -यूथानां (for मुख्याना) —d) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 स्वराज्ये (for राजानं) B2 D1 2 6 10–12 M3 5 Cg राज- (for राम-).

10 B1 G1 om 10 (cf v l 7 and 9) —a) D5–7 T1 3 G3 तत् (for त) D3 4 G2 3 च (for तु). —b) G3 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) D1 चक्रु, D2 सर्वे (for सद्य). —c) V3 चुक्रुशु सु-, D1 प्रचकुश्च, D5 T3 चुक्रुशुश्च, D12 प्रशुकमुद् (sic), T2 प्रशशसुर्, Cg k t as in text (for प्रचुक्रुशुर्) Ś V1 D3 12 महानाद, D5–7 10 11 T G2 3 M Cg महात्मान(D5 T1 3 °न) (for महानादान्) —d) D6 T3 [अ]पूजयन्, Cg as in text (for चाब्रुवन्). ❀ Cg प्रचुक्रुशुर्हर्षनाद चक्रु । महात्मान रामम् । अब्रुवन् प्राशंसन्नित्यर्थ ❀

11 B1 om 11 (cf v l 7) G1 om 11ab (cf v l 9) —a) Ś D1–4 8 12 अब्रवीत्त(D4 °त्तु), D5 T1 G2 M5 अथाब्रवीद्, Cg as in text (for अब्रवीच्च) Ñ1 तं, M1 2 तु (for च). D8 हनूमत Ñ2 V1 3 B2–4 D9 तमथोवाच हनुमान —) Ś D12 राजा सर्ववनौकसा, Ñ1 D1–4 8 स च

उपायैरभिगच्छामो यथा नदनदीपतिम् ।
तराम तरसा सर्वे ससैन्या वरुणालयम् ॥ १२

एवमुक्तस्तु धर्मज्ञः प्रत्युवाच विभीषणः ।
समुद्रं राघवो राजा शरणं गन्तुमर्हति ॥ १३

खानितः सगरेणायमप्रमेयो महोदधिः ।
कर्तुमर्हति रामस्य ज्ञातेः कार्यं महोदधिः ॥ १४

एवं विभीषणेनोक्ते राक्षसेन विपश्चिता ।
प्रकृत्या धर्मशीलस्य राघवस्याप्यरोचत ॥ १५

स लक्ष्मणं महातेजाः सुग्रीवं च हरीश्वरम् ।
सत्क्रियार्थं क्रियादक्षः स्मितपूर्वमुवाच ह ॥ १६

विभीषणस्य मन्त्रोऽयं मम लक्ष्मण रोचते ।
ब्रूहि त्वं सहसुग्रीवस्तवापि यदि रोचते ॥ १७ G. 5 92 13 B 6 19 0 L 5 94. 12

राजा वनौकसा(N1 हरीश्वर) —^{d}) Ś Ñ V1 B3 4 D2–4 8 9 12 तरेम, V3 B2 तमेव (sic) (for तराम) B3 मकरालय —After 11, D5–7 10 11 S (D6 G1 om [hapl] up to 12) ins

221* सैन्यैः परिवृता सर्वे वानराणां महौजसाम्।

[G3 om सैन्यै G2 3 सर्वैर् (for सर्वे) T2 महात्मना (for महौजसाम्)]

12 B1 D5 G1 om 12 (cf v l 7 and 221*) —^{a}) D7 T G3 M1 ° 5 Cr m अधि-, Ct as in text (for अभि-). D10 11 Ct गच्छाम Ś Ñ D1–4 6 8 9 12 G3 M3 Cmp g उपाय ना(Ś D6 8 12 °येना)विगच्छामो (Ñ1 °मि, D9 °म), V1 3 B2–4 उपाय ब्रूहि न सौम्य ❀ Cr उपाय नाधिगच्छाम इति पाठ ❀ —^{b}) D1 यत्र (for यथा) —Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 M1 2 om 12^{cd} —^{c}) T2 सहसा, G2 सरसा, Cr m as in text (for तरसा) Ñ2 V1 B2–4 D9 उत्तरेम(B2 °रे च) शिवेनेम(B4 °नात्र), V3 उत्तरे सागरे सोम (sic), D3 उत्तराम कुशलिन —^{d}) G2 तरसा, Cr m t as in text (for ससैन्या)

13 B1 om 13 (cf v l 7) —^{a}) D1 स (for तु) Ñ2 V1 3 B2–4 D5–7 9–11 T1 3 M5 (before corr) धर्मात्मा, D1–4 8 सर्वज्ञ (for धर्मज्ञ) —Ś2 om 13^{cd} —^{c}) D8 9 समुद्र (for समुद्रं) Ś1 Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 M5 शरण (for राघवो) Ñ1 D1 2 4 8 राजन् (for राजा) —^{d}) Ñ2 V1 3 B3 4 D9 M5 राघवो, B2 रामो वा (for शरणं) T3 अर्हसि (sic) (for अर्हति) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 गन्तु(D8 कर्तु)मर्हसि(Ś1 D12 °ति) राघव(Ś1 D12 °व)

14 B1 om 14 (cf v l 7) —^{a}) D5 T1 3 Ck निखात, Cr m g t as in text (for खानित) D5 6 9 12 सागरेण (for स°) —^{b}) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 महार्णव (for महोदधि) —T3 om (hapl) 14^{cd}. —^{c}) D1 2 8 अर्हसि (for °ति) D5 ᵏदास्य (for रामस्य) —D1 om (hapl) from 14^{d} up to the prior half of l 3 of 222* —^{d}) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 ज्ञातिस्न-(D9 °सा)ह्य (for ज्ञाते कार्यं) B2 3 D6 7 महामति (for महोदधि) Ś Ñ1 D2–4 8 12 ज्ञा(D8 जा)तिकार्यं (Ś D12 °धर्मं) महात्मन, M3 ज्ञात्वा कार्यं महामति —After 14, Ñ2 V1 3 B2–4 D9 ins, while Ś Ñ1 D1–4 8 12 ins only l 2–3 after 14

222* इति मे वर्तते बुद्धिर्दृष्ट्वा रामबलं महत्।
सगरः स हि रामस्य श्रूयते प्रपितामहः ।
तस्य पुत्रः समुद्रोऽयं ज्ञातिकार्यं करिष्यति।

[D1 om up to the prior half of l 3 —(l 2) V1 3 D8 9 सागर (for सगर) Ś D12 चापि, V3 स तु, L (ed) तु हि (for स हि) —(l 3) V3 B2–4 ध्रुवं सौहार्द-(B2 3 °वमौदाय)माल्म्य (for the prior half) V3 B2–4 मह्य, D1 ° 8 मह्य (for -कार्यं) V1 समुद्रोयं ज्ञातिकार्यं करिष्यति न संशय]

15 B1 om 15 (cf v l 7) —^{a}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 एतद् (for एवं) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 7 8 10–12 [उ]क्त, D6 T2 3 G1 2 M1 5 [उ]क्तो, G3 damaged (for [उ]क्ते) —^{b}) G1 रामस्तेन (for राक्षसेन) —After 15^{ab}, D5–7 10 11 S ins

223* आजगामाथ सुग्रीवो यत्र रामः सलक्ष्मणः ।
ततश्चाख्यातुमारेभे विभीषणवचः शुभम्।
सुग्रीवो विपुलग्रीवः सागरस्योपवेशनम्।

[(l 2) M1 2 रामस्य (for ततश्च) G3 तथा (for शुभम्)]

—^{c}) T1 damaged for धर्मशी —^{d}) D10 11 रामस्यास्य (for राघवस्य) Ś1 B4 D1 12 व्यरोचत, Ś2 विरोच * (moth-eaten), V3 G2 [अ]प्यरोचते (sic), D5 [अ]था रोचत, D8 [अ]पि रोचते (for [अ]प्यरोचत)

16 B1 om 16 (cf v l 7) —^{a}) Ñ1 लक्ष्मण च, D3 लक्ष्मण स (by transp) (for स लक्ष्मण) —^{b}) Ś1 Ñ1 हरि प्रभु, Ś2 D3 4 8 12 हरिप्रभु, D2 (marg also as in D3) महाप्रभु, G3 ह . . . (damaged) (for हरीश्वरम्) Ñ2 D1 9 सुग्रीव हरिमीश्वर(D1 °पुंगव) —D12 om 16^{c} – 17^{b} —^{c}) Ñ1 सत्कृते स, D2 सत्क्रियार्थं, D8 प्रकृता ि-, D9 सत्कृत स (for सत्क्रियार्थं) D1 10 11 T2 क्रियादक्षं, Cg as in text (for °दक्ष) M5 सत्क्रियादक्षमव्यग्र —^{d}) Ñ2 V1 3 B2–4 D7 9–11 G3 Ct अभाषत, Cr m as in text (for उवाच ह) Ś2 स्मितपूर्वं महोदधि —After 16, Ś2 erroneously repeats 14^{cd}

17 B1 om 17 (cf v l 7) D12 om 17^{ab} (cf v l 16) —^{b}) T3 मद्य्ल (for मम). —Ñ1 V3 D8 10 11

G 5 92 14 B 6 19 36 L 5 91 13 सुग्रीवः पण्डितो नित्यं भवान्मन्त्रविचक्षणः ।
उभाभ्यां संप्रधार्यार्थं रोचते यत्तदुच्यताम् ॥ १८

एवमुक्तौ तु तौ वीरावुभौ सुग्रीवलक्ष्मणौ ।
समुदाचारसंयुक्तमिदं वचनमूचतुः ॥ १९

किमर्थं नो नरव्याघ्र न रोचिष्यति राघव ।
विभीषणेन यत्प्रोक्तमस्मिन्काले सुखावहम् ॥ २०

अबद्ध्वा सागरे सेतुं घोरेऽस्मिन्वरुणालये ।
लङ्का नासादितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥ २१

विभीषणस्य शूरस्य यथार्थं क्रियतां वचः ।
अलं कालात्ययं कृत्वा समुद्रोऽयं नियुज्यताम् ॥ २२

एवमुक्तः कुशास्तीर्णे तीरे नदनदीपतेः ।
संविवेश तदा रामो वेद्यामिव हुताशनः ॥ २३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

T1 3 om (hapl) 17^{cd} —^{c}) Ś D3 12 त्वमपि, Ñ2 B2 3 D1 2 4 9 तावच्च, D6 तत्त्व हि, G2 M5 त्व यदि (for त्व मह-) Ś Ñ2 B2 3 D2–4 6 9 12 G2 M5 सुग्रीव, D1 सुग्रीव (for -सुग्रीवस्) V1 B4 हरींद्र ब्रूहि सुग्रीव

18 B1 om 18 (cf v l 7) —^{a}) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 बुद्धिमान् (for सुग्रीव) Ś D2–4 12 [स]त्यर्थं (for नित्यं) —^{b}) D1 तथा (for भवान्) D9 मन्त्रे (for मन्त्र-) —^{c}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D2–4 8 9 12 उभतो, D1 उभौ च (for उभाभ्या) Ś2 एप्रद्धायार्थं, D8 सप्रधार्यार्थे (for °र्थं) ❀ Cg उभाभ्यामिति चतुर्थी ❀ —^{d}) D5 T1 रोचये(sic) (for रोचते) D4 उच्यते (sic) (for °ताम्)

19 B1 om 19 (cf v l 7) —^{a}) V3 एतद् (for एवम्) Ñ1 उक्तस् (for उक्तौ) Ś Ñ1 D1–4 8 12 तु रामेण, D7 10 11 M5 ततो वीराव्, T2 तु वीरौ ताव् (for तु तौ वीराव्) —^{b}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 तदा (for उभौ) —^{c}) V3 स तमुदार- (sic), B2 समुदारार्थ-, D8 समुद्राचर- (sic) (for समुदाचार-) —^{d}) V1 3 B2–4 इद वाक्यमथोचतु (B2 3 °रोचता)

20 B1 om 20 (cf v l. 7) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 read 20 after 22 —^{a}) Ś Ñ V1 D2–4 7–12 G1 M2 नौ, V3 मे, B2–4 ते (for नो) —^{b}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 नैतद्रोचिष्यते वच, M5 रोचिष्यति हि राघव. —^{c}) D3 M5 यत्प्रोक्तम्, D5 T1 3 यदुक्तम्, M3 यचोक्तम् (for यत्प्रोक्तम्) —For 20^{cd}, Ś Ñ V3 B2–4 D1 2 4 8 9 12 subst

224* विभीषणोक्तं हृद्य च युक्त चैव विशेषत ।

[Ñ1 हृद्य त च (hypm), D1 तथ्य वै (for हृद्य च) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 विभीषणेरित सौम्य, D4 विभीषणस्यन्यवचा (sic) (for the prior half) Ñ2 V1 B2–4 D9 कालेऽस्मिश्च, V3 काले चास्मिन्, D4 हृद्ये युक्त्या (for युक्त चैव)]

21 B1 om 21 (cf v l 7) —^{a}) Ñ1 आबद्ध (sic), Ñ2 D9 नाबद्धा (for अबद्ध्वा) D9 सागर (for सागरे) —^{b}) D5 6 T1 G2 3 तु, T3 च (for ऽस्मिन्) —^{c}) D6 M1 2 न मर्दितु, T2 समर्थितु (sic) (for नासादितु) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 शक्यामा(Ñ2 B3 °पा)दयितु लङ्का —^{d}) V3 B2 4 नापि (for ऽपि) B3 सुरेश्वरं (for सुरासुर)

22 B1 om 22 (cf v l 7) —^{a}) M1 2 वीरस्य, Cg as in text (for शूरस्य) —^{b}) Ś Ñ1 D1–4 8 12 G1 यथावत् (for यथार्थं) —For 22^{ab}, Ñ2 V1 3 B2–4 D9 subst

225* युक्तायुक्तमिद सौम्य विभीषणवच कुरु ।

[V1 युक्तार्थं त्वमिद सौम्य (for the prior half).]

—^{c}) B2 अथ (for अल) Ś D12 कार्यात्यय (for काला°) —^{d}) Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 सागरोयं, D3 सागरान्ति-, D10 11 सागराय (for समुद्रोऽय) V3 निबध्यता, D6 नियुज्यते M5 समुद्राय नियोज्यता —Ñ2 V1 3 B2–4 D9 read 20 after 22 —After 22, Ś Ñ1 D1–4 8 12 ins

226* एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्य विभीषणसमीरितम् ।
सविवेश ततो वीरो रम्ये सागररोधसि ।
सागर द्रष्टुमिच्छामि रूपिणं सरितां पतिम् ।
कर्तुमर्हसि मे साह्यं भव त्व शरणं मम ।

[(l 1) D12 एत (sic) (for एतच्) Ñ1 -समन्वित (for -समीरितम्) —(l 2) D2 3 8 स (for स-) D1 धीरो, D3 रामो (for वीरो) —(l 3) L (ed) त्वा सरित्पतिं (for सरिता पतिम्).],

whereas D5–7 10 11 S ins

227* यथा सैन्येन गच्छाम पुरीं रावणपालिताम् ।

[T3 सौम्येन (for सैन्येन) D6 10 11 G1 M5 गच्छाम, T2 गच्छेम (for गच्छाम) ❀ Cv "यथा सैन्येन गच्छेम पुरीं रावणपालिताम्" इति पाठ ❀]

23 B1 om 23 (cf v l 7) —^{a}) Ś Ñ1 D1–4 12 उक्त्वा (for उक्त) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 इत्यास्तीर्य कुशास्तर्कं (Ñ2 V1 3 D9 °शान्युक्तस्, B2 °शास्तकम्, B4 °शास्तत्र) —^{c}) Ś2 Ñ1 D1 4 ततो (for तदा) D2 M5 वीरो (for रामो) —^{d}) G3 damaged for वेद्यामिव —After 23, D8 ins

228* शरण चाभिसधाय तरण सागरस्य च ।
इति रामो धृति कृत्वा प्रतिशिश्ये महोदधिम् ।

१४

तस्य रामस्य सुप्तस्य कुशास्तीर्णे महीतले ।
नियमादप्रमत्तस्य निशास्तिस्रोऽतिचक्रमुः ॥ १
न च दर्शयते मन्दस्तदा रामस्य सागरः ।
प्रयतेनापि रामेण यथार्हमभिपूजितः ॥ २
समुद्रस्य ततः क्रुद्धो रामो रक्तान्तलोचनः ।
समीपस्थमुवाचेदं लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ॥ ३
पश्य तावदनार्यस्य पूज्यमानस्य लक्ष्मण ।
अवलेपं समुद्रस्य न दर्शयति यत्स्वयम् ॥ ४
प्रशमश्च क्षमा चैव आर्जवं प्रियवादिता ।
असामर्थ्यं फलन्त्येते निर्गुणेषु सतां गुणाः ॥ ५

G 5 93 5
B 6 21 15
L 5 95 5

—Thereafter, D3 cont , while Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 2 (marg) 4 8 9 12 ins after 23

229* परेण हर्षेण तदा नरेश्वर
परेण वीर्येण च शत्रुतापन ।
कृत्वा मतिं सागरदर्शने तदा
बभूव तूष्णीं नियत स पार्थिव ।

[(l 1) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 युक्तस्तपमा (for हर्षेण तदा) V3 महीपति (for नरेश्वर) D4 परेण हर्षेण तु दानवेश्वर —(l 2) B4 धैर्येण, D8 हर्षेण (for वीर्येण) Ñ1 B2 om , D4 स (for च) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 शत्रुकर्षण (Ñ2 V3 °पिता) (for शत्रुतापन) —(l 4) D2 नियन (for नियत)]

Colophon B1 om (cf v l 7) —*Kāṇḍa name* Ś2 Ñ V1 3 B2-4 D1 3 4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś(Ś1 in marg) Ñ1 D1 3 4(also as in D2) 9 12 विभीषणाभिषेक , Ñ2 V1 3 B2-4 D9 समुद्रोपवेश (V3 °वेशन), D2 प्रायोपवेशन —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B2 3 D1 2 4 8 12 om , Ś1 Ñ2 D9 99, Ś2 97, V1 84, V3 83, B4 101, D3 104, D5-7 10 11 T1 3 G M 19, T2 18 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम —After 6 13, D5-7 10 11 S ins a long passage relegated to App I (No 10)

14

1 B1 om Sarga 14 (cf v l 6 137) —a) D3 तत्र (for तस्य) —T3 om (hapl ?) 1bc —b) T1 damaged for तले —c) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 नियतस्य (for नियमाद्) Ñ V1 3 B2-4 D2-4 9 [अ]प्रमेयस्य (for अप्रमत्तस्य) —Ñ1 om from 1d up to सरोप in 232* —d) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 तदा ययु , D1-3 6 8 T3 [ऽ]पचक्रमु , D10 11 [ऽ]भिजग्मतु (for ऽतिचक्रमु). —After 1, D5-7 10 11 S ins

230* स त्रिरात्रोपितस्तत्र नयज्ञो धर्मवत्सल ।
उपासत तदा राम सागर सरिता पतिम् ।

[(l 1) M5 तस्मिन् (for तत्र) —(l 2) D5 T1 उपास्त स, T3 उदवास (sic) (for उपासत) ❀ Cr m l t उपासत उपास्त(Cr °स्ते) ❀]

2 Ñ1 om 2 (cf v l 1) —a) G3 damaged from ते up to तदा in b Ś D1-4 8 12 हि, V1 तु (for च) G(ed) दर्शयति Ś D1-4 8 10-12 T2 रूप, Ñ2 V1 3 B2 4 D9 श्रीमास् , Cg as in text (for मन्दस्) B3 D7 दर्शयतेस्मान (metri-causa) —b) D10 11 Ck t मदो, T3 तथा (for तदा) —G3 damaged from र in सागर up to प्रश in 5a Ś Ñ2 V3 B2-4 D1-4 8 9 12 तदा रामे(Ñ2 V3 B2-4 D9 राम, D8 रूपो) महार्णव , V1 तदास्मान महार्णव —c) D3 प्रश्रयेण, D4 प्रयत्नेन (for प्रयतेन) D4 [अ]ति, G2 [अ]भि- (for [अ]पि) D1 रूपेण (for रामेण) —d) D8 यथार्थं (for °र्हम्) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D1 2 4 8 9 12 G2 प्रतिपूजित , D3 परि°, D7 T अपि पूजित , D11 °पूजन (sic) (for अभिपूजित) —After 2, Ś V1 D1-4 8 12 ins

231* न सर्वथा विकार स भजते निरपत्रप ।

[D2 च (for स) D3 सर्वथा नाधिकार स (for the prior half)]

3 Ñ1 om 3 (cf v l 1) G3 damaged for 3 (cf v l 2) —a) T3 M1 2 समुद्राय, Cr m g t as in text (for °द्रस्य) Ś D1-4 8 12 तत क्रुद्धो महाबाहु. ❀ Cr m t समुद्रस्य समुद्राय । , Cg समुद्रस्य समुद्रविषये। सम्बन्धसामान्ये षष्ठी ❀ —b) Ñ2 D9 रक्तायतलोचन , B2 3 राम सरक्तलोचन —d) D7 T3 पुण्य- (for शुभ-) M5 लक्ष्मण —For 3cd, Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 subst

232* समीपे लक्ष्मण दृष्ट्वा सरोष वाक्यमब्रवीत् ।

[D3 समीक्ष्य (for समीपे) Ś1 D1-4 8 12 वीर(D4 °र), B2 कृत्वा (for दृष्ट्वा) B4 D2-4 8 सरोषो, D1 सरन्धो (for सरोष)]

4 G3 damaged for 4 (cf v l 2) D5-7 10 11 T G1 2 M om 4ab. —a) Ś Ñ1 D1-4 8 12 अनार्यस्य (for अनार्यस्य) —c) D3 5-7 10 11 T G1 2 M अवलेप (for °लेप) Ñ1 समुद्रस्तु —d) Ñ2 V1 3 B2 3 D9 मा, D1 3 तद्, D5 om , D10 11 T1 य (for यद्) Ñ1 स्वयं दर्शयते मयि, B4 न मा दर्शयते स्वय

5 G3 damaged up to प्रश in 5a (cf v l 2) —a) V3 प्रणयश्च, D8 प्रणामश्च, G2 प्रश.निश्च (for

G 5 93 6 / B 6 21 15 / L 5 95 6

आत्मप्रशंसिनं दुष्टं धृष्टं विपरिधावकम् ।
सर्वत्रोत्सृष्टदण्डं च लोकः सत्कुरुते नरम् ॥ ६

न साम्ना शक्यते कीर्तिर्न साम्ना शक्यते यशः ।
प्राप्तुं लक्ष्मण लोकेऽस्मिञ्जयो वा रणमूर्धनि ॥ ७

अद्य मद्बाणनिर्भिन्नैर्मकरैर्मकरालयम् ।
निरुद्धतोयं सौमित्रे प्लवद्भिः पश्य सर्वतः ॥ ८

महाभोगानि मत्स्यानां करिणां च करानिह ।
भोगांश्च पश्य नागानां मया भिन्नानि लक्ष्मण ॥ ९

सशङ्खशुक्तिकाजालं समीनमकरं शरैः ।
अद्य युद्धेन महता समुद्रं परिशोषये ॥ १०

प्रशमश्च) D9 क्षण (sic) (for क्षमा) Note hiatus between ^{a} and ^{b} —^{b}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 मार्दव, G1 M5 (to avoid hiatus) ह्यार्जव (for आर्जव) —^{c}) Ś Ñ1 D1 2 4 12 असामर्थ्यं Ñ2 V1 3 B2–4 D6 9–11 असामर्थ्यफला ह्ये(V1 °श्चै)ते, D3 असमर्थे भवत्येते —^{d}) Ś1 निर्गुणे स्यु Ś V3 D1–4 8 12 कुतो, Ñ V1 B2–4 D9 T2 सदा (for सता) Ñ2 reads गुणा in marg

6 ^{ab}) Ñ2 V1 B2 3 D9 क्रूर, V3 B4 शूर, D6 T3 हृ(रु)ष्ट, T2 कष्ट (for दुष्ट) Ś Ñ1 D2–4 8 12 आत्मप्रशमानि-(D2 °भि)रत, D1 सदा काठिन्यनिरत (for ^{a}) V3 धूर्तं, D5 om (hapl), D6 (marg), T2 3 दुष्ट (for धृष्ट) T1 M5 transp दुष्ट and धृष्ट Ś Ñ1 D2 12 च परिवादिनं, N2 V3 B2 3 D9 चा(Ñ2 च)परिभाषिण, B4 चापरितोषित, D1 8 वै(D8 वा) प्रियवादिन, D3 परुषवादिन, D4 परुषभाषिण, M3 विपरिवाविन, Cv as in text (for विपरिधावकम्). V1 दृष्टतापरिभाषिण —^{c}) Ñ2 V3 B2–4 D9 सर्वतो(V3 B2 3 °यो, B4 °त्रो)द्यत-, D5 सर्वतो वृष-, T1 सर्वतो दृष्ट-, T2 M5 सर्वदोत्सृष्ट-, T3 सर्वत सृष्ट-, Cg t as in text (for सर्वत्रोत्सृष्ट-) D1 वे (for च) ❀ Ck उत्सृज्य दण्ड विसृज्यमानप्राणिदण्डरूपव्यापारम् ❀ —^{d}) D1 लोकं स कुरुते वश

7 ^{a}) V3 लभ्यते (for शक्यते) —^{b}) B4 शास्त्रा (for साम्ना) —G3 partly damaged for ^{cd} —^{c}) Ñ2 V3 लोको (for लोके) —D5 om 7^d —^{d}) T1 विजयो, M5 जयोपि, Ct as in text (for जयो वा) Ś1 Ñ1 D8 नर- (for रण) B4 जय पौरुषोपि वा —After 7, Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 read 11–13 (V3 D9 om 13)

8 ^{a}) D4 अथ (for अद्य) Ś1 Ñ V1 D7 9–11 -निर्भग्नैर्, D2 निर्भिन्न-, G2 -निर्विण्णैर्, M5 -निहतैर् (for -निर्भिन्नैर्). —^{b}) M3 वरुणालय (for मकरा°) —^{c}) B3 निरुत्तोय हि सौमित्रे (sic) —^{d}) G3 सागर (for सर्वत) Ś Ñ1 D1–4 8 12 प्लवमानैर्विलोकय

9 D7 10 11 T2 G2 3 Ct transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) M5 महाभोगाश्च —^{b}) D7 नागाना (for करिणा) D5 T1 कराणि (sic) च, D6 M3 करानिव (sic), G2 3 करानपि (for करानिह) M5 कराश्च करिणामिव ❀ Cr m महाभोगानि महाभोगान्। लिङ्गव्यत्यय आर्षः।, so also Cg.k t ❀ —For 9^{ab}, Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 subst and read after 9^{cd}

233* सुमहान्ति च गात्राणि प्लवमानानि सागरे।

[Ś Ñ1 D12 महाकायानि, D1 2 4 8 महाभोगानि, D3 महीमात्राणि (for सुमहान्ति च)]

—^{c}) Ś Ñ V1 B2–4 D1–4 7–12 T2 G M3 Cv r m g t भोगिना, V3 नागाना, D6 M1 2 भोगानि (for भोगाश्च) Ñ1 भोगाना, V1 भोगाश्च, V3 D7 10 11 भोगानि (for नागाना) —^{d}) B2 समा- (for मया) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D1–6 8 9 12 T3 G M Cv r g छिन्नानि (for भिन्नानि) ❀ Cv अत्र श्लोक केपुचित्कोशेपु व्यत्यस्तार्थो दृश्यते। अन्यथा च पठ्यते। "पश्यार्धं (°द्य?) भोगिना भोगान्मया छिन्नाश्च लक्ष्मण। अङ्गानि च समृद्धानि कराश्च करिणामपि" इति।, Cg छिन्नानीति लिङ्गव्यत्ययेनानुषङ्ग ❀

10 G3 partly damaged for 10^{ab} —^{a}) V3 -मौक्तिका, B2 3 D1 12 मुक्तिका- (for -शुक्तिका) —^{b}) D2 -नक्र- (for -मीन) D5 मकरै Ś2 V3 D7 T3 M5 शनै, D10 11 तथा (for शरै) B4 समीनमकरालयं —^{c}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 अह(Ñ2 V3 D1 8 अथ, V1 B2–4 D9 इम) क्रोधेन (for अद्य युद्धेन) —^{d}) Ś Ñ1 D2–4 8 12 परिवर्तये, Ñ2 V1 3 B2–4 D9 शोषयाम्यहं, G1 परिशोचये (for परिशोषये) —After 10, Ś Ñ1 D1–4 9 12 ins

234* स प्रकुद्धोऽथ तद्दिव्य लक्ष्मणाद्धनुरुत्तमम्।
जग्राह सायकान्घोरान्ब्रह्मदण्डानिवोद्धतान्।

[(l 1) D1 2 8 सक्रोधो, D3 सक्रोधाच्च (for सक्रुद्धो) D3 च (for ऽथ) D8 त (for तद्) D1 2 4 लक्ष्मणो (for लक्ष्मणाद्) —(l 2) D1 8 [उ]ग्रतान्, D2 [उ]त्तमान्, D3 [उ]दितान्, D4 [उ]धमान् (sic) (for [उ]द्धतान्) Ñ1 वज्राणीव शतक्रतु (for the post half)]

—Thereafter, D8 cont 240*

—After 10, Ñ2 V1 3 B2–4 D9 ins

235* एवमुक्त्वा ततो राम प्रगृह्य सशर धनु।
दिव्य लक्ष्मणहस्तस्थ चक्रे सज्यमनन्तरम्।

[(l 1) D9 प्रगह्य (for प्रगृह्य) V3 शरवद्धनु —(l 2) V3 लघुशर चापि (for लक्ष्मणहस्तस्थ) Ñ2 महद्धनु, D9 महाधनु (for अनन्तरम्). V3 चकार सज्जमुत्तमम्, B4 सज्य चक्रे ह्यनतर (for the post half)]

—Thereafter, Ñ2 D9 ins App I (No 11)

क्षमया हि समायुक्तं मामयं मकरालयः ।
असमर्थं विजानाति धिक्क्षमामीदृशे जने ॥ ११
चापमानय सौमित्रे शराश्चाशीविषोपमान् ।
अद्याक्षोभ्यमपि क्रुद्धः क्षोभयिष्यामि सागरम् ॥ १२
वेलासु कृतमर्यादं सहसोर्मिसमाकुलम् ।
निर्मर्यादं करिष्यामि सायकैर्वरुणालयम् ॥ १३
एवमुक्त्वा धनुष्पाणिः क्रोधविस्फारितेक्षणः ।
बभूव रामो दुर्धर्षो युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ १४
संपीड्य च धनुर्घोरं कम्पयित्वा शरैर्जगत् ।
मुमोच विशिखानुग्रान्वज्राणीव शतक्रतुः ॥ १५
ते ज्वलन्तो महावेगास्तेजसा सायकोत्तमाः ।
प्रविशन्ति समुद्रस्य सलिलं त्रस्तपन्नगम् ॥ १६ G 5 93 17 B 6 21 27 L 5 95 17

11 Ś N V1.3 B2-4 D1-4 8 9 (V3 D9 om 13) 12 read 11-13 after 7 —a) D1 क्षमाया (sic) (for क्षमया) Ś Ñ1 D3 6 12 च, D1 2 8 तु (for हि) —b) Ś2 D8 ममाय (for मामय) Ś Ñ V1 3 B2 4 D1-4 8 9 12 वरुणालय (for मकरालय) —c) G2 असमर्थं Ś Ñ1 D1-4 8 12 G2 वि(D1 3 च)जानीते —d) D1 om, D6 जले (for जने) —After 11, D5-7 10 11 S ins

236* न दर्शयति सान्त्वा मे सागरो रूपमात्मन ।

12 For sequence in Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12, cf v l 11 —a) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 मे क्षिप्र, D1 2 8 मे शीघ्र (for सौमित्रे) —b) G3 damaged for षोपमान् —After 12ab, Ś D2 3 12 ins

237* कृत्स्योद्धृतदण्डस्य लोकोऽयमनुवर्तते ।
[Ś2 D2 [उ]द्धत- (for [उ]द्धृत)],

while D5-7 10 11 S ins

238* सागरं शोषयिष्यामि पद्भ्या यान्तु प्लवगमा ।

[D6 7 10 11 समुद्र, Cv g as above (for सागर) ❀ Cv चापमानयेत्यादे 'सागरं शोषयिष्यामि पद्भ्या यान्तु प्लवगमा' पश्चार्धं केषुचित्कोशेषु न दृश्यते। तद्देसकप्रमादकृतम्।, Cg पद्भ्यामिति। एकैकस्य पदद्वय गमनसाधनमिति द्विवचनम्। वानराणा हि द्वावेव पादौ द्वौ हस्तौ। ग्रहणभक्षणादीना ताभ्यामेव दर्शनात्। अनेन क्रास्य कार्यविच्छेदस्यानुरूपमसु वानरपादाभ्यामेव दर्शयिष्यामीति भाव ❀]
—c) D4 अथ (for अद्य) Ñ2 V1 3 B2-4 D3 9 इम, D2 M1 2 अति-, D4-6 T3 असि- (for अपि) Ś D12 अद्य(Ś1 °प्र)क्षोभ्यमतिक्रुद्ध, Ñ1 अद्याक्षोभ्य समाक्रम्य, D1 8 यावदक्षोभ्यमाक्रम्य(D8 °कर्ण्य)

13 For sequence in Ś Ñ V1 B2-4 D1-4 8 12, cf v l 11 V3 D9 om 13 —a) Ś Ñ1 D12 वेलामस्पृष्ट, Ñ2 V1 B2 3 D1-4 8 वे(B3 त)लासस्पर्श, B4 वेलासपन्न, D6 वेलानुकूल- (for वेलासु कृत-) —b) Ś Ñ V1 D1-4, 6-8 10-12 G M1 2 5 महसोर्मि-, B4 सुमहोर्मि, T3 सफेनोर्मि- (for सहसोर्मि-) T2 सहसोर्मिभिराकुल —d) G3 damaged for वरुणा- Ś Ñ1 D1-4 8 12 पश्य(D8 चर) लक्ष्मण, Ñ2 V1 B2-4 पश्य सागर (for वरुणालयम्) —After 13, D5-7 10 11 T G1 2 M ins

239* महार्णव क्षोभयिष्ये महानक्रसमाकुलम् ।

[D6 7 10 11 G1 2 M3 5 महादानवसकुल (for the post half)]

14 Ñ1 om 11-15 Ś D1 2 4 12 transp 14 and 15ab (including star passage), D1 alone repeating 15ab in its proper place —a) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 ततो बाण-(V3 रामो) (for एवमुक्त्वा) —c) Ś D1-4 8 12 तेजस्वी (for दुर्धर्षो) —d) B2 4 D8 [उ]ज्ज्वलन् (for ज्वलन्) —After 14, Ś D2 4 12 ins, D1 (after 15ab [first time]) 3 ins after 15ab, D8 cont after 234*

240* शुष्कं कर्तुं समारेभे दग्धुं व्यवसित किल ।

[D1 शोष महातमारेभे, D2 4 सशुष्क क्रतुमारेभे, D3 मशोष स्वल्पमारेभे, D8 मशोष महदारेभे (for the prior half) D8 नेतु मना (for व्यवसित)]

15 Ñ1 om 15 (cf v l 14) Ś D1 2 4 12 transp 14 and 15ab (including star passage), D1 alone repeating 15ab here —ab) Ś D12 विनाम्य स, D1 (both times)-4 8 G3 स विना(D3 8 G3 °न)म्य, G2 स निनाद्य, Cg k t as in text (for संपीड्य च) D7 शरैर् (for धनुर्) D1 (second time) 8 कम्पयस्तत्र (for कम्पयित्वा) D1 (first time) 3 स्वनै(D3 °रे)र्, D1 (second time) 5-7 10 11 T1 3 G2 3 M1 2 5 Ct शरैर्, Ck as in text (for शरैर्) D1 (both times) 4 8 जल (for जगत्) Ś D12 कंपयश्च रसातल, L (ed) कम्पयस्तरसा तल (for b) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 नामयित्वा महच्चाप कम्पयन्निव मेदिनीं —After 15ab, D1 (after 15ab [first time]) 3 ins 240* —c) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D1-4 8 12 निशिता न्बाणान्, D9 विशिखान्बाणान्, G3 damaged, M5 निशिता नुग्रान् (for विशिखानुग्रान्) —d) Ś1 Ñ2 V1 3 B2 3 D6 7 10 11 T1 3 M Cg वज्रानिव (for °णीव)

16 a) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 महाबाणास्, D6 °घोरास्, D7 °तेजास् (for महावेगास्) —b) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 पावकोपमा (for सायकोत्तमा) —c) Ś D1-3 8 12 विविशुस्तत्र, Ñ1 D1 विविशुस्ते (for प्रविशन्ति) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 विविशु सागरस्याशु —d) D7 10 11 जल वि- (for सलिल) V3 सुप्त-, D6 T1 G1 दृप्त-, Cg as in text (for त्रस्त-) D1 सलिले त्रस्तपन्नगे ❀ Cg प्रविशन्ति प्राविशन्। त्रस्तपन्नगमिति क्रियाविशेषणम् ❀

G 5 93 18
B 6 21.28
L 5 65.18

ततो वेगः समुद्रस्य सनक्रमकरो महान् ।
संबभूव महाघोरः समारुतरवस्तदा ॥ १७
महोर्मिमालाविततः शङ्खशुक्तिसमाकुलः ।
सधूमपरिवृत्तोर्मिः सहसाभून्महोदधिः ॥ १८
व्यथिताः पन्नगाश्चासन्दीप्तास्या दीप्तलोचनाः ।
दानवाश्च महावीर्याः पातालतलवासिनः ॥ १९
ऊर्मयः सिन्धुराजस्य सनक्रमकरास्तदा ।
विन्ध्यमन्दरसंकाशाः समुत्पेतुः सहस्रशः ॥ २०
आघूर्णिततरङ्गौघः संभ्रान्तोरगराक्षसः ।
उद्वर्तितमहाग्राहः संवृत्तः सलिलाशयः ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

---

17 D1 om 17[ab] —[a]) Ñ2 V3 D10.11 M3 5 Cg t तोय-, G3 स तु (for ततो) —[b]) D7 10 11 समीन- (for सनक्र-) —[c]) V3 D1 8-11 T2 3 M5 स बभूव (for संबभूव) B2 3 घोर, M5 -वेग (for -घोर) —[d]) Ñ2 स?? -(illeg), V3 समाकुल-, B2-4 D9 समार्गण- (for समारुत-) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 कृतस् (for -रवस्) D6 7 10 11 तथा (for तदा) —After 17, Ñ2 V1 3 B2 3 D9 read 20

18 [a]) Ś1 -जालावर्ताय, Ś2 Ñ V1 B2-4 D1-3 8 12 ज्वा(D1 ज्वा)लाततत V3 D4 7 9 M1 2 -जाल(M1 2 °ला)-वितत, D6 10 11 -जालचलित (for -मालावितत).—[b]) Ś Ñ1 D1-4 8 12 नानासत्त्व- (for शङ्खशुक्ति-) T2 G2 M3 Cg -समावृत्त (for समाकुल) Ñ2 V1 3 B2-4 D6 7 9-11 G M5 शङ्खजालसमावृत —[c]) V1 B2 D5 6 9-11 T2 3 M1 सधूम, D3 समीन-, D4 सधूत्र- (for सधूम) B2 D9 -वर्तार्मि D5 T1 -वृत्ताग्नि, D6 -वीतोर्मि, T3 -वृत्तोभ (for -वृत्तोर्मि) —[d]) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 स(Ś Ñ1 D1 2 8 12 स)चचाल, D6-7 10 11 T M3 सहसासीन् (for सहसाभून्)

19 [a]) D3 हि (for च) —[c]) Ś Ñ1 D1-4 8 12 महाघोरा, Ñ2 V1 3 B2-4 D9 °काया (for °वीर्या) —After 19, Ś Ñ1 D1-4 8 12 ins

241* स्थिता प्राञ्जलयः सर्वे वेपमाना भयार्दिताः ।,

while Ñ2 V1 3 B2-4 D9 ins.

242* पीड्यमानाश्च ते सर्वे समुद्रं शरणं ययुः ।
स तानाश्वासयामास सर्वानेव सरित्पतिः ।
पराक्रमं तस्य ततोऽन्ववेक्ष्य
सरित्पतिर्लोकपतेः सुतस्य ।
महच्च कार्यं समुपस्थितं महा- [5]
न्मनस्विनामास तदात्मनस्ततम् ।

[(l 1) V3 ततः, B2-4 तु ते (for च ते) —(l 2) V3 ??? ??? (for आश्वासयामास सर्वान्) —(l 3) Ñ2 [ऽ]न्ववीक्ष्य, V1 B2 [ऽ]न्वेक्ष्य (subm), V3 [ऽ]नुवीक्ष्य त (for ऽन्ववेक्ष्य) —(l 5) Ñ2 V3 समुपस्थित]

20 B4 om 20 Ñ2 V1 3 B2 3 D9 read 20 after 17 —[a]) D1 ऊर्म्य (sic) (for ऊर्मय) —[b]) D7.10 M5 तथा (for तदा) Ś Ñ1 D1-4 8 12 तिमिनक्रझषाकुला. —D8 om from 20[c] up to l 2 of 243*. —[c]) V1 3 B2 3 D9 -पर्वत- (for -मन्दर-) —[d]) D7 समंततः (for सहस्रशः)

21 Ñ2 V1 3 B2-4 D9 om 21 —[d]) D7 10 11 सघोषो वरुणालयः —For 21, Ś Ñ1 D1-4 8 12 subst

243* स मारुतोद्धूततरङ्गमाली
सम्भ्रान्तदैत्योरगमीनसङ्घः ।
सधूमफेनः शरविस्फुलिङ्ग-
संतापिताम्बुर्व्यनदत्समुद्रः ।

[D8 om. l 1-2 (cf v l 20) —(l 1) D1 -लीन (for -माली) —(l 2) D2 transp -दैत्य- and -मीन- D1 -सघ (for -सङ्घ) —(l 3) D2-4 8 शरविस्फुलिंग, L (ed) च स वि° —(l 4) D3 विनदत्.]

—After 21, D5-7 10 11 S ins

244* ततस्तु तं राघवमुग्रवेगं
प्रकर्षमाणं धनुरप्रमेयम् ।
सौमित्रिरुत्पत्य विनिश्वसन्तं
मा मेति चोक्त्वा धनुरालसम्बे ।
एतद्विनापि ह्युदधेस्तवाद्य [5]
सपत्स्यते वीरतमस्य कार्यम् ।
भवद्विधाः कोपवशं न यान्ति
दीर्घं भवान्पश्यतु साधुवृत्तम् ।
अन्तर्हितैश्चापि तथान्तरिक्षे
ब्रह्मर्षिभिश्चैव सुरर्षिभिश्च । [10]
शब्दः कृतः कष्टमिति ब्रुवद्भि-
र्मा मेति चोक्त्वा महता स्वरेण ।

[(l 1) G1 रामसुदग्र (for राघवमुग्र-) G2 -तेज (for -वेग) —(l 2) G1 विकम्पमाण, M1 2 5 विकर्षमाण —(l 3) D6 7 विनि श्वसन, M3 Cg समुच्छ्वसन्त —D5 6 T1 3 G1 M3 Cm g om (hapl ?) l 5-12 —(l 5) M1 2 विनाश, Ct as above (for विनापि) M5 वापि (for [अ]पि [हि]) D7 G3 M5 तवाम्बुद, T2 नदच (for तवाद्य) —(l 6) M1 2 5 सप(M5 °पा)द्यते (for °त्स्यते) —(l 7) M1 2 भवद्विध T2 M1 2 कोप- (for कोप-) M1 2 याति —(l 8) G3 पश्यति (sic). —(l 9) T2 तदा (for तथा) —(l 12) G2 [उ]क्त (for [उ]क्त्वा)]

१५

ततो मध्यात्समुद्रस्य सागरः स्वयमुत्थितः ।
उदयन्हि महाशैलान्मेरोरिव दिवाकरः ।
पन्नगैः सह दीप्तास्यैः समुद्रः प्रत्यदृश्यत ॥ १

स्निग्धवैदूर्यसंकाशो जाम्बूनदविभूषितः ।
रक्तमाल्याम्बरधरः पद्मपत्रनिभेक्षणः ॥ २ G 5 94 2 B 6.22 19 L 5 96.18

Colophon —*Kānda name* Ñ2 V1 3 B2 3 D1 3 1 0 12 सुन्दरकाण्डे. —*Sarga name* Ś1 D2–4 8 12 समुद्रक्षोभण (Ś1 D12 °न), Ś2 समुद्रक्षोभ, Ñ1 समुद्रमहाक्षोभ, Ñ2 V3 B2–4 D9 शरदाह, V1 समुद्रशरदाह, D1 सागरक्षोभण —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 D1 2 4 8 12 om, Ś 98, Ñ2 D9 100, V1 85, V3 84, B2 88, B3 92, B4 102, D3 105, D5–7 10 11 T1 3 G M 21, T2 20, G (ed) 93, L (ed) 95 —After colophon, D2 concludes with राम, T3 with श्रीरामार्पणमस्तु, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

15

B1 om Sarga 15 (cf v l 6 13 7) —Before Sarga 15, Ś D1–8 10–12 S ins, while Ñ2 D9 ins after 235* a passage relegated to App I (No 11)

1 *b*) M3 सागरस्य समुत्थित —*c*) D7 10 11 उदयाद्रि-, T2 उदयन्स (for °यन्हि). D6 T2 विमलान् (for हि महा-) —For 1*abcd*, Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 subst

245* तत समीपे रामस्य विधूयोर्मीन्महारव ।
स्वय मध्यात्समुत्पन्न सागर परम वपु ।

[(l 1) Ś Ñ V1 D12 समीप Ñ1 D3 8 12 विधूतोर्मि, D1 2 विधूयोर्मी V1 3 B2–4 स्वा(V3 ता)न्महोर्मीन्विधूय स (for the post half) —Ñ1 V 3 B2–4 om l 2 —(l 2) Ś D12 जल- (for स्वय) D1 विभ्रम्न सुमनोज्ञ वै, D8 स्वय मध्यात्तिमिधुपति (for the prior half) D8 गत (for वपु)]

—Thereafter B4 cont, Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 ins after 1

246* ताम्रपीतासितै श्वेतै सस्यास्यै ससमूर्धभि ।
अग्निजिह्वैर्महानागैरनुबद्ध समन्तत ।

[(l 2) D8 अग्निजिह्व B4 अवनद्ध (for अनुबद्ध) D3 स्वनुबद्ध सरस्वत (for the post half)]

Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 cont, B4 cont l 1 after 245* and ins l 2–4 after 1, while D5–7 10 11 S ins after 2

247* सर्वपुष्पमयीं दिव्या शिरसा धारयन्स्रजम् ।
जातरूपमयैश्चैव तपनीयविभूषणैः ।
आत्मजाना च रत्नाना भूषितो भूषणोत्तमैः ।
धातुभिर्मण्डित शैलो विविधैर्हिमवानिव ।

[(l 1) Ś Ñ2 B4 D1 3 4 8 9 12 दिव्य-, D2 दिव्या (for सर्व-) Ś Ñ2 B4 D1–4 8 9 12 चित्रा (for दिव्या) —(l 2) Ś Ñ2 B4 D1–4 8 9 12 जातरूपमयी (B4 °य) Ś D12 -विभूषण, Ñ2 B4 D1–4 8 9 °षित, G1 3 M Cg °षितै, L (ed) °षिता —(l 3) Ś Ñ2 B4 D1–4 8 9 12 आत्मजश्चा- (Ś1 Ñ2 D12 °र)षि रत्नावे (for the prior half) Ś1 रुक्तो, Ñ2 B4 D9 भूषणैर् (for भूषितो) D8 भूषणोत्तमभूषित (for the post half) —(l 4) Ś2 G2 मण्डितै, T3 विविधे (for मण्डित) D4 विचित्रैर् (for विविधैर्) D12 हि मवान् (for हिमवान्)]

—Then Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 cont l 2 of 250*

—*e*) T3 दीप्तासि —*f*) Ś Ñ2 V3 D1–4 8 9 12 धारयन्नसम- (V3 °प्रत्य)दृश्यत

2 *a*) D S -वैडूर्य- (for -वैदूर्य-) —*b*) Ñ1 B4 D10 11 T2 विभूषण (for °षित) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 महाभ्र- (D2 °द्रि)शिखरोपम —*c*) Ñ2 V1 3 D2 5 8 10 11 रत्न- (for रक्त) B4 रक्तमाल्याबर श्रीमान् —*d*) D1 रक्तपद्म-विभूषण —After 2, Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 ins

248* महानदीभिर्बह्वीभिर्नानारूपाभिरीश्वर ।
[D2 नानाभूषाभिर् D9 ईश्वरे]

—After 2, D5–7 10 11 S ins 247*, and then D7 G2 M3 5 Cg cont

249* एकावलीमध्यगत तरलं पाटलप्रभम् ।
विपुलेनोरसा बिभ्रत्कौस्तुभस्य सहोदरम् ।
[(l 1) B(ed) पाडुर- (for पाटल)],

D7 G2 M3 Cg further cont, while D5 6 10 11 T G1 3 M1 2 5 Ct cont after 248*, and Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 cont l 2 only after 247*

250* आघूर्णिततरङ्गौघ कालिकानिलसकुल ।
गङ्गासिन्धुप्रधानाभिरापगाभि समावृत ।
उद्वर्तितमहाग्राह सम्भ्रान्तोरगराक्षस ।

[(l 1) D6 तरगोघ G3 -[अ]नल, Cr m g k t as above (for -[अ]निल) —D7 T2 G2 M3 read l 2 after 251* —(l 2) Ñ2 D9 क्षिप्रा (for गङ्गा) D8 -प्रवाहा-भिर्, M5 प्रयागाभिर् (for प्रधानाभिर्) Ś D12 पुर (Ś2 D12 °रा) पश्चात् (for आपगाभि) Ñ2 D1–4 8 9 पुर पश्चात्समन्वित (for the post half) —After l 2, Ñ2 D9 ins

250(A)* कालिन्द्या दक्षिणे भागे गङ्गया वामभ गत ।
रामबाणप्रहारेण मूर्छितो जीवि(D9 जीवि)त शने ।

—D10 11 om l 3]

G 5 51 3
B 6 22 22
L 5 65 10

सागरः समभिक्रम्य पूर्वमामन्त्र्य वीर्यवान् ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं राघवं शरपाणिनम् ॥ ३
पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च राघव ।
स्वभावे सौम्य तिष्ठन्ति शाश्वतं मार्गमाश्रिताः ॥ ४
तत्स्वभावो ममाप्येष यदगाधोऽहमप्लवः ।
विकारस्तु भवेद्गाध एतत्ते प्रवदाम्यहम् ॥ ५
न कामान्न च लोभाद्वा न भयात्पार्थिवात्मज ।
ग्राहनक्राकुलजलं स्तम्भयेयं कथंचन ॥ ६

—Thereafter D- G2 M1 5 cont, while T2 ins after 3^{ab}

251* देवनाना सुरूपाणां नानारूपाभिरीश्वर ।

[T2 G2 M5 स्वरूपाभिर् G2 om (hapl) नानारूपाभि G2 °रूप (for °श्व°) D7 देवनाना स्वरूपाभिस्तोयधाराभि-रुग्रद]

3 V1 B2-4 read 3 twice D3 reads 3^{ab} in marg —^{a}) D6 7 10 11 T2 G1 3 M3 Cm g t समुपक्रम्य G2 सम-भिगम्य, M1 2 समुपागम्य Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 स राममुप-सगम्य, Ñ1 V1 B2-4 (all first time except Ñ1) स राममभिगम्याशु, V1 B4 (second time) राम रामेति रामेति, V. स राममाह रामेति, B2 3 (both second time) स राममथ रामेति Cr सागर समुपाक्रम्येति पाठ —^{b}) D3 4 सर्वम् (for पूर्वम्) Ñ1 सर्वैश्च सचिवैः सह, V1 B2-4 (all first time) सचिवैः सह सागर —After 3^{ab}, Ś Ñ D1-4 8 9 12 ins

252* मध्ये वानरकोटीनां कृताञ्जलिरुपस्थित ।

—After 3^{ab}, T2 ins 251* —^{c}) V1 (first time) प्रश्र and (second time) स ततो, V3 B2 3 (second time) च ततो, B2-4 (all first time) प्रश्रित, B4 (second time) स तदा (for प्राञ्जलिर्) Ś Ñ2 D2 12 प्राञ्जलो भूत्वा, D1 8 प्रसृतो वाक्य, D9 प्रणतो भूत्वा —^{d}) Ś Ñ2 D1 2 5 9 12 दिश सपूरयन्निव, Ñ1 D3 4 विस्पष्ट म ग्राहार, V1 3 B4 (all, except V1, second time) राम पद्मनिभेक्षण, V1 B2-4 (all first time) प्राञ्जलिमिधुर तदा, B2 3 (both second time) पद्मपत्रनिभेक्षण (G[ed] °ण) Cr शरपाणिनमित्यत्र (Cg °मिति) नकारान्तत्वमार्षम्।, so also Ct —After 3, Ś Ñ D1-4 8 9 12 ins

253* भो भो राम महाबाहो रघुवंशविवर्धन ।
शृणु मे वचनं सौम्य मा क्रुध्यस्व रघूत्तम ।
त्वया राम महाप्राज्ञ सम्मारप्रवित ।

V1 3 B4 D2 8 9 12 T2 G2 3 M1 2 5 Ct आस्थिता°, D3 4 उत्तम, Cg as in text (for आश्रिता)

5 ^{a}) D12 ना (sic) (for तत्) D1 स्वभावो मम रामैष —^{b}) Ñ1 [ऽ]यम् (for ऽहम्) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 [ऽ]हम (D1 8 यद)व्यय ; D5 T1 महार्णव, T3 महाबल°, G3 M5 Cr महाप्लव, Cm g k t as in text (for ऽहमप्लव) —After 5^{ab}, Ñ1 D3 4 ins, Ñ2 D1 8 9 ins after 5, Ś D2 12 cont after 255*

254* त्वया सस्थापितो देव विष्णुस्त्वं हि सनातन ।
आत्मान स्मर देवेश यद्वृत्त तत्पुरातनम् ।
कारणेनासि देवाना प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ।
अवश्य हि मया साह्य कर्तव्य वदता वर ।

[(l 1) Ś D12 सस्थापिता देवा Ñ2 D9 त्व हि विष्णु (for विष्णुस्त्व हि) D2-4 न मानुष (for सनातन) —(l 2) D7 देवेश —D1 om from the post half up to the prior half of l 3 L (ed) [आ]त्मवृत्त (for यद्वृत्त) D9 ते (for तत) Ś Ñ2 D3 8 12 पुरातने —(l 3) Ś Ñ2 कारणेन D2 4 [अ]पि (for [अ]सि) —Ñ2 D1 8,9 om l 4 —(l 4) Ś1 D2 12 अवश्य तु, D4 अनस्तद्धि Ñ1 मया त्ववश्य माहाय्य (for the prior half) Ś D12 देवनाकृते, Ñ1 देवता-विप, D2 4 तेन तेनव, L (ed) देवाना वर]

—^{c}) Ś1 D8 12 गाधे —^{d}) Ś Ñ2 D2 9 12 एवं, M5 से तत (for एतत्) D9 वे (for ते) V1 B2-4 इति तत्ते (V1 सत्य) वदाम्यह —After 5, V1 3 B2-4 ins 258*

6 ^{a}) B2-4 वै लोभात् (for लोभाद्वा) Ś D2 8 12 न लोभान्न च वा (L [ed] व) कामात्, Ñ1 D3 4 न कामेन न लोभेन, Ñ2 D1 9 न लोभान्न च कामाद्धि (D1 °च्च) —^{c}) D6 10 11 T2 3 रागात्, D7 नाह (for ग्राह-) G1 रागान्न काकुत्स्थ जल —For 6^{cd}, Ś Ñ2 D1 2 8 9 12 subst.

255* गाधोऽह त्रिषु लोकेषु भवेय न्स्यचित्कचित् ।

[D8 [ऽ]य (for ऽह) Ñ2 D9 यस्य कस्यचित् (for कस्य-चित्कचित्)],

while Ñ1 D3 4 subst

256* गाधतां व्याकुलजलो (Ñ1 °नो) दास्यामि तव राघव ।,

whereas V1 3 B2-4 subst

257* क्षमो ग्राहाकुलजले दातु गाधो मया (G[ed] °मा)नव ।

—After 255*, Ś D2 12 cont 254*.—Thereafter Ś D2 12 further cont, while Ñ2 D1 8 9 cont after

G. 5 94 13
B. 6 22 26
L. 5. 96. 31

विधास्ये राम येनापि विषहिष्ये ह्यहं तथा । ग्राहा न प्रहरिष्यन्ति यावत्सेना तरिष्यति ॥ ७

255*, D3 4 cont after 256*, while V1 3 B2–4 ins. after 5

258* एतन्मयोक्तं तत्त्वं तु पुनर्वक्ष्यामि तच्छृणु ।
सगरो नाम पूर्वस्ते मम कर्ता महाद्युते ।
अवश्यं तु मया सात्र कर्तव्यं तेन तेऽनघ ।
स्तम्भयेय जलं राम दद्यां चेह तथा गतिम् ।
गच्छेरन्येन हरयो न तु स्तम्भो भविष्यति । [5]
आश्चर्यं हि महल्लोके समुद्रे स्थलदर्शनम् ।
तच्च मे परिहर्तव्यं शृणु राम यथार्थतः ।
अन्येऽपि बलवन्तो मां दण्डमुद्यम्य राघव ।
गत्यर्थमिह मार्गं च दापयिष्यन्ति तेजसा ।

[V1 3 B2–4 om. l 1. —(l 1) Ś D12 एव (for एतन्) D3 4 मा क्रुध (for तच्छृणु) —(l 2) D1 तु (for ते) V1 3 B2–4 महाद्युति —After l 2, V1 3 B2–4 D1 4 ins

258(A)* तस्मात् नामतः ख्यातः सागरः सरितां पतिः ।

[V1 B4 यस्मात् D1 नाम्ना तस्य तु विख्यातः, D4 यस्य नाम्ना समाख्यातः (for the prior half)]

—Ś1 V3 B2–4 om. l 3 —(l 3) D9 तव (for तेन) —(l 4) B2 3 स्तभयैतज्, D8 सस्तभये D3 दास्यामीह, D4 ददामीह, L(ed) पद्भ्यां चैव (for दद्यां चेह) Ś D12 चैव यथा (for चेह तथा) V1 3 B2–4 दद्यां ते मार्गमुत्तम (for the post half) —(l 5) Ñ2 V1 3 B2–4 D3 9 गच्छेयुर् Ś D3 12 तेन, D3 om (for येन) Ñ2 न तु युक्त, V1 3 B2–4 न च (V1 3 B4 येन) सेतुर्, D1 ततस्त्व स-, D2 8 न तु स्वस्थ, D3 मध्ये स्वस्थ, D9 न तु स्वार्थो (for न तु स्तम्भो) —(l 6) V1 B3 4 तु तदा, V3 तु सदा, B2 तु यदा, D1 8 च महल्ल (for हि महल्ल) Ś1 Ñ2 D3 समुद्र- (for °द्रे) V1 3 B2–4 -सभव (for -दर्शनम्). —(l 7) Ñ2 D9 यच्च B2 3 प्रति- (for परि-) D1 राजन् (for राम) V1 3 B2–4 त्वत्तो राम विशेषत (for the post half) —(l 8) Ś2 अन्योन्य- V1 B2 3 मे (for मा) Ś1 शक्तित (for राघव) —(l 9) V1 3 B2–4 गाधत्व मम (V3 °त्वमिह) D3 गाधत्व मार्गयिष्यति (for the prior half) Ñ2 D9 याचयिष्यति, D2 दार° (for दापयि°)]

—Thereafter V1 3 B2–4 cont

259* अद्भुतं हि नृणां लोके दृष्टमन्तकरं भवेत् ।
गाधत्वं वेत्स्यते तेन नैतद्ग्राह्यं त्वयान्यथा ।

[(l. 2) V1 3 B4 नेष्यते (for वेत्स्यते)]

7 [a]) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 राम मार्गं ते, D7 10 11 G2 3 येन गतासि —[b]) Ś1 D12 विसहिष्ये, Ś2 विहनिष्ये Ś Ñ2 D2–4 8 12 च मारुत, D5–7 10 11 T1 2 G1 [s]ष्यह तथा (G1 °व), T3 हरेस्तथा (for ह्यह तथा) D1 सग्रहिष्येति-मारुत, D9 विधमिष्ये च मारुत —[c]) Ś Ñ2 D2–4 8 9 12 M5 ग्राहा न विचरिष्यति, D1 ग्राहा नैव चरिष्यति, D10 11 G2 न ग्राहा विधमिष्यति —[d]) D1 चरिष्यति (for तरि°)

—For 7, Ñ1 V1 3 B2–4 subst

260* एतद्रुक्तं मया देव वक्ष्यामि त्वथ मानुषम् ।
उपायं शृणु मे सौम्य येन मां सतरिष्यसि ।

[(l 1) Ñ1 एतन्मयोक्तं तत्त्वं तु पुनर्वक्ष्यामि मा क्रुध. —(l 2) Ñ1 त (for मे)]

—Then Ñ1 cont 267*.

—After 7, Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 ins

261* तृणकाष्ठलतागुल्मैः प्लवानास्तीर्य सर्वतः ।
तरन्तु हरयो राम न तेषां मृत्युतो भयम् ।

[(l 1) Ñ2 D3 4 9 प्लवम् (for प्लवान्) Ś2 D12 सर्वश (for सर्वत) D8 प्रवणास्तीर्य मर्वश (for the post half)], while D5–7 10 11 S ins after 7

262* हरीणां तरणे राम करिष्यामि यथा स्थलम् ।
तमब्रवीत्तदा राम शृणु मे वरुणालय ।
अमोघोऽयं महाबाणः कस्मिन्देशे निपात्यताम् ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा तं च दृष्ट्वा महाशरम् ।
महोदधिर्महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् । [5]

[D6 om l 1 —(l 1) M5 प्लवने (for तरणे) T3 यथा-बल —(l 2) D6 G M3 5 उपनो हि नदीपते (for the post half) D5 T प्रमन्नस्तु तदा रामोऽब्रवीत्त नदीपतिं (unmetrical), M1 2 इत्युक्तो राघव श्रीमानुवाच वरुणालय ꙮ Cr उपनो हि नदीपत इति पाठ । Ck t इत्युक्त इति (Ct "इत्युक्ते त्वब्रवीद्राम" इति पाठे) एव कार्यमाधने कथमपि प्रतिज्ञाते मतीत्यर्थ ꙮ —(l 3) D6 तदा, G2 मया (for महा) M5 कस्य देशे —(l. 4) G2 शरोत्तम (for महाशरम्)]

—Then all the above MSS cont., Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 cont after 261*

263* उत्तरेणावकाशोऽस्ति कश्चित्पुण्यतमो मम ।
द्रुमकुल्य इति ख्यातो लोके ख्यातो यथा भवान् ।
उग्रदर्शनकर्माणो बहवस्तत्र दस्यवः ।
आभीरप्रमुखाः पापाः पिबन्ति सलिलं मम ।
तैर्न सस्पर्शनं पापं सहेयं पापकर्मभिः । [5]
अमोघः क्रियतां राम ह्ययं तत्र शरोत्तमः ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सागरस्य स राघवः ।
मुमोच तं शरं दीप्तं परं सागरदर्शनात् ।
तेन तन्मरुकान्तारं पृथिव्यां खलु विश्रुतम् ।
निपातितः शरो यत्र दीप्ताशनिसमप्रभः । [10]
ननाद च तदा तत्र वसुधा शल्यपीडिता ।

[(l 1) Ś Ñ2 D8 (before corr as above) 7 10–12 T2 पुण्यतरो D8 महान्, M1 2 मरु (for मम) ꙮ Ct उत्तरेणेत्येनबन्तमव्ययम् । ममोत्तरेणामन्नोत्तरदेशे । अग्निमदेश इति यावत् । उत्तरशब्दोऽग्निमवाची ꙮ —(l 2) Ś D2 12 तिमिकुल, Ñ2 D1 3. 4 8 9 कुमिकुल (D4 °ट) D8 स्थातु (for second ख्यातो). D3 लोके देशो महाधन (for the post half). —(l 3) Ś Ñ2 D1 2 8 9 12 वसते, D3 4 वर्तते, D5 6 T1 3 त्वमवस, Ck.t as

above (for वल्वस).—(l 4) D5 om. पापा· Ś Ñ2 D2 4 9 12 पिवत T1 पापा पिवति सलिलमामीरप्रमुगा मम —(l 5) D5 6 T1 3 M3 तु, Ck t as above (for न) D6 सरपर्शज, D10 तत्स्पर्शज, G3 मस्तनन D7 G2 3 राम, M2 5 पापैर, K(ed) प्राशर्, Ck t as above (for पाप) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 तैश्च सरप(D4 °ट)र्शन राम (for the prior half). Ś Ñ2 D1 3 8 12 M3 न सहे, D3 4 9 न सेहे, Ck t as above (for सहेय) D8 पापकर्मणि D5 6 T1 3 मम क्लेशकर महत् (for the post half) —(l 6) M1 2 नुच्यना (for क्रियना) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 तत्राय ते, D5 6 T शितन्तत्र, D7 10 11 Ck t (with hiatus) अय तत्र, M3 Cg तत्र तेषु (for द्याय तत्र) —(l 7) D8 ततत्स्य (by transp) Ñ2 D2 4 8 9 ततस्तस्य वच श्रुत्वा (for the prior half) D6 G2 च राघव, D10 11 महात्मन (for स राघव) Ś D1–4 8 9 12 समुद्रस्य रघूत्तम (D9 °द्वह), Ñ2 समुद्रस्य महात्मन (for the post half) —(l 8) D8 म त (hypm), T2 च, G3 स- (for त) Ś D12 घोर, Ñ2 D1–4 8 9 नत्र (for दीप्त) —After the prior half of l 8, Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 ins

263(A)* भास्करोपममूर्जितम्।
त च देश चकाराशु

[(l 1) D8 °ममूर्तिमान् —(l 2) D8 तु (for च) Ś D12 [अ]थ, D1–3 [अ]त्र (for [आ]शु)]
D7 M3 वीर, G3 वर (for पर) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 मरु (D3 शात) सागरशामनात् (for the post half) —(l 9) D10 11 किल (for खलु) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 ततोलौ(Ñ2 D2 9 °त स) मरु(D4 राम)कातार पृथिव्या वि(D1 वै)श्रुतोभवत् —D5 om from l 10 up to l. 2 of 264* —(l 10) D7 10 11 वज्र-, Ct as above (for दीप्त-) M1 2 पृथिव्यामशनिप्रभ (for the post half) Ś Ñ2 D1–4,8 9 12 स पपात (D1 8 पपात स) शगे य(D4 °र त)त्र प्रदीप्ताशनिसनिभ —(l. 11) M5 तेन (for तत्र) M3 शर- (for शल्य-) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 विननाद(Ñ2 D9 °म) धरा तत्र सुगाढ शल्य(D2 9 परि, D3 4 शर)पीडिता, D7 ननाद तत्र वसुधा शरशल्यप्रपीडिता]
—Thereafter D5–7 10 11 S further cont

264* तस्माद्व्रणमुखात्तोयमुत्पपात रसातलात्।
स बभूव तदा कूपो व्रण इत्यभिविश्रुत।
सतत चोत्थित तोय समुद्रस्येव दृश्यते।
अवदारणशब्दश्च दारुण समपद्यत।
तस्मात्तद्बाणपातेन त्वप· कुक्षिष्वशोषयत्। [5]
विख्यात त्रिषु लोकेषु मरुकान्तारमेव तत्।

[D5 om. l 1–2 (cf v l 263*) —(l 2) D7 10 11 [ए]व (for [अ]भि-) G3 व्रणकूप इति श्रुत (for the post half) —(l 3) D6 T2 3 [उ]द्धत, M5 [उ]द्धत, Cr m t as above (for [उ]त्थित) M5 ममुद्र इव ꕥ Cr समुद्रस्येव प्रदृश्यत इति पाठ ꕥ —(l 4) D5 T G1 3 स, D6 G2 [s]पि (for च) M5 -शब्देन —(l 5) D5 T1 3 तस्मिन्वा(T3 °स्माद्वा)णनिपातेन (for the prior half) D10 11 G3 M1 2 (with hiatus) अप, M5 धप. D5 [अ]शोषयत् (for °षयत्). —(l 6) D7 10 11 T2 G1 च (for तत्)]
—Then all the above MSS cont; while Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 cont. after 263*

265* शोषयित्वा तु त कुक्षिं रामो दशरथात्मज·।
वर तस्मै ददौ विद्वान्मरवेऽमरविक्रम।
पशव्यश्चाल्परोगश्च फलमूलरसायुत।
बहुस्नेहो बहुक्षीर सुगन्धिर्विविधौषध।
एवमेतैर्गुणैर्युक्तो बहुभि सतत मरु। [5]
रामस्य वरदानाच्च शिव पन्था बभूव ह।

[(l 1) D7 G1 मोक्षयित्वा, D9 शोषयित्वा Ś D1 7 12 ता, T1 damaged (for त) Ñ2 D9 च त देश, M3 तत कुक्षिं, M5 पर कुक्षिं. Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 रावणेमितविक्रम (for the post half). —(l 2) D7 G2 M5 पश्चात् (for विद्वान्) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 यत्रासन्न(D8 तत्रापि द)न्यत्र पूर्वं तत्र रामो (D9 पूर्वं) वर ददौ —(l 3) D5 T1 G1 2 [अ]प्यरोगश् (for [अ]ल्परोगश्) G2 3 रसमूलफलायुत (for the post half) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 M5 पशव्य(D3 प्रसन्न)श्चैव निर्व्यालो (M5 °श्चाल्परोगश्च) बहुमूलफलोदक (D4 °य) —(l 4) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 G3 transp बहुस्नेहो and बहुक्षीर. Ś Ñ2 D1–4 7–12 G2 3 M5 विविधौषधि (M5 °ध) —(l 5) Ś D1 4 12 उक्तैर्, Ñ2 D9 एभिर् (for एतैर्) D5 7 10 11 T1 G1 M1 2 च संयुक्तो G1 बभूव (for बहुभि) D7 10 11 सयुतो (for सतत). Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 बहुभि स मरुस्तदा(Ñ2 D8 9 °था) (for the post half) —(l 6) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 -दानेन (for -दानाच्च). Ś Ñ2 D1 2 4 8 9 12 शिव क्षेमो, D3 शुभक्षेमो (for शिव पन्था) D1 8 स (for ह).]
—Then Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 cont

266* ततो महोदधिर्वाक्यमुवाच रघुनन्दनम्।
मध्ये वानरसिंहाना मन प्रह्लादन शुभम्।
उपाय शृणु त सौम्य येन मा सतरिष्यसि।

[(l 2) D2 पर (for शुभम्) —(l 3) D4 उपायात्. Ś1 D2 4 12 मे, D1 वै (for त) Ñ2 D9 सौम्य त्व (for त सौम्य) D1 8 सतरिष्यति]

Thereafter Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 further cont., Ñ1 cont after 260*, while V1 3 B2–4 ins after 13

267* तव पित्रा मम महत्संगत देवससदि।
तदा देवासुरे युद्धे सग्रामे तारकामये।
तत्र ते व्याहृत पित्रा सुराणा हितकाम्यया।
मया सह महाबाहो तत्र सख्य च सगतम्।

[(l 1) Ñ1 B4 सह मम, V1 कृत सख्य (sic) (for मम महत्) V1 सतत Ś1 D4 12 -सद्मनि (for -ससदि) —(l 2) V1 3 B2–4 पुरा, D1 ततो, D8 यदा (for तदा). V1 om, V3 B2–4 तत्र (for युद्धे). —(l 3) V3 मे प्रहृत, D2 [अ]भिधाय ते, D9 ते व्यापृत (for ते व्याहृत) Ñ2 D9 देवाना (for सुराणा) D2,8 प्रिय- (for हित-). —(l. 4)

अयं सौम्य नलो नाम तनुजो विश्वकर्मणः ।
पित्रा दत्तवरः श्रीमान्प्रतिमो विश्वकर्मणः ॥ ८
एष सेतुं महोत्साहः करोतु मयि वानरः ।
तमहं धारयिष्यामि तथा ह्येष यथा पिता ॥ ९

एवमुक्तोदधिर्नष्टः समुत्थाय नलस्ततः ।
अब्रवीद्वानरश्रेष्ठो वाक्यं रामं महाबलः ॥ १०
अहं सेतुं करिष्यामि विस्तीर्णे वरुणालये ।
पितुः सामर्थ्यमास्थाय तत्त्वमाह महोदधिः ॥ ११

G 5 94 18
B 6 22 44
L 5.96.72

V1 3 B2-4 चैव(V3 °व) (for सह) Ś D2 4 12 महत्क(Ś1 D4 °ङ्क)त, Ñ2 D8 9 च वे कुल (for च सगतम्) V1 2 B2-4 तदा मे सखिता गत , D1 नत्र सख्ये च वै गत (for the post half)]

—After 267*, Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 ins a passage relegated to App I (No 12)

—After 267*, Ñ1 cont , while Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 ins after App. I (No 12)

268* यथा राजा दशरथस्तथा त्व मे न सशय ।
तस्मात्त्व मया साह्य कर्तव्य सविशेषत ।

[(l 1) Ñ D2 3 यथा त्व तस्य तनयस् (for the prior half) L(ed) transp तथा and त्व Ñ D2 3 मम, D1 9 मे त्व (by transp) (for त्व मे) —Ñ2 D1 8 9 om l 2 —(l 2) Ñ1 D3 अत (for तस्मात्) Ś D12 च (for स-)]

—After 265*, D5-7 10 11 S cont

269* तस्मिन्दग्धे तदा कुक्षौ समुद्र सरिता पति ।
राघव सर्वशास्त्रज्ञमिद वचनमब्रवीत् ।

[(l 1) D6 T3 M5 देशे, Cg as above (for दग्धे) G3 M5 तथा (for तदा). M1 2 एतस्मिन्नन्तरे तत्र (for the prior half) ❀ Cv अस्मिन्दग्धे तथा कुक्षाविति पाठ ❀ G2 3 सागर (for समुद्र) —(l 2) G3 -धर्मज्ञम् (for शास्त्रज्ञम्)]

8 [a]) Ñ1 D2 3 कपिर्, V1 2 B2-4 राम (for सौम्य) M2 राम (for नाम) —[b]) Ś Ñ V3 B2-4 D1 4 7-12 तनयो, T2 M1 2 तनूजो —After 8[ab], S Ñ2 D1 4 8 9 12 ins , while Ñ1 D2 3 ins before 8

270* बुद्धिमान्बलवान्शूरो विक्रान्तो वानरोत्तम ।

[D3 वीरो, D11 क्रूरो (for शूरो) D9 वानरोत्तमे]

—G1 om (hapl) 8[cd] —[c]) D4 दत्तो (for दत्त) —[d]) Ś1 कृतिमान्सुमहामना', Ś2 Ñ2 D1-4 8 9 12 धृ(D4 म)-तिमान्सुमहामना (Ñ2 D9 °बल , D1 °त्मना, D2 °त्मन), Ñ1 धृतिमान्स महातपा , V1 2 B2-4 तव चापि हिते रत', D6 7 10 11 T2 3 M Ct श्री(M1 2 स, M3 धृ)तिमान्वि(M3 प्रतिमो वि)श्वकर्मणा(D7 10 11 Ct °ण) —After 8, Ś Ñ V1 3 B2-4 D2-4 8 9 12 ins

271* वानरेन्द्रो नृपश्रेष्ठ युज्यता सेतुकर्मणि ।

[V1 3 B2-4 D2 3 वानरेण S2 D2 नृपश्रेष्ठो, Ñ2 V1 3 B2-4 D4 8 9 नरश्रेष्ठ(D4 8 °ष्ठो) Ñ1 वानरो वानरश्रेष्ठो (for the prior half) D9 पूज्यता (for युज्यता)]

9 [b]) Ñ D3 मम (for मयि) Ś D1 4 8 12 कुरुते यदि वानर —[c]) D5 T1 2 तद्, Cg k t as in text (for तम्) D8 तारयिष्यामि —Ś1 om. (hapl) from तथा in [d] up to स्तम्भयिष्यामि in l 2 of 272* —[d]) Ñ1 गुरुर्, D3 गुणी, D6 T3 G1 M2 Ct यथा, Cm g as in text (for तथा) D6 T3 G1 तथा, Cm g as in text (for यथा) Ñ1 G3 M5 transp यथा and पिता Ś2 Ñ2 D1 2 4 8 9 12 तवा(Ś2 D4 12 ममा, D1 तथा)प्येष महान्सुहृत्; V1 3 B2-4 भवत कार्यगौरवात्, D7 10 11 Ct यथा ह्येष पिता तथा —After 9, Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 ins

272* आज्ञा न विचरिष्यन्ति न प्रवास्यति मारुत ।
सलिल स्तम्भयिष्यामि नलस्य वचनादहम् ।

[Ś1 om up to स्तम्भयिष्यामि in l 2 —(l 1) Ñ2 V1 3 B3 च, B4 [ए]व (for प्र-) B2 न च वास्यति मारुना (for the post half) —(l 2) Ñ2 V3 B2-4 स्त(G[ed]स्थ)भयिष्येत् (for °ष्यामि). —D8 om (hapl) from नलस्य up to 11[a] V1 3 B2-4 नलस्य भवदा(B2 3 तव चा)ज्ञया (for the post half)],

while T2 ins

273* एवमुक्त्वा तु मान्योऽथ यथार्हमभिसत्कृत ।
राघवेण विसृष्टस्तु प्रत्ययात्सरिता पति ।

10 D8 om 10 (cf v l 272*) —[a]) D5 T1 यात , Cm g k t as in text (for नष्ट) Ś Ñ D1-4 9 12 एव-मुक्त (Ś D12 °क्ते) समुद्रेण —[b]) Ñ1 D2 3 6,7 T1 3 G2 3 M तदा, D5 तथा, Ck t as in text (for तत) Ś Ñ2 D1 4 9 12 प्रत्युत्थाय नलस्तदा —[d]) D11 एवं (for राम) Ś Ñ D1-4 9 12 इद शुभ(Ñ1 D3 तत), D5 7 10 11 T G3 महाबल (for महाबल) —For 10, V1,3 B2-4 subst

274* इति ब्रुवाण त दृष्ट्वा नलो राघवमब्रवीत् ।

[B2 राममथ (for राघवम्)]

11 D8 om 11[a] (cf v l 272*) —[b]) Ś1 Ñ2 B2-4 D1 4 5 8 12 G3 विस्तीर्णं, M5 विस्तरे Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 4 8-12 G2 3 मकरालये, Ck as in text (for वरुणा°). —[c]) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1-4 8 9 12 आश्रित्य, D6 7 10 11 T2 3 G आसाद्य (for आस्थाय). —[d]) Ś Ñ2 D2-4 8 9 12 सत्यम् (for तत्त्वम्) D1 चाह (for ह्याह) —After 11, Ś Ñ D1-4 8 9 12 ins , D5 cont l 2 only after 278*, D7 M3 ins l 2 only after 12

275* तितीर्षो सागरजल सेतुकर्मात्र साधनम् ।
सारितोऽस्म्यहमेतेन समुद्रेण महात्मना ।

G 5 94 19 B. 6 22 47 L 5 96 74 मम मातुर्वरो दत्तो मन्दरे विश्वकर्मणा ।
औरसस्तस्य पुत्रोऽहं सदृशो विश्वकर्मणा ॥ १२

न चाप्यहमनुक्तो वै प्रब्रूयामात्मनो गुणान् ।
काममद्यैव बध्नन्तु सेतुं वानरपुंगवाः ॥ १३

[Ñ1 D2 transp l 1 and 2 —(l 1) Ñ1 D2 -जले (for -जल) D1 [अ]नुसाधन, D3 नु°, D4 च सा°, D9 [अ]धं-माधने —(l 2) Ñ2 D3 9 हि, D1 8 [ऽ]य, D2 तु (for ऽस्मि) D3 मनसा (for ऽनेन) D6 7 M3 तत्त्वमाह महोदधि (for the post half)],

—After 11, D6 7 10 11 T2 3 G M ins l. 5-6 and 8, of 307*

12 T1 om 12-13^b —^{a}) Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-4 8 9 12 मात्रे (for मातुर्) —^{b}) B2 3 महेंद्रे, G2 मंदिरे. —After 12^{ab}, D7 10 11 G2 3 Ct ins

276* मया तु सदृश पुत्रस्तव देवि भविष्यति ।

—^{cd}) V1 3 B2 3 D5 6 T3 M5 विश्वकर्मण Ś Ñ B4 D1-4 8 9 12 औरसो मम(D3 °स्तव) पुत्रोयं सदृशो मम कर्ममि (Ñ1 °णि, D8 °ण) —After 12, Ś Ñ D1-4 8 9 12 ins , while B4 ins after l 3 of 280*

277* सर्वकर्मकरश्चैव भविष्यति तवाङ्गने ।

[D8 शिल्पिसर्वकरश्, Ś2 Ñ1 D2 3 पुत्रो, D4 चैव (for चेव) Ñ1 वरानने, Ñ2 B4 D9 न सशय , D1 8 वरागने, D2 तवानघे (for तवाङ्गने)]

—After 12, B4 ins l. 2-7 of 280*, while D7 M2 ins l 2 of 275*

13 T1 om 13^{ab} (cf v l 12) —^{a}) T3 अनवाप्यम् (for न चाप्यहम्) D7 तु शक्नोमि, D10 11 अनुक्तो व. (for अनुक्तो वै) Ś Ñ D1-4 8 9 12 न तु वक्तु समर्थोहं, V1 3 B2-4 न तु (B4 च) कुर्यामहंकार —^{b}) Ś Ñ D1-4 8 9 12 स्वयमेव, V1 3 B2-4 न वदामि (for प्रब्रूयाम्) D7 गुणान्प्रभु-मिहात्मन —After 13^{ab}, D5-7 10 11 T2 3 G M Cg t ins

278* समर्थश्चाप्यह सेतु कर्तुं वै वरुणालये ।

[D6 कर्तुं (for सेतु). D6 सागरे मकरालये (for the post half).],

Then D5 cont l 2 of 275*

—^{cd}) D10 11 Ct तस्माद् (for कामम्) M1 अस्यैव B2 3 transp कामम् and सेतु —After 13, V1 3 B2-4 ins l 4-7 of 267* and then cont

279* सत्युर्हि मे स पुत्रस्त्व पुत्रो मे ह्यसि धर्मतः ।

[B4 मम (for मे स) V1 3 पुत्रो मेपि, B4 मम चापि (for पुत्रो मे हि).]

—Thereafter V1 3 B2.3.4 (except l. 2-7 read after 12) further cont , while Ś1 Ñ D1-4.8 9 12 ins after 13

280* अवश्य तव साहाय्य मया कार्यं विशेषतः ।
नलस्य वचन श्रुत्वा राम॰ परमहर्षित ।
समुद्रमभिसपूज्य वचन चेदमब्रवीत् ।
भवान्पितृसमो मह्य पितुश्च दयित सुहृत् ।
प्रीत्या परमया युक्तस्तं नल प्रशशस च ।
क्रियता मम कार्यार्थः सखे सौम्य महामते ।
समुद्रे बध्यता सेतु सह सर्वैं प्लवगमैः ।
तत सुग्रीवसचिवान्हनुमत्प्रमुखान्हरीन् ।
तदा दाशरथी रामो हर्षपूर्णोऽब्रवीद्वचः ।
श्रुत भवद्भिर्वचनं समुद्रस्य महात्मन ।
अत्र यत्सविधातव्य तत्सर्वं सविधीयताम् ।
एवमुक्त्वा ततस्त तु सुग्रीवं वाक्यमब्रवीत् ।
आदिश त्व महाबाहो सेतुकर्मणि यूथपान् ।

[D1 8 om l. 1 —After l 1, V3 B2-4 D1 (before l 2) ins colophon
[*Sarga name* V3 B2-4 समुद्रक्षोभ , D1 समुद्रवचन —*Sarga no* (figures, words or both) D1 om., V3 85 , B2 89 , B3 97 , B4 104 , G (ed) 94]

—V3 B2.3 om l 2-8 B4 ins l 2-7 after 12. —(l 2) B4 D9 धर्मभृता वर (for परमहर्षित) —Ñ2 illeg for l 3-13 —(l 3) D9 त नल (for वचन) Ñ1 परिपूज्य नल तथा, B4 नल चेदमकारयत् (for the post half). —After l 3, Ñ1 ins

280(A)* आदिदेश महाबाहु सेतुकर्मणि वानरान् ।

—while B4 ins 277* —Ñ1 om. l 4-7 —(l 4) B4 अपि, D1 पित्रा (for पितु-) Ś2 दयित. —(l 5) B4 D1 2 8 9 च परया (for परमया) B4 D9 नल त (by transp). Ś2 प्रशशास D8 ह (for च). —(l 6) D2 एव (for मम) B4 D1 कार्यार्थ D3 सर्वै (for सखे) —(l 7) Ś1 D1 transp सह and सर्वैं —After l 7, Ś D2-4 9 12 ins Colophon
[*Sarga name* Ś D2 4 9.12 समुद्रदर्शन, D3 समुद्रवरदान. —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D2 4 12 om , Ś2 99 , D3 106 , D9 101. —After colophon, D2 concludes with राम]
—(l 8) Ñ1 D3 -सचिव, D2 -वचनाद् (for -सचिवान्) Ñ1 D3 हनूमत तथागद (for the post half). —Before l 9, V1 3 B2-4 ins

280(B)* एतच्छ्रुत्वा तु वचन नलेन समुदाहृतम् ।
राममामन्त्र्य चैवाथ समुद्र प्रविवेश वै ।
तस्मिन्प्रविष्टे सहसा स्वयोनिं वरुणालयम् ।

[(l 1) B4 समुदीरित (for °दाहृतम्). —(l 2) B4 प्रययौ तदा (for प्रविवेश वै) —(l 3) V1 3 वरुणालये]

ततो निसृष्टा रामेण सर्वतो हरियूथपाः ।
अभिपेतुर्महारण्यं हृष्टाः शतसहस्रशः ॥ १४

ते नगाग्रनगसंकाशाः शाखामृगगणर्षभाः ।
बभञ्जुर्वानरास्तत्र प्रचकर्षुश्च सागरम् ॥ १५

G. 5 95. 16
B 6 22 51
L. 5 96 87

—(l 9) V1 3 B2 3 अथ, D3 तथा (for तदा) Ñ1 D1–3 8 9 हर्षयुक्तो, L (ed) °पूर्वो (for °पूर्णो) V1 3 B2–4 हृष्टात्मा (V1 हृष्टवद्, B2 सुग्रीव) वाक्यमब्रवीत (for the post half). —After l 9, V1 3 B2–4 ins

280(C)* हनुमन्त च विक्रान्तमङ्गद च महाबलम् ।
सुहृद वानरश्रेष्ठ जाम्बवन्त च विस्मितम् ।

[(l 1) B4 महाकपिं (for °बलम्) —(l 2) V1 3 B4 सुग्रीव (for सुहृद) V1 च विश्रुत, B4 विशेषत (for च विस्मितम्)]

—(l. 10) B2 3 श्रुत्वा (for श्रुत) V1 3 B2–4 नलस्य च (for महात्मन).—(l 11) V1 3 B2–4 यदभ्रातु-, D1 अग चेरथ (for अत्र यत्स-) D9 अत्र सेतुर्विधातव्यस (for the prior half) Ñ1 V1 3 B4 D1 8 9 शीघ्र (for सर्व) —Ñ1 V2 B2 3 om l 12-13 —(l 12) D9 एवमुक्तस् B4 D2–4 8 12 तास (for त)]

—Then V1 3 B2 3 cont

281* एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्य सुग्रीवो वानरेश्वर ।
त्वरन्वानरसैन्यानि प्रेरयामास सर्वत ।
पर्वतांश्च द्रुमांश्चैव लतागुल्मांस्तथैव च ।
सर्वमानयत क्षिप्रं न विलम्बितुमर्हथ ।

[(l 2) V1 3 प्रेषयामास (for प्रेरयामास)]

14 ab) Ñ1 D6 M3 Cg [ऽ]तिसृष्टा, D6 7 10 11 T1 2 Ct विसृष्टा, T3 निविष्टा, M1 2 नियुक्तो (for निसृष्टा). Ñ1 सर्वे ते, D5 सर्वथा (for सर्वतो) Ñ1 वानरर्षभा, D7 10 11 हरिपुगवा. V1 3 B2 3 इत्युक्तास्ते तु (V1 3 °स्तेश्च) हरय· सुग्रीवेण त्वरान्विता.—For 14ab, Ś Ñ2 B4 D1–4 8 9 12 subst.

282* रामस्य तु वच श्रुत्वा निर्दिष्टास्ते प्लवगमा ।
[D1 वचन, D3 तद्वच (for तु वच)]

—c) D7 उत्पेतुस्ते, D10 11 उत्पेततुर् (for अभिपेतुर्) Ñ2 partly illeg V1 B2 3 तदारण्य, V3 तदा वन्य, D9 महारण्ये ❀ Ct उत्पेततुरुत्पेतु ❀—d) D8 हृत शत-, G3 शतशोथ (for हृष्टा शत-) —After 14, Ś Ñ (Ñ1 l 1 only) B4 D1–4 8 9 (Ñ2 B4 D9 l 8 only).12 ins

283* वचनात्तस्य सुग्रीवस्तमेवाभिप्रहर्षयन् ।
स्वय राजाथ सुग्रीवो नलो नीलश्च वानर ।
हनुमान्पनसश्चैव तथा दधिमुख कपि ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानर ।
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन· ।
युवराजोऽङ्गदश्चैव तारश्च वनगोचर ।
अन्ये च वानरश्रेष्ठा शतशोऽथ सहस्रश ।
आस्फोटयन्त सहृष्टाश्चक्रु किलकिलामपि ।

[D1 8 om l 1 —(l 1) D5 ममैनाश्च (for तमेवाभि-) Ś1 -प्रहर्षेण —(l 2) D1 8 च राजा, D3 राजा च (for राजाथ) D1 2 om (hapl) l 3-4 —(l 3) D4 सरभश् (for पनसश्) —(l 4) Ś जाबुवाश्च D3 सुखेणश्च —(l 7) D1 वानरा शूरा, D4 °रा सर्वे (for °रश्रेष्ठा) —Ś2 om from the post half up to the prior half of l 8 —(l 8) D1 निभृताश् (for सहृष्टाश्) Ś2 D4 12 किलिकिलामपि, D1 किलकिलानपि, D3 किलकिलारवान्]

—Then Ñ1 cont., while Ś D2–4 12 ins after 15

284* बद्ध समारभन्सेतु सध्ये नदनदीपते ।
वेगमारारूढवे काले महाभ्रमिव वायुना ।
स्वय वानरराजेन गिरिशृङ्गमुपाहृतम् ।

[(l 1) Ñ1 सेतु बद्ध समारेभे, D3 बद्ध सेतु समुद्रे तु (for the prior half) —(l 2) L (ed) प्लवे (for [आ]प्लुवे) Ś D4 वेगसारा प्लुवे काले, Ñ1 D3 वेगसारोष्ण (Ñ1 °राश्र) गे काले, D2 विनमारोऽणगे काले (for the prior half) D12 असि- (for इव).—Ś1 D2–4 12 om l 3]

—Then Ś D4 12 cont, while D8 ins after 15

285* शालाश्च वानरास्तूर्णं चूताशीपास्तथैव च ।
कुटजानर्जुनास्तालास्तमालास्तिन्दुकान्वटान् ।

[(l 1) Ś D12 मालाश्च D4 [आ]ग्रानरास् (for वानरास्) D8 शालांस्तालाश्वकर्णांश्च (for the prior half) D4 8 च वानरा (for तथैव च) —(l. 2) D8 कुटजार्जुनतालाश्च वनमालाश्च उत्कटान् (sic)]

—Then Ś D4, 8 12 read 18

—After 14, V3 ins 290*

15 Ś2 Ñ1 (reads) D2–4 12 repeat 15 after l 8 of 298* V1 3 B2 3 read 15 after 298* —a) B4 D1 4 8 9 नगसकाशान् ❀ Ck नगादिति पदम् ❀—b) Ś Ñ1 D1–4 8 12 (D2–4 12 both times) गृह्य (Ś2 Ñ1 D2–4 12 all except Ñ1 second time तदा) शाखामृगर्षभा, Ñ2 B4 D9 गृह्य साग्रान्मृगर्षभा, V3 B2 शाखा शाखामृगास्तथा (B2 °गर्षभा), D5 6 T1 3 शाखामृगगणास्तथा (T1 3 °दा), M1 2 शिखराणि द्रुमास्तथा —c) Ś2 Ñ1 V3 B2 3 D2–4 12 (second time) बहवस्, D7 10 11 Ct पादपास् (for वानरास्) —d) Ś1 Ñ2 B4 D1–4 8 9 12 चकर्षुश्च रसातले (D1 3 °ल), Ś2 Ñ1 D2–4 12 (all except Ñ1 second time) समुद्र (Ś2 Ñ1 D12 °द्रे) चावतस्थिरे, V3 B2, 3 समुद्रे चापि चिक्षिपु —After 15, Ś D2–4 12 ins 284*.—After 15, Ñ2 B4 D1 9 ins

286* शालान्धवानश्वकर्णांस्तालाञ्जीपाश्च वानरा ।
सरलानर्जुनांश्चैव तमालान्कुटजानपि ।

G 5 95 8
B 6 22 52
L 5 96 93

ते सालैश्चाश्वकर्णैश्च धवैर्वंशैश्च वानराः ।
कुटजैरर्जुनैस्तालैस्तिलकैस्तिमिशैरपि ॥ १६
बिल्वकैः सप्तपर्णैश्च कर्णिकारैश्च पुष्पितैः ।
चूतैश्चाशोकवृक्षैश्च सागरं समपूरयन् ॥ १७
समूलांश्च विमूलांश्च पादपान्हरिसत्तमाः ।
इन्द्रकेतूनिवोद्यम्य प्रजह्रुर्हरयस्तरून् ॥ १८

[Cf 285* —(l 1) D1 शालान्धवाश्वकर्णांश्च (for the prior half) D1 चूतान् (for तालान्) —(l 2) D9 सतालान् (for मर°) B4 तिलकान् (for कुटजान्) D1 कुटजानर्जुनांस्ताला-स्तमालांस्तिदुकान्वनान्]

—Then Ñ2 D1 read 18, while B4 D9 cont

287* वृक्षाणां तानि कूटानि गिरीणां शिखराणि च ।
प्रचिक्षिपुस्तृणमिव शतशोऽथ महीरुहान् ।

[(l 2) D9 तृणैः सार्धं (for तृणमिव)]

—Then B4 D9 cont l 3-4 of 289*, while V1 3 B2 3 ins l 24-29 of App I (No 13), whereas D8 ins 285* after 15

16 V3 om 16-17 —a) D6 ते शालैश् G2 अश्वकर्णैश् (for चाश्व°) —c) G2 कुटजैर् T सालैस् (for तालैस्) —d) D5 6 T2 तिनिशैर्, G1 3 तिंदुकैर् (for तिमिशैर्) M1 2 तथा (for अपि)

17 V3 om 17 (cf v l 16) —a) M3 बिल्वैश्च —b) D5 T1 सुपुष्पितैः —D5 T1 3 om 17cd —c) G1 M1 2 अशोक- (for चाशोक-) G3 -पुष्पैश् (for -वृक्षैश्)

—For 16-17, Ś Ñ B4 D1-4 6 8 12 subst

288* तैः सालैरश्वकर्णैश्च धवैर्वंशैश्च वानराः ।
कुटजैरर्जुनैस्तालैस्तमालैस्तिन्दुकैर्वटैः ।
महद्भिः पर्वताग्रैश्च चक्रुः सेतुं महोदधौ ।

[D8 om l 1-2 —(l 1) D12 ते (for तैः) D4 शालैर्, Ñ1 तत्र शालैरश्वकर्णैर्, Ñ2 B4 D1-3 6 ते (D2 3 ते) शालैरश्वकर्णैश्च (for the prior half) —(l 2) Ñ1 तिनिशैर्, Ñ2 D3 9 तिलकैर्, B4 बकुलैर्, D1 पनसैर्, D3 तगरैर् (for तिन्दुकैर्) —(l 3) Ñ2 B4 D1 8 9 पर्वताग्रैश् (for °ताग्रैश्) —For l 3, Ñ1 D2 3 subst

288(A)* अन्यैश्च विविधैर्वृक्षैर्गिरीणां शिखरैरपि ।
सागरे सलिले सेतुं चक्रुः शतसहस्रशः ।

[(l 2) Ñ1 सागरस्य जले सेतु (for the prior half)]]

—After 288*, D1 cont 298*, D2 cont l 3-8 and l 11-12 of 298* after 288(A)*, D8 9 read 21 (followed by 298*) after 288*

—For 16-17, V1 B2 3 subst, whereas Ś Ñ2 D1 2 4 8 12 cont l 3-4 after 292*, B4 D9 cont l 3-4 after 287*

289* ते सालानश्वकर्णांश्च वेणुवेत्राणि वानराः ।
कुटजानर्जुनान्नीपांस्तिलकान्बकुलान्नकान् ।
अन्यांश्च वृक्षानादाय गिरीणां शिखराणि च ।
समुद्रसलिले सेतुं चक्रुः शतसहस्रशः ।

[(l 1) B2 शालान् —(l 2) B2 धवान् (for बकान्) —(l 3) D8 अन्ये सवृक्षम् D2 विविधान्वृक्षान् (for वृक्षानादाय) Ś Ñ2 B4 D1 2 4 8 9.12 तृण(Ś2 D4 12 °ण)काष्ठं च सर्वशः (Ś2 D4 12 °तः) (for the post half). —B4 om l 4 —(l 4) Ś Ñ2 D1 2 4 8 9 12 सागरे (for समुद्र-) D8 हरयो हरियूथपाः (for the post half)]

—Then V1 B2 3 cont, while V3 ins after 14.

290* केचित्पर्वतशृङ्गाणि शिलाश्च कनकोज्ज्वलाः ।
उत्पाट्योत्पाट्य निदधुर्नलहस्ते महौजसः ।
ते नगैर्नगरप्रख्यैर्द्रुमैश्च कुसुमोज्ज्वलैः ।
चक्रुः सेतुं समुद्रस्य वानरा वारणोपमाः ।

[(l 1) V1 कोटि- (for केचित्) V3 -वृक्षाणि (for शृङ्गाणि) —(l 3) B2 तैर् (for ते)],

—After 289*, D2 repeats the prior half of l 1 and the post half of l. 3 of 288*

18 Ñ1 V1 3 B2 3 om 18-19 B4 D3 9 om 18 Ś D4 8 12 read 18 after 285*, Ñ2 D1 read 18 after 286*, D2 reads 18 after l 2 of 298*. —b) G2 हरिपुंगवाः —For 18ab, Ś Ñ2 D1 2 4 8 12 subst

291* समूलानपि चोन्मूल्य कृत्वा वृक्षान्महौजसः ।

—d) D10 11 वानरास् D6 तदा (for तरून्) Ś Ñ2 D1 2 4 8 12 प्रजग्मु(D1 2 8 °ह्रु)र्बाहु(Ś2 °बल)शालिनः, D7 प्रतिजह्रुरितस्ततः, M1 2 प्रजह्रुः शतसहस्रशः (hypm)

—After 18, Ś Ñ2 D1 2 4 8 12 ins

292* लतापादपपुष्पाणि नारिकेलांश्च पुष्पितान् ।
खर्जूरान्पनसानाम्रानशोकांस्तिलकानपि ।
वृक्षाणां तानि कूटानि गिरीणां शिखराणि च ।
प्रचिक्षिपुस्तृणैः सार्धं महतश्च महीरुहान् ।

[(l 1) D1 नारिकेरांश्, D2 शाखावृक्षांश्, D4 8 नालिकेरांश् Ś D4 12 om l 2-4 —(l 2) D8 अशोकांश्च (hypm) —(l 3) D8 [अ]पि (for च) —(l 4) Ñ2 शतशोऽथ (for महतश्च)]

—Then all the above MSS cont l. 3-4 of 289*

—After 18, D5-7 10 11 S ins

293* तालान्दाडिमगुल्मांश्च नालिकेरान्विभीतकान् ।
बकुलान्खदिरान्बिल्वान्समाजह्रुरितस्ततः ।
हस्तिमात्रान्महाकायाः पाषाणांश्च महाबलाः ।
पर्वतांश्च समुत्पाट्य यन्त्रैः परिवहन्ति च ।

[(l 1) M5 सालान्, Cg as above (for तालान्) D6 T2 3 नारिकेलान्, D7 G3 M5 नालिकेर-, D10 11 नारिकेल-

प्रक्षिप्यमाणैरचलैः सहसा जलमुद्धतम् ।
समुत्पतितमाकाशमपासर्पत्ततस्ततः ॥ १९

दशयोजनविस्तीर्णं शतयोजनमायतम् ।
नलश्चक्रे महासेतुं मध्ये नदनदीपतेः ॥ २०

G 5 95 12
B. 6 22 72
L. 5 98 19

—(l 2) D5 6 T1 करीरान्, G1 ककुभान्, G3 वदरान्, Cg as above (for खदिरान्) D7 10 11 T2 करीरा(D7 °पा)न्वकुलान्, G2 खदिरान्वकुलान् (by transp) D6 T3 नीपान्, G1 निल्वान् (for निम्वान्) ❀ Cv करीरोऽरिमेदकविशेष । वृत्तानुकूल्यार्थं ह्रस्व । खदिरानिति पाठ ❀ G1 damaged for समाजह्रु D5 T1 M3 समतत, G2 3 ततस्तत —(l 3) T3 हस्तिमात्र° M5 महाजवा (for महाबला) —(l 4) D5 6 11 समुत्पाद्य]

19 Ñ1 V1 3 B2 3 om 19 (cf v l 18) Ś2 Ñ2 B4 D4 8 9 12 read 19 after 298* —a) D5 प्राक्षिप्यमाणैर् Ś2 B4 D1 4 8 9 12 उपलै, D6 सतुलैं, D7 स्वचलै (for अचलैः) —b) Ś2 Ñ2 B4 D1 4 8 9 12 क्षोभित जल, D5 10 11 जलमुद्धृत, M1 2 जलमुत्थित —cd) D7 10 11 समुत्पमसर्पत्याकाशम् (for c) D7 10 11 Ct अवासर्पत्(D11 °र्त्य), M3 Cg उपासर्पत् D7 10 11 G2 3 पुन (for second तत) Ś2 Ñ2 B4 D1 4 8 9 12 समुत्पत्य तदाकाश प्रतिपेदे पुन पुन, D6 T3 उत्प(T3 °त्लु)त्य गगन दूरमु(T3 °म)पासर्पत्तत पुन.

—For 19, Ś1 D2 3 subst and read after 24, while Ś2 Ñ2 B4 D4 8 9 12 ins (preceded by App I No 13) after 24

294* प्रक्षिप्यमाणे शिखरे जलराशि समुत्थित ।
आकाशाभिमुखो गत्वा विससर्प समन्तत ।

[D4 om l 1 —(l 1) Ś D2 प्रक्षिप्यमाने, D8 °मात्रे, L (ed) प्रक्षिप्तमात्रे D3 प्रक्षिप्यमाने शिखरैर्जलराशि समुत्थितै —(l 2) D4 damaged for आकाशाभि- D3 -मुखे गत्वा, D8 -मुखो भूत्वा]

—Thereafter all the above MSS ins, while D1 ins after 19, a passage relegated to App I (No 14)

—After 19, G3 reads 24ab, repeating it in its proper place, Ś2 Ñ2 B4 D4 8 9 12 ins an addl colophon, while Ś1 ins the same after 298*

[*Kānda name* Ś Ñ2 B4 D4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D4 8 12 समुद्रदर्शन, Ś2 Ñ2 B4 D9 सेतुकर्मारम्भ —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D4 8 12 om, Ś2 100, Ñ2 D9 102, B4 108]

—After 19, D5-7.10 11 S ins

295* समुद्र क्षोभयामासुर्निपतन्त समन्तत ।
सूत्राण्यन्ये प्रगृह्णन्ति ह्यायत शतयोजनम् ।

[(l. 1) D5 T1 G1 M3 वानराश्च, D6 निष्पतत D6 T3 M1 2 5 सहस्रश (for समन्तत) ❀ Cr m समुद्र क्षोभयामासुर्वानराश्च समन्तत इति पाठ ❀ —After l 1, T2 ins

295(A)* विन्ध्यमन्दरसकाशै पर्वतैश्च सहस्रश ।
ते सेतु बन्धयामासुर्वानरा गरुडोपमा ।
जम्बूद्वीपे स्थिता मुख्या गिरय कोटिशोऽनघा ।
तानुत्पाट्य महासेतु बबन्धुर्वानरोत्तमा ।
हनूमानङ्गदो नीलो जाम्बवान्पनसो गज ।
मुख्यानुत्पाट्य विविधान्गिरीन्पर्वतसंनिभा ।

—(l 2) G1 तु (for प्र-) ❀ Cg प्रगृह्णन्ति प्रागृह्णन्, आर्जवार्थम्। व्यत्ययेन लट्कार ❀ D5-7 G1 Cr m g ह्यायन, Ct as above (for ह्यायत)]

—Then T1 2 M1-3 cont l 2 of 299*

20 Ñ2 B1 om 20 D8 9 read 20 after 24 D6 7 10 11 T2 3 G M3 5 read 20ab (followed by 296*) after 23ab, while D5 T1 M1 2 repeat 20ab after 23 —a) Ś D1-5 8 9 12 T1 M1 2 (D5 T1 M1 2 [second time]) -विस्तारम् (for -विस्तीर्णं) —b) Ś Ñ1 V1 3 B3 D1-4 8 9 12 आयत शतयोजन —After 20ab, V1 3 B2 (V1 3 B2 after 26) D5-7 10 11 S ins

296* दद्दशुर्देवगन्धर्वा नलसेतु सुदुष्करम् ।
[V1 3 B2 सर्वभूतानि (for देवगन्धर्वा)]

—Then V1 3 B2 cont l 5-6 of 306*

—After 20, V1 3 B2 3 ins

297* दशयोजनविस्तारा सा वीथी तत्र सागरे ।
विससारोष्णगे काले महाभ्रमिव वायुना ।

[(l 1) V3 शतयोजनविस्तीर्णा (for the prior half). V3 रथी (for वीथी) —(l. 2) V3 [उ]ष्णकाले तु]

—Then all the above MSS (only l 1-2 and l. 11-12) cont and then read st 15, while Ś Ñ1 (only here l 1-2, 11-12) D3 (except l 7-8). 4 12 ins after 20, Ñ2 B4 D8 9 ins after 21, D1 cont after 288*, D2 ins l 1-2 after st 20, l 3-8 and l 11-12 after 288(A)*, l 13-14 after 300*

298* तत शाखामृगा सर्वे पुष्पितान्निहगायुतान् ।
समूलांस्तूर्णमुत्पाट्य चिक्षिपुर्लवणाम्भसि ।
दशकोटिपरीमाणा षष्टि समधिकापि वा ।
तृणकाष्ठावरण्डीभि सागर समपूरयन् ।
क्षमामुप स कुर्वाणा वानरा कर्म तेऽद्भुतम् ।
तत्र तत्र व्यवर्तन्त बलवन्तो बलीमुखा ।
नागप्राणा महावेगा कपय कामरूपिण ।
पर्वतानपकर्षन्ति नर्दन्ते परिलिखन्ति च ।
ते वै गोष्ठ्यावहास्यैश्च कुत्सयन्त परस्परम् ।
आजह्रु सक्रम द्रव्य यथाशक्त्यतिशक्ति च ।
वृक्षपर्णान्युपादाय वृक्षाश्चाश्मतृणानि च ।
समुद्रे क्षिप्यमाणानि न ममज्जु कथचन ।
उन्मत्तभूत क्षुभितो व्याघूर्णन्निव सागर ।
कुर्वाणा सागरे सेतु वानरास्ते सहस्रश ।

G. 5 95 21
B. 6 22.63
L 5 96.97

शिलानां क्षिप्यमाणानां शैलानां तत्र पात्यताम् । बभूव तुमुलः शब्दस्तदा तस्मिन्महोदधौ ॥ २१

[D1 om l 1 Ñ2 B4 D8 9 read l 1-2 after l 10 —(l 1) Ñ2 B4 D8 9 ते हि, D3 तत्र (for तत) V1 3 B2 3 वृक्षान् (for सर्व) Ñ1 D3 विटपैर्युतान्, Ñ2 D8 9 अमरायुतान्, B4 अमरैर्वृतान् —D1 reads l 2 after l 4. —(l 2) Ñ B4 D1 8 9 पादपास् (for समूलास्) D1 3 8 9.12 उत्पाद्य —After l 2, D2 reads 18 (followed by 292*). —D1 om l 3-10, D3 om l 3-6 —(l. 3) Ñ2 B4 D8 दशकोटी-, D2 शतकोटी- D8 विहि (for पहि) D1 विहि समधिकाभवत्, D2 दृष्ट समधिकापि च (for the post half) —Ś1 om l 4 —(l. 4) Ñ2 B4 D9 -शिलाभिश्च, D2 8 -वरशीभि —(l 5) Ś D9 12 तु, Ñ2 B4 तत् (for स) Ś D9 12 द्रुत (for स्खलनम्) —(l 6) D2 [अ]भिवर्तने, D8 विवर्तते (for न्यवर्तन्त) Ñ2 B4 D9 तत एव विवर्धतो (for the prior half) Ś2 बलीवतो, Ñ2 B4 D2 8 9 विलपतो, D2 विप्लवतो (for बलवन्तो) —Ñ1 ins l 7-8 only after 21^{ab} Ś ins l 7-8 after l 17 of App I (No 14) V1 3 B2 ins. l 7-8 and l 13-14 (transp l 7-8 and l 13-14) after 21 —(l 7) V1 3 B2 हस्तिप्राणा, B4 नगतुल्या (for नागप्राणा) D3 नागप्राया महावीर्या (for the prior half). —(l 8) Ñ2 B4 च विकर्षति, V1 3 B2 आनयति स्म, D2 अवकर्षति, D3 अनुकर्षति, D8 अवकर्षति D9 पर्वतश्च विकर्षति (for the prior half) Ś D12 अपनयति, V1 B2 4 प्रविलिखति, D4 परिणयति D8 यन्त्रं परिनियति च (sic) (for the post. half). —After l 8, Ś2 Ñ1 (reads) D2-4 12 repeat st 15 —D2 om l 9-10 Ś D4 12 ins l 9-10 after l 13-14 —(l 9) Ś1 ते वानरा वयस्यैश्च, Ś2 तथैव ... सैश्च, Ñ2 B4 ते गोष्ठीन्यावहासीभि, D8 9 ते गोष्ठीन्यवहाराभि, D12 ते वे ... वयस्यैश्च (for the prior half) —(l 10) Ś1 सरस, Ś2 उत्तम (for सक्रम) D12 आजहतु सम द्रव्य (for the prior half) Ś D4 12 यथाशक्त्यातिशक्ति च (Ś1 °क्ति), Ñ2 B4 D9 यथा स्व रामभक्ति (for the post half) —After l 10, Ś D4 12 ins

298(A)*　क्रियमाणे तदा सेतौ वानरैस्तै सहस्रश ।
　　　　उन्मत्तभूत क्षुभितो व्याघूर्णन्निव सागर ।

[Ś1 om l 2 —(l 2) D4 व्यापूर्णो द्रव्यसागर (for the post half)]

—(l 11) Ñ1 D3 वृक्षपत्राण्युपादाय, Ñ2 B4 D1 8 9 वृक्षपत्राणि काष्ठानि (for the prior half) Ñ2 B4 सतृणानि (for [अ]श्मतृणानि) V1 3 B2 3 तानि पर्वतशृङ्गाणि तृणकाष्ठानि चैव हि —B3 om l 12 —(l 12) Ś1 न च श्रेमु, Ś2 Ñ1 D4 12 न च सतु, Ñ2 B4 D9 न विसस्रु, V1 न निपेदु V3 B2 न विपेदु, D2 न निस्रमु, D3 विश्रमुर्न (for न शशसु) —Ś D3 4 12 cont l 13-14 after 300* Ñ2 B4 D1 8 9 transp l 13 and l 14 —(l 13) Ñ2 B4 D9 कुपितो (for क्षुभितो) D2 3 8 व्याघूर्ण V1 3 B2 विघूर्णित स्वोदधि (for the post half). —(l 14) Ñ2 B4 D1 8 9 कुर्वाणि म (D1 8 रम) तथा (D1 °दा) सेतु, V1.3 B2 कुर्वन्त्रिस्तरिनं (B2 °त) सेतु (for the prior half). Ñ2 V1 3 B2 4 D1 8 9 वानरैस्तै (Ñ2 B4 °श्च) (for °गस्ते)]

—Then Ś2 Ñ2 B4 D4 8 9 12 read 19, Ś1 ins an addl. colophon (see st 19), D5-7 10 11 S ins. the same after 20

299*　स तथा क्रियते सेतुर्वानरैर्घोरकर्मभि ।
　　　दण्डानन्ये प्रगृह्णन्ति विचिन्वन्ति तथा परे ।
　　　वानरै शतशस्तत्र रामस्याज्ञापुर सरै ।
　　　मेघाभै पर्वताभैश्च तृणै काष्ठैर्बबन्धिरे ।
　　　पुष्पिताग्रैश्च तरुभि सेतु बध्नन्ति वानरा ।　[5]
　　　पाषाणांश्च गिरिप्रख्यान्गिरीणा शिखराणि च ।
　　　दृश्यन्ते परिधावन्तो गृह्य वारणसंनिभा ।

[D5 T1 M1 2 om. l 1 —(l. 1) D6 7 10 11 स तदा, G2 समुद्रे, Cg as above (for स तथा) G3 M6 क्रूर- (for घोर-) —T1 2 M1-3 cont l 2 after 295*. —(l. 2) D5 6 T1 3 दण्डानि D6 [S]त्र, G1 तु, M1 2 न्य (for प्र-) —(l 3) D6 T2 3 M वानरा and -पुर सरा (for वानरै and -पुर सरै) —(l 4) M1 3 पादपै (for मेघाभै). G2 M पर्वताग्रैश्च D7 तृणकाष्ठै —(l 5) G2 परिताग्रैश्च —M1 2 om l 7. —(l 7) D6 वानरर्षभा, D10 11 T2 3 G1 दानवसंनिभा (for वारणसंनिभा)]

21　D1 om 21 D8 9 read 21 after 288* —^{a}) Ś Ñ B4 D2-4 8 9 12 शैलाना (for शिलाना) Ś1 D2 12 दार्यमाणाना, Ñ1 नीयमानाना, V3 B2 3 ह्रियमाणाना, B4 D9 भिद्यमानाना, D3 4 दीर्यमाणाना, D8 भिद्यमानाना —^{b}) D11 T1 शिलाना M3 5 च नि- (for तत्र). Ś Ñ1 D2-4 12 द्रुमाणा च विशेषत (Ñ1 D2-4 सहस्रश), Ñ2 B4 D8 9 वृक्षाणा चैव पातनै (D8 °नै), V1 3 B2 3 शिखराणा च भिद्यता. ❀ Cr m लिपा (Cr पा) त्यताम् पात्यमानानाम् ।, Cg लिपात्यताम् । पार्ष परस्मैपदम् ❀ —Ñ1 om 21^{c}-22^{d}. —^{d}) T1 ततस् (for तदा) Ś D2 4 12 तत्र (for तस्मिन्) Ś2 V1 3 B2 3 D2-4 12 महार्णवे (for महोदधौ) —After 21, Ś D2-4 12 ins

300*　प्रक्षिप्यते च तत्सर्वं तेन सस्वनिरे दिश ।

[D3 क्षिप्यते तेस्तु (for प्रक्षिप्यते च) D2 4 सस्वनतो (for सस्वनिरे)]

—Thereafter Ś D2-4 12 cont l 13-14, D3 alone cont l 7-8 of 298*, Ñ1 ins after 21^{ab} l 7-8 only of 298* and then ins l 20-29, 34-37 of App I (No 13) and l 4-8, l 14-17 of App I (No 14), then only Ś D4 12 ins l. 9-10 of 298*.

G. 5 95 0
B. 6 27 70
L. 5 98 23

स नलेन कृतः सेतुः सागरे मकरालये । शुशुभे सुभगः श्रीमान्स्वातीपथ इवाम्बरे ॥ २२

—After 21, Ñ2 B4 D8 9 ins. 298*, while V1 3 B2 ins l 13–14 and l 7–8 of 298* and then ins l 34–37 of App I (No 13) and l 4–5, 14–17 of App I (No 14), D5–7 10 11 S (D7 G2 after 301*, M1 2 after 302*) ins l 1–2 of App I (No 13)

—After 21, D7 G2 ins

301* सहेल हनुमाञ्शैल य य विपुलमाक्षिपत् ।
त त करेण वामेन सलील जगृहे नल ।,

while M1 2 ins

302* स तथा क्रियते सेतुर्वानर शीघ्रकारिभि ।

—Before 22, D5–7 10 11 S ins

303* द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनानि तु विंशति ।
कृतानि प्लवगैस्तूर्णं भीमकायैर्महाबलै ।
अह्ना तृतीयेन तथा योजनानि कृतानि तु ।
त्वरमाणैर्महाकायैरेकविंशतिरेव च ।
चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरथापि च ।
योजनानि महावेगै कृतानि त्वरितैस्तु तै ।
पञ्चमेन तथा चाह्ना प्लवगै क्षिप्रकारिभि ।
योजनानि त्रयोविंशत्सुवेलमधिकृत्य वै ।
स वानरवर श्रीमान्विश्वकर्मात्मजो बली ।
बबन्ध सागरे सेतु यथा चास्य पिता तथा ।

[(l 1) D7 10 11 तथैव, M5 तदा च G2 3 योजनाना (for योजनानि) G2 M5 च (for तु) —(l 2) D5 T1 3 त्वरितैस् (for प्लवगैस्) T3 नून T2 प्लवगमै (for महाबलै) —(l 3) T1 M5 तदा (for तथा) G2 3 तृतीयेन तथा चाह्ना (for the prior half) D5 6 T1 3 च (for तु) D7 10 11 तु सागरे (for कृतानि तु) —(l 4) D6 reads from कायैर् up to च in marg D5 T1 3 G2 3 तु (for च) —(l 5) M5 तदा (for तथा) D7 10 11 G1 3 M5 वा (for second च) —D6 T3 om l 6 —(l 6) D7 10 11 तत (for तु तै) —(l 7) M5 तदा (for तथा) D6 प्लवगै —(l 10) D6 तस्य (for चास्य) T3 तथा पिता (by transp) ꣸ Cv "कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतुर्दश । प्रहृष्टैर्गजसंकाशैस्त्वरमाणे प्लवगमै "। इत्यस्योपरि चत्वार श्लोका केषुचित्कोशेषु न दृश्यन्ते । ते चैते—' द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनानि तु विंशति । कृतानि प्लवगैस्तूर्ण भीमकायैर्महाबले । अह्ना तृतीयेन तथा योजनानि कृतानि तु । त्वरमाणैर्महाकायैरेकविंशतिरेव च । चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरथापि च । योजनानि महावेगै कृतानि त्वरितैस्तु तै । पञ्चमेन तथा चाह्ना प्लवग क्षिप्रकारिभि । योजनानि त्रयोविंशत्सुवेलमधिकृत्य वै ॥" इति]

22 Ñ1 V1 3 om 22 (for Ñ1, cf v l 21) B3 D1 8 9 read 26(^{ab} and ^{cd} transp) before and after 22^{ab} B2 4 D3 12 om 22^{ab} S Ñ2 B4 D2 3 12(B4 D3 12 only 22^{cd}) read 22 (^{ab} and ^{cd} transp) after 26^{ab}, D4 reads 22 (^{ab} and ^{cd} transp) before 28 —^{ab}) Ś1 नलेनाय, Ś2 D2 4 नलेन च (for स नलेन) S D2 4 G M1 2 5 वरुण- (for मकर-). Ñ2 B3 D1 8 9 नलेन सुकृतश्चासौ सेतुर्मंदर(B3 °मैलय)सन्निभ . —After 22^{ab}, Ñ2 B3 D1 8 9 ins , while D2 4 cont after 311*

304* मलयात्तु समारब्धो लङ्कामूले प्रतिष्ठित ।

꣸ Cv स्वातीपथ स्वातीवीथि । सा चाकाशे । सूर्यादीना मध्यमे मार्गे मध्यमा वीथि । स्वातीपथ । छायापथ इति केचित् । , Cm g t स्वातीपथ छायापथ । Cm g add स्वातीवीथिर्वा ꣸ —For 22^{cd}, S Ñ2 B3 4 D1–4 8 9 12 subst

305* अदृश्यत तदा तत्र स्वाते पन्था इवाम्बरे ।

[B3 अमृश्यत B4 तत सेतु , D1 8 तदा चित्र , D9 तदा सेतु (for तदा तत्र) S D12 स्वस्थ , D4 स्वग- (for स्वाते)]

—Then Ñ2 (only l 1–4) B3 4 D1–4 8 9 12 cont , S ins after 22^{ab}, Ñ1 ins only l 3–6 after 26^{ab}, V1 3 B2 cont l 5–6 after 296*

306* तस्य नाम तदा चक्रुर्वानरास्ते सुविस्मिता ।
नलेनायं कृतस्तस्मान्नलसेतुर्भवत्विति ।
त नलेन कृत सेतु सागरे वरुणालये ।
ददृशु सर्वभूतानि विस्मय परम ययु ।
सेतुपृष्ठं यत सर्वं नलेन सुसम कृतम् ।
नलसेतुरिति ख्यातस्तस्य कीर्तिर्व्यवर्धत ।
बद्ध्वा तु त महासेतु सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
एष सेतुर्महान्बद्ध सागरे वरुणालये ।
कृतकृत्या स्म राजेन्द्र हता लङ्का न सशय ।
रावणश्च हत शत्रु सामात्य सपरिच्छद ।
बद्ध दृष्ट्वा तत सेतु रामो दशरथात्मज ।
अधिरुह्य हनूमन्त पृष्ठे नील च लक्ष्मण ।

[(l 1) D1 [इ]ति- (for स्तु-) —Ś1 om l 2–3 —(l 2) Ś2 B3 D2 4 12 यस्मात् (for तस्मात्) Ś2 D2 4 12 भवत्वय, B3 भविष्यति —Ś2 D2 4 12 om l 3 —(l 3) Ñ1 D1 3 8 सलिलार्णवे(D8 °शये) (for वरुणालये) B3 समतात्सलिलान्तरे (for the post half) —D2 4 ins l 4–6 after 22^{ab} —(l 5) Ñ1 V1 B2 न तत्, B4 D9 शुभ (for यत) B3 पूर्व (for सर्व) V3 सेतुपूर्ण तु तत्सर्व (for the prior half) V1 3 B2 3 सुसमीकृत —(l 6) V1 3 B2 3 कीर्तिरस्य (for तस्य कीर्तिर्) V1 3 B2 ततो भवेत्, D8 व्यवर्धयत् (for व्यवर्धत) S D12 तस्य कीर्तिविवर्धन, Ñ1 कीर्तिस्तस्याभिवर्धते (for the post half) —(l 7) B4 D9 ते त, D1 8 त तु (by transp), D3 तत्र D8 रामम् (for वाक्यम्) B4 D9 सुग्रीव वाक्यमब्रुवन् (for the post half) B3 बध्वा सेतु तत श्रीमान्सुग्रीवो राममब्रवीत् —(l 8) B3 मया (for महान्). Ś2 महाबध —B4 om l 9 Ś1 reads l 9 before l 4 —(l 9) D4 जिना (for हता) —(l 10) B3 om. च

G 5 95 29
B 6 22 71
L 5 57 1
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः । आगम्य गगने तस्थुर्द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ २३

(subm) —(l 11) Ś D2 4 12 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) B3 तदा, D9 तत्र (for तत) —(l. 12) D2 8 अवरुह्य D3 नीत्वा तु, L (ed) नीत्वा (for नीत्वा च)]

23 c) G2 आगत्य Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 आतू(Ñ2 B4 D9 °न)त्य गगन(D9 °ने) तस्थुर् —d) D8 तदा (for तद्) —After 23, D5 T1 M1 2 repeat 20ab (followed by 296*), while D6 7 10 11 T2 3 G M3 5 read it (followed by 296*) after 23ab —After 23, Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 ins , while D6 7 10 11 T2 3 G M ins only l 5–6 and 8 after 11

307* ऋषय पितरो यक्षा राजर्षिपन्नगोरगा ।
आजग्मु प्रेक्षितु सेतु बध्यमान महार्णवे ।
अविदूराच्च रामस्य सर्वे वियति सस्थिता ।
पूजा च राघवे चक्रुरूचुश्च मधुरा गिर ।
दण्ड एव परो लोके दुर्जने प्रतिभाति न ।
विक्लवामकृतज्ञेषु सान्त्व दानमथापि वा ।
तितीर्षो सागरजल सेतुकर्मचिकीर्षया ।
ददौ दण्डभयाद्गाध राघवाय महोदधि ।
न चकार पुरा कश्चिन्न च कर्ता भविष्यति ।
उत्पाद्य सुरान्सेन्द्रान्भवितान्यत्र राघवात् ।
ये राममेव द्रक्ष्यन्ति समन्तादकुतोभयम् ।
कारयन्तमिम सेतु समुद्रे सरिता पतौ ।
तेषा पुत्रा भविष्यन्ति वीर्यवन्तो यशस्विन ।
आहर्तार परार्धस्य यशसो विक्रमस्य च ।
यावत्समुद्रस्तावत्तु सेतुरेष भविष्यति ।
यावच्च सागरे कीर्तिस्तावद्रामे भविष्यति ।
क समुद्रस्य बध्नाति सेतुमित्येव चारणा ।
विद्याधराश्च सतत सुप्रीतास्तूर्णमाययु ।
राम सेतु समुद्रस्य बध्नातीति दिशो दश ।
जगाम तुमुल शब्द पृथिव्यामपि शुश्रुवे ।

[(l 1) Ñ2 om ऋषय Ñ1 B4 देवा (for यक्षा) Ñ2 V1 3 B2–4 D1 8 9 गरुड (for पन्नग-) —(l 2) V3 बध्यमाने, D1 समन्ततान (hypm) D2 सागरान्तो (for महार्णवे) —After l 2, Ś D1 3 4 8 12 ins

307(A)* अविरामेण रामस्य सत ध्यायन्त्यधिष्ठिना ।
ऊचु परमसहृष्टा परस्परसमागमे ।

[D1 transp l 1 and l 2 —(l 1) D3 अन्तु (for सत) D1 2 8 सर्वे तिष्ठन्ति(D1 °न्त्य , L [ed] °न्त) धिष्ठिना (for the post half)]

—D1 3 4 om l 3 —(l 3) Ñ1 अविरामाद् D9 अनिदूराच् Ñ1 V1 3 B3 स्थिता (for सस्थिता) —(l 4) V1 3 B2 सतत पूजयाचक्रुर(V3 °याचक्रुर) (for the prior half) D1 मधुर (for च म°) Ś1 V3 ऊचुश्च(V3 °चु तु) मधुरया गिरा (hypm), Ñ2 illeg , B4 D9 ऊचु(D9 ऊचु)मधुरया गिरा (for the post half) —After l 4, Ś Ñ1 D2 4 12 ins

307(B)* पुन परमसहृष्टा परस्परमिद वच ।

[Ñ1 ऊचु (for पुन) D4 ऊचु परम् (for परस्परम्).]

—V1 3 B2 3 om l 5–8 —(l 5) D12 एवापरो D1 चडपारे परे लोके (for the prior half) —D9 om. from दुर्जने in l 5 up to सागरजल in l 7 Ñ1 D2 पुरुषे (for दुर्जने) D8 प्रतिभापिण D6 7 10 11 T2 3 G M पुरुषस्येति(D6 °स्य) मे मति (for the post half) —(l 6) Ś D 2 न क्षमा, L (ed) न क्षमादि (for विक्लवाम्) Ś Ñ2 B4 D2 4 12 ह्य(Ñ2 B4 प्रा, D2 अ, D4 न)कृतप्रज्ञे, D1 अकृतज्ञे च (for अकृतज्ञेषु) Ś D12 साम (for सान्त्व) —After l. 6, D6 7 10 11 T2 3 G M ins

307(C)* अय हि सागरो भीम सेतुकर्मदिदृक्षया ।

[G2 -निसृष्टया (for -दिदृक्षया).]

—D8 om l 7 —(l 8) B4 गेह, D9 T3 गाढ (for गाध) Ś Ñ B4 D1–4 7–9 12 राघवस्य (for राघवाय) —(l 9) V1 3 B2 3 चकार न (by transp) Ś Ñ2 B2 D12 न कर्ता न करिष्यति (for the post. half) —After l 11, Ś D3 4 12 ins

307(D)* समरे त्रिषु लोकेषु सागरे सेतुबन्धनम् ।

[D3 सामरेष्वपि लोकेषु, D4 रावणेन त्रिलोकेषु (for the prior half)]

—(l. 10) D1 उत्पादयत् Ñ2 B2 4 D8 9 सर्वान् (for सेन्द्रान्). Ś D4 12 भविता यत्र राघव , V1 इद मन्येद्धि राघव , V3 B2 3 इदमन्यत्र राघवात (V3 वायुवत्) , D1 यस्तस्मिन्कि भवेन हि (sic) (for the post half). —(l 11) Ñ1 V3 B2 3 D3 8 एव. D1 3 पश्यन्ति, D2 वक्ष्यन्ति (for द्रक्ष्यन्ति). Ñ1 V1 B2 3 D2 3 समग्रबल(V1 B2 3 समुत्पादित)पौरुष, V3 समुहूर्ते च पौरुष (for the post half) —(l 12) Ñ2 B4 D9 सागरे (for समुद्रे). —(l 14) Ś D2 3 12 आहर्ता च(D2 °र्तार) परार्धस्य (for the prior half) D2 विनयस्य (for विक्रमस्य) V1 3 B2 3 वित्त(B2 3 रत्न)स्य द्रविणस्य च (for the post half). —(l 15) D3 -समुद्र Ś D12 तिष्ठेत्तु, Ñ1 तावद्ध, V1 3 B2 3 तावच्च, B4 D9 तावत्ते, D1 2 यावत्तु, D4 तिष्ठेत (for तावत्तु) Ś D4 12 तावत्सेतुर् , V1 सेतुरेव, L (ed) सेतुग्धो (for सेतुरेष) B2 3 सेतुरेव धरिष्यति (for the post half) —(l 16) D8 9 रामो (for रामे) —(l 17) Ñ1 समुद्रे तु (for समुद्रस्य) D1 वारिणा Ś D12 सेतु नदनदीपते (for the post half) —(l 18) Ñ2 B4 D8 9 [अ]प्सरस , V1 3 B2 3 मुदिता (for सतत) Ñ1 तत्प्रियास्, V1 3 सपूर्णास्, B2 3 पप्रच्छुस् (for सुप्रीतास्) B4 D2 8 अभ्यायु (for आययु) D4 प्रीत्या तूर्णं व्यपायतु (for the post half) —(l 19) D1 समुद्रे व (for °द्रस्य) —D4 om. l 20 —(l 20) D2 चातुल (for तुमुल) D3 चापि V1 B2 चाबरे (for शुश्रुवे)]

—Thereafter Ñ1 V1 3 ins l 6–9 only of App I (No 13) followed by l. 88–90 of App I (No 14),

आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
तमचिन्त्यमसह्यं च अद्भुतं लोमहर्षणम् ।
ददृशुः सर्वभूतानि सागरे सेतुबन्धनम् ॥ २४
तानि कोटिसहस्राणि वानराणां महौजसाम् ।
बध्नन्तः सागरे सेतुं जग्मुः पारं महोदधेः ॥ २५
विशालः सुकृतः श्रीमान्सुभूमिः सुसमाहितः ।
अशोभत महासेतुः सीमन्त इव सागरे ॥ २६
ततः पारे समुद्रस्य गदापाणिर्विभीषणः ।
परेषामभिघातार्थमतिष्ठत्सचिवैः सह ॥ २७

G 5 95 45
B 6 22 76
L 5 98 35

B2 3 ins only l 6–9 of App I (No 13) followed by l 88–89 of App I (No 14), then ins l 1–2 of App I (No 13), B2 followed by l 39–40, 65–66 and l 90 of App I (No 14), and B3 followed by l 39–90 (except l 88 and 89) of App I (No 14)

24 Before 24, V1 3 B2 read 26 M1 2 om 24ab Ś Ñ2 B3 4 D1–4 8 9 12 read 24ab after 28 G3 reads 24ab after 19, repeating it here —After 24ab, V3 B2 read 25cd

—After 24ab, Ś Ñ V1 B4 D2–4 8 9 12 ins

308* बद्धे तत्र महासेतौ मध्ये नदनदीपते ।
केचिज्जवेन धावन्ति सेतुना केचिदेव तु ।

[Ñ2 B4 D9 om l 1 —(l 1) Ñ1 बध्यमाने Ñ1 D3 8 तदा (for महा-) V1 बध्वा तत्र च ते मेतु जग्मुर्मध्येन सागर —(l 2) D2 9 जलेन, D8 वेगेन (for जवेन) Ñ1 जले केचिच्च D8 ते (for तु)]

—Thereafter Ñ1 V1 cont 315*.

—B3 om 24c–f —c) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D1 3 4 8 9 12 T2 M3 Cg तद्, Ct as in text (for तम्) Ś1 Ñ V1 3 B2 4 D1–4 8 9 12 अनाधृष्यम् (for असह्यं च) M5 transp अचिन्त्यम् and असह्य —Note hiatus between c and d —d) D5–7 10 11 T G2 3 ह्यद्भुतं S रोम- (for लोम-) —f) Ñ2 नलसेतु सुदुष्कर —After 24, Ś Ñ2 B4 D1–4 (Ś1 D2 3 preceded by 294*) 8 9 12 ins a passage relegated to App I (No 13) —After 24, D8 9 read 20

25 Ś Ñ2 B3 4 D1–4 8 9 12 read 25 after 29 —a) D3 9 M3 कोटी- (for कोटि-) —b) V3 B2 महात्मना (for महौजसाम्) —After 25ab, V3 B2 ins, V1 subst for 25cd

309* बन्धनादेव सेतोऽस्तु जग्मुर्मासेन सागरम् ।

—V1 3 B2 cont, Ñ1 ins after 25

310* निष्पाद्य हरय सेतु प्रतीता सत्तुर्णवम् ।
आश्वास्य च तदा सर्वे स्वेपु सैन्येपु रेमिरे ।

[(l 1) Ñ1 V3 निष्पाद्य —(l 2) G (ed) तत (for तदा) B2 सर्वे (for सर्वे) Ñ1 यथाप्रशिरसि स्वेपु विपयेपु यथासुखम्]

Ś1 om 25cd —V3 B2 read 25cd after 24ab. —c) T3 M5 बध्नन्ति Ś2 Ñ2 B3 4 D1–4 8 9 12 बद्धा तत्र महासेतुं, Ñ1 V3 B2 बध्नत ए(B2 इ)व ते सेतुं (Ñ1 सेतोश्च). ❀ Cr m t बध्नन्त इति (Cm °न्तत्र) लिङ्गव्यत्यय आर्ष ❀ —d) V3 B2 जग्मुर्मध्येन सागर

26 V1 3 B2 read 26 before 24 B3 D1 8 9 read 26ab and cd transp before and after 22ab D2 4 transp 26ab and 26cd —a) Ś Ñ2 D1–3 8 9 12 सुविशाल, B3 4 स विशाल (for विशाल सु-) G1 सुभग (for सुकृत) D4 सुविशालो महाश्रीमान —b) Ś B3 D1–4 8 12 समभूमि, Ñ1 सर्वत सु-, V3 B2 सर्वभूत, M5 सुभीम सु- (for सुभूमि सु-) B3 समन्वित Ñ2 B4 D9 समभूमि समाहिते —After 26ab, Ś Ñ2 B4 D2 3 12 (B4 D2 12 only 22cd) read 22 (ab and cd transp) After 26ab, Ñ1 ins l 3–6 of 306* —Ś Ñ1 B1 D3 12 om 26cd Ñ2 illeg for 26c —c) V1 3 B2 तत, B3 D1 2 4 8 9 तदा, D5 7 10 11 T1 G2 M1 2 5 महान् (for महा-) D6 ससीम (for सीमन्त) —After 26, V1 3 B2 ins 296*, D2 4 ins after 26

311* नलेन सुकृतश्चासौ मेरुमन्दरसनिभ ।

[D2 सेतुर् (for मेरु-).]

—Then D2 4 cont 304*

27 B3 om 27 Ś Ñ2 B4 D1–4 8 9 12 read 27 after 30 —a) Ñ1 V1 3 B2 पारे तस्य (for तत पारे) —c) V1 B2 M5 प्रतिघातार्थम्, V3 अप°, D4 अभिधानार्थं, D10 11 अभियानार्थम् (for अभिघातार्थम्) —d) Ś D2 4 12 चतुर्भि (for अतिष्ठत्) Ñ B4 D1 3 8 9 हरिभि (for सचिवै) V1 आतिष्ठति सबान्धवै, V3 अतिष्ठत्सह वानरै, B2 मंत्रिभि सह बान्धवै —After 27, Ś Ñ2 B4 D1–4 8 9 12 ins

312* यूथपाना सहस्रौघै प्रस्थितो लघुविक्रम ।
निष्पाद्य हरय सेतु सुप्रीता सत्तुर्णवम् ।
यथा स्वस्वनिवासेपु विपयेपु यथासुखम् ।

[(l 1) D1 सहस्रौघै —After l 1, Ñ2 B4 D9 ins.

312(A)* चतुर्भि सचिवै सार्धं शत्रुसतापकारक ।

—(l 2) Ś D4 12 निष्ठाय, D1 निष्पाद्य, D2 निर्माय (for निष्पाद्य) Ñ2 B4 D9 तीर्णास्ते मकरालय, D1 2 प्रतीता सत्तु (D2 तत्तु)र्णव, D4 सुग्रीव ससुरार्णव (sic), D8 तीर्णास्तेनैव चार्णव (for the post half) D3 विधिना हरय सर्वे प्रतितेरुस्तमर्णव —Ś1 om l 3 —(l 3) Ñ2 B4 D8 9 विशश्रमु (D8 °श्वमु)-

G 5 95 0
B 6 22 79
C 5 98 29

अग्रतस्तस्य सैन्यस्य श्रीमान्रामः सलक्ष्मणः ।
जगाम धन्वी धर्मात्मा सुग्रीवेण समन्वितः ॥ २८

अन्ये मध्येन गच्छन्ति पार्श्वतोऽन्ये प्लवंगमाः ।
सलिले प्रपतन्त्यन्ये मार्गमन्ये न लेभिरे ।
केचिद्वैहायसगताः सुपर्णा इव पुप्लुवुः ॥ २९

घोषेण महता घोषं सागरस्य समुच्छ्रितम् ।
भीममन्तर्दधे भीमा तरन्ती हरिवाहिनी ॥ ३०

वानराणां हि सा तीर्णा वाहिनी नलसेतुना ।
तीरे निविविशे राज्ञा बहुमूलफलोदके ॥ ३१

रिव स्नेपु, D1 विविशुस्ते महावीया, D3 अयाश्वमुरिव स्नेपु (for the prior half) Ñ2 B4 विषमेषु (for विषयेषु) —Ś2 D12 om for the post half]

—Then Ś2 D12 cont , Ñ1 V1 cont after 315*, D1 3 8 ins after 31

313* दशयोजनविस्तारमायत शतयोजनम् ।
सेतु ददृशिरे हृष्टा देवा सर्पिगणास्तदा ।

[(l 1) Ś2 D12 om the prior half Ñ1 -विस्तीर्ण (for -विस्तारम्) Ñ1 शतयोजनमायत (for the post half) —(l 2) V1 त सेतु ददृशुहृष्टा (for the prior half) Ñ1 V1 D3 8 तथा (for तदा)]

—After 27, D5–7 10 11 S ins

314* सुग्रीवस्तु तत प्राह राम सत्यपराक्रमम् ।
हनूमन्त त्वमारोह अङ्गद चापि लक्ष्मण ।
अय हि विपुलो वीर सागरो मकरालय ।
वेहायसौ युवामेतौ वानरौ तारयिष्यत ।

[(l 2) Note hiatus between the two halves G3 M5 (both to avoid hiatus) ह्यगद D6 (marg) स तु, D7 10 11 त्वद, T2 G1 3 त्व तु, T3 तु न, M5 सोपि (for चापि) T2 G1 3 लक्ष्मण —(l 3) D5 वीर , T3 वीर , M1 2 श्रीमान्, M5 मार्ग (for वीर) G2 3 वरुण (for मकर-) —(l 4) T2 वटायम D10 11 धारयिष्यत (for तार°)]

28 Before 28, D4 reads 22 (ab and cd transp) Ñ2 om 28ab —a) V3 B2 सुग्रीवस् Ś B3 4 D1–4 8 9 12 सन- (for तस्य) B4 D1 8 9 -सैन्याना (for सैन्यस्य) —b) Ś B3 4 D1–4 8 9 12 ब(D9 न)लसमन्वित , B2 अपि सलक्ष्मण —c) Ñ1 निर्भय श्रीमान्, V1 धन्वी सर्वात्मा —d) Ś1 समतत (for समन्वित) —After 28, Ś Ñ2 B3 4 D1–4 8 9 12 read 24ab (followed by 308*, except B3 D1)

29 V3 B2 om 29–31 Ñ1 V1 om 29a–d B3 D1 om 29ab —a) M1 2 केचिन Ś D2 4 12 मध्ये च(Ś2 तु) (for मध्येन) —b) D8 पार्श्वे च (for पार्श्वतो). Ś D2–4 9 12 पार्श्वे चान्ये तु(D2–4 9 च) वानरा , Ñ2 B4 पार्श्वेनान्ये च(B4 °नातेन) वानरा —c) Ñ2 D11 सलिल, B3 शैले तु (for सलिले) B4 न पतति, G3 प्रापतति Ś D12 सलिले च प्रयात्यन्ये(D12 °त्येव) —d) Ś Ñ2 B3 4 D1–4 8 9 12 पथान ये (for मार्गमन्ये) D6 10 11 T2 3 प्रपेदिरे —B3 D1 om 29ef —For 29ef, Ś Ñ V1 B4 D2–4 8 9 12 subst and read before ab (Ñ1 V1 cont after 308*)

315* केचिदाकाशमाविश्य सेतु नेव स्पृशन्ति च ।

—Then Ñ1 V1 further cont 313*

—After 29, Ś(Ś1 25ab only) Ñ2 B3 4 D1–4 8 9 12 read 25

30 V3 B2 om 30 (cf v l 29) Ñ1 V1 om 30–31 —a) D4 6 घोरेण (for घोषेण) B4 घोर, D5 T1 3 M3 तस्य, Cm k t as in text (for घोष) —b) D5 T1 3 M3 सिघोर्घोष, Cm t as in text (for सागरस्य) Ś Ñ2 B3 4 D1–4 7–9 12 समुत्थित, G2 समुक्षित.

—After 30, Ś Ñ2 B4 D1–4 8 9 12 read 27 (followed by 312*)

31 Ś Ñ1 V1 3 B2 D12 om 31 (for Ñ1 V1 3 B2, cf v l 29 and 30) —a) D6 G2 3 M5 तु सा, G1 असौ (for हि सा) Ñ2 B3 4 D1–4 8 9 सा(B3 सु) मुहूर्तेन स(Ñ2 D9 तं)तीर्णा —b) Ñ2 B4 D9 मकरालय (for नलसेतुना) —c) D5 T1 3 विविशिरे, Cr m k t as in text (for निविविशे) M3 राज्ञो Ñ2 B3 4 D1 2 4 8 9 तीरे विवेश रम्ये तु(B3 च), D3 तीरे निवेशमारेभे, M1 2 तीरे निविविशे-बोधेर् ❀ Cr m राज्ञा सुग्रीवेण।, Cg वानराणा राज्ञो वाहिनीत्यन्वय । राज्ञेति पाठे राज्ञा सुग्रीवेण सहेत्यर्थ ❀ —d) Ñ2 B3 4 D2 8 9 फले शुभे, D4 -फलाशये (for -फलोदके) —After 31, Ñ2 B4 D9 ins

316* दक्षिण पार्श्वमासाद्य ररक्ष हरिवाहिनीं ।
कोटीशतपरीवार केसरी वानरोत्तम ।
ऋक्षश्चातिबल पार्श्व सव्य सैन्यस्य पालयन् ।
जाम्बवाश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानर ।
सुग्रीव पुरत कृत्वा ररक्षु पृष्ठमाश्रिता । [5]
तेषा सेनापतिर्वीरो नीलो वानरपुंगव ।
सपतन्पतता श्रेष्ठस्तद्बल प्रत्यपालयत् ।
दधीमुख प्रजङ्घश्च रम्भोऽथ शरभस्तथा ।
सर्वे पार्श्वमधावन्त रक्षणार्थं नृपाज्ञया ।

[(l 2) Ñ2 illeg for the prior half Ñ2 B4 केशरी —(l 5) D9 दत्त्वा (for कृत्वा) —Ñ2 illeg for the prior half of l 6 —(l. 8) D9 हरिमुख (for दधीमुख) D9 रभमस्तथा],

while after 31, D1 3 8 ins 313*, D6 T2 ins

तदद्भुतं राघवकर्म दुष्करं
समीक्ष्य देवाः सह सिद्धचारणैः ।
उपेत्य रामं सहिता महर्षिभिः
समभ्यषिञ्चन्सुशुभैर्जलैः पृथक् ॥ ३२

जयस्व शत्रून्नरदेव मेदिनीं
ससागरां पालय शाश्वतीः समाः ।
इतीव रामं नरदेवसत्कृतं
शुभैर्वचोभिर्विविधैरपूजयन् ॥ ३३ G 5 95 0 B 6 22 85 L 5 98 40

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥ १५ ॥

317* बहुपुष्पसमाकीर्णे सचैत समलकृते ।

32 [a]) V3 ततस्तु ते Ñ1 B3 वानर- (for राघव-) Ñ1 D8 कर्म दु कर —[b]) D5 वेगा (sic), T1 सिद्धा (for देवा) Ś Ñ1 B4 D1–4 8 12 -सिद्धचारणा, T1 देवचारणे —[c]) D7 10 11 G1 M3 5 सहसा (for सहिता) —[d]) D10 11 तमभ्यषिचन् D6 T2 कुसुमैर्, D7 (marg also as in text) सुभुजैर्, M5 सलिलैर्, Cm k t as in text (for सुशुभैर्) D5 6 T1 3 पृथग्जलै (by transp), M1 2 जलैस्तदा, Cg as in text (for जलै पृथक्) G1 सुशुभ जल पृथक् —For 32[cd], Ś Ñ V1.3 B2–4 D1–4 8 9 12 subst

318* निशम्य सर्वे मुदिता महर्षिभि
समभ्यषिञ्चन्विमलैर्जलैस्तदा ।

[(I 1) Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 राम (for सर्वे) D3 रघुप्रवीर (for निशम्य सर्वे) Ś D4 12 मुदित, D1 मह तर्, D2 सुखिना, D8 सहिता (for मुदिता) Ś2 V3 B4 D2 4 12 सहर्षिभि, B2 प्रहर्षयस् —(I 2) B2 3 D8 तमभ्यषिचन् Ñ2 D8 सुशुभैर् (for विमलैर्) Ñ2 B4 तथा, D8 पृथक् (for तदा) Ś Ñ1 D1–4 12 तमभ्यनन्दश्च (D3 °त) वचोभिरव्यय (Ñ1 D1 °ये)]

33 [a]) Ś D3 4 8 12 T2 जयस्व शत्रु Ñ2 V1 3 B2–4 D9 जयस्व लक्ष्मीं नरदेव रूपिणीं ❀ Cr जयेति ।, Cg जयेति छेद । स्वशत्रून्, आश्रितशत्रूणामेवास्य शत्रुत्वादिति भाव ❀ —[b]) Ñ2 V1 3 B2–4 D9 समागरा पाहि महीं चिर प्रभो —[c]) Ś D12 G1 इत्येव Ñ2 V3 B4 D1 9 -लोक, B3 om (for -देव-) D1 -सस्कृत, D4 -महत (for -सत्कृत) D3 सुरराजसयुता —[d]) Ś Ñ V1 3 B2 4 D3 9 12 विबुधा प्र (Ñ1 V1 D3 °धा प्र, Ñ2 D9 धा ह्य) पूजयन्, D1 2 4 8 विबुधा (D1 °विधे) प्रपूजिरे (D8 °नै [sic]), D6 विविधं प्रपूजयन्, L(ed) विबुधा पुपूजिरे (for विविधैरपूजयन्)

Colophon —*Kānda name* Ś Ñ V1 3 B2–4 D1 3 4 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś2 Ñ V1 B2–4 D3 4 8 9 12 सेतुबध (D8 °धन), D1 सेतुबधानितार, D2 सेतुबधन, L(ed) समुद्रसेतुबधन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 3 B2 3 D1 2 4 8 12 om, Ś2 102, Ñ2 D9 104, B4 106, D3 108, D5–7 10 11 T1 3 G M 22, T2 21, G(ed) 95, L(ed) 98 —After colophon, Ś2 concludes with रामाय नम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

—After Sarga 15, Ś Ñ V1 B2–4 D0–4 8 9 12 ins a passage relegated to App I (No. 15), while D5–7 10 11 S ins a passage relegated to App I (No 16)

१६

G. 6. 1. 1
B. 6 25 1
L. 6 1 1

सबले सागरं तीर्णे रामे दशरथात्मजे ।
अमात्यौ रावणः श्रीमानब्रवीच्छुकसारणौ ॥ १
समग्रं सागरं तीर्णं दुस्तरं वानरं बलम् ।
अभूतपूर्वं रामेण सागरे सेतुबन्धनम् ॥ २
सागरे सेतुबन्धं तु न श्रद्दध्यां कथंचन ।
अवश्यं चापि संख्येयं तन्मया वानरं बलम् ॥ ३

16

Ś1 begins with ॐ and then ins

जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्काया युद्धपर्व लिख्यते। श्रीगणेशाय नमः।,

Ś2 begins with ॐ श्रीरामचन्द्राय नमो नमः। ॐ नमो विघ्नहर्त्रे। ॐ नमो वाल्मीकमुनये। ॐ नमो भगवते वासुदेवाय and then ins

ॐ जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्काया युद्धपर्व लिख्यते। नमः सरस्वत्यै ॐ

V1 begins with ॐ नमो गणेशाय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

V2 begins with नमो गणेशाय and then reads two lines which are illeg

V3 begins with रामचन्द्राय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

B1 begins with ॐ नमो रामचन्द्राय।

B2 begins with ॐ नमः श्रीरामचन्द्राय and then ins.

जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणानुपालितः ।

B3 begins with ॐ रामाय नमः and then ins introductory stanzas राम रामेति रामेति etc

B4 begins with ॐ नमः शिवाय। नमो भगवते श्रीरामचन्द्राय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

D3 begins with श्रीरामाय नमः and then ins

कूजन्तं राम रामेति मधुरं मधुराक्षरम्।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम्।,

D8 begins with श्रीगणेशाय नमः and then ins.

जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्काया युद्धपर्व लिख्यते

D9 begins with श्रीगणेशाय नमः। श्रीरामचन्द्राय नमः

D12 begins with ॐ नमो गुरवे and then ins

ॐ जितं भगवता तेन etc
ॐ अथातो लङ्काया युद्धपर्वणि लिख्यते।
श्रीपुरुषोत्तमाय नमः। ॐ

D13 begins with श्रीगणेशाय नमः and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

In D1, Sargas 16-31 are read twice and so the variants for Sargas 16-31 are recorded under symbols D0 and D1 D13 begins from this Sarga

1 D4 om 1^{ab} —^{a}) G3 damaged for सबले सा Ś V1 3 B2 D0-3 8 12 ससैन्ये, Cr k सबलं, Cm g t as in text (for सबले) B4 D7 सागरे (for सागर) ❀ Cr पूर्वप्रेषितशुकोक्तवृत्तान्तज्ञापनपूर्वकं प्रेषणादमात्यत्वेन विशेषाच्च अत्रत्यशुकोऽन्य इत्यवगम्यते।, so also Cm g h ❀

2 Ñ2 illeg. for 2^{ab} —^{ab}) V1 3 B3 4 D1 समुद्रं, B1 दुस्तरं, B2 सपूर्णं (for समग्रं) Ś D8 12 दुर्धरं, V1 3 B3 4 D0-2 4 दुस्तरं (for सागरं). V3 B1 3 4 D1 समग्रं, D0 13 दुर्धरं, D2 4 सागरं (for दुस्तरं) B3 (marg also) राघव-, D0 8 12 सागरं (for वानरं). D3 समग्रबलसंयुक्तैर्वानरैर्वरुणालये —T3 transp 2^{cd} and 3^{ab} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D0-2 4 8 12 अभूतपूर्वो D3 सुग्रीवयुतरामेण —^{d}) Ś Ñ V B D0-2 4 8 12 13 सेतुर्बद्ध(V2 3 °बंध)श्च(D1 °स्तु) सागरे, D3 सेतुर्बद्धो महोदधौ —After 2, V B1 2 D13 ins ; B4 (marg) ins l 1 only

319* न दृष्टं न श्रुतं क्वापि सागरे सेतुबन्धनम्।
नूनमस्मद्विनाशाय विधिना दोः प्रसारितः ।

[V3 om l 1 —(l 1) V1 2 B2 च (for क्व). Post half = 2^{d}.—(l 2) D13 भूतम् (for नूनम्)]
—Thereafter, V B2 4 D13 cont , Ś Ñ D0-2 4 8 12 ins after 2

320* अश्रद्धेयमिदं कर्म कृतं रामेण सारण।

[V3 damaged for दं कर्म कृतं रामेण Ś2 D4 सागरे (for सारण)]

3 T3 transp 2^{cd} and 3^{ab}.—^{a}) Ś Ñ1 V B D0-4 8 12 13 सेतुबन्धेन, D6 7 9-11 T2 3 G2 3 M5 सेतुबन्धं तं —^{b}) D5 कदाचन (for कथंचन) Ś Ñ V B D0-4 8 12 संक्षुब्ध(Ś D8 12 °ब्धम्य)मिव(G [ed] °ह) मे मनः, D13 क्षुब्धं भवति मे मनः —V3 damaged for 3^{c} – 8^{c} D9 om 3^{cd} —^{c}) Ñ B4 चैव, V1 D1-4 13 अभि-, B3 एव, D0 अति- (for चापि) Ś D8 12 अकथ्यमानं संख्येयं. —After 3, Ñ2 B1 3 4 ins

321* ततः पश्चाद्विधास्यामि तस्य श्रुत्वा प्रतिक्रियाम्।
[Ñ2 श्रुत्वा तस्य (by transp)]

भवन्तौ वानरं सैन्यं प्रविश्यानुपलक्षितौ ।
परिमाणं च वीर्यं च ये च मुख्याः प्लवंगमाः ॥ ४

मन्त्रिणो ये च रामस्य सुग्रीवस्य च संमताः ।
ये पूर्वमभिवर्तन्ते ये च शूराः प्लवंगमाः ॥ ५

स च सेतुर्यथा बद्धः सागरे सलिलार्णवे ।
निवेशश्च यथा तेषां वानराणां महात्मनाम् ॥ ६

रामस्य व्यवसायं च वीर्यं प्रहरणानि च ।
लक्ष्मणस्य च वीरस्य तत्त्वतो ज्ञातुमर्हथः ॥ ७

कश्च सेनापतिस्तेषां वानराणां महौजसाम् ।
एतज्ज्ञात्वा यथातत्त्वं शीघ्रमागन्तुमर्हथः ॥ ८

इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
हरिरूपधरौ वीरौ प्रविष्टौ वानरं बलम् ॥ ९

G 6 1 14
B 6 25 9
L. 6 1 11

4 V3 damaged for 4 (cf v l 3) —^{a}) B2 वानरीं सेनां, D8 वानरसैन्ये (for वानर सैन्य) Ñ1 V2 B1 3 4 क्षतो (B1 गत्वा) भवतौ तत्सैन्य, G3 भ*॰*र सैन्य —After 4^{ab}, Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 ins

322* वानरीं तनुमास्थाय परिसख्यातुमर्हथ ।
बल यात्राविधान च योधाना च विनिश्चयम् ।

[(1 1) D13 सग्राम कर्तुम् (for परिसख्यातुम्) Ñ2 D0 2 4 13 अर्हथ —(1 2) Ś D8 12 योध- (for यात्रा-) D0 बल यद्विविधाना च, D2 बल यत्राभिधान च (for the prior half) D0 om second च (subm) D13 (with hiatus) एतदेव (for योधाना च)]

—^{c}) G(ed) तु (for first च) —^{d}) D9 तुल्या (for मुख्या)

5 V3 damaged for 5 (cf v l 3) Ś1 B4 D0 4 om (hapl) 5 —^{b}) D10 11 सगता (for समता) Ś2 V1 B2 D1.3 8 12 ये च सुग्रीवमाश्रिता, Ñ V2 B1 3 D2 13 ये च सुग्रीवमन्त्रिण, T3 बुद्धिमतो महात्मन —^{c}) Ś2 D8 12 क्षति- (for अभि-) —^{d}) D7 मुख्या (for शूरा)

6 V3 damaged for 6 (cf v l 3) V1 om 6–7^{b} —^{b}) Ś B2 D0–4 8 12 13 M1 2 वरुणालये, Ñ V2 B1 3 4 मकरालये, D5 T1 3 M3 सलिलाशये, Cm g t as in text (for सलिलार्णवे) ❀ Cm सागरे सगरविरचिते सलिलार्णवे लवणजलसमुद्रे।, so also Cg. ❀ —Ñ2 om 6^{cd} —^{c}) V2 B1 D6 9–11 T G1 M3 5 Cg t निवेश, D5 निवेशाच्, Ck as in text (for निवेशश्च) M3 यद् (for च) —^{d}) Ś D8 12 गतायुषा, Ñ1 B1 4 वनौकसा, V2 illeg, B2 3 महौजसा, D0–4 महावने, D13 महाबल, M1 2 तरस्विना (for महात्मनाम्) ❀ Cg निवेश निवासम्। उत्पत्तिस्थान वा। क्लीबत्वमार्षम्। यद्यथा यादृशप्रकार।, so also Ct ❀ —After 6, Ś Ñ1 V2 B1 2 4 D0–4 8 12 13 read 8^{ab}

7 V3 damaged for 7 (cf v l 3) V1 om 7^{ab} (cf v l 6) G3 om 7–8^{b}. B3 transp 7 and 8 —^{a}) Ś B2 D0–4 8 12 13 व्यवसाय च रामस्य (by transp) —^{b}) Ñ B3 रूप, D10 13 वीर्य-, Cg as in text (for वीर्यं) D3 प्रहरणान्वित B2 कार्यं च रावणस्य च, T3 सवीर्यप्रतिभावन —^{c}) D13 तु (for च) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 सौमित्रेस्, D5 M3 वीर्यं च (for वीरस्य) T3 तल्लक्ष्मणस्य तत्त्वज्ञा —^{d}) Ś D8 12 तत्त्व च, D13 वामतो, T3 वीर्यं च, M5 ततोभि-, Cg as in text (for तत्त्वतो) D0 2 4 5 10 11 T3 Cg अर्हथ —After 7, Ñ V2 B1–3 ins

323* राघवस्य च सौमित्रेर्वानराणा तथैव च।
[Ñ1 V2 मन्येस्मिन् (for सौमित्रेर्)]

8 V3 damaged for 8^{abc} (cf v l 3) G3 om 8^{ab} (cf v l. 7). D6 om (hapl) 8 Ñ2 V1 om 8^{ab}. B3 transp 7 and 8 Ś Ñ1 V2 B1 2 4 D0–4.8 12 13 read 8^{ab} after 6 —^{a}) D3 किस्वित्, D4 कश्चित् (for कश्च) M5 तस्य (for तेषा) —^{b}) Ñ1 V2 B1 2 दुरात्मना, B3 (marg also as in Ñ1) 4 D0–4 13 गतायुषा, D9–11 महात्मना (for महौजसाम्) Ś D8 12 उत्साह कीदृशस्तथा —D0 12 om 8^{cd}. Ñ2 illeg for ^{c}. —^{c}) Ñ1 V2 B1–3 बल, D1 2 13 पुत्र, D10 11 तच्च, G3 damaged (for एतज्) D9 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) B3 (before corr) तथा (for यथा-) M5 तु तत्त्वेन (for यथातत्त्व) —^{d}) D1 2 4 5 T3 G3 अर्हथ

9 ^{a}) B2 4 एव (for इति) Ñ2 तौ च (for प्रति-) G2 प्रतिसमादिष्ट —After 9^{ab}, Ñ V2 B1 2 4 ins, B3 D13 ins after 9

324* तथेति प्रतिपद्याशु जग्मतुर्यत्र तद्बलम्।
तौ गत्वा मायया छन्नौ राक्षसेन्द्रस्य मन्त्रिणौ।

[(1 1) B1 [अ]थ (for [आ]शु) B4 रावण प्रणिपत्याशु (for the prior half) Ñ1 V2 राघव (for तद्बलम्) D13 जग्मतुस्तद्बल च नौ (for the post half) —V2 illeg for l 2 —(l 2) D13 गत्वा च (for तौ गत्वा) B3 तु प्रतिच्छन्नौ (for मायया छन्नौ)]

—After 9^{ab}, T3 reads 13^{c}—14^{b} for the first time, repeating them in their proper place —^{c}) V1 3 कपि, D1 उक्त- (for हरि-) —V3 damaged from वीरौ up to तद् in 10^{a} Ñ B1 3 D3 4 भूत्वा, V1 D1 घोरौ, V2 ** (for वीरौ) B2 हरिरूपं समास्थाय —^{d}) Ś D0–2 8 12 13 प्रविश्य (for प्रविष्टौ) Ś D8 12 [अ]वेक्षता, D0 [अ]पश्यता, D1 2 13 [अ]वेक्ष्य तद्, D3 4 वीक्षितु (for वानर) Ñ V2 B1 3 4 प्रविश्यानुपलक्षितौ, V1 प्रविश्यालक्षता बल, B2 प्रविश्यावेक्षता चम्

6 1 14 / 3. 6 25 10 / 6 1. 12

ततस्तद्वानरं सैन्यमचिन्त्यं लोमहर्षणम् ।
संख्यातुं नाध्यगच्छेतां तदा तौ शुकसारणौ ॥ १०
तत्स्थितं पर्वताग्रेषु निर्दरेषु गुहासु च ।
समुद्रस्य च तीरेषु वनेषूपवनेषु च ॥ ११
तरमाणं च तीर्णं च तर्तुकामं च सर्वशः ।
निविष्टं निविशच्चैव भीमनादं महाबलम् ॥ १२
तौ ददर्श महातेजाः प्रच्छन्नौ च विभीषणः ।
आचचक्षेऽथ रामाय गृहीत्वा शुकसारणौ ।
लङ्कायाः समनुप्राप्तौ चारौ परपुरंजय ॥ १३

10 V3 damaged up to तद् in ^{a} (cf v l 9) —^{a}) Ñ V2 B1 3 4 तौ, D4 त (for तद्) Ñ1 राघव (for वानर) D13 तद्वानरमिदं सैन्यम् —V3 damaged after अचिन्त्य in ^{b} up to नाध्यगच्छे in ^{c} —^{b}) Ś D0 2–8 12 13 S रोम- (for लोम-) —^{cd}) D8 सज्ञातु (for सख्यातु) Ś2 V1 D0–5 7 9 13 T1 नाधिगच्छेता, Ñ V2 B1 3 अभिसप्राप्तौ (B3 °वृत्तो), B4 अधिगच्छतौ (for नाध्यगच्छेता) Ś D8 9 12 यदा तौ, Ñ V2 B1 3 4 यतन्त, V1 3 D0 1 3 4 13 यततौ, D2 यतस्तौ, G3 M5 तौ तदा (by transp) (for तदा तौ) B2 सख्यातु सादरात्तावारभता शुकसारणौ।

11 ^{a}) Ś D0 1 4 8 12 13 तिष्ठतौ, Ñ V2 B1 3 आसीन, V1 3 तिष्ठत, B2 4 उत्थित, D2 तत्र तौ, D3 विशतौ, D6 G2 M3 Cm g सस्थित, D9 त स्थित, Cr t as in text (for तत्स्थितं) ❀ Cv तत्स्थितमित्यादि प्रथमान्तम्। तत् तदानीमेव भवतीत्यर्थ ❀ —^{b}) Ś Ñ V B D0–5 7–13 T1 3 M1–3 निर्झरेषु, M5 दर्दुरेषु, Cg as in text (for निर्दरेषु) —D9 9–11 om (hapl) 11^{cd} —^{c}) Ś D8 12 [अ]नु-, B2 D13 तु (for च) M1 2 तौ समुद्रस्य तीरेषु —V3 damaged for 11^d —^{d}) Ñ2 B1.2 3(marg also) 4 पुष्पितेषु वनेषु च —After 11, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins, while D9 ins after 11^{ab} (owing to om)

325* ददृशाते रिपुबल प्लवमान सहस्रश ।
तदक्षयमपर्यन्त दुर्जय वानर बलम् ।
सारणश्च शुकश्चैव सख्यातु नाधिजग्मतु ।
एकपृष्ठ महारण्य कृत तैर्हरियूथपै ।
राक्षसौ तौ महावीर्यौ सख्यातु नैव शेकतु । [5]

[(l 1) Ñ1 B2 3 महामन्य, Ñ2 B4 महत्सैन्य, V3 रिपुवन, B1 महात्माना, D13 बल चैव (for रिपुबल) B4 धावमान (for प्लव°) V1 3 समतत (for सहस्रश) Ñ2 धावमानमितस्तत (for the post half) —(l 2) V3 partly damaged for the prior half V1 D1 3 4 अपार च (V1 D1 हि) (for अपर्यन्त) V2 दुर्जेय, B1 2 D2 दुर्जय (for दुर्जय) D2 बलं (for बलम्) —(l 3) V3 [अ]पि (for [च]व) V1 D4 13 [अ]धिगच्छत, V2 [अ]भि°, V3 [अ]धिगच्छता, G (ed) [अ]व° (for [अ]धिजग्मतु) —Ñ2 illeg from l 4 up to 12^a —(l 4) Ñ1 B1–3 एकार्णव, D1 2 4 13 एकवर्ण (for °पृष्ठ) Ñ1 महामैन्य, B2 ह्यारण्य (for महा°) B4 मेरुपृष्ठवदारण्य (for the prior half) Ñ1 कृतकैर्, V1 कृत हि (for कृत तैर्) V3 damaged for तैर्हरि Ñ1 B1–3 हरिभिस्तदा (B1 °था) (for °यूथपै) —Ñ1 V2 B2 om l 5 B3 reads l 5 in marg —(l 5) D0 सुमहावीर्यौ, D3 तौ महाबाहू (for तौ महावीर्यौ) Ś न च शक्नुतु (Ś2 °क्नुत), V1 B4 नैव शक्नुत, V3 नैव गच्छत, D0 नास्य शक्नुतु, D2 नाधिशक्नुता, D8 12 न शशक्तु, D13 नाधिगच्छत (for नैव शेकतु). D4 सख्यानैवेड-जग्मतु (sic) (for the post half)]

12 Ñ2 illeg for ^{a} (cf v l. 325*) B3 reads 12^{ab} in marg —^{a}) Ñ1 V2 सतरत (for तरमाण) —V1 om 12^{bc} —^{b}) Ś D8 12 वानराणा, Ñ V2 3 तरिष्यत, B प्रयात च, D0 3 13 प्लवमान, D2 वर्तमान, D4 वार्यमाण (for तर्तुकाम) Ś Ñ1 D0 2–4 8 12 च सर्वश, Ñ2 D5 च सर्वत, V3 B3 सहस्रश, B1 3 4 [ए]व सर्वत (B4 °श) (for च सर्वश) D1 L (ed) तरिष्यच्चैव (Led °च्चापि) सर्वश —^{c}) Ś V3 B1 2 D0–4 8 12 13 विशमानं च, Ñ V2 B3 4 G2 M5 निविशत च (for निविशच्चैव). —^{d}) M1 2 Cr महद्बलं Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 भीममक्षय (Ñ V2 B °क्षोभ्य, V1 °व्यय) मव्ययं —After 12, D5–7 9–11 S ins

326* तद्बलार्णवमक्षोभ्य ददृशाते निशाचरौ ।

[❀ Cr तद्बलार्णवमित्येक पदम्। ददृशाते ददृशतु ।, so also Cm t ❀]

—Thereafter, D9 cont 329*

13 ^{a}) D3 स ददर्श, D13 ददर्श तौ (by transp). Ś Ñ2 V2 3 B2 4 D0 2 4 8 12 13 महामायौ, Ñ1 B1 3 महात्मानौ, V1 महामाया-, D1 महाकायौ, D3 महामात्यौ (for महातेजा) —^{b}) Ś Ñ V B D0–2 4 7–13 G1 3 प्रतिच्छन्नौ, M1 2 प्रच्छन्नौ तु, Cr.t as in text (for प्रच्छन्नौ च) D3 प्रस्थितौ कपिवेशत .—After 13^{ab}, B2 3 read 13^{ef} repeating it in its proper place —After 13^{ab}, Ś V D0–4 8 12 13 ins, while Ñ2 ins after 13^{cd}, B1–3 (marg) ins after 13^{ef} (B1 after second occurrence, B2 3 after first occurrence).

327* ग्राहयित्वा महातेजा वानरैर्वारणोपमै ।

[D3 आनिनाय (for ग्राहयित्वा) Ś Ñ2 B2 D8 12 वानरोपमौ (Ñ2 B2 °मै), B1 वारिदोपमै, B3 भीमविक्रमै, D4 वानरोत्तमै, D13 वारणोपमौ (for वारणोपमै). B3 (before corr) गृहीत्वा नामयामास सत्रस्तौ रामसनिधि]

—B4 om 13^{cd} B3 reads 13^{cd} after 14. —^{c}) Ñ1 B1 3 D2 3 6 9–11 13 स, Ñ2 V B2 G1 च (for ऽथ).

तौ दृष्ट्वा व्यथितौ रामं निराशौ जीविते तदा ।
कृताञ्जलिपुटौ भीतौ वचनं चेदमूचतुः ॥ १४

आवामिहागतौ सौम्य रावणप्रहिताबुभौ ।
परिज्ञातुं बलं कृत्स्नं तवेदं रघुनन्दन ॥ १५

तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ।
अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यं सर्वभूतहिते रतः ॥ १६

यदि दृष्टं बलं कृत्स्नं वयं वा सुसमीक्षिताः ।
यथोक्तं वा कृतं कार्यं छन्दतः प्रतिगम्यताम् ॥ १७ G 6 1 26 B 6 25 18 L 6 1 19

—ᵈ) S Ñ V B1–3 D0–4 8 12 13 तावुभौ (for गृहीत्वा) —After 13ᶜᵈ, D3 4 ins

328* निगृहीतौ च हरिभिरुपानीतौ च राघवम्।
पाल्यमानौ महावीर्यौ महावीर्यैस्तरैस्तदा।

[(l 1) D3 राघवे (for °वम्) —(l 2) D3 हन्यमाना (for पाल्य°)],

while after 13ᶜᵈ, D5–7 10 11 S ins, D9 cont. after 326*

329* तस्येमौ राक्षसेन्द्रस्य मन्त्रिणौ शुकसारणौ।
[D10 11 तस्यैतौ, M5 तौ चेमौ (for तस्येमौ)]

—S V1 3 D0 1 3 4 8 12 om 13ᵉᶠ B1 reads 13ᵉᶠ twice T3 repeats 13ᵉᶠ here (cf v l 9) —ᵉᶠ) B3 (second time) लङ्काया G2 M5 पुरजयौ Ñ V2 B (B1 first time, B2 3 second time) विद्धि चारा(B1 °न्या)विमाविति (for ᶠ) T3(first time) लङ्काया समनुप्राप्त रामं परपुरंजय ❀ Cg लङ्काया इति पञ्चमी ❀

14 T3 repeats 14ᵃᵇ here (cf v l 9) —ᵃ) D3 घातितौ (for व्यथितौ) Ś D0 2 3 8 12 13 घोरौ, V1 3 D1 वीरौ, D4 भीतौ (for रामं) —ᵇ) V D1 जीवितस्य च(D1 ह), B2 D6 9–11 T1 जीविते त(T1 य)था, D2 जीवित प्रति (for जीविते तदा) —Ś V1 3 D0 1 3 4 8 12 om 14ᶜ–16ᵇ —ᶜ) D9 G1 वीरौ (for भीतौ) B2 4 कृत्वा चैवाञ्जली भीतौ, D2 13 कृत्वा तावञ्जलीभूतौ —ᵈ) Ñ V2 B1 3 इदं वचनम् (for वचनं चेदम्) —After 14, B3 reads 13ᶜᵈ

15 Ś V1 3 D0 1 3 4 8 12 om 15 (cf v.l 14) —ᵃ) B2 अनुचरौ (for इहागतौ) Ñ V2 B1 3 4 D13 वीर, D2 वीरौ (for सौम्य) —ᵇ) D6 -प्रेषिताव्, G1 -प्रणिहिताव् (hypm) (for प्रहिताव्) D2 13 चारौ रावणदेशि- (D13 °देशि)तौ —ᶜ) D5 परिज्ञात D9–11 सर्वं (for कृत्स्नं) —Ñ2 illeg for ᵈ —ᵈ) V2 D9–11 तदिदं, B2 तदेव, D13 तदेव (for तवेदं)

16 Ś V1 3 D0 1 3 4 8 12 om 16ᵃᵇ (cf v l 14) —ᶜ) B4 सुमहद्, D3 च तदा, D12 marg (for प्रहसन्) Ś V1 3 D0–4 8 12(m) राम (for वाक्य)

17 For 17–18ᵇ S V1 3 D0 1 3 4 8 12 subst 332*, B3 D13 subst l 1 of 332* for 17ᵃᵇ, D2 subst 332* for 17 —ᵃ) Ñ V2 B1 3 4 D6 9–11 T2 M1 2 5 सर्वं (for कृत्स्नं) —ᵇ) B1 च (for वा) Ñ V2 B1 3 4 समवेक्षिता, D5 सुपरिरक्षिता (hypm), D0 11 Ct सुसमाहिता, T1 M3 सुपरीक्षिता, T3 ससमीक्षिता (for सुसमीक्षिता) —ᶜ) D7 वा, D13 च (for वा) Ñ1 V2 B3 D1° कर्म, Ñ2 B1 सर्वम् (for कार्यं) —Ñ2 illeg for ᵈ —ᵈ) Ñ1 B1 3 इष्टत (for छन्दत) B1 T2 प्रतिगृह्यता, D13 परिगम्यता (for प्रतिगम्यताम्) —After 17, Ñ V2 B1 D5–7 9–11 S ins, B2–4 (B3 4 after 332* [first occurrence]) D2 13 cont after 332*

330* अथ किंचिददृष्टं वा भूयस्तद्द्रष्टुमर्हथ ।
विभीषणो वा कार्त्स्न्येन भूयः संदर्शयिष्यति।
न चेदं ग्रहणं प्राप्य भेतव्यं जीवितं प्रति।
न्यस्तशस्त्रौ गृहीतौ वा न दूतौ वधमर्हथ ।
प्रच्छन्नौ च विमुञ्चेमौ चारौ रात्रिंचरावुभौ। [5]
शत्रुपक्षस्य सततं विभीषण विकर्षणौ।

[(l 1) G2 कथंचिद् (subm) (for अथ किंचिद्) B1 2 D2 13 न दृष्ट (for अदृष्ट) Ñ V2 B1 हि, B2 4 च, D2 13 व (for वा) B2 वा, D2 13 [ऽ]पि (for तद्) D2 5 11 T3 G3 अर्हथ —V2 illeg for l 2 —(l 2) Ñ1 B4 T2 3 G1 वां, B1 marg, B2 [ऽ]पि, D2 13 हि (for वा) Ñ B1 2 D2 9–11 13 पुन, D6 वृन (for भूय) —After l 2, M1 reads for the first time 18ᶜᵈ, repeating it in its proper place —(l 3) Ñ V2 B1 3 4 युवा, D2 राम-, D7 चात्म-, D13 नाम (for चेदं) Ñ B1 3 4 प्राप्तौ, V2 illeg (for प्राप्य) Ñ1 B3 जीवितं हातुमर्हथ, Ñ2 B1 4 जीविताद्भ्रे (B1 °द्धे)तुमर्हथ (for the post half) —After l 3, B2 ins

330(A)* अभयं च प्रदास्यामि क्षणेऽस्मिन्नजनीचरा।

—(l 4) Ñ1 B3 वा, Ñ2 V2 B2 4 D6 9–11.13 T2 च, B1 वौ, D7 चेत् (for वा) D5 प्रतीतस्यौ (for गृहीतौ वा) Ñ V2 B D2 13 G3 रामाद्, G (ed) मत्तो (for दूतौ) D6 7 अर्हत ❀ Ck अर्हथ इति मध्यमद्विवचनम् ❀ —(l 5) D6 9 T2 3 G M3 5 Cm g पृच्छ(G1 2 M5 °च्छय)मानौ, Ck t as above (for प्रच्छन्नौ च) D6 T2 3 Cm विमुचेतौ, D6 M3 विमुञ्चता, T1 विमुचेता, Ck t as above (for विमुञ्चमौ) Ñ V2 B D2 13 आच्छाद्य(D2 13 अपि चे)मौ निमुच स्व (for the prior half) Ñ1 B3 4 D13 चरौ (for चारौ) Ñ1 V2 B1 3 D6 11 T1 2 G2 3 M5 रात्रि-, Ct as above (for रात्रिं-) Ñ1 V2 B3 -चरप्रभो, B4 -चराविति, D2 13 -चरानिमौ (for -चरावुभौ) —(l 6) B2 भीषणा यौ, D2 13 भीषयिष्ये (for विभीषण) Ñ1 V2 B D2 13 विभीषण(D2.13 °ण) Ñ2 ममाकृथा, D7 9 T3 G2 Ck विकर्षिणा(D9 °ण), G3 विचक्षण, M5 विकर्षिता, Cr g as above (for विकर्षणौ) ❀ Cr विकर्षणौ विविधकर्षणौ इतस्ततः कर्षण ययोस्तौ ❀]

G 6 1. 32 B 6 25. 22 L 6 1 0 प्रविश्य नगरीं लङ्कां भवद्भ्यां धनदानुजः ।
वक्तव्यो रक्षसां राजा यथोक्तं वचनं मम ॥ १८
यद्बलं च समाश्रित्य सीतां मे हृतवानसि ।
तद्दर्शय यथाकामं ससैन्यः सहबान्धवः ॥ १९
श्वः काले नगरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम् ।
राक्षसं च बलं पश्य शरैर्विध्वंसितं मया ॥ २०
घोरं रोषमहं मोक्ष्ये बलं धारय रावण ।
श्वः काले वज्रवान्वज्रं दानवेष्विव वासवः ॥ २१

—Thereafter Ñ2 cont

331* मद्दर्शय ससतत विभीषण ।

—Thereafter Ñ2 further cont, while Ñ1 V2 B1 cont 332*.

—After 17, B2 ins l. 2–3 of 332*, B3 4 ins for the first time 332* after 17 and cont it second time after 330*, while D13 ins l 3 only of 332* after 17

18 a) Ñ2 B1 2 4 D2 13 च (Ñ2 तु) पुरीं, D9–11 T1 महतीं (for नगरीं) —After 18a, M5 reads 20bc with variations repeating it in its proper place —Ñ2 illeg for b —b) M1 2 वक्तव्यो (for भवद्भ्यां) B2 भवता तु महानुज —For 17a–18b, Ś V1 3 D0 1 3 4 8 12 subst, Ñ1 (subst for 18ab) 2 (after 331*) V2 B1 cont after 330*, B2 D13 subst l 1 for 17ab and ins l 2–3 (D13 l 3 only) after 17, B3 4 (both first time om l 1, B3 second time subst for 18ab) ins for the first time after 17 and cont it (second time) after 330*, D2 subst for 17

332* बलं सर्वमिदं दृष्ट्वा हरिसैन्यं समन्ततः ।
सख्याय च पुरीं लङ्कां यथेष्टं गन्तुमर्हथ ।
वधार्हौ वा प्रमुञ्चामि क्षणेऽस्मिन्रजनीचरौ ।

[(l 1) Ś D8 12 सत्त्वमिम (D12 °द) (for सर्वमिदं) D1 इदं ततः (for समन्ततः) Ñ V2 B हरिसैन्य (Ñ1 B1 °न्य)-समावृत (B2 °समन्वित) (for the post half) —(l 2) Ś D8 12 प्रतिगम्यते, D0 प्रतिगम्यता (for गन्तुमर्हथ) Ñ V2 B1 3 4 (B3 4 second time) इदं प्रतिगम्यताम् (for the post half) —V2 om l 3 —(l 3) D13 वराहौ Ñ B1 3 (second time) वा विमुञ्चामि, V3 वा प्रवक्ष्यामि, D8 सवि° (for वा प्रमुञ्चामि) Ñ B (B3 4 second time) क्षमया (for क्षणेऽस्मिन्)]

—Thereafter B2–4 (B3 4 after 332* [first occurrence]) D2 13 cont 330*

—After 18ab, Ñ2 B2 ins

333* वधं घोरं करिष्यामि क्षणेऽस्मिन्रजनीचरौ ।

—M1 repeats 18cd here (cf v.l 330*) —c) D5 रक्षव्यो (sic), M1 2 भवद्भ्या (for वक्तव्यो) Ś Ñ V B D0–2 4 8 10 13 राक्षसेन्द्रोऽसौ (Ś V1 D1 2 4 8 12 13 °न्द्रो वा, B2 °न्द्रस्तु, D0 °न्द्रो वा), D2 राक्षसो ह्येव, G1 राक्षसो राजा (for रक्षसां राजा) —d) B3 M1 2 5 वचनात् (for वचनं) D13 च वै (for मम).

19 a) V3 D1 9–11 G2 M5 त्व (for च) Ś Ñ V1 2 B D0, 2–4 8 12 13 G1 त्व (B2–4 D3 4 G1 स) मुपाश्रित्य, G3 त्व समासाद्य (for च समाश्रित्य) —b) B2 सीता Ś D8 12 अप जिहीर्षसि, Ñ1 V2 B1 3 4 आहृतवान्पुरा, Ñ2 D13 आहृतवानसि, V1 3 D1 उपजिहीर्षसे (V1 D1 °सि), B2 तेऽपहृता बलात्, D0 उपजहर्थ मे, D2 अपजहार म ; D3 आनीतवानसि, D4 अपजहर्षसे (for मे हृतवानसि) —c) Ñ V2 B -शक्ति (for काम) —d) Ñ1 V2 B3 सह बांधवैः, D9–11 च सबांधवः V3 ससैन्यैश्च सबांधवैः

20 a) Ś Ñ V B1 3 4 D0–4 8 12 श्वोभूते, D6 13 M2 Cg t श्वः काल्ये (for श्वः काले) T3 नगरी- (for नगरीं) B2 लंका प्रभाते द्रक्ष्यासि. —M5 reads 20bc with variations after 18a repeating it here —b) Ś D8 12 सप्रासादां (for सप्राकारां) Ñ1 सप्राकाराट्टतोरणां B2 4 सह (B4 साट्ट) प्राकारतोरणां —c) D5 7 9–11 G2 M1 2 5 (second time) रक्षसां, G1 3 M5 (first sime) राक्षसं (for राक्षसं) D7 G1 3 M5 (first time) स्व- (for च). Ś Ñ V1 3 B D0–4 8 12 13 सराक्षसबलां (V3 D1 °गणां) पश्य (B2 सर्वां, D3 चैव) ❀ Cv राक्षसं च बलमिति पाठः ❀ —d) Ñ V2 B1 3, 4 मया, G3 शनैर् (for शरैर्). Ś Ñ V1 3 B D0–4 8 12 विध्वंसितां, D13 आवर्जितां (for विध्वंसितं) Ñ V2 B1 3 4 शरैः (for मया)

21 a) D6 9–11 Cg क्रोधं, Cr as in text (for घोरं) Ś Ñ V B D0–4 8 12, 13 कोपं, D6 9–11 भीमम्, T3 दोषम् (for रोषम्) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D3 4 8 12 13 विमोक्ष्यामि, V3 D0–2 प्रमोक्ष्यामि, B2 समुद्दक्ष्ये (sic) (for अहं मोक्ष्ये) —b) Ś Ñ V B D0–4 6–13 M1 2 ससैन्ये त्वयि, G2 सबले त्वयि, G3 सबलस्त्वयि (for बलं धारय) —c) Ś Ñ V B1 3 4 D0 2 8 12 13 सक्रुद्धो, B2 D3 4 श्वः क्रुद्धो, D6 परेद्युर् ; D10 11 M3 श्वः काल्ये (for श्वः काले) Ś Ñ1 V B D0 2–4, 8 12 13 वज्रभृद् (V1 D0 13 °भि) द्, Ñ2 बलभिद् (for वज्रवान्) D1 श्वः प्रभातेति सक्रुद्धो ❀ Cr श्वः काले वज्रवान्वज्रमिति पाठः ।, Cm श्वः काले इति पाठः । श्व इत्यर्थः ❀ —d) B2 पर्वतेषु D3 भवनेषु (for दानवेषु) —After 21, Ñ V2 B D13 ins

334* वैरस्यान्तं गमिष्यामि हत्वा त्वां दुःखभागहम् ।

[D13 -भागिनं (for भागहम्)]

इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
आगम्य नगरीं लङ्कामब्रूतां राक्षसाधिपम् ॥ २२
विभीषणगृहीतौ तु वधार्हौ राक्षसेश्वर ।
दृष्ट्वा धर्मात्मना मुक्तौ रामेणामिततेजसा ॥ २३
एकस्थानगता यत्र चत्वारः पुरुषर्षभाः ।
लोकपालोपमाः शूराः कृतास्त्रा दृढविक्रमाः ॥ २४
रामो दाशरथिः श्रीमाँल्लक्ष्मणश्च विभीषणः ।
सुग्रीवश्च महातेजा महेन्द्रसमविक्रमः ॥ २५
एते शक्ताः पुरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम् ।
उत्पाट्य संक्रामयितुं सर्वे तिष्ठन्तु वानराः ॥ २६
यादृशं तस्य रामस्य रूपं प्रहरणानि च ।
वधिष्यति पुरीं लङ्कामेकस्तिष्ठन्तु ते त्रयः ॥ २७
रामलक्ष्मणगुप्ता सा सुग्रीवेण च वाहिनी ।
बभूव दुर्धर्षतरा सर्वैरपि सुरासुरैः ॥ २८

G 6 1 43
B 6 25 32
L 6 1 30

---

22 B1 reads 22^{a} – 23^{b} in marg —^{a}) D13 राम-, T2 तेन (for प्रति) Ñ2 इति तौ प्रतिसदिष्टौ —After 22^{ab}, D1 18 ins

335* गगनेऽधिष्ठितौ तौ च सुग्रीव पुनरेव च।
क्रोधताम्रेक्षण श्रीमानुवाच शुकसारणौ।
धनु प्रवरयूपेन शितसायकबर्हिणा।
सप्रासहरिराज्येन रथशक्तिपरस्वधा।
ज्यास्वराक्षरकल्पेन प्रकल्पितमहासिना।
रामलक्ष्मणसुग्रीवविभीषणचरर्त्विजा।
पाशयज्ञोपवीतेन सर्ववानरसेविना।
रामसंग्रामसत्रेण क्षिप्रमेव प्रणश्यति।
एव स सर्वथा राजा वक्तव्य कुलदूषक ।
गम्यता सर्वमेतद्धि श्राव्य स रजनीचर ।

[D1 variants —(l 1) हि (for second च) —(l 4) ससासरुधिराज्येन रथशक्ति वर शुभ (sic) —(l 5) ज्यास्वनाक्षरकल्पेन विकल्पितमहासिना —(l 6) -नृपवेकमर्मृद्दिना (for the post half) —(l 7) छेद (for पाश-) -वभ्रुणा (for -सेविना) —(l 8) प्रविक्ष्यति (sic) (for प्रणश्यति) —(l 9) सभवन्तो देवा (for स सर्वथा राजा) -दूषण (for -दूषक)],

while D6–7 9–11 S ins

336* जयेति प्रतिनन्द्यैतौ राघव धर्मवत्सलम्।

[G3 जयेन (for जयेति) D6 7 9–11 प्रतिन(D8 °न्द)घेन, G2 प्रतिनघोभौ, M1 2 प्रतिनद्याथ, M5 च प्रणम्येति (for प्रतिनन्द्यैतौ)]

—^{c}) Ś Ñ1 B D8 12 आगत्य, D1 गत्वा तौ, D2 आगतौ (for आगम्य) —V3 reads erroneously 26^{b} in place of 22^{c} reading 22^{c} also in marg —^{d}) D3 प्रब्रूता (for अब्रूता) Ñ V B M1 2 राक्षसेश्वर, D4 शुकसारणौ

23 B1 reads 23^{ab} in marg (cf v l 22) —^{a}) Ś V B1 3 4 D0 1 8 12 तौ, Ñ1 यौ, B2 स्वौ, D3 तौ, D4 13 वा, M5 स (for तु) M1 2 विभीषणगृहीता स्तो —^{b}) B4 वधार्तौ, D6 9–11 वधार्थं (for वधार्हौ) D7 13 राक्षसाधिप —^{c}) G(ed) महात्मना —^{d}) B2 [अ]प्रतिमौजसा, G3 [अ]क्लिष्टकर्मणा (for [अ]मिततेजसा)

24 ^{a}) T2 एकस्थान Ñ2 V1 3 B2 D2 -सता (for -गता) D2,15 तत्र (for यत्र) —^{b}) V3 damaged from पुरुषर्षभा up to कृतास्त्रा in ^{d} Ñ V2 B सुमहाबला (for पुरुषर्षभा) —^{c}) Ñ V2 B2 3 D7 9–11 -समा (for -[उ]पमा) Ś Ñ V1 2 B1–3 D0–4 8 12 13 वीरा (for शूरा) —^{d}) D13 कृत- (for दृढ-) B1 -निश्चया (for -विक्रमा) ❁ Cg कृतास्त्रा शिक्षितास्त्रा । छत्रिणो यान्तीतिवदय निर्देश । सुग्रीवस्याकृतास्त्रत्वात् ❁

25 ^{a}) Ś D8 12 दशरथाज्जातो (for दाशरथि श्रीमाँल्ल) —V3 damaged from ^{b} up to महा in ^{c} —^{b}) Ś Ñ1 B2–4 D0–2 4 8 12 13 लक्ष्मणोथ, Ñ2 V2 B1 लक्ष्मण स-, D7 ससुग्रीव- (for लक्ष्मणश्च) G (ed) महाबल (for विभीषण) —^{c}) D3 लक्ष्मणश्च (for सुग्रीवश्च) —^{d}) D5 इव (for -सम-) V2 D1 6 G1 -विक्रमा , B3 -तेजस , D5 सक्रम , T1 -वि ' ‹ (damaged) (for -विक्रम) D3 जाम्बवान्हनुमांस्तथा, G (ed) तव भ्राता विभीषण

26 ^{a}) D7 उत्पत्य च (for एते शक्ता) M5 ते शक्तास्त्वत्पुरी लका —V3 damaged from रा in ^{b} up to 28^{a}. —^{b}) D2 4 ज्वलत्प्रा(D4 साट्टप्रा)कारतोरणा, D13 ये त्वामाह्वयते रण —^{c}) D10 उत्थाद्य (sic), D11 उत्पाद्य (for उत्पाट्य) Ñ1 सङ्क्रामयितुं —^{d}) Ś2 D8 10 12 तिष्ठति (for तिष्ठन्तु)

27 V3 damaged for 27 (cf v.l 26) —^{a}) Ś V1 2 D0–4 8 12 13 यादृशी श्रीर्हि, D6 9–11 G1 3 यादृशं तद्धि, T3 कीदृश तस्य (for यादृश तस्य) B2 रूपं तु (for रामस्य) Ñ B1 3 4 रामस्य यादृश रूपं —After 27^{a}, Ś D8 12 ins

337* महेन्द्रसमविक्रम ।
तादृश पश्य राजेन्द्र

[(l 1) Ś2 -विक्रमा —(l. 2) Ś3 तादृश (for °श)] —^{b}) Ś V1 2 B2 D0–4 8.12 13 वीर्यं, Ñ1 B1 3 4 चाप, Ñ2 वीर (sic) (for रूप) D3 प्रहरणान्वित —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D0–2 4 8 10 13 हनि(Ñ1 D15 °रि)ष्यति (for वधिष्यति)

28 V3 damaged for 28^{a} (cf v l 26). —^{a}) D0 13 -गुप्ता ता, D3 -गुप्ता या, D4 -सगुप्ता (for -गुप्ता सा) —^{b})

633 प्रहृष्टरूपा ध्वजिनी वनौकसां
महात्मनां संप्रति योद्धुमिच्छताम् ।
अलं विरोधेन शमो विधीयतां
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

B1 2 4 पालिता, D0 13 वाहिनीं (for वाहिनी) —After 28ab, B3 ins, repeating it after 339(A)*, B1 ins after 28

338* लङ्कामिमां दुराधर्षां प्राप्ता वानरपुंगवा ।

—c) Ś V1 3 D0–4 8 12 13 मन्यामहे सु(Ś °हेय)दुर्धर्षां (D0 13 °र्षां), Ñ1 मतावयोर्दुराधर्षां, Ñ2 B1 समस्तैरपि दुर्धर्षां, V2 मन्यामहे दुराधर्षां, B2 सभा मम दुराधर्षां, B3 हन्यामहे दुराधर्षां, B4 मतो मम दुराधर्षां, G (ed) न भेत्तु सहसा शक्या —d) Ś Ñ2 V1 3 B1 2 4 D0–4 6 8 12 13 M3 5 सेंद्रर्, T3 सेन्यर्, M1 2 क्रुद्धर् (for सर्वर्) —After 28, S Ñ V B2 4 D0–4 8 12 13 M3 ins (Ñ1 l 1–2, Ñ2 l 3–5), B1 cont l 1–2 after 338* and ins l 3–4 after 28ab, B3 ins l 1–3 after 28 and cont l 4–5 after 338*

339* व्यक्त सेतुस्तथा बद्धो दशयोजनविस्तृत ।
शतयोजनमायामस्तीर्णा सेना च सागरम् ।
निविष्टा दक्षिणे तीरे समुद्रस्य नदीपते ।
तीर्णस्य तरमाणस्य बलस्यान्तो न विद्यते ।
राजन्गुप्तस्य रामेण लोकपालोपमेन हि । [5]

[(l 1) V3 illeg for the prior half B1 . M3 व्यक्त (for व्यक्त) B1 D1 2 13 यथा (for तथा) B2 शत- (for दश-) Ś1 B1 D1 13 -विस्तर (for -विस्तृत) —(l 2) B2 दश- (for शत-) Ś D8 12 आयातम्, D13 आयाम (for आयामस्) Ś D8 12 सागरे (for सागरम्) D1 तीर्णा सेना च तेनव सागर वरुणालय —(l 3) M3 निविष्टे B1 कूले (for तीरे) M3 सागरस्य च (for समुद्रस्य) —After l 3 Ñ2 B1 ins while B1 ins after l 2

339(A)* सतलक्ष्मणयोर्यें सौं न कारणित ।
[Ñ2 illeg for the post half]

—V om l 4 Ñ2 transp l 4 and 5 —(l 4) B2 दृश्यते (for विद्यते). —B2 4 M3 om l 5 —(l 5) Ś1 D0 2 3 13 नाथ (for पाल-) B3 -मनेन च (for -[उ]पमेन हि)]

29 ab) V3 D2 प्रकृष्ट- (for प्रहृष्ट-) S Ñ V1 2 B D0 2 8–13 -योधा, T2 -रूप- (for -रूपा) T1 वनौकसा, Cg as in text (for महात्मना) D7 9–11 transp वनौकसा and महात्मना Ś D8 12 मानद, Ñ1 V1 3 D3 4 सर्वांनि, D0 मानुष- (for सप्रति) Ś V3 D0–4 6 8 12,13 G1 युद्धम्, Cg as in text (for योद्धुम्) —c) B1 3 विवादेन (for विरोधेन) D2 4 शम (for शमो)

Colophon —*Kāṇḍa name* D12 om, S2 Ñ V B D8 9 13 लङ्काकाण्डे, D0 4 सुंदरकाण्डे —*Sarga name* Ś V1 3 D0–2 4 8 12 13 चारप्रवेश Ñ1 B3 चारप्रणिधि, Ñ2 B4 चारविधि, B2 शुकसारणवाक्यं, D3 वानरप्रवेश, D3 (marg) सारणवचन, L (ed) दूतागमन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B2 D0 2–4 12 13 om, S2 Ñ V B1 3 4 D8 9 1, D1 3, D5–7 10 11 T1 3 G M 25, T2 24 —After colophon, S2 concludes with ॐ भरताय नम, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

१७

तद्वचः पथ्यमक्लीबं सारणेनाभिभाषितम् ।
निशम्य रावणो राजा प्रत्यभाषत सारणम् ॥ १
यदि मामभियुञ्जीरन्देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ॥ २
त्वं तु सौम्य परित्रस्तो हरिभिर्निर्जितो भृशम् ।
प्रतिप्रदानमद्यैव सीतायाः साधु मन्यसे ।
को हि नाम सपत्नो मां समरे जेतुमर्हति ॥ ३

इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
आरुरोह ततः श्रीमान्प्रासादं हिमपाण्डरम् ।
बहुतालसमुत्सेधं रावणोऽथ दिदृक्षया ॥ ४
ताभ्यां चराभ्यां सहितो रावणः क्रोधमूर्छितः ।
पश्यमानः समुद्रं च पर्वतांश्च वनानि च ।
ददर्श पृथिवीदेशं सुसंपूर्णं प्लवंगमैः ॥ ५

G 6 28
B. 6 26.7
L. 6 20

17

Ś1 begins with ॐ, Ś2 with ॐ भरताय नम

1 [a]) B1 D9-11 सत्यम्, D2 परम् (for पथ्यम्) D6 T2 अक्लिष्ट, Cg as in text (for अक्लीब) —[b]) Ś D0 8 12 13 प्रभाषितं, Ñ V B D1 4 G2 सुभाषित, D2 1 तु भाषित (for [अ]भि°) —[c]) Ś V D0-2 4 8 12 13 वाक्य, Ñ2 illeg (for राजा) —[d]) Ñ1 V B3 4 D1 3 4 7 9-11 G M1 2 पर्यभाषत Ñ2 r वचनमब्रवीत (illeg)

2 V3 om 2 —[a]) D1 5 6 T अभियुध्येरन्, Cg as in text (for °युञ्जीरन्) —[c]) Ñ1 V2 B2-4 नाहं, D4 न वै (for नैव) D4 साम्ना (for सीता) Ś Ñ V1 2 B1 3 D0-4 8 12 13 प्रयच्छेय, D6 7 9-11 T2 G अहं दद्या (for प्रदास्यामि)

3 [a]) V1 3 B3 D3 T3 सैन्य-, D0 सेना- (for सौम्य) D8 परित्रस्ता, G2 भृशं तत्र (for परित्रस्तो) —[b]) B2 4 D6 T2 3 G2 3 तर्जितो, D7 9-11 पीडितो (for निर्जितो) M5 बलात (for भृशम्) Ś Ñ V B1 3 D0-4 8 12 13 दृष्ट्वा ता(Ś1 D8 सदृष्ट्वा, Ś2 V1 3 D1 2 12 13 ता दृष्ट्वा, D0 दृष्ट्वा तु) हरिवाहिनीं —[c]) Ñ1 B1 3 D3 सीताया (for मद्यैव) Ś Ñ2 V B2 4 D0-2 4 8 12 13 प्रतिदान तु(Ñ2 V1 2 B2 4 D1 च) सीताया —[d]) Ś Ñ V B2-4 D0-2 4 8 12 13 मन्यसे साधु(Ś2 °ध्व)निर्जित (Ñ1 V2 B3[sup lin also as in B2] समत, D2 निर्जित), B1 मन्यसे सत्त्ववर्जित, D3 सधान साध्वनिर्जित —[e]) B2 कोऽरिर्(for को हि) Ñ1 V2 B3(after corr sup lin as in text)सौम्य (for नाम) Ñ V B D3 समर्थो(V1 °र्थं) मा(B4 मे), D0 सपत्नोय, D1 समर्थश्च, D4 समर्थाना, D13 सपत्नेषु (for सपत्नो मा) D9 लोकानामसपत्नो मा (sic) ॐ Cr को हि नाम सपत्नो मामिति पाठ ॐ —[f]) D0 3 हतुम् (for जेतुम्) Ś V1 3 D0-4 8 12 13 उत्सहेत्, Ñ1 V2 B2 3 इच्छति (for अर्हति) —After 3, Ś V B1 D0 2-4 8 12 13 ins

340* स्यातु रणे क्षणमपि समर्थ किं तु बाधितुम् ।

[V1 3 B3 किमु, V2 किं तु (for रणे) L(ed) मुहूर्तं मा (for क्षणमपि) D0 2-4 स्यातु क्षण ह्यपि च मा(D2 4 रणे, D3 किमु), D1 स्यातु लक्षमपि किमु (sic) (for the prior half) V3 D0 समरे (for समर्थ) V B1 D0 1 13 जेतुम् (for किं तु). V D13 उद्यत, B3 मुख्यत, D0 1 उद्यत (for बाधितुम्) D2 समवोचर्तुमुद्यत (sic) D4 सर्वे जेतु समुद्यता (for the post half)]

4 [a]) Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 परम(Ñ2 रावण, B2 3 D1 परम)क्रुद्ध (for परुष वाक्य) —[b]) Ś Ñ1 V B D0-4 8 12 13 उत्थित (Ñ1 V2 B1-3 उत्थाय, D0 तदेव, D13 प्रोत्थित) परमासनात्, Ñ2 उत्पपात वरासनात् —After 4[ab], Ñ V2 B1-3 ins

341* उत्पत्य च नभो नील द्वितीय इव भास्कर ।

[Ñ2 तु (for च) B3 वीरो (for नील)]

—[c]) B1 1(before corr as in text, after corr sup lin) शीघ्र (for श्रीमान्) —[d]) G1 विधु (for हिम-) Ñ V B T1 G M -पाडर —B1 reads 4[ef] (first time in marg) twice —[e]) B3(first time) -समुच्छ्राय (for -समुत्सेध) —After 4[e], Ñ1 V2 B1 3(second occurrence) ins

342* वेदिकामिश्च शोभितम् ।
ताभ्या चराभ्या सहितो
[1 2 = 5[a]]

—[f]) B1 रामसन्य, B1(first time) रामसन्य (for रावणोऽथ) G1 यदिदृक्षया —After 4, Ś Ñ2 B1 3(after second occurrence of 4[f]) D2 8 12 ins, while B2 4 D13 ins after 5[ab]

343* दीप्यमान स्ववपुषा वसुधामवलोकयन् ।

[B1 D8 12 13 तु(D13 म)वपुषा, D2 स वसुधा (for स्ववपुषा) G (ed) अभिलोकयन्]

5 Ñ1 V2 om 5[ab] —[a]) Ñ2 B1 3 चराभ्या सहित-स्ताभ्या —[b]) Ś Ñ2 V1 3 B D0 1 4 8 12 13 स ददर्श वन (V3 B D0 4 13 बल) महत, D1 ददर्श तद्बल महत्, D2 स ददर्श महद्बल —After 5[ab], B2 4 D13 ins 343* —Ñ1 V2 transp [cd] and [ef] B3 reads 5[cd] (first time in marg) twice —[c]) Ś Ñ2 V1 3 B1 2 D0-4 8 12 13

तदपारमसंख्येयं वानराणां महद्बलम् ।
आलोक्य रावणो राजा परिपप्रच्छ सारणम् ॥ ६
एषां वानरमुख्यानां के शूराः के महाबलाः ।
के पूर्वमभिवर्तन्ते महोत्साहाः समन्ततः ॥ ७
केषां शृणोति सुग्रीवः के वा यूथपयूथपाः ।
सारणाचक्ष्व मे सर्वं के प्रधानाः प्लवंगमाः ॥ ८
सारणो राक्षसेन्द्रस्य वचनं परिपृच्छतः ।
आचचक्षेऽथ मुख्यज्ञो मुख्यांस्तांस्तु वनौकसः ॥ ९
एष योऽभिमुखो लङ्कां नर्दंस्तिष्ठति वानरः ।
यूथपानां सहस्राणां शतेन परिवारितः ॥ १०
यस्य घोषेण महता सप्राकारा सतोरणा ।
लङ्का प्रवेपते सर्वा सशैलवनकानना ॥ ११
सर्वशाखामृगेन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
बलाग्रे तिष्ठते वीरो नीलो नामैष यूथपः ॥ १२

पर्वताश्च, Ñ1 V2 B3 (second time) अपश्यत्स, B3 (first time) 4 पर्वत च (for पश्यमान) D9–11 न (for च) —^{d}) Ś Ñ2 V1 3 B1–3 (first time) 4 D0–4 8 12 13 सवृतं वा (B1 °तान्वा) नरर्षभं (B3 °भ) —After 5^{cd}, Ñ1 V2 ins

344* वानरैरवकीर्णानि सर्वतो भीमविक्रमे ।

—Ś V1 3 D0 1 3 4 8 12 om 5^{ef} D6 reads 5^{e}–6^{b} in marg —^{e}) Ñ1 V2 B3 अपश्यत् (for ददर्श) Ñ2 B1 2 4 D13 पृथिवीदेशान, D2 पृथिवीं देशान. —^{f}) Ñ2 B1 2 4 सुसपूर्णान, D2 13 सुसपन्नान (for सुसपूर्णं) D2 प्लवगमान्.

6 D6 reads 6^{ab} on marg (cf v l 5) —^{a}) D7 9–11 असह्य च (for असमख्येय) D10 तदा परम- सख्येय —^{b}) V3 G2 बल महत् (by transp), D4 7 9–11 Ct महाबल (for महद्बलम्) —^{c}) Ś Ñ V2 3 B1 2 4 D0 2–4 8 12 13 निशम्य, V1 B3 निरीक्ष्य, D1 दृष्ट्वा च (for आलोक्य) V1 3 रक्षसा (for रावणो) M5 सेना (for राजा) —^{d}) Ñ2 B1 2 4 G2 M1 2 पर्यपृच्छत Ś Ñ1 V B3 D0 2–4 8 12 13 सारण पर्यपृच्छत (D4 °ता), D1 सारण वाक्यमब्रवीत्, G2 पर्यपृच्छत्स सारण

7 ^{a}) Ś Ñ V B D0–4 7–13 एषा के वानरा शूरा (D7 9–11 मुख्या) —^{b}) B4 om first के Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 मुख्या, D0 भव्या (for शूरा) —^{c}) S D8 12 पूर्वाननिवर्तते, B2 पूर्वमनु° —D3 transp 7^{d} and 8^{b} —^{d}) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 के महोत्साहसमता (Ñ V2 B °विक्रमा, D0 °समुता, D2 °मस्थिता, D4 °सगता) —After 7, Ś V B1–3 D0–4 8 12 13 ins

345* देवान्वयाश्च के चात्र के मानुषबले स्थिता ।

[D1 देवानुगाश्, D12 देवावगाश् (sic) (for देवान्वयाश्) B3 मनुष्या (for मानुष-) D4 के मानवबलेस्थिता, D12 partly illeg (for the post half)]

8 ^{a}) L (ed) येषा (for केषा) B3 शूरो हि (for शृणोति) D3 म च (for सुग्रीव) —D3 transp. 7^{d} and 8^{b} —^{b}) Ñ V2 B1–3 M5 च (for वा) Ś D8 12 महारथ-, V1 3 B4 D0–2 4 13 महायूथ- (for वा यूथप-) B3 -सत्तमा (for -यूथपा) D2 के महायूथपाधिपा —^{c}) D5 T1 M3 तत्त्वेन, D8 T3 सर्वं मे (by transp) (for मे सर्वं) Ś V1 3 D0–4 8 12 13 क्षिप्रमाचक्ष्व मे वीर, Ñ V2 B मा (B4 शा) रण क्षिप्रमाचक्ष्व —^{d}) Ś Ñ2 V B1 2 4 D0 2–4 8 12 13 G3 ये (for के) D9–11 किंप्रभावा (for के प्रधाना°).

9 ^{a}) S Ñ1 V B D0–4 8 12 13 G3 श्रुत्वा तद्, Ñ2 तच्छ्रुत्वा (for सारणो) —^{b}) V3 damaged from रि up to तिष्ठ in 10^{b} D1 परिपृच्छता (for परिपृच्छत) —^{c}) D7 9–11 आचभाषे (for आचचक्षे) Ñ1 V2 B3 [ऽ]स्य, B2 च, B4 स (for ऽथ) B1 महाप्राज्ञो (for ऽथ मुख्यज्ञो) —^{d}) Ñ V2 B D7 9–11 G M1 2 तत्र (for तास्तु) M5 मुख्यानपि Ñ2 B4 वनौकसा, G3 प्लवगमान् (for वनौकस) —For 9^{cd}, S V1 D0–4 8 12 13 subst, while V2 ins after 9^{ab}

346* आख्यातुमुपचक्राम प्राज्ञो मुख्यप्लवगमान् ।

[D3 व्याख्यातुम् Ś D8 12 13 राज्ञो (for प्राज्ञो) D0–4 13 मुख्यान् (for मुख्य-)]

10 V3 damaged up to तिष्ठ in ^{b} (cf v l 9) —^{a}) Ñ1 V2 यस्त्वेषो. Ñ2 B3 यत्र यो, D0 M1 2 य एषो (by transp), Cg as in text (for एष यो) L (ed) [ऽ]भिमुख —^{b}) Ś D0 1 3 8 11–13 M5 नदंस् (for नर्दंस्) D0 रावण, D3 यूथप (for वानर) —B2 repeats 10^{c}–12 after 19^{ab} —^{c}) Ñ B1 2 (both times) 3 4 D7 9–11 M3 Ck t सहस्रेण (for °स्राणा) —^{d}) Ñ1 B3 शतानां, Ck t as in text (for शतेन)

11 B2 repeats 11 (cf v l 10) D3 om 11–13^{b}. —^{a}) T1 damaged for घोषेण —V3 damaged from महता up to 14 B2 (first time) 4 नदत (for महता) —^{b}) D1 12 सप्राकार- —^{cd}) Ñ V1 2 B1 2 (both times) 3 4 प्रकपते, D4 च चेपते, D9–11 प्रतिहता (for प्रवेपते) Ñ1 V2 B2 (second time) [ऽ]तीव, Ñ2 illeg, B3 वीर, D3 [ऽ]त्यर्थं (for सर्वा). Ś D12 सर्वा प्रकंपते लंका, D0 12 लका सर्वा (D13 पूर्णा) कपतीव (for ^{c}) G2 M5 देवदानव- दुर्धर्षा लका प्रचलिता भयात्.

12 B2 repeats 12 (cf v l 10) V3 damaged, D3 om 12 (for both, cf v l 11) —^{a}) Ś2 -शाखामहेंद्रस्य (sic) —^{c}) V1 D0–2 12 13 शूरो, D3 नित्य, M3 योसौ (for वीरो). —^{d}) Ś B2 (first time) D0–4 12 13 नलो

बाहू प्रगृह्य यः पद्भ्यां महीं गच्छति वीर्यवान् ।
लङ्कामभिमुखः कोपादभीक्ष्णं च विजृम्भते ॥ १३
गिरिशृङ्गप्रतीकाशः पद्मकिञ्जल्कसंनिभः ।
स्फोटयत्यभिसंरब्धो लाङ्गूलं च पुनः पुनः ॥ १४
यस्य लाङ्गूलशब्देन स्वनन्तीव दिशो दश ।
एष वानरराजेन सुग्रीवेणाभिषेचितः ।
यौवराज्येऽङ्गदो नाम त्वामाह्वयति संयुगे ॥ १५
ये तु विष्टभ्य गात्राणि क्ष्वेडयन्ति नदन्ति च ।
उत्थाय च विजृम्भन्ते क्रोधेन हरिपुंगवाः ॥ १६ G 6 2 22 B 6 26 22 L 6 2 19

(for नीलो) —After 12, Ś V1 2 B3 D5–4 12 13 ins, while B4 cont after 348*

347* एतेन सेतुर्बद्धोऽयं विश्वकर्मसुतेन वै ।
समुद्रेण स्तुतश्चैव महात्मा वानरर्षभ ।

[(l 1) S1 D12 सेतुश्चानेन, B3 (*sup lin* also) नलेन सेतुर्, D4 अनेन सेतुर् (for एतेन सेतुर्) Ś2 येन सेतुर्निबद्धोऽयं (for the prior half) —(l 2) D13 समुद्रस्य (for °द्रेण) Ś2 D5–4 [ए]ष (for [ए]व) D2 सुग्रीवो (for महात्मा)] —Thereafter D5 cont 349*, while L (ed) reads 22^{cd} after 347*

—After 12, Ñ2 B1.4 ins l 1 only of 355*, while B2 (after 12 [r]) 3 ins 348*

13 V3 damaged for 13, D5 8 om 13^{ab} (for all, except D5, cf v l 11) —^{a}) Ñ2 प्रमार्ग (for प्रगृह्य) V1 D1 4 पद्भ्यां यो (by transp), B3 (marg also as in text) य कोपात्, G1 यत्पद्भ्या (for य पद्भ्यां) —^{b}) Ñ2 illeg, B1 3 मर्दति, B2 पृच्छति, B4 अर्दति, D1 4 लिखति (for गच्छति) —For 13^{ab}, Ś Ñ1 V2 D2 8 12 13 subst, Ñ2 B1 cont after 355*, while B2 (after 12 [r]) 3 ins after 12

348* बाहू प्रगृह्य यो लङ्कां प्रार्थयन्निव तिष्ठति ।

[B3 (marg also) प्रमथन्, D3 प्रयच्छन् (for प्रार्थयन्)) —Thereafter B4 cont 347*

—Ś Ñ1 V2 D1–4 8 12 13 transp 13^{cd} and 14^{ab} Ñ2 repeats 13^{cd} after 14^{ab} B3 reads 13^{cd} in marg —^{c}) M3 अभिमुख क्रोधाद् —^{d}) Ñ2 (second time) illeg for च विजृम्भते Ñ1 V2 यो (for च) Ñ2 (first time) B D1 4 निरीक्ष्यते (for विजृम्भते)

14 V3 damaged for 14 (cf v l 11) V1 D5 om 14^{ab} Ś Ñ1 V2 D1–4 8 12 13 transp 13^{cd} and 14^{ab} —^{b}) Ñ1 V2 -सप्रभ, B2 4 केशर (for संनिभ) —After 14^{ab}, Ś D1–4 8 12 13 ins, while D5 cont after 347*

349* य पुलिन्दा नदीं रम्यां गिरिं पर्येति चार्बुदम् ।

[D2 पुलिंद, D8 12 पुलिंद्रां (for पुलिन्दा) Ś D8 12 वानर (for चार्बुदम्)]

—After 14^{ab}, Ñ2 repeats 13^{cd}

—^{c}) Ś1 Ñ V1 2 B1 D5 1 6–13 [अ]ति- (for [अ]भि-) Ñ2 B1 -सक्रुद्धो, D5 वेगेन (for -संरब्धो) B2 स्फोटयन्न्न-भिसक्रुद्धो, B4 स्फोटयिष्यति सक्रुद्धो, D2 आस्फोटयति स°, D3 स्फोटयत्यपि स°, D4 स्फोटयामास पृथिवीं —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 पदे पदे (for पुन पुन) —After 14, B2 3 (in) ins

350* ताराया जनितो वीरो वालिन स्वौरस सुत ।

15 ^{a}) V1 om -शब्देन —^{b}) Ś1 D8 स्वनत्येव, B3 स्वनयनीव (hypm), M5 प्रकम्पते (for स्वनन्तीव) D9–11 M3 प्रदिशो (for [इ]व दिशो) —After 15^{cd}, Ś V D5–4 8 12 13 ins, while B4 ins after 22^{cd} (first occurrence)

351* वीर पद्मसहस्रेण वृत शङ्कुशतेन च ।

[D4 -सहस्राणा (for °स्रेण) Ś1 D8 12 युत (for वृत) Ś B3 शत- (for शङ्कु) D3 वा (for च)]

—^{e}) Ś Ñ V B2 3 D5–6 8–13 T2 यु(D5 यो)वराजो, (for यौवराज्ये) —^{f}) V3 श्रीमान्गर्जति, D11 त्वामाहूयति (for त्वामाह्वयति) —After 15, B3 reads 22^{c} – 24 for the first time, repeating them in their proper place —After 15, D5–7 9–11 S ins

352* वालिन सदृश पुत्र सुग्रीवस्य सदा प्रिय ।
राघवार्थे पराक्रान्त शक्रार्थे वरुणो यथा ।
एतस्य सा मति सर्वा यद्दृष्टा जनकात्मजा ।
हनूमता वेगवता राघवस्य हितैषिणा ।
बहूनि वानरेन्द्राणामेष यूथानि वीर्यवान् । [5]
परिगृह्याभियाति त्वा सेनानीकेन दुर्जय ।
अनु वालिसुतस्यापि बलेन महता वृत ।
वीरस्तिष्ठति सग्रामे सेतुहेतुरय नल ।

[(l 1) D6 तथा (for सदा) —(l 3) D7 श्रेष्ठा, G2 पूर्वा (for सदा) D6 11 या (for यद्) —(l 4) M1 हितैषिणी (for हितैषिणा) —(l 5) D7 अथ (for एष) G3 यूथप-यूथप (for यूथानि वीर्यवान्) —(l 6) M5 सप्रगृह्य (for परिगृह्य) D6 दुर्जय, D9–11 G1 M5 मन्त्रि, G2 M1 2 संवृत (for दुर्जय) ❀ Cv अनु वालिसुतस्यापि बलेन महता वृत इति । एतस्योत्तरार्धं 'वीरस्तिष्ठति सग्रामे सेतुहेतुरय नल' इत्येतत् ❀ —(l 8) M3 सेतुहेतोर्]

16 Ñ1 om 16–22^{b} —^{a}) B3 ये च, D13 जेतु I3 एते (for ये तु). Ś2 [अ]विष्टभ्य (for विष्टभ्य) —D13 reads

एते दुष्प्रसहा घोराश्चण्डाश्चण्डपराक्रमाः ।
अष्टौ शतसहस्राणि दश कोटिशतानि च ॥ १७

य एनमनुगच्छन्ति वीराश्चन्दनवासिनः ।
एष आशसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ १८

श्वेतो रजतसंकाशः सबलो भीमविक्रमः ।
बुद्धिमान्वानरः शूरस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ १९

तूर्णं सुग्रीवमागम्य पुनर्गच्छति वानरः ।
विभजन्वानरीं सेनामनीकानि प्रहर्षयन् ॥ २०

यः पुरा गोमतीतीरे रम्यं पर्येति पर्वतम् ।
नाम्ना संकोचनो नाम नानानगयुतो गिरिः ॥ २१

तत्र राज्यं प्रशास्त्येष कुमुदो नाम यूथपः ।
योऽसौ शतसहस्राणां सहस्रं परिकर्षति ॥ २२

---

erroneously 17^{d} in place of 16^{b} —^{b}) B4 क्ष्वेडति च, D6-7 क्ष्वेलयति (for क्ष्वेडयन्ति) Ś1 Ñ2 V B3 D0-4 8 12 नृत्यति (Ñ2 क्ष्वेडति, B1 खेलति) च हसति च, B2 क्ष्वेडति च चरति च —D9-11 om 16^{c}–17 D13 om 16^{c}–17^{b} —^{c}) D7 आस्थाय (for उत्थाय) V B2 D1 विजृम्भति, I2 विसृज्यते (for विजृम्भन्ते) —^{d}) D2 कोपेन Ñ2 B3 D7 T2 M5 हरियूथपा, G2 3 महता वृता (for हरिपुंगवा)

17 Ñ1 D9-11 om 17, D13 om 17^{ab} (for both, cf v l 16) —^{a}) D7 ये तु (for एते) M5 तु दु सहा (for दुष्प्रसहा) Ś1 V B1 D0-4 8 12 राजन, Ś2 सर्वे, B4 D7 वीराश (for घोराश) —^{b}) Ś1 V D0-4 8,12 घोरा शब्देन वानरा, Ś2 वानरा रक्षसा गण, Ñ2 B2 3 चडाश्चन्दनवानरा, B1 4 घोराश्चडाश्च वानरा, D6 T1 3 M1 2 चडाश्चन्दन(T1 °श्चागद)वासिन, G1 चडाश्चन्दनानुवर्तिन, G2 3 वानराश्चडविक्रमा —M1 2 om 17^{c}–18^{b} —^{c}) S2 शतायुत, D2 4 दशकोटि-, G1 अष्टादश, M5 अष्टाशीति- (for अष्टौ शत) —^{d}) Ś1 Ñ2 V1 2 B2 4 D1 3 8 12 कोटी- G1 युतानि (for -शतानि).

18 Ñ1 om 18 (cf v l 16) M1 2 om 18^{ab} (cf v l 17) B3 reads 18^{ab} twice —^{a}) Ś V D0-4 8 12 13 य(Ś D8 12 ये) पुरस्कृत्य, B1 य ते समनु-, B2 D7 य एनमुप (for य एनमनु-) Ñ2 B3(first time) G (ed) यत्र(G [ed] त्रमे) ते परिसर्पति, Cr य एकमनुगच्छति —^{b}) Ñ2 शूराश्च, D5 6 T धीराश (for वीराश) Ś D8 12 वाहव, Ñ2 V1 D0 9 -वानरा, D13 -चारिण (for -वासिन) V2 स्वच्छन्देन च वानरा, V3 वीराश्छन्देन वानरा, B1 2 3 (first time) 4 D2 4 वीरा प्रवरवानरा, D1 वीरा नदंति वानरा, L(ed) वीराश्च वनचारिण ॐ Cv चन्दनवानरा, चन्दनवनवासा।, Cr t चन्दनवासिन।, Cm g चन्दनवासिन, चन्दनवनवासिन (Cm °न इति सबन्ध)। Cg adds एते पुन नलमनुगच्छन्तीति सबन्ध। चन्दनवानरा इति पाठे मध्यमपदलोपिसमास। चन्दनवासिनो वानरा इति ॐ —After 18^{ab}, Ś Ñ2 V B1 2 3(after 18^{ab} [first occurrence]) 4 D0-4 8 12 13 ins

353* सुतनुर्नाम यूथेश सर्ववानरयूथप ।

[D13 सुमतुर् (for सुतनुर्) Ś1 D8 12 युद्धेश (for यूथेश)]
—Thereafter D0 cont 356*

—D0 om (hapl) 18^{c}–26 —^{c}) Ś D8 12 एष ह्युपच्छते, Ñ2 B उत्सहत्येव ते, V D0 5-7 9-11 T G1 2 M4 Cg t एषेणा शसते, D1 13 एषो ह्याशसते, D4 एष ह्याशसते, Cr as in text (for एष आशसते) ॐ Cg ल्पयेति सन्निरार्थ।, so also Ct ॐ

19 Ñ1 D0 om 19 (cf v l 16 and 18 respy.) V2 om 19–22^{b} —^{a}) D4 अयं (for श्वेतो) B1 2 4 काचनसहाश, B1 4 चन्द्रसकाश (for रजतसकाश) —^{b}) D5-7 9-11 T1 3 M3 Cg चपलो (for सबलो) Ś V1 3 B1 2 4 D1-4 8 12 13 चपलो दीर्घकपर, Ñ2 B3 श्वेतानीकेन यूथप, G (ed) स्वेनानीकेन यूथप —After 19^{ab}, B2 repeats 10^{c}–12 —^{c}) D1 9 बुद्धिमान् Ś D8 12 बुद्धिशातात(D12 °तातु)र (for बुद्धिमान्वानर) Ñ2 B1 2 4 श्रीमान्, B3 भीमस्, M3 वीरस् (for शूरस्). D5-7 T वानरवरस् (D7 I3 °श्रेष्ठम्) (for वानर शूरस्)

20 Ñ1 V2 D0 om 20 (cf v l 16, 19 and 18) —^{a}) Ś D8 12 पुन; B1 तूष्णीं (for तूर्णं) B1 आगाय, B2 4 D8 12 आगत्य (for आगम्य) Ñ2 B3 सुग्रीवेण समागम्य(B3 °त्य) —^{b}) M1 2 वीर्यवान्; M3 सर्वत, K (ed.) सत्वर (for वानर). —B1 om 20^{cd} —^{c}) B2 शोभयन्, D6 T3 विसृजन्, Cm g as in text (for विभजन्) Ś Ñ2 V3 D1 2 4 8 12 वानरानीक, D7 वानरबलं (for वानरीं सेनाम्). —^{d}) Ś Ñ2 V3 D1-3 8 12 13 स्व(D12 स)बलानि, D4 स्वबल च (for अनीकानि) I2 G2 3 प्रकर्षयन्, Cm as in text (for प्रहर्षयन्) D6 T3 अनीकान्सप्रहर्षयन्

21 Ñ1 V2 D0 om 21 (cf v l 16, 19 and 18) —^{a}) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D2 8 12 13 यो नदीं गोमतीं (G[ed] गौतमीं) रम्या, B3 D7 यन्नदी गोमती रम्या, D1 य पिबन्गोमती। *, D4 नदी च गोमतीं रम्या —^{b}) Ñ2 B1 3 गिरि, B4(m) तत (for रम्य) D3 सहेति, D9 पश्यति (for पर्येति) Ñ2 illeg, B1 3 4 चार्बुद (for पर्वतम्) D4 पर्येति च स पर्वत —Ñ2 om 21^{cd} —^{c}) B4 यत्र (for नाम्ना). Ś V1 3 B3 D1-3 8 12 सकोचन, B1 2 4 सछेदनो, D6 G M1 2 5 सरोचको, D7 10 11 सरोचनो, D9 सरोवरो, L(ed) सवोपन (for सकोचनो) —^{d}) B D4 -द्विज- (for -नग-). M2 -वृतो (for -युतो) Ś V1 3 D1 2 8 12 13 नाना(S2 °ना)-द्विज(D1 °मृग)युत गिरिं, D3 नानाद्विजगणायुत

22 D0 om 22 (cf v l 16) Ñ1 V2 om 22^{ab} (cf. v l 16 and 19 respy) —^{a}) D5 I1 राजन्, G3 राजा

यस्य वाला बहुव्यामा दीर्घलाङ्गूलमाश्रिताः ।
ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः प्रकीर्णा घोरकर्मणः ॥ २३
अदीनो रोषणश्चण्डः संग्राममभिकाङ्क्षति ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ २४

यस्त्वेष सिंहसंकाशः कपिलो दीर्घकेसरः ।
निभृतः प्रेक्षते लङ्कां दिधक्षन्निव चक्षुषा ॥ २५
विन्ध्यं कृष्णगिरिं सह्यं पर्वतं च सुदर्शनम् ।
राजन्सततमध्यास्ते रम्भो नामैष यूथपः ॥ २६

G. 6 2 34
B 6 26. 30
L 6 2 29

(for राज्य) M3 प्रशास्त्येष —^{b}) M5 lacuna from यूथप up to अभि- in 24^{b} B वानर (for यूथप) —B3 reads 22^{c} – 24 for the first time after 15, repeating them here, while L(ed) reads 22^{cd} after 347* —^{c}) Ś V1 D1–4 8 12 13 एष कोटी-(Ś2 D2 4 °टि-), D0 त्रिंशच्छत-(for योऽसौ शत-) D10 11 -सहस्राणि —^{d}) Ñ2 V1 2 D10 11 सहर्षं, D13 सहस्रै (for सहस्रं) Ś D8 12 अपकर्षति, B1 2 4 D1 3 4 13 सप्रक(D4 13 °ह)र्षति, G2 3 परिरक्षति, L(ed) सप्रकर्षते, Cg as in text (for परिकर्षति) —After 22, Ñ2 V2 B1 2 3(second time) 4 ins

354* नाम्ना नलो महावीर्यो यूथपानां हि यूथप ।
एतेन सेतुर्बद्धोऽस्य विश्वकर्मसुतेन वै ।
समुद्रे चाद्भुतं चैव कृतं येन महात्मना ।
मन्त्री वानरराजस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।

[(l 1) G(ed) नीलो (for नलो) B1 महावीरो B2 4 च (for हि) —Ñ2 V2 B4 om l 2–3 —For l 2–3, cf 347* —(l 2) B2 3 वे (for ऽस्य). B3 च (for वे). —(l 3) B2 कर्म (for चैव) —(l 4) V2 महाबलपराक्रम (for the post half)]

—After 22^{cd} (first occurrence), B3 ins 351*

23 D0 om 23 (cf v l. 18) B3 repeats, M5 lacuna for 23 (for both, cf v l 22) B3 (second time) reads from 23 up to l 1 of 355* in marg —^{a}) Ñ2 illeg, B1 2 3(second time) 4 D2 केशा, D13 ग्रीवा (for वाला) Ś1 D3 4 -श्यामा, D6 -व्यासा (for व्यामा) Ñ1 V2 B3(first time) यस्येह केशा बहवो. —^{b}) B4 D3–5 T3 G2 3 M Cv दीर्घा, D1 दीप्ता (for दीर्घ-) —^{c}) V1 D2–4 13 नीला°, V3 moth-eaten (for पीता). V3 illeg from सिता up to -कर्मण in ^{d} D6 चैव, D13 दीर्घा, M1 2 नीला (for श्वेता) Ś D8 12 ताम्रनीलासितश्वेता, Ñ V2 B1 2 3(both times) 4 सिंहस्येव प्रभात्येते (Ñ1 V2 B3 विभात्येते, B2 4 प्रभासते), D1 ताम्रनीलसिताश्चित्रा ❀ Cr सिता श्वेता । सिताश्च श्वेताश्च सितश्वेता ।, Cm सिताश्वेता अश्वेता नीलाश्च सिताश्वेता पीताश्च ❀ —^{d}) Ñ2 V1 B1 3(second time) D7 9–11 घोरदर्शना, D1 भीम°, D2 13 °रूपिण (for घोरकर्मण)

24 D0 om 24 (cf v l 18) B3 repeats 24, M5 lacuna up to अभि- in ^{b} (for both, cf v l. 22) B3 (second time) reads up to l 1 of 355* in marg (cf v l 23) —^{a}) Ś D3 8 12 अदातो, Ñ V2 B1 2 3 (both times) 4 अतीव (for अदीनो) D7 9–11 वानरश्च (for रोषणश्च) D1 स्थाणु, D13 चैव (for चण्ड°) —^{b}) Ñ2 B1 अभिलाषु(B1 °ष)क, B2 3 (second time) अभिकाङ्क्षते, B4 स च काङ्क्षते (for अभिकाङ्क्षति) Ñ1 B3 (first time) संग्रामेष्वनिवर्तिन —After 24^{ab}, Ś V1 3 B3 (after the second occurrence of 24^{ab}) D1–4 8 12 13 ins, while Ñ2 B1 4 ins l 1 only after 12

355* वेगवान्नाम रक्षेश सुग्रीवस्य सखा बली ।
कोटीशतसहस्राणां सहस्रेणाभिसंवृत ।

[B3 reads l 1 twice (first time in marg) —(l 1) Ñ2 B1 4 D3 4 विजयो, B3 (second time) केशरी (for वेगवान्) B3 (both times) महाबली, G(ed) यथा बली (for सखा बली)]

—Thereafter Ñ2 B1 cont 348*

—Ñ2 illeg for 24^{cd} —^{c}) Ś D8 12 एषोपि, B1 3 (both times) एष च, D2 एषोथ, D13 एकोथ (for एषैव) B2 उत्सहते, B4 चाशसते, D4 [ए]व शसते, M2 [ऽ]प्याशसते, M5 आशसते (for [ए]वाशसते) V3 ए + + + + ते —^{d}) D2 धर्षितु (for मर्दितुम्)

25 D0 om 25 (cf v l 18) —^{b}) V3 वानरो; B1 करालो, B2 4 चपलो (for कपिलो) D5 T1 3 M3 दीर्घलोचन, D6 T2 °दर्शन, M5 °केसरी (for °केसर) —^{c}) Ñ2 + + त (illeg), V2 G1 2 M1 2 निभृत, B3 निकृत, B4 नि . . (for निभृत) B1 प्रेक्षते मर्दितु लङ्का —D7 reads ^{d} in marg. —^{d}) Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 12 13 अभिगर्जन्पुन पुन (Ñ1 V2 B1–3 °न्मुहुर्मुहु), B4 अभिदि . न्मुहुर्मुहु

26 D0 om 26 (cf v l 18) —^{a}) Ś V1 3 B4 D1–4 8 12 13 एष, Ñ1 V2 B3 (*sup lin* also as in text) जम्बु (for विन्ध्य) Ś D8 12 कृष्ण, D2 13 M3 कृष्ण, D3 मत्त, D4 वास्त (for कृष्ण-) Ñ1 V2 B3 (*sup lin* also as in text) कृष्णवती (for °गिरि) D3 चैव, D8 सत्यं (for सह्य) —^{b}) D2 त (for च) G(ed) चारुदर्शन —^{c}) B3 (*sup lin* also as in text) गर्जन् (for राजन्) —^{d}) B3 4 गयो (for रम्भो) D9–11 G(ed) स रभो (D11 संरभो, G[ed] पर्वतो) नाम (for रम्भो नामैष). Ñ1 V2 B3 वानर. (for यूथप) —After 26, V1 D1 2 4 13 ins 356*.

35 30 31 शतं शतसहस्राणां त्रिंशच्च हरियूथपाः ।
परिवार्यानुगच्छन्ति लङ्कां मर्दितुमोजसा ॥ २७
यस्तु कर्णौ विवृणुते जृम्भते च पुनः पुनः ।
न च संविजते मृत्योर्न च यूथाद्विधावति ॥ २८
महाबलो वीतभयो रम्यं साल्वेयपर्वतम् ।
राजन्सततमध्यास्ते शरभो नाम यूथपः ॥ २९
एतस्य बलिनः सर्वे विहारा नाम यूथपाः ।
राजञ्शतसहस्राणि चत्वारिंशत्तथैव च ॥ ३०
यस्तु मेघ इवाकाशं महानावृत्य तिष्ठति ।
मध्ये वानरवीराणां सुराणामिव वासवः ॥ ३१
भेरीणामिव संनादो यस्यैष श्रूयते महान् ।
घोरः शाखामृगेन्द्राणां संग्राममभिकाङ्क्षताम् ॥ ३२

27 Ś Ñ1 V2 D8 12 om (hapl) 27–29 —^{a}) V1 D0 1 13 एन, D2 4 एव (for शत) D13 त्रिशत, L (ed) हरि- (for शत-) V1 B1 2 4 D0 1 4 6 7 13 T2 G2 3 M5 -सहस्राणि —^{b}) V1 B4 D2 त्रिशत (for त्रिंशच्च) B2 4 D10 11 हरिपुंगवा —For 27^{ab}, V3 B3 D3 subst, while V1 D0 (cont. after 353* owing to omission) 1 2 4 13 ins after 26

356* त्रिंशच्छतसहस्राणि वानराणां शतानि च ।

[V1 -सहस्राणा V3 illeg, D0 शतान्यत, G (ed.) महौजसां (for शतानि च)]

—After 27^{ab}, D5–7 9–11 S ins

357* यमेते वानरा घोराश्चण्डाश्चण्डपराक्रमा ।

[Cf 17^{ab}. D6 क्षमने, D7 यस्यैने, D9–11 य यात (for यमेते) D5 T G1 M शूराश्, D6 सर्वाश् (sic) (for घोराश्).]
—^{c}) V3 illeg for परिवार्यानु-. Ñ2 वीर्यवतो (for परिवार्य).

28 Ś Ñ1 V2 D8 12 om 28 (cf v l. 27) —^{a}) Ñ2 च (for तु) G1 कर्णं (for कर्णौ) —V3 illeg after कर्णौ up to च in ^{b} B1 शैलाबुदनिभो, B3 शैलसमोच्छ्रायो, B4 शैलस्वर्गनिभो, M5 कर्णौ विवृण्वस्तु (for कर्णौ विवृणुते). —^{b}) D2 लभते, D13 गर्जते (for जृम्भते) Ñ2 B2 G2 3 भूय(Ñ2 रूप)श्चापि विजृम्भते, B1 4 वृक्षमुत्पाट्य तिष्ठति, B3 यश्चापि च विजृम्भते —Ñ2 transp. 28^{cd} and 29^{ab} —^{c}) D6 T2 M5 स च, D7 9–11 न तु, Cr as in text (for न च) D6 9 (sic) T2 M5 नोद्विजते, G2 सविजितो, Cr m g k t as in text (for सविजते) Ñ2 V1 3 B D0–4 13 न च सहरते दृष्टि —^{d}) D7 9–11 Ct सेना, M3 युद्धाद् (for यूथाद्) Ñ2 B निवर्तते, D7 9–11 M5 प्र° (for विधावति) D2 यूथान्धावति हर्षयन् —After 28, D5–7 9–11 S ins

358* प्रकम्पते च रोषेण तिर्यञ्च पुनरीक्षते ।
पश्यन्लाङ्गूलमपि च क्ष्वेडत्येष महाबल ।

[(l 1) D6 प्रकपति G2 रोमाणि (for रोषेण). G3 पुनरुदीक्षते (for च पुनरीक्षते) —(l 2) D7 9–11 पश्य लांगूलविक्षेप(D7 °पे) (for the prior half) D5 6 T1 3 M3 क्ष्वेलते च (for क्ष्वेडत्येष) T1 पुन पुन (for महाबल)]

29 Ś Ñ1 V2 B3 D8 12 om. 29 (for all except B3, cf v l. 27). Ñ2 transp 28^{cd} and 29^{ab} —^{a}) Ñ2 V1 3 B1.2 D0 2 4 13 महाभये, B4 महाभयाद्, D1 महाकायो, D3 महारूपो, D6 T2 G1 M1.2.5 महाजवो, D9 महातेजो, D10 11 महौजसा (for महाबलो) D3 महातेजा, D6 T2 जितभयो, G (ed) [ऽ]तीतभयो (for वीतभयो) —^{b}) V3 illeg. for रम्य साल्वेय-. V1 पार्श्वं च, D1 4 शाल्वेय-, D2 शाल्वेय-, D3 शाल्वप-, D5 6 T2 सांल्वेव- (T2 °य-), D9 महेय-, D13 सल्वेय-, L (ed) साल्वैम- (for साल्वेय) Ñ2 B2 G (ed) रमते (G [ed] वमते) चन्द्रपर्वते, B1 मेरुशृगं गिरि तथा, B4 मेरुसार्धगिरिस्तथा —^{c}) Ñ2 B3 G (ed) वानरो ह्ये(G [ed] °रश्चै)ष नृपते. —^{d}) V1 3 हनूमान्नाम, B1 गवो नामैष, B4 गवाक्षो नाम, D0–4 13 हरो नामैष, M1 शरभो नामैष (hypm) (for शरभो नाम)

30 ^{a}) D3 एते च (for एतस्य). B2 [अ]नुचरा (for बलिन) —^{b}) Ś V1 3 D0 3 4 8 12 वानरा (for यूथपा) Ñ1 V2 B2 4 वानरा (B4 महातो) ये महाबला, D1 13 G1 M5 विह(D13 M5 °हा)रो नाम वानर (G1 M5 यूथप); D2 विहरतो हि वानरा, G (ed) वानरा सहचारिणः —^{d}) Ś V1 3 D0–4 8 12 13 शतानि च, B2 प्रमाणत, M1 2 तथैकत, Cm as in text (for तथैव च) Ñ1 V2 B1 4 प्र(B1 अ)युतान्यर्बुदानि च, Ñ2 illeg, B3 पद्मानामर्बुदानि च ✿ Cv तथैकत इत्येतदुत्तरेण यस्त्वित्यनेन संबध्यते ।; Cr चत्वारिंशत्तथैव चेति पाठ । तथैकत इति पाठे एतदुत्तरशेष ✿ —After 30, Ś V1.3 B1 D0–4 8 12 13 read 39^{cd}.

31 ^{a}) D3 मध्य (sic) (for मेघ). V3 damaged from काश up to सुरा in ^{d} B4 समाकाश, D4 13 इवाकाशे —^{b}) Ś1 V1 बहु च, Ś2 D0–4 8 12 13 बहुधा, Ñ V3 B महद् (for महान्) T2 आप्लुत्य (for आवृत्य) L (ed) बहु धावृ(°व ?)ति G (ed) विष्ठति (for तिष्ठति) —^{c}) B3 मुख्ये (for मध्ये) Ś V1 D0–4 8 12 13 -कोटीना, Ñ V2 B -सिंहाना (for -वीराणा).

32 ^{a}) Ñ1 गिरीणाम्, D0 हरीणाम् (for भेरीणाम्). B2 सवादो (for सनादो) —^{b}) Ś Ñ1 V1 2 B D0–3.8 12 यत्र, D4 यश्च, D13 om (for यस्य). D8 [ए]व (for [ए]ष) V2 om from महान् up to 35^{b} —^{c}) Ś1 Ñ2 V3 D0 1.6 7 9–13 T1 2 G1 2 Cm घोष, Ñ1 B एष (for घोर) D3 L (ed.) शाखामृगेन्द्रोसौ (L [ed.] °य). ✿ Cr घोष शाखामृगेन्द्राणामिति पाठ. ✿ —^{d}) V1 3

एष पर्वतमध्यास्ते पारियात्रमनुत्तमम् ।
युद्धे दुष्प्रसहो नित्यं पनसो नाम यूथपः ॥ ३३
एनं शतसहस्राणां शतार्धं पर्युपासते ।
यूथपा यूथपश्रेष्ठं येषां यूथानि भागशः ॥ ३४
यस्तु भीमां प्रवल्गन्तीं चमूं तिष्ठति शोभयन् ।
स्थितां तीरे समुद्रस्य द्वितीय इव सागरः ॥ ३५
एष दर्दरसंकाशो विनतो नाम यूथपः ।
पिबंश्चरति पर्णाशां नदीनामुत्तमां नदीम् ॥ ३६
षष्टिः शतसहस्राणि बलमस्य प्लवंगमाः ।
त्वामाह्वयति युद्धाय क्रथनो नाम यूथपः ॥ ३७

G 6 2 47
B 6. 26 42
L 6 2 40

D1 8 अभिकाङ्क्षति, D13 °काङ्क्षिणा, T3 °काङ्क्षितु (for अभिकाङ्क्षताम्). Ñ1 B महात्मा महता पति (B2 महतामपि), Ñ2 G (ed) बले (G[ed] एष) सग्रामकाङ्क्षिणा —After 32, Ś Ñ2 B1 2 D0 2 8 12 13 ins

359* एष पर्वतसंकाशश्चपल क्रोधनो हरि ।
[D2 केसरी (for क्रोधनो)]

33 V2 om 33 (cf. v l 32) —^{a}) Ś D0 2 8 12,13 स्म्य (for एष). Ñ2 B1 त महीधरम् (for एष पर्वतम्) —^{b}) V1 B2 4 D0 पारिपात्रम्, D4 °वाद्यम्, D6 °जातम् (for पारियात्रम्) Ñ1 B2-4 महाकपि (for अनुत्तमम्) —^{c}) L (ed) दुष्प्रमदो (for °सहो) Ñ1 B2 3 अप्रकम्प्यमना (for युद्धे दुष्प्रसहो) Ś V1 D0-4 8 12 13 राजन् (for नित्य) —^{d}) B2 शरभो (for पनसो) —After 33, Ñ1 B3 ins, while B2 ins after 34^{ab}:

360* एष सेनापति पूर्ण कोटिभिस्त्रिसृभिर्वृत ।
य एष कपिसेनाग्र हर्षयन्भाति वानर ।
[(l 1) B2 दशभिर् (for तिसृभिर्) B3 युत (for वृत) —(l 2) B3 यत्रैष (for य एष).]

—Thereafter B2 reads 37^{ab} (followed by 363*)

34 V2 om 34 (cf v l 32) Ñ1 om. 34-35^b G2 repeats 34^{ab} after 36^{ab}.—^{a}) B2 3 शत, D4 13 एत, D6 8 एन्न (for एन) D0 1 2 6 T2 G3 -सहस्राणि (for °णा) —^{b}) B3 सहति, M1 2 5 सहस्र (for शतार्धं) B2 G(ed) उपास्ते य प्लवगमा (G[ed] °म) —After 34^{ab}, B2 ins 360* —B2 om 34^c-35^b —^{c}) D13 -समा (for -श्रेष्ठ) —D0 om (hapl) 34^d-40^c —^{d}) B3 अनुयाति महाबल —For 34, Ñ2 B1 4 subst

361* शत शतसहस्राणि दशकोट्यश्च विंशति ।
अनुयान्ति महात्मान वानराणा महौजसाम् ।
[(l 1) Ñ2 -सहस्राणा.]

—Thereafter B1 reads 38^{ab} —After 34, B3 ins 367*

35 D0 om 35, Ñ1 V2 B2 om 35^{ab} (for all, cf v l 32 and 34) B3 om 35-36 B1 reads 35-36 (including 362* and 363*) in marg —^{ab}) Ś D8 12 श्रीमान्, D13 धीमान् (for भीमा) Ś V1 3 D1-4 8 12 13 अधिष्ठाय, D7 प्रवला च, G1 प्रगर्जंतीं, M1 2 प्रवल्गस्तु, M5 प्रतिबला, Cg as in text (for प्रवल्गन्तीं) M1 2 नदयन् (for शोभयन्) Ñ2 B1 4 यस्तु भीमवरा सेना वानराणा प्रकर्षति —Ñ1 V2 read 35^c-36^b after 376* B3 reads 35^c-36^b after 380* —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6-8 12 13 G2 3 M5 स्थितस् (for स्थिता) D4 समुद्रस्य (for समुद्रस्य) —^{d}) Ñ2 B1 G2 भास्कर (for सागर). T2 3 द्वितीयमिव सागर

36 B3 D0 om, B1 reads in marg 36 (for all, cf v l 34 and 35) Ñ1 V2 read 35^c-36^b after 376*. B3 reads 35^c-36^b after 380* —^{a}) Ś V1 3 D1-4 8 9 12 13 मदर, Ñ1 V2 B2 3 दुर्धप- (sic), B4 D6 दुर्धर-, D5 7 10 11 T दर्दुर-, Cg as in text (for दर्दर-) Ñ2 B1 एष दर्दु(Ñ2 दुर्ध)रमध्यास्ते —^{b}) D1 विनयो (for विनतो) —After 36^{ab}, G2 repeats 34^{ab} V2 om from 36^c up to 6 18 8 Ñ1 B3 om 36^{cd} —^{c}) Ś V1.3 B1 4 D2-4 8 12 13 चरन्पिबति, Ñ2 B2 नदीं पिबति, D1 चरस्तिष्ठति (for पिबश्चरति) Ś Ñ2 B1 4 D2 13 T3 G M3 Cg पर्णासा, V1 3 पयमा, D6 पनसा, D9 वीरोय, D10 11 M1 2 यो वेणा, T2 पण्मासा, M5 पर्णाता (for पर्णाशा) ❀ Ck पिबश्चरति यो वेदिमिति पाठः ❀ —^{d}) B4 उज्वला, G2 उत्तरा (for उत्तमा) Ñ2 B2 कोटिभिर्दशभिर्वृत —After 36, Ñ2 B1 (marg).2 4 ins

362* य एष रविताम्राक्षो हरि संध्याभ्रलोचन ।
[B1 om य (subm) G (ed) स्वमौ (for एष). B1 चाति- (for रवि-) B4 -सकाशो (for -ताम्राक्षो) G(ed) सरक्त- (for संध्याभ्र) B2 सल्याविरोचन (sic)]

—Thereafter B1 cont (on marg) 363*

37 Before 37, B3 reads 40^{cd} V2 D0 om 37 (cf v l 36 and 34 respy) B1 om, B2 reads 37^{ab} (followed by 363*) after 360* —^{a}) Ñ V1 B2 3 D1-3 6 13 षष्टि, B4 शत (for षष्टि) Ś2 D1-3 8 12 13 G1 -महस्राणा, Cg as in text (for -सहस्राणि) —^{b}) D3 वानराणा (for बलमस्य) Ś V1 3 D1-4 8 12 13 वनौकसा, Ñ2 महात्मन (for प्लवगमा) Ñ1 B2-4 हरीणा सप्रकर्षति, D7 वानरास्ते महाबला —After 37^{ab}, Ñ B2-4 ins, while B1 cont (marg) after 362*

363* य एष गृह्य महतीं शिला नीलाभ्रसंनिभाम् ।
[Ñ2 स (for य) Ñ1 B2 3 एष प्रगृह्य (for य एष गृह्य). B2 नीलाभ]

यस्तु गैरिकवर्णाभं वपुः पुष्यति वानरः ।
गवयो नाम तेजस्वी त्वां क्रोधादभिवर्तते ॥ ३८
एनं शतसहस्राणि सप्ततिः पर्युपासते ।
एष आशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ ३९
एते दुष्प्रसहा घोरा बलिनः कामरूपिणः ।
यूथपा यूथपश्रेष्ठा येषां संख्या न विद्यते ॥ ४०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

—B2 om 37^{c}–38^{b}. —^{c}) Ñ1 B3 समाह्वयति M5 युद्धार्थे (for युद्धाय) Ś D8 12 युद्धेनाह्वयते त्वेप, V1 3 युद्धाय त्वरते चैप, D1–4 13 युद्धायाह्वयति (D1 2 13 °ते) त्वेप, G (ed) युद्धायाह्वयते त्वा हि —^{d}) Ś Ñ1 V1 B2 D4 7 8 12 M3 Cm g क्रोधनो, B1 कपनो, T3 क्रमनो, Ck t as in text (for कथनो) B4 यूथपाना च, D2 ऋक्षाणामथ (for कथनो नाम) Ś1 Ñ B3 D1 3 4 8–12 T1 वानर (for यूथप). —After 37, D5–7 9–11 S ins

364* विक्रान्ता बलवन्तश्च यथायूथानि भागश ।

[T2 एषा, G1 3 येषा, G2 M2 5 यस्र (for यथा). ❀ Cg उत्तरार्धे अस्येत्यध्याहार्यम्। यथायूथानि यथायूथम्। अव्ययीभावश्छान्दस। भागश भागत्वेन स्थिता वानरा विक्रान्ता बलवन्तश्चेति योजना ❀]

38 V2 D0 om. 38 (cf v l 36 and 34 respy) B2 om 38^{ab} (cf v l 37) B1 reads 38^{ab} after 361* —^{c}) D2 यस्य (for यस्तु) Ś D8 12 -वर्णाभो, Ñ1 B3 -चूर्णाभ, D2 -सकाश, T3 -पर्णाभो (for -वर्णाभ) —^{b}) D2 पश्यसि (for पुष्यति) V1 3 D1–4 13 वीर्यवान्, M5 शोभन (for वानर) Ś D8 12 वपुषा चातिवीर्यवान् —After 38^{ab}, D5–7 9–11 S ins

365* अवमत्य सदा सर्वान्वानरान्बलदर्पितान्।

[G2 3 तत (for सदा) D6 7 9–11 M1 2 बलदर्पित] —^{c}) B4 नामतो योद्धा (for नाम तेजस्वी) —^{d}) Ś V1 3 D1–4 8 12 13 क्रुद्धस्त्वाम्, M5 त्वा रोषाद् (for त्वा क्रोधाद्) Ś2 उपसर्पति, V1 3 अभिकाङ्क्षति, D0 अभिवर्तते (for अभिवर्तते) —After 38, Ñ B1 2 4 D13 G2 ins, while G3 ins after 40

366* दश कोटिसहस्राणि दश कोटिशतानि च।
हरीणां यमुपासन्ति चपलाना महौजसाम्।

[(l 1) Ñ2 illeg, B1 G2 एन शत-, B2 दश कोटी-, B4 G3 शत शत- (for first दश कोटि-) B4 सहस्राणा B1 2 4 कोटी- (for second कोटि-) B4 शत तथा (for -शतानि च) —After l 1, Ñ2 ins

366(A)* यूथपा यूथपश्रेष्ठमनुयान्ति महाबलम्।
[Cf 40^{cd}]

—(l 2) B4 यमुपास्ते तु, G2 3 यूथपा सन्ति (for यमुपासन्ति) Ñ1 D13 उपास (D13 °स)ते दुर्गाना य, Ñ2 उपास्यते दुर्गाण च, G (ed.) उपासते य दुर्गाणा (for the prior half) G2 3 बलिना च (for चपलाना)]

—Thereafter Ñ1 cont l 5–8 of 368*, B2 4 cont, B1 ins after 39^{ab}, whereas B3 ins after 34*

367* त्वामुत्सहति संग्रामे जेतु परपुरंजय ।
[B3 श्रीमन्नहति.]

—Thereafter B cont. 368*

39 V2 D0 om 39 (cf. v l 36 and 34 respy) Ñ1 B2 4 om. 39–40 G2 om 39^{ab}. —^{a}) Ś1 D5 एप, Ñ2 D2 तत, D13 एत (for एष) Ś Ñ2 V1 3 B3 D1–4 8 12 13 -महस्राणा —^{b}) V1 3 वानरा, D2 सेवार्थे (for सप्तति). B1 परिवार्यते —After 39^{ab}, B1 ins. 367* —Ñ2 B3 om 39^{c}–40^{b}. Ś V1 3 B1 D0–4 8 12 13 read 39^{cd} after 30 —^{c}) Ś D0 2 8 12 13 एषोप्याशसते, V1 3 D2 4–7 9–11 T G M3 एषेवा°, B1 एते चा°, M5 एष आ° (for एष आशसते)

40 Ñ1 V2 B2 4 om 40 (cf v l 36 and 39) D0 om 40^{abc} (cf v l 34) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 D1–4 8 12 13 om 40^{ab} (for Ñ2 B3, cf. v l 39) —^{c}) T3 ते तु (for एते) D7 9–11 वीरा (for घोरा). —^{b}) D0 घोरा वै कामरूपिण, D10 11 येषा सख्या न विद्यते —B3 reads 40^{cd} before 37 —^{c}) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 D1–4 7 8 12 13 T3 -श्रेष्ठम् (for -श्रेष्ठा) —^{d}) Cg एषा (for येषा). Ś Ñ2 V1 3 B1 3 D0–4 8 12 13 अनु (B1 उप) याति महाबल, D5–7 9–11 T G M3 ये (D10 11 ते) षा यूथानि भागश . ❀ Ck अत्र सर्गमविच्छिन्दन्। नेद युक्तम्। वृत्तभेदाभावादेकप्रकरणत्वाच्च ❀ —After 40, Ś Ñ2 V1 3 D0–4 8 12 13 ins, Ñ1 cont. l. 5–8 after 366*, while B cont. after 367*

१८

तांस्तु तेऽहं प्रवक्ष्यामि प्रेक्षमाणस्य यूथपान् ।
राघवार्थे पराक्रान्ता ये न रक्षन्ति जीवितम् ॥ १
स्निग्धा यस्य बहुव्यामा वाला लाङ्गूलमाश्रिताः ।
ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः प्रकीर्णा घोरकर्मणः ॥ २
प्रगृहीताः प्रकाशन्ते सूर्यस्येव मरीचयः ।
पृथिव्यां चानुकृष्यन्ते हरो नामैष यूथपः ॥ ३

G 6 34
B 6 27 3
L 6 33

368* इमे महाराज महापराक्रमा
कपिप्रवीरास्तव येऽनुकीर्तिता ।
विवृद्धदर्पा बलिन सुदुर्जया
रणे समग्रैरपि देवदानवैः ।
तद्वानर सैन्यमुदीक्ष्य भीम [5]
बल च वीर्यं च समीक्ष्य तेषाम् ।
श्रुत्वा च सख्या च तत स राजा
विषण्णरूपोऽभवदल्पबुद्धि ।

[(l 1) Ś2 महाप्रभावा , B कपिप्रवीरास् (for महापराक्रमा) —(l 2) D13 त्वपि (for तव) Ñ2 V3 तु (V3 च) कीर्तिता , V1 प्रकीर्तिता (for ऽनुकीर्तिता) B तव प्रधाना हि (B1 °स्तु, B4 °श्च) मया प्र (B2 सु, B4 °नु) कीर्तिता —(l 3) B3 प्रवृद्ध- (for विवृद्ध) D2 13 -कोपा (for -दर्पा) —(l 4) V1 3 समर्था, D1 समस्तैर् , D13 समग्रे (for समग्रैर्) V3 ह्यपि, D13 [s]पि च (for अपि) —(l 5) Ś2 वानर- (for वानर) Ś3 lacuna for सैन्यमुदीक्ष्य भीम D0 तीव्र (for भीम) Ñ B उदारसत्त्व (B2 4 °भीम) (for उदीक्ष्य भीम) —(l 6) D3 (marg) सर्वं (for वीर्यं). D0 समुदीक्ष्य, D3 प्रसमीक्ष्य (for च समीक्ष्य) —(l 7) Ñ2 D13 तु, B2 [अ]थ, D4 [अ]पि (for first च) D2 तेषा (for सख्या) Ñ1 B1 4 सख्या च श्रुत्वा (by transp), V3 प्रभावसख्ये (for श्रुत्वा च सख्या) V3 B3 D0 तु (for second च) Ñ2 B2 कथिता (for च तत) D13 transp. second च and स —(l. 8) Ñ B1–3 D2 13 विवर्ण- (for विषण्ण) B4 -दर्पो (for -रूपो) D3 अल्पमूर्ति]

—After 40, G3 ins 366*.

Colophon V2 om colophon (cf v l 36) —*Kāṇḍa name* Ś2 Ñ V1 B D8.13 लकाकाडे, D0 4 सुदरकाडे —*Sarga name* Ś1 Ñ1 B3 D2 3 (also in marg सारणवचन) 4 12 13 अनीकदर्शन (Ñ1 D4 13 °न), Ś2 Ñ2 B1 D8 वानरानीकदर्शन, V1 3 D0 अनीकवर्णन (V1 D0 °न), B2 वानरप्रेक्षण, B4 वानरप्रशसा, D1 सैन्यदर्शन . —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B2 D0–2 4 12 13 om , Ś2 Ñ V1 3 B1 2 4 D3 8 9 2 , D5–7 10 11 T1 3 G M 26 , T2 25 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

18

Before 1, B1 3 ins

369* वानरस्य वच श्रुत्वा शुको वचनमब्रवीत् ।

[B3 सारणस्य (for वानरस्य)],

D1 ins सारण उवाच, while D4 ins

370* सारणोऽथ पुनर्वाक्य रावण प्रत्यभाषत ।

1 V2 om 1–8 (cf v l 6 17 36) —^{a}) Ś Ñ1 V3 B D1 2 8 12 13 हत, D3 4 अह (for तास्तु) Ś Ñ1 D1–4 7–13 स- (for ऽह) Ñ2 V1 D0 हत ते कथ (D0 वर्ण) यिष्यामि. —After 1^a, Ñ1 B3 ins

371* अनीकान्यनुसर्वश ।
वानरान्योघमुख्याश्च

[(l 1) B3 सैनिकान्यनुपूर्वश]

—^{b}) Ś2 प्रेक्ष्यमाणश्च, D13 प्रमाणेन च, M6 प्रेक्ष्य रामस्य (for प्रेक्षमाणस्य) Ñ B पुनरन्यान्वनौक (Ñ2 °न्महौज) स° . —^{c}) D0 दानवार्थे- (for राघवार्थे) M1 2 परिक्रांता (for पराक्रान्ता) ❀ Ck ये इति पदम् ❀ —After 1, Ñ1 ins 373*

2 V2 om 2 (cf v l 1) Ñ1 om (hapl) 2–3. B3 repeats 2 (preceded by 374*) after 4^{ab} (first occurrence) —^{a}) Ś D0 4 12 ऊर्ध्वा, Ñ2 B (B3 both times) D2 ऊर्ध्वं, V1 2 D1 3 8 दीर्घा, D13 मूर्ध्नि, T3 सिद्धा, Cr k t as in text (for स्निग्धा) D1 -श्यामा, D13 -व्याला (for व्यामा) ❀ Ck स्निग्धा इत्यादि समुपस्थित इत्यन्त हरिविषयम् । , Ct स्निग्धा इत्यादि हरिवर्णनमिति कतक । तारस्येत्यन्ये ❀ —^{b}) Ñ2 B1–3 (B3 both times) D10 11 दीर्घ , B4 दीर्घा, D0 8 T3 व्याला (sic) , D3 वामा (for वाला) —^{c}) Ñ2 V1 B (B3 first time) D3 ताम्रनीला (B1 °पीता) , V3 रक्ता नीला , B3 (second time) D0 1 4 13 T3 ताम्रा नीला (T3 सिता) (for ताम्रा पीता) T3 सित- (for सिता) B (B3 first time) केशा , D7 कृष्णा , D13 रक्ता , M1 2 नीला (for श्वेता) Ś1 D2 8 12 ताम्रनीलासितश्वेत- (D2 12 °ता) , Ś2 ताम्रा नीलासिता श्वेता —^{d}) Ś D0 2 8 12 हरिता, D13 कुचिता (for प्रकीर्णा) B (B3 both times) M5 -दर्शना , D6 -रूपिण (for कर्मण) —After 2 (r), B3 reads 3^{ab} and after 2 (first occurrence) reads 3^{cd}

3 V2 om 3 (cf v l 1) Ñ1 om 3 (cf v l 2) B3 reads 3^{ab} after 2 (r) and 3^{cd} after 2 (first occurrence) for the first time, repeating st 3 in its proper place —^{a}) Ś D0–2 4 8 12 13 विप्रकीर्णा ; V1 3 प्रकीर्णाश्च, D3 प्रकीर्णा स- (for प्रगृहीता) Ñ2 B

यं पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति शतशोऽथ सहस्रशः ।
द्रुमानुद्यम्य सहिता लङ्कारोहणतत्पराः ॥ ४
एष कोटीसहस्रेण वानराणां महौजसाम् ।
आकाङ्क्षते त्वां संग्रामे जेतुं परपुरंजय ॥ ५

नीलानिव महामेघांस्तिष्ठतो यांस्तु पश्यसि ।
असिताञ्जनसंकाशान्युद्धे सत्यपराक्रमान् ॥ ६
नखदंष्ट्रायुधान्वीरांस्तीक्ष्णकोपान्भयावहान् ।
असंख्येयाननिर्देश्यान्परं पारमिवोदधेः ॥ ७

(B3 both times) पृथिवीमभिभाषते —^{b}) B3 (first time) D9 [ए]व (for [इ]व) —B1 om. from 3^{c} up to l. 1 of 373* —^{c}) D7 पृथिवी (for पृथिव्या) B3 (first time) वासवप्रख्यस् (for चानुकृष्यन्ते) Ñ2 B4 कर्षति महती(B4 °तीव महीं) कृत्स्ना, B2 3 (second time) कर्षन्निव महीं हृष्टो —^{d}) B2 3 (first time) D7 10 G1 3 M5 तारो, G2 दारो, Cm g k t as in text (for हरो) G1 स, Cm g t as in text (for [ए]ष) B3 (second time) D9–11 वानर (for यूथप) —For 3^{cd}, Ś V1 3 D0–4 8 12 13 subst., while B3 cont. after 373* (first occurrence)

372* पृथिव्या विश्रुत शरो दधिवक्त्रेति यूथप ।

[Ś D0 8 12 दिव्या(D0 दध्या)स्य इव(D0 12 °ति), D2 3 हरो ना(D3 °रिर्ना)मप (for दधिवक्त्रेति). V3 B3 दधिवक्त्र प्रतापवान्(B3 °वक्त्रो महासुर), D13 दध्यास्य इति विश्रुत (for the post. half)]

—Thereafter B3 reads 24^{cd} and 4^{ab} for the first time, repeating both in their proper place

—After 3, Ñ (Ñ1 after 1 owing to omission) B1 (after 3^{ab} due to omission) 2 3 (reads for the first time after 3^{cd} [first occurrence], repeating after 3 [r.]) 4 ins.

373* यस्यैते हेमकपिला केशा दीप्ताग्निसंनिभा ।
स एष दूरतो भाति शालकूट इवोच्छ्रित ।
यस्य रोमाणि शोभन्ते सूर्यस्येव मरीचय ।
श्यालो वानरराजस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।

[B1 om. l. 1 —(l. 2) Ñ1 B1 3 (second time) य (for स) B4 शरभो (for दूरतो) Ñ2 एष दूरगतो भाति (for the prior half) Ñ1 B2 गिरिकूट(Ñ1 °रूप-), B1 सानुकूट, G (ed.) शाल्किूट (for शालकूट) Ñ1 B3 (second time) -समुच्छ्रित —(l. 3) B3 (second time) अर्कस्य (for सूर्यस्य) G (ed.) गभस्तय (for मरीचय) —B3 repeats l. 4 after 3^{ab} (first occurrence), again repeating it in its proper place —(l. 4) Ñ B3 (third time) रभो(Ñ2 तारो) नामैष यूथप (for the post. half)]

4 V2 om. 4 (cf. v. l. 1) B3 reads 4^{ab} for the first time after 24^{cd} (first occurrence), repeating it here —^{a}) D5 12 T1 ये, Cg as in text (for य) B2 गमिष्यति (for ऽनुगच्छन्ति) D4 येनाज्ञप्तामिगच्छति —^{b}) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 (first time) 4 D0–4 8 12 13 हरि-यूथपा, Ñ1 B2 3 (second time) G2 M5 हरिपुंगवा (for शथ सहस्रश) —After 4^{ab} (first occurrence), B3 ins.

374* षष्टि शतसहस्राणि हरीणा संप्रकर्षति ।
एष प्रगृह्य महतीं शिला नीलाभ्रसंनिभाम् ।

[For l. 2, cf. 363*]

—Thereafter B3 repeats 2 —^{c}) D9–11 वृक्षान्; G3 एतान (for द्रुमान) B1 उत्पाट्य, B4 om. (for उद्यम्य) Ś V1 3 B1 D0–6 8–13 T1 M सहसा (for सहिता) —^{d}) M5 -हरण- (for -रोहण-) Ś Ñ V1 3 B D0–4 8 12 13 शा(Ś V1 D1 8 12 सा)लतालशिलायुधा —After 4, D5–7 9–11 T G M1 2 5 ins., while M3 ins. after 5

375* यूथपा हरिराजस्य किंकरा समुपस्थिता ।

[M5 पर्युपासते (for समुपस्थिता).]

5 V2 D5–7 9–11 T G M1 2 5 om. 5 (for V2, cf. v. l. 1). —^{a}) Ñ V1 3 B3 D0 4 13 कोटि- (for कोटी-). D3 -सहस्राणां —^{b}) Ś1 D8 12 तरस्विना, Ś2 मनस्विनां (for महौजसाम्) —^{c}) Ñ1 (m gloss वाञ्छति) 2 B त्वा-मुत्सहति, D0 आह्वयति त्वा (for आकाङ्क्षते त्वा). V1 3 समरे —^{d}) Ñ V1 B D0–4 -पुरजयः —After 5, M3 ins. 375*

6 V2 om. 6 (cf. v. l. 1) —^{b}) D6 पश्यति. Ś V1 D1–3 8 12 13 यास्त्वं(D1–3 यास्तु, D13 तांस्तु) पश्यसि (D1–3 °ति) पृष्ठत, Ñ1 B1 3 यानेतानन्रुपश्यसि(B3 °ति); Ñ2 B4 यानेतानग्रत (Ñ2 °न्वीक्षसे) स्थितान्, V3 D0 4 यास्तु(V3 त?) पश्यसि तिष्ठत (D4 °ति[sic]), B2 शालता-लाग्रत स्थितान् —^{cd}) S2 lacuna for ञ्जनसकाशान्यु Ñ B1–3 युधि, B4 अवि (corrupt) (for युद्धे) Ś2 om., B3 घोर-, D1 दृष्ट- (for सत्य-)

7 V2 om. 7 (cf. v. l. 1) D5–7 9–11 T G1 M1–3 om. 7^{ab} —^{a}) G (ed.) दत- (for -दंष्ट्रा-). —^{b}) Ś D8 12 ताम्रान्कोपाद्, Ñ1 V1 3 B2–4 D1–3 13 तीव्रकोप (V1 B3 D1–3 13 °पान्), Ñ2 k.. कोपान्, B1 ताम्रकेशान् (for तीक्ष्णकोपान्) Ñ2 महाभयान्, D2 भयानकान् (for भया-वहान्). —^{c}) B3 अदुर्देश्यान्, D1 12 अनिर्देशान् (for अनिर्देश्यान्) —^{d}) D5 7 T1 3 M5 Cm महोदधे, Cg as in text (for इवो°) Ś V1 3 D0–3 8 12 13 स्थितान्सागररोध-(Ś2 lacuna for रोध)सि, Ñ B तीर(B3 यश)स्थान्लवणा-भस

पर्वतेषु च ये केचिद्विषमेषु नदीषु च ।
एते त्वामभिवर्तन्ते राजन्नृक्षाः सुदारुणाः ॥ ८
एषां मध्ये स्थितो राजन्भीमाक्षो भीमदर्शनः ।
पर्जन्य इव जीमूतैः समन्तात्परिवारितः ॥ ९
ऋक्षवन्तं गिरिश्रेष्ठमध्यास्ते नर्मदां पिबन् ।
सर्वर्क्षाणामधिपतिर्धूम्रो नामैष यूथपः ॥ १०

यवीयानस्य तु भ्राता पश्यैनं पर्वतोपमम् ।
भ्रात्रा समानो रूपेण विशिष्टस्तु पराक्रमे ॥ ११
स एष जाम्बवान्नाम महायूथपयूथपः ।
प्रशान्तो गुरुवर्ती च संप्रहारेष्वमर्षणः ॥ १२
एतेन साह्यं सुमहत्कृतं शक्रस्य धीमता ।
देवासुरे जाम्बवता लब्धाश्च बहवो वराः ॥ १३

G 6 3.19
B 6 27.12
L 6. 3.12

8 V2 om 8 (cf v l 1) —ᵃ) Ś D0 4 8 12 13 च सर्वेषु, Ñ B [अ]थ वृक्षेषु (for च ये केचिद्) —V3 om 8^b G1 reads 8^{bc} twice —ᵇ) D6 9–11 T1 3 G3 विषयेषु, Cg as in text (for विषमेषु). T3 दरीषु (for नदीषु) M5 transp विषमेषु and नदीषु Ś Ñ B D0 4 8 12 13 नदीषु च कृतालया (Ś1 B3 °यान्), V1 D1–3 नदीषु विपुला (V1 च गुहा, D2 विमला)सु च —ᶜ) Ś D8 12 13 त्वा(Ś1 त)मनु-, V3 त्वामति-, L (ed) समभि- (for त्वामभि-) Ñ B -गर्जति(B4 °ते), G (ed) -गच्छति (for -वर्तन्ते) —ᵈ) Ñ B राज(B3 °म)भक्ता , V1 3 राजन्युधि, T2 3 राजन्यक्षा (for राजन्नृक्षा) Ś D8 12 सहस्रश , Ñ V1 3 B D0 2–4 13 सुदुर्जया (for सुदारुणा) D1 राजन्युद्धेषु दुर्जया , G2 3 ऋक्षास्तु बलशालिन .

9 *Before* 9, V2 reads 14 —ᵃ) D9 M3 येषा, T3 एष, M5 तेषा, Cm g t as in text (for एषा) D8 12 मध्य- (for मध्ये) Ś Ñ V B D0–5 8–13 राजा (for राजन्) —ᵇ) Ś2 D3 भीमाख्यो, Ñ1 B3 धूम्राक्षो (for भीमाक्षो). Ñ1 V B D0 1 -विक्रम (for -दर्शन) L (ed) भीमो भीमपराक्रम .

10 ᵃ) V3 ऋक्षमूक, D0 4 ऋष्यवंत (for ऋक्षवन्त) —ᵇ) Ñ1 B अनु (for पिबन्) —ᵈ) B3 विश्रुत (for यूथप) Ñ1 V2 नीलाबुदचयोपम , D1 2 यूथाना(D2 धूम्राणा)मेष यूथप —After 10, B2 reads 13^{ab} (preceded by 376*) for the first time, repeating 13^{ab} in its proper place

11 D1 om (hapl) 11^a–12^b —ᵃ) Ñ1 V2 B3 D6 कनीयान (for यवीयान्) L (ed) तस्य (for अस्य). Ñ1 V2 B1 4 D3 च, B2 वै, D0 9 सु (for तु) D7 बली (for भ्राता) —ᵇ) D0 [इ]म, L (ed) [ए]व (for [ए]न) Ñ V2 B य एष(B4 °व) पुरत स्थित —ᶜ) V1 3 B1 2 4 भ्रातु (for भ्रात्रा) Ś V3 D2 8 12 G2 3 समान, Ñ1 V1 2 B2 4 D0 3 4 13 समान- (for समानो) Ñ1 -रूपोस्य, V1 B2 4 रूपो यो, V2 -रूपोयं, D3 -रूपं तु (for रूपेण) —ᵈ) Ś D0 2–4 8 12 13 G2 3 विशिष्ट Ñ1 V2 B3 वा, Ñ2 V1 3 B4 D4 6 7 9–11 च, D13 सु (for तु). Ñ2 D5 T1 M3 पराक्रमै —After 11, Ñ1 B1 3 ins., Ñ2 cont after 377*, V2 ins after 13, while B2 ins after 10 ·

376* उभावेतौ महावीर्यौ बलिनौ कामरूपिणौ।
एतौ शतसहस्राणि दशकोट्यश्च विंशति ।
अनुयान्ति महात्मानौ वानराणा महात्मनाम्।
वानरौ युद्धकुशलौ महत्कर्म करिष्यत ।

[After l 1, B2 reads l 4 —Ñ2 B1 om l 2–3 —For lines 2–3, cf 361* —(l 2) B2 तु (for च) —(l 3) V2 om अनुयान्ति —Ñ1 V2 om l 4 Ñ2 repeats l 4 after 378* —(l 4) Ñ2 (first time) मैदश्च द्विविदश्चैव (for the prior half) Ñ2 (second time) -करा क्षमौ (for करिष्यत)]

—Thereafter Ñ1 V2 read 6 17 35^c – 36^b

12 D1 om 12^{ab} (cf v l 11) Ñ1 B3 om 12. —ᵃ) Ś Ñ2 V B1 2 4 D0 2–4 8 12 13 एष वै (for स एष). D0 जाबुवान् D7 राजन (for नाम) —ᶜ) B2 दुर्जयो, B4 सभ्रातो, D1 प्रसन्नो, M3 प्रकातो (for प्रशान्तो). B4 [इ]त (for च) —ᵈ) M5 भीषण (for [अ]मर्षण). Ś V D0–4 8 12 13 समरे चा(D2 °रेष्व)पराजित —After 12, Ñ2 B2 4 ins

377* महोत्साहो महावीर्यो बलवान्कामरूपधृक्।
वानरो युद्धकुशल सग्रामेष्वनिवर्तक ।

[(l 1) Ñ2 -रूपवान् (for -रूपधृक्)]

—Thereafter Ñ2 cont 376*

13 V2 reads 13^{ab} for the first time here, repeating it before 15^{ab} (preceded by 378*) B2 reads 13^{ab} (preceded by 376*) for the first time after 10, repeating 13^{ab} here Ñ2 illeg for 13^a —ᵃ) V2 (first time) D9–11 T1 तु, G3 च (for सु-) D3 साहाय्यं (for साह्य सु-) Ñ1 V2 (second time) B (B2 both times) एताभ्या(B1 2[second time] 4 अनेन) सुमहत्कर्म, V3 एतेन हि महत्साहाय्य (hypm), G2 तेन साह्य च सुमहत्. ❀ Cr m g t साह्य साहाय्यम् ❀ —V2 illeg for ᵇ in second occurrence —ᵇ) Ñ B (B2 both times) वै पुरा, D3 11 धीमत (for धीमता) —After 13^{ab}, Ñ B1 3 4 ins , while V2 B2 ins after 13^{ab} (r)

378* युध्यत सह दैत्येन्द्रै सग्रामे तारकामये।

[V2 महा , B2 देव (for सह) Ñ1 V2 दैत्येन, G (ed) देवेंद्रै (for दैत्येन्द्रै) B4 om. तारकामये]

14 13 13 आरुह्य पर्वताग्रेभ्यो महाभ्रविपुलाः शिलाः ।
मुञ्चन्ति विपुलाकारा न मृत्योरुद्विजन्ति च ॥ १४
राक्षसानां च सदृशाः पिशाचानां च रोमशाः ।
एतस्य सैन्ये बहवो विचरन्त्यमितेजसः ॥ १५
यं त्वेनमभिसंरब्धं प्लवमानमिव स्थितम् ।
प्रेक्षन्ते वानराः सर्वे स्थितं यूथपयूथपम् ॥ १६
एष राजन्महस्राक्षं पर्युपास्ते हरीश्वरः ।
बलेन बलसम्पन्नो रम्भो नामैष यूथपः ॥ १७
यः स्थितं योजने शैलं गच्छन्पार्श्वेन सेवते ।
ऊर्ध्वं तथैव कायेन गतः प्राप्नोति योजनम् ॥ १८

—Thereafter Ñ2 repeats l 4 of 376* —Ñ1 om 13^c – 14 Ñ2 reads 13^cd after 15^ab (preceded by 380*) B3 reads 13^c – 14 for the first time here, repeating them after 17 (preceded by 383*).

—^c) M3 दैव- (for देव-) D0 जानुवता Ñ2 B (B3 first time) तस्मिन्देवासुरे युद्धे, D13 देवासुरेषु प्रवरा —^d) Ś V D1–4 8 12 13 शतशो, B3 (first time) हरयो, D0 बहुशो (for बहवो) B3 (first time) वरान् (for वरा) B3 (second time) [अ]सुराश्च बहवो हता·. —After 13, V2 ins 376*

14 Ñ om 14 (for Ñ1, cf v l 13) B3 repeats 14 (cf v l 13) V2 reads 14 before 9 —^a) Ś V1 2 B (B3 both times) D0–4 8 12 13 [अ]ग्राणि (for -[अ]ग्रेभ्यो) —^b) Ś1 V1 2 B (B3 both times) D0–2. 4 8 12 13 क्षिपति, Ś2 क्षिपतो, V3 तिष्ठति, G2 महाग्र- (for महाभ्र-) D3 क्षिपत पर्वता शिला .—V3 om 14^c – 15^b. D7 reads in marg from मु in ^c up to च in ^d —^c) Ś V1 2 B (B3 both times) D0–4 8 12 13 वृक्षांश्च विविधाकारान्, D7 G1 M5 मुचति विपुलाकारान्, G2 अमुचन्विपुलाकारान् —V1 illeg for ^d —^d) V2 न * * प्रक्षिपति च, B3 (second time) मृत्योरुद्विजयति च

15 V3 om 15^ab (cf v l 14) Before 15^ab, V2 repeats 13^ab (cf v l 13) —^b) Ś D2 8 12 13 बलोपमा , Ñ V2 P1 3 4 च सैनिका , V1 तथैव च, B2 D0 1 4 M3 Cm च लोमशा , D3 च सनिभा , D6 च तत्त्वत , Cg k t as in text (for च रोमशा) —After 15^ab, Ś V1 B1 2 4 D0–4 8 12 13 ins

379* अग्रानीकेषु तिष्ठन्ति बलिनो भीमविक्रमा ।

[B4 तेषामनीके, G (ed) अनीकाग्रेषु (for अग्रानीकेषु)], while Ñ V2 B3 ins

380* अनयोर्वीरयोर्वीर बहव कामरूपिण ।

[Ñ2 illeg , V2 अनयो . * * * * (illeg), G (ed) एताभ्या निहता वीरा (for the prior half)]

—Thereafter Ñ2 reads 13^cd , while B3 reads 6 17 35^c – 36^b —Ñ V2 B om 15^cd —^c) Ś D8 12 यस्य सैन्ये सु-, V1 D0–4 13 L (ed) अस्य सैन्यस्य(D13 °न्यानि, L [ed] °न्येषु), D5–7 9–11 T1 G M एतस्य सैन्या (for एतस्य सैन्ये) D3 महतो (for बहवो) V3 सैन्यस्य बहवो वीरा —^d) Ś2 D9–12 [अ]मितौजस , D1 T2 [अ]ग्निवर्चस (for [अ]मितेजस) Ś1 D8 विचित्र्यममितौजस (sic)

16 ^a) Ñ2 D4 G1 य चैन(Ñ2 °व)म्, V1 3 D3 यथैनम्, B1 2 4 D6 13 ये त्वेन(B1 2 °व)म्, D1 यत्रैनम्, D9–11 य एनम् (for य त्वेनम्). Ñ2 D2 5 अति- (for अभि-) Ñ1 V2 B3 -सक्रुद्ध (for -सरब्ध). —^b) Ś D8 12 प्लवगम, Ñ2 V3 D0–5 7 9–11 13 T2 G2 M1.2 Cv r k अवस्थित, B4 D6 G1 3 उपस्थित, Cm g as in text (for इव स्थितम्). Ñ1 V2 B3 प्लवगा समुपस्थिता , B1 2 प्रचु(B1 °व)र समुपस्थित —^c) D0 2 4 8 12 13 प्रेक्ष्यंते(D4 °तो) (for प्रेक्षन्ते) G M5 यूथपा (for वानरा).—^d) D3 सर्वे, D6 7 G1 M3 स्थिता, Ct as in text (for स्थित). V3 वानर- (for यूथप-) D3 -यूथपा (for -यूथपम्) Ñ V2 B G (ed.) शा(G[ed] सा)लतालशिलायुधा ❀ Cr m स्थिता यूथपयूथपा इति च(Cr °पमिति) पाठ । , Ck स्थित यूथपयूथपमिति पाठ . ❀ —After 16, B2 reads 19

17 ^ab) Ñ1 राजा (for राजन्) B3 एष राजा सहस्राणा (for ^a) Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 उपास्ते त्वमृतार्थिन (D4 °यने), Ñ1 B3 परिवार्यामृतान्वित(B3 °र्थिन), V2 परिवार्य . . . (illeg), D0 (with hiatus) उपास्ते अमृतेश्वर, D2 उपास्ते तु बृहद्यशा (for ^b) Ñ2 B1 2 4 एष कोटी(B1 °टि)सहस्रेण हरीणा परिवारित .—After 17^ab, B1 4 read 19^ab —^c) D9–11 -सयुक्तो (for -सम्पन्नो) Ś V1 3 D0–2 4 8 12 13 बलवान्नीयैवान्भीमो —^d) D9 जभो, D11 G1 3 डभो, T3 G2 M3 5 दभो (for रम्भो) D9 वानर (for यूथप) Ś V1 3 B2 4 D0–4 8 12 हरि (V3 हरिश्च [hypm], B2 4 नाम्ना) पद्मनिभानन (D2 °भेक्षण), Ñ1 V2 B3 (orig.) योधयामास वानर ; Ñ2 B1 3(marg also) D13 नाम्ना (D13 हरि) पद्म इति श्रु(D13 स्मृ)त , D5 T1 ऋषभो नाम यूथप —After 17, B2 reads 20^ab, while B3 repeats 13^c – 14 (preceded by 383*)

18 B2 om 18^ab —^ab) Ñ1 D13 सस्थितो(D13 °त), V B1 3 य स्थितो (for य स्थित) V1 3 D1 2 5 6 T1 3 M5 योजन, D0 यो गते, Cm g k t as in text (for योजने) Ñ V2 B1 3 शैले (for शैल) D13 पार्श्व न (for पार्श्वेन) V3 गच्छन्प्राप्नोति योजन (for ^b) B4 य शत योजन साग्र पद्भ्या गगा निषेवते. —After 18^ab, B1 ins

381* य स्थितो ह्यग्रत पद्भ्यामर्धमावृत्य तिष्ठति ।

यस्मान्न परमं रूपं चतुष्पादेषु विद्यते ।
श्रुतः संनादनो नाम वानराणां पितामहः ॥ १९
येन युद्धं तदा दत्तं रणे शक्रस्य धीमता ।
पराजयश्च न प्राप्तः सोऽयं यूथपयूथपः ।
यस्य विक्रममाणस्य शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २०
एष गन्धर्वकन्यायामुत्पन्नः कृष्णवर्त्मना ।
पुरा देवासुरे युद्धे साह्यार्थं त्रिदिवौकसाम् ॥ २१
यस्य वैश्रवणो राजा जम्बूमुपनिषेवते ।
यो राजा पर्वतेन्द्राणां बहुकिंनरसेविनाम् ॥ २२
विहारसुखदो नित्यं भ्रातुस्ते राक्षसाधिप ।
तत्रैष वसति श्रीमान्बलवान्वानरर्षभः ।
युद्धेष्वकत्थनो नित्यं क्रथनो नाम यूथपः ॥ २३ G. 6 3 28 B 6 27 23 L. 6 3. 24

—^{cd}) B1 तत्र (for तथा) D13 चाकाशे (for कायेन). Ś V1 B1 2 4 D0–4 8 12 13 गच्छन्, D9 गत, G1 तदा, G2 3 स्थित, M5 गति, Cm g k t as in text (for गत) Ñ1 V2 प्राशुखि-, Ñ2 प्रासखि ; B3 प्रास त्रि-, D0–3 13 व्याप्नोति (for प्राप्नोति) V3 पार्श्वेन सेवते चोर्ध्वमाकाशोपि तथैव च. —After 18, B1 2 4 ins

382* एष राजन्सहस्राक्ष हव्यवाहं विशेषयेत् ।

19 B1 4 read 19^{ab} after 17^{ab}. B2 reads 19 after 16 —^{a}) T3 अस्मात्, Cg as in text (for यस्मान्) D9–11 तु (for न) D7 भैरव (for परम) Ś Ñ V1 2 B2–4 D0–3 8 13 G1 2 M1 2 5 भूतं, B1 प्रीत, Cg as in text (for रूपं) V3 तस्मात्र च पर भूत, D12 यस्मान्न परमभूत —^{b}) G2 दृश्यते, Cg as in text (for विद्यते) Ś V1 3 D0–4 8 12 13 चतुष्पादिह (D3 °लोकेषु) दृश्य (D1 शाम)ते, Ñ V2 B वानरेष्विह विद्य (B1 दृश्य)ते, D9–11 चतुष्पात्सु न विद्यते —Ś V1 D0–4 8 12 13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*) after 20^{cd} V3 reads 19^{cd} (followed by 383*) after 20^{cd} —^{c}) Ñ1 B2 3 शत्रु-, G1 एष (for श्रुत) Ś D8 12 स माद्नो, D1 सनाड्यो (for सनादनो). M5 विश्रुत सदनो नाम. —^{d}) V1 3 B3 (*sup lin.* also) महात्मना (for पितामह) —After 19, Ś V1 3 D0–4 8 12 13 ins, while B2 ins after 20^{cd}, B3 ins in marg after 17

383* यमेनमम्बुदाकार गर्जन्तमिव तोयदम् ।
सैन्यं निवेशयान च जृम्भन्त च प्रपश्यसि ।
एष वानरमुख्याना पद्मकोटी प्रकर्षति ।
इन्द्रजानुरिति ख्यातश्चण्ड समरदुर्जय ।

[(l 1) V3 illeg , D12 तोदय (meta) (for तोयदम्) —B2 om l 2 —(l 2) B3 निवेशमान, D12 निवेशमान (sic) (for निवेशयान). D1 4 तु (for first च) B3 om , D0 शोभा ता, D8 जावयत (hypm) (for जृम्भन्त). D1 तु न पश्यति, D2 च प्रपश्यति, D4 च प्रविश्यसि (sic) (for च प्रपश्यसि). D13 जृम्भते स न पश्यसि (sic) (for the post half). —(l 3) D13 -सैन्याना (for -मुख्याना) V1 3 B2 3 D1 3 13 पद्मकोटि (D3 13 °टीं) —(l 4) Ś2 इव (for इति) Ś2 lacuna for ख्यातश्चण्ड B2 चटश्च (hypm) (for चण्ट) B2 3 D2 परम- (for समर-). D2 -कोपन ; G (ed) दारुण (for -दुर्जय)] —Thereafter, B3 repeats 13^{c} – 14

20 B2 reads 20^{ab} after 17 —^{a}) Ś Ñ V B D0–2 4 8 12 13 महद्, D3 6 7 T2 M3 पुरा (for तदा). Ś D12 जातः B4 D0 4 वृत्त, D8 ज्ञात (for दत्त) —^{b}) D7 धीमत (for धीमता) Ś V D0–4 8 12 13 पुरा वै (D3 महद्धि) शक्रहस्ति- (D13 °दति)न , Ñ B चतुर्दन्त (Ñ1 °ष्ट्र)स्य हस्ति (Ñ1 B2 दति)न —^{c}) Ś Ñ2 V D1 2 4 8 12 13 पराजयं V3 प्राप्त (for प्राप्त) —^{d}) Ś V2 D8 12 महात्मैष च (V2 स), Ñ1 D0–4 13 महानेष स, Ñ2 B3 स एष हरि- (B3 [before corr] एष), V1 3 स महानेष (for सोऽयं यूथप-) B1 2 4 स एष (B2 यूथपो) यूथपो महान् —After 20^{cd}, Ś V1 D0–4 8 12 13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*), while Ñ V2 B2 (preceded by 383*) 3 4 read 22^{cd}, whereas V3 reads 19^{cd} (followed by 383*) —V3 om (hapl) 20^{e} – 21 —^{f}) D13 [अ]पि (for [इ]व)

21 V3 om 21 (cf v l 20) B4 om. 21^{ab} —^{b}) D3 6–7 T G M3 Cm -वर्त्मनः, Ck t as in text (for -वर्त्मना) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D T M तदा (for पुरा) T1 M3 देव- (for देव) —^{d}) B1 रक्षार्थं, B3 सहायस्, B4 साहाय्यं (for साह्यार्थं) Ś V1 D0–4 8 12 13 साह्यकारी (V1 D1–3 °ले) शतक्रतो , Ñ2 D6 M6 सा (D6 स)हायार्थं दिवौकसा

22 ^{a}) V3 यश्य, B1 D1 9–11 T2 G M1 5 यत्र, D12 अस्य (for यस्य) Ś1 D8 12 वैवस्वतो (for वैश्रवणो) M1 2 राजन् (for राजा) —^{b}) B1 2 G3 जम्बुद्वीप, D3 जीवन्निव (for जम्बूमुप-) Ś2 उपनिवर्धते (for °निषेवते). V3 यमे ** * * * * (illeg), D1 सखित्वमभिसेवते, D13 यमेनमुपसेवते, G (ed) जबूमुपगि तिष्ठते —V3 om 22^{cd}. Ś V1 D0–4 8 12 13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*) after 20^{cd} Ñ V2 B2 (preceded by 383*) 3 4 read 22^{cd} after 20^{cd}. —^{c}) Ś D8 12 13 राजन् (for राजा) Ś Ñ V1 2 B D0–3 8 12 13 पर्वते द्रोणे (Ñ1 V2 B3 विन्ध्ये); D3 पर्वतेन्द्रेण (for पर्वतेन्द्राणां) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 G1 2 -सेविते (G1 2 °त-) (for सेविनाम्)

23 ^{a}) G3 -सुखतो (for °दो) —D9 reads 23$^{b–e}$ twice —^{b}) M5 भ्राता (for भ्रातुस्) —For 23^{ab}, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

384* विहारशीलो वरदो भ्राता ते राक्षसेश्वर ।

28 24 25 वृतः कोटिसहस्रेण हरीणां समुपस्थितः ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ २४
यो गङ्गामनु पर्येति त्रासयन्हस्तियूथपान् ।
हस्तिनां वानराणां च पूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ २५
एष यूथपतिर्नेता गच्छन्गिरिगुहाशयः ।
हरीणां वाहिनीमुख्यो नदीं हैमवतीमनु ॥ २६
उशीरबीजमाश्रित्य पर्वतं मन्दरोपमम् ।
रमते वानरश्रेष्ठो दिवि शक्र इव स्वयम् ॥ २७
एनं शतसहस्राणां सहस्रमभिवर्तते ।
एष दुर्मर्षणो राजन्प्रमाथी नाम यूथपः ॥ २८
वातेनेवोद्धतं मेघं यमेनमनुपश्यसि ।
विवर्तमानं बहुशो यत्रैतद्बहुलं रजः ॥ २९

[Ñ V2 B1 3 धर्मात्मा, D3 धनगे (for वन्दो). V3 D3 भ्राजते (for भ्राता ते). Ñ1 B3 नेकृताधिप Ñ2 V1 3 B4 D4 राक्षसेश्वर, V2 राक्षसाधिप, D3 वानरेश्वर (for राक्षसेश्वर)] —c) D7 9 (both times) 11 T3 G1 M5 [ए]व (for [ए]ष) D7 वसते, D9 (both times)–11 रमते (for वसति) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 एष हि (Ñ2 V B1–3 D12 हि)- सवनो राजा (Ñ1 B D3 °जन्) —d) D9 (both times)–11 वानरोत्तम॰ (for वानरर्षभ) —e) G2 [श्ला]कियनो (sic) (for [श्ला]कत्थनो) D7 राजन् (for नित्यं). D6 युद्धेष्वकथितो नित्य —f) D3 6 7 T2 क्रोधनो, G M1 2 5 कथनो, Cg as in text (for क्रथनो) D5 क्रुद्धो नाम्नैष यूथप॰. ❀ Cv क्राथो (sic) नामैष यूथप इति सम्यक् पाठ ❀ —For 23ef Ś V1 3 D0–2 4 8 12 13 subst , while D3 ins after 23cd

385* सेनापतिर्दुष्प्रकम्पो नीलो नामैष वानर ।

[D2 4 दुष्प्रकम्प्यो V3 D13 यूथप (for वानर)]

24 a) V1 B4 D0–3 11 कोटी- (for कोटि-) Ś D8 12 कोटीसहस्रेण वृतो —b) Ñ V2 B वानरहमा, D1 पर्युपस्थित, D7 9–11 M1 2 समवस्थित (for समुपस्थित) —B3 repeats here 24cd (cf v l 3) —c) Ś D0.4 8 12 13 एषोपि, Ñ V2 B (B3 second time) एकोपि, D1 एकैव, M5 एष (for एषैव) B3 (first time) एषैवामंस्यते लका, G1 एष आशसते लोकान्. —After 24cd (first occurrence), B3 reads 4ab for the first time, repeating it in its proper place, while after 24, D4 reads 390*.

25 D8 om (hapl) 25–34 —a) B4 उप (for अनु) —b) D2 भ्रामयन् (for त्रासयन्). Ś Ñ V2 3 B3 4 D0–4 7 9–13 M5 गज, B1 M1–3 हरि-, B2 रिपु- (for हस्ति-). B1 यूथप (for -यूथपान्).—B1 om 25c–27b. G (ed) reads 25cd twice (var.) —c) B2 3 (marg also) 4 G (ed) (second time) ऋक्षाणा, G3 Cr करीणा, Cv m g k t as in text (for हस्तिना). —d) D9 11 पूर्वं (for पूर्व-). B4 G (ed.) (second time) पर्वते गधमादने

26 B1 D8 om 26 (cf. v l 25) V3 ill'eg from ति in a up to ग in b —a) D6 -पतेर् (for -पतिर्) D9 नाम, G1 श्रीमान (for नेता) —b) Ś V2 3 D0–2 4. 5 12 13 T1 न (V3 ?)जो, Ñ1 B2 3 D7 9–11 M5 गर्जन, Ñ2 B3 (sup lin also) राजन्, V1 B4 नयो, D2.6 T2 3 G2 गजान् (for गच्छन्) D3 इव (for गिरि-). B3 -गुहासु च, D6 T2 -गुहाशयान् (for -गुहाशय).—After 26ab, D5–7 9–11 S ins .

386* गर्जन्योधयते वन्यान्मुरुश्रेव महीरुहान ।

[D7 9–11 G3 M2 3 5 गजान, G2 M1 गच्छन् (for गर्जन्) D7 9–11 रोधयते, G2 यो बाधते (for योधयते). D5 T1 M3 गिरिश्चैव, D7 10 11 आरुरुक्ष, T3 उरुश्चैव, G1 3 M5 रुरूश्चैव (for रुरूश्चैव) M1 2 मिन्याग्रनरुगजान (for the post half)] —c) D5 T1 M3 य एष (for हरीणा). D3 वाहिनीं मुख्यां, M1 वानरमुख्यो, M2 वानरो मुख्यो (for वाहिनीमुख्यो). Ś V1 3 D0–2 4 12 13 हिरण्यवाहिनीं मुख्या —d) Ñ1 B3 अपि, Ñ2 B2 4 पिबन्, D1 अवत (sic) (for अनु)

27 D8 om 27, B1 om 27ab (for both, cf. v l 25) —a) Ñ1 (marg also as in text) V2 B2 राजन् (for बीजम्). Ś Ñ V B3 D0 2–4 12 13 आसाद्य, D1 समासाद्य (hypm) (for आश्रित्य) —b) Ś1 V1 D9–11 मन्दरं पर्वतोत्त(D11 °प)म. —d) D7 [जो]जसा (for स्वयम्).

28 D8 om 28 (cf v l 25). —a) Ś1 D12 एतं, Ñ V2 B3 राजन्, B1 2 4 शत, D3 एवं (for एन). B2 4 -सहस्राणि —b) V1 D5 T1 G M अनु- (for अभि-) Ñ V3 B3 सहस्रैः परिवारित ; V3 damaged; B1 2 4 हरीणां स- (B2 य)मुपासते.—After 28ab, D5–7 9–11 S ins •

387* वीर्यविक्रमदृप्ताना नर्दता बलशालिनाम् ।
स एष नेता चैतेषां वानराणां महात्मनाम् ।

[(l 1) D7 9–11 G1 3 M1 3 5 बाहु- (for बल-). —(l 2) D6 T3 वा (for च) M1 2 एष नेता महाबाहु (for the prior half). M3 तरस्विना (for महात्मनाम्)]

—c) Ś Ñ V D1 2 4 12 13 T2 G1 दुर्धर्षणो, B1 वै दुर्धरो, D0 3 दुर्वा(D0 °र्ध)रणो (for दुर्मर्षणो) Ñ V2 B1 3 युद्धे B2 4 नाम (for राजन्) D5–7 9–11 T1 3 M Cg k t स एष दुर्धरो राजन् (D9 °जा) —d) Ñ2 प्रमथो, T3 प्रमाथिर्, Cm g k t as in text (for प्रमाथी). B2 4 हरि- (for नाम) —After 28, B3 reads 39ef (in marg) for the first time, repeating it (in marg) after 31

29 D8 om 29 (cf v l 25) B1 om. 29ab. —a) D0 च, D5 11 T3 G [ए]व (for [इ]व) Ñ V2 B2 3 [उ]द्धतान्, B1 [उ]द्धृत, T3 [उ]द्गत (for

एतेऽसितमुखा घोरा गोलाङ्गूला महाबलाः ।
शतं शतसहस्राणि दृष्ट्वा वै सेतुबन्धनम् ॥ ३०
गोलाङ्गूलं महावेगं गवाक्षं नाम यूथपम् ।
परिवार्याभिवर्तन्ते लङ्कां मर्दितुमोजसा ॥ ३१
भ्रमराचरिता यत्र सर्वकामफलद्रुमाः ।
यं सूर्यतुल्यवर्णाभमनुपर्येति पर्वतम् ॥ ३२
यस्य भासा सदा भान्ति तद्वर्णा मृगपक्षिणः ।
यस्य प्रस्थं महात्मानो न त्यजन्ति महर्षयः ॥ ३३
तत्रैष रमते राजन्रम्ये काञ्चनपर्वते ।
मुख्यो वानरमुख्यानां केसरी नाम यूथपः ॥ ३४

G 6. 3. 39
B. 6. 27 38
L. 6 3 35

[उ]द्धृत) Ñ V2 B2 3 मेघान् (for मेघ) —^{b}) Ś D12 यमेतम्, Ñ V2 B2 3 यानेतान्, D13 समेनम् (for यमेनम्) D0 स्व प्र- (for अनु) D3 -गच्छति (for -पश्यसि) —After 29^{ab}, D5–7 9–11 S ins

388* अनीकमपि सख्ध वानराणा तरस्विनाम्।
उद्धूतमरुणाभासं पवनेन समन्ततः ।

[(l 1) D5 T M2 असि-, G1 अनु- (for अपि) D5 तपस्विनां (for तर°) —(l 2) T3 उद्भूमम् (sic) (for उद्धूतम्)]

—^{c}) Ñ1 V2 B3 निवर्तमानान्, B2 वर्तमान च, B4 D0 4. 7 13 नि(D13 प्र)वर्तमान, D1 निवृत्तमान, G3 विवर्धमान (for विवर्तमानं) B1 सहसा, D5 T1 3 M3 बहुधा (for बहुशो) —^{d}) D6 तत्र (for यत्र) D3 [ए]व, G1 [इ]द (for [ए]तद्) T3 यत्रैतद्बलज रज .—After 29, D13 reads 39^{ef} for the first time, repeating it after 34.

30 D8 om. 30 (cf v l 25) D13 om 30–31^{b}. —^{a}) Ś V1 3 D0–4 12 सुमहत्रो, Ñ V2 B काल(Ñ2 वालि, B1 वलि)मुखा (for ऽसितमुखा) Ñ V2 B3 नाम, D3 राजन् (for घोरा) —^{b}) B2 D11 T2 G1 गोलागूल- (for °ला) —After 30^{ab}, B3 ins

389* शत शतसहस्राणि यमेन पर्युपासते।
एष दुर्मर्षणो नाम कोटिकोटिसमावृत ।

—^{c}) Ś Ñ V B1.3 D0–4 13 -सहस्राणा (for °णि) —^{d}) G M5 -बधने (for -बन्धनम्). Ś Ñ V B D0–4 12 कोटि(Ñ1 V2 3 B4 D0 1 3 °टी)कोटि(Ñ1 V1 B4 D0 1 °टी)शत तथा (B2 4 °तानि च, D1 °तावृत)

31 D8 om 31 (cf v l 25) D13 om 31^{ab} (cf v l 30) —^{a}) Ñ1 V2 B D7 गोलागूला Ñ1 V2 G3 महाकाया(G3 °य), Ñ2 B1–3(before corr as in V2, *sup. lin* in marg) 4 D9–11 G1 महाराज, D7 °वेगा (for महावेग) Ś D0–2 4 12 एन(Ś D12 एत, D2 पर) समनुगच्छ(D1 °तिष्ठ)ति, V1 यमेनमुपतिष्ठन्ति, V3 यमेन सुपतिष्यति, D3 यमेनमनुगच्छति —^{b}) V1 3 D2 3 गवाक्षो नाम यूथप —After 31^{ab}, Ś D0 2–4 read 39^{ef} for the first time, repeating it after 34, while V1 3 D1 12 read 39^{ef} —V3 D12 om 31^{cd} —^{c}) Ñ V2 B3 [अ]नुगच्छति, B1 [अ]भिनर्दंति, B2 D9 10 11 [अ]भिनर्दंते, M1 2 [अ]भिवर्धते (for [अ]भिवर्तन्ते) —For 31^{cd}, Ś V1 D0–3 13 subst, while D4 subst and reads after 24

390* वाहिनी चास्य विपुला लङ्कामिच्छति मर्दितुम्।

[D1 यास्य, D3.4 यस्य (for चास्य). D2 बहुलां (for विपुला) D2 धर्षितु (for मर्दितुम्)]

—After 31, B3 repeats 39^{ef} (cf v l 28)

32 D8 om. 32 (cf v l. 25). —^{a}) B2 -[आ]रचिता (meta), B4 -[आ]वलिता, T3 -[आ]चलिता, Cr m g as in text (for -[आ]चरिता) D3 येत्र (for यत्र). D1 भ्रमी राजति सा यत्र, G (ed) भ्रमरै सेविता यत्र —^{b}) Ñ2 B1 3 D6 9–11 T2 3 G1 3 M Ct -काल-, Cr m k as in text (for -काम-). Ñ1 D1 4 5 T1 फला द्रुमा·, Cm g k t as in text (for -फलद्रुमा) —^{c}) Ś Ñ V B3 D1 3 12 G2 3 य· (for य) Ś1 Ñ2 V2 3 B3 D5 7(m) 9–11 T1 M1–3 सूर्यस् (for सूर्य-) D7 (also in marg as in text) -शत- (for -तुल्य-) Ñ2 -संकाशम् (for -वर्णाभम्) B1 2 4 G1 य (G1 य) सूर्यवर्णतुल्याभम्, D13 सूर्यतुल्यस्य वर्णाभम् —^{d}) D8 पर्वत

33 D8 om 33 (cf v l 25) —^{a}) Ñ V2 B भाभि·, T2 भास· (for भासा) M5 तदा (for सदा) Ś V1 3 D0–4 12 13 प्रभया यस्य द(D0 वै प्रद)श्यते, G2 3 प्रभया यस्य चाभा(G3 °भा)ति —^{b}) Ś V1 3 D0–4 12 13 G2 3 काचना, Ñ V2 B सौवर्णा, T3 तद्वर्ण- (for तद्वर्णा) Ñ V2 B1 3 4 G2 3 इव (for मृग-) —^{c}) D1 पृष्ट (for प्रस्थ) Ñ V2 B य नित्य देवगधर्वा —^{d}) Ñ V2 B सचा(B2 च था)रणा· (for महर्षय)

—After 33, D5–7 9–11 S ins

391* सर्वकामफला वृक्षा सदा फलसमन्विता· ।
मधूनि च महार्हाणि यस्मिन्पर्वतसत्तमे।

[(l 1) D5 M5 -काल- (for -काम-) D9–11 मव (for सदा). M1 2 5 पुष्प- (for फल-) D7 G1 सदा पुष्पफलान्विता (for the post half) —(l 2) D9 मेघानि (for मधूनि) D7 (also *sup lin* as in text) तस्मिन् (for यस्मिन्).]

34 D8 om 34 (cf. v l 25) —^{a}) D0 4 6 T3 [ए]व (for [ए]ष) D3 M1 2 नित्य (for राजन्) Ś V3 D0–2 12 13 transp रमते and राजन् Ñ V1 2 B त(Ñ1 V1 2 B2 य)त्रैष(B4 °व) राजा रमते —^{b}) V3 रम्य- (for रम्ये). —^{d})

40 38 36 षष्टिर्गिरिसहस्राणां रम्याः काञ्चनपर्वताः ।
तेषां मध्ये गिरिवरस्त्वमिवानघ रक्षसाम् ॥ ३५
तत्रैते कपिलाः श्वेतास्ताम्रास्या मधुपिङ्गलाः ।
निवसन्त्युत्तमगिरौ तीक्ष्णदंष्ट्रा नखायुधाः ॥ ३६
सिंहा इव चतुर्दंष्ट्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः ।
सर्वे वैश्वानरसमा ज्वलिताशीविषोपमाः ॥ ३७
सुदीर्घाञ्चितलाङ्गूला मत्तमातंगसंनिभाः ।
महापर्वतसंकाशा महाजीमूतनिस्वनाः ॥ ३८

Ñ V2 B3 वानर (for यूथप°) —After 34, Ś D0 2–4 13 repeat 39^ef (cf v l 29 and 31)

35 ^a) Ñ V2 B1 3 4 D7 9–11 M1 2 -सहस्राणि, Cv.m g as in text (for °णा) Ś V1 3 D0–4 8 12 13 राजन्पष्टि-सहस्राणि, B2 षष्टि शतसहस्राणि —^b) Ñ2 B1 2 4 काच(B4 कान)नानि महाति च —V3 om 35^cd —^cd) Ś Ñ V1.2 B3 D2 8 12 गिरिश्रेष्ठस्(B3 °ष्ठे, D2 °ष्ठ), D1 गिरि श्रेष्ठस् (for गिरिवरस्) D0 3 4 13 ये(D3 13 ते)षामस्त(D0 °स्ति)-गिरि श्रे(D0 °रिरे, D3 °रे श्रे)ष्ठम् (for °) D2 त्वाम् (for त्वम्) B3 सर्ववानर-, D1 13 त्वमिवामर-; G1 त्वमि-वोपरि (for त्वमिवानघ). B1 2 4 तत्र चास्ते गिरिश्रेष्ठे सर्ववानरपूजित

36 ^a) Ś1 D8 9–11 G1 [ए]के, V3 D0 [ए]व, D6 ते (for [ए]ते) Ś D8 12 13 कमरु-, L (ed) कपिल- (for कपिला) G1 वीराम (for श्वेताम्) Ñ V2 B तत्रैते(Ñ2 B1 2 °व) वानरश्रे(B2 4 °रा श्रे)ष्ठास् —^b) Ñ1 B1–3 ताम्राक्षा (for ताम्रास्या). Ñ2 हरियूथपा ; B2 सत्त्वशोभिता, G (ed.) हरिपिंगला (for मधुपिङ्गला) —After 36^ab, V3 ins 393* —V3 om 36^c–38 —^c) Ś Ñ V1 2 B D0–4 12 13 गिरिश्रेष्ठे, D7 G2 [उ]त्तरगिरौ, D9–11 [अं]तिम-गिरौ, G1 [उ]त्तमपुरौ (for [उ]त्तमगिरौ) —^d) D0 2 9 11 G3 M1 2 -दष्ट्र-, G (ed) -दंत- (for -दष्ट्रा). D0 4 -महायुधा

37 V3 om 37 (cf v l 36) —^a) Ś D8 12 महादंष्ट्रा, D8 9 चतुर्दंष्ट्र-; D13 च दुर्धर्षा (for चतुर्दंष्ट्रा). —^b) D4 व्याला (for व्याघ्रा) —^d) D7 9–11 ज्वलद्- (for ज्वलित-). —For 37^cd, Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 subst

392* आशीविषसमस्पर्शा घोररूपा प्लवगमा ।

[B4 -समुद्याना (sic), D3 -समा रूपे (for -समस्पर्शा) B2 4 पावकामा (for घोररूपा) B1 महाबला (for प्लवगमा).] —Thereafter, Ś V1 B2 3(after 38) 4 D0–4 8 12 13 cont, Ñ V2 B1 ins l 3–5 only after 38, while V3 ins after 36^ab, G1 M5 cont l 2 only after 396*, whereas G (ed) ins l 1 after 38^ab

393* तत्रैष नित्यमचले भास्कर ह्युपतिष्ठते।
अर्कस्य गतिमन्विच्छन्निधनं च महाकपि ।
यो विशालामुपामृद्य स्यग्रामे हस्तिवानरे।
ताराया जनको वीर सुषेणो नाम वीर्यवान्।
निर्वणव वृत. श्रीमान्हरीणां वातरहसाम्। [5]

[(l 1) B2 4 तथैव, B3 D2 तत्रैव, D1 3 नन्वेष (for तत्रैष) Ś D8 12 नित्यमद्रे, B4 नित्यमत्र (for नित्यमचले). Ś D2 8 12 भास्करे(D2 °रो) (for भास्कर) Ś D8 12 [ऽ]भ्युप-, V1 ह्युप-; B4 ह्यनु-, D1 चोप-, D2 [अ]भ्युप- (for ह्युप-) B4 D1 2 4 -तिष्ठति (for -तिष्ठते) B2 भास्करस्यानितिष्ठति, B3 भास्करद्युति-सन्निभे (for the post. half) —(l 2) V1 B4 पनिन् (sic) (for गतिन्). D13 अन्विष्यन्, V1 3 D4 M5 निधान, G1 नियम (for निधन) D13 महामति .—V2 illeg for the prior half of l 3 —(l 3) Ñ2 B विशालम् (for विशालाम्) Ñ2 समागम्य, B1 D0 2 4.12 अपामृद्राव, B2–4 उपागृह्य(B3 °ह्य), D1 3 अपावृत्य(D3 °त्य), D13 अपाशागद (sic) (for उपामृद्राव) V1 यो विशालानुपृगानि (sic), V3 यो विशालम्मृगान्हनि (for the prior half). Ñ2 V2 स्व(V2 ऽ)नि वानर (V2 °रे), B1 (also in marg as in B2 and also हस्ति-वानर) देवहन्तिने, B2 हन्तिवानर (for हस्तिवानरे). —(l 4) V3 D0 2 4 तारया जनितो वीर, B2 नाराजनिता वीर (for the prior half) V1 3 वानर, D3 यूथप (for वीर्यवान्) —(l 5) D1 निर्विवेण (sic), D13 निर्युवेन (for निर्वणेन) Ñ V2 B D3 वृत कोटी(Ñ2 B1 °टि)सहस्रेण (for the prior half)]

—Thereafter B2 reads 395*

38 Ś V1 3 B4 D0–4 8 12 13 om 38 (for V3, cf. v l 36) —^a) G1 -चित्र (for -[अ]ञ्चित-) —^b) Ñ V2 B1 3 -विक्रमा, D11 -निस्वना- (for -संनिभा) —B2 om. 38^cd. —^d) Ñ V2 B1 3 (*sup lin.* also) D7 G2 -सन्निभा, B3 (orig) D10 -नि स्वना (for -निस्वना). —After 38, Ñ V2 B1 3 (393*) ins l. 3–5 of 393*, while G (ed) ins l 1 of 393* after 38^ab and l 3–5 after 38 —After 38, D5–7 9–11 S ins.

394* वृत्तपिङ्गलरक्ताक्षा भीमा भीमगतिस्वना ।
मर्दयन्तीव ते सर्वे तस्थुर्लङ्का समीक्ष्य ते।

[D5 T1 om l 1 —(l 1) D7 9–11 -नेत्रा हि (for -रक्ताक्षा). D7 10 11 महा-. T3 M3 भीम (for भीमा) D6 T3 M3 -गतिस्वरा, G1 पराक्रमा G3 -तरस्वना (for -गतिस्वना) D9 महाभीमा गजस्वना (for the post half) —(l 2) G1 मर्दयनि च (for मर्दयन्तीव) D6 T3 तस्थुर् (for सर्वे). D6 T3 लङ्का सर्वे (D6 °र्वे) (for तस्थुर्लङ्का) G M5 समीक्ष्य वै (for समीक्ष्य ते). D6 T1 M1 2 विमर्दयिषवो लङ्का सर्वे निष्ठत्युदीक्ष्य वे (M1 2 °क्ष्य वे) Cm g ते तत्र लङ्का समीक्ष्य मर्दयन्तीव मर्दयन्त इव तस्थुरिति सवन्ध (Cg तस्थु मर्दयन्त इव तिष्ठन्ति)। आर्षो लिङ्ग-व्यत्यय।, so also Ct.]

एष चैषामधिपतिर्मध्ये तिष्ठति वीर्यवान् ।
नाम्ना पृथिव्यां विख्यातो राजञ्शतबलीति यः ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ ३९

गजो गवाक्षो गवयो नलो नीलश्च वानरः ।
एकैक एव यूथानां कोटिभिर्दशभिर्वृतः ॥ ४०

तथान्ये वानरश्रेष्ठा विन्ध्यपर्वतवासिनः ।
न शक्यन्ते बहुत्वात्तु संख्यातुं लघुविक्रमाः ॥ ४१

सर्वे महाराज महाप्रभावाः
सर्वे महाशैलनिकाशकायाः ।
सर्वे समर्थाः पृथिवीं क्षणेन
कर्तुं प्रविध्वस्तविकीर्णशैलाम् ॥ ४२

G. 6. 3 51
B 6 27 48-
L. 6. 3 45-

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥

---

39 For 39^{ab}, Ś Ñ V B (B2 subst and reads after 393*) D0–4 8 12 13 subst

395* कामरूपी महावीर्यं सहर्षात्समरोद्यत ।

[Ñ V2 B स एष (B3 °व), L (ed) सहर्ष (for सहर्षात्) Ś D8 12 समरोद्धत]

—After 39^{ab}, D5–7 9–11 S ins

396* जयार्थी नित्यमादित्यमुपतिष्ठति वीर्यवान् ।

[D9 11 राज्यार्थी (for जयार्थी) T3 सत्यम् (for नित्यम्) D5 6 T2 3 M3 बुद्धिमान्, G1 वानर (for वीर्यवान्) ꙮ Cg उपतिष्ठति उपतिष्ठते ꙮ]

—Thereafter, G1 M5 cont l 2 of 393*

—^{c}) Ñ V B3 D0–2 4 13 राजन् (for नाम्ना) G3 सख्यातो (for विख्यातो) Ś D8 9 12 य· पृथिव्या तु विख्यातो, B1 2 4 राजा वानरमुख्यानां —^{d}) B2 4 नाम्ना, T3 राजा (for राजन्) Ś Ñ V B1 D0–4 8 12 13 नाम्ना (D3 वीर) शतबलिस्तु (Ś D8 12 °श्च) य (Ñ V2 °लिर्हरि, V1 3 °लीति च, B1 °लिर्बलि, D2 °ली तु स·), B3 नाम्ना शकुबलिर्हरि —After 39^{cd}, Ś Ñ V1 3 B1 2 4 D0–4 8 12 13 ins, while B3 ins l 1 after 39^{cd} and l 2 in marg after 40^{ab}

397* वृत कोटीसहस्रेण लङ्का प्रार्थयते हरि· ।
उल्कामुखश्च ऋषभ शरभो गन्धमादन ।

[(l 1) Ñ2 V1 3 B1 D0 2 13 कोटि- (for कोटी-) Ś V1 D0–2 4 8 12 13 -सहस्रैस्तु (V1 D4 °श्च) Ñ V3 B1 3 धामौ (for हरि) —Ñ B1 2 4 D8 om l 2 —(l 2) Ś V1 D0 8 12 वृषभ, G (ed) दुर्धर्ष (for ऋषभ)]

—D8 om. 39^{ef}–40^{ab} Ñ V2 B1 2 4 om 39^{ef}. Ś D0 2–4 13 (after 29 owing to om of 30–31^{ab}) read 39^{ef} for the first time after 31^{ab}, repeating it after 34 V1 3 D1 12 read 39^{ef} after 31^{ab} B3 reads 39^{ef} (marg) for the first time after 28 repeating it (marg) after 31 —^{e}) Ś D0 2–4 12 13 (Ś D0 4 both times, D2 3 second time, D13 first time) एषोपि, D5 एष वा, D13 (second time) सेषोपि (for एषैव) G1 M1 2 5 आशंसते (for [ए]वाशसते) ꙮ Cr g एषैवेत्यत्र (Cg °चेति) सन्धिरार्ष . ꙮ —^{f}) D1 धर्षितु (for मर्दितुम्) —After 39, D5–7 9–11 S ins

398* विक्रान्तो बलवाञ्शूर पौरुषे स्वे व्यवस्थित ।
रामप्रियार्थं प्राणाना दया न कुरुते हरि ।

[(l 1) M5 वीर (for शूर) G2 पौरुषेषु (for °षे स्वे) G1 पौरुषे पर्यवस्थित (for the post half)]

40 Ś V1 3 D0–2 4 8 12 13 om 40^{ab} (for D8, cf v l 39) D5 T1 om 40 —^{a}) Ñ2 B गयो (for गजो). —^{b}) B1 2 4 यूथप (for वानर) —After 40^{ab}, B3 ins. l 2 of 397* —V1 illeg for^{c} —^{c}) B3 D7 9–11 G1 एकैकम् (for एकैक) Ś B4 D3 8 12 एष, Ñ V2 B1–3 D2 एषा, G एते (for एव). Ś Ñ V2 B D2 3 8–12 M5 योधानां (for यूथाना) V3 D0 4 विजय (D4 °या) श्चैव एषा वै (D0 °तेषा), D1 विजयश्चैकपादश्च, D13 विजयश्चैदंगभिक (sic) —^{d}) Ś2 D1 2 8 G1 M1 3 कोटीभिर् (for कोटिभिर्)

41 ^{a}) D1 अथ (for तथा) Ś D8 12 चे, D4 च (for [अ]न्ये) Ś D2 8 12 वानरा (for वानर-) —^{cd}) B3 transp. न and शक्यन्ते D0 4 महत्त्वात् (for बहुत्वात्). M5 च (for तु) Ś D8 12 transp बहुत्वात् and तु सख्यातु —After 41, Ñ V2 B1–3 D13 ins .

399* अय च सुग्रीवबलस्य नायको
युवाङ्गदो राघवपार्श्वतः स्थित ।
महाबल काञ्चनशैलसहतो
वलीमुख काञ्चनपर्वतोपम ।

[(l 1) Ñ1 V2 तु (for च) —(l 2) V2 lacuna from रा up to स्थित —(l 3) Ñ2 B1 सनिभो (for -सहतो) —(l 4) V2 -पर्वतान्नभ (sic) (for -पर्वतोपम)]

42 B1 3 (in marg) repeat 42^{ab} after 42^{cd} —^{a}) Ś Ñ V B1 (second time) 3 (both times)

१९

सारणस्य वचः श्रुत्वा रावणं राक्षसाधिपम् ।
बलमालोकयन्सर्वं शुको वाक्यमथाब्रवीत् ॥ १
स्थितान्पश्यसि यानेतान्मत्तानिव महाद्विपान् ।
न्यग्रोधानिव गाङ्गेयान्सालान्हैमवतानिव ॥ २
एते दुष्प्रसहा राजन्बलिनः कामरूपिणः ।
दैत्यदानवसंकाशा युद्धे देवपराक्रमाः ॥ ३
एषां कोटिसहस्राणि नव पञ्च च सप्त च ।
तथा शङ्कुसहस्राणि तथा वृन्दशतानि च ॥ ४
एते सुग्रीवसचिवाः किष्किन्धानिलयाः सदा ।
हरयो देवगन्धर्वैरुत्पन्नाः कामरूपिणः ॥ ५
यौ तौ पश्यसि तिष्ठन्तौ कुमारौ देवरूपिणौ ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ ताभ्यां नास्ति समो युधि ॥ ६

Do-4 8 12 13 एते (for सर्वे) Ś V3 B3 (second time) Do-4 8 12 महानुभावा, B4 सम°, D13 महाबलाश्च ये (for महाप्रभावा).—^{b}) M5 रूपा (for काया) Ś Ñ V B1 3 (both second time) Do-4 8 12 13 महाबला(D13 पृथा-धिपा)श्चाप्रतिमाश्च यु(Ñ2 °मा सुयु)द्धे —^{d}) B2 परिव्याप्त-. B1-3 विशीर्ण- (for -विकीर्ण-) G1 2 शैल (for -शैलाम्). B4 कर्तुं प्रभ्रसितशीर्णशैला —For 42^{cd}, Ś Ñ V Do-4 8 12.13 subst, while B1 3 (in marg) ins after 42^{ab} (r)

400* शाखामृगा पर्वतसन्निकाशा
प्रकीर्तिता मुख्यतमा पृथिव्याम् ।

[(l 2) B1 मुख्यतमा (for मुख्यतमा)]

Colophon —*Kāṇḍa name* D6 om, Ñ V2 B D2 12 13 लङ्का°, Do 4 सुंदर° —*Sarga name* Ś1 सारण-दर्शन, Ś2 Ñ V1 2 B1 3 Do 4 8 12 13 सारणवाक्य, V3 वानर-वर्णन, B2 4 अनीकदर्शन (B4 °न), D1 सैन्यवर्णन, D2 सैन्यवर्णने सारणवाक्य, D3 सैन्यदर्शन (also in marg सारणवचन) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 V2 B2 Do 2 4 12 13 om, Ś2 Ñ V1 3 B1 3 4 D3 8 9 3, D1 5, D5-7 10 11 T1 3 G M 27, T2 26 —After colophon, G1 3 M1 2 5 concludes with श्रीरामाय नमः

19

1 Cv is missing from 6 19 1 up to 6 20 5 —^{a}) Ś Ñ1 V B1 Do-4 8 12 13 [अं]तर दृष्ट्वा, Ñ2 B2-4 [उ]त्तरं श्रुत्वा (for वचः श्रुत्वा).—^{b}) Ś Ñ V B Do-2 4. 8 12 13 राक्षसस्य महाबल (Ñ1 V2 3 B D1 4 °त्मन); D3 रावणस्य दुरात्मन .—^{c}) D5-7 9-11 T M Cm g k t आदिश्य तत् (for आलोकयन्) Ś Do 2-4.8 12 13 बलमा-लोक्य(Do 2-4 13 °क)मान च(D3 स), M5 बलमाश्रित्य तिष्ठतं —^{d}) Ś Ñ V2 B2-4 Do 2 3 8 12 13 रावणम्; V1.3 B1 D1 4 G M5 वचनम् (for वाक्यमथ)

2 ^{a}) D3 स्थिरान, D5-7 स्फीतान् (for स्थितान्). —^{b}) Do महाबलान्, T2 G3 °गजान्, G2 °जवान् (for °द्विपान्) —After 2^{ab}, Ñ2 B1 2 4 ins

401* दृष्टानमर्षणाञ्शूरान्युद्धे च कृतलक्षणान् ।

[Ñ2 अनपि B1 दृष्टानमर्षणाञ्शूराश्च (for the prior half). Ñ2 युद्धेषु (for युद्धे च).]

—^{c}) D13 नि सूनान् (for न्यग्रोधान्). Ś D8 12 सुगाम्रान्; B4 गगात्रा (for गाङ्गेयान्). Ś Cm g k t. गाङ्गेयान् गङ्गातट-स्थान् (Ck t °तीरस्थान्। जनप येऽपि दृगार्थं) &c —^{d}) Ś D3 12 13 शैलान्, Ñ V2 3 B D1-4 9 शालान् (for सालान्). V3 Do हैमवतीम् (sic)

3 ^{a}) V Do-4 9 13 दु प्रसहा; B2 दुर्विषहा.—^{c}) D1 4 देव- (for दैत्य-) —^{d}) B2 M1 2 सत्य; B4 बहु- (for देव). Ñ2 V2 B2 -[अ]सुरोपमा, B2 पराक्रमा (for -पराक्रमा) V1 D1 तथैराकाश्च वानरा.

4 ^{a}) D1 2 8 12 कोटी-.—^{b}) Ñ1 D2 transp पञ्च and सप्त —Ñ1 om. (hapl) 4^{cd} —^{c}) Ś1 नव शंख-, Ś2 Do 2-4 8 नव शङ्कु, B3 D6 T2 3 M2 तथा शंख-, B4 om (for तथा शङ्कु-).—^{d}) Ś V1 B Do-4 8 12 13 दश(V1 B D1 तथा)वृंद-, Ñ2 illeg, G2 वृन्दा वृंद- (for तथा वृन्द-)

5 V1 3 D1 3 read 5 before 9 B3 repeats 5 (both times in marg) after 7 —^{a}) Ñ1 -चरिता, B1.3 (both times) -सहिता (for -सचिवा) —^{b}) Ś1 Ñ1 V3 Do 2 4 8 12 13 शुभा.; V1 3 D1 3 तथा, T2 तदा (for सदा) —^{c}) D13 -सकाशा, T3 -गधर्व-, Cg as in text (for -गन्धर्वैर्) —^{d}) T3 -सपत्ना (for उत्पन्ना). Ś Ñ V B1 2 D1 2 4 8 12 13 दानवैस्तथा (D1 °रपि), B3 (both times) Do दानवै सह (Do शुभैः), D3 पन्नगैस्तथा (for कामरूपिण). ❀ Cg. उत्पन्ना कामरूपिण इति। कामरूपित्वेन उत्पन्ना इत्यर्थः। पूर्वं कामरूपित्वमुक्तम्। तस्य इदानीमौत्पत्तिकत्वमुच्यते इति न पुनरुक्ति. ❀ —After 5, G1 reads 7^{cd} for the first time, repeating it in its proper place

6 ^{a}) Ś Ñ V1.2 B1 2 4 D2 6 8 12 13 T2 तु, V3 B3 च; Do 3 4 तु, Cg k t as in text (for तौ) D2 दीव्यतौ (for तिष्ठन्तौ).—^{b}) D9-11 समानौ (for कुमारौ). ❀ Cg देवेति रावण प्रति सबुद्धि ❀ —^{c}) D13 मैदश्च. Ś D3 8 G2 द्विविधश्च, Cg as in text (for द्विविदश्च). Ś Ñ1 Do 2 4 8 12 13 चैतौ Ñ2 B1 2 4 D5.10 11 G2 3 चैव,

ब्रह्मणा समनुज्ञातावमृतप्राशिनावुभौ ।
आशंसेते युधा लङ्कामेतौ मर्दितुमोजसा ॥ ७
यावेतावेतयोः पार्श्वे स्थितौ पर्वतसंनिभौ ।
सुमुखो विमुखश्चैव मृत्युपुत्रौ पितुः समौ ॥ ८
यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं प्रभिन्नमिव कुञ्जरम् ।
यो बलात्क्षोभयेत्क्रुद्धः समुद्रमपि वानरः ॥ ९

एषोऽभिगन्ता लङ्काया वैदेह्यास्तव च प्रभो ।
एनं पश्य पुरा दृष्टं वानरं पुनरागतम् ॥ १०
ज्येष्ठः केसरिणः पुत्रो वातात्मज इति श्रुतः ।
हनूमानिति विख्यातो लङ्घितो येन सागरः ॥ ११
कामरूपी हरिश्रेष्ठो बलरूपसमन्वितः ।
अनिवार्यगतिश्चैव यथा सततगः प्रभुः ॥ १२

G 6 4 13.
B 6 28 11
L 6 4 13.

D7 9 चेति (for चोभौ) —Ñ2 illeg for ^{a}.—^{d}) G1 तयोर्, G2 M5 याभ्या, Cg as in text (for ताभ्या) B3 महान् (for युधि) Ś Ñ1 V B3 D0–4 8 12 13 नै(B3 D2 न)तयोर्विद्यते सम , G (ed) न समोस्त्यनयोर्युधि.

7 ^{b}) Ś Ñ1 V1 D2 4–6 8 13 G1.3 M5 अमृतप्राशनाव् ॐ Ct समनुज्ञाता इत्यत्र 'लोप शाकल्यस्य' इति लोप । समनुज्ञातावित्यर्थ ॐ Ś Ñ2 V1 B1 2 D0–2 4 8 12 13 repeat 7^{cd} after 402* V3 repeats 7^{cd} in place of 8^{cd}. D3 repeats 7^{cd} after 8 G1 reads 7^{cd} for the first time after 5, repeating it here —^{c}) D13 (second time) आशसेता, G1 (first time) आशसते Ś Ñ V B D0–1 8 12 13 (Ś Ñ2 V1 3 B1 2 D0–4 8 12 13 both times) पुरीं, D5–7 9–11 T1 3 G1 (both times) 2 3 यथा, T2 तदा (for युधा) Ś Ñ2 B1 2 D0 2 8 12 (all second time) एतां (for लङ्काम्) —^{d}) Ñ2 B1 2 (all second time) स्वेन, G1 (first time) एता (for एतौ) Ś Ñ1 D0–2 4 8 12 13 (all except Ñ1 second time) म(Ñ1 D13 अ)र्दितुं स्वेन तेजसा, V1 3 G1 (all second time) स्वेनानीकेन मर्दितु —After 7, B3 repeats 5 (both times in marg)

8 V2 B3 4 D5–7 9–11 T G M1 2 om S K (ed) reads 8 within brackets —^{a}) Ñ1 V1 3 इभाव (for एतावु) G(ed) अनयो (for एतयो) —^{b}) Ñ1 सस्थितौ पर्वतोपमौ, Ñ2 B1 स्थितौ तु वानरर्षभौ —V3 repeats 7^{cd} in place of 8^{cd}.—^{c}) D4 M3 समुखो Ñ2 B1 दुर्मुखश्, M3 सुमुखश् (for विमुखश्) —After 8, Ś Ñ V1 B1 2 D0–2 4 8 12 13 K(ed, within brackets) ins , while D3 ins after the second occurrence of 7^{cd} after 8)

402* प्रेक्षन्तौ नगरीं लङ्का कोटिभिर्दशभिर्वृतौ ।

[D1 12 कोटीभिर्]

—Then Ś Ñ2 V1 B1 2 D0–2 4 8 12 13 repeat 7^{cd}

9 Before 9, V1 3 D1 3 read 5 —^{a}) B2 त्व, B3 च (for तु) —^{b}) D13 प्रच्छन्नम् (for प्रभिन्नम्) —After 9^{ab}, Ś2 Ñ1 V2 D0 4 8 12 13 ins , while D2 ins after 10

403* वातेनैवोद्धतं तूलं यस्य रूप महात्मन ।

[D2 8 12 वातेनेव Ś2 D8 13 मूल, Ñ1 यस्य D0 नाल, D4 तुल्य (for तूल) V2 [उ°द्धतकृत (sic) (for [उ°द्धत तूल). Ñ1 कृत (for यस्य) D2 यमेन परिपश्यसि (for the post half)]

—^{c}) Ñ1 D13 क्षोभने (for क्षोभयेत) D3 बलानि क्षोभयत्येष, D4 बलात्क्षोभयते क्रुद्ध —^{d}) D1–5 इव (for अपि). Ś D0 4 8 10 13 वेगवान, Ñ V B1 D1–3 तेजसा (for वानर). —After 9, G2 reads 12^{ab} for the first time, repeating it in its proper place

10 ^{a}) B2 हंता तु (for ऽभिगन्ता) D6 T2 M5 गतो हि गता (sic) B2 D5 7 10 11 T2 G M5 लङ्काया —^{b}) B3 रक्षसा तु वरोजत .—For 10^{ab}, Ś Ñ V B1 3 4 D0–4 8 12 13 subst

404* एष धावतवाँल्लङ्कां पूर्व सीतां च दृष्टवान ।

[D1 एतो (for एष) Ñ2 B1 3 4 transp लङ्कां and पर्व Ñ1 V3 सीतां पूर्व (by transp) D3 सीतां च दृष्टवान्हरि (for the post half)]

—^{c}) Ñ2 त पश्य च V1 3 D2 T2 3 एनं(D2 पुत्र) पश्य D0 दृगघर्ष, M1 2 पुरा दृष्टं (for पुरा दृष्ट) —^{d}) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 कपि प्रत्यागत पुन॰ —After 10, D2 ins 403*.

11 ^{a}) Ñ1 V B3 D1–3 श्रेष्ठ (for ज्येष्ठ) B3 D9 11 13 केशरिण V3 क्षेत्रे (for पुत्रो) ॐ Cg ज्येष्ठ इति । अत्र एष इत्यध्याहार्यम् । केसरिण पुत्र तस्य क्षेत्रज॰ पुत्र . ॐ—^{b}) D0–4 8 13 वातात्जात (for वातात्मज) Ñ1 V2 3 B3 D1 3 8 12 13 श्रुति , B2 4 स्मृति , D0 श्रुते (for श्रुत) —D0 om 11^{c} – 12^{b}. D3 om. 11^{cd}

12 D0 om 12^{ab} (cf v l 11) G2 reads 12^{ab} for the first time after 9, repeating it here —^{a}) B2 D9–11 कामरूपो V1 3 B3 D1 2 बली चैव, D3 बलैश्चैव, T3 हरि श्रेष्ठो (for हरिश्रेष्ठो) Ś Ñ1 V2 D3 8 12 13 कामरूपधरश्चैव(D13 °प) —^{b}) Ñ2 B1 2 4 D7 G2 (both times) M1 2 -वीर्य (for रूप-) Ś Ñ1 V B3 D1 2 4 8 12 13 कामगश्चैव(V B3 D1 4 °श्चापि, D2 °श्चैव) वानर , D3 बलवान्वानरर्षभ —^{c}) Ś D8 अनिवार्या, D0 अनार्यं , D1 अविचार्य-, D0 अतिवीर्य- , G1 अनिरुद्ध- (for अनिवार्य-) Ś D8 12 चास्य, D0 चैप (for चैव) —^{d}) D0 वायुर्महा-

4 2 उद्यन्तं भास्करं दृष्ट्वा बालः किल पिपासितः ।
4 त्रियोजनसहस्रं तु अध्वानमवतीर्य हि ॥ १३

आदित्यमाहरिष्यामि न मे क्षुत्प्रतियास्यति ।
इति सचिन्त्य मनसा पुरैष बलदर्पितः ॥ १४

अनाधृष्यतमं देवमपि देवर्षिदानवैः ।
अनासाद्यैव पतितो भास्करोदयने गिरौ ॥ १५

पतितस्य कपेरस्य हनुरेका शिलातले ।
किंचिद्भिन्ना दृढहनोर्हनूमानेष तेन वै ॥ १६

सत्यमागमयोगेन ममैष विदितो हरिः ।
नास्य शक्यं बलं रूपं प्रभावो वानुभाषितुम् ।
एष आशंसते लङ्कामेको मर्दितुमोजसा ॥ १७

यश्चैषोऽनन्तरः शूरः श्यामः पद्मनिभेक्षणः ।
इक्ष्वाकूणामतिरथो लोके विख्यातपौरुषः ॥ १८

(for सततग°). Ś Ñ V2 3 B1 2.4 D0 1 4 8 12 13 यथा (Ñ1 °श्चा) निलगतिस्तथा; V1 B3 D2 3 यथानलमखस्तथा

13 ^{a}) Ś Ñ2 V1 3 B3 D0–4 8 12 13 बालो (for दृष्ट्वा) —^{b}) D7 बाल्ये (for बाल°) D10 11 G1 2 M1 2 बुभुक्षित (for पिपासित°) Ś D0 4 8 12 13 दृष्ट्वोत्थाय (D13 °स्थातुं [sic]) पुरा कपि , Ñ1 बाल्ये एवागमत्कपि , Ñ2 दृष्ट्वैवाभिगत° किल, V1 3 B3 D1–3 दृष्ट्वैवोत्पतित किल, V2 बाले बालो नयत्कपि (sic) , B1 2 4 बाल्यात्कपि प्र (B2 °त्किंचिच्च, B4 °त्किंचित्प्र) धावित ❀ Cg पिपासित° स्तन्यापेक्ष° । क्षुधित इति यावत् ❀ —Note hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) Ś V3 B3 4 D0 2 4 8 12 13 -सहस्रातम् , V1 D1 3 -सहस्राणि (with hiatus), B2 -सहस्राणाम् , T3 -सहस्र च (with hiatus) (for -सहस्र तु) Ñ2 B1 त्रिशत्योजनसाहस्रम् , V2 शतयोजनसहस्राणाम् (hypm) —^{d}) Ñ1 M5 (to avoid hiatus) चा (M5 ह्य) ध्वान Ś Ñ1 V B3 D0–4 8 12 13 समभिप्लुत , Ñ2 B1 2 4 M5 समतीत्य च (B1 य , M5 हि) M1 2 अतिलङ्घ्य तु (for अवतीर्य हि)

14 ^{a}) D4 ह गमिष्यामि, D6 हरिष्यामि (subm.). —^{b}) Ñ V B D0 1.4 ममोपरि (for मे क्षुत्प्रति-) M1 -शाम्यति (for -यास्यति) Ś D2 3 8 12 13 नभस° परिपश्यत (D2 3 13 °यास्यति) —D1 3 om 14^{c} – 15^{b}. —^{c}) Ś Ñ V2 3 B D0 2 4 7–13 G M5 निश्चित्य (for सचिन्त्य) —^{d}) Ś Ñ1 D0 2 4 8 12 13 किलैष, V1 illeg , V2 B3 प्लुतोऽसौ; B1 4 पुरैव, D6 9–11 T2 पुप्लुवे (for पुरैष) D4 मद- (for बल-) V3 पु + * * ल (moth-eaten)

15 D1.3 om. 15^{ab} (cf v l 14) —^{ab}) Ś D0 2 4 8 12 13 भानुम् , V3 देशं (for देवम्) V1 देवतैरपि, V2 3 B3 देवगंधर्व- (for अपि देवर्षि-) D2 4 -मानवै , D7 9–11 -राक्षसै° (for -दानवै) Ś D8 12 स देवऋषिवानरै° (metri causa), D13 सह देवर्षि वानरै (for ^{b}) Ñ1 अवध्यता स देवैश्च दानवैश्च तथा न्वय —^{c}) V3 moth-eaten, D1 च (for [ए]व) —^{d}) V3 भास्करोदयतो , B3 D9 भास्करस्यो (D9 °राद्रु) दये, D4 भास्करोदयिते (sic), G1 वज्रीवज्रहतो ❀ Cm k t भास्करोदयन इति बहुव्रीहि । , so also Cg which adds अनासाद्येत्यत्र तत्तेजसेत्युपस्कार्यम् । "तेजसा तस्य निर्धूत" इति किष्किन्धाकाण्डोक्तेः । यद्यप्युत्तरकाण्ड इन्द्रवज्रेण पतनमुक्तं तथापि तदपि हेत्वन्तरमिति ज्ञेयम् ❀

16 ^{a}) V1 हरेर् , M5 गिरेस्. Ś D0 8 12 13 एको, G3 M5 तस्य (for अस्य). —^{b}) Ś D8 12 13 एव, Ñ1 V1 B4 D1–4 T1 एक , D0 अस्य; D5 एक- (for एका) —Ñ1 reads 16^{cd} twice (first time in marg). —^{cd}) Ś Ñ1 (first time) V1 D0–4 8 12 13 भग्नो; Ñ2 V2 3 B2 3 G1.3 M5 भग्ना, B4 भिन्नो (for भिन्ना) Ś Ñ1 (first time) V3 B4 D6 8–13 T2 M1 दृढहनुर् , V1 2 B3 D0 1 4 दृढतरो, D2 3 °हतो, D7 °हनूर् , G(ed.) °तनोर् (for दृढहनोर्). D5 T1 किंचिच्छिन्नास्त्वथ हनोर् (for ^{c}). B2 नाम, D3 G M5 इति, D8 एव (for एष). Ś V1 3 D0–2 8 12 13 तेन च, D4 वानर (for तेन वै) Ñ1 (second time) किंचिद्भग्नोथ ददृशे बलवानेष वानर .

17 ^{a}) Ś Ñ1 V1 B1–3 D0 1 3 4 8 12 13 इत्येव, Ñ2 V2 3 B4 इहैव (for सत्यम्) Ñ2 B1 2 4 -युक्तेन, D3 -योगेषु (for -योगेन). D2 आगतो रामयोगेन. —^{b}) Ś V1 G2 मयैव (V1 G2 °व) , Ñ2 B1 तवैष, B2 D1 8 12 13 G1 3 M5 मयैष (for ममैष) D2 कपि . —^{c}) D1 तस्य किंचिद् , D13 नास्य शब्द (for नास्य शक्य) Ś D8 12 वीर्यं (for रूप). —^{d}) Ñ2 V B D5 T1 प्रभावं. Ś Ñ1 V1 3 B3 D0–4 8 12 13 चोप (D0 4 चैव) लक्षितुं (D1 °त), Ñ2 B1 2 4 G(ed.) चोप (G[ed] वापि) वर्णितुं, V2 चोप * * * (illeg) , D5 T1 M3 5 चानु (M3 5 वापि) भाषितुं, G2 वाभिताषितुं (sic) (for वानुभाषितुम्) —B4 om 17^{ef}. —^{e}) G2 3 एकै (G3 °षै) वा- (for एष आ) Ś Ñ1 D0–2 4 8 12 13 आशंसत्येष (D8 °व) चैवैको (Ñ1 वै लंका) , Ñ2 V B1–3 D3 आशसत्येष (B1 °ते स) एको वै (V1 3 B1 D3 एवैको, V2 वा लका). —^{f}) Ś Ñ2 V1 3 B1–3 D0–4 8 12 13 लंका, D6 एता (for एको) D9–11 मथितुम् (for मर्दितुम्). Ñ1 V2 मर्दितु स्वेन तेजसा (V2 कर्मणा) —After 17, D7 9–12 K(ed , within brackets) ins

405* येन जाज्वल्यतेऽसौ वै धूमकेतुस्तवाद्य वै ।
लङ्कायां निहितश्चापि कथ विस्मरसे कपिम् ।

[(l 1) D7 (after corr *sec m* as above) सौम्य (for ऽसौ वै)]

18 ^{a}) Ś V1 3 D0–4 8 12 13 यस्त्वस्य, Ñ2 V2 यस्त्वथो, B1 एतस्य, B2 D10 11 G2 3 Cm k t यस्यैषो, B3 यस्तस्य, B4 एष यो, D7 G1 यस्त्वेषो, Cg as in text (for यश्चैषो).

यस्मिन्न चलते धर्मो यो धर्मं नातिवर्तते ।
यो ब्राह्ममस्त्रं वेदांश्च वेद वेदविदां वरः ॥ १९
यो भिन्द्याद्गगनं बाणैः पर्वतांश्चापि दारयेत् ।
यस्य मृत्योरिव क्रोधः शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २०
यस्य भार्या जनस्थानात्सीता चापहृता त्वया ।
स एष रामस्त्वां योद्धुं राजन्समभिवर्तते ॥ २१
यश्चैष दक्षिणे पार्श्वे शुद्धजाम्बूनदप्रभः ।
विशालवक्षास्ताम्राक्षो नीलकुञ्चितमूर्धजः ॥ २२
एषोऽस्य लक्ष्मणो नाम भ्राता प्राणसमः प्रियः ।
नये युद्धे च कुशलः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ २३
अमर्षी दुर्जयो जेता विक्रान्तो बुद्धिमान्बली ।
रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चरः ॥ २४
न ह्येष राघवस्यार्थे जीवितं परिरक्षति ।
एषैवाशंसते युद्धे निहन्तुं सर्वराक्षसान् ॥ २५

G 6 4 28
B. 6 28 25
L. 6. 4. 26

D1 3 4 [अ]नतर. Ś2 D8 G2 3 श्याम , D12 श्याम- ; G1 वीर (for शूर॰) Ñ1 यस्त्वस्यात(m also °स्त्वेषोंत)-रत शूर —b) Ś3 D8 12 पद्मपत्र-, D6 4 पश्य पद्म- ; D11 श्यामपद्म- , G2 3 शूर पद्म- (for श्याम पद्म-) Ñ2 V1 3 B1–3 D0 1 4 -द्दलेक्षण , B4 -[आ]यतेक्षण .—d) Ś Ñ V1 3 B1 2 D0–4 7–13 G M5 विश्रुत- (for विख्यात-) V2 B3 लोके पौरुषविश्रुत , B4 धनुष्मान्कवची शरी.

19 a) B2 3 यस्मात् Ś Ñ1 V1 2 D0–4 8 12 13 सनातनो (for न चलते) V3 अस्य चानुरणो धर्मो.—b) B2 धर्मान् ; B4 धर्म्यान् (for धर्मं) D2 [अ]भि-, M3 [अ]नु- (for [अ]ति) Ñ1 V2 यो धर्मे वि(V2 °र्मेभि)रत सदा.—Ñ2 reads 19cd after 20 —c) Ñ2 V2 दिव्यम् , D6 T2 ग्राह्यम् (for ब्राह्मम्) Ñ2 V2 ब्राह्म वै(V2 च), B1 4 दिव्य च, B3 विद्या च (for वेदांश्च) Ś D8 12 13 यो ब्रह्मास्त्र च दैव च(Ś3 D8 चैव दैव, D13 च जानाति) —d) Ś V2 B1.3 4 D5 8 12 T1 वेत्ति, D13 तथा (for वेद) ❀ Cg ब्राह्ममस्त्र ब्रह्मास्त्रमन्त्र वेदांश्च वेद जानाति। ब्रह्मास्त्रमन्त्रस्य वेदान्तर्गतत्वेऽपि प्राधान्यात्पृथगुक्ति । वेदविदा वेदार्थविदा वर उपदेष्टृभ्यो वसिष्ठादिभ्योऽप्युत्कृष्ट . ❀ —For 19cd, Ñ1 V1 3 B2 D0–4 subst , while Ś V3 (reads wrongly twice) D8 12 13 ins after 19, Ñ2 ins after 19ab, B1 4 ins after 20

406* अस्त्रग्राम ससहार्तो यस्मिन्वीरे प्रतिष्ठित. ।

[Ñ1 (m gloss) अस्त्रसमूह (for अस्त्रग्राम) Ś D8 12 एव (for वीरे)]

20 a) Ś D12 भिंदन् ; D8 विंदन् B2 अचल, D5 T1 मेदिनीं (for गगन) N2 यो विभिंद्यात्सग बाणैर् —b) Ñ V B3 D1 वसुधा चैव(Ñ2 V1 D1 चाव-) , B1 2 4 D2 वसुधामपि(B2 °च) , D0 3 4 वसुधा वापि(D3 च वि-) , D7 9–11 G M5 मेदिनी चापि(D7 चैव, G M5 चापि) , M1 2 पृथिवीमपि, M3 पर्वतानपि (for पर्वतांश्चापि) D4 चालयेत् , G2 धारयेत् (for दारयेत्) Ś D8 12 13 वसुधा च वि(D12 नि)वर्तयेत् (D13 °दारयन्) , D6 T2 3 पृथिवी चैव(T3 च प्र) दारयन्.—c) D2 मृत्युसम (for मृत्योरिव) —d) D9 पराक्रमा —After 20, Ñ2 reads 19cd, while B1 4 ins 406*

21 Ñ1 reads 21ab twice (second time marg). —a) Ñ1 (first time) अनासाद्य (for यस्य भार्या) —b) Ś D8 12 नाम हृता, Ñ1(first time) 2 V2 B2 4 D0–4 13 प्रमथिता, V1 G2 त्वपहृता, V3 D7 9–11 चापि हृता; B3 प्रमृपिता (for चापहृता) N1 (second time) आनीता प्राक्त्वयाश्रमात् ; B1 आनीता प्रथिता त्वया.—cd) D5 त्वा (for त्वां) D7 9–11 transp योद्धु and राजन् D5 समनुवर्तते —For 21cd, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

407* सोऽय दाशरथी रामो योद्धुं त्वामभिवर्तते ।

[B1 एष, B4 सैष (for सोऽय) Ñ2 B2 transp योद्धु and त्वाम् V2 त्वामनुवर्तते, V3 समभिवर्तते]

22 a) Ś V1 3 D4 8 यस्यैव, Ñ1 D13 योस्यैव, Ñ2 V2 B1 3 4 D2 9–11 M3 यस्यैष, B2 य एष, D1 अस्यैव, D3 यस्त्वेष, D7 12 त(D12 यो)स्यैष (for यश्चैष) —b) V3 तप्त- , D2 शुभ्र- (for शुद्ध-) —D9 om 22cd —c) D13 कजाक्षो, T3 G3 M1 2 ताम्रास्यो.

23 a) Ñ1 अन्यैष (metri causa), Ñ2 V2 B2 3 अस्यैव, D7 9–11 एषो हि, M5 स एष.—b) Ś V2 3 B1 4 D0 2 4 8 12 13 हित , Ñ B3 [ऽ]रिहा, V1(m. also हित) D1 3 हि स , B2 महान् (for प्रिय॰) D7 9–11 भ्रातु॰ प्रियहिते रत —c) B2 न्याय्य- (for नये) B1 च युद्धे (by transp), D0 युद्धेषु Ś D8 12 13 वेदवेदाग- (for नये युद्धे च).—d) G1 3 -शस्त्र- (for -शास्त्र) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 सर्वास्त्रविधि(D3 °स्त्रेषु च)पारग ; V3 D7 9–11 M1 2 सर्वशस्त्रभृता(D7 °विदा) वर . ❀ Cg सर्वेति। शास्त्रशब्दो नीतिशास्त्रव्यतिरिक्तशास्त्रपर॰ . ❀

24 b) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 समरे बली, D6 चपलो बली , D7 बलसयुत॰ , D9–11 T3 च जयी (T3 वरो) बली, G2 बलवान्वशी.—d) B1.4 नित्यमुद्य(B1 °द्र)तकार्मुक: —After 24, Ś Ñ V B D0 2 4 8 12 13 ins .

408* नित्य सग्रामशीलश्च नित्यमुद्यतकार्मुक ।

[Ś D8 12 13 उत्तम- (for उद्यत-) B4 प्रचटश्चपलो नृप (for the post half)]

25 a) B2 (marg , orig as in text) लक्ष्मणो, D9 न ह्येव (for न ह्येष) D2 9 [अ]र्थे —b) D1 परिलक्ष्यति,

28 26 27 यस्तु सव्यमसौ पक्षं रामस्याश्रित्य तिष्ठति ।
रक्षोगणपरिक्षिप्तो राजा ह्येष विभीषणः ॥ २६
श्रीमता राजराजेन लङ्कायामभिषेचितः ।
त्वामेव प्रतिसंरब्धो युद्धायैषोऽभिवर्तते ॥ २७
यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं मध्ये गिरिमिवाचलम् ।
सर्वशाखामृगेन्द्राणां भर्तारमपराजितम् ॥ २८
तेजसा यशसा बुद्ध्या ज्ञानेनाभिजनेन च ।
यः कपीनति बभ्राज हिमवानिव पर्वतान् ॥ २९
किष्किन्धां यः समध्यास्ते गुहां सगहनद्रुमाम् ।
दुर्गां पर्वतदुर्गस्थां प्रधानैः सह यूथपैः ॥ ३०
यस्यैषा काञ्चनी माला शोभते शतपुष्करा ।
कान्ता देवमनुष्याणां यस्यां लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ॥ ३१
एतां च मालां तारां च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
सुग्रीवो वालिनं हत्वा रामेण प्रतिपादितः ॥ ३२

T3 परिरक्षित°.—[c]) Ś D8 12 13 एषो हि, Ñ V2 B2 3 एष च (V2 B2 तु), V1 3 B1 4 D0 1 3 एषोपि, D2 4 एषोपि G1 M1 2 5 आशसते (for [ए]वाशसते) B1 4 D3 G1 लङ्का (for युद्धे).—[d]) D13 विहतु G (ed) -राक्षस (for -राक्षसान्). B1 4 योद्धु सैन्यैस्त्वया सह

26 [a]) Ñ1 यक्ष, Ñ2 B1 3 4 D0 6 9–11 यस्य Ñ B1 3 4 पार्श्वम्, D2 मध्यम् (for सव्यम्) Ś V D0 2–4 8 12 13 G M5 पार्श्वं, Ñ1 B3 4 सव्य, D1 पार्श्वे, Cg as in text (for पक्ष) B2 यस्य रामस्य पार्श्वे वै —[b]) Ś D4 8 12 रामस्यावृत्य, Ñ1 B3 रामस्यास्त्य, B2 सव्यमाक्रम्य, D1 रामस्य परि-, D3 सदा रामस्य —[c]) D3 -गणैर्; G1 -जन-; Cg k t as in text (for -गण-) Ś Ñ V B1–3 D0–4 8 12 13 -वृ(B2 -[आ]वृ)तो भ्राता (for -परिक्षिप्तो) B4 राक्षसाधिपतिक्षिप्तो ❀ Cg रक्षोगणेति। चतुर्णामेव रक्षसां गणतुल्यविक्रमत्वात्तथोक्तम्।, so also Ck t ❀—[d]) Ś Ñ V B1 2 D0 1 4 8 12 13 तवैष स(B2 च), B3 D3 तवैव स, B4 युवराजो, D2 तवैवैष, G1 राजन्नेष (for राजा ह्येष)

27 [a]) Ś D8 12 13 तव राज्येन, D3 रामराजेन, G2 M5 राजपुत्रेण —[c]) Ñ1 M1 2 एष, D7 9–11 अस्मा (for एव) V1 त्वामेवमसि-, T3 -सयोद्धु (for -सरब्धो).—[d]) M1 2 [ए]व (for [ए]षो) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 रामसांनिध्य-(B1 4 °सानिध्य)माग(B1 D4 °श्रि)त —After 27, Ś Ñ V2 3 B(B3 4 reading st. 28 erroneously for the first time before the passage) D2(marg) 8 12 13 ins a passage relegated to App I (No 17)

28 [a]) D0 त, G1 त्वं (for तु) D0 5 पश्यति —[b]) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 लक्ष्मणात्मम(D1 °णस्याप्य)नंतर. —Ś D8 12 om 28[c]–30[b]. B4 om 28[cd].—[c]) D5 -मृगाणां (subm) (for -मृगेन्द्राणा) —[d]) D7 9–11 अमितौजस.

29 Ś D8 12 om 29 (cf v l 28) —[b]) Ñ V B D0–4 6 7 9–11 G2 3 M5 बलेन, G1 नयेन (for ज्ञानेन). B3 (orig.) [अ]भिन(*sup lin* °ज,)येन (for [अ]भिजनेन) G1 य° (for च). D13 य सर्वेषां समाधिक . —[c]) D13 कपीनाम् (for य कपीन्) Ñ1 B2 D0–3 12 अभिसधत्ते, Ñ2 V B1 3 4 अभिसधा(B4 °धे)तु, D4 अभिसपन्नो; D5 T3 G2 M5 अति बभ्राजे, G3 अपि बभ्राज (for अति बभ्राज). G1 कपीनतीत्य बभ्राज. ❀ Cm k t: अतिबभ्राज अतिक्रम्यातिशयेन बभ्राजेत्यर्थ।, so also Cg ❀ —[d]) D7 अति, G1 इति (for इव). Ñ2 V3 D0 9–11 पर्वत (for पर्वतान्) T3 transp इव and पर्वतान्

30 Ś D8 12 om 30[ab] (cf v l. 28).—[a]) G3 * * * * स्ते, M5 सोयमध्यास्ते (for यः समध्यास्ते) —[b]) D9–11 दुर्गां (for गुहा) G3 सु- (for स-) Ñ V B D0–4 13 गुहा वानरसकुलां, G1 M5 गुहा (M5 दुर्गां)सुगहनां द्रुमै .—D13 reads 30[cd] twice (var.) —[c]) B4 दुर्गं-; D13 (first time) गुहा (for दुर्गां). Ñ B1 4 D5 T1 G3 M5 -मध्यस्था, V B2 3 D10 M2 -दुर्गम्या; Cg as in text (for -दुर्गस्था). Ś D8 12 13 (second time) सुवेलदुर्गमध्यस्थ .—[d]) Ś V1 3 B1 2 4 D0–4 8 12 13 (both times) कामरूपी(D13 [first time] °पो) महाबल .

31 [a]) Ś D8 12 13 अस्यैका(D13 °षा). D13 स्रग्विणी (for काञ्चनी) —[b]) T2 3 शतपुष्कला —[d]) Ś2 V3 D0–4, 8 13 यत्र (for यस्या).

32 [a]) Ñ2 V B1 2 4 D0–4 7 9–11 13 M5 मालां च (by transp) B3 राज्यं (sic) (for तारां) Ś D8 12 एषा माला च तारा च —[b]) D2 3 सर्वश. (for शाश्वतम्). —[cd]) Ś V1 3 D0–4 8 12 13 रामेण, Ñ2 V2 B1 2 सुग्रीवे (for सुग्रीवो) G1 damaged for वालिनं ह D3 reads हत्वा in marg. D0 4 सुग्रीव (for रामेण). Ñ2 V2 B1 2 प्रतिपादितं. Ś V1 3 D1–3 8 12 13 सुग्रीवे प्रतिपादित (for [d]). —After 32, Ñ V2 B D13 ins

409* स एषोऽवरिधनो युद्धे बहुभि. किं प्रयोजनम्।

[B4 योद्धु (for युद्धे).]

—Thereafter D13 cont .

410* अस्यानुगा महात्मान सर्वे सुग्रीवविक्रमा ।
अष्टादशमहापद्म तथा वानरपार्थिवा ।

—D13 further cont , Ñ V2 B cont. after 409*, whereas Ś V1 3 (preceded by an illeg. line) D0–12 S ins after 32

एवं कोटिसहस्रेण शङ्कूनां च शतेन च । सुग्रीवो वानरेन्द्रस्त्वां युद्धार्थमभिवर्तते ॥ ३३

G 6. 4 61
B 6 28 41
L 6. 4. 56

411* शत शतसहस्राणा कोटिमाहुर्मनीषिण ।
शतं कोटिसहस्राणा शङ्कुरित्यभिधीयते ।
शत शङ्कुसहस्राणा महाशङ्कुरिति स्मृतः ।
महाशङ्कुसहस्राणा शत वृन्दमिहोच्यते ।
शत वृन्दसहस्राणां महावृन्दमिति स्मृतम् । [5]
महावृन्दसहस्राणा शत पद्ममिहोच्यते ।
शत पद्मसहस्राणां महापद्ममिति स्मृतम् ।

[V3 om (hapl.) l 1.—(l 1) D12 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 6 Ś2 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 5 D1 11 कोटीम D1 विचक्षणा (for मनीषिण) —Ś1 V1 D8 om (hapl) l 2-4 B1 om (hapl) l 2 —(l 2) D6 11 शत-. D1 कोटी- D6 T2 3 शखमिति, M3 शख इति (for शङ्कुरिति) D2 शकुमाहुर्मनीषिण (for the post half).—D3 om (hapl ?) l 3-6 —(l 3) Ñ1 reads the prior half in marg. B3 D11 शत- D6 T3 3 M3 शख- (for शङ्कु-) —Ñ V2,3 B D0-2 4 om (hapl ?) from the post. half up to the prior half of l 4 D6 T2 3 -शखम्, M3 शख (for -शङ्कुर्) D6 T2 3 M1 2 स्मृत (for स्मृत) D13 शख इत्यभिधीयते (for the post half).—(l 4) D13 शत (for महा-). D6 13 T2 3 M3 -शख- (for -शङ्कु) —Ñ2 reads from the post half up to l 6 in marg M3 इति स्मृत (for इहोच्यते) Ñ1 V2 3 B1 3 D0-2 4 12 वृन्दमाहुर्मनीषिण (D0 1 °विपश्चित), Ñ2 B2 4 वृन्दमि(B2 4 °दइ)त्यभिधीयते (for the post half) —(l 5) D6 T3 शतवृन्द-, D9 वृन्द शत- (sic) (for शत वृन्द-) Ś Ñ V B1-3 D0-2 4 8 9 13 G2 3 इहोच्यते (for इति स्मृतम्) B4 महावृन्द इति स्मृत (for the post. half) —After l 5, V3 reads 6 20 1-2, repeating them in their proper place G1 om (hapl) from l 6 up to l 1 of 416*. V3 om l 6-7 —(l 6) B3 -सहस्रेण —After the prior half, B4 ins .

411(A)* खर्व इत्यभिधीयते ।
शत खर्वसहस्राणा

Ś V1 D0 1 4 8 12 13 इति श्रुति , Ñ2 B1 2 परिश्रुत, V2 इति * * (illeg), D2 5 6 T M इति स्मृ(T1 श्रु)त (for इहोच्यते). B3 (orig) महापद्मशतेन च (*sup lin* °परिश्रुत) (sic), B4 पद्म इत्यभिधीयते (for the post half) —D6 om l. 7 B3 reads from l 7 up to l 1 of 413* in marg. —(l. 7) D8 शत- (for शत) Ś1 V1 D0 1 3 8 12 13 G2 3 इहोच्यते, Ñ1 विभाष्यते, Ñ2 V2 B वि(Ñ2*, B1 च)भाष्यते, D2 4 T1 M5 इति श्रुति (T1 M5 °त) (for इति स्मृतम्). --After l 7, D13 ins

411(B)* एते च पार्थिवा सर्वे सुग्रीवममविक्रमा ।
तेषामनीकमत्युग्रमसख्यशतैर्महाभट ।]

—After 411*, B2 3 D5-7 9-11 S (G1 om.) cont

412* महापद्मसहस्राणा शत खर्वमिहोच्यते ।
शत खर्वसहस्राणा समुद्रमभिधीयते ।
शतं समुद्रसाहस्र महौघमिति विश्रुतम् ।

[(l. 1) B3 सहस्रेण —After the prior half, B2 3 ins ·

412(A)* एको हाहा विभाव्यते ।
एव हाहासहस्रेण

[(l 2) B2 -सहस्राणाम्]

G (ed) तथा (for शत) B2 3 (with hiatus) एक खर्वो विभाव्यते (for the post half) —(l 2) B2 3 एव खर्वसहस्रेण (for the prior half).—After the prior half, G2 M3 5 B (ed , within brackets) ins

412(B)* महाखर्वमिहोच्यते ।
महाखर्वसहस्राणां

[(l 1) M3 इति स्मृत, M5 इति श्रुत (for इहोच्यते)]

B2 3 धूलिरिति (for समुद्रम्) —After l 2, B2 3 ins ; B4 cont l 2 only after 413*.

412(C)* शतधूलिसहस्रेण चाक्षौहिण्येकमुच्यते ।
परार्धपरसयुक्त समुद्रेण च वानर ।
समुद्रो वानरेन्द्राणां सप्रहारार्थमागत ।

[(l 1) B2 शत धूलिमहस्राणामक्षौहिण्येकमुच्यते —(l 2) B3 -परम युक्त (for -परसयुक्त) —(l 3) B2 उद्यत (for आगत)]

—Thereafter B3 cont

412(D)* शत खर्वसहस्राणा महाखर्व विदुर्बुधा ।
महाखर्वसहस्रेण परार्धमभिधीयते ।
सहस्रेण परार्धेण अपरार्धं प्रचक्षते ।
अपरार्धसहस्राणा समयं स्याच्छतेन च ।

[Note hiatus between the two halves of l 3]

—B2 3 om. l 3 —(l 3) After the prior half, D5 T1 M1-3 ins ·

412(E)* ओघमित्यभिधीयते ।
शतमोघमहस्राणां

[(l 1) D5 T1 M3 ओघ इति.]

M3 महौघ इति विश्रुत (for the post half) —After l 3, B (?ed) ins within brackets

412(F)* शतमोघसहस्राणां महौघ इति विश्रुत ।]

—After 412*, D9-11 (D10 11 first time) cont l 3-4 of 416*.

33 G1 om , B3 reads in marg 33[ab] (for both, cf v l 411*) —[a]) Ś Ñ V B2-4 D0-4 8 12 13 G2 3 M1 2 Ck एव, Cm g t as in text (for एवं) D1 2 कोटी .

२०

शुकेन तु समाख्यातांस्तान्दृष्ट्वा हरियूथपान् ।
समीपस्थं च रामस्य भ्रातरं स्वं विभीषणम् ॥ १
लक्ष्मणं च महावीर्यं भुजं रामस्य दक्षिणम् ।
सर्ववानरराजं च सुग्रीवं भीमविक्रमम् ॥ २
किंचिदाविग्नहृदयो जातक्रोधश्च रावणः ।
भर्त्सयामास तौ वीरौ कथान्ते शुकसारणौ ॥ ३
अधोमुखौ तौ प्रणतावब्रवीच्छुकसारणौ ।
रोषगद्गदया वाचा संरब्धः परुषं वचः ॥ ४
न तावत्सदृशं नाम सचिवैरुपजीविभिः ।
विप्रियं नृपतेर्वक्तुं निग्रहप्रग्रहे विभोः ॥ ५

G 6. 55
B 6. 29. 7
L 6. 55

Colophon —*Kānda name* Ś1 D12 om , N V2 B D3 9 13 लङ्का°, D0 4 सुदर° —*Sarga name* · Ś Ñ V B3 D0–4 8 12 13 शुकवाक्य, B1 बलमख्यानं, B2 बलसख्यावर्णन, B4 बलसख्या, D9 सङ्ख्यावर्णं —*Sarga no* (figures, words or both) · Ś1 B2 D0 2 4 12 13 om , Ś2 Ñ V B1 3 4 D3 8 9 4, D1 6, D5–7 10 11 T1 3 G M 28, T2 27. —After colophon, G1 3 M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः.

20

Cv is missing for 1–5 (cf. v l 6 19 1).

1 V3 repeats st 1–2 here (cf v l 6 19 411*). —*a*) Ś V1 3 (both times) B1 2 4 D0–2 8 12 13 च, D4 स (for तु) Ś V1 2 3 (both times) B2–4 D0–4 6 12 13 G M5 समा(B2 4 तथा)ख्याता, Ñ B1 समाख्याते, D9–11 समादिष्टान् (for समाख्यातास्). —*b*) D9–11 दृष्ट्वा स (for तान्दृष्ट्वा) Ś Ñ V1 2 3 (both times) B D0 2–4 8 12 13 G M5 दृष्ट्वा ता(Ñ B3 G1 3 M5 ता दृष्ट्वा, V2 दृष्ट्वा स) हरिवाहिनीं, D1 दृष्ट्वा वानरवाहिनीं —D10 11 transp 1*cd* and 2*ab* —*d*) V2 3 (both times) B1–3 D0 2 9–11 च, G1 M5 स- (for स्वं).

2 V3 repeats 2 here (cf v l 1) D10 11 transp 1*cd* and 2*ab* —*b*) Ñ1 V2 B शरदर्कमिवोदि(B4 °च)त —*c*) Ś V3 (first time) D1–4 8 9 12 13 G1 -राजानं, D0 -सैन्यानां (for -राजं च) ❀ Cg सर्ववानरराजं चेत्यत्र चकारो हनुमन्नादिसमुच्चयार्थः. ❀ —*d*) D0 राजानं (for सुग्रीवं) Ś V1 3 (both times) D0–4 8 12 13 चापराजितं, Ñ V2 B3 सु(B3 च)महाबलं, B1 2 4 भास्करात्मजं (for भीमविक्रमम्) —After 2, D5 7 9–11 T1 2 G M ins :

419* गजं गवाक्षं शरभं मैन्दं द्विविदमेव च ।
अङ्गदं चापि बलिनं वज्रहस्तात्मजात्मजम् ।
हनूमन्तं च विक्रान्तं जाम्बवन्तं च दुर्जयम् ।
सुषेणं कुमुदं नीलं नलं च प्लवगर्षभम् ।

[T3 G1 om l 1 D9–11 Ct read l 1 after l 4 —(l 1) D5 T1 M3 5 गवयं (for शरभं) D9–11 च द्विविदं तथा (for द्विविदमेव च). —(l 2) D5 7 T1 M [ए]व (for [अ]पि) —(l 3) M1 2 5 दुर्धर्षं (for विक्रान्तं) D9 M1 2 सु- (for second च) —(l 4) D7 M1 2 5 नीलं सेनापतिं चैव नलं गवयं(M5 कुमुदं)मेव च]

3 V3 illeg up to जा in *b*. G2 repeats 3 after 4. —*a*) Ś V1 D0 2–4 12 13 ईषद् ; D1 8 एष (for किंचिद्). Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D0–4 8 12 13 G1 2 (both times) M5 आगतसंत्रासो, B3 आप्राप्तसंत्रासो, M1 2 उद्विग्न°, Cg as in text (for आविग्नहृदयो) —*b*) D1 जातकोपश्च, D7 जातामर्षश्च, G1 ततः क्रोधात् (for जातक्रोधश्च) Ñ2 राक्षसः (for रावणः) —*c*) Ś V1 3 D0–4 8 12 13 तेजस्वी, G1 तौ दूतौ (for तौ वीरौ) —V3 illeg up to सा in *d*. —*d*) Ś D8 12 वाक्यतो (for कथान्ते) B1 2 4 राक्षसः क्रोधमूर्छितः. —After 3, Ś V1 3 D0–4 8 12 13 ins. :

420* तावुवाच गतश्रीको मनसा सम्प्रकम्पितः ।

[V3 illeg , D2 4 तावुवाच (for तावु°) V1 3 D1–3 दशग्रीवो (for गतश्रीको) V1 3 D0–4 मन्युना (for मनसा). V1 3 सपरिप्लुत , D0 m सम्प्रकुपित , D3 सम्प्रकंपित , D13 सम्प्रकल्पित , L (ed) सम्प्रपूरित (for सम्प्रकम्पित)]

4 Ś V1 3 D0–3 (hapl) 8 12 13 om 4*ab*. —*a*) Ñ1 V2 B3 तु, Ñ2 ततः, M5 च (for तौ) —Ñ2 illeg from प्रणतान् up to *b* —*b*) Ñ1 V2 B सोऽब्रवीच् (for अब्रवीच्) —*c*) D5 T1 क्रोध-, Cg as in text (for रोष) —*d*) D5 M2 सरब्ध-, D9–11 T1 G M1 सरब्ध, Cg as in text (for संरब्धः) D6 T2 3 M5 ततः , D7 9 G1 3 तदा, D10 11 G3 तथा (for वचः) Ś Ñ V B3 D0–4 8 12 13 संरब्ध-(D0 °रम्भ)स्तर्जयन्निव, B1 2 4 दिशः सनाद(B1 °तर्जं)यन्निव —After 4, G2 repeats 3

5 *a*) Ś Ñ1 D8 12 13 मा (for न). D0–2 4 चैतत् (for तावत्) Ñ V2 B ह्येतत्, D1 नूनं (for नाम) —*b*) B1 D1 T3 M1 2 मदर्शैर्, B4 सचिवम्, Ck as in text (for सचिवैर्) B2 अनुजीविभि , D2 °जीवय (sic) (for उपजीविभिः) —*c*) Ś Ñ1 V1 D2 8 12 नृपतिर्, Ñ2 B4 D8, 13 नृपति, V3 च पतिर् (for नृपतेर्) D1 5 7 T1 कर्तुं (for वक्तुं). —*d*) D2 6 7 9 (after corr. *sec m*) 10 11 T1 G1 M3 Cr निग्रहे, Cg as in text (for निग्रह-) D2 प्रभु , D–, 9–11 M3 प्रभो (for विभो) Ś Ñ V B D0 1 3 4 8 12 13 T3 निग्रहानुग्रहे(V3 °ह) प्रभु (Ñ2 B4 D13 प्रभुः, B1 D0 1 प्र.ो, D3 क्षम, T2 विभो)

5 8 6 रिपूणां प्रतिकूलानां युद्धार्थमभिवर्तताम् ।
उभाभ्यां सदृशं नाम वक्तुमप्रस्तवे स्तवम् ॥ ६
आचार्या गुरवो वृद्धा वृथा वां पर्युपासिताः ।
सारं यद्राजशास्त्राणामनुजीव्यं न गृह्यते ॥ ७
गृहीतो वा न विज्ञातो भारो ज्ञानस्य वोह्यते ।
ईदृशैः सचिवैर्युक्तो मूर्खैर्दिष्ट्या धराम्यहम् ॥ ८

किं नु मृत्योर्भयं नास्ति मां वक्तुं परुषं वचः ।
यस्य मे शासतो जिह्वा प्रयच्छति शुभाशुभम् ॥ ९
अप्येव दहनं स्पृष्ट्वा वने तिष्ठन्ति पादपाः ।
राजदोषपरामृष्टास्तिष्ठन्ते नापराधिनः ॥ १०
हन्यामहमिमौ पापौ शत्रुपक्षप्रशंसकौ ।
यदि पूर्वोपकारैर्मे न क्रोधो मृदुतां व्रजेत् ॥ ११

6 a) D4 शत्रूणां (for रिपूणां) D7 -लोमानां (for -कूलानां). — b) Ś D2-4 8 12 13 Cr अभिवर्तिनां, B1 अनु°, D0 चाभि°, D5 T1 G2 °वर्ततां; Cm.g k t as in text (for अभिवर्तताम्). — Ñ2 illeg for 6cd — c) B2-4 उभयो', G1 युवाभ्यां, Ck as in text (for उभाभ्यां). Ś D2 8 12 13 सदृशाभ्यां च (D8 वे), Ñ1 B1-3 सदृशं वाक्यं, L (ed.) असदृशं (? श) वा (for सदृशं नाम) — d) B1 युक्तम् (for वक्तुम्) Ś Ñ1 V1 2 B1 2 D1 2 8 12 अप्रस्तुतं (V1 °तम्, D2 °त-), D3 4 13 अप्रस्तव (D4 °व-) (for अप्रस्तवे). Ś V1 D8 12 स्तव , Ñ1 V2 B2 D13 वच', B1 तु वा, D2 9 स्तव (for स्तवम्) B3 वक्तुमप्रस्तुतं वच , B4 वक्तव्यमस्तवे स्तव

7 a) Ñ2 V B1-2 D10-12 T1 Ct आचार्यो; D6 13 G3 M3 आचार्य-, Cr m g.k as in text (for आचार्या) B3 विप्रा (for वृद्धा). — b) B4 युवाभ्यां, D0 4 वृथा वा, D6 वृद्धा वा, D11 तथा वा (for वृथा वां). — c) Ś V1.3 D0-4 8.12 13 यत्सारं (by transp), D5 सारवद् (for सारं यद्) D6 राज्य , G1 सर्व- (for राज-) — d) Ś D8 अनुजीव्य, B4 अनुजीव्यं, D2 °जीवानं , D3 G3 आनु°, D4 °जीवं, D12 °जीव्र (sic) (for °जीव्य) B1 नु (for न). Ñ1 V2 G2 शिक्षितं, B3 निश्चितं, G1 गृह्यते (for गृह्यते) D1 अनुजीविभिस्त्यते

8 a) Ś D0 2 8.12 13 गृहीतश्च, Ñ V2 B1 2 4 D4 गृहीतं वा, V1 3 D1.3 गृहीतं च, B3 गृहीतात्मा, D5 T1 G1.2 Cr न गृहीतो, Cm g t as in text (for गृहीतो वा) Ś V1 3 D1.2 8 12 [अ]प्यविज्ञातो (V1 3 D1 °तं), Ñ1 B2 4 न विज्ञातं, Ñ2 V2 B1.3 [अ]नभिज्ञातो (V2 B3 °तं), D0 [अ]पि विज्ञातो, D3 [अ]प्यनुज्ञातं, D4 [अ]थ विज्ञानं, D13 [अ]प्यविज्ञानो (for न विज्ञातो). — b) V1 तत्त्वं; V2.3 भारं, D1 3.4 सारं (for भारो). Ś1 V1 B1 2 4 D1-4 12 13 शास्त्रस्य, Ś2 D8 शस्त्रस्य, Ñ V2 B3 ग्रंथस्य, D7 10 Ck t [ऽ]ज्ञानस्य (for ज्ञानस्य). Ś V B4 D1-4 8 12 13 वा (V2.3 D1 वां) वृथा, Ñ B1-3 धार्यते, D7.10 11 Ct वाह्यते, D9 विह्यते (sic), G2 3 चोह्यते, M1 2 वाचिकं, Cv.m g as in text (for वोह्यते) D0 भारं शास्त्रभृतां वृथा, D5 छारो राजस्य वोढते (sic). ॐ Cv कर्मभारो ज्ञानस्य वोह्यत इत्याक्षेपोक्तिः । , Cr ज्ञानस्य भारो न गृहीतः । गुरोः सकाशात्सम्यङ् न गृहीतः । , Cm ज्ञानस्य ज्ञानसाधनस्य शास्त्रस्य । भारो वा भार एव । उह्यत इति भारनष्टवाक्यत्वा योजनीयम् । ; Cg ' ज्ञानस्य भार उह्यते वा । ज्ञानमपि ज्ञानानुष्ठानपर्यवसायीत्यर्थः । यद्वा ज्ञानस्य भार उह्यते । ज्ञानभारभरणाभिमान एव क्रियते न तु तत्कार्यमित्यर्थः । ; Ck ' अज्ञानस्य शास्त्रार्थापरिज्ञानस्यैवाधिको भारो भरणं वर्तते । ज्ञानस्येति पदं परिगृह्य ज्ञानशास्त्रभारो न गृहीतो न विज्ञात इत्याह । , तत्रैकेन पर्याप्तं गृहीतपदेन विज्ञातपदे(°देन) वा । अधिकं पदं तु समुद्रे प्रक्षिप्तम् । तद्विचारणं न कृतम् । दिष्ट्या धरामीति । राज्यमिति शेषः । , Ct अज्ञानस्य भारो वाह्यते । अज्ञानमात्रमयमेव वर्तते । न ज्ञानलेशोऽपीति भावः । धरामि । राज्यमिति शेषः . ॐ — Ñ2 illeg. for 8cd. — c) D11 युद्धो (sic) (for युक्तो). — d) D5 T1 धूर्तैर् (for मूर्खैर्). V3 वत ; D2 5 Cr दृष्ट्या (for दिष्ट्या). Ñ1 V2 B3 ध्रियामहे, V1 B2 4 D0 3 4 ध्रिये ह्यह; V3 वृत्तो ह्यह; D1 चराम्यह, D2 प्रियंह्यह, D13 ह्रियामहे (for धराम्यहम्) Ś D8 12 मा जिहीर्षा' ध्रियो ह्यय.

9 Cv is missing from st 9 up to 6.21.19 — a) Ś1 Ñ2 V B1-3 (marg) 4 D0 1 3.4.8 किं वा; Ś2 D2 12.13 किं वा, Ñ1 युवा, D7 9 किं तु (for किं नु). Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 मृत्यु-, T1 मृत्यो (for मृत्योर्). — b) Ś Ñ V1 2 B D0-4 8 12 13 मामुक्त्वा, M3 वक्तुं मां (by transp) D8 12 परमं (for परुषं). G3 गिर' (for वच). — c) D0 4 तस्य (for यस्य). Ś1 D0 1 3.4 8 12 13 वै, Ś2 D2 [ए]व (for मे) Ś Ñ1 V1 B3 D0 1 3.4 8.12 13 शासने; B2 4 शासनं; D2 वदतो, D5 शाश्वतो, D7.9 शंसतो (for शासतो). — d) D0 5 T1 G1 M5 शुभाशुभे

10 a) Ś D8 12.13 अग्निवद्, Ñ V2 3 B D5 G3 अप्येवं (for अप्येव) Ś D0.3 8 12 दग्धं, Ñ V B प्राप्य (for स्पृष्ट्वा). — Ñ2 illeg for 10c – 11a. — c) V2 B1 2 4 -रोष-, D9-11 -दंड-, T3 -द्रोह-, Cr m g t as in text (for -दोष-) B4 -वश मृष्टा (for परामृष्टास्). D3 न कंपयंति तेत्वयं — d) Ś Ñ1 V B D0.2-4 8 12 13 न तिष्ठंति; D1 न भवति (for तिष्ठन्ते न).

11 Ñ2 illeg. for 11a (cf v.l. 10) — a) Ñ1 V2 B वधेयं खलु (for हन्यामहम्). D5 7 9-11 T G2 M3 त्विमौ (for इमौ). — b) D2 9-11 T3 -प्रशंसिनौ, M5 -प्रशासितौ. — V3 om 11cd. — c) D3 वा हि (for पूर्व-). Ś D0-4 8 12 13 M5 [उ]पकारो मे, B1 [उ]पकारित्वान्; B3 [उ]पकारान्मे, B4 [उ]पकारैर्वा, D5 T1 M3 [उ]पकारैस्तु (for [उ]पकारैर्मे).

अपध्वंसत गच्छध्वं संनिकर्षादितो मम ।
न हि वां हन्तुमिच्छामि स्मरन्नुपकृतानि वाम् ।
हतावेव कृतघ्नौ तौ मयि स्नेहपराङ्मुखौ ॥ १२
एवमुक्तौ तु सव्रीडौ तावुभौ शुकसारणौ ।
रावणं जयशब्देन प्रतिनन्द्याभिनिःसृतौ ॥ १३
अब्रवीत्स दशग्रीवः समीपस्थं महोदरम् ।
उपस्थापय शीघ्रं मे चारान्नीतिविशारदान् ॥ १४
ततश्चराः संत्वरिताः प्राप्ताः पार्थिवशासनात् ।
उपस्थिताः प्राञ्जलयो वर्धयित्वा जयाशिषा ॥ १५
तानब्रवीत्ततो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
चारान्प्रत्ययिकाञ्शूरान्भक्तान्विगतसाध्वसान् ॥ १६

G 6 5 1
B 6 29 18
L 6. 5.

—^{d}) Ś V1 D0–4.8.12.13 न क्रोधम्. Ñ1 D7.9–11 क्रोधो न (by transp) Ś V1 D2.8.12 उपशामयेत्; D0.1.3.4.13 उप(D3 अपि)नाशयेत्; G2.3 मृदुतामियात् (for मृदुतां भजेत्) —After 11, Ś Ñ V1.3 B1.2.4 D8.12.13 ins

421* अथ वैवस्वत देव पश्येता प्रेषितौ मया ।

[D8 अथ (for अथ) Ñ V1.2 B4 पश्यता (for पश्येता). B2 D12 प्रेषितो, D13 प्रेक्षितौ (for प्रेषितौ)]

12 B3 om; Ñ2 illeg for 12^{ab}.—^{a}) B1.3.4 अपसर्पत B1 D10.11 G1 M1.3 Ck t नश्यध्वं, B3 सुदुर्वृत्तौ (hypm), Cr g as in text (for गच्छध्व). Ś D0.2.12.13 गच्छत(D0.2.13 ध्वंसेथा) भो सुदुर्वृत्तौ, Ñ1 V D3 गच्छता (Ñ1 V1 गच्छतं, D3 ध्वंसेता) लघुदुर्वृत्तौ, D1.4 ध्वंसयध्व (D4 °ये तां) सुदुर्वृत्तौ, D8 गच्छ त्व घोरदुर्वृत्तो ❀ Cr g अपध्वसत। परस्मैपद बहुवचन चार्षम्। गच्छध्व गच्छत।, so also Cm, Ck· क्रोधवशाद्वचनव्यत्यासप्रयोगस्तस्य कविनाप्यनुकृत।, so also Ct ❀—After 12^{ab}, Ś Ñ1 V B1.2.4 D0–4.8.12.13 ins

422* उभौ न द्रष्टुमिच्छामि युवा विप्रियवादिनो ।

[D4 तद् (for न) —B4 om (hapl) from the post half up to 12^{c} Ñ1 V2 B1 पापाव्, D1 मम (for युवा) Ś2 वै प्रिय, Ñ1 V3 B1.2 अप्रिय- (for विप्रिय-)]

—^{c}) Ś Ñ V B1–3 D0.2.4.8.12.13 न युवा, D1 वध्यौ न, D3 वध्याहौ (for न हि वा). —After 12^{c}, V3 erroneously reads the post half of 422* and 12^{c}. —^{d}) D6.7.9–11 T1.2 G M3 स्मरामि (for स्मरन्). G1 [उ]पकृतं हि (for उपकृतानि) Ñ B1.3 वै, B4 D1.7 च (for वाम्) —After 12^{cd}, B2.3 (marg) ins.

423* सदा पूर्वमुभावेव राजपिण्डोपजीविनौ ।

—^{e}) Ñ1 V2 B1–3 उभावेतौ, Ñ2 B4 हतावेतौ (for हतावेव) Ś D8.13 वै, Ñ V2 B D0.2.4.13 यौ, V1.3 वा, D9–11 द्वौ, G1 तु, M1.2.5 हि (for तौ) —^{f}) Ś Ñ1 V B D0–4.8.13 मम (for मयि) D1.3 स्नेहे (for स्नेह-) —After 12, Ñ V B ins

424* दुराचारौ पर मूढौ रिपुपक्षप्रशमकौ ।

[Ñ2 illeg after दुरा- up to 13^{a}. V3 illeg from रो up to -प्रशमकौ V3 B4 दुराचार- (for °रो) V2 B4 परौ (for पर).]

13 Ñ2 illeg for 13^{a} (cf v l. 424*). D13 om 13 —^{a}) Ś V D0–4.8.12 तेनैवमुक्तौ, D9–11 M3 एवमुक्त्वा तु (for एवमुक्तौ तु) —^{b}) Ś Ñ V2 D0.2.3.8.12 उभौ तौ (by transp), D1 उभौ च, D9–11 तौ दृष्ट्वा, G1 राक्षसौ (for तावुभौ) —^{cd}) T3 यश- (for जय-). —D6 reads ^{d} in marg Ś V1 D0–4.8.12 प्रतिपूज्य (for °नन्द्य) Ñ1 B3.4 D4 G M5 वि, Ñ2 [स]थ (for [अ]भि-). Ñ V2 B3.4 G1 -निर्गतौ (for -नि सृतौ). V3 प्रतिपूज्या ∗ : . ! (moth eaten) (for ^{d}) B1.2 प्रणम्य राक्षस नस्तौ प्रतिवंध प्रजग्मतु·

14 ^{ab}) Ś Ñ V2 B3 D1.2.8.12.13 M3 अब्रवीत्तु, B1.2.4 D0.4 G1.3 M5 अथाब्रवीत्, D3.9–11 अब्रवीच्च (for अब्रवीत्स) Ś V1.3 B1.2 D0–3.8.12.13 समीपस्थ दशग्रीवो (by transp), B4 स पार्श्वस्थ दशग्रीवो (for दशग्रीव समीपस्थ) —^{cd}) Ś D2.8.12 उपतिष्ठतु, D13 उपयास्यतु (for उपस्थापय) Ś Ñ V B D0–3.7–13 T2 M3 मे शीघ्र (by transp), D4 मे क्षिप्रं (for शीघ्रं मे) M1.2 अति- (for नीति-) Ś D2.8.12.13 चारा अ(D2 इ)ति विचक्षणा, Ñ V2 B3 D0.7.9–11 T2.3 M5 चा(D9 वी, T2.3 च)रानिति(M5 °ह) निशाचर (Ñ1 B3 °र, Ñ2 D6 T2.3 M5 °र), V1.3 चराश्चा- (V1 चारानि)तिविचक्षणान्, B1.2.4 चरमुख्यान्निशाचरान्, D0.1.3.4 च(D0.4 चा)राननितिविचक्षणान् (for ^{d}) G उपस्थापयितव्या मे शीघ्र चारा निशाचर. —After 14, D5.7.10 T1.2 G M3.5 ins.

425* महोदरस्तथोक्तस्तु शीघ्रमाज्ञापयच्चरान् ।

[D7 तथेत्युक्त्वा (for तथोक्तस्तु). D5 T2 शरान् (sic), G1.2 M5 तदा, G2 तत (for चरान्).]

15 ^{a}) Ś Ñ V B3 D0.4.5.8.9.11 T1 G M3 चारा; D1 शूरा· (for चरा) Ś D8.12 च त्वरिता, B4 °त (for सत्वरिता). —^{b}) D5 T1 द्रुता, T3 G1.2 पा(T3 प्रा)र्था: (sic) (for प्राप्ता.) —^{d}) D12 वरयित्वा (for वर्ध°). V1.3 D0.1.9–11 जयाशिष, B1.3 जयश्रिया, D2–4.13 जयाशिष.

16 ^{a}) M1.2 तदा (for ततो) —^{b}) V1.3 D2 M1.2 राक्षसेश्वर —^{cd}) Ñ1 V2.3 B D1.3.6.10.11 T2.3 M1.2 Ct चरान् (for चारान्). Ś V1.3 D0.2.4.8.12.13 प्रत्य(D2 °त्या)यि(D4 °य)न, Ñ1 V2 B3 प्रत्यर्पितान्, Ñ2 illeg., B1 उपस्थितान्, B2.4 प्रत्ययितान्, D1.3 प्रत्यापिन.

18 19 इतो गच्छत रामस्य व्यवसायं परीक्षथ ।
19 मन्त्रेष्वस्यन्तरा येऽस्य प्रीत्या तेन समागताः ॥ १७
कथं स्वपिति जागर्ति किमन्यच्च करिष्यति ।
विज्ञाय निपुणं सर्वमागन्तव्यमशेषतः ॥ १८
चारेण विदितः शत्रुः पण्डितैर्वसुधाधिपैः ।
युद्धे स्वल्पेन यत्नेन समासाद्य निरस्यते ॥ १९
चारास्तु ते तथेत्युक्त्वा प्रहृष्टा राक्षसेश्वरम् ।
कृत्वा प्रदक्षिणं जग्मुर्यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ २०
ते सुवेलस्य शैलस्य समीपे रामलक्ष्मणौ ।
प्रच्छन्ना ददृशुर्गत्वा ससुग्रीवविभीषणौ ॥ २१

D6 9 T3 M3 Cm g प्रत्यायिनान्, D7.10.11 T2 G1 3 M1 2 5 Cr.t प्र(D7 प्रा)त्यायिकान्, Ck as in text (for प्रत्ययिकान्) Ñ2 illeg for शूरान् D9-11 धीरान् (for भक्तान्) G1 3 भक्तान्शूरान् (by transp).

17 ^{a}) Ś Ñ V1 2 B(B3 marg also as in text) D0-4 12 13 G2 M5 छत्रा, V3 जीवा, D8 कृत्रा (sic), T3 इति, M1 2 यत्ता, G(ed) यूय, Cr g as in text (for इतो) B3 reads in marg D4 7 गच्छथ. —^{b}) Ś Ñ V1 2 B1 3 D0 2-4 8-13 G1 परीक्षितु, V3 D1 T1 G3 Cr परीक्षत, D5 परिक्षता, T2 3 परीद्यथ, Cg as in text (for परीक्षथ). ꣸ Cr g परीक्षत(Cg °थ) परीक्षध्वम्. ꣸ —B3 (marg) repeats erroneously 17^{cd} twice —^{c}) Ś V3 D1-4 8 12 मन्त्रे के, B2 4 मन्त्रे ये, T3 M3 Cg मन्त्रिषु, Cm k t as in text (for मन्त्रेषु) Ś V3 B(B3 first time, marg also as in Ñ1) D0-4 8.12 तस्य, Ñ V2 केस्य, B3(second time) जुष्टा, D6 9 T2(before corr as in text) 3 यस्य, G2 ये स्यु, G(ed) के स्यु, Cg as in text (for येऽस्य) B3 (third time) मन्त्रोयस्यतरास्तस्य (sic), D13 मन्त्रिण केनरास्तस्य —^{d}) Ś Ñ V B3(first time) D0-4 8 12 प्रीति केन(Ñ V1 2 B3 के च), D6 प्रीत्यानेन, D7 प्रीत्या ये च, D12 प्रीत केन, G प्रीत्या ये तु, M2 प्रीतास्तेन, M3 (before corr) प्रीत्या येन. Ś D1 2 4 8 12 सदा गत, D0 महागता, D3 गत सदा, D5 T1 समन्विता (for समागता). B1-3(second time and third time) 4 ये चैनं हर्षयत्य(B3 [second time] °यन्त)पि

18 ^{b}) Ñ2 B1 2 4 D5 7 9-11 T1 3 M1 2 5 अन्य (for अन्यच्) G2 3 चिकीर्षति, Cg as in text (for करिष्यति) —For 18^{ab}, Ś Ñ1 V B3 D0-4.8 12 13 subst., Ñ2 B2 ins. after 18^{ab}.

426* क वसत्यद्य रजनीं कतरेणेष्यते पथा।

[Ñ1 B2 3 D3 क वत्स्यति, Ñ2 illeg (for क वसति). Ñ V2 B2.3 (*sup lin* also निर्गमश्च)निशामद्य(V2 °द्ये) (for [अ]द्य रजनीं) D0 इमानि वृत्य रजनीं (for the prior half) N2 B2 3 कतमेन Ś2 [ए]ष्यते, D1 [आ]व्रजत्, D4 [ई]क्ष्यते (for [इ]ष्यते) D13 कदा च रणमिष्यते (for the post half)]

—B3 om 18^{cd} —^{c}) B4 विपुलं, D8 निर्गुण- (sic), T3 G2 निपुण, Cg as in text (for निपुण) B1(with hiatus) तस्य, T3 M1 2 शीघ्रम्, Cg as in text (for सर्वम्) Ñ V2 विज्ञाय सर्वनैपुण्याद् —^{d}) Ś2 B1 D1-3 7 8 12 G1 3 विशेषत., Cg as in text (for अशेषतः) Ñ V2 B4 आगच्छत कृतत्वरा· ꣸ Cg अशेषत सर्वप्रकारेण विज्ञायागन्तव्यम्। अशेषत· अशेषैश्चारैरिति वार्थे । अशेषत इत्युत्तरशेषो वा ꣸

19 ^{a}) B2 4 चरेण (for चारेण). Ñ(Ñ1 m. also) हि हत·; Ñ1 V2 हि तत, V1 3 च हत, B निहतः; D0.4 13 तु हत., D2 8 12 विहि(D12 °ह)त; D5 विज्ञित् (for विदित) D8 तत्र (for शत्रु·). —^{b}) Ñ1 B2-4 प्रणीतैर् (for पण्डितैर्) —^{c}) Ś D8.12 युद्ध तुल्येन; D1 6 7 T G M1 2 6 युद्धेष्वल्पेन, D13 युद्धं स्वल्पेन (for युद्धे स्वल्पेन). D0 युद्धेन, D4 वीर्येण (for यत्नेन). D8 यो स्वल्पेषु च युद्धेन (sic), G(ed) युद्धे स्वल्पप्रयत्नेन —^{d}) Ś D8 12 समासाद्य (for समासाद्य)

20 Ñ2 illeg for 20^{a}. —^{a}) Ñ1 B1 4 चरास्तु ते; B2 G2 च(G2 चा)राश्च ते, D1.3 चा(D3 च)रास्ते तु (for चारास्तु ते) —^{b}) L (ed.) प्रहृष्ट. Ś D8 12 प्रहृष्टे राक्षसेश्वरे, G(ed) शार्दूलाद्या दशानन —After 20^{ab}, Ś Ñ2 B1 3 4 D2 8(after 20).5-13 S ins

427* शार्दूलमग्रत कृत्वा ततश्चक्रुः प्रदक्षिणम्।
ततस्ते त महात्मान चारा राक्षससत्तमम्।

[B3 transp l 1-2 repeating l 2 in its proper place —(l 1) Ś Ñ2 B1 3 4 D2 8 12 13 पुरत, G2 अमत. (for अग्रत) Ś Ñ2 B1.3 4 D2 8 12 13 हृष्टाश् (for ततश्). B3(marg also) भर्तृभक्तिपुरस्कृता, D3 सर्वे वानररूपिणः (for the post. half). —Ś D2 3 8 12 om l 2 B3 reads l. 2 (first time) in marg —(l 2) Ñ2 तु ते, B1 3(second time) D10 11 त तु, D6 T2 त ते (by transp), D7 त्वेन, D9 तु त (for ते त). B1 3(first time) 4 चरा (for चारा) G2 3 M5 -पुगव (for -सत्तमम्) D13 रावण राक्षसाधिप (for the post half).]

—^{c}) D4 प्रदक्षिणा —^{d}) Ñ1 B2 3 यत्र तौ रामलक्ष्मणौ.

21 Ñ2 illeg. for 21^{a} —^{a}) B3 तौ (for ते). Ś D8 12 गत्वा सुवेल(D8 12 वेलस्य)शैलस्य, V3 तौ गिरेश्च सुवेलस्य. —For 21^{c} – 22^{b}, Ś Ñ1 B1 2 D8 12 subst. 429*, V D0-4 13 (V1 3 D1-4 l. 1-2 only, D0 l 2 only) subst 429* for 21^{cd}. B3 reads 21^{c} – 22 in marg. —^{c}) G3 भूत्वा (for गत्वा). —^{d}) T1 damaged for सुग्रीव G1 विभीषण —After 21, Ñ2 ins l 2-3 of 429*, while D5-7 9-11 S ins ·

ते तु धर्मात्मना दृष्टा राक्षसेन्द्रेण राक्षसाः ।
विभीषणेन तत्रस्था निगृहीता यदृच्छया ॥ २२
वानरैरर्दितास्ते तु विक्रान्तैर्लघुविक्रमैः ।
पुनर्लङ्कामनुप्राप्ताः श्वसन्तो नष्टचेतसः ॥ २३

ततो दशग्रीवमुपस्थितास्ते
चारा बहिर्नित्यचरा निशाचराः ।
गिरेः सुवेलस्य समीपवासिनं
न्यवेदयन्भीमबलं महाबलाः ॥ २४ G 6. 5 o B 6 29 29 L 6 5.27

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे विंशतितमः सर्गः ॥ २० ॥

428* प्रेक्षमाणाश्चमूं ता च बभूवुर्भयविक्लवा ।

[D6 T1 ता तु, M5 दूता (for ता च) D10 11 -विह्वला .]

22 B3 reads 22 in marg (cf v l 21) Ñ2 illeg for 22ᵃ —ᵃ) D6 11 दृष्ट्वा V1 3 D0-4 13 ते हि मायाधरा दृष्टा (D0 1,4 °ष्ट्वा), V2 केचिन्मायावृता क्रूरा, B3 त तु मायाविनो जुष्टा —ᵇ,) Ñ2 B3 लक्षिता, V2 ॰ क्षिता (for राक्षसा) —For 21ᶜ – 22ᵇ, Ś Ñ1 B1 2 D8 12 subst, Ñ2 ins l 2–3 after 21 and l 4 after 22ᶜᵈ (first occurrence), V1 3 D1–4 subst l 1–2 only for 21ᶜᵈ, V3 D13 subst for 21ᶜᵈ, B3 ins after 22, B4 subst. for 22ᵃᵇ, D0 subst l 2 only for 21ᶜᵈ.

429* आसेदुर्हरिसैन्येन सवृतौ सविभीषणौ ।
प्रच्छन्नाश्चरतश्चात्र तान्ददर्श विभीषण ।
विज्ञाय वचन तेषा स चक्रे राक्षसेश्वर ।
ते दृष्ट्वा वानरबल राक्षसा वानरार्दिता ।

[(l 1) B3 सेदतुर्, B4 आसीनौ (for आसेदुर्) Ñ1 B3 तावुभौ (for सवृतौ) V2 रामलक्ष्मणौ, B4 शत्रुभीषणौ (for सविभीषणौ) —(l 2) D2 प्रसन्नाश्, Ñ1 V B3 D2–4 तत्र (for चात्र) Ñ2 B1 4 प्रच्छन्नास्तु चरास्ताश्च (Ñ2 B4 °स्तत्र), B2 प्रच्छन्नाश्च चरास्तत्र (for the prior half) Ñ1 B स (for तान्) N2 ददर्श स (for तान्ददर्श) —V2 illeg for l 3 —(l 3) Ñ B1–3 अतर्धानवध ते (Ñ1 B3 चै) षा, B4 अवज्ञाय विधिस्तेषा (for the prior half) Ś1 समीपे (for स चक्रे) —(l 4) B4 स (for ते) B1 वानरर्षभ (sic); B3 वानरवने (for वानरबल). B4 कपिरूपिण (for वानरार्दिता).]

—Thereafter, Ñ2 repeats 22ᶜᵈ, while D13 reads 22ᶜᵈ for the first time after 429* repeating it in its proper place —ᶜ) V3 D0 2 13 (second time) सन्त्रस्ता, D1 3 4 सदिष्टा (for तत्रस्था) Ś Ñ2 (second time) B1,2 4 D8,12 13 (first time) नि (B4 [m also] D8 12 नि) पेतुर्भयसन्त्रस्ता —ᵈ) D13 (second time) विगृहीता D3 यथेच्छया Ñ2 (second time) B1 2 4 D13 (first time) वानरैरर्दिता भृश —For 22ᶜᵈ, Ñ1 subst, N2 (illeg) B1 2 4 D13 (after 22ᶜᵈ [first time]) ins. after 22, B3 cont after 429*

430* घृणया न हता. सर्वे वानरैर्जितकाशिभि· ।

[B1 गवयेन (for घृणया न)]

—After 22, D1 5–7 9–11 13 (after 22ᶜᵈ [r]) S ins

431* शार्दूलो ग्राहितस्त्वेक पापोऽयमिति राक्षस ।
मोचित सोऽपि रामेण वध्यमान प्लवगमै· ।
आनृशसेन रामेण मोचिता राक्षसा परे ।

[(l 1) D1 कर्दूलो G1 चारो, Cm k t as above (for पापो) —After l 1, G M5 ins

431(A)* गृहीत पीडितश्चैव वानरैर्बहुभिर्नृन ।

—(l 2) D7 10 11 मोक्षित सोपि, G M5 ततो विमुक्तो, Cg as above (for मोचित सोऽपि) —After l 2, D1 13 ins

431(B)* तस्यैव च परिज्ञानाद्वानरैर्जितकाशिभि ।
चरा शेषा ह्यनुज्ञाता रावणस्य दुरात्मन ।

— D1 13 om l 3 —(l 3) D5 T1 आनृशस्येन M3 रामस्य (for रामेण) D6 7 9–11 G1 M1 2 5 मोक्षिता, Cm t as above (for मोचिता)]

23 ᵃ) D6 T1 M5 तैस् (for ते) Ñ1 V2 B2 4 निर्भर्त्स्य वानरैस्ते तु —ᵇ) M5 विक्रमाढ्य Ś B2 D8 12 लघुविक्रमा; G1 बलदर्पितै (for लघुविक्रमै) Ñ1 B1 4 गृह्य (B4 om) मुक्ता लघुक्रमा (B4 °म), V2 मुक्ता लघुपराक्रमा ❀ Cg विक्रान्तैरित्यत्र विक्रममात्रोक्तेर्लघुविक्रमैरित्यत्र जवमात्र विक्रमस्य विशेष्यते ❀ —After 23ᵃᵇ, D3 ins

432* दयापरेण रामेण दर्शयित्वा चमूं तत ।
मुक्तास्ते राक्षसास्तेन धर्मज्ञेन महीक्षिता ।

—ᶜ) Ñ1 V2 B ते लका समनुप्राप्ता .—ᵈ) D6 -चेतना. (for चेतस) —After 23, B3 (marg) ins

433* भयात्कृताञ्जलिं दीन श्वसन्तमिव पन्नगम् ।
दृष्ट्वा तु राक्षसेन्द्रोऽसौ वाचा मधुरया तदा ।
उवाच प्रहसन्नेव रावणो भीमदर्शन ।

—Thereafter it cont the lines of 6 21 4 (in marg).
[(l 1) त (for तु) वाचा मन्त्रम् (for वाच मन्दम्) —(l. 2) महा- (for तदा) वाक्यमब्रवीत् (for भयविह्वल)]

24 D6 T1 om 24 —ᵃ) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 पुनश्च, G1 तु, G2 M तु ते (for ते) —ᵇ) Ś2 Ñ V B

२१

ततस्तमक्षोभ्यबलं लङ्काधिपतये चराः ।
सुवेले राघवं शैले निविष्टं प्रत्यवेदयन् ॥ १
चाराणां रावणः श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम् ।
जातोद्वेगोऽभवत्किंचिच्छार्दूलं वाक्यमब्रवीत् ॥ २
अयथावच्च ते वर्णो दीनश्चासि निशाचर ।
नासि कच्चिदमित्राणां क्रुद्धानां वशमागतः ॥ ३
इति तेनानुशिष्टस्तु वाचं मन्दमुदीरयत् ।
तदा राक्षसशार्दूलं शार्दूलो भयविह्वलः ॥ ४
न ते चारयितुं शक्या राजन्वानरपुंगवाः ।
विक्रान्ता बलवन्तश्च राघवेण च रक्षिताः ॥ ५

D1-4 8 12 13 I3 चरा (for चारा) B3(sup. lin.), D1 हि ते (for बहिर्).—c) D13 निवेश- (for समीप-). Ś D2 8 12 वर्तिनं, Ñ1 B4 D1 6.18 वासिनां (for वासिन). ❀ Cg समीपवासिनमिति पुस्तकमाप्तम्. ❀ —d) D10 निवेदयद् (for न्यवेदयन्) D9-11 रामबलं, G1 भीमतर (for भीमबल) Ś Ñ V B D0 2 4 8 12 13 च तद्बल, D1 6 महाबल, D8 महद्बल, M1.2 रघूत्तम (for महाबला)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V3 B D2 13 लङ्काकांडे, D0 4 सुंदरकांडे. —*Sarga name* Ś1 चारप्रवेशन, Ś2 V1 D2 8 12 चारानुप्रेषण, Ñ B2 3 च(B3 चा)रप्रत्यागमन, V2 चरानुप्र ..., B1 चारविधि, B4 चारप्रणिधि ; D0 4 चारानुप्रवेशन, D1 चारप्रेक्षण, D3 चारानुप्रेक्षण, D9 शार्दूलागमन, D13 चारानुप्रत्यागमन —*Sarga no* (figures, words or both). Ś1 Ñ1 B2 D0 2 4 9 12 13 om , Ś2 Ñ2 V B1 3 4 D3 5, D1 7, D6-7 10 11 T1 3 G M 20, D8 4, T2 28 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम .

21

1 ☞ Cv is missing from 6 21 1 up to 6 21 19 (cf v l. 6 20 9) For 1-2, Ś Ñ V B D0-4 8 12.13 subst 434* —a) D6 9 T1 तद् (for तम्) —d) G1 सुनिविष्ट न्यवेदयन.

2 a) G1 चराणा D5 T1 वचन. D6 T2 3 राक्षसः (for रावण-) ❀ Cr: चारेभ्यः। प्राप्त राम महाबलमिति पाठः। ; Ck t चाराणा वचनमि(Ct °नादि)ति शेष . ❀ —T1 (partly) damaged for °.—d) G1 3 चेदम्, M5 इदम् (for वाक्यम्).—For 1-2, Ś Ñ V B1 2.3 ([marg] reads after 4).4 D0-4 8 12 13 subst .

434* वीक्ष्यमाण विषण्ण तु शार्दूल शोककर्शितम्।
भयाज्जडीकृतैरङ्गैः श्वसन्तमिव पन्नगम्।
उवाच प्रहसन्नेव रावणो भीमदर्शन ।

[V3 om l. 1.—(l. 1) Ś1 वीक्षमाण, Ñ B1-3 वीक्ष्य-(B2 3 °क्ष)माणो, D0.1.4 विभीषण (for वीक्ष्यमाण) Ñ1 विवर्णस्तु, Ñ2 B4 विषण्ण त, B3 विवर्णश्च, D1 विधिष्यात (sic); D2 निषण्ण तु, D4 विवर्ण च, D12 त्रिपण्ण च (for विषण्ण तु). Ñ1 शार्दूल॰. Ñ B3 सद तैश्चरै. (for शोककर्शितम्).—Ñ1 om. l. 2.—(l. 2) B3 वाक्य (for अङ्गै). V3 D0 2 13 भयाजलिकृतरंग (D2 °क्षां, D13 °त शै), B4 भयाज्जडीकृतै रङ्गै, D1 कृताञ्जलि शनैरंग ; D3 भयात्सतुचिन्तितरंग (for the prior half).—B3 (m) reads l. 3 for the first time here, repeating it in marg after 4ab —(l. 3) Ñ1 B3(first time) प्रहसन्नत्र, Ñ2 B1(second time) प्रत्यहसन् च(B3 तु) (for प्रहसन्नेव) Ñ2 B2 लोकरावण (for भीमदर्शन). Ñ1 B3 (second time) रावण लोकरावण (for the post. half). —After l 3 (second occurrence), B3 (m) ins

434(A)* न ते चारयितु राजन्वानराणा वशं गत ।
वानर रूपमास्थाय प्रविष्टो वानर बलम् ।]

3 Ñ1 om 3-4 B3 (marg) reads 3a-4b after 5ab —a) Ñ2 अन्यथा दृश्यते, V2 3 B2 अयथा श्च ते; B1 अयथा दृश्यते, B3 D0 अथ यावच्च ते, B4 अन्यथा वर्तते, D13 अन्यथा-वच्च ते, M5 अयथावाश्च ते (for अयथावच्च ते) —b) B4 [अ]पि, D13 [इ]ति (for [अ]सि). D6 दीनश्चासीन्निशाचर —c) V2 B4 D1 2 4 13 [अ]सित (for [अ]सि). B4 D1 3 8 M1 3 कश्चिद्, D0 कच्चिद्, D6 T1 किंचिद्; D13 किञ्चिद्, Ck t as in text (for कच्चिद्) —d) G1.3 तेषा त्व (for क्रुद्धाना) D0 हस्तमागत, D4 दर्शनं गत

4 Ñ1 om. 4, B3(marg) reads 3-4b after 5ab (for both, cf v l 3).—a) D2 3 -दिष्टस् (for -शिष्टस्) D1 सन; D6 7 स्त्र (for तु).—b) Ś Ñ2 V1 3 B1.2 4 D0 2-4 8 12 13 वचो, B3 वाचा, M1 2 वाक्य (for वाचं) Ś Ñ2 V B D0-6 8 10-13 T1 G1 2 M5 उदीरयन्, G3 M1 2 उदैरयत् (for °यत्) ❀ Cr m g उदीरयत्(Cm °यदिति)। अडभाव आर्ष .❀ —After 4ab, B3(marg) repeats l. 3 of 434*.—c) Ś Ñ2 V B D0-4 8 12 13 महा-, D6 G3 ततो, G1 तथा (for तदा).—d) D0 4 राक्षसो (for शार्दूलो). Ś Ñ2 V B D0-4 8 12 13 वाक्यमब्रवीत्; D6 10 11 T2 3 G M1 2 5 °विक्लवः (for भयविह्वल.). —After 4, B3(marg.) reads 434*.

5 a) Ś D2 3 8 12 वारयितुं, Ñ1 D9 चाल°; Ñ2 लघ°; B1 भाव°. D6 हर° (sic) (for चारयितु) D0 राम (sic), D8 राजन् (for शक्या) —B1 om.(hapl) 5b-6a. —b) D0 8 शक्या, D6 युद्धे (for राजन्) —After 5ab, B3 (marg.) reads 3-4b.—d) D3 तु, G2 सु- (for च). D1 [अ]पि पालिता. (for च रक्षिताः).

नापि संभाषितुं शक्याः संप्रश्नोऽत्र न लभ्यते ।
सर्वतो रक्ष्यते पन्था वानरैः पर्वतोपमैः ॥ ६
प्रविष्टमात्रे ज्ञातोऽहं बले तस्मिन्नचारिते ।
बलाद्गृहीतो बहुभिर्बहुधास्मि विदारितः ॥ ७
जानुभिर्मुष्टिभिर्दन्तैस्तलैश्चाभिहतो भृशम् ।
परिणीतोऽस्मि हरिभिर्बलवद्भिरमर्षणैः ॥ ८
परिणीय च सर्वत्र नीतोऽहं रामसंसदम् ।
रुधिरादिग्धसर्वाङ्गो विह्वलश्चलितेन्द्रियः ॥ ९
हरिभिर्वध्यमानश्च याचमानः कृताञ्जलिः ।
राघवेण परित्रातो जीवामि ह यदृच्छया ॥ १०
एष शैलैः शिलाभिश्च पूरयित्वा महार्णवम् ।
द्वारमाश्रित्य लङ्काया रामस्तिष्ठति सायुधः ॥ ११
गरुडव्यूहमास्थाय सर्वतो हरिभिर्वृतः ।
मां विसृज्य महातेजा लङ्कामेवाभिवर्तते ॥ १२

G 6. 6 12
B 6 30 12
L 6. 6 11

---

6 B1 om 6ᵃ (cf v l 5) —ᵃ) Ñ नाभिभाषयितु, V1 2 B2 4 न सभाष(B4 °व)यितु, B3 नाभिसभाषितु, D5 T1 नापि स भाषितु, D12 नापि सभाषितु (for नापि स°) —ᵇ) Ś V1 B2 4 D0–4 8 12 सप्रश्नोपि, V3 सप्रवेशो(sic), B3 सप्रश्नो हि, D13 सप्रवेशो (for सप्रश्नोऽत्र) Ñ V2 B2 3 D9 विद्यते (for लभ्यते) B1 सप्रश्नैपि न बध्यते —ᶜ) D1 रक्षितो, G1 लक्ष्यते, L (ed) दृश्यते (for रक्ष्यते). D1 मार्गो (for पन्था).

7 ᵃ) Ś Ñ1 V B D0–4 6 8 12 13 T3 प्रविष्टमात्रो, Cg as in text (for °मात्रे) D1 विज्ञातो (for ज्ञातोऽह) —ᵇ) Ś1 Ñ1 V1 2 B2–4 D3 8 12 अवारिते(Ś1 D8 12 °त), Ś2 Ñ2 V3 B1 D4 M5 निवारिते(Ś2 Ñ2 B1 °त), D1 उपारिते (sic), D7 10 11 Ck t विचारिते, D9 अनादृते, Cg as in text (for अचारिते) G1 बलेस्मिन्नपराजिते —After 7ᵃᵇ, D1 13 ins

435* विभीषणेन च ज्ञातो गृहीतो बाहुशालिभि ।;

while D3 ins after 7ᵃᵇ

436* विभीषणस्य वै बुद्ध्या ततोऽह राक्षसर्षभ ।

—Ñ1 om 7ᶜᵈ B3 reads 7ᶜᵈ in marg —ᶜ) Ś V2 D0 1 4 8 13 तथा, V1 3 अह, D2 ततो (for बलाद्) Ś D1 2 8 12 13 बलिभिर्, Ñ2 B D3 G1 हरिभिर्, V2 D5–7 9–11 T2 3 M Cg k t रक्षोभिर्, D4 बहुधा, T1 कपिभिर् (for बहुभिर्) —V2 illeg for ᵈ —ᵈ) Ś1 V1 3 D0 1 4 8 12 13 विप्रकर्षित, Ś2 विप्रकीर्तित, Ñ2 B1 3 4 [अ]स्मि विकुठि-(B4 °चि)त, B2 D6 9–11 Cg t [अ]स्मि विचारि(D6 Cg °लि)त, D2 सप्रधर्षित, D3 [अ]स्मिविकर्षित, M3 [अ]स्मि विचालित°, M5 प्रवि° (for [अ]स्मि विदारित) G1 बहुभि क्षिप्रकारिभि, G2 3 हरिभिर्विप्रकारिभि (G3 °त)

8 ᵃ) M1 2 मुष्टिभिर्जानुभिर् (by transp) V2 चैव, V3 हस्तैर् (for दन्तैस्) —ᵇ) V3 दंतश्च, D1 शूलैश्च, D8 13 तालैश्च (for तलैश्च) Ñ1 V B1 2 4 D1 2 4 9 T3 [अ]पि (for [अ]भि-) —D4 transp 8ᶜ–9ᵇ and 9ᶜ-10ᵇ —ᶜ) Ś V1 3 D0–3 8 12 13 विप्रणीतो, Ñ1 B2–4 परिभूतो, V2 अभिभूतो, B1 परिवृतो, D6 परिक्षिप्तो (for परिणीतो) Ś D8 12 बलिभिर् (for हरिभिर्) D4 हरिभिर्विप्रणीतोस्मि. —ᵈ) Ś L8 12 हरिभिस्तद्, D9–11 बलमध्ये (with hiatus) (for बलवद्भिर्).

9 D4 transp 8ᶜ–9ᵇ and 9ᶜ–10ᵇ —ᵃ) Ñ V2 B परिभूय (for परिणीय) —ᵇ) Ś Ñ1 D8 12 13 भीतो (for नीतो) Ś1 Ñ2 V B1 2 4 D0–3 8–13 M5 राममसदि, B3 °सपद, D4 °सन्निधौ, M1 2 °सनिधि (for °समदम्) —V3 om 9ᶜᵈ —ᶜ) Ś V2 B1 3 4 D0–4 8 12 13 -[आ]प्लुत-, B3 -दिग्ध-, D5 T1 -[आ]सिक्त-, G1 -[आ]रक्त- (for -[आ]दिग्ध) D7 9 10 11 Ct रुधिरस्त्राविदीनाङ्गो (D9 °स्त्रिग्धाङ्गो) —ᵈ) Ś D3 8 12 13 विह्वलश्चाजितेंद्रिय, T3 [ऽ]ह बालेश्वलितेंद्रिय

10 D4 transp 8ᶜ–9ᵇ and 9ᶜ – 10ᵇ —ᵃ) D8 बाध्यमानश्च (sic) (for वध्य°) —ᵇ) V3 नीयमान (for याच°). —ᶜ) G3 परित्राणो —ᵈ) Ś Ñ1 V D0–4 8 12 13 जीवत्येव, Ñ2 जीवाम्ये॰ (illeg), B1 2 4 जीवाम्यद्य, B3 जीवाम्येव, D5 जीवामि च, D6 7 T G M3 5 Cg जीवामीति, D9–11 Ct मामेति च (for जीवामि ह)

11 ᵃ) Ś D8 12 वृक्ष-, Ñ1 B3 एव, Ñ2 द्रुम-, V D0–4 13 वृक्षै, B1 D9–11 M3 शैल- (for शैलै) D9–11 तु (for च) Ñ B3 शिलासङ्घै (Ñ1 °है॰ [sic]) —ᵇ) V2 D2 M1 2 महोदधि (for महार्णवम्) —ᶜ) Ś V1 B1 2 D1–3 8 12 13 आवृत्य Ñ B3 आवाद्य, V3 आगत्य (for आश्रित्य). D6 T2 3 लङ्काया द्वारमाश्रित्य —ᵈ) D3 [अ]वारिन (for सायुध)

12 ᵃ) Ś V D2 गरुडं, Ñ1 B D0 1 3 4 8 12 13 गारुड (for गरुड-) Ñ1 आधाय, B3 आदाय, D6 T3 आश्रित्य, T2 आवध्य, Ck t as in text (for आस्थाय) —ᵇ) Ś V1 2 D0–2 4 8 12 13 वानरैर्बहुभिर् (for सर्वतो हरिभिर्) B2 4 सर्वैर्हरिभिरावृत, D3 स सर्वैर्हरिभिर्वृत. —ᶜ) G महाबाहुर् (for °तेजा —ᵈ) Ś V1 2 B4 D0–4 8 12 13 T2 3 M5 [उ]पवर्तते, Ñ B1–3 [उ]पमर्पति, V3 illeg, D9–11 [अ]नि° (for [अ]भिवर्तते) —After 12, Ñ1 ins; B3 cont (followed by st 13 in marg) after 441*, B4 ins after 13

437* एतच्छ्रुत्वा दशग्रीव पुनरेवाभ्यभाषत ।

2 3 2 पुरा प्राकारमायाति क्षिप्रमेकतरं कुरु ।
सीतां चास्मै प्रयच्छाशु सुयुद्धं वा प्रदीयताम् ॥ १३
मनसा संततापाथ तच्छ्रुत्वा राक्षसाधिपः ।
शार्दूलस्य महद्वाक्यमथोवाच स रावणः ॥ १४
यदि मां प्रतियुध्येरन्देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ॥ १५
एवमुक्त्वा महातेजा रावणः पुनरब्रवीत् ।
चारिता भवता सेना केऽत्र शूराः प्लवंगमाः ॥ १६
कीदृशाः किंप्रभावाश्च वानरा ये दुरासदाः ।
कस्य पुत्राश्च पौत्राश्च तत्त्वमाख्याहि राक्षस ॥ १७
तथात्र प्रतिपत्स्यामि ज्ञात्वा तेषां बलाबलम् ।
अवश्यं बलसंख्यानं कर्तव्यं युद्धमिच्छता ॥ १८
अथैवमुक्तः शार्दूलो रावणेनोत्तमश्वरः ।
इदं वचनमारेभे वक्तुं रावणसंनिधौ ॥ १९

---

13 Ñ1 om 13–16 B3 marg) reads 13 after 437* —^{a}) Ś Ñ2 B3 D8 12 पुरी-, D0–4 13 T1 पुर-, Cm g. k t as in text (for पुरा) Ś Ñ2 V1 2 B1–3 D0–4 8 12 13 आयात ; D10 T3 G1 3 आयाति, Cm g l t as in text (for आयाति) B4 पुरीप्रकपनात्प्राज्ञच —^{b}) D1 मे वचन, D6 प्रेक्ष्यंतर (corrupt), Cm g as in text (for एकतरं) —^{c}) Ś Ñ2 V B2 4 D0–4 8 12 13 वा स , B1 3 राम, D6 T2 3 G M चास्मै, D7 चापि, D9–11 चापि (for चास्मै) D2 6 [अ]त्र (for [आ]शु) —^{d}) Ñ2 B1 2 युद्ध वाशु, V2 B3 D6 10 11 G M6 युद्ध वापि (for सुयुद्ध वा) Ś V3 D0 3 4 8 12 13 युद्ध वा समीचीयता, V1 युद्ध वा । यताम्, B4 D1 2 युद्ध वा सप्रदीयता. —After 13, B4 ins 437*.

14 Ñ1 om 14 (cf. v l 13) B3 reads 14 in marg —^{a}) Ś D2 8 12 13 मनसंत्रोपपन्नार्थं, Ñ2 V3 (illeg up to द्य) B1–3 D0 मनसा चो(D0 सो)त्पपाते- (D0 °ते)व, V1 2 D1 आमनसाद्रुत्पपाते(D1 °ते)व, B4 मनसा चिंतयन्नेव, D3 मनसाद्यमानेन, D4 मनसा नोत्पपातोथ, D6 T2 मनसा स तत्रा सीतम्, D9–11 M1 5 मनसा तत्त(M° त त)त्रा प्रेक्ष्य, T3 मनसा स तु तापातम् , G1 मनसा चापतापेन; L (ed) स द्यथोत्पपातंत्र —^{b}) V3 B D3 राक्षसेश्वर° .—^{c}) Ś Ñ2 V D0–2 4.8–13 M3 शार्दूल सु- (for शार्दूलस्य) T1 च तद् (for महद्) —D6 illeg. for ^{d} (except अथो) —For 14, M1 2 subst.

438* शार्दूलस्य वच° श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिप ।
अन्वीक्ष्य मनसा सर्वमिदं वचनमब्रवीत् ।

15 Ñ1 om 15 (cf v l 13). —^{a}) T3 मा (for मां). Ś Ñ2 V B D0–4 8 12 13 प्रतियोत्स्यते(B1–3 °ति) , D9–11 °युध्यते, M6 °पिध्येरन् (for °युध्येरन्) —^{b}) D2 -मानवा° (for -दानवा) —B3 reads 15^c–16^a in marg —^{c}) Ñ2 B [अ]हं, D3 [ए]वं, D4 च (for [ए]व). Ś D2 8 12 13 प्रयच्छामि

16 Ñ1 om. 16 (cf. v l. 13) B3 reads 16 in marg (cf v l 15). —^{a}) B2 महावीरो (for एवमुक्त्वा). Ñ2 दशग्रीव , V2 D3 °राजो, V3 म**जा (for महातेजा). —^{b}) Ñ2 पुनरेवाभ्यभाषत. —^{cd}) Ś Ñ2 V B1.3 4 D2 8–12 G2 M1 2.6 Ck t चरि(D11 °र)ता; B2 दृष्टा वे, T3 चालिता, Cm g as in text (for चारिता) Ñ2 B देत्र, Cm g k.t as in text (for सेना) Ñ2 V3 B शूरा केत्र (by transp , V3 illeg from त्र up to 17 ^{a}), D6 T1 G2 3 के तु शूरा , G1 के च शूराः , Cg as in text (for केऽत्र शूरा). T3 शूरा सेना केत्र (by transp.) Ś V1 D0–4 8.12.13 शूरा वे (D0 कि) तत्र वानरा , V2 शूराश्चात्र च वानरा (for ^{d}) —After 16, B3 ins 441*

17 V3 illeg for 17^a (cf. v l. 16) D13 om 17^{ab} —^{a}) D9–11 किंप्रभा , Cg as in text (for कीदृशा) Ś Ñ1 V1 2 B D0–4 8 13 कति वा(D13 के) सौम्य, Ñ2 सचिवाः सौम्य, D6 6 T G1.3 M2 Cg किंप्रभा° सौम्य, D7 किंप्रमाणाश्च, D9–11 कीदृशा° सौम्य, M6 संवृत्ता सौम्य, G (ed) कति वा मन्ये (for किंप्रभावाश्च). —^{b}) Ñ1 च, D1 2 ते, D6 T1 M1.2 के (for ये). D6 T3 वानराणा, D13 ते नरा ये (for वानरा ये) —^{cd}) D6 तस्य (for कस्य) D4 हि (for first च) B1 2 4 ते सर्वे (for पौत्राश्च). Ś D8 12 त्व समाख्याहि, D2 तत्त्वमाख्यात (for तत्त्वमाख्याहि). D3 राक्षस° , D9–11 सुव्रत, G1 पृच्छता (for राक्षस) Ñ B3 पुनस्त्वं समागेन तत्त्वतो वक्तुमर्हसि

18 B3 om. 18^{ab} —^{a}) Ś V D0 1 6 8 9 12 13 T2 तद(D6 T2 °दा)त्र, Ñ तत्तथा, T1 कदात्र; Cm g t as in text (for तथात्र) —V3 illeg. from पत्स्यामि up to first ब in ^{b}. Ś D8 12 13 प्रविधास्यामो, Ñ तत्र वक्ष्यामि (Ñ2 *-* illeg), B2 D0 ° 4 प्रतिपत्स्या(D4 °श्या)मो, B1 D2 °योत्स्यामो, D1 °पश्यामि, M6 ब्रूहि चेरस्यामि (for प्रतिपत्स्यामि). —^{b}) Ś1 D8 चैव, Ś2 D12 13 चैषा (for तेषा) D1 तेषा ज्ञात्वा (by transp). D11 महाबलं (for बलाबलम्) —^{c}) D9–11 खलु (for बल-) —V3 illeg for ^{d} —^{d}) Ś V1.2 B1 4 D0–4 8 12 13 युद्धलिप्सुना(D1 °भि°), Ñ युद्धवृद्धये, B2 युद्धनिश्चये°, D9 M3 युद्धमिच्छता, G3 योद्धुमिच्छता

19 ^{a}) Ñ B3 स, V2 B4 D6 T2 तथा, D7 T3 तदा (for अथ). —^{b}) B1 दुरात्मना; B2 [उ]त्तर वच , D7 ततश्वर° , G2 [उ]त्तम वच (for [उ]त्तमश्वर) Ñ B3 चरैश्च सहितस्तु(B3 °तैश्च) तैः; V3 राव * ***श्वर . —^{c}) D3 एवं (for इदं). —^{d}) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 -ससदि (for -संनिधौ).

अथर्क्षरजसः पुत्रो युधि राजन्सुदुर्जयः ।
गद्गदस्याथ पुत्रोऽत्र जाम्बवानिति विश्रुतः ॥ २०
गद्गदस्यैव पुत्रोऽन्यो गुरुपुत्रः शतक्रतोः ।
कदनं यस्य पुत्रेण कृतमेकेन रक्षसाम् ॥ २१
सुषेणश्चापि धर्मात्मा पुत्रो धर्मस्य वीर्यवान् ।
सौम्यः सोमात्मजश्चात्र राजन्दधिमुखः कपिः ॥ २२
सुमुखो दुर्मुखश्चात्र वेगदर्शी च वानरः ।
मृत्युर्वानररूपेण नूनं सृष्टः स्वयंभुवा ॥ २३
पुत्रो हुतवहस्याथ नीलः सेनापतिः स्वयम् ।
अनिलस्य च पुत्रोऽत्र हनूमानिति विश्रुतः ॥ २४

G 6. 6 0
B 6 30 24
L. 6 6.23

20 ^{b}) G1 युद्धे (for युधि) D5-7 G2 3 M3 Cv r m g राजा (for राजन्) ❀ Cg अथेत्युत्तरवचनारम्भे। द्वितीयोऽथशब्दः पादपूरणे ❀ —For 20^{ab}, Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 subst

439* ऋक्षराजस्य पुत्रोऽत्र राजा राज्ञा सुदुर्जयः ।

[D3 [ऽ]थ, D8 13 वै (for ऽत्र) D1 ऋक्षराजपतिर्योत्र (for the prior half) —Ñ1 om (hapl) from राजा up to 20^{c} Ñ2 illeg for the post half V2 B महाप्राज्ञ , V3 illeg , D1 राजामति-, D2 राजन्नाज्ञा (for राजा राज्ञा) D3 दुरासद (for सुदुर्जय).]

—After 20^{ab}, D6 ins

440* सुग्रीव इति विख्यातो लोके सूर्यात्मज प्रभु ।

—Ñ2 G3 om (hapl) 20^{cd} —^{c}) D5 6 T1 2 [ऽ]सौ, D7 वै (for ऽत्र) Ś V B D0-4 8 12 13 पितामहसुतश्चात्र (B1 2 °थ, D13 °ह [sic]) —After 20, Ś V B1 2 4 D0-4 8 12 13 ins , B3 ins after 16

441* सहस्राक्षुसुत श्रीमान्सुग्रीवो वानरेश्वर ।
राक्षसानामभावाय सबल समुपस्थित ।

[(l 1) V3 illeg for the prior half B1 चात्र, D2 धीमान् (for श्रीमान्). B1 जाम्बवानिति विश्रुत (= 20^{d}) (for the post half)]

—Thereafter, B1 2 cont , Ñ1 ins after 20 , Ñ2 (owing to om) B3 ins after 439*

442* वालिनश्च सुतो वीर शत्रूणा सुदुरासद ।

[B1 चात्र (for वीर). B1 2 म दुरासद]

—Thereafter, B3 cont 443*

—After 441*, B3 cont 437* (followed by st. 13 in marg)

21 B4 D0 1 3 4 om 21 V om. 21^{ab} —^{a}) D7 9-11 [अ]थ, G1 च, G2 [ह्]व (for [ए]व) —For 21^{ab}, Ś Ñ B1 2 3(subst and cont after 442*) D2 8 12 13 subst

443* अङ्गदो युवराजश्च तारापुत्र शतक्रतो ।

[Ñ2 B2 3 तु (for च) Ñ B1-3 तारेयोत्र(B3 °यश्च) महाबल (for the post half)]

—B1 om. 21^{cd}. V2 reads 21^{cd} after 24.—^{cd}) G1 घोरेण, Cm g t as in text (for एकेन) Ñ1 V2 3 B2 3 कृतमेकेन यस्य पुत्रेण (by transp), Ñ2 कृतमेकेन वायुपुत्रेण —After 21, V3 reads 25^{ab}

22 ^{ab}) Ś Ñ2 V2 B1 2 4 D2-4 7-13 G3 M1 2 5 चात्र, Ñ1 B3 नाम, G2 चाथ (for चापि). M1 2 बलवान् (for धर्मात्मा) —Ñ2 illeg for ^{b} Ñ1 V2 B धन्वन्तरेर्बली (for धर्मस्य वीर्यवान्) D1 धन्वन्तरिसुत' श्रीमान्सुषेणश्च महाबल . —V2 illeg for ^{cd} —^{c}) Ś D8 दृष्ट', V1 तथा, V3 D0 4 12 13 दृष्ट , D1 राजा, D3 5-7 11 T सौम्य-, M1 2 वीर (for सौम्य') D3 सौमात्मजश्च, D11 सौम्यात्मजश्च V1 3 श्रीमान्, D1 चापि, D3 M5 चैव (for चात्र) —^{d}) Ś V3 D3 8 12 13 G2 राजा, Ñ B3 नाम्ना (for राजन्) V3 illeg for दधिमुख कपि Ś Ñ B D3 4 6 8 12 13 T2 3 M1 2 हरिः (for कपि).

23 ^{a}) Ś V2 3 D0 2 4 8 12 13 विमुखश्च (for दुर्मुखश्च) Ś1 Ñ2 V1 2 B1 2 4 D0-4 8 12 13 [ए]व (for [अ]त्र). —V2 illeg for 23^{c} - 24^{b} —^{d}) Ñ B1 3 स्वय (for नून). Ś D0 2-4 8 12 तनुमेका(D0 2 4 °पा, D3 °ता) प्रवेशित , V1 3 तत्त्वमेपा प्रवेशित (V3 प्ररोजत [sic]), B2 4 D13 तनु ते(B2 °नु चे)षा प्रवेशित', D1 तनु चैषा प्रविश्यते —After 23, Ś V1 3 B1 2 4 D0-4 8 12 13 ins

444* स्वयभुवा महाराज मृत्यो पुत्राश्च ते स्मृता ।

[V3 महाबला, B1 पच चात्र, B2 स्वायभुव , D1 13 °भुवो, D3 स्वाय° (for स्वयभुवा). B1 महाबाहु D4 °भागा (for °राज) V1 B1 2 4 मृत्यु- (for मृत्यो) S2 समता (for ते स्मृता)]

24 V2 illeg for 24^{ab} (cf v l 23). Ñ1 om 24^{a} - 25^{b}. B3 reads 24 in marg —^{a}) M1 2 [अ]पि (for [अ]थ) Ś Ñ2 V1 3 B D1-3 6 8-13 पुत्रो हुताशनस्यात्र(D6 °थ), D0 4 हुताशनसुतश्चात्र —^{b}) D8 भीम (for नील) —^{c}) Ś Ñ2 V2 3 D0 1 4 5 9-11 13 T1 G तु, D7 [अ]थ (for च) Ñ2 B4 D0 7 [ऽ]थ, G2 [ऽ]भूद् (for ऽत्र) B3 सुतश्चात्र (for च पुत्रोऽत्र) ❀ Cg अनिलस्य पुत्र औरस । पुत्र तत्र तत्र पितृद्वयनिर्देशो बीजक्षेत्रित्वाभ्यामिति मन्तव्यम् ❀ —D1 om. (hapl ?) 24^{d} - 27^{c}. —^{d}) D2 एष (for इति) —After 24, V2 reads 21^{cd}, while B2 repeats erroneously (within brackets) 442* and st 21 (including star passage) and then ins

° 25 नप्ता शक्रस्य दुर्धर्षो बलवानङ्गदो युवा ।
24 मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ बलिनावश्विसंभवौ ॥ २५
पुत्रा वैवस्वतस्यात्र पञ्च कालान्तकोपमाः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ २६
श्वेतो ज्योतिर्मुखश्चात्र भास्करस्यात्मसंभवौ ।
वरुणस्य च पुत्रोऽथ हेमकूटः प्लवंगमः ॥ २७
विश्वकर्मसुतो वीरो नलः प्लवगसत्तमः ।
विक्रान्तो वेगवानत्र वसुपुत्रः सुदुर्धरः ॥ २८
दश वानरकोट्यश्च शूराणां युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
श्रीमतां देवपुत्राणां शेषान्नाख्यातुमुत्सहे ॥ २९
पुत्रो दशरथस्यैष सिंहसंहननो युवा ।
दूषणो निहतो येन खरश्च त्रिशिरास्तथा ॥ ३०
नास्ति रामस्य सदृशो विक्रमे भुवि कश्चन ।
विराधो निहतो येन कबन्धश्चान्तकोपमः ॥ ३१

445* केसरी चापि बलवानागतः स्वबलेन वै ।

—Thereafter B2 repeats 21^{cd}

25 Ñ B3 om. 25^{ab}, D1 om 25 (for Ñ1 D1, cf v l 24) D0 om. 25–27 V3 reads 25^{ab} after 21 —^{a}) G2 वात्र (sic), G3 पौत्र°, Cr g as in text (for नप्ता) V2 बलवान् (for दुर्धर्षो). ❀ Cr g अत्र नप्तृ-शब्दोऽवयवसामर्थ्यात् पौत्रे वर्तते. ❀ —^{b}) B1 युधि (for युवा). V2 अंगद समरे बली. —^{c}) Ś D2 6 8 द्विविधश् (for °दश्) Ś1 Ñ V B D2–4 8 12 13 G [ए]व (for [उ]भौ). —^{d}) Ś Ñ1 V B D2–4 8 12 13 वीरौ ता(Ñ1 B3 द्वौ वीरा, D4 तावुभा वश्विनी(V B1–3 D2–4,13 °नो ; B4 °न)सुतौ, Ñ2 यौ वीरावश्विनःसुभौ.

26 D0 1 om 26 (cf v l. 25 and 24). —^{a}) Ś D8 12 विवस्वतश्च (for वैवस्वतस्य). V1 D7 9–11 T2 3 G1 2 M1,2 6 [अ]थ, V3 [अ]पि, D6 [आ]सन्, G3 [ए]ते (for [अ]त्र). —^{b}) Ñ2 कालात्मक- ; D2 कालानल- (for कालान्तक-) Ś D8 12 कालांतकयमोपमा , V2 3 पञ्च तस्यो(V2 कालो)पमा स्मृता —^{c}) Ñ2 B1 3 4 गयो (for गजो) Ś D8,12 13 T3 शरभ, D4 ऋषभ° (for गवय°). —^{d}) Ś D8 12 13 T3 ऋषभो (for शरभो).

27 D0 om. 27, D1 om 27^{abc} (cf v l. 25 and 24). Ñ1 D5–7 9–11 S read 27–28 (including star passages) (Ñ1 om 28) after 33 B3 reads 27 in marg V2 illeg for ^{a} —^{a}) D8 श्वेत- (for श्वेतो) Ś D8 12 ज्योतिसुतश्च , Ñ2 हविर्मुखश्च, D13 दधिमुखश्च, (for ज्योतिर्मुखश्च) —^{b}) Ś V1 3 D2–4,8 12,13 [आ]त्मजावुभौ, V2 सुतावुभौ, B3 [आ]त्मसंभव (for [आ]त्मसंभवौ) Ñ1 B1 भास्करात्मजसंभव° —^{c}) Ñ2 B2 D4 तु, B3 D5 9–11 G2 [अ]थ (for च) Ñ V2 3 B1 2 4 D2–4 M1 2 [ऽ]त्र, M3 [ऽ]न्यो (for ऽथ). Ś D8 12 [आ]त्मजश्चात्र, D13 सुतश्चात्र (for च पुत्रोऽथ). —^{d}) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–4 8 12 13 महावानर (for प्लवगम) —After 27, Ñ1 ins 450*

28 Ñ1 (om 28) D5–7,9–11 S read 27–28 (including star passages) after 33 —^{a}) Ś Ñ2 V B D0–4 8 12 13 चात्र (for वीरो). —^{b}) Ś Ñ2 V B D0–4 8, 12 13 नलो नाम महाकपिः(V3 °बल) —^{c}) D9 विभ्रान्तो (for विक्रान्तो) D6–7 T G2 M1 3 बलवान् (for वेगवान्). G3 अत्र (for अत्र) —^{d}) D6 7 10 T3 M6 म (for सु). D9 सुपर्वण (for सुदुर्धर). —For 28^{cd}, Ś Ñ2 V B D0–4 8 12 13 subst

446* येन सेतुर्महानबद्धः सागरे वरुणालये ।

[B1 सलिलांतरे, B3 सरिदाशये, B4 सलिलार्णवे (for वरुणालये)]

—Thereafter, B3 reads 33^{ab}

29 ^{a}) T3 कोटी (for -कोट्यश्) Ś V1 B1,2 4 D0–8 13 T1 3 G2 M1 2 6 [ऽ]त्र, Ñ B3 तु (for च). ❀ Cv वानरकोट्य इति। असमासनिर्देशोऽयम्। वानर वानराणाम्। सुपां सुलुगिति षष्ठ्या लुक्।, so also Cr m g t. ❀ —^{b}) D2 -कारिणा (for -काङ्क्षिणाम्) —^{c}) D3 शूराणां (for श्रीमतां). T1 रूपाणां (for -पुत्राणां) —^{d}) Ñ2 V B2 D0–4,6 9–11 G1 M3 शेष, D12 शोष्यान् (sic) (for शेषान्). T3 तेषां नाख्यातुमुत्सहे.

30 B3 reads 30^{ab} in marg —^{a}) Ś Ñ2 V B D0–4 8 12 13 [अ]त्र, M6 [ए]व (for [ए]ष). —^{b}) D4 सिंह (for सिंह-) D8 9 सिंहाननो —^{c}) D6 T2 च हतो (for निहतो) G3 दूषणो येन निहतो. —B1 om (hapl) from 30^{d} up to the prior half of l 1 of 447*. D9 om (hapl) 30^{d}–31^{c} —^{d}) Ñ1 B3 खरोथ, D11 दूषणो (for खरश्च) D2 त्रिशिरस्, D4 त्रिशरास् (for त्रिशिरास्) —After 30, Ś V B1 4 D0–4 8 12 13 read 447*, while B2 ins 448*

31 B1 om up to the prior half of l 1 of 447*, D9 om 31^{abc} (for both, cf v l 30). —^{a}) Ñ1 B3 D1 4 रामेण (for रामस्य). —^{b}) Ś V D0–4 8 12 13 विक्रमेण तु, G1 3 विक्रमेर्भुवि (for विक्रमे भुवि) D8 कर्हिचित् (for कश्चन) —After 31^{ab}, B1 ins 448*, while B3 reads 32 (followed by 449*) —^{d}) Ñ B3 चामरोपम° (for चान्तको°) —For 31^{cd}, Ś V B1 4 D0–4 8 12 13 subst and read after 30, B2 subst and cont. l 1 after 448* and reads l 2 after 31^{ab}.

447* वाली च निहतो येन कबन्धश्च महाबलः ।
विराधश्चैव दुर्धर्षो राक्षसोऽनन्तविक्रमः ।

चक्षुं न शक्तो रामस्य नरः कश्चिद्गुणान्क्षितौ ।
जनस्थानगता येन तावन्तो राक्षसा हताः ॥ ३२
लक्ष्मणश्चात्र धर्मात्मा मातंगानामिवर्षभः ।
यस्य बाणपथं प्राप्य न जीवेदपि वासवः ॥ ३३

राक्षसानां वरिष्ठश्च तव भ्राता बिभीषणः ।
परिगृह्य पुरीं लङ्कां राघवस्य हिते रतः ॥ ३४
इति सर्वं समाख्यातं तवेदं वानरं बलम् ।
सुवेलेऽधिष्ठितं शैले शेषकार्ये भवान्गतिः ॥ ३५

G. 6. 6.
B. 6. 30 3
L. 6. 6 3

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकविंशतितमः सर्गः ॥ २१ ॥

[B1 om the prior half of 1 1 —(1 1) D6 विनिहतो (for च नि°) —(1 2) B2 महावीर्यो (for [ए]व दुर्धर्षो) D13 [ऽ]मितविक्रम V1 2 B4 राक्षसांतकविग्रह , B1 2 राक्षसांतकविक्रम (for the post half)]

—After 31, B3 ins 448*.

32 B3 (marg.) reads 32 after 31^{ab} —^{a}) Ś B3 4 D0 1 3–5 8 12 13 न शक्यो, G शक्तो न (by transp) —^{b}) Ś V D0–1 8 12 विक्रमे(Ś D0 3 8 °म) सदृशो भुवि, B कथंचित्सदृश क्षि(B1 ग)तौ, D7 9–11 G M5 गुणान्कश्चित्तर (by transp)क्षितौ, D13 विक्रमोसदृशो भुवि. —^{c}) D4 6 T3 ये च (for येन) —^{d}) Ś V1 D0–2 4 8 12 13 वनस्था, B1.2 D3 वनांते, B3 तावत्तु, D5 6 9 T2 3 M यावतो, G1 तावका (for तावन्तो) B4 राक्षसास्ते बलाहता —For 32, Ñ subst , B1 ins after 31^{ab} , B2 ins after 30 , B3 ins after 31

448* सेतुर्बद्धश्च रामेण को रामसदृशो भुवि ।

—Thereafter, B2 reads 1 1 of 447*

—After 32, Ś V2 3 B D0–4 8 12 13 ins

449* एष त्वा समरे जेतुमुद्यत सगणो बली ।

[V3 D0–3 सेव (for एष) Ś D12 त्वा (for त्वा) B2 3 सगण (for समरे) Ś V2 3 D0 4 8 12 13 योद्धुम् (for जेतुम्). Ś D8 12 सुमहान्ल , V3 मवलो बली, D13 सहसा बली (for सगणो बली)]

33 B3 reads 33^{ab} after 446* —^{a}) Ñ1 B3 D0 1 4. 6 7 T2 [अ]पि. D2 [ए]व (for [अ]त्र) —B3 om 33^{cd}. —^{c}) Ñ1 प्राप्तो (for प्राप्य) —^{d}) Ñ1 जीवेदपि न (by transp) —After 33, Ñ1 (om 28) D5–7 9–11 S read 27–28 (including star passages).—After 33, Ñ2 ins., Ñ1 ins after 27

450* सर्ववानरमुख्यश्च सुग्रीव प्लवगर्षभ. ।;

while, D1 ins after 33

451* मार्गते राघवस्याज्ञा निहन्तुं सर्वराक्षसान् ।
न चैव राघवस्यार्थे जीवित परिरक्षति ।

34 ^{a}) D0 गच्छमाणां (corrupt) (for राक्षसानां) Ñ B3 प्रधानश्च, T3 गरिष्ठश्च (for वरिष्ठश्च) —^{b}) V2 भ्राता तव (by transp.) —^{c}) Ñ V2 3 B2 3 D6 7 9–11 T2 3 G1 3 M1 2 प्रतिगृह्य, B1 प्रतिलभ्य, D0 3 4 °त्यज्य (for परिगृह्य).—^{d}) Ñ1 स्थित (for रत) —After 34, D1 ins

452* गतमात्रोऽभिषिक्तस्तु लङ्कायां राघवेण तु ।

35 ^{a}) D0 इदं (for इति) D2 मयाख्यातं (for समा°) —^{b}) Ś1 V2 D0 2 7 G2 M1 2 5 तदेव, Ñ B1 तव वै, V1 3 तदेव, B2 तदेतद्, D9–11 तथा वै (for तवेद). Ś V B1 2 4 D0–4 8 12 13 ह्रिपता, Ñ B3 शास्त्र (for वानर) —^{c}) Ñ V1 B1 3 4 D5 7 G1 3 M1 2 विष्ठित, D6 T2 1 निष्ठित (for ऽधिष्ठित) —^{d}) Ś2 Ñ1 B2–4 D0–3 9 12 शेषे (for शेष-). Ñ1 [ऽ]क्षोभ्या, B3 काले (for -कार्य) ❀ Cg अत्र वानरजन्मोक्ते प्रायशो बालकाण्डोक्ताविरोधादेतत्सर्गं विनापि पूर्वोत्तरकथासङ्घटनाच्च सर्गोऽयं कल्पित इत्याहु . ❀

Colophon —*Kānda name* Ñ B D2 13 लङ्काकाडे, D0 4 सुदरकाडे —*Sarga name* . Ś V1 2 D1 2 9 12 चारप्रत्यागमन(Ś2 D8 °गम, V2 °न , D1 °गम), Ñ V3 B3 4 D9 शार्दूलवाक्य, B1 शार्दूलवचन, B2 वानरप्रणिधौ शार्दूलवाक्य, D0 चारवाक्य, D3 चारप्रख्यात, D4 लङ्कापर्वणि चारवाक्य, D13 चरप्रत्यागमनवाक्य.—*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B2 D0 2 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V B3 4 D3 9 6, B1 D8 5, D1 8, D5–7 10 11 T1 3 G M 30, T2 29 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम॰.

२२

110 ततस्तमक्षोभ्यबलं लङ्कायां नृपतेश्चराः ।
सुवेले राघवं शैले निविष्टं प्रत्यवेदयन् ॥ १
चाराणां रावणः श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम् ।
जातोद्वेगोऽभवत्किंचित्सचिवांश्चेदमब्रवीत् ॥ २
मन्त्रिणः शीघ्रमायान्तु सर्वे वै सुसमाहिताः ।
अयं नो मन्त्रकालो हि संप्राप्त इति राक्षसाः ॥ ३
तस्य तच्छासनं श्रुत्वा मन्त्रिणोऽभ्यागमन्द्रुतम् ।
ततः संमन्त्रयामास सचिवै राक्षसैः सह ॥ ४
मन्त्रयित्वा स दुर्धर्षः क्षमं यत्समनन्तरम् ।
विसर्जयित्वा सचिवान्प्रविवेश स्वमालयम् ॥ ५
ततो राक्षसमाहूय विद्युज्जिह्वं महाबलम् ।
मायाविदं महामायः प्राविशद्यत्र मैथिली ॥ ६

22

1 G (ed) om 1 —a) Ñ2 D5 7 9 T1 तद्; Cr k as in text (for तम्) ※ Cr ततस्तमक्षोभ्यबलमित्यथमनुवाद पूर्वसर्गादौ च कृत. । पूर्वमेव मया सृष्टो जाम्बवानृक्षपुङ्गवः । जृम्भमाणस्य सहसा मम वक्त्रादजायत । इति जृम्भमाणपितामहवक्त्राद्युत्पन्नत्वेन प्रसिद्धस्य जाम्बवत पूर्वसर्गे गद्गदपुत्रत्वेनाभिधानाद्विरोध स्फुरति । पूर्वसर्गान्तरेणापि कथा च न(?) सङ्गच्छत । तथापि स्थितस्य गतिश्चिन्तनीयेति न्यायेन पूर्वसर्गो व्याख्यात ※ —b) M1 2 लंकाया Ś D8 12 राक्षसाधिपतिं चरा., Ñ V B D0–6 12 T G2 M3 लङ्काधिपतये चरा. —Ñ2 illeg for c —c) D8 12 स्वबेले. V2 [ऽ]धिष्ठितं (for राघवं) —d) B1 वेष्टित, D3 तिष्ठंतं (for निविष्ट).

2 a) Ś D0–4 8 9 12 13 चारेभ्यो, Ñ V2 3 B1 3 4 चरेभ्यो; V1 सुवेल. T3 चराणा, Cm g as in text (for चाराणां) —b) D6 प्राप्त- D1.6 T2 3 G1 राम-. B2 4 transp प्राप्त and राम Ñ B सलक्ष्मण, T2 3 G1 -बल महत्, G (ed) च लक्ष्मण (for महाबलम्) —c) Ś Ñ1 V2 B4 D0 3 4 8 12 13 -[आ] या-तो, Ñ2 V1 3 B1 3 D2 -त्रासो, B2 -क्रोधो (for -[उ]द्वेगो) D0 [ऽ]बवीत्, D7 भयात् (for ऽभवत्) —d) D1 राक्षसान्, G1 सचिवं, Ck.t as in text (for सचिवान्) V D0–2 4 5 7 9–11 12 T1 G3 M3 Cv इदम् (for चेदम्. Ñ B सचिवानपि चाह्वयत्

3 Ñ B om 3 —a) D3 अभ्याम (for आयान्तु) Ś D0 4 8 12 श्रीमतो मन्त्रिणोभ्याश(D0.4 °म), V D1 2 मन्त्रिण श्रीमतो(V1 * * * [illeg])भ्याम, D13 श्रीमंतोभ्याममायातु —b) D13 मत्रिण, M5 सर्वे ते (for सर्वे वै) Ś V D0–2 4 8 12 स(Ś D8 स मायातु समाहिता, D2 समायातु त्वरान्विता —G2 om 3c – 5b. D6 reads 3cd on marg. —c) Ś V D0–4 8 10 14 साम्प्रतो, D0 अय तु (for अय नो). D4 [ऽ]य (for हि) —d) M1 2 इह (for इति) Ś V D0–4 8 12 13 समाहा रिप-ो(V2 चारयो) मम

4 G2 om 4 (cf v l 3) —a) D6 तच्च (for तस्य) —b) Ś Ñ V1 B1–3 D8 12 [ऽ]भ्यागता, D0 [ऽ]भ्यागमन् G1 2 तदा (for द्रुतम्) B4 मंत्रिणो वाक्यमब्रुवन्. —After 4ab, Ś V2 D2 4 8 12 13 ins, while Ñ B subst. for 4cd:

453* शिरसा तं प्रणम्याथ तस्थुः प्राञ्जलयोऽग्रत ।

[Ñ2 illeg for the prior half. B3 शिरोभिस् (for शिरसा) Ñ1 V2 [अ]ति-; B1 2 4 च, B3 ते, D2 4 [अ]भि (for त) Ñ1 B3.4 D2 [अ]स्य (for [अ]थ) D2 स्थिता, D13 स्थिता (for तस्थु) D2 तत, D13 यत (for ऽग्रत).] —Thereafter B2 cont

454* एष दाशरथी रामः ससैन्यस्तु समीपतः ।
अप्रमत्तैश्च वो भाव्यं प्रभात इह चेष्यति ।

—c) Ś1 V D0 1 3–7 9–11 13 T2 3 M स मन्त्रयामास, D2 सचिन्तयामास (for संमन्त्र°). —d) Ś V D0–4 8 12 13 सचिवैः सह रावण, D7 9–11 राक्षसं सचिवैः सह, G1 3 M5 सचिवैः सह(G1 °वैस्तत्र) राक्षसः.

5 G2 om. 5ab (cf v l 3) —ab) Ś1 D0 5–12 M1 2 5 तु, Ś2 V3 D1 2 4 13 च, V1 T G1 3 सु (for स). D3 transp मन्त्रयित्वा and स Ś D8 दुर्धर्षा, D4 T1 दुर्धर्षं V3 D3 क्षण यत्; D0 G1 क्षेम यत्, D13 समयत् (sic) (for क्षमं यत) V3 D7 9–11 तदनंतर Ñ V2 B स मन्त्र(G [ed] सचिन)यित्वा (V2 मन्त्रयित्वा च) निपुण (B4 विपुल) निश्चित्य च बलाबलं(B1 2 महाबल). —B3 reads 5c – 6b in marg —c) B2 4 बलवान्, D3 तान्सर्वान् (for सचिवान्). N B1 3 विसृज्य सचिवांश्चैव. —d) Ś D8 12 आविवेश (for प्रवि°). V3 नृपालयं

6 B3 reads 6ab in marg (cf v l 5) —a) Ś D0–2 8 12 G1 3 आनाय्य, B2 4 आमन्त्र्य, D3 4 आसाद्य, D7 10 11 T2 3 G2 M1 2 5 आहाय, D9 प्राहाय, D12 आनीय (for आहूय) B1 ततो राक्षसशार्दूल —V D1 3 om. 6cd —c) Ñ B D0 2 4 10 11 T2 G3 M5 Ck t मायाविन, D13 महाबल (for मायाविद) Ñ1 महामात्र, Ñ2 B2 D10.11 M5 Ck t महामाय, B1 3 4 °काय, D0 2 4 13 °घोर, D6 °काय (for महामाय) Ś D8 12 महाघोर प्रविश्याथ —d) Ś D8 12 न्यवसद्, D9 T3 G2 प्रविशद् D13 चैव मैथिली (for यत्र मैथिली)

विद्युज्जिह्वं च मायाज्ञमब्रवीद्राक्षसाधिपः ।
मोहयिष्यामहे सीतां मायया जनकात्मजाम् ॥ ७
शिरो मायामयं गृह्य राघवस्य निशाचर ।
मां त्वं समुपतिष्ठस्व महच्च सशरं धनुः ॥ ८
एवमुक्तस्तथेत्याह विद्युज्जिह्वो निशाचरः ।
तस्य तुष्टोऽभवद्राजा प्रददौ च विभूषणम् ॥ ९

अशोकवनिकायां तु प्रविवेश महाबलः ।
ततो दीनामदैन्यार्हां ददर्श धनदानुजः ।
अधोमुखीं शोकपरामुपविष्टां महीतले ॥ १०

भर्तारमेव ध्यायन्तीमशोकवनिकां गताम् ।
उपास्यमानां घोराभी राक्षसीभिरदूरतः ॥ ११

G 6 7 11
B 6 31 13
L. 6 7 9

---

7 a) Ñ V2 B1 3 तमागत (for विद्युज्जिह्व) Ś D8 तदानीं स, Ñ V2 B3 महामायम्, B1 महाकायम्, D0 तदानीय, D2 तदानीं तम्, D4 तदाहूय, D5 च माया हम् (sic), D11 त्वमायाज्ञम्, D12 13 तदानीं च, G2 च मायार्थम्, G3 illeg (for च मायाज्ञम्) V1 3 D1 3 मायाविन महामायम् (D3 °बाहुम्) —b) Ś V D0 4 8 12 13 प्रा(V अ)-ब्रवीद्राक्षसेश्वर —c) Ñ V2 3 B1-3 मोहयिष्याम्यह, D1 4 5 9 10 T1 G1 M3 Ct मोहयिष्यावहे, D11 मोहयित्वा वहेत् (sic), Ck मोहयिष्यामहे (as in text)

8 a) Ñ B3 कृत्वा (for गृह्य) ❀ Cg गृह्य गृहीत्वा ❀ —b) Ñ B1 3 मुहूर्तेन, B2 4 मुहूर्ते त्व (for राघवस्य) —For 8ab, Ś V D0-4 8 12 13 subst

455* मायामय रामशिरो गृहीत्वा राक्षस क्षणात् ।

[D13 राक्षमाद् (for राक्षस) V D2 [अ]च्युत, D1 3 द्रुत, D4 -[क्र]पम, D12 13 गणात् (for क्षणात्)]

—c) D9 13 मा. Ñ1 B3 D8 M3 transp मा and त्व Ś D8 12 13 समनुतिष्ठेथा, Ñ1 V B3 D0-4 समुपतिष्ठेथा —d) D1 3 गृहीत्वा, G M5 प्रगृह्य (for महच्च)

9 L (ed) transp ab and cd —a) Ñ1 B3 G1 [उ]क्त्वा (for [आ]ह) —b) D2 G2 महाबल· (for निशाचर) —After 9ab, Ñ V2 B1-3 D6 7 9-11 T2 ins

456* दर्शयामास ता माया सुप्रयुक्ता स रावणे ।

—Thereafter D6 cont ·

457* तथैव कृत्वा तत्सर्वं रावणाय न्यवेदयत् ।

—c) Ś V1 D0-4 8 12 13 तस्मै (for तस्य) —d) Ś V D0-4 8 12 13 अथ भूषण, D7 वरभूषण, G M5 स्व विभूषण

10 Ś B4 D0 1 8 9 12 13 om 10ab —a) D7 10 11 T3 च (for तु) D3 4 वनिका चापि —After 10a, D3-7 10 11 S ins

458* सीतादर्शनलालस ।
नैर्ऋतानामधिपति

—b) D3 5-7 10 11 T G M1-3 स- (for प्र-) G1 महद्वनं, G2 M5 महावन (for महाबल) —For 10ab, Ñ V B1-3 D2 subst

459* सप्रविष्टो विवेशाथ अशोकवनिका शुभाम् ।

[Note hiatus between the two halves Ñ1 V1 B3 D2 सप्रहृष्टो, V2 3 स प्रविष्टो (for सप्रविष्टो) D2 (to avoid hiatus) ह्यशोक-]

—c) Ś D9 8 12 अदीनार्गीं, Ñ1 अनन्यार्हां, Ñ2 V B D0 1 4 7 9 10 G M1 2 5 अदीनार्हां, D2 सुमलिना, G (ed) अनर्हां ता (for अदैन्यार्हां) D11 ततो दीना महादीना (sic) —d) Ñ V2 B1 3 जनकात्मजा (for धनदानुज) —Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 read 10ef after 12, G1 2 (after 12ab [r]) repeat 10ef after 12ab, M5 repeats 10ef after 461* —e) M5 (second time) अधोमुख-. Ś V D0-4 8 12 13 G1 2 M5 (G1 2 M5 second time) स्थितां बालाम् (for शोकपराम्) Ñ B अधोमुख (B3 om [hapl] मुख) मुखीं बालाम् —f) Ś1 D8 12 उपासीना, Ś2 उदासीनां (for उपविष्टा) Ś Ñ V B D0 2-4 8 12 13 G1 2 M5 (G1 2 M5 second time) पराङ्मुखी, D1 अधोमुखीं (for महीतले).
—After 10, Ñ V2 3 B1-3 D2 ins

460* यथा यथा सान्त्वयिता वश्य स्त्रीणा तथा तथा ।
यथा यथा प्रिय वक्ता परिभूतस्तथा तथा ।
सन्नियच्छाम्यह सीते त्वयि क्रोध समुत्थितम् ।
द्रवतो दुर्गमासाद्य हयानिव सुसारथि· ।

[V3 om l 1-3 Ñ1 V2 B1 om (hapl.) l 2. —(l. 2) B3 परिरक्ता (for °भूतस्) —(l 3) Ñ1 V2 यन्नियच्छामि —D2 om l 4 —(l 4) Ñ2 गच्छतो (for द्रवतो) V3 भयम् (for दुर्गम्) B1 आस्थाय (for आसाद्य) V3 च (for सु-)]

11 a) V D0 1 3 4 9 10 समनुध्यातीम् (V3 °ध्याताम्), B1 D2 11 13 °अनुध्यायतीम् (for एव ध्यायन्तीम्) Ś D8 12 चिंतयतीं स्वभर्तारम्, Ñ B2-4 ध्यायती तत्र भर्तारम् —b) B1 2 D0 1 -वनिकागता —c) V1 2 भीमाभी (for घोराभी) —d) D3 4 समतत, D5 T1 M3 इतस्तत, D7 G1 उपद्रुता (for अदूरत) —After 11, G1 M3 ins, while G2 ins. after 12ab (first occurrence), M5 ins after 12ab

461* राक्षसीभिर्वृता सीता पूर्णचन्द्रनिभाननाम् ।
उत्पातमेघमालाभिश्चन्द्रलेखामिवावृताम् ।
भूषणावयवै कैश्चिन्मङ्गलार्थमलकृताम् ।
वसन्ते मारुतोद्धूता च्छिष्टपुष्पा लतामिव ।
हर्षशोकान्तरे मग्ना विषादास्राविलेक्षणाम् । [5]
स्तिमितामतिगाम्भीर्यान्नदीं भागीरथीमिव ।

11 13 10 उपसृत्य ततः सीतां प्रहर्षन्नाम कीर्तयन् ।
इदं च वचनं धृष्टमुवाच जनकात्मजाम् ॥ १२
सान्त्व्यमाना मया भद्रे यमुपाश्रित्य वल्गसे ।
खरहन्ता स ते भर्ता राघवः समरे हतः ॥ १३
छिन्नं ते सर्वतो मूलं दर्पस्ते निहतो मया ।
व्यसनेनात्मनः सीते मम भार्या भविष्यसि ॥ १४
अल्पपुण्ये निवृत्तार्थे मूढे पण्डितमानिनि ।
शृणु भर्तृवधं सीते घोरं वृत्रवधं यथा ॥ १५
समायातः समुद्रान्तं मां हन्तुं किल राघवः ।
वानरेन्द्रप्रणीतेन बलेन महता वृतः ॥ १६
संनिविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणम् ।
बलेन महता रामो व्रजत्यस्तं दिवाकरे ॥ १७
अथाध्वनि परिश्रान्तमर्धरात्रे स्थितं बलम् ।
सुखसुप्तं समासाद्य चारितं प्रथमं चरैः ॥ १८

[(l 2) M3 -जालामिश्र् and -रेखाम् (for -मालाभिश्र् and -लेखाम् respy) —(l 3) M3 भूषणरूत्तम (for भूषणावयव°) G2 मगलागम् (for °लाधम्) —(l 4) M3 चरतीं (for वसन्ते) G2 छिद्रपत्रा, M3 क्षिप्ता पुष्प- (for छिन्नपुष्पा). —(l 5) M3 निपादस्य विलक्षणा (for the post half) —(l 6) M3 इव (for अति-)]

—Thereafter G2 repeats 12^{ab}, while M5 repeats 10^{ef}

12 G2 repeats 12^{ab} (cf v l. 461*) —^{a}) Ñ1 उपासर्पन, B3 उपासर्पत, D8 उपस्पृश्य (for उपसृत्य) —^{b}) Ś V1 3 D0 4–6 8–13 T1 2 M3 Cv m g t प्रहर्षं, M1 2 5 हर्षयन्, Cr as in text (for प्रहर्षन्) Ś D8 12 13 पूरयन, Ñ1 V1 3 D0 3 4 G2(second time) रूपयन्, D9 कीर्नंते (sic) (for कीर्तयन्) Ñ2 V2 B प्रहृष्टो ध(V2 प्रहृष्टन्ध, B1 4 प्रहर्षाद्ध, B2 प्राहर्षाद्ध)नदानुज, D1 प्रहर्षमनुरूपयन्, D2 प्रहृष्टेनातरात्मना ॐ Ct प्रहर्षं नाम कीर्तयन्। नामेत्य-परमार्थे। अपरमार्थभूतं रामजयज प्रहर्षं कीर्तयन् ॐ —After 12^{ab}, G1 2(after 12^{ab} [r]) repeat 10^{ef}, M5 ins 461* —D9 om 12^{c}–13^{b} —^{c}) Ñ B3 दुष्टात्मा, V B4 D1 इद स (for इद च) Ś V1 2 B2 4 D0–2 13 हृष्ट, Ñ B3 चेदम्, B1 दृष्ट, D3 4 हृष्टम्, D5 6 T2 3 M1 2 दुष्टम्, D8 12 दृष्ट्वा (for धृष्टम्) G M5 transp वचन and दृष्टम् —^{d}) B1 2 4 प्रोवाच (for उवाच) —After 12, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 read 10^{ef}.

13 D9 om 13^{ab} (cf v l 12) —^{a}) Ś1 Ñ2 मान्य-माना, Ś2 Ñ1 D0–4 6 12 13 T2 3 G3 सान्त्वमाना, V3 सान्त्वित स (for सान्त्व्यमाना) —^{b}) T2 वर्तसे, Cg as in text (for वल्गसे) Ś D8 12 मामेति प्रतिजल्पसि, Ñ V B D0–4 13 G य(D13 स)माश्रित्य प्रजल्पसि(Ñ2 B4 °जल्पसे, D3 G1 2 °गल्भसे, G3 °वल्गसे), D10 11 यमाश्रित्य विमन्यसे —D8 om 13^{c}–14 —^{c}) D1 च (for स)

14 D8 om 14 (cf v l 13) —^{a}) Ś Ñ V B D0–4 9–13 G1 2 Ct सर्वथा (for सर्वतो) D4 मूल्यं (for मूलं) —^{b}) V3 D10 11 च (for ते) K (ed) विहतो (for निहतो) B4 यथा (for मया) —^{c}) D3 व्यसने च (for व्यसनेन) —^{d}) B3 (marg also) D1 भविष्यति —After 14, Ñ2 D5–7 9–11 S ins :

462* विसृजेता मतिं मूढे किं मृतेन करिष्यसि।
भवस्व भद्रे भार्याणा सर्वासामीश्वरी मम।

[(l 1) D7 9 M1 2 [ए]ना, T1 G1 M3 [इ]मा (for [ए]तां) Ñ2 विसृज्य विमतिं बाले (for the prior half). —(l 2) G2 3 M5 भजस्व (for भवस्व). ॐ Cg भवस्वेत्यात्मने-पदमार्षम्।, Ct भवस्व। भवेत्यर्थः. ॐ G2 मम (for भद्रे) G (ed) भवस्व भार्या भार्याणा (for the prior half). G2 3 M5 मत्र (for मम)]

15 ^{a}) Ñ B3 मंदभाग्ये, D0 अल्पपुण्य- (for अल्प-पुण्ये) Ñ B निरानंदे, D0 -निमित्तार्थे (for निवृत्तार्थे). ॐ Cg पण्डितमानिनि। "क्यङ्मानिनोश्च" इति ह्रस्वत्वम् ॐ —^{cd}) D0 3 4 8 12 भर्तुर् (for भर्तृ-). Ñ1 B D3 G घोर सीते (by transp), D2 घोर घोर- (for सीते घोर) Ś D8 12 घोरो वृत्रवधो यथा, M1 2 घोर वृत्रवधोपम (for ^{d})

16 ^{a}) Ś D8 12.13 उपागत, Ñ V B D1 उपायात, D0 2–4 G3 उपयात, D6 M5 समायाति (for समायात) Ś D0 2 8 12 समुद्राते, M5 समुद्र मा —^{b}) V3 D9–11 हंतु मा (by transp.), T3 महात, M5 निहतु (for मा हन्तु) —G3 om (hapl) 16^{d}–19^{a}. —^{d}) D1 सैन्येन (for बलेन)

17 G3 om 17 (cf v l 16) —^{a}) B4 विनिविष्ट, D1 6 G1 2 M5 स निविष्ट —^{b}) D0 दक्षिणे B4 तीरे चैव पतिस्तव, D6 7 9–11 T2 3 M3 पीडय(D6 T2 तीर्त्वा) तीरमथो-त्तर —V3 om 17^{cd} —^{c}) G1 M5 सुमहातेजा (for महता रामो) —^{d}) Ñ1 [अं]त (for [अ]स्त).

18 G3 om 18 (cf v l 16) —^{a}) B2 4 [अ]तुना, D0 3 4 13 [अ]ध्वना (for [अ]ध्वनि). D1 अध्वना सपरि-श्रातम् ॐ Cg अथेति। कात्स्न्ये अथ शब्द. ॐ —^{b}) B4 रात्र, M5 -रात्रौ —V1 om 18^{cd} —^{c}) B2 -प्रसुप्तम्, K (ed) -ससुप्तम् (for -सुप्त सम्-) D1 अनासाद्य —^{d}) Ś1 Ñ2 V2 3 B3 D5 7.10 11 M1.2 Cm g.k t चरित, Ś2 चारित्र, D6 चारित B3 वरै (for चरैः).

तत्प्रहस्तप्रणीतेन बलेन महता मम ।
बलमस्य हतं रात्रौ यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ १९
पट्टिमान्परिघान्खड्गांश्चक्रान्दण्डान्महायसान् ।
बाणजालानि शूलानि भास्वरान्कूटमुद्गरान् ॥ २०
यष्टीश्च तोमरान्प्रासांश्चक्राणि मुसलानि च ।
उद्यम्योद्यम्य रक्षोभिर्वानरेषु निपातिताः ॥ २१
अथ सुप्तस्य रामस्य प्रहस्तेन प्रमाथिना ।
असक्तं कृतहस्तेन शिरश्छिन्नं महासिना ॥ २२
विभीषणः समुत्पत्य निगृहीतो यदृच्छया ।
दिशः प्रव्राजितः सर्वैर्लक्ष्मणः प्लवगैः सह ॥ २३
सुग्रीवो ग्रीवया शेते भग्नया प्लवगाधिपः ।
निरस्तहनुकः शेते हनूमान्राक्षसैर्हतः ॥ २४
जाम्बवानथ जानुभ्यामुत्पतन्निहतो युधि ।
पट्टिशैर्बहुभिश्छिन्नो निकृत्तः पादपो यथा ॥ २५

G 6 7 29
B. 6 31. -/
L 6 7 2

19 G3 om 19^{a} (cf v l 16) —^{a}) D9 प्रसह्य (for प्रहस्त) —^{b}) D5 वृत (for मम) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B4 D0–4 8 12 13 अभ्याहत, V3 B1 D13 M2 अभ्यागत, B2 अद्याहत, Cg t as in text (for अस्य हत) —^{d}) Ś2 V1 राजा (for राम) Ś1 V3 D0–4 8 12 13 यत्र राजा (D0 4 सज्ज) स राघव

20 ^{a}) D0 7 9–11 Cg पट्टिशान्, M5 पट्टशान् D6 T1 M1 2 गृह्य, D7 9–11 M3 चक्रान् (for खड्गाश्) —^{b}) D6 T1 M3 दडान्, D7 M1 2 खड्गान्, D9 वज्रान्, D10 11 ऋष्टीन् (for चक्रान्). D6 T1 M3 खड्गान् (for दण्डान्) D7 9–11 महायुधान्, G3 महाभयान् (for महायसान्) —For 20^{ab}, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

463* पट्टिशा परिघाश्चैव गदा दण्डा महायसा ।

[D2–4 पट्टिशान् Ñ B3 तोमराश्, D0 2 3 परिघाश् (for परिघाश्) Ś V1 D4 दड (for दण्डा). Ñ B1 3 4 तथायसा, D13 महात्मन (for महायसा)]

—^{c}) D2 बाणखड्गानि, D3 बलजातानि, G2 बाणजातानि D4 शुराणि (sic), D9 क्षुरधानि (for शूलानि) ❀ Cg चक्रान् क्षुद्रचक्राणि।, Ct चक्रान् स्वल्पान्। चक्राणीति पुनरुक्ते ❀ —^{d}) Ś Ñ V B D0 1 4 8 13 भास्वरा (D0 4 भल्लाश्च) कूट (D13 क्रूर) मुद्गरा

21 ^{a}) D6 T1 M3 शक्तीश्, Cg as in text (for प्रासाश्) Ś D1–3 8 12 शक्तीश्च तोमराश्चित्राश् (D1 °राश्चात्र), Ñ1 V B D0 4 13 क्षेपण्यस्ता (V1 2 D0 4 शक्त्यर्ष्टितो, V3 शक्त्यथो तो, B1 अकुशास्तो, B2 क्षेपणीस्तो, D13 शम्मणस्तो)-मराश्चित्रा (B1 °श्चोग्रा) श्, Ñ2 क्षेपणी शक्तय चित्राश् —^{b}) Ś D8 12 चर्माणि, B1 4 चित्राणि, D7 शस्त्राणि (for चक्राणि) Ś मुसलानि च, Ñ2 परिघास्तथा, V मुसलास्तथा, M5 विविधानि च (for मुसलानि च) ❀ Cg चक्राणि महाचक्राणि।, Ck चक्राणीति पुनर्ग्रहणात्तस्याप्यवान्तरभेदः ❀ —After 21^{ab}, Ñ V B1–3 D13 ins

464* कर्परा अङ्कुशा भल्ला कालचक्रा गदास्तथा ।

[B3 कपना, G (ed) कल्पना (for कर्परा) V1 2 कर्पराकुशभल्लाश्च, V3 कर्परा उ–शा भता (sic), B1 क्षेपणीमुद्गरा भल्ला (for the prior half) D13 भल्लाकाराश् (for भल्ला काल-) V3 तदा (for तथा)]

—D9 om 21^{c}–22^{b} —^{c}) D7 रक्षोवृन्द (for °भिर्) —^{d}) D2 वानराश्च, D3 4 वानरेन्द्रा (for वानरेषु)

22 D9 om 22^{ab} (cf v l 21) —^{a}) T2 तथा (for अथ) B4 शूरस्य (for सुप्तस्य) —^{b}) D5 प्रमत्तेन (for प्रहस्तेन) —^{c}) Ś1 असकृज्जात-, Ś2 V D0 8 12 13 असकृत्कृत, B1 सुदृढं दृढ-, B2 आमक्त दृढ, B4 असिना दृढ-, D1 2 4 असक्त (D2 °क्त) कृत-, D3 असकृत्क्षुर-, T2 असक्त कृत-, G1 असक्त क्षुर-, G (ed) असकृद्दृढ-, Cm g t as in text (for असक्त कृत-) —^{d}) Ś2 D1 12 महात्मना, B1 भयाकुल, B2 4 जटाकुल (for महासिना)

23 V3 om 23^{ab}.—^{a}) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 उत्पतस्ता (B1 उत्पत्य ता, B4 उपेतस्ता) दिति पृष्ठे —^{b}) Ś V2 D0 2 4 8 12 13 निपतंश्च, D9 निहतश्च (for निगृहीतो) —^{c}) D6 9–11 G3 दिश, T2 3 तत (for दिशः) D5 7 T1 2 प्रव्राजिता (T2 °तै), Cg as in text (for प्रव्राजित) D5 7 T1 सर्वे, D9–11 सैन्यैर् (for सर्वैर्) Ś V3 D0–4 8 12 13 दिश विप्रद्रु (D0 1 °द्रु) त पूर्वां (Ś2 D0 2 8 °र्वं), Ñ B दिश (B4 °शः) प्रधावित पूर्वां (B1 2 4 प्राची, B3 सर्वां), V1 2 स दिशं विद्रुत पूर्वां (V2 °र्वं) —^{d}) D3 प्लवगैः D7 लक्ष्मणश्च प्लवगमै —After 23, Ñ2 ins

465* विभीषणश्च निहतो राक्षसेन्द्रो महाबल ।

24 ^{a}) Ś1 यातो, Ś2 D12 शातो, D9–11 M3 सीते; L (ed) शातो (for शेते) D8 सुग्रीवो ग्रीवशातोपि. —^{b}) D3 प्लवगाधिप (unmetric), M5 प्लवगर्षभ. —^{c}) Ś Ñ V B3 D0–4 8 12 13 निरस्त (D2 °स्तं, D3 °स्य) हनुराक्रान्तो, B1 4 निरस्तो भग्नदंष्ट्रश्च, B2 D9–11 M5 निरस्तहनुक सी (B2 °राशे) ते. —^{d}) Ś D8 12 राक्षसै सह, Ñ B2 3 परिघैर्हत, B1 4 विहनु कृत (for राक्षसैर्हतः). —After 24, D1 ins 466*

25 ^{a}) Ś1 इन्द्रजेत्रा स्वजानुभ्या, Ś2 Ñ V B D0–2 4 8 12 13 इन्द्रजानुसु (Ś2 °स्त्र, V2 B2 4 D2 13 °स्तु, B1 3 D0 1 4 °श्च) जानुभ्या —^{b}) Ś D8 12 जानुभ्या, B3 उत्पाताद् (for उत्पतन्) V1 3 D0 2 पतितो, B3 विहतो, D1 4 पातितो (for निहतो) Ś Ñ V B1 3 4 D0–2, 4 8 12 13 भुवि, B2 रणे

30 28 24 मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ निहतौ वानरर्षभौ ।
निःश्वसन्तौ रुदन्तौ च रुधिरेण समुक्षितौ ॥ २६
असिनाभ्याहतश्छिन्नो मध्ये रिपुनिषूदनः ।
अभिष्टनति मेदिन्यां पनसः पनसो यथा ॥ २७
नाराचैर्बहुभिश्छिन्नः शेते दर्यां दरीमुखः ।
कुमुदस्तु महातेजा निष्कूजन्सायकैर्हतः ॥ २८
अङ्गदो बहुभिश्छिन्नः शरैरासाद्य राक्षसैः ।
पातितो रुधिरोद्गारी क्षितौ निपतितोऽङ्गदः ॥ २९
हरयो मथिता नागै रथजालैस्तथापरे ।
शायिता मृदितास्तत्र वायुवेगैरिवाम्बुदाः ॥ ३०
प्रद्रुताश्च परे त्रस्ता हन्यमाना जघन्यतः ।
अभिद्रुतास्तु रक्षोभिः सिंहैरिव महाद्विपाः ॥ ३१

(for युधि) G M5 निपपात हतो भुवि —For 25[ab], D3 subst , D1 ins after 24

466* अनुशेते च मेदिन्या जाम्बवानृक्षसत्तम ।

—[c]) Ś V B1 2 D0–4 6–13 Cg पट्टिशैर्, Ñ B3 4 राक्षसैर् (for पट्टसैर्) D2 बहुधा (for बहुभिश्) B4 छन्न , D7 T3 G2 3 M5 छिन्नो M1 2 ऋषभ पट्टसैश्छिन्न —V3 om. (hapl) 25[d] – 27[a]. —[d]) Ś Ñ V1 2 B D0–2 8 12 13 M1 2 प(D1 पा)तित ; D3 निकृत (for निकृत्त). D4 पातित पनसो यथा, D7 T3 G2 3 M5 निकृत्तो पादपो यथा.

26 V3 om 26 (cf v l 25) G1 om (hapl) 26–27 —[a]) Ś D8 द्विविधश्, D1 [अ]र्थविदश् Ñ2 B1 2 4 G3 M5 चैव (for चोभौ). —[b]) Ś D8 12 वानरौ निहतौ रणे, Ñ2 D6 9–11 तौ वानरवर(D6 om [hapl] °वर)र्षभौ, V1 2 D0–4 13 निहतौ वानरौ रणे. —[c]) Ś1 D8 प्रश्वसन्तौ, Ś2 V1 D12 13 प्रश्वसन्तौ, Ñ1 निष्टनन्तौ, Ñ2 T G2 3 M निश्वसन्तौ, D0 1 3 4 प्रस्वनन्तौ, D2 नि स्वनन्तौ , G (ed) निपतन्तौ (for नि श्वसन्तौ) Ś Ñ1 V1 B1–3 D0 3 4 8 12 नद(D4 °र्द)न्तौ च, D1 च पतितौ, D7 पृथिव्यां तौ, D13 च गोत्रायां (for रुदन्तौ च) —[d]) D6 7 T2 3 M3 परिप्लुतौ, D0–11 परिवृतौ (for समुक्षितौ) Ś Ñ V1 2 B1–3 D0–4 8 12 13 रुधिरौघपरिप्लुतौ- (D2 °प्रवर्षिणौ) —After 26, Ś Ñ V2 B1 2 D2 8 12 ins , while B4 subst for 26[cd]

467* युधि विक्रमस्य पुत्रेण मम शक्रजिता किल।
[B4 D8 शत्रु- , D12 चक्र- (for शक्र)]

27 V3 om 27[a] (cf v l 25) G1 om 27 (cf. v l 26) Ñ2 illeg for 27[a] —[a]) Ś V1 2 D8 12 13 स्याहतश्, B2 प्राहतश्, D5 T1 M1.2 वानरश् (for [अ]भ्याहतश्) B1–3 M1 2 छिन्नो, B4 D0 छन्न D6 7 9–11 T2 3 G2 3 M3 5 असिना व्यायतो छिन्नो —[b]) D5 7 10 11 T1 M3 मध्ये त्वरि-, D9 मह्यामरि- (for मध्ये रिपु-) D6 7 9–11 T2 3 G2 3 M1 3 5 -निषूदनो Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 प्र(Ñ B1 3 वि)कीर्ण मु(Ñ2 B4 D0 8 12 °र्णसु)महानल .—[c]) Ś D8 12 विचेष्टते च, Ñ V2 B1 3 सद्य पपात, V1 3 D3 9–11 अभि-(D9–11 °नु)स्वनति, B2 अनुशेते स्म, B4 स्वनिम्ननति, D0 अतिष्टनति-(sic), D1 अतिस्वनति, D2 6 7 T2 M3 Cg अनु-(D2 6 °भि, T2 °धि)तिष्ठति, T3 अनुरपतति, G2 3 M5 स निष्टनति (for अभिष्टनति). D4 अभीष्ट पतितो भूमौ —[d]) D4 मेदिन्या (for पनस) B1 2 4 राक्षसर्वृत (B4 °र्हत), G (ed.) [ऽ]थ द्रुमो यथा (for पनसो यथा).

28 [a]) Ś2 D2 8 12 13 भिन्न· , V3 भिन्न· , D0 छन्न· (for छिन्न) —D0 om (hapl) 28[b]–29[a] Ñ2 illeg for 28[b]. —[b]) B1 (with hiatus) डर्व्यां, B3 डैव्यां (for दर्यां) Ś D8 12 13 शेते दधिमुख पुरा, V2 B4 D3 शेते दर्यादधी(D3 °री)मुख .—D6 reads 28[cd] in marg —[c]) T3 सु-; Ct as in text (for तु) Ś D4 8.12 13 कुमुद· कुमुदाकारो —Ñ2 illeg for 28[d] – 29[a] —[d]) Ś V1 D4 8 9 12 निकुज , V3 निकृत , D2 चक्रवत्, D5 7 T1 2 M3 Cm g निष्कूज., D10 नि कूजन्, D13 नि कूज·, M1 2 निकूजन् (for निष्कूजन्) Ś V1 D2 4–9 12 13 T1 2 M3 कृत (for हत). Ñ1 V2 B G (ed) निष्पिष्ट पुष्प(G[ed] पद्म)मालिनाः D1 निमग्न सायकैः क्षित , D3 विमग्न पतित क्षितौ ✿ Ck t . निष्कूजन्सायकैर्हत इति पाठ· . ✿

29 D0 om , Ñ2 illeg for 29[a] (for both cf v l. 28) —[a]) D5 बाहुभिश् Ś2 D1–4 8 12 13 भिन्न (for छिन्न). B2 शरेषु बहुधा छिन्न —[b]) Ś D8 12 शूलं शेषेश्च, V3 D0–2 शूलै(D1 शूर, D2 शतै)रासाद्य, D13 शूलांघैरथ (for शरैरासाद्य). V1 D3 सायकै (for राक्षसै) —[c]) Ś V1 B2 4 D0–3 5–9 12 13 T2 3 G2 M3 5 Cg पतितो, Ñ1 V2 माहितो, Ñ2 B1 3 मीडितो, V3 D10 11 पतितो, G (ed) शातितो (for पातितो) —[d]) Ś1 D8 12 13 मृतो, Ñ B3 G1 3 भूमौ (for क्षितौ) V2 1 नि प(V3 निष्प)तितोंगद . M1 2 क्षितौ विनिहतो युधि

30 [a]) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 हयैरन्ये(D4 °ये रथे)स्त-(G [ed] °न्ये त)था नागै(Ś D8 12 °गैर्) —[b]) Ś D8 12 अश्वैश्चक्रैस्, Ñ V1 2 B D0 4 रथचक्रैस्, V3 D1–3 13 रथै- (D3 4 ़)श्चक्रैस्, D7 अस्त्रजालैस्, M3 °जालैस(sic) (for रथजालैस्) D3 5 6 तथापरे , T2 3 अथापरे (for तथापरे) —[c]) Ś Ñ V B3 D0–2 4 6–13 T2 3 G M5 शयाना, B1 2 4 शेरते, D3 5 शयिता (for शायिता) D1 4 मर्दितास् D5 T1 चान्यैर्, G1 त्रस्ता, M3 चाश्वैर् (for तत्र) —Ñ2 illeg for 30[d].—[d]) Ś D8 12 13 कपय कुलिशैरिव (L [ed] °रपि), Ñ1 V B3 D0–4 प्रा(D0 1 3 4 प्र)कारा (Ñ1 B3 प्रचारो) गोगणैरिव, B1 2 4 राक्षसैर्निहता युधि

31 [a]) Ś D6 8 12 M3 प्रहताश्, Ñ B D0 1 5 7 9–11 T G3 प्रसृताश्, V D13 G1 2 M5 प्रस्थिताश्, D2 असिभिस्,

सागरे पतिताः केचित्केचिद्गगनमाश्रिताः ।
ऋक्षा वृक्षानुपारूढा वानरैस्तु विमिश्रिताः ॥ ३२
सागरस्य च तीरेषु शैलेषु च वनेषु च ।
पिङ्गाक्षास्ते विरूपाक्षैर्बहुभिर्बहवो हताः ॥ ३३
एवं तव हतो भर्ता ससैन्यो मम सेनया ।
क्षतजार्द्रं रजोध्वस्तमिदं चास्याहृतं शिरः ॥ ३४
ततः परमदुर्धर्षो रावणो राक्षसेश्वरः ।
सीतायामुपशृण्वन्त्यां राक्षसीमिदमब्रवीत् ॥ ३५
राक्षसं क्रूरकर्माणं विद्युज्जिह्वं त्वमानय ।
येन तद्राघवशिरः संग्रामात्स्वयमाहृतम् ॥ ३६
विद्युज्जिह्वस्ततो गृह्य शिरस्तत्सशरासनम् ।
प्रणामं शिरसा कृत्वा रावणस्याग्रतः स्थितः ॥ ३७
तमब्रवीत्ततो राजा रावणो राक्षसं स्थितम् ।
विद्युज्जिह्वं महाजिह्वं समीपपरिवर्तिनम् ॥ ३८

G 6 7
B. 6 31.
L 6 7

$D_{3\,4}$ प्रनष्टाश् (for प्रद्रुताश्) D_{2} तु (for च) Ś $Ñ_{1}$ B $D_{0-6\,8\,9\,12\,13}$ T_{3} $G_{2\,3}$ M_{1-3} [अ]परे (for परे) Ś Ñ V B_{3} $D_{0-4\,8\,12\,13}$ G_{1} तत्र (for त्रस्ता). —^{b}) B_{4} जजल्पत , $D_{1\,3}$ दिशो दश, $D_{7\,9}$ इ(D_{9} य)तस्तत (for जघन्यत) —V_{3} om $31^{c}-32^{b}$ —^{c}) Ś V_{1} B_{1} $D_{0\,2\,4\,8\,12\,13}$ अनुप्रप(G [ed] °णु)न्ना, Ñ V_{2} B_{3} अभिद्रुताश्च, B_{2} अनुप्रभग्ना, B_{4} अतिक्रुद्धाश्च, $D_{1\,3}$ अनुप्रवीरै, $D_{10\,11}$ $G_{1\,3}$ Ct अनुद्रुतास्तु, $M_{1\,2}$ विद्रावितास्तु, Cg as in text (for अभिद्रुतास्तु) —^{d}) Ñ $B_{2\,3}$ महागजा , D_{1} महाधिपा , $D_{8\,11\,12}$ महाद्विप (D_{8} °पै), $M_{1\,2}$ वने द्विपा (for महाद्विपा)

32 V_{3} om 32^{ab} (cf v l 31) —^{a}) $B_{1\,4}$ $D_{0\,1\,3\,4}$ सागर —^{b}) D_{5} om (hapl) केचिद् Ś $V_{1\,2}$ $D_{0-4\,8\,12\,13}$ G_{3} transp केचिद् and गगनम् —$D_{0\,4}$ om (hapl) 32^{cd} —^{c}) Ś $D_{8\,12\,13}$ समारुह्य, Ñ V B $D_{1-3\,7}$ समारूढा, D_{6} समाश्रित्य (for उपारूढा) —^{d}) Ś Ñ $B_{3\,4}$ $D_{1-3\,8\,10-12}$ $T_{2\,3}$ व्य(D_{12} वृ)तिमिश्रिता ($Ś_{2}$ °तै), B_{1} कुंजमाश्रिता , B_{2} बहुभिर्वृता , D_{6} विनिमिश्रिता (sic), D_{9} व्यस्यमिश्रिता (sic), M_{5} अथ मिश्रिता (for तु विमि°) V $D_{7\,13}$ $G_{2\,3}$ M_{3} वानरी(V_{3} D_{7} °री) वृत्तिमा(D_{7} °मि)-श्रिता

33 ^{a}) B_{2} समुद्रस्य (for सागरस्य) Ś $Ñ_{2}$ B_{1} $D_{8\,12\,13}$ तु (for च) —^{b}) $M_{1\,2}$ विपिनेषु (for च वनेषु) Ś $V_{1\,3}$ $B_{1\,2\,4}$ $D_{0-4\,8\,12\,13}$ सागरो(B_{2} सुवलो)पवनेषु च, Ñ V_{2} B_{3} पर्वतस्य गुहासु च —^{c}) V_{2} $D_{6\,7}$ T_{2} M_{5} पिगलाक्षा, B_{4} पिंगाक्षास्तैर्, $D_{5\,9-11}$ $T_{1\,3}$ M_{1-3} Cg पिगलास्ते (for पिङ्गाक्षास्ते) —^{d}) D_{9-11} राक्षसैर् (*for* बहुभिर्) $B_{1\,2\,4}$ G transp बहुभिर् and बहवो $B_{2\,4}$ वृता , B_{3} गता , G_{2} मृता (for हता)

34 ^{a}) Ś $D_{8\,12}$ तेभिहतो, V $B_{1\,2\,4}$ $D_{0-4\,13}$ M_{5} ते निहतो (for तव हतो) —G_{2} om from सैन्यो in ^{b} up to शृ in 35^{c} —^{b}) Ś $D_{8\,12}$ सैनिकै (for सेनया) —$Ñ_{2}$ illeg for 34^{c} —^{c}) Ś $D_{8\,12}$ प्रम्लान च, $V_{1\,3}$ $B_{1\,4}$ $D_{0\,1\,3\,4\,13}$ प्रसृताक्ष, D_{9} क्षतजाक्ष (for क्षतजार्द्रं) T_{1} शिरो- (for रजो-) —^{d}) V_{1} तव (for इद) Ś $Ñ_{1}$ $V_{2\,3}$ $B_{1\,3}$ $D_{0-4\,8\,12\,13}$ $G_{1\,3}$ तस्य, V_{1} ०प, $B_{2\,4}$ अस्य (for चास्य) $D_{0\,2\,6}$ G_{1} हृत, D_{3} [अ]द्भुत, T_{3} [आ]हत (for [आ]हृतं) T_{1} मया (for शिर)

35 G_{2} om up to शृ in ^{c} (cf v l 34) —^{ab}) $B_{1\,2\,4}$ -सहृष्टो, D_{13} -दुर्धर्मा (for -दुर्धर्षो) Ñ B_{3} M_{3} राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर) $G_{1\,3}$ इत्युक्त्वा राक्षसस्तत्र(G_{1} °स पद्मया) प्रतिहारीमुपस्थिता —D_{6} reads 35^{cd} in marg V_{2} illeg for 35^{c} —^{c}) D_{9} उपशृण्वत्या Ś $V_{1\,3}$ $B_{1\,2\,4}$ $D_{0\,1\,3\,4\,8\,12\,13}$ शृण्वत्यास्तत्र वैदेह्या, Ñ B_{3} सीतायास्तत्र शृण्वत्या, D_{2} शृण्वत्या तत्र वैदेह्या —^{d}) Ś $D_{8\,12}$ राक्षसीर् (for राक्षसीम्) G इद वचनमब्रवीत्

36 ^{a}) Ś V $D_{0-4\,8\,12.13}$ घोर- (for क्रूर) —^{b}) T_{3} विद्युज्जिह्वम् Ś Ñ V B $D_{0-4\,8\,12\,13}$ प्रवेशय, $D_{7\,9-11}$ M_{5} स(M_{5} त)मानय, T_{3} G_{1} $M_{1\,2}$ इहानय G_{3} प्रवेशय महाबल —^{c}) Ś $Ñ_{1}$ $V_{1\,2}$ $B_{2\,3}$ $D_{0-4\,8\,12\,13}$ तेन (for येन) V_{3} तेनैव तद्रामशिर —^{d}) V सग्रामे, T_{1} moth-eaten (for सग्रामात्) D_{2} आस्थितं (for आहृतम्) —After 36, Ś $D_{8\,12\,13}$ ins

468* एवमुक्तास्तु राक्षस्यो रावणेन दुरात्मना ।
निर्जग्मुस्त्वरिता शीघ्र विद्युज्जिह्वनिवेशनम् ।

—While Ñ V B_{3} D_{6} (l 2 only) T_{2} ins

469* एवमुक्ता तु त गत्वा राक्षसी राक्षस द्रुतम् ।
प्रावेशयत सभ्रान्ता महामाय निशाचरम् ।

[(l 1) $Ñ_{2}$ तु तच्छ्रुत्वा, $V_{1\,3}$ ततस्तेन (for तु त गत्वा) —(l 2) D_{6} प्रवेदयत $Ñ_{1}$ सभ्रात्या V T_{2} प्रावेशयदसभ्राता ($V_{1\,3}$ °त) (for the prior half)]
—whereas $B_{1\,2\,4}$ ins

470* एवमुक्ता तु सा तेन रावणेन महौजसा ।
जगाम त्वरिता शीघ्र विद्युज्जिह्व निशाचरम् ।
विद्युज्जिह्व समानीय रावणस्याग्रत स्थिता ।

[(l 2) $B_{1\,4}$ विद्युज्जिह्वप्रवेशने(B_{4} °निवेशन) (for the post half) —B_{4} om l 3]

37 ^{a}) D_{2} विद्युज्जिह्व, T_{3} विद्युज्जिह्वस् Ś $Ñ_{1}$ $B_{3\,4}$ $D_{0\,4\,8\,12\,13}$ गृहीत्वाथ, $Ñ_{2}$ $D_{6\,9-11}$ तदा गृह्य, $B_{1\,2}$ T_{1} तथा गृह्य (for ततो गृह्य) —^{b}) B_{4} $D_{0\,13}$ तच्च शरासन, G_{3} तच्छरशासन (for तत्सशरासनम्)

38 ^{b}) V_{3} D_{13} राक्षसेश्वर , D_{6} T_{2} राक्षसाधिप (for राक्षस स्थितम्) $Ñ_{2}$ राक्षस रावण (by transp.) —^{c}) Ś $D_{8\,12}$ समालोक्य, V_{1} महाबाहुं, V_{2} तत प्राह, $B_{1\,2\,4}$ महाघोर,

अग्रतः कुरु सीतायाः शीघ्रं दाशरथेः शिरः ।
अवस्थां पश्चिमां भर्तुः कृपणा साधु पश्यतु ॥ ३९
एवमुक्तं तु तद्रक्षः शिरस्तत्प्रियदर्शनम् ।
उपनिक्षिप्य सीतायाः क्षिप्रमन्तरधीयत ॥ ४०
रावणश्चापि चिक्षेप भास्वरं कार्मुकं महत् ।
त्रिषु लोकेषु विख्यातं सीतामिदमुवाच ह ॥ ४१
इदं तत्तव रामस्य कार्मुकं ज्यासमन्वितम् ।
इह प्रहस्तेनानीतं हत्वा तं निशि मानुषम् ॥ ४२
स विद्युज्जिह्वेन सहैव तच्छिरो
धनुश्च भूमौ विनिकीर्य रावणः ।
विदेहराजस्य सुतां यशस्विनीं
ततोऽब्रवीत्तां भव मे वशानुगा ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वाविंशतितमः सर्गः ॥ २२ ॥

G M5 महारौद्र (for महाजिह्व) —[d]) Ś D2 8 12 T2 3 समीपे

39 [a]) D0 4 परि- (for कुरु).—[b]) D5 क्षिप्रं, D9 कुरु (sic) (for शीघ्र) —[d]) V B2 D0–4 9–11 T1 कृपणा. M1 2 परि- (for साधु) B4 पश्यत

40 [a]) Ñ1 B1 2 4 D1 3 6 G M1 2 5 उक्तस्, V1 2 उक्ते Ñ V3 B3 G1 3 M5 ततो रक्षस्, V2 [ऽ]भितद्रक्षस् (sic), B1 2 4 स दुष्टात्मा, D0 4 च तद्रक्षस्, T3 तु रक्षस्तच् (by transp) (for तु तद्रक्ष) —[b]) V3 च (for तत्) Ś Ñ B D0–4 8 12 13 G M5 तच्छिर (by transp.) V1 2 D6 T2 3 शिरस्त्व(V1 2 तच्छिरो)प्रियदर्शन —[c]) Ñ V B3 4 D2 पुरो नि(Ñ2 V1 3 नि)क्षिप्य, D0 उपनि क्षिप्य. —[d]) B1 2 4 G1 2 M5 समीपे(B1 स क्षिप्र) समुप(G1 2 M5 पर्यंत्र)स्थित

41 [a]) D0 4 [अ]पि स(D4 प्र)क्षिप्य, M1 2 विचिक्षेप (for [अ]पि चिक्षेप) —[b]) B2 4 D0–2 8 9 11 भास्कर (for भास्वर) Ś D0–4 8 12 13 तदा, V तत (for महत्) G M5 भास्वर सशर धनु —[d]) D7 इति ब्रुवन्, T3 M3 उवाच हा(M3 च) (for उवाच ह) Ś Ñ V B D0–4 8–13 M1 2 रामस्यैतदिति ब्रुवन्(D0 कश्चित्), M5 रामस्य तदिदं ब्रुवन्. ꙮ Cr सीतामिदमुवाचेति पाठ . ꙮ

42 S Ñ1 V B1 2 4 D0 4 8 12 13 M1 2 om ; B3 reads in marg 42 —[a]) Ñ2 एत - द्धि, B3 D2 एतत्तदिति (D2 °ह), D1 एतच्च धनु, D3 धनुरेतच्च, M3 इदं तु तव (for इद तत्तव) —[b]) D1 3 सशर (for कार्मुक) Ñ2 -समा - - , D2 6 T2 3 M3 -समायुत, D7 9–11 -समावृतं, G (ed) -समाहित —[c]) Ñ2 D2 (both with hiatus) प्रहस्तेन इहानीत(D2 °दानीं तु), B3 प्रहस्तेन समानीतं —[d]) D7 10 11 तं हत्वा (by transp), D9 ते हत्वा (for हत्वा तं) Ñ2 B3 D2 मानुषं निशि (by transp), D1 मानुग निशि, D3 राघवं रणे (for निशि मानुषम्).—After 42, D1 3 ins

471* निवेद्य रावणस्तस्या सशिरस्तं हत तदा ।
ततोऽब्रवीत्तदा सीता भवत्वेवं वशानुगा ।
पञ्चविंशतितत्त्वज्ञमष्टाष्टकविभूषितम् ।
सप्तसप्तकवेत्तार रावणं त्वं भजस्व माम् ।

[(l 1) D1 सशर (for सशिरस्) —(l 2) D1 स ता (for तदा) D1 भव ते त्व (for भवत्वेव).—(l 3) D1 पचपञ्चक- (for पञ्चविंशति-).—D1 om from रावण in l 4 up to सशर in l. 2 of 472*]

43 ꙮ Cg विद्युजिह्वेत्यत्र तलोप आर्ष । , so also Ct ꙮ —[b]) D9–11 विनि(D9 च वि)कीर्यमाण (for विनिकीर्य रावण) —For 43[ab], Ś V D0–4 8 12 13 subst

472* स रक्षसा तेन शिर सकार्मुकं
विशीर्यमाणं सशर महीतले ।

[D1 om up to सशर in l 2 (cf v l 471*) —(l 1) V1 पुरो निधायाथ, V2 D0 3 4 13 स(D13 om) विद्युज्जिह्वेन, V3 D2 तद्रक्षसा तेन (for स रक्षसा तेन) —(l 2) D2 विकीर्यमाण, D3 विसृज्यमान V3 च शर, D13 च शिरो (for सशर)]

—[c]) G1 मनस्विनीं Ś V D0–4 8 12 13 निवेद्य तस्या समरे हत पति —For 43, Ñ B subst , while Ś V D0 2 4 8–12 13 ins after 43

473* स रावणस्ता रुदतीं पतिव्रतां
निरीक्ष्य भर्तुर्व्यसनेन कर्शिताम् ।
उवाच सीता किमवेक्ष्यमस्ति ते
भवस्व भार्या मम मत्तकाशिनि ।

२३

सा सीता तच्छिरो दृष्ट्वा तच्च कार्मुकमुत्तमम् ।
सुग्रीवप्रतिसंसर्गमाख्यातं च हनूमता ॥ १
नयने मुखवर्णं च भर्तुस्तत्सदृशं मुखम् ।
केशान्केशान्तदेशं च तं च चूडामणिं शुभम् ॥ २
एतैः सर्वैरभिज्ञानैरभिज्ञाय सुदुःखिता ।
विजगर्हेऽथ कैकेयीं क्रोशन्ती कुररी यथा ॥ ३
सकामा भव कैकेयि हतोऽयं कुलनन्दनः ।
कुलमुत्सादितं सर्वं त्वया कलहशीलया ॥ ४
आर्येण किं नु कैकेय्याः कृत रामेण विप्रियम् ।
यद्गृहाच्चीरवसनस्तया प्रस्थापितो वनम् ॥ ५

G 6 8
B 6 32
L 6 8

[D2 transp l 1–2 and l 3–4 —(l 1) Ś V1 2 D0 4 8 12 13 चारुदती (for ता दृष्टीं) —(l 2) V3 B4 D0 2 4 12 13 भर्तु D0 4 कथिता Ś1 D8 व्यसने चिकीर्षता —(l 3) V3 ममुपेक्ष्यम्, B1 2 त्रिमपेक्ष्यम्, B4 क्रिमपेक्षम् —(l 4) Ñ1 V1 भवानु- (for भवस्व) V D0 4 मत्तगामिनि]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 2 B D2 13 लङ्काकाडे, D0 4 सुंदरकांडे —*Sarga name* Ś Ñ V B D2 8 12 13 मायाशिरोदर्शन, D0 3 4 मायादर्शन(D4 °न), D1 रामशिरदर्शन , D9 सीतामोहन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2 D0 2 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D3 9 7, D1 9, D5–7 10 11 T1 3 G M 31 ; D8 6 , T2 30 —After colophon, D2 concludes with राम, G M2 5 with श्रीरामाय नम

23

Ś2 begins with ॐ श्रीरामसीताभ्या नम .

1 a) D1 3 transp सा and सीता —b) B4 भर्तु , D1 3 तथा (for तच्च) —V D0–4 13 T3 om 1cd —c) B4 D7 सुग्रीव Ñ1 B3 4 D12 G2 M5 Cr प्रीति , Cm g k t as in text (for प्रति-) Ñ1 B3 4 -सयुक्तम् (for -ससर्गम्) —For 1cd, Ñ2 B1 2 subst

474* सुग्रीव सुनस सुभ्रु व्यायताक्ष मनोहरम् ।

[Ñ2 व्यायत सु- B1 (with hiatus) आयताक्ष, G (ed) -व्यायतास्य (for व्यायताक्ष) B1 मनोरम]

2 a) Ñ B1–3 नयन, B4 विचार्य (for नयने) B4 (m also as in text) खलु (for मुख-) L (ed) -कर्णं (for -वर्णं) Cg नयने इति द्वितीया —B4 om (hapl ?) bc —b) Ś V1 D0 4 8 12 13 पत्युस् (for भर्तुस्) Ñ1 B2 3 सुसदृश, Ñ2 B1 समदृश, G3 M5 च सदृश (for तत्सदृश) Ś V D0 2 4 8 12 शनैं , D13 तत (for मुखम्) D1 3 पत्युश्च(D1 °स्तु) ददृशे शनै —After 2ab, Ś V D0–4 8 12 13 ins

475* मुखमिन्दुप्रभ सौम्य भर्तु कमललोचना।

[D8 इद्र- (for इन्दु) S D2 8 12 -लोचन (for -लोचना)] —c) G1 ललाट , Cm g t as in text (for केशान्त-) B2 D1 3 G2 3 M5 -देशाश्, Cm g t as in text (for -देश) Ñ1 केशामकेशातदेश (sic) —d) B4 तच्च, D3 तथा, D13 नव- (for तं च) D0 शिव, T3 यथा (for शुभम्) V3 चूडामणिप्रभं —After 2, Ś V B2 (repeats before 479*) D0–4 8 12 13 ins

476* सुश्लिष्टान्सुसमाश्चैव पाण्डुरान्दशनास्तथा।

[Ś D8 12 श्रेष्ठाश्च , D0 1 3 4 13 श्लिष्टाश्च , L (ed) सुश्लिष्टाश्च (hypm) (for सुश्लिष्टान्) V2 च समाश्, D0 सुमहाश्, D3 ससिताश्, D12 सुरसाश् (for सुसमाश्) V3 B2 (both times) पाडरान् (for पाण्डुरान्)]

3 D0 om (hapl ?) 3 —a) B3 तैश्च (for एतैः) D1 अनुज्ञानैर् —b) B1 2 4 परिज्ञाय (for अभि°) M1 2 च राघव (for सुदु खिता) —c) Ś Ñ2 V D1–4 8 12 13 विजगर्हे (for विजगर्हे) B2 4 D6 7 11 T1 च, D5 9 10 T2 3 G2 3 M5 [ऽ]त्र, G1 तु (for ऽथ) —d) D4 शोचती (for क्रोशन्ती)

4 a) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 खलु कैकेयी(Ñ2 B1 3 °यि) (for भव कैकेयि) —b) G1 [आ]गतो, Cg as in text (for हतो) T3 य , Cg as in text (for ऽय) Ś V D0 2 4 8 12 13 ममार्या सा(Ś D8 12 च) भविष्यति, Ñ B D1 3 सा ममार्या(D1 3 [both with hiatus] अनार्या त्वा [D3 या]) भविष्यति —D9 om 4cd —c) T3 उत्पाटित, Cg as in text (for उत्सादित) D4 स्पर्धा (sic) (for सर्वं) —d) Ś1 Ñ1 V B1 D2 6 8 T3 G3 M2 यया, Ś2 D0 1 3 4 7 12 T2 यथा, B4 तया, Cg as in text (for त्वया)

5 a) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 आर्याया Ś2 किमु, B1 किल, D0 1 7 13 कि तु, D3 खलु, M3 कि ते (for कि नु) M3 कैकेयि, M5 रामेण (for कैकेय्या) D9 कि ते कलहशीलाया —b) Ñ B3 आर्येण (for रामेण) M5 कैकेय्या विप्रिय कृत —c) Ñ B1 3 यो, G1 स्व- (for यद्) D5–7 10 11 T M3 मया (for गृहाच्च) Ś D8 12 वीर- (for चीर-) Ś V D0–4 8 12 13 -सवीतो, D7 10 11 Cm t वसन, Cg as in text (for -वसनस्) D9 यदिवा चीरवसनं —d) D6 त्वया (for तया) Ñ B3 वै प्रेषितो, T2 प्रव्राजितो, Cg as in text (for प्रस्थापितो) Ś V B2 4 D0–4 8 12 13 राघवोय नि(Ś D2 8 12 °वो विप्र, D4 °वोय नि)वासित , B1 D7 9–11 Cm.t दत्त्वा प्रव्राजितो वन —After 5, D7 ins.

477* इदानीं स हि धर्मात्मा राक्षसैश्च कथ हत ।

एवमुक्त्वा तु वैदेही वेपमाना तपस्विनी ।
जगाम जगतीं बाला छिन्ना तु कदली यथा ॥ ६
सा मुहूर्तात्समाश्वस्य प्रतिलभ्य च चेतनाम् ।
तच्छिरः समुपाघ्राय विललापायतेक्षणा ॥ ७
हा हतास्मि महाबाहो वीरव्रतमनुव्रता ।
इमां ते पश्चिमावस्थां गतास्मि विधवा कृता ॥ ८
प्रथमं मरणं नार्या भर्तुर्वैगुण्यमुच्यते ।
सुवृत्तः साधुवृत्तायाः संवृत्तस्त्वं ममाग्रतः ॥ ९
दुःखाद्दुःखं प्रपन्नाया मग्नायाः शोकसागरे ।
यो हि मामुद्यतस्त्रातुं सोऽपि त्वं विनिपातितः ॥ १०
सा श्वश्रूर्मम कौसल्या त्वया पुत्रेण राघव ।
वत्सेनेव यथा धेनुर्विवत्सा वत्सला कृता ॥ ११
आदिष्टं दीर्घमायुस्ते यैरचिन्त्यपराक्रम ।
अनृतं वचनं तेषामल्पायुरसि राघव ॥ १२

6 *b*) M3 देवमाना (for वेपमाना) V1 B1 मनस्विनी, V3 सुदुःखिता, D2 यशस्विनी, D7 9 तरस्विनी (for तपस्विनी) —*c*) Ñ1 (also in marg.) पृथिवीं, G2 च महीं, M5 धरणीं (for जगतीं). D4 सीता (for बाला) B1 2 4 पपात भूमौ तु आर्ता —*d*) Ś Ñ V B D0 1 3 4 8 12 13 छिन्नेव, D2 कृत्तेव, M5 छिन्ना च (for छिन्ना तु) Ñ B2 3 वने (for यथा)

7 *a*) Ñ1 B मुहूर्तं Ś D0–4 8 12 13 समुत्थाय, B3 4 D11 G M3 5 समाश्वास्य, T3 समुत्पत्य (for समाश्वस्य) —*b*) V3 B2 3 D6 9–11 परि (for प्रति-) Ñ2 V1 3 D9–11 [अ]थ, G1 तु (for च) —*c*) V2 B3 D9–11 Ct -[आ]स्थाय, V3 D2 -[आ]दाय, Ct*p* as in text (for -[आ]घ्राय) ❀ Cm तच्छिर समुपास्थाय इति पाठः । समुपास्थाय स्वसमीपे स्थापयित्वा ❀ —*d*) Ñ B G1 [आ]कुलेक्षणा

8 *a*) T3 आहतास्मि Ñ V1 B3 महावीर, B1 2 4 सुदुःखार्ता (for महाबाहो) —*b*) Ñ V1 B3 तव व्रतम्, G1 2 वीरवृत्तम्, G (ed.) पतिव्रतम्, Cm g t as in text (for वीरव्रतम्) V1 3 D0 1 3 5 7 9–11 T3 G1 2 M1–3 Cm अनुव्रत, G3 अनुव्रत —Ñ1 V2 B1 2 repeat 8*cd* (var.) after 9*ab*, D6 reads 8*cd* (except इमा ते) in marg —*c*) Ś Ñ1 V B (Ñ1 V2 B1 first time, B3 both times) D0–2 4 8 12 13 इय ते पश्चिमावस्था. —Ñ2 V2 (in first occurrence) illeg. for 8*d* —*d*) Ñ1 V1 3 B3 M1 (Ñ1 B3 first time) हतास्मि, D1 3 द्रक्ष्यामि (for गतास्मि) Ś B (B1 first time, B3 marg. also first time) D0 2 4 8 12 13 मम हेतोरुपस्थिता, Ñ1 V2 B1 3 (all second time) G M5 या (Ñ1 V2 B3 या) पश्यामि विगम्तु मा

9 *a*) D1 प्रथमे B4 शरण (for मरण) D6 भार्या (sic) (for नार्या) —*b*) T2 वै पुण्यम्, Cv as in text (for वैगुण्यम्) Ś V D0 2–4 8 12 13 परयु पु (D3 पुतत्पु)-ण्यमि (Ś पश्चादि) ति स्मृ (V D0 श्रु) तं, Ñ B परयु पुण्यमिहो (B4 ऽन्यमिवो) च्यते, G3 वैगुण्य भर्तुरुच्यते. —After 9*ab*, Ñ1 V2 B1 3 repeat 8*cd* (var.) —V3 om. 9*cd*. —*cd*) D5 T1 transp. सुवृत्त and सवृत्तस् —For 9*cd*, Ś Ñ V1 2 B D0–4 8.12 13 subst.

478* मयि कस्मादवृत्ताया कालेनास्मि निपातित ।

[D0 4 ऽविवृत्ताया, D2 अहतायां, D3 13 अमृताया, L (ed.) त्ववृत्ताया (for अवृत्ताया) Ś D8 12 जीव (D8 °व) त्यां मयि कस्मात्त्व (for the prior half) D0 कलिना (for कालेन). B1 2 [अ]स्मि (for [अ]सि) Ñ1 B3 वृत्तस्त्वाद्(Ñ1 °स्त्व वृ)-त्तवत्सल (for the post. half)]

10 Ñ2 (in second occurrence illeg except शोकसागरे) reads 10*ab* twice —*a*) D9 मम दुःख-, D10 11 Ct महद्दुःख, Cm g as in text (for दुःखाद्दुःख) Ñ1 V D2 प्रपन्नाया, D1 3 प्रपन्नास्मि G1 दुःखाद् दुःखतर प्राप्ता. —*b*) Ñ1 V D2 मग्नाया, D3 G1 निमग्ना, L (ed.) मानाया, Cm g as in text (for मग्नाया) —After 10*ab*, Ś V1 3 D0–4 8 12 13 ins., while Ñ B1 3 D9 T2 ins. after 10, whereas V2 B2 (preceded by 476* [r.]) 4 subst. for 10*cd*

479* राक्षसैर्वीर संसक्तो हतस्त्वं मम कारणात् ।

[B1 2 4 सह (for वीर) Ñ V3 B3 T2 सहत्व, V1 2 सगतो (unmetric), B1 2 4 सगम्य, D1 सगत्वा, D3 सगत्य; D9 सहत्य (for ससक्तो) —Ñ2 illeg. for the post. half. Ñ1 B3 हतोसि, V3 D3 [आ]हतस्त्व, B1 हनस्त्व, D9 T2 निहतो; G (ed.) हतोसि (for हतस्त्व)]

—*c*) Ś V3 D0–4 8 12 13 [ऽ]पि (for हि) V3 आगतस् (for उद्यतस्) —*d*) Ś V1 D0–4 8 12 13 किल पातित, V3 न्याच पातित

11 *a*) Ś1 V D0–4 8 12 13 G2 3 हा (for सा) V2 D13 कौसल्ये —*b*) Ś Ñ V1 2 B3 D0–4 8 12 13 वत्सेन (for पुत्रेण) B1 2 4 त्वया हीना नराधिप —D10 om. 11*cd* —*c*) Ñ V2 B3 वत्सेन हि, B1 4 वत्सलेव, B2 D0 T3 G3 M1 2 वत्सेनैव, D9 11 वत्सला ते (for वत्सेनेव) Ś V1 3 D0–2 4 8 12 13 विना (for यथा) —*d*) Ś D0 4 8 12 विवशा (for विवत्सा)

12 *a*) Ñ2 D0–11 उद्दिष्टं (for आदिष्ट) D3 तं (for ते) —*b*) Ś2 अनन्य (for अचिन्त्य-) Ñ2 V1 B1 D0 T2 Ck -पराक्रमै, V3 reads in marg., D2 4 5 -पराक्रमं, Cg as in text (for -पराक्रम) D7 10 11 Ct दै (D11 दे) वज्ञैरपि राघव, D9 देवैरपि हि राघव —*c*) D11 अमृतं (for अनृत) —*d*) D2 स्वल्पायुर्

अथ वा नश्यति प्रज्ञा प्राज्ञस्यापि सततस्तव ।
पचत्येनं तथा कालो भूतानां प्रभवो ह्ययम् ॥ १३
अदृष्टं मृत्युमापन्नः कस्मात्त्वं नयशास्त्रवित् ।
व्यसनानामुपायज्ञः कुशलो ह्यसि वर्जने ॥ १४
तथा त्वं संपरिष्वज्य रौद्रयातिनृशंसया ।
कालरात्र्या मयाच्छिद्य हृतः कमललोचनः ॥ १५
उपशेषे महाबाहो मां विहाय तपस्विनीम् ।
प्रियामिव शुभां नारीं पृथिवीं पुरुषर्षभ ॥ १६
अर्चितं सततं यत्नाद्गन्धमाल्यैर्मया तव ।
इदं ते मत्प्रियं वीर धनुः काञ्चनभूषितम् ॥ १७

G 6 8
B 6 32
L 6 8

13 Ś Ñ V B1 4 D0–6 8 12 13 T1 G2 transp 13 and 14 B3 repeats 13 (var) after 14 —[a]) D2 [अ]न्न (for वा) Ś D8 12 वच्यते, V3 D0 2–4 13 नश्यते, D1 शक्या न (for नश्यति) D9 अथ नश्यति सा प्रज्ञा. —[b]) B3 (both times) 4 (after corr as in text) D3 8 प्रज्ञस्य, D5 om (for प्राज्ञस्य) Ś D8 12 13 ममतत, Ñ V2 B1 3 (both times) नरस्य हि, D2 विनश्यत, D9 वचस्तथा (for सततस्तव) —After 13[ab], G (ed) ins

480* प्रतिकूले गते दैवे विनाशे समुपस्थिते ।

—[c]) Ś Ñ V D4 8 12 13 G1 पचत्येव, B1–3 (B3 first time) पचत्येष, B3 (second time) पश्यत्येष, B4 एवमेव, D1 3 प्रत्सत्येव, D2 यावत्येव (sic), Cm g t as in text (for पचत्येन) Ś1 V2 D2 4 8 12 13 महान्कालो, Ś2 V1 3 D1 3 महाकालो, Ñ1 B3 (both times) य(Ñ1 स)त कालो, Ñ2 B1 2 4 D7 9 G M3 5 Cm यथा कालो, Cg k t as in text (for तथा कालो) D0 एतच्च सुमहान्कालो —[d]) Ś2 Ñ V1 3 B3 (both times) 4 D0–4 8 12 13 भूतानि Ś V2 D8 12 13 G1 प्र(Ś2 वि)भवोव्यय, Ñ B3 (both times) वि(B3 नि)धिरव्यय, V1 3 B1 2 4 D0–4 प्र(B1 2 वि)भुरव्यय, D5 प्रभवेव्यय, D6 reads in marg, T1 G3 Ck प्रभवोव्यय(T1 °य), Ct as in text (for प्रभवो ह्ययम्) —After 13, Ś V D0–4 8 12 13 read 16 for the first time repeating it in its proper place

14 Ś Ñ V B1 4 D0–6 8 12 13 T1 G2 transp 13 and 14 —[a]) Ñ1 दृष्ट च, B4 D1 3 13 M1 2 अदृष्ट-, D6 T1 अदृष्टान्, Cm g t as in text (for अदृष्ट) M3 आपन्न, Cm g k t as in text (for °न्नः) —[d]) Ś Ñ V2 3 B1–3 D0–2 4 8 12 13 परिव(D1 °मा)र्जने, B4 समवर्तसे, D3 परिवर्तने (for ह्यसि वर्जने) —After 14, B3 repeats 13 (var)

15 B2 om 15 —[a]) Ś D8 12 स तया त्व, Ñ V2 B1 3 4 कथ त्व मा(Ñ1 V2 B3 स-), V3 इमामद्य, D0 3 G2 त(D3 त्व)या त्व म, D5 T1 यथा त्व स-, D6 अथ हा स-, D13 स तथा त्वा, Cv r m g t as in text (for तथा त्वं स) V3 B4 D0 9 परित्यज्य (for -परिष्वज्य) —[b]) Ś Ñ V1 2 B1 3 D0–4 8 12 13 सु-, B4 स- (for [अ]ति-) V3 का क्रते ह्यनृशसता —[c]) D6 कालरात्रिं Ś Ñ V B3 D0–4 8 9 12 T1 Cv g स(T1 Cv g म)माच्छिद्य, B1 समुच्छिद्य, B4 समाहृत्य, M1 2 मयाक्षाय, Cr m t as in text (for मयाच्छिद्य) D13 कालमाच्छिद्य कालेन ❀ Cg यद्वा मयेति पाठ ❀ —[d]) Ś Ñ V B1 3 4 D0–4 8 12 13 नीन, D7 हृत (for हृत) V3 D0 3 13 T1 2 G2 3 M Cm g -लोचन (for लोचन)

16 Ś V D0–4 8 12 13 read 16 for the first time after 13 repeating it here —[a]) Ś Ñ1 V1 3 B1 3 (sup lin also) 4 D0–4 8 12 13 (Ś V1 3 D0–4 8 12 13 second time) क गतस्त्व, V2 (second time) B2 क गतोसि, D7 क च शेषे, D9–11 G2 इह शेषे, T2 3 किं नु शेषे, Cg as in text (for उपशेषे) —[b]) D8 (second time) स- (for मा) Ś Ñ V B3 D0–4 8 12 13 (all except Ñ B3 first time) सुदु खिता (for तपस्विनीम्) —[c]) V1 3 D1 3 (all second time) हताम्, V2 (second time) illeg, D0 2 4 (all second time) हताम् (for प्रियाम्) Ś V2 D8 12 13 (all first time) प्रिया(V2 ...) नारीं, Ś V D0–4 8 12 13 (all second time) रणे भूमिं, D5 9–11 M5 यथा नारीं, M3 समाश्लिष्य (for शुभा नारीं) —[d]) Ś V D0–4 8 12 13 (all first time) पृथिवीश्वर (V1 °मिव, V3 °पति, D0 3 13 °श्वर), Ñ B3 M1 2 पृथिवीपते, B1 2 4 पार्थिवर्षभ, G2 3 पार्थिवात्मज, Cg as in text (for पुरुषर्षभ) Ś V D0–4 8 12 13 (all second time) बलिना पार्थिवर्षभ(Ś D4 8 12 °भ) —After 16, Ś Ñ V1 2 B1–3 D8 12 (Ś V1 2 D8 12 after 16 [r]) ins

481* सुखोचित शरीर ते सुरूप तव राघव ।

[Ñ2 दु खोचित B3 तु (for ते) Ñ1 B3 D12 स्वरूप Ś D12 अपि, Ñ2 न च, D8 इव (for तव)]

17 V3 om 17[ab] —[a]) Ś D8 12 सर्वदा, T3 सतत, G1 वितत (for सतत) Ś D0 1 3 4 8 13 G2 3 M3 Cg यत्तद्, Ñ यत्ते, V1 यच्च, B1 3 यत्नैर्, D2 12 त्वत्तु, D6 यस्माद् (for यत्नाद्) —[b]) Ñ B यथा(Ñ मया) पुरा, D9 मया तदा, G1 3 मयानघ, Cm g t as in text (for मया तव) Ś V1 2 D0–4 8 12 13 गधमाल्यानुलेपनै —[c]) Ñ1 B3 तत्प्रिय नि य (for मत्प्रिय वीर) Ñ2 इ तव प्रिय । —[d]) D5 7 T1 M3 5 -भूषण (for -भूषितम्). Ñ B3 धनुरत्न महीपते. —For 17[cd], Ś V B1 2 4 D0–4 8 12 13 subst.

482* इद तवापरत्न ते विनिकीर्णं महीतले ।

[V ते (for तव्) D13 च वराग (for चापरत्न) V च (for ते) Ś D2 8 12 इद तव शरीर तु, B1 2 4 नदिद

पित्रा दशरथेन त्वं श्वशुरेण ममानघ ।
पूर्वैश्च पितृभिः सार्धं नूनं स्वर्गे समागतः ॥ १८
दिवि नक्षत्रभूतस्त्वं महत्कर्म कृतं प्रियम् ।
पुण्यं राजर्षिवंशं त्वमात्मनः समुपेक्षसे ॥ १९
किं मां न प्रेक्षसे राजन्किं मां न प्रतिभाषसे ।
बालां बालेन संप्राप्तां भार्यां मां सहचारिणीम् ॥ २०
संश्रुतं गृह्णता पाणिं चरिष्यामीति यत्त्वया ।
स्मर तन्मम काकुत्स्थ नय मामपि दुःखिताम् ॥ २१
कस्मान्मामपहाय त्वं गतो गतिमतां वर ।
अस्माल्लोकादमुं लोकं त्यक्त्वा मामिह दुःखिताम् ॥ २२
कल्याणोचितं यत्तत्परिष्वक्तं मयैव तु ।
क्रव्यादैस्तच्छरीरं ते नूनं विपरिकृष्यते ॥ २३

धनु(B1 रक्त)स्त ते(B2 तं धनुस्त) (for the prior half). Ś V2 D8 12.13 विप्रकीर्णं, V3 प्रकीर्णं च (for विनिकीर्णं)]

18 V3 om 18[ab] —[b]) D5 9 G2 मया (for मम). —For 18[ab], Ś V1 2 B4 D0–4 8 12 13 subst

483* आर्येण ननु पित्रा त्वमार्यैश्चार्यैश्च राजभिः ।

[B4 नून (for ननु) B4 [अ]दम (sic) (for त्वम्) D13 कार्यं (sic) (for आर्य-) V1 2 पार्थिव (for राजभि)]

—B4 om 18[cd] —[c]) B1 पुनश्च (sic), D5–7 9–11 T1 G3 M Cm g सर्वेश्च, T3 स तत्र (for पूर्वैश्च) Ś V D0–4 8 12 13 पुण्यवद्भिः क्रियावद्भिः, Ñ2 पूर्वं स्वपितृभिः सार्धं —[d]) Ś D8 12 तूर्णं (for नूनं) V1 सर्वं, B2 स्वर्गं, D7 9 स्वर्ग- (for स्वर्गे) B3 D13 समागमः, T3 समाहितः, Cm g t as in text (for समागत)

19 [a]) Ś Ñ V B D0–4 8 10–13 -भूत च(Ñ V1 B2–4 तु, V2 3 त्वं) (for -भूतस्त्वं) —[b]) D7 कर्महता D6 भय, D9 त्वया, D10 11 Ck t तथा, Cm g as in text (for प्रियम्) Ś V1 D1–4 8 12 13 तथा क(V1 D1–4 महान)तुहारक(Ś2 D1 °त पल)व, Ñ V2 B1 4 महाक(B4 °हक)तुहुत(Ñ2 °चय)क्रि(B3 °प्रि)य, V3 B1 2 महाक्रतुशतान्नुत(V3 °कृताक्षर), D0 यथा शतक्रतुस्तथा — Cv महत्कर्मकृत महता कर्मकारिणम् ।, Cr m महत्कर्मकृता महान्तश्च ते कर्मकृतश्च तेषाम् । Cr adds आर्याभाव आर्षे ।, so also Cg ।, Ck t महता पितृवच (Ck °च परि)पालनरूपेण कर्मणा कृतम् — [c]) Ñ1 T3 पुण्य-, Cm g k t as in text (for पुण्य) B1 वंशे त्वम्, D3 8 -वंशात्वम् (for -वंश त्वम्) —[d]) Ñ2 B1 G2 आत्मान, V3 D0 आपन्न, D4 आत्मना (for आत्मन) Ś Ñ V B1 3 D0–4 8 12 13 G2 M1 2 Cg k समवेक्ष(Ś2 D1 2 4 8 13 °क्ष्य)से(D0 °ति), B2 4 त्वमवेक्षसे, D5 समुपेक्ष्यसे, G1 समुदीक्ष्यसे, M5 समवेक्षसे, Cm t as in text (for समुपेक्षसे)

20 [a]) B2 कस्मात्, M5 किं वा, Cg as in text (for किं मा) V3 [अ]वेक्षसे, D0 2 5 12 13 G1 प्रेक्ष्यसे, D8 प्रेक्षते, Cg as in text (for प्रेक्षसे) Ñ1 B3 वीर, Ñ2 V2 B1 2 4 G1.2 राम (for राजन्) —[b]) D0–11 G2 3 M वा (for मा) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 किं च(B4 तु) मा नाभि(V1 °व)भाषसे. —[c]) D1 बली, G2 मसी, Cg as in text (for बाला) Ś Ñ V2 3 B D0–4 8 12 13 बा(D1–3 ब)लस्य, V1 बाल (alle.), D5 T2 3 G3 M Cv बालेन (for बालेन). D2 T1 trans p बाला and बालेन. V1 समया, D4 G1 समाप्त, Cg as in text (for संप्राप्तां). —[d]) Ś V1 2 D0–2 4 8 10 13 त(D4 तु)यां, B2 भार्यां त्वा, D2 तु त्वां (for भार्यां मां). M5 धर्मचारिणीं, Cg सहचारिणीं (as in text)

21 [a]) Ś2 संश्रुता, D4 श्रुत स (for संश्रुतं), B4 गृह्णता, D13 गृह्णता (for गृह्णता). B1 सश्रुत संश्रुता वाणी —[b]) Ś D1 2 4 8 12 13 अतिष्यामि, Ñ V1 2 B2–4 D8 अति(V1 B2 4 °रि)ष्यामि, D2 6 I1 चरिष्यामि, Cr m g k t as in text (for चरिष्यामि) —[c]) Ś V1 D8 12 13 स्मरस्व; Ñ V2 B1 3 4 D3 स्मर त्व (for स्मर तन) D10 11 नाम, Cm g as in text (for मम) B3 (marg. also) पिनाशे (for काकुत्स्थ) —[d]) V3 B1 D6 (marg.) इति(B1 °ति) दुःखिता

22 D6 om (hapl.) 22. —[a]) Ś Ñ V3 B D1–4 8, 12 13 कस्मान्मा त्व(Ñ B °त्वं मा) विहायैव(Ñ V2 B1 3 °का), V1 2 कस्मान्मा परित्यज्य(V2 °ज्यै)वा —[b]) Ñ1 B1 3 (sup. lin. also as in text) D0–4 12 गतिमता Ś2 D1 8 वर (for वर) —[c]) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 परं (for अमुं) —[d]) D2 तु स्थिताम् (for त्यक्त्वा माम्) Ś B1 2 4 D1–4 12 सहभागिनी, Ñ V2 3 B3 D0–4 इह(D2 °व) शर्मिर(D3 °का), V1 इह पाणिनं. D5–7 T M3 अपि तु स्थिता (for इह तु स्थिताम्).

23 [a]) D7 9 G1 कल्याण D0 रुचिरं, D5–7 9–11 T3 G1 3 M1 2 Ct रुचिर, Cm g as in text (for उचित) D0–11 गात्र, Cm g t as in text (for यत्तत्). — Cg यदित्यय यत्तदित्यपि प्रयुज्यते । Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 L (ed.) चन्दनागु(D1 4 8 °ग)रुदिग्ध ते, V3 B3 [marg. also] D1 4 4 °दिग्धाम, B1 3 °दग्ध ते, L (ed.) °दिग्ध यत्) —[b]) V1 3 परिभुक्त, D3 परित्यक्त Ñ V3 B D1–4 मया पुरा, V1 2 पुरा मया, D5 T1 G M1 2 3 मयैव च(D5 T1 तत्), D0 1 2 3 समेन तु(T3 तत्) (for मयैव तु). Ś D8 12 13 कस्माद्विपरिवर्तते, D0 अपरित्यक्तमेव च —B4 om 23[cd]. —[c]) V3 D0 1 क्रव्याद्भिस् (sic), G (ed.) राक्षसैस् (for क्रव्यादैस्) —[d]) Ś D8 12 हि परिकृष्यते, D1.3 विप्रहरिष्यते, G (ed.) चे परिकृष्यते. G2 नूनर्पिपितृकृष्यते (sic)

अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्टवानाप्तदक्षिणैः ।
अग्निहोत्रेण संस्कारं केन त्वं तु न लप्स्यसे ॥ २४
प्रव्रज्यामुपपन्नानां त्रयाणामेकमागतम् ।
परिप्रक्ष्यति कौसल्या लक्ष्मणं शोकलालसा ॥ २५
स तस्याः परिपृच्छन्त्या वधं मित्रबलस्य ते ।
तव चाख्यास्यते नूनं निशायां राक्षसैर्वधम् ॥ २६
सा त्वां सुप्तं हतं श्रुत्वा मां च रक्षोगृहं गताम् ।
हृदयेन विदीर्णेन न भविष्यति राघव ॥ २७
साधु पातय मां क्षिप्रं रामस्योपरि रावण ।
समानय पतिं पत्न्या कुरु कल्याणमुत्तमम् ॥ २८

G 6 8
B 6 3?
L 6

24 [b]) Ñ V2 B G M5 इष्ट्वा विपुलदक्षिणै, V3 इष्टवार्थं प्रदक्षिणै (sic) —D0 om from संस्कार in 24[c] up to क्ष्यति in 25[c] —[c]) Ś B4 D8 12 सत्कारम् (for संस्कार) —V2 illeg. for 24[d].—[d]) D5–7 9 10 G1 2 M5 न तु (by transp), T3 किं न (for तु न) D5 9 लप्स्यते (for लप्स्यसे) Ś V1 3 D1–4 8 12 13 अर्हस्त्व नोपल(D4 °लि) प्स्यसे (D3 °ते), Ñ B अर्हस्त्व न च (B2 4 तु न) लप्स्यसे (B2 °ते), D11 केन त्वं (om hapl [?] see var of D6) तु लप्स्यसे

25 D0 om up to क्ष्यति in 25[c] (cf v l 24) —[a]) D1 प्राव्राज्यम्, D3 T2 प्रव्राज्यम्, M5 प्रव्रज्यम् B4 पुर ह्यनुपपन्नाना, G2 प्रवृत्याल्युपपन्नाना —[b]) Ś1 एवम् (for एकम्) —G2 om 25[cd] —[c]) Ś D8 12 13 एक, G3 प्रति, Cg t as in text (for परि) Ś2 Ñ V B1–3 D7 9–11 13 T G1 3 Ct प्रेक्ष्य (D7 11 °क्ष) ति, B4 D4 -द्रक्ष्यति, D1 -वृक्षति (sic), D2 लक्ष्यति, D6 M5 -पृच्छति, Cg as in text (for प्रक्ष्यति) —[d]) Ś Ñ2 D7–9 12 M5 शोकलालसम्, D3 चैकमागत, G1 3 शोककर्शिता, Cg as in text (for शोकलालसा)

26 [a]) Ś V B2 4 D0 2–4 8 12 13 तस्या स- (for स तस्या) B4 -पर्यंत्या (for -पृच्छन्त्या) —[b]) B2 4 कथ, D3 तव, M1 2 सह- (for वध) Ñ B1–3 इन्द्र- (for मित्र-) B2 4 D3 च (for ते) Ś D0 2 4 8 12 13 हरण मम रक्षसा, V हरण रक्षसा मम, D1 सपरिहरण मम —[c]) Ñ V2 B3 नूनम्, B1 क्रूरम् (for तव च) D6 [आ]ख्यातेन (for [आ]ख्यास्यते) Ś Ñ V2 B D0–4 8 12 13 वीर, V1 3 देव (for नून) —[d]) Ś1 सौप्तिके, Ś2 Ñ V B D0–4 12 13 सौप्तिके, D8 सोमिकै (sic) (for निशाया) Ñ B3 G कृत, V3 वध, B1 हत, D13 बल (for वधम्)

27 [a]) D5 T1 त्वा Ś D8 12 13 विनिहत, D5 T1 पुत्र हत, D7 सुसहत, T2 3 सुसहत (for सुप्त हत) V1 दृष्ट्वा, D5 7 9–11 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा) Ñ B3 पुत्र श्रुत्वा हत सुप्त, V2 3 सा तु त्वा नि(V2 ·· + [illeg]) हत श्रुत्वा, B1 2 4 D2 सा तु (B1 सुप्त, D2 सा त्वा) श्रुत्वा हत पुत्र —[b]) Ś Ñ2 V B1 4 D0–4 8 12 13 मा तथा (D2 तथा मा) राक्षसैर्हृता (V1 B1 D0 3 °र्हृता), Ñ1 B2 3 मा तथा रक्षसा हृता, G(ed) मा तथा राक्षसाहृता —[c]) Ñ1 B1–3 D2 4 6 7 9–11 13 T2 3 G1 3 M Cg k t [अ]वदीर्णेन (for विदी°) D0 शोकदु सभराक्रान्ता —[d]) D13 T3 सा (for न) D0 4 13 वत्सला (for राघव) Ś V D1–3 8 12 कौसल्या न भविष्यति, Ñ B नून त्यक्ष्यति जीवित, G3 भविष्यति च रावण —After 27, Ś D1–3 5–13 S (G3 after 28) ins

484* मम हेतोरनार्याया ह्यनर्हः पार्थिवात्मज ।
राम सागरमुत्तीर्य वीर्यवान्गोष्पदे हत ।

[(l 1) Ś D2 8 12 13 त्व हत, D1 3 नान्त्व, D5 9–11 T1 G2 M5 अनघ, G3 मानार्ह, K (ed) ह्यनर्ह, Cm g as above (for अनर्ह) Ś D1 2 8 12 13 G2 पार्थिवात्मन —(l 2) D2 बलवान्, M सत्त्ववान् (for वीर्यवान्) D1 ५ मृत, D2 13 प्लुत (for हत) Ś D8 12 मयार्थे निह(Ś2 तु ह)तो निशि (for the post half)]

—Thereafter, D1 3 5–7 9–11 S cont.

485* अह दाशरथेनोढा मोहात्स्वकुलपांसनी ।
आर्यपुत्रस्य रामस्य भार्या मृत्युरजायत ।
नून मन्ये मया जातु वारित दानमुत्तमम् ।
याहमद्यैव शोचामि भार्या सर्वातिथेरिह ।

[(l 1) G2 साह (for अह) D1 [ए]व साक्षात्, D3 [ए]वमाया (for [ऊ]ढा मोहात्) D1 -पांशुनी (sic), G M1 2 -पासिनी (sic), Cm g as above (for -पांसनी) ❀ Ck t दाशरथेन दशरथपुत्रेण । अणार्षं ❀ —(l 2) D3 सकलत्रस्य (for आर्यपुत्रस्य) D3 उपागता (for अजायत). D1 आत्मपुत्रस्य भार्याथ मृत्युरुपागता कृता (sic). —(l 3) D9–11 आर्य (for मन्ये) D1 3 M5 ममाजात (M5 °नाद्), D5 T1 मया जाते, D10 11 मयान्या तु, G2 मयाज्ञानाद् (for मया जातु) D6 7 T2 3 G1 M3 Cv r m g t नूनमन्या मया जाति (for the prior half) D1 3 निधवस्त्व समुद्र (D1 °माग) त (for the post half) —(l 4) D1 3 सा (for या) D3 अद्येव, D10 अद्येव, G1 2 अन्येव, M1–3 Cg अद्येट (for अद्यैव) D3 T3 इव, D5 T1 M1–3 Cg अपि, Ct as above (for इह) D1 भार्या सर्वेति राघवे (sic) (for the post half)]

28 [a]) D3 पापा (for साधु) Ś Ñ V B D0–4 7–13 वाय्य (for पातय) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 शीघ्र (for क्षिप्र) —[b]) D2 रावण- (for रामस्य) T2 [उ]रसि (for [उ]परि) B4 परित्यक्त मया पुरा —Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 (Ś1 D8 om [hapl ?] from 28[d] [first time] up to 28[c] [second time]) repeat 28[cd] after 29 —[c]) T3 समान तु, G3 समानीय, Cm g t as in text (for समानय) Ś2 V1 3 B1 2 4 D0–4 12 13 (all second time) स्व पतिना (for पति पत्न्या) Ś V B1 2 4 D0–4 8 12 13 (all except Ś1 D8 first time) सु(Ś D8 स्व,

31 32 31 शिरसा मे शिरश्चास्य कायं कायेन योजय ।
रावणानुगमिष्यामि गतिं भर्तुर्महात्मनः ।
मुहूर्तमपि नेच्छामि जीवितुं पापजीविता ॥ २९
श्रुतं मया वेदविदां ब्राह्मणानां पितुर्गृहे ।
यासां स्त्रीणां प्रियो भर्ता तासां लोका महोदयाः ॥ ३०
क्षमा यस्मिन्दमस्त्यागः सत्यं धर्मः कृतज्ञता ।
अहिंसा चैव भूतानां तमृते का गतिर्मम ॥ ३१

इति सा दुःखसंतप्ता विललापायतेक्षणा ।
भर्तुः शिरो धनुस्तत्र समीक्ष्य जनकात्मजा ॥ ३२
एवं लालप्यमानायां सीतायां तत्र राक्षसः ।
अभिचक्राम भर्तारमनीकस्थः कृताञ्जलिः ॥ ३३
विजयस्वार्यपुत्रेति सोऽभिवाद्य प्रसाद्य च ।
न्यवेदयदनुप्राप्तं प्रहस्तं वाहिनीपतिम् ॥ ३४
अमात्यैः सहितः सर्वैः प्रहस्तः समुपस्थितः ।
किंचिदात्ययिकं कार्यं तेषां त्वं दर्शनं कुरु ॥ ३५

V2 अ)प्रियस्य प्रिया भार्या, Ñ B3 (all second time) पत्न्या समानय त्वं मां, G2 समानयस्व मां पत्न्या —After 28^cd (first occurrence), B2.4 read 29^ef, while G2 ins 484* after 28

29 Ś1 D8 om 29 (cf v l 28) —^a) G1 चात्र, G2.3 तस्य (for चास्य) —For 29^ab, Ś2 Ñ V B D0–4 12 13 subst

486* शिरस्यस्मिन्शिरो देहि काये काय निवेशय ।

[Ñ B1.3 [अ]स्य (for [अ]स्मिन्), Ñ1 B4 D1 12 धेहि (for देहि). Ś2 D12 काय काये (by transp) (for काये काय) D2 प्रवेशय]

—Ñ2 illeg for 29^c —^c) V2 B3 रावणार्थं, B1 रामस्यानु-, B2 रावणाद्य, B4 रावणात (for रावणानु-). —^d) B2.4 तपस्विनी (for महात्मन).—D5 7 9–11 T1 3 G M1 2 5 om 29^e–31 B2.4 read 29^ef after 28^cd (first occurrence) —^f) Ś2 Ñ1 V1 2 B3 D2 3 6 T2 पापजीवित (Ñ1 V1 2 T2 °का), Ñ2 B1 2 4 पतिना विना, D13 न त्वया विना (sic) (for पापजीविता) —After 29, Ś2 Ñ V B D0–4 12 13 repeat 28^cd

30 D5 7 9–11 T1 3 G M1 2 5 om 30 (cf v l 29). B4 om 30–31 —After 30^ab, D0 4 ins

487* गृहस्थो वा वनस्थो वा पापो वा यदि वा शुचि ।

—^d) D1 सनातना (for महोदया) Ś V2 D8 12 13 तासां लोके (Ś1 V2 °को) महोदय .

31 B4 D5 7 9–11 T1 3 G M1 2 5 om 31 (cf v.l 29 and 30) Ñ2 illeg. for 31^a —^a) Ś V2 3 B2 D0–4 8 12 13 दया (for दमस) D1 त्याग —^b) Ñ1 D0 1 2 4 12 सत्य धर्म- (Ñ1 °र्मं); B2 D6 सत्यधर्मं (B2 °र्मे) (for सत्यं धर्म) V1 कृतलक्षन (sic) (for कृतज्ञता) —^c) D2 सर्व- (for चैव) —^d) Ñ1 B1 3 (marg also as in text) त्वदृते, V1 तस्य ते (for तमृते) D2 भवेत् (for मम)

32 ^a) V3 D7 9–11 [इ]व (for सा). V3 T2 -समाप्ता (for -संतप्ता) —^b) B1 2 D6 [आ]कुलेक्षणा, D4 महासती, G2 [आ]यतेक्षण (for [आ]यतेक्षणा) —D4 om from 32^c up to पुत्र in 33^a.—^c) Ś Ñ V B D0–3 7–13 G चैव, M1 2 चापि (for तत्र) —^d) Ś Ñ V B D0–3 8 12 13 समप्रेक्ष्य, D7 9–11 ददर्श (for समीक्ष्य). M3 च पुनः पुनः (for जनकात्मजा)

33 D4 om एवं in 33^a (cf v l 32) Ñ2 illeg for 33^a —^a) Ś2 D8 12 G2 विलप्यमानायां, G (ed) विलप°, Cg as in text (for लालप्य°) —^b) M5 om (hapl) सीतायां V1 यत्र (for तत्र) Ś Ñ V B D0–4 8 12.13 रावण (for राक्षस·) —^c) Ñ B3 उप-, D9 अति-, D11 अवि- (for अभि-) B1 2 4 मभ्रातो (for भर्तारम्) —^d) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 बलाध्यक्ष (D4 °क्षं), T3 अनीकस्य (for अनीकस्थ) M1 2 कृताञ्जलिरुपस्थित .—After 33, Ś Ñ V B1 2 D0–4 8 12 13 ins

488* पुनस्तस्मिन्नन्तरे द्वाःस्थो रावणाय न्यवेदयत् ।
कार्यमात्ययिकं घोरं मन्त्रया भ्रान्तचेतन ।

[(l 1) D1 3 रावणस्य (for रावणाय) —Ñ2 om (hapl) from त in l 2 up to दा in 35^c —(l 2) V3 B1 2 आत्ययिक, D0 2 4 आत्यायिक (for आत्ययिकं) D1 न जवाद, D3 शक्नया (for मन्त्रया) Ś1 V1 2 D0–2 4 -लोचन , D13 -चेतने (for -चेतन·)]

34 Ñ2 om 34 (cf v l 488*) Ś1 reads in marg. 34^ab —^b) Ś D0–4 8 13 [ऽ]भिभाष्य (for ऽभिवाद्य). Ś Ñ1 V1 2 B D0 2–4 8 12 13 प्रणम्य च, D1 कृताञ्जलि (for प्रसाद्य च) —^c) T3 समु (for अनु-) —For 34^cd, Ś1 (in marg).2 Ñ1 V B D0–4 8 12 13 subst

489* आचचक्षे तदा कृत्यं राक्षसेन्द्राय विस्मित ।

[Ś क्षता, B1 कार्यं, D8 12 क्षत्ता (for कृत्यं) D2 विस्मित Ñ1 B3 अचष्ट कृत्यमापन्न राक्षसाय सुविस्मित]

35 Ñ2 om up to दा in 35^c (cf. v l. 488*) —^a) V2 D0 7 T1 M1 2 सहित·, T3 प्रहित (for सहित). D0 पुत्र· (for सर्वै.) G M5 सर्वैश्च सचिवै सार्धं —^b) Ś V2 3 D6 8–13 स्वाम् (for सम्·) —After 35^ab, D5–7 9–11 S ins.

एतच्छ्रुत्वा दशग्रीवो राक्षसप्रतिवेदितम् ।
अशोकवनिकां त्यक्त्वा मन्त्रिणां दर्शनं ययौ ॥ ३६
स तु सर्वं समर्थ्यैव मन्त्रिभिः कृत्यमात्मनः ।
सभां प्रविश्य विदधे विदित्वा रामविक्रमम् ॥ ३७
अन्तर्धानं तु तच्छीर्षं तच्च कार्मुकमुत्तमम् ।
जगाम रावणस्यैव निर्याणसमनन्तरम् ॥ ३८
राक्षसेन्द्रस्तु तैः सार्धं मन्त्रिभिर्भीमविक्रमैः ।
समर्थयामास तदा रामकार्यविनिश्चयम् ॥ ३९
अविदूरस्थितान्सर्वान्बलाध्यक्षान्हितैषिणः ।
अब्रवीत्कालसदृशो रावणो राक्षसाधिपः ॥ ४० G. 6 8 B. 6 32 L. 6. 8

490* तेन दर्शनकामेन वय प्रस्थापिता प्रभो ।
नूनमस्ति महाराज राजभावात्क्षमान्वितम् ।

[(l 1) G1 damaged for नकामेन व D6 विभो (for प्रभो) D7 9–11 M1 2 (with hiatus) अह प्रस्थापित प्रभो , T2 3 G2 मोह (G2 स्वय) प्रस्थापित प्रभो (for the post half) ❀ Cg वयमिति। भयेन बहुवचनम् । बहूनामन्त पुरे समागमासम्भवात ❀ —(l 2) D9 राजकार्य (for राजभावात) D5 10 11 क्षमान्वित(D5 °त) ❀ Ck t क्षमान्वितेति पाङ्क (Ct °ङ्क पाठ) ❀]

—c) B4 अभ्यधिक, D1 आत्यै + क, D4 M1 आत्यायिक (for आत्ययिक) —d) Ś V2 3 D0 3 4 8 12 आचिख्यासु(D4 आच-चक्षु)रिहागत॰, Ñ B1 3 प्राप्तमाख्यातुमिच्छति, V1 आख्यातु-मिह चागत , B2 4 त्वा दिदृक्षु प्रतीक्षते, D1 त्वा विवक्ता समागत , D2 प्राप्तमाचष्टुमागत , D13 अविवक्षापीहागम .

36 a) T3 एवमुक्तो —b) T2 3 M1 2 राक्षस , G3 M5 राक्षसै (for राक्षस-) T3 प्रतिनदित —d) G1 ददौ (for ययौ) —For 36, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

491* एवमुक्त स भवनान्निर्जगाम महाबल ।
महामात्य प्रहस्त तु ददर्शादूरत स्थितम् ।

[(l 1) Ś D8 12 ततस्तेन, B1 तु तरसा, B3 D3 स्वभ (D3 तु भ)वनात्, D2 ततस्तस्मात् (for स भवनात्) B2 4 [आ]शु रावण (for महाबल) Ś D8 12 रावणो गृहमभ्यगात(Ś °मागत) (for the post half) —Ś D8 12 om from l 2 up to 37b —(l 2) B4 D0 2 13 सहामात्य V2 B1 2 4 D2 3 च (for तु) Ñ B3 प्रहस्त च(B3 °स्तस्तु) सहामात्य (for the prior half) V2 B2–4 दूरत (for [अ]दूरत) D3 ददृशेदूरत स्थित (for the post half)]

—Thereafter, Ñ V2 B1 3 cont

492* उद्भ्रान्तश्च द्रुतश्चैव विदधे कार्यमात्मन ।

[Ñ2 तद्भ्रातश् G (ed) विनिष्क्रम्य (for द्रुतश्चैव)]

37 Ś D8 12 om 37ab (cf v l 491*) G1 reads 37 twice after 39cd (first occurrence) G2 3 transp 37 (followed by 493*) and 38 (G3 om 38cd) —a) D5 T1 G1 (first time) M3 [ए]व Ñ V B D0–4 13 G (G1 second time) सर्वं (G तत) समेत्य रक्षोभिर्, M5 स समर्थ्यैस्तु सर्वैस्तैर् —b) Ñ V B D0–4 13 कृतनिश्चय , T3 कृतमा°, G (G1 second time) चापि (G1 च स) रावण , Cg as in text (for कृत्यमात्मन) G1 (first time) मन्त्रकृद्धितमात्मन —G2 repeats 37c after 40ab —c) B4 स ता, T1 moth-eaten (for सभा) V3 D1 3 विजने, G2 (second time) महर्तौ (for विदधे) G1 (second time) 2 (first time) 3 सभा विवेश महर्तौ. —T1 mostly moth-eaten for d —d) B4 निश्चय तदा, G1 (first time) राममुत्तमं, Cg as in text (for रामविक्रमम्) —After 37, G (G1 after 37 [r]) ins

493* अदूरस्थ रघुश्रेष्ठ ध्यात्वा चाप्यथ रावण ।

[G1 श्रुत्वा (for ध्यात्वा)]

—Thereafter, G1 repeats 39cd

38 G2 3 transp 37 (followed by 493*) and 38 (G3 om 38cd) —a) Ñ शिरस्तच्च, D0 तु तच्छेप, D2–4 T3 च तच्छीर्षं, D6 च विद्गे (for तु तच्छीर्षं) G3 अंतर्धानगत शीर्षं —c) Ś Ñ V B3 D0–1 8 12 13 राक्षसे तस्मिन् , B1 2 4 रावणे तस्मिन (for रावणस्यैव) —d) Ś Ñ1 B4 D8 12 निष्क्राते, Ñ2 B3 विक्राते, V D0–4 13 नि क्राते (for निर्याण-) B1 2 निष्क्राते भवनात्तत

39 G2 3 om 39ab —a) Ś V B1 4 D0–4 8 12 13 तु भवनात्, Ñ B3 स्वभवनात्, B2 तु निष्क्रम्य (for तु तै सार्धं) —b) Ś D8 12 13 स्वय निष्क्र(D8 विक्र, D13 नि क्र)म्य सत्वर , Ñ V2 B3 निर्जगाम त्वरान्वित॰, V1 3 परिक्रम्य कृतत्वर , B1 4 निष्क्रम्य सचिवै(B4 भवनै) वृत , B2 भवनात्सचिवैर्वृत , D0 नि क्रम्य कृतसत्वर , D1–4 स नि क्र(D2 निष्क्र)म्य कृतत्वर , G1 मन्त्रिभिर्मन्त्र-कोविदै —G1 repeats 39cd after 495* —c) Ś B4 D2 3 8 12 समंत्रयामास, Ñ V1 2 B1 मन्त्रयामास च, V3 B1 2 D4 7 13 स मन्त्र(D4 °थ)यामास D0 तथा (for तदा) —d) Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 हित तर्म(D4 °तश्च म)न्त्रिभि सह(Ś D8 12 °म), Ñ V2 B3 D2 L (ed) सर्वैस्तै (D2 मन्त्रितै, L [ed] मन्त्र तै)र्मन्त्रिभि सह, B1 2 4 मन्त्रिभि-र्मन्त्रमुत्तमं, D0 हितैश्च सह मन्त्रिभि , G3 रामे कार्यं विनिश्चित —After 39cd (first occurrence), G1 reads 37 twice

40 a) D6 अथ दूर-, D7 अतिदूर (for अविदूर-) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 G (ed) अवि(D0 °ति)दूरे स्थिता ह्यस्य(Ñ1 B3 4 °ताश्चास्य, V1 2 B1 2 D4 °तास्तस्य, G [ed] °तास्तत्र), L (ed) अतिदूरान्स्थितान्ह्यस्य —b) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 बलाध्यक्षा (for °क्षान्) Ś D8 12 विचक्षणा ;

45 43 44 शीघ्रं भेरीनिनादेन स्फुटकोणाहतेन मे ।
समानयध्वं सैन्यानि वक्तव्यं च न कारणम् ॥ ४१

ततस्तथेति प्रतिगृह्य तद्वचो
बलाधिपास्ते महदात्मनो बलम् ।
समानयंश्चैव समागतं च ते
न्यवेदयन्भर्तरि युद्धकाङ्क्षिणि ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोविंशतितमः सर्गः ॥ २३ ॥

G1 ह्रितेक्षण (sic), G3 जयेषिण (for हितैषिणः) —After 40[ab], G2 repeats 37[c] —[c]) Ś D8 12 13 तान्बलान्सर्वान्, Ñ V B1–3 D0–2 4 तान्विश(D2 °शा)स्यत्रं (B1 D0 2 4 °घ), B4 तु निगम्येव, D3 तानि तान्येव; G1 कालसदृश (for कालसदृशो) —[d]) Ś D2 4 8.12 13 M5 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप)

41 [a]) G1 क्षिप्रं (for शीघ्रं). B1 2 4 -स्वहस्तेन (for -निनादेन) —[b]) Ñ2 V B3 D10 11 Ct स्फुट, G1 स्वर्ण-, Cv r m g 'as in text (for स्फुट-) B3 D0 2 4 13 -कोलाहलेन, D5 -कोटहतेन, T1 2 Cv -कोणहतेन, Cr m g t as in text (for -कोणाहतेन) Ñ2 V1 2 D4 13 G2 च, D0 तु (for मे). Ś D8 12 पर कौतूहलेन च; B1 2 4 पटहेनाहतेन च, D1 3 स्फो(D1 स्फु)टकोण-हतेन च(D1 मे) —[c]) B1 D4 समान याथ, B2 4 D3 समानयत(B4 °थ), T3 विमानयस्त्व(sic) (for समानयध्वं) —[d]) D0 न च (by transp) Ś Ñ1 V B3 D0–4 8 12 13 विमर्षो(D0–4 12 °र्शो) न क्षमो हि न· (Ñ1 D1 13 हित, V3 D2 हि च, D3 भवेत्), Ñ2 B1 2 4 न कालोऽस्ति विलम्बने.

42 [a]) B3 अतस्, G3 तदा (for ततस्) G1 3 तु तस्य (for तथेति) —[b]) Ñ B2 3 बलयोगमात्मन, T3 [ऽ]पि महात्मनो बल, G3 निहतं महाबल (for महदात्मनो बलम्). D7 9–11 तदैव दृत्वा सहसा महद्बल —[c]) D6 T3 समागत (for समानयन्) Ñ2 [अ]पि (for [ए]व) B2 D5 6 T1 2 M2 समागम (for °गत) Ñ B2 3 D6 7 9–11 T3 G1 om, M5 तान् (for ते) —[d]) Ñ1 B2 3 D9 G1 2 M1.2 5 -काक्षिण, G3 -काङ्क्षया (for -काङ्क्षिणि) —For 42, Ś V B1 4 D0–4.8 12 13 subst, while Ñ2 ins after 42:

494* ततस्तथेति प्रतिगृह्य तद्वच
समाहिता भर्तृहिताय नैर्ऋता ।
बलाधिपास्ते बलयोगमात्मनो
जयाय योधा परिगृह्य धिष्ठिता ।

[(l 1) D0 परिगृह्य (for प्रतिगृह्य) —(l 2) V3 समर्थिता, D0–4 13 समाग(D1–3 °स्थि)ता (for समाहिता). Ñ2 -वधाय, D13 -हिताश्च (for -हिताय) D2 3 भर्तृहिता जयैषिण (D2 °नर्वृता) —(l 3) Ś D8 12 बलाधिपास्त Ñ2 B1 प्रतियोगमात्मनो, D13 बहवो महात्मनो (for बलयोग°) —(l 4) Ś D8 12 घोषान्, V1 B4 बो(B4 गो [sic])धा, D0 4 योधान् (for योधा) Ñ2 B1 प्रतिगृह्य, V D1–3 परि(V3 प्रवि)वार्य, D0 बलयोग-(for परिगृह्य) Ñ2 B1 वेष्टिता, V1 3 B4 विष्ठिता, V2 निष्ठताम्, D0.4 विष्ठितान् (for धिष्ठिता)]

Colophon —*Kānda name*. Ñ1 V1 3 B D13 लङ्काकाण्डे, D0 4 सुन्दर° —*Sarga name* Ś V2 D0–4 8 12 13 सीतासंमोहन(V2 D1–3 °न·), Ñ V3 B2 3 सीताविलाप, V1 illeg, B1 मायाशिरोदर्शने सीताविलाप, B4 सीतारावणसंवाद, D9 सीताविलापन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2 D0 2 4 12 13 om, Ś2 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D3 9 8, D1 10, D5–7.10 11 T1 3 G M 32, D8 7, T2 31 —After colophon, Ś2 concludes with ॐ श्रीरामाय नम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम·.

२४

सीतां तु मोहितां दृष्ट्वा सरमा नाम राक्षसी ।
आससादाशु वैदेहीं प्रियां प्रणयिनी सखी ॥ १
सा हि तत्र कृता मित्रं सीतया रक्ष्यमाणया ।
रक्षन्ती रावणादिष्टा सानुक्रोशा दृढव्रता ॥ २
सा ददर्श सखीं सीतां सरमा नष्टचेतनाम् ।
उपावृत्त्योत्थितां ध्वस्तां वडवामिव पांसुषु ॥ ३
तां समाश्वासयामास सखीस्नेहेन सुव्रता ।
उक्ता यद्रावणेन त्वं प्रत्युक्तं च स्वयं त्वया ॥ ४
सखीस्नेहेन तद्भीरु मया सर्वं प्रतिश्रुतम् ।
लीनया गहने शून्ये भयमुत्सृज्य रावणात् ।
तव हेतोर्विशालाक्षि न हि मे जीवितं प्रियम् ॥ ५ G 6 9 B 6 33 L 6 9

24

1 ^{a}) Ś D0 3 8 12 ता चैव, V1 2 D2 4 13 तां त्वेव (V2 D2 °व), V3 ता तथा, D1 तामेव (for सीतां तु) V2 3 B1 2 D0–4 13 ज्ञात्वा (for दृष्ट्वा) Ñ B3 मोहिताया तु सीताया —^{b}) D6 शरमा (here and below) (for सरमा) —^{c}) V B1 2 4 D1 2 4–6 9–11 T1 G1 2 M3 5 [अ]थ (for [आ]शु) —^{d}) B4 सान्त्वनया, D7 प्रियकरी (for प्रणयिनी) D5 सखीं Ś D8 12 प्रिया समयिनी सखी, V B1 2 D0 2 3 13 प्रिया समयिनीं (B1 2 सान्त्वनया, D3 प्राणसमा) सखी, D1 4 6 T1 G M1 5 G (ed) Cg प्रिया (T1 प्राण-) प्रणयिनीं (G [ed] सानुनया) सखीं, D9 प्रिया प्रियकरीं सदा —For 1^{cd}, Ñ B3 subst

495* आजगामाशु वेगेन सखी तस्या हितैषिणी ।

[B3 स्व- (for [आ]शु).]

—After 1, D5–7 9–11 S ins

496* मोहिता राक्षसेन्द्रेण सीता परमदुःखिताम् ।
आश्वासयामास तदा सरमा मृदुभाषिणी ।

[(l 1) D6 परमदुःखिनीं]

2 ^{a}) D4 ह, G1 तु, Cr m g k t as in text (for हि) Ś D8 12 तत्र च (for हि तत्र) D5 हिता, L (ed) च कृता (hypm) (for कृता) Ñ B3 तस्याभवन (for तत्र कृता) B3 (*sup lin* as in text also) नित्य, D4 13 मैत्री V3 सा हि दृष्टानया तत्र, B1 2 4 तया तस्या कृता मत्री —^{b}) D0–4 8 9 13 रक्षमाणया Ñ B3 सीताया प्रियवादिनी —D10 om 2^{cd} —Ñ2 illeg for 2^{c} —^{c}) Ś V B3 D0–4 8 12 13 राक्षसी (for रक्षन्ती). Ñ1 B1 3 G1 राक्षसी (G1 रक्षती) रावणोद्दिष्टा, B4 राक्षसी रावण दृष्ट्वा —D0 13 om from 2^{d} up to the prior half of l 1 of 497* —^{d}) Ś D8 12 सा तदा तु (for सानुक्रोशा)

3 D0 13 om 3 (cf v l 2) —^{a}) Ś1 V B1 D4 9–12 Ct सखी, Ñ B3 तदा, D5 T1 M3 तत (for सखीं) —^{b}) Ś D4 7 8 12 G2 नष्टचेतस, B1 2 4 शोककर्षिता, Cg as in text (for नष्टचेतनाम्) Ñ B3 शोकेनाविष्टचेतना (Ñ2 °स) —^{c}) V1 D1–3 उपविश्य (for उपावृत्य) Ś D8 12 [उ]द्धृता (for [उ]त्थिता) Ñ V2 B उपावृत्ता (B3 °पविष्टा) रजो (B4 स्थिता) ध्वस्ता —^{d}) Ś Ñ2 B1–3 D8 12 पांसुभि, Ñ1 पांशुभि, B4 D1 2 4 9 पांशुषु, D6 T2 3 M3 5 Cg पांसु (D6 °शु) ला

4 ^{b}) M5 मखीं (for सखी-) D9–11 G2 M5 सुव्रता, G3 सवृता —For 4^{ab}, Ś Ñ V1 2 3 (l 1 only) B D0–4 8 12 13 subst

497* तामुवाच ततो दृष्ट्वा सरमा प्रियवादिनी ।
स्नेहविक्लवया वाचा सान्त्वयन्त्या प्रिया सखीम् ।
मा विषादं विशालाक्षि कुरुष्व जनकात्मजे ।

[(l 1) D0 13 om the prior half (cf v l 2) Ś D8 तदा (Ś2 °था) दृष्टा, V3 तथा दृष्टा, B1 2 D1 3 4 12 तथा (D1 3 तदा) दृष्ट्वा (for ततो दृष्ट्वा) B4 सत्वर (for सरमा) V3 D0 प्रियवादिनी Ñ B3 तत्वस्या तु ता दृष्ट्वा सरमा वाक्यमब्रवीत् —Ś B1 4 D0–4 8 12 13 om l 2 —Ñ om, B3 reads in marg l 3 —(l 3) B1 reads मा in marg]

—After 4^{ab}, D5 T1 M3 B (ed) (within brackets) ins

498* समाश्वसिहि वैदेहि मा भूत्ते मनसो व्यथा ।

—V3 om 4^{cd} —^{c}) D0 या (for यद्) —^{d}) D5–7 9–11 T2 3 G2 M2 Cm प्रत्युक्तश्च, Cg t as in text (for प्रत्युक्त) Ś D8 12 13 प्रत्ययो यस्त्वया कृत, Ñ B3 G1 3 M5 प्रत्युक्तश्च त्वया स यत् (G1 स च, G3 स ह, M5 स्वय), V1 2 D0–4 प्रत्युक्तोय (D2 स प्रत्युक्तो) त्वयासकृत, B1 2 4 प्रत्युक्तश्च त्वयापि स (B1 च) —After 4, Ñ V1 2 B3 D2 ins, while V3 ins before 5

499* प्रत्युक्तेन च रौद्रेण यत्कृत चलितात्मना ।

[V1 2 [अ]पि (for च)]

5 B3 om 5^{ab} Before 5, V3 ins 499* —^{ab}) V1 3 D3 T2 सखि, D5 स्वस्ति (sic) (for सखी-) D2 7 9–11 ते (for तद्) M5 च मया तच (for तद्भीरु मया) V2 सार्वं (for सर्वं) Ś D1 8 12 transp भीरु and सर्वं V B1 2 4 D1–3 स्वय, D7 परि- (for प्रति-) —D7 om 5^{cd} —^{c}) Ś D6 8 11–13 G1 लीलया, B1 निलीय, B1 D3 नीलया (meta), T2 दीनया, Cr m g t as in text (for लीनया).

शोकस्ते विगतः सर्वः कल्याणं त्वामुपस्थितम् ।
ध्रुवं त्वां भजते लक्ष्मीः प्रियं प्रीतिकरं शृणु ॥ १३
उत्तीर्य सागरं रामः सह वानरसेनया ।
संनिविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणम् ॥ १४
दृष्टो मे परिपूर्णार्थः काकुत्स्थः सहलक्ष्मणः ।
सहितैः सागरान्तस्थैर्बलैस्तिष्ठति रक्षितः ॥ १५
अनेन प्रेषिता ये च राक्षसा लघुविक्रमाः ।
राघवस्तीर्ण इत्येवं प्रवृत्तिस्तैरिहाहृता ॥ १६
स तां श्रुत्वा विशालाक्षि प्रवृत्तिं राक्षसाधिपः ।
एष मन्त्रयते सर्वैः सचिवैः सह रावणः ॥ १७
इति ब्रुवाणा सरमा राक्षसी सीतया सह ।
सर्वोद्योगेन सैन्यानां शब्दं शुश्राव भैरवम् ॥ १८
दण्डनिर्घातवादिन्याः श्रुत्वा भेर्या महास्वनम् ।
उवाच सरमा सीतामिदं मधुरभाषिणी ॥ १९ G 6 9 B 6 33 L 6 9

विहीनेन, G1 रक्षसा बुद्धिपूर्वं हि —^{b}) M5 लोक- (for भूत) —^{cd}) B (ed.) इव (sic) (for इय) G2 सा युक्ता (for प्रयुक्ता). Ñ2 B3 D6 7 9–11 T M5 मायाविना (for मायाविदा) Ñ1 मायया मायिना त्वयि (for ^{d}) Ś V B1 2 4 D0–4 8 12 13 इय तेन नृशंसेन माया मायाविना कृता (B2 त्वयि) —After 12, G1 2 ins

503* रावणेन शठेन त्वा वशमानेतुमिच्छता ।

13 ^{a}) B1 निहत (for विगत) Ñ B3 4 सीते, D5 6 11 M1 सर्व- (for सर्वः) Ś V D0–2 8 12 13 विह(Ś2 V D0 1 8 13 °हि)त सद्य, B2 D4 निहत सद्य (B2 सर्व-), D3 निहतोद्येव (for विगत सर्वः) —^{b}) Ñ B3 ते भविष्यति, B1 2 4 D2 समुपस्थित —^{c}) T1 moth-eaten for व त्वा Ś V3 D0–3 8 12 13 ते (for त्वा) D4 ध्रुव तेन भवेल्लक्ष्मी —^{d}) G3 प्रिया D7 9–11 ते भवति (for प्रीतिकर)

14 ^{a}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 सतीर्ण, D0 4 उत्तीर्ण

15 ^{a}) Ś Ñ2 V B3 D0–2 4 8 12 13 सहृष्ट, Ñ1 D8 स, D3 स)दृष्ट, B1 2 4 आगत, T2 3 श्रुतो मे, G2 ? दृष्टस्तु, Ck t as in text (for दृष्टो मे) B2 -पूर्णात्मा —^{b}) Ś V1 2 D0–4 8 12 13 स(V1 D2 3 सु-) महाबल (for सहलक्ष्मण) —^{c}) D6 स तीक्ष्ण (for सहितैः) —^{d}) G2 3 M5 राघव, Ck t as in text (for रक्षित) —For 15^{cd}, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

504* निविष्ट सागरान्तेषु राक्षसैरुपलक्षित ।

[V? D0 3 4 नि(D0 4 वि)हित, D1 विदित, D2 प्रहृत (sic) (for निविष्ट) B3 सागराते तु (for सागरान्तेषु) Ś D8 12 13 L (ed) स(D13 प्र)हित (L [ed] °त) सागरोपाते, V1 दक्षिणे सागरस्याते (for the prior half) D3 रक्षसाम् (for राक्षसैः) Ñ1 D3 उपरक्षित]

16 ^{ab}) Ñ1 V2 B1 2 4 D2 तेस्तत (V2 illeg) प्रेषि(Ñ1 °रि)ता गुल्मे (B4 °ल्माद्, D2 °ल्मै), Ñ2 ततो दृष्ट्वा सभ्राता, B3 प्रेषिता मध्यमे गुल्मे, D3 ततस्तु प्रहिता गुल्मे (for ^{a}) B1 2 4 शीघ्रगामिन, D3 शीघ्रविक्रमा (for लघुविक्रमा) G2 3 वैदेहि राक्षसेन्द्रेण प्रेषितास्तस्य ये चरा —^{c}) D5 9 T1 G2 3 M3 [ए]व (for [ए]वं)

—^{d}) D11 प्रवृत्तस् (for प्रवृत्तिस्) G1 इहार्पिता, G2 3 M5 उदा(M5 °पा)हृता —For 16^{cd}, Ñ V2 B2 3 D2 subst

505* निविष्ट राघव दृष्ट्वा रावणाय न्यवेदयन् ।

[V2 विनिष्ट (meta) D2 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा)]

—For 16, Ś V1 3 D0 1 4 8 12 13 subst, while B1 4 D3 subst l 2 only for 16^{cd}, whereas V2 cont l 2 only after 505*

506* तैस्तत्र प्रेक्षिता गुल्मैर्हरयस्ते प्रदक्षिणा ।
प्रवृत्तिस्तैरुपानीता सोऽभिहारपुरं स्वरम् ।

[(l 1) Ś V1 D8 तथा, D0 4 तदा, D1 नत्र (for तत्र) Ś2 V1 3 D0 1 4 प्रेषिता (for प्रेक्षिता) V3 गुल्मे, D8 गुल्म् V1 3 ये च दृता, D0 4 हयदृता (sic), D1 भयपूर्णा (for हरयस्ते) Ś D8 12 प्रदक्षिणे —(l 2) B1 4 इहाग्याता (for उपानीता) —D13 om from the post half up to 17^{a} V D0 1 3 4 श्रो(V सो)भिमार (D0 °र) पुरस्य च (D0 न), B1 4 श्रो विहार पुरस्य न (for the post half)]

17 D13 om 17^{a} (cf v l 506*) —^{a}) M5 एता (for स ता) Ś D2 8 12 एतत्तु (Ś2 D2 °ता तु) श्रुत्वा सुश्रोणि, Ñ V B3 D0 1 3 4 G3 एता(Ñ2 V1 B3 °व, D0 °पा) श्रुत्वा पृथु(D4 तु सु)श्रोणि, B1 2 4 श्रुत्वैता विपुलश्रोणि —^{b}) D0 G3 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप) —^{c}) Ñ B2 3 मन्त्रयामास सभ्रात (B2, 3 °न्ते) —^{d}) Ñ B सह राक्षसैः, D3 परिवारित, D4 सह रावव (sic)

18 ^{b}) Ś V1 B4 D0–4 8 12 13 मैथिलीं नष्ट(B4 लब्ध)-चेतना, Ñ B1–3 सीतया सह राक्षसी, V2 3 मथिलीं तुष्टचेतसम् —^{c}) B1 2 4 G समुद्योगाय(B1 °गेन, G1 °गित-) Ś V B2 4 D1–3 8 12 13 योधाना, D0 4 शूराणा (for सैन्याना) —^{d}) Ś V B2 4 D0–4 8 12 13 दारुण (for भैरवम्)

19 Ś D8 12 om 19^{ab} —^{a}) G2 3 M5 -[अ]भिघात (for -निर्घात) M1 2 नादिन्या —For 19^{ab}, Ñ B subst

507* दण्डेनाभिहतायाश्च भेर्या विज्ञाय निस्वनम् ।

[B2 4 ताड्यमानाया (for [अ]भिहतायाश्च) B4 निस्वन], while V D0–4 13 subst

508* ताडितायास्तथा भेर्याः श्रुत्वा प्रतिभय स्वनम् ।

22 21 21 संनाहजननी ह्येषा भैरवा भीरु भेरिका ।
भेरीनादं च गम्भीरं शृणु तोयदनिस्वनम् ॥ २०
कल्प्यन्ते मत्तमातंगा युज्यन्ते रथवाजिनः ।
तत्र तत्र च संनद्धाः संपतन्ति पदातयः ॥ २१
आपूर्यन्ते राजमार्गाः सैन्यैरद्भुतदर्शनैः ।
वेगवद्भिर्नदद्भिश्च तोयौघैरिव सागरः ॥ २२
शस्त्राणां च प्रसन्नानां चर्मणां वर्मणां तथा ।
रथवाजिगजानां च भूषितानां च रक्षसाम् ॥ २३
प्रभां विसृजतां पश्य नानावर्णां समुत्थिताम् ।
वनं निर्दहतो घर्मे यथा रूपं विभावसोः ॥ २४
घण्टानां शृणु निर्घोषं रथानां शृणु निस्वनम् ।
हयानां हेषमाणानां शृणु तूर्यध्वनिं यथा ॥ २५
उद्यतायुधहस्तानां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ।
संभ्रमो रक्षसामेष तुमुलो लोमहर्षणः ॥ २६

[D0 ॰ तदा (for तथा) D3 तोर [?] विजायते त्व [?] (for the post half)]
—D5 om (hapl) 19^c–20 —^{c}) D0 (by transp) सीता सरमा (with hiatus) —^{d}) Ś V1 2 D0 1 3 4 12 13 मधुरवादिनी, B2 वाक्य प्रहर्षयत, B4 वाक्य प्रियवदा, D2 मधुरया गिरा

20 D5 om 20 (cf v l 19) D9 om (hapl, see var) 20^{ab} D12 reads erroneously 20^{ab} twice —^{a}) Ñ2 V1 B2 सन्नाम-; V3 D2 समोह-, D6 सनाद-, D3 4 -सजता (for -जननी) Ñ B1 3 तेषा, M1 2 मेया —^{b}) B1 नादिनी, B2 -भेदिनी, B3 वेदिनी (for भेरिका) Ñ2 भीमदर्शना, D1–4 भीमना(D4 °वा)दिनी (for भीरु भेरिका) Ś V D8 12 (both times) 13 भेरी चै भीम(V भैरव)नादिनी, Ñ1 B4 भैरवी भीरुभेदिनी, G2 भैरव भीरु वादिनी —V2 illeg for 20^c —^{c}) Ś D8 12 एषा (for भेरी-) Ś Ñ B D2 8 12 नदति, D6 T1 M1 2 -नाद तु, G2 -निनद- (for -नाद च) B4 D2 गभीरा V1 3 D0 1 3 4 13 एता नदन्तीं गभीर(D0 13 °रा).—^{d}) Ś V2 D4 6–9 13 -निःस्वन, Ñ B1–3 -निस्वना, V1 3 D0 1 3 नि(D0 1 नि)स्वना, D2 -संनिभा (for -निस्वनम्) B4 श्रयतेंबुदनि स्वना [?]

21 ^{a}) Ś1 कल्यते, Ś2 B2 D8 12 काल्यते, B1 3 कप्यते, D0–3 6 11 G1 कल्पते —After 21^{ab}, D5–7 9–11 S ins

509* दृश्यन्ते तुरगारूढा प्रासहस्ताः सहस्रश ।
[D10 11 दृश्यते G2 पाश- (for प्रास-)]
—^{c}) B1 सह (for first तत्र) D3 T2 सरब्धा (for संनद्धाः) —^{d}) V3 D3 पतति च (for संपतन्ति) D6 7 9–11 T2 3 सहस्रश

22 For 22^{ab}, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

510* अनीकैः पूर्यते सर्वो राजमार्गः समन्ततः ।
[D0 अनेकैः (for अनीकैः) Ś D8 12 सर्वं (for सर्वो) Ñ B3 ततस्तत (for समन्तत)]
—^{c}) G1 2 सद्भवद्भिर् Ś Ñ1 V B D0–4 8 12 13 महावे(Ś2 °भा)गैर्, Ñ2 महामेघैर्, D0 (marg) ननद्भिश्च, D9 च धावद्भिस् (for नदद्भिश्च).—^{d}) Ñ1 महोर्मिर्, Ñ2 V B D0 1 3 4 महौघैर्, D2 जलौघैर् (for तोयौघैर्) G1 सागरा Ś D8 12 13 मेघैरिव महार्णव (D13 च सागरः)

23 ^{a}) B2 4 T2 शस्त्राणां D1–3 प्रपन्नाना (for प्रसन्नाना) —V2 illeg for 23^b —^{b}) B1 2 4 ध्वजाना (for चर्मणा) D5 om (hapl) वर्मणा Ś D0–2 4 7 8 10 transp चर्मणा and वर्मणा —G (ed) om 23^{cd} —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D0–4 8 12 13 रथाना भूषिता(Ñ B2–4 D0 3 °षणा)ना च —^{d}) D6 T2 G1 भूषणाना, D7 हृषिताना D9 वाजिना (for रक्षसाम्) B1 D9–11 राक्षसेंद्रानुयायिना (D11 °न), B4 शृणु शब्दश्च तथा —After 23, D7 9–11 ins

511* संभ्रमो रक्षसामेष हर्षितानां तरस्विनाम् ।

24 ^{a}) D0 आभा Ñ1 D2 प्रविसृ(D2 °स्तृ)ता, Ñ2 B1 3 परिसृता, V3 D8 11 T3 विसृज्य ता, B2 D3 G2 वि(B2 हि) प्रसृता, B4 हि सृजता, Cm g k t as in text (for विसृजता) ❁ Cg यद्वा विसृज तामिति च्छेदः । ता प्रसिद्धा प्रभा पश्य । विसृज, शोकमिति शेषः ❁ —^{b}) Ś Ñ V B D0–6 8 10–13 M1 2 वर्ण- (for -वर्णां) L (ed) -समुच्छ्रिता —B (ed) reads 24^c–26^b within brackets —^{c}) Ñ V2 B वनानि (for वनं निर्-) —^{d}) B4 यथा साक्षात्, D7 G M2 4 प्रभामिव (for यथा रूपं)

25 B (ed) reads 25 within brackets (cf v l 24) —^{a}) D5 T1 गजाना, Cg t as in text (for घण्टाना) Ś D8 12 13 चक्र-, D0 4 गज- (for शृणु) —^{b}) D6 7 9–11 T2 3 नेमि-, Ct as in text (for शृणु) Ś Ñ2 B1 2 D0 1 4 6–8 12 13 निःस्वन B2 निस्वन शृणु (by transp), B4 निःस्वन शृणु —V2 illeg for 25^{cd} —^{cd}) Ñ B1 3 G हेषित चैव, T3 घोषमाणाना (for हेषमाणाना) Ś Ñ V1 3 B1 4 D0–4 8 12 13 G M5 -स्वन त(M5 य)था, D7 9–11 T2 -ध्वनि तथा (for -ध्वनि यथा) B2–4 हयहेषितनाद (B2 °दान [m eta]) च योधाना शृणु गर्जित(B2 गर्जित शृणु) ❁ Cg हेषम् आणानामिति च्छेदः । आङ्पूर्वात् "अण् शब्दे" इत्यस्माद्धातो पचाद्यच् । आणाना शब्दायमानानाम् । हेष शब्दम् । स्त्रीलिङ्गभाव आर्ष ❁

26 B (ed) reads 26^{ab} within brackets (cf v l 24) —^{a}) B4 उद्यतास्त्र- (sic) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 -शस्त्राणा (for हस्ताना) —^{b}) Ś D8 12 राममेव, D13 रामसेना (for राक्षसेन्द्र-) G M5 -[अ]नुवर्तिना —^{c}) B3 T3 एव (for एष) Ś V D0–4 8 12 13 रक्षसा संभ्रमो ह्येष

श्रीस्त्वां भजति शोकघ्नी रक्षसां भयमागतम् ।
रामात्कमलपत्राक्षि दैत्यानामिव वासवात् ॥ २७
अवजित्य जितक्रोधस्तमचिन्त्यपराक्रमः ।
रावणं समरे हत्वा भर्ता त्वाधिगमिष्यति ॥ २८
विक्रमिष्यति रक्षःसु भर्ता ते सहलक्ष्मणः ।
यथा शत्रुषु शत्रुघ्नो विष्णुना सह वासवः ॥ २९
आगतस्य हि रामस्य क्षिप्रमङ्कगतां सतीम् ।
अहं द्रक्ष्यामि सिद्धार्थां त्वां शत्रौ विनिपातिते ॥ ३०
अश्रूण्यानन्दजानि त्वं वर्तयिष्यसि शोभने ।
समागम्य परिष्वक्ता तस्योरसि महोरसः ॥ ३१
अचिरान्मोक्ष्यते सीते देवि ते जघनं गताम् ।
धृतामेतां बहून्मासान्वेणीं रामो महाबलः ॥ ३२ G 6 9 B 6 33 L 6 9

—[d]) Ś D5 6 8 12 I G M1–3 रोमहर्षण (for लोम°) B3 तुबाना लोमहर्षण, D7 9–11 Ct तुमुल लोमहर्षण ❀ Ck अत्र मध्ये क्वचित् श्लोकद्वय प्रक्षिप्तम् । प्रक्षिप्तलक्षण क्वचित् असम्बन्धे मति क्वचित् स्वरवम् ।, Ct 'वन निर्दहतो घर्मे यथा रूप विभावसो । घण्टाना शृणु निर्घोषर थाना नेमिनि स्वनम् । हयाना हेषमाणाना शृणु तूर्यध्वनिं तथा । उद्यतायुधहस्ताना राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ।' इति श्लोकद्वय प्रक्षिप्तमिति कतक ❀

27 [a]) Ś Ñ V B D0 2 8 12 13 भजतु, D4 पश्यतु, G3 M1 भजत, Cg k t as in text (for भजति) D5 श्रीस्त्वा सभजता शोको —[b]) Ñ1 B1–3 एष सभ्रम , V D1–3 G1 3 M5 आगत भय (by transp), Ct as in text (for भयमागतम्) B4 कल्याण समुपस्थित —[c]) B1 D5–7 10 11 T G1 M राम, B4 राम B1 4 D6 10 11 M3 -पत्राक्षो (B4 °क्ष) (for पत्राक्षि) —[d]) Ñ B1–3 वज्रिण, D5–7 9–11 T G1 M3 5 Cm g t as in text वासव (for वासवात्) B4 न चेद्रक्ष्यसि विप्रिय, M1 2 दैत्यानिव शतक्रतु ❀ Cg दैत्याना-मिति द्वितीयार्थे षष्ठी वा ❀

28 G1 om (hapl) 28–29 D7 om 28[ab] —[a]) Ś Ñ1 V B1 3 D0–4 8 12 13 अव(V3 °थ)जेतुं, T3 G2 अपजित्य, M3 विनिर्जित्य —[b]) Ś Ñ1 D8 12 तान्, Ñ2 V1 B1 2 4 D0–4 6 13 T2 3 M3 त्वाम्, Ck as in text (for तम्) D3 -पराक्रम —[c]) D2 हतुं (for हत्वा) D3 G2 3 सगण हत्वा (D3 मध्ये), Cm g k t as in text (for समरे हत्वा) Ś V1 3 D0 1 4 8 12 13 अचिराद्विद्धि पूर्वेण, B4 अचिरा-द्रावण हत्वा —[d]) Ś V1 3 D0–2 4 8 12 13 लकामधि-, Ñ V2 B भर्ता तेधि-, G3 राघवोधि-, M1 5 त्वा भर्ताधि-, Cm g k t as in text (for भर्ता त्वाधि-) D3 राघवोपि हनिष्यति

29 G1 om 29 (cf v l 28) G2 transp 29–30 and 31–32 —[ab]) V2 3 भर्ता ते, D1 चात्यर्थं (for रक्ष सु) —V2 illeg for 29[b] V3 रावण (for भर्ता ते) G2 3 ते भर्ता रक्ष सु (by transp) —[c]) V [क्ष]सुरेषु, D0 शत्रून्स (for शत्रुषु) Ś Ñ V B1–3 D0–4 8 12 13 वि(D1 स)नातो (for शत्रुघ्नो) B4 यथा देवि महाबाहुर् —After 29, Ś Ñ2 B4 D2 (marg) 8 12 13 ins

512* सुग्रीवसहित श्रीमान्वानरेश्च महाबलैः ।
[Ñ2 महाबल (for °बलैः)]

30 G2 transp 29–30 and 31–32 —[a]) Ñ V2 3 B D1–4 [ह]इ, V1 [ह]व, D6 T2 3 तु, D13 ह, G1 3 M5 [ए]व (for हि). D0 आगमिष्ये ह (for आगतस्य हि) —[b]) Ś Ñ V B2 3 D9 अकागता Ś V D0–4 8 12 सखि (for सतीम्) —[c]) T2 पश्यामि (for द्रक्ष्यामि) D0 7–9 11 M3 सिद्धार्था, G1 3 शत्रो त्वा (for सिद्धार्थां). —[d]) B4 शत्रौ देवि, D1 त्वा शत्रुवि-, D9 M5 स्वशत्रौ वि-, G1 3 सिद्धार्थां वि- (for त्वा शत्रौ वि-)

31 G2 transp 29–30 and 31–32 —[a]) B1 D7 10 11 G2 M1 2 Cr t अस्राणि, Cg as in text (for अश्रूणि) Ñ2 V D3 13 G1 3 M5 [आ]नन्दजातानि (D3 °नि त्व [hypm]) —[b]) D0 वर्तिष्यसि सु- D7 9–11 जानकि (for शोभने) —D6 reads 31[cd] in marg —[c]) B4 समाश्लिष्टा D0 परि-शुक्ता (sic), D5 T1 M3 परिष्वज्य (for परिष्वक्ता) —[d]) B2 G2 तस्योपरि V B1 4 D0–3 M1 2 महात्मन, G (ed) महौजस (for महोरस) ❀ Cg महोरस इत्यत्र समासान्तविधेरनित्यत्वान् कबभाव ❀ —For 31[cd], Ś D4 8 12 1* subst, while D0 2 ins after 31

513* समागम्याचिरेण त्वा नन्दयिष्यति राघव ।
अवर्षादिव शुष्यन्तीं महामेघो वसुंधराम् ।

[(l 1) D4 त्वा (for त्वा) —(l 2) D0 4 मही मेघो D2 महायोगो (for महामेघो)]

32 G2 transp 29–30 and 31–32 —[a]) Ñ B2–4 D0 2 4 नचिरान् Ś Ñ2 B1–3 D0–4 8 12 T3 मोक्ष्यसे (D2 °ति), B4 द्रक्ष्यते, Cr m g as in text (for मोक्ष्यते) ❀ Cr मोक्ष्यते । आत्मनेपदमार्षम् । मोचयिष्यतीत्यर्थ ।, so also Cm g ❀ D2 स ते —[b]) Ñ B2–4 D1 4 13 विपुल, V1 3 D0 2 3 विपुला (for देवि ते) D0 3 5 T1 M1 2 Ck जघनागता, Cm g t as in text (for जघन गताम्) Ś D8 12 विपुल वधन गता, V2 विपुला जघनस्थिता —[cd]) D1 वृत्ताम्, D2 कृताम्. Ñ2 D6 T3 G3 M1–3 एतान्, V B1 4 D0–4 7 9–11 एका (for एता) B4 सुहन (sic) (for बहून्) D1 3 रम्या (for रामो) Ñ V B1–3 D0–4 शुभानने, B4 शुभावहा (for महाबल) Ś D8 12 13 वृत्तामेका वहत्यद्य वेणीं तेन शुभानने —After 32, B4 G (ed) ins

514* मोचयिष्यति त भर्ता राम शत्रुभयावह ।
[G (ed) मोक्षयिष्यति]

तस्य दृष्ट्वा मुखं देवि पूर्णचन्द्रमिवोदितम् ।
मोक्ष्यसे शोकजं वारि निर्मोकमिव पन्नगी ॥ ३३
रावणं समरे हत्वा नचिरादेव मैथिलि ।
त्वया समग्रं प्रियया सुखार्हो लप्स्यते सुखम् ॥ ३४
समागता त्वं रामेण मोदिष्यसि महात्मना ।
सुवर्षेण समायुक्ता यथा सस्येन मेदिनी ॥ ३५
गिरिवरमभितोऽनुवर्तमानो
हय इव मण्डलमाशु यः करोति ।
तमिह शरणमभ्युपेहि देवि
दिवसकरं प्रभवो ह्ययं प्रजानाम् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्विंशतितमः सर्गः ॥ २४ ॥

33 D6 reads 33^{c} – 34 in marg —^{c}) Ñ B2–4 D9 टु स्वे (for वारि) Ś V B1 D0 2–4 8 12 13 सहसा शोकं (D12 वारि), D1 सुमहाशोक —^{d}) D2 पन्नग —After 33, Ñ B1 ins , V ins after 34, while B2 subst l 2 only for 35^{cd}.

515* समागता त्वं नचिराद्राघवेण भविष्यसि ।
सस्यसमजातसस्येव प्रावृट्काले वसुंधरा ।

[(l 1) V अचिराद् —(l 2) V3 असस्यग- (for सस्यसम-) V1 2 B1 2 -शस्येव V1 2 प्राप्य वृष्टिं, V2 illeg (for प्रावृट्काले).]

34 D6 reads 34 in marg (cf v l 33) G2 om. 34^{ab}. —^{a}) B2 4 समाग (for समरे). —^{b}) Ś Ñ2 D1 3 5 12 T1 देवि, G3 इव (for एव) —^{c}) Ñ1 B1 3 D6 9–11 T3 G2 3 M1–3 Cm g l t समग्र , V समेन , B4 समं हि (for समग्रं) D0 4 समग्रेंप्रियया —^{d}) Ś V D0–4 8 12 13 राघवो, D6 सुखार्हः, G1 सत्यार्थो, G2 प्रियार्हः (for सुखार्हो). T2 लप्स्यते, G2 प्राप्स्यते (for लप्स्यते) —After 34, V ins 515*

35 ^{a}) D7 9–11 समाजिता Ñ B3 तु, G2 [अ]सि, Cg as in text (for त्वं). M3 वीर्येण (for रामेण). —^{b}) Ñ B3 M5 नंदिष्यसि, B1 4 शोभिष्यसि, B2 भविष्यसि (for मोदिष्यसि) Ś V D0–4 8 12 13 शोभि(V भवि, D4 शोभयि [hypm])ष्यसि वरानने —^{cd}) M3 सुवर्णेन (sic) (for सुवर्षेण) V D1.3 13 अवर्षंतसेव (D2 °शुष्केव) मही पुनर्वर्षेण सेविता —For 35^{cd}, Ś Ñ B1 3 4 D0 2 4 8 12 subst

516* स्ववर्षशुष्केव पुरा नवसस्या वसुंधरा ।

[Ñ1 B1 यथा वृष्टिगुण प्राप्य, Ñ2 B3 यथा वृष्टिजलं प्राप्य, B4 सुवर्षपुष्टेव पुरा (for the prior half) B1 3 -शस्या D0 2 4 नवसस्येन(D2 °शस्येन) मेदिना (for the post half)], whereas B2 subst l 2 of 515*

36 V3 om 36^{ab} —^{a}) B2 अचितो (sic), D0 अभिपतितो (for अभितो) Ś Ñ V1 B1–3 D8–10 12 M3 Ct वि-, V2 D11 om , D1 3 G1 हि, D2 4 7 13 M1 2 [s]भि-; Cg as in text (for ऽनु-). B4 विलंबमानो —^{b}) B4 D2 हयम् (sic) (for हय) T2 कुंडलम् (for मण्डलम्) D4 om य D5 करोतु (sic) —^{cd}) Ś2 D3 8 12 त्वमिह, V3 तदिह (sic), D0 तस्य हि D12 चरणम् (for शरणम्) Ś1 Ñ V B D T G2 M Ck t अभ्युपेहि B2 om देवि दिवसकर Ś V B1 D0–4 8 12 13 G2 3 M5 सीते, Ñ B3 4 शीघ्र, D6 T2 3 G1 M3 Cg देवं, M1 2 देव (for देवि) Ś Ñ1 B1 D1–3 8 12 प्रभवाप्य(D1 °व्य, D3 °त्य)यं, Ñ2 प्रभवाप्यकरो (sic), B2 3 D0 4 प्रभयाव्य(D0 °प्य, D4 °त्य)य, D13 प्रभवोप्यय, G (ed) त्वभयकर (for प्रभवो ह्यय) Ñ1 त्रिलोक्यं, Ñ2 B2 3 त्रिलोके, V2 D4 M5 जनाना (for प्रजानाम्). B4 दिवसकर श्वशुरो हि ने पुराननां (sic)

Colophon —*Kānda name*. Ś1 D5 6 9 om , Ñ V2 3 B D2 12 13 लङ्का°, D0 4 सुंदर° —After *Kānda name*, D4 ins लंकापर्वणि —*Sarga name*. Ś Ñ V B D1–3 8 11 13 सरमासान्त्व, D0 सीताश्वासनं, D4 सीतासमाश्वासन D8 सीताश्वासनं सरमासान्त्वं —*Sarga no* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 B2 D0 2 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V B1 3 4 D2 3 9, D1 11, D5–7 10 11 T1 3 G M 33, D8 8, T2 32 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नमः.

२५

अथ तां जातसंतापां तेन वाक्येन मोहिताम् ।
सरमा ह्लादयामास पृथिवीं द्यौरिवाम्भसा ॥ १
ततस्तस्या हितं सख्याश्चिकीर्षन्ती सखी वचः ।
उवाच काले कालज्ञा स्मितपूर्वाभिभाषिणी ॥ २
उत्सहेयमहं गत्वा त्वद्वाक्यमसितेक्षणे ।
निवेद्य कुशलं रामे प्रतिच्छन्ना निवर्तितुम् ॥ ३
न हि मे क्रममाणाया निरालम्बे विहायसि ।
समर्थो गतिमन्वेतुं पवनो गरुडोऽपि वा ॥ ४
एवं ब्रुवाणां तां सीता सरमां पुनरब्रवीत् ।
मधुरं श्लक्ष्णया वाचा पूर्वशोकाभिपन्नया ॥ ५
समर्था गगनं गन्तुमपि वा त्वं रसातलम् ।
अवगच्छाम्यकर्तव्यं कर्तव्यं ते मदन्तरे ॥ ६
मत्प्रियं यदि कर्तव्यं यदि बुद्धिः स्थिरा तव ।
ज्ञातुमिच्छामि तं गत्वा किं करोतीति रावणः ॥ ७

G 6 10
B. 6 34
L. 6. 10

25

1 a) G1 सीता, Cm g k as in text (for अथ) D5 T1 G1 सजात-, G2 ता ज्ञात (for ता जात-) G2 3 -सत्रासा (for -संतापा) M5 अथ ता तेन मतसा —b) D7 10 G1 3 M1 2 मोदिता, G2 मैथिलीं (for मोहिताम्) —c) Ś V2 3 B1 2 4 D0–2 4 8 12 13 ह्लादयाचक्रे (for ह्लादयामास) D3 सा समाह्लादयाचक्रे —d) D9–11 G3 M1 2 5 महीं द(D9 दि)ग्धाम् (for पृथिवीं द्यौर्)

2 a) D6 तस्या सखी (sic), G2 3 तद्व्याहृत, M5 तदा हित (for तस्या हित) Ś D0–4 8 12 13 वाक्य, V1 3 भूयश्, D7 9 T2 3 G1 M3 Cn सख्य, Cg as in text (for सख्याश्) —b) D4 विकुर्पंती (for चिकीर्षन्ती) Ñ सखी तत, V शुभ वच, B4 शुभानना, D5 T1 G1 सती वच, Cg t as in text (for सखी वचः) Ś D8 12 चिकीर्षंतीं सखीं तदा

3 a) D2 ज्ञात्वा, D3 देवि (for गत्वा) —b) B4 D0 4 8 9 12 तद् (for त्वद्-) Ñ1 B1 2 वाक्याद् (for -वाक्यम्) —c) Ś V1 3 B4 D0–4 8 12 13 G1 सकल, Cm g k t as in text (for कुशल) —d) G3 [अ]नुवर्तितु, Cg k t as in text (for निवर्तितुम्) B2 4 प्रच्छन्ना विनिवर्तितु, T3 सप्रच्छन्ना निवर्तिता (sic)

4 a) D3 om हि (subm) T3 विक्रमाणाया (sic) (for क्रम°) —b) G निरालंबनमंबर —c) Ñ B3 समर्था G समर्थ पदमन्वेष्टु —d) G M5 गरुड पवनो (by transp) Ś V B1 D0–4 8 12 13 वायुर(V2 illeg up to र)प्यतिशीघ्रग, Ñ B3 अपि सर्वे निशाचरा, B2 4 कश्चिदत्र निशाचर

5 ab) D13 ध्रुव (for एव) V2 मा (for ता) Ñ B1 4 transp ता सीता and सरमा Ś V3 D0 8 12 अब्रवीद्वच, Ñ B D4 वाक्यमब्रवीत्, V1 2 D1–3 13 अब्रवीत्तत, D7 9–11 इदमब्रवीत् —d) D6 T2 3 M3 Cm g k पूर्वं, Ct as in text (for पूर्व-) Ñ -[अ]भिसदया, D0 13 -[अ]वदीर्णया (for -[अ]भिपन्नया) Ś D2 4 8 12 पूर्व(D4 °र्णे-) शोकावदीर्णया, V B1 D1 3 स्मितपूर्वमिद वच (V3 तत) B2 पूर्वशोकाविलानना, B3 (marg also as in B2) पूर्वशोकाभिमन्नया, G (ed) पूर्वशोकविपन्नया

6 a) D9 सर्वथा (for समर्था) Ñ2 V1 2 B3 4 D1 12 M1 2 गगने B4 D1 क्रातुम् (for गन्तुम्) —b) G1 यदि (for अपि) Ś V1 D8 12 वा त, V2 3 D7 9–11 च त्व (for वा त्व) D0 तथैव च (for अपि वा त्व) D1 3 रसातले —D9 om 6c–7 —c) Ś V B1 2 D1–3 8 12 G1 कर्तव्य, G (ed) यत्कार्य, Cm g as in text (for [अ]कर्तव्य) Ñ B3 D10 11 13 G2 3 M5 अवगच्छाद्य कर्तव्य ✿ Ck अवगच्छाद्य कर्तव्यमिति पाठः ✿ —V2 illeg for d —d) Ñ2 यत्कार्यं ते, V1 अकर्तव्यं, B1 न कार्यं ते, B2 सर्वस्वे ते, B4 D2 सर्वं ते यत्, G1 तर्हि किंचित्, Cv m g k t as in text (for कर्तव्यं ते) Ñ B1–3 D2 मदंतिके (for मदन्तरे) V3 सर्वं ते स्यादनतरे, D1 3 सर्वं ते स्यान्महत्तर(D1 °रे), D13 तेन श्रेयो भविष्यति —After 6, Ś Ñ V B D8 12 13 ins

517* स्निग्धा त्वमनुरक्ता च भगिनीव सहोदरा।
अप्रमत्ता मम हिते संशयो मे न विद्यते।

[(l 1) V3 B1 [अ]सि (for च) Ñ V B4 D8 13 च (for [इ]व) —(l 2) Ś D8 12 त्व प्रमत्ता (for अप्रमत्ता) Ś D8 12 13 हिता (for हिते) B2 [ऽ]त्र (for मे).]

7 D9 om 7 (cf v l 6) —a) D12 सत्प्रिय —b) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 मैत्री (for बुद्धि) Ś V1 D1 3 6 8 12 T3 स्थिता, Ck t as in text (for स्थिरा) Ñ B1 3 D3 मयि, M1–3 भव, G (ed) त्वयि, Ck t as in text (for तव) V3 तव स्थिता (for स्थिरा तव).—T1 damaged from च्छा in c up to ती in d.—c) G M5 [अ]ह, M1 2 तद्, Cm as in text (for तं) Ś V D0–4 8 12 13 त्वत्तो(V1 2 D2 ततो, D1 अतो)हं(V3 हि) ज्ञातुमिच्छामि, Ñ B ज्ञातुमर्हसि गत्वा त्व(B4 तत्त्वार्थं) —d) Ś B2 4 D0 2 4 8 12 13 स्म (for [इ]ति)

एष ते यद्यभिप्रायस्तस्माद्गच्छामि जानकि ।
गृह्य शत्रोरभिप्रायमुपावृत्तां च पश्य माम् ॥ १३
एवमुक्त्वा ततो गत्वा समीपं तस्य रक्षसः ।
शुश्राव कथितं तस्य रावणस्य समन्त्रिणः ॥ १४
सा श्रुत्वा निश्चयं तस्य निश्चयज्ञा दुरात्मनः ।
पुनरेवागमत्क्षिप्रमशोकवनिकां तदा ॥ १५

सा प्रविष्टा पुनस्तत्र ददर्श जनकात्मजाम् ।
प्रतीक्षमाणां स्वामेव भ्रष्टपद्मामिव श्रियम् ॥ १६
तां तु सीता पुनः प्राप्तां सरमां वल्गुभाषिणीम् ।
परिष्वज्य च सुस्निग्धं ददौ च स्वयमासनम् ॥ १७
इहासीना सुखं सर्वमाख्याहि मम तत्त्वतः ।
क्रूरस्य निश्चयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १८ G 6 10 2 B 6 34 L 6 10

13 ^{a}) Ś D8 12 13 मय्यभिप्रायस्, B4 D1 यदभिप्रायस् —G2 reads 13^{bc} twice —^{b}) Ñ1 M3 तदा (for तस्माद्) Ś D8 12 वक्ष्यामि, G1 जानामि (for गच्छामि) D3 मैथिलि ❀ Cg तदा गच्छामीति पाठ ❀ —T3 M5 om 13^{cd} V2 illeg for 13^c – 14^b —^{cd}) Ś D8 12 पृष्ट्वा, V1 D0–4 13 दृष्ट्वा, V3 G ज्ञात्वा, Cg as in text (for गृह्य) Ś D8 12 उपावर्ते पुन पुन, V1 3 D1 9–11 G1 2 Ct उपा(D9 °प)वर्तामि मैथिलि(G1 2 भामिनि), B3 (marg also) उपगच्छामि मैथिलि, D0 2 4 13 उपावर्तास्यह पुन, D3 उपवर्तामि जानकि (for ^{d}) Ñ B1 3 शत्रोर्गृहीत्वाभिप्रायमभ्येमि नचिरादिह(B1 2 °व) —For 13^{cd}, B2 4 subst, Ñ2 ins after 13^{ab}

520* अह सर्वमभिप्राय वेत्स्यामि त्रिदशारिण ।

[B2 त्रिदशारिणा]

14 V2 illeg for 14^{ab} (cf v l 13) —^{a}) Ś D8 12 13 [ऽ]भ्येत्य (for गत्वा) —^{b}) Ś D8 12 13 समीपे —^{c}) Ś D8 12 श्रुत्वा च, T3 सुग्रीव (sic) (for शुश्राव) Ñ B1–3 मन्त्रित, G वचन (for कथित) Ś V1 B1 4 D0–4 8 12 13 सर्वं (for तस्य) —^{d}) G1 राक्षसस्य (for रावणस्य) D1 सुमन्त्रिण

15 ^{a}) Ñ2 ज्ञात्वा, B2 मत्वा (for श्रुत्वा) —^{b}) Ś D0 2 4 8 12 13 तस्मिन्काले, Ñ V2 B1–3 D1 रावणस्य, V1 D3 निश्चित यद्, V3 निश्चयार्था, B4 पुनरेव (for निश्चयज्ञा) D13 त्वरान्विता (for दुरात्मन) —^{c}) Ś D8 12 अपि (for एव) Ñ2 [आ]गता, D5 [अ]भिमात् (sic) (for [अ]गमत्) T1 उन्मत्तेवागता क्षिप्रम् —^{d}) Ś Ñ V B1–3 D0–4 7–13 शुभा, T2 तथा, G M5 प्रति (for तदा)

16 ^{a}) Ś Ñ B2 3 D8 12 13 प्रविश्य, B4 प्रहृष्टा (for प्रविष्टा) Ś Ñ V B D0–4 6–13 G1 3 M5 ततस्, G2 तदा (for पुनस्) B3 तस्या (for तत्र) —^{b}) Ś D8 12 समेत्य (for ददर्श) —V1 om 16^c – 17 —^{c}) Ñ1 V2 B3 निरीक्षमाणा, D0 4 6 11 13 प्रतीक्ष्यमाणा Ś Ñ V2 3 B D0–4 7 8 1. 13 ताम् (for स्वाम्) ❀ Cg स्वामेव आत्मानमेव, सरमामित्यर्थ । आत्मवाचिन स्वशब्दस्य आवन्तत्वमार्षम् ❀ —^{d}) Ś D0–4 8 12 13 पद्महीनाम्, D5 T1 G2 नष्टपद्माम् (for भ्रष्टपद्माम्)

17 V1 om 17 (cf v l 16) —^{a}) Ñ V2 B1–3 G2 सा तु, V3 D1 तत्र, D3 तत (for ता तु) —^{b}) Ś Ñ V2 3 B D0–4 8 12 13 G M5 प्रियवादिनीं, D5 9–11 M1 2 प्रियभाषिणीं(D11 °णी) —^{c}) Ñ B1–3 D3 पर्यष्वजत, V3 परिगृह्य च (for परिष्वज्य च) Ñ2 सस्नेह, D2 G2 3 M5 सुस्निग्धा(D2 M5 °ग्धा), Cg as in text (for सुस्निग्ध) B4 पर्यष्वजदतिस्निग्ध —^{d}) Ś2 D0 2 4 8 12 13 प्रददौ (for ददौ च) —After 17, Ñ V2 B2 D3 ins, V1 ins after 16^{ab} (owing to omission)

521* अब्रवीच्च तदा वाक्य सरमा प्रियवादिनीम् ।

[G (ed) ततो (for तदा) D3 उवाच च मर्वा स्निग्धामवलोक्य शुभानना]

18 ^{a}) Ś D8 12 इहास्स्वेत, V2 3 D0 1 3 4 अत्रासीना, L (ed) इहास्यता (for °सीना) —^{b}) Ñ B1–3 आचक्ष्व, G3 आख्याति (sic) (for आख्याहि) —^{c}) D5 G2 क्रूरश्च D9 नियम (for निश्चय) D6 9 T3 तत्र (for तस्य) —^{d}) Ś Ñ V B1 2 4 D0–4 8 12 13 समन्त्रिण (for दुरात्मन) —After 18, Ś Ñ V2 B D8 12 ins, D13 ins 523* and then cont

522* को हि नाम महाभागे मम पुण्यविपर्यये ।
अनुरक्षति मामन्यस्त्यक्त्वा त्वा पुण्यभाषिणीम् ।
समर्थ सकलो लोको भद्रो व शरणार्थिन ।
त्व तु निष्कारणाद्देवि प्रीयसे वरवर्णिनि ।
त्व तु युक्ताभिजानीया शुक्लवासाश्च नित्यदा । [5]
सर्वेषा रक्षसा मध्ये गङ्गेव निरपायिनी ।
कश्चिद्गच्छेद्द्रुत चास्य वचनस्यान्तमाप्नुयात ।
सर्वस्निग्धामृते त्वा तु तस्मादाख्याहि माचिरम् ।

[(l 1) Ñ V2 B1–3 न (for को) B1 तव पुण्याय पारये (for the post half) —(l 2) D8 अनुरक्ष्यति D13 अत्र (for अन्यस्) Ñ V2 B अनुरज्येत मामन्या(B1 4 °मार्ये) त्वदृते वरवर्णिनि(B4 मुक्त्वा त्वा पुण्यभागिनि) —V2 B1 om (hapl) l 3-4 —(l 3) Ś2 सर्वलोके को (for सकलो लोको) Ś2 भद्रे वे, D13 भद्र ते (for भद्रो व) Ñ B2–4 समस्तो(B4 °स्त) बत लोकोय(B4 ममय लोको) भजने कारणान्विन (B3 °द्रुत, G[ed] °दनु) —(l 4) Ñ B2–4 एव, D13 इव (for देवि) —(l 5) D13 शक्ता (for युक्ता) Ś1 जानीया, L (ed) -जानीथा (for जानीया) Ñ V2 B किं(B4 त्व) तु शुद्धाभिजानीया (Ñ2 illeg) शुद्धाचारा च सर्वदा(B4 नित्यदा) —(l 6) Ñ V2 B स्थिता त्व राक्षसा(Ñ1 V2 B3 °वणा)वासे(B4 असता रक्षसां

एवमुक्ता तु सरमा सीतया वेपमानया ।
कथितं सर्वमाचष्ट रावणस्य ममात्रिणः ॥ १९
जनन्या राक्षसेन्द्रो वै त्वन्मोक्षार्थं बृहद्वचः ।
अविद्धेन च वैदेहि मन्त्रिवृद्धेन बोधितः ॥ २०
दीयतामभिसत्कृत्य मनुजेन्द्राय मैथिली ।
निदर्शनं ते पर्याप्तं जनस्थाने यदद्भुतम् ॥ २१
लङ्घनं च समुद्रस्य दर्शनं च हनूमतः ।
वधं च रक्षसां युद्धे कः कुर्यान्मानुषो भुवि ॥ २२
एवं स मन्त्रिवृद्धैश्च मात्रा च बहु भाषितः ।
न त्वामुत्सहते मोक्तुमर्थमर्थपरो यथा ॥ २३

मध्ये) गगेव नर(B1 जन)पावनी, D13 वसती रक्षसा मध्ये सर्वलोकपरिप्लुता —(l 7) Ñ2 मध्यग्, B1 3 4 का हि (for कश्चित्) B1 यात्वा (for गच्छेद्) Ñ1 कश्चिद्, B1 3 4 चास्या (for चास्य) Ñ1 V2 का हि यायाद्भुत चाथ, B2 न हि प्राया द्रुत याश्च- (for the prior half) Ñ V2 B D13 वृत्तांत प्राप्य सर्वत (B1 4 D13 गृह्य चाप्य(D13 °न्य)यात् (for the post half) —(l 8) D8 त्व (for त्वा) B4 D13 त्वामृते सर्वत स्निग्धा (D13 °ग्धा) (for the prior half) —Ñ2 illeg for the post half Ñ V2 D1-3 त्वद्दो निर्भयाभ्येति तस्मात्गच्यातुमर्हसि]

19 G2 om from 19[b] up to अविद्धे in 20[c] —[b]) Ś B4 D8 12 13 तत्त्व(B4 °थ्य)मुत्तम, Ñ V2 B2 3 तस्य तन्मतं, B1 तस्य समत (for वेपमानया) —[c]) G1 M5 निश्चयं, Ct as in text (for कथित) B4 आरेभे, D7 T2 3 M3 आचष्टे, Ct as in text (for आचष्ट) Ś D8 12 13 कथितु सर्वमारेभे, Ñ V2 B1-3 अशेषत समाचष्ट, G1 सर्वं कथितमाचष्ट —For 19, V1 3 D0-4 subst , V2 ins after 19 , D13 ins l 1 only after 18

523* उपविष्टा तु सा तत्र आसने स्वर्णभूषिते ।
वक्तु विनिश्चय तस्य रावणस्योपचक्रमे ।

[(l 1) V हि (for तु) D7 तत्रोपविष्टा (for उपविष्टा तु) V3 D1 ह्यासने (to avoid hiatus), D0 2 विष्टरे (for आसने) —V2 illeg from भूषिते up to तस्य in the prior half of l 2 —(l 2) V3 रक्षो (for वक्तु) D4 च (for वि-)] —Thereafter, V D2 cont , Ñ B2 4 ins after 19

524* मैथिलि श्रयता तस्य रावणस्य विनिश्चय ।
[B4 विनिश्चय, D2 च निश्चय (for विनिश्चय)]

—After 523*, D13 cont 522*

—After 19, G1 M5 ins

525* न मोक्ष्यति त्वा सुश्रोणि विना युद्धेन रावण ।

20 G2 om up to अविद्धे in [c] (cf v l 19) D1 3 om 20-23 —[ab]) Ñ1 V1 2 B2 3 D0 2 4 [s]च, V3 [s]मा (for वै) —Ñ2 illeg for [b] D6 मोहार्थं, G3 मोक्षाय (for मोक्षार्थं) Ś D8 12 13 शुभ वच , B4 च याचित , D0 M1 2 महद्वच (for बृहद्वच) Ñ1 V B1-3 D2 मोक्षार्थे(D2 °र्थं) तव याचित , D0 मोक्षार्थं याचितस्तव, D4 स मोक्षार्थं च याचित (for [b]) G1 M5 जननी राक्षसेन्द्रस्य त्वन्मोक्षायाब्रवीद्वच —[c]) Ś D8 12 13 अवगम्य च, Ñ B2-4 D2 अविन्येन च, V B1 सु(V स)चिरेण च, D6 अविविधेन च, D9 T1 Cr अयुक्ते(Cr °क्ते)न च, D10 11 M1 2 Ck t अतिस्निग्धेन, T2 G1 अविद्धेन च, M5 अमात्येन च; Cm g as in text (for अविद्धेन च) D11 G1 वैदेही D0 4 अव(D4 °वि)ध्येन च वैदेही, G3 अमात्येन च वैदेही. ꣸ Ck अतिस्निग्धेनेति पाठ ꣸ —[d]) Ñ V B1 D7 9-11 T Ct चोदित , G3 धीमता, Cm g k as in text (for बोधित) Ś D0 2 4 8 12 13 मन्त्रिमुख्येन तस्य(D2 4 यत्न)त. (D11 °त्र स)

21 D1 3 om 21 (cf v l 20) V2 om 21[ab] —[a]) Ñ1 V3 B अथ, G M5 अनु- , M1 2 इति (for अभि) V1 कौशलेन्द्रस्य (for अभिसत्कृत्य) —[b]) Ś Ñ V3 B D0 2 8 12 13 कोश(Ś D8 12 °स)लेंद्राय, V1 (with hiatus) अभिगम्य च (for मनुजेन्द्राय) G1 3 M5 जानकी (for मैथिली) D4 कौशलेन्द्राय मैथिली —[c]) Ś D8 12 च परम, V1 च सप्राप्त, V2 3 च पर्याप्त, D0 4 13 ते परम (for त पर्याप्त) Ñ2 दृष्टस्व चैव पर्याप्त, D9 निदर्शनार्थं पर्याप्त —[d]) D2 जनस्थान Ś (S2 [gloss] खरदूषणत्रिशिरादिवधस्य) D8 12 13 महद्भय, Ñ V2 3 (marg) B3 D0 2 4 महाद्भुत, V1 illeg , V3 (also *sup lin*) महाबल, B4 तदद्भुत

22 D1 3 om 22 (cf v l 20) —[a]) D0 तं लघन, D11 लवन ते (for लङ्घन च) —[b]) Ś D8 12 [अ]स्य रूपिण , Ñ1 V B1 3 4 D0 2 4 स्वरूपिण (for हनूमत) B2 D13 दर्शन छद्म(D13 कपि)रूपिण , D11 मात्रा च बहु बोधित —[c]) D0 M5 वधश्च, D6 10 वध स (for वध च) V1 3 पुत्र (for युद्धे) —D5 om (hapl) from 22[d] up to युद्धे in 24[b] —[d]) Ś B4 D8 12 मानवो, G2 3 मनुजो, Cm g k t as in text (for मानुषो) D7 9-11 युधि (for भुवि)

23 D1 3 5 om 23 (cf v l 20 and 22) —[a]) V च (for स) Ś D0 2 4 8 12 13 -मुख्यैश्च, V2 3 -वृद्धं स, D7 T1 M1 2 वृद्धेन, L (ed) -मुख्येन (for वृद्धैश्च) —[b]) M3 Cg [अ]विद्धेन (for मात्रा च) G1 प्रति- , Cg k t as in text (for बहु) B1 3 D7 9-11 Ct बोधित , Ck as in text (for भाषित) V2 3 सुमात्रा च स(V2 चाभि)भाषित ꣸ Cg मन्त्रिवृद्धैरिति पूजाया बहुवचनम् । बह्विति क्रियाविशेषणम् ꣸ —[c]) Ś D4 8 9 12 त्यक्तुम्, V1 वक्तुम् , V3 दातुम् (for मोक्तुम्) D7 न हि त्वामुत्सहे त्यक्तुम् (sic) —[d]) Ñ2 धनानि कृपणा यथा

नोत्सहत्यमृतो मोक्तुं युद्धे त्वामिति मैथिलि ।
सामात्यस्य नृशंसस्य निश्चयो ह्येष वर्तते ॥ २४
तदेषा सुस्थिरा बुद्धिर्मृत्युलोभादुपस्थिता ।
भयान्न शक्तस्त्वां मोक्तुमनिरस्तस्तु संयुगे ।
राक्षसानां च सर्वेषामात्मनश्च वधेन हि ॥ २५
निहत्य रावणं संख्ये सर्वथा निशितैः शरैः ।
प्रतिनेष्यति रामस्त्वामयोध्यामसितेक्षणे ॥ २६
एतस्मिन्नन्तरे शब्दो भेरीशङ्खसमाकुलः ।
श्रुतो वै सर्वसैन्यानां कम्पयन्धरणीतलम् ॥ २७ G. 6. 10 B 6 34 L 6 10.

24 D5 om up to युद्धे in ^{b} (cf v l 22) —^{a}) Ñ1 B2 4 [उ]त्सहेत स वै, Ñ2 V1 B1 [उ]त्सहेत मृतो, V2 3 D1-3 G1 [उ]त्सहत्यहतो(G1 °मृते), B3 [उ]त्सहे तव वै, D6 [उ]त्सहत्यसुरो, D13 [उ]त्सहेत हृते (sic) (for [उ]त्सहत्यमृतो) Ś D4 8 12 नोत्सहेताहतो मोक्तु, D7 नोत्सहेतामृतो त्यक्तु —^{b}) V3 G M5 इह (for इति) Ñ B त्वामयुद्धेन जानकि(B4 मैथिलि) ❀ Cv इति मैथिलीत्यत्र इतिशब्दस्य परेण निश्चय इत्यनेन सबंध । इह मैथिलीति केपुचित्पाठ ।, Cr मैथिलीत्यत्र इतिशब्दस्य निश्चय इत्यनेन सबंध , Cm नोत्सहतीति। हि यस्मात् तस्य सामात्यस्य एष निश्चय न त्यक्ष्यामीति निश्चयो वर्तते तस्माद्युद्धे अमृत सन् त्वा त्यक्तु नोत्सहतीति मन्य इत्यर्थ ।, Cg नोत्सहतीति। इतिहेतौ। इति निश्चय इत्यन्वय इत्येके। इति मन्य इत्यपरे। इह मैथिलीति केपुचित्पाठ ❀ —^{c}) M5 अनार्यस्य (for सामात्यस्य) D3 नृपस्यास्य (for नृशसस्य) G (ed) सामात्यराक्षसेशस्य —^{d}) Ś D8 [s]य सुनिश्चल , Ñ B1-3 [s]थ समुत्थित , V1 2 D0 2 3 [s]य सुनिश्चित , V3 D1 4 12 13 [s]य सु (D4 स)निश्चय , B4 [s]य मया श्रुत (for ह्येष वर्तते)

25 ^{a}) Ś V B1 D0-4 8 12 13 एषा तस्य, Ñ B3 तदेषास्य, B2 4 तदेवास्य (for तदेषा सु-) D7 T1 सुस्थिता, G2 द्वास्थिरा, M5 दु स्थिता (for सुस्थिरा) M1-3 तदे(M1 2 °स्यै)षा निश्चिता बुद्धिर् —^{b}) Ś D4 8 12 13 मृत्योर्भावाद्, Ñ V B2-4 D0 2 3 मृत्युभावाद्(B4 °r ' द्), B1 °भयाद्, G1 2 M5 °हेतोर्, Ck t as in text (for मृत्युलोभाद्) Ñ2 समुत्थिता, B3 D0 11 अवस्थिता (for उपस्थिता) —^{c}) G1 शक्यस्, M5 शक्या, Cm g k t as in text (for शक्तस्) —^{d}) D6 10 11 अनिरस्त स, G3 अनिरक्तश्च, M5 निरस्तेन च (for °स्तस्तु) —For 25^{cdef}, Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 subst

526* न तेन शक्या त्व मोक्तुमनिरस्तेन सयुगे।
मा चिन्तां कुरु वैदेहि सर्वथा राघव शरै ।

[(l 1) Ñ1 B3 [अ]न्येन, Ñ2 B2 [अ]नेन, D3 म त्वा (for नेन) Ñ1 B1 2 4 शक्या त्व, B3 शक्ता त्व, D3 शक्यते (for शक्या त्व) B4 मोक्तु त्वम (by transp) B1 D3 अनिरस्त स(D3 °स्तो हि) (for अनिरस्तेन) —D13 om from l 2 up to 27^b B3 om l 2 —(l 2) Ñ B1 2 वैदेहि (Ñ1 त्व देवि)मा कृथाश्चिता (for the prior half) D2 रावण (sic) (for राघव) Ñ2 राघव सर्वथा (by transp) B4 शने (for शरै)]

26 D13 om 26 (cf v l 526*) —^{a}) Ś D8 शाता, Ñ V B D0-3 सीते, D4 12 शात, G3 M1 2 संघे (for सख्ये) —^{b}) Ś Ñ V B D0-4 8 12 त्वा प्रिया(B3 त्वा भार्या, B4 प्रिया त्वा)मुपलप्स्यते —Ś B4 D0-4 8 10 12 om 26^{cd} —^{c}) G2 प्रत्यानेष्यति Ñ V B1-3 ते भर्ता (for रामस्त्वाम्) —^{d}) Ñ1(marg also as in text) 2 V B1-3 पुरीं त्वाम् (for अयोध्याम्)

27 D13 om 27^{ab} (cf v l 526*) —Ñ2 illeg for ^{b} —^{b}) Ñ1 B1-3 -विमिश्रित , D1 -शताकुल , M1 2 -समाकुल (for -समाकुल) ❀ Cg अत्र भेर्यादिशब्दो भेर्यादिशब्दपर । वानरसैन्यानामपि भेर्यादिकमस्तीति किष्किन्धाकाण्डे दर्शितम् ❀ —After 27^{ab}, Ś V1 D0 2 4 8 12 ins

527* उत्थितो वानरबले हर्षेण च समन्वित ।

[V1 महता नन , D0 2 च समुत्सुक(D2 °के) (for च समन्वित)]

—^{c}) D5 7 T1 G2 3 M3 वानर- (for वै सर्व) —^{d}) D7 10 धरणीतले —For 27^{cd}, Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 subst

528* राघवस्याग्रत सैन्य कम्पयन्सर्वराक्षसान् ।

[Ñ B D1 [अ]भव(B4 मह)-सैन्ये, V D0 2 3 [अ]पतत्सन्य (for [अ]ग्रत सन्य) B1 2 त्रासयन् (for कम्पयन्) B4 रक्षमा पुरी, D13 सवरक्षना (for सर्वराक्षसान्) G (ed) येन शैला प्रकम्पिता (for the post half)]

—Ś B4 D0-4 8 12 13 cont , Ñ V2 3 B1-3 ins after 28

529* ततो महावातसमीरितेन
घोरेण शब्देन समुत्थितेन ।
विषादमागात्सकला महापुरी
वनौकसा शब्दसमृच्छमाणा ।

[(l 2) D0 घोरेण (for घोरेण) Ś D4 8 12 समन्वितेन, D1 समुच्छ्रितेन (for समुत्थि°) —V2 illeg for l 3-4 —(l 3) Ñ B1-3 अगादिपाद (for विषादमागात्). V3 सकला (for सकला)]

श्रुत्वा तु तं वानरसैन्यशब्दं
लङ्कागता राक्षसराजभृत्याः ।
नष्टौजसो दैन्यपरीतचेष्टाः
श्रेयो न पश्यन्ति नृपस्य दोषैः ॥ २८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चविंशतितमः सर्गः ॥ २५ ॥

२६

तेन शङ्खविमिश्रेण भेरीशब्देन राघवः ।
उपयातो महाबाहू रामः परपुरंजयः ॥ १
तं निनादं निशम्याथ रावणो राक्षसेश्वरः ।
मुहूर्तं ध्यानमास्थाय सचिवानभ्युदैक्षत ॥ २
अथ तान्सचिवांस्तत्र सर्वानाभाष्य रावणः ।
सभां संनादयन्सर्वामित्युवाच महाबलः ॥ ३

---

28 D0 1 3 om 28 —^{a}) B4 G3 om तु G2 om. त D5–7 T1 2 M2 4 तु तद्, G1 तु च, L (ed) नूनं (for तु त) Ñ V B1–3 D6 7 9–11 T2 3 M1 2 5 -नाद (for -शब्द) —^{b}) D6 लङ्का G3 -मुख्या (for -भृत्याः) —^{c}) Ñ1 T2 3 G M1 2 5 अष्टौजसो, Ñ2 V1 2 B D6 अष्टौजसा, V3 ग्रस्तौज सा (sic), D7 11 हतौजसो, D9 10 हतौजसा (for नष्टौजसो) Ñ V1 B -चित्ता, M1 2 -चेता (for -चेष्टा) —^{d}) Ñ V B2 शेष, D0 ये ते (for श्रेयो). D9–11 M1 2 Ck t दोषात्, Cm as in text, Cg दोषे (for दोषैः) —For 28, Ś D2 4 8 12 13 subst

530* लङ्कागता राक्षसराजभृत्या
अष्टौजसो दैन्यपरीतचेतसः ।
श्रेयो न पश्यन्ति नृपस्य देवि
समाकुला राघवबाणभीता ।

[(l 2) D13 अष्टौजसा (for °जसो)]

—After 28, Ñ V2 3 B1–3 ins 529*.

Colophon.—*Kāṇḍa name* Ñ2 V3 B D2 12 13 लङ्काकाण्डे, D0 4 सुन्दर° —*Sarga name* Ś V1 3 B4 D0–4 8 12 13 सरमावाक्य, Ñ1 B3 मन्त्रीवाक्य, Ñ2 V2 B2 सरमाप्रत्यागमन, B1 सीताश्वासन, D9 सीतासमाधान —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B2 D0 2 4 12 13 om, Ś2 Ñ2 V2 B1 3 4 D3 9 10, V3 D8 9, D1 12, D5–7 10 11 T1 3 G M 34, T2 33 —After colophon, Ś2 concludes with रामसीताय नम, D2 with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

26

1 For subst in Ś D2 4 8 12 13 cf. v l 2 Ñ1 B1–3 om 1 Ñ2 transp. 1^{ab} and 2^{ab} —^{a}) G1 शब्द-, Cg as in text (for शङ्ख-) M5 -निनादेन, Cg as in text (for -विमिश्रेण). —^{b}) G2 -शरेन (for -शब्देन) Ñ2 V B4 D0 1 3 रावण, D9–11 G2 नादिना (for राघव) —V B4 D0 1 3 om 1^{c}–2^{b}. Ñ2 om 1^{cd} —^{c}) D6 7 9–11 T2 3 G2 3 M3 Cr m g t उपयाति,

2 V B4 D0 1 3 om 2^{ab} (cf v.l. 1) Ñ2 transp 1^{ab} and 2^{ab}.—^{b}) D6 7 T2 3 G1 राक्षसाधिपः —For 2^{ab}, Ñ B1–3 subst

531* तेन वानरसैन्यस्य नादेनाशु स रावण ।

[B3 -सैन्येन (sic) (for -सैन्यस्य)]

—Thereafter they all cont

532* सर्वोचित सुघोरेण जगद्विक्षोभकारिणा ।
सत्रास आविशच्चैव किंचिद्दीनश्च चिन्तयन् ।

[(l 1) Ñ1 सर्वोदित (for सर्वोचित) G(ed) स (for सु-) B3 जगति क्षोभकारिणा (for the post half). —(l 2) Ñ2 [॰]त (for [॰]न)]

—For 1–2^{b}, Ś D2.4 8 12 13 subst

533* तेन शङ्खविमिश्रेण भेरीशब्दानुनादिना ।
रावणस्यागमत्सैन्य नानाप्रहरणान्वितम् ।
समागत तदा तस्य रावणस्य महाबलम् ।
अशोभत तदा सैन्य स्तिमित सागरो यथा ।
समासीनस्तदा राजा दृष्ट्वा सैन्यमवस्थितम् । [5]

[(l 1) D13 -[अ]नुनादिन, L (ed) °वादिना (for -[अ]नुनादिना) —(l 2) Ś1 om (hapl) from नाना- up to सैन्य in l 4 —(l 3) D2 तत्र, D13 तत्तु (for तस्य) L (ed) तु नस्याय (for तदा तस्य) D2 13 महद्बल (for महाबलम्) —(l 4) D2 13 सर्वं (for सैन्य)]

—G3 damaged for 2^{c} —^{d}) D7 इदमब्रवीत् (for अभ्युदैक्षत)

3 ^{a}) D3 अचेता (for अथ तान्) G (ed) प्रेक्ष्य (for तत्र) —^{b}) B4 आहूय (for आभाष्य) —^{c}) Ś Ñ V B1 3 4 D0–4 8 12 13 जगत् (for सभां) Ñ V1 B1 3 सतापयन्, D3 सकम्पयन् (for संनादयन्) Ś Ñ V B1 3 4 D0–4 8 12 13 सर्वम्, D5 6 9–11 T1 सर्वान् (for सर्वाम्) —^{d}) D6 च रावण (for महाबल) Ś V D0–4 8 12 13 अब्रवीद्राक्षसेश्वर, B4 M1 2 इद वचनमब्रवीत् —After 3, D5–7 9–11 T G M3 5 ins

तरणं सागरस्यापि विक्रमं बलसंचयम् ।
यदुक्तवन्तो रामस्य भवन्तस्तन्मया श्रुतम् ।
भवतश्चाप्यहं वेद्मि युद्धे सत्यपराक्रमान् ॥ ४
ततस्तु सुमहाप्राज्ञो माल्यवान्नाम राक्षसः ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा मातुः पैतामहोऽब्रवीत् ॥ ५

विद्यास्वभिविनीतो यो राजा राजन्नयानुगः ।
स शास्ति चिरमैश्वर्यमरींश्च कुरुते वशे ॥ ६
संदधानो हि कालेन विगृह्णंश्चारिभिः सह ।
स्वपक्षवर्धनं कुर्वन्महदैश्वर्यमश्नुते ॥ ७ G 6 11 B 6 35 L 6 11

534* जगत्सन्तापन क्रूरोऽसहंगन्नाक्षसेश्वर ।
[D5–7 9 T G M3 5 Cv r m g गर्हयन् D6 T2 राक्षसाधिप , D7 G2 Cv हितवादिन (for राक्षसेश्वर) ❀ Ct अगर्हयन्निति च्छेद ❀]

4 V3 om 4^{ab} —^{a}) B1 तरणे (for °णं) Ś Ñ V1 2 B D0–4 7–13 G Ct [अ]स्य (for [अ]पि) —^{b}) V2 illeg from -संचय up to 4^{d} Ś D2 4 8 12 बलमगम, Ñ2 च बल च यत्, D7 9–11 °पौरुष (for बलसंचयम्) —G3 damaged from न्तो in 4^{c} up to परा in 4^{f} —After 4^{cd}, Ś Ñ V1 3 B1–3 D0–4 8 12 ins , B4 cont after 537* , while D13 cont after 538*

535* तीर्णश्च सागर राम सेतुना वानरै सह ।
अमर्षी मगग सोऽस्य सामात्यो न भविष्यति ।
निर्यान्तु राक्षसा सर्वे निशितायुधपाणय ।
निघ्नन्तु वानरबल तौ चोभौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) Ñ1 B2 तरश्च, V1 3 तीर्णवान्, B1 तरता, B3 तरताश्च (hypm), D0 उत्तीर्णं (for तीर्णश्च) —(l 3) Ñ1 B1 D0 1 3 निर्यात, V1 B3 निर्याता, B4 नृशब्दे (sic), D4 निर्या + (for निर्यान्तु) B1 विविध- (for निशित) —(l 4) Ś D4 8 12 निघ्नतु (for निघ्नन्तु) Ñ2 रावण सैन्य (for वानरबल) Ñ2 उभौ (for चोभौ)]
—Thereafter Ñ B1–3 D2 cont , while B4 ins after 4

536* युक्त रामपर स्थातु विग्रहे समुपस्थिते ।
[B4 वक्तु (for युक्त) Ñ2 नाम, B1 न मे (for राम) Ñ2 परि- (for -पर) B2 स्तोतु, B3 4 स्तोत्र (for स्थातु) D2 युक्तो नाय पर स्तोतु (for the prior half) B4 समुपागते]
—Thereafter B4 cont

537* उक्त नाम भृश स्तोत्र शत्रोर्हीनस्य साम्प्रतम् ।
—V1 3 D0 1 3 om 4^{ef} Ś D4 8 12 read 4^{ef} (including star passage) and 10^{cd} after 7 —^{ef}) Ñ B1–3 भवता (for भवतश्च) Ñ1 V2 B1 3 D13 वेद, B4 वे + (for वेद्मि) Ñ V2 B1–3 सर्व (Ñ2 °र्वे) (for सत्य-) Ś D4 8 -पराक्रमात्, Ñ2 B2 D5 -पराक्रम (for -पराक्रमान्) D2 भवता यद्यह वेद सर्व भीम पराक्रम —After 4, Ś D4 8 12 13 ins

538* युद्धे नाम रिपो स्तोत्रमि युक्तारे क्रियान्विता ।
[D13 युक्त चात्र रिपुस्तोत्रम् (for the prior half)], while Ñ V2 B1–3 D2 5–7 9–11 S ins , while B4 cont after 535*

539* ते तु तद्वचन श्रुत्वा रावणस्य निशाचरा ।
तूष्णीमन्योन्यमैक्षन्त विदित्वा रामविक्रमम् ।

[D5–7 9–11 S om l 1 —(l 2) D2 ईक्षन्तो (for ऐक्षन्त) Ñ1 V2 तूष्णीभूतास्तमैक्षत, D5 T1 तूष्णीं किमीक्षन्तो (T1 °ता)न्योन्य, D6 7 9–11 T2 3 M1–3 Cm g k t तूष्णीकान्ती (D7 °न्ती)क्षन्तोन्योन्य, G1 2 M5 किं तूष्णीका भवतो व, G3 तूष्णीका . . . . . (for the prior half) D2 -लक्ष्मणौ, D9 -पराक्रम (hypm) (for -विक्रमम) G3 विदि . . . °क्रम (for the post half)]

5 ^{a}) G3 damaged from सु up to वान् in ^{b} B4 स महाभागो (for सुमहाप्राज्ञो) Ś D4 8 12 तत प्राज्ञ पुर (Ś2 °न) स्निग्धो, V B2 D0–3 तत प्राज्ञ (D0 1 3 °ज्ञ) सुहृत्स्नि (V3 प्रा . . .)ग्धो, D13 तत प्राज्ञ सुसस्निग्धो —^{b}) D9 सत्यवान् (for माल्यवान्) —^{cd}) M1 2 तत्र (for मातु) Ñ B1–3 D9–11 G M5 वृद्धो (D9–11 G1 इति) मातामहो (for मातु पैतामहो) Ś V D0–4 8 12 13 उवाच रावण मन्त्री वृद्धामात्यो बहुश्रुत , B4 उवाच कारण (sic) मन्त्री वृद्धो मातामहस्तत ❀ Cv r m मातु पैतामह (Cv मातु) पितामहस्य पुत्र पैतामह , मातु पितेति यावत् । रावणस्य वच श्रुत्वा इति मातामहोऽब्रवीत् इति क्वचित्पाठ । तत्र सन्ध्यभाव आर्ष (Cv वृद्धो मातामह इति केषुचित्पाठ) । , Cg पितामहस्य पुत्र पैतामह । पितृव्य इत्यर्थ । कैकसी सुमालिपुत्रीत्युत्तररामायणेऽभिधानान्माल्यवतस्तद्भ्रातृत्वाच्च पितामहशब्दस्य नियतमापेक्षत्वात्सामर्थ्यदोष । पितेत्यर्थे इत्येके । वृद्धो मातामहोऽब्रवीदिति क्वचित्पाठ । , Ck मातामह रावणमातु पिता । , Ct 'मातु पैतामह ' इति पाठे रावण मातु पितामहपुत्रस्तस्या पितेत्यर्थ इति तीर्थ ❀

6 ^{a}) Ś D4 8 12 विद्याविद्या-, V1 सुविद्यासु , V3 विद्याश्रुति- , B2 D7 विद्यास्वपि (for विद्यास्वभि) —G3 damaged after वि up to हीयमा in 8^{a} —^{b}) B4 राजशास्त्रे विशारद —V3 om 6^{cd} —^{c}) Ś2 D4 8 12 13 प्र- (for स) D1 3 परम् (for चिरम्) —^{d}) B4 उर्वीं च (for अरींश्च) Ñ1 वशान् (for वशे) —After 6, M5 ins

540* तत्कालभरतस्त्र हि काल्य वा शूरलक्षणम् ।
कालेन विधिना चैव धिक्कृत शौर्यमुच्यते ।

7 G3 damaged for 7 (cf v l 6) —^{a}) B4 च (for हि) D13 सन्दधानेषु Ś B1 2 4 D0–4 8 12 13 कालेषु, Ñ1 V2 B3 लोकेषु (for कालेन) —^{b}) Ś D2–4 8 12 13 विग्रह, G1 विग्राहश्च, Cr m g as in text (for विगृह्णंश्च)

12 9 11 हीयमानेन कर्तव्यो राज्ञा संधिः समेन च ।
न शत्रुमवमन्येत ज्यायान्कुर्वीत विग्रहम् ॥ ८
तन्मह्यं रोचते संधिः सह रामेण रावण ।
यदर्थमभियुक्ताः स्म सीता तस्मै प्रदीयताम् ॥ ९
तस्य देवर्षयः सर्वे गन्धर्वाश्च जयैषिणः ।
विरोधं मा गमस्तेन संधिस्ते तेन रोचताम् ॥ १०
असृजद्भगवान्पक्षौ द्वावेव हि पितामहः ।
सुराणामसुराणां च धर्माधर्मौ तदाश्रयौ ॥ ११
धर्मो हि श्रूयते पक्षः सुराणां च महात्मनाम् ।
अधर्मो रक्षसां पक्षो ह्यसुराणां च रावण ॥ १२

Ś D8 12 वा (for च). B1 2 om सह V1 विगृह्य रिपुभिः सह, V3 वग्रियविस्वमि सह (sic), B4 विग्रह स्वरिमिसतथा —^{c}) Ñ V1 2 B3 D5 10 11 T Ct स्वपक्षे, V3 मपक्षे, B4 स्वय तु, Cr as in text (for स्वपक्ष-) Ś D2 4 8 12 13 वचन, D1 दमन (for -वर्धन) B1 स्वपक्ष वर्धयन्सर्वं. —After 7, Ś D4 8 12 read 4^{ef} (including star passage) and 10^{cd} —After 7, G2 M5 ins

541* सपर्वतवना कृत्वा महीं प्राप्यापि भूमिप ।
तेजो हि दर्शयन्नर्थं क्षिप्रमेवापहीयते ।

[(l 1) M5 प्राप्नोति —(l 2) M5 तेजोभिर् (for तेजो हि) M5 [अ]पि हीयते]

8 G3 damaged up to हीयमा (cf v l 6). Ś D4 8 12 om 8^{a}–9^{b} —^{a}) Ñ V2 B1–3 सधिहि, V3 D3 पर्येण्यो, D0 पार्यन्यो, D1 पर्येश्या (sic) (for कर्तव्यो) —^{b}) Ñ V2 B1–3 पर्येष्टव्यः (for राज्ञा सधि) V3 B2 D1 3 वा (for च) —For 8^{ab}, B4 D13 subst , while Ñ2 ins. after 8^{ab}

542* हीयमानः समरिष्टः सधि पार्थिवसत्तमः ।

[Ñ2 नीरं समर्वा कुर्वीत, D13 हीनं समेक्ष्य सर्वेभ्य (for the prior half) Ñ2 सधि (for सधि) Ñ2 D13 पार्थिवसत्तम.]

—^{c}) G1 3 M5 शत्रून्, Cm g t as in text (for शत्रुम्) B4 अपि (for अव-) V D0–3 न शत्रुरव (D0 °भि)मतव्यो. —^{d}) Ñ2 B4 D13 बलवानपि भूमिप , D0 श्रेष्ठो ज्या ᵛ श्च विग्रह

9 Ś D4 8 12 om 9^{ab} (cf v l 8) G3 damaged up to युक्ता: in ^{c} —^{a}) B1 तन्मेद्य, D0 स्तेनाद्य (corrupt) (for तन्मह्य). —^{b}) V2 3 B2 D0 1 3 7 तव, T3 स मे (for सह) G (ed) transp सह and रामेण B1 4 मयुगे, D13 मानद (for रावण) —^{c}) D3 अपि (for अभि-) Ś V2 D2 4 8 12 अभियुक्तोस्मि, B4 D7 10 11 Ct °युक्तोस्मि, T3 °युक्ता स्थ, Cm g as in text (for अभियुक्ता स्म) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B D0–4 8 12 13 सास्मै (B4 सा च) सीता, V2 सा सीता तु (for सीता तस्मै) —After 9, D1 3 ins , while G2 M5 ins after 10

543* कामाद्वा यदि वा मोहाल्लोभाद्वा यत्पुरा कृतम् ।
कथ न हि फल तस्य क्रियतामात्मने हितम् ।

[(l. 1) Before कामाद, D3 erroneously reads कथ न हि फ ᐟ G2 M5 लोभान्मोहाद्वा (by transp) —(l 2) G2 M5 कृत्रिम त्रिषु लोकेषु (for the prior half) G2 M5 साम्प्रत (for आत्मने) D1 आशु नो हित]

10 D0 om 10 —^{a}) Ñ B1–3 D3 5 T1 M1 2 Cr m g यस्य, D2 तस्मै, Ck t as in text (for तस्य) —Ś D4 8 12 read 4^{ef} (including star passage) and 10^{cd} after 7 —^{c}) B3 D3 विग्रह (for विरोध) Ś D4 8 12 अगम- (Ś1 °म)स्, Ñ B1-3 मा कृथास्, D3 मा करोस् (for मा गमस्) —^{d}) V तेनेह, D6 तेन च, D13 तेनाशु, M5 ते तात (for ते तेन) V1 D13 रोचते (for रोचताम्) Ñ1 B1 सधि तेनाभिरोचय (B1 °ये) , B2 सधिस्ते मम रोचते; B3 4 सधिस्तेनाभिरोचये (B4 °य), D1 रोचता सधिसभव , D3 सधिस्तेन विरोचता, G3 तेन ते सधि रोचता (metri causa) —After 10, D0 reads 31 – 32 , while G2 M5 ins 543*

11 ^{b}) B1 मा (sic) , B4 स (for हि) —^{d}) G3 damaged from तदाश्रयौ up to श्रू in 12^{a} Ś V1 3 B4 D0–4 8 12 13 ऋतानृतौ (V1 B4 D0 1 3 °ते) , Ñ V2 B1–3 च तच्छृणु (for तदाश्रयौ)

12 G3 (first time) damaged up to श्रू in ^{a} (cf v l 11) V D0 3 om 12 , B4 om 12^{ab} G M5 read 12 twice Ñ2 reads 12^{ab} after 13 —^{a}) Ñ B1–3 G M5 (G M5 second time) प्रसते (for श्रूयते). Ñ B1–3 G M5 (G M5 second time) पक्षम् , Ct as in text (for पक्ष) —^{b}) Ś D1 2 4 8 12 13 हि (for च) D5 T1 M3 ह्यमराणा, D7 9–11 T2 3 M1 2 Ck t अमराणा (with hiatus), G (G1 both times, G2 3 second time) असुराणा, G2 3 M5 (all first time) स्वमराणा (for सुराणा च) Ñ B1–3 असुराणा दुरात्मना, M5 (second time) असुराणा च रावण. —^{c}) Ñ B1–3 तथैव (for अधर्मो). G M5 (both second time) प्रसते (for रक्षसा) Ñ B1–3 G1 2 M5 (G1 2 M5 second time) पक्ष (for पक्षो). —^{d}) Ś1 सर्वेषामेव, Ś2 Ñ B1–3 D2 4 8 12 13 G M5 (G M5 second time) सुराणामेष (G2 °मिति), M5 (first time) असु° (for ह्यसुराणा च) Ś Ñ1 B2 3 D2 4 8 12 13 निश्चयः, Ñ2 B1 D1 G M5 (G M5 second time) निर्णय , D6 9–11 T2 राक्षस (for रावण). —For 12^{cd}, B4 subst , while N2 ins after 12

544* अधर्मं भजते धर्मोऽसुराणा च दुरात्मनाम् ।

धर्मो वै ग्रसतेऽधर्मं ततः कृतमभूद्युगम् ।
अधर्मो ग्रसते धर्मं ततस्तिष्यः प्रवर्तते ॥ १३

तत्त्वया चरता लोकान्धर्मो विनिहतो महान् ।
अधर्मः प्रगृहीतश्च तेनास्मद्बलिनः परे ॥ १४

स प्रमादाद्विवृद्धस्तेऽधर्मोऽहिर्ग्रसते हि नः ।
विवर्धयति पक्षं च सुराणां सुरभावनः ॥ १५

विषयेषु प्रसक्तेन यत्किंचित्कारिणा त्वया ।
ऋषीणामग्निकल्पानामुद्वेगो जनितो महान् ।
तेषां प्रभावो दुर्धर्षः प्रदीप्त इव पावकः ॥ १६

तपसा भावितात्मानो धर्मस्यानुग्रहे रताः ।
मुख्यैर्यज्ञैर्यजन्त्येते नित्यं तैस्तैर्द्विजातयः ॥ १७

G 6 11
B 6 35
L 6 11

[Ñ2 रक्षस् (for धर्म) Ñ2 चासुराश्च दुराम । (for the post half)]

13 Ñ1 B1 2 om 13 B3 reads 13 in marg —^{a}) D9 [ऽ]पि, G2 3 M5 हि (for वै) —Ś D4 8 12 om (hapl.) 13^{bc} —^{b}) D10 11 Ck t यदा (for तत) V3 अवर्तत, B4 अभूत्तृप (for अभूद्युगम्) B3 तदा कृतयुग भवेत्, D1 तत कृतविभूषिण(sic) —^{c}) D5 om (hapl) from धर्मं up to ग्रसते in 15^b —^{d}) D10 तदा (for ततस्) Ś V B4 D0–4 8 11 12 तत्र त्रे(B4 °तस्त्र)ता, Γ3 M1 2 Cv तत पुण्य , Cm g k t as in text (for ततस्तिष्य) Ñ2 illeg for ष्य· प्रवर्तते B3 ततस्त्रेतायुग भवेत्, D13 तत्र तत्परिवर्तते ❀ Cr ततस्तिष्य प्रवर्तत इति पाठ । अत्र यदेत्यध्याहार्यम् ।, so also Cm , Cg , धर्म इति । अत्र यदेति शेष । धर्म अधर्मं यदा ग्रसते अभिभवति तदा कृत युगमभूत् भवति पुरुषेषु प्रवर्तते । आर्ष कालव्यत्यय । अधर्मो यदा धर्मं ग्रसते तदा तिष्य कलि प्रवर्तते ❀ —After 13, Ñ2 reads 12^{ab}

14 D5 T3 om 14 (for D5, cf v l 13) —^{a}) Ś2 Ñ2 V B2 4 D0–4 8 12 13 स त्वया B2 4 चरितो (for चरता) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 लोके (for लोकान्) ❀ Ct तत्त्वयेति । तदित्यव्ययम् ❀ —^{b}) B1 परिहृतो, B2 विनिकृतो, B3 न गृहितो (metri causa), D7 9–11 M1 2 Ck t [ऽ]पि निहतो, Cv r m g as in text (for विनिहतो) G2 3 M5 भृशं (for महान्) Ś Ñ2 V D0–2 4 8 12 13 धर्मो विनिकृत पुरा, B4 धर्मोर्थाश्चिकृत पुरा, D3 धर्मो वै निहत पुरा —D9 om (hapl) 14^c – 16^d —^{c}) V3 अधर्मानुगृहीतश्च, B4 D13 अधर्मप्रगृहीताश्च —^{d}) Ś D3 4 8 12 तेनासि तमसावृत , Ñ1 V B1–3 D0–2 तेन स्म त(B1 स्युस्त)मसा वृता , Ñ2 तेनास्मासु समावृत , B4 तेनान्धतमसा वृता , D13 तेन स्म व्यागता शुभा ❀ Cv अस्मद्बलिन परे । अस्मद्भ्रक्षोभ्यो बलिन परे रामादय ।, so also Cr m k t, Cg अस्मदिति पञ्चमीबहुवचनम् ❀ —After 14, V2 ins 545*

15 D5 om up to ग्रसते in 15^b (cf v l 13) D9 om 15 (cf v l 14) V3 om 15–17 —^{a}) V1 सप्रमादात्, B4 अप्र°, D0 स प्रसादाद् (for स प्रमादाद्) V1 illeg , B4 D7 10 11 T1 Ct प्रवृद्धस्, Cv r m g as in text (for विवृद्धस्) Ś Ñ2 V1 D4 8 12 च (for ते) V2 विवृद्धो ज्ञातिपक्षश्च, D13 सतपाश्च विवृद्धस्य —^{b}) D6 7 T2 3 G1 3 M1 2 5 [ऽ]धर्मो हि, T1 G2 (both with hiatus) अधर्मो, M3 Cv m g [ऽ]धर्मोभि-, Ct as in text (for ऽधर्मोऽहिर्) Ś Ñ2 V1 2 B4 D0–4 8 12 13 धर्मो रामव्यपाश्रय —For 15^{ab}, Ñ1 B1–3 subst , Ñ2 ins after 15^{ab}, while V2 ins after 14

545* स प्रमादाद्धर्मस्ते विवृद्धो ग्रसते पुरम् ।

[B2 सप्रमादाद्, B3 (also) अप्रमादाद् (for स प्रमादाद्) V2 बल, B1 पुरीं (for पुरम्) Ñ2 राक्षसाधिप (for ग्रसते पुरम्)]

—^{c}) B4 विवृद्धमभि (for विवर्धयति) Ś D4 8 12 13 तत्पक्ष(D4 °क्ष), V1 D2 पक्ष स, D0 पक्ष स्म, D1 3 पक्ष स्व (for पक्ष च) Ñ1 B3 विवृद्धो ज्ञातिपक्षश्च —After 15^c, D4 erroneously repeats 12^b – 13^a —^{d}) B1 2 सुरतापन, B3 (*sup lin* also) °सादन, D0 स्मरभावन (for सुरभावन) Ś D4 8 12 13 स(D8 अ-) सुराणा शुभावह

16 V3 om 16, D9 om 16^{abcd} (cf v l 14 and 15) —^{a}) B4 प्रयुक्तेन (for प्रसक्तेन) —^{b}) B3(*sup lin* also) यत्किंचित्कारित, B4 D0 6 T2 3 Cm °कारणात्, G1 M5 Cv r °कारण, Cg k t as in text (for °कारिणा) —Ñ2 illeg for 16^{cd} —^{c}) D13 अपि (sic) (for अग्नि-) —Ś1 om (hapl) from -कल्पानाम् up to ऋषीणामग्नि- in 19^a —^{d}) Ñ1 B1 3(*sup lin* also मतापो) सत्रासो, B4 भरोषो, D8 उद्द्योतो (for उद्वेगो) —^{e}) Ñ2 ते स-, G1 येषा, G3 एषा, Cm g t as in text (for तेषा) T2 3 प्रतापो, Ct as in text (for प्रभावो) Ś2 Ñ1 V1 2 B D0 2 4 8 12 13 ते स(Ñ1 B3 °पि)प्रति दुराधर्षा , D1 3 ते च(D3 °त्र) सप्रति दुर्धर्षा —^{f}) T3 सायक , Cm t as in text (for पावक) Ś2 Ñ1 B D0–3 8 13 प्रदीप्ता इव पावका

17 Ś1 V3 om 17 (cf v l 15 and 16) —^{b}) Ś2 B1 D4 8 12 स्थिता (for रता) —D6 om 17^{cd} —^{c}) T3 मखैर्(sic) (for मुख्यैर्) D7 M1 2 यजन्त्यन्ये (D7 °न्ये) —For 17^{cd}, Ś2 Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 subst

546* अविघ्नेन यजन्ते च यज्ञैस्तैस्तैर्द्विजातय ।

[Ñ1 B1 3 4 यजनेष(B4 स), Ñ2 B2 D2 जयनेष(B2 °तेष, D2 °ते च), D8 यजनेन (for यजन्ते च) Ś2 D4 8 12 13 यज्ञे स्वै स्वै(D13 °न्त)र्, Ñ2 B4 यज्ञैरिष्ट्वा (for यज्ञैस्तैस्तैर्) B1 3 विजातय (sic)]

23 19 20 जुहत्यग्नींश्च विधिवद्वेदांश्चोच्चैरधीयते ।
अभिभूय च रक्षांसि ब्रह्मघोषानुदैरयन् ।
दिशो विप्रद्रुताः सर्वे स्तनयित्नुरिवोष्णगे ॥ १८
ऋषीणामग्निकल्पानामग्निहोत्रसमुत्थितः ।
आदत्ते रक्षसां तेजो धूमो व्याप्य दिशो दश ॥ १९
तेषु तेषु च देशेषु पुण्येषु च दृढव्रतैः ।
चर्यमाणं तपस्तीव्रं संतापयति राक्षसान् ॥ २०
उत्पातान्विविधान्दृष्ट्वा घोरान्बहुविधांस्तथा ।
विनाशमनुपश्यामि सर्वेषां रक्षसामहम् ॥ २१
खराभिस्तनिता घोरा मेघाः प्रतिभयंकराः ।
शोणितेनाभिवर्षन्ति लङ्कामुष्णेन सर्वतः ॥ २२
रुदतां वाहनानां च प्रपतन्त्यस्रबिन्दवः ।
ध्वजा ध्वस्ता विवर्णाश्च न प्रभान्ति यथापुरम् ॥ २३

18 Ś1 om 18 (cf v l 16) Ñ2 illeg for 18^a —^{a}) V3 B2 4 D1–3 जुहते, B3 जुहोति (sic) (for जुहति) D1 3 [S]ग्ना (for [अ]ग्नीन्) D6 जुहुवता D13 वेदान्यो (for विधिवद्) —D13 om 18^{bc} —^{b}) D6 देवाश (metr) (for वेदान्) G अधीयते श्रुतीरपि —^{c}) D2 अतिभूय, D3 अभिभूय —^{d}) Ś2 B1 2 ब्रह्मघोषो वि(Ś2 नि)नादयन्, Ñ1 B3 °घोषेण नादयन्, Ñ2 B1 °घोषो विवर्धते, V1 2 D0–3 13 °घोषे(D0 13 °षा)नुनादयन्, V3 °घोषस्त्वीरयन्, D4 12 °घोषोवनादयन्, D6–7 9–11 T G1 3 Ck t °घोषानुदीरयन्, D8 °घोषोन्ननादयन् (sic), Cg as in text. ❀ Cm उदीरयन्निति पाठे अडभाव आर्षः ।, Ct उदीरयन्नुदैरयन् ❀ —^{c}) D13 विप्रतिता (sic), T2 3 [S]पि विद्रुता, Cm g t as in text (for विप्रद्रुता). G1 3 सर्वा (for सर्वे) Ś2 D4 8 12 दिशोपि व्यथिता सर्वास्, Ñ B1–3 आविवेश दिश सर्वा, V1 दिश प्रसभन्ते सर्वा, V2 3 B4 D0 2 दिशो विद्य(V2 B4 °प्र)न्ते सर्वा, D1 3 दिशो विद्रु(D3 °श्र)न्ते सर्वा, M5 नदिशो विद्रुता सर्वा ❀ Cv दिशो विप्रश्रिता राक्षसा ।, Ck दिशो विद्राविता इति ❀ —^{f}) Ś2 D4 8 12 13 तेन निर्घुर्, Ñ B1–3 स्तनयिघोर (for स्तनयित्नुर्) Ś2 V3 D4 8 12 13 इवोष्णग, Ñ1 इवोष्णग, B1 2 4 इवाम्बरे, D7 इवाद्भुते

19 Ś1 om up to ऋषीणामग्नि in 19^a (cf v l 16) —^{a}) Ś D4 8 12 अग्निशरणे, D2 13 अग्निशरणेषु, G3 °होत्राणाम् (for °कल्पानाम्) —^{b}) Ñ V2 B1–3 अग्निहोत्रान, B4 °होत्र, D6 9 13 T1 3 °होत्र (sic) (for अग्निहोत्र-) V2 3 B4 -समुत्थित, M1 2 समुत्थ (for समुत्थित) Ś D4 8 12 ह्यग्निहोत्रसमन्वित, D1 अग्निहोत्रमुपस्थित —^{c}) V2 आदाय, D0–11 आदत्य, T3 आदत्ते (for आदत्ते) V3 राक्षसबल —^{d}) G2 धूमो व्यापी (sic) Ś D4 8 12 13 धर्मोघो व्य(Ś2 वि)द्य(D4 12 °भु, D13 व्याभु)नभगत, Ñ V B धूमोग्नि(Ñ1 B2 4 °भ, V धूमोत्र)व्याप्तनभगत, D0–3 धूमोग्ना व्या(D0 व्यापव्यां, D1 धूमावरा)मुरभगत

20 ^{a}) B1 4 प्रदेशेषु, D4 12 च देवेषु, D11 च देशे च (for च देशेषु) —^{b}) Ś V D0–4 8 12.13 सु-, D6.7 9–11 T M3 [ए]व (for च) D6 7 9–11 धृतवतै (for दृढ°) Ñ1 मुनिभिर्ब्रह्मचारिभि, Ñ2 B2–4 सम्यिवर्त्तब्रह्मवादि(Ñ2 °चारि)भि, B1 पुण्येषु दृढमुनत —^{c}) Ś D4 8 12 13 क्रियमाण, Ñ V1 2 B2 3 D0.2 3 चीय(B4 °र्य)मान, V3 तपमान, D1 तप्यमान, T3 चर्यमाणस् (for चर्यमाण) —^{d}) D2 सतान्दयति (for सतापयति) —After 20, D6–7 9–11 S ins

547* देवदानवयक्षेभ्यो गृहीतश्च वरस्त्वया ।
मानुषा वानरा ऋक्षा गोलाङ्गूला महाबला ।
बलवन्त इहागम्य गर्जन्ति दृढविक्रमा ।

[(l 1) D6 -मानवै- (for -दानव-). M1.2 तु (for च). —(l 2) D6 9–11 T1 G1 3 मनुष्या, Cm g as above (for मानुषा) —(l 3) G2 3 [आ]गत्य (for °म्य)]

21 ^{a}) Ś D4 8 12 13 उत्थितान, Ñ V1 B1–3 चोत्थितान, V2 3 D0 2 चोत्पतान्, D1 चोद्धतान्, D3 चाद्भुतान् (for विविधान्) D2 om दृष्ट्वा B4 च महाघोरान् (for विविधान्दृष्ट्वा) —^{b}) B4 दृष्ट्वा (for घोरान्) Ñ V B1 2 3 (sup lin also दृष्टेन) 4 D0–3 7 9–11 बहून्, T3 तदा; G M5 तत (for तथा). Ś D4 8 12 13 सुघोरान्बहुधा बहून्, M1 2 घोरानिह महत्तर —^{c}) V2 उपपश्यामि —^{d}) Ñ1 महत, V1 इह, V2 3 इह (for अहम्)

22 ^{ab}) Ñ1 पुरा (for खर-) V D0 1 3 खरा(V °र-)निस्वनिता, D7 9 T2 खरा नि(T2 हि)स्तनिता, Cg k.t as in text (for खराभिस्तनिता) V2 B2 D2 G1 M5 मेघा घोरा (by transp) Ś D4 8 12 भृश- (for प्रति-) B4 -भयावहा (for -भयंकरा) —^{c}) D0 [अ]भिवर्षते —^{d}) V1 3 D0 1 3 13 सर्वश —After 22, Ñ V2 B1–3 D2 ins

548* प्रतिमाश्च प्रकम्पन्ते स्विद्यन्ति च हसन्ति च ।
उदपानानि गर्जन्ति तडागाश्च कूपा इव ।
अयुक्ताश्च प्रवर्तन्ते रथा युद्धाभिनन्दिन ।

[(l 1) Ñ1 V2 स्विद्यते च, D2 विस्मयतीव (for स्विद्यन्ति च). —(l 2) Ñ2 उदकानि, B1 उदकानि च (for उदपानानि) —(l 3) B1 आमुक्ताश्च (for अयुक्ताश्च) D2 प्रकम्पन्ते (for प्रवर्तन्ते) G (ed) प्रयुक्ताश्चाप्रवर्तन्ते (for the prior half). Ñ1 V2 रथे (for रथा)]

23 D2 om 23^{ab} —^{a}) Ś Ñ B1–3 D0 1 3 4 8 12 13 चरता (for रुदता) —^{b}) V3 निपतन (sic), D11 प्रपतताश्च (for प्रपतन्ति) Ś Ñ V B D0 1 3–10 12.13 [अ]श्रु, D11 च, T1 G M [आ]स्र- (for [अ]स्र-). —After 23^{ab}, Ś D4 8 12 13 ins

व्याला गोमायवो गृध्रा वाशन्ति च सुभैरवम् ।
प्रविश्य लङ्कामनिशं समवायांश्च कुर्वते ॥ २४
कालिकाः पाण्डुरैर्दन्तैः प्रहसन्त्यग्रतः स्थिताः ।
स्त्रियः स्वप्नेषु मुष्णन्त्यो गृहाणि प्रतिभाष्य च ॥ २५

गृहाणां बलिकर्माणि श्वानः पर्युपभुञ्जते ।
खरा गोषु प्रजायन्ते मूषिका नकुलैः सह ॥ २६
मार्जारा द्वीपिभिः सार्धं सूकराः शुनकैः सह ।
किंनरा राक्षसैश्चापि समेयुर्मानुषैः सह ॥ २७

G 6 11
B 6 35
L 6 11

549* अयथावच्च शोभन्ते न सग्रामाभिनन्दिन ।

—c) Do ध्वस्ता (for ध्वस्ता) Ś V2 3 D4 7–13 G2 3 M5 रजो(D10 °क्षो)ध्वस्ता Ś D4 8 12 13 G2 3 M5 दिश सर्वा, V3 M1 2 विकीर्णाश्च, Do विशीर्णाश्च (for विवर्णाश्च) —d) Ñ B1–3 विभाति (for प्रभान्ति) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 Do–4 6–9 12 13 T2 3 G1 M3 यथा पुरा, V3 यथा तव, Ck t as in text (for यथापुरम्) ❀ Ck t यथापुर यथापूर्वम् । अनतिक्रमेऽव्ययीभाव । Ct adds न प्रभान्ति । दिश इति शेष । वाहनानीत्यन्ये ❀—After 23, Ś Ñ V B Do–4 8 12 13 ins

550* सर्वं नष्टश्रिय मन्ये सैन्य ते राक्षसेश्वर ।

[Ś नष्टप्रिय, B4 D2 °प्रभ, Do नष्टमद (for नष्टश्रिय) Ñ B1–3 नष्टश्रीकमह मन्ये (for the prior half) Ñ B राक्षसाधिप]

—Ñ B1–3 cont

551* अल्पभुक्ते शकृच्चैव प्रभूतमिव दृश्यते ।
रक्षसा वाहनाना च तत्पराभवलक्षणम् ।

[(l 1) Ñ1 अल्पे भक्षे, B1 3 अल्पे भुक्ते (for अल्पभुक्ते) Ñ1 B1 इह, B2 अपि (for इव) —(l 2) G (ed) त्वत्- (for तत्)]

—After 550*, Ś Ñ V B Do–4 8 12 13 (Ñ B1–3 after 551*) read 31–32

24 a) Ś Do 2 4 8 12 13 चडा(D4 13 °ड), Ñ V B1–3 काका, B4 G व्याघ्रा, D1 3 व्याल- (for व्याला) Ñ1 B3 गोमायुका —b) B4 [ए]व, D13 [इ]ह (for च) Ñ1 B3 क्रोशति च, V1 2 D5–7 10 11 T M Cg वाश्यति च, B1 2 वाश्यसते, D1 रवति च, G1 नदतश्च, G2 3 M5 नदति च, G (ed) रासति च (for वाशन्ति च) B4 सुदारुणा (for सुभैरवम्) D3 वासते स्वशुभ रव —cd) Ñ2 transp प्रविश्य and लका Ś Ñ D4 8 12 समये, V D1–3 दिवसे, B1 3 Do समरे, B2 सहसा, D9–11 आरामे, D13 देवेश (for अनिश) V3 B4 D3 4 9 समवाय D1 समयो वाचि कुर्वते (for d) B4 लकामासाद्य यश्चैषा समवाय प्रवर्तते

25 a) Ś V3 B4 D1–4 8 12 13 काली(Ś D8 12 °ल-) स्त्री, Ñ B1 3 Do कृष्णा स्त्री, V1 [illegible] स्त्री(illeg) (for कालिका) B4 T1 G M1–3 Cm g k पाडरैर्, Ct as in text —b) Ś Ñ V1 3 B1 3 4 Do–4 8 12 13 प्रहस(Ñ V1 3 B1 3 4 D2 13 °स)त्यग्रत स्थिता —After 25ab, B1 3 ins

552* शुक्लाम्बरधरा नारी कराला प्रतिधावति ।

[For the post half, cf. B4 var in 25d], while D2 ins after 25ab

553* स्त्रिय सुप्तेषु मुष्णन्ति वराह प्रतिधावति ।

—B1 3 (both after 552*) D2 cont , Ñ V3 B2 ins after 25ab, V1 2 Do 1 3 4 subst for 25cd , while Ś B4 D8 12 13 ins after 25

554* रथ्यासु बालकैर्नित्य वहुश परिगीयते ।

[Ś D8 12 13 कलह (for बहुश) Ś D8 12 परिपठ्यते, V1 3 B4 Do–4 13 °वृत्य(V1 B4 °त्य)ते (for °गीयते)]

—c) B4 स्त्री च (for स्त्रिय) D8 13 सुप्तेषु, M1 2 स्वप्नेपि (for स्वप्नेषु) Ś1 B4 D13 G2 3 मुष्णती, Ś2 मुह्यती, D8 12 मुष्णति, Cr m g k t as in text (for मुष्णन्त्यो) ❀ Cm स्त्रिय स्त्री ।, Cg स्त्रिय पूतनाप्रमुखा इति यावत् । राक्षस्य इत्येके ❀ —d) B4 कराला, D13 कराग्र, M5 गृह्णाति, Cr m g k t as in text (for गृहाणि) Ś B4 D8 12 13 प्रति-धावति, D7 9 [अ]प्रतिभाष्य च, M1 2 प्रविभाष्य च, Cv as in text (for प्रतिभाष्य च) —For 25cd, Ñ V3 B1–3 D2 subst

555* स्वप्नेषु मुक्तकेशी स्त्री गृहाणि परिधावति ।

[V3 B1–3 स्वप्ने च (for स्वप्नेषु) Ñ1 मुष्णती स्त्री च, V3 प्रसुप्ता स्त्री च , B2 3 D2 मुक्तकेशा स्त्री (for मुक्तकेशी स्त्री)]

26 ☞ Cv is missing from 6 26 26 up to 6 27 19b V3 om 26ab —a) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 4 Do–4 8 12 13 गृहेषु (for गृहाणा) M1 2 प्रति , Cr m g k t as in text (for बलि) —b) Ś Ñ V1 2 B3 4 Do–4 8 12 13 प्रेता (for श्वान) Ś D8 12 13 एवोपभुजते, Ñ1 V2 B1–3 D1 6 T2 3 प्रत्युप°, D7 9–11 °सेवते (for पर्युपभुञ्जते) ❀ Ck श्वान एवोपभुञ्जते न तु वायसा ।, so also Ct which adds इत्यर्थ इत्यन्ये ❀ —c) D7 9 गाव (for गोषु) Ñ B प्रसूयते (for प्रजायन्ते) Ś D2 8 12 13 मेषे(Ś °षी)षु जायते (for गोषु प्रजायन्ते) —d) Ś Ñ1 V1 3 D3 4 6–12 मूषका (for मूषिका) Ś1 B4 D3 13 नकुलीषु च, Ś2 Ñ V B1–3 Do–2 4 8 10–12 नकुलेषु च (for नकुलै सह)

27 G2 om (hapl) 27, D4 om (hapl) 27ab —a) D6 सार्ये (sic) (for सार्ध) —b) B4 Do–3 6 7 11 13 शूकराश्, D12 सूरकाश् (meta) (for सूकरा) Ś Ñ V1 2 B Do–3 8 12 च श्वभि , V3 करिभिस्, D13 चाविभि (for शुनकै) —D6 om (hapl) 27cd —cd) Ñ1 V2 B3 किंनर्यो (for किनरा) Ś B1 Do 2 4 8 12 राक्षसाश्, T1 वानरैश् (for राक्षसैश्) Ś Ñ V1 2

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ोदिताः ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] निपतन्ति च ॥ २८
[illegible] [illegible] [illegible] नागिका [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ २९

करालो विकटो मुण्डः पुरुषः कृष्णपिङ्गलः ।
कालो गृहाणि सर्वेषां काले कालेऽन्ववेक्षते ।
एतान्यन्यानि दुष्टानि निमित्तान्युत्पतन्ति च ॥ ३०

[G1 2 [illegible], Cg t as above (for [illegible]) D3 M1–3 Cg न, D3 प (for ते).]

30 [a]) V B1 2 D5–7 10 11 G Cg p विकलो, Cg as in text (for °टो) —After 30[ab], B2 4 ins, while Ñ2 B3 (m) cont l. 5–6 after 562*

559* खड्गान्पाणिर्बीभत्स कालः नमयतीव न ।
प्रतिमाश्च प्रकम्पन्ते प्रस्विद्यन्ति हसन्ति च ।
उद्पाश्च महाराज क्षुभ्ता प्रहरन्ति च ।
प्रयुक्ताश्च प्रवर्तन्ते रथ्यासु ह्याभिकाङ्क्षिण ।
गर्जन्तो वाजितश्चैव न च ग्रामाभिनन्दिन । [5]
क्षतूटमूत्र च मुञ्चन्ति ध्यायन्ति च समन्ततः ।

[(l 1) B4 [illegible] (for °स्म).—B2 om l 2. —For l. 2, cf l 1 of 545* —(l 3) Note hiatus between the two halves B2 अयुक्ता (for [illegible]) B2 [illegible] (for प्रहरन्ति) —B2 om l 4–5 —(l 5) Ñ2 B3 [illegible] (for -नन्दिन) —(l 6) Ñ2 शकृन्मूत्र च, B3 [illegible] (for क्षतूटमूत्र च) Ñ2 B3 [इ]व (for second च)]

—[c]) Ś 1 D6–8 12 रक्षो- (for कालो) G M5 गृहाणि चव, Cto g l t as in text (for कालो गृहाणि) Ś Ñ V2 3 B D0–4 9 12 13 सर्वाणि, V1 om (for सर्वेषां) —[d]) D3 [illegible] (for काले काले) Ñ1 V1 2 [ऽ]नुवीक्षते, Ñ2 च [illegible], V2 समीक्षते, D2 8 9 13 [ऽ]न्ववेक्ष्यते (D2 [illegible]), D3 G M5 [illegible] (G1 M5 °न), D6 °वेक्ष्यता D11 °वेक्षत, Cg h t as in text (for ऽन्ववेक्षते) P4 [illegible] [illegible] Ck विष्णुमित्यादि श्लोकद्वय [illegible] । [illegible] । प्राचीना प्रक्षिप्तमिति न व्याख्यातम् । , Ct [illegible] 'नाम मन्यामहे विष्णु मानुष रूपता [illegible] । नहि मानुषमात्रोऽसा राघवो दृढविक्रम । येन बद्ध [illegible] च सेतु स परमाद्भुत । [illegible] नगराजेन मधि रामेण रावण ।" इत्यादि श्लोकद्वय प्रक्षिप्तमिति प्राचीनैर्व्याख्यातम् [illegible] —After 30[cd], K (ed) ins (within brackets)

560* [illegible] [illegible] युध्यता नु दिने दिने ।

—Thereafter K (ed) cont 562*

—[d]) G1 रक्षांसि (for गृहाणि) —For 30[cd], Ñ V2 B D2 [illegible], while Ś V1 3 D0 1 2 4 9 12 13 subst l [illegible]

561* [illegible] पट्टिशिका, [illegible] जगत् ।
[illegible] वायुरुणपराभरक्षणम् ।
[illegible] पश्यन्ति युद्ध्यमानास्त्रिका द्विजा ।

विष्णुं मन्यामहे रामं मानुषं देहमास्थितम् ।
न हि मानुषमात्रोऽसौ राघवो दृढविक्रमः ॥ ३१
येन बद्धः समुद्रस्य स सेतुः परमाद्भुतः ।
कुरुष्व नरराजेन संधिं रामेण रावण ॥ ३२

इदं वचस्तत्र निगद्य माल्यवा-
न्परीक्ष्य रक्षोधिपतेर्मनः पुनः ।
अनुत्तमेषूत्तमपौरुषो बली
बभूव तूष्णीं समवेक्ष्य रावणम् ॥ ३३

G. 6 xx.
B. 6
L 6 xx

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षड्विंशतितमः सर्गः ॥२६ ॥

[(l 1) Ñ D2 तीक्ष्ण N2 B2 3 कटुर् (for पटुर्) Ñ1 (m also) शीघ्रगामी, B1 तीक्ष्णरश्मिर् (for तीक्ष्ण पटुर्) B1-3 तापयति —D2 om l 2 —(l 2) G (ed) त्वद्- (for तत्) —(l 3) Ś D8 12 13 हि प्रवाशति, V D0 2-4 हि (D3 च) प्रपश्यति, D1 हि प्रशमति, G (ed) इह पश्यति (for त्विह पश्यन्ति) B3 स्वितु (sic) पश्यति ते नित्य (for the prior half) V1 illeg for आनन्दिनो द्विजा Ñ1 V2 B1-3 उन्मादिनो, D3 4 आनदिता (for आनन्दिनो) V2 illeg for द्विजा Ś D8 12 द्विजा युद्धाभिनन्दिन, D13 युध्यमान द्विजैर्द्विजा (for the post half)]

—Thereafter they cont, while K (ed) cont (within brackets) after 560*

562* क्रव्यादा भक्षयिष्यन्ति मासानि गजवाजिनाम् ।

—Then Ñ2 B3 (m) cont l 5-6 of 559*, while K (ed) further cont (within brackets)

563* सर्वं नष्टप्रभ मन्ये मैन्य त्वद्देहमाश्रितम् ।

[Cf. 550*]

31 D5 6 T om 31-32 D11 om 31 Ś V B4 D0-4 8 9 (after 10) 12 13 read 31-32 after 550*, while Ñ B1-3 read 31-32 after 551* —[a]) G2 3 M देव (for राम) Ś Ñ V B D0-4 8 9 12 13 विष्णु राममह मन्ये, D10 राम मन्यामहे विष्णु —[b]) D7 10 G3 M3 5 रूपम् (for देहम्) Ś V2 D0 4 8 12 आश्रित, D1 °त (for आस्थितम्) Ñ2 B2 D9 मानुषच्छ (Ñ2 B2 °ष छ) द्मरूपिण, B1 3 मानुष वै स्व (B3 चाद्य) रूपिण

—[c]) Ś D4 8 12 13 च, V D0-3 स (for हि) Ś V1 D0-4 8 12 13 वै (for ऽसौ) —V2 illeg for 31[d]

32 D5 6 T om 32 (cf v l 31) Ś V B4 D0-4 8 9 (after 10) 12 13 read 31-32 after 550*, while Ñ B1-3 read 31-32 after 551* —[a]) Ś Ñ V2 3 B1-3 D2 4 8 9 12 13 M1 2 समुद्रेस्मिन्, V1 D0 7 10 11 समुद्रे च (V1 तु, D0 वै) (for समुद्रस्य) —[b]) D1 सेतुर्वै, D10 11 सेतु स (by transp) V1 3 D1-4 M1 2 सु (D2 च) महाद्भुत (for परमा°) Ś V2 D8 12 13 सेतु सुमहदद्भुत —After 32, Ś Ñ V B D0-4 8 9 (l 2 only) 12 13 ins

564* कुरुष्व वचन मह्य हितमुक्त निशाचर ।
सीताकृते महाप्राज्ञ महद्भयमुपस्थितम् ।
तथेमानि निमित्तानि लक्ष्यन्ते राक्षसाधिप ।

[V3 om l 1-2 Ñ B3 om l 1 D3 reads l 1 twice —(l 1) L (ed) मेघ (for मह्य) V1 3 B2 4 D0 1 2 (first time) 4 यद्य (V1 2 अस्य, B2 4 यस्या, D1 2 [second time] यच्च, D4 यदा) प्रतिनिविष्टोमि, B1 यद्यपि त्व निविष्टोसि (for the prior half) V2 D0 1 3 (second time) 4 उक्तो (for उक्त) B1 हितयुक्त, B3 यस्या युक्तो, B4 तस्यामुक्तो (for हितमुक्त) V1 हितमुक्तोसि रावण, D3 (first time) यदि वा वेत्मि मा हि तत् (for the post half) —B2 reads l 2 before l 1, repeating it in its proper place —(l 2) B1 2 (second time) 4 तस्या कृते (B4 क्षणे) (for सीताकृते) B4 D1 महाराज (for °प्राज्ञ) —(l 3) Ñ B1-3 यथेमानि, B4 तानि तानि (for तथेमानि) Ñ V2 3 B D0-3 लक्ष्ये (for लक्ष्यन्ते) Ñ V B1-3 D0-4 राक्षसेश्वर],

while D5-7 9-11 S ins after 32

565* ज्ञात्वा प्रधार्य कर्माणि क्रियतामायतिक्षमम् ।

[D7 10 11 G1 Ct [अ]वधार्य, Cm g k as above (for प्रधार्य) D6 9 T2 3 Cm कार्याणि, Cg k t कर्माणि (as above). G2 M5 अद्य यत्क्षम]

33 [a]) Ś V1 D7 8,10-13 Ct तस्य, Cm.g as in text (for तत्र) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 4 D0-4 8 12 13 निवेद्य, D11 निशम्य, G2 निगम्य (for निगद्य) ❀ Cm निगद्येति पाठेऽपि श्रावयित्वा रावण समवेक्ष्य रक्षोधिपतेर्मन परीक्ष्य अनिवर्तन ज्ञात्वा तूष्णीं बभूव, किमपि नोवाचेत्यर्थ ।, Cg निशम्य श्रावयित्वा । अन्तर्भावितण्यर्थोऽयम् । रावणं रावणाकारम् ❀ —[b]) Ś2 B1 D3 8 12 13 निरीक्ष्य, G समीक्ष्य, G (ed) सुधीश्च (for परीक्ष्य) B3 रक्षोनृपतेर् (for रक्षोधिपतेर्) Ś V B1 4 D0-3 8 12 13 स्थितमोग्रत, Ñ B2 3 हिते स्थित, D1 पुर स्थित, D6 T3 पुन पुन, D9 मनस्तदा, M5 महात्मन (for मन पुन) —V1 illeg for 33[cd] —[c]) Ś D8 12 अनुत्तम हि, B4 अथोत्तमेव, M1 2 अनुत्तमश्च, L (ed) अनुत्तमम् (for अनुत्तमेषु) B2-4 -पूरुषो (for -पौरुषो) —[d]) D2 स बभूव (sic), D13 समरे स (for समवेक्ष्य) —After 33, Ś1 Ñ V2 3 B D0-4 8 12 13 G1 2 M5 ins

566* स तद्वचो माल्यवता सुभाषित
दशाननो न प्रशशस मौर्यत ।
भृशं जगर्हे च सुदुष्टमानसो
मुमूर्षुरन्यच्च वचोऽभ्युदैरयत् ।

२७

तत्तु माल्यवतो वाक्यं हितमुक्तं दशाननः ।
न मर्षयति दुष्टात्मा कालस्य वशमागतः ॥ १

स बद्ध्वा भ्रुकुटिं वक्त्रे क्रोधस्य वशमागतः ।
अमर्षात्परिवृत्ताक्षो माल्यवन्तमथाब्रवीत् ॥ २

हितबुद्ध्या यदहितं वचः परुषमुच्यते ।
परपक्षं प्रविश्यैव नैतच्छ्रोत्रगतं मम ॥ ३

मानुषं कृपणं राममेकं शाखामृगाश्रयम् ।
समर्थं मन्यसे केन त्यक्तं पित्रा वनालयम् ॥ ४

रक्षसामीश्वरं मां च देवतानां भयंकरम् ।
हीनं मां मन्यसे केन अहीनं सर्वविक्रमैः ॥ ५

वीरद्वेषेण वा शङ्के पक्षपातेन वा रिपोः ।
त्वयाहं परुषाण्युक्तः परप्रोत्साहनेन वा ॥ ६

(I. 1) V2 B4 D0 1 2 [न्]निमागत, G1 2 M5 प्र° (for °) —(I 2) Ś1 D12 13 मूर्तिवत्, D4 मूर्तेन, D8 [illegible] (for [illegible]) G1 2 M5 प्रतिशुश्रुवे तदा (for प्रशशम [illegible]) —(I 3) Ś1 Ñ2 B3 D8 12 [न]व (for च) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) —(I 4) G1,2 M5 अत्युच (for [illegible]) Ś1 D[illegible] 12 [ऽ]न्यशामीव; V2 3 B4 D3 [ऽ]न्युदी- [illegible] B2 D6 8 12 G2 M5 [ऽ]न्युदीरयन्, D4 सुमूर्ध्चैवाश्च [illegible]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ1 V3 B1,3 4 D2 12 13 [illegible], D3 सुन्दरकाण्डे, D4 सुन्दरकाण्डे लंकापर्वणि. —*Sarga name* Ś Ñ V2 3 B D0–4 8 9 12 13 माल्यवद्वाक्यं. —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B2 D[illegible] 13 13 om Ś2 Ñ2 V1 2 B1,3 4 D3 9 11, V3 D8 10, D1 13; D[illegible]–7 10 11 T1 2 G M 35, T2 34 —After colophon, D5 concludes with रामः while G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः.

27

[illegible] C[illegible] is missing 1–19[b] (cf v I 26 26)

1 [a]) Ś D[illegible] 13 ततो (for तत्तु). B4 तथा माल्यवतो- [illegible], D[illegible] 12 ततो(D[illegible] तत) माल्यवता वाक्य —[b]) B1 2 D[illegible] [illegible], D3 [illegible], D4 [illegible] B4 निशाचर (for [illegible]). —[c]) Ś Ñ1 V1 2 B D0 2–4 8 12 13 नामर्षयत, [illegible] [illegible], V[illegible] अमर्षयत्, D1 नामर्षयद् (subm) (for न मर्षयति) Ñ B1–3 [illegible] Cr न मर्षयति [illegible] न मर्षयति [illegible]

2 [a]) B[illegible] [illegible] [illegible], D[illegible] [illegible] (sic) (for बद्ध्वा). Ś V B– D[illegible] T2 3 भ्रुकुटि (sic), B4 D[illegible] 11 G1 [illegible] D[illegible] G2 M5 भ्रुकुटीं (for भ्रुकुटिं) [illegible] —[d]) Ś V B1–3 D–4 प्रतिवृत्त(V2 V [illegible]), D[illegible] [illegible] (for [illegible]) Ś [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (or [illegible]) Ś [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] —[d]) B[illegible] [illegible] [illegible]

3 [a]) Ś D8 12 13 यदप्येतत्, Ñ B1–3 यदाद्येण, V D0–4 तु(D0 च) यदिद, B4 यदसि मे, G1 यदभिहित (hypm), Cg k t as in text (for यदहित) —[b]) Ñ B1–3 मोहात्, V D4 त्वया; B4 D0 2 तत्तत्, D3 यच्चत् (for वच·) B4 M1 2 उक्तवान्, Ct as in text (for उच्यते). Ś D8,12 तत्पौरुषमिहोच्यते, D13 पारुष्य तदिहोच्यते. —[c]) Ś Ñ V B1,2 D8 12 13 प्रशस्यैव(B2 °नं), B3 D0–3 प्रशस्यैव, B4 व्यपाश्रित्य (for प्रविश्यैव) D4 परपक्षप्रशंसा च. —[d]) Ś D8 12 तत्; B4 [न]व (for [न]तत्) Ś V D0–4 8 12 13 G1 2 श्रोत्र(D4 8 °तु)सुखं, B3 (*sup lin* also) श्रुतिगत, M2 Cg श्रोत्र गत, M5 चात्र सुखं, Ck t as in text (for श्रोत्रगत)

4 [b]) D1 पुन, D3 पुक- (for एकं) —[c]) B1 सामर्थ्य (for समर्थं) —D9 om (hapl) 4[d]–5[c].—[d]) G1,2 पित्रा त्यक्त (by transp.) Ñ V B D1 3 10 11 M5 वनाश्रयं, D13 च मालस (sic), Cg as in text (for वनालयम्).

5 D9 om 5[abc] (cf v l 4).—[b]) B2 3 D7,10 11 T1 2 देवाना च(B3 om [subm.]), G1 M1 2 दैवतानां (for देवताना) V3 G M5 भयावहं. —G2 repeats 5[cd] after 8 Note hiatus between [c] and [d] —[c]) Ś V1 D0–4 12,13 अहीन, Ñ2 हीनं त्व; V2 3 त्वं हीन, D11 हीन वा, M1,2 Ck विहीन, Cg t as in text (for हीन मा) Ñ B1–3 कस्माद्, D4 हीन (for केन) —D6 reads 5[d] in marg —[d]) Ś V1 D1 2 8 13 हीन मा; V2 3 D5 T1 M3,5 ह्यहीनं (to avoid hiatus), D0 12 हीन मा, Cm as in text (for अहीन) Ś D8 12 जतु-; V1 B1–3 D0 1 सत्त्व-; V3 धैर्य, D13 त्व तु (for सर्व-). Ñ2 सत्यविक्रम D3 हीन सत्वात्मविक्रमं (sic), D4 मम सत्त्वेन विक्रम.

6 [a]) V3 राम, T3 चिर-, Cg k t as in text (for वीर-) D4 [illegible] Ś D8 12 सधे·, D13 [आ]चक्षे (for शङ्के) —[b]) V1 या प्रभो, D3 चापि वै, D4 वैरिणाः D[illegible] T2 2 च रिपो, Cg as in text (for वा रिपो.) —[d]) V[illegible] D[illegible] 10 11 Ct मम (for पर-) Ś Ñ V1,2 B D0–4 8 12 13 -प्रोत्साहितेन D1 2 च (for वा) D5 परस्यो- त्साहनेन वा.

प्रभवन्तं पदस्थं हि परुषं कोऽभिधास्यति ।
पण्डितः शास्त्रतत्त्वज्ञो विना प्रोत्साहनाद्रिपोः ॥ ७
आनीय च वनात्सीतां पद्महीनामिव श्रियम् ।
किमर्थं प्रतिदास्यामि राघवस्य भयादहम् ॥ ८
वृतं वानरकोटीभिः ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
पश्य कैश्चिदहोभिस्त्वं राघवं निहतं मया ॥ ९
द्वंद्वे यस्य न तिष्ठन्ति दैवतान्यपि संयुगे ।
स कस्माद्रावणो युद्धे भयमाहारयिष्यति ॥ १०
द्विधा भज्येयमप्येवं न नमेयं तु कस्यचित् ।
एष मे सहजो दोषः स्वभावो दुरतिक्रमः ॥ ११
यदि तावत्समुद्रे तु सेतुर्बद्धो यदृच्छया ।
रामेण विस्मयः कोऽत्र येन ते भयमागतम् ॥ १२
स तु तीर्त्वार्णवं रामः सह वानरसेनया ।
प्रतिजानामि ते सत्यं न जीवन्प्रतियास्यति ॥ १३
एवं ब्रुवाणं संरब्धं रुष्टं विज्ञाय रावणम् ।
व्रीडितो माल्यवान्वाक्यं नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥ १४ G. 6 12 B. 6 3 L. 6 12

7 [a]) M5 प्रभावत Ñ B1 3 च, B2 मा, T2 वा (for हि) B4 हि मा कोन्य, M1 2 ममर्थं हि, Cg t as in text (for पदस्थ हि) —[b]) Ñ1 G M1–3 कोभिधास्यते, Ñ2 D6 M5 को विधास्यति (D6 M5 °ते), B4 वक्तुमर्हति, D7 °भापितु, D8 हि - *स्यति (lacuna), D9–11 Ct °भाषते, Ck as in text (for कोऽभिधास्यति) Ś1 को श्रामयति पूरुष, Ś2 D12 पुरुष को हि श्राम्यति —[c]) B4 सर्वशास्त्रज्ञस्, G3 शास्त्रविप्राज्ञो (for शास्त्रतत्त्वज्ञो) —[d]) M3 सोत्साहनाद् V1 D0 2 गुरु, D1 परं (for रिपो) V3 परस्योत्साहनादृते, B4 स्व तु प्रोत्साहितो ध्रुव, D7 (marg, orig as in text) 9–11 Ct विना प्रोत्साहनेन वा ❀ Ct वाशब्दो निश्चये ❀

8 [a]) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 आदाय V3 D1 वचनात् (meta), D13 च बलात्, G1 2 M5 हि वनात्, Cm as in text (for च वनात्) —[c]) D2 प्रतियास्यामि (sic) —[d]) V3 D0–4 8 12 13 राघवाय. Ñ B3 इति, V1 3 B1 2 D2–4 इव, V2 D0 1 इह, B4 अपि (for अहम्) ❀ Cg राघवस्य राघवात् ❀ —After 8, G2 repeats 5[cd]

9 [a]) D0 4 -कोटिभि —[b]) Ś B2 D3 8 12 सुग्रीव सह-, B4 सुग्रीव च स (for ससुग्रीव स-) —[c]) Ñ2 D1 4 7 9–11 अहोमिश्र, B4 D3 अहोरात्रे —[d]) Ś Ñ V B1–3 D1–3 8 12 13 transp राघव and निहत

10 [a]) Ñ1 (m gloss) B2 युद्धे (for द्वंद्वे) D0 द्वंद्वयुद्धे न प्रतिमा —V2 illeg for 10[b] —[b]) Ś D0–4 8 12 13 देवता अपि (D1 अपि च [hypm]) (for दैवतान्यपि) Ñ1 B1 3 देवगंधर्वदानवा, Ñ2 V3 देवता न च पन्नगा, V1 देवा अपि च संमुखे, B2 देवदानवपन्नगा —[c]) T3 न (for स) G2 राघवो (sic) (for रावणो) —For 10[cd], Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

567* रावणो मानुषं प्राप्य भयमाहारयेत्कथम् ।

[D13 × * रामेण मानुष्य (corrupt) (for the prior half) D3 भयाद् (sic) (for भयम्) V3 आहरते (for आहारयेत) V1 स भय कथमावहेत् (for the post half)]

11 [a]) V1 विभज्येयम् (hypm), V2 D4 G2 भवेयम्, Cr m g k t as in text (for भज्येयम्) D0 3 भज्येय वापि, D13 भज्ये स्वमपि (sic) B4 D3 7 G2 3 [ए]व, Cr m g k t as in text (for [ए]वं) Ś D8 12 द्विधा भज्येयमो वा मा —[b]) V3 om, B4 नमेय न (by transp) (for न नमेय) V2 G2 च, M1 2 हि, Cm as in text (for तु). Ś D8 12 कर्हिचित् —[c]) T3 ते, Cm g as in text (for मे) D8 12 द्वेष (for दोष) —[d]) B4 D0 3 13 स्वभावाद्, D2 स्वभाव- Ñ2 B2 गुणो वा प्रसमीक्ष्यता

12 B2 reads 12 twice (var) —[ab]) Ś V B2 (second time) 4 D0–4 8 12 13 G1 समुद्रस्य, Cg k t as in text (for समुद्रे तु) V3 G1 M5 बद्ध सेतुर् (by transp) B2 (second time) यथेच्छया (for यदृच्छया) Ñ B1 2 (first time) 3 यदि राम इह प्राप्तो वानरैर्दुर्बलै सह —B1 3 read 12[cd] twice (var) —[c]) Ñ B1–3 (all the three first time) तेन ते (Ñ1 चेद्) (for रामेण) —[d]) Ś V1 B1–3 (all the three second time) D0–2 4 8 12 13 यतस् (for येन) G (ed) उत्थित (for आगतम्)

13 [a]) B4 यदि तीर्णो, D7 T3 G1 ननु तीर्त्वा, Cm g as in text (for स तु तीर्त्वा) Ś D8 12 कामं राममिहोत्तीर्णं (sic), Ñ B1–3 यदि चे (Ñ2 वे) हागतो राम, V D0–4 13 काम (V3 अय) राम इहोत्तीर्ण (D4 * तत्तीर्ण) —[c]) V2 अभिजानामि Ś D0 12 सत्यं ते (by transp), B4 D13 सत्य च (D13 स), D0 ते सर्वं (for ते सत्य) V1 3 अभि (V1 प्रति) जानासि मे सत्य (sic) —[d]) V3 जीवन्न (by transp) D3 न मे जीवन्गमिष्यति

14 [a]) V1 2 वदंत, D0–2 4 ब्रुवत Ś1 D8 सीतार्थं, Ś2 D12 सेनास्य, Ñ B1–3 सक्रुद्ध, V2 तत्सर्वं (for संरब्धं) —[b]) Ś V B4 D0 1 3 8 12 13 क्रुद्ध, Ñ B1–3 D2 स तु, D4 ततो (for रुष्ट) G M5 क्रुद्ध (G3 रुष्ट) दृष्ट्वा दशाननं —Ś1 om 14[c]–15 —[c]) V1 3 पृष्टतो (for व्रीडितो) Ś2 Ñ V2 B D8 12 13 तूष्णीं, V1 3 D0–4 तूर्णं (for वाक्य) —[d]) B4 D10 11 G1 M2 5 प्रतिपद्यत (M5 °ते), Ct as in text (for प्रत्यपद्यत) Ś2 V1 3 D0–4 8 12 13 तस्माद्देशादपाक्रमत्.

२८

नरवानरराजौ तौ स च वायुसुतः कपिः ।
जाम्बवानृक्षराजश्च राक्षसश्च विभीषणः ॥ १
अङ्गदो वालिपुत्रश्च सौमित्रिः शरभः कपिः ।
सुषेणः सहदायादो मैन्दो द्विविद एव च ॥ २
गजो गवाक्षः कुमुदो नलोऽथ पनसस्तथा ।
अमित्रविषयं प्राप्ताः समवेताः समर्थयन् ॥ ३
इयं सा लक्ष्यते लङ्का पुरी रावणपालिता ।
सासुरोरगगन्धर्वैरमरैरपि दुर्जया ॥ ४
कार्यसिद्धिं पुरस्कृत्य मन्त्रयध्वं विनिर्णये ।
नित्यं संनिहितो ह्यत्र रावणो राक्षसाधिपः ॥ ५

G 6 13
B 6 37
L 6 13

B4 लक्षण (for पुष्कलम्) D3 सुपुष्कल तदा (for पुरस्य पुष्कलम्) —^{c}) Ś V3 D2 3 8 12 13 मन्त्रिजनेन, Ñ1 V1 3 D0 1 4 [अ]मात्यजनेन (V3 °गणेन) (for मन्त्रिगणेन). —^{d}) Ś Ñ1 V B4 D0–4 8 12 13 जगाम (for विवेश) D4 5 T1 M1–3 च (for सो) Ś Ñ1 V3 D0–4 8 12 13 ऋ(D2 वृ)द्धिमत्तदा, Ñ2 B2 ऊर्जितस्त(Ñ2 °तं त)दा, V1 2 ऋद्धिमत, B1 3 ऊर्जितस्तथा, B4 आशु बुद्धिमान्, G1 2 ऋद्धिमद्गृह (for ऋद्धिमन्महत्)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 V3 B2 D5 9 om, Ñ B1 3 4 D2 12.13 लङ्का°, D0 4 सुंदर° —*Sarga name* Ś Ñ1 D0–4 8 12 13 लंकावि(Ñ1 D2 °भि)धान, Ñ2 रावणविचारणा, V1 पुरगुप्तिविधानं, V2 गुप्तिविधान, V3 लङ्कासविधान, B1 पुरविधान, B2 गुप्तिपुरविधान, B3 लङ्काया वीरप्रस्थापन, B4 सैन्यविधान, D9 रावणवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B2 D0 2 4 12 13 om, Ś2 Ñ2 V1 2 B1 3 4 D3 9 12, V3 D8 11, D1 14, D5–7 10 11 T1 3 G M 36, T2 35 —After colophon, Ś2 concludes with श्रीराम, D2 with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम.

28

1 ^{a}) Ś D2 7–13 G1 3 Ck -राजानौ, Ñ2 B4 -राजौ च, V2 3 B1–3 D0 1 3 -राजौ तु (for -राजौ तौ) ❀ Ct नरेति। रामसुग्रीवौ। टजभाव आर्षः ❀ —^{b}) Ñ1 V2 B1 D6 3 7 9–11 तु (for च) —G transp 1^{cd} and 2^{ab} —^{c}) D0 जाम्बुवान् V1 तु (for च) —D9 om (hapl ?) 1^{d}–2^{a} —^{d}) D6 reads राक्षसश्च in marg Ś Ñ1 V B3 (marg also as in text) 4 D0–4 8 12 13 रावणावरजस्तथा (D3 °दा)

2 D9 om 2^{a} (cf v l 1) G transp 1^{cd} and 2^{ab} For subst see below —^{b}) B4 तथा (for कपि) —For 2^{ab}, V1 3 D0–4 subst 1 1 only of 570* —V1 3 D0–4 om 2^{c}–3^{b} —^{c}) B1 सुषेणो नलतारौ च

3 V1 3 D0–4 om 3^{ab} (cf v l 2) —^{a}) B4 गयो (for गजो) M5 गवयो (for कुमुदो) —^{b}) B4 नीलो (for नलो) G1 च (for ऽथ) D9 तदा (for तथा) —For 2–3^{b}, Ś D8 12 13 subst, while V1 3 D0–4 subst 1 1 only for 2^{ab}

570* अङ्गदो द्विविदो मैन्दो लक्ष्मणो नील एव च।
अन्ये च वानरश्रेष्ठा शतशोऽथ सहस्रश ।

[(1 1) Ś D8 द्विविधो —After 1 1, D2 reads 7^{cd} for the first time, repeating it in its proper place —(1 2) Ś1 मन्ये (for अन्ये)],
while Ñ V2 B1–3 subst

571* अङ्गदो लक्ष्मणो मैन्दो द्विविदो हरियूथप ।
कुमुद शरभश्चैव ऋषभो गन्धमादन ।
धीमान्दधिमुखश्चैव सुषेणस्तार एव च।
गयो गवाक्षो गवयो नलो नीलश्च वानर ।

[(1 1) V2 द्विविदो (for लक्ष्मणो) Ñ1 पनसो (for द्विविदो) V2 लक्ष्मणो नील एव च (for the post half) —(1 2) Ñ1 मुकुद (for कुमुद) —(1 3) Ñ1 V2 B1 श्रीमान् (for धीमान्) Ñ1 तत्र (with hiatus) (for तार) —(1 4) Ñ1 गजो (for गयो)]

—^{d}) Ñ V3 B त्व(B4 ह्य)मंत्रयन्, V1 ममन्त्रयन्, V2 अमन्त्रयन् (for समर्थयन्) Ś D0–4 8 12 सममेवाभ्यमन्त्रयन्, D9 समरे पर्यवारयन्, D13 समरे चाभ्यवर्धयन् ❀ Cr समर्थयन् अमन्त्रयन्। अडभाव आर्ष।, so also Cm g k t ❀

4 ^{a}) Ñ B1 2 एषा (for इय) D4 13 आ- (for सा) Ñ V1 2 B1 2 दृश्यते (for लक्ष्यते). B4 सेय नो दृश्यते लङ्का —^{c}) Ś Ñ V B1–3 D0–4 8 12 13 मानुषा(D0 °षै)सुर-, B4 मानुषोरग-, G1 3 सासुरैरपि, M5 ससुरासुर- (for सासुरोरग-) —^{d}) Ñ B2 4 स(B2 4 अ)सुरैर्, D4 उरगैश् (for अमरैर्) V B3 4 D1–4 चापि (for अपि) B1 D7 9–11 Ct सर्वैरपि सुदुर्जया, G (ed) सुरैरपि सुदुर्जया

5 G (ed) transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) Ś Ñ1 V1 2 D1–4 8 12 13 पुर्यामेवविधाया तु (D3 च), V3 D0 पुर्या- (D0 दुर्ग)मेव विधानं हि (D0 च), B4 पूर्वमेव विधातव्य, G1 3 अस्यामेवविधाया तु —^{b}) D0 13 मन्त्रयश्च (for मन्त्रयध्व). Ñ V2 B3 विनिर्णय, B1 सुनिर्णयं, B2 विनिश्चयं, B4 विसर्जये, D0 विनिश्चये, D1 3 4 8 12 13 विनिर्जये, D2 विनिर्जया (for विनिर्णये) —^{c}) Ś Ñ V B D3 4 6–12 M5 यत्र (for ह्यत्र) —D12 om (hapl) 5^{d}–6^{a} —^{d}) Ś V3 D0–2 8 13 रावयन्प्रजा, Ñ द्रावयन्प्रजा, V1 2 धारयन्प्रजा, B [ऽ]द्राव(B1 [ऽ]बाध)यत्प्रजा, D3 लोकरावण, D4 G2 M5 रजयन्प्रजा (M5 °जा) (for राक्षसाधिप)

तथा तेषु ब्रुवाणेषु रावणावरजोऽब्रवीत् ।
वाक्यमग्राम्यपदवत्पुष्कलार्थं विभीषणः ॥ ६
अनलः शरभश्चैव संपातिः प्रघसस्तथा ।
गत्वा लङ्कां ममामात्याः पुरीं पुनरिहागताः ॥ ७
भूत्वा शकुनयः सर्वे प्रविष्टाश्च रिपोर्बलम् ।
विधानं विहितं यच्च तद्दृष्ट्वा समुपस्थिताः ॥ ८
संविधानं यथाहुस्ते रावणस्य दुरात्मनः ।
राम तद्ब्रुवतः सर्वं यथातथ्येन मे शृणु ॥ ९
पूर्वं प्रहस्तः सबलो द्वारमासाद्य तिष्ठति ।
दक्षिणं च महावीर्यौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ १०
इन्द्रजित्पश्चिमद्वारं राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
पट्टसासिधनुष्मद्भिः शूलमुद्गरपाणिभिः ॥ ११
नानाप्रहरणैः शूरैरावृतो रावणात्मजः ।
राक्षसानां सहस्रैस्तु बहुभिः शस्त्रपाणिभिः ॥ १२

---

6 D12 om 6^{a} (cf v l 5).—^{a}) D7 9–11 अथ (for तथा) —After 6^{ab}, Ñ V2 B ins

574* राघवस्य हितं वाक्यमहितं रावणस्य च ।
मन्त्रार्थकुशलो नित्यं धर्मात्मा बुद्धिपण्डित ।

[(l 1) G (ed) रामस्य च (for राघवस्य) —(l 2) Ñ1 मन्त्रानु- (for मन्त्रार्थ-) B2 -दर्शनो (for -कुशलो) B1 2 4 धर्मबुद्धि स(B2 सु-)पण्डित (for the post half)]

—^{c}) T2 सव्यग्र-, Cm g k t as in text (for सग्राम्य-) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 वाक्यं हेत्वर्थ(Ñ1 तत्त्वानु, Ñ2 B2–4 तत्त्वार्थं)समुक्त(D0 °सहित), G1 वाक्यं वाक्यविदां श्रेष्ठ .—^{d}) V1 पुष्कलं तु (for पुष्कलार्थं)

7 ^{a}) G2 अनिल (for अनल) Ś V B4 D0–2 4 8 12 13 च हरश्, Ñ B2 3 D3 च नलश्, B1 T1 चानिलश्, D5 चानलश, D9–11 पनसश् (for शरभश्) —^{b}) D1 सप्रति (for संपाति) Ś D2 8 12 13 प्रस्र(D2 °भ, D13 °श्र)वस्, V B2 प्रमभस्, B4 T2 G3 M5 प्रमृगस्, D1 प्रमवस्, D7 विहगस्, D9–11 G1 प्रम(G1 °भ्र)तिस्; T2 प्रमुखस्, G2 अनिलस्, M1 2 पनसस्, M3 प्रजसस् (for प्रघसस्) B1 D4 6 संपातिप्रमुखास्तथा, D5 T1 हर संपातिरेव च —After 7^{ab}, Ñ B ins

573* निमेषान्तरमात्रेण माययामी अतन्द्रिता ।

[Note hiatus between माययामी and अतन्द्रिता B1 तुतन्द्रिता (for अतन्द्रिता) Ñ2 माययामितविक्रमा ; B2 मायया वीक्ष्य तन्द्रिता , B4 माया वीक्ष्य तथापुरीं (for the post half)]

—D2 repeats 7^{cd} here (cf v l 570*) —^{c}) G3 transp गत्वा and लङ्कां. B4 सह-, T3 महा- (for मम) Ś Ñ B1–3 D0–2(first time) 3 8 12 13 गत्वा लङ्काममात्या मे (Ñ1 B1 3 °त्यास्ते, B2 °त्या ये), D2(second time) गत्वा लङ्कां महावेगा , G (ed) लंकां गत्वा ममाम्यासे —^{d}) V3 पुरीं रावणपालिता

8 ^{a}) B4 कुशलिन (for शकुनय) V2 3 बुद्ध्वा शकुनय सर्वे —^{b}) Ś V D0–4 8 12 13 प्रविष्टास्ता(V D0–4 °स्ते) महापुरीं(V3 पुरीमिमा), Ñ B1–3 प्रविष्टा(Ñ1 B2 3 प्रेषिता) वैरिणः पुरीं, B4 प्रविष्टा वै रिपो पुरीं —^{c}) V3 विधेहि, Cm g k t as in text (for विधानं) D0 तत्र (for यच्च) —^{d}) Ñ1 B3 तं, D11 त (sic) (for तद्) Ś Ñ2 V B1 2 D0–4 8 12 13 transp तद् and दृष्ट्वा Ś2 समुपास्थिता ; Ñ2 M1 2 समुपागता ; V सर्वमागता , B4 पुनरागता , D4 मासुपस्थिता , Ct as in text (for समुपस्थिता).

9 D4 om 9^{ab}.—^{a}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D0–3 7 8 12 13 T3 G1 M3 6 यदाहुस्, G (ed) तदाहुस्; Cg as in text (for यथाहुस्).—^{c}) Ñ2 वदत (for ब्रुवत) Ś V D0–2 4 8 12 13 राजस्तं (Ś V2 3 D8 12 °स्ते) कथितं, M6 कर्म ब्रवीमि तत , Cg as in text (for राम तद्ब्रुवत) Ñ B1–3 न्यस्य (for सर्वं) D3 ब्रुवतो मम तिं शेषं —^{d}) Ś D1 4 8 12 13 य(D12 या)थातथ्य तु(D1 4 च), Ñ2 V1 B1–3 D3 5 7 10 11 T1(marg also as in text) G1 3 याथातथ्येन, V2 3 B4 D0 याथातथ्य च, D2 यथातत्त्वं तु, D6 T2 3 M2 Cg यथातत्त्वेन (for यथातथ्येन) Ś V2 3 B1 D0–2 4 8 12 13 तच् , V1 च, D3 om (suom) (for मे)

10 ^{a}) D6 पूर्वं Ś Ñ V B1–3 D0–4 8 12 13 बलवान् (for सबलो) —^{b}) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 M5 आवृ(V1 D0 M5 °श्रि)त्य (for आसाद्य). D6 तिष्ठत ; T2 3 विष्ठित (for तिष्ठति) —^{c}) B4 दक्षिणे Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 तु (for च). M3 -वीरौ (for -वीर्यौ)

11 ^{a}) Ś Ñ V B1 3 4 D0–6 8–13 पश्चिमं (for पश्चिम-) —^{b}) B4 सह (for वृत) D5(after corr as in text) परिवारित (for बहुभिर्वृत).—Ś D8 12 G3 om (hapl) 11^{c}–13^{b} —^{c}) D6 7 9–11 पट्टिश- (for पट्टस-). B4 D2 13 पट्टिशासिधनुष्पाणि (B4 °धरैर्योधै ; D13 °भुशुण्डीभि) —^{d}) D2 सूत्र- (for शूल-) D9 -पट्टिश-, T3 -पट्टस- (for -मुद्गर-) D13 -पाणय (for -पाणिभि)

12 Ś D8 12 G1 2 om 12 (for all except G1, cf v l 11) —^{b}) B4 D2 13 आस्थितो (for आवृतो) —For 11^{c}–12^{b}, Ñ V B1–3 D0 1(reads after 13) 3 4 subst

574* पट्टिशासिधनुष्पाणिरास्थितो रावणात्मज ।

[D1 परिवानि- . V1 रावणानुज , D1 रावणिस्तत]

—D1 om 12^{c}–13^{b} —^{d}) V D0 2–6 13 सहस्रैर्व(V3 D0 नगरस्थैर्व, D3 शतैश्च व, D12 स सर्वैर्व)हुभिर्वृत (D2 13 °भि सह)

युक्तः परमसंविग्नो राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
उत्तरं नगरद्वारं रावणः स्वयमास्थितः ॥ १३
विरूपाक्षस्तु महता शूलखड्गधनुष्मता ।
बलेन राक्षसैः सार्धं मध्यमं गुल्ममास्थितः ॥ १४
एतानेवंविधान्गुल्मॉल्लङ्कायां समुदीक्ष्य ते ।
मामकाः सचिवाः सर्वे शीघ्रं पुनरिहागताः ॥ १५
गजानां च सहस्रं च रथानामयुतं पुरे ।
हयानामयुते द्वे च साग्रकोटी च रक्षसाम् ॥ १६
विक्रान्ता बलवन्तश्च संयुगेष्वाततायिनः ।
इष्टा राक्षसराजस्य नित्यमेते निशाचराः ॥ १७
एकैकस्यात्र युद्धार्थे राक्षसस्य विशां पते ।
परिवारः सहस्राणां सहस्रमुपतिष्ठते ॥ १८
एतां प्रवृत्तिं लङ्कायां मन्त्रिप्रोक्तां विभीषणः ।
रामं कमलपत्राक्षमिदमुत्तरमब्रवीत् ॥ १९   G. 6 13 B. 6 37 L. 6 13

13 Ś Ñ V B D0–4 8 12 G2 om 13[ab] (for Ś D8 12 G2, cf v l 11, for D1 12) —[a]) D0 सविन्नै, G1 -सपत्नो, Ck t as in text (for -संविग्नो) ❀ Cg असंविग्न अकम्पित-हृदय ❀ —[b]) G3 युत (for वृत) D9–11 M1 2 राक्षसैः सह मन्त्रवित्(M1 2 परिवारित), G1 राक्षस प्रमुखैर्वृत —[d]) Ñ1 B3 आगत (for आस्थित) D4 तावुभौ शुकसारणौ —After 13, D1 reads 574*

14 M3 reads 14 *int lin* —[a]) B4 तु बलवान्, D0 सुमहता —[b]) Ś V B4 D1 3 4 8 12 13 शूलशक्ति-, Ñ B1–3 तू(B3 बा)णाशनि, D0 शक्तिशूल-, D2 शूलपट्टि- (for शूलखड्ग-) D1 G2 -धनुष्मता —[c]) Ñ2 राक्षस, V1 2 B4 रक्षसा, V3 M1 रक्षमा, M2 महता, M5 बहुना (for राक्षसैः) —[d]) Ś Ñ1 D4 7 9–11 G3 आश्रित (for आस्थित)

15 V3 om 15 —[a]) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 G2 3 ए(B2 कृ)ता(Ś2 °व)मेवंविधा गुप्ति(G2 वृत्ति), D6 तानेव निविधान्गुल्मान् —[b]) V1 2 B3 D5 7 9–11 G2 3 लकाया Ñ B1 2 4 समवेक्ष्य च(B1 4 ते), V2 समुदारयत् (sic), D3 समुदेक्ष्य ते, D4 समुदैक्षतु (sic), M1 2 समुदीक्ष्य वै (for समुदीक्ष्य ते) —[c]) D2 कामगा (for मामका) Ñ2 D9–11 मन्त्रिण· (for सचिवा·). —[d]) Ñ1 B ज्ञात्वा (for शीघ्र) B4 शीघ्रम् (for पुनर्) D5 T1 M3 transp शीघ्र and पुनर् D1 13 उपागता (for इहागता)

16 [ab]) G तु, M5 द्वे (for first च) Ś V D0–4 8 12 13 सहस्र कुञ्जराणा च(D0 तु), Ñ B1–3 गजेन्द्राणा सहस्र तु, D10 11 M1 2 गजाना दशसाहस्र (for [a]) Ñ1 B1 3 D3 4 हयानाम्, Ñ2 B2 हयाना च (for रथानाम्) D7 transp सहस्र and रथानाम् D4 अश्रुतं (for अयुत). Ś V B4 D0–4 7–13 G2 3 M5 तथा, Ñ B1–3 पर (for पुरे) —[c]) M5 अयुत Ś V3 B4 D0 1 8 12 13 हयाना चायुत तत्र(B4 चात्र), Ñ B2 3 D3 रथाना प्र(B2 °ना चा, B3 D3 °नाम)युत चात्र (Ñ2 यत्र, D3 चैव), V1 2 B1 D2 हयानामयुत तत्र (B1 चैव), D4 हयाना नियुत चैव —[d]) Ś Ñ1 B4 D1–3 8 12 13 G1 2 साग्रा कोटी, Ñ2 शत कोटी, V1 M1–3 साग्रकोटिश्, V3 D0 साग्रा कोटिश्, B2 साग्रे कोटी, D4 साग्रकोटि, D5 10 11 साग्रा कोटि, D7 साग्रकोटि, T3 सार्धकोटी, G3 साग्रकोटीश् (for साग्रकोटी)

17 [a]) B3 विश्राता Ś1 V B4 लब्धलक्ष्याश्, Ś2 बल-रक्षाश्, D0 2 8 12 लब्धलक्षाश्, D1 लब्धकक्ष्याश्, D3 लघु-लक्षाश्, D4 लब्धलक्ष्माश्, D13 लब्धरक्षाश् (for बलवन्तश्) —[b]) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 सग्रामेष्वनिवर्तिन, D7 सयु-गेष्वपराजिता —[c]) D4 दृष्टा (for इष्टा) —[d]) Ñ1 B1–3 D1 4 एव (for एते)

18 [a]) Ś Ñ2 B1 2 D0–2 4 8 12.13 तु, V B4 D3 च, G2 [अ]र्थे-, Cr m g as in text (for [अ]त्र) Ś V3 B1 4 D0–4 8 12 13 G2 3 M5 Cm युद्धार्थं, V1 रक्षार्थं, Cr g t as in text (for युद्धार्थे) —[b]) Ś D8 12 रक्षसा च, D6 राक्षसाना (for राक्षसस्य) —[c]) Ś Ñ V1 2 B3 4 D0–4 8 T G2 परिवार-(D3 T3 °र), D5 G3 परीवार-, D7 9–11 M1–3 परीवार, Cg t as in text (for परिवार). —[d]) Ñ2 V3 B1 2 4 D3 4 6 7 9–11 G3 M5 उपतिष्ठति —After 18, D0 ins

575* प्रतिद्वारमिय सख्या गुप्ते राम चतुर्गुणा।

19 [a]) D9 11 एव (for एता) D4 गुप्ति च (for प्रवृत्ति) Ñ2 D1 4 13 G2 लकाया —[b]) Ś1 V1 2 D0 2 3 13 अ(D13 न)नुप्रोच्य(Ś1 °वोच्य), Ś2 D8 12 अनुशोध्य, Ñ1 B1–3 तत्र प्रोच्य, Ñ2 तत्र प्रोक्ता, V3 अनुज्ञाप्य, B4 अनुगम्य, D4 अभिप्रोच्य, Cm t as in text (for मन्त्रिप्रोक्ता) —After 19[ab], D5–7 9–11 S ins

576* एवमुक्त्वा महाबाहू राक्षसास्तानदर्शयत्।
लङ्काया सचिवै सर्वं रामाय प्रत्यवेदयत्।

[M1 2 om 1 2 —(1 2) G2 लकाया D5 9 G2 सर्व, T2 3 M3 Cm g सर्वा, G1 सार्ध, G3 साक, Ct as above (for सर्व) D5 T1 G2 प्रतिवेदयत् (T1 °यन्) (sic), Cm g t as above (for प्रत्यवेदयत्)]

—[c]) D3 काम (for राम) —[d]) V2 G2 वचनम्, Cm g t as in text (for उत्तरम्) Ś Ñ V1 3 B D0–2 4 8 12 13 इद पुनरु(Ñ2 B2 वाक्यमु)वाच ह, D3 इदं पुनरभाषत, M1 2 पुनर्वचनमब्रवीत् —After 19, D7 9–11 M3 ins, M5 cont. after 576*

577* रावणावरज श्रीमान्राममप्रियचिकीर्षया।

118 कुबेरं तु यदा राम रावणः प्रत्ययुध्यत ।
षष्टिः शतसहस्राणि तदा निर्यान्ति राक्षसाः ॥ २०

पराक्रमेण वीर्येण तेजसा सत्त्वगौरवात् ।
सदृशा येऽत्र दर्पेण रावणस्य दुरात्मनः ॥ २१

अत्र मन्युर्न कर्तव्यो रोषये त्वां न भीषये ।
समर्थो ह्यसि वीर्येण सुराणामपि निग्रहे ॥ २२

तद्भवांश्चतुरङ्गेण बलेन महता वृतः ।
व्यूह्येदं वानरानीकं निर्मथिष्यसि रावणम् ॥ २३

रावणावरजे वाक्यमेवं ब्रुवति राघवः ।
शत्रूणां प्रतिघातार्थमिदं वचनमब्रवीत् ॥ २४

पूर्वद्वारे तु लङ्कायां नीलो वानरपुंगवः ।
प्रहस्तं प्रतियोद्धा स्याद्वानरैर्बहुभिर्वृतः ॥ २५

अङ्गदो वालिपुत्रस्तु बलेन महता वृतः ।
दक्षिणे बाधतां द्वारे महापार्श्वमहोदरौ ॥ २६

---

20 a) T2 तं (for तु) Ś D8 12 13 राजन् (for राम) —b) D0 1 9–11 प्रतियुध्यते (D9–11 °ति), D4 समयुध्यत (for प्रत्ययुध्यत) —c) V3 B2–4 D0 1 8 षष्टि, D6 शत (for षष्टि) B4 रथ- (for शत-) Ś D8 12 13 -सहस्राणां (for °णि) —d) Ś Ñ V B D0 2 3 8 9 11–13 G2 रक्षसा (for राक्षसा)

21 a) Ñ1 सङ्ग्रामा, Ñ2 B1 2 शौर्येण, B4 युद्धेन (for वीर्येण) —b) D7 सत्त्वेन च बलेन च —c) D6 7 T2 3 यत्र, D9–11 तत्र, G1 तस्य, G2 3 M5 यस्य, M1 2 एव, Cg as in text (for येऽत्र) D9 दर्पाच्च (for दर्पेण) Ś Ñ V B D0–4.8 12 13 सदृशानि स्म (Ñ2 D0 13 °नि च, V1 2 °न्येव) सर्वाणि (B1 4 दर्पेण) —After 21, G1 ins

578* परिवारसहस्राणां कोटीशतमथाभवत ।

22 a) D3 अतु-, D4 9 तत्र (for अत्र) Ś D8 12 [अ]मर्षो, G3 मृत्युर् (for मन्युर्) B4 कार्यं ते (for कर्तव्यो). B2 अत्र माया न कर्तव्या —b) D9–11 कोपये, Cr m g k.t as in text (for रोषये) D3 त्वा —c) Ś2 [अ]स्य (for [अ]सि) —d) B4 अस्मि (for अपि) Ś V2 3 D0 2 3 12 13 शातने, Ñ V1 B3 4 D1 शामने, B1 2 D4 नाशने (D4 °येत), T3 विक्रमे (for निग्रहे).

23 a) Ñ B2 3 चतुरगस्य (B3 °श्च) (for चतुरङ्गेण). Ś D8 12 13 तद्भवान्हरिवि (D13 °वी)र्याणा, V B1 D0–4 तद्भवान्हरि (D4 °निह)वीराणां (D2 °सैन्येन), B4 उत्तराश्चतुरङ्गेण —b) B4 युर्गो, D9–11 G1 Cr t वृत, Cg as in text (for वृत) Ñ B2 3 पर (B2 °रि)व्यूहस्य सयुगे —Ś2 D5 om (hapl) 23c – 26b B1 reads from 23c up to l 1 of 580* in marg —c) Ś1 V B1 D0–4 8 12 13 वि (Ś1 D8 12 13 स)क्षोभ्य राक्षसीं (D3 4 °सी-) सेना, Ñ B2 3 व्यूह्यद्य (Ñ1 तदक्ष)वानरबल, B4 व्यूह्य ता वानरबलर्. —d) Ś1 D8 12 सवधिष्यति, Ñ B निहलिष्यति (B1 °सि), V D0–2 4 13 त (D4 त्व) वधिष्यसि (V1 °ति), D3 वधिष्यति हि, D11 T3 निर्मथिष्यति, T2 निर्बधिष्यसि, G1 M5 विधमिष्यसि (M5 °ति), Cg t as in text (for निर्मथिष्यसि) & Cg. मध्यमपुरुष नमार्पम् &

24 Ś2 D5 om, B1 reads in marg 24 (for both, cf v l 23) —a) Ñ B1–3 -[अ]वरजाद् (for -[अ]वरजे) V3 रावणावरजस्यास्य. —b) Ñ V3 B1–3 एतच्छ्रु (V3 एवं श्रु)त्वा स, V1 एवं वदति (for एव ब्रुवति) —c) M1 2 रिपूणा (for शत्रूणा) V3 ह्यावघातार्थम्, D0.1 3 4 प्रतिषे (D1 °धा)धार्थम्. —d) D1.2 13 एव (for इदं) —After 24, G2 M5 ins, G1 ins after 25.

579* मैन्दश्च द्विविदश्चैव नील· सेनापतिस्तथा ।
पूर्वद्वार प्रधावन्ता दीप्तास्त्रय इवानला· ।

[(l 2) G1 प्रबाधता, M5 प्रधावनो (for प्रधावन्ता). G3 [अ]नय (for [अ]नला)]

25 Ś2 D5 om 25 (cf v l. 23) —a) D7.9–11 पूर्वद्वार. T1 2 लङ्काया —b) G1 नीलो हरिचमूपति· —c) T1 M3 प्रहस्त-, Ck t as in text (for °स्तं) D6 T2 3 G3 M1 2 -यु (T3 -यो)द्धार्थं, Ck t as in text (for -योद्धा स्याद्) & Cr प्रहस्तप्रतियोद्धा स्यादिति पाठ. & —d) D5 युत· (for वृत·) M1 2 यूथपै· सह तिष्ठतु —For 25, Ś1 Ñ V B D0–4 8 12 13 G2 M5 subst, G1 cont after 579*

580* कपीनामुग्रवीर्याणां सहस्रैर्बहुभिर्वृत ।
नील प्रहस्त प्लवगो राक्षस प्रति धावतु ।

[V3 om l 1 B1 reads l 1 in marg. (cf v l 23) —(l 1) D0 बलेन महता वृत, G1 सहस्र परिवारित (for the post half). —G2 om from l 2 up to st 27 —(l. 2) Ś1 D8 12 प्रवर, D3 प्लवगो (unmetric), D13 प्रवर (for प्लवगो) V2 transp प्रहस्त and प्लवगो V1 2 युधि गाहता, V3 प्रति गाहतु, B4 D0–2 प्रति धावता, D2 4 G1 M5 प्रतिबाध (D4 °ध्य)ता (for प्रति धावतु) S1 D8 12.13 प्लव (D8 °व)गो राक्षस प्रति (for the post half)]
—After 25, G1 ins 579*.

26 Ś2 D5 om. 26ab (cf v.l 23) G2 om 26 (cf v l. 580*) —a) V3 च (for तु). Ś1 Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 वालिन पुत्रो (for वालिपुत्रस्तु) —b) V3 प्लवंगश्च तु दक्षिण. —c) D0 दक्षिणं. B1 2 4 D0–2 धावता (for बाधता) Ś Ñ V2 3 B1 3 4 D8 12 G3 M5 द्वारि, D0 द्वार (for द्वारे).

हनूमान्पश्चिमद्वारं निपीड्य पवनात्मजः ।
प्रविशत्वप्रमेयात्मा बहुभिः कपिभिर्वृतः ॥ २७
दैत्यदानवसंघानामृषीणां च महात्मनाम् ।
विप्रकारप्रियः क्षुद्रो वरदानबलान्वितः ॥ २८
परिक्रामति यः सर्वाल्लोकान्संतापयन्प्रजाः ।
तस्याहं राक्षसेन्द्रस्य स्वयमेव वधे धृतः ॥ २९
उत्तरं नगरद्वारमहं सौमित्रिणा सह ।
निपीड्याभिप्रवेक्ष्यामि सबलो यत्र रावणः ॥ ३०
वानरेन्द्रश्च बलवानृक्षराजश्च जाम्बवान् ।
राक्षसेन्द्रानुजश्चैव गुल्मे भवतु मध्यमे ॥ ३१
न चैव मानुषं रूपं कार्यं हरिभिराहवे ।
एषा भवतु नः संज्ञा युद्धेऽस्मिन्वानरे बले ॥ ३२
वानरा एव नश्चिह्नं स्वजनेऽस्मिन्भविष्यति ।
वयं तु मानुषेणैव सप्त योत्स्यामहे परान् ॥ ३३

G. 6 13
B 6 37
L. 6 13

27 G2 om 27 (cf v l 580*) —a) B4 D0 1 3–5 12 13 पश्चिम (for पश्चिम) D7 -द्वारे, G3 M5 -द्वारि, Ck t as in text (for -द्वार) Ñ B1–3 पश्चिम नगरद्वार —b) Ś D8.12 13 निर्यातु, Ñ V B1–3 D7 10 G1 3 निष्पीड्य, D2 प्रयातु, D4 निपीडत् (sic) (for निपीड्य) —c) Ñ V B D1 तिविशतु, D0 निवेशतु (sic), D2 विविशन्, D3 स विशतु, D4 निवसन् (for प्रविशतु) —d) D6 T2 3 वानरैर् (for कपिभिर्) Ñ V1 2 B D0–4 G3 M5 transp बहुभि (B3 in marg) and कपिभिर् V1 D0–2 सह (for वृत) G1 M1 2 वानरैर्बहुभिर्वृत —For 27^{cd}, Ś D8 12 13 subst , D2 ins after 27^{ab}

581* इन्द्रजित्प्रतियुद्धार्थं वृतो वै वानरै सह ।

[D2 स तु (for सह)]

28 a) D1 मेघानाम् (sic), M1 2 -यक्षाणाम् (for सघानाम्) —b) G1 3 सुकर्मणा (for महात्मनाम्) —c) G1 2 M1 2 5 -कर (for -प्रिय) B4 D1 क्रुद्धो, D13 शूद्रो (for क्षुद्रो) Ś D8 12 निप्रकारी च य क्षुद्रो, V1 2 यक्षकाराप्रिय क्षुद्रो, D0 विप्रकार कृत क्षुद्रो —d) Ñ1 B1 2 4 वरदानाद् (for वरदान-) D4 M1 2 वरदानेन दर्पि(D4 गर्वि)त

29 a) Ś V3 B2 D8 पराक्रमति, Ñ2 B3 D7 T परिक्रमति, B4 परिक्रामयति (hypm), Cg k as in text (for परिक्रामति) —b) V3 तापयति, D4 सनाशयन् (for सतापयन्) Ñ B1–3 लोकान्सत्रासयन्बलात् —c) Ś V B1 D0–4 8 12 13 तस्य राक्षसराजस्य —d) Ś N V B D0–2 4 8 12 13 रावणस्य, D3 सबलस्य (for स्वयमेव) Ś V1 D0–3 8 12 13 T3 वधे वृत , Ñ V2 B वधे स्थित , D4 च सवृत , D9 व्यवस्थित , Cv r g.k t as in text (for वधे धृत) ❀ Cg तस्याहमिति श्लोके यत्तच्छब्दाध्याहारेणाहशब्दद्वयनिर्वाह । योऽह धृत निश्चित सोऽह प्रवेक्ष्यामीत्यन्वय । स्वयमेव अद्वारेण। यद्वा तस्याहमित्यर्धान्तमेक वाक्यम्। उत्तरमित्यादि भिन्न वाक्यम्।, so also Ct ❀

30 b) B2 4 स्त्रय, M1 2 धन्वी, Ct as in text (for अह) —c) D11 नि पीड्य T3 [अ]भिप्रवेश्यामि (for °क्ष्यामि) Ś B2 4 D0–4 8 9 12 13 G2 नि(D0 1 13 नि)-पीड्योपनिवेक्ष्या(Ś D8 12 °वेशा, D4 °विश्या, D13 °वत्स्या)मि, Ñ V1 2 B1 निपीड्य(Ñ1 V1 2 °ड्यो) परिवेक्ष्यामि —After 30, Ś D8 12 13 ins

582* तान्पुरद्वा स्थिताञ्शक्त समर्थं परिरक्षितुम् ।
रामेणाधिष्ठित चैतद्वरुणेनेव सागरम् ।

[(l 2) D13 रावण- (for रामेण) and [ए]व (for [इ]व)]

31 a) Ś D8 12 तु (for च) Ñ V2 B1–3 सुग्रीवो (for बलवान्) D4 वानरेंद्रबलाध्यक्षो —b) Ś D8 12 तु (for च) V2 3 D3 5 7 9–11 T1 M3 वीर्यवान् (for जाम्बवान्) Ñ B1–3 जाबवाश्च तथर्क्षराट् —c) G (ed) [अ]पि (for [ए]व) —d) D0 2 4 Cm g गुल्मो, Cv as in text (for गुल्मे) B3 D3 भवति, M1 2 तिष्ठतु, Cm as in text (for भवतु) D0 2 4 6 9 T2 3 G1 M3 Cm g मध्यम (D4 °त), Cv as in text (for मध्यमे)

32 a) Ñ1 तु (for च) Ñ1 B1 T3 Cr [ए]व, D9 [इ]द, Cg t as in text (for [ए]व) —b) Ñ B G1 2 कपिभिर्, Cr as in text (for हरिभिर्) Ś V D0–4 8 9 12 13 कपि(D9 हरि)भि कार्यमाहवे —c) M1 2 नो भवतु (by transp) (for भवतु न) D6 T1 सज्ञा या, M3 सज्ञा नो (by transp) (for न सज्ञा) Ñ B1–3 न च न(B1 3 [*sup lin* as in Ñ1]प)श्येत युद्धे वै, V दृढ नश्यति युद्धेषु, B4 दृश्ये वादृश्ययुद्धे वै, D0 दृष्ट्वा नश्येत युद्धे तु, D1 दृश्येत प्रतियुद्ध तु, D2 दृश्यो नश्येत पुरुष , D3 4 दृश्योदृशो न(D3 °श्या न दृश्ये [sic]) युद्धे तु, D13 दृष्ट्वा नश्यति पुरुषा —d) Ñ1 V3 B सज्ञा स्वे(B4 मे), Ñ2 V1 2 D1 4 सज्ञा(D1 °ज्ञा) त्वे, D0 2 3 13 सज्ञेय (for युद्धेऽस्मिन्) —For 32^{cd}, Ś D8 12 subst , D13 ins after 32

583* दृष्ट्वा नश्यति वै सज्ञा युद्धे वा मानुषे बले ।

[D13 दृष्ठा नश्यति वा सज्ञा (for the prior half) and वे (for वा)]

33 Ś D8 12 om 33^{ab} —a) Ñ V B D0 वानरो, D13 वानरैर् Ñ B2 D0–2 4 ह्येव, V B1 3 4 ह्येष (for एव) Ñ2 B3 4 निश्चिह्न(B4 °ह्नो), V1 नि शक , V2 नि शंके, V3 निश्चह्न (sic), D1 चिह्न तु, D4 तच्चिह्नं, D10 11 G2 M1 2 Ck t वश्चिह्न, D13 तैश्चिह्न, Cm.g as in text (for

3 35 अहमेव सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन महौजसा ।
7 35
3 31 आत्मना पञ्चमश्चायं सखा मम विभीषणः ॥ ३४

स रामः कार्यसिद्ध्यर्थमेवमुक्त्वा विभीषणम् ।
सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान्मतिम् ॥ ३५

ततस्तु रामो महता बलेन
प्रच्छाद्य सर्वां पृथिवीं महात्मा ।
प्रहृष्टरूपोऽभिजगाम लङ्कां
कृत्वा मतिं सोऽरिवधे महात्मा ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टाविंशतितमः सर्गः ॥ २८ ॥

नश्चिह्न) D3 वानरस्येव तच्चिह्न —^{b}) Ñ1 B1–3 स्वजनेषु, B4 वानरेषु, D4 माभिज्ञानं (for स्वजनेऽस्मिन्) —D13 om. from भविष्यति up to मम in 34^d. —^{c}) D7 एवं (for वय) Ś D8 12 वय भवतो मध्ये च, Ñ V B1 3 4 D1 4 वय तु(Ñ1 B3 D1 च) रक्षसा सघान् (V D1 4 मध्ये), B2 वय तु राक्षमान्सर्वान् , D0 2 3 वयं तु(D0 च) भवतां मध्ये —^{d}) D0 पूर्यो (sic), D4 मह (for सह). Ś D0 2 3 8 12 नरा , Ñ V B2–4 D1 4 जना , G2 परं. (for परान्)

34 D13 om up to मम in 34^d (cf v l 33) V3 om 34 —^{a}) Ś V1 D0–4 8 12 चेव, D5 T1 एप, M1 2 चापि (for एव) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 G2 3 [अ]मितौजमा(D4 °स) (for महौजसा) —^{c}) S2 D8 आत्मन. (for °ना) D4 [ए]व (for [अ]य). —^{d}) Ñ2 B1 सहायो मे, V1 B3 सखा मे स, D4 सहाय मे (for सखा मम)

35 D6 om 35 —^{a}) D5 7.10 11 T M3 Cm t कृत्य-, D9 सर्व-, Cg as in text (for कार्य-) Ś V B4 D0–4 8 12 13 सर्वकार्य(V2 B4 °म)प्र(V1 D4 °र्यार्थ)सि(D3 °सम्)-द्ध्यर्थम्. —^{b}) D2 एतद् (for एवम्) —^{c}) D13 Cm g बुद्धिम्, Ck t as in text (for बुद्धिं) —^{d}) Ś D8 12 लघुविक्रम , Ñ V B D0–4 13 M1 2 मतिमास्तदा(B3 D4 °था), D9–11 मतिमान्प्रभु , T3 सुमहामति , G2 3 मति मानन , Cm g as in text (for मतिमान्मतिम्) ❀ Cm सुवेलारोहणे प्रवृत्ता बुद्धिर्यस्य स सुवेलारोहणेबुद्धि । अलुक् च-आर्षम्। मतिमान् आगामिगोचरबुद्धिमान् मतिं चकार सुवेलारोह-णेच्छा चकारेत्यर्थ । बुद्धिमिति द्वितीयान्तपाठे तु सुवेलारोहणे मतिं मननात्मिका बुद्धिं निश्चयात्मिका चकारेत्यर्थ । यद्वा बुद्धि तात्कालिकरूपा मतिं चकार अर्थनिर्धारणरूपा चकारेत्यर्थ । " अर्थनिर्धारण मति " इति तज्ज्ञा ।, Cg सुवेलारोहणे विषये बुद्धि , बुद्धिमान्। मतुब्लोप आर्ष । मतिम् इच्छाम्। सुवेलारोहणे बुद्धि चकार मतिमान् मतिमिति च पाठ ❀ —After 35, D5 7 10 11 S ins.

584* रमणीयतर दृष्ट्वा सुवेलस्य गिरेस्तटम् ।

36 D5 T1 om. 36 —^{a}) D0 2 13 तेन (for ततस्). Ś Ñ V B D1 3 4 8 12 स, D0 2 13 स्म (for तु) ❀ Ck ततस्तु राम इत्यादिवक्ष्यमाणसंग्रहश्लोकश्च न। नापि चोक्तिरनुवाद । नापीह पूर्वापरप्रकरणविच्छेद । अत इम श्लोक वृथा प्रक्षिप्यात्र सर्गं विच्छिन्दन्ति। एवमेवं कुसृष्टित ऋष्युक्त-सर्गसङ्ख्याभ्यधिकदर्शनं जायते। अतो नात्र सर्गविच्छेद ।, Ct also cites Kataka ❀ —^{b}) D2 प्रसाद्य (for प्रच्छाद्य). G1 महतीं, M5 वसुधा, Cg as in text (for पृथिवीं). —^{c}) T3 अहृष्ट- , Cg as in text (for प्रहृष्ट-) B2 D9 हि, D4 [ऽ]थ (for ऽभि-) V3 [ऽ]भिजनेन (for °जगाम). —^{d}) Ñ B1–3 शत्रु- , M1 2 वैरि- , M5 चारि- (for सोऽरि) Ñ2 सहायवान् , D6 T3 दृढात्मा, G2 M1 2 धृतात्मा, Cg as in text (for महात्मा) Ś V B1 D0–3 8 12 13 विभीषण चारविधां नि(D1 प्र)यो(V2 3 B4 D1–3 °यु)ज्य, D4 विभीषण चारगतां नियुज्यता

Colophon —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D2 12 13 लंका कांडे, D0 4 सुन्दरकांडे —*Sarga name* Ś D8 12 विभागचिंता, Ñ1 B1 2 4 चारप्रवेश , Ñ2 . . . पन, V1 2 D13 सैन्य विभागचिंतनं(D13 °चिंता), V3 सैन्यविभाग॰, B3 लंकाया चारप्रवेश , D0 सैन्यप्रविभागचिंतनं, D1 सेनाप्रविभागचिंता, D2 सैन्यप्रतिभागनचिंता, D3 लंकाविधान, D4 लंकाप्रतिबाधन, D9 विभीषणवाक्यं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 D0 2 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V1 2 B D3 9 13 , V3 D8 11 , D1 15 , D5–7 10.11 T1.3 G M 37 , T2 36 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 6 with श्रीरामाय नम .

२९

स तु कृत्वा सुवेलस्य मतिमारोहणं प्रति ।
लक्ष्मणानुगतो रामः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ १
विभीषणं च धर्मज्ञमनुरक्तं निशाचरम् ।
मन्त्रज्ञं च विधिज्ञं च श्लक्ष्णया परया गिरा ॥ २
सुवेलं साधु शैलेन्द्रमिमं धातुशतैश्चितम् ।
अभ्यारोहामहे सर्वे वत्स्यामोऽत्र निशामिमाम् ॥ ३
लङ्कां चालोकयिष्यामो निलयं तस्य रक्षसः ।
येन मे मरणान्ताय हृता भार्या दुरात्मना ॥ ४
येन धर्मो न विज्ञातो न वृत्तं न कुलं तथा ।
राक्षस्या नीचया बुद्ध्या येन तद्गर्हितं कृतम् ॥ ५
यस्मिन्मे वर्धते रोषः कीर्तिते राक्षसाधमे ।
यस्यापराधान्नीचस्य वधं द्रक्ष्यामि रक्षसाम् ॥ ६
एको हि कुरुते पापं कालपाशवशं गतः ।
नीचेनात्मापचारेण कुलं तेन विनश्यति ॥ ७ G 6 14 B 6 38 L 6 14

29

1 [a]) D4 सेतु कृत्वा समुद्रस्य —[b]) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 बुद्धिम् (for मतिम्) —[c]) B4 D1–4 13 -[अ]नुमतो, D0 -[अ]नुचरो (for °गतो) B3 लक्ष्मणश्चागतो (sic)

2 [a]) V3 (marg) D3 सर्वज्ञम्, D6 धर्मज्ञो (with hiatus) —V3 reads 2[b] in marg —[b]) D7 च राक्षस (for निशाचरम्) —V3 om. 2[cd]. —[c]) Ñ1 M1 2 मन्त्रज्ञश्, D6 मित्रज्ञ D1 वा, D8 11 om (for first च) Ś Ñ2 V1 2 B1–3 D0–4 8.12 13 कृतज्ञ, Ñ1 कृतज्ञश्, B4 कुलज्ञ, M1 2 विविज्ञश्, Cm g t as in text (for विधिज्ञं) D1 वा (for second च) —[d]) D5 om (hapl) परया Ś V1 2 B1 4 D0–3 8 12 मधुर श्लक्ष्णया गिरा, D4 13 M1 2 श्लक्ष्ण मधुरया गिरा

3 [a]) Ñ1 B1–3 अथ, Ñ2 चाथ (for साधु) B1 शैलेशम् —[b]) Ś D8 12 आशु, B4 D2 T3 G3 इद (sic) (for इम) Ś V1 3 D0–2 8 12 13 सानु- (for धातु-) D2 शतैर्वृत, G3 -विभूषित, M5 -निषेवितं —Ś1 om 3[c]–4 —[c]) Ś2 V1 B1 D0–4 8 12 13 अधिरोहामहे —After 3, Ñ V2 B1–3 ins

585* दुर्गमं चैव यत्किंचित्कारित तेन रक्षसा।
राक्षस त च द्रक्ष्याम कथंचिद्यदि रावणम्।
[(1 2) B2 transp यदि and रावणम्]

4 Ś1 om 4 (cf v l 3) —[a]) Ś2 B1 4 D0 1 3 8 12 13 G1 2 M5 आलोकयिष्यामो (B4 D1 °मि), V3 D5 6 T2 चालोकयिष्यामि, D2 G3 आरोहयिष्यामो —[b]) Ś2 Ñ2 V B1 4 D0–4 8 12 13 रावणस्य च (V3 तु) (for तस्य रक्षस) —[c]) Ś2 D8 12 [आ]त्म-, D0 वै (for मे) Ś2 V D0–4 8 12 13 जीविताताय, Ñ B1 3 4 मर्तुकामेन (for मरणान्ताय) B2 येनासन्मृत्युकामेन, D13 येनात्मजविनाशाय —[d]) V2 D11 [आ]हृता (for हृता) Ś2 Ñ V B D0–4 8 12 13 यश (Ñ2 मन, V3 तप)स्विनी (for दुरात्मना)

5 [a]) D13 जानीतो (sic) (for विज्ञातो) —[b]) Ś V1 D0–2 8 12 13 कुल, Ñ1 कृत, D5 T1 वित्तं (for वृत्त) M3 तद्वृत्त (for वृत्त न) Ś V B4 D0–4 8 12 13 कुलशालिना (for न कुल तथा) —[c]) Ś D0 8 12 रक्षसा (for राक्षस्या) Ñ B G1 जिह्वया, Cm t as in text (for नीचया) —[d]) T3 तेन Ś2 B1 D8 12 13 [ए]तद्, D3 वै, D4 [इ]द (for तद्)

6 D10 11 om, while B (ed) reads 6–7 within brackets D6 om 6[ab] —[a]) Ś V B4 D1–3 8 12 13 त (V2 य)स्माद्धि-, Ñ B1 3 तन्मे वि-, B2 तेनैव, D0 तस्माद्धि, D5 T1 अस्मिन्मे, T2 3 G M3 (before corr as in text) 5 Cg तस्मिन्मे (for यस्मिन्मे) D1 3 M3 Cg -वर्तते (for वर्धते) Ś D8 12 13 क्रोध D4 तस्माद्धिवृद्धरोष सन्, D7 9 अस्मिन्वर्धति मे कोप —[b]) Ś V1 2 D0–4 8 12 13 स्मृत्वा त (Ś D8 श्रुत्वैत, D12 श्रुत्वा त) पापराक्षस, Ñ B पापं सकीर्त्य (Ñ2 °चिन्त्य, B1 °स्मृत्य) राक्षस, V3 स्मृत्वा त राक्षसेश्वर —[c]) D0 पश्य, D6 यथा, D8 T2 तस्य (for यस्य) Ś V1 B4 D0 2 3 8 12 13 [अ]पचा (B4 °का)रान् (for [अ]पराधान्) D4 एकस्य (for नीचस्य). —[d]) Ś Ñ V B D0–3 8 12 13 सर्वान्धक्ष्या (Ś D8 12 °न्द्रन्या, D13 °न्वध्या [sic])मि राक्षसान्, D4 वधिष्ये सर्वराक्षसान्, G भय (G2 वध) गच्छति राक्षसा, M5 वध धक्ष्याम राक्षसान् —After 6, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 ins

586* बाणैर्वज्राशनिप्रख्यैरसुरानिव वासव ।
[Ñ B1–3 वज्रानल-, D3 शक्राशनि- V1 -स्पर्शैर्, D8 -मुख्यैर् (for -प्रख्यैर्) B4 दानवान् (for असुरान्)]

7 D10 11 om, while B (ed) reads 7 within brackets (cf v l 6) —[a]) Ś D8 12 13 को हि तत्, V D3 एकश्च, B4 D0 1 3 एकस्तु, D4 एषस्तु (metri causa) (for एको हि) —[b]) Ñ2 -वेग-, V3 B1 पाशे (for -पाश-) D1 वशानुग (for -वश गत) Ś D8 12 13 कालस्य वशमात्मन (Ś2 D13 °गत) —[c]) Ś Ñ V B D0 1 3 4 8 12 13 नीचस्यात्म (B4 °र्थे), D2 G (ed) नीचस्त्व (G [ed] °स्या)स्य, D9 तेन चात्म- (for नीचेनात्म-) Ñ V2 3 B D6.7 T2 3 G M1 2 5 -[अ]पराधेन, V1 -[उ]पचारेण, D4 -[अ]पकारेण (for -[अ]पचारेण) —[d]) Ś V D0–4 8 12 13 येन,

968 एवं संमन्त्रयन्नेव सक्रोधो रावणं प्रति ।
रामः सुवेलं वासाय चित्रसानुमुपारुहत् ॥ ८
पृष्ठतो लक्ष्मणश्चैनमन्वगच्छत्समाहितः ।
सशरं चापमुद्यम्य सुमहद्विक्रमे रतः ॥ ९
तमन्वरोहत्सुग्रीवः सामात्यः सविभीषणः ।
हनूमानङ्गदो नीलो मैन्दो द्विविद एव च ॥ १०

गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
पनसः कुमुदश्चैव हरो रम्भश्च यूथपः ॥ ११
एते चान्ये च बहवो वानराः शीघ्रगामिनः ।
ते वायुवेगप्रवणास्तं गिरिं गिरिचारिणः ।
अध्यारोहन्त शतशः सुवेलं यत्र राघवः ॥ १२

Ñ1 B यस्य, Ñ2 सर्वं, D7.9 G1 3 नम्य, G (ed) पश्य (for तेन) Ñ B1 3 विनश्यति

8 ^{a}) B2 T2 3 स, D3 om (subm) (for स-). Ś D0 2.8 12 13 समन्य कारुण्य, Ñ B3 स (B? स) मत्रयामास, D1 स्वर्णश्चैव —^{b}) Ś V2 3 D0 1 3 4 8 12 13 संक्रुद्धो (V2 3 °द्धे), V1 शत्रुत्वे (for सक्रोधो). —^{cd}) D0 शैल (for राम) Ñ2 B3 D6 सुवेल-. V D0 1 3 4 आरोहत्; D9–11 आसाद्य (for वासाय) B4 चित्रकेतुम् Ñ B1–3 उपागमत, G M6 अथारुहत, M1 उपाहरन (sic), Cg as in text (for उपारुहत्). V D0 1 3 4 वासार्थं कृतभावन (for ^{d}). Ś D2 8 12 13 शीघ्रं सुवेलमारोहद्वासार्थं चित्रकानन.

9 ^{a}) Ñ1 B2.4 D7 8 G2 3 M6 चैनम्, V1 3 D0–4 13 त्वेनम्, D12 चैतम्, G1 चैव (with hiatus) (for चनम्) —^{b}) Ñ1 D4 12 अनुगच्छन (sic) —^{c}) Ś V D0–4 8 12 13 धनुर् (for चापम्). D3 उत्कम्य. —^{d}) D6 T2 3 सुमहान्. Ś D2 8 12 13 विक्रमोदये (Ś2 D2 13 °य), Ñ V B3 4 D0 1 3 4 विक्रमोप (B4 °द्य) म; B1 2 भीमविक्रमं (B2 °म) (for विक्रमे रत). G1 3 M6 महातेजा महाबल

10 ^{a}) Ś Ñ V2 3 B1–3 D0 2 3 8 12 13 अन्वा (Ñ1 °श्वा)-रोहच्च, V1 अन्वारोहन् (subm), B4 D1 5 T1 अन्वा-(B4 समा) रोह, D4 अध्यरोहत, D9–11 तमन्वारोहन (for तमन्वरोहत्). G M6 सुग्रीवश्च महाबाहु —^{b}) B4 D1 5 T1 G M1.2 6 च (D4 तु) विभीषण —D10 11 om, while B (ed) reads within brackets $10^c - 12^b$ —^{cd}) B4 D9 मैन्दो नीलो (by transp) Ś D8 12 द्विविद (for द्विविद) ॐ Cg हनुमानिति पृथगुक्त्या रामलक्ष्मणौ पद्भ्यामेवारूढाविति गम्यते ॐ

11 D10 11 om, while B (ed) reads within brackets 11 (cf v l. 10) —^{a}) Ñ V1 2 B गयो (for गजो) —^{b}) D1 ऋषभो (for शरभो). —B1 reads $11^c - 12^b$ (including 587*) in marg —^{c}) G कुमुद पनसश्च (by transp). G (ed) वृत्रो (for चैव) —Ñ2 illeg from रम्भश्च in 11^d up to l 1 of 587*. —^{d}) Ñ B1–3 धूम्रो, B4 नीलो, D7 तारो (for हरो) D6 वीर्यवान् (for यूथप). Ś V1 2 D0–4 8 12 13 G1 पृथुश्च (D4 पृष्ठे च, G1 दमश्च) हरियूथप (D2 4 °पा), V2 पृथुश्च विपृथुस्तथा, D3 G2 3 M6 रम्भो दंभश्च यूथप (G2 वानर), G (ed.) नलश्चैव तु यूथप. —After 11, Ñ V B1 (m) 2 3 D6–9 Ś B (ed, within brackets) Cm.g ins :

587* जाम्बवांश्च सुषेणश्च ऋषभश्च महामति ।
दुर्मुखश्च महातेजास्तथा शतबलि कपि ।

[Ñ2 illeg for l 1 —(l 1) D6 T1 M6 जाम्बवान्, D6 T2 3 G M6 ऋषभस्तु (for ऋषभश्च). Ñ V B1–3 G (ed) केसरी च (G (ed) सु-) ताराख्य, D7 9 शरभश्च महाद्युति. (for the post half). —V3 om from l. 2 up to 12^b. —(l. 2) Ñ2 स (for च) Ñ V1 2 B1–3 नील (for -तेजास) M1.2 हरि (for तथा).]

12 D10 11 om, while B (ed) reads within brackets 12^{ab} (cf v.l 10) V3 om 12^{ab}, B1 reads 12^{ab} in marg (for both, cf. v l 11) —^{a}) D1 om second च (subm) T2 कपयो (for बहवो) —^{b}) Ś1 शीघ्रयायिन, Ś2 °गामिना, Ñ B3 4 °चारिण; V1 2 D0–4 °विक्रमा; D6 शनिचारिण (sic), Cg as in text (for शीघ्रगामिन) —After 12^{ab}, Ś Ñ V1 2 B D5–8 10 13 ins, V3 ins before 12^{cd}, while D7 G M6 K (ed, within brackets) ins l 2–5 after 12 :

588* अध्यारोहन्नथोदग्रास्तत्सम्नो महाशिला ।
तत्र सुवेलमारुह्य रामस्तैः सह वानरैः ।
निपपात गिरिस्तस्य शृङ्गे समशिलातले ।
तत्र कपिगणा सर्वे समारुह्य प्रियोजनम् ।
आरोहन्त सुवेलं तु हृष्यन्तो कपिशार्दुला । [5]

[(l 1) Ñ2 illeg, V1 2 अगेहन्त, B1 2 जवेनोद्य (B2 °घ्र), B3 (before corr. as above) जवेनाद्य, D3 4 स्मोदग्रा (for नथोदग्रास्). Ś D8 12 अन्वारोहन्नथोदग्रा, B4 अथारोहत्तस्तन्ने (for the prior half) V D0 3 शा (V2 3 पा) नवनो V2 महानग (sic), B4 महीधर; D3 विशालवा (for महाशिला). Ñ B1–3 पर्वतो महागिरि (for the post half). —(l 2) B4 आसाद्य (for आरुह्य) Ś D8 12 वानरैः सह (by transp.), Ñ B2 3 सह यूथप, B1 हरिभि सह (for सह वानरैः). D3 राम सौमित्रिणा सह (for the post half). —(l 3) B4 गिरौ तस्मिन्, G3 गिरि-प्रस्थे (for गिरेस्तस्य) B4 रम्ये सम-, D0 शुभे शिलि-, D1 सम-स्पर्श- (for शृङ्गे सम-) Ñ D7 G M6 -तले शुभे (for -शिलातले). B2 शुभे चारुतरे गिरौ (for the post. half) —(l. 4) Ñ2 -शिला (sic), B2 om. (for -गणा) Ñ2

ते त्वदीर्घेण कालेन गिरिमारुह्य सर्वतः ।
ददृशुः शिखरे तस्य विपक्तामिव खे पुरीम् ॥ १३
तां शुभां प्रवरद्वारां प्राकारवरशोभिताम् ।
लङ्कां राक्षससंपूर्णां ददृशुर्हरियूथपाः ॥ १४
प्राकारचयसंस्थैश्च तथा नीलैर्निशाचरैः ।
ददृशुस्ते हरिश्रेष्ठाः प्राकारमपरं कृतम् ॥ १५
ते दृष्ट्वा वानराः सर्वे राक्षसान्युद्धकाङ्क्षिणः ।
मुमुचुर्विपुलान्नादांस्तत्र रामस्य पश्यतः ॥ १६
ततोऽस्तमगमत्सूर्यः संध्यया प्रतिरञ्जितः ।
पूर्णचन्द्रप्रदीपा च क्षपा समभिवर्तते ॥ १७

G 6 14
B. 6 38.
L 6 14

V3 B1–3 समाक्र(Ñ2 °ग)म्य, V1 D0 समाश्रि(D0 °स)त्य (for समावृत्य) D7 G M5 द्वियोजन D13 शतमाश्रित्य योजन (for the post half) —(l 5) V2 D2 आरोहति, D4 आरोहण (for आरोहन्त) D3 om तु (subm) Ś D8 12 13 आरोहति सुवेलस्य, Ñ B D7 G1 सुवेलमभ्य(B1 3 D7 G1 °ध्या, B2 °ध्य)रोहत(D7 °स्ते), G2 3 M5 सुवेलमध्यमारोहन् (for the prior half) Ś V2 B4 प्लवते, B2 प्लवगा]
—c) D3 वायुवेगे Ñ1 B1 3 -प्रतिमास, V3 D1 -[आ]प्रवणास्, D5 T1 प्रच(D5 °चु)रास्, G2 प्रवरास्, M1 2 -सदृशास्, Cv r m g t as in text (for -प्रवणास्) Ś Ñ2 V1 2 B4 D0 2 4 8 12 ते वायुवेगा प्लवगाम्, D13 तेषा सुवेगा प्लवगास् —d) B4 तद्गिरि —e) B4 अभ्यारोहत

13 a) B2 तेपि, D0 त तु, D1 ते च, D4 तत्र (for ते तु) V2 3 D1 4 दीर्घेण (sic) (for [अ]दीर्घेण) —b) Ñ B1–3 आसाद्य (for आरुह्य) V2 D3 G2 सर्वश, D6 T2 सत्वरा —After 13ab, D0 ins

589* तामुदग्रगृहाकीर्णां तोरणैरुपशोभिताम् ।

—For 13c–15b, V1 subst l 3–6 of 590*. —c) B2 तस्मिन्, G1 2 M5 लका, Cg k t as in text (for तस्य) Ś V2 B4 D0 2.4 8 12 13 शिख(Ś D8 विव)रात्तस्माद् (for शिखरे तस्य) Ñ1 B3 शिखरे तस्य शैलस्य —d) Ś V2 D8 9 12 13 विभक्ताम्, B1 2 4 निवि(B4 °मु)क्ताम्; D1 3 6 T3 निविष्टाम्, D4 विलग्नाम् V3 D2 इव ता(D2 ते), D1 8 दुर्गमा (for इव खे) T2 निविष्टामिव खेचरीं, G1 2 M5 त्रिकूटस्य निवेशिता

14 For subst in V1, cf v l 13 and 15 —a) Ś B4 D0–2 4 8 12 13 G सु(G1 स)वप्रा, D3 सुगुप्ता (for शुभा प्र-) G महाद्वारा (for -वर°) —b) D0 प्राकारवन-, D11 °मिव, M3 °परि (for °वर-) D13-शोभना (for शोभिताम्) —c) B4 नाना- (for लङ्का) Ś D8 12 L (ed) लका च(L [ed] om [subm]) राक्षसै पूर्णां —d) T2 हरिपुगवा G2 ददर्श हरियूथप

15 a) T2 प्रासाद-. D10 11 M1 2 Ck t वर-, T3-चर्या, Cr m g as in text (for -चय) Ś D2 3 8 12 13 वलभीसस्थैस, B4 -[आ]भरणै स्तभैस, D0 1 -धरणीसस्थैस, D4 धरणीयैस्तैस् (for -चयसस्थैश्च) —b) Ś B4 D0–4 8 12 13 तमो-, M3 तदा (for तथा) T2 नीचैर्, T3 वीरैर् (for नीलैर्) D7 9–11 च राक्षसैः (for निशाचरैः) —For 14–15b, Ñ V2 3 B1–3 subst, whereas V1 subst l 3–6 for 13c–15b

590* ता सुवप्रा वरद्वारा प्राकारवरशोभिताम् ।
नानाराक्षससपूर्णां पताकाध्वजमालिनीम् ।
सज्जयन्त्रोपकरणा समुच्छ्रितध्वजाकुलाम् ।
सिताभ्रचयसकाशा कैलासशिखरोपमाम् ।
नानारूपैर्महावीर्यैर्घोरै रक्षोभिराकुलाम् । [5]
प्राकारवडभीसस्थैस्तमोनीलैर्निशाचरै ।

[(l 1) Ñ1 ताम्रवप्रा, B1 ता सुरथ्या, B2 3 ता सुरूपा (for ता सुवप्रा). Ñ B1–3 महाद्वारा(B3 [sup lin also] °कारा) G (ed) प्राकारैरुप- (for प्राकारवर-) B1 -तोरणा —(l 2) B1 लका (for नाना-) —(l 3) Ñ1 -महागृहा, Ñ2 -शिलायुधा, V1 illeg, V2 - - -कुला (illeg), V3 -वरायुधा, B2 -शिलागुहा, B3 -कुलाकुला (for -ध्वजाकुलाम्) —V3 om l 4–5 Ñ2 illeg for the post half of l 4 —(l 5) G (ed) आवृता (for आकुलाम्) —(l 6) Ñ1 -चयनी-, V -धरणी- (for -वडभी-) B3 च राक्षसै (for निशाचरै) —B3 (m) ins after l 6, V1 2 ins after l 5 and V3 ins after l 3 the line of 14cd (with v l लका वर्ष(V3 रक्ष)वरद्वारा in V1 3 and लका रक्षोगणैर्भीमा in B3, for 14c)]
—c) Ś1 हरिश्रेष्ठै (sic), Ñ B1–3 महावीर्या (for हरिश्रेष्ठा) —d) Ś2 V2 B4 D8 परम कृत(B4 शुभ), Ñ2 समलकृत, D2 अपर परात् (for अपर कृतम्)

16 ab) D3 ते ह (hypm), D10–12 त (for ते) D3 वानरान्सर्वे राक्षसा, T2 राक्षसान्सर्वे वानरा (by transp), G राक्षसान्सर्वान्वानरा (for वानरा सर्वे राक्षसान) —c) Ś Ñ V B2 3 D0 2 4 8 12 13 ससृजुर् (for मुमुचुर्) B2 3 D5–7 9–11 T1 M3 विविधान्नादास्, G1 M5 विपुल नाद (for विपुलान्नादास्) B4 व्यसृजन्विविधास्तत्र —d) B4 नादान्, D4 7 10 11 T3 G1 3 M1 2 तस्य, G2 यत्र (for तत्र) Ñ B1–3 मेघान्दृष्ट्वेव बर्हिण

17 b) D2 G3 सध्यायाः, D4 सध्याया B1 चैव, B4 G2 परि-, Cv g k t as in text (for प्रति) Ś2 -रजितै (sic) —c) Ñ2 पूर्व- (for पूर्ण-) Ñ2 V1 B1–3 D6 7 10 11 T2 M3 Cm g प्रदीप्ता च, D3 T3 -प्रतीपा च, D9 -प्रनीकाशा, D13 -प्रदीप्तैव, Cv r as in text (for -प्रदीपा च) —d) V3 D4 निशा (for क्षपा) Ś V1 B4 D0 2–4 7 8 12 13 G3 M1–3 समभि(B4 समभ्य, D0 वै सम)वर्तत, D6 °वर्धते, D9–11 समतिवर्तत(D9 °ते), Cv as in text (for समभिवर्तते). Ñ B1–3 यामिनी समवर्तत —After 17, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 ins

0 14 22 ततः स रामो हरिवाहिनीपति-
विभीषणेन प्रतिनन्द्य सत्कृतः ।
सलक्ष्मणो यूथपयूथसंवृतः
सुवेलपृष्ठे न्यवसद्यथासुखम् ॥ १८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनत्रिंशत्तमः सर्गः ॥ २९ ॥

591* सचन्द्रग्रहनक्षत्र नभोऽदृश्यत सागरे।
द्वितीयमिव चाकाश सचन्द्रग्रहतारकम्।

[(l 1) D8 -ग्रग-(sic) (for -ग्रह-). —(l 2) Ñ1 सचेंद्रग्र-(sic), B2 सचद्रमिव (for सचन्द्रग्रह-)]

—Thereafter B1 cont

592* तत कपिगणा सर्वे प्रपश्यन्तोऽद्भुतोपमा ।,

while D0 cont. after 591*

593* पिनष्टीव तरङ्गाग्रैस्तद्धि फेनचन्दनम्।
तमादाय करैरिन्दुर्लिम्पतीव दिगङ्गना ।
[cf v l 91*]

—After 17, G1 2 M5 ins

594* सुवेलपृष्ठ प्राप्ता सा महती राघवानुगा।
शुशुभे वानरी सेना प्रदोपसमये स्थिता।

18 G (ed) om 18 —ᵃ) D1 (also) एव (for तत) T3 G तु (for स) —V3 illeg from हरि in ᵃ up to सत्कृत in ᵇ Ñ B1–3 G1 -पतिं, Cg as in text (for -पतिर्) —ᵇ) G1 विभीषण च (for विभीषणेन) M5 हर्षित (for सत्कृत) Ś V1 2 B4 D0–4 8 12 13 विभीषणश्च- (D7 °स्च)क्षपतिश्च जाववान् (V2 °ति प्रतापवान्), Ñ B1–3 विभीषण च प्रतिमान्य सत्कृत(B1 °त) —ᶜ) Ñ1 B2–4 -यूथपसंवृत , V2 D7 10 11 -यूथसयुत , B1 -यूथप सह, G2 -✓समावृत (for -यूथसवृत). —ᵈ) Ś1 D1 3 4 न्यवसन्. B1 सुखावहे (for यथासुखम्) —After 18, Ś Ñ B1 2.4 D8 12 13 G1 2 M5 ins

595* तत सुवेलस्य गिरेश्च वास
शृङ्गे च तस्यां सचिवै समेत्य।
सभ्राजयन्त्र रजनीमुखे तं
प्रभाभिरिन्द्याभिरतीव भाति।
तत प्रभाते सचिवास्तु राघव
प्रयाणमाज्ञापयतेत्यभाषत।
प्रतीक्षमाणस्त्वथ दक्षिणामुख
स्ततश्च लङ्का ददृशे महापुरीम्।

[(l 1) G1 2 M5 तथा (for तत) Ñ1 B1 2 निवास, Ñ2 निवासे, B4 तु वास, G1 2 M5 तु तस्य (for च वास) —(l 2) Ñ B1 2 [ऽ]वनस्थे, B4 च तस्मिन्, G1 2 M5 वनस्थै (for च तस्यां). Ś D8 12 सहित , B4 D13 सह तै (for सचिवै). Ś D8 12 13 G1 2 M5 समेत (for समेत्य). —(l 3) Ś1 -मुख त, Ś2 -मुखाते; D13 -मुखे तान् (for -मुखे त). Ñ B1 2 वि(B2 प्र)भास(B1 °व)यन्तं रजनीं स राघव (B1 राम), B4 अभासयन्त रजनी समेता: —(l 4) Ñ B4 प्रभासि(Ñ2 °काशि)ता चद्रमस प्रभाभि , B1 2 प्रभासितश्चद्र इव प्रभाभि (B2 इवावभाति), D13 प्रभाभि दिव्याभिरतीव भाभि (sic) —For l 3–4, G1.2 M5 subst. :

595(A)* व्यभासयत्ता रजनीमुपेयिवा-
न्प्राभासिभिश्चन्द्रमरीचिभि शुभे ।
[(l 2) M5 प्रभासिभिश्.]

—(l 5) G1 2 M5 क्षपाते (for प्रभाते). B2 च, G1.2 M5 स (for तु) —(l. 6) Ś2 [इ]त्यभाष्य, Ñ [अ]भ्युवाच ह (Ñ1 om), B1 G1 M5 [इ]त्युवाच ह(B1 तान्), B2 G2 [इ]त्युवाच, B4 [अ]भ्यभाषत (for [इ]त्यभाषत) —(l 7) D13 प्रबाधमानस (for प्रतीक्षमाणस्). —(l 8) D13 पुरीं ना (for महापुरीम्). —For l 7–8, Ñ B1 2 4 subst

595(B)* ते दीप्यमानानथ दक्षिणामुखा-
स्तानस्तु लङ्का ददृशु पुरीं तदा ।

[(l 1) Ñ2 ते धावमाना अथ, B1 प्रधावमानास्तत्र —(l. 2) B2 4 महापुरीं (for पुरीं तदा)],

while G1 2 M5 subst for l 7–8

595(C)* प्रयोध चैनानथ दक्षिणोन्मुखा
तत स लङ्का पुनरभ्युदैक्षत ।
[(l. 1) G1 दक्षिणामुखा.]]

Colophon. —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D2 12 13 लंकाकांडे, D0 4 सुंदर°. —*Sarga name* Ś Ñ V B D0–2 8 9 12 सुवेलारोहण, D3 सुवेलाधिरोहण , D4 लंकापर्वणि सुवेलारोहण, D13 सुवेलदर्शननिवास . —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 D0 2 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V1 2 B D3 9 14, V3 D8 12, D1 16, D5–7 10 11 T1 3 G M 38, T2 37 —After colophon, D2 concludes with राम, D4 with श्री, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम .

३०

तां रात्रिमुषितास्तत्र सुवेले हरिपुंगवाः ।
लङ्कायां ददृशुर्वीरा वनान्युपवनानि च ॥ १

समसौम्यानि रम्याणि विशालान्यायतानि च ।
दृष्टिरम्याणि ते दृष्ट्वा बभूवुर्जातविस्मयाः ॥ २

चम्पकाशोकपुंनागसालतालसमाकुला ।
तमालवनसंछन्ना नागमालासमावृता ॥ ३

हिन्तालैरर्जुनैर्नीपैः सप्तपर्णैश्च पुष्पितैः ।
तिलकैः कर्णिकारैश्च पाटलैश्च समन्ततः ॥ ४

शुशुभे पुष्पिताग्रैश्च लतापरिगतैर्द्रुमैः ।
लङ्का बहुविधैर्दिव्यैर्यथेन्द्रस्यामरावती ॥ ५

विचित्रकुसुमोपेतै रक्तकोमलपल्लवैः ।
शाद्वलैश्च तथा नीलैश्चित्राभिर्वनराजिभिः ॥ ६

G 6 15
B 6 39
L 6 15

30

Ś1 begins with ॐ

1 ^{a}) Ś1 Ñ2 V1 B1 2 4 ते (for ता) Ś1 V1 D3 सर्वे (for तत्र) Ś2 V2 3 D0–2 8 12 ते रात्रिमुषिता· सर्वे, D13 ते ता रात्रिमुषित्वा तु —^{b}) Ś V B3 D T3 G M5 हरियूथपा. —After 1^{ab}, D13 ins

596* अवतीर्य च धर्मात्मा तस्माच्छैलात्स राघव ।
अनुजग्मुर्महावीरा ऋक्षवानरसैनिका ।

—^{c}) Ś2 D0 1 8 10–12 लङ्काया, D13 G1 2 लङ्का ता (for लङ्काया) Ś D0 1 3 8 13 दूराद्, V द्वार, D12 मूर्धाद् (for वीरा) —^{d}) B1 D0 1 3 द्वाराणि (for वनानि).

2 Ś2 D0 13 om (hapl) 2^{ab} V2 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) M5 तानि, Cm g k t as in text (for सम) V D0 3 -भौमानि, D1 -भूम्यानि (for -सौम्यानि). V2 तुल्यानि, G1 3 [अ]रण्यानि, Cg k t as in text (for रम्याणि) Ñ B2–4 सरासि च सपद्मानि, D4 समानि तानि रम्याणि ❀ Cm समसौम्यानि समानि सौम्यानीत्यर्थ । दैर्घ्य-विशाले समानि दुष्टमृगाद्युपद्रवराहित्येन सौम्यानीति यावत् ।, Cg समानि च तानि सौम्यानि च समसौम्यानि निम्नोन्नतत्व-रहितानि स्निग्धानि चेत्यर्थ ।, Ck समसौम्यानीति। स(सम ?)-प्रदेशे सौम्यसस्थानानीत्यर्थ ।, Ct cites Cm as follows — " समसौम्यानि आयामविस्ताराभ्या समानि समभूतलानि च दुष्ट-मृगाद्युपद्रवराहित्येन सौम्यानि, अत एव क्रीडादौ रम्याणीत्यर्थ इति तीर्थ " and it also cites as follows —" सम-साम्यानि " इति पाठ । समप्रदेशे साम्यसस्थानानि, रम्याणि मृगाद्युपद्रवराहित्यादिति कतक " as from Ck ❀—^{b}) N2 T2 3 विमलानि, Cg k t as in text (for विशालानि) Ś1 V1 B3 D8 12 G2 M5 विशालायतनानि च, Ñ1 B1 शिला-न्यायतनानि च, V3 G1 विशालान्यायतनानि च(hypm), B4 वापीश्च विमलोदका —^{c}) B4 दृष्ट्वाथ (for ते दृष्ट्वा)

3 ^{a}) Ś1 Ñ1 D3 13 G1 -वकुला, Ś2 Ñ2 V1 2 B1–3 D2 7–12 G3 -वकुल-, V3 B4 -वकुलान्, D0 -बहुला, D1 -वकुला, D4 बहुला (for -पुनाग-) —^{b}) Ñ2 V1 2 B1–3 D0 2–4 6 9–11 -शाल- (for -साल-) G1 2 transp -साल- and ताल- Ś V1 D0 2 8 12 -वनायुता, V2 -वनावृता, D1 -वनायुता, D3 -शिलायुधा, D4 -तलायुता, D6 T3 G3 -लता-कुला, M5 -रसाकुला (for -समाकुला) V3 शालास्ता * * * युतान्, B4 शालबिल्वलताकुलान्, D13 शालातालात्रसयुता —B4 om 3^{cd} —^{c}) V3 D1 4 -वनसछन्ना(V3 °न्नान्), D6 °सपन्ना, D9–11 G3 M5 -घनसच्छन्ना, M1 2 °सपूर्णा (for -वनसछन्ना) D8 उमास्तवनसछन्ना (sic) —^{d}) T2 G1 नागमाल, M5 नागजाल D6 -वनाकुला (for -समावृता) Ś V D0–3 8 12 13 र(V2 D0 1 3 13 न)क्तमालकसवृता(V3 °युतान्, D1 °वृता), Ñ1 B1 3 न(B3 र)क्तमालसमाचिता, Ñ2 B2 रक्त-मालाविभूषिता, D4 नक्तपालकसयुता, G3 नागजालाभिसवृता

4 ^{a}) Ś D12 सर्ज्जै, Ñ V D0 1 4 13 सर्जै, B1 शालै, B4 G चैव, D2 सर्वै, D3 छन्नै, D8 स· (for नीपै) B2 3 हिंतालैर्बकुलैस्तालै —^{b}) D2 सप्तवर्णैश्च Ñ2 V2 3 B2 3 D5 7 9–11 G2 3 M5 सु- (for च) —V3 om 4^{cd} —^{d}) Ś V1 2 D0–4 8,12 13 तथा पाटलिभिर्द्रुमै (D1 °भि शुभै), Ñ2 B1–3 पाटलाभिश्च सर्वत

5 D0 om (hapl) 5^{ab} D6 transp 5 and 6 —^{a}) Ś D8 12 पर्वताग्रैश्च —^{b}) Ñ2 T1 परिगत- Ś V2 3 B4 D2 4 8 12 13 लतापरिकरैर्द्रुमै (Ś D12 °र्धनै, D8 °र्वनै), V1 B1 2 D1 3 6 T3 लतापरिवृ(B1 °श, B2 °ण)तैर्द्रुमै (V1 T3 °स्तथा) —Ñ B1–3 transp 5^{cd} and 6^{ab} —^{c}) D6 T2 3 द्रव्यैर्, D10 11 M1 2 Ck t दृश्यैर्, Cg as in text (for दिव्यैर्) Ś V B1 D0–4 8 12 13 लङ्का काननजै पुष्पैर् (B1 D0–2 13 °जै फुल्लैर्, D3 °जैर्वृक्षैर्, D4 जैश्चैव), N B2–4 लंका नदनजै फुल्लैर् (B4 °जैर्वृक्षैर्) ❀ Cg लङ्का-शब्दश्चात्र सुवेलपर । उत्तरत्र वानरप्रवेशोक्ते ❀

6 D6 transp 5 and 6, Ñ B1–3 transp 5^{cd} and 6^{ab} —^{b}) V2 3 B4 D0–2 रक्तपल्लवकोमलै —^{c}) D5 7 9–11 T2 3 G M1 2 5 शाड्वलैश्च M3 नीपैश्च (for नीलैश्च) —For 6^{cd}, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

597* शाद्वलानि च नीलानि चित्राश्च वनराजय ।
[D0 3 4 शाड्वलानि Ñ V B3 D13 विचित्रा (for चित्राश्च).]

7 7 7 गन्धाढ्यान्यभिरम्याणि पुष्पाणि च फलानि च ।
धारयन्त्यगमास्तत्र भूषणानीव मानवाः ॥ ७

तच्चैत्ररथसंकाशं मनोज्ञं नन्दनोपमम् ।
वनं सर्वर्तुकं रम्यं शुशुभे षट्पदायुतम् ॥ ८

नत्यूहकोयष्टिभकैर्नृत्यमानैश्च बर्हिभिः ।
रुतं परभृतानां च शुश्रुवे वननिर्झरे ॥ ९

नित्यमत्तविहंगानि भ्रमराचरितानि च ।
कोकिलाकुलषण्डानि विहगाभिरुतानि च ॥ १०

भृङ्गराजाभिगीतानि भ्रमरैः सेवितानि च ।
कोणालकविघुष्टानि सारसाभिरुतानि च ॥ ११

विविशुस्ते ततस्तानि वनान्युपवनानि च ।
हृष्टाः प्रमुदिता वीरा हरयः कामरूपिणः ॥ १२

---

7 ^{a}) D9-11 [अ]ति- (for [अ]भि-). Ñ V3 B1-3 D13 पुष्पितानि सुगंधीनि —^{b}) D13 फलानि किसलयानि च (hypm) —For 7^{ab}, Ś V1 2 B4 (repeats after 599*) D0-4 8 12 subst, Ñ B1 2 ins. after 7^{ab}, B3 D13 cont after 599*

598* जालक मञ्जरीपुष्प फल किसलयानि च ।

[B1 स्तवक (for जालक) Ñ B2 3 मजरीणां च, D4 मजर पुष्प, D13 मजगीजुष्ट B4 (first time) पुष्पाणि च सुगंधीनि (for the prior half)]

—After 7^{ab}, B3 (m) 4 D13 ins.

599* द्विजभ्रमरसस्पृष्टा द्रुमाः पुष्पसमाकुला. ।

[B4 -सघुष्टा, D13 -सजुष्टा (for -सस्पृष्टा)]

—^{c}) Ś Ñ1 D0 2 8.12 [अं]गनास्, Ñ2 B1 D6 T2 3 द्रुमास्, V3 लतास् (for [अ]गमास्) D1 3 4 7 9.13 धारयतो (D7 9 13 °ति) नगास्तत्र —^{d}) Ś Ñ V B1.2 4 D0-4 8.12 13 नरा इव विभूषणं (Ñ1 °षिता, B4 D3 °षणान्).

8 ^{b}) B4 मनोज्ञ चन्दनावृत —^{c}) Ś1 V3 सर्वर्तुग, Ś2 D8 12 सर्वमृगं, T3 सर्वर्तुस- G2 दिव्य (for रम्य) D13 तच्च सर्वं महारम्य —^{d}) Ś Ñ V B D0-2 4 8 12 13 -[आ]कुल, D3 -[आ]वृतं (for -[आ]युतम्)

9 ^{ab}) G2 दात्यूह- (for नत्यूह-) Ś V D0-4 8-13 T2 3 दात्यूह (V3 विभाति, D1 दिव्यूह) कोयष्टिरुतैर् (D0 °गणैर्, D1 3 °मयूर्, D9-11 T2 3 °बकैर्, D13 °युतैर्), D6 नत्यूहे कोयष्टिबकैर्, D7 दात्यूहकोयष्टिबकैर्, L (ed) नत्यूहकै पक्षिगणैर् (for ^{a}) D0 2 विनदद्भिश् (for नृत्यमानैश्) V2 3 D0 6 7 9-11 G1 M1 2 Cr m g t बर्हिणै (for बर्हिभि) Ñ B कोयष्टिकै सदात्यूहैर्विनद (B4 °वैलव) द्भिश्च बर्हिणै, G3 M5 नत्यूहैर्नृत्यमानैश्च बर्हिणैरुपशोभित —After 9^{ab}, D11 reads 10^{cd} —D13 reads 600*, 10^{ab} and 11^{ab} after 603* —^{c}) D11 परहृताना —^{d}) D5 6 Ś Cr g शुश्रुवुर् (for शुश्रुवे) D10 11 वननिर्झरे —For 9^{cd}, Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 (read after 603*) subst.

600* तथा परभृतैश्चैव शुशुभे तद्वन महत् ।

[B1 रुतं (for तथा). Ñ B2 3 रुतं परभृताना च, B4 रुतं परिवृताना च (for the prior half). V3 illeg. after शुशुभे]

10 For sequence in D13, cf v l 9. —^{a}) Ś V1 2 B4 D0-4 8 12 13 तानि, Ñ2 V2 नित्य (for नित्य) —^{b}) B2 सारसाभिरुतानि च (= 11^{d}). —After 10^{ab}, D5 reads 12^{ab} for the first time, repeating it in its proper place —Ñ1 om. (hapl.) 10^{c}–12^{b} V1 D4 om (hapl) 10^{c}–11^{b}. V2 D1 3 13 om. (hapl) 10^{cd} V3 damaged from 10^{c} up to भ्रमरै in 11^{b} D11 reads 10^{cd} after 9^{ab}. —^{c}) B1 (m also -नद-) -वन, B4 -रुत- (for -कुल-) Ś Ñ2 B3 D0 2 5 7 9-11 खण्डानि B2 कोकिलानां च खण्डानि. —^{d}) Ś Ñ2 B2 3 D2 7-12 G1 M3 विहग ; B1 सारस-, Cg as in text (for विहग) Ś2 D8 12 -[अ]भिमतानि, B4 -विरुतानि (for -[अ]भिरुतानि). D0 विहगाना रुतानि च

11 Ñ1 om 11, V1 B1 D0 4 om. 11^{ab}, V3 damaged up to भ्रमरै in 11^{b} (for all, except B1 D0, cf v l 10) For sequence in D13, cf v l. 9 G2 transp 11^{ab} and 12^{ab} omitting after भ्रम in 11^{b} up to 12^{c} —^{a}) Ś1 D1-3 12 -[अ]भिलीनानि, Ś2 B3 °नीलानि, V2 °नीतानि, B2 °जातानि, D7 9-11 -[अ]धि° (for -[अ]भिगीतानि) Ñ2 कुररै शुकसारीभिर्, B4 भृगराजानि दीनानि (sic), D8 12 भृगराजिविलीनानि —^{b}) Ś V2 D2 8 12 13 कुररी, Ñ2 बलाका, B2 3 D1 3 6 T2 कुररै (for भ्रमरै) B4 G1 3 M5 कुरर शोभि (G3 M5 सहि) तानि च, D7.9-11 कुरर (D7 °रै, D9 °व) म्वनितानि च —Ś1 B3 D3 9-11 G2 M1 2 om (hapl) 11^{cd} —^{c}) Ś2 D2 8 12 काकोलूक, Ñ2 V1 3 B1 2 कोलाहल-, D7 कोयष्टिक- (for कोणालक-) B4 नित्यमत्तविहगानि (= 10^{a}), D0 1 4 कोकिलाकुल (D0 °घव) घु (D1 °जु) ष्टानि, D13 कलणकपियूथानि (sic), T2 3 कलहसाभिजुष्टानि —^{d}) B1 सारिका, G (ed) दात्यूह- (for सारस-) T3 सारसाना रुतानि च

12 Ñ1 om 12^{ab} (cf. v l 10) D5 reads 12^{ab} for the first time after 10^{ab}, repeating it here G2 transp 11^{ab} and 12^{ab} —^{a}) D4 विविधानि (for विविशुस्ते) —Ś D8 12 om 12^{bc}. G2 om 12^{c} (cf v.l 11). —^{c}) Ñ1 B2 3 D0-3 13 M1 2 प्रहृष्टमुदिता, Ñ2 V D4 प्रहृष्टा मुदिता, Cg हृष्टा प्रमुदिता (as in text). B4 सर्वे (for वीरा). B1 प्रहृष्टा मुदिताहारा —After 12, B3 ins 601*.

तेषां प्रविशतां तत्र वानराणां महौजसाम् ।
पुष्पसंसर्गसुरभिर्ववौ घ्राणसुखोऽनिलः ॥ १३

अन्ये तु हरिवीराणां यूथान्निष्क्रम्य यूथपाः ।
सुग्रीवेणाभ्यनुज्ञाता लङ्कां जग्मुः पताकिनीम् ॥ १४

वित्रासयन्तो विहगांस्त्रासयन्तो मृगद्विपान् ।
कम्पयन्तश्च तां लङ्कां नादैः स्वैर्नदतां वराः ॥ १५

कुर्वन्तस्ते महावेगा महीं चरणपीडिताम् ।
रजश्च सहसैवोर्ध्वं जगाम चरणोद्धतम् ॥ १६

ऋक्षाः सिंहा वराहाश्च महिषा वारणा मृगाः ।
तेन शब्देन वित्रस्ता जग्मुर्भीता दिशो दश ॥ १७ G. 6 15 B. 6. 39 L. 6. 15.

13 [a]) Ś V2 3 D0 1 3 4 6 8 12 13 निवसता, V1 B4 D2 निविशता, T3 विविशता (for प्रविशता) Ñ B1–3 तेषा निवि(Ñ1 B3 °वे)शमानाना —[b]) Ś1 D8 12 तरस्विना, Ś2 Ñ V B1–3 महात्मना (for महौजसाम्). —[c]) D3 4 13 -सस्पर्श- (for -ससर्ग). —[d]) Ś V3 D2 4 7–12 प्राणसुखो (D7 9–11 °समो) (for घ्राण°) —After 13, Ś Ñ V B (B3 after 12) D0–4 8 12 13 ins

601* तेषा निवेशस्तत्रासी प्रविभागैरनेकश ।

[B4 D13 निवासस् (for निवेशस्) B1(m also as above) प्रतिभागैर्. D3 अनेकधा (for अनेकश)]

—Thereafter Ś2 Ñ V B (B3 after 13^{ab}) D0–4 8 12 13 read 15^{cd} (followed by 603*)

14 [a]) D0 अन्येन, D3 अन्ये च, D4 आनेतु (for अन्ये तु) Ś D8 12 हरियूथाना, B2 D0 हरिवीराश्च(D0 °स्ते) —[b]) D0 निष्क्राम्य Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 विक्राता हरियूथपा (V1 3 °रयस्तथा) —[d]) D4 ततो (for लङ्का)

15 Ñ1 reads 15^{b} in marg —[b]) D10 11 ग्लापयतो, D13 छादयतो (for त्रासयन्तो) Ś D8 12 मृगास्तथा, D0–2 6 13 G3 मृगद्विजान्, D3 निशाचरान्, G2 मृगाधिपान् (for मृगद्विपान्) Ñ B1–3 पातयतो महीरुहान्, B4 नानापक्षिगणास्तथा, D4 त्रासन्मृगद्विजान्बहून् (sic) —After 15^{ab}, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 ins

602* आस्फोटयन्तो गर्जन्त सर्वे रणसमुत्सुका ।
कम्पयन्तश्च लङ्काया वनान्युपवनानि च ।
सस्वने चरणोत्पिष्टा चकम्पे च समन्तत ।

[B4 transp l 1 and 2 —(l 1) Ś Ñ2 V1 2 D8 12 वेल्लन, Ñ1 B1–3 D0 2 वल्गत (for गर्जन्त) B4 स्फोटयनोवल्गत (for the prior half) —Ñ B1–3 om l 2–3 —(l 2) B4 D1–3 लङ्काया —After l 2, V B4 (l 2 also) D0–4 13 repeat l 1 of 603* —Ś1 om from l 3 up to 17^{b} Ś2 D8 12 om l 3 —(l 3) D4 सस्वनैश्, D13 सस्वन V1 3 च बलोद्धृष्टा (for चरणोत्पिष्टा) V2 स तु । चरणा हृष्टा (sic) (for the prior half) D4 प्रकपे (for चकम्पे) D1 3 भू (for च)]

—For sequence in Ś2 Ñ V B D0–4 8 12 13, cf v l 13 —[c]) M5 तदा (for च ता) D5 7 G1 3 लङ्का ता (by transp) Ś2 D0–3 8 12 13 अ(D0 13 आ)-कपयस्ते(D13 °यतो) लङ्का वै, Ñ V B1–3 D4 अकपयश्च (V1 °यस्तु, V3 °यत) लङ्का(D4 लोकास्) ते, B4 एते चाकपयँल्लङ्का —[d]) Ś2 D1 8 12 स्वैर्नादैर् (by transp), Ñ1 V1 3 सुनादैर्, B1 D2 4 T2 G1 नादैस्तैर्, D13 नादिभैर्, M3 5 नादैस्ते D0 ध्रुवता (for नदता)

16 Ś1 om 16 (cf v l. 15) —[a]) D6 T2 3 महावेगान्, G1 °भीमा (for °वेगा) —[b]) D9 -कपिता (for -पीडिताम्) —[c]) G1 चोर्ध्वं, M5 [ए]वोत्थ (sic), Cg as in text (for [ए]वोर्ध्वं) —[d]) D7 9–11 G1 M3 Cg चरणोत्थित —For 16, Ś2 Ñ V B D0–4 8 12 13 subst and read after 15^{cd} (15^{cd} read after 601*)

603* सर्वैश्चैश्च महायूथैर्मही चरणपीडिता ।
उत्पपात रजश्चोर्ध्वं कपोतारुणमनिभम् ।

[V B4 (l 2 also) D0–4 13 repeat l 1 after l 2 of 602* —(l 1) V1 2 B4 (V1 B4 [second time] and V2 [first time]) D0–3 13(all second time) तैर्गच्छद्भिर्, V3 (first time) गच्छद्भिस्तैर्, B4(first time) सपतद्भिर्, D4(second time) निर्गच्छद्भिर् (for सर्वैश्चैश्च) V2(second time) 3 D0 1 (V3 D0 1 first time) तथा यूथैर्, D3(first time) महावीर्यैर्, D4 (first time) महायोधैर् (for महायूथैर्) B4(first time) महाभारनिपीडित (for the post half). —(l 2) Ñ1 सस्वने वै, Ñ2 B2 4 (second time) उत्थित वै, B3 सवानरै, B4(first time) स सुवेले (sic) (for उत्पपात) Ñ B2–4 (B4 both times) जगाम (for कपोत) Ñ1 रण- (for -[अ]रुण) Ś2 D8 12 कपोतागरुहोपम (for the post half)]

—Thereafter D13 reads 600*, 10^{ab} and 11^{ab}.

17 Ś D12 om 17^{ab} (for Ś1, cf v l 15). —[a]) D1 ध्वाक्षा सिहा, D3 व्याघ्रा सिहा, D13 ऋक्षसिंह- D7 9–11 च महिषा (for वराहाश्च) —[b]) D4 सवरा, G1 M5 वानरा, L (ed) भ्रमरा, Ck t as in text (for वारणा) M1 2 तथा (for मृगा) Ñ1 महिषा वानरा शुका, Ñ2 B2 महिषाश्चामरास्तथा, V D2 3 13 महिषा(V2 3 क्रव्यादा)श्च सरीसृपा (D3 महामृगा), B1 महिषा शूकरास्तथा, B3 महिषा रावणा वृका, B4 D0 1 महिषा सृमरा मृगा (B4 शुका), D7 9–11 वारणाश्च मृगा खगा —V3 om 17^{c}–18^{b} —[c]) Ś D8 12 तेषा (for तेन) Ñ1 महता (for वित्रस्ता) —[d]) Ś1 D8 12 तेपि, Ś2 अपि, Ñ1 तत्र, D13 भ्राता, G2 भीमा (for भीता) G1 3 transp जग्मुर् and भीता

20 17 18 शिखरं तु त्रिकूटस्य प्रांशु चैकं दिविस्पृशम् ।
समन्तात्पुष्पसंछन्नं महारजतसंनिभम् ॥ १८

शतयोजनविस्तीर्णं विमलं चारुदर्शनम् ।
श्लक्ष्णं श्रीमन्महच्चैव दुष्प्रापं शकुनैरपि ॥ १९

मनसापि दुरारोहं किं पुनः कर्मणा जनैः ।
निविष्टा तत्र शिखरे लङ्का रावणपालिता ॥ २०

सा पुरी गोपुरैरुच्चैः पाण्डुराम्बुदसंनिभैः ।
काञ्चनेन च सालेन राजतेन च शोभिता ॥ २१

प्रासादैश्च विमानैश्च लङ्का परमभूषिता ।
घनैरिवातपापाये मध्यमं वैष्णवं पदम् ॥ २२

यस्यां स्तम्भसहस्रेण प्रासादः समलंकृतः ।
कैलासशिखराकारो दृश्यते खमिवोल्लिखन् ॥ २३

चैत्यः स राक्षसेन्द्रस्य बभूव पुरभूषणम् ।
शतेन रक्षसां नित्यं यः समग्रेण रक्ष्यते ॥ २४

---

18 V3 om 18^{ab} (cf v l 17). —^{a}) Ś D0 2 4 8 12 13 शिखरस्तु, Ñ B1 गिरेस्तस्य, B2 3 शिरस्तस्य; D5 9 T1 M3 शिखर तत् (for शिखरं तु). B4 गिरेस्तु चित्रकूटस्य. —After 18^{a}, D13 ins .

604* नवतिर्योजनोच्छ्रित॰ ।
शतयोजनविस्तार

—^{b}) D7 9 चैव (for चैकं) B2 D3 9 नभःस्पृशं (B2 °शन्), D1 नभःस्तृतं (for दिविस्पृशम्) Ś Ñ V1.2 B2–4 D0 2 4 8 12 13 प्रांशुरेको (Ñ B3 °मेकं) नभःस्पृश (Ś V1 2 D4 8.12 °शन्, B4 D13 °श, D0 °स्तृतः), B1 प्रांशमेकं नभःस्पृशं, M1 2 5 प्रांशु चैकं (M5 °व) दिविस्पृशं ꣸ Cr दिविस्पृशमिति पाठः । , Ct दिविस्पृश दिविस्पृक् । पूर्वपदे ' हृद्युभ्यां च ' इति डेरलुक् । स्पृशे कप्रत्ययश्चार्षः ꣸ —^{c}) Ś Ñ V B1–3 D0 2–4 8 12 13 द्रुम-, B4 क्रम- (for पुष्प-). Ś V2 3 B4 D0 2 4 8 12 13 -सछन्नं D1 समताद्रुमकाच्छन्न —^{d}) Ñ B1–3 -[अ]भ्रचय- (for -रजत-). D10 om , T3 -सनिभौ (sic) Ś V B4 D0–4 8 12.13 G2 महाजलद (D2 °राजत) सनिभ॰ (B4 D3 G2 °निभ, D1 °नि स्वन)

19 Ś1 B2 D3 4 om. 19^{ab}. —^{ab}) Ñ B1 3 श्वेतश्चोर्ध्वं च विस्तीर्णं विमलादर्शसंनिभं, D1 शत सार्धं सुविस्तीर्णं विमला ***** (om after विमला up to 20^{a}) —For 19^{ab}, Ś2 V B4 D0 2 8 12 13 subst

605* श्वेतश्चोर्ध्वं च विस्तीर्णो विमलादित्यसंनिभ ।

[B4 श्वश्च, D2 तिर्यक्, D13 सोधश् (for श्वेतश्) D0 सु- (for च) V1 2 निस्तीर्णं D0 -[आ]दर्श- (for -[आ]दित्य-). B4 D13 विमल शुभदर्शन (for the post. half)]

—^{c}) B1 श्रृंग (for श्लक्ष्ण). Ñ B2 3 समं (for महच्). Ś V B4 D0 2 4 8 12 13 श्लक्ष्ण (D0 शुक्र) श्रीमान्महा (B4 °न्पृथु) श्चैव —D13 om 19^{d} – 20 —^{d}) Ś B4 D0 2 4 8 12 दुष्प्राप (for दुष्प्रापं)

20 D1 om 20^{a}, D13 om 20 (for both, cf. v l 19) D11 reads 20^{abc} twice —^{a}) Ś V B4 D0 2–4 8 12 दुरारोह —^{b}) Ś V B4 D0–2 4 8 12 स शैल किमु कर्मणा, Ñ B1–3 निर्मितं विश्वकर्मणा, D3 कृत एव तु कर्मणा —^{c}) Ś V B4 D0 1 3.4 8 G1.2 M5 यस्य; D3 5–7.9–12 G3 तस्य (for तत्र). Ñ B1–3 निविष्टा शिखरे (B1 °र) तस्य (B3 तत्र) —After 20, D5–7 9–11 S (G3 after 21^{ab}) ins.

606* दशयोजनविस्तीर्णा त्रिंशद्योजनमायता ।

[T3 त्रिंशद्-, M3 शत- (for दश-). —D5 om (hapl) from विस्तीर्णा up to योजन D6 T2 तथा त्रिगुणम्, D7 T3 G2 M5 तथा द्विगुणम्, D9 T1 G3 M1–3 त्रिंशद्यो°, G1 शतयो° (for त्रिंशद्योजनम्).]

21 ^{a}) Ś V D0–4 8 12 13 चित्रै॰, D9 कक्षै (for उच्चै.). —^{b}) B1–3 T1 G M पाडर-, B4 प्रांशुर् (for पाण्डुर-). Ñ1 -[अं]भोद- (for -[अ]म्बुद-) Ś V D0–4.8 12 13 विविधाकारतोरणं —After 21^{ab}, G3 ins 606*. —Ś D8 12 om. 21^{cd} —^{cd}) D13 [ए]व (for च) D5 om. लेन राज Ñ V2 B1–3 D0–4 13 जालेन, V1 3 D7 9–11 Ct शालेन, B4 द्वारेण, D6 शैलेन, Cm g as in text (for सालेन) G (ed.) द्वारेण काचनेनैव (for ^{c}) D0 2 4 6 7 9–11 T3 शोभते (for शोभिता).

22 Ñ1 B3 om (hapl ?) 22^{ab} V1 reads 22^{ab} in marg —^{a}) D1 वितानैश् (for विमानैश्) V3 प्रासादैर्विविधैश्चोग्रैर्, D13 प्रासादै परमैश्चैव —^{b}) Ś2 Ñ2 V1 2 B1 4 D0–4 8 12 13 -शोभिता, B2 M1 2 -शोभना (for -भूषिता). G M5 लंकालयं विराजते. —^{c}) Ś2 D8 12 तपापाये (for [आ]तपा°)

23 ^{a}) B1 D2 4 5 9 13 T3 यस्या (for यस्यां). B4 यस्याद्यंत-, D8 यस्योत्सग- (for यस्यां स्तम्भ-). —^{b}) Ś V D0 1 3 8 12 13 सर्वकाचन (D13 °नै॰) (for समलकृत) M5 प्रासादै. समलकृतं

24 ^{a}) G2 M5 चैत्यश्च, G (ed) एतस्य (for चैत्यः स) B4 दयितो यस्तु सेंद्रस्य, D8 चैत्यो राक्षसराजस्य ꣸ Cg चैत्य इति । नगरमध्यचतुष्पथं चैत्यम्, तत्र भवश्चैत्य॰ । , Ck॰ चैत्य आलयो बभूव । । लिङ्गव्यत्ययश्छान्दस॰ । , so also Ct. ꣸ —^{b}) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 रावणस्य दुरात्मन —^{c}) V2 B4 एतेन, M3 बलेन, Cg t as in text (for शतेन). B4 D3 4 रक्षसा (for रक्षसां). D13 शतेन राक्षसानां च —D0 om. 24^{d} – 25^{a} —^{d}) V3 समग्रेण च, D9 य स तूग्रेण, D13 समग्रेण च (for यः समग्रेण) M5 लक्ष्यते. D3 यः सदैव निषेव्यते. —After 24, Ñ V B ins.:

तां समृद्धां समृद्धार्थो लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणाग्रजः ।
रावणस्य पुरीं रामो ददर्श सह वानरैः ॥ २५

तां रत्नपूर्णां बहुसंविधानां
प्रासादमालाभिरलंकृतां च ।
पुरीं महायन्त्रकवाटमुख्यां
ददर्श रामो महता बलेन ॥ २६

G. 6. 15
B. 6. 39.
L. 6. 15.

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३० ॥

607* दद्दशुस्ते तदा लङ्का विहसन्तो ह्यलकृताम् ।
पश्चिमा श्रियमापन्ना नारीमिव मुमूर्षतीम् ।

[(l. 1) B_4 ततो (for तदा) B_1 प्रविशनो (for विहसन्तो) B_4 विल्पतीमल्कृना (for the post half) —(l 2) B_3 दिशम् (for श्रियम्) V_3 सुप्रिया प्रियमापन्ना (for the post half)],

while $D_{5-7\ 9-11}$ S ins after 24

608* मनोज्ञा काननवती पर्वतैरुपशोभिताम् ।
नानाधातुविचित्रैश्च उद्यानोपवनाकुलाम् ।
नानाविहगसघुष्टा नानामृगनिषेविताम् ।
नानाकुसुमसछन्ना नानाराक्षससेविताम् ।

[(l 1) $D_{10\ 11}$ काचनवतीं (for काननवती) —(l 2) Note hiatus between the two halves M_5 ह्युद्यान- (for उद्यान-) $D_{5\ 9-11}$ T_1 M_3 उद्यानैरुपशोभिता (for the post half) —(l 3) D_7 G_1 M_2 -विह्ग- (for -विहग-) D_7 समायुता (for -निषेविताम्) G_3 नानाविहगसेविता (for the post half) —(l 4) D_{9-11} T_3 -सपन्ना (for -सछन्नां). D_5 T_1 $M_{1\ 2}$ नानागृह(D_5 °मृग)समाकीर्णा, M_3 नानाकानन-सताना (for the prior half)]

25 D_0 om 25^{a} (cf v l 24) V_3 om 25^{ab} —^{a}) D_{13} तत्समृद्ध Ś $V_{1\ 2}$ B_2 $D_{5\ 6\ 8\ 10-12}$ T_1 M_3 Cg समृद्धार्थां (for समृद्धार्थो) Ñ $B_{1\ 3}$ ता समृद्धोथ लक्ष्मीवान् —^{b}) Ñ $B_{1\ 3}$ राघवो, D_{12} लक्ष्मीक (sic) (for लक्ष्मीवाँल्ल्) —^{c}) D_{13} पुर (for पुरीं) $M_{1\ 2}$ लका (for रामो) —^{d}) B_4 वानरै सह (by transp) —After 25, $D_{5-7\ 9-11}$ S ins

609* ता महागृहसंबाधा दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वज ।
नगरीममरप्रख्यो विस्मय प्राप वीर्यवान् ।

[$D_{10\ 11}$ om l 1 —(l 1) $G_{1\ 2}$ महामृग (for °गृह-) —(l 2) D_{9-11} त्रिदिव- (for अमर-) $D_{6\ 9-11}$ T_3 -प्रख्या (for -प्रख्यो) G_3 प्राप्य (for प्राप) D_6 वीर्यवान्विप्रविस्मय (sic), T_2 वीर्यवान्प्राप विस्मय, T_3 वीर्यवान्प्राप्तविस्मय , G_2 विस्मय परम गत (for the post half)]

26 ^{a}) $V_{1\ 3}$ स (for ता) D_4 बहुसंनिधाना, $M_{1\ 2}$ विविधा विचित्रा (for बहुसविधाना) —^{b}) D_4 अलंकृतानां. —^{c}) V_3 damaged, B_4 महावध-, D_1 महारत्न- (for महायन्त्र-) Ñ V $B_{2\ 4}$ $D_{0-7\ 9\ 13}$ -कपाट- (for -कवाट-) Ś $Ñ_1$ V(V_1 m) B_{1-3} $D_{0\ 4\ 8\ 12}$ -युक्ता, V_1 -पूर्णां, B_4 $D_{1\ 2\ 13}$ -गुप्ता, D_3 दुर्गां, G M_5 -सवृता (for -मुख्या) —^{d}) Ś $D_{8\ 12}$ सह लक्ष्मणेन, $Ñ_2$ V B_2 $D_{0-4\ 13}$ सहितो बलेन (for महता बलेन)

Colophon —*Kānda name* $D_{0\ 4}$ सुदरकाडे —*Sarga name* Ś $Ñ_1$ B_{1-3} $D_{0-4\ 8\ 12\ 13}$ लकादर्शन(D_{1-4} °न·), $Ñ_2$ D_9 लकावर्णन, V लकावलोकन, B_4 पुरीदर्शन —*Sarga no* (figures, words or both) $Ś_1$ $Ñ_1$ $D_{0\ 2\ 4\ 9\ 12\ 13}$ om , $Ś_2$ $Ñ_2$ $V_{1\ 2}$ B D_3 15, V_3 D_8 13, D_1 17, $D_{5-7\ 10\ 11}$ $T_{1\ 3}$ G M 39, T_2 38 —After colophon, D_2 concludes with जय राम, G $M_{1\ 2\ 5}$ with श्रीरामाय नम , —After Sarga 30, $D_{5-7\ 9-11}$ S ins a passage relegated to App I (No 18)

३१

अथ तस्मिन्निमित्तानि दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
लक्ष्मणं लक्ष्मिसंपन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १
परिगृह्योदकं शीतं वनानि फलवन्ति च ।
बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ॥ २
लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् ।
निबर्हणं प्रवीराणामृक्षवानररक्षसाम् ॥ ३
वाताश्च परुषं वान्ति कम्पते च वसुंधरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति धरणीधराः ॥ ४

31

1 V2 om 1–19, Ñ1 B1 om 1–13 D13 reads 1^{ab} (including 611*) before 81^{cd} —^{a}) Ś V3 B3.4 D1–4.6.7.11.13 तत्र (for तस्मिन्) T2 मुहूर्ते तु, Cr m g l· t as in text (for निमित्तानि)

—After 1^{ab}, D5–7.9–11 S ins

610* सुग्रीवं संपरिष्वज्य तदा वचनमब्रवीत् ।
असंमन्त्र्य मया सार्धं तदिदं साहसं कृतम् ।
एवं साहसयुक्तानि न कुर्वन्ति जनेश्वराः ।
संशये स्थाप्य मां चेदं बलं च सविभीषणम् ।
कष्टं कृतमिदं वीर साहसं साहसप्रिय । [5]
इदानीं मा कृथा वीर एवंविधमचिन्तितम् ।
त्वयि किंचित्समापन्ने किं कार्यं सीतया मम ।
भरतेन महाबाहो लक्ष्मणेन यवीयसा ।
शत्रुघ्नेन च शत्रुघ्न स्वशरीरेण वा पुनः ।
त्वयि चानागते पूर्वमिति मे निश्चिता मतिः । [10]
जानतश्चापि ते वीर्यं महेन्द्रवरुणोपम ।
हत्वाहं रावणं युद्धे सपुत्रबलवाहनम् ।
अभिषिच्य च लङ्कायां विभीषणमथापि च ।
भरते राज्यमारोप्य त्यक्ष्ये देहं महाबल ।
तमेवंवादिनं रामं सुग्रीवः प्रत्यभाषत । [15]
तव भार्यापहर्तारं दृष्ट्वा राघव रावणम् ।
मर्षयामि कथं वीर जानन्विक्रममात्मनः ।
इत्येवंवादिनं वीरमभिनन्द्य स राघवः ।

610(A)* छित्त्वा च दुराधर्षां लङ्कां रावणपालिताम् ।
अभियान जवेनैव सवनो हरिभिर्वृत ।
इत्येवं तु वदन्वीरो लक्ष्मणं लक्ष्मणाग्रज ।

—(l. 14) D6 आवेद्य, D9–11 आरोप्य (for आवेद्य). D11 त्यक्ष्ये (for त्यक्ष्ये) —(l. 17) D7.9–11 विक्रमम् (for पौरुषम्). —(l. 18) G1.2 M5 तम् (for इति). D7.9–11 G1 च (for स)]

while D13 ins :

611* सुग्रीवं लक्ष्मणं चैव हनूमन्तं विभीषणम् । ;

—Before 1^{cd}, D13 reads 14^{cd}. D9 om (hapl ?) 1^{c}–13^{b}.

—^{c}) Ś Ñ2 V1.3 B2–4 D0–4.8.12 संपरिष्वज्य, G (ed) वै समाभाष्य (for लक्ष्मिसंपन्नम्). D13 परिष्वज्य सुहृन्निव. ⁂ Cg लक्ष्मिसंपन्नमित्यत्र "ङ्यापो ह्रस्वोऽन्यो गालवस्य" इति ह्रस्व । लक्ष्मीरत्र निमित्तदर्शनज. सन्तोष ।, Ct लक्ष्मिसंपन्नमिति ह्रस्व आर्ष ⁂ —^{d}) Ś D2.8.12.13 ततो (for इदं). Ñ2 V1.3 B2–4 D0.1.3.4 वचोवदद्धतद्वित·.

2 Ñ1 V2 B1 D9 om. 2 (cf. v l 1). V3 damaged after परि- in 2^{a} up to फल- in 2^{b} —^{a}) B4 D1–4.13 प्रति-, D0 प्रति- (for परि-). Ś Ñ2 D8.12 -आहर-; V1 B2–4 D2.7.13 गाह्य- (for गृह्य-). Ś1 -[ह]न्ते; Ś B4 D0.1.3.4.8.12.13 तूर्णं, B2.3 D2 पूर्णं, G (ed) तीर्णं (for शीतं). —^{b}) D13 चलवंति चलानि च —^{c}) Ś1 B2–4 D0–4.5.12.13 बल च (B2 त्रि·) प्र ; Ś2 बलानि प्र- ; V3 damaged (for बलौघ स-) D1.2 -विभज्य, D2 -विभज्य, D12 विमृज्य (for -विभज्य) Ś1 [अ]हं, Ś2 Ñ2 V1 B2–4 D0–4.8.12.13 M2 [इ]दं (for [इ]मं) —^{d}) Ś D3 T2 व्यूह्ये, B2 D3 G2.3 M1.2 व्यूह्य, Cg t as in text (for व्यूह्य) Ś D8.12.13 तिष्ठामि, Ñ2 V1.3 B2.3 D1–4.6.10.11 T1 M1.2.5 तिष्ठाम, D0 तिष्ठाव (for तिष्ठेम). B4 यदि तिष्ठति लक्ष्मण.

3 Ñ1 V2 B1 D9 om 3 (cf v l. 1) —^{a}) D4 घोर, D13 तीव्र (for भीम).—^{b}) Ñ2 B2.4 अहं (for भयं). D4 भयं पश्य समुत्थितं —^{c}) B4 निरह च (for निबर्हणं). Ś D8.12 सु- ; V1.3 B3 च (for प्र-).—^{d}) Ś V1 B2.3 D0–3.8.12.13 सूरे, D4 मत्स्ये (for ऋक्ष). Ś D8.12 पक्षामि (for -वानर-) —After 3, D3 ins.·

612* युद्धकाले च संप्राप्ते उभयो· सेनयोरपि ।

4 Ñ1 V2 B1 D9 om. 4 (cf v l 1).—^{a}) Ś D1–4.8.10–13 G2 हि (for च). Ś Ñ2 V1.3 B2–4 D0–3.8.12.13

मेघाः क्रव्यादसंकाशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः ॥ ५
रक्तचन्दनसंकाशा संध्या परमदारुणा ।
ज्वलच्च निपतत्येतदादित्यादग्निमण्डलम् ॥ ६
आदित्यमभि वाश्यन्ते जनयन्तो महद्भयम् ।
दीना दीनस्वरा घोरा अप्रशस्ता मृगद्विजाः ॥ ७

रजन्यामप्रकाशश्च संतापयति चन्द्रमाः ।
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो यथा लोकस्य संक्षये ॥ ८
ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेषः सुलोहितः ।
आदित्यमण्डले नीलं लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ॥ ९
दृश्यन्ते न यथावच्च नक्षत्राण्यभिवर्तते ।
युगान्तमिव लोकस्य पश्य लक्ष्मण शंसति ॥ १०　G 6. 16 B. 6 41 L. 6. 16

G M1–3 परुषा, D7 T3 M5 कलुषा (for परुष) M2 याति —c) D4 कपते (for वेपन्ते) —d) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D0–4 6 8 10–12 T2 3 G1 2 M5 नद(B4 D0 1 °र्द)ति, D13 कपते (for पतन्ति) D5 T1 G3 M3 धरणीरुहा, D7 M1 2 च महीरुहा.

5 Ñ1 V2 B1 D9 om 5 (cf v l 1) —a) Ś V1 3 B2–4 D1–4 8 12 13 क्रव्यात्प्र(D4 सध्याप्र)तीकाशा (V3 °शा) —b) Ñ2 D1 3 गर्जंति (for परुषा) V1 3 B3 D10 11 -स्वरा (V3 °ना) (for -स्वना) B2 D8 12 13 पुरुषा पुरुषस्वना (B2 °रा) —After 5^{ab}, D0 1 3 read 7^{ab}. —c) D11 क्रूर (for क्रूरा) Ś D1–4 8 12 13 वारि (for क्रूरं) D3 प्रकर्षति, D7 10 11 प्रवर्षते, D13 प्रमुचति (for प्रवर्षन्ति) —d) Ś Ñ2 V1 3 B3 4 D0–4 8 12 13 रुधिर- (for शोणित-) T2 -विंदुव

6 Ñ1 V2 B1 D9 om 6 (cf v l 1) —a) Ś D2 6 8 12 -सकाशा —b) Ś D2 6 8 12 सध्या (D2 मेघा) परमदारुणा —After 6^{ab}, Ś D2 8 12 ins

613* ज्वलन्त्यो निपतन्त्येषु महोल्का सूर्यमण्डलात् ।

[Ś2 ज्वल्तो D2 [ष]व (for [ष]षु)]

—Then D2 cont, D13 ins after 6^{ab}

614* सैंहिकेनापि च तथा गृहीतौ चन्द्रभास्करौ ।
अपर्वणि त्रयोदश्या सपरिवेषमण्डलौ ।
वक्रमङ्गारकश्चैके विच्छिन्नस्तु सुभैरवम् ।
अशरीरास्तथा वाच श्रूयन्ते त्वशुभावहा ।
उभे सध्ये विवासन्ते क्रव्यादाश्च सुदारुणा ।　[5]

[(l. 1) D2 सेहिकेनेन —(l 2) D13 मडल —(l 3) D13 विशाखासु (for विच्छिन्नस्तु) —(l 4) D13 [अ]पि (for तु) —(l 5) D13 च वाशते (for विवामन्ते)]

—D4 om 6^{cd}.—cd) Ñ2 दिनेषु, V1 प्रज्वलन, B3 ज्वलतो, D3 ज्वलद्भि-, D6 ज्वलति (for ज्वलच्च) B3 निपतत्येव B3 -नित्व (for मण्डलम्) B4 जनयन्नशु निपतत्येतदादित्यमडल (unmetric)

7 Ñ1 V2 B1 D9 om 7 (cf v l 1) D0 1 3 read 7^{ab} after 5^{ab}.—a) T3 अप, Cg as in text (for अभि) D5 यास्यति, D6 7 10 11 T G3 M1–3 वाश्यति, M5 पश्यति (for वाश्यन्ते) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 (B3 *sup lin* also, orig as in Ñ2) D0–4 8 12 13 आदित्यपथमावृत्य(Ñ2 V1 3 B2 4 D0 1 3 °विश्य) —b) Ś2 D0 1 3 4 जनयति(D0 °ते), L (ed) जनयंत्यो —c) B2 नदीनद- (for दीना दीन-) Ś D8 12 -स्वना, D1 -मुखा (for -स्वरा) D7 10 11 G M5 क्रूरा (for घोरा) —d) Ś V1 3 B2 4 D0–2 8 12 स्वप्रशस्ता, D5 7 T1 न प्रशस्ता V1 -द्विपा. (for -द्विजा)

8 Ñ1 V2 B1 D9 om 8 (cf v l 1) —a) Ś D8 अप्रमत्तश्च, Ñ2 V1 B2–4 D0–3 6 10–12 G1 Cg अप्रशस्तश्च (D2 6 °स्ताश्च), V3 D13 T3 M5 अप्रशस्त (for अप्रकाशश्च) D4 रजताभ प्रशस्त' ख —D0 om (hapl) 8^{b} – 9^{a} (see var) —c) Ś D8 12 क्षिप्त, B4 स्वष्ट-, G3 कृष्णो (for कृष्ण-) B4 -रक्ताग, D6 T3 G M5 -रक्तात (for रक्तांशु-). D3 -पर्याप्तो (for -पर्यन्तो) D1 तृष्णरक्ताशुसप्राप्तो —d) Ñ2 V1 3 B2–4 D3 पर्यये (for सक्षये) D7 यथा लोकक्षय इवोदित (hypm), T3 यदा कालस्य पर्यय

9 Ñ1 V2 B1 D9 om 9 (cf v l. 1) D0 om 9^{a} (cf v l 8) —a) D13 रक्षोरक्षो (for ह्रस्वो रूक्षो) Ś D8 12 [ऽ]प्रशस्तस्तु, Ñ2 [ऽ]प्रशातश्च, D13 M1 2 [ऽ]प्रकाशश्च (for ऽप्रशस्तश्च) —b) Ś Ñ2 D8 G2 च, V1 3 B2 4 D1 3 स, D4 7 T2 तु (for सु-) G1 ? -दारुण (for -लोहित) D13 परिवेषेण दारुण —c) D... Ś D8 12 भीम, Ñ2 V1 3 B2–4 D0 11 13 नील (D1 °ले), D1–4 6 लीन (D6 °न) (for नील) —d) Ś Ñ2 V1 B2–4 D0–4 8 13 पश्य (for लक्ष्म) D4 मडले (for ...)

10 Ñ1 V2 B1 D9 om 10 (cf v l 1) V1 D1 2 4 om (hapl ?) 10 D0 transp 10 and 11 —a) Ś Ñ2 V3 B2–4 D0 3 8 12 13 चंद्रमा, D5 6 10 11 T1 दृश्यते (for दृश्यन्ते) D3 यथावद्भि, D13 तथावद्ध, M3 यत्नावच (sic) —b) D6 reads in marg from वर्तते up to 10^{d} Ś Ñ2 B4 D8 12 13 [अ]भिपद्यते, B2 3 °पश्यते, D0 °विद्यते (for °वर्तते) —V3 om 10^{c} – 11^{b}.—c) Ñ2 B3 4 लोकाना (for लोकस्य) Ś B2 D0 3 8 12 13 युगात इव लोकाना —d) Ś Ñ2 B2–4 D0 3. 8 12 13 लक्ष्मण दृश्यते, D7 G2 M1 2 शसति लक्ष्मण (by transp)

11 20 10 काकाः श्येनास्तथा गृध्रा नीचैः परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवा वाचः प्रवदन्ति महास्वनाः ॥ ११
क्षिप्रमद्य दुराधर्षां पुरीं रावणपालिताम् ।
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ॥ १२
इत्येवं तु वदन्वीरो लक्ष्मणं लक्ष्मणाग्रजः ।
तस्मादवातरच्छीघ्रं पर्वताग्रान्महाबलः ॥ १३
अवतीर्य तु धर्मात्मा तस्माच्छैलात्स राघवः ।
परैः परमदुर्धर्षं ददर्श बलमात्मनः ॥ १४
संनह्य तु ससुग्रीवः कपिराजबलं महत् ।
कालज्ञो राघवः काले संयुगायाभ्यचोदयत् ॥ १५

11 Ñ1 V2 B1 D9 om 11 (cf. v l. 1). V3 om. 11^{ab} (cf v l 10) D0 transp 10 and 11.—^{a}) Ś B2 D8 12 लका, Ñ2 V1 B3 4 D0–4 13 ककाः (for काका॰). D1 श्वेता (for श्येनास्) —^{b}) Ś V1 B2 3 D0–4.8 12 13 -चरति, B4 -भवति (for -पतन्ति) —^{c}) D1 चैव (for चापि) B2 4 [अ]शिवान्, D7 10 11 G1 [अ]शुभा (for [अ]शिवा) B2 4 नादान् (for वाच॰). ❀ Cg शिवा इति अप्रशस्तमृगजात्युक्तावपि पुनरुक्तिरशुभाधिक्यात् ❀ —^{d}) V3 महास्वनान् , D1 महास्वरा..—After 11, D7 10 11 ins.

615* शैले शूलैश्च खड्गैश्च विमुक्तैः कपिराक्षसैः ।
भविष्यत्यावृता भूमिर्मांसशोणितकर्दमा ।

[(l 1) G (ed) शरै (for शैले).]

12 Ñ1 V2 B1 D9 om 12 (cf v l 1) —^{a}) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D0–3 8 12 13 तूर्णम् ; D4 पूर्णम् (for क्षिप्रम्). —^{b}) D2 5 T1 G2 M3 लङ्का (for पुरीं) —D13 om 12^{cd}. —^{c}) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D0–4 8 12 अभियामो. T3 बलेन (for जवेन) —^{d}) B4 सह (for वृता)

13 Ñ1 V2 B1 om. 13 , D9 om 13^{ab} (for both, cf. v.l 1) —^{a}) D5 T1 M3 सवदन् , D7 M1.2 प्रवदन् ; D13 अवदन् —^{b}) G (ed) रामो वै (for लक्ष्मण) —After 13^{ab}, D13 reads an addl. colophon.

[*Kāṇḍa name* लङ्काकाण्डे —*Sarga name* लङ्कापर्वणि अत्यातिक]

—D13 reads 13^{cd} (followed by 616*) and 20^{ab} before 50 —^{c}) Ś Ñ2 V1.3 B2–4 D0–3 8 12 13 अव(B4 एव)ततराशु, D4 च वदनादाशु (for अवातरच्छीघ्रं) —After 13, D13 ins

616* युतो भेरीरवैर्घोरैर्ढक्काशङ्खमहास्वनैः ।

14 V2 om. 14 (cf v l 1) D13 om. 14^{ab}. For 14–15, Ś D8 12 subst 620* —^{a}) V3 B3 D5 T1 M3 च (for तु) —^{b}) Ñ1 अद्रेः (for शैलात्). G (ed) च (for स) —D13 reads 14^{cd} before 1^{cd} —^{c}) Ñ V1 3 B D0–4 13 परैरधृष्यमक्षोभ्य(V3 B1 3 °भं) —After 14, B4 ins , while B2 cont after 620*

617* ततः सर्वाभिसारेण हरीणां वातरंहसाम् ।
सैन्यानां स्वनिनां तेषां सदा युद्धाभिकाङ्क्षिणाम् ।

[(l 2) B2 शूराणां बलिनां तेषां (for the prior half)]

15 V2 om 15 (cf. v l. 1). —^{a}) T2 3 सनाह्य तु G3 M5 स सुग्रीवं (for ससुग्रीव॰). Ñ B1 ततस्तद्व्यूह्य(B1 °ह्वीक्ष्य) सुग्रीव ; V1 3 B2 3 D0.1.3 सगृह्य तु स(V1 B2 3 मित्रं)सुग्रीवं, B4 व्यूहं व्यूह्यैव सुग्रीवः , D2 13 सप्रगृह्य तु (D13 च) सुग्रीव, D6 सनाह्य स तु सुग्रीव॰ ; Cm.g.k t as in text —^{b}) Ñ B1 4 कपिराजो महाबलः , V1 3 B2 3 D0–3 13 तदा रामो महाबल॰ (D0 1 3 महद्बलं, D2 महाबल). —After 15^{ab}, V1.3 B2 (followed by 617*) ins only l. 2 of 620* and then cont

618* ततस्तदुक्त॰ सुग्रीव कपिराजो महाबलः ।

—After 15^{ab}, D13 ins

619* अथ कार्यं विचार्येदं सुग्रीवो वानरेश्वर॰ ।

—D0–3 om 15^{c} – 16^{b} —^{c}) Ñ V1 3 B D13 राघवस्याज्ञा (D13 °ज्ञे), T3 राघवं काले, M5 राघव कालं; G (ed) राघवो वीर॰ —^{d}) Ñ V2 3 B1–3 युद्धाकाङ्क्ष्यभ्युदं(V2 °क्षी समं)क्षत, B4 D13 युद्धा(D13 °द्ध)काङ्क्षी प्रतीक्ष्य(D13 °क्ष)ते —For 14–15, Ś D8 12 subst , D4 subst for 15, while V1.3 B2 (followed by 617*) ins only l. 2 after 15^{ab}

620* वधाय राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
परिक्षिप्य तदा लङ्कां युद्धायाभिससार ह ।

[(l 2) V1 3 B2 परिवार्य (for °क्षिप्य)]

—Thereafter Ś D4 8 12 read 23

—After 15, Ñ V1 3 B ins , while D13 ins l 2–4 only after 16

621* व्यूह्य तद्वानरं सैन्यं प्रायो लङ्कां पुरीं प्रति ।
बद्धगोधाङ्गुलित्राणौ वरचापासिधारिणौ ।
दिव्यशस्त्रास्त्रसम्पन्नावाबद्धकवचावुभौ ।
पुरस्कृत्य महावीर्यौ तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
विभीषणेनानुगतौ प्रवरैश्च प्लवंगमैः । [5]
ततः सा हेमपिङ्गाना पृतना काननौकसाम् ।
समुद्रकल्पा महती लङ्कामभ्यपतत्तदा ।

[(l 1) B4 [ए]तद् (for तद्). V1 प्राप्य (for प्रायो). —(l. 2) D13 वर्म (for वर-) —(l 3) V1 3 प्रबद्ध , D13 सोमव्य (sic) (for आबद्ध) —(l 4) Ñ1 पुरस्कृत॰. D13-मात्रौ (for -वीर्यौ). B1 भ्रातरौ (for तावुभौ) —B4 om l 6–7 —(l. 6) V1 तु (for सा)]

ततः काले महाबाहुर्बलेन महता वृतः ।
प्रस्थितः पुरतो धन्वी लङ्कामभिमुखः पुरीम् ॥ १६
तं विभीषणसुग्रीवौ हनूमाञ्जाम्बवान्नलः ।
ऋक्षराजस्तथा नीलो लक्ष्मणश्चान्वयुस्तदा ॥ १७
ततः पश्चात्सुमहती पृतनर्क्षवनौकसाम् ।
प्रच्छाद्य महतीं भूमिमनुयाति स्म राघवम् ॥ १८
शैलशृङ्गाणि शतशः प्रवृद्धांश्च महीरुहान् ।
जगृहुः कुञ्जरप्रख्या वानराः परवारणाः ॥ १९
तौ त्वदीर्घेण कालेन भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रावणस्य पुरीं लङ्कामासेदतुररिंदमौ ॥ २०
पताकामालिनीं रम्यामुद्यानवनशोभिताम् ।
चित्रवप्रां सुदुष्प्रापामुच्चप्राकारतोरणाम् ॥ २१
तां सुरैरपि दुर्धर्षां रामवाक्यप्रचोदिताः ।
यथानिदेशं संपीड्य न्यविशन्त वनौकसः ॥ २२

G. 6. 16
B 6 41
L 6. 16

16 V2 om 16 (cf v l 1) Ś D0–4 8 12 om 16[ab] (for D0–3, cf v l 15) —[a]) B4 G1 2 M1 2 5 रामो, Cm g t as in text (for काले) —After 16[ab], D13 reads 48[cd] —[c]) Ś Ñ V1 3 B D0–4 8 12 13 प्रतस्थे, D9–11 T1 Ct प्रविष्ट (for प्रस्थित॰) Ñ B1–3 रामो (for धन्वी) —[d]) T2 damaged for -मुख in अभिमुख B4 वली (for पुरीम्) —After 16, D13 ins only l. 2–4 of 621*.

17 V2 om 17 (cf v l. 1) —[a]) D7 9–11 13 तौ (for तं) —[b]) G (ed) जाम्बवान्हनुमान् D3 तथा (for नल) —[c]) D0 3 युवराजो (for ऋक्षराजस्) Ś Ñ V1 3 B D0–4 8 12 13 [अं]गदो (for तथा) —[d]) B1 [अ]नुजस्, B3 [आ]ययुस् (for [अ]न्वयुस्)

18 V2 om 18 (cf v l 1). V3 damaged from प in [a] up to नौ in [b] —[a]) T2 तु (for सु-) —[b]) B1–3 पृतना च, G2 M5 वाहिन्यृक्ष-, Cm g t as in text (for पृतनर्क्ष-) Ñ पृतना काननौकसा —[c]) V3 damaged for प्रच्छाद्य महतीं B4 सर्वतो (for महतीं) —[d]) Ś V1 3 B4 D0–4 8 12 13 प्र(V3 सा प्र [hypm])ययौ येन, Ñ B1–3 प्रतस्थे येन(Ñ1 यत्र) (for अनुयाति स्म) Ś Ñ V1 3 B D0–4 8 12 13 राघव.—After 18, D13 ins

622* भेरीपणवशङ्खादीन्वादयद्भि सहस्रश॰।

—Thereafter reads 80[cd] (including 668*)

19 V2 om 19 (cf v l 1) —[a]) V1 -शृङ्गाश्च. B1 ददृशु (for शतश) —[b]) D1 महीधरान् D0 महीरुह-वरास्तथा —[d]) Ś V1 3 B1 4 D0–4 8 9 12 13 G1 2 M5 बाहु-(G1 2 बल)शालिन, T2 वर॰, Cg k t as in text (for परवारणा) —After 19, D13 ins

623* गजो गवाक्षो गवय सरभो गन्धमादन ।
रम्भो दरीमुखो वीर केसरी पनसादय ।
गोलाङ्गूला महाकाया कृष्णास्या पिङ्गविग्रहा ।
अपरे समरदुर्धर्षा अभ्यधावन्त सत्वरा । (hypm)

—Thereafter D13 reads 44[cd] (including 635*)

20 V3 damaged from ण कालेन in [a] up to पुरीं in [c]. D2 transp. [ab] and [cd]. D13 reads 13[cd] (followed by 616*) and 20[ab] before 50 —[a]) Ś V B4 D0 2–4 8 12 13 ते (for तौ) D1 नन्वदीर्घेण, D9 M3 तौ तु दीर्घेण —[b]) Ś V1 3 B4 D0–4 8 12 13 रामसुग्रीवलक्ष्मणा. —[c]) G1 2 M5 आसेदतु (for रावणस्य) —[d]) Ñ2 D7 9 आसेदतुम्, G (ed) आपेदतुर् Ś V B4 D0–4 8 12 13 आसेदु सुदुरासदा, G1 2 M5 देवैरपि दुरासदां

21 [a]) B4 T2 3 G1 3 M3 5 Cg पताक- ❀ Cg पताक-मालिनीमित्यत्र "ङ्यापो सञ्ज्ञाछन्दसोर्बहुलम्" इति ह्रस्व. ❀ —[b]) V2 3 D0 1 3 शत-, B4 D2 M3 -वर- (for -वन-). Ñ B1–3 उच्छ्रितध्वजतोरणा —Ś B1 (hapl) D4 8 12 om 21[cd] —[c]) D5 वर्णा, T3 -वस्त्रा, Cg as in text (for -वप्रा) Ñ V2 B2 3 सुयंत्राढ्याम्(B3 also ॰भ्याम् *sup lin*), V1 3 सुदु प्रापाम् (for सुदुष्प्रापाम्) M1 2 विचित्रवप्रा दुष्प्रापाम् —[d]) D5 7 9–11 T1 G1 3 M1 3 उच्चै, G (ed) ऊर्ध्व- (for उच्च-) V3 -शोभिता (for -तोरणाम्).

22 [a]) Ś D3 ते (for ता) Ś B4 D4 8 12 दुष्प्रेक्षा (Ś1 B4 ॰क्ष्या), V D2 3 13 दु प्रेक्ष्या, D0 1 दु प्रेक्षा (for दुर्धर्षां) —[b]) Ś Ñ B D1–4 8 13 दृष्ट्वा राम-, T2 रामकार्य- (for रामवाक्य-) V D0 13 दृष्ट्वा रामप्रदेशि(D0 ॰णोदि, D13 ॰दर्शि)ता॰ —[c]) Ś Ñ V1 B1 2 4 D1–4 6 8 12 T3 M3 Cm g -निवेश, D13 -निवास, Ct as in text (for -निदेश). Ś V3 D2–4 8 12 13 सप्राप्य, Ñ1 सपाद्य, T3 सवेद्य, Cm g t as in text (for संपीड्य) —[d]) Ś V2 B1 4 D0–4 8 12 13 न्यवसत, Ñ1 व्यविशत, V3 प्राविशत, D6 9 निविशति —After 22, Ś Ñ1 V B1 2 4 D0–4 8 12 13 ins, while Ñ2 cont after l 1 of 626*

624* दशयोजनमाक्रम्य मण्डल वानर बलम् ।
परिक्षिप्य तदा लङ्का युद्धायाभिससार ह ।

[(l 1) Ś B1 D2 4 8 12 दशयोजनमात्र तु(B1 ॰विस्तार), Ñ2 प्रच्छाद्य सर्वतो भूमि- (for the prior half) Ś1 मृदित्वा, Ś2 D8 मृद्वैर्ध्वं(D8 ॰र्ध्वं) (corrupt), D4 12 मृधे वे (for मण्डल) Ñ1 V2 परिचक्रमे, D1 3 काननौकसा(D3 ॰स) (for वानर बलम्) —(l 2) = l 2 of 620* Ś D4 8 12 परिक्रम्य, V1 परीक्ष्य च, V2 परिरक्ष्य, V3 प्रतिक्षिप्य, B1 परिकल्प्य (for ॰क्षिप्य) D1 स (for ह)]

.25 33 23 लङ्कायास्तूत्तरद्वारं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
रामः सहानुजो धन्वी जुगोप च रुरोध च ॥ २३

लङ्कामुपनिविष्टश्च रामो दशरथात्मजः ।
लक्ष्मणानुचरो वीरः पुरीं रावणपालिताम् ॥ २४

उत्तरद्वारमासाद्य यत्र तिष्ठति रावणः ।
नान्यो रामाद्धि तद्द्वारं समर्थः परिरक्षितुम् ॥ २५

रावणाधिष्ठितं भीमं वरुणेनेव सागरम् ।
सायुधै राक्षसैर्भीमैरभिगुप्तं समन्ततः ।
लघूनां त्रासजननं पातालमिव दानवैः ॥ २६

विन्यस्तानि च योधानां बहूनि विविधानि च ।
ददर्शायुधजालानि तथैव कवचानि च ॥ २७

पूर्वं तु द्वारमासाद्य नीलो हरिचमूपतिः ।
अतिष्ठत्सह मैन्देन द्विविदेन च वीर्यवान् ॥ २८

---

23 Ś D4 8 12 read 23 after 620* —^{a}) Ś Ñ1 V1 3 B1 2 4 D0–3 8 11 12 तूत्तरं, V2 B3 D4 उत्तर (for तूत्तर-) Ñ2 D13 G2 लंकायामुत्तर —^{b}) Ñ1 B1–3 मेरो शृगम्, Ñ2 गिरिशृगम् (for शैल°) Ś Ñ B1–3 D8 12 [उ]च्छ्रितं, D0 [उ]च्चतं (for [उ]न्नतम्) —^{d}) Ś1 जगाम (for जुगोप) Ñ B1–3 transp जुगोप and रुरोध

24 ^{a}) D10 11 तु, G1 3 M1 2 5 [ऽ]भूद् (for च). —^{c}) G1 राम॰ (for वीर) ❀ Cv लक्ष्मणानुचरो वीर इति सम्यक्। लक्ष्मणानुचरो राम इति पाठेऽप्यर्थस्त्वयमेव।; Cr g लक्ष्मणानुचरो वीर इति पाठ । Cr adds लक्ष्मणानुचरो राम इति पाठे रमयतीति व्युत्पत्त्या रामविशेषणम् ❀ —For 24, Ś Ñ V B D0–4 8 12.13 subst

625* लङ्कामुपनिविष्टे च रामे दशरथात्मजे।
लक्ष्मणानुचरे वीरे व्यथिता सर्वराक्षसा ।

[(l 1) V D1 2 13 तु (for च) B4 लंकामुपप्रविष्टे तु, D3 लंकायामुपविष्टे च, D12 लंकामूले निविष्टे तु (for the prior half) —After l 1, Ñ V2 B1–3 ins

625(A)* जहृषुर्ववल्गुश्च विन्यधुश्च निशाचरा ।

—(l 2) D8 व्युत्थिता (for व्यथिता) V1 2 D0–3 13 -नर्त्तिता॰ (for -राक्षसा) B4 विन्यधुश्च निशाचरा (for the post. half)]

—Thereafter Ñ (Ñ2 only l 1 followed by 624*) V2 B1.3 cont , while B2 4 D13 ins l 1 and l 2 after and before 25^{ab} respy

626* अमनन्निविशङ्काश्च वानरर्क्षगणाधिपा ।
राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय शशंसिरे।

[(l 1) B4 निर्विशङ्कोऽभवत्तत्र, D13 निर्विशङ्कामनन्तत्र (for the prior half) B1 3 वानर च B4 -वर्ग मद, D13 -नराधिपा (for -गणाधिपा) —Ñ1 V2 B1 om , B3 reads in marg from l 2 up to 25^{b}. D13 न्यवेदयन् (for शशंसिरे)]

25 Ś Ñ V B1 D0–4 8 12 om , B3 reads in marg 25^{ab} (for Ñ1 V2 B1 3, cf v l 626*). B2 4 D13 ins l 1 and l 2 of 626* after and before 25^{ab} respy —^{ab}) D6 उत्तर द्वारम्, D11 उत्तरोत्तरम् B2–4 D13 उत्तर तु पुर(B2 समर्थं उत्तर)द्वार गवय (D13 सामाद्य.) परिरक्षति. —^{c}) B4 अन्यो. B4 D9 13 ऋते (for हि तद्). G2 रामो नान्याद्धि तद्द्वार (sic) —^{d}) B4 न शक्त (for समर्थं)

26 ^{a}) D1 रावणानुष्ठित. Ś Ñ V1.2 B D0–2 4 8 12 13 तद्धि, D3 तच्च (for भीम) —^{b}) Ś2 B4 [ए]व (for [इ]व) —^{c}) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 राक्षसै सायुधैर्घोरै (Ñ2 °श्चोग्रैर्, V °र्वीरैर्, B4 °श्चैव [with hiatus]). —^{d}) Ś D8 अभिरक्षित, D6 T2 त्वभिगुप्त —^{e}) Ś V D0–4 8 12 13 वीर्यविक्रमसंपन्नै .—After 26, Ś Ñ V B1 2 4 D0–4 8 12 13 ins .

627* राक्षसैर्विविधाकार शुशुभे सा महाचमू ।
समन्ताद्बहुभिर्गुप्ता सर्पैर्भोगवती यथा।

[(l 1) V1 3 बहुशाकारै Ñ1 महायुधै , Ñ2 V B1 2 4 D0 महाशैलै , D3 महापुरी, G (ed) भयावहे (for महाचमू) —(l 2) Ś D2 4 8 12 समन्तैर् (for समन्ताद्). Ś D2 4 8 12 13 नागैर् (for सर्पैर्) D0 भोगवतीमिव]

27 ^{a}) D2 विन्यस्ताना G1 यूथानि, M5 यूथाना (for योधाना) —^{b}) D0 विविधानि बहूनि (by transp) —^{c}) D13 -तन्त्राणि, M3 -शालानि (for -जालानि) —^{d}) D6 T3 M3 तत्रैव, G2 लोहानि (for तथैव). Ñ B1 3 4 कवचानि महान्ति च, B2 महांति कवचानि च, D13 तीक्ष्णानि विषमाणि च, G1 भीमानि निशितानि च, M5 भीमानि च शतानि च —For 27^{cd}, Ś V1 3 D0–4 8 12 subst , Ñ V2 B1 3 4 D13 (after 27^{ab}) ins. after 27

628* तस्यामायुधजालानि चित्राणि ददृशे तदा।

[Ś V3 B4 D4 8 12 तस्या(V3 B4 °स्य) चायुध-, Ñ2 V1 तस्या सायुध- Ś D0 1 4 8 12 -जातानि (for -जालानि) D3 तस्य सायुधसन्यानि (for the prior half) V1 ददृशुस्, D0 दृश्यते (for ददृशे) Ś D4.8 12 विचित्राणि भृश तदा (for the post half)]

28 ^{a}) Ś D4 8.12 आगम्य, V आरुह्य, D0–2 13 आरक्षन् (for आसाद्य) Ñ B पूर्वं(B4 पुर)द्वारमथारक्षन् (B3 °क्षत्), D3 पूर्वद्वार समारक्षन्, G1 2 M5 पूर्वद्वार समासाद्य —^{b}) V नीलश्च(V3 °स्तु) हरियूथप —^{cd}) Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ(Ś V2 B2 D4 8 12 °श्चैव) श्वेत(Ś D4 8 12 यथा) गिरिमिवोरगौ

अङ्गदो दक्षिणद्वारं जग्राह सुमहाबलः ।
ऋषभेण गवाक्षेण गजेन गवयेन च ॥ २९
हनूमान्पश्चिमद्वारं ररक्ष बलवान्कपिः ।
प्रमाथिप्रघसाभ्यां च वीरैरन्यैश्च संगतः ॥ ३०
मध्यमे च स्वयं गुल्मे सुग्रीवः समतिष्ठत ।
सह सर्वैर्हरिश्रेष्ठैः सुपर्णश्वसनोपमैः ॥ ३१
वानराणां तु षट्त्रिंशत्कोट्यः प्रख्यातयूथपाः ।
निपीड्योपनिविष्टाश्च सुग्रीवो यत्र वानरः ॥ ३२

शासनेन तु रामस्य लक्ष्मणः सविभीषणः ।
द्वारे द्वारे हरीणां तु कोटिं कोटिं न्यवेशयत् ॥ ३३
पश्चिमेन तु रामस्य सुग्रीवः सहजाम्बवान् ।
अदूरान्मध्यमे गुल्मे तस्थौ बहुबलानुगः ॥ ३४
ते तु वानरशार्दूलाः शार्दूला इव दंष्ट्रिणः ।
गृहीत्वा द्रुमशैलाग्रान्हृष्टा युद्धाय तस्थिरे ॥ ३५
सर्वे विकृतलाङ्गूलाः सर्वे दंष्ट्रानखायुधाः ।
सर्वे विकृतचित्राङ्गाः सर्वे च विकृताननाः ॥ ३६   G 6. 16. B. 6. 41 L 6 16

---

29 ^{a}) B1 2 4 दक्षिण द्वार —^{b}) T3 G3 जगाम (for जग्राह) Ś D4 8 12 13 जगृहे पृतनान्वित (D13 °वृत), Ñ1 B2–4 अरक्षत्प्लवगें सह (B2 °गेश्वर), V D0–3 जग्राह (V जुगोप) पृतनावृत , B1 अरक्षत्पृतनया सह (hypm), M5 जगाम स महाबल .—^{d}) Ñ2 V1 B गयेन (for गजेन) Ñ V B D0 पनसेन, D11 गगनेन (for गवयेन) D9 वा (for च) D1 गवेन पवनेन च

30 ^{a}) Ñ V1 3 B3 4 D0 1 11 13 पश्चिमं द्वार —^{b}) B2 अरक्षद् (for ररक्ष) D3 पवनात्मज , G3 M1 2 सुमहाबलः (for बलवान्कपि) —^{c}) B2 सोमाग्नि-, D7 10 11 T2 प्रजघ-, G2 3 M1 2 प्रघा (G2 °भा)स-, M5 प्रसाद- (for प्रमाथि-) Ñ1 B3 -प्रमथाभ्या, B2 -प्रभवाभ्या, B4 -क्रमणाभ्या. D7 10 11 तरसाभ्या (for -प्रघसाभ्या) B1 प्रमाथितप्रभावाभ्या, D9 प्रमाथिप्रसवारिभ्या —^{d}) Ñ B2–4 चान्यैश् (for अन्यैश्) Ñ1 B सवृत , Ñ2 संयुत , G3 सगतै. —For 30^{cd}, Ś V D0–4 8 12 13 subst , B3 G2 M5 ins after 30^{ab}

629* प्रघसश्च प्रमाथी च यत्रास्य सचिवावुभौ ।

[D13 प्रमथश् (for प्रघसश्). G2 प्रमासश्, M5 प्रसादश् (for प्रमाथी) V1 सयतौ, B2 तथास्य, D1 3 यौ तस्य, D13 सत्रास्य, G2 M5 तावस्य (for यत्रास्य)]

—Then B2 cont , while B3 4 ins after 31

630* सुषेणसहितो धीमान्प्रवीरैश्च कपीश्वरै ।

[B4 धारयन् (for सुषेण) B2 श्रीमान् (for धीमान्) B4 प्रवरैश् (for प्रवीरैश्). B2 हरीश्वरै .]

31 ^{a}) Ñ B G2 M5 तु (for च) —^{b}) D3 समधिष्ठत, G2 (after corr as in text) M5 स ह तिष्ठति —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 कपिश्रेष्ठै —^{d}) V3 D5 10 11 G1 सुवर्ण , Cg as in text (for सुपर्ण-) Ś Ñ2 D4 8 12 -सम-विक्रमै , V3 D7 9–11 G1 2 -पवनोपमै —After 31, B3 4 ins 630*

32 ^{a}) V2 B4 D13 च, V3 च सर्वे (hypm) (for तु). Ś D3 4 8 12 षड्विंशत्- —^{b}) Ś D4 8 12 तै सह, V D0 1 13 ता सह, B3 विख्यात-, D2 3 ता हरि- (for प्रख्यात-) Ś V D0–4 8 12 13 यूथपै , Ñ B -विक्रमा (B4 °मै) (for -यूथपा) —^{c}) D2 13 सपीड्य (for निपीड्य) Ñ1 B1 ते तु न्यवसन्, V3 [उ]पानविष्टाश्च, B2 4 ते च (B4 तु) न्यविशन्, D2 13 G2 M5 [उ]पनिविष्टास्ते (G2 M5 °स्तु), D8 [अ]पि निविष्टाश्च

33 G2 om 33^{ab} —^{a}) Ś D4 8 12 शासनादेव, V1 3 D1–3 13 शासनादथ V2 शासनाद्रघुनाथस्य, D0 (with hiatus) सा सेना अथ रामस्य —V3 om (hapl) 33^{b}–34^{a} —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D0–5 8 12 13 T1 सुग्रीव (for लक्ष्मण) —^{c}) Ñ B द्वारि द्वारि Ś Ñ V1 2 B D0–4 12 13 G2 M5 प्लवगाना, D8 प्लवगाश्च , G1 च लंकाया (for हरीणा तु) —^{d}) Ś D1 4 8 12 कोटीं कोटीं, B2 D3 6 7 9–11 13 T2 3 G1 2 कोटि (D3 °टि)कोटीर् D1 3 G1 निवेशयत्, T1 न्यवेदयत् —After 33, B4 ins

631* वानराणा तु षट्त्रिंशत्कोट्य पादपयोधिनाम् ।
अदूरान्मध्यगुल्मस्य तस्थुर्बाहुबलान्विता. ।

[For l 1 and l 2, cf 32^{ab} and 34^{cd} respy]

—After 33, D6 T2 ins

632* दक्षिणेन तु रामस्य लक्ष्मण सविभीषण ।

[Cf 33^{ab}]

34 V3 om 34^{a} (cf v l 33) —^{b}) D5 7 10 11 T1 G1 सुषेण (for सुग्रीव). Ś D4 8 9 12 सहबाधव , B2 म च जाबवान् —^{c}) Ś Ñ1 V B3 D0 2–4 8 12 अदूरे, D1 सुहृन्मे (sic), D13 सदूर (sic) (for अदूरान्) V3 मध्यगुल्मे तु —^{d}) Ś D4 8 12 बहुबला (D8 °हु - ?)वृत , G2 बलसमन्वित

35 G2 transp 35 and 36 —^{b}) Ś D4 8 12 स्त्रगिण (for दंष्ट्रिण) —^{c}) Ś D4 8 12 द्रुमशैलास्तु, V D0–3 13 M1 2 5 द्रुमशैलाश्च. ❀ Cg शैलाग्रानिति पुस्त्वमार्षम् ❀ —^{d}) Ś V D0–4 8 12 13 प्रहृष्टा योद्धुमुद्यता , Ñ B हृष्टा (B4 दृष्ट्वा) योद्धु (B2 युद्ध)मुपस्थिता .

36 G2 transp 35 and 36 M5 reads 36 after 38 D5 reads 36^{ab} twice —^{a}) G1 विधृत-, G2 विवृत-; M5 विधृत-, Cg k t as in text (for विकृत-) —D1 om

5.41 1.47 5 38 दशनागबलाः केचित्केचिद्दशगुणोत्तराः ।
केचिन्नागसहस्रस्य बभूवुस्तुल्यविक्रमाः ॥ ३७
सन्ति चौघबलाः केचित्केचिच्छतगुणोत्तराः ।
अप्रमेयबलाश्चान्ये तत्रासन्हरियूथपाः ॥ ३८
अद्भुतश्च विचित्रश्च तेषामासीत्समागमः ।
तत्र वानरसैन्यानां शलभानामिवोद्गमः ॥ ३९
परिपूर्णमिवाकाशं संछन्नेव च मेदिनी ।
लङ्कामुपनिविष्टैश्च संपतद्भिश्च वानरैः ॥ ४०
शतं शतसहस्राणां पृथगृक्षवनौकसाम् ।
लङ्काद्वाराण्युपाजग्मुरन्ये योद्धुं समन्ततः ॥ ४१
आवृतः स गिरिः सर्वैस्तैः समन्तात्प्लवंगमैः ।
अयुतानां सहस्रं च पुरीं तामभ्यवर्तत ॥ ४२
वानरैर्बलवद्भिश्च बभूव द्रुमपाणिभिः ।
सर्वतः संवृता लङ्का दुष्प्रवेशापि वायुना ॥ ४३

(hapl.?) from 36[b] up to -बला in 37[a], D13 om. (hapl) 36[bc] Ñ1 reads 36[b] - 37[a] in marg. —[b]) Ś V D0 2–4 8 12 दत ; B1 4 T2 G3 M1 2 दष्ट्र- (for दश-). —[c]) Ś V1 D0.2–4 8 12 -वर्णांगा , V3 -वक्त्राश्च (for -चित्राङ्गा) G2 सर्वे विवृतवक्त्रांगाः —[d]) V3 च विकृतायुधा , B1 विकृतनि स्वना·, G2 च विवृताननाः .—After 36, Ñ V2 3 B (B3 repeats after 38[ab]) ins , V1 ins. after 38[ab]

633* सर्वे चैव कृतोत्साहाः सर्वे देवपराक्रमाः ।

[Ñ2 B4 रणोत्साहा]

37 Ñ1 reads in marg 37[a], D1 om up to बला in 37[a] (for both cf v l 36) V2 om. 37 - 38[b]. —[a]) Ñ1 -समा (for -बला) —[b]) B4 D5 om (hapl.) केचिन D11 शत- (for दश-). —V3 om 37[c] - 38 —[d]) D0 बहवस्, D8 ब··म् (for बभूवुस्).

38 V3 om 38, V2 om 38[ab] (for both cf v l 37) B4 D3 13 transp [ab] and [cd]. —[a]) Ś V1 D4 8 12 13 मेघ-, D0 चोघ-, D1 शैल, D3 चोघ-, D9 कोघ- (sic) (for चौघ-) Ś V1 D0 1 3 4 8 12 13 तत्र (for केचिन) D2 संति च तरलास्तत्र —[b]) D10 T3 M3 दश- (for शत-) M3 (before corr as in text) -[उ]त्तमा Ś Ñ V1 B D0–4 8 12 13 तथा(Ñ B1 3 4 सति, B2 केचिद्) वायुबलोपमा·.—After 38[ab], V1 ins, B3 repeats 633* —B2 om 38[cd] —[d]) V1 D13 तथा (for तत्र) D3 -पुंगवा (for -यूथपा) —After 38, T3 reads 41–42[b], M5 reads 36

39 D1 om 39[ab] —[a]) Ś D4 8 12 G3 अत्यद्भुत- (G3 °तो) —[d]) D0 13 शरभाणाम् D5 T1 3 G3 M3 [उ]द्यम , D6 T2 M1 2 [उ]द्यता (for [उ]द्गम). M5 शैलानामिव सगम·.

40 [a]) Ś V1 3 D0–4 7–12 T3 M1 2 प्रति-, T2 हरि- (for परि) —[b]) Ś D4 8 12 प्रच्छन्ना, D7 10 11 सपूर्णा, D9 सक्षर्णा (sic) (for संछन्ना). D9 [इ]यं (for [इ]व) V3 प्रविष्टेव मेदिनी ꙮ Cg. अत्र इवशब्दद्वयमपि वाक्यालंकारे. ꙮ —[c]) Ś V D0–4 8 12 13 प्रति-; B3 इव (for उप-) D1 तै (for च).—[d]) V3 निपतद्भिश्. M1 2 प्लवगमै· (for च वानरै·).

41 T3 reads 41 - 42[b] after 38. —[b]) V3 D10 11 T3 M1 2 Ck t पृतनाक्षं-, D3 पृथुगृथ- (sic), D13 प्लवगर्क्ष, G2 प्रधानास्ते, Cv m.g as in text (for पृथगृक्ष-) D1–4 T1 G1 2 -वनोकस . Ñ1 B1 2 4 वानराणा पृथक्पृथक्. ꙮ Cv शतं शतसहस्राणा पृथगृक्षवनौकस । लङ्काद्वारा--- --न्ये योद्धु समन्तत इति पाठ । ; Ct पृतना· ऋक्षेत्यत्र सविरापं·.ꙮ —[c]) V3 B2 3 G1 3 लंकाद्वारम्, D13 लंकाद्वारैभि- B1 सर्वाणि (for [उ]पाजग्मुर्) —[d]) Ś D4 8 12 शतशस्ते, Ñ V B2–4 D0 2.13 अन्ये जग्मु , B1(with hiatus) उपाजग्मु·, D9 अन्यैर्युद्ध (sic), G (ed) सर्वाणि तु (for अन्ये योद्धुं) D1 3 समंतात्ते महौजस· —After 41, Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 ins. .

634* अन्ये त्वन्येषु देशेषु संन्यस्ताः सुमहाबला· ।

[Ś D4 8 12 च (for तु). Ñ2 B1 [अ]न्यत्र, D13 [अ]नन्य (for [अ]न्येषु) V2 B1 D13 स(B1 च)महाबला]

42 T3 reads 41 - 42[b] after 38 —[a]) V3 सच्छन्ना, D0 सछादयत, D1 सस्थाय च (sic), D2 3 आच्छादयते, D13 सछाद्य च (for आवृत स) D0–3 सर्वं (for सर्वैस्). Ś D4 8 12 छादयंतो गिरिं सर्वं(D8 °र्वे), Ñ B संछन्ना नगरी लका, V1 संछादयत गिरिं· श्रग —[b]) D3 समतात्तं (by transp), D6 T2 समताच्च (for तै समन्तात्). V3 D0 2 3 13 वनालयैः ; M5 प्रपूरित·(int lin also °दूरत) (for प्लवंगमै) Ś D4 8 12 समतात्ति(Ś2 °त्तु) वनौकस (D12 °सा), G1 तैः स * * प्रपूरिता· —[c]) V1 B2 D3 T2 G2 तु (for च) —[d]) Ś Ñ1 V1 3 B D0–4 8, 12 13 लंका (for पुरीं) Ś V D2–4 8 12 13 सम(V3 ताम)भिवर्तते, D1 एवाभिवर्तते, D5 G3 तामत्य(G3 °न्व)वर्तत (for तामभ्यवर्तत) Ñ2 लकायामभ्यवर्तत

43 [a]) D0 2 3 13 सा (for च) —[c]) D5.11 T1 M3 संवृता सर्वतो लंका.—[d]) V2 3 D0–3 6 7 9 13 दु प्रवेशा. Ñ1 B3 D2 च, D13 [अ]ति- (for [अ]पि).

राक्षसा विस्मयं जग्मुः सहसाभिनिपीडिताः ।
वानरैर्मेघसंकाशैः शक्रतुल्यपराक्रमैः ॥ ४४
महाञ्शब्दोऽभवत्तत्र बलौघस्याभिवर्ततः ।
सागरस्येव भिन्नस्य यथा स्यात्सलिलस्वनः ॥ ४५
तेन शब्देन महता सप्राकारा सतोरणा ।
लङ्का प्रचलिता सर्वा सशैलवनकानना ॥ ४६
रामलक्ष्मणगुप्ता सा सुग्रीवेण च वाहिनी ।
बभूव दुर्धर्षतरा सर्वैरपि सुरासुरैः ॥ ४७

G 6 1
B. 6. 4
L 6. 1

44 Ñ V2 B2.4 transp 44 and 45 —^{a}) B3 विस्मिता (sic) (for विस्मय) —^{b}) V1 सघशो (for सहसा) Ś D4.8.12 [ए]व, V D0–3.13 M5 वि-, B1 ते, B3 [अ]ति-, Cg as in text (for [अ]भि-) T3 सहसापि प्रपीडिता· —D13 reads 44^{cd} (including 635*) after 623* —^{c}) D4.12 घोर- (for मेघ-) —^{d}) D1 भृश (for शक्र-) Ñ V1.2 B1.3.4 D0.2.3 वीर्य- (for -तुल्य-) —After 44, Ś Ñ V B D0–4.8.12.13 ins

635* सहस्रैर्बहुभिश्चात्र नीलमेघनिभैस्तथा ।
गिरिकूटप्रमाणैश्च वानरैरावृता दिश· ।

[(l 1) Ñ B D13 [अ]पि, D0 [ए]व (for [अ]त्र) D2 तदा (for तथा) Ñ V2 B -[ओ]घसनिभै (for -निभैस्तथा) —(l 2) Ś D4.8.12 गिरिसहस्रैश्चैव (for the prior half)] —Thereafter Ñ V2 B2–4 cont 636*, D13 cont l 5–6 of 637*

45 Before 45, D13 reads 48^{ab} and 81^{ab} Ñ V2 B2.4 transp 44 and 45 V2 reads 45 twice —^{ab}) G2 तस्य (for तत्र) Ñ2 B4 [अ]भिवर्धत, B3 [अ]भिनर्दत, D5 [अ]भ्यववर्तत (sic), D6 [अ]पि वर्तत, T2 [अ]पि नर्दत, Cr m g k t as in text (for [अ]भिवर्तत) Ś2 V (V2 second time) D0–4.8.12.13 लङ्कायाम- (V1.2 D0–3.13 °या चा)भवच्छब्दो मेघौ (V2 D0–3 महौ)घस्येव पर्वते (V1.2 D0–3.13 वर्धत, V3 गर्जत) —After 45^{ab}, V3 ins l. 3–6 of 637* —V3 om 45^{c}–46 —^{c}) Ñ V2 (second time) B2–4 हि (for [इ]व) G2 भीमस्य, Cr m g k t as in text (for भिन्नस्य) —^{d}) Ś2 सलिलश्च्युत, D4.8.12 °लच्युत·, G3 °लक्रम, Cv r m g as in text (for °लस्वन) ‰ Cg सलिलस्वनो यथा स्यात् तथा महाञ्शब्दो बभूवेति योजना। अतो न यथाशब्दवैयर्थ्यम् ‰ —For 45, S1 B1 subst, Ñ V2 B2–4 cont after 635*, while Ś2 D0.2.4.8.12 ins after 45

636* निर्घात इव सजज्ञे स बलौघस्वनो महान् ।
स यथा शुश्रुवे शब्दो मथ्यमानस्य तोयधे ।

[Ś1 om l 1 —(l 1) Ś2 D2.4.8.12 निर्ह्राद, D0 निर्दाह (for निर्घात) Ś2 D4.8.12 सबलो यत्र राघव (for the post half) —V2 om l 2 —(l 2) Ś D2.4.8.12 लङ्काया, B2 यथा तु, D0 लङ्काया (for स यथा) B1 श्रूयते (for शुश्रुवे) Ñ1 (m also as above) वर्धमानस्य (for मथ्य°) Ś D0.2.4.8.12 सागरस्येव भिद्यत (D0 मन्यते, D2 मथ्यत·) (for the post half)]

46 V3 om. 46 (cf v l 45) —^{c}) D1.3 प्रमथिता (for प्रचलिता) —^{d}) Ś V1 D1–4.8.12 रक्षमामा (V1 D1–3 °सा चा)गत भयं, D0 रक्षसा चागमद्भय, D13 रक्षसा भयमागत —After 46, Ñ V1.2 B ins, V3 ins only l 3–6 after 45^{ab}, D13 cont only l 5–6 after 635*

637* राक्षसा विस्मय जग्मु प्राकाराट्टालकस्थिता ।
तादृशान्कपिलान्दृष्ट्वा वानरानभित· स्थितान् ।
कोटीशतसहस्रैश्च प्रयुतैरर्बुदैस्तथा ।
शङ्कुभिश्च हरीन्द्राणा रामोऽथ रुरुधे पुरीम् ।
नीहार इव सजज्ञे सैन्यानामभियायिनाम् । [5]
रजसा सवृत सूर्यस्तमसेव तदाभवत् ।
प्रचचाल पुरी लङ्का सप्राकारा सतोरणा ।
गुहाश्च नेदु शलाना गर्जद्भिर्हरियूथपै ।

[V1.2 om l 1 —(l 1) B3 -[अ]ट्टालसस्थिता (for °लकस्थिता) —(l 2) V1.2 चपलान् (for कपिलान्) —(l 3) G (ed) तु (for च) Ñ V1.2 B2.3 (with hiatus) अयुतैर् (for प्रयुतैर्) —(l 4) Ñ1 [ऽ]भिप्रयुजे, Ñ2 V2 [ऽ]भियुयुजे, V1 चाभियुजे, B1.4 [ऽ]पि (B4 °भि)रुरुवे (for ऽथ रुरुधे) V3 शकुमिर्वानरेन्द्राणा रामो वियज्जे पुरी —(l 5) B4 D13 उप- (for अभि-) —B3 om l 6–7 —(l 6) B2 D13 तमसा बहुलेन च (for the post half) —V1 om l 7–8 B3 reads l 8 in marg —(l 8) V2 अपि (for हरि-)] —Then V2 cont 639* (followed by 48^{cd}).

47 V2 om 47^{ab} —^{a}) D3 च (for सा) —^{b}) Ñ2 B2.3 (m also) पालिता (for वाहिनी) —^{c}) Ś D4.8.12 सुदुराधर्षा, Ñ1 तु सुदुर्धर्षा, V1.3 D0–3.13 दुर्धर्षतमा (for दुर्धर्षतरा) Ñ2 तदा बभूव दुर्धर्षा —D0 reads 47^{d} in marg except सेन्द्रै —^{d}) Ñ B1.2.4 D0 सेन्द्रैर्, M1.2 रुद्रैर्, M5 देवैर् (for सर्वैर्) B3 (also marg) वाहिनी काननौकसा, D1 सेन्द्रैरपि दुरासदं —After 47, B3 ins ·

638* दुर्जयो यक्षगन्धर्वै सेन्द्रैरपि सुरासुर ।

—B3 cont, V2 cont after 637* repeating it after 48^{ab}, while Ñ B1.2.4 ins after 47

639* रामस्तु बहुभिर्हृष्टै प्रणमद्भि प्लवगमै ।

[V2 (first time) B3 तु, V2 (second time) च, B2 स (for तु) Ñ2 हृष्ट, B1 हृष्टै, B3 हृष्ट (for हृष्टै) Ñ B4 प्रणदद्भि]

—After the first occurrence of 639*, V2 reads 48^{cd} repeating it in its proper place —After 47, D13 ins a long passage relegated to App I (No 19).

58 51 राघवः संनिवेश्यैवं सैन्यं स्वं रक्षसां वधे ।
संमन्त्र्य मन्त्रिभिः सार्धं निश्चित्य च पुनः पुनः ॥ ४८
आनन्तर्यमभिप्रेप्सुः क्रमयोगार्थतत्त्ववित् ।
विभीषणस्यानुमते राजधर्ममनुस्मरन् ।
अङ्गदं वालितनयं समाहूयेदमब्रवीत् ॥ ४९
गत्वा सौम्य दशग्रीवं ब्रूहि मद्वचनात्कपे ।
लङ्घयित्वा पुरीं लङ्कां भयं त्यक्त्वा गतव्यथः ॥ ५०
भ्रष्टश्रीक गतैश्वर्य मुमूर्षो नष्टचेतन ।
ऋषीणां देवतानां च गन्धर्वाप्सरसां तथा ॥ ५१
नागानामथ यक्षाणां राज्ञां च रजनीचर ।
यच्च पापं कृतं मोहादवलिप्तेन राक्षस ॥ ५२
नूनमद्य गतो दर्पः स्वयंभूवरदानजः ।
यस्य दण्डधरस्तेऽहं दाराहरणकर्शितः ।
दण्डं धारयमाणस्तु लङ्काद्वारे व्यवस्थितः ॥ ५३
पदवीं देवतानां च महर्षीणां च राक्षस ।
राजर्षीणां च सर्वेषां गमिष्यसि मया हतः ॥ ५४

48 Ñ B om 48^{ab} D13 reads 48^{ab} and 81^{ab} before 45.—^{a}) Ś D0 1 3 4 8 12 13 सन्निवेश्य. D10 11 G1 [पु]व —^{b}) D6 सैन्य स्व च (hypm), D7.10 11 G M5 स्वसैन्यं, M1 2 बलं स्व (for सैन्य स्व). V3 सैन्य सर्वत्र वीर्यवान् —After 48^{ab}, V2 repeats 639* —V2 reads 48^{cd} after the first occurrence of 639* repeating it here D13 reads 48^{cd} after 16^{ab}.—^{c}) Ñ B काले (for सार्धं)

49 D12 om 49 —^{a}) V3 आमयानम्; D6 अनंतरम् (for आनन्तर्यम्).—^{b}) Ś D8 12 क्रमयोगस्य, V1 2 B2 3 क्रमयोगाच्च, T3 समयोगार्थ- —^{c}) Ñ2 [अ]भिमते. Ś D5 12 विभीषणमते तिष्ठन —^{e}) D4 वालिपुत्र तु —^{f}) Ś V D0–4 8 12 [अ]ब्रवीद्वचः (for [इ]दमब्रवीत) ⊕ Cm धर्मं राजमनुस्मरन्निति पाठे राजदन्तादित्वात् धर्मशब्दस्य पूर्वनिपातः। विभीषणस्य अनुमते अनुमतौ सत्याम् अङ्गद समाहूयेदमब्रवीदिति सबन्धः । विभीषणमते स्थित्वेति पाठे युद्धे रावणो भग्नश्चेत् शरणं प्राप्नुयाद्यदि तदा लङ्काराज्यं तस्यैव दातव्यमित्येवंरूपे विभीषणमते स्थित्वेत्यर्थः. ⊕ —After 49, D4 ins an addl colophon.

[*Kāṇḍa name* सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* सन्निवेश]

50 Before 50, D13 reads 13^{cd} (followed by 616*) and 20^{ab} —^{a}) Ś Ñ V1 B2 4 D1–4 8 12 13 गच्छ सौम्य, D0 गच्छस्त्वं D5 om दशग्रीव —^{b}) Ś Ñ V B D0–4 8 9 12 13 G1 2 इद (for कपे) —^{c}) T3 [अ]र्णव (for पुरीं) —^{d}) V2 त्यज्य, B4 न्यस्तो (for त्यक्त्वा). D5 ग * * थ .—After 50, D4 ins

640* क्रूर ग्राम्यसुखासक्त सर्वभूतभयावहम् ।

51 ^{a}) Ś V D0–4 8 12 13 भ्र(D13 न)ष्टैश्वर्यं गत(D0 1 °त)श्रीकं, Ñ B D9–11 G3 भ्रष्टश्रीकं(B4 °द्वार) गतैश्वर्यं —^{b}) Ś Ñ V B D0–4 8–13 G3 मुमूर्षुं(Ñ2 V1 D10 11 °र्षा-) नष्ट(V2 भ्रष्ट, V3 गत)चेतसं(Ś1 Ñ V1 B4 D9–11.13 G3 °नं) —After 51^{ab}, D9 reads 54.—^{c}) Ñ B2–4 मुनीना (for ऋषीणां). D6 T3 दानवाना; D7 दैवताना. B1 transp ऋषीणां and देवतानां. D9 ऋषीणामिव मे यक्ष.—^{d}) G1 अपि (for तथा). D5 T1 महर्षीणां च कंटकं —After 51, B1 ins.:

611* राजर्षीणां च सर्वेषां नागानां च महात्मनाम् ।

52 D5 T1 om 52 —^{a}) M1 2 अपि (for अथ). Ñ1 (marg.) यक्षाना; D13 सर्पाणा (for यक्षाणां). V2 नागवत्यक्षाणा —^{b}) V2 रक्षसां (for राज्ञां च).—^{c}) Ś Ñ V B1 2 4 D0 2–4 8 12 13 यत्त्वयाद्य(Ś V2 3 D2–4 8 12 °कृ)त मोहात्, B3 D1 यत्त्वया प्रकृत(B3 °ति) मोहात्.—^{d}) D1 अवलिप्तोसि V2 B1 D6 8–12 रक्षसा, D1 3 चेतसा, D1 रक्षसां, M1 2 च त्वया (for राक्षस) —After 52, D1 G2 ins

612* तस्य पापस्य संप्राप्ता व्युष्टिरद्य दुरात्मना(G2 °न)।

53 ^{ab}) Ś V D2–4 6 8 12 13 T3 नेष्य, D9–11 नेति, T2 G M1–3 नष्ट; Crm t as in text (for अद्य) D4 धर्मस्योन्कटेन हत्वा (for ^{a}). D2.4 8 T2 -वरदानत; Cr m g t as in text (for °दानजः). Ñ B नेत्र (Ñ2 B4 नून) ते जनितो दर्पो वरदानात्स्वयंभुवः —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D0–4 8 12 13 G1 तस्य (for यस्य) V2 दर्पहरस्ते. B1 दण्डहरोऽद्य, B4 दण्डहरस्ते. D5 G2 दण्डहरस्य (for दण्डधरस्ते) —^{d}) Ś V2 3 D0–4 8 12 भार्या- (for दारा-) Ś V D5–8 12 13 -कर्षित ; Ñ B2–4 -पीडित , B1 -चोदित, G (ed) -शोषित (for -कर्शितः) —G1 om 53^{e}–54 —^{e}) Ś Ñ2 V B1–3 D0–4 8 12 13 दंडं धारयितुं तीव्र (Ñ2 B1–3 शक्तो, V1 तीक्ष्ण), Ñ1 B4 दण्डाज्ञा(B4 °ज्ञां) रयितु शक्तो —^{f}) Ñ B1 2 4 D13 -द्वारि (for -द्वारे). D13 प्रतिष्ठित . B2 लङ्काद्वारमुपस्थित .

54 G1 om 54 (cf. 1 l 53) D9 reads 54 after 51^{ab}.—^{a}) V1 आनृण्य (for पदवीं). D6 T3 दैवतानां —^{b}) D0 राजर्षीणा, D7 गन्धर्वाणा, M1 2 देवर्षीणा (for महर्षीणां) D9 रक्षसा (for राक्षस).—^{c}) D0 महर्षीणा (for राज°).—^{d}) V3 D1 6.7 9 T2 G2 3 M5 युधि स्थित, D10 11 T3 युधि स्थिर (for मया हत.). Ś Ñ V1.2 B D2–4 8 12 13 गमिष्यामि युधि स्थित.; D0 पारगमि युधि स्थित

बलेन येन वै सीतां मायया राक्षसाधम ।
मामतिक्रामयित्वा त्वं हृतवांस्तद्विदर्शय ॥ ५५
अराक्षसमिमं लोकं कर्तास्मि निशितैः शरैः ।
न चेच्छरणमभ्येषि मामुपादाय मैथिलीम् ॥ ५६
धर्मात्मा रक्षसां श्रेष्ठः संप्राप्तोऽयं विभीषणः ।
लङ्कैश्वर्यं ध्रुवं श्रीमानयं प्राप्नोत्यकण्टकम् ॥ ५७
न हि राज्यमधर्मेण भोक्तुं क्षणमपि त्वया ।
शक्यं मूर्खसहायेन पापेनाविजितात्मना ॥ ५८
युध्यस्व वा धृतिं कृत्वा शौर्यमालम्ब्य राक्षस ।
मच्छरैस्त्वं रणे शान्तस्ततः पूतो भविष्यसि ॥ ५९
यद्याविशसि लोकांस्त्रीन्पक्षिभूतो मनोजवः ।
मम चक्षुष्पथं प्राप्य न जीवन्प्रतियास्यसि ॥ ६०
ब्रवीमि त्वां हितं वाक्यं क्रियतामौर्ध्वदेहिकम् ।
सुदृष्टा क्रियतां लङ्का जीवितं ते मयि स्थितम् ॥ ६१ G. 6 16 B 6 41 L. 6. 16.

55 ^{a}) D8 छलेन (for बलेन) Ñ2 तेन Ś Ñ2 V D1 2 G1 मे सीता, Ñ1 B2–4 ते सीता, B1 D0 3 4 8 12 मे सीता, D9 G2 वै सीता, D13 सा सीता, G3 M1 2 वैदेहीं (for वै सीतां) —^{b}) V2 कृता ते, V3 [अ]पकृता, B3 (*sup. lin* as in text) [अ]पहृता (for मायया) D1 7 राक्षसाधिप —^{cd}) D0 1 13 मामप-, D8 मामपि, T3 मामभि- (for मामति-) Ś D0 5 7 8 10 12 13 -क्रमयित्वा, T3 द्राव°, M5 क्रात° (for क्रामयित्वा) D13 नु, M5 तु (for त्वं) D4 मायया क्रामयित्वा त्वं (for ^{c}) D2 8–11 नि(D2 8 हि)-दर्शय Ñ V2 B मामप(Ñ2 °मपा, V2 B2 3 °मुप, B4 °मति)-क्रम्य सा त(B4 य)स्मादानीता काननादिह ❀ Cg अतिक्रामयित्वा अपवाह्य । ल्यबभाव आर्षः ❀ —For 55^{cd}, V1 3 subst, V2 ins after 55^{ab}

643* तद्बल चाद्य मे दृष्ट सर्वथा दुष्ट दर्शय ।

[V3 दृष्ट सन् and दृप्त (for मे दृष्ट and दुष्ट)]

56 ^{b}) Ñ B करोमि (for कर्तास्मि) —^{c}) Ś D8 12 नो वा, V2 D0 नो चेच् (for न चेच्) V2 अभ्युपेहि (hypm), B1 अभ्येति, D0 5 M1 अभ्यैषि, D3 आगच्छ, D11 अध्येषि (for अभ्येषि) —^{d}) Ś2 Ñ2 B3 D0 ता(Ś2 Ñ2 स)मुपादाय, V3 D7 9–11 तामादाय तु(D9 च) (for मामुपादाय). —After 56, Ś Ñ V B D0–4 8 13 ins

644* लङ्कैश्वर्यं परित्यज्य हृतराज्यो हृतासन ।
रक्षस्व जीवित मूढ मम निर्यात्य मैथिलीम् ।

[(l 1) Ś D8 लोकैश्वर्यं B1 हृतदारा (for °राज्यो) V1 हुतात्मन, D3 दशानन (for हृतासन). D1 हतराज्यो हतस्तु न (for the post half) —(l 2) V1 मूल (for मूढ)]

57 D0 om 57–58^{b} —^{a}) D3 धर्माढ्य (for धर्मात्मा) D7 9 10 G1 2 राक्षस-, D11 राक्षस D13 एपा (for श्रेष्ठ) —^{b}) V1 2 सप्राप्तोत्र, M1 2 Ct इह प्राप्तो —^{c}) Ś1 B2 महच्, Ś2 Ñ V B1 4 D1–4 8 12 13 महद्, B3 D10 11 M1 2 इद (for ध्रुव) Ś2 Ñ V B1 4 D1–4 8 12 13 धीमान् (for श्रीमान्) —^{d}) B3 D10 11 ध्रुव, Cr m g as in text (for अय) T2 3 G1 M3 Cm प्राप्तो हि, Cv r g t as in text (for प्राप्नोति) Ś Ñ V1 2 B1.2 D2 8 12 13 मद्गु(Ś2 स गु, Ñ1 आज्ञ, D13 सुगु)प्त पालयिष्यति, V3 B4 D1 3 4 समग्र(V3 मद्भुज ; B4 मद्दत्त; D4 मद्गत) पा(D1 मू)लयिष्यति ❀ Ch ध्रुव प्राप्नोत्यकण्टकमिति सर्व पाङ्क ❀

58 D0 om. 58^{ab} (cf v l 57) —^{a}) V1 2 च (for हि) —^{b}) Ñ B चिरमिह(B4 °द) (for क्षणमपि) V3 reads after णमपि त्वया in marg. —^{c}) B2 मृदुसहायेन (for मूर्ख°) —^{d}) Ś धृष्टेन, V B4 D0–4 8 12 13 दृप्तेन, B1–3 दुष्टेन (for पापेन) D5 7 9–11 T1.3 M3 5 [अ]विदितात्मना (for [अ]विजि°)

59 V3 damaged for 59^{ab} —^{a}) Ñ B1 3 4 [आ]यां मति, B2 वा मति, D10 11 मा धृतिं (for वा धृतिं) D4 स्थिरो भूत्वा (for धृति कृत्वा) ❀ Ch युध्यस्व मा धृतिमिति पाङ्क, so also Ct ❀ —^{b}) G3 धैर्यम् (for शौर्यम्). M1 2 राक्षसै सह रावण —^{c}) V3 damaged for स्त्व रणे शान्त D5 T1 G1 2 M5 तु (for त्वं). Ñ1 B1 4 तत, B2 3 हत (for रणे) —^{d}) Ñ B1 4 हत, B3 मृत, D2 तत्र (for तत) D0–11 Ct शातो, Cg as in text (for पूतो). Ś D8 12 तत शातिर्भविष्यति

60 ^{a}) V अथ, B4 G2 यस्य, D3 यथा, D6 T3 M3 यद्वा, D13 यदा, Ct as in text (for यदि) G2 [आ]विशति —^{b}) Ś Ñ2 V B1 4 D0–4 8 12 13 G1 M5 पक्षी भूत्वा, Ñ1 B3 पक्षीभूय, B2 D7 9–11 T1 3 G3 M2 पक्षीभूतो, D6 पक्षभूतो D7 9–11 निशाचर (for मनोजव) —^{c}) D3 बाणपथ —After पथ, D5 repeats erroneously from प्राप्तोय विभीषण in 57^{b} up to पथ in 60^{c} Ś D8 12 प्राप्तो (for प्राप्य) —^{d}) G1 प्रतिमोक्ष्यसे Ś D0–4 8 12 13 न हि(D1 ते, D3 से) जीवन्विमोक्ष्यसे, Ñ B नैव जीवन्गमिष्यसि, V1 2 न जीवन्मोक्ष्यसे क्वचित्, V3 न स जीवन्विमोक्ष्यसे

61 ^{a}) Ś D12 M1 2 त्वा (for त्वां) —^{b}) Ś2 D0–4 13 T2 3 M3 Cg k ऊ(Ś2 D2 13 T3 M3 Cg k औ)र्ध्वदैहिक —^{c}) Ś V1 2 D0 3 4 8 12 सुदृष्ट, V3 अदृष्ट, D1 सुदृढ, D2 सुहृष्ट, D7 T3 सुहृष्टा, D11 सुदृष्ट्वा, D13 सुदृढा, Cm g t as in text (for सुदृष्टा) Ś1 V D0–4 12 लोको, Ś2 D8 लोके (for लङ्का) D9 सुदृष्ट्वा क्रमितु लङ्का —^{d}) Ñ1 B3 ते स्थित मयि (by transp), Ñ2 मयि ते स्थित (by transp), D0 M5 च मयि स्थित, D1 4 मयि मस्थित, G (ed) ते सुदुर्लभं (for ते मयि स्थितम्) B1 जीविताते मयि स्थिते

5 75 [73 5.67 इत्युक्तः स तु तारेयो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
जगामाकाशमाविश्य मूर्तिमानिव हव्यवाट् ॥ ६२
सोऽतिपत्य मुहूर्तेन श्रीमान्रावणमन्दिरम् ।
ददर्शासीनमव्यग्रं रावणं सचिवैः सह ॥ ६३
ततस्तस्याविदूरेण निपत्य हरिपुंगवः ।
दीप्ताग्निसदृशस्तस्थावङ्गदः कनकाङ्गदः ॥ ६४
तद्रामवचनं सर्वमन्यूनाधिकमुत्तमम् ।
सामात्यं श्रावयामास निवेद्यात्मानमात्मना ॥ ६५
दूतोऽहं कोसलेन्द्रस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
वालिपुत्रोऽङ्गदो नाम यदि ते श्रोत्रमागतः ॥ ६६
आह त्वां राघवो रामः कौसल्यानन्दवर्धनः ।
निष्पत्य प्रतियुध्यस्व नृशंस पुरुषाधम ॥ ६७
हन्तास्मि त्वां सहामात्यं सपुत्रज्ञातिबान्धवम् ।
निरुद्विग्नास्त्रयो लोका भविष्यन्ति हते त्वयि ॥ ६८
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
शत्रुमद्योद्धरिष्यामि त्वामृषीणां च कण्टकम् ॥ ६९
विभीषणस्य चैश्वर्यं भविष्यति हते त्वयि ।
न चेत्सत्कृत्य वैदेहीं प्रणिपत्य प्रदास्यसि ॥ ७०

---

62 ^{ab}) D13 हि (for तु) B2 M5 रामेण तारेयो (by transp) B1 कारिणा (for -कर्मणा) —After 62^{ab}, D8 ins

645* राम प्रदक्षिण कृत्वा शिरसा चाभिवाद्यन ।

—^{d}) Ś2 D1 8 9 हव्यराट्, Ñ B पावक· (for हव्यवाट्).

63 ^{a}) Ś1 Ñ1 V B D0–2 4 [ऽ]भिपत्य, Ś2 D7.8 12 13 [ऽ]भिप्लुत्य, Ñ2 [ऽ]भिपद्य, B3 (*sup lin* also) [ऽ]भि-वाद्य, D3 निपत्य, D9 [ऽ]धिपत्य, G1 2 M5 [ऽ]भिगम्य, M2 [ऽ]तिपद्य, Cm g k t as in text (for ऽतिपत्य) —^{b}) Ś Ñ1 V B D0–3 8 12 M1 2 श्रीमद्, Cg as in text (for श्रीमान्) —After 63^{ab}, D4 ins

646* अध्वरेण प्रविष्टस्तु भक्त्या प्राकारतोरणम् ।

—After 63^{ab}, D13 ins a long passage relegated to App I (No 20)

—^{cd}) Ñ V1 2 B2 D0–4 8 12 G1 2 M5 अस्वस्थ, V3 अंतस्थ, B4 मचस्थं, T3 अव्यग्रो (for अव्यग्र) Ś1 ददर्शासनमध्यस्थं (for °) D13 अंगदो राक्षस भीमं त ददर्श महाबल

64 ^{a}) D13 तथा (for तस्य) Ś D8 12 [अ]विदूर स, Ñ1 B3 °दूरे च, Ñ2 B1 2 4 °दूरेसौ, V1 °दूरे च, V2 D3 °दूरे तु, V3 D0 4 5 7 T G1 2 M °दूरे स, D1 विदूर म, D2 विदूरे स, D13 G3 °दूरे सन् (for [अ]विदूरेण) —^{b}) Ś V D2 8 12 हरिराड्सुत, D0 3 4 13 °राट्सुत, G(ed) °यूथप (for हरिपुंगव) D1 सनिपत्य हरिनप (sic) —D9 om 64^{cd} —^{c}) Ñ B तस्थौ(B1–3 °स्थौ) दीप्तहुताशाभ. (B1 °शा च) —^{d}) Ñ B सोंगद Ś D8 12 कांचनागद (for कनका°)

65 Ñ V3 B स तद्रामवच सर्वम् —^{b}) Ś2 मन्युना, D2 अन्येन (for अन्यून-) —D12 om (hapl) from मुत्तमं up to [आ]त्मान in 65^{d} —^{d}) Ś D1–4 8 [अ]-विक्रम् (for [आ]त्मानम्) D2 उत्तम, M3 आत्मवान् (for आत्मना) V नाम विश्राव्य चात्मन

66 ^{a}) D6 11 G1 M1 2 5 कौसलेंद्रस्य. —^{d}) Ñ1 B1 4 श्रुतिम् (for श्रोत्रम्)

67 ^{a}) B4 अह (sic), D0 प्राह (for आह) G3 त्वा (for त्वा) V3 G2 राजा, M1 2 वीर (for राम·) —^{b}) V B D0 G1 2 M1 2 5 -[आ]नंदिवर्धन. —^{c}) Ñ1 V1 2 D0 2 4 13 निपत्य, B4 D1 3 निसृत्य, G2 M5 तिष्ठ त्वं, Cm g t as in text (for निष्पत्य) Ñ V B D0–4 13 युधि (for प्रति-) Ś D8 12 स्वयं निर्गत्य युध्यस्व —^{d}) B2 सहसा (for नृशस). Ñ1 D13 नृशस पुरुषो भवान्, V B1 2 D0 1 3 4 6 7 10 11 M3 Cm g t नृशंस पुरुषो भव, B4 नृश सत्पुरुषो भव, G1 नृशस पुरुषाधम ❀ Cg पुरुषाधमेति पाठे पुरोपरोधेऽप्यनिर्गमने नून पुरुषाधम एवासीति भाव·. ❀

68 ^{a}) Ś V1 2 D0–3 8 13 M1 2 हताहं त्वा, Ñ B अह हता, V3 D4.10 T2 3 हता हि त्वा(T2 3 त्वा), D12 हर्ताह त्वा (for हन्तास्मि त्वा) G1 हनास्मि हि त्वा सामात्य —^{b}) Ś1 सुपुत्र, D6 T2 3 समित्र- Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–4 8 13 -भ्रातृबाधव, B4 सहबा°, D0 -पशुबा° (for -ज्ञातिबान्धवम्) D13 सपुत्र भ्रातृसयुत —^{c}) Ś D8 12 निरुद्वेगास्

69 D9 om (hapl) 69–70^{ab} —^{b}) Ś Ñ1 V1 2 B D0–4 8 12 -पक्षिणा (for -रक्षसाम्) —^{c}) Ś V B3 D0–4 12 13 शल्यमद्य, Ñ B1.2 4 त्वा शत्रुम्, Ñ1(m. also) त्वा शल्यम् (for शत्रुमद्य) —^{d}) T3 तम् (for त्वाम्) Ś V D0–4 8 12 13 मुनीना चैव(V3 देव-, D1 °नामपि)कटकं, Ñ B सायकैरनलप्रभै

70 D9 om 70^{ab} (cf v l 69). Ñ B1 2 4 transp ^{ab} and ^{cd} D10 reads 70 in marg —^{ab}) D5 11 वा (for च). Ñ B विभीषणाय हत्वा त्व(G [ed] त्वा) राज्य दास्यामि रावण —^{c}) D13 सकृत् वा (for सत्कृत्य) —^{d}) Ś2 B2 D0 2 प्रदास्यति —After 70, D1 ins.

647* मया विरहिता सीता लक्ष्मणेन तु रावण ।
लक्ष्याना पुरतो वाक्य ब्रुवाण किं न लज्जसे ।
गर्जसे चेत्सदा नीच वरदानाद्धलोत्कट ।
न चैव तव पश्यामि त्राणमेक निशाचर ।

इत्येवं परुषं वाक्यं ब्रुवाणे हरिपुंगवे ।
अमर्षवशमापन्नो निशाचरगणेश्वरः ॥ ७१
ततः स रोषताम्राक्षः शशास सचिवांस्तदा ।
गृह्यतामेष दुर्मेधा वध्यतामिति चासकृत् ॥ ७२
रावणस्य वचः श्रुत्वा दीप्ताग्निसमतेजसः ।
जगृहुस्तं ततो घोराश्चत्वारो रजनीचराः ॥ ७३
ग्राहयामास तारेयः स्वयमात्मानमात्मना ।
बलं दर्शयितुं वीरो यातुधानगणे तदा ॥ ७४
स तान्बाहुद्वये सक्तानादाय पतगानिव ।
प्रासादं शैलसंकाशमुत्पपाताङ्गदस्तदा ॥ ७५
तेऽन्तरिक्षाद्विनिर्धूतास्तस्य वेगेन राक्षसाः ।
भूमौ निपतिताः सर्वे राक्षसेन्द्रस्य पश्यतः ॥ ७६
ततः प्रासादशिखरं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
तत्पफाल तदाक्रान्तं दशग्रीवस्य पश्यतः ॥ ७७ G 6 16 B 6 41 L 6 16

त्वया चेन्मम प्रत्यक्ष हृता स्याज्जनकात्मजा।
श्लाघ्यते तव वीर्यं कि गर्जित च तथा रिपो ।
न चाह देवराजो हि धनदो वा यमोऽपि वा।
मानुष मा विजानीहि राम दशरथात्मजम्।
सम्प्रहारस्त्वया पूर्वं दृष्टो वै दैवतै सह।
साप्रत हि मया मर्त्यमानुषै सह रक्षसाम्।
अन्यच्चापि यदुक्तोऽसि राघवेण महात्मना ।
तत्सर्वं कथयिष्यामि तव राजन्निशामय।
जातो हि ब्रह्मवशे त्व राक्षसाना महात्मनाम्।
कुत्सा च बुद्धिं कुर्वाणो लज्जसे किं न राक्षस।
देवाना दानवाना च यक्षाणा चैव नित्यश ।
यत्त्वयापकृत पाप तस्य द्रक्ष्यसि वै फलम्।
दर्शयिष्यामि ते मार्गं त कबन्धविराधयो ।
तृण गृहीत्वा दशनै प्रणाम चेन्न मे कृथा ।

71 ^{a}) Ś D12 धृत्यैव, Ñ1 B अथैव, Ñ2 अथैन Ñ2 शब्द (for वाक्य) T3 इत्येव पुरुषव्याघ्र —^{b}) G1 2 ब्रुवाणे वालिनदने —^{c}) D1 अमर्षवश्यम् —For 71^{cd}, N B subst , while D1 ins after 71^{ab}

648* क्रोधेन परमाविष्टो रावणो लोकरावण ।

[Ñ2 B1 2 D1 महताविष्टो (for परमा°)]

72 ^{a}) Ś V2 D0–2 4 8 13 ततो रोषाभि(Ś D8 °पित, V2 °च)ताम्राक्ष· , Ñ V1 3 B D3 12 अति(V1 3 D3 12 ततो)-रोषाति(Ñ °भि, B4 °पित)ताम्राक्ष , D9–11 तत स रोषमापन्न —^{b}) D0 8 G1 शशस (for शशास) V3 D1 13 तथा (for तदा) —^{c}) Ś V D0–4 6–12 T2 3 G M1 2 5 इति, D13 अति- (for एष) —^{d}) Ñ B शास्यताम् (for वध्यताम्) B2 एष D3 चारुकृत् (for चासकृत्) T2 वध्यता वध्यतामिति

73 ^{b}) D6 T3 वर्चस , D9 M1 2 -चेतस (for -तेजस). Ñ B2 3 D7.10 11 दीप्ताग्निमिव तेजस (D7.10 11 °सा) —For 73^{ab}, Ś V D0–4.8 12 13 subst.

649* ते शैलशृङ्गवर्ष्माणमग्निमिद्धमिवाङ्गदम् ।

[D4 त (for ते) D1 शैलशृगैर् Ś D4 8.12 -वर्पाणाम्, D1 वर्पत (for वर्ष्माणम्) V3 अग्निविद्धम्, D0 शैलमग्निम्, D1 स्वग्निमिद्धम्, D3 दीप्तमग्निम्, D4 अग्निमतम्, D12 अग्निरिद्धम्, D13 अपि शृद्दिर् (sic) (for अग्निमिद्धम्) D4 इवांगुद]

—^{c}) Ś V D0–4.8 12 आललम्बुस्, D13 आलम्बुस्ते, M1 2 जगृहुस्ते (for जगृहुस्त) Ñ1 B D1 4 13 तदा V3 घोर, G2 M5 वीराश् (for घोराश्) —^{d}) V3 घोराश्च (for चत्वारो) M5 सत्त्ववतो निशाचरा .

74 ^{b}) D3 उग्रम् (for स्वयम्) B2 4 D5–7 9–11 T1 2 G1 M1–3 Cr आत्मवान्, Cg as in text (for आत्मना) —^{c}) Ś D4 8 12 निदर्शयन्, V1 2 सदर्शयन्, V3 D0 2 विदर्शयन्, D1 व्यदर्शयन् (for दर्शयितु) G1 M5 घोर (for वीरो) —^{d}) Ś V D0–4 8 12 13 निशाचर- B1–3 -बले, B4 -रणे (for गणे) V1 2 तत Ñ यातुधाने बले तदा

75 V3 om $75-76^{ab}$ —^{a}) Ś1 B2 D3 5 7 9–11 -द्वयासक्तान्, B1 -बले सक्तान् (for -द्वये सक्तान्) —^{b}) V2 अपि तलसुसनिध (sic), D4 नागान्पतगराडिव, D7 आदाय हरिपुगव —^{c}) D3 प्रासादशैलसकाशान्, D4 प्रासादाच्छैलसकाशाद् —^{d}) Ñ B तदागद (by transp).—After 75, D1 ins

650* स तान्विधूनयामास दुष्टहस्तीव वानर· ।

76 V3 om 76^{ab} (cf v l 75) —^{ab}) Ñ B अतरीक्षाद् , V1 2 ते निपेतुर् , D0 3 G1 2 M1 2 5 ततरिक्षे D6 हि, G1 2 M5 तु (for वि-) D7 9–11 तस्योत्पतनवेगेन निर्धूतास्तत्र राक्षसा —^{c}) V1 3 विलीनास्ते (for निपतिता) —^{d}) Ś V D0–4 8 12 13 तदा(D13 सर्वे) निश्चेष्टजीविता (Ś D8 12 °चेतस) , Ñ B वि(Ñ2 नि)सज्ञा नष्टचेतस

77 ^{b}) M5 [उ]च्छ्रित (for [उ]न्नतम्) —For 77^{ab}, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

651* प्रासादशिखर श्रीमानङ्गदस्तु पदाहनत् ।

[Ś D0 3 4 12 13 श्रीमद् (for श्रीमान्) Ś D8 12 13 अगदेन परा(D13 °दा)ह(D8 °ह्र)न, V1 अगदस्तत्परोहनत् , D1 मदरात्तु पदावधीत् (for the post half)]

—After 77^{ab}, D5–7 9–11 S ins

652* ददर्श राक्षसेन्द्रस्य वालिपुत्र प्रतापवान् ।

[D6 7 9 T2 M5 बभज, D10 11 Ch t चकार, G1 2 ददिन (for ददर्श) D5 वानरेंद्रस्य (for राक्षसे°). ꣸ Cm . ' चकार राक्षसेन्द्रस्य ' इति पाठ ꣸]

103 भङ्क्त्वा प्रासादशिखरं नाम विश्राव्य चात्मनः । विनद्य सुमहानादमुत्पपात विहायसा ॥ ७८

—^{c}) Ś Ñ2 V B D3 6 8 9 12 T2 उत्पपात, Ñ1 D0.2 4 7 तत्पपात; D10 11 Ct पफाल च, D13 न्यपतत्तत् (for तत्पफाल). Ñ1 V1.3 D0 2 4 5 7 9 13 T2 3 G3 M3 पदाक्रांत, B2 पदाक्रांतो, B3 तमाक्रांत, D3 महावीरो, D6 तदाक्रांतं, Cm t as in text (for तदाक्रान्त) D1 तत्पादभग्नमार्गात, M5 सपपात परिक्रांतो —^{d}) D6 राक्षसेंद्रस्य पश्यतः. —After 77, D6–7 9–11 S ins.:

653* पुरा हिमवतः शृङ्गं वज्रेणेव विदारितम् ।

[M2 वज्रिणा (for वज्रेण). D5 च (for [इ]व)]

78 ^{a}) D0 3 भुंक्त्वा (sic), D7 त्यक्त्वा; D8 भोक्ता (sic) (for भङ्क्त्वा) —After 78^{ab}, D13 ins.

654* ततोऽत्रवीन्महातेजास्तारेयो वानरर्षभः ।

—^{d}) D6 7 11 T1 3 G M विहायसं (for °यसा). —For 78^{cd}, Ś Ñ V B (B3 also repeats after 659*) D0–4. 8 12 13 subst., while D9 further cont. after 658*:

655* आस्फोटयामास तदा पुनराचक्रमे ततः ।

[D12 ततो (for तदा). Ñ B1–3 (both times).4 D9 आस्फोटयस्तदा हृष्ट, D4 पनरुक्त्वा च स तदा (for the prior half). B1 आपुप्लुवे (for आचक्रमे) Ś D3.8 12 विनदश्चक्रमे पुनः, Ñ2 D0–2 4 9 वि(D2 नि)नद्य(D0 °द्य)चक्रमे पुनः, V B3 (second time) पुनरायात्क्रमात्त्(V3 °म स्थि)न, D13 विनद्य च पुनः पुनः (for the post. half)]

—Then Ś Ñ V3 B1 2 D2 3 8.12 cont., V1.2 D9 (V1 D9 only l. 3–4) cont. after 659*, B4 cont. l. 1–2 after 661* and ins. l. 3–4 after 79, while D13 cont. l. 2 only after 661*:

656* सकाशं कोसलेन्द्रस्य राघवस्य महात्मनः ।
सुग्रीवस्य च तत्सर्वं समागम्य न्यवेदयत् ।
श्रुत्वा रामस्तु तद्वाक्यमङ्गदस्य मुखाच्च्युतम् ।
विस्मयं परमं प्राप्य युद्धाय च मनो दधे ।

[(l. 1) V3 damaged after सका up to the prior half of l. 2. B1 (m also as above) सकाम (for सकाश). Ñ2 D3 कौशलेन्द्रस्य. B4 सुग्रीवस्य, G (ed.) रामस्य च (for राघवस्य) —(l. 2) Ñ स आगत्य, V2 3 B2 समागत्य (for समागम्य) B4 D13 कथयामास तत्सर्वं राघवाय महात्मने —After l. 2, D13 ins.:

656(A)* वालिपुत्रस्तु तत्सर्वं यथावच्च न्यवेदयत् ।

Ś D2 3 8 12 om. l. 3–4 —(l. 3) V1 2 रामस्तदा, V3 रामश्च तद्, B4 D9 रामस्य तद् (sic) (for रामस्तु तद्) Ñ1 मुखोद्गत, V2 मुखात्तत, B4 मुखाच्च्युत —V3 om. l. 4. —(l. 4) B1 प्राप (for प्राप्य) V2 युद्ध एव, B1 युद्धाय स (for युद्धाय च)]

—Thereafter, V2 repeats 79^{ab}.

—After 655*, V1 2 B3 (after 655* first occurrence) D9 13 (V1 2 D13 only l. 12–15) cont.:

657* उवाच वचनं चेदं तारेयो वालिनः सुतः ।
रामेणैव प्रतिज्ञातं दुरात्मन्निधनं तव ।
तेन ते निधनं पाप न करोमि बलान्वितः ।
क्रममाणस्य सामर्थ्यं पितुर्मे चतुरोदधीन् ।
यस्त्वामादाय कक्षेण व्यचरद्भूमिमण्डलम् ।
सप्ततालतलं भूमेर्ऋष्यमूकाचलं तथा ।
यो बिभेदैककालेन तादृशं पितरं मम ।
कबन्धं च विराधं च मारीचं खरदूषणम् ।
गजसाहस्रसामर्थ्यां ताटकां लोकनाशिनीम् ।
तस्याग्रतो बले मूढ सिंहस्येवासि जम्बुकः ।
इत्युक्त्वा वचनं वीरो ननाद नदतां वरः ।
वायुवेगं समास्थाय रावणस्य ततोऽङ्गदः ।
जग्राह मुकुटं वीरः पादमास्थाय मस्तके ।
अङ्गदेन पदाक्रान्तो रेजे मसदि रावणः ।
त्रिविक्रमपदाक्रान्तो बलिर्वैरोचनिर्यथा ।

[(l. 3) D9 नाहं (for पाप). D9 करोमि बल्यानपि (for the post. half) —(l. 4) D9 क्रममाणस्तु सध्यार्थं पिता मे चतुर्णवान्. —(l. 5) B3 क्रमेण (sic) (for कक्षेण). —D9 om. l. 6 —(l. 7) D9 बाणेन (for कालेन). —(l. 8) D9 खरदूषणौ —D9 om. l. 9 —(l. 10) D9 रणे (for बले) D9 त्वं सिंहस्येव (for सिंहस्येवासि). —(l. 12) V1 तदा, D9 तथा (for ततो). —(l. 13) D12 पदम्. D9 आधाय (for आस्थाय). —(l. 15) V1.2 D9 क्रमाक्रांतो (for पदा°).]

—Then B3, further cont., Ñ2 B2 4 ins. after 78^{ab}; D9 cont. after 663*, D13 cont. after 654*:

658* राजा जयति सुग्रीवो वानराधिपतिर्बली ।
स तु दाशरथी रामो लक्ष्मणश्च महारथः ।
विभीषणश्च धर्मात्मा राजा राक्षसपुंगवः ।
लङ्केश्वरं महत्प्राप्तः त्वां हत्वा रावण रणे ।

[(l. 2) B2 D13 तदा, B3 तथा, B4 सदा (for स तु) B3 D13 महाबल (for महारथ). —(l. 4) D13 हत्वा त्वां (by transp.). B3 राक्षस (for रावण).]

—Thereafter B3 cont., while Ś V1 D8 12 ins. after 79, V2 ins. after 79^{ab} (first occurrence), D9 cont. after 657*, D13 ins. l. 1 after 79 and l. 6,8–12 after 80^{ab} and l. 7 after 656(A)*:

659* अङ्गदः पुनरागत्य ववन्दे चरणौ ततः ।
सुग्रीवस्य च रामस्य लक्ष्मणस्य तथैव च ।
अन्योन्यं तान्महावीरानभिवाद्य महाबलः ।
मुकुटं राक्षसेन्द्रस्य राघवाय न्यवेदयत् ।
तं दृष्ट्वा मुकुटं रामो रत्नसारविभूषितम् ।
आबबन्ध महाबाहू रावणानुजमस्तके ।
साधु साधु महाबाहो यस्य ते बलमीदृशम् ।

रावणस्तु परं चक्रे क्रोधं प्रासादधर्षणात् ।
विनाशं चात्मनः पश्यन्निःश्वासपरमोऽभवत् ॥ ७९
रामस्तु बहुभिर्हृष्टैर्निनदद्भिः प्लवंगमैः ।
वृतो रिपुवधाकाङ्क्षी युद्धायैवाभ्यवर्तत ॥ ८०
सुषेणस्तु महावीर्यो गिरिकूटोपमो हरिः ।
बहुभिः संवृतस्तत्र वानरैः कामरूपिभिः ॥ ८१ G 6 16 B 6 41 L 6 16

प्रहस्याङ्गदमाभाष्य पूजयित्वा विभीषणं ।
नैतत्कर्म करिष्यन्ति देवा अपि न चासुरा ।
दैत्यदानवरक्षांसि वर्ज्यैक वालिन सुतम् ।
ददर्श वानरीं सेनां भीषणं च विभीषणम् ।
मुकुटेन प्रभासन्तं त्रिकूटमिव पर्वतम् ।

[(l 1) D13 आगम्य (for आगत्य) —D9 om l 3 —(l 3) V1 2 B3 अन्यानपि (for अन्योन्य तान्) —(l 4) D9 राक्षसेशस्य —(l 5) D9 रत्नमार्ग- (for °भार-) —(l 7) D13 महात्मा त्व (for महाबाहो) —D9 transp l 8 and 9. —(l 8) V1 2 B3 शासाद्य (for आभाष्य) V1 वदति स, V2 युयुधे च (sic), B3 D9 सस्वजे च (for पूजयित्वा) D13 तुष्टुवे स विभीषण (for the post half) —(l 9) V2 D9 13 न(D9 स) पन्नगा (for न चासुरा) Ś D8 12 देवता न च पन्नगा, V1 देव॰ ॰दानवा (illeg) (for the post half) —D9 om l 10 —(l 10) V1 दैत्यपन्नग, B3 नरवानर- (for दैत्यदानव-) V1 B3 लक्ष्मण, D13 वर्जित्वा (for वर्ज्यैक) —V2 om l 11 —(l 11) V1 B3 D9 13 ददृशुर्वानरा वीरा (for the prior half) D13 स- (for च) —D13 reads l 12 after l 6 —(l 12) B3 D9 प्रकाशन (for प्रभासन्त) D13 मुकुट रत्नभासत (for the prior half) D9 त्रिशृंगम् (for त्रिकूटम्) V2 D13 मदर (for पर्वतम्)]

—Thereafter D13 cont

660* आस्फोटयामास ततो विनद्य च तत पुन ।
अन्योन्य घोषमाणस्तु वलिभि सह वानरै ।

[Colophon —*Kānda name* लङ्काकाडे —*Sarga name* अगदप्रत्यागमन]

—After 655*, B4 cont, B3 cont after second occurrence of 655*, while D13 cont after l 1 of 659*

661* आगत्य तु महाबाहुर्युवराजोऽङ्गदो बली ।

—After 655*, D1 cont

662* सर्वं निवेदयामास रामायाक्लिष्टकर्मणे ।

—After 78, D5-7 9-11 S ins

663* व्यथयन्राक्षसान्सर्वान्हर्षयंश्चापि वानरान् ।
स वानराणां मध्ये तु रामपार्श्वमुपागत ।

[D6 T3 G3 M1 2 om l 2 —(l 2) T2 उपागमत् (for °गत) G1 रामपार्श्वगतो युद्ध उद्युक्त नान्यन्मतौ ।]

79 V2 repeats 79ab after 656* —ab) V2 (first time) परम, B1 D3 13 च पर (for तु पर) G1 कोप (for क्रोध) B1 transp चक्रे and क्रोध V2 (first time) चैवात्म-, D9 पादप्र (for प्रासाद-) Ś D8 12 धर्षित, V2 (second time) -धर्षणे (for -धर्षणात्) —After 79ab (first occurence), V2 ins 659* (followed by 656*), while D9 ins after 79ab

664* हरणान्मुकुटस्यापि वालिपुत्रस्य विक्रमात् ।

—c) V2 3 G2 M6 आत्मन Ś1 शक्य (for पश्यन्) Ś2 V1 D6-8 8 12 13 विनाशमात्मन जकृत् (Ś2 D8 12 शक्य, D13 °नो मेने) —d) D13 निःश्वास V3 damaged from रसो in 79d up to 80ab —After 79, Ś V1 (followed by l 3-4 of 656*) D8 12 ins 659*, while B4 ins l 3-4 of 656*, D13 ins l 1 of 659* followed by 661*, l 2 of 656*, 656(A)* and l 7 of 659* —After 79, D1 ins

665* कथं क्षिपयितव्य स्यादिति चिन्तापरोऽभवत् ।
स चिन्तयित्वा सुचिरं धैर्यमालम्ब्य रावण ।
हरियूथपानि राम च ददर्शायतलोचन । (hypm)

—After 79, D2 ins

666* वालिसूनुस्तदागत्य स वृत्त न्यवेदयत् ।

—whereas D4 ins after 79

667* तारेय कथयामास राघवाय महात्मने ।
क्रोध तस्यापि दुष्टस्य त्व यथावच्च भाषितम् ।

80 V3 damaged for 80ab (cf v l 79) —a) V1 त्वस्तु, D4 रामोथ T3 हृष्टैः, M2 वीरैः (for हृष्टैः) —b) Ś Ñ V1 B1 3 4 D0 2 4 7-13 विनदद्भि, V2 D3 नद-द्भिश्च, D1 प्रविनद्भि (for निनदद्भि) D2 च वानरै (for प्लवगमै) B2 नदद्भिर्हरिपुंगवै —After 80ab, D13 ins l 6, 8-12 of 659* (followed by 660*) —D13 reads 80cd (including 668*) after 622* —c) D3 रणे (for वृतो) T3 हरि (for रिपु-) —d) D7 9 सुयुद्धम् (for युद्धायैव) V2 D5 9 [अ]भ्य(D5 9 °भि)वर्तते, D7 10 11 [अ]भिवर्तत, M6 [अ]भिकाङ्क्षते —After 80, D13 ins

668* तत महेभविद्राना पृतना काननौकसाम् ।
समुद्रकन्या महती लङ्कामभ्यपतत्तदा ।

81 D13 reads 48ab and 81ab before 45 —a) D4 सु-, D13 च (for तु) Ś D8 12 महावीरो (for °वीर्यो) —b) Ñ B वली (for हरि) —Before 81cd, D13 reads 1ab (followed by 611*) —cd) I1 हरिभि (for बहुभि) D13 सयुतस (for सवृ°) D3 बहुभिस्तत्र सवृतो (for °) G (ed) हरिभि (for वानर) G1 2 M6 transp संवृतस् and वानरै V3 बहुभिर्वृत > C3 सवृत, वभूवेति शेष । उत्तर श्लोकैकवाक्यत्वे हरिभिरित्यस्य पौनरुक्त्य स्यात् ॥ —After 81, D9 ins

6.99 1.95 5.96 चतुर्द्वाराणि सर्वाणि सुग्रीववचनात्कपिः ।
पर्यक्रमत दुर्धर्षो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥ ८२
तेषामक्षौहिणिशतं समवेक्ष्य वनौकसाम् ।
लङ्कामुपनिविष्टानां सागरं चातिवर्तताम् ॥ ८३

राक्षसा विस्मयं जग्मुस्त्रासं जग्मुस्तथापरे ।
अपरे समरोद्धर्षाद्धर्षमेवापपेदिरे ॥ ८४
कृत्स्नं हि कपिभिर्व्याप्तं प्राकारपरिखान्तरम् ।
ददृशू राक्षसा दीनाः प्राकारं वानरीकृतम् ॥ ८५

669* तदा द्वाराणि सुग्रीववचनात्कपिकुञ्जरः ।
युद्धाय धावन्नमिति सुग्रीवाज्ञा निवेदितुम् ।

82 V repeats 82^{ab} after 82 D6 transp. ^{ab} and ^{cd} —^{a}) Ś D8 लङ्का; V1 ? (both second time) चन्द्र-, V2 (second time) ततो, D0-2 4 तदा, D1 उप-; D7 स तु (for चतुर्) T2 रम्याणि; M1 om. (hapl) (for सर्वाणि). Ñ B द्वाराण्यालोक्य सर्वाणि, V (all first time) तदा (V3 °तो) द्वाराणि रुरुधुः, D6-12 स तु (D12 लङ्का-) द्वाराणि सयम्य, D13 तद्द्वाराणि च सर्वाणि —T3 transp ^{b} and ^{d} —^{b}) V (all first time) तत· (V3 °दा), B1 पितु· (for कपि·) —^{c}) V1 D2 3 6 7.9-11 T2 3 G3 M3 Cm g k t पर्यक्रामत, V3 D12 13 पर्याक्रामत, D6 पर्यक्रमेण, D4 पर्यक्रमत, G1 2 M6 परिचक्राम —^{d}) D2 नक्षत्राणां च (for °त्राणीव). —For 82^{cd}, Ñ B D1 subst., while Ś D2 4 8 12 13 ins after 82, V ins after second occurrence of 82^{ab}, D6 ins after 82^{ab}

670* रम्भ· पयेति सहृष्टो हर्षयन्त महाचमूम् ।

[Ñ B1 3 4 राम, V2 कक्ष·, V3 वस्त (for रम्भ). B2 रामस्यार्थेतिसहृष्टो, D2 सुग्रीवो याति सहसा (for the prior half) Ñ B4 हर्षयस्ता, B2.3 दुर्धर्षस्ता, D6 हर्षयन्स-, D3 हर्षयश्च (for °यन्स) B1 दुर्धर्षयरत महाबल (hypm.) (for the post. half).]

83 ^{a}) Ś Ñ1 V B3 4 D0-4 8 12 G1 2 M6 अक्षौहिणीशत तेषां (D1 4 चैषां, D3 त्वेक), D13 अक्षौहिणीसहस्राणि ⁂ Cr g अक्षौहिणिशतमित्यत्र "ङ्यापो· सज्ञाछन्दसोर्बहुलम्" इति (Cr °तम् । सज्ञाया छन्दसि बहुलमिति) ह्रस्वः । ; Cm अक्षौहिणिशतम् । "अक्षादूहिन्याम्" इति वृद्धि· । आर्षो ह्रस्व । यावन्तोऽक्षौहिण्या गजाश्वरथपदातयस्तत्सङ्ख्या वानरा इत्यर्थः । शतशब्दोऽनन्तवाची ।, so also Ck t. ⁂ —^{c}) D6 लङ्कामभि-. B4 -विविष्टाना (for -निवि°) —After 83^{c}, D3 erroneously ins the post half of l 2 of 671* and 85^{a}, repeating them at their proper place —Ś2 om (hapl) from 83^{d} up to the prior half of l 2 of 671* —^{d}) D4 सुग्रीव (for सागर) Ś2 V1.3 B2 D0 2-4 7-13 G1.2 M1 2 5 Cm g t चाभिवर्तता, Ñ B1 3 4 D1 चाभिवर्तिना, V2 चाभिदुस्तर, D6 T1 चापि वर्तता, G3 चापि गर्जता

84 Ś2 om 84 (cf v l. 83) —^{b}) G3 विपेदुश्च, M5 त्रासयतस् (for त्रास जग्मुस्) B1 तदा (for तथा) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1.5 7.12.13 T2 G1 M5 समरोद्धर्षा, Ñ2 B2 °रामर्षाद्, V °मामुक्यं, B1 3 °रोद्धता; B4 °रोद्धत्ता, D8 °रोत्कर्षात्, D9-11 °रे हर्षाद् (for समरोद्धर्षाद्). —^{d}) D7 धर्षम् (for हर्षम्). M· प्रपेदिरे Ś1 D8 13 हर्ष चापि प्रपेदिरे, Ñ1 B1 D0-4 13 हर्ष चेवा (D1.4 मम) भिपेदिरे, Ñ2 B2-4 हर्ष (Ñ2 इर्ष) मेवाभिपेदिरे, V हर्ष जग्मुस्तथापरे —After 84, Ś (Ś2 om up to the prior half of l 2) Ñ V B D0 2-4 8 12 13 ins., D1 ins after (first occurrence of) 85

671* ता तु सेना निरीक्ष्यैव कपीना युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
लङ्कामुपनिविष्टाना राघव· संजहर्ष ह ।

[(l. 1) D2 तत्र (for ता तु) D6 सेना तु (by transp), D8 तु सैना (sic) (for तु सेना) V1 परीक्ष्य, D3 सदीक्ष्य Ñ1 B4 D1 [ए]व (for [ए]व). D12 ता तु स वाहिनी दृष्ट्वा (for the prior half) —(l 2) Ñ V2 B4 समकाय (Ñ1 °कृत्य, B4 °हृत्य) त राक्षसा., V1 B1-3 समाकृष्यन्त राक्षसा., V3 illeg , D0-4 (D3 second time) नेन्दुर्त्ता सुरार्दिते, D13 नेन्दुर्ता समपप्लुहिरे (for the post half).]

—Then D6, cont. 672* up to the prior half of l 2

85 D6 reads 85^{a} after 85 (followed by the post half of l 2 of 672*. D1 reads 85 twice —^{a}) V1 2 तु, B2 reads in marg , D1 (both times) च (for हि) V1.2 D6 हरिभिर् —^{b}) D6 प्राकारः T3 प्रासाद (for प्राकार-). D6 7 T G M3 -परिघान्तर —^{c}) Ś V D0-4 (D1 both times) 8 12.13 सर्वे, M5 वीरा (for दीना). —^{d}) D7 वानरैः कृतं, G1 वाहिनीकृतं (for °रीकृतम्) Ś Ñ2 V D0-4 (D1 both times) 8 12 13 प्रासाद (Ñ2 °कार) वलभीगता·; Ñ1 B प्राकारधरणीगता· —After 85, Ś Ñ V B D1 (after second occurrence) 2-4 8 12 13 ins , D6 cont after 671*.

672* कृत्स्ना हि कपिभिर्व्याप्ता लङ्का रावणपालिता ।
स्तिमिता चाप्रहृष्टा च निशेवासीद्दुरासदा ।

[(l 1) Ś D8 12 बलिभिर्, D6 हरिभिर् (for कपिभिर्) —D4 om. l. 2 —(l 2) G (ed.) तिमिरा च Ś B3 D8.13 प्रहृष्टा, Ñ2 [अ]प्रकृष्टा, B1 3 [अ]पहृष्टा (for [अ]प्रहृष्टा) Ś D8 12 बभूव सु, B2 D3 13 निशेव सु-, B3 निवेशन, D2 निर्वेशो च (for निशेवासीद्). D6 निवेशपरया मुदा (sic) (for the post half) D1 स्तिमिता वा प्रतियाने निपेदुश्च दुरासदा]

—After 85 (first occurrence), D1 ins 671*, while D5-7 9-11 S ins

तस्मिन्महाभीषणके प्रवृत्ते
कोलाहले राक्षसराजधान्याम् ।
प्रगृह्य रक्षांसि महायुधानि
युगान्तवाता इव संविचेरुः ॥ ८६ G 6 16 B 6 41 L 6 16

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकत्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३१ ॥

673* हाहाकारमकुर्वन्त राक्षसा भयमोहिता ।
[D6 T1 M3 5 प्रकुर्वते(M3 °ति, M5 °तो), T3 अकुर्वतो D6 7 9–11 भयमागता (for °मोहिता)]

86 a) D4 om up to भीष M5 -भीषणिके D3 तु वृत्ते (for प्रवृत्ते). —b) D9 राजयोधे, D10 11 °योधा (for राजधान्याम्) —G1 reads 86cd twice —cd) Ś D3 12 तदा, M2 वर- (for महा-) —After 86c(second time), G1 ins

674* नानाविधान्युत्तमरत्नवन्ति ।
ततस्तु ते रावणयोधमुख्या

Ñ B G1(both times) M5 सप्रचेरु (for संवि°) D13 भ्रातास्तत पौरजना विषण्णा परस्पर विह्वलनष्टचेतस

Colophon B2 G2 M5 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3 4 D9 12 13 लंकाकांडे, D0 4 सुंदरकांडे —*Sarga name* Ś D0 3 8 12 लंकोपरोध , Ñ B3 4 दूतांगदप्रवेश , V1 2 D1 2 लंकावरोध , V3 लंकावरोधन, B1 बलदर्शन, D4 लंकावरोधन , D9 अंगदवाक्य लंकावरोध , D13 लंकाग्रहण —*Sarga no* (figures, words or both). Ś1 Ñ1 D0 2 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V1 2 B1 3 4 D3 16 , V3 D8 14 , D1 18 , D5–7 10 11 T1.3 G1 3 M1–3 41 , D9 17 , T2 40 —After colophon, D0 ins.

शिवमस्तु ॥ छ॥ संवत् १६५० वर्षे कार्तिके मासेऽसिते पक्षे दर्शतिथौ चंद्रवासरे लिखितमिदं सुंदरकांड ॥ छ॥ करकृतमपराध क्षंतुमर्हंत संत ॥ छ ॥ लेखकपाठकवाचकयो कल्याणं भूयात ॥ छ ॥ कृष्णजय ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ॥ श्रीरस्तु ॥ छ॥ छ॥ ॥ छ॥ छ॥ श्री ॥ छ॥ छ॥ छ ॥ छ ॥

—D2 ins राम

—D4 ins

करकृतमपराध क्षंतुमर्हंत संत ॥ श्रीरामजी सहाय॥ श्री ॥ श्रीकृष्णशरण मम ॥ श्रीराम ॥ श्रीराम॥ श्रीराम ॥ श्री॥ ग्रंथ ४६५५

—D12 ins

इति लंकाकांड समाप्त शुभमस्तु रामरामाय नम राम श्रीरामचन्द्राय नम

—G1 3 M1 2 ins श्रीरामाय नम

7 12 2.19 7 9 आप्लुवन्तः प्लुवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
लङ्कां तामस्यवर्तन्त महावारणसंनिभाः ॥ १२
जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ॥ १३
इत्येवं घोषयन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
अभ्यधावन्त लङ्कायाः प्राकारं कामरूपिणः ॥ १४
वीरबाहुः सुबाहुश्च नलश्च वनगोचरः ।
निपीड्योपनिविष्टास्ते प्राकारं हरियूथपाः ॥ १५
एतस्मिन्नन्तरे चक्रुः स्कन्धावारनिवेशनम् ॥ १६
पूर्वद्वारं तु कुमुदः कोटिभिर्दशभिर्वृतः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ हरिभिर्जितकाशिभिः ॥ १७
दक्षिणद्वारमागम्य वीरः शतबलिः कपिः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ विंशत्या कोटिभिर्वृतः ॥ १८
सुषेणः पश्चिमद्वारं गतस्तारापिता हरिः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ षष्टिकोटिभिरावृतः ॥ १९

---

12 V3 D9 G2 om 12 (cf v l 11) Ś V1 2 D1 (om hapl 12^c–11^b) 2–4 8 12 13 transp 11 and 12 and read after 8 —^a) V2 प्रवर्तत:, B2 D4 5 आप्लुवत , D1 आप्लवतश्च (hypm) D4 प्लुवतश्च , D6 om (hapl) (for प्लुवन्तश्च) —^b) V2 सर्वे प्लवगमत्तमा. —^c) Ś V1 D2 4 8 12 13 पुर (for ताम्) —G1 damaged after ता up to ^d D6–7 10 11 T M3 5 अभिधावन्ति, G3 °धावत (for अभ्यवर्तन्त). Ñ V2 B D3 लङ्कामेवाभ्यधावत —^d) Ñ B महापर्वत , D2 °वानर (sic), D4 वानरा गज- (for महावारण-) V2 शालतालशिलायुधा

13 D9 G2 om 13 (cf v l. 11) —^a) M1 2 जयतु D7.10 11 [उ]रु- (for [अ]ति-). —^b) V3 विभीषण- (for महाबल) —^c) M1 2 जयतु. —^d) Ś B1 3 D1–4 8 12 13 [अ]नु- (for [अ]भि-) Ñ1 रामेण प्रतिपालित .

14 D9 G2 om 14^{ab} (cf. v l 11) —^a) D8 T1 ते (for च) —^b) V2 B3 गर्जयत: (for गर्जन्तश्च) D11 नलश्च पनसस्तथा (=15^b [var]) —^c) G2 अभिधावत B4 लङ्काया —^d) Ñ1 V2 3 B3 प्राकारान्

15 D1 om 15. —^b) D3 नीलस्तु Ś1 Ñ2 V1.2 D2.8 12 13 G1 वनगोचरा , D7 9–11 पनसस्तथा; M1.2 हरियूथप (for वनगोचर) —After 15^{ab}, B3 4 ins

680* सपतन्बहुमस्तत्र जयार्थं तु समन्तत ।

—Ñ2 B om 15^{cd} —^c) T2 अतीत्य (for निपीड्य), D9 [उ]पनिबद्धास G3 तु (for ते) —^d) M1 2 वानरर्षभा (for हरियूथपा) —For 15^{cd}, Ś Ñ1 V D2–4 8 12 13 subst (Ñ1 V2 reading after 16)

681* पूर्वद्वारमरुन्धन्त यूथपा यूथसंवृता ।

[V2 प्राच- (sic), D2 4 12 पूर्वं (for पूर्व-) Ñ1 पूर्वार(शा ?)मनुवधाना (for the prior half) D8 यूथपा यूथपर्वृता , D4 यूथा यूथपसंवृता (for the post. half)]

16 V1 3 om 16 Ś D1–3 12 13 read 16 after 24^{ab} (D3 13 preceded by 687* and 688* respy) D4 reads 16 after 22 —^a) B4 क्रुद्ध (sic), D4 प्रासे (for चक्रु) D3 एतच्चानतरे चक्रु —After 16, Ñ1 V2 read 681*

17 ^a) Ś V D1–4 8 12 पश्चिम कुमुदो द्वार, D13 ननन्द्रस्तत्र कुमुद —^b) D1 3 4 12 M3 कोटीभिर् —After 17^{ab}, D13 ins

682* पश्चिम नगरद्वार हनूमान्सेनया सह ।

—Ś1 om. (hapl) 17^c–19 Ś2 om (hapl) 17^c–18^b V3 om 17^{cd} Ñ2 reads 17^c–18 (17^c illeg) in marg —^c) V3 लङ्का म- (for बलवान्) —B2 om (hapl.) 17^d–20^c, D5 om (hapl) 17^d–18^c. —^d) Ñ B3 4 M1 2 वानराणां महात्म(M1 2 तरस्वि)ना, V1 2 D1–4 8 12 13 वानराणां महौजसां, G3 विंशत्या कोटिभिर्वृत . —After 17, D6 7 9–11 T G1 2 M ins

683* महायार्थे तु तस्यैव निविष्ट प्रघसो हरि ।
पनसश्च महाबाहुर्वानरैर्बहुभिर्वृत ।

[(l 1) D6 T2 साहाय्यार्थ, T1 3 M5 साहाय्यार्थे, G1 M3 सहायार्थं T3 तत्र (for तस्य) G1 निर्दिष्ट (for निविष्ट) D9–11 प्रसभो, G2 प्रहसो —D10 om l 2 —(l 2) D7 9 11 अभिसवृत (for बहुभिर्वृत)],
whereas G3 ins

684* अङ्गदस्तु महावीरो वानरं कामरूपिभि ।

18 Ś1 B2 om 18, Ś2 om 18^{ab}, D5 om 18^{abc}, Ñ2 reads 18 in marg. (for all, cf. v l. 17) —^a) Ñ1 V1 B3 4 D2–4 6 8 12 13 M3 दक्षिणं Ñ1 V2 B3 4 आश्रित्य, Ñ2 V1 3 B1 D6 7 9–11 G2 3 आसाद्य, T2 Cm g आवृत्य (for आगम्य) —G3 om 18^{bc} —^b) D13 तत (for वीर) —D1 4 om (hapl) 18^c–20^b —^d) Ś2 V2 3 D2 3 8 12 13 कोटि(V2 D3.13 °टी)भिः सहस्रैर्वृत , Ñ V1 B1 3 4 कोटिभिर्दश(B4 °बहु)भिर्वृत , G2 3 M5 षष्टिको(G3 विंशत्को)टिभिरावृत

19 Ś1 B2 D1 4 om 19 (for S1 B2, cf. v.l. 17 and for the rest, cf v l. 18) Ś2 V D2 3 8 12 13 om. (hapl) 19 —^a) B1 3 4 पश्चिम —^b) Ñ B1 3 4 D9–11 G1.3 गत्वा (for गतस्) Ñ2 illeg., B4 तदा, D7.9–11 बली, T2 G1 कपि (for हरि) —T3 om (hapl) 19^c–20^b —^a) Ñ B3 पट्टि., D7 9–11 कोटि-, M1 2 5 षष्ट्याः (for षष्टि-) B4 G1 पट्टिश्च(G1 °ट्टिभि) कोटिभिर्वृत

उत्तरद्वारमासाद्य रामः सौमित्रिणा सह ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ सुग्रीवश्च हरीश्वरः ॥ २०

गोलाङ्गूलो महाकायो गवाक्षो भीमदर्शनः ।
वृतः कोट्या महावीर्यस्तस्थौ रामस्य पार्श्वतः ॥ २१

ऋक्षाणां भीमवेगानां धूम्रः शत्रुनिबर्हणः ।
वृतः कोट्या महावीर्यस्तस्थौ रामस्य पार्श्वतः ॥ २२

संनद्धस्तु महावीर्यो गदापाणिर्विभीषणः ।
वृतो यत्तैस्तु सचिवैस्तस्थौ तत्र महाबलः ॥ २३

गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
समन्तात्परिधावन्तो ररक्षुर्हरिवाहिनीम् ॥ २४

ततः कोपपरीतात्मा रावणो राक्षसेश्वरः ।
निर्याणं सर्वसैन्यानां द्रुतमाज्ञापयत्तदा ॥ २५ G 6 17 B 6 42 L 6 17

20 B2 om 20^{abc}, D1 4 om 20^{ab} (for B2 cf. v l 17 and for the rest, cf v l 18) T3 om 20^{ab} (cf v l 19) —^{a}) D3 13 M3 उत्तर D7 10–12 G2 3 M1 2 आगम्य, D9 आगत्य (for आसाद्य) Ś Ñ V B1 3 4 D2 8 उत्तर द्वारमागम्य (V2 °श्रित्य, V3 °वृत्य, D2 °गत्य) —^{d}) Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 13 च महाबल, G1 प्लवगेश्वर (for च हरीश्वर) B2 सुग्रीवेण च सत्तम —After 20, D6 ins

685* पश्चिमेन तु रामस्य सुग्रीव सहजाम्बवान् ।
अदूरान्मध्यमे गुल्मे तस्थौ बहुबलानुग ।

21 ^{a}) G1 गोलाङ्गूल- Ś Ñ1 B D1–4 8 12 G1 महाराजो (for °कायो) —^{b}) V3 G1 2 M1 2 5 भीमविक्रम —^{c}) D5 om (hapl) from महावीर्यस् up to सनद्धस्तु in 23^{a} Ś D1–4 8 12 13 महातेजा, M1 2 °वीरस् (for °वीर्यस्) Ñ V B वृत कोटि (Ñ B3 4 °टी) सहस्रेण

22 D5 om 22 (cf v l 21). V3 D1–3 G3 om (hapl) 22. D4 reads 22 after 24^{ab} —^{a}) V1 D9–11 भीमकोपाना —^{b}) D13 धूम्रो राजा महाबल —D7 om 22^{cd} —^{cd}) D13 -दर्प, G1 M1 2 5 -वीरस् (for वीर्यस्) D13 स्थितो रामस्य पृष्ठत (for ^{d}) Ś Ñ V1 2 B D4 8 12 तस्थौ रामसमीपे तु (B3 °पेषु) कोटि (D4 °टी) भिर्दशभिर्वृत —After 22, D4 reads 16

23 D5 om सनद्धस्तु in 23^{a} (cf v l 21) Ñ B1–3 transp 23 and 24 (including star passages) —^{a}) Ñ1 V3 B2 4 G1 2 च, D1 सु- (for तु) B2 प्रसन्नश्च (for सनद्धस्तु) B4 महावीरो, G1 महातेजा, G (ed) महाबाहुर्. —^{c}) G1 [S]तुरक्तै, G3 यत्तै स, M5 यत्तैश्च —^{d}) D6 9–11 यत्र (for तत्र) —For 23^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

686* आज्ञाप्रतीक्षो रामस्य तस्थौ पार्श्वे महाबल ।

[D13 आज्ञामन्वीक्ष्य Ñ1 B म किंकर (for महाबल)]

—Thereafter D4 cont 687*.

24 Ñ B1–3 transp 23 and 24 (including star passages) —^{a}) B गयो (for गजो) —^{b}) D1 3 4 11 सरभो —After 24^{ab}, Ś D1 2 12 read 16, while D4 reads 22 and 16 —After 24^{ab}, Ñ V B D3 (followed by 16) ins, D4 cont after 686*

687* भीमो दधिमुखो वीर केसरी पनसस्तथा ।

[Ñ2 illeg for the prior half D4 नाम (for वीर)], whereas D13 ins (followed by 16)

688* रम्भो दरीमुखो वीर केसरीपनसादय ।

—Ś D1–4 8 12 13 om 24^{cd} —^{d}) G1 ररक्ष (sic) —For 24^{cd}, Ñ V B subst

689* एते हरिवराश्चक्रु स्कन्धावारस्य रक्षणम् ।

[V2 एतस्मिन्नतरे चक्रु (for the prior half) B3 (m. also) स्कधा रामस्य (sic) V1 B2 4 स्कधावारनिवेशन (for the post half)]

25 ^{a}) Ñ1 B क्रोध- (for कोप-) —^{b}) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 G1 राक्षसाधिप —^{c}) Ñ1 (m also) प्रयाण —^{d}) G1 2 क्षिप्रम् (for द्रुतम्) —After 25, D5–7 9–11 S ins

690* एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्य रावणस्य मुखेरितम् ।
सहसा भीमनिर्घोषमुद्घुष्ट रजनीचरै ।
तत प्रचोदिता भेर्यश्चन्द्रपाण्डुरपुष्करा ।
हेमकोणाहता भीमा राक्षसाना समन्तत
विनेदुश्च महाघोषा शङ्खा शतसहस्रश । [5]
राक्षसाना सुघोराणा मुखमारुतपूरिता ।
ते बभु शुकनीलाङ्गा सशङ्खा रजनीचरा ।
विद्युन्मण्डलसंनद्धा सबलाका इवाम्बुदा ।

[(l 1) G2 एव, Cg k t as above (for एतद्) G1 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा) D7 9 10 तदा (for ततो) D5 T1 G1 M3 मुखोद्गत (G1 °त [sic]) (for मुखेरितम्) —D6 reads l 2–4 in marg —(l 2) D6 समदा- (for सहसा) D11 उत्कृष्ट, T2 3 M5 उत्सृष्ट, Cg k t as above (for उद्घुष्ट) —(l 3) D9–11 प्रबोधिता, G2 प्रवादिता, Cg as above (for प्रचोदिता). G M1–3 Cv r m g k -पाडर-, M5 -मडर, Ct as above (for -पाण्डुर-) D9 M1 2 पुष्कला —D9 om l 4 —(l 4) D5 T2 3 G2 -कोणहता M1 2 भीम (for भीमा) D10 11 हेमकोणैरनिरता (for the prior half) M1 2 प्रदध्नु (for समन्तत) —(l 5) D5 ननाद् (sic) —(l 6) D7 सुघोषाणा (for सुघोराणा). —(l 7) D6 T2 M3 5 शुभ- (for शुक-) G1 ते बभुः शुभा नीला (for the prior half) —(l 8) D5 विद्युन्मडन]

निष्पतन्ति ततः सैन्या हृष्टा रावणचोदिताः ।
समये पूर्यमाणस्य वेगा इव महोदधेः ॥ २६
एतस्मिन्नन्तरे घोरः संग्रामः समपद्यत ।
रक्षसां वानराणां च यथा देवासुरे पुरा ॥ २७
ते गदाभिः प्रदीप्ताभिः शक्तिशूलपरश्वधैः ।
निजघ्नुर्वानरान्घोराः कथयन्तः स्वविक्रमान् ॥ २८
तथा वृक्षैर्महाकायाः पर्वताग्रैश्च वानराः ।
निजघ्नुस्तानि रक्षांसि नखैर्दन्तैश्च वेगिताः ॥ २९
राक्षसास्त्वपरे भीमाः प्राकारस्था महीगतान् ।
भिण्डिपालैश्च खड्गैश्च शूलैश्चैव व्यदारयन् ॥ ३०

---

26 ^{a}) M1 2 सेना, Cr m g t as in text (for सैन्या) Ñ B शूरास्ततो वि(Ñ1 B3 °तोय)निष्पेतुर्, V3 निपतंति तदा सैन्या —^{b}) V1 2 -देगिता, V3 -पालिता (for -चोदिता) —For 26^{ab}, Ś D1–4 8 12 13 subst

691* निष्पतन्ती तदा सेना युक्ता रावणपालिता ।

[D1 राक्षसानां, D2–4 13 नि (D12 नि)पतती D1 गुप्ता (for युक्ता) D1 4 -नोदिता, D2 3 -चोदिता D13 -देशिता (for -पालिता)]

—^{c}) D5 तूर्यमाणस्य (sic), T3 पूर्णमाणस्य Ś V D1–3 8 12 13 सोमेनापूर्यमाणस्य (D12 °णा स्या), Ñ B सर्वद्वारैरवि(Ñ2 °भि, B2–4 °व)च्छिन्ना, D4 सैन्येन पूर्यमाणाना —Ñ2 illeg for ^{d} —^{d}) V2 3 B2 D2 4 वेला इव, D1 सा वेलेव, D13 वेलेवासीत (for वेगा इव) Ś D8 12 वेलेव सरिता पते —After 26, D5–7 9–11 S ins

692* ततो वानरसैन्येन मुक्तो नादः समन्ततः ।
मलयः पूरितो येन ससानुप्रस्थकन्दरः ।
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषं सिंहनादस्तरस्विनाम् ।
पृथिवीं चान्तरिक्षं च सागरं चैव नादयन् ।
गजानां बृंहितैः सार्धं हयानां हेषितैरपि । [5]
रथानां नेमिघोषैश्च रक्षसां वदनिस्वनैः ।

[(l 1) G2 M5 सैन्यानां इतो (for सैन्येन मुक्तो) D6 T3 समुत्थ (for समन्ततः) —(l 2) D7 सुवेल (for मलय). —(l 3) D6 T1 3 M3 5 -समुद्र G1 -समुत्था, G3 -निर्धुष्ट (for -निर्घोषं) —D9 om (hapl ?) from the post. half up to the prior half of l 6 G1 सिंहनादास्तरस्विन (for the post. half) —(l 4) D6 T1 M1 2 चान्वनादयत, D7 10 11 G2 3 Ck t चाप्य(G2 ° प्य, G3 Ck °नु)नादयत, G1 M5 च स्वनान्नु (M5 °न्त) —(l 5) D6 मार्ग (for सार्धं) D6 7 10 हेषितैरपि, G1 M5 हे(M5 है)षितैश्च —(l 6) D6 7 10 11 T3 M5 -निर्घोषैः (for घोषैश्च) D6 T1 G2 पादनिस्वनं, D7 9 पदनि स्वन, M3 वदनस्वन]

27 ^{a}) Ś V D1–4 8 12 13 रौद्र, D7 मद्य (for घोर) —^{b}) D3 M3 समवर्तत —^{d}) D7 M5 देवासुर, T1 देवासुरे, Cr g k t as in text (for देवासुरे) Ś V D1–4 8 12 13 घो(Ś D8 12 वी)राणां कामरूपिणां, Ñ B यथा देवासुरस्तथा(B2 °द्वहा) ❀ Cr देवासुरे देवासुराणामिव । सुपा सुलुक्पूर्वसवर्णाच्छेयाडाड्यायाजालः इत्याम (°डाड्या ?)याजालः इत्याम श्रमातु ।, so also Cg ❀

28 ^{a}) D4 मुष्टिभिश्च (for ते गदाभि) Ś D2 8 12 प्रवृत्ताभि, M1 2 विचित्राभि —^{b}) Ñ B M5 शूलशक्ति- (by transp), G1 खड्ग शूले, G2 खड्गशूल- —^{c}) L (ed) निर्जघ्नुर् D5 T1 राक्षसा (for वानरान्) Ñ1 V2 शूरान्, B2 4 D1–4 6 8 12 13 T2 3 G3 M1 2 घोरान्, B3 क्रूरान्; D7 9–11 G2 सर्वान्, G1 M5 वीरान् (for घोरा) —^{d}) Ś D1 8 12 13 स्वकान्गुणे, Ñ V2 B D2 स्वकान्गुणान्, D4 स्वकर्मणा, T3 स्वविक्रम (for स्वविक्रमान्) V1 3 D3 कथयंतश्च तान्रणे —After 28, D5 T1 G ins, D6 T2 3 M3 cont after 691*, while D7 10 11 M1 2 5 ins after 29 :

693* राजा जयति सुग्रीव इति शब्दो महान्भूत् ।
राजन्जय जयेत्युक्त्वा स्वस्य नामकथा तत ।

[(l 1) M1 2 जयतु (for जयति) —(l 2) D5 T1 M5 राम (for राजन्) M1 2 [उ]क्त्वा (for [उ]क्त्वा) D6 7. 10 11 M3 स्वस्व- (for स्वस्य) D5 T1 स्वनामकथन तत, M1 2 यातुधाना महाबला (for the post half)],

whereas D6 T2 3 M3 ins after 28

694* वानराश्च महावीर्या राक्षसाञ्जघ्नुराहवे ।
जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।

29 V3 om 29–30^b —^{a}) B3 यथा, D2 T2 तदा (for तथा) Ñ1 V1 2 B D1 2 4 13 महाकायैः, M1 2 शिलाभिश्च —^{b}) Ñ1 V2 B2 3 सर्वशः, Ñ2 B1 4 सर्वतः (for वानरा) —^{c}) Ś D1 2 4 8 12 सर्व, D13 सन्य- (for तानि) —^{d}) M5 तलैर् (for नखैर्) Ñ V2 B T3 M5 वानरा, D3 रोपिता, D10 11 वेगिन, Cg as in text (for वेगिता). M1 2 तलैर्दंतैर्नखैस्तथा ❀ Cg वेपिता इति पाठे कोपेन कम्पमाना इत्यर्थः ❀ —After 29, D7 10 11 M1 2 5 ins 693*

30 V3 om 30^{ab} (cf v l 29) —^{a}) D9 च (for तु) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 घोरा, D6 T3 वीरा (for भीमा) ❀ Cm (into brackets) t 'राक्षसास्त्वपरे' इत्यर्थं प्रक्षिप्तमिति कतक ।, Ck राक्षसास्त्वपर इति । अत्र मध्ये कश्चिच्छ्लोकः प्रक्षिप्त ❀ —^{b}) D9 13 G2 प्राकारस्थान् Ñ2 V1 2 B1–3 D1–7 9–11 13 T2 G1 2 महीं गतान्, G3 महीं गता (for महीगतान्) —D12 om 30^{cd} —^{c}) D5 6 Cg भिंदिपालैश्, T2 3 भिंडिवालैश्, Ck as in text (for भिण्डिपालैश्) Ś Ñ V B D1–3 7–11 13 G1 2 M1 2 5

वानराश्चापि संक्रुद्धाः प्राकारस्थान्महीगताः ।
राक्षसान्पातयामासुः समाप्लुत्य प्लवंगमाः ॥ ३१

स संप्रहारस्तुमुलो मांसशोणितकर्दमः । G 6 17
रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतोपमः ॥ ३२ B 6 42 L 6 17

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वात्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३२ ॥

वानरान्भिदिपा(Ś D2 7 9–11 13 G1 2 M1 2 5 °डिपा, D1 °डमा, D3 4 °रिमा)लैश्च —d) Ś Ñ V B D1–4 8 13 शक्तिभिश्च, G1 2 M5 शलैर्दंडैर्, M1 2 शूलैः खड्गैर् (for शूलैश्चैव) D11 व्यदास्य तत् (sic) (for व्यदारयन्) G3 शूलैश्च व्यवदारयन्

31 D6 reads from रस्थान् in b up to d in marg —b) D5–7 9–11 T2 G M5 महीं (for मही-) Ś Ñ B D3 8 12 13 राक्षसास्तान्म(Ñ2 B1 D3 13 °श्च म)हाबलान्, V D1 2 4 राक्षसान्सम(D1 2 4 °सास्तु म)हाबला —V3 om 31c–32b —c) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 प्राकारात् (for राक्षसान्) T3 वारयामासु —d) T3 समावृत्य D7 T1 G1 स्वबाहुभि , G3 प्लवगता (sic), Cm g as in text (for प्लवगमा) Ś V1 2 D1–4 8 12 13 अभिजघ्नु(Ś V1 2 °ग्मु [sic])श्च मुष्टिभि , Ñ B1–3 द्रुतमाप्लुत्य मुष्टिभि , B4 G (ed) तरसा प्रेत्य(G [ed] °साप्लुत्य)मुष्टिभि , D5 समाहित्य स्वबाहुभि , D9–11 समाप्लुत्य स्वबाहुभि , M1 2 समुत्प्लुत्य महाबला ॥ Cg प्लवनं प्लुतगतिं गच्छन्तीति प्लवगमा । असङ्ख्यायामपि सशार्थं । अनेन प्लुतगतित्वमुक्तम् । अतो न वानरशब्देन पुनरुक्ति ॥

32 V3 om 32ab (cf v l 31) —d) T2 [अ]द्भुतो रण (for [अ]द्भुतोपम) Ś V D1–4 8 12 13 नभूवाद्भुतदर्शन —After 32, Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 G1 2 M5 K (ed , within brackets) ins

695* वनौकसां तत्र तु सन्निनादो
लङ्कागताना च निशाचराणाम् ।
प्रक्ष्वेडितास्फोटितनादिताना
द्वाभ्या महद्भ्यामिव सागराभ्याम् ।

[(l 1) D8 om तु G1 2 M5 भृश (for तु म-) —(l 2) D2 लकाचराणा D9 तु (for च) —(l 3) Ñ1 B1 2 -नर्दितश्च (Ñ1 °स्तु), Ñ2 B3 4 -नर्दितस्तु(B4 °श्च), V D2 13 -नर्दिताना, D4 गर्जिनाना, G1 2 M5 -सिंहनादैर् (for -नादिताना) D1 9 प्रक्ष्वेडितास्फोटजनर्दिनाना(D9 °ननर्दितैस्तु) —(l 4) D13 सिन्धुयाम् (sic ?), G2 गदाभ्याम्, M5 गताभ्याम् (for महद्भ्याम्) V2 सागराणा]

Colophon —*Kānda name* Ś1 B2 D9 om , Ñ B1 3 4 D3 13 लङ्का°, D12 नदरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 V1 D3 12 प्रथमसप्रहार , Ś2 D4 8 प्रथमसप्रहार , Ñ B युद्धारंभ , V2 लङ्काद्वारग्रहण , V3 D1 प्रथमप्रहार , D2 युद्धपर्वणि प्रथमप्रहार , D9 वानरराक्षसयुद्ध, D13 युद्धपर्वणि समकयुद्ध (sic) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V1 2 B D1 17, V3 D8 15, D1 19, D5–7 10 11 T1 3 G M 42 , D9 18 , T2 41 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

अभ्यधावन्त तां सेनां रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ४
एतस्मिन्नन्तरे तेषामन्योन्यमभिधावताम् ।
रक्षसां वानराणां च द्वंद्वयुद्धमवर्तत ॥ ५
अङ्गदेनेन्द्रजित्सार्धं वालिपुत्रेण राक्षसः ।
अयुध्यत महातेजास्त्र्यम्बकेण यथान्धकः ॥ ६
प्रजङ्घेन च संपातिर्नित्यं दुर्मर्षणो रणे ।
जम्बुमालिनमारब्धो हनूमानपि वानरः ॥ ७

697* निर्ययुः समरं सर्वे दारयन्तो महीतलम् ।
सुमहद्भिर्महानादैः पूरयन्तो नभस्तलम् ।

[(l. 1) B4 [illegible] (for समरं) B1 दारयन्तो (for दार°) —(l. 2) Ñ2 B4 [illegible]]

—Hereafter Ñ2 cont.

698* दृष्ट्वा [illegible] युद्धार्थं बहूनि सह ।

—d) T2 G2 वानराणां (for रावणस्य) —After 3, Ñ B ins.:

699* निर्याय राक्षसानीकं संप्रेक्ष्य [illegible] ।
[B1 [illegible], G (cd) [illegible] (for [illegible])]

4 D1 om. 4ab (cf. v. l. 1) —b) D5.6.9–11 I M2 [illegible] (for [illegible]) B4 [illegible] (for [illegible]) Ś V D2–4.7.12.13 रामस्य जयमिच्छतां (D13 °ता) —After 4ab D13 reads 1ab —D1 om. for 4cd —cd) D [illegible] D5.9–11 घोरदर्शनां (for कामरूपिणाम्) Ś V2 D1.[illegible] [illegible] (V [illegible]) राक्षसानां वधं प्रति (D [illegible]), Ñ B अभ्यधावन्त (Ñ2 °वन्°) सैन्यं [illegible] (B4 °[illegible]) V1.3 D2 अभ्यधावन्त सेनां (V1 सैन्यं) राक्षसानां [illegible], D1 राक्षसानां च सेना [illegible]

5 D13 reads 5ab after 695*. —a) M. [illegible] (for तेषाम्) —b) D2 [illegible], D [illegible], D [illegible] —c) D2 राक्षसानां वानराणां —After 5, D2 ins.:

700* [illegible] क्षिपन्तो [illegible] ।
[illegible] ।

6 c) D13 [illegible] (for राक्षसः) —d) D2 I1 G [illegible] (for [illegible]) Ś V1.3 D [illegible] [illegible] (D2 [illegible]), Ñ V2 B [illegible]

7 [illegible] —a) [illegible] B4 [illegible], D1 [illegible] (by [illegible]), D [illegible] (for [illegible]) M2 [illegible] (for च) —b) Ś D5–11 दुर्धर्षो, Ś D1–4.12 [illegible] (D [illegible]) [illegible]

[illegible]]

संगतः सुमहाक्रोधो राक्षसो रावणानुजः ।
समरे तीक्ष्णवेगेन मित्रघ्नेन विभीषणः ॥ ८
तपनेन गजः सार्धं राक्षसेन महाबलः ।
निकुम्भेन महातेजा नीलोऽपि समयुध्यत ॥ ९
वानरेन्द्रस्तु सुग्रीवः प्रघसेन समागतः ।
संगतः समरे श्रीमान्विरूपाक्षेण लक्ष्मणः ॥ १०
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च रामेण सह संगताः ॥ ११
वज्रमुष्टिस्तु मैन्देन द्विविदेनाशनिप्रभः ।
राक्षसाभ्यां सुघोराभ्यां कपिमुख्यौ समागतौ ॥ १२
वीरः प्रतपनो घोरो राक्षसो रणदुर्धरः ।
समरे तीक्ष्णवेगेन नलेन समयुध्यत ॥ १३
धर्मस्य पुत्रो बलवान्सुषेण इति विश्रुतः ।
स विद्युन्मालिना सार्धमयुध्यत महाकपिः ॥ १४   G 6 18 B 6 43 L 6 18

च (D3 हि), V1 2 नित्य दुर्धर्षणेन च, D12 वीरो द्दर्पनोन च (sic) —c) D1 जावमालिनम् Ś D2–4 8 12 13 आयस्तो, Ñ B2 4 आयात, D1 अग्यग्रो (for आरब्धो) B1 3 जम्बुमालि समायात, T3 जम्बुमाली महारब्धो —d) Ñ1 B अति(B1 °पि)वीर्यवान्. —After 7, D8 reads 10cd

8 Ś D8 om (hapl) 8–10b —a) D1 13 G3 स, D6 9–11 T2 तु (for सु-) Ñ B प्रहसन्क्रोधाद् (Ñ2 °न्कोपाद्), D3 सुमहाक्रोधं, D7 सुमहत्क्रोधाद्, M1 2 सुमहातेजा (for सुमहाक्रोधो) —b) B3 4 रावणात्मज —c) B3 तीक्ष्णराणेन, D4 तीर्थवेगेन —d) D1 चित्र° (sic), D9–11 Ct शत्रुघ्नेन (for मित्रघ्नेन) ❁ Ct 'मित्रघ्नेन' इति क्वचित्पाठ ❁

9 Ś D8 om 9 (cf v l 8) T3 om 9–10 D3 transp 9ab and 9cd —a) V3 उत्पनेन, D4 पतनेन (meta) (for तपनेन) Ñ V B D1 2 4 12 13 नल सार्धं, D8 नल श्रीमान्, D9 [अ]नुज सार्धं (for गज सार्धं) —b) M5 महात्मना (for °बल) —c) B1 सुवर्णेन (for निकुम्भेन) —d) D1 2 4 12 13 नीलो हरिरयुध्यत

10 Ś D8 om 10ab (cf v l 8) T3 om 10 (cf v l 9) —a) Ñ V B2–4 D1–4 13 सुग्रीवो वानरेन्द्रस्तु (by transp), D12 सुग्रीवो वानरेन्द्रश्च —b) Ñ1 B2–4 प्रजघेन, Ñ2 V D3 4 13 T2 G1 2 M5 प्रहस्तेन, D2 प्रहासेन, G3 प्रसभेन (for प्रघसेन) D7 9–11 सुसगत, M1 समाहत (for समागत) —D8 reads 10cd after 7 —c) V2 3 D1–4 13 सयुगे (for समरे) —d) D4 विरूपाख्येण

11 B3 om 11 —a) Ñ2 B2 D10 11 13 सु-, D9 स (for च) —b) V1 वीर्यवान् (for राक्षस) —c) Ś D8 12 सु(D12 स्व)प्तघ्नो, D9–11 T2 1 G3 M1 2 मित्रघ्नो, D13 वीरघ्नो (for सुप्तघ्नो) Ñ V B1 2 4 D3 यज्ञकेतुश्च, D1 रणकेतुश्च (for यज्ञकोपश्च) ❁ Cg सुप्तघ्नयज्ञकोपौ चेति वा पाठ ❁ —d) Ñ1 B3 4 रणे रामेण, B1 बले रामेण (for रामेण सह) Ś B1 2 D4 6 12 सगत, M1 2 सयुगेता (sic) (for सगता)

12 D4 om (hapl) 12ab and l 1–2 of 701* —a) Ñ1 V B1 3 4 D1 2 6 7 9–11 M5 च, D3 om (for तु) Ś D8 12 वसुमुष्टिश्च —b) D9 विविधेन —cd) Ñ B D13 राक्षसौ हरिमुख्याभ्या(Ñ2 B4 D13 °ना) समवाय(Ñ1 B2 समगाय, D13 °मानीय) समीयतु —For 12c–14, Ś V D1–4 8 12 subst 701*

13 For subst in Ś V D1–4 8 13, cf v l 12 and 14 For 13–14, Ñ B D12 subst 701* —ab) D6 प्रपतने, D11 प्रपत्तनो, M1 2 प्रघनसो, M5 प्रकपनो (for प्रतपनो) G1 प्रतापनो नाम M1 2 रणपण्डित (for °दुर्धर) D9 वीर प्रतपनो घोरो राक्षसो रणदुर्धर —c) G1 तीक्ष्ण कोपेन, M1 2 तीव्रवेगेन (for तीक्ष्णवेगेन) —d) T3 स तेन (for नलेन)

14 d) G1 महाबल (for °कपि) —For 12c–14, Ś V D1–4 8 12 subst, Ñ B D12 (Ñ1 B1 l 1–2 only) subst for 13–14, B1 ins l 3–10 after 17

701* गजेनादित्यसकाशो वीर प्रतपनस्तथा ।
महोदर सुषेणेन वानरेण च सगत ।
अयुध्यत महाबाहु शक्रेण नमुचिर्यथा ।
जाम्बवान्मकराक्षेण धूम्र कुम्भेन सगत ।
नरकाक्षेण पनस सगतो राक्षसा हरि ।
देवान्तको गवाक्षेण त्रिशिरा शरभेण च ।
रक्षसा कम्पनेनाजौ सप्रहारमथाकरोत् ।
ऋषभो वानरश्रेष्ठ सारणेन समागत ।
अतिकायेन विनतो रम्भश्चैव समागत ।
धूम्राक्षेण समासक्त केसरी हनुमत्पिता ।
वेगदर्शी शुकेनाजौ सप्रहारमथाकरोत् ।
सकन्द तु महापार्श्वं युयुधे गन्धमादन ।
वीर गतबली रक्षो विद्युज्जिह्वमयोधयत ।

[D4 om l 1–2 (cf v l 12), while D12 repeats lines 1–2 consecutively —(l 1) Ñ2 V1 2 B गजेन D12 (first time) नलेन (for गजेन) V1 reads प्रतपनस्तथा in marg B2 D13 (second time) तदा (for तथा) —(l 2) Ñ B D13 (first time) विद्युन्माली (for महोदर) V1 2 D1 2 13 (second time) सुषेणेन, D13 (first time) सुषेणश्च (for सुषेणेन) V2 3 D1 2 13 (second time) समागत (for च सगत) Ñ B समरे तु (Ñ2 °रे हि) त्रिशिरा, D2 त्रिशिरा शरभेण च, D13 (first time) समागत्य समीयतु (for the post half) —After l 2, B1 ins 703* —V3 om l 3–5 D3 transp l 3 and l 7 —(l 3)

हरिराक्षसदेहेभ्यः प्रसुताः केशशाड्वलाः ।
शरीरसंघाटवहाः प्रसुस्रुः शोणितापगाः ॥ १७
आजघानेन्द्रजित्क्रुद्धो वज्रेणेव शतक्रतुः ।
अङ्गदं गदया वीरं शत्रुसैन्यविदारणम् ॥ १८

(V2 B2 °द्र)युद्धमवर्त(V1 °म [illeg.])त —ᵈ) Ś Ñ1 V B2 D1–4 8 12 बहुशो, Ñ2 D9–11 युद्धा च; B1 2 4 युद्धार्थं (for युद्धाय) V2 3 D2 4 13 तदा (for सह). ¤ Cg बहुशिरिति राक्षसविशेषणाच्चानराश्चेत्यत्रापि बहव इति विशेषणं विशेयम्.

16 V3 om. 16. D12 repeats 16 (followed by l. 1–2 of 703*) after 34 —ᵃ) D3 तन्महद्युद्ध, D12 G1 सुमहायुद्धं —ᵇ) Ś Ñ2 V1 2 B1–3 D6–8 10 11 S रोमहर्षणं —ᶜᵈ) D12 रक्षसो —In T1 27ᵈ–30ᵃ of 6.32 are read and bracketed after 16ᶜ. Ñ2 राक्षसाना च वीराणां वानराणां जयैषिणां —After 16 (first occurrence), D12 ins. l. 3 of 703*.

17 D12 om. 17 —ᵃ) Ś D2 4 8 12 -देहेस्तु; Ñ1 -सैन्येभ्यः, B1 -पक्षेभ्य, D3 -देहैस्ता (for -देहेभ्य).—ᵇ) Ś D1 2 4 8 12 प्रवृत्ता, Ñ V B D3 प्रसुता:; D5 6 T1 2 M2 प्रसृता (for प्रसृता) Ś Ñ2 V B1.4 D1 4 8 12 M1 -शाड्वला, Ñ1 B2 3 -शैवला (for -शाड्वला) —ᶜ) Ś Ñ1 V1.2 B2 4 D2 4 6–8 12 T2 -संघा(V1 B4 °हा)तवहा, D12 -सघाटवहा.—ᵈ) Ś Ñ2 D1 12 T2 3 सुस्रुवु, Ñ1 B1 2 4 D3 11 प्रसस्रु, V विसुस्रु, D1 4 निसस्रु, D6 9 प्रसृता, Ct as in text (for प्रसुस्रु) M4 -[ह]रहा (for -[आ]पगा) ¤ Cl प्रसुस्रुवु प्रसवन्ति स्म, Ct प्रसुस्रु प्रसुषुवुरित्यर्थः — —After 17, Ś V B2–4 D1–4 8 12 ins., P1 ins. after l. 2 of 701*, D12 ins. l. 1–2 after 16 (r.) and l. 3 after 16 (first occurrence)

703* वर्तमाने तदा तस्मिन्संग्रामे रोमहर्षणे ।
हरिराक्षसयोर्युद्धं सुमहत्समपद्यत ।
हरीणां युद्धमानाना राक्षसानां तथैव च ।

[V1 transp. l. 1 and 2 —(l. 1) D3 घोर (for रौद्रे) V2 B2 4 भीमे, D4 भीमे (for भीम). G (ed.) -समाकुले —B2 om. l. 2–3 —(l. 2) B3 तद (for युद्ध) —After l. 2, D12 ins.

703(A)* समासाद्येन्द्रजिद्दर्पितः ।
तस्मिन्संग्रामे ... ।

—(l. 3) B4 वर्तिनां (for वर्तनं) V1 B3 D4 युद्धम् (P3 D4 ...) (sic), V2 युद्धसमं (sic), V3 युद्ध ... (for युद्ध ...)]

—After 17, B1 ins. l. 3–10 of 701*.

18 ᵃ) D2 प्रजघान (for आजघान) —ᶜ) Ś V D1–4 8 12 घोरं, Ñ B G2 धीरं, M1 2 मूर्ध्नि (for वीरं)

तस्य काञ्चनचित्राङ्गं रथं साश्वं ससारथिम् ।
जघान समरे श्रीमानङ्गदो वेगवान्कपिः ॥ १९

संपातिस्तु त्रिभिर्बाणैः प्रजङ्घेन समाहतः ।
निजघानाश्वकर्णेन प्रजङ्घं रणमूर्धनि ॥ २०

जम्बुमाली रथस्थस्तु रथशक्त्या महाबलः ।
बिभेद समरे क्रुद्धो हनूमन्तं स्तनान्तरे ॥ २१

तस्य तं रथमास्थाय हनूमान्मारुतात्मजः ।
प्रममाथ तलेनाशु सह तेनैव रक्षसा ॥ २२

भिन्नगात्रः शरैस्तीक्ष्णैः क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ।
प्रजघानाद्रिशृङ्गेण तपनं मुष्टिना गजः ॥ २३

ग्रसन्तमिव सैन्यानि प्रघसं वानराधिपः ।
सुग्रीवः सप्तपर्णेन निर्बिभेद जघान च ॥ २४ G 6 18 B 6 43 L 6 18

—[d]) V D1–4 13 -विदारण (for -विदारणम्). Ś D8 12 स तु शत्रुविदारण, Ñ B1 2 4 परसैन्यविदारण, B3 परवीरविदारण°, M5 शत्रुसैन्ये विदारिण

19 [b]) B4 साश्र (for साश्व) —[c]) D1 om समरे श्रीमा D3 सगरे, D10 11 गदया (for समरे). Ś D8 12 धीमान् (for श्रीमान्) —[d]) Ś V1 2 D1 3 8 12 13 दतकूजर, Ñ B विननाद च (B2 4 ह), V3 वालिन सुत, D2 रथकूबर, D4 ध्वस्तकूबर, D7 9–11 T3 वेगवान्हरि, M1 2 भृशपीडित (for वेगवान्कपि)

20 [ab]) Ś2 प्रजङ्घेन, Ñ1 B3 4 प्रमाथेन, V1 3 त्रिजघेन, D11 प्रसघेन (for त्रिभिर्बाणै) B1 प्रजघेन तु सपातिस (for [a]) D11 त्रिभिर्बाणै (for प्रजङ्घेन). Ś1 Ñ2 V2 B2 D1–4 7–10 12 13 T3 G1 2 M5 transp त्रिभिर्बाणै and प्रजङ्घेन Ś1 Ñ2 V2 B2 D1–4 8 12 13 विदारित, D6 समायत (sic), D7 9 समाहित°, M1 2 समागत (for समाहत) Ś2 Ñ1 V1 3 B3 4 त्रिभिर्बाणै (B1 °र्भल्लै)-र्विदारित° (for [b]) —[c]) Ñ B2–4 तं जघान, B1 सजघान, D2 प्रजघान (for निजघान) Ś2 [आ]शुकर्णेन, D13 [अ]श्वकर्णैस्तु (for [अ]श्वकर्णेन) —[d]) Ñ1 B3 4 प्रमाथ, D13 प्रदीप्तं (for प्रजङ्घ) Ś V1 2 D1–4 8 12 13 तु महाबल (D13 °ल) V3 प्रजघ्न महाबल —After 20, Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 12 13 ins a passage relegated to Appendix I (No 21) (Ñ B1 l 59–60, Ñ2 ins l 11–58 after 31, B2 except l 11–58 read after 28, B3 l 1 only)

21 Before 21, Ś Ñ V B1 2 D1–4 8 12 13 read 23 —[a]) D1 जाबमाली, D4 जाम्बुमाली, D11 जबूमाली Ś D8 12 रथस्थस्य (sic), D1 रथस्थ तु, D4 रथस्थन्त (for रथस्थस्तु). —[b]) G (ed) तथा (for रथ-) —Ñ2 om from 21[c] up to l 1 of 704* —[c]) G1 क्रुद्ध (for क्रुद्धो) —[d]) G3 महाकपि (for स्तनान्तरे)

22 Ñ2 om 22 (cf v l 21) —[ab]) Ñ1 B स तस्य (for तस्य त) Ś Ñ1 B3 4 D1 2 4 8 12 13 आरुह्य (for आस्थाय). Ś V D1–4 8 12 13 कपिकुञ्जर (V3 °कुञ्जर) (for मारुतात्मज) G3 स्तनातरे तस्य रथ तमारुह्यानिलात्मज —[c]) B1 प्रममन्थ, D11 प्रमामथ (metr) (for प्रममाथ) D13 नलेन (for तलेन) Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 13 [ए]व (for [आ]शु) —[d]) M5 राक्षस (sic) (for रक्षसा) Ś Ñ1 V B1 3 4 D1–4 12 13 G1 2 गिरिशृङ्गोपम (V1 °मो) गिर (V1 3 हरि, G1 गिरि), B2 प्रजघ्न वानराधिप, D8 गिरिशृङ्गो रो गिर (sic) —After 22, Ś Ñ1 V B1,2(l 1 only)–4 D1–4 8 12 13 ins, Ñ2 ins l 2 after 21[ab] (owing to omission), while G2 M5 ins after 23

704* भिन्नगात्र शरैस्तीक्ष्णैर्मित्रघ्नेन विभीषण ।
मित्रघ्न गदया वीरो निजघान स्तनान्तरे ।

[M5 om l 2 —(l 2) D12 मित्रघ्नो Ñ2 B1 4 G2 क्रुद्धो (for वीरो) Ñ2 B1 3(before corr as in text) 4 G2 विभीषण (for स्तनान्तरे)],

while D5 T1 M1 2 ins after 22

705* मित्रघ्नमरिदर्पघ्नमापतन्त विभीषण ।
आसाद्य गदया गुर्व्या जघान रणमूर्धनि ।,

whereas D6 7 9–11 T2 3 G M3 5 ins after 22, D5 (after 30) T1 M1 2 ins after 31

706* नदन्प्रतपनो घोरो नल सोऽप्यन्वधावत ।
नल प्रतपनस्याशु पातयामास चक्षुषी ।

[Cf l 59–60 of App I (No 21). —(l 1) T1 नन (for नदन्) M5 प्रकपनो (for प्रतपनो) D6 T2 G2 घोर (for घोरो) D7 [ऽ]प्यनुधावत, D9–11 [ऽ]प्यनुधावन, T2 3 [ऽ]पि व्यधावत, G1 [ऽ]प्यन्वधावन (for ऽप्यन्व°) —(l 2) M5 प्रकपनस्य (for प्रतपनस्य) M1 2 प्रतपनस्याशु D6 वक्षसि (for चक्षुषी)]

23 B3 4 om 23 Ś Ñ V B1 2 D1–4 8 12 13 read 23 before 21 G1 repeats 23[ab] after 23 —[a]) D8 -गात्र-, D13 G1 (second time) गात्र, Cm g as in text (for -गात्र) —D5 T1 M1 2 read 32–34 after 23[ab] —D6–7 9–11 T G3 M1–3 om 23[cd] —[c]) Ś Ñ V1 2 B1 2 D1–4 8 12 13 निजघान (for प्रजघान) Ś V1 3 D1 4 8 12 [इ]न्द्रवृक्षेण, Ñ1 B1 2 [अ]द्रिसारेण, Ñ2 V2 [अ]भिसारेण, D2.13 [अ]थ वृक्षेण, D3 तु वक्षेण (for [अ]द्रिशृङ्गेण) —[d]) Ñ V2 B1 2 नल (for गज) Ś V1 3 D1–4 8 12 13 राक्षस नल (D8 बल) (for मुष्टिना गज) —After 23, G2 M5 ins 704*

24 G2 M5 transp 24 and 25 —[b]) Ñ2 प्रहस, B3 (before corr) D6 13 T3 G1 2 M5 प्रहस्त, B4 प्रनघ,

36 25 60 प्रपीड्य शरवर्षेण राक्षसं भीमदर्शनम् ।
निजघान विरूपाक्षं शरेणैकेन लक्ष्मणः ॥ २५
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च रामं निर्बिभिदुः शरैः ॥ २६
तेषां चतुर्णां रामस्तु शिरांसि समरे शरैः ।
क्रुद्धश्चतुर्भिश्चिच्छेद घोरैरग्निशिखोपमैः ॥ २७
वज्रमुष्टिस्तु मैन्देन मुष्टिना निहतो रणे ।
पपात सरथः साश्वः पुराट्ट इव भूतले ॥ २८
वज्राशनिसमस्पर्शो द्विविदोऽप्यशनिप्रभम् ।
जघान गिरिशृङ्गेण मिषतां सर्वरक्षसाम् ॥ २९
द्विविदं वानरेन्द्रं तु द्रुमयोधिनमाहवे ।
शरैरशनिसंकाशैः स विव्याधाशनिप्रभः ॥ ३०
स शरैरतिविद्धाङ्गो द्विविदः क्रोधमूर्छितः ।
सालेन सरथं साश्वं निजघानाशनिप्रभम् ॥ ३१
निकुम्भस्तु रणे नीलं नीलाञ्जनचयप्रभम् ।
निर्बिभेद शरैस्तीक्ष्णैः करैर्मेघमिवांशुमान् ॥ ३२

Ct as in text (for प्रथम) D3 वानरेश्वर G3 हस्तन्वानरपुगव —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 निजवान ननाद च, D7 9 10 G1 2 निजवान जवेन (G1 2 जहाम) च, M1 2 जवान च ननाद च —After 24, M1 2 ins

707* विरूपाक्षो विशालाक्ष लक्ष्मणं क्षणदाचर ।
ववर्ष शरवर्षेण वर्षेणाद्रिमिवाम्बुद ।
तत क्रुद्धो महातेजा सौमित्रिररिमर्दन ।
ससूत सरथं साश्व नाशयामास त शरै ।

25 T3 G1 M3 om 25 G2 M5 transp 24 and 25 —^{c}) Ś V D1–4 8 12 13 वर्षत, Ñ1 B2 4 क्षरत, Ñ2 B1 3 D6 T2 G2 M5 सृजत (for प्रपीड्य) Ś Ñ V B D2–4 6 8 12 13 T2 G2 M5 -वर्षाणि (for वर्षेण) —D9 om 25^{c}–26 V3 om 25^{c}–26^{b} —^{c}) G3 स जवान (for निजघान). D1 [अ]वरूपाक्ष

26 D9 om 26, while V3 om 26^{ab} (for both, cf v l 25) —^{a}) Ñ1 सुदुर्धर्षो (for च°) —^{c}) Ś1 D8 सुतघ्नो, D5 10 11 T M1 2 मित्रघ्नो, D12 सप्तघ्नो (for सुप्तघ्नो) V2 B1 2 4 यज्ञकेतुश्च —^{d}) D4 स राम निर्भिदु शरै, D10 11 G3 M5 राममादीपयच्छरै —After 26, V2 reads 30, 31 and 35, repeating them in their proper place

27 Ñ2 D10 om (hapl) 27^{ab} —^{a}) B1 (m also as in text) 3 तेषा तु (B3 च) कर्तमानस्तु, D9 चतुर्णां समश्चिच्छेद —^{b}) D2 3 G1 2 M निशित (for समरे) Ś V1 D1 4 8 12 13 शितै (for शरै) —G1 repeats 27^{cd} consecutively —^{d}) Ś V D1 2 4 8 12 13 शरैर्, D3 शितैर् (for घोरैर्) Ś2 -मुखोपमै, D. -विषोपमै (for -शिखोपमै) Ñ B4 तान्यु (B4 °न्य)पेत्य क्षितिं ययु, B1 3 तान्युत्प्लुत्य क्षिति ययु, B2 ते निपत्य क्षितिं ययु —After 27, D2 13 (l 1 only) ins

708* ते रामबाणनिहताश्चक्रेणेव महासुरा ।
निपेतु सरथा साश्वास्त्रिपुराणीव भूतले ।

28 ^{a}) Ś2 V2 D4 च (for तु) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M1 2 [अ]भिहतो (for निहतो) B4 मृधे (for रणे) —^{c}) Ñ B तूर्णं (for साश्व). —^{d}) Ñ2 V1 2 महीध्र, V3 युगात, B2 पुरात, B4 पुराह्य (sic), D7 (after corr) 9–11 सुराट्ट (D7 9 °ट्ट), D13 पुरास्य (sic), T2 M5 पताक, Cg as in text (for पुराट्ट). Ś D8 12 पुराट्टश्यत (for पुराट्ट इव) ꕥ Cg पुराट्ट पुरवलभि ।, Ch अट्ट (°ट्ट ?) क्षोमम् ।, Ct also cites Kataka and adds विमानमित्यन्ये ꕥ —After 28, Ñ B1 4 D6 7 9–11 T2 3 M3 5 read 32–34, while B2 ins l 11–58 of App I (No 21) after 28

29 Ñ B1 2 4 M5 om. 29 —^{a}) D9 शक्राशनि- Ś V1 D1–4 8 12 13 -समस्पर्श, B2 -समपद्म (sic) (for °स्पर्शो) ꕥ Cv वज्र (°ज्राशनि ?) समस्पर्श इत्यादिश्लोको द्विविद वानरेन्द्र इ(°द्रमि ?)त्यादे श्लोकस्य पुरस्ताद्द्रष्टव्य । अन्यत्र तु लेखकै प्रमादाल्लिखित. ꕥ —^{b}) Ś V B3 D1–4 7–13 च, G3 हि (for ऽपि) V3 B3 शनिप्रभ, D9 समप्रभ (for [अ]शनिप्रभम्).—D9 om (hapl) 29^{c}–31 —^{d}) G3 -राक्षसान् (for -रक्षसाम्)

30 D9 om 30 (cf v l 29) Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 om 30–31 V2 repeats 30 here (cf. v l 26) G reads 30–31 after 34 —^{a}) V2 (second time) D5–7, 10 11 T3 G2 3 M1 2 तं (for तु) —^{b}) T1 M3 नगयोधिनम् (for द्रुम°) Ñ V2 B D2 द्रुमपाणिं महाहवे (Ñ1 V2 B4 °मृधे, B2 °युधि) —After 30, D5 ins 706*

31 ☞ Cv is missing from 6 33 31 up to 6 34. 17^{b} Ś V1 3 D1 3 4 8 9 12 13 om 31 (for D9, cf v l 29 and for others, cf v l 30) D5 om 31 V2 repeats 31 here (cf v l. 26) G reads 30–31 after 34. —^{a}) D7 10 11 G3 अभिविद्धांगो, G2 अपि विद्धागो Ñ V2 B D2 शरैरतिवि(D2 °तीव)भिन्नांगो, M5 शरैरपि स विद्धागो —^{c}) D2 तलेन (for सालेन) —^{d}) G3 स विव्याध (for निजघान) —After 31, T1 M1 2 ins 706*, Ñ2 ins l 11–58 of App I (No 21) after 31

32 Ñ B1 4 D6 7 9–11 T2 3 M3 5 and D5 T1 M1 2 read 32–34 after 28 and 23^{ab} respy —^{a}) B1 सुबंधु, B2–4 सुकर्ण ; D8 12 निकुंज (for निकुम्भस्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 समरे (for तु रणे) D3 om नील. —^{b}) Ñ1 B D1 3 4 12 13 G1 -चयोपम, V1 -तपप्रभ, V2 3

पुनः शरशतेनाथ क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
बिभेद समरे नीलं निकुम्भः प्रजहास च ॥ ३३

तस्यैव रथचक्रेण नीलो विष्णुरिवाहवे ।
शिरश्चिच्छेद समरे निकुम्भस्य च सारथेः ॥ ३४

विद्युन्माली रथस्थस्तु शरैः काञ्चनभूषणैः ।
सुषेणं ताडयामास ननाद च मुहुर्मुहुः ॥ ३५

तं रथस्थमथो दृष्ट्वा सुषेणो वानरोत्तमः ।
गिरिशृङ्गेण महता रथमाशु न्यपातयत् ॥ ३६

लाघवेन तु संयुक्तो विद्युन्माली निशाचरः ।
अपक्रम्य रथात्तूर्णं गदापाणिः क्षितौ स्थितः ॥ ३७

ततः क्रोधसमाविष्टः सुषेणो हरिपुंगवः ।
शिलां सुमहतीं गृह्य निशाचरमभिद्रवत् ॥ ३८

तमापतन्तं गदया विद्युन्माली निशाचरः ।
वक्षस्यभिजघानाशु सुषेणं हरिसत्तमम् ॥ ३९

गदाप्रहारं तं घोरमचिन्त्य प्लवगोत्तमः ।
तां शिलां पातयामास तस्योरसि महामृधे ॥ ४० G 6 18 B 6 43 L 6 16

G2 -चयोपम , T2 3 M1 2 -चयप्रभ (for -चयप्रभम्) —c) Ś1 V D1-4 8 12 13 बिभेद तरसा (D1 समरे) बाणैर् —d) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 मेघ(Ś1 V1 मोघ) सूर्यं इवांशुभि

33 Ñ B1 4 D6 7 9-11 T2 3 M3 5 and D5 T1 M1 2 read 32-34 after 28 and 23ab respy —a) Ś Ñ2 V2 3 D1-4 8 12 13 G1 2 M5 [तु]व, D5 T1 M1 2 [आ]शु (for [अ]थ) Ñ1 B -शतेरेव(B1 2 °व) V1 पुन पुनश्च तेनैव —b) B2 महाबल (for निशाचर) —d) Ñ2 B1-3 सुकर्ण , B4 सपर्ण (for निकुम्भ) B4 ह (for च) V1 1 D3 प्रहसन्निव, D6 T2 3 प्रजघान च (for प्रजहास च) ❀ Cg . निकुम्भ प्रजहास चेति पाठ सम्यक् ❀

34 Ñ B1 4 D6 7 9-11 T2 3 M3 5 and D5 T1 M1 2 read 32-34 after 28 and 23ab respy —a) T1 * व (damaged), M1 2 तस्याथ (for तस्यैव) T3 कर (for रथ-) —b) M5 [आ]वभौ (for [आ]हवे) Ś D8 12 नीलो वि(D8 °लोथ)ष्णव्य चाहवे —c) Ś D8 सयत्त , Ñ B बलवान् , D1 3 4 सयतु , D12 सयुत , D13 मयुक्त (for समरे) —d) M1 2 [आ]शु (for च) Ś V D1-4 8 12 13 सोपतद्विह्व(Ś D8 °म)लो भुवि(V °र्भुवि विहल [by transp]), Ñ B स (B4 स)निकृतो(Ñ2 B4 °कृत्तो)पत द्भुवि ❀ Cr निकुम्भस्य च सारथे ॥ इत्यत परम्, "वज्राशनिसमस्पर्श० । जघान गिरिशृङ्गेण०॥ द्विविद वानरेन्द्र तु० । शरैरशनिसकाशै ०॥" इति पाठक्रम । , so also Cg k t ❀ —After 34, D13 repeats 16 (followed by l 1-2 of 703*), while G reads 30-31

35 Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 (D13 up to 45) om 35-42 V2 repeats 35 here (cf v l 26). —a) D5 विद्युन्माल (for °न्माली) —b) Ñ V2 B1-3 D2 कनक (for काञ्चन-) T1 G3 -भूषितै (for भूषणै) B4 कनकभूषितै —c) D2 सुखेन (here and elsewhere below) (for °षेण). —d) B4 गदया (for ननाद)

36 Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 om 36 (cf v l 35). —a) Ñ V2 B D2 तस्यान्तरम् (for त रथस्थम्) —b) G1 हरिपुंगव (for वानरोत्तम) —d) D, T1 रथादाशु, D6 गिरिमाशु, G1 रथमध्ये, M1 2 रथ तस्य (for रथमाशु) Ñ1 V2 न्यपोथयत , Ñ2 B D2 व्यपोथयत (for न्यपातयत्). —After 36, G2 ins

709* तमापतन्तमालोक्य गिरिशृङ्ग महत्तरम् ।

37 Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 om 37 (cf v l 35) —a) Ñ1 V2 सुसयुक्तो, B1 सुसक्रुद्धो (for तु सयुक्तो) B2 वानरेण सुसयुक्तो, B4 वानरेण समायुक्तो, D2 वानरेण सुसयुक्तो —b) G3 च राक्षस , M5 महारथ (for निशाचर) —c) Ñ V2 B अवप्लुत्य, D2 आप्लुत्य च (for अपक्रम्य) D9 गदातूर्णं —d) D6 reads गदापाणि in marg Ñ V2 B स्थित क्षितौ (by transp), D2 स्थित क्षिता, M1 2 स्थितो स्थित (for क्षितौ स्थित)

38 Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 om 38 (cf v l 35) —a) B2 कोप- (for क्रोध-) G3 -समाविष्ट —b) Ñ1 V2 B3 हरियूथप , M5 वानरोत्तम , G (ed) वानराधिप (for हरिपुंगव) —c) D11 शिला (for शिलां) Ñ2 B1 2 4 D2 शिलामादाय महतीं —After 38c, G2 erroneously repeats from निशाचर in 37b up to 38c —d) Ñ2 B1 2 4 D2 अथाद्रवत्, B3 अवाद्रवत (for अभिद्रवत्) ❀ Cr m g अभिद्रवत् अभ्यद्रवत् ❀

39 Ś V1 3 D1 3 4 8 10 13 om 39 (cf v l 35) —a) B1 2 D2 चापतत (for आपतन्त) Ñ1 B3 समेक्ष्य (for गदया) —c) D7 (after corr in marg as in text) वर्ष्मणि (for वक्षसि) Ñ1 B1 D2 [अ]थ (for [आ]शु) —d) Ñ V2 B3 हरियूथप, B1 4 कपियूथप, B2 कपिपुंगव, D2 कपिकुञ्जर, D7 9-11 G2 M5 हरिपुंगव, G1 वानरोत्तम (for हरिसत्तमम्) G3 सुषेणो वानरोत्तम

40 Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 om 40 (cf v l 35) —a) Ñ1 तद् (for तं) —b) Ñ1 V2 B2 प्रगृह्य, D11 जमत्य (sic) (for अचिन्त्य) Ñ• प्लवगोत्तम (unmetric), G1 प्लवगर्षभ B1 2 4 D2 अविचिन्त्य प्लवगम . ❀ Cg k t अचिन्त्य, अचिन्तयित्वा(Cl °न्त्येति यावत) —c) D9-11 ता तूर्णीं (for तां शिलां) Ñ2 B1 2 4 D2 शिला समापात्य मार —d) Ñ1 B3 T3 M1 2 [त] यदि (for [त] उरसि) D2 G1 3 महाहवे (for °मृधे).

51 41 0 शिलाप्रहाराभिहतो विद्युन्माली निशाचरः ।
निष्पिष्टहृदयो भूमौ गतासुर्निपपात ह ॥ ४१

एवं तैर्वानरैः शूरैः शूरास्ते रजनीचराः ।
द्वंद्वे विमृदितास्तत्र दैत्या इव दिवौकसैः ॥ ४२

भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरपट्टिसैः ।
अपविद्धैश्च भिन्नैश्च रथैः सांग्रामिकैर्हयैः ॥ ४३

निहतैः कुञ्जरैर्मत्तैस्तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैर्धरणिसंश्रितैः ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसेवितम् ॥ ४४

कबन्धानि समुत्पेतुर्दिक्षु वानररक्षसाम् ।
विमर्दे तुमुले तस्मिन्देवासुररणोपमे ॥ ४५

41 Ś V1 3 D1 3 4 8 12 13 om 41 (cf v l 35). —b) Ñ1 V2 B3 स राक्षस (for निशाचर) —c) D2 निपिष्ट-, D7 नि पिष्ट G1 योगे (for भूमौ)

42 Ś V1 3 D1 4 8 12 13 om 42 (cf v l 35) —a) Ñ1 V2 सर्वे, Ñ2 युद्धा, B2 4 D2 आशु (for शूरैः) —c) Ñ B D2 वि(Ñ2 D2 च)निहता सर्वे, V2 युद्धे सवर्तत (sic), D7 9–11 विमथितास्तत्र (for विमृदितास्तत्र) —d) Ñ2 B4 D2 सुरोत्तमैः, D6 दिवाकरः, G2 च दैवतैः (for दिवौकसैः) ‖ Cr m g दिवौकसैरित्यस्मात्तत्समापेसम् I, so also Cl .t ‖

43 D13 om 43 (cf v l 35) —a) B1 3 तथा, B2 खड्गैर्, B4 सर्वे, D6 T1 शरैर्, D6 T3 M1 2 भग्नैर्, D12 बले, (for भल्लैः) V3 D7 9–11 चान्यैर्, B2 नर्दैर् (for खड्गैर्) —b) Ś Ñ V B D1–4 7–12 T3 -मायकैः, D6 6 पट्टिशैः; G3 damaged (for -पट्टिसैः) —c) B4 स्वपविद्धैश्च Ś Ñ V B2 D2 8 12 सन्नैश्च, B1 4 D4 भल्लैश्च, B3 विद्धैश्च, D1 सनैश्च, D7 शरैश्च, D9–11 [अ]पि रथैस् (for भिन्नैश्च) —d) V2 3 शरैर्, D4 रथ, D9–11 तथा (for रथैः) Ñ1 B3 तथा, Ñ2 B1 2 4 भुवि, M6 हतैः (for हयैः)

44 D13 om 44 (cf v l 35) —a) B1 विस्तृतैः, T3 हतैश्च (for निहतैः). Ñ1 B3 कुञ्जरैर्निहतैर् (by transp) D2 वानैस (sic) (for मत्तैस्) D12 कुजरे मत्ते (sic) G1 कुञ्जरैर्संदरप्रायैस —b) D6 T1 तदा (for तथा) Ñ2 B1 2 4 तुरगैश्च समन्ततः —L (ed) transp cd and ef —c) D1 रथैश्च, M1 2 चक्राक्षैर्, M6 चक्रैश्च (for चक्राक्ष-) Ś V1 2 B2 D1 2 8 12 -अक्षैश्च, Ñ1 B3 -भग्नैश्च, Ñ2 B1 4 -माहस्रैर्, G (ed) -मयैश्च (for -दण्डैश्च) D2 4 -रथसंघैश्च (for -युगदण्डैश्च) —d) Ñ1 B3 तथा, B4 महैर् (for भग्नैर्) B1 -मस्रुतैः (for -संश्रितैः) Ś B2 D1–4 12 भूतलमाश्रितैः, Ñ1 B3 धरणिमाश्रितैः, V भूतलमाश्रितैः, B4 धरणिमाश्रितैः, D8 भूतलमाश्रितैः (sic) (for धरणिसंश्रितैः) —After 44cd, Ñ B ins

710* तोमरैरङ्कुशैः शङ्खैः कुणपैः सपरश्वधैः ।
तत्र तत्रापविद्धैश्च रुक्मचित्रैस्तु हिरण्मयैः ।

[(l 1) Ñ2 तोरणैर् (for तोमरैर्) Ñ1 उत्रैः (for शङ्खैः) Ñ2 B1 उग्रैर्, B2 वर्मभिश्च (for कुणपैः) —(l 2) Ñ1 तत्र तत्रागतैश्च, B3 तत्र्यविद्धैश्च, B3 तत्र्यविद्धैश्च (for the prior half) B1 तैर्, B2 च (for तु) Ñ1 B3 चर्मभिश्च (for रुक्मचित्रैस्तु).]

—f) Ś1 गोमायुश्वानसंकुलम्, Ś2 D3 4 8 12 °वृद(D3 4 °इ)-संकुलम्, Ñ1 B3 नक्षत्रैर्(B3 °त्रैर् ग)तनं यथा, Ñ2 गोमायुकुलसंकुलं, V1 3 गोमायुगणसंकुलं, V2 D6 °शतसंकुलम्, B1 (marg) 2 T2 3 G1 M3 °गणसंकुलं, D1 G3 °बहुसंकुलं, D2 °वडवाकुलं, D6 7 M1 2 5 °बलसंकुलं, T1 °दलसंकुलं, G2 °गलसंकुलं (sic), L (ed) °वृजसंकुलं (for °गणसेवितम्).

45 D1 om 45 (cf v l 35) B4 om from 45 up to the prior half of l. 2 of 711* —a) Ñ2 V3 B2 4 कबंधाश्च (for कबन्धानि) —b) V1 3 तस्मिन्; B2 4 D6 G1 रक्ष- (for दिक्षु) —G3 damaged from साम् in रक्षसाम् up to विम in 45c. V1 राक्षसैः (for -रक्षसाम्) —V1 3 om (hapl ?) 45cd D7 G2 M6 ins. the line of 45cd after 6 34 12 —c) G1 युद्धे (for तस्मिन्) —For 45cd, Ñ B D4 subst

711* राक्षसानां च घोराणां हतानां रणमूर्धनि ।
बभूव तत्र घोरतर तेषामायोधनं महत् ।
गृध्रगोमायुसंघानां मोदनं रौद्रदर्शनम् ।

[B1 om up to the prior half of l 2 B3 reads l 1 twice —(l 1) Ñ2 B2 3(first time) निशाचरा (for राक्षसानां) Ñ1 B3(second time) D4 सुघोराणां (for च घोराणां) —After l. 1(first occurrence), B3 ins

711(A)* राक्षसा भयसंविग्ना रुधिरार्द्रपरिप्लुताः ।
राक्षसाः समभिच्छन्ति शरणं ते भयार्दिताः ।
सीतानाथेन न भान्त्यत्र वानरा मोहपीडिताः ।

[G (ed) om l 2.—(l 3) G (ed) सीतैव निशात्र (for the prior half)]

—(l 3) Ñ1 बक, D4 रणे (for गृध्र-) B1 उद्यान (for मोदनं)]

—After 711*, B2 reads 6 34 1c–5

—For 45, Ś V2 D1–4 8 12 subst

712* कबन्धानि समुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे ।

विदार्यमाणा हरिपुंगवैस्तदा
निशाचराः शोणितदिग्धगात्राः ।
पुनः सुयुद्धं तरसा समाश्रिता
दिवाकरस्यास्तमयाभिकाङ्क्षिणः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३३ ॥

३४

युध्यतामेव तेषां तु तदा वानररक्षसाम् ।
रविरस्तं गतो रात्रिः प्रवृत्ता प्राणहारिणी ॥ १
अन्योन्यं बद्धवैराणां घोराणां जयमिच्छताम् ।
संप्रवृत्त निशायुद्धं तदा वानररक्षसाम् ॥ २
राक्षसोऽसीति हरयो हरिश्चासीति राक्षसाः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुस्तस्मिंस्तमसि दारुणे ॥ ३
जहि दारय चैहीति कथं विद्रवसीति च ।
एवं सुतुमुलः शब्दस्तस्मिंस्तमसि शुश्रुवे ॥ ४
कालाः काञ्चनसंनाहास्तस्मिंस्तमसि राक्षसाः ।
संप्रादृश्यन्त शैलेन्द्रा दीप्तौषधिवना इव ॥ ५   G 6 36 B 6 44 L 6 19

---

46 D8 om 46 —[a]) D7 9-11 निहन्यमाना (for विदार्यमाणा) Ñ2 -यूथपैस् (for -पुंगवैस्) V1 तथा (for तदा) —[b]) D6 निशाचरान् (sic) Ś Ñ V B2-4 D1 3 4 12 13 -गात्रमोहि(D1 °हि)ता, B1 D9-11 G2 3 M5 -गात्रमूर्छिता, D2 कर्दमापगा, G1 -दिग्धमूर्छिता (for -दिग्धगात्रा) —[c]) D7 G2 3 M5 पुनश्च (for पुनः सु) D5 T M3 5 समास्थिता Ś Ñ V B D1-4 12 13 पुनः सु(D2 13 °नस्तु)संरब्धतरा व्यवस्थिता, G1 पुनस्तु युद्धे तरसा व्यवस्थिता —[d]) Ñ V D4 13 [अ]स्तमन, D11 [अ]स्तमय (for [अ]स्तमय-) B1 2 4 तथैव वीरा समराभिकाङ्क्षिण

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ1 B1 3 4 D2 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 12 द्वन्द्वयुद्ध, B3 प्रथमदिनद्वन्द्वयुद्ध, D9 द्वन्द्वयुद्धवर्णन, D13 युद्धपर्वणि द्वन्द्वयुद्ध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 D2 12 13 om, Ś2 Ñ2 V1 2 B D3 18, D1 20, D4 2, D5-7 10 11 T1 3 G M 43, D8 16, D9 29, T2 42 G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः

34

Ś1 begins with ॐ.

1 Cv is missing for 1-17[b] (cf v l 6 33 31) —[a]) G3 तु ततस्तेषा (for एव तेषां तु) —[b]) Ñ1 B1 नर-, D6 तथा (for तदा) B2 वानराणां तरस्विना —B2 reads 1[c]-5 (including star passage) after 6 33 711* —[c]) Ñ1 B1 जगाद् (for गतो) —[d]) B2 तदाभूत् (for प्रवृत्ता) M1 2 प्राणि- (for प्राण-)

2 For sequence in B2 cf v l 1 V3 om (hapl) 2-3[b] —[a]) D4 6 13 T3 ह्यन्योन्य- —[b]) Ñ B शूराणां, D6 marg (for घोराणां) D1 युद्धम् (for जयम्) —[c]) T3 M2 सप्रवृद्ध, Ct t s in text (for संप्रवृत्त) —[d]) D9 तथा, G1 घोर (for तदा) Ñ B तदा परमदारुण

3 For sequence in B2, cf v l 1 V3 om 3[ab] (cf v l 2) —[a]) Ś D3 8 12 [ऽ]स्मि (for ऽसि) —[b]) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6-13 T G. वानरोऽस्मि, Ś D3 8 12 °स्मि), Cg as in text (for हरिश्चासि) —[c]) D6 जग्मुरा, D6 युद्ध (sic) (for जघ्नु) —[d]) Ñ1 B3 तदा, D6 जघ्नुस् (for तस्मिंस्) —After 3, V3 ins for the first time l 2 of 714* and then cont

713* वानरा राक्षसांस्तत्र तस्मिंस्तमसि दारुणे ।
[Post half = 3[d]]

4 For sequence in B2, cf v l 1 V3 om 4[ab] —[a]) Ś D8 12 युद्धि, Ñ V1 2 B D1-4 13 G3 भिं(D2 छि)धि, D6 9-11 T2 M1 2 5 Ck t हत, T3 हत (for जहि) D8 13 धारय (for दारय) Ś D8 12 भिन्धि, Ñ1 V1 2 B3 4 D1-4 युद्धि (with hiatus), Ñ2 B1 D13 G1 3 देहि, B2 त्राहि (for चहि) D7 9 M5 च देहि, G2 चापेहि (for चैहीति) Ct हत । हन हन्तेर्लोटि मध्यमपुरुषबहुवचनम् । हनन कुरुतेत्यर्थ ब —[b]) Ś V1 2 D2 8 12 13 विद्रावय विकर्षय(Ś2 D3 8 12 °र्षं च), Ñ B D6 कथं विद्राव- (B1 °त्रास)येति च D1 4 विद्रावय च कथं च, D6 T2 3 G1 3 M1 2 5 कथ(D6 तथा, T2 तदा, G1 कुतो) विद्रावयेति च —[c]) Ñ B इत्येव (for एवं सु) Ś1 G2 3 स तुमुल —[d]) V3 D6 7 9-11 T2 3 सैन्ये तु (for तमसि) B1 4 दारुणे (for शुश्रुवे) D6 T1 G M1 2 5 तस्मिन्स(D6 °न्त)न्ये विशुश्रुवे

5 For sequence in B2, cf v l 1 —[a]) D2 नीला (for काला) —Ś D8 12 om (hapl ?) from संनाहास् up to रक्षांसितस्मिन्- in l 1 of 714* —[c]) V1 तस्मि- for राक्षसा —[c]) Ñ1 V3 B2 D7 9-11 G1 M1 समदृश्यन्त, Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1-4 13 G2 समदृश्यत G 3 शैलाभा (for शैलेन्द्रा) —[d]) Ñ D1-4 G1 यथा (for इव) —After 5, Ñ V B2 4 D1-4 13 ins, Ś D12 ins l 1 after 5

7 6 तस्मिंस्तमसि दुष्पारे राक्षसाः क्रोधमूर्छिताः ।
7 परिपेतुर्महावेगा भक्षयन्तः प्लवंगमान् ॥ ६

ते हयान्काञ्चनापीडान्ध्वजांश्चाग्निशिखोपमान् ।
आप्लुत्य दशनैस्तीक्ष्णैर्भीमकोपा व्यदारयन् ॥ ७

कुञ्जरान्कुञ्जरारोहान्पताकाध्वजिनो रथान् ।
चकर्षुश्च ददंशुश्च दशनैः क्रोधमूर्छिताः ॥ ८

लक्ष्मणश्चापि रामश्च शरैराशीविषोपमैः ।
दृश्यादृश्यानि रक्षांसि प्रवराणि निजघ्नतुः ॥ ९

(after काचन in ^{a} owing to om) and then subst l 2 for 6^{cd}, while B1 3 (in marg) ins l 1 after 5 and cont l 2 after 717*, whereas D8 ins l 1 only after 5 (after काचन in ^{a} owing to om)

714* ऋक्षास्तिमिरमकाशास्तस्मिंस्तमसि दारुणे ।
परिपेतु सुसंरब्धा भक्षयन्तो निशाचरान् ।

[Ś D8 12 om up to ऋक्षास्तिमिर- —(l 1) Cf the post half of 713* Ś D1–4 8 12 13 भग्ने, V1 illeg (for दारुणे) B2 परिपेतुरनेकश (for the post half) —B2 om. l 2 Ñ2 V2 repeat l 2 after 717*, V1 reads it twice, while V3 reads l 2 (followed by 713*) for the first time after 3, repeating it here and also after 717* —(l 2) Ś V(V1 [both times], V2 [second time], V3 [first and second time]) D1 2 4 12 सुसंक्रुद्धा, Ñ(Ñ2 second time) V2 (first time) B1 3 कृतात्माभा, V2(third time) भृश क्रुद्धान् (for सुसंरब्धा) Ś V1(second time) D1 2 4 12 भर्त्सयन्तो, D13 ताडयन्तो (for भक्षयन्तो) Ś D1 12 निशाचरा]

6 V2 repeats erroneously 6^{ab}(followed by l. 2 of 715* and 717*) after l 2 of 714*(r). B1 3 D8 transp ^{ab} and ^{cd}, B3 alone repeating 6^{cd} in its proper place —^{b}) D12 क्रोधमास्थिता (for °मूर्छिता) L (ed) राक्षसान्क्रोधमूर्छितान् —After 6^{ab}, V2 3 B1 2 D13 ins , Ñ1 V1 B3(after 6^{cd} [r]) ins. after 6, while Ñ2 B4 subst l 1 for 6^{cd} and then cont l 2

715* हरयोऽपि महावीर्याः सपरिष्वज्य राक्षसान् ।
निन्युर्यमक्षय क्रुद्धा मुष्टिभिर्दशनैस्तथा ।

[V om l 1 B2 reads l 1 twice —(l 1) Ñ2 B1 2(first time).4 परिपेतुर् (for हरयोऽपि) D13 परिष्वज्य तु (for सपरिष्वज्य) Ñ2 B1 2(first time) 4 वानरान् (for राक्षसान्) —(l 2) D13 निजघ्नुर्निर्दय (for निन्युर्यमक्षय) V1 दशभिस् (for दशनैस्)]

—Thereafter Ñ1 B3 D13 cont

716* उत्पतद्भिश्च हरिभिर्निपतद्भिश्च राक्षसैः ।
काञ्चनाञ्जनभेदेन व्यदृश्यत इवाम्बरम् ।

[(l 2) D13 काचनागदलेखाभिर् (for the prior half) Ñ1 निघृष्यन (sic), D13 निरीक्षन (for व्यदृश्यत).]

—B3(m) further cont , while Ñ2 V B1 2 4 cont after 715*

717* उत्पतन्तश्च हरयो निपतन्तश्च राक्षसान् ।
[B राक्षसा]

—Thereafter Ñ2 V2 3 repeat, while B1 3 cont l 2 of 714*

—V3 om 6^{cd} —For 6^{cd}, Ś D12 subst l 2 of 714*. D6 repeats erroneously 6^c-7^b after 8 —^{c}) M1 अभिपेतुर् (for परि°) Ñ1 B3 (second time) महामानो, V1 2 D1–4 13 भृश क्रुद्धा, B1 सुसंबद्धा, B2 3(first time) कृतात्माभा, D8 सुसंक्रुद्धा, G2 महाभागा, M5 महावेगान्, G (ed) महावीर्या (for महावेगा) —^{d}) Ñ1 V1 2 B3(second time) D1–4 13 वनेचरान् (D2 °रा), B1–3 (B3 first time) निशाचरा (for प्लवंगमान्).

7 D6 repeats erroneously 6^c-7^b after 8 —^{a}) D1 तान् (for ते) Ñ1 [s]व्यश्वान्, B3 स्वश्वान्, D4 हता (for हयान्) Ś D8 12 हयाश्च (for ते हयान्) Ñ1 काचनापीतान्, D4 काचना वीरा (for काञ्चनापीडान्). D8 वानराश्च हयास्तेषा —^{b}) D3 4 ध्वजानि, T2 उग्रलद्, G3 गजाश्च (for ध्वजाश्च). Ś V D1–4 8 12 13 [आ]भरणानि च, D7 9–11 [आ]शीविषोपमान् (for [अ]ग्निशिखोपमान्). G2 M5 गजाश्च गिरिरोपमान्, M1 2 गजाश्च गिरिसंनिभान् —After 7^{ab}, D13 reads 26^{ab} for the first time, repeating it in its proper place —^{c}) G3 M5 आश्लिष्य (for आप्लुत्य) Ñ B T2 [आ]प्लुत्य दशनैस् (for दशनस्तीक्ष्णैर्) —^{d}) Ñ B तीव्र- (for भीम-) Ñ1 -कोपात्, G2 -वेगा (for -कोपा) Ñ1 B3 व्यपातयन् Ś V D1–4 12 13 नखैश्च वि(Ś V2 D12 नि)चकर्तिरे, D8 नखैश्च विनिकर्तिरे —After 7, D6–7 9–11 S ins :

718* वानरा बलिनो युद्धेऽक्षोभयन्राक्षसीं चमूम् ।

[D9 [s]ताडयन् (for ऽक्षोभयन्) T3 G3 M5 रक्षसा चमू (T3 °मृ). ❀ Cr युद्धेक्षोभयन्नित्यत्राक्षोभयन्निति पदच्छेदः ।, so also Cm g k t ❀]

8 ^{b}) D1–4 -रथिनो (for -ध्वजिनो) Ś D8 प(Ś2 पा)दाताश्रयिनो हयान्, Ñ1 पताकाश्रयिनो रथान्, Ñ2 V B D13 पदाती(V2 पादाती, B4 पादाता)श्रयिनो रथान्, D12 पताकारथिनो हयान् —^{cd}) Ś V D1–4 8 12 13 आप्लुत्य विचकर्षुस्ते (for ^{c}) M5 क्रोधमूर्छितान् Ñ B आप्लुत्याप्लुत्य दशनैर्नखैश्च विचकर्तिरे (for the post half of var of 7^d) —After 8, D6 repeats erroneously 6^c-7^b, while D13 ins after 8

719* तेषा युद्ध महाघोर सजज्ञे कपिरक्षसाम् ।

9 ^{a}) Ś V D1–4 8 12 G1 M5 स्वथ, M1 2 चाथ (for चापि) Ñ B रामश्च लक्ष्मणश्चैव —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8

तुरंगखुरविध्वस्तं रथनेमिसमुद्धतम् ।
रुरोध कर्णनेत्राणि युध्यतां धरणीरजः ॥ १०
वर्तमाने तथा घोरे संग्रामे लोमहर्षणे ।
रुधिरोदा महावेगा नद्यस्तत्र प्रसुस्रुवुः ॥ ११
ततो भेरीमृदङ्गानां पणवानां च निस्वनः ।
शङ्खवेणुस्वनोन्मिश्रः संबभूवाद्भुतोपमः ॥ १२
हतानां स्तनमानानां राक्षसानां च निस्वनः ।
शस्त्राणां वानराणां च संबभूवातिदारुणः ॥ १३
शस्त्रपुष्पोपहारा च तत्रासीद्युद्धमेदिनी ।
दुर्ज्ञेया दुर्निवेशा च शोणितास्रवकर्दमा ॥ १४

G 6 10
B 6 44
L 6 19

12 13 शरैरग्निशिखोपमैः —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 आदिश्यादिश्य ꣸ Cg दृश्यादृश्यानि ईषद्दृश्यानीत्यर्थः ꣸

10 ^{a}) M5 तुरगे (for तुरग-) —^{b}) B2 यथा (for रथ) Ñ1 D7 9–11 T1 G1 M3 -समुत्थित, V2 3 -समुद्भव, B4 -समुन्नत, D2 4 13 -समुद्धृत, Ct as in text (for -समुद्धतम्) —V3 om 10^{c}–11^{b} —^{cd}) G1.2 M5 च दिश सर्वाश्च, Ct as in text (for कर्णनेत्राणि) D9 रुरोध स च नेत्राणि (sic) (for ^{a}) G1 2 M5 चक्षूंषि, Ct as in text (for युध्यता) T3 समरे रज (for धरणीरज) Ñ2 B छादयामास सैन्यानि दिशश्च बहुल रज —For 10^{cd}, Ś Ñ1 V1 2 D1–4 8 12 13 subst , while B3 ins after 10

720* कण्ठानरौत्सीद्योधाना चक्षूंषि च महीरज ।

[V1 2 मनो निरौत्सीद् (sic) (for कण्ठानरौत्सीद्) D3 शूराणा (for योधाना). Ñ1 B3 चक्रोधप्रयुक्ताना (for the prior half) Ñ1 B3 क्षिपते रज (for च महीरज)]

11 V3 om 11^{ab} (cf v l 10). —^{a}) V2 B1 M3 महा , D6 T1 2 G1 2 M5 तदा (for तथा) D3 13 रौद्रे (for घोरे) —^{b}) D5 6 S रोम- (for लोम-) —After 11^{ab}, D13 ins

721* हरिराक्षसदेहस्तु प्रवृत्ता केशशाड्वला ।
शरीरसंघातवहा विसुस्रु शोणितापगा ।

—^{c}) Ś Ñ2 D2 8 12 लोहितौघा, Ñ1 V B1 3 4 D3 4 13 लोहितोदा, B2 D6 7 9–11 T2 3 G1 3 M5 रुधिरौघा, D1 लोहितौघ-, G2 M1 2 रुधिरौघ-, Cg as in text (for रुधिरोदा) Ś Ñ1 D2–4 8 12 13 महावर्ता, V1 2 महारौद्रा, V3 महा * *, B3 D5–7 9–11 T G3 M3 महाघोरा, B4 महाभागा, D1 -महावृत्ता, G2 -महामेघा (for महावेगा) ꣸ Cg रुधिरोदा । असञ्जायामप्युदकशब्दस्योदादेश आर्षः ꣸ —^{d}) Ś Ñ2 V2 3 B4 D1–4 8 12 13 घोरा , Ñ1 B3 रौद्रा , V1 illeg (for तत्र) Ś D1–4 8–12 13 विसुस्रुवु B1 2 नद्योघा सम्प्रसुस्रुवु —After 11, D13 ins

722* मातंगरथचक्राश्च समरे च ध्वजद्रुमा ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुरवसंकुलम् ।
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
कबन्धास्तत्र चोत्पेतु पश्यन्तस्तच्छिरोऽक्षिभि ।
उद्यतायुधदोर्दण्डैराह्वयन्तो भटान्मृधे । [5]
हस्त्यश्वरथपत्तीना नदता निस्वनोऽभवत् ।

12 ^{a}) Ś D8 12 नादो, B2 तथा (for ततो) —^{b}) B1 D3 M1 2 पटहाना (for पणवाना) D8 om च (subm) Ś Ñ2 V B D1 3–10 12 13 निस्वन —D9 om 12^{c}–13. B1 D4 om (hapl) 12^{c}–13^{b} D13 reads 12^{cd} after 14 G2 reads twice 12^{c}–13^{b} (along with the line of 6 33 45^{cd}) —^{c}) Ñ2 D10 11 G2 -नेमि- (for -वेणु-) Ś D2 8 12 रवोन्मिश्र , D7 -स्वनैर्मिश्र —^{d}) Ś Ñ V B2–4 D1–3 8 12 रक्षसा(Ñ2 B2 4 घोराणा) कामरूपिणा, G1 बभूव परमाद्भुत —After 12, D7 G2 M5 ins the line of 6 33 45^{cd}, while D13 ins. after 12

723* प्रदृश्यत रणोद्देश प्रपुष्पितमिवोत्पलम् ।

—Thereafter, D13 cont 724*

13 D9 om 13 , B1 D4 13 om 13^{ab} (for all except D13, cf v l 12) Ś D8 12 om 13–26^{b} G2 reads twice 12^{c}–13^{b} (along with the line of 6 33 45^{cd}) —^{a}) V D1–3 6 10 11 T2 3 हयाना (for हताना) V1 D1 3 हेषमाणाना, V3 * * * * ना, B3 स्मर माणाना (sic), D2 गजमानाना, G1 2 M5 हन्यमानाना, L (ed) स्वनमानाना, Ck t as in text (for स्तनमानाना) —^{b}) Ñ1 तु (for च) K (ed) निस्वन , D2 गजाना च विनिस्वन , D8 गजाना चैव नर्दता —^{c}) V3 अश्वाणा, D5 7 T1 G M Cg k.t शस्त्राना (for शस्त्राणा) Ñ B वाहनाना (for वानराणा) —^{d}) V D1–3 13 सुदारुण , D7 [अ]त्र दारुण (for [अ]तिदारुण) Ñ1 B3 बभौ तत्र सुदारुण , D6 T2 3 G M5 सबभौ तत्र दारुण (T3 निस्वन), D10 11 स बभौ तत्र निस्वन —After 13, B1–3(B3 repeats after 725*) D5–7 9 11 S ins , Ñ1 cont after 725* , while Ñ2 V B4 ins after 14 , D13 cont after 723*

724* हतैर्वानरमुख्यैश्च शक्तिशूलपरश्वधै ।
निहतै पर्वताकारै राक्षसै कामरूपिभि ।

[(l 1) V3 damaged for the prior half (cf v l 14) T1 M3 -मीरेश (for -मुख्यैश्च) T3 transp शक्ति and शूल —(l 2) Ñ1 D5 6 13 T1 2 G M3 5 पर्वताभैश्च, B3 (second time) पर्वताभैश (sic)]

14 Ś D8 12 om 14 (cf v l 13). —^{a}) G2 तत्र (sic) (for शस्त्र-) Ñ V B1 3 4 D1–4 13 G1 2 M5 सा (for च) B2 शस्त्रपुष्पोत्करासक्ता —^{c}) D9 दुर्जया (for दुर्ज्ञेया) V1 2 दुर्विगाह्या, D6 G3 दुर्विदना, T2 दुर्निरीक्षा, T3 दुर्निवेशा, Cg as in text (for दुर्निवेशा) Ñ V2 B दुष्प्रेक्ष्या

18 16 16 सा बभूव निशा घोरा हरिराक्षसहारिणी ।
कालरात्रीव भूतानां सर्वेषां दुरतिक्रमा ॥ १५

ततस्ते राक्षसास्तत्र तस्मिंस्तमसि दारुणे ।
राममेवाभ्यधावन्त संहृष्टाः शरवृष्टिभिः ॥ १६

तेषामापततां शब्दः क्रुद्धानामभिगर्जताम् ।
उद्वर्त इव सप्तानां समुद्राणामभूत्स्वनः ॥ १७

तेषां रामः शरैः षड्भिः षड्जघान निशाचरान् ।
निमेषान्तरमात्रेण शितैरग्निशिखोपमैः ॥ १८

यज्ञशत्रुश्च दुर्धर्षो महापार्श्वमहोदरौ ।
वज्रदंष्ट्रो महाकायस्तौ चोभौ शुकसारणौ ॥ १९

ते तु रामेण बाणौघैः सर्वमर्मसु ताडिताः ।
युद्धादपसृतास्तत्र सावशेषायुषोऽभवन् ॥ २०

(V2 °गंमा) दुर्विगाह्या(B1 °हा) च, D1–4 13 G1 2 M5 दुर्दर्शा(D4 दुःस्पृश्या, G1 M5 दुर्धरा) दुर्विगाहा च, M1 2 दुर्दर्शा दुष्प्रवेशा च, G(ed) दुष्प्रेक्ष्या दुर्विगा चैव —^{d}) Ñ1 V3(damaged after शोणित- up to the prior half of 724*) B3 D1–4 6 13 T1 3 शोणितस्राव-, Ñ2 V1 2 D5 7 9–11 G3 Ck t शोणितास्राव-, B1 2 4 G1 2 M5 मांसशोणित-, T2 शोणितास्रोत- (for शोणितास्रव-) —After 14, Ñ1 B2 3 ins

725* शङ्खभेरीस्वनोन्मिश्रं स्तवभूत्वाद्भुतोपम ।
प्रादृश्यत रणोन्मेषं सुपुष्पित इवाचल ।

[(l 1) Ñ1 -वेणु- (for -भेरी-) —(l 2) B2 अदृश्यत Ñ1 B3 रणोद्देश Ñ1 प्रपुष्पित B2 इव द्रुम (for इवाचल·)]

—Thereafter Ñ1 cont, while B3 repeats 724* —After 14, Ñ2 V B4 ins 724*, while D13 reads 12^{cd}

15 Ś D8 12 om 15 (cf v l 13) —^{a}) T3 [अ]वनी (for निशा) —^{b}) Ñ2 B1 4 -घातिनी, V B2 3 D1 -वाहिनी (for -हारिणी) —^{c}) D3 च (for [इ]व)

16 Ś D8 12 om 16 (cf v l 13) —^{a}) Ñ V B D1–4 13 G1 M5 सर्वे (for तत्र) —Ñ2 illeg for 16^{cd} —^{c}) B1 2 4 D3 5–7 9–11 T1 3 G1 M3 5 [अ]भ्यवर्तंत (for [अ]भ्यधावन्त) —^{d}) B1 2 4 प्रहृष्टा, D6 T3 M1–3 Cg k समु(D6 °स्पृ)ष्टा (for संहृष्टा) Ñ1 B3 शूलपट्टीशपाणय, V D1–4 13 सृजन सायकान्बहून्

17 Ś D8 12 om 17 (cf v l 13) —^{b}) D. क्षुद्राणाम् (for क्रुद्धानाम्) V3 T3 अति-, B3 D3 5 9–11 13 T1 M3 अपि, D1 इव (for अभि-) —V3 om 17^{c}–18^{b} —^{c}) V2 D2–4 6 13 T2 3 G1 3 M1 2 उद्वृत्त(D2 °त्तम्), D1 उद्वृत्य, Cv r m g t as in text (for उद्वर्ते). V1 2 D1–4 13 सर्वेषां D9–11 सत्त्वानां (for सप्तानां) Ñ B M5 समुद्रानिलवेगा(M5 °ला)नां —^{d}) D5 T1 प्रशुश्रुवे, G1 3 च निस्वन, G2 M5 इव स्वन, M1 2 बभूव ह, M3 प्रभूतस्वन (for अभूत्स्वन) Ñ1 V1 2 B3 D1–4 13 सागराणां महा(Ñ1 B3 यथा)स्वन, Ñ2 B1 2 4 सागराणामिवाभवत्

18 Ś D8 12 om 18 (cf v l 13) V3 om. 18^{ab} (cf v l 17) —^{ab}) D13 नाम (for राम) D1 2 4 षड्भिर्भेद, D13 षड्घातैर्; G3 निचखान, M5 निजघान, Cg as in text (for षड्जघान) Ñ1 B3 रक्षांसि तानि षड्राम षड्भिरेव शरोत्तमै, Ñ2 B1 2 4 रक्षांसि निशितैर्बाणै षड्भिरेव रघूत्तम. —D9 om 18^{cd} —^{d}) V3 D4 7 10 11 13 T1 G M5 शरैर्, T3 घोरैर्, Cr g as in text (for शितैर्) D2 -शिरोपमै Ñ1 V2 B3 चा(B2 मो)नयद्यमसादन, Ñ2 B1 2 4 निर्बिभेद षडे(B2 शते)व हि

19 Ś D8 12 om 19 (cf v l 13) —^{a}) D3 6 T2 3 G M Cg k यम-, Ct as in text (for यज्ञ-) B4 सुदुर्धर्षा Ñ1 B3 D4 यम(Ñ1 B3 यज्ञ)शत्रु च दुर्धर्ष, D1 राम शत्रुश्च दुर्धर्षा (sic), D13 यमशत्रुश्च दुर्धर्षौ —^{c}) Ñ1 D3 वज्रदंष्ट्र-, B3 D1 4 वज्रदंष्ट्रं. Ñ1 B3 D4 महाकाय, V D1 महाबाहुस्(D1 °हु), B4 D13 महामायस्; D3 -महाकाया (for महाकायस्) —^{d}) B3 त, D3 om (subm) (for तौ) Ñ2 B2 4 इभौ (for चोभौ) ❁ Ct इमौ शुकसारणौ चारत्वेन प्रेषिताभ्यामन्यावेवेति बहव । ताविति पदस्वारस्याच्चारत्वेन प्रेषितावेवेमौ राज्ञा धिक्कृतावपि राजसंनिधिं परित्यज्य युद्धे मृतावित्यन्ये ❁ —After 19, D13 ins

726* वज्रकल्पस्तु बलवान्स्वकल्पस्तु महाद्युति ।

—D13 cont, while B2 3(marg) ins after 19

727* राम समभिधावन्त नानाप्रहरणायुधा ।

[D13 समभिवर्तंत, G(ed) समभ्यधावन B3 वेगसंहृष्टधावतो (for the prior half).]

20 Ś D8 12 om 20 (cf v l 13) Ñ2 illeg for 20^{ab} —^{a}) Ñ1 V2 B एते (for ते तु) D13 रामस्य (for रामेण) Ñ1 B2 4 निशितैर्, V D1–4 13 तैर्बाणै, B1(marg also as in Ñ1) 3 निहतैर् (for बाणौघै) G1 M5 रामेण निशितैर्बाणै; G2 ते रामेण शितैर्बाणै —^{b}) Ñ1 B बाणैर्, D5 6 9 T G M2 3 5 सर्व(G3 °वैर्) (for सर्व-) D1–4 13 -गात्रेषु (for -मर्मसु) —^{c}) D3 अपगतास्, D9 G1 अपहृतास्, Cg t as in text (for अपसृतास्) Ñ1 B3 D4 7 त्रस्ता, Ñ2 B1 2 4 सर्वे, V1 D1–3 त्रासाद्, V2 3 ते तु, D13 M1 2 तस्माद् (for तत्र) —^{d}) Ñ1 तदा, B2 तथा, G3 [ऽ]द्रुवन् (for ऽभवन्) Ñ2 B1 3 4 सावशेषा ययुस्तदा(Ñ2 °पायुधास्तथा), V साव शेषेण चायुषा(V1 °षा), D1–4 13 अव(D1 °र्ध)शेषेण चायुष (D2 13 °षा)

ततः काञ्चनचित्राङ्गैः शरैरग्निशिखोपमैः ।
दिशश्चकार विमलाः प्रदिशश्च महाबलः ॥ २१

ये त्वन्ये राक्षसा वीरा रामस्याभिमुखे स्थिताः ।
तेऽपि नष्टाः समासाद्य पतंगा इव पावकम् ॥ २२

सुवर्णपुङ्खैर्विशिखैः संपतद्भिः सहस्रशः ।
बभूव रजनी चित्रा खद्योतैरिव शारदी ॥ २३

राक्षसानां च निनदैर्हरीणां चापि गर्जितैः ।
सा बभूव निशा घोरा भूयो घोरतरा तदा ॥ २४

तेन शब्देन महता प्रवृद्धेन समन्ततः ।
त्रिकूटः कन्दराकीर्णः प्रव्याहरदिवाचलः ॥ २५

गोलाङ्गूला महाकाया स्तमसा तुल्यवर्चसः ।
संपरिष्वज्य बाहुभ्यां भक्षयन्रजनीचरान् ॥ २६ G 6 19 B 6 44 L 6 19

21 Ś D8 12 om 21 (cf v l 13) Ñ V B2 4 D1-4 13 repeat 21^{ab} after 22 —^{a}) D5 6 T G3 M3 तत्र, M1 2 राम (for तत) Ñ B1 2 4 (Ñ1 first time, Ñ2 B2 4 both times) कनक (for काञ्चन-) G1 -चित्राभैश्च D7 9-11 निमेषान्तरमात्रेण —^{b}) D6 om, D7 9-11 घोरैर् (for शरैर्) Ñ V2 B2-4 G1 2 (Ñ B2 4 both times, V2 second time) शराशीविषोपमैः, V D1-4 13 (all first time) संपतद्भिः सहस्रशः —After 21^{ab} (r), Ñ V B2 4 D1-4 13 ins , B1 ins after 21^{ab} (owing to om), while B3 ins after 22

728* ततस्तमो रात्रिजं राम किंचिदुत्सारयत्तदा ।
तमन्धकारमुत्सार्य बाणैर्बाणपथं प्रभुः ।
चक्षुर्विषयमासाद्य शरौघान्समवर्तयत् ।

[(l 1) V3 तद्रजो D13 नाम (for राम) Ñ1 समुद-सारयत्, Ñ2 B1 2 4 समनु(B1 2 °प)सारयन्, V1 तमोदसारयत्, B3 समुपदारयत्, L (ed) उत्सार्यत्तदा (for उत्सारयत्तदा) D1 4 समुत्सारितवांस्तदा (for the post half) —V1 3 om l 2 —(l 2) Ñ1 B3 D1-4 13 तद् (for तम्) D1 उत्सृज्य, L (ed) उत्साद्य (for उत्सार्य) Ñ1 V2 B3 मार्ग (for प्रभु) D1 2 4 -वश त(D1 °शस्त)दा (for पथं प्रभु) D2 13 बाणे रण(D13 °णैरव)गतस्तमः, L (ed) बाणैर्बाणचयं गतिं (for the post half) —(l 3) B2 समनाउयत् Ñ1 B3 दीर्घैः सप्रमा(B3 °मार्ज)यत, V2 शरैः समपार्दयत् (subm), D1-4 13 शरैः समवर्तयत् (for the post half)]

—B1 om 21^{c}–22 V3 om 21^{cd} —^{c}) D1 3 G2 M1 2 [स]विवरा(M1 2 °र), D2 वितता, D4 निमिरा, G1 समावा (for विमला) Ñ2 B2 4 दिश प्राच्छादयामास —^{d}) D7 9-11 T1 3 G1 2 महारथ , Cg as in text (for °बल) Ñ V1 2 D1-4 13 विदिशश्च महाबला (Ñ1 D1 3 4 13 °रथ), B3 विदिशश्च महारथा —After 21, M3 K (ed , within brackets) ins

729* रामबाणाग्निनिर्दग्धं तद्रक्षोगणमण्डलम् ।

22 Ś B1 D8 12 om 22 (cf v l 13 and 21) —^{a}) M1 2 च (for तु) D5 6 T1 M3 भीमा (for वीरा) —^{b}) D1 [अ]भिमुख, G2 प्रमुखे (for [अ]भिमुखे) —^{c}) Ñ1 V B2 4 D1-10 T2 G2 3 M1 2 5 विनष्टा , D6 G1 निविष्टा (for ऽपि नष्टा) D13 विनष्टास्ते —^{d}) G1 पावक (sic) —After 22, Ñ V B2 4 D1-4 13 repeat 21^{ab}, while B3 ins 728*

23 Ś D8 12 om 23 (cf v l 13) —^{a}) B2 -चित्रैर् (for पुङ्खैर्) V D1-4 13 सा(D2 आ) संपतद्भिर् (for सुवर्णपुङ्खैर्) M1 2 इषुभि (for विशिखै) Ñ1 B3 सा रुक्म-पुङ्खैर्निशित —^{b}) V D1-4 13 रुक्मपुङ्खै (for संपतद्भि) Ñ B D7 9-11 T3 G3 समंतत (for सहस्रश) —^{c}) G(ed) शुशुभे and तत्र (for बभूव and चित्रा resp) —^{d}) B3 खद्योत (for खद्योतैर्) G2 नादिनी (for शारदी)

24 Ś D8 12 om 24 (cf v l 13) —^{a}) Ñ V B D1-4 13 G1 2 महानादैर् (for च निनदैर्) —^{b}) D-T3 [तु]र (for [अ]पि) Ñ V B D1-4 13 G1 2 M1 2 वानराणां च (for हरीणां चापि) D6 T G3 M1-3 निस्वनै , D6 7 निस्वनै (for गर्जितै) D9-11 M5 भेरीणां चैव नि(D9 नि)स्वन —^{d}) D1 om for भूयो घोर V2 घोर-तमा (for °रा) Ñ1 D9-11 G2 [अ]भवत् , D6 [अ]पि च, L3 तथा (for तदा) D1 तु प्रथपंतरा तदा

25 Ś D8 12 om 25 (cf v l 13) —^{a}) D2 भेरी-(for तेन) —^{b}) Ñ2 B1 प्रवृत्तेन (for प्रवृद्धेन) —^{c}) D1 चित्रकूट-(hypm) (for त्रिकूट) Ñ V B D1-4 13 क(B4 म)न्दरमुखै (B2 °खी), D7 कंदर कीर्णः , M5 पर्वतनाकीर्ण (for कन्दराकीर्ण) —^{d}) Ñ2 D7 T2 प्रव्याहरन् , T3 प्रव्याहृत, Cr ing as in text (for प्रव्याहरद्) V D1-4 इव(V °वा) नि[illegible] , B4 °नल , D7 °चल (for इवाचल) D13 गिरि प्रत्यभ्यभाषत

26 Ś D8 12 om 26^{ab} (cf v l 13) D13 repeats 26^{ab} here (cf v l 7) Ñ1 B3 repeat 26^{ab} after 26 —^{a}) Ñ B (Ñ1 B3 first time) गजा B3 [illegible] Ñ1 V1 B3 (Ñ1 B3 second time) गोलाङ्गूलाद्य (for गोलाङ्गूला) Ñ1 (second time) B3 (first time) महा-कायाम्, V1 [illegible], B4 [illegible] (for महाकायाम्) —^{c}) Ñ2 V1 B 2 4 D1 13 तमसम (for तमसा) [illegible] (for तुल्य-) D13 -विग्रहा (for वर्चस) —After 26^{ab} (first time), B4 (marg) ins

730* सर्वेषां वानराणां कालरात्रीव सा तदा ।

—D8 reads 26^{d} in marg —^{c}) Ñ1 B3 महेषु, Ñ2 B1 2 4 D9 अदृदान् (for भक्षयन्) V1 B3 रजनीचरा Ś V..

अङ्गदस्तु रणे शत्रुं निहन्तुं समुपस्थितः ।
रावणेर्निजघानाशु सारथिं च हयानपि ॥ २७

इन्द्रजित्तु रथं त्यक्त्वा हताश्वो हतसारथिः ।
अङ्गदेन महामायस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ २८

D1-3 8 13 क्षत्राहत (V2 °श्र) निशाचरान्, D4 13 न्यायत (D13 °हति च) निशाचरान्, G1 2 इन्द्रजु क्षणदाचरान्, ❀ Cg t भक्षयन् अभक्षयन ❀ —After 26, Ś D2 3 (after l 2 of 731*) 8 12 ins, Ñ2 ins after l 6 of 734*, while V ins after 731* an addl. colophon

[*Kāṇḍa name* Ñ2 V1 D2 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ2 V D2 3 8 12 रात्रियुद्ध (V2 D3 8 °द्धे) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 V2 3 D2.12 om , Ś2 Ñ2 V1 D3 19, D8 17 —After an addl colophon, D2 concludes with राम]

27 D1 om 27 —a) D6 समरे (for तु रणे) —D6 10 11 T2 3 G M6 om 27cd —c) D7 M3 रावणि (for रावणेर्). M1 2 [अ]थ (for [आ]शु) —For 27, V1 2 B3 D2 13 subst, Ś D3.4 8 12 subst l 1–2 only, Ñ V3 B1 2 4 subst l 3–8, D9 subst l 3–8 for 27cd, while M3 ins l 1 only after 27

731* वर्तमाने तथा रौद्रे संग्रामेऽतिभयंकरे ।
अङ्गदो विरथं वीरो रावणिं समुपाद्रवत् ।
ततः क्रोधसमाविष्टः शरवर्षेण रावणिः ।
अङ्गदस्य चमूं घोरां नाशयामास सर्वतः ।
ततः क्रोधपरीतात्मा युवराजोऽङ्गदो बली । [5]
शिलामुत्पाटयामास बाहुभ्यां प्रनदन्मुहुः ।
स तामुत्क्षिप्य तेजस्वी छाद्यमानः शरोर्मिभिः ।
रथं बभञ्ज वेगेन शिलया कपिकुञ्जरः ।

[B3 reads l 1 in marg —(l 1) M3 तदा and भृशदारुणे (for तथा and ऽतिभयंकरे respy) —B3 D13 om. l 2 D2 reads l. 2 after l 7 —(l 2) D8 अङ्गद (for अङ्गदो) V2 विमुख वीर (for विरथं वीरो) —After l 2, D3 ins an addl. colophon (cf v l 26) —(l 4) G (ed.) कोपान् (for घोरां). V1 B2 भ्रामयामास (for नाशया°) D13 सवश —(l 5) Ñ1 B1 2 D2 13 कोप- (for क्रोध-) D13 परीतागो (for -परीतात्मा) Ñ1 V1 B2 युवराज (for युवराजो) —(l 6) Ñ2 D9 शिलामादाय बाहुभ्यां (for the prior half) Ñ2 D9 महती (for बाहुभ्यां). V3 प्रमखन् (sic), D13 नर्दयन् (for प्रनदन्) —(l 7) L (ed) ता सम् (for स ताम्) D2 उद्यम्य (for उत्क्षिप्य) B1 शिलामुत्क्षिप्य सहसा (for the prior half) Ñ1 V2 D13 वार्यमाण, B3 रुध्यमाण (for छाद्यमान) —D2 om l. 8] —Thereafter Ñ2 cont l 1–6 of 734* (followed by addl. colophon), V ins an addl colophon (for both, cf v l 26)

28 a) B4 स्व-, D13 त (for तु) —After 28ab, D13 ins

732* स इन्द्रजिद्राक्षसराजपुत्रो
हतं तुरगं सरथं निरीक्ष्य ।
समारुरोहाथ रथोत्तमं तदा
पुनश्च सन्नद्धतरो महारथः ।

Colophon (लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि रात्रियुद्ध)

निर्गता तु निशा घोरा दृष्ट्वा वानरराक्षसाः । [5]
उद्यतायुधहस्तानामन्योन्यमतिधावताम् ।
आहूय तामि(? स्मि)श्चलेयां द्वन्द्वयुद्धमवर्तत ।
शैलैः स्वङ्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरसायकैः ।
भूरुहैः शिखरैश्चैव नगैश्च विपुलैस्तथा ।
प्रावर्तत महद्युद्धं हरिराक्षससंकुलम् । [10]
एतस्मिन्नन्तरे चैव राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अभ्यधावन्त सहसा सुग्रीवं प्रति चाहवे ।
तान्सर्वान्निहतान्क्रुद्धो निर्जितेन हरीश्वरः ।
स निवार्य परानीकमब्रवीत्कानरर्षभः ।
रामाज्ञया निवर्तध्वमसंभ्रान्ता महाभटाः । [15]
इत्युक्त्वा वानरश्रेष्ठो वानरान्राक्षसांस्तदा ।
शनैः शनैरसंभ्रान्तः सबलः संन्यवर्तत ।
अद्रेः पश्चिमशैलेन ततोऽवक्रम्य ते स्थिताः ।
विश्राम्यान्तरमासाद्य गते सूर्ये च रावणिः ।

—D13 om. 28cd V3 damaged up to तत्रैवान्त in d —c) Ś V1 D5 10–12 Ct महाबलस्तत्र, Ñ2 D1-3 8 महा(Ñ2 D1 3 °मा)यस्तत्र, B1 महामात्यस्, D4 समासक्तस् (after corr sup lin also °क्त), T1 G3 M3 5 महाकायस् (for महामायस्). —After 28, Ñ1 ins, B1 2 ins after l. 29 of App I (No 22), while B3 ins after 28ab

733* ततोऽन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ।
शरवर्षेण महता छादयामास राक्षसः ।

[(l 1) B1 2 स (for ऽन्यं) B1 तदा (for पुनः).] —After 28, B1 2 4 D2 6–7 9–11 S ins, Ñ2 cont l 1–6 (followed by an addl colophon, cf v l 26) after 731* and ins l 8 after 28

734* तत्कर्म वालिपुत्रस्य सर्वे देवाः महर्षिभिः ।
तुष्टुवुः पूजनार्हस्य तौ चोभौ रामलक्ष्मणौ ।
प्रभावं सर्वभूतानि विदुरिन्द्रजितो युधि ।
तेन ते तं महात्मानं तुष्टा दृष्ट्वा प्रधर्षितम् ।
ततः प्रहृष्टाः कपयः ससुग्रीवविभीषणाः । [5]
साधुसाध्विति नेदुश्च दृष्ट्वा शत्रुं प्रधर्षितम् ।
इन्द्रजित्तु तदा तेन निर्जितो भीमकर्मणा ।
संयुगे वालिपुत्रेण क्रोधं चक्रे सुदारुणम् ।

[(l 1) B1 सर्व देव, G1.2 सदेवाः (for सर्वे देवाः) Ñ2 B1 2 4 D2 11 T3 G3 महर्षिभिः, M5 महर्षयः (for

सोऽन्तर्धानगतः पापो रावणी रणकर्कशः ।
ब्रह्मदत्तवरो वीरो रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
अदृश्यो निशितान्बाणान्मुमोचाशनिवर्चसः ॥ २९

स रामं लक्ष्मणं चैव घोरैर्नागमयैः शरैः ।
बिभेद समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु राक्षसः ॥ ३० G 6 1 E 6 4* L 6 2

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३४ ॥

सर्वाभि) —(l 2) B4 पूजनार्हाश्च, G2 पूजनार्हं त —B4 om l 3–4 —(l 3) Ñ2 B1 2 D2 शत्रव (for प्रभाव) G1 2 रणे, Ck t as above (for युधि) Ñ2 B2 D2 देवनाश्च महर्षय , B1 (marg also as in B2) देवाश्च समर्पय (for the post half) —After l 3, D7 M3 K (ed , within brackets) ins

734(A)* अदृश्य सर्वभूताना योऽभवद्युधि दुर्जय ।

—Ñ2 B1 2 D2 om l 4 —(l 4) D10 11 ततस्तेन, T2 तेन स च, G1 3 M5 तेन चैव D7 9 दृष्ट्वा दृष्टा , D10 11 G1 2 M5 Ck t दृष्टा तुष्टा (by transp) (for तुष्टा दृष्टा) D5 प्रदीपन ॐ Cg ते तानि । लिङ्गव्यत्यय आर्ष ॐ —(l 5) D2 सुग्रीवश्च विभीषण (for the post half) —(l 6) Ñ2 B1 4 D2 ते नेदुर् , B2 ते मुमुदु (for नेदुश्च) Ñ2 B1 2 4 D2 रक्ष (for शत्रु) Ñ2 B1 2 4 D2 7 9–11 T2 G1 2 M5 पराजित —B4 om l 7 —(l 7) T2 च (for तु) B1 2 D2 ततस्, G2 3 M5 तथा (for तदा) D7 9–11 [अ]नेन (for तेन) B1 2 D2 सयुगे (B1 °ग्रामे) द्रुतकारि (D2 °कर्मे)णा (for the post half) —(l 8) Ñ2 B1 2 4 D2 निर्जितो (for सयुगे) D6 केपु (sic) (for क्रोध)]

—Thereafter, D6 7 T2 M3 cont

735* एतस्मिन्नन्तरे रामो वानरान्वाक्यमब्रवीत ।
सर्वे भवन्तस्तिष्ठन्तु कपिराजेन सगता ।
स ब्रह्मणा दत्तवरस्त्रैलोक्य बाधते भृशम् ।
भवतामर्थसिद्ध्यर्थं कालेन स समागत ।
अद्यैव क्षमितव्य मे भवन्तो विगतज्वरा ।   [5]

[(l 4) D7 च (for स)]

29 Ś Ñ1 V B3 4 D1 3 4 8 12 13 om 29 —a) T1 पापी (for पापो) Ñ2 B1 -गतायां तु, D9 -गतप्रायो (for -गत पापो). —b) B1 D9–11 -कर्षित (for कर्कश) —G2 om from 29c up to 737* Ñ2 B1 2 D2 om 29cdef, D5 6 T1 2 M1–3 om 29cd —f) G2 M5 -सनिभान (for -वर्चस)

30 Before 30, Ś Ñ2 V D1–4 8 12 13 ins a passage relegated to App I (No 22), while B1 2 ins l 1–29 (followed by 733*) of App I (No 22) before 30 G2 om up to 737* (cf v l 29) Ś V B3 D1–4 8 12,13 ins the lines of 30 (var) (followed by 738*, D1 747* also) after 6 35 15 —a) D10 11 राम च (for स राम). G2 M5 चापि —b) Ñ1 B दत्तवरं (for नागमय) —For 30ab, Ś Ñ2 V D1–4 8 12 13 subst

736* राघवौ सूर्यसकाशैर्घोरैर्दत्तवरै शरै ।

[Ś D8 12 राघव V3 D1 3 4 13 -सकाशौ (for सकाशैर्) D3 लब्धवरैर् (for दत्त°) D1 3 भृश (for शरै)]

—c) V3 damaged from क्रुद्ध up to d —d) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 रावणि , D9–11 राघवौ (for राक्षस)

—After 30, D6–7 9–11 S (G2 om) ins

737* मायया सवृतस्तत्र मोहयन्राघवौ युधि ।

[T2 G1 मायां (G3 °यो) (for मायया) G1 रणे (for युधि)]

— Thereafter all the above MSS (G2 ins after 29ab owing to om) cont , while Ñ1 B D4 ins. after 30, whereas V3(m) ins after App I (No 23)

738* अदृश्य सर्वभूताना कूटयोधी निशाचर ।
बबन्ध शरबन्धेन भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) cf. the prior half of 734(A)* B2 3 -योधानां (for -भूतानां) M1 2 राक्षस (for निशाचर) —(l 2) Ñ1 B3 4 दर्पेण, V3 -जालेन (for बन्धेन) Ñ1 V3 B1 3 4 D4 तावुभौ (for भ्रातरौ)]

—Thereafter B2 reads 6 35 12

—After 738*, D6–7 9–11 S further cont

739* तौ तेन पुरुषव्याघ्रौ क्रुद्धेनाशीविष शरै ।
सहसा निहतौ वीरौ तदा प्रैक्षन्त वानरा ।

[(l 1) M5 क्रुद्धर् (for क्रुद्धेन). T1 G1 [आ]शीविषोपम (for °विष शरै) —(l 2) D10 11 G2 M1 2 3 [अ]भिहतौ (for निहतौ) T2 G1 दृष्टौ (for वीरौ) D6 7 9–11 M5 प्रेक्ष्य, D6 प्रेक्ष्य च (for प्रैक्षन्त)]

—Thereafter all the above MSS cont , while Ñ1 V3 (m) B D4 cont after 738* whereas V1 2 ins after l 29 of App I (No 22)

740* प्रकाशरूपस्तु यदा न शक्य-
स्तौ बाधितु राक्षसराजपुत्र ।
माया प्रयोक्तु समुपाजगाम
बबन्ध तौ राजसुतौ दुरात्मा ।

[(l 1) V B1 4 D4 स (for तु) V1 2 D4 यदा T2 यथा (for यदा) V2 निरोद्धु (for न शक्य) —(l 2) V1

३५

स तस्य गतिमन्विच्छन्राजपुत्रः प्रतापवान् ।
दिदेशातिबलो रामो दश वानरयूथपान् ॥ १
द्वौ सुषेणस्य दायादौ नीलं च प्लवगर्षभम् ।
अङ्गदं वालिपुत्रं च शरभं च तरस्विनम् ॥ २
विनतं जाम्बवन्तं च सानुप्रस्थं महाबलम् ।
ऋषभं चर्षभस्कन्धमादिदेश परंतपः ॥ ३
ते संप्रहृष्टा हरयो भीमानुद्यम्य पादपान् ।
आकाशं विविशुः सर्वे मार्गमाणा दिशो दश ॥ ४
तेषां वेगवतां वेगमिषुभिर्वेगवत्तरैः ।
अस्त्रवित्परमास्त्रेण वारयामास रावणिः ॥ ५
तं भीमवेगा हरयो नाराचैः क्षतविक्षताः ।
अन्धकारे न ददृशुर्मेघैः सूर्यमिवावृतम् ॥ ६

नत्वोचित, V2 योद्ध तदा, D4 तां मुमाजितां (hypm), D9 प्रवाचितु (for तां बाणितु) G1 damaged for गजमगाजपुत्र —(I 3) V1 2 अथ (for माया) D4 प्रयोक्त, G2 M5 प्रविष्ट (for प्रयोक्तु) G (ed) प्रयुज्य माया स तु मेघनादो —V2 illeg for I 4 —(I 4) Ñ1 अद्ध नष्टा, V1 ॰तस्य (illeg), B4 D4 नष्ट (D4 °ष्टां) तदा (for वनस्य तां) D6 T2 वानरची (for वानरेन्द्रा) V1 द्रु... (illeg), D4 5 G M3 5 महात्मा (for दुरात्मा)]

—Thereafter V2 ins an addl colophon

[लङ्काकाण्डे इन्द्रजित्पलायनन नाम सर्ग ॥ २० ॥]

—After 30, Ś Ñ2 V D1–4 (D4 after 740*) 8 12 13 ins a passage relegated to App. I (No. 23)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 2 B1 3 4 लङ्काकाण्डे, D2 13 लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि. —*Sarga name* Ś D8 12 इन्द्रजिद्युद्ध, Ñ1 B3 रात्रियुद्धे (B3 °द्ध-) शरबन्धोद्यम, Ñ2 D2 3 13 इन्द्रजिन्मायायुद्ध, V D1 मायायुद्ध, B1 2 शरबन्धोद्यम, B4 शरबन्ध, D4 मायादर्शन॰, D9 व्यालफणबन्धन (sic) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 D2 4 12 13 om, Ś2 Ñ2 V1 2 B2 D3 9 20, B1 3 4 19, D1 21, D5–7 10 11 T1 3 G M 44, D8 18, T2 43 —After the colophon, B1 2 ins l 30–43 of App I (No 22), while D2 concludes with श्रीकृष्ण, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

35

1 Before Sarga 35, B1 2 ins a passage relegated to App I (No 23) —After 1[ab], Ñ1 D13 ins

741* अनुमन्त्रश्रेष्ठो रावणि समभिद्रवन् ।

[D1° अवामन्त्र (sic) (for अनुमन्त्र)]

—Ś D8 om 1[cd]. —[c]) Ñ2 B1 2 4 ददर्श (for दिदेश) M1 -बलान (for बलो) Ñ1 B3 ददर्श राम सुग्रीवो, V D1 3 13 रामो दिदेशातिबलो (D1 3 13 °लान), D2 4 12 रामो दिदेश बलवान —[d]) V3 D1 13 -पुङ्गवान् (for -यूथपान्)

2 [a]) Ś D2 8 12 जाम्बवन्त सुषेण च —[b]) V3 D7 9–11 प्लवगाधिप, D13 गवयर्षभ, Cv as in text (for प्लवगर्षभम्) —[c]) Ñ2 B1 2 4 च महाबाहु, D6 G2 Cv वायुपुत्र च (for वालिपुत्र च) —[d]) Ñ1 B3 च मनस्विन, D6 च महाबल, D7 M5 Cv च (Cv त) नर्पास्विनं, G1 3 च यशस्विन, M1 2 गवमादन (for च तरस्विनम्) Ś V D1–4.8 12 13 मैन्द च शरभं तथा

3 [a]) Ś B2 D2 4 8–12 T3 M1 2 द्विविद (Ś D8 °द) च हनूमत, Ñ V B1 3 4 D1 3 13 द्विवि (V3 damaged after द्विवि up to वृष [see Var] in [c]) द हनुमत च —[b]) Ñ1 B3 4 प्रम्य वीर, B1 सानुवर्त, M1 2 जाम्बवत (for सानुप्रस्थ) Ś V1 2 D1–4 8 12 13 गज (V1 2 बल, D3 4 नल) च सुमहाबल ❀ Cv 'विनत जाम्बवन्त च सानुप्रस्थ महाबलम्' इति पाठ ❀ —[c]) B3 सरभं (for ऋषभ) Ñ1 B2 3 D1 2 4 13 M5 ऋषभस्कन्धम् (D1 °धान्), V D7 8 वृष (V3 damaged for वृष) भस्कन्धम्, D6 G1 च शुभ (G1 वृष) स्कन्धम् ❀ Cr ऋषभ चर्षभस्कन्धमिति पाठ ❀ —[d]) M5 दिदेश च (for आदिदेश) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 रिपुं प्रति, G1 2 महाबल (for परंतप)

4 [a]) Ś V1 2 B3 D1–4 8 12 13 तु (B3 च) प्रहृष्टा, B4 सहृष्टाश्च, D6 प्रहृष्टाव (for संप्रहृष्टा) V3 तं तु सर्वे प्रहृष्टाश्च. —[b]) Ñ1 B3 शिलाम् (for भीमान्) V2 उद्दिश्य, D9 उत्पाद्य (for उद्यम्य) —[d]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 यतो भय, G1 विहायस, G (ed.) तु रावणि (for दिशो दश)

5 V3 damaged for 5[abc] —[a]) D13 om (hapl) वेगवता —[b]) Ś D8 12 बलवत्तरं —[c]) D4 रावणि (for अस्त्रवित) M1 2 परमक्रुद्धो, M3 Cg परमास्त्रस्तु, Cm t as in text (for परमास्त्रेण) —[d]) Ś Ñ1 V B3 D2 4 8 12 यूथपास्तान (D2 4 °श्च) वारयत्, D1 3 13 यूथपानामवारयत् (D1 °नरान् [sic]), G1 निजघ्ने रावणात्मज

6 [a]) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 7 8 12 13 G1 2 ते (for तं) D7 वारितास्तु (for भीमवेगा) —Ñ2 illeg for [b] —[b]) D6 राक्षसेन्द्र (for नाराचैः) Ś V D1–4 8 12 13 बहुभिक्ष (V3 °सिद्धि, D13 °सिद्धि) ता, Ñ1 B भृशताडि (B. °विक्ष, B4 °तु.नि) ता, D5 T1 M1–3 क्षतविग्रहा, D6 T2 3

रामलक्ष्मणयोरेव सर्वमर्मभिदः शरान् ।
भृशमावेशयामास रावणिः समितिंजयः ॥ ७
निरन्तरशरीरौ तु भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
क्रुद्धेनेन्द्रजिता वीरौ पन्नगैः शरतां गतैः ॥ ८
तयोः क्षतजमार्गेण सुस्राव रुधिरं बहु ।
तावुभौ च प्रकाशेते पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ९
ततः पर्यन्तरक्ताक्षो भिन्नाञ्जनचयोपमः ।
रावणिर्भ्रातरौ वाक्यमन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥ १०
युध्यमानमनालक्ष्यं शक्रोऽपि त्रिदशेश्वरः ।
द्रष्टुमासादितुं वापि न शक्तः किं पुनर्युवाम् ॥ ११
प्रावृताविषुजालेन राघवौ कङ्कपत्रिणा ।
एष रोषपरीतात्मा नयामि यमसादनम् ॥ १२
एवमुक्त्वा तु धर्मज्ञौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
निर्बिभेद शितैर्बाणैः प्रजहर्ष ननाद च ॥ १३ G 6 20 B 6 45 L 6 21

कृतविक्षता . —^{c}) Ś B4 D5 8 12 13 G3 M3 अंधकारेण, B3 D4 अंधकारेन, T3 अतराले न (for अन्धकारे न) —^{d}) V1 [उ]दित, D6 [आ]द्रुतं (for [आ]वृतम्) —After 6, Ś V B1–3 (marg) D1–4 8 12 13 ins

742* ते तु वानरशार्दूला राक्षसेन विपश्चिता।
निर्भूता शरवेगेन न्यपतन्त महीतले।

[(l 1) B3 ते च, L (ed) तेन (for ते तु) B1 ते वानरा इंद्रजिता (for the prior half) —(l 2) B1 3 निर्धूता B1 -जालेन (for -वेगेन) D13 न्यपतश्च (for न्यपतन्त)]

7 V3 om 7 —^{a}) Ñ1 स्त्वेवं, B3 स्त्वेव (for एव) Ñ1 B3 D5–7 9–11 T G2 3 M3 5 -देह- (for -मर्म-) G2 भूत (for -भिद) —For 7^{ab}, Ś V1 2 D1–4 8 12 13 subst

743* ततस्तौ राघवौ वीरौ सर्वमर्मातिगै शरै ।

[V1 2 D1 3 13 स (for तौ) Ś2 उत्तस्तौ (for ततस्तौ)], while Ñ2 B1 2 4 subst for 7^{ab}

744* स रामलक्ष्मणौ चैव वेगवद्भि शितै शरै ।

[B1 राम लक्ष्मण (for रामलक्ष्मणौ). B3 एव (for चैव). B1 देहवद्भि (for वेग°)]

—^{c}) Ś V1 2 D1–4 8 12 13 आवेद(Ś2 D2 8 12 °श, D1 3 4 °ध)याचक्रे, Ñ1 B3 अतरगाश्चक्रे, B2 आसेदयामास, B4 आवेजयामास

8 ^{a}) Ś V B3 D4 8 12 T1 G1 M3 तौ, Ñ2 B1 4 च, D2 3 हि (for तु). M1 2 -[अ]चितौ वीरौ, D13 -शरौ तत्र (for शरीरौ तु) —^{b}) D6 7 9–11 T2 3 G3 M1 2 5 तावुभौ, G1 2 कृतौ तौ (for भ्रातरौ) Ś V D1–4 8 12 13 उभौ च (V तेनोभौ, D1–4 13 तावुभौ) भ्रातरौ कृतौ, Ñ1 भ्रातरौ तौ कृतव्रणौ, Ñ2 B1 2 4 कृ(B1 क्ष)तौ तौ(B3 च) सायकैस्तदा, B3 भ्रातरौ तावुभौ कृतौ —^{c}) T3 G2 क्रोधेन, G1 M5 बद्धौ च (for क्रुद्धेन) Ñ B युद्धे, D6 T2 नीतौ, M1 2 घोरे (for वीरौ) —After 8^{c}, V2 erroneously repeats from the post half of 743* up to 8^{c} —^{d}) D8 पारता (for शरता). Ś2 गतौ D8 शरणागतै

9 ^{a}) Ś V D1 2 8 12 क्षतजमार्गेभ्य , Ñ2 B1 2 4 D13 क्षतजमगेभ्य , D4 क्षतात्तु गात्रेभ्य , T3 तु क्षतमार्गेण, Cv r m t as in text (for क्षतजमार्गेण) —^{b}) Ñ2 B1 2 4 बहुधा (for रुधिर) M5 भुवि (for बहु) Ñ1 B3 बहु सुस्राव शोणित —^{c}) B4 स्म, D9 तु (for च) Ś Ñ B1 3 D8 12 G1 2 सम्प्रकाशेते, V1 2 D1 3 13 प्रचकाशेते

10 ^{a}) Ś D4 8 12 पर्यंतरक्ताक्षौ, Ñ1 B3 पद्मपलाशाक्षो (B3 °क्षे) , V1 पर्यंतताम्राक्षो, D4 पर्यंतरक्षौ तौ, G1 2 M5 स रोषताम्राक्षो D7 अथ राक्षसवीरोसौ —^{b}) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–4 8 12 13 नील (for भिन्न) Ñ2 illeg , V B2 4 -चयप्रभ , D1 -चयोपमौ (for -चयोपम) —^{c}) Ś Ñ1 B2 D2 8 12 रावणी राघवौ (for रावणिर्भ्रातरौ) —^{d}) Ñ1 B1 3 अतरीक्ष- (for अन्तर्धान-)

11 D5 om 11–12^{b} —^{a}) Ś Ñ V B D2–4 8 12 13 अलक्ष्य मा, D1 असत्यं मा (for अनालक्ष्य) ❀ Cm अनालक्ष्य अन्तर्धाय ❀ —^{b}) B3 न ददृशे पुर , T2 [ऽ]पि त्रिदिवेश्वर , Cg as in text (for ऽपि त्रिदशेश्वर) —^{c}) D1 12 आसादित Ñ1 D1 2 4 च (for वा) D13 शत्रु चासादित चापि —^{d}) D4 त्व (sic) (for किं) —After 11, B2 ins 746*

12 D5 om 12^{ab} (cf v l 11). V3 D3 om 12 Ś V1 2 D1 2 4 8 12 13 om 12^{ab} Ñ B read 12 after 15 (B2 after 6 34 738*) —^{a}) Ñ2 B2 4 आवृताव्, D6 प्राकृताव्, D9–11 Ct प्रापिताव् —^{b}) G1 -पत्रिणौ, G2 -पत्रिण ❀ राघवाविति सबोधनम्। अत्रापि युवामिति द्वितीयान्ततया विपरिणम्यानुषञ्जनीयम् ❀ —Ś V1 2 D1 2 4 8 12 13 (V1 2 D13 after 745*) read 12^{cd} after 13 —^{c}) Ś D2 8 12 एतौ, D1 ईषद् (for एष) D9–11 कोप- (for रोष-)

13 ^{a}) G1 2 M5 मायावी (for धर्मज्ञौ) —^{b}) Ñ1 B3 तावुभौ (for भ्रातरौ) —^{c}) B2 शरैर्, D12 शतैर् (for शितैर्) G1 2 M5 शरैस्तीक्ष्णै (for शितैर्बाणै) —^{d}) G3 M1 2 जहर्ष च (for प्रजहर्ष) G3 M3 ननद (for ननाद) Ś D8 12 शक्राशनिसमप्रभै , Ñ B G1 2 M5 प्रहर्षाद्वि(G2 °द्धि)-ननाद च, V D1–4 13 वज्रस्पर्शसमप्रभै , D7 प्रतोत्रैरिव कुञ्जरौ —After 13, Ś D1 2 4 8 12 read 12^{cd}, while Ñ V1 2 B D13 (V1 2 D13 followed by 12^{cd}) ins

745* उवाच शरसंदीप्तौ भ्रातरौ तौ निशाचर ।

तौ तु क्रूरेण निहतौ रक्षसा कामरूपिणा ।
असृक्सुस्रुवतुस्तीव्रं जलं प्रस्रवणाविव ॥ २१
पपात प्रथमं रामो विद्धो मर्मसु मार्गणैः ।
क्रोधादिन्द्रजिता येन पुरा शक्रो विनिर्जितः ॥ २२
नाराचैरर्धनाराचैर्भल्लैरञ्जलिकैरपि ।
विव्याध वत्सदन्तैश्च सिंहदंष्ट्रैः क्षुरैस्तथा ॥ २३

G 6 20
B 6 45
L 6 21

as in text (for न चास्तब्धम्) ❀ Ct 'अस्तब्धम्' इति पाठे चेष्टावत् ❀ —V2 illeg for d Ś V1 3 B3 D1–4 8 12 13 अपि सूक्ष्मम्, Ñ1 B3 सनताग्रैर् (for आ कराग्राद्). T3 कराग्रादप्यजिह्मगैः (for d) —D9 सविभिन्नगजस्कंध कराभ्यामिव जिह्मगैः —After 20, Ñ B D4 13 ins, V2 ins after 21ab

748* शराचितशरीरौ तौ क्षितौ निपतितावुभौ ।
व्यराजेतां महाबाहू छादितौ शलभैर्यथा ।

[(l 1) D13 शराचित- —(l 2) Ñ1 प्रकाशतुर्, V2 प्रकाशता, B3 (before corr चकाशतु) व्यवस्येता, D13 प्रकाशेता, G (ed) अदृश्येता (for व्यराजेता) B1 इन्य-वाहा D13 द्रावित सलिल यथा (for the post half)]

—Thereafter, Ñ2 cont 751* repeating it after 22

21 a) G1 शरेण (for क्रूरेण) Ś V D1–4 8 12 तौ तु वीरौ (D4 °र) शरैर्व (D1 3 °र्वि) द्धौ, Ñ B तौ तु वीरेण वि(B4 व)द्धाङ्गौ, D13 तौ वीरौ च शरैर्विद्धौ —b) B3 काम-रूपिभि —After 21ab, V2 ins 748* —c) D6 9 T2 G2 3 M3 5 सुस्रा(T2 °स्र)वतुस्, 13 सस्रावतुस् Ś V D1–4 8 12 रक्त सुस्रुवतुर्गात्राज् (V °र्गात्रैर्), N1 B3 प्रसुस्रुवाते रुधिरं, N2 B1 2 4 स्रवतो रुधिरं तीव्रं, D1 रक्त सुसुचतु-र्गात्राज्, D13 रक्तानि सुस्रुवुर्गात्रा ज —d) V2 B2 4 D2 3 6 प्रस्रवणादिव, D5 प्रस्रवणानि च

22 Ñ1 B1 3 D13 repeat 22ab after 752* —a) Ś V D1,3 8 12 13 (first time) पातित, D2 4 पतित (for पपात) N1 B3 (both first time) पीडितश्चाभवद्राम —b) N1 B1 2 D13 (all second time) मर्मगैः (for मार्गणैः) Ś V D1–4 8 12 13 (first time) शरतल्प(D1 2 13 °शल्य)नि(D1 °शल्याभि)पीडित (D13 °ते), N B1–3 (Ñ1 B1 3 first time) 4 पूर्वं (B1 °वें) विद्ध (N1 तूर्णमेव) शि(B3 श)तैः शरैः —After 22ab (r), N1 B1 3 ins, V1 ins after 24ab (first time), D13 cont after 751* (r)

749* बहवो राक्षसा येन शरैर्विनिहता रणे ।

[V1 निहता च महाबले (for the post half)]

—c) B2 क्रोधेन (for क्रोधाद्) B2 D4 M2 इन्द्रजितो. N1 B3 तेन (for येन) —d) N1 B3 येन (for पुरा) S2 V1 3 B4 D1 3–6 8 12 [ऽ]पि निर्जित, D6 in marg, D11 विवर्जित (for विनिर्जित) —After 22, Ś D2 8 12 ins

750* पुनश्च लक्ष्मणो वीरो निश्चेष्टो धरणीतले ।
पुन पश्चाद्राक्षसेन्द्रो ववर्ष शरपञ्जरम् ।

[(l 1) L (ed) धरणी गत —(l 2) D8 12 पुर (for पुन) D2 स रक्षेंद्रो (for राक्षसेन्द्रो) L (ed) पश्चात्त राक्षसेन्द्रो वै (°द्रेण) ववर्षे शरपंजरे]

—After 22, V B1 (repeats after 23) 2 4 D5–7 9 11 S ins, Ñ1 B3 D13 (repeats after 22ab [r]) ins after 23, Ñ2 (second time illeg) cont for the first time after 748* repeating it after 22

751* रुक्मपुङ्खैः प्रसन्नाग्रैरजोगतिभिराशुगैः ।

[B1 (first time) हेमपुंखैर् Ñ1 2 (first time) V2 B1 (second time) 3 D13 (first time) ततो (D13 तु तौ) विद्धैस (Ñ2 D13 °द्धौ, V2 B1 °द्धो), V1 3 B4 अजिह्माग्रैर्, B1 (first time) D13 (second time) अजिह्माग्रैर्, B2 सुतीक्ष्णाग्रैः, T2 सुतीक्ष्णाग्रैर् (for प्रसन्नाग्रैर्) V1 3 B1 (first time) 4 D7 9 11 G2 3 Cm t रजो-, M5 अद्य (sic), Cg as above (for अजो-) B4 आयस, D13 (second time) आयुधं (for आशुगैः) Ñ1 2 (first time) V2 B1 (second-time) 3 तीक्ष्णधारैः शितैः शरैः, B2 नभोयायिमिर्वायसैः, D13 (first time) तीक्ष्णाग्रैरशितैः शरैः (for the post half) ❀ Cm प्रसन्नाग्रैरजोगतिमि इति पाठ ❀]

—Thereafter, Ñ1 B3 cont, V1 ins after 23, B1 cont after 751* (second time), D13 cont after 751* (first time)

752* असृग्मुमुचतुर्गात्रैरभिवृष्टाविवाचलौ ।

[B1 रक्त (for असृग्) V1 असृज * धिर गात्रैर् (for the prior half) V1 अभिवृष्ट, B1 D13 अतिवृष्टाव् (for अभिवृष्टाव्) V1 इवाचल]

23 D10 om 23ab —b) G2 M5 भीमैर्, Cg as in text (for भल्लैर्) —For 23ab, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

753* नालीकैरर्धनालीकैर्भल्लैरथ विकर्णिभि ।

[V1 3 नाडीकैर् (for both नालीकैर्) G (ed) बहु- (for अर्ध-) V3 क्षुरैर् (for भल्लैर्) Ñ1 B3 अपि (for अथ) —V3 damaged from -कर्णिभि up to सिंहदंष्ट्रैः in d Ś D2 8 12 भल्लैर्मुक्तैः सहस्रश, D1 3 4 13 भल्लैर्वेतसपत्रैश्च (for the post half)]

—V2 lacuna for c —c) Ś D1–4 8 12 13 नाराचैर्, Ñ V1 B2–4 विपाठैर्, B1 विकचैर् (for विव्याध) D6 वत्सदंष्ट्रैश्च —d) Ś D8 12 सित- (for सिंह-) B2 -दन्तैः, D9 -नाद- (for -दंष्ट्रैः) D5 6 खुरैस् (for क्षुरैस्) S1 D1–4 13 G2 शितैः शरैः, S2 D8 12 शरैः शितैः, G1 क्षुरैः शरैः, G3 * * अपि (damaged), M5 शरैरपि, Cv r g as in text (for

27 24 स वीरशयने शिश्ये विज्यमादाय कार्मुकम् ।
27 भिन्नमुष्टिपरीणाहं त्रिणतं रुक्मभूषितम् ॥ २४
बाणपातान्तरे रामं पतितं पुरुषर्षभम् ।
स तत्र लक्ष्मणो दृष्ट्वा निराशो जीवितेऽभवत् ॥ २५

बद्धौ तु वीरौ पतितौ शयानौ
तौ वानराः संपरिवार्य तस्थुः ।
समागता वायुसुतप्रमुख्या
विषादमार्ताः परमं च जग्मुः ॥ २६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

क्षुरैस्तथा) $\tilde{N}_1$ B_3 सिंहदंष्ट्रोत्थितैः शरैः —After 23, V_1 ins 752*, $\tilde{N}_1$ B_1(repeats) $_3$ D_{13} (repeats after 22^{ab} [r]) ins 751*

24 B_4 om 24^{ab} V_1 reads 24^{ab} twice (var.) $\tilde{N}_2$ illeg for ^{a} —^{a}) $\tilde{N}_1$ B_3 शेते (for शिश्ये) V_1(first time) $_{2\,3}$ $B_{1\,2}$ निहतो लक्ष्मणः शिश्ये(V_1 °णश्चापि, B_1 °ण शेते) —V_1 (first time) illeg. for ^{b} —^{b}) Ś Ñ V_1(second time) $_{2\,3}$ B_{1-3} $D_{1-4\,8\,12\,13}$ विज्यम्, D_6 G_2 सज्जम्, T_2 G_1 सज्यम्, Cg as in text (for विज्यम्) D_{9-11} Ct आविध्य, Cg as in text (for आदाय) —After 24^{ab} (first time), V_1 ins 749* —$\tilde{N}_2$ illeg for ^{c} —^{c}) Ś $D_{1-4\,8\,12\,13}$ G_2 छि(Ś $D_{2\,8\,12}$ छ, D_4 त्रि)न्न- $B_{1\,4}$ -परिध्वस्त, D_4 -परीतात्मा (for -परीणाह) —^{d}) Ś $D_{8,12}$ नृत्तयन्, $\tilde{N}_1$ B_2 त्रिगुण, $\tilde{N}_2$ V_3 वितत, $V_{1\,2}$ B_1 $D_{1\,3\,4\,6\,7\,9-11\,13}$ $T_{2\,3}$ त्रिनत, $B_{3\,4}$ विनत (for त्रिणत) M रत्न (for रुक्म-) Ś V_1 $D_{2\,8\,12\,13}$ -वाजित, Ñ V_2 B रजित, $D_{1\,3\,4}$ -राजितं (for भूषितम्)

25 ^{a}) $\tilde{N}_1$ B_3 -पातातर, $D_{4\,12}$ पातातुर, G_2 पादातरो (sic), Cv m g t as in text (for पातान्तरे) Ś Ñ V B $D_{1\,3\,4\,8\,12\,13}$ राम (for राम) —^{b}) $\tilde{N}_1$ B_3 शयान, $V_{1,2}$ $D_{6\,10-12}$ पातित (for पतित) B_1 पतित पुरुषर्षभ —V_3 damaged for 25^{cd} —^{c}) Ś $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ $B_{1\,2\,4}$ $D_{1-4\,8\,12\,13}$ शयान लक्ष्मण, $\tilde{N}_1$ B_3 लक्ष्मण विकृत (for स तत्र लक्ष्मणो) —After 25, $D_{5-7,9-11}$ S ins

754* राम कमलपत्राक्ष शरबन्धपरिक्षतम् ।
शुशोच भ्रातर दृष्ट्वा पतित धरणीतले ।
हरयश्चापि त दृष्ट्वा सताप परम गता ।

[(l 1) M_6 शरबद्ध, D_5 शरबधप्रतीक्षत, D_6 शरबद्ध परीक्ष्य त, $D_{7\,10\,11}$ शरण्य रणतोषिण(D_7 °त), D_9 शरबये निपीडित, T_3 G_3 शरबधेन पीडित (for the post half) —(l 2) G_3 damaged for शुशोच —(l 3) D_9 [ऽ]पि च (by transp) (for चापि) T_1 G_2 M_6 ता (for त)]

—Thereafter, $D_{7\,10\,11}$ G_3 cont

755* शोकार्ताश्रुकुशुघोरमश्रुपूरितलोचना ।

26 ^{a}) V_3 B_2 विद्धौ (for बद्धौ) B_4 वीर-, Cg as in text (for वीरौ) Ś $D_{1-4\,8\,12\,13}$ विवृ(D_2 °वृ)ता, $\tilde{N}_1$ V_1 B_3 निहतौ, $\tilde{N}_2$ illeg, $V_{2\,3}$ $B_{1\,2\,4}$ शयने (for पतिता). $D_{7\,10\,11}$ बद्धौ तु तौ वीरशये शयानौ —^{b}) Ñ V B $D_{1-3\,6\,7\,10\,11\,13}$ $T_{1\,2}$ G_2 $M_{1\,2\,5}$ ते, D_4 तेन (for ता) Ś Ñ V B $D_{1-4\,8\,12\,13}$ $G_{1\,2}$ M_5 सर्वे (for तस्थु) —^{c}) Ś $\tilde{N}_2$ V B $D_{1-4\,8\,12\,13}$ समासते वायुसुतप्रधाना —^{d}) D_{13} T_3 प्रजग्मु (for च जग्मु)

Colophon —*Kānda name* Ñ $V_{1\,2}$ $B_{1\,3\,4}$ $D_{7\,13}$ लकाकाडे —*Sarga name* · $Ś_1$ V_3 $D_{3\,4}$ शरबधन(D_4 °न), $Ś_2$ $\tilde{N}_2$ V_1 $B_{2\,4}$ $D_{1\,8\,12}$ शरबध (B_2 °धे), $\tilde{N}_1$ $B_{1\,3}$ रात्रि युद्धे शरबध, V_2 शरबध, $D_{2\,13}$ युद्धपर्वणि शरबध., D_9 श्रीराममूर्छित —*Sarga no* (figures, words or both) $Ś_1$ $\tilde{N}_1$ $V_{2\,3}$ B_1 $D_{2\,4\,11-13}$ om, $Ś_2$ $\tilde{N}_2$ V_1 $D_{3\,9}$ 21, B_2 D_1 22, $B_{3\,4}$ 20, $D_{5-7\,10}$ $T_{1\,3}$ G M 45, D_8 19, T_2 44 —After colophon, D_2 concludes with राम, G $M_{1\,2\,5}$ with श्रीरामाय नम

३६

ततो द्यां पृथिवीं चैव वीक्षमाणा वनौकसः ।
ददृशुः सततौ बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १
वृष्टेवोपरते देवे कृतकर्मणि राक्षसे ।
आजगामाथ तं देशं ससुग्रीवो विभीषणः ॥ २
नीलद्विविदमैन्दाश्च सुषेणसुमुखाङ्गदाः ।
तूर्णं हनुमता सार्धमन्वशोचन्त राघवौ ॥ ३
निश्चेष्टौ मन्दनिःश्वासौ शोणितौघपरिप्लुतौ ।
शरजालाचितौ स्तब्धौ शयानौ शरतल्पयोः ॥ ४
निःश्वसन्तौ यथा सर्पौ निश्चेष्टौ मन्दविक्रमौ ।
रुधिरस्रावदिग्धाङ्गौ तापनीयाविव ध्वजौ ॥ ५
तौ वीरशयने वीरौ शयानौ मन्दचेष्टितौ ।
यूथपैस्तैः परिवृतौ बाष्पव्याकुललोचनैः ॥ ६
राघवौ पतितौ दृष्ट्वा शरजालसमावृतौ ।
बभूवुर्व्यथिताः सर्वे वानराः सविभीषणाः ॥ ७
अन्तरिक्षं निरीक्षन्तो दिशः सर्वाश्च वानराः ।
न चैनं मायया छन्नं ददृशू रावणिं रणे ॥ ८

G 6 21
B 6 46
L 6 22

36

☞ Cv does not comment on Sargas 36 and 37

1 [a]) V3 damaged up to पृथिवीं B3 इतो (for ततो) D1 सर्वे (for चैव) —[b]) Ś Ñ1 V2 D1 3 4 13 वीक्ष्यमाणा (sic) —[c]) Ś B4 D1–4 8 12 13 सहितौ, D11 G2 सततैर्, T2 सनतौ, Cg k t as in text (for सततौ) Ś B4 D1–4 8 12 13 बद्धौ (for बाणैर्)

2 [a]) Ś1 दर्शित-, Ś2 D8 धर्षित्वा, Ñ2 B2 D6 7 9 11 T2 3 M5 Ck दृष्ट्वे(D6 T2 M5 °ष्ट्वै)व, B1 दृष्ट्वा च, B4 G1 वृष्टयेव, D1 3 4 13 वर्षित्वा, D2 दृष्टयेव (sic), D12 धर्षित, Cg t as in text (for वृष्ट्वेव) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G3 मेघे, Cg t as in text (for देवे) —[b]) B4 कृते (for कृत-) —[c]) Ś D1–3 8 12 13 आपपात, Ñ1 V1 3 उपयातो, N2 B1 3 उत्पपात, V2 B2 4 उपायातो (for आजगाम) B4 च (for [अ]थ) —[d]) D6 सुग्रीवोथ (for ससुग्रीवो) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G2 M1 2 5 सुग्रीव सविभीषण

3 [a]) G M5 तु (for च) Ś Ñ1 V1 B3 D1–4 7–13 T3 अगदो(V1 D7 9–11 T3 नीलश्च) द्विविदो(Ś D12 °धो) मैंद —[b]) Ś Ñ1 V B1–3 D1–4 7–13 T3 G1 सुषेण कुमुदो नल (V B1 2 D7 9–11 T3 G1 °दोगद), Ñ2 B4 T2 M3 °कुमुदागदा —[c]) M1 2 सर्वे (for तूर्णं) —[d]) Ś Ñ1 B3 D1 2 8 12 13 अगमन्य(D1 2 13 °च्य)त्र, Ñ2 V B1 2 4 D3 आगच्छ(D3 °म)न्यत्र, D4 आजग्मुर्यत्र, M5 अन्ववेक्षत (for अन्वशोचन्त)

4 [a]) V2 D5–7 9–11 T G M3 5 Cg अचेष्टौ (for निश्चेष्टौ) D1 रुद्ध- (for मन्द-) Ñ1 D2–4 10 11 T G M1 3 5 -निश्वासौ ❁ Cg अत्र पुनरुक्तयो दु खातिरेकात् । यद्वा अचेष्टाविति श्लोक पूर्वश्लोकेनान्वित ❁ —[b]) Ñ1 B3 4 रुधिरौघ, Ñ2 V B1 2 D5–7 9–11 T G1 2 M5 शोणितेन, D4 शोणितैश्च (for शोणितौघ) D4 -परिक्षितौ (sic) —[c]) Ś Ñ V3 B D5 8 12 शरजालावृ(D5 °न्वि)तौ, V3 °जालाश्च तौ (for °जालाचितौ) D2 ध्वस्तौ (for स्तब्धौ) D4 शरजालेन निर्बद्धौ —[d]) Ś Ñ B1 3 4 D2 4 7–12 T3 शरतल्पगौ

5 [a]) Ñ1 D2 4 5 10 11 S निश्वसतौ Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 M1 2 नागौ, Cg as in text (for सर्पौ) —[b]) D4 सुविद्धौ, M1 2 निहतौ, Cg as in text (for निश्चेष्टौ) V B1 2 नष्ट, D1 3 4 13 सिंह-, D6 7 9–11 T2 3 G3 M5 दीन, Cg as in text (for मन्द-) —G1 om 5[c]–7[b] —[c]) Ñ2 V B1 स्रुति-, B3 प्रति-, D6 T2 G3 M1 2 5 -[आ]स्राव- (for स्राव-) D6 T3 -लिप्ताङ्गौ —[d]) Ś Ñ2 V B1–3 D4 5 7–11 M5 तपनीयाव्

6 G1 om 6 (cf v l 5) —[b]) Ś Ñ1 B3 D1 3 4 8 12 13 मन्दचेतसौ(Ñ1 B3 °नौ), Ñ2 V B1 2 4 नष्टचेतनौ, D2 मदनिस्वनौ (for मन्दचेष्टितौ) —Ś D8 12 om 6[c]–7[b] —[c]) Ñ V2 B स-, D9–11 स्वै (for तै) L (ed) परिवृत्तौ —[d]) D9 T3 व्यावृत- (for -व्याकुल-) Ñ V2 3 B D3 4 लोचनौ (for लोचनैः) M1 2 बाष्पपर्याकुलेक्षणे

7 Ś D8 12 G1 om 7[ab] (for G1, cf v l 5 and for others, 6) —[a]) Ñ1 B3 राम तु पतित दृष्ट्वा —[b]) Ñ2 V B1 2 4 D1–4 13 बाण- (for शर-) V3 B2 D3 10 11 समन्वितौ, D1 2 4 -सम(D4 °मा)र्दितौ, D7 9 T3 -समाचितौ, D13 -विमोहितो, G2 M5 -[आ]चितौ तदा (for -समावृतौ) Ñ1 B3 शरविद्ध सलक्ष्मण —[cd]) D3 M5 transp व्यथिता and वानरा

8 D12 om (hapl ?) 8–10 G3 om (hapl ?) 8–9[b] —[a]) Ñ2 B4 D6 अतरीक्ष Ś D8 निरैक्षत, Ñ2 V2 B1 2 च(Ñ2 तु) पश्यतो, D1 G1 M5 निरीक्षते, D4 निरीक्षस्ते (for निरीक्षन्तो) —[c]) Ś Ñ1 B3 4 D1–3 13 तु त, Ñ2 V B1 2 च ते, D4 च त, D3 सुत, D11 चैव (for चैनं) D1 4 (after corr as in text) छिन्न (for छन्न) —D5 9 om (hapl) 8[d]–9[a] —[d]) Ś D1–4 8 13 अपश्यन् (for ददृशू) G1 वानरा (for रावणिं) Ñ1 B3 4 पश्यतो(B4 °ति) रावणात्मज, Ñ2 V B1 2 G (ed) ऐक्षतें(V2 B2 ऐक्षान्ति, G [ed] पश्यतीं)द्रजित रणे

तं तु मायाप्रतिच्छन्नं माययैव विभीषणः ।
वीक्षमाणो ददर्शाथ भ्रातुः पुत्रमवस्थितम् ॥ ९
तमप्रतिमकर्माणमप्रतिद्वंद्वमाहवे ।
ददर्शान्तर्हितं वीरं वरदानाद्विभीषणः ॥ १०
इन्द्रजित्त्वात्मनः कर्म तौ शयानौ समीक्ष्य च ।
उवाच परमप्रीतो हर्षयन्सर्वनैर्ऋतान् ॥ ११
दूषणस्य च हन्तारौ खरस्य च महाबलौ ।
सादितौ मामकैर्बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १२
नेमौ मोक्षयितुं शक्यावेतस्मादिषुबन्धनात् ।
सर्वैरपि समागम्य सर्षिसंघैः सुरासुरैः ॥ १३
यत्कृते चिन्तयानस्य शोकार्तस्य पितुर्मम ।
अस्पृष्ट्वा शयनं गात्रैस्त्रियामा याति शर्वरी ॥ १४
कृत्स्नेयं यत्कृते लङ्का नदी वर्षास्विवाकुला ।
सोऽयं मूलहरोऽनर्थः सर्वेषां निहतो मया ॥ १५
रामस्य लक्ष्मणस्यैव सर्वेषां च वनौकसाम् ।
विक्रमा निष्फलाः सर्वे यथा शरदि तोयदाः ॥ १६
एवमुक्त्वा तु तान्सर्वान्राक्षसान्परिपार्श्वगान् ।
यूथपानपि तान्सर्वांस्ताडयामास रावणिः ॥ १७

9 D12 om 9, G3 om 9^{ab}, D6.9 om 9^a (for all, cf v l 8) —^{a}) D4 ततो (for तं तु) D1 -प्रतिच्छिन्नः D2 -परिच्छन्न —^{b}) Ñ1 B3 मायया स, D13 माययेव, G1.2 M5 मायावी स (M5 च) (for माययैव) —After 9^{ab}, D9 erroneously repeats 8^c and 9^b —Ś V2 D8 om (hapl) 9^c – 10 —^{c}) D1–3.5.13 वीक्ष्यमाणो, D4 विभीषणो (for वीक्षमाणो) V1 D7.9–11 ददर्शात्र, G3 M5 [s]थ ददर्श Ñ1 B3 ददर्श स्थितमाकाशे —^{d}) Ñ1 भ्रातृ (for भ्रातु) M1.2 रथे स्थित (for अवस्थितम्)

10 Ś V2 D8.12 om 10 (cf v l 8 and 9) D9 om 10^{ab} —^{c}) Ñ1 B3 पश्यति (for ददर्श) —^{d}) Ñ1 B3.4 D3.4 वरदत्त, B2 अतर्धानाद्, D2 निनदत (for वरदानाद्) —After 10, D6–7.9–11 S ins

756* तेजसा यशसा चैव विक्रमेण च संयुतम् ।

[D9 वपुषा (for यशसा) G1 [अ]पि (for [च]व) D9–11 T3 G1 संयुत]

11 ^{a}) D4 च (for तु) Ñ V B महामाय (for [आ]त्मन कर्म) —^{b}) Ś D1–4.8.12.13 G1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) G3 तु (for च) Ñ V B कृत्वा कर्म सुदुष्कर (Ñ B3.4 °दारुणं) —^{d}) Ñ2 V B1.2.4 D7.9–11.13 T3 -राक्षसान्, D4 -सैनिकान् (for -नैर्ऋतान्) M1.2 हर्षय-न्रजनीचरान्

12 ^{a}) S D8.12 G3 M5 निहतारौ, D1–4.13 च हंतार (for च हन्तारौ) —^{b}) Ś D8.12 तथैव च, Ñ2 V B1.2 महाहवे, G1.2 M5 महात्मन (for महाबलौ) Ñ1 B3.4 D2–4.13 खरस्यैव च (D3 तु) पश्यत, D1 अपरस्यैव पश्यत —After 12^{ab}, Ñ2 ins

757* शायितौ भूतले बद्धा न शक्तौ ॰ तु पुन ।

—^{c}) Ś D2.8.12 शा (Ś2 शा, D12 पा) तितौ, Ñ1 B सदितौ, Ñ2 illeg, V1.2 सूदितौ, D1.3.13 स्पदितौ, D4 अहतौ, G1.2 M5 शायितौ, G3 व्यादितौ, Cg as in text (for सादितौ)

13 ^{a}) Ś2 D8 तौ, Ñ1 B3.4 D2–4.12.13 [ए]तौ, B2 च, D1 [ए]त (for [इ]मौ). Ñ V1.2 B D1.4 G1.2 M5 मोचयितु V2 D6 I2.3 G1.2 M5 शक्या (for शक्याव) —^{b}) V3 D4.6 शर- (for इषु-) Ś D8.12 कृतौ तौ दृढबंधने —^{c}) Ś D8.12 समस्तैश्च (for सर्वैरपि) Ñ2 V2.3 B1.2.4 समागम्य —^{d}) Ñ2 V2 B4 ऋषिसंघै, V1 ऋषिभिश्च, D1 सर्वेसंघ (for सर्षिसंघै)

14 V3 om 14 —^{a}) V2 B1.2 कृते चिंतयतो यस्य. —^{c}) B3 अस्पृश्य (for अस्पृष्ट्वा) Ś D8.12 अस्पृष्टे शयने गात्रैर्, V2 D1–4.13 अस्पृष्टशयना गा (D1.3.13 °त्रा) त्रिम्. —^{d}) Ñ V1.2 B1–3 जाग्रत, D1.3.13 यामिनी (for शर्वरी) Ś D8.12 दीर्घता (Ś1 °र्घा या) मास्ति यामिनी, D2 दीर्घमायाति यामिनी

15 V2 illeg for 15^{ab}. —^{a}) Ś1 कृत्स्नीय, V1 कृत्स्नी हि, B1 कृत्स्नेय, T1 कृतेय (for कृत्स्नेयं). Ś Ñ1 V1 B3.4 D1–4.8.12.13 नगरी (for यत्कृते) —^{b}) G3 M5 वर्षाद् (for वर्षासु) Ñ1 व्याकुला (for [इ]वाकुला) V2 नदी वर्षाचिता-कुला —^{c}) Ś D8.12 मूलकरो. Ñ1 तोय; B3.4 रोष, D13 धन्वी (for ऽनर्थ). —D12 om (hapl) 15^d – 16^a —^{d}) Ś D8 नो हतो, D7.10.11 शमितो, D9 शासितो (for निहतो) Ñ1 B3 सर्वेषा नो निपातित.

16 D12 om 16^a (cf v l 15) —^{ab}) D9 [इ]ह, M1–3 (अ)पि (for [ए]व) Ś D1–4.8.13 सलक्ष्मणस्य रामस्य (for ^{a}) Ñ1 B3.4 रामलक्ष्मणसुग्रीवा ये चान्ये वनगोचरा, Ñ2 V B1.2 रामोय लक्ष्मणश्चैव सर्वे चैव (V3 सह सवे) वनौकस —D8 om 16^c – 17 —^{c}) Ñ1 B3.4 विक्रमे (for विक्रमा) Ñ2 V B1.2 शरं कृतानि (B1.2 °ता नि) रुद्योगा, D9 विक्रमो निष्फल सर्वो —^{d}) D9.13 तोयद

17 D8 om 17 (cf v l 16) —^{a}) D9 स (for तु) B1 एवमुक्तास्तु ते सर्वे —^{b}) Ś D1–5.12.13 T1.2 G1.2 M2 Cg परिपार्श्वत, Ñ1 B3.4 पार्श्वत स्थितान्, Ñ2 V B1.2 प (B1.2 पा) रिपार्श्विकान्, D6.7 (orig) परिवारितान् (D7 °त), D7 (marg. also) 9–11 T3 परिपश्यत, G3 M5 पार्श्व-वर्तिन॰ (for परिपार्श्वगान्) —^{c}) Ś D8.12 अथ, D1.13 इति

तानर्दयित्वा बाणौघैस्त्रासयित्वा च वानरान् ।
प्रजहास महाबाहुर्वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १८
शरबन्धेन घोरेण मया बद्धौ चमूमुखे ।
सहितौ भ्रातरावेतौ निशामयत राक्षसाः ॥ १९
एवमुक्तास्तु ते सर्वे राक्षसाः कूटयोधिनः ।
परं विस्मयमाजग्मुः कर्मणा तेन तोषिताः ॥ २०
विनेदुश्च महानादान्सर्वे ते जलदोपमाः ।
हतो राम इति ज्ञात्वा रावणिं समपूजयन् ॥ २१
निष्पन्दौ तु तदा दृष्ट्वा तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
वसुधायां निरुच्छ्वासौ हताविल्यन्वमन्यत ॥ २२
हर्षेण तु समाविष्ट इन्द्रजित्समितिंजयः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां हर्षयन्सर्वनैर्ऋतान् ॥ २३ G 6 21 B 6 46 L 6 22

(for अपि) Ś D1–4 12 सर्वांस्तान् (by transp), D13 सर्वांश्च, D9 चाकाशे (for तान्सर्वान्) —^{d}) Ñ1 B1 3 4 G2 त्रासयामास, Ñ2 V B2 अर्दयामास, D6 10 11 Ct ताडयस्स च (for ताडयामास) Ś Ñ V B D2 4 9 12 T3 G1 2 राक्षस (for रावणि) —After 17, Ñ V B D3 4 13 ins

758* मर्मज्ञः सर्वगात्रेषु घोरैर्दत्तवरैः शरैः ।
मोहयञ्शरबन्धेन पातयामास भूतले।

[(l 1) B3 शालेषु (for गात्रेषु). D13 ममज्जु सर्वगात्राणि (for the prior half) B2 transp वरैः and शरैः —(l 2) Ñ1 B3 D13 पातयन्धरणीतले (for the post half)],

while D5–7 9–11 S ins after 17

759* नीलं नवभिराहत्य मैन्दं च द्विविदं तथा।
त्रिभिस्त्रिभिरमित्रघ्नस्ततताप प्रवरेषुभिः ।
जाम्बवन्तं महेष्वासो विद्ध्वा बाणेन वक्षसि।
हनूमतो वेगवतो विससर्ज शरान्दश।
गवाक्षं शरभं चैव तावप्यमिततेजसौ। [5]
द्वाभ्यां द्वाभ्यां महावेगो विव्याध युधि रावणिः ।
गोलाङ्गूलेश्वरं चैव वालिपुत्रमथाङ्गदम्।
विव्याध बहुभिर्बाणैस्त्वरमाणोऽथ रावणिः ।
तान्वानरवरान्भित्त्वा शरैरग्निशिखोपमैः ।
ननाद बलवांस्तत्र महासत्त्वः स रावणिः । [10]

[(l 1) T3 नलं (for नीलं) D5–7 9–11 T2 G1 3 स- (for च) M2 विविदं (for द्विविदं) —(l 2) M5 त्रिभिर्बाणै-स्थानिघ्नन् (for the prior half) D9 ताडयन्, G1 तावुभौ, G2 M5 तौ चोभौ, G3 ह्यथामौ, M1 2 जघान (for तताप) D7 10 11 G1 परमेषुभिः —(l 4) D6 reads in marg सज शरान्दश —(l 5) G3 M5 तौ विद्धा, M3 द्वावपि (for तावपि) D7 10 11 G3 M5 -विक्रमौ, G2 M1 2 -तेजसा (for -तेजसौ) —(l 6) D9 T3 उभावेतौ, G1 महावेगौ, G3 °बाहुर् (for महावेगो) —(l 7) D9 गोलांगूलेश्वराश्च, M1 2 [अ]पि (for [ए]व) G1 3 M1 2 तथा (for अथ) —(l 9) D9 जित्वा (for भित्त्वा) M1 2 तान्सर्वान्वानरान्भित्त्वा (for the prior half) —(l 10) G3 तस्थौ (for तत्र) G1 2 M5 [ऽ]थ (for स)]

18 V3 damaged for 18^{ab} —^{a}) B1–3 तान् (for तान्) Ś D1–4 12 13 ताडयित्वा, B4 अर्दयित्वा तु (hypm) (for अर्दयित्वा) —^{b}) T3 G3 तापयित्वा B3 T1 स (for च) Ñ2 B3 वनौकस , B1 (marg also as in text) च वानरं (for च वानरान्) —^{c}) G1 3 जघान च, M5 जहास च (for प्रजहास) Ś D8 12 ततो मद, Ñ V B D1–4 13 महाहास (Ñ2 V B3 °सो), D9 G2 °सत्त्व (G2 °त्त्वो), G1 M5 °नाद (for महाबाहुर्) —^{d}) Ś D1–4 8 12 13 मद (D1–4 13 ततो) वचनमब्रवीत्

19 ^{a}) V D6 शरबद्धेन (sic) —^{c}) V राघवाव् (for भ्रातराव्) D4 वीरौ, D9 T3 ह्येतौ (for एतौ)

20 V3 damaged for 20^{ab} —^{a}) Ś V2 B4 D2 13 उक्त्वा (for उक्तास्) M1 2 तत (for तु ते) —^{b}) M5 वानरा (sic) (for राक्षसा) Ś D1–4 8 12 13 परिपार्श्वत (D4 °गा) (for कूटयोधिन) —^{c}) Ś V1 D2 8 10–12 G3 आपन्ना (for आजग्मु) —^{d}) Ñ1 B3 तस्य (for तेन) Ś D8 12 दीपिता, V3 D1 5–7 9–11 13 T G3 M1–3 हर्षिता (for तोषिता)

21 ^{a}) Ś1 महन्नादान्, Ñ V B1–3 D1 2 13 T3 G1 2 महानाद (D1 2 13 T3 °दा) (for महानादान्) —^{b}) Ñ1 B3 4 ते सर्वे (by transp), D5 6 T1 2 G1 M सर्वतो (for सर्वे ते) Ñ2 V B1 2 जलदा इव (for जलदोपमा) —D1 om (hapl) from इति in 21^{c} up to राम in 22^{b} —^{d}) Ś Ñ V B D2 8 12 L (ed) चाभ्य (V3 चाति, L [ed] तेभ्य) पूजयन्, D4 चैव पूजयन्

22 D1 om up to राम in 22^{b} (cf v l 21) —^{a}) D6 निष्पद (sic) (for निष्पन्दौ) T3 G1 2 M5 तावुभौ, G3 तु ततो (for तु तदा) Ś D2–4 8 12 13 निष्प्रकम्पौ कृतौ (D4 च तौ) दृष्ट्वा, Ñ1 V2 B3 4 D9 निश्चेष्टौ (D6 °ष्कम्पौ) तावुभौ दृष्ट्वा, Ñ2 V1 3 B1 2 तावुभौ (Ñ2 राक्षसा) पतितौ दृष्ट्वा —^{b}) Ñ V B D7 9–11 T3 G1 2 भ्रातरौ (for तावुभौ) —D1 om 22^{c} – 36^{b} —^{c}) G (ed) निरुत्साहौ (for निरुच्छ्वासौ) —^{d}) Ś1 D8 12 [अ]नुमन्यत, Ñ1 B3 D9 स मन्यत, Ñ2 V B1 2 तदा (B1 °तो) विदु , B4 समुद्यत , D2 4 6 [अ]भ्य (D6 [अ]व) मन्यत, D6 च मोदत, T3 [अ]पि मन्यत (for [अ]न्वमन्यत) D8 13 हतो ताविल्य-मन्यत, G1 2 M5 सोमन्यत हताविति

23 D1 om 23 (cf v l 22) —^{a}) M1 2 च (for तु) G1 महताविष्ट (for तु समाविष्ट) Ś Ñ V B D2–4 8 12 13

रामलक्ष्मणयोर्दृष्ट्वा शरीरे सायकैश्चिते ।
सर्वाणि चाङ्गोपाङ्गानि सुग्रीवं भयमाविशत् ॥ २४
तमुवाच परित्रस्तं वानरेन्द्रं विभीषणः ।
सबाष्पवदनं दीनं शोकव्याकुललोचनम् ॥ २५
अलं त्रासेन सुग्रीव बाष्पवेगो निगृह्यताम् ।
एवंप्रायाणि युद्धानि विजयो नास्ति नैष्ठिकः ॥ २६
सशेषभाग्यतास्माकं यदि वीर भविष्यति ।
मोहमेतौ प्रहास्येते भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ २७
पर्यवस्थापयात्मानमनाथं मां च वानर ।
सत्यधर्मानुरक्तानां नास्ति मृत्युकृतं भयम् ॥ २८
एवमुक्त्वा ततस्तस्य जलक्लिन्नेन पाणिना ।
सुग्रीवस्य शुभे नेत्रे प्रममार्ज विभीषणः ॥ २९
प्रमृज्य वदनं तस्य कपिराजस्य धीमतः ।
अब्रवीत्कालसंप्राप्तमसंभ्रान्तमिदं वचः ॥ ३०

तत (Ñ1 B2 3 D4 स तु) शीघ्र पुरी लङ्काम् —b) Ś D2-4 8 12 13 रावणि (for इन्द्रजित्) —c) Ś D2-4 8 12 13 महेष्वासो, Ñ V B1 2 4 दुराधर्षो, B3 सुदुर्धर्षो (for पुरीं लङ्का) —d) Ś2 V B3 4 D5 T1 3 G3 M3 -राक्षसान् (for -नैर्ऋतान्)

24 D1 om 24 (cf v l 22) —a) B1 चेत्र, B2 चैव, D6 T1 स्पृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) —b) D4 चेषुभिश् (for सायकैश्) D6 चिके (sic), D9 M5 शित, Cm t as in text (for चिते) Ś D2 3 8 12 13 शरैरिषुभिश्चित, Ñ V B D11 G2 शरीर सायकैश्चित (D11 °के शिते) ❀ Cm सायकैश्चिते शरीरे सायकचितान्यङ्गोपाङ्गानि च दृष्ट्वेति वचनव्यत्ययेन योजनीयम् ।, so also Cg ❀ —cd) T3 सुग्रीवो (for °व) Ś Ñ V B D2-4.8 12 13 वानरेन्द्रस्य मजा (V2 D13 °पा)त सुग्रीवस्य महद्भयं, G1 2 आजगामाथ सत्रास सुग्रीव सह वानरै —After 24, B1 2 ins

760* भयशोकसमाविष्टो रुरोद च महाकपि ।

25 D1 om 25 (cf v l 22) —a) Ś D3 8 12 भयत्रस्त (for परित्रस्त) —b) Ñ V2 3 B सुग्रीव तु (Ñ1 B3 4 स) (for वानरेन्द्र) —c) D13 -वचन, T3 -लोचन, G1 2 -नयन, Ck t as in text (for -वदन) —d) Ś Ñ1 D3 4 6-13 T2 3 G1 3 क्रोध-, Ñ2 V B1 D2 बाष्प- (for शोक-) V1 D4 G1 -लोचन, T3 -चेतस, G2 -मानस (for -लोचनम्) B2 शोकपर्याकुलेक्षण

26 D1 om 26 (cf v l 22) —a) T2 शोकेन (for त्रासेन) —b) B4 वायुवेगो, D5 °योगो (for बाष्पवेगो) V B1 निरुध्यता, B2 निवर्त्यता, T3 निवार्यता

27 D1 om 27 (cf v l 22) —a) Ñ1 सशेष-, D2 महस- (for सशेष) Ś D8 12 विजयो भाग्यतोस्माक, B1-3 D7 9 T3 सशेष भा(B3 D9 °प्रभा)ग्यमस्माकं, D10 11 सभाग्यशेषतास्माक —b) D2 शूरौ, D7 13 शूर, D4 शूरो (for वीर) D2 भविष्यत —c) D2-4 13 विमोक्ष्येते, D5 प्रहास्यैतन, D6 प्रहास्येता (for प्रहास्येते) Ś D8 12 यद्येव (D12 °वे-) तौ विमोक्ष्येते, Ñ1 B3 विमोक्ष्येते मोहबधौ (Ñ1 °बद्धौ) —d) D5-7 9-11 T G3 M1-3 महात्मानौ (D6 T2 °वीरौ) महाबलौ

28 D1 om 28 (cf. v l 22) —b) V1 सत्यधर्म, B1 D4 मामनाथ (by transp), D2 सनाथ मा (for अनाथ मा). V3 reads मा च वानर on marg D4 वानरान्. Ś D8.12 सर्वानप्यत्र वानरान, G1 2 मा च वानरपुगव —c) B4 अद्य (for सत्य-) Ñ V3 B D5-7 9-11 T G1.3 M -[अ]मिर(B2 °यु, T2 °म)क्ताना (for -[अ]नुरक्ताना) —d) B2 नास्ति मृत्युभयं क्वचित्; G1 नास्ति मृत्युर्भयावह. —After 28, Ś Ñ V B1 2 4 D2-4 8 12 13 ins

761* मोहसतापसयुक्त राम प्रति महाकपे ।
विमुच्यतामय त्रास शूराणामेष निर्णय ।

[V3 om. l. 1 —(l 1) Ñ2 illeg for मोहसताप- B4 बाष्प-, D13 मोह (for मोह-) D3 13 -सयुक्तो (for -सयुक्त) —(l 2) Ñ V3 B1 2 4 विमुच मा गमत्रास, V2 विमुच्य राक्षस त्रास (for the prior half) Ś D8 12 निश्चय (for निर्णय)]

29 D1 om 29 (cf v.l 22) —a) B1 उक्तस्तु (sic) (for उक्त्वा). Ñ1 B3 4 स तेजस्वी, G3 ततस्तत्र (for ततस्तस्य) —Ñ1 om 29cd —After 29, D5-7 9-11 S ins.

762* तत सलिलमादाय विद्यया परिजप्य च ।
सुग्रीवनेत्रे धर्मात्मा प्रममार्ज विभीषण ।

[(l 1) D9 परिवीक्ष्य, Cg k.t as above (for परिजप्य). T3 विद्यां जप्त्वा विभीषण (for the post half). ❀ Ck t तत सलिलमित्यादि श्लोक कचिन्नास्ति । प्रायेण प्रक्षीण (Ct °ति श्लोको बहुषु पुस्तकेषु नास्तीति प्रायेण प्रक्षिप्तोऽयम्) । तेनेन्द्रजित दर्शनेति तत्कार्यप्रकारकर्किचिद्(Ct °र्यप्रकाशको)त्तरवाक्याभावात् ❀—(l 2) T1 2 G3 M3 5 स(T3 स-) ममार्ज (for प्रममार्ज).]

—Thereafter, G1 reads 38ab for the first time, repeating it in its proper place

30 D1 om 30 (cf v l 22) —a) Ś1 D7 9-11 T3 M2 विमृज्य (for प्रमृज्य) —b) Ñ2 V B1 2 4 राक्षसः (for धीमत) Ś Ñ1 B3 D2-4 8 12 13 कपिराज्ञो (metri causa) महाद्युति —c) D13 प्राब्रवीत् B3 श्रम- (for काल) Ñ1 B3 4 D3 -सयुक्तम्, D4 -स्तलप्तम् (for -सप्राप्तम्) —d) D5 6 T1 2 G3 M3 5 Cg असत्रमम्, G1 असभ्रात (for असभ्रान्तम्) Ś N V B D2 4 7 8 12 13 असभ्रातो (D7 °त) विभीषण .

न कालः कपिराजेन्द्र वैक्लव्यमनुवर्तितुम् ।
अतिस्नेहोऽप्यकालेऽस्मिन्मरणायोपपद्यते ॥ ३१
तस्मादुत्सृज्य वैक्लव्यं सर्वकार्यविनाशनम् ।
हितं रामपुरोगाणां सैन्यानामनुचिन्त्यताम् ॥ ३२
अथ वा रक्ष्यतां रामो यावत्संज्ञाविपर्ययः ।
लब्धसंज्ञौ तु काकुत्स्थौ भयं नो व्यपनेष्यतः ॥ ३३
नैतत्किंचन रामस्य न च रामो मुमूर्षति ।
न ह्येनं हास्यते लक्ष्मीर्दुर्लभा या गतायुषाम् ॥ ३४
तस्मादाश्वासयात्मानं बलं चाश्वासय स्वकम् ।
यावत्सर्वाणि सैन्यानि पुनः संस्थापयाम्यहम् ॥ ३५
एते ह्युत्फुल्लनयनास्त्रासादागतसाध्वसाः ।
कर्णे कर्णे प्रकथिता हरयो हरिपुंगव ॥ ३६
मां तु दृष्ट्वा प्रधावन्तमनीकं संप्रहर्षितुम् ।
त्यजन्तु हरयस्त्रासं भुक्तपूर्वामिव स्रजम् ॥ ३७
समाश्वास्य तु सुग्रीवं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
विद्रुतं वानरानीकं तत्समाश्वासयत्पुनः ॥ ३८

G 6 21 4
B 6 46 4
L 6 22

31 D1 om 31 (cf v l 22) —ᵃ) Ś D2 3 8 12 13 अकाल (for न काल) —ᵇ) Ś D2 3 6 8 12 13 अति (D2 3 13 °भि, D6 °व)वर्तितु, D7 9–11 अवलवितु (for अनुवर्तितुम्) Ñ2 V1 3 B1 2 वैक्लव्यस्य कथचन, D4 न कालमतिवर्तितु —ᶜ) Ś Ñ1 V3 D2–4 8 12 13 अतिमोहो, T3 अतिस्नेहात्, M5 अनुस्नेहो, Cg k t as in text (for अतिस्नेहो) Ś V3 B4 D2 3 8 12 13 ह्यकालेषु (V3 °पि), Ñ V1 2 B1–3 D4 ह्य (B2 तु)काले तु (B1 च), D5 7 9 T1 3 [ऽ]पि (D7 त्व, D9 तु, T3 त्व) कालेस्मिन् (for ऽप्यकालेऽस्मिन्) —ᵈ) Ś1 व्यसनाय (sic), Ś2 Ñ V B D2–4 8 12 13 व्यसनाय, M1 2 अनर्थाय (for मरणाय) Ñ2 V3 B1–3 D6 7 9–11 M1–3 [उ]पकल्प (V3 °जाय)ते

32 D1 om 32 (cf v l 22) —ᵃ) M1 2 विसृज्य —ᵇ) Ñ1 B -विनाशक D4 सर्वरोगविवर्धन —ᵈ) Ś N V B1 2 D2–4 7–13 G1 2 M5 अनुचिंतय (Ñ1 °यन्), B3 4 अनुवर्तिना (for अनुचिन्त्यताम्)

33 D1 om 33 (cf v l 22) —ᵃ) V3 यावद् (for रामो) G (ed) रक्षेतामथवैतौ हि —ᵇ) V3 भवेत् (for यावत्) G (ed) मोह- (for सज्ञा-) B3 विपर्ययेत्, D9 विपर्ययात —ᶜ) G1 ससज्ञौ तौ, Cm k t as in text (for लब्धसज्ञौ) Ñ2 V1 2 B1 D5 7 10 11 T1 G3 M5 हि, B3 D6 T2 च (for तु) V3 B2 D9 T3 G2 लब्धसज्ञो हि (V3 °ज्ञस्तु, T3 °ज्ञोपि) काकुत्स्थो —ᵈ) Ñ V B D2–4 13 ते, D6 7 10 11 नौ (for नो) V3 B2 D9 T3 G2 व्य (D9 [ऽ]द्या)पनेष्यति, Ct as in text

34 D1 om 34 (cf v l 22) —ᵃ) Ś D2–4 8 12 13 नैत (Ś1 न त)त्किंचिद्धि, Ñ1 2 (illeg) V B न पापमस्ति, Cg t as in text (for नैतत्किंचन) —ᵇ) Ñ1 B3 4 [ए]व (for च) Ñ2 V B1 2 न च मृत्युभय कचित् —ᶜ) Ś D2 8 12 च (for हि) B3 [ए]व (for [ए]न) Ś Ñ1 B1 3 4 D2–4 8 12 13 G1 2 M5 त्यजते, D5 व्यस्यते, G (ed) च त्यजेत्, Cg as in text (for हास्यते) Ñ2 V B2 जहाति नैन (Ñ2 °व) लक्ष्मीश्च —ᵈ) D2 9 T3 गतायुष ❀ Ct या गतायुषा दुर्लभा सा लक्ष्मीरेन न हास्यति। इदानीं न जहात्येवाग्रेऽपि न हास्यतीत्यर्थ ❀

35 D1 om 35 (cf v l 22) —ᵃ) Ñ1 B3 4 बल (for [आ]त्मान) —V1 illeg for ᵇ —ᵇ) Ś Ñ V2 3 B D2–4 8 12 13 मा समा (Ñ V2 B2–4 चैवा)श्वासयस्व च (V3 °स्वच) —ᶜ) Ś Ñ V B2–4 D2–4 8 12 13 [अ]नीकानि, D9 T3 कार्याणि (for सैन्यानि) D5–7 10 11 T1 2 G M3 5 Cm g k t यावत्कार्याणि (D10 11 G M5 Ck t °त्सन्यानि) सर्वाणि —ᵈ) Ñ1 B3 4 गत्वा (for पुन) ❀ Cg यावत् यावत्पर्यन्तम्। सर्वाणि कार्याणि कर्तव्यानि पुन सस्थापयामि तावत्पर्यन्तमाश्वासयेत्यन्वय । केचित्तु यावत्कार्याणि यावन्ति कर्तव्यानि तानि सर्वाणीत्याहु ❀

36 D1 om 36ᵃᵇ (cf v l 22) —ᵃ) D5–7 9–11 T1 3 G3 M Ct फुल्ल-, G1 [अ]फुल्ल (sic) (for [उ]त्फुल्ल-) —ᵇ) T1 विभ्रमा, Cm g as in text (for -साध्वसा) D6 त्रासाद्विगतविभ्रमा —ᶜ) D1–3 L (ed) कर्णात्कर्णं (L [ed] °र्णे-) (for कर्णे कर्णे) B1 D9 प्रमथिता, T3 प्रलपिता Ś D8 कर्णान्हत्वा प्रव्यथिता, Ñ1 B3 4 कर्णात्कर्णं कथ (B4 °ल)यति, Ñ2 V B3 कर्णात्कर्णं (Ñ2 B2 °र्णे) हि कपय, D4 13 कर्णात्कर्णं प्रकुपिता (D13 °कथितो), D12 कर्णावारा प्रवृथिता (corrupt) —ᵈ) B1 हरियूथपा, D1–4 7–9 13 हरिपुगवा, D5 6 10 11 T1 2 G3 M Ck t हरिसत्तम (D5 T1 °मा) Ñ2 V B2 कथयति कपी (V1 हरी)श्वर

37 ᵃ) D1 त (for मा) G3 M5 हि, Ck t as in text (for तु) G1 दृष्ट्वा तु (for तु दृष्ट्वा) —ᵇ) D6 सप्रधर्षितु, D9–11 Ck t सप्रहर्षित, T3 सप्रहर्षय, Cg as in text (for सप्रहर्षितुम्) Ś B1 D1–4 8 12 13 अनीकेषु प्रह (Ś D8 °क ‘र्षक) (B1 °र्षित, D1 °र्षण, D2 °र्षज, D4 °र्षण), Ñ V B2–4 अनीकानि प्रह (Ñ2 °ध)र्षिता (V3 °त) —V3 damaged from ह in 37ᶜ up to र्वा in 37ᵈ —ᶜ) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 G2 त्यक्ष्यति, D9 M5 त्यजति, Cg k t as in text (for त्यजन्तु) —ᵈ) G2 भुक्तभोगाम्, Ck t as in text (for °पूर्वाम्) V3 त्वच (for स्रजम्) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 सर्पा (B1 °र्पो) जीर्णा (Ñ V1 2 B1 °र्ण)मिव त्वच

38 G1 reads 38ᵃᵇ for the first time after 762*, repeating it here —ᵃ) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13

इन्द्रजित्तु महामायः सर्वसैन्यसमावृतः ।
विवेश नगरीं लङ्कां पितरं चाभ्युपागमत् ॥ ३९
तत्र रावणमासीनमभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
आचचक्षे प्रियं पित्रे निहतौ रामलक्ष्मणौ ॥ ४०
उत्पपात ततो हृष्टः पुत्रं च परिषस्वजे ।
रावणो रक्षसां मध्ये श्रुत्वा शत्रू निपातितौ ॥ ४१

उपाघ्राय स मूर्ध्न्येनं पप्रच्छ प्रीतमानसः ।
पृच्छते च यथावृत्तं पित्रे सर्वं न्यवेदयत् ॥ ४२
स हर्षवेगानुगतान्तरात्मा
श्रुत्वा वचस्तस्य महारथस्य ।
जहौ ज्वरं दाशरथेः समुत्थितं
प्रहृष्य वाचाभिननन्द पुत्रम् ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥ ३६ ॥

एवमुक्त्वा (for समाश्वास्य). V1 3 D3 स, D6 T3 G M5 Ck च (for तु). —b) Ś Ñ2 V1 2 B1 D1–3 8 12 13 स्निग्धं रामाद् (V1 2 °ज्याद्, D2 °गाद्), Ñ1 B2–4 D4 स्निग्ध (Ñ1 B3 °ग्धो) रामे (for राक्षसेन्द्रो) —d) G3 द्रुतमाश्वासयन् T3 प्रभु (for पुन) —For 38cd, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

763* चतुर्भिः सचिवैः सार्धमनुसचरते बलम् ।

[V3 स्त्र, B1 अन्न, D1 गन (for अनु-) Ś -मचरतो, G (ed) -सस्थापयद् (for -मचरते) Ñ1 B3 न्वाप (B3 स्यान)-यामास ता चमू, Ñ2 B2 4 ततमाश्वासयद्बल, V1 B4 ता समा (B4 °मा) न्वापयचमू, V2 ततस्त स्वापयद्बल (for the post half)]

—Then V2 3 (damaged) B1 2 cont

764* न भेतव्यं न भेतव्य धैर्यमालम्ब्य तिष्ठत ।
सुग्रीव· हरयो यत्र राघव सहलक्ष्मण ।

[(l 1) B2 धैर्यमालम्ब्यतामिति (for the post half) —(l 2) G (ed) चैव (for यत्र)]

39 a) D5 सु- (for तु) —b) Ś1 Ñ2 V B1 2 D1–4 8 12 13 -समन्वित, Ñ1 B3 4 -पुर सर (for -समावृत) —cd) D6 वाक्यमब्रवीत, D9 चाभ्युपागत (for चाभ्युपागमत) Ś Ñ V (V3 damaged after लङ्का up to 40c) B D1–4 8 12 13 प्रविवेश पुरीं लङ्का जीमूतमि (Ś Ñ V1 D4 8 °त इ)व भास्कर (D12 °र)

40 V3 damaged up to 40c (cf v l 39) —a) Ñ2 V1 2 B2 4 D5–7 9–11 T G3 आसाद्य (for आसीनम्) —b) Ñ2 V1 2 B2 4 D6 T3 सो (D8 ह्य, T3 चा) मिवाद्य (to avoid hiatus) (for अभिवाद्य) —c) Ś D8 12 प्रिय पुत्रो, B1 च स पित्रे, D13 प्रिय पुत्रो (for प्रिय पित्रे) —d) D1 विनिपातितौ (for रामलक्ष्मणौ)

41 D1 om (hapl) 41 —a) D3 G1 2 M5 तदा (for ततो) G3 उत्पपाताथ सहृष्ट —b) D4 स (for च) —c) V3 घन्ये (sic) (for मध्ये) —d) V3 D9 T3 G2 M5 श्रुत्वा शत्रु (M5 राम) निपातित

42 a) D5 om, D6 7.9–11 T2 3 G1 2 M1 2 5 च (for स). D7 9–11 T3 तं मूर्ध्नि, G2 मूर्धान (for मूर्ध्न्येन). G3 स पुत्र मूर्ध्न्युपाघ्राय —b) D5 प्रीतमानस, T2 M5 प्रियमानस —For 42ab, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

765* मूर्ध्नि चैनमुपाजिघ्रत्परितुष्टेन चेतसा ।

[V B1 D1 [ए]वम् (for [ए]नम्). Ś Ñ1 B3 4 D4 8 12 उपाघ्राय (for उपाजिघ्रत्). V3 damaged from ष्टेन up to पृच्छ in 42c B2 तेजसा (for चेतसा).]

—c) Ś D8 12 पृष्टश्चैव, B1 सहृष्टस्तु, D1–3 13 प्रच्छतस्तु, D4 पृच्छते तु (for पृच्छते च) Ś Ñ2 V B1 2 D1–4 8 9 12 13 T3 ततस्तस्मै, G1 2 तत पित्रे, M1 2 यथातत्त्व, Cg as in text (for यथावृत्त) Ñ1 B3 4 पृच्छतश्च महत्कर्म —Ś1 reads 42d in marg —d) Ñ1 B3 4 पितु· सर्वं, V3 B1 D6 सर्वं (D6 तस्मै) पित्रे, D1.2 7.10 11 13 T2 G3 M5 पित्रे तस्मै (D1 2 13 °र्वं), D9 G1 2 तस्मै (D9 प्रीत·) सर्वं (for पित्रे सर्वं) D2 G3 निवेदयत् —After 42, D5–7 9–11 S ins

766* यथा तौ शरबन्धेन निश्चेष्टौ निष्प्रभौ कृतौ ।

—Then G1 2 M5 cont.

767* विस्तृत्यान्तर्हित कृत्वा घोर तच्छरबन्धनम् ।

—Thereafter, G1 2 M5 read 6 37 14c–15, G1 alone repeating them in their proper place

43 a) B4 प्रहर्षवेग-, D1 हर्षमेव (for हर्षवेग-) D4 -[अ]नुगतो महात्मा (for -[अ]नुगतान्तरात्मा) —b) Ś Ñ V1 3 B2 3 D2–4 7.8 12 13 गिरस्, V2 B1 4 D1 9–11 T3 G1 2 M5 गिर, M2 वच (for वचस्) —c) Ñ2 D9 M1 2 भय (for ज्वर) Ś Ñ V B D2 3 7 8 13 G2 समुत्थ (for समुत्थित) —d) Ñ1 B1 प्रतीतवाक्योभि-, Ñ2 V2 B2 D9 प्र (V3 स)हृष्टवचापि, V1 3 संहृष्टवाचामि-, B3 प्रतीत्य वाचाभि-, B4 प्रतीपवाक्याभि-, D6 7 10 11 T2 3 G1 3 M3 प्रहृष्टवाचाभि-, G2 M5 प्रहर्षवाश्चा (M5 °वचा) पि (for प्रहृष्य वाचाभि-) M5 पुत्रक (for पुत्रम्) Ś D1–4 8 12 13 प्रहृष्टवचापि सुत (D2 °ते) निरीक्ष्य (D1–3 13 °रेक्षत)

३७

प्रतिप्रविष्टे लङ्कां तु कृतार्थे रावणात्मजे ।
राघव परिवार्यार्ता ररक्षुर्वानरर्षभाः ॥ १
हनूमानङ्गदो नीलः सुषेणः कुमुदो नलः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ २
जाम्बवानृषभः सुन्दो रम्भः शतबलिः पृथुः ।
व्यूढानीकाश्च यत्ताश्च द्रुमानादाय सर्वतः ॥ ३
वीक्षमाणा दिशः सर्वास्तिर्यगूर्ध्वं च वानराः ।
तृणेष्वपि च चेष्टत्सु राक्षसा इति मेनिरे ॥ ४
रावणश्चापि संहृष्टो विसृज्येन्द्रजितं सुतम् ।
आजुहाव ततः सीतारक्षणी राक्षसीस्तदा ॥ ५

G 6 22. 12
B 6 47 5
L 6 23 10

Colophon —*Kānda name* Ñ B D2 13 लकाकाडे —*Sarga name* Ś Ñ2 V B1 2 D1–3 8 12 13 शरबधनिवेदन (D1 3 13 °न), Ñ1 रावणिप्रवेश शरबधश्च, B3 रावणिप्रवेश , B4 मेघनादप्रवेश , D4 शरवधनिवधन , D9 इन्द्रजित्प्रवेश —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D3 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V1 2 D3 9 22 , B1 3 4 21 , D1 23 , D5–7 10 11 T1 2 G M 46 , D8 20 , T3 45 —After colophon, D2 concludes with राम, while G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

37

☞ Cv is missing for 6 37 (cf v l 6 36 1) Ś2 begins with ॐ

1 ᵃ) Ñ V B2–4 तत , D7–11 T2 3 G1 2 M5 Ct तस्मिन् , Cg as in text (for प्रति-) D13 प्रतस्थे (for -प्रविष्टे) Ś B4 D2 3 7–13 लकाया, T3 लका ता (for लङ्का तु) —ᵇ) B2 प्रहृष्टे, D9 राक्षसे (for कृतार्थे) —ᶜ) Ś B1 D1–4 8 12 13 ररक्षु , V B2–4 G1 2 M5 राघवौ (for राघव) Ś D2 8 12 [ए]तौ, Ñ2 V2 B2 D1 6 7 9–11 13 G2 [अ]च, V1 B3 [आ]तौ, D3 [अ]च (for [आ]र्ता) —ᵈ) Ñ2 V B2 प्लवगर्षभा , G1 वानरेश्वरा (for वानरर्षभा) Ś Ñ1 B1 3 4 D1–4 8 12 13 राघवौ(Ñ1 B3 4 रुरदु) प्लवगर्षभा

2 ᵃ) D1 हनूमदगदो —ᵇ) D1 2 4 13 सुखेण G (ed) हरि (for नल) —ᶜ) Ñ2 V1 2 B गयो (for गजो) B2 गवयाक्ष (hypm) (for गवाक्षो) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 7–13 पनस (D1 om from स up to का in 3ᶜ) (for गवय·) —ᵈ) Ś Ñ V B D2–4 7–13 G2 G(ed) सानुप्रस्थो महाहरि (Ñ2 V3 °कपि , D3 °गिरि , G [ed] नलस्तथा)

3 D1 om up to का in ᶜ (cf v l 2) —ᵃ) Ś Ñ2 V B1 3 D2–4 8 12 13 चैव, T1 सुभो, M3 स्कन्दो (for सुन्दो) Ñ1 B3 4 ऋक्षराजश्च (for ऋषभ सुन्दो) —ᵇ) Ñ2 B2 तथा, D2 हरि , D4 प्रभु , G3 पृथक् (for पृथु) Ñ1 B3 4 शरभो गधमादन (= 2ᵈ), D13 स्तभ शरवल पृथु —After 3ᵃᵇ, Ñ1 B3 4 D13 ins

768* वीर शतबलिश्चैव सपातिश्चैव वानर ।,

while, Ñ2 V B1 2 D4 ins

769* क्रथनश्च महातेजा सपातिश्च महाबल ।

[V3 B1 क्रोधनम् (for क्रथनश्च) B1 महाबलि]

—Then Ñ2 V B1 2 D4 cont , Ñ1 B3 4 D13 ins after 3, G1 2 M5 ins after 3ᵃᵇ

770* एते सर्वे महात्मानो वानरा भीमविक्रमा ।

[Ñ1 B3 4 D13 सर्वे चैते (for एते सर्वे) G1 2 M5 महोत्साहा (for महात्मानो)]

—ᶜ) Ś च यताश्च, B1 समताश्च, D1 च यत्नाश्च, D4 नियताश्च, D6 च ते सर्वे, M5 च युक्ताश्च (for च यत्ताश्च) Ñ V1 2 B2–4 व्यूढा(Ñ1 व्यूह्या, B3 कुरु [sic])नीकानि सर्वाणि, D2 व्यूह्यानीकाश्च यत्नाश्च —ᵈ) G1 M1 2 उद्यम्य (for आदाय) Ś D8 12 चात्मना, Ñ1 B1 4 D1–4 9 T3 साश्मन , B3 शाल्मलीन्, D13 सस्थिता , G2 M5 पर्वतान् (for सर्वत).

4 ᵃ) Ś D1–6 8 11 13 वीक्ष्यमाणा D6 तत (for दिश) —ᵇ) Ś D8 12 च सर्वत , Ñ1 B3 4 G1 2 M5 अथा-(M5 °धो)पि च, B1 D1 3 4 13 च सर्वश , D2 सहस्त्रश (for च वानरा) —ᶜ) D5 om च (subm) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 8 12 विचेष्टत्सु (for च चेष्टत्सु) ❀ Cg . चेष्टत्सु चेष्टमानेषु ❀ —ᵈ) Ś Ñ V1 B D1–4 8 12 13 राक्षसाने(Ñ2 V1 B2 4 °नि)व (for राक्षसा इति)

5 ᵃ) Ñ1 V2 B4 D2 त्वथ, B2 D1 4 13 त्वपि, B3 चाथ, M1 2 [ऽ]पि सु- (for चापि) —ᵇ) D13 शुभ, G2 पुर (for सुतम्) —After 5ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

771* प्रीत्या परमया युक्त कृतकर्माणमुत्तमम् ।
गते तस्मिन्महामाये रावणस्य सुते तदा ।
स्वगृहे चिन्तयामास रावणो लोकरावण ।
कृतमिन्द्रजिता कर्म दुष्कर यत्सुरैरपि ।
सीता श्रुत्वा भृश तच्च दीना त्यक्ष्यति जीवितम् ।
अथ वा स्त्रीस्वभावेन चापल्यवशमोहिता ।
यथाकाम ममायाशु विवशा वशमेष्यति ।
अत्रोपायो यथावत्तु मयाय परिचिन्तित ।
राक्षस्य सहसा श्रुत्वा सीताया परिरक्षणे ।
व्यापृता या ममादेशे सतत मे वशानुगा ।
हर्षेण महता युक्ता भविष्यन्ति विशेषत ।
अथ वृद्धामुपायज्ञा सर्वभावानुशङ्किनीम् ।

361 राक्षस्यस्त्रिजटा चापि शासनात्तमुपस्थिताः ।
ता उवाच ततो हृष्टो राक्षसी राक्षसेश्वरः ॥ ६
हताविन्द्रजिताख्यात वैदेह्या रामलक्ष्मणौ ।
पुष्पकं च समारोप्य दर्शयध्वं हतौ रणे ॥ ७
यदाश्रयादवष्टब्धा नेयं मामुपतिष्ठति ।
सोऽस्या भर्ता सह भ्रात्रा निरस्तो रणमूर्धनि ॥ ८
निर्विशङ्का निरुद्विग्ना निरपेक्षा च मैथिली ।
मामुपस्थास्यते सीता सर्वाभरणभूषिता ॥ ९

[(l. 1) D2 युक्त (for युक्त) —(l 2) Ś Ñ2 D1 2 8 12 13 महाकाये (for °माये) B2 तथा (for तदा) —(l 3) Ñ2 राक्षसो (for रावणो) —(l 5) Ñ2 V B2 छेनद, B1 तत्र, D1 13 यत्र (for तत्र) Ñ1 B3 4 प्राणास्, V1 प्रति- (for दीना) V2 त्यजति (for त्यक्ष्यति) Ñ1 B3 4 सरंश (for जीवितम्). —(l 6) Ñ2 illeg , B3 -बल- (for वश-) V1 3 चापलाद्दशतां गता(V3 °मेष्यति) , B2 चापलाद् समागता, D4 (before corr in marg as above) चापल्यवशमेष्यति (for the post. half) —(l 7) B1 तथाद्यापि, B2 अवाप्याशु, D13 ममासाद्य, G (ed) ममाद्यापि (for ममाद्याशु) B2 विविग्ना, B4 विवित्सा (sic) (for विवशा) V3 वशता गता, D13 मा च नेष्यति (for वशमेष्यति) —Ñ2 V3 om l 8–11 —(l 8) B2 तत्र (for अत्र) Ś D1 8 12 यथावच्च, V1 मया यस्तु, B1 महान्यश्च, D2 3 13 मयाय च, D4 मया यश्च, L (ed) ममाय च (for यथावत्तु) Ś1 यथाय, Ś2 B2 मायया, Ñ1 B4 ममाय, V1 B1 D2–4 13 यथावत्, G (ed) मया स- (for मयाय) —(l 9) D4 राक्षसा (sic) Ñ1 V2 B2–4 य श्रु(Ñ1 कृ)त्वा तास्तु(B3 °श्च) राक्षस्य (for the prior half) Ñ1 V2 B2–4 रक्षिता (Ñ1 V2 B3 °का) (for -रक्षणे) —(l 10) V2 व्यथिता, D3 व्याहृता (for व्यापृता) V1 ममादेशात (for ममादेशे) D13 आवृताया प्रदेशे च (for the prior half) D4 सति चे मे (for सतत मे) B1 सतत देवपन्नगा (for the post half). —(l 11) B1 D3 न संशय (for विशेषत) —After l. 11, V1 ins

771(A)* दर्शयिष्यामि ✳✳ ' सीत ' हतराघवा (illeg) ।

—(l 12) G (ed) परा भक्ता (for उपायज्ञा) Ñ1 -[अ]नुशसिनीं, V2 B3 -[अ]वंशसिनी, B1 -[अ]वसायिनीं, B4 -[अ]नुरूपिणीं, D3 -[अ]नुगमिनीं (for -[अ]नुशङ्किनीम्). Ñ2 V1 3 B2 D2 सर्वभूतानुरूपिणीं (for the post half)]

—Ñ2 om 5^{cd}. —^{c}) G3 damaged for आज्ञप्ता T3 सीता (for सीता) —^{d}) D6 T1 M1–3Ck -रक्षिणी, D9 -रक्षती, Ct as in text (for -रक्षणी) T3 रक्षती राक्षसीं च ता —For 5^{cd}, Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 13 G2 M5 subst

772* आहूयामास ता राजा राक्षसीना महत्तमाम् ।

[Ś D2 8 12 आनयामास (for आहू°) G2 M5 सर्वास्ता (for ता राजा) V3 B2 महत्तरा, B4 D4 अनुत्तमा (for महत्तमाम्) G2 M5 या ह्यरक्षत जानकीं (for the post half)]

6 ^{a}) Ś V2 B1 D1–4 8 12 राक्षसी, Ñ B3 4 D9 13 T3 राक्षसीं, V1 3 B2 रावणस् (for राक्षस्यस्) Ñ V1 3 B2–4 D9 13 T3 त्रिजटा (for त्रिजटा) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 T3 नाम, D5 6 T1 2 G3 M1–3 चैव (for चापि) G1 2 M5 त्रिजटाप्रमुखास्तास्तु —^{b}) Ś Ñ2 V1 3 B3 D1–4 8 12 तमुपस्थिता(Ñ2 V1 3 B3 °ता) , Ñ1 B4 तामुपस्थिता, V2 B1 समुपागता, B2 समुपागता, D5 6 T1 2 G1 2 M3 5 समुपस्थिता , D13 समुपस्थिता (for तमुपस्थिता) D9 T3 समीपपरिवर्तिनीं —After 6^{ab}, G1 2 M5 ins

773* राक्षस्यो विनयोपेता राक्षसेन्द्रसमीपगाः ।

—^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 T3 ताम् (for ता) D6 उवाच तास् (by transp) (for ता उवाच). Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–4 8 12 13 दृष्ट्वा, V3 राजा, B1 हृष्टा (for हृष्टो) —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 राक्षसीं V3 अवलोक्य च, D6–7 10 11 T1 2 G3 M3 राक्षसाधिप. (for राक्षसेश्वर). D9 T3 G1 2 M5 राक्षसेंद्रो महाबल

7 ^{a}) Ś Ñ2 V B2 D1 2 4 8 12 13 [आ]शास, Ñ1 B1 3 4 D9 T3 M5 [आ]ख्याहि, D2 संख्ये, Cg t as in text (for [आ]ख्यात) —^{b}) D9 वैदेहे —After 7^{ab}, G1 reads 8 for the first time, repeating it in its proper place —V3 om 7^{cd}. —^{c}) Ś V1 B1 D2 8 12 तु, D6 7 9–11 T3 Ct तत् (for च) —^{d}) Ñ2 B2 दर्शयास्या, D9 T3 दर्शयस्व, Ct as in text (for °यध्व) D5 ततो रणे, D7 9–11 T3 Ct रणे हतौ (by transp) , T1 G1 हत रणे (for हतौ रणे) Ś Ñ1 V1 2 B1 3 4 D1–4 8 12 13 दर्शयस्व रणाजिर(Ñ1 B3 4 D4 13 °रे)

8 G1 repeats 8 here (cf. v l 7) —^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G1(both times) 2 यमा(B4 यदा)श्रयमव- (Ś D8 12 °मुप)ष्टभ्य(B3 °ब्धा) , D9 समाश्रयमुपष्टब्धा, G3 यदाश्र ✳ ✳ ब्धा (illeg), M1 2 यमाश्रयमना स्तब्धा ❀ Ck यमाश्रयमिति । य राममित्यर्थ ❀ —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 सीता मा न (for नेय माम्) V3 B1 3 D2–4 10–12 [उ]पतिष्ठते G1(first time) 2 सा मा न बहु मन्यते —^{c}) D12 सौम्या (sic) (for सोऽस्या) Ñ1 B4 D7 12 G2 महभ्राता, D4 भयत्राता (for सह भ्रात्रा) —^{d}) Ñ V B D7. 9–11 T2 G1(both times) 2 M5 निहतो, D3 विनष्टो (for निरस्तो).

9 ^{ab}) Ñ1 B3 D3 13 निरुद्वेगा, B4 निरुद्वेन, D4 निरुच्छ्वासा (for निरुद्विग्ना) Ś D8 12 transp. निर्विशङ्का and निरपेक्षा. Ñ1 B3 4 जानकी (for मैथिली) —^{c}) Ñ2 V1 3 B2 4 मामुपस्थास्यति व्यक्त —^{d}) D4 सर्वे ते रणभूषिता (sic).

अद्य कालवशं प्राप्तं रणे रामं सलक्ष्मणम् ।
अवेक्ष्य विनिवृत्ताशा नान्यां गतिमपश्यती ॥ १०

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रावणस्य दुरात्मनः ।
राक्षस्यस्तास्तथेत्युक्त्वा प्रजग्मुर्यत्र पुष्पकम् ॥ ११

ततः पुष्पकमादाय राक्षस्यो रावणाज्ञया ।
अशोकवनिकास्थां तां मैथिलीं समुपानयन् ॥ १२

तामादाय तु राक्षस्यो भर्तृशोकपरायणाम् ।
सीतामारोपयामासुर्विमानं पुष्पकं तदा ॥ १३

ततः पुष्पकमारोप्य सीतां त्रिजटया सह ।
रावणोऽकारयल्लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम् ॥ १४

प्राघोषयत हृष्टश्च लङ्कायां राक्षसेश्वरः ।
राघवो लक्ष्मणश्चैव हताविन्द्रजिता रणे ॥ १५

G 6
B 6 4,
L 6 2

10 ^{c}) T3 आवीक्ष्य, Cm g k t as in text (for अवेक्ष्य) D6 9–11 G M1 2 5 Ct सा, Cm g as in text (for [आ]शा) —^{d}) D6 7 10 11 G2 Ct च, G1 हि (for न) G2 उदीक्षते, Cm g t as in text (for अपश्यती) ※ Cg अन्या गतिं चापश्यती। आगमशासनस्यानित्यत्वान्नुमभाव' ※ —For 10, Ś N V B D1–4 8 12 13 subst

774* अद्य कालवतीमाशा निवृत्ता रामसम्भवाम्।
समवेक्ष्य च मा सीता मामुपस्थास्यतेऽबला।

[(l 1) V3 काम-, D4 काले (for काल) Ś D8 12 वशादाशा, D2 -वशादार्ता, D4 च तामाशा (for वतीमाशा) —V3 damaged from वृत्ता in the post half up to श्रु in 11^{a} B4 निर्वृत्ता B1 काल- (for राम-) D13 सभृता (for -सभवाम्) Ś D2 8 12 निवृत्ता रामसंभवा(D2 °वात्) (for the post half) —(l 2) D12 समवीक्ष्य Ñ2 B2 भयात्, B1 स्वय, D1 3 4 वश, D2 च मा, D13 वत्र (for च मा) Ñ1 B3 समीक्ष्य निहत सीता, B4 समवीक्ष्य निहत सीता (hypm) (for the prior half) Ś D8 12 सम्-, D1 मम (for माम्) Ñ1 B1 D4 13 बलात् (for ऽबला) Ñ2 V1 2 B2 मामुपस्थास्यति ध्रुव (for the post half)]

—After 10, D5–7 9–11 S ins

775* अनपेक्षा विशालाक्षी मामुपस्थास्यते स्वयम्।

[D5 T3 अनपेक्ष्या, D9 अनवेक्ष्या, M3 निरपेक्षा, Cm t as above (for अनपेक्षा) D9 T3 सुख (for स्वयम्)]

11 V3 damaged up to श्रु in ^{a} (cf v l 774*) —^{a}) D9 T3 एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य —^{b}) Ś D8 12 राक्षसस्य (for रावणस्य) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 त्रिजटाद्यास्ता (Ś V1 D2 8 12 °स्तु), D9 T3 त्रिजटा चैव (for तास्तथेत्युक्त्वा) —^{d}) Ñ2 V1 3 अ(V1 illeg)गमन्, V2 B1 प्रययुर्, B2 गमन (sic), D5–7 10 11 T1 2 G3 M1–3 जग्मुर्वै, D9 T3 जग्मुस्ता (for प्रजग्मुर्) —After 11, G3 reads 14^{c}–15

12 ^{a}) B4 D13 तत्र (for तत) D4 आसाद्य, G1 2 M5 आनीय (for आदाय) —^{b}) Ś V B1 2 D1–3 8 12 13 त्वरितास्तदा(V3 damaged from दा up to भर्तृ in 13^{b}), Ñ1 B3 4 परया मुदा, Ñ2 D4 त्रिजटामुखा, G1 2 M5 त्वरयान्विता (for रावणाज्ञया) —^{c}) Ś V1 2 B1 D1–4 8 12 13 G1 M1 2 -वनिकासस्था, Ñ1 B4 -वनिका गत्वा, B3 -वनिकागम्य (for वनिकास्था ता) —^{d}) Ś Ñ2 V1 2 B2 D1–3 8 12 13 समुपागमन्, M1 2 तामुपागमन् (for समुपानयन्)

13 V3 damaged up to भर्तृ in ^{b} (cf v l 12) —^{a}) Ś D1 2 8 12 13 आगत्य तु, Ñ V2 B D4 आनयित्वा, D3 आगम्य तु, D9 T3 G2 M5 आनीय तु(D9 च) (for आदाय तु) —^{b}) D1 6 भर्तु (for भर्तृ) Ś Ñ2 V1 2 D1 2 4–8 10 12 13 T1 2 M1–3 पराजिता, V3 -परिप्लुता, D11 पराजितां (sic) (for परायणाम्) —^{c}) B4 आरोहयामासुर् (for आरोप°) —^{d}) G3 तत (for तदा) —For 13^{cd}, Ś B1 D1–4 8 12 13 subst

776* विमान पुष्पक सीता शनैरारोपयन्शुभाम्।

[Ś1 om from शनैर् up to 14^{c} D1 13 आरोहयन् (for आरोपयन्) D1 2 12 शुभ]

14 Ś1 om 14^{abc} (cf v l 776*) —^{ab}) G2 आरुह्य, M5 आमाद्य (for आरोप्य) G2 सीता Ś2 B1 D1–4 8 12 13 तत सीता समारोप्य त्रिजटा चैव राक्षसीं —After 14^{ab}, D5 T1 M1–3 ins

777* जग्मुर्दर्शयितु तस्यै राक्षस्यो रामलक्ष्मणौ।

—G1 2 M5 read 14^{c}–15 after 767*, G1 alone repeating them here G3 reads 14^{c}–15 after 11 —^{c}) D2 राक्षसालङ्का (sic), D7 9 कारयामास, D10 11 चारयामास (for ऽकारयल्लङ्का) —^{d}) T2 3 पताक- (for पताका-) M1 2 -शोभिता (for -मालिनीम्)

15 G1 2 M5 read 14^{c}–15 after 767*, G1 alone repeating them here G3 reads 14^{c}–15 after 11 —^{a}) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 घोषयामास, D5 9 G3 प्रघोषयत, D10 प्राघोषयति (for प्राघोषयत) Ś B1 D1–4 8 12 13 च तदा, V3 D6 महृष्टो (for हृष्टश्च) B3 स घोषयामास तदा, T2 प्राघोषयत्ततो हृष्टो, G1(first time) 2 घोषयित्वा तु लङ्काया, M5 घोषापयित्वा लङ्काया —^{b}) G1(first time) 2 M5 प्रहृष्टो, L (ed) लङ्काया (for लङ्कायां) —^{cd}) Ñ V B रामश्च (for राघवो) Ñ2 B1 (both with hiatus) इति, B2 विह (for रणे) Ñ1 B3 इन्द्रजितेति ह, D9 इन्द्रजिता उभौ (with hiatus) (for इन्द्रजिता रणे) Ś D1–4 8 12 13 हताविन्द्रजिता सख्ये तावुभौ रामलक्ष्मणौ —After 15, Ñ1 B2 4 ins

विमानेनापि सीता तु गत्वा त्रिजटया सह ।
ददर्श वानराणां तु सर्वं सैन्यं निपातितम् ॥ १६
प्रहृष्टमनसश्चापि ददर्श पिशिताशनान् ।
वानरांश्चापि दुःखार्तान्रामलक्ष्मणपार्श्वतः ॥ १७
ततः सीता ददर्शोभौ शयानौ शरतल्पयोः ।
लक्ष्मणं चैव रामं च विसंज्ञौ शरपीडितौ ॥ १८
विध्वस्तकवचौ वीरौ विप्रविद्धशरासनौ ।
सायकैश्छिन्नसर्वाङ्गौ शरस्तम्भमयौ क्षितौ ॥ १९
तौ दृष्ट्वा भ्रातरौ तत्र वीरौ सा पुरुषर्षभौ ।
दुःखार्ता सुभृशं सीता करुणं विललाप ह ॥ २०

सा बाष्पशोकाभिहता समीक्ष्य
तौ भ्रातरौ देवसमप्रभावौ ।
वितर्कयन्ती निधनं तयोः सा
दुःखान्विता वाक्यमिदं जगाद ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥

778* तामानयित्वा राक्षस्यो राक्षसेन्द्रस्य शासनात् ।
हतामिन्द्रजिता युद्धे भ्रातरं तां न्यवेदयन् ।

16 G2 3 M5 om 16^{ab} —^{ab}) Ñ2 विमानस्था (for विमानेन) M1 2 [अ]थ (for [अ]पि) Ś B1 2 D1 4 8 12 13 तु (B2 [अ]पि) सा सीता, Ñ V B3 4 तु सीतापि (by transp) (for [अ]पि सीता तु) Ś B1 D1–4 8 12 13 तदा, Ñ V B2–4 तया, D6 9 T2 3 G1 गता (for गत्वा) D7 10 11 transp सीता and गत्वा Ñ2 तया (sic) (for सह) —^{c}) D3 तत (for तु) Ñ V B2–4 हरिवीराणां, D13 वानरानीक (for वानराणां तु) —^{d}) D5 6 T1 G3 सर्वं- (for सर्वं) Ś D1–4 8 12 13 स्कन्धावारनिवेशनं, Ñ V B सैन्यं- व्यासां वसुंधरां, G2 M5 तानि यूथानि भागशः

17 ^{a}) Ñ1 प्रमृष्ट- (for प्रहृष्ट-) Ś D8 12 T3 G1 -वदनाश्, D6 -मानसाश् (for -मनसश्). Ś Ñ1 B1 3 4 D1–4 8 12 13 G2 M5 [प्]व (for [अ]पि) —^{b}) Ś Ñ2 V3 B2 D2–4 8 12 13 राक्षसान्भीमदर्शनान् (Ñ2 °विक्रमान्), Ñ1 B1 3 4 राक्षसान्सा ददर्श ह, V1 3 D1 राक्षस्यो (D1 °सा) भीमदर्शना —^{c}) Ś B1 D8 12 च सु-, Ñ1 B3 4 अपि, V2 D7 9–11 G1 चाति- (for चापि) —^{d}) V3 -पार्श्वगा (for -पार्श्वत) D9 T3 राघवं च सलक्ष्मणं

18 ^{a}) Ñ1 ददर्श तौ, B3 शयानौ तौ, B4 ददर्शाथ, D9 ददर्शातौ (for ददर्शोभौ) —^{b}) B3 ददर्श (for शयानौ) Ś B1 D2 12 13 -विक्षतौ, Ñ2 D10 11 -तल्पगौ, D1 4 8 -विक्षितौ, D3 -पीडितौ (for -तल्पयो) D9 शरबन्धनिपीडितौ —After 18^{ab}, T2 ins

779* सा धरण्यां ददर्शातौ (तौ?) शरबन्धेन पीडितौ ।

—^{c}) After लक्ष्मणं, D5 repeats erroneously from 17^{a} up to लक्ष्मणं in 18^{c} D5 T M3 [अ]पि (for [प्]व) D2 तु (for second च) Ñ2 V B2 रामं रामानुजं चैव (V चापि), M1 2 रामं च लक्ष्मणं चैव (by transp) —^{d}) D4 विज्ञाय (for विसंज्ञौ) Ś D8 12 क्षति- (for शर-) D3 -विक्षतौ (for -पीडितौ)

19 ^{b}) Ñ1 B3 4 विप्रध्वस्त-, Ñ2 प्रतिनि॰- (illeg), B1 प्रविध्वस्त-, M2 ॰प्रविद्ध- (for विप्रविद्ध-) —Ñ2 V3 om 19^{cd} —^{c}) Ś D8 12 सायकाचित-, Ñ1 सायकैरुद्धत-, V1 2 B1 शरवेष्टित, D1–4 13 सायकश्छिन्न, I3 सायकच्छिन्न (for सायकैश्छिन्न) —^{d}) D6 7 10 11 T2 3 -स्तंबमयौ, G1 -स्तामयौ (sic) (for स्तम्भमयौ) T2 स्थितौ (for क्षितौ). Ś V1 2 B1 D1–4 8 12 13 शयानौ धरणीतले, Ñ1 B2–4 शरस्तम्बविबोध (Ñ1 °विबोध, B4 °विबोध) तौ —After 19, D6 (l 2 only) G1 ins 780*

20 D6 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) T3 वीरौ (for तत्र). —^{b}) D6 T2 G3 वीरौ सन-, D7 9–11 प्रवीरौ, T3 तत्र सा (for वीरौ सा) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 शोकबाष्प- (Ñ1 B3 4 बाष्पशोक) समाकुला (Ś2 D1 °लौ), G1 बाष्प-व्याकुललोचना —After 20^{ab}, D6 7 9–11 T G1 (after 19)–3 M ins, D6 ins l 1 after 20^{ab} (transp) and l 2 after 19

780* शयानौ पुण्डरीकाक्षौ कुमाराविव पावकी ।
शरतल्पगतौ वीरौ तथाभूतौ नरर्षभौ ।

[(l 2) G1 नरेश्वरौ (for नरर्षभौ) ❀ Cg अनोच्चरो वीर-शब्द कुमारानित्यस्य विशेषणम् ❀]

—^{cd}) Ñ1 B3 वेपती, D9 करुणं, G2 सुभृतं, G3 सा भृशं (for सुभृशं) Ś B1 D1–4 8 12 वेप (B1 D8 °प) ती दुःखिता सीता, Ñ2 V B2 4 दुःखार्ता वेपमाना च (Ñ2 सा), D13 वेपत्यत्यतदुःखार्ता (for ^{c}) D5 T1 M3 सुचिरं, D9 सुतरां (for करुणं) D7 10 11 transp सुभृशं and करुणं Ñ1 B2–4 सा, V2 च (for ह) —After 20, D5–7 9–11 S ins

781* भर्तारमनवद्याङ्गी लक्ष्मणं चासितेक्षणा ।
प्रेक्ष्य पांसुषु चेष्टन्तौ रुरोद जनकात्मजा ।

[(l 1) T2 वा (for च) D9 T3 [अ]पि (T3 °नि-) पीडितं; M1 2 [आ]यते° (for [अ]सितेक्षणा) —(l. 2) D7 9–11 चेष्टन्तौ (for चेष्टन्तौ) D9 कुमारा (sic) (for रुरोद]

21 G (ed) om 21 —^{a}) D5–7 9 10 स-, M2 ता (sic) (for सा) D9 T3 G1 2 M5 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) Ś Ñ1 B1 3 4 D1–4 8 12 13 शोकेन (Ś D12 सा शोक, D8 सशोक) बाष्पपिहिता (D13 °तौ) निरीक्ष्य (Ñ1 B4 °ते-क्षणासौ, B3 °तेन चाक्षुषा, D2 °ता निरीक्ष्य तौ), Ñ2 B4

३८

भर्तारं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।
विललाप भृशं सीता करुणं शोककर्शिता ॥ १
ऊचुर्लक्षणिका ये मां पुत्रिण्यविधवेति च ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ २
यज्वनो महिषी ये मामूचुः पत्नीं च सत्रिणः ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ३

G 6 .. B 6 .. L 6..

बाष्पेन शोकोपहता समीक्ष्य, V शोकेन बाष्पोपह(V3 °हि)ता समीक्ष्य —b) D2 सा (for तौ) Ñ1 B3 4 -समौ निरीक्ष्य, D5 -समप्रभौ, D7 10 11 -सुतप्रभावौ, D9 -सुतौ प्रभावौ (for -समप्रभावौ) —c) B3 प्रतर्कयनी V3 M1 2 च, B3 कथ (for सा) —d) B1 मुदु खिता, B3 सा दु खिता (for दु खान्विता) ❀ Cg अत्र वीक्षणशब्दनरूपक्रियाभेदात्तच्छब्दद्वयम् ❀

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 2 B लङ्काकाडे, D2 युद्धपर्वणि, D13 लङ्काकाडे युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D12 रामलक्ष्मणयो शरबन्धदर्शन, Ñ1 शरबन्धे सीतारामलक्ष्मणदर्शन, Ñ2 शरबन्धदर्शन, V1 2 निहतरामदर्शन, V3 B2 4 रामलक्ष्मणदर्शन, B1 रामदर्शन, B3 सीतया रामलक्ष्मणदर्शन, D1 सीताया शरबन्धदर्शन, D2 सीतया रामलक्ष्मणयो शरबन्धदर्शन, D3 शरबन्धनिवेदन, D4 श्रीरामदर्शन , D8 रामलक्ष्मणयो शरबन्धन, D9 सीतापुष्पकारोहण प्रभुदर्शन, D13 सीताया रामलक्ष्मणयो शरबन्धनिवेदन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 12 13 om , Ś2 Ñ2 V1 2 D3 9 23 , B1 3 4 22 , D1 24 , D5–7 10 11 T1 3 G M 47 , D8 21 , T2 46 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 श्रीरामाय नम

38

Before 1, Ś Ñ1 B1 3 4 D1–4 8 12 13 ins , Ñ2 V B2 ins after 1 , G2 M5 ins l. 1 after 1^{ab} and l 2 after 1

782* साश्रुपातमुखी दीना तौ दृष्ट्वा रामलक्ष्मणौ ।
हार्यपुत्रेति रुदती करुण विललाप ह ।

[(l 1) Ñ1 V2 B3 4 [अ]श्रुपूर्ण-, B1 सीताश्रु- (for [अ]श्रुपात-). Ś D1 8 12 13 -मुखा (for -मुखी) Ñ2 V1 3 B2 G2 M5 साश्रुपात स(G2 M5 तु)करुण (for the prior half) Ñ2 D13 दृष्ट्वा तौ (by transp) —(l 2) D2 वदती (for रुदती) G2 M5 आर्यपुत्रेति क्रोशती (for the prior half) Ñ V B2–4 D4 G2 M5 बहुशो विललाप सा(V3 D4 G2 M5 ह) (for the post half)]

—Thereafter Ñ2 V B2 G2 M5 cont 783*

1 b) D1–4 8 12 13 G1 2 M1 2 5 महारथ —After 1^{ab}, G2 M5 ins l 1 of 782* —c) D13 रोषात् (for सीता) —d) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 जनकात्मजा, D5 7 शोककर्पिता (for °कर्शिता) G1 शोकेन च परिप्लुता —After 1, Ś Ñ1 B1 3 4 D1–4 8 12 13 ins , while Ñ2 V B2 G2 M5 cont after (G2 M5 after l 2 of) 782*

783* निष्पिपन्ती स्वचरणौ क्रोशन्ती मधुरस्वना ।
इदमन्ते विलापस्य सीता वचनमब्रवीत् ।

[B1 om l 1 —(l 1) Ś D8 12 निष्पिपेष, B2 निक्षिपती (for निष्पिपन्ती) Ñ1 मु (for स्व-) Ñ2 V3 निक्षिप(V3 °ष्यात्र [sic])ती मुचरणो, D1 नि पेषयनी चरणौ, D2 नि पिपती च चरणौ, D4 निपातयती चरणौ, D13 निर्वेमयती चरणौ(sic), G2 M5 निष्पतती स्व(G2 °त्व॰)चरण (for the prior half) Ñ1 B3 4 G2 M5 करुणा(G2 M5 मधुरा)क्षर, V1 मधुर बहु, V2 D1–4 13 मधुरस्वरा(D3 °र, D13 °न) —(l 2) Ñ2 B2 अतविलापस्य G2 M5 उवाच वचन सीता शोकेन च परिप्लुता]

2 a) Ś D1–6 8 13 T1 G M3 Cm g लक्षणिनो, Ñ1 D7 M5 लाक्षणिनो, Ñ2 V B D9–11 T2 M1 2 Ck t लाक्षणिका Ñ2 यन् (for ये) ❀ Cg लक्षणिन इति। लक्षणशब्देनात्र लक्षणज्ञान लक्ष्यते तदेषामस्तीति लक्षणिन ।, Ct cites Kataka as लाक्षणिका सामुद्रिकलक्षणज्ञा । अयमेव पाकृ पाठ इति कतक ❀—b) Ś B1 D1–4 8 12 13 पुरा हि (for पुत्रिणी) —D3 om 2^{cd} —c) D5 तेथ (for तेऽद्य) D9 T3 transp सर्वे and रामे —d) ❀ Cg ज्ञानिनो लक्षणज्ञानवन्त ❀—After 2, D5 M1 2 read 5^{ab}

3 D12 om (hapl) 3–5 V2 om 3^{a}–4^{b} Ś V3 D1 8 om (hapl) 3 Ñ(Ñ1 in marg) V1 B1 2 4 D4 9 transp 3 and 4 D2 repeats wrongly 3 after 4 D5 reads 3 (repeating 3^{cd}) after 14, reading 3^{cd} for the first time in its proper place D11 transp ^{ab} and ^{cd} and reads them after 4^{ab} D13 reads 3 after 15 T1 G2 Ck read 3 after 14 T3 transp 3^{ab} and 4^{ab} M1 2 read 3 twice Ñ1 reads 3 and 4 and D3 reads 3^{ab} in marg —a) Ñ2 यज्ञिनो, B2 D3 4 9 यज्विनो, B4 D13 यज्वानो —b) B4 सतत , D2 पत्नीति (for पत्नीं च) Ñ1 V1 B2 3 ऊचु सततमन्त्रि(B3 °शास्त्रि)ण , Ñ2 B1 प्रोचु सततवादिन , D3 4 13 ऊचु पत्नीति मन्त्रिण —D7 om 3^{cd} —c) D2 तानि चाद्य, G1 ते च सर्वे (for तेऽद्य सर्वे) D9 T3 transp सर्वे and रामे —D4 om 3^{d} —d) D2 वितथानि भवति मे —After 3, V1 B3 D2(first occurrence) 4 ins , V2 D13 ins after 14 , B2 ins after 5 , D3 ins after 4^{ab}

784* अनन्तसुखिनी चेति ये मामूचुर्द्विजातय ।

[V2 D4 13 अत्यत-, D2 अत्यन (for अनन्त-) D13 [इ]त्येव

5 4 5 वीरपार्थिवपत्नी त्वं ये धन्येति च मां विदुः ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ४
ऊचुः संश्रवणे ये मां द्विजाः कार्तान्तिकाः शुभाम् ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ५
इमानि खलु पद्मानि पादयोर्यैः किल स्त्रियः ।
अधिराज्येऽभिषिच्यन्ते नरेन्द्रैः पतिभिः सह ॥ ६

वैधव्यं यान्ति यैर्नार्योऽलक्षणैर्भाग्यदुर्लभाः ।
नात्मनस्तानि पश्यामि पश्यन्ती हतलक्षणा ॥ ७
सत्यानीमानि पद्मानि स्त्रीणामुक्तानि लक्षणे ।
तान्यद्य निहते रामे वितथानि भवन्ति मे ॥ ८
केशाः सूक्ष्माः समा नीला भ्रुवौ चासंगते मम ।
वृत्ते चालोमशे जङ्घे दन्ताश्चाविरला मम ॥ ९

(for चेति) D3 सर्वं त्रवति मतिनी (for the prior half)] —Then V1 B2 D13 cont

785* तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिन ।

4 D12 om 4, V2 om 4^{ab} (for both, cf v l. 3) D13 om $4-5^{b}$ Ñ (Ñ1 in marg) V1 B1 2 4 D4 9 transp 3 and 4 Ś D1 2 8 read 4 after 14 D6 G1 3 transp 4 and 5 B1 repeats 4^{ab} after 14 T2 M3 transp 4^{ab} and 5^{ab} T3 transp 3^{ab} and 4^{ab} G2 M5 read 4^{ab} after 5 Ñ1 reads 4 in marg (cf v l 3) —^{a}) D7 10 11 Ck.t -पत्नीना, M1 2 -पत्नी माम्, Cg as in text (for -पत्नी त्व) —^{b}) Ś B1(second time) D1-4 8 धन्येति मम ये विदु., B1(first time) ये धन्येपि च मा विदु , B2 ये च धन्येति मा विदु , D7 10 11 ये विदुर्भर्तृ-पूजिता, D9 T3 G2 3 M5 धन्या(D9 °र्मा) भर्तुश्च पूर्विका, M1 2 ऊचुर्ये भर्तृपूर्वका ॐ Cv वीरपार्थिवपत्नी त्वं ये धन्येति च मा विदु इति सम्यक् पाठ , Ck भर्तृपूजितामिति च पाठः पाठ ॐ —After 4^{ab}, D11 reads 3^{ab} and 3^{cd} transposed, D3 ins 784* D3 7 G2 M5 om (G2 M5 hapl) 4^{cd} M1 2 read 4^{cd} twice —^{c}) Ñ1 मृते (for हते) T3 transp सर्वे and रामे —D4 om 4^{d} —After 4, D2 repeats 3 wrongly

5 D12 om 5 (cf v l 3) D4 13 om 5^{ab} (for D13 cf v l 4) Ś V3 D1-3 8 T1 om (hapl) 5 D6 G1 2 transp 4 and 5 D5 M1 2 read 5^{ab} after 2. T2 M3 transp 4^{ab} and 5^{ab}. —^{a}) B2 सुश्रवणे, D7 सश्र-विणो, D9 मश्रवणो, T3 मयमिनो, M1 2 मवरणे, Cr m g t as in text (for संश्रवणे) —^{b}) Ñ V1 2 B कल्याणिका (for कार्तान्तिका) D5 T3 G1 3 M2 3 5 शुभा . —^{c}) D9 transp सर्वे and रामे —D4 om 5^{d} ॐ Ck अज्ञानिन इति पाठ(?)।, Ct ज्ञानिन इति च्छेद ॐ —After 5, B2 ins 784* and 785* , B1 ins 786* , while G2 M5 read 4^{ab}

6 ^{a}) Ś B1 D1 2 8 12 13 तानि, V3 हस्त-, D3 4 किल (for खलु) —^{b}) Ś D1-4 8 12 13 पार्श्वतो, B1 हस्ततो (for पादयोर्) D6-7 9-11 र्ये (for य) B1 D6 7 9-11 T1 G कुल (for किल) V3 योषिता किल पादयो —For 6^{ab}, Ñ V1 2 B2-4 subst , B1 ins after 5

786* भवन्ति यासा पद्मानि योषिता हस्तपादयो ।

[V2 यानि (for यासा) Ñ2 V1 2 B1 किल (for हस्त-)] —^{c}) Ñ2 V1 3 B1-3 D5 6 8 13 T2 G2 3 M1-3 आधिराज्ये, D9 अपि राज्ये. D4 अधिराज्यमभि- (hypm.) B3 [ऽ]भि-षिच्यान्ता, B4 [ऽ]भिषिच्यन्ति, D1 [ऽ]भिषेच्यते, G3 [ऽ]भि-षिच्नते —^{d}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 G2 M5 भर्तृभि (for पतिभि).

7 ^{a}) Ś D8 12 नार्यो यद् (by transp), Ñ1 B3 4 D1-4 9 10 ये नार्यो, D5 T1 या नार्यो (for यैर्नार्यो) —^{b}) Ś D8 12 लक्षणाद् ; D4(sup lin also as in text) 13 M2 [ऽ]लक्षणाद्, Ct as in text (for ऽलक्षणैर्) Ñ V1 3 B2-4 D4 8 12 -दुर्लभा , V2 B1 D1 3 13 दुर्बला , D2 -दुर्लभ ॐ Cr अलक्षणैरिति पद च्छेदम् ।, Cm g लक्षण (Cm °णैरिति च्छेद) ॐ —B3 om 7^{cd}. —^{cd}) Ś Ñ1 B4 D1-3 8 12 13 आत्मनस्तान्, Ñ2 B1 2 तान्यह नानु-(B1 नेव), V आत्मनस्तानि D4 आत्मनस्तत्प्रपश्यन्ती (sic), M1 2 नात्म-नस्तानपश्यामि (sic) (for °) V1 3 transp. पश्यामि and पश्यती Ñ1 हतलक्षणं; D4 9 हतलक्ष्मणा. ॐ Ct इद पद्य प्रक्षिप्तमिति बहव ॐ

8 ^{a}) Ś Ñ1 B D1-4 8 12 13 किल (for [इ]मानि). G (ed) चोक्तानि (for पद्मानि) Ñ2 V सत्यानि किल वाक्यानि, D6-7 9-11 T G1 3 M3 Cr m g t सत्यनामानि पद्मानि —^{b}) V1 B1 वाक्यानि (for उक्तानि) B1 D6-7 9-11 T G M3 5 Cr m g t लक्षण , Ck लक्षणे (as in text) —^{c}) B4 विहते (for नि°) —^{d}) Ś D8 12 हि (for मे) ॐ Ck अनन्तर "केशा सूक्ष्मा इत्यादि । अत्र मध्ये द्वौ श्लोकौ प्रक्षिप्तौ क्वचित्. ॐ

9 V3 om $9-10^{b}$ —^{a}) Ñ2 स्निग्धा , B2 श्लक्ष्णा , D8 स्व . स् (for सूक्ष्मा) G3 क . क्ष्मा (for कशा सूक्ष्मा) M1 2 तथा, Cg as in text (for समा). —^{b}) Ś Ñ1 V1 D1-3 8 10-12 M1 2 Ct चा(Ś वा)सहते, Ñ2 चाप्यहते, B1 च सहता, D4 13 Ck चासहतो —B1 D4 om (hapl ?) $9^{c}-10^{b}$ V1 illeg. for 9^{c} —^{c}) Ñ2 D5 7 T1 G M Cg चारोमशे, D9-11 चारोमके, T3 नलोमशे (for चालोमशे) Ś Ñ1 V2 B3 4 D1-3 8 12 13 न च मे(Ñ1 B3 4 चेत्र) रोमशे(D13 °के) जघे, B2 वृत्तौ बाहू समे जघे. —^{d}) V1 D6 7 9 G3 विरला (for [अ]विरला) Ś Ñ1 B4 D1-3 8 12 13 दंताश्च न विरागिण .

शङ्खे नेत्रे करौ पादौ गुल्फावूरू च मे चितौ ।
अनुवृत्ता नखाः स्निग्धाः समाश्चाङ्गुलयो मम ॥ १०
स्तनौ चाविरलौ पीनौ ममेमौ मग्नचूचुकौ ।
मग्ना चोत्सङ्गिनी नाभिः पार्श्वोरस्कं च मे चितम् ॥ ११
मम वर्णो मणिनिभो मृदून्यङ्गरुहाणि च ।
प्रतिष्ठितां द्वादशभिर्मामूचुः शुभलक्षणाम् ॥ १२
समग्रयवमच्छिद्रं पाणिपादं च वर्णवत् ।
मन्दस्मितेत्येव च मां कन्यालक्षणिका विदुः ॥ १३
अधिराज्येऽभिषेको मे ब्राह्मणैः पतिना सह ।
कृतान्तकुशलैरुक्तं तत्सर्वं वितथीकृतम् ॥ १४

G 6 23
B 6 48
L 6 24

10 V3 B1 D4 om 10^{ab} (cf v l 9) —^{a}) V2 D2 समावेतौ, D1 8 12 13 शखौ नेत्रे, D3 M5 शखा(M5 °ख-) नेत्रौ, G1 जघे नेत्रे Ś D8 पद्मौ (for पादौ) Ñ V1 B2–4 D9 शखौ(V1 B2–4 °खे) पादे करे पद्मौ(B3 °द्म) —^{b}) D1 2 गुल्माव् (sic) (for गुल्फाव्) Ś D8 12 च ललितौ, Ñ1 V1 2 B3 च(V2 चा, B3 अ) पतितौ, Ñ2 B4 D1–3 13 ड(Ñ2 नो, B4 चो, D1 अ)पचितौ, B2 चावनतौ, D9 ऊरूसमौ (for ऊरू च मे) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1 2 8 12 13 मम, D3 इमौ (for चितौ) —^{c}) Ś V2 D1,3 4 8 12 13 तनुवृत्त- (V2 °त्ता), V3 D6 9–11 T2 3 M3 Cm g अनुवृत्त-, D2 तुगवृत्त , G1 अनुरक्ता, Ck t as in text (for अनुवृत्ता) Ñ1 B3 4 समा (for नखा) B1 चापि (for स्निग्धा)

11 ^{a}) Ñ1 B3 4 च विपुलौ, B1 च विरलौ, D3 तौ विरलौ (for चाविरलौ) V3 नीलौ (for पीनौ) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 समा मे, D9–11 T3 मामकौ, M5 ममेतौ (for ममेमौ) —^{c}) D5 10 11 Ct [उ]त्सेधनी, Cm g k as in text (for [उ]त्सङ्गिनी) —^{d}) Ś D3 8 12 पार्श्वौ स्कधौ च मेचितौ, Ñ1 V2 B पार्श्वौ(B1 पीन-) स्कधौ च मे समौ, Ñ2 V1 पार्श्वौ वक्षश्च मे सम(V1 चित), D1 2 4 13 पार्श्वौ (D13 °र्श्व-) स्कधौ च मे चितौ(D2 शुभौ), D5–7 T1 2 G1 3 M3 पार्श्वोरस्काश्च मे चिता , D9 पार्श्वोरस्कौ समाविमौ, T3 पार्श्वोरस्कौ च मेचितौ, G2 M5 पार्श्वस्कधश्च मे चित ❀ Cr m पार्श्वौ (Cm °र्श्वे च) उरश्च पार्श्वोरस्का । प्राण्यङ्गत्वेऽप्यापो लिङ्गव्यत्यय । , so also Cg ❀

12 ^{a}) Ś D2 4 8 12 समो(D2 °म-, D4 °मौ), B2 श्याम- (for मम) Ñ2 D3 4 कणो(D3 4 °र्णौ), D2 -वर्णो, (for वर्णो) G1 मधु- (for मणि) D11 -निभौ (for -निभो) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 मृदु (Ñ2 D2–4 8 12 13 °दु-) स्निग्धो(D2 3 °ग्धौ, D4 स्कधौ), Cg t as in text (for मणिनिभो) T3 मणिवर्धौ मणिनिभौ —After 12^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

787^{*} अविरूक्षा च मे वाणी नित्य मधुरभाषिणी ।
अविस्मिता चाविगाह्या नित्य चाहमविक्लवा ।

[(l 2) V3 B1 D4 शुचिस्मिता (for अवि°) Ś D8 12 च वागर्ह्या(D12 °गृह्या) , B1 [अ]विगाह्या च (by transp) , G (ed) [अ]विरूपा च (for चाविगाह्या) Ñ V1 2 B2 4 अस्विन्ना(Ñ2 B2 सुस्निग्धा) चाविगाह्या च (for the prior half) V3 B1 अविद्रुमा (for अविक्लवा) B2 अस्विन्ना च विकक्षा च नित्य च श्यामविक्लवा]

—^{c}) B4 अतिष्ठता (for प्र°) V1 B1 द्वात्रिंशद्भिर् (for द्वादशभिर्) —^{d}) Ñ2 V B1 शुभलक्षणे , B2 G1 शुभलक्षणा , M5 कृतलक्षणा

13 ^{a}) Ś T2 समग्र यवम्, Ñ1 B3 4 समोपचितम्, V2 B1 समग्रश्चैवम् , D1 3 समग्र चयम् , D2 समग्र स्निग्धम् , D4 13 समग्रेन्द्रियम् , D8 समग्रपरम् , G (ed)समग्र चैवम् , L (ed) समग्रसमम् M5 समग्रावयवच्छिद्र —^{b}) Ś D4 8 12 पाणिपादे(D4 °दौ) T3 सु- (for च) N2 V B2 3 मे सम, Cr m.g k t as in text (for वर्णवत्) —After 13^{ab}, Ñ V B2–4 D4 ins

788^{*} अनाकुलाविक्लवा च असम्भ्रान्ता च मे गति ।

[Note hiatus between the two halves Ñ2 अनाक्रांता विक्रम च (for the prior half) G (ed), (to avoid hiatus) सुसम्भ्राता (for अ°) B2 D4 मति (for गति)]

—^{c}) G3 मद, Cg t as in text (for मन्द-) G1 मा (for मा) M5 [अ]वोचन्मा (for [ए]व च मा) Ś B1 D1–4 8 12 13 मदस्मित मे(B1 च, D2 ते) वच(B1 D4 °द)न ❀ Cg मन्दस्मितेत्येवेत्येवकार अयोगव्यवच्छेदार्थ । नित्यमन्दस्मितेत्यर्थ ❀ —^{d}) V1 B2 T3 कन्या, Ck t as in text (for कन्या-) Ś Ñ1 D1–6 8 12 13 T1 2 G M3 5 -लक्षणिनो, Ñ2 V B D9–11 T3 M1 2 Ck t -लाक्षणिका (N2 V B2 °को) Ñ2 V B2 [ऽ]ब्रवीत्, M3 द्विजा (for विदु)

14 B4 om 14–15 V3 om 14 —^{a}) Ś D2–4 8 12 ननु नाम, Ñ1 B1 3 यै(B1 य)स्तु नाम , N2 D5 7 9–11 G2 3 M1–3 Ct आधिराज्ये, V1 2 B2 आधिराज्य- , D13 ननु राज्य- (for अधिराज्ये) D1 अधुना ह्यभिषेको मे —^{b}) N B3 कृत (for सह) —^{c}) Ś D8 12 दैवज्ञै , B2 वेदात-, B3 कृतार्था , D2 शास्त्रार्थ- , D13 नितात (for कृतान्त-) Ś1 Ñ2 V2 B1 2 D3 4 8 12 13 G1 उक्तो, Ñ1 B3 उक्ता, D1 ह्युक्तो, D2 युक्तो (for उक्त) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–4 8 12 13 नून तेनूतवादिन ❀ Cr g तत (Cg सर्व वितथीकृतमित्यत) पर " यज्वनो महिषीं ये माम् " इत्यधस्तनश्लोक. केषुचित्कोशेषु दृश्यते । स तु लेखकप्रमादकृत ❀ —After 14, Ś D1 2 8 read 4 , B1 repeats 4^{ab} here, reading it for the first time in its proper place, D5 reads 3 (repeating 3^{cd} here and reading 3^{cd} for the first time in its proper place) and T1 G2 Ck read 3 —After 14, V2 D13 ins 784^{*}

शोधयित्वा जनस्थानं प्रवृत्तिमुपलभ्य च ।
तीर्त्वा सागरमक्षोभ्यं भ्रातरौ गोष्पदे हतौ ॥ १५
ननु वारुणमाग्नेयमैन्द्रं वायव्यमेव च ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव राघवौ प्रत्यपद्यताम् ॥ १६
अदृश्यमानेन रणे मायया वासवोपमौ ।
मम नाथावनाथाया निहतौ रामलक्ष्मणौ ॥ १७
न हि दृष्टिपथं प्राप्य राघवस्य रणे रिपुः ।
जीवन्प्रतिनिवर्तेत यद्यपि स्यान्मनोजवः ॥ १८
न कालस्यातिभारोऽस्ति कृतान्तश्च सुदुर्जयः ।
यत्र रामः सह भ्रात्रा शेते युधि निपातितः ॥ १९
नाहं शोचामि भर्तारं निहतं न च लक्ष्मणम् ।
नात्मानं जननीं चापि यथा श्वश्रूं तपस्विनीम् ॥ २०
सा हि चिन्तयते नित्यं समाप्तव्रतमागतम् ।
कदा द्रक्ष्यामि सीतां च रामं च सहलक्ष्मणम् ॥ २१
परिदेवयमानां तां राक्षसी त्रिजटाब्रवीत् ।
मा विषादं कृथा देवि भर्तायं तव जीवति ॥ २२
कारणानि च वक्ष्यामि महान्ति सदृशानि च ।
यथेमौ जीवतो देवि भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ २३

---

15 B4 om 15 (cf v l. 14) D4 reads 15[ab] twice —[a]) Ś Ñ1 B3 D1-4 (first time) 8 12 13 एतौ हि (Ñ1 B3 स्थि)त्वा (for शोधयित्वा) —[b]) Ś Ñ1 B2.3 D1-4 (second time) 8 12 13 चोपलभ्य, D4 (first time) प्रतिलभ्य (for उप°) Ś V3 D2 6-8 12 13 T2 3 G1 M5 मे; V1 2 तौ, D1 3 4 (first time) G2 ते (sic) (for च) —[c]) B1 जित्वा (for तीर्त्वा) —[d]) V गो॰ पदे, T2 गोष्पये, Ct as in text (for गोष्पदे) Ś B1 D8 12 गोष्पदे भ्रातरौ (by transp.) Ñ1 B3 M5 मृतौ (for हतौ) D1-4 13 गो (D1 गो)पदे भ्रातरौ हतौ (D2 13 स्रुतौ) —After 15, D13 reads 3

16 [ab]) Ś B1 4 D1 8 8 12 13 ऐंद्रं, V1 D4 ऐन्द्र-, V3 रौद्रं Ś V1 B1 D1 3 4 8 12 11 रौद्रं, B4 याम्य-, D5 मैत्रं (for ऐन्द्रं) D2 इन्द्रवारुणवायव्यमाग्नेयं रौद्रमेव च —[c]) G1 2 M5 [अ]पि (for [तु]च) —[d]) D4 रावव, M3 राघवे Ś1 D10 11 Ct प्रत्यपद्यत, Ñ2 B2 4 प्रति (B2 परि)पेदतु, V3 D2 प्रत्यप (D2 °तिपा)त्रतो, D1 9 T3 G1 2 Cr k प्रतिपद्यता ❀ Cr प्रति (°त्य ?)पद्यताम् । परस्मैपदमार्षम् (Ck एकवचन छान्दसम् । प्रत्यगृह्णताम्) ।, Cm g t प्रत्यपद्यताम् (Ct °द्यत ?) प्रत्यपद्येताम् । (Cg t परस्मैपद [Ct एकवचन]मार्षम्) ❀

17 D6 om 17 —[b]) D12 रिपु या (sic) (for मायया) —[c]) B2 मम नाथाविमौ माया-

18 [a]) Ś B1 D1-4 8 13 च (for हि) —[b]) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 G2 राघवाभ्यां (for °वस्य) —[c]) D4 प्रतिनिवृत्तेत (sic) —[d]) M5 [अ]स्य (for स्यान्)

19 [a]) B4 -भागो, G (ed) -भावो (for -भारो) B2 न हि कालविभागोऽस्ति —[b]) G3 M1 तु (for च) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 G2 M5 खलु दुर्जय॰ —[c]) Ś D2 8 12 यस्तु, V3 येन (for यत्र) —[d]) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 रिपुविनि (Ś2 °व)जित॰.

20 [ab]) Ñ1 B3 देवर (for निहत) Ñ2 V3 B2 4 निहत भर्तार (by transp) Ñ2 B2 सह, D4 च न (by transp) (for न च) —For 20[ab], D5-7 9-11 T G M3 5 subst

789* न शोचामि तथा रामं लक्ष्मण च महारथम् ।

[T1 रणे (for तथा) D5 T1 M3 महाबल, G1 2 M5 निपातित (for महारथम्).]

—[c]) Ś D3 5.7.12 G1 2 M3 5 वा; V3 न (for च). Ñ1 B3 नात्मान मातर तात —[d]) D2 यशस्विनीं

21 G3 reads 21[ab] twice —[a]) Ñ2 वि, B3 [अ]पि, D5 10 11 T1 G M3 5 तु, D6 7 T2 नु (for हि) Ñ2 V2 चितयति, D4 त चितयेन् (for चिन्तयते) Ś Ñ V2 B1 3 4 D1 2 4 8 12 13 M1 2 नून (for नित्य) V1 3 B2 सा चितयती (B2 °यति) नून (V3 तूर्णं) हि, D9 T3 मा श्वश्रूश्चितयेन्नित्य —[b]) V3 समासगतम्, D9 समाप्तव्रतम् (for समाप्त°) Ś V1 B1 D1-4 8 12.13 आत्मज (for आगतम्). —[cd]) D6 reads in marg from क्ष्या in द्रक्ष्यामि up to [d] D13 काकुत्स्थ (for सीता च) D9-11 T3 M3 लक्ष्मण च सराघव, D13 वनाच्च पुनरागत (for [d]) Ś Ñ V B D1-4 8 12 कदा द्रक्ष्यामि काकुत्स्थ ससीत सहलक्ष्मण

22 [a]) Ś D2-4 8 12 13 परिदेवय (D8 °यं)तीं ता तु, Ñ1 B3 4 तामश्रुपरिपूर्णाक्षीं, B1 परिदेवयतीसेता तु (hypm.), D1 परिदेवयतीं ततस्ता तु (hypm) —[d]) Ś V3 B1 D1-3 8 12 13 भर्ता हि (for भर्तायं).—After 22, D4 ins.

790* उवाच व्यथिता सीता तदा सा त्रिजटा सखि ।

—Thereafter D4 cont, while Ñ V B D13 ins after 22

791* दृश्यन्ते हि निमित्तानि पुरुषाणा विपर्यये ।

[D4 [अ]निमित्तानि V3 विपुण्या र (for पुरुषाणां)]

23 B4 om 23[ab] —[a]) Ś Ñ1 B3 D2 3 8 12 13 तु; B1 प्र-, D9 [अ]पि (for च) D7 कारणैश्चापि वक्ष्यामि —[b]) D4 वै (for च) —[cd]) B3.4 G2 3 M5 जीवितौ (for जीवतो) Ñ1 B3 4 वीरौ (for देवि) Ś B1 D1-4.8 12 13 यथैतौ (Ś D8 °था तौ, B1 °थेमौ) भ्रातरौ वीरौ जीवतौ रामलक्ष्मणौ, Ñ2 V B2 यथा जीवति काकुत्स्थो लक्ष्मणश्च महाबल॰

न हि कोपपरीतानि हर्षपर्युत्सुकानि च ।
भवन्ति युधि योधानां मुखानि निहते पतौ ॥ २४

इदं विमानं वैदेहि पुष्पकं नाम नामतः ।
दिव्यं त्वां धारयेन्नेदं यद्येतौ गतजीवितौ ॥ २५

हतवीरप्रधाना हि हतोत्साहा निरुद्यमा ।
सेना भ्रमति संख्येषु हतकर्णेव नौर्जले ॥ २६

इयं पुनरसंभ्रान्ता निरुद्विग्ना तरस्विनी ।
सेना रक्षति काकुत्स्थौ मायया निर्जितौ रणे ॥ २७

सा त्वं भव सुविस्रब्धा अनुमानैः सुखोदयैः ।
अहतौ पश्य काकुत्स्थौ स्नेहादेतद्ब्रवीमि ते ॥ २८

अनृतं नोक्तपूर्वं मे न च वक्ष्ये कदाचन ।
चारित्रसुखशीलत्वात्प्रविष्टासि मनो मम ॥ २९

नेमौ शक्यौ रणे जेतुं सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।
एतयोराननं दृष्ट्वा मया चावेदितं तव ॥ ३०

इदं च सुमहच्चिह्नं शनैः पश्यस्व मैथिलि ।
निःसंज्ञावप्युभावेतौ नैव लक्ष्मीर्वियुज्यते ॥ ३१ G 6 23. B 6. 48 L 6 21.

24 V3 om 24[ab] —[a]) D4 G1 शोक-, G2 क्रोध-, Ck as in text (for कोप-) G1 परीताना —[b]) Ś D8 12 हर्षय(Ś1 °व)ति, Ñ V1 2 B हर्षवीर्य- (for हर्षपरि-) —[c]) G (ed, with hiatus) अधि- (for युधि) —[d]) Ñ1 B3 4 चेतांसि, D4(*sup lin* also as in text) 11 सुखानि (for मुखानि) D3 च हते (for निहते) V3 त्वयि (for पतौ) ❀ Ck t पतौ पत्यौ ❀ —After 24, D13 ins 792*

25 Ś B1 D1–4 8 12 13 read 25 after 27 G2 reads 25 and 26 after 28 —[c]) Ś V1 B1 D1–4 8 12 13 दिव्य न, Ñ1 B3 विधवा, Ñ2 B2 नैव त्वा, V2 3 B4 नैव त्वा, D5 T1 दिव्य त्वा (for दिव्य त्वा) Ś B1 D1–4 8 12 13 त्वा हि, Ñ1 B3 न त्वा, Ñ2 V2 3 B2 4 सीते, V1 त्वा वै, M3 नैवं (for नेद्) —[d]) D6 G2 M1 2 हत-, D9 जग- (sic) (for गत-) Ś Ñ2 V B1 2 D1–4 8 12 13 यदि रामो हतो भवेत्, Ñ1 B3 4 यदि स्याता रणे हतौ —After 25, Ñ1 B3 4 ins, while D13 ins after 24

792* पुष्पक त्व समारूढा(B3 °रुह्य) विमान वरवर्णिनी ।

26 G2 reads 25 and 26 after 28 —[a]) D1 हत-चार, D4 तव वीर- (for हतवीर) Ñ2 V हतवीरा च (Ñ2 प्र)विध्वस्ता, B2 हतप्रवीरा प्रध्वस्ता —[b]) Ñ1 B3 4 हतवीर्या, Ñ2 V B2 निरुत्साहा, D1 6 7 9–12 गतोत्साहा, D3 हतयोधा (for हतोत्साहा) Ś Ñ1 B1 3 4 D1–4 8 12 हतोद्यमा (for निरु°) D13 निहतोत्साहहतोद्यमा (sic) —[c]) V B2 D13 भवति (for भ्रमति) Ś B1 D1–4 8 12 13 युद्धेषु, Ñ2 V B2 सग्रामे, D5 T1 G2 सघेषु, G1 सर्वेषु (for सख्येषु) Ñ1 B3 4 सेना विशीर्यते युद्धे —[d]) D2 हत-, T3 हते, Cv as in text (for हत-)

27 [a]) G1 परम् (for पुनर्) —[b]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 स्व(V B1–3 सु)स्थयूथा (for निरुद्विग्ना) D6 7 9–11 T2 3 G M3 5 तपस्विनी(D7 9 10 °नि), M1 2 मनस्विनी (for तरस्विनी) —[c]) Ś Ñ2 V1 B2 D1 2 4 8 12 13 काकुत्स्थ —[d]) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 G (ed) शयान(V2 B1 °नौ) रण(G [ed] बल)मूर्धनि(D3 4 °ससदि), Ñ1 B3 4 शयानौ शरतल्पयो, Ñ2 V1 3 B2 शयानं शरतल्पग, D6–7 9–11 T G M3 5 Cr m g t मया प्रीत्या निवेदितौ —After 27, Ś B1 D1–4 8 12 13 read 25

28 D3 om 28 Note the hiatus between [a] and [b] —[a]) D6 7 10 11 सुविश्रब्धा Ś Ñ V B1–3 D1 2 4 8 12 13 सा त्वमेव सु(D2 तु)वि(B1 शुचि)स्पष्टैर्, B4 सा त्वमेव सुविश्वस्तैर्, G2 M5 त्वमेव विविधै (M5 विप्रवि-) स्पष्टैर् —G1 damaged for [b] (except दयै) —[b]) V3 वद्धमान- (for अनुमानै) Ñ2 V2 B2 4 G2 M5 सुखावहै, Cg as in text (for सुखोदयै) —[c]) Ñ V B2 न हतौ, B3 सहितौ (for अहतौ) Ñ2 V1 2 B2 विद्धि (for पश्य) T1 damaged for काकुत्स्थौ B4 हतौ यथा न काकुत्स्थौ —[d]) D1 एव (for एतद्) *G2 M5* एतत्प्रीत्या (*for* स्नेहादेतद्) B1 [स]ह (for ते) Ñ2 V B2 एतत्सत्य ब्रवीमि ते —After 28, G2 reads 25 and 26

29 [a]) V3 च, D13 ते (for मे) —[b]) M1 2 कथचन (for कदाचन) Ś Ñ V B D1–4 6–13 T2 3 G3 न च (V3 वचो) वक्ष्यामि मैथिलि —[c]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 -दु ख-, G2 M5 -शुद्ध, Cr m g k t as in text (for -सुख-). Ñ2 B3 -शीलेन D13 चारित्रशीलदु खत्वात् —[d]) Ś Ñ1 V1 2 B1 3 D1–4 8 12 13 हि (V1 om [subm], D4 च) मे मन (for मनो मम) Ñ2 B2 प्रसुप्ताविति मे मति (B2 °न), V3 B4 प्रविष्टा चासि मे मन

30 V3 om 30 —[a]) Ś V1 2 B1 D4 8 12 G1 तौ, Ñ2 तु, B2 D1–3 12 G2 [ए]तौ (for [इ]मौ) D2 शक्तौ (for शक्यौ) —[b]) Ś B1 D1–4 8 12 13 अपि सर्वे, Ñ1 B3 अपि सेन्द्र (by transp), B2 सेन्द्रैर्वा स- (for सेन्द्रैरपि) —[c]) T3 वदन, G (ed) लक्षण (for आनन) Ś Ñ V1 2 B D1–3 10–12 T1 2 G3 M3 Cv r m g t तादृश दर्शन दृष्ट्वा —[d]) D6 चापेक्षित, D9–11 चोदीरित (for चावेदित) Ñ1 B3 4 यन्मया वेदित तव, D4 मायया दर्शित तव

31 D7 om 31[ab]. T1 damaged for [a] (except इद) —[a]) Ś1 B1 D5 9–11 T3 तु (for च) B1 D9–11 -चिन्त्र, M3 -छिन्न (for -चिह्न) —[b]) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 शुभ पश्यामि(D4 13 °श्यसि), Ñ1 B3 4 समवेक्षस्व, Ñ2 V1 3 B2 शनै(V1 °नै)र्वीक्ष(V3 °वेक्ष)स्व, D5 9–11 G2 शनै

प्रायेण गतसत्त्वानां पुरुषाणां गतायुषाम् ।
दृश्यमानेषु वक्त्रेषु परं भवति वैकृतम् ॥ ३२
त्यज शोकं च दुःखं च मोहं च जनकात्मजे ।
रामलक्ष्मणयोरर्थे नाद्य शक्यमजीवितुम् ॥ ३३
श्रुत्वा तु वचनं तस्याः सीता सुरसुतोपमा ।
कृताञ्जलिरुवाचेदमेवमस्त्विति मैथिली ॥ ३४
विमानं पुष्पकं तत्तु संनिवर्त्य मनोजवम् ।
दीना त्रिजटया सीता लङ्कामेव प्रवेशिता ॥ ३५
ततस्त्रिजटया सार्धं पुष्पकादवरुह्य सा ।
अशोकवनिकामेव राक्षसीभिः प्रवेशिता ॥ ३६

प्रविश्य सीता बहुवृक्षषण्डां
तां राक्षसेन्द्रस्य विहारभूमिम् ।
संप्रेक्ष्य संचिन्त्य च राजपुत्रौ
परं विषादं समुपाजगाम ॥ ३७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टत्रिंशः सर्गः ॥ ३८ ॥

पश्यस्व (for शनै पश्यस्व). ❀ Cm g शनै पश्यस्व सावधानेन पश्येत्यर्थ ❀ —c) B2 D9-11 T3 विसज्ञौ (for नि मज्ञाव्) Ś Ñ2 V B1 2 D1 2 8 12 13 चाप्युभावेतौ, D6 क्षशुभावेतौ, D9-11 पतितावेतौ —d) Ś D8 12 श्रिया नैव, Ñ2 V1 2 B2 लक्ष्मीर्नैव (by transp), B1 D1-4 13 लक्ष्म्या नैव, D7 नैव लक्ष्म्या (for नैव लक्ष्मीर्) Ś D1-4 7 8 12 13 वि(D1.4 व्य) युज्यता, Ñ1 V2 B व्यमुचता (V2 °त, B2 °त), Ñ2 V1 3 D9-11 G2 M6 विमुचति (V3 °त), Cr m g as in text (for वियुज्यते) ❀ Ct 'लक्ष्मीर्नैव वियुज्यते' इति पाठेऽपि न मुञ्चतीत्येवार्थः . ❀

32 a) D9 प्रायोप- (for प्रायेण) —c) B1 गात्रेषु, D6 in marg (for वक्त्रेषु) —d) D3 सदा, D9 (with hiatus) एव (for पर)

33 ab) Ś V1 B1 D2-4 8 12 13 दैन्य and दु ख, T1 G3 M1-3 transp. दु ख and मोह Ñ2 V2 3 B2 मानस, D1 दैन्य च, G1 M5 भय च (for मोह च) Ñ1 B3 4 प्रहृ(B3 °वि)ष्टा भव वैदेहि त्यजेता(B4 °ना) नित्यदैन्य (B3 °दीन)ता —d) D6 T1 [ए]व (for [अ]द्य) D9 च जीवितुं (sic), T3 अनिवितु (sic), Cr m g k t as in text (for अजीवितुम्) Ś V2 3 B1 D1-4 8 12 13 नै(Ś2 D4 न)तौ शू(V2 3 B1 D13 वी)रौ विजीवितौ, Ñ1 B2 3 त्यजेयमपि जीवित, Ñ2 नाम्या शक्यं न जीवितु, V1 नेतौ वीरौ गतायुषौ, B4 नाप्याशक्यमजीवित (sic), D6 नाद्य शक्यामि जीवितु (marg from क्या up to तु)

34 T1 damaged from स्या in a up to सुरसु in b —a) D4 कृत्वा (for श्रुत्वा) V3 च (for तु) D6 इद च वचन श्रुत्वा —c) V3 बद्धाजलिर् V1 D9-11 [इ]माम्, Cg as in text (for [इ]दम्) Ñ1 B3 कृताञ्जलिपुटा भूत्वा (with hiatus) —d) B3 D4 अस्ति (for अस्तु) Ñ1 B3 चाब्रवीत्, Ñ2 V1 3 B2 4 दु खिता (for मैथिली)

35 a) Ś D8 12 नाम, Ñ2 V1 3 D13 तत्र, B1 तूर्णं, B4 D1 2 4 5 7 त तु (for तत्तु) —b) Ñ B2 3 विनिवर्त्य, B1 सनिपत्य —After 35ab, Ñ2 V3 B2 4 ins

793* स्थित स्थाने शुचौ चैव ताश्च भूमिमुपागता ।

[V1 स्वक, B4 स्वशौ (sic) (for शुचौ) B2 4 च (for च)]

—V3 B2 4 D12 om 35cd —cd) V1 2 B1 लका (for दीना). Ñ1 B1 पुनर्लंका, Ñ2 स (illeg) भूय, V1 2 B1 नीता भूय॰ (for लङ्कामेव) Ś D1-4 8 13 transp दीना and लङ्काम् and read भूय॰ for एव D6 T1 प्रचोदिता (for प्रवेशिता).

36 Ś D8 om (hapl) 36 —a) B1 तथा, B3 D1-3 13 T3 तत्र, D12 लका (for ततस्) —b) B1 D1-4 12 13 अवनीर्य (for अवरुह्य) D13 च (for सा) —c) D7 एत्य (for एव)

37 T1 damaged from ण्डा in a up to विहार- in b —a) Ñ V1 B -सकुला, V3 -सेविता, D7 9 10 खडा, D13 -सलता (for -षण्डां) V2 प्रविश्य सीता बहुभि समाकुला —b) Ñ2 V1 -भूमिका (for -भूमिम्) T3 ता राक्षसस्य प्रविहारभूमि —c) Ñ2 V B1 2 4 दृष्ट्वा च, B3 D13 सदृश्य (for संप्रेक्ष्य) G1 2 तु (for च) B2 4 राजपुत्री (for °त्रौ) —d) D13 तदा प्रहर्षं न समाजगाम. —For 37, Ś D1-4 8 12 subst, Ñ2 V2 B D13 ins after 37

794* तस्मिन्वने सा मनुजेन्द्रपत्नी
तौ राजपुत्रौ पतितौ स्मरन्ती ।
न शर्म लेभे हृदि ताडितेव
दिग्धेन बाणेन मृगीव बाला ।

[(l 1) Ś D3 4 8 12 -पुत्री (for -पत्नी) —(l 2) Ñ2 B2 3 4 मनसा, V2 B1 निहत(V2 °ः), D4 सतत (for पतितौ) —(l 4) Ś B2 D3 8 12 दिग्धेव(D12 °ः) (for दिग्धेन) V2 B1 बाणेन दिग्धेन (by transp) D4 मृगस्य (for मृगीव)]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ2 V1 B D2 13 लकाकाडे —*Sarga name* Ś V B1 2 4 D1-4 8 12 13 सीताविलाप, Ñ1 B3 शरबधे सीताविलाप, Ñ2 सीता * * * (illeg), D9 सीताविषाद —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 12 13 om, Ñ2 illeg, Ś2 V1 2 D1 3 9 24, B1 3 4 23, D5-7 10 11 T1 3 G M 48, D8 22, T2 47 —After colophon, D1 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

३९

घोरेण शरबन्धेन बद्धौ दशरथात्मजौ ।
निश्वसन्तौ यथा नागौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ॥ १
सर्वे ते वानरश्रेष्ठाः ससुग्रीवा महाबलाः ।
परिवार्य महात्मानौ तस्थुः शोकपरिप्लुताः ॥ २
एतस्मिन्नन्तरे रामः प्रत्यबुध्यत वीर्यवान् ।
स्थिरत्वात्सत्त्वयोगाच्च शरैः संदानितोऽपि सन् ॥ ३
ततो दृष्ट्वा सरुधिरं विषण्णं गाढमर्पितम् ।
भ्रातरं दीनवदनं पर्यदेवयदातुरः ॥ ४
किं नु मे सीतया कार्यं किं कार्यं जीवितेन वा ।
शयानं योऽद्य पश्यामि भ्रातरं युधि निर्जितम् ॥ ५ G 6 2 B. 6 4 L 6 25

39

1 ^{a}) V3 रोपेण (for घोरेण) —^{c}) Ś V2 B D3 6–9 13 नि श्वसतौ, D1 निस्वनतौ (for निश्वसन्तौ) B2 सर्पौ (for नागौ) —^{d}) D4 रुधिरेक्षिणौ (for रुधिरोक्षितौ).

2 ^{a}) Ñ1 B3 4 सर्वतो, D7 ते सर्वे (by transp) B1 वानरर्षभा, D13 वानरा श्रेष्ठा (for वानरश्रेष्ठा) —^{b}) Ś Ñ V B1 3 4 D3 5 7 9–11 T1 G1 ससुग्रीव, D4 सुग्रीवो वा (for ससुग्रीवा) T1 damaged, G1 -विभीषणा (for महाबला) —^{c}) G3 महात्मान (for °नौ) —^{d}) Ñ1 B3 -निपीडिता, Ñ2 V1 2 B2 4 -[अ]भिपीडिता, Cg as in text (for -परिप्लुता) Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 तस्थु शोकेन पीडिता (V3 °तौ), D9 तस्थुस्त शोकविप्लुता (sic)

3 For 3–4, Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 13 subst 795* —For 3^{ab}, B2 subst l 1 of 795* —^{b}) G3 प्रतिबुध्यत —D5 om 3^{c}–4 —^{d}) B2 D9 सतापितो, D6 M3 सधा°, T3 G2 3 सताडितो, M1 2 सदारितो, Cv as in text (for सदानितो) G (ed) स (for सन्)

4 D5 om 4 (cf v l 3) Cv does not comment from 6 39 4 up to 6 40 2 —^{a}) D6 7 9 सु- (for स-) —^{b}) D7 G1 M1 निपण्ण (for विषण्ण) D6 9 T2 3 अर्दित, T1 आहत, Cg t as in text (for अर्पितम्) —^{c}) M1 2 दीनवदन D7 लक्ष्मण भ्रातर दीन —For 3–4, Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 13 subst, B2 subst l 1 for 3^{ab} and subst l 2–6 for 4, while G2 M5 subst l 2 and 5–6 for 4

795* अथ दीर्घेण कालेन सज्ञा लेभे नरोत्तम ।
प्रत्यवैक्षत चात्मान शोणितेन परिप्लुतम् ।
अदीनो दीनया वाचा मातृगोत्रमुदाहरन् ।
अभ्यभाषत्स्वरभ्रष्टो हरिभि परिवारित ।
विललाप ततो रामो मन्दमश्रूणि वर्तयन् । [5]
लक्ष्मण पतित दृष्ट्वा दु खशोकसमन्वित ।

[(l 1) D4 अथ (for अथ) V3 B1 रघूत्तम (for नरोत्तम) Ñ B2 3 अथ दीर्घस्य कालस्य (for the prior half) —(l 2) Ś1 B1 2 4 D1 4 प्रत्यवेक्षत (for प्रत्यवै°) V3 B3 G2 M5 प्रत्यवेक्ष्य(V3 B3 °क्ष्य) तदात्मान (for the prior half) Ñ2 V1 B2 4 D4 G2 M5 शोणितौघ- (for शोणितेन) —After l 2, Ñ2 V1 2 B2 4 D4 read l 5–6 —(l 3) Ñ1 V1 2 B D4 म दीनो (for अदीनो) Ñ1 निपीडयन्, V1 3 उदीरयन्, B1 उदाहरत, B2 D1 उपाहरन् (for उदाहरन्) Ś D2 8 12 राम परममन्युमा(D2 °सत्त्वा)न्, Ñ1 (m) मातृशोकेन पीडित, B3 आत्मगात्र निपीडयन् (for the post half) —(l 4) B2 बभाषे च, D12 अत्यभाषत् (for अभ्यभाषत्) V3 रघुश्रेष्ठो, B3 स्वरत्रस्तो (for स्वरभ्रष्टो) Ñ2 V1 2 B4 D4 बभाषे च सुरश्रेष्ठो (for the prior half) —(l 5) Ñ1 V3 B1 3 G2 तदा (for ततो) D4 [अ]वर्तत (for वर्तयन्) Ś2 Ñ V B D2 13 M5 मदमश्रुनि(Ś2 °स्रानि, V3 B1 3 °श्रव्य)वर्तयन् (for the post half) —(l 6) D4 दु खशोकमुपस्थित, G2 M5 मातृगोत्रमुदाहरन् (G2 °त्) cf post half of l 3, G (ed) शोकदु खसमन्वित (for the post half)]

5 ^{a}) D10 11 तु, Ct as in text (for नु) —^{b}) Ś Ñ2 B2–4 D1 2 8 लकया, Ñ1 D6 7 9–11 T2 3 G3 लब्धया, V1 D3 4 पृथिव्या(D4 °व्या), B1 कार्यं वा, D12 लकाया, D13 किं मम, G1 2 M5 आत्मनो (for किं कार्यं) Ś B4 D3 8 12 च, V2 B1 D4 किं, D1 M1 2 मे (for वा) —T1 damaged from न in ^{c} up to धि in ^{d} —^{c}) G1 भ्रातर (for शयान) V3 यश्च, B1 यच्च (for योऽद्य) —^{d}) G2 M5 रिपुणा हत, G3 रणनिर्जित (for युधि निर्जितम्) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–4 8 12 13 लक्ष्मण शुभलक्षण, Ñ1 B3 सौमित्र शत्रुणा हत, G1 शयान रिपुणा हत —After 5, Ñ V (V3 l 1–2 only) B2–4 ins, while Ś B1 D1–4 8 12 13 ins l 1–6 after 5 and l 7–12 after 9, whereas G1 (after 7) 2 M5 ins only l 1–2 after 7^{ab}

796* यत्र क्वचिद्भवेद्भार्या पुत्रोऽन्येऽपि च बान्धवा ।
त तु देश न पश्यामि यत्र भ्राता सहोदर ।
पर्जन्यो वर्षते सर्वमितीय वैदिकी श्रुति ।
प्रवादश्चापि नित्योऽय मातृजात न वर्षति ।
सा ममाम्बा सुमित्रा च कौशल्या जननी च मे । [5]
नानयोरन्तर किंचिन्मातृगौरवकारितम् ।
अप्येव हि मही दीर्येत्प्रपतेद्वा दिवाकर ।
सागरश्च क्षय गच्छेदनलश्चापि शीतताम् ।
आपोऽद्रवत्व च तथा पवनश्चागतिर्भवेत् ।
अम्बाया न सुमित्राया स्नेहनाशो भवेन्मयि । [10]
लक्ष्मणश्चापि परया भक्त्या मामनुगच्छति ।
पतन्तमपि पाताले नैव नानुपतेदयम् ।

शक्या सीतासमा नारी प्राप्तुं लोके विचिन्वता ।
न लक्ष्मणसमो भ्राता सचिवः सांपरायिकः ॥ ६
परित्यक्ष्याम्यहं प्राणान्वानराणां तु पश्यताम् ।
यदि पञ्चत्वमापन्नः सुमित्रानन्दवर्धनः ॥ ७
किं नु वक्ष्यामि कौसल्यां मातरं किं नु कैकयीम् ।
कथमम्बां सुमित्रां च पुत्रदर्शनलालसाम् ॥ ८

[(l 1) Ś D8 12 कश्चन मे, B2 कुत्र भवेत् (for कश्चिन्नेह) G1 2 M5 नेहो ददौ कत्राणि (for the prior half) Ś V2 D3 4 8 12 पुत्राश्चान्ये, B1 पुत्रो नान्ये, G1 2 M5 न्हो ज्ञो (for पुत्रोऽन्येऽपि) D4 [s]पि (for च) D1 2 13 यत्र कश्चिद्भ्रा (D13 °भ सा)र्या पुत्रानन्याश्च बान्धवान् —(l 2) Ś D8 12 न्ग तु न (for तु द्व न) Ś V1 2 B1 D1-3 8 12 13 यत्र गो(V1 D1 2 मे)र्त्यमाप्नुया(D2 °यात्) (for the post half) —After l 2, G1 repeats 7^{cd} —(l 3) Ś B1 D1-3 8 12 13 सत्यम्, D4 नित्यम् (for मर्त्यम्) Ś D2 8 12 लौकिकी (for वदिकी) B1 स्मृति (for श्रुति) —(l 4) Ś B4 D8 12 प्रमादश्च(Ś1 °दाच् [sic]) (for प्रवादश्च) Ś D8 नित्यो, Ñ1 V2 B3 D4 मन्योय, D1 निन्यो यो (for निलोऽय). B1 पुरा चापि मन्योय (for the prior half). Ś D2 8 12 मातृन न स वर्तति (for the post half) —(l 5) Ś D2 8 12 ममावा च, B1 मम माता, D4 मातुवाच (for मा ममाम्बा) Ñ1 B3 मा मम(B3 तव)पि सौमित्रे, D1 मामांबाश्च सौमित्रे (corrupt) (for the prior half) Ś Ñ1 D2 12 च ने, Ñ2 मम, V1 illeg (for च मे) —V1 om l 6 —(l 6) D4 उत्तर (for अन्तर) Ñ1 B3 चापि (for किंचित्) D13 मम सा मातर किंचित् (for the prior half) D1 -कारिणां (sic) (for कारितम्) B4 मातृशोरेककारणात् (for the post half) —(l 7) Ñ2 अथ (for अपि) Ś D1-3 8 12 13 हिमवान्स- (D1-3 13 °न्ती)र्यत् (for हि मही वीर्यत्) B1 यत्रापि हिमवान्दी- प्येत्, B4 अप्येव हियवान्दीर्यम (corrupt) (for the prior half) Ñ2 पतते (sic) (for प्रपतेद्). —(l 8) Ñ2 V1 2 B2 प्रक्षय, G (ed) मक्षय (for च क्षय) Ś D8 12 शीतल (for शीतताम्) —(l 9) B1 आपो रम्यत लजेयु (for the prior half) Ñ V1 2 B2-4 D4 जगुरापोर (D4 °गुरापो र)मता च वायुश्चागतिमान्भवेत् —(l 10) D4 च, D13 मे (for न) Ñ V2 B2-4 यदि स्नेहो, V1 स्नेहमेदो (for स्नेहनाशो) B1 भविष्यति, D4 भवेदिह (for भवेन्मयि) —(l 11) Ñ2 B1 2 परया भक्त्या, D1 2 13 चव परया (for चापि परया) Ñ2 B2 वने, B1 यथ, D4 शक्त्या (for भक्त्या) Ñ1 B3 4 D2 उप- (for अनु-) —(l 12) D2 इव (for अपि) Ñ1 B4 पानाल्म (for °ले) V2 D3 मामेव (for नव न) Ś D8 12 हि मा, D3 पुन (for अयम्) B1 D1 2 13 [अ]नुपनेन मा (for [अ]नुपनेदयम्) Ñ1 B3 अन् वानुपनेत्तु(B3 °त) मा, D4 वा सनुत्पेतने मम (corrupt) (for the post half)]

—Thereafter, Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 cont 797*

6 V3 om 6-16 Ś2 om 6 Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 read 6 after 797* —^{a}) D1 3 लभ्या (for शक्या) D5 मया (for -समा) Ñ2 V1 2 B2 4 भार्या, T3 लब्धु (for नारी) —^{b}) Ś1 Ñ1 B1 3 D1-3 8 12 जीवलोके; Ñ2 V1 B2 4 प्राप्तुमन्या, D4 6 Ś2 लब्धु लोके, D6 7 9-11 13 T1 2 M3 मर्त्य(D13 देव)लोके (for प्राप्तुं लोके) B2 विपश्चिता, D13 विचिन्तिता —^{d}) B1 पारलौकिकः, B2 D4 साम्परायिक, D12 साम्प्रदायिक (for सांपरायिक) —After 6, Ś1 D1-4 8 12 13 read 11^{cd} for the first time, repeating it in its proper place

7 V3 om 7 (cf v l 6). —^{a}) M3 प्राण (for प्राणान्) —^{b}) G2 प्रपश्यता, G3 च पश्यता (for तु पश्यताम्). —After 7^{ab}, G2 M5 ins l 1-2 of 796*. —G1 repeats 7^{cd} after l 2 of 796* —^{d}) G1 (both times) 3 M1 2 5 -[आ]नन्दिवर्धन —For 7, Ś Ñ V1 2 B D1-4 8,12 13 subst. and cont after 796*

797* धारयेयं कथमहं प्राणान्सौमित्रिणा विना ।
भारार्त इव भारेण दुःखेन समभिप्लुत ।

[(l 1) B2 D1 4 8 (after corr. as in text) धारयेह. Ś D1 2 8 12 13 चाहं, B1 D2 4 प्राणान् (for अहं) B1 D3 अहं, D4 विना (for प्राणान्) D4 त्विह (for विना) Ñ1 B2 कथं चाहं विना वीर त्वया प्राणान्हि धारये —(l 2) Ñ V1 2 B तीव्रेण (for भारेण) Ñ1 भारेण, B3 भारेन (for दुःखेन) Ś B1 D1-4 8 12 13 [प]रि (B1 D2 4 13 [अ]भि; D1 [अ]रि) परिप्लुत (for समभिप्लुत)]

—Thereafter, Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 read 6

—After 7, G1 ins l 1-2 of 796*

8 V3 om 8 (cf v l 6) D4 repeats 8^{ab} after 11^{cd} (first occurrence). —^{a}) Ñ1 D4 (second time) किं च, D2 1 किं तु, D4 (first time) किंचिद् (for किं नु) —^{b}) Ñ1 D4 (second time) किं च, B3 चैव (for किं नु) V2 B1 कैकेयीं किमु मातरं, D3 किं नु वक्ष्यामि कैकयीं, D4 मातरं कैकयीमपि —^{c}) Ñ V1 2 B2-4 सुमित्रां किं नु (Ñ1 B3 च) वक्ष्यामि —^{d}) D5 पुनर् (for पुत्र-) B4 लालसाम Ñ1 B1 तु दुःखशोकसमन्विता —For 8^{cd}, Ś B1 D1-4 8 12 13 subst, Ñ1 B2 cont after 799*, while V1 2 ins after 9

798* कथं वाहं सुमित्रायाः सुतं द्रक्ष्यामि चाश्रुमत ।

[Ś B1 D2 3 8 12 13 च (for वा) Ś B1 D8 12 पश्यामि (for द्रक्ष्यामि) Ñ1 V1 2 D3 मातृ तव, D4 मातृमपि, D13 चाप्युत (for चाश्रुमत)]

—Thereafter, Ś1 B1 D1-4 8 12 13 read 11^{ab} for the first time repeating it in its proper place, while Ś2 reads 11^{ab} after 798*

विवत्सां वेपमानां च क्रोशन्तीं कुररीमिव ।
कथमाश्वासयिष्यामि यदि यास्यामि तं विना ॥ ९

कथं वक्ष्यामि शत्रुघ्नं भरतं च यशस्विनम् ।
मया सह वनं यातो विना तेनागतः पुनः ॥ १०

उपालम्भं न शक्ष्यामि सोढुं बत सुमित्रया ।
इहैव देहं त्यक्ष्यामि न हि जीवितुमुत्सहे ॥ ११

धिङ्मां दुष्कृतकर्माणमनार्यं यत्कृते ह्यसौ ।
लक्ष्मणः पतितः शेते शरतल्पे गतासुवत् ॥ १२

त्वं नित्यं सुविषण्णं मामाश्वासयसि लक्ष्मण ।
गतासुर्नाद्य शक्तोपि मामार्तमभिभाषितुम् ॥ १३

येनाद्य बहवो युद्धे राक्षसा निहताः क्षितौ ।
तस्यामेव क्षितौ वीरः स शेते निहतः परैः ॥ १४ G 6 B 6 L 6

---

9 V3 om 9 (cf v l 6) —^{a}) B2 D1 विवशा, D7 विषत्का (sic) (for विवत्सा) Ś Ñ V1 2 B D1-3 8 12 13 विलपतीं, G3 क्रोशमाना (for वेपमाना) T3 ता (for च) D4 विलपतीं च क्रोशतीं —^{b}) Ñ2 शोचती, D4 विवत्सा, D7 10 11 वेपतीं, D9 विप्लुतीं (sic) (for क्रोशन्ती) V1 3 कुररी यथा, T1 *⁴ ʳ मिव (for कुररीमिव) —After 9^{ab}, Ś2 erroneously repeats the prior half of 798* —^{d}) K (ed) यदा (for यदि) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 सुमित्रा लक्ष्मण विना (Ñ1 B1 D1 3 13 °णातरे, B2 °णातरा) —After 9, Ś B1 D1-4 8 12 13 ins l 7-12 of 796*, while Ñ1 B3 ins after 9

799* पुत्रशोकार्तया देव्या रुदन्त्या च सुमित्रया ।

—Thereafter, Ñ1 B3 cont 798*, while V1 2 ins 798* after 9

10 Ś2 V3 om 10 (for V3, cf v l 6) —^{a}) Ś1 Ñ1 V1,2 B D2-4 8 12 13 किं नु, D1 किं तु (for कथं) D6 पश्यामि (for वक्ष्यामि) —^{b}) Ś1 B1 3 D1-4 8 12 13 धर्मज्ञं भरतं नु किं (B1 3 च किं, D2 12 तु किं, D4 तथा), Ñ1 धर्मज्ञं भ्रातरं च किं —^{c}) Ś1 V1 2 B1 D2 8 12 सह येन, Ñ B2-4 D1 3 13 सह तेन, T2 G1 त्वया सह, Cg k t as in text (for मया सह) D9 वने (for वनं) D4 सहितोपि वने मेने —^{d}) Ñ1 B3 D4 त्वमागतः, D9-11 [अ]हमागतः, T3 G2 3 M Cg t गतः पुनः (for [आ]गतः पुनः) Ś1 V1 2 B1 D1-3 8 12 13 विना च (Ś1 V1 2 B1 त) पुनरागतः, Ñ2 B2 4 विना (B2 गत्वा) पुनरिहागतः

11 V3 om 11 (cf v l 6) Ś1 D1-4 8 12 13 read 11^{ab} after 798* and 11^{cd} after 6 for the first time repeating them here Ś2 reads 11^{ab} after 798* B1 reads 11^{ab} after 798* for the first time repeating it here —^{a}) Ś B1 3 D8 M3 (Ś1 B1 D8 first time) पश्यामि, Ñ2 शक्नोमि, D4 (first time) वक्ष्यामि, Cg as in text (for शक्ष्यामि) —^{b}) Ñ2 D13 श्रोतुम्, G2 M1 2 वोढुं, Cg as in text (for सोढुं) Ñ2 V2 B2 4 D9-11 Ct अंब, D6 T2 3 मुक्त, G1 इत्थं, Cg as in text (for बत) B3 D9 सुमित्रयोः Ś B1 D1-4 8 12 13 (Ś1 D1-3 8 12 13 first time, B1 D4 both times) सोढुं तस्या सुमच्यु (Ś1 °खाच्यु)तं, Ś1 D1-3 8 12 13 (all second time) सोढुं (D13 श्रोतुं) लक्ष्मणमातृतः, Ñ1 B3 सोढुं मातुरहं भृशं, V1 सोढुं तस्याः सुमित्रया (sic) —Ś2 om 11^{c}-15^{b} —^{c}) Ś1 D8 12 (all second time) जीवं (for देहं) Ñ1 B3 D4 (second time) मोक्ष्यामि, D12 (first time) त्यक्तास्मि (for त्यक्ष्यामि) —^{d}) Ñ1 B3 D2 4 8 12 G1 (D2 4 8 12 second time) नाहं, D1 (second time) नैव, D13 (second time) न तु (for न हि) Ś1 D1-3 8 12 13 (all first time) न हि (D1 3 13 च) शक्ष्यामि जीवितुं —After 11^{cd} (first occurrence), D4 repeats 8^{ab}

12 Ś2 V3 om 12 (cf v l 6 and 11) —^{b}) Ñ2 सीतायाः, D2 अनर्थो (for अनार्यं) Ñ1 V2 B D6 7 9-12 T2 3 मत्कृते, D13 यत्कृतः (for यत्कृते) Ś1 D8 12 [अ]प्ययं, Ñ V1 2 B1 2 4 D1-3 ह्ययं, D13 स्वयं (for ह्यसौ) D4 अनार्यं यत्कृतो ह्यहं —^{c}) Ñ1 B3 D4 निहतः, V2 D6 10-12 T2 3 G1 पातितः (for पतितः) —^{d}) D2 शरतल्पो (for °ल्पे) B3 गतायुवत् (for गतासुवत्) Ś1 D8 12 शरतल्प (Ś1 °ल्प) गतः स्रवन्

13 Ś2 V3 om 13 (cf v l 6 and 11) Ś1 B1 D8 om 13-14 —^{a}) Ñ1 B3 D1-4 12 13 यो (for त्वं) D2 M3 मविषण्णं (for सु°) Ñ2 V1 2 B2 4 G1 2 M5 यो (B4 को) हि नित्यं विषण्णं माम् —^{b}) Ñ1 V2 B2 D1-3 12 13 G1 2 M5 आश्वासयति लक्ष्मण (D1-3 12 13 दुःखितं), V1 B4 पर्याशश्वास (V1 °श्वासति) लक्ष्मणः, G (ed) पर्याश्वसन्महाबलः —^{c}) D9-11 शक्तोसि, G1 2 M5 शक्नोति (for शक्नोषि) Ñ1 V2 B3 पुरा सोद्य न शक्नोति (B3 °षि), Ñ2 V1 B2 4 स परासु (Ñ2 गतासु, B4 गतायु)र्न शक्नोति, D1-4 12 13 परासुर्नाद्य शक्नोति —^{d}) D1-4 12 13 सोयं माम् (for मामार्तम्) Ñ V1 2 B2-4 D1-4 12 13 उपसर्पितुं, D7 अपि भाषितुं (for अभिभाषितुम्) —After 13, D4 reads 17^{ab} for the first time, repeating it in its proper place

14 Ś V3 B1 D8 om 14 (cf v l 6, 11 and 13). —^{a}) M1 2 [अ]त्र (for [अ]द्य) D5 M3 निहता (for बहवो) Ñ1 B3 D4 त्वया हि राक्षसा युद्धे —^{b}) D6 निहिताः (for निहताः) G3 स्वयं, M5 स्वयं (for क्षितौ) Ñ1 B3 D4 निहताः शेरते क्षितौ, Ñ2 V1 2 B2 4 राक्षसाः शयि (Ñ2 पाति, B2 शायि)ता भुवि, D1-3 12 13 राक्षसाः शमि (D2 पाति, D12 शासि)ता शरैः, D5 T1 M3 राक्षसा विनिपातिताः, D7,9-11 निहता राक्षसाः क्षितौ, M1 2 राक्षसा बलिनो हताः

शयानः शरतल्पेऽस्मिन्स्वशोणितपरिप्लुतः ।
शरजालैश्चितो भाति भास्करोऽस्तमिव व्रजन् ॥ १५
बाणाभिहतमर्मत्वान्न शक्नोत्यभिवीक्षितुम् ।
रुजा चानुव्रतो ह्यस्य दृष्टिरागेण सूच्यते ॥ १६
यथैव मां वनं यान्तमनुयातो महाद्युतिः ।
अहमप्यनुयास्यामि तथैवैनं यमक्षयम् ॥ १७
इष्टबन्धुजनो नित्यं मां च नित्यमनुव्रतः ।
इमामद्य गतोऽवस्थां ममानार्यस्य दुर्नयैः ॥ १८
सुरुष्टेनापि वीरेण लक्ष्मणेन न संस्मरे ।
परुषं विप्रियं वापि श्रावितं न कदाचन ॥ १९

—^{cd}) Ñ2 V1 2 B2 4 सोयमेव (V2 °व) (for तस्यामेव). Ñ1 G3 क्षितौ वीर, D7 9-11 [अ]द्य शूरस्त्व, T3 सुशूरस्त्व, G2 क्षितो शूर (for क्षितौ वीर) B3 तस्मान्मे रक्षितो वीर (for ^{c}) D6 T2 शरैः (for परैः) Ñ V1 2 B2-4 D4 7 9-11 T3 G3 M1 2 5 शेते (Ñ1 B3 D7 10 11 T3 G3 °पे) विनिहत श (Ñ1 T3 G3 M1 2 5 प)रैः, G2 शयान निहत परैः (for ^{d}) D1-3 12 13 सोय विचेष्टते शूर शरतल्पे ग (D12 °तल्प ग, D13 °वपेर्ग) तासुवत्

15 V3 om 15 (cf v l 6) Ś2 om 15^{ab} (cf v l 11) G1 2 M5 repeat 15^{ab} after 800* —^{a}) D13 शायित (for शयान) B4 शरतल्पेन G1 2 M5 (all first time) तथा हि शरतल्पस्थ —^{b}) Ñ1 B2 3 D2 सु-, Ñ2 V1 2 B1 D6-8 10 11 T1 2 स, D4 स च (hypm) (for स्व-) B3 D10 11 -परिसुत, G1 2 (both first time) M5 (both times) परिप्लु (G1 °प्लु)त (for -परिप्लुत) —After 15^{ab} (first occurrence) G1 2 M5 ins

800* शरजालाचित भूमौ पश्यास्येनमनाथवत् ।

[G1 -जालवृत (for -जालाचित)]

—^{c}) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 शरजाला (B1 D2 4 °ल)वृतो, D7 9-11 Ct शरभूतस्ततो (for शरजालैश्चितो) B3 D7 9-11 G1 भाग्नि (for भाति)

16 V3 om 16 (cf v l 6) —^{b}) D5 T1 M3 5 [अ]भिभाषितुं (for [अ]भिवीक्षितुम्) D7 9-11 T3 न शक्नोपीह भाषितु, G1 नाद्य शक्नोति भाषितु —For 16^{ab}, Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 subst

801* बाणैरर्दितसर्वाङ्गो नैव शक्नोति चेष्टितुम् ।

[B4 परीत-, D13 अचित- (for अर्दित-) B3 शक्नोपि D3 नैव शक्तो विचेष्टितु (for the post half)]

—D4 reads 16^{cd} twice —^{c}) Ñ2 B2 D9 वा (for च) T1 G3 M1-3 [अ]प्यस्य (for ह्यस्य) Ś B1 D1-3 8 12 13 रुजा (Ś D3 8 12 दशा)स्य बाधते कष्टा, Ñ1 V2 B3 D4 (second time) रुजा वा बाध (D4 °ध्य)ते चा (V2 ह्य)स्य, V1 D4 (first time) रुजास्य बाध्यते कष्टा (D4 कृत्स्ना), B4 रुजा मा व्रुवतो यस्य —^{d}) Ś V1 D8 12 T2 3 दृष्टौ, Cg k t as in text (for दृष्टि-) D6 T2 -रुद्धेव, T3 रुग्णेव, Cg k t as in text (for -रागेण) G3 दृष्टिरग्रेण Ś Ñ1 B2 3 D8 12 पूर्यते, B4 दृश्यते, D4 (second time) पूज्यते, G (ed.) रुध्यते (for सूच्यते) D4 (first time) दृष्ट्वा रागो न रज्यते

17 D4 reads 17^{ab} for the first time after 13, repeating it here —^{ab}) B1 यश्चैव, D3 यथैव, T3 यद्वैव (for यथैव) B1 D1 9 11 12 यान्तम् (for यान्तम्) D13 यद्येष जीवित यामम् (sic) (for ^{a}). D4 (both times) यथैव मनुजोभ्येति देवादेव यमक्षय. —^{c}) Ñ2 V1 2 B2.4 त (V2 य)थाहमनु- (Ñ2 °पि), V3 तथाहमनु-, D12 अहमपि नु, M5 अह् ... (damaged) (for अहमप्यनु-) V3 B4 -पश्यामि —^{d}) Ś2 D8 तथैन वा (D8 च), Ñ2 V B1 2 4 महानेन, D1-3 तथा त्वे (D1 °प्ये)न, D13 तथा त्वेत, G3 तथैव च, Cg as in text (for तथैवैन)

18 ^{a}) B4 कष्ट (for इष्ट-) D6 T2 -बंधुरय (for -बन्धुजनो) D3 G3 इष्टबधुजनोपेतो —^{b}) G3 damaged for मा च Ś Ñ2 V B1 2 4 D1-3 8 12 13 नित्यं मा (Ñ2 मा चैव, V1 सर्वं त्यक्त्वा मा [hypm]) समनुव्रत, D4 सुखदो मामनुव्रजन् —^{c}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 इमामवस्था गमितो —^{d}) D1 T3 G1 2 मम नार्यस्य (for ममानार्यस्य) Ñ1 दुष्कृतै —After 18, B2 ins 803*

19 ^{a}) Ś D2 8 12 13 स (D13 सु)तुष्टेनैव, Ñ2 B2 सक्रुद्धेनापि, V B4 क्रुद्धेनापि हि (B4 च), B1 D1 सुरुष्टेनैव, D4 श्रेष्ठेनापि च, T3 सुदृष्टेनापि (sic) (for सुरुष्टेनापि) Ś Ñ1 B1 D1-4 8 12 13 शूरेण (for वीरेण) —^{b}) Ñ1 T3 च, D13 T2 स, G1 2 M1 2 तु, Ct as in text (for न) Ñ2 V1 B2 4 न हि स्मरे, D4 कदाचन, M5 [अ]पि संस्मरे (for न संस्मरे) —^{c}) D4 वाग्विप्रिय (hypm) (for विप्रियं) Ñ V B1-3 D1 9-11 13 T2 चापि, B4 om. (for वापि) —^{d}) D7 9-11 तु (for न) G2 श्रावितोह, M5 श्रा ... (for श्रावितं न) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1-4 8 12 13 श्रावितो (Ś1 Ñ2 D4 °तं) विजने वने, Ñ1 B3 श्रावित स्वगृहे जन —After 19, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 ins

802* लक्ष्मणेन तत पूर्वं जीवता वनजीविकाम् ।
विसंवादितपूर्वो वा उक्तपूर्वोऽपि वाक्षमम् ।

[(l 1) Ñ2 V1 जन, V2 om, V3 B1 3 (with hiatus) इत, B2 च तत्, B4 नर, D1 न नत्, D8 तदा (for तत) Ñ1 B3 D4 हितमिच्छता, B1 किं नु जीवितु, D1 [अ]भिहत पुरा (for वनजीविकाम्) Ñ2 V B2 4 जीवनार्हेण जीवता, D2 13 जीवित (D2 °वता) हितजीविना (for the post half). —(l 2) Note hiatus between two halves Ñ V B D4 न वि (B1 हि)संवादित कश्चिद् (for the prior half). Ñ1 V2 B3 न चाप्रिय (V2 °नृत), B1 D13 [ऽ]पि वाप्रिय (D13 °क्षय), D12

विससर्जैकवेगेन पञ्च बाणशतानि यः ।
इष्वस्त्रेष्वधिकस्तस्मात्कार्तवीर्याच्च लक्ष्मणः ॥ २०
अस्त्रैरस्त्राणि यो हन्याच्छक्रस्यापि महात्मनः ।
सोऽयमुर्व्यां हतः शेते महार्हशयनोचितः ॥ २१
तच्च मिथ्याप्रलप्तं मां प्रधक्ष्यति न संशयः ।
यन्मया न कृतो राजा राक्षसानां विभीषणः ॥ २२
अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव प्रतियातुमितोऽर्हसि ।
मत्वा हीनं मया राजन्रावणोऽभिद्रवेद्बली ॥ २३
अङ्गदं तु पुरस्कृत्य ससैन्यः ससुहृज्जनः ।
सागरं तर सुग्रीव पुनस्तेनैव सेतुना ॥ २४
कृतं हनुमता कार्यं यदन्यैर्दुष्करं रणे ।
ऋक्षराजेन तुष्यामि गोलाङ्गूलाधिपेन च ॥ २५
अङ्गदेन कृतं कर्म मैन्देन द्विविदेन च ।
युद्धं केसरिणा संख्ये घोरं सपातिना कृतम् ॥ २६ G 6 24 B 6 .. L 6 25

[ऽ]पि राक्षस (for ऽपि वाक्षमम्) Ñ2 V1 3 B2 4 उक्त(B4 मृदु) पूर्व न चानृत, D4 नोक्तपूर्वो न वा स्वस (sic), G (ed) उक्त न निष्ठुर वच (for the post half)]

20 ^{a}) Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 13 विसृजत्येकवेगेन, Ñ2 सृजत्येकेन वेगेन —^{b}) Ñ2 B4 M5 च (for य). —^{c}) Ñ1 V B3 4 G1 2 राज्ञ, Ñ2 B2 ज्ञेय (for तस्मात्) Ś D2–4 8 12 13 इष्वस्त्रे(D4 अस्त्रेण, D13 इष्टार्थे) सदृशो राज्ञ, B1 D1 इषुस्त्रस(D1 °स्त्रस)दृशो राज्ञ —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 13 कार्तवीर्यस्य(V1 °र्याद्धि) (for °र्याच्च) G3 damaged for लक्ष्मण

21 ^{b}) G1 2 M5 साक्षादपि शतक्रतो —B3 reads 21^c–23 in marg G3 damaged from श in 21^d up to 22^b M5 damaged from चित in 21^d up to मि in 22^a

22 B3 reads 22 in marg (cf v l 21) G3 damaged for 22^{ab}, M5 damaged up to मि in 22^a (for both, cf v l 21) M3 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) B3 D3 13 G2 इद, D10 11 T3 G1 तत्तु (for तच्च) G1 प्रलाप (for -प्रलप्त) B3 D3 13 मे (for मां) Ś D2 8 12 मय मिथ्याप्रलापो मे, Ñ V B1 2 4 D1 6 9 इद(D9 तत्तु) मिथ्याप्रलपित(B4 °लाप मे) —^{b}) Ñ V1 2 B2–4 D4 भविष्यति, T2 प्रवक्ष्यति (sic), Cg k t as in text (for प्रधक्ष्यति) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 हत्वा युधि(Ś D2 8 12 °द्धे) दशानन —D6 reads in marg from रा in ^{c} up to ^{d} —^{c}) D4 यस्मान्मया, G1 मया न च (for यन्मया न) —^{d}) Ñ1 D4 लकाया स(D4 च) (for राक्षसाना)

23 B3 reads 23 in marg (cf v l 21) —^{b}) D6 T2 G3 इह, B (ed) इव (for इतो) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G2 M5 प्रतिगतु(D4 °कर्तुं, G2 M5 °यातु) त्वमर्हसि —^{c}) Ñ2 B2 3 मा त्वा, V1 D7 स त्वा, V2 B4 T3 G1 न त्वा, D6 9–11 मत्व-, G3 damaged (for मत्वा) Ñ1 V3 B4 G1 राजा (for राजन्) Ś D2 4 8 12 त्वा मा च स (D2 त्वा च मा हि, D4 न त्वा हीन) महाराज, V3 स त्वा हीन महाराजो, B1 स तु त्वा हि महाराजो, D1 3 13 मा(D1 मा) त्वा हि स महाराज(D1 °जो), M5 मत्वा हत मा त्व राजन्. —^{d}) G3 damaged for रावणोऽभि- D1 [ऽ]पि, T1 [ऽ]ति- (for ऽभि-) Ś Ñ1 V2 B D2 8 -द्रविष्यति, D1 3 4 7 9–11 -भविष्यति, G1 2 भवेद्बली (for द्रवेद्बली) D12 13 रावणो विद्रविष्यति, T3 रावणो ह्याद्रवेद्बली.

24 ^{a}) Ñ1 D4 त्व, D6 M1 2 च, T2 त (for तु). B4 हनूमत, D1–3 13 लक्ष्मण तु (for अङ्गद तु) —^{b}) D2, 6 9–11 ससैन्य, G3 ससैन्येस् (for ससैन्य·) D1–3 13 ससुहृज्जन (D2 °नै), D7 9–11 सपरिच्छद(D7 °द), G? स ..* (damaged) (for ससुहृज्जन) —G3 damaged for 24^c–25^b B3 reads 24^c in marg —^{c}) D13 नीर्य (for तर) —^{d}) D6–7 9 11 T G3 M1–3 नीलेन च नलेन च —After 24, Ś Ñ V B(B2 after 18) D1–4 8 12 13 ins

803* विजयोऽपि हि सुग्रीव लक्ष्मणे निधन गते ।
अन्धस्येवोऽदितश्चन्द्र का प्रीति जनयिष्यति ।

[(l 1) B1 मेपि (for ऽपि हि) Ñ V B2 3 D4 लक्ष्मणेन विना मम(V1 कथ) (for the post half) —(l 2) D4 अहनि (for अन्धस्य) Ś Ñ V1 2 B3 4 [प]व (for [इ]व) D1 सूर्य (for चन्द्र)]

25 G3 damaged for 25^{ab} (cf v l. 24) —^{a}) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 T3 G1 2 M5 कर्म (for कार्यं) D9–11 G (ed) कृतं हि सु(G [ed] तत्तु)महत्कर्म —^{b}) B4 D4 T1 दुष्कृत (for दुष्कर) G1 2 M5 यदन्यर्भुवि- दुष्कर —After 25^{ab}, Ñ V1 2 B1 2 4 D13 ins, while Ś D1–3 8 12 subst for 25^{cd}

804* बलविक्रमसम्पन्ना राक्षसा मृदिता रणे ।

[Ñ1 D13 मर्दिता (for मृदिता) Ñ2 V1 2 B2 4 सप्रमर्दिता (for मृदिता रणे)]

—V3 om 25^{cd} —^{c}) Ñ2 च कृता, V1 2 B1 2 4 D13 तु(V1 2 B1 च) तथा (for तुष्यामि) —^{d}) D13 तु (for च) G3 गोलागूलेनाधिपेन च (hypm)

26 Ñ1 om from 26^b up to तुष्यामि in 805* —^{ab}) G3 कृ* + s, M5 तु यत्कर्म (for कृत कर्म) Ś द्विविधेन (for °देन) B2 कृत तु कर्म मैन्देन द्विविदेन तथैव च —After 26^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G1 2 M5 ins

37 27 36 गवयेन गवाक्षेण शरभेण गजेन च ।
अन्यैश्च हरिभिर्युद्धं मदर्थे त्यक्तजीवितैः ॥ २७
न चातिक्रमितुं शक्यं दैवं सुग्रीव मानुषैः ।
यत्तु शक्यं वयस्येन सुहृदा वा परंतप ।
कृतं सुग्रीव तत्सर्वं भवताधर्मभीरुणा ॥ २८
मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरर्षभाः ।
अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं गन्तुमर्हथ ॥ २९
शुश्रुवुस्तस्य ते सर्वे वानराः परिदेवितम् ।
वर्तयांचक्रुरश्रूणि नेत्रैः कृष्णेतरेक्षणाः ॥ ३०
ततः सर्वाण्यनीकानि स्थापयित्वा विभीषणः ।
आजगाम गदापाणिस्त्वरितो यत्र राघवः ॥ ३१
तं दृष्ट्वा त्वरितं यान्तं नीलाञ्जनचयोपमम् ।
वानरा दुद्रुवुः सर्वे मन्यमानास्तु रावणिम् ॥ ३२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥

805* सुषेणेन च तुष्यामि नीलेन च नलेन च ।

[V1 गवाक्षेन, V3 नारगेन (for सुषेणेन) G2 [अ]पि (for च) V B3 D4 सुग्रीव B4 शूरेण, D1 युद्धानि (for तुष्यामि) Ś D8 12 न च तुष्यामि नीलेन, Ñ2 B2 सुग्रीवेण सुषेणेन G1 M5 सुषेण चापि तुष्यामि (for the prior half).]

—cd) B1 युद्धे (for सख्ये) G1 तथा (for घोरं). Ś D8 12 transp केसरिणा and संपातिना

27 G3 damaged for 27 —a) G (ed.) शरभेण (for गवयेन) V1 च रंभेण (for गवाक्षेण) —b) G2 गवेन (for गजेन) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 गजे(Ñ2 V1 2 B °ये)न पनसेन च, T2 M5 गजेन शरभेण च —c) Ñ1 B3 D5 G2 M5 बहुभिर्, Cm t as in text (for हरिभिर्) Ñ1 B3 D4 7 12 युद्धे (for युद्ध). —d) B4 G1 मदर्थं, D6 9–11 दुर्धरं, Ct as in text (for मदर्थे).

28 a) G1 हि तु, G2 ह्यति- (for चाति-) —b) Ś D8 12 मानवैः (for मानुषैः) —After 28ab, Ś Ñ1 V2 B D1–3 8 12 13 ins

806* यस्य ते सत्रमो नास्ति रावणं प्रति युध्यन ।

—c) T3 ते (for तु) Ś Ñ2 V B1 2 D1–3 8 13 कार्यं, G1 शक्येन (hypm) (for शक्य) B4 बहुवीर्यं (for यत्तु शक्य) D4 च सस्नेहं, Cg as in text (for वयस्येन) —d) Ś D8 [अ]पि, Ñ2 D5 T1 M3 Cg च, B1 D1–3 12 13 हि (for वा) B4 D4 हितमिच्छता, D9–11 वा पर मम, G3 ... प (for वा परतप) —e) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 कृत तन(D4 तु) नास्ति सदेहो(Ñ1 B3 सुग्रीव) —f) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 गम्यता गृहं (for [अ]धर्मभीरुणा) ❀ Cm अधर्मभीरुणेति छेदः, Cg धर्मभीरुणा धर्मो नश्यतीति भीरुणेत्यर्थः । अधर्मभीरुणेति वा पदच्छेदः, Ct अधर्मभीरुणेति छेद इति तीर्थः, तद्विफलमेव। धर्मभीरुणेति छेदेऽपि धर्मत्यागाद्भीरुणेति व्याख्यातुं शक्यत्वात् ❀

29 G3 damaged from त in 29a up to न in 30b —b) D4 वानरर्षभं ; D12 °र्षभ, M1 2 वानरोत्तमं (for वानरर्षभा) —D13 om 29c–30 —c) D12 अनुज्ञात

30 D13 om 30, G3 damaged up to न in 30b (for both, cf v l 29). M5 repeats 30a–31b after 32ab —a) M5 तत्र (for तस्य) D5 7 9–11 T2 ये (for ते) Ś Ñ V B4 D1–4 8 12 चापि ये(Ś D8 ते) तस्य(V1 °त्र), B1–3 चास्य ये तस्य(B3 नित्य), M1 2 तस्य तत्सर्वं (for तस्य ते सर्वे) —b) Ñ B2–4 D2 4 परिदेवितुं, D5 T1 M3 °देवनं, Ct as in text (for °देवितम्) —c) Ś D8 12 ते सर्वे सुसुवुर्बाष्प, Ñ2 वर्तयामासुरश्रूणि, B4 D4 ते सर्वेश्रूणि मुमुचुर् (B4 मुंचति), D1–3 ते सर्वे चक्रुरश्रूणि, D7 9–11 G1 वर्तयाचक्रिरेश्रूणि, Cg as in text —d) Ś2 D8 12 T3 कृष्णतर-, B1 क्लिन्नतर- (for कृष्णेतर-) B4 D4 G1 3 -[ई]क्षणैः, Cm g k t as in text (for -[ई]क्षणा) Ñ V B2 3 ते नेत्रैः(V3 नेत्रैश्च) कृशतारकैः, L (ed.) नेत्रेभ्यः कातरेक्षणा

31 M5 repeats 31ab (cf v l 30) —b) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 समंततः (for विभीषणः) —cd) D9–11 T2 त्वरित (for त्वरितो) G2 M5 राघवौ (for राघवः) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 कृतकर्मा विभीषण (for d) D4 गुप्तस्त्वितरे वीरो गदापाणिर्विभीषणः.—After 31, D4 ins 807*.

32 D4 om (hapl.) from 32 up to l. 2 of 807* —a) Ś Ñ V B1 2 4 D1 3 8 12 13 द्रु(D13 [अ]द्भु)तमायातं, D2 [अ]द्भुतकर्माणं, M1 2 त्वरया यात (for त्वरित यान्त) —b) Ś D8 12 शैल- (for नील-) Ś V1 2 B1 2 D1 8 12 13 -प्रभं (for -[उ]पमम्) D2 शैलांजनसमप्रभं —After 32ab, M5 repeats 30a–31b —c) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 विद्रुता, D5 दद्रशु, D6 विद्रुवु (for दुद्रुवु) —d) Ś B4 D1–3 8 12 13 स्म (for तु) Ñ V B2 3 मत्वे(V B3 °र्हे)न्द्रजितमागतं —After 32, Ś Ñ1 (only l 1–2) V B D1–3 8 12 13 M3 ins, while D4 ins after 31 (owing to omission)

807* निश्चेष्टौ विगतज्ञानौ रणरेणुसमुक्षितौ ।
शयानौ शरतल्पस्थौ द्रष्टुमायाद्विभीषणः ।
ते राक्षसेन्द्रात्मजदृष्टवीर्या
निपातितौ राजसुतौ च दृष्ट्वा ।
जघन्यतो विव्यथिरे वनौकसो [5]
वातेरितास्ते शरदीव मेघाः ।

४०

अथोवाच महातेजा हरिराजो महाबलः ।
किमियं व्यथिता सेना मूढवातेव नौर्जले ॥ १
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
न त्वं पश्यसि रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ॥ २
शरजालाचितौ वीरावुभौ दशरथात्मजौ ।
शरतल्पे महात्मानौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ॥ ३
अथाब्रवीद्वानरेन्द्रः सुग्रीवः पुत्रमङ्गदम् ।
नानिमित्तमिदं मन्ये भवितव्यं भयेन तु ॥ ४ G 6 2 B 6 L. 6

[B2 D4 om l 1–2 —(l 1) Ś D8 12 विचेष्टौ (for निश्चेष्टौ) Ñ1 B3 मन्दनिश्वासौ (for निगनज्ञानौ) Ś V B4 D8 रणे (for रण-) Ś D8 -समुत्थिता Ñ1 रणपांसुविभूषितौ, B3 (orig) रणपांसुविकम्पितौ (m also श्वसतौ रुधिरोक्षितौ) (for the post half) —(l 2) B3 reads in marg from the post half up to l 6 Ñ1 धर्मज्ञौ रुधिरस्रवौ (for the post. half) —(l 3) M3 त (for ते) V1 B4 राक्षस (for राक्षसेन्द्र-) Ś1 दुष्टवीया, B1 3 -दुष्टवीर्या, D1 13 दुष्टविक्रमा, D2 दुष्टमारा, M3 शक्रया ते (for दुष्टवीर्या) —(l 5) V1 2 B2–4 जघन्यजा, M3 विभीषण (for जघन्यजो) V3 B1 2 वनौकसा, M3 च दृष्ट्वा (for वनौकसो) D4 जघन्यपाने व्यथिता वनौकसो —(l 6) V1 B1 2 बाष्पेरितास्, V3 D4 वायीरितास् (sic), B3 क्षुदीरितास्, D1–3 वाय्वीरिता, D13 वाग्नीरिता (for वानेरितास्) Ś D2 8 12 13 वै, D1 3 खे (for ते) M3 मेघा यथा वायुहता प्लवगा]

Colophon Ñ2 om colophon (cont the Sarga) —*Kānda name* Ñ1 V1 B D2 4 13 लङ्काकाण्डे (D13 °काण्डे युद्धपर्वणि) —*Sarga name* Ś Ñ1 V B D1–4 8 9 12 13 रामविलाप· —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 12 13 om, Ś2 V1 D3 9 25, V2 B1 3 4 24, D1 26, D6–7 10 11 T1 3 G M 49, D8 23, T2 48 —After colophon, D2 concludes with राम, while G2 3 M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

40

Ñ2 cont the previous Sarga

1 Cv is missing for 1–2 (cf v l 6 39 4) —^{ab}) Ś D1 2 8 12 सुग्रीव प्लवगाधिप (Ś2 °गर्षभ), Ñ1 B3 सुग्रीवो वानरेश्वर, B1 4 D3 4 13 सुग्रीवो वालिन सुत (for ^{b}) Ñ2 V B2 अथाब्रवीद्वानरेंद्र सुग्रीवस्त्वरितोंगद —^{c}) Ñ1 किमिद, B1 4 D4 9 किमर्थं (for किमिय) Ś D1 2 8 12 13 व्यथते, Ñ V B2 द्रवते, B1 4 च्यवते, D3 दीर्यते (for व्यथिता) —^{d}) D6 M3 मूढवातेन, Cm g k t as in text Ś Ñ V D1–4 8 12 13 भिन्ना (V1 3 °न्न-) नौरिव सागरे

2 ^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 T2 3 G2 M5 राजपुत्रो (for वालि°). V3 [ऽ]वदत (for ऽब्रवीत्) —^{c}) Ñ2 V B2 D7 किं न (for न त्व) G1 न त्वा पश्यति Ñ2 V B2 त्व (for च) —^{d}) D7 9–11 T3 महारथ (for °बलम्) —For 2^{cd}, Ś Ñ1 B1 3 4 D1–4 8 12 13 subst

808* इह बाणार्दितौ दृष्ट्वा शयानौ रामलक्ष्मणौ ।

[Ñ1 B3 D4 इमौ (for इह). Ñ1 B1 3 [अ]र्पितौ (for -[अ]र्दितौ)]

3 ^{a}) V1 इह (for शर-) Ś1 Ñ2 V3 B1 2 4 D1 3 8 12 13 M1 2 -[आ]वृतौ, V1 -[अ]र्दितौ, D6 -[अ]न्वितौ, D9 [अ]चितौ (for -[आ]चितौ) V दृष्ट्वा, D13 भीमाव्, G1 पुनाव् (for वीराव्) —^{b}) V वीरा (for उभौ) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 परमद्युतितौ, G1 नरवरात्मजौ, G3 ****-त्मजौ (for दशरथा°) —^{c}) Ñ V2 3 B2–4 D4 महे- (D4 °हा)ष्वासौ (for महात्मानौ) —^{d}) Ñ1 B3 D4 प्रसुप्तौ रामलक्ष्मणौ, G2 M5 रुधिरेण समुक्षितौ —For 3^{cd}, Ś B1 D1–3(m) 8 12 13 subst

809* वरदानकृतैर्बाणैर्निष्प्रकम्पभुजौ कृतौ ।

[D2 विप्रकम्प- (for निष्प्रकम्प-)]

—Thereafter Ś B1 D1–3 8 12 13 cont, while Ñ V B2–4 D4 ins after 3^{cd}

810* तेनेय दीर्यते सेना हीनानेन महात्मना ।
स्वभावचपला जातिं किं न जानासि वानरीम् ।

[B3 om l 1 —(l 1) Ñ1 D4 यथेय, Ñ2 त्विय, V2 3 B2 यदिय (for तेनेय) B2 द्रवते (for दीर्यते) D1 हीना (for हीना) B1 तेन (for [अ]नेन) Ñ1 कपहीनेव नौजले, D3 हेतुनानेन महात्मन (hypm), D4 (with hiatus) अकर्णेनेव नौजले (for the post half) —(l 2) D2 जाना (for जाति) Ñ2 V1 B1 नु (for न) Ñ2 V1 B2 4 पश्यसि, V3 पश्यामि, D12 जानामि (for जानासि) Ñ1 B3 D4 चपलाश्च- चित्ताश्च किं न जानासि (D4 °सि) वानरान् .]

4 For 4^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

811* अब्रवीद्वानरेंद्रस्तु सुग्रीवो वालिन सुतम् ।

[B3 च, D3 त (for तु) Ñ1 वानरेन्द्रस्य]

—^{c}) Ñ V B2 3 D4 भय (for इद) Ś B1 4 D1–3 8 9 12 13 नेव (D1 13 नैव) तावदपूर्वेण —^{d}) Ś B1 D1 3 8 12 13 न, D2 च (for तु) B4 भवे पुन ; D3 भवेन्न तु (for भयेन तु) Ñ1 V1 2 B1 भाव्य वा का(G [ed] वाका)रणेन तु, Ñ2 B2 सभाव्य कारणेन तु, V3 भाव्य कपिवरेनेन तु (sic), D4 भाव्य वा वानरेण तु

जलक्लिन्नेन हस्तेन तयोर्नेत्रे प्रमृज्य च ।
शोकसंपीडितमना रुरोद विललाप च ॥ १४
इमौ तौ सत्त्वसम्पन्नौ विक्रान्तौ प्रियसंयुगौ ।
इमामवस्थां गमितौ राक्षसैः कूटयोधिभिः ॥ १५
भ्रातुः पुत्रेण मे तेन दुष्पुत्रेण दुरात्मना ।
राक्षस्या जिह्मया बुद्धया छलितावृजुविक्रमौ ॥ १६
शरैरिमावलं विद्धौ रुधिरेण समुक्षितौ ।
वसुधायामिमौ सुप्तौ दृश्येते शल्यकाविव ॥ १७
ययोर्वीर्यमुपाश्रित्य प्रतिष्ठा काङ्क्षिता मया ।
तावुभौ देहनाशाय प्रसुप्तौ पुरुषर्षभौ ॥ १८
जीवन्नद्य विपन्नोऽस्मि नष्टराज्यमनोरथः ।
प्राप्तप्रतिज्ञश्च रिपुः सकामो रावणः कृतः ॥ १९
एवं विलपमानं तं परिष्वज्य विभीषणम् ।
सुग्रीवः सत्त्वसम्पन्नो हरिराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २० G. 6 B. 6 L. 6

14 ^{b}) Ś Ñ1 B1 3 4 D1–3 8 12 13 गात्र, V वक्त्र, D4 रक्त, T3 नेत्र (for नेत्रे) Ś Ñ1 B1 3 D1–3 8 12 13 समार्ज्य स (B3 च), D4 6 7 9–11 T3 G1 2 M1 2 5 विमृज्य च (M1 2 स) (for प्रमृज्य च) —^{c}) B3 -संपीडित रक्षो, D4 -सतप्त-मनसा, T1 M5 सपीडि . . . —^{d}) V3 विललाप रुरोद (by transp) B4 D2 ह (for च)

15 ^{a}) Ś1 D6 T3 तु (for तौ) D4 T2 सत्य (for सत्त्व-) —^{b}) D17 विज्ञातौ (for विक्रान्तौ). Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 -दर्शनौ, T3 -संगतौ (for संयुगौ) —^{c}) M5 सम्प्राप्तौ (for गमितौ) —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M1 3 राक्षसा कूटयोधिना

16 Ś B1 D1–3 8 12 om 16^{ab} —^{a}) V3 B3 D6 10 भ्रातृ- (for भ्रातु) D4 च, D7 वै (for मे) Ñ2 V B3 मंत्रेण, B2 शक्रेण, B4 D9 -तेन, D10 11 M1 चैतेन, D17 तेनैव, L (ed) समरे (for मे तेन) —^{b}) L (ed) दुष्प्रज्ञेन (for दुष्पुत्रेण) Ñ B2 [अ]कृतात्मना, B4 D4 कृतात्मना (for दुरात्मना) —^{d}) D5 चारिताव्, D6 T3 G M5 चलिताव्, D9–11 M1 2 वचिताव्, T1 M3 Cg चालिताव्, T2 व्यथिताव् (for छलिताव्) Ś D8 12 उरु, D4 उग्र- (for ऋजु-) Ñ1 V2 B1–3 -योधिनौ, M5 om (for -विक्रमौ). D7 चलितौ प्राज्यविक्रमौ

17 ^{a}) Ś Ñ V2 B1 4 D1–3 8 12 13 अविरलैर्, V1 3 अविरल, B2 3 अविरलौ, D4 च अतुलैर् (with hiatus), M1 2 अतितरा, M5 इमौ बल (for इमावल) Ñ2 V1 B1 2 4 D1 4 M3 (before corr) बद्धौ (for विद्धौ) —^{b}) Ś Ñ V B2 D1–4 8 12 13 रुधिरौघपरिप्लुतौ, B1 3 4 रुधिरौघप्रवर्षिणौ —^{c}) D5 दृष्टौ, D9 गुप्तौ, G1 2 वीरौ (for सुप्तौ) —^{d}) V3 D4 किंशुकाविव (for शल्यका°) Ś Ñ1 B1 3 4 D1–3 8 12 13 पुष्पिताविव किंशुकौ

18 ^{a}) B3 तयोर् (for ययोर्) D7 M1 2 समाश्रित्य (for उपाश्रित्य) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 G1 2 M5 विक्रमम् आसाद्य, D4 विक्रममाश्रित्य (for वीर्यमुपाश्रित्य) —^{b}) G1 [अ]पेक्षिता (for काङ्क्षिता) D6 या प्रतिष्ठा कृता मया —^{c}) Ś Ñ V B D1 2 4 6–13 ताविमौ (for तावुभौ) Ñ2 V B2 मम (for देह-) Ś D2 8 12 मोहमानीतौ, Ñ1 B1 3 4 D1 3 4 13 मोहजनितौ (for देहनाशाय) —^{d}) V3 सुप्तौ च (for प्रसुप्तौ) Ś Ñ1 B4 D2 3 8 13 निमज्जौ न विचेर (Ñ1 B4 D2 3 °रेज)तु, B1 3 निमज्जैव विचेरतु, D1 निमज्जौ नव रेजतु, D4 नि सज्ञा पतिताविह, D17 निमज्जौ न विराजत

19 ^{a}) D4 एव (for अद्य) D9 13 विनष्टो (for विपन्नो) —^{c}) Ś B1 D1–3 8 12 स्फुर, Ñ1 D4 स्थिर-, Ñ2 V1 2 B2 4 D13 पूर्ण-, B3 दूर (for प्राप्त) B1 3 स (for च) —^{d}) G1 सग्रामे, Ct as in text (for सकामो) D4 सत्रणो रावणोक्षत

20 ^{a}) Ś B4 D8 12 विलप्यमान (for विलपमान) D4 एव हि विलपत च —After 20^{ab}, Ñ1 ins

813* विभीषणस्तु रामस्य दृष्ट्वा सकरुण मन ।

—Then Ñ1 cont, while Ś Ñ2 V B D1–4 8 12 13 ins after 20^{ab}

814* सुग्रीव सान्त्वयामास वचन चेदमब्रवीत् ।
विभीषण किमार्तस्त्व किं च मा नाभिभाषसे ।
पर्यवस्थापयात्मान मेव भू शोकलालस ।
राघवस्त्वा च मा चैव समाश्वास्य समुत्थित ।
रावण सह पुत्रेण वधिष्यति सबान्धवम् । [5]

[(1 2) B1 2 D4 महाबाहो (for किमार्तस्त्व) Ñ1 कि त्व मा B3 किमर्थ, D4 कि मा त्व (for किं च मा) Ñ2 न विभाषसे (for नाभि°) B1 किमर्थ मा विभीषणे B3 कि न मा च विभाषसे, (for the post half) —V3 om 1 3-4 —(1 3) B4 शोकमानस (for शोकलालस) Ñ2 V2 मा च धीर निशाचर, V1 B2 3 मा चेदानीं निशाचर, B1 एव मा भूत्त्वमीश्वर D4 मा चत्र हि निशाचर (for the post half) —(1 4) Ñ1 सुदु त्थित, B1 उत्थित (with hiatus) (for समुत्थित) Ñ2 B2 उत्थित सात्व (B3 स्थाप) यिष्यति (with hiatus), B3 समाश्वासयति निश्चित, D4 समाश्वास्मुपस्थित (for the post half) —(1 5) B3 हनिष्यति, D4 हनिष्यति (for वधिष्यति) B1 हनिष्यति स रावण (for the post half)]

—Thereafter Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 read 815* —^{c}) Ñ2 स ह सपत्नो, D1 सत्त्वसपन्नम् —^{d}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 इद वचनमब्रवीत D4 इद पुनरुवाच ह

23 राज्यं प्राप्स्यसि धर्मज्ञ लङ्कायां नात्र संशयः ।
21 रावणः सह पुत्रेण स राज्यं नेह लप्स्यते ॥ २१
25 शरसंपीडितावेतावुभौ राघवलक्ष्मणौ ।
त्यक्त्वा मोहं वधिष्येते सगणं रावणं रणे ॥ २२
तमेवं सान्त्वयित्वा तु समाश्वास्य च राक्षसम् ।
सुषेणं श्वशुरं पार्श्वे सुग्रीवस्तमुवाच ह ॥ २३
सह शूरैर्हरिगणैर्लब्धसंज्ञावरिंदमौ ।
गच्छ त्वं भ्रातरौ गृह्य किष्किन्धां रामलक्ष्मणौ ॥ २४
अहं तु रावणं हत्वा सपुत्रं सहबान्धवम् ।
मैथिलीमानयिष्यामि शक्रो नष्टामिव श्रियम् ॥ २५
श्रुत्वैतद्वानरेन्द्रस्य सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।
देवासुरं महायुद्धमनुभूतं सुदारुणम् ॥ २६
तदा स्म दानवा देवाञ्शरसंस्पर्शकोविदाः ।
निजघ्नुः शस्त्रविदुषश्छादयन्तो मुहुर्मुहुः ॥ २७

---

21 ^{a}) Ś2 प्राप्स्यति D4 लब्धार्थं (for धर्मज्ञ) —^{b}) D4 धर्मज्ञ (for लङ्कायां) D7 9–11 नेह (for नात्र) —^{d}) D5 6 10 11 Ct स्वकाम, D7 9 स्वराज्य, T1 G M स काम (for स राज्यं) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 सकामो न (B1 4 न सकामो) भविष्यति

22 ^{a}) D5 T1 विरुजौ पीडितावेताव्, D6 न रुजा पतितावेताव्, D7 G1 M3 Cv r m g न रुजा पीडितावेताव्, D9–11 Ck.t गरुडाधिष्ठितावेताव्. ❀ Cv गरुडाधिष्ठिताविति लेखकप्रमादाल्लिखितं । सुग्रीवस्य भविष्यदर्थज्ञानं नास्ति । तच्च नियोगवाक्येन प्रकाश्यते । शरसंपीडिताविति पाठः ।, so also Cr ❀ —^{b}) D6 G2 इमौ तौ रामलक्ष्मणौ —For 22^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst and read after 814*

815* परम पीडितावेतौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
वरदानकृतवर्णेरुभौ वीरौ तपस्विनौ ।

[(l 1) Ñ V1 2 B D4 शरसंपीडिताव् (for परम पीडिताव्) —(l 2) B2 -कृतोत्साहौ, D2 कृतवार्णेर् (for -कृतवर्णेर्) Ñ1 हना (for उभा). D1 3 13 तरस्विनौ (for तपस्विनौ) B2 तौ च वीरौ तरस्विनौ, D2 उभावेतौ तरस्विनौ (for the post half)]
—After 815*, Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 read 23^{ab} —^{c}) V3 त्यक्त- (for त्यक्त्वा) Ś1 Ñ B1 3 4 D1–4 8 12 13 त्यक्तमोहौ (for त्यक्त्वा मोहं) B1 हनिष्येते —^{d}) Ñ2 B2 रावणं सगणं (by transp) —After 22, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

816* तमेव पर्यवस्थाप्य राक्षसं वानराधिप ।
अब्रवीद्वानरेन्द्रस्तु सुग्रीवः पुत्रमङ्गदम् ।

[(l 1) B1 3 तदेव, D2 तमेन Ś D8 12 वानरर्षभ, B1 वानरेश्वर (for वानराधिप) —(l 2) D4 तमब्रवीद्वानरेन्द्रो (for the prior half) D4 वालिन (for सुग्रीव) B1 पुनरङ्गदम् Ñ2 V3 B2 सुषेणं वानर(V3 illeg up to वानर) तदा (for the post half)]

23 Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 read 23^{ab} after 815*. —^{a}) Ś1 B4 D2 6 तमेव Ś1 Ñ2 V B4 D1–4 8 12 13 G च (for तु) Ś2 सा वयामास, B1 सपरिष्वज्य (for सान्त्वयित्वा तु) —^{b}) D6 7 9–11 Ct तु (for च) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 परिष्व(V3 °ष्व)ज्य च, B1 सान्त्वयामास (for समाश्वास्य च) G2 राघव (for राक्षसम्) M1 2 विभीषण (for च राक्षसम्) —Ñ2 V1 3 B2 om 23^{cd} —^{c}) D6 सुग्रीव (for सुषेण). Ś Ñ1 V2 B1 3 4 D1–3 8 12 13 चैव (for पार्श्वे). D4 सुषेण श्वशुर चैव. —^{d}) Ñ1 B3 पार्श्वस्थं (for सुग्रीवस्) Ś V2 D1 2 8 12.13 समाहूयेदमब्रवीत्, B1 समास्थायेदमब्रवीत्, B4 D4 समाहूयाब्रवीद्वच , D3 समाहूय पर वच (sic), D6 सुषेण समुवाच ह, M1 2 स्थित वाक्यमथाब्रवीत्.

24 ^{a}) G (ed) सैन्यैर् (for शूरैर्) —After 24^a, D13 ins

817* सर्वैश्च कामरूपिभि ।
यावदेतौ महात्मानौ

—^{b}) Ś Ñ1 B1 3 D1 2 3 8 12 13 अविक्लवौ (for अरिंदमौ). Ñ2 V1 3 B2 D4 विसंज्ञौ विक्लवाविमौ, V2 विसंज्ञाविव विक्लवौ, G (ed) विसंज्ञौ विक्लवावुभौ —^{c}) Ś B1.4 D1–3.8 12 13 इमौ (D12 ततो) प्रापयत (D1 2 °यितु, D13 °यता) क्षिप्रं, B2 3 सुषेण प्रापय क्षिप्रं (B3 °यस्वाशु), D4 सुषेण प्रापयान्सुक्ति (sic)

25 ^{a}) B1 च (for तु) Ś D8 12 रावणिं (for रावण) D13 चैव (for हत्वा) —^{b}) D4 रावणिं, G (ed) ससुतं (for सपुत्रं). Ś Ñ1 B1 3 4 D1–3 8 12 रावणिं(Ś D8 12 °ण) चापि राक्षस, D13 *** राक्षस —^{d}) D4 सुरेंद्र, D6 शत्रोर् (for शक्रो) V3 ***ष्टामिवाश्रय —After 25, Ś Ñ1(only l 1–2) 2 V B D1–4 8 12 13 ins a passage relegated to App I (No 24)

26 ^{c}) D4–6 G M5 देवासुर-, T M3 दैवासुर, Ck t as in text (for देवासुर) Ś2 Ñ1 V3 D2 3.8 मया युद्धम्, T1 M1–3 महद्युद्धम् (for महायुद्धम्) V2 देवासुरमय युद्धम्. —^{d}) B2 अनुप्राप्त (for °भूतं) D7 9–11 पुरातन (for सुदारुणम्)

27 B1 reads 27 twice, second time as in Ñ1 with var उद्दाम- (for तदा स्म) and छिन्ना for निजघ्नु in 27^{ab}. —^{a}) V1 B1 तदा ते, B3 तत्रास्म, D1 तदा मे, D4 स्तचैव (sic), D13 ततस्ते, G1 2 M5 तदास्मिन्, M1 2 तदा तु, G (ed) तत्र स (for तदा स्म) Ñ1 B3 दानवैर्, D7 दानवान्, G1 असुरा (for दानवा) Ñ1 B3 D7 देवाः (for देवान्) —^{b}) D5 सपर्क- (for -संस्पर्श-) B2 D4 10.

तानार्तान्नष्टसंज्ञांश्च परासूंश्च बृहस्पतिः ।
विद्याभिर्मन्त्रयुक्ताभिरोषधीभिश्चिकित्सति ॥ २८
तान्यौषधान्यानयितुं क्षीरोदं यान्तु सागरम् ।
जवेन वानराः शीघ्रं संपातिपनसादयः ॥ २९
हरयस्तु विजानन्ति पार्वती ते महौषधी ।
संजीवकरणीं दिव्यां विशल्यां देवनिर्मिताम् ॥ ३०
चन्द्रश्च नाम द्रोणश्च पर्वतौ सागरोत्तमे ।
अमृतं यत्र मथितं तत्र ते परमौषधी ॥ ३१
ते तत्र निहिते देवैः पर्वते परमौषधी ।
अयं वायुसुतो राजन्हनूमांस्तत्र गच्छतु ॥ ३२

---

11 13 M1 2 Ck t कोविदान्, Cr m g as in text (for -कोविदा) Ñ1 B3 शरैर्भिन्ना महद्भयम् —B3 om 27^{cd} —^{c}) M3 विजघ्नु (for निजघ्नु) B1 बहुशस्त्रं, T1 श- + प, G2 शस्त्रवर्षैस्तु, M5 °वर्षेण, Ck t as in text (for शस्त्रविदुषश्) Ś B4 D1–3 8 12 13 विनिर्ज(B4 D1 2 13 °ज)घ्नु सुबहुश, Ñ1 D4 विव्यधु पीडिता वानराः, Ñ2 V B2 विनिघ्नतोऽस्त्रनिह्नासो —^{d}) Ś D1 2 8 12 13 G1 शातयतो, B1 क्लेशयतो, B4 त्रासयतो, D3 पातयतो, G2 जनयतो, Ck t as in text (for छादयन्तो). Ñ1 D4 भृशं तर्दैत्यदानवैः, Ñ2 V B2 मुहुर्मुहुरशातयन्

28 V3 reads 28^{ab} in marg —^{a}) B4 आर्तांश्च, (for तानार्तान्) —^{b}) Ś1 V1 3 B2 3 D5–7 9–11 T2 3 M2 5 गतासूंश्च, V2 B1 परामृश्य, D2 परासून्स, M1 गतासूंश्च, M3 परासुं च (for परासूंश्च) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G2 M5 दिव्याभिर्, Cr m g k t as in text (for विद्याभिर्) —^{d}) D4 6 औषधीभिर्(D6 °श्) (for ओषधीभिश्) Ñ2 V B2 D4 अजीवयत्, B1 चिकित्सित, B3 चिकेतसा (sic), M1 2 चिकित्सयत्, Cr m g t as in text (for चिकित्सति). ❀ Cr m g t चिकित्सति अचिकित्सत् ।, Ck चिकित्सयत् चिकित्सितवान् ❀

29 ^{a}) D5 9 [ओ]षधानि Ś D1 2 8 12 13 ता ओ(D13 औ)षधीरानयितुं, Ñ1 B1 3 D3 तामौ(B1 3 °मो)षधीमानयितुं, Ñ2 V B2 तामो(B2 °मौ)षधिं(V B2 °धीं) समानेतुं, B4 तत्रौषधीरानयितुं, D4 नानौषधी समानेतुं —^{b}) B4 क्षीरोदार्णवसागरं —^{c}) Ś V B1 D1 4 8 12 13 जवना (for जवेन) Ñ1 V3 B3 सर्वे (for शीघ्रं) M1 2 वानरश्रेष्ठा D2 जवमाना नरा शीघ्रं —^{d}) D9 पातित (sic) (for संपाति-)

30 ^{a}) Ś B4 D1–4 8 12 ओषधीर्ये, Ñ2 B1.2 D13 औषधीर्ये(Ñ2 °धीश्च, B2 °धीं तु), D9 हरयस्ता, T2 3 हरयस्ते, Ck t as in text (for हरयस्तु) Ñ2 B2 [स]भिजानन्ति (for वि°) Ñ1 B3 ओषधीस्ते तु जानन्ति, V ओषधीं तां हि(V2 ते च) जानन्ति —^{b}) D5–7 T G1 2 M3 पार्वतीस्ता, D9 पार्वती स्म, G3 M1 2 पार्वतीया, M5 पर्वतस्था, Ck t as in text (for पार्वती) D5–7.9 T G1 2 M महौषधी, G2 महौषधीं Ś Ñ V B D1–2 8 12 13 पा(B1 D1 प)र्वतीया वनौकस, D4 पार्वतीयान्वनौकसान् ❀ Ck t पार्वती पर्वतप्रतिष्ठिते। Ct adds पार्वती इति द्विवचनमार्षम् ❀ —^{c}) Ś D8 12 सधान-, Ñ1(in also as in Ś) 2 B2 सुच्छरी-, V B3 4 सच्छरी-, B1 उत्संध-, D1 सुगधी-, D2 13 सुच्छरी, D7 सच्छरी (for संजीव-) Ś Ñ D12 करणीं दिव्यां, B4 -करणां दिव्यां, D12 -करणां दिव्यां D4 च्छरणीं रुद्रनां दिव्यां (sic) —^{d}) Ś Ñ D2 4 8 12 विशल्यां देवनिर्मितां, M1 2 विशल्यकरणीमपि —After 30, Ñ2 D4 ins

818* मृतसंजीवनीं चैव संधानकरणीं तथा।

[D4 om (hapl) from the post half to the prior half of 819*],

—D4 cont, while D1 3 13 ins after 30

819* तथा संजीवनीं चैव संधिनीमपरामपि।

[D4 om. the prior half (cf v l 818*) D4 साधिनीं चापरानपि (for the post half)]

—D4 further cont, while Ś D8 subst for 31^{cd}, D2 12 ins after 30

820* एता हि निर्मिता देवैरोषधीरमृतोद्भवाः।

—After 30, G1 ins

821* संधानकरणीं चापि सावर्ण्यकरणीमपि।

31 Ś D8 om 31^{ab} —^{a}) D6 7 T2 G1 नाम्ना (for नाम) T1 च॰ स (for चन्द्रश्च नाम) Ñ V B2–4 D7 12 यत्र द्रोणश्च चन्द्रश्च, B1 तौ द्रोणगिरी तत्र, D1 2 13 यत्र चन्द्रश्च द्रोणश्च, D4 यत्र प्राण॰ चन्द्रश्च, D9 13 चन्द्र च नाम द्रोण च —^{b}) D5–7 9–11 T G1 3 M3 क्षीरोदे, Cr m g t as in text (for पर्वतौ) Ñ1 B1 3 D1 2 12 13 लवणाम्भसि, Ñ2 V B3 4 D4 क्षीरतोयधौ, D3 क्षीरसागरे, Ck सागरोत्तरे (for सागरोत्तमे) —For 31^{cd}, Ś D8 subst 820* —^{c}) Ñ2 B2 मथितं यत्र (by transp) D4 यत्र पीतं तु —^{d}) Ñ1 B3 G1 M5 ता, Ñ2 V B1 2 4 D1–3 9 10 सा, T2 तत् (for ते) Ñ1 B1 T3 G1 3 M1 2 4 -[औ]षधी, B1 D13 -[औ]षधि, T2 [औ]षध (for [औ]षधी)

32 Ś D8 om 32^{ab} —^{a}) Ñ1 V1 2 B1 3 4 D1–3 9–11 13 G1 ता तत्र, Ñ2 V3 B2 D4 तत्र ता, D12 तास्तत्र (for ते तत्र) Ñ B1 4 D3 13 G1 निहितौ, V1 2 B2 D7 9–11 विहितौ, V3 D1 4 निहिता, D5 निहि॰, D6 विहिते, D2 T3 निहिता, T2 महिते (for निहिते) B1 सर्वे, M1 2 देवं (for देवैः) —^{b}) Ñ V B D1–4 9–11 पर्वतो, D1 ओषधीर् (for पर्वते). Ñ1 B3 4 महोदधौ, Ñ2 V2 3 B2 4 क्षीरतोयधौ, V1 D10 नौ महोदधौ, B1 D1–4 13 तौ महोदधौ (D4 °तौ), D6 7 तु महौषधी, D9 तु महौषधौ, D11 T2

एतस्मिन्नन्तरे वायुर्मेघांश्चापि सविद्युतः ।
पर्यस्यन्सागरे तोयं कम्पयन्निव पर्वतान् ॥ ३३
महता पक्षवातेन सर्वे द्वीपमहाद्रुमाः ।
निपेतुर्भग्नविटपाः समूला लवणाम्भसि ॥ ३४
अभवन्पन्नगास्त्रस्ता भोगिनस्तत्रवासिनः ।
शीघ्रं सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणार्णवम् ॥ ३५
ततो मुहूर्ताद्गरुडं वैनतेयं महाबलम् ।
वानरा ददृशुः सर्वे ज्वलन्तमिव पावकम् ॥ ३६
तमागतमभिप्रेक्ष्य नागास्ते विप्रदुद्रुवुः ।
यैस्तौ सत्पुरुषौ बद्धौ शरभूतैर्महाबलौ ॥ ३७

G1 2 M5 तु महोदधौ, D12 अमृतोद्भवा॰, T1 परमोषधी, T2 M1 2 तु महौषधी (T2 °धी), G3 M3 परमौषधी॰ (for परमौषधी) ❀ Cg पर्वते पर्वतयो । जात्येकवचनम् ❀ —c) Ś1 V3 B1 4 D1–3 8 12 13 ऽपि, Ñ1 B3 धीमान्, T3 राजा (for राजन्) —d) V3 चात्र (for तत्र). D13 गच्छति —After 32, Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 25) (Ñ V B ins lines 88–94 only), while D4 ins

822* सौम्य शीघ्रमितो गत्वा शैलालय महोदयम् ।
दक्षिणे शिखरे जातास्त्वौषध्यस्ता ममानय ।
विशल्यकरणी नाम रावणकरणी तथा ।
सजीवनार्थं वीरस्य लक्ष्मण सह प्रभो ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सुषेणस्य महात्मन ।
गमने मतिमान्ध(माव)त्त ओषध्यर्थे महाकपि॰ ।

—Thereafter, D4 cont l. 88–94 of App I (No 25)

33 b) Ś Ñ1 V1 2 B3 D1–3 8 12 13 मेघाश्चासन्, Ñ2 B2 4 D4 मेघाश्चैव, V3 B1 दिशश्चासन्, D6 7 9–11 T3 G2 Ct मेघाश्चापि, Cm g as in text (for मेघाश्चापि) —c) Ś Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1–3 8 12 13 पर्यस्तं, Ñ2 पर्यंत, V2 B2 D7 9–11 G3 Cm t पर्यस्य, D4 पर्यस्ते. M5 पर्यटन्, Cg as in text (for पर्यस्यन्) D3 सागर D4 तोये (for तोयं) M1 2 सागरजल, Cm g t as in text (for सागरे तोय) —d) Ñ2 तोयदान, D5 T1 M3 मेदिनी, D9 वीर्यवान्, Cm g t as in text (for पर्वतान्) Ś D1 2 8 12 13 कंपते स्म(D1 2 13 च) महीधरा, V1 प्राकंपत महीधरा, B1 प्रकंपति महीधरान्, D3 कंपत इव पर्वता.

34 a) T1 damaged for ता पक्षवा Ñ2 B3 D2 4 6 9 11 12 T2 3 पक्षपातेन, Cm as in text (for °वातेन) —b) Ñ2 B1 3 D6 7 9–11 G1 M1 Cg सर्व-, T3 G3 Cr मह, Ct as in text (for सर्वे) Ñ2 तीर- (for द्वीप) Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 13 तीररुहा द्रुमा, D6 T1 द्वीपमहीरुहाः, G1 -द्वीपभवा द्रुमा. —c) Ś D8 12 सशाखा, Ñ1 B3 4 D1–4 बहव, Ñ2 V B1 2 बहुधा, D13 बहुला॰ (for निपेतुर्) G1 मिश्र- (for भग्न) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 पतिता भग्ना —d) D9–11 सलिले (for समूला) —After 34, B1 ins

823* भयार्तास्तरसा जग्मुर्नागाश्च वरुणालयम् ।
पर्वतान्पन्नगास्त्रस्ता व्यद्रवन्शैलवासिन ।
वय (sic) सर्वाणि यादांसि प्रजग्मुर्लवणाम्भसि ।

35 a) Ś1 D1–3 8 12 13 सर्वेत॰, Ś2 पर्वता॰, Ñ1 V2 B1.3 D4 अ(B3 व्य)द्रवन्, V3 बद्धव॰; B4 द्रवत॰ (for अभवन्) D4 पतगास् (unmetrical) (for पन्नगास्). Ñ1 V2 B1 4 D4 तत्र (for त्रस्ता) —b) D4 om from स्तत्र up to जग्मुश्च in 35 d B1 2 4 तोयवासिन (for तत्रवासिन) Ś D1–3 8 12 13 व्य(D1 वि)द्रवन्शैलवासिन॰, Ñ1 B2(before corr) भोगैर्नो(B2 °गिनो) लवणाम्भसि. —c) Ś D2 3 8 12 13 लय, B1 शीत-; D1 भय, G1 क्षोभ (for शीघ्रं) Ñ2 B स्रोतांसि, V1 2 तोयानि (for सर्वाणि). Ñ2 V1.2 B यान्यासन् (for यादांसि) Ñ1 भयार्ताः सुरम्यापुत्रा, V3 व्याघ्रादिकानि यान्यानि (sic) —d) D4 G1 3 लवणाम्भसि, Cm g t as in text (for लवणार्णवम्). Ś D1–3 8 12 प्रजग्मुर्लवणाम्भसि, Ñ1 जग्मुश्चात्र यथालय, Ñ2 V B1 3 4 मंदं जग्मुर्भयात्तदा, B2 ययुर्मंद भयात्तदा. —After 35, Ñ2 V B1 2 4 D3 4 13 ins.

824* भयात्सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणाम्भसि ।
दानवाश्च महाकाया पातालतलवासिन॰ ।

[D3 4 om l 1 —(l 1) Ñ2 V1 2 B2 लवणामम. D13 शीघ्रवेगानि स्रोतांसि यान्यासद्भयदज भय (sic) —V3 om. from l. 2 up to 36b.]

36 V3 om 36ab (cf v l 35) —a) Ñ2 B2 मुहूर्तं. Ś D2 8 12 सतत, Ñ B2–4 गगनाद्, V1.2 B1 D4 गगने (for गरुड) —c) B4 दानवा (for वानरा) D1 ददृशुर्वानरा: (by transp). —d) V1 पर्वत (for पावकम्)

37 a) D3 आयातम् (for आगतम्) T1 damaged for भिप्रेक्ष्य —b) Ñ1 B3 ते नागा (by transp), T1 ।गास्ते (for नागास्ते). D3 नागा सर्वे प्रदुद्रुवु, G1 नागास्त्रस्ता विदुद्रुवु —After 37ab, Ñ1 V3 B3 4 D4 ins

825* शररूपास्तदा सर्वे नागा जग्मुर्महीतलम् ।

—cd) D5 ये॰, D7 9–11 T2 3 यैस्तु, G2 घोरै (for यैस्तौ). B1.2 D6 7.9–11 T2 3 तौ पुरुषौ, D6 सुपुरुषौ (for सत्पुरुषौ) B1 शरीरस्थैर्, D13 शरीभूतैर् (for शरभूतैर्). Ś Ñ V B D1–5 7–13 T3 M3 महाबलैर् (for महाबलौ). M1.2 यैर्बद्धौ पुरुषश्रेष्ठौ पन्नगै शरतां गतै॰

ततः सुपर्णः काकुत्स्थौ दृष्ट्वा प्रत्यभिनन्द्य च ।
विममर्श च पाणिभ्यां मुखे चन्द्रसमप्रभे ॥ ३८
वैनतेयेन संस्पृष्टास्तयोः संरुरुहुर्व्रणाः ।
सुवर्णे च तनू स्निग्धे तयोराशु बभूवतुः ॥ ३९
तेजो वीर्यं बलं चौज उत्साहश्च महागुणाः ।
प्रदर्शनं च बुद्धिश्च स्मृतिश्च द्विगुणं तयोः ॥ ४०
तावुत्थाप्य महावीर्यौ गरुडो वासवोपमौ ।
उभौ तौ सस्वजे हृष्टौ रामश्चैनमुवाच ह ॥ ४१
भवत्प्रसादाद्व्यसनं रावणिप्रभवं महत् ।
आवामिह व्यतिक्रान्तौ शीघ्रं च बलिनौ कृतौ ॥ ४२
यथा तातं दशरथं यथाजं च पितामहम् ।
तथा भवन्तमासाद्य हृदयं मे प्रसीदति ॥ ४३
को भवान्रूपसम्पन्नो दिव्यस्रगनुलेपनः ।
वसानो विरजे वस्त्रे दिव्याभरणभूषितः ॥ ४४ G. 6 B 6 L 6

---

38 ᵃ) Ś D1-3.6 8 12 13 T1 काकुत्स्थ (for काकुत्स्थौ) —ᵇ) V D7 9-11 G3 स्पृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). Ñ1 -[अ]भिवद्य Ś D8 12 चैवाभिवाद्य च, V3 B1 4 D1-3 13 °वाद्य च, D6 T1 M3 °नदित, G3 M5 तावभिनन्द्य च, Ch t as in text (for प्रत्यभिनन्द्य च) —ᶜ) Ś Ñ1 V B D1-4 8 12 13 प्रममार्ज (for विममर्श) B1 [अ]श्रु, B2 3 स, B4 D4 [अ]स्य, D1 3 13 [अ]थ (for च) Ñ2 मार्जयामास (for विममर्श च). G1 2 पक्षाभ्या (for पाणिभ्या) —ᵈ) Ñ V B2 3 D4 प्र(B2 नि)भे तयो (for समप्रभे) Ś B4 D1-3 8 12 13 मुख चन्द्रसमप्रभ

39 Ś D8 12 om 39 —ᵃ) B1 ते स्पृष्टा, D4 सदृष्टा (for संस्पृष्टास्). —ᵇ) Ñ V B D1-4 13 सर्वे ते(B1 स) (for तयो स-) —ᶜ) T2 3 सुपर्णेन, Cm k t as in text (for सुवर्णे च) M5 तत स्पृष्टौ (for तनू स्निग्धे) D9 सवर्णे च तथा स्निग्धे —For 39ᶜᵈ, Ñ V B D1-4 13 subst

826* समवर्णाश्च सवृत्तास्तयोर्गात्रे क्षणेन हि ।
तौ चापि समुपाघ्राय सुपर्ण कनकप्रभ ।

[(l 1) Ñ2 B2 ततो भूतास्, V1 B3 (in also) च ते-भूयस्, V2 तयोगात्रे (for च सवृत्तास्) V3 B1 D1-3 13 मवर्णाश्च त(D3 °श्चान)योर्गात्रे, D4 समवर्णाव्रणा सर्वे (for the prior half). Ñ1 V1 B3 ह, B4 च (for हि) V2 सवृत्ताश्च क्षणेन हि, V3 B1 D1-3 13 व्रणा सर्वे तदाभवन्, D4 तयोर्गात्रे तदाभवन् (for the post half) —Ñ V2 B2 3 om l 2 —(l 2) V1 B4 D1 2 4 13 त (for तौ) V3 B1 समुपाजिघ्र (sic) D1 सुवर्ण, D2 सुपर्ण (for सुपर्ण) V1 D1 2 13 कनकप्रभ, B4 पतगोत्तम, D4 पन्नगोत्तम (for कनकप्रभ)]

40 ᵃ) G3 तयोर् (for तेजो) D6 G2 चेव (with hiatus), D9 T2 3 शौर्यम्, M5 तेज (sic), Cm g t as in text (for चौज) T1 तेजो वी· ✻✻✻ —ᵇ) D6 7 9-11 T1 3 G2 3 M5 महा(D7 T1 °हान)गुण —For 40ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

827* बल वीर्यं च तेजश्च तथवोत्साह एव च ।

[D4 वीर्यञ्च (for वीर्य). V2 B1 [उ]त्साहम् (for [उ]त्साह) D3 शरीरोत्साहम्]

—ᶜ) Ś D2 8 12 प्रहर्षण (for °दर्शन) —ᵈ) Ś D1 8 12 13 तदासीद्, Ñ V B2-4 D4 तथासीद्, D2 तथासीद्, G2 स्मृतिश्च, M5 lacuna (for स्मृतिश्च) D9-11 द्विगुणा (for °ण) B1 प्रभावो द्विगुणम्, D3 शरीरे विरुधे (for स्मृतिश्च द्विगुण)

41 ᵃ) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4 8 12 13 उत्थाप्य V3 M1-3 महावीर्यौ, D9-11 °तेजा, M3 (before corr) °वीरो (for °वीर्यौ) —ᵇ) Ñ V1 2 B1 2 D1 2 गरुड Ś D8 12 गरुड रामलक्ष्मणौ, B3 4 D3 4 13 गरुड वासवोपमं —ᶜ) D6 9-11 T3 च (for तौ) Ś D12 ससृजतुर्, V3 स सर्वे तु (corrupt), B1 3 4 D1-3 8 13 सस्वजतुर् (for तौ सस्वजे) Ś D8 12 गात्र, V3 B1 3 D6 7 10 11 T1 3 G1 3 हृष्टौ (for हृष्टौ) Ñ2 V2 B2 परिष्वज्य ततो(V2 °था) दृष्ट्वा, V1 परिष्वज्य तौ हृष्टौ च, D4 परिष्वज्य च त दृष्ट्वा —ᵈ) Ś Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1-3 8 12 13 चेदम्, M1 2 स्वेनम्, M3 चैवम् (for चैनम्). Ñ2 V2 B2 D4 इद वचनमब्रवीत् (D4 °मब्रवीत)

42 D4 om 42-43ᵇ. Ś D8 12 om 42ᵃᵇ. —ᵃ) Ñ1 V B1 D1-3 13 तव, B4 तत (for भवत्-) V1 B4 D6 T1 G2 -प्रभावाद् (for -प्रसादाद्) —ᶜ) Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 आवा शीघ्रम्, D9-11 उपायेन (for आवामिह) Ś Ñ V1 2 B1 3 D1-3 8 12 13 अतिक्रान्तौ, V3 B2 अभिक्रान्तौ, B4 अति-क्रान्तौ (for व्यतिक्रान्तौ) —ᵈ) Ñ V3 B1 3 4 D1-3 13 क्षिप्रं च, M1-3 पूर्ववद् (for शीघ्रं च) Ñ1 B1 3 स्वस्थ तामितौ V1 2 प्राप्तौ च परम बल, B2 परम च महाबल —After 42, B1 G(ed) ins

828* शरजन्धाद्विनिर्मुक्तौ क्षिप्र च रुधिरोक्षितौ ।

[G (ed) प्राप्तौ च परम बल (for the post half)]

43 D4 om. 43ᵃᵇ (cf v l 42) —ᵃ) Ś V3 B1 4 D1-3 8 12 13 दशरथ तात (by transp), T1 ✻✻✻✻✻थ, (for तात दशरथ) —ᵇ) B2 चैव, D6 त च (for [अ]ज च). Ś Ñ V B1 3 4 D1-3 8 12 13 यथा च प्रपितामह

44 ᵃ) Ś Ñ1 V3 B1 2 4 D1-4 8 12 13 इह सप्राप्तो, D6 नयस°, G2 दिव्यस°, Ch t as in text (for रूपसम्पन्नो) —ᵇ) Ñ1 दिव्यगन्ध (for °स्रग). —ᶜ) Ś B1 D1 2 8 10 13 [अ]रजसी, V2 राजसे, D2 वासनी, Cm g as in text (for विरजे) M1 2 वाससी दिव्ये (for विरजे वस्त्रे) Ñ V1 2 B2 3 D4 दिव्यस्रग्धर श्रीमान, B1 दिव्याम्बरधर श्रीमान —After 44, Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 13 ins

6 तमुवाच महातेजा वैनतेयो महाबलः ।
5 पतत्रिराजः प्रीतात्मा हर्षपर्याकुलेक्षणः ॥ ४५
7 अहं सखा ते काकुत्स्थ प्रियः प्राणो बहिश्चरः ।
गरुत्मानिह संप्राप्तो युवयोः साह्यकारणात् ॥ ४६
असुरा वा महावीर्या दानवा वा महाबलाः ।
सुराश्चापि सगन्धर्वाः पुरस्कृत्य शतक्रतुम् ॥ ४७
नेमं मोक्षयितुं शक्ताः शरबन्धं सुदारुणम् ।
मायाबलादिन्द्रजिता निर्मितं क्रूरकर्मणा ॥ ४८
एते नागाः काद्रवेयास्तीक्ष्णदंष्ट्रा विषोल्बणाः ।
रक्षोमायाप्रभावेन शरा भूत्वा त्वदाश्रिताः ॥ ४९
सभाग्यश्चासि धर्मज्ञ राम सत्यपराक्रम ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा समरे रिपुघातिना ॥ ५०
इमं श्रुत्वा तु वृत्तान्तं त्वरमाणोऽहमागतः ।
सहसा युवयोः स्नेहात्सखित्वमनुपालयन् ॥ ५१

829* इत्युक्त प्रसृत वाक्य रावणेन महात्मना ।
[D13 इत्युक्त Ś B3 D3 8 12 प्रश्रित (for प्रसृत)]

45 For 45ab, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

830* उवाच गरुडो वाक्य मध्ये तेषा वनौकसाम् ।
[Ñ2 B2 3 (after corr) 4 D4 राम (for वाक्य)]
—c) Ś V3 D8 12 प्रीतात्मा च (V3 स-) परिष्वज्य, Ñ V1.2 B D1–4 13 परिष्वज्य च प्रीता (Ñ2 V1 2 B2.4 D3 4 हृष्टा)त्मा —d) Ñ2 V B4 बाष्प- (for हर्ष) D3 बाष्पव्याकुललोचन, D4 10 11 हर्ष (D4 बाष्प)पर्याकुलेक्षण, G2 हर्षवीर्याकुलेक्षण॰ —After 45, Ś Ñ V B D1–4 8.12 13 ins..

831* प्रहसन्प्राह काकुत्स्थं सुपर्ण॰ पतगेश्वर ।
[Ś V2 B4 D8.12 आह, D4 पाप (sic) (for प्राह) Ñ2 B2 3 हनूमुवाच, V2 ✱✱वाच (lacuna) (for प्रहसन्प्राह). B1 पन्नगाशन (for पतगेश्वर॰)]
—Then B2 cont 832*

46 a) Ñ2 अय (for अह). —b) G1 प्रिय- (for प्रिय) T1 ✱✱णो Ś D1 2 8 12.13 बाह्य (D1 2 8 °ह्य)प्राण इवात्मन (Ś D12 °त्मज, D13 °पर), Ñ V B D4 प्राणो बाह्य इवापर (Ñ1 °त्मन) —After 46ab, Ś V B1 2 4 D1–3 8 12 13 ins, B3 cont after 831*, D4 ins after 46

832* औरस कश्यपसुतो विनतासभवो ह्यहम् ।
[B2 3 विनताया सुतो (for विनतासभवो)]
—c) G2 हनूमान् (sic) (for गरुत्मान्) M5 इव (for इह) —d) D1 भवता, D6 6 T1 G1.3 M Cm g as in text युवाभ्या (for युवयो) Ñ V1 B2–4 D4 13 सख्यकारणात्, B1 साहाय्यकारणौ (hypm), D6 सह कारणात् (for साह्यकारणात्) ❀ Cm युवाभ्यामिति षष्ठ्यर्थे तृतीया ।; so also Cg ❀

47 a) V3 B2 D4 ऋषयो (for असुरा) G2 च (for वा). —b) D6 10 11 वानरा (for दानवा). V3 D3 च (for वा) —c) G1 2 वा (for च) Ś Ñ V B D1–4.8. 12 13 देवता वा, G3 ससुराश्च (for सुराश्चापि) D6 अमराश्चापि गर्वा .

48 a) Ś D2.8.12 G2 नैनं, B4 D4 नैव, D3 न मे, D13 नैव (for नेम) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 मोचयितु (for मोक्षयितु) —b) Ś D1–3 8 12 13 दुरासद —c) Ś V2 B1 4 (both with hiatus) D1–4 8 12 13 मायाविना, G1 मायाबलेन (for मायाबलाद्) Ś V3 D1–3 8 12 13 हींद्रजिना, D4 चेंद्रजिता (for इन्द्र°). —d) V3 B1 D1 3 4 M1 2 निर्मिता ; D2 निर्जिता (for निर्मितं). T2 विश्वकर्मणा (sic) (for क्रूर°)

49 a) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 13 हि (Ś V1 D8 12 वै) नैर्ऋता नागा, Ñ1 तु निर्ऋते पुत्रा, D4 तु विगता पुत्रा (for नागा काद्रवेयास्). —b) Ś D2 12 क्षुद्रास्तीव्र-, V1 D1 क्षुद्रास्तीक्ष्ण-(D1 °क्ष्णा), V2 3 D3 क्रुद्धास्तीक्ष्ण-, D12 तीक्ष्णा क्षुद्रा, T1 ती✱✱ष्ट्रा (damaged) (for तीक्ष्णदंष्ट्रा) D6 महोल्बणा, D7 विषोत्कटा, G3 महाविषा (for विषोल्बणा॰) Ñ1 B3 D4 नागा (B3 जिह्वा)स्तीक्ष्णविषाभवन्, Ñ2 B1 2 मुक्तास्तीक्ष्णा (B1 °क्ष्ण-) महाविषा, B4 क्रुद्धास्तीक्ष्णा विषोपमा. —d) D5 शरा भूतास्, D7 शरभूतास्. Ñ2 V1 B2 3 त्वमाश्रिता, M1 2 त्वदाश्रया (for त्वदाश्रिता.). Ś D8 12 शरास्तीक्ष्णतराभवन्, V3 B1 4 D3 3 शरास्तीक्ष्णविषाभवन, D1 13 शरास्तीक्ष्णविषा हि ते, D4 शरास्तीक्ष्णा विषान्विता, D9–11 शरभूतास्त्वदाश्रया.

50 a) M3 [अ]पि (for [अ]सि) Ñ2 V1 2 B भाग्यवानसि, D4 भाग्यवान्स- (subm), D9 सभाज्ञश्चासि, G1 सभाज्य पासि (sic) (for सभाग्यश्चासि) Ñ1 D4 G2 M3 धर्मज्ञो, G1 धर्मात्मा (for धर्मज्ञ) —b) Ñ1 B4 D3 6 T2 G1 2 M5 राम, D5 जरा (sic) (for राम) Ñ1 D1 3 5 6 8 11 G2 M5 सत्यपराक्रम, D4 °परायण (for °पराक्रम) —d) Ñ2 शत्रु- (for रिपु-) Ś V3 D1–3 8 12 13 सत्येस्मिन्न (V3 D2 °स्मि) हतोसि यत्, V1 B1 सत्येस्मिन्न हतो यत

51 a) Ñ V B1 2 4 D2–4 9 T2 3 G3 इद, G2 इत्थं, Ck t as in text (for इमं) Ś D1 2 8 12 13 हि (for तु). D8 9 विक्रात, D10 11 T3 G3 विक्रातस्, Ck t as in text (for वृत्तान्त) —b) D4 इहागत, D12 समागत॰ (for ऽहमा°) G1 2 M5 त्वरितोहमिहागत —c) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 [ए]व तव, D10 11 T2 G [ए]वावयो॰ ; M1 2 [ए]वागत- (for युवयो) —d) G2 उपपालयन् (for अनु°). —After 51, Ś Ñ V B D1–4 8 12.13 ins :

मोक्षितौ च महाघोरादस्मात्सायकबन्धनात् ।
अप्रमादश्च कर्तव्यो युवाभ्यां नित्यमेव हि ॥ ५२
प्रकृत्या राक्षसाः सर्वे संग्रामे कूटयोधिनः ।
शूराणां शुद्धभावानां भवतामार्जवं बलम् ॥ ५३
तन्न विश्वसितव्यं वो राक्षसानां रणाजिरे ।
एतेनैवोपमानेन नित्यजिह्मा हि राक्षसाः ॥ ५४
एवमुक्त्वा ततो रामं सुपर्णः सुमहाबलः ।
परिष्वज्य सुहृत्स्निग्धमाप्रष्टुमुपचक्रमे ॥ ५५
सखे राघव धर्मज्ञ रिपूणामपि वत्सल ।
अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि गमिष्यामि यथागतम् ॥ ५६
बालवृद्धावशेषां तु लङ्कां कृत्वा शरोर्मिभिः ।
रावणं च रिपुं हत्वा सीतां समुपलप्स्यसे ॥ ५७
इत्येवमुक्त्वा वचनं सुपर्णः शीघ्रविक्रमः ।
रामं च विरुजं कृत्वा मध्ये तेषां वनौकसाम् ॥ ५८ G 6 B 6 L 6

833* कारणं च वयस्यत्वे न प्रष्टव्योऽस्मि राघव ।
निहते रावणे पापे सखित्वं ज्ञास्यसेऽनघ ।

[(l. 1) Ñ2 V1 2 तु (for च) D1 वयस्यपे (sic). B1 D4 चैव मत्सख्य(D4 °त्वे) (for च वयस्यत्वे) D2 प्रमृष्यो (for प्रष्टव्यो) D1 [s]स्मीति (hypm) (for ऽस्मि) —(l. 2) Ñ1 B1 च त्वं, Ñ2 B2 4 सर्वं (for पापे) D2 ज्ञास्यसे (for ज्ञास्यसे) Ś V1 D1–3 8 12 13 स्वयं, B1 4 मम (for ऽनघ)]

52 a) Ś D1–3 8 12 G1 मोक्षितश्च, Ñ1 B3 D4 मोचितोसि, D9 रक्षितौ च, D13 मोचितश्च, Ck t as in text (for मोक्षितौ च) Ś2 V1 D8.13 मया घोराद्, Ñ1 B3 D4 सह भ्रात्रा (for महाघोराद्) —b) Ñ1 B3 माया-, D4 मया (for अस्मात्) D9 सायुध- (for सायक) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 एतस्मादिषु(V3 B2 °च्छर)बंधनात् —c) B2 प्रमादश्च न (for अप्रमादश्च) Ś Ñ1 V3 B1 4 D1–4 8 12 13 सग्रामे (for कर्तव्यो) —d) Ś Ñ V B D1–4 6 12 13 कर्तव्यो(Ñ2 V1 2 B2 3 सग्रामे) रघुनंदन

53 a) D4 प्रहृत्य (for प्रकृत्या) B3 मायया (for राक्षसा) —b) Ś Ñ1 V3 B1 D1–4 8 12 13 मायया, B3 राक्षसा, D- समग्रा (sic) (for सग्रामे) —c) M2 क्रूराणा (sic) (for शूराणा) Ś Ñ1 B3 D2 8 12 G1 2 ऋजु-, Ñ2 V B1 2 4 D1 3 4 13 मृदु- (for शुद्ध-). Ñ1 B3 -बुद्धीना (for -भावाना) —d) Ś Ñ1 V1 2 B1.2 D1 3 8 12 13 आर्जव धन, D4 उत्तरधनात्

54 a) D9 T3 न तु, Ck t as in text (for तन्न) Ś V3 D1–3 8 12 13 वै, Ñ V B1 2 4 ते, D5 नो, D9 तु, G1 हि (for वो). B3 विवर्धितव्य ते, D10 11 T3 विश्वसनीय वो (T3 तु) D4 तस्मिन्न विश्वसितव्य —b) V3 च वे युधि, D4 रणाजिता (sic) (for रणाजिरे) —c) Ñ1 B3 अनेनैवोप, Ñ2 स्वभावेनानु-, V2 स्वेनानेनाप-, B2 एनानेनानु (for एतेनैवोप-) Ś D2 8 12 स्वयौं(D2 स्वेनै)-पम्येन राजेन्द्र, V1 2 B1 4 D1 3 13 स्वेनौ(V1 B4 आत्मा)-पम्येन धर्मज्ञ, D4 स्वस्वेनोपम धर्मज्ञ (sic) —d) Ñ V B D2–4 7–11 13 G M3 5 नित्य निशा, D6 निशा नित्य (for नित्यजिह्मा) D6 T1 राक्षसा नित्ययोधिन —After 54, Ś V1 2 B1 D1–3 8 12 13 ins

834* कूटयोधा हि ते सर्वे क्षुद्राश्चैव विशेषत ।

[Ś D1–3 8 12 13 कूटयुद्धा, D1 °युद्धा (for °योधा) V1 2 B1 D3 [अ]पि सर्वश (for विशेषत)]

55 a) D9–11 T3 G1 2 तदा (for ततो) —b) Ñ2 V1 2 B2 4 पतगेश्वर, V3 D4 पन्नगाशन, D3 6–11 13 G1 2 स(G1 2 तु) महाबल (for सुमहाबल) —c) Ś Ñ V B3 4 D1–4 7–13 T3 G2 च (D4 om [subm] सुस्निग्धम्, B1 च सस्निग्ध, B2 च सुस्निग्धस्, T2 सुहृत्स्नेहम्, G1 पुन स्निग्धम् (for सुहृत्स्निग्धम्) —d) B1 मवप्रष्टुम्, B2 त प्रष्टुम्, D4 प्रवक्तुम् (for आप्रष्टुम्).

56 a) D4 सखे राम महाबाहो —c) Ñ1 D3 मम(D3 अभ्य)नुज्ञातम् —d) G3 गमिष्येह D9–11 T3 यथासुखं (for °गतम्) —After 56, Ñ V B D2 4–7 9–11 13 S ins

835* न च कौतूहलं कार्यं सखित्वं प्रति राघव ।
कृतकर्मा रणे वीर सखित्वमनुवेत्स्यसि ।

[Cf 833* —(l 1) D2 तु (for च) D2 मनो मा (for सखित्व) B(cd) प्रति काङ्क्षा —(l 2) Ñ V B D2 4 13 स्वयं (for रणे) D5 T1 राम (for वीर) Ñ1 B3 अपि, V D13 T2 मयि B4 मम, D4 अपि, D9–11 प्रति-, Ck t as in text (for अनु) B1 प्रतिपत्स्यसे, D2 उपवेत्स्यसि, T3 नदि वेत्स्यसे (for अनुवेत्स्यसि)]

57 a) Ś D2 8 12 हि, Ñ V B D1 3 4 13 च (for तु). —b) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 कृत्वा लङ्का (by transp) —V3 om 57cd. —c) Ñ2 B1 D10 तु (for च) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1–3 6 12 13 रणे (for रिपु) Ñ1 B3 D4 स्वयं (for च रिपु) —d) Ś Ñ2 V1 2 B1–3 D1–12 T-[illegible] समुप(Ś2 °मपि)लप्स्यसे, Ñ1 समुपलप्स्यसि, D2 (with hiatus) च उपलप्स्यसे —After 57, D4 ins (sic)

836* व्याकुलाश्च गतानन्दा हर्षपूर्णा तपस्विनीम् ।

58 a) Ñ2 त राम (for वचन) —b) Ñ2 V1 2 B2 4 पतगेश्वर, B3 परिरब्धो, D6 शिघ्रविक्रम —c) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 प्रदक्षिण, D9–11 M3 च निरुज, D9 10 T1 2 G2 च वनौकसा (for च विरुज) V3 B4 चक्रे (for कृत्वा). —d) D4 तेषा मध्ये (by transp).

प्रदक्षिणं ततः कृत्वा परिष्वज्य च वीर्यवान् ।
जगामाकाशमाविश्य सुपर्णः पवनो यथा ॥ ५९
विरुजौ राघवौ दृष्ट्वा ततो वानरयूथपाः ।
सिंहनादांस्तदा नेदुर्लाङ्गूलं दुधुवुश्च ते ॥ ६०

ततो भेरीः समाजघ्नुर्मृदङ्गांश्च व्यनादयन् ।
दध्मुः शङ्खान्संप्रहृष्टाः क्ष्वेलन्त्यपि यथापुरम् ॥ ६१
आस्फोट्यास्फोट्य विक्रान्ता वानरा नगयोधिनः ।
द्रुमानुत्पाट्य विविधांस्तस्थुः शतसहस्रशः ॥ ६२

59 Ñ V2 B2 3 D3 om 59^{ab} —^{ab}) Ś D2 8 12 तु तं, V3 तयो॰, B1 च ते; B4 तथा, D1 13 च त (for ततः). T3 तत प्रदक्षिण (by transp.) Ś V1 3 B1 4 D2 8 12 13 [अ]-सिवाद्य च, D1 निपीड्य च, M1 2 च राघवं (for च वीर्यवान्) D4 तथा कृत्वा परिष्वज्य प्रदक्षिण त्वभिवाद्य च (hypm). —^{d}) Ś B1 D1.2 8 12 13 गरुड, Ñ B2–4 D3 4 गरुत्मान (for सुपर्ण.) B1 पवनोपम॰; D13 प(पा)र्वतो यथा (for पवनो यथा) ❀ Cg क्रियाभेदेन सुपर्णपदद्वयान्वय ❀

60 ^{a}) Ś Ñ1 D1 2 8.9 11 M1 2 5 निरुजौ, Ñ2 V B D3 7 10 12 13 T2 G1 2 नीरुजो, D4 निरुद्धौ, D5 विरुजौ, Cg as in text (for विरुजौ) G3 वानरा (for राघवौ) V3 कृत्वा (for दृष्ट्वा) —V1 illeg for ^{b}. —^{b}) Ś B1.4 D1–3 8 12 13 ते तु, Ñ1 B3 D4 ते हि, V3 दृष्ट्वा, D5 T1 तथा (for ततो) G3 राघवलक्ष्मणौ (for वानरयूथपा॰). Ñ2 B2 तचाश्चर्यं प्लवगमा॰. —^{cd}) D7 9–11 T3 G2 Cg सिंहनादं. D6 M5 ततो, T1 M1 2 तथा (for तदा). D5 T G1 M लागूलान्; D6 अंगुली (for लाङ्गूलं) D5 T1 M3 तदा (for च ते) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 प्रहृष्टा॰ ससृजुर्(Ñ1 व्यनदन्)नादान्(Ñ2 V1 2 B2 3 °दं)राक्षमाना भयावहान् (Ñ2 V1 2 B2 3 °ह)

61 Ś D8 12 om. 61^{ab}. —^{b}) Ñ2 V B1–3 D7 9–11 M3 [अ]प्यवादयन्; B4 D1–3 13 [अ]भ्यवा(D13 °ना)दयन, D4 व्यवादयन्, D5 [अ]थ नादयन, T1 3 M5 [अ]प्यनादयन् (for व्यनादयन्) D6 मृदगानप्यनादयन्.

—After 61^{ab}, Ñ1 D4 ins, B2 ins. after 61

837* आपूर्यं च महाशङ्खान्क्ष्वेडाश्चक्रु॰ सहस्रश ।

[D4 आपूर्यन and हृष्टाः (for आपूर्य च and क्ष्वेडांश्च respy.)]

—Thereafter Ñ1 D4 cont l 1 of 838*. —Ñ1 D4 om, V1 illeg. for 61^{cd} —^{c}) Ñ2 V2 3 B2–4 D1–3.13 G1 च सहृष्टा, B1 D6 तथा (D6 च ते) हृष्टा, D7 G2 M5 सुमहृष्टा (for सम्प्रहृष्टा॰) Ś D8 12 T2 दध्मुश्च शङ्खान्सहृष्टाश्. —^{d}) T2 च, G3 [अ]न्ये (for [अ]पि) G2 M1 2 5 तथा (for यथा-) D5 9 T M3 पुरा, G2 पुरे, M1 2 5 परे (for पुरम्). Ś D1–3 8 12 13 चिक्ष्वेडु(D13 °च्छेदु)श्च सहस्रश॰, Ñ2 B2–4 नभस्थाश्च(B3 4 °स्थि-) दिवौकस, V2 B1 सेनां चक्रु सहस्रश, V3 प्रेक्ष्येदुश्च समतत॰ (sic). ❀ Cr m g t यथापुर यथापूर्वम्. ❀ —After 61, Ñ2 V2 (om. l. 4) ins. 838*, while B3 ins 839*.

62 Ñ2 om 62^{ab}. —^{a}) Ś V1 2 B1 D1–3.8.12 13 अपरे चापि, Ñ1 अपरे चात्र, V3 असुर चापि, B2.3 अंबर चापि, B4 असुचताति-, D4 अपरे भ्रातृ-; D6 आस्फोट्य युधि, D7 9–11 G2 3 M5 अपरे स्फोट्य (for आस्फोट्या स्फोट्य). D13 च भ्राता (for विक्रान्ता) T3 अपरे च प्रविक्राता, M1 2 आस्फोटयंत्यपि परे. ❀ Cr आस्फोट्यास्फोट्य विक्रान्ता इति पाठ॰ ❀ —V1 illeg for ^{b}. —^{b}) Ś नागयोधिन, Ñ1 D4 बाहुशालिन॰, V2 कोपितंर्मुखे, V3 B1 गज(B1 नग)योधिन, B3 नगयोधिण; B4 न्याययोधिन, G1 2 M5 द्रुमयोधिन. —After 62^{ab}, Ś V2 (second time) 3 B1(m) 4 D1–3 8 12.13 ins, Ñ1 D4 cont l 1 only after 837*, Ñ2 (owing to om) V2 (om l. 4) ins after 61, B2 cont. after 839*, B3 cont. l 1 after 839* and ins. l 2–4 after 62^{ab}:

838* ते वानरा भीमबला॰ प्रहृष्टा. सस्मितानना॰।
चक्रु किलकिलाश्चैव वल्गुश्च तथापरे।
द्रुमशाखा दधुश्चैव चिक्षिपुश्च समन्तत ।
अपरे चापि विक्रान्ता हर्षादुत्क्रोशितर्मुखे ।

[(l. 1) D2.3 भीमवेगा (for °बला). Ś V2(second time) 3 D1 3 8 12 om from the post. half up to the prior half of l 4 Ñ V2 B3 4 प्रहर्षात्. B1 हर्षाच, D4 प्रहर्षा (for प्रहृष्टा). D2 चक्रु॰ किलकिलामपि, D13 प्रहर्षात्समतानना (for the post half) —(l 2) V3 B1 3 4 किलकिलाः. G (ed.) किलकिला शब्द —D13 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 3 Ñ2 व ×× श्च (illeg), B4 विवर्णाश्च (for वल्गुश्च) B1 [अ]परे तथा (by transp) V2 रुरुवुर्वानरोत्तमा (for the post half). D2 ननृतुश्च ननदुश्च बभ्रमुश्च ततोपरे —(l 3) B1 द्रुमशाखा B2 चान्ने (for चैव) D2 भुजाभ्या च (for दधुश्चैव) B4 D13 चिक्रीडुश्च (for चिक्षिपुश्च) —(l 4) D2 ते वानरा भीमबला (for the prior half) V2 (second time) प्रकाशिनैः (for उत्क्रो°) Ś प्रहर्षाक्रोशितर्मुख, Ñ2 V3 B1 2 D2.13 प्र(D13 स)हर्षात्कुशि(V3 D13 °त्थोपि, B1 °त्कुपि, D2 °त्काशि)तर्मुखै, B3 वानरा बाहुशालिन, D1 प्रहृष्टा कोपितैर्मुखै, D3 प्रहर्षोत्कंपितैर्मुखै, D8 12 प्रहृष्टा कोशितर्मुख (for the post half).]

—After 62^{ab}, B2 ins, while B3 ins after 61.

839* उत्तस्थु सवश. सर्वे नदन्तो युद्धलालसा॰।

—^{c}) B3 द्रुममुत्पाट्य (for द्रुमानु°) Ś D8 12 तरसा, Ñ1 B3 सहितास्; Ñ2 B2 शतशस, V1 सतस्थु; V2.3 B1.4

विसृजन्तो महानादांस्त्रासयन्तो निशाचरान् ।
लङ्काद्वाराण्युपाजग्मुर्योद्धुकामाः प्लवंगमाः ॥ ६३

ततस्तु भीमस्तुमुलो निनादो
बभूव शाखामृगयूथपानाम् ।
क्षये निदाघस्य यथा घनानां
नादः सुभीमो नदतां निशीथे ॥ ६४ G 6 B 6 L 6

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

D1-3 13 सहसा (for त्रिविधास्) D4 ते शैलद्रुमहस्ताश्च —d) Ñ2 B2 तस्थुर्युद्धाभिकाङ्क्षिण , V1 ततो युद्धकाङ्क्षिण·

63 a) Ś V3 B1 4 D1-3 8 12 13 मुचमाना, Ñ2 V1 2 B2 विनर्द(Ñ2 V2 °द)तो (for विसृजन्तो) B2 महात्मानस् , M1 2 महानाद (for महानादास्) Ñ1 B1 D4 गर्जंतश्च नदतश्च —b) G1 त्रासयति Ñ1 B3 D4 त्रासयतश्च वानरा (B3 राक्षसान्) —c) Ñ2 V2 B लङ्काद्वारम् (for °द्वाराणि). Ñ1 [अ]तिक्रम्य, B1 अभिक्रुद्धा (for [उ]पाजग्मुर्) Ś V3 D1-4 8 12 13 लङ्काद्वारमभि(D1 13 °ति)याता(D4 °तिगम्य) —d) Ñ2 V1 B3 D7 9-11 युद्धकामा , D1 *? कामा , D6 योद्धमाना (sic), G3 ** मा (for योद्धु°) Ñ1 ** स्थिता (for प्लवगमा) D4 योद्धुकामा उपाययु .

64 a) G1 सु· (for तु) Ś1 Ñ1 V3 B1 D1-3 9-11 13 T3 G2 M5 तेषां सुभीमस् , Ś2 B4 D8 3 12 तेषां तु भीमस् , Ñ2 V1 2 B2 3 तेषां निनादस् , D4 तेषां स भीमस् (for ततस्तु भीमस्) Ś D8 12 स नादो, Ñ2 V1 2 B2 3 समनाद , D2 सुनादो (for निनादो) D3 om after बभू up to नदतां in 64d. —c) Ñ1 D4 अंते, B4 क्षणे (for क्षये) B2 निशीथे (for घनानां) —d) D1 9 11 स भीमो, D4 तु भीमो (for सुभीमो) Ś2 D8 12 सुनीथे (sic) Ñ2 (sic) B2 घनानां (for निशीथे)

Colophon —*Kānda name* Ñ V1 B1-4 D2 4 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś B1 D8 3 12 13 विशल्यकरण, Ñ1 गरुडागमनावहरबन्धमोक्षण, Ñ2 B2 3 शरबन्धमोक्ष , V1 2 B3 शरबन्धमो(V2 °विमो)क्षण, V3 नागपाशहरण, D1 3 विशल्यकरण , D4 गरुडागमन , D9 गरुडागमन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 10 12 13 om , Ś2 D8 28 , Ñ2 V2 P4 D5 9 29, V1 27 , B1 25 , B2 21 (sic), D1 29 (sic). D4-7 10 11 T1 2 G M 50 , T3 51 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम .

४१

तेषां सुतुमुलं शब्दं वानराणां तरस्विनाम् ।
नर्दतां राक्षसैः सार्धं तदा शुश्राव रावणः ॥ १
स्निग्धगम्भीरनिर्घोषं श्रुत्वा स निनदं भृशम् ।
सचिवानां ततस्तेषां मध्ये वचनमब्रवीत् ॥ २
यथासौ संप्रहृष्टानां वानराणां समुत्थितः ।
बहूनां सुमहान्नादो मेघानामिव गर्जताम् ॥ ३
व्यक्तं सुमहती प्रीतिरेतेषां नात्र संशयः ।
तथा हि विपुलैर्नादैश्चुक्षुभे वरुणालयः ॥ ४
तौ तु बद्धौ शरैस्तीक्ष्णैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
अयं च सुमहान्नादः शङ्कां जनयतीव मे ॥ ५
एतत्तु वचनं चोक्त्वा मन्त्रिणो राक्षसेश्वरः ।
उवाच नैर्ऋतांस्तत्र समीपपरिवर्तिनः ॥ ६
ज्ञायतां तूर्णमेतेषां सर्वेषां वनचारिणाम् ।
शोककाले समुत्पन्ने हर्षकारणमुत्थितम् ॥ ७
तथोक्तास्तेन संभ्रान्ताः प्राकारमधिरुह्य ते ।
ददृशुः पालितां सेनां सुग्रीवेण महात्मना ॥ ८

41

1 ^{a}) Ś Ñ V B3.4 D1.2.4.5.7–13 T G2 M5 तु (for सु-) V2 नाद (for शब्द) —^{b}) Ñ V1.2 B2.3 समुत्थित, D2.3 तपस्विन, D7.9–11 T3 महौजसा, G1.2 M5 महात्मना (for तरस्विनाम्) D4 नराणां समुपस्थितं —^{c}) Ś Ñ2 V B1.2.4 D1–6.8.12.13 T1.2 G2.3 M5 नदता —^{d}) Ñ2 V1.2 B2.4 अथ (for तदा) Ñ1 B3 D4 शुश्रुवे राक्षसाधिप·

2 ^{a}) D7 G1 स्निग्ध (for स्निग्ध-) B4 D4 -निर्घोष-गभीर, D6 T2 -गम्भीरघोषाणा (for -गम्भीरनिर्घोष) Cm.k.t as in text (for ^{a}) —^{b}) Ś D1.2.8.12 तु, V2.3 B1 D3.7.9–11 त, D5.6.13 T G3 M1.2 च (for स) Ñ1 D4 तच्छ्रुत्वा (for श्रुत्वा स) Ś Ñ1 V2 B1 D1.2.4.8.12.13 G2 M5 महत्, V1 नत, D8 तदा (for भृशम्) Ñ2 V1 B2–4 श्रुत्वा तेषां वनौकसां —^{c}) Ś V3 D1–3.8.12.13 सचिवा(Ś1 D1.2 [sic], D13 °वो) राक्षसपतेर्; Ñ1 V2 B3 सचिवा राक्षसेंद्रस्य, Ñ2 V1 (sic) B4 सचिवा राक्षसेंद्रं तम्, B1 D4 सचिव राक्षसपतिर्, B2 सचिवान्राक्षसेंद्रस्तान् —^{d}) Ś Ñ V B1.2.4 D1–4.8.12.13 इदं, B3 तमिदं (hypm) (for मध्ये) Ś2 Ñ V2.3 B3.4 D3.8.12 अब्रुवन्.

3 ^{a}) Ś2 D1.13 तथा, D5 यदा (for यथा) Ś B1 D1.2.8.12.13 हि, Ñ V1.2 B2–4 [अ]य (for [अ]सौ) Ś2 संप्रविष्टानां (2 यथापुरं प्रहृष्टानां —^{b}) D7.9–11 उपस्थित, G1 तरस्विनां, Cm.g.t as in text (for समुत्थित) V3 नराणां तु समुपस्थित (hypm) —D2 repeats 3^{cd} after 4^{ab} —^{c}) B4 बभूव, G1.2 M5 श्रूयते (for बहूनां) Ñ1 D1–5.7.12 T1 M3 Cg सुमहा, D2 (second time) स महा, G1 महतां (for सुमहान्) —^{d}) D3 घनानाम् (for मेघानाम्) T3 G2 गर्जित (for गर्जताम्)

4 ^{a}) Ñ1 D1.9–11 Ct सुव्यक्तं, Cm.g as in text (for व्यक्तं सु). D9 सुमहा- (for महती) —^{b}) D3 एषां च (for एतेषां) Ś Ñ2 V B1.2.4 D1–3.8.12.13 समुपस्थिता (for नात्र संशय) Ñ1 B3 वानराणां समुत्थिता, D4 वानराणामुपस्थिता —After 4^{ab}, D2 repeats 3^{cd} —D2 om 4^c–8^d —^{c}) Ś Ñ1 B1.3.4 D1.3.4.8.12.13 G1.3 यथा (for तथा). T2 च, Cm.g.t as in text (for हि). V3 D4 विविधैर् (for विपुलैर्) —^{d}) D4 वरुणालयं, D6 लवणालय, D9–11 T3 G1 लवणार्णव (for वरुणालयः) Ñ V1.2 B2–4 क्षोभयतीव सागर.

5 D2 om 5 (cf v.l 4) Ñ1 reads 5^{ab} after 12^{ab}.—^{a}) Ś Ñ1 V1.2 B1–3 D1.3.4.8.12.13 च, Ñ2 नि- (for तु) D5 शब्दौ (sic), D7.12 बुद्धौ (for बद्धौ) ❀ Cg तौ विवि । तुशब्दश्चार्थे ❀ —Ñ1 reads 5^c–12^b in marg.—^{c}) D1 G3 तु (for च) Ñ1 D1.6.7 M3 सुमहा- (for सुमहान्) Ñ2 V1.2 B2.4 हर्ष, T1 नाश (for नाद) —^{d}) Ś Ñ2 V B D1.3.8.12.13 नः (for मे) Ñ1 D4 शंकितानि मनांसि न·

6 D2 om. 6 (cf v.l 4). Ñ1 reads 6 in marg. (cf. v.l 5) —^{a}) Ñ1 D4 M5 इदं तु, B4 स तु तद्, D6 एतच्च, D9–11 T3 एव च, D13 एव तु, G1 इदं च (for एतत्तु). Ś Ñ V B1.3.4 D1.3.4.8.12.13 श्रुत्वा (for चोक्त्वा) B2 एतदुक्त्वा तु वचन.—^{b}) Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D1.3.8.12 मन्त्रिणा (for मन्त्रिणो). Ñ V B D1.4.13 राक्षसाधिप.—^{c}) Ś V B D1.3.8.12.13 G1.2 M5 राक्षसांस्तत्र, Ñ D4 रक्षसां मध्ये (for नैर्ऋतांस्तत्र)

7 D2 om. 7 (cf v.l 4) Ñ1 reads 7 in marg (cf v.l 5).—^{a}) B2 ज्ञायते.—^{b}) V3 वनयं (sic), B1 साम्प्रत, B3 बल च (for सर्वेषां) D7.9–11 च वनौकसां (for वनचारिणाम्) —^{c}) G3 समुत्पन्न —^{d}) Ś V3 B1 D1.3.8.12.13 उत्तमं (for उत्थितम्) B4 D4 हर्षकाल उ(D4 °लमु)पस्थित (D4 °त)

8 D2 om 8 (cf v.l 4) Ñ1 reads 8 in marg (cf v.l. 5) —^{a}) Ś D12 ते तथोक्त्वा तु, Ñ1 V3 B1 D1.3.4.8.13 ते तथोक्ता. सु (B1 D1.8 °क्तास्तु, D13 °क्ता स-), D6.7.9–11 तथोक्तास्ते सु (D9 स-) (for तथोक्तास्तेन) Ñ1 D4 सहृष्टा —^{b}) D1.13 प्रासादम्, D4 प्राकारान् (for प्राकारम्) Ñ1 चाधिरुह्य, D7 अवरुह्य, D13 अतिरुह्य (for

तौ च मुक्तौ सुघोरेण शरबन्धेन राघवौ ।
समुत्थितौ महाभागौ विषेदुः प्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ ९
संत्रस्तहृदयाः सर्वे प्राकारादवरुह्य ते ।
विषण्णवदनाः सर्वे राक्षसेन्द्रमुपस्थिताः ॥ १०
तदप्रियं दीनमुखा रावणस्य निशाचराः ।
कृत्स्नं निवेदयामासुर्यथावद्वाक्यकोविदाः ॥ ११
यौ ताविन्द्रजिता युद्धे भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
निबद्धौ शरबन्धेन निष्प्रकम्पभुजौ कृतौ ॥ १२
विमुक्तौ शरबन्धेन तौ दृश्येते रणाजिरे ।
पाशानिव गजौ छित्त्वा गजेन्द्रसमविक्रमौ ॥ १३
तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां राक्षसेन्द्रो महाबलः ।
चिन्ताशोकसमाक्रान्तो विषण्णवदनोऽब्रवीत् ॥ १४
घोरैर्दत्तवरैर्बद्धौ शरैराशीविषोपमैः ।
अमोघैः सूर्यसंकाशैः प्रमथ्येन्द्रजिता युधि ॥ १५ G 6 B 6 L 6

अधिरुह्य) Ś V3 B1 , D1 3 5–12 T G3 च, Ñ1 D4 चे (for ते) —After 8ab, D4 ins

840* निरीक्ष्य वानरबलं शालतालशिलायुधम् ।
नर्दमानं च महद्धि महोत्साहं महाबलम् ।

—Ś D1 3 8 13 M5 om (M5 hapl) 8c–10b —c) D4 हर्षिता (for पालिता) B2 पालितं सैन्य (for पालिता सेना) —After 8, B3 reads 10c–11 (including star passage) for the first time, repeating them in their proper place

9 Ś D1 3 8 13 M5 om 9 (cf v l 8) Ñ1 reads 9 in marg (cf v l 5) —a) T3 G2 तु (for च) Ñ1 transp च and मुक्तौ Ñ V B1–3 D2 4 13 महात्मानौ, B4 महामायौ (for सुघोरेण) —b) Ñ V B D2 4 13 राघवौ शरबधनात् —c) Ñ B2 D4 तत्र(Ñ1 °तो) दृष्ट्वा, M1.2 महावीर्यौ, K (ed) महावेगौ (for महाभागौ). —d) D6 वीक्ष्य, D9–11 सर्व- (for प्रेक्ष्य) Ñ2 V B D2 13 विषण्णा(D2 °वर्णा)स्तत्र (B1 °स्तत्र) (for विषेदु प्रेक्ष्य) N1 D4 विषण्णा(Ñ1 विषेदु)स्ते निशाचरा

10 Ś D1 3 8 13 M5 om 10ab (cf v l 8). Ñ1 reads 10 in marg (cf v l 5) —a) Ñ1 D4 वदना, Ñ2 V B D13 -मनसश्च, D2 -मानसा (for हृदया). Ñ2 V B D13 चैव, G1 भीता, G2 होते (for सर्वे) —D4 repeats erroneously 10b in place of 10d —b) V3 B4 प्राकारम्, G3 प्रासादाद् V2 3 अधिरुह्य, B4 अभि°. Ñ1 B1 D4(both times) 13 T2 च (for ते) —B3 repeats 10cd here (cf v l 8) —c) Ñ V1 B1–3(second time) 4 D1 4 G1 विवर्ण- (for विषण्ण-). T2 G1 M5 हृदया (for -वदना) Ñ2 V B1–3(both times) 4 D1 3 13 M1 2 दीना, D5–7 T1 2 G3 M3 घोरा (for सर्वे) D9–11 T3 विवर्णा (D9 °र्णा) राक्षसा घोरा —d) D6 उपागता, T2 उपागमन्, Ct as in text (for उपस्थिता) —After 10, Ś V B3 (after 10cd [first time]) D1–3 8 12 13 ins

841* भयात्संहृष्टरोमाणो राक्षसास्ते महाबला ।

11 Ñ1 reads 11 in marg (cf v l. 5). B3 repeats 11 here (cf. v l 8) —a) Ś D2 13 तदप्रियं ; Ñ1 तदाप्रिय (for तदप्रिय) Ś1 तेन मुखा, B2 (first time) दीनमाना (for दीनमुखा) —b) B3 (first time)राक्षसस्य, D6 रावणाय (for रावणस्य) D9–11 T3 च राक्षसा (for निशाचरा) Ñ1 D4 रावणे राक्षसाधिपे, V2 रावणाय न्यवेद्य- यन् —G1 damaged for 11c —c) Ś Ñ V1 2 B1–3 (second time) 4 D1–4 8 12 13 न्यवेदयन्यथावृत्तं, Ś P1 2 [first time] D1–3 8 12 13 °वृत्त), V3 भीतास्ते च यथातथ. —d) Ś Ñ V B1–3(both times) 4 D1–4 8 12 13 सर्वे वाक्यविशारदा

12 N1 reads 12ab in marg (cf v l 5) —a) G3 युताव् (for या ताव्) Ñ V B2 4 सम्ये (for युद्धे). —After 12ab, Ñ1 reads 5ab —c) Ñ1 V3 B1 D1–4 13 प्रबद्धौ, Ñ2 V1 2 B2 4 समर्ता, B3 सुबद्धौ, T2 निरुद्धौ (for निबद्धौ) G1 -जालेन (for -बन्धेन) —D5 om (hapl) 12d–13a —d) D4 निश्चेष्टतरौ (for निष्प्रकम्पभुजौ) B3 रणे (for कृतौ)

13 D5 om 13a (cf v l 12) —a) Ś Ñ1 B1 2 D1–3 8 12 13 विमुक्त- (for विमुक्तौ) Ś Ñ1 V2 B1 3 D2 3 8 12 13 शरबधौ तात्, Ñ2 V1 2 B2 4 D1 4 शरबन्धात्तु (for शरबन्धेन) —After 13a, G3 erroneously repeats 12d–13a —b) D7 9–11 G3 दृश्येते वा (by transp) Ś Ñ1 V1 2 B1 3 D1–4 8 12 13 उत्थितौ रणमूर्धनि, Ñ2 V3 B2 4 उत्थितौ रामलक्ष्मणौ —c) D6 गजाव, G2 गजान, M3 भुजौ (sic) (for गजौ)

14 b) Ś B1 3 D2 8 12 [ऽ]थ रावण, D1 विभीषण, D2 स रावण (for महाबल) —c) D13 चिन्तितो (for चिन्ता) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 -शोक(B3 -क्रोध)परीतात्मा (Ñ V1 D1 4 °तात्मा, D1 °तात्मा), D5 7 9–11 T1 2 G1 2 M5 शोकसमाक्रान्तो (for शोक°) —d) Ś Ñ V B2 4 D1–4 8–13 T3 विवर्ण (for विषण्ण) D9–11 12 M3 [ऽ]भवत् (for ऽब्रवीत्)

15 a) D13 बद्ध (for बद्धौ).—b) G1 -विषाग्निभि (for विषोपमै) —d) Ñ2 V1 2 B2 4 G1 2 M3 रणे; D6 युध (sic) (for युधि)

तमस्त्ववन्ध्यमासाद्य यदि मुक्तौ रिपू मम ।
संशयस्थमिदं सर्वमनुपश्याम्यहं बलम् ॥ १६
निष्फलाः खलु संवृत्ताः शरा वासुकितेजसः ।
आदत्तं यैस्तु संग्रामे रिपूणां मम जीवितम् ॥ १७
एवमुक्त्वा तु संक्रुद्धो निश्वसन्नुरगो यथा ।
अब्रवीद्रक्षसां मध्ये धूम्राक्षं नाम राक्षसम् ॥ १८
बलेन महता युक्तो रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
त्वं वधायाभिनिर्याहि रामस्य सह वानरैः ॥ १९
एवमुक्तस्तु धूम्राक्षो राक्षसेन्द्रेण धीमता ।
कृत्वा प्रणामं संहृष्टो निर्जगाम नृपालयात् ॥ २०
अभिनिष्क्रम्य तद्द्वारं बलाध्यक्षमुवाच ह ।
त्वरयस्व बलं तूर्णं किं चिरेण युयुत्सतः ॥ २१
धूम्राक्षस्य वचः श्रुत्वा बलाध्यक्षो बलानुगः ।
बलमुद्योजयामास रावणस्याज्ञया द्रुतम् ॥ २२
ते बद्धघण्टा बलिनो घोररूपा निशाचराः ।
विनर्दमानाः संहृष्टा धूम्राक्षं पर्यवारयन् ॥ २३

---

16 ^a) B1 3 D5–7 9–11 T G2 3 M3 5 Cr तद्- (for तम्). D13 सुवंचनम् (for अवन्ध्यम्). Ñ1 D4 तस्त्ववल (D4 °वं त्र सुमुच्य —^b) V3 विमुक्तौ तु (for यदि मुक्तौ). —V3 om 16^c–17^b. —^c) B1 2 अहं (for इद) ❀ Cr संशयार्थं प्रागमनयामैम् ❀ —^d) Ñ2 ह्यनु-, B3 अद्य (for अनु-) B1 2 वे, G (ed) मे (for [अ]हं). M1 2 पुर (for बलम्). V2 केवल (for [अ]ह बलम्)

17 V3 om 17^ab (cf v l 16) —^a) Ś D8 12 मपन्ना, V2 पश्यामि, B3 मे वृत्ता, D2 वृत्तता (for संवृत्ता) —^b) B3 D7(marg. also) 9–11 पावक-, D4 दीप्ताग्नि (for वासुकि-) D4 -सनिभा (for -तेजस) —^c) D9 नादत्तं (for आ°) ❀ Cg आदत्तम् आत्तम् ❀ D6 सु- (for तु). G3 समरे (for संग्रामे) —^d) D7 अपि जीवित, D9–11 T3 जीवित मम (by transp.) —For 17^cd, Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 subst, B3 ins after 17, G1 2 M5 ins after 17^ab

842* वैनतेयमिवासाद्य नागा गह्वाहृदौकसः ।

[Ñ2 V1 2 B D4 ममामाद्य (for इवासाद्य) Ñ2 V1 B D4 नागहृ°यथा, V2 नागाल्य गता, G1 2 M5 नागे यथा ह्रदे (for गह्वाहृ°कस)]

18 Ś D8 1° om 18^a–19^b —^a) Ñ1 V D1–4 13 तु (D4 सु-) मरद्गो, B1 3 4 सु(B3 तु)सक्रुद्धो, B2 सुसरुद्धो (sic), G3 सुमक्रुद्धो (for तु संक्रुद्धो). —^b) Ñ2 V1 B1 2 4 D1–3 6 7 9 13 नि श्वसन Ñ1 V2 3 B3 D1 2 13 द्विरदो (for उरगो) —After 18^ab, D13 ins an additional colophon

[*Kāṇḍa name* —लंकाकाडे युद्धपर्वणि —*Sarga name* रावणक्रोध]

—^c) Ñ1 B1 D1 राक्षसां (corrupt), D2 रक्ष्यसा (corrupt) (for रक्षसा). D4 उवाच परमामर्षी

19 Ś D8 12 om 19^ab (cf. v l 18) —^a) D4 गुप्तो, D11 युद्धे (for युक्तो) —^b) Ñ1 V3 D10 11 राक्षसैर् (for रक्षसां) Ñ1 D2–4 13 G1 M5 तेजसा, D1 -दर्शना (sic), D5–7 9–11 T G2 3 M3 -विक्रम(D7 9–11 °म) (for -कर्मणाम्) —D13 om 19^c–20 —^c) B1.2 युद्धाय (for वधाय) D6 7 9–11 T3 [आ]शु (for [अ]भि-) D4 वेग वाधय (sic) (for त्व वधायाभि-). —^d) Ñ2 V1 2 B रामस्य सवनौकस —For 19^cd, Ś Ñ1 V3 D1–3.8 12 G1 M5 subst

843* निष्क्रमस्व वधायाशु राघवस्य वनौकसाम् ।

[V3 निष्क्रम त्व G1 M5 त्व (for [आ]शु) Ñ1 D1.3 त्व राघव-, G1 M5 रामस्य च (for राघवस्य).]

20 D13 om 20 (cf v l. 19). —^a) D4 स (for तु) —^c) D4 हृष्टा-मा (for संहृष्टो) Ñ1 V3 कृत्वा प्रदक्षिण हृष्टो, D7 9–11 Ct परिक्रम्य तत. शीघ्रं —^d) D2 नृपालय; G1 2 M5 नृपाज्ञया (for नृपालयात्).

21 ^a) D4 उपनिष्क्रम्य, D5 अभिनिष्क्राम (sic) (for अभिनिष्क्रम्य). Ś D1 2 8 12 स ततो, Ñ1 सद्वाक्य, Ñ2 V1 2 B D3 च द्वाराद्, V3 च द्वार, D4 स द्वार (for तद्द्वार). D13 निष्क्रम्य स ततो – *, M5 अभिष्क्रम्य ततो द्वार —^c) Ñ1 आनय त्व, D6 त्वरय त्वं (for त्वरयस्व) Ś Ñ1 V3 B D1–4 7–13 T1 2 शीघ्रं, Ñ2 V1 सर्वं (for तूर्णं) V2 च सैन्यानि (for बल तूर्णं) —^d) B4 प्रगच्छत, G1 2 M5 युयुत्सता, Ct as in text (for युयुत्सत.). Ś Ñ1 V2 3 D1–4 8 12 13 रण(Ñ1 V3 D4 युद्ध)कालोय(D4 °ल स)-मागत

22 ^a) D5–7 9–11 T G1 3 M3 5 धूम्राक्षवचनं (for धूम्राक्षस्य वच) —^b) Ñ2 V2 B2 4 D4 M1 2 महाबल; B1 बलाबल, D13 वशानुग (for बलानुग) —^c) D4 बलान् (for बलम्) Ñ1 V2 B3 प्र(Ñ1 यु)योजयामास, D4 मुमोचयामास, D5 T1 उद्योतयामास, G2 M5 उत्थापयामास (for उद्योजयामास). D3 बलवद्योजयामास —^d) Ñ1 राक्षसस्य (for रावणस्य) T2 भयाद् (for [आ]ज्ञया) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 त्वरन्, D7 [अ]द्भुत, D9–11 भृश (for द्रुतम्).

23 ^a) D13 बद्धपट्टा, G1 M5 बद्धखड्गा(M5 °ड्ग-), G2 खड्गवधा, Cg k t as in text (for बद्धघण्टा). —^b) D6 महाबला (for निशाचरा). —^c) Ś1 Ñ1 D8 12 वि(Ś1 नि)नर्दमाना, B3 D7 9-11 G3 विनद्यमाना, D2 M5 विमर्दमाना, D5 6 T1 2 M3 वि(T2 नि)गर्जमाना. (for

विविधायुधहस्ताश्च शूलमुद्गरपाणयः ।
गदाभिः पट्टसैर्दण्डैरायसैर्मुसलैर्भृशम् ॥ २४
परिघैर्भिण्डिपालैश्च भल्लैः प्रासैः परश्वधैः ।
निर्ययू राक्षसा घोरा नर्दन्तो जलदा यथा ॥ २५
रथैः कवचिनस्त्वन्ये ध्वजैश्च समलंकृतैः ।
सुवर्णजालविहितैः खरैश्च विविधाननैः ॥ २६
हयैः परमशीघ्रैश्च गजेन्द्रैश्च मदोत्कटैः ।
निर्ययू राक्षसव्याघ्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः ॥ २७
वृकसिंहमुखैर्युक्तं खरैः कनकभूषणैः ।
आरुरोह रथं दिव्यं धूम्राक्षः खरनिस्वनः ॥ २८
स निर्यातो महावीर्यो धूम्राक्षो राक्षसैर्वृतः ।
प्रहसन्पश्चिमद्वारं हनूमान्यत्र यूथपः ॥ २९ G 6 B 6 L 6

त्रिनर्दमाना) D6 ते हृष्टा Ñ2 V B1 2 4 त्रिनद(Ñ2 निनद, V1 B4 चिनर्दं, V2 त्रिनिर्दं)न सुसहृष्टा(V3 ते मर्षेष्टा [sic]), D4 नर्दमाना सुसहृष्टा —^{d}) D6 reads पर्यवारयन् in marg

24 ^{a}) Ñ1 शस्त्रास् (for -हस्तास्) Ñ V2 B ते (for च). —^{c}) B4 D2 गदासि- (for गदाभि) Ś Ñ1 V1 2 B D1–4 6–11 13 पट्टिश , Ñ2 V3 परिघश्, D5,12 पट्टिसै (for पट्टसैर्) Ś Ñ1 B3 D1–3 8 12 13 खड्गैर् , Ñ2 V1 2 B1 2 4 चैव , V3 illeg , D4 चापि, G2 M5 शूलैर् (for दण्डैर्) —^{d}) Ś V3 B3 D1–3 8 12 13 G1 M5 चापि(Ś D8 एव, D12 चव) मुद्गरै , Ñ1 चापि पट्टिशैः , D7 9–11 T3 मुसलैरपि, G3 मुद्गरैर्भृश, M1 2 मुसलैस्तथा (for मुसलैर्भृशम्) Ñ2 V1 2 B1 2 4 परिघै(Ñ2 °ट्टिश)श्च समुद्गरैः , D4 परिघैः कोटिमुद्गरै

25 ^{a}) Ñ2 V1 2 B1 2 4 D4 मुष(D4 °श)लैर् (for परिघैर्) Ñ V B भिदिपालैश्, D1 भिडमालश् (sic), D3 4 भिड(D3 °ण्डि)मालैश् (sic), T3 भिण्डिवालैश् (sic) (for भिण्डिपालैश्) —^{b}) Ś D8 12 खड्गदण्डै , Ñ1 भल्लैस्तीक्ष्णै , Ñ2 V1 2 B भल्ल(V1 2 B4 °ल्लै)खड्ग (B3 °दण्ड-), D1 3 13 भल्लदण्ड , D2 खड्गैर्दण्डै , D4 भल्लै खड्ग , D6 9–11 T2 G3 M1 2 5 भल्लै पाशै (D6 °श), T2 फालै पाशै , G1 फालै पाशै , G2 भल्लै फालै , Cg as in text (for भल्लैः प्रासैः) D1 4 7 11 13 परश्वधे , G M1 3 5 परश्वधै V3 भ * * * * * श्वधे (illeg) —^{c}) Ñ D1 राक्षस- (for राक्षसा) Ś V1 2 B1–3 D2–6 8 12 13 T1 G1 2 M3 Cg दिव्यो, Ñ1 (marg also as in B4) -[सा]दिदैर्, Ñ2 -व्याघ्रा , V3 दाता, B4 हृष्टा , D1 -[सा]देशान् (for घोरा) —^{d}) D6 0 T2 G1 नदतो (for नर्दन्तो) Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 13 नद(D2 °र्द)तो युद्धलालसा (D4 °कांक्षिण) —After 25, D13 ins

844* जगृहुस्ते शिलाश्चैव गदा परिघवान्वर ।

26 ^{a}) Ñ2 B1 2 च कवचेश, B4 कवचिभिश्, D1 4 कवचिनश् (for कवचिनस्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G2 M5 च (for तु) —^{b}) V1 B1 2 D4 6 T2 G2 ° समलंकृता , Cg as in text (for समलंकृतैः) —^{c}) D12 स्वर्ण- (for सुवर्ण) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G1 2 M5 -संयुक्तै , D6 -विहितै , D7 6 -रचितै , T2 -[स]प्रहितै , T3 G3 चित्रै ; Cg as in text (for -विहितैः) —^{d}) D6 T2 शंखैश्, Cg as in text (for खरैश्) D2 तु (for च) Ś Ñ1 V1 3 B2 4 D1–4 8 12 13 G2 M5 विकृताननै , D7 विविधायुधै , T3 विविधायुधै , Cg विविधाननै (as in text)

27 ^{a}) M1 2 मनोजवैश्चापि (for परमशीघ्रैश्च) —B1 om (hapl) from 27^{b} up to the prior half of 845* —^{b}) D7 9–11 T3 गजैश्चैव (for गजेन्द्रैश्च) D7 मदोत्कटै Ś Ñ1 V3 B3 D1–4 8 12 13 चामरापीड(D4 °पानु [sic])-धा(V3 B3 D8 ना)रिभि , Ñ2 सुसंनद्धै पताकिभि , V1 2 B2 4 सुसंनद्धैश्च पट्टिभि —After 27^{ab}, Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 ins

845* प्रभिन्नकरटैश्चैव गजेन्द्रैरद्रिसंनिभैः ।

[B1 om up to the prior half D4 अभिन्न D3 -प्रस्यन्द (for -करटैश्) D3 [अ]पि (for [ए]व) Ś D8 12 गिरि-, V2 मत्त-, V3 चाद्रि- (for अद्रि-) D2 ग[illegible] म [illegible] (sic) (for the post half)]

—^{c}) Ś Ñ1 V3 B3 D1–3 8–13 T3 G1 2 M5 नैर्ऋत , D7 G3 राक्षसा (for राक्षस) D4 -गणा, D- G3 सर्वे (for व्याघ्रा)

28 V3 om 28^{ab} —^{a}) Ś D4 ऋक्ष , B4 D9–11 T3 मृग , G1 कपि- (for वृक) D7 -हयैर्, M5 -मृगैर् (for -मुखैर्) Ś D1 2 8 12 13 युक्त, B4 D4 युक्तं (for युक्तं) —^{b}) D9 11 जल (for खर) Ñ1 B D4 कांचन (for कनक) V1 D4 7 9–11 भूषितं , B1 -सप्रभ , B3 सन्निभ , D1 -भूषण (sic) (for -भूषणः) —^{c}) G2 मत्त, M1 2 शीघ्र (for दिव्यं) —^{d}) D3 खग (for खर) Ś Ñ2 V B2 D2 - 8 10 12 निस्वन , D1 3 13 निस्वन, G2 निस्वनै (for -निस्वनः). D9 स्वरयुक्त नरेश्वर

29 V3 illeg for ^{a} except स नि —^{a}) Ś V1 2 B4 D1–3 6 12 13 स निर्यात, Ñ1 B2 D2 G1 2 M5 निर्यातः स(G1 तु), B1 विनिर्यातो (for स निर्यातो) Ś Ñ V1 - B D1–4 8 12 13 महातेजा (for °वीर्यो) —^{c}) Ñ- प्रसन्न (metr), D5 T1 प्रययौ, D9–11 हृष्टश्च (for प्रहसन्) B2 पश्चिम (for पश्चिम) D6 - 10 11 T- 3 -द्वारम् (for द्वार) Ś V1 D4 12 द्वारेण पश्चिमेनाशु(V1 °थ) Ñ1 V2 3 D1–4 13 पश्चिमेन तु द्वारेण, D1 च पश्चिमेन द्वारेण G1 2 M1 - 5 महत्या, M3 2 प्रसन्न) पश्चिमद्वारम्(G- [illegible]) —^{d}) Ś Ñ V B G1 2 M[illegible] यत्र ; D9–3 T1 2 तिष्ठति (for यूथप) —After 29, D[illegible] 9–11 Ś ins

प्रयान्तं तु महाघोरं राक्षसं भीमदर्शनम् ।
अन्तरिक्षगताः क्रूराः शकुनाः प्रत्यवारयन् ॥ ३०
रथशीर्षे महाभीमो गृध्रश्च निपपात ह ।
ध्वजाग्रे ग्रथिताश्चैव निपेतुः कुणपाशनाः ॥ ३१
रुधिरार्द्रो महाञ्श्वेतः कबन्धः पतितो भुवि ।
विस्वरं चोत्सृजन्नादं धूम्राक्षस्य समीपतः ॥ ३२
ववर्ष रुधिरं देवः संचचाल च मेदिनी ।
प्रतिलोमं ववौ वायुर्निर्घातसमनिस्वनः ।
तिमिरौघावृतास्तत्र दिशश्च न चकाशिरे ॥ ३३
स तूत्पातांस्ततो दृष्ट्वा राक्षसानां भयावहान् ।
प्रादुर्भूतान्सुघोरांश्च धूम्राक्षो व्यथितोऽभवत् ॥ ३४

846* स्यन्दनवरमास्थाय खरयुक्तं खरस्वनम् ।

[G3 -युक्त (for -युक्तं). G M6 -स्वन (for -स्वनम्)]

30 ^{a}) Ś D1.2 6-7 9.11-13 M1 2 प्रयान, Cr m as in text (for प्रयान्त) D3 सु- (for तु) G2 M6 -वेग, M1 2 -वीर्यं (for घोरं) Ñ V B तं (V3 स) प्रयान्तं महावीर्यं, D4 क्षिप्रमान महावीर्यं (sic) —^{b}) Ñ1 B3 घोर- (for भीम-) Ñ V2.3 B D3.4 T1 G1 M3 -विक्रमं (for दर्शनम्) —^{c}) D6 अन्तरीक्ष-, G3 अन्तरिक्षे (for अन्तरिक्ष-) G3 महा- (for -गताः) D5 6 T1 2 M3 घोराः (for क्रूराः) —^{d}) D7 9-11 T1 G1 2 M1 2 5 Ct प्रत्यषेधयन् (for प्रत्यवारयन्) —For 30^{cd}, Ś Ñ1 V2 B3 D1-4 8 12 13 subst :

847* अन्तरिक्षचरा वाचो विचेरुर्लोमहर्षणाः ।

[Ñ1 V2 B3 D4 अन्तरीक्ष- Ñ1 B3 D4 -गता (for -चरा) Ñ1 B2 D4 विहगा, D3 विनेदुः (for विचेरुः). D1 13 रोम- (for लोम-)].

While Ñ2 V1.3 B1 2 4 subst , V2 D13 cont after 847*

848* भीषणानि निमित्तानि समुत्तस्थुः पुनः पुनः ।

[B2 repeats निमित्तानि. V1 (with hiatus) उत्तस्थुश्च (for समुत्तस्थुः)]

31 ^{a}) V3 marg as in text, D6 T2 G3 M1-3 महान (for महा-) D13 M6 -भीमे —^{b}) Ś D1-3 8 12 13 नि-, Ñ1 B3 D4 [s]स्य, Ñ2 V1.2 B1.2 4 च, M1 2 तु (for च) —Ś1 om (hapl ?) 31^c – 32^b —^{c}) V3 ध्वजाश्च (for ध्वजाग्रे) Ś2 D8 दक्षिणस्यास्य, Ñ V B D1.2 13 G M1 2 5 ग्र (V3 दय) थिताश्चास्य (Ñ2 °चास्य, B4 °स्तस्य, G3 M1 2 °श्चापि), D2 4 12 पक्षिणश्चास्य (D4 °स्ये) (for ग्रथिताश्चैव) —^{d}) G1 2 M6 -[अ]शिन, Ck -[अ]दना, Ct as in text (for -[अ]शना) Ś2 D1-4 8 12 13 मांसभोजना (D4 °जिनः), D9 रुधिराशना , G (ed) कृष्णपिङ्गला (for कुणपाशना) Ñ1 V B न्यपतंश्चैव (B1 निपेतुश्चैव, B2 न्यपतंश्चैव, B4 निपतन्ति च) केचि (B1 3 4 °च) का, Ñ2 न्यपतंश्चैव तत्र

32 Ś1 om 32^{ab} (cf v l 31). —^{a}) Ś2 D1-4.8.12 13 रुधिरार्द्रः Ś2 D8 12 महाञ्श्वेत; Ñ2 महापार्श्वः; D1 4 13 महाश्वेत, D2 शशिश्वेत, D3 महच्छ्वेत , D6 T3 G1 2 M3 महाश्वेत (G1 °भीम , G2 °घोर), M6 महान्घोर (for महाञ्श्वेतः). —^{b}) V3 B1 2 4 G2 M6 न्यपतद् (for पतितो) Ś2 D1-4 8 12 13 छत्रम (D4 °त्र त)स्य पपात ह —V3 om. 32^{cd} Ś Ñ V1 2 B1.2 4 D1-4 8 12 13 read (Ñ1 B4 D4 repeat) 32^{cd} before 34 —^{c}) D6 विसृजन् (for विस्वर) D6 9-11 T2 3 नादान् (for नाद) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4 (Ñ1 B4 D4 second time) 8 12.13 विस्व (Ś D8 12 विद्रु)रा समुत्सृज्य वाचो (B1 2 °णीद्); N1 B3 4 D4 (Ñ1 B4 D4 first time) विसृजन्स (B4 D4 °ज्य स)रवं नाद (B2 °म).

33 B3 om. 33 Ñ1 reads 33 in marg —^{a}) D1 G3 मेघ (for देवः) —^{b}) Ś Ñ2 B1 2 D1 3 4 8 12 13 प्र (for सं-) D4 वसुधरा (for च मेदिनी) D2 प्रचलाचलमेदिनी (sic) —D11 om 33^{e-f} —^{c}) Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 12 13 प्रतिलोमा (Ś D8 12 °कूला)कुलो वायुर् (V1 * * * *). —^{d}) B2 निदाघ- (for निर्घात-). Ś V2 3 B1 4 D2 3 6-8.12 13 -नि स्वन , D9 T3 -विक्रम (for निस्वन). Ñ1 विनिर्घातसमन्वित , V1 वायुर्निर्घातनि.स्वनः —G3 om. 33^{ef} —^{e}) Ś Ñ V B4 D1-4 8 12.13 -समाक्रान्ता, B1 2 -बलाक्रान्ता, D7 T3 G1 वृतास्तत्र (for -[आ]वृतास्तत्र) —^{f}) Ñ1 D4 दिशो न प्रतिभान्ति च; V3 B1 2 न दिश (V3 दिशो *) प्रचकाशिरे —After 33, Ś Ñ1(marg.) 2 V1 2 B1 2 4 D1-4 8 12 13 ins

849* गृध्रकङ्कखरश्येना ये चान्ये रुधिराशनाः ।

[D1 3 -खग- D2 -नग , D13 -नागा , L (ed.) -बक- (for -खर-) Ñ1 B4 गृध्राः काकाः खगाः श्येना, Ñ2 V1 2 B1.2 D4 गृध्राः काका खगाश्चैव (D4 °गा श्येना) (for the prior half) N V1 2 B1 2 D13 -[अ]शिन (for -[अ]शना).]

34 V3 om 34 Before 34, Ś Ñ V1 2 B1.2 4 D1-4 (Ñ1 B4 D4 repeat) 8 12 13 read 32^{cd} —^{a}) Ś2 D2 8 स उत्पाताद्, D1 3 13 समुत्पातान् (for स तूत्पातान्) Ś D1-7 8 12 13 G1 2 M6 च तान्, D6 G3 M3 तदा, T3 M1 2 तथा (for ततो) Ñ V1 2 B D4 उत्पातांस्तादृशान्दृष्ट्वा —^{b}) Ñ V1 2 B D4 रक्षोगण- (for राक्षसानां) —^{c}) V2 तानुत्पातान्, B4 प्रादुर्घोरान् (for प्रादुर्भूतान्) Ś Ñ2 V1 B D2-4 8 12 13 महाघोरान् (B4 °भूतान्), Ñ1 सुघोरान्स, V2 सुमहद्भयान् ; D1 महान्घोरान्, G3 च घोरांश्च (for सुघोरांश्च) —After 34, D6-7.9-11 S ins

850* मुमुहू राक्षसाः सर्वे धूम्राक्षस्य पुरःसराः ।

ततः सुभीमो बहुभिर्निशाचरै-
र्वृतोऽभिनिष्क्रम्य रणोत्सुको बली ।
ददर्श तां राघवबाहुपालितां
समुद्रकल्पां बहुवानरीं चमूम् ॥ ३५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

४२

धूम्राक्षं प्रेक्ष्य निर्यान्तं राक्षसं भीमनिस्वनम् ।
विनेदुर्वानराः सर्वे प्रहृष्टा युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १
तेषां तु तुमुलं युद्धं संजज्ञे हरिरक्षसाम् ।
अन्योन्यं पादपैर्घोरैर्निघ्नतां शूलमुद्गरैः ॥ २
राक्षसैर्वानरा घोरा विनिकृत्ताः समन्ततः ।
वानरै राक्षसाश्चापि द्रुमैर्भूमौ समीकृताः ॥ ३

G 6
B 6
L 6

35 G (cd) om 35 —[a]) Ś Ñ2 V1 2 D2 3 8 13 सुभीमैर्, Ñ1 B3 D7 9 T2 G2 M3 स भीमो, V3 B1 2 4 D1 स भीमैर्, D4 स रक्षो, D6 12 तु भीमैर् (for सुभीमो) —[b]) V2 3 B3 D4 6 T1 विनिष्क्रम्य, Cr m g t as in text (for ऽभि°) Ñ2 V B1 2 रणे समुत्सुक, G2 रणोत्कटो बली —[c]) B1 पालिता तदा (hypm), D1 -पालिता —[d]) D5 6 10 11 T1 2 G2 3 M Cm g k t महोघ (for समुद्र-). D5 T1 सुवि, Cg as in text (for बहु-). Ś D1 2 4 6 12 वानरा (for -वानरीं) ❀ Cg बहुवानरीम् दीर्घमार्षं ❀

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 B D2 4 13 लङ्का काण्डे After Kāṇḍa name D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 धूम्राक्षनिर्याण(D2 4 °ण) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 3 B2 4 D2 4 12 13 om, Ś2 D3 29, Ñ2 V2 D8 9 27, B1 26, B3 25, D1 30, D5–7 10 11 T1 2 G M 51, T3 52 —After colophon, D2 concludes with राम, T3 with श्रीरामार्पणमस्तु, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

42

Cv is missing for 6 42 1–23[b]

1 [a]) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 transp धूम्राक्ष and निर्यान्तं Ñ1 B3 D4 धूम्राक्ष निर्गत दृष्ट्वा —[b]) D1 राघव (sic) (for राक्षस) Ś Ñ1 B1 D1–4 9 12 13 M3 -दर्शनं, B3 D5 7 9–11 T1 3 M5 विक्रम, D6 नि स्वर (for निस्वनम्) Ñ2 V B1 2 राक्षस ह्यतनोक्षसं —[d]) Ś Ñ2 V1 B1 2 4 D1–3 8 12 13 हृष्टा युद्धाभिनन्दिन

2 [a]) Ñ V B2–4 D2–5 7 10 11 13 T1 M3 सु-, D9 om. (subm) (for तु) M5 transp तु तुमुल and युद्ध G1 तेषां युद्ध सुतुमुल —[b]) Ś D8 12 जज्ञेथ (for संजज्ञे) Ñ2 V B1 2 4 D6 7 9–11 T3 G M5 कपि (for हरि). —[c]) B4 अन्योन्यैर् Ś1 Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 मुसलैर्, Ś2 तुमुलैर् (for पादपैर्) D5 M5 घोर (for घोरैर्). Ñ1 B3 D4 अन्योन्य निघ्नता सर्वे(D4 सर्वे) —B1 om (hapl ?) from [d] up to the prior half of 651* —[d]) G1 निघ्नन्ति (for निघ्नता). T2 कूट- (for शूल) Ś V2 B4 D1–3 8 12 13 जघ्नुस्ते(V2 निजघ्नु) शूलशक्तिभि . Ñ1 B3 D4 तुमुललो(B3 रो)महर्षण, Ñ2 V1 3 B2 निहृत्ता पेतुराहवे —After 2, D5 6 S read 5[cd] for the first time, repeating it in its proper place

3 [a]) D6 T1 M1–3 घोरैर्, G2 3 युद्धे (for घोरा). —[b]) D7 विनिष्कान्ता (for °कृत्ता) —For 3[ab], Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 subst

651* वानरा राक्षसैर्घोरैः पोथिताश्च विदारिता ।

[B1 om up to the prior half (cf v 1 2) G (cd) [illegible] (for घोरै) Ś2 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 B1 2 4 [illegible] (B4 [illegible]) [illegible], V1 2 [illegible] (V1 [illegible]) (for the post half)],

while Ñ1 B3 D4 subst

652* [illegible]

[D4 [illegible] (subst) for the prior half]

राक्षसाश्चापि संक्रुद्धा वानरान्निशितैः शरैः ।
विव्यधुर्घोरसंकाशैः कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ४
ते गदाभिश्च भीमाभिः पट्टिशैः कूटमुद्गरैः ।
घोरैश्च परिघैश्चित्रैस्त्रिशूलैश्चापि संशितैः ॥ ५
विदार्यमाणा रक्षोभिर्वानरास्ते महाबलाः ।
अमर्षाज्जनितोद्धर्षाश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ ६

शरनिर्भिन्नगात्रास्ते शूलनिर्भिन्नदेहिनः ।
जगृहुस्ते द्रुमांस्तत्र शिलाश्च हरियूथपाः ॥ ७
ते भीमवेगा हरयो नर्दमानास्ततस्ततः ।
ममन्थू राक्षसान्भीमान्नामानि च बभाषिरे ॥ ८
तद्बभूवाद्भुतं घोरं युद्धं वानररक्षसाम् ।
शिलाभिर्विविधाभिश्च बहुशाखैश्च पादपैः ॥ ९

—B4 om 3^{cd} —^{c}) V2 घोरा (for चापि) Ś Ñ2 V1 3 B1 2 D1–4 8 12 13 राक्षसा वानरैश्चा(D2 °र्वा)पि, Ñ1 B3 वानरं पिशिताशाश्च —^{d}) Ś Ñ1 V2 D2–4 7 9–13 Ck t भूमि-, D1 भूमे, D6 भीमां (sic) (for भूमौ). Ñ1 D4 -समा कृता, Ñ2 V1 3 B1–3 निपातिता (for समीकृता)

4 ^{a}) Ś D2 3 6–10 12 13 T2 3 G3 त्वभि-, Ñ1 B3 D4 च सु-, D5 11 T1 त्वपि (for चापि).—G2 om. from क्रुद्धा up to त्रि in ^{b} Ñ1 -सलब्ध्वा, B3 D4 -सनद्धा (for सक्रुद्धा) —^{b}) G2 om for शरै —^{c}) Ñ1 B3 4 D4 G2 3 विभिदुर्, D6 7 M1 3 5 विव्यधुर्, D13 विविधुर् (sic) (for विव्यधुर्). Ś D1–4 8 12 13 -रूपं(D4 °पा)स्तान्, Ñ V B -रूपास्ते, T3 -सपातै, Cg k t as in text (for -सकाशै).

5 ^{a}) Ś Ñ1 B3 D8 12 M1 2 सुभीमाभि, Ñ2 V च घोराभि., G2 3 विचित्राभि (for च भीमाभि·) —^{b}) Ś Ñ2 V B1 2 4 D2–13 M5 पट्टिशै (for पट्टिसै) Ñ2 V B1 2 4 च(V B1 स-) परश्वधै, D6 G2 3 शूल° (for कूटमुद्गरै) Ñ1 B3 कूटमुद्गरपट्टिशै, D1 मुद्गरै कूटयोधिन. —D5 6 S read 5^{cd} for the first time after 2, repeating it here —^{c}) Ñ V1 2 B D4 सुघोरै·, V3 अमोघ (for घोरैश्च) D5(second time) om, T3(second time)विविधैश्च (for परिघैश्च) Ñ1 B3 D4 चैव, Ñ2 V B1 2 4 चापि, D1 शूलैश्च (for चित्रैस्) —^{d}) Ś D1–3 8 12 13 सयुगे, B3 मारिता, D6–7 T2 3 (all except D7 first time) G1 3 M3(all both times) 5(first time) Cg महतै, D9–11 M5 (second time) सश्रितै, T1 (first time) G2 (second time) सहितै, G2 (first time) सस्थितै (for संशितै) Ñ1 D4 त्रिशूलैश्चैव(D4 °श्च वि-) दारिता, Ñ2 V B1 2 4 त्रिशूलैरसिभिस्तथा, M1 2 (both times)त्रिशूलैश्च परश्वधै

6 ^{a}) D4 बाहुभिर् (for रक्षोभिर्) —^{c}) Ś V3 D1–3 6 8–13 T3 समर्ष- (for अमर्षाज्) V3 D1 3 -[ड]त्कर्षाश् (for -[ड]द्धर्षाश्) Ñ V1 2 B D4 समर्षिततरा(Ñ1 B3 D4 °तास्तदा) भूयश्(B4 °राश्चक्रु) —^{d}) B4 भूय (for चक्रु). Ś D1–3 8 12 13 [अ]नेकशः (for [अ]भीतवत्) D4 कर्म चक्रुरनेकश·

7 D3 om 7.—^{a}) B1 -विदग्ध- (for -निर्भिन्न-) D4 -देहास्(reads in marg from दे up to श्च in 7^{b}) (for -गात्रास्) Ñ1 B2–4 D4 तु, B1 च (for ते) —^{b}) Ñ V B D4 M1 2 -सन्नका· (for -देहिन) Ś D1.2 8. 12.13 शूल(Ś2 °र)निर्गि(Ś D8 12 °र्गा)तलोहिता·, D3 शूलरुद्गीर्णलोहिता ❁ Cr.m शूलनिर्भिन्नदेहिन. । शूलनिर्भिन्नदेहा. । इनिप्रत्यय आर्ष· (Cm इत्यनन्तरमार्षम्) ।, so also Cg t ❁ —^{cd}) T3 ददृशुस् (for जगृहुस्) Ś D1–3. 8 12 13 पादपाश्चैव, Ñ2 V B1–3 D4 ते शिलाश्चैव(B1 °ला गुर्वी, B3 °लास्तेषा) (for ते द्रुमास्तत्र). D4 - जंमा (sic) (for शिलाश्च) Ñ1 B4 transp द्रुमास् and शिलाश् Ñ2 V B1 2 पादपाश्च प्लवंगमा, B3 सग्राम समपद्यत (for ^{d})

8 ^{b}) Ś1 D8 12 नदमानास्; G1 2 M5 नि(G1 वि)नदतस् (for नर्दमानास्). Ś V2 B4 D1–3 8 12 13 सहस्रश, D4 इतस्तत, D7 M1 2 समतत (for ततस्तत).—^{cd}) T3 समर्दू (for ममन्थू) Ś B4 D1–4 8 12 13 घोरान्, D6 T2 सर्वान, D7 9–11 T3 G1 2 वीरान् (for भीमान्) D1 विभीषिरे (sic) (for बभाषिरे) Ñ2 V B1–3 ममथुस्तानि रक्षासि हर्षयत स्ववाहिनीं —For 8^{cd}, Ñ1 subst, while B3 ins after 8

853* राक्षसान्पोथयन्ति स्म शतशोऽथ सहस्रश ।

—After 8, Ś V2 D1–4 8 12 13 ins, while Ñ V1 3 B subst for 9^{ab}

854* पुनश्च तुमुलस्तेषा सग्राम समपद्यत ।

[V3 ततश् (for पुनश्) Ñ2 V1 3 B1 तु (for च) Ñ2 तेषु (for तेषा) B4 पुन सुतुमुल द्वद (for the prior half).]

9 For 9^{ab}, Ñ V1 3 B subst 854* D13 transp 9^{ab} and 9^{cd} (including star passages) —^{ab}) D4 transp घोर and युद्ध Ś V2 D1–4 8 12 13 G1 2 M5 तद्बभूवाद्भुत यु(V2 °व महद्यु)द्ध तेषा सग्रामशालिना —M1 damaged for 9^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–4 12 13 विपुलाभिश्, B1 बहुलाभिश्, D8 विपुलाभिश् (for विविधाभिश्) —^{d}) Ñ1 B3 शतशाखैश्, D4 13 शतशश्चव, D5 6 T1 2 M2 3 बहुभिश्चैव(M2 °श्चापि) (for बहुशाखैश्) —After 9, Ś D1–3 8 12 ins, while D13 ins after 9^{ab}

855* वानरा मथिता केचित्केचिद्वलैर्विदारिताः ।

राक्षसा मथिताः केचिद्वानरैर्जितकाशिभिः ।
चवर्षू रुधिरं केचिन्मुखै रुधिरभोजनाः ॥ १०

पार्श्वेषु दारिताः केचित्केचिद्राशीकृता द्रुमैः ।
शिलाभिश्चूर्णिताः केचित्केचिद्दन्तैर्विदारिताः ॥ ११

ध्वजैर्विमथितैर्भग्नैः खरैश्च विनिपातितैः ।
रथैर्विध्वंसितैश्चापि पतितै रजनीचरैः ॥ १२

वानरैर्भीमविक्रान्तैराप्लुत्याप्लुत्य वेगितैः ।
राक्षसाः करजैस्तीक्ष्णैर्मुखेषु विनिकर्तिताः ॥ १३

G 6
B 6
L 6

[D 2 वन्द् (for महद्).]

—After 9, D13 ins

856* खड्गशक्तित्रिशूलैस्तु पट्टिशैः कूटमुद्गरैः ।

10 B3 reads in marg 10ᵃᵇ —ᵃ) D4 निहता (for मथिता). D4 किंचिद् (sic) (for केचिद्). Ñ2 V B G (ed) शिलाप्रहारभिः G (ed) °रैर्नि)हता (B1 °तैद्) —ᵇ) Ś V3 D8 12 जय(V3 जित)काशिभि (for जित-काशिभि).—For 10ᵃᵇ, Ñ1 subst, while B3 ins after 10ᵃᵇ

857* राक्षसा निहता केचिच्छलैश्च विनिपातिता ।

[B3 चतुर्दश् (hypm) (for शलैश्)]

—Ñ1 om (hapl ? see var) 10ᶜ–12ᵇ V3 om 10ᶜ–11 D4 reads 10ᶜ–12ᵇ (om 11ᶜᵈ) after 13 —ᶜ) Ś D1–4 8 12 13 G1 वमति, Ñ2 V1 2 B वमतो, D5 6 T1 2 M3 ववमू; D7 9–11 प्रवेमू, T3 M1 2 प्रवमू (for चवर्षू). B3 रुधिरा (sic) (for रुधिर) —ᵈ) D11 केचिद्दते (hypm), G3 मुखे (for मुखैः) Ś D12 -भोजिन (for भोजना). Ñ2 V1 2 B1–3 पेतु क्षतजभोजना, B4 प्रपेतु क्षतजोक्षिता

11 Ñ1 V3 om 11 (cf v.l 10) D4 reads 10ᶜ–12ᵇ (om 11ᶜᵈ) after 13 —ᵃᵇ) V1 2 B पार्श्वे वि-; D8 पार्श्वे* (for पार्श्वेषु) D10 reads first केचित् in marg Ś V2 B1 2 D1 2 8 12 13 G1 चूर्णीकृता, B4 D3 श्रोणी° (for राशी°) D4 केचिद्विदारिता जंघे केचि-त्खड्गानरेपि च (sic) —ᶜ) D12 क्वचिद् (unmetric) (for केचिद्).—ᵈ) Ś D1–3 8 12 13 नखैः केचिद् (for केचि-द्दन्तैर्).—After 11, B2 ins 1 1 of 850*

12 Ñ1 om 12ᵃᵇ (cf v l 10) D4 reads 10ᶜ–12ᵇ (om 11ᶜᵈ) after 13 —ᵃ) B1 नखैर्, D3 रथैर् (for ध्वजैर्) Ś D1 2 8 12 13 विशकलैर्, V2 3 B1 3 4 वि(B3 4 प्र)मथिता, D3 विगलितैर्, D5 T1 निपतितैर्, G1 विलुलितैर् (for विमथितैर्). Ś D8 भङ्क्ते, V2 3 B1 4 D13 केचिद्, G1 भिन्ने (for भग्नैः) D4 लाङ्गूलैश्चरणैश्चैव —ᵇ) Ś Ñ2 V B3 D1 2 7–13 T1 खड्गैश्, B4 शरैश्, D3 ध्वजैश्; D4 चापैश्, D6 भल्लैश्, T2 वलैश्, M3 नखैश् (for खरैश्). V2 B4 D4 13 विनिपातिता (D4 °ता) (for °तैः) B1 मथिता रजनीचरा —ᶜ) B4 शरैर्, D4 नखैर् (for रथैर्) Ś D1–3 8 12 13 विमथिता (Ś D12 °तैः), Ñ V1 2 B2–4 D7 9–11 M1 विध्वंसिता, D4 भिन्नभिन्ना (for विध्वंसितैश्)

Ś Ñ V B2–4 D1–4 6–13 (D12 om [hapl] see var) T2 3 G M1 5 केचित् (for चापि) —ᵈ) M2 च निशाचरैः Ś Ñ1 B3 D1–4 8 12 13 केचिन्मथितवाहना, Ñ2 V B2 4 D6 7 9–11 T2 3 G M1 5 व्यथि(B3 पति, B4 मथि)ता रजनीचरा —After 12, Ñ2 V B2 4 ins, while B1 subst for 12ᶜᵈ

858* विध्वस्तैः सह विध्वस्ता अश्वैरन्ये महीतले ।

[B1 अन्यैर् (for अश्वैर्)],

whereas B3 (marg) ins after 12

859* शिलाभिः पादपैश्चान्ये केचित्तलमुष्टिभिः (subm) ।

—Thereafter B3 cont, while Ñ2 V B1 4 cont after 858*, B2 ins 1 1 after 11 and cont 1 2 after 858*, whereas D5–7 9–11 S ins after 12

860* गजेन्द्रैः पर्वताकारैः पर्वताग्रैर्वनौकसाम् ।
मथितैर्वाजिभिः कीर्णं सारोहैर्वसुधातलम् ।

[(l 1) G3 शिखराकारैः G1 पर्वताग्रैर् (for °ग्रैर्) M3 वनोकस (sic) (for °साम्) Ñ2 V B रथैः(B2 4 चक्रैः)रन्ये निपातिता; M1 2 निहतैर्हरियूथपैः (for the post half) —(l 2) D5 राथिनैर् (for मथि°) G3 तूर्णं (for कीर्णं) D9 T3 मरोहैर् (for सारोहैर्) Ñ2 V B मथिता वाजिभिश्चान्ये (B1 °भि)सारोहा व(Ñ2 V °हैर्व)सुधातले]

13 ᵃ) D4 -सक्रान्तैर् (for -विक्रान्तैर्) —ᵇ) Ñ1 D7 10 [उ]त्प्लुत्य (for second [आ]प्लुत्य) Ś1 D8 12 वेगत, B4 जघ्निरे (for वेगितैः) B3 उत्प्लुत्योत्प्लुत्य वेगितैः, D4 उत्पत्योत्प्लुत-वेगिभि (sic) —For 13ᵃᵇ, Ñ2 V B1 2 subst

861* आप्लुत्य वानरानन्ये वानरैरेव जघ्निरे ।

[B1 प्राप्य (sic) (for आप्लुत्य) V3 वानरैर् (for °रान्) Ñ2 चान्ये (for अन्ये) V3 निध्वस्ता (for वानरैर्) B1 अव- (for एव)]

—ᶜ) B1 (after corr. as in text) राक्षसैः —ᵈ) V3 मुखैश्च, D4 दन्तैश्च (for मुखेषु) Ś D1–3 8 12 13 T3 M1 2 च(M1 2 प्र-) विदारिता, Ñ2 V3 B3 विनि(V3 °च)कर्पिता, V1 2 B1 च निकर्ति(V1 °र्षि)ता B4 च विकर्षिता, D5 T1 विनिकृत्तिता, D7 9–11 G2 3 M3 विनिदारि(G2 °पाति)ता (for विनिकर्तिता) —After 13, D4 reads 10ᶜ–12ᵇ (om 11ᶜᵈ)

विवर्णवदना भूयो विप्रकीर्णशिरोरुहाः ।
मूढाः शोणितगन्धेन निपेतुर्धरणीतले ॥ १४
अन्ये तु परमक्रुद्धा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
तलैरेवाभिधावन्ति वज्रस्पर्शसमैर्हरीन् ॥ १५
वानरैरापतन्तस्ते वेगिता वेगवत्तरैः ।
मुष्टिभिश्चरणैर्दन्तैः पादपैश्चावपोथिताः ॥ १६

सैन्यं तु विद्रुतं दृष्ट्वा धूम्राक्षो राक्षसर्षभः ।
क्रोधेन कदनं चक्रे वानराणां युयुत्सताम् ॥ १७
प्रासैः प्रमथिताः केचिद्वानराः शोणितस्रवाः ।
मुद्गरैराहताः केचित्पतिता धरणीतले ॥ १८
परिघैर्मथिताः केचिद्भिण्डिपालैर्विदारिताः ।
पट्टसैराहताः केचिद्विह्वलन्तो गतासवः ॥ १९

---

14 ^{a}) Ś Ñ B D1–4 8 12 13 G1 विरूप-, V2 3 D9–11 T3 विषण्ण- (for विवर्ण-) —D1 om. from ना up to ^{d}. Ś2 D2 3 8 12 13 घोरा, B4 घोर, G3 M5 भूमौ (for भूयो) —^{b}) B4 D9 विप्रकीर्णा G3 -शिरोरुहे Ñ1 B3 D4 विह्वलागात्मनूरुहा —M1 damaged for 14^{cd} —^{cd}) Ś Ñ V B D2–4 8 12 13 मत्ता ; T3 मूर्छा, M2 मुग्धा (for मूढा) Ñ1 पतिता, B1 निपेतुर्, B3 पतन्ति (for निपेतुर्) Ś D2 8 12 जगती(D9 °ता)तले.

15 ^{a}) Ś B4 D1–3 8 12 13 अन्ये च, Ñ1 B3 D4 अन्योन्य, B2 अन्येपि, D5 अन्ये (for अन्ये तु). T2 परम T1 M3 अन्ये परममक्रुद्धा. —^{b}) Ś D1–3 8 12 13 -दर्शना, D5 6 T1 2 G3 M3 -नि(D6 नि)स्वना (for -विक्रमाः) —^{c}) T3 इव (for एव) Ñ1 [अ]भिनिघ्नति, B3 [अ]वनिघ्नंतो (for [अ]भिधावन्ति). Ś D1–4 8 12 13 दुद्रुवु(Ś1 D8 रुरुधु, D4 ते युद्ध [sic])स्तल(D1 3 13 °वु शूल)पातैश्च, Ñ2 V1 3 B1 2 अभ्यघ्नंश्च(Ñ1 V1 B2 °घ्नत) तलैरे(B2 °श्च)व, V2 दुद्रुवुश्च तलैरेव —^{d}) Ś Ñ1 B4 D1–4, 8 12 13 वज्रस्पर्शैश्च वानरान् (D2 °रा [sic])

16 B3 om 16^{ab} —^{a}) Ś B4 D1–3 8 12 13 आपतद्भिस्तु(B4 D2 °द्भिश्च, D8 12 °द्भि मु), Ñ V B1 2 D4 आपततस्तु(B1 °तश्च, B2 °त तु), D9–11 पातयतस्ते, G1 चापि नखैर्द्र (for आपतन्तस्ते) —^{b}) Ñ1 V B1 2 4 D4 M5 राक्षसा (for वेगिता) —V3 om 16^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D1–3 8 12 13 चैव, B2 D4 चापि (for दन्तैः) —^{d}) Ś B4 D1–3 8 12 13 G2 3 विपोथिता, D5 [अ]वयोधिता, D9 विपाटिताः, T3 [अ]थ पातिता, M5 [अ]पि योधिता, Cm g k t as in text (for [अ]वपोथिताः) Ñ1 B3 पोथिता व्यथिताभवन्, G (ed.) पोथिता समरे द्रुत —After 16, Ñ2 V1 2 B D5 13 T1 M3 ins, while V3 ins after 16^{ab} (owing to om)

862* वानरैर्हन्यमानास्तु राक्षसा भयकातरा ।
दिशोऽगमन्यथाबुद्ध्या मृगा कोकैरिवार्दिता ।

[(l 1) Ñ2 V1 2 B2 च, D5 T1 M3 ते (for तु). D5 T1 M3 विप्रद्रुद्रु (for भयकातरा) —D5 T1 M3 om l 2 —(l 2) B2 विद्धा (for -बुद्ध्या) Ñ2 V1 2 B1 4 कोकैर्, V2 व्याघ्रैर् (for कोकैर्) Ñ2 V1 विमर्दिता, V2 विदारिता (for इवार्दिता)],

whereas G2 3 M5 ins after 16

863* अर्दिता वानरेन्द्रैस्तु विद्रुता रजनीचराः ।

[G3 मर्दिता G3 वि * * * * नीचराः (damaged) (for the post half)]

17 ^{ab}) Ñ1 सैन्य तद्, B1 तत्सन्य ; T3 स्वसैन्य (for सैन्यं तु) D4 निहतं, D12 विहित, T2 विवृतं, T3 व्यथितं विद्रुत) Ñ1 B3 D4 वाहिनीपति, Ñ2 B1 राक्षसेश्वर, B4 D1 3 राक्षसैर्वृत, D2 °स सह, D12 सह राक्षसै, G1 वानरर्षभः (for राक्षसर्षभ) Ś D8 धूम्राक्षो निहत दृष्ट्वा स्वसैन्य सह राक्षसैं —^{c}) D7 9–11 T3 रोषेण (for क्रोधेन)

18 ^{a}) G1 प्रपतिता (for प्रमथिता) D4 प्राणैश्च प्रथिता केचिद् —V3 om (hapl) 18^b–19^c. D3 transp 18^b and 19^d. —^{b}) Ñ1 G2 शोणित वसु, D4 शोभितं वपु ; M1 2 रुधिरस्रवा (for शोणितस्रवा) Ś D2 8 12 वेमुस्ते रुधिर मुखे, Ñ2 V1 2 B1–3 धूम्राक्षेण प्लवंगमा, B4 केचिद्वेमुश्च शोणित, D1 उद्वेमू रुधिर मुखे, D3 13 उद्वे(D3 वव)मु शोणित मुखे —D9 om 18^d–20^c, Ś1 om (hapl) 18^d–19^c, B4 om (hapl) 18^d–19^a. —^{d}) D2 3 पातिता (for पतिता)

19 D9 om 19, Ś1 V3 om 19^{abc}, B4 om 19^a (for all cf. v l 18) —^{a}) G2 पतितैर् (for परिघैर्) Ñ2 B2 निहता, V2 B1 D4 आहताः, T3 मर्दिता (for मथिता) Ś2 D1–3 8 12 13 परिघै प(D1–3 पा)तिता भग्ना —^{b}) Ñ V1 2 B D5 6 भिंदिपालैश्, D1 3 भिंडिमालै, T भिंडिवालैर् (for भिण्डिपालैर्). Ś2 B4 D1–3 8 12 13 परश्वधै, Ñ1 V1 2 B1 3 D4 10 11 M1 च दारिता, Ñ2 निपातिता, G2 द्विधाकृता (for विदारिता) —After 19^{ab}, G2 M5 ins, G1 ins after 19^a

864* विदारितास्त्रिशूलैश्च बभूवुरनिवर्तिन ।

[The prior half = 21^c M5 तु शूलैश् (for त्रिशूलैश्). G1 अतिवेगिन, M5 वनवर्तिन]

—Then G1 reads 20^{cd} for the first time repeating it in its proper place —B2 om 19^{cd} —^{c}) Ś2 Ñ V1 2 B1 3 4 D1–3 6–8 10 11 13 पट्टिशैर् V1 D7 10 11 T3 मथि(T3 °र्दि)ता, V2 B1 निहता (for आहता) D4 परिष्टाराहता केचित्. —D2 om (hapl) 19^d–21^a. D3 transp 18^b and 19^d —^{d}) M5 विदारिता (for गतासव) Ś B1 D1 3 8 12 13 केचिद्वि(Ś2 °च्च)शकलीकृता, Ñ B3 4 D4 केचिच्च(Ñ2 निहता) विद्(B4 °क)लीकृता

केचिद्विनिहता भूमौ रुधिरार्द्रा वनौकसः ।
केचिद्विद्राविता नष्टाः संक्रुद्धै राक्षसैर्युधि ॥ २०
विभिन्नहृदयाः केचिदेकपार्श्वेन शायिताः ।
विदारितास्त्रिशूलैश्च केचिदार्त्रैर्विनिस्रुताः ॥ २१
तत्सुभीमं महद्युद्धं हरिराक्षससंकुलम् ।
प्रबभौ शस्त्रबहुलं शिलापादपसंकुलम् ॥ २२
धनुर्ज्यातन्त्रिमधुरं हिक्कातालसमन्वितम् ।
मन्द्रस्तनितसंगीतं युद्धगान्धर्वमाबभौ ॥ २३

धूम्राक्षस्तु धनुष्पाणिर्वानराणमूर्धनि ।
हसन्विद्रावयामास दिशस्ताञ्शरवृष्टिभिः ॥ २४
धूम्राक्षेणार्दितं सैन्यं व्यथितं दृश्य मारुतिः ।
अभ्यवर्तत संक्रुद्धः प्रगृह्य विपुलां शिलाम् ॥ २५
क्रोधाद्द्विगुणताम्राक्षः पितृतुल्यपराक्रमः ।
शिलां तां पातयामास धूम्राक्षस्य रथं प्रति ॥ २६
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदामुद्यम्य संभ्रमात् ।
रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यतिष्ठत ॥ २७

G 6
B 6
L 6

20 D2 om 20, D9 om 20[abc] (for both cf v l 19 and 18 respy) G1 reads 20 (including 865*) after 21[ab] —[a]) Ś Ñ1 B4 D1 3 8 12 13 विमथिता, V2 B1 2 तु निहता, D4 निपातिता (for विनिहता) Ñ1 भग्ना, M1-3 शले (for भूमौ) —G1 reads 20[cd] for the first time after 864* repeating it here —[c]) B1 D6 T2 3 वित्रासिता, B2 G1(first time)विदारिता, D4 द्विधाकृता (for विद्राविता) —[d]) Ñ1 D4 नक्तेजे, D5 6 T1 2 G1 (first time) M3 सरले, M1 2 बलिभी (for संक्रुद्धै) G2 M5 राक्षसैः सरलैर्युधि —After 20, G1 ins

865* निर्भिन्नहृदया केचित्केचित्पञ्चैर्द्विधाकृता ।

21 D2 om 21[a] (cf v l 19) M1 damaged for 21[ab] —[a]) Ñ2 B2 T3 निर्भिन्न-, D1 विभग्न, D6 विभिन्ना (for विभिन्न-) —[b]) Ś D8 12 एके, D2 केचित (for एक-) Ñ2 V1 2 B2 G1 2 M5 -पार्श्वेषु (for पार्श्वेन) Ñ2 V1 2 B2 D5 G1 2 M3 5 दारिता (for शायिता) V3 B1 M2 केचित्पार्श्वे वि(M2 °र्श्वेषु)दारिता, D4 निपपार्श्वेन शायिना (sic), D7 एकपार्श्वे विदारिता —After 21[ab], G1 reads 20 (including 865*) —V3 om (hapl ?) 21[cd] —[c]) Ś D8 विद्रावितास्, D9 सदारितास् B1 D6 T2 G2 M5 त्रिशूलेन (for °लैश्च) —[d]) T3 M2 गात्रैर्, G1 आन्त्रैर्, G2 रक्त-, M5 आस्ये (for आर्त्रैर्) D6 7 10 11 G1 M1-3 Cm g t विनि सृता, D9 विजग्मिरे (for विनिस्रुता) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1-4 8 12 13 कश्चिद्दृष्ट्वा वि(Ñ2 V1 B1 2 4 °भि, D4 °श्चि [sic])र्जर्पिता, Ñ1 B3 केचिद्दृष्ट्वा(Ñ1 °दृष्ट्वा च)र्जर्पिरे

22 [a]) B1 तत्समीक्ष्य, D7 तद्भीम सु-, D8 ⁓⁓ भीमं (for तत्सुभीम) Ś N B1 2 4 D5 6 8 12 T1 2 M1-3 महायुद्ध —[c]) Ś B4 D1-3 8 12 13 अभवच्, V2 B1 प्रचण्ड-, D9 प्रभवौ (sic), G (ed) प्रचण्ड (for प्रबभौ) D6 T1 2 G1 M1-3 शब्द (for शस्त्र) M1 2 तुमुल (for -बहुल) —[d]) Ñ1 -सकट, B3 -सकटे, D4 सकर (for -संकुलम्) —After 22, Ñ2 V B ins

866* विभक्त व्याकुल चैव प्रच्छन्न च बभूव ह ।

[V B1 3 विविक्त Ñ2 B2 सकुल (for व्याकुल) Ñ2 V1 2 B2 प्रमत्त च, V3 सुप्रसन्न, B3 4 प्रमत्त च (for प्रच्छन्न च)]

23 D1 om 23[ab] —[a]) K (ed) बहुल (for -मधुर) ❀ Cg तन्त्री वीणा । ज्यार्या हस्त । तथा मधुरम् । so also Ct ❀ —[b]) D3 हिक्का-, D4 द्विक-, G1 द्विप, Cg t as in text (for हिक्का-) B4 D3 13 समाकुल, D4 समुत्थित, D5 समर्चित (for समन्वितम्) —[c]) Ś D12 मत्त-, Ñ V B1-3 D2 6 8-11 G M Cg k t मद-, B4 आस्त्र- (for मन्द्र-) Ś B4 D1-3 8 12 -गीत च, Ñ V1 2 B1 3 -गीताद्य, V3 D7 9-11 T3 G M5 Ck t -गीत तद्, B2 घोष°, G (ed) गीताढ्यं, Cm g as in text (for संगीत) D4 मच्छस्त्र निरगाताद्य (sic), D13 गीत च मद्रस्तनित —[d]) Ś Ñ1 V2 B3 4 D2 3 7 8 10 13 T3 M1 2 युद्ध, D12 यत्र (for युद्ध-)

24 [c]) M5 वित्रासयामास (for विद्राव°) —[d]) D5 T1 M3 दिशस्तु, D6 विशस्त (sic), G2 3 M5 वानराञ् (for दिशस्ताञ्) Ñ V B D4 सायक- (for ताञ्शर-)

25 [ab]) D7 9-11 M5 प्रेक्ष्य, T2 G2 वीक्ष्य, Cg as in text (for दृश्य) Ś B4 D1-3 8 12 13 मथित प्रेक्ष्य मारुति, Ñ1 हत दृष्ट्वा तु मारुति, Ñ2 V B1 2 तत सप्रेक्ष्य मारुति, B3 व्य । त दृष्ट्वा तु रुति (sic) (for [b]) D4 धूम्राक्षनोदित सैन्य द्रुत दृष्ट्वा स मारुति —[c]) D6 अभ्याद्रवति, M1 2 अभ्यधावत (for °वर्तत) Ś D1-3 8 12 13 उपचक्राम तद्रक्ष, N1 B3 D4 उपा(B3 °प)सर्पत(B3 °ति) ध्रम्राक्ष(Ñ1 °क्ष), M5 उत्पपात तत क्षिप्र —[d]) D12 प्रमाद्य (for प्रगृह्य) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1-3 8 12 13 महतीं, B3 मतींटा (sic) (for विपुला)

26 [a]) D4 क्रोध- (for क्रोधाद्) T1 त्रिपुल- (for द्विगुण) Ś Ñ1 V B D1-3 8 12 13 -रक्ताक्ष, D4 -रक्ताक्ष (for ताम्राक्ष) —[b]) Ś Ñ V B D1-4 7-13 T3 पितुस् (for पितृ-) —[c]) Ñ B3 D4 ता शिला (by transp) —[d]) Ñ V B D4 रथोपरि(B4 °त्तमे), G2 च मूर्धनि (for रथ प्रति)

27 [b]) B2 उत्सृज्य (for उद्यम्य) G1 वीर्यवान्, M5

सा प्रमथ्य रथं तस्य निपपात शिला भुवि ।
सचक्रकूबरं साश्वं सध्वजं सशरासनम् ॥ २८
स भङ्क्त्वा तु रथं तस्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
रक्षसां कदनं चक्रे सस्कन्धविटपैर्द्रुमैः ॥ २९
विभिन्नशिरसो भूत्वा राक्षसाः शोणितोक्षिताः ।
द्रुमैः प्रमथिताश्चान्ये निपेतुर्धरणीतले ॥ ३०
विद्राव्य राक्षसं सैन्यं हनूमान्मारुतात्मजः ।
गिरेः शिखरमादाय धूम्राक्षमभिदुद्रुवे ॥ ३१
तमापतन्तं धूम्राक्षो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
विनर्दमानः सहसा हनूमन्तमभिद्रवत् ॥ ३२
ततः क्रुद्धस्तु वेगेन गदां तां बहुकण्टकाम् ।
पातयामास धूम्राक्षो मस्तके तु हनूमतः ॥ ३३
ताडितः स तया तत्र गदया भीमरूपया ।
स कपिर्मारुतबलस्तं प्रहारमाचिन्तयन् ।
धूम्राक्षस्य शिरोमध्ये गिरिशृङ्गमपातयत् ॥ ३४

नाशय (for सङ्ग्राम) —^{c}) B3 उत्प्लुत्य, D12 चाप्लुत्य (for आप्लुत्य) —^{d}) Ś Ñ1 B3 D8 12 अवस्थित, Ñ2 V B1 2 4 D1–4 7 13 व्यवस्थित (for व्यतिष्ठत)

28 ^{a}) Ñ1 प्रमथित्वा, B1 D7 संप्रमथ्य, B3 प्रमथ्य च, D4 प्रामथित्वा, D9 सा मथ्य च, G (ed) सा प्रमृज्य (for सा प्रमथ्य) —^{b}) D4 शिलायुध —^{c}) D1 सचक्र Ś Ñ V B D1–4 8–13 -कूबरयुगं (Ñ1 B2 4 °युग, V2 °हम [sic], V3 °गज, B1 °रथ, B3 D4 °धर, D2 °हयं, D9–11 °युग्म), D5 -कूबर चाप (for °रं साश्वं) —^{d}) B2 सवज्र (for सध्वजं).

29 ^{a}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 भित्त्वा तु स, D4 सम्र तु स (sic), D7 स दृष्ट्वा तु, D9 G1 2 स हत्वा तु, D10 11 स त्वरया तु (for स भङ्क्त्वा तु). G3 M5 रथं तस्य स (M5 च) त्वरया तु —^{b}) Ś D1–3 8 12 13 पवनात्मज —After 29^{ab}, Ś Ñ2 B1 4 D1–4 8 12 13 ins.

867* [illegible] वभ्रुवान्तकसन्निभ ।
स मारुतिर्महावीर्य सुग्रीवसचिवो बली ।

[(l. 1) D1 · 12 [illegible], D13 -वक्त्रो (for -नयनो) —(l. 2) Ś D1 12 [illegible] (for -वीर्य)]

— After 29^{cd}, M1 wrongly reads 31^{cd} for the first time repeating it in its proper place —Ñ1 om. (hapl.) 29^{c}–31^{b} V1 om. 29^{c}–30^{b} —^{c}) B1 रक्षस, D1 [illegible] (for रक्षसां) —^{d}) D4 ससृक्क- (for सस्कन्ध-) [illegible] (for °पैः) D13 [illegible]

30 [illegible] om. 30, V3 om. 30^{ab} (for both cf. v. l. [illegible]) —^{a}) Ñ2 V1 2 B1 2 प्रभिन्न Ś B4 D1–3 8 12 13 [illegible] B1 2 D4 भग्ना, G1 भूमा, G2 पेतु, G3 [illegible] Ct as in text (for भूत्वा) —^{b}) Ñ2 [illegible] D1 -11 [illegible], D4 [illegible] (for [illegible]) —^{c}) D9 द्रुमा [illegible] (for [illegible]), B3 तेन, G1 [illegible] (for चान्ये) —^{d}) [illegible]

31 [illegible] om. 31^{ab} (cf. v. l. 29) —^{a}) G1 विद्राय, [illegible] D1–4 8 12 13 [illegible] (for °सं सैन्य) —^{b}) [illegible] पवनात्मज —M1 wrongly reads 31^{cd} for the first time after 29^{ab} repeating it here —^{c}) D9 गिरि- Ś Ñ1 B4 D1–3 8 12 13 गिरि (B4 D8 °रे) शृङ्गं तु (D1 च) सगृ (Ñ1 महद्गृ)ह्य, B1 गिरेः शृङ्गं समादाय, D4 गिरिगृह्यमहद्वृक्ष (sic) —^{d}) Ś D1–3 8 12 13 त्व (D12 वि) द्रवङ्गली, Ñ2 B1 2 4 समभिद्रवत, V समुपाद्रवत् (for अभिदुद्रुवे).

32 ^{b}) Ñ V B2 3 D4 सम्भ्रमात्, B1 D1 वेगवान (for वीर्यवान्) M5 गदापाणिर्महाबलः —Ñ1 D4 om. 32^{cd} —^{c}) V2 B2 3 विनर्दमानं, M2 विमर्दमान Ñ2 V B1 2 सग्रामे, B3 जग्राह (for सहसा) —^{d}) Ñ2 V B1 2 उप-, B3 अथ (for अभि-) ❀ Crg अभिद्रवत अभ्यद्रवत । आगमशासनस्यानित्यत्वादडभाव ।, so also Cm t ❀ —For 32^{cd}, Ś B4 D1–3 8 12 13 subst.

868* विनदन्तं हनूमन्त गत्वाह्वयत संयुगे ।

[Ś B4 विनर्दन D1 [आ]ह्वयति (for °यत)]

33 ^{a}) Ś B4 D2 3 8 12 तस्मै क्रुद्ध स रोषेण, Ñ1 B3 D4 तदा वानरसिंहस्य, Ñ2 V B1 2 D6 7 9–11 T2 3 G M5 तस्य क्रुद्धस्य वेगेन (D7 9–11 T3 रोषेण), D1 तस्मिन्क्रुद्धः स रोषेण (sic), D13 तस्य क्रुद्ध सक्षेपेण (unmetric) —^{b}) Ñ1 B3 D4 ता गदा (by transp.), D13 गदा सु- (for गदां ता). G2 -वटिका (for -कण्टकाम्) —^{c}) Ś Ñ1 B2 4 D1–3 8 12 13 न्य (B4 स, D1 च्य) पातयत, D4 *निपातय (sic) (for पातयामास). —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 स्तन (Ś1 °ने) देशे, D6 7 9–11 T2 3 G2 3 मस्तकेथ (G3 °पु), G1 M5 °के स (for मस्तके तु)

34 ^{a}) B2 तु (for स) Ñ1 B1 2 D4 तदा (for तया) Ñ2 V B1 2 M1 2 तेन (for तत्र) M5 तेन ताडितया तत्र. —^{b}) Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 12 13 घोर- (for भीम-). D6–11 T2 3 -वेगया (for -रूपया) —After 34^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

869* स्तनदेशे महावीर्यो मारुतिर्गिरिसाह्वय ।

[Ñ1 वय, B4 हन-; D4 हन- (for तन-) Ñ2 V1.2 B1 मारुतिर्दि (B2 °र्न्ने) व [illegible], V3 मारुतिनिर्घरिष्यन्दे (sic), B1 मारुतिर्विश्ये [illegible] (for the post half)]

स विह्वलितसर्वाङ्गो गिरिशृङ्गेण ताडितः ।
पपात सहसा भूमौ विकीर्ण इव पर्वतः ॥ ३५

धूम्राक्षं निहतं दृष्ट्वा हतशेषा निशाचराः ।
त्रस्ताः प्रविविशुर्लङ्कां वध्यमानाः प्लवंगमैः ॥ ३६

स तु पवनसुतो निहत्य शत्रुं
क्षतजवहाः सरितश्च संविकीर्य ।
रिपुवधजनितश्रमो महात्मा
मुदमगमत्कपिभिश्च पूज्यमानः ॥ ३७ G 6 B. 6 L. 6.

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

—c) Ñ1 V1 2 B2 D4 कपि स (by transp) —D8 reads in marg from ल in -बलस् up to d G1 -सुतस्, G3 -प्रख्यस् (for -बलस्) V3 कपि समाधितबलस्, B1 स मारुतिस्तु बलवास्. —d) Ñ1 B2 D4 तत्, V3 स- (for त) Ś2 D4 6 13 M3 आर्चितयत् —e) B1 4 -देशे (for -मध्ये) —f) D1 अघातयत्

35 a) V3 B2 D7 9–11 M1 विस्फारित-, D8 विकलित, M5 च विह्वल- (for विह्वलित-) —b) D3 गिरे (for गिरि-). Ś Ñ2 V B D1–4 8 12 13 पोथित (for ताडित) —d) Ś B4 D3 12 विशीर्ण (for विकीर्ण) —After 35, V3 ins 870*

36 V3 om 36 —a) B4 पतित (for निहत) Ś D1–3 8 12 13 निहत राक्षस दृष्ट्वा —b) B4 D7 हतशेष-, M1 2 °शेषं (for °शेषा) —D1 om from 36c up to श in l 1 of 871* —c) Ś D8 12 ययु (for त्रस्ता) Ś B1 D2 13 प्रवेशिता, Ñ1 D4 प्रधाविता, B4 प्रतिगता, D3 प्रपतिता, D8 12 प्रवेपिता (for प्रविविशुर्). D6 G1 ततस्ते वि(G1 °स्ता प्र)विशुर्लङ्का —d) Ś D2 8 12 वनौकसै (D2 12 °स), B4 बलीमुख, D3 वनालयैं, L (ed) वनौकसा (for प्लवगमैं) —After 36, Ñ V1 2 B D4 12 ins, while V3 ins after 35 (owing to om)

870* प्रभग्नजानुर्मथितोरुवक्षा·
स विह्वलो रक्तविलोहिताक्ष ।
अवाक्शिरा रक्तमथोद्गिरन्मुखात्
पपात भूमावथ नष्टचेता. ॥

[(l 1) Ñ2 V B2 4 D13 स, B1 सु (for प्र-). Ñ2 -शक्य (sic), B2 -मग्न (for-जानुर्). V3 व्यथितो (for मथितो) B4 -रक्षा (sic) (for वक्षा).—(l 2) Ñ1 V3 सु- (for स). —(l 3) D4 अध शिरो (for अवाक्शिरा) B1 [उ]द्वमस्तु, D4 [उ]त्किरन्मुखात् (for [उ]द्गिर°) —(l 4) Ñ2 नष्टचेतन]

37 a) T3 विगृह्य (for निहत्य) D6–7 9–11 T3 G1 M3 शत्रून् (for शत्रु) —b) T3 क्षतजमहा (sic) D5 T1 2 G2 3 M1 2 सनिकीर्य, G1 सनिरीक्ष्य, M3 ससिकीर्य (sic) (for सविकीर्य) D6 सुमप्रकीर्य —M1 damaged for 37d. —d) M3 अवहत् (for अगमत्) D6 7 9–11 T2 3 G M1 5 सु-, M2 तु (for च) —For 37, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

871* विनिहतरजनीचरा निशम्य
क्षतजनिरन्तरकर्दमा महीं ताम् ।
रिपुवधजनितश्रम प्रहृष्ट
पवनसुत स सुहृद्भिरर्चितस्तु ॥

[D1 om up to श in l 1 (cf v l 36) —(l 1) V2 निहत- (for विनि°) V1 निशम्य सख्ये (for निशम्य) —(l. 2) D4 वहतीं (for महीं ताम्) —(l 3) Ś2 -भ्रम (for -श्रम) Ñ1 B3 D4 हनुमान्, D8 प्रकृष्ट (for प्रहृष्ट) —(l 4) B1 आवृतश्च, B4 अर्चितस्तदानी (for अर्चितस्तु) Ñ1 B3 D4 श्रममजहद्धरिभि सभाज्य(D4 स प्रसह्य)मान, Ñ2 V B2 पवनसुतो हरिभि सभाज्य(V2 3 सपूज्य [unmetric]) मान]

Colophon —*Kānda name* Ñ1 V1 B D2 4 13 लकाकाडे —*Sarga name* Ś1 Ñ V B D1–4 8 9 12 13 धूम्राक्षवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D8 30, Ñ2 V2 B1 4 D9 28, V1 29, B3 26, D1 31, D5–7 10 11 T1 2 G M 52, T3 53 —After colophon, Ś2 concludes with श्रीराम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम.

४३

धूम्राक्षं निहतं श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
बलाध्यक्षमुवाचेदं कृताञ्जलिमुपस्थितम् ॥ १
शीघ्रं निर्यान्तु दुर्धर्षा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अकम्पनं पुरस्कृत्य सर्वशस्त्रप्रकोविदम् ॥ २
ततो नानाप्रहरणा भीमाक्षा भीमदर्शनाः ।
निष्पेतू राक्षसा मुख्या बलाध्यक्षप्रचोदिताः ॥ ३
रथमास्थाय विपुलं तप्तकाञ्चनकुण्डलः ।
राक्षसैः संवृतो घोरैस्तदा निर्यात्यकम्पनः ॥ ४
न हि कम्पयितुं शक्यः सुरैरपि महामृधे ।
अकम्पनस्ततस्तेषामादित्य इव तेजसा ॥ ५

43

☞ Cv is not commented from 6.43.1 up to 6.44.14°

1 ^{a}) V2 (also as in text) 8 B3 D1.4 9 T3 G1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 10 11 क्रोधमूर्छित, G1 2 राक्षसाधिप (for °सेश्वर) G3 राक्षसेन्द्रो निशाचर· —After 1^{ab}, D5–7 9–11 S ins a passage relegated to App I (No 26) —Before 1^{cd}, D5–7 9–11 S ins

872* वज्रदंष्ट्र हत श्रुत्वा वालिपुत्रेण रावण· ।

[M1 2 रावणि (for रावण)]

—^{d}) T1 M3 5 अवस्थित (for उप°)

2 ^{a}) Ñ1 B3 D4 क्षिप्रं (for शीघ्र) —^{b}) Ś Ñ B1–3 D1 2 4 8 12 13 घोरदर्शना.; V2 1 B4 D6 T2 M5 भीमदर्शना· —^{c}) Ś2 नमस्कृत्य, D4 पुर· सर्वे (for पुरस्कृत्य) —^{d}) Ś2 B1 D2 8 M5 -शास्त्र-, D5 -शास्त्रे (for -शस्त्र-) Ś B1 D2 8 12 M1 2 -विशारदं, D1 2 13 -भृता वर (for -प्रकोविदम्) Ñ V B2–4 D4 सर्वे युद्धविशारदा·, D7 9–11 T2 3 G1 सर्वश (D11 °शा) स्त्र (D7 °र्थ) कोविद —After 2, Ñ V B D2 5–7 9–11 S ins, while D4 cont after 879*

873* एष शास्ता च गोप्ता च नेता च युधि सम्मत ।
भृतिकामश्च मे नित्य नित्य च समरप्रिय ।

[(l 1) D4 एक- (for एष) V3 स शास्ता चोपगोप्ता च (for the prior half) Ñ1 B2 D4 येनाह (for नेता च) Ñ1 B3 नोपित, Ñ2 V1 2 B1 2 4 बुद्धिमान्, V3 D9–11 T3 सत्तम, D4 योजित, M1 2 दुर्जय, Cg as above (for सम्मत·) D2 नेता युधि सुसम्मत·, G (ed) युधि बुद्धिमतां वर (for the post half). —D9 om. l 2 —(l 2) Ñ1 भूमि-, G1 मन- (for भृति-) D2 सोत्सर्व, G1 ने नित्य (for मे नित्य) G2 नित्यानित्य D10 reads second च in marg. D4 [स]व रण- (for समर-)]

—Thereafter Ñ V B D4 read 5 (including star passage), repeating 5^{cd} in its proper place, while D2 5–7 9–11 S cont 878*

3 D4 repeats 3–4 after 878* —^{b}) Ñ1 V3 D1 3 4 (second time) -विक्रमा· (for -दर्शना) V1 भीमा भीमपराक्रमा, D4 (first time) भीमा दुर्धर्पराक्षसा —^{c}) Ś Ñ1 B1.2.4 D1–4 (both times) 8 12.13 निर्ययू; V2 निपेतु; Cg t as in text (for निष्पेतु). B2 T1 M3 राक्षसा, D4 (first time) सुपथा, M1 2 राक्षस- (for राक्षसा) M1 2 -व्याघ्रा (for मुख्या) —^{d}) Ś2 D1 2 4 (both times) 8 12 -प्रणोदिता, B1 3 D13 -प्रदेशिता (for प्रचोदिता).

4 D4 repeats 4 (cf. v l 3) M1 damaged for 4^{ab} —^{a}) D4 (first time) आरुह्य, D4 (second time) आरोह्य (for आस्थाय) Ñ V B2–4 D1–4 (both times) 13 तु (Ñ1 D4 [second time] स, B3 तु स [hypm], B4 च) श्रीमान्, B1 धीमान्स (for विपुलं) Ś D8 12 रथस्थस्तत्र स श्रीमान् —^{b}) V2 om. (hapl) from कुडल up to काचन (see var) in 4^{d}. Ñ1 D4 (second time) T1 -भूषण, B4 -भूषित, D7 मण्डित, D9–11 भूषण (for कुण्डल) —After 4^{ab}, Ñ V1 3 B2–4 ins, while D4 ins after 4^{ab} (r)

874* सदश्वं सर्वलंयुक्तं हेमजालविभूषितम् ।

[V3 -युक्त (for -जाल-) Ñ1 -विभूषिते],

whereas D5–7 9–11 S ins.

875* मेघाभो मेघवर्णश्च मेघस्वनमहास्वन ।

[T3 मोदनो (for मेघाभो) D5 मघवर्णश् (for मेघ°)]

—^{cd}) Ñ1 B3 D4 (second time) सवृत Ñ V1 3 B4 D4 (second time) 5 6 T1 2 G1 2 M भीमै (M1 2 °म) स्, B4 श्रीमास् (for घोरैस्) G1 ततो (for तदा) T2 निर्याद् (metricausa) (for निर्याति) Ñ V B2–4 D4 (second time) तप्तकांचन (V2 om. up to °न) कुंडले (for ^{d}). Ś B1 D1–4 (first time) 8 12 13 अकपनस्त (B1 D1 3 4 13 °नो वृ) तो घोरै राक्षसैरभिनिर्ययौ —After 4, Ñ V B2–4 ins, while D4 ins after 4 (r)

876* स खड्गी कवची बाणी निर्ययौ सबलानुग ।

[V1 2 B2 खड्ग-, V3 बली (for खड्गी) V3 खड्गी, D4 माली (for बाणी) Ñ1 B3 D4 अरिकंपन (for सबलानुग).]

—After 4 (first occurrence), D4 reads 6^{ab} for the first time, repeating it in its proper place

5 Ś D1–3 8 12.13 om. 5 Ñ V B D4 read 5 (including star passage) after 2 (preceded by 873*) repeating 5^{cd} here —^{a}) Ñ1 V B D4 च, Ñ2 [स]य (for हि) —^{b}) Ñ1 V2 3 B1 4 D4 सर्वैर्; Ñ2

तस्य निर्धावमानस्य संरब्धस्य युयुत्सया ।
अकस्माद्दैन्यमागच्छद्धयानां रथवाहिनाम् ॥ ६
व्यस्फुरन्नयनं चास्य सव्यं युद्धाभिनन्दिनः ।
विवर्णो मुखवर्णश्च गद्गदश्चाभवत्स्वरः ॥ ७
अभवत्सुदिने चापि दुर्दिनं रूक्षमारुतम् ।
ऊचुः खगा मृगाः सर्वे वाचः क्रूरा भयावहाः ॥ ८

G 6 B 6 L 6

V1 B2 3 सेंद्रेद् (for सुरेंद्) Ñ1 एष, D4 एव (for अपि) Ñ V B D4 सुरासुरे (for महामृधे) —^{cd}) Ñ V B3 4 (all second time) तदा श्रीमान् (Ñ1 B3 भीम), D6 T2 3 तदा (T3 °था) तेषाम्, D7 M1 2 स नाम्नाभूद् (for ततस्तेषाम्) Ñ2 V B1-3 (Ñ2 V B3 first time, B1 2 both times) G (ed) अकंपो (G [ed] °म्पो) कंपन श्रीमान्, D4 (second time) अरिकंपनस्तदा भीम (hypm) (for °) B4 (first time) भूतानुकंपन श्रीमांस्तसकांचनकुंडल —For 5^{cd}, Ñ1 D4 (both in first occurrence) subst, while B3 ins after 5^{ab}

877* सर्वभूतानुकम्पार्थं य करोति सदा रणम् ।

[D4 -कर्मार्थं (for -कम्पार्थं) and सुदारुण (for सदा रणम्)]

—Thereafter Ñ1 D4 cont, Ñ2 V B ins after 5^{cd} (first occurrence), while D2 5-7 9-11 S cont after 873*

878* एष जेष्यति काकुत्स्थौ सुग्रीवं च महाबलम् ।
वानरांश्चापरान्घोरान्हनिष्यति परंतप ।
परिगृह्य स तामाज्ञां रावणस्य महाबल ।
बलं स त्वरयामास तदा लघुपराक्रम ।

[V3 om l 1-2 —(l 1) Ñ1 B3 4 D2 4 काकुत्स्थ (for °त्स्थौ) Ñ V. B D4 महाकपिं (for °बलम्) —(l 2) Ñ1 D2 4 चा (D2 अ) पि तान् (for चापरान्) G1 M5 भीमान् (for घोरान्) D2 वधिष्यति D6 महाबल, D7 9-11 G3 M1 2 5 न संशय, T3 परतप (for परंतप) Ñ1 V1 2 B3 4 विधमि (B4 °चरि) ष्यति राक्षस, Ñ2 B1 2 वधिष्यति स राक्षस, D4 हनिष्यति च राक्षसा (for the post half) —(l 3) Ñ1 V B D2 4 5 T1 G2 प्रतिगृह्य, Cg as above (for परिगृह्य) Ñ1 B3 D4 दुरात्मन, V3 B4 महात्मन (for महाबल) —(l 4) B1 D5 7 9-11 T1 G M5 सत्व (D9-11 °त्वे) रयामास, D2 4 स (D2 च) चारयामास Ñ1 B3 D4 स (B3 om [hapl]) तदा लघुविक्रम (for the post half)]

—Thereafter, D4 repeats 3-4

6 D4 reads 6^{ab} for the first time after the first occurrence of 4, repeating it here —^{a}) Ś D2 8 12 निष्प (D8 निप) ततस्तूर्णम्, Ñ1 B2 4 D4 (second time) निर्याय (B4 °ण) माणस्य, V2 निर्यातमात्रस्य, B1 D1 3 4 (first time) 13 निर्धाव (D4 °गच्छ) तस्तूर्णम्, M1 2 निष्क्रमसाणस्य (for निर्धावमानस्य) —^{b}) Ñ1 B3 D4 (second time) सक्रुद्धस्य, Ñ2 V B2 4 सक्रोधस्य (for संरब्धस्य) Ñ1 B3 M1 2 युयुत्सत Ś B1 D1-4 (D4 first time) 8 12 13 अकस्माद्र (D3 सहसा र) थवाजिन —^{c}) V B2 M5 आगच्छन् (for आगच्छत्) —^{d}) D6 वाजिना (for वाहिनाम्) Ñ V B2-4 D4 प्रयाणे रथवाजिना (V B2 °न), M5 हयाश्च रथवाहका —For 6^{cd}, Ś B1 D1-3 8 12 13 subst, V2 ins after 6, while D4 ins after 6^{ab} (first occurrence)

870* जघने सहसा पेतुर्भयविह्वलचेतस ।

[Ś D8 12 साघने (for जघने·) D2 [उ]त्पेतुर् (for पेतुर्) D3 अकस्माज्जघने पेतुर् (for the prior half) V2 B1 -विकृत- (for -विह्वल)]

—Thereafter, D4 cont 873*

—After 6, Ñ V1 3 B2-4 D4 ins, while V2 ins after the first occurrence of 8^{ab}

880* अकस्माद्दारुणो गृध्रो ध्वजाग्रे समलीयत ।
उभौ च चरणौ तस्य सव्यो बाहुस्तथैव च ।
अकम्पत तदा तस्य तस्मिन्काले तु रक्षस ।

[(l 1) V2 D4 सममीलयत्, V3 B3 समनीयत (sic) (for समलीयत) —(l 2) V2 तदा द्रुम (sic), B2 4 तथोत्तर (for तथैव च) —(l 3) D4 अकंपयत् Ñ2 V1 2 B2 4 मुहु (V2 illeg) सयत् (for तदा तस्य) V2 [s]श्च (for तु)]

7 D4 om 7^{ab} V2 reads 7-8^{b} twice —^{a}) Ñ V1 2 (second time) 3 B2 3 प्रास्पदन्, D6 9-11 G3 M1 2 वि (M1 2 अ) स्फुरन्, T1 G1 M5 प्रा (T1 व्या) स्फुरन्, Cg as in text (for व्यस्फुरन्) Ś V2 (first time) B1 4 D1-3 8 12 13 G (ed) प्रा (G [ed] आ) स्पंदतेक्षण चास्य —^{b}) V2 (first time) B1 क्षण, T1 वाम (for सव्य) Ś V2 (first time) B1 4 D1-3 8 12 13 काक्षिण (for -नन्दिन) Ñ V1 2 (second time) 3 B2 3 बाहुश्चैवास्य (Ñ2 V1 °प्र) दक्षिण —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 (both times) 3 B1 2 4 D1-3 8 12 13 विभेद, Ñ1 B3 D4 भिद्यते, G (ed) विभिन्ने (for विवर्णो) —^{d}) D5 गद्गदश्च Ñ1 वा (for च) D5 7 9-11 T1 M3 स्वन, T3 गिर (for स्वर) Ś D1 2 8 12 13 कंठो वैस्वर्य (D1 °कुण्य) मायया, V2 (first time) B1 कंठो वैस्वर्यता गत, D3 कंठो विस्वरता ययौ —After 7, Ś2 repeats erroneously 6^{ab}, 879* and 7

8 V2 reads 8^{ab} twice (cf v l 7) —^{a}) M5 सुदिन D9-11 T3 काले, T2 वापि (for चापि) Ś Ñ V1 2 (both times) 3 B D1-4 8 12 13 आकुलं गगनं चासीद् (Ñ1 B3 D4 चैव) —^{b}) V2 (first time) B1 निष्प्र (V2 नि प्र) भोभूद्दिवाकर —After the first occurrence of 8^{ab}, V2 ins 880* —^{c}) Ś1 D7 खरा, Ś2 D13 खर, B1 D3 खर-, D1 5 6 8 10-12 खग, M5 खद्ग (sic) (for खगा) Ś B1

स सिंहोपचितस्कन्धः शार्दूलसमविक्रमः ।
तानुत्पातानचिन्त्यैव निर्जगाम रणाजिरम् ॥ ९
तदा निर्गच्छतस्तस्य रक्षसः सह राक्षसैः ।
बभूव सुमहान्नादः क्षोभयन्निव सागरम् ॥ १०
तेन शब्देन वित्रस्ता वानराणां महाचमूः ।
द्रुमशैलप्रहरणा योद्धुं समवतिष्ठत ॥ ११
तेषां युद्धं महारौद्रं संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीविनाम् ॥ १२
सर्वे ह्यतिबलाः शूराः सर्वे पर्वतसंनिभाः ।
हरयो राक्षसाश्चैव परस्परजिघांसवः ॥ १३
तेषां विनर्दतां शब्दः संयुगेऽतितरस्विनाम् ।
शुश्रुवे सुमहान्क्रोधादन्योन्यमभिगर्जताम् ॥ १४
रजश्चारुणवर्णाभं सुभीममभवद्भृशम् ।
उद्धूतं हरिरक्षोभिः संरुरोध दिशो दश ॥ १५

D1 2 8 12 13 चापि, M1 2 चैव (for सर्वे) Ñ V B2–4 उच्चु-कुशु शिवा (Ñ1 B3 खगा, V2 3 B4 मृगा) श्चैव, D2 इति द्विजमृगाश्चापि, D4 कुकुशु~मृगाश्चैव —ᵈ) V3 D1 वाचं, D2 चार, D8 वचो (for वाच) Ś D8 12 रूक्षा (for क्रूरा) D4 भयकरा (for भयावहा) B1 वाच क्रूरतरावहा —After 8, Ñ2 V B2–4 D13 ins, while D2 ins after 8ᵃᵇ.

881* उच्चु स्वरं च दीप्तं च विस्वरं मृगपक्षिणः ।

[B2 उच्चु स्वराः, D13 उच्च स्वर Ñ2 प्रदीप्त (for च दी) B4 उच्चु स्वरस्वन दीप्त (for the prior half)]

9 ᵃ) Ś D8 12 तु सिंहोन्नत-, Ñ V B D1–4 तु सिंहा (B1 D1–4 °हो) चित ; D13 तु स्कंधाचित-; T2 सिंहोपचय, M1 2 सिंहसदृश- (for सिंहोपचित-). G (ed) मत्तसिंहाचितस्कन्ध —V3 om 9ᶜᵈ.—ᶜ) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1–3 8 12 13 अथ दृष्ट्वा, Ñ1 B3 D4 अगणयन् (for अचिन्त्यैव) ❀ Ct अचिन्त्येत्यार्षम् ❀—ᵈ) Ś B1 4 D2 3 8 12 13 निशाचर, Ñ2 V1 2 B2 महाबल ; D9 रणाजिरे (for रणाजिरम्) Ñ1 B3 D4 निर्ययौ त्वरित रथी (B3 यथा), D1 निर्ययौ च युधिष्ठिर

10 ᵃ) D6–7 9–11 M1 2 तथा (for तदा) Ś V2 B1 D1–3 8 12 13 तस्य निष्पतमानस्य, Ñ1 B3 D4 तस्य निष्क्रममाणस्य, Ñ2 V1 3 B2 4 तस्य नि(Ñ2 तस्मान्नि, V1 तत्र नि) ष्पततस्तस्य (V3 B2 4 °त्र).—ᵇ) Ś D1–3 8 12 13 नगर्याः (for रक्षसः) Ñ1 B3 राक्षसैर्बहुभिर्वृ(B3 °भि कृ)त, Ñ2 V B2 4 D4 राक्षसैः सह रक्षसः, B1 [अ]कंपनस्य महात्मन, D6 रक्षसो राक्षसैः सह, M5 राक्षसस्य च राक्षसैः —ᶜ) D2 तु (for सु-) D1 स महानाद, D4 12 सुमहानाद —ᵈ) D1 क्षोभयामास (for °यन्निव) D6 सागरान् Ñ1 B3 D4 सागरस्येव सत्य (D4 °भ्र)त

11 ᵃ) Ñ2 V1 3 B2 महता (for वित्रस्ता) —ᶜ) B1 D1 7 9–11 -प्रहाराणा, D6 T2 3 G1 3 M5 -प्रहारैश्च (for -प्रहरणा) —ᵈ) B1 D7 G3 समुपतिष्ठत, D1 चैवा * वर्तत, D2 च समवस्थिता, D2 13 सा (D13 च) समवर्तत, D4 समनुतिष्ठते, D9–11 T2 G1 M5 समुप (G1 °मभि) तिष्ठता (for समवतिष्ठत). Ś D8 12 युद्धाय समुपस्थिता, Ñ V B2–4 युद्धायैव व्य(Ñ2 व्यव [hypm])तिष्ठत

12 ᵃ) D1 3 महद् (for महा-). Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 -घोर (for -रौद्रं) —ᵇ) Ś D2 8 12 बभूव (for संजज्ञे) Ñ2 V1 D5 6 T1 M3 हरि- (for कपि-) B1 परस्परमसमागमे —ᵈ) T2 समरे (for समभि-) Ś B1 D1–3 8 12 13 -जीवितं, B4 जीवता (sic), D10 11 G2 M1 2 Ck t -देहिना (D10 11 °न), Cg as in text (for -जीविनाम्) Ñ1 B3 D4 त्यक्तजीवितयोधिना, Ñ2 V B2 सप्रवि(B2 °परि)त्यक्तजीवितं ❀ Cm समभित्यक्तदेहिनाम् इति पाठ ❀

13 ᵃ) Ñ1 B3 D4 च (for हि). Ñ2 B2 एते प्र(B2 ह्य)तिबला सर्वे —ᵇ) D1 पवन- (for पर्वत-) Ñ2 V B2 4 -कोविद (for -सनिभा). G3 M5 सर्वे युद्धविशारदा —D4 om 13ᶜ–16ᵇ —ᵈ) Ś B1 4 D1–3.8 12 13 -जयैषिण, Ñ1 B3 -वधैषिण, B (ed) -जिघासया (for -जिघासव)

14 D4 om 14 (cf. v l 13).—ᵃ) Ś Ñ B D1–3 8.13 विनदता (for विनर्दता) Ñ1 शब्द —ᵇ) Ś D1–3 8 12 13 सयुगेषु, D7 °गे च (for सयुगेऽति-). V2 B1 प्रादुरासीत्सुदारुण —ᶜ) Ś1 V2 3 B2 D7 10 11 शुश्राव (for शुश्रुवे) T2 सुमहत् (for सुमहान्). Ś B1 4 D1–3 8 12 13 सुमहास्तस्मिन्, Ñ1 B3 सुमहाघोरो, V1 [ऽ]तिमहान्क्रोधाद्, D7 9–11 T3 °न्कोपाद् (for सुमहान्क्रोधाद्) —ᵈ) Ñ1 B3 ह्यन्योन्यम् Ñ V B2 D3 M1 2 अभिधावतां (for °गर्जताम्) D1 सयुगेष्वभिधावता.—After 14, Ś D2 8 12 ins

882* ततस्तु सुमहद्युद्ध सुभीममभवत्तदा ।

[D12 सुमहा- (for सुमहद्)]

15 D4 om 15 (cf v l 13). V3 om 15–16ᵇ. Ś D8 12 om (hapl ?) 15ᵃᵇ.—ᵃ) B1 D13 महसोद्भ्द्ध, B4 D3 सहसोद्ध(D3 °द्ध)त, D1 सुमहोधूतं (sic) (for [अ]रुणवर्णाभ) —ᵇ) Ñ1 B1.3 4 (marg also भुवि) D13 तदा, D2 वृत, D3 तथा (for भृशम्). Ñ2 V1 2 अतु-(Ñ2 तुमु)ल भुवि, D8 प्रभवद्भृश (for अभवद्भृशम्) B2 सुभीममबल भुवि, D7 भीम च समवर्तत —ᶜ) Ś B1 D1–3 8 12 13 सर्वतो, Ñ V1 2 B2 3 D5 10 11 उद्धूतं, B4 सर्वत्र, D7 9 M2 उद्धूत, G2 M5 उद्धत (for उद्धूतं).

अन्योन्यं रजसा तेन कौशेयोद्धूतपाण्डुना ।
संवृतानि च भूतानि ददृशुर्न रणाजिरे ॥ १६
न ध्वजो न पताका वा वर्म वा तुरगोऽपि वा ।
आयुधं स्यन्दनं वापि ददृशे तेन रेणुना ॥ १७
शब्दश्च सुमहांस्तेषां नर्दतामभिधावताम् ।
श्रूयते तुमुले युद्धे न रूपाणि चकाशिरे ॥ १८
हरीनेव सुसंक्रुद्धा हरयो जघ्नुराहवे ।
राक्षसाश्चापि रक्षांसि निजघ्नुस्तिमिरे तदा ॥ १९
परांश्चैव विनिघ्नन्तः स्वांश्च वानरराक्षसाः ।
रुधिरार्द्रां तदा चक्रुर्महीं पङ्कानुलेपनाम् ॥ २०
ततस्तु रुधिरौघेण सिक्तं व्यपगतं रजः ।
शरीरशवसंकीर्णा बभूव च वसुंधरा ॥ २१
द्रुमशक्तिशिलाप्रासैर्गदापरिघतोमरैः ।
हरयो राक्षसास्तूर्णं जघ्नुरन्योन्यमोजसा ॥ २२

G B L

16 V3 D4 om 16^{ab} (cf v l. 15 and 13) M1 damaged for 16 —^{a}) D1 अन्योन्य- B1 राक्षसाना च (for रजसा तेन) —^{b}) Ñ1 V1 2 B2–4 D1–3 13 कौशेयारुण-, Ñ2 सर्वतोरुण-, D6 9–11 G3 Ck t °योद्धत-, D7 °योद्भूत-, T3 °याशुक- (for कौशेयोद्धूत-) D2 -पाडुर Ś D8 12 कौशेयं वहुपाडुर, B1 वानराणा च सयुगे —^{c}) D9 M5 रूपाणि (for भूतानि) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 सवृ(D13 °भृ)त(V1 °*, V3 °ता, B1 °त्त) धूम(V2 B1 तेन, D2 धूम्र)धूम्रेण(B2 °वर्णेन), Ñ1 B3 D4 सवृता घोररूपेण —^{d}) D8 om न Ñ1 B3 न स्म किचन, B1 D3 न(D3 ते) रणाजिर, D4 नैव कश्चन (for न रणाजिरे) D1 न ददृशू रणाजिर.

17 ^{a}) D4 om first न D4 6 T3 G M Cg ध्वजा (for ध्वजो) B2 3 D1–4 13 वा (for second न) D6 reads in marg, M3 च (for वा) —^{b}) Ś D8 12 धन्विनस्, Ñ V B3 D9–11 T3 चर्म वा, B1 D1 चर्मिणस्, B2 धनुर्वा, B4 D3 13 वर्मिणस्, D2 ध्वनि वा, D7 न गजो, G1 न हस्ती (for वर्म वा) Ś1 न (for second वा) —^{c}) B1 नायुध-, D1 8 आयुध- (for आयुध) Ś2 Ñ1 V2 B1 3 4 D1 2 6 8–13 T3 G1 स्यदनो (for °न) Ś1 न, B2 D4 7 च (for वा) —^{d}) B2 3 ददृशुस्, D9 दृश्यते (for ददृशे) D13 न च (for तेन) Ñ1 D4 ददृशुस्ते रणे तदा(D4 चरा), V2 ददृशुर्न रणाजिरे, B1 ददृश् रणरेणुना

18 ^{a}) Ñ1 B4 शब्द Ś V1 2 B1 3 D1–4 8 12 13 सु(V2 D1–3 13 तु, B1 च)तुमुलस्, Ñ1 B4 सुतुमुल (for च सुमहाम्). Ś B1 4 D1–3 8 12 13 तत्र (for तेषा) —^{b}) D5 नदताम्, D8 12 नदताम् (for नर्दताम्) —^{c}) V1 B2 3 शुश्रुवे (for श्रूयते) D7 9–11 G1 तुमुलो Ś Ñ2 V2 B1 4 D1–3, 8 12 13 शुश्रुवे विपुल (B4 °तत, D1 °मल-) सख्ये, D4 श्रूयते शैलतुमुले (sic) —^{d}) D4 युद्धे ते च, M5 रूपाणि न (by transp) D1 प्रकाशिरे (for चका°)

19 ^{a}) Ñ1 B2–4 च(B2 4 तु) सक्रुद्धा, Ñ2 D9 तु(D9 सु-) सरब्धा, D7 सुसहृष्टा, D10 11 Ct सुसरुष्टा (for सुसक्रुद्धा) Ś B1 D1–3 8 12 13 परानेव(L [ed] °व) सुसंरब्धा, D4 हरींश्च बहुश क्रुद्धा —^{b}) Ś D8 जग्मुर् (for जघ्नुर्). —^{c}) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 वानरान्, V2 वानराश्, V3 राक्षसाश् (for राक्षसाश्) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 G1 3 अपि (for चापि) D5 7 9–11 राक्षसा राक्षसाश्चापि —^{d}) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1–3 8 12 13 समरे, B3 सुतुले (sic) (for तिमिरे) D2 3 13 तथा (for तदा) Ñ1 D4 जघ्नु स्म तुमुले तदा

20 ^{ab}) Ś Ñ V B2–4 D1–4 7–13 T3 ते पराश्च, T2 पराश्चापि, M3 वराश्चैव (for पराश्चैव) D7 [ए]व निघ्नत, D11 निविघ्नत (meta), G1 निजघ्नत, M5 विनिघ्नति (for विनिघ्नन्त) D3 13 ताश्च, D4 स्वान् (subm), D12 स्वा च (sic) (for स्वाश्च) Ñ1 B3 D4 -यूथपा (for -राक्षसा) B1 राक्षसा वानराश्चैव वानराश्चापि राक्षसान् —^{cd}) Ś D8 12 -[आ]र्द्रास्, D13 -[आ]क्ता (for -[आ]र्द्रां) Ñ V1 2 B1–3 D4 रणे, D1–3 5 तथा, D13 ततस् (for तदा) D1 कुर्युर् (for चक्रुर्) —V2 illeg for ^{d} except महीं B4 G3 M5 transp तदा and महीं B4 रुधिरकर्दमा (for पङ्कानुलेपनाम्) Ś D8 12 महादारुणदर्शनान्, Ñ V1 3 B2 3 D4 महीं पर्याकुला तदा(B2 °था), B1 महीं शोणितकर्दमा, D1–3 13 महीं दारुणदर्शना(D3 °कर्दमा) (for ^{d})

21 ^{a}) D6 7 9 10 तदस्तु, M2 ततस्तद् (for ततस्तु) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 हताना(B1 महता) रुधिरौघैस्तु —^{b}) D9 स्वस्थ (for सिक्त) Ñ1 B3 प्रशमित, Ñ2 V1 3 B2 विमृदित, D4 प्रसरित, D6 9–11 T3 ह्यपग(T3 °र)त (for व्यपगत) Ś D2 8 12 13 शशामाभि(Ś1 °हि)हत(D13 °मुख) रज, V2 ससिक्तमृदित रज, B1 D1 3 सहसा(B1 °पादा)-भिहत रज, B4 सपतद्भिर्हत रज —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 T2 M2 -शत-, G1 -चय- (for -शव-) D9 G1 शरीरासव, Cg t as in text (for शरीरशव) Ś D2 3 8 12 -सस्तीर्णा, G1 -सपूर्णा, Cg t as in text (for -सकीर्णा) —^{d}) D4 तु (for च)

22 ^{ab}) B1 -शर- (for -शिला-) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 -प्रास-, B2 D4 -पाशैर् (for -प्रासैर्) G1 तदा (for गदा-) V3 D7 9–11 T3 G3 M5 transp -शिला- and गदा- Ñ2 -तोरणै-, B1 सकुला (for -तोमरै) —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D1–4 7–13 T3 राक्षसा हरयस् (by transp), B1 राक्षसा बहवश् (for हरयो राक्षसास्) Ś Ñ V B1 2 4 D1–5 8 12 13 T1 M3 चैव, B3 चापि (for तूर्णं) —^{d}) Ś Ñ1 B2 3 D2–4 8 12 आहवे (for ओजसा)

6 6 2 बाहुभिः परिघाकारैर्युध्यन्तः पर्वतोपमाः ।
हरयो भीमकर्माणो राक्षसाञ्जघ्नुराहवे ॥ २३
राक्षसाश्चापि संक्रुद्धाः प्रासतोमरपाणयः ।
कपीन्निजघ्निरे तत्र शस्त्रैः परमदारुणैः ॥ २४
हरयस्त्वपि रक्षांसि महाद्रुममहाश्मभिः ।
विदारयन्त्यभिक्रम्य शस्त्राण्याच्छिद्य वीर्यतः ॥ २५
एतस्मिन्नन्तरे वीरा हरयः कुमुदो नलः ।
मैन्दश्च परमक्रुद्धाश्चक्रुर्वेगमनुत्तमम् ॥ २६
ते तु वृक्षैर्महावेगा राक्षसानां चमूमुखे ।
कदनं सुमहच्चक्रुर्लीलया हरियूथपाः ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४३ ॥

---

23 ^{a}) V3 D2 6 बहुभि , D7 बारिभि (for बाहुभि) Ś D8 12 पर्वताकारैर् (for परिघा°) —^{b}) Ś Ñ V B3 4 D1–3 8 12 13 अस्यत·, B1 पश्यत·, B2 अत्यर्ते , D4 आसन्ना (for युध्यन्त) Ś B1 D6 8 12 परिघोपमं (Ś2 B1 D6 °मा), Ñ V1 2 D7 9–11 पर्वतोपमान (D7 °मं), B3 D3 पर्वतोत्तमान् (D3 °मं) —After 23^{ab}, D4 ins 884* —Ś Ñ1 B1 3 D1–4 8 12 13 om. 23^{cd}. —^{c}) M1 2 राक्षसानतिसरब्धा —^{d}) M1 2 हरयो (for राक्षसान्) —After 23, B2 ins , while Ñ1 B3 (repeats [m]883*, 25, 885* and 24 after 6 44 6^{ab}) ins after 23^{ab} (owing to om)

883* हरीन्महीधरप्रख्याान्राक्षसा सूदयन्युधि ।

[B2 रक्षाम्यवदयन्युधि (for the post half)]

24 B3 repeats 24 after 6 44 6^{ab} (cf v l 23) Ñ1 B2 (om 24^{cd}) 3 (both times) D4 transp 24 and 25 (including star passages) —^{a}) B4 च सु-, D6 7 9–11 T2 3 G3 M5 त्वभि-, T1 G1 M3 त्वपि, G2 अपि (for चापि) —^{b}) D4 पाश- Ñ2 V B2 4 -मुद्गर- (for -तोमर) D6 -पाणिन —Ñ2 V B4 om 24^{c}–25^{b} B2 om 24^{cd} —^{c}) Ñ1 B3 (both times) निजघ्नुरपरे, D4 निजघ्निरे शस्त्रै (for निजघ्निरे तत्र) —For 24, Ś B1 D1–3 8 12 13 subst D4 ins after 23^{ab}

884* वानरान्सूदयामासु सरब्धा रजनीचरा ।

[Ś D2 8 12 अर्दयामासु (for सूदयामासु)]

—After 24, D5–7 9–11 S ins , Ñ1 B2 3 (both times) D4 ins after 25 (transp)

885* अकम्पन सुसक्रुद्धो राक्षसाना चमूपति· ।
महर्षयति तान्सर्वान्राक्षसान्भीमविक्रमान् ।

[(l 1) Ñ1 B3 (first time) च संक्रुद्धो, B3 (second time) D6 T3 M1 2 तु स°, D4 च क्रुद्धश्च (for ससक्रुद्धो) —After l 1, Ñ1 B2 3 (both times) D4 ins

885(A)* हसन्विद्रावयामास पुरस्ताच्छरवृष्टिभि ।

[B2 पुरस्थान् (for °स्ताच्)]

—(l 2) Ñ1 B2 3 (both times) D4 सहर्षयस्तदा, G2 स हर्षयति तान् Ñ1 B2.3 (first time) G2 घोर(G3 भीम)विक्रम , B3 (second time) D4 घोर(D4 बहु)विक्रमान्, M1.2 हरि-निग्रहात (for भीमविक्रमान)]

25 Ñ2 V B4 om 25^{ab} (cf v l. 24) B3 repeats 25 after 6 44 6^{ab} (cf v l 23) Ñ1 B2(om 24^{cd}) 3 (both times) D4 transp 24 and 25 (including star passages) —^{a}) Ś B1 D1–4 8 12 13 वानरा(D4 रजनी [sic])श्चापि, Ñ1 B2 3(both times) D7 G1 3 M1 2 5 हरयश्चापि(G3 °स्त्वभि-) (for हरयस्त्वपि) —^{b}) Ś D2 8 12 -शिलादिभि , B1 D1 3 13 -लताश्मभि (D1 °वान्) (for -महाश्मभि) Ñ1 B2 3(both times) D4 महाशै(D4 °शा)लै(B3 [second time] °याने)र्महाद्रुमै. —^{cd}) G2 [अ]ति- (for [अ]भि-) Ś B1.4 D1 3 8 12 अभिजग्मु(B1 4 D1 °घ्न)रति(B3 D3 °भि)क्रम्य, Ñ1 B2 3 (both times) D4 व्यदारयन्विनिष्क्रम्य, D2 अतिजिष्णुरतिक्रम्य, D3 विदारयति विक्रम्य, D13 अभिजघ्नुर्विनिष्क्रम्य (for ^{c}) Ś D2 12 [उ]च्छिद्य, B2 4 D1 3 [आ]च्छाद्य (for [आ]च्छिद्य) B1 यत्नत , D4 13 वीर्यवान् (for वीर्यत) Ñ2 V व्यदारयन्कपी-स्तत्र शस्त्रै परमदुर्जया —After 25 (transp), Ñ1 B2 3 (both times) D4 ins 885*

26 ^{a}) Ñ1 B3 D4 वीर , M1 2 क्रुद्धा (for वीरा) —^{b}) Ñ1 B3 D4 शरभ (for हरय) Ñ1 कुजरो (for कुमुदो) —^{c}) B4 तु (for च) G1 मैंदद्विविदश्च (hypm) (for मन्दश्च) B3 D3–5 T1 M1–3 द्विविद· (for परम-) Ś2 Ñ2 V3 B1 2 D2 6–11 क्रुद्धश्, B3 M1 2 चैव, D4 चक्रु (for -क्रुद्धाश्) —^{d}) Ś B1 D2 3 8 12 13 युद्धम् (for वेगम्) D1 चक्रुयुद्धान्य कश., D4 रणे वेगमनुत्तमा

27 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 मुष्टिभिर् (for तु वृक्षैर्) Ñ1 B3 D12 महावेगं, D7 9–11 °वीरा, D13 °वीर्या (for महावेगा) —^{b}) B1 वानराणा महाचमू· (sic) —^{c}) B2 च, D4 च सु- (hypm) (for सु-) —^{d}) Ś B2 D2 7–12 T3 -पुगवा (for -यूथपा·). —After 27, Ś V1 2 B1 D1–3 8 12 ins , while D13 erroneously ins before 6 44 1 .

४४

तद्दृष्ट्वा सुमहत्कर्म कृतं वानरसत्तमैः ।
क्रोधमाहारयामास युधि तीव्रमकम्पनः ॥ १

क्रोधमूर्छितरूपस्तु धुन्वन्परमकार्मुकम् ।
दृष्ट्वा तु कर्म शत्रूणां सारथिं वाक्यमब्रवीत् ॥ २

G 6
B 6
L :

886* अभिवातपुरोवाता शिलापादपवर्षिण ।
उत्कृष्टा गर्जितरवा मेघा इव बभुस्तदा ।

[V1 om l 1 —(l 1) B1 D1–3 13 अभिसार- (for °वात-) V3 आविर्भूता खरा वाता (for the prior half) D1 -योधिन (for -वर्षिण) —(l 2) V2 D1–3 13 उत्क्रुष्ट V2 विचुक्रुशु, D13 दुरासदा (for बभुस्तदा)]

—Thereafter, Ś V1 2 B1 D2 8 12 cont, while Ñ V3 B2–4 D4 13 ins after 27

887* तदा च रक्षोगणमुन्नदन्त
सम्भ्रान्तनागाश्वरथ विषण्णम् ।
महोदधे क्षुब्धमिवानुरूप
निशाचराणा बलमावभासे ।

[(l 1) Ñ V1 2 B3 D2 तदा तु, B4 D4 तदार्त-, D13 सपत्न (for तदा च) Ñ1 B3 उन्नदन्त, B2 उन्नमत (for उन्नदन्त) —(l 2) V1 D4 -राम- (for नाग-) B1 विशाल, D2 4 विभीषण (for विषण्णम्) —(l 3) Ñ2 B2 4 महोदधि D2 क्षोभम्, D13 क्रुद्धम् (for क्षुब्धम्) D4 [अ]तिरूप (for [अ]नु°) —(l 4) D13 च तदा बभासे (for बलमावभासे)]

—Thereafter, Ñ V B2–4 D2 4 13 cont

888* निपातयन्तोऽतिबला निशाचरा-
स्तलप्रहारै करजैश्च वेगिता ।
विचेरुरुच्चै प्लवगेश्वरा रणे
बलानि रक्षोधिपतेस्तदानीम् ।

[(l 1) V3 B3 D2 13 -बलान् (for -बला) —(l 2) V2 तरु, D2 शूल- (for तल-) D2 स्वकरैश्च (for करजैश्च) V3 प्रवेगिता, D13 च वेगिते (for च वेगिता) D4 तलप्रहारैर्घनैश्च वेगिता —(l 3) D4 विरेजुर् (for विचेरुर्) Ñ2 ते (for रणे) B3 प्लवगेश्वराणा, B4 प्लवगास्तदा रणे (for प्लवगेश्वरा रणे) —(l 4) Ñ2 बलेषु, V बल हि (for बलानि)]

—After 27, D7 G3 ins

889* अकम्पनसमादिष्टा विविधायुधयोधिन ।

—D7 G3 cont, while D5 6 9–11 T G1 2 M ins after 27

890* ममन्थू राक्षसान्सर्वे वानरा गणशो भृशम् ।

[D5 7 9 T1 G2 3 M5 राक्षमा (for राक्षमान्) M1 2 सर्वान् (for सर्वे) D5 7 T1 वानरान्, D6 T2 3 G1 हरयो, D9 हरीणा, G2 3 M5 हरीश्च (for वानरा) G2 M5 शतशो (for गणशो) D10 11 M1 2 Ck t नानाप्रहरणैर्भृश (for the post half) ꕥ Cm t cite Kataka अत्र सर्गविच्छेद प्रमादादिति कतक. ꕥ]

Colophon D1 om (cont the Sarga) —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B D2–4 8 12 13 अकंपननिर्याण, D9 अकम्पनयुद्ध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D3 4 8 12 13 om, Ś2 D3 9 31, Ñ2 V2 B4 29, V1 30, B1 28, B3 27, D5–7 10 11 T1 2 G M 55, T3 56 —After colophon, D2 concludes with रामः, while G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

44

D1 continues the previous Sarga Cr is missing for Sarga 44, but wrongly reads st 15, 19, 22 and 27 only after l 134 of App I (No 26) Before 1, D13 erroneously ins 886*

1 Cv is missing for 1–15[c] (cf v l 43 1) —[a]) D5 7 10 11 Ck त, Cg t as in text (for तद्) ꕥ Ck · त दृष्ट्वा सुमहदित्यादि । अत्र च सुधा सर्गमवच्छिन्दन्ति ꕥ —For 1[ab], Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

891* रक्षसा वानरैर्दृष्ट्वा सुमहत्कदनं कृतम् ।

[After the prior half, D3 ins

891(A)* सवस्ते प्लवगमे (subm) ।
समेत्य समेत्य सारे (sic)

Ñ2 V2 3 B3 4 D1 कदन सुमहत् (by transp)]

—[c]) Ñ V B1 4 क्रोधमाहारयत्तीव्र (B3 °च्छिद्र [sic]), B2 क्रोध चक्रे ततस्तीव्र —[d]) Ś B1 D1 3 4 8 12 13 तेषा, Ñ1 B3 T3 युद्धे, V3 यावत, G (ed) रणे (for युधि) Ñ V B2–4 तस्मिन् (for तीव्रम्) D3 तेषा तीव्र प्रकम्पन.

2 [ab]) B1 D1 3 -वेगस्, D13 वेगैस् (for रूपस्) Ś D2 8 12 क्रोधान्मारुतवेगस्तु, M1 3 क्रोधेन महताविष्टो (for [a]) G2 3 M1 3 धून्वन् (for धुन्वन्) Ś D8 12 धुन्वन्धनुरनुत्तम, G (ed) प्रगृह्य सशर धनु (for [b]) Ñ1 B3 D4 क्रोधसरक्तनयनो गृहीत्वा कार्मुकोत्तम —[c]) D2 दृष्ट (sic) Ś B4 D1–3 6 8 12 13 M1 2 तत् (for तु) D13 कुशल (for शत्रूणा) Ñ V B2 3 D4 रिपूणा (V3 B2 3 विपुल, D4 रूपीणा) प्रेक्ष्य तत्कर्म, G (ed) रिपूणा च बल प्रेक्ष्य —[d]) Ñ V B2 3 D4 त्वरितो (for वाक्यम्) —After 2, Ñ V B2 3 D4 ins, while B4 ins l 2 after 3

892* मयि तिष्ठति शत्रुघ्ने नामी वानरपुगवा ।
प्रभाव वर्तयिष्यन्ति सैन्ये मम सुदु सहे ।

[(l 1) Ñ2 B2 मे (for [अ]मी) D4 वानरयूथपा —(l 2) B2 4 प्रसभ (for प्रभाव) Ñ1 B3 D4 G (ed)

तत्रैव तावत्त्वरितं रथं प्रापय सारथे ।
एतेऽत्र बहवो घ्नन्ति सुबहून्राक्षसान्रणे ॥ ३
एतेऽत्र बलवन्तो हि भीमकायाश्च वानराः ।
द्रुमशैलप्रहरणास्तिष्ठन्ति प्रमुखे मम ॥ ४
एतान्निहन्तुमिच्छामि समरश्लाघिनो ह्यहम् ।
एतैः प्रमथितं सर्वं दृश्यते राक्षसं बलम् ॥ ५
ततः प्रजविताश्वेन रथेन रथिनां वरः ।
हरीनभ्यहनत्क्रोधाच्छरजालैरकम्पनः ॥ ६
न स्थातुं वानराः शेकुः किं पुनर्योद्धुमाहवे ।
अकम्पनशरैर्भग्नाः सर्व एव प्रदुद्रुवुः ॥ ७
तान्मृत्युवशमापन्नानकम्पनवशं गतान् ।
समीक्ष्य हनुमाञ्ज्ञातीनुपतस्थे महाबलः ॥ ८
तं महाप्लवगं दृष्ट्वा सर्वे प्लवगयूथपाः ।
समेत्य समरे वीराः सहिताः पर्यवारयन् ॥ ९

प्रसभ(B3 °भावा) भर्त्स्यं(G [ed]कर्तुं)विष्यति (for the prior half) G (ed) सैन्य (for सन्ये). Ñ B3 D4 मन्य मम तु(D4 च मम)दु सह (for the post half)]

—Thereafter B4 repeats 3^{ab} (var).

3 B4 repeats 3^{ab} (var) after 892* —^{ab}) Ñ V B2.3.4 (second time) D4 अत्र (for तत्र) D4 तत्त्व (for तावत्) V B3 D9–11 T3 त्वरित Ñ1 D4 नय मे सारथे रथ, Ñ2 V B2.3.4 (second time) सारथे नय मे रथं (for ^{b}) Ś B1.4 (first time) D1–3.8.12.13 त्व(D13 त)त्रैव त्वरितं याहि सारथे यत्र वानरा.—Ñ2 om (hapl) 3^{cd} B4 reads 3^{cd} after 4 D13 reads 3^{cd} after 5^{ab} —^{c}) Ñ1 D4 हि, T3 च (for ऽत्र) D6 G1 ये(G1 ते) यत्र, G3 M3 यत्रैते (for एतेऽत्र). Ś B1.4 D1–3.8.12.13 हि सहिता, V B2.3 हि हरयो, D7.9–11 च बलिनो (for ऽत्र बहवो) D4 नष्टान् (sic) (for घ्नन्ति). G2 यत्रैते हरयो घ्नंति —^{d}) Ñ1 V B2.3 D4 रजनीचरान् (for राक्षसान्रणे) —After 3, B4 ins 1 2 of 892*

4 Ś B1 D1–3.8.12.13 om. 4 —^{a}) Ñ2 V B4 हि, D7 न (sic), D9.10 Ct च (for ऽत्र) Ñ1 B3 D4 न(D4 द[sic])ंतो, D6 T2.3 G1 ये(T3 ते) त(D6 य)त्र (for एतेऽत्र) Ñ V B3.4 D4.6 च, D7 [ऽ]त्र, D9–11 T3 Ct वा (for हि) B2 एते ह्यतिबलवंत ❀ Ct. वाशब्दो वेशब्दस्यार्थे ❀ —^{b}) Ñ2 V D7.10.11 T2 भीमकोपाश्; B4 भीमाकारा, D9 भीमवेगाश् B4 हि (for च) M1.2 प्लवगमा· (for च वानरा). —After 4, B4 reads 3^{cd}

5 ^{a}) M2 हि तान् (for एतान्) —^{b}) D9 T2 M6 समरे Ñ2 V B1.2.4 D1.3.13 रणे, D8 त्वह (for ह्यहम्) Ñ1 B3 D4 समरे शीघ्रकारिण.—After 5^{ab}, D13 reads 3^{cd}.—^{c}) D6.7 T2 G1 M5 एतत्, Ck t as in text (for एतैः) —^{d}) G1 रक्षसा (for राक्षस) D7.9–11 T3 रक्षसा दृश्यते बल —For 5^{cd}, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst.

893* एतैर्हि राक्षसानीके सुमहत्कदनं कृतम् ।

[B1 च, D1 तु (for हि). Ñ2 V1.2 B2.4 D4 -[अ]नीक Ñ1 V2 B3 D4 कृत हि(V2 D4 °तच्छि)द्र सुमहत् Ñ2 V1.3 B2.4 कृतच्छि(B4 °त छि)द्रमनतर; D1.2 कदन सुमहत्कृत (for the post half).]

6 ^{a}) T2 तत्र Ś2 D8 प्रचलित-; B1 तु जवित-; D2.7.9–11 T2 प्रच(D2 °ज्व)लित-, D5.6 T1 G2 M3 प्रजवन- (for प्रजवित-) —^{b}) B1 सुवरथिना (unmetric) (for रथिनां वर) —After 6^{ab}, B3 repeats (m) 883*, 25, 885* and 24 of 43 —^{c}) Ñ2 V B2.4 D7.9–11 T2.3 अभ्यपतत् (for °हनत्) V1 D3 कोपाच्; D7.9–11 दूराच्, D12 क्रुद्ध., T3 वीरान् (for क्रोधाच्). Ñ1 B3 D4 हरीणामसृजत्क्रुद्ध, G1 परिरभ्य हरीन्क्रोधाच्.—^{d}) Ś D1–3.8.12.13 शिरैन्वाणान्, Ñ1 B3 D4 शरवर्षम्, B1 बलवास्तान् (for शरजालैर्) D8 (m after corr. as in text) अनेकशः (for अकम्पन) —After 6, D6 ins.

894* वानरान्द्रावयामास तत्पुरस्तु महाबल ।

7 ^{a}) D13 om (hapl) न स्थातुं वा Ś D2.8.12 न शेकुर्वानरा स्थातुं —^{b}) D13 पु ***म्.—^{c}) B1 D5 भिन्ना (for भग्ना) —^{d}) Ñ1 V3 B3 D4.7.9–11 T2.3 [अ]भि-, D5.6 T1 G2.3 M3.5 वि- (for प्र-) Ś D8.12 दुद्रुवुस्ते दिशो दश, D2 दुद्रुवु सर्ववानरा

8 ^{a}) G1.2 -पाशम् (for -वशम्) Ñ1 B3 D4 तान्दृष्ट्वा वानराञ्जस्तान्.—^{b}) Ś D2.8.12 M5 -शराहतान्; V1 D1.3 -वशानुगान; V3 D7.9–11 -शरानुगान् (for -वशं गतान्). B1 वानरान्वीक्ष्य सयुगे, D4 तत्राकंपनसंगतान् —^{c}) D4 सत्ये, D13 जाती (sic) (for ज्ञातीन्).—^{d}) Ś B1.4 D1–3.8.12.13 समुपतस्थे, Ñ V1 B2.3 G1 अवतस्थे, D4 क्रुद्धस्तत्र, Cg k t उपतस्थे (as in text) —After 8, Ñ2 V B2.4 D13 ins.

895* तस्य मायाबलं दृष्ट्वा तत क्रोधसमन्वित ।

—After 8, B3 reads (m.) 13^{c}–14^{b} for the first time repeating them in their proper place and after the first occurrence of 14^{ab} reads 15–17.

9 Ñ1 D4 om. 9–13 B3 om 9–10.—^{a}) D13 दृष्ट्वा —^{b}) Ñ2 V2.3 B2.4 D7.9 प्लवगसत्तमा, V1 B1 D1.3.10.11.13 M1.2 ते प्लवगर्षभा (V1 B1 D1.13 °गोत्तमा), D6 वानरयूथपा —D12 repeats wrongly 9^{cd} after

व्यवस्थितं हनूमन्तं ते दृष्ट्वा हरियूथपाः ।
बभूवुर्बलवन्तो हि बलवन्तमुपाश्रिताः ॥ १०
अकम्पनस्तु शैलाभं हनूमन्तमवस्थितम् ।
महेन्द्र इव धाराभिः शरैरभिववर्ष ह ॥ ११
अचिन्तयित्वा बाणौघाञ्शरीरे पतिताञ्शितान् ।
अकम्पनवधार्थाय मनो दध्रे महाबलः ॥ १२
स प्रहस्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः ।
अभिदुद्राव तद्रक्षः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ १३
तस्याभिनर्दमानस्य दीप्यमानस्य तेजसा ।
बभूव रूपं दुर्धर्षं दीप्तस्येव विभावसोः ॥ १४
आत्मानं त्वप्रहरणं ज्ञात्वा क्रोधसमन्वितः ।
शैलमुत्पाटयामास वेगेन हरिपुंगवः ॥ १५
तं गृहीत्वा महाशैलं पाणिनैकेन मारुतिः ।
विनद्य सुमहानादं भ्रामयामास वीर्यवान् ॥ १६ G. 6. B 6 5 L. 6 3

896* G2 repeats wrongly 9^c–10^b after 10^ab —^c) Ś B1 D1–3 8 12 13 वीर, M5 शूरा —^d) Ś D2 8 12 समग्रा ; D1 समेता , M1–3 महष्टा (for महिता) Ñ2 V2 B2 4 सर्वत (B2 °त्र) समवारयन

10 Ñ1 B3 D4 om 10 (cf v l 9) —^a) D5 T1 M3 अवस्थित(D5 °त-) (for व्यवस्थित) —^b) D6 T3 त, Ck t as in text (for ते) D7 9–11 G1 M5 ते(D9 G1 M5 त) दृष्ट्वा(D7 °ष्ट्वा च [hypm]) प्लवगर्षभा —For 10^ab, Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 subst

896* हनूमन्त च ते दृष्ट्वा बभूवुर्हरियूथपा ।

[Ñ2 V1 B1 4 D3 तु ते, V2 3 B3 ततो , D1 2 च त, D13 तु त (for च ते) Ñ2 V B2 4 बलिन (for बभूवुर्) B1 युद्धाय समुपस्थित (for the post. half)]

—Thereafter D12 repeats wrongly 9^cd , while G2 repeats wrongly 9^c–10^b after 10^ab —^c) Ś B1 D1–3 8 12 13 वित्रस्ता(Ś1 °त्रासा, B1 D1 8 13 °श्वस्ता , D2 °ध्वस्ता) बलिन सर्वे, Ñ2 V B2 4 अभवन्बलवतस्ते —^d) Ś D8 12 वेगवतम्, D2 हनूमतम् D1 उपागता , D5 T1 M3 समाश्रिता , Ck t as in text (for उपाश्रिता).

11 Ñ1 D4 om 11 (cf v l 9) —^a) B3 शिला-हस्त (for तु शैलाभ) —^b) V B1 D9 T2 उपस्थित , D1 अहस्थित (sic) —^c) D13 T2 G3 M1 2 5 महेंद्रमिव —^d) D11 शरैरपि, G3 शरजालैर् Ś B1 D2 3 8 12 13 त, D1 च (for ह) Ñ2 V B2–4 शरवर्षैर(V3 °र्षम)वाकिरत्

12 Ñ1 D4 om 12 (cf v l 9) —^a) Ś B1 D1–3 8 12 13 तान्बाणान्, Ñ2 V B2–4 बाणास्तान् (for बाणौ-घान्) —^b) T3 शरीर- Ś D2 8 12 13 पतत , Ñ2 V D6 7 9–11 T1 2 G M1 2 पातितान् (for पतितान्) Ñ2 V B2–4 बहून्, D7 स्थितान्, D9–11 T3 कपि , G2 शरान् (for शितान्) B1 सर्वांश्च हनुमास्तदा —Ś2 repeats wrongly 12^c–17 after 898* —^d) G (ed) दधे (for दध्रे) V1 महाकपि (for °बल) Ś V2 B1 D1–3 8 12 13 महात्मा विदधे मन

13 Ñ1 D4 om 13 (cf v l 9) —^a) B3 प्रहस्य सु-, D2 महेन्द्रस्य, D5 6 G2 3 स प्रसह्य, D7 सप्रहस्य, T2 प्रहस्य स (by transp) —^b) V2 B3 D3 पवनात्मज , B1 वानराधिप —B3 reads (m) 13^c–14^b for the first time after 8, repeating them here —^c) Ñ2 वेगेन (for तद्रक्ष) Ś B1 D1–3 8 12 13 रक्षस्तदभिदुद्राव

14 Ñ1 reads 14 after 24^ab V2 repeats 14 (var) after 24^ab B3 reads (m) 13^c–14^b for the first time after 8, repeating them here and reads 14^ab for the third time and 14^cd for the second time after 24^ab. D4 reads 14 after 24 —^a) Ś Ñ2 V1 3(first time) 3 B1 2 3(first and second time) 4 D1–3 7–13 T3 [अ]ध, Ñ1 V2(second time) B3 (third time) [प्र]व, D4 [प्र]व (for [अ]भि-) Ś1 D8 12 नदमानस्य, D6 -नद्यमानस्य (sic) —^b) Ñ2 रावण-स्याति- (for दीप्यमानस्य) B1 सयुगे (for तेजसा) —After the first occurrence of 14^ab, B3 reads 15-17. —^d) Ś Ñ1 V2(second time) B1 D1–4 8 12 13 शक्र (D4 क्रुद्ध)स्येवोद्यताशने , Ñ2 V1 2(first time) 3 B2 3 (first time) 4 कालातकयमोपम ; B3(second time) कालस्येव विवस्वत —After the first occurrence of 14^cd, B3 ins

897* आजग्राह महात्मान पाणिनैकेन वीर्यवान् ।

15 B3 reads 15–17 after the first occurrence of 13^c–14^b —^a) Ś2 Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 T3 M3 चा(Ñ2 V B2 4 M3 अ)प्रहरण Ñ1 B3 D4 प्लवगमवलं दृष्ट्वा —^b) Ś D2 8 12 दृष्ट्वा, Ñ1 ज्ञाति-, Ñ2 V B1 2 4 D1 3 13 बुध्वा, B3 तत (for ज्ञात्वा) B1 D1 13 कोप-(for क्रोध-) D4 भग्न बुद्धिसम° —^c) Ś D8 12 सालम् , V1 3 B2 4 D1–3 13 शालम् (for शैलम्) Ñ1 उत्पातयामास —^d) G3 M5 हरिणा वर (metri causa) (for हरिपुगव) Ś V B1 2 4 D1–3 8 12 13 गिरिशृंगमिवोन्न(V1 2 B4 °स्थि, V3 B1 2 D2 3 13 °च्छि, D1 °दि)त, Ñ D4 महामेरु (Ñ2 °गिरि)मिवो(D4 °समु)त्थित , B3 महादेवमिवोच्छ्रितं ❀ Cv वेगेन हरिपुंगव इति सम्यक्पाठ ❀

16 For sequence in B3, cf v l 15 D4 reads 16 twice (var) —^a) D9–11 T3 गृहीत्वा सु- (for तं गृहीत्वा) Ś2 B2 4 D1–3 8 12 13 महाशा(Ś2 D1 12 सा)ल, D4 महच्छैल —^b) Ñ2 V1 3 B2 4 वीर्यवान् (for मारुति)

ततस्तमभिदुद्राव राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ।
यथा हि नमुचिं संख्ये वज्रेणेव पुरंदरः ॥ १७
अकम्पनस्तु तद्दृष्ट्वा गिरिशृङ्गं समुद्यतम् ।
दूरादेव महाबाणैरर्धचन्द्रैर्व्यदारयत् ॥ १८
तत्पर्वताग्रमाकाशे रक्षोबाणविदारितम् ।
विकीर्णं पतितं दृष्ट्वा हनूमान्क्रोधमूर्छितः ॥ १९
सोऽश्वकर्णं समासाद्य रोषदर्पान्वितो हरिः ।
तूर्णमुत्पाटयामास महागिरिमिवोच्छ्रितम् ॥ २०
तं गृहीत्वा महास्कन्धं सोऽश्वकर्णं महाद्युतिः ।
प्रहस्य परया प्रीत्या भ्रामयामास संयुगे ॥ २१
प्रधावन्नुरुवेगेन प्रभञ्जंस्तरसा द्रुमान् ।
हनूमान्परमक्रुद्धश्चरणैर्दारयत्क्षितिम् ॥ २२

—V3 B2.4 om (hapl ?) 16^{cd} B1 reads in marg. from 16^{c} up to 898* —^{c}) D4 (both times) तु (for सु-) D5–7.9–11 T G2.3 M3.5 म विनद्य (for विनद्य सु-) B1 सुमहद्वाद —^{d}) V2 भ्रामयामाम (for भ्रामयामास) Ś Ñ2 V1 B1 D1–3.8.12.13 भ्रामयामास राक्षसान् (D12 °सं), D4 (first time) महामेरुसमुच्छ्रित

17 For sequence in B3, cf v l 15 B1 reads 17 in marg (cf v l 16) —^{a}) D4 अति- (for अभि-) —^{b}) Ś Ñ1 V1 B1.3 D1–4.8.12.13 निशाचरम् (for राक्षसेन्द्रम्) D8 अकंपयन (sic) —Ś1 om (hapl ?) from 17^{c} up to l 2 of 898* —^{c}) D7.10.11 G2 M1–3 पुरा (for यथा) Ś2 Ñ V B D1–4.8.12.13 निहतु न (Ñ1 B3 D4 हनुमान्)मुचि ऋद्धो —^{d}) Ś2 B1 D1–3.8.12.13 वज्रेणेंद्र इवाहवे, Ñ V B2–4 D4 यथा वज्री महाहवे (D4 °बल·) —After 17, Ś2 B1 (m) D1–3.8.12.13 ins, Ś1 ins l 3–4 after 17^{ab} (owing to om), while V1 ins l 1 after 17, cont l 4 after 899* and ins the prior half of l 3 after the second occurrence of 18

898* तमुद्यम्य महाशालं भ्रामयामास मारुतिः ।
भ्राम्यमाणं स चिच्छेद शरैः शालमकम्पनः ।
विध्वस्तं कर्म तद्दृष्ट्वा हनुमानतिविस्मितः ।
समुद्यम्य गिरेः शृङ्गं जवेनाभिससार तम् ।

[Ś1 om l. 1–2 —(l 1) Ś2 D1.12 महासाल —(l 2) B1 D2 भ्रामयन. D2 च (for स) Ś2 D1.8.12 सालम्, L (ed) तालम् (for शालम्). —(l 3) V1 B1 D1.2.13 निपत्र (for विध्वस्त) —D2 om (hapl) from तद्दृष्ट्वा up to अकम्पनस्तु in 18^{a} D1.13 घोर (for दृष्ट्वा) —After the prior half, V1 repeats 19^{d}. B1 D1.13 प्रेक्ष्य, D2 अथ (for अति-) —(l 4) V1 B1 D1.2.13 स(D1 त)मुत्पाद्य (B1 D13 °त्य) (for समुद्यम्य) D1 -समापतत् (for -ससार तम) —After l 4, V1 repeats 18 (var).]

—Then Ś2 repeats wrongly 12^{c}–17 and 898*.

18 D2 om. up to अकम्पनस्तु in 18^{a} (cf v l 898*) V1 repeats 18 (var.) after l 4 of 898* —^{a}) Ñ V1 (both times) 2.3 B2–4 D2.5–7.9 T G1 M3 त, Ck t as in text (for तद्) Ś D8.12 ततो दृष्ट्वा. —^{b}) V1 (first time) 2.3 B2.4 G (ed) महाशा(G [ed.]°सा)ल, D3 गिरेः शृग. T1 समुद्धतं (for समुद्यतम्) —^{d}) Ś B3 D1.2.4–13 T2 G3 M1.2.5 व्यदारयत, V1 (first time) 2.3 B3.4 चकर्त (V1 °र्तं ह [hypm]) स, D8 व्यताडयत्

19 ^{a}) Ñ1 V B2.3 D8.9–11 T2 G1.2 M5 Ct त; Cm as in text (for तत्) V1 महामक्षम्; V2.3 B2 G (ed) महाशा(V2 °का, G [ed]°सा)लम् (for पर्वताग्रम्) B4 महाशालं तम्, D8 ननर्दताग्रम् D4 त पर्वताग्रमकाशे —^{b}) V2.3 G1 राक्षसेंद्रेण(G1 °द्रवि) (for रक्षोबाणवि-) Ñ B3 D4 रक्षोबाणं समाहतं, B3.4 M5 राक्षसेन निदा(B2 निवा)-रित. —^{c}) D4 विकीर्ण-, D5 T1.3 G2 M3 विशीर्णं, D12 विकीर्यं (sic) D6 T1 G1 पर्वतं (for पतित) —^{d}) Ś Ñ V1 (both times) 2.3 B D1–4.8.12.13 विस्मितोभवत् (for क्रोधमूर्छित) —After 19, Ñ2 V B3.4 ins

899* भूयोऽपि तद्वधार्थाय निर्गमतेजा महाजव ।
[Ñ2 B4 -बल (for -जव·)]

—Then V1 cont l 4 of 898*, repeats 18, ins the prior half of l 3 of 898* and repeats 19^{d}

20 ^{a}) Ñ1 V2.3 B1 D1.4–8.13 T1 M3 समा(B1 उपा)दाय (for समासाद्य) —^{b}) D2 [ऽ]भवत्, D4 बली (for हरि) D4 रोषपर्याकुलेक्षण. —^{c}) G3 उत्पातयामास. —^{d}) D2 गिरिशृगम् (for महागिरिम्) Ś B1 D1.12 गिरिशृगमिवोग्र(B1 °ग समुच्छ्रि)त. —For 20, Ñ2 B2–4 subst.

900* सोऽश्वकर्णं महावेगान्महान्तमुदपाटयत् ।
[Ñ2 B2 महावेग, B4 महातेजा]

21 B1 om 21–22^{b} —^{a}) Ś Ñ2 V1.2 B2.3 D1–4.8.12.13 महाकायम्, Ñ1 V3 °काय, B4 °शालम् (for °स्कन्ध) —^{b}) Ś Ñ2 V1.2 B2–4 D1–4.8.12.13 अश्वकर्णं, Ñ1 मसकर्णं (sic) B4 महाबल, D4 °गिरिं (for °द्युति) —G2 illeg for ^{cd} —^{c}) V2.3 D9–11 T1.3 प्रगृह्य; D5 G2 M1.2 प्रमह्य Ś Ñ V1 B4 D1–4.8.12.13 परमप्रीतो (Ñ V1 B4 °त्या) (for परया प्रीत्या) —^{d}) D2 वीर्यवान्, D9–11 भूतले (for संयुगे).

22 B1 om 22^{ab} (cf v l. 21) —^{a}) D1.3.5.12 T G1.2 M K(ed) L(ed) ऊरु-, D4 शीघ्र- (for उरु-) B3 प्रधावमानो वेगेन —^{b}) B2 प्रभंजद्, D1–3.13 स भंजन्, D4.6.7.9–11 T2.3 G3 बभज (for प्रभञ्जंस्) Ś Ñ V2.3

गजांश्च सगजारोहान्सरथान्रथिनस्तथा ।
जघान हनुमान्धीमान्राक्षसांश्च पदातिकान् ॥ २३
तमन्तकमिव क्रुद्धं समरे प्राणहारिणम् ।
हनूमन्तमभिप्रेक्ष्य राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ॥ २४
तमापतन्तं संक्रुद्धं राक्षसानां भयावहम् ।
ददर्शाकम्पनो वीरश्चुक्रोध च ननाद च ॥ २५
स चतुर्दशभिर्बाणैः शितैर्देहविदारणैः ।
निर्बिभेद हनूमन्तं महावीर्यमकम्पनः ॥ २६
स तथा प्रतिविद्धस्तु बह्वीभिः शरवृष्टिभिः ।
हनूमान्ददृशे वीरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २७
ततोऽन्यं वृक्षमुत्पाट्य कृत्वा वेगमनुत्तमम् ।
शिरस्यभिजघानाशु राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ॥ २८

B2–4 D1 2 8 12 13 अपरान्, D3 4 परमान् (for तरसा) V1 प्रभञ्जनसुतो बली, G (ed) भजयत्तपरानिव —c) D4 अथ सङ्क्रुद्ध (for परम°) —d) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 कपयन् (for दारयत्) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 7–13 महीं, M5 (also as in text) भूम (for क्षितिम्) B3 पुप्लुवे मननाद च ꣸ Cv g चारणे चरणन्यासे । (Cg दारयत्) अदारयत्।, so also Cm t ꣸

23 Ś D8 12 om 23ab —ab) Ñ1 वारणान्स-, Ñ2 V म गजान्स-, B2 3 D3 M5 स गजाश्च, B4 राक्षसान्स-, T2 गजाना स- (for गजाश्च स-) B1 D1 3 13 राक्षसान्सहया(D1 °महा)रोहान् (for a) B3 G1 M1 3 रथाश्च (for सरथान्) D3 5 9 T2 G2 3 तदा (for तथा) Ñ1 B3 सह(G [ed] रथ)वाजिन, B4 D1 2 13 सहयद्वि(D1 °यान्द्वि)पान (for रथिनस्तथा) B1 सरथाश्च सद्विपान् (for b) D4 राक्षमान्सहयान् - - - रथान्सहवाजिन —c) G1 जगाम (sic), M5 जहार (for जघान) Ñ1 B3 वीरान्, Ñ2 V B3 क्रुद्धो, D4 वीर, D7 10 11 भीमान्, G3 दानान् (sic), M1 2 वेगाद् (for धीमान्) Ś D8 12 परमक्रुद्ध, B3 4 D1–3 13 समरे क्रुद्ध (for हनुमान्धीमान्) —d) Ñ2 V B2 पदा(V2 °पा [sic])तिन, D6 7 9–11 T2 M3 3(before corr as in text) पदाति(D9 °नु)गान् Ś B1 4 D1–4 8 12 13 पदातींश्चापरान्बहून्, Ñ1 B3 पदातीनपराश्च ह(B3 °स्तथा) —After 23, Ñ2 ins

901* तत शरै सुतीक्ष्णाग्रैराशुगैरग्निवर्चसै ।
निर्बिभेद महादीप्तो हनूमन्तमकम्पन ।

24 Ś D8 12 om. (hapl ?) 24 Ñ2 reads 24 after 26 —b) Ñ2 V2 3 D9–11 सद्रुमं (for समरे) —After 24ab, Ñ1 reads 14, V2 repeats 14 (var), while B3 reads 14ab for the third time and 14cd for the second time —B3 om (hapl) 24d–25a —d) B1 च प्रदुद्रुवु, G (ed) दुद्रुवु पुन —After 24, D4 reads 14

25 Ñ1 B3 om 25a (for B3, cf v l 24) —a) Ś B4 D1 2 8 12 13 सरब्ध (for सक्रुद्ध) Ñ2 V1 2 B2 आपतत तत क्रुद्ध, D4 हनूमतमभिप्रेक्ष्य (=24c), M5 समापतत त क्रुद्ध —b) Ñ2 B2 रक्षसा तु B4 शुभावह (sic) (for भया°) D11 राक्षसाश्च पदातिगान्(=23d [var]) —d) B1 T3 G3 चुकोप, B4 D7 9–11 चुक्षोभ, D4 चुक्रोश D2 12 स, D3 न (for first च) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 महाबल (for ननाद च)

26 a) B2 च त दशभिर् (for चतुर्दशभिर्) —b) Ś Ñ1 D8 12 विशिखैर्मर्म(Ñ1 °देह)भेदिभि, Ñ2 V B D1–3 13 निशितैर्मर्म(B1 D1 3 13 °देह)भेदिभि, D4 विशेषैर्हेमभेदिभि, D5 9–11 नि(D5 om [subm])शितैर्देहदारणै —c) Ñ2 V B2 D9–11 T3 G3 महावीर्य(V2 3 °र्यो) (for हनूमन्त) Ś Ñ1 B1 3 4 D1–4 8 12 13 बिभेद सु(D1 स, D4 च)महावीर्य(D3 4 °र्यो) —d) Ś Ñ V B D1–3 8–13 T3 G3 हनूमतम् (for महावीर्यम्) G (ed) स्तनातरे (for अकम्पन) D4 हनूमत विकपन —After 26, Ñ2 reads 24

27 a) Ñ1 B1 3 D6 7 T2 3 M3 तदा Ś Ñ1 B1 D3 8 12 तेन विध्वस्तो, Ñ2 V B2–4 D1 3 4 13 तेन विद्धस्तु, D6 प्रतिबद्धस्तु, D9–11 T3 विप्रकीर्णस्तु, M1 2 प्रतिविद्धागो (for प्रतिविद्धस्तु) —b) D6 7 T2 G M1 2 5 बहुभि (for बह्वीभि) Ś Ñ1 B1 D1 3 4 8 12 13 बहुभिर्मार्गणै शितै, Ñ2 V B2–4 शरैरग्निशिखो(B4 °विषो)पमै, D2 बहुभिर्मर्मगै शर, D6–11 T3 नाराचै शितश(T3 शरप)क्तिभि —d) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 रुधिरेण समुक्षित —After 27, Ñ1 B2 3 D2 4 ins, while D5–7 9–11 S cont only l 2 after 903*

902* स बाणैर्विद्धसर्वाङ्गो बहुभिर्देहदारणै ।
पुष्पिताशोकसकाश प्रबभौ हनूमास्तत ।

[(l 1) B3 विवर्ष- (hypm) (for विद्ध-) D2 स तु बाणैर्बिभिन्नांगो (for the prior half) D4 देव- (sic) (for देह-) —(l 2) B2 शरभो (sic) (for प्रबभौ) D4 तदा (for तत) D2 हनूमाञ्शोणितोक्षित, D5–7 9–11 S विधूम इव पावक (for the post half)]

—After 27, D5–7 9–11 S ins

903* विरराज महावीर्यो महाकायो महामना ।

[D5 T1 M3 महाकायो महावीर्यो (by transp) D9–11 T3 महाबल (for °मना)]

28 a) Ś Ñ1 B1 4 D1–4 8 12 13 उत्पाट्य सहसा(Ñ1 D3 सुमहा-, D4 च महा-) वृक्ष, Ñ2 V B2 अथोद्यम्य(V2 °त्पाट्य) स त वृक्ष, B3 उत्पाद्य सुमहावेग (sic) —b) D3 गत्वा (sic) (for कृत्वा) D8 वेगसमुत्तत —c) D4

सोऽपि प्रहृष्टस्तान्सर्वान्हरीन्संप्रत्यपूजयत् ।
हनूमान्सत्त्वसम्पन्नो यथार्हमनुकूलतः ॥ ३५
विनेदुश्च यथाप्राणं हरयो जितकाशिनः ।
चकर्षुश्च पुनस्तत्र सप्राणानेव राक्षसान् ॥ ३६
स वीरशोभामभजन्महाकपिः
समेत्य रक्षांसि निहत्य मारुतिः ।
महासुरं भीममभित्रनाशनं
यथैव विष्णुर्बलिनं चमूमुखे ॥ ३७
अपूजयन्देवगणास्तदा कपिं
स्वयं च रामोऽतिबलश्च लक्ष्मणः ।
तथैव सुग्रीवमुखाः प्लवंगमा
विभीषणश्चैव महाबलस्तदा ॥ ३८ G 6 B 6 L 6

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

---

35 G3 om (hapl) 35ab —a) D1 [ऽ]भि- (for ऽपि) D3 om तान् (subm) Ñ2 V1 3 B2 प्रमथ्य ता(Ñ2 V1 तान्), D5 M1 2 5 प्रविष्ट(M5 °ष्टा)स्तान्, D7 9–11 G2 प्रवृद्ध(D7 °द्धा)स्तान्, G1 हृष्टस्तु तान् (for प्रहृष्टस्तान) V3 B2 सेना (for सर्वान्) V2 तेजस्वी (for तान्सर्वान्) Ñ1 B3 D4 स चापि हृष्टस्तेजस्वी —b) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 वानरान्, V2 हरींस्तान्, T2 3 समेत्य (for हरीन्स-) Ñ V1 3 B2 3 D4 हरींस्तानभ्य(Ñ1 D4 °प्य, B3 °त्य)पूजयत्, M3 K (ed) हरीन्प्रत्यभि(K [ed] °भ्य)पूजयत् —c) D1 सत्त्वमापन्नो, G3 बलमपन्नो —d) B2 यथावद् Ś B1 4 D1–3 8 12 13 अभि(D2 °पि)पूजित ; Ñ V B2 3 D4 अनुरूपत (for अनुकूलत) —After 35, Ñ1 B3 D2 ins 908*, while D3 reads wrongly from 37b up to महा in 37c

36 Ñ1 B3 om 36 Ś D2 8 12 read 36 after 33 (after 906*) —a) Ś B1 D1–3 8 12 13 यथाकाम, B4 यथा सेवा —b) D4 जितलक्षणा —Ñ2 V1 3 B2 D4 6 om 36cd —c) D5 10 11 T1 Ch t चकृपुश् (for चकर्षुश्) Ś V2 B1 4 D2 3 8 12 13 पुनश्च जघ्नु पतितान्, D1 पुनश्च पतिताञ्जघ्नु —d) Ś V2 D2 12 सप्रणान्, D8 स+णान् B4 D5 T1 G2 अपि, D3 अथ (for एव) —After 36, V2 B4 D13 ins, Ñ1 B3 (both owing to om) D2 ins after 35, Ñ2 V1 3 B2 D4 ins after 36ab (owing to om)

908* एव सपूज्य स हरीन्कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
आजगाम महाबाहुर्यत्र राम सलक्ष्मण ।

[(l 1) Ñ2 D2 13 च (for स) D4 च सपूज्य (for सपूज्य स) V3 D2 13 सुदु कर.]

37 Ś D8 12 om 37 —a) B4 शरीर- (for स वीर-). Ñ V B D1–4 13 अतुला, T3 अगमन्, M1 2 तु वहन् (for अभजन्) V2 अवाप्तवान्, D1 3 13 वहन्कपि —b) Ñ1 B3 D4 निहत्य, V1 3 B2 जगाम (for समेत्य) Ñ1 (m. also जगाम) B3 D4 समेत्य, D7 निपत्य (for निहत्य) B1 4 निहत्य रक्षस्तदवाप(B4 °सौ ह्य)वासवान्, D1–3 13 नि(D3 विनि)हत्य रक्षस्तरमानिलात्मज (D2 °मा समाप्तवान्) —c) Ñ2 V B2 महासुरान् Ñ1 B1 3 4 D1–3 13 वीरम्, Ñ2 V B2 शत्रु- (for भीमम्) Ñ1 B1 3 4 D1–3 -तापनो, D7 G2 M5 -नाशनो, D13 -तापितो, G1 -शातन (for नाशन) Ñ2 B2 गणान्प्रमथ्य, V1 2 -गणान्प्रमाथिनो, V3 इव प्रमाथिनो (for अमित्रनाशन) —d) B1 4 यथा च V1 शक्रो (for विष्णुर्) B4 वरदश्(for बलिन) D7 महाहवे (for चमूमुखे) Ñ2 V2 3 B2 यथैव शक्रो विनिहत्य दानवान्, D9–11 विष्णुर्यथैवो(D9 अकम्पन चो)ज्ज्वल चमूमुखे —For 37cd, D4 subst

909* न्यवेदयद्वृत्तममित्रतापनो
भ्रात्रा सुतं राममथो चमूमुखे (sic) ।

38 a) Ś V2 3 B1 4 D1–3 8 12 13 तत, B2 महा-, T2 G1 3 M5 तथा (for तदा) M1 2 तु मारुति (for तदा कपिं) —b) D3 तथैव (for स्वय च) B1 वीरो (for रामो) Ñ1 B3 4 D1 3 4 [ऽ]तिरथश् (for °बलश्) B2 3 T3 स- (for second च) —c) B4 तदैव Ś1 om (hapl) सुग्रीव- Ś D2 8 12 च वानरा, B1 सबाधवा, M1 2 कपीश्वरा (for प्लवगमा) —d) V B1 D1 G1 M1 2 [अ]पि, B4 [अ]ति- (for [ए]व) Ñ B2–4 महामतिस्(Ñ1 °ति) D5 6 G1 3 M5 तथा (for तदा) Ś V B1 D1–3 8 12 13 स(Ś D8 म) हानुयायिभि, D4 तथा परे हिता (for महाबलस्तदा)

Colophon V2 missing —*Kānda name* Ñ B D2 4 13 लकाकाडे —After Kānda name, D2 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 13 अकपनवधो —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 3 9 32, Ñ2 B1 4 30, V1 31, B3 28, D5–7 10 11 T1.2 G M 56, T3 57 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

—After Sarga 44, T2 3 ins a passage relegated to App I (No 27)

४५

अकम्पनवधं श्रुत्वा क्रुद्धो वै राक्षसेश्वरः ।
किंचिद्दीनमुखश्चापि सचिवांस्तानुदैक्षत ॥ १
स तु ध्यात्वा मुहूर्तं तु मन्त्रिभिः संविचार्य च ।
पुरीं परिययौ लङ्कां सर्वान्गुल्मानवेक्षितुम् ॥ २
तां राक्षसगणैर्गुप्तां गुल्मैर्बहुभिरावृताम् ।
ददर्श नगरीं लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम् ॥ ३
रुद्धां तु नगरीं दृष्ट्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
उवाचामर्षितः काले प्रहस्तं युद्धकोविदम् ॥ ४
पुरस्योपनिविष्टस्य सहसा पीडितस्य च ।
नान्यं युद्धात्प्रपश्यामि मोक्षं युद्धविशारद ॥ ५
अहं वा कुम्भकर्णो वा त्वं वा सेनापतिर्मम ।
इन्द्रजिद्वा निकुम्भो वा वहेयुर्भारमीदृशम् ॥ ६

45

1 V2 missing from 1 up to l 149 of App I (No 28) T3 om 1^{ab} —^{a}) Ñ2 V3 B2 D13 M5 अकम्पन हत श्रुत्वा, T3 एवमेतान्हतान्श्रुत्वा —^{b}) Ñ V1 3 B2 3 D4 13 रावणो राक्षसाधिप· —For 1^{ab}, Ś B1 4 D1–3.8 12 subst

910* ततस्तु रावण क्रुद्ध श्रुत्वा हतमकम्पनम् ।
[D3 स (for तु)]

—For subst in Ñ V1 3 B2 3 D4 13 cf v l 911* —Ś B1 4 D1–3 8 12 om 1^{c}–2^{b} —^{c}) M5 दीनमुखांश्च

2 Ś B1 4 D1–3 8 12 om , V2 missing 2^{ab} (for both cf v l 1) —^{b}) D6 G1 सुविचार्य —For 1^{c}–2^{b}, Ñ V1 3 B2 3 D4 13 subst , while B4 ins (including App I [No 28]) after 6 46

911* प्रहस्तस्य वध श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिप ।
किंचिदागतसंत्रासश्चिन्तापरिगतोऽभवत् ।
विचिन्त्य चेतिकर्तव्य बहुधा स्वयमात्मन ।

[Ñ V1 3 B2 3 D4 13 om l 1.—(l 2) B3 परिवृतो (for °गतो) D13 चिंतयामास राक्षस (for the post. half). —(l 3) V3 चेतसा तत्र and स्वकर्तुं (for चेतिकर्तव्य and बहुधा)]

—Thereafter all the above MSS ins a passage relegated to App I (No 28), while D5–7 9–11 T1 2 G M ins after 2^{ab}

912* ततस्तु रावण पूर्वे दिवसे राक्षसाधिप ।

[D5 6 9(after corr)–11 T1 M3 Cm g t पूर्व-, Cv r k as above (for पूर्वे)]

—Then D6 cont , while T2 ins after 2^{ab}

913* प्रभातसमये काले रथमारुह्य रावण ।
प्रहस्तसहित सोऽथ तथान्यै राक्षसैरपि ।
निर्ययौ स्वगृहात्तूर्णं स्वदुर्गमवलोकयन् ।

[(l 1) T2 चैव (for काले) —(l 2) D6 सार्धं (for सोऽथ) —(l 3) D6 निर्ययु D6 पूर्वं (for तूर्णं).]

—V3 om 2^{c}–4^{b} Before 2^{cd}, V2 ins l 150–158 of App. I (No 28) —^{c}) D1 4 6 पुरीं प्रति , D13 अभिनीय (for पुरीं परि-) —^{d}) B1 4 D1–3 8 12 M5 सर्व- (for सर्वान्) G1 M1 2 उदीक्षितु D4 बहुगुल्मततोजता (sic)

3 V3 om 3 (cf v l 2) —^{a}) D4 तं राजन्सगणैर्जुष्ट (sic) —^{b}) Ñ2 B2 आकुला (for आवृताम्) Ś B1 4 D1–4 8 12 गुल्मैश्च (B4 °ल्मिभिर्) बहुभिर्वृ (Ś D8 12 °र्युं)ता —^{c}) D5 7 9–11 T2 राजा (for लङ्का) Ś D8.12 लङ्का राजतीं , Ñ1 V2 रक्षोराजस्ता , Ñ2 V1 B1 2 4 D1–3 13 राजा (Ñ2 V1 B2 D13 रक्षो) राजतीं, B3 राक्षसराजस्ता (hypm), D4 राजा नगरीं (for नगरी लङ्का) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 बहु (D13 रथ) ध्वजपताकिनीं

4 V2 om 4^{ab} (cf v l 2) —^{a}) Ñ2 B2 ता , D6 T2 स (for तु) B4 वानरैर् (for नगरीं) D4 ततश्च पुरीं दृष्ट्वा. —^{b}) B1 D6 सगणो (for रावणो) Ñ V1 2 B3 राक्षसाधिप —^{c}) D1 धर्षित· , D4 [अ]मर्षित, D9–11 T2 [आ]स्महित (for [अ]मर्षित) Ñ2 उवाचामर्षसतस· —^{d}) D1 रणकोविदं , D13 युद्धविक्रम —After 4, B3 ins. 914*

5 V2 B2 om 5^{ab} —^{a}) D6 समय- (for पुरस्य) Ś V1 2 D1–3 8 12 13 [उ]पनिरुद्धस्य, Ñ B3 °रि रुद्धस्य, B1 [अ]स्योपरुद्धस्य (for [उ]पनिविष्टस्य) D4 पुरस्यस्योप-रुद्धस्य —^{b}) D4 पालितस्य (for पीडि°). D1 7 9–11 हि, D6 T2 3 M3 वा (for च). ꕥ Cm g वा शब्दश्चार्थे ꕥ —After 5^{ab}, Ñ V2 B3(after 4 owing to om) 3 ins

914* निष्क्रम्य युधि युध्यस्व परसैन्य विमर्दयन् ।

—^{c}) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–3 8 12 13 समर्थं, D4 समनु-, D7 युद्धाय (for युद्धात्प्र-) V1 तु मन्येह, D6 T2 3 प्रपश्यति, D9 प्रपद्यति (for प्रपश्यामि) Ñ2 B2 नान्यस्तु (B2 °स्त्र)युद्धान्मन्यते , B4 नान्यस्तु युद्धा मन्यते —^{d}) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 13 युद्धे , V1 श्रेयो (for मोक्ष) Ś1 D8 12 युद्धविदावर, Ñ2 V2 B2 4 D6 9 10 T2 3 G3 °विशारदा , V3 B1 3 D2 4 M5 °विशारद D7 हतु युधि महाबल

6 V3 om (hapl ?) 6^{bc} —^{b}) D4 च (for वा). D6 7 T2 3 M5 सेनापते —^{d}) D4 भार वहति चेतसि.

स त्वं बलमितः शीघ्रमादाय परिगृह्य च ।
विजयायाभिनिर्याहि यत्र सर्वे वनौकसः ॥ ७
निर्याणादेव ते नूनं चपला हरिवाहिनी ।
नर्दतां राक्षसेन्द्राणां श्रुत्वा नादं द्रविष्यति ॥ ८
चपला ह्यविनीताश्च चलचित्ताश्च वानराः ।
न सहिष्यन्ति ते नादं सिंहनादमिव द्विपाः ॥ ९
विद्रुते च बले तस्मिन्रामः सौमित्रिणा सह ।
अवशस्ते निरालम्बः प्रहस्त वशमेष्यति ॥ १०
आपत्संशयिता श्रेयो नात्र निःसंशयीकृता ।
प्रतिलोमानुलोमं वा यद्वा नो मन्यसे हितम् ॥ ११
रावणेनैवमुक्तस्तु प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
राक्षसेन्द्रमुवाचेदमसुरेन्द्रमिवोशना ॥ १२
राजन्मन्त्रितपूर्वं नः कुशलैः सह मन्त्रिभिः ।
विवादश्चापि नो वृत्तः समवेक्ष्य परस्परम् ॥ १३
प्रदानेन तु सीतायाः श्रेयो व्यवसितं मया ।
अप्रदाने पुनर्युद्धं दृष्टमेतत्तथैव नः ॥ १४
सोऽहं दानैश्च मानैश्च सततं पूजितस्त्वया ।
सान्त्वैश्च विविधैः काले किं न कुर्यां प्रियं तव ॥ १५

G 6 31
B 6 57
L 6 33

7 [a]) Ś B1 D1–4 8 12 13 इह कृत्स्नम्, Ñ1 M5 इदं शीघ्रम्, V2 D6 7 9–11 G2 M1–3 सत शी°, D5 मनिशी° (for इत शीघ्रम्) —[b]) G2 प्रतिगृह्य (for परि°) V1 कृत्स्न चापरिगृह्य स, D7 आदाय रथमाश्रित —[c]) Ś B1 D1–3 8 12 13 [आ]शु निर्याहि, Ñ1 V2 B3 D4 [अ]द्य नि°, Ñ2 V1 B2 4 विनि° (for [अ]भिनिर्याहि) —[d]) Ś D1 8 13 जहि सर्व-, Ñ1 B1 D2–4 जहि सर्वान्, D11 यत्र सर्व- (for यत्र सर्वे) Ñ2 V B2–4 यत्र तौ रामलक्ष्मणौ, D13 सर्वराक्षससवृत

8 [a]) D4 अपि (for एव) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ते वीर, D5 T1 सा नून, D9–11 तूर्णं च (for ते नून) —[b]) D7 चलेत्सा, D9–11 चलिता, G1 चपल, M5 छलिता, Cg as in text (for चपला) —[c]) Ś V2 B1 3 4 D1 3 8 13 नदता, Ñ2 निर्गता (sic), D12 नदता, M3 मर्दता (for नर्दता) Ñ1 B2 D4 राक्षमाना च, M1 2 वानरेद्राणा (for राक्षसेन्द्राणा) —[d]) Ś D8 12 न तिष्ठति (for द्रविष्यति) —After 8, G1 ins

915* नो चेत्सर्वान्वधिष्यन्ति तमुद्यम्य निरुद्यमान् ।

9 G1 om 9–10 —[a]) Ñ1 V1 B2–4 D4 13 च (for हि) —[c]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 घोष(Ñ2 °र, D13 सह [sic])न ते(Ñ V B1–3 D1 4 13 ते न) महिष्यति.

10 G1 om 10 (cf v l 9) —[a]) Ś B1 4 D1–4 8 12 13 नद(D2 °र्द)त स्वा समालक्ष्य(D1 4 °साद्य), Ñ1 B3 विद्रुतंर्वानरै सर्वे, Ñ2 V B2 द्रवता वानरेद्राणा —[c]) V B1 D6 7 9–11 तु (for ते) —[d]) Ñ2 वधम् (for वशम्)

11 [a]) D9 सशयता, D11 M3 सश्रयिता, G3 सुसश्रिता (for सशयिता) Ś B3 4 D1–4 8 12 13 आपत्सु(B4 अपरे) सशय (Ś D8 12 °य) श्रेयो' D4 °ष्ठो), B2 आहु सशयिता-च्छ्रेयो —[b]) D6 T2 M3 तु, D7 च (for [अ]त्र) Ś Ñ V B1 3 4 D1–3 8 13 न तु(V2 नात्र) नि सशय कृत, B2 न तु नि सशयो हत, D4 न मेघ सशय रणे, D12 ननु नि सशय ऋत —[c]) Ś V2 3 B1 4 D1–3 8 12 13 च (for वा) Ñ2 B2 प्रतिलोमानुलोमाभ्या, B3 प्रतिलोम्यातिलोम्येन, D4 प्रतिलोम सुलोम वा —[d]) Ś D8 12 यथावन्, Ñ1 V2 यथा वा, V1 3 D2.13 यद्वान्यन्, B3 यद्वान्य, B4 यद्वा त्व, D6 10 11 यत्तु नो, G2 किं वा नो (for यद्वा नो) Ñ2 B1 2 युद्धादन्यन्न मे(B1 °त्समा-) हित, D1 3 यश्चा(D3 °द्वा) न्यन्मनसो हित, D4 यद्वान्य मन्यसेऽन्वित —After 11, D2 ins

916* सर्वसैन्य समुद्यम्य निर्यातु भवता चमूः ।
सुपार्श्वो वज्रमौलिस्तु प्रयातु तव पृष्ठत ।

12 [a]) B1 स च तेन (for रावणेन) T3 रावणे * * * * स्तु (moth-eaten) —[b]) Ñ1 V2 3 B1 D1 3 4 13 G1 3 M5 राक्षसाधिप, Ñ2 V1 B2 3 रक्षसा वर (for वाहिनीपति) —[d]) Ś Ñ1 V3 B1 4 D2 4–6 8 11 T G1 3 M1–3 [उ]शना (sic)

13 [a]) Ś D2 8 12 मे (for न) V2 3 B1 4 T2 राजन्न (B4 °न्नो) मन्त्रित पूर्वं, D4 7 M1 2 राजन्समन्त्रित पूर्वं(D4 सर्वं) —[b]) Ś B4 D3 कुशल Ś Ñ2 V B1 4 D1–4 8 12 13 मन्त्रिभि सह (by transp) B3 सतत पूजितस्त्वया —[c]) Ñ2 V B2 3 सवृत्त, D4 नो दत्त (for नो वृत्त) —[d]) Ñ2 V3 समुपेत्य(V3 °क्ष्य), B3 समुत्पत्य, D4 समरेषु (for समवेक्ष्य)

14 [a]) Ñ2 प्रतिदाने B1 D1 च, T3 हि (for तु) —[b]) D13 [ऽ]प्यवसन (for व्यवसित) Ñ1 B2 3 D4 मम (for मया) —[c]) B1 तु युद्ध तु (for पुनर्युद्ध) —[d]) B4 D1 9–11 एव, D4 एव (for एतत्) Ś Ñ2 D2 8 12 तदैव तु(Ñ2 हि), Ñ1 V B2 D1 3 6 13 G1 तदै(V3 °वै)व न, B1 न सशय, B3 (with hiatus) तु एव न, B4 D4 तु वै पुन, G (ed) तथैव च (for तथैव न)

15 [b]) Ś D2 8 12 लालितस् (for पूजितस्) —[c]) B2 सोन्त्वैश्च, B3 D12 शान्तैश्च V3 त्रिविधै, D3 वचनै (for विविधै) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 राजन् (for काले) B1 प्रासैश्वर्यविधै राजन् —[d]) V3 B1 कि तु D9–11 G1 हित तव, G (ed) तव प्रिय (by transp) —After 15, Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 12 13 read 18

न हि मे जीवितं रक्ष्यं पुत्रदारधनानि वा ।
त्वं पश्य मां जुहूषन्तं त्वदर्थे जीवितं युधि ॥ १६
एवमुक्त्वा तु भर्तारं रावणं वाहिनीपतिः ।
उवाचेदं बलाध्यक्षान्प्रहस्तः पुरतः स्थितान् ।
समानयत मे शीघ्रं राक्षसानां महद्बलम् ॥ १७
मद्बाणाशनिवेगेन हतानां तु रणाजिरे ।
अद्य तृप्यन्तु मांसेन पक्षिणः काननौकसाम् ॥ १८

इत्युक्तास्ते प्रहस्तेन बलाध्यक्षाः कृतत्वराः ।
बलमुद्योजयामासुस्तस्मिन्राक्षसमन्दिरे ॥ १९

सा बभूव मुहूर्तेन तिग्मनानाविधायुधैः ।
लङ्का राक्षसवीरैस्तैर्गजैरिव समाकुला ॥ २०

हुताशनं तर्पयतां ब्राह्मणांश्च नमस्यताम् ।
आज्यगन्धप्रतिवहः सुरभिर्मारुतो ववौ ॥ २१

16 [a]) B3 जीवितु (sic), D7 विजीत (metr.) (for जीवितं) D4 राज्य (for रक्ष्य) —[b]) B4 पुत्र वापि, T2 ३ पुत्रदारा Ś1 D8.12 -शतादिभि, Ś2 -धनादिभि, Ñ2 V2 3 B1 3 4 D1–7 9–11.13 T3 G M5 -धनानि च (for -धनानि वा) —[c]) Ñ2 V3 B D1–8 13 नपश्य B2 3 D13 जुह्वयतं, D2 T2 G2 जुहूषंत, D6–7 T1 G1 M5 जिहीर्षंत, T3 जिहामत (for जुहूषन्तं). Ś D8 12 स त्वं मां पश्य जुह्वन्, Ñ1 सपश्य मा जुह्वमान, V1 D4 सपश्य मा च जुह्व(D4 युध्य)तं. ॐ Cr m जुहूषन्तं त्यक्तुमिच्छन्तम् ।, Cg k t जुहूषन्तं होतुमिच्छन्तम् । Cg adds जुहोते· सम्प्रलयः ।... । गतानुगतिकास्तु जुहूषन्तं त्यक्तुमिच्छन्तमित्यर्थे· । जुहोतेर्दानार्थे· त्वादित्याहु ॐ —[d]) V1 B· D6 M3 त्वदर्थं Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 त्वदर्थं (Ñ1 °र्थे) जीवितं रणे

17 [a]) Ñ B2 4 स (for तु). —Ś D8 12 om 17[c–f]. —[c]) B3 [ए]नं (for [इ]दं). Ñ2 V1 2 B1–3 D2–4 बलाध्यक्षं —[d]) D13 महर्षे (for प्रहस्तः) D7 प्रमुरो (for पुरत) Ñ2 V1 2 B1–3 D2.4 स्थित V3 प्रहस्तस्तत्र संस्थित —[e]) Ñ V B1 2 D2 4 समानयस्व, D6 समानयतु Ñ V2 3 B2 3 D1–4 13 मे क्षिप्रं, B1 मा शीघ्र, G2 शीघ्रं मे (by transp) (for मे शीघ्रं) —[f]) B1 4 D7.9–11 13 T2 G1 2 M5 महाबलं, M1 2 बलं महत् (by transp) —After 17, Ñ1 B1 D1 3 4 13 ins·

917* यावद्वानरमांसेन पक्षिणस्तर्पयाम्यहम् ।

[Ñ1 D4 अद्य (for यावद्) Ñ1 D4 तृप्यता(D4 °तु) मृगपक्षिण (for the post half).],

—while Ñ2 V1 2 B2–4 ins after 17

918* अद्य तां नाशयिष्यामि वेगेन हरिवाहिनीम् ।

[V2 अद (for अद्य) G (ed) निहनिष्यामि (for नाशयि°) B3 वानराणां महाचमूं, G (ed) वेगेन महतीं चमूं (for the post half)]

18 Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 12 13 read 18 after 15. —[a]) D9–11 मद्बाणानां तु (for °शनि-). —V3 om (hapl ?) 18[bc] —[b]) D5 T1 M3 च (for तु). —[c]) M3 तृप्यंति. D6 7.9–11 T2 G M3 5 मांसादा (for मांसेन). —[d]) Ñ1 B3 खगमा (for पक्षिण) Ś1 V3 B2 4 D1.6–13 G M5 काननौकस

19 Ś D8 12 om. 19[ab] —[a]) Ñ V B2 3 D4 एवमुक्त ; D2 इत्युक्तन्तु D6 13 बलाध्यक्षा· (for प्रहस्तेन). D7.9–11 T2 नहय तद्वचन श्रुत्वा —[b]) D8 प्रहस्तेन, D13 शूराश्चैव (for बलाध्यक्षा) D9–11 T2 महाबला (for कृतत्वरा) Ñ V B2 3 D2 4 बलाध्यक्ष· कृतत्वर (D4 °त्वन·) —[c]) B1 बल तु (for बलमुद्) Ś D8 12 G2 उद्योजयामास. Ñ V B2 3 D4 चो(D4 नो)दयामास रक्षांसि —[d]) M1 2 रावण- (for राक्षस-)

20 [a]) B D4 सबभूव B4 मुहूर्ते तु (for °र्तेन). —[b]) D9–11 T2 3 भीमैर्, G1 3 M5 तीक्ष्ण- (for तिग्म-) Ñ1 V1 2 B1 4 D2 13 -[आ]युधध्वजै (B1 D2.13 °जा); Ñ2 V3 B2 3 D4 -[आ]यु(V3 -यि)धाकुलं (for -विधायुधैः). Ś D8 12 तिग्मा सेना बहुध्वजा ; D1 तीव्रनानायुधध्वजा; D2 तिग्मा नानापृथुध्वजा. —[d]) M1.2 सिंहैर् (for गजैर्). G1 अपि, M5 अथ (for इव) B3 4 नागभोगवती यथा, D4 नागैर्नागबलीयसा (sic).

21 [a]) D13 हव्यवाह तर्पयित्वा —[b]) B3 राक्षसाश्च, D9 G1 ब्राह्मणाना (for ब्राह्मणांश्च) D13 नमस्य वै —[c]) V3 D3 4 हव्यगंध- Ñ1 V2 -वह पुण्य ; D5 6 -परिवह (for -प्रतिवह) Ś Ñ2 V1 B D1 2 8 12 13 हव्य(Ś °व्य, Ñ2 V1 B2 3 आज्य)गंध प्रतिवहन् —[d]) B4 D3 transp सुरभिर् and मारुतो —After 21, Ñ2 V B2 3 D2(repeats l 2 after 22) 4 ins, while Ś B1 4 D1.3 8 12 13 ins l 1 and l 2 after 21 and 22 respy., Ñ1 (marg) ins after 21[ab]

919* तर्पयित्वा तु ते तस्मिन्विधिवज्जातवेदसम् ।
ब्राह्मणैः स्वस्ति वाच्याग्रे संग्रामाय जयाशिषः ।

[(l 1) V3 च ते, B3 [आ]ह ते; B4 ततद् (for तु ते) Ś D8 12 सर्वे, B1 हव्यैर् (for तस्मिन्) B3 जातवेदसि —(l 2) Ñ1 V B D4 ब्राह्मणान्, Ñ2 ब्राह्मणा V3 D2(first time) वाच्याशु (for °ग्रे) D1 3 13 स्वस्ति द्विजान्वाचयित्वा (for the prior half) Ñ2 V1.3 B2 D1 3.[अ]भ्यवस्थिता, D13 च संस्थिता (for जयाशिष) Ñ1 V2 B1 3 4 संग्रामाभिमुखा (V2 °खे) स्थिता (B3 °स्तोभवन्), D2(first time) संग्रामजयकांक्षिण, D4 संग्रामभवने स्थिता (for the post half)]

स्रजश्च विविधाकारा जगृहुस्त्वभिमन्त्रिताः ।
संग्रामसज्जाः संहृष्टा धारयन्राक्षसास्तदा ॥ २२
सधनुष्काः कवचिनो वेगादाप्लुत्य राक्षसाः ।
रावणं प्रेक्ष्य राजानं प्रहस्तं पर्यवारयन् ॥ २३
अथामन्त्र्य च राजानं भेरीमाहत्य भैरवाम् ।
आरुरोह रथं दिव्यं प्रहस्तः सज्जकल्पितम् ॥ २४

हयैर्महाजवैर्युक्तं सम्यक्सूतसुसंयुतम् ।
महाजलदनिर्घोषं साक्षाच्चन्द्रार्कभास्वरम् ॥ २५
उरगध्वजदुर्धर्षं सुवरूथं स्वपस्करम् ।
सुवर्णजालसंयुक्तं प्रहसन्तमिव श्रिया ॥ २६
ततस्तं रथमास्थाय रावणार्पितशासनः ।
लङ्काया निर्ययौ तूर्णं बलेन महता वृतः ॥ २७ G 6 B 6 L 6

22 D4 om 22^ab —^a) Ñ2 (with hiatus) ते श्च, V1 3 B2 3 ते स्रजो (for स्रजश्च) —^b) Ś Ñ V B2–4 D1–3 8 12 13 शिरोभिर्, T3 जगृहुश्च (for जगृहुस्तु) B1 ब्राह्मणैरभिनन्दिता —^c) Ś D3 8 12 संग्रामसज्ञा, Ñ1 °मत्ता, V1 D1 13 °सज्ञा, V2 B4 °हृष्टा, B1 D4 °यज्ञ, B2 संग्रामे सज्जा, D9 °म प्रति (for संग्रामसज्जा) B4 ससत्वा, D4 सहृष्टा (for संहृष्टा) —^d) D6 T3 राक्षसास्तथा, M1 2 °सर्षभा, Cg as in text (for राक्षसास्तदा) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 धारयतो (D1 °ति) महाबला, Ñ V B3 D4 धारयतो (Ñ1 D4 °ति) निशाचरा, B2 धावतस्ते निशाचरा ❀ Cr g k t धारयन् अधारयन् (Cg °यश्च) ❀ —After 22, Ś B1 4 D1 2 (repeats) 3 8 12 13 ins l 2 of 919*

23 ^a) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 धनुर्हस्ता (for सधनुष्का) B1 सुबलिनो, D1 कवचिता (for कवचिनो) —^b) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G3 वेगेन (for वेगाद्) Ñ1 D4 [आ]गम्य, D9–11 उत्सृज्य (for आप्लुत्य) —B1 reads 23^cd twice —^c) Ñ2 प्रेत्य (for प्रेक्ष्य) Ñ1 D4 भर्तारं (for राजानं) B1 (first time) अथ समागम्य राजानं

24 ^a) Ś D2 8 12 समान्य, Ñ1 [आ]मन्त्र्य स, V1 2 B3 [आ]मन्त्र्यैव, V3 B1 4 D1 3 13 समागम्य, D9 मन्त्र्य तु (for [आ]मन्त्र्य च) D4 आमन्त्र्य स च राजानं —^b) Ś D2 8 12 स (D2 सु) स्वरा, Ñ1 B1–3 D4 13 भैरवीं, B4 D1 7 T3 भैरवं (for भैरवाम्) —^c) B1 D1 13 युक्तं, B4 शीघ्रं, D3 सज्जं, D9–11 युक्तं (for दिव्यं) —^d) Ś D2 8 12 सज्ज (Ś2 °ज्य) कार्मुकं, B1 4 D1 3 4 13 °कार्मुकं (for °कल्पितम्) —For 24^cd, Ñ V B2 3 subst, while D4 ins l 1 only after 24

920* अन्वारोहन्त संहृष्टा गजवाजिरथान्द्रुतम् ।
प्रणम्य रावणं चैव प्रहस्तं सज्जकार्मुकम् ।

[(l 1) Ñ1 अन्वारुरोह समुहृष्टा, V1 2 B2 3 D4 अन्वारोहस्तु (D4 °त) सहृष्टो, V3 आरुरोह तं सहृष्टो (for the prior half) Ñ1 V1 2 B2 D4 युनं रथं, B3 ध्वजे रथं (for -रथान्द्रुतम्) V3 गजराजिरथैर्युतं (for the post half) —(l 2) Ñ1 B3 सज्यकार्मुकं, Ñ2 B2 सज्जकल्पितं, V3 °कारिमतं (sic) (for सज्जकार्मुकम्)]

—Then all the above MSS cont, while D12 ins after 24

921* आरुह्य स रथं श्रेष्ठं काञ्चनाङ्गदकुण्डलः ।
सर्वायुधसमोपेतं किङ्किणीशतनादितम् ।

[(l 1) Ñ1 D4 दिव्यं (for श्रेष्ठं) Ñ1 -भूषित, V2 -भूषण, D4 -कुडलं (for -कुण्डलः) —Ñ1 D4 om l 2 —(l 2) B3 -चयोपेतं, G (ed) -जयो° (for -समोपेतं)] —Thereafter Ñ1 D4 read 25^ab

25 ^a) Ñ V2 3 B2 3 D4 G1 मनोजवैर् (for महा°) —D8 om (hapl) 25^b–26^c —^b) Ñ V2 3 B2 3 -प्रचोदितं, V1 -प्रदेशितं, B1 4 D1–3 -समन्वितं, D4 -प्रणोदितं (for -सुसंयुतम्) Ś D12 प्रहसंतमिव श्रिया, D7 G2 M1 2 सम्यक्सूतं ससायकं, D10 11 T3 G1 सम्यक्सूतं सुसंयु (G1 °य) तं, D13 सर्वभूतसमन्वितं, G3 M5 सम्यक्सूतेन संयु (M5 °य) तं, L (ed) सम्यक्तूलसमन्वितं —^c) Ñ2 V1 B2 3 -सकाशं (for -निर्घोषं) Ś2 महाजलनिधिर्घोषं —^d) Ś1 Ñ2 V1 2 B2 3 D2 12 दीप्त-, Ś2 दीर्घ-, Ñ1 B1 4 D1 3 4 13 श्रीमच् (for साक्षाच्) Ñ V B2 3 D4 -वर्चसं, B1 -सुप्रभं (for -भास्वरम्)

26 D8 om 26^abc (cf v l 25) M5 om 26^ab. Ñ1 D4 read 26^ab after 921* G1 transp. ^ab and ^cd —^a) Ś V B1 D1–3 12 13 उदग्र-, Ñ1 D4 तुरग-, Ñ2 B3 तुरग- (for उरग-) B1 -ध्वज —^b) D1 T2 G2 सुवरूढं, D11 स्ववरूथं, D13 सवरूथम् Ñ1 सुभासुरं, Ñ2 सुनघनं, V1 स्वचक्रकं, B1 परिष्करं, B2 पुरःसरं, B3 सुबधुरं, D1 13 उपस्करं, D2 T3 सुकूबरं, D5–7 10 11 T1 M3 Ck स्ववस्करं, T2 G M1 2 सुवस्करं, G (ed) परिष्कृतं, Cm g t as in text (for स्वपस्करम्) B4 ध्वजरूपमवस्कृतं, D3 सुरूपं सुपुरःसरं, D4 वायुरूपशुभाशुभं —^c) Ñ2 V B2 3 -सच्छन्नं, B1 सपूर्णं (for संयुक्तं) —^d) Ñ V1 3 B2 3 D4 प्रज्वलतम् (for प्रहसन्तम्)

27 ^a) G1 damaged for ततस्तं रथं Ś D2 8 12 स तूर्णं, Ñ V B2–4 D1 4 13 स तु तं, B1 स च तं, D3 स द्रुतं (for ततस्तं) B4 आरुह्य (for आस्थाय) —^b) Ñ2 B1–3 D1 13 मानसः (for -शासनः) Ś D8 12 बाणार्पितशरासनः, B4 रावणाज्ञार्पितस्तदा —^c) Ś B1 4 D1–4 8 12 13 क्षिप्रं (for तूर्णं) —^d) Ñ2 वृतं (for वृतः) —After 27, D2 ins

[illegible] दुन्दुभिनिर्घोषः [illegible] ।
[illegible] ॥ २८

[illegible] ।
[illegible] पुरःसराः ॥ २९

[illegible] निर्ययौ ।
[illegible] ॥ ३०

[illegible] ।
[illegible] निर्ययौ [illegible] कालान्तकोपमः ॥ ३१

तस्य निर्याणघोषेण राक्षसानां च नर्दताम् ।
लङ्कायां सर्वभूतानि विनेदुर्विकृतैः स्वरैः ॥ ३२

व्यभ्रमाकाशमाविश्य मांसशोणितभोजनाः ।
मण्डलान्यपसव्यानि खगाश्चक्रू रथं प्रति ॥ ३३

वमन्त्यः पावकज्वालाः शिवा घोरा ववाशिरे ॥ ३४

अन्तरिक्षात्पपातोल्का वायुश्च परुषो ववौ ।
अन्योन्यमभिसंरब्धा ग्रहाश्च न चकाशिरे ॥ ३५

---

32 D1 om 32[a] (cf v l 31) —[b]) Ś Ñ B2 D1–4 8 12 13 G1 2 M5 गर्जतां; B1 4 गर्जितं (for नर्दताम्) —[c]) B4 D2 12 लङ्कायां Ñ1 D4 सर्वसत्त्वानि (for °भूतानि) —[d]) Ś D8 12 विहृतं, Ñ1 D4 6 G3 M5 विविधं, T2 3 विहृत- (for विकृतैः). D6 7 T1 स्वनं —After 32, Ñ1 D4 read 35 (Ñ1 om 35[cd]), 34 and 33[ab].

33 For sequence in Ñ1 D4, cf. v l 32.—[a]) D13 व्यभ्रम् Ś B1 4 D1 2 8 12 13 आप्लुत्य (for आविश्य) —[b]) Ś B1 D1–4 8 12 13 आसवर्णं (B1 °हस्त, D1 °वर्ष) [illegible] (D12 [illegible]), Ñ V B2 3 घोररूपं [illegible], B4 घोरगर्जं [illegible], D4 घोररूपा [illegible].—After 33[ab], Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 13 read 36 —Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 om 33[cd]

34 For sequence in Ñ1 D4, cf v l 32 —[a]) D7 9–11 वमन्ति (for वमन्त्य) D4 [illegible] —[b]) D12 M3 घोर B4 D13 चकाशिरे, D4 [illegible] (for ववाशिरे).

35 For sequence in Ñ1 D4, cf v l. 32.—[a]) Ñ2 B2 D4 अंतरीक्षात्. D2 पतति (for पपात) —[b]) Ñ1 [illegible]. B4 D– 9 10 परुष, D11 परम (sic) (for परुषो) Ś2 [illegible] (sic) (for ववौ) D4 [illegible] —Ñ1 om. 35[cd] —[c]) Ñ2 B– 2 D7 M1 2 3 अभिसंरुद्धा; D6 °संरब्धा (for °संरब्धा) D4 अन्योन्यश्च [illegible] —[d]) B1 [illegible] —After 35, Ś B1 4 D1–3 8 1– 13 ins, while Ñ2 D[illegible] [illegible] after 27, whereas Ñ2 V P2 3 ins l 1 after 35 and l. 2 after 35[ab]

[illegible] प्रयाणे च संग्रामे [illegible] ।
[illegible] ।

[illegible] (l 1) Ñ2 V1 B2 [illegible], D1 [illegible] (for [illegible]) V1 P2 3 [illegible] Ñ2 V2 B3 D2 8 13 [illegible], D1 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 P1–2 [illegible] —(l 2) B2 [illegible], D1 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] Ñ V B2 3 [illegible] D4 [illegible] : G [illegible] (for the post-half) [illegible]

ववर्ष रुधिरं चास्य सिषिचुश्च पुरःसरान् ।
केतुमूर्धनि गृध्रोऽस्य विलीनो दक्षिणामुखः ॥ ३६
सारथेर्बहुशश्चास्य संग्राममवगाहतः ।
प्रतोदो न्यपतद्धस्तात्सूतस्य हयसादिनः ॥ ३७
निर्याणश्रीश्च यास्यासीद्भास्वरा च सुदुर्लभा ।
सा ननाश मुहूर्तेन समे च स्खलिता हयाः ॥ ३८
प्रहस्तं त्वभिनिर्यान्तं प्रख्यातबलपौरुषम् ।
युधि नानाप्रहरणा कपिसेनाभ्यवर्तत ॥ ३९
अथ घोषः सुतुमुलो हरीणां समजायत ।
वृक्षानारुजतां चैव गुर्वीश्चागृह्णतां शिलाः ॥ ४० G 6 B L

—Thereafter V D4 cont 928*, while D5-7 9-11 S ins after 35

926* मेघाश्च खरनिर्घोषा रथस्योपरि रक्षस ।

36 Ś Ñ2 V B D1-3 8 12 13 read 36 after 33ab —ab) D5 T1 M3 ववृषु (for ववर्ष) T2 निषेचुश्च (for सिषिचुश्च) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 ववर्ष रुधिरं देवः प्रहस्तस्य रथोपरि (B3 मचचाल च मेदिनी, D4 प्रहस्तस्योपरि स्थित) —c) Ś V B1 3 4 D1-3 8 12 13 ध्वज-, T2 moth-eaten (for केतु-) V D9-11 M1 तु (for ऽस्य) Ñ1 ध्वजाग्रे प्रविशन्गृध्रो, Ñ2 B2 ध्वजमूर्ध्नि सुसलीनो (B2 विलीनोऽस्य), D4 शिरोग्रे न्यविशद्गृध्रो, G1 केतुमूर्ध्नि च गृध्रोऽस्य —d) Ś2 Ñ1 B3 4 D2 4 5 8 12 G M2 3 5 निलीनो, Ñ2 B2 गृध्रो वै (for विलीनो) —After 36, D5-7 9-11 S ins

927* तुदन्नुभयतः पार्श्वे समग्राममहरप्रभाम् ।

[D10 11 नदन् D9 सार्धं (for पार्श्वे) D9 सग्राम महतो भयात्, D10 11 समग्रा श्रियमाहरत् (for the post half)]

37 Ñ1 D4 om 37ab B1 reads 37-38 in marg —a) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 बहुधा Ñ2 V B2 3 तस्य, D9-11 चात्र (for चास्य) —b) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 पृतनाम्, Ñ2 तं रथं वा, V1 तां चमूम् (for संग्रामम्) B4 अवगाहते (sic), D9-11 अभिवर्तिन, B (ed) अभिवर्तिनः (for °गाहतः) V2 3 B2 3 तां चमूमुपगाहतः —c) T3 प्रवत्तो (sic) (for प्रतोदो) Ñ2 V1 3 B2 3 भूमौ (for हस्तात्) —d) Ś V3 B1 4 D1-3 8 12 13 धरण्यां (for सूतस्य) Ś D8 हयशासिनः, B4 °शालिनः, D2 12 °शासिनः, D4 °शामतः, D13 °शामितुः (for हयसादिनः) Ñ2 हस्तात्तस्याशु गच्छतः, V1 3 B2 3 हस्तात्तस्याश्वगामि(B2 3 °सादि)नः —After 37, Ñ1 D4 ins 925*

38 B1 reads 38 in marg (cf v l 37) Ñ1 D4 om 38 —a) Ñ2 V1 3 B D1 2 13 T2 G1 निर्याणे, Cg as in text (for निर्याण-) Ś Ñ2 V B2-4 D1-3 8 12 13 तस्यासीद्, B1 तस्याभूद्, D6 T2 M1 2 यस्यासीद्, D7 या चासीद्, D9-11 या च स्याद्, G3 यस्य स्याद् (for यास्यासीद्) —b) Ś V1 2 D1-3 8 12 13 भास्व(Ś V2 D12 °सु)रा या (V2 च), Ñ2 B2 4 आसुरी च (B2 या), V3 दानवी या, B3 भास्वरी या D13 तु दुर्लभा (for सुदुर्लभा) ❀ Cg भास्वरा वसुदुर्लभेति पाठः ❀ —After 38ab, Ñ2 V B2 3 ins l 2 of 925* —B2 om 38cd —c) Ñ2 स्पन्दनाच, B3 चचाल च (for सा ननाश). —d) D1 6 समे तु, D13 सर्वे च Ñ2 B3 समेत्य चलितो (B3 स्खलिता) हयाः, G (ed) संग्राममभियायिनः —After 38, Ś Ñ2 B1 3 4 D1-3 8 12 13 ins, while V D4 cont after 925*

928* तान्समीक्ष्य महोत्पातान्प्रहस्तो भृशदारुणान् ।
आत्मधैर्यं विवृण्वानो राक्षसानित्युवाच ह ।
कालो भवेय कालस्य दहेयमपि पावकम् ।
मृत्युं मरणधर्मेण संयोजयितुमुत्सहे ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्तस्य रणाजिरे । [5]
सुसंरब्धतरा नेदू राक्षसा युद्धदुर्मदाः ।

[(l 1) B2 तान्समीपे, D4 तत्समीक्ष्य D3 समुत्पातान्, D4 महोत्पातः (for महोत्पातान्) B3 °वीक्ष्य दारुणान्, D6 भृशदारुण —(l 2) Ñ2 V B3 4 D1 3 4 13 आत्मवीर्यं, B1 प्राप्तवीर्यं (for आत्मधैर्यं) B2 प्रवृण्वानो —(l 4) D4 मृत्यु च (hypm) —(l 6) Ñ2 V B1 3 4 D1 3 4 13 जग्मुः (for नेदू) Ñ2 V B1 3 4 D1-4 13 युद्धकाङ्क्षिणः (for °दुर्मदाः)]

39 a) Ś V B1 D1-4 8 12 13 ततस्तम् Ś Ñ2 V B1-3 D1-4 8 12 13 अभि, B4 अपि, D9-11 त हि (for त्वभि-) —b) Ś D2 8 12 प्रभूत- (for प्रख्यात-) V D9-11 -गुण- (for -बल-) —V3 repeats 39cd after 40 —c) Ñ V (V3 both times) B2 3 नानाप्रहरणा सख्ये —d) Ñ1 D4 न्यवर्तत (for [अ]भ्यवर्तत) V3 (second time) कपिसैन्यान्यवर्तत (sic)

40 Ñ1 reads 40-41 in marg —a) D4 5 तु (for सु-) Ñ V B2 3 ततः सुतुमुलो घोषः (V2 3 °र) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 कपीनां (for हरीणां) —c) Ś D8 12 प्रभजतां, B1 आभजतां, B4 विसृजतां, T2 3 आहरतां, Cg as in text (for आरुजतां) V3 B2 3 D2 4 5 9 11 13 वृक्षाणां रुज(D2 भज, D4 गर्ज)तां चैव —d) Ś V1 D3 8 12 13 चोद्यच्छतां, Ñ1 V2 3 D1 2 चोद्यम्यतां, Ñ2 चोत्क्षिपतां, D6 7 10 11 T1 वै गृह्णतां, M3 चागृह्णता (for चागृह्णतां) B1 गुर्वी चोद्यम्य ता गदा, B2 3 गुर्वी चोद्यच्छ(B3 °त्पाट्य)ता शिला, D6 T2 3 शिला गुर्वीश्च गृह्णतां, M1 2 गृह्णतां विपुला शिलाः —After 40, V3 repeats 39cd, while D5-7 9-11 S ins

929* नदतां राक्षसानां च वानराणां च गर्जताम् ।

[D6 7 T2 3 M1 2 नर्दतां (for नदतां) T3 नर्दतां (for गर्जताम्)]

ददर्श महती सेना वानराणां बलीयसाम् ।
अतिसंजातरोषाणां प्रहस्तमभिगर्जताम् ॥ २
खड्गशक्त्यष्टिबाणाश्च शूलानि मुसलानि च ।
गदाश्च परिघाः प्रासा विविधाश्च परश्वधाः ॥ ३
धनूंषि च विचित्राणि राक्षसानां जयैषिणाम् ।
प्रगृहीतान्यशोभन्त वानरानभिधावताम् ॥ ४
जगृहुः पादपांश्चापि पुष्पितान्वानरर्षभाः ।
शिलाश्च विपुला दीर्घा योद्धुकामाः प्लवंगमाः ॥ ५

तेषामन्योन्यमासाद्य संग्रामः सुमहानभूत् ।
बहूनामश्मवृष्टिं च शरवृष्टिं च वर्षताम् ॥ ६
बहवो राक्षसा युद्धे बहून्वानरयूथपान् ।
वानरा राक्षसांश्चापि निजघ्नुर्बहवो बहून् ॥ ७
शूलैः प्रमथिताः केचित्केचित्तु परमायुधैः ।
परिघैराहताः केचित्केचिच्छिन्नाः परश्वधैः ॥ ८
निरुच्छ्वासाः पुनः केचित्पतिता धरणीतले ।
विभिन्नहृदयाः केचिदिषुसंतानसंदिताः ॥ ९

G 6
B 6
L 6

2 ^{a}) Ś Ñ1 V2 3 B4 D1 3 4 8 12 G1 महतीं सेना (sic) (for महती सेना) D6 T2 3 सा ददर्श महासेना —^{b}) Ñ1 महौजसा, D4 वनौकसा (for बलीयसाम्) —^{c}) Ś V B D1–4 7–13 अभि- (for अति-) D4 6 -सघा(D6 °घू)त-, T2 3 सभृत- (for -सजात-) Ś V B D1 3 4 8 12 13 -हर्षाणा, Ñ1 -दर्पाणा, D2 -कर्माणा, D10 11 -घोषाणा (for -रोषाणा) Ñ2 अभिजातप्रहर्षाणा —^{d}) Ñ1 अति- (for अभि) Ñ2 B2 3 नर्दता (for -गर्जताम्)

3 G1 om (hapl ?) 3–6 Ñ2 reads 3–4^{ab} in marg —^{a}) D13 तु (for च) B2 -बाणा (subm), D1 -बाणाघ, D4 बाणानि, D10 11 -शूलाश्च (for -बाणाश्च) —^{b}) D10 11 बाणानि (for शूलानि) —^{c}) D4 13 परिघाश्च (for °घा) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 चैव, D7 घोरा (for प्रासा) —^{d}) D4 13 विविधाश्च, D7 प्रासाश्चैव (for विविधाश्च)

4 V3 G1 om 4 (for G1, cf v l 3) Ñ2 reads 4^{ab} in marg (cf v l 3) —^{a}) D8 धरूंषि (sic) (for धनूंषि) B2 सु- (for च) Ñ2 विचित्राणा ❀ Cg राक्षसानामिति तृतीयार्थे षष्ठी। राक्षसैरित्यर्थ ❀—^{c}) B1 D9–11 [अ]राजत (for [अ]शोभन्त) —^{d}) B4 D1–4 13 प्रति-, D5 7 9 T1 G2 3 M5 उप- (for अभि-)

5 G1 om 5 (cf v l 3) —^{a}) Ś Ñ2 V B D1–4 8 12 13 [ए]व, Ñ1 [अ]न्ये (for [अ]पि) —^{b}) D8 सुपितान् (for पुष्पितान्) D10 11 Ck t पुष्पितास्तु गिरींस्तथा —G2 repeats consecutively 5^{c}–7^{b} —^{c}) Ś V1 2 B1 4 D1–3 8 12 13 विविधा दीर्घा(D1 °र्णा), Ñ2 V3 B2 3 विविधाकारा, D4 छिन्नदीर्घाश्च (for विपुला दीर्घा) —^{d}) G2 (both times) M1 2 गिरींस्तथा, Cg as in text (for प्लवगमा) ❀ Cg वानरश्रेष्ठत्वेऽप्यवानरत्ववारणाय प्लवङ्गमा इत्युक्तम्। यद्वा प्लवङ्गमा युद्धोत्साहेन प्लवगत्या गच्छन्त। असज्ञाया दशार्ष ❀

6 G1 om 6 (cf v l 3) G2 repeats consecutively 5^{c}–7^{b} —^{b}) D5 तु (for सु-) —^{c}) Ś2 D1 2 8 12 अस्त्र (for अश्म-) Ś Ñ V B2 4 D1–4 8 9 12 13 वृष्टी (Ñ V2 B2 D1 9 °ष्टि)श्च (for -वृष्टि च) —^{d}) Ś Ñ2 V1 3 D2 3 8 12 13 -वृष्टीश्च, Ñ1 V2 B2 4 D1 4 -वृष्टिश्च, D9–11 वर्ष च (for -वृष्टि च) Ñ1 धावता, B4 कुर्वता, M1 2 मुचता (for वर्षताम्)

7 G2 repeats consecutively 5^{c}–7^{b} —^{a}) B4 D4 तान्स(D4 °न्द्व)त्वा (for बहवो) D4 मृधे (for युद्धे) —^{b}) B1 D9–11 T1 G1 -पुगवान् (for -यूथपान्). —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 वानरा(D2 3 °रा)श्चापि(B2 °शु) रक्षासि —^{d}) Ś D1–3 8 12 चपलान्, B1 4 D13 च(B4 चा) परान् (for बहवो)

8 ^{a}) D4 च प्रस्थिता, T3 प्रमुदिता (sic) (for प्रमथिता) —D13 om (hapl) 8^{bc} —^{b}) Ś V1 B1 D1–3 8 12 वानरा, Ñ1 D4 5 T1 G2 M3 केचिच्च (for केचित्तु) Ñ2 B2 3 आयुधैश्च(B3 असृग्वेषु) प्लवगमा, V2 मृदिताश्च * * *, B4 वानरा राक्षसैर्युधि —D9 reads 8^{cd} after 9^{a} —^{c}) B4 निहता (for आहता) D9 क्वचित् (for केचित्) Ś D8 12 परिघेणा(D12 °न)हता केचित् —^{d}) D4 om (hapl) for केचित् G3 M5 भिन्ना (for छिन्ना) D9 केचिच्छूलहताश्चापि —After 8, V2 ins, while Ñ1 D4 ins after 8^{c}

932* मुसलैराहता केचित्केचिच्च परमेषुभि ।

[Ñ1 D4 transp the prior and the post halves]

9 ^{a}) D4 निरुत्साहा Ś D8 12 M3 कृता, D4 परे, D6 9 T2 3 G1 हता (for पुन) —After 9^{a}, D9 reads 8^{cd} —V2 om (hapl) 9^{bc} —^{b}) Ś B1 4 D1–4 8 12 13 निपेतुर्, Ñ1 विभिन्ना, D9 पातिता (for पतिता) D7 9–11 T3 G3 M5 जगती- (for धरणी-) —D2 om 9^{c}–10 —^{c}) Ś2 अभिन्न-, B4 विच्छिन्न- (for विभिन्न-) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1 3 4 8 12 13 -शिरस (for -हृदया) B1 केचिद्विभिन्नशिरस —V3 illeg for 9 —^{d}) Ñ V1 2 B3 D5–7 9–11 T G1 2 M3 5 Cr -सधा(G1 2 °दा)न- (for -सतान-) Ñ2 D6 7 9 T2 3 -सधि(D9 °स्थि)ता, D5 -शङ्किता, D10 11 -सादिता, M5 वर्जिता (for सदिता) Ś D8 12 इषुभिश्छादितास्तथा, B1 4 D1 3 13 इषुभि स्य(D1 13 स्प, D3 स)न्दिता स्थिता (B4 °तास्तथा), B3 केचिदिषुभिरर्दिता, D4 केचिच्च

10
14
10

केचिद्द्विधाकृताः खड्गैः स्फुरन्तः पतिता भुवि ।
वानरा राक्षसैः शूलैः पार्श्वतश्च विदारिताः ॥ १०
वानरैश्चापि संक्रुद्धै राक्षसौघाः समन्ततः ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च संपिष्टा वसुधातले ॥ ११
वज्रस्पर्शतलैर्हस्तैर्मुष्टिभिश्च हता भृशम् ।
वेमुः शोणितमास्येभ्यो विशीर्णदशनेक्षणाः ॥ १२
आर्तस्वरं च स्वनतां सिंहनादं च नर्दताम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो हरीणां रक्षसां युधि ॥ १३
वानरा राक्षसाः क्रुद्धा वीरमार्गमनुव्रताः ।
विवृत्तनयनाः क्रूराश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ १४

विविधा रणे ॐ Cv इषुदामममर्दिता इषुदामसस्यूता ।, Cr इषुमदानमर्दिता इषुदाममसू(°स्यू ?)ता ।, Cm g इषुसंधानमर्दिता । इषव एव संधानानि बन्धनरज्जवस्तै मर्दिता ।; Ck t इषूणां संधानं सम्यग्विसर्जनं तेन सा(Ck स)दिता खण्डिता । (Ct 'संधानमस्थिता' इति पाठे इषव एव संधानानि बन्धनरज्जवस्तै मथिता । संस्यूता इत्यर्थः) ॐ —After 9, D9 ins

933* खुरनेमिस्फुरन्तश्च पातिता भुवि वानरा ।

10 D2 om 10 (cf v l 9) —ᵃ) D4 (*sup lin* also) रणाजिरे, D6 विदारिता (for द्विधाकृता) Ś V3 D8 12 तीक्ष्णै (for खड्गै) —ᵇ) Ś D8 12 पुरत, Ñ1 स्फुरन्ति, D9 स्फुरति, T2 3 स्वनत (for स्फुरन्त) —ᶜ) Ś D8 राक्षसाश् (for राक्षसै) Ś D8 12 चैव, Ñ2 V1 3 B2 D1 3 6 9–11 T3 G3 M5 शरै, B1 घोरै, B4 D4 क्रुद्धै, M1 2 प्रासै (for शूलै) —ᵈ) Ś बहुधा, B4 D4 सर्वत; D12 पट्टिशैश् (for पार्श्वतश्) Ś1 ते, Ś2 Ñ2 प्र-, M1 2 तु (for च). D6 [अ]वदारिता (for वि°) D8 12 बहुधार-विदारिता (sic)

11 Ś1 D8 12 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) V3 संक्रुद्धा, B2 3 D3 सक्रोधै (for संक्रुद्ध) —ᵇ) Ñ1 - न्यास्ते सहस्रश —D2 om 11ᶜᵈ —ᶜ) D4 -सर्वश (for -शृङ्गैश्) —ᵈ) B3 D9 T2 M3 सपि(T2 °पि)ष्टा, Cg as in text (for संपिष्टा) Ś2 Ñ2 V1 2 B D1 3 4 8 12 13 धरणी, V3 जगती- (for वसुधा-) Ñ1 विनिष्पिष्टा महीतले

12 ᵃ) Ś Ñ B1 3 4 D1–4 8 12 13 स्पर्शैस् (for -स्पर्श-) T2 G2 -समैर्, M1 2 -नखैर् (for -तलैर्) Ś Ñ V1 3 B1 3 4 D4 8 13 चान्ये, V2 B2 D1–3 13 चान्यैर् (for हस्तैर्) —ᵇ) Ś1 Ñ2 B2 D4 6 13 T2 3 चा(D12 नि)-हता (for च हता) —ᶜ) D5 9–11 Ct वमन्, Cm g tp as in text (for वेमु) Ñ2 अंगेभ्यो (for आस्येभ्यो) M5 शोणितमासानि Ś V3 D2 8 12 वेमुश्च(D2 सुवेमु) शोणित वक्त्रेर्(V3 °क्त्राद्), Ñ1 D4 वमतो रुधिरं वक्त्रैर्, B1 4 D1 3 13 अ(B1 प्र)वमञ्शोणितं(D1 °त्रुधिर) वक्त्राद् (B1 °क्षाद्) —ᵈ) Ñ1 निर्भग्ना, B1 2 D1–3 13 G1 3 M5 विकीर्ण-, B4 विस्तीर्ण, D4 निर्भिन्न- (for विशीर्ण-) Ś D8 12 -दशनच्छदा, Ñ1 °क्षणै, Ñ2 V3 B2 वदना क्षिता, V1 2 B3 -दशना क्षिता, B1 -दशनै क्षता, D6 7 10 11 G2 -वदने° (for दशनेक्षणा) —After 12, D9 reads 15

13 M5 repeats 13ᵃᵇ after 14 —ᵃ) Ñ1 V2 3 B2 D2 6–7 9–11 T G2 M1–3 -स्वन, B4 -स्वरश् (for -स्वर) Ś Ñ1 V1 B1 4 D1–4 6 8 12 13 T2 3 M5(first time) च नदता, Ñ2 V2 3 B2 3 नि(B2 3 वि)नदता, Cg as in text (for च स्वनता) —ᵇ) Ś Ñ1 V1 B1 D2 8 12.13 -नादश्, B4 -नादस, D1 नादैश् (for -नादं) Ś1 D8.12 न(Ś1 ना)दता, Ñ1 V1 B1 4 D1 3–5 13 G3 गर्जता, Ñ2 V2 3 B2 3 कुर्वता; Cg as in text (for नर्दताम्) G1 M5 (second time) धावता स्वनित(M5 °पति) प्रति —After 13ᵃᵇ, B2 ins

934* परिरुद्धस्य सहसा शस्त्रैश्च पीडितस्य च ।

—After 13ᵃᵇ, G1 reads 23–24ᵇ, repeating them in their proper place

—After 13ᵃᵇ (r.), M5 ins, while G1 ins after 24ᵃᵇ (first occurrence)

935* निवर्त्य स्वपतिं दृष्ट्वा लब्धकामा प्लवगमा ।
उद्यम्य गिरिशृङ्गाणि राक्षसान्प्रति दुद्रुवु ।
युद्धमासीन्महाघोरं रक्षसां वानरै सह ।
वानराणां महद्युद्धं दु महं राक्षसान्प्रति ।
निच्छिन्ना पतिता केचित्प्रहस्तं प्रति दुद्रुवु । [5]

[Before l 1, G1 reads l. 4 —(l. 1) G1 उद्वृत्त सबल (for निवर्त्य स्वपतिं) —(l 4) M5 महायुद्धं दु महान्]

—G1 om 13ᶜ–14 —ᵈ) Ś Ñ1 V1 B1 4 D1–4 8 12 13 रक्षसां तथा(V1 D2 °दा), Ñ2 V2 B2 3 राक्षसै सह, V3 illeg., D9–11 रक्षसामपि (for रक्षसां युधि) —After 13, V3 ins 936*

14 V3 G1 om 14 (for G1, cf v l 13) —ᵃ) D7 transp वानरा and राक्षसा· Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 चैव, M1 2 चापि, M5 क्रोधाद् (for क्रुद्धा) —ᵇ) Ñ1 D4 युद्ध(D4 वीर)मार्गविशारदा —ᶜ) D9 11 निवृत्त (for विवृत्त-) Ñ2 B2 -दशना, V1 2 D9–11 -वदना, B3 -वमन्य (sic) (for नयना) Ś D8 12 चक्रु, Ñ V1 2 B2–4 D1–4 13 क्रुद्धाश् (for क्राश्) —ᵈ) Ś D8 12 क्रुद्धा (for चक्रु) —After 14, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 ins, while V3 ins after 13 (due to omission), whereas B1 ins after 14ᵃᵇ

936* एतस्मिन्नन्तरे शूरा प्रहस्तस्य पदानुगा ।
[B1 3 वशानुगा, B4 जयैषिण (for पदानुगा)]

—Thereafter D4 cont, while Ñ1 ins after 15*.

नरान्तकः कुम्भहनुर्महानादः समुन्नतः ।
एते प्रहस्तसचिवाः सर्वे जघ्नुर्वनौकसः ॥ १५
तेषामापततां शीघ्रं निघ्नतां चापि वानरान् ।
द्विविदो गिरिशृङ्गेण जघानैकं नरान्तकम् ॥ १६
दुर्मुखः पुनरुत्पाट्य कपिः स विपुलद्रुमम् ।
राक्षसं क्षिप्रहस्तस्तु समुन्नतमपोथयत् ॥ १७
जाम्बवांस्तु सुसंक्रुद्धः प्रगृह्य महतीं शिलाम् ।
पातयामास तेजस्वी महानादस्य वक्षसि ॥ १८
अथ कुम्भहनुस्तत्र तारेणासाद्य वीर्यवान् ।
वृक्षेणाभिहतो मूर्ध्नि प्राणांस्तत्याज राक्षसः ॥ १९
अमृष्यमाणस्तत्कर्म प्रहस्तो रथमास्थितः ।
चकार कदनं घोरं धनुष्पाणिर्वनौकसाम् ॥ २०
आवर्त इव संजज्ञे उभयोः सेनयोस्तदा ।
क्षुभितस्याप्रमेयस्य सागरस्येव निस्वनः ॥ २१

G B. L.

937* धन्वन कुम्भकर्णश्च महापार्श्वो विदूरथ ।
हनूरुह सन्नतिमान्

[(l 1) Ñ1 om the prior half Ñ1(m also) महारथ (for विदू°) —(l 2) D4 सततिमान्]
—After 14, M5 repeats 13^{ab}

15 D4 om 15^{a} D9 reads 15 after 12 —^{a}) Ś B4 D1–3 8 12 13 क(D1 3 13 न)रघम , Ñ V B1–3 धुरधर (for नरान्तक) B3 कृतहनुर् (for कुम्भ°) —After 15^{a}, Ñ1 ins 937* —^{b}) Ś Ñ2 V B1–3 D1–3 8 13 समुन्नद , D4 समुन्नति (for समुन्नत) —^{c}) Ñ2 V B1–3 M1 2 प्रहस्तसचिवास्त्वेते(M1 2 °वा ह्येते) —^{d}) Ś1 B4 D1 3 8 12 13 जघ्नु सर्वान्, Ś2 B1 D2 जघ्नु सर्वे (by transp)

16 B4 D1 om (hapl ?) 16^{ab} —^{a}) V1 D6 7 9–11 T2 3 G1 M1 2 चा(V1 D9–11 नि, G1 M2 च)पतता (for आपतता) Ś D2 8 1- क्षिप्र (for शीघ्र) —^{b}) D2 मर्दता (for निघ्नता) Ñ2 V1 B2 3 [ए]व (for [अ]पि) Ś B1 D2 3 8 12 13 च वनौकस , V3 illeg (for चापि वानरान्) —For 16^{ab}, Ñ1 D4 subst

938* प्रवृद्धाश्च तदा दृष्ट्वा राक्षसान्रणमूर्धनि ।
—After 16^{ab}, G1 ins

939* दु सहाना स्ववीर्येण कुर्वतामधिक भयम् ।

—^{c}) Ś D8 द्विविधो (for द्विविदो) Ś1 D8 12 -दुर्गेण, Ś2 -मार्गेण (for -शृङ्गेण) —^{d}) Ś B4 D1–3 8 12 13 क(D1 3 13 न)रधम , Ñ V B1–3 D4 धुरधर (for नरान्तकम्)

17 ^{a}) Ś1 Ñ V B D2 4 आदाय, Ś2 D1 3 8 12 आधूय, D6 7 9–11 T2 M3 उत्थाय, D13 आहूय, T3 G1 उद्धूय (for उत्पाट्य) —^{b}) Ś D2 8 12 बलवान्, Ñ2 B1 2 D6 T2 3 G1 2 M5 कपि सु-, B4 बलाढ्यो, D1 3 13 बलात्सु-, D4 कपिश्च, M1 2 कपिस्तु (for कपि स) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–4 8 12 13 विपु(Ñ2 °*, B2 °फ)ल (for विपुल-) D13 द्रुत (for -द्रुमम्) —^{c}) D7 9–11 G3 -हस्त तु, M1 2 हस्तस्त (for -हस्तस्तु) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 अपरोक्ष प्रहस्तस्य(V2 3 °स्त तु) —^{d}) Ś1 समत्रिणम्, Ś2 Ñ2 V1 2 B1–3 D1–4 8 12 13 समुन्नदम्(D4 °तिम्), Ñ1 समुद्धतम् (for समुन्नतम्) B4 D9 अताडयत्, D3 अयोधयत्, D4 M5 अपातयत्, T3 अता , (moth-eaten) (for अपोथयत्)

18 ^{a}) B4 D4 G1 M1 2 च (for तु) Ś D2 3 8 12 सुसरब्ध (for सुसंक्रुद्ध) —^{b}) Ś D8 12 उत्थाप्य, Ñ V2 3 B D1–4 13 उत्पाट्य (for प्रगृह्य) Ś Ñ1 B4 D2–4 8 12 13 G1 विपुला (for महतीं) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 अ(Ñ2 V B1–3 न्य)पातयन्महातेजा(Ñ V B1–3 D4 °वीर्यो) —V3 om 18^{d} except मह —^{d}) Ñ1 महापार्श्वमहोरसि —After 18, G1 ins

940* सोऽपतत्सहसा भूमौ निष्प्राणो रुधिर वमन् ।

19 ^{a}) Ś1 B1 2 4 D2 3 8 12 13 -हनोस्, Ñ2 हरस् (for -हनुस्) Ś B4 D1–4 8 12 तारस्, D13 स्थानस् (sic) (for तत्र) B3 अधोकृतहनोस्तत्र, D9 अकुमहनुमस्तत्र(sic). —^{b}) Ñ1 [आ]दिश्य, V1 [आ]हृय , G3 [आ]च्छाद्य (for [आ]साद्य) Ñ2 ताराद्यानद्य (sic), V3 तेनैवाहत्य, B1 तारप्राणस्व (sic), B2 रथमारुह्य, B3 भावमानस्य (for तारेणासाद्य) Ñ1 सयुगे (for वीर्यवान्) Ś B4 D1–4 8 12 13 तरसा सयुगे बली —^{c}) Ś V B1 3 4 D1–3 6–13 T2 3 G1 3 M5 महता (for [अ]भिहतो) Ś B4 D1–3 8 12 13 प्राणान्, V B1 3 [आ]हृत्य , D6 7 T2 3 G1 3 M5 तस्य, D9–11 सद्य (for मूर्ध्नि). Ñ1 D4 वृक्षेणाहत्य महता, Ñ2 B2 वेगेन महताहृत्य —^{d}) Ś B4 D1–3 8 12 13 कपिस्तस्य समाददे, Ñ1 V D4 प्रेषितो यमसादन, Ñ2 B1–3 प्राणानादत्त सयुगे , D6 T2 3 प्राणान्सत्याजितो रणे D7 9–11 G3 M3 5 Cm g t प्राणान्सत्याजयद्रणे , G1 प्रहारेण विनाशित ❀ Cg t मत्याजयत् संतत्याज (Ct समत्याजयत्) ❀

20 ^{b}) Ñ2 बलम्, B4 हयम् (for रथम्) D10 11 आश्रित (for आस्थित) —^{c}) T2 शशाक (for चकार) —After 20, D13 reads 21^{cd} for the first time, repeating it in its proper place

21 Ś B4 D1–3 8 12 transp 21^{ab} and 21^{cd} —^{a}) Ś D1 12 उप-, D13 एव (for इव) —^{b}) D9–11 सेनयोरुभयोस् (by transp) T3 तथा (for तदा) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 बलस्य मह(Ñ1 D1 चल)तो महान् —D13 reads 21^{cd} for the first time after 20, repeating it here —^{c}) D1 2 ततस्तस्य (for क्षुभितस्य) —^{d}) D2

राक्षसाः कपिमुख्याश्च तेरुस्तां दुस्तरां नदीम् ।
यथा पद्मरजोध्वस्तां नलिनीं गजयूथपाः ॥ २९
ततः सृजन्तं बाणौघान्प्रहस्तं स्यन्दने स्थितम् ।
ददर्श तरसा नीलो विनिघ्नन्तं प्लवंगमान् ॥ ३०
स तं परमदुर्धर्षमापतन्तं महाकपिः ।
प्रहस्तं ताडयामास वृक्षमुत्पाट्य वीर्यवान् ॥ ३१

स तेनाभिहतः क्रुद्धो नदन्राक्षसपुंगवः ।
ववर्ष शरवर्षाणि प्लवगानां चमूपतौ ॥ ३२
अपारयन्वारयितुं प्रत्यगृह्णान्निमीलितः ।
यथैव गोवृषो वर्षं शारदं शीघ्रमागतम् ॥ ३३
एवमेव प्रहस्तस्य शरवर्षं दुरासदम् ।
निमीलिताक्षः सहसा नीलः सेहे सुदारुणम् ॥ ३४

G
B
L

D3 [श्रा]तपापाये, D4 [श्रा]इनस्याते (for घनापाये) —^{d}) D1 -शोभिता (for -सेविताम्) Ñ1 D4 हंसचक्रोपशोभिता ❀ Cg केचित्तु अन्नोत्तरश्लोकस्थनदीपदवैयर्थ्यभयेन युद्धभूमिमयीं नदीं प्रवर्तयितेत्यध्याहरन्ति ❀

29 ^{a}) D4 रक्षसा, M1 2 राक्षस (for राक्षसा) V3 D7 9–11 ते (for च) Ś Ñ2 V2 B D1–3 8 12 कपिवीरा (Ñ2 V2 B1–3 °यूथा, B4 D1–3 °योधा)श्च, Ñ1 D4 वानराश्चैव (D4 °णा च) (for कपिमुख्याश्च) —^{b}) Ś D2 8 12 ता तेरुर् (by transp), D1 तेरुवैं, D4 ततुभिर् (for तेरुस्ता) V1 3 तदा (for नदीम्) —^{c}) B4 -ध्वजो- (for -रजो) B2 युद्दा (for ध्वस्ता) —^{d}) D4 13 -यूथपान् (D13 °पै) (for यूथपा) —After 29, Ñ V B D4 ins, while D13 subst for 29^{ab} and reads after 29

942* व्यगाहन्त तथा वीरा हरिराक्षसपुंगवा ।

[Ñ1 विगाहति, D4 विकर्षन्तस् (for व्यगाहन्त) B3 तदा (for तथा) D4 वीरान् (for वीरा) Ñ1 D4 रक्षोवानर- (for हरिराक्षस-) V3 -यूथपा (for -पुंगवा)]

30 ^{a}) D13 बाणौघ —^{b}) D1 7 G2 प्रहस्त- (for प्रहस्त) B4 रथमास्थित (for स्यन्दने स्थितम्) —^{c}) D1 3 6 T2 3 सहसा (for तरसा) —^{d}) Ś B2 D1–3 8 12 13 निघ्नत वै(B2 त), B4 निघ्नताश्च, D7 9–11 विधमतं (for विनिघ्नन्त). Ś2 B3 D8 प्लवगम. —After 30, D6–7 9–11 S ins

943* उद्धूत इव वायु खे महदभ्रबलं बलात् ।
समीक्ष्याभिद्रुत युद्धे प्रहस्तो वाहिनीपति ।
रथेनादित्यवर्णेन नीलमेवाभिदुद्रुवे ।
स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकृष्य परमाहवे ।
नीलाय व्यसृजद्बाणान्प्रहस्तो वाहिनीपति । [5]
ते प्राप्य विशिखा नील विनिर्भिद्य समाहिता ।
महीं जग्मुर्महावेगा रुषिता इव पन्नगा ।
नील शरैरभिहतो निशितैर्ज्वलनोपमै ।

[(l 1) D7 G3 -चय (for -बल) ❀ Ck महदभ्रबल मिव बलमित्यजन्नम् । विशेषणस्य पूर्वनिपात आर्षं ❀ —D6 G3 om (hapl) l 3–5 —(l 5) M1 2 प्राहिणोद् (for व्यसृजद्) —(l 6) D6 9 10 प्रेत्य, D11 प्रेक्ष्य (for प्राप्य) D6 विनिर्छिद्य (for विनिर्भिद्य) —(l 7) D9 11 T2 3 रो(T3 moth-eaten)षिता, Cg as above (for रुषिता). —(l 8) D6 7 नीले (for नील) G1 विनिहतो (for अभिहतो) M5 शलभ- (for ज्वलन-)]

31 ^{a}) Ś D1–3 8 12 13 तत' (for स तं) Ñ2 पतंत (for परम-) —^{b}) Ñ2 विनिघ्नत (for आपतन्त) D1 महाकपि (sic) —G1 om 31^{c}–32 —^{c}) V1 3 मूर्ध्नि स- (for प्रहस्त) Ś2 moth-eaten for ताडयामास —^{d}) D1 वेगवान (for वीर्यवान्)

32 G1 om 32 (cf v l 31) —^{a}) Ñ2 शितेन (sic) (for स तेन) D1 3 13 कोपवान् (for क्रुद्धो) —^{b}) Ś1 V1 2 D7 9–11 13 नर्दन् (for नदन्) —^{c}) Ñ1 शरवर्षं त (for °वर्षाणि) —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 प्लवगम-, D6 7. 9–11 G2 3 M3 प्लवगाना (for प्लवगाना) —After 32, D6 7 9–11 T G2.3 M ins

944* तस्य बाणगणान्घोरान्राक्षसस्य दुरात्मन ।

[D9–11 एव, G3 सर्वान् (for घोरान्) D7 G3 M1 2 5 महात्मन , T1 G2 M3 महाबल (for दुरात्मन)]

33 D6 om 33, V3 om 33^{ab}. Ś Ñ V1 2 B D1 2 4 8 12 13 transp 33^{ab} and 33^{cd} —^{a}) Ś D3 8 12 T3 अजारयद्, B4 D2 अपारयद्, Cg t as in text (for अपारयन्) Ś D3 8 12 वचयितु, D2 वार्पयितु, D6 चारयितु, T1 धारयितु (for वारयितु) B3 अपर वारयित्वा च, D1 विभर्त्याविर्जितनिराश, D4 अवारत्वारयितु (sic), D13 अवारयन्प्रजपति —^{b}) Ś D2 6 12 कृत्वा चक्षुर्(Ś1 °क्षु), V1 प्रगृगृमि (sic), B4 T1 M5 प्रत्य(B4 °ति)गृह्णन् (for प्रत्यगृह्णान्) Ś V2 D3 12 निमीलितं, V1 निपीडित, B3 D6 9 11 I G M5 निमीलत, D2 निमीलन (for निमीलित) D1 चक्षुषी सनिमीलय च, D4 प्रतिगृह्णंति मानिन ; D13 प्रतिगृह्णाति मीलित —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 तद्यथा, T3 यदैव (for यथैव) V3 damaged for गोवृषो वर्षं ❀ Cg यथैवेत्यत्र एवकारोऽत्यन्तायोगव्यवच्छेदार्थे ❀

34 V3 om 34^{ab} Ś2 lacuna up to वर्षं in ^{b} —^{a}) D1 एप (for एव) —^{b}) D9–11 वर्षान्, G (ed) -वेग (for वर्षं) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 प्लवगम (D7 4 12 °मा), D9–11 दुरासदान् (for दुरासदम्) —^{cd}) T2 स मीलिताक्ष Ñ1 स तदा, D7 T2 3 G1 3 M1 2 शिरसा (for सहसा) Ś V2 3 B4 D1–3 8 12 13 [S]तिदारुण(B4 °ण), D7 9–11 M5 दुरासदान् (D7 M5 °द) (for सुदारुणम्).

तमचिन्त्य प्रहारं स प्रगृह्य मुसलं महत् ।
अभिदुद्राव बलिनं बली नीलं प्लवंगमम् ॥ ४२
तमुग्रवेगं संरब्धमापतन्तं महाकपिः ।
ततः संप्रेक्ष्य जग्राह महावेगो महाशिलाम् ॥ ४३
तस्य युद्धाभिकामस्य मृधे मुसलयोधिनः ।
प्रहस्तस्य शिलां नीलो मूर्ध्नि तूर्णमपातयत् ॥ ४४
सा तेन कपिमुख्येन विमुक्ता महती शिला ।
बिभेद बहुधा घोरा प्रहस्तस्य शिरस्तदा ॥ ४५
स गतासुर्गतश्रीको गतसत्त्वो गतेन्द्रियः ।
पपात सहसा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ ४६
विभिन्नशिरसस्तस्य बहु सुस्राव शोणितम् ।
शरीरादपि सुस्राव गिरेः प्रस्रवणं यथा ॥ ४७
हते प्रहस्ते नीलेन तदकम्प्यं महद्बलम् ।
रक्षसामप्रहृष्टानां लङ्कामभिजगाम ह ॥ ४८
न शेकुः समवस्थातुं निहते वाहिनीपतौ ।
सेतुबन्धं समासाद्य विशीर्णं सलिलं यथा ॥ ४९
हते तस्मिंश्चमूमुख्ये राक्षसास्ते निरुद्यमाः ।
रक्षःपतिगृहं गत्वा ध्यानमूकत्वमागताः ॥ ५० G B L.

(for [उ]रसि) B$_3$ सक्रुद्धो (hypm) (for क्रुद्धो) Ñ$_1$ B$_{2\,4}$ D$_{4\,5\,9}$ प्रहस्तोरसि स(D$_5$ स)क्रुद्धो(D$_9$ क्रुद्धो च)

42 B$_4$ D$_4$ om (hapl) 42–43^b —^{a}) B$_{1\,3}$ -प्रहारस (for प्रहार) Ñ V$_2$ B$_{1-3}$ तु (for स) Ś D$_{1-3}$, $_{8\,12\,13}$ प्रहार तमाचिन्त्याथ(D$_{1\,3\,13}$ °सचिंत्य), V$_3$ स प्रहारमचिन्त्याथ —^{b}) Ñ$_2$ B$_{1-3}$ पुन, V$_{1\,2}$ तत· (for महत्) —^{c}) Ñ$_1$ समरे (for बलिन) —^{d}) Ś D$_{8\,12}$ अलि-, V$_1$ D$_{5\,7\,9-11}$ T$_1$ G$_{1\,2}$ M$_3$ बलान् (for बली) V$_3$ वलीमुख, G$_2$ प्लवगमौ (for प्लवगमम्)

43 B$_4$ D$_4$ om 43^{ab} (cf v l 42) —^{a}) Ś D$_{8\,12}$ -वीर्यं, B$_1$ वेगात् (for -वेग) B$_3$ बलिनम् (for सरब्धम्) —^{b}) Ñ$_1$ -कपिं (for -कपि) —^{c}) Ś Ñ V B D$_{1-4\,8\,12\,13}$ नील (for तत) G$_{1\,3}$ M$_5$ समीक्ष्य (for सप्रेक्ष्य) —^{d}) Ś Ñ$_2$ V B D$_{1-3\,8\,12}$ -कायो, D$_{13}$ -कोपो (for -वेगो)

44 ^{a}) B$_3$ तस्य क्रोधाभिभूतस्य —^{b}) Ñ$_1$ D$_{1\,4}$ युद्धे, D$_2$ वधे (for मृधे) D$_4$ -शोभिन (for -योधिन) —^{c}) M$_5$ मूर्ध्नि (for नीलो) —^{d}) Ś D$_{8\,12}$ शीघ्रम्, D$_1$ चूर्णम्, D$_3$ चैव (for तूर्णम्) V$_3$ D$_{2\,4}$ न्य(D$_4$ प्र)पातयत् (for अपातयत्) Ñ$_2$ V$_2$ B तूर्णं मूर्ध(Ñ$_2$ B$_2$ °र्ध्नि)न्यपातयत्, M$_5$ तूर्णमापातयत्तदा

45 ^{a}) Ś D$_{2\,8\,12}$ सा तस्य, D$_{4\,9-11}$ नीलेन, D$_{13}$ सा तत (for सा तेन) Ñ V$_2$ B D$_4$ -सिंहेन (for -मुख्येन) —^{c}) Ñ$_1$ D$_4$ समरे, D$_3$ सुमहा- (for बहुधा) Ñ$_2$ तस्य, D$_3$ घोर, D$_4$ घोरे (for घोरा) —^{d}) Ś V$_{1\,3}$ D$_{1-3\,8\,12\,13}$ महत् (for तदा)

46 ^{a}) D$_4$ गतायुर्, M$_{1\,2}$ हतासुर् (for गतासुर्) M$_{1\,2}$ हत- (for गत) —^{b}) Ś D$_{8\,12}$ [ऽ]जितेन्द्रिय —^{d}) D$_6$ भिन्न- (for छिन्न-)

47 ^{a}) D$_6$ प्रभिन्न- (for वि°) D$_8$ -शिरसा (for -शिरसस्) —D$_6$ reads 47^{cd} in marg after श —^{c}) Ś Ñ$_2$ V B D$_{1-4\,8\,12\,13}$ अभि(Ś V$_3$ B$_4$ D$_{8\,12}$ °ति; Ñ$_2$ °धि, B$_1$ D$_1$ °पि)सरब्ध, Ñ$_1$ अभिसबद्ध, D$_5$ अभिसु° (for अपि सुस्राव) —^{d}) D$_{10\,11}$ गिरि (for गिरे॑) D$_{5-7}$, $_{9-11}$ T$_{2\,3}$ G$_3$ M$_{1\,2\,5}$ प्रस्रवणो (for °णं) Ś Ñ V D$_{1-4}$, $_{8\,12\,13}$ जल प्रस्रवणा(Ñ$_2$ °भुवशा)दिव —After 47, B$_3$ ins in marg a passage relegated to App I (No 29)

48 ^{a}) D$_4$ च तदा (for नीलेन) —^{b}) Ñ$_2$ B$_{1\,4}$ D$_{2\,3\,13}$ तदा(D$_2$ °त्रा, D$_{3\,13}$ °त्पा)कपन्, V$_{1\,2}$ तदशेष, B$_2$ सुप्रकप, B$_3$ तदावृत्य, D$_1$ तत्प्रकपे, D$_4$ चकपे च (for तदकम्प्य) B$_3$ D$_{7\,9-11}$ T$_1$ M$_5$ महाबल Ś D$_{8\,12}$ तत्राकपत तद्बल, Ñ$_1$ वानरेण महात्मना —^{c}) B$_1$ अभि- (for अप्र-) Ś Ñ$_2$ V B$_{2-4}$ D$_{1-4\,8-13}$ M$_5$ राक्षसानामहृ(M$_5$ °ना प्रकृ)ष्टाना, Ñ$_1$ राक्षसा भयवित्रस्ता, D$_{6\,7}$ T$_{2\,3}$ रक्षसामवशिष्टाना —^{d}) G$_1$ एव (for अभि-) Ś Ñ$_2$ V B D$_{1-4\,8\,12\,13}$ -पपात (for -जगाम) Ñ$_1$ लका समभिधावयन्

49 ^{a}) Ś D$_{1-3\,8\,12\,13}$ अशक्त(D$_3$ °क्य, D$_{13}$ °क्ता), Ñ V B D$_4$ न शक्ता, M$_{1\,2}$ न शेके (for न शेकु) Ś Ñ$_2$ V$_3$ D$_{1-3\,8\,12\,13}$ समभि-, V$_2$ B$_{2-4}$ D$_4$ T$_3$ M$_3$ समरे (for समव-) —^{c}) Ś D$_{1\,2\,8\,12\,13}$ कुभ भग्न, Ñ$_1$ V$_3$ D$_{3\,4}$ कुभ (Ñ$_1$ D$_4$ सेतु)भग, Ñ$_2$ V$_{1\,2}$ B सेतु भिन्न (for सेतुबन्ध) —^{d}) Ś Ñ$_1$ V$_{1\,2}$ B D$_{1-3\,8\,9\,12\,13}$ M$_3$ विकीर्णं(D$_9$ °र्ण); Ñ$_2$ [अ]वकीर्णं, D$_4$ G$_3$ विशीर्ण- (for विशीर्णं)

50 D$_4$ om 50^{ab} —^{b}) T$_3$ राक्षसाद्ये (for °स्ते) Ś Ñ V B D$_{1-3\,8\,12\,13}$ न कश्चित्पुरपो(Ñ$_2$ B$_2$ °रतो)भवत् —^{c}) D$_6$ T$_{2\,3}$ रक्षोधिप- (for रक्ष पति) Ś Ñ$_1$ D$_{1\,4\,8\,12}$ तस्मिन्न(Ñ$_1$ D$_4$ °न्न र)क्षोबलगणे, Ñ$_2$ V B D$_{2\,3\,13}$ तस्मिन्न (Ñ$_2$ V$_{1\,2}$ B$_{1-3}$ °दा र)क्षोगणबले —^{d}) D$_9$ T$_3$ सर्वे (for ध्यान-) V$_3$ -मूढत्वम् (for -मूकत्वम्) B$_4$ ध्यानमागत्वम् (for °मूकत्वम्) Ś Ñ$_2$ V$_{1\,2}$ B$_{1\,2\,4}$ D$_{1-3\,8\,12\,13}$ आगते, D$_5$ T$_1$ G$_2$ M$_3$ आस्थिता (for आगता). Ñ$_1$ D$_4$ हतशेषे समागते, B$_3$ G (ed) प्रहस्तवशमीय(G [ed] °माग)ते. —After 50, D$_{5-7\,9-11}$ S ins

947* प्राप्ता शोकार्णव तीव्र नि सज्ञा इव तेऽभवन् ।

[D$_{11}$ कोशार्णव (meta) (for शोका°) T$_3$ तीर्णं, M$_{1\,2}$ मद्य (s'c) (for तीव्र) D$_{9-11}$ विसज्ञा (for नि सज्ञा)]

ततस्तु नीलो विजयी महाबलः
प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामेण सलक्ष्मणेन
प्रहृष्टरूपस्तु बभूव यूथपः ॥ ५१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥

४७

तस्मिन्हते राक्षससैन्यपाले
प्लवंगमानामृषभेण युद्धे ।
भीमायुधं सागरतुल्यवेगं
प्रदुद्रुवे राक्षसराजसैन्यम् ॥ १

गत्वा तु रक्षोधिपतेः शशंसुः
सेनापतिं पावकसूनुशस्तम् ।
तच्चापि तेषां वचनं निशम्य
रक्षोधिपः क्रोधवशं जगाम ॥ २

51 a) V1 D1 13 M1 2 स्व (for तु) D12 विजये (for विजयी) —b) B2 4 प्रशस्यमान., D4 पराक्रम (then om up to णा), D6 प्रमद्यमाण, D11 प्रशस्त° (for प्रशस्यमान.) Ś Ñ V B1 3 4 D1 5 8–11 सु- (for स्व-) —c) Ñ2 V3 B2–4 D1 3 13 च (for स-) D5 7 T1 M3 5 स (M5 च)लक्ष्मणेन च —d) Ñ2 प्रकृष्ट- (for प्रहृष्ट-) Ś Ñ2 V2 B1 2 4 D1–6 8 12 13 [ऽ]थ, Ñ1 [ऽ]भि-, B3 om (for तु) Ñ1 D4 जगाम यूथप, Ñ2 V2 B1–3 ययौ हरीश्वर (for बभूव यूथप)

Colophon Ñ V1 2 B1 (after 6 47 3 first occurrence) 2 3 D4 12 read colophon after 6 47 3.—*Kānda name* Ñ V1 B D2 4 13 लंकाकाण्डे (D13 adds युद्धपर्वणि) —*Sarga name* Ś Ñ V B D1–4 8 9,12 13 प्रहस्तवध —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om, Ś2 Ñ2 V2 D1 3 34, V1 35, B1 31, B3 4 32, D5–7 9–11 T1 G M 58, T2 61, T3 62 —After colophon, B4 ins (including 911*) a passage relegated to App I (No 28) —After colophon, D2 concludes with राम, while G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम, whereas K (ed) reads (within brackets) 948*, 6 47. 4–6 (var.), 951*, and App I (No 30) repeating 6 47 4–6 in their proper place

47

1 B4 om 1–3 B1 repeats 1–3, 5–6 (followed by 951*) after App I (No 30) —a) Ś D8 12 -राज्ञे, N V B1 (both times) 2 3 D1–4 6 13 T2 3 -नाथे (for -पाले) —b) T3 प्लवगमाना Ñ1 D4 अधिपेन (for ऋषभेण). Ñ2 सत्ये (for युद्धे) —c) Ś Ñ1 V1 2 D1–4 8 12 13 -तुल्यरूप, V3 D10 11 -वेगतुल्य (by transp) (for -तुल्यवेग) B3 भीमायुध युक्तरणाभिलाप —d) D5 9–11 T M3 5 विदुद्रुवे (for प्र°) B1 (both times) -सैन्यमुग्र, D13 -सर्वसैन्यं (for -राजसैन्यम्).

2 B4 om 2, B1 repeats 2 (for both cf v l 1). —a) Ñ2 [अ]पि, B1 (both times) [अ]धि-, D5–7 T M1–3 [अ]थ (for तु) Ś D2 8 12 ते नीलहत, B2 रक्ष पतये, D1 3 13 नीलेन हत (for रक्षोधिपते) Ñ V2 शशस, D4 सकाशं (for शशसु) V3 दौवारिकस्त निहत शशस —b) B2 सेनापति (sic), D4 मायाधिप (for सेनापति) Ś V2 3 D1–3 8 12 13 मानुवध (V2 3 D1 2 °चर) प्रहस्त, D9 पावकसूनुना हत (for पावकसूनुशस्तम्) —c) Ś1 V2 3 B1 (both times) D1 तथापि, Ś2 D2 8 12 तथा हि G1 [अ]शेष (for तेषा). Ś Ñ V B1 (both times) 2 D1–4 8,12 13 स (B1 D13 च) निशम्य वाक्य (for वचन निशम्य) B3 श्रुत्वा तु तेषा तरसा स वाक्य —D9 om (hapl) 2d–3a.—d) T3 क्लेश-, Cr g as in text (for क्रोध-) Ś D8,12 क्रोधवशो बभूव, V3 illeg (for °वशं जगाम)

संख्ये प्रहस्तं निहतं निशम्य
शोकार्दितः क्रोधपरीतचेताः ।
उवाच तान्नैर्ऋतयोधमुख्या-
निन्द्रो यथा चामरयोधमुख्यान् ॥ ३
नावज्ञा रिपवे कार्या यैरिन्द्रबलसूदनः ।
सूदितः सैन्यपालो मे सानुयात्रः सकुञ्जरः ॥ ४
सोऽहं रिपुविनाशाय विजयायाविचारयन् ।
स्वयमेव गमिष्यामि रणशीर्षं तदद्भुतम् ॥ ५
अद्य तद्वानरानीकं रामं च सहलक्ष्मणम् ।
निर्दहिष्यामि बाणौघैर्वनं दीप्तैरिवाग्निभिः ॥ ६

G B L

3 B4 om 3, B1 repeats 3 (for both cf v l 1). D9 om 3[a] (cf v l 2) —[a]) Ś Ñ V1 2 B1 (both times) 2 3 D1–4 8 12 13 सभ्रातर(Ñ B1–3 D1 °मातुल, D4 °भ्रातमज [sic]) नीलहत(D12 °वश) निशम्य, V3 * . ! * * * हत निशम्य (illeg) —[b]) D9–11 क्रोध- (for शोक-) D6 7 9–11 शोक-, G1 3 M5 कोप- (for क्रोध-) Ś D2 8 12 क्रोधनिवृत्तने(D8 °गा)त्र°, Ñ1 V3 D1 3 4 13 °वशा(D13 °शो)भिभूत (for °परीतचेता) —[c]) Ñ2 V1 B1(both times) 2 3 D10 राक्षस-, D11 राजस- (sic) (for नैर्ऋत-) Ñ1 V1 2 D4 राज-, D9–11 M5 -यूथ- (for -योध-) —B3 om (hapl) 3[d].—[d]) Ś Ñ V B1 (both times) D1–3 8 12 13 [ए]वामर-, D7 10 11 निर्जर- (for चामर-) V1 -राज-, D7 9–11 G3 M5 -यूथ- (for -योध-) V2 B1 (both times) D3 -वीरान् (for -मुख्यान्) —After 3, Ñ V1 2 B1(after first occurrence) 2 3 D4 13 read colophon of 6 46, while V3 ins 948*

4 Before 4, Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 G1 M5 ins, while V3 ins after 3

948* प्रहस्तस्य वध श्रुत्वा रावणो भ्रान्तमानस ।
राक्षसानादिदेशाशु राक्षसेन्द्रो महाबल ।

[(l 1) D3 वधात्क्रुद्धो (for वध श्रुत्वा) B4 वज्रदष्ट्र हत श्रुत्वा, G1 M5 प्रहस्त निहत श्रुत्वा (for the prior half) Ñ2 M5 भ्रातचेतन, V3 राक्षसाधिप (for भ्रान्तमानस) —(l 2) Ś V3 B3 D1.2 4 8 12 [अ]थ (for [आ]शु) G1 राक्षसानाशुवाचाशु (for the prior half).]

—V3 om 4. K (ed) reads (within brackets) 948*, 4–6 (var), 951*, and App I (No 30) after 6 46 repeating 4–6 here —[a]) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 13 K (ed) (first time) कार्या शत्रुषु नावज्ञा, Ś2 D2 8 12 कुर्याच्छत्रुषु नावज्ञा —[b]) B1 2 4 येनेन्द्र- (for यैरिन्द्र-) Ñ2 D9–11 G Ct -सादन, D8 -सूचन (sic), Cr m as in text (for -सूदन) D4 सुरिद बलसूदित (sic) —After 4[ab], D13 consecutively repeats 4–7 —[c]) D7 सादित T3 शैल- (for सैन्य-) —[d]) D2 सोनुयायी, D4 सानुजात, D9 °यात, D13 (both times) °वध (for सानुयात्र) Ś D2 8 12 सवाधव, D13 (both times) ससैन्यक —After 4, Ñ1 V2 B2 D4 ins.

949* रथैर्हयैर्गजैश्चैव यातुधानैश्च सर्वश ।

[B2 transp हयैर् and गजैश्च B4 समतत (for च सर्वश)]

5 B1 D13 K (ed) repeat 5 (cf v l 1 and 4) —[a]) B4 युधि, D13 (both times) शत्रु- (for रिपु-) B2 सोहं रिपूणा नाशाय —[b]) D6 T1 3 G1 विचारयन् (for [अ]वि°) Ś Ñ1 B3 D2 4 8 12 स्वबलस्य च वृद्धये, Ñ2 V1 2 B1(both times) 2 4 D1 3 13 (both times) K (ed) (first time) विजयस्य च(B1 D1 3 13 °स्य वि-, K [ed] °स्याभि) वृद्ध(D1 वर्ध)ये, V3 विजयाय सैन्यस्य च (unmetric) —After 5[ab], Ñ1 (within brackets) V2 D4 ins, while B3 subst for 5[cd]

950* रामलक्ष्मणयोर्वैर स्वय निर्यातयामि वै।

—[c]) D1 [आ]गमिष्यामि —[d]) D1 4 रण शीघ्रम्(D1 °र्षम्) (for रणशीर्षं) Ś Ñ2 V B1(first time) 3 4 D1–4 8 12 13 (both times) अभित्वरन्, Ñ1 V3 B1 (second time) अतित्वरन् (for तदद्भुतम्)

6 B1 D13 K (ed) repeat 6 (cf v l 1 and 4) B4 om 6[ab] —[a]) Ś2 D8 12 अद्यैतद्, B3 अह तु, D6 T G1 अद्य त (for अद्य तद्) —[b]) Ñ1 V B1(first time) 2 3 D4 K (ed)(first time) सराम (for राम च) Ś D1–3 8 12 13 (both times) सहराम सलक्ष्मण —[c]) Ś D6 8 12 निहनिष्यामि, D1 13 (both times) K (ed) (first time) प्रधक्ष्याम्येव(D13 °मि च) D4 तद्बाणै (for बाणौघैर्) Ñ2 V1 2 B3 निर्ध(Ñ2 निध, B2 विध)क्ष्यामि पृषत्कौघै, B2 निर्धक्ष्यामि शरैर्घोरै, B4 विधक्ष्यामि शरोग्रैश्च. —[d]) G1 शुष्क वनम्, G3 वन दीप्तम् (for वन दीप्तैर्) Ś Ñ V B (B1 both times) D1–4 8 12 13 (both times) K (ed) (first time) शुष्क वन(V3 °ष्कमूल, B2 3 D3 °ष्केंधन)मिवानल —After 6, Ś Ñ2 V B2–4 D1–4 8 9 12 M3 (only l 1) ins, B1 ins for the first time after 6 (first occurrence), repeating it after 6 (r), D13 ins after 6 (first occurrence), while T2 ins l 1–2 only after 6

951* अद्य सतर्पयिष्यामि पृथिवीं कपिशोणितै ।
राम च लक्ष्मण चैव प्रेषयिष्ये यमक्षयम् ।
एवमुक्त्वा महातेजा रावणो लोकरावण ।
आगच्छत्सहसा क्रुद्ध सर्वसैन्येन सवृत ।

[Ñ2 D9 om l 1–2.—(l 1) V2 अह, V3 B2 4 D4 स्वय, B1 (first time) मय, T1 अथ (for अद्य) D4 पृथिव्यां

स एवमुक्त्वा ज्वलनप्रकाशं
रथं तुरंगोत्तमराजियुक्तम् ।
प्रकाशमानं वपुषा ज्वलन्तं
समारुरोहामरराजशत्रुः ॥ ७

स शङ्खभेरीपटहप्रणादै-
रास्फोटितक्ष्वेडितसिंहनादैः ।
पुण्यैः स्तवैश्चाप्यभिपूज्यमान-
स्तदा ययौ राक्षसराजमुख्यः ॥ ८

स शैलजीमूतनिकाशरूपै-
र्मांसाशनैः पावकदीप्तनेत्रैः ।
बभौ वृतो राक्षसराजमुख्यै-
र्भूतैर्वृतो रुद्र इवामरेशः ॥ ९

(for °वीं) —(l 2) D₄ राम स , D₁₃ मराम (for राम च) B₃ चापि (for चैव) D₁ यमालय (for यमक्षयम्) B₁ (second time) प्रेषिष्ये यमसादन (for the post half). —(l 3) Ś D₂ ₈ ₁₂ राक्षसेश्वर (for लोकरावण) —(l. 4) V₂ अवगच्छत् (hypm), B₁ (both times) ₂ ₃ D₁–₄ विगच्छत , D₁₃ आगमत् (for आगच्छत्). Ñ₂ V B₂ ₄ D₀ सु (V₂ स) महाक्रुद्ध , D₄ ₈ महाक्रुद्ध (subm) (for सहसा क्रुद्ध) Ś D₈ ₁₂ ससुत (for सवृत).]

—Thereafter, Ñ₂ V B₁ (after 951* first occurrence) ₂–₄ D₃ ₄ ₉ T₂ cont., while T₃ ins after 6 a passage relegated to App I (No 30)

7 D₁₃ repeats 7 (cf v l 4) D₁ reads 7 twice. —ᵃ) Ś Ñ₁ V B₁ D₁ (both times) ₂–₄ ₈ ₁₂ ₁₃ (both times) तु विमानरूपं (B₁ °कल्प), D₆ T₁ ज्वलनप्रकाशो, D₆ ₇ ₉ ज्वलनं प्रकाशं —G₂ om (hapl.) from 7ᵇ up to प्रका in 7ᶜ —ᵇ) B₄ D₆–₇ ₉ M₃ ₆ Cm g राजयुक्त; T₂ -संप्रयुक्त , M₁ ₂ -राशि°; Ck t as in text (for -राजियुक्तम्) Ś Ñ₁ V B₁ D₁ (both times) ₂–₄ ₈ ₁₂ ₁₃ (both times) रथ तुरंगैर्बहुभि· सु (V₃ D₁, ₄ ₁₃ °भि· प्र, B₁ °भिश्च, D₂ ₈ °भिस्तु) युक्त —ᶜ) B₄ D₁ (second time) ₂, ₁₃ (both times) प्रकाशमानो Ś Ñ V₁ ₂ B₄ D₁ (first time) ₂ ₃ ₈ ₉ ₁₂ ₁₃ (both times) परेण, V₃ B₁–₃ D₁ (second time), ₄ वरेण (for ज्वलन्तं) —ᵈ) B₁ -देव- (for -राज-) —After 7, Ñ₁ (m) ₂ V B₂–₄ D₂ ₉ ₁₃ (after 7 [r]) ins

952* आरुह्य तं शस्त्रशतैरुपेतं
दिव्यैस्तथा राक्षसराजपुत्र ।
ययौ तदायोधनमुग्रवीर्यो
वेगेन रोषस्य बलेन चैव ।
तमेकवीर समुदीर्णमन्यु [5]
निशाचरेन्द्रं सुविवृद्धकोपम् ।
तदानुजग्मुर्गिरिराजकल्पा
रक्षोगणा सयुगजातहर्षा ।

[(l 1) Ñ₂ D₀ बाण- , D₁₃ तूण- (for शस्त्र-) D₂ -शरैर् (for शतैर्) Ñ₂ D₉ ₁₃ समेत —(l 2) D₂ विजेतु, D₁₃ दिव्य (for दिव्यैस्) D₂ नैर्ऋत- (for राक्षस-). —(l 4) V₃ रक्षोति- , D₁₃ रामस्य (for रोषस्य) V₃ तेन (for चैव) —V₃ om. l 5–8 —(l. 5) V₂ तद् (for तम्). D₂ एव (for एक-) Ñ₂ B₂ -मृत्यु, B₄ -शक्ति (for -मन्यु). —(l. 7) B₂ तथा (for तदा). D₂ हरि-, D₁₃ गज- (for गिरि-). B₃ रूपा, D₂ -रूप (for -कल्पा) —(l. 8) D₁₃ ससुत- (for सयुग-). B₃ रक्षोगणाः संप्रति सप्रहर्षा .]

—After 7 (first occurrence), D₁ reads an addl. colophon

[*Sarga name* रावणगर्जन. —*Sarga no* 35.]

—Thereafter D₁ ins , while D₁₃ ins after 7 (first occurrence) a passage relegated to App. I (No 30)

8 D₁₃ transp 8 and 9 —ᵃ) D₁₃ महस्त्रसत्यैः (for स शङ्खभेरि). D₅ ₉–₁₁ T₁ G₂ M₃ -पणव- (for -पटह-). —ᵇ) Ś V₁ ₂ D₈ ₁₂ आ (Ś₂ D₈ अ) स्फोटिता (Ś₁ °त) स्फोटित , Ñ₁ B₃ ₄ D₁–₃ आक्ष्वेडिता (Ñ₁ °त) स्फोटित- ; Ñ₂ B₁ °तास्वेडित-, D₄ अक्षोभितप्रस्फुट-; D₅ ₆ T₁ ₂ G M Cm g k °तक्ष्वेलित-, Ct as in text (for आस्फोटितक्ष्वेडित-) D₁₃ भेरीरवै· शंखमहाध्वनैश्च —ᶜ) B₃ (m. also as in text) बलैर्वृतश्च, D₄ पुण्योत्सवैश्च (for पुण्यैः स्तवैश्च). V₁ [श्च]व (for [श्च]पि) V₁ om , V₃ D₉–₁₁ सु-, D₂ [श्च]ति- (for [श्च]भि-). B₄ -भूयमानस् (for -पूज्य°) —ᵈ) B₂ सैन्यराज , B₄ -योधमुख्यै (for -राजमुख्य).

—After 8, D₁₃ ins ·

953* महाबले राक्षसजातहर्षे
परस्पर वाहनवाहितैश्च ।
महाधनैर्वर्मकिरीटकुण्डलै-
र्युयुत्सुभि शक्तित्रिशूलधारिभिः ।
तेषा तुरगास्थिरथाङ्गचूर्णितो [5]
रेणुर्दिश· स द्युमणिं चछाद च ।
गजै रथैरुल्ल (ष्ट ?) हयैश्च बृंहितै
कोलाहलै सैन्यमहार्णवस्य ।
चचाल भूमि सहशैलकानन ।
भेरीरवै राक्षससिंहनादै । [10]

9 D₁₃ transp 8 and 9 —ᵃ) Ñ₁ नील- (for शैल-). Ñ V₁ ₂ B₃ D₇ -कायैर् (for -रूपैर्). —ᵇ) Ś D₂ ₄ ₈ ₁₂ महाबलै (D₄ °जवै), Ñ₁ B₁ ₄ D₈ ₁₃ महास्व (B₄ °न, D₁₃ °श) नै , V₃ D₁ महासु (V₃ °स्व) रै , D₅ T₁ M₁–₃ मासादनै. (M₁ ₂ °कै) (for मासाशनै). B₃ -नेत्रदीप्तैः (by transp); D₆ T₂ -दीप्तगात्रै (for -दीप्तनेत्रैः)-

ततो नगर्याः सहसा महौजा
निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
महार्णवाभ्रस्तनितं ददर्श
समुद्यतं पादपशैलहस्तम् ॥ १०
तद्राक्षसानीकमतिप्रचण्ड-
मालोक्य रामो भुजगेन्द्रबाहुः ।
विभीषणं शस्त्रभृतां वरिष्ठ-
मुवाच सेनानुगतः पृथुश्रीः ॥ ११
नानापताकाध्वजशस्त्रजुष्टं
प्रासासिशूलायुधचक्रजुष्टम् ।
सैन्यं नगेन्द्रोपमनागजुष्टं
कस्येदमक्षोभ्यमभीरुजुष्टम् ॥ १२
ततस्तु रामस्य निशम्य वाक्यं
विभीषणः शक्रसमानवीर्यः ।
शशंस रामस्य बलप्रवेकं
महात्मनां राक्षसपुंगवानाम् ॥ १३
योऽसौ गजस्कन्धगतो महात्मा
नवोदितार्कोपमताम्रवक्त्रः ।
प्रकम्पयन्नागशिरोऽभ्युपैति
ह्यकम्पनं त्वेनमवेहि राजन् ॥ १४

G B 6 L

—^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 बलैर् (for बभौ) D6 reads in marg वृतो Ś Ñ1 B1 4 D2 3 8 12 13 -योधवीरैर् (D2 °रो), Ñ2 V3 B2 योधमुख्यो, V1 2 D5 6 9–11 T1 2 G1 M3 राजमुख्यो, B3 D1 4 7 G2 3 -योध° (for -राजमुख्यैर्) —^{d}) V1 देवैर्, D3 (marg) सुरैर् (for भूतैर्) B1 चन्द्र (for रुद्र) V3 D4 [आ]बभासे, M3 [अ]सुरेश (for [अ]मरेश)

10 ^{a}) G1 महात्मा (for महौजा) V3 transp नगर्या and महौजा —^{b}) V3 D1 13 निःक्रम्य B3 -सैन्यमुख्य (for °मुग्रम्) D13 निष्क्रम्य तद्वानरमुग्रसैन्य —Ñ V1 2 B2 3 transp ^{c} and ^{d} —^{c}) Ś D1–4 8 12 13 -[अं]भ स्तिमित, Ñ1, V1 2 B3 -[अं]भ स्तनित, V3 B1 4 -[अ]भ्रस्तिमित, G2 M5 -[उ]भ्र° (for -[अ]भ्रस्तनित) —After 10, G1 ins

954* रथैरमेयैस्तुरगैरसख्यै-
र्गजोत्तमैश्चाप्रसरैः समन्वितम् ।

11 ^{a}) B4 तद्रथ- (for राक्षस-) D2 अभि- (for अति-) —^{b}) D6 T2 3 विलोक्य Ñ B2 3 [ऽ]मरतुल्य(B2 °राज)रूप, V1 2 [ऽ]मरराजतुल्य, B4 [ऽ]द्भुतमुग्रवीर्य, D1 3 4 13 भुजगाभबाहु (for भुजगेन्द्र°) B1 रामस्तु दृष्ट्वा भुजगाभबाहु —^{c}) V1 2 B2 D1 3 13 धर्म-, G3 बुद्धि- (for शस्त्र) —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 शैलाग्र- (D13 °व)गत (for सेनानुगत) B3 महात्मा, D4 सहश्री

12 ^{a}) V3 -पताकि, B4 -पताक, D4 T2 3 G1 Cr -पताक, Cg as in text (for पताका-) Ñ2 शस्त्रदस, B2 D10 11 G2 छत्रजुष्ट, D1 -सप्रजुष्ट, Cr as in text (for -शस्त्रजुष्ट) —After 12^a, Ś V3 B4 D1–4 8 12 13 read 12^d —B1 om (hapl.) 12^b —^{b}) Ś D8 12 सप्रास (for प्रासासि-) Ś2 B3 -शैल- (for -शूल-) Ś Ñ V B2–4 D1–4 7 8 12 13 -[अ]शनि- (for -[आ]युध) V3 B3 4 D4.7 T1 3 G2 वज्र-, D5 6 10 11 G3 M3 शस्त्र- (for -चक्र) Ñ V1 2 B2 -हस्तं (for -जुष्टम्) —Ñ V1 2 B2 3 D9–11 transp ^{c} and ^{d} —^{c}) Ñ V1 2 B2 3 नागेन्द्रराज-(B2 °नाग-), D9–11 M Cm सैन्य महें(M3 गजें)द्र- (for सैन्य नगेन्द्र-). V3 -रूपमूर्ति (sic) (for -नागजुष्ट) ❀ Cr नानापताकध्वजशस्त्रजुष्ट प्रासासिशूलायुधवज्रदृष्टमिति पाठः।, Cm प्रासासिशूलायुधशस्त्रजुष्टमायुधानि धनूंषि प्रासासिशूलायुधान्येव शस्त्राणि तैर्जुष्टम्। महेन्द्रोपमनागजुष्टमिति पाठे महेन्द्रपर्वतमदृशगजयुक्तम्।, Cg प्रथम शस्त्रशब्द उपात्त प्रासादिभिन्नपर। आयुध धनु, इन्द्रायुधमित्यादौ तथा प्रयोगात्। प्रासासिशूलायुधरूपै शस्त्रैर्जुष्टमित्यर्थ। वज्रजुष्टमिति पाठान्तरम्।, Ck ध्वजछत्रेति। छान्दसस्तुगभाव।, so also Ct ❀ —B1 om (hapl) 12^d —^{d}) Ś V3 B4 D1 2 4 8 12 13 [ए]तद् (for [इ]दम्) Ñ V1 2 B2 अभीरुसैन्य, V3 B3 4 D4 13 अतीवपुष्ट(B3 °सैन्य, D13 °दुष्ट), G1 अदीनजुष्ट (for अभीरुजुष्टम्)

13 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 तत स(Ñ2 V3 °तस्तु) रामस्य वचो निशम्य —^{b}) Ñ2 B1 D1 12 13 शुक्र- (for शक्र-) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 -बुद्धि (for -वीर्य) G3 विभीषण शस्त्रभृता वरिष्ठ —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 7–9 12 13 रामाय (for रामस्य) Ñ V1 2 B2–4 D4 प्रवीरान्, V3 -प्रयुक्तो, B1 D1 13 -प्रवेकान्, D6 9 T G3 M1 2 5 -प्रवेग, Cv as in text (for -प्रवेक) —^{d}) Ñ V1 2 B2–4 दुरासदान् (for महात्मना) Ñ2 V1 B3 4 -पुगवास्तान्

14 V3 om (hapl) 14 —^{a}) Ś D2 8 [ऽ]य (for ऽसौ) G2 जग- (meta) (for गज-) —^{b}) Ś D8.12 दीप्त- (for -ताम्र-) Ñ V1 2 B4 -नेत्र, B3 D7 T2 -चक्षु, Cg as in text (for -वक्त्र) —^{c}) Ś B1 D1–3 8–12 स-, B2 आ, D6 13 T2 3 G1 M5 म (for प्र-) —^{d}) D9 [ए]दिम् (sic) (for [ए]नम्) Ñ V1 2 B2–4 प्रवीरयाहु तम् (B2 4 °हुस्तम्) (for ह्यकम्पन त्वेनम्). D5 G1 3 M1 3 अवैहि (G1 °ह [sic]) (for अवेहि) D6 reads in marg हि राजन् Ś B1 D1–4 8 12 13 राजन्नवे(Ś D2 8 12 °वै)ह्येन(B1 °क्षध्व)मकपनाह्वं(B1 D4 13 °व्य, D2 °क)

9 15 9 योऽसौ रथस्थो मृगराजकेतु-
धून्वन्धनुः शक्रधनुःप्रकाशम् ।
करीव भात्युग्रविवृत्तदंष्ट्रः
स इन्द्रजिन्नाम वरप्रधानः ॥ १५
यश्चैष विन्ध्यास्तमहेन्द्रकल्पो
धन्वी रथस्थोऽतिरथोऽतिवीर्यः ।
विस्फारयंश्चापमतुल्यमानं
नाम्नातिकायोऽतिविवृद्धकायः ॥ १६
योऽसौ नवार्कोदिततामचक्षु-
रारुह्य घण्टानिनदप्रणादम् ।
गजं खरं गर्जति वै महात्मा
महोदरो नाम स एष वीरः ॥ १७
योऽसौ हयं काञ्चनचित्रभाण्ड-
मारुह्य संध्याभ्रगिरिप्रकाशम् ।
प्रासं समुद्यम्य मरीचिनद्धं
पिशाच एषोऽशनितुल्यवेगः ॥ १८
यश्चैष शूलं निशितं प्रगृह्य
विद्युत्प्रभं किंकरवज्रवेगम् ।
वृषेन्द्रमास्थाय गिरिप्रकाश-
मायाति सोऽसौ त्रिशिरा यशस्वी ॥ १९
असौ च जीमूतनिकाशरूपः
कुम्भः पृथुव्यूढसुजातवक्षाः ।
समाहितः पन्नगराजकेतु-
र्विस्फारयन्भाति धनुर्विधून्वन् ॥ २०

---

15 ^{a}) V3 G3 मृगस्थो (for रथस्थो). V3 गज- (for मृग-) —^{b}) Ś Ñ V B1 2 D1–4 6 7 9–11 13 T2.3 M1 5 धुन्वन्धनु, B3 4 धनुर्वरं B4 शक्र इव, D9 शक्रवनुप (for शक्रधनु-). —^{c}) Ś D8 12 करोऽरानि-, D1 G2 वरीभदाति (meta) (for करीव भाति) T3 [उ]ग- (for [उ]ग्र-) B4 D6 9 T2 -विवृद्ध-, T3 M1 2 -त्रिविक्त- (for -विवृत्त-) —^{d}) Ś D2 8 12 सुरेंद्रशत्रु, B1 D1 3 पर स्वधाम (for वरप्रधान॰) Ñ V B2–4 D6 13 स इद्रजिद्राक्षसराजपुत्र

16 ^{a}) B3 D1 9 [ए]व (for [ए]ष) Ś D2 8 12 विक्रांत, Ñ V B1 3 4 विन्यस्त, D1 सुव्यक्त, D7 T3 G1 3 M5 विंध्याद्रि-(G3 °द्रि-) (for विन्ध्यास्त-). Ś Ñ V B4 D1–4 8 12 इवेंद्र-, B1 3 -इंद्र- (for -महेन्द्र-) D13 योऽसौ महावीर्यभुज॰ किरीटी —^{b}) D13 महाशरीरो B3 विवृणोति (for ऽतिरथोऽति-). Ś Ñ V B D2–13T G2 3 M5 -वीर, D1 -धीर (for -वीर्य) —^{c}) Ñ V1 2 B2–4 G1 अतुल्य(Ñ2 °चित्र)नादम् (for °मान) Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 विस्फारयन्वै धनुर(V3 B1 °र्यं)प्रनादम् —^{d}) Ś Ñ2 V B D1–4 8 12 13 एषो, Ñ1 ह्यषो (for नाम्ना) B1 च (for ऽति-) Ś V3 B1 D2–4 8 12 13 -विवृत्त(V3 °द्ध)नेत्र, D1 -विचित्रनेत्र (for -विवृद्धकाय)

17 ^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1–6 8 12 13 T1 2 G2 नवार्कोपम-, D7 °दय-, Cv as in text (for °दित-) B4 -नेत्र, D6 I2 3 -वस्त्र (for -चक्षुर्) ✽ Cr योऽसौ नलोको (नवार्को?) पमताम्रचक्षुरिति पाठ. ✽ —D4 om (hapl ?) 17^b–18^a —^{b}) D9 10 -निनद (for -निनद-). Ś D8 12 -प्रवेके, V3 B4 -प्रणाद, D2 -प्रवेक (for -प्रणादम्) —^{c}) Ś D2 8 12 स्वरो, Ñ V B D1 13 खर (for गज) D13 स्वरो (for खर) M1 2 यो (for वै) Ñ V1.2 B2–4 दुरात्मा (for महात्मा).

18 D4 om 18^a (cf. v l 17). —^{a}) Ñ2 [ऽ]य (for ऽसौ) M5 गज (for हय) Ś D8 12 -दण्डम्, D13 -भानुम्, L (ed) -भाण्म् (for -भाण्डम्) —^{b}) Ś Ñ2 B1 4 D1–4 8 12 13 -घन, V1 2 -चय (for -गिरि-). D4 9–11 -प्रकाश॰ —^{c}) D4 पाशं, D13 शक्तिं (for प्रास) Ś D8 12 मरीचिकल्प, Ñ1 °माल्य, V1 °मान, B2 °युक्त, B4 D4 °सत्त्वं, D2 13 °विद्ध (for °नद्ध) —^{d}) Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 नरा(B1 D1 3 देवा)तकाख्यो, Ñ2 illeg, B4 नरातकोय च (for पिशाच एषो) B3 हरि- (for ऽशनि-) Ś D8 12 -वेग, B2 -भीम (for -वेग). —After 18, Ñ1 B2.3 ins. 956*

19 Before 19, Ñ1 B2 3 read 22–23 —^{a}) Ñ2 एषः D6 T2 चैव (for चैष). —^{b}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D2 8 12 किंकिणि-, B1(m also) पावक, D1 दारुण-, D3 किनर-, D9 12 G1 काचन-, L (ed) वासव- (for किंकर-) B1 -तुल्य-, D3 वक्त्र- (for -वज्र-) Ñ1 V1 2 B2–4 जुष्टं, Ñ2 -दृष्टं, D4 -वेग, D9 -चय, D13 -सार (for -वेगम्) V3 विद्युत्प्रभ काचनचित्रलेख ☞ Ś D8 12 om 19^c–41^b —^{c}) Ñ2 V B4 D1–4 13 गजेंद्रम्, B3 नागेंद्रम् Ñ1 D1 3 4 6 7 9–11 13 T2 3 G1 3 M5 शशि-, Cm g as in text (for गिरि-) B1 गजेंद्रमोक्षाय शशिप्रकाशम् —^{d}) Ñ V1 2 B1 4 D2–4 6 7 9 11 13 T2 3 G2 3 M3 5 यो (for सो) B3 [ऽ]य (for ऽसौ). V2 B3 4 D1 13 तपस्वी (for यशस्वी) B2 खरस्वनो वै मकराक्ष एष. ✽ Cr. आयाति योऽसौ त्रिशिरा यतस्विवति पाठ ✽

20 ^{a}) B2 3 अय, G3 योऽसौ, Cg as in text (for असौ) Ñ V1 2 B2–4 D2 G3 M5 तु, D3 हि (for च). B2 3 -काय (for -रूप). —^{b}) Ñ1 B2 3 प्रतिव्यूढ-, V3 D4 पृथुश्रीश्च, B1 D1 T3 पृथुर्व्यू(B1 °र्यू)ढ-, Cg as in text (for पृथुव्यूढ-) G1 -विशाल- (for -सुजात-). Ñ1 -वक्ष. B4 कुभोयमायाति सुजातपक्षः —^{c}) T3 -केतु (for

यश्चैष जाम्बूनदवज्रजुष्टं
दीप्तं सधूमं परिघं प्रगृह्य ।
आयाति रक्षोबलकेतुभूतः
सोऽसौ निकुम्भोऽद्भुतघोरकर्मा ॥ २१

यश्चैष चापासिशरौघजुष्टं
पताकिनं पावकदीप्तरूपम् ।
रथं समास्थाय विभात्युदग्रो
नरान्तकोऽसौ नगशृङ्गयोधी ॥ २२

यश्चैष नानाविधघोररूपै-
र्व्याघ्रोष्ट्रनागेन्द्रमृगेन्द्रवक्त्रैः ।
भूतैर्वृतो भाति विवृत्तनेत्रैः
सोऽसौ सुराणामपि दर्पहन्ता ॥ २३

G 6
B 6
L 6

-केतुर्) —^{d}) Ñ1 V2 3 B1 2 D9–11 13 याति, B4 सोति-, D4 एति (for भाति) Ñ V1 2 B D1–4 13 धनुष्मान्, V3 वपुष्मान्, D6 7 9–11 T2 3 विधुन्वन्, G1 विचित्र, Cg as in text (for विधून्वन्) ❀ Cg अत्र यच्छब्दाप्रयोग सन्निहितत्वादिति भाष्यम् ❀

21 ^{a}) D4 स एष (for यश्चैष) B1 -पत्र- (for -वज्र-) D4 -गुप्त, M5 -दष्टो (for -जुष्ट) —V3 om (hapl) 21^{b}–22^{a} —^{b}) D4 lacuna for दीप्त Ñ1 V1 2 B2 3 सुघोर, L (ed) मधूम्र (for सधूम) D1 निगृह्य, D2 9 विगृह्य (for प्रगृह्य) —B1 reads in marg 21^{c}–22^{ab} —^{c}) B4 प्रयाति (for आयाति) B4 -हेतुभूत, D1 -भूतहेतु —^{d}) V1 2 एषो, B2 om, D2 सोय, D9–11 M5 योसौ, M1–3 त्वसौ (for सोऽसौ) Ñ2 B1 D9–11 -वीरकर्मा, V1 2 B4 D4 6 T3 -भीम°, B2 °रूप, M5 -रूप° (for -घोरकर्मा) Ñ1 B3 निकुंभ एषोद्भुतरूक्ष (B3 °घोर) रूप (Ñ1 [m also] °भीमकर्मा)

22 V3 om 22^{a}, B1 reads in marg 22^{ab} (for both, cf v l 21) Ñ1 B2 3 read 22–23 before 19 —^{a}) D3 om यश्चैष D4 आयाति (for चापासि-) Ñ2 -वरौघ-, D2 9 -धरौघ- D4 -युद्ध (for -जुष्ट) —^{b}) Ñ V B D1–4 13 -तुल्य- (for -दीप्त-) V3 -विक्रम, D4 -वेग (for -रूपम्) —After 22^{ab}, V2 ins

955* खड्गी धनुष्मान्कवची किरीटी
महाबलो राक्षसराजसूनु ।

—^{c}) Ñ1 V1 2 B1–3 D1 13 [उ]दग्र (for [उ]दग्रो) —B1 reads 22^{d} twice (second time in marg) —^{d}) B1 (first time) D1 13 विद्युत्प्रभो, B4 D2 4 देवातको (for नरान्तको) Ñ V1,2 B2 3 [ऽ]य (for ऽसौ) Ñ1 B1 (second time) 4 नरसिंह-, B1 (first time) M1 नत (M1 °र) शृङ्ग-, D4 तमसग- (for नगशृङ्ग-) —After 22, Ñ2 V B1 4 D1–4 13 ins, while Ñ1 B2 3 ins after 18

956* यश्चैष कालानलतुल्यरूप
खड्गी धनुष्मान्कवची किरीटी ।
गजेन्द्रमास्थाय गिरिप्रकाश
खरस्वनोऽय मकराक्षनामा ।

[(l 1) D4 स (for यश्) B3 -वेग (for रूप) —V3 om from l 3 up to 23^{ab} —(l 3) D13 नागेंद्रम् D4 आहत्य (for आस्थाय) D2 शशि- (for गिरि-) —(l 4) B3 4 D2 खरात्मजो Ñ1 B2 वै, B4 D4 [ऽ]सौ (for ऽय) Ñ1 B2 एष (for -नामा)]

23 V3 om 23^{ab} (cf v l. 956*) Ñ1 B2 3 read 22–23 before 19 —^{a}) T3 यत्रैष D1 नानायुध- (for °विध-) Ñ1 -तुल्य- (for -घोर-) —^{b}) D4 खर- (for व्याघ्र-) Ñ1 -वृकाश्व-, Ñ2 V1 2 B1 D1 4–6 9–11 13 T1 2 G1 M3 5 -मृगाश्व, B2 3 -वृषाश्व-, B4 -सुरेन्द्र-, D2 -मृगाम्य, T3 -वराह-, L (ed) -मृगर्क्ष- (for -मृगेन्द्र-) Ñ V1 2 B2–4 D1–4 13 -युक्तै, B1 -जुष्ट (for -वक्त्रै) —^{c}) Ñ1 B2 3 [ऽ]भ्येति (for भाति) D9 विवृद्ध- Ñ2 B2 D4 -नेत्रो (for -नेत्रै) —After 23^{c}, D6 T2 3 ins

957* देवैर्वृतो देव इवान्तकारी ।

—^{d}) D6 9–11 T2 3 यो (for सो) Ñ V1 2 B2 3 D4 सोय (V1 2 सोसौ, B2 D4 योसौ) सुदृष्टो वि (Ñ1 द्य) जिताश्व- (B3 °रि) सूनु, V3 असा सुदृष्टो जितशत्रुसैन्य, B1 D1–3 13 L (ed) सोऽसौ (B1 असो, D3 एषो, D2 योसा) सुरा (L [ed] सद) ष्टो विजिताश्व (D13 °रि) सूनु (D2 °रिसैन्य), B4 असौ खराष्टो जितराश्वसून (sic) —After 23, N V1 2 B2–4 D13 ins

958* यश्चैष घोर बहुवज्रजुष्ट
सकाञ्चन पावकदीप्तरूपम् ।
शूल समुद्यम्य समेति वेगा
देवान्तकश्चैष नगेन्द्रयोधी ।

[(l 1) B3 दष्ट्युक्त (for वज्रजुष्ट) —(l 2) B2 -तुल्य- (for दीप्त-) —(l 3) Ñ1 निवेति (sic), B2 विभाति, B3 बलेन (for समेति) —(l 4) B2 [ए]व (for [ए]ष). G (ed) [ऽ]सौ नरसिंह- (for चैष नगेन्द्र-)],

while D6 T2 3 ins

959* कैलासशैलोद्धतबाहुवीर्य ।
सुरेभदन्तक्षतरक्षवक्षा
गजाधिराजेव विभाति ते रिपु ।

[(l 2) D6 -रूद, T2 -रूक्ष- (for -रक्ष-) —(l 3) D6 -राजेति- (for -राजेव)]

भाति राक्षसराजोऽसौ प्रदीप्तैर्भीमविक्रमैः ।
भूतैः परिवृतस्तीक्ष्णैर्देहवद्भिरिवान्तकः ॥ ३०
एवमुक्त्वा ततो रामो धनुरादाय वीर्यवान् ।
लक्ष्मणानुचरस्तस्थौ समुद्धृत्य शरोत्तमम् ॥ ३१
ततः स रक्षोधिपतिर्महात्मा
रक्षांसि तान्याह महाबलानि ।
द्वारेषु चर्यागृहगोपुरेषु
सुनिर्वृतास्तिष्ठत निर्विशङ्काः ॥ ३२
विसर्जयित्वा सहसा ततस्ता-
न्गतेषु रक्षःसु यथानियोगम् ।
व्यदारयद्वानरसागरौघं
महाझषः पूर्णमिवार्णवौघम् ॥ ३३
तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य
दीप्तेषुचापं युधि राक्षसेन्द्रम् ।
महत्समुत्पाट्य महीधराग्रं
दुद्राव रक्षोधिपतिं हरीशः ॥ ३४
तच्छैलशृङ्गं बहुवृक्षसानुं
प्रगृह्य चिक्षेप निशाचराय ।
तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य
बिभेद बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३५

G B L

963* पुत्रै पौत्रै परिवृतो द्वित***** (damaged) ।

30 M5 om 30^ab^ (cf v l 29) —^a^) V3 D4 इति (for भाति) Ñ2 V1 2 B2 3 D3 [ऽ]य (for ऽसौ) D9–11 विभाति रक्षोराजोसौ —^b^) Ñ1 D3 4 प्रदीप्तो (for प्रदीप्तैर्). V1 कर्मभि , D9–11 G1 -दर्शनै —^c^) Ñ1 D3 शूलै , Ñ2 V B1–3 D1 2 4 13 शरै , B4 शरै , G (ed) योधै (for भूतै·). V1 2 अभिवृतो , D9–11 T1 3 परिवृ(D11 °भृ)तैस् Ñ2 V1 2 B2 3 योधैर्, G (ed) भूतैर् (for तीक्ष्णैर्) —^d^) B1 देवताभिर्, D4 देहवद्दैर् (sic) (for देहवद्भिर्) V3 B4 D1–4 13 इवातकै Ñ2 V1 2 B2 यमकालसमप्रभै (Ñ2 °प्रचोदितै) —After 30, D5–7 9–11 S ins

964* दिष्ट्यायमद्य पापात्मा मम दृष्टिपथ गत ।
अद्य क्रोध विमोक्ष्यामि सीताहरणसभवम् ।

[(l 1) D5 -पथ गत, D6 (in marg) -पथ मत, T3 -पद गत (for -पथ गत) ꙮ Cr मद्दृष्टिपथा(°थमा ?)गत इति पाठ ।, Cg मम दृष्टिपथ गत इति पाठ ꙮ —(l 2) D11 -सभव (for °वम्)]

31 ^b^) B3 आदत्त (for आदाय) —^c^) B2 सलक्ष्मण- (hypm) (for लक्ष्मण-) D7 M1 2 -[अ]नुगतस् G3 रामस् (for तस्थौ) —^d^) Ñ1 D4 समुद्धृत्य(D4 °द्धृत-), B4 D1–3 13 G1 M5 समुद्यम्य(B4 D2 3 °त-) (for समुद्धृत्य) Ñ2 V1 2 B2 3 श(B2 न)रोत्तमान्, V3 B1 4 D1–4 13 शरासन (B1 D1 13 °न) G3 तस्थावुद्धृत्य सायक

32 ^a^) D1 तत्र स (for तत स) —^b^) D3 जात्वा* (sic) (for तान्याह) B1 महाबरिष्ठ —^c^) N1 V1 B D1 2 13 पुर्या, D4 om , M2 चार्या (sic), L (ed) पुर्या (for चर्या) —^d^) V2 illeg , D1 4 निर्वृतास् (for सुनिर्वृतास्) D1 M1 2 तिष्ठति (for °त) —After 32, D5–7 9–11 S ins

965* इहागत मा सहितं भवद्भि-
र्वनौकसच्छिद्रमिद विदित्वा ।

शून्या पुरीं दुष्प्रसहा प्रमथ्य
प्रधर्षयेयु सहसा समेता ।

[(l 4) D5 प्रहर्षयेयु]

33 ^a^) M3 निसर्जयित्वा (sic) D6 7 10 11 T2 3 M1 2 सचिवास्, M3 सहितास् (for सहसा) D9 तता (for ततस्) —^b^) M5 तथा- (for यथा-) —For 33^ab^, Ñ V B D1–4 13 subst

966* स एवमुक्त्वा त्रिदशेन्द्रशत्रु-
रुद्यम्य चाप सशर प्रदीप्तम् ।

—^c^) D13 विदारयन्. —^d^) Ñ1 महाबल , V3 यथा झष , B4 महाझषै , D1 °विष (for महाझष) D4 पार्णम् (for पूर्णम्)

34 M1 reads 34^a^ twice —^a^) Ñ2 V B1 3 4 D1–4 13 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) —^b^) D4 दीप्ताशु- (for दीप्तेषु-). —After 34^ab^, Ñ1(m) 2 V B D1–4 13 ins

967* ततो हरीश सहसा जगाम
त रावण योद्धुमतिप्रकाशम् ।

[(l 1) V2 3 B1 स जगाम तत्र(V3 -त्र), B3 (m also as above) समुपाजगाम (for सहसा जगाम) —(l 2) B1 D2 3 13 -प्रचट , D1 -प्रचट (for -प्रकाशम्)]

—L (ed) transp ^c^ and ^d^ —^c^) Ñ V B D1–4 13 बलात्. B4 D4 समुद्यम्य (for समुत्पाट्य) D1 महीरुहाग्र , L (ed) महीधराग्य —^d^) D3 रणाजि- (for रक्षोधि-). Ñ1 V2 हरीन्द्र , D2 महात्मा (for हरीश)

35 ^a^) B1 तच्छृगशैल, B2 3 G (ed) त शै(B3 तच्छै)लशृ(G [ed]°म)ग, G1 3 ततस्तु शैल (for तच्छैलशृङ्ग) B2 -शालसानु, B4 °शाग्र, D1 -सानुवृक्ष, D6 °साद्र , D9 -वृक्षसानुषु (for -वृक्षसानु) ꙮ Ct शृङ्गशब्दोऽर्धर्चादि पुस्यपि ꙮ —^b^) Ñ V B D1–4 13 स रावणाय (for निशाचराय) —D3 erroneously repeats 35^cd^ (var) after 36^ab^. M1 reads ^c^ twice —^c^) D3 4

12 38 31 तस्मिन्प्रवृद्धोत्तमसानुवृक्षे
शृङ्गे विकीर्णे पतिते पृथिव्याम् ।
महाहिकल्पं शरमन्तकाभं
समाददे राक्षसलोकनाथः ॥ ३६

स तं गृहीत्वानिलतुल्यवेगं
सविस्फुलिङ्गज्वलनप्रकाशम् ।
बाणं महेन्द्राशनितुल्यवेगं
चिक्षेप सुग्रीववधाय रुष्टः ॥ ३७

स सायको रावणबाहुमुक्तः
शक्राशनिप्रख्यवपुः शिताग्रः ।
सुग्रीवमासाद्य बिभेद वेगा-
द्गुहेरिता क्रौञ्चमिवोग्रशक्तिः ॥ ३८

स सायकार्तो विपरीतचेताः
कूजन्पृथिव्यां निपपात वीरः ।
तं प्रेक्ष्य भूमौ पतितं विसंज्ञं
नेदुः प्रहृष्टा युधि यातुधानाः ॥ ३९

ततो गवाक्षो गवयः सुदंष्ट्र-
स्तथर्षभो ज्योतिमुखो नलश्च ।
शैलान्समुद्यम्य विवृद्धकायाः
प्रदुद्रुवुस्तं प्रति राक्षसेन्द्रम् ॥ ४०

(second time) तदा(D4 महा)पतत N V B1 3 4 D1.3 4 (both times).13 प्रसमीक्ष्य राजा (B3 रावणो), D2 सहसा निरीक्ष्य, G3 तरसा समीक्ष्य (for सहसा स°) —^{d}) D7 9–11 G1 चिच्छेद (for बिभेद) Ñ V B D1–4(D4 first time) 13 यमदण्डकल्पं (B3 °रूपं, D4 [second time] °कल्पं) (for तपनीयपुङ्खं)

36 ^{ab}) G3 प्रवृत्त- (for प्रवृद्ध-) Ñ2 V B1 D1–4 -वृक्षखडे, B2 3 -शृगवृक्षे, B4 -शृगखडे, D9 T3 -सानुवृक्ष (D9 °क्ष-), M5 -सानुपृष्ठे (for -सानुवृक्षे) D13 तस्मिन्प्रकृत्त द्रुमवृक्षखडे (for ^{a}) D5 6 9–11 T2 3 विदीर्णे, M1 विशीर्णे (for विकीर्णे) Ñ2 B1–3 D1 3 13 शैले विकी(Ñ2 B3 °दी, B1 °शी)र्णे सुवि(Ñ2 B2 3 बहु, B1 स वि)चित्रसानौ, V B4 D2 4 शैले विशी(V1 D2 °की)र्णोत्तमचित्रधातौ(V1 2 D4 °सानौ) (for ^{b}) Ñ1 तस्मिन्विशीर्णे तु सशैलशृगे सवृक्षवेणुद्रुमचित्रसानौ —After 36^{ab}, D4 erroneously repeats 35^{cd} (var) —^{c}) B3 महाहिरूप, D4 om (hapl) (for महाहिकल्प) Ñ V B1 2 4 D1–4 13 उग्रवेग(Ñ2 °वीर्यं) (for अन्तकाभ) —After 36^{c}, D4 reads 37^{bc} —^{d}) Ñ V D2 5 9–11 T3 M3 5 समादधे (for °दे) Ñ V B1.4 D1–4 -यूथपेन्द्र (V2 D2 °पेश), B2 3 -सैन्यनाथ; D13 -पुगवेंद्र (for -लोकनाथ)

37 V2 om. 37^{ab}. —^{a}) Ñ2 G1 M1 2 5 [अ]शनितुल्य (M5 °* -)वेग, B2 ज्वलनप्रकाश, B3 4 [अ]नल° (for [अ]निलतुल्यवेगं). —Ñ1 reads in marg 37^{bc} D4 reads 37^{bc} after 36^{c} M1 2 consecutively repeat 37^{bc} —^{b}) B1 D1–5 7 9 13 T1 सविस्फुलिंग ❀ Cg महेन्द्राशनि वज्रम्। औत्पातिकाशनिव्यावृत्तये महेन्द्रपदम्। यद्वा महेन्द्रमस्त्रमन्धोक्ति अभ्यासवता मुक्तत्वेनातिवेगद्योतनाय. ❀ —^{d}) M2 जुष्ट (for रुष्ट) Ñ V B D1–4 13 चिक्षेप राजा हरियूथपा(D1 2 °पुगवा)य

38 ^{a}) B2 (m also) -चाप-, D3 बाण (for -बाहु-). —^{b}) Ñ1 -तुल्य-, V2 D5 9–11 -स्पर्श- (for -प्रख्य-) V2 D9–11 -प्रकाश(V2 °श) (for -शिताग्र). —^{c}) V3 गात्र (for वेगाद्) —^{d}) D3 गुहेरिता, D4 दीक्षा इवि- (sic) (for गुहेरिता) D9 [ऽ]द्र- (for [द्]ग्र-)

39 ^{a}) Ñ1 मृढमज्ञो (for सायकार्तो). D1 -तेजा, D5 -वेगा, M1 -चेत (for -चेता). —^{b}) Ñ हरींद्रो, V1 2 कपींद्रो, V3 B D1–4 13 व्य(B2 3 त, D4 13 य)थार्तो (for पृथिव्या). Ñ V B D1–4 13 भूमौ (for वीर). —^{c}) Ñ1 मृढमज्ञ, Ñ2 B1 D5 9–11 वीक्ष्य भूमौ (for प्रेक्ष्य भूमौ) Ñ1 निरीक्ष्य (for विसज्ञ)

40 ^{a}) D6 9–11 T2 3 सुषेणस् (for सुदंष्ट्रस्) —^{b}) Ñ V B1 D4 मैंदो नलो, B2 मैंदानलो, B3 मैंदो(also नीला in m)नलो, D1–3 13 मैंदो गजो, D5–7 9–11 M1 2 स्वयर्षभो (for तथर्षभो). D1 द्योतिमुखो, D4 स्वाति°, D13 च्याति°, M1 ज्योत°, G (ed) ज्योतिर्मुखो, L (ed) ज्ञाति° (for ज्योतिमुखो) Ñ V1 2 B2 3 [अ]गदश्, D4 [ऽ]निलश्, M3 नभश् (for नलश्) B4 मैंदो मनोज्ञाभिमुखोगदश्च. —After 40^{ab}, G1 ins

968* तारश्च मैन्दद्विविदौ च वीरौ
सपातिरेते च गज सुषेण ।

—^{c}) Ñ B1 3 D1–4 13 शिला (for शैलान्) Ñ2 V1 2 B1–3 D9–11 समुत्पाट्य (for °द्यम्य) V3 D4 विवृत्त Ñ1 B2 -कोपा, D13 -कल्पा (for -काया) —^{d}) B1 D4 समाद्रवस्, D1–3 समार्दयस् (for प्रदुद्रुवुस्) Ñ1 V1 2 B4 D2 4 9 13 त(D2 4 ते) युधि, B1 ते सह, D1 सधशो (sic), D3 7 M1.2 संयति (for त प्रति) V3 समार्दयस्ते शतशोथ रावण —After 40, Ñ D13 ins

969* स सम्प्रहारस्तुमुलो बभूव
रक्ष पतेस्तोयनिधे. समीपे ।

[(l. 2) D13 रक्षोधिपस्यापि बलेन सार्धं.]

तेषां प्रहारान्स चकार मोघा-
न्रक्षोधिपो बाणगणैः शिताग्रैः ।
तान्वानरेन्द्रानपि बाणजालै-
र्बिभेद जाम्बूनदचित्रपुङ्खैः ॥ ४१

ते वानरेन्द्रास्त्रिदशारिबाणै-
र्भिन्ना निपेतुर्भुवि भीमरूपाः ।
ततस्तु तद्वानरसैन्यमुग्रं
प्रच्छादयामास स बाणजालैः ॥ ४२

ते वध्यमानाः पतिताग्र्यवीरा
नानद्यमाना भयशल्यविद्धाः ।
शाखामृगा रावणसायकार्ता
जग्मुः शरण्यं शरणं स्म रामम् ॥ ४३

ततो महात्मा स धनुर्धनुष्मा-
नादाय रामः सहसा जगाम ।
तं लक्ष्मणः प्राञ्जलिरभ्युपेत्य
उवाच वाक्यं परमार्थयुक्तम् ॥ ४४

काममार्यः सुपर्याप्तो वधायास्य दुरात्मनः ।
विधमिष्याम्यहं नीचमनुजानीहि मां विभो ॥ ४५

तमब्रवीन्महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ।
गच्छ यत्नपरश्चापि भव लक्ष्मण संयुगे ॥ ४६

रावणो हि महावीर्यो रणेऽद्भुतपराक्रमः ।
त्रैलोक्येनापि संक्रुद्धो दुष्प्रसह्यो न संशयः ॥ ४७

G. B. L.

---

41 Ñ1 reads ^{ab} in marg —^{a}) Ñ शिलाश्च(Ñ1 °ला स) तेषा प्र-, V1 2 B2 शैलान्स(B2 °लाश्च) तेषा प्र- (for तेषा प्रहारान्स) Ñ1 B4 घोरान् (for मोघान्) B3 शिलाश्च तेषा प्रचकर्तु घोरान् (before corr मोघान्) (sic) —^{b}) Ñ V B D1–3 9–11 13 -शतै, D4 -शितै (for -गणै) B4 शितोग्रै —^{c}) Ñ1 तु विभेद तीक्ष्णै (for अपि बाणजालैर्) —^{d}) Ñ1 प्रतस्त- (for बिभेद) D4 -बद्ध- (for -चित्र-)

42 ^{b}) D13 भीमा (for भिन्ना) D1 9 भिन्न- (for भीम-) V1 B1 D4 13 -रूपै, V2 -वेगा, V3 D9–11 M1–3 -काया (for -रूपा) —V3 om 42^{cd} —^{c}) Ñ1 B3 D1 3 4 13 च (for तु) Ś D2 8 12 त (for तद्) —^{d}) B1 सच्छादयामास, G (ed) सताडयामास D1 13 च (for स)

43 ^{a}) D13 निपेपमाना (for ते वध्य°) Ś V B2–4 D2 3 7–13 G1 पतिताश्च शू(D7 9–11 G1 वी)रा, Ñ D1 पतिता(Ñ1 °तो)प्रग्रा, B1 D4 च कृतातनादा, D6 T2 3 M3 °ता प्रवीरा, M6 °ता ह्यवीर्या (for °ताग्र्यवीरा) —^{b}) Ñ1 विद्राव्यमाना, Ñ2 क्षविद्य°, V2 भयार्तनादा, B2 3 नानद्रुमाभा (sic), D13 तेनार्द्य° (for नानद्यमाना) G1 भुवि, G2 3 M5 शर-, Cm g t as in text (for भय-) B3 -सनिरुद्धा, D1 13 -शोकविद्धा Ś D2 8 12 तेनार्धमानाश्च स(D2 स्व)सैन्यमुख्या, V1 B1 D4 भयेन शोके(V1 शल्ये) न च विह्वला(B1 °कुवा)गा. —^{d}) Ś D2 8 12 शतश (for शरण). V1 D2 4 च (for स्म) —After 43, D13 ins, Ś D8 12 ins after 50, while Ñ1 ins after 24, Ñ2 ins after 25, whereas T3 ins. after 49 an addl colophon

[*Kānda name* Ñ1 D13 लकाकाडे —After Kānda name, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ D3 12 13 रावणनिर्याण(Ñ °ण) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ D8 12 13 om, Ś2 35, T3 64]

44 D11 transp 44 and 45 D5 om from 44^{b} up to स्या in 45^{c} —Note the hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) B3 D4 11 T3 लक्ष्मण B3 D4 अभ्युपेति(D4 °त) (for °पेत्य) —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M5 (to avoid hiatus) प्रो(M5 ह्यु)वाच (for उवाच) D9–11 राम (for वाक्य) —After 44, B3 ins इत्यार्पे इत्यादि in marg

45 D5 om up to स्या in 45^{c} (cf v l 44). D11 transp 44 and 45 —^{a}) Ś2 Ñ V B D1–4 8 13 अहम् (for कामम्) Ś Ñ V B D1–3 6–13 T G M1 2 5 आर्य (for आर्य) B4 [अ]द्य, D4 च (for सु-) —^{b}) V3 दुर्मते (subm), B4 D4 सु(D4 च)दुर्मते (for दुरात्मन) —^{c}) D9 कथमिष्यामि (sic) D10 11 चेतम् (for नीचम्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 वधि(Ñ2 V2 B4 हनि)ष्याम्यहमद्यै(Ñ2 B2 3 °मेवै)न(V1 B4 °त, D2 °व)म् —^{d}) B3 शत्रु, D2 अव- (for अनु-) Ñ2 D6 7 T2 3 M3 प्रभो (for विभो) —After 45, Ñ V1 2 B2–4 D13 ins

970* मम शक्रिपोश्चैव स विमर्दो भवत्वयम् ।
अद्य पश्यन्तु भूतानि पराभूत मया रिपुम् ।

[(l 1) B4 सम (for मम) Ñ1 B2 3 न (for न) B4 विमर्षा V1 भवत्वय, B3 [S]भवद्भय (sic) (for भवत्वयम्) —(l 2) B3 परिभूत (for परा°).]

46 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 ततो (for तम्) —^{cd}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 गच्छ त्व वचन चेद् निबोध मम लक्ष्मण(D1 वचन मम)

47 ^{a}) D2 [S]य, D7 G1 [S]पि (for हि) Ñ2 V B (B3 in m) D1 2 4 13 महाबाहुर्(D4 °हो) Ś D2 8 12 राक्षसेंद्रो महाकायो. —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 महा-

सकृत्तु प्रहरेदानीं दुर्बुद्धे किं विकत्थसे ।
ततस्त्वां मामको मुष्टिर्नयिष्यति यमक्षयम् ।
ततो मारुतिवाक्येन क्रोधस्तस्य तदाज्वलत् ॥ ६४
संरक्तनयनो यत्नान्मुष्टिमुद्यम्य दक्षिणम् ।
पातयामास वेगेन वानरोरसि वीर्यवान् ।
हनूमान्वक्षसि व्यूढे संचचाल हतः पुनः ॥ ६५

विह्वलं तं तदा दृष्ट्वा हनूमन्तं महाबलम् ।
रथेनातिरथः शीघ्रं नीलं प्रति समभ्यगात् ॥ ६६
पन्नगप्रतिमैर्भीमैः परमर्मातिभेदिभिः ।
शरैरादीपयामास नीलं हरिचमूपतिम् ॥ ६७
स शरौघसमायस्तो नीलः कपिचमूपतिः ।
करेणैकेन शैलाग्रं रक्षोधिपतयेऽसृजत् ॥ ६८

आर्ये) ।, so also Ck ❀ —^{d}) B4 D2 6 7 T2 3 M3 यस्त्व (for यस्त्व). Ś2 V3 B1 D1–4 12 13 राक्षस (for रावण)

64 B3 om 64 (cf v l 63) —^{a}) Ś Ñ2 V1 D8 12 म त्व तु, Ñ1 V3 सकृत्त्वं, B2 स त्व मे, B4 D1 असकृत् , D2 शक्त्या तु, D4 शक्यस्तु (for सकृत्तु) —^{b}) Ś V3 B1 4 D1–4 8 12 13 विवक्षया (for विकत्थसे) —^{c}) D4 यतस् (for ततस्) Ś D1 8 12 G2 त्वा, G1 3 M5 तु (for त्वा). D4 12 मामकी, D6 T1 M3 मामिका (for मामको). —^{d}) Ñ अपनेता, V1 2 B2 अय नेता, G1 3 M5 नेष्यति त्वा (for नयिष्यति) B1 D1 13 यमालय V3 B4 D4 नयिता (B4 नेताय, D4 नेष्यते) यमसादन —After 64^{cd}, V3 wrongly reads 65^c. —^{e}) Ś Ñ V B1 2 4 D1–6 8 12 13 तेन(D6 ततो) वानर- (for ततो मारुति-) ❀ Cg तत तेनेत्यर्थ । अन्यथा तदाशब्दोऽतिरिच्येत ❀ —^{f}) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 7–13 कोपस् (for क्रोधस्) Ś D2 8 12 [अ]भव-त्तदा, Ñ V B2 त्यवर्धत, B1 D1 13 तदाभवत ; B4 महात्मन , D3 4 महानभून , D9–11 प्रजज्वले, T1 3 तथाज्वलत् (for तदाज्वलत) —After 64, Ñ V B2 ins

975* स क्रोधाग्निपरीतात्मा प्रजज्वाल च रावण ।

[Ñ1 [इ]व (for च) B2 महाकपि (for च रावण)]

65 B3 om 65 (cf v l 63) —^{a}) D6 T1 M5 सवृत्त-, T3 स रक्त (for संरक्त-) Ś B1 4 D1–4 8 12 13 चापि, Ñ V B2 [ऽ]त्यर्थं, D7 M1 2 क्रोधान् (for यत्नान्) —^{b}) D6 9–11 T2 3 M5 आवृत्य, D7 M1 2 आवर्त्य (for उद्यम्य) Ñ V B2 दारुण(Ñ2 °ण) , D6 T1 M5 दक्षिणा Ś B1 4 D1–4 8 12 13 स(B1 त) मुष्टिमकरोत्तदा —^{c}) D7 गर्वेण, T2 वीर्येण (for वेगेन) —^{d}) Ñ2 रावण (for वीर्यवान्) —After 65^{cd}, Ñ V B2 ins , while Ś B1 4 D1–4 8 12 13 cont. after 977*

976* स तेनाभिहतो गाढ विसंज्ञो विह्वलोऽभवत् ।

[Ñ2 erroneously repeats in brackets prior half after 66^{ab}. G (ed) मुष्टिना तेन विद्धस्तु (for the prior half) B1 विह्वलो°, D13 पतितो भुवि (for विह्वलोऽभवत्)]

—^{e}) D3 मूढे (sic), G3 क्रुद्ध· (for व्यूढे) —^{f}) B2 प्र- (for स-). Ñ V B2 महाकपि ; D9–11 M2 पुन पुनः , G1 [आ]हत क्षितौ (for हत· पुन) —For 65^{c-f}, Ś B1 4 D1–4 8 12.13 subst :

977* स मुष्टिं पातयामास वज्रकल्प महायशा ।
हनुमदुरसि व्यूढे रावण· परवीरहा ।

[(l 1) D1 3 त, D13 ता (for स) B1 प्रापयामास D4 -तुल्य, D13 -रूपां (for -कल्प). D1 वज्रकल्पोपम तदा (for the post. half) —(l 2) D8 व्यूहे रावण (sic) (for व्यूढे रावण) B4 D4 सु(D4 स)महाबल (for परवीरहा).]

66 B3 om 66 (cf. v l 63) —^{a}) B1 विसज्ञ, D13 पतित (for विह्वल). Ś B1 D1–3 8 12 13 तु स त , Ñ V B2 4 तु ततो, D6 त तथा, M3 तु तदा (for त तदा) D4 स विह्वल हत दृष्ट्वा —^{b}) Ñ V1.2 B2 स रावण , V3 D6 13 M1 2 महानल (for महाबलम्) —^{c}) Ñ V1 2 B2 जवेन , V3 वेगेन (for रथेन) Ś B1 4 D1 2 8 12 13 क्षिप्र (for शीघ्र) —^{d}) Ś B1 4 D1–4 8 12 13 समाद्रवत् , Ñ1 V2 3 D7 G3 M1 2 5 °यात् , D9 °न्वयात् (for समभ्यगात्) G1 नीलमेवाभ्ययात्तदा —After 66, D5–7 9–11 S ins

978* राक्षसानामधिपतिर्दशग्रीव प्रतापवान् ।

67 B3 om 67 (cf v l 63) —^{a}) D11 पन्नगैर् G3 M5 दीप्तै (for भीमै) Ś Ñ V B1.2 4 D1–4 8 12 13 सो(Ś D2 8 12 अं)तक(D13 सोनल)प्रतिमैर्बाणै· —^{b}) Ś D2 8 12 -विभेदिभि , Ñ1 V1 2 B1 2 4 D5–7 13 G2 3 -[अ]-भि°, Ñ2 -[अ]भिघातिभि , V3 D3 -[अ]व°, D9–11 -[अ]-भिभेदनै , M1 2 -[आ]दिभे° , M3 °दिन· (sic) (for -[अ]ति-भेदिभि) D4 परमर्माणि भेदिभि , M5 परमैर्मर्मभेदिभि —^{c}) V B1 2 D3 4 13 क्षिप्रम् (for शरैर्). Ś Ñ B4 D1 2 8 12 क्षिप्रमापीड(B4 °पूर , D1 °दिश)यामास , G (ed) क्षिप्रमाच्छादयन्नील —^{d}) G (ed) मृधे (for नील)

68 B3 om 68 (cf v l 63) B4 om (hapl. ?) 68^{ab}. —^{a}) D2 4 स शरौघै ; D13 स च शर- (for स शरौघ-). V3 समास्थाय (sic), B2 °ग्रस्तो, D4 समाक्षिप्तो, D9 °वृत्तो, T3 °कृत्तो, G M5 °विद्धो, Cr °युक्तो, Cm g k t as in text (for -समायस्तो) —^{b}) Ñ V B2 D7 9–11 M5 हरि- (for कपि-) Ś B1 D2 4 8 12 नील· परमदारुणं(B1 D4 °ण·), D1 3 13 नील परबलार्दन (D1 °न). —^{c}) D7 शैलेंद्र (for शैलाग्रं). Ś B1 4 D1–4 8 12 13 गिरिं मलयशैलाभ(D4 °ख्य, D12 °ग्र), Ñ V B2 गिरिशृंगं(V1 3 °गे) समुत्पाट्य —^{d}) Ś B2 D2 8,12 [ऽ]क्षिपत् (for ऽसृजत्). D4 चू(before corr भि)त्वा रक्षोधिपासृज(before corr. °क्षिप)त् . —After 68, D2.4 ins.

हनूमानपि तेजस्वी समाश्वस्तो महामनाः ।
विप्रेक्षमाणो युद्धेप्सुः सरोषमिदमब्रवीत् ॥ ६९
नीलेन सह संयुक्तं रावणं राक्षसेश्वरम् ।
अन्येन युध्यमानस्य न युक्तमभिधावनम् ॥ ७०
रावणोऽपि महातेजास्तच्छृङ्गं सप्तभिः शरैः ।
आजघान सुतीक्ष्णाग्रैस्तद्विकीर्णं पपात ह ॥ ७१
तद्विकीर्णं गिरेः शृङ्गं दृष्ट्वा हरिचमूपतिः ।
कालाग्निरिव जज्वाल क्रोधेन परवीरहा ॥ ७२
सोऽश्वकर्णान्धवान्सालांश्चूतांश्चापि सुपुष्पितान् ।
अन्यांश्च विविधान्वृक्षान्नीलश्चिक्षेप संयुगे ॥ ७३
स तान्वृक्षान्समासाद्य प्रतिचिच्छेद रावणः ।
अभ्यवर्षत्सुघोरेण शरवर्षेण पावकिम् ॥ ७४

G B L

979* नीलं क्रोधसमाविष्टो रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
यत्र प्राणान्समादाय गमिष्यति महीधर ।
इत्युक्त्वा तस्य चिक्षेप स शैलं कपिकुञ्जर ।
[(l 2) D2 प्राणे (for प्राणान्)]

69 B3 om 69 (cf v l 63) —^{b}) V2 महाश्वस्तो, T2 समाश्वास्य (for समाश्वस्तो) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 महाबल —After 69^{ab}, V2 reads 70^{ab} for the first time, repeating it in its proper place —Ñ V1 3 B1 2 4 transp 69^{cd} and 70^{ab} —^{c}) Ś D1 2 4 8 12 समीक्ष्य(D8 12 °क्ष)माणो, Ñ V निरीक्ष°, B1 2 4 निरीक्ष्य°, D3 स वीक्ष्य°, D5 6 9 विप्रेक्ष्य°, D13 सन्वीक्ष्य° (for विप्रेक्षमाणो) V3 युद्धार्थं, D6 7 9 युद्धेपु, D13 युद्धेस्मिन् —^{d}) D1 3 13 सरोप, G3 damaged (for सरोपम्) Ś D2 4 8 12 सरोप समचिंतयत्, Ñ1 B2 सरोपस्त्विदमब्रवीत

70 B3 om 70 (cf v l 63) Ñ V1 3 B1 2 4 transp 69^{cd} and 70^{ab} V2 reads 70^{ab} for the first time after 69^{ab}, repeating it here —^{a}) Ś V2 (second time) D1 4 सयुक्तो, Ñ1 ससक्त, D2 3 8 12 13 ससक्तो (for सयुक्त) B4 स नीलेन सयुक्त (subm), G2 नीलेन महता युक्त —^{b}) M1 2 स दृष्ट्वा (for रावण) Ñ V (V2 both times) B1 4 G (ed) वीक्ष्य(B4 प्रति, G [ed] प्रेक्ष्य) वीर्यवान् (for राक्षसेश्वरम्) Ś V2 (also in m in second occurrence) D1–4 8 12 13 रावणो राक्षसाधिप, B2 अन्ववैक्षत वीर्यवान् —After 70^{ab}, Ñ V B1.2 ins

980* स रावणवधार्थं तु न चकार मतिं तदा ।
[V2 3 -वधार्थाय (for °र्थं तु)]

—^{c}) T2 अन्योन्य (for अन्येन) —^{d}) G3 युद्धम् (for युक्तम्) D11 अधि- (for अभि-) —For 70^{cd}, Ś D1–4 8 12 13 subst

981* न न्याय्य हि मया योद्धुं क्षत्रधर्मं विजानता ।
[D1 तु, D4 च (for हि) Ś D8 12 नैप न्याय (sic), D3 न त्याज्य हि L (ed) इद युद्ध (for मया योद्धु) L (ed) विजानत]

—Thereafter, D13 cont l 2–3 only of 982*.

71 B3 om 71 (cf. v l 63) —^{a}) Ś D1.2 6 8–13 T2 [S]थ, D3 खे, D4 च (for ऽपि) —^{b}) D1 7 9–11 त शृग, D4 त भूश (for तच्छृङ्ग) Ś D1–4 8 12 13 नवभि (for सप्तभि) —^{d}) Ś D3 8–11 M1 2 5 विशीर्णं, D2 12 13 विदीर्णं, D4 शीर्ण भू (sic) (for विकीर्णं) G1 विशीर्ण निपपात ह, G3 तद्वि ⸱⸱⸱ (damaged) —For 70^c–71, Ñ V B1 2 4 subst, D13 cont l 2–3 only after 981*

982* अन्याय्यत इद युद्ध क्षत्रधर्मविदा कृतम् ।
मामपास्य यदन्येन युद्ध युद्धविशारद ।
तदनादृत्य वचन राक्षसाधिपतिर्बली ।
व्यदारयद्गिरे शृङ्ग नीलास्त्र सप्तधा शरै ।
[(l 1) V2 अन्याय हि मया योद्धु (for the prior half). Ñ2 B4 -धर्म(B4 °र्मं)विनाकृत, V2 °विजानता, B1 2 °विगर्हित (for -धर्मविदा कृतम्) —(l 2) B4 मद (for यद) —(l 4) B4 om (hapl) from the post half up to 72^a B2 नीलस्य (for नीलास्त्र) Ñ2 V1 2 सप्तभि (for °धा)]

72 B3 om 72 (cf v l 63) B4 om 72^a (cf. v l 71) —^{a}) Ś Ñ1 V1 3 B2 D2–4 8–13 G3 M1 2 5 तद्विशी(D2 8 12 13 °दी)र्णं D4 गिरिवर, G3 damaged (for गिरे शृङ्ग) —^{c}) Ś Ñ V B1.4 D1–4 8 12 13 नीलोग्निर्. —^{d}) Ñ V1 3 B1 2 4 स वीर, D8 7 9–11 T2 3 G M1 2 5 कोपेन (for क्रोधेन) B (ed) वरवीरहा

73 B3 om 73 (cf v l 63) —^{a}) D11 सोश्वकर्ण. Ś Ñ V1 B2 4 D2 8 12 वरान्, D9–11 द्रुमान् (for धवान्) Ś1 Ñ2 V1 2 B1 2 4 D2–4 6 9–11 13 शालान्, V3 चैव, G2 ज्वालाश् (for सालाश्) —^{b}) D13 श्वेताश्, G3 लताश् (for चूताश्) G1 3 M1 2 चैव (for चापि) Ś2 D13 स- (for सु-) Ñ V B2 4 सप्तपर्णांश्च(Ñ2 °स्तु), B1 म्यस सप्ताश्च (for चूताश्चापि सु) D4 वृक्षाश्चापि सकपितान् —^{d}) D5 नलश् (sic) (for नीलश्)

74 B3 om 74 (cf v l 63) —^{a}) G3 damaged for मासाद्य —^{b}) G1.3 M5 परि (for प्रति) —^{c}) D6 T2 3 सुतीक्ष्णेन, D7 9–11 G3 M1 2 5 च(D7 अ-) घोरेण (for सुघोरेण) —For 74, Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 6 12 13 subst

983* स तानापतत शीघ्रं वृक्षाश्चिच्छेद रावण ।
नील चाभ्यहनद्गात्रे दर्शयन्स्वलाघवम् ।
[(l 1) D1 13 शीघ्रं शरैश्, D3 शीघ्र शिरश् (for शीघ्र

जीवितं खलु रक्षस्व यदि शक्तोऽपि वानर ।
तानि तान्यात्मरूपाणि सृजसे त्वमनेकशः ॥ ८३
तथापि त्वां मया मुक्तः सायकोऽस्त्रप्रयोजितः ।
जीवितं परिरक्षन्तं जीविताद्भ्रंशयिष्यति ॥ ८४
एवमुक्त्वा महाबाहू रावणो राक्षसेश्वरः ।
संधाय बाणमस्त्रेण चमूपतिमताडयत् ॥ ८५
सोऽस्त्रयुक्तेन बाणेन नीलो वक्षसि ताडितः ।
निर्दह्यमानः सहसा निपपात महीतले ॥ ८६
पितृमाहात्म्यसंयोगादात्मनश्चापि तेजसा ।
जानुभ्यामपतद्भूमौ न च प्राणैर्व्ययुज्यत ॥ ८७

विसंज्ञं वानरं दृष्ट्वा दशग्रीवो रणोत्सुकः ।
रथेनाम्बुदनादेन सौमित्रिमभिदुद्रुवे ॥ ८८
तमाह सौमित्रिरदीनसत्त्वो
विस्फारयन्तं धनुरप्रमेयम् ।
अन्वेहि मामेव निशाचरेन्द्र
न वानरांस्त्वं प्रति योद्धुमर्हसि ॥ ८९
स तस्य वाक्यं परिपूर्णघोषं
ज्याशब्दमुग्रं च निशम्य राजा ।
आसाद्य सौमित्रिमवस्थितं तं
कोपान्वितं वाक्यमुवाच रक्षः ॥ ९०

G B L

---

83 B3 om 83ab. —a) M1 2 परि- (for खलु) —b) D5 10 11 M5 यदि शक्तोसि (D5 °पि), G1 ˘ * * * पि (damaged) —For 83ab, Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 subst

986* यदि त्वं रक्षसि प्राणान्मायया वानराधम ।

[B4 वानराधिप]

—c) B1 3 4 G2 [अ]नुरूपाणि —d) D5–7 9–11 T G2 M3 सृजसि (for सृजसे) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 विसृजन्बहुशो रणे

84 B3 om 84ab —a) D5 T1 त्वा (for त्वां) Ś B4 D1–4 8 12 13 त्वद्वधाय (D1 3 13 तद्वधाय) मया (B4 D4 समा-) क्षिप्त, Ñ V B1 2 तथाप्य (Ñ2 °था सो, V2 °था चा) य मया क्षिप्त —b) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 [s]स्त्रामि (B1 चाभि) मन्त्रित —B3 reads 84cd after 82 —cd) Ś B4 D1–3 8 12 13 त्वां हि (for परि-) Ñ1 B2 -रक्षत्व, T1 रक्षस्व, M5 रक्ष त्वां, Cg as in text (for -रक्षन्त) Ñ1 जीवितं ग्रसयिष्यति (for d) D4 जीवितं त्वं हि रक्षस्व जीवितं न भविष्यति

85 b) Ś Ñ V B1–3 D8 12 राक्षसाधिप —V3 om 85c–86b —c) Ñ V1 2 B धनुषि, D4 मन्त्रेण, G1 3 M5 आग्नेय (for अस्त्रेण) D2 बाणशस्त्रेण (sic) —d) D6 T2 3 नील च समताडयत्

86 V3 om 86ab (cf v l. 85) —a) B2 सोग्नि (for सोऽस्त्र) V1 2 B3 D2 4 5 8 10 -मुक्तेन (for -युक्तेन) B1 अस्त्रमुक्तेन वेगेन, G1 सो ˘ ˘ * * ˘ ˘ न (damaged) —d) D5 6 9–11 G स पपात

87 a) Ñ1 V1 2 B2–4 पितुर् Ñ V B1–3 योगेन (with hiatus) (for -संयोगाद्) —b) Ñ1 V B [ए]व (for [अ]पि) —c) Ś D1–3 8 12 13 न्यपतद्, B1–3 अगमद् (for अपतद्) V1 भूमिं —d) Ñ1 V2 B2 D5–7 9–11 T2 G M5 तु (for च) Ñ1 D4 व्यमुचत, Ñ2 V2 3 B1 D1 2 6 7 9–11 M1 2 5 Ct वियुज्यत, V1 B2 व्यमुच्यत, D5 T1 G1 वियुज्यते, G2 वयुज्य च (sic) (for व्ययुज्यत) ❀ Ct वियुज्यत व्ययुज्यत ❀

88 a) D7 पतितं, G2 रावण (sic) (for वानरं) —b) B3 रणोत्कट —c) Ñ V1 2 B1–3 मेघ-, D13 [उ]द्धत- (for [अ]म्बुद-) Ś B4 D1–4 8 12 13 G1 -घोषेण (for -नादेन) —d) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 समुपाद्रवत् (for अभिदुद्रुवे) —After 88, D4 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे रावणप्रहार], whereas D5–7 9–11 T G2 3 M ins

987* आसाद्य रणमध्ये तु वारयित्वा स्थितो ज्वलन् ।
धनुर्विस्फारयामास राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥

[(l 1) D7 G2 त (for तु) D9 बलात् (for ज्वलन्) —D6 9 T2 3 G3 M5 om l 2 —(l 2) D5 T1 M1–3 कम्पयन्निव मेदिनीं (for the post half)]

89 b) D7 13 G1 विस्फारयन्तद् (D7 °यन्त्व) —c) D5 6 10 11 अवेहि, M3 अभ्येहि D5 6 9–11 अद्य, G3 त्वं हि (for एव) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 आगच्छ मा (D13 मां) योधय राक्षसेन्द्र —d) Ś D8 12 यथा नरा (D12 °र) स्त्वा, D1 3 13 न वानरास्त्वा, D2 4 न वानरैस्त्वं G3 M5 सप्रति (for त्वं प्रति) Ś D1 3 8 13 अर्हा, D4 12 M3 अर्हे (for अर्हसि). D6 न वानरस्त्वां प्रति युद्धमर्हति —After 89, D13 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि लक्ष्मणवाक्यम्]

90 a) V1 2 तत्तस्य, D9 स त्वस्य Ś1 Ñ V1 D2 5–7 9–11 13 T1 G M प्रतिपूर्णं, V3 प्रतिगृह्य (for परिपूर्ण-) B4 -घोर (for -घोष) —b) Ñ1 V3 B1–3 रक्ष, Ñ2 राक्षस- (for राजा) —V3 om 90c–91b —c) Ś D2 8 12 अमित्रहता (D12 °हर्ता), B4 D1 3 13 अमित्रमाह, D4 अमित्रतापन, D9–11 T2 उपस्थितं तं (for अवस्थितं तं) Ñ V1 2 B1–3 तथेति (B2 तथैव) सौमित्रिमथाभिभाष्य (V2 °मित्रमाह) —d) D6 T2 3 M3 कोपान्वितो, D9–11 B (ed) रोषान्विता (B [ed]°त) D5 7 9–11 T3 वाचम् (for वाक्यम्) Ś

नामापतन्नीं भरतानुजोऽस्त्रै-
र्जघान बाणैश्च हुताग्निकल्पैः ।
तथापि सा तस्य विवेश शक्ति-
र्भुजान्तरं दाशरथेर्विशालम् ॥ १०३
शक्त्या ब्राह्मया तु सौमित्रिस्ताडितस्तु स्तनान्तरे ।
विष्णोरचिन्त्यं स्वं भागमात्मानं प्रत्यनुस्मरत् ॥ १०४
ततो दानवदर्पघ्नं सौमित्रिं देवकण्टकः ।
तं पीडयित्वा बाहुभ्यामप्रभुर्लङ्घनेऽभवत् ॥ १०५
हिमवान्मन्दरो मेरुस्त्रैलोक्यं वा सहामरैः ।
शक्य भुजाभ्यामुद्धर्तुं न संख्ये भरतानुजः ॥ १०६

M5 वानरराक्षसा(Ñ V1 2 B1–3 °यूथपा)ना, V3 D7 10 11 G2 मयति वान(G2 वान)राणां, G3 राक्षसवानराणां (for वानरवाहिनीनाम्) —c) Ś D8 12 स महोज्वला च, Ñ1 B4 D1 3 4 13 महसा ज्वलन्तीं, D2 स महाज्वलन्तीं —d) D4 (before corr. as in text) सौमित्रिणे D3 9 13 M3 (before corr) -राज-, M5 -लोक- (for राष्ट्र-)

103 a) T2 -[अ]प्रजोत्वैर्, T3 -[अ]नुजोपि, M3 -[अ]नुजोग्रैर् (for -[अ]नुजोऽस्त्रैर्) Ś V3 B4 D1–4 8 12 13 प्रदीप्य(D1 देदीप्य, D2 प्रतप्त, D3 सदीप्य)माना रघुनन्दनस्ता, Ñ V1 2 B1–3 ता दीप्यमाना रघुनन्दनस्तदा —b) Ś Ñ V B D1–4 9 12 13 अनलप्रकाशं (Ñ2 °ताप°) (for च हुताग्निकल्पैः) —V3 om 103cd.—c) D5 om सा. Ñ1 विभेद, G2 पपात (for विवेश) —d) D3 G1 2 M1 स्तनान्तर, D6 M3 बाहुन्तर, G2 भुजान्तरे (for भुजान्तर). Ñ1 D11 विशाला, B3 D4 (both sic) G2 विशाले —After 103, B4 ins. an addl. colophon [लङ्काकाण्डे लक्ष्मणशक्तिप्रहारपर्वेष ॥ ३६], whereas D5–7 9–11 S K (ed) ins (all except D9 G3 followed by 106)

991* स शक्तिमाञ्शक्तिसमाहत स-
श्चचाल भूमौ स रघुप्रवीर ।
त विह्वलन्त सहसाभ्युपेत्य
जग्राह राजा तरसा भुजाभ्याम् ।

[(l. 1) G1 तु (for स) D9 G1 2 -समाहेन, Cm k t [illegible] (as above) —(l 2) D5 T1 G2 3 M तु प्रज-[illegible], D8–9 T2 3 G1 Cmb tp पपात(G1 सुवीर) भूमौ स (D6 [illegible]), Cm k t as above (for जग्राह भूमौ स) —D9 [illegible] l 3–4 —(l 3) D7 [illegible] (for विह्वलन्त) —(l 4) M5 [illegible] (for तरसा)]

—Thereafter G3 cont. (followed by 106)

992* त राक्षसेन्द्र [illegible]भ्याम्

104 D9 om 104ab.—a) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 तया (for ब्राह्मया) D4 तया शक्त्या. Ś D2 8 12 स, D5 6 T1 2 C [illegible], G1 च, M1 2 [अ]थ, M3 [अ]पि (for तु) —b) Ś Ñ1 V B1–3 D1 2 8 12 13 स, Ñ2 D10 11 [ऽ]पि, D3 त (for तु) —c) B3 यद्, D3 स्व-, D4 त (for स्व). D [illegible] C [illegible] सर्वात्मान्य (D11 °स्वम्- [hypm]), Cv r. [illegible] as in text (for अचिन्त्य स्व) G2 M1 2 विष्णोर्भागम-मात्मानम् —d) Ñ2 V1 B D9 आत्मन . Ś D8 12 सप्रतिस्मरत्, Ñ D13 प्रतिसस्मरत्, V B D1–3 9 प्रत्यस(V2 °तिम, V3 D1–3 °ति सो)स्मरत्, D6 7 10 11 T1 G1 3 M1 2 5 Cv r k प्रत्यनुस्मरन्, Cm g t as in text (for प्रत्यनुस्मरत्). D4 नात्मान प्रतिसस्मरे —After 104, Ś Ñ V B1 2 4 D2 4 8 9 12 13 G (ed) ins, D3 ins l. 2 only after 105ab, while L(ed) cont after 994*

993* विसञ्ज्ञं पतितं दृष्ट्वा सौमित्रिं राक्षसेश्वर ।
अवतीर्य रथात्तूर्णमभिदुद्राव लक्ष्मणम् ।

[(l 1) D9 भूमौ (for दृष्ट्वा) Ñ1 देवकटक (for राक्षसेश्वर). —(l 2) V3 B2 D2 9 अवतीर्णो (for अवतीर्य) D3 ग्रहीतुमुपचक्रमे (for the post half)]

—After 104, L (ed) ins.

994* पपात भूमौ सहसा छिन्नमूल इव द्रुम ।

105 D9 13 om 105ab.—a) G1 राक्षव-, Cv r m g as in text (for दानव) Ś B2 D1 3 8 12 G2 3 M1 2 5 -दर्पन्न , Cg -दर्पघ्न (as in text) —b) D1 सौमित्रिर् (sic) Ś2 दशकठक , D1 T3 G3 देवकटक (sic), D3 राक्षसेश्वर , D8 देशकटक —After 105ab, Ñ V1 2 B1–3 G (ed) L(ed) read 107ab, while D3 ins l 2 of 993* D3 transp 105cd and 106 D9 reads 107ab before 105cd —c) B4 सपीडयित्वा, D3 पीडयित्वा तु, D4 सपातयित्वा (for त पीडयित्वा). D13 बहुधा, M3 जाहुभ्याम् (sic). —d) B2 रावणो (sic), D4 अनल. D6 9–11 T1 G M1 2 5 न प्रभुर् (for अप्रभुर्) G2 तोलने (for लङ्घने) D13 द्य-प्रभुस्ताडनेभवत —After 105, Ñ V1 2 B1–3 D9 G(ed) L (ed) ins., B4 D4 13 cont after 997*

995* त गृहीत्वा स बाहुभ्या चिन्तयामास रावण ।

[D4 च, D13 तु (for स). Ñ2 D9 स त गृहीत्वा]

—After 105, V3 B4 D4 13 read 997*, D5 7 T G2 3 M1–3 K (ed) read 107ab, while G1 M5 read 107

106 Ś D1 2 8 12 om. 106 D3 transp. 105cd and 106 D5–7 10 11 T G1 2 M K (ed) read 106 after 991* G3 reads 106 after 992*.—b) D7 सुरासुरैः (for सहामरै) Ñ V B D4 13 कैलासो वा महागिरि . —c) Ñ B4 शक्तो, V1 2 B2 3 D4 13 शक्यो (for शक्य). B4 भुजाना Ñ1 B4 समोदु, Ñ2 V B2 3 D4 सत्तोदु, B1 उद्घोढु, D13 वोढु च (for उद्धर्तुं) —d) D6 reads from ख्ये up to ज in marg. B1 स्वय, D9–11 शक्यो (for सख्ये) Ñ V B2–4 D4 13 T2 न स्वय(B3 मया; T2 शक्यो) राघवानुज —After 106, B4 ins (sic) :

अथैनं वैष्णवं भागं मानुषं देहमास्थितम् ।
विसंज्ञं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रावणो विस्मितोऽभवत् ॥ १०७
अथ वायुसुतः क्रुद्धो रावणं समभिद्रवत् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ १०८
तेन मुष्टिप्रहारेण रावणो राक्षसेश्वरः ।
जानुभ्यामपतद्भूमौ चचाल च पपात च ॥ १०९
विसंज्ञं रावणं दृष्ट्वा समरे भीमविक्रमम् ।
ऋषयो वानराश्चैव नेदुर्देवाः सवासवाः ॥ ११०
हनूमानपि तेजस्वी लक्ष्मणं रावणार्दितम् ।
अनयद्राघवाभ्याशं बाहुभ्यां परिगृह्य तम् ॥ १११
वायुसूनोः सुहृत्त्वेन भक्त्या परमया च सः ।
शत्रूणामप्रकम्प्योऽपि लघुत्वमगमत्कपेः ॥ ११२

G B L

996* लक्ष्मणस्तु तत श्रीमान्रावण क्रोधमूर्छित ।,
while D13 ins 999*

107 D6 10 11 B (ed) om. 107 G1 M5 read 107 after 105 Ñ V1 2 B1–3 G (ed) L (ed) read 107^{ab} after 105^{ab}. D5 7 T G2 3 M1–3 K (ed) read 107^{ab} after 105 D9 reads 107^{ab} before 105^{cd} —^{a}) M5 भाव (for भाग) Ñ V1 2 B1–3 D9 त्रिष्णोरचिन्त्यो यो भागो (D9 भागो यो) —^{b}) Ñ V1 2 B1 3 D9 आस्थित, B2 आश्रित (for आस्थितम्) —For 107^{ab}, Ś V3 B4 D1–4 8 12 13 subst (V3 B4 D4 13 reading after 105)

997* विष्णोरथैन भागस्तु समग्रो देहमास्थित ।

[D3 अचिन्त्य- (for अथैन)]

—Then B4 D4 13 cont 995* —B4 om 107^{c} – 108^{b} Ś Ñ V B1–3 D1–5 7–9 12 13 T G2 3 M1–3 K (ed) G (ed) L (ed) om 107^{cd}

108 B4 om 108^{ab} (cf v l 107) —^{ab}) Ñ1 M1 2 ततो (for अथ) Ñ1 D6 T2 3 श्रीमान्, D9 श्रेष्ठो (for क्रुद्धो) D10 11 Ck t तत क्रुद्धो वायुसुतो (for ^{a}) G1 3 M5 समुपाद्रवत् Ñ1 मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् (for ^{b}) D1 अथाजगाम त्वरितो हनूमान्मारुतात्मज —For 108^{ab}, Ś D2 3 8 12 13 subst

998* एतस्मिन्नन्तरे वीरस्त्वरावान्मारुतात्मज ।

[D3 क्रुद्धो, D13 तूर्णं (for वीरस्) D3 रावण पवनात्मज, D13 पवनस्यात्मजो बली (for the post half)],
whereas Ñ2 V B1–3 subst, D13 ins. after 106

999* लक्ष्मण तु तत श्रीमाञ्जिघृक्षन्त स मारुति ।

[B1 च (for तु)]

—For 108^{ab}, D4 subst

1000* रावणेन गृहीत तु दृष्ट्वा लक्ष्मणमाहवे ।
मारुतिर्धैर्यसम्पन्नो ह्यभ्ययाद्रावण रणे ।

—^{c}) Ś Ñ1 V B D1 2 4 8 12 13 व्यूढे, Ñ2 व्यूहे, D3 मूढे (sic) (for क्रुद्धो) —^{d}) Ś B4 D2 3 8 12 G3 M5 वज्रवेगेन

109 ^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 भीमविक्रम (for राक्षसेश्वर) —^{c}) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 न्यपतद्, Ñ V1 2 B2–4 D5 7 9–11 Ct अगमद्, Cv g k as in text (for अपतद्) Ñ2 V1 2 B2 3 भूमि —^{d}) D13 मुमोह (for चचाल) Ś D2 8 12 निपपात, G1 च ननाद, Cg k t as in text (for च पपात) Ñ1 प्रचचाल मुमोह च, Ñ2 V1 2 B2 3 मुमोह प्र(V1 2 B3 च)चचाल ह(V2 B3 च), G2 निपपात चचाल च —After 109, Ñ2(l 1 only) D5–7 9–11 S ins

1001* आस्यै सनेत्रश्रवणैर्ववाम रुधिर बहु ।
विघूर्णमानो निश्चेष्टो रथोपस्थ उपाविशत् ।
विसञ्ज्ञो मूर्छितश्चासीन्न च स्थान समालभत् ।

[D9 om l 1 —(l 1) Ñ2 illeg for the prior half D5 मनेत्रै, D10 11 च नेत्रै ❀ Cm k t आस्यैरिति बहुत्व (Ck °वचन) दशाननत्वात्।, so also Cg ❀ D10 11 पपान (for ववाम) Ñ2 मुहु (for बहु) —(l 2) D9 विचूर्णमानो D5 इवाविशत् (for उपाविशत्) —(l 3) T3 समाविशत् (for समालभत्)]

110 ^{a}) B1 पतित (for रावण) —^{b}) Ś D8 12 राक्षस (for समरे) —^{c}) D4 चारणा (for ऋषयो) B3 दानवाश् (for वानराश्) D7 M1 2 सिद्धा, M3 सर्वे —^{d}) Ś Ñ1 B1 4 D1–4 6 8 10–13 T2 3 G1 3 M1 2 5 Ck t च सासुरा, Ñ2 V1 2 B2 3 च हर्षिता, V3 च सानुगा, D5 T1 G2 सहासुरा, D9 च किंनरा, L (ed) च सेश्वरा (for सवासवा) ❀ Cm सहासुरा इति पाठ· ❀

111 ^{a}) D6 9–11 T3 G2 M1 2 अथ (for अपि) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 शुभलक्ष(Ś1 B1 3 D4 °क्ष्म)ण (for रावणार्दितम्) —^{c}) Ś Ñ V B2 4 D1–3 5 7–13 Ct आनयद् Ñ1 V3 D1 5 6 10 11 13 T3 -[अ]भ्यास, B2 3 D3 -[अ]भ्यासे, Cg t as in text (for -[अ]भ्याश) D4 आनयद्राघव तूर्णं —^{d}) Ś V3 B1 4 D2–4 8 12 वै, Ñ1 D1 13 च, Ñ2 V1 2 B2 3 स, G2 श (sic) (for तम्)

112 ^{a}) Ñ1 V3 D3 4 वायुसूनु- B2 सुयुद्धेन, G3 सुहृत्त्वाच्च, Cg k t as in text (for सुहृत्त्वेन) —^{b}) Ñ1 D13 शक्त्या B1 D1 च परया (for परमया) Ś D8 12 वश, Ñ1 युत, D1 3 13 तथा (for च स) —V3 om 112^{c}–113 —^{c}) Ñ2 V1 2 B2 D5 7 9–11 M5 अप्यकम्प्योपि (D11 °प्यो-), B3 अष्किकल्पोपि (sic), Ct as in text (for अप्रकम्प्योऽपि). Ś B1 4 D1–4 8 12 13 अकम्प्यो(D4 मह को [sic]) ह्यपि शत्रूणा, Ñ1 अप्रकम्प्योपि शत्रूणा —^{d}) Ś Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 स व्यदर्शयत्, B3 अनयत्कपे. —After 112, B2 ins

96 18 10 तं समुत्सृज्य सा शक्तिः सौमित्रिं युधि दुर्जयम् ।
रावणस्य रथे तस्मिन्स्थानं पुनरुपागमत् ॥ ११३
रावणोऽपि महातेजाः प्राप्य संज्ञां महाहवे ।
आददे निशितान्बाणाञ्जग्राह च महद्धनुः ॥ ११४
आश्वस्तश्च विशल्यश्च लक्ष्मणः शत्रुसूदनः ।
विष्णोर्भागममीमांस्यमात्मानं प्रत्यनुस्मरन् ॥ ११५
निपातितमहावीरां वानराणां महाचमूम् ।
राघवस्तु रणे दृष्ट्वा रावणं समभिद्रवत् ॥ ११६
अथैनमुपसंगम्य हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
मम पृष्ठं समारुह्य राक्षसं शास्तुमर्हसि ॥ ११७

1002* वैष्णवास्त्र ततो मत्वा लक्ष्मण राघवानुजम् ।,
whereas B3 ins (marg, sic)

1003* वैष्णवास्त्र ततो मोहा लक्ष्मण वानरानुत्तमम् ।,
while D1 ins (sic)

1004* राघवोऽपि च ता शक्तिमपाकर्षतद्धलकृत ।

113 V3 om 113 (cf v l. 112) —^{a}) Ñ V1 2 B2–4 समुत्सृज्य (B3 °ष्टा) तु (Ñ2 V1 2 B4 च) (for त समुत्सृज्य) Ś B1 D1–4 8 12 13 transp तं and सा —^{b}) D6 T2 3 लक्ष्मण (for सौमित्रि) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 युद्धदुर्मद (D2 °र्जय), D9–11 युधि निर्जित —^{c}) Ś D8 12 रावणेये (for रावणस्य) D4 रावणे च रणे तस्मिन्. —^{d}) D5 7 T1 G M3 5 उपागता, M1 2 उपालभत् (for उपागमत्) Ś Ñ1 B1 4 D1–4 8 12 13 स्व (Ś D8 12 स्व, B1 प्र, D2 13 स) स्थान प्रत्य (D1 सम) पद्यत, Ñ2 V1 2 B2 3 स्वस्थान पुनरागमत् (B2 °गता, B2 °ययौ) ❀ Cg एतच्छ्लोकानन्तरमाश्वस्त इति श्लोक । ततो रावणोऽपीति श्लोक पठनीय ❀

114 D6 M3 transp. 114 and 115 —^{a}) D8 12 राघवोपि (sic), D13 स रावणो (for रावणोऽपि). —After 114^{ab}, Ñ V1 2 B2 3 D13 ins

1005* पुनश्च स्वरथे स्थित्वा रोषपर्याकुलेक्षण ।
[D13 स रथे]

—^{c}) Ś D8 12 मुमोच, B2 सदये, D13 आदाय (for आददे) —^{d}) Ñ1 विपुल, G1 च पुनर् (for च महद्). Ś N2 B1 4 D1–4 8 12 13 प्रगृह्य विपुल धनु

115 D6 M3 transp 114 and 115 —^{a}) Ś D2 8 12 स (for first च) Ñ1 विसज्ञश् (sic) (for विशल्यश्च). B3 आश्वास्य च महात्मा च —For 115^{cd}, cf 104^{cd}. —^{c}) Ś V3 B4 D1.2 8 12 13 (all except V3 with hiatus) अचिन्त्य च, Ñ V1 B1–3 D3 4 9 अचिन्त्य स (Ñ2 V1 D9 स्वं), V2 विचित्य स्व (for अमीमांस्यम्) —^{d}) D7 आत्मान (sic) Ś D4 8 12 त न (D4 न च) सस्मरन, B1 D2 3 13 त न सो (B1 स स) स्मरत्, B4 सोस्मरत्तदा, D1 त न चास्मरत्, K (ed) प्रत्यनुस्मरत्; L (ed.) तत्र सोस्मरत् (for प्रत्यनुस्मरन्) Ñ V1 2 B2 3 D9 स्मृत्वा स्व (Ñ2 V1 2 B2 3 सु) स्थतरोभवत्, V3 नात्मान * सानुस्मरेत् (sic). ❀ Cr प्रत्यनुस्मरन्निति पाठ.. ❀ —After 115, Ñ V B1–3 D2 4 13 ins.

1006* एतस्मिन्नन्तरे वीरो दृष्ट्वा रावणविक्रमम् ।
लक्ष्मण च समाश्वस्त सैन्य च मुदित पुनः ।,

while M5 ins.

1007* ॐ नमोऽनन्ताय देवाय सहस्रशिरसे नम ।

—M5 cont, G1 ins. after 115.

1008* न्यहनच्चापि सक्रुद्धो रावणो वानरीं चमूम् ।
ते हन्यमाना रौद्रेण क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ।
राघव शरण जग्मु· प्रजापतिमिव प्रजा ।
राघवोऽपि रणे दृष्ट्वा कर्म रौद्रस्य रक्षस. ।
धनु· सज्यमुपादाय चामीकरविभूषितम् ।
रथस्थ समरे क्रुद्धमभिदुद्राव रावणम् ।

[M5 reads 116^{cd} after l 3 and om l 4 and 6]

116 V3 G2 om 116^{ab} —^{ab}) B3 4 निपातिता B4 -वीरो (for -वीरा). Ś B1 D1–3 8 12 13 निपातिताना वीराणा, D6 T2 उत्पपात महावीर्यो (for ^{a}). M3 द्रवतीं वानरीं चमू (for ^{b}). D4 पातितान्वानरान्वीरांश्चमूभग तु वै तदा —M5 reads 116^{cd} after l 3 of 1008* —^{c}) M5 [ऽ]पि (for तु) D6 T2 3 द्रवती राघवो दृष्ट्वा —^{d}) D9 समुपाद्रवत् —For 116^{cd}, Ś Ñ1 V3 B1 D1–4 8 12 subst ·

1009* दृष्ट्वा रामो रणगत. प्रत्ययाद्रावण युधि ।

[V3 B1 D4 रणगत. Ñ1 प्रत्यगाद् (for प्रत्ययाद्) V3 D4 रावण प्रत्ययाद् (by transp.)],
whereas Ñ2 V1 2 B2–4 D13 subst for 116^{cd}.

1010* दृष्ट्वा रामो रणे तस्मिन्नभिदुद्राव रावणम् ।

[V1 कोपाद् (for दृष्ट्वा) D13 वीर प्रति- (for तस्मिन्नभि-)]

117 ^{a}) Ś B3 D6 अनुसगम्य, V1 2 D5 9–11 उप (D9–11 अनु) सक्रम्य, M1 2 समुपागम्य (for उपसगम्य) V3 तमथैनमुपागम्य —^{b}) M5 मारुतात्मज (for वाक्यमब्रवीत्). —^{d}) D7 G3 M1 2 5 रावण (for राक्षस) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 जहीम (Ś D3 8 12 जह्येन) पापराक्षस, B3 जहीम दुष्टरावण —After 117, D6 7 9–11 T2 3 G1 2 M3 5 ins, while G3 M1 2 ins after 118^{cd}

1011* विष्णुर्यथा गरुत्मन्त बलवन्त समाहित. ।

[D6 T2 3 तथा मयि, D9 G3 M1 2 हनूमत, G2 समाश्रि (for बलवन्त). D9 G1 समास्थित, M1 2 अवस्थित (M2 °त)

तच्छ्रुत्वा राघवो वाक्यं वायुपुत्रेण भाषितम् ।
आरोहत्सहसा शूरो हनूमन्तं महाकपिम् ।
रथस्थं रावणं संख्ये ददर्श मनुजाधिपः ॥ ११८
तमालोक्य महातेजाः प्रदुद्राव स राघवः ।
वैरोचनमिव क्रुद्धो विष्णुरभ्युद्यतायुधः ॥ ११९
ज्याशब्दमकरोत्तीव्रं वज्रनिष्पेषनिस्वनम् ।
गिरा गम्भीरया रामो राक्षसेन्द्रमुवाच ह ॥ १२०
तिष्ठ तिष्ठ मम त्वं हि कृत्वा विप्रियमीदृशम् ।
क्व नु राक्षसशार्दूल गतो मोक्षमवाप्स्यसि ॥ १२१

यदीन्द्रवैवस्वतभास्करान्वा
स्वयंभुवैश्वानरशंकरान्वा ।
गमिष्यसि त्वं दश वा दिशो वा
तथापि मे नाद्य गतो विमोक्ष्यसे ॥ १२२

यश्चैष शक्त्याभिहतस्त्वयाद्य
इच्छन्विषादं सहसाभ्युपेतः ।
स एष रक्षोगणराज मृत्युः
सपुत्रदारस्य तवाद्य युद्धे ॥ १२३

G B L

(for समाहित) D7 10 11 आरुह्यामरवैरिण (for the post half)]

118 Ś V3 D1-3 8 12 G (ed) om 118^{ab} —For 118^{ab}, Ñ V1 2 B D4 13 subst

1012* श्रुत्वा हनुमतो वाक्य युक्त रामोऽनुचिन्त्य च।

[B2 [s]धिचित्य B1 D4 रामो दाशरथिस्तत (for the post half)]

—Thereafter Ñ V1 2 B D4(l 1 only) 13 cont, V3 ins before 1014*

1013* एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा समारुह्य प्लवगमम्।
राघव समरामर्षी हन्तुकामो निशाचरम्।

[(l 1) V2 3 B2 4 D13 समारूढ (for समारुह्य) —(l 2) D13 रावण (for राघव) V2 परमामर्षा, V3 समराकाक्षो B1 तु रावण (for निशाचरम)]

—^{c}) G3 M1 2 वीरो (for शूरो) G1 सुमहातेजा (for सहसा शूरो) D7 M3 आरुरोह महावीरो (M3 °शूरो), D9-11 अथारुरोह सहसा. —^{d}) D5 7 T1 3 G2 3 M बलवत (for हनूमन्त) D5 T1 महाबल, D7 G3 M5 महाहरि —For 118^{cd}, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1014* ऐरावतमिवेन्द्रस्तु हनूमन्त समास्थित ।

[Ś D1-4 8 12 13 ऐरावणम् Ñ V3 B1-3 D1 4 स, V1 2 D13 त (for तु) B3 अवस्थित]

—After 118^{cd}, G3 M1 2 ins 1011* —^{c}) Ś B1 D1-4 8 12 अथ त, B2 सरथ, D13 स तथा (for रथस्थ)

119 ^{b}) Ñ2 च, V1 2 B2-4 [अ]थ (for स) B4 D9-11 रावण (for राघव) Ś Ñ1 B1 D1-3 8 12 13 प्रत्यया (Ñ1 °गा)द्रघुनदन , V3 D4 राघव प्रत्ययायुधि —V3 om 119^{cd} —^{c}) Ś Ñ1 B D1 2 4 8 12 विरोचनम्, D5 7 13 T1 G1 3 M2 5 वैरोचनिम् D4 क्रुद्ध (for क्रुद्धो) —^{d}) Ñ1 उद्यतकार्मुक , D6 अभ्युदितायुध

120 ^{a}) B3 ज्याघातम् Ś Ñ1 D1-4 8 12 13 अथ(Ś D8 अपि, Ñ1 उप-) कुर्वस्त(D4 °र्वत), Ñ2 V2 B2-4 अथ(V2 अनु-, B2 अभि) कुर्वंश्च , V1 3 अथ कुर्वाणो(V3 °ण), B1 अथ सकुर्वन् (for अकरोत्तीव्र) —^{b}) Ś D2 3 6 8 12 13 -निस्वन , D4(before corr as in text) 7 9-11 -निष्ठुर (for -निस्वनम्) D1 वज्रनिष्पेषणस्वन —^{c}) D5 गभीरया Ś Ñ1 V3 B1 D1-4 8 12 13 गभीरोदग्रया वाचा

121 D11 om 121 —^{a}) G1 मुहूर्तं त्व (for मम त्व हि) —^{c}) Ś D8 12 स्वर्गं, B1-3 कुत्र (for क्व नु) G1 राक्षसदुर्बुद्धे —^{d}) B3 D6 9 10 गत्वा, D3 जीवन् (for गतो). D7 गतो मत्तो विमोक्ष्यसे

122 D7 om (hapl) 122 —^{a}) Ś2 यथा (sic), B3 अपि (for यदि) G1 -शकरान् (sic), L (ed) -भास्वरान् (for -भास्करान्) D13 च (for वा) —^{b}) B4 -वैवस्वत- (for वैश्वानर-) D4 -पुगवान् D5 च (for वा) L (ed) स्वयभुवैश्वानरमीश्वर च —^{c}) B3 4 D1-3 5 9-11 13 T1 G2 3 M1 2 Ct दशधा, Cg as in text (for दश वा) Ś D8 12 दिशो वै, B3 दिशास्वपि, D9 दिशो दश, G1 M3 दिशोथवा, Cg as in text (for दिशो वा) ❀ Cg दश वा दिशो वेत्यत्र एको वाकारश्चार्थे ।, Ct 'दश वा दिशो वा' इति पाठे दशापि दिश इत्यर्थ ❀ —^{d}) Ś V3 B1 4 D1-4 8 12 13 नैवाद्य (for मे नाद्य) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 विमोक्ष्यसे(Ñ1 B2 °सि) मे(Ś Ñ V1 2 B2 3 D2 8 12 त्व) (for गतो विमोक्ष्यसे)

123 ^{a}) B3 यथैव, D5 T1 M3 Cg यश्चैव, T2 यश्चैक- (for यश्चैष) Ś Ñ V B D1-4 7-13 निहतस् (for [अ]-भिहतस्) T2 ममाद्य, Cg t त्वयाद्य (as in text) —^{b}) Ñ2 V1 2 B2-4 कृच्छ्राद्, D7 9-11 T3 G M1 2 5 Ct गच्छन्, Cg as in text (for इच्छन्) D5 9-11 T1 3 Ct [अ]भ्युपेत्य, Cg as in text (for [अ]भ्युपेत) Ś V3 B1 D1-3 8 12 13 विषादमार्च्छत्स(Ś1 °मचत्स, V3 B1 D1 °मूर्छां स, D2 °मागात्स, D3 °मुग्र स, D13 °मुर्च्या स)हसाभि(D2 °सा वि)पन्न , Ñ1 विशालगर्व सहसा विपन्न , D4 विषोर्मिमूर्छां सहसाभिपन्न —^{c}) Ś Ñ1 V1 D1 3 8 11-13 एव (for एष) M1 2 गज (for -गण-) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 -मृत्युभूत (for राज मृत्यु) —^{d}) D5 10 11 G2 Ct -पौत्रस्य,

109 131 123 राघवस्य वचः श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो महाकपिम् ।
आजघान शरैस्तीक्ष्णैः कालानलशिखोपमैः ॥ १२४
राक्षसेनाहवे तस्य ताडितस्यापि सायकैः ।
स्वभावतेजोयुक्तस्य भूयस्तेजो व्यवर्धत ॥ १२५
ततो रामो महातेजा रावणेन कृतव्रणम् ।
दृष्ट्वा प्लवगशार्दूलं क्रोधस्य वशमेयिवान् ॥ १२६
तस्याभिसंक्रम्य रथं सचक्रं
साश्वध्वजच्छत्रमहापताकम् ।
ससारथिं साशनिशूलखड्गं
रामः प्रचिच्छेद शरैः सुपुङ्खैः ॥ १२७
अथेन्द्रशत्रुं तरसा जघान
बाणेन वज्राशनिसंनिभेन ।
भुजान्तरे व्यूढसुजातरूपे
वज्रेण मेरुं भगवानिवेन्द्रः ॥ १२८
यो वज्रपाताशनिसंनिपाता-
न्न चुक्षुभे नापि चचाल राजा ।
स रामबाणाभिहतो भृशार्त-
श्चचाल चापं च मुमोच वीरः ॥ १२९

Cg as in text (for -दारस्य) D_{5} तवार्यं G_{2} $M_{1\ 2}$ Ct सख्ये (for युद्धे) Ś Ñ V B $D_{1-3\ 8\ 12\ 13}$ प्रध(D_{13} प्रवे) क्ष्यते वै तव सैन्यरुक्ष(Ś $Ñ_{1}$ $D_{8\ 12}$ °क्ष्य), D_{4} प्रवर्पंते वानर-सैन्यरक्षी —After 123, $D_{5-7\ 9-11}$ S ins

1015* एतेन चात्यद्भुतदर्शनानि
शरैर्जनस्थानकृतालयानि ।
चतुर्दशान्यात्तवरायुधानि
रक्ष सहस्राणि निपूदितानि ।

[(l 2) T_{3} -कृताग्यानि —D_{6} reads in marg from नि in l 3 up to l 4 —(l 4) T_{3} निवातितानि (for निपू-दितानि) ❀ Cg एतच्छब्द मनिहितपर । एपोऽस्मात्यादिप्रयोगात् अय जन इति प्रयोगाच्च । मयेत्यर्थ । मृत्युशब्दापेक्षया वा एतेनेत्युक्ति । चतुर्दशानि चतुर्दशशब्दादर्गं आद्यचि टिलोपे कृते जसि रूपम् । यद्वा एतेनेति स्वाभेदेन लक्ष्मणो निर्दिश्यते ❀]

124 V_{3} om 124 —^{b}) D_{9-11} G_{3} महाबल (for °कपिम्) —After 124^{ab}, $D_{5-7\ 9-11}$ S G (ed) ins

1016* वायुपुत्र महावीर्यं वहन्तं राघव रणे ।
रोपेण महताविष्ट' पूर्ववैरमनुस्मरन् ।

[(l 1) D_{7} महात्मान , D_{9-11} महावेग (for महावीर्यं) $D_{5\ 9}$ S om , while K (ed) reads within bracket l 2]

—^{c}) $Ś_{1}$ B_{1} D_{9-11} दीप्त , B_{3} युक्त (for तीक्ष्णै) —^{d}) Ś B_{1} $D_{1-4\ 8\ 12\ 13}$ कालवैश्वानरोपमै

125 ^{a}) $M_{1\ 2}$ रावणेन $D_{9\ 10}$ [आ]हते, D_{11} [आ]-हनस् (sic) (for [आ]हवे) Ś $Ñ_{2}$ V B $D_{1-4\ 8\ 12}$ राघव (B_{3} स्कन्देन) वहत(B_{2} च स्वह [sic], $D_{2\ 8}$ च तत, D_{4} महस)स्तस्य, $Ñ_{1}$ D_{13} रावणेन(D_{13} राघवश्च [sic]) तत-स्तस्य —^{d}) Ś Ñ V_{1} B_{1} $D_{3\ 8-10\ 12\ 13}$ M_{3} [ऽ]भ्यवर्धत , $D_{2\ 7}$ T_{3} [ऽ]भ्यवर्तत, D_{5} व्यवर्धयत् (sic)

126 ^{a}) D_{3} om रामो —^{b}) B_{4} कृत व्रण, D_{12} कृत व्रुवन् (sic) —^{c}) $Ñ_{1}$ $D_{3\ 4}$ प्लवंग- , D_{2} प्रवर- (for प्लवग-) —^{d}) G_{2} M_{3} कोपस्य Ś $Ñ_{2}$ $V_{1\ 2}$ B $D_{1-4\ 8\ 12\ 13}$ अभ्य-गात्(D_{1} °यात्), $Ñ_{1}$ V_{3} अन्वगात् (for एयिवान्). —After 126, Ñ V B_{2-4} D_{13} ins

1017* हनूमानपि तेजस्वी व्यवर्धत महाबल ।
विद्धो वेगेन महता शरैरग्निशिखोपमै ।

[(l 1) D_{13} राघवोपि (sic) (for व्यवर्धत) V_{1} महाकपि]

127 ^{a}) V D_{6} $T_{2\ 3}$ M_{5} [अ]पि, D_{9} [अ]ति- , Cm.g t as in text (for [अ]भि-). Ś $Ñ_{1}$ V $B_{1\ 4}$ $D_{2-4\ 8\ 12\ 13}$ -सगम्य, D_{1} -गम्याथ, D_{6} M_{3} Cg -चंक्रम्य, Cm t as in text (for -सक्रम्य) B_{3} ततो हसन्नस्य (for तस्याभि-सङ्क्रम्य) —^{b}) Ñ V_{1} $B_{3\ 4}$ D_{1} साश्व, B_{1} सह- , D_{4} साग्र- (for साश्व-) Ś $D_{2\ 8\ 12}$ -ध्वज चारु ; $Ñ_{1}$ ध्वज चैव, $V_{1,2}$ B_{4} ध्वज चापि, $B_{1\ 2}$ $D_{1\ 3\ 4\ 13}$ ध्वजं चाथ, B_{3} ध्वज सासि , G_{1} -ध्वजं छत्र- (for -ध्वजच्छत्र-) V_{3} -महत्पताक, D_{5} -*- पताक —^{c}) $Ś_{2}$ $D_{2\ 4\ 8\ 12}$ चाशनि- ; $D_{1\ 3\ 13}$ मोशनि- , D_{6} $T_{2\ 3}$ तत्र स- (for साशनि-) —G_{3} damaged from शूल up to प्रचि in ^{d} $Ś_{1}$ V_{3} $B_{1\ 4}$ $D_{1-4\ 8\ 12\ 13}$ M_{5} -तुल्यवेगै (V_{3} $B_{1\ 4}$ $D_{1\ 13}$ M_{5} °ग), $Ś_{2}$ वेगतुल्यै , Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2} -खड्गशूल (by transp) (for -शूलखड्ग) B_{3} छत्र सित तस्य सरुक्मदंड. —^{d}) Ś Ñ V $B_{1\ 2\ 4}$ $D_{1-4\ 8\ 12\ 13}$ G_{3} M_{5} शर सुतीक्ष्णै , B_{3} शर शिताग्रै , D_{9-11} शितै शराग्रै

128 ^{a}) B_{3} जघान रामस्तमुपेत्य वेगात् —^{b}) $Ñ_{2}$ $V_{1\ 2}$ $B_{2\ 3}$ D_{13} शरेण, V_{3} B_{4} D_{4} बाणैश्च, D_{6} marg (for बाणेन). D_{6} $T_{2\ 3}$ -[आ]युध- (for -[अ]शनि) V_{3} B_{4} D_{4} तुल्यवेग (for -सनिभेन) —^{c}) Ś $D_{8\ 12}$ -शिलानुरूपे, $Ñ_{2}$ B_{2} सुजातरूपो, G_{1} -शिलाकठोरे —^{d}) G_{3} damaged for मेरु भगवा D_{1} अथ (for इव) Ñ V_{1} $B_{2\ 3}$ वज्री यथेन्द्रो युधि दानवं($Ñ_{2}$ V_{1} राक्षसं)द्र ❀ Cg वज्रेण मेरु भगवानिवेन्द्र इति प्रदर्तु रामस्येन्द्रसाम्यमित्यपुनरुक्ति ❀

129 ^{a}) Ś $D_{2.8\ 12}$ -वेग- , $Ñ_{1}$ B_{4} -शूल- , $Ñ_{2}$ $V_{1\ 2}$ D_{6} -पाश- (for पात-). Ś $B_{1\ 4}$ $D_{1-4\ 8\ 12\ 13}$ G_{1} -सनिपातैर्

तं विह्वलन्तं प्रसमीक्ष्य रामः
समाददे दीप्तमथार्धचन्द्रम् ।
तेनार्कवर्णं सहसा किरीटं
चिच्छेद रक्षोधिपतेर्महात्मा ॥ १३०

तं निर्विषाशीविषसंनिकाशं
शान्तार्चिषं सूर्यमिवाप्रकाशम् ।
गतश्रियं कृत्तकिरीटकूट-
मुवाच रामो युधि राक्षसेन्द्रम् ॥ १३१

कृतं त्वया कर्म महत्सुभीमं
हतप्रवीरश्च कृतस्त्वयाहम् ।
तस्मात्परिश्रान्त इति व्यवस्य
न त्वां शरैर्मृत्युवशं नयामि ॥ १३२

स एवमुक्तो हतदर्पहर्षो
निकृत्तचापः स हताश्वसूतः ।
शरार्दितः कृत्तमहाकिरीटो
विवेश लङ्कां सहसा स राजा ॥ १३३

तस्मिन्प्रविष्टे रजनीचरेन्द्रे
महाबले दानवदेवशत्रौ ।
हरीन्विशल्यान्सह लक्ष्मणेन
चकार रामः परमाहवाग्रे ॥ १३४

G B. L.

(D2 °ते), Ñ1 -शस्त्रपातैर्, Ñ2 V1 2 B2 -शूलपातैर्, V3 -तुल्यवेगैर् (for -संनिपातान्) B3 तथैव वज्राशनिशूलपातैर् ❀ Cg वज्रपातयुक्ताशनिसंनिपातादिति मध्यमपदलोपिसमास ।, Ct वज्रपातश्चाशनिसंनिपातश्चेति समाहारैकत्वम् ❀ —b) V3 D2 चापि (for नापि) —c) Ś Ñ V B2–4 D1–4 12 13 व्यथार्तश्, D8 om (for भृशार्तश्) —d) B3 दीनः (for वीर) —For 129cd, B1 subst

1018* स रामबाणार्ततनुश्चचाल
बाणान्सुतीक्ष्णान्सहसा मुमोच ।

130 a) Ś D8 सु-, Ñ2 V1 B1 2 D1–3 12 13 स (for त) Ś D8 12 तु, B3 च, D3 सु- (for प्र-) Ñ1 V3 B4 D4 त विह्वल तत्र(Ñ1 सप्र-) (for त विह्वलन्त प्र-) —b) B1 दीपितमथ (unmetric), B4 दीप्तमिव, G2 3 बाणमथ (for दीप्तमथ) —d) G2 चिक्षेप (for चिच्छेद)

131 a) V3 B4 D4 विभग्नम् (for त निर्विष-) D4 -सप्रकाश (for -संनिकाश) B3 त वै निराशीकृतनिर्विशङ्क (sic) —b) B4 शातार्चिषा Ś B1 D2 4 8 12 [अ]वरुद्ध, V2 B4 D5 T1 M5 प्रकाश, V3 D1 3 [अ]भ्ररु(D3 °न)द्ध, D13 [अ]तरुद्ध, G3 प्रशात (for [अ]प्रकाशम्) —c) B3 शातश्रिय D7 13 कृत- (for कृत्त-) Ś V3 D2 4 8 12 -कुडल, Ñ V1.2 B2 3 -मौलि, B1 -देह, B4 -मडन, D1 3 13 -देश (for -कूटम्) G1 -महाकिरीटम्, G (ed) -किरीटिमौलिं, Cg k t as in text (for -किरीटकूटम्) —d) Ś V3 B1 4 D1–4 8 13 प्रोवाच, Ñ V1 2 B2 तदाह, B3 प्रत्याह (for उवाच) D6 reads राक्षसेन्द्रम् in marg

132 a) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 सुतीव्र, B3 सुदुष्कर (for सुभीम) —b) D4 स्वहतस्, D11 ~ कृतस् (for च कृतस्) Ś D8 12 [अ]द्य (for [अ]हम्) B1 त्वया कृतोह (by transp) —Ś D8 12 om 132cd —c) V1 B6 D1 5 T1 M3 5 -श्रात इव, V3 B3 D2 -श्रातमिव, B1 4 D3 -श्रातमिति, D11 -श्रात परि- (unmetric) (for -श्रान्त इति) B3 प्रपश्यन्, D3 व्यवस्यन् —d) D5 T1 त्वा (for त्वां) Ñ1 V1 2 -सदो, B3 D13 -पथ (for -वश) —After 132, D5–7 9–11 S ins

1019* गच्छानुजानामि रणार्दितस्त्व
प्रविश्य रात्रिचरराज लङ्काम् ।
आश्वस्य निर्याहि रथी सधन्वी
तदा बल द्रक्ष्यसि मे रथस्थ ।

[(l 1) D5 गच्छामि (sic), D10 11 प्रयाहि, Cm g as above (for गच्छानु-) —(l 3) D6 9 T2 3 G3 M1–3 Cm g आश्वास्य D5 6 T1 G2 3 M3 च (for स) —(l 4) M1 2 5 तथा (for तदा) D7 9–11 Ct प्रेक्ष्यसि, Cg as above (for द्रक्ष्यसि) G1 रणस्थ ❀ Ct प्रेक्ष्यसि प्रेक्षिष्यसि ❀]

133 a) D4 इत्येवमुक्तो Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 -मानदर्पो, Ñ V1 2 B2 4 -बाहुदर्पो (for -दर्पहर्षो) B3 एव स रामेण निरस्तदर्पो ❀ Cg अत्र क्रियाभेदात्तच्छब्दत्रयमिति न तद्वैयर्थ्यम् ❀ —b) D1 4 7 निकृत- D7 M1 2 -चापो नि-, T1 -चापोप-, G1 3 M5 -चापश्च (for -चाप स) Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 सशर सशूल (for स हताश्वसूत) Ñ V1 2 B2–4 निकृत्तचापासिरथाश्वशस्त्र (B3 °छत्र, B4 °शूल) —After 133ab, Ś D2 8 12 ins

1020* अन्य रथ सारथिना प्रणीत
समारुरोहाथ विवृद्धशङ्क ।

[(l 2) D2 विवृद्धलज्ज]

—V3 om 133c–134ab —c) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 शोक-, M5 रण- (for शर-) D4 7 कृत-, D9–11 भग्न- (for कृत्त-) Ñ1 B2 3 D7 T3 G2 -किरीटदेहो(D7 T3 G2 °कूटो), D4 -किरीटकुडलो (for -महाकिरीटो) —d) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 ग(Ñ2 V1 2 B2 ह)तश्री, G1 पदाभ्या, M3 5 स राजा (for स राजा)

134 V3 om 134ab (cf v l 133) —a) Ñ V1 2 B D1 3 4 रजनीचरेशे —b) D1 मानव- (for दानव-) M3

121 तस्मिन्प्रभग्ने त्रिदशेन्द्रशत्रौ
144 सुरासुरा भूतगणा दिशश्च ।
134 ससागराः सर्षिमहोरगाश्च ।
तथैव भूम्यम्बुचराश्च हृष्टाः ॥ १३५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७ ॥

-देशशत्रौ —d) Ñ1 D1 M1 पुनराहवाग्रे (D1 °वाय , M1 °वोत्रे [sic]), Ñ2 V1 2 B2.3 D4 परमाद्य (D4 °र्ति) विचेदा

135 a) Ñ1 D2 3 प्रविष्टे, D6 T G2 3 M Cg प्रभिन्ने (for प्रभग्ने). —D4 om. 135cd. —c) Ś D8.12 समागता , G1 M1 समारगा· (meta), Cg समागरा (as in text) Ś1 Ñ2 B1 2 D1 5 9–11 M2 सर्वे· (for सर्षि·). —d) D6 7 9–11 प्रहृष्टा (for च हृष्टा) Ś D8 12 चचाल भूर्भूतचराचराश्च, Ñ1 जहर्षिरे भूतगणाश्च सर्वे , Ñ2 V B2 3 ननन्दिरे सिद्ध (B3 देव) गणाश्च सर्वे , B1 D1–3 13 चचाल भूर्भूमि (D2 °व) चरा (D3 °र) सुराश्च , B4 ननन्दिरे भूमिचराश्च सर्वे. —After 135, Ś D2 8.12 ins

1021* अज्ञाग्निपुर्वानरराक्षसाश्च
बलाबलं रावणरामयोश्च ।
पराजयं चापि जयं च रामो
दशाननश्चापि विवेद नैव ।

[(l 3) D8 वा (for first च) —(l 4) D2 तद्य (for नैव)],

while D13 ins

1022* गन्धर्वयक्षाश्चकिता बभूवु

Colophon —*Kānda name* Ś1 Ñ2 D6 7 om , Ñ1 V1 B D2 4 13 लङ्का° —After Kānda name, D13 ins युद्धपर्वणि. —*Sarga name* Ś Ñ V1 2 B D2–4 8 12.13 रावणभग , V3 रावणपराजय , D9 रावणयुद्ध , M5 मुकुटभग —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 3 D2 4 8 12 13 om , Ś2 D9 36 , Ñ2 V2 B4 D3 37 , V1 D1 38 , B1 34 , D5–7 10.11 T1 G M 59 , T2 64, T3 65 —After colophon, D2 concludes with जय राम , G M1 2 with श्रीरामाय नमः , M5 with श्रीरामचन्द्राय नमः

४८

स प्रविश्य पुरीं लङ्कां रामबाणभयार्दितः ।
भग्नदर्पस्तदा राजा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १
मातंग इव सिंहेन गरुडेनेव पन्नगः ।
अभिभूतोऽभवद्राजा राघवेण महात्मना ॥ २
ब्रह्मदण्डप्रकाशानां विद्युत्सदृशवर्चसाम् ।
स्मरन्राघवबाणानां विव्यथे राक्षसेश्वरः ॥ ३
स काञ्चनमयं दिव्यमाश्रित्य परमासनम् ।
विप्रेक्षमाणो रक्षांसि रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ४
सर्वं तत्खलु मे मोघं यत्तप्तं परमं तपः ।
यत्समानो महेन्द्रेण मानुषेणास्मि निर्जितः ॥ ५
इदं तद्ब्रह्मणो घोरं वाक्यं मामभ्युपस्थितम् ।
मानुषेभ्यो विजानीहि भयं त्वमिति तत्तथा ॥ ६
देवदानवगन्धर्वैर्यक्षराक्षसपन्नगैः ।
अवध्यत्वं मया प्राप्तं मानुषेभ्यो न याचितम् ॥ ७

G
B
L

48

1 ^{a}) Ñ1 D5 13 स- (for स) —^{b}) Ś D2 8.12 -ब्रला-र्दित , B4 -प्रपीडित (for -भयार्दित) —Ś D2 8 12 (om [hapl] 1^{d} and 2^{c}) transp 1^{cd} and 2^{ab} —^{c}) B1 निःश्वसंश्च, D1 13 विनि(D13 °नि)श्वसन्, G1 M5 भिन्न° (for भग्नदर्पस्) Ś D2 4 8 12 तथा, Ñ2 B2-4 ततो (for तदा)

2 Ś D2 8 12 (om [hapl] 1^{d} and 2^{c}) transp 1^{cd} and 2^{ab} —^{c}) D4 भयाद् (for ऽभवद्) —^{d}) D4 राघवस्य महात्मन

3 ^{a}) V3 D9-11 G -प्रतीकाना, Cr m g as in text (for -प्रकाशाना) —^{b}) D1 -स्तनित , D7 9-11 G1 -चलित- (for सदृश-) V3 -तेजसा (for -वर्चसाम्) —^{c}) Ñ1 अपि च (for राघव-) ꕥ Cm रावणबाणानामिति कर्मणि षष्ठी ꕥ —^{d}) D3 9 व्यथितो (for विव्यथे) Ñ2 V B D1 3 4 13 राक्षसाधिप , D2 रावणेश्वर

4 V3 om 4^{ab} —^{c}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 अवे (Ñ V1 2 B2-4 निरी)क्ष(Ś2 Ñ2 V1 2 B3 4 D1-4 8 13 °क्ष्य)माण सचिवान्

5 ^{a}) Ñ1 D4 पूर्वं (for सर्वं) D3 4 तु (for तत्) Ś Ñ2 V B D1 2 12 13 मोघ मे (by transp), D8 सोचस्ते (sic) (for मे मोघ) —^{b}) Ś Ñ1 B4 D1-4 8 12 13 कृत (for तप्त) —^{c}) D6 T2 3 य (for यत्) —^{d}) D5 9-11 विनिर्जित , D6 [अ]स्मि तर्जित (for [अ]स्मि नि°) —For 5^{cd}, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1023* यदिन्द्रेण समानोऽहं मानुषेण पराजित ।

[Ñ2 V1 B2-4 यद्देवेंद्र-, D4 स देवेंद्र- (for यदिन्द्रेण) S2 मनुष्येण, V3 marg (for मानुषेण)]

6 ^{a}) G1 3 M5 तु (for तद्) —^{b}) T2 सम्- (for अभि-) —For 6^{ab}, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1024* पुराण ब्रह्मण इद वचस्तन्मामुपस्थितम् ।

[Ś D2 8 12 पुरा मे, Ñ1 B2 प्रमाण, V2 प्रमाणो, B1 व्यक्त यद् (for पुराण) V1 2 B1 ब्रह्मणो वाक्य, D4 ब्राह्मणमिद, L (ed) ब्रह्मणा प्रोक्त (for ब्रह्मण इद) B3 वचन (for वचस्तन्) D3 उपागत Ś V1 2 B1 D2 8 12 तद्वच (V1 2 इद मा, B1 तच्च मा) समुपस्थित , D4 वचस्तस्मादुपस्थित (for the post half)] —^{c}) D9-11 मनुष्येभ्यो G3 न जानीहि, Cr m g k t as in text (for विजानीहि) —^{d}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 इत्येव (for त्वमिति)

7 ^{a}) B3 D7 -गधर्व- —^{c}) D7 10 11 G2 M1 2 5 प्रोक्त, Cg as in text (for प्राप्त) —^{d}) Ś B1 D2 8 12 13 परिभूतास्तु मानुषा , Ñ1 D4 परिभूति(D4 °त)श्च मानुषात्, Ñ2 V B2-4 D3 परिभूतश्च(V D3 °तस्तु, B4 °त तु [sic]) मानुषै , D1 परिभूतस्तु मानुषात् —After 7, Ś Ñ V B D1 2 4 8 12 13 ins , while D3 9 (l 4-5 and 9-10 only) cont after 1026*

1025* यच्चापि हिमवच्छृङ्गे क्रुद्धो नन्द्यभ्यभाषत ।
तस्यैव तुल्यवदनैरवरुद्धा हि मे पुरी ।
तयोर्महात्मनोर्वाक्य नान्यथा तद्धि साम्प्रतम् ।
सत्य विभीषणेनोक्त यच्च वाक्य महात्मना ।
तदिद मामनुप्राप्त विभीषणवच शुभम् । [5]
तस्य प्रयुक्तवाक्यस्य नान्यथा याति साम्प्रतम् ।
मया दर्पबलोत्सेकादन्यथा चिन्तित तदा ।
तदन्यथा परिगत मम दौरात्म्यचेष्टितै ।
नातिभारोऽस्ति दैवस्य पौरुषे नियता मति ।
दैवपौरुषसयोगात्सिद्धिर्नित्यमवाप्यते । [10]

[B2 transp l 1-3 and l 4-6 —(l 1) Ś D12 यन्यापि, D2 यश्चापि, D8 पश्यामि (for यच्चापि) Ś B3 D8 12 नदील्य-भापत, Ñ1 V1 2 B4 नदी ह्य°, B1 D1 13 नदी व्यभाषत, D4 नदिर° —(l 2) Ś व (for [ए]व) Ś D8 -वचनैर् (for वदनैर्) Ñ V B1-3 D4 उ(B1 अ)परुद्धा , B4 D1 13 अभिरुद्धा(D13 °ध्य), D2 अभिक्रुद्धा (for अवरुद्धा) Ñ1 D4 पुरी मम (for हि मे पुरी) —(l 3) D4 तस्य वाक्य महात्मानो (for the prior half) Ñ V B D4 याति , D1 3 13 यदि (for तद्धि) V1 3 मा प्रति (for साम्प्रतम्) —After l 3, D3 reads l 8 and l 7 —D1 3 om (hapl) l 4-6 —(l 6) Ñ V B2-4 D2 4 13 तस्य धर्मार्थयुक्त(V1 2 °वाक्य)स्य (for the prior half) Ś D8 12 तत्तु, D13 यदि (for

:13 एतदेवाभ्युपागम्य यत्नं कर्तुमिहार्हथ ।
.12 राक्षसाश्चापि तिष्ठन्तु चर्यागोपुरमूर्धसु ॥ ८
.13 स चाप्रतिमगम्भीरो देवदानवदर्पहा ।
ब्रह्मशापाभिभूतस्तु कुम्भकर्णो विबोध्यताम् ॥ ९

स पराजितमात्मानं प्रहस्तं च निषूदितम् ।
ज्ञात्वा रक्षोबलं भीममादिदेश महाबलः ॥ १०
द्वारेषु यत्नः क्रियतां प्राकाराश्चाधिरुह्यताम् ।
निद्रावशसमाविष्टः कुम्भकर्णो विबोध्यताम् ॥ ११

याति) —(l 7) Ś D8 12 दर्पवर- (for दर्पबल-) B3 चान्यथा (for अन्यथा) Ñ1 वर्तित (for चिन्तित) B2 अन्यथैव हि चिन्तित (for the post half) —Ś D1 3 8 12 om l 8 —(l 8) Ñ V1 2 B2 4 D2 परिणत (for °गत) V2 D4 -चेष्टित, B2 -चिंतितं (for -चेष्टितं) D2 मद्वद्वैराग्यचेष्टितं, D13 मम घोरात्मचेष्टितं (for the post half) —(l 9) B4 D4 नास्ति (for नाति-) D4 भावो (for -भावो) V2 B1 D1 2 13 हि, B4 [ऽ]स्य (for ऽस्ति) Ñ V1 B2 3 D9 [ऽ]पि कृते मया, D2 13 नियता गति —V3 om l 10 —(l 10) B2 दवात्पौरुष-, B4 देवीपुरुष-, D2 12 देव पा(D12 पु)रुष-, D9 देवपुरुष- Ñ1 B4 D9 नित्य सिद्धिर् (by transp)]

—After 7, D3 5–7 9–11 S ins

1026* विदित मानुष मन्ये राम दशरथात्मजम् ।
इक्ष्वाकुकुलजातेन ह्यनरण्येन यत्पुरा ।
उत्पत्स्यति हि मद्वंशे पुरुषो राक्षसाधम ।
यस्त्वा सपुत्र सामात्य सबल साश्वसारथिम् ।
निहनिष्यति सग्रामे त्वा कुलाधम दुर्मते । [5]
शप्तोऽह वेदवत्या च यथा सा धर्षिता पुरा ।
सेयं सीता महाभागा जाता जनकनन्दिनी ।
उमा नन्दीश्वरश्चापि रम्भा वरुणकन्यका ।
यथोक्तास्तन्मया प्राप्त न मिथ्या ऋषिभाषितम् ।

[(l 1) D10 11 G2 Ck t तमिम, M1 2 तदिद, Cv r m g as above (for विदित) —(l 2) Note the hiatus between the two halves D5 6 T1 3 G2 M3 Cg -नाथेन, Cm as above (for -जातेन) D7 M5 (both to avoid hiatus) ह्यनरण्येन (for अन°) —G2 om l. 3–5 —(l 3) M3 Cv m g उत्पत्स्यते B (ed) मद्वश- —(l 5) G1 3 M5 धर्मात्मा (for सग्रामे) M1 2 स्व- (for त्वा) D3 सयुगे (for दुर्मते) M5 कुलाधम सुदुर्मते (for the post half) ❀ Cv अत्र द्वितीयस्त्वा शब्द प्रथमप्रयुक्तस्य दूरप्रयुक्तत्वानुसरणार्थ ।, Cm त्वामिति द्विरुक्तिराग्रहातिशयेन ।, Cg यस्त्वामित्यत्र तु आमिति छेद । आमित्यङ्गीकारे । यस्तु पुरुषस्त्वा सग्रामे निहनिष्यति स मद्वंशे उत्पत्स्यते । आ निश्चितम् । इति एव प्रकारेण । । अन्ये तु त्वामिति द्विरुक्तिरनुस्मरणार्थेत्याहु । अपरे त्वाग्रहातिशयेन द्विरुक्तिरिति । त्वा प्रत्युत्पत्स्यत इति द्वितीयत्वाशब्दान्वय इत्येके ❀ —(l 6) D5 G2 M1 2 या मया, D7 T2 G3 M3 5 Cm g यदा मा, D9 तथा सा, T1 या ⌃ (moth-eaten), Ct as above (for यथा सा) ❀ Cv वेदवत्या चेति मन्यपाठ · ❀ —After l 6, G1 ins

1026(A)* त्वद्वशनाशनायाहमुद्भविष्यामि राक्षस ।

—(l 8) D9 om उमा नन्दी- —(l 9) G2 यदुक्तास्तु, M1 2 यमूचुस्तु, Cv r g t as above (for यथोक्तास्) D5 T1 2 G1 M3 5 Cv g तपसा प्राप्ता(T2 M3 5 Cv g °प्त), T3 तत्तया प्राप्त, G3 तु वधप्राप्तिर्, Cm t as above (for तन्मया प्राप्त) D3 6 9 यथोक्तस्तु वध प्राप्तो (for the prior half) D6 मुनि- (for ऋषि-) ❀ Cr तपसा प्राप्ता तपसा युक्ता यथोक्ता: । यथोक्त तद्दृषिभाषित न मिथ्येति सबन्ध । यथोक्त तन्मया प्राप्त न मिथ्या ऋषिभाषितमिति पाठ ।, Cm यथोक्त तन्मया प्राप्तमिति वा पाठ । एतैर्यथा उक्त तन्मया प्राप्तमित्यर्थ ।, Ct 'यदृचुस्तन्मया' इति पाठान्तरम् ❀]

8 ᵃ) D6 7 9–11 समागम्य (for [अ]भ्युपागम्य). —For 8ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1027* सज्जा भवन्तो रक्षन्तु नगरीं वै समन्तत ।

[D12 सज्ञा (sic) (for सज्जा). Ś D8 12 भवतु (for भवन्तो). Ś V2 B2 4 D2 8 12 मे (for वै)]

—ᶜ) D4 सराक्षसाश् (hypm) (for राक्षसाश्) Ś1 B1 4 D1–3 8 12 13 [ए]व (for [अ]पि) D11 सतिष्ट (sic) (for तिष्ठन्तु) —ᵈ) Ś B1 2 D2 4 8 12 पुर-, Ñ V B3 4 D1 3 13 वप्र- (for चर्या-) D1 -मूर्धनि (for -मूर्धसु). L (ed) पुरगा पुरमूर्धसु

9 V3 om (hapl ?) 9 —ᵃ) Ś V2 B1 4 D1–3 8 12 13 -दर्पोद्य, Ñ V1 B2 3 सत्त्वोद्य, D4 -सत्त्वश्च, D7 10 11 Ct -गाम्भीर्यो, Ck as in text (for -गम्भीरो) —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B D1 2 4 8 12 च, G3 स (for तु) —ᵈ) Ñ1 V1 B2 3 D1 प्र(D1 नि)बोध्यता, B4 D4 10 विबुध्यता (sic) —After 9, D1 reads 13

10 G3 om (hapl) 10–11 —ᵃ) Ś Ñ V B D1–4 6 8–13 Ct समरे जितम् (for स पराजितम्) —ᵇ) Ś B1 D1 2 8 12 जित(D2 °ते) रणे, Ñ1 V2 B4 D4 13 हत रणे, Ñ2 V1 3 B2 3 तथा हत, D3 रणे हतं, M5 [अ]रिसूदन (for निषूदितम्) —ᶜ) B3 यक्षो- (sic) (for रक्षो-) ŚÑ1 D10 11 T3 G2 -भीमबलम्, Ñ2 V1 3 B2 D4 -गण भीमम् (B2 °तम्), M5 -बल सर्वम् (for -बल भीमम्). V2 राक्षसानादिदेशाथ —ᵈ) V2 राक्षसेन्द्रो (for आदिदेश) —D9 om (hapl) from महाबल up to कुम्भकर्ण in 12ᵈ ❀ Ct एतदुत्तरम्, 'स हि सत्ये' इत्येव श्लोक इति कतकस्वरम । क्वचित्तु सार्धश्लोकद्वयमधिक पठ्यते—द्वारेष्वित्यादि ❀

11 D9 G3 om 11 (cf v l 10) —ᵃ) L (ed) यत्न (for यत्न) Ś D8 12 कर्तव्य (for क्रियता) D3 क्रियतां यत्न (by transp) B2 द्वारे यत्नश्च क्रियता —ᵇ) Ñ2 B1 D2 6 T3 G2 M5 [अ]व(Ñ2 D2 °पि, T3 °भि)रुह्यता, V1 [अ]भिरक्ष्यता, B3 निरुध्यता Ñ1 D4

नव षट् सप्त चाष्टौ च मासान्स्वपिति राक्षसः ।
तं तु बोधयत क्षिप्रं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ १२
स हि संख्ये महाबाहुः ककुदं सर्वरक्षसाम् ।
वानरांराजपुत्रौ च क्षिप्रमेव वधिष्यति ॥ १३
कुम्भकर्णः सदा शेते मूढो ग्राम्यसुखे रतः ।
रामेणाभिनिरस्तस्य संग्रामेऽस्मिन्सुदारुणे ।
भविष्यति न मे शोकः कुम्भकर्णे विबोधिते ॥ १४

किं करिष्याम्यहं तेन शक्रतुल्यबलेन हि ।
ईदृशे व्यसने प्राप्ते यो न साह्याय कल्पते ॥ १५

ते तु तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः ।
जग्मुः परमसंभ्रान्ताः कुम्भकर्णनिवेशनम् ॥ १६

प्राकारानधिरोहता, V3 प्राकाराश्रोमिरक्ष्यता —B1 D13 om (hapl ?) 11^{cd} —^{c}) Ś Ñ1 V1 B2 3 D1–4 8 12 M1 2 -बल, V3 वश- (for -वश-) V3 (m also as in text) समासाद्य, B2 D4 -समादिष्ट ❀ Cg निद्रावशसमादिष्ट निद्रावशेन शयान । सद्य कर्तव्यत्वाय पुनरुक्ति ❀ —^{d}) = 9^{d} Ś2 D10–12 निबोध्यता, Ñ V B2 3 D1 प्र(D1 व्य)बोध्यता, B4 विबुध्यता (sic), D2 G2 [ऽ]पि बो° —After 11, Ś Ñ V1 3 B D2–4 8 13 (B1 D13 after 11^{ab}, owing to om) read 13, 14^{cd} and 1031*, D12 reads 13 and 14^{c-f}, D1 reads 14^{cd} and 1031*, while D5–7 10 11 S ins

1028* सुख स्वपिति निश्चिन्त कालोऽपहृतचेतन ।

[D6 स्वय (for सुख) D6 7 10 11 T2 3 काम- (for काल-)]

12 D9 om up to कुम्भकर्णं in 12^{d} (cf v l 10) V2 om 12 G3 om 12^{ab} —^{a}) B4 D1 3 13 दश (for सप्त) Ś Ñ V1 3 B2 3 D2 4 8 10–12 Ct नव सप्त दशाष्टौ च, B1 नव षड्दशकाष्टौ च, G1 षण्णिरतरमेवैष —After 12^{ab}, D5–7 10 11 T G1 2 M ins

1029* मन्त्र कृत्वा प्रसुप्तोऽयमितस्तु नवमेऽहनि ।

[D6 मन्त्रयित्वा G2 M1 2 5 च (for तु) G1 इत पञ्चदशेऽहनि (for the post half)]

—D4 6 7 10 11 T2 3 om 12^{cd} G1 repeats 12^{cd} (var) after 14 —^{c}) Ś2 Ñ1 V3 B1 3 4 D1–3 8 12 13 त वि-, D5 कितु, T1 कि तु, G1 (second time) त प्र- (for त तु) B2 त विबोधय च क्षिप्र

13 Ś Ñ V1 3 B D2–4 8 12 13 (B1 D13 after 11^{ab} owing to om) read 13, 14^{cd} and 1031* (D12 reads 13 and 14^{c-f}) after 11, while D1 reads 13 after 9 —^{a}) D6 7 T2 3 M3 Cm g तु, Cv k t as in text (for हि) D1 13 सर्वान् (for सख्ये) —^{b}) D6 7 9 T2 3 G2 3 M3 5 Cm g ककुद, D13 कुनुद, Cr k t as in text (for ककुद्) Ś D2 8 12 कुभकर्णश्च (D2 °र्ण स) राक्षस ❀ Cr सर्वरक्षसा ककुद सर्वरक्षमा प्रधानम् ।, so also Ck t Ct adds नित्यनपुसक ककुदमिति । तेन स महाबाहुरित्यनेन सामानाधिकरण्यमविरुद्धम् ❀ —^{c}) B1 तु (for च) —^{d}) D4 M5 एव Ś V1 B1 D1–3 7–13 G3 हनिष्यति, D5 धर्षिष्यति (unmetric) (for वधिष्यति) —After 13, D5–7 9–11 S ins

1030* एष केतु पर सख्ये मुख्यो वै सर्वरक्षसाम् ।

[D5 6 9–11 T1 Ct पर, Ck as above (for पर) D6 ककुद (for मुख्यो वे) M3 मुख्यो वैवस्वतक्षय (for the post half)]

14 V2 reads 14^{ab} after 1031* —^{a}) Ś D8 स निद्राति (for सदा शेते) —^{b}) M1 2 -सुखोचित· (for सुखे रत) —Ś Ñ V1 3 B D2–4 8 12 13 (B1 D13 after 11^{ab}, owing to om) read 13, 14^{cd} and 1031* (D12 reads 13 and 14^{c-f}) after 11, D1 reads 14^{cd} and 1031* after 11 —^{c}) D7 [अ]पि, T1 G M3 5 हि (for [अ]स्मि-) Ś Ñ V B D1–4 8 13 रामबाणनिरस्ताना —^{d}) Ś B4 D1–3 8 सभ्रमे (for सग्रामे) —^{f}) D7 निबोधिते —For 14^{ef}, Ś Ñ V B D1–4 8 13 subst

1031* विधमिष्यति न क्षिप्र कुम्भकर्णो महद्भयम् ।

[Ñ2 V B1 D4 अपनेष्यति D1 व, D8 om (subm) (for न) D4 तत्त्रास (for न क्षिप्र) B4 वधिष्यति बल क्षिप्र (for the prior half) V2 B1 D4 महाबल (V2 °ल), D13 महाभय (for महद्भयम्)]

—After 14, G1 repeats 12^{cd} (var)

15 ^{a}) M1 2 [अ]नेनाह (for [अ]ह तेन) —^{b}) Ñ V B3 D3 4 M1 2 वै, B1 2 D1 13 च, B4 इ (for हि) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8–13 G1 3 M1 2 5 सभ्रमे (D10 11 व्यसने) घोरे, Cm t as in text (for व्यसने प्राप्ते) —^{d}) Ś D2 8 12 [ऽ]भयाय न, B4 न सख्याय, D4 न सध्याय (sic) (for न साह्याय) B1 न साहाय्य च कल्पते —After 15, B3 ins

1032* कि करिष्यति मे तेन कुम्भकर्णेन जीवता ।
मृते मयि गते राज्ये विकल तस्य जीवनम् ।
कालो बलीयान्नियत पौरुष तु निरर्थकम् ।
एकेन वानरेणैव दग्धा लङ्का पुरी मम ।
तस्मात्सर्वे विबोधध्व भय त्यक्त्वा महाबला । [5]
निद्रार्थं शयने सक्त कुम्भकर्णं महाबलम् ।

16 ^{a}) Ś D2 8 12 तेपि, Ñ2 V B2 3 तस्य, D5 तेन (for ते तु) —^{b}) D7 राक्षसा रावणाज्ञया —^{c}) B4 -महृष्टा (for सभ्रान्ता) —^{d}) D3 6 7 निवेशने

भीमनासापुटं तं तु पातालविपुलाननम् ।
ददृशुर्नैर्ऋतव्याघ्रं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ २३
ततश्चक्रुर्महात्मानः कुम्भकर्णाग्रतस्तदा ।
मांसानां मेरुसंकाशं राशिं परमतर्पणम् ॥ २४
मृगाणां महिषाणां च वराहाणां च संचयान् ।
चक्रुर्नैर्ऋतशार्दूला राशिमन्नस्य चाद्भुतम् ॥ २५
ततः शोणितकुम्भांश्च मद्यानि विविधानि च ।
पुरस्तात्कुम्भकर्णस्य चक्रुस्त्रिदशशत्रवः ॥ २६
लिलिपुश्च परार्ध्येन चन्दनेन परंतपम् ।
दिव्यैराच्छादयामासुर्माल्यैर्गन्धैः सुगन्धिभिः ॥ २७
धूपं सुगन्धं ससृजुस्तुष्टुवुश्च परंतपम् ।
जलदा इव चोन्नेदुर्यातुधानाः सहस्रशः ॥ २८
शङ्खानापूरयामासुः शशाङ्कसदृशप्रभान् ।
तुमुलं युगपच्चापि विनेदुश्चाप्यमर्षिताः ॥ २९

G. B L.

श्वित) —^{b}) Ñ1 D4 नि(D4 नि)श्वसतमिवोरग —^{c}) D9–11 श्रामयत, T2 श्वामयत (for त्रास°) D6 9–11 विनि (D11 °नि)श्वासै, D7 °काय (for महाश्वासै) —^{d}) D9–11 -विक्रम (for -दर्शनम्) —For 22^{cd}, S Ñ V B D1–4 8 12 13 subst.

1040* वित्रामयन्त नि श्वासैः शयानं पिशिताशनम् ।

[Ñ V1 B3 4 D2 12 निश्वासैः D4 त्रामयन् रिपुबलं (for the prior half) D4 नि श्वास (for शयानं) Ś B2 D8 पिशिताशिनं]

23 G3 reads 23^{ab} after 20 —^{a}) D9 घन- (for भीम-) S Ñ V B D1–4 8 13 भीमप्राणबलं भीमं —After 23^{a}, M5 reads 21–22 in marg —^{b}) B3 -विवरानन, D4 रिपुनाशन, D6 -विकृतानन (for विपुलाननम्). —After 23^{ab}, D5–7 9–11 S ins

1041* शयने न्यस्तसर्वाङ्गं मेदोरुधिरगन्धिनम् ।
काञ्चनाङ्गदनद्धाङ्गं किरीटिनमरिंदमम् ।

[(l 1) D5 T1 G2 M3 शय्यायां, T3 M5 शयानं (for शयने) —(l 2) G1 काचनाचितसर्वाङ्गं (for the prior half) D10 11 किरीटेनार्कवर्चसं (for the post half)]

—Ś Ñ V B D1–4 8 12,13 om 23^{cd} —^{c}) D5 om ददृशुर् —^{d}) D5 9–11 अरिंदमं (for महाबलम्)

24 ^{a}) V1 B3 तेथ, V2 तत्र, B2 ते तु (for ततश्च) Ś Ñ1 B4 D1–4 8 12 13 तत्रोपजह्नु (D2 °जग्मु, D4 °चक्रु.) क्षिप्रं ते, Ñ2 M5 तथा च(M5 °तश्च)क्रुर्महानाद, V3 तत *** क्षिप्रं (illeg), B1 तत्रोपचक्रुश्च क्षिप्रं (unmetric) —^{b}) Ñ1 D4 स्थिता, B3 तथा (for तदा) D9–11 M1 2 कुम्भकर्णस्य चा(M1 2 ते)ग्रत —V3 om 24^{c}–25^{ab} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D3 12 भक्ष्याणां, B4 D1 2 4 8 13 भक्षाणां, D9–11 भूतानां (for मांसानां) —^{d}) Ś D8 12 -तर्पिणां

25 V3 om 25^{ab} (cf v l 24) —^{b}) G2 वानराणां (for वराहाणां) Ś Ñ V2 B2 3 D1 2 4 7 8 12 13 संचयं —^{c}) Ñ2 V1 2 B2–4 राक्षस- (for नैर्ऋत-) —^{d}) D4 भक्षस्य (for अन्नस्य) B3 राशिं मानुस्यमद्भुतं (sic), D3 स राशीस्तस्य चाद्भुता (sic), D13 राशीनन्नस्य चाद्भुतान्

26 ^{a}) Ñ1 तत्र (for ततः) —D1 om (hapl ?) from 26^{b} up to लिलिपुश्च in 27^{a} —^{b}) D9–11 मांसानि, Cg as in text (for मद्यानि) —^{d}) D11 त्रिदिवशत्रव

27 D1 om up to लिलिपुश्च in ^{a} (cf v l 26) —^{a}) Ś D8 12 लेपुश्चव, V2 लिलिपु सु- —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 सुगंधिना (for परंतपम्) —^{c}) D7 9–11 G2 Ct आश्वास(D7 °वतं)यामासुर् —^{d}) D5 7 T G2 माल्यगंधैः सु-, D8–11 माल्यैर्गंधैश्च, G1 माल्यैः सुरभि- —For 27^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1042* वस्त्रैः प्रच्छादयामासुर्माल्ययोगसुगन्धिभिः ।

[Ś V3 B4 D8 12 च छा(V3 B4 चाच्छा)दयामासुर्, B1 D13 प्रा(B1 आ)च्छादयामासुर् Ñ1 V3 B1 4 D1–4 13 माल्ययोगैः (Ñ1 D4 °दामैः), Ñ2 V1 2 B2 माल्यगंधैः, B3 माल्यैर्गंधैः . V3 च (for सु-)]

28 ^{a}) B1 धूप-, B4 धूम (for धूपं) Ñ1 D4 गंध च; V1 B3 D13 T2 3 सुगंधि, G1 2 सगंधं D6 धूपान्गंधांश्च, D7 9–11 धूपगंधांश्च —^{b}) Ñ1 D4 परस्परं, Ñ2 B3 मनोगुणं, V1 2 मनोगतं, B2 मनोरमं, D1 13 परंतपा (for परंतपम्) —After 28^{ab}, Ś Ñ2 V B2 4 D1–3 8 12 13 ins, Ñ1 D4 cont after 1044*

1043* कुम्भकर्णं महानिद्रं बोधनाय प्रचक्रिरे ।

[Prior half = 21^{c} Ś1 D8 12 बोधयाना (for बोधनाय). Ñ1 D4 [उ]पचक्रमु, Ñ2 V1 2 B2 प्र(Ñ2 om प्र [subm]) चक्रमु, D1 13 [उ]पचक्रिरे],

while Ñ1 D4 ins

1044* स्वेन निश्वासवातेन कम्पयन्तो महाद्रुमान् ।

Cf 31 {तस्य निश्वासवातेन भ्राम्यमाणा निशाचरा । न शेकुरग्रत स्थातु कुम्भकर्णस्य राक्षसा ।

[D4 om l 1]

—^{c}) Ñ1 ससनेदुर्, Ñ2 B2 नेदुश्च, V1 2 B3 4 D4 13 ते नेदुर्, V3 D6 9–11 T2 3 चानेदुर् —^{d}) Ś Ñ V B D1–3 5–13 T M3 ततस्तत, D4 समतत (for सहस्रश·)

29 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8–13 शखाश्च(Ñ1 D2 3 °श्चा-) पूरयामासु —^{b}) Ś2 सदृशोपमान, Ñ1 D4 -सदृशास्तथा, D2 सदृशान्प्रभान् —^{c}) ❀ Cr तुमुल युगपच्चापीति पाठ.

40 37 39 नेदुरास्फोटयामासुश्चिक्षिपुस्ते निशाचराः ।
कुम्भकर्णविबोधार्थं चक्रुस्ते विपुलं स्वनम् ॥ ३०

सशङ्खभेरीपटहप्रणाद-
मास्फोटितक्ष्वेडितसिंहनादम् ।
दिशो द्रवन्तस्त्रिदिवं किरन्तः
श्रुत्वा विहंगाः सहसा निपेतुः ॥ ३१

यदा भृशं तैर्निनदैर्महात्मा
न कुम्भकर्णो बुबुधे प्रसुप्तः ।
ततो मुसुण्डीमुसलानि सर्वे
रक्षोगणास्ते जगृहुर्गदाश्च ॥ ३२

तं शैलशृङ्गैर्मुसलैर्गदाभि-
र्वृक्षैस्तलैर्मुद्गरमुष्टिभिश्च ।
सुखप्रसुप्तं भुवि कुम्भकर्णं
रक्षांस्युदग्राणि तदा निजघ्नुः ॥ ३३

तस्य निश्वासवातेन कुम्भकर्णस्य रक्षसः ।
राक्षसा बलवन्तोऽपि स्थातुं नाशक्नुवन्पुरः ॥ ३४

ततोऽस्य पुरतो गाढं राक्षसा भीमविक्रमाः ।
मृदङ्गपणवान्भेरीः शङ्खकुम्भगणांस्तथा ।
दशराक्षससाहस्रं युगपत्पर्यवादयन् ॥ ३५

※ —d) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 नेदुर्भृशममर्पणा॰ (Ñ V1 2 B2 3 D4 °र्षिता, V3 °र्षिणा, D2 °र्पण).

30 a) Ñ V1 B2–4 D4 9 ते तदा, D7 नेदुश्च (for नेदुर्). B3 [आ]स्फोटयाचक्रु D1 13 तेसुरा स्फोटयामासुर्. —b) D4 च (for ते) D4 समतत, M1 2 परतपा॰ (for निशाचरा) Ś D2 8 12 चिक्ष्वेडु (D2 °च्छिडु) श्चव राक्षसा, Ñ V1 B2 3 क्ष्वेडुश्चापि (Ñ1 चिक्षिपुश्च, B3 क्ष्वेलंतश्च) समतत, V2 3 B4 D1 3 चिक्ष्वेडु (V3 °च्छिडु, B4 °खिडु) श्चापि राक्षसा, B1 चिक्रीडु (m also °क्षिपु) श्चापि राक्षसा; D13 जघ्नुश्चिच्छिदू राक्षसा (unmetric) —c) D1 3 13 -विबोधाय, D4 -विबोधेन, D7 12 -निबोधार्थं (for -विबोधार्थं) —d) Ś Ñ V B2–4 D1 2 4 8 12 13 M1 2 च (for ते). D3 चुकुशु (for चक्रुस्ते) Ś2 Ñ1 B3 D8 T2 3 G2 विपुल-, D3 परम (for विपुल) V2 3 D1 9–11 स्वर (for स्वनम्)

31 a) Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D1–3 8 12 13 त, Ś2 V3 B4 D4 ते (for स-) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 -मुरज-, Ñ2 V1 3 -पणह-, B3 4 D6 9–11 G2 M3 -पणव- (for -पटह-) —b) Ś Ñ V1 2 B2 3 D1–4 8 12 13 आ (D3 सा, D13 प्र)-स्फोटिताक्ष्वेडि (Ñ2 B2 3 °क्ष्वेलि, D4 °श्रोभि) त-, V3 B4 आक्ष्वेडितास्फो (B4 °ताम्फो) टित-, B1 D9–11 मास्फोटितक्ष्वेलि (B1 °डि) त-, D5 6 S आस्फोटितक्ष्वेलित- B2 3 D2 -सिंहनादान् (B3 °दै) ※ Cg सिंहनादमित्येकवद्भाव ※ —c) Ñ1 B4 G1 द्रवंत, V3 D13 भ्रमतस् (for द्रवन्तस्) G1 त्रिदिवा, Cm g k t as in text (for त्रिदिवं) Ś Ñ V2 3 B1 2 4 D2 4 8 12 क्रमत (Ñ1 V2 3 B4 °त), V1 भ्रमत, B3 भ्रमत, T3 G1 किरत, M5 स्पृशत., Cm g k t as in text (for किरन्त). D1 3 13 वियदुत्क्रमत (for त्रिदिव किरन्त) —d) D6 विहगा V1 विनेदु (for निपेतु)

32 V3 om 32 —a) Ś2 D5 T1 3 M5 यथा (for यदा). Ś Ñ1 V1 B1 D1–4 8.12 13 तु त. स-, V2 भृशस्तैर्; B4 तु तैस्तैर्, D6.9–11 T2.3 M3 Cg भृशार्तैर् (D11 °र्तौ); Cgp as in text (for भृशं तैर्) —b) B1 विबुधे (for बुबुधे) D4 न सुप्त (sic) —c) B1 4 D1–3 13 T3 तदा (for ततो) Ś1 Ñ2 V1 2 B1–3 D2 4 6 (reads in marg up to d) 9–11 G1 Ct भुशुडीर् (G1 °डी), Ś2 Ñ1 D8 13 भुसुडीर् (D13 °डी-), B4 भुषडीर्, D1 12 भुखडी- (D12 °डीर्), D3 भुषढी-, D5 मुसुडीन्, D7 भ्रशुढी-, T1 Cr m g k भुसुं (Cr k °सृ) ठी-, T3 मुपुडी-, G2 मुसृडीर्, M3 भुसृठीर्, M5 मुसुडीर्, K (ed) मुसुठीर्. Ś D8 मुसुलानि, Ñ1 B1 2 मुपलानि, D1–4 11 13 मुशलानि Ś Ñ V1 2 B2 3 D2 4 8 12 चैव, B1 4 शूलान्, D1 3 शूरा, D13 वोरा (for सर्वे) —d) B1 3 B (ed) तं (sic) (for ते)

33 a) D4 शैलैश्च (for तं शैल-) B4 शृगशैल- (for शैलशृङ्गैर्) Ś D8 मुसुलैर्, Ñ1 D1–4 10 11 13 मुशलैर् —b) Ś D6 8 12 वृक्षैस्तलैर्, V3 D9–11 वक्षस्थले, B3 D7 वक्षस्तले (for वृक्षैस्तलैर्) B2 om. (hapl) मुद्गर-. B4 om च —c) G1 मुख प्रसुप्तं —d) B2 ततो, G1 3 M5 तथा (for तदा).

34 Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 read 34 after 1037* —a) Ś V3 B1 2 D3 6–9 13 नि श्वास- M1 2 -वेगेन (for -वातेन) —c) B1 ये, B3 ते, G3 च (for ऽपि) D9–11 कुम्भकर्णस्य (for बलवन्तोऽपि). —d) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 तदा, D4 तथा, D5 G3 पुन (for पुर) D6 9–11 स्थातु शेकुर्न चाग्रत

35 a) Ś V1 2 B1 D1 3 6–8 10–13 T2 M3 Cm g t परिहि (D13 °ह) ता, Ñ V3 B3 D2 परिवृ (V3 °ग) ता, D4 ते प्रहता, D9 प्रपूरिता (for ऽस्य पुरतो) B2 ततस्त स्वापविवर्श, B4 जलदा इव ते नेदु —b) D1 13 भीमदर्शना, M1 2 °कर्मण (for °विक्रमा) D9 राक्षसैर्भीमविक्रमैः ※ Ct 'तत॰ प्रपूरिता गाढ राक्षसैर्भीमविक्रमै' इति पाठ पाठ ※. —c) Ś B1 D8 8 12 T2 3 मृदगान् (for मृदङ्ग-) Ñ1 V1 B2 3 D7 -भेरीपणवान्, Ñ2 V2 D4 -भेरीपटहान्, V3 B4 -पटहान्भेरी (for -पणवान्भेरी) —d) V1 B3 -कुम्भमुखास्. D6 7 T2 G2 M3 5 तदा (for तथा) Ś Ñ2 V2 3 B1 4 D1–3 8 12 13 शङ्खान्कु (Ñ2 शंक्ति कु) म्भमुखास्तथा,

नीलाञ्जनचयाकारं ते तु तं प्रत्यबोधयन् ।
अभिघ्नन्तो नदन्तश्च नैव संविविदे तु सः ॥ ३६
यदा चैनं न शेकुस्ते प्रतिबोधयितुं तदा ।
ततो गुरुतरं यत्नं दारुणं समुपाक्रमन् ॥ ३७
अश्वानुष्ट्रान्खरान्नागाञ्जघ्नुर्दण्डकशाङ्कुशैः ।
भेरीशङ्खमृदङ्गांश्च सर्वप्राणैरवादयन् ॥ ३८
निजघ्नुश्चास्य गात्राणि महाकाष्ठकटंकरैः ।
मुद्गरैर्मुसलैश्चैव सर्वप्राणसमुद्यतैः ॥ ३९
तेन शब्देन महता लङ्का समभिपूरिता ।
सपर्वतवना सर्वा सोऽपि नैव प्रबुध्यते ॥ ४०
ततः सहस्रं भेरीणां युगपत्समहन्यत ।
मृष्टकाञ्चनकोणानामसक्तानां समन्ततः ॥ ४१

G
B
L

Ñ1 B2 D4 शखवादित्रनि(B2 °नि)स्वनान् —^{e}) Ś Ñ1 V B2–4 D1–3 5 6 8 12 13 T3 G1 2 M3 5 Cg -साहस्रा Ñ2 दश रक्ष सहस्राणि, B1 D4 दशसाहस्त्ररक्षांसि —^{f}) D7 10 11 T3 G2 3 M पर्यवारयत्(T3 M3 5 °यन्), D9 पर्यवादयत्, G1 पर्यपातयन्, Cg as in text (for पर्यवादयन्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 जघ्नुर्भीमपराक्रमा —After 35, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

1045* राक्षसाना सहस्र च शरीरेऽस्य न्यधावत ।

[Ś Ñ1 B4 D2–4 8 12 तु (for च) Ś Ñ1 D8 12 परिधावति, V3 B4 D1 13 [ऽ]स्य प्रधावति, B1 D2 3 स(D3 स)प्रधावति, B3 D4 पर्यधावत (for ऽस्य न्यधावत) B2 शरीरेभ्य प्रधावत (for the post half)]

—Then Ñ2 B2 cont 1050*

36 ^{a}) Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 13 G1 M3 -चयाकारा (D4 °र-) Ñ2 नीलाचलचलाकारा —^{b}) Ś N V B D1–4 8 12 13 कुम्भकर्णसमीपगा (V3 B4 °त) —After 36^{ab}, M5 reads 38^{cd} —D6 om 36^{cd} —^{c}) D7 आनिघ्नतो —^{d}) D7 [ए]व D5 य (for स) D9–11 न च सबुबुधे तदा, T2 3 नैव सबुबुधे च स —For 36^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1046* विभिदुश्चास्य गात्राणि घ्नन्तोऽथ व्यनदस्तथा ।

[Ñ V1 2 B1–3 D1 13 विव्यथुश्, D4 विव्यथुश् (for विभिदुश्) Ñ1 B1 निघ्नतो, Ñ2 B3 घ्नतोभि-, V3 निघ्नतोति- (hypm), D2 घ्नतोति-, D4 घूर्णंश्च (for घ्नन्तोऽथ) Ñ V3 B1 3 D2 12 तदा (for तथा) V1 निघ्नतोपि नदस्तदा, V3 निघ्नतो विविधास्तथा, B3 निघ्नतोभ्यनदस्तदा, B4 घ्नतोपि च न विव्यथु, D1 13 घ्नतोभि(D13 °पि)व्यथयस्तदा, D3 घ्नतोत्यत च सुश्रिमि (for the post half)]

37 ^{a}) D5 वेन, D7 चैव (for चैनं) G3 M5 शक्ताश्च (M5 °स्ते) (for शेकुस्ते) —For 37^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1047* अथ खिन्ना न शेकुस्ते तत्प्रबोधाय राक्षसा ।

[Ś1 प्रतिबोधाय, Ñ1 तस्य बोधाय V2 रक्षस (for राक्षसा)]

—B2 om 37^{cd} —^{d}) Ñ1 D4 स(D4 च)प्रचक्रिरे, G1 समुपाक्रमा (sic) Ñ2 V1 B3 चकुस्ते प्रति(B3 परि)बोधने

38 ^{a}) Ñ1 V2 3 B3 4 D4 उष्ट्रान्हयान्, D6 उष्ट्रानश्वान् (by transp) Ñ1 D4 तथा (for खरान्) Ś V1 B1 D1–3 8 12 13 उष्ट्रान्खरान्हयान्नागाञ्(D13 °न्नागेन्द्र), Ñ2 B2 उष्ट्रान्नागान्हयान्क्रोधाञ् —^{b}) Ś1 Ñ1 D12 -कषा-, B4 कर- (for -कशा-) B3 दतनखाकुशै —M5 reads 38^{cd} after 36^{ab} —^{c}) B1 शंखान्, D13 -शृंग- (for -शङ्ख-) M5 मृदङ्गपणवान्भेरी (= 35^c) —^{d}) B1 3 सर्वे (for सर्व-). M1 2 अनादयन

39 ^{a}) D4 निर्जघ्नुश् B4 पात्राणि (for गात्राणि). —^{b}) B4 महाटक-, G3 महाकार्ष- (sic) (for °काष्ठ-). Ś B4 D3 8 12 G2 -कडग(G2 °क)रै, B1 -वरडकै, D1(int lin also) -कटगरे, D2 13 -कद्वकै, D7 9 -कटकटै (D9 °कैं), L (ed) -ताडकै (subm) (for -कटंकरै) Ñ1 महाकटककटकै, Ñ2 V1 2 B2 3 महद्भिः कूटमुद्गरै, V3 महाकाष्ठै सकटक, D4 महाकर्णे च कर्णकै (sic) —Ś D8 12 om 39^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 2 B2 3 पट्टिशैर् (for मुद्गरैर्) Ñ1 B1–3 D1 2 4 13 मुशलैश् D6 transp मुद्गरैर् and मुसलैश् Ñ2 B4 D7 9–11 G1 [अ]पि (for [ए]व) —^{d}) Ñ2 -प्राणे (for -प्राण-) D9 -समुद्यमै

40 ^{a}) B1 तत (for तेन) D7 9–11 नादेन (for शब्देन) —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B1 D1 8 12 स(Ñ2 V1 2 सा)परिपूरिता, Ñ1 B2 3 D2–4 13 स(Ñ1 B2 D4 सा, B3 च)प्रतिपूरिता, D6 समभिपूजिता, D7 9–11 सर्वा प्रपूरिता —^{c}) Ñ1 D4 कृत्स्ना (for सर्वा) —^{d}) D7 T2 3 G3 प्र(T2 व्य) बुध्यत (for प्रबुध्यते) Ś V3 B1 4 D1–3 8 9 12 13 स च(Ś D8 9 12 तु) नैव व्य(B1 D9 प्र)बुध्यत, Ñ1 न च स प्रतिबुध्यते, Ñ2 V1 2 D4 न च स(D4 स-) प्रत्यबुध्यत, B2 नगरी प्रत्यबुध्यत, B3 न च प्रत्यवबुध्यत ❀ Cg प्रबुध्यते प्रा ध्यत ❀

41 ^{a}) B1 2 D1 4 सहस्र- D7 9–11 ततो भेरीसहस्र तु. —^{b}) Ś2 D9 M5 समपद्यत, V2 समहन्यते, B1 समवादयन्, D11 M1 2 सहमन्यत (meta) —^{c}) D6 घृष्ट, D13 जुष्ट- (for मृष्ट-) V3 B3 D4 -कोपा(D4 °शा)नाम् (for -कोणानाम्) ❀ Ct मृष्टकाञ्चनकोणाना मृष्टकाञ्चननिर्मिता· कोणा वादनदण्डा यासा तादृशीना भेरीणा सहस्रमित्यर्थ । आर्ष समास ❀ —^{d}) Ś D3 4 6–9 M3 Cr m g आसक्ताना, Ñ1 समासक्त, Ñ2 तदा युक्त, V1 2 B3 तदासक्त, B1 असक्त च, B2 असशिक्त (sic), D1 आसिक्ताना, D13 स शिक्तीना

18 एवमप्यतिनिद्रस्तु यदा नैव प्रबुध्यत ।
19
17 शापस्य वशमापन्नस्ततः क्रुद्धा निशाचराः ॥ ४२
महाक्रोधसमाविष्टाः सर्वे भीमपराक्रमाः ।
तद्रक्षो बोधयिष्यन्तश्चक्रुरन्ये पराक्रमम् ॥ ४३

अन्ये भेरीः समाजघ्नुरन्ये चक्रुर्महास्वनम् ।
केशानन्ये प्रलुलुपुः कर्णावन्ये दशन्ति च ।
न कुम्भकर्णः पस्पन्दे महानिद्रावशं गतः ॥ ४४

(sic), T2 G1 M5 आहताना (for अगक्ताना) ※ Cr · आसक्तानां समन्तत इति पाठ ※

42 [a]) Ñ1 V3 D1-4 स (for तु).—[b]) D6 T2 तदा (for यदा). Ś Ñ2 V1 B1 3 4 D1-3 8 9 12 T2 व्यबुध्यत; V3 B2 D5 6 T1 G M1-3 प्रबुध्यते (for प्रबुध्यत). D4 यदा न प्रतिबुध्यते, D13 स यदा नैव बुध्यत —[c]) D6 स्वापस्य (for शापस्य) Ś Ñ2 V B1-3 D1-3 8 12 13 G (ed) L (ed) शापवश्यतया(Ś B3 D2 8 12 °स्तदा, G [ed.] °स्तत्र, L [ed] °स्तथा) सुप्तस, Ñ1 शापसुप्ततया रक्षस, B4 सोपसव्यतया सुप्तस, D4 सोय सुप्त सा रक्षस (sic). —[d]) Ś Ñ2 V1 2 B2 D8 12 G1 3 M5 तदा (for तत)

43 [a]) Ś Ñ2 V1 2 B D1-3 8 12 ते तु क्रोध-, Ñ1 D4 13 तत क्रोध-; V3 D6 7 9-11 तत· कोप- (for महाक्रोध-) —[c]) Ñ1 D4 ततो विबोधनार्थाय, D13 तद्रक्षो बोधयिष्यंतु —[d]) Ś Ñ V1 2 B D1 3 4 8 12.13 अन्य (for अन्ये) D13 पराजयत् (sic) (for पराक्रमम्)

44 [a]) Ñ1 V3 D1 भेरीं D5 समाजग्मुर् (sic) —[b]) B1 D3 चक्रुरन्ये (by transp) Ś D8 12 पराक्रम, V3 B1 4 D1 महास्वरान्(V3 °नान्) (for °स्वनम्) —[c]) Ñ1 D4 च(Ñ1 om [subm.]) लुलुचु (for प्रलुलुपु·) Ś V3 D3 8 12 13 केशानस्या(D13 °प्या)रुजश्चा(V3 °जन्न)न्ये, Ñ2 V1 2 B2-4 D2 केशान्लुलु(B2.3 °न्मुमु)चुरन्ये च(B4 तु), B1 केशान्याऽरुजतश्चान्ये (sic), D1 केशान्यध्वारुजश्चान्ये (sic) —[d]) Ñ1 D1 3 7 9-11 13 M1-3 कर्णान् Ñ1 B2 4 D4 चखादिरे, Ñ2 V1 2 तथादशन्, D5 T1 G2 ददशिरे (for दशन्ति च) B3 तथा चान्येऽप्यदारयन् ※ Cg दशन्ति अदशन् ※—After 44[cd], G1 ins

1048* रोमाण्यन्येऽस्य गात्रेभ्यो लुलुपुर्नैर्ऋतर्षभा· ।

—Then G1 cont , Ñ2 B2 D5-7 9-11 T G2.3 M ins. after 44[cd]

1049* उदकुम्भशतान्यन्ये समसिञ्चन्त कर्णयो ।

[D9 अथ कुम-, T3 उतशुम- (sic) Ñ2 B2 -सहस्र तु (B2 च), D5 6 T2 G1 3 M -शतान्यस्य Ñ2 B2 कर्णयो सप्रसि(B2 परिषि)च्यते (for the post half)]

—D13 G3 M1.2.5 om. 44[ef] —[e]) D7 प्रास्पंदन्, G1 पस्पद (for पस्पन्दे) Ñ2 B2 प्रास्पदन्न(B2 नावस्पदे) च रक्षस्तु. —For 44[ef], Ś Ñ1 V B1(marg) 3 4 D1-4 8 12 subst.; Ñ2 B2 cont after 1045*.

1050* कुम्भकर्णस्तदा सुप्तो नैव सम्प्रत्यबुध्यत ।

[Ñ2 V1.2 B2 3 प्रसुप्तोसौ; V3 B4 तथा सुप्तो (for तदा सुप्तो). D3 [प]व (for [प]त्र) Ś Ñ1 D8 12 न चैव प्रत्य(D12 °ति)-बुध्यत, Ñ2 V1 2 B2 3 न तथा(B3 °दा)पि प्रबुध्यत, V3 तदा नव प्रबुध्यत (for the post half)]

—Thereafter D3 reads 47[ab]

—After 44, B2 ins , B1 cont after 1056* , D2 ins after 46

1051* ततोऽधिगम्य ते सर्वं रावण प्रणतास्तदा ।
निवेदयन्ति राजानं सर्वे प्राञ्जलयस्तदा ।
कुम्भकर्णविबोधार्थं यानाज्ञापितवास्तदा ।
ते वयं महिता सर्वे प्रबोधार्थं महाबलम् ।
भेरीशङ्खप्रणादैश्च बोधितो न व्यबुध्यत । [5]
ततोऽस्माभि शरै सर्वैस्तर्जितं कूटमुद्गर ।
उदकुम्भसहस्राणि कर्णयो· पूरितानि च ।
तथापि न प्रबुद्ध स त्वमनुज्ञातुमर्हसि ।
तेषा तद्वचन श्रुत्वा क्रोधाविष्ट स रावण ।
आज्ञापयत सक्रुद्धो यथोपायं. प्रबुध्यताम् । [10]
तस्य तद्वचन श्रुत्वा पुनरागम्य राक्षसा ।
आजघ्नुर्मुसलैर्घोरै राक्षसा राजशासनात् ।
बोधयिष्यन्तस्तद्रक्षो न च तस्य रुजाभवत् ।
समवायीकृता सर्वे संहृत्य पुनरेव च ।

[(l 1) D2 [ऽ]निगम्य B2 सर्वं ते (by transp).—D2 om (hapl.) l 2.—(l 3) B3 -निबोधार्थम्, D2 -प्रबोधाय B2 3 अस्मानाज्ञापितो भवान् (for the post. half) —(l 4) D2 महाबल —(l 5) B3 नावबुध्यते, D2 [ऽ]पि न बुध्यते. —(l 6) B2 पूर्वं (sic), D2 पुन (for शरै) B3 तर्जित, D2 ताडित (for तर्जित).—(l 8) B3 त्वमनुज्ञातुम् (for समनु°) —For l 7-8, D2 subst

1051(A)* उदकुम्भसहस्रैस्तु कर्णयो सप्रपूरित ।
स तथापि प्रबुद्धो न समाज्ञप्तु त्वमर्हसि ।

(l 10) B1 तद्रक्षो, D2 ताम्राक्षो (for सक्रुद्धो) B3 प्रबोध्यता —(l 12) B3 बाहुशालिन (for राजशासनात्) D2 आजघ्नुर्मुशलैर्भूयो राक्षसाधिपशासनात —(l 13) B3 बोधयिष्यति, D2 निबोधयतस्, D2 व्यथा (for रुजा) —D2 om l 14 —(l 14) B3 समवाय कृता]

—B2 further cont , G1 ins after 47[ab]

1052* राक्षसाना सहस्राणि शरीरेऽस्य प्रजघ्निरे ।
कुम्भकर्णो न संबुद्धः सुखस्पर्शममन्यत ।
बोधयन्ति सहस्राणि राक्षसाना त्रयोदश ।

[(l 1) G1 विनेदुश्च (for राक्षसाना) —G1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 3.]

—Thereafter B3 G1 cont. 1054*

अन्ये च बलिनस्तस्य कूटमुद्गरपाणयः ।
मूर्ध्नि वक्षसि गात्रेषु पातयन्कूटमुद्गरान् ॥ ४५
रज्जुबन्धनबद्धाभिः शतघ्नीभिश्च सर्वतः ।
बध्यमानो महाकायो न प्राबुध्यत राक्षसः ॥ ४६
वारणानां सहस्रं तु शरीरेऽस्य प्रधावितम् ।
कुम्भकर्णस्ततो बुद्धः स्पर्शं परमबुध्यत ॥ ४७

G 6
B. 6
L 6

45 ᵃ) Ñ1 V B2–4 D1 4 13 M1 2 तु (for च) Ś Ñ1 D4 8 12 तत्र (for तस्य) —ᵇ) Ñ V1 2 B2 3 D4 महत (B3 बद्दव) कूटमुद्गरान् —ᶜ) Ñ1 V1 2 B2 1 D13 गात्रे च, V3 पार्श्वेषु (for गात्रेषु) —ᵈ) Ś D8 12 ताडयतोर्ते (Ś1 °तोद) यस्तदा (Ś2 °था), Ñ V1 2 B2 3 D4 निर्दया समपात- (V2 B2 °ताड)यन्, V3 B1 4 D1–3 13 निर्दय समताडयन् ❀ Cg पातयन् अपातयन् ❀ —After 45, D13 ins 1055*

46 D13 om 46–47ᵇ D3 ins l 1 and l 2–16 of 1055* before and after 46 respy —ᵃ) D9 केचिद्रज्वा बधनानि (sic), G1 रज्जुबध च चक्रुस्ते —ᵇ) D5 7 9–11 G1 M3 सर्वश (for सर्वत) —For 46ᵃᵇ, S Ñ V B1–3(m) 4 D1–4 8 12 subst

1053* रज्जुजालावनद्धाभिर्घातनीभि समन्तत ।

[B3 वह्निज्वाला- (for रज्जुजाल) D4 -जालेश्च (for -जालाव-) Ñ2 -विबद्धाभिर्, V3 -[अ]वरुद्धाभि, B4 -[अ]नुबद्धाभिर्, D2 -[अ]वबद्धाभिर् —V3 om from the post half up to 47ᵃ Ś D12 यातनीभि (for घातनीभि) B1 D1 3 च सर्वश (B1 °त), B3 च समतत (hypm) (for समन्तत) B3 (m also) बहुजालवरत्रयी राक्षसैश्च समतत]

—ᶜ) T3 मथ्यमानो, G (ed) L (ed) बध्यमानो. Ñ2 D4 महामायो (for °कायो) —ᵈ) D1 चाबुध्यत, T2 1 M5 प्रबुध्यत —After 46, Ñ1 V1 2 ins, while B3 G1 cont after 1052*

1054* अथ खिन्नेषु रक्ष सु कालेन महता शनै ।
स्ववशात्राभिघातेन प्रत्यबुध्यत राक्षसा ।

[(l 1) V2 om अथ B3 क्षीणेषु (for खिन्नेषु) —V1 2 om l 2 —(l 2) G1 स्वशरीराभिघातार्त (for the prior half) B3 G1 कुम्भकर्णो वि(B3 व्य)बुध्यत (for the post half)]

—After 46, D1 ins 1055*, D2 ins 1051*

47 D13 om 47ᵃᵇ (cf v l 46) V3 om 47ᵃ (cf v l 1053*) Ñ1 D1 om 47ᵃᵇ D3 reads 47ᵃᵇ after 1050* —ᵃ) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 4 ततो गज-, G1 2 वानराणां (meta) (for वारणानां) T1 damaged for सह B2 3 D4–7 9–11 T G M5 च (for तु) —ᵇ) Ś B1 D2 8 12 सप्रधावति, Ñ2 V B3 4 D3 4 [ऽ]स्य प्रधावति, B2 पर्यधावत, L (ed) सव्यधावत (for ऽस्य प्रधावितम्) —After 47ᵃᵇ, Ś Ñ2 V B D2 4 8 12 ins, while D1 3 (ins l 1 and l 2–16 before and after 46 respy) ins after 46, D13 ins after 45 (owing to om)

1055* न मृध्यमानोऽपि तथा न चाबुध्यत राक्षस ।
ते राक्षसास्तत स्त्रियश्चक्रुरन्य पराक्रमम् ।
प्रमदाश्चाह्वयामासु सुमृष्टमणिकुण्डला ।
नागराक्षसकन्याश्च तथा गन्धर्वयोषित ।
मनुजाना दुहितर किंनराणा तथैव च ।
प्रविष्टा भवन रम्य तप्तकाञ्चनकुट्टिमम् ।
ता स्त्रियो गीतवादित्रै कुम्भकर्णाग्रत स्थिता ।
दिव्या दिव्यैरलङ्कारैर्दिव्यवपेन वपिता ।
दिव्यगन्धा सुगन्धाश्च क्रीडन्ति भवनोत्तमे ।
ताश्च सर्वा विशालाक्ष्य सर्वा काञ्चनसप्रभा ।
सर्वा रूपगुणोपेता सर्वाभरणभूषिता ।
सर्वा विस्तीर्णजघना सर्वा पीनपयोधरा ।
सर्वा कमलपत्राक्ष्यो नीलकुञ्चितमूर्धजा ।
तासा नूपुरशब्देन मेखलाना रवेण च ।
गीतवादित्रशब्देन स्वरेण मधुरेण च ।
दिव्येनैव च गन्धेन स्पर्शेन विविधेन च ।

[D1 om l 1 —(l 1) B2 अहृश्यमाणो (sic) (for स मृध्यमानो) Ñ2 V2 [ऽ]पि तदा, D1 हस्तीभिर् (sic) (for ऽपि तथा). Ś D2 8 12 13 स मर्द्य(D13 सस्तूय)मानोपि तदा (for the prior half) Ś Ñ2 V3 D2–4 8 12 प्रा(D2 प्र)बुध्यत —(l 2) Ś D8 12 13 तदा, V1 तथा (for तत) B2 भिन्नाश्, D2 चित्ताश् (sic) (for स्त्रियश्) D4 जन्य चक्रु (by transp) —(l 3) B1 om from the post half up to the prior half of l 4 V1 2 B3 D4 प्रमृष्ट- —(l 5) B1 दुहितरश्च (hypm), D4 तथा कन्या —After l 5, V3 reads l 8 —(l 6) Ś D2 8 12 मुख्य, V3 दिव्य, B1 पुण्य, D4 तस्य (for रम्य) D4 -कुडल (for -कुट्टिमम्) —(l 7) V3 B2 गीतवादित्र Ś D2 8 12 कुर्वत्यो गीतवादित्र (for the prior half) —(l 8) V1 2 B4 D3 दिव्या दिव्यस्वलकारा, V3 दिव्याश्च दिव्यालकारा, B2 दिव्या दिव्याम्बरधरा, B3 दिव्यालकारधारिण्या (for the prior half) Ñ2 -वपेन, V2 रूपेण (sic) (for वपेन) —D2 om (hapl ?) l 9–11, D3 om l 9 —(l 9) Ś B3 D8 12 दिव्यगध-(B3 °ध) D13 दिव्यगधानुगधाश्च (for the prior half) S Ñ2 B4 D3 8 12 13 क्रीडत्यो, L (ed) चिक्रीडुर् —Ñ2 om l. 10–13 —(l 10) B4 om च (subm) V3 तप्त (for सर्वा) V1 B1 2 -नुप्रभा, D3 13 -सप्रभा, D4 -सनिभा (for -सप्रभा) —D4 om (hapl) l 11 —(l 11) Ś D3 8 सर्व (for सर्वा) B1 D13 सर्वा भूषण- (for सर्वाभरण-) —(l 12) B3 सर्व- (for सर्वा) —(l 14) Ś D8 12 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 16 V2 तु (for च) Ñ2 B1 वमनाना स्वनेन (B3 रवेण) च (for the post half) —D13 om (hapl.)

0 56 63 स पात्यमानैर्गिरिशृङ्गवृक्षै-
रचिन्तयंस्तान्विपुलान्प्रहारान् ।
निद्राक्षयात्क्षुद्भयपीडितश्च
विजृम्भमाणः सहसोत्पपात ॥ ४८

स नागभोगाचलशृङ्गकल्पौ
विक्षिप्य बाहू गिरिशृङ्गसारौ ।
विवृत्य वक्त्रं वडवामुखाभं
निशाचरोऽसौ विकृतं जजृम्भे ॥ ४९

तस्य जाजृम्भमाणस्य वक्त्रं पातालसंनिभम् ।
ददृशे मेरुशृङ्गाग्रे दिवाकर इवोदितः ॥ ५०

विजृम्भमाणोऽतिबलः प्रतिबुद्धो निशाचरः ।
निश्वासश्चास्य संजज्ञे पर्वतादिव मारुतः ॥ ५१

---

l 15 —(l 16) Ñ2 B3 चैव (by transp), B4 [अ]गरु-, D4 [ए]व न- (for [ए]व च)]

—Thereafter B3 cont.

1056* बोध्यमानो महाकायो न प्राबुध्यत राक्षस ।
ततो रक्ष सहस्र द्वे शरीरे पर्यधावताम् ।
अवसन्नेषु रक्ष सु कालेन महता शनै ।
उदकुम्भसहस्र तु कर्णयो सम्प्रसिच्यते ।
प्रास्पन्दत च रक्षस्तु महानिद्रावश गत । [5]

[For l 2, 4 and 5, cf l 1 of 1054*, 1049* and 44^{ef} respy]

—Then B3 cont 1051*

—After 1055*, D4 cont

1057* स्वरस्वनादरगीतेन प्रत्यबुध्यत राक्षस ।

—After 47^{ab}, G1 ins 1052* (followed by 1054*) —B3 om 47^{cd} —^{c}) D7 9–11 तदा (for ततो) D10 11 बुद्धा (for बुद्ध) —^{d}) D4 परस्पर्शम्. Ñ1 D4 6 7 अमन्यत (for अबुध्यत) —For 47^{cd}, Ś Ñ2 V B1 2.4 D1–3 8 12 13 subst

1058* विबुद्ध कुम्भकर्णोऽसौ भीमाक्षो भीमदर्शन ।

[B4 बुबुधे (for विबुद्ध) V B3 4 वै (for ऽसौ). B2 om (hapl) भीमाक्षो B1 D1 3 -विक्रम (for -दर्शन) Ś Ñ2 D2 3 12 भीमो(Ś1 °म-) भीमपराक्रम (for the post half)]

48 G (ed) om 48 —^{a}) Ñ1 V B2–4 D4 13 हन्यमानो, G1 पात्यमानो, Cg as in text (for पात्यमानैर्) Ñ1 D4 कल्पैर् (for -वृक्षैर्) Ś D1–3 8 12 L (ed) स हन्यमानश्च महेन्द्र(D1 °द्राग्र, L [ed.]°हीन्द्र) वृक्षैर्(D2 महाप्रहारैर्) Ñ2 स हन्य . . * * * * ' र् (illeg) —^{b}) B2 न चितयस् (for अचिन्तयस्). Ś Ñ1 B4 D3 8 12 तुमुल-, Ñ2 V1 2 B3 अतुल-, D2 मुशल-, D6 T2 3 M3 विपुल-, M1 2 विविधान् (for विपुलान्) D1 13 अचितयानस्तुमुलान्प्र(D13 °लप्र)हारान, D4 अचिन्त्य नाना-मुशलप्रहारान —For 48^{ab}, B1 subst

1059* स वध्यमानोऽपि महाप्रवृद्धै
र्न चिन्तयामास महाप्रहारान ।

—^{c}) Ś D1–3 8 12 क्षुद्बल-, Ñ V B2 4 क्षुत्परि-, B1 क्ष्वेडित- (for क्षुद्भय) Ñ1 सन् (for च) B3 निद्राक्षयात्स-परिपूरिताक्षो, D6 निद्राक्षयात्मा च निपीडिताग, D13 निद्राक्षयात्कामबलप्रपीडितो —^{d}) D4 स (for वि-).

49 ^{b}) D7 10 11 जितवज्र-, Cg as in text (for गिरि-शृङ्ग-). D9 -कल्पौ, T2 -साल्नौ (sic), Cg as in text (for -सारौ) —For 49^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst :

1060* महाभुजौ वासुकितक्षकाभौ
विक्षिप्य वीरो गिरिशृङ्गसारौ ।

[(l 1) S1 -[आ]र्यौ, Ñ2 -[उ]पमा (for -[आ]भा). Ñ1 D4 तक्षकसंनिकाशौ, V3 तक्षकवासुकिभाव(sic). —(l 2) Ñ B2 3 D4 निक्षिप्य, V2 3 उत्क्षिप्य. Ñ V1 3 B2 3 D4 वृत्ता, B1 4 D2 12 वीरः (for वीरो). V2 -वृत्तो (for -सारौ)]

—^{c}) B4 निवृत्य, D1 M3 विवृत्त-, T1 * * त्य (damaged) (for विवृत्य) D4 -मुखार्तं(sic) (for -मुखाभ) —^{d}) D7 निशाचरेन्द्रो Ś D8 12 विजृम्भन्, B1 व्यजृंभत्, B4 विजृंभे (sic), D. T2 G3 M जिजृंभे (sic), D3 जजृभ (for जजृम्भे) Ñ V B2 3 D1 4 13 निशाचरेन्द्रो(D13 °न्द्रो) विकृत व्य(V1 3 D1 वि)जृम्भत्(V2 B3 3 D13 °भत)

50 ^{a}) Ś B2 D2 8 9 13 स(B2 वि, D9 ते [sic], D13 [ए]व)जृम्भमाणस्य, Ñ V B3 4 D1 3 4 तज्जृम्भमाणस्य ; D6 जृम्भयमाणस्य, T2 G3 चा(G3 वा)जृम्भमाणस्य, Cm g k t as in text (for जाजृम्भमाणस्य). B1 विजृम्भमाणस्य तस्य, G1 तत्तथा जृम्भमाणस्य ❀ Cg जाजृम्भमाणस्य । यङ्लुक्यात्मनेपदरूपागमाभावावार्षौ ।, so also Ck ❀ —^{c}) B3 ददृशुर्, D1 3 ददर्श (for ददृशे) B4 -शिखरे, D2 -शृङ्गाते —^{d}) Ś Ñ V B1–3 D2 4 6 8 12 दिवाकरमिवोदि(Ñ2 V3 B2 °त्थि)त.

51 ^{a}) Ñ1 D4 5 7 9–11 T G2 3 M3 5 स जृम्भमाणो —^{b}) D9–11 G1 प्रबुद्धस्तु, Cg as in text (for प्रतिबुद्धो) Ś V3 B4 D8 12 प्र(Ś B4 प्रा)बुध्यत स(B4 om [subm]) राक्षस, Ñ V1 2 B1–3 D1–4 13 प्रत्य(V2 °ति)बुध्यत राक्षस ; D7 प्रबुद्धो रजनीचर —^{c}) Ś B1 4 D7 8 10 12 13 नि श्वासश्, D9 *श्वासश् Ñ2 V1 3 B2 3 नि(B2 3 नि) श्वासाश्चास्य सजग्मु . —^{d}) Ś V2 B1 4 D1 3 8 12 13 स(D12 सा)वर्तक इवान(Ś1 V2 D8 12 °नि)ल ; Ñ1 D2 4 सवर्त इव मारुत (D2 चानिल, D4 पावक), G3 पर्वता * * * * त (damaged)

रूपमुत्तिष्ठतस्तस्य कुम्भकर्णस्य तद्बभौ ।
तपान्ते सबलाकस्य मेघस्येव विवर्षतः ॥ ५२
तस्य दीप्ताग्निसदृशे विद्युत्सदृशवर्चसी ।
ददृशाते महानेत्रे दीप्ताविव महाग्रहौ ॥ ५३
आदद्बुभुक्षितो मांसं शोणितं तृषितोऽपिबत् ।
मेदःकुम्भं च मद्यं च पपौ शक्ररिपुस्तदा ॥ ५४
ततस्तृप्त इति ज्ञात्वा समुत्पेतुर्निशाचराः ।
शिरोभिश्च प्रणम्यैनं सर्वतः पर्यवारयन् ॥ ५५ G. 6 B. 6 L. 6

52 V3 om 52^{ab} —^{b}) B3 सितदृष्टस्य (for कुम्भकर्णस्य) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 सबभौ —^{cd}) B2 D4 उपाते (for तपान्ते) Ś Ñ V B1 3 4 D1 2 8 12 13 L (ed) उपा(Ś2 Ñ1 D1 13 तपा, B4 D2 कल्पा, L [ed] तापा)ते सर्वलोकस्य (for °) Ñ V1 2 B3 विवर्षिषो, B4 D4 13 विवर्पिण, D3 विवर्धत, G M5 सविद्युत (for विवर्षत) D9 घनस्येवाभिवर्षत (for ^{d}) D6 7 10 11 T2 3 युगाते सर्वभूतानि कालस्येव दिध(T3 °द्द)क्षत —After 52, Ñ V B2 D3 4 13 ins 1067*, while G1 ins

1061* तत पर्वतसकाश उत्पतन्समुदैक्षत ।

53 ^{a}) D6 M5 [अ]ग्निदीप्ति-, D9–11 T3 (, [अ]ग्निदीप्त- (by transp) (for दीप्ताग्नि-) ❀ Cr तस्याग्निदीप्तसदृश इति पाठ । , Ct अग्निदीप्तसदृशे दीप्ताग्निसदृशे ❀ —For 53^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1062* दीप्तताम्रास्यजिह्वस्य विद्युत्सदृशपक्ष्मणी ।

[B1–3 D2 -ताम्राक्ष- (for -ताम्रास्य-) D4 दीप्तताम्रसमा जिह्वा (for the prior half) B3 D3 पक्ष्मण (for -पक्ष्मणी) B1 विद्युत्समप्रकाशिनी (for the post half)]

—V3 om 53^{cd} —^{c}) Ś Ñ1 B1 4 D2 8 12 भीमे ददृशतुर्नेत्रे, Ñ2 V1 2 B2 3 D4 भीमे च(D4 समीपे) ददृशुर्नेत्रे, D1 3 13 भीमनेत्रे व्यदृश्येता —After 53, D6–7 9–11 S ins

1063* ततस्त्वदर्शयन्सर्वान्भक्ष्यांश्च विविधान्बहून् ।
वराहान्महिषांश्चैव स बभक्ष महाबल ।

[(l 1) G3 तत्र (for ततस्) D7 भक्षान्, T2 3 तस्य, Cg as above (for सर्वान्) M1 2 कुम्भकर्णस्ततो दृष्ट्वा (for the prior half) D6 भक्षाश्, D7 सर्वांश् G M5 transp सर्वान् and भक्ष्याश् —(l 2) G1 वराह- D7 9 11 बभक्ष स (by transp), D10 बभक्ष च, G3 सबभक्ष (for स बभक्ष) ❀ Cg बभक्ष भक्षयामास ❀]

54 Ñ2 om 54 B3 om 54^{ab} —^{a}) D6 8 T G3 M3 5 अदन् (for आदद्) Ś Ñ1 B1 4 D1–4 8 12 13 आददे क्षुधितो(Ś1 °त[sic], Ñ1 D4 सस्कृत) मास —^{b}) Ś D8 12 मद्य च (for शोणित) D2 13 हृषितो, D4 तृप्यत (for तृषितो) Ñ1 B4 D4 पपौ, D5 6 13 T1 G1 M3 पिबन् G2 शोणिताश्च बहून्पिबन् —For 54^{ab}, V B2 subst, while D9 ins. after 81

1064* आददे क्षुधित क्षिप्रमपिबच्छोणित तदा ।

[V2 3 तथा (for तदा)]

—Then D9 cont

1065* मेद कुम्भाश्च मद्य च

—Thereafter D9 further cont 1076*

—V3 om 54^{cd} —^{cd}) Ś Ñ1 V1 2 B D1–6 8–13 T1 G M3 5 -कुम्भाश् V1 2 B3 D9–11 G M5 मद्याश्च Ś2 तत, Ñ1 D4 T3 तथा (for तदा) D7 मेद कुम्भान्मद्यकुम्भान्कुम्भकर्णस्तदापिबत् —After 54, Ñ1 B2 D4 13 ins, V3 cont after 1064* (owing to om)

1066* भुक्त्वा चात्र बहुविधं किंचिद्दृष्टमना अभूत् ।

[B2 स्वाद् (for चात्र) V3 भवत, B2 सकृत D4 सभूत (for अभूत्) D13 किंचित्तृप्त इवाभवत (for the post half)]

—After 54, V1 2 read 82 for the first time, repeating it in its proper place

55 D4 om 55–59 —^{a}) S D8 12 13 तृप्तम्, B4 सुस्थम् (for तृप्त) L (ed) इव (for इति) —^{b}) Ś Ñ V B2 4 D1–3 8 12 13 समीयुस्ते, B1 समीप ते (for समुत्पेतुर्) —V3 om 55^{c}–56. —^{c}) Ñ1 प्रणिपत्य (for च प्रणम्य) —^{d}) D6 परिवारयन —After 55, B3 D5–7 9–11 S ins, while Ñ V B2 D3 4 13 ins after 52.

1067* निद्राविशदनेत्रस्तु कलुषीकृतलोचन ।
चारयन्सर्वतो दृष्टि तानुवाच निशाचरान् ।

[(l 1) Ñ1 D4 विमुक्त-, G2 M1 2 5 विवश- (for -विशद-) M1 2 गात्रस (for -नेत्रस) Ñ1 D4 स (for तु) Ñ2 V B2 3 D3 13 तद्वि(D13 त वि)निद्र(B2 3 °नेत्र) ततो रक्ष (for the prior half) Ñ V B2 3 D3 4 13 कषायीकृतलोचन (Ñ1 D4 °न) (for the post half) —(l 2) Ñ1 B2 D2 4 विहरत (sic), Ñ2 V2 3 B3 वितरत (sic), D13 विहरन् (for चारयन्) M1–3 ददृश (for उवाच) G3 निशाचर]

—Thereafter Ñ V B2 D2 4 13 (l 1 only) cont, while Ś B4 D1 3 8 13 ins l 2 after 57, B1 3 ins l 2 after 58 and B3 alone subst l 1 for 57^{ab}

1068* किं निमित्तमहं सुप्तो भवद्भि प्रतिबोधित ।
कच्चिद्राक्षसराजस्य न खलु प्रियमागतम् ।

[(l 1) D4 प्राप्तैर् (for सुप्तो) D2 परि- (for प्रति-) —(l 2) D8 कश्चिद् (for कच्चिद्) Ś2 V3 B1–3 D1–4 8.13 [अ]प्रियम् (for प्रियम्)]

.84 .66 82 स सर्वान्सान्त्वयामास नैर्ऋतान्नैर्ऋतर्षभः ।
बोधनाद्विस्मितश्चापि राक्षसानिदमब्रवीत् ॥ ५६
किमर्थमहमाहत्य भवद्भिः प्रतिबोधितः ।
कच्चित्सुकुशलं राज्ञो भयं वा नेह किंचन ॥ ५७
अथ वा ध्रुवमन्येभ्यो भयं परमुपस्थितम् ।
यदर्थमेव त्वरितैर्भवद्भिः प्रतिबोधितः ॥ ५८
अद्य राक्षसराजस्य भयमुत्पाटयाम्यहम् ।
पातयिष्ये महेन्द्रं वा शातयिष्ये तथानलम् ॥ ५९
न ह्यल्पकारणे सुप्तं बोधयिष्यति मां भृशम् ।
तदाख्यातार्थतत्त्वेन मत्प्रबोधनकारणम् ॥ ६०
एवं ब्रुवाणं संरब्धं कुम्भकर्णमरिंदमम् ।
यूपाक्षः सचिवो राज्ञः कृताञ्जलिरुवाच ह ॥ ६१
न नो देवकृतं किंचिद्भयमस्ति कदाचन ।
न दैत्यदानवेभ्यो वा भयमस्ति हि तादृशम् ।
यादृशं मानुषं राजन्भयमस्मानुपस्थितम् ॥ ६२

---

56 V3 D2 4 om 56 (for V3 D4, cf v l 55) —[a]) B1 सर्वान्स (by transp) —[b]) Ñ1 D6 राक्षसान्, B2 marg. (for नैर्ऋतान्) Ñ1 राक्षसर्षभ, Ñ2 D1 नैर्ऋताधिप —B3 om 56[cd] —[c]) D9 विबोधनाद् (hypm.) D8 om श्चापि M1 2 [ग्]तान (for [श्]पि) B2 . . . द्विस्मितश्चासौ

57 D4 om 57 (cf v l 55) For 57[ab], B3 subst l 1 of 1068*.—[a]) Ś2 इदम् (for अहम्) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 आगम्य, D5 M6 आतुर्य —[b]) Ñ1 बहुभि· (for भवद्भि·) —V3 G3 om (hapl) 57[c]–58 —[c]) Ś D8 12 कच्चिद्धि, Ñ1 B4 D2 कच्चिच्च, D6 कच्चित्तु, M6 किंचित्सु- (for कच्चित्सु-) —[d]) D12 कथ (sic) (for भय) B2 4 वो (for वा) Ñ2 V1 2 B2 4 D5 T1 G2 विद्यते (for किंचन) M3 भयवानेष वा न कि —After 57, Ś B4 D1 2 8 13 ins l. 2 of 1068*

58 V3 D4 G3 om 58 (for V3 G3, cf v l 57 and for D4, cf. v l 55). D12 om 58 B4 om 58[ab] —[a]) Ñ2 V1 2 B2 अस्माकं (for अन्येभ्यो) —[b]) T3 पर भयम् (by transp) Ś Ñ1 B1 D1–3 8 13 परमदारु(D13 °कार)ण, Ñ2 V1 B2 G1 M3 परममुत्थित —After 58[ab], Ñ1 ins

1069* उपस्थित न जानामि राक्षसेन्द्रस्य धीमत ।

—[c]) D6 7 9 T2 3 G1 2 M मुव (for एव). G1 त्वरित Ś Ñ2 V1 2 B1 2.4 D1–3 8 13 यदर्थं(Ñ2 V1 2 D3 °ह) त्वरितं (V2 °त·, B4 °त) सर्वैर्, Ñ1 यथाहमेव त्वरितैर् —After 58, Ñ1 repeats 60 (var), B1 3 ins l 2 of 1068*

59 D4 om. 59 (cf v l 55) B1 3 om 59[ab] —[a]) D12 कश्चिद् (for अद्य) D6 कचि . कुशल राज्ञो. —[b]) Ś2 Ñ1 V2 3 B2 4 D1–3 5 8 12 उत्सादयामि, D6 त नाशयामि —[c]) Ś D2 8 12 पोथयिष्ये, Ñ V B2 D1 G (ed) शा(G [ed] वा)तयिष्ये, B1 3 D6 7 9–11 दा(D6 वा)रयिष्ये (for पातयिष्ये) V3 B2 4, D13 चो (for वा) —[d]) B1 3 D9–11 शीतयिष्ये, D6 T2 (after corr *sec m* as in text) 3 शातयिष्ये, Cg as in text (for शातयिष्ये) D6 तदानल, T2 दवानल, G2 तथानिल, M1.2 [ऽ]थवानल Ś Ñ V B4 D1–3 8 12 13 भक्षयिष्यामि वा(D2 चा)नल(Ñ1 वानरान्, V2 3 वानर, D1 13 चातक), B4 भक्षयिष्येपि चानल, G (ed) शातयिष्यामि वा श्रम

60 D12 om 60 Ñ1 repeats 60 (var) after 58, reading it here for the first time —[a]) Ś1 D8 13 ह्यल्पे (for ह्यल्प-) Ś1 D9 न ह्यत्रा(Ś1 °ल्पे)कारण सुप्त. —[b]) Ś D2 8 प्रबोधयति, B1 D5 बोधयिष्यति. Ś B1 4 D1–3 8 13 मामिह, Ñ1 (both times) D4–6 T G1 M3 मा(D6 T3 मे) गुरु, Ñ2 मामसौ, V3 B2 D9–11 मादृश, D7 मा प्रभु, M1 2 मा भृश (for मा भृशम्).—[c]) B4 D1 3 13 [अ]द्य (for [अ]र्थ-) T3 -सत्त्वेन Ś D2 8 तत्क (D8 तान्क)थ्यता यथार्थेन (D2 °र्हेण), Ñ (Ñ1 first time) V B2 3 D1 तद्विहाख्यात तत्त्वेन, Ñ1 (second time) B1 तत्त्वमाख्या(B1 °ख्याय)त तत्त्वेन. —[d]) Ś Ñ1 (second time) D2 8 मम (for मत्प्र-)

61 D4 om 61–72 —[a]) V3 B1 2 4 G3 सक्रुद्ध, D8 सरब्द (for संरब्ध) —[b]) Ñ1 V B2 4 D5 T1 M3 महाबल (for अरिंदमम्) —[c]) D6 यूपाख्य. D13 रक्ष (for राज्ञ.) —[d]) Ś D8 12 बद्ध- (for कृत-). Ñ2 V B2–4 D7 9–11 G1 अभाषत (for उवाच ह)

62 D4 om 62 (cf v l 61) —[a]) B1 हि (for नो) D6 देवै कृत, T2 3 M3 5 देव°, G2 देवभय (for देवकृत).—[b]) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 निशाचर (for कदाचन) —After 62[ab], Ñ1 V B2 3 D5–7 9–11.13 S ins

1070* मानुषाच्चो भयं राजस्तुमुल सप्रबाधते ।

[V1 2 B2 D13 च (for नो) V B2 D13 राज्ञस (for राजस्) Ñ1 G1 सप्रवर्तते, V1 2 B2 D13 समुपस्थित, V3 समपद्यत, G3 मप्रबोधने]

—D13 om 62[cdef] —[cd]) Ś B1 4 D1–3 8 12 गन्धर्व, G1 न देव- (for न दैत्य-) B3 D9–11 G1 3 M5 न(G1 3 M5 हि) न कश्चित् (for हि तादृशम्). Ś Ñ V D1 2 8 12 कृत (Ñ2 V जात) पतग(Ś2 °रग, V2 °न्नग)भोगिन (D2 °भि), B1 2 क्षत पाताल(B1 पतग)भोगिन, B4 D3 कृतः पन्नगभोगिना (for [d]) M1.2 दैत्यदानवदेवेभ्यो भय नासीद

वानरैः पर्वताकारैर्लङ्केयं परिवारिता ।
सीताहरणसंतप्ताद्रामात्तस्तुमुलं भयम् ॥ ६३
एकेन वानरेणेयं पूर्वं दग्धा महापुरी ।
कुमारो निहतश्चाक्षः सानुयात्रः सकुञ्जरः ॥ ६४
स्वयं रक्षोधिपश्चापि पौलस्त्यो देवकण्टकः ।
मृतेति संयुगे मुक्ता रामेणादित्यतेजसा ॥ ६५
यन्न देवैः कृतो राजा नापि दैत्यैर्न दानवैः ।
कृतः स इह रामेण विमुक्तः प्राणसंशयात् ॥ ६६
स यूपाक्षवचः श्रुत्वा भ्रातुर्युधि पराजयम् ।
कुम्भकर्णो विवृत्ताक्षो यूपाक्षमिदमब्रवीत् ॥ ६७
सर्वमद्यैव यूपाक्ष हरिसैन्यं सलक्ष्मणम् ।
राघवं च रणे हत्वा पश्चाद्द्रक्ष्यामि रावणम् ॥ ६८
राक्षसांस्तर्पयिष्यामि हरीणां मांसशोणितैः ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि स्वयं पास्यामि शोणितम् ॥ ६९

तत्तस्य वाक्यं ब्रुवतो निशम्य
सगर्वितं रोषविवृद्धदोषम् ।
महोदरो नैरृतयोधमुख्यः
कृताञ्जलिर्वाक्यमिदं बभाषे ॥ ७०

G B. L

न कश्चित् —^{e}) Ś Ñ V B1 2 4 D1–3 6 8 12 मानुषाद्राज्ञो (Ñ1 °माद्, D6 °जन्) —^{f}) Ś B1 4 D2 3 8 12 घोरम्, Ñ V B2 एतद् (for अस्मान्) G (ed) समुत्थित (for उप-स्थितम्) D1 भयं समुपतस्थित (sic)

63 D4 om 63 (cf v l 61) —^{b}) Ś D8 12 लका सु-, B1 D2 3 लका स-, B4 पुरीय (for लङ्केय) Ñ2 V2 3 B2 अभिचालि(Ñ2 °वारि, B2 °धावि)ता (for परिवारिता) D1 लका सपरिवर्तिता —^{c}) S B1 4 D1–3 8 12 13 दु खार्ताद्, Ñ2 D9 -सप्रासाद्, B2 -सतापान् (for सतप्ताद्) —^{d}) Ś V1 B1 4 D1–3 8 12 13 परम, N2 V2 3 सुमहद् (for तुमुल) B2 न प्रभो सुमहद्भय

64 D4 om 64 (cf v l 61) —^{c}) B3 [ऽ]भिहतश् (for निहतश्) D5 [अ]स्य (for [अ]क्ष) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 अक्ष कुमारो नि(Ś2 °रोभि)हतो —^{d}) G1 सकुनर Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 मन्त्रिपुत्रा (D3 °त्र) सकिकरा (D2 °र)

65 D4 om 65 (cf v l 61) —^{ab}) Ñ1 [ए]व, B2 3 [अ]सौ (for [अ]पि) D13 अयमिच्छुस्तयोद्धर्तुं (for ^{a}) D5 देवकण्टक, D9 देवकण्टकै Ś B1 D1–3 8 12 स्व(D1 अ)यमिच्छति चोद्धर्तुं पौलस्त्य देवकटक —^{c}) D6 7 9–11 T3 G1 M5 व्रज, Cm g k as in text (for मृत) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 मृतकल्पो रणे मुक्तो(Ś D2 8 13 °णाद्रार्तो, V3 B1 4 D1 13 °णान्मुक्तो) ❀ Cr सयुगे मुक्त इति पाठ ।, Cm मृतेति मृतप्राय इति मत्वेत्यर्थ ।, Cg मृतेति। हे मृतेत्युक्त्वा। वस्तुतस्तु मृतेत्यविभक्तिकनिर्देश । मृत इति कृत्वेत्यर्थ । मृतप्राय इति मत्वेत्यर्थ इत्यप्याहु ।, Ck मृत जीवन्मृत इत्युक्त्वा ❀ —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 [अ]मित (for [आ]दित्य-) V3 D5 7 9–11 T1 G1 3 M5 वर्चसा (for तेजसा) G2 रावणो दित्यतेजसा (sic)

66 D4 om 66 (cf v l 61) —^{ab}) B4 यत्र, T3 यो न (for यन्न) Ś Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 कृत पूर्वं, N2 V B2–4 D9 कृत(V3 D9 °तो) राज्ञो (for कृतो राजा) V3 च (for [अ]पि) D5 T1 G2 transp देवै and दैत्यैर्. Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–3 8 12 13 न दैत्यै(Ñ1 नासुरै)र्न च दान-(Ś D8 बाध)वै, B1 न चान्यदेवदानवै (for ^{b}) —^{c}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 कृत तद्, D6 मृत स, G1 M1 2 कृतस्तद् (for कृत स) T3 कृत सहज रामेण —^{d}) D2 -सशय (for -सशयात्) Ś D8 12 13 विमुक्ता प्राणसशया (D13 °यात्) ❀ Cm g प्राणसशयादिति ल्यब्लोपे पञ्चमी । यो राजा देवादिभिरपि प्राणसशयं नीत्वा मुक्तो (Cm प्राप्य विमुक्तो) न कृत स रावणो रामेण प्राणसशय नीत्वा विमुक्त कृत इत्यर्थ । Cg adds यद्वा राजा देवादिभिरपि यन्न कृत न प्रापित तद्रामेण कृत प्राणसशयाद्विमुक्तश्चेत्यर्थ ❀

67 D4 om 67 (cf v l 61) —^{a}) D6 यूपाख्य-, D11 यूथक्ष- (for यूपाक्ष-) —V1 om (hapl ?) 67^{b}–68^{c} —^{b}) D5 9–11 पराभव, T3 परायण Ś Ñ2 V2.3 B D1–3 8 12 13 भ्रातुश्च भयमागत —M1 damaged for 67^{cd} —^{c}) N1 B2 D1 13 विरूपाक्षो (for विवृत्ताक्षो) —^{d}) D6 यूपाख्यम् (for °क्षम्)

68 D4 om 68 (cf v l 61) V1 om 68^{abc} (cf v l 67) —^{a}) D6 यूपाख्य (for °क्ष) —^{b}) D5 T1 हतसैन्य —V3 om (hapl ?) 68^{cd} —^{c}) B1 ततो (for रणे) D9–11 जित्वा (for हत्वा) —^{d}) D7 9–11 ततो (for पश्चाद्) D13 रक्षयिष्यामि रावण

69 D4 om 69 (cf v l 61) —^{a}) Ś D8 12 अर्प-(Ś मर्द)यिष्यामि, B4 तर्पयित्वा तु (for तर्प°) —^{b}) Ś D8 12 -शोणिते —^{c}) D3 [ए]व (for [अ]पि)

70 D4 om 70 (cf v l 61) —^{a}) Ś Ñ1 V B D1–3 8 12 13 तस्याथ(B3 D1 °पि), Ñ2 तथास्य (for तत्तस्य) S B1 4 D2 8 12 वदतो, D1 3 13 गदतो (for ब्रुवतो) —^{b}) Ś1 B4 D8 12 सु(D12 स्व)गर्वि(B4 °र्जि)त, B2 स गर्वितो, D13 सगर्हित (sic) (for सगर्वित) Ś B1 D8 12 -विवृद्धघोष, Ñ V1 2 B2 3 विवृत्तनेत्र (Ñ °त्र), V3 B4 D1–3 13 °घोर —D13 om (hapl) 70^{c}–71 —^{c}) Ś V3 B1 4 D1–3 8 12 राक्षसराज, Ñ V1 2 B3 रावण(Ñ1 °क्षस)-योध-, B2 वै रणयोध- (for नैरृतयोध-) M1 2 5 मुख्य, L (ed) पुत्र (for -मुख्य) —^{d}) B4 जगाद (for बभाषे)

रावणस्य वचः श्रुत्वा गुणदोषौ विमृश्य च ।
पश्चादपि महाबाहो शत्रून्युधि विजेष्यसि ॥ ७१

महोदरवचः श्रुत्वा राक्षसैः परिवारितः ।
कुम्भकर्णो महातेजाः संप्रतस्थे महाबलः ॥ ७२

तं समुत्थाप्य भीमाक्ष भीमरूपपराक्रमम् ।
राक्षसास्त्वरिता जग्मुर्दशग्रीवनिवेशनम् ॥ ७३

ततो गत्वा दशग्रीवमासीनं परमासने ।
ऊचुर्बद्धाञ्जलिपुटाः सर्व एव निशाचराः ॥ ७४

प्रबुद्धः कुम्भकर्णोऽसौ भ्राता ते राक्षसर्षभ ।
कथं तत्रैव निर्यातु द्रक्ष्यसे तमिहागतम् ॥ ७५

रावणस्त्वब्रवीद्धृष्टो राक्षसांस्तानुपस्थितान् ।
द्रष्टुमेनमिहेच्छामि यथान्यायं च पूजितम् ॥ ७६

तथेत्युक्त्वा तु ते सर्वे पुनरागम्य राक्षसाः ।
कुम्भकर्णमिदं वाक्यमूचू रावणचोदिताः ॥ ७७

द्रष्टुं त्वां काङ्क्षते राजा सर्वराक्षसपुंगवः ।
गमने क्रियतां बुद्धिर्भ्रातरं संप्रहर्षय ॥ ७८

कुम्भकर्णस्तु दुर्धर्षो भ्रातुराज्ञाय शासनम् ।
तथेत्युक्त्वा महावीर्यः शयनादुत्पपात ह ॥ ७९

---

71 D4 13 om 71 (cf v.l. 61 and 70 respy). Ś Ñ V B D1–3 8 12 om. 71^{ab} —^{a}) V B2 महेश्वास, B3 महाराज, G1–3 M5 महातेज (for महाबाहो) —^{d}) Ñ1 युधि शत्रु, D6 T2 3 शत्रूनिह (for शत्रून्युधि) V1 G1 वधिष्यसि, B2 विजेष्यसे, T2 जयिष्यसि (for विजेष्यसि) —After 71, Ś Ñ V B1 2 4 D1–3 8.12 G1 ins

1071* त्वद्दर्शनपर तावद्भ्रातर द्रष्टुमर्हसि ।

[B4 -पराधीन, D1 पर तात (for पर तावद्) D1 इच्छसि (for अर्हसि).]

—Then Ñ1 cont (sic)

1072* सभक्ष सुमहाकायो दावाग्निरिव तेजसा ।
स शोणितमदोन्मत्तस्तेजोबलसमन्वित॰ ।

72 D1 om 72 (cf v l 61) V3 om 72^{ab} G3 M5 repeat 72^{ab} after 78 —^{a}) M5 (second time) तेपा तु वचन श्रुत्वा —^{b}) Ñ1 कुभकर्णो महाबल —Ñ1 om 72^{cd} —After 72, Ś Ñ2 V B2 4 D1–3 8 12.13 ins, while B1 ins after 72^{ab}

1073* उद्राराणा समर्थाना तदा राक्षसपुगव ।

[V1 2 मदिराणा Ś1 V3 B1 D1 2 13 स (B1 तु) मधाना, D3 समग्राणा (for समर्थानां)]

73 ^{ab}) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 ते तम्, Ñ2 V1 2 B2 D7 ते(D7 सु-) सम्-, V3 B3 D6 9–11 सुसम् (for त सम्-). D2 6 भीमाख्य (for °क्ष) B4 -निद्र- (for -रूप-) Ñ1 D4 प्रबुद्ध राक्षस दृष्ट्वा कुभकर्णं महाबल —^{c}) B2 4 T2 3 G1 M1 2 त्वरितं D6 ततस्तु त्वरि(reads from रि up to 73^{d} in marg.)ता गत्वा —^{d}) V3 भीमरूपपराक्रम, B4 दशग्रीवे निवेदितु, M1.2 रावणस्य निवेशन

74 V3 om 74^{ab} —^{a}) Ś Ñ V1 2 B D1–4.7–13 तेमिगम्य (for ततो गत्वा) —^{b}) D3 13 परमासन

75 Ñ2 illeg for 75^{a} —^{a}) B3 D7 9–11 कुभकर्णः प्रबुद्धो (by transp). Ś V3 B1 D2 8 12 चे, D5 T1 G2 M3 [ऽ]य (for ऽसौ) —^{b}) Ñ1 V1 B3 4 D3 4 6 7 9–11 T2 3 G2 M1 2 राक्षसेश्वर(D4.9 11 T3 °र:), Ñ3 V2 3 B2 G3 M5 राक्षसाधिप, D1.2 13 राक्षसर्षभ॰. —V3 om. 75^{cd} Ñ2 illeg. for 75^{c}. —^{c}) Ś D3 8 12 यथा तेन, V1.2 किमु तेन, B1 D1 13 अथ तेन, D2 G (ed) कि वा(D2 च) तेन (for कथ तत्र) Ñ1 D4 अथ तेनैव निर्यातं, B2 कच्चित्काले तु निर्यातं, B4 किमसौ वात्र निर्यातु —^{d}) Ś Ñ V1 B4 D2 8 12 T1 M3 द्रक्ष्यस्येनम्, D3 दृक्ष्येनम्, G3 M5 द्रक्ष्यसि त्वम् (for द्रक्ष्यसे तम्). V1 B2 4 D2 उपागत, G (ed) अथागत (for इहा°). M1 2 द्रक्ष्यसे वा तमागत

76 ^{a}) D13 राक्षसस् (for रावणस्). [D1 [अ]ब्रुवन् (sic) B4 दृष्ट्वा (for हृष्टो) —^{b}) B1 राक्षसो (for राक्षसास्). Ś B1 D1 2.8 12 13 राक्षसाधिप, V3 तानुपागतान्, B3 D3 राक्षसेश्वर॰ (for तानुपस्थितान्) —V3 illeg for 76^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 2 B2 4 त तावद्द्रष्टुमिच्छामि —^{d}) M1 2 तु (for च) Ś1 D8.12 13 G2 पूजितु, B3 4 D6 7 9–11 T1 2 G1 3 M3 पूज्यता, D5 पूज्यते, T3 पूजितान्

77 ^{a}) B1 reads from तु up to 79^{b} in marg Ś D2 8 12 M1 2 च, D3 om (subm) (for तु) D5 om ते (subm). —^{b}) B1 2 आगत्य (for आगम्य) —^{d}) V1 2 B1 -देशिताः, D1 2 4 नोदिता (for चोदिता॰)

78 B1 reads 78 in marg (cf v l 77) —^{a}) Ś Ñ V B1 2 4 D1–3 8 12 13 द्रष्टुमिच्छति ते राजा (Ñ1 ते भ्राता, V D13 राजा त्वा, B1 4 D2 त्वा राजा), D4 त्वा द्रष्टुमिच्छति भ्राता —^{b}) V -पुगव, D6 G1 -पुगव. Ñ1 D4 रावणो राक्षसाधिप., B2 भ्रातृरूप महाबल —^{c}) D13 बुद्धि —^{d}) D13 रावण (for भ्रातर) G (ed.) स्वं प्रहर्षय (for सप्र°) B2 अस्मान्सम्यक्प्रहर्षय —After 78 G3 M5 repeat 72^{ab}

79 B1 reads 79^{ab} in marg (cf. v l 77) V1 3 om 79^{ab} —^{a}) D2 सुदुर्धर्षो (for तु दु°) —^{b}) D13 भर्तुर् (for भ्रातुर्) Ś1 D8 श(D8 स)शन (for शासनम्) —^{c}) D5 T1 G2 M3 महाबाहु, D9 °कार्य॰, Cr as in text (for

प्रक्षाल्य वदनं हृष्टः स्नातः परमभूषितः ।
पिपासुस्त्वरयामास पानं बलसमीरणम् ॥ ८०
ततस्ते त्वरितास्तस्य राक्षसा रावणाज्ञया ।
मद्यं भक्ष्यांश्च विविधान्क्षिप्रमेवोपहारयन् ॥ ८१
पीत्वा घटसहस्रं स गमनायोपचक्रमे ॥ ८२

ईषत्समुत्कटो मत्तस्तेजोबलसमन्वितः ।
कुम्भकर्णो बभौ हृष्टः कालान्तकयमोपमः ॥ ८३
भ्रातुः स भवनं गच्छन्रक्षोबलसमन्वितः ।
कुम्भकर्णः पदन्यासैरकम्पयत मेदिनीम् ॥ ८४

G B L

°वीर्य) —ᵈ) G2 om from -प्रपात ह up to 81ᶜ G1 निष्पपात, Cr g as in text (for उत्पपात)

80 G2 om 80 (cf v l. 79) —ᵇ) Ś D8 12 स्नात, D5 T1 तत (for स्नात) V3 B3 D7 9–11 -हर्षित, B1 (*sup lin* also as in text) 4 D1 2 13 -भूषण, B2 -पूजित (for -भूषित) —ᶜᵈ) B4 D1 3 13 मदसमीर (D3 °क्ष)ण, D2 9 बल (D2 मद) समीरित (for °रणम्) Ś D8 12 पिपासुस्त्वरित पान मास मदसमीरित

81 G2 om 81ᵃᵇᶜ (cf v l 79) —ᵃ) Ś1 D8 12 तत्त्वरित, Ś2 V1 D3 13 तु त्वरितास् (Ś2 °त), Ñ2 सुचरितास् (for ते त्वरितास्) V3 B1 3 4 D2 7 9–11 M1 2 तत्र (for तस्य) B2 D1 ततस्तु त्वरितास्तस्य (D1 °ता तस्मै) —ᶜ) D4 5 T1 M3 मद्य (D4 °धु) कुंभाश् (for मद्य भक्ष्याश्) Ś D8 12 मद्य भक्ष्य च विविध, B1 मद्य च विविधान्भक्ष्यान् —ᵈ) Ñ1 D4 [उ]पपादयन् Ś B1 4 D1–3 8 12 13 क्षिप्रमेवानयस्तदा, Ñ2 V B2 क्षिप्र ते समुपान (V2 3 °ल) यन् ❀ Cg t उपहारयन् उपाहारयन् (Cg °य) न्निति सबन्ध ❀ —After 81, Ś Ñ1 V B1 2 4 D1–4 8 12 13 G1 3 ins

1074* प्रहर्षणार्थं मनसो दीप्तास्यो रक्तलोचन ।

[Ñ1 V B2 D4 रक्तास्यो (for दीप्तास्यो) V3 illeg , B1 4 D2 G1 3 दी (B1 D2 [उ]द्दी) प्तलोचन .]

—Then Ñ1 V1 2 B2 4 D4 cont

1075* महिषाणा वराहाणा मास मद्य च सस्कृतम् ।

[D4 मृगाणा च (for वराहाणा) Ñ1 मृगाणा पक्षिणा तथा , D4 शूकराणा च पक्षिणा (for the post half)]

—After 81, Ñ2 ins l 3–5 of 1076*, D9 ins 1064* (followed by 1065* and 1076*)

82 V1 2 repeat 82 here (cf v l 54) —ᵃ) Ś Ñ2 V1 (both times) 2 (second time) B1 3 4 D1–3 8 12 -सहस्र वै , V2 (first time) 3 D13 सहस्र च, D5–7 9–11 S -सहस्रे द्वे (for -सहस्र स) —After 82ᵃ, Ś Ñ1 2 (only l 3–5 after 81) V B1–3 (marg) 4 D1–4 8 12 13 ins , while D9 cont after 1065*

1076* तथा भुक्त्वा च भोजनम् ।
सज्जकर्णान्सजठरान्महिषान्शूल्यपैठरान् ।
अष्टौ पशुशतान्येव पुरुषानेकविंशतिम् ।
सभुज्य स महाकायो दावाग्निरिव कतृणम् ।
कुम्भकर्णो महाबाहुर् [5]

[(l 1) B1 तदा इष्टा , B3 4 तदा भुक्त्वा D4 तथा भुक्ते च भोजने, D13 स तथा भुक्तभोजन —(l 2) V1 ✶✶ (illeg) कर्णान् , B4 D2 सह° Ś1 सजधरान् (sic), B1 मकराहान् (for सजठरान्) Ñ1 V2 B2 D3 8 समकर्णात (V2 °त्प तु, D3 °र्णांश्च) जठरान् (for the prior half) Ñ1 स्वल्प- (for शूल्य-) D2 -पाचितान् V3 समकर्ण तु छदवाल महिषान्गोरवान् (sic), B3 मशूकरान्नागवरान्महिषान्खङ्गिनस्तथा , D4 समकर्णान्पीत (after this, lacuna up to स्पृशन्त in 87ᵇ), D13 सकुजरान्समहिषान्वराहान्शूल्यपैठरान् —After l 2, V3 B4 ins

1076(A)* शूकराश्च मृगाश्चैव वराहान्खङ्गमेव च ।

[V3 स- (for first च) and मानुषान् (for वराहान्) B4 हि (for third च)]

—(l 3) Ñ1 V1 3 B2 4 [प]व Ñ1 B3 4 D1–3 चैक- (for एक-) D3 8 -विंशति (sic) —(l 4) D1 समक्ष्य Ś2 D2 8 12 सु- (for स) Ñ1 B2 एतत्स (Ñ1 °तान्स) भक्ष्य सुमहान् (B2 °हद्), Ñ2 D9 एतत्सु (Ñ2 °त्स) भक्ष सुमहद् , V1 B4 सभक्ष्य स महाकायो , V2 एतत्स भक्ष्य सुमहद् , V3 एतद्भक्ष च सुमहद् , D3 भक्षयित्वा महाकायो (for the prior half) Ś D1 8 दवाग्निर् Ñ2 क +- (illeg), V3 B2 कक्षण, B1 सतृण, D1 वै तृण, D2 दारुणान् (for कतृणम्) B3 स सभक्ष्य महाकायो दावानल इव स्थुला (sic), D13 एतत्सभक्ष✶स्त्वस्यो महादावाग्निवत्तृण —D9 om l 5 —(l 5) Ñ1 तदा रक्षो, Ñ2 V2 3 B2 D13 महारक्षो (B2 °मत्तो) (for महाबाहुर्)]

—Thereafter Ñ2 reads 82ᵇ–83ᵇ for the first time, repeating them in their proper place

—After 82, B3 ins 1077*

83 D4 lacuna for 83 (cf v l 82) Ñ2 repeats 83ᵃᵇ here (cf v l 1076*) V2 repeats 83ᵃᵇ after 1077* —ᵃ) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 सरोषश्चो (B1 सबोधश्चो , D1 स एव चो , D13 स एष चो) त्कटो मत्तस् , Ñ V (Ñ2 V2 both times) B2 3 (marg also as in Ś1) ईषदुत्कटमत्तस्तु (V2 [second time] 3 °श्च) —ᵇ) G (ed) सोत्तिकायश्च राक्षस —Ś B1 D8 12 om (hapl) 83ᶜ–84ᵇ —ᶜ) V3 महा- , D5 T1 G2 ययौ (for बभौ) Ñ V B2–4 D1–3 13 घोर , D9–11 रुष्ट (for हृष्ट) G1 ✶ ł ✶ r ✶भौ हृष्ट (damaged) —ᵈ) Ñ2 कालानलचयोपम , D11 कालातनियमोपम

84 D4 lacuna for 84 (cf v l 82) Ś Ñ2 V B1–3 D8 12 om 84ᵃᵇ (for Ś B1 D8 12, cf v l 83).

स राजमार्गं वपुषा प्रकाशय-
न्सहस्ररश्मिर्धरणीमिवांशुभिः ।
जगाम तत्राञ्जलिमालया वृतः
शतक्रतुर्गेहमिव स्वयंभुवः ॥ ८५
केचिच्छरण्यं शरणं स्म रामं
व्रजन्ति केचिद्व्यथिताः पतन्ति ।
केचिद्दिशः स्म व्यथिताः प्रयान्ति
केचिद्भयार्ता भुवि शेरते स्म ॥ ८६
तमद्रिशृङ्गप्रतिमं किरीटिनं
स्पृशन्तमादित्यमिवात्मतेजसा ।
वनौकसः प्रेक्ष्य विवृद्धमद्भुतं
भयार्दिता दुद्रुविरे ततस्ततः ॥ ८७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥

—^{a}) Ñ1 B4 D1–3 13 सो(D1 यो)गच्छद्भवनं राज्ञो(Ñ1 भ्रातू) —^{b}) Ñ1 D1–3 13 M -गण- (for -बल-) D7 रक्षोभि परिवारित· —^{c}) G(ed) व्यक्रामत्तु (for कुम्भकर्ण) —G1 damaged from पद up to 84^{d}. M3 (before corr) वभौ हृष्ट (for पदन्यासैर्). —^{d}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 कपयन्निव मेदिनीं —After 84, Ñ2 V B2 D13 ins , B3 ins after 82

1077* महाबलो महाबाहु प्रतस्थे भ्रातुरन्तिकम् ।
[D13 महावीरो (for °बलो)]

—Thereafter V2 repeats 83^{ab}

85 D4 lacuna for 85 (cf v l 82) G(ed) om 85–86 —^{a}) D11 स्व- (for स) D1 राजमार्गे G1 damaged for पा प्रकाशयन् S V2 3 B1 D1–3 8 12 13 विदीपयन्, Ñ2 V1 B4 प्रदीपयन्; B2 3 [अ]भिदीपयन् (for प्रकाशयन्) —^{b}) Ś Ñ1 B1 4 D1–3 8 12 13 भगवान्, Ñ2 V B2 3 वसुधाम् (for धरणीम्). —^{c}) Ś D8 12 नीलाद्रुद-, Ñ1 B2–4 D2 13 नेत्रांजलि- (for तत्राञ्जलि-). Ś2 मम , Ñ V1 2 B3 4 [अ]र्चित (for वृत) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 स्थानम् (for गेहम्) B3 स्वय वर (for °भुव). —After 85, D5–7 9–11 S ins

1078* त राजमार्गस्थममित्रघातिन
वनौकसस्ते सहसा बहि स्थिता ।
दृष्ट्वाप्रमेय गिरिशृङ्गकल्प
वितत्रसुस्ते हरियूथपाला ।

[(1 2) T3 सहिता (for सहसा). G2 M1 2 बहि स्था (for बहि स्थिता) —(l 4) D5 9–11 महा(D5 हरि-) यूथपालै, D6 7 महायूथपाला ❀ Cm अत्र च शब्दोऽध्याहर्तव्य । अन्यथा नच्छब्दोऽतिरिच्येत ।, so also Cg ❀]

86 G(ed) om 86 (cf v l 85) —^{a}) G1 damaged for शरण —^{b}) D4 प्रयाति (for व्रजन्ति) B3 सहसा (for व्यथिता) Ñ2 V B2 3 निपेतु , D4 प्रयाति, D6 वदति (for पतन्ति) —^{c}) D7 9–11 च; T2 3 ते, G1 प्र- (for स्म) D10 11 पतति, G3 रुपोत्रा (for प्रयान्ति). Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 केचिद्दिश स(Ś D8 12 सु, V2 3 B4 D1–4 म)त्वरिता प्रयाति(Ñ1 भयार्ता, Ñ2 V B2–4 प्रयाता) —^{d}) D4 अपि (for भुवि)

87 D4 lacuna up to स्पृशन्त in 87^{b} (cf v l 82) —^{a}) Ś D2 8 12 मेरुशृंग-. —^{b}) B1 स्पृशन्निव (sic), B3 वृहतम्, D2 भृश तम्, D13 प्रमतम् (for स्पृशन्तम्) Ñ1 स्वतेजसा, Ñ2 V1 3 [आ]त्मतेजसं; B2 3 [अ]तितेजस, D2 [आ]त्मतेजा (for [आ]त्मतेजसा) —^{c}) D5 . . म्, D6 विवुद्धम् (for विवृद्धम्) B2 वनौकस प्रेक्ष्य तमद्भुताकृतिं —^{d}) B4 दुद्रुवु Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 समतत , D5–7 9–11 T2 3 G3 यतस्तत D4 भयार्दितार्द्ध प्रविवेश समतत (sic)

Colophon —*Kānda name* Ñ B D2 4 13 लङ्काकाडे —*Sarga name* Ś V3 D3 8 12 कुम्भकर्णप्रबोधन(D3 °नो), Ñ1 कुम्भकर्णोत्थापनो, Ñ2 V2 B2–4 D1 9 13 कुम्भकर्णप्र(D4 °वि)बोधो, V1 illeg; B1 कुम्भकर्णविबोधन, D1 कुम्भकर्णबोधनो, D2 कुम्भकर्णप्रतिबोधनं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om , Ś2 D9 37, Ñ2 V2 B4 D3 38, V1 D1 39, B1 3 35, D5–7 10 11 T1 G M 60, T2 65, T3 66 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 श्रीरामाय नम

४९

ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
किरीटिनं महाकायं कुम्भकर्णं ददर्श ह ॥ १
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं पर्वताकारदर्शनम् ।
क्रममाणमिवाकाशं पुरा नारायणं प्रभुम् ॥ २
सतोयाम्बुदसंकाशं काञ्चनाङ्गदभूषणम् ।
दृष्ट्वा पुनः प्रदुद्राव वानराणां महाचमूः ॥ ३
विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वर्धमानं च राक्षसम् ।
सविस्मयमिदं रामो विभीषणमुवाच ह ॥ ४
कोऽसौ पर्वतसंकाशः किरीटी हरिलोचनः ।
लङ्कायां दृश्यते वीरः सविद्युदिव तोयदः ॥ ५
पृथिव्याः केतुभूतोऽसौ महानेकोऽत्र दृश्यते ।
यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे विद्रवन्ति ततस्ततः ॥ ६
आचक्ष्व मे महान्कोऽसौ रक्षो वा यदि वासुरः ।
न मयैवंविधं भूतं दृष्टपूर्वं कदाचन ॥ ७

49

Ś2 begins with ॐ

1 ^{b}) D12 आधाय.—^{d}) D. च, G2 हा (for ह) Ś D2 8 12 ददर्शातिभयकर

2 Ś D2 8 12 read 2–3^{b} (followed by 1080*) after 11^{ab} ※ Cv त दृष्ट्वेति श्लोक पूर्वेण सनन्वनीय । त दृष्ट्वा धनुरादाय ददर्शेति चान्वय । अन्यथा परेण तु सम्बन्धे दृष्ट्वेत्यधिक स्यात् । दृश्यविशेषणबाहुल्यात् दर्शनक्रियावृत्तिरिति वा परिहार ।, so also Cm g Cm adds यद्वा त दृष्ट्वेति श्लोको भिन्न वाक्यम् ※ —^{b}) Ś D2 8 12 -सनिभ (for -दर्शनम्) —^{c}) Ñ1 [आ]काशे (for [आ]काश) —^{d}) Ś D8 12 पुनर्, B3 यथा (for पुरा) Ś V2 3 D8–12 यथा, Ñ1 B2 3 D1 4 6 13 विभु (for प्रभुम्) D2 पुनर्नारायणो यथा —After 2, Ñ V B D13 G(ed) ins

1079* शूलहस्त महारौद्र तीक्ष्णदंष्ट्र महाबलम् ।

[Ñ1 महाकाय, Ñ2 °वीर्य (for °रौद्र) Ñ2 V3 दष्ट्र- (for -दंष्ट्र) Ñ1 V2 3 B2 3 भयावह (for महाबलम्)]

—Then B1 reads 6^{cd} for the first time, repeating it in its proper place, while G(ed) cont l 1 of 1080*, whereas L(ed) ins 1080* after 2

3 G(ed) om 3–4^{ab} For sequence in Ś D2 8 12, cf v l 2 —After 3^{a}, D12 repeats erroneously 2^{d} —^{b}) D1 -[अ]ङ्ग- (sic) (for -[अ]ङ्गद-) Ś B1 D2 4 8 12 -धारिण, B3 D3 M1 2 भूषित, Cg as in text (for -भूषणम्) —After 3^{ab}, Ś N V B2–4 D1–4 8 12 13 ins, B1 ins l 1 after 3^{ab} and l 2 after 3, G(ed) cont l 1 after 1079*, L(ed) ins after 2

1080* मेघस्तनितनिर्घोष दीप्तजिह्व महाभुजम् ।
कुम्भकर्ण महाकाय ददर्शातिभयकरम् ।

[Ś B4 D1–4 8 12 13 om l 1 B1 transp l 1 and l 2 —(l 1) B1 दीप्तवृत्त- (for °जिह्व) B3 महाभुज —(l 2) Ñ1 V1 D8 12 (before corr as above) महामाय, D1 °भाग (for °काय) B4 [अ]मि- (for [अ]ति-) Ś D2 8 12 सर्वभूतभयावह (for the post half)]

—V2 3 B4 om 3^{cd} —^{c}) Ś Ñ2 V1 B1–3 D1–4 8 12 13 य (B1 2 D1 4 13 त) दृष्ट्वा विद्रुता दिग्भ्यो (B1 2 क्षिप्र), Ñ1 दृष्ट्वा त विद्रुता दिव्या —^{d}) Ñ2 महाबला, D1 , चमू (for महाचमू)

4 G(ed) om 4^{ab} (cf v l 3) —V3 om 4^{ca} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D1–3 8–13 स (Ś D2–4 8 11 13 सु)-विस्मितम् (for सविस्मयम्) —^{d}) G3 हा (for ह)

5 ^{a}) S Ñ V B1 4 D1–4 8 12 13 [ऽ]य (for ऽसौ) —^{b}) D13 रक्तलोचन, G1 वह्नि°, Cm g t as in text (for हरि°) —^{c}) D1 1 5 7 8 12 M3 वीर (for वीर) —^{d}) K(ed) तोदय (meta) (for तोयद)

6 ^{a}) Ś Ñ1 V B D2–4 6 8–13 T2 3 G1 2 पृथिव्या (for पृथिव्या) Ś D1 2 4 8 12 13 वै, Ñ1 [ऽ]य (for ऽसौ) —^{b}) Ś D8 12 एष हि, V3 B1 3 D1–4 13 एषोऽत्र (for एकोऽत्र) Ñ V1 2 B2 3 (*sup lin* also) 4 महामेघ इ(Ñ1 °हरि)वोद्ध(B2 °च्छि, B3 °द्धि)त —B3 reads 6^{cd} for the first time after 1079*, repeating it here —^{c}) B1 D9 त, D4 स (for य) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B1 4 D1 2 4 8 12 13 भयान्दिता, V3 B3 (both times) 4 दिशो दश, B3 (m also) D3 दिशो भयात, D7 9–11 G3 यतस्तत (for ततस्तत)

7 ^{a}) D4 [ए]न, D9–11 सु- (for मे) Ñ1 V3 B4 [ऽ]य (for ऽसौ) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 7 8 13 राक्षसो (for रक्षो वा) V3 राक्षसेश्वर —^{c}) Ñ2 पूर्व, V1 G1 रूप

8 8 8 स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणाक्लिष्टकारिणा ।
विभीषणो महाप्रज्ञः काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥ ८

येन वैवस्वतो युद्धे वासवश्च पराजितः ।
सैष विश्रवसः पुत्रः कुम्भकर्णः प्रतापवान् ॥ ९

एतेन देवा युधि दानवाश्च
यक्षा भुजंगाः पिशिताशनाश्च ।
गन्धर्वविद्याधरकिंनराश्च
सहस्रशो राघव संप्रभग्नाः ॥ १०

शूलपाणिं विरूपाक्षं कुम्भकर्णं महाबलम् ।
हन्तुं न शेकुस्त्रिदशाः कालोऽयमिति मोहिताः ॥ ११

प्रकृत्या ह्येष तेजस्वी कुम्भकर्णो महाबलः ।
अन्येषां राक्षसेन्द्राणां वरदानकृतं बलम् ॥ १२

एतेन जातमात्रेण क्षुधार्तेन महात्मना ।
भक्षितानि सहस्राणि सत्त्वानां सुबहून्यपि ॥ १३

तेषु संभक्ष्यमाणेषु प्रजा भयनिपीडिताः ।
यान्ति स्म शरणं शक्रं तमप्यर्थं न्यवेदयन् ॥ १४

(for भूत) Ñ1 नैवविध मया दृष्ट —^{d}) Ñ1 B2 4 रूप, D4 दृष्ट्वा (sic) (for दृष्ट-) Ñ1 B3 कथचन (for कदाचन)

8 ^{a}) B1–3 D9–11 स- (for स) —^{b}) Ñ1 रामेणामिततेजसा —^{cd}) Ś Ñ V1 2 B D2–7 9–12 T2 3 M5 महाप्राज्ञ॰ (for °प्रज्ञ.) D1 13 आचचक्षे महातेजा राघवाय विभीषण

9 ^{a}) D8 12 वैवस्वते D1 राजा (for युद्धे) —^{b}) D6 T2 3 विनिर्जित, D13 पुरा जित (for पराजित) —^{c}) Ś D2 8 12 G1 सोय, Ñ V1 2 B1–3 D3 4 M1 2 5 एष, T2 3 स च, Cr g as in text (for सैष). D1 13 स एष विश्रव पुत्र ❀ Cr g सैष इत्यत्र "सोऽचि लोपे चेत्पादपूरणम्" इति साधु (Cg °ति सुलोप) ❀ —^{d}) Ś V3 B1.3(m also) 4 D1 2 4 8 12 13 निशाचर, Ñ1 V1 2 B3 D3 स राघव, Ñ2 इति श्रुत, B2 तु राघव, G1 प्रकाशते (for प्रतापवान्) —After 9, Ñ1 reads 13^{ab} along with 1083*, while D5–7 9–11 S ins

1081* अस्य प्रमाणात्सदृशो राक्षसोऽन्यो न विद्यते ।

[D7 यस्य, T3 तस्य (for अस्य). D6 9–11 T3 G3 प्रमाण-, D7 M1 2 प्रमाणे (for प्रमाणात्) D7 स समो (for सदृशो) M3 नैव (for ऽन्यो न)]

10 D3 reads 10 twice —^{a}) Ñ V1 2 B2 3 D4 अनेन (for एतेन) D6 राक्षसाश्च (for दानवाश्च) —^{b}) Ś D8 यक्षा पिशाचा (Ś2 °शाचा), Ñ1 यक्षेन्द्रनागा (for यक्षा भुजगा) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 -गुह्यकाश्च, D9–11 -पन्नगाश्च (for -किंनराश्च) —^{d}) D3 (both times) om संप्रभग्ना

11 ^{a}) B3 शूलहस्त Ś Ñ2 V B2–4 D8 12 समायात (for विरूपाक्षं) Ñ1 B1 D1–3 13 शूलपाणिन (D4 °धारिण)-मायात —^{b}) D2 महाभय (for महाबलम्) —After 11^{ab}, Ś D2 8 12 read 2–3^{b} (followed by 1080*). —^{c}) D4 12 शक्तास् (for शेकुस्)

12 ^{a}) Г1 प्रकृतो (sic), Cr g t as in text (for प्रकृत्या) Ś Ñ1 B1 4 D1–3 8 12 [ए]तेष, Ñ2 V1 2 B3 राम, V3 (with hiatus) एष, B2 [ए]वाति-, D4 [ए]व तु, D13 [ए]व हि (for ह्येष) —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B2 D1–3 8 12 13 दुर्जेय, V3 B1 4 D4 निशाचर, M1 2 महाद्युति. (for महाबल) —V3 om (hapl ?), D6 reads 12^{cd} in marg —^{c}) D7 राक्षसाना तु —^{d}) D2 भयं, T3 फल (for बलम्) —After 12, Ñ (Ñ2 illeg) V1 2 B3 4 D13 ins, while V3 ins. after 12^{ab} (owing to om)

1082* असंयत तु महाबाहो निजमेवोरस बलम् ।

[B4 नित्यम् (for निजम्) B2 निजवीर्यभव बल, D13 निर्जितेन कृत बल (for the post half).]

13 Ñ1 reads 13^{ab} along with 1083* after 9. —^{a}) D9–11 बालेन (for एतेन) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8.12 13 क्षुधितेन (for क्षुधार्तेन). Ś2 B2 D8 12 G1 M5 दुरात्मना (for महात्मना) —After 13^{ab}, Ñ V (V3 subst. for 13^{cd}) B D3 13 ins

1083* भक्षिताप्सरस सप्त महेन्द्रानुचरा दश ।
ऋषीणा च सहस्राणि रक्षसानेन राघव ।

[(l 1) V1 illeg, B1 सभक्षिताश्चाप्सरसो (for the prior half) B4 तथा, D2 तदा (for दश) —(l 2) D2 अनेना (for ऋषीणा) —After ऋषीणा, V3 reads 14^{cd} (var) except यान्ति स्म in place of the remainder of l 2. V1 2 D3 तेन (for [अ]नेन) Ñ1 सैष राक्षसपुगव (for the post half)]

—^{d}) Ś Ñ1 V1 2 B3 4 D8 12 G3 सत्त्वानि, Ñ2 सिद्धाना, D9–11 प्रजाना (for सत्त्वाना) S B1 4 D1–4 8 12 सुमहान्त्यपि, B2 सुबहूनत (sic), D13 सुमहात्मना (sic) (for सुबहून्यपि)

14 ^{a}) G3 सभक्ष्यमाणोपि (sic) Ś Ñ V1 2 B2 3

स कुम्भकर्णं कुपितो महेन्द्रो
जघान वज्रेण शितेन वज्री ।
स शक्रवज्राभिहतो महात्मा
चचाल कोपाच्च भृशं ननाद ॥ १५

तस्य नानद्यमानस्य कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
श्रुत्वा निनादं वित्रस्ता भूयो भूमिर्वितत्रसे ॥ १६

ततः कोपान्महेन्द्रस्य कुम्भकर्णो महाबलः ।
विकृष्यैरावताद्दन्तं जघानोरसि वासवम् ॥ १७

कुम्भकर्णप्रहारार्तो विचचाल स वासवः ।
ततो विषेदुः सहसा देवब्रह्मर्षिदानवाः ॥ १८

प्रजाभिः सह शक्रश्च ययौ स्थानं स्वयंभुवः ।
कुम्भकर्णस्य दौरात्म्यं शशंसुस्ते प्रजापतेः ।
प्रजानां भक्षणं चापि देवानां चापि धर्षणम् ॥ १९

D1-4 8 12 तास्तदा(Ñ2 V1 2 B2 3 °था) भक्ष्यमाणास्तु(B3 °श्च), V3 B1 4 D13 ततस्ते(B1 सतत, B4 °स्तु, D13 वीक्ष्य ता) भक्ष्यमाणास्तु —c) Ś2 D8 12 प्रययु, V2 ते याति, V3 B1 D1 4 13 ययु स्म, D2 ययुस्ता (for यान्ति स्म) T3 चक्र (sic) (for शक्र) D4 transp शरण and शक्र —d) Ś Ñ2 V1 2 B2-4 D1-4 8 12 13 त(D4 ते) चाप्यर्थं, Ñ1 त चाप्यनु, V3 तस्मै सर्वं (for तमप्यर्थं) T3 निवेदयन् —After 14, D13 ins

1084* तच्छ्रुत्वा देवताना तु शक्रोऽस्य स्वभयान्वित ।
ऐरावण समारुह्य वज्रमुद्यम्य वीर्यवान् ।
जगाम सहितो देवैर्देवराजो महाबल ।
त तु देश समासाद्य यत्रास्ते स निशाचर ।

15 a) M5 त (for स) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 महात्मा, G3 M5 नरेन्द्र (for महेन्द्रो) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 शक्र (for वज्री) —c) B1 न (sic) (for स) D13 वज्रयाम- (sic) (for शक्रवज्र-) Ñ1 दुरात्मा (for महात्मा) —d) Ś D4 8 ननाद च (for ननाद).

16 a) B3 D8 13 नानर्द(B3 °र्दं)मानस्य —b) Ñ2 D6 7 9-11 M1 2 रक्षस (for धीमत) —V1 illeg for c —c) M3 [अ]तिनाद (for निनाद) Ś B1 D1-3 8 12 13 श्रुत्वा स्वभावतस्त्व(B1 °वित्र)स्ता, Ñ B2 3 (orig) श्रुत्वा स्वयभुर्वि(Ñ1 °भु स)त्रस्ता, V2 B3(m also) 4 श्रुत्वा सु(B3 श्रु)राश्च सत्रस्ता, V3 D4 श्रुत्वा स्वभावसभ्राता —d) G3 देवा (for भूयो) Ś Ñ V B D1-4 8-13 प्रजा भूयो वि(B2 3 °यश्च, D2 13 °योपि)तत्रसु

17 a) M3 तत्र (for तत) D6 9-11 क्रुद्धो (for कोपान्) Ñ B2 3 (orig) विदार्यास्य, B1 3 (m also) D1 3 13 विवृत्तास्य, D4 विवृत्तास्य (for महेन्द्रस्य) Ś D2 8 12 तत क्रोधाद्विवृत्ताक्ष, V B4 तत कोपविवृत्तास्य (V1 °क्ष) —b) V B1 3(m also) 4 सुदुर्जय (for महाबल) —c) Ñ2 V2 3 B1 3 D1-3 6 7 9-11 13 T2 3 G1 M1 2 5 निष्कृष्य, Cg as in text (for विकृष्य) Ś D1-4 8 12 13 [गै]रावणाद्, V3 °वण (for [ऐ]रावताद्) M5 दताग्र (for दन्त)

18 a) Ñ1 V B4 -प्रहारेण (for प्रहारार्तो) —b) Ś1 B1 2 D8 12 13 स विह्वलित, Ś2 सोसीद्विह्वल- (sic), Ñ2 V B3 4 D3 विह्वलोभूत्स, D1 शोकविह्वल-, D2 विह्वल सोथ, D6-7 9-11 M3 Cg t विजज्वाल स, M1 2 5 विचचाल च (for विचचाल स) Ñ1 D4 विह्वल समु(D4 °म)पद्यत, L (ed) स विह्वलितमानस —c) V3 D9 M5 विनेदु, D8 निपेदु (sic) (for विषेदु) —d) V2 D9-11 G3 M3 5 देवा (for देव-) Ś V2 3 B1 3(*sup lin* also) 4 D1-3 7 8 12 13 -गधर्व- (for ब्रह्मर्षि-) —D5 om from -ब्रह्मर्षि- up to चापि in 19f B1 -राक्षसा (for -दानवा) Ñ1 D4 देवा ब्रह्मर्षिभि सह, Ñ2 V1 B2 3 (orig) देवा ब्रह्म(B3 देव)र्षिसत्तमा, M2 देवर्षिपितृदानवा

19 D5 om up to चापि in 19f (cf v l 18) Ś2 om 19ab —a) Ś1 B1 4 D1-3 8 12 13 तु (for च) B2 D4 (sic) प्रजापति सशक्रश्च(D4 °क्रेण), D7 प्रजाभिश्च सम शक्रो —b) G1 गेह (for स्थान) —d) S B1 D1 3 8 12 प्रविवक्षु, D2 ते शशसु (by transp), D13 प्रशशसु, G3 न शशस्त (sic), M5 प्रशशुस्ते (sic) (for शशसुस्ते) Ś2 Ñ1 प्रजापति —e) Ś Ñ B1-3 D1 2 4 7 8 12 13 चैव (for चापि) —f) Ñ2 G3 च प्र-, V B4 D2 G3 M5 अपि, D13 चैव (for चापि) Ś D8 12 देवाना चैव भक्षण, B1 देवताना च धर्षण, B2 3 D6 [?] देवाना धर्षण तथा, D9-11 B (ed) धर्षण च (B [ed] शशसुस्ते) दिवौकसा —After 19, Ñ B2-4 D2 4-7 9-11 13 S ins

1085* आश्रमध्वसन चापि परस्त्रीहरण भृशम् ।

[G1 वासव- (for आश्रम-) Ñ B2-4 D4 13 चैव (for चापि) D2 आश्रमाद्धरणे चैव (for the prior half) Ñ B2-4 D2 4 13 -हरणानि च, D6 9-11 G1 M1 2 °ण तथा (for °ण भृशम्)]

22 20 20 एवं प्रजा यदि त्वेष भक्षयिष्यति नित्यशः ।
अचिरेणैव कालेन शून्यो लोको भविष्यति ॥ २०
वासवस्य वचः श्रुत्वा सर्वलोकपितामहः ।
रक्षांस्यावाहयामास कुम्भकर्णं ददर्श ह ॥ २१
कुम्भकर्णं समीक्ष्यैव वितत्रास प्रजापतिः ।
दृष्ट्वा निश्वस्य चैवेदं स्वयंभूरिदमब्रवीत् ॥ २२
ध्रुवं लोकविनाशाय पौलस्त्येनासि निर्मितः ।
तस्मात्त्वमद्यप्रभृति मृतकल्पः शयिष्यसि ।
ब्रह्मशापाभिभूतोऽथ निपपाताग्रतः प्रभोः ॥ २३
ततः परमसंभ्रान्तो रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
विवृद्धः काञ्चनो वृक्षः फलकाले निकृत्यते ॥ २४
न नप्तारं स्वकं न्याय्यं शप्तुमेवं प्रजापते ।
न मिथ्यावचनश्च त्वं स्वप्स्यत्येष न संशयः ।
कालस्तु क्रियतामस्य शयने जागरे तथा ॥ २५

20 V3 om 20 —^{a}) D4 M5 प्रजापते (for प्रजा यदि) D5 हि (for तु) Ś D2 8 12 एव यदि प्रजा नित्य, B1 D1 एव प्रजा यदव्यय (B1 °य), M1 2 यदि प्रजापते ह्येष —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 राक्षस (for नित्यश) —^{d}) Ś Ñ1 V1 2 B1 3 (*sup lin* after corr) 4 D1–4 8 12 13 शून्या भूमिर्, Ñ2 B2 लोक शून्यो (by transp)

21 ^{a}) M1 2 तथा तद्वचन श्रुत्वा —^{b}) B3 सर्वांना च (sic) (for सर्वलोक-) —^{c}) Ñ2 V1 B1–3 (orig) [आ]-वाहयत्सद्य, D6 T3 [आ]ह्वा(T3 °ह्व)ययामास (sic), I2 चाह्वयामास, Ck t as in text (for [आ]वाहयामास) Ś V2 3 B3 (m also) 4 D1–3 8 12 रक्ष समाह्वयामास (B3 °यत्सद्य), D4 13 G (ed) राक्षसांश्चा(D13 °साना, G [ed] °स चा)ह्वयामास —^{d}) Ś V2 B1 4 D3 4 8 12 च, B3 D2 स, G2 हा (for ह)

22 ^{a}) Ñ2 B2 3 (m as in text) G (ed) त-(G [ed] अ)थामं तं (for कुम्भकर्णं) Ñ1 D4 स तु दृष्ट्व रक्षस्तद् —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 G2 विस्मितोऽभूत (for वितत्रास) —^{c}) D6 निशम्य, G3 M3 निश्वास्य (for निश्वस्य) D9 G1 चैव (subm), I2 चैवक, I3 G2 3 चैवन (for चैवेदं) Ś Ñ1 B1 D2 4 8 12 कुम्भकर्णं महावीर्यं, Ñ2 B2 3 (orig) दृष्ट्वा विश्वस्य चैवन, V B4 D1,3 13 तत(D1 °स्त [with hiatus]) एनं महावीर्यं, B3 (m also) तद्वल महावीर्यं (subm), D5 I1 दृष्ट्वाथा(I1 °त्था)श्वस्य चैवन, D7 10 11 M1 2 कुम्भकर्णमथाब्रवीत, M5 रूप दृष्ट्वास्य चैवन ❀ Cg इद रक्ष इद वक्ष्यमाणमिति इद शब्दद्वयनिर्वाह ❀

23 G2 om (hapl) 23–24^{ab} V1 om 23^{ab} —^{a}) T3 ऋत (for ध्रुव) Ś D8 12 लङ्का (for लोक-) Ś V3 B1 3 (*sup lin* also) 4 D1–3 8 12 13 -विनाशार्थं (D2 °र्थे) (for -विनाशाय) —^{b}) Ñ1 D4 पुलस्त्येन Ñ1 D1 12 13 [अ]भि-, B2 [अ]पि, D6 T3 [आ]सु (for [अ]सि) —After 23^{ab}, Ñ2 B2–4 D2 13 ins

1086* यस्मात्त्वमीदृश. क्रूरो लोकं हिंसितुमुद्यत ।

[B2 कृत्वा, B3 कृता (for क्रूरो) Ñ2 लोकान् (for लोक)]

—^{d}) Ś D8 12 मृत्युकल्प (Ś2 °ल्प) (for मृतकल्प) D6 7 10 I1 2 G1 2 M3 5 Cr m g t शयिष्यसे —After 23^{cd}, D6 ins

1087* स्वप वर्षाण्यनेकानि देवदेव समेप्सितम् ।
एवमस्त्विति तद्योक्त्वा ब्रह्मास्ते दिवौकस ।

—^{e}) Ś D7 8 12 M1 2 -भूतस्तु, Ñ1 -भूतात्मा, Ñ2 V B D1–4 13 -भूतश्च (for -भूतोऽथ) —^{f}) Ś Ñ V B1 4 D1–4 8 12 13 स(Ñ1 [अ]थ, D3 ऽ) राक्षस, B2 3 तथैव स·, G1 3 M5 महीतले (for [अ]ग्रत प्रभो·) —After 23, Ś V B1 4 D1–4 8 12 ins, while Ñ B2 3 D13 (repeating after 25^{ab}) ins after 23^{cd}

1088* पुरा हि वृत्रवाजिद्रा गोकर्णे तु तपोवने ।

[Ś D8 12 पुरा स, Ñ2 B2 3 D13 (first time) स पुरा, D13 (second time) सुराद्वि (for पुरा हि) D8 वृत्रवान् (sic), D12 वृतवान् (for वृत्रवान्). Ś D8 12 गोकर्णाख्ये, Ñ1 V1,3 B1 4 D1–3 13 (second time) गोकर्ण स्त(Ñ1 वे, D1 2 न), V3 D4 गोकर्णस्मिन्, D13 (first time) गोकर्ण नेतु (for गोकर्णे तु)]

—Thereafter Ñ V1 B2 3 D4 cont.

1089* भ्रातर पतित दृष्ट्वा निद्रया समभिप्लुतम् ।

[D4 समभिद्रुत, D13 [अ]भिपरिप्लुत (for °प्लुतम्)]

24 G2 om 24^{ab} (cf v l 23) —^{a}) Ś V2 3 B1 4 D1–3 8 12 भ्रातर पतित दृष्ट्वा —D12 om (hapl) 24^c–26^{ab}. —^{c}) Ś V B1 3 4 D1–4 8 13 कृत्वा तु(D1 3 कि), Ñ स कृत्वा, B2 D9–11 G2 M5 Ck t प्रवृद्ध, Cm g as in text (for विवृद्ध) Ś B1 4 D1–4 8 13 काचन वृक्षं —^{d}) Ś D8 निपात्य च, Ñ1 V3 B1 (sic) निपातित, Ñ2 V1 2 B2–4 D1–4 9 13 निपात्यते, D10 M3 Ct निकृत्यते, Cg k as in text (for निकृत्यते)

25 D12 om 25 (cf v l 24) —^{a}) Ñ2 V2 B2 3

रावणस्य वचः श्रुत्वा स्वयंभूरिदमब्रवीत् ।
शयिता ह्येष षण्मासानेकाहं जागरिष्यति ॥ २६
एकेनाह्ना त्वसौ वीरश्चरन्भूमिं बुभुक्षितः ।
व्यात्तास्यो भक्षयेल्लोकान्संक्रुद्ध इव पावकः ॥ २७
सोऽसौ व्यसनमापन्नः कुम्भकर्णमबोधयत् ।
त्वत्पराक्रमभीतश्च राजा संप्रति रावणः ॥ २८

स एष निर्गतो वीरः शिबिराद्भीमविक्रमः ।
वानरान्भृशसंक्रुद्धो भक्षयन्परिधावति ॥ २९
कुम्भकर्णं समीक्ष्यैव हरयो विप्रदुद्रुवुः ।
कथमेनं रणे क्रुद्धं वारयिष्यन्ति वानराः ॥ ३०
उच्यन्तां वानराः सर्वे यन्त्रमेतत्समुच्छ्रितम् ।
इति विज्ञाय हरयो भविष्यन्तीह निर्भयाः ॥ ३१

नह्या वै (B3 च), D1 न प्रास (sic) (for नह्यार) M5 नह्यार ते (for न नह्यार) Ś Ñ V B D1–3 8 13 स्वय, D6 तव (for स्वक) Ñ2 V1 2 B2 3 न्याय्य , D2 राज्य, D3 त्याज्य (for न्याय्य) D4 ननु पूर्वं स्वय न्याय्य —b) D8 शत्रुवेव (sic), D7 एव शत्रु (by transp) (for शत्रुमेव) M1 2 पितामह (for प्रजापते) —After 25ab, B2 ins

1090* स्थित कुम्भकर्णोऽसौ शक्रमेव प्रजापते ।

—Ś D8 om 25cd —c) D6 transp. च and त्व Ñ V B D1–3 13 L(ed) नार्यस्य (Ñ1 V1 2 B3 न त्वार्य-, B3 न तु [L (ed) च] त्वद्-) वचन मिथ्या, D4 न त्वार्यस्य वचो मिथ्या, D9 आर्यस्य वचन श्रुत्वा —d) D3 प्राप्स्यति Ñ2 V1 2 B1 3 D5 10 11 G Ck [ए]व (for [ए]ष) Ñ1 निशाचर , V3 विनिश्चय (for न सशय) B4 स्वपित्येष विनिश्चित , D4 भविष्यति निशाचर —e) Ñ1 B1 3 4 D1 4 13 कालश्च (B4 °स्य) D12 अद्य —f) D10 11 जाग्रणे (for जागरे) Ś Ñ V B D1–4 8 13 स्वप्ने (V3 D4 सुप्ते) जागरणे तथा (D1 °णेपि वा) ❀ Cr शयने जागरे तथेति पाठ । , Ct जाग्रणे जागरणे। गुणाभाव आर्ष ❀

26 D12 om 26ab (cf v l 24) —After 26ab, D13 repeats 1088* —V1 illeg for 26c–27ab —a) Ñ1 D5 6 12 शयितो, G3 M5 प्रसुप्तो, M3 (before corr as in text) शयिक्रा (sic), Cm t as in text (for शयिता) B3 [अ]वतु (for ह्येष) Ñ1 D4 7 9–11 Ct षण्मासम् Ñ2 V2 B2 स्वप्स्यत्येष तु(G [ed] हि)षण्मासान्, G1 सुप्तो ह्येष हि षण्मासान्

27 V1 illeg for 27ab (cf v l 26) V3 om 27ab —b) D6 गत प्रभु (for बुभुक्षित) —c) Ś B4 D4 वृत्तास्यो, T2 व्यासास्यो, Cm as in text (for व्यात्तास्यो) V2 B2 4 D1 2 13 भक्षयँल्ल D8 वृत्तास्यो भक्षयो प्रोक्तान् (sic) —d) D9–11 सवृद्ध, G3 M5 समिद्ध (for सक्रुद्ध) —For 27, Ñ2 B3 subst , while Ś Ñ1 V2 B1 2 4 D1–4 8 12 13 subst l 1 only for 27ab, then D13 cont l 2, whereas V2 B2 ins l 2 after 27

1091* असौ तु वीर एकाह्ना क्षुधितो विचरन्भुवि ।
आत्मतुल्य महत्कर्म आहार च करिष्यति ।

[(l 1) Ñ1 प्रवीर, B4 च वीर (for तु वीर) Ś एकाहे, B4 D8 12 एकाहि, D1 एकाह्नात् (sic), D4 एकाते Ñ2 V2 B2 3 स एष (B °क) वीरएकाह (for the prior half) D13 क्रुधितो (sic) (for क्षुधितो) Ñ2 वन (for भुवि) —(l 2) B3 आत्मशल्य]

—Thereafter B3 cont

1092* अकाले बोधित क्षिप्र नश्यत्येव न सशय ।
ब्रह्मणो वचनाल्लङ्कामानीय शायित पुरा ।

28 ab) T3 न, G1 यो, Cg k t as in text (for सो) G1 प्रबोधयत् (for अबोधयत्) Ś V3 B1 4 D1–4 8 12 13 आत्मव्यसनमासाद्य कुम्भकर्णो विबोधित , Ñ V1 2 B2 3 व्यसनस्थेन तेनाय(Ñ1 °सौ) कुम्भकर्ण प्रबोधित —c) B2 D4 तत्-, G1 य (for त्वत्-) B4 भीतेन, D7 भीतो हि, G1 हीनश्च (for भीतश्च) —d) Ñ1 B1 राजन् —D1 om from सप्रति up to भृशस in 29c B4 राज्ञा सप्रति राक्षस , D12 राघव प्रति रावण

29 D1 om up to भृशस in 29c (cf v l. 28) —a) D2 स एव, D4 एष वै (for स एष) Ś Ñ V B D2–4 8 12 13 क्षुधितो (for निर्गतो) Ś D2 4 8 12 वीर, D6 T2 भीम (for वीर) —b) Ś Ñ V B2–4 D2–4 8 12 13 निर्गमि(D4 °र्गमि [sic])ष्यत्यसशय, B1 निर्गमिष्यति राक्षस —c) D2 प्रति सक्रुद्धो, D4 सुभृश क्रुद्धो, T1 damaged (for भृशसक्रुद्धो) G3 M5 कुम्भकर्ण सुसक्रुद्धो —d) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M1 2 भक्षयिष्यति वीर्यवान् (M1 2 राक्षस)

30 a) B3 D1 समीक्ष्यन (D1 °व), D9–11 प्रतीक्ष्यैव, G1 निरीक्ष्यैव (for समीक्ष्यैव) —b) Ñ2 वानरा (for हरयो) B1 D2 3 G1 हि प्रविद्रुता , D1 विप्रद्रुद्रुता (sic), D5 T1 विप्रविद्रुता , D7 9–11 G3 [स]द्य प्रदुद्रुवु , D12 हि प्रदुद्रुवु , T2 3 G2 M3 5 [स]द्य प्रविद्रुता (for विप्रदुद्रुवु) —c) Ñ1 एते, D4 एत, M3 एव (for एन) M1 2 अभि- (for रणे) —d) D5 T1 2 G2 M5 वारयतीह, D13 धारयिष्यति (for वारयिष्यन्ति)

31 a) Ś Ñ2 V1 D1–3 5 6 10–12 T2 3 G2 उच्यता, Ñ1

36 33 33 विभीषणवचः श्रुत्वा हेतुमत्सुमुखोद्गतम् ।
उवाच राघवो वाक्यं नीलं सेनापतिं तदा ॥ ३२
गच्छ सैन्यानि सर्वाणि व्यूह्य तिष्ठस्व पावके ।
द्वाराण्यादाय लङ्कायाश्चर्याश्चाप्यथ संक्रमान् ॥ ३३
शैलशृङ्गाणि वृक्षांश्च शिलाश्चाप्युपसंहरन् ।
तिष्ठन्तु वानराः सर्वे सायुधाः शैलपाणयः ॥ ३४
राघवेण समादिष्टो नीलो हरिचमूपतिः ।
शशास वानरानीकं यथावत्कपिकुञ्जरः ॥ ३५
ततो गवाक्षः शरभो हनुमानङ्गदो नलः ।
शैलशृङ्गाणि शैलाभा गृहीत्वा द्वारमभ्ययुः ॥ ३६

D4 पठ्यतो, D8 भाप्यता, D13 शु'यती (sic) (for उच्यन्तां). G3 M5 हरय (for वानरा) —^{b}) Ś1 मत्रमेतत्, Ś2 मत-मेतत, V3 B1 4 भय चेतत् (B4 °वम्), B3 (m also यदेतत् [subm]) यत्नमेतत्, D2 8 12 मत्तमेत, D4 13 भयमेतत् (for यत्रमेतत्) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 (*sup lin* as in text) D2–4 8 12 13 समुत्थित, B4 G1 उपस्थित (for समुच्छ्रितम्) —^{c}) Ś V1 B3 (m also) 4 D1–3 12 13 तर्कयतोथ (D3 13 °तो हि) बु (V3 B4 D1 बु) ध्यतो (B3 हरयो), Ñ1 D4 तर्कयतो यथापूर्वं, B1 D8 तर्कयतो प्रवुध्य (D8 °तोथ पुध्य) तो —^{d}) T3 G1 हि (for [इ]ह) Ñ1 राक्षमा (sic) (for निर्भया)

32 ^{a}) V3 B1 4 D4 13 विभीषणस्य तच्छ्रुत्वा —^{b}) Ñ1 B1 3 4 D2 ग्राहक वच ; Ñ2 V1 2 B2 D8 12 ग्राहक तत (D8 12 °था), D6 T3 M3 सुमुखेरित, T2 समुदीरित (for सुमुखोद्गतम्) Ś V3 D1 4 13 हेतुमद्वा (Ś1 V3 °मंग्रा, D1 °मान्या) हक वच (Ś D1 तथा), D3 हेतुमग्रामक तत: —V3 om 32^{c}–33^{ab} —^{c}) D12 रावणो (sic) (for राघवो) —^{d}) Ñ1 D4 9 तथा, D3 तत (for तदा)

33 V3 om 33^{ab} (cf v l 32) —^{a}) D4 सर्वे (sic) (for गच्छ) Ś V2 B1 3 D6 8 T2 3 G3 M5 सर्वाणि सन्यानि (by transp), Ñ1 D4 सर्वाण्यनीकानि (for सन्यानि सर्वाणि) —^{b}) S2 व्यूहे D4 (with hiatus) उवतिष्ठस्व (sic) —^{c}) D11 लकाया (for लङ्कायाश्) —^{d}) D6 चर्या (for चर्याश्) D9–11 [अ]स्य (for [अ]पि) T2 [अ]व- (for [अ]थ).—For 33^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1093* द्वाराणि सक्रमाश्चैव लङ्काया यूथपै सह ।

[Ś Ñ1 V2 B1 3 D2 8 12 सक्रमाश्चैव, D4 सक्रमाणाना (for सक्रमाश्चैव) Ñ V B1 2 D1 4 13 लकाया (for लङ्काया)]

34 V2 om (hapl) 34–36^{ab} —^{ab}) G1 3 M5 सर्वाणि वृक्षाश् (for वृक्षाश्च शिलाश्) Ś Ñ2 B3 D2 8 12 13 [आ]दाय सर्वत, Ñ1 V1 3 B1 2 4 D1 3 [आ]दाय सर्वश (for [अ]प्युपसहरन्) D4 पादपै शैलश्रृगाश्च शिलाश्चादाय सत्वरा, M1 2 प्रगृह्य शैलश्रृगाणि प्रवृद्धाश्च महीरुहान् —^{cd}) Ś Ñ1 V3 B1 4 D2–4 8 12 भवतु, Ñ2 V1 B2 3 D1 9–11 M1 2 भवंत, D13 भवन् (for तिष्ठन्तु) Ś V3 B1 4 D3 8 12 [आ]त्तायुधा, D13 उद्यायुधा, M1 2 सायुधा (for वानरा) Ś V3 B1 4 D3 8 12 13 वानरा., G1 3 M5 प्रबला (for सायुधा·) Ñ V1 B2 3 D1 2 4 6 9–11 T2 3 transp वानरा and सायुधा. B1 शैलयोधिन, D1 शैलपाणिसि M1 2 तिष्ठंतु सुसमाहिता (for ^{d}) ❀ Cv g तिष्ठन्तु सायुधा सर्वे वानरा (Cg वानरा सर्वे सायुधा) शैलपाणय इति पाठ ❀

35 V2 om 35 (cf v l 34) —^{a}) D5 समादीप्तो, D6 °ज्ञप्तो, M1 2 [ए]वमादिष्टो (for समादिष्टो) —^{c}) Ñ1 V3 शशास, Ñ2 सस्थाप्य (for शशास)

36 V2 om. 36^{ab} (cf v l 34) —^{a}) G3 हनुमान् (for शरभो) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 13 ऋषभ शरभो नीलो (Ś D8 वीरो, V3 B4 भीमो).—^{b}) D5–7 9–11 T M3 5 तथा, G1 2 नदा (for नल). G3 अगद शरभस्तदा —^{c}) D2 शृगाभा, G1 सर्वाभा, G2 (before corr) सर्वाणि, M1 2 वृक्षाश्च (for शैलाभा) —^{d}) V3 प्लवगर्षभा, D2 5 6 द्वारमाय (D6 °मन्व) यु (for द्वारमभ्ययु) —After 36, D5–7 9–11 S ins

1094* रामवाक्यमुपश्रुत्य हरयो जितकाशिन ।
पादपैरर्दयन्वीरा वानरा परवाहिनीम् ।

[(l. 1) D6 T M5 उपाश्रित्य, G1 उपश्रुत्वा (for उपश्रुत्य) —(l 2) D6 दीपयन् (for अर्दयन्) T3 reads वीरा *inf lin* G1 पादपैरर्दयिष्यन्तो, M1 2 सिमर्दयिषवस्तस्थुर् (for the prior half)]

ततो हरीणां तदनीकमुग्रं
रराज शैलोद्यतवृक्षहस्तम् ।
गिरेः समीपानुगतं यथैव
महन्महाम्भोधरजालमुग्रम् ॥ ३७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

37 [a]) B1 हरीन् तत्र (sic) (for हरीणा तद्) —[b]) D6 T2 3 G1 2 M3 5 Cm g -दीप्तहस्त, Ck t as in text (for -वृक्षहस्तम्) Ś B1 D1–3 8 12 13 रराज भीमोद्यतवृक्ष-शैल(D1 13 °शैलशृग, D2 °शैलवृक्ष), Ñ V1 2 B2 3 D4 9 रराज दीप्तोद्यतभीमशैल, V3 B4 रराज भीम वृतशैलशृग(B4 °भीमवेग) —[c]) V3 तथैव (for यथैव) —[d]) D6 7 9 T1 3 G3 महान्, Cg k t as in text (for महन्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 महास्वन तोयद-(Ñ1 D4 °दम्) (for महन्महाम्भोधर-) Ñ1 D4 उग्रजाल, Ñ2 -जालवृंद, D13 °रूप (for -जालमुग्रम्)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ B D2 4 13 लकाकाडे —*Sarga name* Ś V3 D1 2 8 12 कुभकर्णवृत्तवर्ण(V3 °कथ)न(D1 °नो), Ñ1 कुभकर्णपुरावृत्तकथन, Ñ2 V1 2 B2 3 D4 कुभकर्णदर्श(D4 °कथ)न, B1 4 कुभकर्णवृत्तातवर्णन (B4 °निवेदन), D3 कुभकर्णवृत्त, D9 कुभकर्णसमागमनो, D13 युद्धपर्वणि वृत्तातनिवेदन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om, Ś2 38, Ñ2 V2 B4 D3 9 39, V1 D1 40, B1 3 36, D5–7 10 11 T1 G M 61, T2 66, T3 67 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

५०

स तु राक्षसशार्दूलो निद्रामदसमाकुलः ।
राजमार्गं श्रिया जुष्टं ययौ विपुलविक्रमः ॥ १
राक्षसानां सहस्रैश्च वृतः परमदुर्जयः ।
गृहेभ्यः पुष्पवर्षेण कीर्यमाणस्तदा ययौ ॥ २
स हेमजालविततं भानुभास्वरदर्शनम् ।
ददर्श विपुलं रम्यं राक्षसेन्द्रनिवेशनम् ॥ ३
स तत्तदा सूर्य इवाभ्रजालं
प्रविश्य रक्षोधिपतेर्निवेशनम् ।
ददर्श दूरेऽग्रजमासनस्थं
स्वयंभुवं शक्र इवासनस्थम् ॥ ४

सोऽभिगम्य गृहं भ्रातुः कक्ष्यामभिविगाह्य च ।
ददर्शोद्विग्नमासीनं विमाने पुष्पके गुरुम् ॥ ५
अथ दृष्ट्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णमुपस्थितम् ।
तूर्णमुत्थाय संहृष्टः संनिकर्षमुपानयत् ॥ ६
अथासीनस्य पर्यङ्के कुम्भकर्णो महाबलः ।
भ्रातुर्ववन्दे चरणौ किं कृत्यमिति चाब्रवीत् ।
उत्पत्य चैनं मुदितो रावणः परिषस्वजे ॥ ७
स भ्रात्रा संपरिष्वक्तो यथावच्चाभिनन्दितः ।
कुम्भकर्णः शुभं दिव्यं प्रतिपेदे वरासनम् ॥ ८

50

1 a) T2 3 G1 ततो, Cg k t as in text (for स तु). —b) Ś V1 B1 D1 3 4 8 12 13 निद्राबल-, B3 (*sup. lin*, orig. as in text) D2 °वश-, B4 °मनु- (for °मद-). B1 D4 -समन्वित (for -समाकुल) V3 निद्रावशमुपागत —d) Ś D2 8 12 विह्वल-, Ñ1 बहुल-, T2 निश्चल- (for विपुल-) B1 D1 3 13 ययावतिपराक्रम

2 a) Ś Ñ1 B1 2 D1 2 4 6–8 12 13 तु (for च) —b) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 वृत परपुरजय —c) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 -वर्षैश्च (Ñ2 V1 2 B2 3 D1 °स्तु) (for -वर्षेण) —d) B1 वर्षमाणस्

3 a) Ñ1 B3 -जालावितत, B2 -जालावनत, D4 -जालैर्वि°, D6 °विपुल, T2 3 -जालोपयुत, Cg as in text (for -जालवितत) —b) Ś D2 8 12 भ्रातुर्, B1 भाति, D3 om (hapl ?) (for भानु) D2 -भास्कर- (for -भास्वर-) Ś D8 12 -विक्रम (for -दर्शनम्) —V3 B4 om (hapl ?) 3^cd.

4 G (ed) om 4 Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 transp 4 and 5 —a) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1 2 8 10–12 स त, V2 D4 ततस्; D13 सम (for स तत्). D7 T1 M5 तथा (for तदा) V2 B3 4 [अ]शुजाल —b) Ś B2 4 D4.8–11 M3 निवेशं, Ñ2 V2 B1 3 D1 3 13 निवास (for निवेशनम्). —c) Ś Ñ1 V3 B1 D1–4.8 12 13 दूराद्ददर्श Ñ2 V1 2 B2 4 त पूर्वजम् (for दूरेऽग्रजम्) —d) Ñ2 V B2–4 D4 [अ]मरेश (for [आ]सनस्थम्) —After 4, D5–7 9–11 S ins

1095* भ्रातु स भवन गच्छन्रक्षोगणसमन्वित ।
कुम्भकर्ण पदन्यासैरकम्पयत मेदिनीम् ।

[(l 1) D6 9–11 T2 3 G3 M5 गत्वा (for गच्छन्). T1 damaged for गणम D9 बल- (for -गण-) D5 M3 -समन्वित]

5 Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 transp. 4 and 5 —a) S Ñ V B D1–3 8 12 13 अभिगम्य, D4 अतिरम्य, T2 3 सोभिक्रम्य M5 [अ]ग्रज (for गृहं) —b) Ś Ñ V1 2 B1 4 D1–4 8 12 13 कक्ष्या (B4 D2 4 13 °क्षा) श्चापि (D12 °भि-), D6 11 कक्षामभि-, G (ed) कक्ष्यामपि Ś Ñ V B1 4 D2–4 8 12 13 स (for च) —c) S D2 3 8 12 [आ]सीनमाविष्ट (D3 °ष्न), Ñ1 [आ]सीनमव्यग्र, Ñ2 V1 2 B1–3 D4 13 [आ]सीनमुद्विग्न (by transp), B4 [अ]विघ्न°, D1 [आ]सनमासीन, G M5 [अ]ग्रज° (for [उ]द्विग्नमासीन) —d) D13 विताने (for विमाने) B2 स्थितं (for गुरुम्) G1 नष्टगर्वंरुचि गुरु

6 b) M1 2 उपागत, Cm t as in text (for उपस्थितम्) —c) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 किंचिद् (for तूर्णम्)

7 a) S D4 8 [आ]सीन स, D1 [आ]सीनश्च, T1 [आ]... स्य (damaged) —For 7^cd, S V B1 2 D1–4 8 12 13 subst., while Ñ B3 4 subst for 7^abcd

1096* जग्राह च ततो भ्रातु पादौ राक्षसपुंगव ।

[Ñ V1.2 B4 D1 4 स जग्राह, V3 B1 2 D2 3 13 सजग्राह (for जग्राह च) Ś Ñ1 V3 B1.2 D1–3 8 12 13 तदा (for ततो)] —e) Ñ V1 2 B3 4 उत्थाप्य; D4 उपेत्य, G (ed) उत्थाय (for उत्पत्य) Ś V3 B1 D8 12 [ए]व (for [ए]न) B2 उत्थाप्य मुदित स्नेहात्, D7 9–11 Ct पुन. स मुदितोत्पत्य (D9 °तोत्यंत) ❀ Ct पुन म मुदितोत्पत्य। स रावणो मुदित समुत्पत्य। आसनादुत्थायेत्यर्थं। मधिरार्थं ❀ —f) Ñ2 V1 2 B2–4 पौलस्त्य (for रावण)

8 a) D13 स्वभ्रात्रा Ñ2 च, V3 तु, D4 om (subm) (for स-) —b) Ś D8 12 विधिवच्च, Ñ1 D4 आशिषा च,

स तदासनमाश्रित्य कुम्भकर्णो महाबलः ।
संरक्तनयनः कोपाद्रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९

किमर्थमहमादृत्य त्वया राजन्प्रबोधितः ।
शंस कस्माद्भयं तेऽस्ति कोऽद्य प्रेतो भविष्यति ॥ १०

T3 यथा वाचा, M1 2 यथार्हं च (for यथावच्च) B3 [अ]पि, D6 [ए]व (for [अ]भि-) Ñ2 V1 2 B2 3 -पूजित —G2 om (hapl ?) 8°–10ᵇ —°) Ś D1–3 8 12 13 ततो, Ñ V B D4 तदा, G1 पर (for शुभ) —ᵈ) B2 3 D7 प्रपेदे प(D7 व)रमासन

9 G2 om 9 (cf v l 8) —ᵃ) Ś D2 8 12 आविश्य, Ñ V1 2 B2–4 D13 आस्थाय, V3 B1 D1 3 4 आसाद्य, M1 2 आरुह्य (for आश्रित्य) —ᵇ) V3 reads महाबल in marg —°) B3 D7 9–11 Ct क्रोधाद्, Ck tp as in text (for कोपाद्) —ᵈ) Ñ1 इद वचनमब्रवीत्

10 G2 om 10ᵃᵇ (cf v l 8) —ᵇ) B2 3 D5 T G3 M3 5 वि(T2 3 M5 नि)बोधित (for प्रबोधित) D4 महाराज प्रतिबोधित (hypm) —°) D13 शके (for शस) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 [ऽ]द्य, D6 [ऽ]स्मिन्, D9–11 [ऽ]त्र, G1 च (for ऽस्ति) V3 येभ्य (for तेऽस्ति) —ᵈ) D6 सोद्य, D9–11 G1 को वा (for कोऽद्य) T2 प्रीतो, Cg k t as in text (for प्रेतो) B2 3 भवत्विति —After 10, Ś Ñ V B D1–3(repeats l 1, 4[reads]–10 after 6 51 1126* and reads l 2 after 6 51 36) 4 8 12 13 ins, while D5–7 9–11 S ins l 1–9 only after 6 51 45 and cont l 12–14 after l 7 of 6 53 1141*

1097* यदीन्द्रात्ते भय राजन्यदि वा ते स्वयभुव ।
यम च शमयिष्यामि भक्षयिष्यामि पावकम् ।
देवान्विद्रावयिष्यामि त्रैलोक्ये पार्थिवो भव ।
आदित्य पातयिष्यामि सनक्षत्र महीतले ।
शतक्रतु वधिष्यामि पास्यामि वरुणालयम् । [5]
पर्वताश्चूर्णयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् ।
दीर्घकालप्रसुप्तस्य कुम्भकर्णस्य विक्रमम् ।
अद्य पश्यन्तु भूतानि भक्ष्यमाणानि सर्वश ।
न त्विद त्रिदिव सर्वमाहारे पूर्यते मम ।
सोऽद्य तृप्तो भविष्यामि भक्षयित्वा सुरासुरान् । [10]
कुम्भकर्णवच श्रुत्वा जहृषे रावणस्तदा ।
पुनर्जातमिवात्मान मेने स रजनीचर ।
कुम्भकर्णबलाभिज्ञो जानस्तस्य पराक्रमम् ।
बभूव मुदितो राजा शशाङ्क इव निर्मल ।

[V3 om l 1–3 —(l 1) D4–7 9–11 S चें(D5 च)द्राद् (for [इ]न्द्रात्ते) G1 घोर (for राजन्) Ñ1 D3(first time) 5 T G M3 5 वापि, D3(second time) 4 6 7 9–11 चापि (for वा ते) Ś B1 D1 - 3 12 13 सलिङ्गेशत (D13 °यात्) (for ते स्वयभुव) M1 2 यदि वैवस्वताद्भय (for the post half) —After l 1, V2 reads l 5–6, while D7 G2 3 ins

1097(A)* ततोऽह नाशयिष्यामि नेश तम इवाशुमान् ।
[G2 3 तत्ते (for ततो)]

—Ś D8 12 om l 2–4 B1 D1 2 5,9 13 om l 2 Ñ1 reads l 2 in marg D6 7 10 11 S read l 2 after 1097(B)* —(l 2) Ñ V1 2 B2–4 D4 हि (for च) Ñ1 B3 D4 द(B3 य)मयिष्यामि (for शमयिष्यामि) D3 (second time) यमं हि प्रमथिष्यामि (for the prior half) G1 शमयिष्यामि, M1 2 शातयिष्यामि (for भक्षयिष्यामि) —Ñ1 B1 D1–4 13 read l 3 after l 6 (D3 after first occurrence of l 6) —(l. 3) D13 देवान्सद्रान्वधिष्यामि (for the prior half) —For l 3, D5–7 9–11 S subst

1097(B)* अपि देवा शयिष्यन्ते क्रुद्धे मयि महीतले ।

[G1 damaged for the prior half D6 महिष्यते, T2 M1 2 शयिष्यति D6 7 9–11 transp क्रुद्धे and मयि D6 महाबले, D9 महीपते (for महीतले)]

—B1 D1 2 5 om l 4 Ñ1 reads l 4 in marg —(l 5) Ś V2 3 B D1 3 4 8 12 13 वि(B4 ज)जेष्यामि, Ñ V1 विजयिष्यामि (hypm), D3 (first time) च जेष्यामि (for वधिष्यामि) —D9 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 6 B2 transp the post halves of l 5 and 6 Ñ1 D1 4 5 11 यास्यामि, Ñ2 V1 2 D3 पश्यामि (for पास्यामि) Ś V3 D8 12 त्रलोक्ये पार्थिवो भव, G1 दारयिष्यामि मेदिनी (for the post. half) —Ś V3 D8 12 om l 6 —(l 6) B2 पर्वत D13 चालयिष्यामि (for दारयिष्यामि) G1 देवान्विद्रावयिष्यामि त्रलोक्य वा महाबल —(l 7) V3 B1 D3(second time) 5–7 9–11 S दीर्घकाल, D4 सर्वं° (for दीर्घकाल-) G2 विग्रह (for विक्रमम्) —(l 8) D8 मृशतु (for पश्यन्तु) V3 transp पश्यन्तु and भूतानि V3 दृश्यमाणानि, D3 भज्यमानानि, D3(first time) नश्यमाणानि — After l 8, G1 ins

1097(C)* अद्य विद्रावयिष्यामि भूतानि जगतीतले ।
त्रस्तानि परिधावन्ति सर्वत शरणैषिण ।

—(l 9) S V3 B1 D1 5 8 12 13 ii M3 नन्विद, D3 (second time) न ह्येतत्, D4 न त्वेव (for न त्विद) V3 विविध, G1 त्रिजगत् (for त्रिदिव) M1 2 वानरानीकम (for त्रिदिव सर्वम्) Ñ1 V3 D4 आहार (sic), B3 D3(second time) 5 7 10 11 T G2 M1 2 आहारो, B4 आहार S D8 12 युज्यते, V3 उचित (for पूर्यते) D6 7 9–11 T G M1 2 5 transp पूर्यते and मम D6 ममाहाराय पूर्यते, M3 आहारस्य न पूर्यते (for the post half) —(l 10) D13 अध (for सोऽद्य) Ś D2 3 12 तृप्तिं गमिष्यामि D1 भक्षयिष्यामि (hypm) (for भक्षयित्वा) —Ñ1 V3 repeat (var) l 11–12 after 6 53 8, while D4 repeats them (var) after 6 53 8ᵃᵇ —(l 11) Ñ1 D3(both times) महृष्टो (for जहृषे) Ñ2 transp जहृषे and रावणस् D3(first time) तथा (for तदा) Ñ1 V2 D4 (all second time) जगर्ज राक्षसाधिप (for

भ्रातरं रावणः क्रुद्धं कुम्भकर्णमवस्थितम् ।
ईषत्तु परिवृत्ताभ्यां नेत्राभ्यां वाक्यमब्रवीत् ॥ ११

अद्य ते सुमहान्कालः शयानस्य महाबल ।
सुखितस्त्वं न जानीषे मम रामकृतं भयम् ॥ १२

एष दाशरथी रामः सुग्रीवसहितो बली ।
समुद्रं सबलस्तीर्त्वा मूलं नः परिकृन्तति ॥ १३

हन्त पश्यस्व लङ्काया वनान्युपवनानि च ।
सेतुना सुखमागम्य वानरैकार्णवं कृतम् ॥ १४

---

the post half) —(l. 12) V2 (first time) [illegible] (by transp.) Ś1 V2 D4 (all second time) [illegible], D2-7.9-11 S [illegible] (for the post. half) —V3 om. l. 13-14. —(l. 1,) Ś2 B3 [illegible], V1.3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 14) S1(orig.) B1.4 D1-3.8.12.13 [illegible], S1 (sup. lin.) [illegible] (for [illegible])]
—After 10, G1 ins.

1098* [illegible]
तत्तोऽब्रवीन्महातेजा निशाचरगणेश्वरः ।
काले दृष्ट्वा [illegible] ।

—Thereafter G1 cont. 1099* and l. 1102(A)*

11 Ś Ñ V1.2 B D1-4.12.13 transp. ab and cd —a) Ś Ñ V B2-4 D1-4.12 [illegible] (for क्रुद्ध) —b) S D3.12 [illegible], Ñ V B 4 D2.4.8.13 [illegible] G1 उपस्थितम्, B1 महाबलं —c) ... om. 11cd —c) S B1.4 D3.12 [illegible], Ñ V1.2 B2.3 D1-4.13 [illegible], D7.9-11 Ct [illegible], Ct [illegible] (for [illegible]) S D1-4.8.12.13 [illegible] S1 D5.12 [illegible] (for [illegible]) —d) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.8.12.13 [illegible], P1 सुप्तिको (for वाक्यम्).

12 a) D1-3.11 अथ, G2 M1-3 [illegible], C ... in text (for अद्य) D1 [illegible] (sic) (for ते) B3 [illegible], D3 महान —b) V3 [illegible], D1 [illegible] (1), D3 शयितस्य (for शयानस्य) S V2 Ś B D1-4.12.13 निशाचर, Ñ1 D4 [illegible] —c) S1 D (m1; d-s) 9-11 सुखसुप्त, S2 V2 B1 D1.2 [illegible], V1 B 4 सुप्तो त्व न (V2 B1 [illegible]), V2 [illegible], D3 [illegible] (for सुखितस्त्वं) V1 B1.4 हि (for न) —d) S V2 B1.4 D1.3.8.12.13 रामान्महद् (B4 °हा), D3 रामा पर (for राम कृत) —After 12, Ñ V1.2(in l. 1-2 after 12 and l. 3-4 after 13ab) B2-4 D4 ins.; S V2 B1 D1-4 12.13 ins. after 13, while G1 cont. after [illegible]:

1099* न देवासुरनागेभ्यो [illegible] कदाचन ।
भूयः [illegible] मानुषात्तयम् ।
पुरा [illegible] नाभिजानीषे यथा सीता मया हृता ।
सीताहरणमत्याद्रामान्मे सुमहद्भयम् ।

[(l. 1) Ñ V1.2 B2-4 [illegible], D3 [illegible], D4 [illegible] (for नागेभ्यो) Ñ V1.2 B3.4 न [illegible] (V2 °त, B3 °ति [sic]), B2 न गन्धर्वपतिस्तथा (sic), D4 न च [illegible] (for the post. half) G1 [illegible] (for [illegible]), G1 [illegible] (for the post. half) —G1 damaged from the post. half up to [illegible] D4 [illegible] (for [illegible]) S B1 D3.8.12.13 [illegible] (for second [illegible]) Ñ2 [illegible] (for the post. half) —(l. 3) V2 B4 [illegible], V1 [illegible], D4 [illegible] (for [illegible]). V2.3 B1 D4 [illegible], D1.12.13 [illegible], S D1.4 [illegible] (for [illegible]) D4 transp. [illegible] —(l. 4) B1 [illegible] B4 [illegible], D3 [illegible] (for [illegible]) B1 [illegible] (for [illegible]) S D1.2 [illegible], Ñ1 V2.3 [illegible] D1.2 [illegible] (for [illegible]), D4 [illegible] (for [illegible]). V2 D4 [illegible], D [illegible]; G1 [illegible] (for [illegible])]

—Thereafter G1 cont. 1105(A)*

13 a) D1-4 [illegible] (for [illegible]) —after 13ab, V2 [illegible] —b) [illegible] (for समुद्रं) D3 [illegible] D4 [illegible], D1-3 समुद्र [illegible] —c) D1-3 [illegible] —after 13, Ś V2 [illegible]*

14 D3 [illegible] —a) [illegible] [illegible] S1 D3 [illegible] Ñ [illegible] [illegible] D1.2 [illegible] —b) [illegible] Ct [illegible] Ct [illegible] [illegible] —d) Ñ V3 [illegible] (for वनानि) Ñ V1.2 [illegible], D3 [illegible] —after 14ab, D1 ins.:

1100* [illegible] ।

—c) S V3 B1 D1-4.12.13 [illegible], Ñ1 D5 [illegible] [illegible], Ñ2 V1.2 P2 D1 (after corr.; so also before corr. as in Ñ1) [illegible] (V1.2 °त्य), B4 [illegible], L (ed.) [illegible] —d) S D1.12 [illegible], Ñ V1.2 B2-4 D2.13 [illegible] कपिभिर्हता (B4 D1.2 °त), B1 D1.5.9 G1 M1.2 वानरकार्णवं (D1.5.9 °रसंयोग) हता, L (ed.) वानरसंयोग हृत, Ct वानरैकार्णवं कृतम्, वानरसंयोगवरत्कृतम्. [illegible]

ये राक्षसा मुख्यतमा हतास्ते वानरैर्युधि ।
वानराणां क्षयं युद्धे न पश्यामि कदाचन ॥ १५
सर्वक्षपितकोशं च स त्वमभ्यवपद्य माम् ।
त्रायस्वेमां पुरीं लङ्कां बालवृद्धावशेषिताम् ॥ १६
भ्रातुरर्थे महाबाहो कुरु कर्म सुदुष्करम् ।
मयैवं नोक्तपूर्वो हि कश्चिद्भ्रातः परंतप ।
त्वय्यस्ति मम च स्नेहः परा संभावना च मे ॥ १७
देवासुरविमर्देषु बहुशो राक्षसर्षभ ।
त्वया देवाः प्रतिव्यूह्य निर्जिताश्चासुरा युधि ।
न हि ते सर्वभूतेषु दृश्यते सदृशो बली ॥ १८

15 ^{a}) M3 रक्षसा (for राक्षसा) Ñ V1 2 B2–4 D4 ये च से (B3 ते) राक्षसा मुख्या —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 transp वानरैर् and युधि —After 15^{ab}, D13 ins l 2–3 only of 1102* —^{c}) D2 भय (for क्षय) —^{d}) D6 9–11 G3 M1 2 कथचन —After 15, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins, while G2 3 M5 cont after 1102*

1101* नगर शत्रुणा रुद्ध युद्धे हतसुहृज्जनम् ।

[Ś D8 कानन, D12 वानर (sic) (for नगर) G2 3 M5 शत्रुणा रुद्धनगर (for the prior half) V3 -सुदुर्जय, B1 -सुहृज्जना (for -सुहृज्जनम्) Ñ2 V1 3 B2–4 हतो युद्धे सुहृज्जन (V2 °दुर्जय) (for the post half)],

whereas D5–7 9–11 S ins, Ñ1 D4 ins l 2–3 only after 17^{ab}, while Ñ2 V1 2 B3 ins l 2–3 after 16^{ab}, V3 B2 4 cont l 2–3 only after 1101*, D13 ins l 2–3 only after 15^{ab}

1102* न चापि वानरा युद्धे जितपूर्वा कदाचन ।
तदेतद्भयमुत्पन्नं त्रायस्वेव महाबल ।
नाशय त्वमिमानद्य तदर्थं बोधितो भवान् ।

[D11 M5 om (hapl) l 1 —(l 1) T3 भीतपूर्वा G2 कथचन —(l 2) B4 आपन्न, G1 3 M5 अस्माक (for उत्पन्न) Ñ1 D4 नाशयस्व, Ñ2 V1 D9–11 T1 G3 M3 5 त्रायस्वेह, (M3 °मा), V2 3 B2 3 D13 त्रासन च, B4 त्रासनार्थं, D7 त्रायस्वास्मान्, G1 2 M1 2 त्रायस्व च (G2 सु-) D13 महद्भय (for महाबल) —(l 3) T2 3 युद्धे (for अद्य) Ñ1 D4 नाशयैतद्भय मेद्य (for the prior half) Ñ1 D1 7 T2 3 यदर्थं, G1 तदर्थे (for तदर्थं) D7 बोधित मया —For l 3, Ñ2 V B2–4 D13 subst, while G1 cont after 1099*

1102(A)* तस्मात्तद्भयनाशार्थं मया सबोधितो भवान् ।

[V3 B2 भयनाशार्थं (B2 °य) (subm), B3 G1 भय विनाशार्थं, D13 भयस्य नाशार्थं G1 मया भ्राता प्र*। . (damaged) (for the post half)]

—Thereafter G2 3 M5 cont 1101*

16 V3 B2 om 16^{ab} —^{a}) D6 G1 3 सर्वं, T3 स त्व, Cr m g k t as in text (for सर्व-) G2 -शोक (meta) (for -कोश) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D1–4 8 12 13 कोश (B1 3 4 °ष)श्च क्षपि (Ñ2 V1 2 B1 3 4 D4 °यि)त सर्वं —^{b}) Ś D2 8 12 अद्य प्रप (D3 °वि [sic])द्य मा, Ñ V1 2 B1 3 4 D4 6 9–11 13 M1 2 अभ्यु (D6 °प्यु)पपद्य मा (Ñ2 B1 4 D4 °पद्यता, V2 °तत्स्त्रय [sic]), G1 2 M3 5 अभ्यवपद्यता, Cg k t as in text (for अभ्यवपद्य माम्) —After 16^{ab}, Ñ2 V1 3 B3 ins l 2–3 only of 1102* —^{c}) Ś Ñ2 V1 3 B4 D1 2 8 12 मा (for [इ]मा) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 च नगरीं (for पुरीं लङ्का) D4 रक्षस्व मा च नगरीं

17 ^{b}) Ś Ñ1 V B1 2 4 D1–4 8 12 13 कुरु साहाय्यमुत्तम, Ñ2 B3 कुरु साह्यमनुत्तम —After 17^{ab}, Ñ1 D4 ins l 2–3 only of 1102* —^{c}) Ñ1 D1 9 [ए]त (for [ए]व) D4 नोक्त Ś B1 2 D2 4 6 8 13 पूर्वं (for -पूर्वो) Ñ1 V2 B4 पूर्वं नोक्त D6 om हि (subm) —^{d}) Ñ2 V1 कच्चिद्भ्रात, B1 2 D1 8 12 13 T3 G3 कश्चिद्भ्राता, B4 G2 M3 कच्चिद्भ्रात, D1 किंचिद्भ्रात, D6 भ्रात कश्चित् (by transp), D7 9–11 भ्राता कश्चित् (for कश्चिद्भ्रात) B3 कश्चिद्भ्राभरस्त्वन (sic) ❀ Cg कच्चिदिति प्रश्ने । कदाचिदपि नोक्तपूर्वोऽसीत्यर्थः । कश्चिदिति पाठे त्वदन्य कश्चिदपि नैवमुक्तपूर्व इत्यर्थः ❀ —After 17^{cd}, Ñ2 V1 2 B2–4 D13 ins

1103* निरयेष्वेव पतन यथा दुष्कृतकर्मण ।

—^{e}) T3 त्वय्यास्ते S D8 12 हि मम, Ñ1 V3 B1 D1–3 5 13 T1 2 M3 तु मम, G M5 मम तु, M1 2 च मम (by transp) (for मम च) G1 स्नेहात् (for स्नेह) Ñ V1 2 B2–4 D4 यद्यस्ति मयि ते (V2 B2 D4 ते मयि) स्नेह, D7 मय्यस्ति तु तव स्नेह —^{f}) Ñ2 तदा (for परा) Ñ2 V1 2 B3 4 इ, D13 ते (for मे)

18 ^{a}) D5–7 9–11 T G M3 5 Cg दे (D6 T1 M3 Cg दै)-वासुरेषु युद्धेषु —^{b}) B4 बहुधा D1 3 राक्षसेश्वर —^{c}) Ñ V B D1 3 13 प्रतिव्यूढा (for °व्यूह्य) Ś D2 8 12 देवासुरा परि (D2 प्रति)व्यूढा, D4 त्वया देशग्निव्यूडेर् (sic) —^{d}) B1 ते (for च) Ś1 V2 3 D4 8–12 T2 3 G3 M5 [अ]मरा, Ñ2 D2 पुरा, B1 3 सुरा, Cg as in text (for [अ]सुरा) G2 अपि (for युधि) —After 18^{cd}, Ñ V B2–4 D4–7 9–11 S ins

1104* तदेतत्सर्वमातिष्ठ वीर्यं भीमपराक्रम ।

[Ñ V B2–4 D4 तव देवरनाधृष्य, M5 सकृदेव त्वमातिष्ठ (for the prior half) Ñ2 V B2 4 D4 5 भीमपराक्रम, D7 विपुलविक्रम]

—^{f}) Ñ1 V2 B1 D1 3 4 13 G2 M1 2 बले, T2 भुवि (for बली) Ñ2 V1 B3 4 सदृशो दृश्यते (B3 विद्यते) बले (B4 बली) —After 18, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins.

33 22 30 कुरुष्व मे प्रियहितमेतदुत्तमं
यथाप्रियं प्रियरण बान्धवप्रिय ।
स्वतेजसा विधम सपत्नवाहिनीं
शरद्घनं पवन इवोद्यतो महान् ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥ ५० ॥

1105* स त्वं मया समादिष्टो वीर भीमपराक्रम ।
निर्गच्छ शूलमादाय पाशहस्त इवान्तक ।
वानरान्राजपुत्रौ च भक्षयस्व प्रमर्द च।
समालोक्यैव ते रूपं विद्रविष्यन्ति वानरा ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि हृदयं प्रस्फुटिष्यति।
अतिबल महतो भयाद्विमुक्तो
भवतु जन सुखितो ममाद्य सर्वः।
तव भुजबलमश्रयामिगुप्त-
स्त्रिदशारिपो जहि राघवं ससैन्यम्।

[Ñ B4 D4 om. l. 1 —(l. 1) B1 [अ]सि सदिष्टो D1.2 वीरो (for वीर). V3 B1 भीमपराक्रम —(l. 2) Ñ B4 D4 स(D4 स-) गच्छ, B3 गच्छ त्व, D1 निर्गच्छन्, D13 निर्जघ्नु (sic) (for निर्गच्छ) D4 आसाद्य (for आदाय). V3 दड-, B1 प्रास- (for पाश-) D4 -ग्रह (for -हस्त) —(l. 3) B3 तु (for first च) Ś V1.2 D8.12 प्रमर्दय (V1.2 °यन्), V3 B1 प्रगृह्य च, B2.3 D2 प्रमर्थ च (for प्रमर्द च) D1 भक्षय च ममर्द च (sic) (for the post half) —(l. 4) B1 D2 च (for [ए]व) —V3 om. l. 5 —(l. 5) Ñ2 V1.2 B2-4 विद्रविष्यति, B1 विस्फुटिष्यति —(l. 6) Ñ2 V1 B1 प्रतिबल- (for अतिबल).—(l. 8) V3 प्रिय तव (for तव भुज-) V2 om., while D4 reads -बल- in marg. Ñ V1.2 B2.3 सश्रयामि-; B1 -साहसामि- (for -समयामि-). Ñ1 -गुप्तस्त्व —D4 reads l. 9 after त्रिदश- in marg. —(l. 9) Ś D8.12 हर (for जहि)]

19 V3 om. 19 —[a]) D4 प्रियसहितम्, D13 °तमम् (for प्रियहितम्) G2.3 M2 उक्त, Cm t as in text (for उत्तम) —[b]) Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1-4.8.12.13 यशस्कर, D9 यथा-* (om. hapl.) (for यथाप्रिय) Ś Ñ1 V1.2 B1.4 D1-4(D2 om. [hapl.]).8.12 प्रियकर(D1.8 °र), Ñ2 °हित, B2 °जन, D13 °तम (for °रण). Ś D8.12 -प्रिय॰, Ñ V1.3 B1.4 D1-4 G2 -प्रियं, Cm t as in text (for -प्रिय). B3 यशस्कर प्रियकर च तव प्रिय च. —[c]) Ñ1 विमथ, B2.3 विरम, D1 वि - द्ध, D9-11 व्यथय (for विधम) B1 मृधेरि-, D4 (before corr. as in text) समग्र- (for सपत्न-) —[d]) Ś B4 D1-4.8.12.13 [उ]द्गतो, Ñ2 [उ]त्थितो, B1 [उ]द्यत, G (ed.) [उ]द्गत (for [उ]द्यतो) B1 दिवि (for महान्)

Colophon D4 om. (cont. the Sarga) —*Kānda name* Ś1 Ñ2 om., Ñ1 V1 B D2.13 लङ्का°. —After *Kānda name*, D13 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V3 B1.4 D1-3.8.12.13 कुम्भकर्णसमादेशो, Ñ1 D9 कुम्भकर्णसभाप्रवेशो, Ñ2 V2 कुम्भकर्णसमागमो, V1 कुंभकर्णसमागमन, B2.3 रावणकुंभकर्णसमागमो. —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2 D2.8.12.13 om., Ś2 B1 D9 39, Ñ2 V2 B4 D3 40; V1 D1 41; B3 37, D5-7.10.11 T1 G M 62, T2 67, T3 68 —After colophon, G M1.2 conclude with श्रीरामाय नम, M5 with श्रीरामचन्द्राय नम:

५१

तस्य राक्षसराजस्य निशम्य परिदेवितम् ।
कुम्भकर्णो बभाषेऽथ वचनं प्रजहास च ॥ १
दृष्टो दोषो हि योऽस्माभिः पुरा मन्त्रविनिर्णये ।
हितेष्वनभियुक्तेन सोऽयमासादितस्त्वया ॥ २
शीघ्रं खल्वभ्युपेतं त्वां फलं पापस्य कर्मणः ।
निरयेष्वेव पतनं यथा दुष्कृतकर्मणः ॥ ३
प्रथमं वै महाराज कृत्यमेतदचिन्तितम् ।
केवलं वीर्यदर्पेण नानुबन्धो विचारितः ॥ ४
यः पश्चात्पूर्वकार्याणि कुर्यादैश्वर्यमास्थितः ।
पूर्वं चोत्तरकार्याणि न स वेद नयानयौ ॥ ५
देशकालविहीनानि कर्माणि विपरीतवत् ।
क्रियमाणानि दुष्यन्ति हवींष्यप्रयतेष्विव ॥ ६
त्रयाणां पञ्चधा योगं कर्मणां यः प्रपश्यति ।
सचिवैः समयं कृत्वा स सभ्ये वर्तते पथि ॥ ७
यथागमं च यो राजा समयं विचिकीर्षति ।
बुध्यते सचिवान्बुद्ध्या सुहृदश्चानुपश्यति ॥ ८

51

D4 cont the previous Sarga

1 ^{b}) Ñ2 D1 Γ2 परिवेदित (meta), T3 Cr °देवन, Cg as in text (for परिदेवितम्) —^{c}) Ś V3 B1 D1–3 8–13 M3 बभाषेद, Ñ V1 2 B2–4 D4 समा(D4 *sup lin* also चा)वि(B4 °दि)ष्टो (for बभाषेऽथ) —^{d}) D13 ह (for च) Ñ V1 2 B2–4 D4 रावण प्रत्यभाषत(B3 वाक्यमब्रवीत्) ❀ Cg कुम्भकर्णो वचन बभाषे जहास चेत्यत्र व्यत्यय कार्य । उक्त्वा जहासेति वार्थ ❀ —After 1, Ñ2 D9 ins a passage relegated to App I (No 31), while D13 repeats erroneously from 6 50 14 to 6 51 1

2 ^{a}) Ś D12 [ऽ]पि (for हि) B1 हि दोषो (by transp) Ñ2 V1 2 B2–4 D4 [ऽ]यमस्माभि (for हि योऽस्माभि) Ñ1 स एष दृष्टो योस्माभि —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 विनिश्चये (for -विनिर्णये) —^{c}) L (ed) हितेपि (for हितेषु) V2 ४ -युक्तेषु, B4 D1 4 6 13 T2 3 G1 M3 5 Cg -रक्तेन, Ck t as in text (for -युक्तेन) B1 हितेष्वनतिरिक्तेषु —^{d}) Ñ1 स्वयम् (for सोऽयम्) D4 आख्यायितस् (sic) (for आसादितस्)

3 ^{ab}) D5 T1 [अ]भ्युपेति, Cm g t as in text (for [अ]भ्युपेत). Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 इद (D1 शीघ्र [sic]) खलु फल(V3 B1 त्वया) प्राप्त शीघ्र पापस्य कर्मण —V1 om (hapl) 3^{cd} —^{c}) D6 [इ]व (sic), M1 2 [ए]षु (for [ए]व) Ś B1 D1–3 8 12 13 निरय(°ये ?)स्यावपतन, Ñ V2 B2–4 D4 पतन निरये(Ñ1 D4 नरके) घोरे —^{d}) Ś D1 8 12 तथा (for यथा) V3 कारण, G3 कारिण (for कर्मण)

4 D9 om 4^{a}–5^{b} —^{a}) D7 G1 ते, Cr g as in text (for वै) V1 प्रथम सुमहाबाहो —^{b}) B1 D4(before corr as in text) 5 13 कृतम् (for कृत्यम्) Ś Ñ1 V2 B D1–4 8 12 13 G2 न चिति(B3 मन्त्रि)त, L (ed) चिचितित (for अचिन्तितम्) —^{c}) V1 2 B3 4 वीर्यमत्तेन —^{d}) Ñ2 नैव धर्मौ, D4 °रोधो (for नानुबन्धो) B1 न त्वनर्यौ निवारित

5 D9 om 5^{ab} (cf v l 4) —^{a}) D4 म (for य) Ś2 D1 सर्व (for पूर्व-) V1 B4 कर्माणि —^{b}) Ñ V1 2 B2–4 ऐश्वर्यमोहित Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 करोत्यैश्वर्य (D4 °त्येव तु)मोहित —D4 om 5^{cd} —^{c}) B3 [ए]वानु- , D1 [इ]तर , M3 [अ]पर- (for [उ]त्तर-) Ś2 D12 -कर्माणि (for -कार्याणि) D13 पश्चात्कार्याणि पूर्वं तु —^{d}) B1 13 स न (by transp), D5 6 12 न च (for न स) Ś2 motheaten for वेद —After 5, B3 ins

1100* यो न वेद बलोन्मत्तो देशकालौ नयानयौ ।

6 ^{a}) G1 -विपन्नानि (for -विहीनानि) —^{b}) Ś B1 D8 12 रूपाणि, Ñ V1 B3 4 D4 कार्याणि (for कर्माणि) —^{c}) B1 ह्रास्यति (for दुष्यन्ति) —^{d}) Ś V3 B1 4 D2–4 8 12 13 हविर् (for हवींषि) Ñ V1 2 B2 3 D1 हविरप्रयतैरिव(D1 °तेष्वपि)

7 ^{a}) V3 पच ◌ ◌ , B1 पचतो योग —^{b}) D2 कर्मण (for कर्मणा) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 प्रतिपद्यते(D1 °द्य च), Ñ2 D7 9–11 G1 3 Ct य प्रपद्यते, M5 य प्रयच्छति, Cm g k as in text (for य प्रपश्यति) —^{c}) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 13 सचिव (for समय) —^{d}) V3 य (for स) D4 M3 read स *sup lin* Ś Ñ V B D1–4 7 8 10–13 G2 3 Ck t सम्यग्, T3 सख्ये, Cr m g as in text (for सभ्ये) D7 transp वर्तते and पथि G1 सभ्ये पथि स वर्तते. ❀ Ck t सम्यगित्यव्ययम् ❀

8 ^{a}) G1 3 M5 तु (for च) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 या(Ś1 Ñ1 V B2–4 D2 4 8 12 य [sic])थातथ्येन, D7 °योगच (for यथागम च) Ś V3 B1 D2 8 12 वै (for यो) D1 राजन्, D2 राज्ञा (for राजा) —^{b}) Ś D8 12 समये, D4 स स्वय (for समय) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 वि(V3 B1 यो)जिगीषति(Ñ1 B2 3 D1 4 °ते),

धर्ममर्थं च कामं च सर्वान्वा रक्षसां पते ।
भजते पुरुषः काले त्रीणि द्वंद्वानि वा पुनः ॥ ९
त्रिषु चैतेषु यच्छ्रेष्ठं श्रुत्वा तन्नावबुध्यते ।
राजा वा राजमात्रो वा व्यर्थं तस्य बहुश्रुतम् ॥ १०
उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदं काले च विक्रमम् ।
योगं च रक्षसां श्रेष्ठ तावुभौ च नयानयौ ॥ ११

काले धर्मार्थकामान्यः संमन्त्र्य सचिवैः सह ।
निषेवेतात्मवाँल्लोके न स व्यसनमाप्नुयात् ॥ १२
हितानुबन्धमालोक्य कार्याकार्यमिहात्मनः ।
राजा सहार्थतत्त्वज्ञैः सचिवैः सह जीवति ॥ १३
अनभिज्ञाय शास्त्रार्थान्पुरुषाः पशुबुद्धयः ।
प्रागल्भ्याद्वक्तुमिच्छन्ति मन्त्रेष्वभ्यन्तरीकृताः ॥ १४

D5 6 9–11 T2 3 Ct च चिकीर्षति, G1 स°, Cv r m as in text (for विचिकीर्षति). —Ś2 om 8cd —c) Ś1 D8 12 स शुभ, Ñ B1 3 D2 13 स शुचिर, V2 B2 4 D3 शास्त्रवि(B4 °व)द्, D1 स त्वया, D10 11 M1 2 सचिवैर् (for सचिवान्) D3 7 T2 3 चापि (for बुद्ध्या). V1 3 D4 बुध्यते शास्त्रबुद्ध्या वा (V1 °+++, V3 °सद्बुद्ध्या) —d) B1 हृदयश (sic), D13 सुहृद (for सुहृदश्)

9 a) T1 सर्वम् (for धर्मम्) Ñ1 चार्थं (for अर्थं) Ś1 Ñ2 V1 2 B2 4 D5 7 9–11 T1 Ct हि; Cv r m g as in text (for first च). V2 त काम; B4 D6–7 9–11 T1 M1 2 Ct काम वा, Cv r m g as in text (for काम च) B3 स धर्ममर्थं काम च, D4 धर्मार्थकाममोक्ष च. —b) Ś B1 D3 8 12 13 सर्वेषा, Ñ1 V3 सर्वं वा, D4 स सर्वं (for सर्वान्वा). Ñ2 V1 2 B2–4 सर्वं वा (B3 4 च) राक्षसाधिप —c) T2 3 भजेत (for भजते) —d) Ś B1 D1–3 8 12 सर्वे- (for त्रीणि) B3 दुर्गाणि (for द्वन्द्वानि) Ś D2 8 12 चे (for वा). B1 विशो (for पुन)

10 a) B1 लोकेषु (for चैतेषु) Ñ2 य श्रेष्ठ, B2 D4 यच्छ्रेय, G1 कृच्छ्रेषु (for यच्छ्रेष्ठ) —b) B3 D6 -बुध्यसे(D6 °ति) (for -बुध्यते) —c) Ś Ñ V2 3 B D1–4 6 8 9 12 13 राजपुत्रो, M1 °मात्र (for राजमात्रो) —d) Ś B1 D1–4 8 12 13 वृथा (for व्यर्थं) B1 परिश्रम, B4 परि° (for बहुश्रुतम्) Ñ2 V B2 3 तस्य श्रुतमनर्थक

11 a) B1 2 तत (for उप-) T3 -प्रधान (sic) (for -प्रदान) Ś Ñ V B1–3 D2 3 8–13 T2 3 M5 च (for वा) B4 D1 4 उपादान च सान्त्वं च —b) D13 कालेन (for काले च) B1 विश्रुत (for विक्रमम्) —After 11ab, Ñ1 ins

1107* विचार्य रक्षसा श्रेष्ठ तत कार्यं प्रियाप्रिये।

—c) Ñ1 वा (for च). Ś V3 B1 4 D1–4 8 12 13 राक्षसश्रेष्ठ. —d) D4 तु (for च)

12 a) M5 लोके, Cr m g t as in text (for काले). T3 -[आ]त्म- (for -[अ]र्थ-) D1 -कामाश्च, D3 -मानाना, D4 -कर्माणि (for -कामान्य) —b) Ś2 सामर्थ्यं, V2 B1 D1–3 12 13 समर्थ्य, B3 सर्मेत; B4 समये (for संमन्त्र्य) Ñ1 D4 समर्नेव्य प्रवर्तते. —c) Ś V2 3 B4 D2 3 8 12 13 निषेवेद्, Ñ1 निरमद् (for निषेवेत) D7 राजा, M5 काले (for लोके) B1 2 निषेवते न(B1 °वद्य [sic])रो लोके, D4 विक्रमेरात्मनो लोके —d) Ś Ñ1 B1 4 D1–4 8,12 13 न त, Ñ2 V1 2 B2 3 नासौ, V3 त न (for न स) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 आश्रयेत् (for आप्नुयात्)

13 a) B1 हितार्थ-, D3 वैरानु- (for हितानु-) M3 आलोच्य (for आलोक्य). —b) Ś Ñ (Ñ1 m. as in text) D10 11 G2 M1 2 Ct कुर्यात्कार्यम्, D6 कुर्यात्कर्मम् (sic), Cr m g as in text (for कार्याकार्यम्) Ś2 D8 12 इहात्मना, Ñ1 (m also as in text) महा°, B3 D3 इवा° (for इहात्मन) ॐ Cr m "हितानुबन्धमालोक्य कुर्यात्कार्यमिहात्मन." इति वा पाठ ॐ —After 13ab, D13 ins only l 1 of 1110*. —c) Ś2 D1 8 12 13 महार्थ-; D7 G2 सर्वार्थ- (for सहार्थ-) D5 G2 -तत्त्वज्ञ.. Ñ1 B2 राज्ञ समस्तशास्त्रज्ञै; B1 राजसद्भावतत्त्वज्ञै., D6 T2 3 G1 M5 राजा तु(G1 M5 हि) सर्वकार्य(D6 °काल, G1 M5 °शास्त्र)ज्ञ· —d) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 बुद्धिनिश्चितै, Ñ1 B2 D7 9–11 M1 2 बुद्धिजीविभि (Ñ1 B2 °वनै.), M3 स हि जी° (for सह जीवति). —For 13cd, Ñ2 V1 2 B3 4 D4 subst, while Ñ1 (m) B2 ins. after 13

1108* मन्त्रिभिर्बुद्धिसम्पन्नैर्विज्ञाय तदुपक्रमेत्।
[D4 [ए]तद् (for तद्)]

14 ab) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 अनभिज्ञा हि शास्त्राणा (D4 साधूना) बहव· पशुबुद्धय —c) D1 प्रागल्भ्य, D4 ब्रह्मावद् (sic) (for प्रागल्भ्याद्). —d) V3 D9–11 -मन्त्रिषु. Ś2 D8 12 [अ]स्यातरीकृता; D2 [अं]तरत कृत (sic), D3 [अ]भ्यतरीकृतं (sic) —After 14, Ś Ñ V3 (only l. 3) B1–3 D1 2 4 6 8 12 13 ins, while D3 cont after 1110*, D9 ins only l. 3–4 after 20

1109* मन्त्रिरूपा हि रिपव· सभाव्यास्ते विचक्षणै.।
ये हित नयमुत्सृज्य विपरीतानुसेविन ।
मूर्खैर्मन्त्रिगुणापेतैश्रांता मे पापबुद्धिभि ।
वक्षान्तेनाहरच्चाग्नि पापेनं प्रतिषेवित· ।

[Ñ1 B1–3 D4 6 om. l 1–2 —(l 2) Ñ2 यो (for ये) D1–3 [उ]पसेविन, D13 -[उ]पदेशिन (for -[अ]नुसेविन) Ñ2 विपरीत निषेवते (for the post half) —(l 3) Ñ1 V3 B1 D13 मन्त्रगणोपेतैर्, Ñ2 D9 °गणैरेतैर् (for मन्त्रिगुणापेतैर्). Ñ1 D4 आनान्मा, D9 भ्रानत्व (for भ्राता मे) B2 [S]वमबुद्धिभि (for पाप°) —(l 4) Ś D2 8 12 वत्रातेषु

अशास्त्रविदुषां तेषां न कार्यमहितं वचः ।
अर्थशास्त्रानभिज्ञानां विपुलां श्रियमिच्छताम् ॥ १५
अहितं च हिताकारं धाष्ट्यीज्जल्पन्ति ये नराः ।
अवेक्ष्य मन्त्रबाह्यास्ते कर्तव्याः कृत्यदूषणाः ॥ १६
विनाशयन्तो भर्तारं सहिताः शत्रुभिर्बुधैः ।
विपरीतानि कृत्यानि कारयन्तीह मन्त्रिणः ॥ १७

तान्भर्ता मित्रसंकाशानमित्रान्मन्त्रनिर्णये ।
व्यवहारेण जानीयात्सचिवानुपसंहितान् ॥ १८
चपलस्येह कृत्यानि सहसानुप्रधावतः ।
छिद्रमन्ये प्रपद्यन्ते क्रौञ्चस्य खमिव द्विजाः ॥ १९
यो हि शत्रुमवज्ञाय नात्मानमभिरक्षति ।
अवाप्नोति हि सोऽनर्थान्स्थानाच्च व्यवरोप्यते ॥ २०

B3 [आ]हरेद् (sic) (for [आ]हरन्) Ñ1 न पार्पर् (by transp), B3 न पाप Ñ1 B1 3 D2 3 प्रतिबोधित (for प्रतिषेधित) B3 मन्त्रिपार्पैर्न बोधित , D4 उपाये प्रतिबोधिते (for the post half)]

—Then D3 cont , while D5 ins after 14, whereas D13 ins only l 1 after 13^{ab}

1110* अन्त सारैरकुटिलैरच्छिद्रै सुनिरूपितै ।
सहायैर्धार्यते राज्य सुस्तम्भैरिव मन्दिरम् ।

[(l 2) D2 सचिवैर् (for सहायैर्)]

—After 1109*, D9 cont 1114*.

15 V2 missing from 15 up to l 12 of App I No 32). V3 om 15 —^{a}) V1 अकार्य- (for अशास्त्र-) D4 कार्ये (for तेषा) D3 अशास्त्ररीतोपसेषा (sic) —^{b}) Ñ2 V1 B3 4 अकार्यम् (for न कार्यम्) D4 च यत् (for वच) D9-11 कार्यं नाभिहित वच —^{c}) B4 अनु- (for अर्थ-) B4 M5 -[अ]नभिज्ञानाद् Ñ1 D4 अर्थ(D4 °थ)-शास्त्राण्यविज्ञाय —^{d}) B4 विपुलाश्रयम्

16 V2 missing for 16 (cf v l 15) —^{a}) Ś Ñ B1 3 4 D1-3 8 12 13 हि, B2 त; D4 om (for च) V1 ॐ॰ कार D9 अहिताश्च हिताकारान् —^{b}) T3 दौष्ट्याज् (for धाष्ट्याज्) Ś V3 D1 2 8 12 13 जना (for नरा) —^{c}) D6 9-11 अवश्य, M5 उपेक्ष्या (for अवेक्ष्य) D4 -वाक्य (for -बाह्यास्) —^{d}) Ś D2 8 12 T2 3 G3 कृत-, M1 2 कार्य- (for कृत्य) Ñ V1 B2-4 D9-11 मन्त्र(D9-11 कृत्य)दूषका D4 कर्तव्य मन्त्रदूषण

17 V2 missing for 17 (cf v l 15) —^{a}) Ñ V1 2 B2-4 D4 विनाशयन्ति Ś B1 D1-3 8 12 13 विनाशाय(D2 °र्थं) च भर्तुर्हि(B1 °र्ता [sic]हि) —^{b}) Ñ V1 3 B D4 भेदिता , D1 3 8 12 13 सहि(D13 °ह)ता , M3 न हिता॰, (for सहिता) B1 शत्रवो (for शत्रुभिर्) Ś D4 8 13 बुधा —D6 reads 17^{cd} in marg —^{c}) D4 हृद्यानि (for कृत्यानि) —D9 om (hapl) 17^d–19^a —^{d}) D4 हि (for [इ]ह) T2 3 ये नरा (for मन्त्रिण) D1 ये कुर्वंति समंत्रिण

18 V2 missing for 18 (cf v l 15) D6 9 om 18 (for D9 cf v l 17) D4 om 18^{ab} —^{a}) Ñ1 प्रिय , D1 मन्त्रि- (for मित्र-) —^{b}) Ś2 D3 13 न मित्रान्, Ñ2 अमंत्रान्, V3 मन्त्रिणो (for अमित्रान्) Ñ1 D2 मित्र-, V1 मन्त्रि- (for मन्त्र-) B मित्रान्मन्त्रविनिर्ण(B1 4 °श्र)ये. —^{c}) Ś B1 D1-3 8 12 13 G (ed) व्यवहारे(Ś1 °री) च(D3 °पु, G [ed] वि-) —^{d}) V1 B2 4 पर- (for उप-) Ñ1 D4 पापमिश्रितान्, B3 परमाहितान् (for उपसंहितान्)

19 V2 missing for 19 (cf v l 15) D9 om 19^a (cf v l 17) —^{a}) D13 चापलस्य Ś1 Ñ1 D2 4 8 12 हि, Ś2 Ñ2 V1 B2-4 च, D1 om. (for [इ]ह) Ś1 कृत्या हि, D4 हृद्यानि (for कृत्यानि) —^{b}) Ñ1 [अ]भि-, B1 [अ]र्थं, D6 T2 स-, D13 G1 वि , M3 दुष्-, Cr m g t as in text (for [अ]नु-) D4 सहस्त्राणि (for सहसानु-) D1 -प्रभावत , Cr g t as in text (for -प्रधावत) —^{c}) Ś Ñ V1 3 B D1-4 7-13 M1 2 Ct क्षिप्रम्, Cm g as in text (for छिद्रम्) B4 प्रधावते, D1 प्रयच्छति, D6 प्रपश्यति (for प्रपद्यन्ते) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B1-3 D1-4 8 12 13 क्रौंचछिद्रम् (B3 before corr sup lin °पत्रम्), B4 क्रौंच चित्रम् (sic), T3 क्रौंच स खम् (for क्रौञ्चस्य खम्) —After 19, Ś V3 B1-3 (m) D1-3 8 12 13 ins

1111* शक्तो व्यवसित शत्रु स्वेन चार्थेन तुष्यति ।
सर्वं तस्मै प्रदातव्यमिति बुद्धिमता नय ।

[(l 1) D1 [s]व्यवसित (for व्यव°) V3 येन (for स्वेन) G (ed) वा (for च) —V3 om l 2 —(l 2) D1 3 13 स च तस्मै प्रदातव्य (for the prior half) B3 इति युक्तिमतां मत (for the post half)]

—After 19, D4 reads 45^{ef} and 38^{ab} (followed by l 1–2 of 1122*)

20 V2 missing for 20 (cf v l 15) —^{a}) D1 T2 G1 M5 Cg अविज्ञाय, T3 M3 अभि°, Ck t as in text (for अवज्ञाय) —Ś2 om (hapl ?) from 20^b up to the prior half of l 2 of 1112* —^{b}) D1 4 (with hiatus) आत्मान, M5 ह्यात्मान Ś1 Ñ V1 B D1-4 8 12 13 परि-, D6 T2 3 चाभि-, M3 नाभि-, Cg as in text (for अभि-) D7 9-11 G1 3 M1 2 (all with hiatus) आत्मान नाभिरक्षति —^{c}) Ñ V1 3 B2-4 G1 [इ]ह (for हि) D4 अनुजानीहि (for अवाप्नोति हि) Ñ V1 B2-4 [s]नर्थं (for ऽनर्थान्) —^{d}) Ñ1 B2 4 D4 [ए]व, V3 D3 [अ]पि (for वि-) D8 12 G2 व्यपरोप्यते, Cg as in text (for व्यवरोप्यते) ॐ Ck स्थानात् राजपदव्या

22 तत्तु श्रुत्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णस्य भाषितम् ।
22 भ्रुकुटिं चैव संचक्रे क्रुद्धश्चैनमुवाच ह ॥ २१
25 मान्यो गुरुरिवाचार्यः किं मां त्वमनुशाससि ।
किमेव वाक्श्रमं कृत्वा काले युक्तं विधीयताम् ॥ २२
विभ्रमाच्चित्तमोहाद्वा बलवीर्याश्रयेण वा ।
नाभिपन्नमिदानीं यद्व्यर्थास्तस्य पुनः कथाः ॥ २३
अस्मिन्काले तु यद्युक्तं तदिदानीं विधीयताम् ।
ममापनयजं दोषं विक्रमेण समीकुरु ॥ २४
यदि खल्वस्ति मे स्नेहो भ्रातृत्वं वावगच्छसि ।
यदि वा कार्यमेतत्ते हृदि कार्यतमं मतम् ॥ २५

अप्यवरोप्यते निवर्त्यते ॐ—After 20, Ś D1–3 6 8 12 13 ins

1112* न श्रुत न मया दृष्ट सागरे सेतुबन्धनम् ।
नूनमस्मद्विनाशाय दैवेन श्रुत उच्छ्रित ।

[Ś2 om up to the prior half of l 2 D6 om. l. 2. —(l 2) D12 देवेन (for दैवेन) D3 उत्थित (for उच्छ्रित). D1 2 दैवेन भुजमुच्छ्रित, D12 विधिना ते प्रसारित (for the post half)]
—D3 cont

1113* एतन्मया श्रुत पूर्वं सीताहरणकारणम् ।
यन्निमित्त वय सर्वे यास्यामो निधन रणे ।

—After 1112*, D6 cont, while D5 7 10 11 T1 3 G2 3 M3 ins after 20, whereas D9 ins. l 3–4 of 1109* after 20 and then cont

1114* यदुक्तमिह ते पूर्वं क्रियता मेऽनुजेन च ।
तदेव नो हित कार्यं यदिच्छसि च तत्कुरु ।

[(l 1) D6 7 9–11 T3 G3 क्रियया (for क्रियता) M3 अनुजेन (for मेऽनुजेन) —(l 2) M3 वो (for नो) D6 T3 G3 गजन्तु, D7 9–11 वाक्य (for कार्यं) D5 G2 यदि, D7 9–11 यथा (for यद्) D6 7.9–11 तथा, T3 हि तत् (for च तत्).]
—After 20, G1 reads 29^cd for the first time repeating it in its proper place

21 V2 missing for 21 (cf v l 15) —^a) D7 एतत्, G1 तत, M1 2 इति (for तत्तु) M5 तच्छ्रुत्वा तु (for तत्तु श्रुत्वा). D3 महाराज. Ś Ñ1 V3 B1 D1 2 4 8 12 13 स तु श्रु(Ñ1 D4 एतच्छ्रु)त्वा महाराज, Ñ2 V1 B2–4 श्रुत्वा तु(V1 B4 तच्छ्रुत्वा) वचन तस्य. —^b) Ñ2 V1 B2–4 रावण (B3 also *sup lin* राक्षस) (for भाषितम्) —^c) V3 D1 2 6 9 G M1 2 5 भ्रुकुटीं, D3 13 T2 भृकुटि(D13 °टीम्), D8 भ्र°, Cg as in text (for भ्रुकुटिं) Ñ1 D4 अथ स-, Ñ2 कुटिला, M1 2 चापि स- (for चैव स-) V1 चक्रे स- (meta), B1 सक्रुद्धो (for सचक्रे) T3 भ्रुकुटि कोपन चक्रे (sic) —^d) B1 क्रुद्धा (for क्रुद्धश्) Ñ1 B2–4 D1 3 13 [इ]दम्, B1 [ए]वम् (for [ए]नम्) D6 9–11 T2 3 G M3 5 Cg अभाषत (for उवाच ह).

22 V2 missing for 22 (cf. v l 15) —^b) Ś1 B1 D8 12 अनुशोचसि, D13 °शासि च, T3 अभि°, B (ed) °शासते (for अनुशासति). Ñ2 V1 B2 3 किं भवाननुशास्ति मां ॐ Cg अनुशासमि शिक्षसे। आर्ष शप् ॐ—V3 om 22^c–24^b —^c) Ñ V1 B2 3 अल ते, B4 किमिव (for किमेव) Ś D1 8 12 13 वाक्श्रम, B1 4 वाक्श्रम, D7 वाग्श्रम, M3 वा श्रम (for वाक्श्रम) Ś D3 12 वक्तु, B1 4 D1–3 13 कर्तुं, B2 श्रुत्वा (for कृत्वा) D4 अमत्र वाक्यमश्रुत्वा —^d) Ś Ñ V1 B D1–4 8 12 13 कालयुक्त, D9 वाक्स्तभोत्र; D10 11 यद्(D11 °यु)क्त तद् (for कालयुक्त)

23 V2 missing for 23 (cf. v l 15) V3 om 23 (cf. v l. 22) Ś D4 8 om (hapl) 23–24^b —^a) D1 विक्रमात्. D13 वृत्ति- (for चित्त-). B1 -समोहाद्, D9 -दोषाद्वा (for -मोहाद्वा) Ñ1 प्रमादाद्बुद्धिमोहाद्वा —^b) B2 D1–3 12 -[उ]च्छ्रयेण (for -[आ]श्रयेण) D1 च —^c) Ñ2 D1 अभिपन्नम्, B3 (*sup. lin.* also as in text) अभियन्नम् (for नाभिपन्नम्) D7 G4 पुरेदानीं —^d) Ñ V1 B1 4 D12 वृथा, B2 3 D3 5 6 9–11 G2 Ck t व्यर्था, D13 श्रुत्वा (for व्यर्थास्). Ñ V1 B1–3 D3 5 6 9–13 G2 Ck t कथा, Cg as in text (for कथाः) B1 कथा पुनः (for पुनः कथा)

24 V2 missing for 24 (cf v l 15) Ś V3 D4 8 om 24^ab (cf v l 22 and 23) —^a) B1 च, M5 [ऽ]पि, G (ed.) हि (for तु) Ñ2 युक्त यत् (by transp.), B4 सयुक्त (for यद्युक्त) —^b) Ñ B2 3 एव हि, V1 तदेव, D5 इदानीं तु (hypm) (for इदानीं) D9–11 विचिन्त्यता, Cg as in text (for विधीयताम्) —After 24^ab, D5–7 T G3 M3 ins

1115* गत तु नानुशोचन्ति गत तु गतमेव हि ।

—^c) B3 D9–11 दुःख (for दोष) B4 समापय निज दोष, G (ed) समापनय मद्दोषं —^d) D1 शमीकुरु, D4 शम कुरु

25 V2 missing for 25 (cf v l 15) —^a) Ś Ñ V1 B1–3 D1–4 8 12 13 ते (for मे) M1 2 मय्यस्ति यदि ते स्नेहो —^b) D5–7 10 11 T G3 M1–3 विक्रम, Cm g k t as in text (for भ्रातृत्व) Ś Ñ V1 B1–3 D1–4 8 9 12 13 चावगच्छसि, V3 B4 चापि°, D6 वा न ग°, D7 10 11 वापि°, G1 – यदीच्छसि, G3 अव°, Cg as in text (for वावगच्छसि) —^c) V3 B1 हि (for वा) D9–11 Ct यदि कार्यं ममेतत्ते —^d) D9 कार्यमत (meta) B3 D13 मम (for मतम्) Ś D8 12 हृदि कार्यमतद्धितं, Ñ1 V1 3 B1 4 D1–4 हृदि कार्यं मत(Ñ1 V1 D2 °र्यमिद, D3 °र्यगतं) मम

स सुहृद्यो विपन्नार्थं दीनमभ्यवपद्यते ।
स बन्धुर्योऽपनीतेषु साहाय्यायोपकल्पते ॥ २६
तमथैवं ब्रुवाणं तु वचनं धीरदारुणम् ।
रुष्टोऽयमिति विज्ञाय शनैः श्लक्ष्णमुवाच ह ॥ २७
अतीव हि समालक्ष्य भ्रातरं क्षुभितेन्द्रियम् ।
कुम्भकर्णः शनैर्वाक्यं बभाषे परिसान्त्वयन् ॥ २८
अलं राक्षसराजेन्द्र संतापमुपपद्य ते ।
रोषं च संपरित्यज्य स्वस्थो भवितुमर्हसि ॥ २९
नैतन्मनसि कर्तव्यं मयि जीवति पार्थिव ।
तमहं नाशयिष्यामि यत्कृते परितप्यसे ॥ ३०

26 V2 missing for 26 (cf v l 15) V3 om. (hapl ?) 26^{ab} —[a]) Ś सुहृत्तु, D8 12 सुहृत्स (by transp) D4 ससुहृद्यो (sic) (for स सुहृद्यो) —[b]) Ñ V1 B D2 4 7 9–11 T3 Ck t -[उ]प , Cm g as in text (for -[अ]व-) —[c]) V3 B1 D4 G1 वि- (for sप-). —[d]) G3 M1 साहाय्यो यो (sic) (for साहाय्याय) B2 [उ]पपद्यते D4 9 साहाय्य योप(D4 °य्यमनु)कल्पते

27 V2 missing for 27 (cf v l 15) —[a]) B4 D1 2 4 13 G3 अथेन(D13 °त), M5 एव हि (for अथैव) D13 ब्रुवत D4 च , D6 7 9–11 T2 3 G1 3 M1 2 स (for तु) —[b]) Ś Ñ V3 B1 4 D1–3 8 12 13 दीन- , V1 B2 3 D4 वीर- (for धीर) —[c]) Ś Ñ2 V1 3 B1 2 4 D1–4 8 12 13 क्रुद्धो (for रुष्टो) B1 D4 सज्ञाय (for वि°) —[d]) G2 ह्य (for ह) —After 27, D9 ins 1117*(followed by App I [No 32])

28 V2 missing for 28 (cf v l 15) D9 om 28^{ab} —[a]) Ś D8 12 M1 2 स (for हि) D7 तमतीव (for अतीव हि) Ñ1 D4 समालोक्य —[b]) Ś D2 8 12 कुपित भृश , Ñ1 V3 B1 3(*sup lin* also) 4 D1 3 4 13 कुपितेंद्रिय (for क्षुभितेन्द्रियम्) —Ś D8 12 repeat 28^{c}–29^{b} , D2 repeats 28^{c}–29 after App I (No 33) B3 repeats 28^{cd}, 1117* and l 1–51 of App I (No 32) after App I (No 32) —For 28^{cd}, T3 subst , while T2 ins after 37

1116* अथ पश्चादुपायज्ञो वाक्यमेतदुवाच ह ।

—T2 3 cont , while Ś D2 8 12 ins after 28^{cd} (first occurrence), Ñ2 V (V2 missing) B3 D1 3 10 11 13 ins after 28 , B2 ins after 28^{ab} , D4 ins after 33 , D9 ins after 27

1117* शृणु राजन्नवहितो मम वाक्यमरिंदम ।

[V3 illeg for शृणु राजन्न D4 अवहित (for °तो) B2 अवेक्ष्यवहितो राजन् (for the prior half) D8 परतप (for अरिंदम)]

—Thereafter, Ś Ñ2 V1 2(missing up to l 12 of App I [No 32]) 3 B2 3 D1–4 8 9 12 13 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 32)

29 For sequence in Ś D2 8 12, cf v l 28 T2 repeats 29–30 after App I (No 32) —[a]) Ś B1 4 D1–4 8 12 13 (Ś D2 8 12 both times) राक्षसशार्दूल —[b]) Ś Ñ1 V B D1–3 8 12 13 (Ś D8 12 all first time, D2 both times)उपगम्य हि(Ñ1 V B ते), Ñ2 अनुगम्य च , D4 अवगम्य ते , D6 11 उपपद्यसे , D9 अव° , D7 °पद्य वै (for उपपद्य ते) Ś D8 12 (all second time) सतापागमनेन हि , T2(second time) 3 सतापेन तवानघ —Ś D8 12 read 29^{cd} after 29^{ab} (r) G1 repeats 29^{cd} here (cf v l 20) —[c]) T2(second time) 3 तु (for च) Ś Ñ V B1–3 D1 2(both times) 8 12 13 रोषायासौ , B4 D4 द्रो (D4 रो)षमाशु , D3 रोषाय स- , L (ed) रोषशोकौ (for रोष च स-) —[d]) D13 स्वस्थान् (sic) (for स्वस्थो) —After the first occurrence of 29^{cd}, G1 ins

1118* बहुना किं त्वया राजन्सर्वनाशः प्रवर्तित ।

30 T2 repeats 30 (cf v l 29) —[a]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 नैवमर्हसि वक्तु त्व —[b]) B3 तिष्ठति (for जीवति) —V3 B1 om (hapl) 30^{c}–31 D6 reads 30^{cd} (except तम) in marg —[c]) Ñ1 D4 तद् (for तम्) Ś D1 3 4 8 13 शा(D4 शा)तयिष्यामि , D6 कार° , D13 G1 शास° , Cg as in text (for नाशयिष्यामि) —[d]) D1 2 यदर्थं (for यत्कृते) B2 3 D5 6 G1 परितप्यते , D4 परिप्यसे (sic), Cg as in text —After 30, T3 ins , while T2 ins after 30 (r)

1119* ते राक्षसा हता युद्धे वानरैर्भीमविक्रमै ।
विभीषण च राजेन्द्र न पश्याम्यहमागतम् ।
स खल्वतिबल शूरो नित्य स्वजनवत्सल ।
वानरैर्निहत सख्ये मम भ्राता विभीषण ।
स हि नित्य महातेजा धर्मशील प्रियवद ।
त ममाचक्ष्व राजेन्द्र मनो मम विदीर्यते ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा कुम्भकर्णस्य रावण ।
अब्रवीत्सुमहातेजा वचन राक्षसाधिप ।
अद्य प्रधर्षितस्तेन श्रावितस्तेन विप्रियम् ।
राघवश्च रिपुर्वध्य सस्तुतो मम पार्श्वत ।
ततो मयोक्तो निर्भर्त्स्य ध्वसतेति पुन पुन ।
आहतश्च तदा वीर क्रोधेन तु मया तथा ।
राघव शरण प्राप्तश्चतुर्भि सचिवै सह ।
तस्य राक्षसराजस्य निशम्य वचन तदा ।
अब्रवीत्कुम्भकर्णस्तु हृदयेन विचिन्तयन् ।

[(l 1) T3 हते (sic) (for हता) —(l 2) T3 आगत —(l. 11) T3 [उ]क्तुर् (sic) (for [उ]क्तो) and ध्वसने च

अवश्यं तु हितं वाच्यं सर्वावस्थं मया तव ।
बन्धुभावादभिहितं भ्रातृस्नेहाच्च पार्थिव ॥ ३१
सदृशं यत्तु कालेऽस्मिन्कर्तुं स्निग्धेन बन्धुना ।
शत्रूणां कदनं पश्य क्रियमाणं मया रणे ॥ ३२
अद्य पश्य महाबाहो मया समरमूर्धनि ।
हते रामे सह भ्रात्रा द्रवन्तीं हरिवाहिनीम् ॥ ३३
अद्य रामस्य तद्दृष्ट्वा मयानीतं रणाच्छिरः ।
सुखी भव महाबाहो सीता भवतु दुःखिता ॥ ३४
अद्य रामस्य पश्यन्तु निधनं सुमहत्प्रियम् ।
लङ्कायां राक्षसाः सर्वे ये ते निहतबान्धवाः ॥ ३५
अद्य शोकपरीतानां स्वबन्धुवधकारणात् ।
शत्रोर्युधि विनाशेन करोम्यस्रप्रमार्जनम् ॥ ३६
अद्य पर्वतसंकाशं ससूर्यमिव तोयदम् ।
विकीर्णं पश्य समरे सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ॥ ३७

(for धमनेति) —(l 12) T2 तदा (for तथा) —(l 14) T3 तथा (for तदा).]

—Thereafter, T2 cont 1122*

31 V3 B1 om 31 (cf v l 30) —a) Ś1 Ñ2 B2 4 D5 7 9–11 G2 च, D2 3 हि (for तु) Ś D1 3 8 13 वाच्य., Ñ2 V1 B2–4 D4 5 9 T1 2 G1 वाक्यं, T3 कार्यं (for वाच्यं). —b) D13 महीपति (for मया तव) Ś D1 3 8 13 सर्वावस्थो महीपति, D7 10 11 G2 सर्वावस्थासु ते (D10 °स्था गत, D11 °स्थागत) मया, D9 सर्वावस्थाहितं तव. —c) D1 6 अति- (for अभि-). —d) Ñ1 D4 भ्रातृभावाच्च, D6 7 11 T3 G2 3 भ्रातु स्नेहाच्च (for भ्रातृस्नेहाच्च)

32 a) B1–3 D9 T2 यादृश, D3 मादृशं, Cg as in text (for सदृश) Ñ V1 2 B1 4 D4 5 च, D1 om (for तु) Ś D2 8 12 कार्येऽस्मिन्, B3 कालेन —b) Ś D8 12 वक्तु, G3 damaged (for कर्तुं) Ñ2 D10 M5 स्नेहेन, B4 मित्रेण, Cg t as in text (for स्निग्धेन) Ñ1 D4 चक्षुपा —D13 om 32c – 33 —d) Ś V3 D1–3 8 12 [अ]नघ, Ñ1 B4 D4 युधि, Ñ2 V1 2 B2 3 [अ]द्य तत् (for रणे)

33 D13 om 33 (cf v l 32) —a) M1 2 महाराज —b) Ś D8 12 राजन् (for मया) B4 रणमूर्धनि विक्रम —d) Ś B1 D1–3 8 12 कपि-, M3 पर- (for हरि-) V1 2 द्रवत सर्ववानरान् —After 33, D4 ins 1117* (followed by App. I [No 32])

34 D4 om (hapl) 34 —a) Ś Ñ V1 2 B1 D1–3 8 12 13 दृष्ट्वा त्व, V3 B4 पश्य त्व (for तद्दृष्ट्वा). D7 G2 अद्य रामशिरो दृष्ट्वा. —b) Ñ1 समानीत, B2 3 त्वया° (for मयानीत) Ś D2 8 12 रणे शिर., Ñ1 महच्छिर, D7 G2 रणाजिरात् —c) Ś V3 B1 D1 2 8 12 13 महाराज —After 34, Ñ V B2 4 D13 ins, while D6 T3 ins l 4 only after 34

1120* अद्य तस्य विनाशेन मारुतेर्मारुताश्रयम् ।
श्रोत्र निर्वापयिष्यामि लङ्का येन प्रधर्षिता ।
सुखी भव महाराज लङ्का भवतु निर्वृता ।
भविष्यति न ते शोक शत्रुपक्षे मया हते ।

[(l 1) Ñ1 महाबाहो (for विनाशेन) B2 मारुतात्मन (for °श्रयम्). —(l 2) Ñ2 निवर्तयिष्यामि —(l 3) D13 महाबाहो (for महाराज) and भवति (for भवतु) B4 निर्भया —(l 4) D6 T3 transp मया and हते]

35 ab) G3 damaged up to निध D1 अस्य (for अद्य) Ñ1 निधनाद्य रामस्य (for a) and पश्यतु (for निधन) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 13 transp. पश्यन्तु and निधन D3 हि (for सु-). —c) D11 om सर्वे —d) D3 येन ते, D5 7 T1 3 G1 (with hiatus) एते नि- (for ये ते नि-)

36 V3 om 36ab —a) D1 अस्य —b) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1–3 8–12 M1 2 -शोचिना, D4 मोक्षता (sic), D13 -शोचता (for -कारणात्) B3 स्वबधुमनुशोचता. —c) Ś D8 12 युधि शत्रु- (for शत्रोर्युधि) G (ed.) प्रणाशेन —After 36c, V3 erroneously repeats the post half of l. 4 of 1120* and reads 36d in marg. —d) Ś Ñ V B D1–4 6 7–13 T3 [अ]श्रु-, D5 T1 G M [आ]स्र- (for [अ]स्र-) —After 36, D3 reads l 2 of 1097*.

37 D3 om 37ab G3 damaged from वंत in a up to सू in b —a) B3 प्लवग- (sic) (for पर्वत-) Ś Ñ V B D1.2 4 8 12 13 -कूटाभ (D4 °ना) (for -सकाश) —b) M5 सतोयम् (for ससूर्यम्) M2 तोदय (meta) (for तोयदम्) Ñ2 V1 2 B2–4 सूर्यपुत्र प्लवंगम —D3 reads 37cd (followed by 1121*) after the repetition of l 10 of 1097* —c) Ñ1 V3 D2.4 8 12 विशी (D4 °स्ती) र्णं, B3 प्र°, D1 13 निगीर्णं (for विकीर्णं). D3 सामात्यं सगण चैव —d) Ś V B1 D1 2 8 12 13 T2 वानरेश्वर, Ñ B2–4 D4 वानराधिप, D5 T1 G3 M3 5 प्लवगोत्तम, D7 G2 शोणितोक्षित (for प्लवगेश्वरम्) —After 37, Ś Ñ V B2.4 D1–4. 8 12 13 ins

1121* अहमेकोऽद्य यास्यामि युद्ध युद्धविशारद ।

[D3 मोहम् —Ś D8 om from the post half up to 45c V2 D4 योद्धु युद्ध-, V3 D1–3 12 13 रण (D1 °णे) रण- (for युद्ध युद्ध-) B4 D2–4 12 -विशारद (D3 4 °द).]

—Thereafter, Ś Ñ2 V B4 D1 2 8 (Ś D8 om 45c) 12.13 read 45ef, while B2 reads 45ef for the first time after 1121* repeating it in its proper place

—After 37, B1 3 D5–7 9–11 T1 3 G M ins, Ñ V B4

न परः प्रेषणीयस्ते युद्धायातुलविक्रम ।
अहमुत्सादयिष्यामि शत्रूंस्तव महाबल ॥ ३८
यदि शक्रो यदि यमो यदि पावकमारुतौ ।
तानहं योधयिष्यामि कुबेरवरुणावपि ॥ ३९
गिरिमात्रशरीरस्य शितशूलधरस्य मे ।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य बिभीयाच्च पुरंदरः ॥ ४०
अथ वा त्यक्तशस्त्रस्य मृद्गतस्तरसा रिपून् ।
न मे प्रतिमुखे कश्चिच्छक्तः स्थातुं जिजीविषुः ॥ ४१

D13 ins after 38^{ab}, B2 ins after 45^{ef} (first occurrence), D4 ins l 1–2 after 38^{ab} and cont l 3–5 after 1121*, T2 cont after 1119*

1122* कथं त्वं राक्षसैरेभिर्मया च परिरक्षित ।
जिघांसुभिर्दाशरथिं व्यथसे त्वं सदानघ ।
अद्य पूर्वं हते तेन मयि त्वां हन्ति राघवः ।
नाहमात्मनि संतापं गच्छेयं राक्षसाधिप ।
कामं त्विदानीमपि मा व्यादिश त्वं परंतप । [5]

[(l 1) V3 B1 D10 11 च (for त्व) D4 वीरैर् (for एभिर्) B1 त्वं (for च) B2 D10 11 M1 2 परिसान्त्वित —(l 2) Ñ1 V B2–4 D4 13 दाशरथेर् (for दाशरथिं) V3 पतितो (sic), B1 सुग्रीव, D4 व्ययितें, D13 व्यथसे त्वं (hypm) (for व्यथसे) Ñ1 V B D13 राक्षसाधिप, Ñ2 D4 M1 2 राक्षसेश्वर, D5 9 T1 किं (D9 त्वं) तदा° (for त्वं सदानघ) D6 T2 3 G1 3 M5 समेत्य(G3 °त्यो) व्यथ(D6 T2 वध्य)सेनघ, M3 वध्यसे त्वमिहानघ (for the post half) ❀ Cg अत्र विभीषणं क्व गत इति कुम्भकर्णस्य प्रश्नः । मया विस्कृतो गत इति रावणस्योत्तरं च कचित् कोशे दृश्यते। तत् पूर्वापरविरुद्धम् ❀ —(l 3) Ñ1 V2 D9 M5 यदि, D4 पर, D6 M3 अथ (for अद्य) Ñ2 V1 3 B D13 यदि(B1 मयि) पूर्वं निपतिते, D10 11 M1 2 मा निहत्य रणे रामस(D10 11 किल त्वां हि) (for the prior half) B1 3 यदि (for मयि) —G3 damaged from हन्ति up to नाहमा in l 4 B4 D4 तु (for हन्ति) D10 11 निहनिष्यति राघव, M1 2 ततस्त्वां निहनिष्यति (for the post half) —(l 4) B4 राक्षसेश्वर ❀ Cg अर्थान्तरम्- अहमात्मनि विषये सन्तापं न गच्छेयं न गच्छामि। "व्यत्ययो बहुलम्" इति लकारव्यत्ययः ❀—V3 om l 5 B3 reads twice l 5 (except काम) in marg —(l 5) D6 कार्यं (for कामं) V1 2 नवान्यम्, B2 तिष्ठस्व (sic), B3(second time) अपि वा, B4 तिष्ठ त्वं (for अपि मा) Ñ1 B1 D4 कामं तिष्ठ महाराज, Ñ2 B3 (first time) कामं नान्यमिदानीं त्वम्, D13 कथमिदानीमपि च, M1 2 इदानीमेव मा राजन् (for the prior half) Ñ2 V1 2 B3 (first time) आदिशस्व, D7 आदिश त्वं, D13 मादिशसु- (sic) (for व्यादिश त्वं) Ñ1 B1 2 4 D4 प्रविश्यान्तःपुरे-(B2 D4 °रं) सुखी (for the post half)]

—After 37, T2 ins 1116* and 1117* (followed by App I [No 32])

38 B1–3 D9 om 38^{ab} D3 4 read 38^{ab} after 45^{ef} —^{a}) B4 क (for न) Ñ V D1–4 13 [अ]पर, D6 चार (for पर) Ñ2 V D4 5 10 11 T G1 3 M1 2 5 प्रेक्षणीयस्ते Ś D8 12 नापरे प्रेषणीयास्ते —^{b}) V3 D1 2 4 13 T3 -विक्रम, T1 damaged (for -विक्रम) —After 38^{ab}, Ñ V B4 D4(l 1–2 only) 13 ins 1122* —Ñ2 illeg for 38^{c} —^{c}) V3 सकामा (sic) (for अहमुत्-) B3 तु शातयिष्यामि, D1 3 4 T2 3 उत्पाटयिष्यामि, Cv as in text (for उत्साद°) —^{d}) Ñ2 V1 B2–4 D2–4 8 12 शत्रु तव, V2 तव शत्रु, V3 रिपु तव (for शत्रूंस्तव) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 रिपुञ्जय, D7 9–11 महाबलान् (for महाबल) B1 शत्रु परपुरंजय

39 ^{b}) G3 damaged for पावकमारुतौ —^{c}) Ñ1 T2 तावू, D4 तद् (for तान्) Ś D8 12 L[ed] शोध-(L[ed.] साध)यिष्यामि, B3 D3 निहनिष्यामि —^{d}) Ñ2 B2 किं पुनस्तौ नराधमौ

40 ^{a}) Ñ2 V1 2 B2–4 -प्रमाणस्य (for -शरीरस्य) Ñ1 D4 गिरिकूटनिकाशस्य —^{b}) Ś D8 12 शिला, V3 D6 शत, M1 2 शक्ति- (for शित-) D13 वे, M1 2 च (for मे) —^{c}) Ś D1 8 12 नदतम्, D11 ननर्दस् (sic) (for नर्दतस्) —^{d}) D7 10 T3 G1 3 वे (for च) D4 विभ्येदपि, D9 11 M1 बिभियाद्वं(M1 °च) Ś V1 3 B1 D1–3 8 12 13 बिभी(B1 D3 8 12 13 °भि)यादपि वासव, Ñ2 V2 B2–4 बिभीयाद्देवराडपि(V2 °डिति)

41 ^{a}) D7 अद्य (for अथ) Ś Ñ1 V1 2 B1 3 4 D1–4 8 12 13 G1 न्यस्तशस्त्रस्य, Ñ2 B2 बहुशस्त्रस्य —^{b}) B2 वध्यतस्, B3 मूर्छतस्, B4 D3 मर्दतस्, D1 युध्यतस् (for मृद्गतस्) Ś D2 8 12 चमू (for रिपून्) —After 41^{ab}, Ñ2 V1 2 B4 D13 ins

1123* पवनस्येव वेगेन भञ्जतस्तरसा द्रुमान् ।

[D13 च (for [इ]व) Ñ2 V1 2 B4 भञ्जतस (sic) (for भञ्जतस्) D13 बलात् (sic) (for द्रुमान्)]

—^{cd}) D4 नाम (for न मे) Ś V3 B4 D1 2 8 12 13 प्रमुखत, Ñ1 D5 7 T1 G2 °मुख, B1 D3 9–11 °मुखं, D4 न मे प्रति, Cg as in text (for प्रतिमुखे) D5 किंचिच् (for कश्चिच्) —G3 damaged for ^{d} Ś Ñ2 D8 12 G1 स्थातु शक्त. कश्चिज्(G1 किल), Ñ1 V B2–4 D4 स्थातुं कश्चिच्छक्तो (by transp), B1 D1 7 9–11 कश्चित्स्थातुं शक्तो(D1 -) (by transp), M3 स्थातुं क स्याच्छक्तो (for कश्चिच्छक्तः स्थातुं)

19 45 40 नैव शक्त्या न गदया नासिना न शितैः शरैः ।
हस्ताभ्यामेव संरब्धो हनिष्याम्यपि वज्रिणम् ॥ ४२
यदि मे मुष्टिवेगं स राघवोऽद्य सहिष्यति ।
ततः पास्यन्ति बाणौघा रुधिरं राघवस्य ते ॥ ४३
चिन्तया बाध्यसे राजन्किमर्थं मयि तिष्ठति ।
सोऽहं शत्रुविनाशाय तव निर्यातुमुद्यतः ॥ ४४
मुञ्च रामाद्भयं राजन्हनिष्यामीह संयुगे ।
राघवं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं च महाबलम् ।
असाधारणमिच्छामि तव दातुं महद्यशः ॥ ४५
वधेन ते दाशरथेः सुखावहं
सुखं समाहर्तुमहं व्रजामि ।
निहत्य रामं सह लक्ष्मणेन
खादामि सर्वान्हरियूथमुख्यान् ॥ ४६

42 ^{a}) D4 चे (for [ए]व) —^{b}) Ś Ñ V B D2–6 10 11 T1 G1 3 M3 निशितैः शरैः, D7 G2 नेषुभिः शि(G2 श)तैः, M5 न शरैः शितैः (by transp) D9 नो निशितैः शरैः मह (unmetric) —After 42^{ab}, Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 ins.

1124* नारयेन्मा हि संरब्धं साक्षादपि पुरंदर ।

[V3 हि संक्रुद्ध, B1 नुमवद्ध B2 त्वं (for अपि) Ñ V1 2 B2 D4 शतक्रतु (for पुरंदर)]

—^{c}) D4 अपि (for एव) D6 T2 3 संक्रुद्धो, D9–11 सरभ्य (for संरब्धो).—^{d}) D5 T1 तु, D6 7 9–11 स, G1 च (for [अ]पि) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 हन्यामपि हि(V3 B1 च, D13 स-) वज्रिणं, Ñ V1 2 B2–4 D4 वयमपि वासवं(Ñ1 D4 वज्रिणं), T2 3 निहनिष्यामि वज्रिणं ॐ Cr निहनिष्यामि वज्रिणमिति पाठः ॐ

43 ^{a}) B3 T3 मुष्टियोग —G1 damaged from स up to ^{b} V3 B3 4 D4 च, B1 वा (for स) —^{b}) Ś Ñ V2 3 B D1–4 8 12 13 विषहिष्यति, V1 हि स°, G3 M3 Cg [ऽ]न सहिष्यते, Cr m k t as in text (for ऽद्य सहिष्यति) —^{c}) D13 तत पास्यामि बाणौघैः —^{d}) Ś V3 B1 D1 2 4 8 12 13 वे, Ñ V1 2 B2–4 D10 11 Cr m g t मे, D3 ह, D5 7 9 T1 M3 तु, D6 T2 3 G M5 च, Ck as in text (for ते) —After 43, D7 G2 ins

1125* अचिन्तयित्वा बाणौघात्रुधिरं राघवस्य च ।
लक्ष्मणस्य च पास्यामि चिरकालपिपासितः ।

[G2 om (hapl) l 1.]

44 V3 D4 om 44^{ab} —^{a}) Ñ2 V1 2 B2 4 D2 दह्यसे, B3 युज्यसे, D7 9–11 तप्यसे, G1 M2 मुच्यसे (for बाध्यसे) Ñ1 वीर (for राजन्) —^{b}) D3 जीवति (for तिष्ठति) —^{c}) Ñ V2 B2 3 योऽह —^{d}) V3 B4 D4 तव निर्यामि दंशितः

45 B3 om. 45 —^{a}) D7 9–11 घोर (for राजन्) —^{b}) D6 7 9–11 G2 नि(G2 त)हनिष्यामि, G3 °ष्यामि हि (for हनिष्यामीह) M1 2 हनिष्यामि रणे रिपु —^{d}) D6 T1 ससुग्रीवं (for सुग्रीवं च) T3 महाबल —For 45^{abcd}, Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 subst

1126* अद्य रामं ससौमित्रिं ससुग्रीवं समारुतिम् ।
सर्वानेकपदे हन्मि प्रतिज्ञा मे तवाग्रतः ।

[(l 1) D8 अथ (for अद्य) Ñ1 D1 4 सुग्रीवं च (for ससुग्रीवं) D3 transp -सौमित्रिं and सुग्रीवं —(l 2) V3 ए * * , B1 D1–3 एकायने (for एकपदे). B1 [अ]स्य (for मे) V3 D1 3 4 प्रतिजाने (for प्रतिज्ञा मे)]

—Thereafter, D1 repeats l 1, 4 (reads)–10 of 1097* and reads 37^{cd} (followed by 1121*)

—After 45^{cd}, D5–7 9–11 S ins

1127* हनूमन्तं च रक्षोघ्नं लङ्का येन प्रदीपिता ।
दरीश्चापि हनिष्यामि संयुगे समवस्थितान् ।

[(l 1) D11 transp लङ्का and येन —(l. 2) G2 [अ]न्यान् (for [अ]पि) D6.7 9–11 भक्षयिष्यामि (for [अ]पि हनिष्यामि) G1 हनिष्यद्राघविष्यामि (for the prior half). D6 7 9–11 l मनुपश्यिनान् (D9 11 °न, D10 °ते)]

—Ñ1 B1 om 45^{ef}. Ś Ñ2 V B3 D1 2 8 (Ś D8 om 45^{e}) 12 13 read 45^{ef} after 1121* B2 repeats 45^{ef} here (cf v l 1121*) D3 reads 45^{ef} after 19 —^{f}) Ś Ñ2 V B2 (both times) 4 D1–3 8 12 सह जय, D4 13 महाजय (for महद्यश) —After 45^{ef} (first occurrence), B2 ins 1122*, while D3 4 read 38^{ab} (D4 followed by l 1–2 of 1122*) after 45^{ef}, whereas D5–7 9–11 S ins l 1–9 only of 1097*

46 G (ed.) om 46 —^{ab}) Ñ1 D5.6 T1 3 M3 Cm g सुखाहं (sic), Ñ2 V B1 D1 M1 2 सुखाहं, B2–4 D2 4 सुखाहं°, D3 13 सुखार्थं, Ct as in text (for सुखावहं) ॐ Cg ते वधेन दाशरथे सुखावहमित्यर्थान्तरम् ॐ G1 3 M5 जय (for सुखं) D3 इह (for अहं) Ñ1 यतामि, Ñ2 V1 2 B2.3 यतेय, V3 B4 D1–3 13 प्रयामि, G1 3 M5 यतिष्ये (for व्रजामि) D4 उग्र प्रहर्तुमिह सम्प्रयामि (for ^{b}) S D8 12 वदामि ते दाशरथिं सुखाहं शत्रु समाहर्तु(Ś1 °हर्तुं)मह प्रयामि. —^{d}) V3 यास्यामि (for खादामि) V3 अपि, D1 युधि (for हरि-) V B1 3 D1–4 12 13 -योध-, G1 वीर- (for -यूथ-).

रमस्व कामं पिब चाग्र्यवारुणीं
कुरुष्व कृत्यानि विनीयतां ज्वरः ।
मयाद्य रामे गमिते यमक्षयं
चिराय सीता वशगा भविष्यति ॥ ४७ G B L

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥ ५१ ॥

47 V3 om 47^ab —^a) Ś B1 D1 2 8 12 13 कामान्, D9–11 राजन्, Cm as in text (for काम). B1 अपि (sic) (for पिब) Ñ V1 2 B D9–11 चाद्य, D1 4 चाग्र, D3 वाग्र्य, D7 वाद्य (for चाग्र्य) —^b) Ñ1 D4 कार्याणि, T1 ·· नि (damaged) (for कृत्यानि) D2 [अ]पनीयता, D7 9–11 विनीय (for विनीयता) B1 श्रम, D7 9–11 दु खं Ś D8 12 कुरुष्व कार्याण्यपयातु ते ज्वर, G1 कुरुष्व कार्याणि हितानि विज्वर —^c) Ś2 Ñ V1 2 B1–3 D2 3 8 12 तव, B4 तद्, D4 तदा, D13 त च (for मया) D11 राम (sic) (for रामे) D4 समक्ष (sic), D9 12 यमक्षये (for यमक्षय) —^d) D2 3 वशमागमिष्यति ❀ Cm रामे गमितेयमक्षयमित्यत्र गमिते अयम् अक्षयम् इति च्छेद । मया रामे अक्षय यथा तथा चिराय सीतावश गमिते सति अय राम अद्य आगमिष्यति । बन्धुभूत सन्नस्मद्गृहं प्रतीति शेष । अतो ज्वरो विनीयताम् । त्व काम रमस्व । वारुणीं पिबेति सम्बन्ध ।, Cg मया निमित्तेन रमस्वेत्यादौ काकु । इयम् अक्षयमिति च्छेद । रामे विषये गमिता इय सीता चिराय वशगा भविष्यतीत्यर्थान्तरम् ❀

Colophon —*Kānda name* Ñ1 B D2 4 13 लङ्काकाडे —After *Kānda name*, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 कुभकर्णगर्जन(D3 °नो, D13 °ना), Ñ B2–4 D4 9 कुभकर्ण(B4 °र्णमाटोप)वाक्य, V1 कुभकर्णविकत्थन, V3 विकत्थन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om , Ś2 B4 41, Ñ2 V2 D3 G2 42, V1 D1 43, B1 3 38, D5–7 10 11 T1 G M 63, D9 40, T2 68, T3 70 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम —After colophon, Ś D2 8 12 ins a passage relegated to App I (No 33)

५२

3. 1 4. 1 3. 1 तदुक्तमतिकायस्य बलिनो बाहुशालिनः ।
कुम्भकर्णस्य वचनं श्रुत्वोवाच महोदरः ॥ १
कुम्भकर्ण कुले जातो धृष्टः प्राकृतदर्शनः ।
अवलिप्तो न शक्नोषि कृत्यं सर्वत्र वेदितुम् ॥ २
न हि राजा न जानीते कुम्भकर्ण नयानयौ ।
त्वं तु कैशोरकाद्धृष्टः केवलं वक्तुमिच्छसि ॥ ३
स्थानं वृद्धिं च हानिं च देशकालविभागवित् ।
आत्मनश्च परेषां च बुध्यते राक्षसर्षभ ॥ ४
यत्तु शक्यं बलवता कर्तुं प्राकृतबुद्धिना ।
अनुपासितवृद्धेन कः कुर्यात्तादृशं बुधः ॥ ५
यांस्तु धर्मार्थकामांस्त्वं ब्रवीषि पृथगाश्रयान् ।
अनुबोद्धुं स्वभावेन न हि लक्षणमस्ति ते ॥ ६
कर्म चैव हि सर्वेषां कारणानां प्रयोजनम् ।
श्रेयः पापीयसां चात्र फलं भवति कर्मणाम् ॥ ७

52

1 ^{ab}) Ś V3 B1 D1–3 8 12 -कायेन, D13 -कोपेन (for -कायस्य) ❀ Ck तदित्यव्ययम् ❀ D6 T2 M5 बल-, Cv as in text (for बाहु-). Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 बलिना (V3 D1 3 13 वन्विना, B1 बहुना, D4 वन्विनो) बलशालिना (D4 °न·) (for ^{b}). Ñ V1 2 B2–4 पुत्र विकत्थमानस्य बन्वि(B4 बलि)नो बलशालिन —^{c}) Ś1 B1 D1–3 8 12 कुंभकर्णेन

2 ^{b}) Ś Ñ1 D2 8 12 वृथा, Ñ2 V1 B2–4 D4 (before corr as in D5) यथा, D5 7 9 T2 3 M3 (before corr) दृष्ट (for धृष्ट·) Ñ B4 प्राकृतवज्जन· —^{c}) Ś2 अवलुप्तो (sic) Ś B1 D3 8 12 शक्नोमि, Ñ V1.2 B2–4 D4 जानीषे (for शक्नोषि) —D4 reads 2^{d}–3^{a} in marg —^{d}) D13 कृत्यं सर्वं निवेदितु

3 D4 reads 3^{a} in marg (cf v l 2) —^{a}) B3 अथ (for न हि). D2 4 T2 G1 विजानीते, Cr m g k t as in text (for न जानीते) D3 नाभिजातो न जानीषे —D4 reads 3^{cd} in marg —^{c}) V2 B4 किं नु (for त्वं तु) Ñ2 V1 2 B D4 9 13 कशोरया, D6 T2 °रको, Cr m g k t as in text (for °रकाद्) Ś D1 3 8 12 दृष्ट, Ñ2 V1 2 B D4 9.13 बुद्धया (for दृष्ट) Ñ1 त्वं तु देसरिवङ्गत —^{d}) B1 3 4 D1–3 13 M1 2 अर्हसि, Ck t as in text (for इच्छसि) ❀ Ct 'केवलं वक्तुमिच्छसि' इति पाठेऽसहायतया रामेण युद्धमिति शेष ❀

4 ^{a}) B4 स्थान-, T2 नून, Cg k t as in text (for स्थान) Ñ2 विवृद्धिं, G3 वृद्धिं च (for वृद्धिं च) G2 transp वृद्धि and हानि —^{b}) V3 त्रिभावित, B2 -विभागज, B3 -विभागता, D2 -विभागत, D4 -बलाबल, D10 11 T2 G1 M1 2 Ck t -विधानवित्; Cg as in text (for -विभागवित्) Ñ1 B4 देश(B4 °श-) काल बलाबल —^{d}) Ś Ñ2 B2 D2 7 8 12 G2 राक्षसेश्वर (B2 D2 °र), Ñ1 V1 2 B3 D1 4–6 9–11 13 T1 G3 M2 3 5 राक्षसर्षभ, V3 D3 राक्षसाधिप (D3 °प), T2 पुरुषर्षभ (for राक्षसर्षभ)

5 ^{a}) D5 च (for तु) Ñ2 V B1 3 4 D5–7 10 11 M3 Cm k t [अ]शक्य, M1 2 कर्तुं, Cr g as in text (for शक्य) B1 बल तावद् (for बलवता) ❀ Cm यत्तु शक्यमिति पाठे बलवता बलमात्रमवलम्ब्य स्थितेन पुरुषेण यत्कर्तुं शक्य योग्य तादृश को वा बुध कुर्यात्।, Ck अशक्यमिति पदम् ❀ —^{b}) Ś Ñ V B2–4 D1–5 8–13 वक्तु, B1 उक्त, M1 2 शक्य (for कर्तुं) —^{c}) Ś D1–3 8 12 -वृद्धत्वात्, D13 -बुद्धित्वात्, T2 -वृत्तेन, Cr m k t as in text (for -वृद्धेन) —^{d}) V3 B1 न (for क) D3 वत्र, D9–11 नर, Cv as in text (for बुध) Ś D1–3 8 12 तंवत्तादृश(Ś D8 °त्सदृश) वच, Ñ V1 2 B2 3 D4 (Ñ1 D4 marg. also) तदे(V1 2 तेन)तद्(B3 °व ग)दित त्वया, D13 तथैव सदृश वच

6 ^{a}) Ś Ñ V2 D2 4 8 12 यश्च, V1 B3 D3 13 यच्च, V3 B1 यस्तु, B4 यत्तु, D1 यतु (sic) (for यांस्तु) T3 च (for त्व) B3 युद्धधर्मार्थकामाना, D2 यतु कामार्थधर्मांश्च —^{b}) Ś2 D1 3 4 13 पृथगाश्रयात्, Ñ2 पुरुषाश्रितान् (for पृथगाश्रयान्) —^{c}) D10 11 M1 2 Ck t अवबोद्धु, Cv r m g as in text (for अनुबोद्धु) D5–7 T G1 3 M5 Cr g स्वभावेनान्, Cm l t as in text (for स्वभावेन) Ś D2 4 8 12 अनुपश्यन्ति नो भाव(D2 य बुद्धया, D4 भावेन), Ñ V B अनु(B1 3 अव)पश्य त्वया(V3 यथा) बुद्धया, D1 13 अनुपश्यति मे भावो, D3 अनुपश्यामि भावात्ते —^{d}) V3 तु (for हि) G1 इह (for न हि) D10 11 तान् (for ते). ❀ Cm स्वभावेन न हि लक्षणमिति पाठ ❀

7 ^{a}) Ś D2 8 12 कामश्चैव, Ñ V B D1 3 4 13 काम एव (for कर्म चैव) ❀ Cr कर्मेति जातावेकवचनम्. ❀ Ñ2 तु (for हि) —^{b}) Ñ V1 2 B कार्याणा तु(B3 च), D4 (after corr in marg) कार्याणा न (for कारणाना) M1 2 प्रयोजक. —^{c}) Ñ1 D2 न (for च) —^{d}) B3 सभवे चैव (for फल भवति)

निःश्रेयसफलावेव धर्मार्थावितरावपि ।
अधर्मानर्थयोः प्राप्तिः फलं च प्रत्यवायिकम् ॥ ८
ऐहलौकिकपारत्र्यं कर्म पुंभिर्निषेव्यते ।
कर्माण्यपि तु कल्यानि लभते काममास्थितः ॥ ९
तत्र कॢप्तमिदं राज्ञा हृदि कार्यं मतं च नः ।
शत्रौ हि साहसं यत्स्यात्किमिवात्रापनीयते ॥ १०

एकस्यैवाभियाने तु हेतुर्यः प्रकृतस्त्वया ।
तत्राप्यनुपपन्नं ते वक्ष्यामि यदसाधु च ॥ ११
येन पूर्वं जनस्थाने बहवोऽतिबला हताः ।
राक्षसा राघवं तं त्वं कथमेको जयिष्यसि ॥ १२
ये पुरा निर्जितास्तेन जनस्थाने महौजसः ।
राक्षसांस्तान्पुरे सर्वान्भीतानद्यापि पश्यसि ॥ १३

---

8 D1 reads 8 in marg —[a]) Ś D2 3 8 12 नि श्रेयसफल(D3 °ल)स्वे च (D2 °पि, D3 °व), V3 B1 नि श्रेयमफल चैव, D13 नि श्रेयसफलावग्र्यौ, T2 नि श्रेयसफलादेव —[b]) V3 धर्मार्थां विभवावपि (sic) —[c]) Ś B1 D1–3 8 12 13 अथ(D13 अत्र, L [ed] इह) धर्मार्थयो, Ñ V B2–4 D4 अधर्मेणा(V3 °र्मात्रा)नयो (for अधर्मानर्थयो) D10 11 M1 ° प्राप्त (for प्राप्ति) —[d]) Ś Ñ1 V1 2 B D1–3 8 12 वै, Ñ2 वा (for च) Ś V3 B4 D1–3 8 12 13 प्रेत्यभावित, V3 B4 D2 °क, D1 3 °वि तत्), Ñ1 D5 6 10 11 T1 2 M1 2 5 Cr t प्रात्यवायि(D6 T2 °य)क, B2 प्रत्यग्यायिना, B3 प्राप्तपायि(*sup. lin* also °भावि)क (sic), Cm g k as in text (for प्रत्यवायिकम्) D4 फलं सत्येन भापित

9 [a]) Ś D1–4 6 8 12 13 T3 इह (for ऐह-) Ś D5 6 8 13 T G3 M1–3 Cm g k पारत्र, Ñ V B1 2 D7 9–11 13 M5 Cv -पारक्य, B3 पाविन्य (for पारत्र्य) —[b]) Ś1 D8 12 निषिध्यते. Ś2 निबध्यते (for निषेव्यते) B1 कथमेको गमिष्यति, B3 कर्म मुक्ति(marg also as in text)-निर्दिश्यते —[c]) D2 5 M5 कर्मणि, G1 धर्माणि D4 6 T3 च (for तु) D2 4 9 T3 कल्याण, D5–7 10 11 M1 2 5 Ck t कल्पानि, Cv m g wrongly कल्याणि (for कल्यानि) Ś D8 12 13 कर्मण्यर्थे (D13 °त्र) तु कल्याणो, Ñ1 कर्मण्यथ तु कल्याण, Ñ2 B2 3 अकर्मणा न(B2 च) कल्याण, V1 2 सुकर्मणा तु कल्याण, V3 कर्मणापि न कल्याण, B1 कर्मण्यपि च कल्पानि, B4 अकर्माप्यत्र कल्याण, D1 कर्मणेव हि कल्याण, D3 कर्मणोप्यथ कल्याण, G2 3 कल्याणानि च(G3 तु) कर्माणि, L (ed) कर्मणात्र तु कल्याण —[d]) D2 लभ्यते, D9 भजते, G1 न लभेत् (for लभते) D3 धर्मम् (for कामम्) G (ed) काममाश्रित B3 तत्र ते कालमास्थित

10 [a]) D9 अत्र (for तत्र) —For 10[ab], Ś D2 8 12 subst

1128* न प्रमाणो ह्यय राजा हृदि कार्यं कथचन ।,

[D2 सदा (for ह्यय) and कार्यं कदाचन (for कार्य कथचन)]

—while, Ñ V1 2 B2 4 D4 subst , B3 cont after 1130*

1129* तत्प्रहृष्टतम राज्ञा हृदि कार्यतम महत् ।

[B3 तत्र (hypm) (for तत्) B4 प्रहृष्टतर Ñ1 B2 3 राज्ञो Ñ1 कार्यमिद वच, B3 सद्यनम महत् (for कार्यतम महत्)], whereas, V3 B1 3 D1 3 13 subst for 10[ab]

1130* न प्रशान्तमिद राज्ञो हृदि कार्यं कदाचन ।

[B3 पुरा तद् (for प्रशान्तम्)]

—[c]) M2 निस् (for हि) D10 11 तत् (for स्यात्) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 शत्रोर्हि समरे हिंसा, Ñ V1 B2–4 D4 शत्रोर्युधि विनाशेन(Ñ1 D4 °शाय), V2 युधि शत्रोर्विनाशेन —[d]) Ś1 D2 4(before corr as in text) 8 12 एव (for इव) Ś D8 12 विधीयते, Ñ1 V3 [उ]पनीयते, D2 [अ]सिधीयते, T2 M3 [अ]पनीयता, G1 [अ]पि नीयते, Cr m g as in text (for [अ]प°) D9 तत्स्वेनापि विधीयते, D13 किनिकेनापनीयते

11 [a]) G1 [अ]भियाने Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 सीतापशोप(V3 °वलाप [sic], B1 °वामाप, B3 °वामोप, D1 °विशोक, D2 °याश्राप, D4 °रामाप, L [ed] °याश्रोप)-नयने —[b]) Ñ1 B2 4 व्याहृतस्, Ñ2 V B1 D10 11 Ct प्राहृतस्, B3 M1–3 Cm कथितस्, Cr g as in text (for प्रकृतस्) —[c]) Ñ1 V1 3 B2 3 D4 9 अन, B1 4 ततो (for तत्र) B3 [अ]नुपपन्नास् (sic), D1 [अ]नुपपन्नम् B1 मे (for ते) —[d]) Ś D8 12 वा, Ñ1 तत् (for च) Ñ2 V B2 3 यदसाधुवत्, B1 D4 प्रियदर्शन, B4 शृणु साधु च (for यदसाधु च)

12 [a]) D1 यदि (for येन) B1 पूर्वं येन (by transp) —[b]) Ś B1 D2 8 12 राक्षसा (for ऽतिबला) D9–11 तदा (for हता) Ñ V B2–4 D4 राक्षसा बहवो हता —After 12[ab], Ñ V B2–4 D4 13 ins

1131* त्वरश्च निहत सख्ये दूषणस्त्रिशिरास्तथा ।

—D10 om (hapl ?) 12[c]–13[b] —[c]) D9 11 राघवस्त्वस्ता Ś D2 8 12 त शूर राघव सख्ये, Ñ V B1 2 4 D4 बलिन(B1 राक्षसो) राघव त त्व(Ñ1 D4 हतु, V1 2 B2 4 त्व तु, V3 त तु), B3 राघव बलिन त्व तु —[d]) D4 पुन (for एको) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 हनिष्यसि (for जयि°)

13 D10 om 13[ab] (cf v l 12) —[a]) D7 9 11 पूर्वं, B2 पुनर्, Cg as in text (for पुरा) D6 निहतास् (for निर्जि°) B3 सख्ये (for तेन) —[b]) Ś D3 वनौकस, D9 हतौजस (for महौ°) —[c]) D5 राक्षसास्तत्र पुरे सर्वान्

15 14 14 तं सिंहमिव संक्रुद्धं रामं दशरथात्मजम् ।
सर्पं सुप्तमिवाबुद्ध्वा प्रबोधयितुमिच्छसि ॥ १४
ज्वलन्तं तेजसा नित्यं क्रोधेन च दुरासदम् ।
कस्तं मृत्युमिवासह्यमासादयितुमर्हति ॥ १५
संशयस्थमिदं सर्वं शत्रोः प्रतिसमासने ।
एकस्य गमनं तत्र न हि मे रोचते तव ॥ १६
हीनार्थस्तु समृद्धार्थं को रिपुं प्राकृतो यथा ।
निश्चितं जीवितत्यागे वशमानेतुमिच्छति ॥ १७
यस्य नास्ति मनुष्येषु सदृशो राक्षसोत्तम ।
कथमाशंससे योद्धुं तुल्येनेन्द्रविवस्वतोः ॥ १८
एवमुक्त्वा तु संरब्धं कुम्भकर्णं महोदरः ।
उवाच रक्षसां मध्ये रावणं लोकरावणम् ॥ १९
लब्ध्वा पुनस्तां वैदेहीं किमर्थं त्वं प्रजल्पसि ।
यदेच्छसि तदा सीता वशगा ते भविष्यति ॥ २०

(hypm) —^{d}) D6 T3 G3 M5 हतान् (for भीतान्) D5 10 11 न (for [अ]पि) —For 13^{cd}, Ś B1 D1–3 8 12 13 subst.

1132* राक्षसान्नस्य तान्भीतान्मयनिनाद्यवलोक्य ।

[D18 तनयान् (for तान्भीतान्) L (ed) [अ]व लोक्य], while, Ñ V B2–4 D4 subst.

1133* राक्षसांस्तनयांस्तेषां भीतालायानुपश्यसि ।

[V2 अथ न पश्यसि, D4 नाद्यापि पश्यसि (for नाद्यानुपश्यसि) B4 भीतांस्त्व तत्र पश्यसि (for the post half)]

—Thereafter, Ñ V B2–4 D4 cont , while D13 cont after 1132*

1134* येऽपि चान्ये महात्मानो राक्षसा शूरसमता ।
राम पश्यन्ति भीतास्ते त्वमेऽपि नरसत्तमम् ।

[(l 1) B3 चापि (by transp) (for ऽपि च) B3 महाबाहो (for °त्मानो) —(l 2) D4 ते नित्य (for भीतास्ते).]

14 ^{a}) D12 ते (for त) D5 सिद्धम् (for सिंहम्). V B1 दुर्धर्षं (for संक्रुद्ध) —^{c}) D5 6 सर्पं-, T1 स त्व, Cm g t as in text (for सर्पं). Ñ1 B3 इवाबुद्धे, Ñ2 इव क्रुद्ध, V इवाबुद्धि°, B1 4 D13 इव(D13 °वा) प्रा(B4 प्र)ज्ञ°, B3 D5 7 T3 इवाबुध्वा, D1 3 इवाप्रज्ञ , D4 इवाबध्यं, D9–11 Ct अहो बुद्ध्वा, Cm g °बुद्ध्य (for इवाबुद्ध्वा) Ś D8.12 सुप्तं (Ś2 °प्ते) सर्पमिवाप्र(Ś2 °प्रा)ज्ञ , D2 सर्वं स्वप्नमिवाप्राज्ञ°. ❀ Cv r सर्वं(°र्पं ?) सुप्तमिवाबुद्ध्येति पाठ . ❀ —^{d}) Ñ V B3 प्रधर्षयितुम् (for प्रबोधयितुम्) B1 इच्छति (for °सि)

15 D2 4 12 om (hapl ?) 15 —^{a}) Ś B1 D1 3 8 13 ज्वलित B3 युक्त (for नित्य) —^{b}) D13 क्रोधिन च, M1 2 शक्रेणापि (for क्रोधेन च) —^{c}) Ś D7 8 13 कथ, D6 9 स त्वं, M3 कस्त्व (for कस्त) B3 मृत्युसमं भृशम् (for °मिवासह्यम्) —^{d}) B2 समासादयितुम्. Ś D1 6 8 13 G1 इच्छति, Ñ1 B1 D3 G3 M5 इच्छति, V2 D7 9 अर्हसि (for अर्हति) ❀ Cg आसादयितुमासादितुम् ❀

16 ^{a}) D9 सग्रामस्थम् (for संशयस्थम्) Ñ1 अवाचीर्णं, Ñ2 V2 B2–4 अनाकीर्णं, V1 D1–3 अनाचीर्णं, V3 समाकीर्णं, D4 अवार्नाणं, D13 अनादीर्णं, G3 अनिर्भिन्नं (for इद सर्वं). Ś D8 12 शयनस्थमनादी(D8 12 °ची)र्णं, B1 असशयस्तवाकीर्णं —^{b}) Ñ1 B4 M3 -समापने, V1 3 -समासन, B3 (marg also) -समागसे, T1 -सहासने, Cm g k t as in text (for -समापने) Ś D8 13 शत्रुं प्रति वला(D13 महा)-वल, B1 D1–3 13 शत्रु प्रति महाबलं, B2 शत्रो परिसमापने, D4 शत्रो प्रतिममासत , D6 शत्रौ प्रतिसमाहिते, D9 शत्रुं प्रति महाहवे, G2 एकस्य गमन तव, L (ed) शत्रु प्रति च हामन —^{c}) M1 एतस्य. Ñ2 V2 3 B2 4 M5 तेऽद्य, D5 om , D9–11 तात, G3 तुभ्य, M1 2 तस्मान् ; Cv r m g as in text (for तत्र) —^{d}) Ś V1 B1 D1–3 8 12 13 मह्य (for हि मे) Ñ V2 3 B2–4 D4–7 9–11 T G1 3 M3 5 Cr भृश, G3 मनः (for तव) ❀ Cv सशयस्थमिद सर्वं, एकस्य गमन तत्रेति च पाठ ।, Cr सशयस्थमिद सर्वं शत्रो प्रतिसमापने । एकस्य गमन तत्र न हि मे रोचते भृशमिति पाठ ❀

17 ^{a}) M3 स, K (ed.) सु- (for तु) —^{b}) B1 किं विप्र (for को रिपु) Ñ2 B D1 3–7 9–11 13 T1 2 M2 3.5 Cg t प्राकृत, Ck as in text (for प्राकृतो) D2 प्रार्थयिष्यति —B4 reads 17^{cd} after 23^{ab}. —^{c}) M3 निश्चित्य B1 D2 11 13 जीवित (for जीवित-) Ś1 -त्यागी (for -त्यागे) —^{d}) Ś Ñ V3 B2–4 D1 3 8 13 अर्हति, B1 इच्छसि, D2 अर्हसि (for इच्छति)

18 Ś D2 8 12 repeat 18^{ab} after 24 —^{a}) S1 (second time) यदि (for यस्य) D7 G2 त्रिलोकेषु (for मनुष्येषु) —^{b}) V1 D9 G2 राक्षसेश्वर, D4 भुवि कश्चन (for राक्षसोत्तम) —^{c}) B3 आशसते, T3 °कसे (for °ससे) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 तेनेच्छसि कथ योद्धु —^{d}) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 [इ]ह विवज(D3 °पश्चि)ता(Ś D8 12 °त) (for [इ]न्द्रविवस्वतो) Ñ1 B3 तुल्यमिंद्रविवस्वतो , D4 तुल्य मृत्युमिवात्मन .

19 ^{a}) Ñ1 B2–4 D4 सु- (for तु) Ś D2 8 12 सक्रुद्ध , Ñ2 V B1 D1 3 5 7 13 T1 G1 M3 सरब्ध —^{d}) Ś B1 D1–3 8 12 13 रावणोपम , Ñ2 V B2–4 राक्षसाधिप (for लोकरावणम्).

20 ^{a}) D5 T1 M3 पुनस्त्व, D8 9–11 T2 3 पुरस्ताद् (for पुनस्ता). —^{b}) D6 T1 M3 स- (for त्व) D7 G2 परितप्यसे, D10.11 M1 2 त्वं विलंबसे (for त्वं प्रजल्पसि)

दृष्टः कश्चिदुपायो मे सीतोपस्थानकारकः ।
रुचितश्चेत्त्वया बुद्ध्या राक्षसेश्वर तं शृणु ॥ २१
अहं द्विजिह्वः संह्रादी कुम्भकर्णो वितर्दनः ।
पञ्च रामवधायैते निर्यान्तीत्यवघोषय ॥ २२
ततो गत्वा वयं युद्धं दास्यामस्तस्य यत्नतः ।
जेष्यामो यदि ते शत्रून्नोपायैः कृत्यमस्ति नः ॥ २३

अथ जीवति नः शत्रुर्वयं च कृतसंयुगाः ।
ततः समभिपत्स्यामो मनसा यत्समीक्षितम् ॥ २४
वयं युद्धादिहेष्यामो रुधिरेण समुक्षिताः ।
विदार्य स्वतनुं बाणै रामनामाङ्कितैः शितैः ॥ २५
भक्षितो राघवोऽस्माभिर्लक्ष्मणश्चेति वादिनः ।
तव पादौ ग्रहीष्यामस्त्वं नः कामं प्रपूरय ॥ २६

—^{c}) D5 यदीच्छसि यथा, D6 7 9 T2 G2 यथेच्छसि तथा(T2 °दा), D10 11 T1 M3 Cg t यदीच्छसि तदा, G1 यदेच्छति तदा (for यदेच्छसि तदा) — For 20, Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 subst

1135* लब्ध्वा पुनस्त्वं वैदेहीं किमस्मान्नाभिभाषसे ।
यदीच्छसि सतीं सीतामवशा वशमागताम् ।

[(l 1) Ñ1 तु, D2 ता (for त्वं) Ñ1 त्वं प्रजल्पसि, B1 D3 अभि°, D4 त्वं न जल्पसे (for नाभिभाषसे) —(l 2) Ñ1 हि तां (for सतीं) Ñ1 वशगामात्मन प्रभो, D4 वशगा कर्तुमात्मन (for the post half)],

while Ñ2 V B2–4 subst

1136* लब्ध्वोपपन्ना वैदेही किं त्वयैव विकल्पितै ।
त्वं यदीच्छसि वैदेहीं वशगा तु शृणु प्रभो ।

[(l 1) Ñ2 V1 विकल्पितै —(l 2) V3 B4 यद् (for यदि). V1 ता सीता (for वैदेहीं)]

21 ^{b}) Ś B1 D1–3 8 12 13 -[उ]पादान (for -[उ]पस्थान-) M1 2 -साधन (for -कारक) —^{c}) Ś D6 8 12 T2 3 M1–3 Cg रुचिरश्च, B4 रुचित, D9 रुचिर, Ct as in text (for रुचितश्च) Ś1 D8 12 चास्य(D8 12 °स्य) वक्ष्यामो, Ś2 चास्य बुध्यामो, Ñ V B2–4 चैव(Ñ1 चापि, B4 खलु) मे बुद्ध्या, B1 D1–3 13 च(B1 चेत्) स्वबुद्ध्या मे (for चेत्त्वया बुद्ध्या) D4 चरित वापि मे बुद्ध्या —^{d}) Ś D1–3 8 12 13 राक्षसर्षभ (for राक्षसेश्वर) B2 D4 G3 तच्, B3 मे (for तं) B1 राक्षसेंद्र शृणुष्व तत्, D7 9–11 राक्षसेंद्र तत शृणु

22 ^{a}) Ś2 D8 12 अनर्हजिह्व D1 मह्रादी, D4 महाद, D13 सक्रोधी (for संह्रादी) —^{b}) Ś V1 B4 D1–4 8 12 13 [ऽ]ति(D2 [ऽ]व, D13 [ऽ]शि)गर्जन (D4 °र्जित), Ñ2 विकर्तन, V2 विगर्जन, B2 M2 त्रिमर्दन (for वितर्दन) —^{cd}) Ś2 B1 D8 12 सुच (for पञ्च) Ś B1 D1–3 8 12 13 [अ]द्य (for [ए]ते) Ś Ñ1 B1 4 D1–3 8 12 13 गच्छतु (D8 °ति) (for निर्यान्ति) B4 [अ]द्य (for [इ]ति) Ñ1 [अ]वबुध्यता, B1 3 विघोषय, B4 [अ]वलोकय, D2 [अ]वबोधय, T2 3 [ए]व घोषय, G1 [अ]भिघोषय D4 गच्छत्येव विबुध्यता, D9 निर्याम प्रवरायुधा (for ^{d}) Ñ2 पच राम गमिष्यामो युद्धायास्मान्नियोजय

23 ^{a}) Ś B1 D1–3 8 12 13 रणे (for वयं) Ñ1 सर्वे (for युद्ध) —^{b}) B4 तत्र (for तस्य) B3 धीमत (for यत्नत) Ñ1 युद्ध दास्यामि यत्नत (sic), B1 दास्यमेस्य प्रयत्नत —^{c}) Ś Ñ1 B1 4 D1–3 8 12 13 त वधिष्यामहे शत्रु, Ñ2 V B2 3 त च शत्रु(Ñ2 तत्र शत्रु, B3 शत्रु च त) वधिष्यामि(V °मो), D4 भवद्विर्धिमहे शत्रु (sic) —^{d}) Ś Ñ V B D1–5 8–13 T1 कार्यम् (for कृत्यम्) Ñ2 B2 अस्तु (for अस्ति) Ñ2 B2 3 ते, B1 ह (for न)

24 V3 om 24 —^{a}) Ś2 यथा, B3 कथ, D2 अद्य (for अथ) Ñ V1 B2 3 D7 G2 ते (for न) Ś V2 B1 4 D1–3 8 12 13 शत्रुस्ते, M1 2 न शत्रौ, Cg t as in text (for न॰ शत्रुर्) —^{b}) Ñ1 D4 कृतनिश्चया, M5 तत्र सयुगात् (for कृतसंयुगा) —^{c}) Ñ1 D4 तथा (for तत) D5 T1 तमभि-, M3 तदभि- (for समभि-) Ś Ñ1 D2 3 8 12 समभिपश्यामो, Ñ2 V1 2 B1 3 4 D4 समभियास्यामो, B3 समवधास्यामो, T2 समभिवत्स्यामो, G (ed) समुपपत्स्यामो —G1 om (hapl. ?) 24^{d}–25^{a} —^{d}) Ś B2 D1–3 8 12 13 समर्थित, Ñ V2 B1 4 D4 समन्वित, V1 समाहित, D5 T1 समीहित, Cm g k t as in text (for समीक्षितम्) —After 24, Ś D2 8 12 repeat 18^{ab}

25 G1 om 25^{a} (cf v l 24) —^{a}) V3 युद्ध (for युद्धाद्) Ś V1 2 B D3 5 6 8 10–13 T3 Cr m g t इहेष्यामो, Ñ2 समेष्यामो, V3 हि दास्यामो, Ck as in text (for इहेष्यामो) —^{b}) D4 समुच्छ्रिता, T2 3 °क्षिता, Cr m g as in text (for समुक्षिता) —^{c}) Ś1 B4 D1 7 8 G2 स्व(B4 ते)तनूर्, Ñ V1 2 B2 3 स्वा तनु, V3 स्वातर, Cr m g k t as in text (for स्वतनु) Ñ V B2 3 रामन (for बाण) D4 निवार्यमाणा रामेण —^{d}) Ñ1 तीक्ष्णर् (for राम-) D1 -नामातिक (sic) Ś B4 D1–3 8 12 13 युधि, Ñ V B1–3 D4–7 9–11 T2 G2 3 M3 5 शर, Cr m g as in text (for शितै) ॐ Cr m g वयं बाणै स्वतनु विदार्य रामेण विदारिता कारयित्वा रुधिरेण समुक्षिता रामनामाङ्कितै शरै सह युद्धादिहेष्याम इति योजना ॐ —After 25, Ñ V B1 2 4 D13 ins , B3 ins after 25^{ab}

1137* हत तद्वानर सैन्य ससुग्रीव न संशय ।

[B4 D13 सुग्रीव न (for ससुग्रीव)]

26 ^{a}) Ś Ñ2 V B D1–4 8 12 13 निहतो (for भक्षितो) D7 G2 राघवो भक्षितो (by transp) —^{b}) T2 3 वा पुन, Ck t as in text (for वादिन) —^{c}) B2 D6 9–11 तत, Cg as in text (for तव) B3 चरिष्यामस् (for

एतत्सुनीतं मम दर्शनेन
रामं हि दृष्ट्वैव भवेदनर्थः ।
इहैव ते सेत्स्यति मोत्सुको भू-
र्महानयुद्धेन सुखस्य लाभः ॥ ३४

अनष्टसैन्यो ह्यनवाप्तसंशयो
रिपूनयुद्धेन जयञ्जनाधिप ।
यशश्च पुण्यं च महन्महीपते
श्रियं च कीर्तिं च चिरं समश्नुते ॥ ३५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥ ५२ ॥

Cm as in text (for ज्ञात्वा) —d) Ś D8 12 सर्वशोथागमिष्यति, Ñ1 सर्वथा प्राणमिष्यति, Ñ2 V1 2 B सर्वथोपनयिष्यति, D4 (marg also as in Ñ2) सर्वप्रणयमिष्यति, D6 सर्वदेव भविष्यति, D9–11 सर्वथैव गमिष्यति —After 33, G2 erroneously repeats 32a

34 a) Ś D2 8 13 हि वचो ममाद्य, Ñ1 D4 नय (D4 after corr यदि) दर्शनेन, Ñ2 V B2–4 D1 13 तव दर्शनेन, B1 D3 यद्दर्शनेन (for मम दर्शनेन) —b) B1 च, D13 तु (for हि) D5 दृष्टेव (sic) D4 अनाथा (sic) (for अनर्थः) —c) D8 इहैव Ñ1 तत्सेत्स्यति, B1 चोपास्यति, B3 तेनेक्ष्यति (sic), D4 तद्राक्षम (for ते सेत्स्यति) V3 B4 न (for मा) Ñ1 D4 कार्यंतरत्व (for मोत्सुको भूर्) —d) Ś ह्ययुद्धेन, V1 3 सु°, B4 अथो तेन, D2 12 हि युद्धेन, T1 3 न युद्धेन (for अ°) D4 महोग्रयुद्धेन, D8 महाहवयुद्धेन (for महानयुद्धेन) N1 जयस्य (for सुखस्य)

35 a) Ś2 Ñ V B D2 6 8 12 13 M3 5 Cm g अदृष्ट- B3 -दोषो (for सैन्यो) D3 [ऽ]पि (for हि) Ñ1 -सम्भ्रमो (for -संशयो) D4 अदृष्टसैन्येषु भवाप्तसम्भ्रमो —b) D9–11 G2 रिपु, Cm k as in text (for रिपून्) Ś V3 B4 D8 12 च (V3 हि) युद्धेन, D9–11 स्वयुद्धेन, Cg as in text (for अ°) T1 G1 M3 नराधिप, G3 M1 2 जयाधिप (for जनाधिप) Ś Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 जयेज्जनाधिप, Ñ2 V B2–4 जयस्व सर्वथा (for जयञ्जनाधिप) —c) G2 योग्य (for पुण्य) D5 G2 3 महीपति (for °ते) Ś Ñ V B D1 2 8 12 13 मही च भूपति (Ñ V B2–4 °ते) D3 मही च भूपते, D4 श्रियश्च कीर्तिं (sic), D7 9–11 T1 G1 M5 महान्म (G1 M5 मही म)हीपति, Cg as in text (for महन्महीपते) ❀ Cg महीपते इति सम्बोधनम् ❀ —d) D7 G2 समृद्धा (for च कीर्तिं) T2 transp श्रियं and चिरं D6 समश्नुपे (for °ते) Ñ2 V B2–4 समाप्नुहि त्वं (for चिरं समश्नुते) D4 समग्रसौख्यं च समाप्नुहि त्वं

Colophon —*Kānda name* Ñ1 B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 महोदरवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om, Ś2 V1 D1 44, Ñ2 V2 D3 43, B1 3 39, B4 42, D5–7 10 11 T1 G M 64, D9 41, T2 69, T3 71 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 श्रीरामाय नमः.

५३

स तथोक्तस्तु निर्भर्त्स्य कुम्भकर्णो महोदरम् ।
अब्रवीद्राक्षसश्रेष्ठं भ्रातरं रावणं ततः ॥ १
सोऽहं तव भयं घोरं वधात्तस्य दुरात्मनः ।
रामस्याद्य प्रमार्जामि निर्वैरस्त्वं सुखी भव ॥ २
गर्जन्ति न वृथा शूरा निर्जला इव तोयदाः ।
पश्य संपाद्यमानं तु गर्जितं युधि कर्मणा ॥ ३
न मर्षयति चात्मानं संभावयति नात्मना ।
अदर्शयित्वा शूरास्तु कर्म कुर्वन्ति दुष्करम् ॥ ४
विक्लवानामबुद्धीनां राज्ञां पण्डितमानिनाम् ।
शृण्वतामादित इदं त्वद्विधानां महोदर ॥ ५
युद्धे कापुरुषैर्नित्यं भवद्भिः प्रियवादिभिः ।
राजानमनुगच्छद्भिः कृत्यमेतद्विनाशितम् ॥ ६

53

1 ^{a}) Ñ2 तथोक्त स (by transp.), V3 स तथा हि, D7 G2 एवमुक्तस्, Cg k t as in text (for स तथोक्तस्). Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 विनिर्भर्त्स्य (for तु नि°) —Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 om 1^{cd} —^{c}) G1 3 रक्षसां (for राक्षस-)

2 Ś Ñ V B D1–4 8,12 13 read 2–11 after 15. —^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8,12 13 अहं तेद्य, D5 सोयं तव (for सोऽहं तव) —^{c}) Ś Ñ2 V1 B1 4 D1–3 8 12 13 रावणतत्, Ñ1 V2 D4 राघवस्य, V3 रावणाद्य, T3 रामस्यार्थं (sic) (for रामस्याद्य) V2 3 प्रनेष्यामि, B4 प्रवक्ष्यामि, D3 प्रजानामि (for प्रमार्जामि) B2 रावणेपोपनेष्यामि, B3 राक्षसेश्वर नेष्यामि ❀ Cm g प्रमार्जामि प्रमार्जयामि (Cg °र्जामि निवर्तयिष्यामीत्यर्थः). ❀ —^{d}) V3 D6.9–11 T G3 M3 5 निर्वैरो हि, B1 निर्भर त्व, D9 निर्वैरोथ, G1 निर्वैरोपि (for निर्वैरस्त्व)

3 For sequence in Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 cf v l 2 —^{a}) D1 ते (for न) Ś D2 8 तथा, B1 यथा (for वृथा) —^{b}) Ñ1 सजला (for निर्जला). Ñ2 B2 3 सजला जलदा इव.—V3 om 3^c–4^b —^{c}) T3 पाप (sic) (for पश्य) Ś2 D8 12 सपात्रमाना (sic), Ñ1 सपीड्यमान, B1–3 D6 7 9–11 Ct सपद्यमानं, Cg as in text (for सपाद्यमान) Ś2 Ñ V1 B2 D1–4 8 12 13 वै, V2 B1 4 मे, B3 D7 त्व, D9 G1 तं, G3 M5 तन्, Cg k t as in text (for तु) —^{d}) G2 निर्जित, Cg k t as in text (for गर्जित)

4 For sequence in Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 cf v l 2 V3 om 4^{ab} (cf v l 3) —^{a}) D7 9–11 M1 2 Ck t मर्षयति —^{c}) D9 सभावयति D5 6 9 T2 3 G M5 च (for न) D7 10 11 M1 2 Ck t सभावयितुमात्मना. —For 4^{ab}, Ś B1 D1–4 8 12 13 subst

1139* नामर्षयन्त्यात्मनो ये ते न सभावयन्त्युत ।

[D13 मर्षयति (for [अ]मर्ष°) D3 न ते (by transp) B1 [अ]वेना व ये ते (sic) (for [आ]त्मनो ये ते न) D4 अमर्षादात्मनो ह्येते कर्म सपादयन्त्युत],

while, Ñ V1 2 B2–4 subst

1140* नामर्षयति यो नित्यमप्रगल्भ स भाषते ।

[B3 मर्षयति, B4 [अ]मर्षयति. B4 ते (for यो) V1 2 प्रभाषते, B3 न भाषते.]

❀ Cr न मर्षयतीति । शूरा परकृता लघूक्तिं न मर्षयन्ति न सहन्ते । आत्मनात्मान न सभावयति न श्लाघन्ते। उभयत्रापि व्यत्ययेनैकवचनम् ।, So also Cm g ❀ —^{cd}) Ś D1–3 8 12 13 अमर्षयित्वा, B1 अमर्षभावाः (for अदर्शयित्वा) Ñ V B2–4 D4 अमृष्य हि(Ñ1 अमर्षास्तु, V1 अमृष्ययित्वा [hypm], V2 अमर्षिता, V3 अमृष्यति, B2 आमृष्यो हि, D4 आमृष्य च) रणे शूरा (for ^{c}) Ñ1 D4 दारुणं (for दुष्करम्) V2 कुर्वंति रणदु कर (for ^{d}) G2 अकथ्यमान शूरस्तु कुरुते कर्म दुष्कर

5 For sequence in Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 cf v l 2 —^{a}) B3 (marg also as in text) विह्वलानाम्, B4 विग्देवानाम् B1 D9–11 ह्यबुद्धीना —^{b}) D4 राजा (sic), D6 M3 Cm g राज्ञा, Ck t as in text (for राज्ञा) —^{c}) Ñ2 V1 B1 D8 शृणुता, B2 शृणु त्व Ś V2 D8 12 आहत(V2 °तम्), Ñ V1 3 B व्याहृतम् (for आदित) D3 5 6 9 13 T G1 3 M3 5 Cr m g शृण्वता(D5 T G1 3 M5 Cr °ता) सादितमिद, D4 शृणुता व्योद्धतमिदं (sic), D7 10 11 G2 M1 2 रोचते त्वद्वचो नित्य(M1 2 नून). D7 10 11 G2 M1 2 कथ्यमान, Cr m as in text (for त्वद्विधाना) ❀ Cv· रोचते त्वद्वचो नित्यं कथ्यमान महोदरेति क्वचिदस्य पश्चात्पाठ ।, Ct 'शृण्वता सादितमिद त्वद्विधानाम्' इति पाठे विक्लव वादिगुणाना त्वद्विधाना वच शृण्वतामिद सादितम् । ईदृश दु ख प्राप्तं भवतीत्यर्थ इति तीर्थ ❀

6 For sequence in Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 cf v l 2 —^{a}) Ñ1 V3 B1 4 युद्ध —^{c}) D1 राजस्यम् (sic) (for राजानम्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 -वर्तद्भि (for -गच्छद्भि) —^{d}) Ñ2 V B1–3 कृतम् (for कृत्यम्) G1 एव, Ck t as in text (for एतद्) D10 11 Ck t सर्व कृत्य (for कृत्यमेतद्) V3 विपत्तये, B1 विपातित, D5 T1 M3 Cm g हि सादित, T2 हि नाशित, G2 विपाटित (for विनाशितम्) D4 कृत्यमेयोपपार्जित (corrupt)

29 33 31 शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषैः सैन्यैश्चापि वरायुधैः ।
तं गजैश्च तुरंगैश्च स्यन्दनैश्चाम्बुदस्वनैः ।
अनुजग्मुर्महात्मानं रथिनो रथिनां वरम् ॥ २७

सर्पैरुष्ट्रैः खरैरश्वैः सिंहद्विपमृगद्विजैः ।
अनुजग्मुश्च तं घोरं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ २८

स पुष्पवर्षैरवकीर्यमाणो
धृतातपत्रः शितशूलपाणिः ।
मदोत्कटः शोणितगन्धमत्तो
विनिर्ययौ दानवदेवशत्रुः ॥ २९

पदातयश्च बहवो महानादा महाबलाः ।
अन्वयू राक्षसा भीमा भीमाक्षाः शस्त्रपाणयः ॥ ३०

जयाशिषा वर्धयित्वा विनीत प्राञ्जलि स्थित. । [5]
स त समारुह्य ययौ मेघगम्भीरनिस्वनम् ।
सोऽतिकायो महातेजा रथस्योपरि राक्षस ।
गन्धर्वनगराकार प्रगृहीतायुधो बभौ ।

[(l 1) Ñ V2 B2 3 हृष्ट (for दिव्य). V1 3 तस्य सूतोथ मह्(V3 °कृ)ष्ट (for the prior half) Ś D8.12 ननन्दन, Ñ V2 B3 पचनन्त्र, B4 पचम र (for पञ्चनन्त्र). —V3 om. l 2–3 —(l 2) G (ed) शनैनाथ (for सहस्रेण). Ś1 D8 युधि, Ñ2 illeg, B2 4 स्वर्ण-, D12 युद्दे (for युद्ध-) D4 lacuna for -ध्वज- —Ñ1 B1 D4 read l 4 after l 1. —(l 4) Ñ2 B1.2 4 D1 3 महाचक्रम्, D13 सुविस्तीर्णम् (for महावेगम्) Ñ1 V B3 D4 अष्टचक्रसमायुक्तम् (for the prior half) V2 B1 D3 उपानीय —(l. 6) Ś D1 8 12 आरुह्य च, Ñ1 D2 आरुह्य प्र- (for समारुह्य). Ñ2 B4 स(B4 प्र-) ययौ रथमारुह्य, V B2 3 प्रययौ स तमारुह्य, D4 त समारुह्य प्रययौ (for the prior half). Ś B2 3 D1 3 8 12 -नि स्वन, B4 D13 -नि स्वन, D4 -निस्वन (for -निस्वनम्) —G (ed) om. l. 7–8 —(l 7) Ñ V B2–4 D4 -वीर्यो, B1 D1 3 13 -नादो (for -तेजा) —(l 8) B1 स (for प्र-)]

—After 26^{cd}, D5–7 T1 M3 ins. 1144*.

—^{e}) V3 महा- (for तम्) Ś D2.8 12 प्रप(D2 12 °स)द्यामि, D4 प्रयुक्ताभि· (for प्रगल्भाभिः) —^{f}) Ñ2 राक्षस (for रावण.).

27 ^{a}) D4 शिव- (for शङ्ख-). M3 -घोषैश्च (for -निर्घोषै) —^{b}) Ś D1–3 13 सैन्यैश्चात्त-, Ñ V B2–4 राक्षसैश्च, B1 ससैन्यैश्च, D4 आहतैश्च, D8 12 सैन्यैश्चानु- (for सैन्यैश्चापि) B1 [उ]त्तमायुधै·, B4 महासुरै, G (ed) वरायुधा. —B3 reads 27^{cd} in marg —^{c}) Ñ2 V2 B1 3 मतगजैस् (for तं गजैश्च) Ś D2 8 12 चतुर्दतै (for तुरगैश्च). D4 तद्गजैस्तुरगैश्चैव —^{d}) Ñ1 D4 च महायुधै·, D8 illeg. (for चाम्बुदस्वनै) G3 रथैश्चाम्बुदसंनिभैः —^{e}) Ś B1 D1 2 8 12 13 अन्वगच्छन्, D3 अनुगच्छन् (for अनुजग्मुर्). Ñ2 V1 3 B2 D4 6 7 9–11 महात्मानो —^{f}) V1 B1 गच्छत, D6 reads in marg, M3 रथिन (for रथिनो) D4 वरा: (for वरम्)

28 B3 reads 28 in marg —^{a}) D5 9 सर्वैर् (for सर्पैर्). D7 9–11 चैव (for अश्वै). D8 G1 transp. उष्ट्रै· and अश्वै· Ś Ñ V B1–4 D1–7 8 12 13 नागो(D8 मृगो)-ष्ट्रखर(V1 B3 D3 °रथ)हस्त्यश्व, B1 नागेन्द्रहस्त्यश्वरथ (unmetric), D4 नागेन्द्ररथहस्त्यश्व ※ Cg सर्पैरिति । सर्पादीनां महाशरीराणां वाहनत्वं सम्भवतीति बोध्यम्. ※ —^{b}) G3 सिंहैश्च (for सिंह-). Ś1 Ñ V2 B1 3 4 D1–4 8 12 G3 M1 2 5 -द्वीपि-, D6 -द्वीपैर्, G3 चत्र, Cg as in text (for द्विप) G3 मृगैर् (for मृग) Ñ1 B1 3 D1 4 -द्विजा, V2 G2 3 -द्विपै, Cg as in text (for -द्विजै·). —B3 reads 28^{cd} twice —^{c}) B3 (second time) ते सजग्मुश् Ś B1,8 (first time) D1–3 8 12 13 महात्मानं, Ñ1 D4 दुरात्मान (D4 °नो); G3 महावीरा., M1.2 च त वीर (for च त घोर) —^{d}) Ś B1 3 (first time) D1–4 8 12 13 देवदानवदुर्जय, Ñ V B2 3 (second time) 4 देवदानवविद्विष(Ñ2 B3 °षः).

29 ^{a}) G2 लाजपुष्पैर् (for पुष्पवर्षैर्) B3 अभि- (for अव-) Ñ1 स पुष्पवृष्ट्या त्वभिवृष्यमाण —^{b}) Ñ1 सितातपत्र.. D1 -[उ]द्यत- (for शित-). —^{c}) Ñ2 V1 3 B2–4 D1 4–7 9–13 महोत्कट, D3 मदोद्धत, Cg as in text (for मदोत्कट·) Ś Ñ2 V B2 3 D2 8 12 13 -पान ; Ñ1 B4 D1 3 4 -मद्य-, G2 -शीधु- (for गन्ध). —^{d}) Ñ1 D4 स निर्ययौ Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 राक्षसयोध(D4 °राज)मुख्य (B3 °ख्यै·) (for दानवदेवशत्रु)

30 ^{a}) G3 [ऽ]स्य (for च). V3 पदातिश्च महाकाया —V3 om (hapl.) 30^{b}–31^{a} —^{b}) Ñ V2 B2 4 D13 -काया, V1 D9–11 सारा, B3 -कामा, D4 काय, G2.3 -दृप्ता (for -नादा). D4 महाबल. —For 30^{ab}, Ś B1 D1–3 8 13 subst., Ñ V1 3 B2–4 D4 13 ins. after 30^{ab}, whereas D5–7 T1 M3 ins after 26^{cd}

1144* निष्पतन्त महानाद महाकायं महाबलम् ।

[Ñ2 D3 निपतत, V1 निर्गत त, B1 विनि सृत (for निष्पतन्त). V1 B1 महाकाय (for महानाद) B1 महात्मान, B3 कुम्भकर्ण (for महाकाय). Ñ2 V2 B2.4 D1 3 5–7 13 T1 M3 transp. -नाद and काय. D4 महावीर्य महास्वन (for the post half).]

—^{c}) M1.2 निर्ययौ (sic) (for अन्वयू) T2.3 राक्षस (for राक्षसा) Ś Ñ2 V1.2 B2–4 D2.8 12 घोरा, D1.3.13 वीरा;

11 16 14 एवं तस्य ब्रुवाणस्य कुम्भकर्णस्य राक्षसाः ।
नादं चक्रुर्महाघोरं कम्पयन्त इवार्णवम् ॥ ३९
तस्य निष्पततस्तूर्णं कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
बभूवुर्घोररूपाणि निमित्तानि समन्ततः ॥ ४०
उल्काशनियुता मेघा विनेदुश्च सुदारुणाः ।
ससागरवना चैव वसुधा समकम्पत ॥ ४१
घोररूपाः शिवा नेदुः सज्वालकवलैर्मुखैः ।
मण्डलान्यपसव्यानि बबन्धुश्च विहंगमाः ॥ ४२
निष्पपात च गृध्रोऽस्य शूले वै पथि गच्छतः ।
प्रास्फुरन्नयनं चास्य सव्यो बाहुरकम्पत ॥ ४३
निष्पपात तदा चोल्का ज्वलन्ती भीमनिस्वना ।
आदित्यो निष्प्रभश्चासीन्न प्रवाति सुखोऽनिलः ॥ ४४
अचिन्तयन्महोत्पातानुत्थितॉल्लोमहर्षणान् ।
निर्ययौ कुम्भकर्णस्तु कृतान्तबलचोदितः ॥ ४५

(for त वधिष्यामि) D7 G2 [अ]तो युगे (G2 °धि) (for सयुगे). Ñ1 D4 निहनिष्यामि वानरान्, B1 हनिष्यामि सराघव

39 b) B1 D7 9–11 G M1 2 Cg रक्षस (for राक्षसा) —c) Ś Ñ1 D1–4 8 12 13 नादाश्च (for नाद) Ś1 Ñ1 D1–3 8 12 13 -घोरान्, Ś2 -घोरा ; V2 -वेग, B3 -काया· ; D4 नादं (sic), D7 G2 -योधा· (for -घोर). —d) D9 G1 कपयन्तम्, D13 क्षपयत (for कम्पयन्त) Ś D8 12 इवार्णवा·, Ñ V B2–4 D4 वसुधरा (for इवार्णवम्) G3 कंपयन्निव मेदिनी —After 39, D6 ins

1148* ते वानरास्तदा दृष्ट्वा तस्य काय महात्मन ।

40 B1 om 40ab —a) D1 3 13 ततो (for तस्य). Ñ2 V B2–4 D4 निष्क्रामत· (for निष्पततस्) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 पुर्यां (Ñ1 D2 °यॉं) (for तूर्णं) —b) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 G1 M5 रक्षस (for धीमत·)

41 M5 om. 41–42. —a) Ś2 Ñ V B1 3 4 D1 3 4 8 12 13 शुष्काशनि-, D7 G1 उल्काशत- (for उल्काशनि) Ñ2 B2 D13 समा, B1 4 -प्रभा, D7 G2 M1 -मुचो (for -युता) M1 घोरा (for मेघा) B3 (after corr marg. as in text) शताकारा (for युता मेघा) —b) Ś D2 8 12 विचेरुर्, D5–7 9–11 T G2 M1 3 बभूवुर् (for विनेदुश्) Ś Ñ1 B4 D1 3 4 6–13 T2 3 G1 2 M1–3 Cg k t गर्दभारुणा ; Ñ2 V B2 3 D2 गर्दभस्वना· (V3 B3 °रा), B1 D5 T1 भृश (B1 तत्र) दारुणा, G (ed) दारुणस्वरा (for च सुदारुणा) —d) B4 च व्यकम्पत, L (ed.) समकपयत् (for समकम्पत)

42 M5 om 42 (cf. v l 41) —b) M1 2 मज्वाला-, Ck t as in text (for सज्वाल-) D1 -वितर्तैर् (for -कवलैर्) —c) Ñ1 [अ]वसव्यानि, Ñ2 च सव्यानि, B3 [अ]पवित्राणि, D4 [अ]पि सव्यानि, D11 [अ]थ सव्यानि (for [अ]पसव्यानि). —d) D1 ते (for च)

43 D11 om (hapl.) 43 V3 om. 43ab —a) Ś Ñ V1 2 B D1–5 7 8 12 G1 2 M1 2 निपपात, Cg as in text (for निष्पपात) D1 [ऽ]स्य गृध्रश्च (by transp.), D5 T1 च शूलेस्य, D8 खगस्तस्य, M3 च मालेव (for च गृध्रोऽस्य). —b) Ñ2 पुरत, B2 तुमुल ; D5 T1 M3 गृध्रो वै (M3 °स्य), G1 शूले च, G2 शूलाग्रे (for शूले वै). Ś V1.2 B1 3 (marg also) 4 D1–3 8 12 13 रथस्योपरि, B3 तुमुलः परि- (for शूले वै पथि) D1 13 तिष्ठतः (for गच्छत) Ñ1 D4 ध्वजस्योपरि दारुण —c) Ś D8 12 अस्फुरन्, V3 प्रफुल्ल-, D1 प्रास्फुरयन (hypm), D7 प्रस्फुरन् (for प्रास्फुरन्). Ñ V B2 3 सव्य (for चास्य) —d) D1 3 13 सव्य (for सव्यो). Ñ1 प्रकपत, Ñ2 V B2 3 तथैव च, D1 अकपन, D4 अकल्पयत् (sic), D9 T2 3 M2 3 5 Cg च कपते (M2 °त) ※ Cg गृध्र इति जात्येकवचनम्। सव्यशब्दो लिङ्गव्यत्ययेन नयनशब्देनापि सबध्यते। कम्पते अकम्पत. ※ —After 43, Ñ1 B2 ins.

1149* प्रावेपत भुजस्तस्य रोमहर्षस्त्वजायत।
अभिद्यत स्वरश्चैव रणभूमिं विगाहत ।

[(l. 1) Ñ1 चैव (for तस्य) G (ed.) तथा प्रावेपतांभिश्च (for the prior half) Ñ1 च जायते (for त्वजायत) —(l. 2) Ñ1 इदागत (for विगाहत)]

44 D11 reads 44 twice —a) D5 T1 G1 2 M1–3 निपपात D7 G2 [अ]म्रतश्च (for तदा). Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 13 G3 गगनान्निप(Ś V3 B D2 8 12 13 °ष्प)-पातोल्का —b) S Ñ2 D8 12 T2 -दर्शना, V2 3 -विक्रमा, B3 D2 6 7 9 10 13 -नि स्वना (for -निस्वना) —c) Ñ2 V2 3 D1–3 7 13 नि प्रभश्च. —d) D7 G2 प्रववौ न, D9–11 (both times) न वाति च, T2 3 G3 M5 प्रवाति न (by transp) (for न प्रवाति) Ś Ñ V B D1–4 8 12.13 प्रववौ न च (V2 चंद्र, B3 D1 च न, B4 चात्र, D4 तीक्ष्ण) मारुत·, D6 प्रतिवात्यसुखोनिल, G1 प्रवात्यसिमुखोनिल, M1 2 ववौ च परुषोनिल.

45 b) D4 उद्यताम्, D9–11 उदितान्, M5 उत्पातान् (for उत्थितॉल्) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8.12 जीवितातकान्, B1 जीवितापहान्, D5–7 10 11 S रोमहर्षणान्, D9 घोरदर्शनान्, D13 अविभीषणान् (for लोमहर्षणान्) —After 45ab, D3 ins :

1150* आत्मवीर्यं विवृण्वानो राक्षसानित्युवाच ह।
कालो भवेय कालस्य दहेयमपि पावकम्।
मृत्यु मरणधर्मेण सयोजयितुमुत्सहे।

—c) Ś Ñ2 B1 2 D1 4 8 12 13 स, B3 च, B4 om. (subm.) (for तु) Ñ1 V2 3 D2 स निर्ययौ कुंभकर्ण., D6

o 57 53 विपुलपरिघवान्स कुम्भकर्णो
रिपुनिधनाय विनिःसृतो महात्मा ।
कपिगणभयमाददत्सुभीमं
प्रभुरिव किंकरदण्डवान्युगान्ते ॥ ५०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५३ ॥

५४

स ननाद महानादं समुद्रमभिनादयन् ।
जनयन्निव निर्घातान्विधमन्निव पर्वतान् ॥ १
तमवध्यं मघवता यमेन वरुणेन च ।
प्रेक्ष्य भीमाक्षमायान्तं वानरा विप्रदुद्रुवुः ॥ २
तांस्तु विद्रवतो दृष्ट्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
नलं नीलं गवाक्षं च कुमुदं च महाबलम् ॥ ३

---

50 B2 om 50[ab] (cf v l 49). B4 om 50. —[a]) Ñ1 -परिघ इग् Ś Ñ2 V2 3 B1 D1–3 8 12 13 तु (for स) D4 विपुलपरिघबाणहस्तो —[b]) B3 -गणब न- ; D1 -विजयाय (for -निधनाय) B3 -निश्चयो, D4 5 9–11 T G1 3 M5 विनिस्मृतो, D7 G2 विनिर्गतो, Ct as in text (for विनि सृतो) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 महौजा (for महात्मा) —[c]) D4 -बलम्, D6 क्षयम् (for -भयम्) Ś2 D8 12 आचरन्, Ñ1 V3 D2 3 6 7 T2 3 G3 M1 2 5 आदधत्, B1 आहरन, D1 13 आवहत्, D4 आय ᵛ, D5 आरयत् (sic) (for आददत्). Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 12 13 -तीव्र, D7 G1 2 -भीम· (for -भीम) —[d]) D1 विभुर् (for प्रभुर्) Ñ V B2 3 D4 कृतात· (for युगान्ते) Ś D8 12 किंकरवान्युगातवात

Colophon —*Kānda name* Ñ1 V1 B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ2 V B D1–4 8 9 12 13 कुंभकर्णनिर्याण (B1 D2 13 °ण), Ñ1 कुंभकर्णनिष्क्रमण. —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om., Ś2 V1 D3 45, Ñ2 V2 44, B1 3 40, B4 43, D1 84, D6–7 10 11 T1 G M 65, D9 42, T2 70, T3 72 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

54

Before 1, Ñ V B (B4 om 1) D4 13 ins

1153* स पुरद्वारान्निर्यात कुम्भकर्णो महाबलः ।
राक्षसैर्बहुभि शब्दैर्नर्दमानै पुरस्कृत· ।

[(l 1) Ñ B2 4 द्वारि Ñ2 निष्कात (for -निर्यात). —(l 2) Ñ1 V1 D4 युक्ता (for कुर्दद्). B3 D4 13 नर्दमान· V3 समतत, B1.2 पुरस्तन, B4 °भ्यिन· (for पुरस्कृत).], while D5–7 9–11 S ins

1154* स लङ्घयित्वा प्राकार गिरिकूटोपमो महान् ।
निर्ययौ नगरात्तूर्णं कुम्भकर्णो महाबल ।

1 B4 om. 1 —[a]) B1 ननाद स (by transp.), D9–11 ननाद च, M1 सिंहनादं, G (ed) सननाद —[b]) B2 D4 इव, D7 G2 3 अपि (for अभि-). Ś B1 3 (*sup lin* also) D1–3 8 12 13 समुद्र इव पर्वणि —[c]) D9–11 विजयन् Ś V B1 D1 8 12 13 निर्वात, B3 D6 7 T1 G2 Cv निर्घोषान्, D2 निर्वात, D3 निर्घोष, Ck t as in text (for निर्घातान्) —[d]) Ś V B1 D1–3 8 12 13 कपयन् (for विधमन्). Ś D8 12 मेदिनीं (for पर्वतान्)

2 [a]) Ñ1 D4 मघवतो, B2 मघोना च. B3 (*sup lin.* as in text) तमप्रत्य महामाय —[b]) Ñ1 D4 यमस्य वरुणस्य D5–7 9–11 T1 G2 M वा (for च) —[c]) Ñ1 V3 वीक्ष्य, B1 G3 दृष्ट्वा (for प्रेक्ष्य). D4 दृष्ट्वा भीतास्तमायात, D5 6 T1 भीमाक्ष प्रे(D6 वी)क्ष्य निर्यांत —After 2, Ś D4 8 12 repeat 6 53 47 (D4 47[ab] only) and read 6 53 48 (except D4), while Ñ1 reads 6 53 47–48[ab] and repeats 6 53 48[c]–49, B1 3 repeat 6 53 47–49, D1–3 13 repeat 6 53 47 and read 6 53 48–49

3 [a]) B3 च (for तु) D6 9–11 T2 3 G1 M3 5 विप्रद्रुतान् (for विद्रवतो). D7 G2 तान्वीर· प्रद्रुतान्दृष्ट्वा —[b]) Ś Ñ1 V3 B1 D1–4 6 8–13 T2 3 G3 M2 5 राजपुत्रो (for वालि°) —[c]) Ś Ñ B2 3 D1–3 8 12 13 गवाक्षं गवय (Ñ B2.3 चन्दन, D1 3 13 सनलं) नील (D12 भीम), V B1.3 (*sup.*

6 2 5 सोऽपि सैन्यानि संक्रुद्धो वानराणां महौजसाम् ।
ममन्थ परमायत्तो वनान्यग्निरिवोत्थितः ॥ १०
लोहितार्द्रास्तु बहवः शेरते वानरर्षभाः ।
निरस्ताः पतिता भूमौ ताम्रपुष्पा इव द्रुमाः ॥ ११
लङ्घयन्तः प्रधावन्तो वानरा नावलोकयन् ।
केचित्समुद्रे पतिताः केचिद्गगनमाश्रिताः ॥ १२

[(l 1) Ñ1 च (for नु-) —(l 4) D4 आत्म (for त्म)]

—Then Ñ1 B2 D4 cont, while Ś Ñ2 V B1 3 4 D1-3 8 12 13 ins after 9^{ab}

1158* तत पर्वतमुत्पाट्य द्विविद प्लवगर्षभ ।
दुद्राव ज्वलनाकारो राक्षस सुमहाबल ।
स तं महामेघनिभ चिक्षेप प्लवगाधिप ।
तमप्राप्य महाकाय तस्य सैन्यमपोथयत् ।

[(l 1) B2 शाल समुत्पाट्य Ś द्विविद॰, Ñ1 D4 कुपित (for द्विविद) D3 प्लवगर्षभ (unmetric) —D1 om (hapl) l 2-3 —(l 2) Ñ V1 3 B2 4 D4 ज्वलनाकार, D2 ज्वलनाभ्य म Ñ1 भीमविग्रह, Ñ2 V B2-4 D4 भीमविक्रम (V3 B3 ॰म), B1 D3 13 म महाबल (for सुमहाबल) —(l 3) Ñ1 शैल (for म त) Ñ2 -..निभ (illeg), B3 -तोरनिभ (for -मेघनिभ) D4 महामेघनिभ शाल (for the prior half) Ñ V B2-4 D4 नु(Ñ1 D4 म, V2 3 च)महाबल, B1 D2 3 13 प्लव(D3 ॰व[unmetric])गर्षभ —D1 om l 4 —(l 4) B3 (m also) D13 त तु(D13 च) प्राप्य B1 महात्मान (for ॰काय) D2 तमप्रतिमकर्माण (for the prior half) Ś D8 12 सर्व- (for तस्य) Ś B1 D1-3 8 12 13 सैन्ये पपात ह]

—Then Ñ2 cont

1159* शतश पादपान्वीराश्चिक्षिपुस्ते महाबला ।

—While D4 cont. (owing to om) 1160* after 1158*

—D4 om 9^{c} —l 1 of 1160* —^{c}) B1 गात्रे प्र (for गात्रेषु) —^{d}) Ś B1 4 D1-3 8 12,13 विपुला॰, D9-11 बहव॰, M5 पर्वता॰ (for शतश) Ñ1 विशीर्णा विपुला शिला, Ñ2 V B2 असिञ्चन महाशिला, B3 व्यशीर्यंत महाबला —^{e}) D12 13 पुष्पिताग्रेश्च M1 गिरिशृंगाणि वृक्षाश्च —^{f}) Ś D8 12 तस्य पेतुर, D1 13 पेतुर्भग्ना (by transp), D3 भिन्ना पेतुर

10 D4 om 10 (cf v l 9) —^{a}) Ś D1 3 8 12 13 स हि, Ñ V2 3 B2-4 स तु, V1 B1 स च, D2 स ह, G1 M5 एष, M1 2 तत (for सोऽपि) G3 सोपि तत्र सुसंरब्धो —^{b}) Ñ2 D1 13 वनौकसा, G2 महाचमू (for महौजसाम्) Ś D2 8 12 द्रावयामास राक्षस —^{c}) Ś Ñ2 V2 B1 2 D1-3 8 12 13 परमायस्तो.—^{d}) D9 वनम् B2 इवाहित, B4 समुत्थित (for इवोत्थित) D12 वनाग्निरिव चोत्थित —After 10, Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 ins, while D4 cont. after 1158*

1160* वानरास्तु सुसंक्रुद्धा गिरिशृङ्गैर्महाबला ।
राक्षसानामनीकानि विनिजघ्नु सहस्रश ।
तच्छैलवेगाभिहत हताश्वरथवारणम् ।
रक्षोरुधिरसङ्क्लेद बभूवायोधन महत् ।
रथिनो वानरेन्द्राणा शरै कालान्तकोपम । [5]
शिरांसि सहसा जघ्नुर्नदन्तो भीमनिस्वना ।
वानराश्च महात्मान समुत्पाट्य महाद्रुमान् ।
रथानुष्ट्रान्खरान्नागान्राक्षसांश्चाप्यसूदयन् ।

[D4 om. l 1 —(l. 1) Ñ1 V1 अपि स-, Ñ2 V2 3 B2 4 तु नत॰ (for तु सुस-) Ś D8 गिरिश्रृगा —(l 2) D3 reads in marg. from मनीकानि up to गजान् (see var) in l. 8 Ñ V3 B निजघ्नुस्ते (B1 3 ॰श्च), V2 अघ्नस्ते च (for विनिजघ्नु) D3 समतत —(l. 3) Ś D8 तद्वायु, D12 तद्वात- (for तच्छैल-) Ñ V B2-4 D4 -शृगाभिहत B2 D4 हताश्व —D3 om. from रथ- up to नि स्व- in l 6 Ñ2 V B3 4 रथवाहन, B1 D1 13 -वरवारण, B2 D4 हतसारथि (for -रथवारणम्) —(l 4) Ś B3 D8,12 -सञ्छिन्न (for -सङ्क्लेद) —(l. 5) Ñ1 D4 कालानल-, D1 ॰यम- (for ॰न्तक-) —(l 6) Ñ1 D4 समरे (for सहसा) Ñ2 B4 D13 जघ्नु Ś D1 3 8,12 13 भीमनि स्वना, Ñ V B2-4 D4 युद्धलालसा, B1 भीमदर्शना. —(l 7) Ñ1 सानूनुत्पाट्य सद्रुमान् (for the post half) —(l 8) B3 हयान्नागान्, D3 गजानश्वान् (for खरान्नागान्) Ś B1 D1 2 8,12 13 रथिनश्च ग(B1 D1 13 ॰वानश्वान्ग)जानुष्ट्रान्, D4 रथानश्वान्खरान्नागान् (for the prior half) Ñ1 D4 [अ]भ्यमृदयन्, B3 [अ]-भ्यमर्दयन्, D1 2 [अ]व(D2 भ्य)सूदयन्, D3 13 न्यसूदयन्.

11 ^{a}) Ñ2 लोहिताक्ता हि, B1 4 D3 ॰र्द्राश्च, D4 ॰क्षास्तु. D7 G2 3 M1 2 हरय (for बहव॰) —^{b}) Ñ2 V B2-4 स प्लवगमा, D7 राक्षसाहता, G1 गा समाश्रिता., G2 राक्षसंर्हता॰, M1 2 बहवो युधि, M5 भुवि वानरा (for वानरर्षभा) —After 11^{ab}, G1 reads 13^{ab} repeating it in its proper place —Ñ3 om 11^{cd} —^{d}) B1 ताम्ररक्ता, D4 ॰वर्णा, G1 रक्तपुष्पा (for ताम्रपुष्पा) Ñ1 V G2 प्रफुल्ला (G2 पुष्पिता) इव किंशुका (Ñ1 पादपा), G3 ता*** ** द्रुमा. (damaged)

12 Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 read 12 after 14^{ab} —^{ab}) D4 राक्षसा (sic) (for वानरा) Ñ V2 B2-4 न व्यलोकयन् Ś V1 B1(m) D1-3 8 12 13 लघयति स (B1 लङ्घयति च) धावतो निरपेक्षा प्लवगमा —^{c}) Ñ V B2-4 D1 केचित्समुद्र सतेरुर् —^{d}) Ñ V B D1-3 13 गगन केचिद् (by transp), D4 गगनागमम्, D10 11 केचिद्गहनम्, M1 2 केचिदम्बरम् D6 9-11 मास्थिता (for आश्रिता)

वध्यमानास्तु ते वीरा राक्षसेन बलीयसा ।
सागरं येन ते तीर्णाः पथा तेनैव दुद्रुवुः ॥ १३
ते स्थलानि तथा निम्नं विषण्णवदना भयात् ।
ऋक्षा वृक्षान्समारूढाः केचित्पर्वतमाश्रिताः ॥ १४
ममज्जुरर्णवे केचिद्गुहाः केचित्समाश्रिताः ।
निषेदुः प्लवगाः केचित्केचिन्नैवावतस्थिरे ॥ १५
तान्समीक्ष्याङ्गदो भग्नान्वानरानिदमब्रवीत् ।
अवतिष्ठत युध्यामो निवर्तध्वं प्लवंगमाः ॥ १६
भग्नानां वो न पश्यामि परिगम्य महीमिमाम् ।
स्थानं सर्वे निवर्तध्वं किं प्राणान्परिरक्षथ ॥ १७
निरायुधानां द्रवतामसंगगतिपौरुषाः ।
दारा ह्यपहसिष्यन्ति स वै घातस्तु जीवताम् ॥ १८

13 Ś1 om. (hapl.) 13–15b. G1 repeats 13ab here (cf. v.l. 11). B1 reads 13ab in marg. —a) Ś B1 D9.12 ततो (for तु ते). M1.2 धीरास्ते (by transp.). Ñ2 V B2–4 वानरा व समानागते. —b) Ś Ñ V B3.4 D1–6.9.12.13 जवन्पर, B1 विपश्चिना, B2 त्रिपाद, D10.11 G च ह्लीन्या (for बलीयसा). —c) Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1–6.9.12.13 मर्ताणां, D7 G2 M1.2 र तीर्णा, G3 च तूर्णं (for ते तीर्णा). —d) D6 T1 M3 प्रदुद्रुवुः, G3 damaged (for [दु]द्रुवुः).

14 Ś1 om. 14 (cf. v.l. 13). B1 reads 14ab in marg. —a) Ś B1 D1–3.9.12.13 [ज]च स्थानि, Ñ2 V B2–4 च स्थानि, D5.6.9–11 यदा निम्न (for तथा निम्न). D4 स्थानि निम्नाश्च. —b) D1.7.9–11 विपर्णा, D6 विशीर्ण (for विषण्ण-). Ś B1 D1–3.9.12.13 कृत्वा (for भयात्). —After 14ab, Ś Ñ V B D1–6.9.12.13 read 12. —D11 om. (hapl.) 14c–15b. —c) Ś Ñ V B D2–4.9.13 हरिद्र (for ऋक्षा). D12 समारूढा, G2 M3 उपारूढा (for -रूढाः). —B1 om. 14d. Ś Ñ V B2–4 D2–4.9.13 transp. 14d and 15a. —d) Ś Ñ V2.3 B2–4 D2–4.9.13 केचिद्गिरिमारुरुहुः. V1 आरुरुहुर्गिरिं कांश्चिद्. D7 G1 गोपुरमास्थाय श्रिता गुहा (G2 गुहा).

15 D1.9–13 Ś1 om. 15ab (for Ś1, cf. v.l. 13 and for D11, cf. v.l. 14). Ś Ñ V B2–4 D2–4.9.13 transp. 14d and 15a. —a) Ś Ñ V B D2–4.9.13 ममज्जु (D5 °ज्ज[ुः]) केचित्(D6 °मज्ज (hypm.) [illegible]. —B1 om. 15bcd. —b) V3 B2 D5 गुहा, B4 गिरिं, D7 G2 गिरिन् (for गुहा). Ś D6 केचित्समाश्रिताः. —V3 om. 15cd. —c) D7 T1 G1 निषेदुः. Ś Ñ2 V1.2 B2–4 D1–6.9.12.13 निषेदुर्भीता (B4 °र्भीता), विविशुः, Ñ1 D5.10.11 T1 G1.3 M3 C1 विविशुः (D8 M2 विशुः M3 विविशुः) [illegible] C2 निषेदुः प्लवगाः केचित्पाद [illegible] —d) [illegible] नैवावतस्थिरे. V1.2 B4 न व्यवतस्थिरे. D4 [illegible] तस्थिरे. G3 damaged. M3 नैवोपतस्थिरे. —After 15, D1–3.9–11 [illegible]

1101* [illegible]

M1.2 [illegible]

—[illegible]

1102* [illegible]

16 a) Ś D1–3.9.12.13 समीक्ष्यैव, Ñ2 V1 [illegible], D5 समीक्ष्य, D6 प्रसमीक्ष्य (for समीक्ष्य). G3 damaged from [illegible] up to 16c. —b) Ñ1 V1.2 [illegible]. V3 [illegible] (for भग्नान्) [illegible] —c) D5 [illegible], G1 युध्यध्वं (for युध्यामो). Ñ V B1.3 D2 [illegible]. —d) (D4) (for [illegible]) Ś B1 D1–3.9.12.13 [illegible] यूयं युध्यामो [illegible]

17 a) B2 हता (for वो). D1 [illegible]. —b) Ś1 गिरिगह्वरा, Ś2 B1 D1–3.9.12 [illegible]. Ñ V B2–4 D1.10.11 G1.2 M1.2 C1 [illegible]. C2 [illegible] (for परिगम्य). D4 [illegible]. D5 [illegible] —G1 om. 17c–18. —c) D4 [illegible]. Ś B1 D1–3.9.12 निवर्तध्वं, Ñ1 [illegible], D10.11 [illegible] (D12 [illegible]) (for निवर्त-). —d) Ś Ñ V B D1–4.9.13 युध्य [illegible] (B4 [illegible]). —After 17, Ś Ñ V B D1–4.9.13 [illegible]

1103* [illegible]

[D13 [illegible]) [illegible]

18 G1 om. 18 (cf. v.l. 17c). —a) D1 [illegible]. D10.11 [illegible]. C [illegible] —b) D7 G2 M3 [illegible] D5 [illegible] Ñ V B1 D2 [illegible]. B2 [illegible]. D1–3 [illegible]. D6 T1 [illegible]. D10 [illegible]. C [illegible] —d) [illegible] C2 [illegible] —d) [illegible] D1–3.9 [illegible]. M3 [illegible] D1–3.9.12.13 [illegible]

कुलेषु जाताः सर्वे स्म विस्तीर्णेषु महत्सु च ।
अनार्याः खलु यद्भीतास्त्यक्त्वा वीर्यं प्रधावत ॥ १९
विकत्थनानि वो यानि तदा वै जनसंसदि ।
तानि वः क्व च यातानि सोदग्राणि महान्ति च ॥ २०
भीरुप्रवादाः श्रूयन्ते यस्तु जीवति धिक्कृतः ।
मार्गः सत्पुरुषैर्जुष्टः सेव्यतां त्यज्यतां भयम् ॥ २१
शयामहे वा निहताः पृथिव्यामल्पजीविताः ।
दुष्प्रापं ब्रह्मलोकं वा प्राप्नुमो युधि सूदिताः ।
संप्राप्नुयामः कीर्तिं वा निहत्वा शत्रुमाहवे ॥ २२
न कुम्भकर्णः काकुत्स्थं दृष्ट्वा जीवन्गमिष्यति ।
दीप्यमानमिवासाद्य पतंगो ज्वलनं यथा ॥ २३

19 [a]) Ś D1 3 8 9 12 सर्वे स्मो, Ñ1 V3 सर्वे तु, Ñ2 V1 2 B D2 सर्वेषु ; D4 10 11.13 सर्वेस्मिन् , T8 सर्वस्माद् (for सर्वे स्म) —[b]) D9 महात्मसु (for महत्सु च). —After 19[ab], D6–7 9–11 S ins

1165* क्व गच्छत भयत्रस्ता हरय प्राकृता यथा ।

[K (ed.) गच्छथ D6 भयत्रान्ता (for °त्रस्ता) D6 7.9–11 G2 M1 प्राकृता हरयो (by transp)]

—D4 om (hapl ?) 19[c]–20. G3 damaged for 19[c] —[c]) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 अनार्यं, Ñ1 अकार्यं, D13 अनया॰ (for अनार्या॰) —[d]) Ś D8 12 युद्ध, Ñ2 V B2.4 धैर्यं (for वीर्यं) Ś Ñ V B3 4 D1–3 8 12 पलायथ, M5 प्रधाविता: (for प्रधावत) B1 त्यक्तवीर्या. पलायथ, D13 त्यक्त्वा वीर्यबलौ यथा.

20 D4 om 20 (cf v l 19) B3 reads 20[ab] in marg —[a]) Ś2 Ñ B1 2 4 D1–3 8 12 13 विकत्थितानि B3 योधानि, M5 च यानि (for वो यानि). —[b]) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D1–3 8 12 13 गर्जित्वा, V3 D9–11 भवद्भिर्, B2 गर्जद्भिर्, D5 T1 तथा चे, D6 T2 3 G1 सदा वै, G3 कथ्यद्भिर् , M1 2 युध्यता, M5 कथ्यता, G(ed.) युद्धार्थं (for तदा वै). Ñ B2 4 जनसंनिधौ. —V3 om 20[c]–22[b]. —[c]) D2 तानि त्यक्त्वा Ś B1 D1 3 8 12 13 [अ]द्य यातानि, Ñ1 D7 9–11 G2 3 M3 नु यातानि, Ñ2 B2 प्रनष्टानि, B3 प्रहृष्टानि (for च यातानि) V1 2 B4 क्व तान्यद्य प्रन(V2 °ह)ष्टानि, G1 तानि वोद्य क्व यातानि —[d]) Ś D8 12 युद्धग्राणि, Ñ V1 2 B2–4 विस्तृतानि, G2 सौहृदानि (for सोदग्राणि) Ś Ñ1 V1 2 B2–4 D1–3 8 12 13 गतानि च(B2 वै) , Ñ2 हतानि च, B1 शितानि च, D10 11 G3 M1 2 हितानि च, Cm g as in text (for महान्ति च)

21 V3 om 21 (cf v l. 20) —[a]) Ś D8–12 भीरो (for भीरु-) Ñ1 V1 2 B2 4 D4 भीरुप्रवादोपहता, Ñ2 भीरुप्रवादो महता, B1 भीरुर्युवा श्रूयते य , B3 भीरुवादेनापहता, G2 M5 भीरुप्रवादाञ्श्रुत्वा च(M5 °त्वेव). —[b]) Ś D3 8 12 13 न स, B1 स न, D1 न प्र-, D2 न च (for यस्तु). D7 (m also as in text) निष्कृत (for धिक्कृत) Ñ V1 . B2–4 D4 यदि जीवथ विक्कृ(B1 सत्कृ)ता , G2 यो जीवति विगतस्तु त. —[c]) G3 damaged for पैर्जुष्ट Ś Ñ V1 2 B D1–4.8 12 13 M5 मार्गं सत्पुरुषैर्जुष्टं. —[d]) Ś D1–3 8 12 13 सेवामस् , Ñ2 V1.2 B3.4 सेवध्वं (for सेव्यता) B1 सेवामस्त्यक्तजीविता , B2 सेवध्वं त्यज्य सभ्रम

22 V3 om 22[ab] (cf. v l 20) —[a]) D5 T1 M3.5 [s]थ (for वा) Ś V1 2 B1 4 D1–3 8.12 13 स्वप्स्यामो वा(B1 °मथा)द्य निहता॰, Ñ B2 शयीमहि हता युद्धे, B3 शयामो वापीह युद्धे; D4 गत्वामाहारया युद्धे (sic), G (ed.) शयामोपीह वा युद्धे. —[b]) Ś B1 4 D1–3 8 12.13 त्यक्त-, M2 हत- (for अल्प-). ※ Cv शयामहेथ निहता पृथिव्यामल्पजीविता इति युक्त पाठ॰ ※ —Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 transp 22[cd] and 22[ef] —[cd]) B3 तु (for वा) B4 दुष्प्राप ब्रह्मणो लोक, D4 दुःपार ब्रह्मलोकस्य (for [c]). B4 प्राप्स्यामो. Ś V1 B1 D1–3 8 12 13 G1 M1 2 5 Ck प्राप्स्या(M1 2 प्रया, M5 प्राप्नु)मो युधि निर्जि(D13 निहं, G1 जीवि)ता॰ ; Ñ V2 2 B2 3 D4 प्राप्नुयाम निसू(B2 3 °पू, D4 °ना)दिता (for [d]) D9–11 प्राप्नुयामो ब्रह्मलोक दुष्प्राप च कुयोधि(D9 °गि)सि. —After 22[cd], Ñ2 B3 ins

1166* ममग्रा॰ पुत्रदारैर्वा विहरामो यथासुखम् ।
काननानि विचिन्वन्तो नदी॰ पद्मवनानि च ।

[(l 2) B3 प्रस्न (for पद्म-)]

—[e]) Ñ2 V2 D7 9–11 T2 3 G2 3 M5 अवाप्नुयाम., Cr as in text (for सप्राप्नुयाम॰) Ś B1.4 D1–3 8 12 13 अवाप्स्यामोथ (D13 °द्य)वा(B4 सत्-) कीर्तिं (B1 कीर्तिं च), Ñ1 V1.3 B2 3 अवाप्नुयाम वा कीर्तिं, D4 आवाप्नुयु समे वा कीर्तिं (sic). —[f]) B1 4 D1 3 13 हत्वेमं, M5 त हत्वा (for निहत्वा). Ñ1 V1 3 B2 3 D4 G1 2 M1 2 हत्वा शत्रु (G1 शत्रून्हत्वा) महाहवे —After 22, D6–7 9–11 S ins.

1167* जीवित वीरलोकस्य भोक्ष्यामो वसु वानरा ।

[D10 11 G1 M1 2 Ck t निहता (for जीवित) D6 G3 जीव-, Cv as above (for वीर-) G2 M5 Cv.m g मोक्ष्यामो, Ck t as above (for मोक्ष्यामो). ※ Cv "जीवित वीरलोकस्य मोक्ष्यामो वसु वानरा इति" । वीरलोकस्य वीरस्वर्गस्य वसु मूल्य मोक्ष्याम । , Cr व(मो ?)क्ष्यामो वसु वानरा इति पाठ । , so also Cm g k.t , Ct adds 'जीविन वीरलोकस्य मोक्ष्याम ' इति पाठोऽपाठ । नापि तत्रार्थसामञ्जस्यम् । तत्र हि अखण्डलोकस्य वसु मूल्यभूत जीवित मोक्ष्याम इत्यर्थं तीर्थ आह ※]

23 B1 om 23[ab] —[b]) Ś D8 12 दृष्ट्वा जीवितुमर्हति —G3 om (hapl.) 23[c] – 24 —[c]) B4 वार्यमाण (for दीप्यमानम्) Ś Ñ V B D1–4.8 12.13 G2 समासाद्य, Cg as in text (for इवासाद्य) —[d]) B1 पतंगा D7 G1 M1 2 पतग(M1 2 °गा) इव पावक

पलायनेन चोद्दिष्टाः प्राणान्रक्षामहे वयम् ।
एकेन बहवो भग्ना यशो नाशं गमिष्यति ॥ २४
एवं ब्रुवाणं तं शूरमङ्गदं कनकाङ्गदम् ।
द्रवमाणास्ततो वाक्यमूचुः शूरविगर्हितम् ॥ २५
कृतं नः कदनं घोरं कुम्भकर्णेन रक्षसा ।
न स्थानकालो गच्छामो दयितं जीवितं हि नः ॥ २६
एतावदुक्त्वा वचनं सर्वे ते भेजिरे दिशः ।
भीमं भीमाक्षमायान्तं दृष्ट्वा वानरयूथपाः ॥ २७
द्रवमाणास्तु ते वीरा अङ्गदेन वलीमुखाः ।
सान्त्वैश्च बहुमानैश्च ततः सर्वे निवर्तिताः ॥ २८
ऋषभशरभमैन्दधूम्रनीलाः
कुमुदसुषेणगवाक्षरम्भताराः ।
द्विविदपनसवायुपुत्रमुख्या-
स्त्वरिततराभिमुखं रणं प्रयाताः ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुष्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५४ ॥

---

24 G3 om. 24 (cf. v. l. 23) —ᵃ) S1 B1 D1-3.9.12.13 स्वान्प्राणान्, Ñ2 V B4 यत्र, B2.3 पश्याम (for चोद्दिष्टाः). Ñ1 D4 पलायितेन (D4 पालयित्वा [subm.]) स्वान्प्राणान्. —ᵇ) Ś Ñ1 B1 D1-4.5 यदि, D12.13 परि- (for प्राणान्). D2 T1.2 M रक्षामहे. Ñ2 V B2-4 प्राणान्रक्षाम (B4 °क्षय) महे. —M1 damaged for 24ᶜᵈ. —ᶜ) Ñ1 D4 एकेन खलु भग्नाना, Ñ2 V B2.4 बहूनामेकभग्ना (B4 °वर्णा)ना, B3 वरमेकप्रभग्नाना. —ᵈ) S B1 D1-3.8.12.13 यशो नो (D13 वो) य वि (B1 युधि) नश्यति.

25 ᵃ) Ñ1 V B2-4 D4.8 T1 M3 वीरम्, Cg as in text (for शूरम्). —ᵇ) Ś D2.8.12 वानरर्षभा, Ñ V B D1.3.13 वानरा भयात् (for कनकाङ्गदम्). —ᶜ) Ś D2.8.12 नष्टान्योन्यम्. B1 D1.3.13 G1 M1.2.3 नष्टा (M1.2 °था) वाक्यम् (for ततो वाक्यम्). Ñ V B2-4 D4 विद्रवतस्तदा (D4 °था) वाक्यम्. —ᵈ) D13 मृदु (for ऊचुः). B3 ऊचु [illegible]

26 ᶜ) D13 तत् (for न). V3 G2 स्थानकालो (G2 °ल). M1.2 स्थातुकामा (for °कालो). Ñ1 B3 D4 न स्थान (D4 नष्टा न) का[illegible] पश्यामो. —ᵈ) T1.2 च (for न).

27 ᵃ) Ñ2 B2 एवमुक्त्वा तु. Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 [illegible] (D2 °[illegible] [unmetric]) ना (for वचनं). —ᵇ) D13 [illegible] (sic), D13 [illegible] (sic) (for भेजिरे). —ᶜ) D7 G3 [illegible] (for भीमाक्षम्). —ᵈ) Ś B1.4 D1-3.4.8.12.13 राक्षस[illegible]. Ñ2 V B2.3 राक्षसमुख्यो, G1.2 M. [illegible] (for वानरयूथपाः)

28 T3 om. 28. —ᵃ) D2.7 G2 M1.2 च (for तु). Ś Ñ1 B1.4 D1-4.8.12.13 [illegible] (for वीरा). Ñ2 V [illegible] ते [illegible], D4 [illegible]. —ᵇ) Ñ1 B1.3 (m. also) 4 D4 वलीयसा (for वलीमुखाः). —ᶜ) D4 सर्वैश्च, G2 M3 [illegible] (for सान्त्वैश्च). Ś B1 D1.3 [illegible] मानेन, Ñ1 दानमा[illegible], V B2.4 D1-3.8.12 T1 G1 M3 [illegible] (for बहुमानैश्च). Ñ2 D2.7.8.11 T1 [illegible] (D4 T2 [illegible]) [illegible]. C [illegible] अनुमानैर्नदैवते. Ct [illegible] अनुमानैः [illegible] (Cm [illegible], Ct [illegible]), so also Ct. —ᵈ) Ś B1.4 D1-4.8.12.13 सर्वे न [illegible], Ñ V B2.3 M1.2 सर्वे [illegible] (for ततः सर्वे) —After 28, D6.7.9-11 T1.2 G M ins.:

1105* [illegible]
[illegible]

[(l. 1) D3.7.9-11 T1 M3 [illegible] M2.3,4 —(l. 2) D4 G2 M3 [illegible] (for [illegible])

29 Ñ1 D9-11 M3 om. 29. —ᵃᵇ) G1 [illegible] (for [illegible]) —ᶜ) G M1 [illegible] (for [illegible]). G2 [illegible] —ᵈ) G1 [illegible] Ck [illegible] (B1 in mar.) D1-4.8.12.13 [illegible]

1106* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

५५

ते निवृत्ता महाकायाः श्रुत्वाङ्गदवचस्तदा ।
नैष्ठिकीं बुद्धिमास्थाय सर्वे संग्रामकाङ्क्षिणः ॥ १
समुदीरितवीर्यास्ते समारोपितविक्रमाः ।
पर्यवस्थापिता वाक्यैरङ्गदेन वलीमुखाः ॥ २
प्रयाताश्च गता हर्षं मरणे कृतनिश्चयाः ।
चक्रुः सुतुमुलं युद्धं वानरास्त्यक्तजीविताः ॥ ३
अथ वृक्षान्महाकायाः सानूनि सुमहान्ति च ।
वानरास्तूर्णमुद्यम्य कुम्भकर्णमभिद्रवन् ॥ ४

Colophon — D1 om (cont. the Sarga).—Kāṇḍa name: ... B1.4 D2.4.13 लङ्काकाण्डे.—Sarga name: Ś D(...)12 वानरसमाश्वासो (D2 °मनो), Ñ1 D1 वानरपरित्रासो, Ñ2 ..., V B1.4 D1.3.13 वानराश्वासन (V2 D3 ...), ..., D9 वानरविद्रावणअङ्गदवाक्य.—Sarga no. (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V3 B ... D(...)13 om., Ś2 D1.3 46, Ñ2 V2 45, V1 B1 41, B4 44, D5–7 T1 G M 60, D9 43, T2 72, T3 73.—After colophon, G M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः.

55

D1 continues the previous Sarga.

1 Cm (within brackets) to cite Kataka: अत्र सर्गे ... —ᵇ) D6 कृत्वा (for श्रुत्वा). D1 ... (sic) (for -वचनं). D1 तथा (for तदा).—ᶜ) D6 T1 M3 आसाद्य (for आस्थाय).—ᵈ) B3 G2 ... (for सर्वे). Ñ1 D1 युद्धाभिकाङ्क्षिणः.

2 ᵃ) D1 समुदीरित-, D4 T3 °दीर्यन्त- (sic), D6 ..., G1 M2 ...रित-, Cm (g) t. as in text (for समुदीरित). M3 च (for ते).—D12 om. 2ᶜᵈ.—ᶜ) D1 स्थापितास्तस्य.—ᵈ) Ś B1 D1–3.8.13 प्लवगमा, ... D13 G1 वलीमुखा (for वलीमुखाः).—After 2, V2.3 D... ins., while Ñ2 subst. for 3ᵃᵇ:

1170* प्रयाताश्च ... समरे कृतनिश्चयाः ।

[V2 om. ... Ñ2 समरे (for समरे).]

3 ... D1–4.5.12.13 transp. 3ᵃᵇ (V3 followed by 1. 5–11 of 1171*) and 3ᶜᵈ.—For 3ᵃᵇ, Ñ2 subst. 1170*.—ᵃ) G1 ...; G3 तथा (for गता) ... (for हर्षं). Ś Ñ1 V1 D1–4.8.12.13 ... —ᵇ) Ś2 D(...) कृतबुद्धय (for °निश्चयाः).—ᶜ) ... Ś Ñ V B D1–3.8.12 transp. ...

4 ... ᵃ) Ñ1 B1.4 D1.... 12 महाकायान्, ... —ᵇ) Ś B1 D1–3.8.12.13 ... (for ...) ... Ś Ñ V1.2 B D ... D... (for ...).—D... om. (hapl.) from 4ᵈ up to the prior half of l. 1 of 1171*.—ᵈ) Ś Ñ2 V1.2 B1.2.3 D1.3.8.12 उपाद्रवन्, D5 T1 M3 अभिद्रुता (for अभिद्रवन्).—After 4, Ś Ñ V (V3 ins. l. 5–11 after 3ᵃᵇ owing to om.) B D1–4.8.12.13 (Ñ V1.2 B4 D4 ins. l. 5–11) ins.:

1171* तान्समापततो दृष्ट्वा कुम्भकर्णः प्रतापवान् ।
अद्रावयत्सुसंरब्धो मेघानिव सदागतिः ।
ततस्तु तं महावीर्यं दश वानरयूथपाः ।
शिलाश्चोद्यम्य विपुलाः कुम्भकर्णमुपाद्रवन् ।
अङ्गदः कुमुदो नीलो गवाक्षश्चन्दनो हरिः । [5]
मन्दोऽथ द्विविदश्चैव जाम्बवान्विनतस्तथा ।
युगपच्चाहनन्सर्वे कुम्भकर्णं महाबलम् ।
तस्य गात्रे प्रभिन्नास्ताः शिला शैलनिभास्तदा ।
ध्वजं रथं खरांश्चैव सूतं चैव न्यपातयन् ।
सोऽवप्लुत्य रथाद्वीरो गदामुद्यम्य सत्वरः । [10]
वेगेनाभ्युत्पपाताशु पक्षवानिव पर्वतः ।

[B1 om. l. 1. D2 om. up to the prior half of l. 1. B3 reads l. 1–4 in marg.—(l. 1) B1 समुत्पतता (for समापतता).—D3 om. l. 2–4.—(l. 2) Ś2 विद्रावयत्, B1 व्यद्रावयत्, D13 ... (sic). D1 सुसंक्रुद्धो, D12 स मरुतो (for सुसंरब्धो).—(l. 3) D1 ... (for तं). B3.4 महाकाय, D8 महावीर्या (for °वीर्यं). B3 om. ... G (ed.) नव (for दश).—(l. 4) Ś D8.12 ...—(l. 5) Ś Ñ1 V D2.8.13 गवयो, D3 च ... (for चन्दनो).—(l. 6) Ś Ñ V B2–4 D4.8 च (for ऽथ). Ś D8 द्विविदः, D3 नील (for चैव). Ñ2 V1.2 B1.2 (sup. lin. also as above) ... (for जाम्बवान्). V3 ... (for the post. half).—(l. 7) Ś Ñ1 V1.2 B2.3 D2.8.12 प्राहरन्, Ñ2 प्राद्रवन्, V3 ... (hypm.), B1 D3.13 न्यहनन्, D4 ... (hypm.) (for च्याहनन्). Ś Ñ1 D1–4.8.12 महाबलं (for °बलम्). V1 B3 ... (for the post. half).—(l. 8) B3 ... (for तस्य). Ś Ñ2 V B1–4 D2.4.8.12 शिलाः, Ñ1 शिलास्ता, D1.2 शिलास्तास्ता (for प्रभिन्नास्ताः). D13 ... (for the prior half). Ñ1 V3.4 ..., V1 B2–4 D4.12 ... (for तदा).—(l. 9) V1 ... (for ...). Ñ1 D4 ..., V3 B3 D1 ..., D13 ...(for ...).—(l. 10) D13 ... (for ...). V3 ... (for ...). Ś

स कुम्भकर्णः संक्रुद्धो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
अर्दयन्सुमहाकायः समन्ताद्व्याक्षिपद्रिपून् ॥ ५
शतानि सप्त चाष्टौ च सहस्राणि च वानराः ।
प्रकीर्णाः शेरते भूमौ कुम्भकर्णेन पोथिताः ॥ ६
षोडशाष्टौ च दश च विंशत्त्रिंशत्तथैव च ।
परिक्षिप्य च बाहुभ्यां खादन्विपरिधावति । G 6 46 0
भक्षयन्भृशसंक्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ॥ ७ B 6 67 7 L 6 46 0

V B2–4 D1 13 शूलम् (for गदाम्) B2 सत्त्वन —(l 1) Ñ V1 2 B3 D1 3 [अ]भ्यु(V1 [अ]त्यु)त्पपाताथ, B1 [अ]भिपपाताथ, B4 [अ]थ पपाताशु (for [अ]भ्युत्पपाताशु) D4 वेगेनाप्युत्थोत्पपाताथ (hypm) (for the prior half) V3 वेगेनाभ्युपपन्नानि सपक्षानिव पर्वत (sic)]

5 ^{a}) D4 कुम्भकर्णश्च (for स कुम्भकर्ण) D6 12 सक्रोधो (for सक्रुद्धो) V1 B2 4 D10 11 कुम्भकर्ण· सुस(B2 स्वय)क्रुद्धो —^{b}) B1 D1 वेगवान्, D4 सम्भ्रमात् (for वीर्यवान्) Ñ V B2–4 शूलमुद्यम्य सम्भ्रमात् —^{c}) B4 अथ-र्पत्, D3 मर्दयन् (for अर्दयन्) Ñ2 V1 2 B2 सुमहावेग, V3 B1 D2 स महावीर्य (B1 °कोप, D2 °तेजा) (for सुमहाकाय) Ś D8 13 अदर्शयन्महातेजा, B3 G (ed) आर्दयत्सु(G [ed] °रस)महावेग, D4 अवर्षत महाकाय, D9–11 धर्षयन्स महाकाय —^{d}) Ś Ñ2 V1 2 B1 4 D1–3 8 12 विक्षिपन्, V3 B2 3 D5–7 10 11 M2 व्यक्षिपद्, D13 वीक्ष्य यद्, Cg as in text (for व्याक्षिपद्) Ś D6 12 गिरीन्, Ñ2 हरीन्, D3 परान्

6 Ñ1 reads 6^{a}–7^{b} in marg —^{a}) Ś D8 शत (for सप्त) D4 सर्वे चाष्टौ सहस्राणि —After 6^{a}, D6 T1 3 ins

1172* विंशत्त्रिंशत्तथैव च ।
शत सार्धशत चैव
[l 1 = 7^{b}]

—D1 om (hapl ?) 6^{b}–7^{a} —^{b}) Ś D3 8 12 13 सहस्राश्चापि, B1 सहस्राण्यपि, D4 सहस्र चैव (for सहस्राणि च) G3 वानरान् (sic) —^{c}) B1 विकीर्णा, D4 निहता (for प्रकीर्णा) Ñ V B3 अशेरत महा-(Ñ2 V1 2 हता), B2 अशेरन्निहता (for प्रकीर्णा शेरते) —^{d}) Ñ V B2 3 रक्षसा, D5–7 योधिता, D9–11 ताडिता, D13 पातिता, T2 3 पीडिता, G1 2 M5 बाधिता, Cg as in text (for पोथिता) Ś B1 4 D2–4 8 12 कुम्भकर्णनिपाति(B1 °पीडि)ता

7 D1 om 7^{a}, Ñ1 reads 7^{ab} in marg (for both cf v l 6) —^{a}) B3 दशाष्टौ (for च दश) —^{b}) V3 तति तथा, D4 च वानरान् (for तथैव च) Ś B1 D1–3 8 12 त्रिंशद्विं(D1 दशत्रि)शति(D1 °च)वानरान्, Ñ V1 B2 त्रिंशत विंशति(V1 त्रिशत) तथा, V2 त्रिंशति त्रिंशति तथा, B4 त्रिंशत्त्रिंशच्छत तथा, D13 त्रिंशतिं विंशति कपीन् —^{c}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–4 8 12 13 सपरिष्वज्य, B1 सम गृह्य च, D6 G1 M5 परिष्वज्य च, G2 परिक्षिप्यैव, G (ed) स सगृह्य तु, Cg as in text (for परिक्षिप्य च) V3 सपरि · · (illeg) —^{d}) D5 7 10 11 G1 खादन्स, D6 M1 2 भक्षयन्, D9 खादयन्, Cg as in text (for खादन्वि-) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 निक्षिपेय स(B1 3 च) राक्षस —After 7^{cd}, D4 ins

1173* बहुशो वानरानास्ये क्षेपयामास राक्षस ।
नासिकाकर्णरन्ध्राच्च निसृता वानरा पुन ।

—Ś B1 D1–3 8 12 om 7^{ef}. —^{e}) M1 2 खादस्तु (for भक्षयन्) G1 सुमहाक्रुद्धो (for भृशस°) ❀ Cg पन्नगान् भक्षयन्निवेति गरुडविशेषणम् ❀

—For 7^{ef}, Ñ V B2–4 D4 13 subst

1174* यथा नलवन नाग प्रभिन्नकवचो बली ।
तथा वानरसैन्यानि स मृद्नन्पर्यधावत ।

[(l 1) V3 नरवन, D4 रिपुनल, D13 हि वल्वान् (for नल्वन) D4 13 -करटो (for कवचो). —(l 2) B2 अथ, D4 सर्व- (for तथा) Ñ2 · धावत (illeg), V1 पर्यवारयत्, B4 पर्यधावयत् D4 समृद्ध पर्यवारयत्, D13 समृद्ध पयत्रावयत् (for the post half)]

—After 7, D5–7 9–11 S ins, B2 cont l 1 only, B3 cont l 1–2 only after 1174*

1175* कृच्छ्रेण च समाश्वस्ता संगम्य च ततस्तत ।
वृक्षाद्रिहस्ता हरयस्तस्थु सग्राममूर्धनि ।
तत पर्वतमुत्पाट्य द्विविद प्लवगर्षभ ।
दुद्राव गिरिशृङ्गाभ विलम्ब इव तोयद ।
त समुत्पाट्य चिक्षेप कुम्भकर्णाय वानर । [5]
तमप्राप्तो महाकाय तस्य सैन्येऽपतत्तत ।
ममर्दाश्वान्गजांश्चापि रथांश्चैव नगोत्तम ।
तानि चान्यानि रक्षांसि पुनश्चान्यद्गिरे शिर ।
तच्छैलवेगाभिहत हताश्व हतसारथिम् ।
रक्षसा रुधिरक्लिन्न बभूवायोधन महत् । [10]
रथिनो वानरेन्द्राणा शरै कालान्तकोपमै ।
शिरांसि नर्दता जह्रु सहसा भीमनिस्वना ।
वानराश्च महात्मान समुत्पाट्य महाद्रुमान् ।
रथानश्वान्गजानुष्ट्रान्राक्षसान+यसूदयन् ।

[(l 1) B3 समाश्वास्य (for समाश्वस्ता) —(l 2) D6 T2 3 समर- (for सग्राम-) G3 सप्रतस्थू रणाजिरे (for the post half) —(l 3) For l 3 and 6, cf v l 6 54 1158* T1 moth-eaten for तत —(l 4) G2 M1 2 शृगाभ (for -शृङ्गाभ) D5 9 T1 M1 2 प्रल्व, Cm g t as above (for विलम्ब) —(l 5) G3 तत, Cg t as above (for त) D5 6 T M3 Cg समुत्पत्य, D7 G1 M1 2 समुत्क्षिप्य D6 T G1

14 15 13 हनूमाञ्शैलशृङ्गाणि वृक्षांश्च विविधान्बहून् ।
ववर्ष कुम्भकर्णस्य शिरस्यम्बरमास्थितः ॥ ८

तानि पर्वतशृङ्गाणि शूलेन तु बिभेद ह ।
बभञ्ज वृक्षवर्षं च कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ९

ततो हरीणां तदनीकमुग्रं
दुद्राव शूलं निशितं प्रगृह्य ।
तस्थौ ततोऽस्यापततः पुरस्ता-
न्महीधराग्रं हनुमान्प्रगृह्य ॥ १०

स कुम्भकर्णं कुपितो जघान
वेगेन शैलोत्तमभीमकायम् ।
स चुक्षुभे तेन तदाभिभूतो
मेदार्द्रगात्रो रुधिरावसिक्तः ॥ ११

स शूलमाविध्य तडित्प्रकाशं
गिरिं यथा प्रज्वलिताग्रशृङ्गम् ।
बाह्वन्तरे मारुतिमाजघान
गुहोऽचलं क्रौञ्चमिवोग्रशक्त्या ॥ १२

M3 Cg k कुम्भकर्णस्य (for °कर्णाय) M1 2 कुम्भकर्णस्य शिरसि (for the post half) · Cg कुम्भकर्णस्य कुम्भकर्णाय · —(l 6) D5 9–11 G1 Ct नगाग्राग्र्य, M3 नगाग्र्य, M5 स । आस्य D6 10 11 T3 G3 महाकायम्, D7 G2 M1 2 °नग्र्य (for आग्र्य). D8 तस्य, D9 अस्य (for तस्य) D2 T1 G1 M3 तत (for तत). M1 4 पपात ह (for प्रतस्त) D7 G2 3 नगोत्तमं प्रगृह्य (G3 °त) (for the post half) —(l 7) D7 G2 3 [प]व (for [अ]पि) T3 नगोत्तं, G3 महाद्रुमान्, M6 नगोत्तमान् (for नगोत्तम) D9–11 चापि नगोत्तमान् —(l 8) G1 चिक्षेप (for तानि च) D9–11 (with hiatus) पुन (for पुनश्च).—(l 9) M3 ऽस्य (for शैल). D6 7 T2 3 G1 2 -शृङ्गाभिहत T3 -वारण (for -मारविन्) —(l 10) M1.2 नुमहद्बल (for [आ]योधन महत्) —(l 11) D6 T2 3 राक्षसा (for रविनो). M1 2 6 रणे गोवन्तं. —(l. 12) D10 11 T G1 M3 5 नदन्ता, G3 च तदा (for नदता). D9 जघ्ने (sic) (for जघ्नु) D7 G2 राक्षसा (for सहसा) D5 8 10 -निरता, D7 G2 M5 -विक्रमा, D9 T2 3 M1 2 -निस्वन (for -निस्वना) —(l 14) D6 T2 3 G2 3 रणाशुद्धुर्गणा (G3 °ग)नथान् (for the prior half) D6 T रक्षसाम्, G3 महसा (for राक्षसान्) G3 M1 2 चाभि- (for अभि)]

8 ᵃ) B1 -शृङ्गाग्र (for -शृङ्गाणि). —D1 om. (hapl) 8ᵇ–9ᵃ —ᵇ) D9–11 शिलाश्च (for वृक्षांश्च). D7 G2 गुरून्, D9–11 द्रुमान् (for बहून्) S D2 8 12 शतशोऽथ सहस्रश —ᵈ) D9 आश्रित (for आस्थित) Ś Ñ1 V3 B1 D2–4 8 12 13 शरीरे वानरस्तदा (Ñ1 V3 B1 D2–4 13 °र्षभ·)

9 D1 om 9ᵃ (cf v l. 8) —ᵃ) G2 -शैलानि (for -शृङ्गाणि) —ᵇ) D9–11 G1 M3 स (for तु) D6 T1 शूलेनासु-, D7 G2 शूलाग्रेण (for शूलेन तु) Ñ2 V B2–4 D7 G2 स·, D5 T1 च (for ह) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 परमाहवे (for तु विभेद ह) —ᶜ) Ñ2 बिभेद (for बभञ्ज). B2 -जाल (for -वर्षं) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 बिभेद परमायस्त (Ñ1 D4 °मकुद्ध, B1 °माविष्ट) —ᵈ) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 मदोत्कट, D13 रणोत्कट (for महाबलः)

10 D1 om. (hapl) 10ᶜᵈ —ᶜ) Ś2 Ñ1 B1 4 D1–3 8.13 M1 2 स तस्य, Ñ2 V B2 3 G1 M3 तु तस्य, D10 11 T1 G3 स तस्य (for ततोऽस्य). B1 [आ]द्रवत, D6 [आ]पतित (for [आ]पतत) D4 तस्थौ तस्यापुरत पुरस्तात् (sic). —ᵈ) Ñ2 V1 (also), 2.3 B2 गृहीत्वा (for प्रगृह्य). B3 महीधरं से हनुमान्पुरस्तात्.

11 ᵃ) D9 कुम्भकर्णं· —ᵇ) G1 नगेन, G3 शैलेन (for वेगेन). T2 शैलोपम- (for °त्तम-) G1.2 -भीमकाय·. —ᶜ) D5–7 9–11 T2.3 G2.3 M1.2 3 Ct स- (for स) D6 तदा (for तदा) G3 प्रसीतो (for [अ]भिभूतो) —ᵈ) D9 रुधिरावसिक्त. · Cg. मेदार्द्रस्यात्र सन्निपात .

—For 11, Ś Ñ V B D1–4.8.12 13 subst.:

1176* समापतन्तं गिरिशैलशृङ्गं
जघान शैलेन कपिप्रवीर. ।
स चापि तेनाभिहतस्तरस्वी
न चुक्षुभे कालसमप्रभाव. ।

[(l 1) Ñ1 गिरिशैलशृङ्गं Ñ2 V B2–4 स कुम्भकर्णं कुपितो जघान (Ñ2 B2 °जो-पुरेण). —(l 2) D12 शूलेन (for शैलेन) V1 3 B3 4 शूलेन तेन प्रगृह्य (B4 °गृह्) गिर , V2 शैलेन तेन हरिप्रवीर. —(l. 3) B1 तरसा (for तरसी). —(l 4) D2 om स.]

—Thereafter Ñ1 D4 cont

1177* स कुम्भकर्णं कुपितो यमोपम
प्रगृह्य शूलं त्वशनिप्रकाशम् ।

[(l 1) Ñ1 कुपितोऽप्रधान् (for °तो यमोपम).]

12 ᵃ) Ñ2 आदाय, D8 T2 3 उद्यम्य (for आविध्य) —ᵇ) D4 यथा गिरिं (by transp.), D7 गिरेर्यथा (for गिरिं यथा) T1 भूज्वलित- (sic) (for प्र°). D7 10 11 -[अ]ग्निश्शृङ्ग (for -[अ]ग्र°). N V B1 T2 G1 2 M1 2.5 गिरिर्यथा प्रज्वलिताग्रशृङ्ग .—ᶜ) B2 स्तनान्तरे, D4 भुजान्तरे (for बाह्वन्तरे). D11 प्राजघान (for आज°) —ᵈ) G2 यथा (for ऽचलं) Ś B1 D1–3 8 12 13 [आ]त्मशक्त्या (for [उ]ग्र°) Ñ1 D4 गुहेरिता क्रौञ्चमिवोग्रशक्ति .

स शूलनिर्भिन्नमहाभुजान्तरः
प्रविह्वलः शोणितमुद्वमन्मुखात् ।
ननाद भीमं हनुमान्महाहवे
युगान्तमेघस्तनितस्वनोपमम् ॥ १३
ततो विनेदुः सहसा प्रहृष्टा
रक्षोगणास्तं व्यथितं समीक्ष्य ।
प्लवंगमास्तु व्यथिता भयार्ताः
प्रदुद्रुवुः संयति कुम्भकर्णात् ॥ १४
नीलश्चिक्षेप शैलाग्रं कुम्भकर्णाय धीमते ।
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य मुष्टिनाभिजघान ह ॥ १५
मुष्टिप्रहाराभिहतं तच्छैलाग्रं व्यशीर्यत ।
सविस्फुलिङ्गं सज्वालं निपपात महीतले ॥ १६
ऋषभः शरभो नीलो गवाक्षो गन्धमादनः ।
पञ्च वानरशार्दूलाः कुम्भकर्णमुपाद्रवन् ॥ १७
शैलैर्वृक्षैस्तलैः पादैर्मुष्टिभिश्च महाबलाः ।
कुम्भकर्णं महाकायं सर्वतोऽभिनिजघ्निरे ॥ १८
स्पर्शानिव प्रहारांस्तान्वेदयानो न विव्यथे ।
ऋषभं तु महावेगं बाहुभ्यां परिषस्वजे ॥ १९

G 0. 40
B 0. 67.
L 6. 46

---

13 a) Ś Ñ1 B1 D1-4 8 12 13 स तेन वीरोभिहत स्तनातरे —b) Ś Ñ V2 B1 3 D3 4 7 12 सु-; V3 B2 4 D1 2 13 स (for प्र-) Ñ1 V B2 3 D4 उद्गिरन् (for उद्वमन्) D9-11 रुपा (for मुखात्) G1 शोणितदिग्धगात्र —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 महायशा (D3 यशा in marg), D13 महौजा, M5 महाकपिर् (for महाहवे) —d) T3 -स्तनित (for -स्तनित) D5 6 T1 2 M5 -स्वनोपम (for °पमम्) Ñ B2 4 D4 G1 G(ed) -स्तनितोपमस्वन (Ñ °न, G[ed.] °र), B3 स्तनितो महास्वन, M2 -स्तनितोपम तत Ś V B1 D1-2 8 12 यथा तपाते जलदो (V B1 D1-3 सजलो) बलाहक, D13 पपात भूमावथ नष्टचेता

14 b) D5 तु (for त) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 निशम्य, M1 2 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) —c) D7 ते (for तु) G3 भृशार्ता, Cg as in text (for भयार्ता) Ś Ñ1 V B1 D1-4,8 12 13 चापि तथा व्य(Ñ1 D4 हि तद्वय)थार्ता, Ñ2 चाशु भयार्दितास्तदा, B2-4 चापि तथा(B3 °दा) भयार्ता —d) D6 T1 G M1 2 3 कुभकर्णं, Cg as in text (for °कर्णात्) Ś D2 8 12 प्रदुद्रुवुस्ते सहसा भया(D2 श्रमा)र्ता, Ñ V B D1 3 13 प्रदुद्रुवुस्ते सहसैव(B1 D1 3 13 °सा स) भीता (B4 °मा), D4 प्रदुद्रुवुस्तेन सहैव भीता —After 14, D5-7 9-11 S(except G3) ins

1178* ततस्तु नीलो बलवान्पर्यवस्थापयन्बलम् ।

15 a) D5 7 9-11 T1 प्रविचिक्षेप, D6 T2 3 प्रचिक्षेप च (for नीलश्चिक्षेप) Ś D8 12 शैलेन्द्र (for शैलाग्र) —After 15a, D3 ins

1179* योजनत्रयविस्तृतम् ।
पञ्चयोजनमुच्छ्रायं

—D9 om 15b-16a —b) Ñ1 D4 रक्षसे, Ñ2 V B2-4 सयुगे (for धीमते) G2 कुभकर्णस्य धीमतः —c) Ñ1 B1-3 D3 10 11 T2 3 तदापतत, Ñ2 कुंभकर्णस्तु, G2 तदापतत्स (for तमापतन्त) D8 सु- (for स) —d) Ñ V B D1 3,4 M1 2 स, D13 तत्, G2 3 हा (for ह)

16 D9 om 16a (cf v l 15) —b) Ñ1 V2 B4 D4 शैलाग्र तद् (by transp), Ñ2 V1 3 शैलाग्र त, B2 तच्छैलस्तु, B3 शैलाग्र तु, D9 हनूमति (unmetric) (for तच्छैलाग्र) V2 3 B1 4 I व्यदीर्यत, D2 व्यकीर्यत, D5 व्यदीरयत, Cg as in text (for व्यशीर्यत) —c) D1 (also) 4 जज्वाल (for सज्वाल) G1 सस्फुलिग समुज्वाल. —d) B1 पपात च (for निपपात) Ś Ñ1 D2-4 8 12 च भूतले, Ñ2 V B2-4 ततो भुवि, D9 महीतल (for महीतले) —After 16, Ñ V1 2 B4 D2 13 ins

1180* त दृष्ट्वा कुम्भकर्णस्य कर्म दारुणमाहवे।

[D2 दृष्ट्वा तु (for त दृष्ट्वा)]

17 c) D4 पश्चाद् (for पञ्च) —d) Ñ V B2-4 D4 प्रदुद्रुवु, G1 अभिद्रवन्, M5 उपागमन् (for उपाद्रवन्)

18 D6 transp ab and cd (reading cd twice). —a) D1 3 13 शैलशृगैस्, G3 शैलवृक्षैस् (for शैलैर्वृक्षैस्) Ś Ñ B1 D1-3 8 12 13 चापि, V1 2 B2-4 चैव, D4 तालैर् (for पादैर्) —b) Ñ2 V B2 3 च महाबल, D7 G1 जानुभिस्तदा (for च महाबला) —c) D6 (first time) महाबाहु (for °काय) —d) Ś D3 8 12 व्यहनन्दृढ, D1 3 13 [ऽ]भ्या(D3 °भ्य)हनन्भृश, D6 (second time) T2 3 G3 M3 5 [ऽ]भि(D6 T3 वि)प्रदुद्रुवु (for ऽभिनिजघ्निरे) Ñ V B2-4 सर्वे ते(Ñ1 B4 सर्वतो) वि(B3 त)-प्रजघ्निरे, B1 ते सर्वेभ्यहनन्भृश, D4 समताऽभिदुद्रुवु, D6 (first time) ते जघ्नु प्लवगर्षभा, D7 G2 नि(G2 प्र)-जघ्नुस्ते महाबला, D9-11 G1 निजघ्नु सर्वतो युधि(G1 भृश)

19 V3 om 19ab —a) Ñ1 D4 स्पृशन्निव, D2 सर्वानपि (for स्पर्शानिव) Ś D8 12 सर्वैरपि प्रवीरैस्तैर् —b) Ś V. B1 D8 12 हन्यमानो, Ñ1 T3 वेदमानो, Ñ2 V1 B2-4 D1-3 9 13 मन्यमानो, D4 T2 वेपमानो, G2 नोदयानो, Ck t as in text (for वेदयानो) D6 T2 3 कपते (for विव्यथे). —c) V3 D4 G2 ऋषभश् (for ऋषभ) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6 8 12 13 T2 च (for तु) V B2-4 D3 6 T2,3 महावीर्यं,

26 कुम्भकर्णभुजाभ्यां तु पीडितो वानरर्षभः ।
27 25 निपपातर्षभो भीमः प्रमुखागतशोणितः ॥ २०
मुष्टिना शरभं हत्वा जानुना नीलमाहवे ।
आजघान गवाक्षं च तलेनेन्द्ररिपुस्तदा ॥ २१
दत्तप्रहारव्यथिता मुमुहुः शोणितोक्षिताः ।
निपेतुस्ते तु मेदिन्यां निकृत्ता इव किंशुकाः ॥ २२
तेषु वानरमुख्येषु पतितेषु महात्मसु ।
वानराणां सहस्राणि कुम्भकर्णं प्रदुद्रुवुः ॥ २३
तं शैलमिव शैलाभाः सर्वे तु प्लवगर्षभाः ।
समारुह्य समुत्पत्य ददंशुश्च महाबलाः ॥ २४
तं नखैर्दशनैश्चापि मुष्टिभिर्जानुभिस्तथा ।
कुम्भकर्णं महाकायं ते जघ्नुः प्लवगर्षभाः ॥ २५
स वानरसहस्रैस्तैराचितः पर्वतोपमः ।
रराज राक्षसव्याघ्रो गिरिरात्मरुहैरिव ॥ २६

B1 G2 M5 °काय, D1 13 °बाहु —d) D4 पृष्टमन्वने (sic) (for परिपस्वजे)

20 a) Ś2 B2 3 D2 8 12 च, B1 D1 3 13 M1 2 स (for तु) —b) Ñ1 B1 2 D1-4 13 वानरोत्तम (for वानरर्षभ) —c) D7 G1 M1 2 भूमा (for भीम) Ś D8 12 पपात भूमावृषभो, Ñ V B1-4 D1-4 13 G2 M5 पपात ऋषभो (V B4 सहसा) भूमौ, B3 स पपात ततो भूमौ, T3 निपपात मुखाद्भीम° —d) Ś Ñ V B1 2.4 D1-4 8 12 13 मुखादागत-, T2 3 M5 प्रमुखोद्गत-; M3 प्रमुखाद्गत- (for प्रमुखागत-) B3 G (ed) मुखाच्छोणितमुद्गिरन् (G [ed.] °द्वमन्) ✤ Cg प्र इति छेद । मुखात् वान्तशोणित प्रणिपपातेत्यन्वय । "व्यवहिताश्च" इत्युपसर्गस्य व्यवहित-प्रयोग । वान्तशोणित॰ उद्गीर्णरक्त ।, Ck t प्रमुखेति । प्रकर्षेण मुखे आगत शोणितं यस्य स (Ch °स्य स तथा) ✤

21 a) B3 मुष्टिभ्या D4 सरभद्र Ś Ñ V2 3 B D1-4 8 12 13 चापि; V1 क्रुद्धो (for हत्वा) —b) B3 G1 M5 जानुभ्या (for जानुना) T2 नलम् D7 आहनत (for आहवे) —c) V3 D5 9-11 T1 M3 तु (for च) —d) Ñ1 D11 तथा (for तदा) —After 21, G1 ins

1181* अरत्निना जघानाग्र्या गन्धमादनमेव च ।

—While M1-3 B (ed) ins

1182* पादेनाभ्यहनत्क्रुद्धस्तरसा गन्धमादनम् ।

[B (ed.) [अ]भ्याहनत्]

—Whereas L (ed) ins after 21

1183* शरीरे सन्निनस्तत्र सुगन्धाद्गन्धमादन ।

22 a) Ś D8 12 T2 3 स्ते, D5 T1 ततत, D6 एतत, G1 तत (for न्त-) D6 T2 3 G1 प्रहारैर्, G2 M1 2 प्रहारा (for प्रहार-) Ñ1 B1 D1-4 12 M5 ते ते (Ñ1 तत, B1 D2 4 एते) प्रहारैर्व्यथिता, Ñ2 V B2-4 प्रहारैर्व्यथिता-स्तस्ते (B3 °स्ते ते) —b) B1 शोणितेक्षणा —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 चापि, D6 चैव (for ते तु) —d) G2 पादपा (for किंशुका)

23 a) T3 damaged for तेषु वान B1 एव (for तेषु) —b) Ś2 Ñ V B2 D3 4 9-12 T2 3 G1 M1 2 5 पातितेषु B3 महत्सु च (for महात्मसु) —V3 om. 23c-24d —d) Ñ2 V1 B2-4 उपाद्रवन्, V3 D2 विदुद्रुवु; G2 M1 2 अभिद्रवन् (for प्रदुद्रुवु)

24 V3 om 24 (cf v l 23) —a) Ñ1 V2 B1 3 4 D1-4 13 ते (for त) —B1 om 24b —b) Ś D8 12 परित॰, Ñ V1 2 B2-4 D1-4 13 सर्वेत, D7 11 M1-3 सव ते (for सर्वे तु) G1 सर्वतो वानरर्षभा —c) G3 M5 समु-त्पाट्य, Cg as in text (for समुत्पत्य) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 समारुरुहुरुत्पत्य (B1 °स्थिता) ✤ Cg समारुह्य समुत्पत्य । समुत्पत्य समारुह्येति क्रम ✤ —B1 om 24d —d) Ś D2 8 12 नि(D2 12 वि)नदन्तो, Ñ1 व्यपदश्च, D1 व्यनदश्च, D3 तुदनश्च, D13 व्यातुदंश्च (for ददंशुश्च) D7 9-11 प्लवगर्षभा॰ (for च महाबला)

25 a) Ñ1 D4 ते (for त). M1 2 नखैश्च (for त नखैर्) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 [ए]व (for [अ]पि) —b) D7 9-11 बाहुभिस् (for जानुभिस्) Ś Ñ V1 2 B1-3 D1-4 8 12 जानुभिर्मुष्टिभिस् (by transp), V3 जानुभिर्बाहुभिस्, B4 जान्वभिजानुभिस् (sic), D13 जानु-भिर्मुशलैस् (for मुष्टिभिर्जानुभिस्) Ś B1 D1-3 8 12 13 तलै:, B4 G2 3 तदा (for तथा) —c) D6 7 9-11 T2 3 महाबाहु, G3 °वेग, M1 2 5 °कायास् (for °काय). —d) D1 7 9-11 निजघ्नु (for ते जघ्नु) G3 प्लवगोत्तमा Ś D3 8 12 ते निज-घ्नुर्म(D2 निजघ्नुस्ते म)हाबला, Ñ V B D2 4 13 G1 M1 2 5 ते नि(Ñ1 D4 विनि, Ñ2 V B2-4 अभि, G1 M5 तेभि)जघ्नु प्लवगमा (B3 परस्पर)

26 ab) D6 7 9-11 T3 तु (for तैर्). Ś Ñ2 V1 3 B1-3 D1-3 8 12 13 ते स(V3 B1 तैश्च) वानरसाहस्रै, Ñ1 V2 B4 T2 तैर्वानरसा(B4 T2 °स)हस्रैस्तु(Ñ1 °स्रै स) (for a) D6 T2 3 निचित, D7 10 11 Ct विचित, D9 वारित, Cm g as in text (for आचित) D5 पवनोत्तम (sic), G1 2 M2 पर्वतोपमं (for पर्वतोपम) Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 परि(Ñ1 विनि)क्षिप्त समतत (V3 °हस्रश, D13 °मव्रत) (for b). D4 तेन वानरसाहस्र निक्षिप्त च सहस्रश —c) Ñ1 V2 B1 D4 -श्रेष्ठो (for -व्याघ्रो). —d) B1 3 अम्बुरुहैर्, B4 चालरुहैर् (for आत्मरुहैर्) G1 गिरिराट् भूरुहैरिव

बाहुभ्यां वानरान्सर्वान्प्रगृह्य स महाबलः ।
भक्षयामास संक्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ॥ २७
प्रक्षिप्ताः कुम्भकर्णेन वक्त्रे पातालसंनिभे ।
नासापुटाभ्यां निर्जग्मुः कर्णाभ्यां चैव वानराः ॥ २८
भक्षयन्भृशसंक्रुद्धो हरीन्पर्वतसंनिभः ।
बभञ्ज वानरान्सर्वान्संक्रुद्धो राक्षसोत्तमः ॥ २९
मांसशोणितसंक्लेदां भूमिं कुर्वन्स राक्षसः ।
चचार हरिसैन्येषु कालाग्निरिव मूर्छितः ॥ ३०
वज्रहस्तो यथा शक्रः पाशहस्त इवान्तकः ।
शूलहस्तो बभौ तस्मिन्कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ३१
यथा शुष्काण्यरण्यानि ग्रीष्मे दहति पावकः ।
तथा वानरसैन्यानि कुम्भकर्णो विनिर्दहत् ॥ ३२
ततस्ते वध्यमानास्तु हतयूथा विनायकाः ।
वानरा भयसंविग्ना विनेदुर्विस्वरं भृशम् ॥ ३३ G 6 46 B 6.67 L 6 46

27 ᵃ) Ñ1 D4 क्रुद्ध (for सर्वान्) —ᵇ) Ñ1 D4 च, Ñ2 V B4 तु, B2 [अ]थ, D6 T G2 3 M5 सु- (for स) Ś B1 D1-3 8 13 आकृष्य स, B3 परिगृह्य (for प्रगृह्य स) —ᶜ) G3 पौलस्त्यो भक्षयामास —After 27ᶜ, D2 reads 29ᵇ (followed by 1184* and 1185*) and 29ᵃ —Ś B1 4 D1 4 8 12 om (hapl) 27ᵈ–29ᵃ. B2 repeats 27ᵈ in place of 29ᵇ In place of 27ᵈ, D3 reads 29ᵇ

28 Ś B1 4 D1 4 3 12 om 28 (cf v l 27) —ᵃ) G2 भक्षिता (for प्रक्षिप्ता) —ᵇ) D13 -समिते (for -संनिभे) —ᶜ) Ñ1 B3 निष्पेतु., Ñ2 V B2 D13 नि (B2 स)पेतु, D2 निहता, D3 9–11 M3 सजग्मु (for निर्जग्मु) —ᵈ) D13 केपि (for चैव) D2 तत्परा (for वानरा) —After 28, D3 reads 1184*

29 Ś B1 4 D1 3 4 8 12 om 29ᵃ (for all except D2, cf v l 27) D2 reads 29ᵇ (followed by 1184* and 1185*) and 29ᵃ after 27ᶜ —ᵃ) Ñ1 V B2 3 भक्षयामास, D2 अभक्षयत्सु- (for भक्षयन्भृश-) G1 राक्षस (for भृशस) —After 29ᵃ, V3 erroneously reads 27ᵈ and 28ᵃ —In place of 29ᵇ, B2 repeats 27ᵈ D3 reads 29ᵇ in place of 27ᵈ —ᵇ) Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 7 8 12 13 T1 G2 -सनिभान् (for -संनिभ) G1 वानराचलोपम —ᶜ) M1 2 जघान, M5 बभक्ष (sic), Cg as in text (for बभञ्ज) D2 भृशसक्रुद्धो (for वानरान्सर्वान्) —ᵈ) D9 G2 राक्षसेश्वर D2 गिरीन्पर्वतसनिभान् (sic) —For 29ᶜᵈ, Ś Ñ1 B1 D1 3 (reads after 28) 4 8 12 13 subst, D2 ins after 29ᵇ

1184* मर्दयन्पर्वताग्रैश्च प्रहाराद्राक्षसोत्तम ।

[(l 1) B1 नानुध्यत्, D1 3 4 13 नाविदत (for मर्दयन्) Ñ1 नाविंदत पर्वताग्रे (for the prior half) Ś D8 12 प्रहारै राक्षसर्षभ (for the post half)]

—Then D2 cont, while Ñ2 V B3 4 subst for 29ᶜᵈ, B2 subst for 29ᶜᵈ and reads after 27ᵈ (r)

1185* बुबुधे न प्रहाराश्च पर्वताग्रैर्महाबल ।

[B4 तु (for च) V3 पर्वताग्र, B3 पर्वतैं सु- (for पर्वताग्र)]

30 ᵃ) D8 -सकीर्णां (for सक्लेदा) —ᵇ) Ś Ñ2 V B1 3 4 D1–4 6–13 T2 3 G3 M1 2 5 कुर्वन्भूमिं (by transp), Ñ1 सर्वां भूमिं, B2 युद्धभूमिं (for भूमिं कुर्वन्) B3 न सशय (for स राक्षस) —Ñ1 reads twice 30ᶜᵈ (second time in marg) D6 reads in marg 30ᶜᵈ —ᶜ) Ñ1 (second time) V B4 ददाह (for चचार) G1 पर- (for हरि-) Ñ1 (second time) B4 -सैन्यानि —ᵈ) B1 दावाग्निर् B1 D6 T2 3 मूर्तिमान्, Ck tp as in text (for मूर्छित)

31 ᵃ) M5 वज्रहासो (for °हस्तो) —ᵇ) D1 प्राश ... (for पाशहस्त) Ś Ñ B2–4 D1–3 7 8 12 13 यथान्तक, V B1 D4 यथा यम (for इवान्तक) —ᶜ) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 तद्वत्, V3 D6 9–11 T2 3 युद्धे, M3 सचे, K (ed) सख्ये (for तस्मिन्) —D1 om (hapl) 31ᵈ–32ᶜ —ᵈ) D4 om (hapl ?) after कुम्भकर्णो up to कुम्भकर्ण in 34ᵇ Ś B1 D2 3 7 8 12 G2 M1 3 महाहवे, Ñ2 B2 3 G1 M5 महामृधे, V1 3 B4 तथा मृधे, V2 तथाहवे (for महाबल)

32 D4 om 32, D1 om 32ᵃᵇᶜ (for both, cf v l 31) —ᵈ) D1 [ऽ]दहद्बली, D3 13 महद्बली, D7 G2 ददाह स, D9–11 [ऽ]प्यनिर्दहत्, T2 3 व्यनिर्दहत् (for विनिर्दहत्) Ś Ñ V B D3 8 12 स ददाह (Ñ1 B1 D2 ददाह स) महाबल ❀ Cg विनिर्दहत् विनिरदहत् ❀

33 D4 om 33 (cf v l 31) —ᵃ) Ñ2 V B2–4 D1 हन्यमानास्, D13 हतसैन्यास् (for वध्यमानास्) —Ś2 D9 om 33ᵇ–34ᵃ —ᵇ) Ñ1 -यूथपनायका, D10 11 यूथा प्लवगमा, M1 2 -यूथपयूथपा, M5 -यूथविनायका (for -यूथा विनायका) ❀ Cg विनायका विगतनायका ❀ —ᵈ) Ś B1 D1–3 8 13 तदा, D12 तथा (for भृशम्) Ñ1 D10 11 विकृतै स्वरै, Ñ2 V B2–4 विकृत (V B4 °त)स्वर(B3 °रा), G3 विस्वरैर्भृश (for विस्वर भृशम्)

39 41 38 अनेकशो वध्यमानाः कुम्भकर्णेन वानराः ।
राघवं शरणं जग्मुर्व्यथिताः खिन्नचेतसः ॥ ३४
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कुम्भकर्णं महाबलम् ।
उत्पपात तदा वीरः सुग्रीवो वानराधिपः ॥ ३५
स पर्वताग्रमुत्क्षिप्य समाविध्य महाकपिः ।
अभिदुद्राव वेगेन कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ३६
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कुम्भकर्णः प्लवंगमम् ।
तस्थौ विवृतसर्वाङ्गो वानरेन्द्रस्य संमुखः ॥ ३७

34 D4 om up to कुम्भकर्णं in 34ᵇ (cf v l 31), Ś2 D9 om 34ᵃ (cf. v l 33) —ᵃ) S1 Ñ V B D1-3 8 12 13 G (ed) ततो निपात्य(G [ed] °पीड्य)मानास्ते (S1 Ñ1 D2 8 12 °स्तु) —ᶜ) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 राघवाभ्या(B3 °वां ते) स(Ś1 D2 8 12 °भ्याश)माजग्मु —ᵈ) Ś Ñ1 V1 B1 D1-4 8 12 व्यथार्ता नष्टचेतस (Ñ1 °ना), Ñ2 V2 3 B2-4 यथा विष्णु दिवौकस, D13 भयार्ता नष्टचेतस, G2 व्यथिताश्च मुहुर्मुहु.—After 34, D5-7 10 11 T G1 2 M3 ins

1186* प्रभग्नान्वानरान्दृष्ट्वा वज्रहस्तात्मजात्मज ।
अभ्यधावत वेगेन कुम्भकर्णं महाहवे ।
शैलशृङ्गं महद्गृह्य विनदंश्च मुहुर्मुहु ।
त्रासयन्राक्षसान्सर्वान्कुम्भकर्णपदानुगान् ।
चिक्षेप शैलशिखरं कुम्भकर्णस्य मूर्धनि ।
स तेनाभिहतो मूर्ध्नि शैलेनेन्द्ररिपुस्तदा ।
कुम्भकर्णः प्रजज्वाल क्रोधेन महता तदा ।
सोऽभ्यधावत वेगेन वालिपुत्रममर्षणम् ।
कुम्भकर्णो महानादस्त्रासयन्सर्ववानरान् ।
शूलं ससर्ज वै रोषादङ्गदे तु महाबल ।
तमापतन्तं बलवान्युद्धमार्गविशारद ।
लाघवान्मोक्षयामास बलवान्वानरर्षभ ।
उत्पत्य चैनं सहसा तलेनोरस्यताडयत् ।
स तेनाभिहत कोपात्प्रमुमोहाचलोपम ।
स लब्धसंज्ञोऽतिबलो मुष्टिं संगृह्य राक्षस ।
अपहासेन चिक्षेप विसंज्ञ स पपात ह ।
तस्मिन्प्लवगशार्दूले विसंज्ञे पतिते भुवि ।
तच्छूलं समुपादाय सुग्रीवमभिदुद्रुवे ।

[(l 1) D5 T1 अदेयन हरिचमू (for the prior half) D6 T2 3 M3 -सुत- (for [आ]त्मज-) —(l 3) G1 समुद्दिश्य, M3 महान्गृह्य (for महद्गृह्य) D7 10 11 निनदन्स, T3 विनेदुश्च, G2 विनद च (for विनदंश्च) —(l 4) G1 -पुरोगमान् (for -पदानुगान्) —For l 2-4, D6 subst

1186* (A) गृह्य शृङ्गस्य शिखरमङ्गद प्राद्रवत्तदा ।

—(l 5) G1 -शृङ्गेण (for -शिखर).—(l 6) D5 T1 M3 -इतोत्यर्थ, D10 11 G2 -इतस्तेन, T2 3 हते मध्नि (for -हतो मूर्ध्नि) D5 T1 M3 गिरिशृङ्गेण मूर्धनि (for the post half) —(l 7) G1 चचाल च (for प्रजज्वाल). D5 T1 M3 कोपेन (for क्रोधेन) G1 [आ]वृत (for तदा) —(l 8) G1 2 M3 अमर्षण (for अमर्षणम्) —(l 9) D6 महातेजास् G1 महानाद (for महानादस्) D5 T1 त्रासयामास (for °यन्सर्व-) —(l. 10) D5 T1 G1 अङ्गदे सु-, D6 T2 3 अङ्गदाय, D7 अङ्गद तु, M3 अङ्गदे स —(l 11) D11 G1 तदा, Cg as above (for सम्) D5 T1 M3 बुद्ध्वा तु (for बलवान्). D6 T2 3 -विचक्षण (for -विशारद) ❀ Ct तदा पतन्तम्। पुरस्तमार्षेन ❀ —(l 12) D5 M3 मोचयामास. G2 वानरोत्तम (for वानरर्षभ) —(l 13) T1 [ए]नं (for [ए]न). D7 10 11 G2 तरसा (for सहसा). M3 [उ]रसि नाडयत —(l. 14) G1 तलेन (for स तेन). D6 T2 3 क्रोधात् (for कोपात्). D5 T1 G1 प्रचचाल (for प्रमुमोह) —(l 15) D5 T1 M3 बलवान् (for अतिबलो). D6 लब्धसंज्ञोनिबलवान् (for the prior half) D5 T1 M3 आवर्त्य (for संगृह्य) —(l. 16) D5 6 T2 3 M3 अप(D6 °अ)हस्तेन (for अपहासेन). G2 वालिपुत्रे निचिक्षेप (for the prior half) D5 om स (subm.) T1 G1 transp विसंज्ञ and स]

35 V1 D6 M5 om. (hapl.) 35-36.—After 35ᵃᵇ, D3 ins. a passage relegated to App I (No 34) —G3 om (hapl) 35ᶜ-36. B3 transp 35ᶜᵈ and 36ᵃᵇ —ᶜ) Ś D8 12 T2 G2 महावीर, Ñ V2 B1-3 D1 3.4.13 ततो वीर; D7 महावेग, G1 महातेजा (for तदा वीर) D2 दुद्राव शालहस्तं (subm.) —ᵈ) B4 वानरेश्वर, D2 वानरोत्तम.

36 V1 D2 6 G3 M5 om 36 (for all except D2, cf v l 35) B3 transp 35ᶜᵈ and 36ᵃᵇ —ᵃ) D5 T1 उद्धृत्य (for उत्क्षिप्य) Ś Ñ V2 3 B D1 3 4 8 12 13 स शा(Ś Ñ1 D8 12 सा)लवृक्ष सहसा (S2 moth-eaten for सा), G1 M3 पर्वताग्र समुत्क्षिप्य —ᵇ) Ñ1 D4 प्रगृह्याथ (D4 °पि), Ñ2 B2 प्रगृह्य च, B3 4 सम्प्रगृह्य (for समाविध्य) V3 B4 D9-11 महाबल (for °कपि) —ᶜ) D4 अदुद्रावत (sic) (for अभिदुद्राव) —ᵈ) Ñ1 V2 B2 3 महाबल, G (ed) महाहवे (for °बलम्)

37 Ñ2 V2 3 B2-4 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) D13 दृष्ट्वाथ, G3 आलोक्य (for संप्रेक्ष्य) D1 समापतत स दृष्ट्वा —ᵇ) S V1 B1 D2 3 8 12 महाबल, D1 13 प्रतापवान्, D4 महाबल (for प्लवगमम्) Ñ1 कुंभकर्ण महाबल, Ñ2 V3 B2-4 राक्षस वानराधिप, V2 वानर राक्षसाधिप —ᶜ) S Ñ1 B2 D2 4 5 12 T1 M3 विकृत-, Ñ2 V B1 3 4 D1 6 7 9-11 विवृत्त-, D3 विवृत- (for विवृत-).—ᵈ) G1 समुखं. Ś Ñ V B2-4 D1-3 8 12 वानरेन्द्र (Ś V2 D1 8 12 °न्द्रं, B3 D2 3 °न्द्र) समुत्सुक, B1 D13 राक्षसेन्द्र. समुत्सुक, D4 भक्षयन्वानरोत्तम, D5 9 10 T1 G3 M वानरेन्द्र(M5 °न्द्र)समुन्मुख

कपिशोणितदिग्धाङ्गं भक्षयन्तं महाकपीन् ।
कुम्भकर्णं स्थितं दृष्ट्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३८
पातिताश्च त्वया वीराः कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
भक्षितानि च सैन्यानि प्राप्तं ते परमं यशः ॥ ३९
त्यज तद्वानरानीकं प्राकृतैः किं करिष्यसि ।
सहस्वैकं निपातं मे पर्वतस्यास्य राक्षस ॥ ४०
तद्वाक्यं हरिराजस्य सत्त्वधैर्यसमन्वितम् ।
श्रुत्वा राक्षसशार्दूलः कुम्भकर्णोऽब्रवीद्वचः ॥ ४१
प्रजापतेस्तु पौत्रस्त्वं तथैवर्क्षरजःसुतः ।
श्रुतपौरुषसम्पन्नस्तस्माद्गर्जसि वानर ॥ ४२
स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य
व्याविध्य शैलं सहसा मुमोच ।
तेनाजघानोरसि कुम्भकर्णं
शैलेन वज्राशनिसंनिभेन ॥ ४३
तच्छैलशृङ्गं सहसा विकीर्णं
भुजान्तरे तस्य तदा विशाले ।
ततो विपेदुः सहसा प्लवंगमा
रक्षोगणाश्चापि मुदा विनेदुः ॥ ४४ G 6 46 B 6 67 L 6 46

---

38 ^{a}) D8 कर्ण- (for कपि) —^{b}) Ś Ñ1 B1 D2 8 12 13 महाहरीन्, Ñ2 V B2–4 D5 T1 M3 प्लवगमान् (for महाकपीन्) —^{c}) D4 कुभकर्णस्य सस्थित्वा (sic), G1 कुभकर्णं पुरः स्थित्वा, G3 कुभकर्णाग्रत स्थित्वा, M5 कुभकर्णमभिप्रेक्ष्य

39 ^{a}) Ñ2 V B2–4 निहता मे (for पातिताश्च) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 निहता कपिशार्दूला —^{b}) D1 13 सुदु कर, D4 सुदुस्तर —V3 om 39^{cd} —^{c}) G (ed) त्रासितानि (for भक्षि°) Ñ2 [इ]ह, B2 3 हि, B4 ह (for च) —^{d}) D2 च (for ते) T1 सम्प्राप्त ते पर यश

40 ^{a}) B3 G1 त्यज्यता, M1 2 त्यजेतद् (for त्यज तद्) Ś Ñ1 V2 B1 4 D1–4 8 12 13 त्यजेतान्वानरान्सर्वान्, Ñ2 V1 3 B2 त्यज्यता वानरा सर्वे —^{b}) Ś D2 8 12 किमेभिर्दीनचेष्टितै, Ñ1 D4 किमेभिस्त्व विरुध्यसे, Ñ2 V B2–4 किमेभिस्त्व (V3 °भि किं) करिष्यसि, B1 D1 3 13 किमेभिस्ते निरुद्यमै —^{c}) Ñ1 महस्वैक, B1 मदस्वैक, D4 अर्हस्यैक, D6 सहस्वैक-, T1 सहस्वैत, G3 सहस्वैन —G3 damaged from पात up to पर्वत in ^{d} —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 'शा(Ś B3 D1 8 13 सा)लवृक्षस्य (for पर्वतस्यास्य) Ñ1 विश्रुत (for राक्षस)

41 Ñ1 reads $41-42^{b}$ in marg V3 om 41^{ab} —^{a}) G1 नृपि- (for हरि-) —^{b}) B3 स तु (for सत्त्व) Ñ1 V2 B3 -धैर्यसमन्वित —^{d}) Ñ1 इद (for वच)

42 Ñ1 reads 42^{ab} in marg (cf v l 41) Ś B1 D1–3 8 12 om 42^{ab} —^{a}) V3 D4 (before corr as in text) 13 पुत्रस् (for पौत्रस्) D4 11 तु (for त्व) B2 transp तु and त्व —^{b}) D5 9 [ऋ]क्षराजसुत (unmetric) (for °रज सुत) Ñ V B2–4 D4 13 ऋक्ष(V1 illeg)-राजस्य समत (B3 सत्सुत, D4 विश्रुत, D13 सगत) ❀ Cv प्रजापतेस्तु पौत्रस्त्व तथैवर्क्षरज सुत इति ❀ —After 42^{ab}, Ñ V B2 3 D4 13 ins

1187* जातस्त्व तस्य च क्षेत्रे भास्करेण महात्मना ।

[D13 क्षेत्रे वै (for च क्षेत्रे]

—^{c}) Ś2 D8 श्रुत, D9–11 T2 3 रति- (for श्रुत-) T3 -सयुक्तस् (for सम्पन्नस्) —^{d}) Ś Ñ V B1 4 D1–5 8 12 13 G3 M1–3 कस्माद् (for तस्माद्) T2 गर्हसि (for गर्जसि) —After 42, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

1188* कर्मणा दर्शयात्मान यावत्त्वा प्रमथाम्यहम् ।

[B1 न मथामि, D3 पोथयामि (for प्रमथामि)]

43 G3 damaged for 43 —^{b}) Ñ V B2–4 व्याविध्य शाल, D4 त वृक्षराज, D9 विव्याध शैल (for व्याविध्य शैल) G1 महात्मा (for मुमोच) Ś B1 D1–3 8 12 13 व्याक्षिप्तशलस्य मुमोच सा(B1 D2 3 13 शा)ल —^{c}) D6 जघान तेन (for तेनाजघान) B4 D1 कुभकर्ण (sic) —^{d}) G2 शक्र- (for वज्र-) Ś D1–3 8 12 13 वृक्षेण शक्राशनिसनिभेन, Ñ V B2–4 D4 वृक्षेण कालानल(V1 °शनि)स (V2 °स)प्रभेण(Ñ1 B2 4 D4 °सनिभेन), B1 वृक्षेण कालाग्निसमप्रभेण

44 D4 om (hapl ?) 44 —^{a}) Ś Ñ V B D1 3 8 12 13 स शा(Ś Ñ1 D8 12 सा)लवृक्ष (for तच्छैलशृङ्ग) Ś D2 8 12 [अ]वमग्नो, Ñ1 B3 च भग्नो, Ñ2 V B1 2 4 वि(B1 प्र)भग्नो, D1 13 [अ]र्धभग्नो, D6 T2 3 विशीर्णं, D7 9–11 विभिन्न, L (ed) विमुक्तो (for विकीर्णं) —^{b}) T1 तथा, G2 महा- (for तदा) Ś D2 8 12 प्रभग्न, Ñ2 V B D1 3 निमग्न, D13 विमग्न (for विशाले) —^{c}) G2 तथा, G3 तदा (for ततो) D1 3 G3 विनेदु, D2 9 निपेदु (for विपेदु) —V3 illeg from प्लवगमा up to 45^{a} Ñ2 V1 B1–3 D1 3 5 7 9–12 T1 G1 M प्लवगा (for प्लवगमा) —^{d}) G3 damaged from णाश्चापि up to व्याविध्य in 45^{c} Ś B3 D2 8 12 तदा, D11 मुसा (sic) (for मुदा) Ś D8 12 प्रणेदु (for विनेदु)

50 51 49 स शैलशृङ्गाभिहतश्चुकोप
ननाद कोपाच्च विवृत्य वक्त्रम् ।
व्याविध्य शूलं च तडित्प्रकाशं
चिक्षेप हर्यृक्षपतेर्वधाय ॥ ४५
तत्कुम्भकर्णस्य भुजप्रविद्धं
शूलं शितं काञ्चनदामजुष्टम् ।
क्षिप्रं समुत्पत्य निगृह्य दोर्भ्यां
बभञ्ज वेगेन सुतोऽनिलस्य ॥ ४६
कृतं भारसहस्रस्य शूलं कालायसं महत् ।
बभञ्ज जानुमारोप्य प्रहृष्टः प्लवगर्षभः ॥ ४७
स तत्तदा भग्नमवेक्ष्य शूलं
चुकोप रक्षोधिपतिर्महात्मा ।
उत्पाट्य लङ्कामलयात्स शृङ्गं
जघान सुग्रीवमुपेत्य तेन ॥ ४८
स शैलशृङ्गाभिहतो विसंज्ञः
पपात भूमौ युधि वानरेन्द्रः ।
तं प्रेक्ष्य भूमौ पतितं विसंज्ञं
नेदुः प्रहृष्टा युधि यातुधानाः ॥ ४९

45 V3 illeg for 45^a, G3 damaged up to व्याविध्य in 45^c (for both cf. v l. 44) —^a) G1 damaged for शृङ्गाभिहतश्च. Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 13 स शा(Ś D8 12 सा)लवृक्षाभिहतश्च, Ñ1 D4 स शालवृक्षेण हतश्च —^b) D9–11 रोषाच्च, G1 कोपेन (for कोपाच्च) Ś V B D2 3 8 12 13 जहास चैवाथ, Ñ1 D4 जहास वेगेन, Ñ2 उच्चैर्जहासाथ (for ननाद कोपाच्च) B1 G3 विवृत्तवक्त्र (B1 °नेत्र) (for विवृत्य वक्त्रम्) D1 जगाम चैनं परिवृत्य वक्त्र. —^c) Ś D1 3 8 विव्याध (for व्याविध्य). G2 M1 2 स- (for च). —G1 damaged from शं in प्रकाशं up to चिक्षेप in ^d Ñ2 प्रभ स (for प्रकाशं) —^d) Ñ1 D1–4 8–13 G M1 2 5 हर्यृक्षपतेर्, T3 रक्षोधिपतिर्, D7 शरीरे (for वधाय)

46 V3 om 46^ab —^a) B4 D1 M5 त (for तत्) Ś D2 4 8 12 भुजात्, D7 कर- (for भुज-) Ś2 D3 13 -प्रवृद्ध, Ñ1 B2 -प्रसृष्ट, Ñ2 B1 3 -प्रसृष्ट, V1 -प्रयुक्त, D1 -प्रतिष्ठ, D2 M5 -प्रमुक्त, D4 प्रशूल, D6 -प्रविष्ट, D9–11 -प्रणुन्न, T2 -प्रदिष्ट, G2 -[अ]पविद्ध (for -प्रविद्ध) —^b) Ś Ñ V1 B D1–3 8 12.13 -वज्रजुष्ट, V2 -पमविद्ध (sic), D7 9–11 -दामयष्टि, M3 -वामजुष्ट (for -दामजुष्टम्) D4 शित महाकाञ्चनवज्रगुप्त —^cd) D1 समुत्पाद्य, G3 समुत्प्लुत्य, M1 समुत्पाल्य (for °त्पत्य) —G3 damaged from निगृह्य up to 47^b Ñ1 B1 D4 प्रगृह्य (for नि°) V3 illeg for दोर्भ्यां D12 नभो रुरज (for निगृह्य दोर्भ्यां) Ś1 जग्राह, D12 निगृह्य (for बभञ्ज) G2 transp निगृह्य and बभञ्ज Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 12.13 वीरस्त(Ś1 राजा त, D12 दोर्भ्यां त)र(B1 °र सह)सा बलेन, B4 वीर परवीरहता (for वेगेन सुतोऽनिलस्य) Ś2 D8 नभो बभञ्ज तरसा बलेन(Ś2 कपींद्र) (for ^d)

47 G3 damaged for 47^ab (cf v l 46) —^a) B1 D4 6 7 T2 3 G1 2 सहस्रेण (for -सहस्रस्य). —^b) D3 सर्वं (for शूलं) Ñ B कार्ष्णायस (for कालायसम्). S Ñ2 V B D1–3 8 12 दृढ, Ñ1 गुरु (for महत्) D4 कार्ष्णायसमसंगल, D13 शूल कालायसप्रभ —^c) Ś B1 D3.12 M3 जानुन्यारोप्य, D5 6 T1 3 जान्वथा°, T2 जान्वबष्टभ्य (for जानुमारोप्य) —^d) Ś Ñ1 B1.4 D1–4 7–13 मप्र(D7 9–11 तदा)हृष्ट· प्लवगम· —After 47, D5–7 9–11 S ins

1189* शूलं भग्नं हनुमता दृष्ट्वा वानरवाहिनी ।
हृष्टा ननाद बहुश सर्वतश्चापि दुद्रुवे ।
बभूवाथ परित्रस्तो राक्षसो विमुखोऽभवत् ।
सिंहनादं च ते चक्रु प्रहृष्टा वनगोचरा ।
मारुतिं पूजयाचक्रुर्दृष्ट्वा शूलं तथागतम् । [5]

[(l 1) G2 सा हरि- (for वानर-) —(l. 2) G3 बहुधा (for बहुश) D5 T1 M1 2 महास्वन, T3 [अ]भिदुद्रुवे, G2 [अ]पि शुश्रुवे (for [अ]पि दुद्रुवे) —D6 7 S om., K(ed.) reads within brackets l 3 —(l 4) G3 damaged from द in -नाद up to प्र- in प्रहृष्टा G1 transp. ते and चक्रु D11 प्रहृष्ट (for प्रहृष्टा) —(l 5) D7 9 G3 पूजयामासुर् (for पूजयाचक्रुर्) D6 7 T2 3 M1.2 द्विधाकृत (for तथागतम्)

48 ^a) Ñ2 B1 2.4 D2 3 G1 स त तदा(B1 °था); V2 एत तथा, D6 9–11 T1 G2 M1 2 स ततथा, D8 ततस्तदा (for स तत्तदा) B3 transp भग्नम् and शूलं V1 3 तत भ(V3 स तत्भ)ग्नं समवेक्ष्य शूल —^b) D4 दैत्याधिपतिर् (for रक्षोधि°) Ñ1 दुरात्मा —^c) T2 3 शैलान् (for लङ्का-) S Ñ V B D1–4 8 9 12 13 उत्पाट्य(D9 °ध्यम्य) शृंग सहसाचलस्य, D7 M5 उत्पाट्य शैलं तरसा सशृंग ❀ Cr त्रिकूटशिखरमध्यस्थलङ्काद्वारे स्थित्वा युध्यत कुम्भकर्णस्य, उत्पाट्य लङ्कामलयात् स शृङ्गमिति देशान्तरस्थितमलयशृङ्गोत्पाटन कथमुपपद्यत इति चेत्तदनुगुणातिप्रमाणशरीरत्वान्न दोष ।, so also Cg which adds लङ्कामलयशब्देन त्रिकूट वोपचर्यते ।, Ck लङ्कासमीपवर्ती मलयो लङ्कामलय ।, so also Ct ❀ —^d) G (ed) उत्पत्य (unmetric) (for उपेत्य) S Ñ1 D1 3 4 8 12 अभिप्रम(D3 °न)र्दयन्, B1 अतिप्रहृष्ट, B4 अविप्रमर्दन, D2 L (ed) अभि(L [ed] °ति)प्रमर्दं, D13 अरिप्रमर्दन (for उपेत्य तेन)

49 ^a) Ñ1 D4 महात्मा (for विसंज्ञ) —^b) G3 स च (for युधि) —B4 om (hapl ?) 49^c – 50^b —^c) Ñ1

तमभ्युपेत्याद्भुतघोरवीर्यं
स कुम्भकर्णो युधि वानरेन्द्रम् ।
जहार सुग्रीवमभिप्रगृह्य
यथानिलो मेघमतिप्रचण्डः ॥ ५०

स तं महामेघनिकाशरूप-
मुत्पाट्य गच्छन्युधि कुम्भकर्णः ।
रराज मेरुप्रतिमानरूपो
मेरुर्यथात्युच्छ्रितघोरशृङ्गः ॥ ५१

ततः समुत्पाट्य जगाम वीरः
संस्तूयमानो युधि राक्षसेन्द्रैः ।
शृण्वन्निनादं त्रिदशालयानां
प्लवंगराजग्रहविस्मितानाम् ॥ ५२

ततस्तमादाय तदा स मेने
हरीन्द्रमिन्द्रोपममिन्द्रवीर्यः ।
अस्मिन्हृते सर्वमिदं हृतं स्या-
त्सराघवं सैन्यमितीन्द्रशत्रुः ॥ ५३

विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वानराणां ततस्ततः ।
कुम्भकर्णेन सुग्रीवं गृहीतं चापि वानरम् ॥ ५४

हनूमांश्चिन्तयामास मतिमान्मारुतात्मजः ।
एवं गृहीते सुग्रीवे किं कर्तव्यं मया भवेत् ॥ ५५

यद्वै न्याय्यं मया कर्तुं तत्करिष्यामि सर्वथा ।
भूत्वा पर्वतसंकाशो नाशयिष्यामि राक्षसम् ॥ ५६

G 6 46.
B. 6 67.
L 6 46.

निरीक्ष्य, Ñ2 V1 B2 3 D7 9–11 G3 त वीक्ष्य (for त प्रेक्ष्य) Ñ1 निसज्ञ (for त्रि°) —d) T1 भुवि, M3 रणे (for युधि)

50 B4 D3 om 50ab (for B4 cf v l 49) —a) D5 7 9–12 T1 2 G1 2 M1 2 5 समभ्युपेत्य (for त°) Ñ2 -रूप, V1 -विक्रम, B2 3 M1 2 वीर्यं, D2 G3 -कर्मा (for -वीर्यं) Ś B1 D1 8 12 13 [अ]थ सुवी(D1 13 °धी)रकर्मा (D1 °वीर्यं), Ñ1 [अ]द्भुतवीर्यकर्मा D4 तमभ्युत्पपाताद्भुतकर्मा —c) G1 जग्राह (for जहार) Ś2 D8 अतिप्रगृह्य, D6 G1 M1 2 अभिप्रसह्य, D1 अभिप्रवेश्य (for अभिप्रगृह्य) —d) V1 3 B1 D5 7 9–11 इव प्रचण्ड (for अतिप्र°)

51 G (ed) om 51 —a) M5 महाघोर- (for °मेघ-) V1 3 निकाशकायम्, B1 निकाशवतम् (for °रूपम्) —b) D7 M1 2 उद्धृत्य (for उत्पाट्य) —c) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 8 12 13 मेघ- (for मेरु-) —d) Ś1 Ñ2 V B1–3 D5 6 10 11 G1 M5 ह्युच्छ्रित-, Ñ1 ह्युद्यत-, B4 ह्युत्थित-, D1 3 9 T2 M1–3 Cg [अ]भ्युच्छ्रित-, D2 [अ]त्युद्धृत-, D4 [अ]भ्युद्यत-, D13 T3 [अ]प्युच्छ्रित- (for [अ]त्युच्छ्रित-) Ś D8 12 -सार-, Ñ1 D4 -दीप्त-, V1 2 B2 4 -चारु, G1 -रौद्र- (for घोर-) ⁂ Cg त्वाकारसादृश्याय प्रथम मेरूपादानम्। द्वितीय तु सुग्रीवधारणकालिकसादृश्याय ⁂

52 a) Ś Ñ1 V2 B1 D1–4 8 12 13 स त (for तत) B2 3 M3 Cg तमुत्पाट्य, D7 समादाय, D10 11 M1 2 Ct तमादाय (for समुत्पाट्य) Ś D8 12 G1 वीर (for वीर) —b) D8 सभूयमानो (for संस्तूय°) Ñ V1 2 B D1–3 13 राक्षसौघै, D4 राक्षसाढ्यै (sic), D6 7 G2 यातुधानै, D9–11 T1 M1 2 5 राक्षसेंद्र (for राक्षसेन्द्रै) —c) V1 illeg up to त्रिद् D3 निनादास्. Ś Ñ V1 B1–3 D2–13 T Ch t त्रिदिवालयाना, M1 2 दिवि चालयाना, Cr m g as in text (for त्रिदशालयाना)

53 a) Ś D8 G2 समादाय B3 समापतत (for तदा स मेने) —b) Ś1 वीर्यं, G2 वैरि (for -वीर्यं) Ś2 V2 B1 4 D1–3 8 12 13 इन्द्रोपमतुल्यवीर्यं (V2 B1 4 °र्यं) —c) Ś Ñ V1 2 B D1 2 6–13 T1 M1 2 अस्मिन्हृते, V3 M5 तस्मिन्हृ(V3 °न्हृ)ते Ś Ñ1 V1 B4 D1–3 8 12 विगस्त, Ñ2 V2 3 B2 3 D13 विनष्ट, B1 विपन्न, D5–7 9–11 T1 हृत स्यात् (for हृत स्यात्) D4 अस्मिन्हृते वीर्यमुपैति शत्रु —d) Ś D8 12 इहैव चोग्र, D1 अतीन्द्रशत्रु, D4 अतीव शत्रो (sic) (for इतीन्द्रशत्रु)

54 a) B1 विक्लवा (for विद्रुता). —b) Ñ1 V3 D4 7, 9–11 इतस्तत, G1 तरस्विना (for ततस्तत) —Ñ2 illeg for d —d) T1 सुग्रीव (sic) (for गृहीत) Ñ1 V1 2 B2–4 D4 7 G3 गृहीत च (B3 प्रगृहीत-) हरीश्वर (Ñ1 वानरेश्वर, D4 वानर रणे)

55 b) Ñ2 V1 2 B D1 3 13 पवनात्मज (for मारुतात्मज) —d) Ś B1 4 D2–4 8 12 13 कार्यं वै, D1 कार्यं हि (for कर्तव्य) D4 तदा (for मया) B3 [ए]व च (for भवेत्) Ñ1 (m also as in text) कि कार्यं वै भविष्यति, G1 कि करिष्यामि चाहवे

56 a) Ś Ñ1 B1 4 D1–4 8 12 13 यत्तु, Ñ2 V D9 10 यद्धि, B2 युद्धे (for यद्वै) Ś1 D12 G1 M1 3 न्याय, D5 T1 कार्यं, D13 त्याज्य (for न्याय्य) D8 ममाकर्तुं (for मया कर्तुं) —b) D9–11 [अ]संशय, T2 3 सर्वदा (for सर्वथा) —c) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 महापर्वतसकाश —d) M5 राक्षसान् —After 56, Ñ V B2 4 D2 13 ins

1190* मोचयिष्यामि सुग्रीव त हत्वा देवकण्टकम्।

[Ñ2 B2 हत्वा त (by transp), V1 हत्वन (for त हत्वा) D2 हत्वा देवनकटक (for the post half)]

61 75 61 मया हते संयति कुम्भकर्णे
महाबले मुष्टिविशीर्णदेहे ।
विमोचिते वानरपार्थिवे च
भवन्तु हृष्टाः प्लवगाः समग्राः ॥ ५७
अथ वा स्वयमप्येष मोक्षं प्राप्स्यति पार्थिवः ।
गृहीतोऽयं यदि भवेत्त्रिदशैः सासुरोरगैः ॥ ५८
मन्ये न तावदात्मानं बुध्यते वानराधिपः ।
शैलप्रहाराभिहतः कुम्भकर्णेन संयुगे ॥ ५९
अयं मुहूर्तात्सुग्रीवो लब्धसंज्ञो महाहवे ।
आत्मनो वानराणां च यत्पथ्यं तत्करिष्यति ॥ ६०
मया तु मोक्षितस्यास्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
अप्रीतिश्च भवेत्कष्टा कीर्तिनाशश्च शाश्वतः ॥ ६१
तस्मान्मुहूर्तं काङ्क्षिष्ये विक्रमं पार्थिवस्य नः ।
भिन्नं च वानरानीकं तावदाश्वासयाम्यहम् ॥ ६२
इत्येवं चिन्तयित्वा तु हनूमान्मारुतात्मजः ।
भूयः संस्तम्भयामास वानराणां महाचमूम् ॥ ६३
स कुम्भकर्णोऽथ विवेश लङ्कां
स्फुरन्तमादाय महाहरिं तम् ।
विमानचर्यागृहगोपुरस्थैः
पुष्पाग्र्यवर्षैरवकीर्यमाणः ॥ ६४

57 ^{a}) D9 missing from हते up to विशी in ^{b} Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 सप्रति (for संयति) —^{b}) Ś Ñ1 B1 4 D1–4 8 12 13 -निपातभग्ने, Ñ2 V1 . B2 3 D5 T1 G3 M3 -विकीर्ण° (for -विशीर्णदेहे) —^{c}) Ś Ñ1 V B D1 3 4.8 12 13 विमोक्षिते (for विमोचिते) B3 -यूथपार्थिवे (for -पार्थिवे च) —^{d}) T1 G3 भवति B3 तुष्टा· (for हृष्टा). D3 प्लवगा (unmetric) Ñ2 V B2 3 D5 T1 M3 समस्ता , D3 समेता·, D13 om (for समग्रा).

58 ^{a}) D13 अन्यथा (for अथ वा) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1–4 8 12 13 G1 स्वय(Ñ1 शीघ्र)मेवैष, B3 [अ]पि स्वयं मोक्ष, M1 2 स्वयमेवेह (for °मप्येष) —^{b}) B2 4 D9–11 वानर (for -पार्थिव) B1 D4 आत्मान मोक्षयिष्यति, B3 प्राप्स्यत्येव पर हरि —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 यद्यपि (for ऽय यदि) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B3 4 D1–3 9 12 13 समहोरगै , B1 D4 वानराधिप , M1 2 सासुरासुर· (sic), M3 सागरोरगै·, Cm g k t as in text (for सासुरोरगै).

59 ^{a}) D6 [पु]तावता (for तावद्) —^{b}) Ñ1 G1 वानरेश्वर , D13 वानरात्मज ; M5 वानरर्षभ —^{d}) M5 वानर (for सयुगे)

60 ^{a}) Ñ2 V B2 3 अस्मिन , D1 ^ 13 स्वय (for अय) B2 3 मुहूर्तं —^{b}) Ñ2 V B2 3 महाबल , B1 भविष्यति, D4 यथा भवेत् (for महाहवे) —^{c}) D2 तु (for च) B4 G1 वानरेंद्राणा (for वानराणा च)

61 ^{a}) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 9 12 वि(D9 च) मोक्षितस्य, B4 D13 [अ]पि(D13 [अ]धि-) मोक्षितस्य , I3 तु मोचितस्य —^{b}) G2 ह्यपरावो (for सुग्रीवस्य) —^{c}) Ś2 D8 12 अकीर्तिश्च, D1 अप्रतीतिर् (for अप्रीतिश्च) D13 [अ]भवत् (for भवेत्) D6 काष्टा (for कष्टा) —^{d}) Ñ2 V जायते, D6 तत्वत (for शाश्वत)

62 ^{a}) Ś D8 12 वीक्षिष्ये (for काङ्क्षिष्ये) D7 G2 Ctp तस्मात्क्षणं प्रतीक्षिष्ये —^{b}) G1 विक्रमे, Ct as in text (for विक्रम) V3 D10 11 मोक्षितस्य (for पार्थिवस्य) Ś Ñ1 B3 D5 8 10–12 T1 M Ct तु, Ñ2 V B2 4 D4 9 M5 च, B1 D1–3 13 हि, I1 स (for न). —^{c}) B1 4 हि (for च) D4 विद्रुत (for भिन्न च) —^{d}) Ś Ñ V B1 4 D1–3 8.13 यावद् (for तावद्)

63 ^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B3 4 D1 8 12 13 स, V3 D5 9–11 [अ]थ, D2 G3 च (for तु) B1 चितयामास, T1 चित ~ तु (damaged) —^{b}) D13 मतिमान (for हनूमान्). B1 पवनात्मन —^{c}) D4 आश्वासयामास च (subm) —^{d}) D1 4 महाचम्र , M1 2 महानल —After 63, Ñ V B2 4 D2 11 ins

1191* कृच्छ्रेण तु समाश्वास्य सगम्य च ततस्तत ।
वृक्षाद्रिहस्ता हरयस्तस्थुरालिखिता इव ।

[D2 om 1 1 —(l 1) V च (for तु) —(l. 2) G (ed) तस्थु सग्रामभूमिनि (for the post half)]

64 ^{a}) Ñ2 B2 प्र- (for ऽथ) M1 om , M2 वीथि (for लङ्का) —^{b}) S D8 12 महाहरीन्द्र, Ñ1 V B D1–4.13 T2 महाहरीश, Ñ2 illeg , D5 T1 3 M3 महाकपि त, M5 तत्र हरि त (for महाहरि तम्) —^{c}) Ś D8 12 विमानवर्ये B1 D4 -पुर(D4 -गृह)गोपुरेषु (for गृहगोपुरस्थै·). —^{d}) Ś Ñ1 V1 2 B3 4 D1–3 8 12 माल्याग्र (B3 4 °ऽय-), Ñ2 B1 2 D4 माल्योप-(Ñ2 B2 °घ-) , V3 माल्यादि- , D8 11 पुष्पाग्र- , D13 मालाढ्य- , M1 2 सुपुष्प- , Cm g t as in text (for पुष्पाढ्य-) G2 स राजपुष्पैर् (for पुष्पाढ्यवर्षैर्). S D2 8 12 M3 5 अभिकीर्यमाण , D7 9–11 अभिपूज्यमान (for अवकीर्यमाण) —After 64, D6–7 9–11 S ins

1192* लाजगन्धोदवर्षैस्तु सिच्यमान शनै शनै ।
राजवीथ्यास्तु शीतत्वात्संज्ञा प्राप महाबल ।

[(l 1) G2 पुष्प-, M1 जाल- (meta.) (for लाज). T2 -गर्धाघवपश्च, T3 गधादिवर्षैस्तु D9–11 सेव्यमान , T2 सिच्यमान —(l 2) D5 T1 M3 -मार्गस्य, T2 G1 M1 2 -वीथ्याश्च G2 -वीथ्या सु- (for वीथ्यास्तु). M1 2 परतप (for महाबल)-

ततः स संज्ञामुपलभ्य कृच्छ्रा-
द्बलीयसस्तस्य भुजान्तरस्थः ।
अवेक्षमाणः पुरराजमार्गं
विचिन्तयामास मुहुर्महात्मा ॥ ६५

एवं गृहीतेन कथं नु नाम
शक्यं मया संप्रति कर्तुमद्य ।
तथा करिष्यामि यथा हरीणां
भविष्यतीष्टं च हितं च कार्यम् ॥ ६६

ततः कराग्रैः सहसा समेत्य
राजा हरीणाममरेन्द्रशत्रोः ।
नखैश्च कर्णौ दशनैश्च नासां
ददंश पार्श्वेषु च कुम्भकर्णम् ॥ ६७

स कुम्भकर्णो हृतकर्णनासो
विदारितस्तेन विमर्दितश्च ।
रोषाभिभूतः क्षतजार्द्रगात्रः
सुग्रीवमाविध्य पिपेष भूमौ ॥ ६८

स भूतले भीमबलाभिपिष्टः
सुरारिभिस्तैरभिहन्यमानः ।
जगाम खं वेगवदभ्युपेत्य
पुनश्च रामेण समाजगाम ॥ ६९   G 6 46 B 6 67 L 6 46

D5 T1 M3 सञ्ज्ञामाप म(T1 damaged for पम)हाबल , D7 G2 सञ्ज्ञा लेभे हरीश्वर (for the post half)],

while D13 ins after 64

1193* गृहीतमालोक्य महाहरीश
श्रीकुम्भकर्णेन महाबलेन ।
निशाचरा हृष्टमना बभूवु
र्निशाचराय न्यवेदयस्तत् (unmetric) ।
सहर्षवेगानुगतान्तरात्मा [5]
स रावणो राक्षसपुंगवानाम् ।
ततस्तु भेरीपटहप्रणादै-
र्महोत्सवे राक्षससिंहनादै ।
लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि सुग्रीवग्रहणम् ।

65 [a]) D1 13 G1 तु (for स) Ś2 Ñ V B3 4 D1–4 8 12 13 M1 2 प्रतिलभ्य, B1 अभिलभ्य (for उप°) B2 ततस्तु कृच्छ्रात्प्रतिपद्य सञ्ज्ञा —[c]) D8 -राज्यमार्गं —[d]) Ñ1 B3 स चिंतयामास D1 पुन कपीश , D4 M3 (after corr as in text) मुहूर्तमात्मा (for मुहुर्महात्मा)

66 [a]) V2 B1 D1 4 T2 G3 M5 गृहीते तु, T3 गृहीते नु (for गृहीतेन) B1 च, B3 4 D13 तु, D2 सु- (sic) (for नु) ❀ Cv m g t सप्रति कर्तुं सम्यक् प्रतिकर्तुम् Cv g add अन्यथा अद्येति पुनरुक्त(Cg °क्ति) स्यात् ।, so also Cr ❀ —[d]) B4 D7 भवत्यभीष्ट D6 T2 स्व च, T3 स्वस्य (for [इ]ष्ट च) G1 कुर्यां (for कार्यम्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 मम चैव(Ñ1 B1 D4 चापि) पथ्य

67 [a]) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 13 सहसोर्ध्वमेत्य , D7 G2 सहसाभिप(G2 °ह)त्य —[b]) B2 D12 समरेन्द्र- , D13 ससुरेन्द्र , G1 अमरेश- (for अमरेन्द्र-) D7 T1 G M3 -शत्रु (for शत्रो) —[c]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 चकर्त, D10 11 M3 Cm g k t खरैश्च, G3 करैश्च, M1 2 चिच्छेद (for नखैश्च) B4 तु (for च) M5 नासिका (for नासा) —[d]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ददार (for ददश) Ñ1 M5 पार्श्वे च, D5 T1 G2 3 पार्श्वेपि, M1 2 Ck पार्श्वेन, Cr g t as in text (for पार्श्वेषु) Ñ1 G3 M1 2 5 हि, Ck as in text (for च) D6 7 9–11 T2 3 ददश पादैर्विददार पार्श्वौ(D6 9 °र्श्वे , T2 3 °र्श्वान्) ❀ Cm ददश पार्श्वेषु च कुम्भकर्णमिति पाठे पार्श्वेषु कपोलयोरसयोरुदरपार्श्वयोश्च पादाभ्या विददारेति शेष ❀

68 [a]) D6 हत- (for हृत-) D4 -कर्णनासिको, D 3 -कर्णवाचो, G2 नासकर्णो (by transp) (for कर्णनासो) —[b]) D9 G3 समर्दितश्च , D10 11 रदैर्नखश्च , G1 भयार्दितश्च, G2 नखै शिताग्रै , M5 च हार्दितश्च (sic) (for विमर्दितश्च) Ś V B D1–4 8 12 13 भृश नद(B3 वम)न्वे(D4 स चेद्वे) दनयान्वि(V B D1 3 4 13 °र्दि)तश्च, Ñ भृश तु तद्वे (Ñ1 रसन्वे [sic])दनयार्दितश्च, D7 विदारितस्तैर्दशनैर्नखैश्च —[c]) D6 reads from र्द्र in -[आ]र्द्रगात्र up to [d] in marg V3 D5 T1 G3 नेत्र (for -गात्र) Ś2 क्षतजातगात्र , Ñ2 B4 क्षतजाभिषि(B4 °वसि)क्त , B1 D4 रुधिरोक्षितश्च, M5 रुधिरार्द्रगात्र —[d]) D1 om from माविध्य up to रभिह in 69[b]

69 D1 om up to रभिह in 69[b] (cf v l 68) —[a]) Ś B1 D2 3 8 12 13 भूरिबलेन पिष्ट , Ñ1 B2 D4 7 G2 भीमबलेन पिष्ट , Ñ2 V B4 भीमबलो निपिष्ट , B3 G (ed) न्यस्त(G [ed]°स्त [unmetric])कपिप्रवीर , D5 T1 2(before corr *pr m* as in text) G3 M2 5 भीमबलाभिविष्ट —[b]) D4 स राक्षसस्तैर् , D7 G2 3 M1 2 5 सुरारिहस्तैर् (G2 om from स्तैर् up to शोणितार्द्रौ in l 1 of 1195*) T2 अवहन्यमान , T3 अपि हन्यमान —[c]) Ñ2 वेगबलाभ्युपेत , B2 वेगमुपेत्य पृथ्वीं, D1 देववद्-भ्युपेत्य, D7 10 11 कटुकवज्जवेन, D8 G1 वे(G1 +) × (दभ्युपेत्य Ñ1 जगाम वेगाद्वियदभ्युपेत्य —[d]) D9 T2 3 क्षिप्र (for पुनश्च) Ś B1 D1–4 8 12 13 राम सहसा जगाम —After 69, Ñ2 B2 3 D2 ins

75 89 74 कर्णनासाविहीनस्तु कुम्भकर्णो महाबलः ।
रराज शोणितोत्सिक्तो गिरिः प्रस्रवणैरिव ॥ ७०

ततः स पुर्याः सहसा महात्मा
निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
बभक्ष रक्षो युधि कुम्भकर्णः
प्रजा युगान्ताग्निरिव प्रदीप्तः ॥ ७१

बुभुक्षितः शोणितमांसगृध्नुः
प्रविश्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
चखाद रक्षांसि हरीन्पिशाचा-
नृक्षांश्च मोहाद्युधि कुम्भकर्णः ॥ ७२

एकं द्वौ त्रीन्बहून्क्रुद्धो वानरान्सह राक्षसैः ।
समादायैकहस्तेन प्रचिक्षेप त्वरन्मुखे ॥ ७३

1194* तमागतं तार्क्ष्यमिवापतन्तं
समीक्ष्य हृष्टो भुवि वानरेन्द्रम् ।
स चापि वेगेन महानुभाव
समेत्य रामेण सुसहितोऽभूत् ।

[(l 1) D2 नद (for नत) —Ñ2 illeg from तार्क्ष्यं up to l 2 —(l 2) D2 निरीक्ष्य हृष्टो (for समीक्ष्य हृष्टो) B2 हृष्टा भुवि वानरेन्द्रा —(l 4) B2 3 सुसम्भूतो (unmetric), D2 सुनिवृत्तो (for सुसहितो)]

70 G2 om up to शोणिताङ्गो in l 1 of 1195* (cf v l 69) —a) Ś2 moth-eaten for कर्ण-. Ñ2 V2 3 B च (for तु) —c) Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 शोणितोत्सेकैः, D4 शोणितोत्कातैः, D6 T1 M3 शोणितैः सिक्तो, D7 G1 शोणितोद्गारी (for °तोत्सिक्तो) —d) B1 प्रस्रवणादिव —After 70, D5–7 9–11 S ins

1195* शोणिताङ्गो महाकायो राक्षसो भीमदर्शन ।
युद्धायाभिमुखो भूयो मनश्चक्रे महाबल ।
असपाच्छोणितोद्गारी शुशुभे रावणानुज ।
नीलाञ्जनचयप्रख्य ससंध्य इव तोयद ।
गते च तस्मिन्सुरराजशत्रु [5]
क्रोधात्प्रदुद्राव रणाय भूय ।
अनायुधोऽस्मीति विचिन्त्य रौद्रो
घोरं तदा मुद्गरमाससाद ।

[(l 1) D5 T1 M3 -विक्रम (for -दर्शन) —D5 om, while D9–11 read l 2 after l 4 —(l 2) M1 2 मुख (for मुखो) D6 9–11 G2 3 भीमो (for भूयो) D6 9–11 T2 3 G1 3 M5 निशाचर (for महाबल) —D7 om l 3, M2 3 transp l 3 and 4 —(l 4) D7 G2 गिरि- (for -चय-) D5 T1 सन्ध्याभ्रः (for ससंध्य).—D5 9 T G3 om l 5–8 —(l 5) M3 तु (for च)]

71 a) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 पुन (for तत) D4 च (for स) D5 पूर्णा (sic), D13 पुर्यां (for पुर्या) V3 ⁎⁎ हसा, B1 जगाम, D5 T1 M3 महौजा (for महात्मा) —b) Ś2 नि ⁎⁎ (moth-eaten), V3 D1 3 13 निःक्रम्य, B2 निर्गम्य, D4 विक्रम्य, M5 निकुत्य (sic) (for निष्क्रम्य) —After 71ab, D7 T2 3 G2 K (ed, within brackets) ins

1196* तेनैव रूपेण बभञ्ज स्पष्ट
प्रहारमुष्ट्या च पदेन सद्य ।

[(l 1) T3 रोपण (for रूपेण) G2 महान् (for स्पष्ट). —(l 2) T2 3 प्रहार (for प्रहार-) G2 प्रहारमुष्ट्यां T2 3 चय (for सद्य)],

—while D13 ins after 71ab

1197* कुम्भकर्णो महाभीमो निर्ययौ युद्धदुर्मद ।
तत पौलस्त्यसचिवा विज्ञाय राक्षसर्षभम् ।
विषण्णवदनास्ते तु रावणायाचचक्षिरे ।
चकार दर्शनं नागा सुग्रीवो वानरो गत ।
वानरान्हन्तुकामस्तु कुम्भकर्ण पुनर्ययौ । [5]
रावणस्तु परामर्षी क्रुद्ध सर्प इव श्वसन् ।
प्रेषयामास रक्षांसि कुम्भकर्णाय धीमते ।
कुम्भकर्णो महाभिन्यो दुद्राव कपिकुञ्जरम् ।

—c) D6 T2 3 ददाह, D7 G1 बभञ्ज (for बभक्ष) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 अभक्षयत्को (D2 8 13 समभक्षयत्को) वत्रि (B4 °ति) वृत्त (Ñ2 °वित्क,नेत्र —d) B1 युगाते, D4 युगातो (for युगान्त-) D9–11 प्रवृद्ध (for प्रदीप्त.)

72 a) Ś B1 D1–3 8 12 G1 -गधी, B2 D6 11 13 -गृध्र, D4 -दिग्ध, Cg as in text (for -गृध्नु) —b) Ś B1 D1 2 4 8 12 13 आशु (for उग्रम्) —c) S V3 D1 3 4 8 12 13 रक्ष स, B1 रक्षान्स (sic) (for रक्षांसि) Ñ2 V1 3 B2–4 च रक्ष, D6 कपीशान् (for पिशाचान्).—d) Ś D8 12 रक्षश्च B1 D6 M5 रक्षांसि, B3 तथैव, D4 M1 2 रक्षाश्च (sic), T2 ⁎⁎श्च (for ऋक्षांश्च) Ñ1 क्रोधाद्, V2 3 B4 सर्वान्, D4 कोपाद् (for मोहाद्) —After 72, Ñ2 ins only l. 2 of 1200*, while D5–7 9–11 S ins

1198* यथैव मृत्युर्हरते युगान्ते
स भक्षयामास हरींश्च मुख्यान् ।

[(l 1) G1 ग्रसते (for हरते) —(l 2) D7 11 G2 समभक्षयामास D7 तथा हरीश्वरान्, G2 तथा हरीन्स (for हरींश्च मुख्यान्)]

73 a) D2 4 13 एवं (for एकं) V3 पद्म, B3 D1 6 13 द्वि- (for द्वौ) Ś N V B1 2 4 D1 2 4 8 12 बहूश्चापि, B3 बहून्सोपि, D3 चतु पच, D13 बहूश्चैव, G1 अथ बहून् (for बहून्क्रुद्धो) —b) Ś N V B D1–4 6 8 12 13 G1 राक्षसैः सह (by transp).—Ñ1 D4 repeat 73cd after l 2 of 1200*.—d) Ñ2 V B2–4 D4 (first time) मुखे तदा; D7 G2 मुखे त्वरन् (by transp) (for त्वरन्मुखे). Ś N1

संप्रस्रवंस्तदा मेदः शोणितं च महाबलः ।
वध्यमानो नगेन्द्राग्रैर्भक्षयामास वानरान् ।
ते भक्ष्यमाणा हरयो रामं जग्मुस्तदा गतिम् ॥ ७४
तस्मिन्काले सुमित्रायाः पुत्रः परबलार्दनः ।
चकार लक्ष्मणः क्रुद्धो युद्धं परपुरंजयः ॥ ७५
स कुम्भकर्णस्य शरान्शरीरे सप्त वीर्यवान् ।
निचखानाददे चान्यान्विससर्ज च लक्ष्मणः ॥ ७६
अतिक्रम्य च सौमित्रिं कुम्भकर्णो महाबलः ।
राममेवाभिदुद्राव दारयन्निव मेदिनीम् ॥ ७७ G 6 46 B. 6 67 L 6 46

(both times) B1 D1–4 (D4 second time) 8 12 13 मुखे प्र(D13 नि)क्षिपति स्म स .

74 D9 om 74^{ab} —^{a}) D6 T1 स प्रस्रवस्तदा, D6 7 10 11 T3 G3 Ct सप्रस्रवत्तदा, M1 2 प्रस्रवश्च तदा ❀ Cm g सप्रस्रवन् ओष्ठा(Cg तालु)भ्यामुद्गमन्। , Ct सप्रस्रवत्। अडभाव आर्षः ❀ —For 74^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1199* मुखात्प्रस्रुतमेदोसृग्घोररूप स राक्षस ।
[Ñ V2 3 B2–4 D13 मुखप्रस्र(B4 °स्र)त-]

—^{c}) V1 3 नगेंद्राभो, D2 गिरींद्राभान्, D7 नखैर्वृक्षैर् (for नगेन्द्राग्रैर्) Ś D8 12 महाबलो गिरींद्राभान्, Ñ V2 B2–4 D4 वर्धमानो नगेंद्राभो, B1 D1 3 13 वर्ध(D13 °र्त)मानो गिरींद्राभो, G2 बाध्यमानो नखैर्दंतैर् —^{d}) B1 D1–3 13 वीर्यवान्, M5 तान्नहन् (for वानरान्) —Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd} before 92 B3 reads 74^{ef} twice Ñ2 (second time) illeg for 74^{e} —^{e}) Ś D8 12 हन्यमाना, Ñ1 (both times) B1–3 (both times) 4 D1–5 13 T1 वध्यमाना, G (ed) वध्यमाना (for भक्ष्यमाणा) —^{f}) Ñ1 (both times) 2 (second time) D4 महाबल, D5 T1 तथा गतिं (for तदा गतिम्) D3 रामं शरणमभ्ययु —After 74, Ś Ñ V B (B3 after the second occurrence of 74^{ef}) D1–4 (D1 preceded by App I [No 36] and 93 [first time]) 8 12 13 read 90^{c} – 98, while D5–7 9–11 S ins after 74, Ñ1 D4 ins only l 2 (followed by 73^{cd} [r]) after 74^{cd}, Ñ2 ins only l 2 after 72

1200* कुम्भकर्णो भृश क्रुद्ध कपीन्खादन्प्रधावति ।
शतानि सप्त चाष्टौ च विशत्रिंशत्तथैव च ।
सपरिष्वज्य बाहुभ्या खादन्विपरिधावति ।

[G1 om l 1 —(l 1) M1 2 कुम्भ+ + भृश (damaged) G2 हरीन् (for भृश) G3 damaged for क्रुद्ध G2 भृश (for कपीन्) ❀ Cg प्रधावति प्राधावत्। उत्तरश्लोकेऽप्येवमेव ❀ —G2 om (hapl) l 2-3 —(l 2) Ñ विशतिं त्रिंशत तथा (for the post half) D4 शतानि सप्तदशाष्टौ विशतिं त्रिंशतिं तथा —(l 3) D7 भक्षयन् (for खादन्वि-) D6 T2 3 G1 पर्युपधावति]

—Thereafter D7 10 11 G2 cont , while B3 ins (in marg) after 74^{ef} (first time)

1201* मेदोवसाशोणितदिग्धगात्र
कर्णावसक्तग्रथितान्त्रमाल. ।
ववर्ष शूलानि सुतीक्ष्णदंष्ट्र·
कालो युगान्तस्थ इव प्रवृद्ध ।

[(l 1) B3 पार्श्व (for -गात्र) —(l 4) cf v l 71^{d} G2 युगातेग्निरिव (for युगान्तस्थ इव) —For l. 3-4, B3 subst :

1201(A)* चचाल शूलाशनितीक्ष्णदंष्ट्र-
श्चतुर्युगान्ताग्निविवृत्तनेत्र ।]

—Thereafter B3 ins (in marg) an addl colophon with Sarga name कुम्भकर्णनासाछेदन

—After 1200*, T2.3 read 90^{c} – 91 for the first time repeating them (T2 only 90^{cd}) in their proper place

—After 74, D6 reads 90^{cd} for the first time, repeating it in its proper place

75 ^{a}) D7 तत्काले च (for तस्मिन्काले) —^{b}) D6 सुत (for पुत्र) D4 om पर- Ñ2 D3 -बलार्दित (for °र्दन) —^{c}) Ś B1 D1–3 8 12 13 प्रादुर् (for क्रुद्धो) G2 सुमहद्युद्ध (for लक्ष्मण क्रुद्धो) Ñ V B2–4 D4 प्रादुश्चक्रे (D4 गृहीत्वा च) महाघोरम् —^{d}) Ś B1 4 D1–4 8 12 13 अस्त्रम (B1 °श्र)स्त्रविदा (D2 °भृता) वर , Ñ V B2 3 D4 अ(Ñ V1 श)स्त्रमस्त्रविशारद , D7 G2 बद्ध (D7 युद्ध बद्ध- [hypm])गोधाङ्गुलित्रवान्

76 ^{a}) V3 B4 कुम्भकर्णस्य स (by transp), G3 कुम्भकर्णस्य तु D13 कुम्भकर्णशरानाशु, M5 लक्ष्मण कुम्भकर्णस्य —^{b}) Ñ1 चिक्षेप, Ñ2 चिच्छेद (for शरीरे) G1 तस्य (for सप्त) M5 सायकान् (for वीर्यवान्) —^{c}) Ś D8 12 निशितान्, T2 3 G3 निजघान (for निचखान) T3 आददे B1 व्यालान्, D5 T1 M3 नागान् (for चान्यान्) —^{d}) Ñ1 B4 D2 8 9 स (for च) M5 वीर्यवान् (for लक्ष्मण) —After 76, D7 10 11 G1 ins a passage relegated to App I (No 35)

77 D11 om up to 77^{b} (cf v l 1 26 of App I [No 35]) —^{a}) Ś2 D1 3 8 13 G2 स, V2 B3 तु (for च) V3 अभिक्रम्य तु, G3 तमतिक्रम्य D12 सौमित्र (for सौमित्रि) —^{d}) Ś D8–12 T2 3 G3 कम्पयन्, Ñ B1 D1–4 नादयन्, B3 द्रावयन् (for दारयन्) —After 77, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 read 99–110.

104 116 114 अथ दाशरथी रामो रौद्रमस्त्रं प्रयोजयन् ।
कुम्भकर्णस्य हृदये ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ७८
तस्य रामेण विद्धस्य सहसाभिप्रधावतः ।
अङ्गारमिश्राः क्रुद्धस्य मुखान्निश्चेरुरर्चिषः ॥ ७९
तस्योरसि निमग्नाश्च शरा बर्हिणवाससः ।
हस्ताच्चास्य परिभ्रष्टा पपातोर्व्यां महागदा ॥ ८०
स निरायुधमात्मानं यदा मेने महाबलः ।
मुष्टिभ्यां चरणाभ्यां च चकार कदनं महत् ॥ ८१
स बाणैरतिविद्धाङ्गः क्षतजेन समुक्षितः ।
रुधिरं परिसुस्राव गिरिः प्रस्रवणानिव ॥ ८२
स तीव्रेण च कोपेन रुधिरेण च मूर्छितः ।
वानरान्राक्षसानृक्षान्खादन्विपरिधावति ॥ ८३

---

78 [a]) D1 यथा (for अथ) V B2–4 [आ]शु(B4 [अ]त्र) समरे (for दाशरथी) —[b]) Ś प्रयोजनम् (sic), Ñ D1 2 11 प्रयोजयत्, D13 प्रदर्शयत्, G1 प्रचोदयन् (for प्रयोजयन्) V B2–4 दिव्यमस्त्रमुदीरयन् (B3 °दैरयत्). —[c]) G3 हृदय (for हृदये) —[d]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 नि(B1 वि)चखान शिताञ्श(Ñ1 D4 महाश)रान् (Ñ2 [illeg], V2 3 B2–4 शरोत्तमान्, D2 शरान्शितान्)

79 [b]) Ś D2 8 12 वानरान् (for सहसा) Ś B1 4 D1–5 8 12 13 T1 G1 वि, Ñ1 [अ]ति- (for [अ]भि-). —[c]) D2 असृग्विमिश्रा· (for अङ्गार°) —[d]) D2 निश्चकुर्, D6 M5 निष्पेतुर् (for निश्चेरुर्) —After 79, D5–7 9–11 S ins

1202* रामास्त्रविद्धो घोरं वै नदन्राक्षसपुंगवः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो हरीन्विद्रावयन्रणे ।

[(l 1) D7 G2 गभीरो, M1 2 घोरं स (for घोरं वै) D9–11 T2 नर्दन्, G2 om नद (for नदन्) —(l 2) D6 7 9–11 T3 त क्रुद्धो (for संक्रुद्धो)]

80 [a]) B4 विभग्नाश् (for निम°) Ś Ñ B1 D1–4 7 8 10–13 G2 M1 2 ते (for च) —[b]) Ś V1 3 B2–4 D1–3 8 12 -लक्षणा, B1 D4 -पत्रिण, D13 पक्ष्मण· (for -वाससः) G2 शरा काचनभूषणा —After 80[ab], Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

1203* हृदयं पीडयामासुः क्रोधमुक्ता महात्मना ।

[D8 हृदये V3 B3 पातयामासु (for पीडया°). V3 B1 3 क्रोधयुक्ता Ś2 V2 D4 महात्मन]

—While D7 G2 3 ins

1204* रेजुर्नीलाद्रिनिकटे (D7 °कटके) नृत्यन्त इव बर्हिणः ।

—D4 om 80[c] – 81 —[c]) T1 G1 M3 चापि (for चास्य) Ś Ñ B1 D1–3 8 12 13 परिभ्रष्ट, V B2–4 पपातोर्व्यां (for परिभ्रष्टा) D7 G2 हस्तात्तस्यावशात्स्रस्ता —[d]) Ś Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 महायुधं, Ñ2 महाधनु (corrupt) (for महागदा) V B2–4 विह्वलस्य वरायुध (V3 damaged for युध), D9–11 T2 3 गदा चोर्व्यां पपात ह —After 80, D5–7 9–11 S ins

1205* आयुधानि च सर्वाणि विप्रकीर्यन्त भूतले ।

[T2 3 प्रविकीर्यंत, G3 विनिकीर्यंत, M3 विप्रकीर्यंत.]

81 D4 om 81 (cf v l 80) —[b]) T2 यथा (for यदा). —[c]) B4 मुष्टिना (for मुष्टिभ्यां) Ś D8 12 स जघान, B1 D5 7–11 च कराभ्यां च (for चरणाभ्यां च) —[d]) Ś2 V D1–3 8 12 13 तदा, B3 बली (for महत्) —After 81, Ś D2 8 12 ins

1206* आददेऽथ पुनर्घोरं भूमेर्मुद्गरमायसम् ।
[Ś2 moth-eaten for पुन]

82 V B4 om (hapl ?), while B3 reads 82 in marg —[a]) Ñ1 अवविद्धाग, B2 अवसिक्ताग·, D1 4 अभिविद्धाग·, D3 इति विद्धाङ्गो, D13 अपि विद्धाग —[b]) Ś D3 8 12 रुधिरेण, G2 क्षतजौघ (for क्षतजेन) D13 समुत्थित (for समुक्षित) —[c]) D5 M3 प्रति-, G1 2 बहु (for परि-) —[d]) Ś Ñ B1–3 D1–4 8 12 13 प्रस्रवणैरिव, D5 T1 प्रस्रवणाद्यथा, D7 G1 2 M3 5 प्रस्रवण यथा (for प्रस्रवणानिव) D6 गिरे प्रस्रवणादिव

83 [b]) B1–3 D8 12 समुक्षित (for च मूर्छित) —[c]) V2 राक्षसान्वानराश् (by transp) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 चैव, D5 T1 मुख्यान्, G1 om, M5 रक्षो (for ऋक्षान्) —[d]) B1 D13 खादयन्, D7 9–11 खादन्स, G2 भक्षयन् (for खादन्वि-) V2 3 B2–4 खादन्वै पर्यधावत, D1 खादयन्विपरिधावति (hymp.); D4 स तथा तदनुधावति (hypm). —After 83, D5–7 9–11 S ins

1207* अथ शृङ्गं समाविध्य भीमं भीमपराक्रमः ।
चिक्षेप राममुद्दिश्य बलवानन्तकोपमः ।
अप्राप्तमन्तरा रामः सप्तभिस्तमजिह्मगैः ।
चिच्छेद गिरिशृङ्गं तं पुनः संधाय कार्मुकम् ।
ततस्तु रामो धर्मात्मा तस्य शृङ्गं महत्तदा । [5]
शरैः काञ्चनचित्राङ्गैश्चिच्छेद पुरुषर्षभः ।
तन्मेरुशिखराकारं द्योतमानमिव श्रिया ।
द्वे शते वानरेन्द्राणां पतमानमपातयत् ।

[(l 1) D7 G2 अद्रि- (for अथ). M5 भीमपराक्रम. —(l 2) T2 3 कुम्भकर्णं प्रचिक्षेप राघवाय महाहवे —After l 2, D5 reads l 5 —(l 3) D6 T2 3 G1 अतरे (for अन्तरा) D5–7 T1 G1 3 M3 5 तैरजिह्मगे, G2 तु शरोत्तमै, M2 तदजि° (for तमजिह्मगैः) —All except D7 G1 2 (om from गिरि up to ततस्तु in l 5) om l 4 —(l 4) G1 कार्मुके. —T1 3 M3 om l 5 —(l 5) M1 2 वीरो (for रामो) D7 M5 वर्म (for शृङ्ग) D5 महात्मन (for महत्तदा). —G2 om.

तस्मिन्काले स धर्मात्मा लक्ष्मणो राममब्रवीत् ।
कुम्भकर्णवधे युक्तो योगान्परिमृशन्बहून् ॥ ८४
नैवायं वानरान्राजन्न विजानाति राक्षसान् ।
मत्तः शोणितगन्धेन स्वान्परांश्चैव खादति ॥ ८५
साध्वेनमधिरोहन्तु सर्वतो वानरर्षभाः ।
यूथपाश्च यथा मुख्यास्तिष्ठन्त्वस्य समन्ततः ॥ ८६
अप्ययं दुर्मतिः काले गुरुभारप्रपीडितः ।
प्रपतन्राक्षसो भूमौ नान्यान्हन्यात्प्लवंगमान् ॥ ८७
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रस्य धीमतः ।
ते समारुरुहुर्हृष्टाः कुम्भकर्णं प्लवंगमाः ॥ ८८
कुम्भकर्णस्तु संक्रुद्धः समारूढः प्लवंगमैः ।
व्यधूनयत्तान्वेगेन दुष्टहस्तीव हस्तिपान् ॥ ८९
तान्दृष्ट्वा निर्धुतान्रामो रुष्टोऽयमिति राक्षसः ।
समुत्पपात वेगेन धनुरुत्तममाददे ॥ ९०

G. 6. 46. B 6 67 L. 6. 46

[(1 6) D9 -चित्रैश्च (for -चित्राङ्गैश्) G1 विभेद (for विच्छेद) D7 9-11 भरताग्रज, G1 युधि दुर्जय (for पुरुषर्षभ) —(1 7) D5 T1 G M5 त (sic) (for तन्) D10 G3 -शिखराकारैर् (for °कार) G3 श्रिय —(1 8) D9-11 वानराणां च (for °रेन्द्राणां)]

84 ᵃ) Ñ1 B2-4 D1 3 4 7 13 G2 तु (for स) —ᵇ) Ś Ñ V B2 4 D1-5 8 13 T1 M3 वाक्यम् (for रामम्) —ᶜ) Ś D1-3 8 12 13 G3 यत्तो (for युक्तो) B4 -वधोद्युक्तो, M5 -वधे युक्तान् (for -वधे युक्तो) —ᵈ) B3 रोपात्, B1 योधान् (for योगान्) Ñ परिहरन् (for परिमृशन्)

85 ᵃ) Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 खादन्, D4 वेद (for राजन्).—ᵇ) Ś D1 2 8,12 13 न च जानाति, Ñ D4 नाय जानाति, V B2-4 नैव जानाति, B1 D6 T2 3 विजानाति च (B1 न), D5 T1 M3 नापि जानाति B1 राक्षस (for राक्षसान्) —ᶜ) B1 D4 तत (for मत्त) Ñ D4 वेगेन (for -गन्धेन) —ᵈ) D6 चेति, D7 G2 चापि (for चैव) D13 खादितांश्चैव B2 D10 खादते (for खादति) —After 85, Ñ1 D4 13 ins

1208* स तीव्रेण तु कोपेन राघवो भृशमूर्छित ।
ततोऽब्रवीन्महाबाहुर्वानरान्रघुनन्दन ।

[(1 1) D4 च वेगेन (for तु कोपेन)]

86 V3 om 86ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 B3 4 सर्वे स(B3 त)मभि-, Ñ2 D4 सर्वे समधि-, B1 2 साध्वेनमव-(B2 °भि-) (for साध्वेनमधि-) —ᵇ) Ñ D4 समताद्, D5 T1 M3 सर्वे ते (for सर्वतो) D7 G2 सर्वे ते हरयो द्रुत —ᶜ) Ś D8 12 तथा मुख्यास् B2 यथासख्यस् (for यथा मुख्यास्) V B4 यथामुख्य यथायूथ —ᵈ) D3 13 M3 तिष्ठति (for तिष्ठन्तु) D9-11 [अ]स्मिन्, G1 M1 2 5 [अ]त्र (for [अ]स्य) Ś Ñ V B1 3 4 D1-4 8 12 G3 समीपत, B2 शरीरत (for समन्तत)

87 ᵃ) Ś D8 12 अथाय, V3 B2 D2 6 7 9-11 T2 3 अथाय, B3 यथाय, M1 2 अय हि, Cg as in text (for अप्यय) D11 दुर्गति (for दुर्मति) D13 अप्यार्य (sic) दुर्गति B1 पापो (for काले) —ᵇ) D7 हरि-, G2 भूरि- (for गुरु-) D6 T2 3 -[अ]वपीडित, Cm as in text (for -प्र°) Ś Ñ V B1 2 D1-4 8 12 13 गुरु(Ś1 Ñ2 B1 D1-3 8 12 13 °रु)भारमपार(D2 13 °त)यन्, B3 4 गुरुभारमुपान(B4 °मपीड)यन् —ᶜ) Ś Ñ V B2-4 D8 12 M5 निपतेद्, B1 D1-3 7 13 G1 प्रपतेद्, D4 अपातयद् (hypm), D5 प्रतपन्, D9-11 प्रचरन् (for प्रपतन्) —ᵈ) Ś D8 12 न च, B1 D1-3 न नो, B3 हतो, B4 ततो, D13 न म, G3 नार्हान् (for नान्यान्) Ñ V3 B2 D4 ततो हन्यु (V3 B2 °न्या [sic]) प्लवगमा

88 After 88ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 ins

1209* गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
नीलश्च कुमुदश्चैव जाम्बवानङ्गदस्तथा।

[(1 1) Ñ2 V1 2 B गयो (for गजो) —(1 2) B1 नलश्च (for नीलश्च) V1 जाम्बवाश्च महाबल, B3 सुबाहुरगदस्तादा (for the post half)]

—ᶜ) D13 तमारुरुहुर V3 हृष्ट (for हृष्टा) V1 समारुरुहु सुसहृष्टा (hypm) —ᵈ) B2 3 D9-11 G3 महाबला (B3 G3 °ल), D7 प्लवगमान् (sic) (for प्लवगमा)

89 ᵃ) Ś D8 12 13 सुसक्रुद्ध, Ñ D4 तदा क्रुद्ध, D3 स सक्रुद्ध —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4 8-13 समारूढै (for °रूढ) —ᶜ) Ñ B4 व्याधूनयत, V1 व्याधूय तान्स, V2 व्याधूनयन्स, V3 B2 व्यधूनयत, B1 D13 व्यधूयन्(D13 °य)-तास्तु, D1 6 विधूनयत्तान्, D4 व्याधूय ताश्च (for व्यधूनयत्तान्) —ᵈ) D2 यूथ- (for दुष्ट-) D4 च (for [इ]व) Ś D8 हस्तिना (for °पान्) —After 89, V3 B1 2 D4 ins 1210*.

90 B3 om 90, V3 B1 D4 om 90ᵃᵇ —ᵃ) D7 दृष्ट्वा तान् (by transp) B4 G3 M1 निर्धूतान्, D1 3 विधुतान्, D13 विद्रुतान् (for निर्धुतान्) V1 2 D2 G (ed) तान्दृष्ट्वा तु (V2 om [subm], D2 च, G[ed] स तान्दृष्ट्वा) विनिर्धूतान् ❀ Cg निर्धुतानिति ह्रस्व आर्षः ।, Ck निर्धूतान्(?) कम्पितान् ❀ —ᵇ) D6 9 T1 M3 दुष्टो, Ct as in text (for रुष्टो) D9-11 Ct राक्षस (for राक्षस) Ś Ñ V2 B4 D1-3 8 12 13 रोषाद्वा(V2 D2 रामो वा)नरयूथपान्, V1 राम श्रेष्ठा . . मुखान्, B3 रोषाद्वानरपुगवान्. —After 90ᵃᵇ, Ś Ñ V1 2 B3 4 D1-3 8 12 13 ins, while V3 B1 2 D4 ins after 89 (owing to om.)

1210* महाप्रभाव त ज्ञात्वा दिव्यान्यस्त्राणि सदधे ।

81 34 80 स चापमादाय भुजंगकल्पं
दृढज्यमुग्रं तपनीयचित्रम् ।
हरीन्समाश्वास्य समुत्पपात
रामो निबद्धोत्तमतूणबाणः ॥ ९१
स वानरगणैस्तैस्तु वृतः परमदुर्जयः ।
लक्ष्मणानुचरो रामः संप्रतस्थे महाबलः ॥ ९२
स ददर्श महात्मानं किरीटिनमरिंदमम् ।
शोणिताप्लुतसर्वाङ्गं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ९३
सर्वान्समभिधावन्तं यथा रुष्टं दिशागजम् ।
मार्गमाणं हरीन्क्रुद्धं राक्षसैः परिवारितम् ॥ ९४
विन्ध्यमन्दरसंकाशं काञ्चनाङ्गदभूषणम् ।
स्रवन्तं रुधिरं वक्त्राद्वर्षमेघमिवोत्थितम् ॥ ९५

[V3 विज्ञात्वा (for त ज्ञात्वा) Ś Ñ B1 D1–4 8 12 13 ज्ञात्वा महान् (Ñ °न्) भाव न (for the prior half)]

—Ś Ñ V B (B3 after the second occurrence of 74^{ef}) D1–4 (D1 preceded by App. I [No 36] and 93 [first time]) 8 12 13 read 90^{c}–98 after 74. Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd} before 92 D6 T2 3 repeat 90^{c}–91 (D6 T2 90^{cd} only) here (cf v l 74) —^{a}) Ś Ñ V B1.2 4 D1 2 4.6 (first time) 8 12 13 T2 3 (both first time) राघवश्च (Ś D8 12 °वस्य [sic], Ñ [both times] V B2 °वोपि) समुत्पत्य (V3 °त्पाद्य, T2 3 महाबाहुर्), D3 रामश्च तान्समाश्वास्य —^{d}) T3 (second time) आददे Ś D2 8 12 धनुरुग्रं समादद् (D2 °दे), Ñ (first time) V B1 2 4 D13 धनूरत्नं समाददे, Ñ (second time) जगृहे तीव्रकार्मुकं, D1 3 6 (first time) धनुरन्यत्समाददे, D4 धनूरत्नमथाददे, D7 G2 धनुश्चोत्तममाददे, G1 धनुर्विस्फारयन्भृशं —After 90, D5–7. 9–11 S ins

1211* क्रोधरक्तेक्षणो वीरो निर्दहन्निव चक्षुषा ।
राघवो राक्षसं वेगादभिदुद्राव वेगित ।
यूथपान्हर्षयन्सर्वान्कुम्भकर्णबलार्दितान् ।

[(l 1) D5 T1 M3 Cg -ताम्रेक्षणो (for -रक्तेक्षणो) D9–11 वीरो (for वीरो).—(l 2) T2 3 M3 5 वेगाद, G1 घोरम्, M1 2 वेगाद् (for वेगाद्) —(l 3) D5 T1 M3 5 -बलार्दितान् (for बला°)]

91 For sequence in Ś etc, cf v l 74 T3 repeats 90^{c}–91 here (cf. v l 74) —^{a}) D1 -तुल्यं (for -कल्प).—^{b}) Ś V D8 12 दृढं समग्रं, D9 धृतज्यमुग्रं, D13 दृढाग्रमुग्रं (for दृढज्यमुग्रं) Ś Ñ V B D1–4 8 12 T2 3 (first time) -पृष्ठं D13 -जुष्टं (for चित्रम्) —^{c}) D5 स विश्वास्य (for समाश्वास्य) —G3 damaged from समुत्पपात up to बा in 91^{d}. —^{d}) Ñ1 D13 विबद्ध- (for निबद्ध-) Ś D8 12 बाणचाप, Ñ1 B1 D1–3 13 बाणतूण (by transp); D7 -बाणतूण, T3 (second time) बाणतूणि, G1 तूणयुग्म, M5 तूणिबाण (for -तूणबाण). Ñ V B2–4 रामस्तदा तूणगृहीतबाण, T2 3 (first time) रामो गृहीतोत्तमसायकश्च. ❀ Cg निबद्धोत्तमतूणबाण निबद्धोत्तमबाणतूण इत्यर्थः . ❀ —After 91, Ś Ñ2 (preceded by an addl colophon) B2 D2 8 9 12 T2 3 (first time) ins a passage relegated to App I (No 36), while Ñ ins a colophon with Sarga name कुम्भकर्णनाशकरन (Ñ2 Sarga no. 46) after 91

92 For sequence in Ś etc, cf v l 74. Before 92, Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd} Ś D2 8 12 om. 92 —^{a}) B2 वानरभटैस्, D4 राक्षसगणैस् (for वानरगणैस्) —^{b}) V B D1 3 7 13 G1 परपुरजय, D8 9–11 T2 3 G3 परमदुर्जयै —^{c}) D9–11 वीर· (for राम) ❀ Ct लक्ष्मणानुचर । बहुव्रीहि· । लक्ष्मणसहित . ❀ —^{d}) B1 प्रतस्थे च (for संप्रतस्थे) Ñ1 महाहनु, Ñ2 B1–3 D13 °धनु, D1 °भुज, D4 मर्वेतनु (sic) (for महाबल) —After 92, D3 ins a passage relegated to App I (No 36).

93 For sequence in Ś etc, cf v l 74 D1 reads 93 for the first time after App I No. 36, repeating it here —^{a}) D1 (second time) ददर्श स (by transp) Ñ1 दुरात्मान, D3 ततो राम, D7 G2 महाकाय (for महात्मान) —D4 repeats 93^{bc} consecutively. —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 (D1 4 both times) 8 12 13 अवस्थित (for अरिंदमम्) —D8 G2 om. 93^{c} – 94 —^{c}) V2 3 D7 10 11 -[आ]वृत-, D4 (both times) -प्लुत-, D9 -वृत- (for -[आ]प्लुत-) D5 7 9–11 T1 G1 3 M5 -रक्ताक्ष (for -सर्वाङ्ग). —^{d}) D7 महाबल (for °बलम्)

94 For sequence in Ś etc, cf v l 74 D8 G2 om 94 (cf v l 93). —^{a}) Ś D12 सर्वात्, D7 हरीन् (for सर्वान्) —^{b}) Ś D1–4 12 युद्ध मत (D1 3 4 °हा) गज (D4 °जनं), Ñ B1–3 M1 2 दु (B3 M1 2 रु) ष्ट महागज, V B4 D13 मत्त (D13 दृप्तं) महागज, D9 रुष्टं दिशा गजं (for रुष्टं दिशागजम्) —V3 D4 om 94^{cd} —^{c}) M1 2 भक्षयत (for मार्गमाण) —^{d}) Ñ B3 D1 13 परिवर्जित, B2 बहुभिर्वृत (for परिवारितम्)

95 For sequence in Ś etc, cf v l 74 V3 reads 95^{ab} after 96^{ab} —^{a}) B2 4 -पर्वत- (for -मन्दर-) —^{b}) Ś B1 D8 12 काचनाङ्गद- V D1–3 13 M1 2 5 -भूषित (for -भूषणम्) —^{c}) Ś B1 D1–3 8 12 13 गात्राद्; Ñ D4 गात्रे (for वक्त्राद्) —^{d}) Ñ V B2 3 साक्षान्मेघम्, B1 सोल्कमेघम्, D1 3 भय मूर्तम्, D5 7 9 10 T1 G3 M1–3 वर्षं मेघम्, D13 भयान्मोहम्, G1 कालमेघम्,

जिह्वया परिलिह्यन्तं शोणितं शोणितोक्षितम् ।
मृद्नन्तं वानरानीकं कालान्तकयमोपमम् ॥ ९६
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं प्रदीप्तानलवर्चसम् ।
विस्फारयामास तदा कार्मुकं पुरुषर्षभः ॥ ९७
स तस्य चापनिर्घोषात्कुपितो नैरृतर्षभः ।
अमृष्यमाणस्तं घोषमभिदुद्राव राघवम् ॥ ९८
ततस्तु वातोद्धतमेघकल्पं
भुजगराजोत्तमभोगबाहुम् ।
तमापतन्तं धरणीधराभ-
मुवाच रामो युधि कुम्भकर्णम् ॥ ९९
आगच्छ रक्षोधिप मा विषाद-
मवस्थितोऽहं प्रगृहीतचापः ।
अवेहि मां शक्रसपत्न राम-
मयं मुहूर्ताद्भविता विचेताः ॥ १००
रामोऽयमिति विज्ञाय जहास विकृतस्वनम् ।
पातयन्निव सर्वेषां हृदयानि वनौकसाम् ॥ १०१ G 64 B 66 L 64

G2 वर्षामेघम् (for वर्षमेघम्) V3 [उ]दित, G2 [उ]द्धृत (for [उ]त्थितम्) Ś B1 D8 12 भय(B1 महा)मोहसमन्वित, D3 भय मूर्तमिवोद्धृत, D4 साक्षान्मेघ इवोत्थित

96 For sequence in Ś etc , cf v l 71 —a) G1 M5 परिलेह्यत (for °लिह्यन्त) Ś D8 12 लिहत जिह्वया घोर, Ñ B1 D13 लेलिहज्जिह्वया रक्त (B1 वक्त्रात् , D13 वक्त्र), V B2–4 G (ed) लेलिहानमसृग्वक्त्रो (B4 °ग्रक्तो, G [ed] °ग्वक्त्राज्), D1 3 लेलिहान स्रुत वक्त्राच् , D2 लेलिहानमसृक्क्षो, D4 लेलिहान जिह्वया वक्त्र (hypm) —b) Ś D8 12 तद्वक्त्र, Ñ D11 G2 सृक्कणी , V B2–4 D2 जिह्वया, D4 om (hapl), D7 10 सृक्किणी, D13 समताच् (for शोणित) Ñ शोणितप्लुत (sic), D5 T1 M3 शोणितेक्षण, D7 शोणितसृणी (sic) , D10 11 शोणितोक्षिते, G2 शोणितस्रुती (for शोणितोक्षितम्) —After 96ab, V3 reads 95ab —c) Ś Ñ B1 D1–3 8 12 13 मर्दंत, V B2–4 खादत, D4 मर्दयन् , T3 मृद्नतु (for मृद्नन्त) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 वानरान्सर्वे (for °रानीक) —d) V3 -यमोपम ❀ Cr m g कालान्तकयमोपमम् , रुद्रस्त्रिनेत्र(Cr °णेत्र ?)स्त्रिपुरान्तको वेतिवत् ए(Cm °न्तक इतिवदे)कस्यैवावस्थाभेदात्कालादिनाम(Cr °लादीना)-भेद Cg adds यद्वा काले युगान्तकाले अन्तको नाशको यम उपमा यस्य स तथोक्त । , Ct cites Tirtha कालान्तकयमानामवस्थाकृतो भेद इति तीर्थ ❀

97 For sequence in Ś etc , cf v l 74 —b) Ñ V B2–4 D4 प्रदीप्तमिव तेजसा(B2 जिह्वया) —c) V B2–4 D4 रामो विस्फारयामास

98 For sequence in Ś etc , cf v l 74 D8 om 98 V D1 om , B3 reads in marg 98ab —a) G (ed) धनुर्- (for चाप-) Ñ D4 G2 -निर्घोष (for -निर्घोषात्) B3 न तस्य धनुषो घोष (sic) —b) B3 श्रुत्वा च , G2 त श्रुत्वा (for कुपितो) Ś B1 2 D5 7 9–13 T1 M3 राक्षसर्षभ , G2 राक्षसोत्तम (for नैरृतर्षभ) Ñ D4 स(D4 त)श्रुत्वा राक्षसाधिप —c) Ñ1 D4 शब्दम् , V3 घोरम् , B3 चैनम् (for घोषम्) —d) D5 T1 राघवौ , G2 राक्षस (for राघवम्)

99 For sequence in Ś etc , cf v l 77 —a) B2.3 D? वातोद्धुत , D5 वातोद्धृत , D9–11 धारोद्धुत , D13 वातोद्धत- (unmetric) , G1 वातोत्थित- (for वातोद्धत) Ś1 B D1–3 8 12 13 -वह्निकल्प (for -मेघ°) —b) D9 -राजोद्धत- D9–11 T2 Ck t -भोगबाहु (for °बाहुम्) —c) D1 3 समापतत —d) Ś B1 D1–3 8 12 13 प्रोवाच (for उवाच) G3 रक्षो (for रामो) —After 99, D6 T2 3 ins

1212* एह्येहि मामेव तु कुम्भकर्ण
कुतस्ततो गच्छसि मन्दबुद्धे ।
न मोक्ष्यसे त्वं हि गतोऽत्र लोका-
न्ब्रह्मेन्द्ररुद्रानिलदेवतानाम् ।

100 For sequence in Ś etc , cf v l 77 —a) Ś Ñ V B D1 2 4 8 12 13 मत्समीपम् , D3 मत्सकाशम् , K (ed) माविषादम् (for मा विषादम्) ❀ Cv (मा?) विषादमित्यत्र अविषादमिति पदच्छेद । , so also Cr m g Cg adds यद्वा विषाद मा गच्छ । मरणेन शरीरभरणक्लेश त्यजेत्यर्थ । आङ् उपसर्गमात्रम् । , Ck हे रक्षोधिप विषाद मा गच्छ । वानरपीडाभि प्रगृहीतचापो योऽहमवस्थित सोऽहं रामोऽस्मि । मामेवावगच्छ । त्वं मुहूर्ताद्विचेता विगतसञ्ज्ञो निर्जीवो भवितेति युधि राम कुम्भकर्णमुवाचेत्यन्वय । , so also Ct ❀ —b) Ś Ñ V1 3 B D1–3 8 12 13 अय, V2 D4 6 T3 उप (for अव-) D9 मा (for ऽहं). Ś D8 12 प्रगृहाण चाप , Ñ B3 D4 शरचापपाणि (for प्रगृहीतचाप) —c) Ś Ñ D1 3 8 12 13 उपैहि, D7 9 G1 3 M1 2 अवेहि, Ct as in text (for अवेहि) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 13 मृत्युमु(D1 °रु)पस्थित स्थिर (Ñ V D4 ते, B2 3 त्वम् , B4 त्वाम्), D9–11 राक्षसवंशनाशन, T2 3 मृत्युमवस्थित स्थिर, M5 राक्षसराज रामम् —d) Ś V2 B1 D1–4 6 8 12 13 T2 3 प्रेतो, Ñ नाय, D7 G2 भवान् , D9–11 यस्त्व, G1 M3 मया (for अय) Ś Ñ V2 B1 D1–3 6 8 12 13 भवितासि पाप(Ś D8 12 पापक) , D4 T2 3 भवितासि राक्षस, G1 भविता गतासु (for भविता विचेता) V1 3 B2–4 अस्मिन्मुहूर्ते (V1 3 प्रेतो मुहूर्ताद्) भवितास्यचेता

101 For sequence in Ś etc , cf v l 77 —b) Ś Ñ B1 2 D1–3 6 8 12 13 -स्वर, V स्वन , G1 -स्वर (for स्वनम्) B4 कृतविस्वन , G (ed) विपुलस्वन (for विकृत-

95 145 104 प्रहस्य विकृतं भीमं स मेघस्तनितोपमम् ।
कुम्भकर्णो महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् ॥ १०२
नाहं विराधो विज्ञेयो न कबन्धः खरो न च ।
न वाली न च मारीचः कुम्भकर्णोऽहमागतः ॥ १०३
पश्य मे मुद्गरं घोरं सर्वकालायसं महत् ।
अनेन निर्जिता देवा दानवाश्च मया पुरा ॥ १०४
विकर्णनास इति मां नावज्ञातुं त्वमर्हसि ।
स्वल्पापि हि न मे पीडा कर्णनासाविनाशनात् ॥ १०५
दर्शयेक्ष्वाकुशार्दूल वीर्यं गात्रेषु मे लघु ।
ततस्त्वां भक्षयिष्यामि दृष्टपौरुषविक्रमम् ॥ १०६

स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य
रामः सुपुङ्खान्विससर्ज बाणान् ।
तैराहतो वज्रसमप्रवेगै-
र्न चुक्षुभे न व्यथते सुरारिः ॥ १०७
यैः सायकैः सालवरा निकृत्ता
वाली हतो वानरपुंगवश्च ।
ते कुम्भकर्णस्य तदा शरीरं
वज्रोपमा न व्यथयांप्रचक्रुः ॥ १०८

स्वनम्) D1 जहास विद्युत स्वन (sic). —After 101^{ab}, D5–7 9–11 S ins

1213* अभ्यधावत सक्रुद्धो हरीन्विद्रावयन्रणे ।

[T2 3 त (for म-) G2 अभ्यधावत्सुसक्रुद्धो (for the prior half) G2 वित्रासयन् (for विद्रावयन्)]

—^{c}) V3 पाचयन्निव, B1 D3 पाटयन्निव, B2 वारयन्निव, B3 पातयामास, B4 पोथयन्निव, D7 9–11 T2 3 दारयन्निव, D8 पातयति च (sic) (for पातयन्निव) —^{d}) T2 3 G2 M1 2 दिवौकसा (for वनौकसाम्)

102 For sequence in Ś etc, cf v l 77 —^{a}) D5 T1 विहस्य (for प्रहस्य) Ñ1 D4 हास, D1 3 घोर (for भीम) ❀ Cg विकृतमित्यादिविशेषणत्रय क्रियाविशेषणम् ❀ —^{b}) B3 जलद-, G2 मेघस- (for स मेघ-) B2 रिपूणा भयवर्धन

103 For sequence in Ś etc, cf v l 77 —^{a}) Ñ1 D4 न खरो (for विज्ञेयो) —^{b}) Ñ D4 न (Ñ2 च, D4 न च [hypm]) दूषण, B4 न वा खर (for खरो न च) B3 न खरो न च दूषण —D10 reads 103^{cd} in marg —^{c}) D7 G1 3 M5 च वाली न (by transp) (for वाली न च) B3 न मारीचो न वाली च. —^{d}) D9–11 समागत (for ऽहमागत) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 कुम्भकर्णमवे(Ś Ñ2 B4 D2 3 8 12 13 °वै)हि मा —After 103, V2 reads for the first time 105^{ab}, repeating it in its proper place

104 For sequence in Ś etc, cf v l 77 —^{a}) G1 damaged from र in घोर up to सर्वकालाय in ^{b} D9–11 G2 भीम (for घोर) —^{b}) D5 6 9 10 M1 सर्व (for सर्व-) Ñ1 D1 -कार्ष्णायस (for -काला°) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 दृढ (for महत्) —^{d}) Ś D2 8 12 मया रणे, Ñ1 D4 पराजिता, Ñ2 V1 2 B1 4 D1 3 5 7 9–11 13 T1 3 G M पुरा मया (by transp) (for मया पुरा) —After 104, Ś2 V2 D1–3 6 8 12 13 T2 3 ins

1214* शक्रश्च निर्जितो राम तथा चाहं स्वयंभुव ।

[D1 3 12 शत्रुश्च (for शक्रश्च) V2 सख्ये (for राम) Ś2 V2 D2 8 12 [अ]हं च (by transp) (for चाहं).]

105 For sequence in Ś etc, cf v l 77 V3 om 105 V2 repeats 105^{ab} here (cf v l 103) —^{a}) D6 8 12 T1 M1 2 5 विकीर्ण (for विकर्ण-) Ñ V1 2 (both times) B D1 कर्ण(B1 °र्तु [sic])नासाविहीनोयम् (Ñ1 °नस्तु, Ñ2 °नो मा, B3 °नोहम्), D13 विकीर्णनासमिति मा —^{b}) M5 अवज्ञातु (for नाव°) Ś D2 8 12 13 इह (for त्वम्) Ñ D1 नावज्ञा कर्तुमर्हसि, V1 2 (both times) B D4 अवज्ञामिति मा कृथा —^{c}) Ś Ñ V2 B1 D1–4 7 8 12 13 अल्पा (for स्वल्पा). B4 हि (for [अ]पि) B2 4 D9 13 न हि (by transp), D2 च न (for हि न). D7 T2 G2 व्रीडा (for पीडा) —^{d}) Ś D1 2 4 8 12 13 -[अ]वकर्तनात्, Ñ -[अ]वकृन्तनात्, B1 -विनाशने, B2 4 -[अ]वकर्तने, B3 -विकर्तने, D3 7 G2 -विकर्तनात् (for -विनाशनात्).

106 For sequence in Ś etc, cf v l 77 —^{b}) G1 damaged for वीर्यं गात्रेषु V3 B4 D7 9–11 मेनघ, D4 महुतु (for मे लघु) —^{c}) D12 त्वा (for त्वा) —^{d}) Ś2 Ñ B1 D2 4 8 12 T3 दृष्ट्वा, V2 हत-, B2 3 हृत-, B4 कृत-, D3 दृढ- (for दृष्ट-)

107 For sequence in Ś etc, cf v l 77. —^{b}) B3 शरान् (for राम) Ś Ñ V B3 D1 3 4 6–12 सपुङ्खान् (for सु°) B3 राम (for बाणान्) —^{c}) Ś आहतैर् (for आहतो) Ñ V B1 3 4 D4 7 वज्रसमान-, M3 वज्रसमग्र- (for वज्रसमप्र-) D6 reads from -वेगैर् up to ^{d} in marg Ś D1–3 8 12 13 -प्रभावैर् (for -प्रवेगैर्) —^{d}) Ś B1 D1–3 8 12 13 स यति कुम्भकर्ण, Ñ V1 2 B2 4 D1 न व्यथितश्च वीर, V3 M5 न व्यथित सुरारि, B3 कालसमप्रभाव ❀ Ct न व्यथते न विव्यथे ❀

108 For sequence in Ś etc, cf. v l 77 —^{a}) Ś V1 B3 D1–4 8 13 T2 3 तालवरा, V2 3 B4 तालवन, B1 तालवनी, B2 सालवन, D6 शालवरा (for सालवरा). V2 3 B2 4

स वारिधारा इव सायकांस्ता-
    न्पिबञ्शरीरेण महेन्द्रशत्रुः ।
जघान रामस्य शरप्रवेगं
    व्याविध्य तं मुद्गरमुग्रवेगम् ॥ १०९

ततस्तु रक्षः क्षतजानुलिप्तं
    वित्रासनं देवमहाचमूनाम् ।
व्याविध्य तं मुद्गरमुग्रवेगं
    विद्रावयामास चमूं हरीणाम् ॥ ११०

वायव्यमादाय ततो वरास्त्रं
    रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ।
समुद्गरं तेन जहार बाहुं
    स कृत्तबाहुस्तुमुलं ननाद ॥ १११

स तस्य बाहुर्गिरिशृङ्गकल्पः
    समुद्गरो राघवबाणकृत्तः ।
पपात तस्मिन्हरिराजसैन्ये
    जघान तां वानरवाहिनीं च ॥ ११२

ते वानरा भग्नहतावशेषाः
    पर्यन्तमाश्रित्य तदा विषण्णाः ।
प्रवेपिताङ्गा ददृशुः सुघोरं
    नरेन्द्ररक्षोधिपसंनिपातम् ॥ ११३

स कुम्भकर्णोऽस्त्रनिकृत्तबाहु-
    र्महानिकृत्ताग्र इवाचलेन्द्रः ।
उत्पाटयामास करेण वृक्षं
    ततोऽभिदुद्राव रणे नरेन्द्रम् ॥ ११४   G 6 46 B 6 67 L 6 46

निकृत्त, D5 7 13 निकृता (for निकृत्ता) ❀ Cv यै सायकैरित्यादौ दिव्यास्त्रानभिमन्त्रिता केवला शरा लक्ष्यन्ते। पूर्वं रौद्रेण परत्र वायव्ये(व्ये ?)न्द्राभ्या तस्य पीडाकथनात् । , Cr सालभेदस्य वालिभेदस्य बाणस्य वैकैकत्वेऽपि यैरिति बहुवचनप्रयोगस्तद्वर्गा(र्ग्या ?)णामनेकत्वादुपपद्यते । , so also Cg ❀ —^{b}) D4 बाणाहता (for वाली हतो) Ñ V B D1–4 13 राक्षसपुगवा(V2 3 D3 °व)श्च —^{c}) Ñ V2 3 B2–4 शरा (for तदा) —D1 om (hapl) from शरीर- up to पिबन् in 109^{b} Ñ V2 3 B D2–4 9 13 T1 G1 3 M3 5 शरीरे (for शरीर-) —^{d}) V3 D5 G वज्रोपमान (for °मा न) Ś Ñ V2 3 B D2–4 8 12 13 व्यथयावभूवु (for °प्रचक्रु) ❀ Ck व्यथयाप्रचक्रुरिति उपसर्गव्यवहिततया कृञनुप्रयोगश्छान्दस । , so also Ct ❀

109 For sequence in Ś etc cf v l 77 D1 om up to पिबन् in ^{b} (cf v l 108) —^{a}) D4 सायकाश्च तान् —^{b}) G1 निवेच्, G3 M5 विभज्य् (for पिबन्) B3 illeg for शरीरेण महेन्द्रशत्रु M3 (after corr as in text) सुरेन्द्र- (for महेन्द्र-) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1 D1–4 8 12 13 त राम- (for रामस्य) Ś D1 3 4 8 12 प्रवेक (for प्रवेग) —V2 om (hapl) 109^{d} – 110^{c} —^{d}) B3 D9 विव्याध (for व्याविध्य) D7 अप्रमेय (for उग्रवेगम्).

110 For sequence in Ś etc cf v l 77 V2 om 110^{abc} (cf v l 109) I3 om (hapl) 110^{abc} —^{a}) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 13 स शत्रु(Ś2 त्रु moth-eaten)गात्र- (for ततस्तु रक्ष) Ñ1 B1 D4 M5 क्षतजानुलिप्तो, V3 D6 7 9–11 क्षतजावलिप्त, B2 -क्षतजावसिक्त , D5 T1 क्षतजानुब- (T1 °वि)द्ध, G3 क्षतजेन लिप्त —D13 om (hapl ?) 110^{bc} —^{b}) B1 M5 वित्रासयन् B1 -चमू ता (for -चमूना) D4 देवगणास्तदानी Ñ1 वित्रासन सयति देवताना —^{c}) V3 B2–4 M1 2 आविध्य, D1 M3 विव्याध (for व्याविध्य) Ś B2 D8 12 उग्रवीर्यं, G2 अप्रमेय (for उग्रवेग) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B1 3(*sup lin* also) 4 D1–4 8 12 13 वित्रासयामास Ś D8 12 रघुप्रवीर , Ñ V B D1–4 13 रघुप्रवीर (for चमू हरीणाम्)

111 ^{a}) Ś Ñ V B2–4 D1 8 12 13 आह्वय, D4 आग्नेय (unmetric) (for आदाय) D7 G1 तदा (for ततो) Ś V1 2 B D1–3 6 7 12 13 T2 3 महास्त्र, Ñ2 D9–11 [ऽ]परास्त्र, V3 तमस्त्र, D8 महासु (sic) (for वरास्त्र) —^{c}) D4 समुद्गत्र, D9 समुद्गत (for समुद्गर) Ñ1 D4 तस्य (for तेन) D5 T1 G1 M1–3 जघान, D7 G2 चकर्त (for जहार) V3 D2 बाहु (sic) —^{d}) D10 reads in marg स कृत्तबाहुस् Ś Ñ2 B2 D1–3 8 12 निकृत्त , D7 निकृत- (for स कृत्त) D1 तु भृश (for तुमुल) D7 11 निनाद (for ननाद)

112 D6 reads 112 and 113 after 1215^{b} —^{a}) G2 कृत्त (for तस्य) D9 -तुल्य (for कल्प) D6 गिरिशृगकल्प —^{b}) D1 13 बाणकृत , D- -बाणिकृत (sic), D7 बाणनुन्न (for बाणकृत्त) G2 तस्य च राक्षसस्य (for राघवबाणकृत्त) —^{c}) Ś V B D1–3 8 12 13 -सैन्यमध्ये, Ñ D4 राजमध्ये —^{d}) B1 तद् (sic) (for ता) N D4 तान्वानरवाहिनीपतीन्

113 D6 reads 112 and 113 after 1215^{d} —^{a}) Ñ1 B2 4 D4 भग्नहतावशेषा , D9 भग्नहता विचेतस —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 भ(D4 न)यावसन्ना , M1 2 तदा निषण्णा (for तदा विषण्णा) —^{c}) Ś1 D7 9–11 प्रपीडिताङ्गा, V3 समुत्पिताङ्गा (sic), B1 सवेपिताङ्गा , D4 प्रवेपिताङ्गाद् , D5 T1 M3 प्रवेपिताङ्गं (for प्रवेपिताङ्गा) —^{d}) D1 वामबाहु , D8 संनिपातनम् (hypm) (for संनिपातम्)

114 ^{a}) Ñ1 D4 वि- , V2 3 B4 M1 2 तु, B3 च (for ऽस्त्र) D4 5 7 13 -निकृत (for निकृत्त-) D6 निकृत्तबाहुश्च

122 158 133 तं तस्य बाहुं सहसालवृक्षं
समुद्यतं पन्नगभोगकल्पम् ।
ऐन्द्रास्त्रयुक्तेन जहार रामो
बाणेन जाम्बूनदचित्रितेन ॥ ११५
स कुम्भकर्णस्य भुजो निकृत्तः
पपात भूमौ गिरिसंनिकाशः ।
विवेष्टमानो निजघान वृक्षा-
ञ्शैलाञ्शिला वानरराक्षसांश्च ॥ ११६

तं छिन्नबाहुं समवेक्ष्य रामः
समापतन्तं सहसा नदन्तम् ।
द्वावर्धचन्द्रौ निशितौ प्रगृह्य
चिच्छेद पादौ युधि राक्षसस्य ॥ ११७
निकृत्तबाहुर्विनिकृत्तपादो
विदार्य वक्त्रं वडवामुखाभम् ।
दुद्राव रामं सहसाभिगर्ज-
न्राहुर्यथा चन्द्रमिवान्तरिक्षे ॥ ११८

स कुम्भकर्णो —^{b}) N वर्भो कृत्त, B1 विकृत्ताग्र, D4 निकृताग्र (for निकृत्ताग्र) V1 2 निकृत्तशृङ्गाग्र, B2-4 G (ed) निकृत्त-पक्षोव (B3 °क्षस्य [with hiatus], B4 ° क्षक, G [ed] °क्षश्च [with hiatus]), D5 7 9-11 महानिकृ (D5 9 °कृ)-त्ताग्र (for महानिकृत्ताग्र) V3 निकृत्तशृङ्गश्च यथाचलेन्द्र, G2 महानिकृत्ताचलसंनिकाश —^{c}) D6 T1 वृक्षान्, D7 G2 साल (for वृक्ष) —V3 om (hapl) 114^d – 115^a —^{d}) V2 B1 D4 5 T1 G1 वि (for ऽभि-) G2 च राममानो (for रणे नरेन्द्रम्)

115 V3 om 115^a (cf v l 111) —^{a}) Ś B1 2 D1-3 8 12 13 ततोऽस्य, Ñ V1 2 B4 D4 G3 M3 स तस्य, T1 तत्तस्य, D9 त पश्य (sic) (for त तस्य) B3 हस्तं, D1 बाहु (sic) Ś2 सालनीस्य (sic), V1 2 B1 3 D2-4 -शालवृक्ष, D6 7 9-11 T2 G2 तालवृक्ष (for -साल°) M1 2 सहसा सवृक्ष —^{b}) B2 समुद्धत, G1 समुद्गत (for समुद्यत) Ś2 -तुल्य (for -कल्पम्) —^{c}) Ś2 Ñ1 B1 4 D1-4 8 13 दुद्राव- (for ऐन्द्रास्त्र) D1 4 मुक्तेन (for -युक्तेन) B1 D4 5 7 9-11 T1 2 G2 M3 जघान (for जहार) —^{d}) M1 2 शरेण (for बाणेन) Ś D1-3 8 12 13 -भूषितेन, B1 -भूषणेन (for -चित्रितेन) Ñ V B2-4 D4 बाणेन वज्राशनिसंनिभेन

116 ^{a}) G1 करो (for भुजो) D7 13 निकृत (for निकृत्त) —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 पपातवाहि (V3 B1 °द्रि) पतगेन्द्रमु (V2 3 B1-3 D1 °यु)क्त, L (ed) पपात बाहु पतगेन्द्रकल्प —^{c}) Ś Ñ V2 B1-3 D1-4 6-13 Ct विचेष्टमानो, V1 3 B4 स (V3 स-) चेष्टमानो, Cg as in text (for विवेष्ट°) Ś Ñ2 B1 D1.3 8 12 M3 [ऽ]भिजघान, B1 D13 हि जघान Ś Ñ V B2-4 D1-4 8 12 13 तत्र, B1 शैलान् (for वृक्षान्) —^{d}) V B2-4 द्रुमान्, T1 च तान्, G2 3 शिलान् (for शिला) V3 D4 शैलद्रुमान्, B1 शिलास्तथा, G (ed) शिलाद्रुमान (for शैलाञ्शिला) Ś Ñ V3 B1 2 4 D1-4 8 12 G2 3 राक्षसवानरांश्च (by transp), B3 राक्षसपुंगवांश्च, G1 वानरराक्षस च, M5 प्राकृतवानरांश्च

117 V3 om 117^{ab}. —^{a}) Ś Ñ V1 2 B D1 3 8 12 13 स कृत्त, D1 सकृत्त-, D4 स हत-, D6 स भीम-, G2 सछिन्न- (for स छिन्न-) Ś D8 समवीक्ष्य, Ñ V1 2 B2 3 D1 7 G2 3 प्रसमीक्ष्य (for समवेक्ष्य). —^{b}) D6 समापतत B1 D1-3 13 सहसोत्पतन्त, B3 सहशालवृक्ष, M5 रणे नराम (for सहसा नदन्तम्) Ś D9.12 रणे नदन्तं. सहसोत्पतन्त —^{c}) Ś B1 D1 3 8 12 ततो, Ñ नाग-, B3 चन्द्र-, D4 तान्, D13 ससो- (for द्वाव्) Ś B1 D1 8 12 सुनिशितौ (for निशितौ). Ś V B D1 3 8 12 13 गृहीत्वा (for प्रगृह्य). D9 च प्रगृह्य राम (for निशितौ प्रगृह्य) D2 ततोऽर्धचन्द्रे सुनिशितैर्गृहीत्वा.—After 117, D5-7 9-11 S ins

1215* तौ तस्य पादौ प्रदिशो दिशश्च
गिरिन्गुहाश्चैव महार्णवं च ।
लङ्का च सेना कपिराक्षसानां
विनादयन्तौ विनिपेततुश्च ।

[(l 1) G1 बाहू (for पादौ) —(l 2) D5 T3 G3 M1 2 गिरिन्गुहाश्च (sic), D9-11 G1 गिरिगुहाश्च D6 तडार्णव (for महा°) —(l 3) G2 अपि (for कपि-) —(l 4) T2 विनादयन्तौ, G1 विनाशकारौ, G2 M5 विनाशयन्तौ, G3 विदारयन्तौ, Cg t as above (for विनादयन्तौ). D6 नो (for च).]

—Thereafter D6 reads 112 and 113.

118 ^{a}) G2 om (hapl) निकृत्तबाहुर्वि- Ś Ñ V B D1-3 8 12 स कृत्त-, D7 निकृत-, D13 स छिन्न- (for निकृत्त-) Ñ1 परिकृत्त-, D1 7 13 परिकृत- (for विनिकृत-) Ś2 Ñ1 B1 D6 11 -पादौ D4 स कृतबाहु परिकृतपाद. —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1-3 6 8 12 13 T2 3 विवृत्य (Ś1 Ñ2 B1 3 4 D12 13 °त्त), V3 विविल्य (sic), D4 आवृत्य, T1 damaged, G (ed) विवर्त्य (for विदार्य). —^{c}) B3 जगाम (for [अ]भिगर्जन्) ❀ Cg. दुद्राव राममिति। ऊरुशेषाभ्यामिदम्। अन्यथेदं गमनं वक्ष्यमाणं पतनं च न संभवेत ❀ —^{d}) D4 [अ]न्तरीक्षे V B2-4 M1 2 पर्वणि पूर्णचन्द्र (for चन्द्रमिवान्तरिक्षे).

अपूरयत्तस्य मुखं शिताग्रै
रामः शरैर्हेमपिनद्धपुङ्खैः ।
स पूर्णवक्त्रो न शशाक वक्तुं
चुकूज कृच्छ्रेण मुमोह चापि ॥ ११९

अथाददे सूर्यमरीचिकल्पं
स ब्रह्मदण्डान्तककालकल्पम् ।
अरिष्टमैन्द्रं निशितं सुपुङ्खं
रामः शरं मारुततुल्यवेगम् ॥ १२०

तं वज्रजाम्बूनदचारुपुङ्खं
प्रदीप्तसूर्यज्वलनप्रकाशम् ।
महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगं
रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ॥ १२१

स सायको राघवबाहुचोदितो
दिशः स्वभासा दश संप्रकाशयन् ।
विधूमवैश्वानरदीप्तदर्शनो
जगाम शक्राशनितुल्यविक्रमः ॥ १२२

स तन्महापर्वतकूटसंनिभं
विवृत्तदंष्ट्रं चलचारुकुण्डलम् ।
चकर्त रक्षोधिपतेः शिरस्तदा
यथैव वृत्रस्य पुरा पुरंदरः ॥ १२३ G 6 46 B 6 67 L 6 46

---

119 ^{a}) D13 T3 G आपूरयन्(G2 3 °यत्) (for अपूरयत्) G1 शिखाग्रै (for शिताग्रै) —V3 om (hapl) 119^{b}–120^{a} —^{b}) M1 2 शनैर् (for शरैर्) B1 D3 -विचित्र-पुङ्खै , B2 D13 निबद्ध°, D1 -विनद्ध°, D4 -विबद्ध° (for पिनद्ध°) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B2 3 D1 2 5 6 8 10–13 T2 3 G1 3 M1 2 सपूर्ण- (for स पूर्ण-) —^{d}) Ś D2 8 12 G2 चुकोप (for चुकूज) Ñ D13 मुमोच हास्य, D9–11 मुमूर्छ चापि, G2 ननाद चापि

120 V3 om 120^{abc} (cf v l 119) —^{a}) D6 तथाददे, T3 अथादधे D13 -वर्णं (for -कल्प) —^{b}) Ś D8 12 -तुल्यरूप, B1 D2 3 13 कालतुल्य, B4 -तुल्यकल्प (for -कालकल्पम्) —^{c}) Ś B1 D1–4 8 9 13 T2 3 M5 अरिघ्नम् , B2–4 अभीष्टम् , Cm g k t as in text (for अरिष्टम्) Ś सपुङ्ख, D1 च वीरो (for सुपुङ्ख) —After 120, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins , G2 ins after 122

1216* अवारणीयं विशिखं वीर्यवन्तं सुदारुणम् ।
भयंकरममित्राणां ज्ञातीनां नन्दिवर्धनम् ।
तं कार्मुके समाधाय विकृष्य च महाबल ।
ससर्ज कुम्भकर्णस्य वधाय शरमुत्तमम् ।
दिव्यं मघवता दत्तं ज्वलन्तमिव तेजसा । [5]
स विसृष्टो बलवता रामेण निशितः शरः ।
कुम्भकर्णस्य हृदयं भित्त्वा धरणिमाविशत् ।
अथाददे शरं चान्यं दिव्यमन्त्राभिमन्त्रितम् ।
पूजितं त्रिदशैः सर्वैः कालदण्डमिवापरम् ।

[G2 reads l 5 before l 1 —(l 1) Ś Ñ2 B1 D1 8 12 अपारणीय, D4 आधारणीय (for अवार°) Ś B1 D1 2 8 12 महाबल, D3 महाबल (for सुदारुणम्) G2 गिरीणामपि दारण (for the post half) —D1 om l 2-3 —(l 2) D2 4 नदवधन —After l 2, G2 ins

1216(A)* सुपर्वाणं सुतीक्ष्णाग्रं शत्रूणां भयवर्धनम् ।

—V3 om l 3–4 —(l 3) Ś2 Ñ2 B1 D4 त कार्मुक, D13 कार्मुके च (for त कामुके) Ś D8 12 समादाय, Ñ B2 4 समानीय, D4 समा य (for °धाय) G2 त सायकमुपादाय (for the prior half) D4 विमृश्य (for विकृष्य) —(l 5) Ś D8 दिव (for दिव्य) —(l 6) D4 निकृष्टो (for विसृष्टो) V2 रामेणामिततेजसा (for the post half) —(l 7) Ñ2 B2 4 भुवमथ, B3 नैवमुप- (for धरणिम्) —G3 om l 8–9 —(l 8) Ś1 मान्य, V3 चास्य, D13 चाद्य (for चान्य) Ñ B4 दिव्यमन्त्राभिमन्त्रित, B1 D1 3 दिव्य नित्याभिरक्षित, D2 दिव्य दिव्याभिमन्त्रित, D4 दिव्य मन्त्रनिमन्त्रित, D13 दिव्यमन्त्राभिरक्षित (for the post half) —Ś D1–3 8 12 13 om l 9 —(l 9) Ñ2 V B1 3 4 सेंद्रै (for सर्व) B3 कालान्तकम् (for कालदण्डम्)]

121 ^{a}) Ñ D4 त दिव्य-, D5 6 T1 G1 स वज्र (for त वज्र) Ś1 -वज्रपुङ्ख, Ñ V B2–4 D4 -चित्र°, D7 -पुङ्खचित्र, G2 °चित्र (for -चारुपुङ्ख) —^{c}) D5 7 T1 G2 -सार (for -वेग) —^{d}) B1 बाण (for राम) Ś D2 8 12 स चिक्षेप (for प्रचिक्षेप)

122 ^{a}) Ś B1–3 D2 3 8 12 13 -बाहुविच्युतो, Ñ V D4 -चापमुक्तो, B4 चापविच्युतो, D7 °सादितो, M1 2 -सप्रचोदितो (for -बाहुचोदितो) —^{b}) Ñ सुभाभिर्, V B3 4 D4 प्रभाभिर्, B1 प्रभासा, B2 स्वभाभिर्, G1 स्वभावा (sic) (for स्वभासा) Ś D1 2 8 12 13 [अ]तिभृश, B1 दश च, B3 गगन, B4 विदिश , D3 दश नि- (for दश स-). —^{c}) D5 7 T1 G M सधूम-, D6 बभूव (for विधूम-). Ś B1 D1–3 8 12 13 G1 M1 2 तुल्य-, B3 -रूप-, D4 -दीर्घ-, D9–11 T1 -भीम- (for दीप्त-) —^{d}) V2 B1 D7 M1 2 -तुल्यवेग , D3 -तुल्यनि स्वन , D5 T1 G3 M3 5 -वीर्यविक्रम ; D6 9–11 G1 -भीमविक्रम (D10 11 °म), D13 तुल्यदर्शन (for -तुल्यविक्रम) —After 122, G2 ins 1216*

123 D5 om (hapl) from कूट in 123^{a} up to पर्वत in 124^{b} —Ñ2 illeg for 123^{b} —^{b}) B2 D6 9–11 T2 3 G1 2 सुवृत्त (for विवृत्त) G1 -दड (for दष्ट्र). M5 वर- (for चल-) Ś Ñ1 V B1 4 D1–4 8 12 13 वि(Ś1 V3 D12 सु)वृत्तदंष्ट्रोज्ज्वलचारुभूषण(Ñ1 V B4 D4 °कुडल).

a 69 46 तद्रामबाणाभिहतं पपात
रक्षःशिरः पर्वतसंनिकाशम् ।
बभञ्ज चर्यागृहगोपुराणि
प्राकारमुच्चं तमपातयच्च ॥ १२४

तच्चातिकायं हिमवत्प्रकाशं
रक्षस्तदा तोयनिधौ पपात ।
ग्राहान्महामीनचयान्भुजंगमा-
न्ममर्द भूमिं च तथा विवेश ॥ १२५

—^{c}) D1 चकार (for चकर्त) M3 तथा (for तदा) V B3 4 तदा शिरो (by transp), B2 तथा शिरो (for शिरस्तदा) —^{d}) D1 ययेंद्र- (sic) (for ययेन्द्र) V3 शतक्रतु. (for पुरंदर.) —After 123, D6 7 9-11 T2 3 M3 ins

1217* कुम्भकर्णशिरो भाति कुण्डलालंकृतं महत् ।
आदित्येऽभ्युदिते रात्रौ मध्यस्थ इव चन्द्रमाः ।

[Cf. Cm कुम्भकर्णशिर इति । कर्तनवेगाद्गगने स्थितं सत् कुम्भकर्णशिर आदित्ये अदितिदेवताके पुनर्वसुनक्षत्रे रात्रावभ्युदिते नभोमध्यगश्चन्द्रमा इवाभातीत्यर्थः । कुण्डलस्थानव्यतिरिक्तकर्णप्रदेशयोः सुग्रीवेण गृहीतत्वात्कुम्भकर्णशिरः कुण्डलालंकृतं भातीति भावः । यद्वा महत्कुम्भकर्णशिरः कुण्डलालंकृतं कुण्डलाभ्याम् अलं निवारणं कृतम् कुण्डलरहितं सत् भाति । अत्र दृष्टान्तः - आदित्य इति । आदित्ये सूर्ये अभ्युदिते सति । अभ्युदितेरात्रावित्यत्र अरात्राविति छेदः । अरात्रावहनि मध्यस्थः, गगनमध्यस्थचन्द्रमा इवेत्यर्थः । अस्मिन् पक्षे पूर्वश्लोके चलचारुकुण्डलमित्यस्य चले चलिते गते चारुकुण्डले यस्य तदित्यर्थः ।, so also Cg ; Ct adds अयं श्लोकः प्रक्षिप्त इति बहवः ॥],
while G (ed) ins. 1218*.

124 D5 om up to पर्वत- in 124^{b} (cf v l 123) G (ed) om 124–126 —^{a}) B3 ततश्च रामाभिहतं विसंज्ञ —^{b}) D7 G2 कूटरूप (for -संनिकाशम्) —^{c}) Ś Ñ1 V2 B D1 3 4 6–9 12 13 T1 पुर्यां गृह-, D2 वृक्षान्गृह- (for चर्यागृह-) —^{d}) T3 अपारयच (sic) (for अपातयच्च) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 प्राकारमा(Ś2 Ñ V1 3 B2 D12 °म, V2 B1 D13 °का)ट्टालचयांश्च तत्र(D4 °स्या), G3 प्रासादमुग्रं तदपातयच्च Cf. Ct उच्चं प्राकारं लङ्कायाः इति शेषः । शिरः कर्तनवेगोत्थितं लङ्कायां पपात । देहस्तु कर्तनवेगविलुठन्समुद्रे पपात, पतितः । यद्यपि 'तं ब्रह्मास्त्रेण सौमित्रिर्ददाराभ्रिरोपमम् । स पपात महावीरो दिव्यास्त्राभिहतो रणे ॥ तं दृष्ट्वा वृत्रसंकाशं कुम्भकर्णं नरर्षिणम् । गतासुं पतितं भूमौ राक्षसाः प्राद्रवन्भयात् ॥' इति महाभारतोक्त्या लक्ष्मणेन कुम्भकर्णवधः प्रतीयते तथापि न विरोधः । रामलक्ष्मणाभ्यामविशेषात्तत्प्रकारणात् । अत एव पूर्वं लक्ष्मणानुचर इत्यत्र लक्ष्मणसहित इति व्याख्यातम् । प्राधान्यादत्र रामस्यैव तद्धन्तृत्वोक्तिः । लक्ष्मणसाहित्येन हननाच्च व्यासो लक्ष्मणस्य हन्तृत्वमुक्तवान् ॥ —After 124, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins , while G (ed) ins after 123 (owing to om)

1218* अथ ते राक्षसाः सर्वे व्यद्रवन्राक्षसे हते ।
वानराणां महद्भिर्हि कायैनाथ व्यपोथयन् ।

प्राकम्पन्त च लङ्कायाः प्राकारास्तोरणानि च ।
तस्मिन्निपतिते भूमौ चुक्षुभे सहसोदधिः ।
तं तु भूमौ निपतितं दृष्ट्वा विक्षिप्तभूषणम् ।
बभूवुर्व्यथिताः सर्वे हतशेषा निशाचराः ।
ते विषण्णमुखा दीना प्रहारजनितश्रमाः ।
विनेदुरुच्चैर्बहव सहसा विस्वरैः स्वनैः ।

[(l 1) D1–3 13 पतिते (for अथ ते). D3 वानरा (for राक्षसा) Ñ V B2–4 D4 विनद्य तु(B2 च, D4 तु)महानादं, B1 पतिते वानरास्तत्र (for the prior half). Ś2 विद्रवन्, B1 D13 व्यनदन् (for व्यद्रवन्) Ñ विनदन्राक्षसो हत , V B2–4 D4 नि(B3 D4 न्य)पतद्राक्षसो हत , D1 3 व्यनदन्राक्षसो हत (for the post half) —(l. 2) D4 om हि V2 3 B2 4 [अ]मो, B3 [ए]व, D1 13 [अ]पि, D2 [अ]नि-, D3 [अ]भि- (for [अ]थ) Ñ V1 विनिपोथयन्, D4 निरपोथयन्, G (ed) [अ]थ न्यपोथयन्.—(l. 3) Ś B1 3 D2.3 8 12 समाकम्पत , V2 D1 समकम्पत, D4.13 समकम्पन (for प्राकम्पन्त च). Ñ समकम्पत लङ्कायां (for the prior half) —(l 4) B4 विपतिते (for नि°) Ñ V B D2–4 13 च (D13 स) महोदधि , D12 स महोदधि (for सहसोदधि). D1 समुद्राश्च चकम्पिरे (for the post. half) —(l 5) B1 च (for तु). D1 नि * * * (damaged) (for निपतित) D4 तं तत्र पतितं भूमौ (for the prior half) Ñ V1 D4 विगत-, D13 निक्षिप्त- (for विक्षिप्त-) —(l 6) B2 3 बद्बुधुर् (for बभूवुर्). D4 भूयो (for सर्वे) —(l 7) B1 विवर्णमुखा, D1 विक्षुब्धमुखा, D13 °मना (for विषण्णमुखा) D1 विहार- (for प्रहार-). V1 -विजित- (for -जनित-). D2 -श्रमा (for -श्रमाः).—(l 8) D4 विलेपुर् (for विनेदुर्) D13 हरयो (for बहव) D3 विक्रुष्टैः (for विस्वरैः) D1–3 स्वरैः (for स्वनैः) Ñ V B D13 राक्षसा(B1 शतशो) विक्रुष्टै (V2 °विध , V3 B2–4 °विधै , D13 °स्वरैः) स्वरैः ,D1 राक्षसा विकृतस्वनै (for the post half)],
while M3 ins after 124

1219* न्यपतत्कुम्भकर्णोऽथ स्वकायेन निपातयन् ।
प्लवगमानां कोट्यश्च परितः सम्प्रधावताम् ।

125 G (ed) om 125 (cf v l 124) V3 om. $125 – 126^{ab}$ D4 om 125 B3 om 125^{ab} —^{ab}) D5 7 9–11 हि महत- (for हिमवत्-) M3 ततस् (for तदा) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1–3 8 12 13 स चातिकायो हिमवत्प्र-(D8 12 हि महत्प्र)काशो रक्ष पति(V1 2 B2 4 D3 °क्षोऽधिप) स्तोयनिधे समीपे —^{c}) Ś V1 D8 13 -चयान्भुजगान् , B1 -भुजंगवानरान् , B2 -भुजगमांश्च, B3 4 D1–3 -वरान्भुजगान् (for चयान्भुजगमान्). Ñ ग्राहान्महाभीमबलान्समस्तान्,

तस्मिन्हते ब्राह्मणदेवशत्रौ
महाबले संयति कुम्भकर्णे ।
चचाल भूर्भूमिधराश्च सर्वे
हर्षाच्च देवास्तुमुलं प्रणेदुः ॥ १२६

ततस्तु देवर्षिमहर्षिपन्नगाः
सुराश्च भूतानि सुपर्णगुह्यकाः ।
सयक्षगन्धर्वगणा नभोगताः
प्रहर्षिता रामपराक्रमेण ॥ १२७

प्रहर्षमीयुर्बहवस्तु वानराः
प्रबुद्धपद्मप्रतिमैरिवाननैः ।
अपूजयन्राघवमिष्टभागिनं
हते रिपौ भीमबले दुरासदे ॥ १२८

स कुम्भकर्णं सुरसैन्यमर्दनं
महत्सु युद्धेष्वपराजितश्रमम् ।
ननन्द हत्वा भरताग्रजो रणे
महासुरं वृत्रमिवामराधिपः ॥ १२९   G 6 46 / B 6 67 / L 6.46

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥ ५५ ॥

V2 D5-7 T1 2 G M3 ग्राहान्वरान्मीन(V2 °न्महाभीम)वरान्भुजगमान्(V2 T1 G1 M3 °जगान्), D9-11 13 T3 M5 ग्राहान्परान्मी(M5 °न्महामी)नवरान्भुजगमान्(D13 M5 °जगान्), M1 2 ग्राहान्वरान्मीनमहाभुजगान् —d) Ś D2 8 12 विक्षोभ्य, Ñ D1 3 13 सक्षोभ्य (for ममर्द) D5 T G1 3 M तदा (for तथा) Ś Ñ D1-3 8 12 13 तदा पपात, D7 G2 समाविवेश V1 2 B2-4 सक्षोभ्य भूमौ च तदा पपात, B1 सक्षोभ्य भूमि च पपात तत्र —After 125, D6 T2 3 ins

1220* न्यपतच्च महाकाय कुम्भकर्ण प्रतापवान्।
कोट्यो दश प्लवगाना कायेन विनिपातयन्।
वानराणा प्रणादश्च हर्षिताना बभूव ह।

[(l 2) T3 कोटीर् (for कोट्यो)]

126 G (ed) om 126 (cf v l 124) V3 om 126ab (cf v l 125) —a) B1 वानर- (for ब्राह्मण-) —b) B4 सप्रति (for सयति) B3 महानुभावे प्रति कुभकर्णे —c) Ñ D4 चचाल भूमिर्धरणीधराश्च, G2 चचाल भूमि प्रवराश्च सर्वे —d) Ś D8 12 G2 हृष्टाश्च, D7 हृष्टास्तु (for हर्षाच्च) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 M5 प्रसभ(M5 तुमुल) विनेदु (for तुमुल प्रणेदु)

127 Ś D1 3 8 12 om 127 Ñ V B D2 4 13 read 127 after 129 —a) G2 च (for तु) V3 ते सिद्ध-, D1 देवाश्च (for देवर्षि-) B1 ब्रह्मर्षि, D2 सहर्षि (for महर्षि) Ñ V B D2 4 13 गुह्यका (for -पन्नगा) L (ed) तत स देवर्षिसगुह्यकाप्सर- —b) G1 -पन्नगा (sic) (for गुह्यका) Ñ V B D2 4 13 सुरा(V1 om [hapl])सुराभूतसुपर्णपन्नगा (V3 D2 °र्णनागा, D4 °र्णमुख्या) —cd) V B सद(B2 3 °मे [sic])त्यदानवा, D4 -गणाश्च भोगिन, D13 नभोगता भृश (for गणा नभोगता) Ñ D13 प्रहर्षिरे (for प्रहर्षिता) Ñ D13 पराक्रमे तदा, V B D4 पराक्रमात्तदा (for पराक्रमेण) D2 नेदु सगधर्वमहोरगा गणा नभोगता रामपराक्रमेण —After 127, D5-7 9-11 S ins...

1221* ततस्तु ते तस्य वधेन भूरिणा
मनस्विनो नैर्ऋतराजबान्धवा ।
विनेदुरुच्चैर्व्यथिता रघूत्तम
हरि समीक्ष्यव यथा मतङ्गजा ।
स देवलोकस्य तमो निहत्य   [5]
सूर्यो यथा राहुमुखाद्विमुक्त ।
तथा व्यभासीद्धरिसैन्यमध्ये
निहत्य रामो युधि कुम्भकर्णम्।

[(l 4) D5 T1 पुरासुरा, D6 पुराहिता, T2 3 सुराहिता, G M1 2 5 सुराहता, M3 सुरार्दिता (for मतङ्गजा) D7 यथासुरादय —(l 5) G1 तदैव (for स देव-) D6 रिपु (for तमो) D5 T1 विहत्य (for निहत्य) —(l 6) G1 प्रमुक्त (for विमुक्त) —(l 7) D6 व्यरोचद्, G1 [अ]स्यगासीन् (sic) (for व्यभासीद) D5 T1 युधि वानरौघे(T1 °रौ:), D6 G1 बहुवानरौघैर् (G1 °घे), G2 3 M भुवि वानरौघे(G3 °घैर्) (for हरिसैन्यमध्ये)]

128 V3 om 128 —a) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 प्रहर्षयुक्ता Ś Ñ V1 2 B D1-3 5 8-13 G1 च (for तु) D4 व्यनदश्च, D6 बहुऋक्ष, G2 प्रभवस्तु (for बहवस्तु) —b) B3 प्रवृद्ध-, D4 प्रभिन्न-, D9 प्रफुल्ल- (for प्रबुद्ध-) B4 पक्ष-, D13 ब्रह्म- (for -पद्म-) Ś B1 D1-3 8 12 तदा, Ñ V1 2 B3 अथ (for इव) B2 प्रबुद्धनु पद्मनिभैरथाननै ❀ Cv प्रबुद्धपद्मप्रतिमैरिवाननैरित्यत्र प्रतिमाशब्दो रूपवचन । इवशब्दप्रयोगात्। अत्र सर्गे अधिका केचन श्लोका क्वापि क्वापि दृश्यन्ते। तादृशा भगवता प्रथमे प्रणीतस्य पुनर्निरीक्षणाशिक्षितस्य कोशस्य सतानसभवा इति विज्ञेया । एवमन्यत्राप्यत्यन्त न्यूनाधिकपाठेषु विज्ञेयम्।, so also Cg ❀ —c) Ñ सपूजयन, D5 11 T2 अ(D11 आ)पूरयन (for अपूजयन्) Ñ2 B3 भाषिण, D5 -भाजिन, D6 -भाजन (for -भागिन) —d) B1 निशाचरे, D9-11 नृपात्मज (for दुरासदे)

129 a) Ś B1 D1-3 8 12 13 सुरशत्रुमुत्तम, Ñ नरदेवमत्तमो, V1 B2 4 सुरसैन्यसूदन, B3 सुरसूदन रिपु, D4 नर-

५६

कुम्भकर्णं हतं दृष्ट्वा राघवेण महात्मना ।
राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयन् ॥ १
श्रुत्वा विनिहतं संख्ये कुम्भकर्णं महाबलम् ।
रावणः शोकसंतप्तो मुमोह च पपात च ॥ २
पितृव्यं निहतं श्रुत्वा देवान्तकनरान्तकौ ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च रुरुदुः शोकपीडिताः ॥ ३
भ्रातरं निहतं श्रुत्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
महोदरमहापार्श्वौ शोकाक्रान्तौ बभूवतुः ॥ ४
ततः कृच्छ्रात्समासाद्य संज्ञां राक्षसपुंगवः ।
कुम्भकर्णवधाद्दीनो विललाप स रावणः ॥ ५

देवसूदन, D5 6 T1 2 G3 M सुरसंघमर्दन, D9 पुरसन्यमर्दन —b) Ś Ñ V B D1-4 7 8 12 13 G2 [अ]जित कदाचन (B3 महाबल), D10 11 कदाचनाजित, T2 3 M3 Cg पराजित-श्रम, M1 2 [अ]पराजित पुरा (for [अ]पराजितश्रमम्) —d) M2 पुत्रम् (for वृत्रम्) Ś1 [अ]मरद्विट् (sic), Ś3 [अ]सुरद्विप, B2 [अ]मरेश, D8 [अ]मरद्विप· (sic) (for [अ]मराधिप·) D4 चित्रमहापराक्रम (sic) ❀ Cg अत्र सर्गे अधिका· केचन श्लोका क्वापि क्वापि दृश्यन्ते ते न व्याख्याता· । अस्मिन् सर्गे सार्धपञ्चषष्ट्युत्तरशतश्लोका . ❀ —After 129, Ñ V B D2 4 13 read 127

Colophon —*Kānda name* Ñ B D2 4 13 लङ्काकाण्डे (D13 ins युद्धपर्वणि). —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 13 G3 कुम्भकर्णवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om, Ś2 Ñ2 V1 D1 3 47, V2 46, B1 42, B3 41, B4 45, D5-7 10 11 T1 G M 67, D9 44, T2 72, T3 74 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

56

Ś1 begins with ॐ

1 a) Ñ2 V1 B1 2 D1 2 4 G2 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) Ś B3 D3 8 12 कुम्भकर्णवधं श्रुत्वा (B3 दृष्ट्वा) —d) B1 चचक्षिरे, D6 निवेदयन् (for न्यवेदयन्) —After 1, D5-7 9-11 S ins

1222* राजन्स कालसंकाश संयुक्त कालकर्मणा ।
विद्राव्य वानरीं सेना भक्षयित्वा च वानरान् ।
प्रतपित्वा मुहूर्तं तु प्रशान्तो रामतेजसा ।
कायेनार्धप्रविष्टेन समुद्रं भीमदर्शनम् ।
निकृत्तकर्णोरुभुजो विक्षरन्रुधिरं बहु । [5]
रुद्ध्वा द्वारं शरीरेण लङ्काया पर्वतोपम ।
कुम्भकर्णस्तव भ्राता काकुत्स्थशरपीडित ।
लगण्डभूतो विकृतो दावदग्ध इव द्रुम ।

[(l 1) D5 T1 G M2 5 -धर्मणा, Cg.t as above (for कर्मणा) ❀ Cg कालकर्मणा कालस्य मृत्यो कर्मणा । मरणरूपक्रिययेति यावत् । यद्वा काले कर्मणा कालकर्मणा । परिपक्वकर्मणेत्यर्थ ❀ —(l. 2) M1 2 विक्षोभ्य (for विद्राव्य) —(l 3) D6 T1 योधयित्वा, D9 तत्र स्थित्वा, Cm g t as above (for प्रतपित्वा) T3 M3 च (for तु) G1 M1 2 स शान्तो, Cr m g t as above (for प्रशान्तो) —(l. 4) G3 भीमनिस्वन, M1 2 °दर्शन (for °दर्शनम्) —(l. 5) D7 निकृत-, G3 निकृत्त, Cm k t as above (for निकृत्त) D5 T1 M3 -कण्ठ- (for कर्ण-) D7 9 -भुज (for भुजो) D9 T2 3 महत् (for बहु) D10 11 निकृत्तनासाकर्णेन विक्षरद्रुधिरेण च —M1 2 om l 8 —(l 8) D7 10 11 T2 Ct अगण्डभूतो, D9 वगधभूतो (sic) (for लगण्ड°) D7 9-11 G M5 Ck t विवृतो, Cm g as above (for विकृतो) G2 [अ]चल (for द्रुम). ❀ Cv लगण्डभूत इति । लगण्डोऽजगरो ग्रहेव । पिण्ड इत्यन्ये । so also Cr, Cm g लगण्डभूत पिण्डीभूत । अजगरसदृशो वा (Cg लगण्डोऽजगर इत्येके) ।, Ck t अगण्डभूत । 'अगिर पाणिपादस्तु कबन्धोऽगण्ड उच्यते ❀]

—Thereafter D7 G cont

1223* ममार राक्षसो घोर कुम्भकर्णो महाद्युति· ।

[G2 वीर (for घोर)]

2 B3 om 2ab —a) Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 12 13 T1 G1 M3 5 स (T1 G1 M3 5 त) श्रुत्वा, G2 M1 2 श्रुत्वा तु (for श्रुत्वा वि-) Ñ2 निधन (for -निहत) D5 त हत्वा निहते सत्ये —b) Ś D2,12 महाबल. (for °बलम्) —c) D1 शोकसपन्नो —d) B4 समुमोह (for मुमोह च) Ñ1 B4 ह (for second च)

3 a) M5 पितरं B1 पतित (for निहत) T1 M3 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) Ś Ñ V1 2 B2-4 D2-4 8 12 13 पितर व्यथि- (Ś1 निह, Ś2 D2 3 8 12 पति) त दृष्ट्वा (D13 श्रुत्वा), D1 पतित पितर दृष्ट्वा —c) D4 त्रिशिरा अतिकायश्च. —d) B1 बभूवु (for रुरुदु) Ñ1 G1 M1 2 शोककर्षिता .

4 a) B1 D3 5 T1 M3 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —b) B1 शुभकर्मणा, D10 11 [अ]क्लिष्टकारिणा (for [अ]क्लिष्टकर्मणा). —c) Ñ2 illeg for महोदर-. —d) Ñ1 D13 G1 शोकार्तौ च (Ñ1 स-), B2 शोकवतौ, B4 M5 शोकक्रान्तौ (for शोकाक्रान्तौ) B3 महाबलौ (for बभूवतु).

5 a) D13 सज्ञा (for कृच्छ्रात्) —b) D13 क्षणाद् (for सज्ञा). —d) Ś Ñ V2 3 B D1-4 8 12 13 [अ]थ

-हा वीर रिपुदर्पघ्न कुम्भकर्ण महाबल ।
शत्रुसैन्यं प्रताप्यैकः क्व मां संत्यज्य गच्छसि ॥ ६
इदानीं खल्वहं नास्मि यस्य मे पतितो भुजः ।
दक्षिणो यं समाश्रित्य न बिभेमि सुरासुरान् ॥ ७
कथमेवंविधो वीरो देवदानवदर्पहा ।
कालाग्निप्रतिमो ह्यद्य राघवेण रणे हतः ॥ ८
यस्य ते वज्रनिष्पेषो न कुर्याद्व्यसनं सदा ।
स कथं रामबाणार्तः प्रसुप्तोऽसि महीतले ॥ ९
एते देवगणाः सार्धमृषिभिर्गगने स्थिताः ।
निहतं त्वां रणे दृष्ट्वा निनदन्ति प्रहर्षिताः ॥ १०
ध्रुवमद्यैव संहृष्टा लब्धलक्ष्याः प्लवंगमाः ।
आरोक्ष्यन्तीह दुर्गाणि लङ्काद्वाराणि सर्वशः ॥ ११
राज्येन नास्ति मे कार्यं किं करिष्यामि सीतया ।
कुम्भकर्णविहीनस्य जीविते नास्ति मे रतिः ॥ १२ G 64 B 66 L. 64

(for म) V1 [अ]थ राक्षस, D9–11 [आ]कुलेन्द्रिय (for स रावण)

6 ^{a}) D1 महावीर (hypm) (for हा वीर) T3 दर्पघ्न (for -दर्पघ्न) —^{b}) D1 4 महाबल —After 6^{ab}, D5–7 9–11 S G (ed 1 1 only) ins

1224* त्वं मां विहाय वै दैवाद्यातोऽसि यमसादनम् ।
मम शल्यमनुद्धृत्य बान्धवानां महाबल ।

[(l 1) M5 तात (for दैवाद्) M1 2 गतो (for यातो) —(l 2) G2 राक्षसानां (for बान्धवानां) D5 महाबल (for °बल)]

—G (ed) om 6^{cd} —^{c}) Ś D8 12 प्रतीर्य, Ñ1 प्रशाम्य, D4 प्रभज्य, D13 प्रणाश्य, M5 प्रतप्य (for प्रताप्य) —^{d}) D5 T1 M3 त्वं (for क्व)

7 ^{a}) B4 D1 4 हतास्मि (for [अ]हं नास्मि) —^{b}) V3 (with hiatus) अद्य, B4 पश्य (for यस्य) D4 (before corr as in text) पातितो, D5 7 T1 G1 2 M3 दक्षिणो (for पतितो) Ś D8 12 [ऽ]नुज (for भुजः) —^{c}) Ñ2 V1 B [ऽ]य (for यं) Ś D8 12 दक्षिण यं, V3 दक्षिणाया (sic), D5 7 T1 G2 M3 पतितो यं, D13 कुम्भकर्णं (for दक्षिणो यं) —^{d}) G3 damaged for न बिभेमि सुरा G2 निर्भिनद्मि (for न बिभेमि) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 T3 दिवौकसः (V1 D2 °स), D10 11 G1 M1 2 5 सुरासुरात् ❀ Cr m g t सुरासुरात् सुरासुरेभ्य ❀

8 ^{a}) Ś Ñ V B D1 3 4 8 12 13 नाम, D2 राम (for वीरो) —^{c}) Ś Ñ V B D1–3 8 13 सख्ये, D4 ह्यासीन्, D13 चास्मि, T3 ह्यस्य (for ह्यद्य) M3 कालाग्निरुद्रप्रतिमो —^{d}) Ñ1 D4 13 मानुषेण (for राघवेण) Ś B1 D1 (om [hapl ?] from सि up to बाणा in 9^{c}) 2 3 8 12 [अ]सि पातित, Ñ V B2–4 निपातित, D4 13 पराजित (for रणे हत) T3 M3 रणे रामेण वै हत, M5 रामेण निहतो रणे

9 D1 om up to बाणा in ^{c} (cf v l 8) —^{a}) G3 damaged from स्य up to ह्य in ^{b} Ś Ñ2 V B D2 3 8 12 13 ननु (for यस्य) V3 [ए]ते, M2 मे (for ते) Ś Ñ V3 B4 D3–5 8 12 T1 M1 -निष्पेषा, V1 2 D13 -निःपेषा, D2 -निःपेषो, Ct as in text (for निष्पेषो) —^{b}) D5 T1 M1 न कुर्युर्, G1 कुर्यान्न (by transp), Ct as in text (for न कुर्याद्) M1 पुरा (for सदा) S D2 3 8 12 नाकुर्वंत व्यथां तदा, Ñ1 D4 13 न कुर्वंति व्यथां पुरा, Ñ2 V2 B2–4 यस्य कुर्वंति न व्यथां, V1 यस्याकेऽचन व्यथा (sic), V3 यस्य कुर्युर्न हि व्यथां, B1 न नु कुर्युर्व्यथां तदा —^{d}) D3 प्रसुप्तो हि, D13 ससुप्तोसि (for प्रसुप्तोऽसि)

10 ^{a}) Ś D8 12 हत, D1 3 ध्रुवं (for एते) Ñ2 V1 2 B2–4 देवगणे B1 D4 13 सर्वे (for सार्धम्) —^{b}) Ñ2 V1 2 B D4 ऋषयो (for ऋषिभिर्) —V3 reads 10^{cd} after 1227* —^{c}) G3 damaged from हत up to निन in ^{d} M5 पतित (for निहत) —^{d}) Ñ1 B2–4 D6 विनदंति, M5 विनर्दंति —For 10^{cd}, Ś B1 D1–4 8 12 subst, while B3 ins after 10^{ab}

1225* त्वामद्य दृष्ट्वा नन्दन्ति रामेण निहतं शरैः ।

[D4 एव (for अद्य) B1 नदंतु, D1–3 नर्दंति (for नन्दन्ति) Ś D8 12 निशितैः (for निहत)]

—Thereafter, Ś2 B1 3 D1–3 8 12 cont, while B2 ins after 10

1226* अद्य वैवस्वतो राजा प्रभुः स प्रतिभाति मे ।
येन त्वं कालमदृशो योजितः कालधर्मणा ।
त्वां भूमौ पतितं दृष्ट्वा भूधराभं रणोत्सुका ।

[(l 1) B1 3 प्रबल, B2 प्रभुर्हि, D1 स प्रभु (by transp), D2 3 प्रभव (for प्रभु स) —(l 2) B2 हतस् (for येन) B3 त्वदृश क्रान्तैर् (for कालमदृशो) B1 D1 -कर्मणा (for -धर्मणा) B2 बलेन बलकर्मणा (for the post half) —(l 3) Ś2 D8 12 भूयो राम, D1 भूधरस्था (for भूधराभं) B2 भूधरारोहणोत्सुका (for the post half)]

11 V3 om 11^{ab} —^{b}) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 5–7 10 13 T1 G M लब्धल(D5 °भ)क्षा, D4 निहतं त्वां, D9 11 °रक्षा, T2 3 बद्ध° (for लब्धलक्ष्या) —^{c}) G1 स, G2 च, M3 हि (for [इ]ह) Ś B1 D1–3 8 12 समारोक्ष्यति, Ñ2 V B2 4 D13 आरोहिष्यति, D4 सरोक्ष्यति (for आरोक्ष्यन्तीह) Ñ1 दुर्म्याणि (for दुर्गाणि) —^{d}) Ñ V B2–4 D13 G2 3 M5 सर्वत (for सर्वश)

12 ^{a}) Ś2 D1–3 8 12 कृत्यं (for कार्यं) —^{b}) B4 करिष्यति (sic) (for करिष्यामि) —D1 om (hapl) from सीतया up to 14^{a} V3 मरणं प्रतिभाति मे —V3

यद्यहं भ्रातृहन्तारं न हन्मि युधि राघवम् ।
ननु मे मरणं श्रेयो न चेदं व्यर्थजीवितम् ॥ १३
अद्यैव तं गमिष्यामि देशं यत्रानुजो मम ।
न हि भ्रातॄन्समुत्सृज्य क्षणं जीवितुमुत्सहे ॥ १४
देवा हि मां हसिष्यन्ति दृष्ट्वा पूर्वापकारिणम् ।
कथमिन्द्रं जयिष्यामि कुम्भकर्ण हते त्वयि ॥ १५
तदिदं मामनुप्राप्तं विभीषणवचः शुभम् ।
यदज्ञानान्मया तस्य न गृहीतं महात्मनः ॥ १६
विभीषणवचो यावत्कुम्भकर्णप्रहस्तयोः ।
विनाशोऽयं समुत्पन्नो मां व्रीडयति दारुणः ॥ १७
तस्यायं कर्मणः प्राप्तो विपाको मम शोकदः ।
यन्मया धार्मिकः श्रीमान्स निरस्तो विभीषणः ॥ १८
इति बहुविधमाकुलान्तरात्मा
कृपणमतीव विलप्य कुम्भकर्णम् ।
न्यपतदथ दशाननो भृशार्त-
स्तमनुजमिन्द्ररिपुं हतं विदित्वा ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५६ ॥

om 12[c] – 15[b] —[d]) Ś V1 2 B1 D2 3 8 12 स्पृहा, D6 9–11 T2 3 G2 M5 Ck t मति (for रति). Ñ B2–4 D1 13 जीविते मे गता (D4 न च) स्पृहा

13 V3 D1 om 13 (cf v l 12) —[a]) D2 अद्य (for यदि) —[b]) G1 हन्मि, G2 3 निहन्मि, Cm g as in text (for न हन्मि) —[c]) Ñ2 V1 2 B2–4 D1 ततो (for ननु) Ś1 D8 शरण (for मरण) B1 श्रद्धयो (sic) (for श्रेयो) —[d]) G3 damaged for न चेद Ś Ñ2 V2 B3 4 D8 12 दिदं, D4 5 T1 G2 निदं, D13 चेद् (for चेद). Ñ1 D4 13 हत-, V1 अनु-, D12 व्यक्त- (for व्यर्थ) B3 -जीवन

14 V3 om 14, D1 om 14[a] (for both, cf v l 12) —[a]) G1 2 तत्र (for अत्र) D5 T1 च (for [ए]व) Ś B1 D2 8 12 [अ]ह, V1 B4 D4 ता (for त) —[b]) V1 B4 D4 दिश (for देश) Ś D8 12 त देश यत्र मेनुज· —[c]) M1 2 परित्यज्य (for समुत्सृज्य) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 न हि भ्रातृपरित्यक्त, T1 G1 2 न हि भ्रातरमुत्सृज्य. ❀ Cr m g भ्रातॄनिति बहुवचन पूजाया (Cg °र्थे)म्।, Ck भ्रातॄनित्यनेन खराद्यश्चानुमर्यन्ते।, so also Ct ❀ —[d]) B1 सुख (for क्षण) D12 जीवितम् (for °तुम्).

15 V3 om 15[ab] (cf v l 12). —[a]) Ś D8 12 मात्र, Ñ V1 2 B D4 मा प्र, D3 मा वि, L (ed) मा च (for हि मा) D6 T3 हनिष्यन्ति D1 देवा नाभिहरिष्यति, D12 देवा मामेव हास्यति —[b]) Ś D8 12 सर्वे, Ñ1 B1 D1–3 हृष्टा (for दृष्ट्वा) Ś Ñ1 D2 8 12 13 सर्वापकर (Ñ1 D13 °हा)रिण —[c]) N V2 B D1–4 8 13 M1 2 विजेष्यामि (for जयिष्यामि) —[d]) B4 G3 कुम्भकर्णे (for °कर्ण) L (ed) मृते (for हते) —After 15, Ñ2 V B ins

1227* कथं वैवस्वतं देवं वरुणं च महाबलम्।

—Thereafter V3 reads 10[cd]

16 [d]) D9 विभीषण, D11 G3 महा मना (for °त्मन)

17 [a]) D10 11 G1 M1 3 5 Cb तावत्, Cv r m g t as in text (for यावत्). Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 विभीषणाभिशापो (D13 °प्रायो)य —[c]) Ñ B2–4 D13 च, V1 D3 य, D1 यत् (for ऽय) —[d]) Ś Ñ1 V1 B1 D1–4 8 12 13 M5 पीडयति (for व्री°) Ñ2 B2–4 तन्मा पी (B3 °स्मात्पी)-डयते भृशम्, V2 3 तस्मान्मा पीडये भृश (sic) —After 17, Ñ V B2 4 D13 ins

1228* वाक्यं च कुम्भकर्णस्य मारीचस्य च यद्वच ।
उक्तं विभीषणेनापि हितं पथ्यं च मातु च।

[(l 1) D13 वाच्य (for वाक्य) Ñ1 D13 वा (for first च) Ñ2 B2 यद्वाक्य (for वाक्य च) Ñ1 D13 धार्मिक (for यद्वच) —(l 2) D13 ने (for second च)]

18 [a]) D4 तस्मात्त्व (sic) (for तस्याय) —[b]) G1 शोचत, M5 शोकज (for शोकद) —[d]) B2 निरस्तोमा, D4 मनिरस्तो (for स निरस्तो)

19 Ś D1–3 8 12 om 19 —[c]) D9 T1 G1 3 व्यपतद् D5 T1 G3 M5 इति, D6 9–11 T2 3 अपि (for अथ) —For 19, Ñ V B D4 13 subst

1229* इति रजनीचराधिपस्तदा
पितृपतिराष्ट्रगतं निशम्य तम्।
अनुजमनुशुशोच नैकधा
मरणमपश्यदिवात्मनस्तदा।

[(l 1) V3 B1 D13 रजनि- (for रजनी-) L (ed) -वरस् (for -[अ]धिपस्). B1 2 D13 तदानीं (for तदा) D4 इति रजनीचरोनीविभीषण (sic) —(l 2) V1 -शोकगत (for -रा°)-

५७

एवं विलपमानस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
श्रुत्वा शोकाभितप्तस्य त्रिशिरा वाक्यमब्रवीत् ॥ १
एवमेव महावीर्यो हतो नस्तातमध्यमः ।
न तु सत्पुरुषा राजन्विलपन्ति यथा भवान् ॥ २
नूनं त्रिभुवनस्यापि पर्याप्तस्त्वमसि प्रभो ।
स कस्मात्प्राकृत इव शोचस्यात्मानमीदृशम् ॥ ३
ब्रह्मदत्तास्ति ते शक्तिः कवचः सायको धनुः ।
सहस्रखरसंयुक्तो रथो मेघसमस्वनः ॥ ४
त्वयासकृद्विशस्त्रेण विशस्ता देवदानवाः ।
स सर्वायुधसम्पन्नो राघवं शास्तुमर्हसि ॥ ५

G 6 4[illegible]
B 6 6[illegible]
L 6 4[illegible]

Ñ2 om , B1 2 युद्धे, B3 तन्, D13 त च (for तम्) L (ed) तदा निशम्य (for निशम्य तम्) —(l 3) V2 om अनुजम् B4 अनुशोचन् Ñ1 V1 D4 चकमीर (D4 °र), Ñ2 B1 2 नैकधासौ, V3 नेकवार (for नैकधा) —(l 4) D9 शरणम्, L (ed) मृत्युम् (for मरणम्) B1 मरणमनुपश्यद्, D13 मरणभयाद् (for मरणमपश्यद्) Ñ2 B1 2 तदा च, V3 तथासौ, B4 L (ed) तथा स (B4 च), D13 तथैव (for तदा)]

—After 19, T3 ins

1230* ततस्तु सजीवितकोपवह्नि-
निशाचराणामधिपो महाबल ।
तदाभवद्भ्रातृविनाशनार्तो
मुहुर्मुहुश्चैव विनिश्वसन्बली ।

Colophon Ś D1-3 8 12 om , Ñ2 illeg except Sarga no —*Kānda name* Ñ1 B D4 13 लङ्काकाण्डे —After *Kānda name*, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ñ1 V B D4 9 13 रावणवि(D4 °प्र)लाप —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V3 B2 4 D4 13 om , Ñ2 V2 47, V1 48, B1 43, B3 42, D5-7 10 11 T1 G M 68, D9 45, T2 73, T3 75 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम .

57

Ś D1-3 8 12 cont the previous Sarga

1 [a]) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-3 8 12 13 लालप्यमानस्य (for विलपमानस्य) —[b]) G3 कुपितस्य (for रावणस्य) Ñ2 V B3 4 D1 T3 महात्मन —[c]) Ñ1 शोकाच्छ्रुत्वा, D6 G1 गिर श्रुत्वा, D13 शोकाश्रुणा (for श्रुत्वा शोक) Ś Ñ1 B1 D1-4 8 12 13 -[अ]भिसंतप्तस्य, B3 °सन्त्रस्तस्, D5 9-11 T2 3 M1 2 °भूतस्य, D6 हि तातस्य (for -[अ]भितप्तस्य)

2 T3 om 2[ab] —[ab]) D9 वीरो (for वीर्यो) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 एवमेतन्महासत्त्व(D13 °बाहो) न श्रुत यद्विभीषणात् —[c]) Ś Ñ1 B1 D1-3 8 12 13 ह्येव, Ñ2 V B2-4 एव, D4 वति (corrupt) (for राजन्)

3 [a]) Ś Ñ2 B1-3 D1 3 8 12 G2 ननु, D2 13 न तु (for नूनं) B1 D13 [अ]स्य (for [अ]पि) —[b]) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 विनिग्रहे (for असि प्रभो) —[c]) Ś B1 D1-3 8 12 स कथं, Ñ2 B3 कस्मात्त्व, D5 13 T1 अकस्मात्, G2 समर्थ (for स कस्मात्) Ś Ñ2 V B1 D1-3 8 12 प्राकृतात्मेव (B1 °त्मान), Ñ1 प्राकृतो यद्वच्, B2 4 प्राकृतेनेव, B3 D13 प्राकृतयशा (D13 °स्येव), D4 प्राकृतवद्दे(*sup lin*)वदेव (hypm) —[d]) Ś Ñ1 D2 9 12 ईश्वर , Ñ2 V1 3 B2-4 D2 13 ईश्वर, V2 D1 3 ईश्वर, B1 आत्मना (for ईदृशम्) D4 शोचस्यात्मानमात्मना

4 [a]) D13 तु (for [अ]स्ति) —[b]) Ś Ñ V B D1-4 6-13 कवच (for कवच) Ś D1-3 8 12 सायका, B1 D4 7 सायक, B3 सायुध (for सायको) —[c]) D4(m) [अ]श्वैश्च (for खर-) Ś Ñ2 V1 3 B4 D1-3 8 12 युक्तश्च, B2 3 D13 युक्तस्य (for सयुक्तो) —[d]) Ś D1-3 8 12 मेघनिभस्वन , Ñ V B2-4 D4 13 मेघौघनि(D13 °नि)स्वन , D6 T1 M3 °स्वनो महान् (for मेघसम°) —After 4, Ñ V B2-4 D4 13 ins

1231* शूलश्चान्तकसङ्काश परिघश्चातिदारुण ।
यमदत्ता तथा शक्तिरेका शत्रुविनाशिनी ।
तथा खड्गो महाघोरस्तथास्त्राणि च मानद ।

[(l 1) Ñ2 [अ]पि (for [अ]ति-) V2 3 B3 परिघश्चातिदारुणा (for the post half) Ñ1 B4 D4 13 शूल चान्तकसङ्काश परिघ चाति(D4 °रु)दारुण —After l 1, B3 ins

1231(A)* शासिता सर्वशो राजन्बलाशाश्च कृतास्त्वया ।

—(l 2) V3 B3 मयदत्ता (for यम°) B2 [अ]स्ति ते (for तथा) B2 4 एक-, D4 एपा (for एका) B3 शक्र- (for शत्रु-) Ñ1 V2 D4 13 निवर्ह(D13 °र्हि)णी (for विनाशिनी) —(l 3) V3 यथा (for तथा) Ñ1 V2 D4 13 मुद्गरश्च तथा(D13 महा-)घोरस् (for the prior half) V3 शितानि च (for च मानद)]

—After 4, D6 reads 5[cd] for the first time, repeating it in its proper place

5 Ñ2 illeg for 5[a] —[a]) Ś Ñ1 V2 3 B2-4 D2-4 8 12 तदा(B3 °था) त्वया, V1 B1 D13 य(D13 स)दा त्वया, D1 तेन त्वया, D6 T1 तदासकृद् (for त्वयासकृद्) B3 D5-7 9-11 T G2 3 हि(B3 [अ]पि) शस्त्रेण, L [ed] विशेषेण, Cg as in text (for विशस्त्रेण) —[b]) Ś D2 3 12 13 T3 निरस्ता, B3 4 विशस्ता, D1 निर्जिता, D9 G3 Ct*p* वित्रस्ता, Ct as in text (for विशस्ता) D4 13 दैत्य- (for देव). —D6 repeats

कामं तिष्ठ महाराज निर्गमिष्याम्यहं रणम् ।
उद्धरिष्यामि ते शत्रून्गरुडः पन्नगानिव ॥ ६
शम्बरो देवराजेन नरको विष्णुना यथा ।
तथाद्य शयिता रामो मया युधि निपातितः ॥ ७
श्रुत्वा त्रिशिरसो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मन्यते कालचोदितः ॥ ८
श्रुत्वा त्रिशिरसो वाक्यं देवान्तकनरान्तकौ ।
अतिकायश्च तेजस्वी बभूवुर्युद्धहर्षिताः ॥ ९
ततोऽहमहमित्येव गर्जन्तो नैर्ऋतर्षभाः ।
रावणस्य सुता वीराः शक्रतुल्यपराक्रमाः ॥ १०
अन्तरिक्षचराः सर्वे सर्वे मायाविशारदाः ।
सर्वे त्रिदशदर्पघ्नाः सर्वे च रणदुर्मदाः ॥ ११
सर्वेऽस्त्रबलसम्पन्नाः सर्वे विस्तीर्णकीर्तयः ।
सर्वे समरमासाद्य न श्रूयन्ते स्म निर्जिताः ॥ १२
सर्वेऽस्त्रविदुषो वीराः सर्वे युद्धविशारदाः ।
सर्वे प्रवरविज्ञानाः सर्वे लब्धवरास्तथा ॥ १३

5^{cd} here (cf. v l 4). —^{c}) D6 (both times) स्व (for स) V शस्त्र- (for सर्व-) —^{d}) Ś V1 B1 D1–3 8 12 हतुम्, D4 जेतुम् (for शास्तुम्). D6 (first time) 13 M1 2 अर्हति Ñ2 V2 B2–4 राम शासितुमर्हसि.

6 ^{a}) T2 3 काम तिष्ठतु ते वीर्यं. —^{b}) D2 निर्गमिष्यामहे Ś Ñ2 V B2–4 D1–4 8 9 12 13 G1 3 M5 रणे (for रणम्) —^{c}) D4 वा धरिष्यामि Ñ1 D7 [अ]हं, B4 न (for ते) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 13 ते शत्रु, D13 ते शत्रु, G (ed) शत्रु ते (for ते शत्रून्) —^{d}) Ś Ñ1 V3 B1 3 D1–4 8 12 13 पन्नग यथा (for पन्नगानिव) Ñ2 V1 B2 4 M1 2 गरुमानिव पन्नगं (M1 2 °गान्), V2 गरुत्मानिवग यथा (sic)

7 B3 reads 7^{ab} in marg —^{a}) B1 D3 4 6 मयगो, D13 नमुचिर् (for शम्बरो) D4 कामदेवेन, D8 चेव राजेन (sic) (for देवराजेन) —^{b}) B4 D3 तारको (for नरको) V2 विष्णुना तारको यथा ❀ Cv नरको विष्णुना यथेति। अथ नरक सिंहिकाया जातेषु विप्रचित्ते पुत्रेष्वन्यतम। वातापिर्नमुचिश्चैव इल्वल सत्तम(सृमर ?)स्तथा। शम्बरो नरकश्चैव कालनाभस्तथेति ये उच्यन्ते। न तु यदुनाथहतो भौम।, so also Cr m g, Cg adds तस्य वाल्मीकिप्रबन्धनिर्माणकाले असजातत्वात्।, Ct cites Cm ❀ —D6 om. 7^{c}–8 —^{cd}) B4 च (for [अ]द्य). Ñ1 D4 श्रूयता, Ñ2 V1 2 B2–4 D13 समरे (for शयिता) G1 राम शयिता (by transp). D11 यथा (for मया) Ñ1 V3 B4 D13 निसूदित, Ñ2 B2 निपात्यते, B3 नियुज्यते, D1–4 विनिर्जित (for निपातित) V1 2 मया वि(V2 च)निहतो भवेत् (for ^{d}) B1 G (ed) तथाद्य सर्वे पश्यतु स(G [ed] त) मया युधि निर्जित (G [ed] °त)

8 D6 om 8 (cf v l 7) D7 transp 8 and 9 T1 reads 8 twice M5 om (hapl) 8^{b}–9^{a} —^{b}) D2 7 राक्षसेश्वर, D4 वाक्यमब्रवीत् (for राक्षसाधिप·) —V3 om 8^{c}–9 —^{d}) D5.7 9 T1 (both times) 2 G2 3 रावणस्तदा (T1 [first time] damaged for णस्तदा), Ct as in text (for कालचोदित). Ś B1 D1–3 8 12 मेने तस्य सुभाषित (B1 D3 °षितात्, D1 °षणात्), Ñ1 B3 D4 13 I3 मेने (D4 मन्ये) तस्य सुभाषितं, Ñ2 B2 मेने स च निशा- (B2 रात्री)चर, V1 2 B4 मेने चास्य सुभाषितं (V1 °तात्).

9 V3 om. 9, M5 om 9^{a} (for both, cf. v l 8). D7 transp 8 and 9. —^{a}) Ś V1 B1 D8 12 श्रुत्वा तु तस्य (V1 B1 तस्य तु) तद्वाक्य, Ñ V2 B2–4 D1–4 13 ततः श्रुत्वा तु तद्वाक्य (D13 वचन) —^{b}) Ś1 D8 देवकान- (for देवान्तक-). —^{c}) B1 G2 तु (for च) —^{d}) D4 नमृचुर् (for बभूवुर्). Ś Ñ V1.2 B D1–4 8.12 13 -हर्षिण· (for -हर्षिता)

10 B4 om 10 —^{a}) D8 G1 [ए]व (for [ए]व). Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 12 13 ततो दर्पस(D13 °र्पाग्न)माविष्टा —^{b}) Ś Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 जगर्जुर्; D4 गर्जिते (sic) (for गर्जन्तो). Ñ2 V B2 3 जगर्जुस्ते निशाचरा —^{c}) G2 M5 ते रावण- (for रावणस्य) D5 सुनर् (sic) (for सुता)

11 ^{a}) D4 6 13 अंतरीक्ष-. Ś1 D5–7 9–11 T G1 M3.5 Cv r m g t -गता (for -चरा) G3 M5 वीरा (for सर्वे) —^{b}) Ñ1 D4 13 मायाविनस्तथा (for °विशारदा) —D4 om. (hapl) 11^{c}–12^{b} —^{cd}) G3 सपत्न- (for त्रिदश-) —V1 om (hapl) 11^{d}–12^{a}. D6 7 9–11 समर- (for च रण-) D5 T1 G2 M3 -दुर्जया (for -दुर्मदा) Ś Ñ V2 3 B1 3 4 D1–3 8 12 13 सर्वे संग्राम(D1 °युद्धानि)कांक्षिण. (for ^{b}) B3 सर्वे शस्त्रपरीधाना. सर्वे लब्धवरास्तथा

12 D4 om 12^{ab}, V1 om 12^{a} (for both, cf. v l 11) —^{a}) Ś D6 8 12 T2 च, D2.3 तु, D5 7 9–11 T1 M3 सु-, I3 G2 M1 2 5 स्व- (for ऽस्त्र-) Ñ2 सर्वे शस्त्रास्त्र, B3 सर्वज्ञा बल- (for सर्वेऽस्त्रबल-) —^{b}) Ś Ñ V B D1–3. 8 12 13 विपुल-, G1 सपत्न-, Ck t as in text (for विस्तीर्ण-) M5 -युद्धय.—D13 om. (hapl) 12^{cd}. —^{c}) Ñ1 च रामम् (for समरम्) —^{d}) G2 च (for स्म). B1 D4 विनिर्जिता, B2 D1 5 I1 M3 पराजिता (for स्म निर्जिता) Ñ1 श्रूयते स्म न निर्वृता —After 12, D5–7. 9–11 S ins

1232* देवैरपि सगन्धर्वैः सकिन्नरमहोरगै ।

13 Ś B1 D1–3 8 12 om 13 —^{a}) M3 च (for ऽस्त्र-). D4 चास्त्रविदो, D5 शस्त्रविदुषो (hypm.) (for ऽस्त्रविदुषो)

स तैस्तथा भास्करतुल्यवर्चसैः
सुतैर्वृतः शत्रुबलप्रमर्दनैः ।
रराज राजा मघवान्यथामरै-
र्वृतो महादानवदर्पनाशनैः ॥ १४
स पुत्रान्संपरिष्वज्य भूषयित्वा च भूषणैः ।
आशीर्भिश्च प्रशस्ताभिः प्रेषयामास संयुगे ॥ १५
महोदरमहापार्श्वौ भ्रातरौ चापि रावणः ।
रक्षणार्थं कुमाराणां प्रेषयामास संयुगे ॥ १६
तेऽभिवाद्य महात्मानं रावणं रिपुरावणम् ।
कृत्वा प्रदक्षिणं चैव महाकायाः प्रतस्थिरे ॥ १७
सर्वौषधीभिर्गन्धैश्च समालभ्य महाबलाः ।
निर्जग्मुर्नैर्ऋतश्रेष्ठाः षडेते युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १८
ततः सुदर्शनं नाम नीलजीमूतसंनिभम् ।
ऐरावतकुले जातमारुरोह महोदरः ॥ १९
सर्वायुधसमायुक्तं तूणीभिश्च स्वलंकृतम् ।
रराज गजमास्थाय सवितेवास्तमूर्धनि ॥ २० G 6 4 B 6 6 L 6 4

Ñ2 V B2-4 D13 विदुषा श्रेष्ठा (for विदुषो वीरा) —b) D6 माया- (for युद्ध-) D13 सर्वे समरशोभिन —c) D13 समर- (for प्रवर-) —d) T1 2 G2 M5 तदा (for तथा) B3 सर्वे च परिनिश्चिता

14 a) Ñ1 D4 13 सर्वैस् (for स तैस्) Ś Ñ B1 4 D1 3-5 8 12 T1 3 G M1-3 तदा (for तथा) Ś B1 D1-3 8 12 -वह्नि(B1 लक्ष्मि, D1 2 रश्मि)सनिभै॰, Ñ2 B2 4 °दीप्तिभि, V -तुल्यवीर्यै (V3 °भाभि), B3 -तुल्यदीप्तै, D7 9-11 °दर्शनै (for -तुल्यवर्चसै) ❀ Cg तुल्यवर्चसैरित्यत्र समासान्त आर्षं ❀ —b) B4 शतैर्, D13 सर्वैर् (for सुतैर्) D13 G2 M1 2 शक्र- (for शत्रु-) B4 -प्रमर्दनैश्च, D5 7 T1 -बलप्रमर्दन, D9-11 -बलश्रियार्दनै. ❀ Ct शत्रूणा बलस्य श्रीणा चार्दनैरित्यर्थे श्रियार्दनैरित्यार्षम् ❀ —c) Ś D2 4 8 9 12 13 T3 M3 मघवा (for मघवान्) Ñ2 V B3 4 M5 इव (for यथा) D6 सुरैर् (for [अ]मरैर्). —d) B1 तथा (for वृतो) D4 6 यथा, D9 M5 महान् (for महा-) B4 -नाश (for -नाशनै) —After 14, Ś Ñ2 B1 2 D1-3 8 12 13 ins an addl colophon

[*Kānda name* Ñ2 B1 2 D2 13 लङ्काकाण्डे —After Kānda name, D2 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D2 3 8 12 रावणविलाप, Ñ2 B2 D13 त्रिशिरोगर्जना(Ñ2 °न, B2 °न), B1 रावणविलापे रावणप्रोत्साहन, D1 रावणपरिदेवन, L (ed) रावणप्रबोध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B2 D2 8 12 13 om, Ś2 Ñ2 D1 3 48, B1 44]

15 a) Ś D2 8 12 L (ed) ततस्तान्स-(L[ed] °न्स), Ñ2 B2 स पुत्रास्तान्, V B4 D4 13 स च(D4 13 तु) पुत्रान् (for स पुत्रान्स-) —b) Ś Ñ1 B1 D2-4 8 12 13 पूजयित्वा, V3(with hiatus) अलकृत्वा (for भूषयित्वा) Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 12 13 T2 G3 नि-, B4 सु- (for च) —c) V2 3 B1 D4 सु-, D2 तु (for च) D13 प्रसन्नाभि (for प्रशस्ताभि) —Ś1 om (hapl) 15d-16c —d) D9-11 वै रणे, M1 2 सयुग (for सयुगे)

16 Ś1 om 16abc (cf v l 15) D5 G3 om (hapl) 16 D3 6 T1 read 16ab twice —ab) B1 D3 6 7 9-11 T1 (D3 6 T1 first time) G1 M3 5 Cm g t युद्धोन्मत्त च मत्त च (for a) D4 8 12 अपि (for चापि) Ñ2 B3 उग्रतेजसौ, V B1 3 4 उग्र(B1 च सु)विक्रमौ, M1 2 राक्षसर्षभौ (for चापि रावण) T1(second time) G2 महापार्श्वं च(T1 प्र) मत्त च भ्रातर च महोदर ❀ Cv 'युद्धोन्मत्त च मत्त च भ्रातरौ चापि रावण' इति पाठ । तौ च महोदरमहापार्श्वौ रावणभ्रातरौ विज्ञेयौ।, so also Cr ❀ —B1 om 16cd. —c) D4 रक्षणाय —d) Ñ2 V B2-4 G2 रावण (for सयुगे)

17 a) B3 तेतिकाया, D4 अभिवाद्य (for तेऽभिवाद्य) Ś D2 8 12 M1 2 महात्मानो —b) Ś B1 D1-3 8 12 राक्षसेश्वर, V3 D7 9-11 लोक°, M1 2 शत्रु° (for रिपुरावणम्) —c) Ś B1 D1-3 8 12 सर्वे, G1 3 M5 चैन (for चैव) —d) D9 महात्मान (for °काया)

18 a) B1 transp सर्वौषधिभिर् and गन्धैश्च —b) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 समालब्धा, D6 T2 3 समालंब्य, M1 2 समालिप्य (for समालभ्य) —c) B1 निर्ययुर् Ñ2 V B2-4 राक्षस- (for नैर्ऋत-) Ś B1 D1-3 8 12 -व्याघ्रा (for -श्रेष्ठा) —d) Ñ1 V1 2 B1 षड्जुता, B2 सनद्धा, B4 सज्जना, D1 वाहुना, D2 पद्गता, D3 गर्जतो, D4 सकला, D13 सज्जिता (for षडेते) Ś D8 12 षड्नानायुधकाङ्क्षि(Ś1 °चारि)ण, B3 ज्ञानवतो निशाचरा —After 18, D5-7 9-11 S (except M5) ins

1233* त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ ।
महोदरमहापार्श्वौ निर्जग्मु कालचोदिता ।

19 a) Ś Ñ V B D1-4 7-13 G2 M1 2 5 नाग (for नाम) —b) Ś1 Ñ2 V2 3 D9 M5 नील (for नील-). —c) D1-3 ऐरावण- (for ऐरावत-)

20 a) B2 वरोपेत, D6 9-11 13 T2 G3 M1 2 5 समायुक्तस् (for समायुक्त) —G1 repeats 20b in place of 21b —b) G1(both times) किंकिणीभि (for तूणीभिश्च). V3 D7 9-11 [अ]प्यलकृत (D7 °त), D6 T2 G3 M1 2 5 स्वलकृत Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 तूण(D2 खड्ग)तोमरसकुल(B1 °युत, D13 °कुल). —After 20ab, Ñ2 V B2-4 ins

7 22 हयोत्तमसमायुक्तं सर्वायुधसमाकुलम् ।
7 आरुरोह रथश्रेष्ठं त्रिशिरा रावणात्मजः ॥ २१
त्रिशिरा रथमास्थाय विरराज धनुर्धरः ।
सविद्युदुल्कः सज्वालः सेन्द्रचाप इवाम्बुदः ॥ २२
त्रिभिः किरीटैस्त्रिशिराः शुशुभे स रथोत्तमे ।
हिमवानिव शैलेन्द्रस्त्रिभिः काञ्चनपर्वतैः ॥ २३
अतिकायोऽपि तेजस्वी राक्षसेन्द्रसुतस्तदा ।
आरुरोह रथश्रेष्ठं श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ २४
सुचक्राक्षं सुसंयुक्तं सानुकर्षं सकूबरम् ।
तूणीबाणासनैर्दीप्तं प्रासासिपरिघाकुलम् ॥ २५
स काञ्चनविचित्रेण किरीटेन विराजता ।
भूषणैश्च बभौ मेरुः प्रभाभिरिव भास्वतः ॥ २६
स रराज रथे तस्मिन्राजसूनुर्महाबलः ।
वृतो नैर्ऋतशार्दूलैर्वज्रपाणिरिवामरैः ॥ २७
हयमुच्चैःश्रवःप्रख्यं श्वेतं कनकभूषणम् ।
मनोजवं महाकायमारुरोह नरान्तकः ॥ २८

1234* मत्त सर्वाङ्गसम्पूर्णं स्वर्णजालरलंकृतम् ।

[Ñ2 B2 4 -[आ]युधोपेत (for -[अ]ङ्गसपूर्णं)]

—V3 om 20^{cd}.—^{d}) D4 [अ]स्य (sic), G1 M5 [अ]ङ्गि-, G3 [अ]श्र (for [अ]स्त-)

21 In place of 21^{b}, G1 repeats 20^{b} —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G3 M1 2 5 -समन्वित (for -समाकुलम्) —^{c}) Ś1 Ñ2 D1 2 13 रथं (for रथ-) —^{d}) B3 मध्ये मर्वधनुष्मता —After 21, Ñ V B (B1 only l 1) D13 ins

1235* पुष्पमाल्यैर्ध्वजैश्चित्रैः काञ्चनैश्च विराजितम् ।
किङ्किणीशतनिर्घोषं सुवरूथं घनस्वनम् ।
पीतनीलसिताभिश्च पताकाभिर्विराजितम् ।
हयैः परमकेयुक्तं सर्वायुधसमन्वितम् ।
मनोमारुतरंहोभिश्चामरापीडवाजिभि । [5]

[V3 om l 1–3 —(l 1) V1 2 B3 D13 ध्वजैश्च (for ध्वजैश्च) Ñ1 अतिराजित, D13 अभिराजित (for च विराजितम्) —G (ed) om l. 3–5.—(l 3) B3 transp पीत and नील D13 च राजित (for वि°) —B2 transp l 4 and l 5 —(l. 4) Ñ2 च परमं (for परमकेः) —Ñ2 V1 2 B3 4 om from the post half of l 4 up to the prior half of l 5 —(l 5) D13 वाजिभि (for -वाजिभि)]

22 ^{c}) D4 इव (for -उल्क). B4 सज्वाल, D5 T1 M3 शैलाग्रे (for सज्वाल·) —^{d}) M1 2 [अ]म्बुद (for [अ]म्बुद)

23 Ñ1 om 23–24^{b} —^{ab}) B1 शिरोभिस् (for किरीटैस्) D5 T1 M3 transp त्रिशिरा. and शुशुभे B1 च, B4 सु- (for स) D2 13 स रथोत्तमे, D7 स्यन्दनोत्तमे (for स रथोत्तमे) —^{c}) D2 हिमवानिव, T1 हि . . व (damaged) —^{d}) Ñ2 V B2–4 D4 12 त्रिभि शृङ्गैर्हिरण्मयैः.

24 Ñ1 om 24^{ab} (cf. v l 23) —^{a}) Ś Ñ2 V B D1–3 6–12 T2 G3 [ऽ]ति-, M1 2 च (for ऽपि).—^{b}) V3 तत, B2 T2 तथा (for तदा) —After 24^{ab}, K (ed) repeats (var) 21^{ab} (within brackets) —^{c}) Ś1 B2 रथ (for रथ-).—^{d}) B3 मध्ये सर्व-, D4 सर्व पुत्र (sic) (for श्रेष्ठ. सर्व-)

25 G3 om 25–26 —^{a}) B2 G2 M5 मचक्राक्ष, D6 13 सुचक्राख्य B3 च सयुक्त, D1 सुसरूथ (for सुसयुक्तं). —^{b}) M3 Cm g स्वनुकर्षं Ś2 B2 D1 6 13 T2 M3 Cr m g सुकूबर, Ck t as in text (for स°) —^{c}) G2 M5 दीप्तैः (for दीप्त) M1 2 -[आ]सनोपेत (for [आ]सनदीप्त). Ś Ñ1 B1 D1 2 4 8 12,13 स (D1 सु) तूणं (D1 2 4 13 °ण-) बाणसयुक्त, Ñ2 V B2–4 तूणमार्गं (V2 3 °र्णमार्गं) णमयुक्त, D3 सबाणतूणसयुक्त —^{d}) V2,3 B2–4 सप्रास- (for प्रासासि-) Ñ2 V B2–4 -[आ]युधं, M1 2 -[अ]न्वित (for -[आ]कुलम्) B1 -धनुषाकुलं Ñ1 D13 पाशासिपरिवारित, D4 पाशासिधनुसकुलं

26 G3 om 26 (cf. v l 25) —^{ab}) B1 D11 काचनेन (for स काञ्चन-) Ś D8 12 लाञ्छनेन, Ñ1 नूपुरेण, D5 T1 M3 मकुटेन (for किरीटेन) D2 transp -विचित्रेण and किरीटेन Ś2 D4 6 T2 3 विराजित, M5 व्यराजत —^{c}) Ś B1 D1–4.8 12 चारु, Ñ V B2 4 मेरो, B3 वीर, G2 मत्त. (for मेरु).—^{d}) D5 T1 M3 किरणैर् (for प्रभाभिर्) Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 13 भास्कर, B2 तोयद, D6 7 9–11 T2 3 G1 2 M3 5 भासयन् (for भास्वत).

27 V3 om 27.—^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 वि- (for स).—^{b}) Ś D2 8 12 महारथ (for °बल) —^{c}) B2 ततो (for वृतो). Ñ2 V1 B2–4 D6 G2 राक्षस- (for नैर्ऋत). —^{d}) D13 [आ]हवे (for [अ]मरै).

28 ^{a}) D2 5 6 11 T3 M1 2 उच्चै श्रव- (for उच्चै श्रव -) Ñ1 D1 13 हयमुख्य तदा दिव्य (D4 °था तथ्य) —^{b}) B2 4 D9 13 G2 काचन- (for कनक) V1 D4 -भूषित (for -भूषणम्).—^{c}) Ś2 3 4 कायम्.—After 28, N1 V2 D4 ins, while B2 D13 (after 29^{ab} [r]) ins after 29^{ab}.

1236* कवचेनापि चित्रेण भूषणेन विराजता ।

[B2 D4 13 वि- (for [अ]पि) B2 D4 विराजत: D13 भूषणैश्च विचित्रित (for the post half)]

गृहीत्वा प्रासमुल्काभं विरराज नरान्तकः ।
शक्तिमादाय तेजस्वी गुहः शत्रुष्विवाहवे ॥ २९
देवान्तकः समादाय परिघं वज्रभूषणम् ।
परिगृह्य गिरिं दोर्भ्यां वपुर्विष्णोर्विडम्बयन् ॥ ३०
महापार्श्वो महातेजा गदामादाय वीर्यवान् ।
विरराज गदापाणिः कुबेर इव संयुगे ॥ ३१
ते प्रतस्थुर्महात्मानो बलैरप्रतिमैर्वृताः ।
सुरा इवामरावत्यां बलैरप्रतिमैर्वृताः ॥ ३२
तान्गजैश्च तुरंगैश्च रथैश्चाम्बुदनिस्वनैः ।
अनुजग्मुर्महात्मानो राक्षसाः प्रवरायुधाः ॥ ३३
ते विरेजुर्महात्मानः कुमाराः सूर्यवर्चसः ।
किरीटिनः श्रिया जुष्टा ग्रहा दीप्ता इवाम्बरे ॥ ३४
प्रगृहीता बभौ तेषां छत्राणामावलिः सिता ।
शारदाभ्रप्रतीकाशा हंसावलिरिवाम्बरे ॥ ३५

G 6 4
B. 6 6
L 6 4

29 D3 4 12 (D3 12 hapl) om 29^{ab} D13 reads 29^{ab} twice —^{a}) Ś B1 D1 2 8 13 (both times) प्रास(D13 शूल)मुल्कानिभ गृह्य(D1 विभ्रद्), Ñ2 B2 4 प्रासमुल्काभमादाय, B3 प्राशमुद्गरशूलैश्च —^{b}) D1 विमल स (for विरराज) Ñ2 महाबल, B4 (with hiatus) इवान्तक —For 29^{ab}, Ñ1 V subst and read after 29, while B2 D13 ins after 29

1237* रराज हयपृष्ठस्थ सविद्युदिव तोयद ।

[D13 हरिपृष्ठे च (for हयपृष्ठस्थ)]

—After 29^{ab}, B2 D13 (after 29^{ab} [r.]) ins 1236* —^{d}) Ś V2 3 D2 4 8 12 हुताशन इवाबभौ (V2 3 °हवे), Ñ V1 B D1 3 हौताशनिरिवाहवे (Ñ1 B1 D1 3 °बभौ), D5 7 10 11 T1 M3 गुह शिखिगतो यथा, D13 गृहीताशनिरिवाबभौ (hypm), G2 गुहोचित्यपराक्रम

—After 29, B3 ins

1238* सुयुक्त रथमारुह्य हुताशनसमप्रभम् ।

30 D4 om 30 —^{b}) D5 7 9–11 हेम- (for वज्र-) Ñ V B2–4 D13 G2 M1 2 5 -भूपित (for -भूषणम्) —After 30^{ab}, Ś D2 8 12 13 ins

1239* आरुरोह रथ वीर सुदीप्तकनकप्रभम् ।

[D13 रथश्रेष्ठ (for रथ वीर) D2 दीप्ताग्नि, D12 स दीप्त- (for सुदीप्त-) D13 मणिकाचनभूषित (for the post half)]

—^{c}) D9 ततो (for गिरिं) —For 30^{cd}, Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 subst

1240* भुजैर्मन्दरमुत्पाट्य बभौ विष्णुरिवाहवे ।

[Ñ1 D13 दोर्भ्यां (for भुजैर्) Ś V2 D8 12 उत्पाद्य (for उत्पाट्य)]

—Thereafter V2 cont

1241* रथमारुह्य तेजस्वी महावीर्यो महाबल ।

31 ^{ab}) D5 T1 M3 महाकायो (for °तेजा) B1 D1 3 रथमारुह्य, D13 गजमास्थाय (for गदामादाय) Ñ2 V1 (illeg up to ला) 2 3 B2–4 गदामादाय विपुला महापार्श्वो महाबल —After 31^{ab}, Ś D2 8 12 ins

1242* प्रतस्थे रथमास्थाय सर्वायुधसमन्वितम् ।

—^{c}) Ñ1 D4 13 स (for वि-) G2 महाबाहु (for गदापाणि) —After 31, Ñ2 V2 3 B2 4 ins

1243* महोदरोऽतिबलवान्निर्ययौ राक्षसोत्तम ।

[Ñ2 तु, B2 [ऽ]पि (for ऽति-) Ñ2 वेगेन (for -बलवान्)]

32 ^{a}) D5 7 T1 M3 प्रतस्थिरे, Ct as in text (for ते प्रतस्थुर्) —B1 om (hapl) 32^{b} – 33^{c} G1 mostly damaged for ^{b} —^{b}) D4 तथा (for वृता) Ñ2 B2 राक्षसैर्बहुभिर्वृता, D10 11 [ऽ]मरावत्या सुरा इव —D4 13 om 32^{c} – 33 D5 7 9–11 T G1 3 M5 (all except D10 11 hapl) om 32^{cd} —^{c}) Ś1 V2 B4 D6 8 12 M2 [अ]मरावत्या (for °वत्यां) —Ñ1 transp 32^{d} and 33^{d} —^{d}) Ś Ñ2 V B2–4 D1–3 8 12 बभूवुर्युद्ध(B2 °बल)दर्पिता (Ś D1 3 8 12 °दुर्मदा)

33 D4 13 om 33, B1 om 33^{abc} (for all, cf v l 32) V3 om 33^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 D6 ते ग(B3 ६ग)-जैश् —^{b}) D6 G1 अबुद- (for चाम्बुद-) Ś V1 3 B3 4 D2 6–8 12 -नि स्वनै, N2 B2 D1 3 -सन्निभै (for -निस्वनैः) —^{c}) B4 अन्वजग्मुर्, D6 9 अभि(D9 °नु)पेतुर्, D10 11 T2 G1 2 अनूत्पेतुर् (for अनुजग्मुर्) Ñ2 V B2–4 महावीर्या (B2 °रा), D7 महाकाया —Ñ1 transp 32^{d} and 33^{d}. —^{d}) N2 V B2–4 विविधायुधा, D2 प्रवरा युधि (for प्रवरायुधा) Ś D1 3 8 12 राक्षसप्रवरा युधि, N1 नानाप्रहरणायुधा.

34 ^{a}) T3 तैर् (for ते) B3 D4 विनेदुर् (for विरेजुर्) D6 महासुरा —^{b}) Ñ V B2 4 D4 13 सूर्यतेजस —^{cd}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 युक्ता (D3 जुष्टा) सप्तपंथ (for जुष्टा ग्रहा दीप्ता) Ñ2 [अ]परे (for [अ]म्बरे)

35 ^{b}) D5–7 T1 2 G3 M3 शस्त्राणाम्, D8 क्षत्राणाम् (sic), D10 11 वस्त्राणाम्, M5 शत्रूणाम् (for छत्राणाम्) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1–4 6 8 12 13 G3 M3 5 आवली —D12 om. (hapl) from सिता in ^{b} up to आवली (see Var) in ^{d} Ś D1–3 8 स्थिता, Ñ1 तथा, D9 शुभा, D10 11 शिवा, G2 स्थिरा, M5 तदा (for सिता) B1 छत्रमालावनिस्थिता, D13 वृत्तमाल्यावली तदा (sic) —^{c}) V3 B3 D7 9–11 शरदभ्र- (for शारदाभ्र-) Ś D2 3 प्रकाशाना, B4 प्रतीकाश —^{d}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 हंसानामावली(D12 om.

362 मरणं वापि निश्चित्य शत्रूणां वा पराजयम् ।
इति कृत्वा मतिं वीरा निर्जग्मुः संयुगार्थिनः ॥ ३६
जगर्जुश्च प्रणेदुश्च चिक्षिपुश्चापि सायकान् ।
जहृषुश्च महात्मानो निर्यान्तो युद्धदुर्मदाः ॥ ३७
क्ष्वेडितास्फोटनिनदैः संचचालेव मेदिनी ।
रक्षसां सिंहनादैश्च पुस्फोटेव तदाम्बरम् ॥ ३८
तेऽभिनिष्क्रम्य मुदिता राक्षसेन्द्रा महाबलाः ।
ददृशुर्वानरानीकं समुद्यतशिलानगम् ॥ ३९
हरयोऽपि महात्मानो ददृशुर्नैर्ऋतं बलम् ।
हस्त्यश्वरथसंबाधं किङ्किणीशतनादितम् ॥ ४०
नीलजीमूतसंकाशं समुद्यतमहायुधम् ।
दीप्तानलरविप्रख्यैर्नैर्ऋतैः सर्वतो वृतम् ॥ ४१
तद्दृष्ट्वा बलमायान्तं लब्धलक्ष्याः प्लवंगमाः ।
समुद्यतमहाशैलाः संप्रणेदुर्मुहुर्मुहुः ॥ ४२

---

up to ली) यथा (Ś2 D8 °लियथा, B1 D1–3 °लीव ते), D4 इसमालावली यथा

36 a) Ñ1 B1 D3 4 वा वि-, Ñ2 B2 चेति, V B3 4 ते वि-, D5 8 9 T1 G2 3 M1 2 5 चापि, D13 च वि- (for वापि) —b) B2 D5 13 T1 G2 3 M5 च, Cm g as in text (for वा) —c) M5 मत्वा (for कृत्वा) V3 B1 D1–3 इति (for मतिं) B1 देवा, D1 धीरा (for वीरा) —d) Ñ1 निर्जग्मुर्, Ñ2 V1 2 B2–4 निर्ययुर्, D9 सयुगे, D10 11 सजग्मु, Cr m g as in text (for निर्जग्मु) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 12 13 युद्धकाङ्क्षिण, G (ed) युद्धदुर्मदा

37 a) V3 D4 जग्मुश्च, D13 ते जग्मुश् (for जगर्जुश्) Ś D2 8 12 चापि ते नेदुश्, V3 [अ]पि निनेदुश्च, B1 D1 3 चापि नेदुश्च, B3 D4 7 च (D4 ते) विनेदुश्च (for च प्रणेदुश्च) —b) Ś B1 D1–3 8 12 चिक्रीडुश्, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 चुकुशुश्, D9 प्रवियुश् (sic) (for चिक्षिपुश्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 राक्षसा (for सायकान्) —c) Ś Ñ2 V1 2 B D5–13 T G2 3 M3 5 Cg t जगृहुश्, Ñ1 V3 D1 4 जहसुश् (for जहृषुश्) Ś D1 3 दुरात्मानो, Ñ V B2–4 D4 13 महाकाया, D5 7 T1 M3 [अ]पि ते वीरा (for महात्मानो) —d) Ñ1 B1 D2 6 9–11 T2 3 G1 M3 निर्याता, D7 निर्जग्मुर् (for निर्यान्तो) G2 युक्त- (for युद्ध-) V B1 D1–3 युद्ध (B1 °धि) हर्षिता, D4 सुविहर्षिता, M6 युद्धकोविदा —After 37, Ñ V B2–4 D4 13 ins

1244* ततो भेरीः समाजघ्नुः शङ्खान्दध्मुश्च हृष्टवत् ।
पटहान्डिण्डिमांश्चैव तथा वाद्यान्यवादयन् ।

[(l 1) D4 मृदङ्गानि (for ततो भेरी) V3 B3 समाजग्मु (for °जघ्नु) —D13 om from l 2 up to 44b —(l 2) Ñ2 नाना (for तथा). Ñ1 V2 D4 नानावाद्याश्च वादयन् (for the post half)]

38 D13 om 38 (cf v l 1244*) T3 om 38ab —a) Ś Ñ V B D1–3 8 12 उत्कृष्ट-, D4 जगृहु (for क्ष्वेडित-) Ś -[आ]क्ष्वेडिता नादै, Ñ1 V3 D4 -सिंहनादैश्च, Ñ2 B2–4 -ताडनोत्कटै, V1 2 -[आ]स्फोट (V2 °ताड) नादैश्च, B1 D1–3 6 8 12 T2 G2 M5 -[आ]स्फोटिता ना (B1 °तैर्ना) दै, D9–11 -[आ]स्फोटितानादे, M1 2 -[आ]स्फोटिता रावैस् (for -[आ]स्फोटनिनदै) —b) D4 सा चचाल, D5 T1 M3 चचाल च (for संचचाल) Ñ V B2–4 D1 5 7 T1 M3 वसुधरा, D1 G1 च मेदिनी —V3 om. 38c–40 —c) D4 T3 राक्षसा, D5 रक्षांसि (for रक्षसां) —B4 reads in marg from 38d up to नलर in 41c —d) Ś D1–3 8 12 G1 स्फुटतीव, Ñ1 B4 T2 प्रस्फोटेव, V2 D9–11 स (V2 पु) स्फोटितम्, B1 3 पुस्फोटेव, T3 स्फोटयत (for पुस्फोटेव). Ś B1 D1–3 8 12 द्दिवाम्बर, Ñ V1 B2 3 नभस्थ (Ñ1 °स्त) ल, V2 D9–11 T3 इवाम्बर, B4 नभ स्थल D4 प्रस्फोट्य विविधस्वर.

39 V3 D13 om, B4 reads in marg 39 (for V3 B4 cf v l 38 and for D13 cf v l. 1244*) —a) Ñ1 D4 ते वि-, D9 अभि- (for तेऽभि-). —d) D6 स... (for समुद्यत-) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 6 (inf lin as in text, m also) 7 G2 -शिलायुध, Ś2 D8 12 -शिलायुधा, Ct as in text (for -शिलानगम्)

40 V3 D13 om, B4 reads in marg 40 (for V3 B4 cf v l 38 and for D13 cf v l 1244*) —b) Ñ2 V1 B2 रक्षसा, V2 B3 4 D6 9–11 T2 3 G1 राक्षस (for नैर्ऋत). B3 कुलं (for बलम्). —c) D8 -सबाधे (for °ध)

41 D13 om. 41 (cf v.l. 1244*) B4 reads in marg up to नलर in c (cf. v l 38). —a) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–3 8 12 -सकाशै (for -सकाश) —b) Ñ2 V1 2 B2–4 समुच्छ्रित- (for समुद्यत-). Ś D8 -शिलायुधा, Ñ1 B1 D2 12 -शिलायुधै, Ñ2 V B2 3 D1 3 4 -महायुधै. —c) D8 -सम- (for -रवि-) —d) B3 आलाते (for नैर्ऋतै) D5 T1 M3 transp नैर्ऋतै and सर्वतो.

42 D13 om 42 (cf v l 1244*) D4 repeats 42 after 43. —a) Ñ1 B1 4 D2 4–7 10 11 T1 3 G2 M2 त, V3 D9 ते (for तद्). Ś Ñ2 V1 2 B1 3 D5 12 M1 बलमायात, D4 (first time) राक्षसबल (for बलमायान्त). —b) Ś2 Ñ V B D1–3 5–12 T1 G M Cg लब्धलक्षा (D12 °क्ष-), D4 (both times) लघुलक्षा, T2 शतलक्षा —After 42ab, D6 T3 ins

1245* शिलाभिश्चूर्णयामासुर्यातुधानान्महाबलाः ।

[D6 महाबलान् (for °बला)]

—D2 8 om (hapl.) 42c–45b. B1 reads 42cd in marg —c) Ñ1 D4 (first time) समुत्पाद्य (for

ततः समुद्धुष्टरवं निशम्य
रक्षोगणा वानरयूथपानाम् ।
अमृष्यमाणाः परहर्षमुग्रं
महाबला भीमतरं विनेदुः ॥ ४३

ते राक्षसबलं घोरं प्रविश्य हरियूथपाः ।
विचेरुरुद्यतैः शैलैर्नगाः शिखरिणो यथा ॥ ४४

केचिदाकाशमाविश्य केचिदुर्व्यां प्लवंगमाः ।
रक्षःसैन्येषु संक्रुद्धाश्चेरुर्द्रुमशिलायुधाः ॥ ४५

ते पादपशिलाशैलैश्चक्रुर्वृष्टिमनुत्तमाम् ।
बाणौघैर्वार्यमाणाश्च हरयो भीमविक्रमाः ॥ ४६

सिंहनादान्विनेदुश्च रणे राक्षसवानराः ।
शिलाभिश्चूर्णयामासुर्यातुधानान्प्लवंगमाः ॥ ४७

G 6 4
B 6 6
L. 6 4

समुद्यत) Ñ1 D4 (first time) M5 महाशैलान्, D6 T3 शिलाहस्ता (for -महाशैला) D4 (second time) समुद्यत शिलाशैलान् —^{d}) Ñ2 V2 3 B2–4 प्रणेदुस्ते, V1 मुदा नेदुर् (for सम्प्रणेदुर्) D5 महाशिला , T1 M3 महाबला (for मुहुर्मुहु) Ś B1 D1 3 4 (second time) 12 मुदा नेदु पुन पुन (D4 प्लवगमा) —After 42, D5–7 9–11 S ins

1246* अमृष्यमाणा रक्षांसि प्रतिनर्दन्ति वानरा ।

[D9–11 Ct प्रतिनर्दत]

43 D2 8 13 om 43 (for D2 8 cf v l 42 and for D13 cf v l 1244*) Ś B1 D1 3 12 om 43–44^b —^{a}) Ñ V B2–4 D4 6 9–11 T2 3 M5 समुत्कृष्ट-, L (ed) -ससुग्रीव- (for समुद्धुष्ट) D4 -रवान् (for -रव) —^{b}) Ñ1 D4 G1 -पुगवाना (for यूथपानाम्) —^{c}) Ñ1 D4 6 M3 अमर्ष(D6 °वेद्य)माणा (for अमृष्यमाणा) Ñ V B2–4 L (ed) परवीर(L [ed]°र्थं)हर्षं , D4 रिपुदर्पमर्दना, D9 परहर्षमुग्र- , G2 °सैन्यमुग्र —^{d}) Ñ2 शब्द महा- (for महाबला) Ñ2 V1 D4 भीमबल(D4 °ला), B4 °रव (for °तर) Ñ1 V2 3 B2–4 D4 9–11 T2 3 प्रणेदु —After 43, Ñ2 reads an addl colophon

[*Sarga name* नरकान्तादिनिर्याण *Sarga no* (figures, words or both) 49]

—After 43, D4 repeats 42

44 D2 8 om 44 (cf v l 42) Ś B1 D1 3 4 12 13 om 44^{ab} (for Ś B1 D1 3 12 cf v l 43 and for D13 cf v l 1244*) —^{a}) Ñ1 V1 2 B2–4 तद्, D9 त (for ते). G3 वीरा (for घोर) —^{b}) Ñ V B2–4 -पुगवा (for -यूथपा) —B1 reads 44^c–46 in marg —^{c}) D3 विविशुः, D4 विवेदुर् (sic) (for विचेरुर्) Ś D1 3 12 चोद्यतैश्, G3 उद्धतैश् Ñ2 V B2–4 शृङ्गैर्, D9 शालैर् (for शैलैर्) D5 विचेरुरद्य ते शैले (sic) —^{d}) Ś2 B4 D1 13 नागा (for नगा) —After 44, D4 reads 54^{ab} for the first time, repeating it in its proper place

45 D2 8 om 45^{ab} (cf v l 42) D4 om 45 B1 reads 45 in marg (cf v l 44) —^{a}) B1 D1 13 आश्रित्य, B4 आपाद्य, G3 M5 आविष्टा (for आविश्य)

—^{b}) Ñ1 B1 D6 उर्व्या, V3 B2–4 G3 उर्वी (for उर्व्यां) V B4 महाबला —G2 repeats consecutively 45^{cd}, 45^c–47 (including star passage) after 47 —^{c}) Ś B1 D1–3 8 12 क्रुद्धा राक्षससैन्येषु —^{d}) D6 9–11 T2 3 Ct केचिद्, Cr m as in text (for चेरुर्) —After 45 Ñ1 V B2–4 D13 read 54^{ab} for the first time, all except V3 repeating it in its proper place, while D5–7 9–11 S (G2 repeating after the second occurrence of 45^{cd}) ins after 45

1247* द्रुमांश्च विपुलस्कन्धान्गृह्य वानरपुंगवाः ।
तद्युद्धमभवद्घोरं रक्षोवानरसंकुलम् ।

[D5–7 T1 G1 3 M1–3 repeat l 2 after 1253*]

46 Ñ2 om 46–47 V3 om 46 B1 reads 46 in marg (cf v l 44) G2 repeats 46 (cf v l 45) Ñ1 V1 2 B2–4 D4 13 transp 46 and 47^{ab} —^{a}) Ś D8 12 उपादाय, D13 ते पादपै (for ते पादप-) Ś D7 8 शिला शैलैश्, B4 D13 -शिलाभि(D13 °श्चै)श्च, G3 -महाशैलाद्य, M5 -महा° (for -शिलाशैलैश्) —^{b}) Ś2 अनुत्तमा , D7 9–11 T3 G3 M2 3 5 Cg अनू(D7 9 10 °नु)पमा, D13 अयोत्तमा, T2 घनोपमा (for अनुत्तमाम्) —^{c}) B1 D2 3 वार्यमाणापि(D2 °णा हि), T2 दार्यमाणाश्च Ñ1 D13 वानरा हि समुद्भूता, V1 2 B2–4 बाणवर्षसमाधूता, D4 वानराश्च महावेगा, D8 अष्टौ चैवार्यमाणाश्च (sic) —^{d}) Ñ1 D4 13 बहवो, B4 वानरा , D12 सभयो (sic) (for हरयो)

47 Ñ2 om 47 (cf v l 46) G2 repeats 47 (cf v l 45) Ś B1 D1–3 8 12 om 47^{ab} Ñ1 V1 2 B2–4 D4 13 transp 46 and 47^{ab} —^{a}) D5 सिद्ध- (for सिंह-) D4 -नादा, D6 -नादैर् (for नादान्) —^{b}) Ñ1 V1 B2 D4 13 G1 2 (both times) M1–3 रणे(D13 युद्धे) वानरराक्षसा (D4 °रक्षसा) —V3 om , B1 reads in marg 47^{cd} —^{c}) D13 वानराश् (for शिलाभिश्) Ś V1 2 B D1–3 8 12 शिरसैः शिखराभास्ते —^{d}) Ś B3 4 D8 12 यातुधानै (B3 4 °ना) Ñ1 D13 सहस्रश , V1 प्लवगमान् (for प्लवगमा) —After 47, G2 repeats 45^c–47 (including star passage)

वानरान्वानरैरेव जघ्नुस्ते रजनीचराः ।
राक्षसान्राक्षसैरेव जघ्नुस्ते वानरा अपि ॥ ५२
आक्षिप्य च शिलास्तेषां निजघ्नू राक्षसा हरीन् ।
तेषां चाच्छिद्य शस्त्राणि जघ्नू रक्षांसि वानराः ॥ ५३
निजघ्नुः शैलशूलास्त्रैर्बिभिदुश्च परस्परम् ।
सिंहनादान्विनेदुश्च रणे वानरराक्षसाः ॥ ५४
छिन्नवर्मतनुत्राणा राक्षसा वानरैर्हताः ।
रुधिरं प्रस्रुतास्तत्र रससारमिव द्रुमाः ॥ ५५
रथेन च रथं चापि वारणेन च वारणम् ।
हयेन च हयं केचिन्निजघ्नुर्वानरा रणे ॥ ५६ G 6 49 B 6 69 L 6 49

[D9 एव, T1 उभेस्, T3 अन्यस्, Cr m g k t as above (for अन्नेस्) T1 M3 तथा (for नरा) D5 पेतुरग्रतस्तथा चतुर् (for the prior half) D9-11 वानरा, T2 आपन्ना, G3 M5 राक्षसा, Ct as above (for आपन्ना)]

52 ^{a}) Ñ2 वानर (for वानरान्) G2 चैव (for एव). Ś Ñ1 V1 B3 4 D1-3 8 12 13 वानर वानरेणैव (D13 °रजघ्नु), T3 वानरैर्वानरानेव —^{b}) M5 जघ्निरे (for जघ्नुस्ते) S Ñ V B D1 2 4 8 12 जघ्नुर्घोरा हि (B4 °राश्च) राक्षसा, D3 जघ्नुर्घोरा निशाचरा, D13 घोरा क्रुद्धश्च राक्षसा —^{c}) D7 चैव (for एव) Ś Ñ V B3 4 D1-4 8 12 राक्षस रा (D3 °सात्रा)-क्षसेनैव (D1 3 °नापि), T2 3 राक्षसे राक्षसानेव —^{d}) Ś Ñ V B D1-3 8 12 पिपिपुर्, D4 विविधुर् (sic), D6 G1 निजघ्नुर् (for जघ्नुस्ते) S V2 3 D2 8 12 मुधि, Ñ V1 B1-3 D1 3 4 13 युधि, B4 रणे, D6 G1 च ते (for अपि) D5 7 T1 हरियूथपा (for वानरा अपि)

53 ^{a}) Ñ V2 B4 D13 आच्छिद्य च, V1 आच्छिद्यत, B3 आक्षिप्यत, D4 अविध्यत (for आक्षिप्य च) Ś D2 8 12 बलिनो, Ñ1 D4 च शिला (for च शिलास्) Ś B1 D1-3 8 12 जघ्नू, Ñ1 D4 13 केचित्, B3 तेभ्यो, D9-11 शैलान् (for तेषां) —^{b}) D4 6 G2 निर्जघ्नू (G2 °रमू), D9-11 जघ्नुस्ते (for निजघ्नू) D9-11 तदा (for हरीन्) Ś B1 D1-3 8 12 राक्षसा वानरास्तथा (D3 °रान्युधि) —^{c}) Ś2 B1 2 D1-3 8 12 तेषा-माच्छिद्य, Ñ1 D4 13 केचिदाच्छिद्य, Ñ2 V B3 4 ते समाच्छिद्य, D6 G2 तेषां चाविध्य (G2 °कृष्य) —D6 reads in marg from शस्त्राणि up to ^{d} Ś D1-3 8 12 गात्राणि (for शस्त्राणि) —^{d}) B3 ततो (for जघ्नू) B1 D1 3 तानपि (for रक्षांसि) G2 वानरान् (sic) Ś D2 8 12 निजघ्नुश्चापि वानरा

54 Ñ1 V B2-4 D4 (after 44) 13 read 54^{ab} for the first time after 45, all except V3 repeating it here —^{a}) Ñ V1 2 B2-4 (all except Ñ2 second time) आजघ्नु, B1 D4 (second time) 9-11 T2 निर्जघ्नु (for निजघ्नु) D6 7 G3 M5 शूल- (for शैल-) Ś Ñ2 V1 2 B D1-4 8 12 (V1 2 B2-4 D4 second time) -शिखरैर्, Ñ1 D13 (both second time) मुसलैर्, Ñ1 B2 3 D4 13 (all first time) शृगाग्रै, V B4 (V1 2 B4 first time) D9-11 -शृगैश्च, D6 -शैलाग्रैर्, D7 शस्त्रास्त्रैश्, T2 3 G1 -शूला-ग्रैर्, G3 M5 -शैलाग्रैर् (for शूलास्त्रैर्) —M5 om 54^b-56^c —^{b}) Ñ1 V D4 13 (all except V3 first time) सक्रुद्धाश्, Ñ1 D13 (both second time) विविधैश्, B2 4 (both first time) G2 विव्यधुश्, D4 विव्यधुश्, D5 T1 चिच्छेदुः, D7 चिच्छिदुश् (for बिभिदुश्) B4 (second time) पुन पुन (for परस्परम्) —D4 om 54^c-55^b D13 M1 2 om 54^{cd} —^{c}) B2 सिंहनाद —^{d}) D1 वने (for रणे) D7 9-11 G3 राक्षसवानरा (by transp).

55 M5 om 55, D4 om 55^{ab} (for both, cf v l 54) —^{a}) Ś D2 8 12 भिन्न (for छिन्न-) —After छिन्न, D1 erroneously repeats 54^{cd}. Ś2 D8 12 T3 -मर्म- (for वर्म-) Ñ1 -[आ]युधत्राणा, Ñ2 B1 2 -धनुष्का वै (B1 2 °स्ते), V1 2 B3 4 -धनुर्ज्या वै, D13 -[आ]युधवता (for तनुत्राणा) —^{b}) B1 कृता (for हता) —^{c}) N V B2 4 D6 7 9 13 T2 3 सुस्रुवुस्, B3 ववमुस्, D5 T1 प्रास्रवम्, G1 3 M3 Ch प्रसृतास्, Cg t as in text (for प्रस्रुतास्) V चैव (for तत्र) —^{d}) G1 2 रसासारम्, G3 रसधाराम्, Cm g as in text (for रससारम्) Ñ1 D13 कृत्ता शा(D13 क्षता शै)लद्रुमा इव —For 55^{cd}, Ś B1 D1-4 8 12 L (ed) subst, while B3 ins. after 55^{ab}

1252* सुस्रावु रुधिरं तेभ्य स्वरस पर्वतादिव ।

[B3 गात्रात्, D4 तत्र (for तेभ्य) B1 D1 2 स्वरस, B3 गैरिक, L(ed) सलिल (for स्वरस) B1 पर्वता (for पर्वताद्) D4 कृत्तशाखा इव द्रुमा (for the post half)]

56 M5 om 56^{abc} (cf v l 54) —^{a}) Ñ1 V3 रथिन (for रथेन) D13 [अ]थ (for first च) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 D1-4 8 12 रथिन, Ñ1 V3 रथिना, B2 4 रथिनश्, G2 [ए]व रथाश्, G3 M1 2 च रथाश् (for च रथं) Ś Ñ1 B3 D4 8 12 वा (for second च) —^{b}) D5 T1 M3 [ए]व, D7 9-11 [अ]पि, G2 तु (for च) G3 M1 2 वारणान् (for वारणम्) Ś Ñ1 B1 D1-3 8 12 राक्षस राक्षसेन च (Ś D8 12 वा, Ñ1 ह), Ñ2 V B2-4 G1 वारण वा (B2 4 °णान्वा) रणेन च, D4 वानर वानरेण च (sic), D13 रक्षांसि राक्षसेन हि —^{c}) Ñ1 D4 [अ]पि, D13 [ए]व (for च) Ś Ñ2 V3 B2 4 D2 8 12 G2 3 M1 2 हयान् (for हयं) D13 G1 M1 2 चापि (for केचिन्) —^{d}) Ñ V B2-4 D4 13 पिपिपुर्, D5 9-11 G1 3 निर्जघ्नुर् (for निजघ्नुर्) Ś B1 D1-3 8 12 निष्पिपेषुर्बलीमुखा. —After 56, D5-7 T1 G1 3 M1-3 ins

क्षुरप्रैरर्धचन्द्रैश्च भल्लैश्च निशितैः शरैः ।
राक्षसा वानरेन्द्राणां चिच्छिदुः पादपाञ्शिलाः ॥ ५७
विकीर्णैः पर्वताग्रैश्च द्रुमैश्छिन्नैश्च संयुगे ।
हतैश्च कपिरक्षोभिर्दुर्गमा वसुधाभवत् ॥ ५८

तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले विमर्दे
प्रहृष्यमाणेषु वलीमुखेषु ।
निपात्यमानेषु च राक्षसेषु
महर्षयो देवगणाश्च नेदुः ॥ ५९

1253* प्रहृष्टमनस सर्वे प्रगृहीतमहाशिला ।
हरयो राक्षसान्जघ्नुर्द्रुमैश्च बहुशाखिभि ।

[(l 1) D6 -वदना (for -मनस) D6 G1 -शिलायुधा , M3 -मन शिला (for महाशिला) —(l. 2) D5 बहुशाखिन , D6 G1 बहुभिस्तदा (for बहुशाखिभि)]

—Thereafter all the above MSS repeat l. 2 of 1247*

57 Ś B1 D1–3 8 12 om 57–58.—^{a}) M3 क्षुरखैर्, G (ed) क्षुराग्रैर्, Cg as in text (for क्षुरप्रैर्) —^{b}) V3 भल्लै सु-, D13 damaged, M5 भल्लैन (for भल्लैश्च). —After 57^{ab}, Ñ V B2–4 D4 13 ins

1254* वितस्तिकै सुनिशितै. शक्तितोमरमुद्गरै ।

[B3 4 D13 वितस्तिकै , D4 वितस्तैस्ते Ñ1 V B3 सुनिश्चितैर् (for सुनिशित) Ñ2 V1 2 B2 4 भल्लैस्, L (ed.) तथ्य- (for शक्ति-) B2 -मूशलतोमर (metri causa).]

—V3 om 57^{cd} B3 repeats 57^{cd} after 1255*. —^{c}) B4 रक्षसा (sic) (for राक्षसा) V1 2 वानरेन्द्राश्च, D4 वानरे सार्वं (for वानरेन्द्राणा) —^{d}) D6 9–11 T1 बिभिदु (for चिच्छिदु) D7 शिलान् (for शिला) Ñ1 B3 (both times) D4 13 कदन चक्रुराहवे, Ñ2 V1 2 B2 4 L(ed) बिभिदुश्चिच्छिदुस्तथा (L [ed] °र्वहून्) —After 57, Ñ1 D13 G (ed) ins , B3 ins after 57^{cd} (first occurrence)

1255* शिलाशैलगदाप्रासैस्तोमरैर्मुसलैरपि ।

[G (ed) घोरैश्च मुषलरपि (for the post. half).], while Ñ2 V1 2 B2 4 L (ed.) ins

1256* शिलाशिखरसानूनि वृक्षाश्च महतस्तथा ।

[L (ed) शिलाश्च गिरि- (for शिलाशिखर-). B4 सुमहत (sic) (for महतस)],

whereas D4 ins after 57

1257* शिलाशैलद्रुमैश्चापि पर्वताग्रैस्तथैव च ।
तलमुष्टिप्रहारैश्च चक्रुर्युद्धं प्लवगमा ।

58 Ś B1 D1–3 8 12 om 58 (cf v l 57) —^{a}) D1 प्रकीर्णं , D9–11 M3 5 Ct विकीर्णा, G2 3 विकीर्ण- (for विकीर्णै) D6 तु (for च) Ñ1 D4 पर्वताकारैर्, Ñ2 V B2 4 पर्वतैश्चैव, D9 10 Ct पर्वतास्तैश्च.—^{b}) V1 B2 D9–11 G1 Ct द्रुम (for द्रुमैश्) T2 3 भग्नैश्च (for छिन्नैश्). D1 पतितैर्भुवि सयुगे.—^{c}) D13 हयैश् (for हतैश्). D6 हरि-, D13 काम (for कपि-) —^{d}) Ñ1 D4 13 घोरमायोधन बभौ, Ñ2 V B2–4 धरणी दुर्ग(B2 कर्द)माभवत्. —After 58, D6–7 9–11 S ins

1258* ते वानरा गर्वितहृष्टचेष्टा
सग्राममासाद्य भयं विमुच्य ।
युद्धं स्म सर्वे सह राक्षसैस्तै-
र्नानायुधाश्चक्रुरदीनसत्त्वा· ।

[(l 1) D10 हृष्टचेता —(l. 3) D5 T1 M3 तु, G1 हि, G3 M5 च (for स्म). G3 सर्वे· (for सर्वे) D9 हरि- (sic) (for सह) D6 T2 3 च, D9–11 ते (for तैर्). —(l. 4) D6 7 नानाविधैश्, D9 M5 °विध, T2 3 G3 °विधाश् (for °युधाश्).]

59 ^{a}) D4 तत: (for तस्मिन्). M5 तुमुल D4 (*inf lin.*) प्रहारे, M1 2 तु युद्धे (for विमर्दे) —^{b}) D5 T1 प्रगृह्यमाणेषु Ñ1 D4 13 [अ]थ(D4 [अ]पि) वानरेषु (for वलीमुखेषु) Ñ2 V B2–4 प्रहृष्यमाणे च बले कपीना (Ñ2 हरीणा).—For 59^{ab}, Ś B1 D1–3 8 12 subst.

1259* तस्मिंस्तथा सप्रवृत्ते च तत्र
कोलाहले राक्षसराजधान्याम् ।
सहृष्यमाणेषु च वानरेषु

[(l. 1) B1 D1 तदा (for तथा). B1 D1–3 सयति (D1 सकुल-, D2 सप्रति, D3 निर्भर-) सप्रवृत्ते (for सप्रवृत्ते च तत्र). —(l. 3) Ś B1 सहृष्टमाणेषु, D2 सप्रहृष्यमाणेषु]

—^{c}) Ś1 च राक्षसेषु च, D8 राक्षसेषु च (by transp). —After 59^{c}, Ś D1–3 8 12 ins.

1260* प्रदह्यमानेषु महारथेषु

—While B1 ins.

1261* प्रभज्यमानेषु महारणेषु

—^{d}) Ñ1 D4 13 जहर्षिरे (for महर्षयो). B1 D1–3 भूतगणाश् (for देव°) Ñ1 सर्वे (for नेदु).—After 59, Ś Ñ V B D1–5 8 12 13 ins

1262* ते चापि सर्वे हरय प्रहृष्टा
विनेदुराक्ष्वेडितसिंहनादै ।

[(l 2) B2 3 आस्फोटित- (for आक्ष्वेडित-) B1 सिंहनादान् Ñ1 D13 विचुक्रुशु क्षोभि(D13 क्ष्वेडि)तसिंहनादा·(Ñ1 °दै).]

—Thereafter B1 3 (m) ins., while D4 ins. after 59 an addl colophon[*Sarga name* B1 D4 सकुलयुद्ध —*Sarga no* (figures, words or both) . B3 D4 om , B1 45].

ततो हयं मारुततुल्यवेग-
मारुह्य शक्तिं निशितां प्रगृह्य ।
नरान्तको वानरराजसैन्यं
महार्णवं मीन इवाविवेश ॥ ६०
स वानरान्सप्त शतानि वीरः
प्रासेन दीप्तेन विनिर्बिभेद ।
एकः क्षणेनेन्द्ररिपुर्महात्मा
जघान सैन्यं हरिपुंगवानाम् ॥ ६१
ददृशुश्च महात्मानं हयपृष्ठे प्रतिष्ठितम् ।
चरन्तं हरिसैन्येषु विद्याधरमहर्षयः ॥ ६२
स तस्य ददृशे मार्गो मांसशोणितकर्दमः ।
पतितैः पर्वताकारैर्वानरैरभिसंवृतः ॥ ६३
यावद्विक्रमितुं बुद्धिं चक्रुः प्लवगपुंगवाः ।
तावदेतानतिक्रम्य निर्बिभेद नरान्तकः ॥ ६४
ज्वलन्तं प्रासमुद्यम्य संग्रामान्ते नरान्तकः ।
ददाह हरिसैन्यानि वनानीव विभावसुः ॥ ६५
यावदुत्पाटयामासुर्वृक्षाञ्शैलान्वनौकसः ।
तावत्प्रासहताः पेतुर्वज्रकृत्ता इवाचलाः ॥ ६६
दिक्षु सर्वासु बलवान्विचचार नरान्तकः ।
प्रमृद्नन्सर्वतो युद्धे प्रावृट्काले यथानिलः ॥ ६७ G 6 49 B 6 69 L 6 49

60 ^{a}) B3 -शून्य- (for तुल्य-) —^{c}) D9-11 -सैन्यमुग्र (for -राजसैन्य) —^{d}) D7 भीम (for मीन) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 विवेश मत्स्यरत्तु(Ś1 D1-3 8 मीन स्म, Ś2 Ñ1 V3 B1 D12 मीन स, B3 सिधुस्तु, D4 13 मीनस्तु) यथार्णवौघ(D13 °वाभ)

61 ^{a}) Ś D8 12 सप्तदशातिवीरान् , V1 2 B2-4 D2-4 13 सप्तदशाति(D4 °नि)वीर , V3 B1 सप्तदशान्प्रवीर —^{b}) D13 शूलेन (for प्रासेन) —^{c}) Ś2 Ñ2 V3 B1 4 D8 12 T2 3 G2 M3 5 एक-, Ñ1 तत (for एकः) Ś V3 B1 D2 8 12 दुरात्मा (for महात्मा) D4 तस्मिन्क्षणे शक्तिरिपुर्दुरात्ता(sic), D13 तत क्षणेनैव पुनर्महात्मा —^{d}) Ñ2 G3 यूथपाना (for -पुगवानाम्) —After 61, D13 ins an addl colophon(लङ्काकाडे युद्धपर्वणि नरातकादिषट्कुमारनिर्याण)

62 ^{a}) Ñ1 D4 ते, V1 D13 त (for च) D4 13 दुरात्मान, G1 महावीर, M1 तमायात (for महात्मान) —^{b}) Ñ2 V B3 D5 6 10 11 T1 G2 M1 2 -पृष्ठ , D4 -पृष्ठम् (for -पृष्ठे) Ñ1 समास्थित, D4 अवस्थित, D13 समाहित (for प्रतिष्ठितम्) —^{c}) V2 B1 विचरन् (for चरन्त) —^{d}) Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 13 भूत(Ñ2 मुनि)विद्याधरर्षभा (Ñ2 V1 3 B2-4 D4 13 °य)

63 D4 om 63^{ab} D3 reads 63–64^{b} in marg —^{a}) Ñ1 D13 ते तस्य, M1 2 तस्य स- (for स तस्य) Ñ1 D13 ददृशुर् (for ददृशे) D13 मार्गं —^{b}) D13 -कर्दम —Ś2 om 63^{c}–64 —^{c}) B4 D2 पातित Ś1 B1 D1 2 8 12 पर्वताग्राभैर्, V3 पर्वताभि* (for °कारैर्) —^{d}) D5 इव, G3 M5 अपि, Cm t as in text (for अभि) D13 सहत , L (ed) सवृत (for संवृत)

64 Ś2 om 64 , D3 reads 64^{ab} in marg. (for both, cf v l 63) —^{ab}) M1 2 विक्रमितुर् (for °मितु) B1 युद्ध (for बुद्धि) Ñ1 D4 चक्रे (for चक्रु) B3 शक्ता भूमौ, D13 G2 चक्रुर्बुद्धि (by transp) (for बुद्धि चक्रु) Ñ1 D4 13 वै(D13 च) प्लवगर्षभा , Ñ2 B3 प्लवगसत्तमा , D3 प्लवगरर्षभा (sic) , T2 M5 वानरपुगवा , M1 2 ते वानरर्षभा —^{c}) B4 रणे (for तावद्) G1 तास्तान् , G3 M5 एनान् (for एतान्) T1 अभिक्रम्य Ñ V1 2 B3 4 D4 13 वेगेन विक्रम्य, B2 विक्रम्य वेगेन (for एतानतिक्रम्य) —After 64, Ñ1 V3 B1 D2 3 12 read 1265* and 1264* , Ñ2 V1 2 B2 4 D4 read 67 (including star passages) , while B3 ins in m l 1 only of 1265* , D1 ins l 2 only of 1261* , D8 reads 1265*, D13 reads 1263*, l 2 of 1265* and 1264*

65 G3 om 65-66 D5 T1 G2 M1 2 om 65^{ab} B3 D6 7 9-11 T2 3 M5 read 65^{ab} after 66 —^{a}) D4 पाशम् , D13 शूलम् (for प्रासम्) —^{b}) Ñ1 V3 B3 4 D4 G1 M3 5 -[अ]ग्रे, D6 -[आ]दौ (for -[अ]न्ते) —For 65^{ab}, Ś D8 subst l 1 only of 1264* —D13 om 65^{c}–66 —^{c}) D2 ददार, D5 तताप (for ददाह) D2 रिपु- , D3 सर्व- (for हरि-) —^{d}) Ś Ñ V B D1 2 4 8 12 काननानि यथानल , D3 काननानीव पावक , M2 वानरावविभावसु(sic)

66 G3 D13 om 66 (cf v l 65) —^{b}) G1 transp वृक्षान् and शैलान् Ś Ñ V B D1-4 8 12 शैलान्वृक्षांश्च वानरा —Ś2 om 66^{c}–67 Ś1 V3 D8 12 om 66^{cd} —^{c}) D1 प्रासाहता , D4 पाश° , G2 तु प्र° (for प्रासहता) —^{d}) Ñ1 B1 D1-3 वज्राक्रान्ता, D4 G1 वज्रभिन्ना, D7 वज्रकृता —After 66, B3 D6 7 9-11 T2 3 M5 read 65^{ab}

67 Ś2 D1 om 67 (for Ś2, cf v l 66) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 read 67 (including star passages) after 64. B3 reads 67 (including star passages) for the first time in marg after 1265*, repeating it here. —^{a}) Ñ2 V1 2 B2 3(both times) 4 D4 सर्वासु दिक्षु (by transp) —^{b}) Ñ2 V1 विचचाल, D9 प्र° (for

न शेकुर्धावितुं वीरा न स्थातुं स्पन्दितुं कुतः ।
उत्पतन्तं स्थितं यान्तं सर्वान्निव्याध वीर्यवान् ॥ ६८
एकेनान्तककल्पेन प्रासेनादित्यतेजसा ।
भिन्नानि हरिसैन्यानि निपेतुर्धरणीतले ॥ ६९
वज्रनिष्पेषसदृशं प्रासस्याभिनिपातनम् ।
न शेकुर्वानराः सोढुं ते विनेदुर्महास्वनम् ॥ ७०
पततां हरिवीराणां रूपाणि प्रचकाशिरे ।
वज्रभिन्नाग्रकूटानां शैलानां पततामिव ॥ ७१
ये तु पूर्वं महात्मानः कुम्भकर्णेन पातिताः ।
तेऽस्वस्था वानरश्रेष्ठाः सुग्रीवमुपतस्थिरे ॥ ७२

विचचार) T2 3 महाबल —For 67^{ab}, D13 subst l. 2 only of 1265* —^{c}) D5 6 T2 प्रमृद्नन्, G2 प्रहरन्, Cm as in text (for प्रमृद्नन्) —For 67^{cd}, Ñ2 V1 2 B2 3 (both times) 4 D. 13 subst and D13 alone reads after 64

1263* कपिसैन्यानि सर्वाणि महाप्राणीव मारुतः ।

[Ñ. प्रचचारि तु, V1 2 B3 (first time) कपयन्हरि-, B4 नवर्षि (for कपिसैन्यानि-) D1 तृणानीव तु (for महाप्राणीव)]

—Thereafter Ñ2 V1 2 B. 3 (both times) 4 D1 cont , Ñ1 V3 B1 D2 7 12 13 cont after 1265*, Ś D8 subst. l. 1 only for 65^{ab}, D1 ins l. 2 only after 64

1264* यतो यतश्च ददृशे प्रासपाणिर्नरान्तकः ।
तं तत्रतोऽभ्यमन्यन्त कालोऽयमिति वानराः ।

[(l. 1) V3 B1 3 (first time) D2 8 म, D7 12 स (for च) Ñ1 D1 13 ददृशु (for ददृशे) D4 पाश- (for प्रास) Ñ1 D13 प्रास(D13 शूल)पाणि नरान्तक (for the post half) —B3 om l. 2 in first occurrence —(l. 2) V B1 D1 3 4 12 त(V1 च; D1 तु) मन्यते, B2 [ऽ]मन्यन्त, B3 (second time) समारण्यं, D2 स्वमन्यत, D13 [ऽ]भिमन्यते (for ऽभ्यमन्यन्त) B3 (second time) कपिर (for वानरा)]

—For 67, Ś1 (cont. after 1264*) Ñ1 V3 B1 D2 3 8 12 subst and read after 64, B3 ins. l. 1 only in marg. after 64, D13 subst l. 2 only for 67^{ab} and cont. after 1263*

1265* धावमानान्कपीन्सर्वान्प्रासभृत्सोऽनुधावति ।
सर्वान् दिक्षु बलवान्मारुतोऽपीव बलाहकः ।

[Ñ1 om l. 1 —(l. 1) D2 अपि (for कपीन्) V3 B1 प्रासभृत् S1 D3 [ऽ]नुधावत, D12 [ऽ]नुधावन —(l. 2) D3 दिक्षु सर्वान् (by transp) Ñ1 D13 यथा सर्वान् च दिक्षु (for the prior half) Ñ1 बलवत्ता , V3 बलवान्स (sic), B1 D3 बलाहक- (for बलाहक)]

68 D13 om. 68–69^{b} —^{a}) Ś व्रवितु (metri causa), Ñ V B D1–3 7 8 द्रवितुं, D9–11 भावितु, G3 चालितु (for धावितु). D12 न शक्नुवन्ति चलितु वीरा (sic), G2 (l. न शेकुर्वानरा जेतु G2 वीरा) —^{b}) D2 मर्दितु (for स्पन्दितु). Ñ1 V3 B1 D1–3 न च, Ñ2 V1 2 B2 4 तथा, B3 यथा, D6 यत , D7 M3 भयात , G1 तत (for कुत·) Ś D8 12 न च मर्दितु , D4 न निवर्तितु (for स्पन्दितु कुत·) —^{d}) D6 T2 वानरान् (for वीर्यवान्) —For 68^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 subst

1266* स्थित चैवोत्पतन्त च धावन्त च स विव्यधे ।

[D1 त्रा (for second च). B3 प्रासाग्रेण (for धावन्त च) Ś2 मु (for स) Ś1 Ñ V B1 2 4 D1 3 4 विव्यधे, B3 विध्यते]

69 D13 om 69^{ab} (cf v l 68) —^{a}) Ś D8 12 [आ]दित्य-, B4 [अ]रूप- (for [अ]न्तक-) —^{b}) D4 पाशेन (for प्रासेन) Ś V3 B1 D4 8 12 [अ]तकवर्चसा, Ñ V1 2 B2–4 D1 3 M1 2 [आ]दित्यवर्चसा, G2 [आ]दित्य तेजसा (for [आ]दित्यतेजसा) —^{c}) Ś Ñ2 D2 7–12 भग्नानि, D13 दग्धानि (for भिन्नानि) —After 69^{c}, D5 erroneously repeats 65^{d}–66^{a} —^{d}) Ñ1 V1 B2 4 D1 13 वसुधा- (for धरणी-).

70 V3 om 70^{ab} —^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 -निनद, Ñ1 D1 13 -निर्घोष (for -सदृश) —^{b}) D4 पाशस्य, D13 शूलस्य (for प्रासस्य) Ś B1 D1–4 8 12 विनिपातन, Ñ1 [अ]तिनि°, B3 G2 च नि°, B4 °निपीडित, M5 [अ]भिनिपातित (for [अ]भिनिपातनम्). —^{c}) D4 वीरास्तु (for सोढु) —^{d}) Ś D8 तेतिनेदुर्, D3 विनेदुश्च (for ते विनेदुर्) Ś D1 2 8 12 महास्वना , Ñ1 D4 समतत , V3 B1 महास्वनान Ñ2 V1 3 B2–4 स्पर्शमस्येरिव प्रजा·(B2 °विहगमा), D13 विपेतु पतिता भुवि.

71 ^{ab}) Ñ1 -सैन्यानां (for -वीराणां) Ñ2 न रूपाणि, B1 रुधिराणि (for रूपाणि प्र-). T3 प्रतिकाशिरे D13 तत्सैन्यानां तु रूपाणि पततां च प्रकाशिरे —^{c}) Ś1 विद्युदिग्धाग्र-, Ś2 V3 B1 D1–4 8 12 विद्युद्दग्धाग्र-(V3 °श्म-, D1 °स्य-), Ñ V1 2 B2–4 D6 11 T2 3 °श्मशाग्र (T3 °श्म-), B1 विद्युद्दग्धाश्म- (for वज्रभिन्नाग्र-) D13 कूटानि, G2 शूलाना (sic) (for कूटाना). —^{d}) B4 शूलाना (sic), D2 शालाना (for शैलाना) D1 जपि (for इव) D9 पर्वतासिव (sic)

72 ^{a}) Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 च, Ñ V1 2 B2–4 Cr न (for तु) —^{b}) Ś D2 8 12 योधिता , B4 पीडिता , D13 ताडिता (for पातिता) D6 9 कुम्भकर्णनिपातिता .—After 72^{ab}, Ñ2 V1 2 B4 D4 ins , Ñ1 D13 ins after 72, whereas B2 3 (m) ins after 73^{ab}

विप्रेक्षमाणः सुग्रीवो ददर्श हरिवाहिनीम् ।
नरान्तकभयत्रस्तां विद्रवन्तीमितस्ततः ॥ ७३
विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा स ददर्श नरान्तकम् ।
गृहीतप्रासमायान्तं हयपृष्ठे प्रतिष्ठितम् ॥ ७४
अथोवाच महातेजाः सुग्रीवो वानराधिपः ।
कुमारमङ्गदं वीरं शक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ७५
गच्छैनं राक्षसं वीर योऽसौ तुरगमास्थितः ।
क्षोभयन्तं हरिबलं क्षिप्रं प्राणैर्वियोजय ॥ ७६

स भर्तुर्वचनं श्रुत्वा निष्पपाताङ्गदस्तदा ।
अनीकान्मेघसंकाशान्मेघानीकादिवांशुमान् ॥ ७७
शैलसंघातसंकाशो हरीणामुत्तमोऽङ्गदः ।
रराजाङ्गदसंनद्धः सधातुरिव पर्वतः ॥ ७८
निरायुधो महातेजाः केवलं नखदंष्ट्रवान् ।
नरान्तकमभिक्रम्य वालिपुत्रोऽब्रवीद्वचः ॥ ७९
तिष्ठ किं प्राकृतैरेभिर्हरिभिस्त्वं करिष्यसि ।
अस्मिन्वज्रसमस्पर्शे प्रासं क्षिप ममोरसि ॥ ८०

G 6. 4..
B 6. 6..
L 6 4..

1267* नरान्तकेन ते सर्वे द्राविता निहता युधि ।

[Ñ1 D4 13 विद्राव्य, B2 दारिता (for द्राविता) Ñ2 V1 2 B2 4 निर्जिता हता (for निहता युधि)]

—c) Ñ2 V3 B2–4 भग्ना (for ऽस्वस्था) Ś2 Ñ1 वानरा (for वानर-) D1 वानरश्रेष्ठ ❀ Ck ते स्वस्था वानरश्रेष्ठा इति । स्वस्थचित्तस्मरणदेहा सन्तोऽङ्गदादय । , so also Ct ❀

73 B3 reads 73ab in marg —a) Ś V3 B1–3 D1–4 8 12 13 विचे(Ś D12 °चे)ष्टमाना, Ñ1 अवेक्ष्यमाण , Ñ2 V1 2 B4 निरीक्ष्य°, D9–11 प्रेक्ष्यमाण स(D9 सु-) , G1 सम्प्रेक्ष° (for विप्रेक्षमाण) —b) V3 D6 9–11 T2 3 G2 ददृशे —After 73ab, B2 3 (m) ins 1267* —B2 3 om 73cd —c) Ś2 नरकाक- (sic) , D8 नरकात- (meta) (for नरान्तक-) T3 हय- (for -भय) —d) V1 B4 D9–11 यतस् , D3 6 T2 3 G ततस् (for इतस्) Ś V3 B1 D2 8 12 द्रवती च ततस्तत

74 D6 9 T2 3 G1 2 M1 2 5 om 74ab B3 reads 74ab in marg —a) D4 द्रवतीं (for विद्रुता) —b) Ś1 D4 ददर्श च, Ñ V1 B2 3 D2 3 ददर्श स (by transp) Ś2 D8 ददर्श नरकातक —c) D6 G1 गृहीत्वा (for गृहीत-) Ś B1 3 D1 3 4 8 12 प्रास(D4 पाश)हस्त(B1 3 D3 4 °पाणि) समायात, Ñ V B2 4 D2 13 प्रास(D13 शूल)पाणिसमा- (Ñ2 V2 B4 °मया, D2 13 °नमा)यात —d) D5 7 9–11 T1 G3 M1 2 -पृष्ठ (for -पृष्ठे) S Ñ1 D8 12 च(Ś2) दर्पित (for प्रतिष्ठितम्) Ñ2 V B D1–4 13 हयपृष्ठेन दर्पि- (D1 3 13 दर्शि)त

75 a) D6 7 9–11 T2 3 G M1 2 दृष्ट्वा (for अथ) —b) Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 हरिपुगव , T2 3 वानरेश्वर (for वानराधिप) —c) Ñ D4 13 दृष्ट्वा, V1 2 B2–4 (B3 *sup lin* also as in text) पुत्र (for वीर) —d) D4 (*sup lin* also as in text) शत्रु- (for शक्र-)

76 a) V3 B1 D1 [ए]त, D4 5 13 T1 M3 त्व, Ct as in text (for [ए]न) Ś Ñ V B D1 4 6 8–12 T2 3 M1 2 वीर, D5 7 T1 M3 वीरो, D13 वीर्यात् (for वीर) —b) Ś V3 B1 D1–3 8 12 घोर, Ñ2 V1 2 B2–4 योय, D4 सोसा, D13 सात्व (for योऽसौ) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 M5 आस्थित —c) D9–11 भक्षयत (for क्षोभयन्त) Ś1 D2 3 8 12 च(D3 हि) सैन्यानि , D1 हरिसैन्यानि (hypm) , D7 9–11 परबल (for हरिबल) V3 क्षोभस्त हरिसैन्यानि (sic), B1 क्षोभयन्निह सैन्यानि, D13 सैन्यानि क्षोभयत च —d) Ñ1 शीघ्र, D13 क्षिप्र (for क्षिप्र) Ś1 D8 बाणैर् , B3 प्राणाद् , D12 बाला (sic) (for प्राणैर्)

77 a) D11 सु- (for स) Ñ2 V1 2 B2–4 G1 पितुर् , D7 T2 3 G3 M5 भर्तृ (for भर्तुर्) Ś V3 B1 D1–3 8 12 च(V3 B1 D1–3 तु) भर्तुर्वच (for भर्तुर्वचन) —b) V3 B1 D2 4 निपपात, D4 13 नि पपात V2 B1 4 तथा, D5 T1 M3 5 तत (for तदा) D7 ततोगद , D13 M1 2 तदागद (by transp) (for [अ]ङ्गदस्तदा) —c) Ñ1 D4 13 सिंह- (for मेघ) B1 D4 13 -सकाशो —d) B1 2 M3 मेघानीकम् (M3 °कान्) , D13 मेघादेक (for मेघानीकाद्) V3 D6 7. 9–11 T2 3 अंशुमानिव वीर्यवान्

78 a) Ś Ñ1 V B1 3 4 D8 12 -सपात- (for -सघात-) Ñ B2–4 -सदृशो (for -सकाशो) D13 स शैलसघातनिभो. —c) Ś D8 12 -रुद्वाग , Ñ V B D1–3 नद्धाग , D13 लब्धाग (for सनद्ध) D4 रराजागद आयुग्र (sic). ❀ Cm g अङ्गदसनद्ध सनद्धाङ्गद । , Ck अङ्गदेन दिव्याङ्गदेन सनद्ध आमु(°यु)क्त । , so also Ct ❀

79 V3 om 79ab —b) Ś B2 D8 12 -दतवान् (for दष्ट्रवान्) —c) Ś2 D8 नरकातम् (for नरान्तकम्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 उपागम्य, D9 अतिक्रम्य —d) G1 3 M1 2 5 [अ]गदोब्रवीत् (for ऽब्रवीद्वच) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 वालिसूनुरुवाच ह(Ñ2 V B D2 4 °रभाषत)

80 a) Ś1 तिष्ठन्कि , Ñ2 V1 2 D7 G3 तिष्ठ त्व , G2 तिष्ठाद्य, M1 2 तिष्ठत (for तिष्ठ कि) V2 B2–4 एतैर् , D3 एतैस् (for एभिर्) —b) Ñ2 B4 D4 7 9 T2 G3 कि , B3 तु (for त्व) Ñ1 B3 विरुध्यसे, D4 9 करिष्यति, D13 हि युध्यसे (for करिष्यसि) V1 2 D1 3 त्व(V2 कि) करिष्यसि वानरै —After 80ab, Ñ V1 2 B2–4 D4 G(ed) ins

1268* युध्यस्वाद्य मया सार्धं दर्पं ते विनयाम्यहम् ।

अथाङ्गदो वज्रसमानवेगं
संवर्त्य मुष्टिं गिरिशृङ्गकल्पम् ।
निपातयामास तदा महात्मा
नरान्तकस्योरसि वालिपुत्रः ॥ ८७

स मुष्टिनिष्पिष्टविभिन्नवक्षा
ज्वालां वमञ्शोणितदिग्धगात्रः ।
नरान्तको भूमितले पपात
यथाचलो वज्रनिपातभग्नः ॥ ८८

अथान्तरिक्षे त्रिदशोत्तमानां
वनौकसां चैव महाप्रणादः ।
बभूव तस्मिन्निहतेऽग्र्यवीरे
नरान्तके वालिसुतेन संख्ये ॥ ८९

अथाङ्गदो राममनःप्रहर्षणं
सुदुष्करं तं कृतवान्हि विक्रमम् ।
विसिष्मिये सोऽप्यतिवीर्यविक्रमः
पुनश्च युद्धे स बभूव हर्षितः ॥ ९०

G 6 49
B 6 69
L 6 49

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥ ५७ ॥

D1–3 L (ed) निपातभिन्न (D2 °भग्न, L [ed] °भग्नात्) (for विभिन्नमूर्धा) —^{b}) G3 M5 ववाम (for सुस्राव) G2 तीक्ष्णं (for तीव्र) Ś Ñ1 V3 B1 D1–4 8 12 13 स्व(Ñ1 D4 13 स)शीर्षात्, Ñ2 V1 2 B2–4 च(B3 तु) मूर्ध्नि(Ñ2 B2 °र्ध्नं) (for भृशोष्णम्) —^{c}) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 प्र(B4 स)जज्वाल (for वि°) Ñ1 D4 13 मुष्टिप्रहाराभिहतो विमग्न —^{d}) Ñ2 V1 2 B2 4 समालभ्य, B3 °श्वास्य (for °साद्य) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 च(Ñ1 V1 2 B4 D4 13 स) विस्मितोभूत्, D6 7 9 11 T1 3 M5 विसिस्मिये च.

87 ^{a}) Ś D9–11 मृत्यु- (for वज्र-). Ñ1 V1 2 D1–4 13 -समप्रवेग(Ñ1 V2 °श), B3 4 समो(B4 °म)प्रवेग (for -समानवेग) —^{b}) B1 सवध्य, D1 सवृत्य, D13 उद्यम्य (for संवर्त्य) Ś V3 B1 D1–3 8 12 वज्रकल्प, Ñ2 V1 2 B2–4 -सनिकाश(V1 B3 °श) —^{c}) D13 स ताडयामास —^{d}) V3 B1 वालिसूनु (for °पुत्र)

88 ^{a}) Ś D3 8 12 मुष्टिनिष्पेष-, D2 13 °नि पिष्ट-, D4 मुष्टिभि पिष्ट, D10 11 M1 2 Ck t °निर्भिन्न- (for मुष्टि-निष्पिष्ट-) D2 7 -विभग्न-, D9 -विशीर्ण-, D10 11 M5 Ck t -निमग्न-, M1 2 -विमग्न- (for विभिन्न-) —^{b}) Ś D12 रक्त, Ñ2 B2–4 मुखाद्, V1 2 D3 13 वक्त्राद्, V3 B1 D1–3 तथा, D5 7 9–11 T1 G1 M3 Ct ज्वाला, D6 T2 3 ज्वलन्, Ck as in text (for ज्वाला) Ñ1 वक्त्राद्वमच्, D8 रक्त च स, G2 M5 ज्वलन्महा- (for ज्वाला वमञ्) —^{c}) B3 भूमितल प्रयाति —After 88^c, D13 ins

1270* पुन समुत्थाय तनावभीमम् ।
बभूव सरब्धतरो महौजा
नरान्तको राक्षसराजपुत्र ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विचिन्त्य
जग्राह त वालिसुत निरीक्ष्य ।
अथाङ्गद बाहुबलेन भूय-
श्चिक्षेप रक्ष सहसा तदानीम् ।
स वायुवेगेन कपिप्रवीरो
जघान शूलेन निशाचर च ।
शितेन शूलेन समाहतस्तदा
स राक्षसस्तेन महाबलेन ।
विघूर्णितो भूमितले गतासु

—^{d}) V3 B1 2 M1 2 5 -भिन्न (for -भग्न) D13 पपात वज्राभिहतो यथाद्रि

89 ^{a}) B2 D6 9–11 तदा, D5 T1 यथा (for अथ) B1 3 4 [अ]तरीक्षे, D6 [अ]तरीक्षात् (for [अ]न्तरिक्षे) D2 त्रिदशालयाना —^{b}) D4 वनौकसश्च Ś Ñ V B D1–4 7 8 12 13 [अ]पि (for [ए]व) Ś Ñ V B3 4 D1–3 8 12 महान्निनाद, B1 2 D4 13 महानिनाद —^{c}) Ś Ñ V B D2–4 6–8 12 13 [ऽ]ति(D6 [ऽ]प्र)वीर्ये, D1 5 9–11 T2 3 G M5 [ऽ]ग्र्यवीर्ये (for ऽग्र्यवीरे)

90 D1 om 90 —^{a}) B2 राम तदा (sic), D2 राम-मनु (for राममन-) V3 B1 D4 6 13 T2 3 प्रहर्षयन्, D5 10 12 -प्रहर्षं, Cg k t as in text (for प्रहर्षणं). —^{b}) D4 13 सुदु कर Ś Ñ V1 2 B2–4 D2–5 8 12 13 T1 G1 M3 तत् (for त) Ś D2 4 8 9 12 हि कर्म, Ñ2 सुविक्रम, B4 त्रिवि°, D13 अकर्मवत् (for हि विक्रमम्) V3 B1 सुदुष्कर कर्म रणे च कृत्वा ❀ Cg अथेति । 'तत्कृत-वान्' इत्यत्र तदित्यव्यय पदम् । तस्मादित्यर्थ । अङ्गदो हि यस्मात्सुदुष्करम्, अत एव राममन प्रहर्षण विक्रम कृतवान् तस्मादित्यर्थ । ❀ —D4 reads 90^c twice (first time in marg) —^{c}) D4 (first time) सुविस्मितो, D4 (second time) सुविस्थितो (for विसिष्मिये) D9 T2

14 विषाणं चास्य निष्कृष्य वालिपुत्रो महाबलः ।
देवान्तकमभिद्रुत्य ताडयामास संयुगे ॥ १४
स विह्वलितसर्वाङ्गो वातोद्धूत इव द्रुमः ।
लाक्षारससवर्णं च सुस्राव रुधिरं मुखात् ॥ १५
अथाश्वास्य महातेजाः कृच्छ्राद्देवान्तको बली ।
आविध्य परिघं घोरमाजघान तदाङ्गदम् ॥ १६
परिघाभिहतश्चापि वानरेन्द्रात्मजस्तदा ।
जानुभ्यां पतितो भूमौ पुनरेवोत्पपात ह ॥ १७
समुत्पतन्तं त्रिशिरास्त्रिभिराशीविषोपमैः ।
घोरैर्हरिपतेः पुत्रं ललाटेऽभिजघान ह ॥ १८
ततोऽङ्गदं परिक्षिप्तं त्रिभिर्नैर्ऋतपुंगवैः ।
हनूमानपि विज्ञाय नीलश्चापि प्रतस्थतुः ॥ १९
ततश्चिक्षेप शैलाग्रं नीलस्त्रिशिरसे तदा ।
तद्रावणसुतो धीमान्बिभेद निशितैः शरैः ॥ २०
तद्बाणशतनिर्भिन्नं विदारितशिलातलम् ।
सविस्फुलिङ्गं सज्वालं निपपात गिरेः शिरः ॥ २१

❀ Cg तस्य अङ्गदस्य । तस्य नागराजस्येति द्वितीयतत्पुरुषान्वय ❀ —^{d}) Ś Ñ2 V B D1–4 8 12 G2 ननादाथ (G2 °द च), D9–11 M3 विननाश, M1 2 निपपात (for विननाद) B2 G1 च (for स) Ś2 Ñ2 V1 2 B2 3 D5 T3 वानर, D4 6 G1 M2 रावण (meta), D9–11 कुञ्जर (for वारण) V3 B1 सुदारुण

14 Ñ1 D13 om 14 (cf. v l 13) G2 damaged up to वालि- in ^{b} —^{a}) Ś1 निष्कास्य, Ś2 D4 5 8 9 11 निष्क्रम्य, D1–3 नि कृत्य (for निष्कृष्य) —^{c}) T1 2 G1 M Cr g अभिप्लुत्य —^{d}) Ś V3 B1 D1–3 8 12 स जघान ततो (V3 B1 D2 ततो, D3 तयो)रसि, Ñ2 V1 2 B2–4 D4 जघान च तयोरसि

15 Ñ1 D13 om 15^{ab} (cf v l. 13). —^{a}) V3 विस्फुरित-, B1 विकलित- (unmetric) (for विह्वलित-) D6 7 10 11 T2 3 G1 M1 2 स विह्वलस्तु ते (T2 3 °लागस्ते, G1 °लश्च ते)जस्वी, D9 स वीरो हततेजस्वी —^{b}) D1 वाताधूत, D9 G M5 वातोद्धत —^{c}) Ś D8 12 तु, D3 हि (for च) Ñ1 D13 स (D13 स)चचाल च सुस्राव —^{d}) Ñ1 सफेन (for सुस्राव) D9–11 महत् (for मुखात्) D13 शोणित च मुखाद्बहु —After 15, M5 reads 2–5

16 ^{a}) Ś Ñ V B2 D2–4 7 8 10–13 G1 M1 2 अथाश्वस्य, B1 आश्वास्य च (for अथाश्वास्य) —^{b}) B3 क्षणाद्, D13 क्रोधाद्, G2 चिराद् (for कृच्छ्राद्) —G3 damaged from देवान्तको up to आविध्य प in ^{c} —^{c}) Ś Ñ V B1 2 4 D (except D6) T1 G3 M1 2 5 वेगाद्, B3 गाढ (for घोरम्) —^{d}) B3 जघान च, D13 जघानाथ (for आजघान) Ñ1 D13 G1 2 ततो, D4 11 T1 तथा (for तदा) L (ed) पुनरगद (hypm)

17 ^{a}) B1 3 D4 13 परिघेणाहतश्चा (B3 °ण हत सो)पि —^{b}) B3 D4 तथा (for तदा) D13 वालिपुत्र. प्रतापवान् (=12^d) —D13 repeats 17^{cd} after the first occurrence of 1277* —^{c}) G1 3 M1 2 5 अपतत् —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 (both times) अभि- (for पुन) —G3 damaged from त्पपात up to समुत्पत in 18^a. V1 3 B1 3 D3 4 M1 2 च (for ह)

18 G3 damaged for समुत्पत in ^{a} (cf v l 17). G2 erroneously repeats 18–19 after 19 —^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8–13 T1 G1 3 M1 2 5 तमु (B1 D1 3 त चो)त्पतत, D13 उत्पतंत तु (for समुत्पतन्त) —D1 om from 18^b up to ऽङ्गद in 19^a —^{b}) Ś Ñ V B D2 3, 8 12 13 शरैर्, G1 शितैर् (for त्रिभिर्) D7 9–11 T2 3 G3 M Cm t त्रिभिर्बाणैरजिह्मगै —After 18^{ab}, B2 3 (l 1 only) ins.

1276* त्रिभिर्विव्याध निशितैर्वालिपुत्रं महोरसि ।
तत सुनिशितैस्तीक्ष्णै कङ्कबर्हिणवाजिभि ।
[(l 1) B3 तयोरसि],

while D13 ins (repeating it after 19^{ab})

1277* तलेन भृशमुद्यम्य स जघान तदा वमन् ।

—Thereafter D13 repeats 17^{cd} —^{c}) Ś D2 3 8 13 रोषाद्, Ñ V2 3 B1 2 4 D4 6 G1 2 बाणैर्; V1 D13 त्रिभिर्, B3 कालैर् (for घोरैर्) —^{d}) B4 त, G2 च (for ह). Ñ1 B3 D8 9 12 13 नि (D13 स)जघान ह, V3 B1 त्रिशि (B1 °भि)राहनत्.

19 D1 om ततोऽङ्गद in 19^a (cf v l 18) —^{a}) D4 9 तदा (for ततो) —G3 damaged from ऽङ्गद up to नै in ^{b}.—After 19^{ab}, D13 repeats 1277* —^{c}) Ś D8 12 नाम, Ñ1 D1 9–11 13 अथ, D1 चापि, D2 G1 अभि, D3 इति (for अपि) Ś2 D8 विज्ञाप्य (for विज्ञाय) —^{d}) D13 G1 [अ]भि- (for [अ]पि) B3 प्रतस्थिवान्, D13 पद्द्रुत (for प्रतस्थतु) —After 19, G2 erroneously repeats 18–19

20 ^{a}) T2 3 नीलश् (for ततश्) D13 शैल स (for शैलाग्र). —^{b}) D7 त्रिशिरस, G3 त्रिशिरसस् (for त्रिशिरसे). D6 T2 3 महद्ध्रि (D6 नीलद्ध्रि)शिरस प्रति —^{c}) Ñ2 V3 B1 D4 त (for तद्) Ś D2, 8 13 शूरो, Ñ1 भीम, D1 भीमो, D13 श्रीमान्, M1 2 वीरो (for धीमान्) —^{d}) T2 3 चिच्छेद —G3 damaged from निशितै up to तद्बाण- in 21^a Ś Ñ1 V3 B1 D1 2 8 12 निर्बिभेद शितै शरै

21 G3 damaged for तद्बाण- in ^{a} (cf v l. 20) —^{a}) Ñ1 B3 D4 13 तद्बाणवर्षाभिहत —^{b}) Ñ1 विपरीत, D8

ततो जृम्भितमालोक्य हर्षाद्देवान्तकस्तदा ।
परिघेणाभिदुद्राव मारुतात्मजमाहवे ॥ २२
तमापतन्तमुत्पत्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
आजघान तदा मूर्ध्नि वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ २३
स मुष्टिनिष्पिष्टविकीर्णमूर्धा
निर्वान्तदन्ताक्षिविलम्बिजिह्वः ।
देवान्तको राक्षसराजसूनु-
र्गतासुरुर्व्यां सहसा पपात ॥ २४

तस्मिन्हते राक्षसयोधमुख्ये
महाबले संयति देवशत्रौ ।
क्रुद्धस्त्रिमूर्धा निशिताग्रमुग्रं
ववर्ष नीलोरसि बाणवर्षम् ॥ २५
स तैः शरौघैरभिवर्ष्यमाणो
विभिन्नगात्रः कपिसैन्यपालः ।
नीलो बभूवाथ विसृष्टगात्रो
विष्टम्भितस्तेन महाबलेन ॥ २६ G 6 5 B 6 7 L 6 5

विददार (for विदारित-) Ś Ñ$_1$ V$_3$ B$_4$ D$_{1\ 3\ 8\ 12\ 13}$ -शिलाघन, B$_3$ °द्रुम, D$_4$ °चय, D$_9$ -शिलातर (for -शिला-तलम्) —^{c}) D$_8$ सु- (for first स-) B$_1$ विस्फुलिंग सहज्वाल —^{d}) D$_1$ नि पपात M$_5$ महीतले (for गिरेः शिर)

22 ^{a}) Ś N V B$_{1\ 2\ 4}$ D$_{1-4\ 8\ 12}$ तत्तु (Ś Ñ V$_2$ B$_{2\ 4}$ D$_{1\ 2\ 8}$ त तु [sic], V$_3$ B$_1$ स त [sic]) चूर्णितम्, D$_5$ T$_1$ तच्च निष्फलम्, D$_{7\ 10\ 11}$ T$_{2\ 3}$ Ct स त्रि°, Cm g k as in text (for ततो जृम्भितम्) B$_3$ D$_{13}$ तत्तु भग्न (D$_{13}$ तच्चूर्णित) समालोक्य ❀ Cg जृम्भित भग्नमिति यावत्। जृम्भित तद्धनुर्दण्डेत्यादिवत् ❀ —D$_4$ om 22^{b}–23^{a} —^{b}) D$_6$ T$_{2\ 3}$ हरिं (for हर्षाद्) D$_{5\ 7\ 9-11}$ T$_1$ M$_5$ बली (for तदा) —^{c}) D$_5$ [अ]पि (for [अ]भि-) —^{d}) T$_{2\ 3}$ उत्तम (for आहवे) D$_9$ मारुति रावणात्मज

23 D$_4$ om 23^{a} (cf v l 22) D$_9$ om (hapl ?) 23^{ab} —^{a}) Ñ B$_3$ D$_{13}$ आलोक्य, B$_4$ उत्पाट्य, T$_1$ M$_{1-3}$ उत्प्लुत्य, T$_{2\ 3}$ सप्रेक्ष्य (for उत्पत्य) —^{b}) Ś Ñ V B D$_{1-4\ 8\ 10-13}$ कपिकुञ्जर (for मारुतात्मज) —^{c}) Ñ B$_{2-4}$ D$_{7\ 9\ 13}$ ततो (for तदा) Ñ$_1$ वीर, D$_{13}$ क्रुद्धो (for मूर्ध्नि) —^{d}) Ñ$_1$ B$_3$ D$_{6\ 7\ 9-11\ 13}$ T$_{2\ 3}$ G$_2$ M$_{1-3}$ -कल्पेन (for -वेगेन) —After 23, D$_{5-7\ 9-11}$ T G$_{1\ 3}$ M ins

1278* शिरसि प्राहरद्वीरस्तदा वायुसुतो बली।
नादेनाकम्पयच्चैव राक्षसान्स महाकपिः ।

[(l 1) D$_{5\ 10\ 11}$ प्रहरद्, D$_6$ T$_{2\ 3}$ G$_1$ M$_3$ प्रहरन् G$_3$ धीमास् (for वीरस्). M$_{1\ 2}$ प्रहृत्य मूर्धनि तदा वायुपुत्रो महाबल —(l 2) G$_1$ नादैर् (for नादेन) T$_2$ सर्वान्, M$_5$ चेन (for चैव). D$_7$ नादेन कंपयन्सर्वान् (for the prior half) D$_7$ महाबल]

24 V$_3$ om 24^{ab} —^{a}) Ś$_2$ D$_{8\ 12}$ -निष्पेष-, D$_4$ -विनिष्ट- (sic), D$_5$ om (hapl ?) (for -निष्पिष्ट-) Ñ$_1$ D$_{4\ 7\ 13}$ -विशीर्ण-, D$_{6\ 9-11}$ M$_{1\ 2}$ -विभिन्न, L (ed) -विदीर्ण- (for विकीर्ण-) Ñ$_2$ V$_1$ D$_{12}$ -मूर्ध्नि (for -मूर्धा) —^{b}) Ś V$_{1\ 2}$ B D$_{1\ 3\ 8\ 12}$ विशी(B$_1$ °की)र्ण-, Ñ$_2$ D$_{13}$ निर्धूत, B$_2$ D$_{6\ 9}$ G$_{1\ 2}$ निष्क्रांत, B$_3$ निष्कीर्ण, D$_2$ विस्तीर्ण-, D$_4$ निर्यात-, Cm k t as in text (for निर्वान्त) Ś D$_{8\ 12}$ -दष्टाक्षि-, G$_2$ -दतोति-, M$_5$ -नासाक्षि-, Cm k t as in text (for दन्ताक्षि-) B$_1$ D$_1$ -विलग्न-, B$_2$ -विनष्ट- (for -विलम्बि-) —B$_4$ om 24^{c}–29 —^{d}) V$_3$ निपात (sic) (for पपात) —After 24, D$_4$ ins an addl. colophon [लंकाकांडे देवांतकवध]

25 B$_4$ om 25 (cf v l 24) —^{a}) Ś Ñ$_2$ V B$_{1-3}$ D$_{1-4}$ (also as in text) $_{8\ 12}$ -राजसूनो (Ñ$_1$ B$_{2\ 3}$ °पुत्रे), D$_6$ T$_{1\ 2}$ राजमुख्ये, M$_3$ -नाथ° (for -योधमुख्ये) —^{b}) Ñ$_2$ ससदि (for संयति) Ñ$_2$ D$_4$ देवपुत्रौ (sic) —^{c}) D$_{9\ 10}$ G$_3$ त्रिशीर्षो D$_{11}$ विष्टम्भित- (for क्रुद्धस्त्रिमूर्धा) D$_{6\ 7\ 10\ 11}$ T$_2$ G$_1$ -[अ]स्त्रम् (for -[अ]ग्रम्) —^{d}) D$_6$ T$_2$ नीलोपरि, G$_2$ मेघा इव (for नीलोरसि) G$_{1\ 2}$ -जाल (for -वर्षम्) —For 25^{cd}, Ś Ñ V B$_{1-3}$ D$_{1-4\ 8\ 12\ 13}$ T$_3$ subst

1279* नीलं त्रिमूर्धा कुपितः शरौघै-
र्ववर्ष जाम्बूनदचित्रपुङ्खैः ।

[(l 1) Ñ$_1$ D$_{13}$ ततस् and निशितैः (for नील and कुपित respy) Ñ$_2$ B$_{2\ 3}$ D$_4$ महोदर क्रोधवशाच्छरान् —(l 2) D$_{12}$ वभूव (sic) (for ववर्ष) Ñ$_2$ B$_{2\ 3}$ नानाशनि-मारवाग्रैः]

—D$_3$ T$_3$ cont, while D$_{5-7\ 9-11}$ T$_{1\ 2}$ G M ins after 25

1280* महोदरस्तु संक्रुद्धः कुञ्जरं पर्वतोपमम्।
भूयः समधिरुह्याशु मन्दरं रश्मिवानिव।
ततो बाणमयं वर्षं नीलस्योरस्यपातयत्।
गिरौ वर्षं तडिच्चक्रचापवानिव तोयदः ।

[(l 2) D$_6$ ण्वाभिरुह्याशु, T$_{2\ 3}$ मत्सरमारुह्य (for समधिरुह्याशु) D$_{11}$ S रश्मिमान् —(l 3) D$_{3\ 9-11}$ [उ]परि (for [उ]रसि) D$_6$ पातयत् —(l 4) D$_{3\ 9-11}$ G$_{1\ 3}$ M$_5$ Ck t तडिच्चक्र (G$_1$ M$_5$ °क्रम्), D$_6$ तडिच्चैव, G$_2$ तडिद्ध D$_{3\ 9-11}$ स गर्जन् (for -चापवान्)]

26 B$_4$ om 26 (cf v l 24) —^{a}) Ś Ñ V B$_{1-3}$ D$_{1-4\ 8\ 12}$ शितैः, D$_{6\ 7\ 9-11\ 13}$ T$_{2\ 3}$ G$_{1\ 3}$ M$_{3\ 5}$ ततः, M$_{1\ 2}$ तैः (for स तैः) Ś V$_3$ B$_1$ D$_{2\ 8\ 12}$ शरोत्करैः (for शरौघैरः).

ततस्तु नीलः प्रतिलभ्य संज्ञां
शैलं समुत्पाट्य सवृक्षषण्डम् ।
ततः समुत्पत्य भृशोग्रवेगो
महोदरं तेन जघान मूर्ध्नि ॥ २७

ततः स शैलाभिनिपातभग्नो
महोदरस्तेन सह द्विपेन ।
विपोथितो भूमितले गतासुः
पपात वज्राभिहतो यथाद्रिः ॥ २८

पितृव्यं निहतं दृष्ट्वा त्रिशिराश्चापमाददे ।
हनूमन्तं च संक्रुद्धो विव्याध निशितैः शरैः ॥ २९

D4 अति- (for अभि-) Ś Ñ2 V B1 2 D2 3.8–13 T2 1 G2 -वृष्यमाणो, Ñ1 -भूयमानो, B3 हन्यमानो, D1 6 कृष्यमाणो, D4 5 7 M1 2 -वर्षमाणो (for वर्ष्यमाणो) —c) G1 [अ]ति- (for [अ]थ) D5 6 M3 Cr g निसृष्टगात्रो, M1 2 निकृत्त-देहो, M5 विवृद्ध°, Cv t as in text (for विसृष्टगात्रो) Ś Ñ2 V B1–3 D1–3 8 12 विसृष्ट(V1 °विद्ध, V2 °भिन्न, B2 3 °दग्ध)गात्रोपि(Ñ2 B2 3 °श्चेव, V1 D1–3 °श्चोति, V2 3 B1 °ग्रस्तु) बभूव नीलो ❀ Cm विभिन्नगात्र: श्लथावयव परवशगात्रो वा ❀

27 B4 om 27 (cf v l 24) —a) Ñ1 D13 स, D4 सु- (for तु) D9–11 13 G1 2 प्रतिलब्धसंज्ञ —b) D4 om from सवृक्ष up to समुत्पत्य in 27c D7 9–11 13 -खण्डं (for -षण्डम्) Ś Ñ V B1–3 D1–3 8 12 स(D2 om.)शैल-मुत्पाट्य सवृक्षख(Ś2 D8 °ष)ण्ड(B1 °खण्डवृक्ष) —c) Ñ1 D5 6 13 T नभ, G1 M1 स त, M2 तत (for ततः) M1 2 समुत्क्षिप्य Ñ1 D4 सुपर्णवेगात् (D4 °ग [sic]), D9–11 महोग्रवेगो, D13 तदाशु°, G1 °घोर (for भृशोग्रवेगो) Ś Ñ2 V B1–3 D1–3 8 12 सु(Ś2 D1–3 8 12 स)दूरमुत्पत्य(D1 3 °त्पाट्य) खमु(Ñ2 B2 3 तमु, V3 महो)ग्रवेगो(D8 °वीरो). —d) D5 om महोदर N1 त नि- (for तेन) D4 महो-दरस्यैव D6 reads जघान मूर्ध्नि in marg. B1 मूर्धनि, B3 वीर (for मूर्ध्नि) —After 27, B3 ins. 1281*

28 B4 om 28 (cf v l 24) B3 reads 28a after 28 —a) Ñ2 शैलाग्र-, M3 शैलेन्द्र- (for शैलाभि-) B2 -प्रणिपात-, G1 -[अ]शनिपात- (for -[अ]भिनिपात-) B3 यथैव शक्रो विनिहत्य दानवान्, T2 3 स तेन शैलेन समाहतो भृश —b) Ñ2 B2 D9–11 G3 M3 5 महा- (for सह) —c) Ñ2 D5 11 T1 व्य(Ñ2 नि)पोथि(D11 °हि)तो, B2 3 निषूदितो, D6 T2 3 G2 निपातितो, D10 व्यामोहितो (for विपोथितो) —For 28, Ś V B1 D1–4 8 12 subst, Ñ1 D13 subst. l 1–2 for 28ab, while B3 ins after 27

1281* स तेन शैलेन समाहतस्तदा
रक्षोधिपो भूमितले पपात ।
महोदरो जीवितमुत्ससर्ज
यथा गज सिंहबलाभिभूत ।

[(l 1) V B1 3 D4 हतस्तरस्वी (for समाहतस्तदा) —(l 2) V B1 3 D1 महोदरो (for रक्षोधिपो) Ñ1 स राक्षस सैन्यमहद्विपेन (sic), D13 स राक्षसस्तेन महाबलेन —(l 3) V B1 3 D4 ततस्तु च (for महोदरो) —(l. 4) Ś D3 12 द्विप. (for गज)]

—After 28, Ñ1 B2 D13 ins

1282* महोदरो जीवितमुत्सृजत्तदा
यथा गज सिंहपदाग्रताडित ।

[(l 2) D13 -[अ]भि- (for -[अ]ग्र-)]

—Thereafter B2 D13 ins. an addl. colophon, while Ś V2 3 B1 D1–4 8.12 and M1 2 ins the same after 1281* and 28 respy [*Kāṇḍa name* Ś om, B1 3 D2 4 13 लङ्का° —After *Kāṇḍa name*, D2 13 ins युद्ध-पर्वणि —*Sarga name* Ś V3 B1 D1 2 8 12 13 दशानन(महो)दर-वध, V2 B2 D3 4 महोदरवध. —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 V2.3 B2 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 3 50, B1 47, M1 2 70 —After colophon, M3 concludes with श्रीरामाय नमः]

29 B4 om 29 (cf v l 24).—a) Ñ2 पतित (for निहत) —b) Ñ D13 कोपम् (for चापम्) Ñ2 आहरत्; D13 T3 आददे (for आददे) Ś V B1 3 D1–4.8 12 क्रोध-मूर्छित —c) Ś Ñ1 V1 B1 D1–4 8 12 13 T2 3 सुम(Ñ1 D13 अभि, D1 मम)क्रुद्धो —After 29, Ñ B1(l 1 only) -3 D1–7 9–11 S ins., whereas B4 ins before 30.

1283* स वायुसूनु कुपितश्चिक्षेप शिखरं गिरे ।
त्रिशिरास्तच्छरस्तीक्ष्णैर्बिभेद बहुधा बली ।
तद्व्यर्थं शिखरं दृष्ट्वा द्रुमवर्षं महाकपि ।
विससर्ज रणे तस्मिन्रावणस्य सुतं प्रति ।
तमापतन्तमाकाशे द्रुमवर्षं प्रतापवान् ।   [5]
त्रिशिरा निशितैर्बाणैश्चिच्छेद च ननाद च ।

[(l 1) L(ed) -पुत्र (for -सूनु). M5 पतितश् (for कुपितश्) D4 तदा (for गिरे) —(l 2) G3 चिच्छेद (for बिभेद) —(l 3) Ñ1 तद्भिन्न, D4 विकीर्णं, L(ed) तच्छिन्न (for तद्व्यर्थं) Ñ B2–4 D4 महाबल, D6 7 9–11 T2 3 M3 तदा कपि (for महाकपि) —(l 4) Ñ B2–4 D4 तदा(Ñ2 B3 °नो) वीरो, L(ed.) महावीरो (for रणे तस्मिन्) —(l 5) D9 आकाश (sic) (for आकाशे) Ñ B2–4 D4 7 G M5 तमापतन्तं महसा(D7 G M5 °तीमाकाशे) (for the prior half) and -वृष्टिं (for वर्षं) B2 तथा स ता (for प्रतापवान्). —(l 6) M1 बिभेद (for चिच्छेद)]

हनूमांस्तु समुत्पत्य हयांस्त्रिशिरसस्तदा ।
विददार नखैः क्रुद्धो गजेन्द्रं मृगराडिव ॥ ३०
अथ शक्तिं समादाय कालरात्रिमिवान्तकः ।
चिक्षेपानिलपुत्राय त्रिशिरा रावणात्मजः ॥ ३१
दिवि क्षिप्तामिवोल्कां तां शक्तिं क्षिप्तामसंगताम् ।
गृहीत्वा हरिशार्दूलो बभञ्ज च ननाद च ॥ ३२
तां दृष्ट्वा घोरसंकाशां शक्तिं भग्नां हनूमता ।
प्रहृष्टा वानरगणा विनेदुर्जलदा इव ॥ ३३
ततः खड्गं समुद्यम्य त्रिशिरा राक्षसोत्तमः ।
निचखान तदा रोषाद्वानरेन्द्रस्य वक्षसि ॥ ३४
खड्गप्रहाराभिहतो हनूमान्मारुतात्मजः ।
आजघान त्रिमूर्धानं तलेनोरसि वीर्यवान् ॥ ३५
स तलाभिहतस्तेन स्रस्तहस्ताम्बरो भुवि ।
निपपात महातेजास्त्रिशिरास्त्यक्तचेतनः ॥ ३६
स तस्य पततः खड्गं समाच्छिद्य महाकपिः ।
ननाद गिरिसंकाशस्त्रासयन्सर्वनैर्ऋतान् ॥ ३७
अमृष्यमाणस्तं घोषमुत्पपात निशाचरः ।
उत्पत्य च हनूमन्तं ताडयामास मुष्टिना ॥ ३८ G 6 B 6 L 6

30 Before 30, B4 ins 1283* —ᵃ) Ś Ñ1 V B1 D1–4 8 12 13 M3 ततो हनूमानुत्पत्य (D1 °त्पाद्य, M3 °त्लुत्य) —ᵇ) Ñ1 V3 B3 D9–11 13 हय (for हयान्) D4 हर्षात्त्रि-शिरस B4 G3 M5 तथा (for तदा) —ᶜ) D6 T1 G M5 विरराद, Ck t विददार (as in text) D6 T2 3 तीक्ष्णैर् (for क्रुद्धो) —ᵈ) Ñ2 V3 D5–7 9–11 T G M5 नागेन्द्र, B1 D3 गजेन्द्रान् (for गजेन्द्रं)

31 ᵃ) Ñ B2–4 T2 3 तत, D6 T1 रथ- (for अथ) Ś V D8 12 उपादाय, Ñ2 B2 4 गृहीत्वा स, B1 D6 7 9 10 13 समासाद्य (for समादाय) D1 रथाच्छक्तिमथादाय —ᵇ) D5 T1 कालदण्डम् —ᶜ) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 L (ed) हनूमते (Ñ2 V B D1–4 °मति, L [ed] °मत) प्र (D1 वि) चिक्षेप

32 ᵃ) D5–7 9–11 T1 2 M1–3 Cm k t दिव, Cr as in text (for दिवि) Ñ V3 B2–4 D13 दीप्ता (for क्षिप्ताम्) Ś Ñ V B2 D1–4 8 12 13 महो (Ñ इवो [sic]) ल्काभा, B1 महोल्का ता (for इवोल्कां तां) —ᵇ) Ñ B2 4 D13 असगिनीं, B3 स्वशक्तिना, D6 T1 M1 2 5 असगता (D6 T1 °ना) (for असंगताम्) Ś V B1 D1–4 8 12 शक्तिं ता तु (V3 B1 च) महाप्रभा —V3 om 32ᶜ–33 —ᶜ) Ś Ñ1 V1 2 B1 D1–4 8 12 बभञ्ज हनुमांस्तस्य (V2 °स्तत्र, D4 °स्ता तु) —ᵈ) Ñ1 जहर्ष च, V1 2 हर्षाच्च, G1 विनेदे च (for बभञ्ज च) Ś B1 D1–4 8 12 हर्षाच्च विननाद ह (B1 D4 च)

33 Ś V B1 D1–4 8 12 om 33 (for V3, cf v l 32) —ᵃ) B2 4 [उ]ग्र-, B3 वज्र- (for घोर) —ᵇ) G1 शक्तिं दृष्ट्वा हनूमत (sic) —ᶜ) Ñ2 B2 विनेदुर्देवगधर्वा, B3 4 विनेदुर्वानरा सर्वे —ᵈ) Ñ2 B2–4 प्रहृष्टा, T1 विपेदुर् (sic) (for विनेदुर्) B4 D7 9–11 G3 M5 यथा (for इव)

34 ᵃ) Ñ2 B4 समुत्पाट्य (for समुद्यम्य) Ñ1 तत स खड्गमुद्यम्य —ᵇ) V3 राक्षसाधिप, D3 रावणात्मज, G2 राक्षसेश्वर —D1 om 34ᶜ–35ᵇ —ᶜ) Ñ2 D6 7 T2 3 G3 M1 3 5 निजघान, D8 9 निचखान Ñ B2–4 D4 13 G3 M5 ततो (for तदा) Ś V B1 D2 3 8 12 शूरो, N1 D4 13 G1 M1 2 वेगाद्, Ñ2 B2–4 वीरो, D5 6 T1 M3 व्यूढे, D9–11 G2 3 M5 खड्ग (for रोषाद्) D7 च खड्गेन (for तदा रोषाद्) —ᵈ) D5 T1 M3 वायुपुत्रस्य

35 D1 om 35ᵃᵇ (cf v l 34) —ᵇ) Ś Ñ V1 2 B2–4 D2–4 8 12 13 प्लवगोत्तम, V3 B1 प्लवगर्षभ (for मारुतात्मज) —ᶜ) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M3 त्रिशिरस

36 ᵃ) Ś Ñ2 V1 2 B2 D2 3 8 12 तथाभिहतम्, Ñ1 V3 B1 D1 4 13 तदाभि°, B4 तथा नि°, D5 T1 तलेना° (for तलाभि°) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B2–4 D5 T1 G1 M3 -[आ]युधो, B1 -[आ]तुरो (for [अ]म्बरो) Ñ B2–4 D5 T1 युधि, V1 बली (for भुवि) Ś D2 8 12 खड्गहस्तस्तदा (D2 °वरो) भुवि, Ñ1 V3 D4 13 श्लथ (Ñ1 स्रस्त) गात्रोपतद्भुवि —ᶜ) M1 2 महावेगस् (for °तेजास्) Ñ1 D4 13 महातेजा त्रिस-शस्तु —ᵈ) Ñ B2–4 D4 13 राक्षसोत्तम, D5 T1 गतचेतन, D9 G3 °जीवित (for त्यक्तचेतन) Ś V B1 D1–3 8 12 विसज्ञस्त्रिशिरास्तत (V B1 D1–3 °दा)

37 ᵃ) T1 [आ]पतत, G2 पतित (for पतत) —ᵇ) D7 9–11 तमाच्छिद्य, G1 आच्छिद्य च, G2 समादाय D5 T1 जव (for कपि) —For 37ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1284* पततस्तस्य खड्गं तु समाक्षिप्य महाकपि ।

[Ñ1 पपात, D1 स ततस् (for पततस्) B1 गुड तु (sic), B3 त खड्ग, D3 13 तरज्ज (for खड्ग तु) D3 म चोत्क्षिप्य, D4 समाक्षिप्त V3 B1 -मति (for -कपि) D13 गच्छिद्य महता कपि (for the post half)]

—G2 3 om (hapl) 37ᶜ–39ᵇ —ᶜ) Ñ1 D4 मेघ- (for गिरि-) B3 तेनातिमनिकाशेन —ᵈ) Ñ1 D4 त्रापयन, V3 स्थापयन, B1 D1 3 नापयन् (for त्रासयन्) Ś Ñ V B D1–4 6–13 सर्व (Ś D8 इव) राक्षसान्, M1 2 रजनीचरान् (for सर्वनैर्ऋतान्)

38 G2 3 om 38 (cf v l 37) —ᵃ) Ś V3 B1 4 D2 4 8 12 घोर, Ñ1 D13 शब्द (for घोषम्) —ᵇ) Ś Ñ2 V

42 45 14 तेन मुष्टिप्रहारेण संचुकोप महाकपिः ।
कुपितश्च निजग्राह किरीटे राक्षसर्षभम् ॥ ३९

स तस्य शीर्षाण्यसिना शितेन
किरीटजुष्टानि सकुण्डलानि ।
क्रुद्धः प्रचिच्छेद सुतोऽनिलस्य
त्वष्टुः सुतस्येव शिरांसि शक्रः ॥ ४०

तान्यायताक्षाण्यगसंनिभानि
प्रदीप्तवैश्वानरलोचनानि ।
पेतुः शिरांसीन्द्ररिपोर्धरण्यां
ज्योतींषि मुक्तानि यथार्कमार्गात् ॥ ४१

तस्मिन्हते देवरिपौ त्रिशीर्षे
हनूमता शक्रपराक्रमेण ।
नेदुः प्लवंगाः प्रचचाल भूमी
रक्षांस्यथो दुद्रुविरे समन्तात् ॥ ४२

हतं त्रिशिरसं दृष्ट्वा तथैव च महोदरम् ।
हतौ प्रेक्ष्य दुराधर्षौ देवान्तकनरान्तकौ ॥ ४३

चुकोप परमामर्षी महापार्श्वो महाबलः ।
जग्राहार्चिष्मतीं चापि गदां सर्वायसीं शुभाम् ॥ ४४

B D1 2 4 8 12 13 त्रिशिरा क्षिप्रमुत्थित (V3 °द्यत), Ñ1 त्रिशिरा· समुपेत्य च, D3 त्रिशिरा क्रोधमूर्छित —^{c}) D3 13 समुत्पत्य Ñ1 हनूमन तदा वीरो —^{d}) Ś V3 B1 D1–4 8 12 आजघान स मुष्टिना, Ñ V1 2 B2–4 D13 मुष्टिनाभिजघान ह (Ñ1 D13 स, B4 त).

39 G2 3 om 39^{ab} (cf v l 37) Ś V3 B1 D1–3 8 12 om 39 T2 damaged from रेण in ^{a} up to महा in ^{b} —^{b}) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 सं(D4 स)चचाल, D7 स चुकोप V1(marg. also as in text) D6 T2 -बल (for -कपि·).—^{c}) G2 मारुतिश्च Ñ1 D4 13 स, Ñ2 V1 2 B2–4 [अ]पि (for नि-) —^{d}) D6 T2 3 राक्षसाधिप, G2 राक्षसेश्वर —After 39, D7 G1 3 ins.

1285* हनूमान्रोपताम्राक्षो राक्षस पर्यरिहा ।

40 ^{a}) M5 ततोस्य (for स तस्य) —^{b}) G2 समाकुलानि (for सकुण्डलानि) —For 40^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1286* स तेन खड्गेन महाशिरांसि
कपि समस्तानि सकुण्डलानि ।

[(l 1) Ñ2 B2 3 D4 स तस्य, D2 शितेन (for स तेन) Ñ2 B2 तत (for महा)]

—V2 om 40^{cd} —^{c}) Ñ1 D13 स चिच्छेद, V3 D4 प्रचिक्षेप (for प्रचिच्छेद) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 13 तदा(Ñ1 V3 D4 13 ततो) हनूमास्(V3 om from हनूमास् up to 40^{d}) —^{d}) Ś Ñ V1 B D1–3 8 12.13 त्वष्टात्मजस्येव, D4 तूर्णं यथा दैत्य- (for त्वष्टुः सुतस्येव) D12 शत्रु (for शक्र)

41 ^{a}) Ś V B D2 8 12 -[अ]क्षीणि (for -[अ]क्षाणि) D13 नग- (for [अ]ग-).—^{b}) D6 T2 3 सूर्यानल- (for -वैश्वानर-) Ś V3 B1 D1–3 8 12 -भास्व(D1 3 12 °सु, D2 °स्क)राणि, Ñ D4 13 -समनिभानि, V1 2 B2 4 तुल्यभासि, B3 -रूपवति, D9 -लोहितानि, G1 (before corr as in Ñ) -दर्शनानि (for -लोचनानि) —^{c}) D9–11 पृथिव्या (for धरण्या) —^{d}) G1 ज्योतिर्विमुक्तानि B(ed.) [इ]न्द्र- (for [अ]र्क-) B2 -विराात् (for -मार्गात्) —After 41, D4 ins. an addl colophon [लङ्काकाण्डे त्रिशिरावध].

42 ^{c}) G1 भूश्च, M1 2 चोर्वी (for भूमी) —^{d}) G2 M5 विद्रु(M5 °द्र)विरे (for दुद्रुविरे). Ś Ñ1 V B1 3.4 D1–4 8 12.13 रक्षांसि सर्वाणि(Ñ1 D4 भीतानि, D13 भूतानि) वि(Ś Ñ1 D4.8 13 प्र)दुद्रुवुश्च, Ñ2 B2 सर्वाणि रक्षांसि विदुद्रुवुश्च —After 42, D1 3 13 ins an addl colophon [*Kānda name* D13 लङ्का° —*Sarga name* D1 13 त्रिशिरोवध ; D3 त्रिशिरसो वध —*Sarga no* (figures, words or both) D13 om, D1 3 51]

43 ^{b}) D5 7 T1 G1 महोदरमथापि च, D9–11 M1 2 Ck t युद्धोन्मत्त तथैव च, G2 M5 महापार्श्वस्तथैव च, G3 युद्धोन्मत्तमहोदर (sic) —^{c}) Ñ2 V1 2 B2 4 च तेजस्वी (for दुराधर्षौ) Ś Ñ1 V3 B1 3 D1–4 8 12 13 M1 2 हतौ च प्रेक्ष्य तेजस्वी(M1 2 दुर्धर्षौ) —After 43, Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 ins

1287* मुहूर्तं मोहमासाद्य नैवाचेष्टत राक्षस ।
ततश्चिर तु स ध्यात्वा महात्मा भीमविक्रम· ।

[(l 1) V3 B1 D3 आविष्ट, D1 आस्थाय (for आसाद्य) Ś V2 D8 न व चेष्टत, D2 नैव तिष्ठत (for नैवाचेष्टत) V3 B1 D3 शान्ति नैव स(D3 °बोध) लब्धवान् (for the post half) —(l 2) D1–3 स तु (by transp) V3 B1 राक्षसो भीमदर्शन, D3 राक्षसोमितविक्रम (for the post half)]

44 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 सु(Ñ1 D4 [अ]थ, B1 4 D2 स, D13 च)महातेजा (for परमामर्षी) —^{b}) D5 7 T1 निशाचर (for महाबल) D9–11 G M Cg t मत्तो (G2 मुक्तो) राक्षसपुंगव . ❀ Cg मत्त महापार्श्व । मत्त इति महापार्श्वस्य नामान्तरम् ।, so also Ct ❀—After 44^{ab}, M1 2 ins

1288* हरीन्विद्रावयामास युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ।
[cf. 47^{cd}]

हेमपट्टपरिक्षिप्तां मांसशोणितलेपनाम् ।
विराजमानां वपुषा शत्रुशोणितरञ्जिताम् ॥ ४५
तेजसा संप्रदीप्ताग्रां रक्तमाल्यविभूषिताम् ।
ऐरावतमहापद्मसार्वभौमभयावहाम् ॥ ४६
गदामादाय संक्रुद्धो महापार्श्वो महाबलः ।
हरीन्समभिदुद्राव युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ ४७
अथर्षभः समुत्पत्य वानरो रावणानुजम् ।
महापार्श्वमुपागम्य तस्थौ तस्याग्रतो बली ॥ ४८
तं पुरस्तात्स्थितं दृष्ट्वा वानरं पर्वतोपमम् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो गदया वज्रकल्पया ॥ ४९
स तयाभिहतस्तेन गदया वानरर्षभः ।
भिन्नवक्षाः समाधूतः सुस्राव रुधिरं बहु ॥ ५०
स संप्राप्य चिरात्संज्ञामृषभो वानरर्षभः ।
क्रुद्धो विस्फुरमाणौष्ठो महापार्श्वमुदैक्षत ॥ ५१

—ᶜ) Ñ1 D4 13 विस्मितश् (for [अ]चिष्मती) D5 T1 G3 M3 घोरा —D6 reads ᵈ in marg —ᵈ) Ś Ñ V B D1–4 6 8–13 G1 3 M1 2 5 तदा (for शुभाम्)

45 ᵃ) V3 B1 -पद्म, G1 जाल- (for पट्ट-) Ś V3 B1 D2 8 12 शता(D2 समा)नद्धा, Ñ2 V1 2 B2 3 D1 3 -शतैर्नद्धा, B4 -शतैर्लंका (sic) (for -परिक्षिप्ता) —ᵇ) B2 4 -मेदानु, B3 -मेदोनु-, D13 -मेदोप- (for शोणित-) D1 -कर्दमा, D6 9–11 T3 M3 Cg फेनिला, G2 पेशला, M1 2 -रूपिता (for लेपनाम्) —ᶜ) Ś B1 D1–3 8 12 13 विरोचमाना, Ñ2 V1 2 B2–4 रोचमाना सु- (for विराजमाना) Ñ V B2–4 D9–11 13 M1 2 विपुला (for वपुषा) —ᵈ) B4 मांस- (for शत्रु-) Ś D2 3 7–13 G1 3 M5 त(D2 द)िग्धा, V3 B1 -चर्चिता, D1 कर्दमा, Cg as in text (for -रञ्जिताम्) D5 T1 M1 2 शत्रुपक्षभयकरा(M1 2 °री) ꙮ Cg मांसशोणितफेनिलामिति युद्धकालिकरूपम्। शत्रुशोणितरञ्जितामिति पूर्वकालिकरूपम् ꙮ

46 V3 om 46 —ᵃ) D6 om तेजसा Ś D2 8 12 13 T2 सप्रदीप्ता ता(D13 च), T3 M1 2 सु(M1 2 स)प्रदीप्ताग्रा —ᵇ) B1 शक्ति (for रक्त-) B2 -विभूषणा, D4 विलेपना (for -विभूषिताम्) —Ś D8 12 om 46ᶜᵈ —ᶜ) D13 ऐरावण Ñ V1 2 B D4 -कराकारा, T2 -महानाग- (for -महापद्म) —ᵈ) Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 सर्वभूत- (for -सार्वभौम-) G2 -विभीषणा, M1 2 -भयकरा (for -भयावहाम्)

47 ᵃ) V3 वेगेन, M1 2 तेजस्वी (for संक्रुद्धो) —ᵇ) Ś V3 B1 D1–4 8 12 महायशा (D3 °शाः), Ñ1 D13 रणेरिहा, D5 7 T1 निशाचर (for महाबल) D9–11 G M मत्तो राक्षसपुंगव ꙮ Ck मत्ताख्यस्तु कश्चिद्राक्षस ꙮ —ᶜ) D6 T2 3 हरीन्समभिदुद्राव —ᵈ) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 प्रजा, V3 [उ]त्थित (for ज्वलन्) M1 2 सिंह क्षुन्मृगानिव

48 ᵃ) Ś V2 3 B1 D1–4 8 12 ऋषभस्त(V2 3 B1 D1 3 4 °स्तु) (for अथर्षभ) —ᵇ) D4 वारुणो (for वानरो) Ś Ñ V B D1–4 7 8 12 13 वरुणात्मज (for रावणानुजम्) —ᶜ) D9–11 G1 2 M Cr g मत्तानी(G1 °री)कम् (for महापार्श्वम्) Ś Ñ1 V3 B1 D1–4 8 12 13 समासाद्य(Ñ1 °गम्य) (for उपागम्य) ꙮ Cg मत्तानीक इति च महापार्श्वस्य नामान्तरम् ꙮ —ᵈ) Ñ1 V B1 3 4 D1 13 हरि, D3 युधि (for बली)

49 ᵃ) M5 पुरस्तात्तु (for तं पुरस्तात्) D1 समासाद्य (for स्थितं दृष्ट्वा) —ᶜ) G1 तत (for [उ]रसि) Ś D8 12 क्रोधाद् (for क्रुद्धो) B1 जघानोरसि सक्रुद्धो —ᵈ) Ñ2 V1 2 B2–4 राक्षसर्षभ, T1 वानरर्षभ (for वज्रकल्पया)

50 T1 om (hapl) 50ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ2 B D1–3 8 12 13 तथा, Ñ1 V3 D4 तदा (for तया) —ᵇ) D3 वानरोत्तम —D5 om 50ᶜ–51, Ś D1 8 12 om (hapl) 50ᶜ–51ᵇ —ᶜ) Ñ1 D4 13 समुद्भूत (for समाधूत) —ᵈ) B1 4 मुहु, M1 2 सुस्राव (for बहु)

51 D5 om 51, Ś D1 8 12 om 51ᵃᵇ (for both, cf v.l 50) —ᵃ) G2 सम्प्राप्य च Ñ1 D4 13 तत, V3 चिर (for चिरात्) T1 स सज्ञां प्राप्य सुचिराद् —ᵇ) Ñ1 D4 13 वानरोत्तम, D9–11 वानरेश्वर —D3 om 51ᶜ–52ᵇ D6 9 T G1 2 M om 51ᶜᵈ. K (ed) reads 51ᶜᵈ within brackets —ᶜ) Ñ1 D4 क्रोधाद्, D13 क्रुधो (for क्रुद्धो) —ᵈ) Ś V3 B1 D1 2 4 8 12 अवेक्षत, Ñ1 D13 निरीक्ष्य त (D13 तु), Ñ2 V1 2 B2–4 निरैक्षत (for उदैक्षत) —After 51, D7 10 11 G3 K (ed, within brackets) ins

1289* स वेगवान्वेगवदभ्युपेत्य
तं राक्षसं वानरवीरमुख्यः ।
संवर्त्य मुष्टिं सहसा जघान
बाह्वन्तरे शैलनिकाशरूपः ।
स कृत्तमूलः सहसेव वृक्षः
क्षितौ पपात क्षतजोक्षिताङ्गः ।
तां चास्य घोरां यमदण्डकल्पां
गदां प्रगृह्याशु तदा ननाद ।
मुहूर्तमासीत्स गतासुकल्पः
प्रत्यागतात्मा सहसा सुरारिः ।
उत्पत्य संध्याभ्रसमानवर्ण-
स्तं वारिराजात्मजमाजघान ।
स मूर्छितो भूमितले पपात
मुहूर्तमुत्पत्य पुनः ससंज्ञः ।
तामेव तस्याद्रिवराद्रिकल्पां
गदां समाविध्य जघान संख्ये ।

55 63 28 तां गृहीत्वा गदां भीमामाविध्य च पुनः पुनः ।
मत्तानीकं महापार्श्वं जघान रणमूर्धनि ॥ ५२

स तया गदया भिन्नो विकीर्णदशनेक्षणः ।
निपपात महापार्श्वो वज्राहत इवाचलः ॥ ५३

तस्मिन्हते भ्रातरि रावणस्य
तन्नैरृतानां बलमर्णवाभम् ।
त्यक्त्वायुधं केवलजीवितार्थं
दुद्राव भिन्नार्णवसंनिकाशम् ॥ ५४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥ ५८ ॥

सा तस्य रौद्रा समुपेत्य देहं
रौद्रस्य देवान्तरविप्रशत्रो ।
बिभेद वक्षः क्षतजं च भूरि
सुस्राव धा वर्म इवाद्रिराज । [20]

[(l 2) D7 तूर्य-, G3 -योग- (for -वीर-) —(l 4) G3 -रूप (for -रूप) —(l. 5) D7 सकृत- D10 [र]व (for [प]व) —(l 6) D7 G3 पपात भूमा —(l 8) D7 तदपभ म, G3 तदा ससर्पभ (sic) (for तदा ननाद) —(l 11) D7 उपेत्य (for उत्पत्य) —(l 15) G3 [अ]द्रिराम-, K (ed) प्रवराद्रि- (for [अ]द्रिवराद्रि-) —(l. 19) D7 भूमा (for भूरि)]

—Then D7 10 11 G3 K (ed) cont, while Ñ1 B2 D13 L (ed) ins. after 51, D5.6 9 T G1 2 M ins before 52

1290* अभिदुद्राव वेगेन गदा तस्य महात्मनः ।

[D7 नोभि- M1 2 -जग्राह (for -दुद्राव). G1 तदा, G3 दृढा (for गदा) D5 T1 महाबल, D6 T2 3 G1 3 दुरात्मन (for महात्मन) Ñ1 B2 गदामस्या(Ñ1 °प्या)क्षिपद्वली, D13 राक्षसदुर्मर्षण (for the post half)]

—Thereafter D13 L (ed) cont

1291* तदा चाक्षिप्य उत्प्लुत्य तामेव महतीं गदाम् ।

[Note hiatus between चाक्षिप्य and उत्प्लुत्य L (ed) आक्षिप्तस्तनो वीरस् (for the prior half)]

52 B2 D3 om 52[ab] (for D3, cf v l. 51) D5 6 9 T G1 2 M ins 1290* before 52 —[ab]) M3 गृहीत्वा तां (by transp) D5 T1 महा- (for गदा) Ś V3 B1 D1 2 4 8 12 गृहीत्वा ता (D1 स) गदा वीरो, Ñ1 तामेव तु गदा गृह्य, Ñ2 V1 2 B4 तामथा(V1 2 B1 °मेवा)दाय स गदा, D13 प्रगृह्य रुचिरा ε ε (for [a]) Ś V3 B1 D1 4 8 12 विध्याव, Ñ1 D2 13 G2 व्याविध्य (for आविध्य). B3 G (ed) तत सोथ महात्मा च गदामादाय ता पुन (G [ed] बलात्) —[c]) D1 2 महात्मान, D6 T2 3 समुद्ध स (T3 सु-), L (ed) दुरात्मान (for मत्तानीक) D5 T1 M3 5 महात्मान, D9-11 G1 3 महात्मा स (G1 2 तु), G3 M1 2 °वेगो (for महापार्श्वं). Ś Ñ1 V3 B1 D3.4 7 8 12 13 महापार्श्वं महा(Ñ1 D4 13 दुरा)त्मान(D3 °बाहुस्, D7 °नादो), Ñ2 V1 2 B2-4 तमभिद्(V1 2 B4 °भ्रे, B3 °द्रु)त्य वेगेन. —[d]) D3 तलेनाभिजघान ह.

53 [ab]) G1 य (for स). Ś Ñ2 V1 B2-4 D2.6 8 12 तया, V2 तदा, B1 भीम- (for स्वया). G2 स्वकया (for स स्वया) D6 7 9-11 T2 3 G M3 5 भग्नो (for भिन्नो). Ñ1 V3 D4 13 स गदा(Ñ1 D4 तदा)भिहतो रक्षो (for [a]) Ś D8 12 निर्वात-, Ñ1 D1 2 निर्वांत, Ñ2 V B2-4 D13 निर्धूत-, B1 D4 निष्क्रान्त-, D5-7 9-11 T1 G विशीर्ण- (for विकीर्ण-) D3 स तलेनाहतस्तेन महापार्श्वो बलीयसा —[c]) D1 निःपपात D3 महाबाहु, D9-11 G M तदा (M3 ततो) मत्तो (for महापार्श्वो) —[d]) Ś Ñ1 D1-3 8 12 शवरो वे(D2 °र्श्वे)द्रसूदित, D4 वृत्र. शक्रेण सूदित, D13 समरे शत्रुसूदित —After 53, D3(l 1 only) 5-7 9-11 S ins

1292* विशीर्णनयने भूमौ गतसत्त्वे गतायुषि ।
पतिते राक्षसे तस्मिन्विद्रुत राक्षस बलम् ।

[(l. 1) D3 T3 G2 M1 2 5 विकीर्ण- (for विशीर्ण). D3 9-11 -नयनो, D6 T2 3 -दशने, M1 2 -वदने (for -नयने). D3 9-11 गतसत्त्वो गतायुष (for the post half)]

—Then M3 B (ed) K (ed) (both eds. within brackets) ins a passage relegated to App I (No 37)

54 [b]) Ñ2 V1 2 B2-4 राक्षसाना (for नैरृताना) B4 अर्णभाव (meta), D13 अबुदाभं (for अर्णवाभम्) —[c]) Ś D2 8 12 मुक्त, Ñ V B D1 3 5-7.10 13 T1 2 G M त्यक्त- (for त्यक्त्वा) Ñ2 B2-4 D1-3 7 -जीवितार्थि, D6 T2 3 -जीवनार्थं (for -जीवितार्थं) —[d]) D9 भीरुत्रजनि- (sic) (for भिन्नार्णव-) Ñ1 D4 13 दुद्राव भीतं हतनायक तदा(D4 तु), Ñ2 V1 2 B2 4 दुद्राव भीम निहतप्रधानं, B3 दुद्राव भीत निहतप्रवीर. ꕥ Cm g t भिन्नार्णवसनिकाशमिति क्रियाविशेषणम् ꕥ

५९

स बलं व्यथितं दृष्ट्वा तुमुलं लोमहर्षणम् ।
भ्रातॄंश्च निहतान्दृष्ट्वा शक्रतुल्यपराक्रमान् ॥ १
पितृव्यौ चापि संदृश्य समरे संनिषूदितौ ।
महोदरमहापार्श्वौ भ्रातरौ राक्षसर्षभौ ॥ २
चुकोप च महातेजा ब्रह्मदत्तवरो युधि ।
अतिकायोऽद्रिसंकाशो देवदानवदर्पहा ॥ ३
स भास्करसहस्रस्य संघातमिव भास्वरम् ।
रथमास्थाय शक्रारिरभिदुद्राव वानरान् ॥ ४
स विस्फार्य महच्चापं किरीटी मृष्टकुण्डलः ।
नाम विश्रावयामास ननाद च महास्वनम् ॥ ५

Colophon —*Kānda name* Ś1 om , Ñ B D2 4 13 लंकाकांडे —After Kānda name, D2 13 ins युद्धपर्वणि. —*Sarga name* Ś B1 D8 12 त्रिशिर(Ś1 °रस, B1 °रो)-महापार्श्ववध , Ñ1 D2 महोदरादि(D2 °दर)वध°, Ñ2 V1 2 B2–4 कुमाराणां वध , V3 D1 3 4 महापार्श्ववध , D9 देवातक-त्रिशिरामहोदरमहापार्श्ववध , D13 महोदरमहापार्श्वत्रिशिरसो-देवातकनरातकानां वध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 D3 4 8 12 13 om , Ś2 Ñ2 51, V1 50, B1 4 48 , B3 44 , D1 3 52 , D5–7 10 11 T1 G M3 5 70 , D9 47 , T2 75 , T3 77, M1 2 71 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम .

59

1 ^{a}) D13 स बल Ñ B2–4 D4 7 13 निहत (for व्यथित) —^{b}) D6 S रोमहर्षण Ś V3 B1 D1–3 8 13 तस्मिन्सग्राम(V3 B1 °न्समर)मूर्धनि, Ñ V1 B2–4 D4 तुमुले लो(B4 रो)महर्षणे. —^{c}) Ś D8 12 चाभिहतान्, Ñ V2 B2–4 D13 विनिहतांश्च (for च निहतान्) Ś V3 B1 D1–4 8 12 सख्ये, Ñ1 D13 चैव , Ñ2 V1 2 B2–4 चापि (for दृष्ट्वा)

2 ^{a}) Ś D1–3 8 12 निहतौ चैव (D2 दृष्ट्वा), Ñ V1 2 B2–4 D6 7 13 T2 3 चापि संप्रेक्ष्य, V3 B1 निहतावेतौ, D4 च महावीर्यौ (for चापि संदृश्य) —^{b}) Ś V3 B1 D1–3 8 12 समरेष्वपलायिनौ, Ñ V1 2 B4 समरे वि(Ñ1 च)निसूदितौ, B2 3 D13 M5 समरे वि(D13 M5 च)निषूदितौ, D4 निहतौ रणमूर्धनि, D5 T1 समराग्रे निषूदितौ, D9–11 T3 M2 समरे संनिपा(T2 °घा)तितौ —G3 om 2^{cd} —^{c}) D5 7 9–11 T1 G1 2 M Ck t युद्धोन्मत्तं च मत्तं च.—^{d}) D1.3 L(ed) रावणस्य ह(D3 हि, L[ed] तौ), D6 7 9–11 राक्षसोत्तमौ (for राक्षसर्षभौ)

3 ^{a}) Ś Ñ V3 B1 2 4 D1–4.8 12 13 [अ]थ, V1 2 [अ]ति, G2 सु- (for च) Ñ2 महावीर्यो, B4 °बाहुर् (for °तेजा) —^{b}) Ś D1 2 8.12 भुवि, Ñ V B D3 6 13 T2 3 विभु (for युधि) D4 अतिकायो महाबल. —^{c}) Ś V3 B1 3 D2 8 12 महावीर्यो , Ñ V1.2 B2 4 D1 3 13 महातेजा (for ऽद्रिसंकाशो). D4 ब्रह्मदत्तवरश्चासौ

4 ^{b}) N1 B3 D4 13 भासुर, V1 भानुमान , D2 भासुर , D12 भास्वर (for भास्वरम्) Ś V3 B1 D1 3 8 संघा(V3 B1 °पा)त इव भास्व(D3 °सु)र (D1 राक्षस) —After 4^{ab}, Ś V3 B1 D1–3 8 12 ins , while Ñ2 B3 (m) T2 ins after 4

1293* सूतं संचोदयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ।
निहतानाममात्यानां दग्धस्य नगरस्य च ।
संप्रमार्क्ष्येऽहमद्याशु हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ।
रघुवृक्षं हनिष्यामि मैथिलीफलपुष्पदम् ।
प्रशाखा यस्य सुग्रीवः सर्वे च हरियूथपाः । [5]
कर्मणोऽस्य हि तौ मूलं भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
मूले हते हतं सर्वं तौ हनिष्यामि संयुगे ।
स दिशो दश घोषेण रथेनातिरथो भृशम् ।
नादयन्परमं तूर्णं राघवं प्रति जग्मिवान् ।
पूरिता तेन शब्देन सनदीगिरिकन्दरा । [10]
संचचाल मही सर्वा त्रस्तसिंहमृगद्विजा ।

[(l 1) V3 B1 3 संदेशयामास, D1–3 सनोद° (for संचोद°) —V3 om. l 2 —(l 2) T2 असाध्याना (sic) (for अमात्याना) —(l 3) Ñ2 B3 संप्रमृज्ये , D1 संप्रमार्ज्य, D8 संप्रमादो (for संप्रमार्क्ष्ये) V3 B1 T2 संप्रमाजा(B1 °मृज्या, T3 °मृज्ये)हमश्रूणि, D13 प्रमार्क्ष्यं भयमद्याशु (for the prior half) —Ś D8 12 T2 om (hapl), B1 reads in marg l 4–6 —(l 4) D2 रघुवंशं Ñ2 -पुष्पकं, V3 -संपदं (for -पुष्पदम्) —(l. 5) V3 B1 सुशाखा B3 पत्राणि (for सर्वे च) —(l 6) V3 om. तौ मूलं भ्रातरौ B3 तं (for तौ) —(l 8) Ñ2 V3 B3 D13 घोरेण (for घोषेण) —(l 9) S D8 13 समरे सर्वं, Ñ2 च रथं तूर्णं, B3 D2 परमं पूर्णं(D2 सर्वं), L(ed) च धनुस्तूर्णं (for परमं तूर्णं).—(l 10) V3 B1 पूरितास् T2 नादेन (for शब्देन) V3 B1 -गिरिकंदरा —(l 11) D2 -सर्व- (for -सिंह-) T2 -मृगद्विपा. B3 त्रस्ता सिंहा मृगद्विजा (for the post. half)]

—Ś V3 B1 D1–3 8 12 om. 4^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 2 D7 9–11 आरुह्य (for आस्थाय) B4 दुद्राव (for शक्रारिर्). —^{d}) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 दुद्राव(B4 शक्रारिर्) हरियूथपान् —After 4, G2 ins. 1294*.

5 ^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B2 D8 12 13 महाचापं, D7.9–11 तदा चापं —^{b}) V3 मृष्टकुंडलं, D4 च सकुंडल ; D13 दृष्टकुंडल. .

6 6 11 तेन सिंहप्रणादेन नामविश्रावणेन च ।
ज्याशब्देन च भीमेन त्रासयामास वानरान् ॥ ६
ते तस्य रूपमालोक्य यथा विष्णोस्त्रिविक्रमे ।
भयार्ता वानराः सर्वे विद्रवन्ति दिशो दश ॥ ७
तेऽतिकायं समासाद्य वानरा मूढचेतसः ।
शरण्यं शरणं जग्मुर्लक्ष्मणाग्रजमाहवे ॥ ८
ततोऽतिकायं काकुत्स्थो रथस्थं पर्वतोपमम् ।
ददर्श धन्विनं दूराद्गर्जन्तं कालमेघवत् ॥ ९
स तं दृष्ट्वा महात्मानं राघवस्तु सुविस्मितः ।
वानरान्सान्त्वयित्वा तु विभीषणमुवाच ह ॥ १०
कोऽसौ पर्वतसंकाशो धनुष्मान्हरिलोचनः ।
युक्ते हयसहस्रेण विशाले स्यन्दने स्थितः ॥ ११
य एष निशितैः शूलैः सुतीक्ष्णैः प्रासतोमरैः ।
अर्चिष्मद्भिर्वृतो भाति भूतैरिव महेश्वरः ॥ १२
कालजिह्वाप्रकाशाभिर्य एषोऽभिविराजते ।
आवृतो रथशक्तीभिर्विद्युद्भिरिव तोयदः ॥ १३

Ñ1 किरीट च सकुडल —ᶜ) Ś D8 12 विस्फारयामास, Ñ V1 2 B2 4 D6 7 9–11 13 G1 सश्राव°, G3 मश्रावयस्तत्र (for विश्रावयामास) —ᵈ) B2 ननर्द च Ñ2 V1 2 B2–4 जगर्ज च, D7 महास्वन (for महास्वनम्)

6 ᵃ) Ś -विनादेन, D6 8 T2 3 -निना° (for -प्रणा°) —ᵇ) Ñ B4 D1 6 13 -मश्रावणेन, B2 T2 3 G2 3 -मश्रव°, D4 -प्रश्रव°, D7 -विश्रावितेन, G1 -विश्रव°, M5 -सक्रम° (for -विश्रावणेन) —ᶜ) B4 घोरेण (for भीमेन) —G1 damaged for ᵈ —ᵈ) Ñ1 D1 4 13 M5 वीर्यवान् (for वानरान्) —After 6, D5–7 9–11 S (G2 after 4) ins

1294* ते दृष्ट्वा देहमाहात्म्यं कुम्भकर्णोऽयमुत्थित ।
भयार्ता वानरा सर्वे सश्रयन्ते परस्परम् ।

[(l 1) D9 ते दृष्ट्वा तद्रमान त, T2 3 ते तस्य रूपमालोक्य (for the prior half). ❀ Cv कुम्भकर्णोऽयमुत्थित इत्यत्र इतिशब्दो द्रष्टव्य . ❀ —(l 2) D6 T3 इति त्रस्ता हरिगणा (for the prior half). T3 G2 3 सश्रयति, Ct as above (for मश्रयन्ते) G3 ततस्तत (for परस्परम्) ❀ Ck परस्पर सश्रयन्त । स्वरक्षोपायमिति शेष ❀

7 G3 transp 7 and 8 —ᵃ) Ś V3 B1 D2 3 8 12 transp ते and तस्य D13 चापम् (for रूपम्) Ñ1 आलक्ष्य (for आलोक्य) D1 5 T1 G3 तस्य (G3 °तो) रूप समालोक्य. —ᵇ) Ñ1 त्रिविक्रम —ᶜ) Ś V3 B1 D1 2 4 8 12 13 त्रस्ता, Ñ1 V2 B3 4 तत्र (for सर्वे) D6 7 9–11 T2 3 G1 2 M3 5 भयाद्वानरयूथा (D9–11 °योधा, M5 °मुख्या) स्ते (T2 °स्तु) —ᵈ) Ś V1 3 B1 D1–4 8 12 व्य (Ś2 वि) द्रवत, Ñ1 D13 विविशुश्च, Ñ2 विनिन्युस्ते, V2 B2–4 निलिल्युस्ते, G3 सश्रयते, Ct as in text (for विद्रवन्ति) Ñ V B D1 4 13 G3 परस्पर; D5–7 9–11 T G1 2 M3 5 ततस्तत (for दिशो दश) ❀ Ct ते रूपमालोक्य ते इव वानरा इव विद्रवन्तीति तच्छब्दद्वयनिर्वाह ❀

8 V1 om 8 G3 transp 7 and 8 —ᵃ) Ś Ñ2 V3 B1 D1–4 8 12 अतिकाय —ᵇ) Ś V3 B1 D2 8 12 सर्वे ते, D1 3 सर्वतो (for वानरा) Ñ V2 B2–4 त्रस्तचेतस , T3 मूढचेतना —ᵈ) Ñ V2 B2–4 D4 13 राम पुरुषपुगवं (Ñ2 °सगम).

10 ᵃ) Ś D2 8 12 त तु, V3 B1 D1 3 त स (by transp) B2 transp त and दृष्ट्वा Ś V1 3 B1 D1–3 8 12 महावीर, Ñ1 B3 4 D1 13 दुरात्मान, D6 9–11 T2.3 G1 °काय महात्मान) —ᵇ) D5 T1 M3 विसिस्मिये (for सुविस्मित) Ś Ñ1 V3 B1 D1–4 8 12 13 राघवोथ (D4 °पि) विसिस्मि- (Ś2 D1 4 12 °स्म) ये, Ñ2 V1 2 B2–4 राघवो विस्मितोभवत् —ᶜ) Ś Ñ2 V2 B2 3 D1–3 6–12 T2 3 G3 M5 च, M3 [अ]थ (for तु) —ᵈ) Ñ2 V2 B2–4 अभाषत

11 ᵃ) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 [ऽ]य (for ऽसौ) —ᵇ) Ñ1 B2–4 D13 वपुष्मान् (for धनुष्मान्). D5 पिंगलोचन ❀ Cm g t हरिलोचन सिंहदृष्टि ।, so also Ck ❀—ᶜ) G3 damaged for क्ते हयस. D2 13 युक्तो, D5 T1 युक्त Ś2 D1–3 8 12 G1 2 हरि-, Ñ1 D4 13 वाजि-, Ñ2 V1 2 B3 4 चाश्व; V3 B1 खर- (for हय-) B2 युक्तेनाश्व- —ᵈ) B2 विमाने; B4 D13 विशाल- (for विशाले) D5 T1 विपुल स्यदन स्थित .

12 ᵃ) D5 7 T1 G2 M5 स एष, D6 T2 3 G1.3 क एष, D9 वपुषा (for य एष) G2 शस्त्रै (for शूलै) Ñ V2 B2–4 D4 13 य (Ñ1 D4.13 स) शूलैर्निशितै कुठारै (V2 खड्गै) —ᵇ) Ñ V2 B2–4 D4 13 मुसलै (for सुतीक्ष्णै) D5 om , D7 T1 M1 2 5 प्रासमुद्गर (for प्रासतोमरै) —For 12ᵃᵇ, Ś V1 3 B1 D1–3 8 12 subst

1295* शरै शूलै शितै खड्गैर्मुद्गर सपरश्वधै. ।

[V1 य शूलैर्नि- (for शरै शूलै) Ś D2 8 12 च (for स-)

—ᶜ) V3 D1–3 साचिष्मद्भिर्, D13 सार्वपद्भिर् (for अर्चिष्मद्भिर्) —G (ed) om 12ᵈ – 13ᶜ

13 G (ed) om 13ᵃᵇᶜ (cf v l 12) V3 om 13 —ᵃ) B2 कालानल-, D1 4 (before corr as in text) 5 13 T3 M3 कालजिह्व-, M5 कालरूप- D4 प्रकाशैश्च, G1 -प्रकाशीभिर् (for °शाभिर्) —ᵇ) Ñ V1 2 B2 4 D13 वृतो योय, B1 D2 3 5–7 G3 M3 5 य एषोति- (D2 3 °कोभि-, M5 °षोधि-), D4 यत्र ज्योतिर् (for य एषोऽभि-) B3 वृतो योयं प्रकाशते —ᶜ) Ñ V1 2 B2–4 D13 रथस्थो (for

धनूंषि चास्य सज्यानि हेमपृष्ठानि सर्वशः ।
शोभयन्ति रथश्रेष्ठं शक्रचापमिवाम्बरम् ॥ १४

क एष रक्षःशार्दूलो रणभूमिं विराजयन् ।
अभ्येति रथिनां श्रेष्ठो रथेनादित्यतेजसा ॥ १५

ध्वजशृङ्गप्रतिष्ठेन राहुणाभिविराजते ।
सूर्यरश्मिप्रभैर्बाणैर्दिशो दश विराजयन् ॥ १६

त्रिणतं मेघनिर्ह्रादं हेमपृष्ठमलंकृतम् ।
शतक्रतुधनुःप्रख्यं धनुश्चास्य विराजते ॥ १७

सध्वजः सपताकश्च सानुकर्षो महारथः ।
चतुःसादिसमायुक्तो मेघस्तनितनिस्वनः ॥ १८

विंशतिर्दश चाष्टौ च तूणीरा रथमास्थिताः ।
कार्मुकाणि च भीमानि ज्याश्च काञ्चनपिङ्गलाः ॥ १९

द्वौ च खड्गौ रथगतौ पार्श्वस्थौ पार्श्वशोभिनौ ।
चतुर्हस्तत्सरुचितौ व्यक्तहस्तदशायतौ ॥ २०

रक्तकण्ठगुणो धीरो महापर्वतसंनिभः ।
कालः कालमहावक्त्रो मेघस्थ इव भास्करः ॥ २१

G. B L.

आवृतो) ❀ Cm g रथशक्तीभि रथस्थिताभि (Cg °ताभि शक्तिभि) ।, Ck t रथशक्तीभिरिति दीर्घवइछान्दस (Ct °र्घ आर्ष) ❀ —ᵈ) Ñ1 D13 सविद्युद् (for विद्युद्भिर्)

14 ᵃ) B3 प्र-, D1 [अ]पि (for [अ]स्य) Ś Ñ V B2–4 D1–11 13 T1 G1 2 सज्जानि, B1 सयानि (for सज्यानि) —ᵇ) V B3 4 D1–4 सर्वत (for °श) —ᶜ) B4 D13 शोभयते D4 शोभते रथपृष्ठे च —ᵈ) B1 D1 7 G3 M1 3 शक्रचाप Ś V1 3 B1 D1–4 8 12 इवाबुद(B1 °द) (for इवाम्बरम्)

15 ᵃ) V2 D10 11 य, D9 स (for क) D5 G3 रक्ष शार्दूल, G2 रथिशार्दूलो Ś Ñ1 V3 B1 D1–4 8 12 13 कोय राक्षसशार्दूलो —ᵇ) D1 विराजते, D9 विद्रावयन् (for विराजयन्) Ñ1 D13 रणभूमौ विराजते —V3 B1 om (hapl) 15ᶜ – 16 D6 reads ᶜ in marg —ᶜ) Ñ1 V2 विचरन, Ñ2 V1 B2–4 D4 चरते (for अभ्येति) Ñ1 रक्षसा, B3 धन्विना (for रथिना) D13 चचार नर्स्तेश्रेष्ठो —ᵈ) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–4 8–13 G1 M1 2 वर्चसा (for तेजसा)

16 V3 B1 om 16 (cf v l 15) —ᵃ) Ñ1 ध्वज-शीर्ष , D13 जनशीर्षे (for ध्वजशृङ्ग-) Ñ2 V1 2 B2–4 D4 ध्वजेन रथ(Ñ2 B2 3 नर)शीर्षेण —ᵇ) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 [इ]व, D5 T1 G2 3 M5 [अ]ति (for [अ]भि-) Ś -विराजिता (sic), Ñ1 विराजति , B3 च शोभते (for विराजते) —ᶜ) V2 अर्करश्मि- Ś D2 8 12 मुखैर्, D1 3 4 M3 -निभैर्, D7 समैर् (for प्रभैर्) Ñ2 V1 B2–4 अर्करश्म्युपमैर्बाणैर्

17 ᵃ) D6 9–11 T2 3 G2 3 M1 2 Ct त्रिनत, Cg as in text (for त्रिणत) M5 मेघसकाश Ś V3 D1–3 7 8 12 त्रिन(D1 त्रिश, D2 स्तन)त मेघ(Ś D8 देव, D12 हेम)महादि (D7 °नाद), Ñ V1 2 B D13 त्रिरायत त्रि(B4 °तत्रि)प्रवर (B1 °प्रणत, D13 °पुणत), D4 नागेंद्रमेघसकाश —ᵇ) D8 देवपृष्ठम्, G3 मेघ° (for हेम°) D12 अनामय (for अलकृतम्) G1 रथपृष्ठे प्रतिष्ठित —ᶜ) Ñ1 D6 13 शक्तुल्य- (for शतक्रतु-) —For 17ᶜᵈ, Ś V3 B1 D1–4 8 12 subst

1296* इन्द्रस्येव धनुश्चास्य कार्मुकं भाति चित्रत ।

[V3 B1 चित्रित, D4 भासुर (for चित्रत)]

18 Ś D8 12 om 18 – 19 —ᵇ) D5 (also) महाकर्षी, M5 सजनुर्को (for सानुकर्षो) B1 M5 महाबल —ᶜ) Ñ1 B4 D4 13 सर्वायुध , Ñ2 V1 2 B3 पचमादि-, V3 B1 D1–3 चापादि(V3 B1 °सि)भि (for चतुःसादि-) B2 पचमादित्यसयुक्तो ❀ Cr चतुःसादिसमायुक्त चतु सादिभि समायुक्तम् ❀ —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D3 7 नि स्वन

19 Ś D8 12 om 19 (cf v l 18) —ᵃ) B1 D1–3 च द्वे, D13 च द्वौ (for चाष्टौ) D6 T2 3 त्रिंशत्रिंशद्दशा(T3 °त्तथा)ष्टौ च —ᵇ) Ñ1 B4 D4 तूणा थ, Ñ2 V D10 11 M2 3 तूणास्य, D6 7 G M1 5 तूण्योस्य (for तूणीरा) Ñ आश्रिता (for आस्थिता) B1 D1–3 तूणा रथवरे स्थिता , D5 T1 तूण्योस्य च रथे स्थिता , D13 तूणा यस्य समाश्रिता ❀ Ct तूणा अस्येति शेष ❀ —ᵈ) B3 अश्वा (for ज्याश्च) Ñ2 V1 2 B2–4 -भूषणा (for पिङ्गला) Ñ1 ज्याश्चैवातिविभीषणा , V3 B1 D1–4 गदाश्चाप्रदर्शना , D13 इषाश्चातिविभीषणा ❀ Cg कार्मुकाणि धनुर्भेदा इति न पौनरुक्त्यम् ❀

20 ᵃ) G2 M5 तु (for च) B4 D4 रथद्वौ तौ, D7 9–11 च पार्श्वस्थौ (for रथगतौ) —ᵇ) D7 9 10 प्रदीप्तौ, D11 प्रदीप्तौ (for पार्श्वस्थौ) D2 5 7 10 11 13 T1 M3 Cm g t पार्श्वशोभितौ, D4 °सस्थितौ, D6 °भेदिनौ (for °शोभिनौ) —ᶜ) Ñ V1 2 B2–4 D13 त्सरू दिव्यौ, D3 4 -शरा दिव्यौ, D5 T1 G1 M3 -त्सरुयुतौ (for -त्सरुचितौ) —ᵈ) Ñ1 D4 व्यक्तौ, D3 दश-, M5 व्यस्त- (for व्यक्त-) D3 -प्रमाणत , D5 M1 2 दशायुतौ (for -दशायतौ) Ñ2 B2 दशहस्तायतौ तथा , V1 2 B3 4 दशहस्तौ तथायतौ —For 20ᶜᵈ, Ś V3 B1 D1 2 8 12 subst

1297* चतुष्किष्कुत्सरू दिव्यौ दशहस्तौ प्रमाणत ।

[D12 चतुष्किष्कू D1 -शरौ (for त्सरू)]

21 ᵃ) Ñ1 D13 G3 M1 2 रक्तकण्ठो, D4 M5 रक्तकर्णो, Ñ1 B3 D4 9 13 G3 M1 2 5 -गुणधरो, D5 T2 3 -गुणोपेतो

शाम्बनाङ्गदनद्धाभ्यां भुजाभ्यामेष शोभते ।
शृङ्गाभ्यामिव तुङ्गाभ्यां हिमवान्पर्वतोत्तमः ॥ २२
कुण्डलाभ्यां तु यस्यैतद्भाति वक्त्रं शुभेक्षणम् ।
पुनर्वस्वन्तरगतं पूर्णबिम्बमिवैन्दवम् ॥ २३
आचक्ष्व मे महाबाहो त्वमेनं राक्षसोत्तमम् ।
यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे भयार्ता विद्रुता दिशः ॥ २४
स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणामिततेजसा ।
आचचक्षे महातेजा राघवाय विभीषणः ॥ २५

दशग्रीवो महातेजा राजा वैश्रवणानुजः ।
भीमकर्मा महोत्साहो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २६
तस्यासीद्वीर्यवान्पुत्रो रावणप्रतिमो रणे ।
वृद्धसेवी श्रुतधरः सर्वास्त्रविदुषां वरः ॥ २७
अश्वपृष्ठे रथे नागे खड्गे धनुषि कर्षणे ।
भेदे सान्त्वे च दाने च नये मन्त्रे च संमतः ॥ २८
यस्य बाहुं समाश्रित्य लङ्का भवति निर्भया ।
तनयं धान्यमालिन्या अतिकायमिमं विदुः ॥ २९

(for -गुणो वीरो) Ś Ñ2 V B1 2 D1–3 8 12 रक्तमाल्याम्बरधरो, B4 रक्तस्रग्वो गुणवरो.—^{b}) Ñ1 B2 3 D4 13 मेघ- (for महा-) —^{c}) Ñ1 D4 13 कोयं (for काल). B3 -महारत्नो, D1 -महावक्त्रो. ❀ Cv: कालमहावक्त्र । काल इव महावक्त्र ।; Cr m कालमहावक्त्र॰ कालस्येव महावक्त्रं यस्य स तथोक्तः. ❀—^{d}) D3 वनस्य (for मेघस्य). Ś V3 B1 D1 2 8 12 मेघवर्ण(V3 B1 °र्णो)मिवांबर, Ñ V1 B2–4 मेघवद्ध इवेश्वर (Ñ2 V1 °वांबर), V2 महामेघ इवाम्बर; D4 मेघवर्ण इवासुर; D13 मदरस्येव कंदर.

22 ^{a}) Ś -चद्धाभ्यां (for -नद्धाभ्यां).—^{b}) D4 जानुभ्याम्; D8 T2 3 G2 3 बाहुभ्याम् (for भुजाभ्याम्). Ñ1 B3 4 D1.2 4 9 एव, B2 असि- (for एष).—V3 om 22^{c}–23^{b}.—^{c}) Ś D8 अति-, B2 D13 एव (for इव). Ś Ñ2 V1 B1 D1–3 8 13 T2 दीप्ताभ्यां, Ñ1 D6 T3 दीर्घाभ्या, V2 B2–4 D4 5 9 T1 G1 3 M5 तुङ्गाभ्या (for तुङ्गाभ्या).—^{d}) Ś B1 3 D2 4 8 12 G2 पर्वतो यथा, B2 इव पर्वत, D1 3 °तो महान्, D5 om; T2 °तोपमः, M1 2 अचलोत्तम (for पर्वतोत्तमः).

23 V3 om 23^{ab} (cf. v.l. 22).—^{a}) Ś Ñ1 D2–4 8 12 M5 च यस्यैतद्; Ñ2 V1 2 B2–4 च यस्येदं, B1 च पश्यैतद्; D6 7 T2 तु तस्यैतद्, D9–11 उभाभ्यां च, G (ed) च पश्येद (for तु यस्यैतद्) D13 सकुण्डलाभ्यां यस्यैतद्.—^{b}) Ś D8 12 सुशोभन, D7 9–11 सुभीषण (for शुभेक्षणम्).—^{c}) Ś D8 12 -[अ]न्तरे यद्वद्; Ñ1 D4 7 9–11 G M5 Ck.t -[अ]न्तर(D11 °रे)गत॰, Ñ2 V1 2 B2–4 °रस्थो हि; V3 B1 °रे भाति, D1–3 6 T2 3 M1 2 °र इव (for -[अ]न्तरगत) D13 पुनर्विश्वान्तरगत —^{d}) Ś V3 B1 D2 8 12 G1 भाति(V3 B1 G1 यथा) पूर्णो निशाकर, Ñ V1 2 B2–4 D4.13 M5 परिपूर्णो यथा शशी, D1 3 6 7 9–11 T2 3 G2 3 M1 2 परि(D6 T2 3 G3 प्रति)पूर्णो निशाकर.

24 ^{a}) Ś D8 12 महान्कोयं (for महाबाहो).—^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 कोय(Ś D8 12 स्थितो) राक्षसपुंगव.—^{d}) V3 B1 विप्रदुद्रुवु, D4 च सुदु:खिता (for विद्रुता दिश). D13 विद्रवन्ति यतस्ततः.

25 ^{a}) D2 संपृष्टो —^{b}) Ñ1 D4.13 T2 M5 [अ]क्लिष्टकर्मणा; D6 T3 [आ]दित्यतेजसा (for [अ]मिततेजसा).—^{c}) G2 [ऽ]थ रामाय (for महातेजा) —^{d}) B3 राघवं भयभीषण.

26 ^{a}) M5 दशास्यो विंशतिभुजो —^{c}) V3 B1 भीमरूपो (for °कर्मा) Ñ2 B2 G2 महाबाहो; D1 महाबाहू, D4 M5 महातेजा, D7 9–11 महात्मा हि (for महोत्साहो) —^{d}) D7 9–11 G3 राक्षसेश्वर॰

27 ^{a}) Ś D2.3 8 12 [ए]ष, V3 B1 D1 [ए]व, D7 [अ]सौ; M5 [अ]यं (for [आ]सीद्) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 तस्य पुत्रो ह्यसौ(Ñ1 D4 13 °यं) वीरो.—^{b}) Ñ1 D4 7 13 बली, V3 B1 4 D9–11 बले (for रणे).—^{c}) Ñ V B D4 5 12 13 M3 श्रुतिधर॰.—^{d}) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 सर्वशास्त्रविशारद; D6 T3 सर्वशस्त्रभृतां वर

28 ^{a}) Ñ2 V1.2 B2–4 गजस्कंधे, D4 च पृष्ठे च, D9–11 नागपृष्ठे (for रथे नागे). Ñ1 D13 गजपृष्ठेश्वपृष्ठे च.—^{b}) Ś D2 8 12 क्लपते, V3 B1 D1 3 कपने, D6 9 T3 चर्मणि, M5 लक्षणे (for कर्षणे). Ñ V1 2 B2–4 D4 13 रथे धनुषि चोत्तम. ❀ Cm: धनुषि कर्षण इति। कृष्यतेऽनेनेति कर्षण। पाशादि। तोमरभेदो वा।; Ct cites Maheśvaratīrtha 'धनुषि कर्षण॰' इति पाठे कृष्यतेऽनेनेति कर्षण पाशादिरिति तीर्थ. ❀—D13 om 28^{cd}.—^{c}) B2 D9 भेदसान्त्वे Ś D8 प्रमाणे च, Ñ2 V1 B2 3 प्रदानेषु, V2 D1–3 12 प्रदाने च, B1 [ऽ]थ दाने च (for च दाने च). Ñ1 B4 D4 भेदसान्त्व (D4 °साम)प्रदानेषु, M1 2 भेदे दाने च सांत्वे च —^{d}) D7 नयमंत्रे. Ñ V1 2 B2–4 D4 तथोत्तम (for च संमतः)

29 ^{a}) Ñ2 V1 2 B2–4 अस्य (for यस्य). Ñ2 B2.3 D4 5 9 13 T2 3 G1 M1–3 बाहू (for बाहु) —^{b}) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 T1 3 G M वसति (for भवति).—For 29^{ab}, Ś V3 B1 D1–3 8 12 subst.; while T2 ins after 29^{ab}:

1298* अस्य प्रभाव. सुमहान्कथ्यते देवदानवै ।

—D13 om. 29^{cd}.—^{c}) Ñ V1 2 B2–4 तनयो. Ś V2 3 B1 D1–4 8 12 विद्धि मालिन्यास्, B2 धन°, B3 4 राघ°, G (ed) धन्य° (for धान्यमालिन्या) —^{d}) Ś Ñ1 V3 B1 D1–3 8 12 त्व(Ñ1 ह्य)तिकायेति यं विदु; Ñ2 V1 2 B2–4 अ(V2 त्व)तिकाय इति श्रु(B4 स्मृ)त; D4 ह्यतिकायो हि संविदुः.

एतेनाराधितो ब्रह्मा तपसा भावितात्मना ।
अस्त्राणि चाप्यवाप्तानि रिपवश्च पराजिताः ॥ ३०
सुरासुरैरवध्यत्वं दत्तमस्मै स्वयंभुवा ।
एतच्च कवचं दिव्यं रथश्चैषोऽर्कभास्वरः ॥ ३१
एतेन शतशो देवा दानवाश्च पराजिताः ।
रक्षितानि च रक्षांसि यक्षाश्चापि निषूदिताः ॥ ३२
वज्रं विष्टम्भितं येन बाणैरिन्द्रस्य धीमतः ।
पाशः सलिलराजस्य युद्धे प्रतिहतस्तथा ॥ ३३
एषोऽतिकायो बलवान्राक्षसानामथर्षभः ।
रावणस्य सुतो धीमान्देवदानवदर्पहा ॥ ३४
तदस्मिन्क्रियतां यत्नः क्षिप्रं पुरुषपुंगव ।
पुरा वानरसैन्यानि क्षयं नयति सायकैः ॥ ३५
ततोऽतिकायो बलवान्प्रविश्य हरिवाहिनीम् ।
विस्फारयामास धनुर्ननाद च पुनः पुनः ॥ ३६
तं भीमवपुषं दृष्ट्वा रथस्थं रथिनां वरम् ।
अभिपेतुर्महात्मानो ये प्रधानाः प्लवंगमाः ॥ ३७
कुमुदो द्विविदो मैन्दो नीलः शरभ एव च ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च युगपत्समभिद्रवन् ॥ ३८
तेषां वृक्षांश्च शैलांश्च शरैः काञ्चनभूषणैः ।
अतिकायो महातेजाश्चिच्छेदास्त्रविदां वरः ॥ ३९
तांश्चैव सर्वान्स हरीञ्शरैः सर्वायसैर्बली ।
विव्याधाभिमुखः संख्ये भीमकायो निशाचरः ॥ ४० G 6 B 6 L 6

30 ^{a}) Ś V2 3 D1–3 8 12 अनेन (for एतेन) —^{b}) D8 तपसा जितात्मना —^{c}) Ñ2 B3 शस्त्राणि Ś V3 B1 D2 4 8 12 [अ]स्य दत्तानि, D1 [अ]स्य दिव्यानि, D13 (with hiatus) [अ]स्य आर्याणि, T3 [अ]प्यवार्याणि (for [अ]प्यवाप्तानि) D3 अस्य चास्त्राणि दत्तानि —^{d}) Ś V1 3 B1 D1–4 8 13 रिपूणां च पराजये (D1 पुरजय)

31 Ñ1 D13 transp 31–32^{ab} and 32^{cd}–33 —^{a}) Ñ2 V1 2 B2–4 सुरासुरेभ्यो —^{b}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D2 3 8 12 13 अस्य, V3 B1 चास्य, D4 चापि, M3 अस्यै (for अस्मै) M5 अस्मै दत्त (by transp) —^{d}) Ś D1–3 8 12 T2 3 [ए]वैष, D6 9 G M5 [ए]व सु-, D7 [ए]ष सु-, D10 11 M1 2 रवि-, M3 [ए]षोल्क- (for [ए]षोऽर्क-) D3 भास्कर (for -भास्वर) Ñ V1 2 B2–4 D13 रथश्चैष (Ñ V2 °व) हिरण्मय, V3 B1 D4 रथ चैव सुभास्वर (B1 हिरण्मय)

32 Ñ1 D13 transp 31–32^{ab} and 32^{cd}–33. —^{a}) D1 3 अनेन (for एतेन) —^{b}) D3 मानवाश्च (for दानवाश्च) —Ś2 M5 om. (hapl ?) 32^{cd} —^{c}) D4 सर्वरक्षांसि (hypm). —^{d}) Ś1 D8 12 युधि निर्जिता, Ñ V1 2 B D1–4 13 युधि सूदिता, D6 T4 [ए]व निषूदिता (for [अ]पि निषूदिता)

33 Ñ1 D13 transp 31–32^{ab} and 32^{cd}–33 —^{a}) B4 विजृम्भित, D6 निष्टम्भित, T2 3 च स्तम्भित, G3 विष्टभिता (sic), Cg as in text (for विष्टम्भित) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 बाणै, D5 T1 तेन (for येन) —^{b}) Ś V3 B1 D1–3 8 13 रणे (V3 B1 युद्धे) चेन्द्रस्य, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 रणे शक्रस्य (for बाणैरिन्द्रस्य) B3 युध्यत, D6 7 9–11 धीमता —^{d}) M3 रणे (for युद्धे) Ś V3 B1 D1–4 8 12 पुरा, N8 D7 G2 3 M5 तदा (for तथा)

34 ^{b}) Ś Ñ2 V1 B2 3 D2 3 8 12 महारथ, Ñ1 V2 3 B1 4 D4 13 महाबल, D1 महात्मन, M1 2 रथर्षभ, M5 बलर्षभ (for अथर्षभ) ❀ Cg राक्षसानामथर्षभ इत्यत्राथशब्द कात्स्न्र्ये ❀ —^{c}) D7 9–11 G1 M5 स रावण (for रावणस्य) —D3 om from धीमान् up to ऽतिकायो in 36^{a} V3 B1 वीरो, M5 श्रीमान् (for धीमान्)

35 D3 om 35 (cf v l 34) —^{a}) Ñ1 D4 13 तदत्र, V2 3 B1 4 G2 3 एतस्मिन्, D1 M5 तदस्मं (for तदस्मिन्) —^{b}) Ś प्लवगपुंगवे, V3 B1 पुरुषसत्तम (for पुरुषपुंगव) —^{c}) Ñ2 V1 2 B2–4 D13 एष (for पुरा) —^{d}) D1 T1 क्षिप्र (for क्षय) Ñ V1 B2–4 नेष्यति (for नयति)

36 D3 om up to ऽतिकायो in 36^{a} (cf v l 34) —^{c}) Ś D8 12 धनुर्विस्फारयामास. —^{d}) Ñ V2 B2–4 G2 मुहुर्मुहु (for पुन पुन) D4 नादान्महु मुहुर्मुहु

37 ^{a}) Ś D8 12 -पौरुष, G2 -पुरुष, L (ed) -दर्शन (for -वपुष) —^{c}) D5 T1 नगधरा (for महात्मानो) D12 अभ्यद्रवन्महात्मान —^{d}) D5 7 9 11 T1 G M3 5 वनौकस (for प्लवगमा) Ś V3 B1 D1–3 8 10 12 प्रधाना ये वनौकस

38 ^{a}) Ś द्विविध कुमुदो, V3 B1 D1–3 9 10 द्विविद कुमुदो (by transp), B3 अंगद कुमुदो —^{d}) Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D1–3 8 12 समुपाद्रवन्, V3 B1 प्लवगर्षभा, D13 corrupt (for समभिद्रवन्) ❀ Cr g समभिद्रवन् आगमशासनस्यानित्यत्वाददभाव आर्ष । so also Cm k t ❀

39 ^{a}) Ñ B2–4 D4 13 शिलाश्चैव (for च शैलांश्च) —^{b}) Ś D2 4 12 कनकभूषितै, Ñ V B D1 3 8 10 11 13 कनकभूषणै (for काञ्चनभूषणै) —^{c}) Ś V3 B1 D1–3 8 13 [ऽ]तितेजस्वी (for महातेजाश्च) —^{d}) V3 [अ]स्त्रविशारद, D6 8 12 T3 °भृता वर (for °विदा वर)

40 ^{a}) M1 2 [अ]पि (for [ए]व). V3 B1 प्लवगान् (for स हरीन्) Ś D8 12 तान्समग्रानपि हरीन्, Ñ1 D4 13

40 42 46 तेऽर्दिता बाणवर्षेण भिन्नगात्राः प्लवंगमाः ।
न शेकुरतिकायस्य प्रतिकर्तुं महारणे ॥ ४१

तत्सैन्यं हरिवीराणां त्रासयामास राक्षसः ।
मृगयूथमिव क्रुद्धो हरिर्यौवनमास्थितः ॥ ४२

स राक्षसेन्द्रो हरिसैन्यमध्ये
नायुध्यमानं निजघान कंचित् ।
उपेत्य रामं स धनुःकलापी
सगर्वितं वाक्यमिदं बभाषे ॥ ४३

रथे स्थितोऽहं शरचापपाणि-
र्न प्राकृतं कंचन योधयामि ।
यस्यास्ति शक्तिर्व्यवसाययुक्ता
ददातु मे क्षिप्रमिहाद्य युद्धम् ॥ ४४

तत्तस्य वाक्यं ब्रुवतो निशम्य
चुकोप सौमित्रिरमित्रहन्ता ।
अमृष्यमाणश्च समुत्पपात
जग्राह चापं च ततः स्मयित्वा ॥ ४५

क्रुद्धः सौमित्रिरुत्पत्य तूणादाक्षिप्य सायकम् ।
पुरस्तादतिकायस्य विचकर्ष महद्धनुः ॥ ४६

पूरयन्स महीं शैलानाकाशं सागरं दिशः ।
ज्याशब्दो लक्ष्मणस्योग्रस्त्रासयन्रजनीचरान् ॥ ४७

ताश्चैव तु हरीन्सर्वान्, D2 ताश्च सर्वांश्च स हरीन्, G2 स ताश्चैव हरीन्सर्वान्, M5 ताश्च सर्वान्हरींश्चैव —^{b}) D8 स चायंनर् (for सर्वायसैर्) D4 प्रविश्य हरिवाहिनीं —V3 om 40^{cd} —^{c}) T3 वीर्याद् (for विद्याव) Ś Ñ2 V1 2 B D1–4 8–12 G1 [अ]भिमुखान, Ñ1 D13 M5 [अ]भिमुख, Cg as in text (for [अ]भिमुख) —^{d}) Ś B1 D1–4 8 12 भीमकर्मा (for °कायो) B2 D5 7 9–11 T1 G1 2 M1 2 5 विशारद, D6 महासुर (for निशाचर)

41 T1 damaged for ^{a} (except तेऽर्दि) —^{a}) G2 अर्दिता B3 भेदिता शरवर्षेण —^{b}) D1 भिन्नगात्रा, D6 T2 3 भग्नदेहा, G3 M3 भग्नगात्रा (for भिन्नगात्रा) D7 9–11 पराजिता (for प्लवगमा) —^{d}) V3 पुर स्थातु (for प्रतिकर्तुं) Ñ V B2–4 D1 7 9–11 13 M1 2 महाहवे (for °रणे) Ś B1 D2–4 8 12 पुरत स्थातुमाहवे

42 ^{a}) D13 तु हरीणा च, G3 हरीणा रक्षो (unmetric) (for हरिवीराणा) —^{b}) Ñ1 V3 B1 D13 नाश(D13 हास)-यामास V1 2 रावणि, G3 वीर्यवान् (for राक्षस) —^{c}) M1 गजयूथम् —^{d}) Ś D8 12 हर्यक्षो वनदर्पित, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 केसरी बल(V1 B3 °वन)दर्पित, V3 B1 D1–3 7 9–11 T3 G1 2 M3 5 हरिर्यौवनदर्पित, D5 T1 हर्यक्षो वनमास्थित

43 ^{a}) Ñ1 V1 2 B4 D3 4 7 9–11 13 G2 -यूथ- (for -सैन्य-) —^{b}) Ś D8 12 ह्ययुध्यमान, Ñ2 D2 (both with hiatus) अयु°, D1 9 G2 नायुध्यमानान्, D4 °मानो (for नायुध्यमान). Ś Ñ2 D1 2 4 12 न जघान, D8 च ज°, K(ed) विज° (for निजघान) Ñ1 D13 M5 किंचित्, Ñ2 V3 D4 G3 कश्चित्, B1 D1 9 G2 काश्चित्, Ct as in text (for कंचित्) —^{c}) Ñ1 V1 2 B2–4 D4 13 समेत्य, Ñ2 V3 B1 D9–11 उत्पत्य, T3 आदित्य- (for उपेत्य) Ś Ñ V3 B1 D2 3 8 12 च(Ñ2 स) महाधनुष्मान्, V1 2 B2–4 D4 13 सहसा धनुष्मान्, T- स धनु कलाप, G2 स धनुष्कपाणी (for स धनु कलापी) —^{d}) Ś D8 सुगर्वितं —T1 damaged from द up to रथे in 44^a ❀ Cv सगर्वित सगर्वम् ❀

44 T1 damaged up to रथे in ^{a} (cf v l 43). —^{a}) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 अथ, Ñ2 V1 2 B2 3 एष, V3 अस-, B4 एक, T2 3 उप, G1 रथ- (for रथे) —^{b}) T3 प्रापित (for प्राकृत). Ñ1 G2 3 M2 काचन —^{c}) Ñ1 D13 या यस्य, D4 यस्याद्य, D5 T1 M3 यश्चास्ति, M1 2 यस्यास्य (for यस्यास्ति) D5 T1 M3 कश्चिद्, M5 बुद्धिर् (for शक्तिर्). V3 B3 D4 6 9–11 T1 2 व्यवसाययुक्तो, D2 भवता स शीघ्रम्, M3 °मुक्तो (for व्यवसाययुक्ता) G2 यस्यास्ति वीर्यं व्यवसाय-युक्त —^{d}) D6 दास्यामि ते Ś Ñ1 D3 4 6–12 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) Ñ2 V1 2 B2–4 स मे प्रयच्छत्विह युद्धमध्ये(B2 °द्य), V3 B1 ददातु मे युद्धमिहा(V3 °वा)द्य शीघ्र, D2 आयातु युद्धाय दृढायुधो मा, D13 ददातु क्षिप्र निहतोपि युद्ध

45 ^{c}) D1 3 अमृष्यमाणस्य B1 स तम्, B4 स सम्- (for च सम्-) —^{d}) D1 स, D13 तु (for च) D5 T1 तदा (for तत) Ñ2 V2 B2 4 हसित्वा, V1 D4 प्रहस्य, B3 [ऽ]थ सिद्धये (for स्मयित्वा) Ś V3 B1 D2 3 8 13 जग्राह बाणांश्च तत प्रहस्य(D2 °गृह्य) ❀ Cm g t स्मयित्वा अनादृत्य "ष्मिङ् अनादरे" इति धातु (Ct °रे। इडार्ष) ❀ —After 45, Ñ1 (^{ab} in m) B2 D13 read 57 for the first time, repeating it in its proper place

46 Ś V3 B1 D2–4 8 12 om 46^{ab} —^{a}) Ñ V1 2 B2–4 तत (for क्रुद्ध) —^{b}) Ñ1 B3 तृणवद् (for तूणादा-). Ñ1 V1 2 B2–4 D1 चारिहा (for सायकम्) —For 46^{ab}, D13 subst

1299* तत स सौमित्रिरुपेत्य तूणा-
द्विक्षिप्य चाप परवीरहन्ता ।

—^{c}) Ś V3 B1 D2–4 8 12 चातिकायस्य —^{d}) D1 महाधनु (for महद्धनु) —For 46^{cd}, Ñ1 D13 subst

1300* अतिकायाग्रतश्चापि धनुर्विस्फार्य वीर्यवान् ।

—After 46, Ñ V2 B2 4 D13(Ñ1 D13 after 1300*) read 1301*, while V1 B3 ins 1301*

47 ^{a}) D9–11 महीं सर्वाम्; D13 महासैन्यान्, M5

सौमित्रेश्चापनिर्घोषं श्रुत्वा प्रतिभयं तदा ।
विसिष्मिये महातेजा राक्षसेन्द्रात्मजो बली ॥ ४८
अथातिकायः कुपितो दृष्ट्वा लक्ष्मणमुत्थितम् ।
आदाय निशितं बाणमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४९
बालस्त्वमसि सौमित्रे विक्रमेष्वविचक्षणः ।
गच्छ किं कालसदृशं मां योधयितुमिच्छसि ॥ ५०
न हि मद्बाहुसृष्टानामस्त्राणां हिमवानपि ।
सोढुमुत्सहते वेगमन्तरिक्षमथो मही ॥ ५१
सुखप्रसुप्तं कालाग्निं प्रबोधयितुमिच्छसि ।
न्यस्य चापं निवर्तस्व मा प्राणाञ्जहि मद्गतः ॥ ५२
अथ वा त्वं प्रतिष्टब्धो न निवर्तितुमिच्छसि ।
तिष्ठ प्राणान्परित्यज्य गमिष्यसि यमक्षयम् ॥ ५३
पश्य मे निशितान्बाणानरिदर्पनिषूदनान् ।
ईश्वरायुधसंकाशांस्तप्तकाञ्चनभूषणान् ॥ ५४

G 6
B 6.
L. 6.

महाशैलान् (for महीं शैलान्) Ś Ñ V B D2–4 8 12 पूरयित्वा(Ñ1 °यत) महाशैलान्(S Ñ1 D8 12 °शैलम्, B3 °सैन्यम्), D1 पूरयन्महती शैलान —^{b}) G (ed) घोषेण (for आकाश) Ś Ñ1 B3 4 D6 8 12 T2 3 G2 सागरान्, V3 B1 गगन (for सागर) —D4 om 47^{cd} B3 reads 47^{cd} in marg —^{c}) V1 ज्याशब्द Ś D7 8 12 T3 G3 [ज]त्रे, V1 [उ]चैस् (for [उ]ग्रस्) —^{d}) S D8 12 त्रासयन्ननुजीविन , V1 D3 T3 M1 2 त्रासयामास राक्षसान् —For 47^{cd}, Ñ V2 B2 4 D13 subst and read after 46(Ñ1 D13 after 1300*), while V1 B3 ins after 46

1301* त्रास प्रजगमू रक्षांसि ज्याघोषेण महात्मन ।

[Ñ1 D13 त्रासयामास, Ñ2 त्रास जग्मुश्च, V1 4 + प्रजगमू Ñ1 महामना (for महात्मन)]

—After 47, D2 ins

1302* मोहयित्वा नरानीकं ययौ सिंह इव द्विपम् ।

48 ^{a}) Ś V3 B1 2 D8 धनुषो घोर, Ñ2 V1 2 B3 4 D2 3 12 धनुषो घोष (for चापनिर्घोष) Ñ1 D4 13 स सौमित्रेर्घं(D13 °त्रिध)नुर्घोष —^{b}) D4 भयकर (for -भय तदा) —^{c}) Ś B1 D3 5 6 9 11 13 T1 3 M3 5 विसिस्मिये, Ñ2 V1 2 B2–4 स विस्मितो, D1 2 6 7 8 11 T2 G1 3 विसिस्मये (for विसिष्मिये) —^{d}) S D1–3 8 13 M5 सुतो बली, Ñ1 D13 [आ]त्मजो रणे, Ñ2 V1 2 B2–4 -सुतोऽभवत्, D7 T3 G2 -[आ]त्मजस्तदा (for -[आ]त्मजो बली) V3 B1 राक्षसेन्द्रस्तदा बली, D4 राक्षसेन्द्रो महारणे

49 ^{a}) Ñ2 V1 2 B2 4 M1 2 ततो, B1 तथा, B3 D7 9–11 तत्र (for अथ) Ñ1 D4 13 अतिकाय प्रकुपितो —^{b}) Ś V3 B1 D2 3 8 12 T3 अग्रत , Ñ1 D4 9 13 आस्थित, Ñ2 M5 उत्तम, V1 2 B2–4 उद्यत (for उत्थितम्) —^{c}) D8 निश्रित (for निशित). Ñ1 D4 13 आदाय निशितान्बाणान् —^{d}) M5 चैव वचो (for वचनम्)

50 ^{b}) D1 सङ्ग्रामेषु (for विक्रमेषु) Ś1 D12 विचक्षण , B1 विलक्षण (for [अ]विचक्षण) Ñ V2 B2–4 D4 13 (with hiatus) अज्ञा(Ñ1 B2 4 D4 13 °ज्ञा)तबलविक्रम . —B4 reads 50^{cd} in marg —^{c}) Ñ1 D4 13 कालपाश मा(D4 च), D1 6 9–11 M5 °संकाश (for °सदृश) —^{d}) Ñ1 D13 G1 त्व, D5 मा, D8 स- (for मा) —After 50, B4 reads 52^{c} – 53^{b}

51 Ś D4 5 8 12 om (hapl) 51^{a}–52^{b} —^{a}) Ñ1 मद्बाण, D1 3 मच्चाप- Ñ1 V1 2 B2–4 D13 -मुक्तानां, (for सृष्टानाम्) —^{b}) Ñ V B D2 3 13 शराणां, D1 6 7 9–11 G1 3 बाणानां (for अस्त्राणां) Ñ2 हिमवानिव, V3 B1 D2 3 नतपर्वणां, D1 T2 3 मन्दरानपि (for हिमवानपि) —^{c}) B3 प्रसहते (for उत्सहते) —^{d}) Ñ1 दिशोऽपि वा, V1 2 B2 धरापि वा, G2 अथो क्षिती (corrupt) (for अथो मही) Ñ2 B3 G (ed) अतरिक्षचरोऽपि वा(G [ed] °र), V3 B1 अतरि(B1 °री)क्षगतो मही, B4 D13 अन्तरीक्षं धरा- (D13 दिशो)पि वा

52 Ś D4 5 8 12 om 52^{ab} (cf v l 51) —^{a}) Ñ2 -सुप्त तु (for प्रसुप्त) D1 सुप्तासुप्त भुजग हि —^{b}) V3 D7 9–11 वि-, D2 3 कि, D6 T1 G1 M3 नि- (for प्र-) Ñ V1 2 B2–4 D1 13 न बोधयि(Ñ2 V2 B3 सबोधि)तुमर्हसि —B4 reads 52^{c}–53^{b} after 50 —^{c}) D1 त्यक्त्वा (for न्यस्य) —D5 om 52^{d} – 53^{a} —^{d}) D1 7 10 11 प्राणान्, D4 प्राणांस्त्व, D9 प्राणान्स-, T2 न प्राणान्, M1 5 मा प्राण, L (ed) मा प्राणांस् (for मा प्राणान्) —D1 om from जहि up to तिष्ठ प्राणा in 53^{c} Ś V3 B1 D2 3 8 12 त्व विमोक्ष्यसे, Ñ1 D4 13 त्यक्ष्यसे हत , Ñ2 V1 2 B2–4 13 परित्यज (for जहि मद्गत).

53 D1 om up to तिष्ठ प्राणा in 53^{c}, D5 om 53^{a} (for both, cf v l 52) B4 reads 52^{c} – 53^{b} after 50 —^{a}) S N V1 2 B D2 3 8 12 13 T1 G Cr प्रति(D2 परि)- ष्टभान्, V3 प्रतिष्टब्ध, D4 परित्रस्तो, D9 परिस्तभान् , D10 11 M1 2 Ck t °स्तब्धो, T3 प्रविष्टब्धो, M5 प्रतिविभो, Cm g as in text (for प्रतिष्टब्धो) —^{b}) B3 निवर्तयितुम् , D5 मा ... प्राप्तुम् (न निवर्तितुम्) —^{d}) Ñ1 D4 नयिष्यामि D1 G1 यमालय (for यमक्षयम्).

54 ^{a}) D6 निहितान (for निशितान्) —^{b}) Ñ2 V1 2 B2–4 D4 7 9–11 13 रिपु-, M5 शत्रु- (for अरि) Ś1 Ñ1 V1 2 B3 4 D2 8 12 विनाशनान्, Ś2 विनाशितान्, Ñ2 B3 -विनाशकान्, D1 निकृन्तनान्, D6 निषूदितान (for

53 56 59 एष ते सर्पसंकाशो बाणः पास्यति शोणितम् ।
मृगराज इव क्रुद्धो नागराजस्य शोणितम् ॥ ५५

श्रुत्वातिकायस्य वचः सरोषं
सगर्वितं संयति राजपुत्रः ।
स संचुकोपातिबलो बृहच्छ्री-
रुवाच वाक्यं च ततो महार्थम् ॥ ५६

न वाक्यमात्रेण भवान्प्रधानो
न कत्थनात्सत्पुरुषा भवन्ति ।
मयि स्थिते धन्विनि बाणपाणौ
विदर्शयस्वात्मबलं दुरात्मन् ॥ ५७

कर्मणा सूचयात्मानं न विकत्थितुमर्हसि ।
पौरुषेण तु यो युक्तः स तु शूर इति स्मृतः ॥ ५८

निषूदनान्).—V3 om 54cd —c) D13 -तूणाश्च (for -सकाशास्) —d) Ś2 D1.4 -भूषितान्, B1 -मनिभान् (for -भूषणान्) —After 54, Ś B1.3 (m) D2.3.8 ins

1303* सितपीतामलस्तीक्ष्णो मुक्ताविद्रुमभूषण ।

55 ab) D2 मे (for ते) Ś V3 B1 D2.3.8 सूर्यसंकाशो, Ñ2 B2-4 सर्पसदृशो, D1 दर्प° (for सर्पसंकाशो) B1 भूमि (for बाण) D13 एतेनैवाग्निसंकाशा पास्यति शोणितं मृधे. —After 55ab, Ñ2 V1.2 B2-4 ins, while Ñ1 D13 ins after 55, whereas D4 subst for 55cd

1304* निदाघे रश्मिभिस्तीक्ष्णैरादित्य सलिलं यथा ।

[Ñ1 D4.13 निदाघ- D13 -रश्मिविस्तीर्णं (for °भिस्तीक्ष्णैर्). Ñ1 D13 आदित्येन यथा जलं (D13 जलाशय) (for the post. half)]

—c) Ñ1 D13 मृगराडिव सक्रुद्धो —d) Ñ2 B2 बाण पास्यति, B1.3.4 नागपोतस्य (for नागराजस्य) —After 55, Ś Ñ2 V B D1-3.8.12 ins, while Ñ1 D4.13 cont. after 1304*

1305* यद्यपि त्वा हनिष्यामि का मे कीर्तिर्भविष्यति ।
अजातवीर्यं बालं च ख्यातस्य त्रिदिवालये ।
कामस्तु यदि ते मोहान्मां योधयितुमाहवे ।
यत्नाद्गृहाण स्वशरांस्ततस्त्यक्ष्यसि जीवितम् ।

[D1 om. l. 1 —(l. 1) Ś V3 B1 D2-4.8.12 वधिष्यामि (for हनिष्यामि) Ś1 V3 B1 D2-4 न मे, Ś2 D8.12 न ते (for का मे) —D4 om l. 2 —(l. 2) Ñ2 अजातवीर्यं V B1.2 बाल च, B3 बालस्य (for बाल च) Ñ1 अजातबलवीर्यं च, D1 जातवीर्यमलालं च (for the prior half). D1.13 ख्यातं च. Ś D8.12 त्रिदशालये (for त्रिदिवालये) —(l. 3) Ś D8.12 कामाद्वा, Ñ1 D1.4.13 कामं तु, B4 कामं ते Ś D8.12 वा मोहान्, Ñ B2.3 D1.13 ते कामो, B4 वा कामो (for ते मोहान्) Ñ1 B3 बोधयितुम्, Ñ2 B4 योधयितुम् Ś D4.8.12 इच्छसि (for आहवे). —(l. 4) Ś D8.12 विशिखास्, B1 सुशरास् Ñ B2-4 त्यज सर्वात्मना बाणास्, V1.2 त्यज्य सर्वात्मना बाण, D1 गृह्य बाणान्प्रयत्नेन, D13 यत्नयुक्तं शितबाणैस् (for the prior half). Ñ2 विद्धस् (for ततस्)]

—After 55, D5-7.9-11 S (D5 T1 repeat after 1311*) ins

1306* इत्येवमुक्त्वा सक्रुद्धः शरं धनुषि सदधे ।

[D6.9 T1 (D5 T1 [second time]) G1.2 M1.3.5 शरान् (for शरं).]

56 a) Ñ1 D4 सगर्वं, Ñ2 V1.2 B2-4 सुघोरं (for सरोषं) —After 56, D11 repeats 56a.—b) Ś B2 D8 सुगर्वितं, Ñ1 D4 तदा नृपः, D13 सगर्वितं (for सगर्वितं) B4 सम्प्रति (for संयति) —c) Ñ V1.2 B2-4 न (for स) B2 [अ]तिवरो, D13 °बलं (for °बलो). D9-11 (with hiatus, D11 second time) मनस्वी (for बृहच्छ्रीर्). —d) B3 स, M5 तु (for च). Ñ V1.2 B2-4 D4.13 G1 M1.2 महात्मा, D9.10 मनस्वी (for महार्थम्).—For 56cd, Ś V3 B1 D2.3.8.12 subst

1307* न चैव चुक्रोध बले धृतात्मा
प्रोवाच चैनं स ततो महात्मा ।

[(l. 1) Ś D8.12 वशी (for बले). —(l. 2) V3 चैव V3 B1 तु न (for ततो)],

While D1 subst for 56cd :

1308* उवाच सौमित्रिरुदारसत्त्वो
न्यायोपपन्नं च शुभं च वाक्यम् ।

57 Ñ1 (ab in m.) B2 D13 read 57 after 45, repeating it here —ab) Ñ V B2-4 D4.13 भवति शूरा (for भवान्प्रधानो) D1 न कत्थमाना, D2 न कत्थना, D3 निकत्थना ; D6 T2 M5 विकत्थनात् (for न कत्थनात्) Ñ1 D4.13 (Ñ1 D13 second time) किं कथ्यसे प्राकृतवत्त्वमद्य (for b) Ñ1 B2 D13 (all second time) रणे न गर्जंति वृथा हि (D13 °थाति) शूरा किं गर्जसे प्राकृतवत्त्वमद्य —c) D1 G1 संयति (for धन्विनि). Ñ1 (second time) B2 (first time) G1 चापपाणौ, D9 बाणचापे (for बाणपाणौ). D4 मयि स्थिते चापिनि चापपाणौ. —d) Ś Ñ1 B3 D8.12.13 (Ñ1 B2 D13 [all first time]) प्रदर्शयस्व, Ñ V1.2 B2-4 D5.6.9-11.13 (Ñ1 B2 D13 [second time]) T M1-3 निदर्शयस्व, K (ed) निदर्शय स्व- ; L (ed) विदर्शय स्व- (for निदर्शयस्व). B1 D4 [अ]द्य (for [आ]त्म-). Ñ1 D13 (second time) यथावत् (for दुरात्मन्).

58 a) Ś Ñ V B D1-4.6.8.12.13 T2.3 दर्शय (for सूचय) —b) D13 कथयितुम् (for विकत्थितुम्).—c) Ś Ñ2 V1 B D2-4.8.12 हि, D5 च (for तु). D6 सयुक्त .

सर्वायुधसमायुक्तो धन्वी त्वं रथमास्थितः ।
शरैर्वा यदि वाप्यस्त्रैर्दर्शयस्व पराक्रमम् ॥ ५९
ततः शिरस्ते निशितैः पातयिष्याम्यहं शरैः ।
मारुतः कालसंपक्वं वृन्तात्तालफलं यथा ॥ ६०
अद्य ते मामका बाणास्तप्तकाञ्चनभूषणाः ।
पास्यन्ति रुधिरं गात्राद्बाणशल्यान्तरोत्थितम् ॥ ६१
बालोऽयमिति विज्ञाय न मावज्ञातुमर्हसि ।
बालो वा यदि वा वृद्धो मृत्युं जानीहि संयुगे ॥ ६२
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा हेतुमत्परमार्थवत् ।
अतिकायः प्रचुक्रोध बाणं चोत्तममाददे ॥ ६३
ततो विद्याधरा भूता देवा दैत्या महर्षयः ।
गुह्यकाश्च महात्मानस्तद्युद्धं ददृशुस्तदा ॥ ६४

—d) Ś Ñ V1 2 B2–4 D2 4 6 8 12 13 स शूर इति कथ्य(D2 चोच्य)ते(Ñ V1 2 B2–4 D4 13 सज्ञित), V3 B1 D3 L[ed] स न (D3 हि, L [ed] वै) शूर इहोच्यते(V3 °ता)

59 a) D13 -सुमयुक्तो (for समा°) —b) Ś Ñ1 B1 D2–4 8 12 13 धन्वी रथवरे स्थित .

60 a) D6 T2 3 ततस्ते निशितै शीर्षं —b) Ñ V1 B2–4 D4 मार्गणै , D13 सायकै (for [अ]ह शरै·) —D9 om 60^{c} – 61^{b} —c) T2 दूरत (for मारुत) Ñ1 V2 D10 11 कालसयुक्त, D4 °पक्व च, D13 °सपन्न (for °सपक्व) —d) Ś D8 12 वृक्षात् , D2 वृत, D4 वृहत् , Cr g as in text (for वृन्तात्)

61 D9 om 61^{ab} (cf v l 60) G2 om 61^{a} – 62^{b} —b) B1 D4 शुद्ध- (for तप्त-) G3 सुमुखा कङ्कपत्रिण —c) Ś Ñ V B D1–4 8 12 देहात् (for गात्राद्) —d) D9 -शल्यातरस्थित Ś V3 B1 D2 4 8 12 13 M1 2 5 पुरा देवा यथामृत(D4 13 M1 2 °वामृत यथा), Ñ V1 2 B2–4 अमृत विबुधा इव, D1 3 6 पुरा(D6 दिव्या)मृतमिवामरा .

62 G2 om 62^{ab} (cf v l 61) —b) Ñ V1 2 B2 3 D1 4 13 ना(Ñ2 V1 मा)वज्ञा कर्तुम् , B4 D6 9–11 न चा(B4 मा ना)वज्ञातुम् , D7 G1 नावज्ञातु त्वम् (for न मावज्ञातुम्) D4 इच्छसि (for अर्हसि) V3 B1 नावज्ञातुमिहार्हसि —After 62^{ab}, D1–3 ins

1309* किं दष्ट कृष्णसर्पेण बालेन न विपद्यते।

—c) T1 वृद्धो वा (by transp) Ñ2 V1 2 B2–4 बाल वा यदि वा वृद्ध —d) Ś D3 8 12 नाभ्येति, B4 जानीथ (for जानीहि) Ñ2 V B D1 मा रणे, D5 6 T मा तव (for सयुगे) Ñ1 D13 न से जीवन्गमिष्यसि, D2 शूरो योऽभ्येति सयुगे, D4 न प्राणै सगमिष्यसि —After 62, Ñ V1 2 B2–4 ins , while D1 2 cont after 1311*

1310* एकेन हि शरेण त्वा हन्तु शक्नोमि राक्षस।
दर्शयस्व इदानीं मे वीर्यमस्त्रबल च यत्।
ततस्त्वा नाशयिष्यामि दृष्टपौरुषविक्रमम्।

[(l 1) D2 साप्रत (for राक्षस) —(l 2) Note hiatus between दर्शयस्व and इदानीं Ñ2 B2 D1 2 दर्शय त्वम् (for दर्शयस्व) B3 त्वदीय (for इदानीं) Ñ2 महत्, D2 च तत् (for च यत) —(l 3) D1 2 दृष्टविज्ञातपौरुष (for the post half)]

—After 62, D1 2 5–7 9–11 S ins

1311* बालेन विष्णुना लोकास्त्रय क्रान्तास्त्रिभि क्रमै ।

[D5 T1 transp लोकास् and क्रान्तास् D7 9–11 M5 त्रिविक्रमे]

—Then D5 T1 repeat 1306*

63 b) Ñ1 D13 सारमर्थवत्, V3 B4 T1 M1 2 5 परमार्थवित् (for परमार्थवत्) —V3 om 63^{cd} —d) T2 3 उत्तमम् (for चोत्त°) D5 T3 आदधे Ś D8 12 बाण चाथ समादधे, V3 B1 D1–3 बाण(V3 B1 °णाश्च) चास्य समादधे —After 63, Ś V(V2 after 63^{ab} owing to om) B1 2 D1–3 8 12 ins , while B3 ins (m) only l 4–8 after l 6 of 1317*, D6 T2 3 ins after 65 (first time)

1312* तमापतन्त सौमित्रिस्त्रिधा चिच्छेद लाघवात्।
रावणि परमामर्षी शरैरेनमुपाद्रवत्।
तत शरसहस्रेण सछाद्य रघुनन्दनम्।
विभीषण च सामात्य यूथपाश्चापि दुद्रुवे।
सत्रास्य वानरीं सेना शरवर्षैर्महाभुज । [5]
सौमित्रिमभिदुद्राव पुनरेव महामृधे।
तमापतन्त सहसा प्रत्यगृह्णान्महाभुज ।
लक्ष्मणो राक्षसश्रेष्ठ शरैरग्निसनिभै ।

[V2 om l 1–2 —(l 1) B2 युधि (for त्रिधा) V3 B1 सायकै , B2 नाल्पवत् (for लाघवात्) —B2 om (hapl ?) l 2 —(l 2) V3 राक्षस (for रावणि) D6 परमामर्षं D3 8 12 शनैर् (for शरैर्) —(l 3) V3 B1 प्रच्छाद्य, D1 सच्छिद्य (for सछाद्य) —(l 4) D3 6 T2 3 सहामात्य Ś V D2 3 12 [अ]भि- , B2 [ए]व, D6 T2 3 वि- (for [अ]पि). —(l 5) B2 त्रासयन् (for सत्रास्य) B2 महाशक्तिर् (for शरवर्षैर्) T2 शरवर्षण राक्षस (for the post half) —Ś1 om (hapl) l 6–7 T2 3 om l 6 D3 reads l 6–8 in marg —(l 7) B3 त चापतत, D1 एव + त (for तमापतन्त). Ś2 B1 D6 8 प्रतिगृह्णान् , V2 B2 प्रगृह्य च, (for प्रत्यगृह्णान्). —(l 8) V2 3 B1 2 D1 3 शरै(V3 B1 °श्चा)ग्निसमप्रभै (B2 °शिखोपमै , D1 °रिवोपमै), D6 T2 3 शैराशीविषोपमै. (for the post half)]

64 a) D5 om from विद्याधरा up to प्रचि in 65^{c}. Ñ V1 B2–4 D4(after corr)13 यक्षा, M1 2 देवा (for

69 66 75 ततोऽतिकायः कुपितश्चापमारोप्य सायकम् ।
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप संक्षिपन्निव चाम्बरम् ॥ ६५
तमापतन्तं निशितं शरमाशीविषोपमम् ।
अर्धचन्द्रेण चिच्छेद लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ६६
तं निकृत्तं शरं दृष्ट्वा कृत्तभोगमिवोरगम् ।
अतिकायो भृशं क्रुद्धः पञ्च बाणान्समाददे ॥ ६७
तान्शरान्संप्रचिक्षेप लक्ष्मणाय निशाचरः ।
तानप्राप्ताञ्शरैस्तीक्ष्णैश्चिच्छेद भरतानुजः ॥ ६८
स तांश्छित्त्वा शरैस्तीक्ष्णैर्लक्ष्मणः परवीरहा ।
आददे निशितं बाणं ज्वलन्तमिव तेजसा ॥ ६९
तमादाय धनुःश्रेष्ठे योजयामास लक्ष्मणः ।
विचकर्ष च वेगेन विससर्ज च सायकम् ॥ ७०
पूर्णायतविसृष्टेन शरेणानतपर्वणा ।
ललाटे राक्षसश्रेष्ठमाजघान स वीर्यवान् ॥ ७१
स ललाटे शरो मग्नस्तस्य भीमस्य रक्षसः ।
ददृशे शोणितेनाक्तः पन्नगेन्द्र इवाहवे ॥ ७२
राक्षसः प्रचकम्पे च लक्ष्मणेषुप्रकम्पितः ।
रुद्रबाणहतं भीमं यथा त्रिपुरगोपुरम् ॥ ७३

भूता) D8 ततो देवा सगन्धर्वा —b) D10 11 देवर्दत्या, T2 3 देवताश्च, G1 देवा देव , G3 देवाश्चैव, M1 2 यक्षा दैत्या (for देवा दैत्या) Ś Ñ V B D2–4 3 9 12 13 देवा(Ś D8 °व-) देवर्षयस्तथा, D1 ऋषय सिद्धचारणा , D6 M3 सिद्धा(M3 देवा)श्च परमर्षय —V3 om 64cd —c) D1 [ग]न्र सिद्धाश्च, G1 महानागास् (for महामानम्) —d) D1 ते (for तद्) Ś D8 12 पुरा, M1 2 तयो (for तदा) T1 M3 तद्युद्धं द्रष्टुमागमन

65 D5 om up to प्रचि in c (cf v l. 64) D8 T2 3 read twice 65 (first time followed by 1312*) —a) T3 (second time) तत्र (for ततो). D4 प्रकुपितश् (hypm), D6(first time) सक्रुद्धश् .—b) D1 चापे (for चापम्) Ś B1 D2 3 8 12 धनुष्यायाय सायकं(B1 D2 °कान्), Ñ V1 B2–4 D4 13 चापे(Ñ2 B3 4 °प) सधाय सायकं(Ñ1 °कान्), G2 चापमायम्य सयुगे —cd) Ś D8 12 निचिक्षेप (for प्रचि°) —D12 om (hapl) 65d – 68a. G2 रोदसी (for चाम्बरम्) Ś B1 D2 3 8 वि(B1 D3 स, D2 प्र)क्षिपतमिवाम्बर, Ñ V1 B2 4 D4 प्रदीप्तमिव पावक, D1 13 सविश(D13 भासयं)तमिवाम्बर, D6 T2 3(all second time) स पपाताम्बरे तदा (for d). B3 उद्दिश्य लक्ष्मण चैव ससर्ज रजनीचर .

66 D12 om 66 (cf. v l 65) —a) Ś V3 B1 D2 3 8 विशिख, M3 तरसा (for निशित) —b) B1 परम्, T2 3 बाणम् (for शरम्) —d) B4 परवीर्यहा (for °वीरहा)

67 D12 om 67 (cf v l 65) G2 om 67–68b —a) D1 4 5 7 8 T2 निकृत (sic). B3 वीक्ष्य (for दृष्ट्वा). —b) D1 7 9 कृतभोगम् —c) Ś D2 8 [s]तिसरब्ध , B1 D3 6 13 T2 3 [s]तिसक्रुद्ध (for भृश क्रुद्ध) —d) Ś V2 3 D2 6 8–11 T3 G1 समादधे (for °ददे)

68 D12 om 68a (cf v l 65) G2 om 68ab (cf v l 67) —a) Ñ2 B2 3 बाणान् (for शरान्). Ś D8 स निचिक्षेप, Ñ1 स प्रचिक्षेप, V3 B1 4 प्रतिचिक्षेप, D11 सप्रचिच्छेद (for संप्रचिक्षेप). —b) B4 लक्ष्मणस्य (for °णाय) Ñ1 [ज]य राक्षस ; Ñ2 V1 2 B2–4 स राक्षस ; D6 T2 सराक्षस , G1 विचक्षण (for निशाचर). —c) D6 9–11 G1 M1 2 शितवर्णाश् (for शरैस्तीक्ष्णैश्) —D9 13 om (hapl) 68d – 69a. —d) D11 लक्ष्मणो, T2 निकृत्त (for चिच्छेद) Ś V1 B1 D2 3 4 12 युधि लक्ष्मण , Ñ V1 2 B2–4 D4 रघुनदन , D1 भरताग्रज (sic) (for भरतानुज) D7 लक्ष्मण. परवीरहा. —For 68cd, G3 subst , D7 ins after 68.

1313* पञ्चभि पञ्च चिच्छेद पावकार्कसमप्रभ ।

69 D9 13 om 69a (cf v l. 65). D7 G2 om 69ab. —a) D4 शराश (for स तास्) Ś V2 B1 D1–3 8 12 शरास्तीक्ष्णैर्, Ñ2 V1 2 B2–4 D10 11 G1 M1 2 शितवर्णैर् (for शरैस्तीक्ष्णैर्) —b) Ñ1 V3 B1 D4 13 T2 3 पुरुषर्षभ (for परवीरहा). —c) D13 निशितान्बाणान् —d) Ñ1 V1 B3 4 D4 स्वेन (for इव) B2 D3 पावक (for तेजसा). D13 ज्वलितानलतेजस .

70 a) D13 तानादाय. Ś2 D6 10 धनु श्रेष्ठे, Ñ1 D1 3 13 °श्रेष्ठ (for धनु श्रेष्ठे). —b) Ñ1 योजयामास, D5 आजघान स (for योजयामास) —d) Ś रक्षसे, V3 B1 D2 3 8 12 राक्षसे, B4 कार्मुकात् , D5 7 T1 M3 वीर्यवान्, D13 G2 सायकान् (for सायकम्).

71 a) B2–4 कर्णायत-, T3 °नत-, Cm g t as in text (for पूर्णायत-) D4 13 विशिष्टेन, D12 -निसृष्टेन, T2 3 -विकृष्टेन, Cm g t as in text (for विसृष्टेन). —b) M1 2 बाणेन (for शरेण) D2 3 6 7 10 12 T1 G M Cm g नतपर्वणा. —d) G2 च (for स) D5 T1 लक्ष्मण (for वीर्यवान्).

72 D 9 om. 72ab. —a) D3 4 T2 3 transp स and ललाटे B3 तस्य (for शरो) Ś D8 12 लग्नस्, D4(before corr as in text) 6 भग्नस् (for मग्नस्). —b) B3 शरो (for तस्य) —c) B4 ददृशु ; D7 ददर्श. D13 शोणितेनाक्त. —d) Ñ1 D1 5–7 9–11 13 T1 2 G M इवाचले, V2 इवाचल (for इवाहवे) Ñ2 V1 B2–4 धातुरक्त इवाचल. .

73 a) B2 D9–11 [s]थ, D1 स (for च). Ñ2 V1 B3 4 मुमोच स तदा रक्षो, D6 T2 3 राक्षस प्रचचाल्य.

चिन्तयामास चाश्वस्य विमृश्य च महाबलः ।
साधु बाणनिपातेन श्लाघनीयोऽसि मे रिपुः ॥ ७४
विचार्यैवं विनम्यास्यं विनम्य च भुजावुभौ ।
स रथोपस्थमास्थाय रथेन प्रचचार ह ॥ ७५
एकं त्रीन्पञ्च सप्तेति सायकान्राक्षसर्षभः ।
आददे संदधे चापि विचकर्षोत्ससर्ज च ॥ ७६
ते बाणाः कालसंकाशा राक्षसेन्द्रधनुश्च्युताः ।
हेमपुङ्खा रविप्रख्याश्चक्रुर्दीप्तमिवाम्बरम् ॥ ७७
ततस्तान्राक्षसोत्सृष्टाञ्शरौघान्राघवानुजः ।
असम्भ्रान्तः प्रचिच्छेद निशितैर्बहुभिः शरैः ॥ ७८
ताञ्शरान्युधि संप्रेक्ष्य निकृत्तान्रावणात्मजः ।
चुकोप त्रिदशेन्द्रारिर्जग्राह निशितं शरम् ॥ ७९
स संधाय महातेजास्तं बाणं सहसोत्सृजत् ।
ततः सौमित्रिमायान्तमाजघान स्तनान्तरे ॥ ८० G 6 B 6. L 6.

—V2 illeg for ^{b} —^{b}) Ś V3 B1 D2 8 12 -प्रचालित, Ñ2 V1 -प्रचालित, D1 -प्रताडित, D5 7 9–11 T1 G1 3 M3 5 -प्रपीडित (for -प्रकम्पित) Ñ1 लक्ष्मणेन शराहत, B2–4 D3 4 6 T2 3 लक्ष्मणेन प्रचालित (D4 6 T2 3 °ताडित), D13 लक्ष्मणेनाहत शरै —D13 om 73^{c}–74^{b} —^{c}) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D1–4 8 12 G1 M3 हत घोर, Ñ1 V2 हत पूर्वं, B1 3 M5 -[आ]हत घोर (for -हत भीम)

74 D13 om 74^{ab} (cf v l 73) —^{a}) D4 6 9 T2 3 M3 Cm चाश्वास्य —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 विश्रम्य, T3 विमृज्य, Cm g t as in text (for विमृश्य) G1 महाबल —^{c}) D1 अद्य (for साधु) Ñ B3 4 D13 -निपातस्ते, V1 B2 D4 °त ते (for निपातेन) Ś B1 D2 3 8 12 साधु मुक्तेन बाणेन, V3 साधु युक्तेन पातेन —^{d}) B1 वपु (for रिपु) —After 74, T2 ins

1314* तोषितोऽहं तथा वीर कर्मणानेन लक्ष्मण ।

75 G3 om 75–76 —^{a}) V1 B4 चिरायैन, V3 B1 D2 3 इत्येव स, D6 M3 विधायैन, T2 Cm g t विधायैवं (for विचार्यैवं) Ñ1 विशल्यास्य, Ñ2 V2 B2 बल चास्य, B3 विध न्याय, D9 Ct विदार्यास्य, Cm g as in text (for विनम्यास्य) Ś D8 12 इत्येव स(Ś2 स-) विचिन्त्याथ, D4 इत्येव स तु विज्ञाय, D5 7 10 11 T1 वि(D5 नि)धायैव नियम्या(D10 11 विदार्या)स्य, D13 विचार्य चैव निःश्वस्य, T3 इत्युक्त्वा स विवृत्तास्यो, G1 सज्यं धनुर्विनम्याथ ❀ Cv विधायैवमेव विचिन्त्य।, Cm g एव(Cg °व लक्ष्मण) विधाय अभिधाय।, so also Ct ❀ —^{b}) Ś D2 8 12 विगृह्य च, Ñ V1 2 B2–4 D1 5 6 13 T2 G1 M3 नियम्य च, V3 B1 D4 विनिगृह्य, D3 T3 निगृह्य च, Cm g t as in text (for विनम्य च) Ñ1 D3 7 10 11 13 महाभुजौ —After 75^{ab}, V1 3 B1 D2–4 ins, D6 T2 3 ins after 75

1315* ननाद सु(D4 च)महानादं यथा प्रावृषि तोयद ।

—^{c}) V3 D1 4 आदाय (for आस्थाय) Ś Ñ1 D2 8 12 स्यदनो(Ñ1 रथस्यो)पस्थमासाद्य(D2 °स्थाय), Ñ2 B2–4 D7 G2 रथोपस्थं समास्थाय, D13 रथस्योपरि संस्थाय —^{d}) D1 G1 M1 2 विचचार, Cm g t as in text (for प्रच°) Ś V1, 3 B1 3 (also m) D2–4 8 12,13 चापमादाय चोत्तम

76 G3 om 76 (cf v l 75) —^{a}) Ś D8 12 त्रीण्येक, V3 B1 D2 3 त्रीनेक (by transp), M3 एवं त्रीन् (for एकं त्रीन्) D13 त्रीणि च (for त्रीन्पञ्च) M5 सप्ताष्टौ —^{b}) Ñ1 D4 7 13 G2 राक्षसेश्वर, Ñ2 V1 2 B2–4 राक्षस पुन (for राक्षसर्षभ) D1 नव चैकादशस्तथा —^{c}) V3 T3 M5(V3 T3 after corr as in text) आदधे Ś2 सददे Ñ V1 B2 4 D1 4 13 [ए]व (for [अ]पि) D5 आदधे चापि सक्रुद्धो —^{d}) G(ed) निचकर्ष D1 4 13 ससर्ज B3 D9 13 G2 ह, D2 वै, M1 2 स (for च)

77 L(ed) transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) T1 damaged for ते बाणा —V2 illeg for 77^{cd} —^{c}) Ś D8 हरि- (for रवि) Ñ1 D4 13 प्रयाता सू(D4 °पातास्सू, D13 गच्छत सू)र्यसंकाशास्, Ñ2 V1 B2–4 यात सूर्याग्निसंकाशास्

78 ^{a}) D4 राघव- (for राक्षस-) —^{b}) Ś D8 12 बाणौघान् (for शरौ°) —D4 om (hapl ?) from राघवानुज up to निकृत्तान् in 79^{b} Ś1 रावणानुज (sic) —^{c}) D13 स विच्छेद (for प्रचिच्छेद) —^{d}) D3 transp निशितैर् and बहुभि

79 D4 om up to निकृत्तान् in 79^{b} (cf v l. 78) —^{ab}) Ñ2 V1 2 B2–4 विपुलान्दृष्ट्वा, G(ed) रिपुणा दृष्ट्वा (for युधि संप्रेक्ष्य) D6 विकृत्तान् D1 8 12 [अ]नुज (for [आ]त्मज) D13 तान्शरान्हि कृतान्सख्ये संप्रेक्ष्य राक्षसात्मज —^{c}) Ś V3 B1 D1–3 8 12 [अ]ति(D1 च) सुरेन्द्रारिर्, Ñ V1 2 B2–4 D4 त्रिदशारातिर् (for त्रिदशेन्द्रारिर्) —^{d}) Ś V1 B4 D2 3 8 च शित शर, Ñ1 V2 D1 च(V2 नि) शिताञ्शरान् —After 79, D1 ins 1317*

80 Ñ2 V1 2 B2–4 read 80^{ab} twice —^{a}) Ś V3 B1 D2–4 8 12 त सधाय, Ñ2 B4(both second time) सधाय च, B2 3(both second time) सधाय स (by transp) (for स सधाय) T1 damaged for हातेजा. V1 2(both second time) सधाय निशित बाण —^{b}) Ñ1 V1 2(both first time) D13 तान्बाणान् B2 3(both second time) [अ]सृजत्, D5 13 T1 सृजन्, D6 T2 3 G1 M1–3 [उ]त्सृजन् G(ed) नैर्ऋतोसृजत् (for सहसोत्सृजत्) Ś V3 B1 D2 4 8 12 ससर्ज च(V3 B1 D4 °र्जाथ) महामृधे(D2 °हवे, D4 °रणे), Ñ2 B2–4(all first time)

अतिकायेन सौमित्रिस्ताडितो युधि वक्षसि ।
सुस्राव रुधिरं तीव्रं मदं मत्त इव द्विपः ॥ ८१
स चकार तदात्मानं विशल्यं सहसा विभुः ।
जग्राह च शरं तीक्ष्णमस्त्रेणापि समादधे ॥ ८२
आग्नेयेन तदास्त्रेण योजयामास सायकम् ।
स जज्वाल तदा बाणो धनुष्यस्य महात्मनः ॥ ८३
अतिकायोऽतितेजस्वी सौरमस्त्रं समादधे ।
तेन बाणं भुजंगाभं हेमपुङ्खमयोजयत् ॥ ८४
ततस्तं ज्वलितं घोरं लक्ष्मणः शरमाहितम् ।
अतिकायाय चिक्षेप कालदण्डमिवान्तकः ॥ ८५

त बाण($\tilde{N}_2$ तान्बाणान्) नैकशो(B_3 °ऋतो)सृजत, $V_{1\ 2}$ B_4(all second time) स तदा(B_4 तद्बाण) सहसासृजत्, D_3 विससर्ज महास्त्रे —For 80^{ab}, D_1 subst

1316* शरमाशीविषाकारं विससर्ज च संयुगे ।

—After 80^{ab} (first time), $\tilde{N}_2$ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} ins , while D_1 ins after 79

1317* ततः शतसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
मुमोच राक्षसः क्रुद्धो लक्ष्मणाय महाहवे ।
नैवान्तरीक्षं न मही न दिशः प्रदिशोऽपि वा ।
ददृशुश्छादितं बाणैस्तमोभूतमभूत्तदा ।
ततः कपिगणाः सर्वे राक्षसास्त्रविमोहिताः । [5]
समन्ताद्विद्रवन्ति स्म भीताश्चैव विचुक्रुशुः ।
ततस्तं सकुलं श्रुत्वा वानराणां महास्वनम् ।
वायव्यास्त्रेण तान्बाणान्प्रवाह भरतानुजः ।
ततस्ते वानरगणाः सदृश्य भरतानुजम् ।
सिंहनादं तदा नेदुर्हृष्टाः शतसहस्रशः । [10]
ततोऽतिकायः कुपितो विहस्य च शरासनम् ।

[(l 1) $\tilde{N}_2$ B_2 शर- (for शत-) $B_{2\ 3}$ (with hiatus) अयुतानि (for प्र°) —(l 2) $\tilde{N}_2$ सत्वरः, D_1 °हवे (for °हवे) —(l 3) $\tilde{N}_2$ न च (for नैव) D_1 [अ]न्तरिक्ष $\tilde{N}_2$ B_2 तथा (for ऽपि वा) —(l 5) D_1 गदुनाश्च विनीपत (for the post half) —(l 6) $V_{1\ 2}$ $B_{3\ 4}$ प्रचुक्रुशुः (for विचु°) D_1 समन्ततागता रात्रि नीताश्च हरया द्रुता —After l 6, B_3 ins (m) l 4–8 of 1312* —(l 7) B_3 ??, D_1 स (for त) $V_{1\ 2}$ B_4 दुमुलं, B_2 ??? (for सकुलं) $B_?$ दृष्ट्वा, D_1 हत्वा (for श्रुत्वा) B_3 महद्?? (for महास्वनम्) —(l 8) D_1 स ??? (for तान्बाणान्) V_2 ववाम, B_4 चिच्छेद (for ववाह) D_1 मद्दृष्टो ??? (for the post. half) —(l 9) $V_{1\ 2}$ सदिदृश D_1 भरताग्रज(sic) —(l 10) D_1 -नादांश्च तथा (hypm) (for नादं तदा) —(l 11) B_2 न, B_3 तु (for च) V_1 B_4 विहसन्, D_1 विचकर्ष (for विहस्य च)]

—^{cd}) G_3 damaged for तत सौमित्रि Ś V_3 B_1 $D_{1-5.\ 7-12}$ T_1 $G_{1\ 2}$ M_5 तेन (for तत) $\tilde{N}_1$ ततस्तु सौमित्रिणा शीघ्रम्, D_{13} ततः स लक्ष्मणः शीघ्रम् (for °) $\tilde{N}_2$ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} G(ed) ते(G [ed]ये)न सौमित्रिरुरसि चकर्षेभि(V_2 B_4 °र्षे नि)हतस्तदा.

81 ^{ab}) V_3 B_1 D_3 अतीव तेन $\tilde{N}_2$ V_1 B_{2-4} तेजस्वी (for सौमित्रिम्). D_{13} प्रति वक्षसि Ś $D_{2\ 8\ 12}$ सोऽतिविद्धो बलवता लक्ष्मणो लक्ष्मवर्धन ($D_{2\ 12}$ °र्धनः) —^{c}) Ś V_3 B_1 $D_{1-3\ 8\ 12}$ भृशं, B_3 दीप्त, D_{13} शीघ्र (for तीव्र). —^{d}) Ś $D_{8\ 12}$ गजो मत्त, $\tilde{N}_1$ $B_{1\ 2\ 4}$ $D_{2-4\ 7\ 13}$ $T_?$ मदमत्त. $\tilde{N}_2$ V_1 $B_{3\ 4}$ यथा (for इव).

82 ^{a}) Ś B_1 $D_{1-4\ 8\ 12}$ [आ]त्मनात्मानं; D_{13} महात्मानं —^{b}) D_1 तदा, $D_{4\ 13}$ भृशं (for विभुः) —^{c}) B_1 $D_{4\ 13}$ M_3 जग्राह स(D_4 च), D_4 स जग्राह. Ś D_8 घोर, $\tilde{N}_1$ दीप्तम्; B_3 D_{13} $M_?$ तीव्र , B_4 भीम (for तीक्ष्णम्). —^{d}) $D_{7\ 10}$ $T_{2\ 3}$ G_1 M_5 समादधे Ś $V_{1\ 2}$ B_1 $D_{1-3\ 8\ 12}$ तमस्त्रेणाभि (V_2 B_1 °ण च)मन्त्र्य, $\tilde{N}_1$ अस्त्रेण च युयोज ह, $\tilde{N}_2$ B_2 तमस्त्रेण युयोज च, V_3 D_4 स मन्त्रेण च मन्त्र्य, $B_{3\ 4}$ D_{13} तमस्त्रेण (B_3 °ण च[hypm]) प्रयोज(D_{13} °ज)यत्(B_4 °यत च). ?? Cm g t अस्त्रेण अस्त्रमन्त्रेण.) —After 82, D_{13} ins. 1318*

83 Ś $D_{8\ 12}$ om (hapl ?) $83-84^{b}$ —^{a}) $\tilde{N}_1$ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} $D_{4\ 13}$ तदाग्नेय, V_3 B_1 D_{1-3} महातेजा (for तदाग्नेय) —^{b}) $V_?$ B_1 $D_{2\ 3}$ योजयित्वा च($D_{2\ 3}$ वि-)चिक्षिपे, D_1 योजयित्वा विचक्षण ; L (ed.) ससर्ज विद्योतयन्दिशः —^{c}) $\tilde{N}_1$ D_{13} जज्वाल च $\tilde{N}$ V B $D_{1-3\ 13}$ G_3 महाबाणो(L_1 वेगो) (for तदा बाणो) M_5 जज्वाल सहसा बाणो —^{d}) D_4(sup lin. also) M_3 धनुर्यस्य V_3 महारणे, B_3 D_{10} $M_{1\ 2}$ तदात्मनः , D_3 धनुष्मता (for महात्मनः)

84 Ś $D_{4\ 12}$ om 84^{ab} (cf. v. l. 83). V_3 om 84 V_1 B_1 D_{1-4} transp 84 and 85. —^{a}) $\tilde{N}_2$ V_1 B_1 $D_{3\ 4\ 6\ 7.\ 13}$ T_3 G M [ऽ]पि (for ऽति-) B_3 ततोतिकायो तेजस्वी —^{b}) $\tilde{N}_1$ D_5 T_1 $G_{1\ 3}$ सौर्यम्, V_2 $D_{7\ 9-11}$ रौद्रम्, L (ed) सौम्यम् (for सौरम्) D_1 अथाददे, $D_{2\ 6}$ M_3 समादधे, Cg as in text (for समाददे) —Ś D_8 transp. 84^{cd} and 85^{cd} (followed by 1318*). —^{c}) $\tilde{N}_1$ D_4 ततो, B_1 तत्र (for तेन). D_{13} ततो बाणान्भुजगाभान् —^{d}) $\tilde{N}$ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} D_{13} स(B_4 आ)योज($\tilde{N}_1$ आरोप)यत राक्षस

85 D_{12} om $85-86^{b}$. Ś D_8 om 85^{ab}. V_1 B_1 D_{1-4} transp 84 and 85. —^{a}) V_3 $D_{6.\ 7\ 9-11}$ $T_{2\ 3}$ $G_{1\ 3}$ $M_{3.\ 5}$ Cg तदस्त्रं, D_4 ततस्तु $V_{1\ 3}$ B_1 D_{1-4} तीक्ष्णं, V_2 दीप्त (for घोर) $\tilde{N}$ B_{2-4} D_{13} ततस्तु($\tilde{N}_1$ °स्तं) ज्वलना($\tilde{N}_2$ B_2 D_{13} °नं)दीप्त —^{b}) D_6 $T_{2\ 3}$ परम् (for शरम्) $\tilde{N}$ V_2 B_{2-4} $D_{4\ 13}$ उत्तमं, $V_{1\ 3}$ B_1 अजसा, D_{1-3} ओजसा (for आहितम्). —Ś D_8 transp. 84^{cd} and 85^{cd} (followed by 1318*).

आग्नेयेनाभिसंयुक्तं दृष्ट्वा बाणं निशाचरः ।
उत्ससर्ज तदा बाणं दीप्तं सूर्यास्त्रयोजितम् ॥ ८६
तावुभावम्बरे बाणावन्योन्यमभिजघ्नतुः ।
तेजसा संप्रदीप्ताग्रौ क्रुद्धाविव भुजंगमौ ॥ ८७
तावन्योन्यं विनिर्दह्य पेततुर्धरणीतले ।
निरर्चिषौ भस्मकृतौ न भ्राजेते शरोत्तमौ ॥ ८८
ततोऽतिकायः संक्रुद्धस्त्वस्त्रमैषीकमुत्सृजत् ।
तत्प्रचिच्छेद सौमित्रिरस्त्रमैन्द्रेण वीर्यवान् ॥ ८९
ऐषीकं निहतं दृष्ट्वा कुमारो रावणात्मजः ।
याम्येनास्त्रेण संक्रुद्धो योजयामास सायकम् ॥ ९०
ततस्तदस्त्रं चिक्षेप लक्ष्मणाय निशाचरः ।
वायव्येन तदस्त्रं तु निजघान स लक्ष्मणः ॥ ९१
अथैनं शरधाराभिर्धाराभिरिव तोयदः ।
अभ्यवर्षत संक्रुद्धो लक्ष्मणो रावणात्मजम् ॥ ९२ G 6 B 6 L 6

—ᶜ) Ś D8 अतिसधाय, Ñ V3 B2–4 D13 अतिकायस्य (V3 °ये सु-) (for °कायाय) —ᵈ) Ś V1 3 B1 D1–4 8 ब्रह्म-, D13 सौर्य- (for काल-) Ś D8 इवोद्धत, Ñ1 V1 3 B1 D2–4 13 इवापर, T2 इ * * * (for इवान्तक) —After 85, Ś D8 ins, D12 ins after 82

1318* दृष्ट्वा तु त महाबाहु शर जग्राह कोपन ।

86 Ś V3 B1 D1–4 8 12 om 86ᵃᵇ (for D12, cf v l. 85) —ᵃ) Ñ V1 2 B2–4 D7 9–11 13 G1 2 आग्नेयास्त्राभि-, D6 T2 3 M1 2 °यास्त्रेण, G3 °येन तु, M5 °यास्त्र हि (for °येनाभि-) —ᵇ) Ñ V2 B2–4 D13 स राक्षस, V1 विसज्जित (for निशाचर) —ᶜ) D6 T3 विससर्ज Ś V3 B1 D1–4 8 12 च वेगेन, B3 ततो बाण, G2 महाबाण (for तदा बाण) —ᵈ) D7 9–11 रौद्र (for दीप्त) Ś D1–3 8 12 सयुत, D4 -सभ्रम (for -योजितम्) V3 B1 दीप्तसूर्यांशु(V3 °र्यास्त्र)-सप्रभ

87 ᵃ) B2 उभावपि (for तावुभाव्) D1 3 अतरे (for अम्बरे) —ᵇ) V1 जघ्नतुस्तदा (for अभिजघ्नतु) —ᶜ) Ñ B2–4 D1 4 13 सप्रदीप्तागौ —ᵈ) Ñ1 D13 यमान्तकौ, M1 2 महोरगौ (for भुजगमौ) —For 87ᶜᵈ, Ś D2 8 12 subst

1319* कल्पक्षये यथा प्राप्ते द्वाविवार्कौ स्वतेजसा ।
[D2 एव (for इव) Ś2 D8 12 स्वतेजसौ, D2 सुतेजसौ]

88 ᵃ) Ś B1 D1–4 8 12 विनिर्भिद्य, Ñ1 D13 °र्दिश्य (for °र्दह्य) G1 तावन्योन्यावनिर्दिश्य —ᵇ) D13 निपेतु (for पेततुर्) Ñ V B2 4 D7 9–11 13 G1 2 M3 5 पृथिवीतले, B3 सुमहानलौ (for धरणीतले) —ᶜ) G (ed) भस्मभूतौ (for °कृतौ) —ᵈ) Ñ V1 2 B2–4 D4 रेजतुर्न, D13 तत सूत्र- (sic) (for न भ्राजेते) M5 परस्पर (for शरोत्तमौ) —For 88ᶜᵈ, Ś V3 B1 D1–3 8 12 subst, while D6 7 9–11 T2 G3 M5 ins after 88

1320* तावुभौ शरहीनौ तु न भ्राजेते स्म सयुगे ।
[Ś D8 12 शरहीनौ च (D12 स), D6 T2 च शरौ दीप्तौ, D7 10 11 दीप्यमानौ स्म (D7 तु), D9 शरदीप्तौ स्म, G3 M5 शरदीप्ते (M5 °भिन्नौ) तु (for शरहीनौ तु) V3 विभ्राते (sic) (for भ्राजेते) V3 B1 सुसयुगे, D6 7 T2 G3 M5 महाहवे, D9–11 -महीतले (for स्म सयुगे)]

89 G3 om (hapl) from -क्रुद्धस् in 89ᵃ up to स- in 90ᶜ —ᵃ) Ś V2 B1–3 D1–3 8 12 त्वैषीक, Ñ2 V1 3 B4 ऐषीकम् (for सक्रुद्धस्) —ᵇ) D10 11 M1 2 Ck t त्वाष्ट्रम्, G1 M5 (both with hiatus) अस्त्रम् (for त्वस्त्रम्) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 ससर्जास्त्र निशाचर (V2 °स्त्रमनुत्तम), Ñ1 D4 13 ऐषिकास्त्र समादद्दे, Ñ2 V1 B2–4 उत्ससर्जास्त्रमुत्तम —ᶜ) Ñ V B1 2 4 D1 3 4 13 त प्र-, D9–11 M1 2 ततश्र् (for तत्प्र-) —ᵈ) Ñ V2 ऐन्द्रास्त्रेण च (Ñ1 °णाति-), V1 B3 4 D4 13 ए(B4 रौ)द्रेणास्त्रेण, V3 B1 3 D1 3 6 T2 3 G1 2 M1–3 अस्त्रेणैन्द्रेण (for अस्त्रमैन्द्रेण) —For 89ᶜᵈ, Ś D2 8 12 subst

1321 लक्ष्मणस्त प्रचिच्छेद ऐन्द्रास्त्रेण महाबल ।
[Note hiatus between the two halves D2 8 रौद्रास्त्रेण]

90 G3 om up to स- in 90ᶜ (cf v l 89) —ᵃ) D4–6 11 13 T2 3 ऐषिक, D9 ईषीक M5 तु हत (for निहत) —ᵇ) D5 7 T1 G2 M3 रुषितो (for कुमारो) M1 2 रावणस्य स —B4 om 90ᶜ – 92ᵇ —ᶜ) D5 T1 सौम्येन (for याम्येन) —D1 om (hapl ?) from सक्रुद्धो up to 91ᶜ. Ñ1 D5 13 T1 G2 सयुक्त (for सक्रुद्धो) —ᵈ) B1 सायकान् D5 T1 G2 सदधे कार्मुके शर

91 B4 om 91, D1 om 91ᵃᵇᶜ (for both, cf v l 90) —ᵃ) T2 तु सप्र- (for तदस्त्र) —ᵇ) Ñ V1 2 B2 3 D4 13 स राक्षस (for निशाचर) —ᶜ) Ś B1 D8 तमस्त्रेण, Ñ1 D4 13 ततोस्त्रेण, Ñ2 V B3 D2 3 10 12 M3 5 तदस्त्रेण, B2 D9 11 G3 तदास्त्रेण (for तदस्त्र तु) —ᵈ) Ś1 Ñ2 D4 निर्जघान Ś D2 8 12 च, Ñ V1 B2 3 D13 [अ]थ (for स) —After 91, Ś D2 8 12 ins

1322* कुबेरदत्तेनास्त्रेण त्रासयामास लक्ष्मण ।
[D2 तदा (for [अ]स्त्रेण) Ś2 D8 लक्ष्मण]

92 B4 om 92ᵃᵇ (cf v l 90) —ᵃ) V3 B1 D1 तथैन, D2 अथैव Ñ1 D13 शरवृष्टिभि (for °धाराभिर्) —ᵇ) Ñ1 D13 प्रवृष्ट्या (with hiatus) (for धाराभिर्) D4 प्रवृष्टमिव तोयद —ᶜ) Ś Ñ2 V B1–3 D1–3 8 12 प्र(B2 आ)ववर्ष सु(Ñ2 V °र्षत, B1 च, D3 तु)सक्रुद्धो, D4 अभ्यवर्ष च त क्रुद्धो, D5 6 T G2 M3 अभ्यवर्षत्सु(D5 °र्ष सु)सक्रुद्धो. —B2 om (hapl) from 92ᵈ up to the prior half of

98 93 102 तेऽतिकायं समासाद्य कवचे वज्रभूषिते ।
भग्नाग्रशल्याः सहसा पेतुर्बाणा महीतले ॥ ९३
तान्मोघानभिसंप्रेक्ष्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
अभ्यवर्षत बाणानां सहस्रेण महायशाः ॥ ९४
स वर्ष्यमाणो बाणौघैरतिकायो महाबलः ।
अवध्यकवचः संख्ये राक्षसो नैव विव्यथे ॥ ९५
न शशाक रुजं कर्तुं युधि तस्य नरोत्तमः ।
अथैनमभ्युपागम्य वायुर्वाक्यमुवाच ह ॥ ९६
ब्रह्मदत्तवरो ह्येष अवध्यकवचावृतः ।
ब्राह्मेणास्त्रेण भिन्ध्येनमेष वध्यो हि नान्यथा ॥ ९७

l 1 of 1323* —^{d}) Ñ1 D4 13 लक्ष्मणो राक्षसाधिप, Ñ2 V1.2 B3 लक्ष्मण रावणात्मज —After 92, Ñ2 V1 2 B2 (after 92^{c}, owing to om) 3 ins., while B4 subst for 92^{cd}

1323* तथैव च शरान्क्रुद्धो राक्षसाय रघूत्तम ।
मुमोचाशीविषाकारान्वधार्थं त्वरितस्तदा ।

[B2 om up to the prior half of l 1.—(l 1) B2 समरे क्रुद्धो (*sup lin* also च शरान्प्राप्तो) (for च शरान्क्रुद्धो).]

93 ^{a}) D6 T2 3 अतिकाय (for तेऽतिकाय) —For 93^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1324* तेऽतिकायस्य संप्राप्य कवच वज्रविग्रहम् ।

[V3 B1 मोतिकायस्य (sic), D4 अतिकायस्य Ñ1 D4 वज्रभूषण, Ñ2 B2 3 रत्नभूषित, V1 2 B4 °भूषित, D1.13 °सन्निभ (for वज्रविग्रहम्)]

—^{c}) B1 भग्नाग्रशला, D13 भग्नाश्च शल्या, T2 3 भग्नशल्याश्च —^{d}) V3 B1 D1 3 निपेतुर्भुवि सायका (D3 °धरणीतले) —For 93^{cd}, Ś D2.8 12 subst

1325* सर्वे ते विफ(Ś °ह्व)लीभूतास्तस्य लक्ष्मणसायका ।

94 ^{a}) Ñ1 D13 स मोघान्, D4 समोघान M2 अभिसलक्ष्य (for °प्रेक्ष्य) Ñ2 V1.2 B2–4 स तान्मोघानभि(V1 2 °न्प्रति)प्रेक्ष्य, V3 B1 स तान्मोघास्तु संप्रेक्ष्य —^{cd}) V1 बाणौघान, B2 बाणौघैर् (for बाणाना) Ñ1 D13 शरवर्षेण त वीरम्(D13 तीव्रेण), D5 T1 G2 M3 अभ्यवर्षन्महेपूणा (for °) Ś V3 B1 D1–4 8 12 अयुतेन, Ñ1 D13 (D13 with hiatus) अभ्यवर्षत, Ñ2 V2 B4 ओघेन च (B4 स), V1 अमोघान्सु-, B2 मुमुचे च (for सहस्रेण) V1 (m also) G2 M1 2 महाबल B3 प्रववर्ष ततो बाणाश्राक्षसे बलवान्मुहुः

95 ^{a}) Ś B1 D1–4 8 12 स(B1 अ) वध्यमानो, Ñ1 D7 G1 स वर्षमाणो, Ñ2 B2 सताड्यमानो, V D5 9–11 T3 G3 M3 Ck t स वृष्यमाणो, B3 4 D6 स कृ(B4 अवृ)ष्यमाणो, D13 T2 अ(T2 स)मृष्यमाणो ✤ Ck t वृष्यमाण. क्रियमाणवर्ष ✤ —^{b}) Ś1 D8 12 महाभुज, M3 °बलैः (for °बल). —^{cd}) V3 B1 D1 3 4 6 T2 3 अभेद्य-, D13 आबद्ध- (for अवध्य-) Ñ1 D13 व्यासो (for संख्ये) Ñ2 V1 2 B2–4 अभेद्यकवच प्राप्तो(Ñ2 °चानद्धो, B2 °चानगो [sic], B3 [*sup lin.* also] °च व्यासो), D5 अवध्य कवच सत्ये (for °) B1 D1 नापि, D3 4 नाभि- (for नैव). Ś D2 8.12 ब्रह्मदत्तवरो वीरो राक्षसेन्द्रो न विव्यथे.—After 95, Ñ2 V (V3 illeg) B2–4 D6 T2.3 M3 ins.

1326* शर चाशीविषाकार लक्ष्मणाय व्यपासृजत् ।
स तेन विद्धः सौमित्रिर्मर्मदेशे शरेण हि ।
मुहूर्तमासीन्नि सज्ञो लक्ष्मण शत्रुतापनः ।
ततः सज्ञामुपागम्य चतुर्भि सायकोत्तमै ।
निजघान हयानस्य सारथिं च महाहवे । [5]
उन्ममाथ च वेगेन ध्वज तस्य रिपुजय ।
ध्वजस्योन्मथन दृष्ट्वा क्रुद्धो राक्षसपुगव ।
अभ्यवर्षत तेजस्वी शरवर्षैररिंदम ।
असभ्रान्तश्च सौमित्रिस्तान्शरानच्छिनच्छरैः ।
मुमोच च शरान्दीप्तान्वधार्थं तस्य रक्षस । [10]

[(l 1) V2 B2–4 व्यवासृजत् —(l 2) D6 T2 3 च, M3 ह (for हि) —(l 3) D6 T2 3 M3 मुहूर्तमात्र M3 निसज्ञो (for नि सज्ञो). D6 T2 3 M3 ह्यभवत् (for लक्ष्मण).—(l 4) D6 T2 3 M3 उपालभ्य (for °गम्य).—(l. 5) V1 M3 महाबल, D6 T2 3 °रणे (for महाहवे) —D6 T2 3 M3 om l 6.—(l 6) Ñ2 B3 उन्ममथ B2 चास्य (for तस्य) —(l 7) D6 M3 कृत्वा (for दृष्ट्वा) —D6 T2 3 M3 om from the post half of l 7 up to the prior half of l 8 —(l 9) B3 तु, D6 T2 3 M3 स (for च). V2 B4 निलज शरै, B3 छिन्नगात्रगे, M3 अभिलक्षितान् (for अच्छिनच्छरैः).—(l 10) V1 स मुमोच, V2 B4 प्रमुमोच D6 T2 3 M3 मुमोच लक्ष्मणो बाणान् (for the prior half) D6 T2 3 निशुधद्विप (for तस्य रक्षस)]

96 ^{a}) Ñ V1 2 B2 3 यदा तस्य, B4 यदा कर्तुं, D5 T1 3 G2 M1 5 रुजो कर्तुं, D13 तदा तस्य (for रुज कर्तुं) —^{b}) D5 T1 G1 2 शरैस् (for युधि) D6 शरोत्तम (for नरोत्तम) Ś V3 B1 D1–4 8 12 यदा तस्य महाशरै, Ñ V1 2 B2–4 D13 रुजं कर्तुं(B4 °जस्तस्य) स लक्ष्मण —^{c}) D9-11 तथैनम्, D13 अथैतम्, T3 अथैनम्. Ñ1 D4 समुपागम्य, D5 अप्यु°, D10 अत्यु° (for अभ्यु°) Ñ2 V1 2 तदैनमभि(V1 °मुप)सगम्य, B2–4 तदैन(B4 °त)मभिगम्याशु (B2 °य) —^{d}) Ś V3 B1 D1 2 8 12 अभाषत, Ñ2 अथाब्रवीत्, D7 G2 अवोचत (for उवाच ह). B3 वायु कर्णे वचोऽब्रवीत्, D3 वायुर्वचनमब्रवीत्

97 Note hiatus between ^{a} and ^{b}.—^{b}) Ś1 D2 4 12 ह्यभेद्य-, Ś2 D8 ह्यभेद्यः, Ñ2 V1 D1.13 अवध्य-, B1 चाभेद्य-, B2 4 D3 अभेद्य-; B3 [ऽ]प्यभेद्य-, T3 ह्यवध्य-, G2 त्ववध्य-

ततः स वायोर्वचनं निशम्य
सौमित्रिरिन्द्रप्रतिमानवीर्यः ।
समाददे बाणममोघवेगं
तद्ब्राह्ममस्त्रं सहसा नियोज्य ॥ ९८
तस्मिन्वरास्त्रे तु नियुज्यमाने
सौमित्रिणा बाणवरे शिताग्रे ।
दिशः सचन्द्रार्कमहाग्रहाश्च
नभश्च तत्रास ररास चोर्वी ॥ ९९
तं ब्रह्मणोऽस्त्रेण नियुज्य चापे
शरं सुपुङ्खं यमदूतकल्पम् ।
सौमित्रिरिन्द्रारिसुतस्य तस्य
ससर्ज बाणं युधि वज्रकल्पम् ॥ १००
तं लक्ष्मणोत्सृष्टममोघवेगं
समापतन्तं ज्वलनप्रकाशम् ।
सुवर्णवज्रोत्तमचित्रपुङ्खं
तदातिकायः समरे ददर्श ॥ १०१
तं प्रेक्षमाणः सहसातिकायो
जघान बाणैर्निशितैरनेकैः ।
स सायकस्तस्य सुपर्णवेग-
स्तदातिवेगेन जगाम पार्श्वम् ॥ १०२

G. 6
B 6
L 6

(for अवध्य-) M5 -कवचो युधि (for °चावृत) —^c) D6 छिधि, M5 जहि (for भिन्धि) —^d) M1 2 न च (for हि न) —For 97^cd, Ś D2 8,12 subst

1327* तद्ब्रह्मणोऽस्त्रेण विभो जहि दैवतकण्टकम् ।
[D2 भवान् (for विभो)],

while Ñ V B D1 3 4 13 subst for 97^cd

1328* जहीम ब्रह्मणोस्त्रेण तदस्य हृदि न स्थितम् ।
[D13 जहीद V3 B1 D1 3 ब्रह्मास्त्रेणैव हतव्यस् (for the prior half) B2 तदेतद्, D1 3 तच्चास्य (for तदस्य). D4 सस्थित, D13 षिष्ठिन (for न स्थितम्) Ñ2 V1 2 तद्धर्मास्य विभेत्स्यति, V3 B1 तच्चास्य न हृदि स्थित, B3 वासवो नमुचिं यथा (for the post half)]

—After 97, D5–7 9–11 S ins

1329* अवध्य एष ह्यन्येषामस्त्राणा कवची बली ।
[M5 एव (for एष) D6 T2 3 G1 अन्येपाम्, G3 सर्वपाम्, M1 2 5 चान्येषाम् D9 11 अस्त्रीणा]

98 ^a) D6 ततस्य, D7 G2 स तस्य, D9–11 T1 G1 M3 ततस्तु (for तत स) Ś V3 B1 D1–3 8 12 ततस्तु वाक्य स निशम्य वायो —^b) D4 -प्रतिम सवीर्य, D13 -प्रतिमौघवीर्य —^c) Ś V3 D5 7–12 T3 समादधे Ñ1 D1 3 4 6 13 T2 3 G3 अमोघवीर्य, B2 3 D9–11 अथोग्रवेग —B1 reads 98^d–99 in marg —^d) G1 त D5 ब्राह्मशस्त्र D9–11 G2 नियुज्य, Cg as in text (for नियोज्य) Ś V3 B1 3 D1–3 8 12 त(Ś D2 8 12 स) ब्रह्मणोस्त्रेण युयोज चैव(B3 वीर), Ñ V1 2 B2 4 D4 13 त(Ñ2 B4 तद्) ब्रह्मणोस्त्रेण ततो(B4 °दा) युयोज(D13 °तोनुयोजयत्) ❀ Cg नियोज्य जपित्वा ❀

99 B1 reads 99 in marg (cf v l 98) V3 om 99 —^a) Ś D3 5 8 12 वरास्त्रेण, Ñ V1 2 B2 4 D2 4 13 °स्त्रे वि-, B1 °स्त्रे च, M3 महास्त्रे तु (for वरास्त्रे तु) Ś2 T2 G1 M3 5 नियोज्यमाने, D1 [अ]भियो°, D4 -निगृह्य° (for नियुज्य°) B3 प्रवियुज्यमाने —^b) B3 बाणनिवेशिताग्रे —^c) Ś B1 D1–3 8 12 देवा स-, B2 D5 9–11 T1 G1 3 M दिशश्च (for दिश स-) B3 सचन्द्राश्च (for सचन्द्रार्क-) Ś D8 12 -समा ग्रहाश्च, Ñ B2–4 D4 -नभोग्रहाश्च, V2 -नभोक्षित च(sic) D7 G2 दिश सहेन्द्राश्च सहस्ररश्मैर् —^d) T2 ताराश्च (for तत्रास) M3 चचाल (for रराम). Ś B1 D1 2 8 12 नभोगतास्तेन(B1 D1 2 °तास्त्रेसु) ररास(Ś D8 °ज) चोर्वी, Ñ V1 2 B3 D4 ततो(V1 नभो) वि(V2 ग्रहाश्च)तत्रास चचाल चोर्वी, B2 त्रस्ता भवश्चापि चचाल चोर्वी, B4 वितत्रसुश्चाथ चचाल धात्री, D3 नभोगताश्चैव ददर्श चोर्वी, D7 G2 नभश्चकपे च रराज(G2 °स) चोर्वी, D13 नभश्चरा सा प्रचचाल चोर्वी, L(ed) नभोगतास्त्रेसुरकपतोर्वी

100 Ś V3 B1 D1–3 8 12 om 100 B3 reads ^a in marg —^a) Ñ2 V1 2 B3 D4 7 13 G3 M3 5 नियोज्य, D6 वियुज्य Ñ2 V1 2 B2–4 वीर, D4 13 शीघ्र, M5 चाप (for चापे) Ñ1 त ब्राह्ममस्त्रेण नियोज्य शीघ्र, G1 त ब्रह्मणोस्त्र विनियोज्य चापे —^b) Ñ V1 2 B2–4 M1 2 शित (for शर) Ñ1 D5–7 9 T1 2 G1 सपुङ्ख Ñ1 स तदा ससर्ज, Ñ2 B2–4 यमदण्डकल्प (for यमदूतकल्पम्) D4 शित सुपुङ्ख स तदा विसर्ज, D13 शित सुपुङ्ख सहसा ससर्ज (unmetric) —Ñ1 D4 13 om 100^c–101 —^c) Ñ2 V1 B2 4 सख्ये, B3 क्रुद्ध, D5 om (hapl) (for तस्य)

101 Ñ1 D4 13 om 101 (cf v l 100) B2 om 101–103^b D1 om 101^abc. V2 om 101^ab B1 reads 101^a in marg —^a) D6 T2 3 G2 M5 -वीर्य (for -वेग) D7 9–11 त लक्ष्मणोत्सृष्टविवृद्धवेग —^b) D9 M5 समापतत Ś V1 3 B1 3 D2 3 6 8–12 T2 3 G1 3 M1 2 5 श्वसन (for ज्वलन-) D6 9 11 T2 3 G1 3 M1 5 प्रवेग, D10 M2 -[उ]ग्रवेग (for -प्रकाशम्) —^c) V1 2 B3 D10 11 T3 M1–3 सुपर्ण- (for सुवर्ण-) Ś D2 8 12 L(ed) कालाग्नितुल्य(Ś D8 °विग, D12 °पुख, L[ed] °तुल्य)सितपीतपुङ्ख, V3 B1 D3 सुतीक्ष्ण(D3 तीक्ष्णाग्र)धारोन्नतचित्रपुङ्ख —^d) Ś B3 D2 8 12 M5 ततो (for तदा)

102 B2 om 102 (cf v l 101) —^a) V3 स- (for त) Ñ2 V1 2 B3 4 D13 प्रेक्ष्य बाण, D1–4,6–12 G3

08 03 11 तमागतं प्रेक्ष्य तदातिकायो
बाणं प्रदीप्तान्तककालकल्पम् ।
जघान शक्त्यृष्टिगदाकुठारैः
शूलैर्हलैश्चाप्यविपन्नचेष्टः ॥ १०३
तान्यायुधान्यद्भुतविग्रहाणि
मोघानि कृत्वा स शरोऽग्निदीप्तः ।
प्रसह्य तस्यैव किरीटजुष्टं
तदातिकायस्य शिरो जहार ॥ १०४

तच्छिरः सशिरस्त्राणं लक्ष्मणेषुप्रपीडितम् ।
पपात सहसा भूमौ शृङ्गं हिमवतो यथा ॥ १०५

प्रहर्षयुक्ता बहवस्तु वानराः
प्रबुद्धपद्मप्रतिमाननास्तदा ।
अपूजयँल्लक्ष्मणमिष्टभागिनं
हते रिपौ भीमबले दुरासदे ॥ १०६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनषष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥

प्रेक्ष्यमाण Ś D2 8 12 तस्मा (for सहसा) Ñ2 V1 2 B3 4 पतत (for [अ]तिकायो) —b) B4 सुशितैर्. D1 त्वनेके (for अनेकैः) —c) Ñ1 D13 सवेगपुखस्, Ñ2 सुवर्णपुंखस्, V1 2 B3 4 सुपर्णपुखस् (for सुपर्णवेगस्) —d) Ñ2 V1 2 B3 4 D5 T1 G3 M1 2 5 तथापि, D9–11 G1 तथाति- (for तदाति-) D7 G2 M3 तदा(D7 °था)तिकायस्य Ñ1 D13 तदा समीप सहसा जगाम

103 B2 om 103ab (cf v l 101) —a) D13 स त शर (for तमागत) G2 महातिकायो. —b) Ś B1 3 4 D2–4 6 8 12 T2 -[अ]नल (for -[अ]न्तक-). Ś D8 12 -कालतुल्य, B1 -तुल्यवेग (for -कालकल्पम्) D1 बाणै प्रदीप्तानलकालकल्पै —c) D4 -गदाकुशैस्तै. (for -गदाकुठारैः) Ñ V1 2 B2–4 D13 G(ed) जघान शक्तीभिर(G [ed.] °र्वि)-नष्टचेता —V2 illeg for d. —d) Ś D2 8 12 नगैश्, D1 जलैश्, D3 हुडैश्, D5 T1 G1 शितैश्, D6 9–11 T2 3 शरैश्, M1–3 (before corr) हुलैश् (for हलैश्) M5 शूलैर्भुजाभ्याम् (for °र्हलैश्चापि) D2 6 7 12 चापि(D12 °थ) विपन्नचेष्ट, D5 T1 G2 M3 चाप्यविपन्नचेता K (ed) चात्यवि° (for चाप्यविपन्नचेष्ट) Ñ B2 शूलैर्हलैश्चैव तथा शुभैश्च, V1 3 B1 D4 शैलैश्च सङ्गैश्च (then V1 illeg, V3 B1 °र) विपन्नचेष्ट, B3 शूल शरैश्चैव तथा गजैश्च, B4 शूलै कुठारैश्च तथा गुडैश्च, D13 शूल कुठारैर्मुसलै शरैश्च ॐ Cr g हुलं द्विफलपत्राग्रा (Cr °ग्रग्रमत्ता ?) युद्धविशेष ॐ

104 a) V3 नाना, D13 तस्य (for तानि) Ś Ñ2 V B D1 3 8 12 13 [अ]द्भुत(Ś V3 D3 8 12 13 [अ]प्रति)विक्रमाणि, Ñ1 D4 °वेगवति, D2 [अ]प्रतिमाक्रमाणि (for [अ]द्भुतविग्रहाणि) —b) B1 4 घोराणि (for मोघानि) Ś B1 D8 12 हत्वा स, D4 वृत्तानि, G3 कृत्वाथ (for कृत्वा स) D1 समरे (for स शरो) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 [ऽ]ग्निकल्प, D10 11 [ऽ]ग्निदीप —c) Ś D2 8 12 सकुण्डल तस्य, Ñ1 V B1 3.4 D1 3 4 13 M5 प्रगृह्य तच्चारु-(M5 °पि), Ñ2 B2 M1 2 प्रसह्य तच्चारु-, D6 9–11 T2 3 G1 2 M3 प्रगृह्य तस्यैव B3 -किरीटकुण्डल (for °जुष्ट) —d) B4 तथा, M3 ततो (for तदा)

105 a) B2 सतनुत्राण. —b) Ñ1 -प्रभेदित, V2 प्रचोदित, B3 -प्रवेपित, D5 7 9–11 T1 G1 M5 -प्रमर्दित (for -प्रपीडितम्) Ś Ñ2 V1.3 B1 2 4 D1–4 6 8 12 13 T2 3 G2 लक्ष्मणेन प्रमर्दि(Ñ2 B2 °हारि, B4 °वेपि, T2 °दर्पि [sic])त —d) V3 B1 हैमवत (for हिमवतो). —After 105, Ś Ñ2 V B D1–4 8 12 13 read 6 60 1, while D5–7 9–11 S ins

1330* त तु भूमौ निपतितं दृष्ट्वा विक्षिप्तभूषणम् ।
बभूवुर्व्यथिता सर्वे हतशेषा निशाचरा ।
ते विषण्णमुखा दीना प्रहारजनितश्रमा ।
विनेदुरुच्चैर्बहव सहसा विस्वरै स्वरै ।
ततस्ते त्वरित याता निरपेक्षा निशाचरा ।
पुरीमभिमुखा भीता द्रवन्तो नायके हते ।

[(l 1) T2 3 तत्तु D5 T1 2 G1 निक्षिप्त- (for विक्षिप्त). D7 9–11 त भूमा पतित दृष्ट्वा विक्षिप्तावरभूषण —D5 om (hapl) l 3–5 —(l 3) D7 प्रहारैर् (for प्रहार-) —(l. 4) D6 7 T2 3 G2 transp बहव and सहसा G2 स्वनै (for स्वरै) —(l 5) D9–11 तत्परितो, T3 G1 2 M1 2 5 ते त्वरिता G1 याति (for याता) G3 हतशेषा (for निरपेक्षा) —(l 6) D7 अभिमुख D7 G2 3 याना (for भीता)]

106 Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 om 106 —a) D6 M5 च (for तु) —b) D6 7 9–11 G2 3 प्रफुल्ल (for प्रबुद्ध-) ॐ Cg प्रबुद्धेत्यत्र प्रसन्नत्वे तात्पर्यम् । इष्टस्य जयस्य भाग प्राप्ति सोऽस्यास्तीतीष्टभागी तम् ॐ —After 106, T1 M3 5 ins

1331* अतिबलमतिकायमभ्रकल्प
युधि विनिहत्य स लक्ष्मण प्रहृष्ट ।
त्वरितमथ तदा स रामपार्श्वं
कपिनिवहैश्च सुपूजितो जगाम ।

[(l 1) M5 इद्रकल्प —(l 2) M3 5 विनिपात्य (for °हत्य) —(l 3) M5 स राममभ्युपेत्य (for तदा स रामपार्श्वं) —(l 4) M5 प्रियमतिकायवध शशस तस्मै]

६०

ततो हतान्राक्षसपुंगवांस्ता-
न्देवान्तकादित्रिशिरोतिकायान् ।
रक्षोगणास्तत्र हतावशिष्टा-
स्ते रावणाय त्वरितं शशंसुः ॥ १

ततो हतांस्तान्सहसा निशम्य
राजा मुमोहाश्रुपरिप्लुताक्षः ।
पुत्रक्षयं भ्रातृवधं च घोरं
विचिन्त्य राजा विपुलं प्रदध्यौ ॥ २

ततस्तु राजानमुदीक्ष्य दीनं
शोकार्णवे संपरिपुप्लुवानम् ।
अथर्षभो राक्षसराजसूनु-
रथेन्द्रजिद्वाक्यमिदं बभाषे ॥ ३

G. 6. B. 6. L. 6.

Colophon —*Kānda name* Ñ B D4 13 लंकाकांडे —*Sarga name* Ś Ñ2 V B D1-4 8 9 12 13 अतिकाय (D13 °यादि)वध , Ñ1 अतिकायवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 D2 4 8 12 13 om , Ś2 Ñ2 52 , V1 51 , B1 4 49 , B3 45 , D1 3 53 , D5-7 10 11 T1 G M3 5 71, D9 48, T2 76, T3 78, M1 2 72 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम —After Sarga 59, D3 5-7 9-11 T1 2 G M ins a passage relegated to App I (No 38)

60

1 Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 13 read 1 after 6 59 105 —a) B3 तु (for तान्) —b) Ñ1 D4 T3 सकुंभकर्ण , D9-11 M5 देवांतकादींस् D6 G1 त्रिशिरातिकायान् (for -त्रिशिरोति°) Ś V3 B1 D1 2 8 12 T2 सकुंभक(D1 °मेत्वव)-र्णातिरथातिकायान् , Ñ2 V1 2 B2-4 D13 नरांतदेवांतमहोदरा-दीन् (D13 °रानपि), D3 महोदरादींस्तु तथातिकाय, M1 2 नरांतकादित्रिशिरातिकायान् ❀ Ck नरान्तकश्च त्रिशिरोऽति-कायौ च तथा ❀ —c) Ś Ñ1 V3 B1 D1-4 8 12 T3 वीर- (for तत्र) Ñ1 D4 5 7 T1 3 G3 M1 2 5 हतावशेषास्(D4 °षात्), G2 वशावशेषास् Ñ2 V1 2 B2-4 D13 सहाति-कायाद्वि(D13 महातिकाय नि)हतावशेषास —d) D4 तद् (for ते) Ś Ñ2 V B D2-4 7-12 G1 2 M1 2 त्वरिता , Cr as in text (for त्वरित) D13 राक्षसेंद्राय त्वरिता बभूवु —After 1, Ñ1 ins (m), Ñ2 V B D13 ins before 2, G (ed) ins before 3 (owing to om)

1332* तच्छ्रुत्वा वचन तेषा रावण शोकविह्वल ।
न किंचिदप्युवाचार्तो दीनात्मा सुविचेतन ।
त दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठ मन्युनाभिपरिप्लुतम् ।
न कश्चित्किंचिदप्याह सर्व. शोकान्वितोऽभवत् ।

[(l 1) B3 श्रुत्वा तु (for तच्छ्रुत्वा) —V2 illeg from l 2 up to the prior half of l 4 —(l 2) B4 D13 अभि- (for अपि) B1 [आ]र्या (for [आ]र्तो) V3 B2 स (for सु-) B3 न च किंचिदुवाचार्तो बधुनाशविचेतन —(l 3) Ñ2 राजान पतित दृष्ट्वा (for the prior half) V3 [अ]ति- (for [अ]भि-) —(l 4) Ñ2 V1 B2 D13 किंचित्कश्चिद् (by transp) V3 B1 किंचन प्राह (for किंचिदप्याह) V2 किंचित् (for सर्व) V1 शोकवशो, V3 B1 चिंतापरो (for शोकान्वितो)]

2 G (ed) om 2 Before 2, Ñ2 V B D13 ins 1332* —a) Ñ V B D1 3 4 13 T3 स(D4 वि-) निशम्य राजा (for सहसा निशम्य) Ś D2 8 12 तेषां वचस्तु (D2 वध त तु) निशम्य राजा —b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 मुमोह शोकाश्रु-, D9-11 राजा महाबाष्प-, M5 मुमोह राजाश्रु- (by transp) (for राजा मुमोहाश्रु-) T3 मुमोह शोकाश्रु-परीतनेत्र —cd) Ś V3 B1 D1-4 8 12 भ्रातुर्वधं पुत्र-, Ñ V1 2 B2-4 D13 पुत्रान्हतान्भ्रातॄ- (for पुत्रक्षय भ्रातृ) T3 समीक्ष्य (for विचिन्त्य) V2 विचिंत्य घोरं च (by transp) V1 om , D3 सख्ये (for राजा) Ś Ñ V B D2-4 8 12 13 T3 तुमुले(Ñ2 V1 2 B2-4 D13 T3 °ल) , D1 स्वसुत, D7 G2 M5 सुचिर (for विपुल) Ś Ñ V3 B1 D2-4 8 12 प्रगाढे, D5 6 T1 3 G1 3 M5 वि(D5 च, D6 T3 नि)दध्यौ —After 2, T3 ins a passage relegated to App I (No 38)

3 Before 3, G (ed) ins 1332* —a) Ñ1 V1 2 D13 स (for तु) Ś V3 B1 D2 8 12 T2 अवेक्ष्य (for उदीक्ष्य). B4 om दीनं B3 उदीक्ष्यमाण —b) D9 शोका-र्णव- (unmetric) B1 D3 सप्रति वर्तमान (D3 °न), D11 13 सपरितुद्य(D13 °मज्ज)मान, T3 °पुप्लुवास (for सपरिपुप्लुवा-नम्) Ś D2 8 12 सु(D2 स)विह्वल शोकपरीतदेह, Ñ V1 2 B2-4 D4 शोकार्णवौघे विनिमज्जमान ❀ Cg सपरिपुप्लुवानम्। लिट कानजादेश ।, so also Ck t ❀ —c) Ś V3 B1 4 D2-5 8 10-12 T1 M3 Ck t रथ(D4 वीर)र्षभो, Ñ2 V1 2 B2 महाबलो, T3 अमर्षणो (for अथर्षभो) D13 अवेक्ष्य रक्षर्षभ-राजसूनुर् ❀ Ck रथर्षभो रथस्थानामृषभ । मध्यमपदलोपी समास । महारथ इत्यर्थ ।, so also Ct ❀ —d) Ś1 D1 9-11 T2 G1 M3 तम् , B4 D5 T1 G3 तथा, D7 G2 M1 2 5 तत्र (for अथ) D3 जगाद (for बभाषे)

4 4 3 न तात मोहं प्रतिगन्तुमर्हसि
यत्रेन्द्रजिज्जीवति राक्षसेन्द्र ।
नेन्द्रारिबाणाभिहतो हि कश्चि-
त्प्राणान्समर्थः समरेऽभिधर्तुम् ॥ ४

पश्याद्य रामं सह लक्ष्मणेन
मद्बाणनिर्भिन्नविकीर्णदेहम् ।
गतायुषं भूमितले शयानं
शरैः शितैराचितसर्वगात्रम् ॥ ५

इमां प्रतिज्ञां शृणु शक्रशत्रोः
सुनिश्चितां पौरुषदैवयुक्ताम् ।
अद्यैव रामं सह लक्ष्मणेन
संतापयिष्यामि शरैरमोघैः ॥ ६

अद्येन्द्रवैवस्वतविष्णुमित्र-
साध्याश्विवैश्वानरचन्द्रसूर्याः ।
द्रक्ष्यन्ति मे विक्रममप्रमेयं
विष्णोरिवोग्रं बलियज्ञवाटे ॥ ७

स एवमुक्त्वा त्रिदशेन्द्रशत्रु-
रापृच्छ्य राजानमदीनसत्त्वः ।
समारुरोहानिलतुल्यवेगं
रथं खरश्रेष्ठसमाधियुक्तम् ॥ ८

4 ^{a}) T2 ताप-, Ct as in text (for तात) D8 शोक (for मोह) D6 7 9–11 T1 G1 परि- (for प्रति-) D9-11 G3 अर्हन्ते, Ck t as in text (for अर्हसि) Ś Ñ V B D1 2 4 8 12 13 न तात मोहप्रविपाद(Ñ V1 2 B2–4 D1 4 13 °तिपत्ति, V3 B1 °तिपाद, D2 °तिपाद्य)कालो, D3 न तात मोहं प्रति काल एष —^{b}) Ś1 Ñ V1 B1 D1–4 8 9 12 13 यद्, Ś2 V3 B2–4 यदि, D11 यथा (for यत्र) Ś D2 8 12 राक्षसेन्द्र, Ñ V B D1 3 4 9–11 नैर्ऋतेंद्र(Ñ2 D4 °तेंद्र, D9–11 °तेश) (for राक्षसेन्द्र) —After 4^{ab}, M5 ins

1333* मद्बाणनिर्भिन्नविकीर्णदेहा
ये शत्रवस्ते समरे पतन्तु ।

—^{c}) V3 B1 -चाप- (for बाण-) Ś2 D2 7 8 12 G2 [ऽ]स्ति, D1 G3 न, D5 T1 [ऽ]भि- (sic) (for हि) Ś1 हि किंचित्, M1 2 कुतश्चित् (for हि कश्चित) —^{d}) D1 5–7 9–11 T1 2 G M3 5 Ct [ऽ]सिपा(D6 T2 °धा)तु (for ऽभिधर्तुम्) Ś V3 B1 D2–4 8 12 T3 प्राणान्हि(D8 °न्ह) शक्तो (D3 4 T3 °न्समर्थो) युधि धारयेद्य (V3 वारयेयु [sic], B1 वारयेयु [sic], D4 धर्तुमद्य), Ñ V1 2 B2–4 प्राणान्रणे धारयितुं समर्थः, D13 प्राणान्समर्थो विधधातुमद्य (sic)

5 D13 om (hapl) 5^{b}–6^{c} —^{b}) Ñ1 D4 मया वि- (for मद्बाण-) B2 -विदीर्ण-, D5 T1 G3 M1 2 -विशीर्ण-, Ct as in text (for विकीर्ण) Ñ2 -निर्भिन्नसुदीर्ण- D9 -काय (for -देहम्). V3 संतर्पयिष्यामि शरैरमोघैः (= 6^{d} [var]) —^{c}) V3 B1 (marg also गतोत्सवं and गतासुकं) गतासवं (for गतायुषं) —^{d}) Ś D1 3 6 8–12 M3 शितैः शरैर् (by transp), V3 शरैः कृतैर्, M5 शरैश्चितैर्. D1 दारित-, D4 8 M5 अर्चित, G3 आजित- (for आचित-) Ñ1 D4 -देह (for -गात्रम्)

6 D13 om 6^{abc} (cf v l 5) —^{a}) Ñ1 कृता (for इमां) Ś Ñ V3 B D2–4 8 12 चेंद्र-, V1 2 देव- (for शक्र-) —^{b}) B4 सुनिश्चित, D4 12 स्वनिष्टि(D12 °श्चि)ता B1 D4 8 9 G3 M5 -देव-, Cm g as in text (for -दैव-). B4 -युक्त (for -युक्ताम्) —^{c}) Ś Ñ V B2 3 D2–4 8 12 यथाद्य, B1 अथाद्य, B4 यदाद्य (for अद्यैव) —^{d}) Ś V2 3 B1 2 4 D2 3 5–12 T1 2 G2 3 M3 5 Cm g संतर्पयिष्यामि, Ñ2 D1 संपातयिष्यामि (for संतापयिष्यामि). Ś1 D3 अनीकैः, Ś2 D12 अनेकैः (for अमोघैः)

7 ^{a}) Ś D2 4 8 अथ, Ñ1 V1 B2–4 D13 रुद्र-, D1 यद् (for अद्य) G2 om, G3 -मित्र- (for -विष्णु-) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 -मित्रा, V3 D6 7 9–11 T2 G1 2 -रुद्र-, G3 -साध्या (for -मित्र) —^{b}) Ñ V B2–4 D3 4 7 9–13 T2 साध्याश्च, G3 हरिस्तु (for -साध्याश्वि-) V2 D13 सूर्यचन्द्रा (by transp), D9 -सिद्धसंघा (for -चन्द्रसूर्याः) —D1 om 7^{cd} —^{c}) Ś D8 12 द्रक्ष्यति ते, V3 B4 D10 11 T2 3 M3 5 द्रक्ष्यंतु मे, D4 पश्यतु मे, G3 damaged (for द्रक्ष्यन्ति मे) —^{d}) D7 यथा (for इव) D5 T1 [अ]प्र्य (for [उ]ग्र) Ś D2 3 8 12 त्रिविक्रमे विक्रमवद्वि(D2 3 °मेव) विष्णो, V3 B1 D4 यथा पुरा विक्रममेव विष्णो —After 7, Ñ V1 2 B2–4 ins, while D1 ins after 7^{ab} (owing to om)

1334* ये चागता राघवकार्यहेतो-
र्हतानवेहि त्वमिहाद्य सर्वान् ।

[(l. 1) Ñ1 B3 यदि, B4 येच (for ये च). D1 समागता राघवरक्षणार्थं —(l. 2) B3 हत्वा हि (sic) (for अवेहि) D1 राजन् (for सर्वान्)]

8 ^{b}) D1 आमन्त्र्य (for आपृच्छ्य). Ñ2 B2 G1 -सत्त्व, D3 marg. (for -सत्त्वः).—After 8^{ab}, D13 reads 16–18^{b}. —^{c}) Ñ V1 2 B3 4 D1 [अ]नलतुल्यरूप (D1 °वर्णं) (for [अ]निलतुल्यवेगं) —^{d}) T2 (*int lin*, orig. as in text) रथ- (for खर-) Ñ V1 2 B2–4 D1 3 4 T2 (orig, *int lin* as in text) -सहस्र, M5 सुवाजि-, Cv.r m.g k t as in text (for -समाधि-) Ś D8 12 रथोत्तमं श्रेष्ठसमृद्धियुक्तं, G (ed) रथं सुचित्रं हयश्रेष्ठयुक्तं

समास्थाय महातेजा रथं हरिरथोपमम् ।
जगाम सहसा तत्र यत्र युद्धमरिंदमः ॥ ९
तं प्रस्थितं महात्मानमनुजग्मुर्महाबलाः ।
संहर्षमाणा बहवो धनुःप्रवरपाणयः ॥ १०
गजस्कन्धगताः केचित्केचित्परमवाजिभिः ।
प्रासमुद्गरनिस्त्रिंशपरश्वधगदाधराः ॥ ११
स शङ्खनिनदैर्भीमैर्भेरीणां च महास्वनैः ।
जगाम त्रिदशेन्द्रारिः स्तूयमानो निशाचरैः ॥ १२
स शङ्खशशिवर्णेन छत्रेण रिपुसूदनः ।
रराज परिपूर्णेन नभश्चन्द्रमसा यथा ॥ १३
अवीज्यत ततो वीरो हैमैर्हेमविभूषितैः ।
चारुचामरमुख्यैश्च मुख्यः सर्वधनुष्मताम् ॥ १४
ततस्त्विन्द्रजिता लङ्का सूर्यप्रतिमतेजसा ।
रराजाप्रतिवीर्येण द्यौरिवार्केण भास्वता ॥ १५

---

9 a) S2 Ñ V1 3 B D1–5 6 12 13 T1 G2 3 M3 तमास्थाय Ś1 रथ तूर्णं, S3 D8 रथ तेजा(sic) (for महातेजा) —b) Ś1 दृढ (for रथ) Ñ1 D4 13 शक्र- (for हरि-) —G3 damaged from पमम् up to जगा in c ❀ Cg हरिरथ सूर्यरथ ❀ —c) D8 जघान (sic) (for जगाम) N2 V2 B2–4 सत्वर, V1 त्वरित (for सहसा) G2 चैव (for तत्र) —d) D4 6 read यत्र in marg B3 स युद्धार्थम्, D7 युद्धभूमिम् (for यत्र युद्धम्) Ś D8 12 अरिंदम, Ñ1 D13 अवर्तत, V2 illeg , D4 G3 प्रवर्तते (for अरिंदम)

10 a) D2 प्रतिस्थ (meta), D4 प्रस्थित- (for प्रस्थित) D1 महावीर्यम —b) Ñ1 D4 13 महारथा (for °बला) —c) Ś Ñ2 V B D2 3 8 12 स(V3 प)स्पर्ध(B2 3 °र्श)माना, G2 सघर्षमाणा (for सहर्षमाणा) ❀ Ct सहर्षमाणा इत्यार्षम्। हृष्यमाणा इत्यर्थं ❀ —d) Ś Ñ V B1 3 4 D2 3 8 12 13 -प्रासासि-(Ñ2 V1 °हि-), B2 D4 -पाशासि (for प्रवर-)

11 b) M3 प्रवर- (for परम-) Ś Ñ V B1 3 4 D2–4 8 12 13 केचिद्धय(N3 V1 2 B3 4 D13 °द्वाजि)गतास्तथा (V3 °दा), B2 वाजिस्कंधगतास्तथा —After 11ab, D7 10 11 M3 K (ed , within brackets) ins , G3 ins after 11

1335* व्याघ्रवृश्चिकमार्जारखरोष्ट्रैश्च भुजगमै ।
वराहै श्वापद सिंहेर्जम्बुकै पर्वतोपमै ।
काकहसमयूरैश्च राक्षसा भीमविक्रमा

[(l 1) M3 K (ed) मार्जारै (for -मार्जार-) K (ed) खरैरुष्ट्रैर् —G3 illeg for l 2 —(l 3) M3 शश- (for काक-) G3 -सिंह- (for हस)]

—B4 repeats erroneously 11c – 15, 19 – 20b after 6 61 7 within brackets —c) Ñ1 D2 4 पाश- (for प्रास-) D7 G2 -पट्टिश- (for -मुद्गर) —d) B3 -पट्टिशासि- (for -परश्वध) Ś V3 B1 D2 3 8 12 -धरा परे, V1 G2 गदायुधा (for -गदाधरा) —After 11, D7 G2 ins

1336* मुसुण्ठीमुद्गरायष्टिशतघ्नीपरिघायुधा ।
[D7 भृशुंडिमुद्गर]

12 a) Ś B1 D2 8 12 पुण्यैर्, Ñ1 V3 B3 D4 5 7–11 13 T1 G M3 5 पूर्णैर्, Ñ2 B2 दिव्यैर्, V1 2 B4 घोरैर् (for भीमैर्) D1 -निस्वनैस्तूर्णैर् —b) D1 5–7 9–11 T G2 3 M3 5 चा(T2 वा)पि नि(D1 6 7 10 नि)स्वनै (for च महा°) G1 भेदीनापि विनिस्वनै (sic) —d) Ś Ñ1 V1 3 B1 D2 3 8 12 13 सपत्नजित्, Ñ2 V2 B2–4 D1 4 स शक्र(D1 °त्रु)जित् (for निशाचरैः) D5 7 9–11 T1 G M1 2 5 पूर्ण(D7 11 G2 महा, D9 10 आजि, G1 रण, M1 2 वन्ती, M5 तूर्णं)वेगेन (D7 G2 सैन्येन) वीर्यवान्

13 V3 om 13 —a) D7 G2 हस-, Ct as in text (for शशि-) —b) Ñ1 B1 D4 13 [अ]रिनिसू(D4 13 °पू)-दन —c) G3 damaged for रराज परि- Ś B1 D2 3 8 12 प्रगृहीतेन, Ñ1(orig , m also as in Ñ2) D13 ध्रियमाणेन, Ñ2 V1 2 B2 3 D5–7 9–11 T1 2 G1 2 M3 5 प्रति (D5 7 T1 G2 निशि)पूर्णेन, D4 युधि छत्रेण (for परिपूर्णेन) —d) D12 चद्रमसा(meta), D13 चद्रशती (sic) (for चन्द्रमसा)

14 V2 D13 read 14ab twice —a) B4 D6 आवीज्य च, D4 अवेक्षत, D7 10 11 T2 3 वीज्यमानस्, D13(first time) समवेक्ष्य, G3 स वीज्यत, Cr m g as in text (for अवीज्यत) D10 T2 3 तत्रा M1 2 वीरैर् (for वीरो) Ś V1 2 (first time) B3 D8 12 13 (second time) ततस्तु (V1 2 B2 D13 °स्त) भेजिरे भीम(D13 वीरा), V3 B1 D2 3 ततस्त विवित्रुर्भीम —b) M1 2 शुक्लैर्, Cr m g t as in text (for हैमैर्) D7 9–11 T2 G1 2 M5 -विभूषण (D7 G2 M5 °णै), Cg as in text (for -विभूषितैः) Ś V3 B1 D2 3 8 12 मेघाभ हेम(D2 मेघ)भूषण, Ñ1 V1 2(both times) B2 D4 13(second time) हेमाभरणभूषिता (Ñ1 V2 [second time] D4 °त , D13 °त), Ñ2 नारीभिर्हेमभूषण , B3 4 D1 13(first time) हेमाभ्रै(B3 D13 हेमाभि, D1 रामाभि)र्हेमभूषण —c) D7 चचार वर- N1 V1 2 B3 मुख्याभिर्, Ñ2 हस्ताभिर्, D4 -शोभाभिर्, D13 om (for मुख्यैश्च) —d) Ś V3 B1 D2 3 8 12 मुख्य, D4 भ्राजन् (for मुख्य) —After 14, M3 B (ed) K (ed) (both eds within brackets) read 16 – 18b

15 a) D9 तस्मिस् (for ततस्) D13 च (for तु) G2 शक्रजिता —c) Ñ1 D1 6 13 T2 प्रति- (sic), Ñ2 V1 2 B2–4 [अ]मित- (for [अ]प्रति-) M1–3 वीरेण (for -वीर्येण) —d) V3 खप्रभा, T3 तेजसा (for भास्वता)

16 16 15 स तु दृष्ट्वा विनिर्यान्तं बलेन महता वृतम् ।
राक्षसाधिपतिः श्रीमान्रावणः पुत्रमब्रवीत् ॥ १६
त्वमप्रतिरथः पुत्र जितस्ते युधि वासवः ।
किं पुनर्मानुषं धृष्यं न वधिष्यसि राघवम् ॥ १७
तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य महाशिषः ।
रथेनाश्वयुजा वीरः शीघ्रं गत्वा निकुम्भिलाम् ॥ १८
स संप्राप्य महातेजा युद्धभूमिमरिंदमः ।
स्थापयामास रक्षांसि रथं प्रति समन्ततः ॥ १९
ततस्तु हुतभोक्तारं हुतभुक्सदृशप्रभः ।
जुहुवे राक्षसश्रेष्ठो मन्त्रवद्विधिवत्तदा ॥ २०
स हविर्लाजसंस्कारैर्माल्यगन्धपुरस्कृतैः ।
जुहुवे पावकं तत्र राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥ २१
शस्त्राणि शरपत्राणि समिधोऽथ विभीतकाः ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा ॥ २२

---

16 B4 D4 5 7 9–11 T1 G M1 2 5 om 16 – 18. D1 reads 16 – 18 after 19^{ab}, D13 reads 16 – 18^{b} after 8^{ab}, M3 B (ed.) K(ed) (both eds within brackets) read 16 – 18^{b} after 14 —^{a}) Ñ1 B2 त (for स) Ñ2 V2 त दृष्ट्वा च(V2 om [subm.]) (for स तु दृष्ट्वा) —Ñ1 V2 om 16^{bc}. —^{b}) D8 [अ]द्भुत, L (ed) [आ]वृत (for वृतम्) —^{d}) Ñ2 वाक्यम्, D13 पुनर् (for पुत्रम्)

17 B4 D4 5 7 9–11 T1 G M1 2 5 om 17 (cf v l. 16). For sequence in D1 13 M3 B (ed) K(ed), cf v.l 16 —^{a}) Ś D8 12 अप्रतिमधी ; B3 अप्यतिरथ. (for अप्रतिरथ) V1 त्वमप्रतिमवीर्यश्च —^{b}) D6 T2 3 M3 त्वयासौ(M3 त्वया वै) वासवो जि(T3 हृ)त . —^{c}) Ś2 Ñ1 V2 3 B1–3 D1–3 दृश्य, Ñ2 illeg. , D13 मृध्य, G (ed) दीन (for धृष्यं) —^{d}) G (ed) त्व (for न) Ś D1 6 8 12 T2 3 M3 न(D6 T2 3 M3 नि-) हनिष्यसि (for न वधिष्यसि)

18 B4 D4 5 7 9–11 T1 G M1 2 5 om 18 (cf. v l. 16) For sequence in D1 13 M3 B(ed) K(ed), cf v l 16 —^{a}) D2 यथोक्तो —V3 illeg from ^{b} up to रथेना in ^{c}. —^{b}) D2 स प्रगृह्य, M3 प्रत्यगृह्णान् (for प्रतिगृह्य). Ñ V2 B2 महद्(Ñ2 °हाव)नु. , D13 जयाशिष . —D6 om. 18^{c} – 19^{b} B3 D13 T2 3 M3 B (ed.) K (ed) om. 18^{cd}. —^{c}) V1 स रथेनाश्वयुक्तेन.

19 Ś V1 3 B1 D2 3 6 8 12 om 19^{ab} (for D6, cf. v l 18). —^{a}) D4 प्राप्य च (for संप्राप्य). —^{b}) D4 13 निकुम्भिलम् (metri causa), G (ed.) यज्ञभूमिम् (for युद्धभूमिम्) —After 19^{ab}, D1 reads 16 – 18. —^{d}) Ś Ñ1 B1 D2–4 8 12 13 रथाश्रेन (for रथं प्रति). —After 19, Ś V2 3 B1 D2 3 8 12 read 23 – 24^{b} , D6 reads 23 and 25 , while L (ed) reads 23.

20 V2 om 20^{ab} B3 repeats 20 in marg. after the first occurrence of 26. T3 reads 20 – 22 after 25 —^{a}) Ś V3 B1 3 (second time) D5 8 12 T1 G2 3 M5 त, Ñ1 D1 स, D13 सु- (for तु) B3 (first time *sup. lin.* as in text) D1 7 वहु- , D13 -कृत- , T1 damaged (for हुत) D4 इंद्रजिन्मांसभोक्ता च —^{b}) B3(first time) D13 -सदृश प्रभु , D6 T2 3 °द्युति (for -सदृशप्रभ) —V3 om (hapl) 20^{c} – 21^{b}. —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B (B3 both times) D2 3 8 12 अ(Ñ2 आ)जुहोद्, Ñ1 D4 13 M3 Ck t जुहाव, D1 जुहोति (for जुहुवे) —^{d}) Ś D8 12 मन्त्राद्य, Ñ1 D4 13 मन्त्रं स, Ñ2 V1 2 B2 3 (both times , first time marg. also as in Ñ1) मन्त्रैर्, B1 D2 मन्त्रैस्तु, B4 मगलैर् , D1 मन्त्रविद् (for मन्त्रवद्). D6 तथा, G1 च स (for तदा). D3 मन्त्राद्यविधिपूर्वक, D9–11 मन्त्रवि (D10 11 त्रिविव)न्मन्त्रसत्तम . —After 20, Ñ2 V1 B2 3 (after the first occurrence of 20) 4 D4 13 L (ed) ins , Ñ1 V2(l. 2 only) ins after 21 .

1337* जुह्वतस्तस्य तत्राग्निं रक्तोष्णीषधरास्रय ।
आजग्मुरथ सम्भ्रान्ता राक्षसा यत्र रावणि ।

[(l. 1) Ñ1 illeg for the post. half D13 -धरास्तदा, L (ed) -नरस्रज (for -धरास्रय.). —Ñ1 reads from l 2 up to 25 in marg. —(l. 2) D13 च नुसम्राता.]

21 V3 om 21^{ab} (cf. v l 20) For sequence in T3, cf v l 20 Ñ2 V1 B2 4 D4 13 om 21 B3 reads 21 in marg after 20(r) L (ed) transp 21 and 22 —^{a}) D1 महसा (for स हविर्-). D5–7 9–11 T G M5 Ct -सत्कारैर् , Cm g as in text (for -संस्कारैर्). Ś V2 B1 3 D2 3 8.12 स हविर्हो(V2 ज्वालहो, B3 बर्हिर्हो)मलाजाद्यैर् , Ñ1 स ज्वालमाली धूम्राक्ष —^{b}) Ś D2.3 8 12 -सुसयुतैः (for पुरस्कृतैः) Ñ1 V2 माल्यैश्च स(Ñ1 सु-)सुगन्धिभिः , B1 गंध कुसुमसमते , B3 गन्धैश्च सहमुद्गकैः —^{c}) Ś V3 B1 3 D2 3 8 12 अजुहोत् , Ñ1 जुहाव (for जुहुवे) D5 7 T1 G2 3 दीप्त, Ct as in text (for तत्र). —^{d}) T1 प्र *** (damaged) —After 21, Ñ1 V2 (l 2 only) ins 1337* , while B3 repeats 26 in marg .

22 For sequence in T3, cf v.l. 20. Ñ1 reads 22 in marg (cf. v l. 1337*). D1 om. 22 – 25 Ś V3 B1 D2 3 8 12 om 22. L (ed) transp 21 and 22 —^{a}) Ñ1 अस्त्राणि Ñ V1 B2–4 D4 13 शितधाराणि (D4 °बाणानि) , T2 M1 2 5 शरपा(T2 °तप)त्राणि, Cm g t as in text (for शरपत्राणि) —^{b}) Ñ V1 B2–4 D4 13 च वि(Ñ2 V1 B2–4 D4 13 वि)भीतकान् ; V2 D5–7 Cg t

स तत्राग्निं समास्तीर्य शरपत्रैः सतोमरैः ।
छागस्य सर्वकृष्णस्य गलं जग्राह जीवतः ॥ २३

सकृदेव समिद्धस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुस्तानि लिङ्गानि विजयं यान्यदर्शयन् ॥ २४

प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तकाञ्चनसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ॥ २५

सोऽस्त्रमाहारयामास ब्राह्ममस्त्रविदां वरः ।
धनुश्चात्मरथं चैव सर्वं तत्राभ्यमन्त्रयत् ॥ २६

तस्मिन्नाहूयमानेऽस्त्रे हूयमाने च पावके ।
सार्कग्रहेन्दुनक्षत्रं वितत्रास नभस्तलम् ॥ २७ G. 6 B 6 L 6

[ऽ]थ विभीतका , M1 2 [ऽ]थ विभीपिका —^{c}) T3 मासानि, Cg as in text (for वासासि) —^{d}) B1 कालायस V1 (also as in text) D6 G3 तदा, M5 तत (for तथा)

23 Ñ1 reads 23 in marg (cf v l 1337*) D1 om 23 (cf v l. 22) Ś V2 3 B1 D2 3 6 8 12 L (ed) read 23 after 19 —^{a}) S Ñ V B D2–4 6 8 12 13 T3 सर्वतो, G1 स तथा (for स तत्र) G (ed) परिस्तीर्य —^{b}) Ś D2 8 12 शस्त्रपातै (D2 8 12 °त्रै), Ñ2 V1 B2–4 शरै सह, D6 T2 3 शरै श(T2 3 °रैर)स्त्रै , Cm g t as in text (for शरपत्रै) Ś B1 D8 12 सतोरणै (for सतोमरै) Ñ1 D4 13 शरैश्च(Ñ1 D13 स शरै) महतोमरै —^{c}) D9–11 M3 कृष्णवर्णस्य (for सर्वकृष्णस्य) —T1 damaged from ग्राह in ^{d} up to सकृ in 24^{a} —For 23^{cd}, Ś V2 3 B1 D2 3 6 8 12 T2 3 subst

1338* जुहाव रक्त कृष्णस्य कण्ठाच्छागस्य जीवत ।

[D3 जुहाव च (hypm). V2 3 B1 सर्व- (for रक्त) V3 illeg from कृष्णस्य up to जीवत Ś1 V2 B1 कठ, D6 गलात् (for कण्ठाच्) D6 T2 3 transp कृष्णस्य and छागस्य V2 B1 वीर्यवान् (for जीवत)],

while Ñ V1 B2–4 D4 13 subst for 23^{cd}

1339* असृक्कृष्णस्य छागस्य कण्ठादादाय जीवत ।
जुहाव पावक तत्र रक्ताक्ता समिधस्तथा।

[(l 1) Ñ1 B3 असृक्च(B3 °ज) कृष्ण , D4 असृक्कुमस्य (for असृक्कृष्णस्य) Ñ2 आनीय (for आदाय) D4 जीवित —B3 D4 om l 2 —(l 2) D13 रक्ता समिधयस्तथा (for the post half).]

24 Ñ1 reads 24 in marg (cf v l 1337*) D1 6 om 24 (for D1, cf v l 22) T1 damaged up to सकृ in ^{a} (cf v l 23) D4 om 24–25^{b} Ś V2 3 B1 D2 3 8 12 read 24^{ab} (preceded by 23) after 19 —^{a}) V3 B1 D2 समृद्धस्य (for समिद्धस्य) Ñ V1 2 B2–4 D13 तत समिद्धिरिद्धस्य —Ś V3 B1 D2 3 8 12 om 24^{c}–25 —^{d}) Ñ2 B3 यान्यवेदयन् , D7 9 13 चाप्य(D9 °स्य)दर्शयन् (for यान्यदर्शयन्) G2 विजयान्यमिदर्शयन्

25 Ñ1 reads 25 in marg (cf v l 1337*) D1 om. 25 (cf v l 22) Ś V3 B1 D2 3 8 12 om 25 , D4 om 25^{ab} (for both, cf v l 24) D6 reads 25 (preceded by 23) after 19 —^{b}) Ñ2 V1 B2–4 D7 13 G3 हाटक- (for -काञ्चन-) D5 6 T1 3 G3 M3 -भूषण (for -संनिभ) —^{c}) D4 विविवत् (for हविस्तत्) Ñ1 D13 तत्र प्र (for तत्प्रति) —^{d}) D13 समुपस्थित , M3 स्वयमास्थित ❀ Cg स्वयमास्थित स्वयमास्थावान्। स्वयमुत्थित इति पाठे पुरुषरूपेणोत्थित इत्यर्थ ❀ —After 25, T3 reads 20–22

26 B3 repeats in marg 26 after 21 —^{ab}) Ś Ñ1 D1–3 6 8 12 T2 3 सोऽस्त्रमात्राह्वयामास, Ñ2 V1 B2 3 (first time) 4 D4 (before corr) 13 स समाहार(V1 B3 4 D4 °वाह)यामास, D4 (after corr) स समादाय जुहुवे (for ^{a}) D4 T2 त्राह्मयम् Ñ V1 2 B2 3 (first time) 4 D4 13 अस्त्रमरिंदम , D5 7 9–11 T1 G अस्त्रविशारद , M3 इन्द्ररिपुस्तदा (for अस्त्रविदा वर) B3 (second time) सोप्यद्रुमाधयामास ब्राह्ममत्रविदा वर (sic) —^{c}) Ś V3 B1 3 (second time) D2 3 6 8 12 T2 3 शरान् , Ñ1 बाणान् (for चात्म-) Ś B3 (second time) D2 8 12 रथाश्र् (for रथ) D1 हयान्रथ तथा नागान् —^{d}) Ñ1 मन्त्रैश्चापि, D7 G2 कवच च, M1.2 सर्वं तेन (for सर्वं तत्र). Ñ1 D1 G1 M5 [अ]भिमन्त्रयत्, B3 (second time) सम द्रवत् (sic), D9 M1 2 ह्यमन्त्रयत् Ś1 सर्वं तत्राद्यमन्त्रयत् —For 26^{cd}, Ñ2 V1 2 B2 3 (first time) 4 D4 13 subst

1340* रथ धनुस्तथात्मान प्रतिनन्द्याभिमन्त्र्य च ।

[(l 1) V1 धनू रथ (by transp), D13 धुन्नन्धनुस् (for रथ धनुस्) B4 तदा (for तथा) D4 प्रतिपद्य (for प्रतिनन्द्य) B2 3 D4 13 [अ]भिनद्य]

—After 26, B3 repeats 20, then reads 21 and repeats 26 (all in marg)

27 ^{a}) Ś2 जुह्वयमाने (sic), B3 D2 8 12 आह्वयमाने, D13 G1 आह्रियमाणे, Ct as in text (for आहूयमाने) Ś V3 B1 3 (m also as in Ñ2) D2 4 8 12 च, Ñ2 V2 तु, D3 om (for ऽस्त्रे). —^{b}) D9 हुयमाणे (sic) B2 तु (for च) D4 पावक —After 27^{ab}, B3 reads 1341* —^{c}) Ñ2 V1 2 B2–4 D1 13 -[इ]दुग्रह- (by transp), M5 ग्रह स- (for ग्रहेन्दु-) Ś Ñ1 V3 B1 D2 3 8 12 L (ed) सार्कचन्द्रेंद्र(V3 B1 °न्द्रेंदु, L [ed] °द्रा स)नक्षत्रा, D4 सचन्द्रग्रहनक्षत्र, M3 सार्धं ग्रहेंदुनक्षत्रैर् —^{d}) Ś Ñ1 V3 B1 D2 3 8 12 मही तदा, Ñ2 V1 D5 6 11 S Ct नभ(V1 D6 T2 Ct °भ)स्थल, V2 महीतल, Ck नभस्तल (as in text).

स पावकं पावकदीप्ततेजा
हुत्वा महेन्द्रप्रतिमप्रभावः ।
सचापबाणासिरथाश्वसूतः
खेऽन्तर्दधेऽऽत्मानमचिन्त्यरूपः ॥ २८

28 ^a) Ś Ñ1 V3 B1 D1–3 8 12 तुल्यतेजा, D9 -दीप्तचेता (for -दीप्ततेजा) —^b) Ś Ñ1 B1 D2 3 8 12 जुहाव शक्र- (for हुत्वा महेन्द्र) M5 -[अ]नुभाव (for -प्रभाव) —^c) V3 -बाणश्च (sic), D1 -खड्गासि, D3 -बाणाश्व, D9 बाणाभि- (for -बाणासि-). D2 सबाणचापासि- (by transp.) D3 -रथासि-, G3 -वराश्व (sic) (for -रथाश्व-) Ś2 D2 8 12 -सूत, D1 -बाण, D6–7 9 10 T2 3 G1 3 M5 -शूल, D11 G2 सूल (for -सूत) —^d) D6 T3 स्वतर्दधे D1 तूर्णम् (for ऽऽत्मानम्) D5 6 T1 G3 -रूप, D9–11 -वीर्य (for -रूप) D7 G2 M1 2 खेतर्दधे राक्षसराजसूनुः ‡ Cr खे अन्तर्दधे । आत्मानमन्तर्धापयामासेत्यर्थः । आर्षं पूर्वरूपत्वम् ।, so also Cm g t ‡ —For 28, Ñ2 V1 2 B2 3(reads after 27^ab) 4 D4 13 G (ed.) subst, while Ñ1 subst for 28^cd

1341* इन्द्रजिद्रथ सहृष्टो राक्षसेन्द्रसुतस्तदा ।
हुत्वाग्निं तर्पयित्वा च दैत्यदानवराक्षसान् ।
आरुरोह रथं दिव्यमन्तर्धानचरं शुभम् ।
चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तं बाणतूणीरसयुतम् ।
आरोपितमहाचापः शुशुभे राक्षसात्मजः ।
जाज्वल्यमानो वपुषा तपनीयविभूषिते ।
तोमरैश्चार्धचन्द्रैश्च स रथे समलंकृते ।
नानाशक्तिविचित्रे च पताकाध्वजशोभिते ।
नीलजीमूतसकाशो शुशुभे स्यन्दने स्थितः ।
रावणस्यात्मजो वीरः शक्रजेता महाबलः ।
किरीटकेयूरधरः सग्रामेष्वनिवर्तकः ।
जाम्बूनदमहाकम्बुर्दीप्तपावकसंनिभः ।
बभूवेन्द्रजितः केतुर्वैदूर्यसमलंकृतः ।
तेन चादित्यकल्पेन ब्रह्मणोऽस्त्रेण पालितः ।
बभूव दुर्धर्षतरो रावणिः समितिंजयः ।
स्वेन वीर्येण स श्रीमानस्त्रेण च महाद्युतिः ।
राक्षसैश्च महामात्यैः सम्पन्नो युधि दुर्जयः ।
अग्न्यागारात्स निर्याय शक्रजित्स महाबलः ।
अब्रवीद्रक्षसां मध्ये वचनं सुदुरासदः ।
अद्य हत्वा वधार्हौ तौ मिथ्याप्रव्रजितौ रणे ।
जयं पित्रे प्रदास्यामि हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ।
अद्य निर्वानरामुर्वीं हतराघवलक्ष्मणाम् ।
करिष्यामि सुसंक्रुद्ध इत्युक्त्वान्तरधीयत ।

[(l. 1) V2 अथ, B2 3 वध-, D13 भृश- (for त्वथ) D4 सतुष्टो (for सहृष्टो) Ñ1 स्थापयामास रक्षांसि (for the prior half) B3 D4 तथा (for तदा) —(l. 2) Ñ1 B3 D4 तु (for च). D13 तर्पयामास (for तर्पयित्वा च) V1 2 B3(marg, orig as above) 4 -दर्पहा (for -राक्षसान्) —After l. 2, D13 ins. an addl colophon [लंकाकांडे इंद्रजिद्यज्ञपरिपूर्णं] and then ins

1341(A)* इन्द्रजित्परमक्रुद्धो निर्ययौ राक्षसेश्वरः ।

—G (ed.) om l. 4–13 —(l. 4) B2 चाश्वभिर्, D4 चन्द्राभैर् (for चतुर्भिर्) V1 2 B4 -मगन (for सयुतम्). —(l. 5) B3 -चाप (for चाप) D4 आरोपयन्महच्चाप (for the prior half) —D1 om (hapl.) from the post half up to the prior half of l. 9 D13 राक्षसाधिप —(l. 6) Ñ1 V1 2 B1 D13 विभूषित (for -विभूषिते) —Ñ2 illeg. for l. 7 —(l. 7) Ñ1 V2 स शरश्च, V1 B4 स शूलैश्च, D13 भानुरर् (for तोमरैश्च) B2 D13 अर्ध- (for चार्ध-) B4 शरैश्च, D13 समरे (for स रथे). V2 D13 समलंकृत —(l. 8) Ñ1 B2 D13 -विचित्रेण (for -विचित्रे च) —(l. 9) V2 -जीमूतसकाशो —(l. 10) After the prior half of l. 10, D13 ins

1341(B)* शक्रस्त्वपर एव स ।
युद्धाय कृतनिश्चयश्च प्रहर्षितमना बभौ ।
अरेति वदन्वीरः

V2 B2 3 D13 -तेजा (for -जेता) D4 इन्द्रजिन्नाम नामतः (for the post half) —(l. 11) D4 [अ]निवर्तन —(l. 12) Ñ2 -महाकल्पो, V2 -महाक्रूर, D13 समानाभो —(l. 13) D13 जितकेतुर्. D4 वडूय-, D13 ऐश्वर्य- (for वैदूर्य-) —(l. 15) B4 D4 दुर्धरतरो, D13 दुर्धर्षतमो —G (ed.) om l. 16–23 —(l. 16) B1 D4 तेन (for स्वेन) V2 च (for स) Ñ2 V1.2 शस्त्रेण (for अस्त्रेण) B2 सु-, D4 [म]व (for च) D13 समद्युति —(l. 17) Ñ1 B3 महामात्रैः, Ñ2 °कार्यैः, D1 13 सहामात्यैः (for महामात्यैः) B2 om, D13 सपत्नैर् (for सम्पन्नो) V2 दुर्मद (for दुर्जय) —(l. 18) B2 सु, B3 तु (for second स) B4 शक्रजेता, D4 °वरः (for शक्रजित्स) —(l. 19) Ñ2 B2 3 D4 सुदुरासदः —(l. 20) Ñ गत्वा (for हत्वा) B3 च (for तौ). B2 3 वने (for रणे) —(l. 21) V1 वानरस्य तु सप्रिये (sic) (for the post half) —V1 om l. 22 —(l. 22) B2 3 D4 हतरामां सलक्ष्मणा (for the post half) —(l. 23) V1 [इ]ति (for सु-)]

—After 28, D1 5–7 9–11 S ins

1342* ततो हयरथाकीर्णं पताकाध्वजशोभितम् ।
निर्ययौ राक्षसबलं नर्दमानं युयुत्सया ।
ते शरैर्बहुभिश्चित्रैस्तीक्ष्णवेगैरलंकृतैः ।

[(l. 1) T2 3 G2 3 पताक (for पताका-) —(l. 2) M5 स ययौ (sic) (for निर्ययौ) D7 G2 राक्षसं सैन्य —(l. 3) M1 2 च गदाभिश्च (for बहुभिश्चित्रैस्) D5 T1 G3 M1 2 परश्वधैः (for अलंकृतैः)]

—Thereafter D1 5–7 9–11 S cont. (D1 6 T2 3 repeat l. 1–42 after 6 83 38) a passage relegated to App I (No. 39)

स सैन्यमुत्सृज्य समेत्य तूर्णं
महारणे वानरवाहिनीषु ।
अदृश्यमानः शरजालमुग्रं
ववर्ष नीलाम्बुधरो यथाम्बु ॥ २९

ते शक्रजिद्बाणविशीर्णदेहा
मायाहता विस्वरमुन्नदन्तः ।
रणे निपेतुर्हरयोऽद्रिकल्पा
यथेन्द्रवज्राभिहता नगेन्द्राः ॥ ३०

ते केवलं संददृशुः शिताग्रा-
न्बाणान्रणे वानरवाहिनीषु ।
मायानिगूढं च सुरेन्द्रशत्रुं
न चात्र तं राक्षसमभ्यपश्यन् ॥ ३१

ततः स रक्षोधिपतिर्महात्मा
सर्वा दिशो बाणगणैः शिताग्रैः ।
प्रच्छादयामास रविप्रकाशै-
र्विषादयामास च वानरेन्द्रान् ॥ ३२

स शूलनिस्त्रिंशपरश्वधानि
व्याविध्य दीप्तानलसंनिभानि ।
सविस्फुलिङ्गोज्ज्वलपावकानि
ववर्ष तीव्रं प्लवगेन्द्रसैन्ये ॥ ३३

ततो ज्वलनसंकाशैः शितैर्वानरयूथपाः ।
ताडिताः शक्रजिद्बाणैः प्रफुल्ला इव किंशुकाः ॥ ३४ G 6 B 6 L 6

---

29 D13 om 29^{ab} —^{a}) Ś Ñ1 D5 7 9–11 T2 G M2 3 स्व- (for स) Ś V3 B1 D1 8 12 ससर्ज बाणान्(D1 °ण), Ñ V1 2 B2–4 D4 सचापबाणो, D2 3 समु(D3 तदो)त्ससर्ज (for समेत्य तूर्णं) —^{b}) Ñ V1 2 B2–4 D4 रणे तदा, V3 B1 आकाशतो, D1–3 तस्मि(D2 3 बाणा)न्रणे, D7 9–11 महाहवे (for महारणे) —^{c}) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 -जालवर्षं D1 अमृष्यमाण शरवर्षमुग्र —^{d}) Ñ1 V1 B3 4 D4 यथाभ्र, D6 13 यथाबुद (D13 °भि) (for यथाम्बु) Ś V3 B1 D2 3 8 12 ववर्ष मेघो हि यथाबुधारा

30 V3 om 30–31 —^{a}) Ñ V1 2 B2–4 D1–4 6 13 T3 G1 3 M5 विकीर्ण, M1 2 विभिन्न- (for विशीर्ण-) —^{b}) Ś Ñ1 B1 D2 8 12 मायाविद्धो(Ñ1 °नो), D1 13 समाहता, T3 समोहिता (for मायाहता) D6 गतासवो भूमितले पतत —Ś B1 D2 3 8 12 om, L (ed) reads within brackets 30^{c}–31^{b} —^{c}) G1 विनेदुर् (for निपेतुर्) Ñ V1 2 B2–4 D13 सुघोरा, T3 [ऽ]ग्निकल्पके (for ऽद्रिकल्पा) D4 एव हतास्ते बहव कपीन्द्रा —^{d}) G2 यथैव (for यथेन्द्र-) B4 गजेंद्रा (for नगेन्द्रा)

31 V3 D4 om 31 (for V3, cf v l 30) Ś B1 D2 3 8 12 om, L (ed) reads within brackets 31^{ab} (cf v l 30) —^{a}) T3 न (for ते) V1 2 केवलास् (for केवलं) D1 च भीता (for शिताग्रान्) Ñ2 V1 2 B2–4 तान्ददृशु सुघोरान् N1 D13 ते केवला(D13 °ला)स्तान्निशितान्सृजतो —^{b}) Ñ2 V1 2 B2–4 घ्नतो, D13 तथा (for रणे) L (ed) प्रणर्दतो (for बाणान्रणे) D1 बाणान्महेंद्राशनितुल्यवेगान् —^{c}) B1 [अ]तिगूढ, D1 13 -[अ]भिगूढ, D7 9–11 G1 3 M1 2 5 विगूढ, T3 -निरूढ Ś2 B1 D2 8 12 हि, Ñ1 V1 B2–4 M1–3 तु, D3 स (for च) D6 T3 समरेंद्र, D13 तु महेंद्र- (for च सुरेन्द्र-) —^{d}) D1 तत्र, G1 3 चापि (for चात्र) D6 T2 M3 न चावृत, T3 सभास्वर (for न चात्र त) D7 9–11 G2 अप्यपश्यन् Ś B1 D2 3 8 12 न तत्र रक्षोधिपति व्य(D3 प्र)पश्यन्, Ñ V1 2 B2–4 D13 न तत्र ते त ददृशु (V1 om) सपत्न(D13 °ता), M1 2 न राक्षसेंद्रात्मजमप्यपश्यन्

32 ^{a}) V3 B1 च, D1 M5 तु (for स) Ś1 रक्षो*र् D1 -पतेस्तनूज —^{b}) D10 -गतैं (for -गणै) Ś D2 3 8 12 सर्वासु वै दिक्ष्वभिवर्षमाण, Ñ V B D4 13 सर्वासु दिक्षु प्रति (V3 B1 व्यभि)वर्षमाण (D13 प्रववर्ष बाण) —^{c}) B1 आच्छादयामास S V3 B1 D1–4 8 12 रविप्रभा च, Ñ V2 B2–4 रवे प्रभाव, V1 रवे प्रभा दिशो, D13 रवेस्तदा प्रभा (for रविप्रकाशैर्) —^{d}) Ś D2 8 12 विद्रावयामास, Ñ2 V1 2 B3 D7 9–11 G1 M5 विद्रा(V1 °वा)रयामास, V3 B1 विभीषयामास, D3 निपातयामास (for विषादयामास) D4 स (for च) D1 वनेचरेंद्रान्

33 ^{b}) Ñ1 B3 D5 7 9–11 T1 G1 M5 व्याविद्ध- (for व्याविध्य) B3 -तेजोनल- D1 6 9–11 T2 3 G1 M5 सप्रभाणि (for सनिभानि) Ś V2 3 B1 D2 3 8 12 दीप्तानलार्कद्युतिसंनिभानि(V2 3 B1 D3 °तिसु[D3 °स]प्रभाणि), N2 V1 B2 4 G (ed) व्याविद्ध(B2 4 °ध्य)तेजोनलसंवृ(B2 °हि, G [ed] °भृ)तानि —^{c}) T1 damaged from ज्वलपावकानि up to तीव्र प्लु in ^{d} D4 -[अ]नल (for [उ]ज्ज्वल-) Ñ1 D13 पावकार्चिं (for पावकानि) Ñ2 V1 2 B2–4 सविस्फुलिंगानलसंनिभानि(V1 2 B2 3 °सप्रभाणि), D6 T2 3 सविस्फुलिंगज्वलनप्रभाणि, M1 2 गदाश्च शक्ती परिघाञ्शतघ्नी —^{d}) Ś Ñ1 B1 D2–4 8 12 13 ववर्ष तस्मिन्, Ñ2 V1 2 B2–4 समुत्ससर्ज (for ववर्ष तीव्र)

34 T1 mostly damaged for ^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 D13 तैस्तैर्, Ñ2 V2 B4 ते तैर्, B2 तेश्चैर्, D4 एतैर् (for ततो) D13 प्रकाशै (unmetric) (for सकाशै) V1 ततस्ते

37 57 34 अन्योन्यमभिसर्पन्तो निनदन्तश्च विस्वरम् ।
राक्षसेन्द्रास्त्रनिर्भिन्ना निपेतुर्वानरर्षभाः ॥ ३५
उदीक्षमाणा गगनं केचिन्नेत्रेषु ताडिताः ।
शरैर्विविशुरन्योन्यं पेतुश्च जगतीतले ॥ ३६
हनूमन्तं च सुग्रीवमङ्गदं गन्धमादनम् ।
जाम्बवन्तं सुषेणं च वेगदर्शिनमेव च ॥ ३७
मैन्दं च द्विविदं नीलं गवाक्षं गजगोमुखौ ।
केसरिं हरिलोमानं विद्युद्दंष्ट्रं च वानरम् ॥ ३८
सूर्याननं ज्योतिमुखं तथा दधिमुखं हरिम् ।
पावकाक्षं नलं चैव कुमुदं चैव वानरम् ॥ ३९

ज्वलनप्रख्यैर् —^{b}) Ñ1 D4 13 शस्त्रैर्, Ñ2 V3 B2 सर्वे, V1 D9–11 वाणैर्, B3 4 D1 7 G1 M3 शरैर्, G3 शतैर् (for शिवैर्) T3 -पूथपान् (sic), M5 -पुगवा —^{c}) D6 T2 3 माडिना°. Ñ V1 2 B2–4 D1 4 13 पृथिवीं (D1 °व्या) जग्मुर् (for शक्रजिद्वाणै) —^{d}) D1 13 निकृत्ता (for प्रफुल्ला) G1 नव-, Ct as in text (for इव) Ñ V1 2 B2–4 D4 निकृत्ता इव पादपा —For 34, Ś V3 B1 D2 3 8 12 subst.

1343* ततस्ते पावकप्रख्यैः शस्त्रैर्वानरपुंगवा ।
पीडिता पृथिवीं जग्मुर्वज्राक्रान्ता इवाचला ।

[(l 1) V3 B1 त (for ते) D3 ज्वलन- (for पावक-) —(l 2) Ś D8 12 वज्राक्रान्त इवाच° (for the post half).]

35 D10 11 om 35 —^{a}) Ñ V B D1–4 7 12 13 G2 M तेन्योन्यम्, G1 ततोन्यम् (for अन्योन्यम्) Ñ1 B4 D4 -गर्जंतो, D9 -चर्पंतो (for -सर्पन्तो) —^{b}) Ś Ñ1 V1 2 B1 4 D1–4 8.9 12 13 विनदतश्, Ś B3 4 D8 12 च स (B3 D12 सु)-स्वर, V1 D6 T2 3 परस्पर, V3 B1 स्वर बल, D3 च सस्वन, G1 च निस्वर (for च विस्वरम्) Ñ2 B2 नदंतश्च सुविस्वर, D7 G2 न (D7 निन [hypm])दतो भैरवस्वन. —^{c}) Ñ1 D3 13 राक्षसेन्द्रनि- (D3 °न्द्रेषु), Ñ2 V1 2 B2–4 राक्षसास्त्रवि-. —D1 om. 35^{d}–36^{a} —^{d}) Ś V3 B1 D2 3 8 12 M1 2 विनेदुर् (for निपेतुर्)

36 D1 om. 36^{abc} (cf v l 35) —^{a}) Ś D2 3 8.12 म (D3 त)वीक्ष्यमाणा, Ñ1 D6 13 M1 2 5 उद्वीक्ष (D6 13 °क्ष्य)माणा, Ñ2 V1 2 B2–4 निरीक्ष (B4 °क्ष्य)माणा, V3 B1 समीक्षमाणा, D4 8.9 T3 उदीक्ष्यमाणा, T1 उ ... (damaged) T3 गगने —^{b}) Ñ2 B2–4 नेत्रे सु-, D13 निपेतुश्च (hypm) (for नेत्रेषु) D4 9 तत्र तेषु च (D9 इन्द्रजिद्वाण-) ताडिता. —^{c}) Ś1 V2 B3 D7 9–12 G1 M1–3 Ct शरैर् —T1 damaged from न्यं up to मे in 38^{a} —^{d}) Ñ V2 B2–4 D4 13 पृथिवी-, V1 D3 M1 2 धरणी- (for जगती-). Ś V3 B1 D1 2 8 12 निपेतुर्धरणीतले, M5 निपेतुश्च महीतले

37 T1 damaged for 37 (cf v l 36). —^{ab}) D1 स- (for च) Ś Ñ1 V B1 4 D2 4 8 12 13 ससुग्रीव हनू (V2 3 °नु)मतं, Ñ2 B2 D3 सुग्रीवं स (D3 च)हनूमंत (for ^{a}) B3 सुग्रीवमंगद नील हनूमत महाबल —^{cd}) G3 आहुक (for एव च). Ś Ñ1 D2–4 8 12 13 वेगवंत (Ñ1 °दर्शि) च वानर (for ^{d}) V3 B1 सुषेण वेगवंत च जाववत महाबल

38 T1 damaged for मे in ^{a} (cf v l 36) —^{a}) Ś2 D8 द्विविद Ñ1 D4 चैव, G2 नील (for नीलं) Ñ2 V1 B2 4 D1 मैंदद्विविदनीलाश्च; B3 गधमादनमैंद च —^{b}) G2-गवाक्षो Ñ1 रभमेव च, D4 ऋक्षमेव च, D7 9–11 13 गवय (D13 सरभ) तथा, M5 गजगोमुख (for गजगोमुखौ) Ś1 ताराद्यीश्वपरान्दरीन, Ś2 V2 3 B1 D2 3 8 12 गज (B1 °य) गवयमेव च, Ñ2 V1 B2–4 G1 गवाक्षगय (G1 °ज)गोमुखान् —Ś1 om 38^{c}–39. Ñ2 illeg for 38^{c} —^{c}) D13 केसरिण (hypm) (for केसरिं) Ñ1 हरिमिद्र च, V1 B2–4 D4 13 पनस चैव, D6 T2 3 M5 हरिरोमाणं Ś2 V2 3 B1 D2 3 8 12 विद्युद्दष्ट्र केसरिण ※ Cg: केसरिमित्यार्षम् ※ —V2 om. 38^{d}–46^{c}. —^{d}) Ś2 V3 D2,3 8 12 हरिलोमानमेव च, Ñ1 D13 विद्युन्मालिनमेव च, Ñ2 V1 B D4 तथा सपातिमेव च

39 Ś1 V2 om 39 (cf v l 38) Ś2 D8 12 om 39^{ab} —^{a}) D1 -[आ]तमज, D4 6 -[अ]नल, M5 -[अ]निलं (for -[आ]नन) D1 द्युति-, D3 दधि-, D7 G1 ज्योतिर्- (for ज्योति-) V3 B1 मूत्रं शतबलि तार —^{b}) D3 ज्योतिर्-, D6 T2 3 हरि- (for दधि-). D13 कपि. —After 39^{ab}, Ñ1 D4 13 ins.

1344* गवाक्ष च नल चैव वानर च दरीमुखम् ।
सुषेणं चैव तार च हरियूथपयूथपम् ।

[(l 1) D13 वदरीमुख Ñ1 पनस च दधिमुख (for the post. half) —(l. 2) D4 नारेय हरिं पनम- (for तार च हरियूथप-) D13 -यूथपान्]

—^{c}) D2 3 6 13 M1 2 पावकास्य (M1 2 °भं). Ñ1 B2 3 D4 13 च विनत (for नल चैव). B4 ऋषभं चदन चैव —^{d}) Ñ1 B2 3 D1 4 13 कुमुदाक्षं (D13 °दयं) च. L (ed) वामन (for वानरम्). G (ed) तार च हरियूथप. —For 39^{cd}, Ñ2 V1 subst , while B2 3 ins after 39^{ab}

1345* ऋषभं चन्दनं चैव वानर च दरीमुखम् ।

[V1 गवय (for चन्दन). Ñ2 हरीमुख. V1 तार च हरियूथप, B2 कुमुद चैव वानर (=39^{d}) (for the post half)]

—Then Ñ2 cont , while B3 (second time, cont after 1345* for the first time) 4 ins after 39

1346* नलं च कुमुदं चैव तारं च हरियूथपम् ।

[B3 (second time) दधिमुख (for च कुमुद) B4 दरीमुख नल चैव (for the prior half).]

प्रासैः शूलैः शितैर्बाणैरिन्द्रजिन्मन्त्रसंहितैः ।
विव्याध हरिशार्दूलान्सर्वांस्तान्राक्षसोत्तमः ॥ ४०
स वै गदाभिर्हरियूथमुख्या-
न्निर्भिद्य बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।
ववर्ष रामं शरवृष्टिजालैः
सलक्ष्मणं भास्कररश्मिकल्पैः ॥ ४१
स बाणवर्षैरभिवर्ष्यमाणो
धारानिपातानिव तान्विचिन्त्य ।
समीक्षमाणः परमाद्भुतश्री
रामस्तदा लक्ष्मणमित्युवाच ॥ ४२
असौ पुनर्लक्ष्मण राक्षसेन्द्रो
ब्रह्मास्त्रमाश्रित्य सुरेन्द्रशत्रुः ।
निपातयित्वा हरिसैन्यमुग्र-
मस्माञ्शरैरर्दयति प्रसक्तम् ॥ ४३
स्वयंभुवा दत्तवरो महात्मा
खमास्थितोऽन्तर्हितभीमकायः ।
कथं नु शक्यो युधि नष्टदेहो
निहन्तुमद्येन्द्रजिदुद्यतास्त्रः ॥ ४४

G. B. L.

—Then B3 (second time) cont, while Ś2 V3 B1 D2 3 6 8 12 T2 3 G (ed) L (ed) ins after 39

1347* उल्कामुखमसङ्ग च हरि पनसमेव च ।
धूम्र शतवलिं तार गवाक्षमपरान्हरीन् ।

[G (ed) om l 1 —(l 1) D6 T2 3 अनग, L (ed) शरभ (for असङ्ग) V3 B1 हरिलोमानम् (for हरिं पनसम्) —(l 2) V3 B1 सुषानन ज्योतिमुख (= 39^{a}) (for the prior half) G (ed) चैन्द द्विविद (for तार गवाक्षम्) D2 गवाक्षपरमान् V3 B1 चापरान्परान्, B3 अपि वानर (for अपरान्हरीन्)]

40 V2 om 40 (cf v l 38) —^{a}) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 बाणै (for प्रासै) Ś V3 B1 D2 3 8 12 खङ्गैर्, Ñ V1 B2 4 D1 13 प्रासैर्, B3 पाशैर्, D4 शस्त्रैर् (for बाणैर्) —^{b}) Ñ1 D4 13 मन्त्रसयुत , Ñ2 V1 B2–4 तन्त्र सयुगे (for मन्त्रसहितै) Ś V3 B1 D2 3 8 12 भिडि(V3 B1 °दि)पा (D3 °मा)लै परश्वध —^{c}) Ś Ñ V1 3 B D2–4 8 12 13 कपि- (for हरि-) —^{d}) D6 T2 3 स तास् (for सर्वांस्) G1 तान्सर्वान् (by transp) D7 G2 राक्षसेश्वर (for राक्षसोत्तम) D1 ननाद च पुन पुन , D13 सर्वांन्राक्षससत्तम

41 V2 om 41 (cf v l 38) Ñ. om 41^{ab} B1 reads in marg from 41 up to l 1 of 1348* —^{a}) D5 T1 G1 3 -योध-, T2 -वीर- (for -यूथ-) Ś Ñ1 V1 3 B D1–4 8 12,13 स तास्तदा वानरराजवीरान्(D1 °योधमुख्यान्) —^{b}) M1 2 च सुवर्ण- (for तपनीय) D4 -मुख्यै , D9–11 -वर्णै (for -पुङ्खै). —^{c}) V1 B4 -जालवर्षै , B3 -वर्षजालै —^{d}) Ś Ñ V1 3 B D2–4 8 12 13 वज्रसमप्र (Ñ V1 B2–4 D4 13 °मान)वेगै (D3 ° भावै , D8 °वीरै)

42 V2 om 42 (cf v l 38) B1 reads 42 in marg (cf v l 41) —^{a}) Ś Ñ V1 3 B1 3 4 D2 3 5 7–13 T2 3 M2 अभिवृष्य(Ñ1 D3 °वृक्ष[sic], D5 7 M2 °वर्ष)-माणो, B2 D4 6 अभिघृष्य(D4 °वृष्टय [sic], D6 °कृष्य)-माणो —^{b}) D1 -[अ]भि- (for -नि-) B3 D9–11 T1 G M3 आचिन्त्य (for विचिन्त्य) Ś Ñ V1 3 B1 2 4 D2–4 8 12 13 धारानि(D3 °भि)पातैरिव पर्वतेन्द्र —^{c}) Ś V3 B1 D2 3 8 12 त(V3 B1 स-) वीक्ष(Ś2 D3 8 8 12 °क्ष्य)माण , Ñ V1 B2–4 D4 13 निरीक्ष(Ñ1 B4 D4 13 °क्ष्य)माण (B4 °ण), D1 5 9 11 T2 G2 M5 समीक्ष्यमाण , D6 स वीक्ष्यमाण V1 D1 -[अ]द्भुत तद् (for -[अ]द्भुतश्री) —^{d}) D7 ततो (for तदा) —After 42, V3 reads 44^{cd}

43 V2 om 43 (cf v l 38) B1 reads in marg up to l 1 of 1348* (cf v l 41) —^{a}) B3 reads from राक्षसेन्द्रो up to ^{b} in marg D1 वासुरेन्द्रो (for राक्षसेन्द्रो) —^{b}) D9–11 महास्त्रम्, Cg t as in text (for ब्रह्मास्त्रम्) G (ed) आसाद्य (for आश्रित्य) D4 महेन्द्रशत्रु —^{c}) D7 सुर- (for हरि-) D9–11 अस्माञ्, M1 2 उग्रैर् (for उग्रम्) D1 हरिवीरसैन्यानि, M5 हरिसैन्य-वीरान् —^{d}) D9–11 शितै (for अस्मान्) D5 T1 अर्दति स, M5 अर्दयितु (for अर्दयति) D1 प्रशस्तै , D6 T2 G2 M3 5 प्रसक्त , T3 प्रवीर , Ct as in text (for प्रसक्तम्) —For 43^{cd}, Ś Ñ V1 3 B D2–4 8 12 13 subst

1348* सञ्जाद्य सर्वं हरिसैन्यमेत-
दात्वा रथस्थो विवृणोति वीर ।

[B1 reads in marg l 1 —(l 1) Ñ1 D4 13 निसू-(D4 [after corr] 13 °पू)दयित्वा हरिवीरसैन्य, Ñ2 V1 B2–4 निसू(Ñ2 V1 B2 3 °पू)दयन्वानरवीरसैन्य —(l 2) Ñ V1 B2–4 मायां (for आवा) Ñ1 D4 13 [ऽ]भि- (for वि-)]

44 V2 om 44 (cf v l 38) —^{a}) G1 स्वयवरा (sic) (for स्वयंभुवा) Ś B1 D1–3 8 12 दुरात्मा —^{b}) Ś B1 2 D2 3 8 12 खमाप्लुतो, Ñ2 D4 6 G1 खमाश्रितो, V3 B3 D9–11 समाहितो, D1 स प्रस्थितो Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D2 3 8 12 -देह , Ñ1 D4 13 -वीर्य , B1 -वेग (for -काय) —V3 reads 44^{cd} after 42 B1 reads 44^{cd} in marg —^{c}) B1 2 D2 3 तु, D4 च, D13 स (for नु) M5 शक्तो (for शक्यो) D6 यदि (for युधि) Ś Ñ1 V3 B1 D2 3 8

मन्ये स्वयंभूर्भगवानचिन्त्यो
यस्यैतदस्त्रं प्रभवश्च योऽस्य ।
बाणावपातांस्त्वमिहाद्य धीम-
न्मया सहाव्यग्रमनाः सहस्व ॥ ४५

प्रच्छादयत्येष हि राक्षसेन्द्रः
सर्वा दिशः सायकवृष्टिजालैः ।
एतच्च सर्वं पतिताग्र्यवीरं
न भ्राजते वानरराजसैन्यम् ॥ ४६

आवां तु दृष्ट्वा पतितौ विसंज्ञौ
निवृत्तयुद्धौ हतरोपहर्षौ ।
ध्रुवं प्रवेक्ष्यत्यमरारिवास-
मसौ समादाय रणाग्रलक्ष्मीम् ॥ ४७

ततस्तु ताविन्द्रजिदस्त्रजालै-
र्बभूवतुस्तत्र तदा विशस्तौ ।
स चापि तौ तत्र विषादयित्वा
ननाद हर्षाद्युधि राक्षसेन्द्रः ॥ ४८

12 13 नष्टरूपो, D1 राक्षसात्मजो, D6 T2 3 भीमरूपो (for नष्टदेहो) —D4 om 44^{d} —^{d}) B4 विहतुम्, Ś Ñ V1 2 B D2 3 8 12 13 अस्त्रपाणि॰, D1 आत्तशस्त्रः (for उद्यतास्त्र॰)

45 V2 om 45 (cf v l 38) —^{a}) B4 D1 6–7 10 13 G3 M1 2 स्वयभुर्, Cg t as in text (for स्वयभूर्) B2 3 अचित्य, D4 विक्षपन (sic), D13 विचित्य (for अचिन्त्यो). —^{b}) Ñ2 V1 3 B D10 11 13 तस्य, M5 यद् (for यस्य) D13 M1 2 [इ]दम् (for [ए]तद्) M3 योद्य, Cg t as in text (for योऽस्य) Ñ V1 3 B D1 4 13 प्रभवत्यमोघ (D1 °चित्य), G2 प्रभवप्रभाव (for प्रभवश्च योऽस्य) Ś D2 3 8 12 मन्ये तदस्त्र(D2 °देक) हुतभुक्च(D2 3 8 °क्त) देव॰, D6 T2 3 ददेश्वमसौ सुमहत्प्रभाव(D6 °व) —After 45^{ab}, Ś B3 D2 3 8 12 L (ed) ins, while V3 B1 ins after 45

1349* त्रय समस्ता मम वीर्यधैर्ये
मायाबलाच्छादयितु रणाग्रे ।

[(l 1) B1 3 एष (sic) (for त्रय) B3 सनेना, L(ed) समर्था (for समस्ता) V3 B1 3 वीर्यधैर्य, D3 धर्यवीर्य (for वीर्यधर्ये) B1(m also) त्रय॰ समर्था एषोबरम्यो (sic) —(l 2) V3 महा- (for माया-) Ś D2 8 13 छादयतो, V3 B1 D3 छादयते (sic) V3 B1(m also रणाखे) बलाग्रे (for रणाग्रे) B3 मायाबलाच्छादति रावणाते (sic).],
while D4 ins after 45^{ab}

1350* तस्यैव बाणे पतिताश्च वीरा-
स्ते वानरा भीमबला. सहस्रशः ।

—Ś D2–4 8 12 om. 45^{cd} —^{c}) Ñ1 V3 B1 D13 G1 M5 -[अ]भिपा(V3 B1 D13 °घा)तास्, D7 10 11 Ct -[अ]वपातं, D9 -प्रपात (for -[अ]वपातास्) Ñ V1 B1 3.4 D1 10 13 T2 3 श्री(D10 T2 3 धी)मान्, B2 सर्वान्, D7 9 भीमं, M5 भूमि (sic), Cg t as in text (for धीमन्) —^{d}) Ñ2 B2 मुहूर्तम्, B1 निहत्य सो, D13 महायशो (for मया सह) D9 मया समागम्य सहस्व वैर्यात्

46 V2 om 46^{abc} (cf v l 38) —^{a}) Ś1 B2 3 D1 7 9–11 प्रच्छादयतु V3 B1 D8.12 [ए]व (for [ए]ष). Ś2 D8 12 च, D5 om. (for हि). M1 2 रविप्रकाशै. (for हि राक्षसेन्द्र) —^{b}) D9–11 सर्वादिक्, G1 सर्वा दिश (for सर्वा दिश.). Ś B1 D2 3 8 12 13 -शूल-, D1 सर्व- (for -वृष्टि-) —^{c}) D2 शूर (for सर्वं) Ñ V1 3 B2–4 D6 7 10 11 T2 3 G1.2 M3 Ct -शूर, G3 वीर्यं (for -वीर) Ś B1 D2–4 8 12 प्रति(D2 3 प्रति, D4 परि)भग्नशर(D3 °सैन्य), D1 5 9 M5 पतिताग्र्यता(D5 M5 °वी, D9 °शू)र, D13 पतिताग्रशूल —^{d}) Ś D2 3 4 8 12 T2 3 प्र(D3 स)मुह्यते, V3 विमुह्यते, B1 प्रमथ्यते (for न भ्राजते)

47 B3 repeats (m.) 47^{ab} after 1351* —^{a}) Ś D8 12 च (for तु) B3 (second time) जित्वा (for दृष्ट्वा) —^{b}) D5 विरुद्ध- (for निवृत्त-) M5 महाप्रबद्धौ B2 स्वति, D5 11 M3 गत-, G (ed) युधि (for हत-) V3 B2 -भीम-वेगौ(B2 °पौ), D6 G1 रोमहर्षौ, D7 9–11 G1 2 Ct -हर्परोषौ (by transp) (for -रोपहर्षौ). Ś V3 B1 3 (first time) D2–4 8 12 निवृत्त(V3 B1 3 D4 विरुद्ध)युद्धोत्तमजातहर्षं (B3 °भीमवेगौ), Ñ V1 B3 (second time) 4 D13 निवृत्तयुद्धोच (Ñ1 B3 4 °युद्धोद्, D13 °वेगोद्)तभीमवेगौ(B3 4 °ग) —^{c}) D1 [अ]मरारिरद्य (for [अ]मरारिवासम्) Ñ V1 2 B2 3 D13 ध्रुवं परित्यज्य सुरारिरावाम्(Ñ1 V2 °वीरो), B4 ध्रुवं पराजित्य हरीन्सुरारिर् —^{d}) B4 आवा, D1 लका, D13 असे (for असौ). D7 9–11 G1 Ct समासाद्य (for समादाय) Ñ V1 2 B2 3 D6 7 10 T2 3 G2 M3 रणाग्र्य-, B4 समग्र, Cv m g t as in text (for रणाग्र) —For 47^{cd}, Ś V3 B1 D2–4 8 12 subst, while B3 ins (marg.) after 47^{ab} (first occurrence)

1351* प्रयाति भीम पुनरेव लङ्का
प्रहर्षयन्राक्षससैन्यमेतत् ।

[(l. 1) D4 वीर (for भीम)]
—Thereafter B3 repeats (m) 47^{ab}
—After 47, Ñ V1 2 B2–4 ins

1352* प्रदास्यते राक्षसपुंगवाय
समुद्धत शक्रसुरारिरद्य ।

[(l 2) Ñ B3 समुद्धत, B2 स्वकैर्बत (for समुद्धत)]

48 ^{a}) Ś Ñ2 V B1.3 4 D1–4 8–12 G1 2 इन्द्रजितोग्र- (G2 °तस्तु) (for इन्द्रजिदस्त्र-) —^{b}) D1 तौ च (for तत्र).

स तत्तदा वानरराजसैन्यं
रामं च संख्ये सह लक्ष्मणेन ।
विपादयित्वा सहसा विवेश
पुरीं दशग्रीवभुजाभिगुप्ताम् ॥ ४९

G. B L.

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षष्टितमः सर्गः ॥ ६० ॥

M_3 तथा (for तदा) Ś Ñ V $D_{3\,8\,12}$ $T_{2\,3}$ विषण्णौ, B_1 विशीर्णौ, $B_{2\,4}$ विसञ्ज्ञौ, D_2 विभीषणौ, D_1 विपन्नौ, D_{13} विवर्णौ, Cg k t as in text (for विशस्तौ) —^{c}) B_2 शराचितौ (for स चापि तौ) $Ñ_2$ $V_{1\,2}$ B_{2-4} D_{13} विपाद्य सद्यो, G_1 $M_{3\,5}$ Cg विदर्शयित्वा (for विपादयित्वा) Ś V_3 B_1 $D_{2\,3\,8\,12}$ स राघवौ तौ बलिनौ विपाद्य

49 ^{a}) $V_{1\,2}$ B_4 $D_{6\,9-11}$ $T_{2\,3}$ ततस् (for स तत्) D_2 राक्षस- (for वानर-) $D_{5\,9-11}$ T_1 $G_{1\,3}$ सैन्यमेव (for राजसैन्य) —^{b}) D_1 तु (for च) Ś Ñ V B $D_{2-4\,8\,12\,13}$ $T_{2\,3}$ सरामसौमित्रिमथा($Ñ_1$ D_{13} °त्रिणम, $Ñ_2$ °त्रिमतो, V_1 $B_{2\,4}$ °त्रि ततो, V_2 B_4 °त्रिक्रम, V_3 B_1 °त्रि तथा)प्रमेय —^{c}) Ś B_1 $D_{2\,3\,8\,12}$ विपाद्य(B_1 [marg also] °मोह्य, D_3 °पद्य) सर्वं (B_1 दीन), $Ñ_2$ V B_{2-4} विपाद्य सद्य (V_3 सैन्य), D_{9-11} निपू(D_{11} °पे [sic])दयित्वा (for विपादयित्वा) —^{d}) B_1 लङ्का (for पुरीं) Ś $D_{2\,8\,13}$ -[अ]भ्र- (for -[अ]भि-) B_1 पालिता (for गुप्ताम्) —After 49, Ś V_3 B_1 $D_{2\,3\,6\,8-12}$ $T_{2\,3}$ ins , D_{13} cont wrongly after l 1 of 1354* while Ñ $V_{1\,2}$ B_{2-4} $D_{4,13}$ ins.

1353* संस्तूयमान स तु यातुधानै
पित्रे च सर्वं हृषितोऽभ्युवाच ।

[(l 1) V_3 B_1 D_{13} युधि, D_3 स च (for स तु) —(l 2) Ś D_2 स, B_1 हि, $D_{8\,12}$ स (for च) D_8 हृषितेति D_{13} महाबलै संयुगजातहर्षं] ,

1354* ततो रावणमासीनमभिवाद्य कृताञ्जलि ।
आचचक्षे प्रिय पित्रे निहतौ रामलक्ष्मणौ ।
स हर्षवेगानुगतान्तरात्मा
श्रुत्वा गिरस्तस्य महारथस्य ।
जहौ ज्वर दाशरथे समुत्थ
प्रतीतचित्तश्च ननन्द पुत्रम् ।

[(l 1) V_1 आमाद्य (with hiatus) (for आसीनम्) —After l 1, D_{13} cont wrongly 1353* —(l 3) $B_{2\,3}$ -वेगाद् (for -वेगानु-) —(l 4) B_2 गिर —(l 6) $Ñ_2$ B_2 -चेताश् (for -चित्तश्) D_{13} तु (for च)]

Colophon Ś B_1 $D_{2\,8\,12}$ om (cont the Sarga) —*Kānda name* V_3 D_6 om , Ñ B_{2-4} $D_{4\,13}$ लङ्का°. —After Kānda name, D_{13} ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* $Ñ_1$ इन्द्रजित्कर्मातिशयसैन्यमोहन, $Ñ_2$ $V_{1\,2}$ B_{2-4} $D_{8\,9}$ इन्द्रजिद्युद्ध, V_3 इन्द्रजिन्मोहन, D_1 इन्द्रजिद्विक्रम , D_4 सैन्यसमोहन, D_{13} इन्द्रजित्सैन्यमोहन —*Sarga no* (figures, words or both) $Ñ_1$ V_3 B_2 $D_{4\,13}$ om , $Ñ_2$ 53 , V_1 52 , V_2 51 , B_3 46 , B_4 D_9 50 , D_1 54 , D_3 55 , $D_{5-7\,10\,11}$ T_1 G $M_{3\,5}$ 73 , T_2 78 , T_3 80 , $M_{1\,2}$ 74 —After colophon, G $M_{1\,2,5}$ conclude with श्रीरामाय नम.

६१

1 1 50 तयोस्तदा सादितयो रणाग्रे
मुमोह सैन्यं हरियूथपानाम् ।
सुग्रीवनीलाङ्गदजाम्बवन्तो
न चापि किंचित्प्रतिपेदिरे ते ॥ १
ततो विषण्णं समवेक्ष्य सैन्यं
विभीषणो बुद्धिमतां वरिष्ठः ।
उवाच शाखामृगराजवीरा-
नाश्वासयन्नप्रतिमैर्वचोभिः ॥ २
मा भैष्ट नास्त्यत्र विषादकालो
यदार्यपुत्राववशौ विषण्णौ ।
स्वयंभुवो वाक्यमथोद्वहन्तौ
यत्सादिताविन्द्रजिदस्त्रजालैः ॥ ३
तस्मै तु दत्तं परमास्त्रमेत-
त्स्वयंभुवा ब्राह्मममोघवेगम् ।
तन्मानयन्तौ यदि राजपुत्रौ
निपातितौ कोऽत्र विषादकालः ॥ ४
ब्राह्ममस्त्रं तदा धीमान्मानयित्वा तु मारुतिः ।
विभीषणवचः श्रुत्वा हनूमांस्तमथाब्रवीत् ॥ ५
एतस्मिन्निहते सैन्ये वानराणां तरस्विनाम् ।
यो यो धारयते प्राणांस्तं तमाश्वासयावहे ॥ ६

61

Ś2 B1 D8 12 cont the previous Sarga

1 a) Ñ V1 2 B2–4 D13 ततस्तयो॰, B1 M5 तयोस्तथा, D1 ततस्तदा (for तयोस्तदा) V3 B1 D4 पातितयो, B3 D13 शायितयो (for सादि°) D1 रणाजिरे (for रणाग्रे). Ś D2 3 8 12 त(D2 य)योस्तु तत्रार्दितयो रणाग्रे. —b) D3 G1 M1–3 -पुंगवाना (for -यूथपानाम्).—V3 om 1^{cd} D13 reads 1^{cd} twice —c) D7 -[अं]जन ; G3 -[अ]ङ्गद- (for -[अ]ङ्गद-). Ś B1 D2–4 8 12 13 (second time) सर्वे विषण्णा विगतप्रभावा —d) D1 4 कश्चित् (sic), D13 (both times) केचित् (for किंचित्) Ś Ñ1 B1 3 (*sup. lin* also as in text) D2–4 6 8 12 13 (both times) स्म (for ते)

2 a) B4 T1 विषण्ण , D5 निषण्ण (for विषण्णं) Ś D7–12 सर्वं, M5 सेना (for सैन्यं) G1 ततो विषण्ण सहसा समेत्य —b) Ś D2 8 12 धर्मभृता (for बुद्धिमतां) —c) D1 -योधमुख्यान् , M1 2 5 -यूथमुख्यान (for -राजवीरान्) —d) Ś Ñ1 V3 B1 3 D2–4 8 12 13 आश्वासयन्वाग्भिरदीनसत्त्व (Ñ1 B3 °नोपमाभि [sic], D13 °रूपमाभि [sic])

3 a) D4 नाभीष्ट (sic) (for मा भैष्ट) Ś V3 B1 D2–4 8 12 -कृत्य, V1 -हेतुर् (for -कालो) —b) D3 13 G1 यद्राज , D9 G2 यथार्य-, Cr m g as in text (for यदार्य-) Ś D1–3 5 8 12 M1 2 5 Cr m k विवशौ , Ñ1 V2 सरणौ, Ñ2 स्ववशौ, V1 3 B1 D4 पतितौ, B2 4 D7 9–11 G M3 Ct ह्यवशौ, B3 स्वबलौ, D6 अवशा, D13 om , Cv g as in text (for अवशौ) V1 B1 विसर्गौ, G (ed) विसञ्ज्ञौ (for विषण्णौ) —After 3^{ab}, D1 reads 4^{cd} for the first time, repeating it in its proper place. —c) Ś B1 D2–4 8.12 अभि(D8 °धि)प्रपन्नौ, Ñ2 V1.2 B2.4 D1 अनुसरन्तौ (for अथोद्वहन्तौ). Ñ1 V3 B3 D13 स्वयभुवाक्य(Ñ1 B3 D13 °वोक्तं) प्रतिमानयन्तौ —d) Ś D2 3 8 12 सच्छादिताव् , Ñ1 यत्सूदिताव् , Ñ2 V1 3 B1–3 D4.13 प्र(B3 प)च्छादिताव् , B4 उत्सादिताव् (for यत्सादिताव्). Ś Ñ2 V1.2 D2 8 12 इन्द्रजितो, Ñ1 V3 B1 4 D1 3 4 7 9–11 Cv t °जिता, Cr m g as in text (for °जिद्-). —After 3, G2 ins

1355* विभीषणस्तत्र वराद्रिधातु-
रासादितोऽस्त्रेण निरीक्षमाण· ।
सेना द्रुमिणा द्रुहिणास्त्रदूना
स्वस्थ हनूमन्तमुवाच दृष्ट्वा ।

4 a) Ś Ñ V B D2–4 8 12 तस्मै हि, D13 तस्यैव, M1 2 अस्मै तु (for तस्मै तु) V3 एव (for एतत्). —b) B4 ब्रात्यम् , T2 ब्राह्ययम् (for ब्राह्मम्) Ś Ñ V B D2–5 7–13 M5 -वीर्यं (for -वेगम्) —D1 reads 4^{cd} for the first time after 3^{ab}, repeating it here —c) D1 (first time) समानयन्तौ Ñ2 V B3 D6 7 9–11 T2 3 G2 M3 युधि (for यदि) —d) Ś Ñ2 V1 B2–4 D2–4 8 12 निपादि(Ś D8 °र्दि)तौ, Ñ1 निपूदितौ, B1 निष्पादितौ, D13 विध्याधिता (for निपातितौ) Ś B1 D2 3 8 12 नात्र, B2 -त्र (for कोऽत्र) V1 2 B2 4 D13 -हेतु (for -काल)

5 a) T2 ब्राह्ययम् Ñ2 V B D9–11 G1 M5 ततो (for तदा) Ś D2 3 8 12 स ब्राह्ममस्त्र तद्धी(D12 °च्छ्री)मान्, Ñ1 D4.13 ब्रह्मणोस्त्र ततो धीमान् —b) Ś D2 8 12 T2 स, B2 D1 G1 च, D3 [अ]थ (for तु) —d) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 6–13 T2 3 G1 M5 इदम् , B3 M1 2 वाक्यम् (for तमथ).

6 a) Ś D2 3 8 12 अस्मिन्शस्त्र- , Ñ V B D1 4 9–11 13 M5 Ct अस्मिन्नस्त्र- , G1 तस्मिन्नस्त्र- , M1 2 अस्मिन्विनि- (for एतस्मिन्नि-). —cd) Ś D2 12 धारयति (for धारयते). D2 सम्- (for तम्). Ñ2 V1 3 B2–4 D1 3 5 8 12 आश्वास(D1 °लोक)यामहे , M3 आश्वासयावहे D4 त समाश्वासयामहे (for d) V3 B1 D13 ये ये धारयंते प्राणास्तास्तानाश्वासयाम्यह (B1 °महे)

तावुभौ युगपद्वीरौ हनूमद्राक्षसोत्तमौ ।
उल्काहस्तौ तदा रात्रौ रणशीर्षे विचेरतुः ॥ ७
छिन्नलाङ्गूलहस्तोरुपादाङ्गुलिशिरोधरैः ।
स्रवद्भिः क्षतजं गात्रैः प्रस्रवद्भिः समन्ततः ॥ ८
पतितैः पर्वताकारैर्वानरैरभिसंकुलाम् ।
शस्त्रैश्च पतितैर्दीप्तैर्ददृशाते वसुंधराम् ॥ ९
सुग्रीवमङ्गदं नीलं शरभं गन्धमादनम् ।
जाम्बवन्तं सुषेणं च वेगदर्शिनमाहुकम् ॥ १०
मैन्दं नलं ज्योतिमुखं द्विविदं पनसं तथा ।
विभीषणो हनूमांश्च ददृशाते हताव्रणे ॥ ११
सप्तषष्टिर्हताः कोट्यो वानराणां तरस्विनाम् ।
अह्नः पञ्चमशेषेण वल्लभेन स्वयंभुवः ॥ १२   G 6 B 6 L 6

7 ^{b}) Ś Ñ V B D2-4 8 12 13 वायुपुत्रविभीषणौ, G3 M1 2 हनूमान्राक्षसेश्वरौ (G3 °सोत्तम) —^{c}) B3 (marg also as in text) तदा वीरौ, B4 महावीरौ, D1 तदा तौ तु (for तदा रात्रौ) —^{d}) Ñ2 V1 2 B2-4 -मूर्ध्नि, D1 3 7 -शीर्षं, D5 T1 G3 -भूमौ (for शीर्षे) —After 7, B4 repeats 11^{cd} – 15, 19 – 20^{ab} of 6 60 within brackets

8 ^{a}) B2 3 D5 7 9–11 T1 G2 3 M3 भिन्न-, M5 भग्न- (for छिन्न-) Ś V3 B1 D2-4 6 8 12 T2 हस्तैश्च (D6 T3 °स्तु) Ñ1 D13 छिन्नहस्तोरुलांगूल- —^{b}) Ś D2 8.12 विप्रकीर्ण-, Ñ1 B3 D13 -पादांगुष्ठ-, V3 विनिकीर्णैश्च (hypm), D1 -पादांगुल-, D3 4 विकीर्णैश्च(D3 °र्ण-), G3 -पादपार्श्व- (for -पादाङ्गुलि-) B3 D6 T2 3 -शिरोरुहै , M5 -शिरोधरा B1 विनिकीर्णै शिरावरै —^{c}) Ś V3 D2-4 8 12 T3 स्रोतोभि , M5 वृहद्भि (for स्रवद्भि) B2 D13 क्षतजश् (for क्षतज) Ś V3 B3-D2-4 8 12 13 चापि, Ñ V1 2 B2 4 चैव (for गात्रै) B1 स्रोतोभि क्षतजाना च —^{d}) Ś D2 8 12 विस्रवद्भि , Ñ V1 2 B2-4 D13 वानरेन्द्रै (for प्रस्रवद्भि) D7 G2 इवाचलै , M3 ततस्तत (for समन्तत)

9 ^{ab}) Ñ1 स्तनद्भि (for पतितै). Ñ2 B2 transp पतितै and वानरैर् B4 अति- (for अभि-) Ś D2 3 8 12 13 -सकुला, D7 9–11 -संवृता , G2 -सकुल (for -संकुलाम्) V3 B1 D4 अतिसंकुला —^{c}) Ś Ñ V1 B2 3 D1 8 9 12 M1 2 अस्त्रैश्, D13 अश्वैश् (for शस्त्रैश्) D1 दीप्ता, D4 दिव्यैर् (for दीप्तैर्) —^{d}) D1 ददृशुस्तौ (for ददृशाते) G2 रणांगण (for वसुंधराम्) Ś V3 B1 D2-4 8 12 13 अ(Ś1 ह्य)भिकीर्णा वसुंधरा

10 Before 10, V3 wrongly repeats 8^{a} (var) —^{a}) V3 B1 D2 सागद, D1 सरभ (for अङ्गद) —^{b}) Ś1 विनतादीन्हरींस्तथा —After 10^{ab}, Ś1 ins 1357* —Ś1 om 10^{c} – 11^{b} —^{c}) D5 T1 M3 5 गवाक्ष च (for जाम्बवन्त) —^{d}) Ñ2 V1 2 B2-4 D1 6 9–11 13 एव च (for आहुकम्) Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 L (ed) वेगवत दरी(L [ed] °र्धी)मुख, Ñ1 D4 वेगदर्शि च(D4 °र्शिन [unmetric]) वानर, M1 2 ऋषभ वेगदर्शिन ❀ Cg आहुक इति कश्चिद्यूथप । गवाक्ष च सुषेण च वेगदर्शिनमाहुकमिति पाठ . ❀

11 Ś1 om 11^{ab} (cf v l 10) —^{a}) Ñ1 D4 13 नील (for नल) D9 ज्योतिर्मुख Ś2 V3 B1 D2 3.6 8.12 T2 3 ज्योतिर्मुख नल मैंद, Ñ2 V1 2 B2 4 नलं ज्योतिर्मु- (B2 °र्मु)ख मैंद, B3 मैंद ज्योतिर्मुख चैव —^{b}) V3 B1 गय, D2 3 12 गज, D5 T1 तदा (for तथा) Ś2 D8 द्विविध पनस गज, Ñ V1 2 B3 4 D1 4 6 9–11 13 T2 3 G1 M5 द्विविद चापि (V1 चैव) वानर(B4 °रान्), B3 द्विविद केशरिं हरिं —After 11^{ab}, Ś2 D2 3 6 8 12 ins , while B1 3(marg) ins after 20

1356* गवाक्ष गवय धूम्रमृषभ विनत हरिम् ।

[B3 शरभ (for ऋषभ) D8 विनित (for °नत) Ś2 D2 8 12 हर (for हरिम्)]

—Thereafter all the above MSS cont (B3 marg), while Ś1 ins after 10^{ab} (owing to om), Ñ1 V2 B2 ins after 11^{ab}, V3 ins after 20 , G (ed) cont after l 3 of 1359*

1357* एताश्चान्याश्च सुबहून्वानरेन्द्रान्महाबलान् ।

[V3 D2 om second च V2 वान . . न् (for °रेन्द्रान्)], whereas Ñ2 V3 B1 ins after 11^{ab}

1358* वानरेन्द्रानतिक्रम्य महाकायान्महाबलौ ।
—After 11^{ab}, B3 G(ed) ins

1359* ऋषभ पनस चैव संपाति प्रघस तथा ।
गवाक्ष चन्दनं चैव तथा दधिमुख हरिम् ।
रम्भ च विनद चैव सुषेण तारमेव च ।
एते चान्ये च बहवो वानरा वनगोचरा ।

[(l 3) G (ed) निनत (for °द) and तार च नलम् (for सुषेण तारम्) —G(ed) om l 4]

—D3 om (hapl) 11^{c} – 13^{b} —^{c}) Ś Ñ V B D2 4 8 12 13 विभीषणहनूमतौ, M3 एताश्चान्यास्ततो वीरौ —B1 reads in marg 11^{d} – 12 —^{d}) Ñ2 V1 2 B2 4 D1 रणे हतान् (by transp), D9 G3 महारणे (for हताव्रणे)

12 D3 om 12 (cf v l 11) B1 reads in marg 12 (cf v l 11) —^{a}) G (ed) चतु षष्टिर् ❀ Cg सप्तषष्टिरिति । वानराणा यूथपवानराणामित्यर्थ । सुग्रीवाङ्गदादिभि सह पाठात् ❀ —^{c}) D1 3 8 12 13 पश्चिम- (for पञ्चम-) Ś D2 8 G1 -भागेन, Cv as in text (for शेषेण) Ñ2 V1.2 B2-4 दिवसस्याष्टमे भागे, V3 B1 पचमेनाह (B1 °ह्न)-

15 13 63 सागरौघनिभं भीमं दृष्ट्वा बाणार्दितं बलम् ।
मार्गते जाम्बवन्तं स्म हनूमान्सविभीषणः ॥ १३
स्वभावजरया युक्तं वृद्धं शरशतैश्चितम् ।
प्रजापतिसुतं वीरं शाम्यन्तमिव पावकम् ॥ १४
दृष्ट्वा तमुपसंगम्य पौलस्त्यो वाक्यमब्रवीत् ।
कच्चिदार्य शरैस्तीक्ष्णैर्न प्राणा ध्वंसितास्तव ॥ १५
विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बवानृक्षपुंगवः ।
कृच्छ्रादभ्युद्गिरन्वाक्यमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६
नैरृतेन्द्र महावीर्य स्वरेण त्वाभिलक्षये ।
पीड्यमानः शितैर्बाणैर्न त्वां पश्यामि चक्षुषा ॥ १७

शेषेण, D4 आजघान महावीरो —d) Ñ2 V1 2 B4 M5 वरदानात्, D4 भल्लेन च (for वल्लभेन) B3 (marg also as in Ñ2) राक्षसेन निपातिता ❀ Cm g स्वयंभुवो वल्लभेन ब्रह्मास्त्रेणेत्यर्थः (Cg °भेन इन्द्रजिता, ब्रह्मास्त्रेण वा). ❀ —After 12, D6 7 (D7 l 1,2,6 and 4 only) T2 3 ins

1360* ख्याताना देवपुत्राणामेता कोट्यो निपातिता· ।
इतरेषा तु यूथाना हतानि शतसघश· ।
शरैरशनिसकाशैर्बल सर्वं निपातितम् ।
ब्रह्मणो वरदानाच्च हनूमान्वानरोत्तम ।
ब्रह्मास्त्रेणाचित पूर्वं हनूमान्न हतो रणे ।
ब्रह्मास्त्र जपमानस्तु मुक्त शस्त्रैर्विभीषण· ।
शरं सनतगात्रस्तु सज्ञयासौ समन्वित ।
पपात प्रथम वीर कृच्छ्रप्राणोऽथ जाम्बवान् ।
वानराणा बल सर्वं सुग्रीव सहलक्ष्मणम् ।
सरावव हत तेन मेघनादेन रक्षसा ।
रुधिराक्ततनू वीरौ वायुसूनुविभीषणौ ।
तस्मिन्रात्रिमुखे रौद्रे कबन्धशतसकुले ।
क्षणेन तमसा चापि छादिते मेदिनीतले ।
उल्काहस्तौ तदा तौ तु समन्व्य सहितौ तत ।
किंचित्कार्यं तु कर्तव्य विचिन्त्य बलसक्षये । [15]

[(l 1) T3 मुख्याना (for ख्याताना) —D6 om l 4 T3 reads l 4 after l 6 —(l 4) D7 T3 चापि (T3 चैव) वानर (for वानरोत्तम) —(l 5) D6 ब्रह्मास्त्रे ताडित (sic) (for °स्त्रणाचित) T3 नाहतो (for न हतो) —(l 6) D7 मुक्तशस्त्रो (for मुक्त शस्त्रै) D6 विभीषणे· . —(l 7) T3 ससक्त- (for सनत-) —(l 9) T2 ससुग्रीव मलक्ष्मण (for the post half) —(l 12) D6 नीरा (for रौद्रे)]

13 V3 D3 G2 om 13^{ab} (for D3, cf v l 11). —a) Ñ1 -[ऊ]र्मि- (for -[ओ]घ-) Ś D1 2 8 12 घोर, Ñ V1 B2 D13 दृष्ट्वा, B1 D4 सैन्य (for भीम) —b) Ś B1 D2 4 8 12 व्यापादित, D1 चोत्सादितं (for बाणार्दित) B1 D4 रणे (for बलम्) Ñ V1 B2 G (ed) भीममुत्सा(G [ed.] त्पा)दित बल —c) D6 9–11 M3 5 च (for स्म) —For 13, V2 B3 1 D13 subst , while Ś Ñ V1 3 B1 2 D1–4 8 12 l 2 3 subst l 2 only for 13^{cd}

1361* तौ शरार्दित दृष्ट्वा भीममुत्पादित बलम् ।
विभीषणहनूमन्तौ जाम्बवन्तममार्गतु ।

[(l 1) V2 -निभ (for -र्दत) B3 D13 सागरोर्मिनिभ दृष्ट्वा (for the prior half) D13 तन्मृदित (for उत्सादित) —(l. 2) Ñ1 विमार्गतु , Ñ2 V1 2 B2–4 अपश्यता, V3 D4 समाहतु , B1 समाप्लुत (sic) , D13 ममीहतु (for ममार्गतु)]

—Thereafter T2 3 cont., while D6 ins after 13 :

1362* स च बुद्धिमता श्रेष्ठो बुद्ध्या तुल्यो बृहस्पते· ।
या प्रदास्यति बुद्धि नस्ता करिष्यामहे वयम् ।
पतित रणभूमौ तौ दृष्ट्वा त हरिराक्षसौ ।

[(l 2) T3 या प्रदास्याति बुद्धिर्नो (sic) (for the prior half)]

14 a) Ś D3 8 12 स्वभावाज् (for स्वभाव) D4 मेजया (for -जरया) —b) D1 -शताचित, D3 marg , D5 शतैः श्रित, G1 -शितैश्चित (for -शतैश्चितम्) —c) Ś V3 B1 D2 3 8 12 रुजा परिगत वीर —d) Ś D8.12 पर्वत (for पावकम्)

15 D3 reads in marg 15^{a-c} —a) Ś Ñ2 B2 4 D2 3 8 12 अथैनम्, M दृष्ट्वा सम्- (for दृष्ट्वा तम्). Ñ1 B3 D4 13 -गम्याथ, D1 M1 2 सक्रम्य (for -सगम्य) V B1 अथैनमुपसक्रम्य (V3 °गम्यैव, B1 °गम्यैन), D6 T2 3 जाम्बवत-मुपागम्य, D9–11 G1 दृष्ट्वा समभिसक्रम्य —Ś2 om (hapl) 15^{c} – 16 —c) Ś1 D2 5 8 12 क्वचिद् , Ñ2 V B2–4 D1 7 10 कश्चिद्, D13 क्वचिच्च (for कच्चिद्). Ś1 D2 8 12 रौद्रैर्, D3 घोरैर् (for तीक्ष्णैर्) —d) B4 M3 प्राणा न (by transp) D2 3 हिंसितास्, D13 व्यथितास् (for ध्वंसितास्). V3 B1 रणे (for तव) Ś1 D8 12 न प्राणिहि हि जाम्बवन्. —After 15, Ñ1 B2 3 D4 13 ins

1363* कच्चिज्जीवसि ऋक्षेन्द्र कच्चित्ते विपुलं बलम् ।
[D13 ऋक्षेश (for ऋक्षेन्द्र)]

16 Ś2 om 16 (cf v l 15) —b) Ś1 Ñ2 V B1 4 D1–3 8 12 T3 पुत्र(D3 °व)गर्षभ , Ñ1 B3 D4 7.13 ऋक्ष-पार्थिव (for ऋक्षपुंगव) —V2 om 16^{cd} Ñ1 illeg for °. —c) Ñ2 उदीरयन्, D13 उदीरित, M5 अभ्युद्गत (for अभ्युद्गिरन्) Ś1 V3 B1 D2–4 8 12 कृच्छ्रेण धारयन्प्राणान्. —B1 om (hapl. ?) from 16^{d} up to the prior half of 1364* —d) V1 B4 मदमिव, V3 D4 वाक्यमथ (for वचनम्). D13 M5 अब्रवीच्च (M5 उवाचेद) विभीषण

17 B1 om. 17 (cf v l 16) B4 om $17–19^{b}$. D13 om $17–18^{b}$ —a) Ñ2 V1 3 B2 राक्षसेंद्र Ñ1 B3 D4 महाबाहो, Ñ2 V1 2 B2 °वीर, M5 °सत्त्व (for °वीर्य). —b) Ñ2 G1 त्वा हि, D3 त्वभि- (for त्वाभि) D4 सुरेंद्र-

अञ्जना सुप्रजा येन मातरिश्वा च नैर्ऋत ।
हनूमान्वानरश्रेष्ठः प्राणान्धारयते क्वचित् ॥ १८
श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यमुवाचेदं विभीषणः ।
आर्यपुत्रावतिक्रम्य कस्मात्पृच्छसि मारुतिम् ॥ १९
नैव राजनि सुग्रीवे नाङ्गदे नापि राघवे ।
आर्य संदर्शितः स्नेहो यथा वायुसुते परः ॥ २०
विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बवान्वाक्यमब्रवीत् ।
शृणु नैर्ऋतशार्दूल यस्मात्पृच्छामि मारुतिम् ॥ २१
तस्मिञ्जीवति वीरे तु हतमप्यहतं बलम् ।
हनूमत्युज्झितप्राणे जीवन्तोऽपि वयं हताः ॥ २२
ध्रियते मारुतिस्तात मारुतप्रतिमो यदि ।
वैश्वानरसमो वीर्ये जीविताशा ततो भवेत् ॥ २३

समविक्रम —c) D9 11 विध्यमान , D10 विद्धगात्र (for पीड्यमान) Ñ1 B3 D4 शरौघेण, Ñ2 V1 2 B2 शरैस्तीक्ष्णैर्, V3 शतैर्वर्णैर् (for शितैर्वर्णैर्). —d) V3 D3 12 त्वा (for त्वा) Ñ1 B3 दु खित (for चक्षुषा)

18 B1 om up to the prior half of 1364* (cf v l 16) B4 om 18 , D13 om 18ab (for both, cf v l 17) —a) D5 अजनी Ś2 स- (for सु-) —b) Ñ2 स (for च) Ñ2 V1 2 B2 राक्षस, D9–11 सुव्रत, M5 सुप्रजा (for नैर्ऋत) —c) D13 हनूमाञ्जीवत्येव (subm) —D13 om 18d – 19a —d) Ñ1 B3 रणे (for क्वचित्) Ñ2 V1 2 B2 D4 कच्चिज्जीवति वीर्यवान —For 18cd, Ś V3 B1 D2 3 8 12 subst

1364* कच्चिद्धारयति प्राणान्हनुमान्प्लवगर्षभ ।
[Ś D8 12 क्वचिद् V3 धारयते]

19 B4 om 19ab (cf v l 17) D13 om 19a (cf v l 18) —a) T1 श्रुत्वा* * ... *म् (damaged) —b) Ś Ñ1 V3 B1 3 D2 3 8 12 अब्रवीत्त(Ñ1 °त्तु, V3 °च्च, B1 °त्स), D13 तत्रोवाच (for उवाचेद) —After 19ab, Ś V2 3 B1 3 D2 3 6 8 12 T2 3 ins

1365* स्वभाव तस्य जिज्ञासु प्रज्ञा च प्राज्ञसेविन ।
क्लिश्यामहे यत्कृते स्म यन्मूल चैव नो बलम् ।

[(1 1) Ś D2 8 12 -सत्तम , D3 समत (for सेविन) D6 T2 3 प्रभाव तस्य विज्ञातु प्राह त प्राज्ञसमत (D6 °त) —(1 2) T2 3 क्लिश्यावहे Ś D8 12 च (for स्म) V3 मूल चैव हि (for यन्मूल चैव)]

—c) V1 B4 D4 7 G2 राज-, Ck t as in text (for आर्य-) Ś D2 3 8 12 तावार्यपुत्रावुत्सृज्य(D3 °त्क्रम्य) —d) Ś V3 B1 D2.8 12 हनूमत हि(Ś D8 12 च) पृच्छसि

20 a) D6 T2 3 नापि (for नैव) —b) Ś D2 3 8 12 न च, M3 नैव (for नापि) B4 नागदे युवराजनि —c) Ś Ñ2 V1 2 B3 4 D2 3 12 13 आर्येण (for आर्य स-) D8 आर्येण दर्शनस्नेहो, T1 * * ... त स्नेहो (damaged) —d) Ñ1 B3 D4 13 हरौ, D1 कपौ, G1 3 पर (for पर) Ś V3 B1 D2 3 8 12 हनूमति वि(Ś D8 12 तु)दर्शित —After 20, Ś D2 3 8.12 ins

1366* वानरेन्द्रान्महावीर्यानतिक्रम्य महाबलान् ।
बहूनन्यास्त्वमेक तु कस्मात्पृच्छसि मारुतिम् ।,

while V3 ins 1357*, whereas B1 3 (marg) ins 1356* and 1357* and then B3 (marg) cont

1367* ऋक्षास्तानतिक्रम्य(subm) कि त्व पृच्छसि मारुतिम् ।

21 Ś1 D12 om (hapl) 21 —b) Ś2 D1–3 8 इदम् (for वाक्यम्) —Ś2 D8 om 21cd —c) D1 6 T2 3 राक्षस- (for नैर्ऋत-) —d) D2 3 यस्मा (for यस्मात्) D1–3 पृच्छसि (for पृच्छामि)

22 a) B3 D1 6 9–11 G1 M1 2 अस्मिन्, D1 13 यदि, D5 7 T1 G3 यस्मिन् (for तस्मिन्) Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 तु वर्ये(D4 13 °र्यो) , D2 3 वीरे हि (for वीरे तु) —c) Ś D2 8 12 T2 3 हते सर्वे, B3 [उ]ज्झिते प्राणे, D1 गतप्राणे, D4 7 [उ]द्गतप्राणे, D13 [उ]क्षितप्राणे (sic) , G3 [उ]च्छिन्नप्राणे D9 हनूमत्प्रथितप्राणे —d) D2 हि (for ऽपि) Ś D3 8 12 हता वय (by transp) , Ñ V B D1 3 4 9–11 13 मृता वय (for वय हता) —After 22, Ś V3 B1 D1–3 6 8 12 T2 3 ins

1368* एतच्छ्रुत्वा शुभ वाक्य प्रत्युवाच विभीषण ।
[D6 T2 3 हित (for शुभ)],

while Ñ V1 2 B2–4 D4 ins

1369* श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्य प्रीतिमान्राक्षसोऽब्रवीत् ।

[V2 B4 इदम् (for राक्षसो) B3 अब्रवीत्त विभीषण (for the post half)]

23 a) D5 7 9–11 T G M3 धरते. D4 5 T1 M5 प्राणान् (D4 M5 sic) (for तात) —b) Ś V3 B1 D2–4 6 8 12 T2 3 जवे, Ñ1 बली, Ñ2 V2 बले, V1 illeg , B2–4(B3 sup lin also as in Ñ2) रणे (for यदि) —V1 3 om 23cd —c) Ś Ñ V2 B D2 3 6 8 12 -सम तेजो, D1 समोजस्को, D13 °स्माक (for समो वीर्ये) D4 त्वा द्रष्टुमिच्छते श्रीमान् —d) Ñ1 जीवित नस्, G2 जीवितानां (for °ताशा) D1 G2 तदा (for ततो) Ś Ñ2 V2 B D2 3 6 8 12 धारयन्प्लवगर्षभ , D1 मया सार्धं स वानर —After 23, Ś Ñ2 B1 2 4 D2 3 8 12 ins

1370* त्वामेव मार्गमाणायातो मयेहाद्य सह प्रभो ।

[Ś D12 मृगयन्नास्ते, Ñ2 B4 मार्गणायातो, B1 मृगयन्नायातो, D8 सुरायन्नास्ते (sic) , L (ed) मार्गयन्नास्ते (for मार्गमाणायातो)]

28 24 77 ततो वृद्धमुपागम्य नियमेनाऽभ्यवादयत् ।
गृह्य जाम्बवतः पादौ हनूमान्मारुतात्मजः ॥ २४
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं तथापि व्यथितेन्द्रियः ।
पुनर्जातमिवात्मानं स मेने ऋक्षपुंगवः ॥ २५
ततोऽब्रवीन्महातेजा हनूमन्तं स जाम्बवान् ।
आगच्छ हरिशार्दूल वानरांस्त्रातुमर्हसि ॥ २६
नान्यो विक्रमपर्याप्तस्त्वमेषां परमः सखा ।
त्वत्पराक्रमकालोऽयं नान्यं पश्यामि कंचन ॥ २७
ऋक्षवानरवीराणामनीकानि प्रहर्षय ।
विशल्यौ कुरु चाप्येतौ सादितौ रामलक्ष्मणौ ॥ २८
गत्वा परममध्वानमुपर्युपरि सागरम् ।
हिमवन्तं नगश्रेष्ठं हनूमन्गन्तुमर्हसि ॥ २९
ततः काञ्चनमत्युग्रमृषभं पर्वतोत्तमम् ।
कैलासशिखरं चापि द्रक्ष्यस्यरिनिषूदन ॥ ३०
तयोः शिखरयोर्मध्ये प्रदीप्तमतुलप्रभम् ।
सर्वौषधियुतं वीर द्रक्ष्यस्यौषधिपर्वतम् ॥ ३१

Ñ2 मयेवाद्य, G (ed.) मयवाद्य (for मयेदाद्य). Ñ2 B4 D3 मम, B1.2 (with hiatus) इद (for सह)]

24 ^{a}) Ñ2 उक्तो (for ततो) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4.7–9.12.13 M1.2 विनयेन, Cg as in text (for नियमेन) Ñ1 B3 D13 [अ]भिवाद्य च —^{c}) Ś V3 B1 D2–4.8.12 जाम्बवत महातेजा, Ñ V1.2 B2–4 D1.13 जग्राह चात्मनो नाम —^{d}) Ñ1 B3 D1.13 पवनात्मज॰ (for मारुतात्मज) D1 हनूमत स जाम्बवान (sic) —After 24, D3 ins

1371* अभिवाद्याब्रवीद्वाक्यमेषोऽस्मीहागत॰ प्रभो । ,

while M5 ins

1372* इत्येवमाह मधुर हनूमानहमस्मि भो । ,

whereas K (ed.) ins

1373* अहमस्मि हरिश्रेष्ठ शाधि मा यच्चिकीर्षितम् ।

25 ^{a}) B4 हनूमद्- (subm.) (for °मतो) —^{b}) Ś V2 B3 D2.3.8.12 G2 तथा (B3 °दा) स (G2 वि-), Ñ1 D13 तथा प्र-, V3 B1 D1 उवाच, D7.9–11 तदा वि- (D7 °पि), G1 श्रुत्वापि, M2 यथापि, Cg as in text (for तथापि) D6 T2.3 जाम्बवान्हृष्टमानस, M5 तथाप्यव्यथितेन्द्रिय॰ ❀ Ct विव्यथितेन्द्रियो विशेषेण व्यथितानीन्द्रियाणि यस्य स॰ ❀ —^{d}) Ñ1 V1.2 B2.4 D1.13 प्लवगर्षभ (for ऋक्षपुंगव) Ś V3 B1.3 D2.3.8.12 मेने प्लवगपुंगव (B3 °सत्तम), D4 मेने ऋक्षवरस्तदा, D5.6.9–11 T G1.3 मन्यते (D6 T2.3 मेने स) प्लवगोत्तम , D7 G2 M. मन्यते स्मर्क्षपुंगव , M5 मन्यते जाम्बवांस्तदा

26 ^{d}) D4 अर्हति

27 M2 om. (hapl.) 27–29 —^{a}) Ś D2.3.8.12 भवान, V3 भवो, B1 तात, T3 नान्यो (for नान्यो) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 -सपन्नस् (for -पर्याप्तस्) —^{b}) Ś Ñ2 V B1.2.4 D2.3.6.8.12 T2.3 M1 परमा गति , D1.9 M5 परम सदा (for परम सखा) Ñ1 B3 D4.13 त्वद्दते (Ñ1 तत्र ते) कपिसत्तम —^{c}) B1 तत् (for त्वत्-) —D6 reads in marg from म up to ^{d} D8 त्वा पराक्रमकालेद्य —^{d}) V3 D1 किंचन, B3 वानर (for कचन)

28 M2 om. 28 (cf. v.l. 27) D7 om. 28^{ab}. —^{a}) Ś D8.12 क्षुद्र- (for ऋक्ष). Ñ1 B3 D13 -सैन्याना (for -वीराणाम्) —^{b}) Ñ1 B3.4 T3 प्रहर्षयन् D4 अनीकेषु प्लवगर्षभ (hypm.) —^{d}) Ś D8.12 राघवौ, V B1 D2–4 भ्रातरौ (for सादितौ)

29 M. om. 29 (cf. v.l. 27) —^{a}) B2 म त्व (for गत्वा). —^{b}) Ś पर्वतान्, D8.12 सागरान् (for सागरम्). —^{c}) Ñ2 B2 D7.13 M5 गिरिश्रेष्ठं, B4 गिरे पृष्ठ, D6 T2.3 अतिक्रम्य (for नगश्रेष्ठ) —^{d}) D6 T2.3 द्रक्ष्यस्यरिनिषूदन. —After 29, D6 T2.3 ins

1374* हेमकूट नगश्रेष्ठ नानाशृङ्गशतैर्युतम् ।
परतस्तस्य शैलस्य वृषभो नाम पर्वत. ।
तमतिक्रम्य शीघ्र त्व मेरु द्रक्ष्यसि पर्वतम् ।

[(l. 1) T2 -शृग (for -कूट) —(l. 3) D6 T3 चातिक्रम्य (for अति°)]

30 ^{a}) V1 B3.4 M -[उ]ग्रम्, D7 G2 -[उ]च्छ्रम्, Ck.t as in text (for -[उ]ग्रम्) —^{b}) Ñ V1.2 B2–4 D13 नाम पर्वत (for पर्वतोत्तमम्) —For 30^{ab}, D6 T2.3 subst

1375* काञ्चन रत्नसपूर्ण देवानामालय भृशम् ।

—^{c}) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 T2.3 चैव, D9–11 G M5 चात्र (for चापि) —^{d}) Ñ V1.2 B2–4 D13 [अ]तुलविक्रम, G (ed.) [अ]द्भुतविक्रम, L (ed.) रिपुसूदन (for [अ]रिनिषूदन) —After 30, D6 T2.3 ins

1376* शृङ्गवन्त गिरीश्र च नाम्ना च कनकाह्वदम् ।
तत. पर शीघ्रवेगो गत्वा लवणसागरम् ।
शाकद्वीपमतिक्रम्य क्षीरोदो नाम सागर ।
स्थितौ नगोत्तमावन्यौ पर्वतौ तत्र सुप्रभौ ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च हनूमन्गन्तुमर्हसि । [5]

[T2.3 om. l. 1 —(l. 2) D6 अतिक्रम्य महाबाहो (for the prior half) D6 तदा (for गत्वा) —(l. 5) Post. half = 29^d]

31 ^{a}) B1 तत (for तयो) —^{b}) T2.3 अनल- (for अतुल-) B3 विचित्र ह्यतुलप्रभ, D13 चित्र ह्यतुलविक्रम.

तस्य वानरशार्दूल चतस्रो मूर्ध्निसंभवाः ।
द्रक्ष्यस्योषधयो दीप्ता दीपयन्त्यो दिशो दश ॥ ३२
मृतसंजीवनीं चैव विशल्यकरणीमपि ।
सौवर्णकरणीं चैव संधानीं च महौषधीम् ॥ ३३
ताः सर्वा हनुमन्गृह्य क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ।
आश्वासय हरीन्प्राणैर्योज्य गन्धवहात्मज ॥ ३४
श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यं हनूमान्हरिपुंगवः ।
आपूर्यत बलोद्धर्षैस्तोयवेगैरिवार्णवः ॥ ३५
स पर्वततटाग्रस्थः पीडयन्पर्वतोत्तमम् ।
हनूमान्दृश्यते वीरो द्वितीय इव पर्वतः ॥ ३६
हरिपादविनिर्भिन्नो निपसाद स पर्वतः ।
न शशाक तदात्मानं सोढुं भृशनिपीडितः ॥ ३७
तस्य पेतुर्नगा भूमौ हरिवेगाच्च जज्वलुः ।
शृङ्गाणि च व्यकीर्यन्त पीडितस्य हनूमता ॥ ३८

—c) M5 -[ओ]षध- (for -[औ]षधि-) B3 वर (for -युत) Ś1 हे वीर (hypm), Ñ2 B2 4 तत्र, L (ed) श्रीमद् (for वीर) D6 सर्वौषधिसमायुक्त —d) Ś Ñ V B D1–3 5–8 10 12 T1 2 M3 [ओ]षधि-, G1 [उ]रसि, M5 [औ]षध- (for [ओ]षधि-)

32 a) Ñ2 तत्र (for तस्य) —b) Ś V B1 3 4 D1–4 8 12 13 सु(D13 स)प्रभा, Ñ1 -सयुता, B3 -सस्थिता (for सभवा) Ñ2 चतस्र सूर्यसनिभा —c) D9 G3 M1 2 Ck [ओ]षधयो, Cv r m g t as in text (for [ओ]षधयो) Ś V1 2 D2–4 8 12 ओषधीर्द्र(D8 12 °धी द्र)-क्ष्यसे वीर, Ñ2 B2–4 D13 त्व(B2 4 D13 ता) द्रक्ष्यस्यो-षधीर्दीप्ता, V3 B1 द्रक्ष्यसे वीर दीप्यतीर् —d) Ś D3 8 द्योतयतीर्, Ñ2 V1 2 B2–4 D2 3 5 7 9–11 T1 G1 3 Cr m g दीपयतीर्, V3 B1 महौषधीर् (V3 °ष#), D12 द्योतयन्ते (for दीपयन्त्यो) ❀ Cg ओषधय ओषधी। दीपयन्त्य दीप-यन्ती। व्यत्ययेन द्वितीयार्थे प्रथमा ❀

33 ab) Ś1 D12 -सजीवन, D4 मजीवनी, T3 -सजीविनी B4 एका, D1 नाम, G2 चापि (for चैव) D4 विशल्यकरणी Ś V B1 3 4 D1–4 6 8 12 T2 तथा, T3 तदा (for अपि) Ñ2 B3 विशल्यकरणीमेका मृतसजीवनीं तथा —c) Ñ V1 3 B2–4 D7 11 13 G2 M5 Ct सुवर्ण-, V3 B1 D1–4 9 10 Ck सवर्ण-, T2 M3 Cg सावर्ण्य, G (ed) स्वर्ण- (for सौवर्ण-) D4 -करणी G3 चापि (for चैव) Ś D8 13 सर्ववर्णकरीं चैव ❀ Ct सवर्ण' इति पाठे पूर्ववर्णसमानवर्णकरणीमित्यर्थ ❀ —d) Ñ2 V3 B3 D1–4 सधिनीं (D4 °नी), B1 सगर्धीं, Ct as in text (for सधानीं) V1 D7 महौषधी, B1 D4 G2 °षधिं, D4 °षधी (for °षधीम्) D5 9–11 T1 G3 M3 Cg सधानकरणीं तथा, D6 सद्धानी महौषधी

34 a) T3 तान्सर्वान् (for ता सर्वा) Ś D2 3 8 12 गृहीत्वा हनुमन्सर्वा, Ñ1 B3 D13 सर्वा सगृह्य हनुमन्, N2 V B1 2 4 D4 ता(V B1 ता) गृहीत्वा हनूमस्त्व, D1 हनूमस्त्व गृहीत्वा ता —b) Ñ1 B3 D13 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) V1 2 शीघ्रमागमन कुरु, D7 G2 प्रतिगतु त्वमर्हसि —c) Ś2 आश्वासयन् Ś D1–3 8 12 सर्वान् (for प्राणैर्) Ñ V B D4 13 योजयाद्य (Ñ1 D13 आयोजय) हरीन्सर्वान् —d) Ś Ñ V B D2–4 8 12 13 प्राणैर् (for योज्य) D3 ग न्धवाहात्मज (unmetric) D1 प्राणै ऋक्षवरानपि

35 b) Ñ1 B3 D13 वानरोत्तम, D1 पवनात्मज, D10 मारुतात्मज (for हरिपुगव) —After 35ab, B3 ins (marg)

1377* उत्पपात तत शीघ्र हनूमान्मारुतात्मज ।

—c) Ś D8 12 आपूर्णोति- (for आपूर्यत) Ś Ñ V2 3 B D2–4 8 12 13 बलोघेन, V1 बलोत्सेकैस्, D1 बलोत्कर्षैस्, D9 बलाद्दृष्टो, T3 बलाद्दर्पैस्, Cm g k t as in text (for बलोद्धर्षैस्) —d) Ś D2 3 8 12 वारि-, D9–11 वायु- (for तोय-) Ś1 D12 -पूरैर्, Ś2 D8 -पूर्णैर्, G1 वर्षैर् (for -वेगैर्) D4 तोयौघैरिव सागर —After 35, N V3 B2 3 D13 ins

1378* नमस्कृत्य स देवेभ्य प्रतस्थे प्लवगोत्तम ।

[Ñ1 D13 नमस्कृत्वा Ñ2 B2 पुरुषोत्तम (for प्लवगो°)]

36 a) Ñ1 B3 -शिरोग्रस्थ, D13 -वना° (for तटा°) —b) V3 सर्वतो वल (for पर्वतोत्तमम्) —c) Ñ2 V1 2 B2 4 T2 3 ददृशे (for दृश्यते) M5 वीर्याद् (for वीरो) Ś V3 B1 D2–4 8 12 हनूमानभवत्तत्र, Ñ1 B3 D13 रराज मारुतिर्वीरो (Ñ1 °तसुतो), D1 अदृश्यत हनूमान्वै

37 B1 om 37–38 Ñ1 V3 D2 om (hapl) 37ab. —a) Ś V1 2 D3 4 8 12 -निमग्नश्च (D3 °स्तु), Ñ2 B3 D1 5 9–11 T1 M Ct -विनिर्भग्नो, B4 सुनिर्भिन्नो, D13 -तलै स्पृष्टो, T2 3 G3 प्रनिर्भिन्नो, G1 -विनिर्धूतो, Ck -विनिर्विण्णो (for विनिर्भिन्नो) —b) B3 D5–7 T G1 2 विषसाद, Ct as in text (for निपसाद) —Ś D8 12 om 37cd Ñ1 repeats 37cd after 38ab —c) Ñ1 D13 हि (D13 इ) त सोढुम्, B3 G (ed) [अ]थ त सो(B3 वो)ढुम् (for तदात्मान) —d) D7 9–11 T2 3 वोढु (for सोढु) Ñ1 B3 D13 आत्मना (D13 °त्मान) कपिपीडि(D13 °लीकृ)त, Ñ2 B2 4 धर्तुं परमपीडित, V D2–4 अवस्थापयितु तत. —After क (see var) in 37d, D13 reads 50–52b for the first time, repeating them in their proper place —After 37, Ñ1 B2 3 D13 ins

1379* निपपात तदा भूमौ विशीर्णशिखरद्रुम ।

38 V1 B1 om 38 (for B1, cf v l 37) —a) Ñ B4 तस्मात्, M1 2 तत (for तस्य) B2 4 नगाद् (sic), B3 नगा (sic) (for नगा) D4 तस्मादुत्पतता नागा-

तस्मिन्संपीड्यमाने तु भग्नद्रुमशिलातले ।
न शेकुर्वानराः स्थातुं घूर्णमाने नगोत्तमे ॥ ३९
सा घूर्णितमहाद्वारा प्रभग्नगृहगोपुरा ।
लङ्का त्रासाकुला रात्रौ प्रनृत्तेवाभवत्तदा ॥ ४०
पृथिवीधरसंकाशो निपीड्य धरणीधरम् ।
पृथिवीं क्षोभयामास सार्णवां मारुतात्मजः ॥ ४१
पद्भ्यां तु शैलमापीड्य वडवामुखवन्मुखम् ।
विवृत्योग्रं ननादोच्चैस्त्रासयन्निव राक्षसान् ॥ ४२
तस्य नानद्यमानस्य श्रुत्वा निनदमद्भुतम् ।
लङ्कास्था राक्षसाः सर्वे न शेकुः स्पन्दितुं भयात् ॥ ४३
नमस्कृत्वाथ रामाय मारुतिर्भीमविक्रमः ।
राघवार्थे परं कर्म समैहत परंतपः ॥ ४४

—^{b}) Ś Ñ1 V2 B3 D2 7 8 12.13 उरगाश्चापि (D3 °श्च वि-), Ñ2 B2 4 पन्नगाश्चापि, V3 D1 मणयश्चापि, D1 ऊर्ध्वेगाश्च, M1 2 हरिवेगाग्र- (for हरिवेगाश्च) D13 विह्वला (for जज्वलु) —After 38^{ab}, Ñ1 repeats 37^{cd} —^{c}) Ś V3 D2-4 6 8 12 T2.3 शिलाश्चैव, Ñ1 B4 D5 M3 6 व्यशीर्यंत, D7 G1 3 M1 2 विशीर्यंत, D13 विशीर्यंति (for व्यकीर्यन्त) D1 विशीर्यंत नगा वृक्षा —^{d}) B3 पीडितानि (for °तस्य) Ś D6 8 12 T2 3 विनिपेतु समततः, V3 D2-4 निपेतुश्च (D2 3 °तु· स्म) समततः.

39 ^{a}) Ś V B1 D2 4 8 12 प्र, Ñ1 D13 तु, Ñ2 B2 4 D1 नि-, B3 च, D3 निष्- (for स-) V3 B1 3 [ऽ]पि (for तु) —^{b}) B2 भग्नदर्पा·, D4 भग्ने द्रुम-, D9 समग्रेण (for भग्नद्रुम-) Ś D2 3 8 12 -शिलातटे, Ñ1 D13 शिलाघने, D4 -शिलोच्चये (for °तले) —B3 reads 39^{cd} in marg. —^{d}) Ñ2 B2-4 शीर्यमाणे (for घूर्णमाने) D4 घूर्णमाना· शिलीमुखा .—For 39^{cd}, Ñ1 D13 subst , while B3 ins after 39

1380* ददृशू राक्षसा सर्वे घूर्णमानं नगोत्तमम् ।
[D13 चूर्णमान (for घूर्णमान).]

40 ^{a}) Ñ1 V3 B1 D4 9 13 सचू (Ñ1 D9 13 °घू)र्णित-, Ñ2 B2 विघूर्णित-, B4 विनिघूर्ण , D8 सा चूर्णित- (for सा घूर्णित-) Ñ1 बृहद्द्वारा, B3 -महद्द्वार-, D13 M5 गृहद्वार- (M5 °रा) (for -महाद्वारा) B3 (marg also) सा चूर्णित-महद्वारा, G (ed) आघूर्णितपुरद्वारा. —^{b}) V3 B1 स- (for प्र-) D1 -दृढ-, M1 2 पुर- (for -गृह-) D4 सभग्नमिव गोपुरा (sic) —^{c}) Ñ1 सा व्याकुला (for त्रासा°). Ś Ñ2 V B1 2 4 D2-4 8 12 लका सत्रा(Ś D8 °का)तर(D3 °त्र)-क्षौवा —^{d}) Ñ1 B4 D12 13 प्रवृत्तेव, V B1-3 D6 10 11 Ct प्रनृत्येव, D7 (marg also as in V) प्रभग्नेव, Cg as in text (for प्रनृत्तेव) Ś V B1 D2.8 12 बभूव ह, B2 4 तथा(B2 °दा) बभौ (for [अ]भवत्तदा) Ñ2 नृत्यतीव तदा बभौ, D3 महत्त्वैव बभूव ह, D4 प्रणिपत्य बभूव ह(marg also °त्येदमब्रवीत), G (ed.) प्रनृत्ते प्राद्रवत्तदा.

41 G (ed) om 41 —^{a}) D1 धरणी-, D5 पृथ्वी- (subm.) (for पृथिवी-) D8 -सकाश (for °शो) —^{b}) D2 विपीड्य (for निपीड्य) Ś Ñ V B D2 3 6-13 T2 3 G1(*inf lin* also) पृथिवी- (for धरणी-). D4 -तल (for -धरम्) —^{d}) B1 समग्रा (for सार्णवा) Ñ2 B2.4 वानरर्षभ , D1 पवनात्मज (for मारुतात्मज). Ñ1 D13 मत्तवानवानरेश्वर , B3 वेगेन वानरोत्तम· —After 41, D1 ins

1381* परम बलमास्थाय शत्रुपक्षभयावहम् ।,
while D6 T1 G1 M3 ins

1382* आरुरोह तत्रा श्रीमान्हरिर्मलयपर्वतम् ।
मेरुमन्दरसकाश नानाप्रस्रवणाकुलम् ।
नानाद्रुमलताकीर्णं विकासिकमलोत्पलम् ।
सेवित देवगन्धर्वैः षष्टियोजनमुच्छ्रितम् ।
विद्याधरैर्मुनिगणैरप्सरोभिर्निषेवितम् । [5]
नानामृगगणाकीर्णं बहुकन्दरशोभितम् ।
सर्वानाकुलयंस्तत्र यक्षगन्धर्वकिन्नरान् ।
हनूमान्मेघसकाशो ववृधे मारुतात्मज ।

[(l 1) G1 तदा (for तत्रा). M3 तस्माद् (for श्रीमान्) —(l 2) D6 T1 गिरि, G1 ऊरि (for मेरु). G1 -[आ]युत (for -[आ]कुलम्) —G1 om l. 3.—(l 6) D6 T2 -द्विजमृग-, T1 -द्विजगण- (for -मृगगण-) D6 T2 (also as above) T1 -शिखर- (for कन्दर-) —G1 om. l. 7]

42 D1 om 42^{ab} —^{a}) Ś D8 12 स, G2 त (for तु) Ñ B2-4 D13 आक्रम्य, D9-11 G1 आविध्य, M5 उत्पीड्य (for आपीड्य) —^{b}) Ś D8 13 मुखमुन्मुख, D9 M5 -मुख-सन्निभ (for °वन्मुखम्) —^{c}) M5 transp [उ]ग्र and [उ]च्चैस् Ś V B1 D2-4 8 12 ननाद स(Ś V1 D8 12 च) विवृत्यो(B1 °त्ता)ग्र, D1 ननादोच्चैर्भृशं नाद —^{d}) Ñ1 B3 सर्वराक्षसान्, D1 9-11 G1 रजनीचरान् (for इव राक्षसान्) D13 त्रासयामास राक्षसान

43 ^{a}) Ñ1 B3 D13 नानर्दमानस्य, D4 क्रोशय° (sic) (for नानद्य°) —^{b}) Ś V B1 3 D2-4 7-12 उत्तम (for अद्भुतम्) —^{c}) Ś V B1 D1-4 8 12 लकाया(V3 °या) Ñ B2-4 D1 6 9-11 T2 3 G1 राक्षसस्त्याग्रा, D5 7 T1 G2 3 °सास्तत्र, D13 °सा व्यग्रा (for °सा सर्वे) —^{d}) D4 स्वपितु, D13 स्पर्धितु (for स्पन्दितु) N1 B3 (marg also as in text) D13 तदा, D9-11 क्वचित् (for भयात्)

44 ^{a}) Ñ1 V3 B2-4 D1 13 स(Ñ1 D13 तु) देवेभ्यो, D6 T2 (also as in V3) M5 स(M5 च) रामाय, D10 11 T3 M1.2 Ct समुद्राय (for [अ]थ रामाय) Ś Ñ2 V1 2

स पुच्छमुद्यम्य भुजंगकल्पं
विनम्य पृष्ठं श्रवणे निकुञ्च्य ।
विवृत्य वक्त्रं वडवामुखाभ-
मापुप्लुवे व्योम्नि स चण्डवेगः ॥ ४५
स वृक्षषण्डांस्तरसा जहार
शैलाञ्शिलाः प्राकृतवानरांश्च ।
बाहूरुवेगोद्धतसंप्रणुन्ना-
स्ते क्षीणवेगाः सलिले निपेतुः ॥ ४६
स तौ प्रसार्योरगभोगकल्पौ
भुजौ भुजंगारिनिकाशवीर्यः ।
जगाम मेरुं नगराजमग्र्यं
दिशः प्रकर्षन्निव वायुसूनुः ॥ ४७
स सागरं घूर्णितवीचिमालं
तदा भृशं भ्रामितसर्वसत्त्वम् ।
समीक्षमाणः सहसा जगाम
चक्रं यथा विष्णुकराग्रमुक्तम् ॥ ४८
स पर्वतान्वृक्षगणान्सरांसि
नदीस्तटाकानि पुरोत्तमानि ।
स्फीताञ्जनांस्तानपि संप्रपश्य-
ञ्जगाम वेगात्पितृतुल्यवेगः ॥ ४९ G B L

B1 D2–4 8 9 12 नमस्कृत्य स देवेभ्यो(D4 स राम च, D9 12 समुदाय) —^{b}) Ś D8 12 दर्शन (for -विक्रम) —^{c}) Ñ2 यत्नम् (for कर्म) —^{d}) Ñ1 B3 D5–7 9–11 13 T1 G M1 5 Ct समीहत, Ñ2 B. भ्राजहार (for समीहत). G3 परतप Ś V B1 D1–4 8 12 कर्तुमिच्छति(V1 °च्छु स, B1 °च्छन्स, D3 °च्छन्हि) सत्वर (D4 [with hiatus] उत्तर), B4 आजहार समतत , T2 3 चिकीर्षुर्हरिपुगव

45 ^{a}) T2 3 स्व (for स) D13 उद्गम्य (sic) (for उद्यम्य) —^{b}) Ś1 Ñ1 B1 D8 12 विनाम्य, G2 विनम्र , M1 2 नियम्य (for विनम्य) G2 -देहे, M5 वक्त्र (for पृष्ठ) Ś Ñ2 V3 B D1–4 8 12 श्रवणौ, Ñ1 श्रवण, D13 चरणौ (for श्रवणे) Ñ2 V1 2 B2 3 D3 G2 विकु(Ñ2 V2 D3 °कु)च्य, V3 B1 विवृण्वन् , B4 D9–11 निकुच्य, D4 विकुचन् (for निकुञ्च्य) —^{c}) D7 निवृत्त-, D9 निवृत्त, D12 विवर्त्य, G2 वितत्य (for विवृत्य) Ś Ñ1 V B1 D2–4 8 12 13 भृशमुन्ननाद (for वडवामुखाभम्) D1 व्यावृत्य नेत्रे भृशमुन्ननाद —^{d}) G2 स पुप्लुवे (for आपुप्लुवे) Ñ2 B2 व्योम स(B2 सु) चड-, B3 व्योम सुपर्ण-, D7 व्योम्नि भुजग , M3 व्योमनि चड- (for व्योम्नि स चण्ड) Ś V B1 3 D2–4 8 12 समुत्पपाताद्भुतचडवेग (B3 °विक्रम), Ñ1 D13 समाप्लुवे चाद्भुतचडवेग , D1 सपुप्लुवे व्योम्नि स चडविक्रम

46 G (ed) om 46 —^{a}) V2 B D3 5 7 9 10 13 M2 -खडास्, V3 D1 2 8 -खड, D4 -जालान् (for -षण्डास्) V1 D4 M3 सहसा (for तरसा) Ś D8 12 जिघृक्षन्, D1 महात्मा (for जहार) —^{b}) M1–3 शैलाच् (for शैलाञ्) B1 D1 शिला, B3 तथा (for शिला) Ś V1 3 B1 D2 3 8 12 पर्वतेभ्य , V2 illeg (for वानरांश्च) D4 शिला च तान्प्रा-कृतपर्वताश्च —^{c}) Ś D8 12 पातोद्धत-, Ñ1 V3 B1 D2–4 -वातोद्ध(Ñ1 D4 °द्धु)त , Ñ2 -वेगोद्यत , V1 2 M1 2 -पादोद्धत , B3 D5 7 10 11 -वेगोद्धत , D1 वेगोन्नत-, G2 -वेगोत्तम-, Cv g as in text (for -वेगोद्धत-) Ñ1 -वेगनुन्नास् , Ñ2 वात-पूर्णा , B1 D4 M5 सप्रपन्नास् , B2 4 वायुनुन्नास् , B3 -वायु-श्न्यास् , D1 सप्रणुन्न, M1 2 वातनुन्नास्, Cv g as in text (for सप्रणुन्नास्) D9 बाह्वोरुवेगोद्भवसप्रणुन्नास्, D13 बाहु-प्रवातोद्धतसप्रणुन्नास् —^{d}) Ñ2 क्षीणप्रवेगा , D13 ते छिन्न-वेगा , T2 ते तीक्ष्णवेगा (for ते क्षीण°) D2 प्रपेतु D1 न्यपातयत्सागरतोयमध्ये, D4 ते तीक्ष्णवेगाज्जलधि प्रपेतु

47 Ñ2 B2–4 read 47 after 49 D4 reads twice 47^{ab} —^{a}) Ś2 D9 स तु, D8 ततौ (for स तौ) D7 -कल्प- (for भोग-) —^{b}) Ñ1 B4 -विकाश , D1 -समान-, D9 -विकासि (for -निकाश-) Ś V B1 D8 12 -कल्प , Ñ2 B2 -धर्मा, B3 (marg also) -कर्मा, B4 -रक्ष (for -वीर्य) D2 यथा भुजगौ प्रतिलभ्य रूक्षौ, D4 भुजौ भुजगाधिपतुल्यरूपौ (second time °वेग) —^{c}) Ś Ñ2 B2–4 D2 3 8 12 ददर्श (for जगाम) D4 G3 वेगात्, D9–11 शैल (for मेरु) Ś V1 3 B1 D1–4 8 12 सुरराजकल्पो(V3 B1 D4 °तुल्यो), Ñ V2 B2 4 सहसाद्रिराज , B3 D13 T3 G3 नगराजमद्रि (D13 °कल्प, G3 °मुग्र (for नगराजमग्र्य) —^{d}) D4 दिश V3 D2 13 प्रहर्षन् , T2 3 प्रकपन् (for प्रकर्षन्) Ś Ñ2 D8 12 वायुपुत्र , D1 °भूत , D2 राजपुत्र (for वायुसूनु)

48 Ś V B1 D1–4 8 12 om 48^{ab} B3 reads in marg 48–49 —^{a}) Ñ B2–4 D13 पूर्णतरगमीनम् (for घूर्णितवीचिमाल) —^{b}) D5–7 T1 2 G M5 तथा भृश, D9–11 तदभसा (for तदा भृश) M1 2 घूर्णित- (for भ्रामित-) Ñ B2–4 D13 अतीत्य सत्रासि(Ñ1 °त्रासि)तसर्व(B4 °स्व) सत्त्व —^{c}) Ś V B1 D2 4 8 12 आप्लुत्य वेगात्(V2 वेग), Ñ1 B3 D13 अवेक्ष्य(B3 °क्ष)माण , Ñ2 B2 4 D1 3 आदित्य-मार्ग(D1 3 °वेगात्) , D6 9–11 समीक्ष्यमाण , D7 G2 स वीक्ष(D7 °क्ष्य)माण (for समीक्षमाण) —^{d}) Ś V1 B1 D1–4 8 12 -भुजग्र-, Ñ B2 3 D13 -करग्र , B4 G1 -कराद्रि-, D7 G2 -करात्प्र- (for -कराग्र-) D1 4 -युक्त (for -मुक्तम्)

49 B3 reads in marg 49 (cf v l 48) —^{a}) D9–11 पक्षि (for वृक्ष-) D9 -गणान् (for गणान्) —^{b}) Ñ1 D1 नद्यस् , D8 13 G1 नदी- (for नदीस्) Ñ V1 2

52 50 02 आदित्यपथमाश्रित्य जगाम स गतश्रमः ।
स ददर्श हरिश्रेष्ठो हिमवन्तं नगोत्तमम् ॥ ५०
नानाप्रस्रवणोपेतं बहुकंदरनिर्झरम् ।
श्वेताभ्रचयसंकाशैः शिखरैश्चारुदर्शनैः ॥ ५१
स तं समासाद्य महानगेन्द्र-
मतिप्रवृद्धोत्तमघोरशृङ्गम् ।
ददर्श पुण्यानि महाश्रमाणि
सुरर्षिसंघोत्तमसेवितानि ॥ ५२

स ब्रह्मकोशं रजतालयं च
शक्रालयं रुद्रशरप्रमोक्षम् ।
हयाननं ब्रह्मशिरश्च दीप्तं
ददर्श वैवस्वतकिंकरांश्च ॥ ५३
वज्रालयं वैश्रवणालयं च ।
सूर्यप्रभं सूर्यनिबन्धनं च ।
ब्रह्मासनं शंकरकार्मुकं च
ददर्श नाभिं च वसुंधरायाः ॥ ५४

B1 2 D1-4 8 9 13 तडागानि (for तटाकानि) —c) G3 स्थिताम् V3 B1 तास्तमपि (for तानपि म-) Ñ1 V1 D12 -प्रपश्य, D5 7 9-11 T1 G M3 5 -प्रवीक्ष्य (for -प्रपश्यन्) —d) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 4 D2 3 8 12 अतिचड-, Ñ1 पितृचट- (for पितृतुल्य-) D6 वेगतुल्य (by transp) D1 जगाम वेगेन सुचडवेग, D13 जगाम वेगात्स कपिप्रवीर. —After 49, Ñ2 B2-4 read 47, while D13 ins.

1383* पितृतुल्योऽथ वेगेन हनुमान्कपिकुञ्जरः ।

50 D13 reads 50-52b for the first time after क (see var) in 37d repeating them here —a) B2 -मार्गम्, D13 -रथम् (for -पथम्) Ś V3 D1 2 8.12 M1 2 आसाद्य, B1.2 D3 7 13 G2 आस्थाय (for आश्रित्य) —b) Ñ1 B3 D13 पुनरवरे, V B1 स ततोवरे, D4 प्लवगोत्तम, D6 T2 3 विगतश्रम, M1-3 स गतक्रम (for स गतश्रमः) Ś D1-3 8.12 स जगाम ततोवर (D2 3 13 °रे), Ñ2 B2 4 जगामोपरि सोवरे (Ñ2 B2 °र) —After 50ab, D5 (only l 1) 6 7 9-11 S ins.

1384* हनूमांस्त्वरितो वीर पितृतुल्यपराक्रम ।
जवेन महता युक्तो मारुतिर्मारुतो यथा ।
जगाम हरिशार्दूलो दिश शब्देन नादयन् ।
स्मरञ्जाम्बवतो वाक्य मारुतिर्वातरंहसा ।

[(l 1) M5 वेगात् (for वीर) D5 9-11 G1 पितुस (for पितृ-) —D9 om l 2-4 —(l 2) D10 11 वातरंहसा, M5 मारुतोपम (for मारुतो यथा) —(l 3) D6 T2 3 M1-3 पूरयन् (for नाद°) —(l 4) D7 10 11 भीमविक्रम, T1 M5 वानरर्षभ, G1 3 मारुतात्मज (for वातरंहसा)]

—c) Ś B1 V2 3 D2 3 8 12 महाशैलं, V1 तत शैल, D5 महसा (for हरिश्रेष्ठो) Ñ B2-4 D1 4 6 7 9-11 T G M3 5 ददर्श महसा चापि (Ñ1 B3 D4 श्रीमान्, D7 T1 G2 3 गत्वा, G (ed) चैव), D13 ददर्श स हरि श्रीमान् —d) Ś Ñ V B D T1 G M3 5 महाकपि (for नगोत्तमम्)

51 D13 reads 50-52b for the first time after क (see var) in 37d repeating them here —a) D5 om from प्र up to हु in b D4 वृक्षलता-, D13 -प्रहरण- (for -प्रस्रवण-). T2 3 -[आ]कीर्णं (for -[उ]पेत) B4 कल्पवृक्ष फलोपेत —b) D7 T1 G2 नाना- (for बहु-). —c) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1-4 8 12 श्वेतै रजत- (for श्वेताभ्रचय) D7 13 G2 -सकाश (for °शैः) —d) Ś V B1 D2-4 7 8 12 G2 -दर्शनं. —After 51, D6-7 9-11 S ins

1385* शोभित विविधैर्वृक्षैरगमत्पर्वतोत्तमम् ।
[T3 पर्वतोपम (for °त्तमम्)]

52 D13 reads 50-52ab for the first time after क (see var) in 37d repeating them here —a) Ś V B1 D1-4 8 तत, D12 स तत (for स त) V3 तमासाद्य, B2 4 समारुह्य (for समासाद्य) —b) D3 -प्रवृत्त Ñ2 B2 -[उ]द्धृत- (for -[उ]त्तम). Ñ2 B2 4 -चारुशृङ्ग, V3 B1 -सेवितानि, D6 7 10 11 T2 3 G2 -हेमशृङ्ग (for -घोरशृङ्गम्) D9 अदभ्रवृष्टोत्तमघोरशृङ्ग —V3 B1 om 52cd —c) Ś Ñ V1 2 B2-4 D2-4 6 8 12 T2 3 तपो- (D6 महा)वनानि, D13 बली बलानि (for महाश्रमाणि) —d) Ñ1 B2-4 D4 महर्षि- (for सुरर्षि-) B2 सिद्ध- (for -संघ-) D13 महर्षिसंघातससेवितानि

53 a) Ñ V B D4 13 -कोषं, G2 -लोक, L (ed.) लोक (for -कोश) Ñ2 V1 2 B2 4 रजत, D9 रचित, T3 भरत-, G (ed.) च जन-, Ct as in text (for रजत-). Ś V3 B1 D2 3 8 12 T2 -[अ]चल, Ñ2 V1 2 B2 4 गिरिं, D6 -[आ]ह्वयं, Ct as in text (for -[आ]लय) —b) D1 शिवालय, T3 चक्रायुध, Cg as in text (for शक्रालय) B1 वज्र- (for रुद्र-) D1 -शिर प्रमोक्ष, T3 -शार-प्रभाव, G (ed) -शर प्रमोद (for -शारप्रमोक्षम्) —c) Ñ2 B4 -शिरश्च तीव्र, V1 B2 3 D4 9 -शरश्च दीप्त (B2 तीर्थं), V3 B1 -सरश्च दीप्त, B3 -शारप्रदीप्त, D6 T2 3 -शिर प्रदीप्त, G3 -शार च दीप्त (for -शिरश्च दीप्त) —d) Ś V1 3 B1 D2 3 8 12 -किंकराणा, B2 D1 5 T2 3 -किनराश्च

54 a) Ś V B D3 8 12 13 वज्राकर, Ñ2 हिमाकर, D7 T1 वज्रालय, D10 11 Ct वह्न्यालय, T3 वज्रायुध (for °लय) —b) B3 om (hapl.?) from second सू up to भं in 55b T3 कोश- (for second सूर्य-) T2 M3 -निभ वन, Cg k t as in text (for -निबन्धनं). —c) D4 ब्रह्मानन, D6 10 11 M1 2 Ck ब्रह्मालय —d) Ś1 सार, Ś2 D1-3.8 12

कैलासमग्र्यं हिमवच्छिलां च
तथर्षभं काञ्चनशैलमग्र्यम् ।
स दीप्तसर्वौषधिसंप्रदीप्तं
ददर्श सर्वौषधिपर्वतेन्द्रम् ॥ ५५
स तं समीक्ष्यानलरश्मिदीप्तं
विसिष्मिये वासवदूतसूनुः ।
आप्लुत्य तं चौषधिपर्वतेन्द्रं
तत्रौषधीनां विचयं चकार ॥ ५६

स योजनसहस्राणि समतीत्य महाकपिः ।
दिव्यौषधिधरं शैलं व्यचरन्मारुतात्मजः ॥ ५७
महौषध्यस्तु ताः सर्वास्तस्मिन्पर्वतसत्तमे ।
विज्ञायार्थिनमायान्तं ततो जग्मुरदर्शनम् ॥ ५८
स ता महात्मा हनुमानपश्यं-
श्चुकोप कोपाच्च भृशं ननाद ।
अमृष्यमाणोऽग्निनिकाशचक्षु-
र्महीधरेन्द्रं तमुवाच वाक्यम् ॥ ५९

G B L

नाभा, Ñ1 V1 2 B1 2 4 देशाद्य, Ñ2 D4 देवाद्य, D13 द्वाराद्य (for नाभिं) V1 D4 वसुधराया —After 54, D7 ins, while K (ed) ins after 55[ab]

1386* विघ्नेश्वर तत्र सनन्दिकेश्वर
स्कन्द वृत देवगणैर्ददर्श ।
उमा सकन्यामथ कन्यकाभि-
र्विलासयन्तीं ददृशेऽप्यवीर्य ।

[(l 1) K (ed) -[ई]श (for [ई]श्वर) —(l 3) K (ed) सुदुर्गाम् (for सकन्याम्)]

55 B3 om up to भ in [b] (cf v l 51) —[a]) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 7–12 G1 2 उग्र, M5 अद्रि (for अग्र्य) —V3 damaged from मग्र्य up to र्षभ in [b] Ś D2 4 8 9 T3 -शिलाश्च, Ñ V1 2 B4 T1 -शिलाभ, B2 -शिखाभ, Cr m t as in text (for -शिला च) D13 कैलासमुग्र्य हिमवच्छिलाभ. —D13 om 55[b] —[b]) Ś Ñ V1 2 B1 4 D2–4 8 12 त चर्षभ, B2 तमग्रभ, D6 7 10 11 T G2 3 M1 2 त वै वृष, D9 सूर्यप्रभ, G1 तदृषभ (for तथर्षभ) Ś D8 -श्रृगम्, D1 -तुल्यम् (for -शैलम्) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–4 8 12 उग्र, D10 11 उग्र्य (for अग्र्यम्) —After 55[ab], D6 T2 3 ins

1387* जम्बुद्वीप पर्वताश्चाधिगम्य
तत्रोत्तर वै लवणोदधिं च ।
अतीत्य शाकाह्वयमुत्तमं च
क्षीरोदधि शीघ्रमगात्कपीन्द्र ।

[l 1 unmetric —(l 2) T2 -[अ]म्बुधिं (for -[उ]दधिं) —(l 3) T3 आदित्य- (for अतीत्य) —(l 4) D6 reads in marg from दधि up to पीन्द्र T3 क्षिप्रम् (for शीघ्रम्)] —Thereafter T2 cont

1388* क्षीरोदमध्ये हनूमान्कपीन्द्र

—After 55[ab], K (ed) ins 1386*

—[c]) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–4 8 12 दीप्त च, V3 B1 दिव्य च, D6 9–11 T2 3 G1 3 प्रदीप्त-, D7 M3 5 Cg सदीप्त- (for स दीप्त-) D1 दीप्तौषधि- (for -सर्वौ°) Ś D2 3 8 12 -सम्प्रयुक्त, V3 B1 -पर्वतेन्द्र, D4 -सयुत च, T2 -सम्प्रदीप्त, Cg as in text (for -सम्प्रदीप्त) D13 सकाचन चौषधिसप्रदीप्त —After 55[c], T2 ins

1389* स मारुतिर्मारुततुल्यविक्रमो ।

—[d]) B3 D13 तत्रौषधि, B4 चैवौ° (for सर्वौ°) Ñ2 V1 2 B D6 13 -पर्वत च, V3 सयुत च (for पर्वतेन्द्रम्) D4 स्परोचयचौषधयश्च तस्मिन् —After 55, D13 ins

1390* निरीक्ष्यमाण पवनात्मजस्तदा

56 D1 9 om (hapl) 56[abc] —[a]) D4 एव (for स त) Ś V3 B1 3 D2 3 8 12 -सप्रदीप्त, Ñ1 D4 दीप्त-(D1 °प्ति)रश्मिर्, D6 T2 3 रश्मिकल्प, D7 10 11 राशिदीप्त, G3 damaged (for -रश्मिदीप्त) —[b]) D1 विसिस्मिये वायुसुतस्तदानीं —[c]) D13 आफुल्लित, M1 2 आसाद्य त, M3 आरुह्य त (for आप्लुत्य त) Ñ1 B3 तत्रौषधि, G1 सर्वौ° (for त चौ°) Ñ1 -पर्वतेन्द्रे D13 आफुल्लित चाषधिपर्वतेन्द्र —V1 illeg for [d] —[d]) D9 T3 निचयं (for विचय) Ś D2 8 12 विवेश यत्रौषधयश्चतस्र (D2 °ता स्म), Ñ V2 3 B D4 13 निशामयामास महौषधीस्ता (B2 °धिस्तदा, B3 °रि ता)

57 [b]) Ś V B1 D2–4 8 12 समाक्रम्य (for समतीत्य) —[c]) G1 दिव्यौषध- B3 युत, D4 -वन, D5 T1 वर, M1 2 -वरे (for -धर) D4 सम्यक्, M1 2 शैले (for शैल) —[d]) D1 पवनात्मज —For 57[cd], Ś Ñ1 V3 B1 D2 3 8 12 subst, while Ñ2 V1 2 B2–4 D4 13 ins after 57

1391* अविश्रान्तो महातेजा व्यचिनोत्स महौषधीः ।

[Ñ V2 B2 4 D4 13 अविश्र(D13 °श्रा)म्य, B3 अधिगम्य (for अविश्रान्तो) Ś D8 विचिकाय, Ñ1 विचिन्वन्, V1 2 D2 12 स(D2 12 म-) विचिन्त्य, V3 B1 व्यचिनोत्ता, D1 सनिवेन (sic), D4 स विचिन्वन् (for व्यचिनोत्स)]

58 [a]) D1 तु त दीप्तास्, D9–11 G1 M3 तत सर्वास्, M1 2 तु ता दिव्यास् (for तु ता सर्वास्) —For 58[ab], Ś Ñ V B D2–4 8 12 13 subst

1392* ततस्ता कामरूपिण्यो महौषध्यो महाकपिम् ।

—[d]) Ś Ñ2 V2 3 B D1–3 8 12 13 तदा (for ततो)

59 [a]) D1 ता, G2 तन् (for ता) —[b]) D7 9–11 रोषाच् (for कोपाच्) —[c]) D9 [s]पि (for ऽग्नि-) D7 9–11 -समान- (for निकाश-). —[d]) D6 T2 3 पुनरप्यचिन्वन्

किमेतदेवं सुविनिश्चितं ते
यद्राघवे नासि कृतानुकम्पः ।
पश्याद्य मद्बाहुबलाभिभूतो
विकीर्णमात्मानमथो नगेन्द्र ॥ ६०

स तस्य शृङ्गं सनगं सनागं
सकाञ्चनं धातुसहस्रजुष्टम् ।
विकीर्णकूटं चलिताग्रसानुं
प्रगृह्य वेगात्सहसोन्ममाथ ॥ ६१

स तं समुत्पाट्य खमुत्पपात
वित्रास्य लोकान्ससुरान्सुरेन्द्रान् ।
संस्तूयमानः खचरैरनेकै-
र्जगाम वेगाद्गरुडोग्रवीर्यः ॥ ६२

स भास्कराध्वानमनुप्रपन्न-
स्तद्भास्कराभं शिखरं प्रगृह्य ।
बभौ तदा भास्करसंनिकाशो
रवेः समीपे प्रतिभास्कराभः ॥ ६३

(for तमुवाच वाक्यम्) —For 59, Ś Ñ V B D2-4 8 12 13 subst, while D1 subst. l 3-4 for 59^{cd}

1393* स तांस्त्वपश्यन्हनुमाञ्चुकोप
ननाद कोपाच्च विवृत्य वक्त्रम् ।
अमृष्यमाणोऽथ निमीलय चक्षु-
स्त शैलराजानमुवाच रोषात् ।

[(l 1) Ñ1 D4 स तामपश्यन्, B4 ततो ह्यपश्यन्. Ś V2 3 B1 D2 3 8 12 भृशमाचुकोप (for हनुमाञ्चु°) B3 तास्ता अपश्यन्स तदा हनूमान्, D13 स तानपश्यन्सहसा हनूमान्. —(l 2) B3 D13 चुकोप (for ननाद) D4 चाविद्व (sic) (for कोपाच्च). V3 B1 2 विवृत्त- (for विवृत्य) Ñ1 चउ विनिवृत्य (for कोपाच्च विवृत्य). —(l 3) V1.2 तु (for ऽथ) Ś V3 B1 D1-3 8 13 च विवृत्य(Ś V3 B1 °त्त) नेत्रे, Ñ1 [ऽ]नलदीप्तवक्त्र, D13 [ऽ]थ निरीक्ष्य नेत्र (for ऽथ निमील्य चक्षुस्) D1 निरीक्ष्यमाणश्च विवृत्तनेत्र —(l 4) Ñ1 म (for त) Ñ1 वाक्य, D1 कोपात् (for रोषात्) Ñ2 V1 2 B2-4 D13 त शैलराज स उवाच वाक्य]

—After 59, D6 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 40)

60 ^{a}) Ñ1 हि वि-, D13 स्वय(sic) (for सुवि-) —^{b}) D1 यद्राघवार्थे (for यद्राघवे न) V3 B1 D2-4 6 8 12 13 T2 3 G2 [अ]स्ति तव(D13 कर-, G2 कृत-), D1 हि न स-, Cm g t as in text (for [अ]सि कृत-) Ś V3 B1 D2-4 6 8 12 T2 3 [अ]नुकपा, D13 -[अ]थैकरूप, Cm g t as in text (for -[अ]नुकम्प) Ñ1 न ह्यसि सानुकप . —^{c}) D3 महा- (hypm), D4.13 मे (for मद्-) Ñ2 B2 -लता- (for -बल-) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 -[अ]भिभू(Ñ1 °वधू)त —^{d}) D6 T2 3 M1 2 विशीर्णम् (for विकीर्णम्) Ś Ñ V B D2-4 8 12 13 इहा(Ñ V B1 D2 13 इचा)द्रिराज, D1 इम नगेन्द्र (for अथो नगेन्द्र)

61 ^{a}) D9 तस्याथ (for स तस्य) B4 om शृङ्ग Ś D8 12 परमौ(Ś1 स महौ)पधीक, Ñ1 सनगं सकानन, V2 B2-4 सहसा सनाग, D9 सनग सकाचन, D13 सहसा ननाम (for सनग सनाग) —^{b}) D3 सकानन, D9 स्वबाहुना (for सकाञ्चन) Ś Ñ2 D2 4 8 12 -युक्त (for -जुष्टम्) M1 om from सानु in ^{c} up to अनुप्र in 63^{b}. —^{c}) V3 B1 विशीर्ण-. Ś Ñ2 V B1 2 4 D2-4.8 12 ज्वलिताग्रशृङ्ग, Ñ1 B3 ज्वलित महान्तं(B3 °न्तमा), D1 5-7 9-11 T G1 M ज्वलिताग्रसानु, D13 ज्वलिताग्रमुग्र (for चलिताग्रसानु) —M2 om. 61^{d}–63^{b} —^{d}) Ñ2 B3 D13 प्रसह्य (for प्रगृह्य). D1 कोपात् (for वेगात्) Ś D8 12 [उ]द्बबर्ह, Ñ V1 2 B2 4 D4 [उ]त्पपात, V3 B1 [ऊ]र्ध्वबाहु, D2 3 [उ]द्बबाह, D7.9 [उ]न्ममथ, D13 पपात (for [उ]न्ममाथ) —After 61, Ñ V1 2 B2-4 D1 4 13 ins

1324* ततो विकीर्णं तमनेकरूप
सधातुनानाविधवर्णरूपम् ।
दोर्भ्यां समुत्क्षिप्य महानुभावो
महेन्द्रकेतुप्रतिमानकाय. ।

[(l 1) Ñ1 [ऽ]तिवीर्यं तम्, B4 [ऽ]तिवीर्यवतम् (hypm.) D1 [ऽ]भिगृह्यतम्, D4 13 विदी(D13 °की)र्यतम् (for विकीर्णं तम्) V1 B2 ततो विकीर्णात्तमनेकरूप —(l 2) Ñ1 D4 -वर्णशोभ, V1 2 -वृक्षयुक्त(V2 °रूप), D1 -धातुशैल (for -वर्णरूपम्). —Ñ1 D4 transp l 3 and 4 —(l 3) B3 द्वाभ्या (for दोर्भ्यां) Ñ1 D1 4 ममाक्षिप्य (for समुत्क्षिप्य) Ñ1 D4 महाद्रिरूप (D4 °रूप), B4 महाप्रभावो, D1 °भ्रनील (for °नुभावो) V1 2 उत्पाटयामास महाप्र(V2 °नु)भावो —(l. 4) Ñ1 D4 -प्रतिमोत्तमाभ्या, V1 2 B3 D13 -प्रतिमानरूप, D1 -प्रतिमायताभ्या (for °मानकाय)]

62 D11 M1 2 om 62 (for M1 2 cf v l. 61) —^{a}) B4 om त्पाट्य खमु B1 सम्- (for खम्). —^{b}) Ś Ñ2 B1 4 D1-5.8-10 12 13 T G M3 ससुरासुरे(D3 °र)न्द्रान् (for °रान्सुरेन्द्रान्) —^{c}) Ś Ñ1 V3 B1 D2-4 8 12 13 सुर(Ñ1 D4 13 मुनि)सिद्धसंघैर्, Ñ2 V1 2 B2-4 मुनिभि समे(Ñ2 B2 °भू[sic])तैर् (for खचरैरनेकैर्) —^{d}) Ñ1 D4 6 10 T2.3 G1 M3 5 -वेग., D9 -वेगैः (for -वीर्यः) Ś Ñ2 V B D2 3 8 12 13 अति(Ñ2 V1 2 B3 °भि)-चण्डवेग, D1 5 T1 G3 गरुडोरु(D5 T1 °डाग्र्य, G3 °डोग्र्य)-वेग (for गरुडोग्रवीर्यः).

63 M2 om 63^{ab}, M1 om up to अनुप्र in ^{b} (for both, cf v l 61) Ś Ñ2 V B D2 3 8 12 13 transp 63 and 64 —^{a}) D4 -[उ]ध्वानम् (for -[अ]ध्वानम्) Ś Ñ2

स तेन शैलेन भृशं रराज
शैलोपमो गन्धवहात्मजस्तु ।
सहस्रधारेण सपावकेन
चक्रेण खे विष्णुरिवोद्धृतेन ॥ ६४
तं वानराः प्रेक्ष्य तदा विनेदुः
स तानपि प्रेक्ष्य मुदा ननाद ।
तेषां समुद्घुष्टरवं निशम्य
लङ्कालया भीमतरं विनेदुः ॥ ६५

ततो महात्मा निपपात तस्मि-
ञ्शैलोत्तमे वानरसैन्यमध्ये ।
हर्युत्तमेभ्यः शिरसाभिवाद्य
विभीषणं तत्र च सस्वजे सः ॥ ६६
तावप्युभौ मानुषराजपुत्रौ
तं गन्धमाघ्राय महौषधीनाम् ।
बभूवतुस्तत्र तदा विशल्या-
वुत्तस्थुरन्ये च हरिप्रवीराः ॥ ६७

V1 2 B4 D1 5 8 12 G3 अभि , D13 अति- (for अनु-) Ñ1 V1 2 B2 4 D13 प्रपेदे (for प्रपन्नस्) B3 अतिप्रचण्ड, D9 उपद्यपन (sic) —b) Ñ1 V3 B1–3 D4 7 9–11 13 G M3 5 त (for तद्) D4 भासुर- (for भास्कर-) Ñ1 भास्कराभ —d) D3 रवि Ś D8 12 सकाशे, V3 B1 सकाशात्, D2 3 प्रकाशे (for समीपे)

64 Ś Ñ2 V B D2 3 8 12 13 transp 63 and 64 —b) Ś D2 3 8 12 शैलोत्तमे (for शैलोपमो) Ś Ñ V B D2–4 8 12 13 गन्धवहस्य(Ñ1 °हात्म-) सूनु , D6 T2 3 गन्धवहात्मजो बली (for गन्धवहात्मजस्तु) —M1 transp 64d and 66b. —d) D13 चक्रे यथा (sic), G2 चक्रेण वै (for चक्रेण खे) Ñ V1 2 B2–4 D1 4–7 9–11 13 T1 2 G1 2 M3 5 [अ]र्पितेन, T3 [उ]द्यतेन, G3 [अ]र्चितेन (for [उ]द्धृतेन) Ś V3 B1 D2 3 8 12 चक्रे(B1 चक्रे)ण विष्णुर्दिवि चो(D8 12 वो)द्य(Ś1 °दि)तेन

65 a) Ñ1 सम, V3 B1 D4 6 T2 3 मुदा, D1 भृश (for तदा) Ś D2 3 8 12 मुदा प्रणेदु , D9 महाविनेदु , M3 विनेदुरुच्चै (for तदा विनेदु) —b) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 चापि तान्, D6 T2 3 तांश्च वि-(T2 स-) (for तानपि) Ñ1 B1 D2 3 समुन्ननाद, B1(marg also as in text) मुदा विनेदु , D8 तदा ननाद, D13 भृश ननाद (for मुदा ननाद) —c) Ś Ñ V B D1–4 6–13 T2 3 M5 समुत्क्(D6 °त्स्)ष्ट- (for °द्घुष्ट) V3 स्वन, T3 रवान्, M1 -वर (meta) (for रव) —d) Ś1 लङ्कास्थिता, Ś2 D2 3 8 12 लङ्काश्रितो, Ñ1 रक्षोगणा, V2 लङ्कापुर (sic), V3 B1 लङ्कागता, B4 लङ्कोद्भवा, D1 लङ्काभयाद्, D4 रक्षोगणौघा, D9 सलङ्कया (for लङ्कालया) Ñ2 V3 B1 2 4 D1 भीमरव(V3 °वा, B2 °वर [meta]), D4 भीतरव (from भी up to णान् [var]) in 66d reads in marg) (for भीमतर) D3 ननाद (for विनेदु)

66 D4 reads in marg up to णान् (var) in d (cf v l 65) —a) Ś V3 B1 D2 3 8 12 स त(Ś2 D2 3 8 12 तद्) गृहीत्वा, D6 T2 3 ततो हनूमान् (for ततो महात्मा) —M1 transp 64d and 66b —b) Ś1 V3 B1 शैलोत्तम, D1 शैलोपमो, G (ed.) शैलशृङ्ग (unmetric), Cr g as in text (for शैलोत्तमे) Ñ1 D1 4 6 T2 -राज- (for -सैन्य-) D1 सैन्ये (for -मध्ये) —M2 om 66cd —c) Ñ2 V2 B2–4 D6 13 हर्युत्तमास्तान्, T2 3 °त्तमान्वै (for °त्तमेभ्य) Ñ2 D6 सहसा (for शिरसा) D13 [अ]भिवद्य (for [अ]भिवाद्य) Ś V1 3 B1 D2 3 8 12 हर्युत्तमैस्तैरभिशस्य(V3 °हन्य, B1 °पश्य)मानो, Ñ1 D4 स मारुतिस्ताञ्शिरसा प्रणम्य —M1 om 66d —d) D5 T1 M3 स (for च) D5 T1 2 M3 च (for स) D1 समस्वजे च, T3 परिष्वजे च (for च सस्वजे स) Ś V1 3 B1 D2 3 8 12 विभीषणेनापि च(D3 प्र-) श(V3 B1 श)स्यमान , Ñ1 B3 M5 विभीषण स (Ñ1 M5 त)परिषस्वजे च, Ñ2 B2 °णताननुसस्वजे च, V2 °ण तान्प्रमसस्वजे च (unmetric), B4 °णान्प्रानुपसस्वजे च, D4 °णान्कपिरक्षमुख्यान् (unmetric) , D13 °ण तमुपसस्वजे च

67 M1 reads 67a twice —a) V1 B2–4 D13 राघव- (for मानुष-) Ś V3 B1 D2 3 8 12 M1(both times) 2 ततस्तु तौ सयति (M1 2 मानुष-) राजपुत्रौ, Ñ2 तावप्युभौ राजसुतौ च वीरौ —b) Ś D2 3 8 12 श्रेयम् (for गन्धम्) —c) D4 तौ तु (for तत्र) G3 रणे (for तदा) —d) Ś V3 B1 D2 3 8 12 सरूढसर्वव्रणनष्टशोकौ, Ñ V1 2 B2–4 सर्वव्रणै(Ñ1 V2 सर्वै शरै)श्चापि विमुक्तदेहो(Ñ1 °गात्रौ), D4 शरैश्च शल्यैश्च विमुक्तगात्रौ, D13 सर्वाश्च पाशैश्च विमुक्तदेहौ —After 67, Ñ V B D4 13 ins

1395* ते चापि सर्वे हरयस्तदानीं
सुप्ता निशान्तादिव सप्रबुद्धा ।
विनर्दमाना सहसोदतिष्ठ-
न्नभिष्टुवन्त पवनात्मज तम् ।

[(l 1) Ñ1 समस्ता (for तदानीं) D4 ता चापि दृष्ट्वा हरय प्रहृष्टा —Ñ1 D4 transp l 2 and l 4 —(l 2) D4 -[अ]तेपि च (for -[अ]न्तादिव) —(l 3) Ñ1 D4 [अ]वतिष्ठन्, B1 (before corr as in text) [अ]त्यतिष्ठन् —(l 4) B3 अभिष्टुवन (for °वन्त) Ñ1 D4 विशल्यदेहा सहसा बभूवु],

while D1 5–7 9–11 S ins , while D3 cont l 5–8 only after 1397*

0 73 120 ततो हरिर्गन्धवहात्मजस्तु
तमोषधीशैलमुदग्रवीर्यः ।
निनाय वेगाद्धिमवन्तमेव
पुनश्च रामेण समाजगाम ॥ ६८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकषष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥

1396* सर्वे विशल्या विरुजा क्षणेन
हरिप्रवीरा निहताश्च ये स्युः ।
गन्धेन तासां प्रवरौषधीनां
सुप्ता निशान्तेष्विव संप्रबुद्धाः ।
यदाप्रभृति लङ्कायां युध्यन्ते हरिराक्षसाः ।
तदाप्रभृति मानार्थमाज्ञया रावणस्य च ।
ये हन्यन्ते रणे तत्र राक्षसाः कपिकुञ्जर ।
हता हतास्तु क्षिप्यन्ते सर्व एव तु सागरे ।

[(l. 1) D1 विरजा, D7 T2 3 G1 M3 5 Cg विरुज (for विरुजा) —(l. 2) D5 9-11 च, Cr g as in text (for नि-) G2 [s]न्ते, Cr as in text (for स्युः) —(l. 3) D6 नाना- (for तासां) D1 परमौषधीनां, M5 च महौषधीनां (for प्रवरा°) —(l. 4) D13 निशान्तास्विव (for निशान्तेष्विव) D5 संप्रवृद्धा (for संप्रबुद्धाः) D1 सुप्तप्रबुद्धा इव ते निशांत —After l. 4, T2 3 ins.:

1396(A)* दृष्ट्वा कश्चिदथोत्पत्य प्राज्ञं चान्येऽभवन्क्षणात् ।
प्रभञ्जनवशात्केचिद्वानराः सहसोत्थिताः ।
केचिद्गन्धप्रयोगेन ओषधीनां बलेन च ।
उत्पाट्य तु गिरं मध्ये ह्योषधीनां दिवौकसः ।
राक्षसानामभावाय योजयामासुराशु वै ।
सन्धिन्ना त्रुटिताश्छिन्ना सौवर्णाया समन्विता ।
विशल्याद्गतशल्याश्च विशल्यास्ते कृता परे ।
तत समुत्थितं दृष्ट्वा तद्वानरबलं महत् ।
आश्चर्यमिति भाषन्त किमेतदिति वानराः ।
सजीवन्या प्रभावेन सजीवास्ते समुत्थिताः ।
निरुजो निर्विषादाश्च बलेन च समन्विताः ।
हनूमन्तं प्रशंसन्ते समप्रबलचोदितम् ।

[(l. 6) T3 सच्छिन्नाश् (for त्रुटिताश्). T3 सौवर्णाया (for सौवर्णाया) —(l. 10) T3 सजीवास् (for सजीवास्)]

—(l. 5) D9 तदा- (for यदा-). M5 वध्यते (for युध्यन्ते). D1 चापि वानरा, D5 7 T G3 M3 5 कपिराक्षसा (for हरि°). —(l. 6) D1 G1 आज्ञाया (for आज्ञया) M1 2 तु (for च). —(l. 7) D1 ... (for हन्यन्ते) —(l. 8) G3 वाना- (sic) (for हता) D1 प्रक्षिप्ति (for तु क्षिप्यन्ते) D6 T2 3 हि, M1 2 च (for तु) D5 राक्षसे (for सागरे) D3 सागरे सर्वराक्षसा (for the post. half) ❀ Cm हताहतास्तु समुद्रविक्षिप्यन्ता ... I, so also Cg which adds यदा यदा यदा ये ये हता- ... ते ते ... I, Ck हता हता इति वीप्सायाम् । हता ... I, so also Ct ❀]

—After 67, D3 ins.:

1397* बभूव तद्वानरसैन्यमुग्र
सर्वं तमाघ्राय च शैलशृङ्गम् ।
मरुद्दर्सर्वव्रणनष्टशोकं
मृतं सजीव त्रुटिताङ्गसन्धि ।

68 G(ed.) om. 68. —[a]) Ñ1 D1 -[आ]त्मसूनुः (for -[आ]त्मजस्तु) —[b]) D1 तमोजसा, D9 T3 G3 तमौषधी-, G2 महौषधी- (for तमोषधी-) D1 9-11 G1 M1 2 5 उदग्रवेगः (D1 °ग) (for उदग्रवीर्यः) ❀ Ck ओषधीशैलमिति। औषधपर्वतमित्यर्थः । दीर्घश्छान्दस I, so also Ct ❀ —For 68[ab], Ś Ñ (Ñ1 om. l. 1) V B D2-4 8 12 13 subst.:

1398* ततस्त्वसौ गन्धवहस्य सूनुः
सगृह्य हैमं शिखरं प्रवृद्धम् ।

[(l. 1) Ś V3 B1 D2 3 8.12 तत स च, B3 ततश्चासौ; D4 ततो हरिर् (for ततस्त्वसौ) —(l. 2) B1 प्रगृह्य (for सगृह्य) Ñ1 D4 सजीवयित्वा परमौषधीभि, Ñ2 V1 2 B2-4 D13 महौषधी(Ñ2 B2 3 °धी, B4 °धीं)शैलवरं प्रगृह्य]

—Thereafter D4 cont., while Ñ1 ins. after 68[ab]:

1399* तथैव शृङ्गं पुनरेव वेगा-
ज्जगाम तार्क्ष्योत्तमवेगवीर्यः ।

[(l. 1) Ñ1 तच्छैल- (for तथैव) D4 (marg. also) ततो हरि शैलवरस्य शृङ्ग —(l. 2) Ñ1 गृह्योत्तम- (for तार्क्ष्यो°).]

—[c]) Ś Ñ2 V B D2 3 8.12 13 जगाम (for निनाय) V1.2 B3 4 D13 शीघ्रं, B2 शैलं (for वेगाद्) D4 तदा गृहीत्वा पुनरेव मेरुं —[d]) D4 रामं च (for रामेण). Ś V3 B1 D2 4 8 12 समागत(V3 B1 °म)श्च, V3 सहाजगाम, D3 समागतोभूत्, M3 सम जगाम (for समाजगाम) Ñ1 B4 पुनश्च रामं समुपा(B4 °हसा)जगाम

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V3 B D2.4 13 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, D3 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name* Ś Ñ2 V B1 2 4 D1 3.4.8 12 13 औषध्यानय(D4 °राम)नं (V3 damaged for नयन), Ñ1 औषधीपर्वतानयनो, B3 औषधिनयन, D2 शस्त्रवधे औषध्यानयनं, D9 विशल्यकरणो औषधसमागमनो —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 D2 4 8 12 13 om., Ś2 V1 53, Ñ2 54, B1 50, B3 47, B4 D9 51, D1 55, D3 56, D5-7 10 11 T1 G M3 5 74, T2 79, T3 81, M1 2 75 —After colophon, D3 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नमः.

—After Sarga 61, Ñ V1 2 B2-4 D4 13 ins. a passage which is relegated to App. I (no. 38).

६२

ततोऽब्रवीन्महातेजाः सुग्रीवो वानराधिपः ।
अर्थ्यं विज्ञापयंश्चापि हनूमन्तं महाबलम् ॥ १
यतो हतः कुम्भकर्णः कुमाराश्च निषूदिताः ।
नेदानीमुपनिर्हारं रावणो दातुमर्हति ॥ २
ये ये महाबलाः सन्ति लघवश्च प्लवंगमाः ।
लङ्कामभ्युत्पतन्त्वाशु गृह्योल्काः प्लवगर्षभाः ॥ ३
ततोऽस्तंगत आदित्ये रौद्रे तस्मिन्निशामुखे ।
लङ्कामभिमुखाः सोल्का जग्मुस्ते प्लवगर्षभाः ॥ ४

62

☞ Ś1 om 6 62–66

1 ᵃ) Ñ2 V1 2 B3 D4 13 अथ, B4 यथा (for ततो) —ᵇ) D9–11 13 वानरेश्वर , G2 वाहिनीपति —ᶜ) D11 G1 M1 2 5 Ck अर्थं, Cr m g t as in text (for अर्थ्यं) Ś3 Ñ1 V3 B1 D1 2 8 12 अर्थं विज्ञापयन्नेव(D2 °व), Ñ2 V1 2 B2–4 D3 4 अर्थ(B2 आत्म, B3 सर्व)विज्ञानसपन्न(D3 °न्नो), D13 सर्वज्ञानसुसपन्न, T2 अर्थ्यं विज्ञाप्य रामाय, Γ3 अर्थं विज्ञाय यत्नेन —ᵈ) Ñ V1 3 B2–4 D1 4–7 9–11 13 T1 G M इद वच , D5 महाकपि, T2 अथाब्रवीत् (for महाबलम्) —After 1, B3 ins , Ñ V1 2 B2 4 D13 ins after 2ᵃᵇ

1400* वय च निहता सर्वे रणाय पुनरुद्यता ।
पुत्रव्यसनसतप्तो भ्रातृव्यसनपीडित ।

[Ñ1 om l 1 —(l 1) V2 om the post half. D13 युद्धाय (for रणाय) V1 D13 उत्थिता —G (ed) om l 2 —(l 2) B2 3 -सन्तप्तो, B4 -सप्राप्तो (for सतप्तो)]

2 ᵃ) D1 स नो (for यतो) —ᵇ) Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 सहानुगा , Ñ1 D6 Γ2 3 [ए]व(Ñ1 नि-) सूदिता , Ck t as in text (for निषूदिता) —After 2ᵃᵇ, Ñ V1 2 B2 4 D13 ins 1400*.—V2 illeg from 2ᶜ up to l 1 of 1401* B3 reads 2ᶜᵈ twice (second time in marg) —ᶜ) Ñ2 V3 B1 D4 इदानीम् (for नेदानीम्) Ś2 Ñ V3 B1–3 (first time) D2–4 8 12 13 उपसहार, B3 (second time) युद्धमस्माक, D1 बलनिर्हार ❀ Cv m g उपनिर्हार उपनिष्क्रमणम् (Cm °क्रम्य युद्धप्रदानम्), Cg adds युद्धाय निर्गमनमिति यावत्। हतपुत्रादित्वेनानुत्साहाद्रावणो न निर्गमिष्यतीति भाव । अत्र आग्रहेण प्रतनिर्यापनरूढनिर्हारपदप्रयोग । दातु कर्तुमिति यावत्। धातूनामनेकार्थत्वात्। उपनिर्हारशब्द उपनिष्क्रम्य युद्धपरो वा।, Ck उपनिर्हार पुररक्षा दातु सपादयितु नार्हति।, Ct cites Cm and Ck as above and adds उपनिर्हार युद्धावहारमस्माक दातु नार्हतीत्यर्थ । अनेनान्यदा युद्धाव्हारो जात इति ज्ञायत इत्यन्ये ❀ —ᵈ) G2 राघवो (for रावणो) Ś2 D8 12 M5 कर्तुं(M6 गतु)मर्हति, B3 (first time) विद्रविष्यति, B3 (second time) D4 6 13 T3 दातुमिच्छति, D2 3 प्राप्तु(D3 लब्धु)मर्हति (for दातुमर्हति) Ñ2 V1 B1 D1 रावणे दातुमिच्छ(B1 D1 °मर्ह)सि —After 2, Ñ2 V1 2 B2 3(after first occurrence) 4 D1 3 4 13 ins

1401* द्वाराणि सवृतान्येव गुप्तान्यथ निशाचरैः ।
प्रतियातु पुन शक्य न च शक्य चिरायितुम्।

[G (ed) om l 1 V2 illeg for l 1 —(l 1) D1 सवृतानि च द्वाराणि (for the prior half) D1 च (for [अ]थ) D3 सगुप्तानि (for गुप्तान्यथ) D13 सुगुप्तानीह राक्षसै (for the post half) —After l 1, B3 reads 6ᵃᵇ for the first time in marg , repeating it (var) in its proper place —(l. 2) B3 कार्यं (for first शक्य) B2 प्रतियातस्य (°त स ?) न कालो (for the prior half) G (ed) शक्यश् (for second शक्य) B2.3 विचारितु (for चिरायितुम्) D1 व्यतियातश्च न कालो न च शक्य न वारितु, D3 व्यतियानश्च न कालो न चावेक्ष्यति रावण, D4 यत्नेन हि भवेच्छक्य न तु शक्य चिराकृत, D13 प्रतिघातस्तु न मल्यो न च राज्य विचेरतु (sic)]

3 Ś2 V3 B1 D2 8 12 om 3ᵃᵇ —ᵃ) Ñ2 V1 B2–4 तचे, D4 इमे, D13 तन्मे (for ये ये) D13 सर्वे (for सन्ति). —ᵇ) Ñ1 M5 बहवश्च, Ñ2 V1 B2–4 D3 4 13 वीर्यवत , D6 लघुवत , G3 सघदाश्च (for लघवश्च) D3 च वानरा (for प्लवगमा) —ᶜᵈ) Ś2 V3 B1 D2 3 5 8–12 M5 असिपततु(Ś2 D3 8 12 °ति), Γ2 अभ्युत्पतति, T3 Cr अभ्युत्पतन्, M3 अभ्युत्प्लवतु, Cg k t as in text (for अभ्युत्पतन्तु) Ś2 [अ]थ (for [आ]शु) D1 गृह्योल्का Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 प्रगृह्योल्का सहस्रश (for ᵈ) Ñ1 लकामभ्युपगच्छतु गृह्योल्का सर्वतो दिश —For 3ᶜᵈ, Ñ2 V1 2 B2–4 D4 13 subst

1402* ते लङ्कामभिरोहन्तु प्रगृह्योल्का समन्तत ।

[V1 2 D13 -गच्छतु (for -रोहन्तु) V1 2 प्रगृह्योल्का, D4 सगृह्योल्का]

—After 3, M3 B (ed) K (ed) (both eds within brackets) ins

1403* हरयो हरिसकाशा प्रदग्धु रावणालयम्।,

while M5 ins

1404* ततो महानिशीथे ते ध्वान्ते चास्मिन्भयकरे।

4 D9 om (hapl) 4 —ᵃ) Ñ V1 B2–4 D4 13 ततस्तेस्त(Ñ1 °तोप्यस्त)गते सूर्ये ❀ Ck ततोऽस्तमित आदित्य इति ❀—ᵇ) D7 तत्र (for तस्मिन्) —ᶜᵈ) D1 लकाभिप्रमुखा Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 जग्मु सोल्कास् (by transp) Ś2 Ñ1 B1 D2 3 8 12 ते(B1 ये) हरि-

उल्काहस्तैर्हरिगणैः सर्वतः समभिद्रुताः ।
आरक्षस्था विरूपाक्षाः सहसा विप्रदुद्रुवुः ॥ ५
गोपुराट्टप्रतोलीषु चर्यासु विविधासु च ।
प्रासादेषु च संहृष्टाः ससृजुस्ते हुताशनम् ॥ ६
तेषां गृहसहस्राणि ददाह हुतभुक्तदा ।
आवासान्राक्षसानां च सर्वेषां गृहमेधिनाम् ॥ ७

यूथपा॰, Ñ2 V1 2 B2–4 D4 13 वानरयूथपा , V3 ते हरिपुगवा॰, M1 2 सर्वे प्लवगमा॰ (for ते प्लवगर्षभा.)

5 ᵃ) V3 B1 सोल्का- (for उल्का-) D13 च हरिभि (for हरिगणै) —ᵇ) B3 D13 सर्वत्र (for सर्वत) B4 समविद्रुता. . —ᶜ) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 आरक्ता(D2 3 °क्षा)स्ते, Ñ V2 B2 4 D4 प्राकारस्था, B3 D13 आरक्तात्रा D6 T1 G3 निशिचरा , Cm g k t as in text (for विरूपाक्षाः) —ᵈ) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 राक्षसा, G1 M5 सर्वतो (for सहसा) D1 विदुद्रुवु (subm.), D2 सप्रदुद्रुवु , D4 च विदुद्रुवु .—After 5, Ñ1 V1 2 B2.3 (m.) ins

1405* ते गृहेष्वथ सरब्धा हर्म्येषु विविधेषु च ।

[V1 B3 गृहेष्वथ नुसरब्धा (for the prior half) B2 [अ]थ (for च)]

6 B3 reads 6ᵃᵇ for the first time in marg. after l 1 of 1401*, repeating it (var.) here.—ᵃ) Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 गोपुरेषु, Ñ2 V2 B2 4 D4.13 प्राकाराट्ट- (V2 B2 °ट्टु), V1 प्राकारा , B3 (both times) प्राकाराग्रे (for गोपुराट्ट-) —ᵇ) Ñ1 (m also, orig as in text) प्रेष्टासु, B3 (first time) रथ्यासु, B3 (second time) सर्वासु (for चर्यासु). G(ed) हर्म्येषु विविधेषु च (= post half of 1405*) —ᶜ) D13 प्राकारेषु (for प्रासादेषु). B2 हृष्टाश्च, B3 सुहृष्टा॰, D7 G2 सर्वत्र, G3 समोदा (for सहृष्टा॰) —After 6, B3 D13 ins

1406* तत प्रज्वलितो वह्निर्लङ्कावेश्मस्वभिज्वलन् ।

[B3 विहङ्ग (for [अ]भिज्वलन्)]

7 ᵇ) Ñ1 D4 प्रभु (for तदा) —After 7ᵃᵇ, D1 5–7. 9–11 S ins

1407* प्रासादा पर्वताकारा पतन्ति धरणीतले ।
अगरुर्दह्यते तत्र पर चैव सुचन्दनम् ।
मौक्तिका मणय स्निग्धा वज्र चापि प्रवालकम् ।
क्षौम च दह्यते तत्र कौशेयं चापि शोभनम् ।
आविक विविध चौर्णं काञ्चन भाण्डमायुधम् । [5]
नानाविकृतसस्थानं वाजिभाण्डपरिच्छदम् ।
गजग्रैवेयकक्ष्याश्च रथभाण्डाश्च सस्कृता ।
तनुत्राणि च योधाना हस्त्यश्वाना च वर्म च ।
खड्गा धनूषि ज्यावाणास्तोमराङ्कुशशक्तय॰ ।
रोमज वालजं चर्म व्याघ्रज चाण्डज वहु । [10]
मुक्तामणिविचित्राश्च प्रासादांश्च समन्तत ।
विविधानस्त्रसघातानग्निर्दहति तत्र वै ।
नानाविधान्गृहच्छन्दान्ददाह हुतभुक्तदा ।

[(l 1) G1 प्राकारा . D1 शिखर- (for पर्वत-) M5 प्रपतति मन्दिनले (for the post half) —(l 2) D1 6 7 9–11 अगुरुर् (for अगरुर्) D1 शुद्ध, D5 T1 भूयान्, Cg as above (for तत्र). D1 6 G1 वर (for पर). D1 च (for सु-). D11 सुदर्शन D5 T1 M3 वर च हरिचन्दन (for the post half) —(l 3) D1 शुक्तिका (for मौक्तिका) M1 2 रत्न (for वज्र) —(l 4) T1 moth-eaten for क्षौम D5 T1 भूरि (for तत्र) G1 शोभित (for शोभनम्) —(l 5) D6 T3 दधते (for विविध) D1 T2 3 M5 चूर्णं, D7 G3 स्वर्णं (for चौर्णं) M5 अद्भुत (for आयुधम्). D1 कनक माटमाणिक (for the post half) ❀ Ct ऊर्णमूर्णामयवस्त्रनिर्मितम्, आविकमविरोमनिर्मितम्। ऊर्णा लितरेषामपीति न पौनरुक्त्यम् ❀ —(l 6) G2 -सधान, Cm g t as above (for सस्थान) G2 M3 -परिच्छदी M5 वाजिभाण्डमनुत्तम (for the post half) —(l 7) D1.6 कक्षाश्च G2 सत्कृता , Cm g as above (for सस्कृता) D1 11 रथभाट च सस्कृत, D10 M1 2 5 Ck t रथभाटाश्च सस्कृतान् (for the post. half) —(l. 8) D1 7 तनुत्राणानि (for तनुत्राणि च) G1 हस्तिपाना (for हस्त्यश्वाना) D1 नु- (for second च). D1 10 11 चर्म च, D9 सर्वश (for वर्म च) —(l 9) D1 सखड्गान् M1.2 खड्गान्धनूषि ज्यावाणास्तोमरानकुशास्तथा —(l 10) M5 चापि (for चर्म) D1 व्याघ्र (for व्याघ्रज). —D5 om. l 11–13 —(l. 11) D1 6 7 9 T G1 2 -विचित्राश्च प्रासादाश्च T1 G3 सहस्रश (for समन्तत) —(l 12) D6.7 T1 2 G2 3 M3 5 Cr m g -सयोगान्, D9 सपातान्, M1 2 -सवाश्च (for -सघातान्) G2 विनिर्दहति M1.2 ददाहाग्निर्महाबल (for the post. half) D1 विविधान्वलनार्गोगान्दहन्ददति तत्र वै (sic) —(l 13) D1 नानाविध- D9–11 गृहाश्रितान्, M1 2 5 गृहाच्छदान्, Cv r m g as above (for गृहच्छन्दान्) D7 नानाविकृतसस्थानान् (for the prior half) M5 तत (for तदा)]

—ᶜᵈ) G1 आवास M1 2 5 राक्षसेन्द्राणा M1 2 ददाह (for सर्वेषा) D5 T1 G3 M3 Cg -गर्धिना, D6 7 10 11 T2 3 Ct -गृध्नुना, D9 -सविना (for -मेधिनाम्) Ś2 D2–4 8 12 राक्षसाना समासाद्य सर्वेषा द्वाररक्षिणा. ❀ Ct गृहगृध्नुनाम् गृहस्थानाम्। दीर्घाभाव आर्ष॰ ❀ —For 7ᶜᵈ, Ñ V B D1 13 subst

1408* राक्षसाना समादीप्त सर्वेषा प्राणगर्धिनाम् ।

[Ñ1 समुद्दीप्त , V3 B1 सहस्राणि, D1 समुदित , D13 समातप्त (for समादीप्त) Ñ1 V3 B1 चैव(Ñ1 द्वार-) रक्षिणा, V2 B2 प्राणगजिना, B3 D13 रणगर्जि(D13 °र्धि)ना, D1 दारगर्धिना (for प्राणगर्धिनाम्)]

—Thereafter B3 D13 cont.

1409* ददाह दशसाहस्रान्राक्षसानभितो ज्वलन् ।

हेमचित्रतनुत्राणां स्रग्दामाम्बरधारिणाम् ।
सीधुपानचलाक्षाणां मदविह्वलगामिनाम् ॥ ८
कान्तालम्बितवस्त्राणां शत्रुसंजातमन्युनाम् ।
गदाशूलासिहस्तानां खादतां पिबतामपि ॥ ९
शयनेषु महार्हेषु प्रसुप्तानां प्रियैः सह ।
त्रस्तानां गच्छतां तूर्णं पुत्रानादाय सर्वतः ॥ १०

[D13 राक्षसानामभिज्वलन् (for the post half)]

8 V3 om 8–9[b] —[a]) B4 हेतु- (sic) (for हेम-) B3 -भिन्न- (for चित्र-) D13 -विचित्राणा —D4 om (hapl) 8[b]–9[a] —[b]) Ñ2 स्रग्माला- , D1 अगद्- , D7 10 11 स्रग्भाड- (for स्रग्दाम-) ❀ Cg दामशब्दो हारपर । स्रग्दामशब्देनानेकसरनिर्मितपुष्पमालोच्यत इत्याचार्या ❀ Ś2 N1 B4 D2 3 8 12 13 -[आ]लब-, G (ed) -[आ]युध- (for -[अ]म्बर) —[c]) Ñ2 धूम , D8 10–12 T1 G1 2 M Cg शीधु (for सीधु) Ś2 Ñ V1 2 B1–3 D2 3 8 12 -व्याकुलित- (for पानचल-) B4 सीधुरसज्वलिताक्षाणा (hypm), D1 सिंदुराणा चलाक्ष्याणा (sic), D6 सीधुपानेषु दक्षाणा, D7 G2 शीधु(D7 सीधु)पाने च सक्ताना, D13 सीधुनाकुलिताक्षाणा, T2 शतानि च सहस्राणि —[d]) Ś2 D8 12 मथर- (for विह्वल-)

9 V3 om 9[ab] (cf v l 8) V2 D4 om 9[a] (for D4, cf v.l 8) —[a]) Ś2 D8 13 तथा (for कान्ता-) Ñ1 -गात्राणा, Ñ2 B1–3 -हस्ताना (for वस्त्राणा) V1 B4 D13 कातावलवि(D13 °लक्षित)हस्ताना —[b]) Ś2 B1 D2 3 8 12 शत्रुसघातभेदिना, B3 शत्रुसतानसक्रुधा ❀ Cr m शत्रुसजातमन्युनामित्यत्र (Cr °त्यत्र नामीति) दीर्घाभाव आर्ष' ।, so also Cg t ❀—After 9[ab], Ñ V1 2 B2–4 D4 13 ins

1410* नित्यं युद्धप्रवृत्ताना मत्तैरावणगामिनाम् ।

[Ñ2 V1 2 B3 4 प्रवृ(B4 °वु)द्धाना Ñ1 D4 नित्ययुद्धप्रसक्ताना (for the prior half) Ñ1 D4 -[ऐ]रावत- Ñ2 V1 2 B2 -यायिना (for गामिनाम्)]

—Thereafter D13 cont l 1 of 1413*

—[c]) Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 -[अ]सिशूल- (by transp), D4 -शलाख —[d]) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 13 दशनान्, Ñ V1 2 B2 3 दशताम्, B4 पचताम्, D9 11 इपताम् (for पिबताम्) D4 गर्जता नदतामपि – After 9, D4 reads for the first time l 3 of 1413*, repeating it below.

10 D4 om 10–11[b] —[a]) Ñ1 वरार्हेषु, B3 परार्ध्येषु, D13 om (hapl) (for महार्हेषु) —[b]) Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 शयिताना तथैव च(V3 B1 समतत), Ñ V1 2 B2–4 D13 सुप्ताना (Ñ1 B3 4 स्वपता, D13 शयता [sic]) चैव रक्षसा, M1 2 सुप्ताना प्रियया सह ❀ Cr प्रियैं प्रियाभि सहेत्यर्थ ❀ —After 10[ab], Ñ V1 2 B1(l 1 only) 2 4 ins , B3 ins l 1 after 10[ab] and cont l 2 after 1413*

1411* आर्ताना सह कान्ताभिर्हाहाकार विमुञ्चताम् ।
सहस्रशतमात्र तु रक्षसा तत्र वासिनाम् ।,

while G3 ins after 10[ab]

1412* आबालाना प्रसुप्ताना पिबतामोष्ठयोनिपु ।

—After 10[ab], Ñ1 D13 read 11[cd] (Ñ1 preceded by 1411*) for the first time, repeating it in its proper place, while Ñ2 V1 read 11[cd] (preceded by 1411*) —V2 B2 om 10[c]–11[b] —[c]) D1 G1 त्रस्ताना (for त्रस्ताना) Ś2 V1 3 B1 D2 3 8 12 चैव, Ñ B3 D1 13 चापि, B4 तत्र (for तूर्णं) —[d]) D1 शिशून् (for पुत्रान्) Ś2 D2 3 8 12 सत्वर, N1 V1 B3 4 D1 13 सर्वश', B1 पलायता (hypm), D6 T1 शायितान् (for सर्वत) V3 पुत्रास्त्यक्त्वा पलायता —After 10, Ñ V1 B3 4 D13(cont l 1 after 1410* and ins l 2–8 after 10) ins , V2 B2 D4 cont. after 1415*

1413* दंष्ट्रिणा विकृतास्याना रौद्राणा घोरकर्मणाम् ।
धनु शूलासिहस्ताना धावता नर्दतामपि ।
तेषा कोटिसहस्राणि रक्षसा तत्र वासिनाम् ।
तेन वानरदत्तेन वह्निनानिलवाहिना ।
दह्यन्ते स्म तदा तत्र नीलजीमूतवर्चसाम् । [5]
सबभूव महानादो मेघानामिव गर्जताम् ।
दह्यन्ते स्म गृहाण्यत्र महान्ति च बृहन्ति च ।
शिखराणीव शैलाना घर्मकाले समन्तत ।

[B2 om l 1–3 Ñ1 D4 om l 1 V2 illeg for l 1–4 —(l 1) D13 विकृतास्याना (for विकृतास्यानां) —(l 2) Ñ1 D4 13 गर्जता (for धावता) B3 D4 व(D4 न)-दताम् (for नर्दताम्) —D4 reads l 3 for the first time after 9, repeating it here —(l 3) D13 कोटी (for कोटि-) D13 पुरवासिना —Ñ1 D4 13 transp l 4 and 5 —(l 4) Ñ1 D4 13 [अ]निलगामिना —B2 reads l 5 after l 8 —(l 5) B4 om (hapl) तदा Ñ1 D4 13 द्रवतामतिकायाना (for the prior half) B4 -वासता (for -वर्चसाम्) —Ñ2 V1 2 B4 om l 6–8 —(l 6) D4 13 स बभूव B2 महाकायो (sic) (for °नादो) B3 समुच्चयन्महानात्मा (sic) (for the prior half) —(l 7) B3 D13 च (for स्म) Ñ1 [ए]व, B2 [अ]थ (for [अ]त्र) D4 विविधानि (for च बृहन्ति) —(l 8) D4 शिखराणा शिलाना च (for the prior half)]

—After 10, D1 ins

1414* भ्रष्टकेयूरनिष्काणा भवनान्यभिधावताम् ।
नानाशस्त्रधराणा च धावता च ततस्तत ।

12 17 11 तेषां गृहसहस्राणि तदा लङ्कानिवासिनाम् ।
अदहत्पावकस्तत्र जज्वाल च पुनः पुनः ॥ ११
सारवन्ति महार्हाणि गम्भीरगुणवन्ति च ।
हेमचन्द्रार्धचन्द्राणि चन्द्रशालोन्नतानि च ॥ १२
रत्नचित्रगवाक्षाणि साधिष्ठानानि सर्वशः ।
मणिविद्रुमचित्राणि स्पृशन्तीव च भास्करम् ॥ १३
क्रौञ्चबर्हिणवीणानां भूषणानां च निस्वनैः ।
नादितान्यचलाभानि वेश्मान्यग्निर्ददाह सः ॥ १४
ज्वलनेन परीतानि तोरणानि चकाशिरे ।
विद्युद्भिरिव नद्धानि मेघजालानि घर्मगे ॥ १५

11 Ñ V1 2 B2–4 D4 13 om 11^{ab} (for V2 B2 D4, cf v l 10).—^{a}) Ś2 V3 B1 D3 8 12 दश- ; D1 2.7.9–11 G2 M3 5 Cg t शत- (for गृह-) —^{b}) D1 om तदा Ś2 B1 D2 3 8.12 रक्षसां पुरवासिना —Ñ1 D13 read 11^{cd} (Ñ1 preceded by 1411*) for the first time after 10^{ab}, repeating it here. Ñ2 V1 read 11^{cd} (preceded by 1411*) after 10^{ab}.—^{c}) Ñ1 (first time) D4 13 (first time) ददाह, D9 आदहत् (for अदहत्) —^{d}) B4 D3 13 (first time) प्र(D4 स)जज्वाल (for जज्वाल च) Ñ1 (first time) D4 मुहुर्मुहु॰ (for पुनः पुन) Ñ1 (second time) नीलजीमूतवर्चसा.—After 11, Ñ V1.2 B2–4 D4 13 (Ñ1 D13 after the first occurrence of 11^{cd}) ins ·

1415* श्रूयते निनदो घोरस्तत्र राक्षसयोषिताम् ।
लङ्कायां दह्यमानाया पुत्रभ्रातृप्रियैषिणाम् ।

[(l. 1) B3 D13 शुश्रुवे निनद तत्र(D13 घोरस्), B4 श्रूयते तत्र निनदो (for the prior half) B3 तदा, B4 घोरो, D4 13 तासां (for तत्र). V1 2 तत्र घोरो (by transp.).—(l 2) B2 -हितैषिणा]

—Then V2 B2 D4 cont 1413*.

12 ^{a}) Ś2 D8 12 सानुमति, D13 स्पर्धयंति (for सारवन्ति) —G (ed) om (hapl.?) 12^{bc} —^{b}) M3 गभीर- , M5 मनोज्ञ- Ñ1 V1 2 B2–4 D4 13 -स्वन(D4 °र)-वति (for -गुणवन्ति) —^{cd}) Ś2 D2 8 12 -चित्रार्क-, V1 B4 चन्द्रार्क- (for -चन्द्रार्ध-) Ñ B3 D4 हेमचन्द्रार्क(Ñ2 °णि)-शुभ्राणि, V3 B1 हेमचित्रविचित्राणि, D1 हेमचन्द्रार्कताराणि (for °) D1 -[उ]त्तराणि, D6 10 11 M1 2 Ct -[उ]त्तमानि, M5 -गृहाणि (for -[उ]न्नतानि) Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 G (ed) तपनीयनि(G [ed] °शु)भानि च, Ñ V1 2 B3 4 चन्द्रदीप्तत(Ñ1 B3 °सोत्त)राणि च, B2 चन्द्रदीप्तिधराणि च, D4 चन्द्रदीप्तातराणि च (for ^{d}) D13 हेमवज्रार्कशुभ्राणि चंद्रदीप्तोत्तमानि च.

13 ^{a}) Ñ1 वज्र-, V1 3 D9–11 तत्र (for रत्न-) D13 रत्नानि च (for रत्नचित्र-) —^{b}) Ñ1 (with hiatus) अधिष्ठानानि, Ñ2 B3 स्वधिष्ठानानि, D1 13 साधिष्ठानि च (for साधिष्ठानानि) D4 च सर्वत (hypm), D5 6 T G1.2 सर्वत .—^{c}) Ñ1 -चित्रित- (for -विद्रुम-) Ñ2 V1.2 B2–4 D4 13 मणिचित्रितभा(B2.3 °लो)मानि, V3 मणिद्रुमविचित्राणि.—^{d}) D13 स्पर्धतीव; M5 स्पृशन्निव (for स्पृशन्तीव) L (ed) om च (subm.) Ñ1 V3 B3 D1 4 10 11 13 M1–3 Cg k t दिवाकर (for च भास्करम्)

14 ^{a}) Ñ V1.2 B2–4 D13 -नारीणा, V3 D7 9–11 -वर्णाना, D1 वाणाना, D4 -नादाना (sic), D6 G2 M1 2 -चीराणा (for -वीणाना) —^{b}) D3 मृदङ्गाना (for भूषणाना) Ś2 Ñ2 V B D3 7 8 10 12 13 नि स्वनं —^{c}) D4 निवृत्तानि. Ś2 V3 B1 D2 4 8 12 [आ]कुलानि स(Ś2 स), D3 [अ]तुलानि स्म, D13 [अ]चलाभ्राणि (for [अ]चला-भानि) —^{d}) Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 वै (for स) —After 14, D10 ins l. 1 of 1416*

15 B4 om. $15–16^{b}$. D10 transp ^{ab} and ^{cd}, reading them in marg —^{a}) Ñ1 B3 D4.13 प्रदीप्तानि (for परीतानि) —^{b}) Ñ2 B2 भवनानि (for तोरणानि) D4 प्रचकाशिरे (hypm) —G3 reads 15^{cd} after the first occurrence of 17^{ab} G3 transp 15^{cd} and 16 —^{d}) V1 हेम-; B3 घन- (for मेघ-) D9 वृक्षखण्डानि (for मेघजालानि) Ś2 D8 12 पुष्करे, V2 B2 घर्मणा, B3 (orig as in text, *sup lin.* also)सर्वशः, D4 घर्मांते (for घर्मगे) D6 T3 8 घर्मगेऽभ्राणि भास्करे ❀ Cv g घर्मगे वर्षाकाले । घर्माऽस्माद्गच्छतीति घर्मगो वर्षाकाल इत्यर्थ (Cv °तीति कृत्वा ?) Cg adds घर्मगे निदाघे गच्छतीति शेष इत्यप्याहु । घर्मशब्देन घर्मान्तो लक्ष्यते । त गच्छति प्राप्नोतीति घर्मग वर्षादिरित्यपरे । वस्तुतो घर्मगे ग्रीष्म इत्येवार्थ । so also Cr m t. ❀ —After 15, Ś2 Ñ1(m) V3 B1 3 D2 3 8 12 ins a passage relegated to App I (No 41) —After 15, D1 6 7 9 11 T2 G1 M1 2.5 ins , D10 ins l 1 after 14 and l 2 after 15^{ab} (transp), G2 3 ins after 15^{ab}

1416* ज्वलनेन परीतानि गृहाणि प्रचकाशिरे ।
दवाग्निदीप्तानि यथा शिखराणि महागिरेः ।

[D7 G2.3 (both hapl ?) om l 1 —(l 1) D1 9 च प्रकाशिरे (meta) —D6 reads 17^{cd} for the first time in place of l 2, repeating it in its proper place.—(l 2) D7 9 G1 दावाग्नि-, G2 ऽवाग्नि- D1 दावाग्निनेव दीप्तानि, M5 यदाग्निदग्धानि यथा (for the prior half) M5 तथा गिरे]

—Thereafter D1 cont. l 18–19 of App. I (No 41).

विमानेषु प्रसुप्ताश्च दह्यमाना वराङ्गनाः ।
त्यक्ताभरणसंयोगा हाहेत्युच्चैर्विचुक्रुशुः ॥ १६
तत्र चाग्निपरीतानि निपेतुर्भवनान्यपि ।
वज्रिवज्रहतानीव शिखराणि महागिरेः ॥ १७
तानि निर्दह्यमानानि दूरतः प्रचकाशिरे ।
हिमवच्छिखराणीव दीप्तौषधिवनानि च ॥ १८
हर्म्याग्रैर्दह्यमानैश्च ज्वालाप्रज्वलितैरपि ।
रात्रौ सा दृश्यते लङ्का पुष्पितैरिव किंशुकैः ॥ १९
हस्त्यध्यक्षैर्गजैर्मुक्तैर्मुक्तैश्च तुरगैरपि ।
बभूव लङ्का लोकान्ते भ्रान्तग्राह इवार्णवः ॥ २०
अश्वं मुक्तं गजो दृष्ट्वा क्वचिद्भीतोऽपसर्पति ।
भीतो भीतं गजं दृष्ट्वा क्वचिदश्वो निवर्तते ॥ २१

16 B4 om 16^{ab} (cf v l 15) V3 D5 T1 3 om 16 G3 transp 15^{cd} and 16 M3 transp. 16 and 17 —^{a}) D1 विमानेषु च (hypm) D4 च सुप्ताश् (for प्रसुप्ताश्) —After 16^{ab}, Ñ1 B1 (owing to om) ins, Ś2 B3 (marg) D1–3 8 12 ins after 16:

1417* काश्चित्पतीन्समालिङ्ग्य निद्रापानवश गता ।
यथा सुप्तास्तथा दग्धा शयनेषु वराङ्गना ।
काश्चिन्निद्रापरीताक्ष्यो विसृज्य नयनान्यथ ।
आदीप्त गृहमालक्ष्य शिशूनादाय दुद्रुवु ।

[(l 1) Ś2 D8 12 भर्त्रा, Ñ1 B3 D1–3 भर्तॄन् (for पतीन्) Ñ1 B3 निद्राया वशमागता (for the post half) —(l 2) D12 स्निग्धा (sic) (for दग्धा). Ñ1 B3 भवनेषु, D2 शरणेषु (for शयनेषु) Ś2 B3 D3 8 12 वरानना —(l 3) Ś2 D3 8 12 प्रमृज्य (for विमृज्य) Ñ1 B3 विमृज्य (Ñ1 °ज्य) नयने तत (for the post half) —(l 4) Ñ1 B3 D3 आलोक्य (for आलक्ष्य) B1 दीप्त गृह समालोक्य (for the prior half) Ñ1 B1 3 बालान् (for शिशून्)]

—B1 om. 16^{cd} —^{c}) Ś2 D8 -ससक्ता, D7 G1 2 M3 -सर्वांगा, D9 -सभोगा, M1 2 -कौशेया (for -संयोगा) D4 त्यक्त्वा मणिसयोगान् (subm), D13 त्यक्त्वा भर्तॄन्सभोगात्, M5 रमणैस्तत्र सयुक्ता, G (ed) त्रस्ता पतीन्समालिंग्य —^{d}) Ś2 D8 च, D4 G2 [उ]क्त्वा (for [उ]च्चैर्) D6 T2 प्र(T2 च)चुक्रुशु —After 16, Ñ V1 2 B2 4 D4 13 ins

1418* गृहे राक्षसराजस्य ज्वलनेनाहता भृशम् ।

[D4 पुर (for गृहे) D13 तद्गृहे राक्षसेंद्राणा (for the prior half) Ñ1 तदा, D4 हत, D13 हना (for [आ]हता) Ñ2 स्त्रिय (for भृशम्)]

17 M3 transp 16 and 17 G2 reads 17^{ab} twice (var) —^{a}) B3 (*sup lin* also, orig as in text) ततश्चाग्नि-, D5 T1 2 G3 (second time) 3 M3 ज्वलनेन (for तत्र चाग्नि-) Ñ1 B3 (orig, *sup lin* also as in text) D4 13 प्रदीप्तानि (for -परीतानि) —^{b}) D3 पतति (for निपेतुर्) Ś2 D8 M3 भुवनानि Ś2 D8 12 G3 M3 [अ]थ, V3 B1 D2 [उ]त, B2 D3 T2 च, D1 [अ]त, T1 [अ]घ (for [अ]पि) —After the first occurrence of 17^{ab}, G2 reads 15^{cd} —G2 om. (hapl ?) 17^{c}–19^{b}

D6 repeats 17^{cd} here (cf v l 1416*) —^{c}) M5 वज्रिहस्त- D1 3 -[आ]हतानि (for हतानि) Ś2 D8 [ए]व (for [इ]व) —^{d}) Ś2 V3 B1 D1–4 8 9 12 धरा (Ś2 D8 12 मही) भृ(D9 °भृ)ता (for महागिरे)

18 G2 om 18 (cf v l 17) V1 2 om 18^{ab} —^{a}) Ś2 D8 12 निर्भिद्यमानानि, B4 D4 प्र(B4 च)दह्यमानानि —^{b}) Ñ2 B2 4 भवनानि (for दूरत प्र-) —T3 om 18^{cd}. —^{c}) Ś2 D8 [ए]व (for [इ]व) —^{d}) D5 T1 दिव्य- (for दीप्त-) G3 -[ओ]षधि-. Ś2 Ñ V B D1–4 6–13 T2 G1 M1 2 5 दह्यमानानि सर्वश (V3 D1–4 6 T2 G1 M1 2 5 °त.) —After 18, Ñ1 B2 3 D13 ins

1419* दह्यमाना हि सा सर्वा सपताका सतोरणा ।
प्रचकाशे पुष्पिताग्रै रक्ताशोकैरिवावृता ।

[(l 1) B2 च (for हि) Ñ1 सलक्ष्मणा (for सतोरणा) B3 सायुधध्वजलक्ष्मणा (for the post half) D13 दह्यमानानि ते सर्व पताका ध्वजलक्ष्मणा (sic) —(l 2) B3 विचकाशे, D13 चकाशिरे (for प्रचकाशे) D13 [आ]वृता]

19 G2 om 19^{ab} (cf v l 17) V3 om 19 —^{b}) Ś2 Ñ V1 2 B1–3 D1–3 8 12 तले, B4 तरैश्च (hypm), D4 जाले, D13 ताले (for ज्वाला-) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 तथा (for अपि) —^{c}) B1 D4 च (for सा) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 शुशुभे (for दृश्यते) —^{d}) D7 सपुष्पैर् (for पुष्पितैर्) Ś2 Ñ2 V2 B1 2 4 D1 2 4 8 12 किंशुकैरिव पुष्पित

20 ^{a}) Ś2 V3 B1 D1–4 8 12 उष्ट्रैर्मुक्तैर् (for हस्त्यध्यक्षैर्) B3 बद्धैर् (for मुक्तैर्) —^{b}) T3 मत्तश् (for मुक्तैश्) D5 T1 G3 मुक्तै(D5 मत्त)श्च तुरगै, D9 चतुरंगैरपि (sic) —For 20^{ab}, Ñ V1 2 B2 4 D13 subst

1420* हस्त्यध्यक्षगिमुक्तैश्च गजैरश्वैश्च सादिभि ।

[D13 हस्त्यध्यक्षैर् Ñ2 V1 D13 म (for second च)]

—^{c}) Ś2 D2 8 12 लोको लङ्काया, D9 मुक्ता लोकाते (sic) (for लङ्का लोकान्ते)

21 G3 transp 21 (along with 1422*) and 22 —^{a}) V3 damaged for दृष्ट्वा B3 D13 अश्वो मुक्तो गज दृष्ट्वा, D4 अश्वयुक्त गज दृष्ट्वा —D5 om from भीतो in 21^{b} up to 21^{d}. D13 reads erroneously 21^{bc} twice —^{b}) D7 किंचिद् (for क्वचिद्) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13

27 ∘ 37 सा बभूव मुहूर्तेन हरिभिर्दीपिता पुरी ।
लोकस्यास्य क्षये घोरे प्रदीप्तेव वसुंधरा ॥ २२
नारीजनस्य धूमेन व्याप्तस्योच्चैर्विनेदुषः ।
स्वनो ज्वलनतप्तस्य शुश्रुवे दशयोजनम् ॥ २३

प्रदग्धकायानपरान्राक्षसान्निर्गतान्बहिः ।
सहसाभ्युत्पतन्ति स्म हरयोऽथ युयुत्सवः ॥ २४
उद्घुष्टं वानराणां च राक्षसानां च निस्वनः ।
दिशो दश समुद्रं च पृथिवीं चान्वनादयत् ॥ २५

क्वचिद्(V7 damaged)द्वार वेगित (Ś2 D2 8 12 °गित, D3 °गत) —c) Ś2 V3 B1 D2 3 8 12 भीत:(Ś2 °स) सोपि, D1 सोपि मुक्त, D13 भीत भीत (for भीतो भीत) G2 गजो (sic) (for गज) —V3 om (hapl) from 21d up to the prior half of l 4 of 1421* —d) Ś2 D8 12 दग्धो, D4 अन्यो (for अश्वो) Ś2 Ñ V1 B D1–4 8 12 13 न्य(D3 [s]भ्य)वर्तत —After 21, Ś2 Ñ1(m) 2 V3 (after 21c owing to om) B1.3(marg) D1–3 8 12 ins, D4 ins after 22, D9 cont l 3–6 only after l 1 of 1422*

1421* अपरे हैमकक्ष्याश्च सनद्धा वरवारणा ।
त्रस्तबन्धा समाक्षिप्य येन केन प्रदुद्रुवु ।
पानीयं पातुमिच्छन्त परिभ्रमणकम्पिता ।
प्रतिबिम्बं जले दृष्ट्वा तमग्निमिति मेनिरे ।
प्रासादेपूत्थितो ह्यग्नि सप्रदीप्तो व्यरोचत । [5]
लङ्का दग्धुमिवारूढो दग्धामिति विभावसु ।

[V3 om up to the prior half of l 4 —(l 1) Ñ1 B1 3 D1–3 हैमकक्षाश्च, Ñ2 हेमकक्षाभि Ś2 सनद्ध-, Ñ2 सबद्धा (for सनद्धा) —(l 2) D8 12 त्रस्त- (for त्रस्त-) Ñ B3 त्रस्ता बधनमाक्षिप्य, B1 भ्रातत्रबनमाक्षिप्य, D1–3 त्रस्ता बधान्समाक्षि-(D2 °मुक्षि)प्य (for the prior half) Ñ B1 3 D1 3 तेन (for केन) —For l 1–2, D4 subst

1421(A)* अपरे च (hiatus) इभा स्तम्भे बद्धाश्च रावणालये ।
भ्रान्ता बन्धनमाक्षिप्य यत्र तत्र पलायिता ।

—(l 3) B3 D4 इच्छति (for इच्छन्त) B3 -क्रमण- (for भ्रमण-) D1–3 -तपिता, D9 तापिता (for -कम्पिता) —(l 4) Ś2 D1 8 12 अग्निरिति(D1 °व), Ñ V3 B1 2 D4.9 अग्निमिव —(l. 5) Ñ2 B3 D4 [उ]च्छ्रिता (for [उ]त्थितो) Ñ1 D1–3 [उ]च्छ्रितेषु Ñ2 V3 B1 D9 वह्नि (for ह्यग्नि) Ñ1 B3 प्राप्तो दीप्तो, Ñ2 D9 वात्यादीप्तो, V3 B1 D1 प्राते(D1 °त-) दीप्तो, D3 प्रतिदीप्तो V3 व्यजायत (for व्यरोचत) D4 प्रासश्चैव विराजते (for the post half) —(l 6) Ñ V3 B1 उपारूढो, B3 इवारूढो (for इवारूढो) Ñ V3 B1 2 D1–4 9 दग्धा नेति (for दग्धामिति)],

while D6 7 9–11 S ins after 21

1422* लङ्काया दह्यमानाया शुशुभे च महार्णव ।
छायासंसक्तसलिलो लोहितोद इवार्णव ।

[(l 1) M3 स (for च) D7 9–11 च महोदधि, M1 2 वरुणान्य (for च महार्णव) —After l 1, D9 cont only l 3–6 of 1421*. —(l 2) D9 -ससिक्त- (for ससक्त) T2 [अ]भवत्, B (ed) [अ]र्णवे (for [अ]र्णव) ❀ Cg लोहितोद लोहितोदक । उदादेश आर्ष ❀]

22 G3 transp 21(along with 1422*) and 22 —a) G2 बभूव सा (by transp.). —V3 damaged for b —b) Ś2 B1 D1–3 8 12 पीडिता (for दीपिता) —cd) Ñ1 B3 D4 13 रौद्रे (for घोरे) D4 G3 प्रदीप्ता (G3 °प्ते) च, D13 दीप्तेरिव (for प्रदीप्तेव) Ñ2 V1 2 B3 4 यथा लोकक्षये रौद्रे सप्रदीप्ता वसुधरा —After 22, D4 ins 1421*

23 ab) V1 B4 D1 प्राप्तस्य (for व्याप्तस्य) Ñ2 समतत, D4 खनित्रत॰ (sic) (for विनेदुष॰) B3 स्त्रीपुसोश्च निनादेन सभूतो वदनाच्युत, D13 स्त्रीभि पुम्भिर्निनादश्च सवृत्तो वदनाच्युत. —For 23ab, Ś2 V3 B1 D1–3.8 12 subst.

1423* स्त्रीपुंसोश्चापि मोहेन व्यक्तिर्नासीद्विनेदुषो ।
[V3 B1 निनिद्रयो (for विनेदुषो)]

—V3 om 23c–24b —c) Ñ2 V1 B2 4 नादो, D5 T1 G3 स्वरो (for स्वनो) Ñ2 V1 B2 4 D7 G1 -दीप्तस्य (for -तप्तस्य) Ś2 B1 D1–3 8 12 नादिता च(D3 तु) धरा तत्र, Ñ1 V2 B3 नादस्तोयदनिर्घोष, D4 रुदतोस्यापि निर्घोष (sic), D13 ततो नादस्तु निर्घोष —d) M5 श्रूयते B3 D7 9–11 G2 शत- (for दश-). Ñ V1 2 B3 4 D4 13 -योजनात्.

24 V3 om 24ab (cf v l 23) —a) Ñ2 सदग्ध-, D3 प्रदीप्त-, D5 T1 विदग्ध- V2 B1 -काया: (for कायान्). Ś2 Ñ1 V2 B1 3 D1–4 8 12 समरे (for अपरान्) —b) M3 निष्पतान् (for निर्गतान्) G1 बहून् (for बहि.). Ś2 D2 8 निर्दग्धा(D2 °र्जिता)न्राक्षसान्बहि, Ñ1 B3 D1 3 4.12 13 निर्गता(B3 यियासू)न्राक्षसान्बहि., V2 B1 राक्षसा निर्गता बहि. —c) D9–11 G3 M2 5 हि (for [अ]भि-). —d) D5 T1 G3 [s]पि (for sथ) M1 2 जिघासव (for युयुत्सव॰). —For 24cd, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1424* सहसाभिप्रपेतुस्ते क्रोशन्तो हरयो भृशम् ।

[V3 B1 त्यक्त्वा तानुत्- (for सहसाभि-) Ñ D4.13 पतिता-न्दृष्ट्वा, V1 B2 4 निपतति स्म, V2 B3 [आ]पततो दृष्ट्वा, D1–3 [अ]नुप्रपेतुस्तान् (for [अ]भिप्रपेतुस्ते) Ñ1 V2 B3 D4 13 चुक्रुशुर्, V3 B1 सहसा (for क्रोशन्तो). D13 वानरा (for हरयो) Ñ2 V1 B2 4 वानरा युद्धकाङ्क्षिण (for the post. half).]

25 D5–7 9–11 T1 2 G M repeat 25ab after 28. —ab) Ś2 B1 उत्कृष्ट, Ñ1 B4 उत्कृष्टैर्, Ñ2 B3 उत्कृष्टो,

विशल्यौ तु महात्मानौ तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
असंभ्रान्तौ जगृहतुस्तावुभौ धनुषी वरे ॥ २६
ततो विस्फारयानस्य रामस्य धनुरुत्तमम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो राक्षसानां भयावहः ॥ २७
अशोभत तदा रामो धनुर्विस्फारयन्महत् ।
भगवानिव संक्रुद्धो भवो वेदमयं धनुः ॥ २८
वानरोद्घुष्टघोषश्च राक्षसानां च निस्वनः ।
ज्याशब्दश्चापि रामस्य त्रयं व्याप दिशो दश ॥ २९
तस्य कार्मुकमुक्तैश्च शरैस्तत्पुरगोपुरम् ।
कैलासशृङ्गप्रतिमं विकीर्णमपतद्भुवि ॥ ३०

G B. I

D1-3 8 12 13 T2 (second time) उत्कृष्ट, D6 (first time) उद्घुष्टो, T2 (first time) 3 उत्कृष्टो (for उद्घुष्ट) D4 कोलाहलैर्वानराणां (for ^{a}) B3 transp वानराणा and राक्षसाना Ś2 Ñ2 V3 B1 3 D1 3 6 (first time) 8 12 13 नि स्वन, Ñ1 D4 निस्वनै., V1 2 B2 4 नि स्वने, D5 7 9-11 T1 3 G M3 5 (D5 11 T1 G M5 both times, D7 10 T2 M3 second time, D9 first time) निस्वन, D6 7.10 (D6 second time, D7 10 first time) नि स्वन —After 25^{ab} (r), D5-7 9-11 T1 3 G M ins

1425* ज्याशब्दस्तावुभौ शब्दावति रामस्य शुश्रुवे ।

[D6 G3 इति, M5 प्रति (for अति) G1 रामस्यातिप्रशुश्रुवे (for the post half)]

—^{c}) Ñ1 B2 4 D4 समुद्राश्च (for समुद्र) —^{d}) D1 समुद्रं (sic) (for पृथिवीं) Ś2 V3 B1 D1-3 7-12 व्यनादयत्, Ñ V1 2 B3 4 D4 M5 [अ]नुनादयत् —After 25, Ñ V1 2 B2-4 D4 13 ins

1426* ततस्तस्मिन्महाघोरे राक्षसानामुपद्रवे ।
प्रदीप्ताग्निपरीतासु दिक्षु सर्वासु पुप्लुवे ।
हनुमत्प्रमुखैः सर्वैर्हरिभिर्भीमविक्रमैः ।
निश्चक्रमतुरव्यग्रौ तत्र तौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) B2 3 उपप्लुवे (for उपद्रवे) —(l 2) Ñ2 V3 D4 प्रदीप्ताग्नि, B3 D13 प्रवृत्ताग्नि-, B4 प्रवृत्तेग्नि- Ñ D4 प्रदीप्तासु D13 परीताश्च (for परीतासु) Ñ1 B2 2 शुश्रुवे, V1 राक्षस (sic), D6 राजते (for पुप्लुवे) D13 दिश सर्वा सुशोभिरे (for the post half) —(l 3) D13 घोरैर् (for सर्वैर्) Ñ1 B3 D4 13 बहुभिर् (for हरिभिर्) —After l 3, D13 ins

1426(A)* हन्यमानास्ततश्चैव दह्यमानास्ततस्तत ।

—(l 4) V1 B2 3 आयातौ, B4 आयस्यौ (sic) (for अव्यग्रौ) D4 समाहृतौ तु तत्रैव, D13 स निश्चक्रतुरायस्तो (sic) (for the prior half) Ñ1 B3 D4 13 राघवौ दीप्ततेजसा (for the post half)]

26 ^{a}) Ś2 V3 B1 D1 2 8 12 वि(Ś2 D2 8 12 प्र)गाह्य, D13 विशालौ (for विशल्यौ) Ś2 Ñ2 V2 3 B1 3 D1 2 5 7-13 G1 च, T3 सु- (for तु). —^{b}) V1 भ्रातरौ (for तावुभौ) Ñ2 V2 B2 4 तावुभावमितद्युती —^{c}) G2 असत्रात Ñ V1 2 B2-4 D4 जगृहाते तदा (B4 महा-) वीरौ, D13 जगृहतुस्तरसा वीरौ (hypm) —^{d}) D5.7 T1 M3 5 तदोभे (D7 M5 °भा), D10 11 ते उभे, G1 तथोभे, G2 सहोभौ, G3 M1 2 ततोभौ- (M1 °भे), Ct as in text (for तावुभौ) D7 T3 परे (for वरे) Ś2 Ñ V B D1-4 8 12 13 धनुषी अग्निना वरौ

27 ^{a}) Ś2 Ñ V B D1-4 8 12 13 विस्फारयामास, D5 1 G1 3 M1 2 5 Cg विष्फारयानस्य, D9 विस्फारमाणस्य (for विस्फारयानस्य) —^{b}) Ś2 Ñ V B D1-4 8 13 रामस्तद्, D13 समताद् (for रामस्य) —Ś2 Ñ V B D1-4 8 12 13 om 27^{c} – 28^{b} —^{d}) D5 रासभाना (for राक्षसाना)

28 Ś2 Ñ V B D1-5 8 12 13 om 28^{ab} (for all except D5, cf v l 27) —^{a}) G2 महाराजो (for तदा रामो) —^{b}) G1 ततो (for धनुर्) S विष्फारयन् —^{d}) Ś2 B1 D1-3 8 13 रुद्रो (for भवो) D2 T3 देवमय (meta), Cm g k t as in text (for वेद°) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 भव क्रतु(D13 पुर)जिघासया —After 28, Ñ V1 2 B2-4 D4 13 ins

1427* ततो गा द्या च बाणौघस्ततताप पुरुषर्षभ ।
राघव परमायस्त पर्जन्य इव वृष्टिभि ।

[(l 1) D13 द्यां चर, G (ed) द्या गा च (by transp) (for गा द्या च) B3 ततान, B4 ववर्ष (for ततताप) D4 पूरयामास पावक (for the post half) —(l 2) D1 नीतिसपन्न (for परमायस्त) Ñ2 दृष्टिमान्, B2 बुद्धिमान् (for वृष्टिभि)]
—After 28, D5-7 9-11 T1 - G M repeat 25^{ab}

29 ^{a}) Ś2 Ñ1 B3 D1 2 8 12 13 राक्षस- (for वानर) Ś2 Ñ V B1 2 4 D3 -[उ]त्कृष्ट-, D1 2 8 12 13 T2 3 -[उ]त्कृष्ट-, Cg as in text (for -[उ]द्घुष्ट-) G2 -घोष, Cg as in text (for घोषश्च) D4 राक्षसेन्द्रोग्रघोषश्च —^{b}) Ś2 Ñ1 B3 D1 2 8 12 13 वानराणा (for राक्षसाना) Ś2 Ñ2 V1 3 B D6-8 12 13 नि स्वन, G2 निस्वन —^{c}) Ś2 Ñ V B D1-4 8 12 13 -घोषश्च, G2 -शब्द, Cg as in text (for -शब्दश्च) Ñ2 V B1 2 4 [ए]व (for [अ]पि) —^{d}) Ś2 Ñ B1 D1-4 8 12 13 त्रयो, V3 B1 ततो (for त्रय) Ś2 Ñ2 B1 D1-3 8 13 व्यापुर्, Ñ1 B3 D4 13 याति, V1 T1 G2 व्यापि, V2 3 D9 व्याप्य, B4 सुसव्याप (hypm), D5 चापि, G1 3 M3 व्याप्त, Ct as in text (for व्याप)

30 ^{a}) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 7 9-11 13 निर्मुक्तै, B4 -निक्षिप्तै, M1 2 -मुक्तैस्तु (for मुक्तैश्च) —^{b}) B1 प्रति, M5 गृह- (for पुर) —^{d}) V1 B4 विशीर्णम्, D3 motheaten (for विकीर्णम्) Ñ2 V1 2 B2 D9-11 अभवद्, M5 पतित (for अपतद्) —For 30^{cd}, Ś2 Ñ1 V3 B1 3 D1-4 8 12 13 subst

37 10 ततो रामशरान्दृष्ट्वा विमानेषु गृहेषु च ।
15 संनाहो राक्षसेन्द्राणां तुमुलः समपद्यत ॥ ३१
तेषां संनह्यमानानां सिंहनादं च कुर्वताम् ।
शर्वरी राक्षसेन्द्राणां रौद्रीव समपद्यत ॥ ३२
आदिष्टा वानरेन्द्रास्ते सुग्रीवेण महात्मना ।
आसन्ना द्वारमासाद्य युद्ध्यध्वं प्लवगर्षभाः ॥ ३३
यश्च वो वितथं कुर्यात्तत्र तत्र व्यवस्थितः ।
स हन्तव्योऽभिसंप्लुत्य राजशासनदूषकः ॥ ३४
तेषु वानरमुख्येषु दीप्तोल्कोज्ज्वलपाणिषु ।
स्थितेषु द्वारमासाद्य रावणं मन्युराविशत् ॥ ३५
तस्य जृम्भितविक्षेपाद्व्यामिश्रा वै दिशो दश ।
रूपवानिव रुद्रस्य मन्युर्गात्रेष्वदृश्यत ॥ ३६
स निकुम्भं च कुम्भं च कुम्भकर्णात्मजावुभौ ।
प्रेषयामास संक्रुद्धो राक्षसैर्बहुभिः सह ॥ ३७

1428* पावकेन च निर्दग्धमपतच्छतशो भुवि ।
[Ñ1 D4 [अ]पि, V3 B1 वि- (for च). Ñ1 B3 D4 13 विशीर्णमपतद्भुवि (for the post half)]

31 a) Ś2 Ñ V B1 2 4 D1–3 6 8 12 सनादो, Ñ1 B3 D4 13 निनादो (for सनाहो) —D3 reads in marg. from समपद्यत in 31d up to 33a —After 31, Ñ V1 2 B2.3 (repeats after the first occurrence of 32 and ins here in marg) 4 D4 G (ed) ins

1429* हन्यमानास्ततश्चैव दह्यमानाश्च वह्निना ।
राक्षसा विलयं जग्मुर्मेघा वातेरिता इव ।
अर्दिता बाणजालैश्च निशितै रजनीचरा ।
बभ्रमुश्च धनुर्नेदु समुत्पेतुर्निशाचरा ।

[G (ed) om l 2–3 —(l 2) B4 निलयं —(l 3) B3 (second time) तपिता (sic) (for अर्दिता) —D4 om. (hapl) l 4 —(l 4) Ñ2 V1.2 (marg also) B4 चरसलुर्, B3 (second time) च मुहुर् (for च धनुर्) B2 प्लवगमा (for निशाचरा)]

32 D3 reads 32 in marg (cf v.l 31) Ś2 D8 om (hapl) 32 B3 G1 read 32 twice (var) —a) M5 क्षोभ (for तेषां) B1 4 D4 13 G2 स(G3 च)दह्यमानाना, D1 6 सनह्यमानाना —b) Ñ1 B3 (both times) D1–4 13 सिंहनादाद् B4 प्रकुर्वता, D1 च गर्जता, M1 2 च नर्दता (for च कुर्वताम्) —c) Ñ1 V2 B1 3 (both times) 4 D3 4.13 सर्वेषा, D1 3 12 शर्वर्यां (for शर्वरी). —d) Ñ1 V1 2 B (B3 both times) D1–4 12 13 G1 (first time) तुमुल (V1 B2 °ला, D3 °ल), D6 रात्रीव (for रौद्रीव) M1 2 रौद्रैव समजायत, G (ed) शर्वरीतुमुलोभवत् —After the first occurrence of 32, B3 repeats 1429*

33 D3 reads 33a in marg. (cf. v l 31). —a) M3 तु (for ते) Ś2 Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 13 M5 वानरेन्द्रेण —c) D6 7 9 G2 M Cg आसन्न-, D10 11 Ck t आसन्न (for आसन्ना) —d) D7 9–11 च प्लवगमा (for प्लवगर्षभा) —For 33cd, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1430* आस्थिता द्वारमाश्रित्य प्लवगा युद्धकाङ्क्षिण ।
[Ñ1 आसन्न (*metri causa*), Ñ2 V2 B2 3 D4 आसेदुर्, D13 आमस्ते (for आस्थिता) Ñ1 B2 D4 12 आसाद्य (for आश्रित्य)]

34 a) G1.2 M6 यत्र, G3 य + (damaged) (for यश्च). Ś2 Ñ V3 B2 4 D1–4 8 12 13 नो (for वो). Ñ1 D4 विवर, Ñ2 विवश, B2 4 [ऽ]रिवश, B3 (m also as in text) वचन (for वितथं) —b) D6 9 T2 3 ह्य(D9 ह्यु)पस्थित: ; D7.10 11 G2 M5 [अ]प्युपस्थित (for व्यव°). Ś2 D1–3 8 12 तत्र शत्रावुपस्थिते, Ñ V1 B2–4 D4 13 न वा युध्येत वानर., V2 3 B1 युद्धे (B1 युद्ध-) रात्रावुपस्थिते. —c) B4 G3 सहन्तव्यो Ś2 Ñ1 D1–3 8.12 [ऽ]भिमद्द(Ñ1 °ह्)त्य, Ñ2 V1 B2–4 [ऽ]भि(B2 हि, B3 [ऽ]पि)संप्रेक्ष्य, V3 B1 G2.3 M5 हि सप्लु(V3 B1 °ह)त्य, D6 T2 3 *सप्लुत्य, D13 °प्लुत्यापु (for ऽभिसप्लुत्य) —d) Ś. V3 B1 D1–3 8 12 बलवान्यः पलायते, Ñ1 V2 D4 शासन शृणुत स्थिता

35 ab) Ñ2 B2 4 -सन्येषु (for -मुख्येषु) Ñ1 B3 D4.13 प्रदीप्तोज्ज्वल-, D9 दीप्तोल्काजाल- (for दीप्तोल्कोज्ज्वल-) Ś2 V B1 D1–3 8 12 इत्येव निश्चितार्थेषु सुग्रीववशवर्तिषु —c) Ś2 Ñ1 V2 3 B1.3 D1–4 7–12 G1 2 आश्रि(B4 G2 °वृ)त्य (for आसाद्य) —d) Ś2 D8 12 मृत्युर्, Ñ2 V1 2 B2 क्रोध, D10 11 क्रोधम् (sic) (for मन्युर्) Ñ1 B3 4 D4 13 रावण क्रोधमूर्च्छित (B3 4 °माविशत्). —After 35, Ñ1 D13 ins

1431* रावण स भृश क्रुद्धो मन्युश्च भृशमेव तु ।
[Ñ1 तु- (for स).]

36 a) D1 निजृम्भ-, G (ed.) हृदिस्थित- (for जृम्भित-) Ś2 D8 12 -विक्षेप-, V3 B1 D1 3 -विक्षेप-, D2 विक्षेपैर्, D7 T2 3 M3 Cm -विक्षोभाद्, D13 -विकुपाद् (sic), Cg k.t as in text (for -विक्षेपाद्). M1 तस्य विजृम्भितक्षेपाद्. —b) Ś2 V3 B1 D1 3 8 12 -व्यामर्पादितिसंकुल , Ñ V1 2 B2–4 D4 अमर्पादा(B3 °द्या)कुलात्मन , D2 व्योमासीदर्तिसकुल, D13 अमर्षोत्पादितात्मन . —c) Ñ2 B2–4 D4 13 रौद्रस्य (for रुद्रस्य) —d) Ñ2 B2–4 D4 मृत्युर् (for मन्युर्). B4 मित्रेषु. Ś2 V3 D2 8 13 जायते, B1 D1 3 [अ]जायत, B4 D4 13 दृश्यते (for [अ]दृश्यत).

37 a) D1 2 om first च Ñ2 D7 9–11 transp निकुम्भ and कुम्भ. B3 D13 निकुभ चापि कुंभ च (D13 *** [hapl om]) —b) V1 B2 4 -सुताव् (for -[आ]त्मजाव्).—After 37ab, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 ins

शशास चैव तान्सर्वांत्राक्षसात्राक्षसेश्वरः ।
राक्षसा गच्छतात्रैव सिंहनादं च नादयन् ॥ ३८

ततस्तु चोदितास्तेन राक्षसा ज्वलितायुधाः ।
लङ्कायाः निर्ययुर्वीराः प्रणदन्तः पुनः पुनः ॥ ३९

G. B. L.

1432* विद्युन्मालिं च दुर्धर्षमुल्काजिह्वं च राक्षसम् ।
विरूपाक्षं च विख्यातं शतदंष्ट्रं दुरासदम् ।

[(l 1) D13 विद्युन्मालिन (for विद्युन्मालिं च). —(l 2) D13 विरूपाख्य D4 दुर्धर्ष (for विख्यात) Ñ2 सितदंष्ट्र, B2 वज्रकंठ, B4 D4 शरदंष्ट्र (for शतदंष्ट्र)]

—c) B3 प्रेरयामास V1 सन्नास (for सक्रुद्धो) —d) G1 बहुभि राक्षसै (by transp) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 सग्राम(D1 °मे) राक्षसाधिप , Ñ रावणो विनिरावण (Ñ2 °वारणै), V1 B3 4 रावणो रिपुरावण (B2 °वारणान्), V2 B3 D13 रावणोरिविदारण , D4 रावणो देवदारुण —After 37, D5–7 9–11 S ins

1433* यूपाक्ष शोणिताक्षश्च प्रजङ्घ कम्पनस्तथा ।
निर्ययु कौम्भकर्णिभ्या सह रावणशासनात् ।

[(l 1) D6 यूपाख्य —(l 2) D10 11 T3 कौंभकर्णाभ्या]

38 V2 reads 38ab twice (var) —a) Ñ1 D4 उवाच चैव(D4 तावत्), Ñ2 B. ततोब्रवीच , V2(first time) शोचते चैव, V2(second time) उवाचैव च (for शशास चैव) M3 नादयन् , M5 वचनात् (for चैव तान्) Ś2 Ñ V(V2 second time) B D1–4 8 12 सर्वांस्तान् (by transp) G1 ... चैतान्सर्वान् (damaged) —b) G3 damaged after राक्षसान् up to 38c Ś2 D8 12 राक्षसाधिप , Ñ1 V2(second time) B3 4 D1 3 13 M3 5 सुम (M5 तान्म)हाबलान् , Ñ2 B2 मुसलायुधान् , V(V2 first time) B1 D2 7 9–11 स महाबलान् , D4 G2 सु(D4 च)महाबल (for राक्षसेश्वर) D6 T2 3 G1 भारक्षस्थान्महाबलान्. —After 38ab, Ś2 D8 12 ins

1434* महाबलान्महाकायान्सर्वयुद्धविशारदान् ।

—G2 om 38c–39 —c) Ś2 B1 D1–3 8 12 त्वरित, V3 त्वरिता, K (ed) नादयन् (for राक्षसा) Ś2 Ñ V B1 4 D1–4 8 12 13 [इ]त्येव, B2 [अ]थैव, B3 D9–11 G1 M3 Ct [अ]चैव, D6 T2 3 M1 2 [अ]त्रेति (for [अ]त्रैव) M5 राक्षसा निर्गताश्चेति —G1 damaged from 38d up to ततस्तु in 39a —d) Ñ1 V2 D4 13 T1 सिंहनादाश्. Ñ1 V1 2 B3 4 D4 च मुचत, Ñ2 B2 विमुचत, D5 T1 च नर्दयन् , D13 च कारयन् , M5 अनादयत् (for च नादयन्). Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 क्रुद्ध सिंह(D1 सिंह क्रुद्ध) इवोन्नदन् , M3 जयध्व शीघ्रमेव च ❀ Cv r m नादयन् नादयन्त (Cm °यत राक्षसान् शशासेति सबन्ध) व्यत्ययेनैकवचनम् (Cm नादयन्निति विभक्तिव्यत्ययेन बहुवचन एकवचनप्रयोग) I, so also Cg, Ck t स्वय च सिंहनाद च नादयन् कुर्वन् शशास. ❀

39 G2 om 39, G1 damaged up to ततस्तु in a (for both, cf v l 38) —a) B2 सर्वे (for तेन) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 तेन(V3 तस्य) सदेशिता(Ś2 D2 8 12 सनोदिता, D1 3 सचोदिता)स्ते तु, Ñ V1 2 B3 4 D4 13 ततस्ते चो(D4 नो)दिता (D13 देशिताः) सर्वे —b) Ś2 Ñ V1 3 B D1–4 8 12 13 तदा(Ñ2 B3 4 यथा) प्र- (for राक्षसा). V3 तदा प्रज्वलिताधरा —c) Ś2 D2 8 12 द्वारान् , Ñ1 V3 B1 3 D4 13 क्रुद्धा, D1 3 द्वार (for वीरा.) —Ś2 om. from 39d up to पतितौ in 6 63 13a —d) Ñ1 B3 D4 13 नदतो (B3 नर्दतो, D4 क्रदतो) युद्धदुर्मदा , Ñ2 V1 2 B2 4 नदतो घोरनि (Ñ2 V1 2 °नि)स्वन, V3 B1 D1–3 8 12 नद(D3 °र्द)तो भीमदर्शना (D1–3 °विक्रमा , D8,12 °नि.स्वना) —After 39, V3 B1 D1–3 8 12 ins

1435* कुम्भकर्णात्मजौ वीरौ परिगृह्य समन्तत ।
बहुसैन्यपरीवारौ शीघ्र रावणचोदितौ ।

[D2 om (hapl ?) from the post half of l 1 up to the prior half of l 2 —(l 2) D1 -परिवारौ V3 B1 -देशितौ, D1 3 -नोदितौ (for -चोदितौ)]

—Thereafter they cont l 1–8 only, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 ins l 1–8 after 39 and l 9 after 40 (transp), D5–7 9–11 S (G2 after 38ab due to om) ins after 39, while G (ed) ins l 9 only after 39

1436* रक्षसा भूषणस्थाभिर्भाभि स्वाभिश्च सर्वश ।
चक्रुस्ते सप्रभ व्योम हरयश्चाग्निभि सह ।
तत्र ताराधिपस्याभा ताराणा च तथैव भा ।
तयोराभरणस्था च वलयोर्द्यामभासयत् ।
चन्द्राभा भूषणाभा च ग्रहाणा ज्वलिता च भा । [5]
हरिराक्षससैन्यानि भ्राजयामास सर्वत ।
तत्र चार्धप्रदीप्ताना गृहाणा सागर पुन ।
भाभि ससक्तपातालश्चलोर्मि शुशुभेऽधिकम् ।
पताकाध्वजसयुक्तमुत्तमासिपरश्वधम् ।

[V3 B1 om l 1–2. —(l. 1) Ñ1 D5 G1 राक्षमा (for रक्षसा) Ñ2 B2 4 राक्षसा भूषणैस्ते तु(Ñ2 °स्तैस्तैर्), V2 राक्षमा भूषणाभाभिर्, B3 राक्षमा भूषणाभाणा , D1–3 8 12 तयोराभरणस्थाभिर्, D4 रक्षमा भूषणाना च, D13 राक्षसा भूषणार्हाभिर् (for the prior half) B2 4 भात (for भाभि) V2 B3 D4 तु (for च) Ñ1 याभिस्तु, D5 *श्च (hapl ? om), M5 याभिश्च (for स्वाभिश्च) B2 4 दीप्तिभि , D2 3 8 12 सर्वत (for सर्वश) Ñ2 भूषितास्ते दिदीप्तिभि (for the post half) V1 राक्षसा भूषणैर्भ्राजमाना स्वाभिस्तु दीप्तिभि —(l 2) B3 D13 सुप्रभ, D8 प्रसभ (meta), D9 सत्प्रभ (for सप्रभ) B3 पूरण (for हरयश्) M2 तदा (for सह) Ñ V1 2 B2–4 D1–4 8 12 13 T3 [अ]ग्निना पुन (for [अ]ग्निभि सह). —(l 3) Ñ2 V1 ततस् (for तत्र) Ñ V B1 3 D8 12 [आ]भास् (for [आ]भा) D13 ततो रात्रिचरस्याभास् (for the prior half) B3 तु (for च) D9 वानराणा (for ताराणा च).

49 54 58 भीमाश्वरथमातंगं नानापत्तिसमाकुलम् ।
दीप्तशूलगदाखड्गप्रासतोमरकार्मुकम् ॥ ४०
तद्राक्षसबलं घोरं भीमविक्रमपौरुषम् ।
ददृशे ज्वलितप्रासं किङ्किणीशतनादितम् ॥ ४१

हेमजालाचितभुजं व्यावेष्टितपरश्वधम् ।
व्याघूर्णितमहाशस्त्रं बाणसंसक्तकार्मुकम् ॥ ४२
गन्धमाल्यमधूत्सेकसंमोदितमहानिलम् ।
घोरं शूरजनाकीर्णं महाम्बुधरनिस्वनम् ॥ ४३

Ñ V B1–3 D1 8 12 13 भा , B4 D4–7 9 T G1,3 M3,5 च (for भा) D10 11 transp च and भा. —(l 4) D9–11 आभरणाभा D7 G2 M5 भा (for च) D10 11 M1 2 ज्वलिता (for बल्योर्) G1 आभरणप्र . . ल्योर् (damaged) D6 G2 3 M1.5 अभासयन् (for अभासयत्). D9 वनानि व्यवभासयत् (for the post half). Ñ V1 2 B2–4 तेषामाभरणाना च बभूवु (Ñ2 V1 B2 4 प्रबभु)र्मा प्रभावता(V1 प्रभावता, B3 प्रभास्व ता), V3 B1 D1 2 8,12 तयोराभरणेभ्यश्च(D2 8 12 °भ्यु) प्रदीप्तमिव (B1 प्रदीप इव) सर्वत , D3 तयोराभरणाना च ते बले सम-भासयन्, D4 तेषामाभरणाना च प्रदीप्तमिव सर्वत , D13 तेषामाभरणानां च बभूवुर्भा महाप्रभा . —Ñ2 V3 B1 4 D1–4 8 12 om. l 5–6 V1 om l. 5 —(l. 5) Ñ1 V2 B2 3 भूषणानाश्च D13 चन्द्राभा ममणीनी च (sic) (for the prior half). D6 9 T2,3 गृहाणा. Ñ1 V2 B2 3 ज्वलिताश्च भा , D13 ज्वलिता शुभा , M3 ज्वलना च भा (for ज्वलिता च भा) —(l 6) Ñ1 V1 B3 D13 भाम-यामास (sic), B2 भासयति स, G1 भ्रामयामास. T3 G1 3 M6 सर्वश (for सर्वत) —(l. 7) D5 T1 त्रिकूटोर्ध्वं, D7 G3 M3 तत्र चोर्ध्व(D7 °र्ध्वं-), G1 2 M1 2 तत्र चाग्नि-, M5 तत्र चन्द्र- (for तत्र चार्धं-) G2 -पर्रीताना (for -प्रदीप्ताना) D13 सागरात्, T1 M3 सागर (sic) (for सागर). Ñ V1,2 B2–4 D13 तदा, D4 तथा (for पुन) D8 12 सागरात्तुना —(l. 8) V3 B1 D1–4 8 12 मामा (for भाभि) Ñ1 B3 D4 13 G1 M5 सयुक्त-, Ñ2 ससिक्त-, B1 सतत , D3 सरक्त- (for समक्त-) D10 11 M1 2 -मण्डिस्य् (for -पातालश्च्) Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 मृग, B3 क्षण, D9–11 भुव (for सविक्रम्) —After l 8, Ñ2 V1 B2 4 ins.

1436(A)* चापबाणाकुल घोरमुद्यतासिपरश्वधम् ।
[B2 -परस्पर (for -परश्वधम्)]

—(l. 9) T2 3 पताक- B2 4 D6 9 T1 G3 M3 -ममक्तम् (for -सयुक्तम्). Ñ1 -[अ]स्त्र- (for -[अ]सि-) D6 7 9 11 -परस्वध. Ñ2 V1 2 B2–4 D13 उत्तमायुधभूषित(D13 °धारिण), D4 मत्र-मत्तपरस्वध, G (ed) राक्षमाना तु तद्वल (for the post. half) ✽ Cv उत्तमासिपरश्वधमिति । परश्वधोऽसिरूप कुठाररूपश्च । तत्रासि-रूप परश्वध । तेन वक्ष्यमाणयो खड्गपरश्वधयो पौनरुक्त्यम् . ✽]

40 Ś2 D8 om 40 (for Ś2, cf. v l 39) Ñ V B D1–4,12 13 transp 40 (D12 om 40^{cd}) and 41 (Ñ2 V1 B2 4 om 41^{ab}) —[a]) Ñ1 B4 -स्वर- ; D3 -हय- (for -रथ-) V3 B1 D4 10 M6 -मातंग- (for -मातंग) B3 D13 भीमं च व(D13 ख)रमातंग —[b]) D4 -रथमत्त- (for नानापत्ति-). Ñ V1 B2–4 D2 3 13 रथ(D2 बहु, D13 रम्य)-वाहनसकुल, V2 ***** सकुल (illeg.) , V3 B1 D1,12 हय-वानर(D1 °न ., D12 °दन)सकुलं. —[c]) V3 B1 D1–3 -गदा-शक्ति- ; D13 -गन्धासिश्च (for -गदाखड्ग-). —[d]) D4 -शोभित, M1,2 -मुद्गर (for -कार्मुकम्) Ñ1 V1 B1 D1–3,13 खड्ग (Ñ1 D13 प्राम)मुद्गरधारिण(D° °रि च) , Ñ2 V1 2 B2–4 प्रासकार्मुक(B3 °मुद्गर)धारि च(V2 B4 °ण) —After 40, (transp.), Ñ V1,2 B2–4 D4 13 ins l. 9 of 1436*.

41 Ś2 om. 41 (cf. v l. 39) Ñ V B D1–4 12 13 transp 40 (D12 om. 40^{cd}) and 41 (Ñ2 V1 B2 4 om. 41^{ab}). —[a]) D6 7 9–11 भीम (for घोर). —[b]) D7 9–11 घोर- (for भीम-) —For 41^{ab} , Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4,8, 12 13 subst.

1437* तद्वानरबल घोर राक्षसानां तथा बलम् ।
[B3 दानव- (for वानर-). V3 सर्वं (for घोर) Ñ1 V2 B3 D4 13 च तद्व° ; V3 बल तथा (by transp) (for तथा बलम्)]

—D8 om. 41^{cd} —[c]) Ñ1 B3 D4,13 ददर्श, Ñ2 V1 B2 उद्यत-, B4 उद्धत- (for ददृशे). T2 ज्वलित. V3 B1 D1 13 -प्रायं, D7–11 -प्राहं (for -प्रास) ✽ Cv g ज्वलित-प्रासमित्यत्र प्रासशब्द क्षेप्तव्ये हस्तयुक्ते वर्तते । तेन तस्यापि न पौनरुक्त्यम् । , Cr ज्वलितप्रासम् । अत्र प्रासस्य ज्वलितत्व युद्धागमनसमये शिक्षाविशेषप्रदर्शकम् । क्रियासम्बन्धात् । , Ck ज्वलितप्रासमिति । शाणघर्षणात् उज्ज्वलप्रासमित्यर्थः । , Ct cites Kataka ज्वलितप्रास बाणवर्षणा(शाणघर्षणा ?)दुज्ज्वलित-प्रासमित्यर्थ इति कतक . ✽ —[d]) M5 -नाग- (for -नाद-) V3 B1 D1–3 12 -शोभित (for -नादितम्)

42 Ś2 om 42 (cf. v l 39) G (ed.) om 42^{ab} —[a]) Ñ2 V1 2 B2 4 -[आ]वृत- (for -[आ]चित-) M5 -[अ]चितगज V3 B1 D1–3 8 12 हेमज्वाला(V3 °जाला, B1 °जाल, D2 °ज्वाल)चितं व्योम —[b]) V3 B1 निश्चित च (sic) , D1 3 8 12 निशितांत- , D2 शितधार- , M3 व्यासि-श्रित-, Cr g.t as in text (for व्यावेष्टित-) D1–4 7 9 11 13 -परस्वधं —[c]) B4 व्यावल्गित- (for व्याघूर्णित-). —[d]) V3 B1 D1–3,8 12 घन- , B4 वाम- (for बाण-). Ñ2 B2 -सकुल- , B3 D4 13 -सयुक्त- (for -ससक्त-)

43 Ś2 om. 43 (cf v l. 39). G (ed.) om 43^{ab} V3 damaged for [a]. —[a]) Ñ V2 B3 D4 -महोत्सेक (B3 °क-) , V1 -समुत्सेक- , B2 4 D13 -बहोत्सेक (B4 °क-), G1 3 -मधूत्सेकं (for -मधूत्सेक-) B1 D1–3 8 12 माल्यगन्ध-समु(B1 वहो)त्सेकं (D3 °क-) —[b]) Ñ1 V1 2 B1 2 D4 13 समो(Ñ1 V2 B2 °मा)हित- , V3 आवर्जित- , B3 -सशोभित- ; D1–3 8 12 समाचित- (for -समोदित-). Ñ V1,3 B1 D1–4

तं दृष्ट्वा बलमायान्तं राक्षसानां सुदारुणम् ।
संचचाल प्लवंगानां बलमुच्चैर्ननाद च ॥ ४४
जवेनाप्लुत्य च पुनस्तद्राक्षसबलं महत् ।
अभ्ययात्प्रत्यरिबलं पतंग इव पावकम् ॥ ४५
तेषां भुजपरामर्शव्यामृष्टपरिघाशनि ।
राक्षसानां बलं श्रेष्ठं भूयस्तरमशोभत ॥ ४६

8 12 13 M5 -महाबल (for °निलम्). —^{c}) V1 3 B1.4 D1–5 8 13 T1 3 G2 3 घोर- (for घोर) V3 D4 -शूल- (for शूर-) V3 D3 -समाकीर्णं —^{d}) D7 -नि स्वन Ñ1 B3 D4 महाबुदनिनादित, Ñ2 V1 2 B2 4 महाभूतनिषेवितं, V3 B1 D1–3 8 12 महद्बुदनि (V3 D12 °नि)स्वन, D13 महानाद-विनादित

44 Ś2 om. 44 (cf v l 39) —^{a}) V1 2 B1–3 D5–7 10–12 M3 5 तद् (for तं) Ñ2 V1 2 B3 4 D8 12 आयात (for आयान्त). ❀ Cg आयान्तमिति पुल्लिङ्ग-मार्षम् ❀ —^{b}) Ñ V1.2 B2–4 D13 अलकृत, V3 B1 महाबल, D1–3 8 12 महत्तदा, D7 9–11 दुरासद (for सुदारुणम्) D4 दह्यमाणमलज्जत (sic) —After 44^{ab}, D13 ins

1438* युद्धादपसृता सर्वे वानरास्ते महाबला ।
पुनश्च सरब्धतरा वानरास्ते महाबलाः ।

—^{c}) Ñ V B1 2 4 D1–3 8 12 13 कपीना च (Ñ1 तद्, D1 2 8 12 13 तु), D4 कपीनुच्चैर् (sic) (for प्लवगाना) —After 44, Ñ V1 2 B2 4 D4 13 ins

1439* प्रगृहीतमहावृक्ष समुत्क्षिप्त महाशिलम् ।
समतिष्ठत दुर्धर्षं परस्परकृतोद्यमम् ।

[(l 1) Ñ V1 2 B4 D13 समुत्क्षिप्य D4 समुत्क्षिप्त महाबल (for the post half) —(l 2) D13 समुत्तिष्ठन]

45 Ś2 om 45 (cf v l 39) —^{ab}) D7 G2 जघान (for जवेन) —V3 damaged from -प्लुत्य up to -बल Ñ1 D4 7 G2 [उ]त्प्लुत्य, D2 8 12 [आ]क्रम्य (for [आ]प्लुत्य) Ñ1 B3 D4 13 तु (for च) D8 बलस् (sic) (for पुनस्) Ñ1 V2 B1 3 D1–4 7–13 G1 2 M3 तद्बल रक्षसा महत् (for ^{b}) Ñ2 V1 B2 4 जवेन समभिप्लु (B4 °प्लु)त्य पुनस्त-द्रक्षसा बल —D13 repeats 45^{c}–46 after 50 —^{c}) V3 D1 अभ्ययु, D4 अनुयात (hypm) (for अभ्ययात्) D3 अभिपेतु कपिश्रेष्ठ (sic) —^{d}) V2 3 D1 3 5–12 T1 G1 M3 पतगा (for पतग) —After 45, G (ed.) ins 1450* (followed by l 1–2 only of 1443*)

46 Ś2 G (ed) om 46 (for Ś2, cf v l 39) Ñ1 D4 repeat 46 after 1449* D13 repeats 45^{c}–46 after 50 —^{a}) Ñ V1 B2–4 D4 (Ñ1 D4 first time) 6 13 (both times) T2 3 -परामृष्ट-, V3 B1 D1–3 8 12 G2 M5 -परामर्शाद्, Cg t -परामर्श- (as in text) —^{b}) Ñ1 D4 (both second time) -विमृष्ट-, D6 -व्याविश्र- (sic), T2 -व्याविद्ध-, T3 -व्याविष्ट- D7 G2 -परिघाशत (for -परिघाशनि) V3 B1 D1–3 8 12 आमृष्टपरिघा (D2 12 °कनका)गद —After 46^{ab}, D2 ins, V3 B1 subst for 46^{cd}

1440* सग्राम सुमहारौद्र प्रवृत्त शोणितोदक ।

—^{cd}) V1 2 B4 सर्वं, D13 (both times) M2 घोर (for श्रेष्ठं) Ñ1 D4 (both first time) भूय समुपशोभितं, Ñ1 D4 (both second time) भूय समभिशोभत (D4 °ते), Ñ2 V1 B2–4 भूयस्तत्समशोभत, V2 D7 9–11 13 (both times) M1 भूय परमशोभत (for ^{d}) D3 राक्षसानामभूत्तत्र मेघाना स्वनितमिव —For 46^{cd}, D1 2 8 12 subst

1441* ऋक्षनादस्वनश्चित्रो दीप्तिमाञ्शुशुभे भृशम् ।

[D1 दक्ष कदबनश्चित्र- (sic), D2 हरिरक्ष कदबोत्र (for the prior half)]

—After 46, Ñ1 (after first occurrence) 2 V1 2 B2–4 ins

1442* हरिबाहुपरामृष्ट महावृक्षशिलायुधम् ।
वानराणामपि बल भूयस्तत्समशोभत ।

[(l 2) Ñ1 B3 बल घोर (for अपि बल) Ñ1 भूय परम-शोभित (for the post half)]

—After 46, D3 5–7 9–11 13 (after first occurrence) S ins, Ñ1 cont after 1442* and repeats after 46 (r), Ñ2 V1 2 B4 cont l. 1–2 after 1442*, repeat l 1–2 and ins l 3–6 after 1450*, V3 B1 cont l 6 only after 1440*, B2 cont l 1–2 and l 5–6 after 1442*, repeating them after 1450* and ins l 3–4 after 48^{ab} (second occurrence), B3 cont l 1–2 after 1442*, repeats l 2 and ins l 3–6 after 48^{cd} (first occurrence) and repeats l 1 after 1450*, D1 2 8 12 cont l 6 only after 1441*, while D4 ins for the first time after 46 (first occurrence), repeating after 46 (r), G (ed) cont l 1–2 only after 1450*

1443* तत्रोन्मत्ता इवोत्पेतुर्हरयोऽथ युयुत्सव ।
तरुशैलैरभिघ्नन्तो मुष्टिभिश्च निशाचरान् ।
तथैवापतता तेषा कपीनामसिभि शितैः ।
शिरासि सहसा जह्रू राक्षसा भीमदर्शना ।
दशनैर्हृतकर्णाश्च मुष्टिभिर्भिन्नमस्तका । [5]
शिलाप्रहारभग्नाङ्गा विचेरुस्तत्र राक्षसा ।

[(l 1) G2 मत्ता (for [उ]न्मत्ता) Ñ1 D3 4 (Ñ1 D4 first time) इवा (Ñ1 °व)पेतुर्, D5 इव चोत्पेतुर् (hypm.) (for इवोत्पेतुर्) Ñ1 D4 (both second time) D13 तत्र

56 64 63 तथैवाप्यपरे तेषां कपीनामसिभिः शितैः ।
प्रवीरानभितो जघ्नुर्घोररूपा निशाचराः ॥ ४७

घ्नन्तमन्यं जघानान्यः पातयन्तमपातयत् ।
गर्हमाणं जगर्हान्यो दशन्तमपरोऽदशत् ॥ ४८

मह्य(D4 वाला) इवानेदुर्, Ñ2 V1 2 B2 4(all first time) तत पेतुरिवोन्मत्ता, Ñ2 V1 2 B2.3(m. also).4 (all second time) G(ed) ततो नेगात्समुत्तस्थुर्(G[ed] °त्तेतुर्), B3(first time) ततोन्मत्ता इवापेतुर्, B3(second time, orig) तत्र मह्या इवोन्नेदुर् (for the prior half) D7 कपयस् (for हरयो) Ñ V1 2 B2-4 D3.4(all except D3 first time) ते, Ñ V1 B2-4 D4 (all second time).13 वै, V2(second time) हि (for स्य). M5 ततो मुहूर्तादुत्पेतु-र्हरियूथा युयुत्सव .—(l 2) D6 T1 तत, M6 वृक्षै (for तरु). T2.3 M5 उ(T2 अ)पघ्नतो Ñ1 B2.3 D4(all first time) उरु(D4 °ग्र)वेगस्तरुश्रेष्ठैराहता(Ñ1 D4 °त)श्चैव मुष्टिभि, Ñ1 (second time) तरुश्रेष्ठैस्तलश्रेष्ठैरुवर्तैर्मुष्टिभिस्तथा, Ñ2 V1.2 B3.4 (all second time) ते तु(B3 तरु-)शैलैस्तल(Ñ2 °ले, V2 B4 °था)श्रेष्ठै(Ñ2 illeg. after ष्ठ)रुद्यतैर्मुष्टिभिस्तथा, B2 (second time) ते तु शैलस्तले श्रेष्ठै मुष्टिभि पनिताल्तथा, D3 प्रगृह्य वृक्षैस्तरुश्रेष्ठैरुद्यतैश्चापि मुष्टिभि, D4(second time) तत्र श्रेष्ठतलश्रेष्ठैरुद्यतैर्मुष्टिभिस्तथा, D13 * * * * म तु श्रेष्ठैरुद्यतैर्मुष्टिभिस्तथा —Ñ1 D4(both first time) om. l 3-4. D3 transp. l 3-4 and l 5-6 —(l. 3) D13 श्रेष्ठा (for तेषां). G1 हरीणाम् (for कपीनाम्) D8 इषुभि (for असिभि). Ñ2 B2 D6 T2 3 शरै (for शितै). D7 9-11 G2 हरीणां निशित शरै (for the post half) —(l. 4) D3 ते तदा, D4 (second time) शिरसा (for सहसा). Ñ1 (second time) B2 3 D4 (second time) M6 जघ्नू (for जहू) Ñ2 V1 2 B2-4 D7 9-11 13 M1 2 5 -विक्रमा' (for -दर्शना). D3 भीम-राक्षसपुंगवा (for the post half) —After l 4, B2 repeats 48^{cd}, while B3 ins

1443(A)* कपयोऽपि पराक्रान्तास्तथवानिष्टचेतस ।
विचेरू राक्षसबले सर्वव्ये कृतनिश्चया ।

—(l 5) Ñ1 B2(both first time) कृतकर्णाश्च, Ñ1 V1 2 B4 D4 13(Ñ1 D4 second time) हृ(D13 हृ)तकर्णाश्च, Ñ2 B3 हृतकंठाश्च, B2 (second time) क्षतकर्णाश्च, D6 7.9 10 M1 5 हृतकर्णाश्च (for कृतकर्णाश्च). Ñ1 B2 D4(all first time) शिलानिष्पिष्ट-, Ñ1(second time) 2 V1.3 B2(second time)3 4 मुष्टिनिष्पिष्ट-, D3 शिलाविक्षिप्त-, D4(second time).13 मुष्टिभि पिष्ट-, D5 T1 M3 मुष्टिनिष्कीर्ण-; D9 G1 3 मुष्टिभि की(D9 शी)र्ण- (for मुष्टिभिर्भिन्न-).—D10 om l. 6 —(l. 6) Ñ1 B3 D4 (Ñ1 D4 second time) नल-, Ñ2 V1.2 B2 (second time) 4 तरु- (for शिला-). V1 2 B4 -समया, D9 -भिन्नागा, T2 3 M1 2 -भग्नाश्च (for -भग्नाङ्गा) Ñ1 B2 D4 (all first time) सर्वगात्रविनिर्भग्ना(D4 °भिन्ना), V3 B1 D1-3 8 12 सर्वे ते वलिमिभिन्ना, D6 शिलाद्रिवरभग्नाश्च, D13 ततप्रहारा भग्नाश्च (for the prior half) Ñ1 B2 D4(all first time) निपेतुस्, D5 विनेदुस् (for विचेरुस्)]

—D13 cont

1444* अन्योन्यमभिकर्षन्तो परस्परजिघांसया ।

—D13 further cont., Ñ1 B2 D4 cont after l. 6 (r.) of 1443*, Ñ3 V1 2 B3.4 cont after 1443*, G (ed.) ins after 47

1445* मुष्टिभिर्वज्रनिष्पेषैर्निष्पिष्टा राक्षसर्षभा ।
निपेतुर्वायुमथिता भग्ना इव महाद्रुमाः ।

[D4 om. l 1.—(l. 1) Ñ2 B4 वानरर्षभा —(l 2) Ñ2 V1.2 B2.4 वरुणा, B3 निष्पेतुर्. Ñ1 चाप- (for वायु-).]

—Then Ñ V1 B4 D4 repeat 48, while B2 repeats 48^{ab} (followed by l 3-4 of 1443*), B3 repeats 48^{cd}, D13 reads 45^{c}-46, 1443*, 1444* and 1445* erroneously

47 Ś2 om 47 (cf. v.l 39). D4 om 47^{ab} D9 G1 3 M3 5 read 47 (var.) twice. B(ed.) reads 47 (var.)twice(second time within brackets). K(ed) reads 47 (var.) twice and reads 47 after 1446* for the third time within brackets. —^{ab}) Ñ1 B3 अथ, D6 तदा (for तथा). Ñ1 B3 D13 [अ]न्ये, B4 च (for [अ]पि). D6 T2 3 शरै. (for शितै). Ñ2 V B1 3 4 D1-3.5.9 13 T1 G1 3 M3 5 K(ed.) (D9 G1 3 M3 5 K[ed] first time) अभिल(B3 D3 °पि ल, B4 °पि र, D13 °तिल)क्षिता, D8 12 अभिताडिता (for असिभि शितै.) Ñ2 B2 कपयो नाभिलक्षिता (for ^{b}). G(ed.) आपततस्तथैवाशु कपयो भीमविक्रमा .—D5 7 T1 read 47^{cd} (var.) twice —^{c}) Ñ V1 2 B2-4 D7 10 13 B(ed) K(ed.) (D7 B[ed] K[ed] first time) प्रवरान्, D4 प्लवगान्. Ñ V1 2 B2 3 D4 13 अभिसजघ्नु(B3 °घ्नू), B4 अभिजघ्नुश्च, G1.3(both first time) अभितो जहु (G3 °घ्नू) (for अभितो जघ्नु) D5-7 9 T G M3 5 B(ed.) K(ed) (D5 7.9 T1 G1 3 M3 5 B[ed] second time, K[ed.] second and third time) हरिवीरा (G1 वानरैर्हरी)निजघ्नुश्च(D7 9 G1 °स्ते) —^{d}) K (ed, third time) महाबला. (for निशाचरा). Ñ V1 2 B2-4 D4 5 7 9 13 T1 G1 3 M3 5 K(ed) (D5 7 9 T1 G1.3 M3 5 K[ed] first time) राक्षसाना(B3 °सास्ते, D4 °सास्तु) तरस्विना(B3 D4 °न), V3 B1 D1-3 8 12 राक्षसा-नंतरे स्थितान्. —After 47, V2 reads 50, G(ed) ins 1445*, whereas K(ed.) ins within brackets after the second occurrence of 47

1446* अभिपेतुर्महाकाया प्रीतियुक्ता महाबला ।
राक्षसा वानरान्रोषादसिबाणगदाधरा ।

48 Ś2 om 48 (cf. v l. 39) Ñ V1 B4 D4 repeat 48 after 1445* B2 repeats 48^{ab} (followed by l 3-4

देहीत्यन्यो ददात्यन्यो ददामीत्यपरः पुनः ।
किं क्लेशयसि तिष्ठेति तत्रान्योन्यं बभाषिरे ॥ ४९

समुद्यतमहाप्रासं मुष्टिशूलासिसंकुलम् ।
प्रावर्तत महारौद्रं युद्धं वानररक्षसाम् ॥ ५०

of 1443*) after 1445* and 48^{cd} after l 4 of 1443* D13 reads 48 twice —^{ab}) D4 (first time) स्रुतम्, D6 निघ्नतम् (hypm) (for घ्नन्तम्) Ñ1 V1 B4 (all first time) transp अन्य and [अ]न्य D13 (first time) घूर्णमन्यो जघानान्य (for ^{a}) Ñ1 D4 (both second time) क्लेशयतम्, D1-3 8 12 पतितोन्यम्, D13 (first time) तत्रान्योन्यम्, D13 (second time) [ऽ]त्त क्लेश तम् (for पातयन्तम्) V3 B1 घ्नतमन्येप्यपरतो येन्योन्यमभ्य (V3 °मि)- पातयन् —V3 repeats 48^{cd} after 1447* B3 repeats 48^{cd} after 1445* —^{c}) D1 गर्हयत, D13 (second time) गर्हमाणो D1 3 5 T1 G1 M3 जगर्हे (for जगर्ह). Ñ1 B3 D4 (all first time) जिघृक्षुर (B3 °म)न्यो जगृहे, Ñ2 V2 B2.4 D13 (all first time) जिघृक्षुर (Ñ2 V2 B2 °म)न्यो जग्राह, V1 (first time) गृहीतमन्यो जगृहे —^{d}) Ñ V B D1-4 8 12 13 (Ñ V1 2 B2-4 D13 both times, D4 second time) अदद्यात्तथा (V2 [second time] 3 B1 2 D2 3 13 [B2 D13 both times] °दा), D4 (first time) दशनैस्तथा (for अपरोऽदशत्).—After 48 (first occurrence), Ñ V1.2 B2 4 D4 13 ins, B3 ins after the second occurrence of 49^{ab}.

1447* प्रदीप्तास्यास्तथा चान्ये प्रहारैश्च प्रमोहिताः ।
क्लिश्यमानास्तथा चान्ये क्लेशयन्त पृथक्पृथक् ।

[(l 1) Ñ1 D4 13 प्रदीतैर्व, B2 प्रदीप्ताश्च Ñ1 B3 D4 13 सैन्ये (for चान्ये) B2 प्रहारेण (for प्रहारैश्च) Ñ1 B3 D4 प्रहारेणाभि (B3 °ण प्र)पीडिता, V1 प्रहारैरिव मोहिता, D13 प्रहारेणाथ पीडिते (for the post half) —After l 1, B2 3 ins

1447(A)* किं हन्मीति किं हसीति तत्रान्योन्यमभाषत ।

[B2 द्विष्टोसि मा हसि किं ते (for the prior half)]

—(l 2) B2 ह्रष्यमाणास, B3 (*sup lin* also) क्षिप्यमानास् (for क्लिश्यमानास्) D4 क्लेशतश्च (for क्लेशयन्त) B3 (orig) om (hapl) first पृथक् Ñ2 V1 2 B2 3 (*sup lin* also) 4 ततस्ते पतिता पृथक् (for the post half)]

—After 1447*, Ñ V1 B2 4 D4 read 50

—After 48^{cd} (first occurrence), B3 repeats l 2 and ins l 3-6 of 1443* —After 48 (r), D4 ins 1452*

49 S2 om 49 (cf v l 39) G (ed) transp 49 and 50 B3 reads 49^{ab} (var) twice —^{a}) Ñ1 B3 (both times) D13 ददामी (D13 °नी)ति, Ñ2 V1 B2 4 गृह्णाणेति (for ददात्यन्यो) —^{b}) Ñ1 B3 (first time) D13 प्रतीच्छेति, V1 B1.4 D1 ददानीति, B3 (second time) गृह्णाणेति (for ददामीति) Ñ1 B3 (both times) D4 13 M1 2 पुन (for [अ]पर) D6 T3 पर (for पुन) —After 49^{ab} (second occurrence), B3 ins 1447* —^{c}) T क्लेशयति, G1 क्षेपयसि, Cv r g as in text (for क्लेशयसि) Ñ3 B2 तिष्ठ तिष्ठेति चान्योन्य (B3 वा चान्ये), V1 B1 D1-3 8 12 क्रिश्ना (V B1 °ष्टो)सि किं मा (V3 B1 D2 मा) हि (V3 D1 3 ह्)सीति, D4 किं चास्तीति क्रिमाहति —G2 repeats erroneously 49^{d}-51^{a} (including 1448*) after 51^{a} —^{d}) V3 B1 D4 तदा (for तत्र) V2 अब्रुवस्तदा (hypm.), V3 B1 D1-4 8 12 अभाषत (for बभाषिरे) Ñ1 D13 तत्रान्यस्त्वभ्यभाषत, Ñ2 V1 B3 (m also) 4 तत्रान्ये त्वब्रुवस्तदा (B3 °था), B2 [ऽ]न्येह तिष्ठस्तथा तथा (sic), B3 (orig) तत्रानास्त्यब्रभाषत (sic) —After 49, D6 7 T2 3 read 52^{ab}, while D9-11 G M3 5 ins

1448* विप्रलम्भितशस्त्र च विमुक्तकवचायुधम् ।

[Cf 52^{ab} (var.) D11 G2 3 M5 विप्रलभित- G1 3 M3 5 वस्त्र, G3 -वक्त्र (for -शस्त्र) G3 -वन (for -[आ]युधम्)]

50 S2 om 50 (cf v l 39) Ñ V1 B2 4 D4 read 50 after 1447* V2 reads 50 after 47 G (ed.) transp 49 and 50 —^{a}) B2 D13 तमुद्यत- B3 -प्राप्त-, D9 पाश (for प्रास) V3 B1 D1-3 8.12 तद्व्यतगदाप्रास (V3 D2 8 12 °स-) —^{b}) D8 12 M5 शक्ति-, D13 G M1-3 यष्टि- (for मुष्टि-) D9-11 -कुतल (for -सकुलम्) —^{cd}) G3 -युद्ध रौद्र (by transp) —After 50, Ñ V1 2 B2-4 D4 ins

1449* तेऽभिपेतु रणे शूरा पतगा इव पावकम् ।

[D4 निपेतु Ñ1 B3 ते निपेतुर्महाज्वाल (for the prior half) Ñ1 B3 पतग D4 पावके]

—Thereafter Ñ1 D4 repeat 46 and 1443*

—After 1449*, Ñ2 V1 2 B2-4 cont, G (ed) ins after 45

1450* तेषा भुजपरामर्शात्सृष्टाश्चाशनय शर ।
वानराणा बल श्रेष्ठ न्यपतन्त सहस्रश ।

[Cf 46 —(l 1) Ñ3 बलक्षिप्त, B3 -परामर्- (for -परामर्शात्) V1.2 निसृष्टाशनय, B2 सृष्टात्मशनय (sic) B3 विमृष्टा परिघाशने (sic), B4 गक्षसा निशिते शरै (sic) (for the post. half) —B3 reads l 2 in marg —(l. 2) B3 बलश्रेष्ठ, B3 बले श्रेष्ठे, G (ed) बलश्रेष्ठे. Ñ2 B3 न्यपतश्च (for न्यपतन्त)]

—Then Ñ2 V1 2 B4 repeat l 1-2 and ins l 3-6 of 1443*, B2 repeats l 1-2 and l 5-6 of 1443*, B3 repeats l 1 of 1443*, G (ed) cont l 1-2 only of 1443*

52 58 57 वानरान्दश सप्तेति राक्षसा अभ्यपातयन् ।
राक्षसान्दश सप्तेति वानरा जघ्नुराहवे ॥ ५१
विस्रस्तकेशरसनं विमुक्तकवचध्वजम् ।
बलं राक्षसमालम्ब्य वानराः पर्यवारयन् ॥ ५२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः ॥ ६२ ॥

—After 50, D13 repeats 45^{c} – 46

51 Ś2 om. 51 (cf v l 39) V3 B1 D5 T2 om. 51^{ab}. B4 D1–3 8 12 M1 2 transp. ^{ab} and ^{cd}.—^{ab}) B4 राक्षसा (for वानरान्) —After 51^{a}, G2 repeats erroneously 49^{d} – 51^{a} (including 1448*). Ñ2 V1 2 B2 हि न्यपातयन्, D6 T1 3 G3 M1 2 5 ह्य(G3 M1.2 चा)भ्यपा (D6 °वा)तयन्, D7 9–11 G2 M3 जघ्नुराहवे, G (ed) अभ्यपातयन् (for अभ्यपातयन्). Ñ1 B3 D4 13 पातयामासु (Ñ1 D13 °स) राक्षसा (Ñ1 D13 °स·), B4 वानरांश्च न्यपातयन् (for ^{b}) D1–3 8 12 वानरानपि सप्ताष्टौ दश राक्षसपुंगवा .—V1 B2 3 D9–11 om (V1 B2 hapl ?) 51^{cd} B (ed) reads 51^{cd} within brackets.—^{cd}) B4 G2 वानरा, D2 रक्षसा (for राक्षसान्) D6 T2 3 M1 2 5 transp राक्षसान् and वानरा Ñ2 V2 D7 G (ed) च न्य(D7 त्वभ्य, G [ed] ते न्य)पातयन्, D4 13 M3 चाभ्य (D13 तत्र, M3 चाभ्य)पातयन् (for जघ्नुराहवे). Ñ1 वानरस्तत्र पातयत्, B4 G2 राक्षमानभ्य(B4 °न्हि न्य)पातयन् (for ^{d}). ꣿ Cg वानरान्दश सप्तेति । राक्षसा दश सप्तेत्यनेन प्रकारेण वानरान् जघ्नु । वानराश्च दश सप्तेत्यनेन प्रकारेण राक्षसानभ्यपातयन्निति सबन्ध ꣿ

52 Ś2 om 52 (cf v l 39) G2 om 52^{ab} D6 7 T2 3 read 52^{ab} after 49 —^{a}) D5 T1 M3 -वसनं (for -रसन) Ñ1 V3 B1 3 D4 प्रति(Ñ1 B3 °वि)लंभि(B1 3 D1 °वि)तवस्त्रांश्च(Ñ1 B3 D4 °स्त्र च), Ñ2 V1 2 B2 4 D6 7 9–11 T2 3 G1 M1 2 5 विप्रलभि(D6 11 T2 G1 M1 2 5 °वि)तव(D7 T2 3 °श)स्त्रं च, D1–3 8 12 G (ed) प्रति (G [ed.] विप्र)लवि(D8 °सि)तवस्त्राश्च, D13 विपुल विचित्रमस्त्र.—^{b}) D5 T1 G3 M3 विध्वस्त-, D8 12 प्रमुक्त- Ñ2 V1 2 B2 3 (m, orig as in text) 4 D6 7 9 T2 3 M1 2 -[आ]युध, V3 B1 D1–3 8 12 -[आ]युधान् (for -ध्वजम्) D4 विमुक्तकरकद्युतं (sic).—^{c}) V2 केचिद् (for बलं). T3 आलब्य (for आलम्ब्य). Ñ V1 B2–4 D4 13 G (ed) केचिद्राक्षसमा(G [ed.]°साना [unmetric])साद्य, V3 B1 D1–3 8 12 राक्षसान्संप्रलंब्या(V3 °लंभ्या, B1 °लक्ष्मा [sic])शु —After 52, Ñ2 V2 3 B1–3 D1–3 8 12 ins

1451* वानरा राक्षसाश्चैव व्यतिपक्ता· परस्परम् ।
आविष्टा इव युध्यन्तश्चक्रुस्तुमुलमद्भुतम् ।

[B3 reads l 1 in marg.—(l 1) G (ed) वानरान् (for वानरा). Ñ2 V2 3 B3 3 व्यतिसक्ता, D2 3 व्यतिपिक्ता (sic), G (ed) वारयत —Ñ2 B2 3 om l 2 —(l 2) V3 प्रविष्टा D2 आदिष्टा V2 3 B1 क्रुद्धास्ते (for युध्यन्तश्च). V3 B1 उत्तम (for अद्भुतम्) V2 चक्रुस्तु तुमुल महत् (for the post half).]

—Ñ2 V2 B2 3 cont, V1 B4 D13 ins after 52, D4 ins. after 48 (r.)

1452* तत्ससक्ततलप्रासं मुष्टिखड्गपरश्वधम् ।
प्रवृत्त सकुलं युद्ध तदा वानररक्षसाम् ।

[(l 1) B4 उत्ससक्त- V1 B4 -बल- (for -तल-) D4 तत ससक्तमान च, D13 तत्ससक्त च तत्प्रास (for the prior half) —B3 reads from the post half of l 1 up to l 2 in marg D4 प्राससुष्टि- (for मुष्टिखड्ग-). Ñ2 V1 D4 13 -परस्वध.]

—Thereafter D13 cont. a passage relegated to App. I (No 42).

Colophon V3 B1 D1 8.12 om. (cont. the Sarga) —*Kānda name* D2 om, Ñ B2–4 D4.13 लंकाकांडे. —After Kānda name, D13 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name* Ñ1 उल्कानिपात, Ñ2 V1 2 B2–4 D2 3 13 सकुलयुद्ध, D4 उल्कापात ; D9 लंकादीपनो राक्षसान्युद्ध —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B2 D2 4 13 om, Ñ2 56, V1 55, V2 54, B3 49; B4 D9 52, D8 57, D5–7 10 11 T1 G M3 5 75, T2 80, T3 82, M1 2 76 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम.

६३

प्रवृत्ते संकुले तस्मिन्घोरे वीरजनक्षये ।
अङ्गदः कम्पनं वीरमाससाद रणोत्सुकः ॥ १

आहूय सोऽङ्गदं कोपात्ताडयामास वेगितः ।
गदया कम्पनः पूर्वं स चचाल भृशाहतः ॥ २

स संज्ञां प्राप्य तेजस्वी चिक्षेप शिखरं गिरेः ।
अर्दितश्च प्रहारेण कम्पनः पतितो भुवि ॥ ३

हतप्रवीरा व्यथिता राक्षसेन्द्रचमूस्तदा ।
जगामाभिमुखी सा तु कुम्भकर्णसुतो यतः ।
आपतन्तीं च वेगेन कुम्भस्तां सान्त्वयच्चमूम् ॥ ४

63

Ś1 om Sarga 63 (cf. v l 6 62 1) V3 B1 D1 8 12 cont the previous Sarga

1 Ś2 om from 1 up to पतितौ in 13ᵃ (cf v.l 6.62 39) —ᵃ) M1 2 प्रवृद्धे, Cg k t as in text (for प्रवृत्ते). Ñ V1 2 B2-4 D4.13 M1.2 युद्धे, V3 B1 D1-3 8 12 [ऽ]त्ययं (D3 °र्थे), L (ed) व्ययं (for तस्मिन्) —ᵇ) D6 T2 3 रणे (for घोरे) Ñ V1 B2 4 D4 तदा (B4 °था) वानररक्षसा, V2 3 B1 3 D1-3 8 12 13 तस्मिन्वीरवरक्षये (V3 °समागमे) —ᶜ) Ñ V1 2 B4 वज्रकण्ठश्च, V3 B1 3 D1 2 8 12 13 [ऽ]कम्पन वीरम्, B2 वज्रकण्ठेन (for कम्पन वीरम्) D4 अकम्पनस्ततो वीरम् —ᵈ) V3 B1 D1-3 8 12 13 -[उ]त्कट (for -[उ]त्सुकः). Ñ V1 2 B2 4 समतौ (B2 °तो) रणमूर्धनि —After 1, Ñ D4 ins , while D13 ins after 1ᵃᵇ

1453* अतिप्रवृत्ते युद्धे तु रौद्रे वानररक्षसाम् ।

[D13 अ प्रवृत्ते तु (for अतिप्रवृत्ते) D4 च (for तु) D13 transp युद्धे and रौद्रे]

—After 1, D13 ins

1454* तत स शक्तिप्रासैश्च मुष्टिखड्गपरश्वधैः ।
गदयाकम्पनो वीरो निजघान महाकपिम् ।

2 Ś2 om 2 (cf v l 1) —ᵃ) Ñ V2 B3 D4 13 समाहूय (for आहूय सो) B1 D1-3 8 12 अपि, B2 क्रोधात्, G1 वेगात् (for कोपात्) —ᵇ) D13 दारयामास Ñ V1 2 B2-4 D4 13 राक्षस (for वेगित) —ᶜ) Ñ V1 2 B2-4 स्वगद , D2 [अ]कपन, D9 कपन, D13 कपित , G (ed) चागद (for कम्पन) V3 B1 D1-3 8 12 श्रीमान् , G1 क्रुद्धो (for पूर्वं) —ᵈ) Ñ1 B2-4 G1 स- (for स) V3 B1 D1-3 पपात (for चचाल) Ñ V2 B3 D4 13 G (ed) ह(B3 [with hiatus] इ)तस्तत (G [ed]°दा), V3 B1 D1-3 8 12 [अ]चलोपम , G1 3 M1 2 भृश हत , M5 भृशार्दित (for भृशाहत) —After 2, D4 ins

1455* गदयाभिहतस्तत्र मुमोह स महाबल ।

3 Ś2 om 3 (cf v l 1) —ᵃ) M3 प्राप (for प्राप्य) D3 सज्ञा प्राप्य स (by transp) Ñ D4 13 प्रतिलभ्याथ (D4 °भ्याशु, D13 °भ्यैव), B3 सम्प्रणयेव (sic) (for प्राप्य तेजस्वी) —ᶜᵈ) Ñ V1 2 B2 [ऽ]द्रि-, B4 [ऽ]ति-, D5 T1 तत्-, G1 3 तु (for च) D4 आवृणिते (for अर्दितश्च) D9 प्रहारस्य (sic) Ñ V1 2 B2 4 वज्रकण्ठोपतद्भुवि, B3 D4 13 पपाताकम्पनो युधि (D13 भुवि) (for ᵈ) V3 B1 D1-3 8 12 मूर्ध्नि स (V3 B1 D12 तत्)प्रापतत्तस्य स पपात ह(V3 B1 त)तो भुवि —After 3, V1 2 B2.4 ins

1456* वज्रकण्ठे हते तस्मिन्नङ्गदेन महात्मना ।,

while B3 ins

1457* वानरा राक्षसाश्चैव व्यतिपक्ता परस्परम् ।
खड्गधा(यु)ष्टितलप्रासशक्तिमुष्टिपरश्वधम् ।

—Then B3 cont , V1 2 B2 4 cont after 1456*, while Ñ D5-7 9-11 13 S ins a long passage relegated to App I (No 43) after 3

4 Ś2 om 4 (cf v l 1) —ᵃ) V3 B1 D1-3 8 12 मथिता (for व्यथिता) —ᵇ) Ñ2 B3 4 D7 9-11 तथा (for तदा) Ñ1 V3 B1 D3 8 12 13 राक्षसेंद्रस्य सा चमू , D1 2 राक्षस(D1 °सेंद्र[hypm])स्य महाचमू , D4 राक्षसे तु मृते तदा —D5 om (hapl) from 4ᶜ up to l. 3 of 1458* —ᶜ) B3 विमुखी, D2 [अ]भिमुख (for [अ]भिमुखी) Ñ1 B3 4 D4 13 -भूता, Ñ2 V2 B2 भूत्वा, V1 illeg , V3 B1 D1-3.8 12 तूर्णं (for सा तु) —ᵈ) B1 4 D4 6 G1 3 -सुतौ, D10 11 M1 2 Ck t -[आ]त्मजो (for -सुतो) —ᵉ) D4 om च (subm) B4 आपतन्तीव, D6 T2 3 आपतती तु G3 सन्नेन (for वेगेन) G2 विद्रुतात्राक्षसान्दृष्ट्वा —ᶠ) D1 3 transp कुम्भस् and ता M1 2 वारयच्च (for सान्त्वयच्). Ñ V1 2 B2-4 D4 दृष्ट्वा कुभ (Ñ1 कुभो दृष्ट्वा) स्वकां (D4 °भस्तु ता) चमू ※ Cm g t सान्त्वयत् । अडभाव आर्ष (Cg t °यत् असान्त्वयत्) ※ —After 4, Ñ V1 2 B2-4 D4 (only l 1-2) G (ed , only l 1 [followed by 1459*] and l 4) ins , while D6 (after 4ᵃᵇ only l 4 owing to om) 6 7 9-11 13 (only l 4) S ins l 2-4 after 4 , whereas V3 B1 D1-3 8 12 ins only l 1 after 4

1458* सान्त्वयामास वचसा विक्रमे कृतनिश्चय ।
अथोत्कृष्ट महावीर्यैर्लब्धलक्षे प्लवगमैः ।
निपातितमहावीरा दृष्ट्वा रक्षश्चमूं तदा ।
कुम्भ प्रचक्रे तेजस्वी रणे कर्म सुदुष्करम् ।

[(l 1) D4 शातयामास —D6 reads l 2 in marg —(l 2) B3 तथा (for अथ) D3 6.7 T3 G2 [उ]त्कृष्टे,

37 38 75 स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठः प्रगृह्य सुसमाहितः ।
मुमोचाशीविषप्रख्याञ्शरान्देहविदारणान् ॥ ५
तस्य तच्छुशुभे भूयः सशरं धनुरुत्तमम् ।
विद्युदैरावतार्चिष्मद्द्वितीयेन्द्रधनुर्यथा ॥ ६
आकर्णकृष्टमुक्तेन जघान द्विविदं तदा ।
तेन हाटकपुङ्खेन पत्रिणा पत्रवाससा ॥ ७
सहसाभिहतस्तेन विप्रमुक्तपदः स्फुरन् ।
निपपाताद्रिकूटाभो विह्वलः प्लवगोत्तमः ॥ ८
मैन्दस्तु भ्रातरं दृष्ट्वा भग्नं तत्र महाहवे ।
अभिदुद्राव वेगेन प्रगृह्य महतीं शिलाम् ॥ ९

G1 M1.2 [उ]त्कृष्ट(G1 °ष्टं), Ct as above (for [उ]त्कृष्ट). V2 3 B1 D1–3 8 12 -वेगेद् (for -वीर्यद्) D4 सोऽकुप्यत महावीर्यद्, M5 अभो महावीर्यवीरद् (for the prior half) B1 -लक्ष्य, D3 8 12 T2 3 -लक्ष्ये, Cm t as above (for -लक्ष्ये). Ñ V1 B2–4 D4 वानरैर्निशताशिभि (for the post half) —(l 3) V2 B3 4 नि(B3 आ)पातितां (for निपातित-) Ñ2 B2–4 -महावीर्यां(B3 °र्या) (for °वीरा) T3 तथा, M3 तत (for तदा). Ñ V1 2 B2–4 दृष्ट्वा ता राक्षसीं चमूम् (for the post. half) —(l 4) B2 4 करिष्यम (for प्रचक्रे). V2 D13 मुदु कर]

—Then Ñ V1 2 B2–4 D4 13 cont, while G(ed) cont after l 1 of 1458*

1459* सचचालाथ संक्रुद्धः कुम्भकर्णसुतस्तदा ।

[Ñ2 [अ]ति- (for [अ]थ) D4 स चचाल च Ñ1 B3 D13 G(ed) निपपात च(G[ed] उत्पपात तु) वेगेन (for the prior half)]

—Thereafter Ñ1 B2 3 D13 further cont

1460* ततो वीरं समुत्कृष्टं लब्धलक्ष्यैः प्लवंगमैः ।

[Cf. l. 2 of 1458*.]

5 Ś2 om 5 (cf v.l. 1). —a) B1 सर्व- (for धनुर्) V3 धन्विन —b) V3 B1 D1–3 वि(D2 नि)कृष्य, B3 D13 आरोप्य, D8 12 विरथ (for प्रगृह्य). V3 सुमहाबल, B3 सुसमाहितं. —c) M5 च रवि- (for [आ]शीविष-) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 -प्रख्य, D13 -मुखान् (for -प्रख्यान्) —d) T3 देव- (for देह-) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 शर देहविदारण, V3 B1 D1–3 8 12 शरान्हरिषु वीर्यवान्

—After 5, Ñ V1 2 B2–4 D4 ins

1461* तत क्रोधसमाविष्टो मैन्दो वानरयूथपः ।
ववर्ष शैलवर्षाणि तस्मिन्संग्राममूर्धनि ।
मैन्दस्तु शैलवर्षेण शरवर्षेण राक्षसः ।
अन्योन्य समरे तस्मिन्प्रवृष्टौ तोयदाविव ।

[(l 1) B3 तत्तु, G(ed) तत्र (for तत) D4 कोप- (for क्रोध-). Ñ2 मैंद वानरयूथप (for the post. half) —(l 2) Ñ2 शर-, G(ed) शिला- (unmetric) (for शैल-) B4 -शृंगाणि (for -वर्षाणि) —(l. 3) B2 द्रुम-, G(ed) शिला- (unmetric) (for शैल-). D4 पूरयामास राक्षस (for the post half) —(l 4) Ñ1 B3 D4 प्रविष्टौ, Ñ2 प्रवृत्तौ (for प्रवृष्टौ). Ñ2 B2 यथा (for इव).]

6 Ś2 om. 6 (cf v.l. 1). —a) Ñ V B3 4 D4 13 तत्तस्य (by transp.), B1 2 ततोऽस्य (for तस्य तच्). Ñ V1.3 B2–4 D4 13 तत्र, B1 तूण (for भूयः) —b) Ñ1 -शब्द (for -शर). —cd) D5 T1 -ऐरावण-, Cm g t as in text (for -ऐरावत-) V3 B1 D1–3 8 12 विद्युन्नेवागतार्चिष्मद्, B3 विद्युद्विरिव त व्योम्नि, D13 विद्युद्विरावर्तं द्विर् (for °). B3 द्वितीयं तु, D1–3 वियतींद्र- (for द्वितीयेन्द्र-) Ñ V1.2 B2 4 D4 विद्युद्विरावृत व्योम्नि शक्रचापमिवापर.

7 Ś2 om. 7 (cf v l. 1). Ñ V B D1–4 8 12 13 transp ab and cd —a) B4 T3 G2 -[उ]त्कृष्ट-, D4 13 G1 M2 3 -[आ]कृष्ट- (for -कृष्ट-). Ñ2 आकर्णयत पूर्णेन (sic), V3 B1 आकुंडल विकृष्यै(V3 हरिष्यै [sic])न, D1–3 8 12 आकुंडलविकृष्टेन, M1 आकृष्टाकृष्णमुक्तेन (sic) —b) B3 D7 T2 G1 तथा, D6 13 तत (for तदा) Ñ V1 2 B2 4 D4 मैंद विव्याध राक्षस ; V3 B1 D1–3 8 12 विव्याध द्विविदं बली —c) V3 B1 D1–3.8.12 -वर्णेन (for -पुङ्खेन). —d) V3 B1 D1–3 8 चित्र-, D13 गात्र- (for पत्र-)

8 Ś2 om. 8 (cf. v l 1). —a) Ñ1 V2 B3 D4 13 स तदा, Ñ2 V1 3 B1.2 4 D1–3 8 12 स तथा (for सहसा) —b) Ñ1 B3 T1 G3 प्रविमुक्ताग(T1 G3 °क्तप)द, Ñ2 V2 B2 4 D4 G(ed)विमु(G[ed.]°यु)क्ताङ्गस्तथा(V2 B4 D4 °ङ्गस्तदा), D13 विमुक्तवदन ; Cg t as in text (for विप्रमुक्तपद) —V3 damaged from स्फुरन् up to °. B1 पद, B3 तदा, D6 T2 3 स्वरन्, Cg as in text (for स्फुरन्). —c) D4 स (for नि-) Ñ V1 2 B D9–11 त्रि- (for [अ]द्रि-). —d) D3 M1 2 द्विविद, D9–11 G1 विह्वलन्, Cg as in text (for विह्वल) Ñ V B D1–4.8. 12 13 गाढवेदन, M1 2 5 प्लवगर्षभ.

9 Ś2 om 9 (cf v.l 1) D4 reads 9ab twice —ab) Ñ V1 2 B3.4 D4(both times) द्विविदो (for मैन्दस्तु) G1 द्विविदं (for भ्रातरं). Ñ1 B3 D13 भग्नगात्र, M1 2 प(M1 पा)तितं त D9–11 transp दृष्ट्वा and तत्र. Ñ2 V B1 2 4 D1–3 4(both times) 8.12 विह्वल(Ñ2 V1 2 B2 4 पतित, D4 पतत) गाढवेदन (for b). —c) V3 B1 D1–3 8.12 कुम्भमभ्यपतत्क्षिप्रं. —d) D1 3 गृहीत्वा (for प्रगृह्य) V D7 9–11 G1 2 विपुला (for महतीं) B2 स कुंभ कुपितस्तदा.

तां शिलां तु प्रचिक्षेप राक्षसाय महाबलः ।
विभेद तां शिलां कुम्भः प्रसन्नैः पञ्चभिः शरैः ॥ १०
संधाय चान्यं सुमुखं शरमाशीविषोपमम् ।
आजघान महातेजा वक्षसि द्विविदाग्रजम् ॥ ११
स तु तेन प्रहारेण मैन्दो वानरयूथपः ।
मर्मण्यभिहतस्तेन पपात भुवि मूर्छितः ॥ १२
अङ्गदो मातुलौ दृष्ट्वा पतितौ तौ महाबलौ ।
अभिदुद्राव वेगेन कुम्भमुद्यतकार्मुकम् ॥ १३
तमापतन्तं विव्याध कुम्भः पञ्चभिरायसैः ।
त्रिभिश्चान्यैः शितैर्बाणैर्मातंगमिव तोमरैः ॥ १४
सोऽङ्गदं विविधैर्बाणैः कुम्भो विव्याध वीर्यवान् ।
अकुण्ठधारैर्निशितैस्तीक्ष्णैः कनकभूषणैः ॥ १५
अङ्गदः प्रतिविद्धाङ्गो वालिपुत्रो न कम्पते ।
शिलापादपवर्षाणि तस्य मूर्ध्नि ववर्ष ह ॥ १६

---

10 Ś2 om 10 (cf v.l 1) D13 om (hapl, see var) 10–13 —^{a}) Ñ V1 2 B1 2 4 D1–3 सलता(V1 2 °प्रभा)-जाला(D1 °लैस्), V3 स भुजाभ्या च, B3 ज्वलिताकारा, D4 स तु क्षिप्र च, D8 12 सालनाल च, M1 2 5 तु विचिक्षेप (for तु प्रचिक्षेप) —^{b}) Ñ V B D1–4 8 12 तस्मै चि(Ñ V1 B2–4 D1 4 °स्मिश्चि)क्षेप र(Ñ1 B1 रा)क्षसे(Ñ2 V1 B4 D1 4 वक्षसि, D3 वानर) —^{c}) V3 B1 D1–3 ता विभेद (by transp), D8 12 त विभेद Ñ1 B1 3 तत, Ñ2 V2 3 B4 D1–4 8 12 तदा(V3 damaged from दा up to पञ्च in ^{d}) (for शिला) B4 D4 क्रुद्ध (for कुम्भ) —^{d}) Ñ V1 3 B2–4 D4 प्रहसन्, B1 D1–3 8 12 प्रमुक्तः, T3 प्रमित्रै (for प्रसन्नै) Ñ V1 2 B2–4 D4 सप्तभि (for पञ्चभि)

11 Ś2 D13 om 11 (cf v l 1 and 10 respy) —^{a}) Ñ V1 2 B2 4 चान्य निशित, V3 B1 D1–3 8 12 सायक तीक्ष्ण, B3 [अ]न्य सुपुख च, D4 चाप सशर, G [अ]न्य स सुमुख, M5 निशित कुम्भ (for चान्य सुमुख) —^{b}) V3 B1 D1–3 8 12 मुमोच सु(D3 च)समाहित —D1 om (hapl ?) from 11^{c} up to l 1 of 1462* —^{cd}) Ñ1 जघान सु-, B3 स जघान, D4 जघानाशु (for आजघान) Ñ V1 2 B2 4 द्विविद तदा(Ñ1 °त, Ñ2 B2 °धा) (for °दाग्रजम्) V B1 D2 3 8 12 वक्षस्यपि च तेनासौ मैन्द विव्याध राक्षस .

12 Ś2 D13 om 12 (cf v l 1 and 10 respy). —^{b}) Ñ V1 2 B2 4 द्विविदो हरि-, G (ed) द्विविद कपि- (for मैन्दो वानर-) G1 पुगव (for -यूथप) —^{c}) D4 स तदा (for मर्मणि) N1 त्वाशु, V1 [ऽ]त्यर्थं, D4 तस्य (for तेन) —For 12, V3 B1 D1–3 8 12 subst

1462* स वानरवरस्तेन मैन्द सुदृढमाहत ।
रुधिरानुगतो भूमौ निपपाताभिमूर्छित ।

[D1 om up to l 1 (cf v l 11) —(l 2) G (ed) रुधिराक्तस्ततो D2 8.12 हि (for [अ]भि-) V3 B1 [अ]चगेपम (for [अ]भिमूर्छित)]

13 D13 om 13 (cf v l 10) —^{ab}) B3 D4 G2 (sic) मातुल (for मातुलौ) V2 B4 पातितौ, B3 D4 पतित, D7 9–11 G1 मथितौ, G2 व्यथितौ (for पतितौ) Ñ2 B2 transp मातुलौ and पतितौ Ñ1 B3 D4 M1 2 च, Ñ2 V1 2 B3 4 D5–7 9–11 T1 G2 3 M3 तु (for तौ) Ñ1 B3 D4 महीतले, Ñ2 V1 2 B4 महारणे, B2 D7 G2 °द्रुते (for महाबलौ) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 ततोऽङ्गदस्तौ पतितौ(Ś2 om up to पतितौ) मातुलावभिजग्मिवान —V3 B1 om 13^{c}–17 —^{d}) D9 G1 उद्यम्य (for उद्यत) Ś2 D1–3 8 12 कुम्भमुद्यम्य वै शिला, Ñ1 D4 कुम्भकर्णात्मज तत, Ñ2 V1 2 B2–4 स कुम्भ(Ñ2 कुम्भ तु) कुपि(B2 3 पति)तस्तदा

14 V3 B1 om 14 (cf v l 13) Ñ V1 2 B2 4 D4 om 14^{abc} and read 14^{d} (var B4 तोयदं, D4 मानुषं [for तोमरैः]) in place of 15^{d} —^{a}) D2 13 तामापतन्तौ. Ś2 B3 D1–3 8 12 13 वेगेन (for विव्याध) —^{b}) D1–3 च त्रिभिर् (for पञ्चभिर्) D13 आशुगं (for आयसै) D6 G2 (unmetric) पचभि सायकै .—^{c}) D1 [अ]पि (for [अ]न्यै). Ś2 B3 D1–3 8 12 13 विभेदाशु, D9–11 त्रिभिर्बाणैर् (for शितैर्बाणैर्)

15 Ś2 V3 B1 3 D1–3 8 12 13 om 15 (for V3 B1, cf v l 13).—^{a}) B2 अगद (for सोऽङ्गद) Ñ V1 2 B2 4 D4 7 9–11 G बहुभिर् (for विविधैर्) —^{b}) Ñ B2 4 D4 वेगित, V1 2 वेगवान् (for वीर्यवान्) —^{c}) D7 M1 विशिखैस्, Cg as in text (for निशितैस्) Ñ V1 2 B2 4 D4 दृढै(D4 क्रोधात्) सुनिशितस्तीक्ष्णैर्, G आकर्णपूर्णै(G2 °मुक्त)र्निशितैस्(G3 °र्निशितैस्), M5 आकर्णधारैर्विविधैस् —Ñ V1 2 B2 4 D4 read 14^{d} (var B4 तोयदं, D4 मानुषं [for तोमरैः]) in place of 15^{d} —^{d}) M5 काचन- (for कनक-)

16 V3 B1 om 16 (cf v l 13) —^{a}) D9–11 -विद्धागो (for विद्धाङ्गो) Ś2 D1–3 8 12 स शरौघविभिन्नाङ्गो —D13 om (hapl) 16^{b}–17^{c} —^{b}) Ś2 D1–3 8 12 सपादप (D1 3 °प), Ñ V1 2 B2–4 D4 प्रतापवान्, G1 M1 2 5 (also as in text) न विव्यथे (for न कम्पते) ※ Cg न कम्पते नाकम्पत ※ —^{c}) Ś2 D1–3 8 12 शिलावर्षमाचिक्षेपात्मा —^{d}) Ñ V1 2 B2 D4 न्यपातयत्, B4 पपात ह (for ववर्ष ह) Ś2 B3 D1–3 8 12 ववर्ष सुचि(D1 3 रुधि)र रिपौ.

स प्रचिच्छेद तान्सर्वान्बिभेद च पुनः शिलाः ।
कुम्भकर्णात्मजः श्रीमान्वालिपुत्रसमीरितान् ॥ १७
आपतन्तं च संप्रेक्ष्य कुम्भो वानरयूथपम् ।
भ्रुवोर्विव्याध बाणाभ्यामुल्काभ्यामिव कुञ्जरम् ॥ १८
अङ्गदः पाणिना नेत्रे पिधाय रुधिरोक्षिते ।
सालमासन्नमेकेन परिजग्राह पाणिना ॥ १९
तमिन्द्रकेतुप्रतिमं वृक्षं मन्दरसंनिभम् ।
समुत्सृजन्तं वेगेन पश्यतां सर्वरक्षसाम् ॥ २०
स चिच्छेद शितैर्बाणैः सप्तभिः कायभेदनैः ।
अङ्गदो विव्यथेऽभीक्ष्णं ससाद च मुमोह च ॥ २१

---

17 V₃ B1 om 17 (cf v l 13). D13 om. 17[abc] (cf v l 16) —[a]) Ś2 B1 D1–3 8 13 ततश्च, D4 स च, G1 सप्र- (for स प्र-) Ś2 Ñ V1 2 B2–4 D2 3 8.13 वृक्षान्, D4 न्यून (for सर्वान्) —[b]) M5 बभंज (for बिभेद) G1 शिला Ś2 Ñ V1 2 B2 4 D1–3 8 13 च शिला.(Ñ1 V2 °तः) शरैः(D1 3 °रै), D4 निशितं शरैः (for च पुनः शिलाः) B3 शिलाश्च बिभिदे शरैः .—[c]) Ñ V1 2 B2 4 D4 -सुत (for -[आ]त्मजः) Ś2 B1 D1–3 8 13 शूरो (for श्रीमान्) —[d]) Ñ2 B3 -समीरिता (for °रितान्) B4 वालिपुत्र प्रतापवान्

18 [a]) D4 आयात त (for आपतन्त) V1 त प्रेक्ष्य, B2 वेगेन (for संप्रेक्ष्य) Ñ2 आपतत तु वेगेन —For 18[ab], Ś2 V3 B1 3 D1–3 8.12.13 subst

1463* समुद्यतशिलं क्रुद्धमापतन्तं सुवेगितम् ।

[B3 D1 3.13 तम् (for सम्-). Ś2 D8 12 समुद्यम्य शिलां. V3 B1 युद्धम् (for क्रुद्धम्)]

—[c]) Ś2 Ñ V1 2 B2 4 D9–11 M5 भ्रुवौ, V3 B1 स त, B3 D1 13 भूयो (for भ्रुवोर्) —[d]) Ñ2 V1 B2 4 अङ्कुशेनेव, D5 + + + सिव (om hapl.) (for उल्काभ्यामिव) —After 18, D6–7 9–11 S ins

1464* तस्य सुस्राव रुधिरं पिहिते चास्य लोचने ।

[D6 [अ]श्रु- (for [अ]स्य).]

19 [a]) D4 परम क्रुद्धो (for पाणिना नेत्रे) —[b]) Ś2 Ñ1 V2 3 B1 3 4 D1–4 8 12 13 वि(Ś2 D8 13 प्र, D12 स)मृज्य (B4 D4 °ज्य) (for पिधाय). Ñ D4 -प्लुत, V1 B2 4 D13 -प्लुते (for -[उ]क्षिते) B3 रुधिरप्रभ .—[c]) Ñ1 V1 3 B1 D2–4 6 9 शालम् (for सालम्). B1 आघातम् (for आसन्नम्) Ś2 V3 B1 D1 2 8 एकाते (for एकेन) B3(m. also as in text) सालमासन्नवेगेन, D13 शालवृक्षं तु वेगेन. —[d]) T2 3 प्रति, M5 स च (for परि-) —After 19, D4 ins .

1465* वृक्षस्कन्धं महाशाखमूरुणाभिनिपीड्य च ।,

while D6–7 9–11 S ins

1466* सपीठ्योरसि सस्कन्धं करेणाभिनिवेश्य च ।
किंचिदभ्यवनम्यैनमुन्ममाथ यथा गजः ।

[(l 1) D9 T3 M1 स, M5 नि-, Cg.t as above (for स-) G3 सनिध्योरसि M3 चोरसा स्कन्ध (for [उ]रसि ससृज्य) M3 परिजग्राह (for °ग्रा[ह]). —(l. 2) G2 -[अ]भ्य- , Ct as above (for -[अ]भि-). D5 सन्नमाद. D9–11 ममार्द (for मथा म).]

20 [a]) Ś2 D8 -केतुप्रधम, D2 -स्तुल्यं वृक्ष (sic) (for °प्रतिम). —[b]) Ñ2 V1 2 B2.4 शाल (for वृक्ष). Ś2 D1 8.13 साल सालभुजो बली, V3 B1 समादाय ततो बली, B3 D2 3 13 शाल शालभुजो रणे(D2 3 बली). —[c]) Ñ V1 2 B3 4 D4 समुद्यमन्तं, D10 11 °त्सृजन्त (for °त्सृजन्तं). Cg.t समुत्सृजत समुद्यसृजत. —[d]) D9–11 पिपतां (for पश्यतां). —For 20[cd], Ś2 V3 B1 3 D1–3 8 12 13 subst.

1467* उत्ससर्जाङ्गदो वेगात्स क्रूरादन्त्य(?)रक्षसः ।

[Ś2 D8 12 शिरः (for ततः). V3 B1 D3 स न(D स तु) क्रूरादेव त(V3 °हतः); D13 स्वराजन्यकोऽसृजत (for the post half).]

21 [a]) D9 1–11 M विभेद (for चिच्छेद) V3 संदद (for शितैर) M5 तीक्ष्णैः (for बाणैः).—[b]) Ś2 D1 2 8 12 सपत्रैः (for सप्तभिः) B1 सार- (for काय-) Ś2 V3 B1 3 D1–3 8 9 12 13 भेदिभिः , D6 T2 3 -शर(D6 °र)णः (for -भेदनैः) —For 21[ab], Ñ V1 2 B2 4 D4 subst..

1468* स च तं प्रतिचिच्छेद बाणैः सप्तभिराशुगैः ।

[Ñ2 B4 तु (for च) D4 तं प्रचिच्छेद (for प्रति°).]

—Thereafter all the above MSS. cont. only l 1 and 3, while Ś2 V3 B1 3 D1–3 8 12.13 ins. after 21[ab]:

1469* कुम्भकर्णात्मजो वृक्षं सुपुङ्खैश्शरैः शरैः ।
ततः स कुम्भः संधाय शरानशनिसंनिभान् ।
अङ्गदस्य महावेगान्मुमोचोरसि राक्षसः ।
स वज्राशनिसस्पर्शैः शरैः काञ्चनभूषणैः ।

[(l. 1) Ñ V1 2 B2 4 D4 -सुतो (for -[आ]त्मजो). Ś2 B1 D1 12 सुपुङ्खैः, D13 ससुतो (for सुपुङ्खैः) Ś2 D8.12 शितैः (for शरैः) Ñ V1.2 B2 4 D4 वालिपुत्रम(Ñ1 अङ्गदेन तु)तेरि(Ñ2 °समीरि, B4 °प्रोषि, D4 °प्रचालि)तम् (for the post half) —(l. 2) V3 B1 transp स and कुम्भ B3 वालिपुत्रस्य (for कुम्भः संधाय). D2 सन्नोपमान् (for शितो°). —D13 om. (hapl) from l 3 up to 21[d] —(l. 3) D1 om (hapl. ? see var) from न् in °वेगान् up to गा in 21[c]. Ñ1 V1 B4 अङ्गद बिभिदे चैव, Ñ2 V2 B2 अङ्गद च(Ñ2 ह्लिताङ्गद) बिभेदाशु, D4 स बिभेदाङ्गदं चैव (for the prior half) B3 वेगवान् (for राक्षस) Ñ V1.2 B2 4 D4

अङ्गदं व्यथितं दृष्ट्वा सीदन्तमिव सागरे ।
दुरासदं हरिश्रेष्ठा राघवाय न्यवेदयन् ॥ २२
रामस्तु व्यथितं श्रुत्वा वालिपुत्रं महाहवे ।
व्यादिदेश हरिश्रेष्ठाञ्जाम्बवत्प्रमुखांस्ततः ॥ २३
ते तु वानरशार्दूलाः श्रुत्वा रामस्य शासनम् ।
अभिपेतुः सुसंक्रुद्धाः कुम्भमुद्यतकार्मुकम् ॥ २४
ततो द्रुमशिलाहस्ताः कोपसंरक्तलोचनाः ।
रिरक्षिपन्तोऽभ्यपतन्नङ्गदं वानरर्षभाः ॥ २५
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।
कुम्भकर्णात्मजं वीरं क्रुद्धाः समभिदुद्रुवुः ॥ २६
समीक्ष्यापततस्तांस्तु वानरेन्द्रान्महाबलान् ।
आववार शरौघेण नगेनेव जलाशयम् ॥ २७
तस्य बाणचयं प्राप्य न शेकुरतिवर्तितुम् ।
वानरेन्द्रा महात्मानो वेलामिव महोदधिः ॥ २८　G. 6. B. 6. L. 6.

शरेणान्येन (D4 °ण तेन) वक्षसि (for the post. half) —(I. 4) B3 वज्राशनिसमस्पर्श (for the prior half)] —B1 repeats 21^{cd} after 25^{ab}. —^{c}) Ñ1 D4 चैव, D9 तीक्ष्ण (for ऽभीक्ष्ण) Ś2 V3 B1 (both times) 3 D2 3 8 13 विक्ष(V3 B1 °द्ध)त शरवेगार्त (B3 °गाच), Ñ2 V1 2 B2 4 स तेनाभिहतो वेगात् —^{d}) Ñ2 V3 B1 (both times) 3 4 D1–3 8 9 12 T2 3 पपात च, D4 विपसाद, D6 10 स पपात, D11 सपपात, M3 ननाद च (for ससाद च) D5 7 10 12 T2 मुमोच ह (meta) (for मुमोह च)

22 ^{a}) Ñ2 V2 B2 3 D9–11 13 पतित (for व्यथित) —D4 reads 23^{b} in place of 22^{b} repeating it in its proper place —^{b}) Ś2 V3 B1 3 D1–3 8 12 13 G3 कुंजर, D6 9–11 T2 3 G2 सागर (for सागरे) —G (ed) om 22^{c} – 24^{b} —^{c}) Ñ2 V1 2 B2–4 D13 प्लवगमा(B4 °म) (for दुरासद) Ñ2 V1 2 B2–4 D6–7 13 T G2 3 M -श्रेष्ठ (for -श्रेष्ठा) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 दुराधर्षं राजपुत्र, Ñ1 D4 दुरासदो हरिश्रेष्ठो —^{d}) Ñ1 B3 G3 रामायाथ, D6 T G1 2 M रामायान्ये (for राघवाय) Ñ1 न्यवेदयत् Ś2 D8 12 धूम्रो ह्यभि(D8 °भ्य)पतद्रुषा, V3 B1 त धूम्रो ह्यभ्यवर्तत(B1 °पद्यत), D1–3 धूम्रो ह्यभ्यव(D1 सवभ्य[sic])पद्यत, D4 5 7 रामायान्यो न्य(D7 °थ नि)वेदयत्

23 G (ed) om 23 (cf v l 22) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 om 23–24 —^{a}) Ñ V1 2 B2–4 D4 9 M5 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —D4 reads 23^{b} in place of 22^{b} repeating it here —^{b}) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 राज (for वालि-) Ñ V1 2 B2 4 D4–7 13 T G M3 5 रणाजिरे (for महाहवे). —^{c}) Ñ1 B3 D4 13 आदिदेश —D9 om from -श्रेष्ठान् up to शिला- in 25^{a}. D11 om हरिश्रेष्ठान् —^{d}) Ñ2 V2 तथा, V1 B2 4 D4 13 M1 2 5 तदा (for तत) —After 23, D4 ins

1470* तेऽस्य बाणपथं प्राप्य न शेकु परिवर्तितुम् ।

24 G (ed) om 24^{ab} (cf v l 22) Ś2 V3 B1 D1–3 8 9 12 om 24 (cf v l 23) —^{a}) D4 वानरेंद्रो महातेजा(sic) —^{b}) Ñ1 V1 B3 4 D13 राघव- (for रामस्य) —^{c}) G (ed) हरिश्रेष्ठा (for सुसंक्रुद्धा) —Ñ2 V1 2 B3 4 om 24^{d} – 25^{a} —^{d}) G2 उद्यम्य (for उद्यत-)

25 D9 om up to -शिला- in 25^{a} (cf v l 23). Ñ2 V1 2 B2 4 om 25^{a} (cf v l 24) Ñ1 B3 D4 13 om 25^{ab} —^{ab}) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 अथ धूम्र शिलाहस्त (for ^{a}) and लोचन (for °ना) —After 25^{ab}, B1 repeats 21^{cd} —^{c}) T1 G3 ह्यापतन् (for ऽभ्यपतन्) Ś2 D1–3 8 12 रिरक्षिपन्नभ्यपतद् , Ñ V1 2 B2–4 D4 13 ररक्षुस्ते नि(Ñ2 °स्तेय)पतितम्, D5 रिरक्षितोप(meta) त्यापतन्, D7 G- रक्षिष्यतो ह्य(G2 °तोष्य)भ्यपतन्, G1 रिरक्षतो ह्यभ्यपतन् —^{d}) Ś2 D1–3 8 12 T1 वानरर्षभ (D1 T1 °भ), Ñ1 V2 B3 D4 13 राक्षसाधिपात्, Ñ2 V1 B2 4 वानराधिपा (B4 °प). G (ed.) राजपुत्र रणाजिरे (cf 23^{b} var).

26 ^{a}) G (ed) तु (for first च). —^{b}) V3 B1 D1 9 G1 वानरा , M5 राक्षस (for वानर) —^{c}) D7 वीरा —For 26^{cd}, Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 subst

1471* कुम्भमभ्यद्रवद्दृष्ट्वा मेघो गिरिमिवासितम् ।

[V3 B1 D1 अभ्यद्रवन्दृष्ट्वा and मेघा V3 B1 [आ]श्रिता (for [अ]सितम्)]

27 ^{a}) D2 4 13 T3 पततस् B4 तूर्णं (for तांस्तु) G1 स तान्समीक्ष्यापततो —^{b}) D7 G1 2 राक्षसेंद्रो (for वानरेन्द्रान्) Ś2 Ñ V B D1–3 8 12,13 तरस्विन (D12 °ना [sic]), D4 तु रक्षिण , D7 M5 महानल (for महाबलान्) —^{c}) D9 आददात(sic), G2 अपवार्य, Ct as in text (for आववार) —^{d}) D9 मेघेनेव, G2 M5 नागेनेव, G3 M1 2 वेलयेव (for नगेनेव) ❀ Cg नगेनेव वृक्षेणेव । वृक्षोपपरोऽय शब्द । , Ct नगेन पर्वतेन जलाशय जलप्रवाहमिव ❀ —For 27^{cd}, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1472* अवारयत्स बाणौघैर्वायुर्घोरानिवाम्बुदान् ।

[Ñ1 B3 D4 13 अपाक्षिपत्, Ñ2 आजघान, V1 आववार, B2 आददार, D1 व्यदारयत् V2 3 B1 मेघान् (for घोरान्) V1 B4 वायुवेगैर् . V3 B1 [उ]द्धतान् (for [अ]म्बुदान्)]

28 ^{a}) Ś2 Ñ V B D2–5 8–13 T1 G1.3 M3 पथ, D1 -रव, D6 T2 3 M1 2 5 -रय (for -चय). —^{b}) Ñ1 B3 D13 परिवर्तितु, Ñ2 V1 2 B1 2 4 D2 अभिवर्तितु, D4 परिवर्तने, D9–11 अपि वीक्षितु, Cg as in text (for अतिवर्तितुम्) —^{c}) D4 महातेजा (for °त्मानो) —^{d}) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 महोर्मय , D6 T3 M5 महोदधे .

तांस्तु दृष्ट्वा हरिगणाञ्शरवृष्टिभिरर्दितान् ।
अङ्गदं पृष्ठतः कृत्वा भ्रातृजं प्लवगेश्वरः ॥ २९
अभिदुद्राव वेगेन सुग्रीवः कुम्भमाहवे ।
शैलसानुचरं नागं वेगवानिव केसरी ॥ ३०
उत्पाट्य च महाशैलानश्वकर्णान्धवान्बहून् ।
अन्यांश्च विविधान्वृक्षांश्चिक्षेप च महाबलः ॥ ३१
तां छादयन्तीमाकाशं वृक्षवृष्टिं दुरासदाम् ।
कुम्भकर्णात्मजः श्रीमांश्चिच्छेद निशितैः शरैः ॥ ३२
अभिलक्ष्येण तीव्रेण कुम्भेन निशितैः शरैः ।
आचितास्ते द्रुमा रेजुर्यथा घोराः शतघ्नयः ॥ ३३
द्रुमवर्षं तु तच्छिन्नं दृष्ट्वा कुम्भेन वीर्यवान् ।
वानराधिपतिः श्रीमान्महासत्त्वो न विव्यथे ॥ ३४
निर्भिद्यमानः सहसा सहमानश्च ताञ्शरान् ।
कुम्भस्य धनुराक्षिप्य बभञ्जेन्द्रधनुःप्रभम् ॥ ३५
अवप्लुत्य ततः शीघ्रं कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
अब्रवीत्कुपितः कुम्भं भग्नशृङ्गमिव द्विपम् ॥ ३६

---

29 V2 illeg. for a — a) M5 स तान् (for तांस्तु). Ś2 Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1–3.8.12 हरीन्सर्वान्, D4 कपि (कपि in marg.)गणान्, M1.2 हरिश्रेष्ठान् (for हरिगणान्). — b) M5 बाण- (for शर-) B2 आहतान्, D13 आचितान् (for अर्दितान्). Ś2 Ñ1 V1.2 B1 D1–4.8.12 -वृष्टिनिपा- (V2 D1.3 °निपा)ऽदितान्, Ñ2 B2.4 -वर्षेण (Ñ2 °र्षेवि)ऽर्दितान्; M1.2 -आर्तस्तंभार्दितान्. — c) Ñ2 V1 च महाकाय (V1 °स्मान्), B2.4 च (B4 स) महाबाहु (for पृष्ठतः कृत्वा). — d) Ś2 Ñ1 V B1.2.4 D2.3.8.12 भ्रातृव्य, B3 D4.13 पितृव्य (for भ्रातृज). Ś2 V1 B1.3 D1–3.8.12 स महाहवे, Ñ1 D13 सुतमाहवे, D4 सुतमात्मन.

30 a) Ś2 Ñ V B1–3 D1–4.8–13 G1 सुग्रीव (for वेगेन) — b) Ś2 Ñ V B D1–4.7–13 G1.2 कुम्भकर्णात्मज रणे — c) B2 वेगात् (for नाग) Ñ1 D4 -चराद्वागान्. Ś2 D1.8.12 शैल चा(D1 सा)नुचरन्पार्श्वे, D2 जाम्बवान्प्रचरन्पार्श्वे, D13 शैल चानुचर वेगात्. ‡ Cg शैलसानुचर शैलसानुचरत्वेनातिबलम्। "गिरिचर इव नागः प्राणसारं बिभर्ति" इति कालिदासोक्तेः ‡. — d) Ś2 V1 B1 D1–3.8.12 केस(B1 °श)री यथा (for इव केसरी) Ñ1 D4 केशरी च(Ñ1 °रीव) यथा तत, B3 D13 केशरी कुञ्जर यथा

31 a) D6.9–11 -वृक्षान्; M1.2 -वेग (for -शैलान्) Ś2 Ñ V B D1–4.8.12.13 विविधान्वृक्षान्(V3 B1 D1.2.13 °न्शैलान्) (for च महाशैलान्). —Ñ1 D4 om. (hapl.) 31^{bc} — b) B4 D5 अश्वकर्ण-, M1.2 सोऽश्वकर्णान्. Ś2 Ñ2 V B D1–3.8.12.13 अपि (for बहून्) D9–11 अश्वकर्णादिकान्बहून् — d) Ñ1 B3 D4 [अ]थ, D9–11 स (for च). D13 स चिक्षेप (for चिक्षेप च) Ñ V2 B2–4 D4.13 महस्वरा, D9–11 G1 महाकपि (for महाबल). Ś2 V1.3 B1 D1–3.8.12 समचिक्षेप रा(Ś2 D8.12 र)क्षसे

32 V1 om. 32 — a) Ñ2 आच्छादयतीम्, V3 प्रक्षालयन्तीम्; B1 सञ्छादयतीम्; D9 तां वारयतीम् M5 छादयतीमिवाकाशं — b) Ś2 D8 शैल-, D7 G2 नग-, D9 शर-, G1 द्रुम- (for वृक्ष-) —V3 om. 32^{c}–33^{b} B3 transp 32^{cd} and 33^{ab} — c) Ś2 Ñ V2 B D1–4.8.12.13 -सुतश् (for -[आ]त्मज.). Ś2 Ñ1 B1.3.4 D2–4.8.12.13 चित्रं, Ñ2 V2 B2 तीक्ष्णं, D1 चोग्र, D6.7 T2.3 G2 M3 शीघ्रं (for श्रीमाश्) — d) D9–11 स्वशरैः शितैः (for निशितैः शरैः) Ś2 Ñ V2 B D1–4.8.12.13 शरैश्चिच्छेद नैकधा.

33 V3 D6.9–11 T1.3 G1 om. (D6 T1.3 G1 hapl.) 33^{ab} (for V3, cf. v.l. 32). B3 transp 32^{cd} and 33^{ab} — a) Ś2 Ñ B1.2 D4.8.12.13 M2 अति- (for अभि-) Ś2 Ñ V2 B1–3 D1–4.6.8.12.13 G3 M Cg लक्षेण (for -लक्ष्येण) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 शीघ्रेण (for तीव्रेण) — b) M5 निशितान्शरान्. —M5 om. (hapl.) 33^{c}–35^{b} — c) V3 भजितास्, D7.9–11 G2 अर्दितास् (for आचितास्) Ś2 D8.12 शरा (for द्रुमा) B1 राजो, L (ed) पेतुर् (for रेजुर्). ‡ Cg अभिलक्षेण अभिगतलक्ष्येण। आचिता सर्वतो नीरन्ध्रतया व्याप्ता। शतघ्नय शतघ्न्यः। शत्रुचिता आयुधविशेषाः. ‡

34 M5 om. 34 (cf. v.l. 33) — a) B3 D9 वर्ष (sic) (for -वर्षं) Ś2 V3 B1.2 D1–4.8.12 ततश्, Ñ2 B2 च तद्, V1 च स-, B4 D6.9.13 T2 तु त, D6 T1 G3 तु स- (for तु तच्) Ś2 D8.12 चित्र, Ñ2 V2 B2 D9–11 भिन्न, B3 छिन्ने (sic), B4 छित्वा (for छिन्न). T3 विफलं (for तच्छिन्न) — b) Ñ V1.2 B2–4 D4.13 धीमता (for वीर्यवान्) —V3 damaged from 34^{d} up to मान in 35^{a}.

35 M5 om. 35^{ab} (cf. v.l. 33) V3 damaged up to मान in a (cf. v.l. 34) — a) D9–11 T1 स विध्यमान, D13 निर्भिद्यमानात्. — b) Ñ1 D4 समाविध्य च, D9 समासज्य च, D13 समार सह (for सहमानश्च) Ñ2 V2 B2.3 शितान्, V1 B4 स तान्, D7.10.11 तु तान् (for च तान्) — c) B4 क्रुद्ध. स (for कुम्भस्य). Ś2 Ñ1 V1 B2 D1–4.8.12.13 धनुराच्छिद्य, V3 B1 च धनुश्छित्त्वा, B3.4 धनुराविध्य — d) B4 बभाविंद्र-, D4 ध्वज चेन्द्र- (sic) (for बभञ्जेन्द्र-) Ś2 V3 B1 D1–3.8.12 -[आ]युधोपम, Ñ V1.2 B2–4 D4.13 -ध्वजोपम, D5.6 T1.3 G M -धनुःप्रभं

36 a) D4.7 G2 आप्लुत्य च, M1.2 अभिप्लुत्य Ñ1 B3 D4.13 श्रीमान्; D6 T2.3 क्षिप्र (for शीघ्र) — b) Ś2 B1

निकुम्भाग्रज वीर्यं ते बाणवेगं तदद्भुतम् ।
संनतिश्च प्रभावश्च तव वा रावणस्य वा ॥ ३७

प्रह्लादबलिवृत्रघ्नकुबेरवरुणोपम ।
एकस्त्वमनुजातोऽसि पितरं बलवत्तरः ॥ ३८

त्वामेवैकं महाबाहुं शूलहस्तमरिंदमम् ।
त्रिदशा नातिवर्तन्ते जितेन्द्रियमिवाधयः ॥ ३९

वरदानात्पितृव्यस्ते सहते देवदानवान् ।
कुम्भकर्णस्तु वीर्येण सहते च सुरासुरान् ॥ ४०

धनुषीन्द्रजितस्तुल्यः प्रतापे रावणस्य च ।
त्वमद्य रक्षसां लोके श्रेष्ठोऽसि बलवीर्यतः ॥ ४१

Di-a [illegible] (for [illegible]) Da [illegible] —[illegible]) G [illegible] M [illegible] (M [illegible]) (for [illegible]) —[illegible]) D [illegible] D [illegible] (for [illegible]) Ś [illegible] D [illegible] (before corr [illegible]). D [illegible]

37 V [illegible] damaged for 37[ab]. —[a]) D [illegible] (for [illegible]) —[b]) Ś Ñ V B D [illegible] (Ñ B D [illegible]) [illegible] (B [illegible]). M [illegible] (M [illegible]). Cf. [illegible] —[c]) V [illegible]. B (before corr. as in text) [illegible] (in marg.) [illegible] B D [illegible] (for [illegible]) —[d]) M [illegible] (for second [illegible]) —For 37[cd], G (ed.) subst. 1471* —After 37, Ñ D [illegible]

1473* [illegible]

—Then they cont. 1474*.

38 M [illegible] read [illegible] (including 1477*) after 41 —[a]) D [illegible] S [illegible] Ñ B [illegible] D [illegible] (for [illegible]) Ñ V B [illegible] D [illegible] (for [illegible]). —[b]) G M [illegible] Ct. as in text (for [illegible]) Ñ V B [illegible] D [illegible] (V [illegible] D [illegible] (D [illegible]) (B [illegible]) —After 38[ab], B [illegible] Ñ D [illegible] cont. after 1473*, G (ed.) subst. for 38[cd]

1474* [illegible]

[illegible] G (ed.) [illegible] (for the second half) [illegible]

—Then B [illegible] cont., while Ś Ñ V B D [illegible] subst. for 38[cd]

1475* [illegible]

[Ñ V B D [illegible] (for [illegible]) [illegible] V D [illegible] B D [illegible] (for [illegible]) Ñ B [illegible] (B [illegible]) [illegible] (for the first half)]

—[c]) D [illegible] (for [illegible]) Ś D [illegible] V B D [illegible] Ñ [illegible] V [illegible] (for [illegible]) V [illegible] (for [illegible]) V [illegible] D [illegible] (for [illegible]) —[d]) Ś Ñ B D [illegible] [illegible] V [illegible] Ñ [illegible] D [illegible] M [illegible] (for [illegible]) —After 38, [illegible]

1476* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

39 M [illegible] read [illegible] (including 1477*) after [illegible] —[a]) Ś Ñ V [illegible] D [illegible] (Ñ [illegible]) [illegible] V B [illegible] D [illegible] (Ñ B [illegible]) —[b]) [illegible] G [illegible] M [illegible] (for [illegible]) Ś Ñ V B D [illegible] (for [illegible]). D [illegible] (for [illegible]) D [illegible] (for [illegible]). Ś [illegible] V [illegible] D [illegible] (Ś D [illegible]) [illegible] (V [illegible] D [illegible] D [illegible]) —After 39, D [illegible]

1477* [illegible]

(D [illegible] G [illegible] M [illegible] (for [illegible]))

40 [a]) D [illegible] —[b]) Ś D [illegible] V B D [illegible] D [illegible] D [illegible] (for [illegible]) —[c]) Ś Ñ V B D [illegible] —[d]) [illegible] D [illegible] B D [illegible] —After 40[ab], V [illegible] while Ś [illegible] after [illegible]

147[illegible]* [illegible]

72 76 11 महाविमर्दं समरे मया सह तवाद्भुतम् ।
अद्य भूतानि पश्यन्तु शक्रशम्बरयोरिव ॥ ४२
कृतमप्रतिमं कर्म दर्शितं चास्त्रकौशलम् ।
पातिता हरिवीराश्च त्वयैते भीमविक्रमाः ॥ ४३
उपालम्भभयाच्चापि नासि वीर मया हतः ।
कृतकर्मा परिश्रान्तो विश्रान्तः पश्य मे बलम् ॥ ४४
तेन सुग्रीववाक्येन सावमानेन मानितः ।
अग्नेराज्यहुतस्येव तेजस्तस्याभ्यवर्धत ॥ ४५

42 B reads 42–43^{b} within brackets —^{a}) D9–11 सहते (for समरे) Ś2 V· B1 D1–3.8 12 13 विमर्दमावयोरेत(B1 D1 3 °रेव, D13 °रत्र), Ñ1 D4 मुहूर्तमावयोर्युं(D4 °मपि मो युं [sic])द्ध.—^{b}) Ñ2 V1. B2 4 D11 त्वया (for मया) Ñ2 V1 2 B2 4 ममानघ, D9–11 तद(D11 °म)द्भुत (for तवाद्भुतम्) Ś2 Ñ1 V3 B1.3 D1–4 8 12 13 नमेत(D8 °मत्व)स्य मम त्वया(D4 समश्रय [sic]) —^{c}) B4 अथ (for अद्य) Ś. Ñ2 V B1.2 4 D1–3 8 12 M1 2 transp भूतानि and पश्यन्तु Ñ1 B3 D13 पश्यतु सर्वभूतानि, D4 पश्यन्तु सर्वभूतेषु (before corr °तानि). —^{d}) D6 T2 3 स्मर- (for शक्र-) V2 D8 अपि (for इव)

43 B3 reads 42–43^{b} within brackets —^{a}) Ñ1 B3 D4 13 त्वया हि(D4 यत्त्वया) विविधैरस्त्रैर्, D7 G2 कृतप्रतिकृत कर्म —^{b}) Ñ1 D4 शस्त्र-, Ñ2 बाहु-, B3 हस्त-, D1 वा स्व , D6 T2 3 शास्त्र-, D8 चात्र, D9 वास्त्र-, D13 यत्र (for चास्त्र-) Ñ V1 2 B2–4 D1 4 13 -लाघव (for -कौशलम्) —G2 repeats consecutively 43^{c}–44 —^{c}) Ñ2 V1 2 B3 4 D2–4 8 M1 2 प(B4 घा)तिताश् (for पातिता) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 च प्रवीरा ये(V3 B1 मे), Ñ2 V1 2 B2 4 च महावीरास्(Ñ2 B2 °र्यास्), B3 D13 हरय श्रा (for हरिवीराश्च) —^{d}) Ñ1 D4 नो, D6 M3 वै, M5 ते (for [ए]ते). B3 D13 बलिनो (for त्वयैते) Ś2 Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 [अ]तुपमतेजसा(Ś2 D2 8 12 °स), T1 भीमपराक्रमा (for [ए]ते भीमविक्रमा)

44 ^{a}) Ś2 V1 3 B1 D2 3.8–11 चैव, D1 वीर, D4 वापि, D12 चेप (for चापि) —^{b}) D4 नार्मा (for नासि) D1 भीत्या, D4 वीरा, D7 वीर्यान् (for वीर) D4 हता (for हत) Ś2 V3 D2 3 8 12 transp मया and हत —V3 om 44^{c}–45 D1 om (hapl ?) 44^{c}–45^{b}.—^{c}) Ś2 Ñ V1 2 B3 D4 6 -कर्म- (for -कर्मा) B2 [अ]थ विश्रांतो (for परिश्रान्तो) —^{d}) Ñ1 B3 D1 13 पश्य मे सु(D4 मेद्य)महद्(B3 °हाव)ल, Ñ2 पश्य मेद्य बल महत्

45 V3 om 45, D1 om 45^{ab} (for both, cf. v l 44). —^{a}) V1 2 B4 तत (for तेन) —^{b}) Ñ1 D4 13 साभिमानेन, Ñ2 B1.2 4 D9 साप°, T2 3 सावज्ञेनाव-, Cr g t as in text (for सावमानेन) Ś2 D6 8 12 T1 मानिन', Ñ V1 2 B2 D4 13 कर्षित , B3 धर्षित , B4 कुप्यत , Cg as in text (for मानित) —^{c}) Ś2 D8 12 -[आ]हुतेर्यद्वत्(D12 °थैच), Ñ1 B1 2 D2.4 5 7 13 T G2 3 M3 5 -[आ]हुतस्ये(D5 °स्यै)व. —^{d}) Ś2 B3 D1–1 8 12.13 व्यवर्धत, B1 विवर्धत, B4 [अ]नुवर्धते, T2 3 G2 3 M5 [अ]भ्यवर्तत (for [अ]भ्यवर्धत) Ñ1 तस्य कोपो व्यवर्धत. —After 45, Ñ2 V1 2 B D13 ins.

1480* युद्धायाभिमुखश्चैनमभ्ययाद्राक्षसर्षभः।

[Ñ. V1 2 B4 -मुखश्चैवम्, D13 -मुखस्तेवम्. B2 अन्वगाद्.] —Thereafter all the above MSS cont., while Ñ1 D4–7.9–11 S ins. after 45

1481* तत· कुम्भस्तु सुग्रीव बाहुभ्यां जगृहे तदा।
गजाविवावीतमदौ निश्वसन्तौ मुहुर्मुहु·।
अन्योन्यगात्रग्रथितौ कर्षन्तावितरेतरम्।
सधूमा मुखतो ज्वाला विसृजन्तौ परिश्रमात्।
तयो पादाभिघाताच्च निमग्ना चाभवन्मही। [5]
व्याघूर्णिततरङ्गश्च चुक्षुभे वरुणालय·।
तत· कुम्भ समुत्क्षिप्य सुग्रीवो लवणाम्भसि।
पातयामास वेगेन दर्शयन्नुदधेस्तलम्।
तत· कुम्भनिपातेन जलराशि· समुत्थित ।
विन्ध्यमन्दरसंकाशो विससर्प समन्तत·। [10]

[(l 1) M1 2 बली (for तदा). —For l 1, Ñ V1.2 B D4.13 subst

1481(A)* सुग्रीव कौम्भकर्णिश्च युद्धाय समुपस्थिता ।

[B2 कुम्भकर्णिश् Ñ1 B3 D13 सुग्रीवकुम्भौ तु (B3 स, D13 च) तदा, D4 उभौ सुग्रीवकुम्भौ च (for the prior half) Ñ1 B3 D4 13 समाजग्म(D4 °ग्न)तुराहवे (for the post half)]

—(l. 2) Ñ B1 2 4 D4 [आ]पीत-, D5 T1 G3 M5 स्फीत-, D6 [अ]र्पित-, D7 9 G2 Cg [आ]हित-, T2 [अ]पेत-, T3 [अ]न्वित- (for [अ]वीत-). B3 महामत्तौ, D13 मदोन्मत्ता (for [अ]वीतमदौ) B4 D6 7 13 M1 निश्वसतौ. Ñ1 V1.2 B1 3 4 D4 13 M1 2 पुन पुन . ❀ Ck t अवीतमदौ अनपगतमदौ । 'आवीतमदा' इति च्छेदे (Ck °दे तु) व्याप्तमदाविव्यर्थ ❀ —(l 3) G (ed) अन्योन्य, Ñ1 B3 D4 13 -बाहु-, B1 -गाढ- (for गात्र-) Ñ2 B2 D13 -मथितौ, B1 4 G3 -व्यथिता (for ग्रथिता). V1 2 D10 घर्षताव्, D9 धर्षताव्, D11 वर्षताव्, G3 दर्पताव् (sic) (for कर्षन्ताव्) B2 इतरेतरौ —After l. 3, Ñ2 ins

1481(B)* . . (illeg) जघ्नतुश्च परस्परम्।
उत्क्षिपन्तौ च दष्ट्राभि सिंहाविव विरेजतु ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ पुष्पिताविव किंशुकौ ।
तौ मुहूर्तं समाश्वस्य पांसुना चावगुण्ठितौ ।
करनागकरप्रख्यैर्भूय एवाभिपेततु । [5]
वानरा राक्षसाश्चैव प्रेक्षका निश्चला' स्थिता ।
इतरेतरयो कीर्णं कथयन्त परस्परम् ।
कपिराक्षसराजानौ भर्तृकार्यं व्यवस्थितौ ।

ततः कुम्भः समुत्पत्य सुग्रीवमभिपत्य च ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ ४६

तस्य चर्म च पुस्फोट संजज्ञे चास्य शोणितम् ।
स च मुष्टिर्महावेगः प्रतिजघ्नेऽस्थिमण्डले ॥ ४७

तदा वेगेन तत्रासीत्तेजः प्रज्वालितं मुहुः ।
वज्रनिष्पेषसंजाता ज्वाला मेरौ यथा गिरौ ॥ ४८

स तत्राभिहतस्तेन सुग्रीवो वानरर्षभः ।
मुष्टिं संवर्तयामास वज्रकल्पं महाबलः ॥ ४९

अर्चिःसहस्रविकचं रविमण्डलवर्चसम् ।
स मुष्टिं पातयामास कुम्भस्योरसि वीर्यवान् ॥ ५०

—(l. 4) [illegible] (for the prior half). [illegible] —(l. 5) [illegible] —(l. 6) [illegible] —(l. 7) [illegible] —(l. 8) [illegible] which reads [illegible] for [illegible] both times as above [illegible] —(l. 9) [illegible] —(l. 10) [illegible]

46 [illegible]

47 [illegible]

48 [illegible]

49 [illegible] (for the post. half) [illegible]

[illegible] (for the post. half) [illegible]

1153* [illegible]

0 91 120 मुष्टिनाभिहतस्तेन निपपाताशु राक्षसः ।
लोहिताङ्ग इवाकाशाद्दीप्तरश्मिर्यदृच्छया ॥ ५१

कुम्भस्य पततो रूपं भग्नस्योरसि मुष्टिना ।
बभौ रुद्राभिपन्नस्य यथा रूपं गवां पतेः ॥ ५२

तस्मिन्हते भीमपराक्रमेण
प्लवंगमानामृषभेण युद्धे ।
मही सशैला सवना चचाल
भयं च रक्षांस्यधिकं विवेश ॥ ५३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिषष्टितमः सर्गः ॥ ६३ ॥

1484* स तु तेन प्रहारेण विह्वलो भृशताडितः ।
निपपात तदा कुम्भो गतार्चिरिव पावकः ।

[(l 1) B3 भूतेन (for तु तेन). B2 हृदि (for भृश-). Ñ V1 2 B2–4 D4 10 13 T1 G1 M5 -पीडितः (for -ताडितः). —(l 2) Ñ V1 2 B2 4 न्यपतत्तत्र (for निपपात) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 रणे (for तदा). Ñ V1 2 B2–4 D4 13 निर्निमन्यावकाचिष (B3 D4 °भ्रिरिव बहु) (for the post. half).]

51 D3 om. 51 G (ed) om. 51^{ab}. —a) B1 निहतस् (for [अ]भि°). M5 चाशु (for तेन) Ñ V1 2 B2 4 हर्षयन्वानरान्सर्वान् —b) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 M1.2 5 स (for [आ]शु). —After 51^{ab}, V3 wrongly repeats 51^{a} —c) Ñ1 D4 -[अ]र्कसंकाशो, D13 -समाकाशो (for इवाकाशाद्) —d) Ñ1 D13 इवाभवत् (for यदृच्छया). D4 मध्यार्क इव सागरे.

52 a) D4 [आ]पततो (for पततो). D3 नित्यं (for रूपं) —b) M1 2 भिन्नस्य; Cm t as in text (for भग्नस्य). Ś2 B3 D2 3 8 12 [उ]परि (for [उ]रसि). —c) Ś2 Ñ V B D1–4 3 12 13 ईश्वरेणाभिपन्नस्य. —d) Ś2 V3 B1 D2.3. 8 12 ददृशुर्गोपतेरिव, Ñ V1 2 B2.4 रूपमासीत्पशोरिव; B3 D1 4 13 रूपं पशु(B3 मृग)पतेरिव(D1 °र्यथा) ❀ Cv गवां पते पूष्णः । , so also Cr m g ❀

53 a) D7 यस्मिन् (for तस्मिन्). Ś2 V3 B1.3 D1–3 8 12 13 ततो हते ते(D13 °तस्ते)न महापराक्रमे(B1 महाक्रमे तु, B3 D13 पराक्रमेण) —b) D13 अधिपेन (for ऋषभेण) Ś2 Ñ1 V3 D1–4 8 12 13 संयुगे, G3 तेन (for युद्धे) —c) Ś2 Ñ V B D1–4 8.12 13 वि(B3 प्र, D4 [अ]पि, D13 च)-चचाल सापगा(D4 °गारे) (for सवना चचाल) —d) D13 रक्ष सु (for रक्षांसि) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 L (ed) समाविशत् (L [ed] °शन्) (for विवेश).

Colophon —*Kāṇḍa name*. Ñ2 V3 om Ñ1 B D2 4 13 लंकाकाण्डे. —*Sarga name* Ś2 Ñ V B D1–4 8. 12 13 कुम्भवधो, D9 कंपनशोणिताक्षप्रजङ्घयूपाक्षकुम्भवधो —*Sarga no.* (figures, words or both). Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om , Ś2 54 , Ñ2 57 , V1 D1 56 , V2 55 , B1 51 , B3 50 , B4 D9 53 , D3 58 , D5–7 10 11 T1 G M3 5 76 , T2 81 , T3 83, M1.2 77. —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नमः; M5 with श्रीरामचन्द्राय नमः .

६४

निकुम्भो भ्रातरं दृष्ट्वा सुग्रीवेण निपातितम् ।
प्रदहन्निव कोपेन वानरेन्द्रमवैक्षत ॥ १

ततः स्रग्दाममसंनद्धं दत्तपञ्चाङ्गुलं शुभम् ।
आददे परिघं वीरो नगेन्द्रशिखरोपमम् ॥ २

हेमपट्टपरिक्षिप्तं वज्रविद्रुमभूषितम् ।
यमदण्डोपमं भीमं रक्षसां भयनाशनम् ॥ ३

तमाविध्य महातेजाः शक्रध्वजसमं रणे ।
विननाद विवृत्तास्यो निकुम्भो भीमविक्रमः ॥ ४

उरोगतेन निष्केण भुजस्थैरङ्गदैरपि ।
कुण्डलाभ्यां च मृष्टाभ्यां मालया च विचित्रया ॥ ५

निकुम्भो भूषणैर्भाति तेन स्म परिघेण च ।
यथेन्द्रधनुषा मेघः सविद्युत्स्तनयित्नुमान् ॥ ६

परिघाग्रेण पुस्फोट वातग्रन्थिर्महात्मनः ।
प्रजज्वाल सघोषश्च विधूम इव पावकः ॥ ७

64

S1 om. Sarga 64 (cf. v.l. 6. 62. 1).

1) Ś1 V1.2 B1.2 D11 दृष्ट्वा रणे(Ś1 D11 युद्धे; P2 वधे). Ś1 B रणे हतं. B1 D5 T2.3 [अ]भिपातितं (for निपातितम्). D5 सुग्रीवेनिहतं ततः — V3 om. 1cd–2 —) D1.3 T1 प्रहसन. D5 दृढं (for इव). D5 कोपेन —) Ś1 V B2 D2.11 M1.3 उद्धतः T1 अपश्यत (for अवैक्षत). Ś1 B1 D1.2.3 सुग्रीवं समरे (D1 समरे) [illegible]. Ś1 P2 D1.3 [illegible]

2 V3 om. 2 (cf. v.l. 1). D6 om. 2ab. —) Ś1 V1.2 B2.4 [illegible] (for [illegible]). Ś1 D1.2.3 [illegible] —) B1 [illegible] M1.3 [illegible] —) [illegible] (for परिघं) [illegible] (for वीरो) —) Ś1 V1 B2.4 D1.3 [illegible] (for नगेन्द्र)

3) T1 damaged for हेम — For 3ab, Ś1 V B D1.2.3 [illegible]

[illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

नगर्या विटपावत्या गन्धर्वभवनोत्तमैः ।
सह चैवामरावत्या सर्वैश्च भवनैः सह ॥ ८
सताराग्रणनक्षत्रं सचन्द्रं समहाग्रहम् ।
निकुम्भपरिघाघूर्णं भ्रमतीव नभस्तलम् ॥ ९
दुरासदश्च संजज्ञे परिघाभरणप्रभः ।
क्रोधेन्धनो निकुम्भाग्निर्युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥ १०
राक्षसा वानराश्चापि न शेकुः स्पन्दितुं भयात् ।
हनूमांस्तु विवृत्योरस्तस्थौ प्रमुखतो बली ॥ ११
परिघोपमबाहुस्तु परिघं भास्करप्रभम् ।
बली बलवतस्तस्य पातयामास वक्षसि ॥ १२
स्थिरे तस्योरसि व्यूढे परिघः शतधा कृतः ।
विशीर्यमाणः सहसा उल्काशतमिवाम्बरे ॥ १३
स तु तेन प्रहारेण चचाल च महाकपिः ।
परिघेण समाधूतो यथा भूमिचलेऽचलः ॥ १४

कर्ता।, Cg सघोष ससिंहनाद इति निकुम्भविशेषणम्। परिघविशेषण वा ❀ —^{d}) Ś2 Ñ2 V1 B1 D1–3 8 12 संघर्षाद्, Ñ1 V2 B2 3 D4 13 सज्वाल, B4 यज्वने (metri causa), M5 सधूम (for विधूम)

8 V3 illeg. up to पा in 8^{a} (cf. v l. 7). G (ed) om 8–10 V2 illeg for 8. —^{a}) D4 जगर्ज, M5 नभसा (for नगर्या) Ñ B2 D6 लङ्कया सार्धं, B4 विटपाभया (sic) (for विटपावत्या). B1 सद्वीपाद्धिनगाढ्या, D11 13 नगर्यां विटपावत्या —B3 om. (hapl) 8^{bc} —^{b}) V3 B1 D5 गधर्वैर् Ś2 Ñ2 V3 B1 D1–3 8.12 -नगरैरपि, Ñ1 V1 B2 D4 13 भवनै. सह, B4 -नगरै· सह (for -भवनोत्तमै) —B2 D9–11 13 (B2 D13 [hapl.], see var.) om 8^{cd} —^{c}) Ś2 D2 8 12 M1 2 5 सहमैव, Ñ1 सह वै च (for सह चैव) —^{d}) D4 सर्वेश् (for सर्वैश्). D1 M3 भुवनै सह, G1 3 भवनोत्तमै.

9 G (ed) om 9 (cf. v.l 8). —^{a}) Ñ2 B3 4 D7 T1 3 -ताराग्रह-, D5 6 9 G M3 5 -तारग्रह-(D9 °गण-) (for तारागण-) Ś2 D2 8 12 -नक्षत्रे·. —^{b}) Ñ1 V B2 D3 5 10 11 T3 सचद्र- Ś2 D2 8 12 तु (for second स-). D1 * * * सुमहा * *, D4 सचद्र पालयन्निव, M1 2 ससमुद्र-महाग्रह, M5 सचद्रग्रहतारक —V3 om 9^{c} – 10 —^{c}) Ś2 Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 -[उ]द्धूतं, D4 -[उ]द्धृत्त, M5 -[आ]कीर्णं (for -[आ]घूर्णं) ❀ Cg निकुम्भपरिघाघूर्णम्। अत्र परिघशब्देन तद्घात उपलक्ष्यते। इवशब्दो वाक्यालङ्कारे ❀ —^{d}) Ñ1 V2 B4 D5.7 10 11 S नभ(T2 °भ)स्थल. D4 समीक्ष्य सहसा तदा

10 V3 G (ed) om 10 (cf. v l. 9 and 8 respy.) —^{ab}) Ś2 D2 8 12 दुराधर्ष Ñ1 B2 D13 स (for च). Ś2 B1 D1–3 8 12 स सकोपात्, Ñ2 V1 2 B4 सम जज्ञे, B3 सुसज्ञश्च (for च सजज्ञे) T2 Cm -[अ]तरण- (for -[आ] भरण-) M5 भ्रम., Cm g k t as in text (for प्रभ) D4 वानराणा भय जज्ञे कालस्येव भय जने. ❀ Cm परिघान्तरणप्रभ इति पाठ·।; Cg परिघेणाभरणैश्च प्रभातीति परिघाभरणप्रभ·। यद्वा परिघाभरणान्येव प्रभा यस्य स तथा।, Ck t परिघाभरणाभ्या प्रभा(Ck प्रभे प्रताप) कान्तिर्यस्य स. (Ck स तथा). ❀ —^{c}) Ś2 D8 12 कर्पीधनो, Ñ1 B2 कोपेन स, Ñ2 V1.2 B1 3 D1–3 13 कोपेंधनो, B4 बधापन्नो, D4 जज्वाल च, D5–7 T G2.3 M कपीना स (for क्रोधेन्धनो) B2 D13 निकुम्भोपि, G3 M5 निकुम्भाच्च —D13 om from 10^{d} up to राक्षसा वा in 11^{a} —^{d}) Ñ1 B2 3 जज्वालाग्निर्, D4 वडवाग्निर् (for युगान्ताग्निर्).

11 D13 om up to राक्षसा वा in 11^{a} (cf v l. 10) —^{a}) D8 राक्षसान्. B3 transp. राक्षसा and वानराश् Ś1 Ñ2 V1 3 B1 2 4 D1 4 8 12 [ए]व (for [अ]पि) —^{b}) Ś1 D8 12 मथितु, D13 चदितु (for स्पन्दितु). D4 नश्येयुरन्विता भयात् —^{c}) D4 च (for तु). Ś2 D8 12 विवृत्ताक्षस्, Ñ2 V1 3 B D1 2 13 विवृत्तोरुस्; D4 महावीरस् (for विवृत्योरस्) —^{d}) Ś2 D2 3 8 12 प्रतिमुखो, D1 (also as in Ś2) प्रतिबलो, D6 T2 3 M3 तस्याग्रतो, Cg as in text (for प्रमुखतो)

12 ^{a}) Ñ1 V1.2 B1–3 D3 13 स, Ñ2 (*sup lin.* also as in Ñ1) V3 च (for तु). D4 -बाहुभ्या (for -बाहुस्तु) M1 2 ततस्तु स महाबाहु. —^{b}) Ñ1 B3 D4 13 G (ed.) भासु(B3 °स्क, G [ed] °स्व)र महत्, Ñ2 B2 4 D9 भास्करोपम(D9 reads *sec m* from स्क up to युद्ध in colophon) (for भास्करप्रभम्) —^{c}) Ñ V2 B3 D4 बलेन बलिनस्तस्य, B4 परिघ त निकुम्भस्तु —^{d}) B4 राक्षस (for वक्षसि).

13 V1 om 13 – 14^{b}. —^{a}) Ś2 D3 स्थिनस्, Ñ V2 B4 क्षितस्, V3 B1 T3 स्थिते, B3 कपेस् (for स्थिरे) G2 क्रुद्धो (for व्यूढे) B2 क्षितश्चोरसि च व्यूढे, D12 स तस्योरसि व्यूढे च. —^{b}) Ś2 Ñ V2 3 B D1–3.8 13 गत (for कृतः). —Note hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) Ñ1 B3 D13 M1 2 विकीर्यमाण, Ñ2 V2 3 B1 2 4 D3–7 9–11 T G Ct विकी(D6 T3 G1 °दी)र्यमाण Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 प्रभया, Ñ1 D4 13 G1 शतधा, Ñ2 B2 4 विवभाव्, B3 (in m) विभया (for सहसा) M5 विदार्यमाणस्य तदा. —^{d}) Ś2 V3 B1 3 D1–3 12 M5 (all to avoid hiatus) ह्युल्काशतम् (D1 3 °निर्), Ñ2 B4 उल्काशनिर्, D4 समुल्कातम्, D13 उल्कापातम् (for उल्काशतम्)

14 V1 om 14^{ab} (cf. v l. 13). —^{a}) Ś2 V3 B1 D1.2 8 12 विनिर्भिन्नो (for प्रहारेण). —^{b}) Ś2 Ñ V1.3

स तथाभिहतस्तेन हनूमान्प्लवगोत्तमः ।
मुष्टिं संवर्तयामास वज्रेणाभिमहाबलः ॥ १५

तमुद्यम्य महातेजा निकुम्भोरसि वीर्यवान् ।
अभिचिक्षेप वेगेन वेगवान्वायुविक्रमः ॥ १६

ततः पुस्फोट चर्मास्य प्रसुस्राव च शोणितम् ।
मुष्टिना तेन संजज्ञे ज्वाला विद्युदिवोत्थिता ॥ १७

स तु तेन प्रहारेण निकुम्भो विचचाल ह ।
स्वस्थश्चापि निजग्राह हनूमन्तं महाबलम् ॥ १८

विचुक्रुशुस्तदा संख्ये भीमं लङ्कानिवासिनः ।
निकुम्भेनोद्धृतं दृष्ट्वा हनूमन्तं महाबलम् ॥ १९

स तथा ह्रियमाणोऽपि कुम्भकर्णात्मजेन हि ।
आजघानानिलसुतो वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ २०

B[illegible] D[illegible] G[illegible] M[illegible] D[illegible] (by [illegible]). D[illegible] —[c]) Ś[illegible] B[illegible] D[illegible] (for [illegible]). —[d]) B[illegible] D[illegible] (for [illegible]) [illegible] Cr [illegible] C[illegible])

15 [a]) D[illegible] (hypm.) (for स) D[illegible] M[illegible] (for तथा). —[b]) Ś[illegible] D[illegible] Ñ V B D[illegible] (for [illegible]). Ś D[illegible] —[c]) D[illegible] —[d]) D[illegible] (for [illegible]) M[illegible] (for [illegible]) M[illegible] (for महाबलः). Ś Ñ V B D[illegible] (Ñ V[illegible] B[illegible]) [illegible]

16 [a]) Ś[illegible] B[illegible] D[illegible] (for तम्). Ś Ñ D[illegible] (D[illegible]), V B[illegible] M[illegible] —[b]) Ś B D[illegible] (for निकुम्भोरसि). —[c]) Ñ V[illegible] B[illegible] D[illegible] B D[illegible] G[illegible] Ś V B D[illegible] (Ś D[illegible]) —[d]) D[illegible] Ś D[illegible] V B D[illegible] (B[illegible] D[illegible]) D[illegible] D[illegible] (D[illegible]) D[illegible] (for वायुविक्रमः). Ñ V[illegible] B[illegible] D[illegible]

17 [a]) Ś D[illegible] (for [illegible]). Ś V B D[illegible] D[illegible] D[illegible] (for [illegible]) Ñ[illegible] Ś V[illegible] (D[illegible]). B[illegible] D[illegible] D[illegible] M[illegible] D[illegible] —[b]) Ś Ñ B D[illegible] —[c]) D[illegible] M[illegible] Ñ V[illegible] D[illegible] (for [illegible]) —[d]) D[illegible] D[illegible] M[illegible] (for [illegible]) Ñ V B[illegible] [illegible]

C [illegible]

18 [a]) [illegible]

V[illegible] D[illegible] B[illegible] —[b]) Ś D[illegible] V B D[illegible] M[illegible] D[illegible] —[d]) [illegible] B D[illegible] M[illegible] —After 18, Ś[illegible] V B[illegible] (after 18[ab]) D[illegible]

1125* [illegible] मुष्टिना [illegible]
[illegible]
[illegible]

(1[illegible]) D[illegible] (for [illegible]) —(1[illegible]) D[illegible] (for [illegible]) Ś[illegible] half) Ś[illegible] (for [illegible]) D[illegible] (for [illegible])

—Hereafter Ś[illegible] 1127*

19 [illegible] —[a]) [illegible] C[illegible] (for [illegible]) D[illegible] M[illegible] (for [illegible]) Ś V B D[illegible] Ñ V[illegible] D[illegible] (Ñ B D[illegible]) D[illegible] —[b]) Ñ V B[illegible] D[illegible] M[illegible] (for [illegible]) Ñ V B D[illegible] —[c]) B D[illegible] Ñ V[illegible] D[illegible] M[illegible] D[illegible] —[d]) [illegible] D[illegible] D[illegible] —[illegible]

1128* [illegible]
[illegible]

19 20 21 आत्मानं मोचयित्वाथ क्षितावभ्यवपद्यत ।
हनूमानुन्ममाथाशु निकुम्भं मारुतात्मजः ॥ २१
निक्षिप्य परमायत्तो निकुम्भं निष्पिपेष च ।
उत्पत्य चास्य वेगेन पपातोरसि वीर्यवान् ॥ २२
परिगृह्य च बाहुभ्यां परिवृत्य शिरोधराम् ।
उत्पाटयामास शिरो भैरवं नदतो महत् ॥ २३
अथ विनदति सादिते निकुम्भे
पवनसुतेन रणे बभूव युद्धम् ।
दशरथसुतराक्षसेन्द्रचम्वो-
र्भृशतरमागतरोषयोः सुभीमम् ॥ २४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥

तदा (for तथा). Ñ D13 क्रि(D13 त्रि)यमाणो, D1 3 (both second time).6 T3 हन्यमानो (for ह्रियमाणो) Ś2 Ñ2 V1 B2 4 D4 8 12 तु, D9 T1 G1 3 हि (for ऽपि). V2 स तथाभिहतस्तेन —^{b}) Ñ2 V1 2 B2 4 तु, T2.3 M1.2 वै, G2 ह्य, M3 ह, M5 च (for हि). Ś2 B1 D1–3 8 12 (D1 3 first time) -सुत तदा, Ñ1 B3 D13 -सुतेन वै, D1 3(both second time) -[आ]त्मजो बली, D6 -[आ]त्मजोपि वै (for -[आ]त्मजेन हि). D9–11 हनूमांस्तेन रक्षसा —^{c}) D4 (orig as in text, m also) सज्ञा प्राप्य (for आजघान) D1.3(both second time) -सुत (for -सुतो) Ś2 B1 D1–3 8 12(D1 3 first time) नि(B1 आ)-जघानोरसि क्रुद्धो —^{d}) Ñ1 बहु- (for वज्र-) D7 9–11.13 T2 G1 3 M3 5 -कल्पेन (for -वेगेन). Ñ2 V1 2 B2 4 D4 तलेनैव महाबल· —After 20, Ś2 D1–3 8.12 (D1 3 after first time) read 1489*, while Ñ2 V1 2 B2 4 D4 read 22^{ab} —After 20 (r), D1.3 ins.

1488* स तथाभिहतस्तेन प्रमृज्य नयने कपि ।

21 Ñ1 B1 D13 transp 20 and 21 —^{a}) D7 9–11 G M1 2 मोक्षयित्वा Ñ2 च (for [अ]थ) Ś V3 B1 D2 3 8 12 वि(D3 स)मोक्षयित्वा चात्मान, Ñ1 V1.2 B2–4 D1 4 13 स(B2 प्र-) मोचयित्वा चा(Ñ1 D13 °तुमा)त्मान —^{b}) B1 D1.3 क्षितिम् (for क्षिताव्). Ñ2 B3 -[उ]पपद्य(B3 °त्य) च, V1 D5 T1 -[उ]पपद्यत, B2 -[उ]त्पपात ह, G2 -[अ]वपद्य च (for -[अ]वपद्यत) Ś2 D8 12 क्षितिमभ्यासमाद ह, Ñ1 V2 B4 D2 13 क्षितिमभ्युपपद्यत(Ñ1 °द्य ह, D2 °द्य च), V3 क्षितिमभ्यपतद्बली, D4 क्षितिमित्युत्पपात च. —V3 om. 21^{cd}. D6 reads 21^{cd} (except हनू) in marg —^{c}) Ś2 Ñ V1 2 B1 D2 8 12 13 उत्पपाताशु, B2 D6 T2 3 G1 स ममथाशु, B4 अहनत्पार्श्वे, D4 च जघानाशु (for उन्ममाथाशु) D1.3 हनिष्यन्नुत्पपाताशु —^{d}) Ñ1 निकुभान् D4 कुम्भकर्णात्मज तदा —After 21, D1 3 repeat 20.

22 B3 om 22^{ab} Ñ2 V1 2 B2 4 D4 read 22^{ab} after 20 —^{a}) D7 9 G1 2 उक्षिप्य. Ñ1 V2 D13 ददर्श हनुमान्पार्श्वे, N2 V1 B2 4 D4 अ(D4 आ)ददर्शैव तं पार्श्वे (D4 °र्श्वं). —^{b}) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 विननाद (for निष्पिपेष) Ñ1 वै, D5 6 T2 G3 M1–3 ह, T3 ह्य (for च) —For 22^{ab}, Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 subst. and read (except V3 B1) after 20 (D1 3 after first time)

1489* उत्क्षिप्य हनूमांस्त च निष्पिपेषाशु वीर्यवान् ।

[D2 स (for च) V3 B1 प्रक्षिप्य(B1 उत्क्षिप्य) तु हनूमान्त, D1 3 उत्क्षिप्य(D1 °प्य च [hypm]) हनुमत स (for the prior half) V3 [अ]थ (for [आ]शु)]

—^{c}) G (ed) उत्प्लुत्य (for उत्पत्य). T1 damaged for चास्य वेगेन. D7 G2 [आ]शु (for [अ]स्य) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 समुत्पत्य च, V1 2 B4 समुत्पत्याथ, B2 समुत्पपात (for उत्पत्य चास्य) —^{d}) D6 9–11 T2 G3 वेगवान् (for वीर्यवान्) Ś2 V3 B1 D1–3.8 12 निपपातास्य(V2 B1 °शु)' वक्षसि, Ñ2 V1 2 B2 4 स्कधमारुह्य वीर्य(Ñ2 वेग)वान्.

23 ^{a}) D3 स (for च) Ñ2 V1 2 B2 4 -जग्राह (for -गृह्य च) D4 विगृह्य ह्यस्य बाहुभ्या. —^{b}) Ñ1 D13 अपमृद्य, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D1–3 आवृत्य च(B4 स), V2 आरुह्य च, D4 अपसृत्य, D6 परिगृत्त-, M1 2 परिवर्त्य (for परिवृत्य) Ñ2 B2–4 D2 8 M1.2 शिरोधर —^{c}) Ñ1 V2 B3 D1 13 तदा, T2 ततो (for शिरो) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 अपातयत्तस्य शिरो. —^{d}) Ś2 D1 8 12 स्वर, Ñ2 V1 B2 मुहु, V3 B1 D2 3 स्वनं, B4 बहु (for महत्). Ñ1 V2 B3 D4.13 विक्ष(Ñ1 D4 °कृ, D13 °कृ)त तस्य तच्छिर. —After 23, D7 G1 3 ins

1490* अथ देवा सगन्धर्वा विद्याधरमहोरगा ।
आकाशचारिण. सर्वे अप्सरोभि. सहामरा ।
हनूमन्त महाबाहु वायुपुत्रमरिंदमम् ।
प्रशशसन्त परैर्वाक्यै प्रसूनैरभ्यपूजयन् ।

[(l 2) Note hiatus between the two halves —(l. 4) K (ed.) अभ्यवर्षयन् (for अभ्यपूजयन्).], while M5 ins. 1491*.

24 ^{a}) D5 om after अथ up to l. 1 of 1491* D8 10 11 G2 Ck t निनदति V3 B1 D1–3 9 सूदिते (for सादिते). Ś2 D8 12 समिति निसूदिते, Ñ V1 2 B2–4 D13 नदति

६५

निकुम्भं च हतं श्रुत्वा कुम्भं च विनिपातितम् ।
रावणः परमामर्षी प्रजज्वालानलो यथा ॥ १
नैर्ऋतः क्रोधशोकाभ्यां द्वाभ्यां तु परिमूर्छितः ।
खरपुत्रं विशालाक्षं मकराक्षमचोदयत् ॥ २
गच्छ पुत्र मयाज्ञप्तो बलेनाभिसमन्वितः ।
राघवं लक्ष्मणं चैव जहि तौ सवनौकसौ ॥ ३

[illegible]

65

[illegible]

अथ शूलनिपातैश्च वानराणां महाचमूम् ।
प्रदहिष्यामि संक्रुद्धः शुष्केन्धनमिवानलः ॥ १२

मकराक्षस्य तच्छ्रुत्वा वचनं ते निशाचराः ।
सर्वे नानायुधोपेता बलवन्तः समाहिताः ॥ १३

ते कामरूपिणः शूरा दंष्ट्रिणः पिङ्गलेक्षणाः ।
मातंगा इव नर्दन्तो ध्वस्तकेशा भयानकाः ॥ १४

परिवार्य महाकाया महाकायं खरात्मजम् ।
अभिजग्मुस्ततो हृष्टाश्चालयन्तो वसुंधराम् ॥ १५

शङ्खभेरीसहस्राणामाहतानां समन्ततः ।
क्ष्वेडितास्फोटितानां च ततः शब्दो महानभूत् ॥ १६

प्रभ्रष्टोऽथ करात्तस्य प्रतोदः सारथेस्तदा ।
पपात सहसा चैव ध्वजस्तस्य च रक्षसः ॥ १७

[illegible] — Bi D5 om. (hapl.) 11c–13b. — d) [illegible] — f) [illegible] (for [illegible]) [illegible].

12 V3 B1 D3 om. 12 (cf. v.l. 11). — a) [illegible] D[illegible] — After 12a, D5 erroneously repeats 11d and 12a. — S. D[illegible] om. 12b–13c. — b) D[illegible] (for [illegible]) — c) [illegible] (for [illegible]) [illegible] (for [illegible])

13 V[illegible] B1 D5 om. 13ab (for V3 B1 D3, cf. v.l. 11). [illegible] (cf. v.l. 12) — a) [illegible] — b) [illegible] (for [illegible]) — d) [illegible]

14 a) [illegible] (for [illegible]) — b) [illegible] (for [illegible]) — d) [illegible] (as in text).

15 [illegible] 15 — a) [illegible] — c) [illegible] — d) [illegible]

16 a) [illegible]

(for [illegible]) — b) [illegible] — c) [illegible] — d) [illegible] (for 11) — After 16, [illegible] (only [illegible]) ins.:

[illegible]

[illegible]

57.25 78.18 56 20 तस्य ते रथसंयुक्ता हया विक्रमवर्जिताः ।
चरणैराकुलैर्गत्वा दीनाः सास्रमुखा ययुः ॥ १८

प्रवाति पवनस्तस्य सपांसुः खरदारुणः ।
निर्याणे तस्य रौद्रस्य मकराक्षस्य दुर्मतेः ॥ १९

तानि दृष्ट्वा निमित्तानि राक्षसा वीर्यवत्तमाः ।
अचिन्त्य निर्गताः सर्वे यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ २०

घनगजमहिषाङ्गतुल्यवर्णाः
समरमुखेष्वसकृद्गदासिभिन्नाः ।
अहमहमिति युद्धकौशलास्ते
रजनिचराः परिबभ्रमुर्नदन्तः ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चषष्टितमः सर्गः ॥ ६५ ॥

---

18 T1 damaged up to च in 18^{c} (cf v l 16) —^{a}) Ś2 V3 B1 D8 12 ये रथयुक्तास्ते, Ñ1 V2 B2.3 ये ते रथे (B3 °था-) युक्ता, Ñ2 V1 D4 ते वै (D4 सर्वे) रथे युक्ता, B4 D13 चैते (D13 पेतू) रथे युक्ता, D2 7 T2 3 G1 2 M ते रथ-युक्ताश्च (D2 °स्ते) —^{b}) V3 B1 विभ्रम- (for विक्रम-) T3 -सयुता., Cm g k t as in text (for वर्जिता). D4 सहसा विक्रमर्पिता: (sic) —^{c}) Ñ V B1–3 D2–4 12 G2 गत्या, G3 M1 2 Ck युक्ता, Ct as in text (for गत्वा). —^{d}) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 साश्रुपात-(D13 °पूर्ण), D6 7.9 दीना साश्रु- (for दीना· सास्र-)

19 V1 om 19^{ab}. —^{a}) Ñ2 V2 B2 4 ववौ च, M5 स वाति (for प्रवाति). Ñ2 V2 B2 4 D5 6 9–11 T G1.3 M3 तस्मिन्, M1 2 चैव, M5 तत्र (for तस्य). Ñ1 B3 D4.13 प्रववौ मारुतस्तस्मिन् —^{b}) Ñ1 समये (for सपासु) —T1 damaged from रुण. up to 21^{b} V3 B1 D3 T3 M2 खरनि(D3 °नि.)स्वन, Cg as in text —^{c}) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 चातिरौद्रस्य, D6 T2 तस्य रूक्षस्य, T3 ह्यतिरूक्षस्य (for तस्य रौद्रस्य) —^{d}) D4 राक्षसस्य च दुर्मते

20 T1 damaged for 20 (cf v l 19) —^{a}) G1 कानि (sic) (for तानि) D6 निनिमित्तानि (hypm). Ñ2 V1 2 B2 4 ते दृष्ट्वाप्य(B4 °थ)निमित्तानि —^{b}) Ś2 V3 B1 D8 वीरसमता, Ñ V1 B2–4 D1–4 12 वीर्यसमता, V2 °सयुता, D6 13 G2 °सत्तमा, M1 2 °वत्तरा, M5 वलवत्तरा· (for वीर्यवत्तमा) —^{c}) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 असचित्य, Ñ2 V1 2 B2 4 अविचित्य (for अचिन्त्य निर्-). —^{d}) D6 T2.3 यत्र राम सलक्ष्मण

21 T1 damaged for 21^{ab} (cf v l. 19) —^{a}) Ñ1 D4 G1 वनगज- B3 -महिषादि- (for -महिषाङ्ग-). —V2 illeg for ^{b} (except समर). —^{b}) Ñ1 -मुखाश्च (for -मुखेषु) T3 [अ]सुहृद् (for [अ] सकृद्) Ñ2 V2 B3 D13 M5 -हस्ता (for भिन्ना·) Ś2 D8 सकृच्छरासि भिन्ना, Ñ1 B3 4 M1 सकृद्ग(B2 शार्ंग)दासिहस्ता (M1 °भिन्ना·), B1 सकृच्छरान्वितत्य, D1–3 9 12 [अ]सकृच्छरासिभिन्ना (D2 °भियुक्ता, D9 °द्गदाभिपक्षा), T1 °दा... (damaged), Cg.k t as in text (for [अ]सकृद्गदासिभिन्ना). D4 रणमिच्छत इतस्ततो भ्रमत —D9 om 21^{cd} —^{c}) D6 om (hapl) मह. G1 om. युद्ध Ś2 Ñ V B D1–4.8 12.13 युद्धलालसास्, M5 °कोविदास् (for °कौशलास्) —^{d}) M5 damaged for भ्रमुर्नदन्त· Ś2 D8 12 परिचुक्रुशुर्, Ñ1 B3 D4 13 °निर्ययुर्, D1 2 °चक्रमुर् (for °बभ्रमुर्) D5 T1 G3 M3 परित· समुन्नदंत, D10 11 परिबभ्रमुर्मुहुस्ते

Colophon D9 om (cont. the Sarga). —*Kānda name* Ñ B D2 4.13 लङ्काकाडे. —*Sarga name* Ś2 Ñ V B D1 3.1 8 12 मकराक्षनिर्याण(D4 8 °ण·), D2 13 युद्धपर्वणि मकराक्षनिर्याण —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V3 B2.4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 56, Ñ2 59, V1 D1 58, V2 57, B1 53, B3 52, D3 60, D5–7 10.11 T1 G M3.5 78, T2 83, T3 85, M1 2 79 —After colophon, Ñ1 concludes with श्रीरामः, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम.

58 8 विद्रवत्सु तदा तेषु वानरेषु समन्ततः ।
79 8 रामस्तान्वारयामास शरवर्षेण राक्षसान् ॥ ८
57 6 वारितान्राक्षसान्दृष्ट्वा मकराक्षो निशाचरः ।
क्रोधानलसमाविष्टो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ९

तिष्ठ राम मया सार्धं द्वंद्वयुद्धं ददामि ते ।
त्याजयिष्यामि ते प्राणान्धनुर्मुक्तैः शितैः शरैः ॥ १०
यत्तदा दण्डकारण्ये पितरं हतवान्मम ।
मदग्रतः स्वकर्मस्थं स्मृत्वा रोषोऽभिवर्धते ॥ ११

✣ Ck द्रवमाणान् द्रवत इति यावत् ।, so also Ct ✣ —Ñ1 D4 om 7^{c}–9^{b}.—^{c}) V B3 D9–11 13 दृष्ट्वा, D1 12 दृष्टा, T3 दृष्ट्वा (sic) (for दृष्ट्वा).—^{d}) Ś2 V3 B1 D1–3 8.12 युध्यतो, B2 4 वानरान्; D13 कुर्वतो, M1 2 समरे, Cv r.m g as in text (for राक्षसा) ✣ Cv राक्षसा जितकाशिन बभूवुरिति शेष । अन्यथा राक्षसा इति पुनरुक्तं स्यात् ।, so also Cr m g ✣

8 Ñ1 D4 om b (cf v l 7) —^{a}) T1 तथा (for तदा) M5 कदन चक्रुरेतेषु —^{d}) B1 वीर्यवान (for राक्षसान्).

9 Ñ1 D4 om 9^{ab} (cf. v l 7) V3 illeg for 9^{ab}.—^{a}) B4 बाधितान्; D6 दारितान्, M6 पतितान् (for वारितान्) B4 भूत्वा (sic) (for दृष्ट्वा).—^{b}) Ñ2 V1 B3 4 महाबल॰ (for निशाचर) —V3 damaged for 9^{cd}. —^{c}) B1 क्रोधेन तु; D1 7 9–13 G1 कोपानल- (for क्रोधानल-) Ñ1 -समाविष्टं (for -समाविष्टो).—^{d}) Ñ V1 B2–4 D4 12 इ(Ñ1 त्रि)दं वचनमब्रवीत —After 9, Ñ2 V1 B2–4 ins

1497* धनुर्विस्फार्य बलवान्वानरान्राक्षसर्षभ॰ ।

[B4 तान्सर्वान् (for बलवान्). B2 धनुर्विस्फारयामास (for the prior half) V1 राक्षसान्, B2 बलवान् (for वानरान्).]
—Thereafter they cont., Ś2 Ñ1 V2 3 B1 D1–4 8 12 13 ins after 9.

1498* क्वासौ राम सुदुर्बुद्धिर्येन मे निहत. पिता ।
जनस्थानगत पूर्वं सानुज सपरिच्छद. ।
अद्य गन्तास्मि वैरस्य पारं वै रजनीचरा ।
सुहृदां चैव सर्वेषां निहतानां रणाजिरे ।
हत्वा राम सुदुर्बुद्धि लक्ष्मण च नराधमम् । [5]
तयो शोणितनिष्यन्दै करिष्ये सलिलक्रियाम् ।
एवमुक्त्वा महाबाहुर्युद्धेप्सु रजनीचर ।
आलोकयत तत्सर्वं बल रामदिदृक्षया ।
आहूयमानो बहुभिर्वानरैर्बलशालिभि ।
युद्धाय सुमहातेजा रामादन्य न चेच्छति । [10]
मार्गमाणस्तदा रामं बलवान्रजनीचर ।
रथेनाम्बुदघोषेण व्यचरत्तामनीकिनीम् ।
दृष्ट्वा राम सुदूरस्थ लक्ष्मण च महाबलम् ।
सेषुणा पाणिनाहूय ततो वचनमब्रवीत् ।

[(l. 1) Ñ1 B3 D13 त्व म (D13 च), D3 कोसौ, D4 राम (sic) (for क्वासौ) Ñ2 V1 B3 4 हिंसित (for निहत). —(l 2) Ñ1 -स्थान (for -स्थान-) D4 जनस्थोढनपूर्वं म (sic) (for the prior half) Ñ1 D4 मानुग (for सानुज) Ñ2 मु- (for म-) D12 साश्वध्वजपरिच्छद (for the post half) —(l 3) V2 पर पार निशाचरा (for the post half) Ñ V1 B2–4 G (ed.) अद्य गच्छामि(G [ed] गतास्मि) नस्यात वरस्य रजनी(B3 च निशा)चरा ; D13 अद्य गत्वा तु मातृणा पित्रि(°तृ)कस्य निशाचरा . —V3 damaged for l 4–8 —(l 4) D13 युध्यता (for सुहृदा). —(l 5) Ñ1 B3 च (for सु-). V2 दुरात्मान (for सुदुर्बुद्धि) B3 नराधिप (for नराधमम्) —(l. 6) D4 तस्य (for तयो) Ñ1 V2 B2 3 D1 -निस्यंदै , V1 B1 4 D3 4 -नि(V1 -नि)स्यंदै (for -निष्यन्दै). D13 शोणितस्य च नि स्यंदै (for the prior half) B1 D4 शोणितक्रिया, G (ed) सलिलक्रिया —(l 7) Ñ1 V1 2 B2 D13 -बुद्धिर् (for -बाहुर्). Ś2 B1 D8 12 युद्धे स, B4 D2 युद्धेषु (for युद्धेप्सु). —B2 om. (hapl) l 8–11 —(l. 8) B3 अवालोकयत्, D13 अवलोकयच्च (hypm) D4 आलोकयन्तत. सर्वं बल राम यदृच्छया —(l 9) V2 *.. यमानो (damaged) Ś2 Ñ V1 B3 4 D8 13 बलिभिर् (for बहुभिर्) V2 D1 2 बाहु-, G (ed.) वीर्य- (for बल-) —(l. 10) Ñ2 V2 B1 4 D3 4 स (for सु-). D8 अन्यत्र (for अन्य न) D4 [इ]च्छति (for [इ]च्छति). Ñ V1 B3 4 रामात्रान्यमरोच(B3 °चोद)यत् (for the post. half). D13 खरपुत्रो महातेजा रामादन्य न रोचयत्. —(l 11) B3 वानरान् (for बलवान्) —(l. 12) B4 विचरन्नामवाहिनीं, D4 व्यचरत रणाजिरे (sic) (for the post half). —(l 13) Ś2 Ñ1 B3 D13 अदूरस्थ, Ñ2 सुदुर्धर्षं, B1 D1 8 12 स दूरस्थ, D4 सत्वरस्त (for सुदूरस्थ) D2 स (for च). Ś2 V3 B1 2 D1–4 8 12 -रथ, Ñ2 B4 -रथ (for बलम्) —(l. 14) B2 अश्वेन, D4 रोषेण (for सेषुणा).]

10 ^{b}) Ś2 D1 द्वंद्वं (for द्वंद्व-). Ś2 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 प्रयच्छ मे, Ñ2 V1 B2 4 प्रवर्तय, D6 T2 3 च देहि मे, D9–11 भविष्यति; D13 G2 ददस्व मे (for ददामि ते) ✣ Cr द्वंद्वयुद्धं ददामीति पाठ . ✣ —^{c}) D2 त्वा (for ते) V3 B1 त्वा प्राणे (for ते प्राणान्) Ś2 V2 D1 8 12 प्राणां (V2 °णे)स्त्वा त्याजयिष्यामि, D3 त्वा प्राणास्त्याजयिष्यामि, D4 बाणैस्त्वा पातयिष्यामि

11 ^{a}) Ś2 D1–3 8 12 यन्मदा, Ñ1 यत्त्व मे, D4 त्व च मे (for यत्तदा) —^{b}) V2 निहतवान् (hypm), B3 हिंसित (for हतवान्) Ñ2 V1 B2 4 transp. पितर and हतवान्. Ś2 V3 B1 D1–4 8.12 असि, Ñ1 D13 रणे (for मम) —^{c}) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 अनागस, D9 मदग्रे तु, D10 11 G3 M1 2 5 तदग्रत , G1 2 त्वामग्रत (for मदग्रत॰). M5 स्वक कर्म (for स्वकर्मस्थ) —^{d}) B3 श्रुत्वा, D6 7.9 T1.2 G M2.6 दृष्ट्वा (for स्मृत्वा). Ś2 Ñ V1.2 B1–3 D1–4 8.12 13 कोपो,

दह्यन्ते भृशमङ्गानि दुरात्मन्मम राघव ।
यन्मयासि न दृष्टस्त्वं तस्मिन्काले महावने ॥ १२
दिष्ट्यासि दर्शनं राम मम त्वं प्राप्तवानिह ।
काङ्क्षितोऽसि क्षुधार्तस्य सिंहस्येवेतरो मृगः ॥ १३
अद्य मद्बाणवेगेन प्रेतराड्विषयं गतः ।
ये त्वया निहताः शूराः सह तैस्त्वं समेष्यसि ॥ १४
बहुनात्र किमुक्तेन शृणु राम वचो मम ।
पश्यन्तु सकला लोकास्त्वां मां चैव रणाजिरे ॥ १५
अस्त्रैर्वा गदया वापि बाहुभ्यां वा महाहवे ।
अभ्यस्तं येन वा राम तेन वा वर्ततां युधि ॥ १६

G 6
B. 6.
L. 6

B4 D7 शोको (for रोषो) Ś2 Ť3 G2 M5 [ऽ]भिवर्तते, B2.3 D4 विवर्धते, D13 [ऽ]तिवर्धते T3 दृष्ट्वा दोषोपि वर्धते ❀ Cv g स्वकर्मस्थ वधकर्मस्थम्। यथा पिता हत- (Cv -ता)स्तथा वध्यमित्यर्थः । Cv adds स्वकार्यस्य सुष्ठु अकार्यस्थमिति केचित्। Cg adds यद्वा क्षात्रधर्मकर्मानुतिष्ठन्तमित्यर्थः । स्वकर्मस्थमिति सुतरामकृत्यनिरतमिति वार्थः ।, Cr स्वकर्मस्थ सुतरामकृत्यनिरतमित्यर्थः ।, Cm स्वकर्मस्थमित्यत्र सु अकर्मस्थमिति छेदः । सुतरामकृत्यनिरत दृष्ट्वा। त्वामिति शेषः ।, Ck स्वकर्मस्थ स्वपितृवधकर्मकर्तारं त्वा स्मृत्वा रोषोऽभिवर्तते ।, so also Ct, which adds 'मद्व्रत स्वकर्मस्थं दृष्ट्वा' इति पाठे मद्व्रतस्तिष्ठन्तमिति शेषः । तीर्थस्तु सु अकर्मस्थ सुतरामकृत्यनिरतमित्यर्थ इत्याह ❀

12 [a]) G1 दृश्यते (sic) (for दह्यन्ते) Ś2 D8 चापि गात्राणि, Ñ V B D1–4 13 18 [ऽ]ग्यापि चा(V2 D13 मे, D1 [with hiatus] अ)गानि, G2 मम चागानि (for भृशमङ्गानि) —V2 illeg for 12[b] —[b]) D5 T1 G3 रोषेण, Cm as in text (for दुरात्मन्) G2 अद्य (for मम) —Ñ1 D4 om 12[c] – 14[b] D18 reads 12[cd] after 15[ab] —[c]) Ś2 Ñ2 B2.4 D1–3 8 12 हि न, V1.2 B3 न हि, V3 B1 न च, D13 न प्र-, G2.3 M1.3 5 Ck [अ]पि न, Cm g t as in text (for [अ]सि न) —[d]) Ñ2 B1 M5 महाहवे, B3 °बल, G1 मया वने (sic), Cg k t as in text (for महावने)

13 Ñ1 D4 om 13 (cf v l 12) D13 transp 13 and 14[cd] —[a]) T1 damaged for दिष्ट्यासि दर्श Ś2 V3 B1 D2.3 8 12 [अ]सि गोचर, B3 सदर्शन, D1 स गोचर, D5 10 G3 [अ]द्य दर्शन, G2 हि दर्शन (for [अ]सि दर्शन) Ñ2 V1 B2–4 D13 प्राप्तो (for राम) —[b]) G2 °वान्, D6 T2 M5 असि (for इह) Ś2 V2.3 B1 D1–3 8 12 त्व प्राप्तो मम दर्शने(V2 गोचर), Ñ2 V1 B2–4 D13 मम राम रणाजिरे —[c]) Ñ2 V1.2 B2–4 त्व, D3 च, D6 T2.3 M5 हि (for ऽसि) Ś2 V3 B1 D1.2 3 12 M1.2 काङ्क्षितस्य (for काङ्क्षितोऽसि) D13 गर्जतस्तीक्ष्णदष्ट्रस्य —[d]) V1.3 B1 M5 [इ]तरे मृगा, D5 T1 G3 महामृग (D5 °गा) (for [इ]तरो मृग)

14 Ñ1 D4 13 om 14[ab] (for Ñ1 D4, cf v l 12) —[a]) Ś2 D8 -योगेन (for वेगेन) —[b]) Ś2 B1 D1 2 8 12 प्रेताना (for प्रेतराड्-) B3 -निलय (for विषय) T1 °त, T3 M5 गता (for गत) D3 प्रेताना निलय गत —D13 transp 13 and 14[cd] —[c]) Ś2 D8 12 त्वाजौ (for त्वया) V3 B1.4 M3 वीरास् (for शूरा) —[d]) Ś2 Ñ V B D1–4 8 9 12 13 transp सह and तैस् Ś2 V2.3 B1.3 D1–3 8 12 13 [अ]द्य, D4 [ए]व, D6 7 10 11 T2.3 G1 M3.5 च (for त्व) V2.3 B1.3 D9–11 वसिष्यसि, D4 G2.3 गमिष्यसि, D13 [ए]व शेष्यसे, M3 समेक्ष्यसि (sic), Cm as in text (for समेष्यसि) D5 T1 सगमिष्यसे (T1 °सि) —After 14, G2 ins

1499* तस्मिन्विमुक्तिदे पापे तीक्ष्णदण्डनखाङ्कुशैः (sic) ।

15 [a]) Ñ1 B3 D4 9 13 G3 M1 2 5 [अ]पि, B4 च, D1 [अ]द्य (for [अ]त्र) G1 शृणु राम (for बहुनात्र) —[b]) G1 बहुनापि (for शृणु राम) —After 15[ab], D13 reads 12[cd] —[c]) Ñ V1 B D1–4 13 transp सकला and लोकास् —T1 damaged from 15[d] up to अ in 16[a]. —[d]) Ś2 Ñ1 B2–4 D2 8 12 13 च मा च (for मा चैव)

16 T1 damaged up to अ in [a] (cf v l 15) —[a]) Ś2 D8 12 च (for first वा) D6 च (for second वा) —[b]) B2 D13 च (for वा) B1 समाहवे, D3 7 9–11 रणाजिरे, D4 महाहव, D5 T1 °रणे (for महाहवे) —[c]) Ś2 V2.3 B1 D2.3 8 12 यद्, B3 M1.2 ते, D1 ये (sic), G2 वै (for वा) —[d]) D6 T2.3 चावर्तता (for वा वर्तता) D7 9 10 11 13 G1 Ck t transp तेन वा and वर्तता D10.11 Ck t मृध, D12 त्वया, M1.2 मृधे, Cm g as in text (for युधि) Ś2 V2.3 B1.3 D1–3 8 10 12 वर्तता तेन नौ(D1 नो) मृध(V2 तद्युधि; V3 B1.3 मे युधि), G2 तेन युद्ध प्रवर्तता, M3 तेनैव युधि वर्तता —For 16[cd], Ñ V1 B2.4 D4 subst, while B3 ins after 16[ab]

1500* वर्तता तेन वा युद्धमभ्यस्त येन वा त्वया।

[Ñ1 D4 ते तदा, V1 ते मया (for तेन वा) B3 अत्यत, B4 D4 अभ्यस्त (for अध्यस्त) Ñ2 चापि यत् (for येन वा)] —Thereafter Ñ V1 B2.4 D4 cont, while Ś2 V2.3 B1.3 D1–3 8 12 13 ins after 16

1501* तेन मा प्रतियुध्यस्व यदि जातोऽसि सत्कुले।
अद्य मद्बाणनिर्भिन्न सस्ताङ्ग क्षतजोक्षितम्।
क्रव्यादसघा कर्षन्तु रणे रेणुपरिष्कृतम्।
मद्बाणगोचरगत साम्प्रत न भविष्यसि।

[(l 1) V2 एहि (for तेन) B3.4 D13 स- (for मा) D4 पार्थिवाद् (for सत्कुले) —(l 2) Ś2 D12 अथ (for अद्य) Ś2 D1–3 8 12 त्वा (for मद्-) B3 -निर्भिन्न Ñ V B2.3

58. 26 मकराक्षवचः श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ।
79. 17 अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यमुत्तरोत्तरवादिनम् ॥ १७
57. 23

चतुर्दश सहस्राणि रक्षसा त्वत्पिता च यः ।
त्रिशिरा दूषणश्चापि दण्डके निहता मया ॥ १८

स्वाशितास्तव मांसेन गृध्रगोमायुवायसाः ।
भविष्यन्त्यद्य वै पाप तीक्ष्णतुण्डनखाङ्कुशाः ॥ १९

एवमुक्तस्तु रामेण खरपुत्रो निशाचरः ।
बाणौघानसृजत्तस्मै राघवाय रणाजिरे ॥ २०

D2 स्त्ताग (B3 °ग), B1 आताग, D1 शाताग (for °ताग) V3 B1.4 कविरोक्षित, B3 क्षतोक्षित (for शुरोक्षित) —V1 om (hapl ?) l. 3. B3 reads l 3 in marg D13 cont. l 3–4 after 1502* —(l 3) B1 रिपुं (for हन्तुं). Ñ1 B3 क्रव्यादास्त्वा विकर्षन्तु (for the prior half) Ñ1 B4 D1–4 रण- (for रणे) Ñ1 D4 -समुद्धित (for -भासुरम्) —B3 om. l. 4 —(l 4) D1–3 -मधु- (for -भाग-). Ñ2 V1 B4 महाहुतांशवत्ति (V1 °गोत्तम)त (for the prior half)]

17 [a]) D13 मकरात्यवच —[b]) D4 तस्य चुक्रोध राघव —After 17[ab], D13 ins

1502* उवाच वचनं चेदं दर्पयन्वानराव्रजान्।

—Thereafter D13 cont l 3–4 of 1501* and then erroneously repeats 17[ab] —[c]) M5 तरसा (for प्रहसन्) —[d]) D2 -वादिन (for -वादिनम्) —After 17, B1 (repeats after 1506*) D6–7.9–11 S ins, while Ś2 Ñ V B3.4 D1–3.8.12.13 cont after 1506*

1503* कथ्यसे किं वृथा रक्षो बहून्यसदृशानि नु।
न रणे शक्यते जेतुं विना युद्धेन वाग्बलात्।

[(l 1) M3 कत्थने (for कथ्यसे). G1 त्व (for किं) Ś2 V2 B1 (both times) D1–3.8.13 मूढ, V3 दुष्ट (for रक्षो) B4 बहुना (for बहूनि) Ñ1 D1.6.13 T2 G2 M5 च, Ñ2 V1 B2.4 वै, D3 [अ]पि, D9–11 ते, T3 त्व (for नु) —(l 2) D6 शक्यमे (sic) (for शक्यते). T1 damaged for युद्धेन वाग्ब. M5 नीयण (for युद्धेन) Ñ1 नेमिना, V3 भाग ... , B3 D13 वै गिरा (for वाग्बलात्)]

—Thereafter, Ñ2 V1.2 B2–4 cont a passage relegated to App I (No 44)

18 B3 om. 18–20[b] D12 om after चतु in [a] up to त्रिशि in [c] —[b]) D4.5 T1 राक्षसास्. D1 तव (hypm) (for त्वत्-) Ś2 Ñ2 V1 B3.4 D1–4.8.13 M1.2 च स, Ñ1 वने, V2.3 B1 हत (for च य) —[c]) V3 B1.3 दूपण (sic) (for दूषणश्) Ś2 Ñ V B1.3.4 D1–6.8.12.13 S [ए]व (for [अ]पि). —[d]) D10 T3 निहतो (for निहता). Ś2 Ñ2 V B1.4 D1–3.8.13 हता (D2 °तो) मे दण्डके वने (D1 °कानने), Ñ1 B3 D4.13 निहता (D13 °तो) दण्डके वने (Ñ1 D4 मया) —After 18, Ñ2 ins, G (ed) cont after l 1 of 1505*

1504* त्वामद्य निहनिष्यामि यदि तिष्ठसि संयुगे।
[G (ed) [अ]पि हनिष्यामि],

while V2.3 B1.2 ins, G (ed) ins l 1 only after 18

1505* यद्यत्र तिष्ठ युद्धे गमिष्यसि न हि मे ध्रुवम्।
पितुरुणं हनिष्यामि तथा सपाटयाम्यहम्।

19 B3 om. 19 (cf v l. 18). —[a]) Ñ V1 B3.4 स्वादुना, V2.3 B1 सुनिर्माताम्, D1.3.4.6.9.11 स्वा(D4.11 न्वा)र्सिताम् (for स्वाशितास्तव). D7.9–11 चापि (for तव). D4 गृध्रकाकवला ...., D13 गृध्रकङ्कवला ... —[b]) Ñ1 D13 वगा, D4 -वत- (for गृध्र-). D4 -वक्षसा (sic) (for -वायसा) —[c]) G2 भविष्यन्ति Ś2 V2.3 B1 D1–3.8.12 ते (for [द्य]) B3 D1 तृष्णाम्, M5 पापि (sic) (for पाप) Ñ2 V1 B4 अद्य गृध्रा भविष्यन्ति, D4 भक्षयिष्यन्ति पाप त्वा —[d]) D13 नासु (sic) (for तीक्ष्ण-) V2 -दष्ट, D5 G2 -दष्ट- (for -तुण्ड-) V2.3 B1 D [आ]युधा., D4 -[आ]युधा, D6 [अ]ङ्कुशा (metr) (for -[अ]ङ्कुशा) M5 तीक्ष्णतुण्डैः च द्विजा —After 19, Ś2 Ñ V B1.3.4 D1–4.7–9.12.13 G1.2 ins, G3 ins after 20 (first occurrence)

1506* रुधिरार्द्रमुखा दृष्ट्वा रक्तपक्षाण्डजाश्च ह।
ते गता रक्तुधा पेयं भविष्यन्ति समन्ततः।

[(l 1) D3.7 G2 ते (for ह) D3 रक्तमुखास्त्वाश्च वै, D13 रक्तहस्ता ... G1 रक्तमुखास्त्वाश्च ते (for the post half) —(l. 2) Ñ V1 B3.4 D4 न, D4 वै (for ते) Ś2 D7–9.12 G1.2 ... (for रक्तुधा पेयं) D1.3 G2 ... (for भविष्यन्ति) Ś2 D3.12 न संशय, D4 निशाचर (for समन्ततः) Ñ2 V1 B4 ते ... (B4 °शना), D7.9 भविष्यन्ति (D9 भविष्यन्ति) ... (for the post half)]

—Thereafter, Ś2 Ñ V B1 (repeats) 3.4 D1–3.8.12.13 cont 1503*

20 Ñ2 V1.2 B2–4 D4 om. 20[ab] (for B3, cf v l 18) G3 reads 20 twice (v l r) —[a]) D7.9–11 G1–3 (second time) M3 राघवेणोक्तस्तु —[b]) Ś2 D2.7–12 G1–3 (second time) मकराक्षो (for खरपुत्रो) D7.9–11.13 M1.2 महाबलः (for निशाचरः). —[c]) D13 बाणौघ Ś2 V2 B1.3.4 D1–4.8.12.13 मुमुचे, Ñ1 V1.3 D5.7.9–11 T1 G3 (both times) M3 असृजत् (T1 damaged from चतु up to राघ in [d]) (for असृजत्) D4 तस्मिन् (for तस्मै). B2 स बाणौघान्मुमोचास्मै. —[d]) Ñ2 V1 B2.4 राक्षसाय (for राघवाय) —After 20 (first occurrence), G3 ins. 1506*.

ताञ्शरांञ्शरवर्षेण रामश्चिच्छेद नैकधा ।
निपेतुर्भुवि ते छिन्ना रुक्मपुङ्खाः सहस्रशः ॥ २१

तद्युद्धमभवत्तत्र समेत्यान्योन्यमोजसा ।
खरराक्षसपुत्रस्य सूनोर्दशरथस्य च ॥ २२

जीमूतयोरिवाकाशे शब्दो ज्यातलयोस्तदा ।
धनुर्मुक्तः स्वनोत्कृष्टः श्रूयते च रणाजिरे ॥ २३

देवदानवगन्धर्वाः किंनराश्च महोरगाः ।
अन्तरिक्षगताः सर्वे द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ २४

विद्धमन्योन्यगात्रेषु द्विगुणं वर्धते बलम् ।
कृतप्रतिकृतान्योन्यं कुर्वाते तौ रणाजिरे ॥ २५

राममुक्तांस्तु बाणौघान्राक्षसस्त्वच्छिनद्रणे ।
रक्षोमुक्तांस्तु रामो वै नैकधा प्राच्छिनच्छरैः ॥ २६

बाणौघविततः सर्वा दिशश्च विदिशस्तथा ।
संछन्ना वसुधा चैव समन्तान्न प्रकाशते ॥ २७ G 6 B 6 L 6

21 [a]) Ñ3 V1.2 B2.4 ततस्तान् —[b]) Ñ3 V1.2 B2.4 रक्षश्, D3 राम(sic) (for रामश्) D4 लीलया (for नैकधा) —[c]) Ñ2 B2.4 पेतुस्ते (for निपेतुर्) Ś2 भुवि ते छिन्ना, Ñ1 B3 ते भुवि च्छिन्ना, Ñ3 V B1.2.4 D6.7.9–11 T2.3 G M1.2.5 भुवि विच्छिन्ना, D4 ते तु विच्छिन्ना, D13 तेपुर्मिर्भिन्ना (sic) (for भुवि ते छिन्ना) —G3 damaged from 21[d] up to देवदा in 24[a] —[d]) D5 T1 M1.2.5 समतत , D9–11 सुवासस (for सहस्रश)

22 G3 damaged for 22 (cf v l 21) —[a]) Ñ B3 D4.13 घोर (for तत्र) —[b]) M5 समरे (for समेत्य) Ñ1 B4 D4 अन्योन्य सम(B4 सममन्योन्य)मोजसा —D10 om 22[c]–23[b] —[c]) Ñ V1 B2–4 D4.6.13 T2.3 M1.2.5 राक्षसस्य च पुत्रस्य, D5 T1 M3 रक्षस खरपुत्रस्य —[d]) D13 पुत्रो (sic) (for सूनोर्) Ś2 V2.3 B1 D1–3.8.12 रामस्य च महात्मन

23 G3 damaged for 23 (cf v l 21) D10 om 23[ab] (cf v l 22) —[b]) Ś2 D8.12 भुवि, Ñ1 B4 D13 वथा, V2.3 B1 D1–3 तयो , B3 D4.9.11 इव (for तदा) —[c]) Ś2 Ñ1 V3 B3 D1–4.8–11 T1.2 G1.2 M -मुक्त- (for -मुक्त) Ś2 V B1.3 D8.12 T3 -श(V स्व)रोत्कृष्ट , Ñ1 M1.2 -स्वनोन्मिश्र , D6.7.9 T2 G1 स्वनोत्यत, D10.11 स्वनोन्योन्यं, M5 -स्वनोद्धुष्ट , Cg as in text (for स्वनोत्कृष्ट) D5 धनुर्मुक्ततयोत्कृष्ट . —[d]) Ś2 Ñ2 V1 B3.4 D6.8.12 T1 M2 स्म, Ñ1 V2.3 B1.3 D1–3.13 हि (for च) —After 23, B3 reads 27[ab] for the first time, repeating it in its proper place

24 G3 damaged for देवदा in [a] (cf v l 21) Ś2 D5.8 om (hapl) 24–25 —[b]) Ñ V B D1–4.13 स- (for च) —[c]) Ñ2 V2 B D4.6.13 अतरीक्ष- —V3 damaged from ता up to विद्ध in 25[a] B4 -स्थिता , D2.12 -चरा (for -गता) Ñ1 B3 D4.13 तस्थुर् (for सर्वे) V1 G2 M1.2 अतरीक्षे स्थिता (G2 तु ते) सर्वे —[d]) D13 तम् (for तद्)

25 Ś2 D5.8 om 25, V3 damaged up to विद्ध in [a] (for both, cf v l 24) —[a]) D3 वदश्च, D12 छिद्रम् (for विद्धम्) Ñ2 V1 B2.4 गात्रेषु विव्यधेन्योन्य —[b]) Ñ1 D4 व्यथितौ(Ñ1 °ते [sic]) पुन , Ñ2 V1 B2.4 विव्यथे पुन , V2 B3 व्यथते पुन , V3 B1 वर्तते शर , D1–3.12.13 विव्यते पर (D11 °तेपर), T1.3 G1.2 M3.5 वर्धते(G2 ववृधे) पर, Cr m g k t as in text (for वर्धते बलम्) ❀ Cr वर्धते अवर्धत ❀ —V3 om 25[cd] —[c]) B4 कृते (for कृत-) Ñ2 V1 B2.4 कृते यत्तौ(B2 °तौ), B1 D1–4.9.13 -कृतेन्योन्य, D12 -कृत तत्र (for -कृतान्योन्य) —[d]) Ñ1 B3 D1 कुर्व(B3 °रु)तस्, Ñ2 V1 B2.4 चेरतुस् , D1 कुर्वतौ, D6.7 कुर्वता (sic), D9–11 G3 M3 Cr m g t कुरुता, D13 चक्रतुस् , G1 कु.(illeg)तात् , M5 सर्वे तौ (for कुर्वाते) G1.2 M5 तु (for तौ) ❀ Cv कृतप्रतिकृता-न्योन्य कृतप्रतिकृतावन्योन्यां यस्मिन्युद्धे कर्मणि तत् । , so also Cr m g , Ct कृतप्रतिकृता कृतप्रतिकृतानि । आर्षो डादेशो विभक्ते । Cr m g t add कुरुताम् , अकुरुताम् (Ct °ताम् , अडभाव आर्ष) ❀

26 D9 om 26[ab] Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 transp 26 (B3 D4 om 26[cd]) and 27 (B3 27[ab] second occurrence) —[a]) G3 damaged for राममुक्ता. B4 हि, D4 च (for तु) Ś2 D1–3.8.12 शिता(D1 हिता, D3 च ता)न्बा-णान् , Ñ2 तु बाणास्तान् ; V2 महाबाणान् , V3 B1 शरान्घोरान् , D5 T1 M5 तु बाणान्वै, T3 तु बाणौघर् (for तु बाणौघान्) Ñ1 B3 D13 राममुक्त हि(B3 त्रि-) बाणौघ —[b]) Ś2 Ñ1 V2.3 B1.3 D1–4.8.12.13 [ऽ]थ (for तु) Ñ1 V3 B1.3 D1.3.4.13 M1.2 शरै (for रणे) Ñ2 V1 B2.4 रक्षश्चिच्छेद सायकै , T2 G1 रक्षस्तानच्छिनद्रणे —V3 om 26[c]–27. —[c]) D13 T2 मुक्त (for -मुक्तास्) Ś2 Ñ V2 B2.4 D2.3.8.12 च, D13 हि (for तु) Ñ V1.2 B2.4 D13 M1.2 [ऽ]पि (for वै) B1 D1 G1 शरात्रामो, G2 तु बाणौघर् , M5 तु बाणान्वै (for तु रामो वै) —[d]) G1 चिच्छेद बहुधा शरै , M5 रामश्चिच्छेद सायकै

27 V3 om 27 (cf v l 26) B3 repeats 27[ab] here (cf. v l 23) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 transp 26 (B3 D4 om 26[cd]) and 27 (B3 27[ab] second occurrence) —[a]) Ś2 B1 D2.4.8.12 शरौघसत(D2 °न)-ता , Ñ1 B3(both times) D13 बाणौघसतता , Ñ2 V1.2

40 29 36 ततः क्रुद्धो महाबाहुर्धनुश्चिच्छेद रक्षसः ।
अष्टाभिरथ नाराचैः सूतं विव्याध राघवः ।
भित्त्वा शरै रथं रामो रथाश्वान्समपातयत् ॥ २८
विरथो वसुधां तिष्ठन्मकराक्षो निशाचरः ।
अतिष्ठद्वसुधां रक्षः शूलं जग्राह पाणिना ।
त्रासनं सर्वभूतानां युगान्ताग्निसमप्रभम् ॥ २९
विभ्राम्य च महच्छूलं प्रज्वलन्तं निशाचरः ।
स क्रोधात्प्राहिणोत्तस्मै राघवाय महाहवे ॥ ३०
तमापतन्तं ज्वलितं खरपुत्रकराच्च्युतम् ।
बाणैस्तु त्रिभिराकाशे शूलं चिच्छेद राघवः ॥ ३१

B2 4 बाणो(V2 शरो)घ सततं, D1 शरौघरातता, D7 शरौघ सतता, D6 बाणावावितता, M3 बाणौघवितता (for बाणौघवितता) M5 चापि (for सर्वा) —^{b}) D1 om (hapl) दिशश्च वि Ś2 D2 8 12 13 स- (for च) Ñ1 D4 प्रतिदिशस्, Ñ2 V1 2 B1–3 (both times) 4 D5 9–11 T1 G1 3 M च प्रदिशस् (for च विदिशस्) Ś2 B3 (both times) D2 8 12 तदा, M6 च व (for तथा) —^{c}) Ś2 D1 7 M1 सलिला (sic) (for मठता) D6 7 T1 G2 3 शेश्च (for चैव) —^{d}) B1 3 च (for न) Ñ2 V1 B2 4 D4 13 च(D13 प्र[sic])काशिरे (for प्रकाशते)

28 B3 om 28^{ab} —^{b}) Ś2 N V1 2 B2 4 D1–3 6 8–13 T2 3 G1 M1 2 सयुगे, V3 B1 D4 सायकं, G2 3 राक्षसं, M5 राघवं (for रक्षसः) —^{c}) Ñ2 B2 D4 8 T3 अष्टभिस्, D1 अमीभिर्, G3 damaged (for अष्टाभिर्) Ñ2 V1 चैव, B2 4 चापि, T3 चाथ (for अथ) D4 बाणैश्च (for नाराचैः) —V3 damaged for 28^d —^{d}) Ñ1 B2 D4 13 स त (for सूतं) M5 सयुगे (for राघवः) —^{e}) T2 छित्त्वा D6 7 9–11 T2 3 G1 2 रथं शरैः (by transp), M6 तु तं रथं (for शरै रथं) —^{f}) M5 अभ्यपातयत् (for समपातयत्) D6–7 10 11 T Ctp रथाद्श्वानपातयत्, D9(with hiatus) हत्वा अश्वानपातयत्, G3 ..श्वानपातयत् (damaged), M1 2 रथ्यानश्वानपातयत् ॥ Ck भित्त्वेति। मदुक्तमेति यावत्।, so also Ct, which adds 'हत्वा अश्वान्' इत्यसंधिपाठः ॥ —For 28^{ef}, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1507* छित्त्वा परं रथं रामो रथाद्श्वान्व्यमोक्षयत्।

[V3 damaged for the prior half Ś2 D8 12 पर-, B1 3 शरैः, D1 सर, D13 चैव (for परं) D4 शरैश्छित्त्वा (for छित्त्वा परं) Ñ V1 B2 4 तथा (for रथं) Ś2 D8 रथं तेषाम्, D12 रथादपाम्, D13 रथाश्वांश्च (for रथाद्श्वान्) Ś2 V2 D1–3 8 12 अमोक्ष(V2 °च)यत, Ñ1 D4 13 विमोक्षयत्(D4 °यन्), Ñ2 न्यपातयत्, V3 B1 अपातयत् (for व्यमोक्षयत्) B2 रथादेन न्ययोजयत् (for the post half)]

29 ^{a}) Ś2 V2 3 B1 D1–3 8 12 T3 वसुधां प्राप्य, Ñ2 V1 B2–4 [S]थ स(Ñ2 [S]प्यथ, B4 स्वथ) भूमिष्ठो, D10 11 Cm t वसुधास्थः स, M1 2 वसुधायां च, M5 भूतले तिष्ठन् (for वसुधां तिष्ठन्) —^{b}) Ś2 मकराख्यो M1 2 तिष्ठन्राक्षसपुंगव —After 29^{ab}, Ś2 repeats erroneously 9^c–29^b —B3 reads (marg) 29^c–30^b twice (var.) —^{c}) D6 10 11 T1 G3 M3 5 Cr m तत्तिष्ठद्, D6 उत्तिष्ठद् (for अतिष्ठद्) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 T3 अधिक(T3 अत्यत) क्रोधसरब्ध० (V3 B1 °रक्त०), Ñ2 V1 B2 4 (second time) 4 क्रोधरक्तेक्षणः शीघ्र(B2 शूल), V2 युधि सक्रोधसपन्न, M1 2 तरस्वी मकराक्षस्तु —^{d}) B2 शीघ्र (for शूलं) ॥ Ct 'तत्तिष्ठद्वसुधाम्' इति पाठः। Ct adds वसुधां वसुधायां तिष्ठत्तद्रक्षः शूलं जग्राहेति सम्बन्धः ॥ —^{e}) Ñ1 B3 (first time) D4 13 M5 त्रासयन्, D12 भ्रमण (for त्रासनं). Ñ1 B3 (first time) D4 13 भूतानि (for -भूतानां) —^{f}) B (first time) D4 13 प्रभं (for प्रभम्) —After 29, D7 10 11 G1 M6 ins

1508* दुरवाप महच्छूलं रुद्रदत्तं भयंकरम्।
जाज्वल्यमानमाकाशे संहाराग्निमिवापरम्।
यं दृष्ट्वा देवताः सर्वा भयार्ता विद्रुता दिशः ।

[(l 1) M5 -नुत्त (for -दत्त) —G1 om. l 2. M5 om l 3 —(l 3) G1 तद्दृष्ट्वा देवताः सर्वा (for the prior half)]

30 B3 reads (marg) 29^c–30^b twice (var.) —^{a}) B3 (second time) च ततं, D5 T1 बहुशः, D6 T2 G3 M3 5 स(G2 M3 तु, M5 हि) महच्, T3 स महा- (for च महच्) Ś2 D1 2 8 12 प्रभ्रा(D8 °भ्र)म्याथ (D1 प्रणम्य [subm]) च तच्छूलं, Ñ1 B3 (first time) D4 13 स विभ्र(D13 °भ्रा)म्य(D4 °भ्राम्य) महच्छूलं, Ñ2 V1 B2 4 प्रहस्या(V1 B2 प्रभ्राम्या, B4 आभ्राम्या)विध्य तच्छूलं, V2 3 B1 D2 प्रविभ्राम्या(V2 स विभ्राम्या, B1 प्रविभाज्या, D2 परिभ्राम्या)थ तच्छूलं, M1 2 भ्रामयित्वा महच्छूलं ॥ Ct शूलोऽर्धचांदि ॥ —^{b}) Ñ2 V1 B2 4 मकराक्षो, D5 प्रज्वलन्तं, D6 T1 G2 3 दीप्यमानं, M5 तं ज्वलतं (for प्रज्वलन्तं). V1 महाबलः (for निशाचरः) —Ñ2 om. 30^c–31. —^{c}) Ś2 V1 2 B2 4 D1–3 8 12 क्रोधाच्च(B4 °तु), V2 B1 क्रोधात्स (by transp.), B3 D4 13 सक्रोध, D8 T1 G2 अम(T1 ...)र्षात् (for स क्रोधात्). —^{d}) Ś2 V B1 2 4 D1–3 5–12 T G1 3 महारणे, D13 G2 महारणे, M5 रणाजिरे (for महाहवे)

31 Ñ2 om 31 (cf v l 30). —^{a}) Ś2 V B1 3 D1–3 8 12 आपतत ज्वलत च(V2 D1 2 तु), Ñ1 B3 D4 13 दृष्ट्वा शूलं ज्वलत तु (D4 °लं महातीक्ष्ण, D13 °लमनुप्राप्त), B4 आयात ज्वलनप्रख्यं —^{b}) Ś2 B4 D2 3 8 12 13 T2 G1 -कर- (for -कराच्) —^{c}) Ñ1 V B1 3 4 D3 4 6 T2 3 स(V1 2 B1 3 4 त) त्रिभिर्, D1 7 9 11 चतुर्भिर् (for तु त्रिभिर्)

स च्छिन्नो नैकधा शूलो दिव्यहाटकमण्डितः ।
व्यशीर्यत महोल्केव रामबाणार्दितो भुवि ॥ ३२

तच्छूलं निहतं दृष्ट्वा रामेणाद्भुतकर्मणा ।
साधु साध्विति भूतानि व्याहरन्ति नभोगताः ॥ ३३

तद्दृष्ट्वा निहतं शूलं मकराक्षो निशाचरः ।
मुष्टिमुद्यम्य काकुत्स्थं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३४

स तं दृष्ट्वा पतन्तं वै प्रहस्य रघुनन्दनः ।
पावकास्त्रं ततो रामः संदधे स्वशरासने ॥ ३५

तेनास्त्रेण हतं रक्षः काकुत्स्थेन तदा रणे ।
संछिन्नहृदयं तत्र पपात च ममार च ॥ ३६

दृष्ट्वा ते राक्षसाः सर्वे मकराक्षस्य पातनम् ।
लङ्कामेव प्रधावन्त रामबाणार्दितास्तदा ॥ ३७

दशरथनृपपुत्रबाणवेगै
रजनिचरं निहतं खरात्मजं तम् ।
ददृशुरथ च देवताः प्रहृष्टा
गिरिमिव वज्रहतं यथा विशीर्णम् ॥ ३८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥

G
B
L

---

32 ^{a}) D9–11 भिन्नो (for च्छिन्नो) Ñ1 B3 D13 बहुधा, D5 6 T G3 विविध, M1 2 तु त्रिधा (for नैकधा) Ś2 D8 12 तच्छूल बहुधा छिन्न, Ñ2 V B1 3 4 D1–4 L (ed) तच्छि(V2 विच्छि, V3 D1 त छि)न्न बहुधा(Ñ2 V1 B2 4 सहसा, D4 शतधा, L [ed] वसुधा) शूल, M5 विच्छिन्नो विविध बाणै . —^{b}) Ś2 D1 2 8 12 दिव्य, M1 2 दीप्त-, M5 शूलो (for दिव्य-) Ś2 D2 8 12 -चित्रित, Ñ V B D1 3 4 13 M5 -भूषित (Ñ1 B3 M5 °त) (for -मण्डित) —^{c}) Ś2 Ñ V1 B2–4 D1–4 8 12 13 व्य(D2 प्र)दीर्यत, V2 तत्प्रदीप्त (for व्यशीर्यत) V3 B1 D4 महोल्काभ (for महोल्केव) —^{d}) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 -[अ]र्दित(Ñ1 B- D14 °तो) भृश (for -[अ]र्दितो भुवि)

33 ^{a}) M5 त (for तच्) —G2 om 33^b–34^a —^{b}) D7 9–11 G1 3 M [अ]क्लिष्ट- (for [अ]द्भुत-) —G1 damaged from कर्मणा up to साध्विति in ^{c} —^{c}) V3 B1 देवाश्च (for भूतानि) —^{d}) Ñ2 V1 D1 3 व्याहरत, V2 व्याहरतो, B1 व्याहरस्ते (for व्याहरन्ति) Ś2 V2 D1 3 8 12 नभस्तलात् (V2 D3 °ले), Ñ V1 B2 4 D4 विहायसि, M1 2 सहस्रश (for नभोगता) ❀ Cv g नभोगता नभोगतानि। "सुपा सुलुक्" इत्यादिना आकारादेश ❀

34 G2 om 34^a (cf v l. 33) —^{a}) Ñ2 V B D2–4 6 7 9–13 T2 3 G1 3 M त (for तद्) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 विफल (for निहत) B1 reads शूल in marg —^{b}) V1 महाबल (for निशाचर) —After 34, Ñ2 V1 2 B2–4 ins

1509* स्थितोऽह यदि ते शक्तिर्युध्यस्वाद्य मया सह।

35 ^{a}) B4 न (sic) (for स) Ś2 च, Ñ2 V B1 2 4 D1–3 7–12 G1 3 तु (for वै) Ñ1 B3 D4 [अ]पतद्वेगात् (for पतन्त वै) D13 त दृष्ट्वा पतित वेगात् —^{b}) M1 2 प्रहसन् (for प्रहस्य) M5 प्रसह्य रघुपुगव —^{c}) M5 तदा (for ततो) Ñ2 V1 2 B2 4 शीघ्र, M1 2 धीमान् (for राम) —^{d}) Ñ1 B1 स्वे, V3 D5 7 9–11 T1 G M1–3 तु, B3 4 स, D13 वै, L (ed) च (for स्व-) D4 पुरुषर्षभ, M5 सायकासने (for स्वशरासने)

36 ^{a}) G1 M5 तदा, G2 हतो, G (ed) [आ]हत (for हत) —^{b}) Ś2 Ñ1 B3 D3 4 8 12 13 महात्मना, D3 रणाजिरे, M1 2 तदा भुवि, M5 [ई]रितेन च (for तदा रणे) —^{c}) Ś2 D8 13 निर्भिन्न-, D1 3 सभिन्न- (for सछिन्न-). Ñ1 V2 3 B1 3 D2 4 9 11 13 G M1 2 5 सछि(V2 B3 D4 स छि, V3 D2 13 स भि, B1 सभि)न्नहृदयस्तत्र(D4 °स्य), Ñ2 V1 B2 4 छिन्नव(B4 °च)र्मतनुत्राण (Ñ2 V1 °ण)

37 ^{a}) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 ततस् (for दृष्ट्वा) D5 T1 तद्, M5 तु (for ते) —^{b}) D13 दुर्मते (for पातनम्) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 मकराक्षे हते तदा (Ñ1 V1 2 B2–4 D3 4 निपातिते, Ñ2 निशाचरे), M1 2 मकराक्ष निपातित —^{c}) Ś2 D1 8 9 12 G1 प्र(Ś2 D8 13 स्स)धावति, Ñ1 B3 D3 5 13 T1 G3 M2 3 [अ]भ्यधावत(D5 T1 °वस्ते, D13 °वतो), Ñ2 B1 2 4 D6 7 T2 3 G2 M5 प्रधावतो, D4 [अ]भिधावति (for प्रधावन्त) ❀ Ct प्रधावन्त प्राधावन्त ❀ —^{d}) Ñ2 V1 . B2 4 ययु, D1 पुन, D13 T3 तथा (for तदा) Ś2 D3 8–12 G1 M1 2 रामबाणभयार्दि (Ś2 D8 12 °प्रपीडि, M1 2 °भृशार्दि)ता

38 ^{a}) D7 9–11 G1 सूनु- (for -पुत्र-) B3 -जालै (for -वेगै) —^{b}) D13 च (for तम्) D6 -[आ]त्मजात (for -[आ]त्मज तम्) B4 रजनिचर खरात्मज हत च, D1 रजनिचरा निहता खरात्मजश्च —^{c}) D6 7 T1 G2 अनिल-, D6 T2 अथ तु (for अथ च) M3 सुरा भृश (for च देवता) Ś2 V1 3 B1 4 D1–3 8 12 ददृशुरति(D12 °भि)बल सु(B4 श)रा प्रहृष्टा, Ñ1 B3 D4 13 वियति च ददृशु सुरा प्रहृष्टा, B- D9–11 T3 G3 प्रददृशुरथ देवता प्रहृष्टा —^{d}) Ś2 गिरिरिव (sic) B4 अशनि- (for इव वज्र-) Ś2 B1 D1–3 8 12 क्षणाद्, V1 B2 तदा, D5 T1 क्षितौ (for यथा) Ñ2 तदा त्रिशाल, V3 D7 9–11 G M यथा विकीर्ण, B3 विकीर्णशृङ्ग (for यथा विशीर्णम्) Ñ1 D4 13 गिरिमिव वज्रनिदारित विकी(D13 °दी)र्ण. ❀ Cg गिरिमिव वज्रहत यथेति। द्वे अप्यव्यये सभूयैकार्थमेवाचक्षाते ❀ —After 38, D13 ins

६७

I मकराक्षं हतं श्रुत्वा रावणः समितिंजयः ।
I आदिदेशाथ संक्रुद्धो रणायेन्द्रजितं सुतम् ॥ १
I जहि वीर महावीर्यौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
अदृश्यो दृश्यमानो वा सर्वथा त्वं बलाधिकः ॥ २
त्वमप्रतिमकर्माणमिन्द्रं जयसि संयुगे ।
किं पुनर्मानुषौ दृष्ट्वा न वधिष्यसि संयुगे ॥ ३

1510* स शङ्खभेरीपटहप्रणाद-
रास्फोटिताक्ष्वेडितसिंहनादः ।
बलं ययौ (शुभ्रा) राक्षसराजपुत्रो
यथा तदायो रणभूमिमुग्राम् ।

Colophon *Kāṇḍa name* Ñ1 V1 B D2 4.13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 M1 (M1 दशास्या) मकराक्षवध (V1 °वम्) —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om, Ś2 57, Ñ2 60, V1 D1 59, V2 B1 58, B3 53, B4 D9 55, D3 61, D5 69, D6 7 10 11 L1 G M3 5 79, T2 84, T3 86, M1 2 80 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 श्रीरामाय नम

67

Before 1, V3 B1 3 D1–3 ins, while Ñ1 D13 ins before 2 (owing to om), G (ed) subst for

1511* निहतं मकराक्षं तु दृष्ट्वा रामेण संयुगे ।
शक्रजित्सुमहाक्रुद्धो विवेश रणसंकटम् ।
ततो युद्धं समभवद्रक्षसां वानरैः सह ।
निघ्नतां तत्र चान्योन्यं निशाचरवनौकसाम् ।
आक्रीडं इव रुद्रस्य घ्नतः कालात्यये पशून् । [5]

[(l 1) Ñ1 मकराक्षम् (sic) D2 न (for तु) V3 B1 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) —(l 2) Ñ1 B3 D13 सु(B3 तु)महातेजा, D2 °हाक्रोधो (for सुमहाक्रुद्धो) D1.3 इन्द्रजित्सु(D3 °त्स)महातेजाद् (for the prior half) D1 रणमण्डल, D2 शरसंकटे —G (ed) om l 3–5 —(l 4) D1 वा (for च) Ñ1 B1 D13 घ्नतां त्वरि(D13 घ्नतां त्वरि [hypm])तमन्योन्य (for the prior half) —(l 5) Ñ1 B2 D1 3 13 आक्रीडम् (for आक्रीडं)]

—Thereafter Ñ1 V3 B1 D1–3 13 G (ed) cont l 24–65 (Ñ1 D13 up to l 74, G [ed] l 10–63) of App I (No 45)

1 Ñ1 D13 om 1 Ś1 om 1^{ab} V2 repeats 1 after l 65 (preceded by an addl. colophon) of App I (No 45) B3 reads in marg 1^{ab} —^{a}) V2 (second time) B1 D1–3 हतेषु तेषु रक्षःसु (V2 वीरेषु) —^{b}) V2 (second time) 3 B1 D2 3 राक्षसाधिप, D1 राक्षसेश्वर (for समितिंजय) M5 रामेणामिततेजसा —After 1^{ab}, Ś2 Ñ2 V1 2 B2–4 D4 8 12 ins

1512* राक्षसाश्चैव ये तत्र प्रधाना निहता रणे ।
तौ चापि भ्रातरौ श्रुत्वा कुम्भकर्णात्मजावुभौ ।

[(l 1) V2 [अ]पि (for [ए]व) D4 च हता (for निहता) —(l 2) D4 वा (for च). Ś2 हत्वा, V1 B3 D4 स्मृत्वा (for श्रुत्वा) Ś2 D8 12 रणे (for उभौ)],

while D6–7 9–11 S ins

1513* क्रोधेन महताविष्टो दन्तान्कटकटापयन् ।
कुपितश्च तदा तत्र किं कार्यमिति चिन्तयन् ।

[(l 1) D7 9–11 रोषेण, G1 कोपेन (for क्रोधेन). D7 9–11 कटकटाय्य च ॐ Ck कटकटापयन् कटकटा कुर्वन् । आर्षं पुक् ।, Ct कटकटाय्येत्यार्षो ल्यप् । ॐ —D5 M5 om. (hapl ?) l. 2. —(l 2) T1 तथा, K (ed) यदा (sic) (for तदा). G2 कृत्यम् (for कार्यम्)]

—B3 reads in marg. from 1^{c} up to l 23 of App. I (No 45) —^{c}) Ś2 D8 आदन्दे च (for आदिदेश). M1 2 महातेजा, M3 [अ]तिसंक्रुद्धो (for [अ]थ संक्रुद्धो). —^{d}) S V2 (second time) 3 B D1–4 8 12 पुनः (for सुतम्)

2 Before 2, Ñ1 D13 ins 1511* (followed by l 24–74 of App I (No. 45). B3 (first time) reads 2 in marg (cf. v l 1). S B3 D4 8 12 repeat 2^{ab}, $3–11^{b}$ (D4 2^{ab}, $3–4^{b}$ only) after App. I (No 45). V2 repeats $2–4^{b}$ after App I (No 45). —^{a}) S D8 12 (all first time) याहि (for जहि) V3 (first time) महावीरौ (for जहि वीर). S Ñ1 B3 D4 8 12 13 (S B3 D4 8 12 second time) तौ पापकर्माणौ, D5 T1 M5 वीर महावीरौ (for वीर महावीर्यौ). —^{b}) S V2 (second time) B1 D1–3 8 12 (S D8.12 first time) रणे राघव- ; Ñ2 V2 (first time) B2–4 D4 (B3 D4 first time) रणे त्व (V2 [first time] B2 तौ) राम- (for भ्रातरौ राम-) —S Ñ1 B3 D4 8 12 13 (S B3 D4 8 12 second time) om 2^{cd}. —^{d}) B3 (first time) सर्वदा (for सर्वथा). —After 2, S B1 D1–3 8 12 (S D8 12 first time) ins, while V2 ins after 2 (r)

1514* वानरं चैव सुग्रीवं तं चानार्यं विभीषणम् ।

[S D8 12 तथार्यं च, L (ed) तं वानार्यं (for तं चानार्यं)]

3 B3 (first time) reads 3 in marg (cf v l 1) S V2 B3 D4 8 12 repeat 3 (cf v l 2) —^{a}) S Ñ2 V1 B3 4 D12 (S B3 D12 first time) तम् (for त्वम्).

तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य पितुर्वचः ।
यज्ञभूमौ स विधिवत्पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥ ४
जुह्वतश्चापि तत्राग्निं रक्तोष्णीषधराः स्त्रियः ।
आजग्मुस्तत्र संभ्रान्ता राक्षस्यो यत्र रावणिः ॥ ५
शस्त्राणि शरपत्राणि समिधोऽथ बिभीतकाः ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा ॥ ६
सर्वतोऽग्निं समास्तीर्य शरपत्रैः समन्ततः ।
छागस्य सर्वकृष्णस्य गलं जग्राह जीवतः ॥ ७

D9 अप्रमित (for अप्रतिम) —^{b}) M2 जयति, Cr m g as in text (for जयसि) Ś Ñ2 V1 B2–4 D4 8 12 (Ś B3 D4 8 12 first time) जितवांस्त्व शचीपति, G3 जयसीन्द्र च सयुगे ✧ Cr g जयसि अजैषी ✧ —^{c}) Ś Ñ2 V1 2(first time) B2–4 D4 8 12 (Ś B3 D4 8 12 first time) मनुजौ वीर(Ś D8 °रौ), V2(second time) 3 B1 D1–3 मानुषौ दृश्यौ, G1 मानुष दृष्ट्वा (for मानुषौ दृष्ट्वा) —^{d}) Ś V⁰ B1 D1–3 8 12 (Ś D8 12 first time) हनिष्यसि (for वधिष्यसि) V3 B1 D1 2 पुत्रक (for सयुगे) V2 (second time) निहनिष्यसि पुत्रक ✧ Cr g पुन शब्दस्त्वर्थे ।, Cg adds मानुषौ पुन, मानुषौ तु । सयुगे दृष्ट्वाऽपि न वधिष्यसि किम्? दर्शनमात्रेण वधिष्यस्येवेत्यर्थ ✧

—For 3, Ś Ñ1 B3 D4 8 12 13 (Ś B3 D4 8 12 second time) subst

1515* पुरा त्वयेन्द्र निर्जित्य देवराज सुराधिपम् ।
राक्षसा हर्षितास्तात यश प्राप्तमनुत्तमम् ।
अशक्यस्त्व च दीनाभ्या मानुषाभ्या रणाजिरे ।

[(l 1) B⁰ महद्र, D13 त्वमिंद्र (for त्वयेन्द्र) D4 समर विबुधाधिप (for the post half) —Ñ1 B3 D4 om l 2 —(l 3) Ñ1 B3 D4 का शक्ता नेपु(Ñ1 D4 तव), D13 अशक्तस्त्व च (for अशक्यस्त्व च)]

4 B3 (first time) reads 4 in marg (cf v l 1) Ś V2 B3 D4 8 12 repeat 4 (V2 D4 4^{ab}) (cf v l 2) —^{a}) Ś1 B3 D3 4 8 (all except D3 first time) तथोक्ते, Ś Ñ1 B3 D3 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) यथोक्त, B1 अथोक्तो (for तथोक्तो) —^{b}) B1 D1–3 परिगृह्य (for प्रति°) Ś Ñ1 B⁰ D4 8 12 13 (Ś B3 D4 8 12 second time) च(D4 स) तद् (for पितुर्) —After 4^{ab}, V1 2 B4 D4 ins a passage relegated to App I (No 15) —V1 B4 om 4^{c} – 17 (for V1 cf v l 64 of App I [No 45]) T1 damaged from स in ^{c} up to जु in ^{d} —^{c}) M5 यज्ञभूमिं (for यज्ञभूमौ) V2 च (for स) V3 B1 वितत (for विधिवत्) Ś Ñ1 B3 D4 8 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) यज्ञभूमिं ततो गत्वा —^{d}) D5 10 11 T M1 2 5 Cr m g k t जुहव (for जुहुवे) Note double Sandhi between जुहुवे and इन्द्रजित् Ś Ñ V2 3 B1–3 D1–4 8 12 13 (Ś B3 D8 12 both times) जुहावाग्निमथेन्द्रजित्, D1 जुहुवेग्नि यथेंद्रवत् ✧ Cr m g k t जुहव जुहाव । वृद्ध्यभाव आर्षः ✧

5 V1 B4 om 5 (cf v l 4) B3 (first time) reads 5 in marg (cf v l 1) Ś B3 D8 12 repeat 5 (cf v l 2) —^{ab}) Ñ2 V2 3 D12(first time) जुहुतश्च (for जुह्वतश्च) Ś D8 12(all first time) [अ]स्य (for [अ]पि) B2 तस्यैव जुहुतश्चाग्निं (for ^{a}) Ś Ñ2 V2 B2 3 D1–3 8 12 (Ś B3 D8 12 first time) रक्तसो भीमकर्मण; V⁰ B1 राक्षसा भीमविक्रमा (for ^{b}) Ś Ñ1 B3 D4 8 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) जुह्वत पावक चास्य रक्तोष्णीषधरस्रज —Ś D8 12 (all first time) om 5^{cd} —^{c}) Ś N2 V2 3 B1–3 D2 3 8 12 (Ś D8 12 second time, B3 first time) आययुस्, Ñ1 B3 (second time) D4 13 आनिन्युस्, D1 आहूय (for आजग्मुस्) D1 2 रण (for तत्र) V⁰ B1 D1–3 विक्राता (for संभ्रान्ता) —^{d}) Ś Ñ V2 3 B1–3 D1–4 8 12 13(Ś D8 12 second time, B3 both times) राक्षसा, T2 3 राक्षस्यो (for राक्षस्यो)

6 V1 B4 om 6 (cf v l 4) B3(first time) reads 6 in marg (cf v l 1) Ś B3 D8 12 repeat 6 (cf v l 2) —^{a}) Ś B3 D8 12 (all first time) सर्वाणि, Ś B3 D4 8 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) पुष्पाणि, V2 3 B1 D1–3 दर्भाश्च(V2 °णि [sic]) (for शस्त्राणि) B2 सित-, D4 चार्क- (for शर-) B3(second time) -पत्र च, D13 -वर्णं च, M3 5 Cv पात्राणि (for -पत्राणि) Ñ1 पुष्पाणि चातपत्र च —^{b}) Ś Ñ2 B2 3 D8 12(Ś B3 D8 12 first time) च, Ś D8 12 (all second time) [ऽ]त्र (for ऽथ) Ñ1 B3 (second time) D4 13 बिभीतक्या (for समिधोऽथ) Ś1(second time) बिभीषका, Ñ1 B3 (second time) समिद्भुत, D1 2 बिभीतकान्, D4 स हि धृत, D13 शनिष्टुन (sic), G2 damaged (for बिभीतका) —^{c}) Ñ1 B3(second time) D13 माल्यानि (for वासांसि) —^{d}) Ś1 (second time) ध्रुव, Ñ1 वर्म, B⁰ (second time) शर (for स्रुव) D6 T2 M5 तदा (for तथा) Ś Ñ2 D8 12 (Ś D8 12 first time) स्रुवा कार्ष्णायसी तथा, V2 3 B1 2(first time) स्रुव कार्ष्णायसस्तथा, D1 स्रुव कृष्णायसस्तथा

7 V1 B4 om 7 (cf v l 4) B3(first time) reads 7 in marg (cf v l 1) Ś B3 D8 12 repeat 7 (cf v l 2) V3 damaged from ऽग्नि in ^{a} up to ग in ^{c} D3 reads in marg from र्य in ^{a} up to स्ता in 8^{c} Ś Ñ1 B3 D4 8 12 13(Ś B3 D8 12 second time) read 7^{ab} after 1517* —^{a}) Ś Ñ1 B3 D4 8 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) शरपत्रै (for सर्वतोऽग्निं) —^{b}) B1 शख- (for शर-) Ś Ñ2 V2 B2 3 D1–3 7–12 G1 2 M3 5(Ś B3 D8 12 first time) Cg सतोमरै,

43 9 9 चरुहोमसमिद्धस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुस्तानि लिङ्गानि विजयं दर्शयन्ति च ॥ ८
प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तहाटकसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ॥ ९

हुत्वाग्निं तर्पयित्वाथ देवदानवराक्षसान् ।
आरुरोह रथश्रेष्ठमन्तर्धानगतं शुभम् ॥ १०
स वाजिभिश्चतुर्भिस्तु बाणैश्च निशितैर्युतः ।
आरोपितमहाचापः शुशुभे स्यन्दनोत्तमे ॥ ११

B1 मतोरण॰ (for समन्तत) Ś Ñ1 B3 D4 8 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) जुहावाग्नि विधानत —T1 damaged from ण in ° up to ग्रा in ᵈ —ᵃ) Ś Ñ2 B2 3 D8 12 (Ś B3 D8 12 first time) कठदेश तु, V2 D1–7 कठारक्तकृष्णस्य, V3 B1 कठ कृष्णस्य, M कृष्णवर्णस्य (for सर्वकृष्णस्य) D6 T2 3 M5 सर्वकृष्णस्य छागस्य (by transp.) —ᵈ) Ś Ñ2 V2 3 B1–3 D1–3 8 12 (Ś B3 D8 12 first time) छित्वा (for गल) Ś V2 D3 8 12 (Ś D8 12 first time) शोणित, Ñ2 B2 3 (first time) D1 जीवित, V3 damaged; B1 D2 जीवनत् (for जीवत) —For 7ᶜᵈ, Ś Ñ1 B3 D4.8 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) subst

1516* असृक्चैवाथ कृष्णस्य कण्ठाच्छागस्य जीवत ।

[D4 विचित- (sic), D13 प्याशु (for चैवाथ) Ñ1 B3 D4 13 छागस्य (for कृष्णस्य) Ñ1 B3 D4 13 कठात्कृ (B3 °ठ्कृ) त्त (Ñ1 D4 °त्था) स्य]

—Thereafter, Ś Ñ1 D4 8 12 13 (Ś D8 12 second time) cont, while B3 (second time) ins. after 19ᵃᵇ (first time)

1517* समन्तत स्थापयित्वा तानि रक्षांसि रावणि ।
मंत्रं सगृह्य तस्सर्वं रावणि समितिंजय ।

[(l. 1) Ñ1 B3 D4 तथा (Ñ1 °दा) त (B3 उपत) रक्षुगृहीत्वाशु, D13 समरस्त्वद्गृहीत्वाशु (sic) (for the prior half) Ñ1 B3 D4 रावणिं, D13 रावणे (for रावणि) —(l. 2) Ñ1 D4 तत स मंत्रं सपूज्य (Ñ1 °गृह्य), B3 तस्मै मंत्रं सगृह्य (by transp.) (for the prior half).]

—After 1516*, B3 (second time) cont 1519* (marg)

8 V1 B4 om 8 (cf v l 4) B3 (first time) reads 8 in marg. (cf v l. 1). Ś B3 D8 12 repeat 8 (cf v l 2) D3 reads in marg up to स्ता in ° (cf v l 7) —ᵃ) Ś Ñ2 V2 3 B1–3 D1–3 8 12 (Ś B3 D8 12 first time) जुहाव च, Ś Ñ1 B3 D8.12.13 (Ś B3 D8.12 second time) तस्य (B3 °तो) होम-, D5 वामहोत्र-, D6 7 9–11 T G M5 शर (T1 G3 चारु) होम-, M3 सकृदेव (for चरुहोम) Ñ1 B1 3 (second time) D13 -समृद्धस्य. D4 तस्य होमस्य सिद्धस्य —ᵇ) Ś Ñ2 V2 3 B1–3 D1–3 8 12 (Ś B3 D8.12 first time) ततो वह्नेर्, Ś Ñ1 B3 D4 8 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) पावकस्य (for विधूमस्य). D4 समार्चिषः. —ᶜ) B3 (first time) चिह्नानि (for लिङ्गानि). —ᵈ) G1 हि (for च) Ś Ñ2 V2 3 B1 2 D1–3 8 12 (Ś D8 12 first time) प्रति तस्य (V3 B1 यानि) वै (Ś2 च), B2 (first time) प्रत्यिनश्च वै, D5 7 T1 G3 M5 यान्यदर्शयन् (for दर्शयन्ति च). Ś D8.12 (all second time) विजयो यैर्हि दृश्यते, Ñ1 B3 (second time) D4 13 विजयो (D4 °य) दृश्यते हि वै (D4 हु वै) cf Ck दर्शयन्तीति नपुंसकम्.

9 V1 B4 om 9 (cf v l 4) B3 (first time) reads 9 in marg (cf. v l. 1) Ś B3 D8 12 repeat 9 (cf v l 2) —ᵃ) Ś D8 12 (all second time) -शिखश्चैव, Ñ1 B3 (second time) D4 13 M5 -शिखावर्तस्, D1 -[आ]वृत्तशिखस्, G3 . . . स्वस् (damaged) (for -[आ]वर्तशिखस्) —V3 damaged from म in ᵇ up to सु in ᵈ. —ᵇ) Ś Ñ2 B2 3 D8 12 (Ś B3 D8 12 first time) M5 काञ्चन- (for हाटक-) —ᶜ) Ś B3 D8 12 (all second time) 13 विधिवत्, D8 12 (both first time) हविस्तु (for हविस्तत्). —ᵈ) Ś D8 12 (all second time) तदुपस्थित, D1 स समुत्थित, D6 T2.3 स्वयमास्थित.

10 V1 B4 om 10 (cf v.l. 4). B3 (first time) reads 10 in marg (cf v l. 1). Ś B3 D8 12 repeat 10 (cf v l 2) —ᵃ) Ś1 (second time) हुताग्निस्, D12 (first time) M1 2 हुताग्नि (for हुत्वाग्नि) Ś2 D8 12 (all first time) अर्पयित्वा Ś V3 B1–3 D8 12 (Ś B3 D8 12 first time) तु, Ñ V2 B3 (second time) D1.3–5 13 T3 G2 3 M च (for [अ]थ) D2 हुत्वाग्नि प्रतिजग्राह —ᵇ) Ś Ñ V2 3 B1–3 D2–4 8 12 13 (Ś B3 D8 12 both times) दैत्य- (for देव-). B2 -रक्षसा (sic), D6 T2 3 -दर्पहा (for -राक्षसान्) —T1 damaged from रथ in ° up to मन्त in ᵈ —ᶜ) Ś Ñ2 V2 B2.3 D1–3 8 12 (Ś B3 D8 12 first time) रथ दीप्तम् (Ś D8 12 श्रीमद्), Ś Ñ1 B3 D4 5 8 12 13 (Ś B3 D8 12 second time) रथं शिघ्रम् (D5 श्रेष्ठम्), V1 B1 रथ दिव्यम् (for रथश्रेष्ठम्) —ᵈ) Ś Ñ2 B2 3 D1 6 8 12 (Ś B3 D8 12 first time) अतर्धानचर (Ś D8.12 °मित, D6 °गत॰) (for अन्तर्धानगतं)

11 V1 B4 om 11 (cf v l 4). B3 (first time) reads 11ᵃᵇ in marg (cf v.l 1) Ś B3 D8 12 repeat 11ᵃᵇ (cf v l 2) —ᵃ) G1 वाजिभिश्च (for स वाजिभिश्) Ś2 (second time) moth-eaten for चतुर्भि. Ś Ñ B2 3 D4 8 12.13 G2 M1 5 (Ś B3 D8 12 first time) च (for तु) —ᵇ) V3 D1 9–11 13 T. G3 तु (for च). B1 D7 G2 विविधैर्, D2 नियुतै (for निशितैर्) Ś Ñ2 B2.3 D8 12 G1 M6 (Ś B3 D8 12 first time) युत, D1 युतै, D2 पुन,

जाज्वल्यमानो वपुषा तपनीयपरिच्छदः ।
शरैश्चन्द्रार्धचन्द्रैश्च स रथः समलंकृतः ॥ १२
जाम्बूनदमहाकम्बुर्दीप्तपावकसंनिभः ।
बभूवेन्द्रजितः केतुर्वैदूर्यसमलंकृतः ॥ १३
तेन चादित्यकल्पेन ब्रह्मास्त्रेण च पालितः ।
स बभूव दुराधर्षो रावणिः सुमहाबलः ॥ १४
सोऽभिनिर्याय नगरादिन्द्रजित्समितिंजयः ।
हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैरन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥ १५
अद्य हत्वाहवे यौ तौ मिथ्याप्रव्राजितौ वने ।
जयं पित्रे प्रदास्यामि रावणाय रणाधिकम् ॥ १६
कृत्वा निर्वानरामुर्वीं हत्वा रामं सलक्ष्मणम् ।
करिष्ये परमां प्रीतिमित्युक्त्वान्तरधीयत ॥ १७

D3 वृत (for युत) —After 11^{ab}, Ś Ñ2 B2.3 D8.12 ins a passage relegated to App I (No 45) —Ś Ñ V2.3 B1–3 D1–4.8.12.13 om 11^{cd} —^{d}) D5–7 T2.3 G M स्यन्दनोत्तम

12 V1 B4 om 12 (cf v l 4) For 12–17, Ñ2 B2 subst 1519*.—^{a}) B1 जाज्वल्यमान Ś Ñ1 B3 D4.8.12.13 जज्वाल वपुषा चैव —Ñ1 B3 D4 om 12^{bc} —^{b}) V2.3 B1 D1–3 -विभूषित (for -परिच्छद) Ś D8.12 रावणि पावको यथा ☞ Ś D8.12 om 12^{c}–42 V2 om 12^{c}–13 —^{c}) D6.7.9–11 T2.3 G M Cm g मृगेशः (for शरैश्च) B1 -[अ]र्धवक्त्रैश्च, D1 -द्विचन्द्रैश्च (for -[अ]र्धचन्द्रैश्च) —^{d}) D13 सर्वत (for स रथ) Ñ1 B3 D4.13 (reads in place of ^{b}) रथो मणिविचित्रित

13 V1 B4 om 13 (cf v l 4) V2 om 13 (cf v l 12) For subst in Ñ2 B2 cf v l 1519* —^{a}) V3 -कक्ष, D2.11 G1 -कबूर् (for -कम्बुर्) Ñ1 B3 D4.13 जा(B3 ज)बून(B3 °ना)देश्च सयु(D13 °सि)क्त —^{b}) Ñ1 B3 D4 सर्व-, V3 B1 तप्त- (for दीप्त) D2 G2 सप्रभ (for -सनिभ) M1.2 तपनीयविभूषित —I1 damaged from जि in ^{c} up to र्य in ^{d} —^{c}) B3 बभासे (for बभूव) Ñ1 D4 बभाविद्रजित केतुर्, B1 स बभूवेन्द्रजित्केतुर् —^{d}) D6–7.9–11 T2.3 G M1–3 वैडूर्य- (for वैदूर्य-) M5 वैडूर्यमयकूबर

14 V1 B4 om 14 (cf v l 4) For subst in Ñ2 B2 cf v l 1519* —^{a}) Ñ1 B3 D4 स तेन, D12 एतेन (for तेन च) —^{b}) Ñ1 B1.3 D2–4.13 ब्रह्मणोस्त्रेण, D1 T1 ब्रह्मास्त्रेणाभि- (for ब्रह्मास्त्रेण च) V2 ब्रह्मणोस्त्रेण सयुत —^{c}) Ñ1 B3 D4.13 बभूव सु- (D4 स-), D2 सबभूव (for स बभूव) —^{d}) D3 तु, D7 T3.4 G M1.5 स (for सु-) T3 महाबलि Ñ1 B3 D4.13 इन्द्रजित्समितिंजय = 15^{b} —After 14, Ñ1 V2.3 B1.3 D1–4.13 ins

1518* स्वेन वीर्येण च श्रीमानस्त्रेण च समायुत ।

[D13 स (for first च) D4 तदा (for श्रीमान्) V2.3 B1 समन्वित . Ñ1 B3 D4.13 अस्त्र(D4 स्वस्त्र-, D13 अथ) वीर्याच्च(B3 °र्येण) गर्वित (for the post half)]

15 V1 B4 om 15 (cf v l 4) For subst in Ñ2 B2 cf v l 1519* B1 om 15^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 D4.13 अभि, V3 सोय (for सोऽभि-) —Ñ1 B3 D4.13 om 15^{bc} —^{c}) D7 [अ]ग्नौ (for [अ]ग्निं) M1.2 राक्षसान्, Cm g t as in text (for °सैर्) G1 घोरैर्, Cm t as in text (for मन्त्रैर्) —^{d}) V3 विभु, D7 बली (for ऽब्रवीत्)

16 V1 B4 om 16 (cf v l 4) For subst in Ñ2 B2 cf v l 1519* —^{a}) D7.9–11 M1–3 रणे (for [आ]हवे) M1.2 वीरौ, M3 यातौ (for यौ तौ) M5 तथैवाह (for [आ]हवे यौ तौ) Ñ1 V2.3 B1.3 D1–4.13 अद्याह तौ महावीर्यौ —I1 damaged from व in ^{b} up to पि in ^{c} —^{b}) G2 M प्रवाजितौ Ñ1 B3 D1–4.9.13 G1.2 रणे; T1 G3 damaged, M1.2 शरे (for वने) —^{d}) D6.9–11 T2 M1.2.5 रणेधिक, D7 G3 M3 रणार्जित, G1 रणश्रियं (for रणाधिकम्) Ñ1 V2.3 B1.3 D1–4.13 हत्वा तौ (B3 हत्वा हि, D2 निहत्वा, D3 हत्वोभौ) रामलक्ष्मणौ

17 V1 B4 om 17 (cf v l 4) —^{a}) Ñ1 V3 B1.3 D1–4.7.9–11.13 M Cg अद्य, V2 पश्य, Cm t as in text (for कृत्वा) M5 निर्वानरीम् —^{b}) V3 D5.6.10.11 T1.2 M3.5 च(D6 ^) लक्ष्मण (for सलक्ष्मणम्) Ñ1 V3 B2 D4.13 हत्वा राघवलक्ष्मणौ, B1 D1–3 हतराघवलक्ष्मणा; M1.2 कृत्वा हत्वा च राघवौ ☞ Cv 'कृत्वा निर्वानरामुर्वीं हत्वा राम सलक्ष्मणम्' इति पाठ ☜ —^{c}) M1.2 गमिष्ये (for करिष्ये) Ñ1 B3 D4.13 G1 M3 परमप्रीत (G1 M3 °तिम्), V2.3 B1 D1–3 परमक्रुद्ध, M5 परमा भूमिम् (for परमा प्रीतिम्) —For 12–17, Ñ2 B2 subst, while B2 (second time) cont in marg after 1516*

1519* युद्धभूमौ स विधिवज्जुहावाग्निं महेन्द्रजित् ।
स हविर्माल्यसत्कारैर्मन्त्रगन्धसुसत्कृतै ।
अजुहोत्पावक तत्र राक्षसेन्द्र प्रतापवान् ।
सोऽस्त्रमाहारयामास ब्राह्ममस्त्रविदा वर ।
रथ धनुस्तथात्मानमभिमन्त्र्याभिमन्त्र्य च । [5]
तस्मिन्नाहूयमाने तु हूयमाने च पावके ।
सार्कन्दुग्रहनक्षत्र वितत्रास नभस्तलम् ।
स पावक पावकतुल्यतेजा
हुत्वा सुरेन्द्रप्रतिमप्रभाव ।
सचापबाणासिरथाश्वसूत- [10]
श्चान्तर्दधे शश्वदचिन्त्यरूप ।

[B3 om l 1 —(l 2) B3 मान्य- (for माल्य-) B2 -सकारैर् (for सत्कारैर्) B3 मद- (for मन्त्र-) —(l 4)

आपपाताथ संक्रुद्धो दशग्रीवेण चोदितः ।
तीक्ष्णकार्मुकनाराचैस्तीक्ष्णास्त्विन्द्ररिपू रणे ॥ १८

स ददर्श महावीर्यौ नागौ त्रिशिरसाविव ।
सृजन्ताविषुजालानि वीरौ वानरमध्यगौ ॥ १९

इमौ ताविति संचिन्त्य सज्यं कृत्वा च कार्मुकम् ।
संततानेषुधाराभिः पर्जन्य इव वृष्टिमान् ॥ २०

स तु वैहायसं प्राप्य सरथो रामलक्ष्मणौ ।
अचक्षुर्विषये तिष्ठन्विव्याध निशितैः शरैः ॥ २१

तौ तस्य शरवेगेन परीतौ रामलक्ष्मणौ ।
धनुषी सशरे कृत्वा दिव्यमस्त्रं प्रचक्रतुः ॥ २२

प्रच्छादयन्तौ गगनं शरजालैर्महाबलौ ।
तमस्त्रैः सुरसंकाशौ नैव पस्पर्शतुः शरैः ॥ २३

Ñ2 illeg for the prior half of l. 4. B2 आक्रन्त- (for आक्रम्य-) —(l. 5) Ñ2 इत (for नत) B2 [अ]तिनिपत (sic) (for [अ]तिनिपत्य च) Ñ2 प्रतिनिपत्यातिनत च (for the post half) —(l. 6) B2 ते (for तु) —(l. 7) B1 अर्- (for महा-) —(l. 9) Ñ2 B. भूत्वा (for कृत्वा). —(l. 10) Ñ2 गति (for नाप-) B2 -[अ]श- (for [अ]शि-) Ñ2 -तिषु (for -तद्वू). —(l. 11) B1 नाथद् (sic) (for नाद्)]

18 B3 reads 18–19^{b} for the first time in marg after 1510* repeating them here. —^{a}) M5 [अ]ति- (for [अ]थ) V1 B4 आपतत्य स- , V3 B1 D1–3 6 उत्पपा- तासु(D1 °त स, D2 3 °त सु- , D6 °नाथ), B2 3(first time) आपपातास, B(second time) D4 13 अथापततसु- (D13 °त), M1 2 आससादाथ (for आपपाताथ) Ñ1 अथा- पपातासौ, Ñ आपपात स च क्रुद्धो, V2 उत्पपात स्वयं क्रुद्धो —^{b}) Ñ1 V2 3 B1 3(second time) D1–3 13 रावणेन प्रचोदितः(V2 3 B1 D13 °देशितः, D1 °नोदितः, D2 °मोदितः)न , Ñ2 V1 B2 3(first time) 4 य(Ñ2 त)त्र राम सलक्ष्मण . —^{c}) Ñ1 B3 (second time) D1 13 तीक्ष्ण- (for तीक्ष्ण-) D4 -कावन (for कार्मुक-). Ñ. V B1 2 3(first time) D1–3 M1 2 नाराचम् (for नाराचैस्) —D3 om 18^{d}–20^{c} —^{d}) D1 11 T- तीक्ष्णम् (for तीक्ष्णस्) Ñ1 D4 सुतीक्ष्णैर- मरोपमै , Ñ2 V B(B2 first time) D1 2 तीक्ष्ण(B4 °क्ष्णै)स्तु सुरोपमौ, B2 (second time) D13 तीक्ष्णैरमरसमु ... —After 18, V2 3 B1 D1 2 ins *

1520* सहासितिशुलाग्नि च कूटपाशास्तथा शरान् ।

19 D. om 19 (cf v l. 18) —^{a}) V2 3 B1 D2 स ददर्श, D1 ददर्श (for स ददर्श) Ñ. V1 B2 3(first time) 4 स ददर्शतु. D1 ... M महावीर्यौ(M °र्या) —^{b}) D4 12 T1 3 G1 नरौ (for नागौ) Ñ1 V. नागत्रि- शिरसावि(V2 °शि च) Ñ2 V1 B2 3(first time) 4 D1 ...) रामलक्ष्मणौ, V2 B1 D1 2 नगावि- ... —After 19^{ab}(first time), B2 (second time) ins 1517* ... damaged from पु ... —^{c}) V. ससर्ज, V B1 D1 2 विसृजन्, ... (for सृजन्ता) ... G1 शर- (for इषु) D7 ... Cm t सृजन्तौ सृजन्तौ ... —^{d} ... D1 4 वीरौ ... लक्ष्मण

20 D om up to 20^{c} (cf. v l 18) —^{a}) B- अभि-; D13 इव (for इति) G2 3 M5 निश्चित्य, Ck t as in text (for संचिन्त्य) —^{b}) D1 2 9–11 सज्ज, D6 सत्य (for सज्यं) Ñ1 B1 4 D1 2 4 6 13 T2 G2 3 [अ]थ, B1 तु (for च). M1 2 महद्धनु (for च कार्मुकम्) —After 20^{ab}, Ñ2 V1 B2 3(after 20) 4 read 32^{c}–33 for the first time repeating them in their proper place —Ñ2 V1 B2 4 om 20^{c}–23 —^{c}) Ñ1 B3 D4 13 ववर्ष शर-, V2 3 B1 ससर्जारिषु-, D1 2 Ct सततरिपु- (for संततानेषु-) V2 B1 D1 2 -वर्षेण, D7 9 -जालानि, Cm g k t as in text (for -धाराभि) —^{d}) D5 T1 G1 M1 2 5 वृष्टिभि-, D7 सृष्टिमान् (for वृष्टिमान्).

21 Ñ2 V1 B2 4 om 21 (cf v l 20). B3 om 21–23 —^{a}) V3 B1 D1–3 त (for स) Ñ1 वियद्गतस्तु दृष्ट्वाथ, D4 विपतन शर दृष्ट्वा, D9–11 Ct स तु वैहायसरथो, D13 त ते वियद्गतं दृष्ट्वा —^{b}) V3 B1 D1–3 13 स रथ, D4 M5 समरे, D9–11 युधि तौ (for सरथो) —Ñ1 D1 4 13 om (hapl) 21^{c}–22^{b} —^{c}) D5 आचक्षुर्, G1 स चक्षुर्

22 Ñ2 V1 B2–4 om 22 (cf v l 20 and 21) Ñ1 D1 4 13 om. 22^{ab} (cf v l. 21) —^{a}) V2 -वर्षेण, V3 B1 D2 3 -जालेन (for -वेगेन) —^{b}) V2 3 B1 प्रच्छन्नौ, D2 3 प्रनुन्नौ, D5 T1 G1 3 पतितौ, D7 त्वरितौ, M5 आतरौ, Ct as in text (for परीतौ) —^{c}) D1 सुसज्ये, D13 सज्ये च (for धनुषी) V1 B1 D1–3 वितते(D1 °ले), D4 13 धनुर्षी (for सशरे) Ñ1 सुसज्यं स धनु कृत्वा, V2 सज्ये कृत्वा च धनुषी —^{d}) Ñ1 V2 3 B1 D1–3 4 13 दिव्यान्यस्त्राणि चक्रतु (Ñ1 D1 सदृशे, D13 सदृ्तु), D7 दिव्यास्त्राणि * चक्रतु ... Ct प्रचक्रतु प्रादुश्चक्रतु ...

23 Ñ2 V1 B2–4 om 23 (cf v l 20 and 21) —^{a}) T1 damaged for प्रच्छादयन्तौ. —^{b}) D1 महासुतौ (for °बलौ) —V3 om. 23^{c}–24 D4 10 om 23^{cd} —^{cd}) D5 6 9 11 T2 3 M5 सूर्य- (for सुर-) D9 11 M. -सकाशैर् (for °शौ) K (ed) पस्पृशतु (for पस्पर्शतु.) Ñ1 राक्षस सूर्यसंकाशैस्तावस्पृशतत शर , V2 B1 D1–3 त(B1 तौ) आण सूर्यसंकाशैर्नैव(V2 °नैवा, D. °नै च) जघ्नतुराशुग(D3 °गे), D13 राक्षस सूर्यसंकाश आदयतावथाम्बरे ... Ct पस्पर्शतु पस्पृशतु ...

स हि धूमान्धकारं च चक्रे प्रच्छादयन्नभः ।
दिशश्चान्तर्दधे श्रीमान्नीहारतमसावृतः ॥ २४
नैव ज्यातलनिर्घोषो न च नेमिखुरस्वनः ।
शुश्रुवे चरतस्तस्य न च रूपं प्रकाशते ॥ २५
घनान्धकारे तिमिरे शरवर्षमिवाद्भुतम् ।
स ववर्ष महाबाहुर्नाराचशरवृष्टिभिः ॥ २६
स रामं सूर्यसंकाशैः शरैर्दत्तवरो भृशम् ।
विव्याध समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु रावणिः ॥ २७
तौ हन्यमानौ नाराचैर्धाराभिरिव पर्वतौ ।
हेमपुङ्खान्नरव्याघ्रौ तिग्मान्मुमुचतुः शरान् ॥ २८
अन्तरिक्षं समासाद्य रावणिं कङ्कपत्रिणः ।
निकृत्य पतगा भूमौ पेतुस्ते शोणितोक्षिताः ॥ २९
अतिमात्रं शरौघेण पीड्यमानौ नरोत्तमौ ।
तानिषून्पततो भल्लैरनेकैर्निचकर्ततुः ॥ ३०

G
B
L

24 V3 om 24 (cf. v l 23) —a) G1 ह, G3 M5 तु (for हि). Ñ1 खे, D3 5 7 T G2 M5 तु (for च) —b) D5 13 तत (for नभ) —c) Ñ V1 B2–4 D4 13 सर्वा (for श्रीमान्) V2 B1 D1–3 सर्वा दिशश्च सक्रुद्धो —d) Ñ V1 2 B1 3 D1–4 13 -तिमिरावृता (B3 D2 °त, D4 °त), B2 -तिमिरा इव, B4 (after corr as in D5) -तमसा भृता, D5–7 9 T Cg -तमसावृता (D9 °त) (for -तमसावृत) M1 2 नीहारेणेव भास्कर

25 a) Ñ1 B3 D4 13 च (for [ए]व) —b) Ñ V1 3 B D1–3 13 [अ]पि, V2 [ए]व (for च) V2 B3 -रथ-, B4 क्षुर- (for -खुर-). D4 विभ्रमन्सुखरस्वन, G1 न नेमिखुरनिस्वन. —c) D5 6 T1 M5 च रथस्य (D5 °स्त)स्य, T2 3 चतुर(T2 च रुत)तस्य (for चरतस्तस्य) —d) Ñ1 B3 व्यदृश्यत, D1 प्रकाशिरे (sic), D4 13 प्रदृश्यते (for प्रकाशते) Ñ2 V1 B2 4 रूप नैव व्यकाशते (B4 °त) —After 25, V2 3 B1 D1–3 ins

1521* रथेन नानातिमिरेण चापि
रणाजिरे व्योम्नि समाश्रितेन ।
भर्तुं स शाखामृगयूथपाना
चकार कृत्यानि रणे प्रहृष्ट ।

[colophon]

[(l 1) V2 B1 भूतेन, V3 स तेन (for रथेन) D2 चारिणा (for चापि) D3 तिमिरावृतेन (for -तिमिरेण चापि) —(l 2) V2 3 B1 समावृतेन (for समाश्रितेन) —(l 4) V2 महानि हृष्ट (for रणे प्रहृष्ट)]

[Colophon —*Kānda name* B1 D2 लङ्का° —*Sarga name* V2 D1 3 इन्द्रजित्समादेश, V3 B1 D2 इन्द्रजिद्युद्ध —*Sarga no* (figures, words or both) V3 D2 om, V2 D1 60, B1 55, D5 62]

26 a) V3 B1 बाण- (for घन-) D3 13 T1 G2 -[अ]वकार-, Cv r m g t as in text (for °रे) B2 D6 T2 3 महति, G1 विपुले, Cv as in text (for तिमिरे) —V3 damaged after वर्षमि in b up to शर in d —b) Ñ V B D1–5 9–11 13 T1 G1 2 M1 2 5 शिला, G3 घन- (for शर-). V1 इव द्रुम, V2 B1 D1–3 अभूत्पुन (for इवाद्भुतम्) —c) Ñ2 V2 B1 2 4 D1 2 ववर्ष स (by transp), B4 ववर्ष सु- (for स ववर्ष) —d) D1 3 -वृष्टिमान् (for °भि)

27 a) Ñ B2 3 D4 13 लक्ष्मण चैव, T2 सूर्यसकाश (for सूर्यसंकाशै) —b) B1 D1–3 घोरैर् (for शरैर्) Ñ V B1 2 4 D1–4 6 7 10 11 T2 G1 2 M1 2 5 Ct दत्तवरैर् (for °रो) V3 B1 D1–2 शरै (for भृशम्) B3 D13 तीक्ष्णधारै (D13 बिभेद च) शरैर्भृश ℘ Ct दत्तवरैर्वरदत्ते ℘ —c) Ñ V B D1–4 13 विभेद (for विव्याध)

28 a) Ñ1 तो भज्यमानौ, Ñ2 V1 B2 4 हन्यमानौ तु (for तौ हन्यमानौ) Ñ1 B3 D13 समरे (for नाराचैर्). —V3 damaged from रि in b up to ग्मा in d —b) Ñ1 तोयद, D1 तोयदा (for पर्वतौ) —c) D9 हिम- (for हेम-) D5 हेमपुङ्खा ℘ व्याघ्रौ —d) Ñ1 B3 D4 13 तीव्रान्, Ñ2 V1 B2 G1 2 तीक्ष्णान्, B4 तीक्ष्ण (for तिग्मान्)

29 a) Ñ2 V B1 4 D5 अंतरीक्षे (V2 3 B1 °क्षाद्), B2 D1–3 5 10 11 T1 2 G3 M1–3 Cm k t अंतरिक्षे (D1–3 °क्षाद्) (for अन्तरिक्ष) Ñ2 V B1 D1–3 अ(Ñ2 V1 स्व)नासाद्य, B2 स्वनामाकाश, B4 तु नासाद्य (for समासाद्य) Ñ1 B3 D4 13 ते त्वतरी(D13 °रि)क्षमासाद्य —b) Ñ1 D4 निपुणा, Ñ2 V1 D2 रिपु ते, V2 B1 D1 ते रिपु, B2 तिष्ठत, B3 रिपुणा, B4 विभ्यते, D3 निपेतु, D6 रावणि, D13 रिपूणा (for रावणि) Ñ1 B3 D13 -पत्रिभि (for पत्रिण) —cd) Ñ1 V2 3 B1 3 निकृत्ता, D2 3 निकृत्त, D4 13 निकृता, T3 निकृत्त्य-, Ck t is in text (for निकृत्य) Ñ1 V2 B3 D4 13 बहुधा, B1 D1–3 पन्नगा, T3 -[अ]पगता, G2 परमा, M5 न्यपतन्, Cm g k t as in text (for पतगा) Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 13 M1 2 निपेतु, M5 ते शरा (for पेतुस्ते) Ñ1 V2 3 B1 D1–4 6 7 9–11 T3 M5 शोणिता (B1 D2–4 °त)प्लुता, B3 पन्नगा इव, T2 शोणितावृता, Ck t as in text (for शोणितोक्षिता) Ñ2 V1 B2 4 निपेतु महसा भूमौ(Ñ2 तत्र) निकृत्ता इव पन्नगा

30 a) D2 4 13 अतिमात्र- (for °त्र) B4 शरौघेण नरव्याघ्रौ —b) B3 पीडितौ तौ, D6 7 9–11 दीप्यमाना (for पीड्यमानौ) Ñ2 V1 2 B2–4 D1 3 रघूत्तमौ (for नरोत्तमौ) Ñ1 D4 13 पीडितौ रघुनदनौ (Ñ1 °यत्तमौ), V3 B1 D2

.66 .32 .28 यतो हि ददृशाते तौ शरान्निपतिताञ्शितान् ।
ततस्ततो दाशरथी ससृजातेऽस्त्रमुत्तमम् ॥ ३१

रावणिस्तु दिशः सर्वा रथेनातिरथः पतन् ।
विव्याध तौ दाशरथी लघ्वस्त्रो निशितैः शरैः ॥ ३२

तेनातिविद्धौ तौ वीरौ रुक्मपुङ्खैः सुसंहितैः ।
बभूवतुर्दाशरथी पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ३३

नास्य वेद गतिं कश्चिन्न च रूपं धनुः शरान् ।
न चान्यद्विदितं किंचित्सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ॥ ३४

तेन विद्धाश्च हरयो निहताश्च गतासवः ।
बभूवुः शतशस्तत्र पतिता धरणीतले ॥ ३५

पीडित स(D2 °ध्यमानो) रघूत्तम —Ñ1 D4 13 om. 30^{cd} —^{cd}) Ñ2 V1 B2–4 तास्तु स (for तानिपून्) D6 सपततो (hypm) (for पततो) B3 भिन्देर्, T2 3 फल्गुर् (for भञ्जर्). D7 स्वनेकर (for अनेकर्) D7 9–11 Ct विचकर्ते (D7 °र्ध)तु, M निचकृततु°, Ck as in text (for निचकर्ततु) Ñ2 V1 B2–4 अमोघैर्विनिरकृन्तता (for ^{d}) V2 शरान्समततो भूमौ तदेवैक द्विधाकरोत्, V3 B1 D1–3 शरान्सपततो भूमावथ (D2 °मौ हर्न्द)कैक द्विधाकरोत 🙞 Ck t नि(Ct त्रि)चस्नेतु°। गुणश्छान्दस्म (Ct °तुरित्यार्षो गुण) 🙞

31 Ñ1 D4 13 read 31–32 after 34 B repeats 31–32(^{cd} third time) after 34 —^{a}) D9 G1 2 M5 यथा, Ck t as in text (for यतो) Ñ V B (B2 both times) D1–4 13 य(D4 त)तो यतो हि ददृशे(Ñ1 D4 13 ददृशतु) —^{b}) D3 बाणान, G1 शितान, M8 कराल (for शरान्) Ñ2 V B(B1 first time) D1–3 आपतत, D5 6 I G M3 5 निपतत° (for निपतिताञ्) Ñ2 तथा, V2 G1 शरान् (for शितान्) Ñ1 D4 13 शराणा पतनाश्रय(D4 °श्रमे), B3(second time) शरपातमनुत्तम —^{c}) D6 7 9–11 T1 G M1 5 तु ता, Ck t as in text (for ततो) Ñ2 V1 2 B2–4 D1–3 दाशरथिर् (for दाशरथी). Ñ1 V3 B1 3 (second time) D4 13 तत्र तत्र महावीर्य (Ñ1 D4 13 °र्यौ) —^{d}) Ñ1 D4 सदधाते, Ñ2 V1 2 B2–4(B3 first time) D1–3 विससर्ज, B3(second time) सदधे च, D8 ददृशाते (for ससृजाते) V2 D1–3 शरोत्तमान् (for ऽस्त्रमुत्तमम्) V3 B1 ससृजतु शर तदा, D13 सदधु अस्त्रमुत्तम

32 B3 repeats 32 (^{cd} third time) after 34 (cf v l 31) V2 om 32 Ñ1 D4 13 read 31–32 after 34 —^{a}) Ñ2 V1 3 B(B3 first time) D1–3 तत शीघ्र (for दिश सर्वा) —^{b}) B2 [अ]मि (for [अ]ति-) D9–11 [ऽ]पतत, G2 परान् (for पतन्) —Ñ2 V1 B2 3(after 20) 4 read 32^{c}–33 for the first time after 20^{ab} repeating them here —^{c}) G2 3 M1 विव्याध (for °ध) Ñ V1 3 B D1–4 13(Ñ2 V1 B2 second time, B3 second and third time, B4 both times) राजपुत्रौ (for दाशरथी) —^{d}) Ñ2 V1 B2 4 D3 6.7 9 10 T2 3 M6 (Ñ2 V1 B4 first time, B2 both times) लब्धस्त्रो, B3(second and third time) लघ्वस्त्रैर्, D2 5 11 13 लघ्वास्त्रो (for लघ्वस्त्रो) Ñ1 V3 B1 D4 लघुहस्त.(Ñ1 D4 लघ्वलक्ष) शितैः शरैः.—After 32^{cd} (third time), B3 ins 1522*

33 Ñ2 V1 B2–4 repeat 33 (cf v l. 32) D3 om (hapl ?) 33^{ab}.—^{a}) B2(second time) [अ]मि- (for [अ]ति-) Ñ1 B3 (second time) D4 13 भल्लैरनेकैस् (for तनातिविद्धौ) B2 3(both first time) वीरौ तौ (by transp), M8 तो वीरौ —^{b}) B4(second time) रुक्मपुखै, D5 रुक्मपुख (for रुक्मपुङ्खै°) Ñ1 D5 9–11 सुसह(D5 °हृ)तै, Ñ2 V1 B2.4(all second time) सुसंस्कृ(V1 B2 °शि)तै°, V2 3 B1 D1 8 शितै शरै, B3 (second time) D4 13 सुसह(D4 °हि)तौ (for सुसंहितै). Ñ2 V1 B2–4(all first time) शरै कनकभूषणै..—^{c}) Ñ2 V B D1–4 13 (Ñ2 V1 B3 4 second time, B2 first time) तदा रक्तौ(Ñ1 °दारक्तौ, D13 वीरौ) (for दाशरथी). —^{d}) Ñ2 B2–4 (Ñ2 B3 4 first time, B2 second time) transp पुष्पितौ and किंशुकौ Ñ V B D1–4 13(Ñ2 V1 B3 4 second time, B2 first time) बन्धुजीवस्रजा(Ñ1 B2 D4 °निभा)विव(D3 °जोपमौ)

34 ^{a}) Ñ2 V1 B2 D5 10 11 G3 वेग- (for वेद). D13 न विवेद (for नास्य वेद). G2 गत (for गति). D6 किं च, T2 3 G3 किंचिन् (for कश्चिन्). —^{b}) M1 2 रूपं न (for च रूप) V2 -स्वन (for शरान्) Ñ V1 3 B2–4 D1–4 न रूप(B4 काय) न धनु स्वन, B1 D13 न रूप(D13 कायं) धनुष स्वन —^{c}) D7 9–11 G2 M1.2 चास्य, B (ed) नास्य (for चान्यद्) G2 वेदितु (for विदित) Ñ1 D4.13 न गति नागति कश्चित, Ñ2 V1 B2–4 न चास्यापीगित किंचित्(B2 कश्चित्), V2 3 B1 D1–3 न चेत्रास्फोटि(V2 D1–3 °स्यैंगि)त किंचित (V3 D8 कश्चित्).—^{d}) Ñ1 B1–3 D4 8 13 -मडले (for -संप्लवे) —After 34, Ñ1 D4 13 read 31–32, B3 repeats 31–32(^{cd} third time)

35 ^{a}) M8 ततो (for तेन) Ñ2 B4 [आ]विद्धाश्च, V1 निद्धास्तु, D11 [अ]तिविद्धाश्च (hypm), G2 [अ]तिविद्धा (for विद्धाश्च) B2 बहवो (for हरयो).—^{b}) D5 T1 ते (for च) —For 35^{ab}, Ñ1 D4 13 subst, while B3 ins after 32^{cd} (third time)

1522* नाविद्धो ह्यभवत्कश्चिद्यूथपस्तत्र दृश्यते ।

[Ñ1 B3 [ऽ]य (for हि) D13 नासाविद्धो (for नाविद्धो हि). B3 सयुगे (for दृश्यते).]

—B3 reads 35^{cd} twice —^{d}) V3 B1 2 (first time) D1–3 निपेतु (for बभूवु) B3(first time) सहसा (for शतशस्). D6 T2 3 transp शतशस् and तत्र.

लक्ष्मणस्तु सुसंक्रुद्धो भ्रातरं वाक्यमब्रवीत् ।
ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वरक्षसाम् ॥ ३६

तमुवाच ततो रामो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
नैकस्य हेतो रक्षांसि पृथिव्यां हन्तुमर्हसि ॥ ३७

अयुध्यमानं प्रच्छन्नं प्राञ्जलिं शरणागतम् ।
पलायन्तं प्रमत्तं वा न त्वं हन्तुमिहार्हसि ॥ ३८

अस्यैव तु वधे यत्नं करिष्यावो महाबल ।
आदेक्ष्यावो महावेगानस्त्रानाशीविषोपमान् ॥ ३९

तमेनं मायिनं क्षुद्रमन्तर्हितरथं बलात् ।
राक्षसं निहनिष्यन्ति दृष्ट्वा वानरयूथपाः ॥ ४०

यद्येष भूमिं विशते दिवं वा
रसातलं वापि नभस्तलं वा ।
एवं निगूढोऽपि ममास्त्रदग्धः
पतिष्यते भूमितले गतासुः ॥ ४१

G 6
B. 6
L 6

—^{d}) Ñ1 B2 3 (first time) 4 D4 विकी(B4 °शी)र्णा, Ñ2 V1 विकीर्ण-, B1 D1–3 वलिनो, T2 3 पातिता (for पतिता) —After 35, Ñ1 B2 3 (r) D4 13 ins

1523* दृष्ट्वा तत्कदन घोर वानराणा महात्मनाम् ।

36 ^{a}) Ñ V B D1–3 तत्र(Ñ2 तु सु-) सभ्रात , D7 9–11 G2 M1 2 तु तत क्रुद्धो (for तु सुसक्रुद्धो) Ñ1 D4 13 सौमित्रिर्भ्रातर क्रुद्ध —^{b}) Ñ1 D4 13 इद वचनम्, Ñ2 V B D1 2 क्रुद्धो भ्रातरम् (for भ्रातर वाक्यम्) D3 क्रुद्धो राममभाषत —After 36^{ab}, Ñ1 B3 D4 13 ins

1524* आयतत्कदन घोर वानराणा महात्मनाम् ।
[B3 आर्य तत्, D4 अस्यैतत् (for आयतत्)]

—D6 reads in marg from स्त्र in ^{c} up to ^{d} —^{c}) G2 ब्रह्मास्त्र स- (for ब्राह्ममस्त्र) V3 प्रयोक्ष्यामो, B1 वियोक्ष्यामि, D7 M5 प्रमोक्ष्यामि Ñ1 B3 D4 13 ब्रह्मास्त्र युज्यतामाशु —D1 om (hapl) from सर्व in ^{d} up to रक्षासि in 37^{c} (see var) —^{d}) D1 वधार्थे (for °र्थं) —After 36, D7 T1 G1 ins

1525* अराक्षसमिम लोक करिष्यामि महाबल ।

37 D1 om up to रक्षासि in 37^{c} (cf v l 36) V3 illeg for 37^{ab} —^{b}) D4 7 9 -लक्ष्मण (for लक्षणम्) —^{c}) D13 नैकश सर्व (for नैकस्य हेतो) —^{d}) Ñ V1 2 B1 D4 सर्वतो, B2–4 D1–3 13 सर्वशो (for पृथिव्या)

38 D5 om (hapl) 38 B3 reads 38 (followed by 1526*) after 40^{ab} —^{a}) T3 G2 3 M5 समरे (for प्रच्छन्न) —^{b}) G2 प्राजलि —^{c}) V2 3 B1 D1–3 T3 बाल सुप्त, D13 G1 पलाय(G1 °यि)न, T1 damaged (for पलायन्त) D3 च (for वा) Ñ2 V1 B2–4 D9–11 पलायमानं (B4 °नं वा) मत्त वा(B3 च) ❀ Cg पलायन्त पलायमानम् ❀ —^{d}) Ñ V B1 2 4 D1 2 4 6 7 9–11 13 T3 G1 3 न हतु त्वम् (by transp), B3 G2 M5 हतु न त्वम् (by transp) T1 न हि त्व हतुमर्हसि, T2 हतु त्वमिह नार्हसि

39 V3 illeg from स्यै in ^{a} up to क in ^{b} —^{a}) B3 अद्यैव, D10 11 G1 तस्यैव (for अस्यैव) —^{b}) Ñ2 B2 4 करिष्यसि, V1 2 B1 3 D1 2 9–11 करिष्यामि, D6 M1 2 करिष्यामो (for करिष्यावो) Ñ2 V B D1–3 नरर्षभ (B2 °भ), D7 9–11 महाभुज (for महाबल) —^{c}) Ñ2 V B D1 2 आदेक्ष्यामि, D6 9 T2 अ(D9 आ)वेक्ष्यावो, Cm g k t as in text (for आदेक्ष्यावो) Ñ2 B3 4 D5 T2 3 महाभागान(D5 °गाव्, T2 3 °ग [with hiatus]) (for महावेगान्) —^{d}) Ñ2 V B D2 3 कामगान्ह(V3 B1 इमास्तु ह)रियूथपान्, D1 कामरूपाश्च यूथपान् ❀ Cr g अस्त्रान् अस्त्राणि । लिङ्गव्यत्यय आर्ष । , so also Cm , Ct घोरानाशीविषोपमानस्त्राण्यादेक्ष्याव ❀ —For 39, Ñ1 D4 13 subst , while V3 B1 D1–3 ins after 39 , B3 ins after 38

1526* त पुनमानयिष्यन्ति रावणि राक्षस बलात् ।
[V3 एते सम्-, D1 तमेनम् (for त एनम्) Ñ1 B3 D4 13 एव(Ñ1 °क)मेव(B3 एकमेव, D4 तमेव न) हनिष्यामि (for the prior half)]

40 Ñ1 D13 om (hapl) 40^{ab} —^{ab}) D6 T2 3 एव, G2 एव (for एन) M1 2 मायया (for मायिन) D11 क्षौद्रम् (for क्षुद्रम्) Ñ2 V1 B2–4 ये(B4 ते) दृष्ट्वा त महामायम् (V1 B4 °त्मानम्) (for ^{a}) Ñ2 V1 B2–4 तनु, G1 -चर (for रथ) V2 3 B1 D1–4 तमेवकारिण क्षुद्र(V2 तत्र वमान सक्रुद्ध)मतर्धानगतं(V2 B1 D3 °चर, D4 °बल) बलात —After 40^{ab}, B3 reads 38(followed by 1526*) —^{c}) Ñ2 V1 B2–4 रावणि (for राक्षस) D4 च (for नि-) G1 निहनिष्यामि Ñ1 D13 राक्षसाश्च वधिष्यामि(Ñ1 °ष्यति) —^{d}) D3 हृष्टा (for दृष्ट्वा) D13 यूथपान्, G2 M1 2 -पुगवा (for -यूथपा) Ñ2 V1 B2–4 शिलापादपवृ(B3 °मु)ष्टिभि

41 Ñ1 D4 13 om 41 —^{a}) V3 D1 G1 2 अद्येष, B1 D6 अद्येव, D5 युद्धेषु, Cg as in text (for यद्येष) V1 भजते (for विशते) Ñ2 V1 B2–4 दिशो वा (Ñ2 om (hapl. ?) from वा up to ल in ^{b}), V2 3 B1 D1–3 दुरात्मा (for दिव वा) ❀ Cr g भूमि भूविवर विशते । आत्मनेपदमार्षम् । , so also Cm ❀ —T1 damaged from नभस् in ^{b} up to एव in ^{c} —^{b}) V3 B1 D3 om (hapl) from [अ]पि up to second वा Ñ2 D1 2 [अ]थ (for [अ]पि) D5 T2 3 G M5 वापि नभस्थ(G1 °भ स्थ)ल वा, B2 ब्रह्मपर दुरात्मा (for वापि नभस्तल वा) B3 त्रिविष्टप वाप्यथवा रसातल,

0 43 38 इत्येवमुक्त्वा वचनं महात्मा
रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृतः ।
वधाय रौद्रस्य नृशंसकर्मण-
स्तदा महात्मा त्वरितं निरीक्षते ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ६७ ॥

B4 [अ]थ सुरान्य [illegible] —c) V2 3 B1 D1–3 गूढो (for गूढ) Ñ2 D9–11 निगूढो, D1 3 [अ]ति(D1 °धि)गूढो, D2 हि गूढो, D7 (*sup lin* also as in Ñ2) विमूढो (for निगूढो) V2 3 B1 D2 हि (for ऽपि) V2 3 B1 D1 महाक्ष-, B2 महद्भ्र- (for समाभ्र) —d) D1 पतिष्यति —After 41, B3 ins

1527* प्रयुध्यमान समरे दुरात्मा
मनुर्वरो राक्षसराजपुत्र ।

42 a) Ñ1 B3 D4 11 [इ]दम् (for [ए]वम्). B4 D13 उक्त (for उक्त्वा) Ñ V1 B2–4 D1–4 10 महायशा, D9–11 G1 महार्थं (for महात्मा) —b) D6 रघुप्रवीर D1 प्लवगोत्तमैर्वृत , G1 प्लवंगवृतश्च —) D1 4 -कारिणो(D1 °ण) —d) D6 T1 तथा (for तदा) M1 2 महाबल स(M1 मन्) (for तदा महात्मा) Ñ2 V B गगन (for त्वरित) Ñ2 V1 3 B D1–3 निरीक्षत Ñ1 D4 13 हरीन्समाश्वास्य(Ñ1 °धाय, D13 °दाय) वियन्निरीक्षत(D13 °गीदृश च) —After 42, Ñ2 V1 3 L D13 ins

1528* स रावणि शस्त्रसमानवर्ण
समानवर्णे नभसि प्रलीन ।
तत्रानुमानग्रहणो बभूव
सारस्य यथा ज्ञानमतीव सूक्ष्मम् ।

[(l 1) V3 B1 शेन , D13 शत्रु- (for शस्त्र-) —(l 3) D13 -[अ]नुसार- (for -[अ]नुमान-) —(l 4) D13 शीघ्रो (for सारस्य) B3 सूक्ष्मम् (for सूक्ष्मम्)]

Colophon D5 om —*Kānda name* Ñ B D3 4 14 लङ्का°. —After Kānda name D13 ins युद्धपर्वणि. —*Sarga name* S D8 12 रावणवाक्य, Ñ V1 B1 2 D1 6 इन्द्रजिद्युद्ध(D3 °द्ध), V2 3 इन्द्रजिददृश्ययुद्ध, B3 D13 इन्द्रजिद्दर्शन, B4 शक्रजिद्युद्ध , D2 इन्द्रजिद्वधादेश, D4 इन्द्रजिन्मर्दन —*Sarga no* (figures, words or both) S1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om , S2 59 , Ñ2 V3 D1 61 , V1 60 , B1 D9 56 , B3 55 , D3 63 , D6 7 10.11 T1 G M3 5 80, T2 85, T3 87, M1 2 81 —After colophon, G1.3 M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

६८

विज्ञाय तु मनस्तस्य राघवस्य महात्मनः ।
संनिवृत्त्याहवात्तस्मात्प्रविवेश पुरं ततः ॥ १
सोऽनुस्मृत्य वधं तेषां राक्षसानां तरस्विनाम् ।
क्रोधताम्रेक्षणः शूरो निर्जगाम महाद्युतिः ॥ २
स पश्चिमेन द्वारेण निर्ययौ राक्षसैर्वृतः ।
इन्द्रजित्तु महावीर्यः पौलस्त्यो देवकण्टकः ॥ ३

इन्द्रजित्तु ततो दृष्ट्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रणायाभ्युद्यतौ वीरौ मायां प्रादुष्करोत्तदा ॥ ४
इन्द्रजित्तु रथे स्थाप्य सीतां मायामयीं तदा ।
बलेन महतावृत्य तस्या वधमरोचयत् ॥ ५
मोहनार्थं तु सर्वेषां बुद्धिं कृत्वा सुदुर्मतिः ।
हन्तुं सीतां व्यवसितो वानराभिमुखो ययौ ॥ ६

G
B
L

68

1 G (ed) om 1^{ab} D13 transp 1^{ab} and 1^{cd} —^{ab}) Ñ2 V1 B2 मतं (for मनस्) Ś V2 B1 D1–3 8 12 स विज्ञाय मत तस्य, Ñ1 B3 D4 13 अथ ज्ञात्वा मति(B3 °त) तस्य (for ^{a}) Ś D8 12 13 रावणस्य (for राघवस्य) —T1 damaged from महा up to स in 1^{c} Ś2 D13 दुरात्मन —B3 reads 1^{cd} after 2^{ab} —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B3 4 D4 8 10 12 13 M1 2 स निवृत्य, D6 सनिवर्त्य —^{d}) D6 T2 M3 सनिवेश, D9 चाविवेश, T3 स विवेश Ś Ñ V1 B2–4 D5 7 8 12 13 T1 G3 पुरीं तत, V2 3 D1 2 पुन पुरीं, B1 तत पुरीं, D3 महापुरीं, D4 पुरी पुन, M1 2 पुरीं तदा, M5 पुर तदा (for पुर तत)

2 ^{a}) V3 damaged from स्मृत्य up to ता in 2^{c} Ś V2 D8 12 सोनुचित्य, Ñ1 B3 D4 13 अनुस्मृत्य G (ed) वीरो (for तेषा) —^{b}) Ñ1 B3 D4 13 पुन पुन (for तरस्विनाम्) —After 2^{ab}, B3 reads 1^{cd} —^{c}) G3 damaged from क्षण up to 3^{b} V3 वीरो (for शूरो). Ś D8 12 रोषताम्रमुखो वेगान्, Ñ1 B3 D4 13 क्रोधेन महताविष्टो, V2 B1 D1–3 रोषताम्रेक्षणो वी(D1 धी)रो —^{d}) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 13 पुनर्बली, D5 T1 महात्मभि, D6 7 9–11 T2 G1 [अ]थ रावणि, T3 G2 M5 महामति (for महाद्युति) Ñ1 B3 D4 G (ed) निर्गंतु(B3 विहर्तुं, G [ed] निर्यातु)मुपचक्रमे, Ñ2 V1 B2 4 युद्धायैव मनो दधे

3 G3 damaged for 3^{ab} (cf v l 2) V3 om 3 —^{a}) Ś D8 12 च पश्चिम- (for पश्चिमेन) —^{b}) Ś D8 12 राक्षसाधिप, Ñ1 B3 D4 13 सु(D4 स)महाबल, B1 D1–3 राक्षसेश्वर (for राक्षसैर्वृत) G (ed) निर्यायाशु महाबल —Ñ1 D4 om, B3 reads 3^{c}–4^{b} in marg D6 reads 3^{cd} in marg —^{cd}) D5–7 9–11 T2 3 G2 3 M1 2 5 सु- (for तु) Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 13 इन्द्रजित्परमोद्वि(B1 D1 3 °मावि)ग्न परेषा जनयन्भय

4 Ñ1 D4 om, B3 reads 4^{ab} in marg (for both, cf v l 3) —^{a}) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 13 मेघनादस्, V1 स तु तौ तु (for इन्द्रजित्तु) Ñ2 V2 B2 3 तथा, V3 B1 D2 3 तदा (for ततो) —^{b}) G3 damaged from राम up to मोहनार्थं in 6^{a} T1 damaged from राम up to र in 4^{c} —After 4^{ab}, D13 ins 1530* —B4 om 4^{cd} —^{c}) Ś D8 12 [अ]भ्युत्थितौ, D6 9 °दितौ, D10 11 [अ]त्युद्धतौ, T1 2 °द्गतौ (for [अ]भ्युद्यतौ) V1 मायया-त्युद्धतौ वीरौ, M5 समरायोद्यतौ वीरौ —^{d}) D5 7 T G2 M1 2 तत, D6 तथा (for तदा) Ś V3 B1 D1 2 8 12 जुहुवे पावक तदा(V3 B1 °त), V2 B3 जुहुवे(B3 °हाव) पावक पुन, D3 माया प्रादुश्चकार ह —For 4^{cd}, Ñ1 D4 13 subst, while B3 cont after 1530*

1529* माया व्यवसित कर्तुं मोहनार्थं वनौकसाम् ।

[D13 व्यवस्थित]

—After 4, Ñ2 B3 ins 1530*

5 G3 damaged for 5 (cf v l 4) B3 reads 5–6^{b} in marg —^{a}) D6 तथा (for रथे) Ñ1 D4 13 कृत्वा क्रोडे ता तत्र(D4 तन्त्रीं, D13 माया), Ñ2 V1 B2 4 मायया स रथे कृत्वा, B3 G (ed) कृत्वा क्रोडे रथे ता(G [ed] रथस्था) तु —^{b}) Ñ V1 B2–4 D4 9 M3 तत, D6 T3 तथा (for तदा) —For 5^{ab}, Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 subst, while Ñ2 B3 ins after 4, D13 ins after 4^{ab}

1530* रथ ततो व्यवस्थाप्य रावणी राक्षसैर्वृत ।

[Ñ2 रथे V3 damaged from राक्षसै up to वध in 5^{d}]

—Then B3 cont 1529*

—Ñ1 D4 13 om 5^{c}–6^{b} —^{c}) D6 T2 3 युक्तम् (for [आ]वृत्य) Ś V3 B1 D1–3 8 12 सीता मायामयीं कृत्वा. —^{d}) M1 अरोचत

6 G3 damaged up to मोहनार्थं in ^{a} (cf v l 4) Ñ1 V3 D4 13 om, B3 reads 6^{ab} in marg (for all except V3, cf v l 5) —^{a}) Ñ2 B2 3 स (for तु). Ś V2 B1 D1–3 8 12 सर्वे(V2 स ते)षा मोहनार्थं तु(B1 D1 °र्थाय) —^{b}) Ś D3 8 12 M5 कृत्वा बुद्धि (by transp). —^{c}) V3 transp हन्तु and सीता Ñ2 V1 B2–4 व्यवसित· सीता (by transp) —^{d}) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 कपीनामभितो ययौ —For 6^{cd}, Ñ1 D4 13 subst., while B3 ins after 7^{ab}

9. 0 इत्येवमुक्त्वा वचनं महात्मा
0 43 रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृतः ।
0 38 वधाय रौद्रस्य नृशंसकर्मण-
स्तदा महात्मा त्वरितं निरीक्षते ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ६७ ॥

B4 [अ]थ सुरालय [illegible] —c) V2 3 B1 D1–3 पुषो (for पुच) Ñ2 D9–11 निगूढो, D1 3 [अ]ति(D1 °भि)गूढो, D2 हि गूढो, D7 (sup lin also is in Ñ2) निमूढो (for निगूढो) V2 3 B1 D2 हि (for ऽपि) V2 3 B1 D1 महाभ्र-, B2 महाभ्र- (for समाभ्र-) —d) D1 पतिष्यति —After 41, B3 ins

1527* प्रयुज्यमानः समरे दुरात्मा
धनुर्धरो राक्षसराजपुत्रः ।

42 a) Ñ1 B3 D4 13 [इ]दम् (for [ए]वम्) B4 D13 उक्त्वा (for उक्त्वा) Ñ V1 B2–4 D1–4 13 महायशा, D9–11 G1 महार्थं (for महात्मा) —b) D5 रघुप्रवीर D13 प्लवगोत्तमैर्वृत, G1 प्लवगैर्वृतश्च —c) D1 4 -कारिणो(D1 °ण) —d) D6 11 तथा (for तदा) M1 2 महाबल स(M1 सन्) (for तदा महात्मा) Ñ2 V B गगन (for त्वरित) Ñ2 V1 3 B D1–3 निरैक्षत Ñ1 D4 13 हरीन्समाश्वास्य(Ñ1 °श्वाय, D13 °श्वाय) विचिन्निरैक्षत(D13 °रीक्ष्य च) —After 42, Ñ2 V1 3 B D13 ins

1528* स रावणिं शस्त्रसमानवर्णं
समानवर्णं नभसि प्रलीनं ।
तत्रानुमानग्रहणो बभूव
सांख्य यथा ज्ञानमतीव सूक्ष्मम् ।

[(l 1) V3 B1 सैव-, D13 शत्रु- (for शस्त्र-) —(l 3) D13 -[अ]नुसार- (for -[अ]नुमान-) —(l 4) D13 शीघ्रो (for सांख्य) B3 सूक्ष्मम् (for सूक्ष्मम्)]

Colophon D5 om —*Kānda name* Ñ B D3 4 14 लङ्का° —After Kānda name D13 ins युद्धपर्वणि. —*Sarga name* S D8 12 रावणवाक्य, Ñ V1 B1.2 D1-3 इंद्रजिद्युद्ध(D3 °द्ध), V2 3 इन्द्रजिददृश्ययुद्ध, B3 D10 इन्द्रजिद्गर्जनं, B4 शक्रजिद्युद्ध , D2 इन्द्रजिद्युद्धादेश , D4 इंद्रजिद्वर्द्धन —*Sarga no* (figures, words or both). S1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om , S2 59 , Ñ2 V2 D1 61 , V1 60 , B1 D9 56 , B3 55 , D3 63 , D6 7 10 11 T1 G M3 5 80, T2 85, T3 87, M1 2 81 —After colophon, G1 3 M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः

६८

विज्ञाय तु मनस्तस्य राघवस्य महात्मनः ।
संनिवृत्याहवात्तस्मात्प्रविवेश पुरं ततः ॥ १
सोऽनुस्मृत्य वधं तेषां राक्षसानां तरस्विनाम् ।
क्रोधताम्रेक्षणः शूरो निर्जगाम महाद्युतिः ॥ २
स पश्चिमेन द्वारेण निर्ययौ राक्षसैर्वृतः ।
इन्द्रजित्तु महावीर्यः पौलस्त्यो देवकण्टकः ॥ ३
इन्द्रजित्तु ततो दृष्ट्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रणायाभ्युद्यतौ वीरौ मायां प्रादुष्करोत्तदा ॥ ४
इन्द्रजित्तु रथे स्थाप्य सीतां मायामयीं तदा ।
बलेन महतावृत्य तस्या वधमरोचयत् ॥ ५
मोहनार्थं तु सर्वेषां बुद्धिं कृत्वा सुदुर्मतिः ।
हन्तुं सीतां व्यवसितो वानराभिमुखो ययौ ॥ ६

G 6
B. 6
L 6.

68

1 G (ed) om 1^{ab} D13 transp 1^{ab} and 1^{cd} —^{ab}) Ñ2 V1 B2 मत (for मनस्) Ś V2 B1 D1–3 8 12 स विज्ञाय मत तस्य, Ñ1 B3 D4 13 अथ ज्ञात्वा मति (B3 °त) तस्य (for ^{a}) Ś D8 12 13 रावणस्य (for राघवस्य) —T1 damaged from महा up to स in 1^{c} Ś2 D13 दुरात्मन —B3 reads 1^{cd} after 2^{ab} —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B3 4 D4 8 10 12 13 M1 2 स निवृत्य, D6 सनिवर्त्य —^{d}) D6 T2 M3 सविवेश, D9 चाविवेश, T3 स विवेश Ś Ñ V1 B2–4 D5 7 8 12 13 T1 G3 पुरीं तत, V2 3 D1 2 पुन पुरी, B1 तत पुरी, D3 महापुरी, D4 पुरी पुन, M1 2 पुरी तदा, M5 पुर तदा (for पुर तत)

2 ^{a}) V3 damaged from स्मृत्य up to ता in 2^{c} Ś V2 D8 12 सोनुचिन्त्य, Ñ1 B3 D4 13 अनुस्मृत्य G (ed) वीरो (for तेषा) —^{b}) Ñ1 B3 D4 13 पुन पुन (for तरस्विनाम्) —After 2^{ab}, B3 reads 1^{cd} —^{c}) G3 damaged from क्षण up to 3^{b} V3 वीरो (for शूरो) Ś D8 12 रोषताम्रमुखो वेगान्, Ñ1 B3 D4 13 क्रोधेन महताविष्टो, V2 B1 D1–3 रोषताम्रेक्षणो वी (D1 धी) रो —^{d}) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 13 पुनर्बली, D5 T1 महात्मभि, D6 7 9–11 T2 G1 [अ]थ रावणि, T3 G2 M5 महामति (for महाद्युति) Ñ1 B3 D4 G (ed) निर्गतु (B3 विहर्तु, G [ed] निर्यातु) मुपचक्रमे, Ñ2 V1 B2 4 युद्धायैव मनो दधे

3 G3 damaged for 3^{ab} (cf v l 2) V3 om 3 —^{a}) Ś D8 12 च पश्चिम- (for पश्चिमेन) —^{b}) Ś D8 12 राक्षसाधिप, Ñ1 B3 D4 13 सु (D4 स) महाबल, B1 D1–3 राक्षसेश्वर (for राक्षसैर्वृत) G (ed) निर्याया शु महाबल —Ñ1 D4 om, B3 reads 3^{c}–4^{b} in marg D6 reads 3^{cd} in marg —^{cd}) D5–7 9–11 T2 3 G2 3 M1 2 5 सु- (for तु) S Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 13 इन्द्रजित्परमोद्विग्न (B1 D1 3 °मानि) त्र परेषा जनयन्भय

4 Ñ1 D4 om, B3 reads 4^{ab} in marg (for both, cf v l 3) —^{a}) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 13 मेघनादस्, V1 स तु तौ तु (for इन्द्रजित्तु) Ñ2 V2 B2 3 तथा, V3 B1 D2 3 तदा (for ततो) —^{b}) G3 damaged from राम up to मोहनार्थं in 6^{a} T1 damaged from राम up to र in 4^{c} —After 4^{ab}, D13 ins. 1530* —B4 om 4^{cd} —^{c}) Ś D8 12 [अ]भ्युत्थितौ, D6 9 °दितौ, D10 11 [अ]त्युद्धतौ, T1 2 °द्गतौ (for [अ]भ्युद्यतौ) V1 मायया-त्युद्धतौ वीरौ, M5 समरायोद्यतौ वीरौ —^{d}) D5 7 T G2 M1 2 तत, D6 तथा (for तदा) Ś V3 B1 D1 2 8 12 जुहुवे पावक तदा (V3 B1 °त), V2 B3 जुहुवे (B3 °हाव) पावक पुन, D3 माया प्रादुश्चकार ह —For 4^{cd}, Ñ1 D4 13 subst, while B3 cont after 1530*

1529* माया व्यवसित कर्तुं मोहनार्थं वनौकसाम् ।
[D13 व्यवस्थित]

—After 4, Ñ2 B3 ins 1530*

5 G3 damaged for 5 (cf v l 4) B3 reads 5–6^{b} in marg —^{a}) D6 तथा (for रथे) Ñ1 D4 13 कृत्वा क्रोध ता तत्र (D4 तन्वीं, D13 माया), Ñ2 V1 B2 4 मायया स रथे कृत्वा, B3 G (ed) कृत्वा क्रोरो रथे ता (G [ed] रथस्था) तु —^{b}) Ñ V1 B2–4 D4 9 M3 तत, D6 T3 तथा (for तदा) —For 5^{ab}, Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 subst, while Ñ2 B3 ins after 4, D13 ins after 4^{ab}

1530* रथ ततो व्यवस्थाप्य रावणी राक्षसैर्वृत ।
[Ñ2 रथे V3 damaged from राक्षसै up to वध in 5^{d}.]

—Then B3 cont 1529*

—Ñ1 D4 13 om 5^{c}–6^{b} —^{c}) D6 T2 3 युक्तम् (for [आ]वृत्य) Ś V2 B1 D1–3 8 12 सीता मायामयीं कृत्वा. —^{d}) M1 अरोचत

6 G3 damaged up to मोहनार्थं in ^{a} (cf v l 4) Ñ1 V3 D4 13 om, B3 reads 6^{ab} in marg (for all except V3, cf v l 5) —^{a}) Ñ2 B2 3 स (for तु). Ś V2 B1 D1–3 8 12 सर्वे (V2 स ते) षा मोहनार्थं तु (B1 D1 °र्थाय) —^{b}) Ś D3 8 12 M5 कृत्वा बुद्धि (by transp). —^{c}) V3 transp हन्तु and सीता N2 V1 B2–4 व्यवसित· सीता (by transp) —^{d}) Ś V2, 3 B1 D1–3 8 12 कपीनामभितो ययौ —For 6^{cd}, Ñ1 D4 13 subst., while B3 ins after 7^{ab}

[illegible] ॥ ७

[illegible] ॥ ८

[illegible]

[illegible] —For 7ᵃᵇ, [illegible] 1531* after 7ᵃᵇ and [illegible]

[illegible]

पङ्केनाधरां दीनामुपवासकृशाननाम् ॥ ९
परिक्लिष्टैकवसनामनूजां राघवप्रियाम् ।
रजोमलाभ्यामालिप्तैः सर्वगात्रैर्वरस्त्रियम् ॥ १०
तां निरीक्ष्य मुहूर्तं तु मैथिलीमध्यवस्य च ।
बाष्पपर्याकुलमुखो हनूमान्व्यथितोऽभवत् ॥ ११

(V1 मलिना) [illegible], V2 3 B1 D1-3 मदनाद्दामलङ्किता (V2 D3 °इना), B3 मलिना दु:खकर्शिता —For 10ᵃᵇ, S D6 12 subst., while Ñ2 ins after the first occurrence of 10ᶜᵈ, whereas V2 3 B1 D1-3 ins. after 10ᵃᵇ ·

1534* रथरेणुसमादिग्धा भीमरूपा वराननाम् ।

[Ś1 D3 12 रण , Ś2 रणे, Ñ2 रथे (for रथ-). —Ñ3 illeg. for the post half. V2 3 D2 नीतरूपा]

—D13 om 10ᶜᵈ. Ñ3 B3 (second time in m.) read 10ᶜᵈ twice (var) —ᶜᵈ) T3 रजोमलाढ्याम्, M5 रजोवलिप्ताम् B1 आश्लिष्टा, L (ed) सलिलैः. (for आलिप्तैः.). Ñ3 (first time) मज्जला रजसा ध्वस्ता, V1 B2.3 (first time) 4 अन्यूना (V1 ता दीना, B3 अदूरा) रजसा ध्वस्तं, B3 (second time) रजोमलस्यावलिप्तैः (for °). B1 सर्वगात्रि Ñ2 V3 B1 3 (Ñ2 B3 second time) D1-3 न(B1 रम)रहिवता, B3 (first time) वराश्रया, G1 सुरप्रिय, M5 अकृशा (for वरस्त्रियम्) S D3 13 रक्ताभिपाभ्या मलिनैर्गात्रैरवस्थिता —For 10ᶜᵈ, V3 subst , while S Ñ2 V2 B1 3 (Ñ3 B3 [m] after the second occurrence of 10ᶜᵈ) D1-3 8 13 ins after 10

1535* ददर्श हनुमांस्तत्र सपङ्कामिव पद्मिनीम् ।

[S D3 12 [illegible], D1 3 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 [illegible]]

—Then B3 cont (m) 1535*

11 ᵃ) V1 B2-4 स (for ता) K (ed) मुहूर्तं. —ᵇ) D5 7 11 M3 तु (for च) Ñ2 B2-4 मैथिलीमित्य- (B2 4 °त्यव)मन्यत, D3 मध्यस्तुर · पश्यत, I3 G2 3 M1 2 4 मैथिलीमध्यवस्यत (I3 °थ पश्यता) —For 11ᵃᵇ, S V2 3 B1 D1-3 · 12 subst , while B3 cont. (m) after 1535*

1536* स मुहूर्तमिव ध्यात्वा सीतेयमिति वानर ।

—Then V2 3 B1 D1-3 cont , S1 B3 D8 10-12 G1 subst for 11ᵃᵇ, while Ñ2 V1 B2 4 D5-7 9 T G2 3 M ins after 11ᵃᵇ.

1537* [illegible] हि तेन सा [illegible] ।

[Ś2 B1 D4 G1 [illegible], G2 [illegible]. Ś2 [illegible] (for [illegible])]

—For 11ᵃᵇ Ñ1 D4 13 subst , while Ñ2 V [illegible] B2.4 D1-3 [illegible] I G2 3 M cont after 1537*

1538* तां [illegible] प्रेक्ष्य मैथिलीम् ।

अब्रवीत्तां तु शोकार्तां निरानन्दां तपस्विनीम् ।
दृष्ट्वा रथे स्थितां सीतां राक्षसेन्द्रसुताश्रिताम् ॥ १२
किं समर्थितमस्येति चिन्तयन्स महाकपिः ।
सह तैर्वानरश्रेष्ठैरभ्यधावत रावणिम् ॥ १३
तद्वानरबलं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
कृत्वा विकोशं निस्त्रिंशं मूर्ध्नि सीतां परामृशत् ॥ १४
तां स्त्रियं पश्यतां तेषां ताडयामास रावणिः ।
क्रोशन्तीं राम रामेति मायया योजितां रथे ॥ १५
गृहीतमूर्धजां दृष्ट्वा हनूमान्दैन्यमागतः ।
दुःखजं वारि नेत्राभ्यामुत्सृजन्मारुतात्मजः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं क्रोधाद्रक्षोधिपात्मजम् ॥ १६

G 6
B 6
L 6

[Ñ2 V1 B2 4 M1 2 दृष्ट्वा (for दीना) N2 V1 B2 4 M1 2 तत्र, D5 T1 G2 3 M3 5 दृश्य (for प्रेक्ष्य) Ñ1 D4 13 जानकी]
—c) V3 damaged for बाष्पपर्या- T1 G3 damaged from मुखो up to हनूमा in d Ñ1 D4 13 स बाष्पव्या(D4 च बाष्पा)कुलमुखो, B3 बाष्पपर्याक्षणमुखो —d) Ñ2 V1 B2 4 दैन्यमागमत्, D4(*sup lin* also as in text) प्रथितोभवत्, D9 व्यथितोऽब्रवीत्

12 Ś D8 12 om 12–16b Ñ1 D4 13 om. 12. B3 reads 12(first time in m) twice (var) —ab) Ñ2 V1 B2 4 सुव्रता तु सु-, V2 3 B3(first time) D1 अ(V2 स)प्रतीता च, B1 D2 अब्रवीत्ता च, D3 अप्रीता चैव (for अब्रवीत्ता तु) V3 तपस्विनीं (for तप°) B3 (second time) सुव्रता तु खशोकार्ता निरानन्दा तपस्विनी —cd) G1 देवीं (for सीता) D7 9–11 दृष्ट्वा रथस्थिता दीना, G3 M1–3 सीता रथ(M1 2 °थे)स्थिता दृष्ट्वा (for c) D6 9–11 Ct -सुताश्रिता, D7 T2 3 M1 2 5 सुत श्रिता, Ck as in text (for सुताश्रिताम्) Ñ2 V1 B2 3(second time) 4 तदा तस्थौ रथे तस्मिन्राक्षसेन्द्रसुताश्रिते, V2 3 B1 3(first time) D1–3 L (ed) दृष्ट्वा सीता रथे तस्य रावणे सु(B1 रावणे स, L [ed] रावणस्य)दुरात्मन

13 Ś D8 12 om 13 (cf v l 12) —a) Ñ2 V B D1–3 T3 चिकीर्षितम्, Cm g t as in text (for समर्थितम्) —b) M5 सविचिन्त्य Ñ2 V1 B2–4 इव (V1 B4 एव, B2 इति) वानर (for स महाकपि) —For 13ab, Ñ1 D4 13 subst, while B3 ins after 13ab

1539* एषा सा रामपत्नीति चिन्तयामास सर्वत ।

[D4 मारुति (for सर्वत)]

—c) Ñ1 B1 D7 9 13 G1 2 सहितैर्, Ñ2 V1 2 B2–4 D4 6 T2 3 G3 सहितो, Cg k t as in text (for सह तैर्) V2 3 D1–3 वानरं सर्वैर् (V3 श्रेष्ठैर्, D1 सार्धं) —d) Ñ1 B3 मारुति, G1 रावणि (sic) B4 D4 13 अभ्यगमत्तम रावणि (D4 वानर, D13 मारुति)

14 Ś D8 12 om 14 (cf v l 12) —a) B2 त (for तद्) —b) N1 D4 13 ता स्त्रिय रावणात्मज —Ñ1 D4 13 om 14c–15b —c) V3 D5 7 G2 कृत्वा विशोक (meta), B4 तामादाय स (for कृत्वा विकोश) B2 समुत्थाय सनिस्त्रिंशो —d) V1 B2 4 मूर्धजेषु, T1 damaged (for मूर्ध्नि सीता) D6 T2 3 G1 प्रवर्पयत्, D7 9–11 अकर्षयत्, G3 प्रकर्षयत्, M5 अपातयत् (for परामृशत्) V2 3 B1 3 D1–3 प्रजहास महास्वन(D1 °नैं, D3 °न)

15 Ś D8 12 om 15 (cf v l 12) Ñ1 D4 13 om 15ab (cf v l 14) —ab) D7 9–11 G1 राक्षस (for रावणि) V2 3 B1 3 D1–3 ता प्रगृह्य स (V3 ता प्रगृह्याथ, D1 स ता प्रगृह्य) केशेषु रावणिर्जनकात्मजा —c) Ñ1 D4 क्रोशतीमार्यपुत्रेति —d) Ñ1 D4 13 सृष्टा मायामयीं तत, Ñ2 B2 लक्ष्मणेति च ता मुहु, V1 B3 4 लक्ष्मणेति मुहुर्मुहु, V2 3 B1 D2 3 कृत्वा(D2 दृष्टो, D3 दृष्ट्वा) मायामयी तदा, D1 धृष्ट मायामय तदा —After 15, M1 V2 3 B1 D1–4 13 ins

1540* खड्गरत्न च सगृह्य केशपक्षे परामृशत् ।

[G (ed) स सगृह्य, L (ed) समागृह्य Ñ1 D4 13 स खड्ग तस्मा गृह्य, D1 खड्गरत्नि गृहीत्वासि, D2 3 पटरत्नमसि गृह्य (for the prior half)]

—After 15, Ñ2 B2 3 ins 1541*

16 Ś D8 12 om 16ab (cf v l 12) V1 om from 16 up to 6 69 11 —a) Ñ1 D13 गृहीनाया तु सीताया, Ñ2 B2–4 गृहीता मूर्धजे(B3 °र्धाभिर्, B4 °र्धजेर्) दृष्ट्वा, V2 3 B1 D1–4 गृहीना ता (V2 ता गृहीता, D2 गृहीतासि) तदा दृष्ट्वा —b) N2 B2–4 व्यथितोऽभवत्, D4 13 दैन्यमागमत्, D7 दीनमानस, M1 2 °मास्थित (for दैन्यमागत) —c) D5 T1 M3 शोकज (for दुःखज) Ś D8 12 तद्ध्यायोद्यत पाप —d) Ś D8 12 हनूमान्, B D5 T1 M3 असृजत् Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 पवनात्मज (for मारुता°) —After 16cd, B4 D5–7 9–11 S ins, while N2 B2 3 ins after 15

1541* ता दृष्ट्वा चारुसर्वाङ्गीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ।

[B2–4 तदा (for दृष्ट्वा) T3 दत- (for चारु)]

—f) M1 2 रोषाद् (for क्रोधाद्) —For 16ef, Ś Ñ V2 3 B D1–4 8 12 13 subst

1542* अब्रवीत्परमक्रुद्धो रावणि परिभर्त्सयन् ।

[D1 परम D13 वाक्य (for -क्रुद्धो) Ñ2 B2 4 राक्षसाधम (B4 °धिप) (for परिभर्त्सयन्)]

—After 16, Ś Ñ2 V3 B1–3 D1–4 8 12 read 18ab

18 दुरात्मन्नात्मनाशाय केशपक्षे परामृशः ।
ब्रह्मर्षीणां कुले जातो राक्षसीं योनिमाश्रितः ।
धिक्त्वां पापसमाचारं यस्य ते मतिरीदृशी ॥ १७
नृशंसानार्य दुर्वृत्त क्षुद्र पापपराक्रम ।
अनार्यस्येदृशं कर्म घृणा ते नास्ति निर्घृण ॥ १८
च्युता गृहाच्च राज्याच्च रामहस्ताच्च मैथिली ।
किं तवैषापराद्धा हि यदेनां हन्तुमिच्छसि ॥ १९
सीतां च हत्वा न चिरं जीविष्यसि कथंचन ।
वधार्हकर्मणानेन मम हस्तगतो ह्यसि ॥ २०
ये च स्त्रीघातिनां लोका लोकवध्यैश्च कुत्सिताः ।
इह जीवितमुत्सृज्य प्रेत्य तान्प्रतिलप्स्यसे ॥ २१
इति ब्रुवाणो हनुमान्सायुधैर्हरिभिर्वृतः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ २२

---

17 V1 om 17 (cf v l 16) Ñ1 B4 D13 om 17. Ś Ñ2 V2 3 B1–3 D1–4 8 12 om 17^{ab} —^{b}) M1 2 केशपाशे, Cm g k t as in text (for केशपक्षे) T2 3 सीता केशे समाहृता ❀ Ck दुरात्मन् न इति पदम्। न परामृश.। केशपक्षे केशपाशे परामर्शं मा कुरु ❀—B3 reads 17^{c-f} in marg —^{c}) B2 महर्षीणा D1 3 M1 2 जात, D2 जात (for जातो) —^{d}) B2 तनुम् (for योनिम्) Ś2 D2 6 8 12 आस्थित, D1 3 आस्थित, M1 2 आश्रित, Ct as in text (for आश्रित) V3 B1 3 D4 रक्षसा योनिमाग(B3 °श्रि) त —D4 om 17^{ef} —^{e}) G1 त्वा Ś2 B3 D2 8 पापसमाचार —^{f}) M3 मे(sic) (for ते) B2 marg, D6 T2 3 बुद्धिरीदृशी (for मतिरीदृशी)

18 V1 om 18 (cf v l 16) Ś Ñ2 V3 B1–3 D1–4 8 12 read 18^{ab} after 16 —^{a}) Ñ1 नृशसकारिन. V3 B1 दुर्बुद्धे (for दुर्वृत्त) D4 नृशसकारी दुर्वृत्त, D13 नृशसकार दु शील —^{b}) D4 क्षुद्र Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 13 -विनिश्चय(D4 °य) (for -पराक्रम) —B2 D3 om 18^{cd}. —^{c}) M1 2 यस्य ते हि(for अनार्यस्य) —For 18^{cd}, Ś V2 3 B1 D1 2 8 12 subst

1543* अकार्यं नाद्य ते कार्यमीदृश सुविगर्हितम्।

[D1 [ए]व (for [अ]द्य). D1 ह्दशसु (for ईदृश सु-)],

while Ñ1 B3 D4 subst for 18^{cd}

1544* अनार्य नार्हसे कर्तुमीदृश लोकगर्हितम्।

[B3 दुर्वि-, G (ed) स्व वि- (for लोक)]

—For 18^{cd}, Ñ2 B4 D13 subst

1545* अकार्यं ते कृत कार्यं नृशंस लोकगर्हितम्।

[B4 पाप (for कार्यं) D13 ईदृश (for नृशस)]

19 V1 om 19 (cf v l 16) —^{a}) Ś Ñ2 V3 B1 3 4 D1–4 8 12 च्युता Ś B2 D8 12 भोगाच् (for राज्याच्) —^{b}) D13 पर- (for राम-) Ś Ñ2 V3 B1 3 4 D1–4 8 12 मैथिली —V3 om 19^{cd} —^{c}) Ñ2 B2 4 [अ]पराध्नोति, B3 °राध्येत (for °राद्धा हि) Ś D8 12 किं तु चैत्तापराध्नोति(D12 °पि), G2 किं न वेरापराद्धा हि (sic) ☞ T1 damaged from 19^{d} up to अथ in 6 70 27^{a} —^{d}) B4 यदिमा, D9 T2 यथना, M5 किमेना (for यदेना) B3 4 हतुमर्हसि, D9–11 हसि निर्दय (for हन्तुमिच्छसि). —For 19^{cd}, N1 V2 B1 D1–4 13 subst, while Ś Ñ2 B2–4 D8 12 ins after 19^{ab}

1546* अनागस त्व निवशामपापा कि जिघासति।

[V2 B1 2 D1 अनागमा B4 कि निष्फलाम् (for त्व विवशाम्) Ñ1 B3 D4 13 अनपराधामवशा (for the prior half) Ñ1 B3 कथमेता, V2 नि पापा किं, B4 अपापा त्व, D3 मायया कि, D4 13 कथमेना(D13 °ष) (for अपापा किं).]

20 V1 om 20 (cf v l 16). —^{a}) Ñ1 B3 4 D4 5 7 9–11 हत्वा तु, Ñ2 हत्वा च (by transp), G1 2 M1 2 तु हत्वा (for च हत्वा) Ś Ñ1 V2 B1 D1–4 8 12 M5 चिराज् (for चिर) B2 D13 सीता हत्वा न च चिर(D13 °राज्) —^{b}) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 13 जीवित मोक्ष्यसे (V3 B1 D1 °सि) प्रिय(D1 कथ) —^{c}) Ś D8 12 वधार्थं, Ñ2 B3 D2 7 6 T2 3 G2 3 M1–3 वधार्ह —V3 damaged from कर्मणा up to ^{d} Ś2 N2 V2 B1 2 D1 5 6 9–11 13 G3 M5 तेन (for [अ]नेन) —^{d}) D4 यम- (for मम) B4 ममह वाप्रतो ह्यसि (sic) ❀ Cm t, हे वधार्ह! अनेन(Ct तेन) कर्मणा न चिर जीविष्यसि। हि यतो मम हस्तगतोऽसि ❀

21 V1 om 21 (cf v l 16) —^{a}) Ñ1 D13 तु, D5 T2 3 G2 1 चे (for च) Ś V3 B1 D4 8 13 स्त्रीघातिनो Ś D8 लोके (for लोका) —^{b}) D5–7 G3 M3 लोक(D5 °के)वध्येषु(G3 °न), G1 2 ये च लोकेषु, M5 लोकमध्ये तु (for लोकवध्यैश्च) Ś Ñ V2 3 B D1 3 4 8 12 ये चैवावध्यघा (D12 °पा)तिन (Ñ B2–4 D1 3 °ना), D2 T2 3 ये च वै बाल(D2 शिशु)घातिना, D9 वीरलोकेषु गर्हिता, D13 तथा ये बालघातिन —^{c}) G1 शुभ (for इह) D4 इह जीवितविहीनाश्च (hypm) —^{d}) Ñ1 B3 D2 3 12 13 उपभोक्ष्यसे, Ñ2 B2 D5 G3 M3 5 Cg प्रतिपत्स्यसे, B4 D7 12 3 Cm प्रतिपद्यसे, G1 परिलप्स्यसे Ś V2 3 B1 D1 4 8 प्रेततामुप(Ś D8 °मनु)भोक्ष्यसे

22 V1 om 22 (cf v l 16) —^{a}) Ś D1–3 एव (for इति) —^{b}) Ñ1 B3 D4 13 सयुगे (for सायुधैर्) Ś V2 B1 D1–3 8 12 M5 बहुभि(M5 सायुधै)र्वानरैर्वृत, Ñ2 B2 4 हरिभिर्बहुभिर्वृत. —^{c}) V3 damaged from क्रुद्धो

आपतन्तं महावीर्यं तदनीकं वनौकसाम् ।
रक्षसां भीमवेगानामनीकेन न्यवारयत् ॥ २३
स तां बाणसहस्रेण विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ।
हरिश्रेष्ठं हनूमन्तमिन्द्रजित्प्रत्युवाच ह ॥ २४
सुग्रीवस्त्वं च रामश्च यन्निमित्तमिहागताः ।
तां हनिष्यामि वैदेहीमद्यैव तव पश्यतः ॥ २५
इमां हत्वा ततो रामं लक्ष्मणं त्वां च वानर ।
सुग्रीवं च वधिष्यामि तं चानार्यं विभीषणम् ॥ २६
न हन्तव्याः स्त्रियश्चेति यद्ब्रवीषि प्लवंगम ।
पीडाकरममित्राणां यत्स्यात्कर्तव्यमेव तत् ॥ २७
तमेवमुक्त्वा रुदतीं सीतां मायामयीं ततः ।
शितधारेण खड्गेन निजघानेन्द्रजित्स्वयम् ॥ २८
यज्ञोपवीतमार्गेण छिन्ना तेन तपस्विनी ।
सा पृथिव्यां पृथुश्रोणी पपात प्रियदर्शना ॥ २९
तामिन्द्रजित्स्त्रियं हत्वा हनूमन्तमुवाच ह ।
मया रामस्य पश्येमां कोपेन च निषूदिताम् ॥ ३०

G
B
L

---

up to 23ᵃ Ñ1 V2 3 B3 D1 2 4 6 7 9–13 G M5 अभ्यधावत्सुसक्रुद्धो, D5 T2 3 M1 2 अभ्यधावद्भृशं क्रुद्धो (T2 3 क्रोधाद्)

23 V1 om 23 (cf v l 16) V3 damaged up to ᵃ (cf v l 22) —ᵃ) Ś V2 D8 12 तदा भीम, Ñ1 D1–3 महाभीम (D1 also °नीक), B1 च त भीम, D4 च त तत्र, G1 महावीर (for महावीर्यं) B3 D13 आयात च महाभीम (D13 °हा-*) ❁ Cm आपतन्तमित्यार्षो लिङ्गव्यत्यय ।, so also Ct ❁ —ᵇ) B4 D4 13 तदा (D13 *-)नीक, G2 महानीक, M5 तमनीक —ᶜ) T3 रक्षांसि (sic) D6 7 9–11 T2 3 G3 भीमकोपानाम्, G2 °कृत्यानाम् (for °वेगानाम्) —ᵈ) M3 अनीक तु M5 [अ]भ्यवारयत् (for न्यवा°) D6 T2 3 तदनीकमवारयत् —For 23ᶜᵈ, Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 13 subst

1547* राक्षसो भीमकर्मा स समरे प्रत्यवारयत्।

[D1 -कर्माण (for कर्मा स) Ñ1 B3 D3 4 राक्षसा भीमकर्माण (for the prior half) Ñ1 B3 D3 4 प्रत्यवारयन्],

while Ñ2 B2 4 subst , B3 (m) ins after 23ᵃᵇ

1548* राक्षसेन्द्रसुत श्रीमान्वारयामास रावणि ।

24 V1 om 24 (cf v l 16) —ᵃ) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 13 ता तु (for स ता) Ñ2 B2 4 स तु बाणसहस्रौघैर् —ᵇ) Ñ1 B3 (with hiatus) अभ्यघ्नन्, D4 दुद्रवन्, D13 [अ]भ्यस्ता च (for विक्षोभ्य) —M1 om 24ᶜ–26ᵇ —ᶜ) Ñ1 B3 D4 7 9–11 13 हनूमत हरिश्रेष्ठम् —ᵈ) Ñ1 B3 D4 13 प्रत्यभाषत (for प्रत्युवाच ह) —For 24ᶜᵈ, Ś Ñ2 V2 3 B1 2 4 D1–3 8 12 subst

1549* परिवार्य हनूमन्त प्रत्युवाचेन्द्रजित्तदा ।

[Ñ2 B2 4 वीयनत (for परिवार्य) —V3 damaged from दा up to मिहा in 25ᵇ]

—After 24, D4 ins

1550* यदर्थं सलक्ष्मणस्त्व रामेण सह चागत ।

25 V1 om 25 (cf v l 16) M1 om 25, V3 damaged up to मिहा in ᵇ (for both, cf v l 24) —ᵃ) B4 त्व सुग्रीवश्च (by transp) D4 स सुग्रीवश्च +- —ᵇ) Ñ1 B3 D4 यदर्थं यू(D4 म्य)यम्, D13 यदर्थमिह (with hiatus) (for यन्निमित्तमिह) —ᶜ) Ñ B2 4 D4 5 7 9–11 13 T2 3 G M2 5 वधिष्यामि (for हनि°) —ᵈ) Ś Ñ V2 3 B D2 3 5 6 8 12 T2 3 G3 M2 5 एषोद्य, D1 13 एषोह, D4 एता च, D9 मध्ये च (for अद्यैव)

26 V1 om 26 (cf v l 16) M1 om 26ᵃᵇ (cf v l 24) —ᵇ) D3 चैव, D13 त्वा च —ᶜ) Ś V2 3 B1 D1–3 8 9 11–13 G1 2 हनिष्यामि (for वधि°) —ᵈ) Ś D8 12 तमार्यं च, B1 तथानार्यं, B2 D13 तमनार्यं (for त चानार्यं)

27 V1 om 27 (cf v l 16) V3 damaged for 27ᵃ —ᵃ) D12 न हतव्या —After 27ᵃᵇ, Ś D2 8 12 ins

1551* सर्वकाल मनुष्येण व्यवसायवता सदा।

[D2 तदा (for सदा)]

—ᶜᵈ) V3 D9–11 च (for स्यात्) D4 पीडाकरा च वधूनामिमा सीता कथ त्यजे —After 27, D7 G1 ins

1552* ताटकाया वध राम किमर्थं कृतवान्पुरा।
तदह हन्मि रामस्य महिषी जनकात्मजाम्।

[(l 1) G1 श्रुत्वा and अह (for राम and पुरा respy)]

28 V1 om. 28 (cf v l 16) V3 om 28ᵃᵇ —ᵃ) B3 D4 13 इत्युक्त्वा रावणसुत —ᵇ) D3 6 7 T2 3 G M3 5 तदा, D9–11 च ता (for तत) —ᵈ) Ś Ñ V2 B D1–3 8 12 13 ता (for नि-) D4 जघानेन्द्रजित स्वय (sic)

29 V1 om 29 (cf v l 16) Ñ1 D4 om (hapl), B3 reads in marg 29–31ᵇ —ᵃ) Ñ2 B2–4 G1 2 यज्ञोपवीतवत्सा तु (G1 °त्सीता, G2 °चैव), D5 G3 M1 2 Cv यज्ञोपवीतमाधू(M1 2 °स्था)य —ᵇ) D5 6 T2 G3 M3 5 Cv m g t भिन्ना (for छिन्ना) D3 विनाशिता (for तपस्विनी) ❁ Cg यज्ञोपवीतमादाय भिन्नेति पाठान्तरम् । पूर्वं मूर्धजेषु गृहीतामादाय । यज्ञोपवीत भिन्नयज्ञोपवीत यथा भवति तथा भिन्ना। यज्ञोपवीतप्रकारेण भिन्नेत्यर्थं ❁ —D3 om 29ᶜ–30 —ᶜ) B4 पृथिव्या च (for सा पृथिव्या) Ñ2 V3 B1–3 पृथिव्या पृथु(V3 B1 सा च) सुश्रोणी

30 V1 om (cf. v l 16). Ñ1 D3 4 om , B3 reads

28 ततः खड्गेन महता हत्वा तामिन्द्रजित्स्वयम् ।
32 हृष्टः स रथमास्थाय विननाद महास्वनम् ॥ ३१
33 वानराः शुश्रुवुः शब्दमदूरे प्रत्यवस्थिताः ।
व्यादितास्यस्य नदतस्तद्दुर्गं संश्रितस्य तु ॥ ३२

तथा तु सीतां विनिहत्य दुर्मतिः
प्रहृष्टचेताः स बभूव रावणिः ।
तं हृष्टरूपं समुदीक्ष्य वानरा
विषण्णरूपाः समभिप्रदुद्रुवुः ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टषष्टितमः सर्गः ॥ ६८ ॥

---

30 in marg (for both, cf v l 29) G2 om 30–31ᵇ. —ᵃ) Ś Ñ2 B D1 2 7 8 1- स्वय (for स्विय) —ᶜ) Ś D3 12 पाप (for मया). Ś D8 12 13 [ए]ताम् (for [ए]मा) —ᵈ) D7 9–11 प्रिया राम- (for कोपेन च) D6 विदूषिता Ś V2 3 B1 D1 2 8 12 रूपे (Ś D8 12 गुरु) पत्नी विनाशिता, Ñ2 B2–4 D13 रूपे (D13 कार्य)पत्नी निपातिता, M1 2 को रामपत्नी हता प्रिया —After 30, D5–7 9–11 T2 3 G1 3 M ins

1553* एषा विनष्टा वैदेही निष्फलो व परिश्रम ।

[D6 7 T2 3 G3 M3 5 विनष्टा, D9 निष्फला D7 9 पराक्र (for परिश्रम)]

31 V1 om. 31 (cf v l 16) Ñ1 D4 om , B1 reads 31ᵃᵇ in marg (for both, cf v l 29) D13 G2 om 31ᵃᵇ (for G2, cf v l 30) —ᵃᵇ) D6 T2 3 खड्गेन महता तत्र (for ᵃ) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 एवं खड्गेन कर्तरी (V2 कर्तरी खड्गेन) हत्वा ता चान्तर्धा(Ś D8 12 °लोच)ना, Ñ2 B2–4 तत सीता तदा हत्वा शक्रजिद्रावणा(B2 °क्षमा)त्मज. —ᶜ) Ñ2 B2 4 प्रहृष्टो, B3 हृष्टोय, D4 हृष्ट स्व-, D5–7 11 T2 3 हृष्ट स्व-, D13 M1 2 हृष्ट स्व, G2 तत स, G3 हृष्टस्तु (for हृष्ट स) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 आस्थित स रथ हृष्टो —ᵈ) D6 विनाद च (sic), D7 9–11 13 M1 2 ननाद च (for विननाद) B3 महास्वन —After 31, B2 3(m) 4 ins

1554* ततस्त विकृत नाद सर्वप्राणिभयावहम् ।

32 V1 om 32 (cf v l 16). Ñ1 D4 13 om. 32. Ś Ñ2 V2 3 B1 D1–3 8 12 transp 32ᵃᵇ and 32ᶜᵈ —ᵃ) Ś D8 12 ददृशु (sic) (for शुश्रुवु) —ᵇ) G (ed) आहव- (for अदूरे) Ś B3 4 D8 12 G (ed.) प्रेत्यव स्थिता , Ñ2 B2 च व्यवस्थिता (for प्रत्यवस्थिता) V2 3 B1 D1–3 अनुरूपमव(B1 °मुप)स्थिता . —After 32ᵃᵇ, Ś Ñ2 V2 3 B (B3 in marg) D1–3 8 12 ins .

1555* तमशनिपटुमेघनि स्वन
निनदमयेन्द्रजितो महास्वनम् ।

निपुनर्यस्तथा निहत्य ते
[illegible]

[(1 1) V2 D2 [illegible] B3 [illegible] (for [illegible]) V2 D1–3 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 B1 D2 [illegible] V3 [illegible], B1 [illegible], L (ed) [illegible] —(1 2) V2 3 B1 [illegible], B2 [illegible], D1–3 [illegible] (for [illegible]) —(1 3) V2 3 B1 [illegible] (V2 [illegible]), B2 [illegible], B3 [illegible], D1 [illegible], L (ed) [illegible] (for [illegible]). —(1 4) V2 3 B1 D1–3 [illegible] (for [illegible]) Ś D8 12 [illegible] (for [illegible])]

—Thereafter B3 reads 33ᶜᵈ twice (both times in marg) and again reads 33ᶜᵈ for the third time in its proper place —B2–4 om. 32ᶜᵈ —ᵈ) G2 युद्ध, Cr m g k t as in text (for दुर्ग) D5–7 T2 3 G M च (for तु) Ś Ñ2 D1–3 8 12 तमु(D1 3 °तु)प्र भीतवि (Ñ2 D2 °ति)हस्त, V2 3 B1 तन्मुप भीमदर्श(B1 °निस्व)न, D4 तत्र स मश्रितास्तु ते

33 V1 om 33 (cf v l 16) G (ed) om 33. Ś Ñ2 B2 D8 12 transp 33ᵃᵇ and 33ᶜᵈ —ᵃ) V3 B1 D13 तथा च, D4 तदा हु, D6 T2 3 M1 2 तदा तु, D7 तथा स (for तथा तु) D4 विनिहत्य नृमा (for °हत्य दुर्मति) —ᵇ) Ñ1 B3 D13 विननाद (for स बभूव) —G1 damaged from रावणि up to हृष्ट in ᶜ. D4 निक्षिप्य हृष्टाद्विननाद रावणि —After 33ᵃᵇ, Ś Ñ2 B2 4 D8 12 ins .

1556* अचिन्तयच्चापि तदा स राक्षस
कथ विजेष्ये युधि राघवाविति ।

—B1 reads 33ᶜᵈ twice (both times in marg) after 32ᵃᵇ (preceded by 1555*) and reads it for the third time here —ᶜ) Ñ1 B1 (third time) D13 तमुद्दत (for त हृष्टरूप) B1(third time) D13 समवेक्ष्य, G2 तु निरीक्ष्य, G3 प्रसमीक्ष्य (for समुदीक्ष्य) V2.3 B1 3 (second

६९

श्रुत्वा तं भीमनिर्ह्रादं शक्राशनिसमस्वनम् ।
वीक्षमाणा दिशः सर्वा दुद्रुवुर्वानरर्षभाः ॥ १
तानुवाच ततः सर्वान्हनूमान्मारुतात्मजः ।
विषण्णवदनान्दीनांस्त्रस्तान्विद्रवतः पृथक् ॥ २
कस्माद्विषण्णवदना विद्रवध्वं प्लवंगमाः ।
त्यक्तयुद्धसमुत्साहाः शूरत्वं क्व नु वो गतम् ॥ ३
पृष्ठतोऽनुव्रजध्वं मामग्रतो यान्तमाहवे ।
शूरैरभिजनोपेतैरयुक्तं हि निवर्तितुम् ॥ ४

G. B. L.

time) D1-3 प्रहृष्टरूप च निरीक्ष्य वानरा, D4 बभूव दीनो हनूमांश्च वानरा —^{d}) Ñ1 V2 B3 (third time) D13 समरे वि(B3 हि)दुद्रुवु , V3 B1 3 (second time) D1 2 समुपाद्रवन्निपून् (D1 °स्रृप), D6 M3 सहसा प्रदुद्रुवु (for समभिप्र°). D4 सीता च दृष्ट्वा निहता विदुद्रुवु —After 33, Ś Ñ2 V2 3 B1 2 4 D1-3 8 12 ins , while B3 (in marg) ins after the second occurrence of 33^{cd}, inserting l 3-4 for the first time after the first occurrence of 33^{cd}

1557* विषण्णरूपा बलिन बलीयसो
बलाधिक शत्रुबलप्रमर्दनम् ।
विहाय सग्रामशिरो महौजसो
वनौकस सप्रतिपेदिरे स्म ते ।

[Ś Ñ2 B2 4 D8 12 om l 1-2 —(l 1) V2 B3 D1 3 विषण्णचित्ता —(l 2) V2 3 B1 शक्रबल , D1 शत्रुबल B3 -प्रदर्शन (for -प्रमर्दनम्) —(l 3) Ñ2 B4 हतौजसो, V2 3 B1 3 (second time) D1-3 गत तदा (for महौजसो) —(l 4) B2 3 (first time) om ते Ñ2 B4 तदा (for स्म ते) V2 3 B1 3 (second time) D1-3 प्रतस्थिरे वायुसुत तरस्विन]

Colophon V1 om (cf v l 16) —*Kāṇḍa name* Ñ B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V2 3 B D2-4 8 12 13 मायासीतावध , D1 कपटसीतावध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om , Ś2 60, Ñ2 D1 62, V2 61, B1 D9 57, B3 56, D3 64, D5-7 10 11 G M3 5 81, T2 86, T3 88, M1 2 82, L(ed) 59 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

69

T1 damaged for Sarga 69 (cf v l 6 68 19) Cv does not comment on Sarga 69 It seems that Cr is missing for Sarga 69, only 69 23^{cd} is found here

1 V1 om 1-11 (cf v l 6 68 16) B3 reads 1^{ab} in marg —^{ab}) Ñ2 B2 3 D1 M3 तु, V2 तु त (hypm), Ck t as in text (for त) D1 भीम D5 -निर्घोष, D6 T2 3 -निनद, Cm k t as in text (for -निर्ह्रादं) Ś Ñ2 B1 2 D1-3 8 12 तत्र (B1 D1-3 शब्द, B2 तत) शक्राशनिस्वन (D3 °प्रभं) (for ^{b}) D4 व्यापादिताया तस्या तु नदो गम्भीरनिस्वन —For 1^{ab}, Ñ1 subst , while B3 ins before 1^{ab}

1558* व्यादितास्यस्य नदत श्रुत्वा गम्भीरनिस्वनम् ।

—^{c}) Ś2 B4 D1-5 7 9 11 वीक्ष्यमाणा Ś Ñ2 V2 B1 2 4 D1-3 8 13 सर्वे (for सर्वा) —^{d}) B2 3 विद्रुवुर् (B3 °ता), D9 प्राद्रवन् (for दुद्रुवुर्) D7 9-11 13 वानरा भृश (for वानरर्षभा)

2 V1 om 2 (cf v l 1) —^{a}) Ś Ñ V2 3 B1 2 4 D2-4 8 12 हरीन्, B3 कपीन् , D1 द्वतान् (sic) (for तत) D6 T2 3 G2 3 M5 श्रीमान् (for सर्वान्) —^{b}) B2 समेतान् (for हनूमान्) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1 2 4 8 12 13 पवनात्मज —^{cd}) Ñ1 V2 B2-4 भीतास्, Ñ2 D5 भीमास्, D7 वीरास् (for दीनास्) —G1 repeats consecutively 2^{d}-3^{a} Ñ1 V2 3 B1 3 त्रासाद् , Ñ2 B2 तान्वै, D13 om , M5 दृष्ट्वा (for त्रस्तान्) B4 तानभिद्रवत , D3 त्रस्तान्विद्रजित Ñ1 तदा (for पृथक्) D4 विभीषयन्वानरान्वीरास्त्रासाद्विद्रजितस्तथा (hypm)

3 V1 om 3 (cf v l 1) G1 repeats consecutively 2^{d}-3^{a} —^{a}) Ñ1 V2 D2 3 किमिद (hypm), V3 कि वो, B1 कि नो, D1 किमेते (hypm), D13 कि भो (for कस्माद्) D3 विवर्ण- (for विषण्ण-) Ś Ñ2 B2-4 D8 12 कि विषण्णमुखा दीना, D1 किमिद दीनवदना —^{b}) D4 (*sup. lin* also as in text) विद्रवत , K (ed) विद्रवध्वे (for °वध्व) ❀ Cg विद्रवध्वे विद्रवथ। आत्मनेपदमार्षम् ❀ —Ś2 om 3^{c}-5^{b} V3 om 3^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ1 B1 3 4 D1-4 8 12 त्यक्त्वा युद्ध- (D4 सद्य , D8 12 युद्धे), Ñ2 B2 कथ त्यक्त्वा, T2 3 G2 3 त्यक्तबुद्धि- (for त्यक्तयुद्ध-) Ś1 Ñ V2 B D1-4 8 12 13 -समुत्साह —^{d}) B4 च (for नु) Ś1 D8 12 च कृतं कृत, Ñ2 V2 B1-3 तत्(B3 व)कुतो(B2 क्व नो) गत, D1-3 13 व क्व तद्गत (for क्व नु वो गतम्) Ñ1 दैन्यमस्त्विदमागत , D4 दैन्यत्वमिदमागता .

4 Ś2 V1 om. 4 (cf v l 3 and 1 respy) —^{a}) Ś1 D10 M1 2 न (for ऽनु-) V3 B1 -गमध्व (for -व्रजध्व) ❀ Cg अनुव्रज त्रम् अनुव्रजत। परस्मैपदव्यत्यय आर्ष . ❀ —^{b}) D4 व्यग्रतो D1 6 8 यातुम् (for यान्तम्) —D5 6 9-11 T2 3 G1 3 M5 om 4^{cd} —^{c}) Ś1 V2 B4 D1-3 8 12 13 [उ]तपन्नैर् (for -[उ]पेतैर्).—V3 damag-

ते द्रुमांश्च महाकाया गिरिशृङ्गाणि चोद्यताः ।
चिक्षिपुर्द्विपतां मध्ये वानरा भीमविक्रमाः ॥ १३
वानरैस्तैर्महावीर्यैर्घोररूपा निशाचराः ।
वीर्यादभिहता वृक्षैर्व्यवेष्टन्त रणक्षितौ ॥ १४
स्वसैन्यमभिवीक्ष्याथ वानरार्दितमिन्द्रजित् ।
प्रगृहीतायुधः क्रुद्धः परानभिमुखो ययौ ॥ १५
स शरौघानवसृजन्स्वसैन्येनाभिसंवृतः ।
जघान कपिशार्दूलान्सुबहून्दृष्टविक्रमः ॥ १६
शूलैरशनिभिः खड्गैः पट्टसैः कूटमुद्गरैः ।
ते चाप्यनुचरांस्तस्य वानरा जघ्नुराहवे ॥ १७

राक्षसी) चमू , D₅ रक्षसा व्यथिता चमू, M₁ ₂ व्यथिता वानरर्षभा —After 12^{ab}, D₅–₇ ₉–₁₁ S (except T₁) ins.

1561* निपतन्त्या च शिलया राक्षसा मथिता भृशम् ।

[G₃ व्यथिता (for मथिता)]

—^{cd}) Ś Ñ₂ V₁ B₁ ₄ D₁ ₂ ₈ ₁₂ ताम् , D₃ माम् (sic), M₅ ततो (for तम्) Ś V B₁ D₂ ₈ ₁₂ नदत॰, D₁.₅ नर्दत , G₂ धावत (for नदन्त) Ñ₁ B₃ तानभ्येत्येव सहसा वानरान्सर्वतोर्दयत् (Ñ₁ °तो दिशं) , D₄ वानरास्त च सप्राप्य गृहीत्वा सर्वतो दिश

13 V₃ om 13–14^{b} —^{a}) D₃ ₁₃ G महाकायान् , D₅ M₅ महावीर्या (for महाकाया) —^{b}) B₄ गिरे Ñ₁ B₃ D₄ [आ]हवे, Ñ₂ V₁ B₂ ₄ [द्]व हि (for [उ]द्यता) Ś V₂ B₁ D₁–₃ ₈ ₁₂ ₁₃ T₃ गिरीणा शिखराणि च —^{c}) V₂ B₃ प्रक्षिप्य , B₁ D₁–₃ ₁₃ आ(D₃ ₁₃ अ)क्षिपन् (for चिक्षिपुर्) Ś Ñ₂ V₁ B₂.₄ D₈ ₁₂ रक्षसा (for द्विपता) D₅–₇ ₉–₁₁ T₂ ₃ G M₃ ₅ Cm t क्षिप(M₅ पत)तीं(D₆ °प्रमिं) द्रजित (D₉–₁₁ G₂ °त) सख्ये(D₇ G₁ सैन्ये, G₂ स्वन्ये) ꙮ Cm t क्षिपन्ति आक्षिपन्ति स्म ꙮ —^{d}) T₂.₃ रक्षसो, Ct as in text (for वानरा) —After 13, Ś Ñ₁ V₂ (repeats after 1566*) B₃ D₄–₁₃(repeats after 23^{ab}) T₂ ₃ G M₁–₃ ins , while B₁ cont after 1566* , whereas D₁ ₂ ins after 23^{ab}

1562* वृक्षशैलमहावर्षं विसृजन्त प्लवगमा ।
शत्रूणा कदन चक्रुर्नेदुश्च विविधैः स्वरैः ।

[(l 1) V₂ (second time) D₁.₂ ₁₃(second time) -शिलावर्षं, D₅ G₁ महावृक्ष(G₁ °वर्षान्) (for महावर्षं) Ś Ñ₁ V₂ (first time) B₃ D₄ ₈ ₁₂ ₁₃(first time) शिलावर्षं तथा- (D₁₃ °दा)सम(Ñ₁ V₂ D₄ °था चाथ) , B₁ वृक्षशालशिलाभिश्च (for the prior half) B₁ राक्षमाना (for विसृजन्त) —(l 2) B₃ शत्रुणा (for शत्रूणा) D₆ विकृतैः (for विविधैः) D₁ ₂ ₇ ₉–₁₁ G₃ स्वन (for स्वरैः) Ś Ñ₁ V₂(first time) B₃ D₄ ₈ ₁₂ ₁₃ (first time) नद(Ś₂ D₄ °र्द)तो विकृतस्वना (Ñ₁ V₂ °नै , B₃ °रा) (for the post half)]

14 V₃ M₅ om 14^{ab} (for V₃, cf v l 13) —^{a}) B₄ तु (for तैर्) B₂ वानरेन्द्र- (for °रैस्तैर्) Ñ₁ V₂ B₃ ₄ D₄ महाकायैर्(B₃ °या) , Ñ₂ V₁ B₂ D₇ ₉–₁₁ G₁ °भीमैर्, G₂ M₁ ₂ °वेगैर् (for महावीर्यैर्) —^{b}) Ś Ñ₁ V₂ B₁ ₃ ₄ D₁–₄ ₆ ₁₀ ₁₃ भीमरूपा (for घोर°) —^{c}) S B₄ D₈ ₁₂ विदार्य (for वीर्याद्) D₂ अपि (for अभि-) D₄ वृक्षादभिहतारक्षा , M₅ राक्षसा निहता वृक्षैर् —^{d}) Ś₁ Ñ V₁ B₂–₄ D₅ ₇–₁₁ व्यचेष्टत, Ñ₁ (marg also) V₃ B₁ न्यपतत, G₂ व्यावेष्टत, M₅ व्यवेष्टते (for व्यवेष्टन्त) Ś Ñ₂ V₁ B₂ ₄ D₈ ₁₂ तदा रणे, Ñ₁ V₃ B₁ ₃ मही(Ñ₁ धरा)तले, M₁ ₂ रणे क्षितौ, M₃ रणाजिरे (for रणक्षितौ) V₂ D₁–₃ ₁₃ व्यचेष्टन्धरणीतले, D₄ राघवेपुमहाबले (sic) , D₆ विवेष्टते रथक्षितौ

15 ^{a}) Ś Ñ₂ V B₂–₄ D₈–₁₂ T₂ ₃ स (for स्व-) G₂ अथ (for अभि-) —^{b}) D₉ अब्रवीत् (for इन्द्रजित्) —^{c}) D₁ क्षुद्र , G₃ तूर्णं (for क्रुद्ध) D₇ G₁ ₂ M₁ ₂ परिगृह्यायुध क्रुद्ध —^{d}) Ñ₁ परानीक- , B₃ [ऽ]परानभि- , G₃ ✱ ⊦ ⊦ भि- (damaged) (for परानभि-) V₃ B₁ D₄ परानीकमथो ययौ

16 ^{a}) Ñ₁ V₂ ₃ B₁ D₄ ₆ T₂ ₃ अभि(D₄ °ति, D₆ T₂ °प, T₃ °पि)सृजन् , B₄ अत्यसृजत् (for अवसृजन्) Ś D₈ ₁₂ शरौघान्व्यसृजत्स्वसैन्ये, D₁₃ शरौघान्विसृजन्घोरान् —V₃ om 16^{b} – 17^{c} —^{b}) V₂ -सहत (for -संवृत) —^{c}) V₂ हरि- (for कपि-) —^{d}) G₂ M₃ स बहून् . D₅ परि- , D₇ ₉ हृष्ट- , D₁₀ G₁ दृढ- (for दृष्ट-) Ś Ñ₂ V₁ B₂ ₄ D₄ ₈ ₁₂ कुपितो रावणात्मज , Ñ₁ B₃ सुबहून्प्रेक्ष्य तान्द्रुमान् , V₂ B₁ D₁–₃ सुबहूनस्य(D₃ °न्पश्य)तो द्रुमान्, D₆ T₂ ₃ सुभीमान्भीमविक्रम , D₁₃ सुबहूस्तान्निशाचर —After 16, Ś₁ ins 1563*

17 V₃ om. 17^{abc} (cf v l 16) Ś₁ om 17 —^{a}) B₃ शरैर्, G₁ शैलैर् (for शूलैर्) Ś₂ D₄ ₈ ₁₂ T₂ सशू(Ś₂ °शै)लैं (D₄ शूलैश्च) शक्ति(T₂ °लैरश्म)भि खड्गैः , B₁ D₃ शूलैरशनिकल्पैः(D₃ °खड्गैः)श्च, D₁₃ शूलै शक्तिभि. खड्गैश्च —^{b}) Ś₂ Ñ V₁ ₂ B D (except D₅) पट्टिशैः (for पट्टसैः). Ñ₂ V₁ ₂ B₂ D₁₀ ₁₁ T₂ शूल- , B₁ पाश- , D₁–₃ ₁₃ प्रास , D₉ कूर- (for कूट-) —^{c}) B₃ D₄ ये च, B₄ तथा (for ते च). Ś₂ B₃ D₂–₆ ₉ ₁₂ ₁₃ G M [अ]नुचरास् , D₈ [अं]तचरास् (for [अ]नुचरास्) B₃ सर्वे, D₁₃ तत्र (for तस्य) D₁ [अ]नुचराप्यस्य Ñ₁ ये चास्यानुचरास्ते वै —^{d}) Ś₂ Ñ₁ B₁ ₃ ₄ D₁–₆ ₈ ₁₂ G M₁–₃ वानरान्, V₂ सशरान् (for वानरा). D₅ ₆ ₉ ₁₁ T₂ ₃ G M ओजसा (for आहवे) D₇ वानरास्तेपि वानरान् (sic) —After 17, Ś₂ Ñ₂ V₁ B₂–₄ D₈.₁₂ ins , while Ś₁ ins after 16 (owing to om)

20 19 22 सस्कन्धविटपैः सालैः शिलाभिश्च महाबलः ।
हनूमान्कदनं चक्रे रक्षसां भीमकर्मणाम् ॥ १८
स निवार्य परानीकमब्रवीत्तान्वनौकसः ।
हनूमान्संनिवर्तध्वं न नः साध्यमिदं बलम् ॥ १९
त्यक्त्वा प्राणान्विचेष्टन्तो रामप्रियचिकीर्षवः ।
यन्निमित्तं हि युध्यामो हता सा जनकात्मजा ॥ २०
इममर्थं हि विज्ञाप्य रामं सुग्रीवमेव च ।
तौ यत्प्रतिविधास्येते तत्करिष्यामहे वयम् ॥ २१
इत्युक्त्वा वानरश्रेष्ठो वारयन्सर्ववानरान् ।
शनैः शनैरसंत्रस्तः सबलः स न्यवर्तत ॥ २२
स तु प्रेक्ष्य हनूमन्तं व्रजन्तं यत्र राघवः ।
निकुम्भिलामधिष्ठाय पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥ २३

1563* वानराश्चापि सक्रुद्धाः शिलाभिः पर्वतैस्तथा ।
वृक्षैश्च सुमहाकायाद्राक्षसान्समुपाद्रवन् ।
राक्षसैर्वानराः सार्धं वानरैश्चापि राक्षसाः ।
अयुध्यन्त महावेगा विबुधा दानवैरिव ।

[(l. 1) Ś D8 12 चव (for चापि) —(l. 3) G (ed.) अपि (for चापि) Ś D8.12 राक्षसा वानरैः सार्धं वानराश्चापि राक्षसैः, V1 वानरै राक्षसाः सार्धं राक्षसैश्चापि वानराः —(l. 4) Ś2 महावेग (for °वेगा)]

18 [a]) V1 3 D1 6 9–11 सुस्कध- (for सस्कन्ध-) D4 -पादपैः, D6 -विटशा (sic) (for -विटपैः). Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 वृक्षैः, Ñ1 V2 B1 3 D2 3 9 शालैः, V3 D4.6 10 11 शो(D4 शू)लैः, D13 शालैः (for सालैः) —[b]) B4 D5 6 9 G3 महाबलाः —[c]) D9 सूदनं (for कदनं). —[d]) Ñ1 B3 D4 13 -विक्रमः (for -कर्मणाम्). —After 18, Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 7 8 12 13 G2 M5 ins.

1564* तेन भग्नाश्च चकन्दू राक्षसा रुधिरोक्षिताः ।
विद्रुताः शतशः सर्वे समरे जीवितैषिणः ।
हनुमानथ संरब्धो विमुखीकृत्य राक्षसान् ।

[(l. 1) Ñ2 ते ते, B4 ततो (for तेन) B2 ते तेन भग्नाश् (for तेन भग्नाश्च). Ñ1 V1.2 B3 D4 13 तेन ते राक्षसा युद्धे निहता भीमकर्मणा (V1 2 °विक्रमाः), D7 G2 M5 तेनाथ निहतास्त्रस्ता राक्षसा भीमविक्रमाः —(l. 2) G2 तत्र (for सत्र). Ñ2 V1 B2 4 समराज् (for समरे) Ñ1 V2 B3 D7 13 G2 M5 रावण(M5 °घव)स्य हितैषिणः (for the post. half) —Ñ1 V2 D7 13 G2 M5 om. l. 3 —(l. 3) Ñ2 V1 सक्रुद्धो (for संरब्धो) B2 विमुखीकृतराक्षस (for the post. half)]

19 [a]) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D6 7 T2 3 M1 2 5 Cm k t स, Cg as in text (for स) G1 महानीकम्, Cm g k t as in text (for परा°) —[b]) Ś2 D8 12 13 काननौकस (for तान्वनौ°) Ñ1 B3 D4 वानरानिदमब्रवीत् —[c]) T2 3 वानरा (for हनूमान्) Ś Ñ V1 2 B D4 8 12 सत्त्ववतो निवर्तध्वं, V3 प्रहरध्व नि°, D1–3 अत्वरतो (D1 °र भो) नि°, D13 असभ्राता नि° —[d]) Ñ1 V2 D1–3 सह्यम्, Ñ2 V3 B1.4 शक्यम्, T3 सार्थम् (for साध्यम्) Ś1 B3 मम (B? तत) शक्यम्, Ś2 D8 12 ममाशक्यम्, D4 13 तत. (D13 मन) सह्यम्, M5 न नश्यध्वम्, G (ed.) न नो नश्यतु (for न नः साध्यम्)

20 [a]) Ś Ñ2 V B D1–3.8 12 T2 Cm k t हि (V1 3 B1 प्र-) यु(T2 यो)ध्यामो, Ñ1 B3 (before corr. m also) D4 हि युध्यध्व (D4 °स्व), D7 G2 विचेष्टामो, D13 नियुध्यध्व, M3 विवेष्टतो, G (ed.) वय सर्वे, Cm k t as in text (for विचेष्टन्तो) —[b]) Ś Ñ V B D1–4 7 8.12.13 G2.3 M1 Ct -चिकीर्षया (for -चिकीर्षव) —After 20[ab], D4 (marg.) ins.

1565* ते तमूचुर्हनूमन्तं वानरा विगतप्रभाः ।

—[c]) Ś1 सन् (for यन्) B4 निमित्ते. Ñ1 V3 D2–4 13 च (for हि) Ś Ñ2 V1 B2 3 (before corr. as in text and in m) 4 D8 12 वय सर्वे, B1 प्रयुध्याम (for हि युध्यामो) —[d]) V B1 D1–3 सा हता (by transp.), D4 निहता (for हता सा)

21 [a]) D3 4 11 इदम् (for इमम्) Ś V2 3 B1 2 D1–3 8 12 13 च, Ñ2 B4 D4 तु (for हि). Ś D8 12 विज्ञप्तो, D4 11 विज्ञाय (for विज्ञाप्य) B3 निवेदयामप्रवद्धि (sic), G (ed.) निवेदयाम एतस्या —[b]) Ś B2 D8 12 रामः सुग्रीव एव च, V B1 3 D1–3 13 M1 2 G (ed.) रामसुग्रीवयोर्द्वयो (V3 °योस्तयो, B3 °योर्वयं, M1 2 °योस्तत, G[ed.] °योर्वध) —[c]) D4 तं प्रति- Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 -करिष्येते (for -विधास्येते) —[d]) V3 B1 D4 ततो युद्धामहे, D1 तत्करिष्यावहे Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 13 पुनः (for वयम्)

22 [a]) G (ed.) वानरश्रेष्ठान्. —[b]) V1 D13 वानरान्, T2 3 द्रावयन् (for वारयन्) Ś Ñ2 V1 B2.4 D4 8 12 युधि राक्षसान् (V1 °... illeg.), Ñ1 B3 राक्षसान्रणे, V2.3 B1 बलवांस्तत, D1 2 13 राक्षसान्मदा, D6 T2 3 सर्वराक्षसान् (for सर्ववानरान्) D3 राक्षसान्वारयस्तदा —[c]) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 अस (B4 उप)भ्रात ; D9 असत्रस्त (for असंत्रस्त) —[d]) D9 सुबल (for सबल). Ñ V B D5 6 9 11 G1 M1 2 5 सन्यवर्तत ; D13 सप्रवर्तत (for स न्यवर्तत) Ś D8 12 ह्यगच्छद्यत्र राघवौ —After 22, Ś D8 12 ins. l. 1 of 1567*, while V2 B1 ins. 1566*

23 Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1–3 7.9–11 13 G1 M3 तत, B3 D6 T2 3 स स-(T2 त) (for स तु) —[b]) G2 व्रजतौ (sic) (for व्रजन्तं) D1–3 7 13 G2 राघवौ (for राघव·) —For 23[ab], V3 subst., V2 B1 ins. after 22.

1566* ततस्तैरेव सहितो हनूमान्यत्र राघव ।

[V2 राघवौ (for राघव).]

यज्ञभूम्यां तु विधिवत्पावकस्तेन रक्षसा ।
हूयमानः प्रजज्वाल होमशोणितभुक्तदा ॥ २४
सोऽर्चिःपिनद्धो ददृशे होमशोणिततर्पितः ।
संध्यागत इवादित्यः स तीव्राग्निः समुत्थितः ॥ २५

अथेन्द्रजिद्राक्षसभूतये तु
जुहाव हव्यं विधिना विधानवत् ।
दृष्ट्वा व्यतिष्ठन्त च राक्षसास्ते
महासमूहेषु नयानयज्ञाः ॥ २६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥ ६९ ॥

—Then V2 repeats, B1 cont 1562*

—After 1566*, V3 cont , while Ñ2 V1 2 B ins after 23ab , whereas Ś D8 12 ins l 1 after 22 and subst l 2 for 23ab

1567* क्षतविक्षतगात्रास्ते हरयश्च व्युपारमन् ।
रावणिश्चापि सहृष्ट प्रयाते मारुतात्मजे ।

[(l 1) B4 कृत- (for क्षत-) Ś B4 -विकृत- (for -विक्षत) Ñ2 V1 B2 तु (for ते) B3 तम् (for च) V3 B1 4 यातुधाना (for हरयश्च) Ñ2 B2 [अ]प्युपार(B2 °र)मन्, B3 उदीरयन्, B4 [अ]भ्युपारमन् (for व्युपारमन्) V1 राक्षसाश्चैव पारमन्, V2 यातुधाना व्यदारयन् (for the post half) —(l 2) V2 3 B1 पवनात्मजे (for मारुतात्मजे)]

—After 23ab, D1 2 13 (r) ins 1562*, while D5-7 9-11 T2 3 G M ins

1568* स होतुकामो दुष्टात्मा गतश्चैत्यनिकुम्भिलाम् ।

[D9 G3 ह(G3 हे)तुकामो (for होतुकामो) D6 हेतुकामो हि दुष्टात्मा, M1 2 होतुकाम सुदुष्टात्मा (for the prior half) D9-11 चैत्य (for चैत्य-) ❀ Ck t चैत्य तदाग्न्यदेवालय वटवृक्ष वा(Ck °ल्यमित्यर्थ). ❀]

—c) D4 G2 निकुम्भिलम् V2 3 B1 D1-3 13 अथा (D13 तदा)साद्य (for अधिष्ठाय) —d) D5-7 10 11 T2 M3 5 जुहुवे, Cr as in text (for जुहुवे) Ś Ñ V1 B2-4 D4 8 12 जुहावाग्निमथेन्द्रजित्, V2 3 B1 D1-3 13 जुहु (V2 °ह)वेऽग्निमथ(D3 °ग्नि तदे, D13 °ग्नि तदि)न्द्रजित् ❀ Cm g k t जुहुव जुहाव ❀

24 ab) V2 M5 यज्ञभूमौ V2 T2 च (for तु) D9-11 ततो गत्वा (for तु विधिवत्) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 12 यज्ञभूमौ तु विधिना (for a) D13 स यज्ञभूमौ विधिना जुहुवेऽग्निं समाहित —c) G1 न (for प्र-) —d) D6 I2 3 G2 3 M3 मास- (for होम-) D7 -भुक्ति (for -भुक्तदा) Ś Ñ2 V1 3 B D1-4 8 12 13 जपहोमपुरस्(V3 B1 D1 3 4 13 °वपद्, D2 °परिप्)कृत , Ñ1 V2 जपचिह्नो हि तत्र च

25 a) D10 11 T2 G M1-3 सार्चि (for सोऽर्चि-) Ś V1 B2 4 D8 12 -विरूढो, Ñ2 -वृद्धोप , T3 -नद्धोथ, G2 पिनद्धे (sic) (for -पिनद्धो) V3 B1 D2 4 सोऽर्चिष्मान्ददृशे चाथ(D2 तत्र), D1 सोऽर्चिष्मान्प्रददृशे, D13 सोऽर्चिष्मान्प्रददर्शाथ —b) B1 T2 3 होम , D4 छाग-, G1 मास- (for होम-) D7 -तर्पित D1-3 13 पूय शोणितवान्पु(D2 °क पु)न ❀ Cg होमशोणित शोणितहोम ❀ —For 25ab, Ñ1 V2 B3 subst , while B4 ins after 25ab

1569* सोऽर्चिष्मांश्च प्रजज्वाल जयार्थमी विभावसु ।

[Ñ1 V2 तु (for च)]

—d) D5 G2 3 M1 2 Ck t स तीव्रोग्नि , D7 9 सुदीप्तोऽग्नि , D10 11 G1 M3 सुतीव्रोग्नि , M5 सधूमोग्नि (for स तीव्राग्नि) D5 G3 M5 समुद्यत Ś Ñ V1 B2-4 D8 12 तीव्र(Ś D8 12 °क्ष्ण)रू(Ñ1 B3 को)पो हुताशन , V2 3 B1 D1-4 13 परिवेपसमन्वित (V3 damaged from स up to क्ष in 26a), T2 3 स तीव्राग्निसमप्रभ

26 V3 damaged up to क्ष in a (cf v l 25) —a) Ś V2 B1 D1 2 5 8 12 13 T3 M1 2 -भूतये तदा, Ñ B2 3 -सघभूत्यैर्, V1 -सविजित्यैर्, B4 -राजसभूत, D3 -भोजनेन, D4 -राजसुतुर्, D6 T2 G3 -वृद्धये तु, D7 G2 -भूतिहेतु(G2 °तो)र् (for -भूतये तु) —b) V2 विधिवद्, T3 युधिना (sic) (for विधिना) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 T3 विधिज्ञ , D6 7 9-11 T2 G M विधानवित् (for विधानवत्) —c) V2 प्रहृष्टास्त्वथ, D1 व्यथास्तत्र च, M6 व्यतिष्ठश्च (for व्यतिष्ठन्त च) Ś D8 12 हुत्वा ततस्तत्र च राक्षसान्वै, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D4 दृष्ट्वा(B4 हृष्टे) स्थिता(V3 °रा)राक्षसयोधमुख्या(B4 transp राक्षस and योधमुख्या), D13 श्रुत्वा ततस्तत्र च राक्षसास्ते —d) Ś D12 महासमूहे तु, D6 T2 3 तदा महार्हे(T3 समूहे)षु (for महासमूहेषु) D1 [अ]थ ते (for नय-) Ś D5 8 12 13 -[अ]नय(D13 °भि)ज्ञ , D4 नयज्ञा (for -[अ]नयज्ञा) V1 B2 4 महासमूहेन च त नयज्ञ (B4 °ज्ञ), D2 महास चोर्चे म पुनर्नयज्ञ

७०

राघवश्चापि विपुलं तं राक्षसवनौकसाम् ।
श्रुत्वा संग्रामनिर्घोषं जाम्बवन्तमुवाच ह ॥ १
सौम्य नूनं हनुमता कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
श्रूयते हि यथा भीमः सुमहानायुधस्वनः ॥ २
तद्गच्छ कुरु साहाय्यं स्वबलेनाभिसंवृतः ।
क्षिप्रमृक्षपते तस्य कपिश्रेष्ठस्य युध्यतः ॥ ३
ऋक्षराजस्तथेत्युक्त्वा स्वेनानीकेन संवृतः ।
आगच्छत्पश्चिमद्वारं हनूमान्यत्र वानरः ॥ ४
अथायान्तं हनूमन्तं ददर्शर्क्षपतिः पथि ।
वानरैः कृतसंग्रामैः श्वसद्भिरभिसंवृतम् ॥ ५
दृष्ट्वा पथि हनूमांश्च तदृक्षबलमुद्यतम् ।
नीलमेघनिभं भीमं संनिवार्य न्यवर्तत ॥ ६
स तेन हरिसैन्येन संनिकर्षं महायशाः ।
शीघ्रमागम्य रामाय दुःखितो वाक्यमब्रवीत् ॥ ७

Colophon —*Kāṇḍa name* N V1 B D2 4.13 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V1 B1.3 4 D1–4 12.13 वानरापसर्पणं, Ś2 D8 वानरसर्पणं, Ñ1 B3 इन्द्रजिद्दर्शनं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 (damaged) B2 4 D2 4 8 12 13 om , Ś2 V1 61 , Ñ2 D1 63 , V2 62 , B1 D9 58 , B3 57 , D3 65 , D5–7 10.11 G M3 5 82 , T2 87 , T3 89 , M1 2 83 , L (ed.) 60 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1.2 with श्रीरामाय नम , M5 with श्रीरामचन्द्राय नम॰

70

1 T1 damaged up to अथ in 27[a] (cf. v.l. 6.68 19). V3 damaged up to स in 1[b].—[a]) Ś Ñ V1.2 B D1–4 8 12 13 तत्काल(D4 °ले) , G1 निर्घोष (for विपुल). —[b]) Ś2 Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1–3.8.12 13 तद् (for त). Ñ1 B3 D4 7 राक्षसानां(D7 °सस्य) वनौकसां.—V3 om (hapl. ?, see var.) 1[c] – 8[b].—[d]) D4.5 जाम्बुवतम् Ñ2 B2.4 अभाषत.

2 V3 om 2 (cf. v l 1) —[a]) B1 पुत्र (for सौम्य). V2 B1 D1–3 हनुमतो (for हनुमता) —[b]) Ś Ñ V1 B2–4 D4.8 12 सग्राम॰ क्रियते महान्, V2 B1 D1–3.13 नित्य (D13 नून) सग्राममूर्धनि, D5 7 G2 M1–3 क्रियते कर्म दुष्कर. —[c]) D3 सु-, D5 9–11 G1 M1.3 च (for हि) Ñ1 V2 B1 4 D1 13 M1 2 महा-, D2 3 महान् , D4 तदा (for यथा) G2 -काम (॰for भीम॰) T2 श्रूयता भीमनिर्ह्रादस्. —[d]) M1 2 -ध्वनिः (for स्वन॰). B1 सुमहत्सायुधस्वन॰ , D4 महानायुधनिस्वन , G1 सुमहान्युद्धनि स्वन॰

3 V3 om. 3 (cf v l 1) —[b]) Ñ1 [अ]ति-, D9 [अ]धि-, G2 [अ]पि (for [अ]भि-) D5 समावृत (for [अ]भिसवृत) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 क्षिप्रमृक्षपते स्वय —D1.4 5 om (hapl) 3[c] – 4[b] M5 om. 3[cd] —[cd]) Ñ1 V2 B3 D2 13 सहायो भव, B1 मारुतेरभि-, D3 कपिमुख्यस्य (for कपिश्रेष्ठस्य) B3 मारुते (for युध्यत॰) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 स्वबलेन समायुक्तो युध्यमानस्य मारुते

4 V3 om. 4 (cf v.l 1) D1.4 5 om 4[ab] (cf. v.l. 3).—[a]) Ś Ñ2 V1 2 B1 2.4 D2 3 8 12 13 G2 M3 5 [उ]क्त्स्तु(B4 °श्च), Ñ1 B3 [इ]त्युक्त (for [इ]त्युक्त्वा).—[b]) D13 तेन (for स्वेन). Ñ1 (marg also as in text) मर्दितु (for सवृत) B1 स्वसैन्येनाभिसवृत॰.—[c]) Ś Ñ1 V1 D2–7 12 13 अगच्छत्, Ñ2 आगमत् (for आगच्छत्) Ñ V1 2 B D1–3 5 6 8 10 11 13 [?]2 पश्चिम —[d]) G1 M1 2 यूथप

5 V3 om. 5 (cf v l. 1).—[a]) B2 D6 तथा (for अथ) Ś1 यात (for [आ]यान्त) D11 हनूमत त (hypm) —[b]) Ñ1 कपि, D9–11 G1 तदा (for पथि).—[c]) B1 D1–4 दृप्त-, D13 हृस्व- (for कृत-) —[d]) Ñ2 V1 सुहृद्भि (for श्वसद्भिर्) Ś Ñ2 V1 B3 4 D8.12 परि(B4 °थि)वारित॰(Ś D8 12 °त), V2 B3 D1–4 13 इव सवृत (B3 D2 3 °त), D9 11 G3 अभिसवृत (for अभिसवृतम्) B1 सुमहद्भिश्च सवृत

6 V3 om 6 (cf. v l 1).—[a]) Ś Ñ2 V1 B2 D4.8 12 तु (for च) V2 हनूमत.—[b]) Ś Ñ V1 B1 2 4 D8 12 तमृक्षपतिम् , D2 11 M2 तदृक्षबलम् V2 D3 13 उत्तम , D9 उद्धत (for उद्यतम्) D4 जाम्बुवतमुपागत —[c]) Ś Ñ2 V1 B3.4 D8 12 -निभं(B2 सम) घोर, Ñ1 B3 -समाकार, V2 B1 D1–4 13 -चयप्रख्य (for -निभ भीम) —[d]) Ś Ñ2 B2 D8 12 स समेत्य, D13 समेत्य च, G2 स निवार्य (for सनिवार्य). G1 निवर्तत Ñ1 V2 D1 समेत्य विनिवर्तयन्(V2 °तंत), V1 B3 D2 3 स समेत्य(B3 समेत्य स-, D2 समेत्याथ) न्यवर्तयत्, B1 समेत्य व्यत्यवर्तत, D4 समेत्य चाभ्यवर्तयत्

7 V3 om 7 (cf v l 1).—[ab]) D13 तेनैव (for स तेन) V2 B1 D2–6 9–11 G1 2 M1 2 5 Ck t सह, D1 तस्य, Cm g as in text (for हरि-) V2 B1 D1–4 13 महात्मन. (for °यशा) Ñ1 स तु तेनैव सैन्येन सनिकर्षं महाबल॰. —[c]) V2 B1 D1 2 4 9 आगत्य D1 3 रामस्य (for रामाय). —[d]) D2 व्यथितो (for दु खितो) —For 7, Ś Ñ2 V1 B2 3(reads in marg up to 8[ab]) 4 D8 12 subst., while D13 ins 1 2 only after 7

समरे युध्यमानानामस्माकं प्रेक्षतां च सः ।
जघान रुदतीं सीतामिन्द्रजिद्रावणात्मजः ॥ ८
उद्भ्रान्तचित्तस्तां दृष्ट्वा विषण्णोऽहमरिंदम ।
तदहं भवतो वृत्तं विज्ञापयितुमागतः ॥ ९
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवः शोकमूर्छितः ।
निपपात तदा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ १०
तं भूमौ देवसंकाशं पतितं दृश्य राघवम् ।
अभिपेतुः समुत्पत्य सर्वतः कपिसत्तमाः ॥ ११
असिञ्चन्सलिलैश्चैनं पद्मोत्पलसुगन्धिभिः ।
प्रदहन्तमसह्यं च सहसाग्निमिवोत्थितम् ॥ १२
तं लक्ष्मणोऽथ बाहुभ्यां परिष्वज्य सुदुःखितः ।
उवाच राममस्वस्थं वाक्यं हेत्वर्थसंहितम् ॥ १३
शुभे वर्त्मनि तिष्ठन्तं त्वामार्य विजितेन्द्रियम् ।
अनर्थेभ्यो न शक्नोति त्रातुं धर्मो निरर्थकः ॥ १४ G B L

1570* अथ जाम्बवता सार्धं राघवान्तिकमेत्य स ।
शशंस हनुमान्वीरो यत्तदिन्द्रजिता कृतम् ।

[(l 1) B3 च (for स)]

8 V3 om 8^{ab} (cf v l 1) B3 reads in marg 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) Ś Ñ2 V1 B2–4 D8 12 13 गर्जता, Ñ1 प्रयत्नाद्, V2 B1 D1–4 य(D4 म)त्ताना, G1 समये (for समरे) D9 प्रेक्ष्यमाणानाम् —^{b}) D7 पुर, G1 3 M5 च न°, G2 M3 पुन (for च स) S Ñ2 V1 B2–4 D8 12 असिना पश्यता च(Ñ2 हि) न (B4 स°), Ñ1 V2 D3 द्वि(Ñ1 मि)षता प्रेक्षता च न (Ñ1 स ता), B1 D4 सर्वेषा च वनौकसा, D1 3 13 मिषता प्रेक्ष्य ता च न (D1 पुन) —^{c}) Ñ1 अवधीद् (for जघान) V3 om सीता —^{d}) V3 B1 D1–4 13 पापनि(V3 ᵛ∗ᵏ)श्चय (for रावणात्मज) Ñ1 B3 रावणी रघुनदन.

9 ^{a}) B1 3 4 D4 12 तद्भ्रात- (for उद्भ्रान्त-) Ś D8 -चित्तस्त्वा, B1 D4 13 -चेतनो, B4 -चित्ता ता (for -चित्तस्ता) —^{b}) Ś2 ह्यरिमर्दन, D4 [ऽ]हमरिदम.—^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 तमसा महता(D13 सहसा)च्छन्नो.

10 V3 damaged from त्वा in ^{a} up to ^{c} —^{a}) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 13 स सीता(D13 सीता तु) निहता श्रुत्वा —^{b}) G2 -कर्शित. (for -मूर्छित) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 रामो दु खेन मूर्छित —^{c}) B1 D4 स, M5 आ- (for नि-) B1 ततो (for तदा) —^{d}) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 कृत्त- (for छिन्न-) Ñ1 B3 मूढो विह्वलमानस

11 ^{a}) Ñ1 B3 दृष्ट्वा (for भूमौ) D6 भीम- (for देव-) —^{b}) D7 पतत (for पतित) S Ñ2 V1 2 B2 4 D1–3 6 8 12 13 T2 3 G3 M3 प्रेक्ष्य, B1 वीक्ष्य (for दृश्य). Ñ1 B3 D4 पतित राघवं तदा —After 11^{ab}, Ś Ñ2 V1 B2 3(marg) 4 D8 12 13 ins

1571* जग्राह लक्ष्मण शीघ्रमभिपत्य सुदु खित ।
जाम्बवान्हनुमान्मैन्दो नलो नीलश्च वानरा ।
लक्ष्मणश्च महाबाहु राममाश्वासयन्प्रभुम् ।

[(l 1) D13 तमाह (for जग्राह) Ñ2 अपसृत्य, D13 समापत्य (for अभिपत्य) Ś D8 12 अभ्युपेत्य सुदु खित (for the post half) —(l 2) D13 हनूमाञ्जाम्बवान् B2 3 D12.13 वानर (for वानरा) —G(ed) L(ed) om l 3 —(l 3) D13 आश्वासयत् Ś D8 12 न समाश्वासयन्प्रभु (for the post half)]

—^{c}) Ś D8 12 ते समेत्य, Ñ1 समुद्यम्य, B3 (sup lin also as in text) समुद्रस्य (for समुत्पत्य) —^{d}) D6 T2 3 सत्वरा (for सर्वत) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–4 8 12 13 हरि(V2 3 B1 D2–4 13 कपि)यूथपा, Ñ1 B3 कपिकुञ्जरा

12 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 सिषिचु, D7 10 11 आसिचन्, Cg t as in text (for असिञ्चन्) Ñ1 B3 D4 चैव, D2 पुन (for चैन) —^{b}) V3 damaged for -सुगन्धिभि° —^{c}) D3 असह्य त, D5 G2 M3 अनासाद्य, D9–11 Ct असह्यायं (for असह्य च) —^{d}) D6 T2 3 [उ]च्छ्रित, M3 Cg [उ]च्छ्रित, Ct as in text (for [उ]त्थितम्) V2 3 B1 D1–4 13 समिद्ध(D13 दहत)मिव पावक —For 12^{cd}, Ś Ñ V1 B2–4 D8 12 subst

1572* दह्यमान महादु खैर्महाकक्षमिवाग्निभि ।

[D12 दह्यमानैर् (for दह्यमान). Ś Ñ1 D8 12 -कक्ष्यम (for -कक्षम्)]

13 G2 reads 13 twice —^{ab}) D4 om त and ऽथ Ñ1 B3 लक्ष्मणोऽप्यथ, V2 3 B1 D1–3 13 लक्ष्मणस्त तु(V2 3 B1 च) (for त लक्ष्मणोऽथ) B1 D11 13 च (for सु-) Ñ1 B3 D4 G (ed) त(B3 स-) परिष्वज्य दु खित (G[ed]°त) (for ^{b}) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 बाहुभ्या सपरिष्वज्य सुदु खितमुवाच ह —^{cd}) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 लक्ष्मणो (for उवाच) Ñ1 अव्यग्र, Ñ2 V1 B2 4 आश्वस्त, D4 M1 2 सत्य(D4 °ऽर्थ)र्थं (for अस्वस्थ) S D8 12 वाच्य (for वाक्य). G1 transp रामम् and वाक्यं. N1 B3 D4 सर्वार्थ- (for हेत्वर्थ-) Ś V2 3 B1 D2 3 6–12 T2 3 G3 M3 5 Cm g -सयुत, D1 -समित, D13 -सविष्ट (sic), Ck t as in text (for -संहितम्)

14 ^{a}) Ñ1 V2 3 B1 D1–3 13 शुचौ (for शुभे) D4 शूरकर्मणि तिष्ठत —^{b}) Ś D8 12 त्वत्तु, B1 D4 6 M5 आर्यं, T2 3 आहुर् (for आर्य) —^{c}) Ñ1 (marg also as in text) V2 B3 (sup lin also as in text) स पापेभ्यो (for अनर्थेभ्यो) D4 अनर्थान्नहि शक्नोति

16 भूतानां स्थावराणां च जङ्गमानां च दर्शनम् ।
15 16 यथास्ति न तथा धर्मस्तेन नास्तीति मे मतिः ॥ १५
यथैव स्थावरं व्यक्तं जङ्गमं च तथाविधम् ।
नायमर्थस्तथा युक्तस्त्वद्विधो न विपद्यते ॥ १६
यद्यधर्मो भवेद्भूतो रावणो नरकं व्रजेत् ।
भवांश्च धर्मसंयुक्तो नैवं व्यसनमाप्नुयात् ॥ १७
तस्य च व्यसनाभावाद्व्यसनं च गते त्वयि ।
धर्मेणोपलभेद्धर्ममधर्मं चाप्यधर्मतः ॥ १८
यदि धर्मेण युज्येरन्नाधर्मरुचयो जनाः ।
धर्मेण चरतां धर्मस्तथा चैषां फलं भवेत् ॥ १९
यस्मादर्था विवर्धन्ते येष्वधर्मः प्रतिष्ठितः ।
क्लिश्यन्ते धर्मशीलाश्च तस्मादेतौ निरर्थकौ ॥ २०

15 ª) B4 वा (for च). —ᵇ) Ś N1 (marg. also as in text) D4.8.12 सर्वेश (for दर्शनम्). —ᶜ) Ś Ñ (Ñ1 marg. also as in text) V1 B2.4 D8.12 [अ]स्य, B1 D4 स्यान, D9 [आ]स्ते (for [अ]स्ति). D6 transp. [अ]स्ति and न. —ᵈ) V2.3 B1 D1–3.13 तेन मत्येन नास्ति म.

16 Ñ1 V2.3 B1 D1–4.13 om. 16. —ª) Ś Ñ2 V1 B2.3 D8.12 सर्वं, B4 सत्त्व (for व्यक्तं). —ᵇ) M5 यथाविध. —D5 repeats 16ᶜ–17 after 18ᵃᵇ. —ᶜ) D6 अयम (for नायम्). —D9 om. (hapl.?) 16ᵈ–17ᶜ. —ᵈ) Ś Ñ2 B2.4 D8.12 त्वद्विधेन निषेवितु, V1 B3 त्वद्विधैरभिसेवितु.

17 D9 om. 17ᵃᵇᶜ (cf. v. l. 16). D5 repeats 16ᶜ–17 after 18ᵃᵇ. —ª) Ñ2 B2.4 धर्मो (for [अ]धर्मो). D13 सत्यो (for भूतो). Ś Ñ1 V B1.3 D1–4.8.12 यदि धर्मो भवे(Ś D8.12 °च्च चे)त्सत्यो(V2.3 B1 D2.3 °त्य). —ᵇ) Ś D8.12 न भविष्यति, Ñ1 D4 निरयं व्रजेत्, Ñ2 V1 B2–4 न भवेच्चिर (for नरकं व्रजेत्). —D6 om. 17ᶜᵈ. —ᶜ) Ś D8.12 चेद्, T2.3 तु (for च). B3 D6 (both times) T2.3 G M युक्तो वै(B3 हि) (for -संयुक्तो). —ᵈ) Ś Ñ V B D1–4.8.12 [इ]ह, D6 (both times).10.11.13 T1 G2.3 Ck.t [ए]व, Cr m g as in text (for [ए]वं). D4 वचनम् (for व्यसनम्). —After 17 (r), D5 ins. 1573*.

18 ª) G2 तद् (for च). Ś Ñ (Ñ1 m. also as in text) B2–4 D4.8.12 तस्य चा(B4 वा)व्यसनं दृष्ट्वा(B4 om.). —ᵇ) D9–11 Ck.t [आ]गते, Cv r m g as in text (for गते). Ś Ñ2 B2.4 D8.12 तत्र च व्यसन तथा, Ñ1 V B1.3 D1–4.13 व्यसनेश्चा(D3.4 °रा)वृते त्वयि. —After 18ᵃᵇ, D5 repeats 16ᶜ–17 and then ins. , while D6.7.9–11 T2.3 G M ins. after 18ᵃᵇ:

1573* धर्मो भवत्यधर्मश्च परस्परविरोधिनौ ।

—ᶜ) D4 [उ]पालभेद्, T (ed.) [उ]पलभे. D13 G3 धर्मो (for धर्मम्). V2.3 B1 धर्मो हि लभतेऽधर्मम्. —ᵈ) G3 ह्यधर्मश् (for अधर्मं). Ś1 V3 B1 D1.2 अधर्मेणापि(Ś1 °प्य) धर्मता, Ś2 Ñ V1 B2–4 D3.8.12 L (ed.) अधर्मं चा-(L [ed.] वा)प्य(Ś2 D8.12 °स)धर्मता, V2 अधर्मश्चापि धर्मता, D4 धर्मं चाप्यतिधर्मता, D13 [ऽ]धर्मेणापि च धर्मवित्. —After 18, D6.7.9–11 T2.3 G M ins.:

1574* यद्यधर्मेण युज्येयुर्यत्वधर्मं प्रतिष्ठितः ।

[G2 युज्येरन्, Cv m g k.t as above (for युज्येयुर्). T1 [ ]धर्मं (sic) (for [अ]धर्मं.)]

19 V3 D9 om. 19–20ᵇ. —ª) V2 B1 D2 ये हि (for यदि). Ñ1 V2 B1 D1–3.5.13 [अ]धर्मेण (for धर्मेण). Ś1 Ñ V1.2 B2–4 D3.4.12 युज्ये(Ś1 D4 °ध्ये)युर्, Ś2 सयुक्ताम्, D8 ययुस्ते (sic), D13 युज्येत (sic), T2.3 युञ्जरन् (sic), Cv as in text (for युज्येरन्). D10.11 न विधर्मेण युज्येरन्. —After 19ª, G2 wrongly repeats the post. half of 1575* and 19ª. —ᵇ) Ś Ñ2 V1 B2–4 D4.8.12 ते(Ñ2 V1 B2–4 D4 ये) हि धर्मव्रता(B3 °परा, D4 °रता) नराः, Ñ1 V2 B1 D1–3.13 तेषु (Ñ1 तेषु, D1.2 येष्व, D13 येषु) धर्म (D2 °नश्च) सुदारुण. ❁ Cg: नाधर्मरुचयो जना, धर्मरुचय इति यावत्। द्वौ नञौ प्रकृतमर्थं गमयत इति न्यायात् ❁. —ᶜ) D5.10.11 G1.2 M1 Ct [आ]चरता, Cr m g as in text (for चरता). D10.11 चैषा (for धर्मस्). —ᵈ) M5 तदा (for तथा). D5–7 तेषा, D10.11 धर्म- (for चैषा). —For 19ᶜᵈ, Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 subst.:

1575* अधार्मिका ह्यधर्मेण फलं स्यादेवमेतयोः ।

[Ñ1 येषु तेष्वधर्मस्थित, V2 B1 D1–3.13 ये(V2 ते)षु(D13 °प)धर्मश्च (B1 before corr. in marg. °र्मोस्ति, after corr. °र्मेषु) तेष्वर्थं (for the prior half). Ś B2 D8.12 समम्, D13 एतद् (for एवम्).]

20 V3 D9 om. 20ᵃᵇ (for both, cf. v. l. 19). —ª) Ñ1 V2 B4 तस्माद्. Ś Ñ V1.2 B3 D8.12 अर्थे, B2 उच्चैर्, B4 D2.4 अर्थैर् (for अर्था). B1 D1.13 यावदर्थैर्, G3 तेऽप्यर्था हि (for यस्मादर्था). B1 हि (for वि-). —ᵇ) Ś D3.8.12 यथा, D13 तेषु (for येषु). Ś Ñ1 V2 B1 D1–4.8.12.13 सु(D4 च)दारुण (for प्रतिष्ठित). D6 ये ह्यधर्मे प्रतिष्ठिता. —ᶜ) G2 दृश्यते (sic) (for क्लिश्यन्ते). —For 20ᶜᵈ, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst.:

1576* अनर्थो येषु धर्मश्च तस्माद्धर्मो निरर्थकः ।

[Ñ2 V1.2 B2.4 अनर्थैर् (for अनर्थो). V3 B1 D4 अर्थैर्-(D4 °नर्थ)षु च धर्मश्च, B3 अनर्थर्य स्वधर्मस्यास् (for the prior half)]

वध्यन्ते पापकर्माणो यद्यधर्मेण राघव ।
वधकर्महतो धर्मः स हतः कं वधिष्यति ॥ २१
अथ वा विहितेनायं हन्यते हन्ति वा परम् ।
विधिरालिप्यते तेन न स पापेन कर्मणा ॥ २२
अदृष्टप्रतिकारेण अव्यक्तेनासता मता ।
कथं शक्यं परं प्राप्तुं धर्मेणारिविकर्शन ॥ २३
यदि सत्स्यात्सतां मुख्य नासत्स्यात्तव किंचन ।
त्वया यदीदृशं प्राप्तं तस्मात्सन्नोपपद्यते ॥ २४
अथ वा दुर्बलः क्लीबो बलं धर्मोऽनुवर्तते ।
दुर्बलो हृतमर्यादो न सेव्य इति मे मतिः ॥ २५
बलस्य यदि चेद्धर्मो गुणभूतः पराक्रमे ।
धर्ममुत्सृज्य वर्तस्व यथा धर्मे तथा बले ॥ २६
अथ चेत्सत्यवचनं धर्मः किल परंतप ।
अनृतस्त्वय्यकरुणः किं न बद्धस्त्वया पिता ॥ २७

21 [a]) Ś D8 12 वर्मं ते (sic), T2 कथ्यते (for वध्यन्ते) Ś Ñ V1 2 B D4 8 12 पुण्य, D1–3 13 वध (for पाप-) —[b]) B3 येषु (for यदि) D4 (before corr as in text) धर्मेण (for [अ]धर्मेण) Ñ1 सर्वत, D4 समता (for राघव) —[c]) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 12 13 अधर्मेण, V3 तरधर्म- (for वधकर्म-) B1 D10 11 Cr.m g k t [ऽ]धर्मं, Cv as in text (for वर्मं) G2 अधर्मेनिहतो धर्मं —[d]) D6 कि (for कं) D9 वधिष्यते Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 किं करि(D3 हनि)ष्यति

22 [a]) V3 B1 D13 विहितो नाय(B1 °न्यापु [sic]), D3 निहतेनाय, M3 [अ]पि हितेनाय (for विहितेनाय) —[b]) Ś Ñ V B D3 4 6 8–13 T2 M1 2 5 चापर (for वा परम्) —[c]) Ś Ñ V B D1–4 7–13 T2 विधाता(B1 विधात्रा, D1–3 13 वधेन, D7 9 T2 विधिना, D10 11 विधि स) लिप्यते (for विधिरा°) D4 नैव (for तेन) —[d]) Ś Ñ1 V2 B1 3 D1–4 8 12 13 त(V2 B1 D2 3 क)स्मात्, Ñ2 V1 B2 4 तथा, G (ed) यथा (for न स)

23 Note hiatus between [a] and [b] —[a]) Ś1 B1 3 4 D1 3 4 अदृष्ट (B3 4 D4 °ष्ट), Ś2 D8 12 सुदुष्ट, D13 सुदृष्ट- Ś D1 2 8 12 13 प्रतिसंस्कारो, Ñ V B D3 4 -प्रतिसंहारो(Ñ1 D4 °रे, Ñ2 V1 B2–4 °र) (for °कारेण) —[b]) G2 [अ]व्यक्तेन (subm), M3 5(to avoid hiatus) त्वव्यक्तेन (for अव्यक्तेन) T2 M5 सतासता (by transp), G3 [अ]मता तदा, Cv as in text (for [अ]मता सता) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 13 यदि पापस्य कर्मण, Ñ V1 B2 3(marg also as in Ś) D4 मन्यते(Ñ1 D4 वक्तव्य) न(Ñ2 तु) सनातन —[c]) Ñ2 V1 B2 4 G3 अथ, Cr m g k t as in text (for कथं) —[d]) Ś V1 B2–4 D8 12 [अ]रिनिसू(B2 4 °षू)दन(Ś2 °नम्), Ñ1 V2 3 B1 D1–4 13 [अ]रिवि(B1 °प्यरि, D4 °रेविं)नाशन(V3 D13 °न), Ñ2 D7 G2 3 L (ed) रिपुकर्शन(Ñ2 °सूदन, L [ed] °सूदन), D5 10 °विकर्षण(D5 °णे), D6 T2 3 °निकर्तन (for [अ]रिविकर्शन)

24 Ñ1 om 24–25^{b} V2 D1–3 13 om, B3 reads in marg 24. —[a]) Ś Ñ2 V1 2 B D4 8 12 मध्ये (for मुख्य) —[b]) Ś B1 D12 तत्र, B2 3 तसु (for तव) D4 सत्यश्रेष्ठ न संशय, G2 नासीत्सा तव किंचन (sic) —[c]) Ś Ñ2 V1 3 B1 2 4 D4 8 12 [इ]दम् (for यद्) V3 कर्म (for प्राप्त) —[d]) Ś D8 12 तस्मान्नैव, V1 3 D9–11 तस्मात्तन्न, B4 सत्तस्मान (by transp)

25 Ñ1 om 25^{ab} (cf v l 24) —[a]) Ś D8 12 13 ते, Ñ2 V B D1 3 4 चेद्, D2 [ए]न (for वा) Ś D8 दुर्लभ (for दुर्बल) Ñ2 V2 3 B3 D1–3 13 दुर्बल त्यक्त्वा (for दुर्बल क्लीबो) —[b]) B1 नाल (for बलं) D13 त्यक्त्वा (sic) (for धर्मो) V1 B4 D4 बलुषि (sic), V3 B1 धर्मेषु (for धर्मोऽनु-) B2 [ऽ]वसन्नस्त्वयि वर्तते —V3 om 25^{c}–27^{b} —[c]) Ś D8 दुर्लभो (for दुर्बलो) Ś2 D3 4 8 12 13 हत-, Ñ1 [ऽ]कृत-, M2 भिन्न- (for हृत) —[d]) D4 शोच्य (for सेव्य)

26 V3 om 26 (cf v l 25) —[a]) G1(with hiatus) इति (for यदि) Ś Ñ V1 B2 4 D8 12 वा, G2 वे (for चेद्) D4 धर्मेण(sic) (for चेद्धर्मो) V2 B1 3 D1–3 13 बले(B3 °ल) स्याद्यदि वा दर्पे(B3 धर्मो) —[b]) Ś Ñ V1 B2 4 D4 8 12 समाहित, B1 3 D1–3 13 स मानद(D2 3 13 °द), D10 11 Ck t पराक्रमै, Cm g as in text (for पराक्रमे) —[c]) D4 यो वर्तं (sic) (for वर्तस्व) —[d]) Ñ V1 2 B2–4 D4 यथा धर्मस्तथा बल

27 T1 damaged up to अथ in [a] (cf v l 1) V3 om 27^{ab} (cf v.l 25) B3 reads twice 27 (second time 27 and 28–29 in marg) —[a]) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 यदि वा (for अथ चेत्) —[b]) B1 मम धर्मं (for धर्मः किल) Ś Ñ V1 2 B(B3 both times) D1–7 8 12 13 प(B4 व)रो म(Ś D8 12 य)त, D4 प्ररोहति (for परंतप) —[c]) Ś D8 12 अनृत(Ś1 अर्थं स-) त्यज्य करुण, Ñ1 V3 B2–4(B3 both times) D4 अनृतस्त्वस्य करुणे, Ñ2 V1 2 D10 11 अनृत त्वय्यकरुणे, B1 अनृतार्थेष्वकरुण, L (ed) अनृतस्त्यक्तकरुण —[d]) D3 6 नु (for न) D4 किंसु (for किं न) D2 दृष्ट, D4 6 T2 वध्यस्, D13 G1 M5 बुद्धस्; G2 बाध्यस् (for बद्धस्) D9–11 Ct विना, Cv r m g as in text (for पिता) V2 3 B1 3 (second time) D1–3 12 पिता त्वया (by transp.) Ñ2 B2 3 (first time, orig as in text, after corr *sec m*) किं न(B2 3 नु) बुद्धिस्त्वयार्पिता. ❀ Cm अनृतमिति पाटे

2 0 / 3 29 / 1 0

यदि धर्मो भवेद्भूत अधर्मो वा परंतप ।
न स्म हत्वा मुनिं वज्री कुर्यादिज्यां शतक्रतुः ॥ २८
अधर्मसंश्रितो धर्मो विनाशयति राघव ।
सर्वमेतद्यथाकामं काकुत्स्थ कुरुते नरः ॥ २९
मम चेदं मतं तात धर्मोऽयमिति राघव ।
धर्ममूलं त्वया छिन्नं राज्यमुत्सृजता तदा ॥ ३०
अर्थेभ्यो हि विवृद्धेभ्यः संवृद्धेभ्यस्ततस्ततः ।
क्रियाः सर्वाः प्रवर्तन्ते पर्वतेभ्य इवापगाः ॥ ३१
अर्थेन हि वियुक्तस्य पुरुषस्याल्पतेजसः ।
व्युच्छिद्यन्ते क्रियाः सर्वा ग्रीष्मे कुसरितो यथा ॥ ३२
सोऽयमर्थं परित्यज्य सुखकामः सुखैधितः ।
पापमारभते कर्तुं तथा दोषः प्रवर्तते ॥ ३३

अनृत त्वयि वदन्निति शेष । , so also Cg t, Ck अनृत त्वय्यकरणे कि न वदस्त्वया विनेति सर्वत पाठः । अन्यथा न्वयोजनमेकार्थानुसारेणान्योऽपाठीत्पर (?) । , Ct 'अनृतं त्वय्यकरणे कि न वदस्त्वया विना' इति सर्वत्र पाठः पाठ इति कतकः । तीर्थस्तु अनृत त्वय्यकरण कि न वदस्त्वया पिता इति पठित्वा सत्यस्य धर्मत्वे त्वय्यभिषेकविषयमनृत वदत्रा-ऽयान्निष्कामनादकरुण पिता त्वया कि न वद इति व्याचष्टे, तदयुक्तम् । पितृवचनस्य सत्यवचनपरिपालनरूपत्वाभावात् ॐ

28 D4 om 28–32, Ñ1 V2.3 B1 D1–3 13 om 28–29 B3 reads 28 in marg (cf v l 27) Note hiatus between ᵃ and ᵇ. —ᵃ) D6 9 भूतो, G2 भूते, M2 भूतम्, Cv as in text (for भूत) Ś Ñ2 V1 B2–4 D8 12 यदि धर्मान्नवेद्(Ñ2 B2 °द्र [unmetric])तिर् ॐ Cg भूतो अधर्मो वेत्यत्र वृत्तानुरोधाय सन्ध्यभाव । , Ck t भूत अधर्म इत्यसंधिरार्ष ॐ—ᵇ) Ñ3 V1 B2–4 नाधर्मात्तु, D5 T1 G1 M5 (to avoid hiatus) ह्यधर्मो वा, Cv k t as in text (for अधर्मो वा) Ś D8 12 नाधर्मं परम तप· —ᶜ) Ñ2 मा स्म, B3 पश्य, M1.2 न स, M5 न तु (for न स्म) B4 हता (sic) (for हत्वा) T2 3 हन्यात्तु (for स्म हत्वा) B3 4 मुनीन् Ś D8 12 तस्मात्त्वा निर्बल वज्री —ᵈ) Ś D8 12 ए(Ś2 ऐ)त्य (for इज्या)

29 Ñ1 V2 3 B1 D1–4 13 om. 29 (cf v l. 28). B3 reads 29 in marg (cf v l 27). —ᵃ) D6 7 9 अधर्मं Ś D8 12 -संसृतो (for -संश्रितो) —ᶜ) G2 सद्यम् (sic) (for सर्वम्) T2 M1 2 -काल (for -कामं) —After 29, B3 ins

1577* अथ शास्त्रविदा धर्मस्त्यक्त एव न संशय ।

30 D4 om 30 (cf. v l 28) Ñ1 reads in marg 30–32 —ᵃ) D6 T2 3 तावद् (for तात). Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 L (ed) अथ चै(Ś B4 D12 °थै, L [ed] °थै)तन्(Ñ1 V3 B1 स्वर्गं, B3 चेत्त्वन्)मतं (V2 स्वर्गगत, D1–3 13 स्वर्गमन) दानं —ᶜ) Ś Ñ2 V1 B2–4 D8 12 हि तच् (B3 स-), Ñ1 V2 3 B1 D1–3 फल, D7 G1 2 तदा, Cm g k t as in text (for त्वया) D1 त्यक्त (for छिन्न) —ᵈ) Ś उत्सृज्य तत् (for उत्सृजता) Ś Ñ V B1 2 4 D1–3 7 8 12 13 G1 2 त्वया, B3 (*sup lin* also as in text) सता (for तदा) ॐ Ct अर्थमूल राज्यमुत्सृजता त्वया धर्मस्य मूलमर्थरूप छिन्नम्, अतस्त्व क्लेशवानिति, भाव. । यत्तु तीर्थेन 'अधर्मसंश्रितो धर्म· कर्तारं विनाशयति । तस्मा-द्यथाकाम तत्कालोचित्येनोभयमप्यनुष्ठेयमिदमेव यथाकाम्येनो-भयाचरणमेव धर्म इति मम मतम्' इति व्याख्यातम्, तदुप-हसनीयमेव व्युत्पन्नैरित्यलम् ॐ

31 D4 om, Ñ1 reads in marg 31 (for both cf v l. 28 and 30 respy.) —ᵃ) Ñ2 V1 B2.4 [ऽ]पि वि-, D1 वि हि (meta.), D7 9 10 11 Ct [ऽ]थ प्र (D9 वि-) (for हि वि-) T2 विवृत्तेभ्य· (for विवृद्धेभ्य.) —ᵇ) Ś Ñ V1 B2 4 D3.12 समृद्धेभ्यस्, V2 3 D2.6 7 9–11 T2.3 G1 3 M3 Cm g k.t सवृत्त(D2 9 °ते)भ्यस्, B3 D12 सद्वृत्तेभ्यस्, D1 3 संभृतेभ्यस्, Cr as in text (for संवृद्धेभ्यस्) —ᵈ) Ñ1 यथा (for इव).

32 D4 om, Ñ1 reads in marg 32 (for both cf v l 28 and 30 respy) —ᵃ) V3 B1 च, M1 2 [इ]ह (for हि) Ś Ñ V B D1 2 8 12 13 विहीनस्य, D3 विनीतस्य, D6 9–11 T1 2 विमुक्तस्य (for वियुक्तस्य). T3 विनियुक्तस्य —ᵇ) Ś D9–11 G3 -चेतस ; Ñ V B D1–3 8 12 13 -मेधसः (for -तेजसः) —ᶜ) Ś Ñ2 V1 B2 D7–12 G विच्छिद्यते, Ñ1 विनश्यति, V3 B1 प्रच्छिद्यते, D2 6 उच्छिद्यते, M2 व्याच्छिद्यंते. V2 क्रियाः सर्वा विनश्यति. —ᵈ) Ś2 D8 12 ग्रीष्मेषु सरितो. T1 कुस · · · था (moth-eaten)

33 ᵃ) D9 प्राप्तम् (for सोऽयम्) Ś Ñ2 V1 B2–4 D8 12 पुरुषोऽर्थपरित्यक्त, Ñ1 V2.3 B1 D1–3 13 T2 3 सोयमर्थ. परित्यक्त, D4 सौम्यो धर्मपरित्यक्त —V3 damaged from ᵇ up to दोष. in ᵈ —ᵇ) Ñ1 D13 -कामै (for -काम) Ś Ñ V1.2 B D1–4 8 12 13 T2.3 सुदु खित·, D5 7.9 T1 G M1 2 5 Cr k सुखे(D5 T1 Cr समे)धित., Cm g t as in text (for सुखैधित·). —ᶜ) B1 4 D7 9–11 G3 आचरते, D6 आरभ्यते, Cr g k.t as in text (for आरभते) —ᵈ) Ś1 B3 D6 9–11 G2 तदा, Ś2 V2 B1 D8 12 क्रिया-, Ñ1 D4 यदा, Ñ2 V1 B2 D1–3 13 क्षयाद्, B4 द्रष्टुर्, D7 M3 ततो, T2.3 पापाद्, M5 तेन (for तथा). B1 द्वेषो, D4 नाथो (sic) (for दोषः) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 हि (V2 B3 D4 [ऽ]पि) जायते (D13 वर्तते) (for प्रवर्तते). —After 33, M1 2 read 36

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः ।
यस्यार्थाः स पुमाँल्लोके यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥ ३४
यस्यार्थाः स च विक्रान्तो यस्यार्थाः स च बुद्धिमान् ।
यस्यार्थाः स महाभागो यस्यार्थाः स महागुणः ॥ ३५
अर्थस्यैते परित्यागे दोषाः प्रव्याहृता मया ।
राज्यमुत्सृजता वीर येन बुद्धिस्त्वया कृता ॥ ३६
यस्यार्था धर्मकामार्थास्तस्य सर्वं प्रदक्षिणम् ।
अधनेनार्थकामेन नार्थः शक्यो विचिन्वता ॥ ३७
हर्षः कामश्च दर्पश्च धर्मः क्रोधः शमो दमः ।
अर्थादेतानि सर्वाणि प्रवर्तन्ते नराधिप ॥ ३८
येषां नश्यत्ययं लोकश्चरतां धर्मचारिणाम् ।
तेऽर्थास्त्वयि न दृश्यन्ते दुर्दिनेषु यथा ग्रहाः ॥ ३९

G. 0
B. 6
L 6

---

34 Cf Pañcatantra I 3. D6 7 T2 3 Ck read Nom singular for अर्थास् in the whole stanza ❀ Cg यस्यार्थास्तस्य मित्राणीत्यादि श्लोकद्वय क्वचित्पठ्यते ❀

35 Ś Ñ V B2-4 D1 3 4 13 transp ^{ab} (including star passages) and ^{cd}. D12 reads ^{b} (preceded by 1579*) and ^{a} (followed by 1578*) after ^{cd} D6 7 T2 3 read Nom singular for अर्था in the whole stanza —^{a}) B1 क्रियावाश्च, B3 परि° (for च विक्रान्तो) D4 यस्यार्थास्ते क्रियावतो —After 35^{a}, Ñ V1 B4 D4 12 ins, Ś D8 subst for 35^{b}, V2 3 B2 3 D1 3 13 cont after 1579*, B1 cont after 1580*, D2 subst for 35^{d} and reads after 1579*

1578* यस्यार्था स च समत ।

[D1 3 13 हि (for च) V2 3 मोर्थसमत, B2 3 म पुमान्भवेत्]

—Then Ñ V1 B4 D4 cont, V2 3 B2 3 D1 3 13 ins after 35^{b}, D2 subst for 35^{c}, D12 ins before 35^{b}

1579* यस्यार्थास्तस्य सर्वार्था

[V3 धर्मार्था (for सर्वार्था)]

—^{b}) D4 सर्वार्था (for यस्यार्था) —After 35^{b}, B1 ins

1580* यस्यार्था स च विद्वान्हि

—^{c}) B4 स च (hypm) (for स) Ñ1 B3 D4 जन(Ñ1 जन, B3 कुल)श्रेष्ठो, D7 9-11 G1 2 महाबाहु(D7 °बुद्धि)र् (for महाभागो).—D13 om (hapl) 35^{d} —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1 3 4 8 12 G1 2 गुणान्वित, V3 T1 damaged, D7 9-11 गुणाधिक, Cg as in text (for महागुण) —After 35, D9 ins

1581* यदि धर्मो भवेत्तात सत्यधर्मपराक्रम ।

36 Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 read 36 and 38 after 40 Ñ1 V2 3 B1 3 D1-4 7 transp 36 and 37 (all except D7 along with 1582*) M1 2 read 36 after 33 —^{a}) T1 moth-eaten for अर्थ Ś B4 D2 8 12 ते, D1 [ए]तत्- (for [ए]ते) Ś Ñ1 B3 D8 12 परित्यागाद् (for °त्यागे) —^{b}) B3 D1 3 4 7 प्रत्याहृ(D4 °कृ)ता (for प्रव्याहृता) —^{c}) D4,5 7 उत्सृजयता Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 राजन्, D9-11 13 धीर (for वीर) —^{d}) V3 वृता, B1 स्वता (for कृता) Ś Ñ2 V1 B2-4 D8 12 न तद्बु(Ś D8 12 °द्र)द्ध तदा(B3 कथ) त्वया, D4 जयबुद्ध्या त्वया विभो

37 Ñ1 V2 3 B1 3 D1-4 7 transp 36 and 37 (all except D7 along with 1582*) Ś D8 om 37^{ab} —^{a}) B1 D2 3 5 T1 [अ]र्थो, Cg k t as in text (for [अ]र्था) Ñ1 D4 G1 3 तस्य, Cg k t as in text (for धर्म-) Ñ1 D4 -[अ]र्थो (for -[अ]र्थास्) T2 3 यस्यार्थस्तस्य कामार्थस् —^{b}) B4 D1 2 13 G2 M1 2 Cr*p gp* प्रतिष्ठित, Cr m g k t as in text (for प्रदक्षिणम्) B1 तस्य सर्वं प्रदक्षिण —^{c}) B3 अधर्मेण, D5 G1 अथ तेन (for अधनेन) —V3 damaged from 37^{d} up to अर्थै in 1582* —^{d}) V1 D9-11 Cg t नार्थं शक्य, G1(with hiatus) अर्थं शक्य V1 समाहितु (for विचिन्वता) Ś D8 12 नार्थं सत्य उपार्जि(D8 °त्यपराजि)त, Ñ B1 2,4 D4 नार्था शक्या समी(D4 °मा)हितु, V2 B3 D1-3 13 T2 3 जेतु(V2 D3 वेत्तु, B3 D2 कर्तुं, D1 चेतु) धर्मो (T2 3 धर्मो जेतुं) न शक्यते ❀ Cg अर्थं श्रेय । न शक्य न साधयितु शक्यम्। अव्ययमेतत्। "शक्यमरविन्दसुरभि" इति प्रयोगात् ❀—After 37, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 ins, while D9 ins after 37^{ab}, L (ed) cont after 1583*

1582* अर्थैरर्था निबध्यन्ते गजैरिव महागजा ।

[V3 damaged up to अर्थै D1-3 हि (for नि-) D4 अन्या निबध्यते Ñ1 D4 अपि (for इव) D1-3 13 गजैर्वन-गजा इव (for the post half)]

—After 37, D9 ins 1584*

38 Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 read 36 and 38 after 40 —^{ab}) Ś Ñ V1 B2-4 D4 8 transp हर्ष and धर्म. Ñ1 शोक, B2 काम (for क्रोध.) Ś Ñ V1 B2-4 D8 श्रुत (for शमो). Ś D8 मद (meta), G (ed) वय (for दम) D9 transp शम and दम D4 कीर्ति सुख तदा (for क्रोध शमो दम) V2 3 B1 D1-3 13 धर्म क्रोध-(V2 D3 °मश्चार्थ)श्च कामश्च हर्षो दर्प सुख(D1-3 श्रुत) तप· (D13 °पे [sic]) —^{d}) Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 न संशय· (for नराधिप) D4 वर्तंते नात्र संशय· —After 38, V1 ins 1584*

39 T1 damaged for 39^{a} —^{a}) V2 तेषाम् Ñ1 V2 D1 2 13 अर्थे ह्य(D13 स्व)य, V3 अर्थे सुख (for नश्यत्ययं)

41 41 38 त्वयि प्रव्रजिते वीर गुरोश्च वचने स्थिते ।
रक्षसापहृता भार्या प्राणैः प्रियतरा तव ॥ ४०
तदद्य विपुलं वीर दुःखमिन्द्रजिता कृतम् ।
कर्मणा व्यपनेष्यामि तस्मादुत्तिष्ठ राघव ॥ ४१

अयमनघ तवोदितः प्रियार्थं
जनकसुतानिधनं निरीक्ष्य रुष्टः ।
सहयगजरथां सराक्षसेन्द्रां
भृशमिषुभिर्विनिपातयामि लङ्काम् ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥ ७० ॥

B1 येपामर्थं· सुखं लोके, D3 येपामर्थं तपो लोकाः. —^{b}) V3 D1 चरते, B1 चरते, D3 सेवते (for चरता). B1 D3 -चारिणः Ñ1 V2 तेपा धर्मश्च नैपुणं —For 39^{ab}, Ś Ñ2 V1 B2–4 D4 8 12 L (ed) subst

1583* येनार्थेन तु लोकोऽय चरते धर्मकारणम्।

[Ś1 D4 च (for तु). Ñ2 येपामर्थेन B2 कुरुते, B3 चरति (unmetric) (for चरते) B4 D4 -कारणात्]

—Then L (ed.) cont 1582*

—^{c}) Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 13 तेनार्था(V1 न तेर्या)स्त्वयि D2 गृह्यते (for दृश्यन्ते) —^{d}) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 ग्रहा इव, D12 महाग्रहा· (for यथा ग्रहा·).—After 39, Ś Ñ V2 3 B1–3 D1–3 8 12 13 ins , while V1 ins. after 38, whereas D9 ins after 37

1584* धनमजंय काकुत्स्थ धनमूलमिदं जगत्।
विशेष नाधिगच्छामि निर्धनस्य मृतस्य च।
चण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावेव सदृशौ मम।
चण्डालस्य न गृह्णन्ति दरिद्रो न प्रयच्छति।

[(l 1) Ś2 आर्जय (for अर्जय) —(l 2) Ñ1 उभयोरंतर नास्ति (for the prior half).—V2 om (hapl.) l. 3. —(l 3) Ñ1 D8 चांडालश्च. Ś V1 D8 12 [ए]तौ (for [ए]व) D13 सदृशे (for सदृशा) V1 D13 मतौ (for मम) —(l 4) Ñ V1.3 B1 D13 चांडालस्य D8.12 च (sic) (for न). V3 B1 D9 12 13 गृह्णाति (for गृह्णन्ति) V1 3 B1 न दरिद्र (by transp)]

40 ^{a}) D1 प्रवर्जिते, G2 M2 3 Cv k प्रव्राजिते, Ct as in text (for प्रव्रजिते). G1 वीरे (for वीर) —^{b}) G1 पित्रोश्च. Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 पितर्युपरते तथा(Ś1 °व).—^{c}) D4 राक्षस- (for रक्षसा) G1 च (for [अ]प-) V3 B1 3 D4 सीता (for भार्या).—^{d}) V2 3 B1 D1–2 13 सती (for तव) Ś Ñ V1 B2–4 D4 8.12 प्राणेभ्यो(B2 °णैश्चा)पि गरीयसी —After 40, Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 read 36 and 38.

41 ^{a}) Ñ1 B3 ततो (for तद्). Ś Ñ V1 B2–4 D4 8 12 असह्य(B4 °शक्य)मिदं (for अद्य विपुलं) Ñ1 B3 D4 M5 दुःख (for वीर). V2 3 B1 D1–3 13 तवासह्यमिदं घोर —^{b}) Ñ1 B3 D4 घोरम् (for दुःखम्) G2 [अ]र्जित (for कृतम्).—^{c}) D4 कर्माणि (for कर्मणा) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 व्य(Ś D8.12 चा)पनेष्यामस्, D2 [अ]प्यपनेष्यामि.—D13 om. from 41^{d} up to मिषु in 42^{d} —After 41, Ś Ñ2 V1 B D5–12 S ins

1585* उत्तिष्ठ नरशार्दूल दीर्घबाहो दृढव्रत।
किमात्मानं महात्मान महात्मन्नावबुध्यसे।

[(l 1) Ś Ñ2 V1 B D8 12 शत(Ñ2 पद्म)पत्राक्ष (for नरशार्दूल) B4 D7 9–11 T1 धृतव्रत, G1 °व्रत (for दृढव्रत) —(l 2) Ś B2 3 (*inf lin*) कृतात्मान(Ś °त्मा च), Cr g t as in text (for महात्मान) D8 12 कृतात्मान कृतात्मा च (for the prior half) Ñ2 श्रुतात्मन्, D5 10 11 T1 M3 आत्मान, D9 आत्मना (for महात्मन्). M5 किं न (for नाव-) V1 B1 4 कृतात्मान न बुध्यसे (for the post. half) ❀ Cr m g t आत्मान परमात्मानम् ❀]

42 D13 om up to मिषु in 42^{d} (cf. v l 41) D4 om from 42 up to 71 7^{b} D8 om 42 —^{a}) B4 G1 M5 अहम् (for अयम्) Ñ1 V1 B4 विभो तव (Ñ1 om तव), V2 3 B1 तवाग्रत·, D6 T1 तवोद्यत· (for तवोदित) Ś Ñ2 D12 अहमिह च(Ñ2 अयमहमद्य)विभो (Ś2 D12 om विभो) तव प्रियार्थं, G (ed) अयमद्य विभो तव च प्रियार्थं —^{b}) T3 -तनया- (for -सुता-) B2 रोषात् (for रुष्ट·) Ś Ñ2 V1 B4 D12 समीक्ष्य रोषात्, Ñ1 V2 3 B1 3 D1–3 च स(V3 B1 भृश, D1 तन्)निरीक्ष्य (for निरीक्ष्य रुष्ट) —^{c}) V2 B1 D1–3 7 9–11 -रथगज(D1 * +)हया, V3 -रथहयगजा, B2 -हयरथगजा, D6 T3 -गजहय(by transp)रथां, T2 -गजरथहया (for -हयगजरथा). B4 सहयगजरथं सराक्षसेंद्र —^{d}) Ñ1 B3 खलु, V2 च नि- (for विनि-).

७१

रामामाश्वासयाने तु लक्ष्मणे भ्रातृवत्सले ।
निक्षिप्य गुल्मान्स्वस्थाने तत्रागच्छद्विभीषणः ॥ १
नानाप्रहरणैर्वीरैश्चतुर्भिः सचिवैर्वृतः ।
नीलाञ्जनचयाकारैर्मातंगैरिव यूथपः ॥ २
सोऽभिगम्य महात्मानं राघवं शोकलालसम् ।
वानरांश्चैव ददृशे बाष्पपर्याकुलेक्षणान् ॥ ३
राघवं च महात्मानमिक्ष्वाकुकुलनन्दनम् ।
ददर्श मोहमापन्नं लक्ष्मणस्याङ्कमाश्रितम् ॥ ४
व्रीडितं शोकसंतप्तं दृष्ट्वा रामं विभीषणः ।
अन्तर्दुःखेन दीनात्मा किमेतदिति सोऽब्रवीत् ॥ ५
विभीषणमुखं दृष्ट्वा सुग्रीवं तांश्च वानरान् ।
उवाच लक्ष्मणो वाक्यमिदं बाष्पपरिप्लुतः ॥ ६

Colophon D4 om —*Kānda name* Ñ1 B D2.13 लकाकाडे. —*Sarga name* Ś1 D8 12 रामाश्वासने(D8 रामसमाश्वासन, D12 °न)लक्ष्मणवाक्य, Ś2 Ñ2 V1 B2 4 D1 लक्ष्मणवाक्य, Ñ1 V3 B1 3 D2 9 13 रामा(D3 रावत्रा)श्वासन, L (ed) वानरापसर्पण —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D3 8 12 13 om , Ś2 V1 62 , Ñ2 D1 64 , V2 63 , B1 D9 59 , B3 58 , D3 66 , D5–7 10 11 T1 G M3 5 83 , T2 88 , T3 90 , M1 2 84 , L (ed) 61 —After colophon, D3 concludes with राम, G M1 2 with श्रीरामाय नम , M5 with श्रीरामचन्द्राय नम

71

1 D4 om 1–7^{b} (cf v l 6 70 42) —^{a}) S Ñ V B2–4 D1 6 8–12 T2 3 आश्वासमाने, G2 आख्यापयाने (sic) V3 D2 3 च (for तु) D13 रामे वाश्वास्यमाने तु ❀ Cm g t आश्वामयाने आश्वासयमाने । Cg adds आगमशासनस्यानित्यत्वान्मुगभाव ❀ —V3 om 1^{cd} —^{c}) Ś2 Ñ2 V1 B2 3 D8 12 निरीक्ष्य, V2 D1–3 अवेक्ष्य, B1 आक्षिप्य, D6 T2 3 निर्गत्य, D13 निवेश्य, Ck t as in text (for निक्षिप्य) Ñ गुल्म (for गुल्मान्) Ś V2 B1 D1–3 8 12 13 सकलान्, Ñ V1 B2 3 संस्थाप्य, D6 T2 3 स्वस्थानात्, G1 अस्थाने, M1 सस्थाने, Cg.k t as in text (for स्वस्थाने) B4 वीक्ष्य गुल्मान्समास्थाप्य —^{d}) Ñ1 B3 सम्प्राप्तोथ, V2 B1 D1–3 13 तत्र प्राप्तो, T3 प्रत्यागच्छद् (for तत्रागच्छद्)

2 D4 om 2 (cf v l 1) —^{a}) Ś D8 12 घोरै, D3 भीमै, M1 2 शूरैश् (for वीरैश्) —^{b}) D6 7 9–11 T2 3 G1 3 M5 अभिसवृत (for सचिवैर्वृत) Ś Ñ V2 3 B D1 2 8 12 13 राक्षसैरपरै(Ñ1 B3 °र्बहुभि)र्वृत , V1 D3 राक्षसै परिवारित —^{c}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 महामेघ- (for नीलाञ्जन-) V2 3 B1 D1–3 13 -निकाशै(V3 °पातै)श्च (for -चयाकारैर्) —^{d}) B4 मातग इव D7 10 11 यूथपै , G3 यूथप (for यूथप)

3 D4 om 3 (cf v l 1) —^{ab}) ❀ Cr सोऽभिगम्येति । अत्र राघवशब्दो लक्ष्मणवाची । उपरितनश्लोके रामदर्शनस्य वक्ष्यमाणत्वात् , so also Cg ❀ —^{c}) D7 9–11 G1 2 [अ]पि (for [ए]व) ❀ Cg t ददृशे ददर्श ❀ —^{d}) M1 2 बाष्पपर्याकुललोचनान् —For 3, Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 subst

1586* सोऽभिगम्य महावीर्यो राघवस्य समीपत ।
स ददर्श हरीन्दीनान्ससुग्रीवान्सलक्ष्मणान् ।

[(l 1) Ś2 Ñ2 V1 B2 4 D8 12 अभिगम्य Ś D8 महावीरो, V1 महामायो (for °वीर्यो) —(l 2) Ñ1 V2 3 B1 3 D1-3 13 ददर्श वानरान् (for स ददर्श हरीन्) S D8 12 सुग्रीवादीन् (for ससुग्रीवान्)]

—Thereafter, B3 cont 1587*

4 D4 om 4 (cf v l 1) —^{a}) Ñ1 V2 B1 3 D1–3 13 महावीर्यम् (for महात्मानम्) —^{b}) V2 D3 -बाधव, D6 13 T2 3 -वर्धन (for -नन्दनम्) —For 4^{ab}, Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 subst , while B3 cont after 1586*

1587* तत इक्ष्वाकुशार्दूल पार्थिव सचिवैर्वृतम् ।

[Ś D8 पार्थिवै]

—^{c}) G1 शोकमापन्न, G2 मोहसपन्न (for मोहमापन्न). —^{d}) D9 आगतं (for आश्रितम्) Ñ1 लक्ष्मण च महाबल

5 D4 om 5 (cf v l 1) G2 om 5–6 —^{a}) Ñ1 पीडित (for व्रीडित) D5 13 -सतप्त , D9 -सपन्न (for -सतप्त) Ś Ñ2 V1 B4 D8 12 क्लात शोकाभिसतप्त, B2 क्लात शोकातिसपन्न, B3 D1–3 T1 G1 3 M5 व्रीडित शोकसतप्त (D1 °पन्न) —^{b}) Ñ1 V2 B3 D1–3 13 प्रेक्ष्य राम, Ñ2 V1 B2 4 वीक्ष्य राम, B1 राम वीक्ष्य, G (ed) राम प्रेक्ष्य (for दृष्ट्वा राम) Ś D8 12 वीक्ष्यमाणं विभीषण —^{c}) Ś Ñ2 V1 B2–4 D8 12 दुर्मनास्तत्र(B3 °स्य) , Ñ1 अधोमुखोति- , D2 अंतर्सुखेन, D13 अधोमुखेन (for अन्तर्दुःखेन) V2 सतप्त (for दीनात्मा) —^{d}) D13 T2 3 च (for सो)

6 D4 G2 om 6 (cf v l 1 and 5 respy) —^{ab}) M5 लक्ष्मण (sic) (for सुग्रीव) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 त विषण्णमुख दृष्ट्वा ध्यानयुक्तं विभीषण —^{c}) M5 मंदम् (for वाक्यम्) D5–7 9–11 T1 G1 3 M3 Cr g t लक्ष्मणोवाच मदा(D6 मन्द)र्थम् ❀ Cr लक्ष्मणोवाच । अत्र छान्दस. सुलोप । , so also Cg t ❀ —^{d}) Ś Ñ V B D2 3 8 12 13

हतामिन्द्रजिता सीतामिह श्रुत्वैव राघवः ।
हनूमद्वचनात्सौम्य ततो मोहमुपागतः ॥ ७
कथयन्तं तु सौमित्रिं संनिवार्य विभीषणः ।
पुष्कलार्थमिदं वाक्यं विसंज्ञं राममब्रवीत् ॥ ८
मनुजेन्द्रार्तरूपेण यदुक्तस्त्वं हनूमता ।
तदयुक्तमहं मन्ये सागरस्येव शोषणम् ॥ ९
अभिप्रायं तु जानामि रावणस्य दुरात्मनः ।
सीतां प्रति महाबाहो न च घातं करिष्यति ॥ १०
याच्यमानः सुबहुशो मया हितचिकीर्षुणा ।
वैदेहीमुत्सृजस्वेति न च तत्कृतवान्वचः ॥ ११
नैव साम्ना न भेदेन न दानेन कुतो युधा ।
सा द्रष्टुमपि शक्येत नैव चान्येन केनचित् ॥ १२
वानरान्मोहयित्वा तु प्रतियातः स राक्षसः ।
चैत्यं निकुम्भिलां नाम यत्र होमं करिष्यति ॥ १३

अश्रु-, D5 भाष्प- (sic) (for बाष्प-) V3 B1 2 -परिप्लुत D1 अश्रुपूर्णमिद वच·

7 D4 om. 7^{ab} (cf. v l 1) —^{a}) B2 D9–11 (with hiatus) हता (for हताम्). Ś Ñ3 V1 B2.4 D8 12 वीर, D9–11 सीता (for सीताम्) Ñ1 B3 अथ सीतामिन्द्रजिता. —^{b}) Ś Ñ2 V1 B2.4 D8 12 सीता, Ñ1 B3 हता; V2 3 B1 D1.3.13 अथ, D2 सम्यक्, D9–11 (with hiatus) इति (for इह) V3 B1.3 तु (for [ए]व) M5 श्रुत्वैव रघुनन्दन·. —^{cd}) Ś B2.4 D8.12 एव, Ñ1 B3 D2.3 13 वीरस्, Ñ2 V1 एव, V2 3 B1 D1 वीर, T2.3 M1 2 चैव (for सौम्य) D3 T2.3 G2 उपागमत्, D6.7 9–11 G1 उपाश्रित. (for °गत) D4 हनूमद्वचन घोर त्यज मोहमुपागत.

8 ^{a}) Ñ1 B1 D1–3.13 कथया(D1 °मा)न (for °यन्तं). D6 च (for तु) —^{b}) D4 7 स निवार्य —M3 om 8^{cd}. —^{d}) Ñ1 V B D1–3 13 ससज्ञ, D4 समक्ष (for विसज्ञ). D2 13 वाक्यम् (for रामम्) Ś D8 12 अ(Ś1 स)स्वस्थमिद- (D12 °स्थ राम)मब्रवीत्

9 ^{a}) Ś2 B1 D1.8 12.13 [अ]नु-, D6 M3 [अ]थै- (for [आ]र्त-) D4 मारुतेनात्मरूपेण —^{b}) B2 D4 13 उक्त ते(B2 तु), M1–3 उक्तं च (for उक्तस्त्व) —^{c}) Ś2 D8 12 इद (for अह) —^{d}) D1 च, D2 [ए]व (for [इ]व). Ś Ñ V1 3 B D1–4 8.12 13 सक्षय, V2 om. (for शोषणम्)

10 ^{a}) V3 न, B1 D13 वि-, D1 2 हि, D6 च (for तु) —^{b}) M5 रावणेस्तु —V3 damaged for ° —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 न स ता (B1 D13 सीता, D4 सती) घातयिष्यति, T2 3 न सीता घा(T2 शा)तयिष्यति

11 ^{a}) M3 तु (for सु-) —For 11^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1588* याच्यमान स हि मया वाक्यैर्धर्मार्थसहितैः ।

[Ñ1 D4 युध्य(D4 उच्य)मानो Ñ1 V2 3 B1 D1–4 13 हितार्थं तु (Ñ1 D4 हि), Ñ2 स हि तया (sic) (for स हि मया) V2 -[अ]नु- (for -[अ]थ-) D1 -कोविदै (for सहितै) Ñ1 B3(marg also as above) D4 वांधवैर्धर्मसयुत (B3 °हितै) (for the post half)]

—^{cd}) D6 reads ^{d} (except न) in marg D1 स (for च) Ñ1 कुरुते, B3 रोचते (for कृतवान्) V2 तदा (for वच) Ś Ñ2 V1 B2.4 D8 12 13 न च (V1 तद्, B2 4 स) वाक्य चकार स·(B3 D13 ह) (for ^{d}). D4 सीतामुत्सृज्यमायेति स्वेन तत्कुरुत वच (sic)

12 ^{ab}) V3 समान-, B3 दानेन (for साम्ना न) Ñ1 B3 मानेन, D2 3 न दानेन, G2 निदानेन (for न भेदेन) Ñ1 B3 G2 भेदेन (for दानेन). Ś Ñ2 V B1 2 D1 4 7–12 M3 दानेन न भेदेन (by transp), D13 दाने ~ * * * *. Ś B2 D8 12 गतायुधा, Ñ2 B3 4 D4 कुतो (B4 कथ) युधि, B1(marg., before corr as in text) कुतोन्यथा, D6 T3 G3 कुतो यथा, D9 न चान्यथा, T2 कुतो· · (lacuna), Cr g k t as in text (for कुतो युधा) D2.3 नैव भेदे (D3 भेदेन न) कुतो युधा (for ^{b}) —^{c}) T2.3 शक्यैव (for शक्येत) —^{d}) M1 2 चैव (by transp) (for [ए]व च). —For 12^{cd}, Ś Ñ2 V1 B2–4 D8.12 subst

1589* शक्या सा द्रष्टुमन्येन राक्षसेन नरर्षभ ।
[Ś1 स्प्रष्टुम् (for द्रष्टुम्).],

while Ñ1 V2 3 B1 D1–4 13 subst

1590* अनिरस्तेन वैदेही शक्या मोक्तु हि संयुगे ।

[V3 damaged after वे up to सग्राम in l 1 of 1592* Ñ1 D4 पापेन (for वैदेही). V2 न B1 च (for हि) Ñ1 नैव शक्याभिवीक्षितु, D4 नैव शक्यो हि सयुगे (for the post half)]

—After 12, K (ed [within brackets]) ins 1591*

13 ^{b}) D5 T1 प्रयातो रक्षसाधम, G2 M1.2 प्रयात स च (G2 तु) राक्षस . —After 13^{ab}, D9–11 ins., while K (ed [within brackets]) ins after 12

1591* मायामयीं महाबाहो तां विद्धि जनकात्मजाम् ।

—^{c}) T2 lacuna, T3 चैत्यो, Ck t as in text (for चैत्य) D6 G2 निकुमिला(G2 °ल) D9–11 अथ (for नाम) —^{d}) D9–11 प्राप्य (for यत्र) —For 13, Ś Ñ V B D1–4.8 12 13 subst.

1592* यदा तु खलु सग्राममुपयास्यति रावणि· ।
चैत्य निकुम्भिला नाम तत्र गत्वा प्रतिष्ठते ।

[(l 1) V3 damaged up to सग्राम (cf v l 1590*). D4 सदा तु, D13 मुधा तु (for यदा तु) Ś D8 12 स हि (for

हुतवानुपयातो हि देवैरपि सवासवैः ।
दुराधर्षो भवत्येष संग्रामे रावणात्मजः ॥ १४
तेन मोहयता नूनमेषा माया प्रयोजिता ।
विघ्नमन्विच्छता तात वानराणां पराक्रमे ।
ससैन्यास्तत्र गच्छामो यावत्तन्न समाप्यते ॥ १५
त्यजेमं नरशार्दूल मिथ्यासंतापमागतम् ।
सीदते हि बलं सर्वं दृष्ट्वा त्वां शोककर्शितम् ॥ १६

G B L

खलु) B4 सग्रामम् (for मग्रामम्) V2 3 B1 D2 3 13 उपयाति स, B4 अनुयास्यति, D1 उपयास्यत्स (for उपयास्यति) —(l 2) Ś1 Ñ2 V1 B2 4 D4 चैत्यो (for चैत्य) Ś2 निकुभिला, Ñ1 V2 B1 D13 निकुभिला, D4 निकुभिलो (for निकुम्भिला) Ñ1 प्राप्य (for नाम) V2 3 B4 हत्वा, B1 2 कुत्वा, D1–3 हुत्वा (for गत्वा) Ś D8 12 प्रतिष्ठित, V2 D13 प्रतिष्ठति, B4 प्रवर्तते (for प्रतिष्ठते). Ñ1 B3 D4 वटे तत्र(B3 marg also तत्र हत्वा) प्रतिष्ठित (for the post half)]

14 a) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 हुत्वाग्निम् (for हुतवान्) B4 वै, D12 यो (for हि) Ñ1 V2 हुतवानग्निहोत्रिभ्यो (V2 °त्र तु), V3 B1 D1–3 13 स हुते वै (D1 तु) हुताशे तु (D3 च), B3 D4 कृतवानग्निहोत्रं वै, T2 3 स हुतेन हुताशेन —b) D7 सर्वैर् (for देवैर्) B3 तत्र (for अपि) T3 सवानरै —c) M2 दुरासदो D5 T1 M3 [ए]व (for [ए]ष) —For 14cd, Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 subst , while B3 (marg) cont after 1594*

1593* अधर्षणीयो भवति संग्रामे स हि राक्षसः ।

[Ś B3 D8 12 अदर्शनीयो],

whereas Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 13 subst for 14cd

1594* भवत्यधृष्य संग्रामे बलवान्रावणात्मजः ।

[D1 [अ]दृश्य (for [अ]धृष्य) Ñ1 V2 D4 भवेदजेय संग्रामे, B3 देवैरजेय संग्रामे (marg also रभवत्यदृश्यो) (for the prior half)]

—Then D3 cont only l 3 and 7 of 1596*

15 D3 om 15a–d —a) Ś Ñ V1 2 B2 3(marg) 4 D4 8 12 सीता घातयता नूनम्(D4 तेन) —b) D4 ह्येषा (for एषा) Ś Ñ2 V1 B2 3(m) 4 D4 8 12 प्रदर्शिता, Ñ1 V2 प्रवर्तिता, D5 T प्रचोदिता, Ck t as in text (for प्रयोजिता) —For 15ab, V3 B1 D1 2 13 subst , B3 ins after 15ab

1595* तेन हव्यनिमित्तार्थं नूनं माया प्रवर्तिता ।

[V3 damaged for 1595* except तेन ह B3 -निमित्तं तु (for °त्तार्थं) B1 प्रतिष्ठिता, D1 विनिर्मिता (for प्रवर्तिता)]

—V1 om (hapl) from 15c (up to l 3 of 1596* —c) G1 आचरता, Cg k t as in text (for अन्विच्छता) Ñ V2 3 B1–3 D1 2 4–6 9–11 13 T1 G1 2 M3 तत्र, B4 G3 तेन (for तात) —d) D1 पराक्रमात् , D4 M1 2 पराक्रमैः — After 15cd, Ś Ñ V2 3 B D1 2 4 8 12,13 ins , while V1 ins after 15ab, D3 cont only l 3 and 7 after 1594*

(V1 D3 both owing to om), L (ed) subst l. 1 for 15ab and reads after 15cd, G (ed) ins. l 7 only after 15cd

1596* तदग्नि होष्यता तेन नूनं माया प्रदर्शिता ।
सुग्रीवस्य च सैन्यानां लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
जयविघ्नकरी तेन माया सा संप्रदर्शिता ।
तवाभ्युद्यतसैन्यस्य सीताविजयकाङ्क्षिणः ।
नैराश्यमुपनेतुं सा तव माया प्रदर्शिता । [5]
कर्मणस्तस्य सिद्ध्यर्थमुपाय संप्रदर्शितः ।
निकुम्भिलायां काकुत्स्थ स जुहोति न संशयः ।

[V1 om l 1–3 V2 3 B1 D1 2 13 om. l 1 —(l 1) Ñ B2–4 D4 तम् (for तद्) Ś D8 [अ]नेन, B2 तत्र (for तेन) —(l 2) V2 3 B1 D1 2 13 तव सुग्रीव- (for सुग्रीवस्य च) —(l 3) V3 B1 यशो-, B4 जये (for जय-) Ñ1 D4 मायैषा, V2 3 B1 D1–3 सा माया (by transp), D13 मायेयं (for माया सा) V3 B1 सप्रयोजिता, D2 संप्रवर्तिता, D4 13 सा प्र° (for संप्रदर्शिता) —B3 om l 4–6 Ñ B4 D4 transp l 4 and l 5 —(l 4) Ñ2 ततो, B4 D1 तदा (for तव) Ś D13 [अ]भ्युद्यत-, V2 3 B1 D2 13 [अ]भ्युदि(V2 °त्र)त-, D1 [अ]भ्युच्छ्रित- (for [अ]भ्युद्यत-) —Ś V1 B2 D8 12 om l 5 V2 transp l 5 and l 6 —(l 5) D1 missing from तु up to पाय in l. 6 V3 B1 अपनेतुं (for उपनेतुं) Ñ D4 तेन, B4 नून (for तव) V3 च दर्शिता (for प्रदर्शिता) —V3 B1 3 D2 13 om l 6 —(l 6) D8 तत (for तस्य) —(l 7) B4 स निकुम्भिलायां (hypm) Ñ1 सञ्जुहोति, Ñ2 D1 जुहोति स (by transp), V2 जुहोति च, B4 जुहोतीति, D2 3 13 जुहोति हि (for स जुहोति)]

—V3 om 15e – 16b —e) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 सबलास् (for ससैन्यास्) B1 यास्यामो (for गच्छामो) —f) Ś D8 12 तेन, D5 13 त न, D9 स + (for तन्न) B4 समानयेत् (for समाप्यते)

16 V3 om 16ab (cf v l 15) —a) Ś Ñ1 B1 D1–3 8–12 M1 2 त्यजैनं, V2 त्यजेश (for त्यजेमं). —b) Ñ1 B3 D4 आत्मनः (for आगतम्) —G2 om 16cd —c) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 सीदत्येतद् , V2 युज्यते हि, V3 D1–3 13 मुह्यते हि, B1 मुह्येरन्हि (for सीदते हि) V2 3 D1 2 कृत्स्नं (for सर्वं) Ñ1 B3 D4 सीदते मे मनः शोकात् ❀ Ck t सीदते सीदति ❀ —d) Ñ1 V2 3 B1 3 4 D2–4 13 त्वां दृष्ट्वा (by transp), Ñ2 V1 त्वा दृष्ट्वा, D1 8 दृष्ट्वा त्वा (for दृष्ट्वा त्वां) Ś B2 D8 12 शोकमागतं, Ñ2 V1

इह त्वं स्वस्थहृदयस्तिष्ठ सत्त्वसमुच्छ्रितः ।
लक्ष्मणं प्रेषयास्माभिः सह सैन्यानुकर्षिभिः ॥ १७
एष तं नरशार्दूलो रावणिं निशितैः शरैः ।
त्याजयिष्यति तत्कर्म ततो वध्यो भविष्यति ॥ १८
तस्यैते निशितास्तीक्ष्णाः पत्रिपत्राङ्गवाजिनः ।
पतत्रिण इवासौम्याः शराः पास्यन्ति शोणितम् ॥ १९
तत्संदिश महाबाहो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
राक्षसस्य विनाशाय वज्रं वज्रधरो यथा ॥ २०

मनुजवर न कालविप्रकर्षो
रिपुनिधनं प्रति यत्क्षमोऽद्य कर्तुम् ।
त्वमतिसृज रिपोर्वधाय वाणी-
मसुरपुरोन्मथने यथा महेन्द्रः ॥ २१
समाप्तकर्मा हि स राक्षसेन्द्रो
भवत्यदृश्यः समरे सुरासुरैः ।
युयुत्सता तेन समाप्तकर्मणा
भवेत्सुराणामपि संशयो महान् ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥ ७१ ॥

B4 °पीडित, B1 D4-7 °कर्षित, G1 °लालस, Ck t as in text (for शोककर्शितम्)

17 a) B3 D1 इहस्थ, D2 इहैव, D9 इति त्व (for इह त्वं) B1 सुस्थ- (for स्वस्थ) D10 हृदय —b) Ñ1 B3 D4 तिष्ठ त्व(Ñ1 °त्व) पुरुषर्षभ (Ñ1 °भ), V2 3 B1 D1-3 तिष्ठत्वारि(V3 °ह्यसुर)विनाश(B1 निसूद)न, D9 तिष्ठ सत्त्वमुपस्थितः, D13 निश्चलारिविदारण —For 17ab, Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 subst

1597* इहस्थस्त्वं महाबाहो स्वस्थो भवितुमर्हसि ।

[Ś D8 12 इहास्तस्या (for इहस्थस्त्वं) V1 B2 4 सुस्था (for स्वस्थो) Ś D8 12 अर्हति]

—c) Ś D8 12 प्रेषयामास (for °स्माभि) —d) G1 -[अ]नुवर्तिभिः (for -[अ]नुकर्षिभिः) D3 सह सैन्यैः प्रकर्शिभि

18 a) Ś Ñ2 V1 B4 D8 12 13 ते (for तं) B3 D4-6 13 -शार्दूल, T1 -शार्दूल (sic) (for शार्दूलो) —b) D4 13 रावण (sic) (for रावणिं) —T1 damaged from 18c up to निशितास्ती in 19a. —c) G (ed.) सत्कर्मा (for तत्कर्म) —d) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 प्राणानिष्टांश्च(V3 °ष्ट च) मयुगे ※ Cr ततो वध्यो भविष्यतीति पाठ. ※

19 I1 damaged up to निशितास्ती in 19a (cf v l 18) —a) B1 D1 3 13 G2 तस्य ते, D2 एतस्य (for तस्यैते) D13 बाणा (for तीक्ष्णा) —b) Ñ1 V2 बर्हि- (for पत्रि-). D7 M1 -वाजिता, Cm g t as in text (for -वाजिन) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 पत्रिणो रुक्म(Ś D8 12 रक्त, B2 कक) भूषणा (V1 °षिता), V3 B1 D1-4 13 T2 3 स(D1-3 13 सु)पत्रा (D4 ते शरा) रुक्मासस, B3 सपत्रा कंकराजिन, D6 T1 कंकपत्रागवाजिता ※ Cm पत्रिपत्राङ्गवाजिता इति पाठे पत्रिणा पत्ररूपाङ्गे सञ्जातवेगा ※—cd) D3 G1 [आ]साय (for [अ]सौम्या.) D4 पत्रिण इव सौम्यानि (For c) D3 बाणा, G1 घोर (for शरा) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 विपासिता इव नगा पास्यति युधि(Ñ2 V1 B2 4 हृदि) शोणित.

20 a) Ś Ñ V2 3 B1-3 D1.2 8 12 13 तदादिश, B4 तमादिश, D4 आदिदेश (sic), D5 तत्सदिश्य, D6 7 I2 3 G2 3 M त संदिश(D6 G3 °श्य), Ct as in text (for तत्संदिश) Ś Ñ2 V1 B2 3 D8 12 महाबाहु (for °बाहो) —b) D11 शुभलक्षण —c) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1-3 8 12 13 रक्षसस्य नाशाय, D4 वधाय रावणेरस्य —For 20cd, Ñ1 B3 subst, Ś D8 12 13 ins after 20

1598* वधाय रावणेस्तस्य महास्माभिररिंदम ।

[Ñ1 स्य (for तस्य) Ś1 महात्माभिर् (for महास्माभिर्)]

21 a) Ś D8 12 न तु जयरणकालविप्रकर्षो, D4 मनुजवर न च कालविप्रकर्षो —b) I1 damaged from निधनं up to राक्षसे in 22a D6 न (for यत्). Ś Ñ2 V2 3 B2-4 D1-3 5 14 13 परि(V2 B3 D13 प्रति)मार्गता क्षम (Ś1 B2 3 D2 3 °मो) न (D13 ते), Ñ1 प्रतिमार्गतः क्षमस्तैः, V1 हि मार्गता क्षमो नः, B1 परमाहुतौ क्षम न, D4 प्रतिमार्गता ह्यमत्त (for प्रति यत्क्षमोऽद्य कर्तुम्). ※ Ck. रिपुनिधन प्रति अद्य कर्तुं यत्कर्म। छन्दसो लिङ्गव्यत्ययः ※ —c) Ś D8 12 वद विसृज, Ñ1 V2 3 B1 D13 तदभि°, Ñ2 V1 B2 4 D1-3 तदति°, B3 तमभि° (for त्वमतिसृज) Ś Ñ1 D8 12 I2 3 बाणान्, D3 वाहिनीम्, D7.13 बाणम्, D9-11 Ct वज्रं (for वाणीम्) D4 अयमभिसृजति रिपोर्वधाय बाणान् —d) Ñ1 [अ]मरेंद्र., D6 T2 3 सुरेंद्र, Ct as in text (for महेन्द्रः) Ś D8 12 असुरवरस्य वधे यथा महेंद्र., Ñ2 V1 B4 असुरवरस्य वधाय वै यथेंद्र, V2 3 B1 D1-3 असुरवरो(V2 °धो)न्मथाय वै यथें(V2 B1 °थनाय यथा महें)द्र, B2 असुरबलस्य वधाय यथा महेंद्र, B3 असुरसुरोन्मथने यथा सुरेंद्रः, D1 9-11 दिविज(D4 [marg]तीव्रान्)रिपु(D9 °पोर्) मथने यथा महें(D4 नरे)द्र, D7 G1 M3 अमररिपोर्मथने यथा महें(D7 °थामरे)द्र, D13 असुरबलस्य च यथामरेंद्र.

22 I1 damaged up to राक्षसे (cf v l 21) —a) Ś Ñ V1 B2 4 D4 6 8 12 T2 3 स हि (by transp); G2 यदि (for हि स) Ś D8 12 नैर्ऋतो भवेद्, Ñ1 B3 D4

७२

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवः शोककर्शितः ।
नोपधारयते व्यक्तं यदुक्तं तेन रक्षसा ॥ १
ततो धैर्यमवष्टभ्य रामः परपुरंजयः ।
विभीषणमुपासीनमुवाच कपिसंनिधौ ॥ २
नैर्ऋताधिपते वाक्यं यदुक्तं ते विभीषण ।
भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामि ब्रूहि यत्ते विवक्षितम् ॥ ३
राघवस्य वचः श्रुत्वा वाक्यं वाक्यविशारदः ।
यत्तत्पुनरिदं वाक्यं बभाषे स विभीषणः ॥ ४
यथाज्ञप्तं महाबाहो त्वया गुल्मनिवेशनम् ।
तत्तथानुष्ठितं वीर त्वद्वाक्यसमनन्तरम् ॥ ५
तान्यनीकानि सर्वाणि विभक्तानि समन्ततः ।
विन्यस्ता यूथपाश्चैव यथान्यायं विभागशः ॥ ६
भूयस्तु मम विज्ञाप्यं तच्छृणुष्व महायशः ।
त्वय्यकारणसंतप्ते संतप्तहृदया वयम् ॥ ७

G
B
L

रावणात्मजो, Ñ2 V1 2 B2 4 D1–3 9–11 13 राक्षसर्षभो, V3 B1 राक्षस प्रभो, M3 राक्षसाधिपो (for राक्षसेन्द्रो) —[b]) Ś D8.12 असह्य (D12 °स्य) वीर्यं, Ñ V1 B2–4 D4 भवेदसह्य (V1 B3 4 °शक्य), V2 D1–3 13 भवत्यसह्य, V3 B1 D6 भवत्यधृष्य', G (ed) भवेदधृष्य (for भवत्यदृश्य) Ś Ñ V B2–4 D1 3 4 8 12 सुदुर्जय (for सुरासुरै) B1 D2 13 समरेषु दुर्जय —[c]) Ñ1 D6 7 T2 3 G1 3 युयुत्सुना, D1 2 युयुत्सता (sic), D4 युयुत्सवास् (for युयुत्सता). —[d]) Ś Ñ B2 4 D4 8 12 सक्षयो, V2 सभ्रमो (for सशयो)

Colophon —*Kānda name* Ñ V3 B D2 4 13 लंका-कांडे —*Sarga name* Ś Ñ V1 B2 4 D4 8 12 विभीषण-वाक्य, V2 D1–3 13 रामाश्वासन, V3 B1 विभीषणेन रामाश्वा-सन, B3 इन्द्रजिद्वधे विभीषणवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 V1 63, Ñ2 D1 65, V2 64, B1 D9 60, B3 59, D3 67, D5–7 10 11 T1 G M3 5 84, T2 89, T3 91, M1.2 85, L (ed) 62 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 श्रीरामाय नम, M5 श्रीराम-चन्द्राय नम

72

1 [a]) Ñ1 रामश् (for श्रुत्वा) —[b]) D5–7 शोककर्षित Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 चिंता (D4 राम) शोकपरिप्लु-(D13 °क्लु) त —[c]) Ś Ñ V B D4 8 12 नाव (Ñ2 V1 B1 4 नोप) धारितवान्पु (B3 D4 °न्स) वं (B1 °न्वाक्य) —[d]) D4 यथोक्त (for यदुक्त)

2 G (ed.) om 2[ab]. Ñ1 reads 2[ab] in marg —[a]) D6 तथा (for ततो) D3 धियम् (for धैर्यम्) Ś Ñ1 V1 3 B1 3 D1–4 8 12 13 अवस्थाप्य, V2 समास्थाय (for अवष्टभ्य). B4 ततो वै धर्ममास्थाप्य —[cd]) Ś Ñ2 V B D1–4.8 12 13 वदतां वर (for कपिसंनिधौ) Ñ1 अथाब्रवी-न्मदमद विभीषणमिदं वच

3 [a]) Ś D1 5 6 8 11 12 T3 M2 नैर्ऋताधिपतेर् V2 B1 D1–4 13 वीर (for वाक्य) —[b]) G3 च, M1 2 मे (for ते). Ś V1.3 B2 4 D8 12 13 किं त्वयोक्त, Ñ2 D1–3 त्वयोक्त किं (Ñ2 यद्), V2 B1 D4 यत्त्वयोक्त (for यदुक्त ते) Ñ1 B3 G (ed) यत्त्वयोक्त महामते (Ñ1 °द्भुत, G [ed] °द्युते) —After 3[ab], Ś Ñ1 B2 3 D8 12 13 ins

1599* व्याकुलत्वाद्धि चित्तस्य न श्रुतं ते वचो मया।
[B2 मम (for मया)]

—[c]) V2 B1 D2 3 13 पुनस् (for भूयस्) —[d]) V2 D1–3 13 वद यत्ते, B1 D4 वचनं ते, G1 यदुक्तं ते, G (ed) ब्रूहि यन्मे (for ब्रूहि यत्ते) Ñ1 समीहित, B3 समीरित, D4 समाहित, M5 चिकीर्षित (for विवक्षितम्)

4 [ab]) G1 damaged up to वच Ñ2 V2 B1 D1–4 13 तु त (D4 य) द् (for वच) and वाक्य श्रुत्वा (by transp) (for श्रुत्वा वाक्य) D3 -विदां वर (for -विशारद) Ś Ñ1 V1 3 B2–4 D8 12 सु (Ñ1 B2 4 स) दीन-वदुदाहृत —G2 om 4[cd] —[c]) Ś D8 12 यत्स, Ñ V1 3 B2–4 यत्नात्, V2 D13 यत, B1 D4 तत, T2 3 राम (for यत्तत्) —[d]) V1 3 स बभाषे (by transp), B1 D4 उवाच स, B3 D9–11 बभाषेथ ❀ Cv यत्तत्पुनरिदं वाक्य बभाषे स विभीषण इति। यत्तत्प्रथम वाक्यमिदं वाक्य पुनर्बभाषे।, so also Cr g ❀

5 [a]) T2 3 यद् (for यथा) —[b]) D1 तथा, M1 2 यथा (for त्वया) D1 -निवेशित (for -निवेशनम्) —[c]) Ñ1 B3 D4 13 तन्मया, D5 तत्तदा (for तत्तथा) Ś1 तु कृत, Ś2 सुस्थितं, B3 M1 2 [अ]नुकृत, D8 12 तु स्थित, G (ed) हि कृत (for [अ]नुष्ठित) —[d]) B3 4 D2 3 M2 तद् (for त्वद्-) Ś2 B3 D1 4 6 8 -वाक्य (for -वाक्य-)

6 G1 damaged up to विभक्ता in [b] —[a]) Ś Ñ V1 B2 4 D4 8 12 स्थानि, V2 B1 3 D1–3 13 सेना (for तानि) —[c]) Ñ1 B3 D4 यूथप (D4 °पा) श्रेष्ठा (for °पाश्चैव) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 न्य (B1 D1 स्य) स्ताश्च यूथप-(B4 °पा) श्रेष्ठा —[d]) Ś1 D5 7 11 T2 3 यथान्यायं (for °न्याय)

7 [a]) Ñ1 D4 12 त्व, V1 B1 च, B3 तन् (for तु) D1 मम विज्ञप्तं, D4 समभिज्ञाप्य (for मम विज्ञाप्य)

8 8 8 त्यज राजन्निमं शोकं मिथ्यासंतापमागतम् ।
तदियं त्यज्यतां चिन्ता शत्रुहर्षविवर्धनी ॥ ८
उद्यमः क्रियतां वीर हर्षः समुपसेव्यताम् ।
प्राप्तव्या यदि ते सीता हन्तव्याश्च निशाचराः ॥ ९
रघुनन्दन वक्ष्यामि श्रूयतां मे हितं वचः ।
साध्वयं यातु सौमित्रिर्बलेन महता वृतः ।
निकुम्भिलायां संप्राप्य हन्तुं रावणिमाहवे ॥ १०
धनुर्मण्डलनिर्मुक्तैराशीविषविषोपमैः ।
शरैर्हन्तुं महेष्वासो रावणिं समितिंजयः ॥ ११
तेन वीरेण तपसा वरदानात्स्वयंभुवः ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरः प्राप्तं कामगाश्च तुरंगमाः ॥ १२

—^{b}) D7 9 10 महाप्रभो, D11 °मुने (for °यश) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 श्रोतुमर्हं(B4 °मिच्छ)सि राघव, Ñ1 B3 D13 तत्त्वं श्रोतुमिहार्हसि, V2 B1 D1–4 त्वमिद(D4 तत्तत्त्व) श्रोतुमर्हं(D1 °मिच्छ)सि —^{c}) V2 B1 D1–3 13 तप्ते हि (for -सतप्ते) Ś D8 12 त्वत्मतापनिमित्त हि. —^{d}) Ś2 D8 मताप-, T2 सुनप्त (for मतप्त). Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D8 12 -हृदयो ह्यह(Ś1 B2 °य) (for हृदया वयम्)

8 ^{a}) D4 राम (for राजन्) V2 D4 इद (for इम) —^{b}) D1 ते श्रुतिम् (for -सतापम्) Ñ1 V2 B1 D2 3 13 मिथ्या श्रुतिमुपा(Ñ1 °मिहा)गत, B3 D4 मिथ्याश्रोत्रमिहागत, D6 T1 मिथ्यासतापकारित ❁ Cg सन्ताप सन्ताप च। मिथ्येति शोकसन्तापयोर्विशेषणम्। सन्ताप शोककार्यमिति तयोर्भिदा।, Ct मिथ्यासन्ताप तन्मूल शोकम् ❁

—For 8^{ab}, Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 subst

1600* त्यज्यता तदिद दैन्यं वृथा शोकनिबन्धनम्।

[B4 -विवर्धन (for -निबन्धनम्)]

—Thereafter, they cont , while Ñ1 V2 B3 D1–4 13 ins. after 8^{ab}

1601* मायया यत्कृत तेन तत्ते श्रोत्रमुपागतम्।

[B2 3 D2 3 13 तत्कृत, D4 मत्कृत (for यत्कृत) V3 damaged from तत्ते up to शत्रु (see var) in 8^{d}. B2 न (for तत्) Ñ V1 श्रोतुम् (for श्रोत्रम्). D4 इहागत Ñ1 (marg also) V2 रक्षसा च(Ñ1 सु-) दुरात्मना, B3 G (ed) यत्ते हनूमता (G [ed]°त) श्रुत, D1–3 13 राक्षसेन दुरात्मना (for the post half)]

—B1 reads 8^{cd} twice —^{c}) B3 (before corr) D10 11 G2 3 यदिय, B4 तदिद, D5 T1.2 M1 2 तदीया (for तदिय) D6 चिता (for चिन्ता) D9 यदि सत्यज्यते चिता —G1 (partly) damaged for ^{d}. —^{d}) Ñ1 B3 -प्रदायिका, V2 B1 (both times) D1–4 13 -प्रदायिनी, D5.6 10 G2 3 M -विवर्धिनी (for विवर्धनी) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 शत्रु(V3 damaged)पक्षप्रह(V1 °क)र्षि(V3 °र्ष)णी

9 ^{b}) D2 6 T2 3 समुपप(D2 °पा)द्यता (for °सेव्यताम्) B3 हर्षयन्सर्वसैनिकान् —^{c}) Ś1 द्रष्टव्या (for प्राप्तव्या) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 वैदेही, D13 वा सीता (for ते सीता) —^{d}) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 हन्तव्यो यदि रावण , Ñ1 V2 B1 3 D1–4 13 हन्तव्यो यदि ते(Ñ1 D13 यदि वा, B3 वा यदि) रिपु

10 ^{b}) D5 ते (for मे) —For 10^{ab}, Ś Ñ V B D1–4.8.12 13 subst

1602* रोचना ते महाबाहो मद्वाक्यमिदमूर्जितम्।

[Ś B4 D8 12 तन् (for ते) B1 इममूर्जित, D4 च हित प्रभो (for इदमूर्जितम्)]

—D8 om 10^{c} – 11^{b} V3 damaged for 10^{cd} —^{c}) Ś D12 साधु स-, Ñ1 (m also) याचेय, B3 सार्धं मे (for सा-वय) D11 याति (for यातु) D4 सार्धमायातु मे सौमित्रिर् (hypm) —^{d}) Ś Ñ2 V1 B2 4 D12 दुर्मतेस्तस्य रक्षस , V2 B1 D1–3 13 महात्मा(D13 महात्मा)सिनंरोत्तम (B1 D3 °म) —M3 om 10^{c} – 13^{b} —^{e}) Ś Ñ2 B4 D12 प्राप्तस्य, Ñ1 B3 D4 7 10 11 G2 सप्राप्त (for संप्राप्य) V1 3 निकुम्भिलामथाप्तस्य, B2 निकुम्भिला मया तस्य. —^{f}) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D12 शा(Ś D12 ग्र)सनाय दुरात्मन , Ñ1 B3 D4 सप्रेरयतु(D4 °यितु) रावणि —For 10^{ef}, V2 B1 D1–3 13 G(ed) subst

1603* निकुम्भिला महाबाहो निहन्तु रावणात्मजम्।

[G (ed) महेष्वासो (for महाबाहो)]

11 M3 om 11 , D8 om 11^{ab} (for both cf v l 10) —^{a}) Ś B2 D12 धनुर्मुक्तैर्व्यवच्छिन्नैर्, Ñ1 V1.3 B3 D13 सु(B3 स)विभक्ताव्य(D13 °न)वच्छिन्नैर्, Ñ2 V2 B1 D2–4 सु(V2 B1 स)विभक्तैरवि(D2 °व)च्छिन्नैर्, B4 एष शक्तो व्यवच्छिन्नैर्, D1 सुविभक्तात्र विच्छिन्नैर् —^{b}) Ñ2 तीक्ष्णैराशी-, V2 B1 D4 9 T3 M1 2 शरैराशी-, G1 घोरैराशी-, M5 शितैराशी- (for आशीविष-) —T3 om 11^{c} – 12 D10.11 om. 11^{cd}. G3 damaged for 11^{cd} except शरै —^{c}) D4 बाणैर्, M1 2 शितैर् (for शरैर्) B3 हति, D3 हता (for हन्तुं). Ñ2 V1 B2 4 D1 महेष्वास —^{d}) Ñ2 B2 D4 समितिंजय (for °जय)

12 T3 M3 om 12 (cf v l 11 and 10 respy). —^{a}) D12 G2 वीर्येण (for वीरेण). Ñ1 D4 रक्षसा तपसा तेन, V2 B1 3 D1–3 13 तप(B3 °र)सा तेन वीरेण —^{b}) V1 वरदान (for °दानात्) —^{d}) Ñ1 V2 B1 3 D1–4 13 हयोत्तमा (for तुरगमा) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 कामगश्च रथोत्तम ❁ Cr m g ब्रह्मशिर , ब्रह्मशिर.सञ्ज्ञकमस्त्रम्।

निकुम्भिलामसंप्राप्तमहुताग्निं च यो रिपुः ।
त्वामाततायिनं हन्यादिन्द्रशत्रो स ते वधः ।
इत्येवं विहितो राजन्वधस्तस्यैव धीमतः ॥ १३
वधायेन्द्रजितो राम तं दिशस्व महाबलम् ।
हते तस्मिन्हतं विद्धि रावणं ससुहृज्जनम् ॥ १४

विभीषणवचः श्रुत्वा रामो वाक्यमथाब्रवीत् ।
जानामि तस्य रौद्रस्य मायां सत्यपराक्रम ॥ १५
स हि ब्रह्मास्त्रवित्प्राज्ञो महामायो महाबलः ।
करोत्यसंज्ञान्संग्रामे देवान्सवरुणानपि ॥ १६

तुरङ्गमशब्दो रथस्याप्युपलक्षणम् ।, Ck ब्रह्मशिरोऽस्त्रं ब्रह्मा-स्त्रादन्यत् । तत्तु देवीतुर्याध्वरहस्यजम् ॐ —After 12, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

1604* स एव विदधे तस्य भगवाँल्लोककृद्वधम् ।
तेजसाभिप्रतप्तस्य तमसान्तर्हितस्य च ।

[(l 1) V2 D8 4 13 एव, G (ed.) एष (for एव) V2 B1 D1–3 चास्य (for तस्य) B2 वर (for वधम्) Ñ1 B3 D13 भगवानादि(B3 °न्विश्व)कृत्प्र(Ñ1 °द्वि)भु , V2 B1 D1–4 धीमत पुण्यकर्मण (for the post half) —V2 B1 D1–3 om l 2 —(l 2) Ś D8 12 13 स-, B3 [अ]धि-, G (ed) [अ]ति- (for [अ]भि-) D4 सप्रदीप्तस्य Ñ2 तरसा (for तमसा) Ś D8 12 तपसेति हि तस्य च, Ñ1 B3 D4 13 वध-(D4 °ध्य)ते(Ñ1 B3 D13 वै)तेजसोधिकात् (for the post half).],

while D5–7 9–11 T1 2 G M1 2 5 ins

1605* स एष सह सैन्येन प्राप्त किल निकुम्भिलाम् ।
यद्युत्तिष्ठेत्कृत कर्म हतान्सर्वांश्च विद्धि न. ।

[(l 1) D9–11 एष किल, G3 ए[damaged] (for एष सह) —(l 2) D7 T2 G2 कर्म कृत्वा (for कृत कर्म). D5 T1 Cr कृतकर्मा यदुत्तिष्ठेद् (for the prior half)]

13 M3 om 13ab (cf v l 10) —a) B3 अनुप्राप्तम् (for असं°) V B1 4 D1–4 13 M1 2 निकुम्भिलाया सप्राप्तम् (V2 B1 D4 °प्त), Cr m g k t as in text —b) Ś2 अहुत्वाग्निं, V2 B1 सहुताग्निं, V3 D2 T3 G3 M1 2 आहुताग्निं, B2 D1 3 6 10 11 G1 Ct अकृताग्निं, D13 जुषताक्षिं (sic), Cr m g k tp as in text (for अहुताग्निं) V2 B1 य (for यो) D1 रिपुं (sic) (for रिपु) D4 त्वहुताग्निश्च ते रिपु —cd) Ś Ñ V1 3 B2–4 D8 12 अभियास्यति युद्धे त्वाम् , V2 B1 D1–3 13 त्वामाह्व(V2 °मर्द)यिष्यते युद्धे (V2 D1–3 [with hiatus], B1 D13 योद्धुम्) (for c) Ś1 Ñ V3 D5 6 8 T G1 M इन्द्रशत्रो , D13 °शत्रु (sic) (for °शत्रो) Ś2 सुमेधस , D1 स ते वध (for स ते वध) V2 B1 इन्द्रजित्स च ते रिपु (V2 वध) (for d) D4 करिष्यति तव भ्राता वध शक्ररिपोर्वध —After 13cd, D5–7 9–11 S ins

1606* वरो दत्तो महाबाहो सर्वलोकेश्वरेण वै ।
[D9 ह, G1 हि (for वै)]

—e) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 तस्य (for राजन्) —f) D5 7 9–11 T1 G2 3 M3 5 Ct [ए]ष (for [ए]व) M1 2 दुरात्मन , Cm t as in text (for [ए]व धीमत.) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 वधस्ते(B4 °वं ते)न(V3 °स्तस्य) महामना —For 13ef, Ñ1 V2 B1 3 D1–4 13 subst

1607* इत्येव तस्य विहितो वधोपायो दुरात्मन ।

[D4 इत्येतस्य सुविहितो (for the prior half).]

—Thereafter, they cont , while Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 ins after 13

1608* त्वरस्व तद्वधाय त्व मयस्येव पुरदर ।

[Ñ2 B1 D1–3 त्वर तस्य, B3 D4 13 त्वरयस्व (for त्वरस्व तद्-) B4 -वधार्थाय (for -वधाय त्व) Ś D8 12 वृत्रस्य, B4 त्व मयस्य (hypm) (for मयस्य) B3 प्राक्पयस्येव देवराट्, D4 शक्रशत्रोस्तु राघव (for the post half)]

14 ab) Ś Ñ V1 3 B2–4 D4 8 12 व ग्रस्य (for वधाय) D6 7 9–11 G1 3 M स- (for त) D5 विशस्व (sic) (for दिशस्व) D6 7 T2 3 G M महाबल (for °बलम्) Ś Ñ V1 3 B2–4 D4 8 12 हेतुर्भवितुमर्हसि (for b) V2 B1 D1–3 13 वधोस्य विहितो राम हेतुर्भिर्वेत्तु(B1 °भि कर्तुं, D13 °भिर्हंतु) मर्हसि —c) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 मन्ये (for विद्धि) —d) B4 G2 रावणि (for रावण) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 राक्षसाधिप, V2 B3 D1.3 7 9–11 G1.2 ससुहृद्गण (for ससुहृज्जनम्)

15 b) Ś Ñ V B D1–4 8 12.13 लक्ष्मणम् (for वाक्यमथ). D5 T1 M3 5 राघवो वाक्यमब्रवीत् . —d) S D8 12 चैव पराक्रमं, Ñ1 V2 B1 3 D1–4 13 एता दुरात्मन , D5 11 सत्यपराक्रम (for सत्यपराक्रम)

16 a) Ñ1 V2 B1 3 D1–4 13 दिव्य- (for ब्रह्म-). Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 -[अ]स्त्रविच्छूरो, Ñ1 B3 D2 3 13 °विस्तात, V2 B1 D4 °वेत्ता तु(B1 वै, D4 च), D1 °वित्तत्र, M5 °विद्प्राज्ञ (for -[अ]स्त्रविद्प्राज्ञो) —b) D5 महाकायो (for °मायो) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 विहायसि गतो रणे, Ñ1 (marg also वैहायससमो रणे) B3 राक्षसापसदो महान् ; V2 3 B1 D1–4 13 वै(V3 D1 वि)हायसगतो(D1 2 13 °मो) रणे. —c) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 कुर्याद् (for करोति) —d) S1 Ñ V B D1–3 8 12 13 देवानपि सवासवा(B1 D1–3 °मागता)न्, Ś2 देवानामपि वासवान् , D4 देवाना च महौजसा

, 18 तस्यान्तरिक्षे चरतो रथस्थस्य महायशः ।
, 19 न गतिर्ज्ञायते वीर सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ॥ १७
, 20 राघवस्तु रिपोर्ज्ञात्वा मायावीर्यं दुरात्मनः ।
लक्ष्मणं कीर्तिसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १८
यद्वानरेन्द्रस्य बलं तेन सर्वेण संवृतः ।
हनूमत्प्रमुखैश्चैव यूथपैः सह लक्ष्मण ॥ १९
जाम्बवेनर्क्षपतिना सह सैन्येन संवृतः ।
जहि तं राक्षससुतं मायाबलविशारदम् ॥ २०

अयं त्वां सचिवैः सार्धं महात्मा रजनीचरः ।
अभिज्ञस्तस्य देशस्य पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ॥ २१
राघवस्य वचः श्रुत्वा लक्ष्मणः सविभीषणः ।
जग्राह कार्मुकं श्रेष्ठमन्यद्भीमपराक्रमः ॥ २२
संनद्धः कवची खड्गी स शरी हेमचापधृक् ।
रामपादावुपस्पृश्य हृष्टः सौमित्रिरब्रवीत् ॥ २३
अद्य मत्कार्मुकोन्मुक्ताः शरा निर्भिद्य रावणिम् ।
लङ्कामभिपतिष्यन्ति हंसाः पुष्करिणीमिव ॥ २४

---

17 ^a) B1.4 D6 [अं]तरीक्षे —^b) Ś Ñ V B D1–4.6–8.10–13 G2.3 मरथस्य, D9 G1 सरथ स(G1 सु-) (for रथस्थस्य) Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D8.12 महा(B4 दुरा)त्मनः, Ñ1 V2 B1.3 D1–4.13 परतप, M1.2 महौजसः, Ct as in text (for महायशः) —^c) D5.6 T G3 M3.5 Cg तस्य (for वीर) ❀ Cg तस्य प्रसिद्धस्येति सूर्यविशेषणं द्वितीयं तस्येति पदम् ❀ Ś Ñ V B D2–4.8.12.13 चेदि(Ś D8.12 लक्षि)तु शक्या, D1 शक्यते ज्ञातु (for ज्ञायते वीर) —^d) Ś D8.12 -सक्षये, Ñ1 B1.3 D4 -मडले (for -सप्लवे)

18 For 18–20, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst 1609* —^b) T2.3 महावीर्यं (for माया°) —^c) D6 T2.3 G2 वीर्य- (for कीर्ति-)

19 For 18–20, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst 1609* —^b) D6 सवृत, G2 सर्वतः (for संवृतः). —^d) D7 चैव (for सह) D5.6.9.11 लक्ष्मण..

20 ^a) D7 जाववतर्क्ष-. ❀ Cg जाम्बवेन जाम्बवता। सहसैन्येन सैन्यसहितेन। "वोपसर्जनस्य" इति विकल्पेन सभावाभाव . ❀ —^d) D7.9–11 -समन्वित, M1 (m also as in text) 2 समावृतं (for विशारदम्) —For 18–20, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst

1609* तं मायायोगसप्राप्तं महावीर्यमरिंदम।
जहि बाणैरिदं कर्म कुरु सत्यपराक्रम।
यदृक्षराजस्य बलं तेन सर्वेण सवृत ।
राज्ञा जाम्बवता सार्धमनेन च हनूमता।
गच्छ त्वं राक्षसेन्द्रस्य तनूजं जहि लक्ष्मण। [5]
जेतारं वज्रहस्तस्य सयुगेषु दुरासदम्।

[(l. 1) Ś B3 D8.12 मायाशत-, Ñ D1.2 मायागम-, B4 मायाबल, D3 मायागत- (for मायायोग-) B1 D4 त मायागगन(B1 °तमस)प्राप्त, D13 तमाकाशगत प्राप्य, G (ed) तमायोगमसप्राप्त (for the prior half) Ñ1 V2 D2.4 अरिंदम. Ś D8.12.13 महानीर्यपराक्रम (for the post half) —(l. 2) Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D8.12 जहि बाणैरितो गत्वा कूट (Ś D8.12 शूल, V3 illeg. from कूट up to l. 3)योधिनमाहवे —(l. 3) D13 धर्ता (for बल) D4 नेन तस्य न समता (sic) (for the post half) —(l. 4) Ñ2 V1 B2.3 D4 राजा (sic) Ś D8.12 अगदेन (for अनेन च) —(l. 5) D1–3 त (for त्व). Ñ1 V1 B2 D1.12 ननुज, B4 ह्यात्मान (for तनूज). —(l. 6) B2 अस्त्र (for वज्र). V1.3 B2 सयुगे सु-, V2 B1 D1.3 समरेषु, D2 समरे सु- (for सयुगेषु) Ñ1 B3 D4 G (ed) समरे युद्ध(G [ed] °षु सु)दुर्मद, D13 समरेष्वपराजित (for the post. half)]

21 ^a) Ñ V1 B3.4 D4 G3 च, B2 G2 तु, G1 M1.2 त्वा (for त्वा) Ś D8.12 अपरं (for अय त्वा). —^b) B1 सहायो, D4 दुरात्मा (for महात्मा). Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 रावणानु (D4 °रम)ज (for रजनीचर). —^c) V3 B3.4 D10.11 G2.3 Ct अभिज्ञात(G2.3 °ज्ञस)स्य (for अभिज्ञस्तस्य) D4 देशाच, D9–11 Ct मायाना (for देशस्य). ❀ Ct 'अभिज्ञसस्य' इति पाठेऽप्ययमेवार्थः ❀ —^d) D4 (with hiatus) एष ते (for पृष्ठतो)

22 D9 om. 22–23^b —^a) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 स रामस्य (for राघवस्य). —^b) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 परवीरहा (for सविभीषण.). —^c) Ś Ñ V B D1.3–8.10–13 T1 G M Ct कार्मुकं- (for कार्मुक). —^d) Ñ1 B1.3 D1–4.12 T2.3 भीम, V2 भीमो (for अन्यद्). M3.5 अत्यद्भुत- (for अन्यद्भीम-) M1 -पराक्रम. Ś V1.3 B2.4 D8.12 L (ed) अन्य(L [ed] °त्यु)द्भारसह महत्, Ñ2 महद्भारसहं दृढं.

23 D9 om. 23^ab (cf v l 22) —^b) D5 om. स शरी हेम D6 सशरैर्, G2 M3.5 सशरो, M1.2 निषगी, Ck t as in text (for स शरी). D10.11 Ct वाम- (for हेम-) D7.10.11 -चापभृत्, T2.3 Ct °धृत् (for °धृक्) —For 23^ab, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst

1610* स सनद्ध शरी खड्गी कवची हेमजालधृक्।

[Ñ1 D4 सुसनद्ध, B4 सनद्ध स (by transp). Ś D8.12 -जालधृ(D8 °वृ)त, Ñ1 V3 -मालधृक्, V2 B1 D1–4.13 -जा(D4 -मा)लवान्, B4 -हारधृक्, L (ed) -जालभृत् (for -जालधृक्)]

—^c) Ś B1 D2.4.8.12 रामपादावुजस्पर्श-(D4 °ज स्पृश्य), Ñ2 V1.3 B2.4 रामपादौ च सस्पृश्य —D5 om. 23^d–25^a —^d) V2 B1 D1–3.13 राघवम् (for सौमित्रिर्)

24 D5 om. 24 (cf. v l 23). —^a) D4 मे (for

अद्यैव तस्य रौद्रस्य शरीरं मामकाः शराः ।
विधमिष्यन्ति हत्वा तं महाचापगुणच्युताः ॥ २५
स एवमुक्त्वा द्युतिमान्वचनं भ्रातुरग्रतः ।
स रावणिवधाकाङ्क्षी लक्ष्मणस्त्वरितो ययौ ॥ २६
सोऽभिवाद्य गुरोः पादौ कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
निकुम्भिलामभिययौ चैत्यं रावणिपालितम् ॥ २७
विभीषणेन सहितो राजपुत्रः प्रतापवान् ।
कृतस्वस्त्ययनो भ्रात्रा लक्ष्मणस्त्वरितो ययौ ॥ २८
वानराणां सहस्रैस्तु हनूमान्बहुभिर्वृतः ।
विभीषणः सहामात्यस्तदा लक्ष्मणमन्वगात् ॥ २९

मत्) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 13 -[उ]त्सृष्टा (for [उ]न्मुक्ता) G1 M1 2 -कार्मुकान्मुक्ता —^{b}) Ñ1 B1 3 D1–4 13 सभिद्य (for निर्भिद्य) T1 damaged from व up to लङ्का in ^{c} —^{c}) Ś D8 12 लोकान् (for लङ्काम्) —^{d}) Ś1 D8 12 पुष्करिणीट् (पुष्करिणीम्)

25 D5 om 25^a (cf v.l 23) D10 om 25^{ab} —^{a}) G1 अद्य वै (for अद्यैव) —^{c}) D7 9–11 G3 M3 5 भित्त्वा त, G1 मत्वा त, M1 2 त भित्त्वा (for हत्वा त) —^{d}) G3 महच्-, M3 मम (for महा-) D7 11 G3 M1–3 गुणाच् (for -गुण-) —For 25, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1611* अद्य धक्ष्यन्ति भित्त्वा ते मम बाणा धनुश्च्युता ।
शरीर तस्य रौद्रस्य तूलराशिमिवानल ।

[V3 om l 1 —(l 1) V2 B1 D1–3 13 त (for ते) B4 भिद्यति (for भित्त्वा ते) Ñ1 (marg also as above [except ते]) D4 अद्य विध्वसयिष्यति, B3 अद्य त विशसिष्यति (for the prior half) Ś2 D4 8 12 धनु च्युता], V2 B1 D1–3 13 गुण(V2 B1 °णा)च्युता (for धनुश्च्युता) —(l 2) Ś V3 D8 12 तृण-, V2 काल- (sic), D1–3 कक्ष- (for तूल-)]

26 ^{ab}) D9–11 G1 Ct एवमुक्त्वा तु (for स एवमुक्त्वा) D7 9–11 G1 transp द्युतिमान् and वचन —^{d}) D6 9–11 T2 3 M1 2 5 त्वरित (for त्वरितो) ❀ Cv स एवमुक्त्वेत्यादौ एकस्तच्छब्दो वचनक्रियाया कर्तारं परामृशति । अन्यो गमनक्रियाया । भवति ह्यसत्यविकारभेदे क्रियाभेदमाश्रित्य, एकस्य द्वि प्रयोग ।, Cr स एवमुक्त्वा स ययाविति सबन्ध । कर्तृभेदे क्रियाभेदमाश्रित्यास्य तच्छब्दस्य द्विरुक्ति । एवमुक्त्वा तु वचनमिति पाठ ।, Cm स एवमुक्त्वाति। स लक्ष्मण एवमुक्त्वा स एव लक्ष्मण ययाविति तच्छब्दद्वयस्य निर्वाह । एवमुक्त्वा तु वचनमिति पाठ सम्यक् ।, Cg स एवमिति। असत्यपि कर्तृभेदे क्रियाभेदमाश्रित्य स इति द्विरुक्ति । स एवमुक्त्वा स ययाविति निर्वाह । वस्तुतस्तु स लक्ष्मण । स तादृशवीरवेषविशिष्ट एवेत्यर्थ । यद्वा सरावणिवधाकाङ्क्षीत्येक पदम् । रावणिना सह वर्तन्त इति सरावणय , निकुम्भिलास्था राक्षसा । तेषा वधाकाङ्क्षीत्यर्थ ।, Ct 'स एवमुक्त्वा' इति पाठे स लक्ष्मण । स एव लक्ष्मणस्त्वरित ययाविति तच्छब्दद्वयनिर्वाह इति तीर्थ ❀ —For 26, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1612* इत्येवमुक्त्वा वचन लक्ष्मणो भ्रातुरग्रत ।
जिघासू रावणिं क्रुद्ध प्रणम्य त्वरित ययौ ।

[(l 1) Ñ1 इष्टे भ्रातरम्, V2 3 B1 D1–3 13 बु(B1 ब्रु)तिमान्भ्रातुर्, D4 इष्टे वै भ्रातुर् (for लक्ष्मणो भ्रातुर्) —(l 2) V2 B1 D1–3 13 युद्धे (for क्रुद्ध) B4 त्वरितो (for त्वरित) V2 B1 D1–3 13 लक्ष्मणो निर्जगाम ह (for the post half) N1 B3 D4 जिघासुर्लक्ष्मण शूरो जगामेंद्रजित प्रति]
—Thereafter, B3 cont

1613* महाहरिगणोपेत पतङ्गसमरूप हक् ।

27 ^{a}) D6 T2 3 [s]भिगम्य. Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 12 स राममभिवाद्याथ, Ñ1 V2 B1 3 D1–4 13 भ्रातर सोभिवाद्याथ —^{b}) V1 D1 3 4 12 चाभि-, B1 चैत्र, B3 च त्रि , D13 सोभि- (for चापि) —G (ed) om 27^c–28 V3 damaged for 27^{cd} —^{cd}) T1 damaged for ययौ चैत्य Ñ1 अभिमुख (for °ययौ) D10 11 G2 3 रावण- (for रावणि-) D5 T1 G2 3 M5 -पालिता Ś Ñ2 V1 2 B D1–4 8 12 13 T2 3 हतु रावणिमाहवे, Ñ1 तमायातमरिंदम (for ^{d}) —After 27, Ñ1 ins

1614* राक्षसा भीमकर्माण द्रष्टु पर्यवस्थितम् ।

28 G (ed) om 28 (cf v l 27). Ñ1 om 28^{ab} —^{c}) Ś2 -स्वस्त्ययन V2 राजा (sic), B1 D2 भ्राता (for भ्रात्रा). —^{d}) Ñ1 V2 B1 D2,13 निर्ययौ तदा(Ñ1 °त), D1 3 निर्जगाम ह, D6 M1 2 त्वरित ययौ (for त्वरितो ययौ) Ś1 Ñ2 V1 3 B2–4 D4 8 12 सज्य(Ś1 V3 D8 12 °ज्ज) कार्मुकमार्गण°.

29 V3 om 29–30 —^{a}) V2 B1 3 4 D2 च (for तु) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–4 8 12 13 बहुभिर्हनुमान् (by transp) B1 D1–3 13 सह, D6 युत , D8 धृत (for वृत) —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1–3 6–12 T2 3 G3 M च सामात्यो (for सहामात्यस्) —^{d}) D5 सदा, T3 तथा (for तदा). Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 रामभ्रातरम् (for तदा लक्ष्मणम्) Ś D2 3 8 12 13 T3 अन्वयात्, Ñ2 V1 B4 अभ्यगा(B4 °या)त्, D5 T1 G3 M1 5 अन्वयु (for अन्वगात्) D7,9–11 G1 M2 Ct लक्ष्मण त्वरित(G1 °तो) ययौ —After 29, Ñ2 ins

1615* हनूमन्त समारुह्य गरुत्मन्त यथा हरि ।
प्रययौ लक्ष्मण श्रीमान्वानरै परिवारित ।,

while D13 ins

1616* अन्ये च बहव मज्जा अन्वगच्छन्त सर्वश ।

° 32 33
महता हरिसैन्येन सवेगमभिसंवृतः ।
ऋक्षराजबलं चैव ददर्श पथि विष्ठितम् ॥ ३०
स गत्वा दूरमध्वानं सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
राक्षसेन्द्रबलं दूरादपश्यद्व्यूहमास्थितम् ॥ ३१
स संप्राप्य धनुष्पाणिर्मायायोगमरिंदमः ।
तस्थौ ब्रह्मविधानेन विजेतुं रघुनन्दनः ॥ ३२
विविधममलशस्त्रभास्वरं त-
द्ध्वजगहनं विपुलं महारथैश्च ।
प्रतिभयतममप्रमेयवेगं
तिमिरमिव द्विपतां बलं विवेश ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वासप्ततितमः सर्गः ॥ ७२ ॥

---

30 V3 om. 30 (cf v.l. 29).—[b]) G2 अभितो (for अभिस-).—For 30[ab], Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 subst.

1617* महाकपिबलौघस्तु समसर्पत सर्वतः ।

[Ś D8 12 -[ओ]वैश्च (for -[ओ]घस्तु) Ś D8 12 सम सर्वं समतत , B1 D1-3 13 सपतन्निव प(D1 2 स)र्वत , B3 (with hiatus) अन्वगच्छत सर्वश (for the post half).]

—[c]) Ś D8.12 तद्वद् (for चैव).—[d]) D5 वेष्टित, G3 विश्रुत, Ct as in text (for विष्ठितम्) Ś D8 12 अगच्छन्मेघनिःस्वनं, Ñ1 D4 ययौ तन्मेघसंनिभ(D4 °शोभित), Ñ2 V1 B2 4 गच्छत मेघनिःस्वन(B4 °सनिभ), V2 B1 D1-3 13 महाभ्रमि(V2 B1 °भ्र इ)व ना(D1 छा)दयन्, B3 महाभ्रमिव चोन्नदत्, G2 स ददर्श विनिष्ठित.

31 [b]) Ñ2 -वर्धनः, T3 damaged, M1 2 -वत्सल- (for -नन्दन-) G (ed) लक्ष्मण- परवीरहा.—V3 damaged from 31[d] up to धनु in 32[a] —[d]) B1 D1.13 व्यूहसंस्थित, D2 3 T2 3 व्यू(D3 वा)ह्य संस्थित(T3 °ते); D6 7 9-11 G2 3 M5 °माश्रितं, G1 द्वारमाश्रित (for व्यूहमास्थितम्) —After 31, T2 ins

1618* गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव सुषेणो जाम्बवान्नल ।
एतैश्च सहित सर्वैर्वानरैर्वासवोपम ।
वायुज वाहन कृत्वा पुप्लुवे लवणोदधिम् ।
त्रिशद्योजनविस्तीर्णं सर्वसत्त्वसमाकुलम् । [5]
तं तु तीर्त्वा महातेजा कपेरवततार स ।
अथापश्यच्चमू वीर सर्वशस्त्रास्त्रसकुलाम् ।
राक्षसस्य च वीरस्य वासवारे परंतप ।

32 V3 damaged up to धनु in 32[a] (cf v l 31). G (ed.) om. 32-colophon.—[a]) T2 3 त (for स-) Ś D8 12 संप्राप्य स (by transp) Ś D8.12 धनुष्पाणि, Ñ2 D4 9.11 धनुः पाणिस्, V2 B1 D1-3 13 महाबाहुस् (for धनुष्पाणिर्) —[b]) Ñ1 (m also ययौ हतुम्) तमायोगम्; V1 3 वायोधनम्, B2 D12 मायाश(B2 °ग)तम्, B3 तमागमद्, B4 तमायोधम्, D1 तमायास; D2 बलयागं, D13 विचकर्ष, G1 मायायागम्, Cm g t as in text (for मायायोगम्) D1 2 13 महाबल (for अरिंदम-) Ś D8 12 मायाशतविशारद(D12 °मरिंदम), Ñ2 तमायातमरिंदम, V2 B1 D7 तमपार(B1 °मायात, D3 °स्य याग) महाबल, D4 तमसा गतमंदिर ❀ Cr m मायायोग मायैव योग उपायो यस्य तम् ।, so also Cg which adds मायायागमिति पाठे मायायागं जेतु नाशयितु त देशं प्राप्य तस्थावित्यन्वय ❀ —[c]) D7 विजेतु त (hypm), D9 जेतु त, G3 विजेता (for विजेतु) ❀ Ck तस्थौ ब्रह्मविमानेन विजेतुं रघुनन्दन इति पाङ्क्ष. पाठः। ब्रह्मणो भगवतो विराजस्तेजोरूपोऽहमस्मीति विशिष्य जायमानेन ध्यानबलेन शत्रून् जेतु रघुनन्दनो लक्ष्मण स्तस्थौ । सर्वतः सकृत्काले तथा ध्यान तस्य निसर्गसिद्धम् । तथा पूर्वमप्युपदिष्ट तत् कविना ।, Ct cites Ck as above. ❀ —For 32[cd], Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1619* तस्थौ ब्रह्मास्त्रविद्धीमाँल्लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।

[B3 परवीरहा (for शुभलक्षण).]

—After 32, D5-7.9-11 T1 2(I 1 only) 3 G M ins

1620* बिभीषणेन सहितो राजपुत्र प्रतापवान् ।
अङ्गदेन च वीरेण तथानिलसुतेन च ।

33 G (ed) om 33 (cf v.l 32). D8 repeats 33 consecutively.—[a]) V1 M1 2 विविधविमल-, G3 °धमतुल (for विविधममल-). D5 om -शस्त्र- D6 T3 G2 om, T2 त (for तद्) Ś D8 12 विमलविधनभास्करप्रभावो, Ñ1 V2 3 B3 4 D1-4 13 विमलविविधचाप(V2 B2 D1 3 °चाप, D4 °धूम, D13 *.)भास्व(Ñ1 D4 13 °सु)र तद्(D13 त), Ñ2 विमलविविधभास्वरध्वज तद्, B1 3 विमलविविध (B3 विविधविमल)भास्वरातपत्र.—[b]) V2 om, D1.3 6 7 गज- (for ध्वज-). Ś Ñ V1 3 B3 4 D1 2 9 11 12 M1 2 गहन, B2 D8 om (for विपुल) B2 3 om च. V2 B1 D3.13 महारथैश्च गुप्त (for विपुल महारथैश्च) D4 गजग्रहणैश्च महारथैश्च गुप्तं —[c]) Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 -भयकरम् (for -भयतमम्). Ś Ñ1 V1 2 B1 D8 12 T1 G2.3 M1.4 वेगस् (for -वेग) D4 परमभयकरमप्रमेयवेगस्.—[d]) Ñ2 V3 B2.3 D1-4 स्तिमितम्, D13 शिबिरम् (for तिमिरम्). D7 om बल —After 33, Ñ1 ins शुभ

७३

अथ तस्यामवस्थायां लक्ष्मणं रावणानुजः ।
परेषामहितं वाक्यमर्थसाधकमब्रवीत् ॥ १
अस्यानीकस्य महतो भेदने यत लक्ष्मण ।
राक्षसेन्द्रसुतोऽप्यत्र भिन्ने दृश्यो भविष्यति ॥ २
स त्वमिन्द्राशनिप्रख्यैः शरैरवकिरन्परान् ।
अभिद्रवाशु यावद्वै नैतत्कर्म समाप्यते ॥ ३
जहि वीर दुरात्मानं मायापरमधार्मिकम् ।
रावणिं क्रूरकर्माणं सर्वलोकभयावहम् ॥ ४
विभीषणवचः श्रुत्वा लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।
ववर्ष शरवर्षाणि राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ ५
ऋक्षाः शाखामृगाश्चैव द्रुमाद्रिवरयोधिनः ।
अभ्यधावन्त सहितास्तदनीकमवस्थितम् ॥ ६

G B L

Colophon.—G (ed.) om. colophon (cf. v.l. 32).—*Kāṇḍa name*: Ñ B D2 4 13 लंकाकांडे.—After Kāṇḍa name, D2 ins. युद्धपर्वणि.—*Sarga name*: Ś Ñ V B4 D1 2 8 12 लक्ष्मणप्रया(V1 3 °निर्या)णं, B1 2 लक्ष्मणोपयानं, B3 लक्ष्मणानुगमनं, D3 निकुंभिलागमनं, D4 13 लक्ष्मणोपायनं.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8 12 13 om.; Ś2 V1 64, Ñ2 D1 66, V2 65, B1 D9 61, B3 4 60, D3 68, D5–7 10 11 T1 G M3 5 85, T2 90, T3 92, M1 2 86, L (ed.) 63.—After colophon, D2 concludes with राम, G M1.2 5 with श्रीरामाय नमः.

73

1 [a]) Ś Ñ V1 3 B2–4 D4 8 13 अथ तत्र महाबाहु (Ñ1 B4 D4 °बाहुर्, B2 °तेजा), V2 B1 D1–3 13 T2 3 अथ तं समवस्थाप्य.—[c]) G1 परेषामभिघातार्थम्.—[d]) Ś Ñ V B D1–3 6 8 12 13 T2 3 अ(B1 3 D1–3 T2 3 स्वा)र्थसाधनम्, Ñ1 (m. also) सुहृदां हितम्, D4 लक्ष्मणं च तदा, G2 अर्थबाधकम्, Cg t as in text (for अर्थसाधकम्). D13 उत्तमं (for अब्रवीत्).—After 1, D5–7 9–11 S ins.:

1621* यदेतद्राक्षसानीकं मेघश्यामं विलोक्यते ।
एतदायोध्यतां शीघ्रं कपिभिः पादपायुधैः ।

[(l. 1) D5 T1 G3 M5 प्रलोक्यते (for विलोक्यते).—(l. 2) D7 9–11 G1 च शिलायुधैः.]

2 [a]) Ñ2 V3 D9–11 M1 2 Cr t तस्य, T2 मन्य- (for अस्य). B3 सौमित्रे (for महतो).—[b]) Ś Ñ(Ñ1 m. also as in text) V1 3 B2 D4 8 12 भेद(Ñ V1 3 B2 °दे) त्व (for भेदने). Ś D4 8 12 कुरु (for यत). B2 3 यत्नवान्भव (for यत लक्ष्मण). B4 D13 भेदनीयस्य लक्ष्मण, T2 भेदनेन तु लक्ष्मण ❀ Cr m. g.: यत यतस्व ।, so also Ct ❀.—[c]) Ś Ñ V1 3 B2 4 D2.4 8 12 ह्य(B4 य)स्मिन्, V2 B1 3 D1 2 13 ह्यत्र, D6 [ऽ]प्यस्य (for ऽप्यत्र).—[d]) D13 भिन्नो (for भिन्ने).—After 2, Ñ V1 3 B2 4 D4 ins.:

1622* अस्मिन्भिन्ने ततो रक्षः शीघ्रं वशमुपेष्यति ।

[V3 बलम् (for वशम्).]

3 [a]) Ś Ñ V1 3 B2 4 D4 8 12 त त्वम्, V2 B1 3 D1–3 13 शीघ्रम्, D6 सर्वम् (for स त्वम्). D1 एव, D13 मेघ- (for इन्द्र-). D6 T2 3 -[आ]युध- (for -[अ]शनि-).—[b]) T1 इव (for अव-).—D9 om. from रन् up to मा in 28[b]. D6 शूरान् (for परान्). Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 शतशो विकिरञ्शरैः (Ś1 Ñ1 °रान्), D4 सहस्रकिरणप्रभैः, G2 शरैरवकिरस्व ह.—[cd]) B4 अभिद्रवस्व, D4 बाणैर्नाशय (for अभिद्रवाशु). Ś D8.12 तु, Ñ V1 B3 D4 तन्, B4 त्व, M5 हि (for वै). V3 B1 अतिक्रमास्व(B1 °व)हे यज्ञ, M1 2 अभिवर्षाशु त वीर (for °). Ś D8 12 कर्म नास्य, Ñ V1 B2 4 नास्य कर्म, V2 B1 यावतन्न, G2 न तत्कर्म, M1 2 यावत्कर्म (for नैतत्कर्म). B3 अभिद्रव स्वय ह्यत्र यावत्कर्म न सिध्यति, D1–3 13 अति(D1 13 °भि)क्रमस्व(D2 13 °माम)हे(D3 भो) यज्ञं तस्य कर्मासमाप्तये.

4 B1 D1–3 9 om. 4 (for D9, cf. v.l. 3).—[a]) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 12 13 पाप, D5 T M1 3 वीरं (for वीर). B3 D13 दुराचारं, T2 3 महात्मानं (for दुरात्मानं).—[b]) Ś2 Ñ1 V1 2 B2 D8 मायावतम्, Ñ2 B4 M1 °बलम्, B3 D13 °विनम्, D4 असद्वृत्तम्, D7 G2 °धरम्, D12 °वर्तम् (for मायापरम्). M5 मायाबलसमन्वितं ❀ Cm.: मायापरमधार्मिकं परमधार्मिकत्वेन प्रतीयमानम् ।, Ct.: मायापरम् अधार्मिकमिति च्छेदः ❀.—[c]) M1 2 नृशंसं पापकर्माणं.—[d]) D4 -भयंकरं (for -भयावहम्).

5 D9 om. 5 (cf. v.l. 3).—[a]) B4 स विभीषण- (hypm.).—[b]) Ś Ñ V1 3 B2 4 D4 8 12 परवीरहा (for शुभलक्षणः). V2 B1 3 D1–3 13 संप्रहृष्टः स लक्ष्मणः (V2 °ष्टतनूरुहः).—[c]) D10 11 -वर्षेण (for -वर्षाणि).—For 5[cd], Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst.:

1623* राक्षसेषु महाभीमं शरवर्षमपातयत् ।

[D4 -वीरं (for -भीमं). V2 अवर्षयत्, B1 D1 13 ववर्ष ह (B1 च), D2 3 अवर्षत (for अपातयत्).]

6 D9 om. 6 (cf. v.l. 3).—[a]) D2 मक्षां (for ऋक्षा). G3 M3 [अ]पि (for [ए]व).—[b]) M1 2 -[अ]श्म- (for -[अ]द्रि-). M3 -नख (for -वर-). Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 वृक्षशैलशिला(Ś Ñ1 V3 B2 4 D8.12 °तला, D4 °कृता)युधाः, D7 10.11 द्रुमप्रवरयोधिनः.—[c]) Ś Ñ V B

6
8
7 राक्षसाश्च शितैर्बाणैरसिभिः शक्तितोमरैः ।
उद्यतैः समवर्तन्त कपिसैन्यजिघांसवः ॥ ७
स संप्रहारस्तुमुलः संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
शब्देन महता लङ्कां नादयन्वै समन्ततः ॥ ८
शस्त्रैर्बहुविधाकारैः शितैर्बाणैश्च पादपैः ।
उद्यतैर्गिरिशृङ्गैश्च घोरैराकाशमावृतम् ॥ ९
ते राक्षसा वानरेषु विकृताननबाहवः ।
निवेशयन्तः शस्त्राणि चक्रुस्ते सुमहद्भयम् ॥ १०
तथैव मकलैर्वृक्षैर्गिरिशृङ्गैश्च वानराः ।
अभिजघ्नुर्निजघ्नुश्च समरे राक्षसर्षभान् ॥ ११

D1–4 8 12,13 सहृष्टास्, I3 महसा (for महितास्) —d) V2 जिघामव, B1 D1–3 13 निभितमव (for ज्वस्थितम्)

7 D9 om. 7 (cf v l 3) —a) M1 2 उद्यता· (for उद्यतै·) D7 10 11 G1 अभ्यवर्तन्त समरे. —d) D6 7 T1 G3 -सैन्य, I– -सैन्ये (for सैन्य). —For 7, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1624* परे चापि शित शूलैरसिभि. पट्टिशैः शरैः ।
उद्यतैस्त्वरिता जग्मु कपीनेव जिघांसव ।

[(l 1) B1 D11 राक्षसास्तु, D1–3 परे त्वपि (for परे चापि) D1 परिघैर्निशितैः शूलैः (for the prior half) Ś D12 पट्टिशैः Ñ2 तथा, D13 om (for शरैः) —(l 2) B2 3 (before corr as above) उद्यताम V2 3 B1 – न्तु, B3 (*sup lin* also as above) शस्त्रैः, D1 2 तस्थु, D3 13 मर्तुं (for जग्मु) V2 B1 D2 3,13 अपि, B3 D1 अभि- (for एव) V3 जिघांसया. D4 राक्षसाश्च जिघांसया (for the post half)]

8 D9 om 8 (cf v l 3) V3 om 8ab —a) V2 D1 13 स सम्प्रवृत्तस्, B1 D2 मम (D2 सुम) प्रवृत्तस· D1 सम्प्रवृत्तस्तु, G (ed) स सम्प्रवृत्तस्तु (for स संप्रहारस्) —b) Ś Ñ V1 B2 4 D4 8 12 बभूव, V2 B1 3 D1–3,13 सग्राम· (for संजज्ञे) B4 हरि- (for कपि-). —Ś1 om 8c–11b —c) D11 महता (for महता) —For 8cd, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1625* शब्देन नादयँल्लङ्कां जलदप्रतिमस्वनैः ।

[B4 मशब्दो (for शब्देन) Ñ1 (m also as above) D4 लोकान् (for लङ्कां) Ś2 B2 D8 12 शब्दैर् (B2 °रा) नादयङ्का (for the prior half) V1 2 B1 D2–4 13 स्वन (for -स्वनैः) B3 जलदप्रतिमेन च (for the post half)]

9 D9 om 9 (cf v l 3) Ś1 om 9 (cf v l 8) —ab) V2 D1 2 5 6 7 10 11 13 T1 G M6 च विविध-, D6 T2,3 M3 च बहुधा (for बहुविध-). Ś2 Ñ V1 3 B1 2 4 D3 4 8,12 शस्त्रैश्च विविधाकारैः (for a) Ś2 D8 12 शतशश्चैव, Ñ V B2 4 D1–4 13 शतशाश्चैव (for शितैर्बाणैश्च).—D5 om (hapl ?) from पादपैः up to शृङ्गैश्च in 11b B1 शत-सङ्ख्यैश्च पर्वतैः, M1 2 बाणैर्बहुविदारणैः (for b) B3 शस्त्रैश्च पादपैश्चैव नानाप्रहरणस्तथा —For 9cd, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12,13 subst

1626* उद्यतैः पर्वताग्रैश्च घोरमाकाशमावभौ।

[Ś2 D8 12 पादपैः, B4 उद्धतैः (for उद्यतैः). D13 पादपाग्रैश्च.]

10 D9 om 10 (cf v l 3) Ś1 D5 om. 10 (cf. v.l 8 and 9 respy) —a) Ś2 Ñ V B D1–4 8,10–13 G1 2 राक्षसा वानरे (D1 राक्षसैं) न्द्रेषु (Ś2 D8 12 °न्द्रैस्तु; V3 B1 °न्द्रेण, B4 °न्द्रैश्च) ✝ Cv ते राक्षसा इत्यादेः प्रथमश्लोकस्य शस्त्रनिवेशनक्रियायाः कर्तृत्वपरामृशति।, Cr ते राक्षसा वानरेषु शस्त्राणि निवेशयन्तस्ते विकृताननबाहवः सन्तः सुमहद्भयं चक्रुरिति सबन्धः । अतो द्वितीयतच्छब्दस्य न पुनरुक्तिः।, so also Cm, Cg ते राक्षसा इति । शस्त्रनिवेशनविकृताननबाहुत्वरूपक्रियाभेदात तच्छब्दद्वयनिर्वाहः।, Ct ते शस्त्राणि निवेशयन्तो विकृताननबाहवः सन्तः सुमहद्भयं चक्रुः। 'राक्षसा वानरेन्द्रेषु' इति पाठः ✝ —b) Ś2 Ñ1 V2 B1,3 4 D1 2 12 निकृत्त, D8 विवृत (for विकृत-). B4 -जानु- (for -[आ]नन-) Ñ1 बाहुषु (for -बाहव) D4 भीषणाः शस्त्रपाणयः, D13 निपत्योत्पत्य बाहुषु —c) Ś2 Ñ1 V B D1–4 8 1– 13 I2 3 निपातयत —d) M5 च (for ते) M2,3 रण, Ct as in text (for भयम्) Ś2 D8 12 L (ed) चक्रु मु (L [ed] स्व) मम (D12 परम) माहवं, Ñ V B D1–3 13 चक्रु सुमहतो रणान् (B1 परमविक्रियाः), D4 चुक्रुशुर्महतो बलात्

11 D9 om 11 (cf v l. 3) Ś1 om 11ab (cf v l. 8) D5 om up to श्च in b (cf v l 9). —a) G– सदा. D6 T2,3 च तलैर् (for सकलैर्) —b) M6 शैल- (for गिरि-) —For 11ab, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1627* कश्चिद्वृक्षैस्तु सकलैः शैलयन्तो वनौकसः ।

[V2 B3 D2 3 च (for तु) Ś2 B2 D8 12 न विटपैर्, Ñ2 D4 च (D4 तु) सफरैर्, B1 सदर्पैर्, D1 3 स (D3 च) शकलैर्, D13 अश्मकर्णैर् (for तु सकलैर्)]

—cd) D6 12 अ (12 ते) भिजग्मुर् (for अभिजघ्नुर्). Ñ1 V1 B– ततो हृष्टा, D1 च जग्मुश्च (for निजघ्नुश्च) Ś Ñ1 V1 B4 D4 8 12 अभिजग्मुस्ततो हृष्टा (D4 दृष्ट्वा), V2 B1,3 D2 7 13 G– अभिजग्मुश्च जघ्नुश्च (B3 समरे) (for a) B3 महृष्टा (for समरे) D3 च समरे निजघ्नु (by transp). D2 13 T2 राक्षसर्षभा·, D7 10 11 G2 सर्वराक्षसान् (for राक्षसर्षभान्)

ऋक्षवानरमुख्यैश्च महाकायैर्महाबलैः ।
रक्षसां वध्यमानानां महद्भयमजायत ॥ १२
स्वमनीकं विषण्णं तु श्रुत्वा शत्रुभिरर्दितम् ।
उदतिष्ठत दुर्धर्षस्तत्कर्मण्यननुष्ठिते ॥ १३
वृक्षान्धकारान्निष्क्रम्य जातक्रोधः स रावणिः ।
आरुरोह रथं सज्जं पूर्वयुक्तं स राक्षसः ॥ १४
स भीमकार्मुकशरः कृष्णाञ्जनचयोपमः ।
रक्तास्यनयनः क्रूरो बभौ मृत्युरिवान्तकः ॥ १५
दृष्ट्वैव तु रथस्थं तं पर्यवर्तत तद्बलम् ।
रक्षसां भीमवेगानां लक्ष्मणेन युयुत्सताम् ॥ १६
तस्मिन्काले तु हनुमानुद्यम्य सुदुरासदम् ।
धरणीधरसंकाशो महावृक्षमरिंदमः ॥ १७
स राक्षसानां तत्सैन्यं कालाग्निरिव निर्दहन् ।
चकार बहुभिर्वृक्षैर्निःसंज्ञं युधि वानरः ॥ १८

---

12 D9 om 12 (cf v l 3) —^{a}) B1 -यूथैश् (for -मुख्यैश्) —V3 damaged from श्च up to 12^c Ñ2 V1 B2 3 D7 तु (for च). D4 राक्षसा वानरैर्मुख्यैर्. —After 12^{ab}, B3 reads 22^{cd} along with 1634* in marg for the first time repeating it in its proper place. —^{c}) Ś2 राक्षसा (sic), B4 राक्षसैर् (for रक्षसा) B3 D7 10,11 T1 G1 युध्यमानाना —^{d}) B4 अपातयत् (for क्षजायत)

13 D9 om. 13 (cf v l 3) —^{a}) Ś D8 12 विपन्न (for विषण्ण) Ñ2 च (for तु) B3 तास्तथा राक्षसान्दृष्ट्वा —^{b}) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1 2 4 8 13 दृष्ट्वा, B3 रणे (for श्रुत्वा) B3 अर्दितान् —^{c}) D6 उपातिष्ठत —^{d}) D10 11 स (for तत्-) ❀ Ct 'स स्वकर्मणि' इति पाठेऽक्षराधिक्यमार्षम् ❀ —For 13^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1628* उत्तस्थाविन्द्रजिच्छीघ्रमसमाप्यैव कर्म तत्।
तत कर्मण्यनिर्वृत्ते मन्युशल्य समुद्वहन्।
परित्रातु बल दीनमभिचक्राम रावणि ।

[(l 1) V2 B1 भर्तुम् (sic), D4 तूर्णम् (for शीघ्रम्) —(l 2) V2 B1 D1–3 स तु (for तत) Ñ1 D4 [अ]निष्पन्ने (for [अ]निर्वृत्ते) D13 स तु कर्मण्यनिर्वृत्य (for the prior half) V3 D2 मन्यु (for मन्यु-) B1 D1–3,13 इवोद्वह (B1 D1 °द्वर)न् (for समुद्वहन्) B2 (with hiatus) कर्मण्यभिप्रवृत्तेषु अत शल्यमिवोद्वहन् —V3 damaged for l 3 —(l 3) B2 परिश्रात, D4 °भ्रांत (for परित्रातु) B3 D1–3 13 दीर्णम् (for दीनम्) B4 उपचक्राम, D1 विनिश्चक्राम, D13 अभिनि क्राम (sic) B1 D1–3 13 शक्र(B1 °त्रु)जित् (for रावणि)]

14 D9 om 14 (cf v l 3) V3 om 14^{ab} —^{a}) Ś2 D8 12 ऋक्ष- (sic), D4 धूम- (for वृक्ष-) Ś Ñ V1 B3 4 D8 12 निष्पत्य, B2 निर्मथ्य, D5 6 T1 M3 निर्गत्य, D7 10 11 निर्गम्य (for निष्क्रम्य) —^{b}) Ś Ñ V1 B2 4 D4 8 12 पूर्व(Ñ1 °र्वं, D12 °र्वे)सज्ज(Ñ1 B2 4 D4 °यज्ञान्) महाबल , V2 B1 3 D1–3 13 पूर्वं सज्ज(V2 B1 यज्ञात्) स वीर्यवान् —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D1–4 8 12 13 दिव्य, V3 B2 दीप्त (for सज्जं) —^{d}) T2 3 पूर्वमुक्त, G2 मायायुक्त D10 11 सुसय(D11 °यु)त, G1 स रावणि , M1 2 अथेन्द्रजित् (for स राक्षस). S Ñ V B D1–4 8 12 13 G(ed) वाजिभिर्मेघ(V2 B1 °भीम, G[ed] °हेम)सनिभै (Ñ1 B1 D4 °निस्वनै)

15 D9 om 15 (cf v l 3) —^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M3 -धर (for -शर) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 का(B3 नी)लाजन (for कृष्णाञ्जन) D13 कालातकयमोपम·, M3 कालमेघसमप्रभ —^{c}) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 M3 क्रुद्धो, D10 11 G1 भीमो (for क्रूरो) D4 रक्षासि वानयक्रुद्धो —^{d}) Ś D8 12 मन्युर् (for मृत्युर्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M1 2 [अ]पर (for [अ]न्तक·)

16 D9 om 16 (cf v l 3) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B4 D4 8 12 च (for तु) T3 तु (for त) —^{b}) S Ñ V B D1–4 8 12 13 अभ्य(B4 सम)धावत —^{cd}) T1 -वेगेन, G2 -कर्मणा, M1 2 -कायाना (for -वेगाना) D5 T1 युयुत्सया D6 T2 3 युयुत्सता लक्ष्मणेन रक्षसा भीमकर्मणा —For 16^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1629* वानराणा सुभीमाना युद्धाय रिपुमाहवे।

—Then Ś D8 12 13 cont

1630* प्रदुद्रुवे सा ध्वजिनी यत्र धन्वी स लक्ष्मण ।

17 D9 om 17 (cf v l 3) —^{a}) V2 B3 D1 3 10 11 13 G1 तु काले (by transp), B4 T2 3 G (ed) काले स(G [ed.] च), D8 12 क्षणे तु (for काले तु) —^{b}) Ñ1 V2 3 B1 2 T1 आरुह्य, Ñ2 V1 प्रगृह्य, D2 5 10 11 G1 M1 2 आ(D2 10 11 G1 अ)रुजत् , G2 M5 आच्छिद्य (for उद्यम्य) D10 11 स (for सु-) Ś D3 8 12 आरुरोह दुरासद, B3 4 D1 आरुह्य सुदुरावहं(B3 °महातरु, D1 °दुरारुज), D4 उत्पाट्य च दुरासद, D13 आदाय सुदुरारुहं, G (ed) आरुज्य सुमहत्तर —^{c}) Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 13 -सकाश —^{d}) B3 स्कध (for -वृक्षम्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 महाबल·(D4 °ल) (for अरिंदम.)

18 D9 om 18 (cf v l 3). —^{a}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D4 8 12 राक्षसानामनीकानि, V2 B1 D1–3 13 रक्षसा तान्यनीकानि. —^{b}) B1 दावाग्निर् V3 निक्षिपन् (for निर्दहन्). —^{d}) G2 नि सज्ञान्युधि राक्षसान् —For 18^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1631* चचार बहुधा मार्गान्राक्षसेषु महाबल ।

19 विध्वंसयन्तं तरसा दृष्ट्वैव पवनात्मजम् ।
20 राक्षसानां सहस्राणि हनूमन्तमवाकिरन् ॥ १९
20 शितशूलधराः शूलैरसिभिश्चासिपाणयः ।
शक्तिभिः शक्तिहस्ताश्च पट्टिसैः पट्टिसायुधाः ॥ २०
परिघैश्च गदाभिश्च कुन्तैश्च शुभदर्शनैः ।
शतशश्च शतघ्नीभिरायसैरपि मुद्गरैः ॥ २१
घोरैः परशुभिश्चैव भिण्डिपालैश्च राक्षसाः ।
मुष्टिभिर्वज्रवेगैश्च तलैरशनिसंनिभैः ॥ २२
अभिजघ्नुः समासाद्य समन्तात्पर्वतोपमम् ।
तेषामपि च संक्रुद्धश्चकार कदनं महत् ॥ २३

[Ñ2 V3 B1 D2 12 चकार D13 विचरन् (for चचार) Ś2 D8 12 वसुधा-, V2 B1 D1-3 13 महतां (for वसुधा) G (ed) सौमित्रिर्मार्गं V2 3 B1 3 D1-3 13 महाकपि.]

—Then B3 cont (marg) l 1 of 1632*

19 D9 om 19 (cf v l 3) —^{a}) V2 B1 सहसा (for तरसा) —^{b}) M1 2 च (for [ए]व) V2 B1 3 D1-3 13 राक्षसान्(B3 शत्रू त)मारुतात्मज(D1.13 °ज). —^{d}) D11 इवाकिरन्, M1 2 अवा(M2 °पा)रयन् (for अवाकिरन्) —For 19, Ś Ñ V1 3 B2 4 D4 8 12 subst., while V2 B1 3 (marg cont only l. 1 after 1631*) D1-3 13 subst. only l 2 for 19^{cd}

1632* कुर्वाणं कदनं घोरं हनूमन्तं हरिं तदा।
परिवव्रुर्महस्राणि राक्षसाना समन्तत ।

[(l 1) Ś B2 3 D8 12 दृष्ट्वा (for घोरं) Ś D8 12 कपिं, Ñ1 B4 तु तत् (for हरिं). D4 अवेक्ष्य च (for हरिं तदा) —(l 2) Ñ2 ततस्तत, D13 सहस्रश (for समन्तत)]

20 D9 om 20 (cf v l 3). —^{a}) V2 B1 D1-3 13 शस्त्रै॰, V3 (*inf lin.* also as in text) सर्वे, B3 वीरा॰ (for शूलैर्) —^{b}) V2 B1 3 D1-3 13 G (ed.) शक्तिभि॰ सासि (B3 प्रास, D3 चासि) मुद्गरै॰ (G [ed] °पट्टिशै). —After 20^{ab}, V2 B1 3 D1-3.13 read 22^{ab} —Ś1 om 20^c–23 —^{c}) D5 7 10 11 T1 G M1 2 5 शक्तिहस्ताश्च शक्ती(D5 °क्ति) भि (by transp.), D6 T2 3 शक्तिहस्ता. शक्तिभिश्च (by transp) ❀ Ct शक्तीभिरित्यत्र दीर्घ आर्षं.. ❀ —^{d}) Ś2 Ñ V B D1-4 6-8.10-13 पट्टिशै. (Ś2 D12 °सै) पट्टिशा(Ś2 D8 12 °सा)युधा (D5 6 °धै) —After 20, V2 B3 D1-3 13 ins , while B1 subst for 21^{ab}.

1633* परश्वधैर्वेणुभिश्च गदाभिर्मार्गणैरपि।

[V2 D1-3 13 परश्वधर् B3 मुसलैर्मुद्गरैस्तथा (for the post half)]

21 Ś1 D9 om 21 (cf v l 20 and 3 respy.) For 21^{ab}, B1 subst 1633* —^{a}) D1-3 13 च(D13 सु-) भुशुण्डीभिश् (for च गदाभिश्च) ❀ Cg॰ परिघैरित्यादौ परिघपाणय इत्याद्यूह्यम् ❀—^{b}) Ś2 Ñ V B2 4 D4 8 12 M3 चक्रैश्, D5 6 T1 2 G2 3 M5 दन्तै(D6 T1 °न्तै)श्, T3 गवश् (sic) (for कुन्तैश्) B4 शुभलक्षणै॰, G3 मुसलायुधैः (for शुभदर्शनैः) B3 कुणपैरपि सर्वश ; D1 3 चक्रैः सकनकै(D3 °वच)रपि, D2 चक्रैश्च सफलैरपि, D13 चक्रैः सुकुलिशैरपि —^{c}) D7 G2 [s]थ (for च) —^{d}) Ś2 Ñ B2-4 D8 12 चापि, V1 3 च स-, G2 अभि- (for अपि). M1 3 आयसैर्मुसलैरपि

22 Ś1 D9 om 22 (cf v.l 20 and 3 respy.) V2 B1 3 D1-3 13 read 22^{ab} after 20^{ab}. —^{a}) M3 परश्वधैश् Ś2 Ñ2 V B2-4 D1-3 8 12 13 तीक्ष्णैर्, Ñ1 D4 चापि (for चैव) B1 परशुमुंपलैस्तीक्ष्णैर् (sic) —^{b}) Ñ V B D8 भिंदिपालैश्, D1 3 4 T भिंडिमा(T °वा)लैश् (for भिण्डिपालैश्). G1 मुसलैश्चैव राक्षसा —Ñ V1 3 B2 4 D4 om 22^{cd}. B3 reads 22^{cd} along with 1634* in marg after 12^{ab} repeating it here —^{cd}) V2 B1 3 (both times) D1-3.10 13 G1 M3 -कल्पैश् (for -वेगैश्) V3 B3 (first time) चाशनि- (for अशनि-). B1 तलैश्च जलदस्वनै, B3 (second time) मल्लैश्चाशनिनि.स्वनै॰, D1-3 त(D3 शा)लैश्चा(D3 °र)शनिनिस्वनै, D13 तलैश्चाशनिसस्वनैः (for ^{d}) Ś2 D8 12 सालैरशनिकल्पैश्च तालैर्वज्रसमैस्तथा —After 22, Ś2 V. B1 3 (repeats) D1-3 8. 12 13 ins

1634* नखैर्दन्तैश्च वीराणां सयुगे जयमिच्छताम्।

[V2 सैदर् (for नखैर्). V2 अन्योन्यवधमिच्छता, B1 3 (first time) D1-3 अद्वीपे द्वीपमिच्छता (for the post half).]

23 Ś1 D9 om 23 (cf. v l 20 and 3 respy.). —^{a}) Ś2 Ñ1 B4 D3 4 7 8 12 13 अभिजग्मु Ñ V1.3 B3 D2-4 तम् (for मम्-). —^{b}) B4 पर्वतोपमा. —^{c}) D13 अभि- (for अपि) V B3 D2.3 13 G2 सु-, B1 D1 स (for च) —^{d}) D4 चक्रुश्च (for चकार) Ś2 Ñ V1 3 B2-4 D8 12 कपि —After 23, Ś2 Ñ V1.2 B D4 8 13 ins

1635* उद्यम्य चैव वृक्षांश्च शिलाखण्डांश्च दारुणान्।
जघान पञ्च षट् सप्त दश चाष्टौ तथैव च।
विंशतिं त्रिंशतं चैव दण्डहस्त इवान्तक॰।

[(l 1) Ñ1 B3 [उ]द्यम्य (for चैव). D4 तत उद्यम्य वृक्षांश्च (for the prior half) Ś2 D8 12 शिलाश्चैव सुदारुणा ; V2 B1 शिखराश्च सुदारुणान् (for the post half) —(l. 2) Ś2 D8 12 महाथ (for पट् सप्त) B2 transp. च and [अ]ष्टौ Ñ2 च राक्षसान् (for तथैव च).—(l 3) Ñ2 D4 त्रिंशति (sic), B4 त्रिंशतश् (sic) (for त्रिंशत) Ś2 D8 12 विंशतिं चैकविंश च, V2 विंशतिस्त्रिंशतिश्चेव (sic) (for the prior half). B4 यथा (for इव)]

—Then Ñ2 cont

स ददर्श कपिश्रेष्ठमचलोपममिन्द्रजित् ।
सूदयानममित्रघ्नममित्रान्पवनात्मजम् ॥ २४
स सारथिमुवाचेदं याहि यत्रैष वानरः ।
क्षयमेव हि नः कुर्याद्राक्षसानामुपेक्षितः ॥ २५
इत्युक्तः सारथिस्तेन ययौ यत्र स मारुतिः ।
वहन्परमदुर्धर्षं स्थितमिन्द्रजितं रथे ॥ २६
सोऽभ्युपेत्य शरान्खड्गान्पट्टसासिपरश्वधान् ।
अभ्यवर्षत दुर्धर्षः कपिमूर्ध्नि स राक्षसः ॥ २७
तानि शस्त्राणि घोराणि प्रतिगृह्य स मारुतिः ।
रोषेण महताविष्टो वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ २८
युध्यस्व यदि शूरोऽसि रावणात्मज दुर्मते ।
वायुपुत्रं समासाद्य न जीवन्प्रतियास्यसि ॥ २९
बाहुभ्यां संप्रयुध्यस्व यदि मे द्वंद्वमाहवे ।
वेगं सहस्व दुर्बुद्धे ततस्त्वं रक्षसां वरः ॥ ३०
हनूमन्तं जिघांसन्तं समुद्यतशरासनम् ।
रावणात्मजमाचष्टे लक्ष्मणाय विभीषणः ॥ ३१ G. c B 6 L. 6

1636* वृक्षघाताभिपातैश्च घातयन्पवनात्मज ।
रथान्बभञ्ज त्वरया गजेन्द्रांश्चाप्यपातयत् ।
पदातिहयसाहस्रान्स ममर्द ममाथ च ।
मुष्टिभिर्निहता केचित्तलैश्चाभिहतास्तथा ।
तरुवेगाभिपतिता राक्षसाश्च समन्तत. ।
तदनीक महाव्यूह गजाश्वरथसकुलम् ।
राक्षसेन्द्रात्मजबलमभेद्य कर्मसिद्धये ।
तद्विदार्य महावेगो हनूमान्दृढविक्रम' ।
प्रविश्य होमभूमिं तु व्यध्वसयत वीर्यवान् ।

24 D9 om 24 (cf v l 3) —a) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 तमपश्य(D4 °पृच्छ)त् (for स ददर्श) —b) B1 D1 2 4 13 अनिलात्मजमिं(D4 °वालोकयदि)द्रजित् —c) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M3 सूदयतम् (for °यानम्) D1 अमित्राणा (for °त्रघ्नम्) D10 11 G1 3 सूदमा(G2 °या)नमसत्रस्तम् —d) B1 D2 3 13 मारुतात्मज, G (ed) भीमविक्रम (for पवनात्मजम्) Ś Ñ V B2–4 D1 4 8 12 समरे (D1 कपिं च) मारुतात्मज

25 D9 om 25 (cf v l 3) —b) S Ñ V B D1–4 8 12 13 अभि(Ñ V1 3 B2–4 D4 °नु)याहि महाकपिं —After 25^{ab}, D8 ins

1637* अत्रैव तावत्त्वरित नय मे सारथे रथम् ।

—c) Ś Ñ V B2 4 D1–3 8 12 13 T2 3 M3 एष, B1 एषा (for एव) —d) D4 कपीश्वर , D7 उपस्थित (for उपेक्षित) B4 रक्षसा समुपस्थित

26 D9 om 26 (cf v l 3) —b) S Ñ V1 3 B2 4 D8 12 प्रययौ यत्र मारुति , V2 B1 3 D1–3 13 रथेनाभिययौ कपि(B3 हरिं), D4 प्रययौ मारुति तत —c) D4 वहून्, D13 अभवत् (hypm) (for वहन्) D3 13 दुर्धर्षं (for दुर्धर्षं) —d) Ś V2 B1 2 D1–3 7 8 12 13 T3 रणे (for रथे)

27 D9 om 27 (cf v l 3) —a) B1 [ऽ]भिपद्य (for ऽभ्युपेत्य) V1 B2 4 कपिं खड्ग (B4 युद्धे), B3 D3 G1 शरान्घोरान् (for शरान्खड्गान्) Ś Ñ D4 8 12 सोभिपत्य कपिं खड्ग- ❀ Cv सोऽभ्युपेत्येत्यादावपि त्रिकारद्वयस्य क्रियाद्वयेन समन्वय ।, Cm सोऽभ्युपेत्येत्यत्रापि क्रियाभेदात्तच्छब्दद्वयस्य प्रयोग ।, so also Cg ❀ —b) Ś D8 12 -शूलप्रास-, Ñ V B D1–4.7 10 11 13 पट्टि(D7 °ट्ट)शासि-, D6 M5 पट्टिशा(M6 °ट्टसा)श्च (for पट्टसासि-). D1 3 4 13 -परस्वधान् —c) G3 अभ्यवर्षत (sic), G3 अभ्यवर्षत्सु- (for °वर्षत) —d) D7 10 11 कपिमूर्धनि राक्षस .—For 27^{cd}, S Ñ V B D1–4 8 12.13 subst

1638* अपातयत्सुदुर्धर्षो रावणि कपिमूर्धनि ।

[Ñ2 V B1 3 D1–3 13 अपातयन (for °यत्सु-) B4 -वक्षसि (for -मूर्धनि)]

28 D9 om up to मा in 28^{b} (cf v l. 3). B1 D1–3 13 om 28–30.—a) Ñ1 V1 B2–4 चास्त्राणि, Ñ2 V3 चक्राणि (for शस्त्राणि) D4 मुक्तानि तेन चास्त्राणि —b) Ś2 Ñ B4 D4 8 12 परिगृ(Ñ1 °स)ह्य, V2 निविपद्य (for प्रतिगृह्य) —c) Ñ V B2–4 D4 परम- (for महता) —d) Ś Ñ V1 2 B2 3 D4 8 12 एतद् (for चेदम्).

29 B1 D1–3 13 om 29 (cf v l 28).—a) D11 युधि (for यदि) —b) V3 damaged from दुर्मते up to d —d) D5 6 T G3 M जीवन्न (by transp)

30 B1 D1–3 13 om 30 (cf v.l 28) —a) Ś D5 6 8 12 T G3 M प्रति-, D4 एव (for सप्र-) —b) B4 मा (for मे) Ś Ñ2 V3 B2–4 D8 12 आगत (B4 °त), V1 अग्रत (for आहवे) Ñ1 V2 D4 यदि द्वद्वमुपागत , G (ed) यदि योद्धु त्वमागत —c) Ś D8 12 न मा (for वेग) Ś Ñ1 V2 3 B4 D4 8 12 सहसि (for सहस्व) —d) Ś D6 8 12 वर (for वर) B3 यतस्त्व रथिना वर , B4 हतस्त्व रक्षसा बल , G2 ततस्त्व राक्षसोत्तम —After 30, Ñ1 (m) ins

1639* इत्थ हनुमता उक्त मेघनाद विभीषण ।,

[Note hiatus between हनुमता and उक्त]

—while Ñ2 ins

1640* इत्युक्त्वा हनुमान्क्रुद्धो योधयामास वेगित ।
अश्वकर्णैर्धवै शालैरन्यैश्च विविधैर्द्रुमै ।
अप्राप्तानेव तान्वृक्षाञ्शरै शतसहस्रश ।
क्रोधादकृन्त चैकैक त च विव्याध रावणि ।

31 After 31^{ab}, Ñ V2 B3 (m) D4 ins.

31 यस्तु वासवनिर्जेता रावणस्यात्मसंभवः ।
33 31 स एष रथमास्थाय हनूमन्तं जिघांसति ॥ ३२

तमप्रतिमसंस्थानैः शरैः शत्रुविदारणैः ।
जीवितान्तकरैर्घोरैः सौमित्रे रावणिं जहि ॥ ३३

इत्येवमुक्तस्तु तदा महात्मा
विभीषणेनारिविभीषणेन ।
ददर्श तं पर्वतसंनिकाशं
रथस्थितं भीमबलं दुरासदम् ॥ ३४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिसप्ततितमः सर्गः ७३ ॥

1641* आक्षेपोद्धृतसर्वाङ्ग भ्रुकुटीकुटिलाननम् ।

[D4 -हृत-, G (ed.) -[उ]द्दत- (for -[उ]द्धृत-) B3 भ्रूकुटी-]

—c) B1 राक्षसात्मजम्. V3 damaged from त्मज up to वासव in 32a Ś Ñ V1.2 B1.4 D1.2.8.12.13 आचष्ट, B3 आचक्षे (sic), D5 व्याचष्टे —d) D13 राघवाय (for लक्ष्मणाय).

32 V3 damaged up to वासव in 32a (cf. v. l. 31) —a) Ñ V1 B2.4 D4.6.7.9–11 T2.3 G M य स, V2 B1.3 D1–3.12 यो(D1 अ)सौ (for यस्तु) D13 -निर्धूतो (for -निर्जेता) —D6 om. 32c —c) D7 G2 भूयो, D9 एव (for एष)

33 a) Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D8.12 संस्थान, V2 B1.3 D1–4.13 M1.2 -कर्माणं (for -संस्थानैः) —b) D1–3.13 शितैः (for शरैः). Ś Ñ V1.3 B2.4 D8.12 देह- (for शत्रु-) V2 D1 G1 निबर्हणै(V2 °णः), B1 D2–4.13 -नि(D3 -नि)-नाशनैः, D7.9–11 T1 -निरा°, G2 -निषूदनैः, G3 -विमर्दनैः (for -विदारणैः). B3 निशितैः शत्रुसूदनैः —B3 reads cd in marg. V3 damaged for d —d) Ś Ñ V1 B2–4 D8.12 G2 जहि रावणिं (by transp.) —For 33cd, V2 B1 D1–4.13 subst., while B3 ins. after 33

1642* सौमित्रे जीवितं छिन्द्धि शरानिवर्षं शरोत्तमैः ।

[D4 सौमित्रे जहि दुर्बुद्धिम्, D13 सौमित्रे पश्य जीवच्छिद् (sic) (for the prior half) B3 वर्षयाथ, D2.4 °वर्षन् (for अभिवर्ष).]

34 G (ed.) om. 34 —a) V1 B3 स (for तु). Ś Ñ V3 B2.4 D8.12 विभीषणेन (for तदा महात्मा) —b) Ś Ñ V B2.4 D8.12 रामानुज सोऽरि-(Ś1 °जः शक्र-, Ś2 D8.12 °जः शत्रु-, V1.2 °जश्चापि) (for विभीषणेनारि-) D4 (marg.) [अ]प्रतिमप्रभाव. (for [अ]रिविभीषणेन) —d) Ñ1 V B1.2.4 D5.6 T2.3 G3 रथे, M3 रणे (for रथ-) T3 -बलो (for -बलं). Ñ V B1.2.4 D4.5 T1 G1.3 M नदत (for दुरासदम्) Ś B3 D1–3.8.12.13 G2 रथे(D13 °थ-) स्थित भीमरव(Ś2 D1 °वर, B3 °तर, D2 °रथ, G2 °बले) नदत.

Colophon.—*Kānda name* Ś1 V3 om., Ñ B D2.4.13 लङ्काकाण्डे —After *Kānda name*, D13 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name* Ś Ñ2 B2 D8.12 बल(D8 °लि)विध्वंसन, Ñ1 V3 B4 च(V3 त)लविध्वंसन, V1.2 B1.3 D1–4.13 इन्द्रजिद्दर्शन(B3 °दर्पण). —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2.4 D2.4.8.12.13 om., Ś2 V1.2 65, Ñ2 D1 67, B1 62, B3 D9 61, D3 69, D5–7.10.11 T1 G M3.5 86, T2 91, T3 93, M1.2 87, L (ed.) 64 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1.2.5 with श्रीरामाय नमः.

७४

एवमुक्त्वा तु सौमित्रिं जातहर्षो विभीषणः ।
धनुष्पाणिनमादाय त्वरमाणो जगाम सः ॥ १
अविदूरं ततो गत्वा प्रविश्य च महद्वनम् ।
दर्शयामास तत्कर्म लक्ष्मणाय विभीषणः ॥ २
नीलजीमूतसंकाशं न्यग्रोधं भीमदर्शनम् ।
तेजस्वी रावणभ्राता लक्ष्मणाय न्यवेदयत् ॥ ३
इहोपहारं भूतानां बलवान्रावणात्मजः ।
उपहृत्य ततः पश्चात्संग्राममभिवर्तते ॥ ४

अदृश्यः सर्वभूतानां ततो भवति राक्षसः ।
निहन्ति समरे शत्रून्बध्नाति च शरोत्तमैः ॥ ५
तमप्रविष्टं न्यग्रोधं बलिनं रावणात्मजम् ।
विध्वंसय शरैस्तीक्ष्णैः सरथं साश्वसारथिम् ॥ ६
तथेत्युक्त्वा महातेजाः सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
बभूवावस्थितस्तत्र चित्रं विस्फारयन्धनुः ॥ ७
स रथेनाग्निवर्णेन बलवान्रावणात्मजः ।
इन्द्रजित्कवची खड्गी सध्वजः प्रत्यदृश्यत ॥ ८

G. B. L.

74

1 ^{a}) Ñ1 B4 स (for तु) V B1 D1–3 13 स एवमुक्त्वा —^{b}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–4.8 12 13 त्वरमाणो (D3 °ण), B3 (*sup lin* also) वेपमानो, B4 लक्ष्मणाय (sic), D6 7 T2 3 G1 जातक्रोधो, Ct as in text (for जातहर्षो) —B4 D3 om (hapl) 1^c–2 —^{c}) D4 7 9.11 13 धनु पाणिनम्, D4 आयात (for आदाय) Ś Ñ V B2 D8 12 उपाययौ धनुष्पा(Ñ2 V1 °नु पा)णिर्, B1 3 D2 M1 2 5 धनुष्पाणिं समादाय (B1 °यात), D1 5 T Ct धनुष्पाणि(D1 °नु पाणि) त(T3 °णिस्त)मादाय ❀ Cg धनुष्पाणिनमिति नकारान्तत्वमार्षम् ❀ —^{d}) G1 त्वरितोथ (for त्वरमाणो) K (ed) ह (for स) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1 2 4 8 12 13 लक्ष्मण रावणानुज, V3 लक्ष्मण राघवानुज

2 B4 D3 om 2 (cf v l 1) D4 reads 2^a twice —^{a}) B1 3 D4 (both times) 9 अतिदूर, G2 अविदूरे, G (ed) अतिद्रुत, Cr m k t as in text (for अविदूर) —After the first occurrence of 2^a, D4 reads 8^{bcd} and l 1 of 1646* along with 9^{cd}, repeating 8^{bcd} and l 1 of 1646* in their proper place —^{b}) Ś2 D8 12 (with hiatus) आविश्य Ś Ñ B2 3 D2 4 8 12 13 महद्बल, B1 महाबल (for महद्वनम्) —^{c}) D7 9–11 अदर्शयत B3 रक्षो (for कर्म)

3 ^{b}) Ś D8 न्यग्रोधवरमाश्रित, Ñ V B1 3 4 D1–4.12 13 न्यग्रोध(Ñ2 V2 B3 4 D2 3 °ध)द्वारमाश्रि(D13 °श्रि)त, B2 न्यग्रोध तनुमाश्रित —^{c}) Ñ2 राक्षस- (for रावण-)

4 ^{a}) B4 इहापकार —^{b}) B3 वानरान्वानरात्मज (sic) —D13 repeats erroneously 4^c–6^b after 6^{ab} —^{c}) D4 उपाहरत्, D8 उपहृत्य ❀ Cg उपहार बलिम्। उपहृत्य कृत्वा। ओदनपाक पचतीतिवत् ❀

5 ^{b}) S Ñ V B2 3 (m also) 4 D8 12 कामगेन रथेन च (Ñ V B3 4 हि) —After 5^{ab}, D3 ins

1643* अजेयश्च महाकाय एतत्सत्य ब्रवीमि ते।

—^{c}) B1 D1–4 च रणे (for समरे) Ñ1 शक्र, V3 B2 3 शत्रु D13 निहत्यतो यथा शत्रु —^{d}) V2 3 निबध्नाति, D4 भवध्याश्च, D13 निबध्यंते, G2 बध्नात्यपि (for बध्नाति च) Ś D8 12 सुरोत्तमान् (for शरोत्तमै)

6 ^{a}) S D1 8 12 13 G2 M3 Cr m g अप्रविष्ट-, D4 अप्रतिष्ठ, Ck.t as in text (for अप्रविष्ट) D13 तत प्रविश्य न्यग्रोध —^{b}) Ś Ñ V1 3 B D1 2 8 12 13 इम त्व, V2 त्वमिम, D3 अमित्र, D4 आयात (for बलिन) B3 राक्षसात्मज, D4 रावणानुज (sic) —^{c}) Ñ V1 B2 4 D9 10 G1 दीप्तै, D5 T1 शीघ्र, D11 दिव्यै (for तीक्ष्णै) —^{d}) Ś D8 चास्य, D12 चाश्व (for साश्व-)

7 ^{a}) B1 इति द्युक्तो, D1 3 तथेत्युक्तो, D4 एवमुक्तो —^{b}) D6 मित्रवर्धन, D7 T2 3 G2 3 M1 2 5 °वत्सल (for °नन्दन) Ś Ñ V B D1–4 8.12 13 सुमित्रानंदि(Ś V1 D1 2 4 12 °द)वर्धन —^{c}) D2 [अ]भ्यथितस् (for [अ]वस्थितस्) B1 2 स बभूव(B2 °वा-) स्थितस्तत्र, D4 स च भूमिस्थितस्तत्र, D13 निरुध्याधिष्ठितस्तत्र —^{d}) D2 चिर (for चित्र) B3 D13 समारोपितकार्मुक

8 ^{a}) G2 बलेन (for रथेन) B3 [अ]र्क (for [अ]ग्नि-) V2 B1 D1–4 रथेनादित्यवर्णेन, D13 ततो रथेन दिव्येन —D4 reads 8^{bcd} for the first time after the first occurrence of 2^a, repeating them here —^{b}) D7 भ्रातुरात्मज (for रावणा°) —After 8^{ab}, T2 ins

1644* बलिहस्त स दुष्टात्मा क्रोधेन महतावृत ।

—G2 om (hapl) 8^c–10^b —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D7 8 12 T1 G1.3 M1–3 धन्वी (for खड्गी) —^{d}) D8 T2.3 सधनु (for सध्वज) —After 8, Ś D3 8 12 13 ins

1645* विभीषणवच श्रुत्वा सौमित्रिपवनात्मजौ।
भृश जहृषतुस्तत्र दृष्ट्वा त रिपुमाहवे।
अत्रान्तरे च हनुमान्वीर लक्ष्मणमब्रवीत्।
रथस्थोऽय तवाराति पदस्थस्त्व च लक्ष्मण।
नैतद्युक्त सम युद्ध मम पृष्ठ त्वमारुह। [5]

तमुवाच महातेजाः पौलस्त्यमपराजितम् ।
समाह्वये त्वां समरे सम्यग्युद्धं प्रयच्छ मे ॥ ९
एवमुक्तो महातेजा मनस्वी रावणात्मजः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं तत्र दृष्ट्वा विभीषणम् ॥ १०
इह त्वं जातसंवृद्धः साक्षाद्भ्राता पितुर्मम ।
कथं द्रुह्यसि पुत्रस्य पितृव्यो मम राक्षस ॥ ११
न ज्ञातित्वं न सौहार्दं न जातिस्तव दुर्मते ।
प्रमाणं न च सोदर्यं न धर्मो धर्मदूषण ॥ १२
शोच्यस्त्वमसि दुर्बुद्धे निन्दनीयश्च साधुभिः ।
यस्त्वं स्वजनमुत्सृज्य परभृत्यत्वमागतः ॥ १३
नैतच्छिथिलया बुद्ध्या त्वं वेत्सि महदन्तरम् ।
क्व च स्वजनसंवासः क्व च नीचपराश्रयः ॥ १४
गुणवान्वा परजनः स्वजनो निर्गुणोऽपि वा ।
निर्गुणः स्वजनः श्रेयान्यः परः पर एव सः ॥ १५

इति श्रुत्वा वचस्तस्य तथा चक्रे स लक्ष्मणः।
महापर्वतसंकाशमैरावणसमप्रभम् ।
समास्थाय महातेजा वटं कृत्वा स्वपृष्ठत ।

[(l 2) D13 क्रम (for भृश). D13 जहर्षतुस् —(l 3) D3 om च (subm). D13 ण्नमित्रतरे वीरो दनुर्माह्लक्ष्मणम- भवीत् (hypm). —(l 4) D13 पदातिस्त्व नराधिप (for the post half). —(l 5) D13 समारुह (for स्वमारुह). —(l. 8) Ś2 om. (hapl) from the post half up to 10ª D13 तु (for स्व-).]

9 Ś2 G2 om 9 (cf. v l 8) D4 reads l 1 of 1646* and 9ᶜᵈ within brackets after the first occurrence of 8ᵇᶜᵈ, repeating only l. 1 of 1646* within brackets here —ᶜ) M1 2 5 त्वा. D2 सग्रामे (for समरे) D4 समरे त्वा समाह्वये. —ᵈ) V2 B1 D1–4 13 सौम्य, D1 सोद्य (for सम्यग्) —For 9, Ś1 Ñ V1.3 B2–4 D8 12 subst., while V2 B1 D1–4 13 subst l. 1 only for 9ᵃᵇ.

1646* लक्ष्मणस्तमुवाचेदं रावणिं युद्धदुर्मदम्।
तिष्ठ राक्षस दुर्बुद्धे रणे युद्धं प्रयच्छ मे।

[(l 1) V B1 D1–4 (both times).13 [अ]व (for [इ]द). Ś1 D8 12 युद्धदुर्मद , V2 B1 D1–3 13 रघुनन्दन., B2.3 °दुर्दम, D4 (first time) खलु दुर्मति and (second time) रावणात्मज (for युद्धदुर्मदम्) —(l 2) B3 4 द्वद्युद्ध (for रणे युद्ध).]

10 D4 G2 om. 10ᵃᵇ , Ś2 om. 10ª (for Ś2 G2, cf v.l. 8) —ª) B3 एवमुक्त्वा (sic) —ᵇ) B1 D1–3 13 समरे (for मनस्वी) —ᶜ) B1 D4 परम (for परुष). —ᵈ) V2 B3 D1–3 13 दृष्ट्वा तत्र (by transp) ❀ Cr तत्र दृष्ट्वा विभीषणमिति पाठ ❀ —After 10, D2 ins.

1647* छलाद्वापि बलाद्वापि यत्कुर्याद्रघुनन्दन ।
तत्सर्वमुपपद्येत न्याय्यमसाधु दुर्मते।
आ बाल्याच्च मया पित्रा राक्षसैर्वापि विप्रियम्।
किं कृतं शठ यच्छिद्रे प्रहरस्यात्मजे मयि।
न जातिधर्मो न कुलं न भ्रातृत्वं न बन्धुता। [5]
रक्षितं नैव शूरत्वं क्लीवत्वं प्रकटीकृतम्।

11 ª) D7 जात , T2 ज्ञाति , T3 जाति-, Cm g k t as in text (for जात-) G2 -सबद्ध , G (ed.) वृद्धोसि —ᵇ) B1 भ्राता साक्षात् (by transp). —ᶜ) B1 द्रक्ष्यसि. Ś Ñ V B2–4 D1 8.12 13 पुत्राय (for पुत्रस्य) M1.2 कथ हता स्वपुत्र त्वं. ❀ Cm जातसवृद्धस्तत्रैवोत्पन्नस्तत्रैव वृद्धिं प्राप्त इत्यर्थः। पुत्रस्य पुत्राय।, so also Cg.k t. ❀ —ᵈ) D2 रक्षसः , D13 T3 राक्षस . B1 पितृव्य वधमाहवे, B3 पितृव्य- सन्निशाचर, D4 विदुषो मम रजय (sic)

12 ª) M5 तद् (for first न) D10 12 Ct जातित्व, Cg as in text (for ज्ञातित्व) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1 8 12.13 सायुज्य, V3 B1 भ्रातृत्व, D3 चासत्व, D4 सापत्य (for सौहार्दं) D2 न सामर्थ्यं न साधुत्व. —ᵇ) Ñ1 बलोपि, B4 निवासस् , D4 न च भीस् (for न जातिस्). —ᶜ) V3 न मणि (sic) (for प्रमाणं) D13 नैव (for न च) Ś Ñ V B2–4 D5 6 8–12 T3 G3 M3 Ct सौदर्यं, B1 D1–4 7.13 सौहार्दं (for सोदर्यं). —ᵈ) Ś Ñ V1 3 B2–4 D5 8 12 T1 M2 धर्मदूषक

13 ª) D13 भौमस् (sic), Ś1 मोच्यस् (for शोच्यस्). D4 सेव्यस्त्वं नासि दुर्बुद्धे —ᵇ) Ñ2 [ऽ]सि (for च) V3 damaged from सा up to न in 13ᶜ —ᶜ) Ś D8 12 जातिं सम्-, Ñ V1 B2 4 ज्ञातीन्सम्- (for स्वजनम्) —ᵈ) S1 D8 12 आस्थितः, Ñ B4 आश्रित (for आगत) V2 B1 D1–4.13 परेषां भृत्यतां गतः , G1 परभृत्य गतो ह्यसि

14 ᵇ) D4 सुमहत्तर (for महदन्तरम्). —ᶜ) D4 क्व ते V3 -सवाद , G2 M1 2 ससेवा, Ct as in text (for -सवास) —ᵈ) D4 ते (for च) D4 G2 नीचः , Ct as in text (for नीच-) Ñ2 V1.3 -समाश्रय , B2 -व्यपाश्रय

15 ª) D13 चेत् (for वा). M5 परजने D4 गुणवान्स्व- परो लोक . —ᵇ) Ś V1 3 B1 2 4 D1 2.8 12 13 वा(V3 चा)पि (B1 °थ) निर्गुण , Ñ D3.4 [ऽ]पि च निर्गुण (for निर्गुणो- ऽपि वा). ☞ V3 missing from 15ᶜ up to 6.76.9 —ᶜ) Ś2 श्रेयो, B4 श्लाघ्यो (for श्रेयान्) D4 स्वजन श्रेयसा नित्य (sic) —ᵈ) D7 reads in m पर D9 जन एव D4 च (for स). —After 15, D5–7.9–11 S ins

1648* य स्वपक्ष परित्यज्य परपक्ष निषेवते।
स स्वपक्षे क्षय प्राप्ते पश्चात्तैरेव हन्यते।

निरनुक्रोशता चेयं यादृशी ते निशाचर ।
स्वजनेन त्वया शक्यं परुषं रावणानुज ॥ १६

इत्युक्तो भ्रातृपुत्रेण प्रत्युवाच विभीषणः ।
अजानन्निव मच्छीलं किं राक्षस विकत्थसे ॥ १७

राक्षसेन्द्रसुतासाधो पारुष्यं त्यज गौरवात् ।
कुले यद्यप्यहं जातो रक्षसां क्रूरकर्मणाम् ।
गुणोऽयं प्रथमो नृणां तन्मे शीलमराक्षसम् ॥ १८
न रमे दारुणेनाहं न चाधर्मेण वै रमे ।
भ्राता विषमशीलेन कथं भ्राता निरस्यते ॥ १९

G 6 B 6 L 6

[(l 2) G1 2 स्वपक्षे च (G2 तु) G3 क्षये (for क्षय) D6 7 9–11 M1 2 याते (for प्राप्ते). D11 G2 तेनव (for तेरेव)]

—Then D7 G2 3 M1 2 cont.

1649* तस्माच्छृणुष्व दुर्बुद्धे राक्षसाना कुलाधम ।
त्वां गृह्य बन्धुरूपेण रामो बुद्धिमता वर ।
ज्ञात्वोपायं त्वया पूर्वं जेतुमस्मान्स राघव. ।
जित्वास्मान्युधि शक्तश्चेत्पश्चात्त्वा च वधिष्यति ।
शत्रुस्त्वमसि रामस्य रावणस्यानुजोऽसि यत् । [5]

[(l 3) M1 2 प्रवर्तते (for स राघव) —(l 4) M1 2 शक्य (for शक्तश्). —(l 5) G2 हि (for ऽसि)]

16 D4 om 16^{ab}. —^{a}) D13 निरमुक्ता गता चेय (sic) —^{b}) D6 ईदृशी (for यादृशी) —V2 om. 16^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1 B D1–4 8,12 13 स्वजने न B3 तु या (for त्वया) Ñ1 B1 3 D2–4 शक्या (for शक्य) —^{d}) D10 11 पौरुष (for परुष) Ś Ñ V1 B D1 3,4 8 12 13 प्रतिष्ठा वा (Ś D8 12 न) सुखानि च (Ñ2 B1 3 D4 वा, B2 वै), D2 प्रतिष्ठा प्राप्तुमजसा —After 16, S Ñ V1 B2 4 D8 12 ins, while B3 D13 ins. before l. 5 of 1651*

1650* नून निर्वासितो लङ्का पश्यन्नेव विशीर्यसे ।
कामयन्पुरुष कान्ता शूरस्याङ्कगतामिव ।

[(l 1) Ñ2 V1 B3 4 निवासिता (B4 °ता), D13 वालिसुते (for निर्वासितो). B4 लङ्का B3 पश्यन्निव, B4 यदर्थे च (for पश्यन्नेव) Ś D8 12 दिदृक्षसि विशीर्यं ता, D13 पश्यतीना न पश्यसि (sic) (for the post. half) —(l 2) Ś D8 12 कामयेत्, Ñ2 B4 कामीव (for कामयन्) Ñ1 V1 D13 कामी कापुरुष D13 साध्वीन् (for शूरस्य).]

—Then Ś Ñ V1 B2 4 (Ñ1 V1 B2 4 only l 5) D8 12 cont., while V2 (after 16^{ab} owing to om) B1 3 D1–4 13 ins after 16

1651* यदि त्व परुषाण्युक्त पित्रा मम निशाचर ।
गौरवात्प्रणयाद्वापि तथैव परिसान्त्वित ।
यथैव प्रणयाद्वापि गुरुर्वदति विप्रियम् ।
तथैव स पुनर्मूढ लालयत्यविचारयन् ।
क्रुद्धेनेन्द्रजिता वाक्य परुष रावणानुज । [5]

[(l 1) Ś D8 12 तु रुषा त्वक्न (for परुषाण्युक्त) D4 मम-पित्रा (by transp) —(l 2) Ś D8 12 प्रश्रयाद् (for प्रणयाद्). —D12 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 3 —(l 3) V2 तथेव (for यथैव). —(l 4) Ś D8 12 तथै (Ś1 °दं) व च पुनस्त्व (D8 °स्ते) म, D3 तथैव च स पुनस्त्वां (for the prior half). D2 लाडयति, D4 लालनीयो (for °यति) —After l 4, B3 D13 ins

1651(A)* गुणवान्मित्रनाशार्थममित्रमुपचीयते ।
शालिस्तम्बसमीपस्थ श्यामाकमिव त त्यजेत् ।

[(l 1) G (ed) गुणवन् B3 मित्रनाशाय (with hiatus) D13 गुणवान्मित्रमाश्रेष्ठ न मित्र परिवीयते —(l 2) D13 शालवृक्ष-समीपस्थो धर्ममेव तु सत्यजेत]

—(l 5) Ñ3 V1 B4 D4 रावणात्मज (sic) (for °नुज)]

17 ^{a}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 उक्त पितृव्य पुत्रेण (D13 परुष) —^{b}) D4 (with hiatus) इत्युवाच —^{c}) D13 अपि (for इव) D1 तच्छील, D2 सच्छील —^{d}) D7 9 विगर्हसे (for विकत्थसे) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 किं त्वमेव (D1 किमेव त्व) ब्रवीषि मा.

18 ^{a}) V2 B1 D1–4 13 [अ]नार्य (for [अ]साधो) Ś Ñ V1 B2–4 D8 12 राक्षसाधिपते पुत्र —^{b}) T2 पौरुष Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 प (V2 पौ) रुष त्यक्त (B3 4 °ज) गौरव, D4 परितस्त्यक्तगौरव —After 18^{ab}, Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 ins

1652* अयुक्तरूप वचन पौलस्त्यकुलपासन ।
अधर्मेण हृतज्ञानो न त्व वेत्सि गुणागुणम् ।

[(l 1) D13 -रूप- (for -रूप) Ñ1 V2 D13 -कुलपासुल —(l 2) Ñ1 कृतज्ञानो, V1 B4 D1 हृत°, D4 [अ]द्भुत° (for हृत°) Ś D3 8 12 वेत्सि त्व (by transp) Ś B1 D3 8 12 13 गुणागुणान्, D4 च सद्गुणान् (for गुणागुणम्)]

—^{c}) D13 यथा (for यदि) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–3 8 12 13 जातोह (by transp), B1 D4 जातोस्मि (for [अ]हं जातो) —^{d}) B3 (*sup lin.* also as in text) D1 पाप-, D4 युद्ध- (for क्रूर-) B4 राक्षसाना दुरात्मना —D1 om (hapl ?) 18^{e}–19^{b} —^{e}) Ś Ñ V1 2 B D2–8 10–13 T2,3 य (for ऽय) Ś D8 12 स्त्रीणा (sic) (for नृणा) G2 गुणवत्प्रथित नृणा

19 D1 om 19^{ab} (cf v l 18) —^{a}) Ś D8 12 सत्यक्तो, Ñ1 न नाम, B2 4 D13 न च मे (for न रमे) B1 D4 न रामो दारुणो नाह —^{b}) Ś Ñ V1 B2 4 D8 12 राज्ञा वे (Ñ V1 B2 4 °ज्येन) क्रूरकर्मणा, V2 B1 3 D2–4 13 न रक्ष्ये (V2 राज्येन, B1 न योक्ष्ये, B3 रक्षसा, D2 अराज्ये, D3 न रमे) पापकर्मणा. —^{c}) B1 भ्राता Ś D2,8 12 13 विषय-, D3 विप्रिय-

धर्षयित्वा तु काकुत्स्थौ न शक्यं जीवितुं त्वया ।
युध्यस्व नरदेवेन लक्ष्मणेन रणे सह ।
हतस्त्वं देवताकार्यं करिष्यसि यमक्षये ॥ २६

निदर्शयस्वात्मबलं समुद्यतं
कुरुष्व सर्वायुधसायकव्ययम् ।
न लक्ष्मणस्यैत्य हि बाणगोचरं
त्वमद्य जीवन्सबलो गमिष्यसि ॥ २७ G 6 B 6 L 6

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥ ७४ ॥

[Ś D8 12 उद्ये, B3 (m also) उत्तरो, D4 13 उद्यो (for उद्यमो) Ś V1 2 D8 12 वाक्य, Ñ1 D4 13 वाक्ये (for वाक्यैर्) Ś Ñ1 D8 12 शस्तो Ñ2 B4 विधाम्यति, B3 [ऽ]भियास्यसि, D4 विपास्यनि (for ऽभिधास्यति)]

—c) Ś Ñ V1 B4 D4 8–12 शक्य (for शक्यो) —d) Ś Ñ V1 B4 D4 8–12 न्यग्रोध (for न्यग्रोधो) V2 B1 D1–3 13 [ऽ]य निशाचर (for राक्षसाधम)

26 a) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1–4 6–8 10–13 M3 च (for तु) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8–13 काकुत्स्थ —b) D1 विशितु, D2 वसितुं, D4 11 T2 G3 जीवित (for जीवितु) —c) B4 युध्यता Ś D8 12 नरवीरेण, D1 °वेदेन (meta) (for °देवेन) —d) D4 बलै (for रणे) —e) G2 अतस्त्व Ś D8 13 कालपाशेन (D12 °धर्मेण) (for देवताकार्यं) —f) D10 11 G2 यमक्षय Ś D8 12 गमिष्यसि यमक्षय —For 26ef, Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 T2 3 subst , while Ś B3 D8 12 13 ins after 26cd

1657* न त्वं प्रवेक्ष्यसे लङ्कां कुतो न्यग्रोधमद्य वै ।

[B1 D1–3 T2 3 च, D13 om (subm) (for त्वं) Ś D8 12 एव च, B1 D2 3 अद्य हि, D1.13 एव हि (for अद्य वै)]

27 a) Ñ V1 B2 4 विदर्शयस्व, V2 B1 D1–3 13 वि(V2 D1 नि)दर्शय स्व, D9–11 निदर्शयित्वा V2 B1 D1–3 13 स्वबल, D4 चात्मान (unmetric) (for [आ]त्मबल) Ś B3 4 D1–3 8 12 13 समुद्यत —b) Ś Ñ V1 B2–4 D4 8 12 सायकक्षय, V2 B1 D1–3 13 -साधनव्यय —c) B1 [अ]द्य च, B4 [अ]द्य हि, D5 T1 [इ]त्यभि- , M1 2 [ए]व हि (for [ए]त्य हि) Ś D8 12 न लक्ष्मणस्यातिशितैः शरैः क्षतस् —d) B1 त्व प्राप्य (for त्वमद्य) Ś D8 12 सगणो, D9 T3 स्वबलो, T2 मबल (for सबलो) B3 [ऽ]भियास्यसि

Colophon —*Kānda name* Ñ1 B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —After *Kānda name*, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V1 2 B2 4 D8 13 इन्द्रजिद्विभीषणसंवाद (Ś B4 D8 12 °णवाक्य) , Ñ1 D4 विभीषणेन्द्रजित्संवाद , Ñ2 विभीषणसंवाद , B1 D1 13 इन्द्रजिद्गर्हण, B3 इन्द्रजिद्वधे विभीषणवाक्य, D2 इन्द्रजिद्गर्हण, D3 इन्द्रजिद्विगर्हण —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B3 4 D2.4 8 12 13 om , Ś2 V1 2 66 , Ñ2 D1 68 , B1 D9 63 , B3 62 , D3 70 , D5–7 10.11 T1 G M3 5 87 , T2 92 , T3 94 , M1 2 88 , L (ed) 65. —After colophon, D2 concludes with राम, G2 3 M1 2 5 with श्रीरामाय नमः

७५

विभीषणवचः श्रुत्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं वेगेनाभ्युत्पपात ह ॥ १
उद्यतायुधनिस्त्रिंशो रथे तु समलंकृते ।
कालाश्वयुक्ते महति स्थितः कालान्तकोपमः ॥ २
महाप्रमाणमुद्यम्य विपुलं वेगवद्दृढम् ।
धनुर्भीमं परामृश्य शरांश्चामित्रनाशनान् ॥ ३
उवाचैनं समारब्धः सौमित्रिं सविभीषणम् ।
तांश्च वानरशार्दूलान्पश्यध्वं मे पराक्रमम् ॥ ४
अद्य मत्कार्मुकोत्सृष्टं शरवर्षं दुरासदम् ।
मुक्तं वर्षमिवाकाशे वारयिष्यथ संयुगे ॥ ५
अद्य वो मामका बाणा महाकार्मुकनिःसृताः ।
विधमिष्यन्ति गात्राणि तूलराशिमिवानलः ॥ ६

75

V3 missing for Sarga 75 (cf. v.l. 6.74.15)

1 a) G1 ...षण- (damaged) (for विभीषण-) — c) D4 om. वाक्यं — After 1c, D2 ins.

1658* सयन्हेरवर्यसयुतम् ।
प्रागेव विश्वविजयी न निषिद्ध पिता मम ।
वसुन्य हाररत्नानि भुवनेभ्योपितान्यपि (sic) ।
तदा त्वमपि रत्नाना भागभागभव. स्वयम् ।
निहत वालिन दृष्ट्वा सुग्रीवमभिषेचितम् । [5]
त्वयैतद्राज्यलुब्धेन दुरात्मन्यमनुष्ठितम् ।
इत्युक्त्वा परुष वाक्यं

— d) B2 D6.7.9–11 क्रोधेन (for वेगेन) Ś Ñ V1.2 B2.3 (marg. also).4 D1–4.8.12.13 [अ]भि(D2 [अ]पि)ससार, B3 [अ]भिचचाल (for [अ]भ्युत्पपात) Ś Ñ V2 B4 D1–4.7–13 च (for ह). B1 वेगेनाभिममाचरन्

2 Ś1 om. 2–4b — a) B4 तत्तथा (for उद्यत-) Ś2 Ñ2 B2 D4.5.8.12 T1 G2.3 -निस्त्रिंशे — b) Ś2 Ñ V1.2 B2 D4.8.12 वै, B1.3 T2.3 च, D1.2.6.7.9–11 G M3.5 Cg सु-, D3 [ऽ]भ्य- (for तु) B4 D13 रथे वै(D13 सु-) समलकृत ✻ Ck उद्यतायुधो निस्त्रिंशो निर्घृणश्च तथा ।, Ct cites Ck and adds उद्यतान्यायुधानि निस्त्रिंशश्च येन स । गोबलीवर्दवत्प्रयोग इत्यन्ये ✻ — c) G2 कृष्ण- (for काल-) — d) D1 कालातकयमोपम

3 Ś1 om. 3 (cf. v.l. 2) — a) Ś2 V1 D2.8.12 महाप्रास स(D2 °परिघ)मुद्यम्य — b) D1 वेगवान् (for वेगवद्) G2 transp. विपुल and वेगवद् B1 धनु — G1 damaged for 3c — c) B1 दृढ (for धनुर्) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8–13 M1.2 भीमबलो(D1.2 °ल) भीम (for भीम परामृश्य) — d) D6 T2.3 M4 Cg -शात(D6 °स)-नान्, D7 G1.2 M5 -कर्शनान् (for -नाशनान्) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 M1.2 [आ]शीविषोपमान् (for [अ]मित्रनाशनान्) ✻ Cg अमित्रान् शत्रून् शातयन्ति खण्डयन्तीत्यमित्रशातनान् ✻ — After 3, Ś2 Ñ V1.2 B2–4 D4.8.12 ins.

1659* स संप्रेक्ष्य महाबाहुर्नीलाञ्जनचयोपमः ।
रथस्थोऽलकृत श्रीमान्रावणस्यात्मजो बली ।

[(l. 1) Ś2 महाधन्वी (for महाबाहुर्) — (l. 2) B3 लक्ष्यते (for ऽलंकृत) D4 रणस्थान वृत (for रथस्थोऽलंकृत).], while D5–7.9–11 S ins.:

1660* स ददर्श महेष्वासो रथस्थ. समलकृत ।
अलकृतममित्रघ्नो राघवस्यानुज बली ।
हनूमत्पृष्ठमासीनमुदयस्थरविप्रभम् ।

[(l. 1) G3 M1.2 महातेजा (for महेष्वासो) T2.3 M3 रथे सु- (for रथस्थ) D9 G2 M5 रथे सुसमलंकृते (for the post. half) — (l. 2) M3 अमित्रघ्न. G3 M3 रावणस्य (for राघवस्य) D6.7.9–11 T2.3 रावणस्यात्मजो बली (for the post. half) — (l. 3) D5.9–11 आरूढम् (for आसीनम्)]

4 Ś1 om. 4ab (cf. v.l. 2) — a) Ś2 V2 D2.8.12 चेद् सरब्ध (V2 °क्रुद्ध), Ñ V1 B2–4 D4 परमक्रुद्ध, B1 D1.3.7.10.11.13 M5 [इ]द(D7.10.11 M5 [ए]न) सुसरब्ध (D7 °ब्ध), T2.3 [इ]द समारब्ध, G2 [ए]नं समारभ्य, G3 चैन सरब्ध (for [ए]न समारब्ध). — c) Ś D8.12 इ(D8 हो)हो, B2 अथ, D13 राक्षि-(sic) (for तांश्च). Ś D8.12 -शार्दूला., G (ed.) -मुख्याश्च (for -शार्दूलान्). — G1 damaged from मम् in d up to मुं in 5a — d) Ñ V1 B2–4 D4 वीक्ष्यध्वं (for पश्यध्व) B1 D8.13 मत- (for मे) Ś D8.12 मम विक्रम, G3 मे पराक्रमान् (for मे पराक्रमम्)

5 G1 damaged up to मुं in 5a (cf. v.l. 4) — a) G (ed.) मे (for मत्-) — b) V2 D1 दुरासह B1 D2.3.13 सुदुःसह (for दुरासदम्) — c) B1.3 D4.10.11.13 T1 G1 M3 Ct मुक्त- — d) Ś Ñ V1.2 B2–4 D1–5.7.8.10–13 T2.3 G2 M5 धारयिष्यथ(D5 °ति), D9.11 G1 वारयिष्यति Ś D8.12 सगरे, D5 T1 को युधि (for संयुगे) — After 5, B1 reads 8cd, while G (ed.) reads 8

6 a) Ñ1 B2–4 [ए]व (for वो). — b) Ñ1 D4 दृढ- (for महा-). Ś Ñ2 V1 B2–4 D8.12 मत्का (B2.3 मद्गत्का [hypm.])र्मुकविनि सृता. — c) Ś Ñ V1.2 B D1.3.8.12.13 गात्राणि विधमिष्यंति, D2 गात्राणि

तीक्ष्णसायकनिर्भिन्नाञ्शूलशक्त्यृष्टितोमरैः ।
अद्य वो गमयिष्यामि सर्वानेव यमक्षयम् ॥ ७
क्षिपतः शरवर्षाणि क्षिप्रहस्तस्य मे युधि ।
जीमूतस्येव नदतः कः स्थास्यति ममाग्रतः ॥ ८
तच्छ्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य गर्जितं लक्ष्मणस्तदा ।
अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९
उक्तश्च दुर्गमः पारः कार्याणां राक्षस त्वया ।
कार्याणां कर्मणा पारं यो गच्छति स बुद्धिमान् ॥ १०
स त्वमर्थस्य हीनार्थो दुरवापस्य केनचित् ।
वचो व्याहृत्य जानीषे कृतार्थोऽस्मीति दुर्मते ॥ ११
अन्तर्धानगतेनाजौ यस्त्वयाचरितस्तदा ।
तस्कराचरितो मार्गो नैष वीरनिषेवितः ॥ १२   G 6 B 6 L 6

विवधिष्यति, D4 त्वदेह घातयिष्यति —D5 om $6^{d}-8^{a}$ —^{d}) G (ed) तृण- (for तूल) D2 [अ]निल (for -[अ]नल)

7 D5 om 7 (cf v l 6) —^{b}) D9 T1 2 G Cg -शक्त्यष्टि- (for -शक्त्यृष्टि) D7 पट्टिशै, D9-11 -सायकै, G1 2 -पट्टिशै (for तोमरैः). Ś Ñ1 (m also) V3 B1 D1-3 8 12 13 भिंदि (B1 D2 °दि)पालासिपट्टिशै, N V1 B2-4 D4 शित (Ñ1 शिला, B2 ...)शूलासिपट्टिशै ❀ Cg तीक्ष्णसायकेति लुप्तविभक्तिकं पदम् । तीक्ष्णसायकैरित्यर्थः । शूलशक्त्यष्टितोमरा, इत्यत्र शक्त्यष्टितोमरैरित्यर्थः । सन्निवार्य ❀ —^{c}) D4 [ए]व (for वो) S D8 12 अद्येव वो नयिष्यामि

8 D5 om 8^{a} (cf v l 6) G (ed) reads 8 after 5 —^{a}) Ñ V1 2 B2-4 D4 7 9-11 G1 2 M1 2 सृज (G1 °ज)-त, Cm g as in text (for क्षिपत) S Ñ1 V2 B D1-4 8 12 13 -जालानि (for वर्षाणि) —^{b}) Ś D8 12 तीक्ष्ण (for क्षिप्र-) B1 हस्तश्च (for हस्तस्य) Ś Ñ V1 2 B D1-5 8-13 T2 3 संयुगे, G1 वै युधि (for मे युधि) —B1 reads 8^{cd} after 5 —^{c}) D1 निनद (for नदत) —After 8, D6-7 9-11 S ins

1661* रात्रियुद्धे मया पूर्वं शक्राशनिसमैः शरैः ।
शायितौ स्थो मया भूमौ विसंज्ञौ सपुरःसरौ ।
स्मृतिर्न तेऽस्ति वा मन्ये व्यक्तं वा यमसादनम् ।
आशीविषमिव क्रुद्धं यन्मा योद्धुं व्यवस्थित ।

[(l 1) D5 7 9-11 तदा (for मया) D7 9-11 G1 M1-3 वज्र (for शक्र). ❀ Cg रात्रीति । आत्मशनिशयेन मयेति द्विरुक्तिः ❀ —(l 2) D7 10 11 M1 2 तौ, G1 3 M5 स, G2 स्वो (for स्थो) D6 G1 तदा, G2 युवां (for मया) D6 9-11 G1 2 M5 भूयो (for भूमौ) —(l 3) G3 वा न, Cg as above (for न त) D10 11 यानो यमक्षय (for वा यमसादनम्) ❀ Cg यमसादनं यमप्रापणम् । व्यक्तं प्रत्यक्षम् । प्रत्यासन्नमिति यावत् । यद्वा सादनं सदनम् । स्वार्थेऽण् प्रत्ययः ❀ —(l 4) D6 7 10 11 T1 G M1 2 5 -विषसम (M1 2 °म-) (for विषमिव) M1 2 मा त्वं (for यन्मा) D7 9-11 G1 2 उपस्थित]

9 ^{a}) Ś B1 D1-3 8 12 13 रावणेर्वाक्यं (for राक्षसेन्द्रस्य) —^{b}) Ś D1-4 8 12 गर्वितं, D13 दर्पितं (for गर्जितं) D7 9-11 राघवस् (for लक्ष्मणस्) —T2 om (hapl) $9^{c}-12^{b}$ —^{c}) Ś D3 8 12 13 T3 अभीतवदिदं वाक्यं (D3 13 T3 क्रुद्धो), Ñ V1 B D1 2 G3 अभीतवदनु (B1 D1 °द, G3 °च)सक्रुद्धो (B3 °रुष्टो), V2 सभीतरोषसंक्रुद्धो, D4 अतीव ता सुमक्रुद्धो —^{d}) V2 B1 D1-3 13 राक्षस (for रावणिं) Ś D8 12 क्रुद्धं राक्षसमब्रवीत्

10 T2 om 10 (cf v l 9) —^{a}) V2 B1 3 D1 3 न वाचा (for उक्तश्च) S Ñ V1 B2 4 D4 8 12,13 न वाचा सुग (D13 निर्ग)म पार ; D2 न वाचा दुर्गम पार —^{b}). Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 राक्षसाधम (for राक्षस त्वया) —^{c}) V2 B2-4 D1 4 5 7 9 T1 G3 M1,2 कर्मणा (for कर्मणा)

11 T2 om 11 (cf v l 9) —^{a}) Ś D8 12 समर्थस्य, B1 त्व सार्थस्य (for त्वमर्थस्य) Ś1 D13 दीनार्थं, Ś2 Ñ2 B4 D1-4 8 12 हीनार्थं, G (ed) हीनार्थां (for हीनार्थो) —^{b}) Ñ1 D7 9 दुरावापस्य, V2 D13 M2 Cv दुरावापस्य, B1 D1 Ck दुरापस्य न (D1 °स्य च, Ck °स्यास्य), B2 दुराचारस्य, B4 ...रावणस्य, D2 M3 दुरवाप्यस्य, D4 विभवो येन, Ct as in text (for दुरवापस्य). D1 2 13 कस्यचित्. —^{c}) Ś Ñ1 V2 B3 D1-3 8 10-13 T3 M1 2 Ck t वाचा, Ñ2 V1 B2 4 D4 वाच, G1 3 M5 वाचो, Cr m g as in text (for वचो) —D8 reads 11^{d} (except कृता) in marg —^{d}) B4 D13 [इ]ति मन्यसे, M5 सुदुर्मते (for [इ]ति दुर्मते) D4 कृतार्थस्येति दुर्मति

12 T2 om 12^{ab} (cf v l 9) Ś1 om $12-25^{b}$ —^{a}) S2 B1 D8 12 [अ]हं, Ñ V2 B2 3 D1-3 13 [आ]वा, B4 [अ]द्य, D4 त्व, G1 [अ]सौ, Cg t as in text (for [आ]जौ) —^{b}) Ś2 Ñ V1 2 B D1-5 8-13 G1 M1 2 5 यत् (for यस्) Ñ1 B3 G1 चलितस् (Ñ1 °तौ), Ñ2 V1 B2 4 छलितौ, D4 कथित, M1 3 शायितौ (for [आ]चरितस्). D5 तव, D6 M5 त्वया, T3 तथा (for तदा) Ś2 V2 B1 D1-3 8 12 [अ]मिह (Ś2 D8 12 °हि)तो (V2 D1-3 °तौ) रणे, D7 च कृत पुरा, D13 निहतौ रणे, G2 च पुरा कृत (for [आ]चरितस्तदा). —^{c}) D6 भास्कर (for तस्कर-) Ś2 D8 12 भास्करातरितो मार्गो, D4 तस्करत्व करोषि त्व —^{d}) Ś2 D8 12 शूरस्य, Ñ1 V1 B2 4 [अ]सौ शूर, Ñ2 B3 [ए]ष शूर, V2 बभूवो (sic), B1 D1-3 13 स शूर-, D7 [ए]व वीर-, Ck तु वीर- (for [ए]ष वीर) D13 -निषेधित D4 न शूरो राक्षसाधम

17 13 यथा बाणपथं प्राप्य स्थितोऽहं तव राक्षस ।
18 16 दर्शयस्वाद्य तत्तेजो वाचा त्वं किं विकत्थसे ॥ १३
16 11 एवमुक्तो धनुर्भीमं परामृश्य महाबलः ।
ससर्ज निशितान्बाणानिन्द्रजित्समितिंजयः ॥ १४
ते निसृष्टा महावेगाः शराः सर्पविषोपमाः ।
संप्राप्य लक्ष्मणं पेतुः श्वसन्त इव पन्नगाः ॥ १५
शरैरतिमहावेगैर्वेगवान्रावणात्मजः ।
सौमित्रिमिन्द्रजिद्युद्धे विव्याध शुभलक्षणम् ॥ १६
स शरैरतिविद्धाङ्गो रुधिरेण समुक्षितः ।
शुशुभे लक्ष्मणः श्रीमान्विधूम इव पावकः ॥ १७
इन्द्रजित्त्वात्मनः कर्म प्रसमीक्ष्याधिगम्य च ।
विनद्य सुमहानादमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १८
पत्रिणः शितधारास्ते शरा मत्कार्मुकच्युताः ।
आदास्यन्तेऽद्य सौमित्रे जीवितं जीवितान्तगाः ॥ १९
अद्य गोमायुसंघाश्च श्येनसंघाश्च लक्ष्मण ।
गृध्राश्च निपतन्तु त्वां गतासुं निहतं मया ॥ २०

13 Ś1 om. 13 (cf. v.l. 12). B3 repeats 13 in marg. after 1667*. —^{a}) Ñ V1 B2.3(first time).4 D4 यदि, V3 तव, T2.3 M5 यद्वा, M1.2 सोऽहं (for यथा) Ś2 B1.3(second time) D1–3.8.12.13 तद्वाद्य- (for यथा बाण-). Ś2 D8.12 -पथे ह्यद्य. —^{b}) D7.9–11 G2 [ऽ]स्मि (for ऽहं). V2 राक्षसाधम. Ñ V1 B2.3(first time).4 D4 युध्यसे राक्षसाध(Ñ2 °सोत्त)म; M1.2 स्थितो ह्यंतकरस्तव. —^{c}) Ś2 B1.3(second time) D1–3.7.8.12.13 यत् (for तत्) Ñ V1 B2.3(first time).4 D4 द्रक्ष्यामः(B4 °मि) समरे वीर्यं. —^{d}) Ñ2 om. त्वं (subm.). D6 T3 वचसा (for वाचा त्वं) D11 क (for किं). V1 B2.3(first time).4 transp. त्वं and किं. Ś2 V2 B1.3(second time) D1–3.8.12.13 किं बहु कत्थसे(B1 मन्यसे, D12 कर्तुं मे [sic]) (for त्वं किं वि°). —After 13, Ñ V1.2(om. 25^{cd} in second occurrence) B2.3(after the first occurrence of 13).4 D4 read 25 for the first time, repeating it in its proper place

14 Ś1 om. 14 (cf. v.l. 12). —^{b}) Ś2 D8.12 परिगृह्य (for परामृश्य). —^{c}) G3 M1.2 जघान (for ससर्ज) Ś2 V2 B1 D2.3.8.12.13 विससर्ज शितान्(V2 ततो), D1 विससर्जेषिसतान् (for ससर्ज निशितान्).

15 Ś1 om. 15 (cf. v.l. 12). —^{a}) Ś2 B1.3 D1.3.8.12.13 तेनोत्सृष्टा, Ñ V1.3 B2.4 D4.7.9–11 G2.3 M1.2 तेन सृष्टा, D2 तदुत्सृष्टा, T2.3 ते विसृष्टा (for ते निसृष्टा) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 बलवताः T2 महाकायाः (for महावेगाः) —^{b}) D3 तीक्ष्ण-, G3 M1.2 चाशी- (for सर्प-) —^{c}) B3 अप्राप्य, G1 त प्राप्य (for सं°).

16 Ś1 om. 16 (cf. v.l. 12) —^{a}) B1 एतैर् (for अति). G1 -विषैर् (for महा-). Ñ V1 B2–4 कायैर् (for वेगैर्). T2.3 शरैः पवनवेगैश्च. ⊛ Cg. शरैरिति । अतिविव्याधेत्यन्वयः । "व्यवहिताश्च" इति व्यवहितप्रयोग.. ⊛ —^{b}) Ś2 Ñ V1 B D1–4.8.12.13 राक्षसोत्तमः; V3 राक्षसात्मज. —^{c}) B1.3 क्रुद्धो (for युद्धे) —^{d}) D4 दृष्टि (for शुभ) D7.12 -लक्ष्मण (for लक्षणम्)

17 Ś1 om. 17 (cf. v.l. 12). —^{a}) Ś2 अप-, D8 अपि (for अति-) Ñ V1 B2–4 D4 शरौघेन स, V2 B1 D1–3 स शरौघैश्च; D12 शरैरपि स, D13 स शरैश्चापि (for स शरैरति-). D3 स्वांगो. —^{b}) D1–3 च भू(D1 ह)षित (for समुक्षितः). —^{d}) Ñ1 B2.3 D4 सधूम.

18 Ś1 om. 18 (cf. v.l. 12). —^{a}) Ś2 D8.12 चात्मनः; B4 मात्मनः, G2 त्वात्मज (for त्वात्मनः) D5 कार्यं (for कर्म). —^{b}) Ś2 D8.12.13 प्रशशंस, Ñ2 V1 B4 स(Ñ2 सु-) समीक्ष्य (for प्रसमीक्ष्य). Ś2 V1.2 B1 D1–3.8.12.13 T2.3 [अ]थ(V2 D1 स) राक्षस., Ñ1 B3.4 D5–7.9–11 T1 G1 [अ]भिगम्य(B3.4 °ज्यं)च, G2 [अ]व° (for [अ]धिगम्य च). Ñ1 B2 D4 समीक्ष्याति(D4 °भि)जगर्ज च. —^{c}) Ś2 Ñ B2.3 D8 विनद्य च, B4 विननाद, D4 विनद्येद्, D13 निनद्य सु-, T3 विनर्द्यं सु- (for विनद्य सु).

19 Ś1 om. 19 (cf. v.l. 12). —^{a}) B4 शात (for शित-). D4 तु (for ते). —^{b}) B4 मे (for मत्). D4 G2 कार्मुकाच् (for -कार्मुक-). B2 महत्कार्मुकविच्युता. —For 19^{ab}, Ś2 V2 B1 D1–3.8.12.13 subst

1662* अथ मत्कार्मुकोत्सृष्टा शरास्तीक्ष्णाः सुपत्रिणः।

[D1.3 अथ (for अद्य) B1 मे, D1 [अ]थ (for मत्). D12 सपत्रिण]

—D4 om. 19^{cd} —^{c}) M1.2 आसाद्यते. Ś2 V2 B1 D1–3.8.12.13 आदास्यति(V2 °ते) शरीरात्ते. —^{d}) Ś2 B1 D1–3.8.12.13 जीवितच्छिद, Ñ2 V1.3 B4 D9–11 G M3.4 जीवितात(G2 °ध)का. —After 19, G2 erroneously repeats 18^{a}.

20 Ś1 om. 20 (cf. v.l. 12) —^{ab}) D2 काक (for श्येन) D4 गोमायुरत्र सप्राप्य कुर्यान्मैत्रे स लक्ष्मण (sic) —^{c}) Ś2 Ñ V1.2 B D1–3.8.12.13 [अ]पि (D1 also [अ]सि-) पततु (for निपतन्तु). D4 गृध्राश्चापि भविष्यति —^{d}) Ś2 D8.12 पतितं भुवि (for निहतं मया). —After 20, D5 T1 ins

1663* अद्य यास्यति सौमित्रे कर्णगोचरतां तव।
तर्जनं यमदूतानां सर्वभूतभयावहम्।

क्षत्रबन्धुः सदानार्यो रामः परमदुर्मतिः ।
भक्तं भ्रातरमद्यैव त्वां द्रक्ष्यति मया हतम् ॥ २१
विशस्तकवचं भूमौ व्यपविद्धशरासनम् ।
हृतोत्तमाङ्गं सौमित्रे त्वामद्य निहतं मया ॥ २२
इति ब्रुवाणं संरब्धं परुषं रावणात्मजम् ।
हेतुमद्वाक्यमत्यर्थं लक्ष्मणः प्रत्युवाच ह ॥ २३
अकृत्वा कत्थसे कर्म किमर्थमिह राक्षस ।
कुरु तत्कर्म येनाहं श्रद्दध्यां तव कत्थनम् ॥ २४
अनुक्त्वा परुषं वाक्यं किंचिदप्यनवक्षिपन् ।
अविकत्थन्वधिष्यामि त्वां पश्य पुरुषादन ॥ २५ G 6 B 6 L 6

21 Ś1 D1 om 21 (for Ś1, cf v l 12) M5 om (hapl) 21-22.—a) V1 क्रुद्ध-, D4 क्षुद्र- (for क्षत्र-) Ś2 V2 B1 D2 3 8 12 13 सु(Ś2 V2 B1 स)दुष्टात्मा, Ñ1 V1 B2-4 D4 स(B4 क) चानार्यो(B3 °र्यं) (for सदानार्यो). Ñ2 D6 9-11 T2 3 G2 3 M3 Cm क्षत्रबंधुं सदा(Ñ2 स चा)नार्यं —c) V1 सुप्त, D4 रामो, G2 भग्न (for भक्तं) Ś2 Ñ V1 2 B D2-4 8 12 13 अद्य(D13 °थ) त्वां (for अद्यैव).—d) Ñ B2-4 D4 न (for त्वा) Ś2 V1 2 B1 D2 3 8 12 13 द्रक्ष्यतीह (for त्वा द्रक्ष्यति). D7 9-11 transp मया and हतम्.

22 Ś1 M5 om 22 (cf v l 12 and 21 respy) —a) Ñ V1 B2 3 D5 6 9-11 T1 विस्रस्त, V2 B1 D1-3 अपास्त-, B4 विशस्य, D4 विशस्र, D7 विध्वस्त, D13 मयास्त- (sic), Cm g as in text (for विशस्त) Ñ V1 2 B D1-4 13 कवचो (for -कवच) Ś2 D8 12 स सायस्करो भूमौ —b) Ś2 D8 12 13 सतूण स, D4 मुक्तहस्त, D5 T1 अपविद्- (for व्यपविद्-) Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8 11-13 -[आ]सन (for -[आ]सनम्) —For 22cd, Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 subst

1664* हतोत्तमाङ्गो व्यथित स्वप्स्यसि त्व मया हत ।

[Ś2 Ñ1 D8 12 13 कृत, D1 कृत- (for हत) D13 [अ]गात (for -[अ ङ्गो) Ś2 D3 12 पतित , D13 पति त (for व्यथित) Ś2 D8 12 13 स्वप्स्यसे, D4 रमसे (for स्वप्स्यसि)]

23 Ś1 om 23 (cf v l 12) —a) B1 एत (for इति) Ś. Ñ V1 2 B D1-3 8 12 13 परुष, D4 परमम्, D7 सौमित्रि (sic), D9-11 G1 सक्रुद्ध (for संरब्ध) —b) Ś2 D1-3 8 12 13 राक्षस, Ñ V1 2 B2-4 D4 अमर्षाद्, D5 पौरुष (for परुष) B1 रावणिं राक्षसाधम —c) Ñ1 B1 D1-3 6 T2 3 M5 अन्वर्थं, D4 अतुल, D7 9-11 अर्थज्ञो, D13 अर्थं स (for अत्यर्थं) Ś2 D8 12 सार्थं च हेतुमद्वाक्य, Ñ2 हेतुमद्वाहक वाक्य —d) D4 तम् (for प्रति) —After 23, D5-7 9-11 S ins

1665* वाग्बलं त्यज दुर्बुद्धे क्रूरकर्मन्हि राक्षस।
अथ कस्माद्वदस्येतत्सपादय सुकर्मणा।

[(l 1) D9 -कर्मा हि, M3 -कर्मासि (for कर्मन्हि) —(l 2) G3 अपिकर्मा वदस्वैतत् (for the prior half) -G3 संसादय (for सपादय)]

24 Ś1 om 24 (cf v l 12) —a) G3 व्यर्थं वि- (for अकृत्वा) Ñ V1 B2-4 D4 तावत् (for कर्म). —c) D4 तत्कर्म कुरु (by transp) T3 M1 2 [इ]ह (for [अ]ह) —d) D7 9-11 श्रद्धेय (for श्रद्दध्या) Ś2 D8 12 13 ज(D13 क)ल्पित, Ñ1 V1 2 B1 2 4 D2 3 कथित, B3 काक्षित (for कत्थनम्) Ñ2 श्रद्दध्या कथित त्वया, D4 श्रद्दध्या ते विकत्थन.—After 24, V2 repeats 1667*.

25 Ś1 om, D13 repeats 25ab after 1667* (for Ś1, cf v.l 12) Ñ V1 2 (om 25cd in second occurrence) B2-4 D4 repeat 25 here (cf v l 13). —a) B1 reads वाक्य in marg Ñ V1 2 B2-4 D1-4 13 (Ñ V1 2 B2-4 D4 first time, D13 second time) अब्रुवाणस्तु परुष —b) Ñ1 (first time) कश्चिद्, Ñ1 (second time) B2 (both times) कंचिद् (for किंचिद्) Ñ V1 B3 4 G2 (Ñ V1 B3 both times, B4 second time) [अ]नधिक्षिपन्, V2 (first time) D3 [अ]नवाक्षिपन्, D1 13 (second time) [अ]नपाक्षिपन्, D4 (first time) [अ]नधिक्षिपेत्, T2 G1 [अ]नुपक्षिपन्, T3 [अ]नपक्षिपन्, Ct as in text (for [अ]नवक्षिपन्) B1 न च किंचिदपि क्षिपन्, B4 (first time) न किंचिद्-पविक्षिपन्, D6 किंचिद्वैव राक्षस —For 25ab, Ś2 D8 12 13 (first time) subst

1666* अब्रुवाणस्तु कर्माणि य करोति स पण्डित ।

—B1 om 25cd —c) Ś D8 12 शीघ्रमद्य, Ñ V1 2 B2-4 D4 (all except V2 both times) अविकत्थ्य, D13 अविजतु, T3 अविकत्थने (hypm.), G3 अकत्थयन्, Ct as in text (for अविकत्थन्) Ś Ñ V1 2 B2-4 D4 8 12 13 (Ñ B2-4 D4 both times, V1 first time) हनिष्यामि, V1 (second time) हरिष्यामि (for वधिष्यामि) —d) Ś Ñ V1 B2-4 D4 7 8 12 13 G2(Ñ V1 B2-4 D4 second time) त्वामद्य, D2 M2 त्व पश्य, T3 त्वा पश्यन् (for त्वां पश्य) Ś D8 12 13 क्षणदाचर, Ñ B3 D4 5 7 T1 G2 3 M1.2 (Ñ B3 D4 second time) पुरुषादक (Ñ B3 D4 °क), V1 B2 4 (V1 B2 4 second time), D6 T2 3 G1 M3 5 पुरुषाधम(B4 °म), D1-3 पुरुषातर, D10 पुरुषादन, G(ed) राक्षसाधम (for पुरुषादन) Ñ V1 2 B2-4 D4 (all except V2 first time) पश्य मे पौरुषातर (B3 °षोत्तम, B4 °ष बल) —After 25, Ñ V1 B D1-4 13 (Ñ V1 B2-4 D4 after 25 [first occurrence], B1 after 25ab [due to om.], D13 cont after 1666*)

7 28 इत्युक्त्वा पञ्च नाराचानाकर्णापूरिताञ्शरान् ।
8.30 निचखान महावेगाॅल्लक्ष्मणो राक्षसोरसि ॥ २६
6 27 स शरैराहतस्तेन सरोषो रावणात्मजः ।
सुप्रयुक्तैस्त्रिभिर्बाणैः प्रतिविव्याध लक्ष्मणम् ॥ २७
स बभूव महाभीमो नरराक्षससिंहयोः ।
विमर्दस्तुमुलो युद्धे परस्परवधैषिणोः ॥ २८

उभौ हि बलसम्पन्नावुभौ विक्रमशालिनौ ।
उभावपि सुविक्रान्तौ सर्वशस्त्रास्त्रकोविदौ ॥ २९
उभौ परमदुर्जेयावतुल्यबलतेजसौ ।
युयुधाते महावीरौ ग्रहाविव नभोगतौ ॥ ३०
बलवृत्राविव हि तौ युधि वै दुष्प्रधर्षणौ ।
युयुधाते महात्मानौ तदा केसरिणाविव ॥ ३१

---

ins., V3 ins after 25 (first occurrence) repeating it after 24

1667* वायुचाणो दहत्यग्निस्तथा तपति भास्करः ।
वायुश्चोन्मथते वृक्षान्न च किंचिद्विकत्थते ।

[(l 1) D4 दहति (for तपति) —(l. 2) D4 [उ]न्मृथते (for [उ]न्मथते) V3 (second time) B1 D1–3 13 मथ्नाति पवनो (for वायुश्चोन्मथते). V2 (both times) विकत्थते B3 न किंचिदपि कथते, D4 किंचिद्वायु निकत्थते (for the post half)]

—Thereafter B3 repeats 13 in marg

26 a) Ś1 शर-, Ś2 D8 12 [अ]मर- (for पञ्च). Ś D8 13 -बाणानाम्, B1 D1–3 13 -पर्वाणम् (for नाराचान्) D4 (marg) रावणि बाणान् (for पञ्च नाराचान्) —b) T3 आकर्णान् Ñ V1 D8 T G1 3 M3 शितान्, B2 3 हतान् (for शरान्) Ś D8 12 एकमा(D12 °स्या)कृष्य वै धनु , B1 D1–3 G (ed) आकर्णाद्दृ(G [ed.] °र्णपू)रित शर, D4 आकर्ण्याकृष्टमोचिता., D7 आकर्णपरिपूरितान्, D13 + + + पूरित धनु . —c) B3 T1 G1 M1 2.5 विचखान, D7.10 11 G2 विजघान, D9 T2 3 M3 निजघान (for निचखान). Ñ2 V1 3 B2–4 M5 -वेगात्, B1 D3 -वेगो, D1.3 -वेगं, G1 -तेजा (for वेगाॅल्) Ś D8,12 13 चिक्षेप निशित वेगात् —d) B1 D1–3 रावणात्मजे, B3 नैर्ऋतोरसि (for राक्षसोरसि).—After 26, Ñ V1 2 B D4–7 9–11 S ins

1668* सुपत्रवाजिता बाणा ज्वलिता इव पन्नगा ।
नैर्ऋतोरस्यभासन्त सवितु रश्मयो यथा ।

[(l 1) Ñ V1 2 B1 D9 11 सपत्रवाजिता, B4 सुपर्णराजिता, D6 अपत्रा राजिता, T2 सुपत्रा वेगिनो, G2 सपत्रा वेगिनो, M1 2 सुपत्रवाजिनो, Cm t as above (for सुपत्रवाजिता) D4 ज्वलत, G1 श्वसिता (sic) (for ज्वलिता) B3 D4 पावका (for पन्नगा) —B1 om. l 2 —(l 2) D4 7 T3 M5 भासते, G3 भासति (for [अ]भासन्त). B3 सवितृ- (for सवितु) ꕥ Cr नैर्ऋतोरस्यभासन्त इति पाठ ꕥ]

27 a) Ś B1 D1–3 8 12 13 शरेण(B1 D1–3 °णा) हतस् (for शरैराहतस्).—b) Ś D8 12 13 राक्षसो, B4 शरोघा (sic), D6 G2 सरोषाद् (for सरोषो) —c) Ś D8 12 अप्रमुक्तैस्, Ñ V1 B2–4 D4 सु(D4 स)पर्वभिस्; B1 D1 3 सुप्रमुक्तैस् (D1 °क्तम्), G2 सुप्रयुक्त-, G3 M1 2 सुप्रमन्त्रैस् (for सुप्रयुक्तैस्) D3 G2 शितैर् (for त्रिभिर्) —d) G3 प्रविव्याध स

28 a) B1 D1–3 बभौ सु- (for बभूव) M3 तदा (for महा-).—b) Ś D8 12 हरि (for नर-).—c) B3 G2 तुमुले (for तुमुलो). Ś D1 2.3 12 13 घोरः, B1 D3 भीम (for युद्धे).—d) Ñ2 D6 7 9–11 T3 M3 जयैषिणोः (for -वधैषिणोः).

29 D6 om (hapl) 29 —a) Ś D8 12 13 उभौ तौ, D10 11 विक्रान्तौ (for उभौ हि).—D9–11 om. (hapl.) 29cd.—c) Ś Ñ V1 3 B D1–3.8.12 13 च (for सु) D1 2 विख्यातौ (for विक्रान्तौ).—d) Ś D8 12 उभौ (for सर्व-) Ñ B1 3 4 D2 3 5 M5 शास्त्रार्थ (B1 2 4 D2 5 M5 °र्थे), D4 -राक्षस- (for -शस्त्रास्त्र-) Ś D8 12 वेदिनौ (for -कोविदौ) V3 T2 3 सर्वशस्त्रविशारदौ. ꕥ Cr. सर्वशास्त्रार्थकोविदाविति पाठ ꕥ

30 Ś D8 12 om from 30 up to 6 76 8b —a) Ñ V1 3 B D1–4 13 दुर्धर्षाव्, D5 7 T G3 M1–3 दुर्जयाव् (for दुर्जेयाव्).—b) Ñ V1 2 B D1–4 उभौ परम, D13 उभावुत्तम-, G2 तौ तुल्यबल- (for अतुल्यबल) —D1 om. (hapl) 30c–31b.—c) Ñ V1 B2–4 D4 13 G3 M1 2 महावीर्यौ, D2 3 7 9–11 G1 M3 5 तदा(D3 °था) वीरौ (for महावीरौ).

31 S D8 12 om 31, D1 13 om 31ab (for S D1 8 12, cf v.l. 30).—ab) V1 B1 D2 3 G1 M5 बलि, D5 T1 वृष- (for बल-) V1 2 B1 D2.3 -शक्राव्, B4 marg (for -वृत्राव्) Ñ V1 3 B2 3 D2 3 इवायस्तौ, B1 4 इवा(B4 °व)यातौ, D5 G1 M3 इवाभीतौ, D6 T2 3 इव युतौ (D6 °धि), T1 इवाहितौ, M5 इव पुरा (for इव हि तौ) G3 बलिपु + + + + + (damaged), M1 2 बलवृत्रारिसदृशौ (for a) D6 न दैवै, G1 2 M3 युधि तौ (for युधि वै). Ñ V1 B D2 3 दुष्प्रति(B1 °ष्परि)धर्ष(B3.4 °र्षि)णौ, V2 दुष्प्रसहौ च तौ, D7 तौ दुष्प्रचारिणौ (for वै दुष्प्रधर्षणौ) D4 बलवृत्रवधायस्तौ युध्यतः प्रतिवर्षिणौ. ꕥ Cr बलवृत्राविति । अत्र बल शब्देन बलारिर्लक्ष्यते दृष्टान्तोपपत्त्यर्थम् ।, so also Cm g t ꕥ —c) G3 M1 2 वीर्यौ (for -[आ]त्मानौ) —d) Ñ V1 2 B D1–4 13 व्याघ्र-, D9 यथा, G3 तथा (for तदा).

बहूनवसृजन्तौ हि मार्गणौघानवस्थितौ ।
नरराक्षससिंहौ तौ प्रहृष्टावभ्ययुध्यताम् ॥ ३२

सुसंप्रहृष्टौ नरराक्षसोत्तमौ
जयैषिणौ मार्गणचापधारिणौ ।
परस्परं तौ प्रववर्षतुर्भृशं
शरौघवर्षेण बलाहकाविव ॥ ३३   G 6 B 6 L. 6

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥ ७५ ॥

---

32 Ś $D_{8.12}$ om 32 (cf v l 30) —^{ab}) B_1 D_{1-3} शितानव-, B_3 सुबहूंश्च, $D_{4.5}$ T_1 G_3 बहूनि वि (D_4 हि) (for बहूनव-) G_1 बाणौघाननवस्थितौ (for ^{b}) D_{13} शिताञ्छरान्विसृजतौ मार्गमार्गौ जवस्थितौ —^{c}) $D_{7.9-11}$ -मुख्यौ, Ck as in text (for -सिंहौ). B_3 स-; D_{13} तु (for तौ) —^{d}) G_2 -[अ]युध्यता, G_3 -[अ]धावता, Ck as in text (for [अ]युध्यताम्) Ñ $V_{1.3}$ $B_{2.4}$ D_4 सप्रहृष्टावयुध्यतां, B_1 $D_{1-3.13}$ प्रहृष्टवद् (B_1 °ष्टौ ताव) युध्यता ❀ Ck नरराक्षससिंहौ तौ सप्रहृष्टावयुध्यताम् । तत शरान्दाशरथिरित्यादि । अत्र मध्ये पुनरुक्त श्लोकद्वय प्रक्षिप्य सर्गमवच्छिन्दन्ति । पुर पश्चादुभयोस्तुमुल युद्धमेव केवल वर्तते न किंचिदर्थान्तर प्रकरणान्तरम् । अतो(ऽ)युक्तो ऽवच्छेद । , Ct cites Ck as follows 'नरराक्षसमुख्यौ तौ प्रहृष्टावभ्ययुध्यताम्" इत्युत्तर श्लोकद्वय भिन्नवृत्त प्रक्षिप्तम् । तदुत्तर सर्गावच्छेदश्चासंप्रदाय । तयोर्युद्धस्यैवाग्रे सत्त्वेन प्रकरणान्तराभावादिति कतक ❀

33 Ś $D_{8.10.12}$ om. 33 (for all except D_{10}, cf v l 30) D_{11} om. 33 and colophon G_3 damaged from हृष्टौ in 33^a up to 6 76 2^b —^{a}) Ñ $V_{1.3}$ B_{2-4} D_4 राक्षसौ तदा, B_1 $D_{1-3.7.9.13}$ राक्षसौ तौ (for राक्षसोत्तमौ) —^{b}) Ñ $V_{1.3}$ B $D_{1-3,13}$ शराभि(B_3 D_3 °ति)चण्डौ(B_1 °तप्तौ, D_{13} °पन्नौ) शितशस्त्रधारिणौ(V_3 B_1 $D_{1-3.13}$ °स्त्रपाणी), D_4 स चातिचण्डावतिसप्रहारिणौ —^{c}) M_5 शर (for भृश) Ñ $V_{1,3}$ B $D_{1-4,13}$ अभीक्ष्णमन्योन्यमुभाववर्षतां(V_3 B_1 $D_{1-3.13}$ °मभिप्रपेततु°, D_4 °स्वभाववर्षतां [sic]) —^{d}) V_3 B_1 $D_{2.3}$ -वेगेन (for -वर्षेण) Ñ V_1 B_{2-4} D_4 यथा (for इव) V_3 B_1 D_{1-3} यथा बलाहकौ ❀ Cg शरौघ , मेघपक्षे जलौघ । शरशब्दो हि जलवाची । शरधिरिति समुद्रपर्यायात् ❀ —After 33, $D_{5-7.9}$ S (except G_3) ins

1659* अभिप्रवृद्धौ युधि युद्धकोविदौ
शरासिचण्डौ शितशस्त्रधारिणौ ।
अभीक्ष्णमाविव्यधतुर्महाबलौ
महाहवे शम्बरवासवोपमौ ।

[(l 1) D_9 अथाभिवृद्धो, $D_{7.9}$ अथ प्रवृद्धो, M_5 अभिप्रयुक्तौ (for अभिप्रवृद्धौ) T_3 अभिप्रवृद्धायुध- —(l 2) $D_{7.9}$ G_2 -[अ]ति-, M_5 [अ]सि- (for [अ]सि-) $M_{1.2}$ निशितास्त्र- (for शितशस्त्र-) —(l 3) T_3 अभीष्टम् D_9 आविध्य धनुर् (for आविव्यधतुर्) —(l 4) D_5 T_1 M_3 -वामवाविव]

Colophon Ś $D_{8.11.13}$ om., G_3 damaged colophon (cf v l 30 and 33) —*Kāṇḍa name* Ñ B $D_{3.4.13}$ लङ्काकाण्डे —After *Kāṇḍa name*, $D_{2.13}$ ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* $Ñ_1$ V_1 B_1 D_{1-4} आक्षेपयुद्ध, $Ñ_2$ [ऽ]वक्षेपयुद्ध, V_2 इन्द्रजिदाक्षेप , B_3 राक्षसयुद्ध, B_3 इन्द्रजिद्वधे , B_4 [ऽ]स्त्रत्राणयुद्धं, D_{13} सौमित्रींद्रजिद्युद्ध —*Sarga no* (figures, words or both) $Ñ_1$ V_2 $B_{2.4}$ $D_{2.4.13}$ om , $Ñ_2$ 79, V_1 67, $B_{1.3}$ 63, D_1 69, D_3 71, $D_{5-7.10}$ T_1 $G_{1.2}$ $M_{3.5}$ 88, D_9 64, T_2 91, T_3 95, $M_{1.2}$ 89 —After colophon, $G_{1.2}$ $M_{1.2.5}$ conclude with श्रीरामाय नम॰.

७६

1 37 1 ततः शरं दाशरथिः संधायामित्रकर्शनः ।
ससर्ज राक्षसेन्द्राय क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ १
तस्य ज्यातलनिर्घोषं स श्रुत्वा रावणात्मजः ।
विवर्णवदनो भूत्वा लक्ष्मणं समुदैक्षत ॥ २
तं विषण्णमुखं दृष्ट्वा राक्षसं रावणात्मजम् ।
सौमित्रिं युद्धसंसक्तं प्रत्युवाच विभीषणः ॥ ३
निमित्तान्यनुपश्यामि यान्यस्मिन्रावणात्मजे ।
त्वर तेन महाबाहो भग्न एष न संशयः ॥ ४
ततः संधाय सौमित्रिः शरानग्निशिखोपमान् ।
मुमोच निशितांस्तस्मै सर्पानिव विषोल्बणान् ॥ ५
शक्राशनिसमस्पर्शैर्लक्ष्मणेनाहतः शरैः ।
मुहूर्तमभवन्मूढः सर्वसंक्षुभितेन्द्रियः ॥ ६
उपलभ्य मुहूर्तेन संज्ञां प्रत्यागतेन्द्रियः ।
ददर्शावस्थितं वीरं वीरो दशरथात्मजम् ॥ ७
सोऽभिचक्राम सौमित्रिं रोषात्संरक्तलोचनः ।
अब्रवीच्चैनमासाद्य पुनः स परुषं वचः ॥ ८
किं न स्मरसि तद्युद्धे प्रथमे मत्पराक्रमम् ।
निबद्धस्त्वं सह भ्रात्रा यदा युधि विचेष्टसे ॥ ९

76

V3 missing up to 9 (cf v l. 6 74 15). Ś D8 12 om up to 8ᵇ (cf v l 6 75 30). G3 damaged up to 2ᵇ (cf v l. 6 75 33) D11 cont the previous Sarga

1 ᵃ) Ñ V1 2 B1 D1-3 7 9-11 13 G1 2 M Ck t शरान्, Cg as in text (for शर).—ᵇ) Ñ2 V1 2 B1-3 D4 6 10 13 [अ]मितकर्षण, B4 [अ]मितविक्रम· —ᶜ) B1 D1-3 13 रा(D2 13 र)क्षसे घोरान(D13 क्रुद्धो) (for राक्षसेन्द्राय) —ᵈ) G1 भूय (for क्रुद्ध.) B1 D1-3 13 क्रुद्ध आ(D13 घोराना)शीविषोपमान्

2 ᵃ) D1 अस्य (for तस्य) —ᵇ) Ñ V1 2 B D1-3 13 रावणः, D5 7 9 11 2 G2 M2 स श्रुत्वा (for स श्रुत्वा) B1 D4 राक्षसात्मज, D7 9-11 राक्षसाधिप —ᶜ) M5 विषण्ण (for विवर्ण-) —ᵈ) D1 om from समुदैक्षत up to प्रत्युवाच in 3ᵈ Ñ V1 B2-4 D4 समुदैक्षत लक्ष्मण, G3 रावणि समवैक्षत

3 D1 om up to प्रत्युवाच in 3ᵈ (cf v l 2) —ᵃ) B1 D2 3 5 13 T1 G1 M1-3 विवर्ण (for विषण्ण) B4 दीन (for दृष्ट्वा) D10 विवर्णवदन दृष्ट्वा —ᵇ) D2 रावणानुज, D3 रावणानुज, T3 रावणात्मज (for रावणात्मजम्) —D3 om 3ᶜ-4 —ᶜ) B3 सत्त्व-, D7 G2 M5 मित्र- (for युद्ध-) V1 2 B4 D4 9-11 G1 3 M3 5 Cm k t -संयुक्त, B3 -मध्यस्थ, D6 -सक्रुद्ध, D7 G2 सपत्न, T2 3 -संरक्त (for -संसक्त).—ᵈ) Ñ2 V1 2 B2-4 D4 इति (for प्रति-)

4 D3 om. 4 (cf. v l. 3) —ᵃ) Ñ V1 2 B D1 2 4 13 अमितानि (for निमित्तानि). D8 10 11 M2 [उ]पपश्यामि, Cm g as in text (for [अ]नु°).—ᶜ) Ñ V2 B D1 2. 4 13 G (ed) त्वर(G[ed] युध्य)स्व (D4 13 त्वरयस्व [hypm.]) नरशार्दूल ❀ Cm अस्मिन् यानि मुखवैवर्ण्यादीनि निमित्तान्यनुपश्यामि तैरयं भग्न इति जाने। तेन कारणेन त्वर त्वरस्वेत्यर्थः।, so also Cg k t. ❀ —ᵈ) M5 हन्य (for भग्न) B3 D11 एव (for एष). Ñ V1.2 B D1.2 4 13 निशाचर (for न संशय·).

5 ᵇ) D5 6 T M3 5 बाणान् (for शरान्) Ñ V1 2 B2-4 D4 7 9-11 G2 आशीविषोपमान् —ᶜ) B2 3 D9-11 विशिखान् (for निशितान्). Ñ1 तीक्ष्णान्; D5.6 9-11.13 T1 G3 M तस्मिन् (for तस्मै) —ᵈ) D3 सर्पांस्त- (for सर्पानिव). Ñ V1 2 B1 2 4 D1-3.5 6 13 T G3 M महाविषान्, D4 जितेंद्रिय (for विषोल्बणान्) B3 शरानाशीविषोपमान्.

6 D4 om (hapl) 6-7ᵇ —ᵃ) G3 क्रोध- (for शक्र-) D1-3 13 स शक्राशनिसस्पर्शैर् —ᵇ) D1 5 T1 हत (for [आ]हत) —ᶜ) D1 युद्धं (for मूढ).—ᵈ) Ñ V1 2 B2 3 शक्रजित्, B1 सर्वत , B4 इन्द्रजित्, M1 2 वीर· स ; Cm g as in text (for सर्वसं-) D1 मोदासिलसर्वेंद्रि (corrupt) ❀ Cm g t सर्वसंक्षुभितेन्द्रिय संक्षुभितसर्वेन्द्रिय ❀

7 D4 om 7ᵃᵇ (cf v l 6). D10 11 T1 om (hapl) 7ᵃᵇ.—ᵃ) B4 मुहूर्तं तु (for मुहूर्तेन) —ᵇ) G1 M1 5 प्रत्याहृतेंद्रिय —ᶜᵈ) D2 [अ]थ (for [अ]व) D13 ददर्शावस्थिततरम् (for °) Ñ V1,2 B D1-4.7 9-11.13 G1 2 आजौ (for वीरो) D6 T1 M5 transp वीर and वीरो.

8 ᵃ) B3 4 [ऽ]ति- (for ऽभि). D5 T1 सौमित्रिमिंद्रजिद्रोषात् —ᵇ) Ñ V1 B2-4 रोषरक्तात-, V2 B1 D1-4 13 क्रोध(D13 कोप)संरक्त-, D8 T1 सरक्ततर- (for रोषात्संरक्त-).—ᶜ) G1 पुनर् (for चैनम्) —ᵈ) D1 च (for स)

9 ᵃ) Ś D8 12 मे युद्धे, B1 3 D6 M5 दुर्बुद्धे, D2 4 5 T1 G3 त(D4 मा) युद्धे, D13 यद्युद्धे (for तद्युद्धे) —Ś D8 12 om. (hapl.) 9ᵇ-10ᵃ.—ᵇ) D4 प्रथमं. B1 D5 G2 तत्, B4 D6 13 T2 3 मत् (for मत्-). D2 प्रहरो मत्पराक्रमः.—ᶜ) Ñ V1 B3.4 D1-4 13 निरस्तस्त्वं.—ᵈ) V2 D6.13 G.

युवां खलु महायुद्धे शक्राशनिसमैः शरैः ।
शायितौ प्रथमं भूमौ विसंज्ञौ सपुरःसरौ ॥ १०
स्मृतिर्वा नास्ति ते मन्ये व्यक्तं वा यमसादनम् ।
गन्तुमिच्छसि यस्मात्त्वं मां धर्षयितुमिच्छसि ॥ ११
यदि ते प्रथमे युद्धे न दृष्टो मत्पराक्रमः ।
अद्य त्वां दर्शयिष्यामि तिष्ठेदानीं व्यवस्थितः ॥ १२
इत्युक्त्वा सप्तभिर्बाणैरभिविव्याध लक्ष्मणम् ।
दशभिश्च हनूमन्तं तीक्ष्णधारैः शरोत्तमैः ॥ १३
ततः शरशतेनैव सुप्रयुक्तेन वीर्यवान् ।
क्रोधाद्द्विगुणसंरब्धो निर्बिभेद विभीषणम् ॥ १४
तद्दृष्ट्वेन्द्रजितः कर्म कृतं रामानुजस्तदा ।
अचिन्तयित्वा प्रहसन्नैतत्किंचिदिति ब्रुवन् ॥ १५
मुमोच स शरान्घोरान्संगृह्य नरपुंगवः ।
अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं लक्ष्मणो युधि ॥ १६
नैवं रणगताः शूराः प्रहरन्ति निशाचर ।
लघवश्चाल्पवीर्याश्च सुखा हीमे शरास्तव ॥ १७

M5 यथा (for यदा). D3 युद्धे. D11 निवेष्टसे (for विवेष्टसे). Ñ V1 B2–4 यथा(Ñ1 °दा) पाशुस्वचेष्टथा, D6 T2 3 रणे नागमयैः शरैः, M3 यथा भुवि विवेष्टसे.

10 Ś D8 12 om. 10ᵃ (cf v.l. 9). For 10–11ᵃᵇ, cf l. 1–3 of 1661* —ᵃ) Ñ2 पुरा (for युवां). Ñ1 V1 B3 4 तदा, Ñ2 B1 D3.5.13 T1 G1 3 M1–3 मया, D1 om, D4 यदा (for महा-) G2 युवा प्रथमे युद्धेन. —ᵇ) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 7–13 G1.3 वज्र- (for शक्र-). B3 शितैः (for शरैः) —ᶜ) Ś Ñ V1 3 B2 D8 12 तौ (Ñ1 B2 स्थो, V1 तु) मया (for प्रथम). V3 D5 T1 G2 M1 3 वीरौ, V3 युद्धे (for भूमौ) —ᵈ) Ñ1 V3 B4 नि सञ्ज्ञौ (for विसंज्ञौ).

11 For 10–11ᵃᵇ, cf l 1–3 of 1661* —ᵃᵇ) B1 D1 वै (for वा). G3 न तेस्ति वा (by transp) (for वा नास्ति ते). B1 D1 3 व्यक्त, D4 मन्युर् (for मन्ये) L (ed.) सुव्यक्तं (for व्यक्त वा). B1 कुरुषे चापसंग्रह (for ᵇ) Ś D8 12 स्मृतिस्ते नास्ति तेनाद्य गमिष्यसि यमक्षय, D2 13 स्मृतिर्नैवास्ति मे(D13 ते) व्यक्त यास्यसे(D13 भ्रातुश्च) यमसादन —Ś D8 12 G1 om 11ᶜᵈ V3 damaged from 11ᶜ up to यु in 12ᵃ —ᶜ) Ñ V1 3 B D1–4 12 येन, D7 9–11 यन्मा (for यस्मात्).—ᵈ) D9–11 मा- (for मां) Ñ V1 2 B2–4 योधयितुम् (for धर्षयितुम्)

12 V3 damaged up to यु in ᵃ (cf v l 11) —ᵃ) B1 4 D1 2 9 11 13 G2 प्रथम, Cm g t as in text (for प्रथमे) —ᵇ) B4 D12 मे (for मत्) —ᶜ) D13 अथ (for अद्य) Ś V1 B1 D1–6 8.12 13 G3 M3 ते (for त्वां) —ᵈ) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 स्थिरो भव, Ñ V1 3 B2–4 समाप्नत (for व्यवस्थित)

13 ᵃ) D8 स त्रिभिर् (for सप्तभिर्) —ᵇ) G (ed.) अरिं (for अभि-) —V3 damaged for 13ᶜᵈ. —ᶜ) D7 9–11 G1 3 M3 तु (for च)

14 ᵃ) T2 M3 शत-, M5 शित- (for शर-). Ñ V B2–4 -सहस्रेण, M5 -शरेणैव (for -शतेनैव). —ᵇ) Ś B1 D1.2 4 8 12 13 क्षि(B1 स, D1.3 सु, D4 क्षि)प्रसु(D4 12 °यु)क्तेन (for सुप्रयुक्तेन) Ñ V B2–4 क्षिप्रहस्तो निशाचर. —ᶜ) Ñ V1 3 B2–4 -रक्ताक्षो, D1 -सरब्ध, D8 12 -सरभो, G3 -सक्रुद्धो, Ct as in text (for -सरब्धो).—ᵈ) Ś3 M1 बिभीषण.

15 ᵃ) T3 त (for तद्) Ñ V1.3 B2–4 D9–11 G1 3 M3 [इं]द्रजिता Ś V2 B1 D1–4.8 12 13 स(D13 त) दृष्ट्वा राक्षसेन्द्रस्य, D5 ततो दृष्ट्वेंद्रजित्कर्म —ᵇ) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 कर्म (for कृत) V1 2 B1 3 D1 T3 M5 तथा (for तदा).—ᶜᵈ) V3 damaged for अचिन्तयित्वा. Ñ1 B4 ब्यसन, Ñ2 B2 3 ब्यहसन्, G3 सहसा (for प्रहसन्). B4 D8 T1 नैव, D9 अपि, Cm g k t as in text (for नैतत्) V1 3 चित्रमिति, B1 3 किंचिदपि(B3 °भि-) D5–7 9 T1 G1 3 M1 2 5 Cm तदा(D6 9 °था)ब्रवीत्, Cg k t as in text (for इति ब्रुवन्). Ś D8 12 L (ed) चिंतयित्वा प्रहसन्नैनं (L [ed] °सन्नैवं न) किंचिदिति स ब्रुवन्

16 ᵃ) Ñ V B D1–3 13 अब्रवीच्च(Ñ1 B2 °त्स, Ñ2 °सु), D4 आददे च, D6–7 9–11 T1 3 G M1 2 5 मुमोच च (for मुमोच स) M5 तीक्ष्णान् (for घोरान्) Ś D8 12 अब्रवीद्वचन घोरम् —ᵇ) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 उद्यम्य, Ñ V1 3 B3 4 उद्धृत्य, B2 सवृत्य (for सगृह्य) B1 रघु- (for नर-) —ᶜ) Ś B1 D1–4 8 12 13 T3 3 अभीतवदसरब्धो (D8 °सहृष्टो, T3 3 °तिक्रुद्धो) —ᵈ) D7 [ऽ]वदत्, T2 3 G1 M5 [ऽ]ब्रवीत् (for युधि) D5 T1 G3 रावणिं वाक्यमब्रवीत्.

17 ᵃ) Ñ2 बल; V3 शर- (for रण-) G3 क्रूरा· (for शूरा·). Ś B1 D1–4 8 12 13 नैव शूरा रणे(D3 4 °ण) गत्वा, V3 नैव शूर रणे हत्वा —ᵇ) B3 (before corr as in text) D4 प्रहसति, D3 प्रवदंति, K (ed) प्रहरते (for प्रहरन्ति) M1 3 कदाचन (for निशाचर) —ᶜ) M1 3 लाघवान्, Cm t as in text (for लघवश्च) Ś D8 12 स्वल्प- (for चाल्प-) M1 3 -वीर्याच् (for वीर्याश्च) D13 लघुवद्वापि वीर्याश्च(sic) —ᵈ) D1 5 हि मे (for हीमे) D6 सुखार्हा मे V3 B1 D1–3 9–11 13 G1 2 Ct transp सुखा and शरास् Ś D8 12 शरा हेमसुखास्तव, Ñ V1 2 B2–4 D4 शरा हीमे यथा तव(B2 भवान्), B3 (m also) हसति युद्धदारुणे.

3 18 नैवं शूरास्तु युध्यन्ते समरे जयकाङ्क्षिणः ।
3 53 इत्येवं तं ब्रुवाणस्तु शरवर्षैरवाकिरत् ॥ १८
7 17 तस्य बाणैस्तु विध्वस्तं कवचं हेमभूषितम् ।
व्यशीर्यत रथोपस्थे ताराजालमिवाम्बरात् ॥ १९
विधूतवर्मा नाराचैर्बभूव स कृतव्रणः ।
इन्द्रजित्समरे शूरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २० ॥
अभीक्ष्णं निश्वसन्तौ हि युध्येतां तुमुलं युधि ।
शरसंकृत्तसर्वाङ्गौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ ॥ २१

18 a) Ñ B2 4 एव, B1 मेव (for नैव) S2 D3 शूरा नि-, Ñ2 B2 शूरा न, B1 D1-3 13 तु शूरा (by transp), B4 D4 शूराश्च, D12 शूरा हि (for शूरास्तु). —b) D7 9-11 G1 युद्ध- (for जय-) Ś Ñ V B D1-4 8 12 युद्धे (Ñ V1 2 B2-4 रणे) विजयकाङ्क्षिण, D13 प्रहरति रणाजिरे —c) D5 T1 G1 3 ब्रुवन्वीर, D7 9-11 ब्रुवन्धन्वी, G2 वदन्वीर (for ब्रुवाणस्तु) —d) D7 9-11 G1.2 शैररमित्रवर्ष ह —For 18cd, Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 subst

1670* इत्येवमुक्त्वा वचन शरैरेनमवाकिरत्।,

while Ñ V1 3 B2-4 subst

1671* एवमुक्त्वा ततो वीर शरैर्भृशमताडयत्।

[Ñ1 शरैवार ततो (for ततो वीर शरैर्)]

19 a) Ñ V1 3 B2-4 तद्बाण-, D5 7 9-11 G1 M1-3 बाणै सु (for बाणैस्तु) Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 अपध्वस्त (for तु विध्वस्त) —b) Ś Ñ V B D1-4 7-13 G1 2 काचन महत, D6 T2 3 M1 2 5 काचनप्रभ (for हेमभूषितम्) —V3 repeats 19c – 20a consecutively —c) B1 न्यस्तीर्य च, G1 विशीर्यत (for व्यशीर्यत) Ś D8 12 च निर्मघे, Ñ1 रथोपस्थान् (for रथोपस्थे) —d) Ś Ñ1 V1 3 (both times) B2-4 D8 12 [अं]बरे (for [अ]म्बरात्)

20 V3 repeats 20a (cf v l 19) Ś1 om 20-30b. —a) Ś2 B4 D8 12 विध्वस्त-, B1 विधूय, D2 निकृत्त- (for विधूत-) B1 वर्म, D3 -मर्म —b) Ñ V1 3 B2-4 स बभूव (by transp), D3 बभूव च, G1 लक्ष्मणेन (for बभूव स). —c) Ñ V1 3 B2-4 D7 9-11 G1 2 M3 वीर', V2 क्रुद्ध (for शूर) —d) Ñ V B2-4 प्रफुल्ल इव किंशुक ; B1 प्रकट इव सानुमान्, D4 सप्रौढ इव भानुमान्, D9-11 Ck t प्रत्यूषे भानुमानिव, G1 2 प्रत्यूष इव भानुमान् —After 20, D5-7 9-11 S ins

1672* तत शरसहस्रेण सक्रुद्धो रावणात्मज ।
विभेद समरे वीर लक्ष्मण भीमविक्रमम्।
व्यशीर्यत महद्दिव्य कवच लक्ष्मणस्य तु।
कृतप्रतिकृतान्योन्य बभूवतुरभिद्रुतौ।

[(l 2) D7 9-11 G1 वीरो, G2 क्रूरो, M1 2 5 शूर (for वीर) D9-11 G1 भीमविक्रम —(l 3) D5 G1 विशीर्येत D6 महादिव्य, T1 महद्दीप्त, M1 2 तदा भूमौ (for महद्दिव्य) G2 M3 च (for तु) —(l 4) D9 G2 M5 कृतप्रतिकृते, Cm g t as above (for °प्रतिकृत) ❀ Cm कृतप्रतिकृतान्योन्य कृते प्रतिकृतम् अन्योन्य यस्मिन् कर्मणि तत्तथा ।; so also Cg; Ct अन्योन्य कृतप्रतिकृता । आर्षो टा । कृतप्रतिकृते यत्तौ बभूवतुरित्यर्थ ❀ D7 G2 M1 2 अरिंदमा (for अभिद्रुता)]

21 Ś1 om 21 (cf. v l 20) —a) Ś2 Ñ2 V1 B D1 3,5-13 नि श्वसतां Ñ V B2-4 D8 4 M1-3 तौ, D5 10 11 वै, D13 च (for हि). —b) G2 युध्यतौ. D6 तुमुले, D10 T1 तुमुलौ Ś2 V2 B1 D1 2 4 8 12 13 युध्यमानौ महामृधे (Ś2 D8 12 °रणे, D13 °हवे), Ñ V1 3 B2-4 प्रायुध्येता महाबलौ, D7 युयुधाते महामृधे ❀ Cg युध्येताम् अयुध्येताम्. ❀ —c) S2 V2 B1 D1-4 8 12 13 T2 श(T2 नि)रसंवृत्त-(V2 B1 D4 °त), Ñ V1 3 B2-4 शरै स्रुत-, D7 शरसकृत- (for शरसकृत्त) —After 21, Ś2 V1 B1 D1-4 8 12 13 ins., Ñ2 B3 cont after 1674 (A)*:

1673* बभूव रूप सुतनोर्मार्गणान्भीमकर्मणो ।

[D13 सुतनो रूप (by transp).],

while D5-7 9-11 S ins after 21, Ś2 D1-3 8 12 13 cont l. 7 only after 1673*, Ñ V2 3 B2-4 ins l 1 and l 3-5 after 22ab (V2 after 22ab first time) and l 6-7 after 21, V1 B1 D4 (om l 5) ins l 1 and l 3-5 after 22ab (B1 after 22ab first time) and cont l 7 after 1673*

1674* सुदीर्घकाल तौ वीरावन्योन्य निशितै शरै ।
ततक्षतुर्महात्मानौ रणकर्मविशारदौ।
बभूवतुश्चात्मजये यत्तौ भीमपराक्रमौ।
तौ शरौघैस्तदाकीर्णौ निकृत्तकवचध्वजौ।
स्रवन्तौ रुधिर चोष्ण जल प्रस्रवणाविव। [5]
शरवर्ष ततो घोर मुञ्चतोर्भीमनिस्वनम्।
सासारयोरिवाकाशे नीलयो कालमेघयो ।
तयोरथ महान्कालो व्यतीयाद्युध्यमानयो ।
न च तौ युद्धवैमुख्य श्रम वाप्युपजग्मतु ।

[(l 1) D4 -काले (for काल) Ñ1 धीरौ (for वीराव्). Ñ V B D4 युध्यमानौ विचेरतु (for the post half). —(l 2) D6 तत क्षिनौ, T2.3 ररक्षतुर्, Cg as above (for ततक्षतुर्) —(l 3) B4 [अ]नुजये, D4 समरे (for [आ]त्मजये). B2 मत्तौ (for यत्तौ) D4 दुर्गौ भीमविक्रमौ (subm) (for the post half) —(l 4) V3 damaged for शरौघैस्तदा Ñ1 V2 B3 D5 7 9-11 G1 तथा (for तदा) B1 निवृत्त, D4 निकृत- (for निकृत्त) D7 G1 निकृत्ता (D7 °कृता) विव च ध्वजौ (for the post half) —V2 B1 om. l 5 D6 reads l 5 (except स्रवन्तौ रुधिर) in marg —(l. 5) D9-11 G1 स्रवतौ, G2 स्रवत (for स्रवन्तौ). Ñ V1 3 B2-4

अस्त्राण्यस्त्रविदां श्रेष्ठौ दर्शयन्तौ पुनः पुनः ।
शरानुच्चावचाकारानन्तरिक्षे बबन्धतुः ॥ २२
व्यपेतदोषमस्यन्तौ लघु चित्रं च सुष्ठु च ।
उभौ तु तुमुलं घोरं चक्रतुर्नरराक्षसौ ॥ २३
तयोः पृथक्पृथग्भीमः शुश्रुवे तलनिस्वनः ।
सुघोरयोर्निष्टनतोर्गगने मेघयोरिव ॥ २४
ते गात्रयोर्निपतिता रुक्मपुङ्खाः शरा युधि ।
असृग्दिग्धा विनिष्पेतुर्विविशुर्धरणीतलम् ॥ २५
अन्यैः सुनिशितैः शस्त्रैराकाशे संजघट्टिरे ।
बभञ्जुश्चिच्छिदुश्चापि तयोर्बाणाः सहस्रशः ॥ २६

G o
B o
L o

प्रसुस्रुवाते रुधिर (for the prior half) V3 B4 प्रस्रवणाद —After l 5, V3 ins 1675* —(l 6) D6 तदा, T2 3 M1 2 तयोर् (for ततो) D7 G1 2 मुचतां (for मुञ्चतोर्) D5 6 9 10 -नि स्वन, D7 G2 -निस्वनौ (for -निस्वनम्) —For l 6, Ñ V2 3 B2–4 subst

1674(A)* तत शरोघान्विविधान्मुञ्चन्तौ भीमविक्रमा ।

[B2 मुचतो विविधान् (by transp)]

—(l 7) D9 आसारयोर् (for सासारयोर्) Ś2 Ñ2 V1 2 B1 3 D1–3 8 12 13 प्रवृद्ध(Ś2 D8 12 प्रवृद्ध, B1 3 D2 प्रविष्ट, D3 प्रवृष्ट, D13 अदृष्ट)योर्यथाकाले(Ñ2 V1 2 °शे), Ñ1 V3 B2 4 मथारयो समावास्ता, D4 प्रवर्षंता यथाकाले (for the prior half) —(l 8) M3 व्यत्ययाद —After l 8, D7 reads एकादशा-पहार समाप्त —(l 9) D7 9–11 क्रम (for भ्रम) D5 7 9–11 च (for वा) D9 व्युपजग्मतु]

22 Ś1 om 22 (cf v l 20) Ś2 V2 B1 D1 2 8 12 13 repeat 22ab (followed by 1679*) after 28 —a) Ś2 D8 12 (all first time) अस्त्राख्समखदा श्रेष्ठौ (Ś2 °विच्छ्रेष्ठौ) —b) Ñ V B2–4 D7 G2 परस्पर —After 22ab, Ñ V B D4 (om l 5) ins l 1 and l 3–5 of 1674* (V2 B1 after 22ab first time) —V3 om 22c–24b —c) Ś2 V2 B1 D1–4 8,12 13 शरैरुच्चावचाकारैर् —d) D1–4 13 अतरिक्ष, D6 अतरीक्षे Ñ V1 B1–3 निजघ्नतु, B4 [ऽ]भिजघ्नतु, D4 व्यवर्धतु, L (ed) प्रजघ्नतु (for बबन्धतु) Ś2 D8 12 अंतरिक्षमयं धनु

23 Ś1 V3 om 23 (cf v l 20 and 22 respy) D3 reads from 23 up to शुश्रुवे in 24b in marg —a) D6 -रोषम् (for -दोषम्) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 T2 3 अन्योन्य, Cg as in text (for अस्यन्तौ) B4 व्यपेत तौ समस्यतौ —b) D13 सूक्ष्म (sic) (for सुष्ठु) —c) I3 उवाच (sic), M3 उभौ तौ (for उभौ तु) G2 M1 2 युद्ध (for घोर) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 दर्शयंतौ महा(Ñ V1 B2–4 D4 बल)भीम(Ś2 D8 12 °मे, D2 °मौ) —d) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 संग्रामे(B1 D1–3 13 °म), D6 T2 3 चेरतुर् (for चक्रतुर्)

24 Ś1 om 24 (cf v l 20) V3 om 24ab (cf v l 22) D3 reads up to शुश्रुवे in b in marg (cf v l 23) —b) G1 शुश्राव D6 T2 3 तत्र (for तल-) Ś2 B3 D1 8 12 13 त(D12 व)लनि स्वन, D7 9–11 तुमुल स्वन —After 24ab, Ñ V1 B2–4 D4–7 9–11 S ins, V3 ins after l 5 of 1674*

1675* प्रकम्पयञ्जन घोरो निर्घात इव दारुण ।
स तयोर्भ्राजते शब्दस्तदा समरमत्तयो ।

[(l 1) G1 प्रमोदयन् D5 T1 G3 जगद् (for जन) Ñ V1 2 B2–4 D4 7 G2 प्रकम्पजननो भीमो(B4 °नोतीव, D7 G2 घोरो), D9–11 स कम्प जनयामास (for the prior half) —(l 2) D9–11 तयो स (by transp) Ñ V1 3 B2–4 D4 बभ्राज (Ñ1 D4 °जे) स तयो (for स तयोर्भ्राजते) Ñ2 V1 2 B2 D5 6 9–11 तथा (for तदा) V3 D9 10 M1 2 -य(V3 damaged after य up to मेघ in d)त्तयो, D5 T1 G3 M3 -मत्तयो (for -मत्तयो)]

—c) B4 शूरयोर्वि-, D1 सुघोषयो, D4 सुवर्षतो (for सुघोरयोर्) Ś2 V2 B1 D1–4,8 12 13 शब्द(V2 B1 D1 °र)-वतोर्, Ñ V1 B2–4 D6 9–11 T2 3 M5 नि (B4 D9–11 T2 3 M5 नि)स्वनतोर् (for निष्टनतोर्) —d) D6 T2 3 M3 5 यथा (for इव) Ś2 D8 12 यथा वै कामपर्वयो, V2 B1 D1–4 13 यथा खे(V2 D2 वे) कालमेघयो —After 24, B1 ins

1676* बभूवतुर्महेष्वासौ नरराक्षसपुगवौ ।

—Thereafter B1 cont, Ś2 V2 D S ins after 24

1677* सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैर्बलवन्तौ कृतव्रणौ ।
प्रसुस्रुवाते रुधिर कीर्तिमन्तौ जये धृतौ ।

[(l 2) D6 T2 3 जये रता, D9 जयैषिणौ, Cm g t as above (for जये धृतौ) Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 जल प्रस्रवणादि (Ś2 D1 4 8 12 °वि)व (for the post half)]

25 S1 om 25 (cf v l 20) —a) S2 D8 12 प्रमुक्ता शत्रु(D8 °क)जिह्मात्रे, Ñ1 V B D1–4,13 तयोस्तु(V2 3 B1 D1 2 13 °यो सु-) मुक्ता गात्रेषु, Ñ2 तयोर्महात्मनो सख्ये —V3 om 25cd —c) B1 अश्वान्दिव्यान्, B3 असृग्धारा, D8 असृग्विदग्धा (hypm), M3 असृङ्गुद्धा (for असृग्दिग्धा) Ñ1 B2 3 M3 विनिष्पत्य(B3 °त्य), B1 D1–4 8 12 13 विनि-र्भिद्य, B4 च निसृत्य (for विनिष्पेतुर्) —d) Ś2 D8 12 वसुधा (for धरणी-) G1 -तले

26 Ś1 om 26 (cf v l 20) —a) Ñ V1 3 B2–4 अन्योन्य, D9–11 T1 M3 अन्ये सु-, Cg as in text (for अन्यै सु-) Ñ1 B4 D5 T1 G2 3 M1,2 5 अस्त्रैर् (for शस्त्रैर्) Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 I2 3 अन्ये तु(Ś2 T2 3 अन्ये सु-, D3 आजौ तु, D8 12 अन्योन्य) निशिता बाणा, G (ed)

स बभूव रणे घोरस्तयोर्बाणमयश्चयः ।
अग्निभ्यामिव दीप्ताभ्यां सत्रे कुशमयश्चयः ॥ २७
तयोः कृतव्रणौ देहौ शुशुभाते महात्मनोः ।
सपुष्पाविव निष्पत्रौ वने शाल्मलिकिंशुकौ ॥ २८
चक्रतुस्तुमुलं घोरं संनिपातं मुहुर्मुहुः ।
इन्द्रजिल्लक्ष्मणश्चैव परस्परजयैषिणौ ॥ २९

लक्ष्मणो रावणिं युद्धे रावणिश्चापि लक्ष्मणम् ।
अन्योन्यं तावभिघ्नन्तौ न श्रमं प्रत्यपद्यताम् ॥ ३०
बाणजालैः शरीरस्थैरवगाढैस्तरस्विनौ ।
शुशुभाते महावीरौ विरूढाविव पर्वतौ ॥ ३१
तयो रुधिरसिक्तानि संवृतानि शरैर्भृशम् ।
बभ्राजुः सर्वगात्राणि ज्वलन्त इव पावकाः ॥ ३२

अन्योन्य सिश्रिन शम्बर् —[b]) Ñ B3 आकाशे, D3 वियति (for आकाशे) Ś2 D8 12 [s]प्यवघट्टिता, B4 समजघ्निरे, D1 2 ज्यावि(D2 °व)घट्टिता, D3 व्यावघट्टिताः, D4 नाविघट्टनात् (sic), I3 व्यवघट्टिताः, Cg as in text (for सजघट्टिरे). V1 मर ! ने नभस्तल, V2 B1 D13 आ(B1 व्या)काशेप्व(V2 B1 °पु)विघट्टिताः, V3 समुतते नभस्तल (sic), B2 सरक्ताते नभस्तल (sic]) —[c]) Ñ V B2–4 D7 G3 M3] [अ]न्ये, B1 D1–4 9–11 13][ए]व (for [अ]पि) Ś1 D8 12 ममवर्तत दुःखेन —[d]) D2 ततो (for तयोर्) —V3 damaged after तयो up to परस्प in 1678* B1 2 D1–4 बाणान् (for बाणा°).

27 Ś1 G(ed) om. 27 (for Ś1 cf v l. 20) —[a]) D7 9 रणो, T2 3 तदा (for रणे) Ś2 B1 D1–4 8 12 13 स(D1 4 स)बभूवुः समतात्तु(Ś2 D8 12 13 °च) —[b]) Ś2 D3 8 बाणसमाश्रया°, B1 D1 2 4 12 13 °मयाश्रया°, D9 °समुचय (for °मयश्चय). —For 27[ab], Ñ V B2–4 subst ·

1678* ममीयुस्ते मुहूर्तं तु तयोर्बाणा° परस्परम् ।

[V3 damaged up to परस्प (cf. v l 26). V2 मुहूर्तं Ñ2 V1 च (for तु).]

—D13 om (hapl) 27[cd] —[c]) Ñ1 B3 अति-; Ñ2 V1 3 B2.4 असि- (for इव) —V3 illeg from दीप्ता+या up to [d]. D7 G2 यथाग्नि+या प्रदीप्ताभ्या —[d]) Ś2 D1–4 8 12 यज्ञे कुशमयाश्च(Ś2 D8 12 °श्र)या, Ñ1 V1 B2–4 यथा काष्ठमयाश्रया, Ñ2 यथा काष्ठमहाचया, V2 B1 यज्ञेहुतमयाश्र(V2 °श्च)या —After 27, V3 ins l 3 only of 1679*

28 Ś1 om 28 (cf v l 20). V3 om from 28 up to l 2 of 1679* —[a]) Ś1 Ñ V1.2 B2–4 D1 5 6 9–11 T2 G1 M5 सुपुष्पाव्, D4 सुतु ष्पाद्, G2 M1 2 पुष्पिताव् (for सपुष्पाव्) B3 D2 6 निष्पन्नौ (for निष्पत्रौ). —[d]) Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 यथा (for वने) D7 9–11 G1 वने किंशुकशाल्मली. —After 28, Ś2 V2 B1 D1 2 8 12 13 repeat 22[ab] and then ins, while Ñ V1 3(l 3 only after 27 owing to om) B2–4 D3 4 ins after 28

1679* तयोर्गात्रेषु सलग्ना भान्ति नाराचपङ्क्तय ।
नक्षत्रपङ्क्त्यो व्योम्नि विमले वै यथोदिता ।
उभौ हि परमेष्वासावुभौ शस्त्रविशारदौ ।

[(l 1) B1 सविग्ना, D1 समग्ना (for सलग्ना) D4 तयोर्गात्रे नुसलग्ना (for the prior half) Ñ V1 B2–4 बभुर् (for भान्ति) —V1 om l 2 —(l 2) Ñ B2–4 निरभ्र(Ñ1 B2 °भ्रे, B3 °रजे)निमले व्योम्नि यथा नक्षत्रपङ्क्तय —(l 3) Ś2 D8 12 तौ, V1 3 तु, V3 om (subm) (for हि) D13 उभौ सग्रामनिपुणौ (for the prior half). Ś. D3 शास्त्र, B4 अस्त्र (for शस्त्र-)]

29 Ś1 om 29 (cf v l 20) —[a]) M1 2 युद्ध (for घोर). Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 तयोर्बभूव तुमुल, Ñ1 V1 3 B2–4 विचक्रतुस्तौ तुमुल —[b]) Ś2 B1 D1–4 8.12 13 M1 2 सनिपातो(M1 2 °ल) —After 29[ab], D13 ins

1680* उभौ विद्यास्त्रविदुषावुभौ परमशोभितौ ।

—Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 om 29[cd] —[d]) D5 T1 G1 M3 5 -वधैषिणौ (for -जयै°)

30 Ś1 om 30[ab] (cf v.l. 20) V3 damaged after लक्ष्मणो in [a] up to वभि in [c] —[a]) V2 B3 क्रुद्धो (for युद्धे) —[b]) Ñ2 B2 युधि (for चापि) —[c]) Ś B1 D1 2 4 8 12 13 तौ(D13 च) विनिघ्नतौ, B4 अभिनिघ्नतौ, D3 तौ निजघ्नतौ, D6 चाभिनिघ्नतौ (for तावभिघ्नन्तौ). —[d]) Ñ1 V1 3 B2 4 समुपेयतु, Ñ2 ययतुस्तदा, V2 अभिजग्मतु., B3 तौ ममीयतु, D5 6 9–11 M5 प्रतिपद्यता, Cg as in text (for प्रत्यपद्यताम्) Ś D8 12 न ग्लानिं चाधिगच्छत, B1 D1–3 13 न ग्लानिमभि(D1 °मुप, D13 °धि)जग्मतु, D4 नास्य समभिजग्मतु° (sic). ꣸ Cg प्रत्यपद्यता प्रत्यपद्येताम् ꣸

31 [c]) D6 शुशुभौ तौ Ś B1 D1–3 8 12 13 रणगतौ, Ñ V B1–4 D6 9–11 T2 3 G1 M महावीर्यौ, D4 गतौ युद्धे, D5 T1 G3 महात्मानौ (for महावीरौ) —[d]) Ś Ñ V B D1–3 6 8 10–13 T2 3 M3 प्ररूढाव् (V3 damaged after प्ररू up to स in 32[b]) (for वि°). Ñ2 किंशुकौ (for पर्वतौ) D4 प्रोढाविव सुपर्वतौ

32 V3 damaged up to स in [b] (cf v l. 31) —[a]) D6 9–11 T2 3 ततो (for तयो) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 शोणित- (for रुधिर-) Ś D8 12 -दिग्धानि, T3 -सक्तानि (for -सिक्तानि) —[b]) Ś D8 12 T2 3 सभृतानि, D1 4 सवृत्तानि, D6 महतानि, M1 2 सव्रणानि (for सवृतानि). Ś D8 परैर् (for शरैर्) V1 वृत —[c]) Ś Ñ V

७७

युध्यमानौ तु तौ दृष्ट्वा प्रसक्तौ नरराक्षसौ ।
शूरः स रावणभ्राता तस्थौ संग्राममूर्धनि ॥ १
ततो विस्फारयामास महद्धनुरवस्थितः ।
उत्ससर्ज च तीक्ष्णाग्रान्राक्षसेषु महाशरान् ॥ २
ते शराः शिखिसंकाशा निपतन्तः समाहिताः ।
राक्षसान्दारयामासुर्वज्रा इव महागिरीन् ॥ ३
विभीषणस्यानुचरास्तेऽपि शूलासिपट्टिशैः ।
चिच्छिदुः समरे वीरान्राक्षसान्राक्षसोत्तमाः ॥ ४
राक्षसैस्तैः परिवृतः स तदा तु विभीषणः ।
बभौ मध्ये प्रहृष्टानां कलभानामिव द्विपः ॥ ५
ततः संचोदयानो वै हरीनृक्षोरणप्रियान् ।
उवाच वचनं काले कालज्ञो रक्षसां वरः ॥ ६

77

1 ^{a}) V3 B2 D3.6.7.9–11 ततो, B1 D4 च तां (for तु तौ). G1 दृष्ट्वा तौ (by transp.). —^{b}) Ś V2 D1–4.8.12.13 समसक्तौ, B1 सक्तौ च (for प्रसक्तौ). —After 1^{ab}, Ñ V B D5–7.9–11 S ins.:

1652* प्रभिन्नाविव मातंगौ परस्परवधैषिणौ ।
तौ दृष्ट्वा संग्रामे परस्परगतौ बली ।

[V3 om. 1. 1 —(l. 1) M3 विभिन्नाव°. B3 D7.9–11 G2 °वधैषिणौ. —(l. 2) D9 समरे (for संग्रामे). D10.11 ... (for the prior half). Ñ V B D9–11 वर-... (Ñ1 B4 D9 °रा) ..., G2 परस्परगत ... (for the post. half).]

—^{c}) T3 रावणिभ्राता (sic). —^{d}) B4 -मूर्ध्नि (subm.) (for -मूर्धनि). ... Ct.: शूर स रावणभ्राता समरमूर्धनि युयुत्सया तस्थौ ...

2 ^{a}) Ñ2 V3 तथा (for ततो). —^{b}) B1 इवास्थित. —D13 om. 2^{cd}. —^{cd}) Ś D8.12 विससर्ज शरांस्तत्र तीक्ष्णा-न्कर्मारमार्जितान्, V2 B1 D1–4 उत्ससर्ज च तांस्तीक्ष्णान्शरा-न्वह्निशिखासमान्.

3 ^{a}) Ś V3 B1 D3.4.9–12 G1 शिखिसंस्पर्शा, D1 शिख...स्पर्शा (sic). —^{b}) Ñ1 सपतन्त, Ñ2 V1 B4 प्रपतन्त; V3 B2.3 प्रपतन्त, D2 निपतन्त, D5 निपतन्ति, D8 निवर्तन्त°. —V3 om. 3^{cd}. —^{c}) Ś D8.12 ता...यामासुर्, D3 दारयति ..., T3 दारयामास(sic), G2 वारयामासुर्. —^{d}) D6 T2.3 M3 Cm. ... वज्राणीव. Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.9.12.13 G1 वृक्षानशनि(B4 °... [sic])र्यो यथा. ... Ct.: वज्रा वज्र-पातः ... —After 3, D13 ins.:

1653* राक्षसान्स ... शरैरेकेन राक्षस ।
... राक्षसानीक विभीषणरिपुंजय ।
... सुरगा ... पद्मालय
... विद्रुता विप्रविद्रुता ।
...   [5]
... ।

—D13 ins. an add'l colophon.

[लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि विभीषणयुद्धः]

4 ^{ab}) D1 त्रि- (for स्पि). Ñ V B D1–7.9–11.13 -पट्टिशैः. Ś D8.12 विभीषणशरास्तेऽपि प्रासशूलासिपट्टिसैः (S1 °शैः). —^{c}) Ś Ñ2 B2.3 D1.2.8.12 वीराः; D13 धीरा; G1 शूरा (for वीरान्). —^{d}) Ś B2.3 D4.8.12 राक्षसा सु-महाबला (B2.3 D4 राक्षसोत्तमान् [B2 °मा°]).

5 ^{a}) D3 अभिवृत (for परि°). —^{b}) Ś V3 D1–4.8.12.13 स तदाभूद्, B1 तदाभूच्च, D6 सर्वदा च (for स तदा तु). —^{cd}) Ñ V D2.4.13 स्व(Ñ V स)यूथाना, B2 स मुख्यानां, D1 स्वयुद्धाना(sic), D7 प्रमुखाना; D10.11 G1 प्रवृ(G1 °कृ)ष्टाना (for प्रहृष्टाना). Ś D8.12 यथैव मध्ये यूथस्य, B1 बभौ मध्येषु यूथाना; B4 बभौ युद्धे स यूथस्य, D3 बभौ च मध्ये यूथाना (for ^{c}). V3 B1 करभानाम्, Ś2 D3.12 महा- (for इव). B3 बभौ युद्धे स यूथाना शरभो वा द्विपाधिना.

6 V3 om. 6. —^{a}) D7 सचोदयामास, D9 सबोधमानो वै, D10.11 T1 G M1.2 Ct. स(T1 स)चोदमानो वै. Ct.: सचोदमान सचोदयमान ... —^{b}) D5.9 G2 -गण, D6 T2.3 -गणान्, D7.10.11 T1 -वध- (for -रण-). G1 प्रिय (for -प्रियान्). ... Cv r 'तत सचोदयामास हरीनृक्षोवध(Cv °यानो हरीनृणगण)प्रियान्' इति पाठ ... —For 6^{ab}, Ś B1 D1–4.8.12.13 subst.:

1684* स सचोदयमानस्तु हर्यृक्षान्वानरात्रणे ।

[B1 स सदेशयमानस्तु, D1–3 स सनो(D3 °मो)दयमानस्तु, D4 स च(च sup. lin.) सचोदयामास (for the prior half). D13 हर्षयन् (for हर्यृक्षान्). B1 वारयन् (for वानरान्)],

while Ñ V1.2 B2–4 subst.:

1685* सचोदयन्समावृक्षान्वानरात्रणगर्वितान् ।

[B3 सप्रेरयन् (for सचोदयन्). B4 महासत्त्वान्, G(ed.) महाप्राज्ञान् (for समावृक्षान्). B3 बल- (for रण-). V1 (inf. lin. also) B2 -दू ...; V2 -दर्पितान् (for -गर्वितान्).]

—^{c}) Ś D8.12 तत्र (for काले). —^{d}) Ñ1 स विभीषण.

एकोऽयं राक्षसेन्द्रस्य परायणमिव स्थितः ।
एतच्छेषं बलं तस्य किं तिष्ठत हरीश्वराः ॥ ७
अस्मिन्विनिहते पापे राक्षसे रणमूर्धनि ।
रावणं वर्जयित्वा तु शेषमस्य बलं हतम् ॥ ८
प्रहस्तो निहतो वीरो निकुम्भश्च महाबलः ।
कुम्भकर्णश्च कुम्भश्च धूम्राक्षश्च निशाचरः ॥ ९
अकम्पनः सुपार्श्वश्च चक्रमाली च राक्षसः ।
कम्पनः सत्त्ववन्तश्च देवान्तकनरान्तकौ ॥ १० G 6 69 B 6 89 L 6 68

7 a) Ñ1 एषोय, D13 कोपाद्धं (for एकोऽय) G2 राक्ष-सेंद्रश्च —b) B1 प्राणप्रायम्, D13 पराङ्मुखम् (for परायणम्) Ś D8 12 इति स्थिति (Ś1 °त), Ñ V B D1–4 7 9–11 13 G1 2 अवस्थित· —G1 damaged for c —c) Ś D8 12 एकस्यैव, B1 एतच्छेष-, D5 7 एतच्छेष- Ñ V1 B4 चाद्य, V3 B2 3 चास्य (for तस्य) —d) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 तिष्ठध्व किं (Ś D8 12 वै, B1 च) प्लवगमा·, Ñ V1 3 B2–4 किं तिष्ठथ (Ñ1 °ध्व, Ñ2 V1 B2 °त) वनौकस, G (ed) तिष्ठध्व च वनौकस

8 a) B1 D6 एतस्मिन्, D2 यस्मिन्वि-, D9–11 तास्मिश्च (for अस्मिन्वि-) —c) Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 रावणो वै (Ś Ñ V1 2 D8 12 हि-) निहतव्य, V3 रावणो . . . . . (damaged) —d) Ñ1 V1 B2 4 तस्य (for अस्य) V2 B1 D2–5 13 T1 G3 M3 हत बल (by transp) Ś Ñ2 D8 12 शेष चाप्यबल महत् (Ñ2 हत), B3 स हि तस्य बलं महत्

9 Ś1 om. 9–14 —a) D2 धीरो (for वीरो) —V3 om. 9cd —cd) B3 महाराक्षो (for च कुम्भश्च) B4 कुम्भश्च कुम्भकर्णश्च (for c). S2 V2 B1 D1–4 8 12 13 transp कुम्भश्च and धूम्राक्षश् and read [ए]व (for third च). Ñ V1 B2–4 [ए]व राक्षस, D6 7 T2 3 G2 महाबल (for निशाचर) —After 9, Ñ V1 3 (after 9ab owing to om) B2–4 D5–7 9–11 S ins, while B1 ins only l 1 after 9

1686* जम्बुमाली महामाली तीक्ष्णवेगोऽशनिप्रभ ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च वज्रदंष्ट्रश्च राक्षस ।
संहादी विकटो निघ्नस्तपनो नाम एव च ।
प्रघास· प्रघसश्चैव प्रजङ्घो जङ्घ एव च ।
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च वीर्यवान् । [5]
विद्युज्जिह्वो द्विजिह्वश्च सूर्यशत्रुश्च राक्षस ।

[(l 1) G1 damaged from second -माली up to वेगो Ñ2 महावीर्यस्, V3 °कायस्, B2 °मायस्, G (ed) °पार्श्वस् (for महामाली) B2 तीव्रवेगो B4 महाबल (for ऽशनिप्रभ) —(l 2) V3 damaged from कोप up to 10b B4 यज्ञ-केतुश् (for °कोपश्) —(l 3) D5 7 T1 G2 3 सह्रादिर् D5 6 G1 3 M5 विकचो, T2 विकलो (for विकटो) Ñ V1 B2–4 चैव, D6 7 10 11 M5 [ऽ]रिघ्नस्, G1 M1 निंबस् (for निघ्नस्) D9 सहदी निककपश्च (sic) (for the prior half) Ñ V1 B2–4 काल, D5 T1 G3 M3 दम, D7 9–11 मद, G2 M5 नाद (for नाम) G (ed) एत (sic) (for एव) —B2 D9 om (hapl) l 4 —(l 4) B4 प्रहम, M5 प्रहस्त (for प्रघास). T2 G3 प्रवनश् (for प्रघसश्) Ñ1 V1 B3 प्रघस प्रहसश् —(l 6) G1 damaged for the prior half D5 T1 G3 M5 [ऽ]ग्निजिह्वश्, T2 3 विजिह्वश् (for द्विजिह्वश्) Ñ2 V1 B2–4 -चक्षुश् (for -शत्रुश्) Ñ1 सूर्याक्षश्चापि राक्षस, D6 T2 3 मृत्युनिह्नो महोदर (for the post half)]

10 Ś1 om 10 (cf v l 9) V3 damaged up to 10b (cf v l 1686*) D6 T2 3 om (hapl ?) 10ab —a) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 अकपनसुपार्श्वौ च —D9 om (hapl ?) 10bc —b) Ś2 D8 12 चक्रसैनिश्च (D8 °क-), Ñ V1 2 B1–3 D1 2 4 13 चक्र (V2 B1 D4 वज्र) मोलिश्च (for चक्रमाली च) B4 मकराक्षो महाबल, D3 चक्रमूलिश्च कपन —After 10ab, Ś2 V2 D1 8 12 ins (except V2 all owing to om), while B1 D2–4 13 (only l 5) cont after 1689*, L (ed) cont after 1688*

1687* महोदरश्च रक्ताक्षो लम्बकर्णो महाहनु ।
मकराक्षातिकायौ च त्रिशिराश्चातिवीर्यवान् ।
प्रघसो जम्बुमाली च महापार्श्वश्च वीर्यवान् ।
यज्ञकोपो विरूपाक्षो वज्रमुष्टिश्च राक्षस ।
सुप्तघ्नश्चाग्निकेतुश्च रश्मिकेत्वादयस्तथा । [5]

[(l 1) D3 महोदरमहापार्श्वा (for the prior half) —(l 2) Ś2 D1 8 12 मकराक्षोतिकायश्च (for the prior half) Ś2 D8.12 [अ]पि (for second [अ]ति-) —(l 3) V2 D2–4 च (D3 [अ]ति-) वेग- (for च वीर्य-) —(l 4) Ś2 D8 यज्ञकोपी, D2 वज्रकोपो Ś2 वीर्यवान् (for राक्षस) —(l 5) Ś2 D8 12 सुप्तवश् D2 ज्ञाति- (for चाग्नि-) D1 om रश्मिके. V2 तदा (for तथा)]

—Ś2 D1 8 12 om 10cd —c) B1 D2 7 13 सत्वसपन्नो Ñ1 V1 3 B2–4 त (B4 अ) थापरौ सत्त्ववतौ, Ñ2 मकराक्षो महेश्वासो, D3 सुदृढ सत्त्वसपन्नो, D4 अकपनस्तु सपन्नो, D6 T2 3 G2 M1 2 अकपन सत्त्ववतौ, T1 G1 3 M3 5 कपन सत्त्ववतौ च (M3 तौ) —After 10, Ñ V1 3 B2–4 L (ed) ins

1688* अतिकायो महावीर्यस्त्रिशिराश्चापि कोपन ।

[Ñ1 B2 [अ]ति-, V3 B3 [इ]ति (for [अ]पि)], while B1 D2–4 13 ins

1689* प्रजङ्घ प्रघसश्चैव शोणिताक्षश्च राक्षस ।

[D4 प्रहसश् (for प्रघसश्) D2 प्रजजघ प्रहसश्च (unmetric), D3 प्रघसश्च महातेजा (for the prior half) D13 स (for च).]

15 15 13 एतान्निहत्यातिबलान्बहून्राक्षससत्तमान् ।
बाहुभ्यां सागरं तीर्त्वा लङ्घ्यतां गोष्पदं लघु ॥ ११
एतावदिह शेषं वो जेतव्यमिह वानराः ।
हताः सर्वे समागम्य राक्षसा बलदर्पिताः ॥ १२
अयुक्तं निधनं कर्तुं पुत्रस्य जनितुर्मम ।
घृणामपास्य रामार्थे निहन्यां भ्रातुरात्मजम् ॥ १३
हन्तुकामस्य मे बाष्पं चक्षुश्चैव निरुध्यते ।
तदेवैष महाबाहुर्लक्ष्मणः शमयिष्यति ।
वानरा घ्नन्तु संभूय भृत्यानस्य समीपगान् ॥ १४
इति तेनातियशसा राक्षसेनाभिचोदिताः ।
वानरेन्द्रा जहृषिरे लाङ्गूलानि च विव्यधुः ॥ १५
ततस्ते कपिशार्दूलाः क्ष्वेडन्तश्च मुहुर्मुहुः ।
मुमुचुर्विविधान्नादान्मेघान्दृष्ट्वेव बर्हिणः ॥ १६

---

11 Ś1 om 11 (cf v l 9) —^{a}) D6 T2 3 हत्वा हि, D17 महति (for निहत्य) V2 तान्निहत्य च (for एतान्निहत्य) Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 सङ्ग्रामे, Ñ V1 3 B2–4 बलिनो (for [अ]तिबलान्) —^{b}) Ś2 Ñ1 V3 D8 12 13 G1 -पुङ्गवान्, G3 समतान् (for -सत्तमान्) V2 सुबहून्राक्षसोत्तमान् —V3 damaged for 11^{c} – 12^{c} —^{d}) V2 B1 D1 लङ्घित (B1 °तु) (for लङ्घ्यता) V2 D1 2 गोपद, D3 4 13 गो पद (for गोष्पद). Ś2 D8 12 यथा (for लघु)

12 Ś1 om 12 (cf v l 9) V3 damaged for 12^{abc} (cf v.l 11) —^{a}) Ñ B2–4 एतच्, B1 D1–4.6. 9–11 13 T2 3 M3 एव (for इह) D4 ते (for वो) Ś2 D8 12 इदमेवावशिष्टं वो —^{b}) Ś2 D1–4 8 13 हतव्यम्, B1 हतव्या, D12 हर्तव्यम् (for जेतव्यम्) Ś2 Ñ V1,3 B1–3 D3–5.8–12 T1 G इति, B4 इ* (for इह) —^{c}) Ś2 Ñ1 V1 2 B1 D8 13 घ्नत, D1–4 13 घ्नत (for हता·) B4 समाशस्य (sic), G2 समागत्य —^{d}) Ś2 B1 D1–4 8 12 13 राक्षस बलदर्पित

13 Ś1 om 13 (cf v l 9) —^{a}) Ñ V3 B2 4 निधने Ś2 Ñ V1 3 B D1–4 8 12 13 काम (for कर्तुं) —^{b}) M5 च पितुर् (for जनितुर्) Ś2 V1 2 B1 D1–4 8 12 13 मया पुत्रस्य वानरा, Ñ V3 B2–4 पुत्रस्य यतितु मया —After 13^{ab}, Ś2 Ñ V B2 4 D1–4 8 12 13 ins

1690* न तु मे रामतुल्योऽयमकार्यं भुवि विद्यते ।
वधोपायो वधश्चेति सममाहुर्मनीषिण ।
तत्पातकमुपातिष्ठं रामसिद्धि प्रयोजनम् ।

[(l 1) Ś2 D8 12 ननु (D8 न॰) मे, Ñ V1 3 B2 4 अथवा, D7 न तु तद् (for न तु मे) Ś2 D8 12 13 य(D13 ग)त्कार्यं (for अकार्यं) D13 वर्तते (for विद्यते) Ñ V1,3 B2 4 किं न कुर्यां वि(V3 °र्याद्धि, B4 °र्यां हि)गर्हित (for the post half) —(l 2) V3 damaged from पायो up to पु (sec var) in l 3 D4 वलोपायो Ñ V1 B2 4 [ए]व (for [इ]ति) Ñ V1,2 B2 4 D1–4 13 तुल्य(V2 D1–4 13 मम)ोपमि॰ द्वय (for the post half) —(l 3) Ś2 D4 8 12 उत्- (for तत्). D3 उपातिष्ठेत D3 13 -सिद्धि- (for -सिद्धि) D1 2 12 प्रयोजयन् Ñ V1 3 B2 4 तत्पापमुपतिष्ठेय पु(V3 damaged up to पु)त्रस्य निधनं प्रति]

—^{c}) Ś2 D8 12 त्यक्त्वा च (for अपास्य) D7 G. रामार्थं —D6 reads from 13^{d} (except नि) up to 14^{d} in marg —^{d}) Ś2 V3 B1 D1–4 8 12 13 हनिष्ये, Ñ V1 3 B2–4 निहन्मि (for निहन्या) D2 रावणात्मज

14 Ś1 om. 14 (cf v l 9) D6 reads in marg up to 14 ^{d} (cf v l 13) V3 om 14^{ab} —^{a}) G1 2 बाष्पश्, Cm g t as in text (for बाष्प) M5 प्रहर्तुमद्य मे बाष्पश् —^{b}) D5 T1 G3 [अ]पि (for [ए]व) D5,6 9–11 T1 G M Cm.g t निरु(G1 °ब)ध्यति (for निरुध्यते) ⁂ Cm g t निरुध्यति निरुणद्धि ⁂ —For 14^{ab}, Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 subst.

1691* प्रहर्तुकामस्य तु मे वैक्लव्यं जायते महत् ।

[Ñ V1 B2–4 हि, D1 च (for तु) Ś2 D8,12 व, D4 om (subm) (for मे) Ś2 D8 12 वक्तव्य (for वैक्लव्य) Ñ V1 B2–4 चक्षुर्बाष्पेन रुध्यते (B2 बध्यन्ति) (for the post half)]

—^{c}) Ś2 D8 12 तमिम वा, Ñ V B1 4 तदेन वै, B2 3 तमेन वै (B3 स), D1 2 तदेत हि (D2 वै), D3,4 तदेवद्ध, D5–7 10 11 T1 G M3 तमेवैष, D13 तदेवं वो, T2 तदेवैव (archaic), T3 तदेष एव (hypm), M5 तमेष वै —V3 damaged from म in ^{c} up to ^{f} —^{e}) Ś2 Ñ V1,2 B1 3 D1,4–7 9–13 M3 Ct घ्नत, B3 4 T2 3 हत, D8 चूत (sic) (for घ्नन्तु) B3 भूयिष्ठान्, D4 सस्तूय (for संभूय) ⁂ Ck घ्नत हतेति यावत् । अनुनासिकलोपाद्यभावश्छान्दस । , so also Ct ⁂ —^{f}) B2 D4 तस्य, D13 आत्म (for अस्य)

15 ^{a}) Ś V1 B1 D1–4 8 12 13 [अ]थ (D1 [अ]भि) तर (V1 सह) सा, B4 D11 [अ]भि (D11 [अ]पि) यशसा (for [अ]तियशसा) —^{b}) B1 [अ]भिदेशिता, D1 2 [अ]भिनोदिता B2 रक्षसा चाभिचोदिता —^{c}) B3 वानरा जहृषुश्चैव, D13 वानरेंद्राश्च जहृषुर् —Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 transp 15^{d} and 16^{d} —^{d}) B1 D3 4 वि- (for च) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 चिक्षिपु (for विव्यधु) Ñ V1 3 B2–4 समारोपितविक्रमा

16 ^{a}) Ñ2 V3 B2 3 D9–11 तु (for ते) Ś V2 B1 D1–4 8.12 13 ते लब्धलक्ष्या (D1–4.13 °क्षा) कपय —^{b}) D5–7 T G2 3 M1–3 क्ष्वेलतश्च D9–11 पुन· पुन (for मुहुर्मुहु) Ś Ñ V (V3 damaged except प्रे) B

जाम्बवानपि तैः सर्वैः स्वयूथैरभिसंवृतः ।
अश्मभिस्ताडयामास नखैर्दन्तैश्च राक्षसान् ॥ १७
निघ्नन्तमृक्षाधिपतिं राक्षसास्ते महाबलाः ।
परिवव्रुर्भयं त्यक्त्वा तमनेकविधायुधाः ॥ १८
शरैः परशुभिस्तीक्ष्णैः पट्टसैर्यष्टितोमरैः ।
जाम्बवन्तं मृधे जघ्नुर्निघ्नन्तं राक्षसीं चमूम् ॥ १९

स संप्रहारस्तुमुलः संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
देवासुराणां क्रुद्धानां यथा भीमो महास्वनः ॥ २०
हनूमानपि संक्रुद्धः सालमुत्पाट्य पर्वतात् ।
रक्षसां कदनं चक्रे समासाद्य सहस्रशः ॥ २१
स दत्त्वा तुमुलं युद्धं पितृव्यस्येन्द्रजिद्युधि ।
लक्ष्मणं परवीरघ्नं पुनरेवाभ्यधावत ॥ २२

G 6 6
B. 6 8
L 6 68

D1–4 8 12 13 प्रेक्ष्य युद्ध विभीषण —^{c}) M1 2 त्रिपुलान् (for विविधान्) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 भूयो जहृषिरे काम, Ñ V1 3 B2–4 बभूवुर्हृष्टमनसो —Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 transp 15^{d} and 16^{d} —^{d}) Ñ1 B3 4 G2 M1 2 मेघ Ś1 V2 B1 D2–4 5 7 13 T2 3 G1 3 [ए]व (for [इ]व)

17 ^{a}) B3 ऋक्षे, D1 2 4 13 सार्धं (for सर्वे) —^{b}) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 यूथपैर्, Ñ2 V1.3 B2 4 D5 6 T2 3 स(D6 सु)यूथैर्, D10 सयूथ्यैर् (for स्वयूथैर्) B2 3 D13 T3 G2 M5 अपि (for अभि-) D11 सर्वयूथै स मवृत —Ś D8 12 om 17^{cd}. —^{c}) D5 10 11 तेश्मभिस् V3 D6 9–11 M5 ताडयामासुर् B1 D1–4 13 असुदयत्पर्वताग्रैर् —^{d}) D1 तलैर् (for नखैर्)

18 V3 om 18^{ab} —^{a}) G3 ते निघ्नन् (for निघ्नन्तम्). —^{b}) G3 सु- (for ते) Ś B1 D1–4 8 12 13 राक्षसा सचिवै सह —^{c}) B4 D9–11 परिभर्त्स्य, D6 T2 3 M5 परिसस्रुर्, M1 2 प्रजहुश्च (for परिवव्रुर्) —^{d}) Ś D8 12 तमेक चिव्रुधारय, B1 D13 तमेक(D13 ते नैक-) विविधायुधा.

19 V3 om 19^{ab} —^{a}) Ś B1 D1–4 8 12 13 घोरै (for शर). G2 परश्वधैस् —^{b}) D5–7 9–11 पट्टि(D5 °ट्ट)शैर् D6 7 T2 3 मुष्टि- (for यष्टि-) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 भिण्डि(Ñ V1 2 B D4 °न्दि)पा(D1 °डमा, D3 °डिमा)लैश्च राक्षसा —^{c}) Ñ V B2–4 रणे (for मृधे) Ś B1 D1–4 8 12 13 आजघ्नु(D13 °चक्षु [sic])र्ऋक्षाधिपतिं —^{d}) D6 T2 3 घोरा वै राक्षसास्तदा

20 ^{ab} = 6 73 8^{ab} —^{a}) D2 सप्रहारस्तु तुमुल —^{b}) G1 हरिरक्षसा —^{c}) T2 3 युद्धाना (sic), M1 2 योधाना (for क्रुद्धाना) —^{d}) D6 तथा Ś Ñ(Ñ1 marg also, orig [as in V) B1 D1–4 8 12 पुराभवत्, B3 पराक्रम (for महास्वन) V B3 4 यथा भीमपराक्रम

21 ^{a}) Ñ V B2 4 D2–4 13 चापि, B1 चैव (for अपि) —^{b}) Ñ तानुद्यम्य स, V1 L D1–4 13 शा(V1 D1 सा)ल (B3 मानु, B4 शिला)मुद्यम्य(D4 °त्पाट्य), V2 3 D5–7 9–11 T1 M5 सानुमुत्पाट्य B3 युध्यता, B4 D4 7 13 G2 M3 वीर्यवान् (for पर्वतात्) G1 समुत्पाट्य च पर्वतान् —After 21^{ab}, D7 9–11 G1 ins, while M1 2 ins after 21

1692* स लक्ष्मण स्वय पृष्ठादवरोप्य महामना ।

—V3 om 21^{cd} —^{d}) D7 G2 शतशोथ, D9–11 Ct दुरासा- (D9 11 °स [unmetric])द, G1 M1 2 5 दुरासाद्य(G1 °साद्य, M5 °वार) (for समासाद्य) Ś D1 8 12 दडपाणिरिवातक, Ñ V1 2 B2–4 सग्रामे लोमहर्षण(Ñ1 V1 2 B4 °णे), B1 D2–4 13 दडहस्त इ(D4 ए [unmetric])वातक, D6 T2 3 सर्वभूतभयावह ⁅ Ct दुरासाद । परैर्दुरासद इत्यर्थ ⁆ —After 21, Ś Ñ V(V3 ins only l 3 after 21^{ab} owing to om) B1 2 4 D1–4 8 12 13 ins

1693* गिरेरुत्पाट्य शिखर प्रचिक्षेप स वीर्यवान् ।
तेनाहतातिवेगेन रक्षसा विशतिस्तदा ।
विभीषणश्च सक्रुद्धो धनुष्पाणिर्महाबल ।
सामात्यस्तत्र सग्रामे जघ्ने रक्षोगणास्तदा ।

[Ñ V1 B2 4 D1–3 13 om l 1–2 —(l 2) V2 B1 D4 हतानि तस्य वेगेन शतानि दश रक्षसा —Ś1 om from l 3 up to 32 —(l 3) V1 सु-, D2 तु (for च) B4 अवस्थित (for महाबल) —(l 4) D3 समेत्य, D4 स मात्यस् (for सामात्यस्) V1 illeg for जघ्ने रक्षोगणा Ñ2 B2 [S]हनद्, V2 B4 जघ्नु (sic) (for जघ्ने) V2 B1 2 4 तथा (for तदा). Ñ1 न्यहनद्रक्षसो गणान् (for the post half)]

—Then D13 cont

1694* ततस्तौ च महात्मानौ समरे राक्षसर्षभौ ।
अन्योन्यमभिनिघ्नन्तौ मेघनादविभीषणौ ।
तद्युद्धमभवद्घोर समेत्यान्योन्यमोजसा ।
जीमूतयोरिवाकाशे शब्दो वातुलयोस्तथा ।
धनुर्मुक्त स्वनोत्कृष्ट श्रूयते हि रणाजिरे ।
देवदानवगन्धर्वा किनरा समहोरगा ।
अन्तरिक्षगतास्तत्र्युद्धं द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ।
विद्धमन्योन्यगात्रेषु द्विगुण वध्यतेऽपर ।
कृतप्रतिकृतान्योन्य चक्रतुस्तौ रणाजिरे ।
बाणौघसत्तमा सर्वा दिश सविदिशस्तथा ।
सक्षुब्धा वसुधा चैव समन्ताच्च प्रकाशिरे ।

22 Ś1 om 22 (cf v l 1693*) —^{a}) Ś2 D8 12 कृत्वाथ, V2 B1 D1–4 13 दत्त्वाथ(V2 D3 °त्त्वा सु-, D13 °त्त्वा तु) (for स दत्त्वा) —^{b}) Ś2 Ñ V2 B1 D1–3 8 12 13 तदा, V1 3 रणे, B2–4 D4 तथा, D7 9–11 बली (for युधि) —^{c}) V3 D9–11 परवीरघ्न —^{d}) Ś2 D8 व्यधावत, D1 [अ]भ्यवर्तत D2 पुनरभ्यवधावत

30 27 28 तौ प्रयुद्धौ तदा वीरौ मृधे लक्ष्मणराक्षसौ ।
शरौघानभिवर्षन्तौ जघ्नतुस्तौ परस्परम् ॥ २३
अभीक्ष्णमन्तर्दधतुः शरजालैर्महाबलौ ।
चन्द्रादित्याविवोष्णान्ते यथा मेघैस्तरस्विनौ ॥ २४
न ह्यादानं न संधानं धनुषो वा परिग्रहः ।
न विप्रमोक्षो बाणानां न विकर्षो न विग्रहः ॥ २५
न मुष्टिप्रतिसंधानं न लक्ष्यप्रतिपादनम् ।
अदृश्यत तयोस्तत्र युध्यतोः पाणिलाघवात् ॥ २६
चापवेगप्रमुक्तैश्च बाणजालैः समन्ततः ।
अन्तरिक्षेऽभिसंछन्ने न रूपाणि चकाशिरे ।
तमसा पिहितं सर्वमासीद्भीमतरं महत् ॥ २७

23 Ś1 om 23 (cf v l. 1693*) —a) B3 प्रसक्तौ, D2 M1 2 5 °युक्ता, D4 °वृद्धा, G1 °सिद्धौ (for प्रयुद्धौ) Ś2 D8 12 युयुधाते, Cm t as in text (for ता प्रयुद्धौ) Ñ V B D1–4.13 पुनर्, G1 महा- (for तदा) —b) Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 रणे, D6 T2 3 युधि, G1 उभौ, M1 3 युद्धे (for मृधे) Ñ B2–4 राक्षसलक्ष्मणौ (by transp) —c) Ś2 D8 12 शरवर्षेण वर्षंतौ, V2 B1 D1–4 13 शरवर्षाणि (V2 B1 D4 °र्षं वि)वर्षंतौ —d) B1 च (for तौ) Ñ1 गर्जंतौ च, Ñ2 B2 3 विनिघ्नतौ, V1 B4 निघ्नतौ च (for जघ्नतुस्तौ)

24 Ś1 om 24 (cf v l 1693*) —a) Ś2 D8 12 अन्योन्यम् (for अभीक्ष्णम्) D4 तद्दधतुस्ता (for अन्तर्दधतु) —b) B1 D4.13 शरवर्षैर् (D4 °र्षे) (for °जालैर्) —D4 om 24cd —d) Ś2 D8 12 नव-, Ñ V1 B2 3 महा-, D3 तथा, G3 यदा (for यथा) B1 D7 9 11 मेघौ (for मेघैस्) Ñ V2 3 B2–4 समावृतौ, V1 इव वृतौ (for तरस्विनौ) D6 13 T2 3 यथा मेघावतरस्वितौ —After 24, Ś2 V2 B1 2 D1–3 8 12.13 ins

1695* शरौघान्विसृजन्तौ तु शुशुभाते शुभाननौ।
विवर्षन्तौ च सलिलं मेघाविव महाबलौ।

[(l 1) V2 च, D2 हि, D12 तौ (for तु) D13 सुशोभनौ. —(l 2) Ś2 D8 8 12 प्रव(D7 निकृ)र्षंतौ Ś2 D2 8.12 हि, B1 तु (for च)

25 Ś1 om. 25 (cf v l 1693*) —a) B4 ह्यादाने, T2 ह्याधान Ś2 V B1 D1.3 4 8 12 13 नादाने नैव(Ś2 D8 12 न च) सधाने, Ñ B2 3 न ह्यादाने न सधाने, D2 निदाने नेव सधान —D5 om (hapl) 25b–26a —b) B1 4 D1 4 धनुषोर्, B3 न धनुर् (for धनुषो) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 न(Ñ V B2–4 वा) परिग्रहे(D13 विकर्षणे) —V3 om. 25c–26b V1 om (hapl ?) 25cd —c) Ś2 Ñ2 V2 B2–4 D1–3 8 12 13 विप्रमोक्षे(Ś2 °क्ष[moth-eaten]), B1 D4 विमोक्षे च (for विप्रमोक्षो) —d) D7.9 M1.2 सग्रह (for विग्रह.) Ś2 Ñ B D1–4 8.12 13 न वि(B3 विप्र, B4 न च, D4 परि)कर्षे न वि(Ñ B2–4 स)ग्रहे

26 Ś1 om 26 (cf v l 1693*) V3 om 26ab, D5 om 26a (for both cf v l 25).—a) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 -सधाने (for -सधान) D13 न च मुष्टिप्रसंधाने —D1 om 26b —b) D3–5 9 13 T1 G M5 लक्ष- (for लक्ष्य-) Ñ V1 2 B D2–4 13 प्रतिपादने Ś2 D8.12 न च लक्ष्यप्रभेदने. —c) M1 2 नलक्ष्यत Ś2 D8.12 दृश्येते, Ñ V B1–3 D1–4 13 दृश्येयाताम्, B4 दृश्य (for तत्र) —d) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12.13 पाणि(Ñ V1 3 B2–4 हस्त)लाघव

27 Ś1 om 27 (cf v l 1693*) —a) B4 वायु- (for चाप-). B1 3 तु (for च). Ñ2 V1 2 B2 4 D6–7 10,11 G3 Ct प्रयुक्तैश्च ; M1–3 विनिर्मुक्तैर्(M3 °क्त-) (for -प्रमुक्तैश्च). D13 चापादागत्य मुक्तैश्च —b) V3 damaged for जालैः समन्तत. —D6 reads 27cd (except अन्त) in marg —c) B1 D4 6 अंतरीक्षे Ś2 Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 G2 प्रतिच्छन्ने(D13 °न्नैर्), B3 च प्र°, D7 [ऽ]पि स°, D9–11 °सपन्ने, G1 M3 5 हि स°, M1 2 [ऽ]ति° (for ऽभिसछन्ने) —d) M5 रूपाणि न (by transp) —After 27cd, D5–7 9–11 S ins, Ñ V(V3 after 28cd, owing to om.) B2–4 G (ed, l 1–2) ins only l 1–3 after 28

1696* लक्ष्मणो रावणिं प्राप्य रावणिश्चापि लक्ष्मणम्।
अव्यवस्था भवत्युग्रा ताभ्यामन्योन्यविग्रहे।
ताभ्यामुभाभ्यां तरसा विसृष्टैर्विशिखैः शितैः।
निरन्तरमिवाकाशं बभूव तमसावृतम्।
न पतद्भिश्च बहुभिस्तयोः शरशतैः शितैः। [5]
दिशश्च प्रदिशश्चैव बभूवुः शरसंकुलाः ।

[(l 2) Ñ V B2 3 [अ]भवच्चोग्रा B4 व्यवस्थाश्चाभवच्चोग्रा (for the prior half) Ñ1 V2 B2 अन्योन्यमाहवे, V1 °न्येन हि, D5 T1 G3 °निग्रहे (for अन्योन्यविग्रहे) ❋ Cv ताभ्यामन्योन्यविग्रहे अव्यवस्था भवति । अन्योन्यप्राप्तौ अयमेन निगृह्णाति अय वा एनमिति निश्चयो नास्तीत्यर्थः ।, so also Cr m g , Ct उग्रा व्यवस्था तत्तद्बाणैर्युध्यद्वानरराक्षसवधरूपा भवति । अभवदित्यर्थ । यत्तु अयमेन निगृह्णाति स एव चेत्यनिश्चयरूपा व्यवस्थेति व्याख्यानम्, तच्चिन्त्यम् । तस्या अव्यवस्थाया उग्रत्वस्य निरूपयितुमशक्यत्वात् । उग्रेति विशेषणवैयर्थ्याच्च ❋ —After l 2, Ñ B3 (marg) 4 ins

1696(A)* तद्युद्धमभवद्घोरं ताभ्यामन्योन्यमाहवे।

—(l 3) Ñ V B2–4 उभाभ्यामेव तर(V3 सह)सा (for the prior half) D5 9–11 G2 प्रसृष्टैर् V3 damaged for शितैः शितैः Ñ1 V2 D6 T2 3 निशितैः (Ñ1 V2 विविधैः) शरैः —G3 om (hapl) l 4–5]

—V1 3 om 27ef —e) Ñ B3 4 D5 T1 G3 M3 सवृत, B1 [ऽ]त्यंत त (unmetric), G2 [ऽ]भिहत (for पिहित).

न तदानीं ववौ वायुर्न जज्वाल च पावकः ।
स्वस्त्यस्तु लोकेभ्य इति जजल्पुश्च महर्षयः ।
संपेतुश्चात्र संप्राप्ता गन्धर्वाः सह चारणैः ॥ २८

अथ राक्षससिंहस्य कृष्णान्कनकभूषणान् ।
शरैश्चतुर्भिः सौमित्रिर्विव्याध चतुरो हयान् ॥ २९
ततोऽपरेण भल्लेन सूतस्य विचरिष्यतः ।
लाघवाद्राघवः श्रीमाञ्शिरः कायादपाहरत् ॥ ३०

G. 6. 69
B. 6. 89
L. 6. 68

—^{f}) D10 11 C1 प्रतिमय (for भीमतर) Ś1 V2 B1 D1-4 8 12 नृत्र, Ñ B2-4 नत (for महत्) D13 भालीतीमततमाशुन. — After 27, D5-7 9-11 S ins.

1697* मन गते महत्त्वातां सहून तत्सेर ते ।
रुधिरौघा नद्यानद्य प्रावर्तन्त महस्रश ।
कव्यादा दारुणा नादिनेऽद्विद्भिर्ऋतनिम्ननत् ।

[(l. 1) D5-11 नहैं D6 T1, 2 M1 2 नर्तेर, D10 11 तन्त 4 D7 G2 M1-3 हि (for वै). —(l. 2) D6 G1 M1-3 रुधिरौघ. —(l. 3) D6 7 G1 2 ... (G1 2 नि)न 1, D9-11 नि(D9 नि)त्तनात्]

28 Ś1 om. 28 (cf. v. l. 1693*). —^{a}) Ś2 D8 12 तदानीं न (by transp.). Ñ V1 B2-4 D6 न तदा च, D1-3 न तदा नि; D6 T1 2 G1 2 M1 न(T2 म) तदापि, D13 तदा न हि, M1 2 न तदानि- (for न तदानीं). —^{b}) Ś1 Ñ1 V B1 3 4 D1-3 7-12 T1 G1 2 M2 3 च प्रजज्वाल (by transp.). Ñ1 B2 प्रजज्वाल —^{c}) Ñ V B2-4 तद्भवत्वापि D6 सर्वलोकेभ्य, G1 देवलोकेभ्यो (for लोकेभ्य इति) —^{d}) Ś1 D1 2 12 जेतुस्तत्र, V2 D5-7 9-11 T1 G M2 जजल्पुश्चैव, D8 2 11 पेतु(D2 नृत्; D13 (with hiatus) जगु)स्तत्र, D6 इति चेतुर् (for जजल्पुश्च). Ñ V1 2 B जजल्पु (B1 जेतुश्च) परमर्षय —After 28^{cd}, V2 ins. only l. 1-3 of 1696*, while B3 ins.

1698* स्वस्त्यस्तु मेघनादाय जजल्पू राक्षसोत्तमा. ।

—V2 om. 28^e–29^b. —^{e}) Ś1 V2 B1 D1-4 8 12 T2 M1 2 चा(B1 त्रा)पि(V2 वै, M1 2 °प्र)गतवा, Ñ1 D7 चापि सनुद्रा(D7 °प्राप्ता), Ñ2 V1 B2-4 D5-11 चापि(Ñ2 चैव, V1 D9 11 °प्र) सवता, D13 चापि गगनात् (sic) (for चात्र संप्राप्ता) —^{f}) Ś1 V2 B1 D1-4 8 12 T1 समरता, M1 2 सिद्धाश्च (for गन्धर्वा) Ñ V1 B2 4 चारणै सह (by transp.), T2 सह राक्षसै, M2 सहचारणा (for सह चारणै) D13 महोदन्नाभापि सहस्रना. — After 28, Ñ V1 2 B2-4 G (ed., l. 1-2) ins. only l. 1-3 of 1696*

29 Ś1 om. 29 (cf. v. l. 1693*) V2 om. 29^{ab} (cf. v. l. 28) —^{a}) Ñ V1 B2-4 D2 पुत्रस्य (for -सिंहस्य) —^{b}) Ś1 V2 B1 D1-3 8 12 13 काला(D13 कृष्णा)-न्कनक-, Ñ V1 B2-4 दृष्टा(Ñ V1 कृष्णा)न्काचन-; L (ed.) -कालान्कांचन (for कृष्णान्कनक-) B3 भूषितान —^{c}) V2 damaged for शरै. G1 चिच्छेद (for सौमित्रिर्) —D13 om. (hapl.) from 29^d up to the prior half of l. 1 of 1699* —^{d}) B1 चिच्छेद (for विव्याध) —After 29, Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8,12 13 ins.

1699* तत प्रमथ्य सौमित्रिर्नाराचमसिलक्षितम् ।
शत्रुप्रमथनं वीर क्रुद्ध सर्पमिवाददे ।

[D13 om. up to the prior half of l. 1. —(l. 1) Ś2 V1 B1 D1 2 4 8 प्रगृह्य, D3 12 प्रगृह्य (for प्रमथ्य) D13 नाराचं B1 अतिक्रि, B3 असिकृत । Ś2 D8 12 ... (for the post half). —(l. 2) B3 -प्रमथने. Ś2 V2 B1 D1-4 8 12 13 शत्रुतीव(Ś2 °र)प्रमथन (for the prior half) B3 क्रुद्ध (for क्रुद्ध) Ś2 D8 12 क्रुद्ध ..., B1 D1-4 12 ... क्रुद्धमाददे (for the post. half)]

30 Ś1 om. 30 (cf. v. l. 1693*). Ś2 D8 12 om. 30. ^{a}) T2 शरेण (for ऽपरेण) —After 30^a, D5-7 9-11 S ins.

1700* पीतेन निशितेन च ।
सपुङ्खापत्रयुक्तेन सुपत्रेण सुवर्चसा ।
महेन्द्राशनिकल्पेन

[(l. 1) D6 T2 2 हृतेन, M1 2 निशितेन, Ch. t. as above (for पीतेन) D6 T1 ..., M1 2 ... —(l. 2) M1 2 -[आ]यत, Cg. k. t. as above (for [आ]पत्र-) D6 T1 2 ... (for सुवर्चसा).]

—^{d}) D5-7 11 अपातयत् —For 30, Ñ V1 2 B D1-4 13 subst., while D5-7 9-11 S ins. only l. 1 after 30^b

1701* स तेन बाणाशनिना तलशब्दानुनादिना ।
धनुर्मेघप्रमुक्तेन यन्तुर्गात्रमपाहरत् ।

[(l. 1) Ñ V1 B2-4 ..., V2 ..., D13 तालशब्द, T2 2 ... (for तलशब्द-) —(l. 2) Ñ1 V1 2 D13 -प्रयुक्तेन, D1-4 -प्रमुक्तेन (for -प्रमुक्तेन) Ñ2 स धनुर्जीवमाददे (for the post half).]

—After 30, D5-7 9-11 S ins., while Ś2 Ñ V1 2 B D1-4, 8 12 13 subst. only l. 1 for 31^{ab}

1702* स यन्तरि महातेजा हते मन्दोदरीसुत ।
स्वयं सारथ्यमकरोत्पुनश्च धनुरस्पृशत् ।
तदद्भुतमभूत्तत्र सामर्थ्यं पश्यतां युधि ।
हयेषु व्यग्रहस्तं तं विव्याध निशितैः शरैः ।
धनुर्व्यग्रे पुनर्व्यग्रे हयेषु मुमुचे शरान् । [5]
छिद्रेषु तेषु बाणौघैः सौमित्रिः शीघ्रकृत्तम ।
अर्दयामास बाणौघैर्विचरन्तमभीतवत् ।

[(l. 1) D6 स- (for स) Ś1 D8 12 यन्तारं (for यन्तरि) B3 हते चैव (for महातेजा) D6 G2 3 M महोदरी-

41 46 0 निहतं सारथिं दृष्ट्वा समरे रावणात्मजः ।
प्रजहौ समरोद्धर्षं विषण्णः स बभूव ह ॥ ३१
विषण्णवदनं दृष्ट्वा राक्षसं हरियूथपाः ।
ततः परमसंहृष्टा लक्ष्मणं चाभ्यपूजयन् ॥ ३२
ततः प्रमाथी शरभो रभसो गन्धमादनः ।
अमृष्यमाणाश्चत्वारश्चक्रुर्वेगं हरीश्वराः ॥ ३३
ते चास्य हयमुख्येषु तूर्णमुत्पत्य वानराः ।
चतुर्षु सुमहावीर्या निपेतुर्भीमविक्रमाः ॥ ३४
तेषामधिष्ठितानां तैर्वानरैः पर्वतोपमैः ।
मुखेभ्यो रुधिरं व्यक्तं हयानां समवर्तत ॥ ३५
ते निहत्य हयांस्तस्य प्रमथ्य च महारथम् ।
पुनरुत्पत्य वेगेन तस्थुर्लक्ष्मणपार्श्वतः ॥ ३६
स हताश्वादवप्लुत्य रथान्मथितसारथेः ।
शरवर्षेण सौमित्रिमभ्यधावत रावणिः ॥ ३७

Ś2 D8 12 जघ्निवान्रावणात्मज, Ñ V1.2 B2.4 निहते राक्षसाधिप°; B1 D1–4 13 निहते रावणात्मज , B3 महात्मा राक्षसोत्तम (for the post half).—(l 2) T3 पुनश्च भृशम्, G1 धनुश्च पुनर् (by transp.). M1 2 पुनश्चाप समस्पृशत् (for the post. half) —(l 3) D6 7 9–11 T2 3 G1 M5 मारभ्य (for मामर्थ्यं). G2 तदा (for युधि) —(l 4) T2 तु (for त). —(l 5) M5 [अ]पि (for [अ]थ) D9–11 व्यग्र. —(l. 6) D7 G1 छिद्रेषु (for छिद्रेषु) M3 बाणेषु (for बाणौघै). —D9–11 G1 transp the post. halves of l. 6 and 7 In the place of the post half M1 2 read the post. half of l 7 D6 T2 3 शीघ्रविक्रम —(l 7) D5 T1 G3 त घोर, D6 T2 3 सक्रुद्धो, D9–11 G1 समरे, M1.2 सामित्री, M5 निशितर् (for बाणौघैर्) M1 2 रावणिं राघवानुज (for the post half)]

31 Ś1 om 31 (cf v l 1693*) V3 om 31 —For 31^{ab}, Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 subst l 1 of 1702*.—^{c}) Ñ1 B2 समरोत्कर्षं, B1 D1–4 13 च समुद्ध-(D4 °त्क)र्षं, B4 समरामर्षी, T2 3 G2 समरे हर्षं (for समरोद्धर्षं) Ś2 D8 12 L (ed.) जहौ च सु(D12 स)महद्ध-(L [ed] स समुत्क)र्षं —^{d}) Ñ V1 2 B D6 च (for स) Ś2 D8 12 विमनाश्च, D1–4.13 विवर्णश्च (for विषण्ण° स) T3 G2 हा.

32 Ś1 om 32 (cf v l 1693*) —^{a}) V3 damaged up to द् D4 विवर्णवदन —^{b}) Ś2 Ñ V B D1–4 8 13 रावणिं (for राक्षसं) —^{c}) D6 T2 3 तत° समरसतुष्टा. —^{d}) M1 2 [अ]पि (for [अ]सि-) —For 32^{cd}, Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 subst ·

1703* प्रहर्षमतुलं गत्वा रथमस्य व्यपोथयन् ।

[Ś2 D8.12 तस्य (for अस्य). D4 व्यपोहति (sic)], while, Ñ V1 3 B2–4 subst.

1704* हर्षं परममापन्नास्तस्यन्दनमधर्षयन् ।

33 ^{ab}) T2 3 समाधि (for प्रमाथी). Ś1 प्रवन , Ñ V B1–3 D1.3 4 13 क्रथन ; B4 दु खेन (sic), D2 8 12 प्रथन (for शरभो) Ś Ñ V B D1–4.8 12 13 शरभो (for रभसो) D7 9–11 G2 transp शरभो and रभसो. Ś V2 B1 D1–4 8 12 सेवनि(Ś D3 8 °नि)स्वन . —V3 damaged for ^{cd} (except श्चक्रुर्वेग) —^{c}) B4 अमर्षमाणाश्च; D13 प्रहर्षमाणाश्च M1 2 तत्कर्म (for चत्वारश्च). —^{d}) Ś D8.12 प्लवगमा°, Ñ V1 B2–4 अनुत्तम (for हरीश्वरा°)

34 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4.8 12.13 तस्य (for चास्य) D6 ते चापि हरिमुख्येषु —^{b}) G2 3 M3 उत्प्लुत्य (for उत्पत्य) —V3 om. 34^{c}–35^{b} —^{c}) Ñ1 B2.3 [अ]पि, B4 च (for सु-) D3 चक्रुर्षु सुमहाकोपा, D4 चक्रुर्युद्ध महावीर्या —^{d}) Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 निपेतु सहिता (D13 °हसा) बलात्, Ñ V1 B2 4 चत्वार. पेतुराहवे, B3 चत्वारस्ते महाबला.

35 V3 om 35^{ab} (cf. v l 34) —^{a}) Ś2 D1 2 वै, Ñ V1 2 B2 3 तु (for तैर्). B4 तेषामभिहताना तु —^{c}) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 शोणित (for रुधिर). Ś D8 12 शीघ्र, Ñ V1.3 B2 4 तूर्ण, V2 B1.3 D1–4.13 तीव्र, D6 T3 भीम, D9 M3 रक्तं (for व्यक्त) —^{d}) V2 B1 D2 4 13 संप्रवर्तत (V2 D2 °ते), D3 –स वर्तते (for समवर्तत) —After 35, D5–7 9–11 S ins

1705* ते हया मथिता भग्ना व्यसवो धरणीं गताः।

36 ^{a}) M5 निपात्य (for निहत्य) D13 तेमिहत्य G1 निहत्य ते तस्य हयान् —^{b}) Ś Ñ V3 B2–4 D1–3 8 13 निर्मथ्यैषा र(D2 °थ्यैतान्र)थस्य (D12 तथैव) च, V1 2 B1 D4 निर्मथ्य च रथ त(B1 हयान्त)था(V2 °टा), D13 निर्मथ्यापि हय च तत् —^{c}) Ś B1 D1–3 8 12 आवृत्य, D4 आगत्य, D13 G2 आ(G2 उत्)प्लुत्य (for उत्पत्य) —^{d}) M1 2 तस्थौ (sic) (for तस्थुर्) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 सौमित्रेस्तस्थुर-(D4 °स्य चा)ग्रत°

37 V3 om. 37.—^{a}) D6 अथ (for अव-). D13 सहसा समवप्लुत्य —^{b}) Ś Ñ V1.2 B D1 3 8 12 13 पतित , D2 पातित- (for मथित-) Ñ2 V1 2 B3 4 D5 9–11 13 -सारथि° —After 37^{ab}, B3 ins 1707* in marg —B3 om 37^{cd} —^{c}) Ñ V1 B2 4 अभ्यवर्ष(B4 °र्ष)त (for °धावत).—For 37^{cd}, Ś V2 B1 D1–4 8 12.13 subst

1706* बाणानस्यन्तमव्यग्र बाणै सौमित्रिमर्दयत्।

[Ś D8 12 वानरं सार्धमव्यग्रो (for the prior half) V2 B1 D1.3 12 आर्दयत]

ततो महेन्द्रप्रतिमः स लक्ष्मणः
　　पदातिनं तं निशितैः शरोत्तमैः ।
सृजन्तमादौ निशितान्शरोत्तमा-
　　न्भृशं तदा बाणगणैर्न्यवारयत् ॥ ३८ G o. 69. B 6. 89 L 6. 68

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥ ७७ ॥

38 [a]) D3 G1 तद् (for स) Ñ V1 3 B2-4 युधि मृद्गत्र, D5 T2 3 [illegible], D7-11 G1 M1 2 3 [illegible] (for निशितैः शरोत्तमैः) —[c]) Ñ2 V1 2 B2 4 D5 11 सृजन्तम् (for सृजन्तम्) B4 चतुरोत्तमान (for शरोत्तमान्) —[d]) Ñ2 B3 D10 बाणगणैस्, B2 बाणवरैस् Ñ2 B2 D7 9-11 G2 M1 2 न्यवारयन्, T2 3 न्यवारयत् D6 दृष्ट्वा परं हर्षमुपेयिवान्प्रभु —For 38, Ś V2 B1 D1-4 12 13 subst., while B3 ins. in marg. after 37[cd]

1707* तत स सौमित्रिमथ प्रवृत्त
　　स्थितं पदातिनिर्दलस्तुरंगे ।
सृजन्तमार्जो निशितान्पृषत्का-
　　न्भृशातुर बाणवरैश्चकार ।

[(l. 1) D13 स्थित (for तत) B3 च, D2,3 12 om. (for स). L (ed.) सौमित्रि B3 अथाप्रवृत्त, D1 अथाप्रवृत्त, D3 अथाप्रवृत्त, D4 12 अथाप्रवृत्त V2 B1 तत स (V2 om.) सौमित्रिमथाप्रवृत्त (V2 °वृत्त) (both sic) —(l. 2) V2 B1 [illegible], D4 [illegible] (for स्थित) V2 B1 पदाति B3 तुरगे (for तुरंगे) —(l. 3) V2 D13 सृजन्त (for सृजन्त) V2 [illegible] (for निशितान्) —(l. 4) Ś D13 बाणगणैश्च (for °श्च) D3 [illegible] (for चकार)]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ B D2 4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 रथविमर्द, Ś2 D8 रावणिरथविमर्दो, Ñ B2 4 रथावमर्दन, V1 इन्द्रजिद्रथावमर्दन, V2 B1 D1 इन्द्रजिद्रथम (D1 °जिद्विम) र्दन, B3 D13 इन्द्रजिद्युद्धे (D13 °युद्धे) रथविमर्षण (D13 °र्दन), D2-4 इन्द्रजिद्रथविमर्दन (D3 °न, D4 °र्द). —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om., Ś2 B1 68, Ñ2 D1 71, V1,2 69, B3 65, D3 73, D5-7,10 11 T1 G M3 5 90, D9 66, T2 93, T3 97, M1 2 91 —After colophon, G M1 2 4 conclude with श्रीरामाय नमः.

७८

स हताश्वो महातेजा भूमौ तिष्ठन्निशाचरः ।
इन्द्रजित्परमक्रुद्धः संप्रजज्वाल तेजसा ॥ १
तौ धन्विनौ जिघांसन्तावन्योन्यमिषुभिर्भृशम् ।
विजयेनाभिनिष्क्रान्तौ वने गजवृषाविव ॥ २
निबर्हयन्तश्चान्योन्यं ते राक्षसवनौकसः ।
भर्तारं न जहुर्युद्धे संपतन्तस्ततस्ततः ॥ ३
स लक्ष्मणं समुद्दिश्य परं लाघवमास्थितः ।
ववर्ष शरवर्षाणि वर्षाणीव पुरंदरः ॥ ४
मुक्तमिन्द्रजिता तत्तु शरवर्षमरिंदमः ।
अवारयदसंभ्रान्तो लक्ष्मणः सुदुरासदम् ॥ ५

78

Ś1 begins with ॐ.

1 D4 reads 1^{ab} twice —^{a}) Ñ V1 3 B2–4 D4 (first time) हतरथो (for महातेजा) —^{b}) Ñ V1 3 B2–4 D4 (first time) हतसारथिरेव च —After 1^{ab}, Ñ V1.3 B2 4 D4 (after the first occurrence of 1^{ab}) ins.

1708* ध्यानशोकपरीतात्मा भुवमाश्रित्य विष्ठित· ।

[V1 -शक्ति- (for -शोक). D4 सत्त्वम् (for भुवम्) B4 तिष्ठति, D4 तिष्ठत (sic) (for विष्ठित).]

—^{c}) D1 परम· (for परम-).—^{d}) B3 प्रजज्वाल च (for संप्रजज्वाल) —After 1, Ñ2 ins.

1709* लक्ष्मणश्च महातेजा· समरे सत्यविक्रम ।
विस्फार्य चापं सहसा ससर्जाजौ शिलीमुखान् ।

2 ^{b}) Ś1 Ñ1 V2 B1 D1–4 8 12 13 अभित: स्थितौ, Ñ2 V1 3 B2–4 इषुभि· स्थितौ (for इषुभिर्भृशम्). —^{c}) Ś V2 B1 D1–4 8 9 12 13 T2.3 विजयाय, Cm g.k.t as in text (for विजयेन) D1.3 13 -नि क्रान्तौ, D4 -निष्क्रोशौ (sic), D7 -सक्रान्तौ (for -निष्क्रान्तौ) Ñ V1 3 B2–4 शुशुभाते मदोन्मत्तौ. ❀ Cg विजयेनेति प्रयोजने तृतीया। विजयायेत्यर्थ ❀ —^{d}) D6 उभौ (for वने). Ś D8 12 सिंहगजाव्, B1 D4 वनगजाव्, D3 5 6 T G1 3 वृषगजाव् (by transp), Cg t as in text (for गजवृषाव्)

3 D6 reads 3^{ab} after l 9 of App I (No. 46) —^{a}) Ś D8 12 विगर्हंतावथ, Ñ1 V2 D6 विगर्हयतश्च, Ñ2 तौ युध्यमानाव्, V1.3 B2 3 निवर्तयतश्च, B1 D1–4 13 विगर्ह (D4 °गाह) यताव्, B4 सविगर्हिताव्, G2 M1 2 निगर्हयतश्च, Cm t as in text (for निबर्हयन्तश्च) —^{b}) Ś B1 4 D1–4. 8 12 13 तौ (for ते) Ś D8 12 नरोत्तमौ, V2 B1 4 D1–4 13 -वनौकसा (B4 °सां) (for -वनौकस·) —^{c}) Ñ V1 3 B2–4 भ(B3 क)र्तारौ (for भर्तार) V3 D13 नि(D13 ते)-जहुर् (for न जहुर्) Ś D8 12 तदा (Ś1 °तो) न जहतुर्युद्धम्, V3 D1 3 भर्तारौ चक्र(D1 जह)तुर्युद्धम्, B1 D2 4 भर्तारौ जह्न(D2 रेज)तुर्युद्धे —^{d}) Ś V2 D1 3 8 12 आ(D1 ना)-पततौ (V2 °तस्), B1 D2 4 13 सपततौ —After 3, Ś V2 B1 D1–3 4 (only l 1) 12 13 ins , while Ñ V1 3 B2–4 D4 (only l. 2 and then repeats 5^{cd}) ins after l. 15 of App. I (No. 47)

1710* स क्रोधाच्च पितृव्यस्य क्रुद्धस्तैश्च हतैर्हयैः ।
प्रगृह्याभ्यर्दयच्चाप शरैर्लक्ष्मणमिन्द्रजित् ।

[(l 1) V2 B2 D1 2 4 13 क्रोधात्तु, D3 मत्क्रोधात् (for क्रोधाच्च). Ś V2 D12 क्रुद्धस्यापि, B1 D1–4 13 क्रुद्धश्चापि, B2 सक्रुद्धस्तैर् (for क्रुद्धस्तैश्च). Ñ1 V1 B2 3 हयैर्हतैः (by transp), Ñ2 B4 हयैर्युत, V3 शरैर्हत (for हतैर्हयै·) —(l 2) Ś D12 आगृह्याभ्यर्दयच्चाप, Ñ V1.3 B2–4 मुहूर्त (V1 om.) स्तंभयामास; B1 प्रतिगृह्यार्दयच्चाप (for the prior half).]

—After 3, Ñ V1 3 B2–4 D4 (after l. 1 of 1710*) 6–7. 9–11 S ins a passage relegated to App. I (No 46).

4 D8 13 om 4–5^{b}. Ś V2 B1 D1–3 12 om 4. V3 repeats 4^{ab} and 5^{ab} after l. 37 (r.) of App I (No. 46) —^{a}) Ñ1 D4 अभिप्रेक्ष्य, Ñ2 V1 3 (both times) B2–4 अभिप्रेत्य, D6 समुद्यम्य (for समुद्दिश्य) —^{b}) D9 आश्रित. (for आस्थित). —^{c}) B4 -जालानि (for वर्षाणि).

5 D8 13 om. 5^{ab} (cf v.l 4) Ñ V1 B2–4 repeat 5 after App. I (No 47) V3 repeats 4^{ab} and 5^{ab} after l 37 (r) of App. I (No 46). —^{a}) Ñ V1 3 B2–4 (all second time) तीव्र, D6 7 त तु, D12 तत्र, G1 यत्तु, M5 युद्धे (for तत्तु) D3 तदापतत सौमित्रिः, D4 युक्तमिंद्रजित तत्तु (sic) —^{b}) Ñ2 V3 B2–4 (all second time) शरजालम् (for °वर्षम्) Ś V2 B1 D1–3 12 शरजालममित्रजित् (V2 B1 °त्रहा) —V3 om 5^{cd}. D4 repeats 5^{cd} after l. 2 of 1710*.—^{c}) Ś1 Ñ2 V3 B3 (Ñ2 B3 first time) D3 9–11 G1 आवारयद्, D4 (first time) अघातयद्, D5 अभ्यवारयद् (hypm) (for अवारयद्) B2 (first time) असप्रान्तो (for असंभ्रान्तो) B4 (second time) अवारयन्स संभ्रान्तो —^{d}) Ñ V1 3 B2–4 D4 (Ñ B2–4 both times, V1 D4 first time) परवीरहा, D6 च दुरासद, M5 च सुदारुण (for सुदुरासदम्) Ś B1 D1–3 4 (second time) 8 12 13 महत्परमदु सहं, V1 (second time) सौमित्रि प्रहसन्निव —After 5, Ñ V1 3 (after the first occurrence of 5^{ab}

अभेद्यकवचं मत्वा लक्ष्मणं रावणात्मजः ।
ललाटे लक्ष्मणं बाणैः सुपुङ्खैस्त्रिभिरिन्द्रजित् ।
अविध्यत्परमक्रुद्धः शीघ्रमस्त्रं प्रदर्शयन् ॥ ६
तैः पृषत्कैर्ललाटस्थैः शुशुभे रघुनन्दनः ।
रणाग्रे समरश्लाघी त्रिशृङ्ग इव पर्वतः ॥ ७
स तथाप्यर्दितो बाणै राक्षसेन महामृधे ।
तमाशु प्रतिविव्याध लक्ष्मणः पञ्चभिः शरैः ॥ ८
लक्ष्मणेन्द्रजितौ वीरौ महाबलशरासनौ ।
अन्योन्यं जघ्नतुर्बाणैर्विशिखैर्भीमविक्रमौ ॥ ९

G. 6 70
B. 6 90
L 6 69

[owing to om.]) B2-4 (N̄ V1 B2-4 after 5 first occurrence) D4-7 9-11 S ins. a passage relegated to App. I (No. 47).

6 Before 6, Ś N̄ V B D1-4,8 12 13 read 9 (including 1716*) and (except V2) transp. 6ab and 6cd. V2 damaged for 6a —a) Ś D8 12 अभेद्य. Ś N̄1 (marg. also) 2 V1,3 B D8 12 विज्ञाय (for मत्वा) —b) D7 T1 G2 3 M3 राघवं (for लक्ष्मणं) Ś N̄ V B D1-4 8 12 13 विव्याध लघुहस्तत्वात् (N̄2 V1 B4 D1 °वान्) —V2 om. 6c-7.—c) Ś B1 D1-4 8 12 13 सुघोरैस्तु (for सुपुङ्खैस्). —N̄ V1 B2 4 om. 6c-7. Ś V3 B1 3 D1-4 8 12 13 om. 6cd.—d) D6 M3 शीघ्रास्त्रं च (for शीघ्रमस्त्रं) D3 अदर्शयन्.

7 N̄ V1 3 B2,4 om. 7 (cf. v.l. 6). B3 reads in marg. 7-8.—For 7ab, Ś V2 B1,3 D1-4 8 12 13 subst.:

1711* स तैस्त्रिभिर्लीनाग्रैर्ललाटस्थैर्नरोत्तमः ।
[D13 अग्रैर् (for त्रिभिर्)]

—c) T2 3 रणाग्र. Ś V2 B1 3 D1-4 8 12 13 लक्ष्मण शुशुभे वीरस्. —d) D13 त्रिशृङ्गैर्. B1 D4 त्रिभिः शृङ्गैरिवाचल.

8 B3 reads 8 in marg. (cf. v.l. 7).—a) D6 G2 तथा हि. T1 M3 तथा हि. T2 3 तथापि-1 M1 2 तथापि (for तथापि) M3 दुर्तो (for [अ]र्दितो). D6 स तदा निघ्नतो बाणैः, G1 अर्दितः स तथा बाण. —b) D7 9-11 G1 तदा मृधे (for महामृधे). —For 8ab, Ś N̄ V B D1-4 8 12 13 subst.:

1712* अर्दितस्तथ बाणौघस्तेनाभिरेण लक्ष्मण ।

[N̄ V1 3 B3 तेन, B2 4 तेष, D13 तेन, G (ed.) तैर् (for तथ). V3 बाणैः, B3 बाणैश्च (for बाणौघैस्). N̄ V1 3 B2 3 तदा (for तेन).]

—Thereafter, all the above MSS. (except V2) cont.:

1713* उद्वमन् शरान्घोरान्रावणात्मजमारणान् ।

[Ś D1 3 8 12 उद्धत, B1 2 3 उद्यतं, D4 उद्यतं स, D13 उद्यम्य, G (ed.) उद्यम्य (for उद्वमन्). Ś D8 12 तीक्ष्णान् (for घोरान्). N̄ V1 2 B2-4 रावणस्य सुतं प्रति, D6 स रावणिं नराचनान् (sic) (for the post. half.)]

—V2 om. 8cd.—d) Ś D8 12 लक्ष्मण च त्रिभिः शरैः.
—After 8, Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 ins.:

1714* किंचित्क्रोधपरीतात्मा रावणिं वदने शुभे ।

[Ś D8 12 ललाटे महायश (for the post. half).]

—Then V2 B1 D1-4 13 cont.: 1717*

—After 8, N̄ V1 3 B2-4 D5-7 9-11 S ins.:

1715* विव्याधेन्द्रजितो युद्धे वदने शुभकुण्डले ।

[N̄ B2,4 विव्याध. N̄ V1 3 B3,4 [इ]न्द्रजित G (ed.) युद्धे (for युद्धे). N̄ V1 B2-4 हाट- (for शुभ).]

—Thereafter, N̄ V1 3 B2-4 cont. 1717*

9 Ś N̄ V B D1-4 8 12 13 read 9 (including 1716*) before 6. V2 damaged up to अन्योन्य in 9c —a) M1 2 तत्र (for वीरौ). —D1 om. (hapl.) from 9b up to the prior half of l. 1 of 1716*. —b) Ś महाहव-, D8 बलो त्कट- (for महाबल-). N̄ V1 B3-4 D13 पराक्रमौ (for -शरासनौ). —c) Ś V2 B1 D2-4 8 12 13 G1 निर्दितर् (for जघ्नतुर्). N̄ V1 3 B2-4 तीक्ष्णैर्, D10 11 नीरौ (for बाणैर्). —d) Ś V2 B1 D2-4 8 12 13 जघ्नतुः; T2 3 विविधैर् (for विशिखैर्). N̄ V1 3 B2 धन्विनौ, D5 6 7 11 T1 G2 विक्रमं (for विक्रमौ). —After 9, Ś N̄ V B D1-4 8 12 13 ins.:

1716* परस्परवधे वीरा निविष्टौ तौ महाबलौ ।
चक्रतुर्घोरमन्योन्यं शरजालाकुलं रणे ।

[D1 om. the prior half of l. 1. —(l. 1) Ś D8 12 परस्परमपौ. V2 B2 न (for तौ). B3 निविष्टा (for निविष्टौ तौ). —(l. 2) Ś D8 12 [आ]कुल, D4 [आ]कुले (for [आ]कुलं). N̄1 V1 3 B2 3 नभ; N̄2 B4 महत्, V2 D1-3 13 रणा (for रणे).]

—After 9, D5-7 9-11 S ins., while N̄ V1 3 B2-4 cont. after 1715*, V2 B1 D1-4 13 cont. after 1714*:

1717* तत शोणितदिग्धाङ्गौ लक्ष्मणेन्द्रजितावुभौ ।
रणे तौ रेजतुर्वीरौ पुष्पिताविव किंशुकौ ।

[(l. 1) V2 damaged from त up to रेज in l. 2. —(l. 2) N̄ V1 B2-4 समरे (for रणे तौ). B4 जघ्नतुर् (for रेजतुर्). V2 B1 D1-4 13 विरेज (D1 °चेर)तुर् (for तौ रेजतुर्).]

282 तौ परस्परमभ्येत्य सर्वगात्रेषु धन्विनौ ।
घोरैर्विव्यधतुर्बाणैः कृतभावावुभौ जये ॥ १०
तस्मै दृढतरं क्रुद्धो हताश्वाय विभीषणः ।
वज्रस्पर्शसमानपञ्च ससर्जोरसि मार्गणान् ॥ ११

ते तस्य कायं निर्भिद्य रुक्मपुङ्खा निमित्तगाः ।
बभूवुर्लोहितादिग्धा रक्ता इव महोरगाः ॥ १२
स पितृव्यस्य संक्रुद्ध इन्द्रजिच्छरमाददे ।
उत्तमं रक्षसां मध्ये यमदत्तं महाबलः ॥ १३

10 [a]) D4 तत॰ (hypm.) (for तौ) D13 उभौ परम् (for परस्परम्) Ñ V1 3 B2–4 आसाद्य (for अभ्येत्य). —[c]) D8 शितैर् (for घोरैर्). Ñ D1 3 विविधतुर् (sic), D5 6 G2 M1 3 विव्यथतुर् (for विव्यधतुर्). B1 परस्परवधे वीरौ —[d]) V2 damaged from तु up to l 1 of 1718* B3 कृतयत्नाव्, D13 °हर्षाव् (for °भावाव्) Ś D8 12 निकृत्तौ ता(Ś D12 वा [sic])वुभौ रणे —After 10, D6–7 9–11 S ins, while Ñ V B D1–4 13 ins only l 1–4

1718* तत समरकोपेन सयुक्तो रावणात्मज ।
विभीषण त्रिभिर्बाणैर्विव्याध वदने शुभे ।
अयोमुखैस्त्रिभिर्विद्धा राक्षसेन्द्र विभीषणम् ।
एकैकेनाभिविव्याध तान्सर्वान्हरियूथपान् ।
तस्मै दृढतर क्रुद्धो जघान गदया हयान् । [5]
विभीषणो महातेजा रावणे सुदुरात्मन ।
स हताश्वादवप्लुत्य रथान्निहतसारथे ।
अथ शक्ति महातेजा पितृव्याय मुमोच ह ।
तामापतन्तीं सप्रेक्ष्य सुमित्रानन्दवर्धन. ।
चिच्छेद निशितैर्बाणैर्दशधा सापतद्भुवि । [10]

[V3 damaged for l 1. —(l 1) Ñ V1 2 B D1–4 13 परम- (for समर-) Ñ V1 B2–4 G1 सक्रुद्धो, V2 B1 D1–4.13 कुपितो, D7 9–11 सयुतो, M5 सयुगे (for सयुक्तो) —After l 2, Ñ V1 B2–4 ins while G (ed) subst for l 3

1718(A)* चटकामुखैस्तीक्ष्णाग्रैर्विद्धा रक्षो विभीषणम् ।

[Ñ1 V1 B2.3 सुतीक्ष्णाग्रैर् (hypm) (for तीक्ष्णाग्रैर्) Ñ2 शिलीमुखैस्त्रिभिश्चैव (for the prior half)]

—(l 3) D3 मुखे त च, D13 अयोमुखंस् (for अयोमुखैस्) V2 D7 13 G2 बाणैर् (for विद्धा) V2 B1 D1–4 13 लक्ष्मण शुभलक्षण, D7 G2 विद्धा तु स विभीषण (for the post half) Ñ V1 3 B2–4 अजामुखस्त्रिभिश्चान्यै(B2 3 °भिर्बाण)र्लक्ष्मण प्रतिविध्य च (B2 3 °व्यधे) —(l 4) D6 10 11 T1 2 M2 5 एकैकान्, D13 एकेनैव (for एकैकेन) Ñ1 च, Ñ2 V1 3 B2 4 तु, D1 2 4 M5 [अ]पि, D7 G2 [अ]थ (for [अ]भि-) —V3 mostly damaged for the post half B1 D1–4 13 सर्वास्तान् (by transp), B4 स सर्वान् (for तान्सर्वान्).—(l 5) M5 ततो (for तस्मै) G1 दृढतर D8 T2 3 क्रोधाज्, M5 घोर (for क्रुद्धो) —(l. 6) D9 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 8 D5 10 स (for सु-) —(l. 7) G1 रथाश्वाद् (for हताश्वाद्) D7 10 11 G1 2 मथित-(for निहत-). D10 11 G1.2 M1 2 5 -सारथि —(l. 8) D6 T1 G1 M रथ- (for अथ) T3 G2 त्व (for ह) —(l 9) G1 2 M1 2 5 सुमित्रानन्दि-(for °नन्द-) —(l 10) D5 T1 G3 M1.2 दशभिर् (for निशितैर्) D7 G2 शतधा; Ct as above (for दशधा) D9–11 Ct [अ]पातयद् (for मापतद्).]

11 [ab]) Ñ V B D1–3 6 7.10.11 T2 3 G3 M3 5 Cg दृढध(T2 G3 °त)नु॰, D4 धृतधनु॰, G1 दृढतर॰ (for दृढतर) D13 स तस्मै सधनु. क्रुद्धो (for [a]) B2 हताश्वोत्र, B4 हतश्वाय, D3 हताश्व च (for हताश्वाय). Ś D8 12 तत परमरोषेण स विरुद्धो विभीषण. —[c]) D13 वर्षश्च(sic) (for वज्रस्पर्श-) Ś D1 2 4 3 12 13 -समानौस्त्रीन्, Ñ1 V2 -समान्जाणान्, V3 -समानन्यान्, D3 -समौस्त्रीन्स (for -समानपञ्च) B1 वज्रसस्पर्शसमौस्त्रीन —[d]) G1 युधि (for [उ]रसि) Ñ V1 3 B3 4 सायकान्, V2 तेजितान् (for मार्गणान्). Ś D1–3 8 14 13 ससर्ज निशिताञ्शरान्, B1 D4 विससर्ज शिताञ्शरान्, B2 (wrongly) रुक्मपुंखा अजिह्मगा.

12 Ñ1 reads in marg 12–13[b]. B2 reads 12[ab] after l 3 of 1719* —[a]) D7 9–11 G1.2 Ct भित्त्वा तु (for निर्भिद्य) —[b]) Ś Ñ1 V2 B1 D1.2.4 8 12.13 T2 3 त्रिनि (T2 3 °नि)सृता, Ñ2 शिलीमुखा., V1 3 B4 सु(V3 अ)जिह्मगा, B3 [अ]तिजिह्मगा., D3 बहि. स्थिता (for निमित्तगा) B2 (wrongly) महोल्के इव पेततु. (with hiatus) —D6 om (hapl) 12[cd] —[c]) Ñ2 V1.3 B2–4 निपे(B2 3 °प्ते)तुर् (for बभूवुर्).—[d]) D4 सिक्ता (for रक्ता). —After 12, V3 ins 1719*

13 Ñ1 reads in marg. 13[ab] (cf v l 12) V2 om 13–14[b] —[a]) Ś Ñ V3 B1 D1–6 8 12 T G3 M3 पितृव्याय (for पितृव्यस्य) D7 13 G2 पितृव्यस्य तु(D13 °व्याय सु-) सक्रुद्ध —[b]) V2 B1 D1 2 4 शक्रजिच्. D6 T3 शरमादधे, G3 समितिजय (for शरमाददे) S D8 12 13 शक्र(Ś2 D13 °त्रु)जित्प(D13 °श्च)रमाहवे, Ñ V1 B2–4 पावकाक्ष तु सदृवे —After 13[ab], Ñ V1 B2–4 ins, while V3 ins after 12

1719* रौद्र विभीषणश्चापि व्यसृजत्समनन्तरम् ।
तौ समेत्य शरौ घोरौ वियत्यादित्यसनिभौ ।
परस्पर समाहत्य महोल्के इव पेततु ।
अस्त्र निवारित दृष्ट्वा रावणि. क्रोधमूर्छित ।
दिव्य शक्राशनिप्रख्य ज्वलन्तमिव पावकम् । [5]

[(l 1) Ñ1 चाप (for चापि) —(l 2) Ñ1 समेतौ V1 3 प्रदीप्त- (for वियति) —(l 3) Note hiatus between महोल्के and इव. B2 (wrongly) ससर्जोरसि सायकान् (for the post. half). —After. l 3, B2 reads 12[ab]. —(l 4) B3 विदारित (for निवारित).]

तं समीक्ष्य महातेजा महेषुं तेन संहितम् ।
लक्ष्मणोऽप्याददे बाणमन्यं भीमपराक्रमः ॥ १४
कुबेरेण स्वयं स्वप्ने यद्दत्तममितात्मना ।
दुर्जयं दुर्विषह्यं च सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥ १५
ताभ्यां तौ धनुषि श्रेष्ठे संहितौ सायकोत्तमौ ।
विकृष्यमाणौ वीराभ्यां भृशं जज्वलतुः श्रिया ॥ १६
तौ भासयन्तावाकाशं धनुर्भ्यां विशिखौ च्युतौ ।
मुखेन मुखमाहत्य संनिपेततुरोजसा ॥ १७
तौ महाग्रहसंकाशावन्योन्यं संनिपत्य च ।
संग्रामे शतधा यातौ मेदिन्यां विनिपेततुः ॥ १८

G. 6 70 25
B. 6 90 53
L. 6 69 20

—^{cd}) B1 D4 तच्छर (for उत्तम) T2 रक्षग (sic) (for रक्षसां) Ñ V1 2 B2–4 राक्षसश्रेष्ठो (for रक्षसां मध्ये) G2 राक्षसानां शर मध्ये (for °) B D4 सवद्गत, G (ed) धनद्ध (for धनदत्त) Ñ V1 2 B4 महारणे (V1 °हवे). B3 2 °बले: D7 9–11 G3 °बल (for महाबल°) Ś D8 12 दिव्यवत्रे शर घोरं धनदः स्मितापर —After 13, Ñ V1 2 B2–4 ins.:

1720* उद्धर्षे महातेजा परकायविनाशनम् ।

[Ñ1 उद्धर्ष, V1 उद्दर्षेन, B2 °, B4 ... ; G (ed) ... (for उद्धर्षे).]

14 V2 om 14^{ab} (cf v l 13). —^{a}) D4 स (for त). Ñ V1 B2–4 महाबाहु (for °तेजा). —^{b}) D1 वरेषु (for महेषुं). V2 B1 D1 2.7.9–11 13 सधित (for संहितम्) Ś D8 12 हेमपुङ्खेन संयुत, Ñ1 राक्षसेन्द्रे समाहित, Ñ2 V1 B2 3 G (ed) राक्षसेन्द्रेण संधित (G [ed] ...), B4 राक्षसेन्द्रसमीरित; D4 तमिषुं तेन प्रेषित. —^{c}) D12 स्त्वाददे, T1 त्वाददे (for ऽप्याददे) Ñ V1 2 B2–4 आददे लक्ष्मणो बाणम् ... Cf ... —^{d}) D8 10 11 13 T2 3 G1 2 M1 2 घनद (for अन्य) D3 G2 M1 2 पराक्रम. Ñ V1 B2–4 अन्य घोरतर रिपु (B2 नृप), V2 अन्योन्यं भीमविक्रम

15 ^{a}) D4 कुबेरेणैव (by pm.). Ś V2 B1 2 D1–6 8 12.13 दत्त (for स्वप्ने) —^{b}) Ś V2 B1 D1–3 8.12 13 दत्तं (Ś V2 D8.12 °त्त-) यत्त (D3 दत्त) महात्मना, B3 D4 M3 ... (D4 स्वर्णपुर, M3 स्वहस्तं दत्त) महात्मना —^{c}) D1 दुःसह (for दुर्जय) Ś V2 D8 12 दा (V2 ...)विषह्य च, Ñ V1 2 B2–4 दुःसह चैव (for दुर्विषह्यं च) —^{d}) Ñ V1 2 B2 4 सर्वैरपि, B3 ... (for सेन्द्रैरपि) —After 15, D5–7 9–12 S ins

1721* तयोस्ते धनुषी श्रेष्ठे वासुकिः परिघोपमे ।
विकृष्यमाणे मत्तस्ते क्रोशन्ताविव चुक्रुशतुः ।

[(l 1) D5 6 9–11 तु, T2 तद्, G1 ते (for ते). T2 3 परिघात्मने (for °घोपमे) —(l 2) G1 विकृष्यमाणौ M3 lacuna for क्रोशन्ताविव]

16 ^{a}) D10 G1 तु (for तौ) M3 transp. ताभ्यां and तौ. Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 ताभ्यां च (V2 B1 D2 13 स्व-, D1 3 4 सु-) धनुषोत्तमे —^{b}) Ś V2 B1 D1 3 4 8 9 12 संधितौ, D13 धन्वितौ, M3 संयुतौ (for संहितौ) —^{cd}) G1 समाकृष्यमाणौ V2 B1 D4 बलिना, D2 च तदा, D3 13 बलवत् (for वीराभ्यां) D1 वज्रवत्ता कृष्यमाणा, D6 विगृह्यमाणौ बाहुभ्यां (for °) G1 उभौ (for भृशं). G2 उज्वलतु (sic) V2 B1 D1–4 13 तौ (D1 वि, D3 स-) प्रज (D4 तु प्र) ज्वलतुस्तदा (for °). Ś D8 12 विकृष्यमाणौ बलवत्प्रजज्वाल तत्परम् —For 16, Ñ V1 2 B2–4 subst

1722* उभाभ्यां धनुषी श्रेष्ठे पीडिते समरे तदा ।
विकृष्यमाणे सहसा क्रोशन्ताविव विनेदतुः ।

[Cf 1721* —(l 1) B2 स.रे (for समरे) —V2 om from l 2 up to 17 —(l. 2) B4 विकृष्यमाणौ. Ñ2 ... B3 (m also as above) ... (for विनेदतुः)]

17 V2 om 17 (cf v l 1722*) —^{a}) Ś D8 12 महाशराविमौ, B3 ता ... (for तौ भासयन्तौ) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 अन्योन्यं, D7 चाकाशं, G2 M1 2 आकाशे (for आकाशं) —^{b}) Ñ1 V2 तदा; B3 उभौ, D3 युतौ (for च्युतौ) Ñ2 V1 B2 4 विशिखैस्तदा; B1 विच्युतौ शरौ, D3 विशि ... (sic) (for विशिखौ च्युतौ). Ś D8 12 धनुर्भ्यां विशिखौ च्युतौ, D4 धनुर्भ्यां विच्युतौ शरौ —D7 reads in marg 17^{cd} —^{c}) M3 ता (for मु-) Ś Ñ1 (m also) V2 B1 D1–4 9 12 13 आहवे (for ओजसा) —After 17, D5–7 9–11 S ins

1723* संनिपातस्तयोरासीच्छरयोर्घोररूपयोः ।
सधूमविस्फुलिङ्गश्च ततोऽग्निर्दारुणोऽभवत् ।

[(l 1) D6 9 T M3 ... (for आसीत्) M1 2 ... , M3 ... (for घोर-) —(l. 2) T2 3 ... , M1 2 विघूर्ण (for सधूम-) D5 T1 M3 ..., D7 (sup lin also as above) G2 ..., G1 M1 2 ..., G3 ..., Cg t as above (for तत).]

18 ^{a}) V2 B1 D1–4 सु- (for तौ) B4 om महा- D13 गुरुरग- (for तौ महाग्रह-). —^{b}) Ś V2 B1 D1–4 8 12.13 अभिहत्य (V2 °प)त्य च, Ñ V1 B2–4 अभिपेत (B4 °पत)तुः, V2 अभिहन्यत (sic), G2 समुपेत्य च (for संनिपत्य च) —^{c}) M3 शाता (for यातौ) —^{d}) D6 7 9–11 T2 3 G2 M1 2 चैव पेततुः, G1 M3 च (M3 स-) निपेततुः. —For 18^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 9 12 13 subst

1724* निपेततुर्महेष्वासावन्योन्यं शतधा कृतौ ।

[Ś2 D8.12 महेष्वासाद्, V2 महीपृष्ठे (with hiatus), B1 D1–4 13 महेषू तौ, L (ed) महाबाणौ (for महेष्वासौ)

शरौ प्रतिहतौ दृष्ट्वा तावुभौ रणमूर्धनि ।
व्रीडितौ जातरोषौ च लक्ष्मणेन्द्रजितावुभौ ॥ १९
सुसंरब्धस्तु सौमित्रिरस्त्रं वारुणमाददे ।
रौद्रं महेन्द्रजिद्युद्धे व्यसृजद्युधि विष्ठितः ॥ २०
तयोः सुतुमुलं युद्धं संबभूवाद्भुतोपमम् ।
गगनस्थानि भूतानि लक्ष्मणं पर्यवारयन् ॥ २१
भैरवाभिरुते भीमे युद्धे वानररक्षसाम् ।
भूतैर्बहुभिराकाशं विस्मितैरावृतं बभौ ॥ २२

Ñ1 क्षितौ, V3 D4 गता (for कृता) B4 अन्योन्यशरविक्षतौ (for the post half)]

19 ᵃ) Ś B1 D1–4.8.12 निहतौ, Ñ2 B3 बलिनौ, V3 तानितौ (sic), B2 व्यथितौ, D6 G M व्रीलितौ (for व्रीडितौ) V1 तु, B1 तौ (for च) M5 संरोषौ (for -रोषौ च). V2 न व्रीडितौ जातरोषौ, D13 निहतौ वीक्ष्य सक्रुद्धौ ❀ Cm t cite Ck व्रीडितौ स्वस्वप्रयुक्तशरस्य मोघत्वदर्शनेन संजातलज्जौ। यद्यपि रावणेरेव व्रीडा युक्ता, लक्ष्मणस्य तु तद्बाणनिवारणाय प्रयोक्तु सार्थक्यसत्त्वेन व्रीडाभावस्तथापि तन्निराकरणपूर्वकं रिपुवधपर्यन्तव्यापारेणोपादानात्तदभावेन तस्यापि छत्रीति बोध्यम्। छत्रिन्यायेन द्विवचनप्रयोग इति कतक॰। (Cm छत्रि॰ into brackets), so also Ck ❀ —ᵈ) D1 अपि, D5–7.9–11 T G M3.5 तदा (for उभौ) Ñ V1.3 B2–4 जातौ (B2 ⸺, B4 ततो) लक्ष्मणरावणी

20 B3 om. 20 —ᵃ) D10 स (for सु-). —ᶜ) Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 रौद्र स चेंद्रजित्क्रुद्धो, D7 G2 रौद्रमिंद्रजिदप्यस्त्र —ᵈ) D9–11 [ऽ]प्यसृजद्; M5 ह्यसृजद् (for व्यसृजद्) D10.11 युद्ध- (for युधि). Ś D1.2.4.8.12.13 तदनतर; V2 D3 स(D3 त)मनतर, B1 स समतत॰; D5.6 T G3 M3 युधि निष्ठित, M1.2 युधि तिष्ठत॰ (for युधि विष्ठित) —For 20, Ñ V1.3 B2.4 subst, while Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 subst only l 1 for 20ᵃᵇ

1725* सौमित्रिरपि सक्रुद्ध सदधेऽस्त्र सुदारुणम् ।
असुरास्त्रमसौ युद्धे रावणिर्व्यसृजत्तदा ।

[(l 1) Ñ1 V3 B2.4 सधाय (for सदधे). —After l. 1, D1 ins

1725(A)* महेन्द्र शत्रुदर्पघ्न ज्वलनाकृतिदु सहम्।

—(l 2) V3 illeg for व्यसृजत्तदा]

—After 20, D5–7.9–11 S ins, while Ñ V1.3 B2–4 ins l 7–9 and 11 (V3 only l 11) after 20

1726* तेन तद्विहत शस्त्र वारुण परमाद्भुतम् ।
तत क्रुद्धो महातेजा इन्द्रजित्समितिजय ।
आग्नेय सदधे दीप्त स लोक सक्षिपन्निव ।
सौरेणास्त्रेण तद्वीरो लक्ष्मण पर्यवारयत् ।
अस्त्र निवारित दृष्ट्वा रावणि॰ क्रोधमूर्छित । [5]
आसुर शत्रुनाशाय घोरमस्त्र समाददे ।
तस्माच्चापाद्विनिष्पेतुर्भास्वरा कूटमुद्गरा ।
शूलानि च भुशुण्ड्यश्च गदा खड्गा परश्वधा ।
तद्दृष्ट्वा लक्ष्मण॰ सख्ये घोरमस्त्रमथासुरम् ।
अवार्य सर्वभूताना सर्वशत्रुविनाशनम् । [10]
माहेश्वरेण द्युतिमाँस्तदस्त्र प्रत्यवारयत् ।

[(l 1) G1 येन (for तेन) D7.9.11 विहित (for विहत) D7 G1 चास्त्र, T2.3 M3 स्वस्त्र (for शस्त्र). D9.11 दारुण (for वारुण). —(l. 3) D11 T3 सदद (for सदधे). D9 इव सक्षये (for सक्षिपन्निव). —(l. 4) G1 M5 सूर्येण (for सौरेण). D9–11 G1 त (for तद्). D6.7 T1 G2.3 M3 प्रत्यवारयत्. —After l. 4, D5.6 T G3 M1.2.5 read 21. —(l 5) D9 निपातित (for निवारित). ❀ Ct 'शस्त्र निवारित' इति पाठे शस्त्रशब्दोऽस्त्रपर्याय. ❀ —(l. 6) D6 T3 समादधे, D7 उपाददे (for समाददे). D9–11 G1 आददे निशित बाणमासुर शत्रुदार(G1 रु)ण —(l. 7) D6 T2.3 अस्त्रात्समुत्पेतुर् (for चापाद्विनिष्पेतुर्). Ñ1 भासुरा.. —(l. 8) Ñ V1 B2–4 [अ]थ (for च). D5 T G M मुसुल्यश् (T1 ॰ष्यश्), K (ed.) मुशुण्ड्यश् (for भुशुण्ड्यश्). D7 गदाखड्ग- —(l. 9) Ñ2 D5.7.9–11 T3 G1 M1.2 त (for तद्). Ñ V1 B4 महासुर, B3 D7.9–11 G1.2 सुदारुण; B3 महेश्वर (for मथासुरम्) —(l 10) D9–11 सर्वशस्त्र- (for ॰शत्रु-). D7.9–11 G -विदारण. —(l. 11) Ñ V1 B2.4 D5 T2.3 M5 पर्यवारयत्.]

21 D5.6 T G3 M1.2.5 read 21 after l. 4 of 1726*. —ᵃ) D6 तत्तुमुल, D9–11 समभवद् (for सुतुमुल). —ᵇ) D9–11 अद्भुत रो(D11 लो)महर्षणं; G2.3 बभूवाद्भुतदर्शनं. —For 21ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst.:

1727* तयोः सुतुमुले युद्धे प्रवृत्ते लोमहर्षणे ।

[D4 तु (for सु-). Ñ1 V3 B2–4 तत्र (for युद्धे). Ñ V1.3 B2–4 सग्रामे, B1 प्रदत्ते (for प्रवृत्ते). Ś Ñ2 V1.2 D2.13 रोम- (for लोम-).]

—Then Ñ V1.3 B2–4 cont.:

1728* अस्त्रैरस्त्राणि दिव्यानि वारयन्त रणाजिरे।

[Ñ2 सयोज्य and वारयतो (for दिव्यानि and वारयन्त)] —ᶜ) V3 damaged from second नि up to 22ᵃ. B3 (m also as in text) सर्वाणि (for भूतानि). D13 गगनस्था स्थिता देवा —ᵈ) Ñ B3–4 समवारयन्.

22 V3 damaged for 22ᵃ (cf. v l. 21). —ᵃᵇ) Ś D8.12 -[अ]भिनये, Ñ1 (m also) ॰वृते; Ñ2 B3 ॰भवे; B4 D13 ॰रवे, D7 T2.3 G3 ॰रुतैर्; M5 ॰युते, Cm g t as in text (for -[अ]भिरुते). D6.7 T2.3 G2 भीमैर् (for भीमे). V3 भीमे (for युद्धे). Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 transp. भीमे and युद्धे. —V2 om. 22ᶜᵈ. —ᶜ) D9 जातैर् (for भूतैर्). Ś D8.9.12 आकाशे —ᵈ) B1 सस्मितैर् (for विस्मितैर्) B2 आचितं; G (ed.) चावृत. Ś D1.13 आवृतावुभौ (for आवृत बभौ)

ऋषयः पितरो देवा गन्धर्वा गरुडोरगाः ।
शतक्रतुं पुरस्कृत्य ररक्षुर्लक्ष्मणं रणे ॥ २३
अथान्यं मार्गणश्रेष्ठं संदधे राघवानुजः ।
हुताशनसमस्पर्शं रावणात्मजदारणम् ॥ २४
सुपत्रमनुवृत्ताङ्गं सुपर्वाणं सुसंस्थितम् ।
सुवर्णविकृतं वीरः शरीरान्तकरं शरम् ॥ २५
दुरावारं दुर्विषहं राक्षसानां भयावहम् ।
आशीविषविषप्रख्यं देवसंघैः समर्चितम् ॥ २६

येन शक्रो महातेजा दानवानजयत्प्रभुः ।
पुरा देवासुरे युद्धे वीर्यवान्हरिवाहनः ॥ २७
तदैन्द्रमस्त्रं सौमित्रिः संयुगेष्वपराजितम् ।
शरश्रेष्ठं धनुःश्रेष्ठे नरश्रेष्ठोऽभिसंदधे ॥ २८
संधायामित्रदलनं विचकर्ष शरासनम् ।
सज्यमायम्य दुर्धर्षः कालो लोकक्षये यथा ॥ २९
संधाय धनुषि श्रेष्ठे विकर्षन्निदमब्रवीत् ।
लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणो वाक्यमर्थसाधकमात्मनः ॥ ३० G. 6. 70 B. 6. 90. L. 6. 69

23 a) Ñ2 V B2.4 D2.6.8–11.13 T G M1.2.5 गधर्व- (for गन्धर्वा) D1 पन्नगोरगा ; D13 -मरुतां गणा ; G3 -गरुडोपमा . —cd) G1 damaged for पुरस्कृत्य रर D13 रक्षन्त (sic) (for ररक्षुर्). —After 23, Ñ V1.2 B2–4 ins.

1729* पूज्यमानस्ततो देवैर्हृष्टैः शक्रपुरोगमैः ।

[V3 damaged from रो up to न in 24b. V1 B2.3 हृष्टः (for हृष्टैः)]

24 V3 damaged up to स in 24b (cf. v.l. 1729*) —a) B3 अन्योन्य (sic) D1–3 D1.4 मार्गण (for मार्गण) B3 श्रेष्ठो (for श्रेष्ठं) —b) Ñ2 रावणात्मज (sic), D1 G2 रावणानुज (sic) (for राघवानुज) —c) D2 आशीविष-, D4 -शन (for हुताश). —B1 om. (hapl.) 24c–26a G (ed.) om. 24c–25a —d) Ś D1.6.8.13 -चारण, Ñ V B2–4 -नाशन, D2 -वानर (sic); D3.9.13 दारुण, D5.7 T2.3 दारुण (for -दारणम्).

25 B1 om. 25, G (ed.) om. 25a (for both, cf. v.l. 24) V3 om. 25–26b. Ś D8.12 transp. 25ab and 26cd. —ab) Ś V2 D8.13 दृढावृत्तं , Ñ1 B2.3 D1–4.13 दृढ वृत्त-, V1 illeg. (illeg.). B4 सुदृढवृत्त- (for सुपत्रमनु-). D13 सर्वांग (for -वृत्ताङ्ग) B3 सु सुस्थित, D1.3 सुमहद्धृत, D11 सनुर्धृत, T2.3 सुतेजस, G3 सुमहित, Cm g k t as in text (for सुसंस्थितम्) Ñ2 सुदृढ सुपर्वाणमनुवृत्तासमस्थितं —G (ed.) om. 25c —c) B3 सुपर्वं , T1 M3 सुपर्ण-, Cm g k t as in text (for सुवर्ण-) D13 तीक्ष्ण (for वीर) —G (ed.) reads 25c in place of 26b —d) D2 शुल, G (ed.) -कृत (for शरम्) G3 शरीरावकृताकर (sic).

26 B1 om. 26abc (cf. v.l. 24) V3 om. 26ab (cf. v.l. 25) —a) Ś V2 B3 D6.8.12 दुराधर्षं, Ñ V1 B2.4 दुराधार, D1–3.13 दुराप (D3 °धा)र, D5.6 T G3 °मर्द, D8 °रुद्र, Cr t as in text (for दुरावार) Ś1 दुर्विषह्य, V2 °गाह, D9–11 °षम (for दुर्विषह).—b) Ś Ñ V1 B2–4 D1–4.8.12.13 विदारण (for भयावहम्) —Ś D8.12 transp. 25ab and 26cd. —c) D2 हुताशन- (for आशीविष-) T2 -विषमिव (for विषविष-) Ś Ñ V B2–4 D1–4.8.12.13 समस्पर्शं, G1 -समप्रख्य (for विषप्रख्य) —d) D7 सुपूजित ; D9 समर्पित, M1.2 निषेवित, M3 समाहित, Ck t as in text (for समर्चितम्) Ś V2 D8.12 वेगेनाप्यतदर्पि (V2 °मूर्ति)त, Ñ1 V1.3 B2–4 दिव्य संपन्न-मर्चिता, Ñ2 दिव्य देवगणार्चित, B1 वेगसंपत्तिसन्चित, D1–4 वेगसंपत्समर्चित ; D13 रावणात्मजनाशन.

27 a) D3 तेन Ś1 B4 D8 प्रविद्धोऽभूद्, Ś2 Ñ V B1–3 D1–3.12.13 प्रवृ(Ś2 B2 °वृ, D13 °बु)द्धोऽभूद् (V3 damaged from भूद् up to ना in 27d), D4 प्रयुक्तोऽभूद् (for महातेजा) —b) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 दानवान्कर (D8 °र), D2 °न्वारयत् (for °नजयत्) D8 शर , D13 शर , G2 सुर (for प्रभुः) —c) T1 देवासुरे (for देवासुरे) —d) D13 अरिबाधन (for हरिवाहन)

28 a) D9–11 अथ, T2 तथा (for तदा) Ś Ñ V B1.2.4 D1–4.8.12.13 तमिन्द्रदत्त (Ś1 D8 °जिति, Ś2 D12 °जित); B3 अथेन्द्रदत्त (for तदैन्द्रमस्त्र). —b) Ś B1 D1–4.8.12.13 समरेष्वपराजित —c) D1 शर (for शर-). V3 धनु* * —D10.11 G3 om. (hapl.) 28d–30a. —d) Ś V2 D8.12 रघ (V2 °घु)श्रेष्ठो, D3 लक्ष्मणश्च , M3 रघुश्रेष्ठो (for नरश्रेष्ठो) Ñ2 [ऽ]ति-, D4.9 [ऽ]थ , T2.3 [ऽ]पि (for ऽभि-)

29 D10.11 G3 om. 29 (cf. v.l. 28) Ś1 om. 29–30b —a) Ś2 B1 D8.12 -मथनो, Ñ V1.2 B2.4 T2.3 G2 -दमन (V3 °नो), V2 D1–4.7.12 मथन , B3 -वहन ; M1.2 हरण ; Cg as in text (for दलन) —V3 damaged from 29b up to का in 29c —b) B1 व्यवकृष्य, D1–4 व्य (D2 चा , D3 न्य)पकृष्य , D13 अपकृष्य (for विचकर्ष) M3 सनातन Ś2 D8.12 विपक्ष स्वशरासनात् —c) G1 आदाय (for आयम्य) D6 T2.3 G2 M3 दुर्धर्षं (for दुर्धर्षः) Ś2 B1 D1–4.8.12.13 सधा (D1–3.13 °धी)यमान दुर्धर्षं , Ñ V1 B2.4 सजिहीर्षुः सुदुर्धर्षं , V2 B3 सजिहीर्षुर्दुराधर्षं , D9 सज्जमादाय दुर्धर्षं —d) Ś2 B1 D1–3.8.9.12.13 काल (for कालो) D9 लोकक्षय

30 D10.11 G3 om. 30a (cf. v.l. 28). Ś1 om. 30ab (cf. v.l. 29) —a) M1.2 स सधाय (hypm.) Ś2 Ñ

77 64 33 धर्मात्मा सत्यसंधश्च रामो दाशरथिर्यदि ।
पौरुषे चाप्रतिद्वंद्वस्तदेनं जहि रावणिम् ॥ ३१
इत्युक्त्वा बाणमाकर्णं विकृष्य तमजिह्मगम् ।
लक्ष्मणः समरे वीरः ससर्जेन्द्रजितं प्रति ।
ऐन्द्रास्त्रेण समायुज्य लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ३२
तच्छिरः सशिरस्त्राणं श्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ।
प्रमथ्येन्द्रजितः कायात्पपात धरणीतले ॥ ३३

तद्राक्षसतनूजस्य छिन्नस्कन्धं शिरो महत् ।
तपनीयनिभं भूमौ ददृशे रुधिरोक्षितम् ॥ ३४
हतस्तु निपपाताशु धरण्यां रावणात्मजः ।
कवची सशिरस्त्राणो विध्वस्तः सशरासनः ॥ ३५
चुक्रुशुस्ते ततः सर्वे वानराः सविभीषणाः ।
हृष्यन्तो निहते तस्मिन्देवा वृत्रवधे यथा ॥ ३६

B3.4 D1.8.13 च तनु श्रेष्ठे, V B1.3 D2-4 च (D3 स) धनु-श्रेष्ठ, D13 च नरश्रेष्ठो (for धनुषि श्रेष्ठे) —b) Ñ2 V1 B4 विक्षिपेत् (for विकर्षन्).—d) Ś Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1-3.8.13 सायकम्, D4 सशानम् (for -मायकम्). G1 मर्यातं Ct as in text (for आत्मन).

31 V3 mostly damaged for a.—a) Ñ1 सत्यात्मा सत्यसंध —b) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 यथा; D4 स्वयं, D6 युधि (for यदि) —V3 D11 om 31cd.—c) B3.4 D3 G2 पौरुषेण(D3 °षि) (for पौरुषे च). B3 D3 [अ]-प्रतद्वद्व D4 पौरुषत्वसमायुक्तस्.—d) D6 तथन, D7 तमेन, D9.10 T1 नरेन्द्र, G M शरेण (for तदेन). Ś Ñ V1.2 B D1.3.4.8.12.13 तथैम(B4 °दन) जहि राक्षस, D3 तथैम राक्षस जहि.—After 31, Ñ2 B3(in marg.) ins

1730* पितृभक्तो देववरो वीरन्यूहरणे रत ।
भक्तानुकम्पी भूताना तथैमं जहि राक्षसम् ।

—Then B3 cont

1731* यदि रामपदद्वंद्वे भक्तिर्मे निश्चला भवेत् ।
प्राहल्या यदि मा सीता जहीम पापराक्षसम् ।

32 a) Ñ V1.2 B D1.2.3.13 T1 M1.2 आकर्णाद् (for आकर्णं) —b) Ś1 D3.12.13 आहृत्य (for विकृष्य). V1 तमजिह्म. (sic), D4 G2 च महाबलः (for तमजिह्मगम्).—D13 reads in marg 32cdef.—After 32cd, Ś B1.3 (m.) D1-4.8.13 ins; V3 cont after 1734*, while D13 cont. after 1733*

1732* स शाप चाप्रमेयेन रक्षसा शात्रवेन च ।

[D1 शान प्रमेये (sic), D4 [अ]प्रनयेन (subm), D8 ..., D13 ... (for ह्यप्रमेयेन). B3 रक्षस (for रक्षसा) V3 ..., D4 ... (for शात्रवेन च). Ś D2.13 ... (for the post half).]

—After 32cd, D13 ins.

1733* ... [illegible]

—... om. 32ef. G2 repeats 32ef after 34ab.—e) D3 ... G2 M1.2.3 Cv m g समायोज्य (for समायुज्य). Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 T1 तो(D3 T1 °र्) दैन्द्रास्त्रेण सयो(D13 °यु)ज्य Cr बाणमैन्द्रास्त्रेण सयोज्य ससर्जेति संबन्ध. 1, so also Cm g which add एको लक्ष्मणशब्दो लक्ष्मीवद्(Cg °क्ष्मीयुक्तव)चन. —After 32, Ñ V1.2 B2-4 ins, while V2 ins after 32cd

1734* क्षुरप्र रावणेरर्थे सर्वेषा चैव रक्षसाम् ।
स तु बाणामिदीप्ताचिं प्रज्वलन्निव तेजसा ।

[(l. 1) V2.3 B2.3 क्षुरान्त (for क्षुरप्र). V1 illeg. for सर्वेषा चैव.]

33 a) Ś B1 D1-3.6.8.12 M3.5 स शिरः, L (ed) स शार. (for तच्छिर) D13 शिरः क्षतजसदिग्ध.—b) B3 भीम, D13 शीत- (for श्रीमज्). Ñ1 शिरोज्ज्वलित-.—V3 om. (hapl) 33c–34b.—d) Ś Ñ2 V2 B1 D1-4.7.8.10-13 G1 M3 पातयामास भूतले

34 V3 om. 34ab (cf. v.l 33).—a) Ś B1 D1-4.8.12.13 रावण- (for राक्षस-).—b) B1 D1-4.13 छिन्न (D3.13 °त्र-) स्कधाच्; D9-11 G2 भिन्नस्कध (for छिन्नस्कन्ध). Ñ V1.2 B2-4 शिरो ज्वलितकुडल.—After 34ab, G2 repeats 32ef —c) M5 भीमं (for भूमौ). V3 पतितं सहसा भूमौ.—d) D1-4.13 ददृशु. D3.7 G2 शोणितोक्षितं, M1.2 [s]सृक्ससमुक्षितं; Ct as in text (for रुधिरोक्षितम्) —After 34, D13 ins. a passage relegated to App. I (No. 48).

35 a) Ś V2 D3.8.12.13 तत स(D2.12 स-), Ñ B3 ततस्तु, V3 D1.4.9-11 हत स, B1 D3 हतः स- (for हतस्तु). D1 प्रपपात (for निपपात). V3 D9-11 [अ]थ (for [आ]शु).—b) G1 अल्पजीवित (for रावणात्मज).—c) Ñ V1.3 B2-4 स्व(Ñ1 अ)पविद्ध- (for कवची स-). Ś D8.12 -शार स.ग्री, V2 B1 D1-4.13 -शारी स्रग्वी (for -शिरस्त्राणो).—d) Ñ V1.2 B2-4 सशारः स, D2.7 विध्वस्तः सु (D7 °स्तश्च), D9-11 विप्रविद्ध-, G1 प्रविध्वस्त- (for विध्वस्त. स-). D7 शरासनात्.

36 a) V3 जहृषुस् (for चुक्रुशुस्) D4 महानाद, D6 तदा सर्वे (for तत सर्वे).—c) Ś D8.12 प्रहृष्टा, Ñ V B1.3.4 D1-4.13 प्रहर्षात्; B3 प्रहर्षेण (hypm.), D9.10 G2 हृष्यते, M1.2 राक्षसे (for हृष्यन्तो). D7 G2 अहृष्यन्पतिते तस्मिन् —d) D3 वृत्रवध

अथान्तरिक्षे भूतानामृषीणां च महात्मनाम् ।
अभिजज्ञे च संनादो गन्धर्वाप्सरसामपि ॥ ३७
पतितं समभिज्ञाय राक्षसी सा महाचमूः ।
वध्यमाना दिशो भेजे हरिभिर्जितकाशिभिः ॥ ३८
वानरैर्वध्यमानास्ते शस्त्राण्युत्सृज्य राक्षसाः ।
लङ्कामभिमुखाः सर्वे नष्टसंज्ञाः प्रधाविताः ॥ ३९
दुद्रुवुर्बहुधा भीता राक्षसाः शतशो दिशः ।
त्यक्त्वा प्रहरणान्सर्वे पट्टसासिपरश्वधान् ॥ ४०
केचिल्लङ्कां परित्रस्ताः प्रविष्टा वानरार्दिताः ।
समुद्रे पतिताः केचित्केचित्पर्वतमाश्रिताः ॥ ४१
हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा शयानं समरक्षितौ ।
राक्षसानां सहस्रेषु न कश्चित्प्रत्यदृश्यत ॥ ४२
यथास्तंगत आदित्ये नावतिष्ठन्ति रश्मयः ।
तथा तस्मिन्निपतिते राक्षसास्ते गता दिशः ॥ ४३
शान्तरश्मिरिवादित्यो निर्वाण इव पावकः ।
स बभूव महातेजा व्यपास्तगतजीवितः ॥ ४४

G. 6. 7? B. 6. 9? L. 6. ??

37 ^a) D5 तथा (for अथ). Ñ2 B2 अंतरीक्षे च, B1 3 D13 अथांतरीक्षे. Ś D5.7.8.12 T1 G2.3 M5 देवानाम् (for भूतानाम्). —^b) D13 महर्षीणां (for ऋषीणां च). Ñ1 महासुर (sic) (for °त्मनाम्). D7 G2 M1.2 ऋषीणां भावितात्मनां. —^c) G1 हि (for च). Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 बभूव तत्र, D9–11 उद्बभूव तव (for अभिजज्ञे च). Ñ V1.3 B2–4 सञ्जज्ञे तत्समया तो (Ñ1 °शब्दः). — After 37, D7 G2 read 50–50, M5 reads 48, 49 and 51, for the first time, all except D7 repeating them in their proper place.

38 V3 om. 38. —^a) B1 पातित. D5 G3 M5 तम् (for सम्-). Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 रावणिं ज्ञात्वा (Ś D8.12 मत्वा, D2 दृष्ट्वा) (for समभिज्ञाय). Ñ V1 B2–4 निहत तनय (B4 °यो) ज्ञात्वा. —^b) Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 सा राक्षस, Ñ V1 B2–4 D6 T2.3 G3 M5 राक्षसानां (for राक्षसी सा). —^c) Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 प्रदुद्राव (for दिशो भेजे). —^d) Ñ V1 B2–4 वानरैर् (for हरिभिर्).

39 ^a) D5 युध्यमानास्ते. Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 ते वध्यमाना हरि (Ñ1 V3 B2.3 कपि)भि. —^c) Ś D4.8.12 जग्मुर्, Ñ B2.3.4 D1.2.4.6.9–11 T1.2 G M1.2.4 ययुर्, V1.2 येयुर्, D7 तूर्णं (for सर्वे). D13 ते लङ्काभिमुखास्तु. —^d) D10.11 भ्रष्ट- (for नष्ट-). Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 नष्ट (Ñ1 °ष्टं)तो नष्टचेतस (Ñ2 B4 °ना).

40 G (ed.) om. 40. —^ab) Ś D8.12 ततस्ता, Ñ1 V1.2 B1.3 सहसा, B4 बहुशो, D13 विविधा (for बहुधा). Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 वीरा (for भीता). Ñ2 प्रदुद्रुवुर्बधाभीता (for ^a). D7 G2 transp. बहुधा and शतशो. Ś V2 B1 D1.3.4.8.12.13 सहसा दिश., Ñ V1.2 B2–4 ते दिशो दश, D2 सहसार्दिता (for शतशो दिश). —^c) V2 om. (hapl.?) सर्वे. Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 प्रहरणान्या (B2 °णाश्चा, D13 °णाना)शु. —^d) Ś Ñ V1.2 B D पट्टिशा (Ś1 D8.12 °सा)सि, V2 सपट्टिश- (for पट्टसासि). D1–4.7.11.12 परश्वधान्.

41 ^a) Ś V2 B1 D8.12 अभि (V2 B1 प्रति)मुखा, D1–4.13 अभिमुखा, D6 T1 G3 प्रविष्टास्ते (for परित्रस्ता). —^b) B4 प्राविशन्; D5 T1 G3 राक्षसा (for प्रविष्टा). —D4 repeats within brackets from केचित् in 41^c up to 42^a before 1736*. —^c) V2 B1 D1–4.13 समुद्र. B1 विविशु (for पतिता). —^d) Ś B1 D1–3.4 (both times) 8.12.13 शै (D1 सा)लान्समाश्रिता, Ñ1 पर्वतमश्रिता, D6 °नमाश्रिता (for पर्वतमाश्रिता).

42 ^b) V2 पतित (for शयान). Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 धरणीतले, Ñ V1.3 B2–4 D6 समरे क्षिता, D9–11 च रण° (for समरक्षिता). — After 42^ab, D13 ins.

1735* अस्तगतमिवादित्य प्रशान्तमिव पावकम् ।
ययातिमिव पुण्यान्ते देवलोकात्परिच्युतम् ।

—V2 om. 42^c–43^b. —^c) D13 G1 सहस्र (G1 °स्रे) तु (for सहस्रेषु). —^d) D12 किंचिद् (for कश्चिद्). Ś V2 D1–4.8.12.13 अवतिष्ठते (V2 °ति), Ñ B3.4 व्यवतिष्ठत, V1 प्रत्यतिष्ठत, B1 अथ वर्तते (for प्रत्यदृश्यत). B2 न च कश्चिद्व्यतिष्ठत. —After 42, Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 ins.

1736* ततो विनेदु सहृष्टा समरे हरियूथपा ।
चिक्षिपुर्दुधुवुश्चैव लाङ्गूलानि प्रहर्षिता ।

[V2 B1 om. 1–2. —(1–2) Ś D8.12 चुक्रुशुर्, D1.3 चिक्षेपुर् (for चिक्षिपुर्). Ś दुधुवुश्, D4.13 धुधुवुश्, D2 दुधुवुश्, D12 धुदुधुश् (sic) (for दुधुवुश्). D13 लाङ्गूलं च (for लाङ्गूलानि).]

43 V2 om. 43^ab (cf. v.l. 42). —^b) D5 T1 G2 M1.2 नैव, M5 न च (for नाव-). Ñ V1 B2–4 तिष्ठतीह (for [अ]वतिष्ठन्ति). —^c) D1 विनिहते (for निपतिते). M5 तथास्मिन्पतिते वीरे. —Ś D8.12 om. (hapl.) 43^d–45^c. —^d) M1.2 दिशो गता (by transp.). Ñ V1.3 B2–4 जग्मुस्ते राक्षसा दिश. (V2 damaged from दिश up to पाव in 44^b), V2 B1 D3.4.13 नावतिष्ठति राक्षसा, D1.2 नाभ्य (D3 न व्य)तिष्ठत राक्षसा.

44 Ś D8.12 om. 44, V2 damaged up to पाव in 44^b (for both, cf. v.l. 43). —^a) D2 शीत- (for शान्त-). —^b) D4 निर्धूम (for निर्वाण). —D5 om. 44^cd. —^c) T1 G3 अतितरस्, M5 बभूव स (by transp.). V2

51 प्रशान्तपीडाबहुलो विनष्टारिः प्रहर्षवान् ।
83 बभूव लोकः पतिते राक्षसेन्द्रसुते तदा ॥ ४५
49 हर्षं च शक्रो भगवान्सह सर्वैः सुरर्षभैः ।
जगाम निहते तस्मिन्राक्षसे पापकर्मणि ॥ ४६
शुद्धा आपो नभश्चैव जहृषुर्दैत्यदानवाः ।
आजग्मुः पतिते तस्मिन्सर्वलोकभयावहे ॥ ४७
ऊचुश्च सहिताः सर्वे देवगन्धर्वदानवाः ।
विज्वराः शान्तकलुषा ब्राह्मणा विचरन्त्विति ॥ ४८
ततोऽभ्यनन्दन्संहृष्टाः समरे हरियूथपाः ।
तमप्रतिबलं दृष्ट्वा हतं नैर्ऋतपुंगवम् ॥ ४९
विभीषणो हनूमांश्च जाम्बवांश्चर्क्षयूथपः ।
विजयेनाभिनन्दन्तस्तुष्टुवुश्चापि लक्ष्मणम् ॥ ५०

B1 G1 महाबाहु. (for °तेजा) Ñ V1 3 B2–4 D1–4 7. 9–11 13 G2 बभूव स(Ñ1 D7.11.13 सु-) महाबाहुर्. —^{d}) Ñ2 B4 व्यपासुर्; V1.3 रुद्राक्ष-, V2 B1 D1–4 13 T2.3 समरे, T1 व्यपास्तो, G2 शस्त्राक्ष-, M5 रावणिर्, Cr.m.g k t as in text (for व्यपास्त-) Ñ1 V1 3 B2–4 -हत- (for -गत-)

45 Ś D8 12 om. 45^{abc} (cf v.l 43) —^{a}) D9 -चित्तो बहुशो, M5 -पीडोरुबलो (for -पीडाबहुलो) Ñ V B D1–4 13 प्रशातः परुषो(D4 प्रववौ) वायु. ❀ Cm.g k प्रशान्तपीडाबहुल प्रशान्तबहुलपीड· ❀ —^{b}) Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4.13 G1 2 M3 नष्टारि(D1 13 °रि)ष्ट·(G2 °श्च) (for विनष्टारिः). Ñ1 B4 D1 5 प्रहर्षयन्, B1 G1 प्रहृष्टवान्; B3 M1–3 प्रतापवान् (for प्रहर्षवान्). V3 निर्यातस्तनयित्नुवान्, B3 हृष्टोनिष्टप्रवर्षक —^{d}) V3 damaged from से up to सुर in 46^{b} D7 तस्मिन्रक्षोधिपात्मजे.

46 V3 damaged up to सुर in 46^{b} (cf. v.l. 45). —^{a}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–4.8 12.13 जहर्ष (for हर्षं च) B4 देवा+ (for भगवान्). —^{b}) Ś Ñ2 V1 B3 4 D2.4 5.7 8 12 सुरर्षिभिः; D6 T2.3 मरुद्गणैः, D9–11 महर्षिभिः (for सुरर्षभैः). —^{c}) Ñ1 तथा वि-; Ñ2 V1.2 B तदा वि-; D1 जग्मुश्च, D3 जहास (for जगाम). D6 T2.3 G1 transp. निहते and तस्मिन् Ś D8 12 लक्ष्मणेन हते तस्मिन्. —^{d}) D7 क्रूरकर्मणि. —After 46, D5–7.9–11 S ins.·

1737* आकाशे चापि देवानां शुश्रुवे दुन्दुभिस्वनः ।
नृत्यद्भिरप्सरोभिश्च गन्धर्वैश्च महात्मभिः ।
ववर्षुः पुष्पवर्षाणि तदद्भुतमभूत्तदा ।
प्रशशंसुर्हते तस्मिन्राक्षसे क्रूरकर्मणि ।

[(l. 1) D5 6 शुशुभे (for शुश्रुवे) D7 देवदुंदुभि, D9 चापि निस्वन (for दुन्दुभिस्वन) —(l 3) M3 Cg ववृषु, Cv as above (for ववर्षु). D7.9–11 इवाभवत् (for अभूत्तदा). ❀ Cv · ववर्षु प्रशशंसुरित्यत्रोभयत्रापि देवा कर्तारः, so also Cg. ❀ —(l 4) D7.10 11 G1 2 M5 प्रशशाम, M1 2 प्रशांतानि (for प्रशशंसुर्). G3 पाप- (for क्रूर-)]

47 ^{a}) Ś Ñ2 V1 3 B4 D8 12 चापो, Ñ1 V2 B2 ह्यापो (for आपो). D5 6 T2 3 G3 M दिशश् (for नभश्). —^{b}) Ś D5–8 12 जहृषुर् (for जहृषुर्). Ś Ñ V B D1–4 7 8 10–12 G2 देव-, D13 दिवि (for दैत्य-). D8 9 T2 3 देवतागणाः (for दैत्यदानवा). —D4 om (hapl.) 47^{c}–48^{b}, D7 om 47^{cd}. —^{c}) Ñ V3 B2.4 जग्मुश्च (for आजग्मुः). —V3 damaged from वे in ^{d} up to गन्ध in 48^{b}

48 D4 om. 48^{ab}, V3 damaged up to गन्ध in 48^{b} (for both, cf v l. 47). D7 G2 read 48–50, M5 reads 48, 49 and 51 after 37 for the first time, all except D7 repeating them here. —^{a}) Ñ2 V1 2 B2–4 D2.7 9–11 13 G1 2(both times) तुष्टा, B1 D3 8 T2 3 हृष्टा, D1 स्पृष्टा, M5(both times) देवा (for सर्वे) Ś D8 12 ऊचुश्च निहतारिष्टा ❀ Cv 'ऊचुश्च सहिता' इत्यादि श्लोकत्रय केषु चित्कोशेषु द्विर्लिख्यते। तत्र प्रथमलेखन प्रमादकृत वेदितव्यम्. ❀ —^{b}) M5 (both times) यक्ष- (for देव-). D1 राक्षसा (for -दानवाः). —After 48^{ab}, Ñ V1.3 B2.4 ins.·

1738* शतक्रतुमुखा. सर्वे पर हर्षमुपागता ।

—V3 om. 48^{c}–51^{b} —^{c}) Ś B1 D1–4 6 8 12 13 T2 3 विज्वराश्च सुरा(B1 ततो) जाता(D6 T2 3 सर्वे) —^{d}) M1 2 ऋषयो (for ब्राह्मणा). B3 [इ]ह (for [इ]ति). Ś D8.12 निहते पापराक्षसे; B1 D4.6 T2 3 हते तस्मिन्निशाचरे, D1–3.13 हतेस्मि(D13 हते तस्मि [hypm.])न्पापराक्षसे. —After 48, D6 T2 3 ins. a passage relegated to App. I (No. 49).

49 V3 om. 49 (cf v.l. 48). D6 T2 3 om. 49–52^{b}. D7 G2 read 48–50, M5 reads 48, 49 and 51 after 37 for the first time, all except D7 repeating them here. —^{a}) Ś B1 D1–4 8 12.13 सौमित्रिं (for संहृष्टाः). —D1 2 om (hapl) 49^{c}–50^{b}. —^{c}) D4 तमश्च निचय दृष्ट्वा (sic). —^{d}) Ñ V1 B2–4 D13 राक्षस- (for नैर्ऋत-).

50 V3 D6 T2 3 om. 50, D1 2 om 50^{ab} (cf v.l 48 and 49 respy) M5 om 50. D7 reads 48–50 after 37 G2 reads 48–50 for the first time after 37, repeating them here —^{a}) Ś V2 B1 D3.4 8 12 13 [s]थ हनुमान्. —^{b}) Ś D4 8 12 हरि-, Ñ V1 2 B2–4 D7 13 G2(both times) ऋक्ष- (for चर्क्ष-) B2 4 D4 13 -यूथपा., D13 G1 -पुंगव (for -यूथप) —^{c}) Ñ V1 B4 D1 2 3 13 [अ]भ्य(Ñ2 °त्य)नदत, V2 B1 D4 [अ]भ्यनंदस्त(D4 °दंस्तु), B2 3 [अ]ध नदतस् (for [अ]भिनन्दन्तस्) —^{d}) V1 B2–4 [ए]व (for [अ]पि). Ś D1.2 4 8 12 13 प्रशशंसुश्च, Ñ2 सहृष्टाश्चैव, V2 B1 D3 प्रशसतश्च (for तुष्टुवुश्चापि).

क्ष्वेडन्तश्च नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
लब्धलक्षा रघुसुतं परिवार्योपतस्थिरे ॥ ५१
लाङ्गूलानि प्रविध्यन्तः स्फोटयन्तश्च वानराः ।
लक्ष्मणो जयतीत्येवं वाक्यं व्यश्रावयंस्तदा ॥ ५२
अन्योन्यं च समाश्लिष्य कपयो हृष्टमानसाः ।
चक्रुरुच्चावचगुणा राघवाश्रयजाः कथाः ॥ ५३
तदसुकरमथाभिवीक्ष्य हृष्टाः
प्रियसुहृदो युधि लक्ष्मणस्य कर्म ।
परममुपलभन्मनःप्रहर्षं
विनिहतमिन्द्ररिपुं निशम्य देवाः ॥ ५४ G. 6. 70 B 6. 90. L. 6 60.

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टसप्ततितमः सर्गः ॥ ७८ ॥

51 V3 om 51ab, D6 T2 3 om 51 (cf. v l 48 and 49 respy.) M3 reads 48, 49 and 51 for the first time after 37, repeating them here. —a) Ñ1 क्ष्वेडयतश्च (hypm.), Ñ2 क्ष्वेडयतो, B1 गेल्डश्च, D5 T1 G M (M3 both times) क्ष्वेल्न्तश्च (for क्ष्वेडन्तश्च) Ś D8 12 प्रहृष्टाश्च, V2 [अ]पि नर्दन्तो; V3 B1 D1-4 प्रनृत्ताश्च, D9-11 द्रुतश्च (for नदन्तश्च) D13 प्रक्ष्वेडन्त प्रनृत्यंतो —c) Ś D8.12 लक्ष्मण च ; V1 B1 2 D1-3 लब्धलक्ष (D3 °क्ष्य); D13 लब्धलक्ष (for लब्धलक्षा) D6 राजसुत, D7 रघुवर (for रघुसुत). ❀ Ct लब्धलक्षा प्राप्तहर्षावसरा । रक्षयोरसेनाप्राप्तरक्षणा इत्यपि. ❀ —d) Ś V3 D1-4,6,12 13 [अ]र- (for [उ]प-) V1 परिमृह्याग्रास्थिरे

52 D6 T2 3 om. 52ab (cf v l. 49). V3 damaged from न्त in 52a up to तीं in 52c —a) Ñ1 प्रघुर्णत, V3 G1 च विध्यत, B1.2 प्रधुन्वत ; D2 प्रघूष्यत (sic), D4 13 प्रवर्धत. ; M3 प्रविध्यति (for प्रविध्यन्त) —b) Ś V1 B1 D8 12 प्लवगमा (for च वानरा) —c) V1 M1 2 विजयीति, B1 D6 [ऽ]पि जयति, D13 जयताम् (for जयतीति) Ś Ñ1 D7-12 G1 M3 [ए]व, D6 T2 3 [उ]च्चै- (for [ए]व) —d) Ś2 D2 3 वाच्य ; Ñ1 B4 वाचा, Ñ2 V1 2 B1 D4 12 वाच, V3 वचो, B2 3 D1 वाचो (for वाक्य) Ś1 V2 B1 2 D1 3 7 9-11 T1 G2 3 M3 5 Cr g t विश्रावयन्, Ś2 B3 D5 व्याश्रावयन् (for व्यश्रावयस्) Ñ V1 (m also as in text) 2 3 B1 2 4 D1.4 तत (for तदा). D5 वाच व्यश्राव्य तत्त , D6 T2 3 प्रोचु सर्वे प्लवगमा , D13 वाचमत * * तत ❀ Cg t विश्रावयन् व्यश्रावयन् ❀

53 a) B2 समालिग्य , D1 समामाद्य (for समाश्लिष्य) —b) D7 9-11 G1 हरयो (for कपयो) —c) Ś D8 12 उच्चा वद्र. Ñ2 V1 2 B2-4 गुणै, D6 T2 3 -[आ]कारा , D13 [अ]न्योन्य (for गुणा) —d) B1 -[अ]नुजना , D4 न्वजा , D9-11 -[आ]श्रयमत्- (for -[आ]श्रयजा) D13 राघवाय जया कथा .

54 G (cd) om 54 —a) B4 तत स्वकरम् (sic) (for तदसु°) M3 [अ]पि (for [अ]भि-) Ś D8 12 जथाप्यदृष्टपूर्व , V3 D3 जवाप्य (D3 °वेक्ष्य) सहृष्टा ; B1 D1 3 13 अवाप्य सप्रहृष्टा (for अथाभिवीक्ष्य हृष्टा·) D6 तदसुरवधमवाप्य हृष्टा —b) T3 हृदि (for युधि) Ś D8 12 युधि परमस्य च (for प्रियसुहृदो युधि) —c) D4.13 परम् (for परमम्) Ś Ñ V2,3 B D1-4 8 12 13 उप(B3 D1 4 °पा)गता (for उपलभन्) V1 परमिह सुनयो * * प्रहर्षं, D9 परममुपलभमान प्रहर्षं —d) D13 रणहतम् Ñ2 V3 D4 इंद्रजित (for °रिपु) D5 T1 निशाम्य (for निशम्य) ❀ Cg उपलभन्नित्यत्र अडात्मनेपदाभावावार्षौ । देवा इन्द्ररिपु विनिहत निशम्य परम मन प्रहर्षम्, उपलभन् उपालभन्त !, so also Ct ❀ —After 54, D2 ins श्रीराम

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 B D2 4 13 लङ्काकाण्डे. —After *Kāṇḍa name*, D2 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4 8 12,13 G2 3 M1 2 इन्द्रजिद्वध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 9 12 13 om , Ś2 69 , Ñ2 D1 72 , V1 2 70 , B1 3 4 06 , D3 74 , D5-7 10 T1 G M3 5 91 , D8 67, D11 90 , T2 94 , T3 98 , M1 2 92 —After colophon, D2 concludes with कृष्ण, G M1 2 with श्रीरामाय नम., M3 with श्रीरामचन्द्राय नम

७९

रुधिरक्लिन्नगात्रस्तु लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।
बभूव हृष्टस्तं हत्वा शक्रजेतारमाहवे ॥ १
ततः स जाम्बवन्तं च हनूमन्तं च वीर्यवान् ।
संनिवर्त्य महातेजास्तांश्च सर्वान्वनौकसः ॥ २
आजगाम ततः शीघ्रं यत्र सुग्रीवराघवौ ।
विभीषणमवष्टभ्य हनूमन्तं च लक्ष्मणः ॥ ३
ततो राममभिक्रम्य सौमित्रिरभिवाद्य च ।
तस्थौ भ्रातृसमीपस्थः शक्रस्येन्द्रानुजो यथा ।
आचचक्षे तदा वीरो घोरमिन्द्रजितो वधम् ॥ ४

79

1 ᵃ) Ś D8 12 -क्षत-, D4 -[आ]क्लिन्न- (for -क्लिन्न-) D6 T2 3 रुधिराप्लुतदेहस्तु —ᵇ) D4 शुभलक्ष्मण., D6 T2 3 हृष्टमानस (for शुभलक्षण) Ñ V1.3 B2–4 राघवस्यानुजो बली —B1 om 1ᶜᵈ —ᶜ) Ś D1–4 6 8 12 13 T2 3 राक्षस (for हृष्टस्त) D11 भूत्वा (sic) (for हत्वा).—ᵈ) Ś1 Ñ2 V B2–4 D1 10 11 शत्रु- (for शक्र-) —After 1, Ś V2 D1–4 6 8 12 13 T2 3 ins, while Ñ V1 3 B2–4 ins before 1, whereas G (ed) ins only l 2 after 1ᵃᵇ

1739* महानुभाव कवची लक्ष्मण. शुभलक्षण. ।
बभूव विक्षततनु समरे तेन रक्षसा ।

[(l 1) D6 T2 3 तुष्टात्मा (for कवची). Ś D8 12 शुभलक्षणसंयुत, V2 D1–4 13 राजलक्षणसमत (D1 4 °मित, D12 °स्थित), D6 T2 3 वीरलक्ष्म्या समावृत (D6 °श्रित, T3 °गत) (for the post half) —(l 2) D6 T2 3 शरसवृतसर्वांग शोभते लक्ष्मणो रणे]

—Then T2 3 cont

1740* धातुधारावृत श्रीमान्हिमवानिव पर्वत. ।
तत्र स्थाप्य जयस्तम्भं नाम विश्राम्य चात्मन ।

[(l 1) T2 हेमवान्]

2 ᵃᵇ) Ñ V1 3 B2–4 लक्ष्मणो, B1 बभूव (sic) (for तत. स). G3 तु (for the first च) Ś V2 B1 D1 2 4 8 12 13 रभसं (V2 D1 2 13 शरभं, B1 राक्षस) वीर जाम्बवत (for जाम्बवन्त च हनूमन्त). D2 स वीर्यवान्.—V3 om (hapl) 2ᶜ–3 Ñ2 repeats erroneously 2ᶜ after 3. —ᶜ) Ś D8 स निवर्त्य, Ñ1.2 (both times) V1 B2 4 पूजयित्वा, V2 D12 स निवर्त्य, B3 (marg also) पूरयित्वा, D7 9–11 M1 2 5 Ck t सनिपत्य, M3 Cg सनिहत्य (for संनिवर्त्य). Ś V2 B1 D1–4.8 12 13 महावेगास् (for °तेजास्).—ᵈ) Ñ V1 B2–4 सह सर्वै प्लवगमै —For 2, T2 3 subst

1741* जाम्बवन्त हनूमन्तमङ्गद च विभीषणम् ।
सर्वांश्च वानरश्रेष्ठान्सनिवर्त्य रघूत्तम ।

—Then T2 3 (only l 1) cont.

1742* सवृतो वानरेन्द्रैश्च सर्वशोभासमन्वित ।
पूर्ववत्सागर तीर्त्वा रामदर्शनलालस ।

3 V3 om 3 (cf v l. 2) —ᵃ) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 प्रहृष्टात्मा, M3 ततस्तीव्र (for तत शीघ्र).—ᶜ) T2 3 समालम्ब्य, Cm g.k t as in text (for अवष्टभ्य) —ᵈ) Ś B1 D1–4.8 12 13 वानर, Ñ V1 2 B2–4 T2.3 वीर्यवान् (for लक्ष्मण·) —After 3, Ñ2 repeats 2ᶜ

4 ᵃ) B1 G1 अतिक्रम्य, D13 प्रणम्याशु, Ct as in text (for अभिक्रम्य) Ñ V B2–4 तत: स राममभ्येत्य (B2 3 °मागत्य, G [ed] °मासाद्य), D4 ततो रामेति सक्रम्य. —ᵇ) D13 सुग्रीवम् (for सौमित्रिर्).—ᶜ) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 तस्थावदूरतो भ्रातु .—ᵈ) Ś Ñ V B D1–9 12 13 T1 G M Cr.m g इन्द्र(Ś V2 B1 D1–4 8 12.13 सोम)स्येव(D3 °स्य च) बृहस्पति ॐ Cr m g इन्द्रस्येव बृहस्पति । प्रधानोपसर्जनभावेनावस्थानमात्रे(Cr °त्रोऽयं) दृष्टान्त इत्यर्थ ॐ—After 4ᶜᵈ, Ñ V B2–4 ins.

1743* पप्रच्छ भ्रातर राम· किं वृत्तमिति लक्ष्मणम् ।

[V3 राघव (for लक्ष्मणम्)]

—Then they cont, while D5–7 9–11,13 T1 G M ins after 4ᶜᵈ

1744* निष्टनन्निव चागम्य राघवाय महात्मने ।

[Ñ V B2 4 अनिष्टन्, B3 (marg also as in Ñ) तुनिष्टन्; D6 7 9 नि (D6 नि)श्वसन् (for निष्टनन्) V1 3 D7.9–11 Ct [आ]गत्य (for [आ]गम्य) D13 स समीपमुपागम्य (for the prior half) D12 रावणाय (sic) (for राघवाय). ॐ Cm निष्टनन्निवेत्यत्र इवशब्दो वाक्यालङ्कारे ।, so also Cg which adds आयासस्याभिनयनमात्रेणालीकत्वद्योतनाय वा. ॐ]

—ᵉ) Ñ1 V B2–4 नाचचक्षे (for आचचक्षे) Ñ2 G1 M5 महावीरो (for तदा वीरो).—ᶠ) Ñ V B2–4 स्वयम् (for घोरम्) —For 4, T2 3 subst, while Ś B1 D1–4 8 12 13 subst only l 4 for 4ᵉᶠ, whereas V2 ins only l 4 after 4

1745* स्नेहेन विनयेनाशु ववन्दे भ्रातर गुरुम् ।
त्वत्प्रसादाद्रघुश्रेष्ठ हत्वा रावणिमागत· ।
स्वस्थो भव रघुश्रेष्ठ हतो रावणिराहवे ।
अथाचचक्षे धर्मात्मा राघवाय विभीषण. ।

[(l 4) Ś D4 8 13 T2 आचचक्षे स (D4 च, T2 °क्षेथ), V2 तथाचचक्षे (for अथाचचक्षे) D2 महात्मने (for विभीषण).]

रावणेस्तु शिरश्छिन्नं लक्ष्मणेन महात्मना ।
न्यवेदयत रामाय तदा हृष्टो विभीषणः ॥ ५

उपवेश्य तमुत्सङ्गे परिष्वज्यावपीडितम् ।
मूर्ध्नि चैनमुपाघ्राय भूयः संस्पृश्य च त्वरन् ।
उवाच लक्ष्मणं वाक्यमाश्वास्य पुरुषर्षभः ॥ ६

G. 6. 91.
B. 6. 91.
L. 6. 70.

5 *) G2 वधरः (sic) (for शिरः). Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 छिन्नमिन्द्रजित शीर्षं, T2.3 निहतो रावणिर्देव. —**) Ś D1.8.12 निवेद्य तथा, V2 B1 D2-4.13 निवेदयित्वा (for न्यवेदयत). Ñ V1.3 B2-4 दृष्टेव कथयामास (for °). Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 तस्यौ (for तदा) T2.3 इत्युक्त्वा प्रजतो भूत्वा तस्था मनुष्ठमनम· —After 5, Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 T2.3 ins.

1746* [illegible] ।
[illegible] हनुमन्तं च राघवं ।
जाम्बवन्तं च सुग्रीवं [illegible] ।
[illegible] ।
रामं हनुमतो भ्राता लक्ष्मणः शुभलक्षणम् । [5]

[D4 om. l. 1. —(l. 1) T2.3 [illegible] (for the post half). —(l. 2) D13 [illegible] (for [illegible]). Ś D8.12 [illegible], D2 राघव (sic) (for [illegible]) B1 [illegible] (unmetric); T2.3 [illegible]. —(l. 3) Ś D8.12 [illegible], V2 B1 D1.2.4 [illegible] (for [illegible]). T2.3 [illegible]. —(l. 4) Ś V2 D8.12 [illegible](V2 [illegible])[illegible] (for the prior half). B1 [illegible] (for [illegible]) D13 [illegible] (for the post. half). —(l. 5) L (ed.) [illegible] (for [illegible]) D3 [illegible] (for भ्राता). T2.3 [illegible] (for the prior half)].

while Ñ V1.3 B2-4 D5-7.9-11 T1 G M ins.

1747* [illegible] तु महावीर्यो लक्ष्मणेनेन्द्रजिद्वधम् ।
प्रहर्षमतुलं लेभे रामो वाक्यमुवाच ह ।
साधु लक्ष्मण तुष्टोऽस्मि कर्म चासुकरं कृतम् ।
रावणेर्हि विनाशेन जितमित्युपधारय ।
स तं शिरस्युपाघ्राय लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् । [5]
लज्जमानं बलात्स्नेहादङ्कमारोप्य वीर्यवान् ।

[(l. 1) Ñ1 V1 B2.4 [illegible], Ñ2 [illegible], V3 B1 [illegible], D6 T1 M3 [illegible], G1 [illegible], G3 M5 [illegible] (for [illegible]) M1.2.4 [illegible], Cg as above (for [illegible]). Ñ V1.3 B2-4 [illegible] (for the post half) —(l. 2) Ñ V1.3 B2-4 [illegible], D6 [illegible], D9-11 G1 [illegible] (for [illegible]) —(l. 3) Ñ V1.3 B2 [illegible], B4 [illegible], D5.6 M5 [illegible] (for [illegible]) B3 [illegible]; M3 [illegible] (for the post half). —(l. 4) Ñ V1.3 B2-4 [illegible] (for [illegible]) G (ed.) [illegible] (for [illegible]) Ñ V1.3 B2-4 [illegible] (V3 [illegible]), M1.2 [illegible], Ck t as above (for [illegible]) V3 D6 [illegible] —After l. 4, Ñ V1 B2-4 ins only l. 1-2 of 1748*. —(l. 5) Ñ2 [illegible] (for [उ]पाघ्राय) Ñ2 शुभलक्षण, V3 B2-4 लक्ष्मीवर्धन, D6.7.9-11 [illegible]. —(l. 6) Ñ V1.3 B2-4 [illegible] (for the post half) Cm [illegible] । [illegible], so also Cg t].

6 *) M1.2 [illegible] T2.3 [illegible] —*) Ś B1.3 D1-4.8.12.13 G1 च पीडितं, Ñ V B2.4 च राघवं, T2.3 च लक्ष्मणं, G2 निपीड्य तं, M1.2 [अ]वपीडनं, Cm g k t as in text (for [अ]वपीडितम्) —After 6ab, Ś B1 D1-4.8.12.13 T2.3 ins, while Ñ V1 B2-4 ins only l. 1-2 after l. 4 of 1747*, whereas V2 ins after l. 2 of 1749*

1748* पीडितं सायकैर्दृष्ट्वा तु [illegible] राघवस्तदा ।
तु [illegible]युतो रामः समूर्छित इवाभवत् ।
उपलभ्य [illegible] लक्ष्मणं समुदैक्षत ।

(l. 1) Ñ1 [illegible], B2.3 [illegible], B4 [illegible], D3 [illegible] (for [illegible]) Ñ V1 B2-4 [illegible] (B3 [illegible]) [illegible] (Ñ1 B2.3 [illegible]) (for [illegible]) D13 [illegible] (for [illegible]) D2 transp [illegible] and [illegible] Ś D8.12 [स]भवत्, V2 B1 D3 [स]भवत् (for [illegible]) —For l. 1, T2.3 subst

1748(A)* [illegible] तु दृष्ट्वा भ्रातुर्भेद्यमान ।
[illegible] रामः सतुष्टोऽपि रिपौ हते ।

—(l. 2) Ñ2 V1 [illegible], D13 [illegible] (for [illegible]). Ñ V1 B2-4 [illegible] (for [illegible]) Ś D8.12 स (for स-) Ñ V1 B2-4 T2.3 [अ]भवत् (for [आ]सीत्).]

—After 6ab, Ñ V B2-4 D5-7.9-11 T1 G M ins.

1749* भ्रातरं लक्ष्मणं स्निग्धं पुनः पुनरुदैक्षत ।
शल्यसंपीडितं शस्तं निश्वसन्तं तु लक्ष्मणम् ।
रामस्तु दुःखमतमस्तं तु निश्वसितं तदा ।

[(l. 1) G2 स रामो (for भ्रातरं) V3 damaged for [illegible] —After l. 1, V3 ins

1749(A)* [illegible] न ताडशः [illegible] (damaged)

—V3 om. l. 2-3 —(l. 2) D5 om. शस्तं Ñ V1.3 B2-4 संपीडितांग तु, D11 संपीडितस्तस्य (for संपीडितं शस्तं) B3 [illegible], D6.7 M3.5 निश्वसन (for निश्वसन्तं) Ñ V2 च (for तु) V2 दुःखितं (for लक्ष्मणम्) B3 निश्वसन्तत्र [illegible], B4 [illegible] (for the post half) —(l. 3) Ñ V1 B2-4 दुःखमापन्न, D7.9-11 °मतम (for °मतमस्तं) D6 नि[illegible], M1.2 [illegible] Ñ V1 B2.4 तेन निश्वस(Ñ1 B4 °सन्त)[illegible](Ñ2 B4 [illegible]), B3 निश्वसनतमथातुर, D7.9-11 तदा निश्वासपीडितं, G2 M3.5 तदा निश्वसितो भृशं (M5 °तोऽभवत्) (for

13 13 12 कृतं परमकल्याणं कर्म दुष्करकारिणा ।
निरमित्रः कृतोऽस्म्यद्य निर्यास्यति हि रावणः ।
बलव्यूहेन महता श्रुत्वा पुत्रं निपातितम् ॥ ७

तं पुत्रवधसंतप्तं निर्यान्तं राक्षसाधिपम् ।
बलेनावृत्य महता निहनिष्यामि दुर्जयम् ॥ ८
त्वया लक्ष्मण नाथेन सीता च पृथिवी च मे ।
न दुष्प्रापा हते त्वद्य शक्रजेतरि चाहवे ॥ ९

---

the post. half). ꣸ Cv रामस्तु दु गसपत्नस्त तु निश्वसितस्त्वदेति पाठः।, Cr न तु निश्वसितस्त्वदेति पाठ . ꣸]

—^{c}) T3 चैवम् (for चैनम्) —^{d}) B2 नृप· (for भूय.). Ñ V1 2 [आ]तुर, B2 3 [अं]तर; M1 2 स्वरात्, Cm g.t as in text (for स्वरन्) Ś B1 D1–4 8 12 13 राम·(D4 स राम. [hypm]) श्चरसु(B1 पुनरु)वाच त(Ś D4 8,12 ह), B4 भूय· स्पृश्य च चार्णवं, T2 3 रामो लक्ष्मणमब्रवीत्. —^{e}) G (ed.) वाचं (for वाक्यम्) Ś B1 D2–4,8 12 13 भ्रातर परमेश्वासम्(D13 °सः), D1 भ्रातर पुरुषव्याघ्रम्, T2 3 भ्रातर धन्विना श्रेष्ठम् —^{f}) Ñ V B2–4 राघवः; D9 आश्वसन् (for आश्वास्य). Ñ V2 B4 D3.4 7 T2 3 G1 2 पुरुषर्षभ D13 समाश्वास्य रघूत्तम

7 ^{a}) Ś B1 D1–4 8 12 सुकृत-, D13 दुष्कृत- (for परम-) —^{b}) D5–7 9–11 T1 G M Cm g t -कर्मणा (for -कारिणा) Ś D8 12 कर्म दु ष्क(D13 °ष्क)कृतं त्वया, V2 B1 D1–4 13 कर्मेदं दुष्कर(D13 °ष्कृत) त्वया —For 7^{ab}, T2 3 subst

1750* कृतमिष्ट तु कर्माद्य दुष्कर च कृत त्वया ।
—Then T2 3 cont

1751* रावणिस्तु दुराधर्ष सदातीवबलो रिपु· ।
देवाना चापि सर्वेषा सतोष समजायत ।
तस्मिन्हते महावीर्ये हत एव हि रावण ।
विभूतिर्बलमैश्वर्यं हतमद्य दुरात्मन ।
हतं पुत्रं निशम्याशु सर्वशास्त्रार्थवेदिनम् । [5]
राक्षसाना च सर्वेषा वल्लभ प्रियमात्मन ।
अद्यैव चापि शोकार्तस्त्यक्ष्यता सर्वान्मनोरथान् ।

[(l. 4) T3 (after corr) अन्य (for अद्य) —(l 7) T3 [अ]ति- (for [अ]पि)]

—Then T3 further cont.

1752* सर्वशस्त्रवृतोऽद्यैव योद्धुमायाति मा प्रति ।
अमहापुत्रनाशेन हतमानबलोन्नति ।
हन्यतेऽद्य मया संख्ये चतुरङ्गबलं सह ।
पश्यन्तु सर्वभूतानि हत राक्षसपुङ्गवम् ।
एवमुक्त्वा रघुश्रेष्ठो रामो राजीवलोचन । [5]
शरभिन्नशरीर तु पस्पर्शालिङ्ग्य पाणिना ।
प्रमुमोद रघुश्रेष्ठो लक्ष्मणोऽपि गतज्वर ।

—After 7^{ab}, Ś V2 D1–4 8 12 13 ins

1753* दुरवाप प्रसह्याय वधेनेन्द्रजितो रणे ।

[D4 दुरवाप्य, D13 दुरावाप Ś D8 12 प्रकृत्याय, V2 प्रसह्यात्र, D13 प्रसह्याय (for प्रसह्याय) D2 वधम् (for वधेन)]

—Thereafter V2 cont., while Ñ V1.3 B2–4 D5–7.9–11 T1 G M ins. after 7^{ab}

1754* अद्य मन्ये हते पुत्रे रावण निहत युधि ।
अथाह विजयी शत्रौ हते तस्मिन्दुरात्मनि ।
रावणस्य नृशसस्य दिष्ट्या वीर त्वया रणे ।
छिन्नो हि दक्षिणो बाहु. स हि तस्य व्यपाश्रय ।
विभीषणहनूमद्भ्या कृत कर्म महद्रणे । [5]
अहोरात्रैस्त्रिभिर्वीरः कथंचिद्विनिपातित. ।

[V2 damaged from l 1 up to अथा in l. 2. —(l 1) Ñ V1 2 B2–4 हत पाप (for हते पुत्रे). G2 नि हत (for निहत) M1.2 transp. रावण and निहत Ñ V1 2 B2–4 रावण राक्षसाधिप (for the post. half) —(l. 3) Ñ1 कृत्वा (for दिष्ट्या). —(l. 4) D6 T1 G3 भिन्नो (for छिन्नो) Ñ V2 B2–4 [S]स्य, V1 3 च (for हि). —V2 damaged for l 5-6. —(l 5) Ñ2 B4 M1 2 सुदुष्कर (for महद्रणे) —(l 6) G1 M5 वीर (for वीर)]

—^{c}) Ñ V1 2 B3 हतमित्र (for निरमित्र.). Ñ1 B3 ह्यद्य, Ñ2 V1 2 ह्यस्य, D4 [S]द्याह, D8 [S]+द्य (for ऽस्म्यद्य) V2 B2 हतमिन्द्र(V2 damaged)जित श्रुत्वा, B4 हतमित्र-स्ततो ह्यद्य, D13 निमित्तोहं कृतस्त्वया. —^{d}) Ñ1 शीर्यास्यति रावण.; Ñ2 V B2–4 स निर्यास्यति रावण· —After 7^{cd}, D10 11 ins

1755* बलव्यूहेन महता निर्यास्यति हि रावणः ।

—^{f}) Ñ V1 3 B2–4 transp श्रुत्वा and पुत्र D4 श्रुत्वा पुत्रनिपातन

8 ^{b}) D2 3.5 9.13 T3 निर्यात (for निर्यान्तं) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 राक्षसेश्वर —V3 om 8^{c}–9 —^{c}) Ś V. B1 D1–4 8 12 13 [अ]द्(D4 हि) समासाद्य, Ñ V1 B2–4 महतावृत्य(by transp) (for [आ]वृत्य महता) —^{d}) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 द(D1 निह[hypm.])निष्यामि रिपु रणे, Ñ V1 B2–4 हनिष्ये रावण रणे

9 V2 om 9 (cf v.l 8). —^{a}) M1 2 त्वया नाथेन सीता च ꣸ Cg नाथेन याचमानेन।, Ct नाथेन। उपलालनार्थं नाथशब्दप्रयोग . ꣸ —^{b}) M1 2 सप्राप्ता (for सीता च) B4 [इ]व (for second च). —^{c}) Ś B4 D1–3 8 13 G1 2 न दुष्प्रापे(B4 G1 °प), D4 सुदुष्प्रापे, D13 न दुष्प्राप्य, M1.2 दुष्प्रापे च (for न दुष्प्रापा). Ś B1 D8 12 हतो(Ś °ते) यत्र, Ñ V1 B2–4 हतो यस्माच्; V1 D1–4 13 हतो(D2 °ते) ह्यद्य, D7 9–11 हते तस्मिन् (for हते त्वद्य) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–3 8,12 13 शक्र(Ś D8.12

स तं भ्रातरमाश्वास्य परिष्वज्य च राघवः ।
रामः सुषेणं मुदितः समाभाष्येदमब्रवीत् ॥ १०
सशल्योऽयं महाप्राज्ञः सौमित्रिर्मित्रवत्सलः ।
यथा भवति सुस्वस्थस्तथा त्वं समुपाचर ।
विशल्यः क्रियतां क्षिप्रं सौमित्रिः सविभीषणः ॥ ११
ऋक्षवानरसैन्यानां शूराणां द्रुमयोधिनाम् ।
ये चान्येऽत्र च युध्यन्तः सशल्या व्रणिनस्तथा ।
तेऽपि सर्वे प्रयत्नेन क्रियन्तां सुखिनस्त्वया ॥ १२
एवमुक्तः स रामेण महात्मा हरियूथपः ।
लक्ष्मणाय ददौ नस्तः सुषेणः परमौषधम् ॥ १३
स तस्य गन्धमाघ्राय विशल्यः समपद्यत ।
तदा निर्वेदनश्चैव संरूढव्रण एव च ॥ १४

G 6. 71.1
B. 6. 91.1
L 6. 70.1

(with hiatus) [illegible] (D... °पन), G1 [illegible] (sic)

10 V3 damaged for 10ᵃᵇ —ᵃ) Ś D4 12 स तु, D4 सर्वं (for स त) —ᵇ) Ś D4 13 पुन पुन, Ñ V1 B3-4 च पीडित; V2 B1 D1-4 13 च श्रीमान्, G3 च राघवं (for च राघव). —ᶜ) V2 D1-4 13 सुषेणं, Ñ V B3-4 पार्श्वस्थं, D4 13 मुदितः, G1 उदितः (for मुदित.) —ᵈ) Ś V3 B1 D1-4 6.11.13 समाहूय, Ñ1 समाश्रय, T1 G1 समाहूय, Cr m g k t as in text (for समाभाष्य). Ñ1 B3 4 समाश्वस्य समभाषत

11 B4 om 11 —ᵃ) Ś D4 13 शल्यविद्धो, D10 11 T1 2 G1 विशल्योऽय. Ś D3 2 4 8 11 12 G2 3 M3 महाप्राज्ञ (for °प्राज्ञ) —ᵇ) Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 12 13 लक्ष्मण (for वत्सल) —D1 om (hapl) 11ᶜ⁻ᶠ —ᶜ) Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 निःशल्यम्; Ñ1 ... स्वस्थम्, V2 विशल्यम्, B1 3 ... सुस्थम्, D10 11 सुस्थस्त्व (for सुस्थस्थस्) Ñ2 G1 यथा त(G1 स यथा) भवति स्वस्थम्. —ᵈ) D2 reads तथा in marg. M3 [स]च (for त्व) Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 12 13 कर्तुमर्हसि, D10 11 G1 2 M3 समुद्धर, C1 as in text (for समुपाचर). — After 11ᵈ, D1 3 ins

1756* एवमुक्तः सुषेणस्तु प्रयागोऽस्मानितापि स्म् ।
प्रत्युवाच ततो राम मनसा ... ॥
... महावीर शल्योद्धरणमुत्तमम् ।
युद्धेऽस्मिन्... ॥

—Ś B1 D1-4 8 12 13 om. 11ᵉᶠ. —ᵉ) M1 2 शीघ्र (for क्षिप्र) —ᶠ) D10 11 मित्रवत्सल (for सविभीषण)

12 Ś V2(repeats) B1 D1-4 8 12 13 read 12ᵃᵇ (all except D13 followed by 1757*) after 1765* —ᵃ) V3 illeg for ऋक्षवानर- Ś V2(second time) B1 D1-4 8 12 13 योधानां (for सैन्यानां). —ᵇ) Ś V2 (second time) B1 D1-4 8 12 पर्वत-, T2 3 वीराणां (for शूराणां) D13 समरे शत्रुयोधिनः —After 12ᵃᵇ, Ś B1 D1-4 8 12 ins, while V2 ins after the second occurrence of 12ᵃᵇ

1757* समरे प्रतियोधानां हरीणां च महाबल ।
[B1 D1-8 -युद्धानां (for -योधानां)]

—Ś B1 D1-4 8.12 13 om. 12ᶜ⁻ᶠ. —ᶜ) D1 4 T1 G1 2 [अ]न्येऽपत्र, D7 M1 2 [अ]प्यन्ये च, D9-11 G2 M3 [अ]प्यन्य(D10 G2 M3 °न्ये)त्र, T2 3 [अ]न्ये तत्र (for [अ]न्येऽत्र च) D6 7 9-11 T2 3 G1 2 M युध्यति (for युध्यन्त) ⸢Cr. ये च वानरा सशल्या युध्यन्ति ते चापि व्रणिनः विशल्याः कार्याः⸣ —ᵈ) T2 3 G1 2 विशल्या . D6 9 T2 3 G1 2 M1 2 3 प्राणिनस् (for व्रणिनस्) D6 G1 2 तदा. —For 12ᶜᵈ, Ñ V B1-4 subst

1758* ये चान्ये व्रणितास्तत्र समरे वानरर्षभाः ।

—ᵉ) M1 2 च (for ऽपि) —ᶠ) Ñ2 V1 2 B2 D5 6 9-11 T G M3 क्रियतां (for क्रियन्तां). Ñ1 V1 B3 4 D6 तदा, V2 3 B2 D7 9-11 T2 3 G M1 2 3 तथा (for त्वया).

13 ᵃ) Ñ V B1-4 D5 T2 3 M तु (for स) —ᵇ) Ñ V B2-4 सुषेणो(V2 3 °षेणो) वानराधिप —For 13ᵃᵇ, Ś B1 D1-4 8 12 13 subst , while Ñ V B2-4 ins after 13ᵃᵇ

1759* विशल्यकरणीं नाम वने हैमवतीं शुभाम् ।
[Ś D4 8 12 विशल्यकरणी Ñ V1 2 B2 4 D3 वनौ, V3 B2 गता, B1 ... (for वने). Ś B1 D1 4 8 12 हैमवतें शुभे(D4 °ता) (for °वतीं शुभाम्). B1(marg also) औषधी परमां शुभां (for the post half)]

—Then D1 cont

1760* स रामवचनात्तत्र गत्वा चाशु समानय ।

—After 13ᵃᵇ, T2 3 ins

1761* सुषेणश्च ततो गत्वा तामादायागत पुन ।

—ᶜ) Ś D3 12 नस्ये, Ñ V B D4 8.13 T1 G3 नस्य, D2 नास्ये, D5 तस्य, D6 तस्मै, Cr m g k t as in text (for नस्त). ⸢Cr नस्त नासिकायाम्⸣ —ᵈ) D1 2 4 13 सुखेन· Ś1 Ñ V B D1 2 13 [औ]षधीं, Ś2 D3 8 12 -[औ]षधी. ; D4 8 T1 G3 M3 [औ]षधि —For 13ᶜᵈ, T2 3 subst

1762* दर्शयामास तां राज्ञे लक्ष्मणाय महात्मने ।

—Then T2 3 cont

1763* विभीषणस्य सर्वेषां वानराणां महात्मनाम् ।
विशल्यकरणीं वीर सुषेणो हरिसत्तम ।

—After 13, B3 ins. (in marg) 1765*

14 ᵃ) Ś Ñ1 B1 D1-4 8 12 13 T2 3 M3 तस्याः (for तस्य). Ś D8 12 गन्धमादाय, B3 °मात्रेण (for °माघ्राय).

25 विभीषणमुखानां च सुहृदां राघवाज्ञया ।
26 सर्ववानरमुख्यानां चिकित्सां स तदाकरोत् ॥ १५
20 ततः प्रकृतिमापन्नो हृतशल्यो गतव्यथः ।
सौमित्रिर्मुदितस्तत्र क्षणेन विगतज्वरः ॥ १६

तथैव रामः प्लवगाधिपस्तदा
विभीषणश्चर्क्षपतिश्च जाम्बवान् ।
अवेक्ष्य सौमित्रिमरोगमुत्थितं
मुदा ससैन्याः सुचिरं जहर्षिरे ॥ १७

G1 तस्य गधमवघ्राय. —D9 om 14^{c}–15 V3 om. 14^{cd}. —^{cd}) Ś D12 तया, V2 B1 D1–4 8 13 M3.5 तथा; G2 ततो (for तदा) D3 निर्भेदनश्, D5 निर्वेदन (for निर्वेदनश्). B4 D10 11 सरुद्व्रा(B4 °व्र)ण, M5 सुरूढ° (for सरूढव्रण). T2 3 वेदना च हता सर्वा बभूव ललित वपुः. —After 14, T2 3 ins.

1764* हतक्लेशास्ततः सर्वे वानराश्चारुविग्रहा. ।
बभूवुर्मुदिताः सौम्या· परिवार्य रघूत्तमौ ।
ततस्तु स महातेजा· सुग्रीवो वानरेश्वर ।
आज्ञापयामास तदा वानरान्भीमविक्रमान् ।
रामलक्ष्मणयो प्रीत्या सर्वशोभासमन्वितः ।
बले रूपे च बुद्ध्या च यूयमिन्द्रसमप्रभा ।
शशिसूर्यसम रूप धारयध्व प्लवंगमा· ।
ते श्रुत्वा वचन तस्य सुग्रीवस्य महात्मन· ।
शशिरूपसम रूप दधुर्वानरपुगवाः ।
सर्वाभरणसयुक्ता. सर्वशोभासमन्विता ।
नृत्तवादित्रगीतैश्च राघवौ तुष्टमानसौ ।
चक्रु· सिहनिनाद च नानारूपा यशस्विन· ।
तुष्टुवुर्मुदिता सर्वे प्रियवाक्यै सुशोभनैः ।

[(l. 3) T2 मु- (for स) —(l 7) T3 -सूर्यमय (for -सूर्यसम).]

15 D9 om 15 (cf v.l 14) T2 3 om. 15–16^{b} V3 illeg for ^{b}. —^{b}) D2 रावण- (sic) (for राघव-) —^{c}) Ñ V1 B2–4 ऋक्ष- (for सर्व-) G1 सुषेण· कपिमुख्याना —^{d}) Ñ V1 B1–3 D10 11 अकरोत्तदा, D7 G2 तु तदाकरोत् —For 15^{cd}, Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 subst , while B3 ins. (in m) after 13

1765* तामोषधीं महाबाहु· सुषेण· प्रददौ तदा ।

[D3 ओषधीं. B3 महाप्राज्ञ (for °बाहु) D1 2.4 मुखेनः]

—Thereafter, Ś V2 (repeats) B1 D1–4 8.12 13 read 12^{ab} (all except D13 followed by 1757*)

16 T2 3 om 16^{ab} (cf. v l. 15) —^{a}) Ś B1 D1 3 4 8 12 13 आपेदुर्, V2 D2 आपन्ना (for आपन्नो). —^{b}) V3 D6 G1 गत- (for हृत-) Ñ V1 3 B2.3 D6.7 9–11 G2 -क्लम·, B4 -श्रम , G1 damaged (for व्यथ·) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 हृतशल्या गतक्लमा (D13 प्लवगमा) —^{c}) G1 damaged for सौमित्रिर्मुदि D6.9–11 मुमुदे (for मुदितस्). —^{d}) G1 लक्ष्मणो (for क्षणेन) —For 16^{cd}, Ś V1 2 B1 D1–4 8 12.13 T2.3 subst

1766* सौमित्रिप्रमुखा सर्वे वानरा विगतज्वरा. ।

[D1.2 4 क्लमा , T2 3 -श्रमा (for -ज्वरा) D13 वानराधिगतक्लमा· (for the post half).]

—Then Ś V1 2 B1 D1–4 8 12 13 cont., while Ñ V3 (only l 1) B2–4 further cont only l. 1 and l. 3 after 1770*

1767* बभूवुर्मुदितास्तत्र प्राप्यामृतमिवामरा· ।
लक्ष्मणस्तु तदा हृष्टस्ते च वानरयूथपाः ।
उत्साह द्विगुणं प्रापुस्तथा वीर्यपराक्रमौ ।
तुष्टुवुर्वानरा सर्वे सद्वाग्भी रामलक्ष्मणौ ।

[(l. 1) Ñ2 transp. मुदितास् and तत्र. Ñ2 प्राश्य (for प्राप्य) V3 इवा r + (illeg) (for इवामरा) —(l. 2) D1 च (for तु) Ś D8 12 तथा (for ते च). —(l. 3) Ñ V1 2 B2–4 D3 प्राप्तास्, D13 प्राप्य (for प्रापुस्) D3 तदा (for तथा) Ñ2 B2 3 -पराक्रमा , B4 D2 -पराक्रमे (for -पराक्रमौ) —(l 4) D2 च नरा (for वानरा). D2 वाग्मिनो (for सद्वाग्भी)],

while T2 3 cont after 1766*

1768* सतुष्टा राममभ्येत्य प्राप्यामृतमिवामराः ।
लक्ष्मणो नरदेवश्च सुग्रीवश्च विभीषणः ।
अङ्गदो मारुतिर्नील. सुषेणो जाम्बवास्तथा ।
सर्वे वानरमुख्यास्ते पूर्णकामाः समाहिताः ।
विहरन्ति यथाकाम हत्वा रावणिमुद्धतम् ।

[(l. 5) T2 उद्वित (sic) (for उद्धतम्)]

—For 16^{cd}, Ñ V3 B2–4 subst

1769* गतज्वर· क्षणे तस्मिन्सौमित्रिर्मित्रनन्दन· ।

[B3 वीतज्वर]

—Then all the above MSS cont.

1770* ते च शाखामृगाः सर्वे लक्ष्मणे विगतक्लमे ।

[V3 लक्ष्मणो विगतक्लम (for the post half).]

17 V1 om from 17 up to colophon —^{a}) Ś Ñ1 V2 3 B D1–5.8 12.13 ततस्तु, Ñ2 T2.3 ततः स, D6.9–11 M1 3 तदैव (for तथैव) D3 प्लवंग- (for प्लवग-) Ś Ñ V2 3 B2 4 D1–5.7–12 T3 M5 तथा (for तदा) —^{b}) D13 ऋक्षपतिश्. B1 D2.6 7 9–11 13 T1 वीर्यवान् , T2 moth-eaten , T3 बाधवान् (for जाम्बवान्). —^{c}) D1 अदीनम्, G2 अवेगम् (sic) (for अरोगम्) —^{d}) B1 D1–4 13 तदा (for मुदा). G1 सुहृदं, G2 परम (for सुचिर) V2 प्रहर्षिरे Ñ V2 B2–4 मु(Ñ1 त)दा ससैन्याश्चिरमभ्यनदन् (B3 [*sup lin.*

अपूजयत्कर्म स लक्ष्मणस्य
सुदुष्करं दाशरथिर्महात्मा ।
हृष्टा बभूवुर्युधि यूथपेन्द्रा
निशम्य तं शक्रजितं निपातितम् ॥ १८

G. 6. 71
B. 6. 91.
L. 6. 70

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनाशीतितमः सर्गः ॥ ७९ ॥

also] (°द्पन). ९८ Cg° तदुपरि इन्यत्र गुण आर्ष . ०। —For 17^cd, T2 3 subst.

1771* सौमित्रिमाल्रोक्य जयश्रिया युत
तदा मर्मेन्वानि नद्न्ति दर्पिता ।

[(l. 1) T3 ग्ग (for युत)]

18 V1 om. 18 (cf. v l. 17) —a) Ñ2 V3 B4 समपूजयत् Ś2 Ñ V2 3 B1 3 4 D1-4 8 12 13 T2 3 च, M1 2 सु- (for स) D1 4 लक्ष्मणस्य (D4 °णस्य च) तत् —b) Ñ1 दाशरथेर्. Ś Ñ V2 3 B D1 2 3 12 13 महायति॰(D13 °बल); G2 महात्मन (for महात्मा) —c) Ś B1 D1-4 6 8 12 T2 3 बभूव हृष्टश्च (D6 T2 3 °ष्ट. सु-) दुरासदस्तथा(B1 °सदश्च, D1-3 °सद तदा, D4 6 T2 °सदस्तदा), Ñ V2 3 B2-4 D13 बभूव हृष्टश्च रणे दुरासद (D13 °दो), D7 9-11 बभूव हृष्टो युधि वानरर्षभो —d) D9 om. त D6 T2 3 M5 शक्ररिपु Ś Ñ2 D8 13 नु पातित, D13 निपातित (for निपातितम्) M3 transp निशम्य and निपातितम्

Colophon V1 om (cf v l 17) —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3, 4 D3, 4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D8 12 लक्ष्मणाश्वासन; Ñ1 V2 विजयोपाख्यान; Ñ2 जयाख्यान, V3 D3 12 विजया(D2 युद्धविजया)ख्यापन, B1 जयाख्यापन, B2 3 D4 युद्धविजयाख्यान, B4 D1 लक्ष्मणविजयाख्या (D1 °ख्याप)न, D3 इन्द्रजिद्वधाख्यापन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om , Ś2 70 , Ñ2 D1 73 , V2 71 , B1 3 67 , D3 75 , D5-7 10 11 T1 G M3 5 92 , D9 68 , T2 95 , T3 99 , M1 2 93. —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम.

71 25 विभीषणमुखानां च सुहृदां राघवाज्ञया ।
91. 26 सर्ववानरमुख्यानां चिकित्सां स तदाकरोत् ॥ १५
70. 20 ततः प्रकृतिमापन्नो हृतशल्यो गतव्यथः ।
सौमित्रिर्मुदितस्तत्र क्षणेन विगतज्वरः ॥ १६

तथैव रामः प्लवगाधिपस्तदा
विभीषणश्चर्क्षपतिश्च जाम्बवान् ।
अवेक्ष्य सौमित्रिमरोगमुत्थितं
मुदा ससैन्याः सुचिरं जहर्षिरे ॥ १७

G1 तस्य गधमवघ्राय. —D9 om 14^{c} – 15 V3 om 14^{cd}. —^{cd}) Ś D12 तया, V2 B1 D1–4 8 13 M3 5 तया, G2 ततो (for तदा) D2 निर्भेदनश्, D6 निर्वेदन (for निर्वेदनश्). B4 D10 11 सरूढप्रा(B4 °व्र)ण, M5 सुरूढ° (for सरूढव्रण). T2 3 वेदना च हता सर्वा बभूव ललित वपु. —After 14, T2 3 ins

1764* हतक्लेशास्तत सर्वे वानराश्चारुविग्रहा. ।
बभूवुर्मुदिता सौम्याः परिवार्य रघूत्तमौ ।
ततस्तु स महातेजा सुग्रीवो वानरेश्वर ।
आज्ञापयामास तदा वानरान्भीमविक्रमान् ।
रामलक्ष्मणयो प्रीत्या सर्वशोभासमन्वित. । [5]
बले रूपे च बुद्ध्या च यूयमिन्द्रसमप्रभा ।
शशिसूर्यसम रूप धारयध्वं प्लवंगमा ।
ते श्रुत्वा वचन तस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।
शशिरूपसम रूप दधुर्वानरपुगवा ।
सर्वाभरणसयुक्ता सर्वशोभासमन्विता । [10]
नृत्तवादित्रगीतैश्च राघवौ तुष्टमानसौ ।
चक्रु. सिंहनिनादं च नानारूपा यशस्विन· ।
तुष्टुवुर्मुदिता सर्वे प्रियवाक्यै सुशोभनं ।

[(l 3) T2 मु- (for म) —(l 7) T3 -सूर्यमय (for -सूर्यसम).]

15 D9 om 15 (cf v l 14) T2 3 om. $15–16^{b}$ V3 illeg for ^{b} —^{b}) D2 रावण- (sic) (for राघव-) —^{c}) Ñ V1 B2–4 ऋक्ष- (for सर्व-) G1 सुषेण. कपिमुख्याना —^{d}) Ñ V1 B1–3 D10 11 अकरोत्तदा, D7 G2 तु तदाकरोत् —For 15^{cd}, Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 subst , while B3 ins.(in m.) after 13

1765* तामौषधीं महाबाहुः सुषेण प्रददौ तदा ।

[D3 ओषधीं. B3 महाप्राज्ञ (for °बाहु) D1 2.6 सुखेन·]

—Thereafter, Ś V2 (repeats) B1 D1–4 8 12 13 read 12^{ab} (all except D13 followed by 1757*)

16 T2 3 om 16^{ab} (cf. v.l 15) —^{a}) Ś B1 D1 3 4 8 12 13 आपेदुर्, V2 D2 आपन्ना (for आपन्नो). —^{b}) V3 D6 G1 गत- (for हृत-) Ñ V1 3 B2 3 D6 7 9–11 G2 -क्लम , B4 -श्रम , G1 damaged (for व्यथ.) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 हृतशल्या गतक्लमा (D13 प्लवगमा) —^{c}) G1 damaged for सौमित्रिर्मुदि D6.9–11 मुमुदे (for मुदितस्). —^{d}) G1 लक्ष्मणो (for क्षणेन) —For 16^{cd}, Ś V1 2 B1 D1–4 8 12 13 T2 3 subst

1766* सौमित्रिप्रमुखा सर्वे वानरा विगतज्वरा. ।

[D1.2 4 ज्वरा , T2 3 -श्रमा (for -ज्वरा). D13 वानराधिगत-ज्वरा (for the post half)]

—Then Ś V1 2 B1 D1–4 8 12 13 cont , while Ñ V3 (only l 1) B2–4 further cont. only l. 1 and l. 3 after 1770*

1767* बभूवुर्मुदितास्तत्र प्राप्यामृतमिवामरा· ।
लक्ष्मणस्तु तदा हृष्टस्ते च वानरयूथपा ।
उत्साह द्विगुण प्रापुस्तथा वीर्यपराक्रमौ ।
तुष्टुवुर्वानरा सर्वे सद्वाग्भी रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) Ñ2 transp मुदितास् and तत्र Ñ2 प्राश्य (for प्राप्य) V3 इवा + + (illeg) (for इवामरा) —(l. 2) D1 च (for तु) Ś D8 12 तथा (for ते च) —(l 3) Ñ V1 2 B2–4 D3 प्रापास्, D13 प्राप्य (for प्रापुस्). D2 तदा (for तथा) Ñ2 B2 3 -पराक्रमा , B4 D2 -पराक्रम (for -पराक्रमौ) —(l 4) D2 च नरा (for वानरा) D2 वाग्मिनो (for सद्वाग्भी)],

while T2 3 cont after 1766* :

1768* सतुष्टा राममभ्येत्य प्राप्यामृतमिवामरा ।
लक्ष्मणो नरदेवश्च सुग्रीवश्च विभीषण ।
अङ्गदो मारुतिर्नील. सुषेणो जाम्बवास्तथा ।
सर्वे वानरमुख्यास्ते पूर्णकामा· समाहिता. ।
विहरन्ति यथाकाम हत्वा रावणिमुद्धतम् । [5]

[(l 5) T2 उद्वित (sic) (for उद्धतम्)]

—For 16^{cd}, Ñ V3 B2–4 subst

1769* गतज्वर क्षणे तस्मिन्सौमित्रिर्मित्रनन्दन. ।

[B3 वीतज्वर]

—Then all the above MSS. cont ·

1770* ते च शाखामृगा. सर्वे लक्ष्मणे विगतक्लमे ।

[V3 लक्ष्मणो विगतक्लम (for the post half).]

17 V1 om from 17 up to colophon —^{a}) Ś Ñ1 V2 3 B D1–5 8 12 13 ततस्तु, Ñ2 T2 3 तत स, D6 9–11 M1 3 तदैव (for तथैव). D3 प्लवंग- (for प्लवग-). Ś Ñ V2 3 B2 4 D1–5 7–12 T3 M5 तथा (for तदा) —^{b}) D13 ऋक्षपतिस्. B1 D2 6 7 9–11 13 T1 वीर्यवान् , T2 moth-eaten , T3 बाधवान् (for जाम्बवान्). —^{c}) D1 अदीनम्; G2 अवेगम् (sic) (for अरोगम्). —^{d}) B1 D1–4 13 तदा (for मुदा) G1 सुहृदं, G2 परम (for सुचिर). V2 प्रहर्षिरे Ñ V3 B2–4 मु(Ñ1 त)दा ससैन्याश्चिरमभ्यनदन्(B3[*sup lin.*

अपूजयत्कर्म स लक्ष्मणस्य
सुदुष्करं दाशरथिर्महात्मा ।
हृष्टा बभूवुर्युधि यूथपेन्द्रा
निशम्य तं शक्रजितं निपातितम् ॥ १८ G. 6. 71. 0 B. 6. 91. 29 L. 6. 70. 25

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनाशीतितमः सर्गः ॥ ७९ ॥

also] ɪ ˚द्यत). — C; अद्यपि इवद गुरु नार्प — For 17cd, I2.3 subst.

1771* मात्रिस्मात्मेव जयश्रिया युत
वत्र सर्वसत्यानि नर्तन्ति दर्पिता ।

[(l. 1) T3 यु (for युत)]

18 V1 om. 18 (cf. v. l. 17). —a) Ñ2 V1 B4 मपूजयन्. Ś1 Ñ V2,3 B1.2.4 D1-4.8.11.13 T2.3 च, M1.3 सु- (for स). D1.4 लक्ष्मणस्य (D4 ˚णस्य च) तत. —b) Ñ1 दाशरथेर्. Ś Ñ V2.3 B D1.2.3.11.13 महाबलः (D13 ˚बल), G2 महात्मन् (for महात्मा). —c) Ś B1 D1-4.8.11.13 T2.3 बभूव हृष्टम् (D4 T2.3 ˚ष्ट मु-) दुरासदस्तथा (B1 ˚सदश्च, D1-3 ˚सद तदा, D4.8 I2 ˚सदस्तदा), Ñ V2.3 B2-4 D13 बभूव हृष्टं रणे दुरासद (D13 ˚दो). D7.9-11 बभूव हृष्टो युधि वानरौघो. —d) D5 om. तं. D6 T2.3 M3 शक्रजितम्. Ś Ñ2 D1.13 सु पातितं, D13 निपातितं (for निपातितम्). M3 transp. निशम्य and निपातितम्.

Colophon. V1 om. (cf. v. l. 17). —*Kāṇḍa name*: Ñ B1.2.4 D2.4.12 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name*: Ś D2.12 लक्ष्मणाश्वासनं, Ñ1 V3 निपातोपाख्यानं, Ñ2 जयाख्यानं; V3 D2.13 विजया(D2 युद्धविजया)ख्यानं; B1 जयाख्यानं. B2.3 D4 युद्धनिपाताख्या; B4 D1 लक्ष्मणविजयाख्या (D1˚ख्यानं). D3 इन्द्रजिद्वधाख्यानं. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V3 B2.4 D2.4.8.12.13 om.; Ś2 70, Ñ2 D1 73, V2 71, B1.3 67, D3 75, D5-7.10.11 T1 G M2.3 92, D9 68, T2 95, T3 99, M1.2 93. —After colophon, G M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः.

८०

2 2 ततः पौलस्त्यसचिवाः श्रुत्वा चेन्द्रजितं हतम् ।
2. 1 आचचक्षुरभिज्ञाय दशग्रीवाय सव्यथाः ॥ १
1 1 युद्धे हतो महाराज लक्ष्मणेन तवात्मजः ।
विभीषणसहायेन मिषतां नो महाद्युते ॥ २
शूरः शूरेण संगम्य संयुगेष्वपराजितः ।
लक्ष्मणेन हतः शूरः पुत्रस्ते विबुधेन्द्रजित् ॥ ३

80

V1 cont the previous Sarga —Before 1, Ñ V2.3 B2-4 ins

1772* ते प्रविश्य पुरीं लङ्का हतशेषा निशाचरा ।
निकृत्तकवचा दीना प्रहारजनितश्रमा ।

1 V1 om 1-2 —b) Ś V2 B1 D1-4 8 12.13 विज्ञाय, T2 3 निशम्य (for श्रुत्वा च) D7 9-11 G2 श्रुत्वा चेंद्रजितो वध —D5 om 1cd. —cd) D10 11 Ck t अवज्ञाय, Cr m g as in text (for अभि°) D9-11 सत्वरा, M1 2 राक्षसा (for सव्यथा·) T2 3 अथ विज्ञापयामासु सहसा रावणाय ते ❀ Cm पौलस्त्यसचिवास्तत्रेन्द्रजित हतं श्रुत्वा, अभिज्ञाय दृष्ट्वा सव्यथा रावणायाचचक्षु·, आचचक्षिरे इत्यवगन्तव्यम् । मिषता नो महाद्युतिरित्यनुपदमेवाभिधानात् ।, Cg पौलस्त्यसचिवा रावणागारवर्तिन सहायभूता. इन्द्रजितं हत श्रुत्वा स्वयमभिज्ञाय साभिज्ञान दृष्ट्वा सव्यथा सन्तो रावणायाचचक्षु , आचचक्षिरे। अथवा अभिज्ञायेति चतुर्थी । पूर्वमेव यज्ञविघ्नेन निश्चिततद्वधायेत्यर्थं । अवज्ञायेति पाठेऽपि चतुर्थीपक्षे अयमेवार्थ· । पक्षान्तरे साक्षात्कारपर्यन्तदर्शन प्राप्येत्यर्थ· ।, Ck अवज्ञाय अवक्षिप्ता ज्ञा ज्ञान यस्य स तथा। तस्मै पुत्र (°वध ?)वृत्तान्तज्ञानरहितायेत्यर्थ· । अत्र (यद्वा) ? भट्टस्तु, अवज्ञाय अभिज्ञाय दृष्ट्वेति ल्यबन्तमाश्रित्यासङ्गतमलपत् ।, so also Ct which adds तीर्थस्तु अवज्ञायाभिज्ञाय दृष्ट्वा । पूर्वं श्रुत्वा पश्चाद्युद्धभूमिं गत्वा प्रत्यक्षीकृत्याचचक्षुरित्यर्थमाह ❀ —For 1cd, Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 subst

1773* विज्ञापयामासुरथो रावण सहितास्तदा ।

[D2 ततो (unmetric) (for अथो) V2 तथा, D4 हि ते (for तदा)]

—For 1, Ñ V3 B2-4 subst

1774* ते तु सर्वे विमनस· सचिवा रावणि तदा ।
लक्ष्मणेन हतं सत्ये रावणायाचचक्षिरे ।

[(l 1) B3 [ऽ]पि (for तु). V3 damaged for तु सर्व वि- B3 गत्वा त (for सचिवा)]

2 V1 om 2 (cf v l 1) —a) G2 महातेजा ❀ Cr युद्धहेतोर्म(युद्धे हतो म ?)हाराजेति पाठ ❀ —b) Ñ V3 B2-4 सुतस्तव , M1 2 महात्मना (for तवात्मज.) —For 2ab, Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 subst

1775* न्यवेदयन्त तु वार्ता वधमिन्द्रजितस्तु तम् ।

[V2 B1 D1 3 13 न्यवेदयश्च(D13 °स्तु), D2 निवेदयतो (for न्यवेदयन्त). Ś D4 8.12 श्रुत, V2 तदा, D12 तु तत् (for तु तम्).]

—V3 damaged from षण in 2c up to शूर· in 3a. —c) G1 विभीषणेन (hypm.) (for विभीषण-). —d) B3 स (for नो). B3 D5 9-11 T1 M3 Cm महाद्युति , D6 M1.2 °मृधे ; D7 G2 °बल (for महाद्युते) Ś V2 B1 D1-4 8. 12 13 लक्ष्मणेन दुरा(V2 B1 D3 महा)त्मना ; B4 मिषतान्योन्यमाहवे, G (ed) मिषता मर्वरक्षसा. ❀ Cg मिषता न· अस्मासु पश्यत्सु सत्स्वित्यर्थ· । अनन्तरयोजनायामस्मासु जीवत्स्वित्यर्थ. । अनादरे षष्ठी ।, Ck मिषतामित्यनादरे भावलक्षणे च षष्ठी ।, Ct मिषता न इति । योद्धराक्षसंदर्शनाच्छत्रिन्यायेन बोध्यम् । मिषत अनादृत्येत्यर्थ· ❀ —After 2, Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 ins

1776* जयमाकाङ्क्षता राजन्सुयुद्धेन तवात्मज ।

[V2 B1 तवानुज (sic) (for तवात्मज). Ś D8.12 हतो युद्धे सुतस्तव (for the post half).]

—Thereafter, Ś D8 12 cont

1777* इत्येव वचन श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो मुमूर्छ ह ।

[D8 मुमोच (sic) (for मुमूर्छ)]

3 V3 damaged for शूर. in 3a (cf. v.l 2) Ś D8 12 om 3-4 —a) V1 तेन (for शूर) D5 T1 transp शूर. and शूरेण B3 सहत (for सगम्य) V2 B1 D1 2 4 13 transp शूरेण and सगम्य D3 शूर सगम्य वीरेण —b) V1.3 सग्रामेषु Ñ V1 3 B2-4 [अ]पराङ्मुख. (for [अ]पराजित). V3 B1 लक्ष्मणेन निपातित·, D1-4 13 सयुगे विनिपातित , D9 म्युगेष्व पराजित·. —After 3ab, V2 B1 D1-4 13 ins

1778* विषण्णवदनास्ते तु रावणायाचचक्षिरे ।

[D4 रावणस्य (for रावणाय).]

—d) M3 तु (for ते) ❀ Cg · क्रियाभेदाच्छरपदद्वयम् । विबुधेन्द्रजित् देवेन्द्रजित् ।, Ck t विबुधान्देवानिन्द्र च जयतीति तथा (Ct °तीति विबुधेन्द्रजित्) ❀ —For 3cd, V2 B1 D1-4 13 subst , while Ñ V1 3 B2-4 D5-7 9-11 S (G3 illeg) ins after 3

1779* गत. स परमाँल्लोकाञ्शरै सताप्य लक्ष्मणम् ।

[B2 G1 स गत· (by transp). B2 तु पराँल् (for परमाँल्) Ñ1 (m also) V2 B1 D1-4 6.13 T2 3 स स्वर्गमिंद्रजिद्यात (for the prior half). V1 B1 D2-4.6 7 9-11.12

स तं प्रतिभयं श्रुत्वा वधं पुत्रस्य दारुणम् ।
घोरमिन्द्रजितः संख्ये कश्मलं प्राविशन्महत् ॥ ४

उपलभ्य चिरात्संज्ञां राजा राक्षसपुंगवः ।
पुत्रशोकार्दितो दीनो विललापाकुलेन्द्रियः ॥ ५

हा राक्षसचमूमुख्य मम वत्स महारथ ।
जित्वेन्द्रं कथमद्य त्वं लक्ष्मणस्य वशं गतः ॥ ६

ननु त्वमिषुभिः क्रुद्धो भिन्द्याः कालान्तकानपि ।
मन्दरस्यापि शृङ्गाणि किं पुनर्लक्ष्मणं रणे ॥ ७

अद्य वैवस्वतो राजा भूयो बहुमतो मम ।
येनाद्य त्वं महाबाहो संयुक्तः कालधर्मणा ॥ ८

एष पन्थाः सुयोधानां सर्वामरगणेष्वपि ।
यः कृते हन्यते भर्तुः स पुमान्स्वर्गमृच्छति ॥ ९

G 6.72.12
B 6.92.9
L 6.71.8

[illegible], V3 B3 [illegible], D1 [illegible], G1.2 M1.3 [illegible] (for [illegible]). V3 damaged for [illegible].

4 Ś D1.3 cont. [illegible] (cf. v.l. 3). V3 om. 4–5. —a) D7 [illegible] (for [illegible]). —For 4cd, Ñ V1.2 B D1–4.13 subst.:

1780* [illegible] ।

[V3 B1.2 [illegible] (for [illegible]). D13 [illegible] (for [illegible]). Ñ V1 B1–4 [illegible] (for [illegible]). [illegible]]

—G2 illeg. for 4cd. —d) V3 B1 D1.4.13 [illegible], B3 D13 [illegible], D. T1 G1 M1.3 [illegible]; G (ed.) [illegible] (for प्राविशन्महत्). —For 4, D6 T2.3 subst., while Ñ V2 B1.2 D1–4.13 (Ñ2 B. D1–4.13 ins. l. 2–3, and V2 13 only l. 3) ins. after 4:

1781* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

[(l. 2) Ñ2 B1 [illegible] (for [illegible]). Ñ2 B1 D1–4.13 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]). —B3 reads l. 3 in marg. —(l. 3) Ñ2 [illegible] (for [illegible]). Ñ2 [illegible], V3 B3.4 [illegible] (for [illegible]).]

5 V3 om. 5 (cf. v.l. 4). —a) Ś B1 D1–4.6.13.14 [illegible], V3 [illegible] (for [illegible]). —b) Ś B1 D1–4.13 [illegible], D6 T [illegible]. —After 5ab, B3 ins.:

1782* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

—c) D6 [illegible], D1–11 T2.3 [illegible] (for [illegible]). D13 [illegible] (unmetric?). —d) Ś B1 D1–4.13 [illegible] (for [illegible]).

6 a) D6 [illegible] (for हा). Ś D5 [illegible] (for राक्षसचमू-). D13 [illegible] (for -मुख्य). —b) Ñ V1.3 B3.4 D3–11 [illegible]; T1 [illegible] (for [illegible]). —After 6ab, D6 T1.3 ins.:

1783* हा वीर रिपुदर्पघ्न हा दायाद यशो मे ।
हा कुमारानररिपो हा [illegible] ।

—c) Ś Ñ V B3.4 D1–4.13 [illegible] (for जित्वेन्द्रं).

7 V3 om. 7ab. —a) D6 [illegible] (for इषुभि). —b) Ñ V1 B1–4 [illegible]. Cr. [illegible] [illegible]. —For 7ab, Ś V2 B1 D1–4.13 T2.3 subst.:

1784* [illegible] ।

[V3 D1.4 [illegible], D2 T2.3 [illegible] (for [illegible]). D6 [illegible] (for [illegible]). V3 D13 T2.3 [illegible] (sic) (for [illegible]). Ś D1.13 [illegible], D6 [illegible] (for [illegible]). B1 [illegible] (for [illegible]).]

—c) V3 [illegible], D6 T2.3 [illegible] (for [illegible]). Ś Ñ V B D1–4.13 [illegible] (for शृङ्गाणि). —d) V3 damaged from लक्ष्मणं up to 8a. Ñ V1 B1–4 D5.7–11 T1 G1.3 M [illegible]; D6 [illegible], G2 om. (for रणे).

8 V3 damaged for 8a (cf. v.l. 7). —a) Ñ V1 B1–4 [illegible] (for राजा). —b) Ñ V1 [illegible], D1.13 [illegible], C1.2 [illegible] in text (for [illegible]). D6 [illegible] (for बहु-). —d) V1 [illegible]. Cm, [illegible] in text (for धर्मणा). Cg [illegible] ।

—For 8cd, Ś V2 B1 D1–4.13 subst.:

1785* [illegible] ।

[D13 [illegible] (for [illegible]). Ś D1.13 [illegible] (for the prior half). B1 D1.13 [illegible], D2 [illegible] (for [illegible]).]

—Then V3 cont. 1786*.

9 a) D6 T2.3 [illegible]. —For 9ab, Ś B1 D1–4.13 subst., while V3 cont. after 1785*:

1786* [illegible] सर्वामरगणैरपि ।

[D1 [illegible], D13 [illegible] (for [illegible]). Ś D1.13 [illegible], V3 [illegible] (for [illegible]). Ś D1.13 [illegible] (for सर्वामर-).]

12 10 9 अद्य देवगणाः सर्वे लोकपालास्तथर्षयः ।
हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा सुखं स्वप्स्यन्ति निर्भयाः ॥ १०
अद्य लोकास्त्रयः कृत्स्नाः पृथिवी च सकानना ।
एकेनेन्द्रजिता हीना शून्येव प्रतिभाति मे ॥ ११
अद्य नैर्ऋतकन्यानां श्रोष्याम्यन्तःपुरे रवम् ।
करेणुसंघस्य यथा निनादं गिरिगह्वरे ॥ १२
यौवराज्यं च लङ्कां च रक्षांसि च परंतप ।
मातरं मां च भार्यां च क्व गतोऽसि विहाय नः ॥ १३
मम नाम त्वया वीर गतस्य यमसादनम् ।
प्रेतकार्याणि कार्याणि विपरीते हि वर्तसे ॥ १४
स त्वं जीवति सुग्रीवे राघवे च सलक्ष्मणे ।
मम शल्यमनुद्धृत्य क्व गतोऽसि विहाय नः ॥ १५
एवमादिविलापार्तं रावणं राक्षसाधिपम् ।
आविवेश महान्कोपः पुत्रव्यसनसंभवः ॥ १६

—V3 om 9^c–10^b —^{c}) Ś2 D12 lacuna for यः कृते हन्यते V2 D4 13 M5 यत्कृते, D3 यः कृत्ये, D6 T2.3 सग्रामे (for य कृते) D6 T2.3 यस्तु (for भर्तुः) Ś1 यो हि नवसखा भर्तु (sic), D8 सर्वेषा राक्षसी भर्तु (sic). —^{d}) Ś2 D8 12 पुन. (for पुमान्) G2 गच्छम् (sic) (for स्वर्गम्) Ś V2 B1 D1–4 6 8 12 13 T2 3 अश्नुते, Ñ1 अर्हात, D5 इच्छति (for ऋच्छति)

10 V3 om 10^{ab} (cf v l 9). —^{a}) D1 अथ (for अद्य) —^{b}) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 म(Ś2 D1 3 4 8 12 स) हर्षिभि, D6 7 9–11 T2 3 महर्षय, G1 सुर°, G2 M1 2 स्वय° (for तथर्षय·) —D9 om 10^{cd} —^{c}) Ś V2 B1 D1 2 4 8 12 13 M3 श्रुत्वा, D3 सत्ये (for दृष्ट्वा). Ñ V1 3 B2–4 निहत त्वा रणे दृष्ट्वा —^{d}) D3 श्रुत्वा (for सुख). Ñ1 B4 D3 प्रा(D3 आ)प्स्यति, G1 स्वपिति (sic) (for स्वप्स्यन्ति)

11 ^{a}) D1 अथ (for अद्य). B1 लोकत्रय, L (ed) लोकत्रये (for लोकास्त्रय) Ñ V B D1–4 7 9–11.13 M1–3 कृत्स्ना(M1 2 °स्न) (for कृत्स्नाः). —^{b}) Ś D8 12 ससागरा (for सकानना) D13 पृथ्वी च सचराचरा —^{d}) D1.8 च (for [इ]व). G2 मा (for मे).

12 ^{b}) Ś D8.12 श्रोष्यति (for श्रोष्यामि) Ś2 D1 वर (meta), V3 वय (sic), D7 स्वन, G3 तथा (for रवम्) —^{c}) Ś D8 12 यथाकरीन्द्र सिंहस्य, B1 करेणुसघनदित, B2 3 यथा करेणुसघस्य —^{d}) Ś D8 निनद, Ñ1 V1 3 B2–4 नदतो, Ñ2 नर्दतो, B1 तथा च, D13 [अ]तिनाद (for निनाद) V3 -कंदरे (for -गह्वरे)

13 ^{a}) Ś D8 12 चल लका, V2 B1 च लकाया, G2 च रक्षांसि (sic) (for च लङ्का च) —^{b}) Ś D1–4 8 12 13 G1 राक्षसाश्, V2 B1 रक्षसा (for रक्षासि) Ñ V1 3 B2–4 राक्षसैश्वर्यमेव च —^{c}) D11 मा (for मा) Ñ2 V1 B2 3 D2 3 5 9–11 T1 G1 M5 भार्याश् (for भार्यां). —^{d}) V3 म, D6 T2 3 वे (for नः) Ś V2 B1 D1–4 8.12 13 क्व नु सत्यज्य गच्छसि, M5 विहाय क्व गतोसि न. (by transp)

14 G1 om (hapl) 14–15 —For 14^{ab}, Ś V2 B1 D1–4 8 12.13 subst

1787* ननु त्वयेन्द्रजिन्मद्य गताय यमसादनम् ।

[V2 B1 D4 13 त्वम् (for त्वया). V2 B1 त्वत्त्वा, D13 सत्य (for मद्य). D13 गतोसि (for गताय) V2 B1 मां गतोसि यमालय (for the post. half).]

—V3 om. 14^c–15^b. —^{c}) Ś कार्याणि प्रेत- (by transp), D8 सर्वाणि प्रेत- (for प्रेतकार्याणि) B1 3 D9.13 T2 सर्वाणि, G2 om. (hapl) (for कार्याणि). —^{d}) D4 om, M5 [इ]भि- (for हि). Ś D8 12 विपरीतमिद गत, Ñ V1 B2–4 D1–4.13 विपरीत(Ñ1 V1 B3 4 °तो) हि(D1 3 तु, D2 स, D4 13 च) वर्तते(D1.3 4 13 °से), V2 B1 विपरीतानि वर्तसे (V2 °ते)

15 G1 om. 15, V3 om 15^{ab} (for both, cf. v l. 14) —^{a}) D2 शत्रो, D6 7 T2 3 यस्त्व (for स त्व). —^{b}) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 तथा रामे स(B1 D1 3 च)लक्ष्मणे, Ñ V1 B2–4 D5.7 9–11 T1 G3 M3 लक्ष्मणे च स(D10 °णेन च)राघवे, G2 राघवे सहलक्ष्मणे. —^{c}) D4 समुद्धृत्य (sic). —^{d}) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 कस्माद्व्रज(Ś D8 12 क्व नु यास्य)सि पुत्रक, Ñ V1 3 B2–4 D6 T2 3 कस्मात्त्य(Ñ1 कथं त्य)ज(B4 °क्ष्य)सि जीवित —After 15, Ś V2 B1.2 (marg.) D1–4 6.8 12 13 T2 3 ins

1788* इति बाल्यात्स्मरस्तस्य वृत्तानि तनयस्य च ।
न शोकस्य गुणाना च पार गच्छति रावण ।

[(l 1) B1 इद, B3 स तु (for इति) Ś D8 12 जल्पन् (D8 12 °ल्प), V2 B1 3 वाक्य, D1 2 6 बाल्य, D3 13 बाल्य (for बाल्यात्) D13 यस्य (for तस्य) Ś D8 12 स (for च). —(l 2) V2 B1 D2 3 वा (for च). B1 त्याग (for पार)]

—Thereafter B3 cont, while Ñ1 ins. after 15

1789* एव स विलपन्नेव साश्रुनेत्रो मुमोह वै ।

[Ñ1 -वेगो (for -नेत्रो) and च (for वै)]

16 Ñ2 om 16^{ab} D7 reads 16^{ab} (var) twice —^{a}) Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 13 T2 3 त मध्य(Ñ1 V B2–4 मोह) गतमासीन, D6 7 (second time) समाधिगतमासीन —^{b}) Ś D1–3 8 12 13 रक्षसा, B1 D4 राक्षस, D13 om (for रावण). D6 T2 3 राक्षसेश्वर ❀ Ct 'रावण च समाधिगम्' इति पाठे सम्यगाधिः समाधिर्मनोव्यथा ता गच्छन्तीत्यर्थ इति तीर्थ. ❀ —^{c}) B4 प्रविवेश Ś D8.12 महाकायः, Ñ1 V

घोरं प्रकृत्या रूपं तत्तस्य क्रोधाग्निमूर्छितम् ।
बभूव रूपं रुद्रस्य क्रुद्धस्येव दुरासदम् ॥ १७
तस्य क्रुद्धस्य नेत्राभ्यां प्रापतन्नश्रुबिन्दवः ।
दीप्ताभ्यामिव दीपाभ्यां सार्चिषः स्नेहबिन्दवः ॥ १८
दन्तान्विदशतस्तस्य श्रूयते दशनस्वनः ।
यन्त्रस्यावेष्ट्यमानस्य महतो दानवैरिव ॥ १९

G 0 72. 24
B 0 92. 23
L 0 71. 18

B1.2.4 D4 T2 M3 महाकोप° (for महान्कोप°). —[d]) Ś D6 पुरु- (for पुत्र-). Ś D6.13 मलिनः (for -सजन). —After 16, D5-7.9-11 S (D6 T2.3 ins l. 3-6 after 17) ins., while Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 ins only l. 7-8 after 19. Ñ V1 B2-4 ins (V1 l. 7 twice) l. 7-8 after 10, l. 2 before 16 and l. 3-6 after 15; V2 ins l. 7-8 after 16 and l. 2-6 after 17[ab]. G (ed.) ins only l. 7-8 and l. 5-6 after 17 and 18 resp.

1760* प्रकृत्या कोपना क्षेन युद्धस्य पुनरावृत्य ।
शीस महीपवामान्पूर्वेनेडकेनिव रक्षप ।
ललाटे भ्रुकुटीबिद्ध वक्त्र गर्भिर्तोचर ।
युगान्ते सह नकेन्तु महोर्मिभिरिवोद्धि ।
कोपादिकुञ्चमानस्य वक्त्राद्व्यक्तमिव ज्वलन् । [5]
उत्पतात सकृज्ञालिर्मृत्यु वक्त्रादिव ।
तस्य प्रकृत्या रक्तेन रक्ते कोपाग्निनापि च ।
रावणस्य महाघोरे दीप्ते नेत्रे बभूवतुः ।

[(l. 1) M3 [illegible] (for [illegible]). G2 M1.4 [illegible] (for the post. half). —(l. 2) D5 [illegible] (for [illegible]). Ñ V1.2 B2-4 [illegible] (V2 [illegible]) [illegible] V3 [illegible] with hiatus) [illegible]. Cf. [illegible] —After l. 2, D5 T2.3 read 29 for the first time repeating it in its proper place. —(l. 3) Ś V1.2 B2-4 D1-7 [illegible] V1.2 L4 D3 [illegible] B1 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 [illegible], D5 T2.3 [illegible] Cg [illegible] —(l. 4) Ñ V1.2 B2-4 [illegible], G1 [illegible] (for [illegible]) V1.2 [illegible] (for [illegible]). Ñ2 [illegible] (for the post. half). —(l. 5) Ñ1 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) Ñ2 V1.2 B2-4 D1.2.10.12 (for [illegible]). D6 T2.3 [illegible] (for the post. half). —(l. 6) Ñ1 V1.2 B2.3 D6 T2 [illegible] (V1 [illegible]) (for [illegible]) B1 D7 G1.2 M1-4 [illegible]. —After l. 6, D5.7.9-11 T1 G3 M read 29 for the first time here, repeating it in its proper place Ñ2 V1.2 (only l. 7) B2.3 repeat l. 7 and 8 (followed by 17[ab]) after 29 (first occurrence). —(l. 7) Ś Ñ V1 (second time) B1.2 (Ñ1 B2 first time) D1-3.8.12.13 T2.3 [illegible], Ñ1 V1.2 B2 (V1 third time, all the rest second time) [illegible], V1.2 (first time) [illegible]; B2 (first time) [illegible], D4.5 T1 G2.3 [illegible] (D6 [illegible]), D9 [illegible] (for [illegible]). Ś V2 D1-4.8.12.13 [illegible], Ñ B2 (Ñ1 B2 first time) [illegible], B1 [illegible] (sic) (for [illegible]) Ś V2 B1 D1.4.8.12.13 T2 [illegible], Ñ2 (Ñ1 B2 first time) [illegible]; D1.2 I3 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 V1 (third time) B2 (Ñ1 B2 second time) [illegible] (Ñ1 V1 [illegible]), V1.2 B3 (all first time) [illegible] (B3 [illegible]) [illegible] (B2 [illegible]), V1.2 B2 (all second time) [illegible] (for the post. half) —(l. 8) Ś [illegible], D4 [illegible] (for [illegible]) Ś1 Ñ1 B2 (Ñ1 B2 first time) [illegible] (Ñ1 [illegible] [sic]), Ś2 Ñ2 V B1.2 (V2 B2 first time) D1-4.8.12.13 [illegible], G2 M1.2.3 [illegible] (by transp.) (for [illegible]). V3 [illegible] (sic) (for [illegible]) Ñ1 V1 B2.3 (all second time) [illegible] [illegible]]

17 Ñ2 V1 B2.3 repeat 17[ab] after the repetition of l. 8 of 1760*. V3 reads 17[ab] after the repetition of l. 7 of 1760*. —[a]) Ś Ñ V1.2 B2 (Ñ1 V1 B2 both times, B3 second time) D4.8.12.13 G M3 [illegible], B1.2 (first time) D3.6 T2.3 [illegible] (for [illegible]) —[b]) D2 [illegible] (for [illegible]). V2 B1 D1-4 [illegible] (V3 D4 °[illegible], B1 °[illegible]). M1.2 [illegible] (for [illegible]) Ś D1.12.13 [illegible] [illegible] (Ś1 [illegible]) [illegible] D12 °[illegible], Ñ V1.2 B2-4 (Ñ1 V1 B2.3 both times) [illegible]. —After 17[ab], V3 ins l. 2-6 of 1760*. —Ñ2 om 17[cd] —[cd]) Ñ1 V1.2 B2-4 [illegible] (for [illegible]). Ñ1 V3 [illegible] (for [illegible]). V B2-4 D1.4-8.9-11 T2.3 M3 transp [illegible] and [illegible]. D6 [illegible] T1 G2 [illegible] (for [illegible]) D5-11 [illegible] (for [illegible]) Ś D1.13 [illegible] [illegible] [illegible]. —After 17, Ñ1 V1.2 B2-4 read 29 (Ñ1 V1.2 B2 followed by l. 7-8 (V3 only l. 7) of 1760* and 17[ab]) repeating them in their proper place, while D6 T2.3 ins l. 3-6 of 1760*. G (ed.) ins only l. 7-8 of 1760*.

18 V2 om 18. Before 18, Ñ V1 B2-4 ins l. 2 of 1760*. Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 T2.3 transp 18 and 19. —[a]) D5 [illegible], D7 [illegible] (for [illegible]) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 [illegible] (Ś D6 [illegible]), Ñ V1 B2-4 [illegible] (for [illegible]) —[b]) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8-13 [illegible], D5 T1 G M [illegible] (for [illegible]). —G2 om (hapl.) 18[cd] —[c]) V2 B1 D1.2.4.5-11.13 T1 G2 M1.2 transp [illegible] and [illegible]. Ś Ñ V1 B2.4 D6.12 [illegible], B3 [illegible] —[d]) Ñ1 V1 B2-4 D6 T2.3 [illegible] (for [illegible]). D12 [illegible]. —After 18, Ñ V1 B2-4 ins l. 3-6 of 1760* and G (ed.) ins l. 5-6 of 1760*.

19 Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 T2.3 transp 18 and 19

:25 :24 :21 कालाग्निरिव संक्रुद्धो यां यां दिशमवैक्षत ।
तस्यां तस्यां भयत्रस्ता राक्षसाः संनिलिल्यिरे ॥ २०
तमन्तकमिव क्रुद्धं चराचरचिखादिषुम् ।
वीक्षमाणं दिशः सर्वा राक्षसा नोपचक्रमुः ॥ २१
ततः परमसंक्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ।
अब्रवीद्राक्षसां मध्ये संस्तम्भयिषुराहवे ॥ २२
मया वर्षसहस्राणि चरित्वा दुश्चरं तपः ।
तेषु तेष्ववकाशेषु स्वयंभूः परितोषितः ॥ २३
तस्यैव तपसो व्युष्ट्या प्रसादाच्च स्वयंभुवः ।
नासुरेभ्यो न देवेभ्यो भयं मम कदाचन ॥ २४
कवचं ब्रह्मदत्तं मे यदादित्यसमप्रभम् ।
देवासुरविमर्देषु न भिन्नं वज्रशक्तिभिः ॥ २५
तेन मामद्य संयुक्तं रथस्थमिह संयुगे ।
प्रतीयात्कोऽद्य मामाजौ साक्षादपि पुरंदरः ॥ २६

—a) Ñ2 हि, G2 नि-, G (ed) स- (for वि-). Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 तस्य (D1 °तो) निर्दशतो दताञ् —b) G1 [s]शनिनिस्वन, M5 दतनि° (for दशनस्वन.) Ś D8 12 शुश्रुवुर्दंढनि स्वन; Ñ V B D1–4 6.13 T2 3 शुश्रुवे द(V3 damaged)तनि.(D13 विपुल)स्वन.—c) Ś D8 यत्तस्य, V3 वृत्रस्य (sic) (for यत्रस्य) Ś1 D8.12 om (hapl.), Ś2 lacuna, Ñ2 V B4 D1 2 4–7 9 13 T2 3 G2 M5 [आ] वेष्टमानस्य, B1 [आ]विष्टशालस्य, B2 3 D10 11 [आ]कृष्यमाणस्य, G (ed) चेष्ट° (for [आ]वेष्ट्यमानस्य). —d) Ñ2 V1 D10 11 मन्नतो (for महतो).—After 19, Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 ins only l 7–8 of 1790*

20 V3 om 20–21b D10 11 om 20 —a) Ñ V1 B2–4 स काल (for कालाग्निर्). Ś V2 B1 D1–4 6 8 12 13 T2 3 राजा काल इव क्रुद्धो —G1 om (hapl.) 20b–22a —b) D9 om first या B4 D6 T2 3 उदैक्षत, D1 अंय°, D13 अवेक्ष्यते (for अवैक्षत) —c) D6 T2 3 परि- (for भय-) —d) V1 B1–3 D9 सविलिलियिरे, D1 तु लिलिपिरे (sic), D2 7 च निलिल्यिरे, D3 सप्र°, D4 च चक्रपिरे (for संनिलिल्यिरे)

21 G1 G (ed) om 21, V3 om 21ab (for V3 G1 cf v l 20) —a) Ñ1 तमतकनिभं क्रुद्ध.—b) Ñ V1 2 B1 2 4 -भयावह, D1–3 9 12 -विपादिन, D6 T2 3 -वि(T2 -नि)घातिनं, M1 2 -विभीषण, Cg as in text (for -चिखादिषुम्) Ś D8 चचार रविसादिन, B3 अभयाय भयावहं, D4 सर्वलोकक्षयावह —c) Ñ1 V2 3 B2–4 D2 4–6 T1 3 G2 3 वीक्षमाणा (for वीक्षमाण) —d) Ś1 नाप-, Ś2 D8 12 नाम (for नोप-)

22 G1 om 22a (cf. v l 20) —ab) Ś V2 B1 D1–3 8 12 13 प्रेक्ष्यापागेन तेजस्वी (for a) —V3 damaged for 22bc Ś V2 D8 12 सरब्धो (for रावणो) V2 lacuna for राक्षसाधिप· B1 D1–3 13 सरब्धास्तानुपाद्र(D1 3 13 °दात्त)वत्(B1 °स्तास्तदार्कवत्) —For 22ab, D4 subst

1791* वेदनाविष्टहृदयो राक्षस क्रोधमूर्छित ।,

while D6 T2 3 subst .

1792* सर्वानुदीक्ष्य सक्रुद्ध· प्रोवाच युधि दुर्जय. ।
[T2 उद्वीक्ष्य]

—Then D6 T2 3 cont

1793* स दीनो दीनमनसा सर्वानेव निशाचरान् ।
[D6 T2 दीनमनस .]

—a) D6 T2 3 रावणो (for अब्रवीद्). Ś V2 B1 D1–4 8. 12 13 नैर्ऋतान्सर्वान्, Ñ V1 B2–4 D6 T2 3 राक्षसान्सर्वान् (for रक्षसा मध्ये). —d) G2 त (for स-) Ñ V B2 4 D1 5–7 13 T1 G1 3 स(V1 B2 तान्)स्त(V2 °र)भयितुम् (for संस्तम्भयिषुर्). B3 सनाहयितुमर्हथ, D4 समाश्वास्य दशानन, D11 सस्तभयितुमात्मनि. ꣸ Cv g सस्तम्भयिपुराहवे। युद्धभीतान् राक्षसान् युद्धे स्थापयितुकाम । Cg adds सनि द्विर्वचनाभाव आर्ष ।, so also Ck t, Cr m 'सस्तम्भयितुमाहवे' इति पाठ । युद्धभीतान् राक्षसान् युद्धे स्थाप(Cm पात)यितुमित्यर्थ ।꣸

23 b) Ś V2 3 B1 D2–4 6 8 12 13 T2 3 चरता, Ñ V1 B2–4 D1 चरित (for चरित्वा). D7 9–11 परम, D13 दुष्कर (for दुश्चर) —c) D1 [ए]व कालेषु, D4 वमानेषु, D8 च कालेषु (for [अ]वकाशेषु) —d) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 च(D4 स-) प्रमा(B1 °मो)दित., D6 T2 3 अभि(D6 इव)-तोषित (for परितोषित).

24 a) G3 [ए]व (for [ए]व). Ñ2 B4 तपसा (for तपसो) Ś D8.12 [s]स्युग्र, Ś2(m also) व्युग्र, D2 T2 3 वृद्धया, M5 व्युष्ट, Cr.m g k.t as in text (for व्युष्ट्या). D4 तपसोस्य प्रभावाच्च —V3 damaged from 24b up to मम in 24d —c) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 न सुरेभ्यो न भूतेभ्यो —d) G1 अस्ति (for मम) D4 न भयं मम दानवात्.

25 V3 om 25 —a) Ś D8.12 च प्रदत्तं (for ब्रह्मदत्तं). V2 B1 D1–4 13 च (for मे) D6 T2 3 कवच ब्रह्मणा दत्त. —b) T2 यथा (for यद्). Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 यत्तद(Ś D8 12 °त्सर्वा, V2 B1 D1–3 13 °च्च मे)बुदसनिभ, D4 यत्तु मे वज्रसनिभ —D4 om. 25cd. B3 reads 25c–27b in marg —After 25c, G2 wrongly repeats 23d–25c. —D5 om. (hapl.), B1 reads 25d–27c in marg. —d) B1 2 D7 9–11 T2 छिन्न (for भिन्न) Ś D8 12 -घातनै; Ñ V1 2 B D1–3.6 9–11.13 T2 3 -मुष्टिभि (D2 6 T2 3 °ना) (for -शक्तिभि).

26 D5 om, B1 3 read 26 in marg. (for both, cf. v l. 25). —a) D4 अभि-, D13 इह, T2 अपि (for अद्य).

यत्तदाभिमन्त्रेन सशरं कार्मुकं महत् ।
देवासुरविमर्देषु मम दत्तं स्वयंभुवा ॥ २७

अद्य तूर्यशतैर्भीमं धनुरुत्थाप्यतां महत् ।
रामलक्ष्मणयोरेव वधाय परमाहवे ॥ २८

स पुत्रवधसंतप्तः शूरः क्रोधवशं गतः ।
समीक्ष्य रावणो बुद्ध्या सीतां हन्तुं व्यवस्यत ॥ २९

प्रत्यवेक्ष्य तु ताम्राक्षः सुघोरो घोरदर्शनान् ।
दीनो दीनस्वरान्सर्वांस्तानुवाच निशाचरान् ॥ ३०

मायया मम वत्सेन वञ्चनार्थं वनौकसाम् ।
किंचिदेव हतं तत्र सीतेयमिति दर्शितम् ॥ ३१

तदिदं सत्यमेवाहं करिष्ये प्रियमात्मनः ।
वैदेहीं नाशयिष्यामि क्षत्रबन्धुमनुव्रताम् ।
इत्येवमुक्त्वा सचिवान्खड्गमाशु परामृशत् ॥ ३२ G. 6 72 37 B. 6 92 35 L. 6 71. 34

Ś V₂ B₁ D₁₋₃ ... [illegible] ... as in text (for ...) ... [illegible]

27 D₅ ... [illegible] ... (for महत्)

28 ... [illegible] ... (for परमाहवे)

29 ... read 29 for the first time after 17, D₃ ... read 29 for the first time after 1 6 of 1790*, D₆ ... read 29 for the first time after 1 ... of 1790*, all are repeating it here —ᵃ) D₁₃ ... (for स पुत्र) ... (all first time) ... (for -वधसंतप्त) ... [illegible]

—ᵈ) V₃ D₉₋₁₁ (all second time) ... M₅ (first time) ... (for शूर) Ś B₁ D₁₋₃ ... [illegible] ... (for प्रियमात्मनः) ... [illegible]

30 ... Ś V₂ B₁ D₁₋₃ ... [illegible] ... (for सुघोरो) ... (for -दर्शनान्) ... (for निशाचरान्) ... [illegible]

31 ᵃ) B₁ ... D₅ ... (for वत्सेन) ... (for वञ्चनार्थं) —ᵇ) ... (for हतं) Ś B₁ D₁₋₃ ... [illegible] ... (for दर्शितम्).

32 ᵃ) V₁ D₉₋₁₁ M₃ Cm.t तदयम्, Ck as in text (for सत्यम्) ... [illegible]

तेषां संजल्पमानानामशोकवनिकां गताम् ।
अभिदुद्राव वैदेहीं रावणः क्रोधमूर्छितः ॥ ३७
वार्यमाणः सुसंक्रुद्धः सुहृद्भिर्हितबुद्धिभिः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धः खे ग्रहो रोहिणीमिव ॥ ३८
मैथिली रक्ष्यमाणा तु राक्षसीभिरनिन्दिता ।
ददर्श राक्षसं क्रुद्धं निस्त्रिंशवरधारिणम् ॥ ३९
तं निशाम्य सनिस्त्रिंशं व्यथिता जनकात्मजा ।
निवार्यमाणं बहुशः सुहृद्भिरनिवर्तिनम् ॥ ४०
यथायं मामभिक्रुद्धः समभिद्रवति स्वयम् ।
वधिष्यति सनाथां मामनाथामिव दुर्मतिः ॥ ४१
बहुशश्चोदयामास भर्तारं मामनुव्रताम् ।
भार्या भव रमस्वेति प्रत्याख्यातोऽभवन्मया ॥ ४२

G 6 72
B 6.91
L 6 71

37 D3 om 37[ab] (cf. v.l. 36). —[a]) T1 damaged for स. Ś D5 तेषां [illegible] [illegible] V1 B1-4 D2 तेषां [illegible] —[b]) Ś V1 B1 D [illegible] वनिका (for -वनिकां). —[c]) B1 (marg. also as in text) [illegible] (for अभिदुद्राव), M1 [illegible], Ct as in text (for वैदेहीं). —Ś D [illegible] 37[cd]–38[ab]

38 Ś D [illegible] 38[ab] (cf. v.l. [illegible]) —[a]) V1 D [illegible] [illegible] B1 [illegible] D6 T1 [illegible] D1 [illegible] (for सुसंक्रुद्धः) [illegible] —D1 om. from 38[b] up to second [illegible] in 41[a] —[b]) Ñ V1 B1-4 [illegible] V [illegible] D4 [illegible] G1 M1 [illegible] (for हितबुद्धिभिः). —[c]) B1 [illegible] (for संक्रुद्धः) [illegible] D [illegible] D1 अभिदुद्राव वैदेहीं. —[d]) Ś D [illegible] V1 P1 D1-4 [illegible] (by transp.) (for खे ग्रहो) [illegible] (for [illegible]).—After 38 [illegible] V1 B1-3 D [illegible] T1 ins., while Ñ1 ins. after 41[ab]

1795* [illegible] ।
[illegible] ।

[(l. 1) T1 [illegible] (for [illegible]) Ś V1 B1 D [illegible] (for [illegible]) Ñ1 B1 D1 T1 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 [illegible] B1 [illegible] (for [illegible]) —(l. 2) V1 [illegible] Ñ1 B1 D1 [illegible] (for [illegible])]

—Thereafter D1 cont. (with an addl. colophon)

1799* सा राक्षसी [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।

[Colophon —*Kāṇḍa name* [illegible] —*Sarga name* [illegible]]

39 D1 om. 39 (cf. v.l. 38). V1 damaged for 39[a]. —[a]) V1 वैदेही (for मैथिली) D1 [illegible] (for रक्ष्यमाणा) B1 च; D1 तु; D1 मा (for तु).—After 39[ab], Ś B1 D1-4 [illegible] T1 ins., while V1 ins. after 39

1800* [illegible] ।

[B1 [illegible] (for [illegible]). Ś D [illegible] transp. [illegible] and [illegible].]

—Thereafter B1 D1-4 T1 cont. l. 1 of 1801*
—Ś D [illegible] om. 39[cd]. —[c]) B1 D1-4 T1 रावणं (for राक्षसं)

40 D1 om. 40 (cf. v.l. 38) V1 om. 40[ab] —[a]) Ñ V1 P1 D [illegible] T1 Ct न निशाम्य, B1 D [illegible] [illegible] D6 T1 न [illegible], G1 सा निशाम्य (for तं निशाम्य) [illegible] (for स-). —[b]) D1 सा सीता, G (ed.) [illegible] (for व्यथिता). D6 [illegible] जानकी [illegible] —[c]) M1 [illegible], Ct as in text (for निवार्यमाणं) —[d]) D6 [illegible], [illegible] M1 Cm [illegible] G1 [illegible], Ct as in text (for अनिवर्तिनम्) [illegible] Ct '[illegible]' इति [illegible] —For 40, Ś D [illegible] subst., while Ñ V B D [illegible] subst. l. 2 for 40[cd], whereas P1 D1-4 T1 cont. l. 1 after 1801*

1801* तं तथा [illegible] जनकात्मजा ।
[illegible] ।

[(l. 1) B1 D1 T1 [illegible] (B1 [illegible]), D1-3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 2) Ñ V1 B1-4 [illegible] (V1 [illegible]) (for the prior half) Ś1 Ñ V1 B1 D1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] V1 [illegible]; B1 (marg. also) D1-3 [illegible], B1-4 [illegible], D1 [illegible] (for [illegible])]

—After 40, D1-4 [illegible] S ins.

1802* सीता तु [illegible] विलपन्तीदमब्रवीत् ।
[l1 तु [illegible] (for तु [illegible])]

41 D1 om. 41 (cf. v.l. 38) —[ab]) V1 damaged from [illegible] up to the prior half of 1803*. D1 तथा. Ś B1 D1-3 समभिद्रुत, Ñ1 [illegible], G (ed.) [illegible] (for मामभिक्रुद्धः). Ś D1 मामेवाभिमुखः स्वयं (for [b]) D1 [illegible].—After 41[ab], Ñ1 ins. 1798*.—For 41[cd], Ś Ñ V B D [illegible] subst.

1803* [illegible] सनाथां मामनाथवत् ।

[V1 damaged for the prior half. Ñ V1 B1-4 [illegible] (for the prior half). Ś D1 रावणो (for सनाथां) B1 [illegible] (for the post. half)]

42 D1 om. 42 (cf. v.l. 38). —[a]) Ś D [illegible]

37 36 34 उद्धृत्य गुणसम्पन्नं विमलाम्बरवर्चसम् ।
निष्पपात स वेगेन सभायाः सचिवैर्वृतः ॥ ३३
रावणः पुत्रशोकेन भृशमाकुलचेतनः ।
संक्रुद्धः खड्गमादाय सहसा यत्र मैथिली ॥ ३४
व्रजन्तं राक्षसं प्रेक्ष्य सिंहनादं प्रचुक्रुशुः ।
ऊचुश्चान्योन्यमाश्लिष्य संक्रुद्धं प्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ ३५
अद्यैनं तावुभौ दृष्ट्वा भ्रातरौ प्रव्यथिष्यतः ।
लोकपाला हि चत्वारः क्रुद्धेनानेन निर्जिताः ।
बहवः शत्रवश्चान्ये संयुगेष्वभिपातिताः ॥ ३६

(for एवाह) —ᵇ) D1 13 सत्यम् (for प्रियम्) —ᶜ) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 सूदयिष्यामि —ᵈ) D4 राघवस्य प्रियां मतीं —ᵉ) D4 स सर्वान् (for सचिवान्) —ᶠ) D3 बहुम् (sic) (for खड्गम्). D1–3 13 -पराक्रमः, D5 T1 G3 M5 परामृशन्, L (ed) पराक्रमात्, Cg as in text (for परामृशत्) Ś D8 12 वाढमत्यपराक्रम, Ñ V1 3 B2–4 खड्ग राक्षसपुंगव, D4 खड्गमाविध्य रावण.

33 ᵃᵇ) Ñ2 V B D5 उत्क्षुत्य, G1 2 उद्धूत्य (for उद्धृत्य). V2 विमल वर- Ñ1 V B D1–3 13 दर्शन, Ñ2 -धारिण (for -वर्चसम्). Ś D8 12 उत्सृज्य गुण(Ś1 मनु [sic])मग च विमल वरदर्शन, D4 उत्सृष्ट सूर्यसंकाश भ्राजमान स्वतेजसा —ᶜ) V D1.2 13 नि·(V3 D2 नि)पपात Ś Ñ2 D8.12 सु-, Ñ1 V1 2 B1–3 D1 13 [आ]शु, V3 तु, D3 च, D4 [अ]ति- (for स) —ᵈ) Ś D8 12 समस्तैः, V2 3 B1 4 D5 7 9–11 T1 G2 3 M सभार्यः, D1 3 स चापि(D3 °थ), D2 सचापः; D13 सर्वार्थैः (for सभायाः). Ś V3 B1 D1 2.8 12 13 सह (for वृतः). D4 सर्वसैन्यसमावृतः

34 ᵇ) Ś D8 12 व्याकुल-, V2 विह्वल-, V3 पीडित- (for आकुल-) Ś B1 (marg also as in text) D8 12 -लोचनः, Ñ V1 3 B2–4 -मानसः (for -चेतनः). D4 हतमानपराक्रमः —ᶜ) D13 उद्यम्य (for आदाय) Ś D8 12 खड्ग क्रुद्धः समुद्यम्य, Ñ V1 3 B2 3 स(Ñ2 तं)क्रुद्ध खड्गहस्त तु (Ñ1 V1 B2 3 त), V3 B1 D1 2 4 तं खड्गं क्रुद्ध (V2 शूल, B1 क्रूर, D4 दीप्त)मुद्यम्य, B4 सक्रुद्धमसिहस्त तं; D3 त क्रुद्धं खड्गमुद्यम्य —ᵈ) Ś D8 12 स गतो, Ñ V1.3 B2 3 व्रजत (for सहसा) Ñ V1.3 B1 3 D1–3 9 13 येन; V2 येन च (hypm) (for यत्र). V2 B3 D1–3 13 मैथिलीं D4 प्रतिदुद्राव मैथिलीं

35 ᵃᵇ) Ś D8 8 12 T1 G2 राक्षसा, M5 रावणं (for राक्षस) D7 G2 सिंहनादान्. Ś1 D7 10 11 T1 G1 2 M1 2 Ct विचुक्रुशुः, D9 अथानदन् (for प्रचुक्रुशुः) Ñ V1 3 B2–4 सहसा राक्षसाः (B3 राक्षसा सहसा) प्रेक्ष्य(V3 सर्वे) सिंहनादमथानदन् (Ñ2 V1 °नादयन्), D4 व्रजत प्रेक्ष्य राजान शार्दूलं पृषतीमिव. —ᶜ) Ñ V B D1–3 6 7 10 11 13 T2 3 G1 2 M5 आलिंग्य, D9 सक्रुद्ध (for आश्लिष्य) D4 उत्थायोत्थाय अन्योन्यम् (with hiatus) —ᵈ) Ś D8 12 व्रजत, Ñ1 V1 B2 4 D3 त क्रुद्ध, D4 आलिंग्य (for संक्रुद्ध) Ś V1 D8 12 रावण, D7.9–11 राक्षस (for राक्षसाः)

36 D2 om. 36–37ᵇ —ᵃ) V2 B1 D1 4 9 अद्याय, D3 अद्य यत्, D7 अन्योन्य, D13 अद्यैव (for अद्यैनं) G2 भ्रातर (for तावुभौ). Ś D8 12 अद्य पापावुभौ दिष्ट्या, D6 1 2 3 अद्य वै राघवौ दृष्ट्वा.—ᵇ) G2 तावुभौ (for भ्रातरौ). D8 T2 3 प्रव्य(D6 °म)थिष्यति, D9 प्रहरिष्यति (for प्रव्यथिष्यत) Ś V2 B1 D1.3 4 8 12 13 निहनिष्यति(Ś1 °ष्यामि) राघवौ —For 36ᵃᵇ, Ñ V1 3 B2–4 subst

1794* अद्य तौ राघवौ राजा मधुरो प्रमथिष्यति ।

[B2 त्व (for तौ).]

—ᶜ) Ñ1 V1 3 B3 4 D6 T2 3 च (for हि) D4 सर्वे ते (for चत्वारः).—ᵈ) D6 क्रोधेन (for क्रुद्धेन) Ñ V1 3 B4 [ए]तेन, B2 3 [ए]केन (for [अ]नेन). —ᵉ) G2 बभूवुः (for बहवः). B1 चान्ये, D5 T1 G1 3 M5 चापि. —ᶠ) Ñ V B2–4 D5 T1 G1 3 M निपातिता., D13 पराजिताः (for [अ]भिपातिता) Ś B1 D1 3 4 8 12 T2 3 क्रुद्धेन विनिपातिता —For 36ᵉᶠ, D4 subst

1795* वसवो मरुतो रुद्रा महादित्यास्तथैव च ।
दैत्यदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ।
जितानि सर्वभूतानि द्रविष्यन्ति तथा नरा. ।

—After 36, Ñ V B2–4 D5–7 9–11 13 Ś ins

1796* त्रिषु लोकेषु रत्नानि भुङ्क्ते आहृत्य रावण ।
विक्रमे च बले चैव नास्त्यस्य सदृशो भुवि ।

[(l 1) Ñ V B2–4 बहूनि चैव (for त्रिषु लोकेषु) D5 6 T G3 मुक्त(T3 G3 °क्ते) आवृत्य, G1 2 M5 Cr m मुक्त आहृत्य, M1–3 मुक्त चाहृत्य (to avoid hiatus) (for भुङ्क्ते आहृत्य). D9 (with hiatus) भुक्त्वा आहृत्य च रावण (hypm), D13 भुक्तेमौ हत्य राक्षस (for the post. half). —(l 2) B4 D6 T3 विक्रमेण (for विक्रमे च) D6 बलेन (for बले च) B2 युधि, G2 बली (for भुवि) ꣸ Cr m 'विक्रमे च बले चैव नास्त्यस्य सदृशो भुवि' इति पाठ । Cm adds आवृत्येति पाठे-आवृत्य, आक्रम्य ꣸]

—Thereafter D13 cont.·

1797* इति प्रजल्पता तेषा राक्षसाना समन्तत ।
एवप्रभावो राजासौ कस्मात्तौ तापसौ रणे ।
न हनिष्यति विक्रम्य मिथ्याप्रव्रजितावुभौ ।
रावणस्तु महावीर्य कोपसरक्तलोचन· ।
अवलोक्य दिश यत्र रावणो लोकरावण· । [5]
राक्षसास्तत्र सत्रस्ता वर्तुला यत्र विद्रुता· ।

[D13 wrongly repeats l 1–2 after l 3.]

: 49 सोऽयं मामनुपस्थानाद्व्यक्तं नैराश्यमागतः ।
.47 क्रोधमोहसमाविष्टो निहन्तुं मां समुद्यतः ॥ ४३
:. 45 अथ वा तौ नरव्याघ्रौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
मन्निमित्तमनार्येण समरेऽद्य निपातितौ ।
अहो धिङ्मन्निमित्तोऽयं विनाशो राजपुत्रयोः ॥ ४४
हनूमतो हि तद्वाक्यं न कृतं क्षुद्रया मया ।
यद्यहं तस्य पृष्ठेन तदायासमनिन्दिता ।
नाद्यैवमनुशोचेयं भर्तुरङ्कगता सती ॥ ४५

चो(D1 नो)दयानोपि(D1–3 °नो हि), Ñ V B2.3 चो(V3 चे, B3 [ऽ]चो)दयन्मा हि, B1 दशमानो हि, B4 प्रेरयन्मा हि, D4 ह्यदिशन्मा यो (for चोदयामास). —^{b}) Ñ V1 2 B2–4 सम्- (for माम्) T3 मा भर्तारम् (by transp). —^{c}) Ś B1 D1–12 T2.3 G1 2 M1 2 5 भार्या मम(D6 T2 3 मम भार्या) भवस्वे(Ś D8 12 °वाद्ये)ति. —^{d}) D5 7 9–11 T1 G2.3 M3 5 ध्रुव, G1 om (for ऽभवन्) Ś D8 12 स निरस्तस्ततो मया, B1 D1–4 6 T2 3 निरस्तश्च (D1 °स्तस्तु, D5 °स्त. स) ततो(T3 रतो) मया(D4 मया सदा) —For 42^{cd}, Ñ V B2–4 subst

1804* भव त्व मम भार्येति निरस्त तद्वचो मया।

43 D13 om 43 (cf v l. 38) —^{a}) Ś D2 8 12 मदनवस्थानाद्, Ñ1 B1 ममा(B1 °द)नुप°, V3 D6 7 9–11 T2 3 G1 M Cv r m g t माम(D7 T3 ममा, M5 मद)नुपस्थाने, D1 3 माम(D3 ममा)नव°, D4 मदर्थेप°(sic) (for मामनुपस्थानाद्) —V3 damaged from 43^b up to समा in 43^c —^{b}) B1 D1 2 4 नैराश्यता गत ❀ Cr 'सोऽय मामनुपस्थाने व्यक्त नैराश्यमागत ' इति पाठ ।, Cm t अनुपस्थाने सति. अनङ्गीकारे सति ❀ —^{c}) Ś B1 D1–3 6 8 12 T2 3 कामक्रोध-, Ñ V1 2 B2–4 क्रोधशोक-, D4 °काम- (for क्रोधमोह-) D11 -समादिष्टो —^{d}) Ś Ñ V B D1–4. 6 8 12 T2 3 मा हतु(B3 हतु मा)मुपसर्पति, D7 9–11 व्यक्तं मा हतुमुद्यत

44 D13 om 44 (cf v l 38) —^{b}) ❀ Cr 'भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ' इति पाठः ❀ —^{c}) B1 (marg also as in text) -निवृत्तम्(sic) (for -निमित्तम्) M3 5 अवा(M5 °का)र्येण (for अना°) —^{d}) Ś Ñ V B2–4 D3 8 12 वि-, D4 तो (for ऽद्य) D6 T2 3 निषूदितौ (for निपातितौ). —After 44^{cd}, Ś Ñ V(V3 only l 3–4) B D1–4.6. 8 12 T2 3 ins , while D7 9–11 ins only l 1–2

1805* सम्प्रत्येव हि लङ्कायां रक्षसा तुमुल स्वन ।
बहूनामिव हृष्टाना मया विक्रोशता श्रुत ।
अथ वेन्द्रजित श्रुत्वा लक्ष्मणेन रणे हतम् ।
मतस्त पुत्रशोकेन मा हन्तुमुपसर्पति ।
अथ वा राजपुत्रौ तौ विनाश्य क्रूरनिश्चय. । [5]
तथैवामर्षसपूर्णो मा वधिष्यति रावण ।

[(l 1) Ñ V1 2 B2–4 इदानीमेव, D4 सम्प्रेत्य च हि, T3 प्रत्येत्येव हि (for सम्प्रत्येव हि) Ñ V1 2 B1–3 D4 12 T2 3 तुमुल- (for तुमुल) D7 9–11 भैरवो हि महात्मा(D9 °ना)दो राक्षमाना(D9 °सोय) श्रुतो मया. —(l 2) Ś D8 12 वमूनाम् (for बहूनाम्) Ñ V1 2 B2–4 सप्र-, D11 इह, T2 3 अप्र- (for इव). D6 T2 3 भृश, D7 तदा, D9–11 तथा (for मया) Ś B1 D1–3 6 8.12 T2 3 प्र(D1–3 प्रा)क्रोशता. D7 9–11 प्रिय (for श्रुत) D4 मया क्रोशयतां पुन (for the post. half). —(l 3) V1.2 B1–3 D4 च (for वा). Ñ V B2 3 D3 हत रणे (by transp.), B4 D4 6 T2.3 निपातित (for रणे हतम्). —(l 4) Ñ V B2–4 पीडित , D1 स तप्त. (for सतप्त). —Ñ B2–4 om (hapl. ?) from the post. half up to the prior half of l. 6 V1 transp. the post halves of l. 4 and l 6 —(l. 6) D6 अप्येव, T2.3 अथैव (for तथैव). D12 [आ]दर्श- (for [अ]मर्ष-) D6 T2 3 सपत्नो (for -सपूर्णो). Ś D8 12 हनिष्यति (for वधिष्यति)]

—^{e}) B1 अथो (for अहो) Ś D8 मन्निमित्त यो, D4 मा मदर्थं हि (for मन्निमित्तोऽय). —After 44, D5–7 9–11 S ins

1806* अथ वा पुत्रशोकेन अहत्वा रामलक्ष्मणौ।
विधमिष्यति मा रौद्रो राक्षस· पापनिश्चय ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves M1 2 हत्वा तौ, M5 (to avoid hiatus) ह्यहत्वा (for अहत्वा). —(l 2) D6 वधयिष्यति (sic) T2 3 गद्गाद् (for रौद्रो).]

45 D13 om 45 (cf. v l 38) —^{a}) D4 च, D5 7 9 T1 G3 M1–3 [ऽ]पि, D10 11 Ck.t तु (for हि) D5 6 9 T G M3 5 यद्, Ck.t as in text (for तद्) —T2 3 repeat 45^{cd} after 1807* —^{cd}) T3 (second time) om तस्य Ś D8 पृष्ठे तु (for पृष्ठेन) D6 7 9 T2 3 (T2 3 second time) M3 5 तदा(M5 °आ) यायाम् (for तदायासम्). D9–11 T1 Ct अनिर्जिता (for अनिन्दिता). Ś Ñ V B D1–3 8 12 T2 3 (T2 3 first time) तदा यास्ये(Ś2 D1 3 8 12 °स्यं [sic], Ñ V B2–4 D2 °या) निमन्त्रिता, G2 तदा यामि स नदिता (for ^{d}) D4 अद्य सनोदिता तेन गता वीरेण धीमता ❀ Cg यायामनुशोचेयमिति "हेतुहेतुमतोर्लिङ्" इति लिङ्।, Ck अयासमिति। अयासिषमिति यावत्।, so also Ct ❀ —^{e}) Ñ V B नाद्याहम् M5 अनुशोचामि (for अनुशोचेय) D4 नाद्य तावनुशोचिष्ये, G1 अद्यैव नानुशोचेय —For 45^{ef}, Ś D1–3 8 12 subst , while T2 3 ins. after 45^{cd} (first occurrence)

1807* अद्य तावन्न रोदिष्ये ज्ञात्वाभिष्टां गतिं गतौ।

[D1–3 T2 3 नाद्य तावनुशोचिष्ये (for the prior half). D1 2 T2 3 भ्रष्टाविष्टा(T2 3 °ष्टिष्टा [sic]), D3 भ्रष्टाविष्टा (for ज्ञात्वाभिष्टां).]

मन्ये तु हृदयं तस्याः कौसल्यायाः फलिष्यति ।
एकपुत्रा यदा पुत्रं विनष्टं श्रोष्यते युधि ॥ ४६
सा हि जन्म च बाल्यं च यौवनं च महात्मनः ।
धर्मकार्याणि रूपं च रुदती संस्मरिष्यति ॥ ४७
निराशा निहते पुत्रे दत्त्वा श्राद्धमचेतना ।
अग्निमारोक्ष्यते नूनमपो वापि प्रवेक्ष्यति ॥ ४८
धिगस्तु कुब्जामसतीं मन्थरां पापनिश्चयाम् ।
यन्निमित्तमिदं दुःखं कौसल्या प्रतिपत्स्यते ॥ ४९
इत्येवं मैथिलीं दृष्ट्वा विलपन्तीं तपस्विनीम् ।
रोहिणीमिव चन्द्रेण विना ग्रहवशं गताम् ॥ ५०
सुपार्श्वो नाम मेधावी रावणं राक्षसेश्वरम् ।
निवार्यमाणं सचिवैरिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५१
कथं नाम दशग्रीव साक्षाद्वैश्रवणानुज ।
हन्तुमिच्छसि वैदेहीं क्रोधाद्धर्ममपास्य हि ॥ ५२ G. 6.72.62 B. 6.92.59 L. 6.71.58

—After 45, Ñ2 B3 ins.

1808* भार्या [illegible] शोचामि [illegible] राघवं [illegible] ।
[B2 om. [illegible]].

while D2 [illegible].

1809* [illegible] यदि [illegible] ।

46 D12 om. 46 (cf. [illegible]). —ab) D6 [illegible] G (ed.) मन्ये [illegible] (G [illegible] हि), G1 [illegible] (for मन्ये तु). Ś D1 D1-3.13 [illegible] (for ab) D6 [illegible] T1 [illegible], C, [illegible] as in text (for फलिष्यति). Ñ V B D1-3.12 [illegible] (D [illegible]) [illegible] (for [illegible]) D6 [illegible] हि [illegible] —c) Ś D1-3 [illegible] पुत्र, D6 यदा [illegible], G2 यथा पुत्रं (for यदा पुत्रं) —d) Ś D1 [illegible] प्रनष्ट (for विनष्ट) Ś V1 D1-3.12 G2 यदि, B1 [illegible] (for युधि) D2 G [illegible] यदि (G [illegible] युधि) [illegible]

47 D12 om. 47 (cf. [illegible]). V2 reads 47–48 in marg. —a) Ś B1 [illegible], V1.2 B2.3 च (for हि). —b) D6 [illegible]. Ñ2 [illegible] —c) B1 [illegible], B2 [illegible] D6 M2 [illegible] (for [illegible]). B3 [illegible] (for [illegible]) —d) Ś1 B1 D1-3.11 [illegible] Ś Ñ V1.2 B D1-4.6.13 [illegible] (for संस्मरिष्यति)

48 D12 om. 48 to second [illegible] in 49a (cf. [illegible]). V2 reads 49 in marg. (cf. [illegible] 47) —a) Ś D1-3.12 [illegible], B1 [illegible] (for निराशा हि) G (ed.) [illegible] पुत्र (for हते पुत्रे) V2 B1 D6 [illegible] पुत्र. —b) B2 G (ed.) [illegible] (G [ed.] [illegible]) [illegible] —c) Ñ2 V B1.2 D1-3.11 [illegible], D6 [illegible], D6 आरोप्यते, T1.2 [illegible] (for आरोक्ष्यते) —d) T1.2 [illegible], M1.2 [illegible] (for वापि) D6 T1 [illegible] Ś Ñ V B D1-4.6.13 [illegible] Ñ V B D2.6.13 [illegible] प्रपतिष्यति.

49 V2 om. 49 —a) B2 [illegible], D2.3 [illegible] (for कुब्जाम्). —b) Ñ V1.2 B1.2.4 D1-3 [illegible], B3 D6 [illegible] (for निश्चयाम्). —c) Ś D1.2 [illegible], B1 D1-3.12 [illegible] B2 [illegible] शोक (sic), D1.2-11 [illegible] शोक, G3 [illegible] (for [illegible]). —d) Ñ1 प्रतिपत्स्यति D1 [illegible], D6 T1.2 M2 [illegible] पद्यते (for प्रतिपत्स्यते) —After 49, D6 ins.:

1810* [illegible] सीता गुणालंकारभूषणा ।
[illegible] राजेन्द्र कौसल्यानन्दवर्धन ।
[illegible] प्रिया तव ।
[illegible] मां पाहि राम नराधिप ।
[illegible] जानकी रामवल्लभा । [5]
सीता सीता [illegible] पपात धरणीतले ।
[illegible] ।

50 a) D1 [illegible] (for इत्येवं) G (ed.) मैथिली Ś D1.12 [illegible] Ñ B1-3 (sup. lin. also as in V) D1-4.13 [illegible], V B1 [illegible] (for दृष्ट्वा) —b) Ñ2 B1 [illegible], D6 [illegible] (for [illegible]) T2 [illegible], G1 [illegible] (for [illegible]) G (ed.) [illegible] —c) G (ed.) रोहिणी [illegible] (with hiatus). —d) G (ed.) गता (for गताम्). Ś D1.13 [illegible] (D6 [illegible]) [illegible] —After 50, Ñ V B1 D1-3.5-11 Ś ins., while B2.3 subst. for 51ab:

1811* [illegible] बुद्धिमाञ्छुचि ।

[Note hiatus between the two halves. Ñ V B1-4 [illegible], G2 [illegible] (for [illegible]) B3 ([to avoid hiatus] marg. [illegible]) [illegible], M3 (to avoid hiatus) [illegible] (for [illegible]) D1.3-11 [illegible] (for [illegible])]

51 a) Ñ V B1 [illegible] (B1 [illegible]) (for सुपार्श्वो) D1 [illegible] (for मेधावी) G (ed.) [illegible] —b) Ś B1 D1-4.12.13 M3 [illegible], Ct as in text (for रावण) D2 T1 G3 राक्षसाधिप, D1.3-11 G2 [illegible] (for राक्षसेश्वरम्) —) Ñ1 B1 D1.3.10 Ct निवार्यमाण . —d) Ñ2 V1.2 B3.4 D6 T2.3 [illegible] (D6 T3 [illegible]) [illegible].

52 a) Ś D1 [illegible] (for कथं) —b) Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 T1.2 [illegible] (T [illegible]), G2 [illegible], Ct as in text (for [illegible]). —After 52ab, M3 reads 51ab —c) D2 [illegible], G (ed.) [illegible] (for इच्छसि) —d) Ś D1.12 [illegible] (S2 [illegible]), B1 D1.3.13 कोपाद्, G2 साक्षाद् (for क्रोधाद्). D6 T1 D2.9-11 च (for हि). Ś Ñ V B D1-3.6.12.13 [illegible] (Ñ1 [illegible]) [illegible] (D1.3 [illegible]), G1 [illegible]

2 62 2. 60 1. 59 वेदविद्याव्रतस्नातः स्वधर्मनिरतः सदा ।
स्त्रियाः कस्माद्वधं वीर मन्यसे राक्षसेश्वर ॥ ५३

मैथिलीं रूपसम्पन्नां प्रत्यवेक्षस्व पार्थिव ।
त्वमेव तु सहास्माभी राघवे क्रोधमुत्सृज ॥ ५४

अभ्युत्थानं त्वमद्यैव कृष्णपक्षचतुर्दशीम् ।
कृत्वा निर्याह्यमावास्यां विजयाय बलैर्वृतः ॥ ५५

शूरो धीमान्रथी खड्गी रथप्रवरमास्थितः ।
हत्वा दाशरथिं रामं भवान्प्राप्स्यति मैथिलीम् ॥ ५६

हि (sic), M5 अपास्यसि (for अपास्य हि). D4 धर्ममुत्सृज्य साधन —After 52, V3 ins only l 2 of 1813*.

53 V3 om. 53 —a) B1 D1–4 विद्यावेद-(by transp.) (for वेदविद्या-). B4 -ज्ञातः, D6 T2 3 पर°, D13 G1.2 M1 -स्नात, Ct as in text (for -स्नातः) Ś D8 12 विद्यावेदरतस्तात. —b) Ś B1 D1–3 8.12 13 स्व (for स्व-) V2 D5 7 10.11 T1 G M3.5 -कर्म-, D3 धर्मं (for -धर्म-) B1 D9–11 तथा (for सदा) Ñ V1 B2–4 स्वधर्मं(Ñ1 B3 °र्म-) नियतेन्द्रिय —cd) D1–3.6 7 9–11.13 T2 3 G1 2 M1.2 5 स्त्रिय (sic) (for स्त्रियाः) Ś B1 D1–3 8 12 13 राजन्, G (ed.) घोर (for वीर) Ś B1 D1–3.8 12 13 M1.2 राक्षसाधिप. D4 स्त्रिय हतु कथ राजन्नुचतो हतमानस —For 53cd, Ñ V1 2 B2–4 subst

1812* कस्मात्त्व स्त्रीवध घोर कर्तुमिच्छसि रावण।

[B3 कर्तुं तूर्णम् (for घोर कर्तुम्) Ñ2 V1 2 अर्हसि (for इच्छसि).]

—Thereafter V1 2 B2 3 cont, while Ś B1 D1–4 6 8. 12 13 T2 3 ins after 53, whereas Ñ2 ins after 54ab, V3 ins only l. 2 after 52

1813* इष्टयज्ञस्य भवत कुले जातस्य चोत्तमे।
स्त्रीवधो नानुरूपो वै विशेषेण मनस्विनः।

[D1 इष्टा यज्ञाश्च भवता (for the prior half) and जातश्च (for जातस्य). —(l. 2) Ñ2 -युक्तो (for रूपो) Ś V1 D3 8 12 [s]य, D1 हि (for वै)]

54 M5 reads 54ab after 52ab —a) B3 वैदेहीं. Ś2 D8 12 रूपमापन्नाम् (for °सम्पन्ना). —b) Ś D8 12 उपास्य प्रि(D12 °स्याप्रि)यदर्शना, Ñ V B2–4 प्रत्य(B3 प्रीत्या)वेक्ष सुदर्शना, B1 D4 13 अपास्य शुभ(D13 °स्याप्यप)दर्शना, D1–3 अपास्य च सुदर्शना —After 54ab, Ñ2 ins 1813*. —c) D6 T2 3 G2 त्वमेव हि, D7 9–11 Ct तस्मिन्नेव (for त्वमेव तु) Ś D8 12 तस्मिन्नेव परे दीप्ता, Ñ V1.3 B2–4 तस्मिन्नेव(B4 °न) समासाद्य, V2 B1 D1–3 13 त(D3 अ)-स्मिन्नेव रणे दीप्त(V2 °प्ते), D4 एतस्मिन्नतरे रौद्र —d) D5.7 9–11 T1 G3 आहवे, G2 राक्षसैः, Ck.t as in text (for राघवे). V3 वधम् (for क्रोधम्). D4 उत्सृजन् Ś D8.12 राघव क्रोधमूर्छित (sic).

55 V3 damaged for 55ab except शीम् —a) Ñ V2 B2–4 D4 तु (V2 D4 हि; B3 4 च) युद्धार्थं(Ñ2 °र्थं), V1 तु सैन्यस्य, B1 D1–3 13 हि युद्धस्य (for त्वमद्यैव) Ś D8 12 अभ्युत्थास्यति कु(D12 यु)द्धस्य. —b) Ś Ñ1 B2–4 D1 4 8.12 T3 G1 M1 2.5 Cv कृष्णपक्षे, D13 नून कृष्ण-, Cr.m.g k t as in text (for कृष्णपक्ष-). D8.13 -चतुर्दशी; M5 त्रयोदशीं (for -चतुर्दशीम्). —V3 om 55cd. —c) Ś D8 12 स त्व (for कृत्वा). D13 निर्यासि (for निर्याहि) Ś D8 [अ]मावस्या —d) D12 बल वृत°. ❀ Cv चतुर्दशीम् चतुर्दश्याम्। (अमावास्याम?) अमावास्यायाम्।, so also Cr.m.g k, Ct अद्य कृष्णपक्षचतुर्दशी। तस्यामभ्युत्थान समरोद्योग कृत्वामावास्याया विजयाय निर्याहि प्रस्थान कुरु ❀

56 a) D9 धन्वी (for धीमान्) G1 बली (for रथी). G2 सनद्ध कवची खड्गी —For 56ab, Ś Ñ V B D1–4.8. 12 13 subst

1814* निःसशय शरी खड्गी रणे रथवरे स्थित॰।

[V1 असशय. D4 रथी Ñ V B2–4 धन्वी (for खड्गी) Ś B4 D8 रथे (for रणे). Ñ V B2–4 स्यदनमास्थित.]

—c) D10 11 भीम (for राम) D4 हत्वा तौ राघवौ वीरौ. —d) Ś B1 D1–4.8 12 13 T2 M3 राज(T2 M3 भवा)न्प्राप्स्यसि, Ñ V1.2 B2–4 पुन प्राप्स्यसि (for भवान्प्राप्स्यति). —After 56, Ś Ñ2 V1.2 B D1–4 6 8 12.13 T2 3 ins

1815* एवमुक्त्वा तु तद्रक्षो बलात्सगृह्य वीर्यवान्।
अपाकर्षत वैदेह्याः सकाशाद्राक्षसेश्वरम्।
समवेक्ष्य च वैदेह्या रूपं सर्वगुणान्वितम्।
ननाशैकपदे रोषो रावणस्य दुरात्मन.।

[(l 1) Ś D8 तु तद्राज्ञो, D4 दशग्रीव (for तु तद्रक्षो) D6 T2 3 सात्वय्य (for सगृह्य) —(l. 2) B2 तदाकर्षत, D13 अपाकृष्यत (for °कर्षत). —B2 om. (hapl) from the post. half up to the prior of l 3. D4 राक्षसाधिप. —After l. 2, D13 ins

1815(A)* अन्योन्यवचस केचित्पामरा राक्षसान्प्रति।
राक्षसेन्द्रो महान्क्रुद्धो अद्य चायोधन गतः।
हनिष्यति न सदेहो अद्य राम च वानरम्।
अद्य विज्ञाप्य सचिवा रावणाय निशाचरा।

[(l. 2–3) Note hiatus between the two halves.] —D4 om. l 3 —(l 3) Ś D8 12 समवेत्य, D13 समरेषु (for °वेक्ष्य) D6 T2 3 स (for च) Ś D8 12 सत्य-, D3 स च (for सर्व-) D3 -गुणोत्तम. —(l. 4) D4 क्षणे तस्मिन्महाघोरे रावणस्य निराकृति.]

स तद्दुरात्मा सुहृदा निवेदितं
वचः सुधर्म्यं प्रतिगृह्य रावणः ।
गृहं जगामाथ ततश्च वीर्यवा-
न्पुनः सभां च प्रययौ सुहृद्वृतः ॥ ५७ G 6.72.69 B 6.92.64 L 6.71.66

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अशीतितमः सर्गः ॥ ८० ॥

---

57 G (ed.) om. 57^ab^. —^a^) Ś D₂ ₁₂ स निश्चि-तात्मा, D₃ एष दुरात्मा, D₆ स तु दुरात्मा (for स तद्दुरात्मा) D₅ सुहृद (for सुहृदा) B₄ [नि]वे- (for नि°) D₆ तथा दुरात्मा सुनिवेदितं परं. —^b^) V₃ damaged from धर्म्यं up to च (see var.) in 57^c^. Ś Ñ L D₉ ₁₂ स धर्म्यं (Ñ₂ B₁ ₂ °र्म्यं). D₁ ₁₃ सुधर्मं (for सुधर्म्यं) Ś D₂ ₉ ₁₂ G₁ ₂ M₁ ₂ ₃ परि- (for प्रति) —^c^) D₄ प्रविश्य (for जगाम) D₁ M₁ ₂ (तथा)तु, D₆ T₂ ₃ [अ]पि, G₁ [अ]पि- (for [अ]थ) G₁ तदा (for ततश्च) D₁ ₁₃ तु, D₃ ₃ स (for च) Ś D₉ ₁₂ तत स वीर्यवान्, Ñ₁ च राक्षसेश्वर, V₂ ₃ B₂₋₄ निशाचरेश्च (V₃ damaged up to श्च)र, D₄ वर्धं समन्वितो, D₆ T₂ ₃ स्व तु (T₃ स)-वीर्यवान् (for ततश्च वीर्यवान्). —^d^) B₁ चाभि-, D₁₋₃ ₁₃ चा(D₃ वा)पि D₆ प्रेक्ष्य (for च प्र-). Ś D₉ ₁₂ चाभिययौ सुहृद्वृ ; Ñ V B₂₋₄ प्राप (Ñ₁ V₃ °प) सुहृद्वृतः (for च प्रययौ सुहृद्वृतः) D₄ भूय सभां सचिवैः समन्वितः

—For 57^cd^, G (ed.) subst.

1010* गृहं गत्वाथ स पुनः सभां प्राप सुहृद्वृतः ।

Colophon.—*Kāṇḍa name*: Ñ V₁ B D₂ ₄ ₁₃ लङ्काकाण्डे.—*Sarga name*: Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ सुपार्श्ववाक्यं, Ñ V B₂₋₄ सीतावधनिवारणं, D₄ रावणक्रोधः.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś₁ Ñ₁ V₃ B₂ ₄ D₂ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ om.; Ś₂ V₁ 71, Ñ₂ D₁ 71, V₂ 72, B₁ ₃ 68, D₃ 70, D₆₋₇,₁₀ T₁ G M₃ ₅ 93, D₉ 69, D₁₁ 90, T₂ 96, T₃ 100, M₁ ₂ 94, B (ed.) 92.—After colophon, G M₁ ₂ ₃ conclude with श्रीरामाय नमः

८१

73. 1 93. 1 72 1 स प्रविश्य सभां राजा दीनः परमदुःखितः ।
निषसादासने मुख्ये सिंहः क्रुद्ध इव श्वसन् ॥ १
अब्रवीच्च तदा सर्वान्बलमुख्यान्महाबलः ।
रावणः प्राञ्जलीन्वाक्यं पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ २
सर्वे भवन्तः सर्वेण हस्त्यश्वेन समावृताः ।
निर्यान्तु रथसंघैश्च पादातैश्चोपशोभिताः ॥ ३
एकं रामं परिक्षिप्य समरे हन्तुमर्हथ ।
प्रहृष्टाः शरवर्षेण प्रावृट्काल इवाम्बुदाः ॥ ४
अथ वाहं शरैस्तीक्ष्णैर्भिन्नगात्रं महारणे ।
भवद्भिः श्वो निहन्तास्मि रामं लोकस्य पश्यतः ॥ ५
इत्येवं राक्षसेन्द्रस्य वाक्यमादाय राक्षसाः ।
निर्ययुस्ते रथैः शीघ्रं नागानीकैश्च संवृताः ॥ ६

81

1 ^{ab}) D4 स- (for स) D2 दिव्या (for राजा) Ñ V B2–4 transp राजा and दीन· B3 -दुर्मति· (for -दु खित·) D13 सभार्यो दीनमानस (for ^{b}) —^{c}) Ś D8 12 निपपात, B1 T3 त्रिपसाद् (sic) (for निषसाद) —V3 damaged from मुख्ये up to 1^{d} Ñ. V1 B4 D13 दिव्ये, T2 3 क्रुद्ध (for मुख्ये) —^{d}) D13 सर्प (for सिंह:) M1 2 क्षुद्र (for क्रुद्ध) B3 क्रुद्ध सर्प (for सिंह क्रुद्ध)

2 V3 om 2^{ab} —^{a}) Ś B1 D1–4 8 12 उवाच स, D13 अब्रवीत्तु D5 7 9–11 T1 G1 3 M3 5 स तान्, D6 13 T2 3 तत (for तदा) —^{b}) D13 बलाध्यक्षान् (for बलमुख्यान्) D3 महाबलान् (for °बल) Ñ V1 2 B2–4 बलाध्यक्षानुपस्थितान —^{c}) Ś Ñ1 V B D2–13 S Cg k t प्राञ्जलिर् (for प्राञ्जलीन्) ❀ Cr रावण प्राञ्जलिर्वाक्यमिति पाठ. ।, Cg रावण प्राञ्जलिरिति । अनुनयार्थमञ्जलिकरणम् ।, so also Ck t ❀ —^{d}) D5 पुत्रस्य (hypm) (for पुत्र-) Ś B1 D1 2 4 6–8 -कर्पित (for -कर्शित) Ñ1 V2 3 B2–4 D11 इंद्रजिद्(D13 पुत्रस्य व)धकर्शि(V3 B4 °र्पि)त, Ñ2 V1 इन्द्रजिद्वधशङ्कितान्

3 D8 om 3–4^{b} —^{a}) Ś D12 सर्वैमात्याश्च पूर्वेण, D13 शीघ्र भवन्त· सर्वे च —^{b}) Ś D1–3 12 सुदंशिता., B1 D13 च(D11 सु-)संवृता, D6 समन्विता (for समावृता). —^{c}) Ñ1 B1 D5 9–11 निर्यात (for निर्यान्तु) Ś D12 -सघेन, V3 वृंदैश्च (for -संघैश्च) —^{d}) Ñ2 V1 D1 3 5 7 13 G2 M5 पदातैश्, D9–11 हस्त्यश्वैश् (for पादातैश्). Ś D12 G1 M5 चैव, B4 D1 5 T1 G3 M3 उप-, D2 चासि-, D6 चापि (for चोप-) Ś D12 शोभित·, B1 -शोभित, D13 -सेविता. (for शोभिता) —For 3, D4 subst .

1817* सर्वे भवन्त सनद्धाश्चतुरङ्गबलैर्वृता· ।
सर्वशस्त्रान्विता शीघ्र निर्यान्तु विजयाय मे ।

—After 3, Ñ V B2–4 ins

1818* नानाछत्रध्वजाकीर्णा भूषणोत्तमभूषिता ।
[V3 भूषणा (for भूषिता)],

while D13 ins l 1 only of 1819*

4 D8 om 4^{ab} (cf v l 3) D13 reads 4^{ab} after 1820*. —^{a}) Ś V3 B1 3 D2 12 एव (for एक). D13 transp. एक and राम Ś2 D12 समाक्षिप्य (for परिक्षिप्य). D4 राम च लक्ष्मण वीर —^{b}) D1 सयुगे, D4 वानरान् (for समरे) —V3 om 4^{c}–5^{b}. —^{c}) Ś D2 8 12 प्रवृद्धा, D1 3 G1 M5 प्रवृ(G1 M5 °वि)ष्टा, D5 6 T1 2 G2 M3 वर्षत., T3 वर्षत, M1 2 प्रवृद्धा (for प्रहृष्टा·) Ś1 D6 9–11 T2 3 M1 2 Ct वर्षाणि, Cg as in text (for वर्षेण). —^{d}) Ś B1 D1–4 6 8,12 T2,3 प्रावृषीव बलाहका —For 4^{cd}, Ñ V1 2 B2–4 subst, D13 ins l 1 only after 3, while G (ed) subst for 4

1819* सर्वत· सर्वयत्नेन रणकर्मणि पण्डिता ।
बाणवर्षाणि मुञ्चन्तु प्रवृद्धा इव तोयदा· ।

[(l 1) V2 प्रयत्नेन (hypm) (for यत्नेन). V1 सर्व सर्वप्रयत्नेन (for the prior half) —(l 2) Ñ1 मुचत. B4 प्रावृषीव च (for प्रवृद्धा इव)]

—For 4^{cd}, D13 subst

1820* मुञ्चन्त शरजालानि प्रावृषि इव तोयदा. ।
समन्तात्सर्वे एवाद्य शस्त्रैर्नानाविधै शितै ।
[Note hiatus in l 1]

5 V3 om 5^{ab} (cf v l. 4) —^{a}) B3 पश्चाद् (for अथ वा) D7 त (for [अ]ह) Ñ V1 2 B2 4 पश्चादह शितैस्तीक्ष्णैर्(Ñ1 V1 2 °बाणैर्). —^{b}) Ñ1 V1 2 B2–4 भिन्दन् (for भिन्न-) Ñ1 V2 शत्रुं (for -गात्र) D9–11 -[आ]हवे (for -रणे) Ś B1 D1–3 8 12 13 भिन्नम(D13 चित्रक)ङ्गमाहवे —^{c}) Ñ V2 3 B2–4 पत्रिभिर्योधयिष्यामि —For 5^{cd}, Ś V1 B1 D1–3 8 12 13 subst

1821* सह सर्वैर्भवद्भिस्त राम धक्ष्यामि सयुगे ।

[Ś D8 12 transp सह and सर्वैर् V1 B1 D3 च (for त). Ś D8 12 वध्यामि, B1 द्रक्ष्यामि (for धक्ष्यामि)]

—For 5, D4 subst

1822* अद्याह बाणवर्षैस्त भिन्नदेह पराजितम् ।
वधिष्यामि महाबाहु राम रक्षोगणान्वित· ।

6 ^{ab}) Ñ V B2–4 D5 7 9–11 13 T1 G2 3 M Ct [ए]तद्; D4 [अ]स्य (for [ए]व) Ś V1 B1 D1–3 6–13 T2 3

स संग्रामो महाभीमः सूर्यस्योदयनं प्रति ।
रक्षसां वानराणां च तुमुलः समपद्यत ॥ ७
ते गदाभिर्विचित्राभिः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुस्तदा वानरराक्षसाः ॥ ८
मातंगरथकूलाश्च वाजिमत्स्या ध्वजद्रुमाः ।
शरीरसंघाटवहाः प्रसस्रुः शोणितापगाः ॥ ९
ध्वजवर्मरथानश्वान्नानाप्रहरणानि च ।
आप्लुत्याप्लुत्य समरे वानरेन्द्रा बभञ्जिरे ॥ १० G. 6. 73 13 B. 6 93 12 L 6 72. 11

वाक्यमाज्ञाय राक्षसेन्द्रस्य (by transp.). Ñ V₂ ₃ B₂₋₄ D₄ वाक्यमाज्ञाय (D₄ °कर्ण्य) राक्षसेन्द्रस्य (for राक्षसेन्द्रस्य वाक्यमाज्ञाय). —D₃ om. (hapl.) 6ᶜ–8 —ᶜ) T₂ तै (for ते). Ñ₂ V₃ ₃ B₂ D₅ ₇ ₉–₁₁ T₁ G₁ ₃ M शीघ्रं, V₁ शीघ्रं (for शीघ्र). —ᵈ) Ñ₂ V₃ ₃ D₁ ₉ ₉–₁₁ M₂ नाना (for नाग-). D₂ T₁ G₂ M₃ मृ (for च). Ñ B₄ सहसा, B₁ D₁–₄ मूर्च्छिता. (D₄ मै), D₉ ₁₀ ₁₁ सवृता (for समृता). D₂ नागैरश्वैश्च वेगिता. —After 6, Ñ V B ins.

1823* युद्धं शूरकराङ्कुशैर्गोमरालितरथध्वजे ।
निर्ययू राक्षसव्याघ्रा सिंहा इव महोरगाः ।

[(l. 1) V₂ [illegible] (for [illegible]). —(l. 2) Ñ₁ [illegible], V₂ [illegible] B₂ ₄ [illegible] (for [illegible]).]

while D₄ ins.

1824* ततो युद्धमभूद्धोरं हरिराक्षससंकुलम् ।

On the other hand, D₅ ₇ ₉–₁₁ S ins. after 6:

1825* पश्चिमान्पर्वताग्रे च महद्भूपवर्षणात् ।
दर्शितास्ते तदान्योन्यं निर्जिगुर्वानरपति ।
वानराश्च द्रुमान्शैलान्राक्षसान्वरि निर्जिग्यु ।

[(l. 2) D₄ illeg. D₅ ₉–₁₁ [illegible] (for [illegible]) M₃ [illegible] (for [illegible]) G₃ [illegible] (for [illegible]) D₅ ₇ ₁₀ ₁₁ [illegible].]

whereas D₃ ins.

1826* उद्धं केचिद्विदुः केचित्परे युद्धं गते ।
वेगसंवेर्ष्य वनिनां पतिं [illegible] ।
इत्यवस्थपचीरा महता निश्चोदनम् ।

7 D₃ om. 7 (cf. v.l. 6) —ᵃ) D₆ [S] तेजि सो, Ñ V B D₅ ₆ [S] महद्भूः D₃ [S] तुमुलो, M महान् (for महा). Ñ V B₂₋₄ घोरं, D₁ तथा (for भीमः). D₂ प्रातः तस्य समाप्ताः. —ᵇ) G₃ C₁ g सूर्यस्योदयनं प्रति सूर्योदयमारम्य, so also Ck t. —V₂ om. 7ᶜ–11 —ᶜ) G₂ वानरेन्द्राणां (for वानराणां च). —ᵈ) D₂ ₇ G₁ ₂ तुमुलः. Ñ V₁ ₃ B₂₋₄ D₁ तेषां Ñ₂ ते महर्षेणः (for समपद्यत).

8 V₃ D₃ om. 8 (cf. v.l. 7 and 6 resp.). —ᵃ) Ś D₆ गदाभिश्च (for ते गदाभिर्). V₂ D₁ ₉–₁₁ च चित्राभिः —ᵇ) Ñ V₁ ₃ B₂₋₄ प्रासमद्गैः D₅ पट्टिशैः, D₇ ₉ ₁₁ ₁₂ परश्वधैः. —After 8ᵃᵇ, Ñ V₁ ₃ B₂₋₄ ins., G (ed.) subst. for 8ᵃᵇ:

1827* वानरास्समरे तस्मिन्नन्ते महारथाः ।
वानरा राक्षसान्जघ्नुर्दृढैर्निहतान्यथा ।
गिरिशृङ्गैः शिलाभिश्च प्रायशस्तु समाहितम् ।

[(l. 1) G (ed.) [illegible] (for °[illegible]). —B₄ om. l. 2.];

while D₄ ins.

1828* दृष्ट्वा वानरैर्भग्नान्राक्षसान्वानरोत्तमाः ।

—After 8, Ś Ñ₁ (marg.) ₃ V₂ D₁₋₄ ₆ ₈ T₂ ₃ ins., while D₃ ins. before 9:

1829* क्रुद्धानां युधि वीराणां तत्र वा राक्षसाग्राम् ।
सकंपा न शक्यते कर्तुं वक्तुं चाथ ततस्तदा ।

[(l. 1) Ś D₁ ₄ ₉ ₁₂ तत्र (for तत्र). —(l. 2) D₄ [illegible] (for [illegible]).]

—Thereafter D₁ ₂ T₃ ₃ cont., while D₅ ₇ ₉–₁₁ T₁ G M ins. after 8:

1830* पुरा प्रवृत्ते संग्रामे क्रूरं सुमहद्भयम् ।
रक्षसां वानराणां च ज्ञान्ते शोणितविस्रवे ।

[(l. 1) D₄ [illegible], D₆ [illegible]; D₇ ₁₀ ₁₁ M₂ ₃ [illegible], D₅ [S] [illegible], T₂ ₃ युद्धं, G₁ M₁ युद्धं, M₂ युद्धं (all except D₅ to avoid hiatus) (for [illegible]). D₇ M₁ ₃ [illegible], D₁₁ [illegible] (for [illegible]) G₁ [illegible], G₃ [illegible] (for [illegible]). —(l. 2) D₄ [illegible] (for [illegible]).]

—After 8, D₃ ins.:

1831* वस्तुप्रायेणपतत् घोरं गोमायुकुलसंकुलम् ।
गृध्रकाकबकाकीर्णं कङ्कवायससेवितम् ।

9 V₃ om. 9 (cf. v.l. 7). Before 9, D₃ ins. 1829* —ᵃ) Ś B₁ D₁ ₄ ₈ ₁₂ शार्दूला, Ñ₁ V₁ ₃ B₂₋₄ कुमाश्च, D₂ शार्दूला (for कूलाश्च). —ᵇ) Ś D₁ ₈ ₁₂ रथ, Ñ V₁ ₃ B₂₋₄ D₅ ₉–₁₁ दार, B₁ D₄ दुम, D₂ [illegible] (for वाजि-) B₄ D₂ ₇ मत्स्य (for मत्स्या) D₃ समरे च (for वाजिमत्स्याः). Ś D₁ ₁₂ दुमा. —D₁ om. 9ᵃᵇ. —ᶜ) Ś Ñ₁ V₁ ₃ B₁ D₁₋₉ ₁₂ ₁₃ [illegible] (V₁ ₃ °[illegible]), D₁ ₂ [illegible] Cg k t as in text (for संघाट-). Ś D₁ ₂ वहा D₃ शरीरसवाहिता. —ᵈ) B₁ ₄ D₄ सुस्रुवु, D₄ G₃ ₃ M₁ ₃ ₄ प्रसुस्रु (sic), D₅ प्रसुस्रुवु (hypm.), D₂ प्रस्रुवु (sic), D₃ सुस्रुवु, T₂ ₃ प्रस्रुवु (sic) (for प्रसस्रुः). Ś D₁ ₁₂ सुस्रुवे शोणितापगा. —After 9, D₅ ₇ ₉–₁₁ S ins.:

1832* ततस्ते वानराः सर्वे शोणितौघपरिप्लुताः ।

[G₃ M₁ ₃ राजन्त (for वानरा). Cv 'ततस्ते वानरा' इति पाठः.]

10 V₃ om. 10 (cf. v.l. 7). D₃ om. 10ᵃᵇ. —ᵃ) D₃ ₄ धर्म (for वर्म-). Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ T₂ ₃

14 13 12 केशान्कर्णललाटांश्च नासिकाश्च प्लवंगमाः ।
रक्षसां दशनैस्तीक्ष्णैर्नखैश्चापि व्यकर्तयन् ॥ ११
एकैकं राक्षसं संख्ये शतं वानरपुंगवाः ।
अभ्यधावन्त फलिनं वृक्षं शकुनयो यथा ॥ १२
तथा गदाभिर्गुर्वीभिः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ।
निर्जघ्नुर्वानरान्घोराञ्राक्षसाः पर्वतोपमाः ॥ १३
राक्षसैर्वध्यमानानां वानराणां महाचमूः ।
शरण्यं शरणं याता रामं दशरथात्मजम् ॥ १४
ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
प्रविश्य राक्षसं सैन्यं शरवर्षं ववर्ष ह ॥ १५
प्रविष्टं तु तदा रामं मेघाः सूर्यमिवाम्बरे ।
नाभिजग्मुर्महाघोरं निर्दहन्तं शराग्निना ॥ १६
कृतान्येव सुघोराणि रामेण रजनीचराः ।
रणे रामस्य ददृशुः कर्माण्यसुकराणि च ॥ १७

नागान्, D4 बाणान् (for अश्वान्) —c) Ñ V2 B3.4 D4.13 वेगेन, G1 सहसा (for समरे) —d) D13 वानरा: स-; M3.5 Cg राक्षसाना (for वानरेन्द्रा) D4 समरे वानरोत्तमा·

11 V3 om 11 (cf v l 7) Ñ2 om 11ab —a) Ś V2 D1.2.8.12 M5 केश- (for केशान्) D6.7 T3 कर्णान् (for कर्ण-). Ś V2 B1 D1.8–12 -ललाट (for -ललाटाश्). D1 om च (subm) Ñ1 V1 B2–4 केशान्कर्णांस्तथाक्षीणि, D3.4.13 केशकर्णललाटानि —b) B1 T2.3 नासिका (for नासिकाश्) —Ñ2 reads 11cd after 13 —c) B4 D4.5 T1 G1.3 राक्षसान्, Cg as in text (for रक्षसां) D13 करजैस् (for दशनैस्). —d) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.13 वि (Ś D8.12 [प्]व, D1 नि) चकर्तिरे, D6 Cg [अ]पि वि(Cg न्य)कर्तयन्, D7 G2 [अ]पि व्यदारयन्, M5 [अ]पि व्यकृन्तयन् (for [अ]पि व्यकर्तयन्). D13 दशनैश्च चकर्तिरे —After 11, D13 ins

1833* विभीषणस्य सचिवा राक्षसा जघ्नुराहवे।
तेऽन्योन्यमभिसृत्य क्षिपन्तो नामभिर्मिथ.।
आह्वयन्तो विशन्तोऽग्रे युयुधुर्द्वंद्वयोधिन ।
अन्योन्य मुसलैर्घोरैर्जघ्नुस्ते शूलशक्तिभि·।
भुशुण्डिभिश्च गदया तोमरै प्रासपट्टिशै·। [5]
निस्त्रिंशभल्लै परिघैर्मुद्गरैश्च परश्वधै.।
यष्टिभिर्भिण्डिपालैश्च राक्षसा राक्षसान्युधि।
निजघ्नू राक्षसान्घोराञ्नामानि च बभाषिरे।

12 a) V1 युद्धे (for सख्ये) —b) Ñ V1.3 B2–4 D4.5 G3 वानरयूथपा· —c) Ś Ñ V B D1–5.8.12.13 T1.3 वलिनो(D5 T1.3 °न), D7 फलित, D9–11 पतित (for फलिन) —d) D1 वृक्षान् D13 गगनगा (for शकुनयो). —After 12, D4 ins.

1834* किरीटहारकेयूरान्बभञ्जुर्वानरोत्तमा·।
पादौ सगृह्य बाहुभ्या पातयामासुरुद्धतान्।

13 Ś1 D8.12 om 13–15. Ś2 om 13–15b. —a) D5–7.9–11 T2.3 तदा (for तथा) G1 भीमाभि (for गुर्वीभि). —b) D7.9.11 परश्वधे —For 13ab, Ñ V B D1–4.13 subst.

1835* ते गदासिश्च गुर्वीभि पट्टिशै परिघैरपि।
[L (ed.) om च (subm) B1 D1–4 खड्गैश्च (for गुर्वीभि). D13 ततो गदाभिरसिभि (for the prior half). D3 तथा (for अपि) B1 D1.2.4 परिघै पट्टिशास्तथा (for the post half).]

—c) Ñ1 B2 D1–4.7.13 G M निजघ्नुर् Ñ1 शूरा, V2.3 B2.3 (after corr) D1.2.4 शूरान्; B1 D3 G1 सर्वे, B3 (before corr) सख्ये, D13 M1.2.5 सर्वान् (for घोरान्). —d) Ñ1 रणमूर्धनि, D1.2 L (ed) पर्वतोप(L [ed.]°त्त)मान् —After 13, Ñ2 reads 11cd

14 Ś D8.12 om. 14 (cf v.l 13). V2.3 B4 D1.3.13 om 14–15. V1 om. 14–15b. G (ed) om. 14 Ñ1 reads 14–15, while B3 reads 14–15b in marg. —a) K (ed) युध्यमानाना —c) B2 जग्मू , D4 याति (for याता).

15 Ś1 V2.3 B4 D1.3.8.12.13 om 15 (for Ś1 D8.12, cf. v l 13 and for the rest, cf v l. 14) Ś2 V1 om. 15ab (cf v.l. 13 and 14 respy). Ñ1 reads 15, B3 reads 15ab in marg (cf v.l 14) —B3 om. (hapl ?) 15cd. —c) G2 रक्षसा (for राक्षस). —Ś2 Ñ2 V1 om. (hapl) 15d – 16a —d) B1 D2.4 स:, D6.9–11 च (for ह)

16 Ś2 Ñ2 V1 om 16a (cf v l. 15). —a) Ś1 Ñ1 V3 B D1–4.8.12 T2.3 प्रवि(Ś1 D8.12 °दि)ष्ट राक्षस सैन्य; D13 प्रविष्टा राक्षसा· सैन्य —b) Ś B1 D1–4.8.12 T2.3 घनै·, Ñ1 मेघै·, Ñ2 V3 B2–4 मेघ (sic) (for मेघा). Ś Ñ1 V1 B1 D1–4.8.12 T2.3 [आ]वृत, V3 [आ]युध(sic) (for [अ]म्बरे) D13 मेघ सूर्य इवापरे (sic) —c) Ś Ñ V2 B2–4 D8.12 नाभि(B2.3 °धि)जघ्ने, V1 D2.3.13 M1.2 ना(D2 ते)भिजघ्नुस्, B1 D5–7.10.11 T1 नाधिजग्मुर् (for नाभिजग्मुर्) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 M1.2 तदा राम, D9–11 महाघोरा —d) Ś Ñ V B2–4 D1–4.8.12.13 शरार्चिषा, B1 महार्चिष (for शराग्निना).

17 a) D13 [ए]व (for [ए]व) Ś Ñ1 V1.2 B1 D1–4.8.12 T2.3 निकृत्ता(B1 °न्नता) युधि रामेण(Ñ1 घोरास्ते). —b) Ś V1.2 B1 D1.2.4.8.12 T2.3 घोरास्ते, D3 राक्षसास्ते (hypm), D13 राघवे (for रामेण). —c) Ñ2 V

चालयन्तं महानीकं विधमन्तं महारथान् ।
ददृशुस्ते न वै रामं वातं वनगतं यथा ॥ १८
छिन्नं भिन्नं शरैर्दग्धं प्रभग्नं शस्त्रपीडितम् ।
बलं रामेण ददृशुर्न रामं शीघ्रकारिणम् ॥ १९
प्रहरन्तं शरीरेषु न ते पश्यन्ति राघवम् ।
इन्द्रियार्थेषु तिष्ठन्तं भूतात्मानमिव प्रजाः ॥ २०
एष हन्ति गजानीकमेष हन्ति महारथान् ।
एष हन्ति शरैस्तीक्ष्णैः पदातीन्वाजिभिः सह ॥ २१
इति ते राक्षसाः सर्वे रामस्य सदृशान्रणे ।
अन्योन्यं कुपिता जघ्नुः सादृश्याद्राघवस्य ते ॥ २२ G. 6. 73. 20 B. 6. 93. 24 L. 6. 72. 25

B2-4 D12 [illegible] (for रामस्य) D2 [illegible] (sic), G2 कर्माणि (for ददृशु) —[b]) B2 D2 [illegible] (for कर्माणि) G2 ददृशु मुक्तानि Ś Ñ V B2-4 D1-3 [illegible] G2 ते, D2 वै (for च). [illegible] Ct. [illegible] रामस्य [illegible] कर्माणि रामेण कृतान्येव ददृशु न तु क्रियमाणानि [illegible]

18 [a]) [illegible] (for महानीकं) [illegible] D2 [illegible] (for महारथान्) [illegible] G2 transp. [illegible] Ś Ñ V B D1-4 [illegible] न [illegible] B1 [illegible] ददृशि [illegible] —[d]) Ś D12 [illegible] (for [illegible]) Ñ V1 L1-4 D2 [illegible] (for [illegible]) L2 [illegible] L (ed.) [illegible] (for [illegible]) D2 [illegible]

19 [ab]) T2 [illegible] (for छिन्नं) D13 V2 [illegible] (for भिन्नं). B1 D1-4 [illegible] (for शरैर्दग्धं) M2 [illegible] (for प्रभग्नं) Ñ V1 B1-4 [illegible], D2 [illegible] (for शस्त्र-) [illegible] D1-4 [illegible] D2 [illegible] (for पीडितम्) G1 [illegible] M1-3 [illegible] (for [b]). Ś D13 [illegible] D12 [illegible] —[c]) D12 रामस्य (for रामेण) L1-3 G2 ददृशे (for ददृशुर्) —[d]) Ś2 [illegible] B1 [illegible] M1-3 [illegible] (for शीघ्रकारिणम्)

20 [b]) B1-3 D1-4 [illegible] (for ते) D2 transp. [illegible] ते. Ñ V B1-4 [illegible] (V1-2) (for न ते पश्यन्ति) —[c]) D2 इन्द्रियार्थेषु च (hypm.) Ś2 Ñ V B1 D1-4 [illegible] (for तिष्ठन्तं). B1-3 इन्द्रियार्थं (B1 [illegible]) [illegible] —[d]) G1 [illegible] —After 20, D2 ins.:

1836* राम[illegible] [illegible] ।
निपतन्ति रणे शूरा पदाता शस्त्रपाणय ॥

21 [a]) D2 एको (for एष). T2 महानीकम्, G2 m1 as in text (for गजानीकम्) V2 एष [illegible] B3 [illegible] —[b]) D2 [illegible] (for एष) and रणे (for महा-) D12 [illegible] (for रथान्) —[c]) D2 [illegible] (for एष) and रणे (for शरैस्) —[d]) D12 च समतत, G2 सह वाजिभिः (by transp.), M2 [illegible] —After 21, Ś B1 D1-4 T1-3 G (ed.) ins., while Ñ2 ins. after 22[ab]:

1837* अथ रामो महातेजा युध्यतामेव रक्षसाम् ।
प्रज्ञानमपाहरत्तेषां मोहनास्त्रबलेन च ॥

[(l. 1) B1 [illegible] D2 [illegible] (for अथ). D2 [illegible] (for the post. half). —After l. 1, D2 ins.:

1837(A)* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

—(l. 2) B1 D1-4 [illegible] (D2 [illegible]) D2 [illegible] (for the prior half) Ñ2 [illegible]]

—Then Ñ2 cont. 1839*

—After 21, Ñ V B1-4 ins.:

1838* [illegible] ।
[illegible] ॥

[(l. 1) V2 [illegible], V2 [illegible] (for [illegible]). B2 [illegible] V2 damaged from [illegible] up to [illegible] —(l. 2) Ñ2 V3 B2 [illegible], B2 [illegible] (for [illegible]) B2 [illegible] (for [illegible]).]

22 B1 om. 22[ab] —[a]) V [illegible] (for ते) —[b]) G1 M1-3 [illegible] (for सदृशान्) Ñ V B1-4 [illegible] D12 [illegible] रामस्य [illegible], G2 राम [illegible] रणे. Ct. '[illegible]' इति पूर्वश्लोके रावणेन [illegible] —For 22[ab], Ś D1-4 T1-3 G (ed.) subst., Ñ2 cont. after 1837*

1839* ते विमूढा [illegible] रामभूतमिदं जगत् ।
ददृशू राक्षसास्तत्र [illegible] परस्परम् ॥

[(l. 1) Ñ2 [illegible] (subm.), D2 [illegible], D2 [illegible] (for [illegible]). T2 [illegible] (by transp.) —(l. 2) Ñ2 [illegible] (for [illegible]) T1-3 [illegible] (sic)]

—After 22[ab], Ñ2 ins. 1837* —D12 reads 22[cd] twice (var.). —[c]) Ś D1-4 T1-3 [illegible] D2 सहसा D12 (first time) समरे (for कुपिता) D12 (second time) परस्पर [illegible] —After 22[c], Ñ V B1-4 ins.:

1840* [illegible] ।
राक्षसा समरे शूरा

73. 27
93 25
72. 25
न ते ददृशिरे रामं दहन्तमरिवाहिनीम् ।
मोहिताः परमास्त्रेण गान्धर्वेण महात्मना ॥ २३
ते तु रामसहस्राणि रणे पश्यन्ति राक्षसाः ।
पुनः पश्यन्ति काकुत्स्थमेकमेव महाहवे ॥ २४
भ्रमन्तीं काञ्चनीं कोटिं कार्मुकस्य महात्मनः ।
अलातचक्रप्रतिमां ददृशुस्ते न राघवम् ॥ २५
शरीरनाभि सत्त्वार्चिः शरारं नेमिकार्मुकम् ।
ज्याघोषतलनिर्घोषं तेजोबुद्धिगुणप्रभम् ॥ २६
दिव्यास्त्रगुणपर्यन्तं निघ्नन्तं युधि राक्षसान् ।
ददृशू रामचक्रं तत्कालचक्रमिव प्रजाः ॥ २७

[(l 1) Ñ2 B3.4 शक्तिशूल- (by transp.) —V3 damaged from l 2 up to 22^d.]

—^d) Ñ V1.2 B2–4 सदृशा, D13 (second time) सदृश, G2 [सदृशान् (for सादृश्याद्). B3 रावणस्य (sic). B2.3 D6 T2.3 च, D9–11 तु (for ते). Ś B1 D1–4.8.12.13 (first time) शक्तिशूल (D13 शूलशक्ति) परश्व (D1–4.13 °स्व) धै. ॐ Cv सादृश्याद्राघवस्येति पाठः ॐ —After the first occurrence of 22^cd, D13 ins

1841* राघवस्तु रणे शत्रूनाजघ्ने शीघ्रकारिण· ।

23 V3 D13 om. 23^ab. Ś B1 D1–4.8.12 transp ^ab and ^cd. —^a) Ñ V1.2 B2–4 पश्यति स्म ते (for ते ददृशिरे) —^b) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.12 निघ्नतम् (Ñ V1.2 B2–4 D4 °तो) (for दहन्तम्) Ñ V1.2 B2–4 D4 हरि-, B1 युधि, D6.9–11 अपि, D7 G2 इव (for अरि-) —V3 mostly damaged for ^c —^d) D8 गधर्वेर्वा (sic) V3 reads महात्मना in marg. —After 23, D6 T2.3 ins

1842* तद्रूपास्त्वप्रमाणाश्च परे रामान्प्रमेनिरे ।

24 ^a) Ś B1 D1–4.8.12 T2.3 ततो, D13 ते स्म, Cg k.t as in text (for ते तु). D12 -सहस्रेण ॐ Cg ते त्विति । तुशब्द. पूर्वस्माद्विशेषपर. ॐ —^b) Ś D8.12 राम (for रणे). Ñ V2.3 B2–4 रणेपश्यन्निशाचरा. —^c) D3 काकुत्स्थमेकमेव (subm) —^d) B4 D1 एक एव, D3 युध्यमान, D13 एकमेव. Ś B8 D8.12 G3 रणे, D4.13 मृधे, D7 -रथे, G2 रथ (for -[आ]हवे) —After 24, Ñ V B2–4 D13 ins

1843* निसूदयन्त रक्षांसि कालाग्निमिव दु सहम् ।

[Ñ1 V1 B2 निषूदयत, V3 B3 निषूदत हि, D13 निसूदयति (sic) B2.4 कालाग्निर् (sic) B4 दु सह (sic), D13 सक्षये (for दु सहम्)]

25 V3 damaged for ^ab. —^a) Ś2 B4 D1.6.8.12 T2 M3 कोटीं (for कोटिं) D13 काचनीयष्टिं. —^c) ॐ Cg अलातचक्रप्रतिमाम्, निर्ज्वाल काष्ठम् । निरन्तरभ्रमणेनान्तरालाग्रहणाच्चक्रत्वेन प्रतीयमानामित्यर्थ· . ॐ —^d) Ś B1 D1–4.8.12.13 निशाचरा. (for न राघवम्). —After 25, Ś Ñ2 B1–3 D1–4.6.8.12 T2.3 ins., while V1 cont l. 2 only after 1845*, V2 ins. after 27^ab (followed by 26^ab [r])

1844* सूर्यमण्डलसभूत रश्मिजालमिवाम्बरे ।
शरजाल ददृशिरे राघवस्य धनुश्च्युतम् ।
शररश्मिसहस्राढ्यं मध्याह्नादित्यसनिभम् ।
चरन्तं दिक्षु सर्वासु न शेकुस्तमुदीक्षितुम् ।

[(l. 1) Ś D4.8.12 -संकाश, D1 -सभूत- (for सभूत). T3 [अ]म्बर —(l 2) V1 रश्मिजाल यथा रवे (for the post. half). —(l 3) D2 -सहस्रौघ (for -सहस्राढ्य). B1 सहस्र- (for मध्याह्न-) D6 T2.3 -वर्चस (for -सनिभम्). —(l 4) D1 दिशि (for दिक्षु). Ñ2 D4 समुदीक्षितु, D3 त समीक्षितु (for तमुदीक्षितुम्).]

—Then Ñ2 B2.3 cont., while Ñ1 V1 (followed by l. 2 only of 1844*) B4 ins. after 25 ·

1845* राघवस्य रणे शत्रु निघ्नत शीघ्रकारिण· ।

[Ñ1 B3.4 शत्रून् (for शत्रु).]

26 Ñ2 illeg. for ^ab V2 repeats 26^ab (preceded by 1844*) after 27^ab. —^ab) V2 (second time) B1 D4 राशि (sic), D10 G3 -नाभि (sic), L (ed.) -नाभि- (for -नाभि). D4 सर्वांगशू (sic) (for सत्त्वार्चिः). Ś V2 (second time) B1 D1–4.8.12 चापनेमिरथोद्ध (Ś D8.12 °दि) त (for ^b) D13 शरानिर्वृतसत्त्वाचि. शरीरैरिव कार्मुक (sic) —For 26^ab, Ñ1 V (V2 first time) B2–4 subst.

1846* शरार्चिष दिव्यनाभिं सुतार दिव्यकार्मुकम् ।

[Ñ1 B2 सुतरा, V3 अभार, B4 सतार (for सुतार)]

—^d) Ñ V1.2 B2–4 D13 -विद्युद्गुण- , D4 -बिदुगण- (for -बुद्धिगुण-). D2 तेजोभिर्द्विगुणप्रभ

27 V3 damaged from 27^a up to रा in 27^c —^a) V2 समस्त- (for दिव्यास्त्र-). Ś D8.12 ग्राम-, B4 D13 गण- (for -गुण-) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.9.12.13 G1.2 M1.2 -सपन्न, Cr m g k.t as in text (for -पर्यन्त). —^b) Ś D8.12 बभौ शरतला (D12 °शता) कुल, B1 D1–4 तथा शरशता कुल. ॐ Cr g निघ्नन्त निघ्नत् । लिङ्गव्यत्यय आर्ष·. ॐ —After 27^ab, V2 ins. 1844* (followed by 26^ab [r]). —^c) Ś D8.12 राम (D12 °म) चक्र वर्तमान, Ñ V1.2 B D1–4.13 रामचक्रं प्र (B1 D1–3 वि) वर्तत —^d) Ś V1 B1 D1–4.8.12 [अ]पर for प्रजा.). —After 27, Ś Ñ2 V1 B1.3 D1–4.8.12 ins

1847* ददृशु. सर्वभूतानि दहन्त सर्वराक्षसान् ।

[D12 निघ्नत (for दहन्त) Ś D8 निघ्नत सर्वरक्षसा, V1 विस्मयत परस्पर (for the post. half)]

अनीकं दशसाहस्रं रथानां वातरंहसाम् ।
अष्टादश सहस्राणि कुञ्जराणां तरस्विनाम् ॥ २८

चतुर्दश सहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम् ।
पूर्णे शतसहस्रे द्वे राक्षसानां पदातिनाम् ॥ २९

दिवसस्याष्टमे भागे शरैरग्निशिखोपमैः ।
हतान्येकेन रामेण रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ३०

ते हताश्वा हतरथाः श्रान्ता विमथितध्वजाः ।
अभिपेतुः पुरीं लङ्कां हतशेषा निशाचराः ॥ ३१

हतैर्गजपदात्यश्वैस्तद्बभूव रणाजिरम् ।
आक्रीडभूमी रुद्रस्य क्रुद्धस्येव पिनाकिनः ॥ ३२

ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
साधु साध्विति रामस्य तत्कर्म समपूजयन् ॥ ३३

अब्रवीच्च तदा रामः सुग्रीवं प्रत्यनन्तरम् ।
एतदस्त्रबलं दिव्यं मम वा त्र्यम्बकस्य वा ॥ ३४

निहत्य तां राक्षसवाहिनीं तु
रामस्तदा शक्रसमो महात्मा ।
अस्त्रेषु शस्त्रेषु जितक्लमश्च
संस्तूयते देवगणैः प्रहृष्टैः ॥ ३५

G. 6 73 0
B 6 93 38
L. 6 72 39

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकाशीतितमः सर्गः ॥ ८१ ॥

28 Ś D8 om (hapl.) 28–29. D4 transp [illegible] and [illegible]. —a) B1 D1–4 11 13 सार- (for दश). —b) D13 रंहस (for रंहसाम्). —c) Ñ V1 2 B1–4 D5 T1 अष्टाशीति- ; D2 चतुर्दश (for अष्टादश). —D9 12 om. (hapl.) 28d–29a. —d) D13 गजानां सादरहता.

29 Ś D4 om. 29. D9 13 om. 29c (for both, cf. v. l. 28). D1 om. (hapl.) 29ab. —a) Ñ V1 2 B1–4 चतुर्दश, D2 अष्टादश, G1 चतुर्दिशत्- . —V2 om. (hapl.) 29cd. V3 damaged for b. B1 repeats wrongly 29b in place of 29d. —b) D4 स- (for च). —c) G2 हत- (for शत). Ñ V1 2 B1–4 [illegible]. —d) Ñ V B1 2 4 D1–4 11 13 पदातानां च रक्षसां.

30 a) D5–7 9–11 T1 G2 M3 Cr [illegible], Cm g as in text (for [illegible]). S B1 D1–4 9 12 [illegible]. —b) D2 [illegible] (for शरैर्). —c) D13 हता [illegible]. —d) Ś B1 D1–4 9 12 [illegible]. D6 T1 2 [illegible], D13 राक्षसां कामरूपिणां.

31 V2 om. 31–32a. —ab) Ś D8 12 [illegible]. Ñ2 V1 2 B1 2 D2 5–11 T1 G1 2 M1–3 [illegible]. D4 हता (for श्रान्ता). M5 [illegible] (for श्रान्ता वि-). Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–3 9 12 T1 2 [illegible], B1 च [illegible] (for विमथित-). D6 [illegible] (for b). D13 ते दृष्ट्वा [illegible] (sic). —d) B4 हतशिष्टा.

32 V3 om. 32ab (cf. v. l. 31). —a) Ś B1 D1–4 8 12 13 L (ed.) निहतै (B1 [illegible]) रथ (L [ed.] [illegible]) पा (D2 [illegible]) [illegible], Ñ V1 2 B2–4 G (ed.) हतै रथ (G [ed.] [illegible]) पदातिश्च. —b) Ñ V1 2 B3 (before corr. as in text) 4 सबभूव. —cd) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 M3 आक्रीडमिव, B1 आक्रीड इव, D3 आक्रीडभूः, D7 10 11 G2 transp. रुद्रस्य and क्रुद्धस्य. Ś B1 D1–4 6–12 T2 3 G2 M3 5 [इ]व (Ś D8 12 M2 सु-, B1 च) महात्मनः, Ñ V B2–4 D13 [illegible] (B2 3 D13 [illegible]) [illegible] (for [इ]व पिनाकिनः). Cg [illegible]. Ck [illegible]. So also Ct.

33 T1 damaged for ab. —After 33a, Ñ1 B2 (m.) ins.:

1845* [illegible] सगन्धोरगराक्षसाः ।
सेन्द्रा [illegible] [illegible]

—B2 reads b in marg. —b) M1 2 [illegible] (for सिद्धाश्च). —cd) D1–3 transp. तत् and कर्म. M1 2 transp. रामस्य and तत्कर्म. B1 [illegible].

34 a) Ś D8 12 तु (for च). D13 [illegible] रामः. —b) Ś B1 D1–4 13 तदनन्तरं. Ñ V B2–4 [illegible], D2 [illegible]. D6 [illegible]. D13 [illegible], M3 समनन्तरं (for प्रत्यनन्तरम्). —After 34ab, D5–7 9–11 S ins.:

1849* विभीषणं च धर्मात्मा हनूमन्तं च वानरम् ।
जाम्बवन्तं हरिश्रेष्ठं मैन्दं द्विविदमेव च ।

—c) Ś D8 12 [illegible] (for [illegible]). Ś Ñ V B2–4 D1–4 [illegible], D6 T2 3 G1 M1 2 [illegible], D8 12 [illegible], D9–11 [illegible] (for दिव्यं). B1 D13 [illegible] (D13 [illegible]). —d) D4 च (for first वा). B1 [illegible]. D13 [illegible] (for मम वा). S2 D4 च (for second वा). —After 34, Ñ V B2–4 ins.:

1850* [illegible] कस्यचित् ।,

while D13 ins.:

1851* तृतीय [illegible] लोके रामस्य धीमतः ।
न विद्यते [illegible] लोके भूतस्य कस्यचित् ।
[(l. 1) D13 [illegible] (for तृतीय)]

35 G (ed.) om. 35. T1 damaged from a up to अस्त्रेषु in c. —a) Ś D8 12 [illegible] (for निहत्य)

८२

74 1 94. 1 73 1 तानि नागसहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम् ।
रथानां चाग्निवर्णानां सध्वजानां सहस्रशः ॥ १
राक्षसानां सहस्राणि गदापरिघयोधिनाम् ।
काञ्चनध्वजचित्राणां शूराणां कामरूपिणाम् ॥ २
निहतानि शरैस्तीक्ष्णैस्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
रावणेन प्रयुक्तानि रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ३
दृष्ट्वा श्रुत्वा च संभ्रान्ता हतशेषा निशाचराः ।
राक्षस्यश्च समागम्य दीनाश्चिन्तापरिप्लुताः ॥ ४
विधवा हतपुत्राश्च क्रोशन्त्यो हतबान्धवाः ।
राक्षस्यः सह संगम्य दुःखार्ताः पर्यदेवयन् ॥ ५

Ś V2 D8 12 स, B1 4 D1–3 च, B3 तदा, D4 वरा, D6 T2 3 परा (for तु) D7 9–11 G1 2 M1 2 5 राजवाहिनी (for -वाहिनीं तु) —b) B3 ततो (for तदा) Ñ V B2–4 D13 ब्रह्म- (for शक्र-) Ś D8 12 -समप्रभावः (for -समो महात्मा) —c) Ś Ñ V B D1–4 8 12 अस्त्रेण दिव्येन, D13 ब्राह्मेण सोस्त्रेण (for अस्त्रेषु शस्त्रेषु) Ñ V B D1 गत- (for जित). B4 M1 2 -श्रमश् (for -क्रमश्) Ś D8 12 [ऽ]भूत्, D1–3 13 स, D6 T2 3 सन् (for च) —d) Ś1 D5 म (for स-). B1 D1 समस्तै॰, D6 G3 M1 2 प्रहृष्ट (for प्रहृष्टै). Ñ V B2–4 देवैस्था(Ñ2 °स्तदा)स्तूयत मप्रहृष्ट, D4 सस्तूयमान सुरसिद्धसवै॰

Colophon —*Kānda name* Ś1 V3 om Ñ B D2 4 13 लंका° —After Kānda name, D13 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D8 12 राक्षसवध, Ñ V B2 4 गधर्वास्त्रयुद्ध, B1 D1–3 रामास्त्रयुद्ध, B3 गधर्वास्त्रप्रयोग; D4 रामास्त्रसमोहनं, D13 बलविध्वंसन, G2 मूलबलवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 V1 72, Ñ2 76, V2 73, B1 3 69, D1 75, D3 77, D5–7 10 11 T1 G M3 5 94, D9 70, T2 97, T3 101, M1 2 95 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 with श्रीरामाय नम, M5 with श्रीरामचन्द्राय नम

82

1 a) B1 अपि (for तानि) D5 T1 G3 M3 Cg तानि (for नाग-) —b) V3 D6 9–11 सारोहाणि (for सारोहाणां) —V3 om 1c–2 —c) Ś V1 2 D1–4 8 12 अग्नि-, D9–11 G1 M3 त्वग्नि- (for चाग्नि). B1 -कल्पानां (for -वर्णानां) —d) B1 ध्वजानां च, D13 दिव्यानां च (for सध्वजानां) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 वरूथिनां, G2 सवाजिनां (for सहस्रशः)

2 V3 om 2 (cf v l 1) D4 13 om (hapl ?) 2ab —a) Ś D8 12 पदातीनां (for राक्षसानां) —b) D6 तदा (for गदा) —c) Ñ1 V1 2 B2 3 -वर्माणां (metri causa), Ñ2 -वर्णानां, B4 -वर्माणि, D9 -चित्राणि (for -चित्राणां) —d) D6 T2 3 शत्रूणां (for शूराणां) —For 2cd, Ś B1 D1–4 8 12,13 subst

1852* अतीव भीमरूपाणां काञ्चनध्वजवर्मिणाम् ।

[D4 13 शूराणां (for अतीव). D13 -वेगानां (for रूपाणां). D2–4 13 -वर्मणां (for वर्मिणाम्)]

3 a) D4 (marg also) निशितैश्च (for निहतानि). B4 D1 6 शितैर् (for शरैस्). Ñ1 दिव्यैस्, Ñ2 V B D1–3.6 9–11 दीप्तैस् (for तीक्ष्णैस्). —b) D4 -भूषितै॰ (for भूषणैः) —c) D4 13 प्रयुक्तानां, G1 नियुक्तानि (for प्रयुक्तानि) Ś D8 12 राघवेण समस्तानि (Ś2 तदस्त्राणि). —After 3, Ñ V B2–4 ins

1853* द्विजिह्वो निहतो वीर सह्रादी च निशाचरः ।
विमर्दन कुम्भहनु खरकेतुश्च राक्षस ।
विडालाक्षो हयग्रीव शङ्कुकर्ण प्रमर्दन ।
हस्तिकर्णो महावीरो दशैते नायका हताः ।

[V3 om. l 1 —(l 2) B2 -कर्ण (for -हनु). —(l 3) Ñ2 B3 4 प्रतर्दन (for प्रमर्दन)]

4 a) D4 (before corr. as in text, after corr. *inf lin*) छित्वाश्च (sic) (for श्रुत्वा च). Ś D8 12 सत्रस्ता (for संभ्रान्ता) Ñ2 ते दृष्ट्वा ताश्च सभ्राता —b) B2 reads निशाचरा in marg —V3 om. 4cd —cd) Ñ1 V1 B D3 4 7 13 राक्षसाश्च (D13 °स्ते), M3 Cv g राक्षसीश्च, Cr m k t as in text (for राक्षस्यश्च). D4 समागत्य ❀ Cm राक्षस्यश्चेति पाठः।, Cg राक्षसी राक्षसस्त्रिय॰ ❀ —D5 repeats 4d erroneously after 5c D9 reads 5d for the first time in place of 4d, repeating it in its proper place D6 reads श्चिन्तापरिप्लुता. in marg. D13 शोक- (for चिन्ता-) Ñ V1.2 B D1–4.13 परायणा (for -परिप्लुता) Ś D8 12 राक्षसा बहवस्तत्र दीनाश्चित्रार्पिता इव

5 b) D13 परिशोचत बाधवान्. —c) D9 राक्षसं D11 सहसागम्य (for सह संगम्य) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 राक्षसं सह दुःखार्ता —After 5c, D5 erroneously repeats 4d D9 reads 5d for the first time in place of 4d, repeating it here —d) Ś Ñ V2 3 B1 3 4 D1–4 8 12 13 संगता, V1 B2 सहता, M5 भर्तार (for दुःखार्ता) D1 3 11 पर्यवेदयन् (meta.).

कथं शूर्पणखा वृद्धा कराला निर्णतोदरी ।
आससाद वने रामं कन्दर्पमिव रूपिणम् ॥ ६

सुकुमारं महासत्त्वं सर्वभूतहिते रतम् ।
तं दृष्ट्वा लोकवध्या सा हीनरूपा प्रकामिता ॥ ७

कथं सर्वगुणैर्हीना गुणवन्तं महौजसम् ।
सुमुखं दुर्मुखी रामं कामयामास राक्षसी ॥ ८

जनस्यास्याल्पभाग्यत्वात्पलिनी श्वेतमूर्धजा ।
अकार्यमपहास्यं च सर्वलोकविगर्हितम् ॥ ९

राक्षसानां विनाशाय दूषणस्य खरस्य च ।
चकाराप्रतिरूपा सा राघवस्य प्रधर्षणम् ॥ १०

तन्निमित्तमिदं वैरं रावणेन कृतं महत् ।
वधाय नीता सा सीता दशग्रीवेण रक्षसा ॥ ११

न च सीतां दशग्रीवः प्राप्नोति जनकात्मजाम् ।
बद्धं बलवता वैरमक्षयं राघवेण ह ॥ १२

वैदेहीं प्रार्थयानं तं विराधं प्रेक्ष्य राक्षसम् ।
हतमेकेन रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १३ G. 6. 74. 15 B. 6. 94. 13 L. 6. 73. 16

6 ᵃ) G1 M3 [illegible] D2 [illegible] (for वृद्धा). —ᵇ) Ś Ñ1 D1.3.12 [illegible]. D2 [illegible] (for निर्णतो°). D4 [illegible] —ᶜ) D1-3.6 [illegible] (for वने). —ᵈ) B1 D1-3 [illegible] (for कन्दर्प-मिव). Ñ V B2-4 [illegible].

7 ᵃ) D2 [illegible] (sic) (for सुकुमारं). —ᵇ) B4 [illegible] (for सर्व-). —V2 damaged for [illegible]. —ᶜ) Ñ V1.2 B [illegible] D4 [illegible] D5 [illegible] D6 [illegible] D2 [illegible] M2 [illegible] Ct as in text (for लोकवध्या सा). —ᵈ) B2 [illegible] D7 [illegible] (for हीनरूपा). Ñ1 G2 [illegible] D7 [illegible] (for प्रका-मिता). Ś B1 D1-3.6.12.13 [illegible] (D2 [illegible]) [illegible] (D4 [illegible]).

8 —ᵇ) D6 T2.3 [illegible] M1.2 [illegible] (for महौ-जसम्). —V2 om. 8ᶜ–9. —ᶜ) Ś D1.12 [illegible] (for रामं)

9 V2 om. 9 (cf. v. l. 8). D12 om. 9ᵃᵇ. The sequence of st. 9–16 in D12 is 14ᵃᵇ, 11ᶜᵈ, 14ᶜ–16, 12ᵃᵇ, 13 and 9ᶜᵈ (including omissions and star passages). —ᵇ) Ś D1.12 [illegible] Ñ V1.2 B D-3.6.8 T1.2.3 [illegible], D2.10.11 T1 M2 Cm [illegible], G2 [illegible], M4 [illegible] (for पलिनी). Ct [illegible] पाठे [illegible] Cm [illegible]. —ᶜ) D3 [illegible] (for अकार्यम्). Ñ1 V1.2 B1 D1-3.6.12 [illegible], B2 [illegible], D12 [illegible] (for [illegible]). Ñ1 [illegible] (for -हास्य).

10 D12 om. 10. —ᵇ) M3 रावणस्य (for दूषणस्य). —ᵈ) Ś1 V B1.2 D1.3.12 T1.2 Ct. [illegible] (moth-eaten). B2 [illegible] (sic). D12 [illegible], D2 [illegible], M3 [illegible], Cm [illegible] as in text (for [अ]प्रतिरूपा सा). Ct [illegible] पाठे [illegible]. —ᵈ) D12 [illegible] (for राघवस्य). B4 [illegible].

11 For sequence in D12, cf. v. l. 9. V2 om. 11ᵃᵇ. V3 mostly damaged for 11ᵃᵇ. —ᵃ) Ś B1 D1-3 [illegible] (for [illegible]). —ᵇ) G1 [illegible] (for रावणेन). Ś B1 D1-3 [illegible] 13 दशग्रीवेण रक्षसा. Ñ V1 B2-4 रावणस्य (Ñ2 [illegible]; B2 [illegible]) [illegible]. —ᶜ) Ś D1.3.12 सा हृता. Ñ1 V1.2 B2-4 D4 T2.3 [illegible], Ñ2 B1 D2.13 च (D2 सा) हृता (for नीता सा). D3-11 M3 transp. नीता and सीता. D4 [illegible] हृता सीता. Ct [illegible]. —ᵈ) Ś Ñ V B D1-4.6 [illegible] T2.3 रावणेन दुरात्मना. —After 11, Ś V2 B1 D1.3.4.6.8.12 T2.3 ins., while Ñ1 ins. after 12, Ñ2 D12 (only l. 1) ins. after 10, D3 cont. after 1855*:

1854* [illegible] राक्षसपुंगव ।
[illegible] रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।

[(L. 1) D6 T2.3 [illegible] (for [illegible]). —(L. 2) Ñ2 [illegible], D6 T2.3 [illegible] (for [illegible]). Ñ V2 B1 D2.3 transp. [illegible] and [illegible]. D2 [illegible] (for the prior half). D6 [illegible] (for the post. half).]

12 D12 om. 12. V2 B1 D1.3 transp. 12–13 and 14–15. D3 reads 12ᵃᵇ and 13 after 15. —ᵃᵇ) G3 स (for न). Ś B1 D1-4.6.8.12 T2.3 प्राप्स्यते. Ct as in text (for प्राप्नोति). Ñ V B2-4 न च सीतां दशग्रीव [illegible] (P3 [illegible]) [illegible]. —ᶜ) Ś D1.12 [illegible] (for बद्धं बलवता). —ᵈ) Ś D1.12 [illegible], D4 [illegible] (for अक्षयं). Ñ2 D2 [illegible], B1 D4-7.9-11 T1 G M3 [illegible], D2 [illegible] (for ह). Ñ1 V B2-4 T2.3 [illegible] (T2.3 [illegible]), M3 [illegible] (for राघवेण ह). D1 राघवेणापि [illegible] (unmetric). —After 12, Ñ1 ins. 1854*, while D3 ins.:

1855* [illegible] ।
हता रामेण [illegible] पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।

—Thereafter D3 cont. 1854*.

13 For sequence in D12, cf. v. l. 9. V2 B1 D1.3 transp. 12–13 and 14–15. D3 reads 12ᵃᵇ and 13 after 15. V3 om. 13ᵃᵇ. —ᵃ) Ś D1-3.6.8.12 T2.3 प्रार्थयानं तु, Ñ1 V1.2 B2-4 प्रार्थयत च (Ñ1 [illegible], B3.4 तु), Ñ2 तु

74.16 .94.14 .73 13 चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
निहतानि जनस्थाने शरैरग्निशिखोपमैः ॥ १४
खरश्च निहतः संख्ये दूषणस्त्रिशिरास्तथा ।
शरैरादित्यसंकाशैः पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १५
हतो योजनबाहुश्च कबन्धो रुधिराशनः ।
क्रोधार्तो विनदन्सोऽथ पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १६
जघान वलिनं रामः सहस्रनयनात्मजम् ।
वालिनं मेघसंकाशं पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १७
ऋश्यमूके वसञ्शैले दीनो भग्नमनोरथः ।
सुग्रीवः स्थापितो राज्ये पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १८
धर्मार्थसहितं वाक्यं सर्वेषां रक्षसां हितम् ।
युक्तं विभीषणेनोक्तं मोहात्तस्य न रोचते ॥ १९

प्रार्थयत, D4 G2 L (ed) प्रार्थ्य(L[ed.] °र्थ)मान तु (G2 त), Cr m k t as in text (for प्रार्थयान त) B1 प्रार्थयान तु वैदेहीं —^{b}) Ñ V1 B2-4 वी(B3 प्रे)क्ष्य सूदित, V2 वीक्ष्य राक्षस —^{c}) Ñ V B2.3 क्रुद्धेन (for एकेन) D3 बाणेन (for रामेण) B4 हत रामेण क्रुद्धेन —For 13, D13 subst.

1856* ततो रामेण विक्रम्य विराधो निहतो वने।

—After 13, Ñ2 B3 read 16

14 For sequence in D13, cf v l 9. Ś1 I2 om. (hapl) 14–16 Ś2 D8 12 om (hapl) 14–15 V2 B1 D1 2 transp. 12–13 and 14–15 V3 mostly damaged for 14^{ab} and om 14^c – 15^b —^{c}) B3 निजघान (for निहतानि) ❀ Cg चतुर्दशेति श्लोके पर्याप्त तन्निदर्शनमित्यनुषज्यते। उत्तरश्लोकेनैकवाक्यत्वे शरपदद्वयंनैरर्थ्यम्. ❀

15 For sequence in D13, cf v l 9 Ś D8 12 I2 om. 15, V3 om. 15^{ab} (for both, cf v l 14). V2 B1 D1.2 transp 12–13 and 14–15 —^{b}) D7 G2 transp. दूषणस् and त्रिशिरास् V2 B1 हतः, G3 तदा (for तथा). —B2 reads 15^{cd} twice (var.). —^{c}) Ñ V1.2 B2 (first time) 3 4 रामेण लोकरामेण, V3 * * * * * रामेण (damaged), B1 D1-4 6 T3 शरैराशीविषाकारैः, D13 आशीविषविषप्रख्यै —After 15, D3 reads 12^{ab} and 13

16 For sequence in D13, cf. v.l 9 Ś1 I2 om 16 (cf v l. 14) D4 om. (hapl) 16–18 G1 om (hapl) 16–17 Ñ2 B3 read 16 after 13 —^{a}) V2 ततो (for हतो) —^{c}) D6 7 9-11 T1 G2 3 M3.5 Cm क्रोधान्नाद (for क्रोधार्तो वि-) D7 घोर (for सोऽथ). Ś2 Ñ2 V2 B1 4 D1-3 8 12 13 क्रौंचावटे (Ñ2 D3 °वने, B4 D13 °चले) राघवाभ्या, Ñ1 B2 G (ed) क्रौंचावने (B2 °चनासे, G[ed] °चारण्ये) राघवेण, V1.3 B3 क्रौंचावने (V3 °टे) च रामेण, D6 T3 क्रौंचे वने महावीर्यं —After 16, Ñ2 D13 (only l 1) ins. 1854*, while D8 reads 19^a.

17 D4 G1 om 17 (cf v l 16). Ś2 om (hapl) 17–18 —^{ab}) D6 T2 3 वालिन, M3 बभूव (sic) (for जघान) G2 वानर, M1 2.5 वालिन (for वलिन). Ś1 D1-3. 8.12 वानर वालिन हत्वा, Ñ1 वलिन वालिन हत्वा, Ñ2 V B3 4 वालिन बलिन हत्वा (V3 damaged from हत्वा up to 17^b) (for ^{a}) B3 G (ed) सहस्राक्षात्मज हरि (G[ed] सुतं) (for ^{b}) D13 वानरेंद्रो हतो वाली महस्राक्षस्य चात्मजः —B1 2 om. 17^c – 18. —^{c}) Ś1 D1-3 8 13 M1 2.5 वलिन, D6 T2 3 जघान (for वालिन). T1 M3 मेरु- (for मेघ-) D13 रामेण वीर्यसपन्न:. —^{d}) Ś1 D1-3 8.13 रावणेण महात्मना. —For 17^{cd}, Ñ V B3 4 subst.

1857* राजान कपिमुख्यानां महावीर्यं महौजसम्।
[Ñ2 B3 हरि- (for कपि-).]

18 D4 om 18 (cf v.l 16) Ś2 B1 2 om. 18 (cf v l 17) D13 om. (hapl) 18. —^{ab}) Ñ MSS. ऋष्यमूक here and elsewhere Ś1 D8 12 च शैलेंद्रे, Ñ2 V2 D9-11 वसश्शैल, T1 वस* *(damaged) (for वसञ्शैले). B4 transp शैले and दीनो —^{c}) Ñ V B3 4 D1-3.9-11 G2 प्रापितो राज्य (for स्थापितो राज्ये). Ś1 D8 12 सुग्रीवस्थापित राज्य —After 18, K (ed.) ins ·

1858* एको वायुसुत प्राप्य लङ्का हत्वा च राक्षसान्।
दग्ध्वा ता च पुनर्यात पर्याप्त तन्निदर्शनम्।
निगृह्य सागर तस्मिन्सेतु बद्धा प्लवगमै।
कृतोऽतरत्त यद्राम. पर्याप्त तन्निदर्शनम्।

19 Ñ2 om 19 D8 reads 19^a after 16. V3 om. 19^c – 23^b. —^{cd}) B3 उक्त (for युक्त). Ś2 [यु]क्त, B3 [अ]स्य (for [उ]क्त) D4 विभीषण स्थाने. D4 M3 मोह (for मोहात्) G2 M5 तच्च (for तस्य). Ñ1 V1 2 B2 4 नास्य मोहादरोचत (B2 °यत्), B3 मोहादेव न रोचयत् (for ^{d}). D13 विभीषणेनोक्तपूर्वं राजान चापि न श्रुत. ❀ Cv न रोचते नारोचत। व्यत्यये भूते लट्. ❀

20 V3 om. 20 (cf v l. 19) D8 om 20^{ab}. —^{a}) D13 श्रुत्वा (for कुर्याद्). —^{b}) Ś1 यदि स, Ñ V1 2 B2-4 यद्येष, B1 यद्ययं D4 यदासौ, D13 प्रययौ (for यदि स) —After 20^{ab}, Ñ V1 2 B2-4 ins

1859* रावणो रक्षसा भीमस्ततो नो न क्षयो भवेत्।
एकेन वानरेणेय पुरी लङ्का प्रधर्षिता।
अक्ष. कुमारो निहत सह सेनानुगास्तथा।
अमात्यपुत्रा निहता किंकराश्च निशाचरा
दग्धा च नगरी लङ्का पर्याप्त तन्निदर्शनम् [5]
यदा च वानरैर्बद्धे सेतुर्मेहोदधौ।
रुद्धा च नगरी लङ्का पर्याप्त तन्निदर्शनम्।
सुहृदा वचनं कुर्याद्यदि वा मन्त्रिणा तथा।

विभीषणवचः कुर्याद्यदि स्म धनदानुजः ।
श्मशानभूता दुःखार्ता नेयं लङ्कापुरी भवेत् ॥ २०

कुम्भकर्णं हतं श्रुत्वा राघवेण महाबलम् ।
प्रियं चेन्द्रजितं पुत्रं रावणो नावबुध्यते ॥ २१

मम पुत्रो मम भ्राता मम भर्ता रणे हतः ।
इत्येवं श्रूयते शब्दो राक्षसानां कुले कुले ॥ २२

रथाश्चाश्वाश्च नागाश्च हताः शतसहस्रशः ।
रणे रामेण शूरेण राक्षसाश्च पदातयः ॥ २३

रुद्रो वा यदि वा विष्णुर्महेन्द्रो वा शतक्रतुः ।
हन्ति नो रामरूपेण यदि वा स्वयमन्तकः ॥ २४

हतप्रवीरा रामेण निराशा जीविते वयम् ।
अपश्यन्त्यो भयस्यान्तमनाथा विलपामहे ॥ २५

रामहस्ताद्दशग्रीवः शूरो दत्तवरो युधि ।
इदं भयं महाघोरमुत्पन्नं नावबुध्यते ॥ २६

न देवा न च गन्धर्वा न पिशाचा न राक्षसाः ।
उपसृष्टं परित्रातुं शक्ता रामेण संयुगे ॥ २७ G 0 74 30 B 6 94 27 L 6 73 28

[(l. 1) V2 B4 [illegible] ; B3 [illegible] (for [illegible]) — B3 reads in marg. from [illegible] 2 up to [illegible] — (l. 3) V1 [illegible] (for [illegible]) — V1 prior half of l. 5 — (l. 3) V1 [illegible] (for [illegible]) — (l. 6) V1 [illegible] (for [illegible]) — (l. 7) B3 [illegible] (for [illegible]).]

—[d]) D5 G3 [illegible] (for [illegible]); D3 [illegible], D[illegible] [illegible] (for पूर्वं [illegible]).

21 V3 om. 21 (cf. v.l. 16) —[a]) B3 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —[b]) Ś Ñ V1 B D[illegible] महाबलम् (for महाबलम्) — After 21[ab], D[illegible] S ins.:

1[illegible]* अतिकाय च पुत्रं [illegible] तथा ।

[D[illegible] [illegible] (for [illegible]) D[illegible] [illegible]. M[illegible] (for [illegible]). D3 T1 G2 [illegible] M[illegible] (by transp.) (for [illegible]).]

—[c]) Ś D[illegible] [illegible] —[d]) Ś B1 D[illegible] नानु- [illegible] D[illegible]; T1 G1 [illegible] Cm. g. [illegible] in text (for नावबुध्यते). Ñ V1 B[illegible] [illegible] (V1 [illegible]. B[illegible] [illegible] (B3 [illegible], B1 om. [illegible]) [illegible] — After 21, Ñ V1 B[illegible] ins.:

1[illegible]* [illegible] ।
[illegible] ।

[(l. 1) Ñ B[illegible] [illegible] — (l. 2) Ñ V1 B1 [illegible].]

while D7 (l. 1 only) K (ed.) ins.:

180* पुरा हनुमता लङ्का दग्धा [illegible] ।
[illegible] नावबुध्यते ।

[(l. 1) D7 [illegible] (for [illegible]).]

22 V3 om. 22 (cf. v.l. 19) —[b]) Ś Ñ V1 B1-3 D[illegible] G2 [illegible] रणे (by transp.), B4 [illegible] युधि (for रणे हतः) —[c]) Ñ D1 [illegible], D[illegible] T G1 M[illegible] [illegible] (for [illegible]) B[illegible] [illegible] (for श्रूयते). —[d]) Ñ V1 B1 D[illegible] M[illegible] राक्षसीनां (for राक्षसानां) Ś Ñ V1 B D[illegible] गृहे गृहे (for कुले कुले)

23 V3 om. 23[ab] (cf. v.l. 19) —[a]) B4 D[illegible] [illegible]; G (ed.) [illegible] (for [illegible]). Ñ1 रथाश्च [illegible]. Ś B1 D[illegible] रथा नागाश्च [illegible], D[illegible] रथा नागा [illegible] (D[illegible]), D[illegible] रथाश्च नागाश्च [illegible] —[b]) Ñ1 V1 [illegible] (for हता [illegible]) —[c]) D[illegible] [illegible] (for शूरेण) —[d]) V3 D[illegible] [illegible] (for राक्षसाश्च) B1 महाबला (for पदातयः)

24 [a]) B1 D1 [illegible] (for [illegible]) —[d]) D3 न (for [illegible]) Ñ V B[illegible] कालो [illegible]

25 [a]) B[illegible] D3 G2 हता, Cr. g. is in text (for [illegible]) B1 D[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible] Ś Ñ V B D[illegible] [illegible] (for रामेण) —[b]) Ñ V B[illegible] D[illegible] T1 G1 M3 Cr. m. [illegible] अपश्यन्तो Ś B1 D[illegible] [illegible] (D1 [illegible]), D[illegible] [illegible] न पश्यामो. [illegible] Cr. m. [illegible] अपश्यन्त्य [illegible], Cg. [illegible] अपश्यन्त्य इति [illegible] —[d]) Ś B1 D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], D[illegible] T1 G1 M1 निराशा (for अनाथा) [illegible] C[illegible] विलपामहे [illegible].

26 [a]) Ś B1 D[illegible] [illegible]. Ñ V B[illegible] [illegible], D[illegible] न [illegible], D[illegible] [illegible] न (for रामहस्ताद्) —[b]) Ś Ñ V1 B1 D[illegible] [illegible], B3 सर्वे (for [illegible]) Ś B1 D[illegible] [illegible]. Ñ V1 B3 D[illegible] T G1 M[illegible] महाबल, V3 B1 महाबल; B3 [illegible] महान्, G1 महाबल (for [illegible] युधि) D[illegible] [illegible] —[c]) Ñ1 [illegible] (for इदं) Ś D[illegible] [illegible] (for इदं भयं) Ñ V B[illegible] महद्भय, B1 D[illegible] महाभय (by transp.), D7 भय महद् (for भय महा) —[d]) Ś Ñ V B D[illegible] T1 G1 M[illegible] समुत्पन्न न बुध्यते

27 V3 om. 27[ab] —[ab]) Ś Ñ V1 B D[illegible] T1 G2 [illegible] (Ś D[illegible] Ñ1 V2 [illegible]) देवा [illegible]; G1 न च [illegible] (by transp.), M[illegible] देवा नापि, Cr. is in text (for न देवा न च) Ñ V1 B D[illegible] नासुरोरग-, B3 नासुरा न च, D3 पिशाचा न च (for न पिशाचा न) D[illegible] न च [illegible] —[c]) B1 उपसृष्ट, B[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible] (sic), D[illegible] [illegible]

4 31 4.28 3 29

उत्पाताश्चापि दृश्यन्ते रावणस्य रणे रणे ।
कथयिष्यन्ति रामेण रावणस्य निबर्हणम् ॥ २८
पितामहेन प्रीतेन देवदानवराक्षसैः ।
रावणस्याभयं दत्तं मानुषेभ्यो न याचितम् ॥ २९
तदिदं मानुषान्मन्ये प्राप्तं निःसंशयं भयम् ।
जीवितान्तकरं घोरं रक्षसां रावणस्य च ॥ ३०
पीड्यमानास्तु बलिना वरदानेन रक्षसा ।
दीप्तैस्तपोभिर्विबुधाः पितामहमपूजयन् ॥ ३१
देवतानां हितार्थाय महात्मा वै पितामहः ।
उवाच देवताः सर्वा इदं तुष्टो महद्वचः ॥ ३२
अद्यप्रभृति लोकांस्त्रीन्सर्वे दानवराक्षसाः ।
भयेन प्रावृता नित्यं विचरिष्यन्ति शाश्वतम् ॥ ३३
दैवतैस्तु समागम्य सर्वैश्चेन्द्रपुरोगमैः ।
वृषध्वजस्त्रिपुरहा महादेवः प्रसादितः ॥ ३४

M1 3 °स्पृष्ट, D12 तपस्पृष्ट (sic), D13 °स्रष्टु, Cv as in text (for उपसृष्ट) B2 4 पुरीं, D2 पर (for परि-) —^{d}) Ñ V3 B2 3 रावण, B4 साप्रत (for सयुगे) —After 27, Ñ2 ins

1863* उपसृष्टा पुरी लङ्का सा तु रामेण सयुगे ।

28 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 निमित्तानि हि (Ś D4 8 12 13 °नि च, Ñ2 V3 D1 °नि ह, B4 °नीह), G2 उत्पपाताश्च (sic) (for उत्पाताश्चापि). —^{b}) Ñ V B2–4 राक्षसाना (for रावणस्य) Ś D8 12 महारणे, V3 वधे रणे, B2 D13 दिने दिने —^{cd}) D9–11 Ck t कथयति हि; Cv r m g as in text (for कथयिष्यन्ति) Ñ V B2–4 फलि (B2 करि) ष्यति ध्रुव (Ñ2 V1 रणे) तानि, D6 T2 3 ते च मन्ये फलि (T3 भरि)-ष्यति (for °). ❀ Cv कथयिष्यन्ति दर्शयिष्यन्ति ।, Cr m कथयिष्यन्ति कथय (Cm सूचयिष्य) न्तीत्यर्थः ।, Cg कथयिष्यन्ति, इत परमपि कानिचिन्निमित्तानि प्रादुर्भूय कथयिष्यन्तीत्यर्थः । वर्तमानतात्पर्यमित्यप्याहु ❀ Ñ V B3 4 निबर्हणात्, D6 T2 3 निबर्हणे (for निबर्हणम्) Ś B1 D1–4 8,12 13 तानि रामे (D4 मन्ये) फलिष्यति रावणे नि (D4 रामेण च) हते रिपौ

29 ^{b}) ❀ Cr m g t देवदानवराक्षसैः. देवदानवराक्षसेभ्य (Ct °सैः । तेभ्य) ❀ —For 29^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1864* देवदानवयक्षेभ्यो ददौ ब्रह्माभियाचित. ।

[Ś D8 12 पितामह, D2 [अ]पि याचित (for [अ]भियाचित).]

—^{c}) Ñ2 रावणेन (for रावणस्य) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 युद्धे (for दत्त) —^{d}) Ś Ñ2 V D6 9–11 T1 G1 मनुष्येभ्यो (for मानुषेभ्यो) Ś Ñ2 V1 B1 D1–3 8,12 T3 याचित., Ñ1 V2 B2 3 (m. also as in text) 4 भाषित (for याचितम्)

30 ^{a}) D10 11 G M3 5 Cg मानुष (for मानुषान्) Ś D1–4 8 12 शके, Ñ1 V B2 3 अद्य, Ñ2 B4 एव, B1 सख्ये, D13 रक्षो-, M1 2 रामात्, L (ed) सर्वं, Cv g as in text (for मन्ये). —^{b}) Ś B1 D1–4 8 12 नैराश्य समुपागत, Ñ V B2–4 भय घोरमुपस्थितं, D13 नैराश्यमभ्युपागमत् —V3 om 30^c–31^b. —^{c}) Ñ V1 2 B2–4 युद्धे, B1 वैरं (for घोर) D4 जीवितात कृत वैर

31 V3 om. 31^{ab} (cf v l 30) D13 om. 31–36 —^{a}) M5 च (for तु). D4 6 T2 3 विबुधा (for बलिना). —^{b}) Ś D8 12 -दर्पेन, Ñ V1 2 B D1–3 -दत्तेन (for -दानेन) —D12 om 31^c–33 G2 om from पो in 31^c up to स in 33^b. M1 reads 31^{cd} after 33^{ab} —^{c}) D4 वचोभिर् (for तपोभिर्) Ś B1 D1–3 8 नियमै ; B3 D4 6 T2,3 विविधै· (for विबुधा·). —^{d}) Ś Ñ2 V1 B1 D1–3 8 अतोषयन् (for अपूजयन्)

32 D12 13 G2 om 32 (cf v l 31) —^{a}) Ś D8 देवाना स (for देवताना). Ś Ñ V B D1–4 6 8 T2 3 G1 M1 2 5 हितार्थं तु (Ñ2 च) (for हितार्थाय) —^{b}) Ś Ñ V B D1–3 8 महातेजा, D4 6 T2 3 महात्मा स (for महात्मा वै) Ñ V B2–4 महानल (for पितामह) —^{cd}) D9 तुष्ट, G1 साधंस् (for सर्वा) D4 विबुधान्सर्वान् (for देवता सर्वा) Ś B1 D1–4 8 परि- (for इदं). D9 सर्वं (for तुष्टो). D10 11 transp सर्वा and तुष्टो D1–3 बृहद्, D6 T2 3 तदा (for महद्) —For 32^{cd}, Ñ V B2–4 subst

1865* उवाच वचनं तत्र ब्रह्मा लोकपितामहः ।
शृण्वन्तु देवता सर्वा मयोक्त सुमहद्वच· ।

[(l 1) B3 transp तत्र and ब्रह्मा B4 तास्तु (for लोक-)]

33 D12,13 om. 33, G2 om. up to स in 33^b (for both, cf v l 31) —^{a}) Ś B1 D1–3 8 लोकेषु, G1 त्रीन्लोकान् (by transp.) (for लोकांस्त्रीन्) —^{b}) B2 देव-, D9 सर्व- (for सर्वे). Ś B1 D1 2 8 ये भूता (D2 भूता वै) भयवर्जिता, D3 भूता भयविवर्जिता. —After 33^{ab}, M1 reads 31^{cd} —D4 om 33^{cd} M1 reads 33^{cd} twice. —^{c}) D10 11 Ck.t प्रभृता, G1 प्रापिता, M1 (both times) 2 व्यापृता (for प्रावृता). —^{d}) D6 T2 3 शाश्वता —For 33^{cd}, Ś B1 D1–3 8 G (ed) subst

1866* भयार्तास्ते पुनरिह भविष्यन्त्येव राक्षसा ।

[Ś1 [इ]व, B1 [इ]ति, D1 इ, D2 [इ]ह, D3 हि (for [ए]व) G (ed) विचरिष्यति (for भविष्यन्त्येव).]

34 D13 om 34 (cf v l. 31) —^{a}) D5 T1 G M5 Ck च (for तु) Ś B1 D1–4,8,12 अथ देवै, Ñ V B2–4 D6

प्रसन्नस्तु महादेवो देवानेतद्वचोऽब्रवीत् ।
उत्पत्स्यति हितार्थं वो नारी रक्षःक्षयावहा ॥ ३५
एषा देवैः प्रयुक्ता तु क्षुद्यथा दानवान्पुरा ।
भक्षयिष्यति नः सीता राक्षसघ्नी सरावणान् ॥ ३६
रावणस्यापनीतेन दुर्विनीतस्य दुर्मतेः ।
अयं निष्टानको घोरः शोकेन समभिप्लुतः ॥ ३७
तं न पश्यामहे लोके यो नः शरणदो भवेत् ।
राघवेणोपसृष्टानां कालेनेव युगक्षये ॥ ३८

इतीव सर्वा रजनीचरस्त्रियः
परस्परं संपरिरभ्य बाहुभिः ।
विषेदुरार्तातिभयाभिपीडिता
विनेदुरुच्चैश्च तदा सुदारुणम् ॥ ३९ G 6 74.42 B 6 94.41 L 6 73.42

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्व्यशीतितमः सर्गः ॥ ८२ ॥

T2.3 रतो देवं (for देवांस्तु) —b) V2 तद्वा (for महान्) Ś D1.4.5.12 T2.3 इदं V1.2 B2.4 तदा, B1 D8-4 वेद- (for चेदं) B3 ... (for संप्राप्त) ... up to प्रसन्न in 35a —c) Ś L1 D1-4.5.12 तृप्तं तस्य —d) D2 ... (for महा) D8-11 प्रशोचित

35 D12 ... 35 ... V2 damaged up to प्रसन्न in a (cf. v.l. 34) —a) S B1 D1-4.5. T2.3 महातेजा, B2 तत् देवं (for महादेवो) —b) G1 ... (by transp.) Ś V B D1-4.5.12 ... V1 ... Ñ2 V B2-4 ... —cd) B1 D2 ... (for हितार्थं) G1 ... Ś Ñ V B1 D1.2.4.5.12 ... B3 ... (sup. lin. also as in P.) ... (for c) D3 ... Ś D6.12 ... D4 ... (for d) B4 ...

36 V2 D12 om. 36 (for D12, cf. v.l. 35) —a) B1 ... (for एषा देवैः). M3 हि (for तु) —b) B1 ... D6 T2.3 ... —For 36ab, Ś D1-4.5.12 subst.

1867* ... यथा क्षुधा ।

[D1-4 ... and ... (for ... and ... resp.). D6 ..., D12 ... (for तु). Ś2 D8.12 ..., D6 ... (for क्षुधा)],

whereas Ñ V1.2 B2-4 G (ed.) subst.

1868* ... प्रयुक्ता तु ...।

[G (ed.) ... (for देवै). Ñ1 (m. also) प्रयुक्ता (for प्रयुक्ता). B4 ... (for तु). Ñ2 ... (for the prior half). B3 (sup. lin. also as above) ..., B4 ... (for ...)]

—c) B3 (sup. lin. also as in text) ... (for नः). Ś B1 D1-4.8-12 ... (for सीता) —d) M3 रक्षोघ्नी च (for राक्षसघ्नी) Ś P1 D1-4.5.12 राक्षसा (D3 ...) ... Ñ V1.2 B2-4 ... C ...

37 a) V2 [अ]पनीतस्य, D8.9.13 T2.3 G1 M1.2 ... Cr m. t. as in text (for [अ]पनीतेन) —b) B3 (sup. lin., orig. as in text) दुर्विनीतेन, D6 ... (for दुर्विनीतस्य) —B3 reads b in marg. —c) B1 ..., D6 T2.3 ... (for निष्टानको). —V2 damaged from को घोर up to ले in 38a. D3 ... (for घोर). Ś D1.12 ..., B3 ... (sic), D6 ... —d) D3 ... (for समभिप्लुतः). Ś Ñ V1.2 B D1-4.5.12.13 T2.3 ... (Ś D1.12 ..., B2 ...) ... (D13 ...)

38 V2 damaged up to ले in a (cf. v.l. 37) —a) Ś V1 B1 D1-4.5.12.13 न तं (by transp.) (for तं न). C; पश्यामहे इत्यादरमनेपदमार्षम् —b) M1.2 यो वा न शरणं भवेत्. —c) D1 रावणेन (sic) (for राघवेण). —d) D2.3.13 ... (for [इ]व) D1 ... (for युग-) —After 38, D1-3.8-11 S ins.

1869* ... शरणं ...।
... करेणूनां यथा वने ।
... महात्मना ।
... भय ... शरणं गत ।

[D6 om. l. 1. —(l. 1) D8-11 ... (for कश्चित्) —(l. 2) D8.9.10 G1 M1.2 ... D7 ... (for हि) M3 ... (for the prior half) —(l. 3) D3 ... (sic) (for ...) D6 ..., Cr m. g. k. t. as above (for ...) M3 ...]

39 a) B3.4 D6 T2.3 इत्येव (for इतीव) Ś D8.12 ... (D8 ..., sic) ... B1 D1-4.12 इतीव (B1 ..., D6 इति स्म) सर्वा रजनीचरस्त्रियः —b) Ś D8.12 ... D1 ते, D6 om., D13 तान् (for सं-) D6 T1 G3 परिगृह्य (for परिरभ्य) B3 परस्परं वक्षसि बाहुभिः ... —c) D7 G2 ... (for विषेदुः) D6.7 T1 G3 M3 ..., G2 M1.2 ... (G2 M2 ...) ... —d) M1.2 तु (for च). G3 तथा (for तदा) —For 39cd, Ś B1 D1-4.5.12.13 T2.3 subst.

८३

75 1 / 95. 1 / 74 1 आर्तानां राक्षसीनां तु लङ्कायां वै कुले कुले ।
रावणः करुणं शब्दं शुश्राव परिदेवितम् ॥ १
स तु दीर्घं विनिश्वस्य मुहूर्तं ध्यानमास्थितः ।
बभूव परमक्रुद्धो रावणो भीमदर्शनः ॥ २
संदश्य दशनैरोष्ठं क्रोधसंरक्तलोचनः ।
राक्षसैरपि दुर्दर्शः कालाग्निरिव मूर्छितः ॥ ३
उवाच च समीपस्थान्राक्षसान्राक्षसेश्वरः ।
भयाव्यक्तकथांस्तत्र निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ४

1870* भृशं विनेदुर्भयशोककर्शिता
जजल्पुरुच्चैश्च वच: सुदारुणम् ।

[(l 1) D4 विलेपुर् (for विनेदुर्) D13 भृश- (for भय-). Ś B1 D8 12 कंपिता, D6 T2 3 -पीडिता, D13 -सादिता (for -कर्शिता) —(l 2) D4 जजल्पतुश्चैव (sic) (for जजल्पुरुच्चैश्च)]
—Thereafter T2 3 cont.

1871* रामं वने कामसहस्ररूप
वृद्धा कराली वनिता विरूपा ।
प्रकामिता शूर्पणखा कथं हा
विनाशनायैव निशाचराणाम् ।

[(l 1) T3 -समान- (for -सहस्र)]
—For 39cd, Ñ V B2–4 subst

1872* विनेदुरुच्चैर्वदनैर्विचेतसो
महास्वना: क्रान्तसुदारुणं वच: ।

[V3 damaged up to महास्व in l 2 —(l. 2) B3 दुराश्रया: (for महास्वना:)]

Colophon —*Kānda name*: Ś1 V3 D6 om ; Ñ V1 B1 3 4 D2 4 13 लंका° —After Kānda name, D13 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D8 12 परिदेवनं, Ñ V3 राक्षस(Ñ1 नगर)स्त्रीविलाप:, V1 2 B2–4 स्त्रीविलाप:, B1 D3 राक्षसीविलाप, D1 2 राक्षसविलाप, D4 राक्षसपरिदेवनं, D13 युद्धनिर्याणं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D2 4 8.12 13 om, Ś2 V1 73; Ñ2 77, V2 74, B1 3 4 70, D1 76, D3 78, D5–7.10 11 T1 G M3 5 95, D9 71, T2 98, T3 102, M1 2 96. —After colophon, G M2 conclude with श्रीरामाय नम, M1 with श्रीरामाय नम: । चतुर्दश्यां मूलबलवध: प्रलापश्च, M5 with श्रीरामचन्द्राय नम

83

1 a) Ñ1 V D4 राक्षसानां Ñ B2 D4 5 13 T1 G1 3 च (for तु) Ś B1 D1–3 6.8 12 T2 3 रक्षसा तेषां (D2 चैव) (for राक्षसीनां तु) —b) G1 राक्षसानां (for लङ्कायां वै). Ś B1 D1–4 6 8 12 13 T2 3 व्यथितानां (D4 लङ्कायां वै, D6 T2 3 राक्षसीनां, D13 रुदतीनां) गृहे गृहे, Ñ V B2–4 राक्षसा (Ñ1 V राक्षसी, Ñ2 रुदती)नां तु (Ñ1 V2 3 B2 4 च) वेश्मसु, G (ed) रक्षसां च गृहे गृहे —c) Ś Ñ V B D1–3 8 12.13 नवं, G1 वाक्य, G2 क्षीणा (for शब्द). —d) D1 परिवेदित (meta.) —After 1, Ś Ñ2 V1 B1 4 D1–4 6 8 12 T2.3 (Ś B1 D1–4 8 12 repeating after 1876*, V1 B4 repeating after 8) ins, while Ñ1 V2.3 B2 3 ins after 8

1873* स्वबलं क्षयितं दृष्ट्वा समग्रं समुतं रणे ।
सुतान्भ्रातॄन्विनिहतान्शक्रतुल्यपराक्रमान् ।

[(l 1) Ñ1 V1(second time) 2 3 म (for स्व-) Ś2 D1–4 6 8 12 T2 3 (Ś2 D3 8 12 both times, D1.2 first time, D4 second time) क्षपितं Ñ1 V1(second time) 2 3 B2 3 व्यथितं, B4 D1 (both second time) निहतं (for क्षयितं) D1 om. (hapl ?) समग्रं in second occurrence D4 (first time) असुरं, D4 (second time) मोसुरं, D12(both times) सुसुतं (for समुतं). Ñ1 V B2–4 (V1 B4 second time) तुमुलं लोमहर्षणं, V1(first time) G (ed) सामात्य(G[ed.] समग्रं) ससुहृद्रणं (for the post half) —(l 2) Ś Ñ1 V1 3 B D1–4 6 8 12 T2 3 (Ś V1 B1 4 D1–3 8 12 second time, D4 first time) तथा, V2 D4(second time) यथा, B1 D1–3 (all first time) सर्वान् (for सुतान्) Ś B1 D1–3.8 12(all second time) वीरान्, V1(first time) च तान् (for भ्रातॄन्) B4 (first time) च विविधान् (for विनिहतान्) Ś B1 D1–3 8.12 (all second time) राक्षसानतकोपमान् (for the post. half).]

2 V3 mostly damaged for a. —a) D7 13 विनि: श्वस्य. Ś B1 D1–4 8 12 स(B1 सु) दीर्घमथ नि (D2 नि)-श्वस्य, Ñ V1 2 B2–4 दीर्घमुष्णं च(Ñ2 वि-) नि.(Ñ1 V2 नि)-श्वस्य, D6 T2 3 स दीर्घमुष्णं नि(D6 नि)श्वस्य —c) B1 4 D1 4 परम (for परम-) —d) Ś D2 3 8 12 13 राक्षसो (for रावणो) D1 3 भीमविक्रम

3 V3 om 3 V1 om 3ab —a) Ś D8 12 दशनैरौष्ठं, D1–3 दशनैरोष्ठान् —D12 om. 3c–4b —c) Ñ B2–4 दुष्प्रेक्ष्य, V1 2 D13 दु प्रेक्ष्य, D5–7 T2 3 दुर्धर्षं (for दुर्दर्श:) Ś B1 D1–4 8 राक्षसेंद्र सुदुर्धर्षं —d) D9–11 मूर्तिमान् (for मूर्छित:)

4 D12 om 4ab (cf. v l 3) —a) Ś Ñ V B4 D3 स, D5 वच (hypm) (for च) —b) D13 राक्षसाधिप —c) Ñ V1 2 D7 भयल(D7 °यारव्य)क्त-, D6 भयादव्यक्त- (hypm), G2 भियाव्यक्त- (for भयाव्यक्त) V2 कथास्ते तु (sic), D5–7 T1 G2 3 M3 Cv r m p g k t

महोदरं महापार्श्वं विरूपाक्षं च राक्षसम् ।
शीघ्रं वदत सैन्यानि निर्यातेति ममाज्ञया ॥ ५
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसास्ते भयार्दिताः ।
चोदयामासुरव्यग्रान्राक्षसांस्तान्नृपाज्ञया ॥ ६
ते तु सर्वे तथेत्युक्त्वा राक्षसा घोरदर्शनाः ।
कृतस्वस्त्ययनाः सर्वे रावणाभिमुखा ययुः ॥ ७
प्रतिपूज्य यथान्यायं रावणं ते महारथाः ।
तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे भर्तुर्विजयकाङ्क्षिणः ॥ ८
अथोवाच प्रहस्यैतान्रावणः क्रोधमूर्छितः ।
महोदरमहापार्श्वौ विरूपाक्षं च राक्षसम् ॥ ९
अद्य बाणैर्धनुर्मुक्तैर्युगान्तादित्यसंनिभैः ।
राघवं लक्ष्मणं चैव नेष्यामि यमसादनम् ॥ १०
खरस्य कुम्भकर्णस्य प्रहस्तेन्द्रजितोस्तथा ।
करिष्यामि प्रतीकारमद्य शत्रुवधादहम् ॥ ११

G. 6. 75. 13
B 6 95 11
L 6 74 13

-कायन्तः Cg as in text (for कयास्तथ). Ś Ñ1 (marg also) B1 D1-3 8 12 T2 3 [illegible] (D1 12 [illegible]) [illegible]. V2 B2-4 [illegible], B4 [illegible] (B3 [after corr. sec. m.] [illegible]) [illegible], D6 [illegible]. D9 [illegible]. D10 11 Ck [illegible]. D13 [illegible]. M3 [illegible].

5 a) Ñ1 V B2-4 [illegible] महावाया (B3 °ह्रा). Ñ2 D13 [illegible] D4 T2 3 युद्धोन्मत्त (D6 [illegible]) [illegible], G1 M Cg महोदरमहापार्श्वौ. [illegible] Cs [illegible] महोदरमहापार्श्वौ [illegible] रावणभ्रातरौ. — b) B2 तु (for च). M4 [illegible] (for राक्षसम्). — After 5ab, D13 in:

1871* [illegible]
[illegible]

— c) Ś B1 3 4 D1-3 8 12 रक्षांसि (for सैन्यानि). D1 [illegible]; D13 [illegible] रक्षांसि (for वदत सैन्यानि). — d) B4 निर्यान्तु (for निर्यातेति). D8 M1 2 4 ममाज्ञया. Cg as in text (for ममाज्ञया).

6 b) Ś B1 3 D2 8 12 भयातुरा, D6 °पीडिता, D7 G1 3 °पुरा, D13 भयावहा (for भयार्दिता). — After 6ab, D6 ins.:

1875* [illegible]

— cd) Ś D1 2 8 चोदयामासुर्, V1 B1 D13 [illegible], G- [illegible] (for चोदयामासुर्). Ś Ñ1 B3 4 D2 6 8 12 13 T2 अव्यग्रा (for अव्यग्रान्). Ś D1 3 12 T राक्षसान् (for राक्षसान्). Ś D8 12 [illegible]. D7 12 G1 2 M1 2 रावणा-ज्ञया (for नृपाज्ञया). D6 चोदयामास सोद्योगां स्थानेति पुनः पुनः.

7 D7 transp. 7 and 8. — a) V2 हि (for तु). D2 [illegible] (for सर्वे). — b) D7 8-11 भीम- (for घोर-). — c) Ś D1 2 8 12 दृष्टा (for सर्वे). — d) V3 D9-11 ते रणाभिमुखा, D4 रावणाभिमुखाः, D6 7 T1 G2 3 M3 रणाभि-मुखा (for रावणा°). D13 [illegible].

8 D7 transp. 7 and 8. — a) Ś D1 8 12 [illegible], Ñ2 प्रतिगृह्य, D13 ते [illegible] (for प्रतिपूज्य). D7 8 T2 3 यथान्यायम्, M1 2 महात्मान (for यथान्याय). — b) Ś D1 12 तु, D7 G2 तं (for ते). V1 महाबला, D6 T1 G2 M3 निशाचरा, D13 महाबलाः (for महारथाः). — d) D13 [illegible] (for भर्तुर्). — After 8, Ñ1 V2 3 B2 3 ins., while V1 B4 repeat 1573*.

9 a) D9-11 Ct [illegible]. Cg as in text (for अथोवाच). Ś Ñ V B D1-4 8 12 महातेजा (for प्रहस्यैतान्). — b) M1 2 राक्षसान् (for रावण). — D13 om. 9c–11b. — c) Ś B1 D1 12 महोदरं महाकायं (B1 °पार्श्वं), Ñ V B2-4 [illegible] (B3 °रौ). D4 T1 2 युद्धोन्मत्तं च मत्तं च Cr महोदरमहापार्श्वौ (as in text). — d) D6 [illegible]. — After 9, Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 T2 3 ins.:

1876* [illegible]
[illegible]

[(l. 1) B1 D2 4 6 T2 3 [illegible], B2 [illegible] (for [illegible]). Ś D1 12 [illegible], D3 [illegible] (for the prior half). B3 D1-4 6 T2 3 [illegible]. — D6 T2 3 om. l. 2. — (l. 2) Ñ2 V1 2 B4 [illegible], V3 D4 [illegible] (for [illegible]).]

— Thereafter Ś B1 D1-4 8 12 repeat 1873*.

10 D13 om. 10 (cf. v. l. 9). B4 om. 10ab. D4 reads 10ab (except अद्य बाणैः) in marg. — a) B3 विनिर्मुक्तैर् (for धनुर्मुक्तैर्). D6 शरैश्च विनिर्मुक्तैर् (sic). — b) D6 [illegible] (for संनिभैः). V3 B1 युगान्तादित्य-समप्रभैः, D4 युगान्तादित्य समप्रभैः. — c) D13 लक्ष्मणं राघवं (by transp.). Ś B1 3 D1-4 8 12 चोभौ (for चैव). — Ś D8 12 om. 10d–11a. — d) Ñ1 V B2 4 नयामि, D1-4 नयिष्ये (for नेष्यामि).

11 D13 om. 11ab (cf. v. l. 9). Ś D8 12 om. 11a (cf. v. l. 10). — b) V3 B1-3 D2-4 6 7 (before corr. as in text) 10 11 -[illegible], D3 M3 तथा, D6 T1 G1 युधि, D9 यथा (for तथा). — cd) Ś B1 D1-4 8 12 उद्धरिष्ये (Ś B1 D8 12 °ते) [illegible] (for °). D6 T2 3 शत्रोर्वधात् (for शत्रुवधात्). D4 [illegible] (for d). D13 उद्धरिष्ये परिक्लिष्टाराघवस्य बलादहं.

5.14 5.12 4.14 नैवान्तरिक्षं न दिशो न नद्यो नापि सागरः ।
प्रकाशत्वं गमिष्यन्ति मद्बाणजलदावृताः ॥ १२
अद्य वानरयूथानां तानि यूथानि भागशः ।
धनुःसमुद्रादुद्भूतैर्मथिष्यामि शरोर्मिभिः ॥ १३
व्याकोशपद्मवक्त्राणि पद्मकेसरवर्चसाम् ।
अद्य यूथतटाकानि गजवत्प्रमथाम्यहम् ॥ १४

सशरैरद्य वदनैः संख्ये वानरयूथपाः ।
मण्डयिष्यन्ति वसुधां सनालैरिव पङ्कजैः ॥ १५
अद्य युद्धप्रचण्डानां हरीणां द्रुमयोधिनाम् ।
मुक्तेनैकेषुणा युद्धे भेत्स्यामि च शतंशतम् ॥ १६
हतो भर्ता हतो भ्राता यासां च तनया हताः ।
वधेनाद्य रिपोस्तासां करोम्यस्रप्रमार्जनम् ॥ १७

---

12 V3 om 12^{ab}. —^{a}) M1 2 च (for [ए]व) Ñ V1 2 D4 [अं]तरीक्ष B1 marg , D13 नैव द्यौर् (for न दिशो) —^{b}) V2 B1 D3 7.10 11 G1.2 M1 2 च द्यौर्, D4 नभो (for नद्यो) Ñ2 B2 4 च (for [अ]पि) Ś Ñ1 B3 D4 च द्यौर्न च, D1 द्यौरपि न, D- M5 द्यौर्नापि च, D12 च द्यो नैव, D13 सूर्यो न च (for नद्यो नापि) Ś(Ś2 moth eaten) Ñ V1 2 B2-4 D1-3 5-12 T G3 M3 सागराः —^{c}) Ś D1 3 4 8 12 13 प्रकाशता (for प्रकाशत्वं) Ñ V B2 4 प्रकाशा द्विं भविष्यति, B1 प्रकाशमागमिष्यति, B3 सुप्रकाशा भविष्यति —^{d}) Ś D8 12 बाणजालमया वृताः, Ñ V B2-4 मम बाणचर्चै (Ñ2 V1 °गण) र्वृता, B1 D1-4 बाणजालैर्वृ (D1 3 °लवृ, D2 °लाद्) ता मया (D4 मम)

13 Ś1 om 13-16 —^{a}) Ś2 Ñ2 V B3 D1-4 6-12 T G1 2 M1 2 5 मुख्याना, D13 -यूथानि (for -यूथाना) —^{b}) Ñ V1 2 B2-4 D4 वृंदानि (for यूथानि) —After 13^{ab}, D4-7 9-11 S ins

1877* धनुषा शरजालेन वधिष्यामि पतत्रिणा।
अद्य वानरसैन्यानि रथेन पवनौजसा।

[(l 1) D6 T2 3 धनुष (for धनुषा) D5 T1 G3 धनुर्मुक्तैर्महावेगैर् (for the prior half). G1 सुदारुण, Cv t as above (for पतत्रिणा) D4 5 T1 G2 3 M3 5 Cr.m विधमिष्यामि पत्रिणा (D5 T1 G3 °भि , G2 शक्तिभि) (for the post. half) —(l. 2) D4 अथ (for अद्य). T2 3 परमौजसा (for पवनौजसा) D4 वीरौ तौ रामलक्ष्मणौ (for the post. half)]

—D6 om 13^{cd} V3 damaged for 13^{cd} (except र्मिभि) —^{c}) Ś2 उ...र् (moth-eaten), T1 G1 3 M1 2 5 उद्धूतैर्, G2 उद्घृत्तैर् (for उद्भूतैर्) —^{d}) Ś2 B1 D1-3 8.12 13 विधमिष्ये (D1 °ष्येह [hypm]), B3 व्यथिष्यामि, D4 वधिष्यसि (sic), T2 3 M2 वधिष्यामि (for मथिष्यामि) Ś2 D8 12 महोर्मिभि , B1 शराम्बुभि , B4 परोर्मिभि , D9 शरोत्तमै (for शरोर्मिभि).

14 Ś1 om 14 (cf v l 13) G3 om. 14-16^{b} —^{a}) Ś2 V2 B1 D3 4 6 आकाश , B3 प्रकाश-, B4 व्याकोप-, D1 2 G1 M3 Cv g आक्रोश-, D8 12 आकाशे, D9 अशोक-, T2 3 G2 व्याकोच ; Cr k t as in text (for व्याकोश) D3 -मम (for -पद्म) Ś2 Ñ1 V1 B D1-4 8 12 T3 -वक्त्राणा, D9 T1 पत्राणि, D13 पकाना, T2 पत्राणा, Cv g k t as in text (for वक्त्राणि) —^{b}) D13 शर- (for पद्म-) Ś2 D1-4 8.12 किंजल्क-, Ñ V1 2 B2-4 D13 -केशर-, B1 किंशुक (for -केसर-). —^{c}) D4 कपि- (for अद्य). Ñ2 V B2-4 D7 9 G2 M1 2 व्यूह- (D9 °ह्म, G2 °ह), Cm k t as in text (for यूथ-) Ś2 Ñ V B2-4 D1-4 (before corr).8 12 तडागा (Ś2 D8 12 °का) नि, D4 (after corr) -तडागाना (for तटाकानि) —^{d}) Ś2 Ñ V B D1-4 8 12 विगाहिष्ये गजेन्द्रवत्. ❀ Cg प्रमथामि प्रमक्ष्यामि आभाव आर्षः । Ck t प्रमथामि प्रमथिष्यामि (Ck °ष्यामीति यावत्) ❀

15 Ś1 G3 om 15 (cf v l 13 and 14). Ś2 B1 D1-3 8 12 13 om 15 —^{a}) B3 अग्नि (*sup lin*) वदने. D4 सशरं रथसघट्टैर् —^{b}) D4 अथ, M2 सर्वे (for संख्ये) —^{c}) Ñ1 V2 मदयतु महात्मानः (V2 °न); V1 2 मदयतु महीमेना (V3 damaged from महीमेना up to द्रु in 16^{b}), B2 3 मदयतु स्वमात्मान (B3 रणे भूमिं).

—After 15, Ñ1 ins

1878* रम्यमायोधनसरो मद्बाणशतछेदितै ।

16 Ś1 om 16 (cf. v l 13) G3 om 16^{ab} (cf v l 14). V3 damaged up to द्रु in ^{b} (cf v l. 15). —^{a}) D1 4 अथ (for अद्य) Ś2 D8 10-12 यूथ (for युद्ध-) D13 व्यूहानि सर्वाणि, G1 प्रचण्डयुद्धाना (for युद्धप्रचण्डाना) —^{c}) D1 5 [इ]षुणा (subm) (for [ए]केषुणा). B2 निःशङ्किणेषुणा (sic). Ś2 B4 D8 12 सख्ये, B1 D1-3 सैन्य, M1 2 सघे (for युद्धे). D13 प्रयुक्तो रक्षसा सख्ये. —^{d}) Ñ V B D1 6 T2 3 निर्भेत्स्यामि, D4 निर्मेक्ष्यामि, D8 12 नियोत्स्यामि, D13 हनिष्यामि, M1.2 भेत्स्यामि द्वि- (for भेत्स्यामि च) D1 सयुगे (subm.) (for शत शतम्). Ś2 नियो । । १* ।त (damaged), D2 3 निर्विभेत्स्यामि सयुगे.

17 ^{a}) D13 हतपुत्रो (for हतो भर्ता) D5 अहो (with hiatus) (for second हतो) Ñ V B D1-4 7 G2 transp भर्ता and भ्राता D9-11 हतो भ्राता च येषा वै. —^{b}) D9-11 M1 2 येषा (for यासा) Ś1 B2 D8-12 तनयो हत D13 येन मे तत्समाहित —B3 om 17^{c}-18^{b}. —^{c}) D8 12 [अ]स्य (for [अ]द्य) —V3 damaged after रि in रिपोस् up to 18^{a} Ñ2 V1 2 B1 2 D9-11 M1.2 तेषा (for तासा) D13 विनिपात्य रिपोस्तस्य —^{d}) Ñ V1 2 B2 4 D5 6 9-11 T2 3 M1 2 [अ]श्रु-, T1 G M3 5 [आ]स्र- (for [अ]स्र-) Ś B1 D1-4 8 12 13 करिष्येश्रु- (for करोम्यस्र-)

अथ मद्बाणनिर्भिन्नैः प्रकीर्णैर्गतचेतनैः ।
करोमि वानरैर्युद्धे यत्नावेक्ष्यतलां महीम् ॥ १८
अद्य गोमायवो गृध्रा ये च मांसाशिनोऽपरे ।
सर्वांस्तांस्तर्पयिष्यामि शत्रुमांसैः शरार्दितैः ॥ १९
कल्प्यतां मे रथः शीघ्रं क्षिप्रमानीयतां धनुः ।
अनुप्रयान्तु मां युद्धे येऽत्र शिष्टा निशाचराः ॥ २०
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा महापार्श्वोऽब्रवीद्वचः ।
बलाध्यक्षान्स्थितांस्तत्र बलं संत्वर्यतामिति ॥ २१
बलाध्यक्षास्तु संरब्धा राक्षसांस्तान्गृहाद्गृहात् ।
चोदयन्तः परिययुर्लङ्कां लघुपराक्रमाः ॥ २२
ततो मुहूर्तान्निष्पेतू राक्षसा भीमविक्रमाः ।
नर्दन्तो भीमवदना नानाप्रहरणैर्भुजैः ॥ २३
असिभिः पट्टिशैः शूलैर्गदाभिर्मुसलैर्हलैः ।
शक्तिभिस्तीक्ष्णधाराभिर्महद्भिः कूटमुद्गरैः ॥ २४

G. 6 75 25
B. 6 95. 25
L. 6 74 25

18 B3 om 18ab. V2 damaged up to a (for both, cf. v. l. 17) —a) M3 [illegible] (for अथ). —b) Ś B1 D5.7.13 [illegible], D. [illegible], D9–11 G1 प्रकीर्णैर् (for प्रकीर्णैर्) Ś D1.3 [illegible], Ñ V B2.4 [illegible] (for गतचेतनैः) D1 [illegible] (18) —For 18ab, D13 subst.

1570* अथ बाणविनिर्भिन्नैः प्रकीर्णैर गतचेतनैः ।

—V3 om. 18cd. —c) Ś B1 D1–4.6.7.12.13 T1.3 [illegible] (for करोमि). —D2 om (hapl.) 18d–20a. —d) Ś D1.3 [illegible], D1–3 [illegible], M1.2 [illegible], C [illegible] as in text (for यत्नावेक्ष्य) Ñ1 V2 B2.3 [illegible] (Ñ1 °क्ष्य) [illegible] Ñ2 [illegible], V B1 D6 [illegible] महीमिमां, D8 [illegible]. D13 [illegible] महीं.

19 D2 om. 19 (cf. v. l. 18) —a) Ś D... ये च (for गृध्रा) B3 D5.12 T1.2 [illegible] (D5 D13 °आदा), D6.11 [illegible]. —b) Ś D1 D1–4.6.7.12.13 T1.3 [illegible] (D13 [illegible]) —c) V [illegible] (by transp.); D5 सर्वान् (for सर्वांस्तान्) —d) Ś1 [illegible] (sic), Ś2 Ñ1 D1.3 [illegible] B1 [illegible], D6 [illegible], D7 G2 M3 [illegible], D6 [illegible], D9.11 [illegible], D13 [illegible] (for शरार्दितैः) D1.3 क्षिप्रमानीयतां धनु (= 20b).

20 D5 om. 20abc (cf. v. l. 19) V3 om. 20 —a) Ś D1.3 [illegible] (Ś [illegible]), B3 [illegible] D1.4.6.11 [illegible], C [illegible] as in text (for कल्प्यतां) Ś D1.3 [illegible], D6 रथ(sic) (for रथः) D5 [illegible] (for शीघ्रं) —b) D6(marg.) शीघ्रम्, D13 [illegible] (for क्षिप्रम्) B1 D1.3 [illegible] (for धनु) Ñ V1.2 B2–4 G (ed.) [illegible] (Ñ1 च, V2 B3 [illegible], G (ed.) मे) —c) Ś D5.13 प्र(D1.3 आ)यातु ते च ते Ñ1 V1.2 B D1–4 अनु- (Ñ1 V1.2 °न्या)यातु च मा (D1 मे), Ś2 [illegible]; D13 [illegible] (sic), M3 अनुयान्त्वनु मा (for अनु-प्रयान्तु मां) Ñ V1.2 B2–4 शीघ्रं, D7 G2 M3 [illegible] (for युद्धे). —d) Ñ1 B4 D1.3 M3 च शिष्टा, B3 [illegible], B3 च शिष्ट-, D3.9–11 [ऽ]त्र शिष्टाः D6 T2.3 G3 [ऽ]त्रशेषाः; D13 G1.3 विशिष्टा (for ऽत्रशिष्टा)

21 a) Ñ V B2–4 [illegible] (for महापार्श्वो) Ś D1.3 [illegible] (for वच) D1.4 T1.2 [illegible]. —c) M1.2 [illegible] (for तत्र). Ś Ñ V1.2 B D1–7.9.12.13 [illegible] (D5 पार्श्वे) —d) Ś Ñ1 D1.3 [illegible], V2 [illegible], B2 [illegible]; D3 [illegible], D6 [illegible], D13 [illegible] (for संत्वर्यताम्) D5 क्षिप्र-मानीयतामिति. —After 21, D7 G2 ins.

1570* बलाध्यक्षास्तु [illegible] महापार्श्वस्य भाषितम् ।

22 V3 om. 22 —a) D7 T1 G2.3 [illegible], D9–11 [illegible], M1.2 [illegible], C [illegible] as in text (for संरब्धा) Ś B1 D1.3.4.12.13 [illegible] (B1 D1 [illegible], D3 [illegible], D12 [illegible]), Ñ V1.2 B2–4 [illegible] (Ñ2 V1 B3 [illegible]) [illegible], D1–3 [illegible] (D1 [illegible]) [illegible] —b) D3.5.13 राक्षसा [illegible] (for राक्षसा[illegible]) Ś Ñ V1.2 B D1.2.7–13 T1 G2 गृहे गृहे D6 गृहाद्गृहे D5 [illegible] गृहे (for गृहाद्गृहात्) —D1 reads 22cd in marg. —cd) Ś D1.3 चोदयन्तः परिययौ, Ñ V1.2 B2–4 G (ed.) [illegible] (Ñ1 °न्त)प (G [ed.] °न्परि)ययौ B1 [illegible] परिययौ, D1–4 [illegible] (D1 [illegible]) [illegible] परिययौ (for °) Ś B1.2.4 D1–4.6.12 G1 [illegible] Ñ V1.2 B2 [illegible] लघुविक्रम, M3 [illegible] तु महाबला. (for d) D13 [illegible] (sic).

23 a) D1 मुहूर्तान्निष्पेतु (sic), D1.3.13 मुहूर्तानि पेतु —b) Ś D1.3 [illegible], Ñ2 B1 D5–7.9–11 T G M1.2 भीमदर्शना (for भीमविक्रमा). —c) Ñ1 V2 D7.9–11 G नर्दंतो B2 [illegible] (for नर्दन्तो) Ñ V1.2 B2–4 [illegible] (Ñ1 V2 [illegible]) [illegible] (V2 damaged from नर्द up to णा in d [see var.]) V1 [ऽ]तिप्रहृष्टाश्च, M1.2 भीमवदना (for भीमवदना) Ś D1.3 [illegible] (Ś2 °ति)[illegible], B1 D1.4.13 [illegible] (D4 °[illegible]) [illegible] —After 23c, D4 reads erroneously (first time) 29b–30a —d) D2 भुजि (for भुजैः) Ñ V B2–4 नानाप्रहरणा (V2 damaged) [illegible]

24 B1 om. 24–25a M3 reads 24ab twice —a) Ś1 D1.3 [illegible] (D13 °भि), Ś2 [illegible], D1–4 [illegible] (for असिभि) Ś Ñ V B2–4 D1–4.6–13 पट्टिशै (D1.3 °शै) (for पट्टिशैः). —b) Ś D5 [illegible] Ś

5 0 5 26 1 26 यष्टिभिर्विमलैश्चक्रैर्निशितैश्च परश्वधैः ।
भिण्डिपालैः शतघ्नीभिरन्यैश्चापि वरायुधैः ॥ २५
अथानयन्बलाध्यक्षाश्चत्वारो रावणाज्ञया ।
द्रुतं सूतसमायुक्तं युक्ताष्टतुरगं रथम् ॥ २६
आरुरोह रथं दिव्यं दीप्यमानं स्वतेजसा ।
रावणः सत्त्वगाम्भीर्याद्दारयन्निव मेदिनीम् ॥ २७

Ñ2 B3 D1-4 8 9 12 अपि, Ñ1 V B2 D13 तथा(V2 °दा), D5 T1 G3 शर°, G2 हुड, M1 2 Cg हुलै°, M5 भुज, Ct as in text (for हुलै) B4 मुसलायुधै, G1 मुसलार्गलै°. ∞ Cv वर्गुलं द्विफलवस्त्राग्रं° ꕤ —°) B3 शक्तिभि° मार्यश्चैव —d) B3 बहुभि°; D13 राक्षसै° (for महद्भि°) D2 मरसुद्गरै D4 अन्यैश्च विविधायुधै.

25 Ñ V1.2 B om 25ab (for B1, cf v l. 24). Ś1 V3 D4 om 25 —a) Ś2 D1-3 6 8 12 ऋ(D6 मु)ष्टिभिर् Ś2 D1 2 7-13 G2 त्रिविंशश्, D3 तोमरैश्, G1 निशितैश् (for विमलैश्). D3 चापि, D13 उग्रैर् (for चक्रैर्) —b) D3 त्रिविधैश्, G1 विमलैश् (for निशितैश्) D1 3 5 7 11 13 परश्वधैः, G M1 2 5 परश्वधैः —D9 om 25cd —c) Ñ V1 2 B D6 भिन्दिपालै°, D1 भिडमालै°, T भिन्दिपालै (for भिण्डिपालै) —d) Ś2 Ñ V1 2 B2-4 D8 12 अपि (for चापि) Ś2 Ñ V1 2 B1 2 D2 3 13 तथा(B1 °दा)युधैः, B4 शतायुधैः, D8 12 तथाविधैः (for वरायुधैः) D1 अन्यैश्च विविधायुधैः

26 a) D5 T1 G1 बलाध्यक्षाश्, G2 M1 Cg °ध्यक्षस् (for बलाध्यक्षाश्) Ś Ñ V B2-4 D1-3 8 12 13 आनयच्च (D1 °यत्तं) बलाध्यक्षस् —b) Ś D8 12 त रथ, Ñ V B D1-3 चतरो, D6 T2 3 तद्व, D13 राक्षसान्, G2 सर्वतो, M1 Cg सत्वरो (for चत्वारो) —After 26ab, D7 K (ed ; within brackets) ins

1881* रथाना नियुत साग्र नागाना नियुतत्रयम् ।
अश्वाना षष्टिकोट्यस्तु खरोष्ट्राणां तथैव च ।
पदातयस्त्वसंख्याता जग्मुस्ते राजशासनात् ।
बलाध्यक्षाश्च सस्थाप्य राज्ञ सेना पुर स्थिताम् ।
एतस्मिन्नन्तरे सूत स्थापयामास त रथम् । [5]
दिव्यमस्त्रसमायुक्त नानालंकारभूषितम् ।
दिव्यवाजिसमायुक्त दिव्यालकारभूषितम् ।
नानायुधसमाकीर्णं किङ्किणीजालसयुतम् ।
नानारत्नपरिक्षिप्तं रत्नस्तम्भैर्विराजितम् ।
जाम्बूनदमयैश्चैव सहस्रकलशैर्युतम् । [10]
त दृष्ट्वा राक्षसा सर्वे विस्मय परम गता ।
त दृष्ट्वा सहसोत्थाय रावणो राक्षसेश्वर ।
कोटिसूर्यप्रतीकाश ज्वलन्तमिव पावकम् ।

[K (ed) variants (l 4) बलाध्यक्षश —(l 6) दिव्यास्त्रवर —om (hapl.) l 7 —(l 10) वृत (for युतम्)]

—c) D1 भय-, G1 रथ (for द्रुत) D12 सूत, D13 सर्व (for सूत) Ñ2 -समाज्ञतो (for समायुक्त) —d) B4 युक्त तु (for युक्ताष्ट-) D6 क्षणात (for रथम्). Ś D8.12 -सु(D8 12 म)तुरगम. D4 उत्कृष्टतुरगान्वित, D13 युक्तार्थं च तुरगम ꕤ Cg अथानयद्बलाध्यक्ष° सत्वरो रावणाज्ञया। द्रुत सूतसमायुक्त युक्ताष्टतुरग रथमिति पाठ°. ꕤ —After 26, Ñ V B2-4 (B3 only l 1-3) ins, while B3 cont l 4 and the prior half of l. 5 after 1883*

1882* सुवर्णवेदिकायुक्त रत्नैश्च समलकृतम् ।
युक्त वैदूर्यनालैश्च पताकाभिश्च शोभितम् ।
केतुना नवशीर्षेण काञ्चनेन विराजितम् ।
पाण्डुरेणातपत्रेण ध्रियमाणेन मूर्धनि ।
विराजत्राक्षसश्रेष्ठो वनेश इव पुष्पकम् । [5]

[(l. 1) V3 -वेदिकाभिश्च —(l. 2) B2 -जालैश्, B3 -मार्यैश् (for -नालैश्). V2 सु- (for second च) B4 अलकृत (for च शोभितम्) —(l 3) G (ed) नरशीर्षेण —(l. 4) B2 पाडरेण —(l 5) Ñ3 व्यराजद्, B3 4 रराज (for विराजन्).]

27 D13 transp a and c. —a) B1 D3 [अ]थ त, M1 2 शुभ (for रथ) Ś Ñ1 V2 3 B1 2 D2 8 12 दीप्त, D1 3 om , T2 3 भीम, M3 Cg भीमो (for दिव्य). D5 T1 G3 शुभ हैम, D6 स त भीम, D7 9-11 G2 तदा भीम (D7 G2 °मो), G1 शुभ भीम (for रथ दिव्य) B3 तमारुरोह त्वरितो. —After 27a, B3 ins

1883* रावणो युद्धदुर्मद. ।

—Thereafter B3 cont l 4 and the prior half of l. 5 of 1882* —b) Ś Ñ V B1-3 D3.7 8 12 13 दीप्यमान° (for दीप्यमान). Ñ1 V2 3 D8 सुतेजसा, D13 च तेजसा (for स्वतेजसा). —After 27ab, D5-7 9-11 S ins

1884* तत° प्रयात° सहसा राक्षसैर्बहुभिर्वृत ।
[T3 वृतैः]

—c) Ś T3 गाभीर्यं , B1 D4 सपत्नो, Cm g.t as in text (for -गाम्भीर्याद्) D13 तत्र चैव दशग्रीवो —d) Ś D8 12 कपयन्, Ñ V B3 4 D13 ना(V1 न)मयन्, B1 2 D1-3 नादयन्, D4 7 9 वारयन्, D6 T2 3 निर्दहन् (for दारयन्) —After 27, D7 K (ed , within brackets) ins.

1885* ततश्चासीन्महानादस्तूर्याणा च ततस्तत° ।
मृदङ्गै° पटहै. शङ्खै कलहै. सह रक्षसाम् ।
आगतो रक्षसा राजा छत्रचामरसयुतः ।
सीतापहारी दुर्वृत्तो ब्रह्मघ्नो देवकण्टक ।
योद्धु रघुवरेणेति शुश्रुवे कादलध्वनि । [5]
तेन नादेन महता पृथिवी समकम्पत ।
त शब्द सहसा श्रुत्वा वानरा दुद्रुवुर्भयात् ।
रावणस्तु महाबाहुः सचिवैः परिवारित ।
आजगाम महातेजा विजयाय रण प्रति ।

रावणेनाभ्यनुज्ञातौ महापार्श्वमहोदरौ ।
विरूपाक्षश्च दुर्धर्षो रथानारुरुहुस्तदा ॥ २८
ते तु हृष्टा विनर्दन्तो भिन्दन्त इव मेदिनीम् ।
नादं घोरं विमुञ्चन्तो निर्ययुर्जयकाङ्क्षिणः ॥ २९
ततो युद्धाय तेजस्वी रक्षोगणबलैर्वृतः ।
निर्ययावुद्यतधनुः कालान्तकयमोपमः ॥ ३०
ततः प्रजवनाश्वेन रथेन स महारथः ।
द्वारेण निर्ययौ तेन यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३१
ततो नष्टप्रभः सूर्यो दिशश्च तिमिरावृताः ।
द्विजाश्च नेदुर्घोराश्च संचचाल च मेदिनी ॥ ३२
ववर्ष रुधिरं देवश्चस्खलुश्च तुरंगमाः ।
ध्वजाग्रे न्यपतद्गृध्रो विनेदुश्चाशिवं शिवाः ॥ ३३ G 6 75 35 B 6 95.44 L 6 74 34

[K (ed.) [illegible] (l. 5) [illegible] —(l. 9) [illegible] (for [illegible]).]

—After 27, D[illegible] read 29[illegible] [illegible], repeating it in its proper place.

28 D[illegible] om. (hapl.) 28–29[illegible] [illegible] twice. —[illegible]) D[illegible] [illegible] (for [illegible]). [illegible] —[illegible]) [illegible] —[illegible]) [illegible] —[illegible] 28, D[illegible] [illegible]

1856* [illegible]
[illegible]

29 V[illegible] D[illegible] om. 29[illegible] (for V[illegible] D[illegible], cf. v. l. 25) M[illegible] read 28–29[illegible] twice. —[illegible]) B[illegible] (for तु). Ś D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], G[illegible] दृष्टा (for हृष्टा). Ś[illegible] [illegible] V[illegible] B[illegible] D[illegible] [illegible] विनर्दन्तो. B[illegible] D[illegible] [illegible], T[illegible] [illegible] (for विनर्दन्तो). —D[illegible] reads erroneously (first time) 29[illegible]–30[illegible] after 23[illegible]. —After 29[illegible], D[illegible] erroneously repeat 1856* (except [illegible]). —D[illegible] repeat 29[illegible] here (cf. v. l. 27). —[illegible]) Ś D[illegible] T[illegible] [illegible], M[illegible] (both times) [illegible] (for नादं घोरं). B[illegible] D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]). —[illegible]) Ś B[illegible] D[illegible] T[illegible] युद्धकाङ्क्षिणः. —For 29[illegible], Ñ V B[illegible] subst.

1857* [illegible] ।

[B[illegible] [illegible] (corrupt).]

—Then all the above MSS. cont.

1858* [illegible] ।
[illegible] ।

[(l. 1) Ñ[illegible] V[illegible] [illegible] (V[illegible] B[illegible] [illegible]) [illegible] (for [illegible]). —B[illegible] om. l. 2. —(l. 2) V[illegible] [illegible] (by transp.)]

30 [illegible]) D[illegible] [illegible] (for ततो). —[illegible]) Ś[illegible] B[illegible] D[illegible] [illegible] T[illegible] [illegible], Ś[illegible] Ñ V B[illegible] D[illegible] -समन्वित (for बलैर्वृत). —Ś D[illegible] om. 30[illegible]–32[illegible]. V[illegible] om. 30[illegible]–31[illegible]. —[illegible]) D[illegible] रावणात्मज, D[illegible] त्वरित श्रीमान् (for उद्यतधनु). —[illegible]) D[illegible] [illegible] महाबल, D[illegible] [illegible] रावणमहौ, D[illegible] [illegible] तिमिरावृत.

31 Ś D[illegible] om. 31. V[illegible] om. 31[illegible] (for both, cf. v. l. 30). D[illegible] om. 31–32[illegible]. D[illegible] om. 31[illegible]. —[illegible]) M[illegible] [illegible], G (ed.) [illegible] (for [illegible]). Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible] M[illegible] [illegible]. D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], G[illegible] [illegible]. —[illegible]) B[illegible] D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]), D[illegible] G[illegible] [illegible]. —[illegible]) D[illegible] प्रययौ (for निर्ययौ). —After 31, D[illegible] [illegible]

1859* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [5]
[illegible] ।

32 Ś D[illegible] om. 32[illegible] (for Ś D[illegible], cf. v. l. 30 and for D[illegible], cf. v. l. 31). D[illegible] om. 32[illegible]. —[illegible]) G[illegible] [illegible], G[illegible] [illegible] as in text (for ततो). —[illegible]) V[illegible] विदिशस्तथा. —[illegible]) D[illegible] G[illegible] [illegible] (for च नेदुर्). Ś[illegible] प्रादुर्बभूवुर्मेघाश्च, Ś[illegible] D[illegible] [illegible]; Ñ V[illegible] B D[illegible] घोर (B[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible]) विनेदुर्मेघाश्च V[illegible] घोर [illegible] D[illegible] [illegible]. —[illegible]) D[illegible] प्रचचाल. M[illegible] [illegible] (for च). B[illegible] वसुधा (for च मेदिनी). —After 32, D[illegible] reads 35[illegible]

33 D[illegible] om. 33[illegible]. —[illegible]) V[illegible] B[illegible] [illegible], G[illegible] [illegible] (for ववर्ष). V[illegible] B[illegible] G[illegible] [illegible]. —[illegible]) Ś D[illegible] [illegible] -प्रपातित, Ñ V B[illegible] D[illegible] T[illegible] G M [illegible] (V[illegible] [illegible]) [illegible] (D[illegible] T[illegible] G M [illegible]) [illegible] [illegible], B[illegible] [illegible], T[illegible] [illegible] तुरगमा. —[illegible]) Ñ B[illegible] D[illegible] T[illegible] [illegible] च, B[illegible] D[illegible] ध्वजेश्च (for ध्वजाग्रे). D[illegible] T[illegible] न्यपतन्गृध्रा. Ś[illegible] [illegible] नेदुर्, Ś[illegible] D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) [illegible], V [illegible] —[illegible]) D[illegible] M[illegible] [illegible], G[illegible] [illegible]. T[illegible] [illegible]

75.36 95.45 74.35 नयनं चास्फुरद्वामं सव्यो बाहुरकम्पत ।
विवर्णवदनश्चासीत्किंचिदभ्रश्यत स्वरः ॥ ३४
ततो निष्पततो युद्धे दशग्रीवस्य रक्षसः ।
रणे निधनशंसीनि रूपाण्येतानि जज्ञिरे ॥ ३५
अन्तरिक्षात्पपातोल्का निर्घातसमनिस्वना ।
विनेदुरशिवं गृध्रा वायसैरनुनादिताः ॥ ३६
एतानचिन्तयन्घोरानुत्पातान्समुपस्थितान् ।
निर्ययौ रावणो मोहाद्वधार्थी कालचोदितः ॥ ३७
तेषां तु रथघोषेण राक्षसानां महात्मनाम् ।
वानराणामपि चमूर्युद्धायैवाभ्यवर्तत ॥ ३८
तेषां सुतुमुलं युद्धं बभूव कपिरक्षसाम् ।
अन्योन्यमाह्वयानानां क्रुद्धानां जयमिच्छताम् ॥ ३९
ततः क्रुद्धो दशग्रीवः शरैः काञ्चनभूषणैः ।
वानराणामनीकेषु चकार कदनं महत् ॥ ४०

---

34 V3 om. 34^{ab} —^{a}) B3 प्रास्फुरद्, T3 वास्फुरद् (for चास्फुरद्) Ś B1 D1–3.8 12 13 सव्य (for वाम). —^{b}) D7 9–11 G1 2 M1 2.5 वामो (G1 °म-) (for सव्यो). Ñ1 वह्निश् (for बाहुर्) Ś2 Ñ B3 4 च कपित, D4 च कपते (for अकम्पत). —^{c}) M1 2 विपण्ण (for विवर्ण-) D13 -वदन चास्य (for -वदनश्चासीत्). —^{d}) V3 B3 चाभ्रश्यत, D6 अभ्रसत (sic), G3 अभ्रशित- (for अभ्रश्यत). D7 10 11 G2 स्वन· (for स्वर·) Ś Ñ V1 2 B1 D1–4 8 12 भग्नमनोरथ· (V1 °नाभवत्), D9 प्रभ्रशितस्वन B4 तत्किंचिच्चाभ्रमपते (sic), D13 गद्गदश्चाभवत्स्वन·.

35 V3 om 35^{ab}. D13 reads 35^{ab} after 32 —^{a}) Ś B1 D1–4 तस्य, Ñ2 V1 2 B3 4 G2 तदा (for ततो) V1 D2 3 नि पततो, D6 7 T2 3 निष्क्रमतो (for निष्पततो) Ś D8 12 तस्य निष्क्रमतोतीव, D13 तस्य निर्गच्छतो योद्धु —^{c}) T2 -शब्देन (for -शसीनी)

36 ^{a}) V3 D4 6 11 13 अंतरीक्षात्, B4 अंतरीक्षे (for °रिक्षात्). D3 पतति (for पपात) —^{b}) Ñ1 V1 3 B2–4 निर्घाताश्, D8 निर्वात- (for निर्घात-) Ś V2 B1 D1 2 5–8 12 13 समनि स्वना, Ñ1 B3 चारुदर्शना, V1 3 B2 4 चोग्रनिस्वनाः, D3 -समनिस्वना (for -समनिस्वना). Ñ2 निर्घाता· पेतुरम्बरात्, D4 निर्घातेन समन्विता —V3 om. 36^{cd} —^{c}) D5 7 9–11 T G M3 अशिवा (for अशिव) Ñ V1 2 B2–4 चक्रवाकाश्च, D13 च वराकाशे (for अशिव गृध्रा). Ś B1 D1–3 8 12 चीची (D3 वाचो) वाचो विनेदुश्च (Ś D8 12 °दु· स्वाद्), D4 चक्रवाका विनेदुश्च. —^{d}) Ś D8.12 अनुसश्रिता, Ñ V1 B D1 3 4 अनुमिश्रिता·, V2 D7 9–11 G2 अभिमिश्रिताः, D5 अनुवादिताः D2 वायसा वटमाश्रिताः, D13 वायसाश्च ववाशिरे. —After 36, Ś B1 2 3 (marg) D1–4 6 8 12 13 T2 3 ins, Ñ2 V2 cont after 1891*

1890* शुष्काशनि· पपातोच्चैः प्रजज्वाल ननाद च ।
वेपथु· सहसा चास्य सर्वगात्रेष्वजायत ।

[(l. 1) Ś D8 12 शक्राशनि, V2 वज्राशनि, B3 D4 उल्काशनि· (for शुष्का°) —D4 om l 2.—(l 2) V2 मर्त्यसैन्येषु जायते, D6 T2 3 गात्रेषु समवर्तत (for the post half)]

—B2.3 cont., Ñ V1 2 B4 ins. after 36

1891* गृध्रचक्र च बभ्राम तस्योपरि महात्मनः ।
अश्रूणि चास्य मुमुचुर्वाजिनो रथससदि ।

[(l. 1) B2 गृध्रचक्रश्च B4 महास्वन (for महात्मन·). —(l. 2) V2 B2.3 अस्त्राणि (for अश्रूणि).]

37 ^{a}) B1 D1–4 13 स तान् (for एतान्). B3 एव (for घोरान्). —^{b}) V3 damaged from त्पाता up to रावणो in ^{c} B1 D1–4 अतिदारुणान्, D6 7 9–12 T3 समवस्थितान्, D13 इव दारुणान् (for समुपस्थितान्). B2 उत्पातान्नानुपस्थितान्, B3 तानुत्पातानवस्थितान् —^{c}) D1–3 रावणो निर्ययो (by transp) D6 T2 3 [ऽ]मर्षाद् (for मोहाद्). —^{d}) Ś D8 12 आहव, Ñ V B D1–4 9–11 13 वधार्थं, D5 T1 G3 M1 2 जयार्थी (for वधार्थी) V1 2 B1 D13 कालदेशित, V3 सर्ववैरिणा, D1–3 कालनोदित, D4 कालदर्शित (for कालचोदित)

38 B3 om 38^{ab} —^{a}) B2 तुरग (for तु रथ) Ś Ñ V B1.4 D1–4 8 12 शब्देन (for -घोषेण) —^{b}) V3 B4 दुरात्मना, G2 तरस्विना (for महात्मनाम्). B1 D1–4 रक्षसा युद्धकाङ्क्षिणा —B1 om 38^{c} – 39 —^{d}) M5 [अ]भिवर्तते. D4 युद्धायाभ्युपपद्यत

39 B1 om 39 (cf v l 38) D10 11 om. 39^{ab}. —^{a}) Ñ1 V3 B2–4 सु (V3 स) तुमुल., Ñ2 V1.2 तु तुमुल·, D2 5 7 9.12 13 T1 G M3 5 तु तुमुल, D4 च तुमुल (for सुतुमुलं). Ñ V B2–4 शब्दो (for युद्ध) —V3 damaged from ^{b} up to जयमि in ^{d} —^{c}) Ñ1 आहूयमाना, Ñ2 मार्गमाणाना, D13 एवाह्वयता, Cg k t as in text (for आह्वयानाना). B4 G1 अन्योन्याह्वयमानाना. ❀ Cg आगमशासनस्यानित्यत्वान्मुगागमाभाव. ❀ —^{d}) D8 सर्वेषा, G1 युद्धार्थं (for क्रुद्धाना) Ś D2–4 6 8 12 13 T2 3 जयकाङ्क्षिणा. D1 अन्योन्यजयकाङ्क्षिणा —After 39, Ś Ñ V B (B1 after 38^{ab} owing to om.) D1–4 6 8.12 13 T2.3 (D1 6 T2 3 repeat here) ins l 1–42 of a long passage relegated to App I (No 39)

40 D13 om 40^{ab}. —^{ab}) G2 अग्निशिखोपमै (for काञ्चनभूषणै·) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 T2 3 स पुन· सूर्यसकाशैरिषुभिर्मर्मभेदि (Ś2 D4 °वेधि) भिः. —After 40^{ab}, Ñ V B2–4 ins

निकृत्तशिरसः केचिद्रावणेन वलीमुखाः ।
निरुच्छ्वासा हताः केचित्केचित्पार्श्वेषु दारिताः ।
केचिद्विभिन्नशिरसः केचिच्चक्षुर्विवर्जिताः ॥ ४१

दशाननः क्रोधविवृत्तनेत्रो
यतो यतोऽभ्येति रथेन संख्ये ।
ततस्ततस्तस्य शरप्रवेगं
सोढुं न शेकुर्हरियूथपास्ते ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्र्यशीतितमः सर्गः ॥ ८३ ॥

G 6. 75. 0
B. 6. 95 53
L 6. 74 0

1892* पुत्र तथाक्षरतनिस्वार च हजानि पुन ।
सुषेण पत्रविनत्या नदीत्या गवर पुन ।
विद्धा दधिमुखं चैव पद्धवा पाणैरविक्षतं ।

[(l. 1) V ... (for ...) —(l. 2) V3 mostly damaged for l. 2. Note hiatus between the two halves. Ñ1 B1 ..., V1 ... (all to avoid hiatus) (for ...). Ñ V B1 ... (for ...). —(l. 3) V1 ... V3 ... (for ...).]

—a) Ś Ñ V B D1-4 ... 12 13 ... (Ś1 ...) (for ...) —b) ... D1-4 ... 13 ..., Ñ V B1.2.4 D4 ... (for ...). Ś Ñ V B1.2.4 D1-4 ... 12 T1.2 ... (for ...). B3 ... D12 ... — After 40, D7 ins. l. 1 only of 1895*.

41 V3 damaged for 41ab except निकृत्त —a) D... केचिद्विकृत्तशिरसो. —b) B3 बलीयसा (for वलीमुखा). — After 41ab, D1-7 ... T1 G1.2 M1 ..., G2 cont. after 1895*:

1893* ... ।

[G3 M3 ... (for ...). M1.2 transp. the post. half and 41cd. D6 ..., M1.2 ... (for the post. half).]

—c) D12 ... G1 निरुच्छ्वास V3 हता (for हता). — After 41c, D6 ins.:

1894* ... ।
विभिन्नशिरस केचित्.

—d) Ñ1 B D12 G2 पार्श्वे वि- (for पार्श्वेषु). D1 13 ... (for दारिता). —e) D6 ..., G2 ... (for विभिन्न-). Ñ V B2-4 ... (for -शिरस.) B1 D1-4 ... T1.2 ... (B1 ...) ... केचित, M1.2 विभिन्नशिरस केचित —f) V3 damaged, D... (for विवर्जिता) Ñ2 M1.2 ... (Ñ2 ...) ...
—For 41, Ś D12 13 subst., Ñ V1.2 B1.2.4 D1-4.13 G2 subst. only l. 1 for 41ab and ins. l. 3 after 41, V3 D6.7 T1.2 ins. l. 3 only after 41, B3 ins. l. 1 after 41ab and l. 3 after 41. D7 ins. l. 1 only after 40.

1895* विभिन्नशिरसः केचित्पतन्त महीतले ।
निरुच्छ्वासा हताः केचित्पेतुश्चक्षुर्विवर्जिताः ।
निष्प्रगात्रा शरैः केचिद्रावणेन बलीयसा ।

[(l. 1) Ñ1 V1.2 B1.3 G2 ..., D7 ..., D12 ... (for ...) B1 ... (for the prior half) —D13 om. (hapl.) from the post. half of l. 1 up to the prior half of l. 2. V3 B1 D1-4.12.13 ... (for ...). Ñ V1 B2-4 D1.7 G2 ... (Ñ2 ..., B2.4 ..., D4 ...) ... (for the post. half). —(l. 3) D1.2 ... (for ...). V3 ... (for ...) D13 ... (for ...) Ñ2 ..., D1.2.4.6 T1.2 G2 ... D2 ... (for ...).]

—Thereafter Ñ V B2-4 D12 cont. 1896*, while D4 T1.2 cont. l. 1-2 only of 1896*.

42 a) G2 क्रोध- (for क्रोध) M3 लोचनो (for -नेत्रो). —b) D6 क्षणे क्षणे (for यतो यतो) D6 T1.2 समुत्थे (for संख्ये) —c) D6 ततस्त ... स्य (om. hapl.) —d) D12 ... G1 M2 ... (for यूथपास्ते).
—For 42, Ś B1 D1-3.13 subst., Ñ V B2-4 D12 cont. after 1895*, D4 T1.2 cont. only l. 1-2 after 1895*, while D6 ins. before 6. 84. 1.

1896* आकुला वानरी सेना शरजालेन मोहिताम् ।
... परमप्रीत्या ददर्श दधिवेष्टिताम् ।
... विद्रुता सर्वे वानरा रावणार्दिता ।
राघवं शरणं जग्मु प्रजापतिमिवामरा ।

[(l. 1) Ñ2 ... (for वानरा) D12 ... —(l. 2) Ñ D1.2.4 ... (for ...). —V3 damaged from the post. half up to ... (see v. r.) in l. 3. Ñ V1.2 B2-4 D12 ... D4 ... (for the post. half). —(l. 3) Ñ V1.2 B D1.12.13 ... (for ...). Ñ V1.2 B D4 transp. ... and ... Ñ V (V3 damaged up to ...) B2-4 D12 ... (for ...) —(l. 4) Ñ V B2-4 ... (for जग्मु). Ñ V1.2 B2-4 D12 ..., B1 [...] (for [...]).]

—Thereafter Ś B1 D1-4.12.13 cont., while B3 cont. after 1899*.

८४

.76 1
.96.1
.75.1

तथा तैः कृत्तगात्रैस्तु दशग्रीवेण मार्गणैः ।
बभूव वसुधा तत्र प्रकीर्णा हरिभिर्वृता ॥ १
रावणस्याप्रसह्यं तं शरसंपातमेकतः ।
न शेकुः सहितुं दीप्तं पतंगा इव पावकम् ॥ २

तेऽर्दिता निशितैर्बाणैः क्रोशन्तो विप्रदुद्रुवुः ।
पावकार्चिःसमाविष्टा दह्यमाना यथा गजाः ॥ ३
प्लवंगानामनीकानि महाभ्राणीव मारुतः ।
स ययौ समरे तस्मिन्विधमन्रावणः शरैः ॥ ४

1897* विद्राव्य वानरान्सर्वान्हत्वा चैव सहस्रशः ।
कपिशोणितनिष्यन्दैश्चक्रे भूमिं सकर्दमाम् ।

[(l 1) B1 D1–4 12 13 मुख्यान् (for सर्वान्) —(l 2) D2 -सघैश्च, D3 -विस्यदैश्च. D13 -रक्तैश्च मेदोभिश्च (for -शोणितनिष्यन्दैश्च) D13 अकर्दमा]

—Then D13 further cont

1898* कवन्धास्तत्र चोत्पेतु पश्यन्तस्त्वशिरोऽक्षिभिः ।

—For 42, Ñ V B2–4 D13 subst, D4 ins. after 42

1899* ततस्तु तं कालमिवापतन्तं
विक्षोभयन्त हरिवाहिनीं ताम् ।
त्रेसुस्तदा ते हरयो निशम्य
मृगाधिप क्षुद्रमृगा इवार्ताः ।

[(l 1) D13 इतस्तन (for ततस्तु त). —(l 2) D13 विद्रावयत (for विक्षोभयन्त) D4 प्रसूदयत तु हरीन्नितात —V3 damaged for l 3–4 —(l 3) B3 भीतास्, D13 त्रस्तास् (for त्रेसुस्) D4 विदुद्रुवुस् (for त्रेसुस्तदा). V1 निरीक्ष्य, D13 [ऽ]भिनीक्ष्य (for निशम्य) —(l 4) D4 यथार्दिता, D13 यथैव (for इवार्ता·)]

Colophon B1 D1 3 om. —*Kāṇḍa name* · Ñ B3 4 D4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D8 12 वानरत्रासन, Ñ V B2–4 D4 13 रावणनिर्याण, D2 वानरवित्रास —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 V1 74, Ñ2 78, V2 75, B3 71, D5–7 10 11 T1 G M3.5 96, D9 72, T2 99, T3 103, M1.2 97 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः.

84

B1 D1 3 cont the previous Sarga

1 Before 1, D4 ins 1896* and 1897* —[a]) B2 अथ, D6 T2 3 तदा, Cg k t as in text (for तथा) Ś1 B1 विकृत-, Ś2 D1–3 8 12 विक्षत-, D4 13 तै. क्षत-, D7 तै. कृत- (for तै· कृत्त-) D1 4 च (for तु) —[b]) Ś B1 D1–4 8 12 सयुगे (for मार्गणे) —D1 om 1[cd] —[c]) Ś D8 12 वसुधा सकला तत्र, Ñ V B D1–3 13 वसुधा वव्रुधे(Ñ1 V2 3 ववृते, B1 3 D1–3 सवृता) तत्र. —[d]) Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 प्रकीर्णैर्, G2 प्रस्तीर्णा (for प्रकीर्णा) Ñ2 B4 वृतै, B1 D5 7 9–11 T1 G3 M3 तदा, D1–3 13 हतै, D6 T2 3 युधि (for वृता) B3 हरियूथपै (for हरिभिर्वृता) —After 1, Ñ V B4 ins, Ś B1 D1–4 8 12 13 ins l 1 after 1 (D4 after 1[ab] owing to om) and subst l 2 for 10[cd] and read before 2, B2 subst. for 10 and reads after 1·

1900* ममन्थ च महाकायो वानरान्राक्षसाधिप. ।
युगान्तवात सहसा प्रवृद्ध· पर्वतानिव ।

[(l 1) V3 damaged up to वानरा Ś V1 D8 12 स ममथ, Ñ2 B4 ममथ स, D13 स प्रमथ्य (for ममन्थ च). B1 D2–4 -कायान् (for -कायो) Ś B1 D1–4 8 12 13 राक्षसेश्वर —V3 om. l 2.—(l 2) D1–4 प्रवृद्धान् (for प्रवृद्ध·). Ś D1 2 4 8 12 क्षितिजान्, B1 क्रीडितान्, D3 किंशुकान् (for पर्वतान्) D13 प्रत्यवेक्ष्यनगानिव (for the post half).]

2 Before 2, Ś B1 D1–4 8 12 13 read l 2 of 1900* —[a]) Ś2 D8.13 [अ]प्यसह्य त, B2 प्रसपंत, B3 M1 3 [अ]प्रमेय त, D12 [अ]प्यसहृतं (for [अ]प्रसह्य त) B1 D1 वानरास्तमसह्य ते, D3 L (ed.) रावणात्त(L[ed]°स्र)-मसह्य तु (L[ed] त) —[b]) B4 D6 M5 सघातम्, T2 3 -सतापम् (meta.), Cm as in text (for -सपातम्) Ś Ñ2 B1 4 D1–4 8 12 आगत, V एव च (for एकत·). D13 सशर तापमेव च —[c]) Ś B1 D1–3.8 12 13 दीप्त न शेकु. ससोढु, Ñ V B2–4 D6 T2 3 सोढुं न शेकु· कपय (D6 T2 सदीप्त, T3 सदीप्ता), D4 न शेकुर्वानरा सोढु. —[d]) D7 9–11 G1 2 M3 5 पतंगा (G1 °गो) ज्वलन (D9 °ने) यथा

3 V3 om 3 —[a]) Ñ V1.2 B2–4 निर्भिन्ना, D2 M1 3 ते हता (for तेऽर्दिता) Ś D1 3 7 8 12 विशिखैर्, B1 marg., D2 13 विविधैर् (for निशितैर्) D6 T2 3 अर्दितास्ते शरैस्तीक्ष्णै —[c]) D1 2 4 5 11 12 G1 -[अ]र्चि (for -[अ]र्चि·-) —[d]) Ś D8 12 यथा खगा·, D1–4 वने यथा, G2 गजा इव (for यथा गजा) Ñ V1 2 B D13 यथा नागा महाबले (B1 D13 °वने, B4 °रणे)

4 [a]) Ś Ñ B2 4 D2 5 7–9 13 M1 2 प्लवगानाम्, D3 प्लव-मानानि (for प्लवगानाम्) —[c]) Ś1 B1 D1–3 उवाह, Ś2 D8 12 उवास (sic), Ñ V D7 10.11 सययौ, D4 सुपर्णे·, D6 T2 3 स (T2 ते [sic]) तदा (for स ययौ). —[d]) B3 विचरन् (for विधमन्) Ś B1 D1–3 8 12 13 निशितै, G1 M5 राक्षस (for रावण) D4 वध्यमान शितै शरै, D6 T2.3 रावणो व्यधमच्छरै·, G2 रावणो विधमञ्शरै·

कदनं तरसा कृत्वा राक्षसेन्द्रो वनौकसाम् ।
आससाद ततो युद्धे राघवं त्वरितस्तदा ॥ ५
सुग्रीवस्तान्कपीन्दृष्ट्वा भग्नान्विद्रवतो रणे ।
गुल्मे सुषेणं निक्षिप्य चक्रे युद्धे द्रुतं मनः ॥ ६
आत्मनः सदृशं वीरं स तं निक्षिप्य वानरम् ।
सुग्रीवोऽभिमुखः शत्रुं प्रतस्थे पादपायुधः ॥ ७
पार्श्वतः पृष्ठतश्चास्य सर्वे यूथाधिपाः स्वयम् ।
अनुजह्रुर्महाशैलान्विविधांश्च महाद्रुमान् ॥ ८
स नदन्युधि सुग्रीवः स्वरेण महता महान् ।
पातयन्विविधांश्चान्यान्जघानोत्तमराक्षसान् ॥ ९
ममर्द च महाकायो राक्षसान्वानरेश्वरः ।
युगान्तसमये वायुः प्रवृद्धानगमानिव ॥ १०
राक्षसानामनीकेषु शैलवर्षं ववर्ष ह ।
अश्मवर्षं यथा मेघः पक्षिसंघेषु कानने ॥ ११

G 6. 76. 12
B 6. 96. 11
L. 6. 75. 12

5 [illegible]) Ś D1-2 [illegible] (for राक्षसेन्द्रो). — [illegible] Ś Ñ V B D1-4 [illegible] [illegible] D1 [illegible] D2 [illegible] (for तदा). Ś B1 D1-4 [illegible] Ñ V B1-4 [illegible]

6 [illegible]) Ś Ñ V B1-4 D1-2 G1 [illegible] (for कपीन्). — [illegible] (for विद्रवतो रणे). — After 6ab, Ś L1-2 [illegible]

1601* [illegible]

[D1 [illegible]]

— [illegible]) V1 B1 [illegible] (for निक्षिप्य). — [illegible] (for युद्धे) [illegible] Ñ V2 B1-4 युद्धे [illegible]

7 [illegible] D1 om. 7ab. — [illegible]) D1 [illegible] (for वीरं). — [illegible]) V3 [illegible] निक्षिप्य [illegible] (for वानरम्). — [illegible]) Ñ V B1-4 D1-4 [illegible] (for शत्रुं). [illegible] (for सर्व). — [illegible]) D1 प्रययौ हरियूथपः.

8 V2 om. 8ab. — [illegible]) Ś D1-2 [illegible] (for पृष्ठतः). [illegible] (for [illegible]). Ś B1 D1-4 [illegible] (for स्वयम्). Ñ V1-2 B1-4 D1-11 [illegible] यूथपाः (for [illegible]) D1 [illegible] (archaic). — [illegible]) Ś B1 D1-3 [illegible] Ñ V B1-4 D1-11 [illegible] G2 M1 [illegible] (for अनुजह्रुः). Ñ V B1-4 महाशैलान्, B1 [illegible], D1 महाशैलेंद्र (for °शैलान्). — [illegible]) Ś D2 [illegible] D2 G2 M1 महीरुहान्, D1-11 [illegible] (for महाद्रुमान्) Ñ V B1-4 [illegible] D1 [illegible] D1 [illegible]

9 [illegible]) Ś B1 D1-4 [illegible] [illegible] Ñ V B1-4 [illegible] D1 [illegible] (for स नदन्). — [illegible]) D1 [illegible] (for स्वरेण) B1 नदन्, D1 [illegible] (for महान्). — [illegible]) D1-11 [illegible] (for पातयन्). Ś D1 [illegible], Ñ V B D1-4 [illegible], D1 [illegible] (for विविधांश्) D1 [illegible] G1 [illegible] D1 [illegible] (for चान्यान्). — [illegible]) Ñ V B1-4 [illegible] D1 G1 M1-2 [illegible] D1-11 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for [illegible]) [illegible] G1 [illegible] in text (for राक्षसान्) — After 9, Ś Ñ1 B1 D1-4 [illegible], while [illegible] after the first occurrence of 10ab

1602* [illegible]

[D1 [illegible] (for [illegible]) G (ed.) [illegible]]

10 Ñ1 consecutively repeats 10. For 10, B1 subst. 1500* and read, after it, B1 consecutively repeat 10ab. — [illegible]) Ś B1 (second time) D1-4 [illegible] D1 [illegible] (for ममर्द च) B1 (second time) D1 [illegible] G1 [illegible] Ñ1 (both times) V B1 (both times) [illegible] Ñ1 [illegible] B1 (first time) [illegible] — [illegible]) D1 वानरा- [illegible] (for [illegible]) — After 10ab (first occurrence), B1 ins. 1602* — G (ed.) om. 10cd — For 10cd, Ś B1 D1-4 subst. 1-2 of 1600* and read before 2 — [illegible]) Ñ1 (both times) V B1 युगान्तादिरिवो (B1 [illegible]) [illegible] — [illegible]) V1 [illegible] D1 प्रवृत्तान् V1 B1 D [illegible] B1 प्रवृद्ध [illegible] G1 [illegible] M1 प्रवृद्धांश्च [illegible]

11 [illegible]) Ś D1-2 अनीकानि (for अनीकेषु). — [illegible]) Ś Ñ V1-2 B D1-4 [illegible] शिलावर्षं (Ś D1-2 °र्षं) Ñ1 [illegible] (for वर्षं) Ś B1 D1-4 [illegible] V D1 च, G1 [illegible] (for ह) D1 च [illegible] (for ववर्ष ह) — [illegible]) G1 [illegible] (for वर्षं) D1 G1 महा-, D1 [illegible] (for यथा).

35 23 32 स तां शिलामापतन्तीं दृष्ट्वा राक्षसपुंगवः ।
अपक्रम्य सुविक्रान्तः खड्गेन प्राहरत्तदा ॥ २३
तेन खड्गेन संक्रुद्धः सुग्रीवस्य चमूमुखे ।
कवचं पातयामास स खड्गाभिहतोऽपतत् ॥ २४
स समुत्थाय पतितः कपिस्तस्य व्यसर्जयत् ।
तलप्रहारमशनेः समानं भीमनिस्वनम् ॥ २५
तलप्रहारं तद्रक्षः सुग्रीवेण समुद्यतम् ।
नैपुण्यान्मोचयित्वैनं मुष्टिनोरस्यताडयत् ॥ २६
ततस्तु संक्रुद्धतरः सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
मोक्षितं चात्मनो दृष्ट्वा प्रहारं तेन रक्षसा ॥ २७

M3 5 विपुला (for महती) —c) D6 9–11 T2.3 G3 M1 2 5 विरूपाक्षस्य —d) D4 विनद्यानुद्रवन्मुहु

23 D5 om 23 (cf v l. 16) —a) B1 समायातीं (for आपतन्तीं) Ñ V B2–4 तामापततीं वेगेन (V3 सहसा), D8 सा ता शिलामयीं . ता (sic), D13 ता शिलामापतती तु, G1 स ता दृष्ट्वा चापततीं —b) G1 शिला (for दृष्ट्वा) —c) Ñ2 D8 अपाक्रमत् (D8 °म्य), B2 आक्रम्य च, D2 अपक्राम्य (for अपक्रम्य) Ś D12 तु, Ñ1 B1 D1 3 8 13 [आ]शु, M5 स (for सु-) B3 -सम्रात·, D1 नि क्रात (for -विक्रान्त) D4 उत्प्लुत्य महावीर (subm). —d) Ś1 तु तेन (for खड्गेन) D4 [अ]भिजघान ह, D13 [अ]पहरत्तदा, M5 प्राहरच्च ता —After 23, D6 7 9–11 S ins

1910* तेन खड्गप्रहारेण रक्षसा बलिना हत ।
मुहूर्तमभवद्वीरो विसंज्ञ इव वानर ।
स तदा सहसोत्पत्य राक्षसस्य महाहवे ।
मुष्टिं संवर्त्य वेगेन पातयामास वक्षसि ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विरूपाक्षो निशाचरः । [5]

[D6 om. l 1. —(l 2) D7 G2 दीनो, D9–11 भूमौ (for वीरो) —(l 3) D9–11 T1 सहसा स तदा (by transp) D6 T2 3 तदाहवे, M1 2 चमूमुखे (for महाहवे). —(l 4) D6 T2 3 ताडयामास]

24 D5 om 24ab (cf v l 16) For 24–27, D4 subst 1912* —a) Ś B1 D1–3 8 12 13 मोक्षेण, G2 घातेन (for खड्गेन) Ś D12 शस्त्राणा, Ñ1 B3 D1–3 8 सभ्रात (Ñ1 B3 °त), D9 स क्रुद्ध· (for संक्रुद्ध). V1 तत्प्रहारेण संक्रुद्ध·. —b) Ś D2 3 8 12 सुग्रीव च, Ñ2 V1 2 B4 सुग्रीवस्तु, B1 सुग्रीवोऽथ, D1 स सुग्रीव, D13 सुग्रीवोऽस्य (for सुग्रीवस्य) —c) Ś Ñ1 D1–3 12 विह्वल, D8 विकले (for कवच) B4 D13 पाटयामास —d) D9–11 G3 M Cg k t पद्मयाम्, Cr as in text (for स खड्ग) Ś Ñ1 D1–3 8.12.13 पदा (Ś पदे, D12 पादे) चैन (D13 °व) मताडयत्, Ñ2 V B2 4 त चैवापातयद्भुवि, B1 पदा चैन समाहनत्, B3 D6 स तथैवा (D6 पादाभ्याम) पतद्भुवि

25 For subst. in D4, see 1912* D6 reads 25ab in marg —a) M5 तत उत्थाय B3 च कपिस् (for पतित) D13 पतित समुत्थोत्थाय —b) B3 तल, G (ed) कपेस् (for कपिस्) M1 2 तस्मै (for तस्य) Ś1 व्यवर्जयत्, D12 विमर्दयन —D9 om (hapl.?) 25c – 26 —c) Ś D1 12 अशनी-, D2 3 8 अशनि- (for अशने) —d) Ś D12 -सम वै, Ñ V B D1–3.8 सदृश (for समान) Ś Ñ V1 2 B D3 6 8. 12 13 -नि·स्वनं. —After 25, Ñ V B2–4 D13 ins

1911* समवाप्य प्रहार तं राक्षसात्स हरीश्वर:।
तलेनैव महावेगो विरूपाक्षमुपाद्रवत्।

[(l 1) Ñ2 D13 तु (for त). D13 हरि प्रभु· (for हरीश्वर) —(l 2) D13 -क्रोधो (for -वेगो). D13 अभिद्रवत् (for उपा°)]

26 D9 om. 26 (cf v l 25) For subst in D4, see 1912*. V3 damaged from द्र in a up to मु in b —a) Ś B1 D1–3 8 12.13 तं (for तद्) —b) Ś D12 समुद्गत (for समुद्यतम्) —D1 om 26c–27b —c) D8 ते पुण्यान् (sic) (for नैपुण्यान्) Ś D12 प्रोजयित्वाथ, Ñ V B2–4 D2 3 8 G (ed) मोक्षयित्वा त (D2 स, D3 8 °त्वाथ, G [ed] तु), B1 आक्रमित्वा त, D13 मोचयामास, M1 2 मोक्षयित्वैन —d) D3 तलेन (for मुष्टिना) V3 D10.11 ताडयत् (for [अ]ताडयत्)

27 D1 om. 27ab (cf v l 26) D6 T2 3 repeat 27ab after 27 —a) Ś Ñ D2 3 5.6 (both times) T (T2 3 second time) G3 सु-, B1 2.4 D7.12 T2 3 (both first time) M5 स, D8 च, G1 om. (for तु) D7 तु, G2 त (for स-) Ś D2 3 6 8.12 T2 3 (D6 T2.3 second time) -सरब्धतर., B1 सवद्धतर, M5 रक्षसा तेन. V तत परमसक्रुद्ध, D13 तत क्रुद्धस्य वीरस्य —b) Ś B1 D2 3.6 8 12 T2 3 (D6 T2 3 second time) [ऽ]भवदाहवे, B3 वानराधिप·, M5 रक्षसाहत· (for वानरेश्वर:) —c) D6 मोहितं, T2 3 M5 मोचित (for मोक्षित). Ś Ñ V B D2 3 8 12 आत्मान (Ñ V B2–4 शिक्षया) मोक्षि (Ś D12 मूर्छि) त दृष्ट्वा, D1 नैपुण्यान्मोक्षित दृष्ट्वा, D13 आत्मान मोक्षयामास —d) B1 D1–3 8 प्रहारात् (for प्रहार) D12 तस्य (for तेन) Ś प्राहरत्तस्य रक्षस:, D13 प्राहरच्चापि राक्षस —For 24–27, D4 subst

1912* भग्ना वीक्ष्य शिला कोपान्मुष्टिमुद्यम्य सोऽभ्यगात्।
असिना त जघानाजौ मुष्टिना वानरेश्वर:।
मुष्टिप्रहाराभिहत स रक्षो ह्यपतद्भुवि।
सहसोत्थाय सुग्रीव पञ्चशीर्षमिवोरगम्।
बाहुमुद्यम्य वेगेन ह्यभिदुद्राव राक्षसम्। [5]
तलप्रहार रक्षेन्द्रो वञ्चयामास बुद्धिमान्।
ततो वेगसमायुक्तो मुष्टिनाभ्यहनद्धरिम्।

—Then cont

स ददर्शान्तरं तस्य विरूपाक्षस्य वानरः ।
ततो न्यपातयत्क्रोधाच्छङ्खदेशे महातलम् ॥ २८

महेन्द्राशनिकल्पेन तलेनाभिहतः क्षितौ ।
पपात रुधिरक्लिन्नः शोणितं स समुद्वमन् ॥ २९

विवृत्तनयनं क्रोधात्सफेनरुधिराप्लुतम् ।
ददृशुस्ते विरूपाक्षं विरूपाक्षतरं हतम् ॥ ३०

स्फुरन्तं परिवर्तन्तं पार्श्वेन रुधिरोक्षितम् ।
करुणं च विनर्दन्तं ददृशुः कपयो रिपुम् ॥ ३१

तथा तु तौ संयति संप्रयुक्तौ
तरस्विनौ वानरराक्षसानाम् ।
बलार्णवौ सस्वनतुः सुभीमं
महार्णवौ द्वाविव भिन्नवेलौ ॥ ३२

G 5 70 0
B 5 96. 35
L 5 75. 41

1913* ताडितो मुष्टिना तेन सुग्रीवो [illegible] ।
सहसा [illegible] ।
[illegible] सुग्रीवो मुष्टिना[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ [10]
[illegible] ।

—After 27, Ś B1-3 (B3 [illegible]) D1-3.6.12 [illegible]; while D6 T2.3 ins. after the second occurrence of 27[ab]

1914* राक्षसश्चापि तं दृष्ट्वा प्रहारं घोरमुद्यतम् ।
[illegible] वानरान्[illegible] ।

[(L 1) Ś D12 [illegible] B1.2 D2.3.12 [illegible], B2 [illegible], D6 T2.3 [illegible]; D3 [illegible] (for [illegible]) B4 [illegible], D6 T2.3 [illegible], D5 [illegible] (for the post. half). —(L 2) B1.2 D1 [illegible], D3 [illegible], D6 T2.3 [illegible], D5 [illegible], D12 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for [illegible]). B3 [illegible] D12 [illegible] (for the post. half).]

28 V3 om. 28[ab]. —[a]) B1 D2.3.4 तु दृष्ट्वा (for ददर्श) Ś D12.13 स तु (D12 तु) दृष्ट्वा [illegible], D1 स तु दृष्ट्वा प्रहारं तस्य (hypm.), M1.2 ददर्श [illegible]. —[c]) B1 D1-3.6.12 [illegible] (for ततो) D12 [illegible]; G1 क्रोधात्तु (for क्रोधात्). Ś D12-13 T2.3 M2 ततोऽस्य पा(Ś D12 °तिनाथा)तयत्क्रोधात् (T3 °क्रोधात्). Ñ V B2-4 ततोऽस्य पातयामास D6 ततोऽस्य [illegible] —[d]) Ś B1 D1-3.6.12 महावज्रं, D5.7.11 T1.2 G1 M [illegible] (for महातलम्) D12 [illegible]. —For 28, D2 subst.:

1915* स तु [illegible] तस्य सुग्रीवः [illegible] ।
तलेन ताडयामास राक्षसं सोऽप्यमर्षितः ।

29 [a]) D6 [illegible] (for °कल्पेन). —[b]) D8 बलेन (for तलेन) Ś D12.13 निहतः; Ñ V2 B3 [अ]निहतः, D3 निहतः (for [अ]भिहतः) V3 [illegible] —[c]) Ś V3 B1 D1-3.12 रुधिरं वेगात्, Ñ V1.2 B2-4 निहतः रक्तं, D2 [illegible], D3 [illegible], D12 वेगाद्रुधिरं (for रुधिर-क्लिन्नः) —V3 damaged for 29[d]–30[a]. —[d]) D12 [illegible] (for शोणितं) D8 om. (subm.), D9-11 M1.2 हि, M3 च (for स) D5.7.9-11.13 [illegible], M1.2 [illegible] Ś D12 [illegible]; Ñ V1 B2-4 शोणितं वि(B3 [illegible])[illegible], V3 B1 D1-3.6 [illegible] (D1 om. after वि up to 30[a]) स विनिर्वमन्, D4 [illegible] —After 29, D1-3.5-11 S ins.:

1916* [illegible] विरूपाक्षो [illegible] ।

[D4 [illegible], G2 [illegible], Cm [illegible] as above (for [illegible]) D7 G2 [illegible], M1.2 [illegible] (for the post. half).]

30 D1 om. 30[abc], V3 damaged for 30[a] (for both, cf. v. l. 29). —[a]) D5 G2 विवृत्य (for विवृत्त-). B1 [illegible], G1 नयन (for नयनं) Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D2.3.6.12 [illegible]; B2 दृष्ट्वा, D12 [illegible] (for क्रोधात्) D4 विवृत्ताक्ष-नयन —[b]) Ñ V1.2 B2-4 वानरा, V3 B1 D2.6.9-11 T1.2 G3 M3 सफेन (for सफेनं). Ñ1 V1 B1.3.4 D12 रुधिरप्लुतं, D5 रुधिराप्लुत, G2 रुधिरावृत (for रुधिराप्लुतम्) D4 रुधि-रेण परिप्लुत —V3 om. 30[c]–31[b]. —[c]) Ñ1 D3.4 स (for ते). —[d]) D5 T1 G3 हत (for हतम्) Ś B1 D1-3.6.12 विरूपाक्षतया (B1 °क्ष बला)हत, D4 वानराः पर्वतोपम

31 V3 om. 31[ab] (cf. v. l. 30) Ś D12 om. 31. —[a]) D6 T2.3 [illegible] D1-4 परिवृत्तं (D2 °वर्तं)च, D4 परि-[illegible], G1.2 परिवृत्तं च, M1.2 परिवृत्ताक्ष, Cm g t as in text (for °वर्तन्त) —[b]) Ñ V1 B2-4 वसुधा, B1 गात्रेषु, D1-3 पार्श्वेषु, D3 पार्श्वयो, D4 पृथिव्या (for पार्श्वेन). D3 रुधिराप्लुत (for रुधिरोक्षितम्) —[c]) Ñ1 V1.2 B1 D1-3.6 निहतं च, Ñ2 V2 B3 D12 नि(D12 नि)श्वसत च, B3 निश्वसन्तं, B4 [illegible], D5.11 M1.2 च विनिर्दन्त (for च विनर्दन्त). —[d]) B1 D1-4.6.8 T2.3 हरयो (for कपयो) Ñ V1 B2-4 D3.4 [illegible], B1 [स]निशा, D9 हरि, M1.2 [स]विक (for रिपुम्) D12 ददृशुर्हरियूथपा

32 [a]) Ś1 D12 तथाकुला, D2 [illegible], D6.7 T2 तदा तु तौ, M1.2 महाबलौ (for तथा तु तौ) Ñ1 B3.4 D6.12 सप्रति,

6. 0
5. 36
5 42

विनाशितं प्रेक्ष्य विरूपनेत्रं
महाबलं तं हरिपार्थिवेन ।
बलं समस्तं कपिराक्षसाना-
मुन्मत्तगङ्गाप्रतिमं बभूव ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुरशीतितमः सर्गः ॥ ८४ ॥

D13 om (hapl) (for सयति) Ñ B2 3 D1 संप्रसक्तौ, D13 G2 सप्रम(G2 °वृ)त्तौ, Ct as in text (for °युक्तौ) —[b]) B1 तरस्विना (for तरस्विनौ) B3 D4 -राक्षसौ च (for -राक्षसानाम्) —V2 damaged for [c] —[c]) D13 तौ वरतु (for सस्वनतु) Ñ V1 2 B3 4 D4 6 13 T2 3 G1.2 M1 2 5 सुभीमौ (B2 also °वीरौ), B3 D5.7 9–12 च भीमा (D5 12 °म) (for सुभीम) —[d]) Ś B1 D1–3 8.12 यथा (for महा-). D4 M1.2 महार्णवौघाव् D8 अपि (for इव). D4 8 -वेगौ, D6 9–11 T2.3 सेतू; G3 देहौ, Cg as in text (for -वेलौ)

33 [a]) Ś Ñ V B D1–4.6–8 12.13 T2 3 निपातितं, Cg as in text (for विनाशितं). V3 D1 4 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) D4 विवृत्तनेत्र, D13 विरूपमेव (for विरूपनेत्रं). —[b]) Ś V2 B1 D1–3 8 12 त(D1 2 स)मापतंत, D4 त मिन्न-गात्र, D13 प्रमाथिन त (for महाबल त) D6 T2 3 वानर- (for त हरि-). Ś V2 D12 -यूथपेन, Ñ V1 3 B D1–4.8 13 -पुगवेन (for -पार्थिवेन). —[c]) Ś D12 समग्र, D5.10.11 समेत (for समस्त). Ñ V1 B2–4 D13 G2 हरि- (for कपि-). Ś D12 -यूथपानाम्, D13 -पुगवाना (for राक्षसानाम्). —[d]) V1 D10 11 Ct उद्वृत्त-; D13 सुमेरु-, G1 उत्कूल, Cm g as in text (for उन्मत्त-) Ñ B D2 -गंग-; D13 -शृग- (for -गङ्गा-) D4 उद्वृत्तवेलाप्रतिम बभूव ह, G2 M5 उत्कूलगङ्गौघनिभ बभूव ❀ Cr उन्मत्तगङ्गाप्रतिम उद्वेलगङ्गाप्रतिम इत्यर्थ ❀

Colophon. —*Kānda name* Ñ1 V1 2 B1.3 4 D2 4 13 लकाकाडे. —Then D2 13 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name* Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 विरूपाक्षवधः. —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 V1 75, Ñ2 78 (sic), V2 76 (?), B1 71, B3 72, D1 77, D3 79, D5–7.10 11 T1 G M3.5 97, D9 73, T2 100, T3 104, M1 2 98 —After colophon, D2 concludes with राम, G1 M1.2 5 with श्रीरामाय नमः

८५

हन्यमाने बले तूर्णमन्योन्यं ते महामृधे ।
सरसीव महाघर्मे सूपक्षीणे बभूवतुः ॥ १
स्वबलस्य विघातेन विरूपाक्षवधेन च ।
बभूव द्विगुणं क्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २
प्रक्षीणं तु बलं दृष्ट्वा वध्यमानं वलीमुखैः ।
बभूवास्य व्यथा युद्धे प्रेक्ष्य दैवविपर्ययम् ॥ ३
उवाच च समीपस्थं महोदरमरिंदमम् ।
अस्मिन्काले महाबाहो जयाशा त्वयि मे स्थिता ॥ ४
जहि शत्रुचमूं वीर दर्शयाद्य पराक्रमम् ।
भर्तृपिण्डस्य कालोऽयं निर्वेष्टुं साधु युध्यताम् ॥ ५
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा राक्षसेन्द्रं महोदरः ।
प्रविवेशारिसेनां स पतंग इव पावकम् ॥ ६ G. 6. 77. 6 B 6 97 6 L. 6 76. 6

85

Sargas 85 and 86 are repeated consecutively (var) in D3 Before 1, D3 (second time) ins only l 1–5 of 1963*

1 D3 (first time) om. 1. —^{a}) Ś D1 3(second time) 12 सात्यमाने, V2 पात्यमाने, B1 D2 शात्यमाने, D8 नाव्यमाने (sic), D13 हन्यमान B2 marg , D9 तु ते, D13 बल (for बले) Ś1 रूढम् (for तूर्णम्) —^{b}) M5 तु (for ते) Ñ V B2–4 पृथक्पृथक् (for महामृधे) Ś B1 D1–3(second time) 8 12 13 अन्योन्येन(D13 °न्य च) पृथक्पृथक् —For 1^{ab}, D4 subst

1917* ततस्ते राक्षसा सर्वे वानराश्च महाबला ।
विजयाकाङ्क्षिणोऽन्योन्य जघ्नु क्रोधवशगता ।

—Thereafter cont

1918* विरूपाक्ष महाबाहु सुग्रीवेण हत रणे ।
विलोक्य वानरा दृष्ट्वा गर्जन्त्यम्बुधरा इव ।

—D4 om 1^{cd} —^{d}) Ś Ñ V B D1–3(second time) 8 12 13 T2 क्षीणतोये, D6 9 T3 सम क्षीणे, G1 M2 Cm सोपक्षीणे, Ct as in text (for सूपक्षीणे)

2 ^{a}) Ñ2 V2 B1 G2 M1 2 च, B3 D7 9–11 तु, D3 (second time) [अ]ति- (for वि) Ñ1 V1 3 B2 4 च पातेन, D4 विमर्पेण (for विघातेन) D1 2 8 स बलस्याभि (D2 °थ)घातेन, D13 वलस्य तु निपातेन —^{b}) D8 विरूपाख्य-. D13 तु (for च) —^{cd}) S D12 द्विगुणक्रोधो V2 B1 3 D7 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप) D4 असह्यविक्रम सख्ये परेषा राक्षसेश्वर —For 2, D3 (first time) subst

1919* विरूपाक्ष हत श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वर ।

3 D3(first time) 4 om 3 —^{a}) Ś V2 B1 D1 3(second time) 7–12 T2 3 स्व , D13 च (for तु) Ñ V1 3 B3 4 क्षीयमाण (for प्रक्षीण तु) —^{b}) Ñ V1 3 B2–4 D13 च वानरै (for वलीमुखै) —V3 om 3^{cd} V1 om 3^{c} —^{c}) M1 2 बुद्ध्या (for युद्धे) S B1 D1–3 (second time) 6 8 12 13 T2 3 बभूव व्यथयाविष्ट —^{d}) Ś D12 प्रेक्ष्य चैव, V2 D1–3(second time) 8 वीक्ष्य चैव (V2 °वं, D3 वैरि-), B1 D6 7 9–11 13 दृष्ट्वा (B1 वीक्ष्य) दैव

4) Ś D12 स, B4 तं (for च) B1 D1–3(second time) 8 समीपेथ, B3 समीपस्थ: —^{b}) D6 T2 3 युद्धोन्मत्तम् (for महोदरम्) Ś V2 B1 D1–3(second time) 8 12 अव(Ś2 उप)स्थित, V3 D9–11 अनंतरं (for अरिंदमम्) Ñ V1 B2–4 D3 (first time) स तु मत्त(B4 मत्त त)मनतरं, D4 युद्धोन्मत्तमिति प्रिय, D13 अकपनमनतर —^{c}) M5 बहु- (for अस्मिन्) —D4 om 4^{d}–5^{a} —^{d}) Ś V1 3 B2–4 D1–3(second time) 6 8 12 13 T2 3 मे त्वयि (by transp)

5 D4 om 5^{a} (cf v l 4). —^{a}) D3 (first time) शत्रु च मे, D13 शत्रुबल, M5 शत्रु महा- (for शत्रुचमू) —^{b}) D4 8 M1 2 5 दर्शयस्व. Ś B1 D1–3(second time) 12 13 दर्शय स्व च (D13 °यस्व स्व) विक्रम —^{c}) Ś1 भर्तु , D4 भृत्य- (for भर्तृ-) —^{d}) D5 सर्वेष्टं, G1 निर्दोषोय (hypm), M3 Cm g निर्देष्टु, M5 नि शेष, Ct as in text (for निर्वेष्टुं) Ś V2 B1 D1 3(second time) 8 12 साधु बुद्धिमन्, V1 3 B2 D2 4 साधुबुद्धिभि (V3 °पु, D2 °ना) (for साधु युध्यताम्) Ñ B3 4 D3(first time) 6 13 T2 3 G2 निर्दिष्ट (B3 °र्णेतु, D3 6 °ष्ट) साधुबुद्धिभि·(B4 °पु, D6 T2 ? °ना, G2 °धु युज्यता) —After 5, D4 ins

1920* विरूपाक्षे हते वीरे श्रेष्ठे भ्रातरि सयुगे ।
रथाश्वमुख्येषु तथा प्रभग्नेषु हरीश्वरैः ।
विवेश मनसा वीर स्वामिकार्यं विशेषत· ।
युद्धोन्मत्त सुसबोध्य दशग्रीवसुभाषितै ।

6 V3 om 6^{ab} —^{a}) Ñ V1 B2 4 D3 (first time) स मत्तस्तु, B3 स तु मत्तस् (for एवमुक्तस्). Ś V2 B1 D1–3(second time) 4 8 12 13 तथेत्युक्त्वा स(D1 2 तु, D13 °क्तस्तु, G [ed] सु-) तेजस्वी —B2 reads 6^{b} in marg —^{b}) D5 8–11 G1 M राक्षसेंद्रो, D7 G2 रावणेन (for राक्षसेन्द्र) Ñ V1 B2(*sup lin* also) 3 4 D3 (first time) महाद्यु(B2 [orig] °म)तिं(Ñ2 V1 °ति), D4 महाबल (for महोदर) D6 T2 3 युद्धोन्मत्तो दशानन,

तां तु भिन्नां शिलां दृष्ट्वा सुग्रीवः क्रोधमूर्छितः ।
सालमुत्पाट्य चिक्षेप रक्षसे रणमूर्धनि ।
शरैश्च विददारैनं शूरः परपुरंजयः ॥ १२
स ददर्श ततः क्रुद्धः परिघं पतितं भुवि ।
आविध्य तु स तं दीप्तं परिघं तस्य दर्शयन् ।
परिघाग्रेण वेगेन जघानास्य हयोत्तमान् ॥ १३
तस्माद्धतहयाद्वीरः सोऽवप्लुत्य महारथात् ।
गदां जग्राह संक्रुद्धो राक्षसोऽथ महोदरः ॥ १४
गदापरिघहस्तौ तौ युधि वीरौ समीयतुः ।
नर्दन्तौ गोवृषप्रख्यौ घनाविव सविद्युतौ ॥ १५ G. 6 77 16 B 6 07 19 L 6 76 16

12 ᵃ) Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) स (for ता) V2 B1 D1 13 दृष्ट्वा, M5 भग्ना (for भिन्नां) V2 B1 मोघा, D4 भग्ना, D13 घोरा (for दृष्ट्वा) Ś D1–3 (second time) 8 12 ता च (D8 स ता) दृष्ट्वा शिला मोघा (Ś2 D1 घोरा, D8 छिन्ना), D6 T2 3 ता दृष्ट्वा च शिला छिन्ना —ᵇ) D13 सुमहाबल (for क्रोधमूर्छित) —After 12ᵃᵇ, Ñ2 B4 D3 (first time) ins.

1925* प्रगृह्य विपुल घोर महीधरसमुच्छ्रितम् ।

—ᶜ) D2 3 (both times) 4 6 8 9 शालम्, M1 2 वृक्षम् (for सालम्). D8 उद्यम्य (for उत्पाट्य). D4 सगृह्य (for चिक्षेप) —ᵈ) D5 7 T1 G2 3 M3 5 राक्षसे Ś D12 चिच्छेदानेकधा स त, Ñ V B1 2 4 D1–3 (both times) 9–11 M1 2 स त (Ñ2 V1 3 B2 4 D3 त स) चिच्छेद (B1 °क्षेप) नैकधा (V1 3 सायकै, B2 °श), B3 स चिच्छेद च नैकधा, D4 चिक्षेप बलसवृत , D8 सोच्छिनत्तमनेकधा, D13 तमच्छिनदनेकधा —For 12ᵉ–19, D4 subst. 1932* —ᵉ) D7 नखैश्च (for शरैश्च) —After शरैश्च, G2 reads 13ᵉᶠ erroneously for the first time, repeating it in its proper place and om after शरैश्च up to ददर्श in 13ᵃ G1 3 M5 विरराद (for विददार) —ᶠ) Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) 13 राक्षस प्लवगाधिप (Ñ1 °गेश्वर), D6 7 9–11 T2 3 शू (D6 T2 3 वी) र परबलार्दन (D8 7 °न) —For 12ᵉᶠ, Ś V2 B1 D1–3 (second time) 8 12 subst.

1926* त चैवाथ स सुग्रीवं दारयामास पत्रिभि ।

[V2 तथा (for त च) B1 च (for स) D2 स त चैवाथ सुग्रीव (for the prior half)]

13 G2 om up to ददर्श in 13ᵃ (cf v l 12). For 12ᵉ–19, D4 subst 1932* —ᵃ) V3 damaged from तत up to प्रगृह्य in l. 1 of 1927* M5 क्रोधात् (for क्रुद्ध) S V2 D1–3 (second time) 8 12 13 ततो ददर्श (D1 जग्राह) सुग्रीव , B1 स ददर्शाथ सुग्रीव —ᵇ) B4 भुवि वानर , D13 पर्वतोपम (for पतित भुवि) —ᶜ) G2 transp तु and स D7 G2 स- (for त) —G2 repeats 13ᶜᶠ here (cf v l 12) —ᵉ) T2 3 वीरस्य (for वेगेन) Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) 6 7 9–11 परिघेणोग्रवेगेन (B2 °वीर्येण, D6 °वीरस्य) —ᶠ) Ñ V1 B3 D3 (first time) च, B4 स (for [अ]स्य) M1 2 महाहयान् (for हयोत्तमान्) B2 जघान चतुरो हयान् —For 13ᶜ⁻ᶠ, Ś V2 B1 D1–3 (second time) 8 12 13 subst , while Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) 6 T2 3 subst only l 1 for 13ᶜᵈ

1927* त प्रगृह्य तत शीघ्र त्वधमत्तस्य मार्गणान् ।
जघान चोग्रवेगेन ततोऽस्य रथवाजिन ।

[(l 1) Ñ2 V1 B2–4 D3 (first time) आविध्य तु (B3 4 °ध्य च), V3 damaged (for त प्रगृह्य). Ñ1 V1 3 B2 3 स त शीघ्र, D13 दुराधर्षा (for तत शीघ्र) Ś B4 D1 2 12 मार्गण, D13 त रथ (for मार्गणान्) Ñ2 D3 (first time) मत्तस्य वधमादिशन् (for the post half) —(l 2) D12 स भिन्नस्यदनो वीरो हताश्वो हतसारथि]

14 For 12ᵉ–19, D4 subst 1932* —ᵃ) D1 तस्मिन् (for तस्माद्) Ñ1 -हयो (for -हयाद्) —G3 damaged from वीर up to ᵇ Ś D12 शीघ्र (for वीर) —ᵇ) Ñ V B D3 (first time) 13 T2 3 समा (D13 °मुत्)-प्लुत्य, G2 सोपप्लुत्य (for सोऽव°) Ś V1 D1–3 (second time) 8 12 समाप्लुत्य महारथ (V1 °बल) —V1 om 14ᶜᵈ V3 damaged from 14ᶜ up to नर्दन्तौ in 15ᶜ —ᶜᵈ) V2 B1 स त (for गदा) Ñ V2 B D3 (first time) महाबल (B1 °रथ) (for महोदर॰) D6 T2 3 युद्धोन्मत्तो महाबल (for ᵈ) D13 अकपनो गदाशुभ्रा क्रुद्धो जग्राह राक्षस

15 V3 damaged up to नर्दन्तौ in 15ᶜ (cf v l 14) B3 reads in marg from 15 up to l 3 of 1929* For 12ᵉ–19, D4 subst 1932* —ᵃ) B2 G1 3 तु (for तौ) M2 (also as in text) गदापरिघमुद्यम्य —ᵇ) Ñ V1 B2–4 D3 (first time) शुशुभाते महारणे (B4 °बलो) —After 15ᵃᵇ, Ñ V1 B2–4 D3 (first time) 13 ins

1928* क्रोधेन महताविष्टौ दीप्ताविव हुताशनौ ।

[V1 प्राप्ताविव D13 दीप्यमानौ सुतेजसा (for the post half)]

—B2 om 15ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś Ñ1 V1 B1 4 D8 12 T2 3 नदंतौ (for नर्दन्तौ) Ñ2 D3 (first time) नृषभ- (for गोवृष-) T3 -व्याघ्रौ (for -प्रख्यौ) M1 2 5 समुद्यतौ (for सविद्युतौ) Ś V2 B1 D1 2 12 साशनी इव तोयदौ, Ñ V1 3 B3 4 D3 (first time) सवज्राविव तोयदौ, D3 (second time) 8 साशनी तोयदाविव (for ᵈ) D13 नदंतौ गोवृषौ मुख्यौ साशनी तोयदाविव —After 15, Ñ V B3 (m up to l 3) 4 D3 (first time) 5–7 9–11 S ins B2 cont after 1928*

.18 .22 17 आजघान गदां तस्य परिघेण हरीश्वरः ।
पपात स गदोद्भिन्नः परिघस्तस्य भूतले ॥ १६
ततो जग्राह तेजस्वी सुग्रीवो वसुधातलात् ।
आयसं मुसलं घोरं सर्वतो हेमभूषितम् ॥ १७
तं समुद्यम्य चिक्षेप सोऽप्यन्यां व्याक्षिपद्गदाम् ।
भिन्नावन्योन्यमासाद्य पेततुर्धरणीतले ॥ १८
ततो भग्नप्रहरणौ मुष्टिभ्यां तौ समीयतुः ।
तेजोबलसमाविष्टौ दीप्ताविव हुताशनौ ॥ १९
जघ्नतुस्तौ तदान्योन्यं नेदतुश्च पुनः पुनः ।
तलैश्चान्योन्यमाहत्य पेततुर्धरणीतले ॥ २०

1929* ततः क्रुद्धो गदा तस्मै चिक्षेप रजनीचर ।
ज्वलन्तीं भास्कराभासा सुग्रीवाय महोदर ।
गदा ता सुमहाघोरामापतन्तीं महाबल ।
सुग्रीवो रोषताम्राक्षः समुद्यम्य महाहवे ।

[(l 1) Ñ V B2–4 D3 6 9–11 T2 3 तस्य (for तस्मै) —V2 B2 om (hapl) from the post. half up to 16ª M5 चिक्षेप महतीं तदा (for the post half). —(l 2) G3 damaged from भास्करा up to महो D3 6 T2 3 G1 2 M1 2 5 भास्कराभा ता(D3 °काग, D6 T2 3 °माभा), Cm g k t as above (for भास्कराभामा) V3 महारणे (for महोदर). Ñ V1 B3 4 D3 सुग्रीवस्य महारणे, D6 T2 3 युद्धोन्मत्त प्रतापवान् (for the post half) —After l 2, D5 erroneously repeats 15ªᵇᶜ and om from l 3 up to the prior half of l 4 —(l 3) Ñ V1 3 B3 4 स गदा ता (for गदा तां सु-) —V3 damaged from तन्तीं up to the prior half of l 4 —(l 4) B3 D6 T2 3 महाबल (for °हवे)]
—After 15, D13 ins

1930* तयो सुतुमुलं युद्ध प्रवृद्ध तु महात्मनो ।

16 V2 B2 om 16ª (cf v l 1929*) For 12ᵉ–19, D4 subst 1932* —ᶜᵈ) Ś V2 B1 D1–3 (second time) 8 12 13 गदया, D8 T2 3 स गदा-, D9–11 G1 2 तरसा, M5 सहसोद्-, Cg as in text (for स गदोद्-) Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) अ(V3 त)थास्य गदया भिन्न परिघ पतितो(V3 °तित परिघो) भुवि

17 D5 om (hapl) 17–18 For 12ᵉ–19, D4 subst 1932* —ᵃᵇ) G3 damaged from जग्राह up to वसुधा Ś Ñ V B D1–3 (second time) 8 12 13 दुर्धर्ष (Ñ1 °र्षं) कपीन्द्रो, D3 (first time) दुर्धर्षं मुशल, G2 सुग्रीवस्तेजस्वी (by transp) (for तेजस्वी सुग्रीवो) D3 (second time) वसुधातले —D3 (first time) om 17ᶜᵈ —ᶜ) B3 सुमहा- (for मुसलं) —ᵈ) Ś Ñ V B D1–3 (second time) 8 12 13 स्वर्ण- (for हेम)

18 D5 om 18 (cf v l 17) V3 om 18ªᵇ For 12ᵉ–19, D4 subst 1932* —ª) Ś V2 B1 D1–3 (second time) 6–8 10–13 T2 3 G3 M3 Cm t स तमुद्यम्य; Ñ V1 B2 4 D3 (first time) स तदुत्क्षिप्य, B3 स तत्रोत्क्षिप्य (for त समुद्यम्य) —ᵇ) D9–11 [अ]स्य (for [अ]न्या) D9–11 G1 M1 2 प्रा(M1 2 आ)क्षिपद्, Cm as in text (for व्याक्षिपद्) Ś V2 D1–3 (both times) 8 12 सोपि चिक्षेप ता गदा, Ñ V1 B2–4 राक्षसोप्य(B4 °साय)परा गदा, B1 सोप्युद्यम्य च ता गदा, D13 राक्षसाय स वानर . —After 18ªᵇ, D13 ins

1931* मुसल च गदा चैव युयुधाते परस्परम् ।

—D13 reads 18ᶜᵈ after 20 —ᶜ) V3 D3 (first time) (with hiatus) भिन्ने अन्योन्यम्. Ś V2 D1–3 (second time) 8 12 भित्त्वा चान्योन्यमाहत्य, Ñ V1 B2–4 भिन्नेन्योन्य समासाद्य, B1 भित्त्वान्योन्य महावीरौ —ᵈ) B1 भग्नतुस् (for पेततुर्). Ś Ñ V B D1–3 (both times) 7 9–13 ते (Ś1 V2 3 D7 च, Ś2 Ñ1 B1 D1–3 [second time, first time as in Ñ2] 12 13 तौ, B2 तु) महीतले (for धरणीतले).

19 Ś D12 om 19ªᵇ —ª) Ñ1 भग्नौ, Ñ2 D7 9–11 भिन्न-, V3 उग्र (for भग्न-) —ᵇ) Ñ1 V1.3 B3 D3 (first time) तु, B3 च (for तौ) B1 D1–3 (second time) 8 13 T2 3 M2 मुष्टिभिस्तौ(D8 °भिश्च, T2 3 °भिर्नौ). —G3 damaged from ª up to दी in ᵈ —ᶜ) M1 2 -समायुक्तौ —ᵈ) D13 प्राप्ताव् (for दीप्ताव्) —For 12ᵉ–19, D4 subst

1932* त चिच्छेद शितैर्बाणै सुग्रीवं चाप्यवाकिरत् ।
सोऽभ्येत्य वानर श्रेष्ठो रथ जग्राह निर्मलम् ।
परिघ सूर्यसकाश रथस्थ रणभूषितम् ।
धनुर्ध्वज तुरगाश्च सारथिं सहसाक्षिणोत् ।
सोपप्लुत्य रथाच्चूर्णं गदामादाय शोभनाम् । [5]
युद्धोन्मत्तोऽभिदुद्राव सुग्रीव वानरेश्वरम् ।
गदापरिघहस्तौ तौ युद्धोन्मत्तसुग्रीवौ ।
युयुधाते महात्मानौ मदयुक्तौ गजाविव ।
विनद्य स महाभागो युद्धोन्मत्तो हरीश्वर ।
परिघेण सुसक्रुद्धो भित्त्वा वेगसमन्वित । [10]
समुत्पपात सुग्रीवो विनद्य मुद्गरमुत्कं ।
तमायान्त समालोक्य सुग्रीवं स महाबल ।
भित्त्वा वक्षसि सक्रुद्धो ननादाम्बुधरोपम ।
तौ सिंहाविव गर्जन्तौ चलन्मूलाविवाचलौ ।

[(l 7) Post half subm —(l 11) Post. half hypm]

20 ªᵇ) D3 (second time) निजघानाथ चान्योन्य, G2 जघ्नतुश्च ततोन्योन्य (for ª) D7.9–11 M5 न(D9 नं, M5 सी)दतौ च, D13 नेदतुस्तौ (for नेदतुश्च). D4 तयो- र्युद्ध बभूवाथ तुमुल लोमहर्षणं —ᶜ) Ś B1 D1–3 (second time) 8 12 13 त(D1 ब)लेन, B3 तलैर् (for तलैश्च).

उत्पेततुस्ततस्तूर्णं जघ्नतुश्च परस्परम् ।
भुजैश्चिक्षिपतुर्वीरावन्योन्यमपराजितौ ॥ २१
आजहार तदा खड्गमदूरपरिवर्तिनम् ।
राक्षसश्चर्मणा सार्धं महावेगो महोदरः ॥ २२
तथैव च महाखड्गं चर्मणा पतितं सह ।
जग्राह वानरश्रेष्ठः सुग्रीवो वेगवत्तरः ॥ २३
तौ तु रोषपरीताङ्गौ नर्दन्तावभ्यधावताम् ।
उद्यतासी रणे हृष्टौ युधि शस्त्रविशारदौ ॥ २४
दक्षिणं मण्डलं चोभौ तौ तूर्णं संपरीयतुः ।
अन्योन्यमभिसंक्रुद्धौ जये प्रणिहितावुभौ ॥ २५
स तु शूरो महावेगो वीर्यश्लाघी महोदरः ।
महाचर्मणि तं खड्गं पातयामास दुर्मतिः ॥ २६

G 6 77 28
B 6 97 31
L 6 76 27

B2 D7 9-11 आसाद्य (for आहत्य) D4 तावन्योन्यं रणे भित्त्वा —ᵈ) Ñ V B2-4 D3 (first time) 5-7 9-11 T G2 3 M5 च (Ñ2 V B2-4 D3 तौ) महीतले D12 दशनैश्च चकर्ततु° —After 20, D13 reads 18ᶜᵈ

21 ᵃ) Ñ2 B3 4 D3 (first time) उत्थाय च, D13 उत्पेतुस्तौ (for उत्पेततुस्) Ñ V3 B2-4 D3 (first time) पुनस्, D2 7 9-11 तदा, M1 2 च तौ (for ततस्) V2 B1 [ऽ]न्योन्य, D1 9 तूर्णे (for तूर्णं) V1 उत्पेततुश्च गगन —ᵇ) Ñ1 V1 3 B2-4 D3 (first time) 13 तौ (for च) —For 21ᶜ-26, D4 subst 1938* —ᶜᵈ) Ś Ñ2 V1 B1 2 D1-3 (second time) 6 8 12 भुजैः (for भुजैश्) D1 2.7 8 M1 2 चिक्षेपतुर् (sic) Ś Ñ V B D1-3 (both times) 6 8 12 T2 3 अन्योन्य (D1 ÷ . *) वध (B1 °न्य युद्ध) काङ्क्षिणौ (V1 3 B2 °क्षया), M1 2 अन्योन्यमरिमर्दनौ (for ᵈ) D13 भुजाभ्यामभ्यथान्योन्यं परस्परवधैषिणौ (sic) —After 21, D5-7 9-11 S ins

1933* जग्मतुस्तौ श्रम वीरौ बाहुयुद्धे परंतपौ ।
[M1 2 त (for तौ)]

22 V3 om 22ᵃᵇ For 21ᶜ-26, D4 subst 1938* —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B3 4 D3 (both times) 9 12 जग्राह च, B1 D1 2 8 जग्राहाथ, B2 जगृहे च, D7 10 11 जहार च, D13 स जग्राह (for आजहार) Ś B1 D1-3 (second time) 8 12 M3 तत°, Ñ V1 B2-4 D3 (first time) पुन. (for तदा) —ᵇ) D2 स दूर- (for अदूर-) D8 अदूरमपि (for अदूर-परि-) —D9-11 om , while B (ed) within brackets reads 22ᶜ-23 Ñ2 om (hapl) from 22ᵈ up to the prior half of 1935* —ᵈ) Ñ1 V1 3 B2 3 महाद्युति , D6 T3 महारथ (for महोदर) B4 D3 (first time) महाबाहुर्महाद्युति° (D3 °बल), T2 युद्धोन्मत्तो महारथ —For 22ᶜᵈ, D13 subst

1934* चचार कपिना सार्धं राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् ।

23 D9-11 om 23 (cf v l 22) For 21ᶜ-26, D4 subst 1938* —ᵃ) T1 G3 तदैव (for तथैव) Ś V2 B1 D1-3 (second time) 13 सु (Ś2 स, V2 B1 हि, D1 तु) महा (Ś1 सहसा) खड्ग, G1 च महावेगश् —ᵇ) Ś V2 B1 D1-3 (second time) 8 12 13 transp चर्मणा and पतित —ᵈ) Ś V2 B1 D1-3 (second time) 8 12 विननाद च, D5 T1 G3 वेगवत्तर, D13 वेगवान्नर° (for वेगवत्तर). —For 23, Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) subst

1935* सोऽप्यसि चर्मणा सार्धं जग्राह पतित भुवि ।
[Ñ2 om the prior half (cf v l 22) B3 मोर्सि तु (for सोऽप्यास)]

24 For 21ᶜ-26, D4 subst 1938* —ᵃ) Ñ V1 2 B2 3 D3 (first time) तौ च, B1 4 D6 9-11 ततो (for तौ तु) —ᵇ) Ñ1 V B1-3 D1 3 (second time) 8-11 M5 नदताव्, G1 ब्रुवताव् (for नर्दन्ताव्) Ś D12 निशाचर-कपीश्वरौ, D13 नर्दतावभ्यभापता —ᶜ) G1 उद्यतौ तौ (for उद्यतासी) Ś D12 दृष्टौ (for हृष्टौ) Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) उद्यतासिधरौ वीरौ —ᵈ) Ś D12 M1.2 सर्वशस्त्र-, Ñ V1.3 B2 4 D3 (first time) T1 युधि (V3 बहु) युद्ध-; V2 D6 9-11 युद्ध शस्त्र-, B1 युद्धशास्त्र-, B3 तौ च युद्धे, D7 G2 चर्मखड्ग-, D8 शूरौ शास्त्र- (for युधि शस्त्र-)

25 For 21ᶜ-26, D4 subst 1938* —ᵃ) D13 तथैव (for दक्षिणं). Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) उभौ, D5 T1 G3 सव्य, G1 चैतौ (for चोभौ). —ᵇ) Ñ2 V2 D6 7 9-11 T2 3 M Cm g.t सु (D10 11 स) तूर्णं, D3 (first time) तूर्णं च (for तौ तूर्णं). Ś B1 D2 3 (second time) 12 सुतूर्णं (B1 °र्णौ) समनीयतु , B2 D8 तौ च तूर्णं (D8 सतूर्णं च) समीयतु , D1 सुतूर्णं शीघ्रमीयतु , D13 अन्योन्यवधकाङ्क्षिणौ, G1 तूर्णं सपरिवीयतु —After 25ᵃᵇ, D13 ins ·

1936* तयोश्चाप्यभवत्तत्र संग्राम सुमहात्मनो ।

—V3 om. 25ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś Ñ1 D1-3 (second time) 8 12 प्र (Ñ1 अ) ति सरब्धौ, Ñ2 V1 B3 4 D3 (first time) अभिसंरब्धौ, V2 B1 प्रतिसक्रु (B1 °व) द्धौ (for अभिसक्रुद्धौ) Ś Ñ1 V1 B1 2 4 D3 (both times) 12 जय- (for जये) B3 जयाय प्रहितावुभौ, D1 2 जयप्रतिहतावुभौ (for ᵈ) D13 अन्योन्यसभ्रमं रण्यावाजघान महाबलौ. —After 25, Ñ V1 B2-4 D3 (first time) ins , while V3 ins after 25ᵃᵇ (owing to om.)

1937* उभौ विक्रमसम्पन्नौ परस्परजिघांसिनौ ।
[B2 -जिघासकौ]

26 ᵃᵇ) G2 हि (for तु) Ñ V B2 4 D3 (first time) मत्तो, G1 वीरो (for शूरो) M1 2 महावीर्यो (for °वेगो) B3 स तु मत्तो महाबाहुर्, D13 स रक्षोकंपन शूरो (for ᵃ).

लग्नमुत्कर्पतः खड्गं खड्गेन कपिकुञ्जरः ।
जहार सशिरस्त्राणं कुण्डलोपहितं शिरः ॥ २७
निकृत्तशिरसस्तस्य पतितस्य महीतले ।
तद्बलं राक्षसेन्द्रस्य दृष्ट्वा तत्र न तिष्ठति ॥ २८
हत्वा तं वानरैः सार्धं ननाद मुदितो हरिः ।
चुक्रोध च दशग्रीवो बभौ हृष्टश्च राघवः ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाशीतितमः सर्गः ॥ ८५ ॥

Ś D12 वीर्यश्लाघ्यो, M1 2 वेगश्लाघी, Cm.g t as in text (for वीर्यश्लाघी) Ñ V1 3 B2-4 D3(first time) 13 महाबल· (for महोदर) D6 T2 3 स राक्षसो महावीर्यो युद्धोन्मत्त प्रतापवान् —c) D6 10 11 T2 3 M5 महावर्मणि G2 transp त and खड्गं T1 तथैव च महाखड्ग —d) D5 दुर्गति· (for दुर्मति·). —For 21c–26, D4 subst. ·

1938* युद्धोन्मत्तोऽत्र गदया महावीर्यो हरीश्वरम् ।
जघान च ननादोच्चैर्युगान्ते जलदो यथा ।
सुग्रीवोऽपि तदा क्रुद्ध परिघेण महाबल· ।
जघान रोषताम्राक्षो रुद्रतुल्यपराक्रम· ।
बभञ्ज परिघ घोर पतन्त हरिणेरितम् ।

27 For 27–29, D4 subst. 1939*. —a) V3 B3 D3(second time) 6 भग्नम् (for लग्नम्) Ś D12 तु (for उत्-) M5 -क्षिप्य त (for कर्पत·) D7 तस्य, M1 2 चर्म (for खड्गं) —c) V3 स जहार, D1 8 13 जहार च(D13 °राच), T3 जघान स-, Ct as in text (for जहार स-). D7 T2 शिरसस (for सशिरस-). Ś B1 D1-3(second time) 8 12 13 तस्य (for -त्राण) —d) Ś Ñ V B2-4 D1-3(both times) 8 12 -[उ]पचित, D9-11 -[उ]पगत (for °हितं). Ś D13 गुरु, D1-3(second time) 8 शुभ (for शिर) B1 D13 मुकुटो(D13 कुजरो)पचित शुभ

28 D9 om. 28–29b V3 om 28ab For 27–29, D4 subst 1939* —a) D5 7 निकृत , D13 विकृत्त- (for निकृत्त-) —b) D8 पातितस्य —d) D7 G1 2 M1-3 Cv r g न तिष्ठते, D10 11 Ct न दृश्यते, M5 विनिसृत (for न तिष्ठति) Ś V2 B1 D1-3(second time) 6 8 12 13 T2 3 भयान्नैव व्यतिष्ठत, Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) प्रदुद्राव दिशो दश

29 D9 om 29ab (cf. v l 28) —a) Ś Ñ V B D1-3(both times) 6.12.13 T2 3 त हत्वा (by transp), D8 तच्छ्रुत्वा, M3 हत्वा तु Ś D12 राक्षसै (for वानरैः) —c) B4 स चुक्रोध, D8 चुक्रोश च, M1 2 चुकोप च (for चुक्रोध च) —d) Ś V2 B1 D1-3(second time) 12.13 वानर·, D6 राक्षस· (sic) (for राघव) Ñ V1 3 B2-4 D3(first time) रामो हृष्टो बभूव ह(V1 B2 च), D8 बभुर्हृष्टाश्च वानरा. —For 27–29, D4 subst.

1939* स तु रोषपरीताङ्ग. खड्ग जग्राह वानर. ।
तेन खड्गेन सुग्रीवो राक्षसस्याभिधावत· ।
शिरश्चिच्छेद समरे लसन्मकरकुण्डलम् ।
चालयन्वसुधा सव्ये तच्छिरो न्यपतद्भुवि ।
युद्धोन्मत्त विनिहतं विरूपाक्ष निपातितम् ।
चतुरङ्गबलं सव्ये दशग्रीवश्चुकोप स ।
युद्धोन्मत्ते महावीर्ये निहते लोककण्टके ।
सुग्रीवसहिता सर्वे वानरा हर्षमागता ।

—After 29, D5-7 9-11 Ś ins , while Ñ V1.3 B2-4 D3(first time),13 ins only l. 3–6 after 29

1940* विषण्णवदना सर्वे राक्षसा दीनचेतसः ।
विद्रवन्ति तत· सर्वे भयवित्रस्तचेतस ।
महोदर तं विनिपात्य भूमौ
महागिरे· कीर्णमिवैकदेशम् ।
सूर्यात्मजस्तत्र रराज लक्ष्म्या
सूर्य· स्वतेजोभिरिवाप्रधृष्य ।
अथ विजयमवाप्य वानरेन्द्र
समरमुखे सुरसिद्धयक्षसङ्घैः ।
अवनितलगतैश्च भूतसघै-
र्हर्षसमाकुलितै· स्तुतो महात्मा ।

[M1 2 erroneously read the post half of l 2 in place of the post half of l. 1. —D6 T2 3 M5 om. (hapl.) l. 2 —(l 2) M1 2 द्रवति स्म (for विद्रवन्ति) D7 विद्रवन्पतिता सर्वे (for the prior half) D9 -विह्वल , M1 2 -विक्लव- / for -वित्रस्त-). D5 T1 G3 -मानसाः (for -चेतस). —(l. 3) D6 T2 3 युद्धोन्मत्त(T3 °द) (for महोदर) D5 om. त D9 .निपात्य, G1 2 विनिहत्य Ñ V1 3 B2-4 D3 तत स(B4 प्र-) मत्त विनिहत्य भूमौ, D13 तत स वै वानरराजमुख्य —(l 4) Ñ V3 B2-4 D3 7 9 शी(Ñ D3 दी, B3 4 गी)र्णम्, V1 दीप्तम् (for कीर्णम्). D5 6 10 एव (for इव) D13 पपात भूमौ युधि दीर्णदेह —(l 5) D13 चापि, T2 3 तस्य (for तत्र). —(l. 6) D9 11 सूर्यस्य (for सूर्य स्व-) T3 अभि- (for इव) T2 3 प्रहृष्ट (for [अ]प्रधृष्य) D13 सूर्यस्य तेजोभिरभिप्रवृद्ध —After l. 6, Ñ1 ins

८६

महोदरे तु निहते महापार्श्वो महाबलः ।
अङ्गदस्य चमूं भीमां क्षोभयामास सायकैः ॥ १
स वानराणां मुख्यानामुत्तमाङ्गानि सर्वशः ।
पातयामास कायेभ्यः फलं वृन्तादिवानिलः ॥ २
केषांचिदिषुभिर्बाहून्स्कन्धांश्चिच्छेद राक्षसः ।
वानराणां सुसंक्रुद्धः पार्श्वं केषां व्यदारयत् ॥ ३

G 6 78 5
B 6 98 4
L 6 77 3

1940(A)* प्रमुदितवदना शुभा तदानी
रमसतरा हरिवाहिनी बभूव ।
सुरपतिरपि विदधेऽथ पुष्पवर्षं
हरिनृपते शिरसि रिपोवधेन ।

—(l 8) D5 T1 G M3 -यक्षसिद्ध-(by transp). —(l 10) D9 ह्रदयं, D10 11 Ct हृष्य- (for हर्ष-) M5 -समाकुले (for -समाकुलिते) D7 10 11 निरीक्ष(D7 °क्ष्य)माण , G1 तु ततो महात्मा.]

—Then D6 T2 3 cont

1941* कृत्वा महत्कर्म स वानरेन्द्रो
रक्तोक्षितो देवमहाप्रभाव ।
जगाम तत्रैव रिपु स हत्वा
यत्र स्थितौ तौ नरराजपुत्रौ ।

Colophon —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D2 4 13 लका काडे —After Kānda name, D2 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V2 3 B1 D1–3(second time) 8 12 महोदरवध , Ñ V1 B2–4 D3(first time) मत्तवध , D4 युद्धोन्मत्तवध , D13 अकपनवध· —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om , Ś2 V1 76, Ñ2 79, V2 77, B1 72, B3 73, D1 78, D3(first time) 80, D3(second time) 82, D5–7 10 11 T1 G M3 5 98, D9 74, T2 101 , T3 105 , M1 2 99 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम , M5 with श्रीरामचन्द्राय नम

86

Sargas 85 and 86 are repeated consecutively (var) in D3

1 ^{ab}) D4 6 T2 3 युद्धोन्मत्ते, Cg k t as in text (for महोदरे) B1 D4 6 M1 2 च, D3 (second time) [ऽ]पि, Ck as in text (for तु) Ś पतिते (for निहते) D8 महोदर तु निहत (for ^{a}) D6 तत्रोन्मत्त , T2 3 ततो मत्त· (for महापार्श्वो) Ś V2 B1 D1 2 3(second time) 6 8 12 T2 3 प्रतापवान्, D4 [ऽ]तिप्रतापवान्(hypm) (for महाबल) D13 अकपन हत दृष्ट्वा पिशाचो नाम राक्षस ❀ Cm महोदर इत्येतन्महापार्श्वविशेषणम् । महोदरस्तु इति पाठ ❀ —For 1^{ab}, Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) subst

1942* तस्मिन्विनिहते मत्ते उन्मत्तो रजनीचर ।

[Note hiatus between the two halves B2 मत्ते विनिहते (by transp)]

—After 1^{ab}, D5–7 9–11 S ins

1943* सुग्रीवेण समीक्ष्याथ क्रोधात्सरक्तलोचन ।

[D7 G1 2 सुग्रीव च, Cg k t as above (for सुग्रीवेण) D7 G1 2 क्रोध- , M5 कोपात् (for क्रोधात्)]

—D12 repeats 1^{cd} after 4 —^{c}) D2 भीम ; D13(second time) घोरा (for भीमां) D4 अंगद सुमहाभीम· , D13(first time) विद्राव्य वानरीं सेना. —^{d}) Ś V2 B1 D1 2 3(second time) 4 7–12 13 (first time) मार्गणै ; D13(second time) राक्षस (for सायकै)

2 ^{a}) B4 वानराणा स (by transp), D1 सर्ववानर- ; D13 वानराणा च (for स वानराणा) —^{b}) V2 damaged from नि up to स (see var) in 2^{a} Ś Ñ V1 3 B D2 3 (both times) 4 7–13 राक्षस , D1 च सर्वश (hypm) (for सर्वश) —Ś D12 om (hapl) 2^{c} – 3^{b} —^{cd}) V2 B1 कोपेन, G1 M5 देहेभ्य· (for कायेभ्य) D7 9 वृक्षाद् (for वृन्ताद्) Ñ V B D1 2 3(both times) 4 6 8 T2 3 फलानीव स(V3 damaged up to स)दागति (D8 महीपति·) (for ^{d}) D13 खादयामास दुर्धर्षो विडाल इव मूषक —After 2, Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) ins

1944* उवाच वचनं चापि राक्षसान्सप्रहर्षयन् ।
मयि तिष्ठति शत्रुघ्ने नेमे वानरपुगवा ।
प्रभग्ना वर्तयिष्यन्ति सैन्ये मम सुदु सहे ।

[(l 2) B3 [अ]मी (for [इ]मे). —V3 om. l 3. —(l 3) Ñ1 प्रसभ (for प्रभग्ना) B3 मृधे (for सैन्ये)]

3 Ś D12 om 3^{ab} (cf v l 2) —^{ab}) D1 2 3 (second time) 4 8 सायकैर् (for इषुभिर्) M1 बाणै , Ck as in text (for बाहून्) D4 transp बाहून् and स्कन्धाश् D1 2 3(second time) 8–11 चिच्छेदाथ स (D11 om [subm]), T3 स्कधाश्चिक्षेप, L (ed) चिक्षेपाथ स (for स्कन्धांश्चिच्छेद) M1 2 स्कधान्बाहून्बिभेद च (for ^{b}) —For 3^{ab}, Ñ V B D3(first time) subst

1945* बाहून्बाणै स केषाचित्स्कन्धांश्चापि निशाचर ।

[V3 damaged from चित् up to सुस- in 3^{c}. B3 क्रोधान्वित(sic) (for केषाचित्) D3 सचिच्छेद (for स्कन्धांश्चापि) Ñ1 (m also) स्कधाश्चिच्छेद राक्षस (=3^{b}) (for the post half) V2 B1 केषाचिरम तु(V2 प्र·) चिच्छेद बाहूश्चैवाथ सायकै],

while D13 subst for 3^{ab}

1946* केचिच्छस्त्राणि वर्षन्ति केचिन्मुख्या स्तनान्तरे ।

तेऽर्दिता बाणवर्षेण महापार्श्वेन वानराः ।
विषादविमुखाः सर्वे बभूवुर्गतचेतसः ॥ ४
निरीक्ष्य बलमुद्विग्नमङ्गदो राक्षसार्दितम् ।
वेगं चक्रे महाबाहुः समुद्र इव पर्वणि ॥ ५
आयसं परिघं गृह्य सूर्यरश्मिसमप्रभम् ।
समरे वानरश्रेष्ठो महापार्श्वे न्यपातयत् ॥ ६
स तु तेन प्रहारेण महापार्श्वो विचेतनः ।
ससूतः स्यन्दनात्तस्माद्विसंज्ञः प्रापतद्भुवि ॥ ७
सर्क्षराजस्तु तेजस्वी नीलाञ्जनचयोपमः ।
निष्पत्य सुमहावीर्यः स्वाद्यूथान्मेघसंनिभात् ॥ ८

—G2 om. (hapl ?) 3ᶜ – 4 D4 om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1 2 3 (both times) 7–13 सु(Ś1 स, D13 च)-सत्त्व (for सुमकुद्ध) —ᵈ) D6 T3 M5 पार्श्वान् (for पार्श्वं). Ś V2 B1 D1 2 3 (second time) 7–12 पार्श्वं(Ś D7 °र्श्वं) केपाचिदा(Ś D12 °द)क्षिपत्, Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) पार्श्वानि च निर्भेद ह (D3 च), D13 रक्षसाश्चैव राक्षसा (sic)

4 G2 om 4 (cf v l 3) —ᵃ) D13 अर्दिता (for तेऽर्दिता). Ñ1 -जालेन, D8 -वेगेन (for -वर्षेण) —ᵇ) Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) (all except B3 with hiatus) उ(B3 चो)न्मत्तेन तु(B4 च), D4 सुपार्श्वेन तु, D6 T2 3 मत्तेन युधि (for महापार्श्वेन) D13 पिशाचत. प्लवगमा (sic) —ᶜ) Ñ V1,3 B2–4 विषण्णा, D6 विवाद-, L (ed) विषादाद् (for विषाद-) D1 2 3 (second time) 8 9 -[अ]भिमुखा (for -वि°) Ś D12 विष्यतोभि(D12 °तो वि)मुखा D3 (first time) विमुखा. सर्वे बभूवुर् (unmetric), D4.12 विषण्णवदना सर्वे —ᵈ) D3 (first time) वानरा (for बभूवुर्). D13 सुमसागता (for गतचेतस) —After 4, D13 repeats 1ᶜᵈ

5 ᵃ) Ś Ñ V B D1 2 3 (second time) 4.7 9–12 निशाम्य, B3 (*sup lin.* also) स दृष्ट्वा D3 (first time) 8 निशाम्य (for निरीक्ष्य) D5 उद्दिश्य (for उद्विग्नम्) D13 स तद्दृष्ट्वा तु पैशाचम् —ᵇ) D5 मदरो (sic) (for अङ्गदो) Ñ1 रक्षसार्दितं, V3 राक्षसा ... , B4 M3 राक्षसाधिप, D4 8 राक्षसार्दितं, D13 वानराधिप (for राक्षसार्दितम्) —ᶜ) Ś Ñ V B D1 2 3 (both times).6.8–13 महावेग (for °बाहु) D4 चकार कोपमतुलं —ᵈ) D5 7 9–11 T1 G1 2 M1 2 पर्वसु

6 ᵃ) Ś V2 B1 D1 3 (second time) 12 13 प्रगृह्या-यसम (V2 B1 D1 13 °यस[metri causa])य वीर, Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) गृहीत्वा चायस वीर, D2 प्रगृह्यायस वीर, D4 प्रगृह्य कांचन वीर, D8 प्रगृह्या-यस वीर (sic) —ᵇ) D7 रश्मिसूर्य- (by transp) D4 सूर्यमडलसनिभ —ᶜᵈ) Ś Ñ V B D1 2 3 (both times) 4 6 13 परिघ (for समरे) Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) उन्मत्त स (V3 म) (for महापार्श्व) D2 [ऽ]भ्य-पातयत्, D5 T1 G3 न्यपेद(G3 °त)यत् (for न्यपातयत) D3 (second time) महापार्श्व न्यपोथयत, D4 प्राहिणोद्राक्षस तदा, D6 T2 3 मत्तस्योरस्यपात(D6 °ताड)यत् (for ᵈ). D13 चिक्षेप मुसल घोरो बलवानंगदस्तदा.

7 D8 om. 7–10 —ᵃ) B1 च (for तु) Ś2 D12 प्रमाणेन (for प्रहारेण) —ᵇ) Ś D1,2 3 (second time).12 [ऽ]ल्पचेतन . Ñ V1,3 B2–4 D3 (first time) 4 13 (all except D4 13 with hiatus) उन्मत्तो (D4 सुपार्श्वो, D13 पिशाचो) नष्टचेतन , D6 T2 3 मत्त. सुपरिमोहित . —ᶜ) Ś2 Ñ2 V2,3 B1,4 D4.5 10 11 T2 3 G1 3 M Ck t ससूत-, B3 विसूत., D3 (first time) समूल-, D13 स हत (for ससूत) —ᵈ) Ś Ñ V B D1 2 3 (both times) 4 12 न्य(D3 [ऽ]भ्य)पतद्, D7 9–11 चापतद् (for प्रापतद्) D13 कपिना न्यपतद्भुवि.

8 D8 om 8 (cf. v.l 7). M1 om. 8ᵃᵇ —ᵃᵇ) Ś D6.13 T1 G3 ऋक्षराजस्तु, Ñ V1 3 B2–4 D1 2.3 (first time) 9–11 T2.3 G1 2 M2 5 तस्यर्क्षराजस, D3 (second time) तस्य ऋक्षराजस (hypm), D4 तस्य रक्षसस, D6 7 स ऋक्षराजस, Cm g as in text (for सर्क्षराजस्तु) Ś D1,2 12 बलवान् (for तेजस्वी). V2 B1 तस्य राक्षसराजस्य (for ᵃ) Ś D12 कालाजन- (for नीलाञ्जन-). B2 D3 (second time) -चयप्रभ (for -चयोपमः) D4 सबलो मेघसनिभ (for ᵇ) D13 तत्कृते सततं वीरो नीलांबुदचयोपम. —After 8ᵃᵇ, Ś2 D12 ins., while L (ed) subst. for 8ᶜᵈ

1947* विनिष्पत्य महातेजा जाम्बवान्दृढविक्रम ।

[Ś2 विनिपत्य],

while D3 (second time) ins

1948* तलेनाहत्य शिरसा शिरश्चिच्छेद सायक ।

—D13 om 8ᶜᵈ —ᶜ) Ś V2 B1 D1 2 12 विनिष्पत्य, V1 B3 नि (B3 नि)पत्य सु-, B4 G3 M1 2 निष्पत्य स, D3 (second time) 4 विनि(D4 °नि)पत्य, D6 T2 3 निष्प त्याशु (for निष्पत्य सु-) Ś D12 -वेग, Ñ1 B2 -वीर., V1 2 B1 D1 2 3 (second time) तेजा , D4 -वेगात् (for वीर्य) —ᵈ) Ñ V1 2 B1 2 D1 (both times).5–7 10 11 G2 3 स्व, B4 D2 म (for स्वाद्). V3 रथान्, M3 व्यूहान् (for यूथान्) Ñ मेघनर्दनात, V2 B1 D1,2 3 (second time) वानरात्मज (D1 2 °रर्षभ), D6 T2,3 G1 युद्धदुर्मद , M1 2 °सनिभ (for मेघसनिभात्) Ś D12 स्वात्रिपुन्मेवनि स्वन , D4 क्रुद्ध सिंहो यनादिव

प्रगृह्य गिरिशृङ्गाभां क्रुद्धः स विपुलां शिलाम् ।
अश्वाञ्जघान तरसा स्यन्दनं च बभञ्ज तम् ॥ ९
मुहूर्ताल्लब्धसंज्ञस्तु महापार्श्वो महाबलः ।
अङ्गदं बहुभिर्बाणैर्भूयस्तं प्रत्यविध्यत ॥ १०
जाम्बवन्तं त्रिभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ।
ऋक्षराजं गवाक्षं च जघान बहुभिः शरैः ॥ ११
गवाक्षं जाम्बवन्तं च स दृष्ट्वा शरपीडितौ ।
जग्राह परिघं घोरमङ्गदः क्रोधमूर्छितः ॥ १२
तस्याङ्गदः प्रकुपितो राक्षसस्य तमायसम् ।
दूरस्थितस्य परिघं रविरश्मिसमप्रभम् ॥ १३
द्वाभ्यां भुजाभ्यां संगृह्य भ्रामयित्वा च वेगवान् ।
महापार्श्वाय चिक्षेप वधार्थं वालिनः सुतः ॥ १४
स तु क्षिप्तो बलवता परिघस्तस्य रक्षसः ।
धनुश्च सशरं हस्ताच्छिरस्त्रं चाप्यपातयत् ॥ १५

G. 6 78. 16
B 6. 98. 15
L. 6 77. 15

9 D_8 om. 9 (cf v l 7) —^{a}) Ś B_1 $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{4\,12}$ -सकाशा, $Ñ_2$ $V_{1\,3}$ D_3 (first time) G_2 -शृगाभ., B_3 -शृगाग्रात्, D_7 $M_{1\,2}$ -शृगाभ्या, G (ed) -शृंगाग्रा, Ct as in text (for -शृङ्गाभा) —^{b}) Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_4 सक्रुद्धो, D_3 (first time) सगृह्य, M_3 क्रुद्ध सु-, (for क्रुद्ध स) $M_{1\,2}$ गदा, Ck t as in text (for शिलाम्) —For 9^{ab}, D_{13} subst

1949* गिरिशृङ्ग समुद्यम्य चिक्षेप च ननाद च।

—D_{13} om 9^c - 10^b. —^{c}) Ś V_2 B_1 $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{4\,12}$ सहसा, D_6 शिरसा (for तरसा) —^{d}) $D_{7\,9-11}$ transp स्यन्दन च and बभञ्ज Ś D_{12} वै, $Ñ_1$ $B_{2\,3}$ $D_{5\,7\,9-11}$ T_1 $G_{1\,3}$ $M_{1\,2}$ तत्, $Ñ_2$ B_4 D_3 (first time) M_5 ह, V_3 D_6 $T_{2\,3}$ च, D_4 स (for तम्) V_3 B_1 बभज च महारथं

10 D_8 om 10 (cf v l 7) D_{13} om 10^{ab} (cf v l 9) —^{b}) Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_3 (first time) (all except B_4 with hiatus) उन्मत्तो (B_4 पिशाचो) राक्षसर्षभ, D_4 सुपार्श्वं सुमहाबल, D_6 $T_{2\,3}$ मत्तोपश्यन्महाकपिं —^{c}) D_{13} सुग्रीव Ś V_2 B_1 $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{4\,6\,12\,13}$ $T_{2\,3}$ दशभिर्, Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_3 (first time) पंचभिर् (for बहुभिर्) —Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_3 (both times) transp 10^d and 11^b —^{d}) Ś Ñ V B $D_{1\,2\,3}$ (both times) $_{4\,12}$ भुजयो (for भूयस्त) D_{12} T_1 G M_5 प्रत्यपद्यत D_{13} बिभेद च ननाद च

11 D_1 reads 11^{ab} twice Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_3 (both times) transp 10^d and 11^b —^{b}) Ś D_{12} राघव च (for आजघान) V_2 B_1 समतत (for स्तनान्तरे) D_1 (first time) भुजयो प्रत्यविध्यत —^{d}) Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_3 (first time) विव्याध, D_4 बिभेद (for जघान) B_4 पचभि (for बहुभि) Ś V_2 B_1 $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{8\,12\,13}$ बिभेद दशभि शरै —For 11^{cd}, D_6 $T_{2\,3}$ subst

1950* ततो नील जघानाशु बाणैर्दशभिराहवे।

12 V_3 om 12 V_2 illeg for 12 D_{13} reads 12^{ab} twice. —^{a}) Ś B_1 $D_{1\,2\,6\,12\,13}$ (second time) $T_{2\,3}$ गवय (for गवाक्ष) $Ñ_2$ B_2 D_3 (first time) ऋक्षराजं च, B_1 $D_{1\,2\,13}$ (second time) पच (B_1 चैव) विंशत्या, D_6 $T_{2\,3}$ दशभिस्तान्वै (for जाम्बवन्त च) D_3 (second time) $_{8\,13}$ (first time) M_3 जांबवत गवाक्षं च, D_4 जाबवतगवाक्षौ च. —^{b}) D_3 (first time) सं-, D_{10} (in marg) $_{13}$ (first time) तौ (for स) M_3 रण- (for शर-) Ś B_1 $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{4\,6\,8\,12\,13}$ (second time) $T_{2\,3}$ दृष्ट्वा शरनिपीडि(B_1 °पाति)त($D_{3\,4\,8}$ °तौ, D_6 $T_{2\,3}$ °तान्). —^{d}) D_{13} अंगद कनकागद

13 ^{a}) B_3 तम्, B_4 अथ (for तस्य) Ś V_2 $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{8\,12}$ स($D_{1\,2\,8}$ सु-) रुषितो, B_1 सुव्यथितो, D_6 $T_{2\,3}$ G_1 $M_{1\,2\,5}$ प्ररुषितो, D_{9-11} सरोषाक्षो (for प्रकुपितो) D_4 अथागदोतिसक्रुद्धो, D_{13} तत क्रुद्धो महातेजा. —^{b}) Ñ $V_{1\,3}$ $B_{2\,3}$ D_3 (first time) $_6$ $T_{2\,3}$ विससर्ज (for राक्षसस्य) D_6 $T_{2\,3}$ G_2 महायस, M_3 [उ]त्तमायुध (for तमायसम्) Ś V_2 $B_{1\,4}$ $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{8\,12}$ युगातान्निरिवोत्थित, $D_{4\,13}$ प्रशा(D_4 युगा)ताग्निसमप्रभ. —^{c}) V_2 B_1 दूरतस्तस्य, B_4 दूरस्थितस्तु, $D_{2\,8}$ दूरे स्थितस्य D_4 वीरस्तत्परिघ घोर, D_{13} दूरादवस्थि ∗∗, (om after स्थि up to 15^a) —^{d}) Ś V_2 B_1 $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{4\,8\,12}$ वज्रसकाशमायस, Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_3 (first time) वज्रसपातमुत्तमं —After 13, D_4 ins

1951* प्रगृह्य परिघं घोर लोहदण्ड महाबल ।

14 D_{13} om 14 (cf v l 13) —^{a}) D_6 reads in marg. भुजाभ्या Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_3 (first time) तं वीरो, T_3 संक्रुद्धो, Ct as in text (for संगृह्य) G_2 भुजाभ्या परिगृह्याशु —^{b}) Ñ $V_{1\,3}$ B_2 $D_{2\,3}$ (first time) $_4$ स वेगवान्, B_1 $D_{5\,10\,11}$ T_1 G_3 $M_{1\,2\,5}$ च (B_1 तु) वेगवत्, B_3 रणोत्कट, B_4 तथागद, D_8 गत ∗∗ (for च वेगवान्) —G (ed.) om 14^{cd} For 14^c - 16^b, D_4 subst 1953*. —^{c}) Ś V_2 B_1 $D_{1\,2\,3}$ (second time) $_{5\,8}$ T_1 $G_{1\,3}$ $M_{3\,5}$ महापार्श्वस्य, Ñ $V_{1\,3}$ $B_{2\,4}$ D_3 (first time) निशाचराय, D_6 $T_{2\,3}$ मत्तस्योरसि, Ct as in text (for महापार्श्वाय) —^{d}) B_1 D_3 (first time) वधाय, D_2 वधार्हं (for वधार्थं). Ñ $V_{1\,3}$ $B_{2\,4}$ D_3 (first time) वालिनदन

15 D_{13} om 15^a (cf v l 13) For subst in D_4, cf v l 14 and 16 —^{a}) G_2 च (for तु) —^{b}) D_3 (first time) परिघ (sic) —^{c}) Ñ $V_{1\,3}$ $B_{3\,4}$ D_3 (first time) हत्वा (for हस्ताच्) —^{d}) Ñ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_3 (first time) $_{6\,7}$ शिरस्त्राणमपातयत्, D_{9-11} $T_{2\,3}$ $G_{1,2}$ $M_{1\,2\,5}$

17 16 तं समासाद्य वेगेन वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
16 तलेनाभ्यहनत्क्रुद्धः कर्णमूले सकुण्डले ॥ १६
स तु क्रुद्धो महावेगो महापार्श्वो महाद्युतिः ।
करेणैकेन जग्राह सुमहान्तं परश्वधम् ॥ १७
तं तैलधौतं विमलं शैलसारमयं दृढम् ।
राक्षसः परमक्रुद्धो वालिपुत्रे न्यपातयत् ॥ १८
तेन वामांसफलके भृशं प्रत्यवपातितम् ।
अङ्गदो मोक्षयामास सरोषः स परश्वधम् ॥ १९
स वीरो वज्रसंकाशमङ्गदो मुष्टिमात्मनः ।
संवर्तयन्सुसंक्रुद्धः पितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ २०

Ct शिरस्त्राणं च(T2 स्य) पातयत्. —For 15cd, Ś V2 B1 D1.2.3(second time).8.12.13 subst

1952* शिरस्त्राणं धनुश्चापि पातयामास वेगितः ।

[D13 [अ]पि (for [अ]पि) Ś1 D2.8 वेगेन, D1 वेगतः [.]

16 ab) Ñ V1.3 B2–4 D3 (first time) स तम् (for समा-) Ś D12 समास्थाय, D13 समास्थाय (for समासाद्य). D7 G2 तेजस्वी (for वेगेन) —V3 damaged from वान् in b up to ले in c —For 14c–16b, D4 subst

1953* उत्पत्य च महावेगमाजघान निशाचरम् ।
परिघेणाहतः सङ्ख्ये सुपार्श्वो निपपात ह ।
एतस्मिन्नन्तरे वीरो बभञ्जास्य धनुर्महत् ।
छित्त्वा सुमहानादमङ्गदोऽतिबलो रणे ।

—After 16ab, Ś D12 ins

1954* जघान कर्णमूले तु तलेनामितविक्रमः ।

—V3 illeg. for 16cd. —c) B1 चलेन, D13 वेगेन (for तलेन) Ś D12 [अ]भिहत क्रुद्ध., Ñ V1.3 B2–4 D3 (first time) [अ]भिजघानाशु, D4 ताडयामास, G (ed.) च जघानाशु (for [अ]भ्यहनत्क्रुद्ध). —d) V3 कर्णं वसे स- (sic) T2.3 कर्णमूलेन (for °मूले स-) D4 स राक्षस (for सकुण्डले)

17 ab) V2 B1 च, D13 स- (for तु) G2 क्रोधात् (for क्रुद्धो) D13 वीर, G1 -वेगात् (for -वेगो) M3 महा-बाहुर् (for °पार्श्वो) Ś V2 B1 D1.2.3(second time).8.12 transp महावेगो and महापार्श्वो. Ś V2 B1 D1.2.3 (second time) महोत्सम°, D8 महोद्यत, D12 महोपम, M1.2 महाबल (for महाद्युति) D13 क्षत° सुपिहितासन (for b). Ñ V1.3 B2–4 D3 (first time) ततः क्रुद्धः स दुर्मना महावेगो महाभुजः . D6 T2.3 सततस्तु परमक्रुद्धो महावेगो महाद्युतिः —V3 om 17c–18b. —c) D2 बाणेन (...) (for करेण) —d) B1 महान्त च, D13 सुमहान्तम् (for सुमहान्तं) D1.2.3(both times).8.10.11.12 परस्वधं. —For 17, D4 subst

1955* ततः स वाडिमस्तेन सुपार्श्वश्च प्रतापवान् ।
परशुं सूर्यसंकाशं जग्राहारिभयंकरम् ।

18 V3 om 18ab (cf v.l. 17) B2 om. (hapl) 18a–19 —a) Ś Ñ1 D1(second time).3.7.12 T1 तत् (for तं) T1 D3 (first time) T2 G3 तैलपूर्णं, D3(second time).7 तै(D3 तै)लधूत, D4 तैलधौत-, D8 शिलाधौत-, M1.2 तैलघातं, Cg k.t as in text (for तैलधौत) D3 (first time) अमल (for विमल). —b) B4 D3 (first time) तीक्ष्ण-; D12 अश्म-, G (ed.) गिरि- (for शैल-) D6 T2.3 -सानु(D6 °र)महद्, Cg k.t as in text (for मारमय). Ñ V1.2 B1.2.4 D1.2.3(both times).4.8.13 महत् (for दृढम्) —D4 om. 18cd.—c) Ś Ñ V B1.2.4 D1.2.3(both times).8.12.13 श(Ś2 D8 स)म (Ñ V1.3 B2.4 D3 [first time] रक्ष°) परमसङ्क्रुद्धो —d) D3 (second time) [ऽ]भ्यपातयत्, D11 न्यवेदयत् (sic) (for न्यपातयत्).

19 B3 om 19 (cf. v.l. 18). —a) Ś V2 B1 D1.2.3(second time).8.12 तस्य (for तेन). Ś1 D12 वामास्य-, Ñ V1 B2 D2.3(first time).8 वामेंस-, V2 B1 वामेक-, B4 वामेन, D1 कायेंस- (for वामांस-). G (ed.) स तमासाद्य वेगेन. —b) G2 M1.2 पातित (for -पातितम्). Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1.2.3(both times).4.8.12 T2.3 भृश क्रोधा (D6 T2.3 कोपा)न्निपाति(Ñ1 °पीडि)त (Ś1 °ते, V2 B1 °त), D5.9 G1 M3 भृश प्रत्यवपादि(D5 °घाति)त (D9 °त°). —d) M1.2 वेगतस्त, M5 सरोषस्त (for सरोषः स). D7.10.11 परस्वध. —For 19cd, Ś Ñ V (V3 mostly damaged) B1.2.4 D1.2.3(both times).6.8.12.13 T2.3 subst.

1956* अङ्गद मोहयामास प्रहितः स परश्वधः ।

[Ñ1 मुहूर्त स, Ñ2 V1 B2.4 D3 (first time) स मुहूर्त, B1 पतित स (sic) (for प्रहित स) D1.3(both times).13 परस्वध]

20 a) D3 (first time) बल- (for वज्र-) M1.2 -सकल्पम्, Cr as in text (for -सकाशम्). —For 19–20b, D4 subst.

1957* तेनाङ्गद महात्मान जघानोरसि शोभने ।
भिन्नगात्रस्तु बलवान्वानरेन्द्रोऽमितप्रभः ।
निमग्नो निपपाताजौ बलवानपि सोऽङ्गदः ।

—B4 om 20c–22b. —c) Ś D8.12 T2.3 न्यपातयत्सु-, Ñ1 B1–3 D3 (first time) आ(B1.2 स)वर्तयत्, Ñ2 V1.2 D3(second time).8 आवर्तयत्सु- (D8 °रस), D1.2.6.10.11 T1 G3 M3.5 Cr.m.g t सवर्तयत्सु-, D4 सहमोत्थाय (for सवर्तयन्सु-). D3 (first time) -सरब्ध (for संक्रुद्ध). D13 समवर्तत क्रोधेन. —d) D4.7.12 G1.2 M1–3 पितृ-, Cv as in text (for पितुस्).

राक्षसस्य स्तनाभ्याशे मर्मज्ञो हृदयं प्रति।
इन्द्राशनिसमस्पर्शं स मुष्टिं विन्यपातयत् ॥ २१
तेन तस्य निपातेन राक्षसस्य महामृधे।
पफाल हृदयं चाशु स पपात हतो भुवि ॥ २२
तस्मिन्निपतिते भूमौ तत्सैन्यं संप्रचुक्षुभे।
अभवच्च महान्क्रोधः समरे रावणस्य तु ॥ २३

G. 6 78 24
B 6 98 23
L 6 77 23

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षडशीतितमः सर्गः ॥ ८६ ॥

---

21 B4 om. 21 (cf v.l. 20) D4 om 21^{ab}. —^{a}) Ñ1 V1 3 D3(first time) 5 6 T3 स्तनाभ्यासे Ś D12 रा(D12 र)क्षसस्तस्य समासे, V2 B1 3 D1 2 3 (second time) 8 13 र(V2 रा)क्षसस्तस्य सोभ्यासे(V2 B1 °सान्, B3 सन्याशे [sic]) —V3 damaged from श in 21^{c} up to तस्य in 22^{a} —^{c}) D6 वज्राशनि- —^{d}) D7 स्यनिपातयत् (sic), M1 2 सन्यपातयत् (for विन्यपातयत्) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1 2 3(both times) 6.12 13 T2 3 तदा(Ñ V1 B2 3 D3 [first time] तस्य) मुष्टिम(D2 6 T2 3 °ष्टिं न्य)पातयत्, D8 तदा महानपातयत्

22 B4 om 22^{ab} (cf v l 20) V3 damaged up to तस्य in ^{a} (cf v l 21) —^{a}) Ñ V1 B2 3 D3 (first time) मुष्टि- (for तस्य) Ś V2 B1 D1 2 3(second time) 6 8 12 13 T2 3 तस्य मुष्टिनिपातेन(D11 °प्रहारेण) —^{b}) Ñ2 D3 (first time) महात्मन (for महामृधे) —^{c}) Ñ1 चचाल, D1 पलाल (sic), D8 प्रस्फोट (for पफाल) Ś Ñ V B D1 2 8 12 भिन्न, D3 (first time) भग्न, D3 (second time) निम्न, D6 T2 3 सद्य, D9–11 चास्य, D13 भिदन् (sic) (for चाशु). —^{d}) D8 सपपात, D13 पपात च, T3 निपपात (for स पपात) Ś Ñ1 B1 D3 (both times) 6 12 T2 ततो (for हतो) D13 युधि (for भुवि) —For 21^{c}–22^{d}, D4 subst

1958* अङ्गदोऽभ्येत्य राक्षसेन्द्र मुष्टिनाभ्यहनद्बलात्।
अङ्गदस्यातिवीरस्य मुष्टिनाभिहतो रणे।
विभिन्नहृदयो वीरो निपपात महीतले।

[(l 1) Prior half hypm]

23 ^{a}) D5–7 9–11 T G M1 2 5 विनिहते (for निपतिते) —^{b}) Ś V2 B1 D1 2 3(second time) 4 6 8 13 T2 3 विप्र(V2 B1 परि)दुद्रुवे, Ñ1 च प्रचुक्षुभे, D13 प्रदुद्रुवे (subm) (for संप्रचुक्षुभे) —^{c}) D6 T2 3 सु- (for च) —^{d}) M1 2 च (for तु) —For 23^{cd}, Ś Ñ V B D1 2 3(both times) 4 8(followed by 6 87 3–6) 12 13 subst.

1959* आविवेश महाक्रोध समरे चापि रावणम्।

[D13 प्रविवेश D3(first time) 8 महान्(for महा-) —V3 damaged from -क्रोध up to द्वि in l 1 of 1960* B3 -क्रोध, D4 -क्रोपो, D13 -क्रुद्ध (for क्रोध) Ñ1 V1 B2 4 रावण च ह, B3 स च रावण, D13 रावणस्तदा (for चापि रावणम्) D4 रावण तु महामृधे (for the post half)]

—Thereafter, Ñ V1 3 B2–4 D3(first time) 4 13 cont

1960* स तु जलधरवद्विनद्य नाद
जलदनिभाद्रिवपुस्तदा रणस्थ।
अदहदथ हरीन्शरोर्मिजाले-
स्तृणशलभानिव कानने दवाग्नि।

[V3 damaged up to द्वि in l 1 —(l 1) D13 -शैल-तुल्यगात्र (for -वद्विनद्य नाद) —(l 2) Ñ1 जलभविजते (sic), V3 जलदनिभाद्रि-, B2 जलदचिताद्रि-, D4 जलभरिताभ्र- (for जलदनिभाद्रि-) Ñ2 D3 13 समरगत· कुपितो निशाचरेंद्र, B3 जलधरमूर्तिनिभस्तदा रणस्थ —(l. 3) Ñ2 D3 अदहदथ शरेर्हरीं-स्तदानी, D13 तदपरिमितबल सुघोर —(l 4) D13 प्रमथितुमैच्छत रावणस्तदानी]

—After 23, D5–7 9–11 S ins

1961* वानराणा प्रहृष्टाना सिंहनादश्च पुष्कल·।
स्फोटयन्निव शब्देन लङ्का साट्टा सगोपुराम्।
सहेन्द्रेणेव देवाना नाद समभवन्महान्।
अथेन्द्रशत्रुस्त्रिदिवालयाना
वनौकसा चैव महाप्रणादम्। [5]
श्रुत्वा सरोष युधि राक्षसेन्द्र
पुनश्च युद्धाभिमुखोऽवतस्थे।

[(l 1) D5 T1 G1 3 M च (for प्र-). G1 हृष्टाना (for -हृष्टाना) D9–11 मु- (for च). G1 2 M5 सिंहनाद च पुष्कल (for the post half) —(l 2) D9–11 M3 5 साट्टाल- (for साट्टा स-) M1 2 -तोरणा (for -गोपुराम्) —(l 3) D5 6 9 T1 G1 2 M1 3 5 Cv r g महेंद्रेण T2 3 च, G1 [ए]व (for [इ]व) ❀ Cv सहेन्द्रेणेव देवानामिति पाठ।, Cm t इन्द्रेण सह देवाना नाद इव ❀ —(l 4) D7 9–11 G3 त्रिदशालयाना —(l 5) D7 तत्र, M3 (before corr.) चापि (for चैव). —(l 7) D6 प्रतस्थे (for ऽवतस्थे).]

८७

महोदरमहापार्श्वौ हतौ दृष्ट्वा तु राक्षसौ ।
तस्मिंश्च निहते वीरे विरूपाक्षे महाबले ॥ १
आविवेश महान्क्रोधो रावणं तु महामृधे ।
सूतं संचोदयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ २
निहतानाममात्यानां रुद्धस्य नगरस्य च ।
दुःखमेषोऽपनेष्यामि हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३

Colophon V3 mostly damaged. —*Kānda name* Ś1 om Ñ V2 B1 3.4 D2.4.12 लकाकाडे —After Kānda name, D2 13 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name*. Ś B1 D1 2 3 (second time) 3 12 महापार्श्ववध॰, Ñ V1 B2–4 D3 (first time) उन्मत्तवध॰, V3 illeg., D4 सुपार्श्ववध, D13 पिशाचवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B2 4 D2 4 8 12 13 om, V3 illeg, Ś2 V1 77, Ñ2 80, B1 73, B3 74, D1 79, D3 (first time) 81, D3 (second time) 83, D6–7 10 11 T1 G M3.5 99, D9 75, T2 102, T3 106, M1 2 100, B (ed) 98, G (ed) 78 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम, M5 with श्रीरामस्वामिने नम॰

87

1 Before 1, D13 ins l 1 of 1963* —For 1–2^{b}, Ś V2 B1 D1–3 6 8 12 T2 3 subst 1962*, while Ñ V1 3 B2–4 subst 1963*, whereas D4 subst l 1 only of 1962* for 1^{ab} —^{ab}) D9 प्रेक्ष्य, Cg as in text (for दृष्ट्वा). D7 G2 दुरासदौ, D9–11 स रावण, G1 स राक्षसौ (for तु राक्षसौ) D13 अकम्पनपिशाचौ च हतौ परमधन्विनौ —D4 om 1^{c}–2^{b} D13 om. 1^{cd} —^{c}) D7 G2 वि- (for च) G1 भूमौ (for वीरे) —^{d}) M1 2 च राक्षसे (for महाबले)

2 D4 om 2^{ab} (cf v l 1) —^{a}) T1 महाक्रोधो, G1 महान्कोपो (for महान्क्रोधो) —^{b}) D7 M3 तं (for तु) —For 1–2^{b}, Ś V2 B1 D1–3 6 8 12 T2 3 subst, while D4 subst l. 1 only for 1^{ab}

1962* महापार्श्वे विनिहते राक्षसे च महोदरे ।
निशाचरे महामात्ये विरूपाक्षे निपातिते ।
विप्रद्रुतेषु योधेषु कान्दिशीकेषु सर्वश ।
रावण॰ शोकसतप्त॰ कार्यशेषमचिन्तयत् ।
चिन्तयित्वा नातिचिर स्वसैन्याद्विनिवर्त्य च । [5]

[(l. 1) D1 च (for वि-) V2 B1 निपातिते (for महोदरे) D4 युद्धोन्मत्त च मत्त च निहतौ प्रेक्ष्य सयुगे, D6 T2.3 युद्धोन्मत्ते च निहते मत्ते च विनिपातिते —(l 2) D1–3 महामात्रे D3 च (for नि-) —(l 3) D3 विद्रुतेषु च (for विप्रद्रुतेषु) D8 युद्धेषु (for योधेषु). V2 B1 कालभूतेषु, D1 2 8 कांदिग्भूतेषु, D6 T2 3 कांश्चिद्दशांश्च (for कान्दिशीकेषु) Ś D12 सर्वत —(l 4) B1 क्रोध- (for शोक-) —(l 5) Ś -स्वैर (for -चिर). Ś1 D12 स्वसैन्य. V2 B1 D1 8 विनिसृत्य (for विनिवर्त्य) D6 T2 3 सैन्येयोभिनिवर्त्य (D6 °वृत्य) च (for the post half.)]

—For 1–2^{b}, Ñ V1 3 B2–4 G (ed) subst, D13 ins l 1 only before 1, while D3 ins only l. 1–5 before 6 85 (second time) 1

1963* स्वबल निहत दृष्ट्वा तस्मिन्सग्राममूर्धनि ।
भ्रातॄन्विनिहतांश्चैव शक्रतुल्यपराक्रमान् ।
निशम्य मन्त्रिप्रवरौ सूदितौ युधि वानर ।
मत्तोन्मत्तौ च सप्रेक्ष्य निहतौ परमद्युती ।
विरूपाक्ष च दुर्धर्षं सम्यन्यं वानरैर्युधि । [5]
चुकोपाथ महातेजा ब्रह्मदत्तवरो विभु॰ ।
दशग्रीवो महातेजा देवदानवदर्पहा ।
स भास्करसहस्रस्य तेजो बिभ्रन्महाद्युति॰ ।

[G (ed) om l 1–3 —(l 1) V3 damaged for स्वबल निहत D13 व्यथित (for निहत) —(l. 2) V3 दृष्ट्वा (for चैव) —(l 3) V1 निरीक्ष्य (for निशम्य).—(l 4) G (ed) तु (for च) —(l 5) B4 विरूपाख्य Ñ1 स्व- (for स-) B3 हत (for युधि) G (ed.) रणमूर्धनि (for वानरैर्युधि) —(l 6) Ñ2 V3 om (hapl) from the post. half of l 6 up to the prior half of l. 7 Ñ1 (marg.) V1 B2 4 ब्रह्मदत्तमहावर (Ñ1 also reads erroneously the post half of l 7) (for the post half) —(l 7) G (ed.) महावीर्या (for महातेजा).]

—^{c}) Ś D12 स्वं रथ, V3 D4 स सूत (for सूतं स-). V2 B1 सदेशयामास, D1 3 सं (D3 स) नोदयामास —^{d}) Ñ1 G1 M5 एतद् (for चेदम्) T1 G2 ह्य (for ह) —For 2, D13 subst

1964* रावण सुमहातेजा क्रोधविस्फारितेक्षण. ।
स त प्रदेशयामास वचनं चेदमब्रवीत् ।

—After 2, D8 ins l 13–72 only of App. I (No. 51).

3 D8 reads 3–6 (including star passage) after 1959* —^{b}) Ñ V1 B2–4 D1.13 दग्धस्य (for रुद्धस्य). D6 तु (for च) —After 3^{ab}, Ñ V1 3 B2–4 ins

1965* प्रहस्तस्यातिकायस्य शक्रजित्कुम्भकर्णयो ।

[V3 B3 [अ]भिकायस्य (for [अ]ति°). Ñ V3 B4 (with hiatus) इन्द्रजित्- (for शक्रजित्-).]

रामवृक्षं रणे हन्मि सीतापुष्पफलप्रदम् ।
प्रशाखा यस्य सुग्रीवो जाम्बवान्कुमुदो नलः ॥ ४
स दिशो दश घोषेण रथस्यातिरथो महान् ।
नादयन्प्रययौ तूर्णं राघवं चाभ्यवर्तत ॥ ५
पूरिता तेन शब्देन सनदीगिरिकानना ।
संचचाल मही सर्वा सवराहमृगद्विपा ॥ ६

G 6 79 9
B 6.99 7
L. 6 78 8

—c) D6 T2 3 अद्यापनेष्यामि, D7 G3 M1 2 एकोपनेष्यामि, D9-11 एवापनेष्यामि Ś Ñ V B D1-3 8 12 अह(Ñ V1 B3 4 गति, V2 B1 D2 3 8 अंत, V3 गत, B3 प्रीति)मद्य(D1 °मत) गमिष्यामि, D4 सुदु ख चापनेष्यामि, D13 बाष्पमद्य प्रमुचामि —d) D5 हतौ (for हत्वा) G2 तौ हत्वा (by transp) —After 3, D4 ins l 1 of 1966* —Thereafter all the above MSS cont only l 1 and l 4 of 1966*

4 For sequence in D8, cf v l 3 —a) D4 रणछिन्न (for रणे हन्मि) Ñ V1 3 B2-4 D13 रघु(Ñ1 [m also as in Ñ2] वर)वृक्षं हनिष्यामि —b) M5 फलान्वित (for -फलप्रदम्) Ñ V1 3 B2-4 D4 13 वैदेही(D4 13 मैथिली)-फलपुष्पद(B2 3 D4 13 °क) —c) B4 प्रशाख V3 यत्र, D4 [अ]स्य च (for यस्य) G1 शाखा यस्य तु —D13 om from 4d up to the prior half of l 2 of 1969* —d) D7 G2 पनसो (for कुमुदो) Ñ V1 3 B2-4 पत्राणि हरियूथपा —For 4, Ś V2 B1 D1-3 8 12 G(ed) subst , Ñ V1 3 B2-4 ins only l 1 and 4 after 4, D4 ins l 1 after 3 and cont l 4 after 1969*

1966* कर्मणोऽस्य हि तौ मूल भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ।
तयो प्रशाखा सुग्रीवो हरयोऽन्ये च यूथपा ।
फलमूले च जानक्या द्रष्टा सेक्ता च मारुति· ।
मूले हते हत सर्वं तौ हनिष्यामि सयुगे।

[Ś2 om (hapl) l 1 —(l 1) D8 चापि (for ऽस्य हि) Ś1 त (for तौ) Ñ B4 D1 8 मूले (for मूल) D4 मूलमस्य च युद्धस्य (for the prior half) D4 राघवौ D1-3 8 राघवानुजौ(D8 °नुजौ) (for रामलक्ष्मणौ) —(l 2) Ś D12 प्रशाखा यस्य, D1 3 ययो प्रशाखा, D8 तस्या प्रशाखा (for तयो प्रशाखा) Ś D12 बह्वो (for हरयो) —V2 B1 G(ed) om l 3 —(l 3) D1-3 8 फलपुष्पे जनकजा (for the prior half) —(l 4) D4 त (for तौ)]

—Ñ V1 3 B2-4 cont

1967* रावणस्य वच श्रुत्वा सूतो हर्षसमन्वित ।
स वाहयामास रथ कपीना भयमादधत्।

[(l 2) B3 स- (for म) B2 हरीणा (for कपीना)]

—D4 cont after 1966*

1968* सारथे त्व प्रसन्नश्चेद्गच्छ रामरथ प्रति।
हत्वा तु सानुज राम ततो वानरसैनिकम्।
तद्दृष्ट्वा शत्रुरथ मम इति सदिश्य त सूत हितम्।
दशग्रीवो धनुष्पाणिर्दशमौलिविभूषित ।
स्वर्णरत्नमय दिव्यमारुरोह रथोत्तमम्। [5]
सिहनादेन महता शङ्खज्यानिस्वनेन च।

[From श्च in l 1 up to l 2 in marg —l 3 corrupt]

—After 4, D4(l 2 only) 5-7 9-11 13(followed by l 1 of App I [No 51]) S ins

1969* मैन्दश्च द्विविदश्चैव अङ्गदो गन्धमादन· ।
हनूमाश्च सुषेणश्च सर्वे च हरियूथपा· ।

[D13 om up to the prior half of l 2 —Note hiatus between the two halves of l 1 —(l 1) D9-11 द्विविदश्चैव मदश्च (for the prior half) M3 5 (both to avoid hiatus) ह्यगदो]

—G1 cont

1970* एव मत्वा महाबाहू रावणो राक्षसेश्वर ।

5 For sequence in D8 cf v l 3 D13 om 5 —a) D9 दिशा (for दिशो) Ś Ñ V1 3 B3 4 D12 रथ-, B2 बाण , Ct as in text (for दश) D5 T1 G3 एवमुक्त्वाथ (for स दिशो दश) —b) D5 T1 दिश (for महान्) Ś V1 2 B1 D1-3 12 L (ed) रथे(Ś D12 जाते)न महता (L [ed] सहमा) भृशं , Ñ1 V3 B3 4 G (ed) रथस्थो (G [ed] महता)तिरथो भृश. Ñ2 B2 रथस्य महतो भृशं, D8 सुरथेन महाबल —V2 illeg for 5cd —c) Ś D12 प्रदिशो भ्रमि, B1 D1-3 8 राक्षसश्रेष्ठो (for प्रययौ तूर्णं) —d) Ñ V1 3 B2-4 प्रति रावण (V3 damaged after प्रति up to सनदी in 6b), D9-11 चाभ्यधावत (for चाभ्यवर्तत) Ś B1 D1-3 8 12 राघवावभ्य (D3 °याभ्य, D8 °य न्य)वर्तत —For 5, D4 subst

1971* रथघोषेण रौद्रेण पूरयन्सर्वतो दिश ।
पाण्डुरेणातपत्रेण स्वर्णरत्नमयेन च।
ध्रियमाणेन सौम्येन शोभमानो दशानन ।
सकीर्ततो ययौ तूर्णं सूतमागधबन्दिभि ।

6 For sequence in D8, cf v l 3 V3 damaged up to सनदी in 6b (cf v l 5) —a) D8 नादेन (for शब्देन) —b) B1 सनाग , B4 नदी स-, D9 ननदं (for सनदी-) D3 8 -गह्वरा(D8 °रे), D4 कदरा (for -कानना) —G2 om 6c - 8 —c) B3 वि-, D13 सा (for स) —d) Ś D3 त्रेसुश्चैव, Ñ1 तत्र सिह-, Ñ2 V B2-4 D4 6 9-11 T2 3 G3 त्रस्त(D4 T3 °स्ता)सिह-, B1 D1 2 त्रस्ताश्चैव, D12 त्रेसुश्चैव (for सवराह-) B4 -हय-, D1 सुरा (for -मृग-) Ś B1 D1-4 12 T1 -द्विजा , Ñ1 -द्विपा , V2 D6 9-11 T3 -द्विजा, D5 -[अ]धिपा (for -द्विपा) D8 सपर्वतवनद्विपा, D13 त्रस्ता सिहमिव द्विपा —After 6, Ś Ñ V B D1-4 6 12 T2 3 (Ñ V1 3 B4 only l 61-72) ins a passage relegated to App I (No 51), while D13 ins a

.36 .8 43 तामसं सुमहाघोरं चकारास्त्रं सुदारुणम् ।
निर्ददाह कपीन्सर्वांस्ते प्रपेतुः समन्ततः ॥ ७
तान्यनीकान्यनेकानि रावणस्य शरोत्तमैः ।
दृष्ट्वा भग्नानि शतशो राघवः पर्यवस्थितः ॥ ८
स ददर्श ततो रामं तिष्ठन्तमपराजितम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विष्णुना वासवं यथा ॥ ९
आलिखन्तमिवाकाशमवष्टभ्य महद्धनुः ।
पद्मपत्रविशालाक्षं दीर्घबाहुमरिंदमम् ॥ १०
वानरांश्च रणे भग्नानापतन्तं च रावणम् ।
समीक्ष्य राघवो हृष्टो मध्ये जग्राह कार्मुकम् ॥ ११
विस्फारयितुमारेभे ततः स धनुरुत्तमम् ।
महावेगं महानादं निर्भिन्दन्निव मेदिनीम् ॥ १२
तयोः शरपथं प्राप्य रावणो राजपुत्रयोः ।
स बभूव यथा राहुः समीपे शशिसूर्ययोः ॥ १३

---

passage relegated to App. I (No 53) —After 6, D7 G1 ins

1972* ततो विस्फारयामास धनुरुग्रं महाबलः।

7 G2 om 7 (cf v l 6) ☞ D13 om. from 7 up to 6 88 14 —a) D4 तामिस्रं (for तामस) Ś1 D3 8 M3 स(D3 च: D8 तु)महाघोरं, V3 महमा घोरं ※ Cv r तामस सुमहाघोरमिति पाठ ※ —b) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 T2 3 मुमोच, Cr as in text (for चकार) —cd) Ñ V1 3 B2 D4 स(V3 स-) ददाह, B3 स ददाह च, B4 स तदा , G(ed) ददाह च (for निर्ददाह) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 12 तेन, V2 B1 ताश्च (for सर्वांस्) Ñ V1 3 B2 3(marg after corr.) 4 प्रयुक्तेन, V2 B1 निपेतुश्च, D7 ते निपेतु (for ते प्रपेतु) Ś V2 B1 D1–4 8 12 महीतले (for समन्तत) D6 T2 3 अदहत्तान्क(12 °न)पिश्रेष्ठास्तेन ते चापतन्क्षितौ —After 7, Ñ V1 3 B D4–7 9–11 T G1 3 M ins.

1973* उत्पपात रजो घोरं तस्मिन्सम्प्रधाविते ।
न हि तत्सहितु शेकुस्त्रेक्षणा निर्मितं स्वयम्।

[(l 1) D9 ततो (sic) (for रजो) Ñ V1 B2 4 D6 T2 3 भीम, V3 B1 3 D4 9–11 भूमौ (for घोर) ※ Cr उत्पपात रजो घोरमिति पाठ ※ D6 T2 3 जनित महत् (for सम्प्रधाविते) Ñ V1 3 (damaged except स) B2–4 समेतस्य प्रधावि-(B3 °वारि)तैः (for the post half) —B1 om. l 2 —(l 2) Ñ V1 3 B2–4 D4 सोढु नैव च(Ñ1 V3 D4 तु, Ñ2 B3 4 हि) तच्छेकुर् (for the prior half) D6 T2.3 शर, Ck t as above (for स्वयम्)]

8 G2 om 8 (cf v l 6) —a) B1 D1–3 8 [अ]ने-कानि (for [अ]नीकानि) Ś V2 B1 D1 3 8 10 11 G1 [अ]नीकानि, Ñ V1 3 B2–4 D4 सर्वाणि, D5 om (for [अ]नेकानि) —b) Ś Ñ V B D1–4 8 12 शरोत्करै (Ñ2 V1 °टै) (for शरोत्तमै) —c) Ś V2 B1 D1–4 6 8 12 T2 3 प्रेक्ष्य (for दृष्ट्वा) D6 T2 3 [अ]थो वीरो (for शतशो) —d) Ś V2 B1 D1–3 8 12 पर्यवर्तत, B3 L (ed) पर्यु-(L[ed] समु)पस्थित , B4 D6 प्रत्यवस्थित , D4 पर्यवारयत् (for पर्यवस्थित) —After 8, D6–7.9–11 T G1 3 M ins

1974* यतो राक्षसशार्दूलो विद्राव्य हरिवाहिनीम्।

9 a) Ś V2 D1–4 8 12 ददर्श च(Ś D4.12 स), D6 संददर्श (for स ददर्श) —b) V2 B1 D1–4 8 रावण पर्यवस्थित —c) D12 सम (for सह)

10 a) Ś उल्लिखतम् , D4 आलिख्यतम् , D12 तल्लिखतम् (for आलिखन्तम्) B1 [आ]काशे (with hiatus) (for [आ]काशम्).—b) Ś D12 निव(Ś2 °वे, D12 °वि)ष्टभ्य Ś2 महाधनु , D2 स्वक धनु . —G (ed) om. 10cd.—c) Ś D12 -निभाक्षं तु(D12 त), D1 2 -निकाशाक्ष (for -विशालाक्षं) —d) D2 अरिंदम —After 10, Ñ V1 3 B2–4 D4 ins

1975* स तु संप्रेक्ष्य काकुत्स्थ राघव रावणो युधि।
रथेनाभ्यद्रवत्तूर्णं जघान च कपीन्बहून्।

[(l 1) B1 च (for तु) V3 प्रेक्ष्य त, B3 4 त प्रेक्ष्य (for संप्रेक्ष्य). V1 3 transp राघव and रावणो.—(l 2) B3 [अ]भ्यतरत् (for [अ]भ्यद्रवत्)], while D5–7 9–11 S ins

1976* ततो रामो महातेजा भ्रातृसहितो बली।

11 a) Ñ1 वानराणा (for वानरांश्च) —b) Ñ V1 3 B2–4 राक्षस, D12 वानर (sic) (for रावणम्) —c) Ñ V1 3 B2–4 राम. सक्रुद्धो(Ñ1 V3 B4 °हृष्टो) (for राघवो हृष्टो) —d) B1 महद्, G3 युद्धे (for मध्ये) Ś V2 B1 D1–4 8 12 तद्धनु (for कार्मुकम्)

12 a) Ñ V1.3 B2–4 D4 विस्फार्य च(B4 सु-) महच्चा (V3 B3 °हाचा)पं —b) Ś V2 B1 D1–4 8 12 पुन(V2 B1 धनु)राह्वयत् , Ñ V1 3 B2–4 रिपुमाह्वयत् (for धनुरुत्तमम्). —c) D3 8 -काय, G2 M2 -नाद (for -वेग). Ś V2 B1 D1.2 4 12 -काय, D3 8 G2 M2 -वेग (for -नाद) —d) Ś V2 D1–4 12 विभिंदन् , Ñ V1 3 B2–4 D6 भिंदतम्, B1 विनिघ्नन् ; D7 G1 2 निर्दहन् (for निर्भिन्दन्) Ś Ñ1 V B D1–4 8 12 रोदसी (for मेदिनीम्) —After 12, M2 ins..

1977* रावणस्य रथो युक्त किङ्किणीजालमण्डितः।
वाजिभिर्विनयोपेतैर्महावेगैर्जितश्रमैः ।
सयुक्तस्तु श्रिया युक्तो लघुहस्तेन यायिना।
शीघ्रमापादितस्तत्र यत्र राम सलक्ष्मणः।

13 Ś Ñ V B D1–4 6–8 10–12 T2 3 M2 3 transp. 13 and 14.—a) Ś D9 12 ततो, D5 om. (for तयो).

रावणस्य च बाणौघै रामविस्फारितेन च ।
शब्देन राक्षसास्तेन पेतुश्च शतशस्तदा ॥ १४
तमिच्छन्प्रथमं योद्धुं लक्ष्मणो निशितैः शरैः ।
मुमोच धनुरायम्य शरानग्निशिखोपमान् ॥ १५
तान्मुक्तमात्रानाकाशे लक्ष्मणेन धनुष्मता ।
बाणान्बाणैर्महातेजा रावणः प्रत्यवारयत् ॥ १६
एकमेकेन बाणेन त्रिभिस्त्रीन्दशभिर्दश ।
लक्ष्मणस्य प्रचिच्छेद दर्शयन्पाणिलाघवम् ॥ १७
अभ्यतिक्रम्य सौमित्रिं रावणः समितिंजयः ।
आससाद ततो रामं स्थितं शैलमिवाचलम् ॥ १८
स संख्ये राममासाद्य क्रोधसंरक्तलोचनः ।
व्यसृजच्छरवर्षाणि रावणो राघवोपरि ॥ १९
शरधारास्ततो रामो रावणस्य धनुश्च्युताः ।
दृष्ट्वैवापतिताः शीघ्रं भल्लाञ्जग्राह सत्वरम् ॥ २०
ताञ्शरौघांस्ततो भल्लैस्तीक्ष्णैश्चिच्छेद राघवः ।
दीप्यमानान्महावेगान्क्रुद्धानाशीविषानिव ॥ २१

G. 6. 79. 52
B 6. 99. 24
L. 6 78. 57

Ś V2 B1 D1–3.8 12 रिपु-, D4 दृष्टि-, M2 बाण-, L (ed) Ś Cm as in text (for शर-). M3 प्राप्तो (for इषु-, Cm as in text (for शर-). M3 प्राप्तो (for प्राप्य) —ᵈ) Ś V2 B1 D1–4 8 12 रामलक्ष्मणयोर्मध्ये —V3 om 13ᶜᵈ —ᶜ) Ś V2 D1 2 8 12 बभूव स (by transp), Ñ1 B3 4 सबभूव, B2 न बभूव, D4 बभूव च, D6 मज्जौ च, D7 9–11 T2 3 M1–3 Cm t स बभौ च (for स बभूव). D1 महाबाहु —ᵈ) Ñ V1 B3 4 D6 T2 3 चन्द्र-, Cr m as in text (for शशि) G3 सूर्यचन्द्रयो॰.

14 Ś Ñ V B D1–4 6 8 10–12 T2 3 M2 3 transp 13 and 14 —ᵃ) Ś Ñ (Ñ1 m also) B3 D1–3 8 12 लक्ष्मणस्य, D10 राघवस्य, Cm g t as in text (for रावणस्य) Ś D12 च बाणेन, Ñ V1 2 B D1–3 8 M2 च बाणाना, D4 हरीणा च, D6 T2 3 च नादेन, G2 धनुर्ध्वनि, Cm g t as in text (for च बाणौघै) —ᵇ) D8 तथा (for राम-) Ñ V B D1–4 8 M2 -विस्फारितस्य, Cm g t as in text (for विस्फारितेन) —ᶜ) D6 T2 3 कपयस् (for राक्षसास्) Ś V2 B1 D2–4 8 12 M2 त्रेसु, D1 पेतुस्, D6 T2 3 त्रस्ता, T1 G3 M3 ते च, Cm as in text (for तेन) ❀ Cr शब्देन राक्षसास्तेनेति पाठ ❀ —ᵈ) M1 संपेतु (for पेतुश्च) G3 तथा (for तदा) Ś V2 B1 D1–4 6 8 12 T2 3 पेतु(D1 त्रेसु)श्चैव(D6 ॰श्च*) सहस्रश, Ñ V1 2 B2–4 न्यपतत सहस्रश

15 ᵃ) Ś Ñ2 V1 D2 8 12 G2 M2 तमैच्छत्, V3 समैच्छत्, D4 तस्मिंस्तु, D5 समिच्छन् (for तमिच्छन्). B3 प्रमुखे (for प्रथम) Ñ1 D2 युद्ध, D3 वेद्धु, D4 विद्धा, D8 ये वै (for योद्धु) —ᶜ) Ś D3 12 आदाय, Ñ2 V1 D2 आनम्य, V3 B1 2 D4 आक्रम्य (for आयम्य) —ᵈ) D9 शरैरग्निशिखोपमै (sic)

16 Ñ2 om 16 —ᵃ) B3 तास्त्यक्तकामानाकाशे, D4 तान्मुक्तान्महाकाशे* —ᵇ) M2 5 धनुश्च्युतान् (for धनुष्मता) —ᶜ) Ś D12 transp बाणान् and बाणैर् D4 दुर्धरान्बानरान्बाणै

17 ᵃ) D8 एकेन (for एकम्) —V3 om 17ᶜ – 18ᵇ. —ᶜ) D6 लक्ष्मणस्तु (for लक्ष्मणस्य) Ñ1 [ए]व, Ñ2 B2–4 स (for प्र-) —ᵈ) Ś B1 4 D1 3 4 12 हस्त-, D2 8 अस्त्र- (for पाणि-) —After 17, D6 7 G1 2 ins

1978* पुनस्तु शरवर्षेण लक्ष्मणस्तन्न्यवारयत् ।

[D7 च (for तु) D6 7 नस्य वारयत् (for तन्न्यवारयत्)]

—D7 cont

1979* स सख्ये राममासाद्य क्रोधसंरक्तलोचन ।

18 V3 om 18ᵃᵇ (cf v l 17) —ᵃ) Ñ V1 2 B4 अथाति(Ñ1 ॰भि)क्रम्य, B3 तथाति॰, D4 अथ निष्क्रम्य (for अभ्यतिक्रम्य) D12 सौमित्र (for सौमित्रि) —D7 om 18ᶜ – 19ᵇ —ᶜ) Ś B1 D1–3 8–12 रणे, D4 [उ]द्यत (for ततो) —ᵈ) B3 D4 6 9–11 T2 3 M1 2 [अ]पर, Cr m t as in text (for [अ]चलम्)

19 D7 om. 19ᵃᵇ (cf v l 18) —ᵃ) D9–11 स राघवं समासाद्य —ᵇ) B1 D1 2 4 8 कोप- (for क्रोध-) D1 -लोचनं (for -लोचनः) —ᶜ) Ñ1 V1 3 B2 4 असृजच्, B3 M1 सोसृजच् (for व्यसृजच्). —ᵈ) D9–11 राक्षसेश्वर, M1 5 राक्षसाधिप॰ (for राघवोपरि) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 T2 3 M2 राघवे(D6 ॰व, D8 ॰वो) राक्षसेश्वर (D8 ॰र).

20 V3 damaged for 20ᵃᵇ (except शर-) —ᵃ) Ñ V1 B2–4 व्रातास्, D4 7 G2 -धारा (for -धारास्) Ñ1 B4 तु तान्, G (ed) तथा (for ततो) —ᵇ) M1 पौलस्त्यस्य (for रावणस्य). D7 G2 धनुश्च्यु(D7 च्यु)ता G3 धनुच्युता. Ś D12 रावण प्रति(Ś2 युधि) नि (D12 नि)सृता, Ñ V1 B2–4 D4 रावणेष्वासनि सृतान्(D4 ॰निसृता), V2 B1 D1–3 8 रावणायुध(D2 ॰णावुद)नि (D1 8 नि)सृता —ᶜ) D6 T2 3 च (for [ए]व). Ñ V1 B2–4 D6 T2 3 G1 M3 [आ]पतत, D4 पतितां, D7 G2 [आ]पतिता, T1 G3 M1 5 पतिता (for [आ]पतिता) Ñ2 तूर्णं (for शीघ्र) Ś D12 ददौ चापतत॰ शीघ्र, M2 दृष्ट्वापतती सर्वास्ता —ᵈ) B1 D4 7 9 11 भल्लं (for भल्लान्) Ś Ñ V2 3 B D1–4 8 12 राघव, V1 वे तदा, D6 T2 3 M1 2 मत्वर, G1 पाणिना (for सत्वरम्)

21 ᵃ) Ś D12 शरैस्तास्, G1 शरास्तु (for शरौघास्) V3 बाणैस् (for भल्लैस्) —ᵇ) D3 तीव्रैश्, D6 T2 तीक्ष्णाश्च (for तीक्ष्णैश्) Ś D1–4 8 12 सयुगे (for राघव) —ᶜ) Ñ2

राघवो रावणं तूर्णं रावणो राघवं तथा ।
अन्योन्यं विविधैस्तीक्ष्णैः शरैरभिववर्षतुः ॥ २२
चेरतुश्च चिरं चित्रं मण्डलं सव्यदक्षिणम् ।
बाणवेगान्समुद्वीक्ष्य समरेष्वपराजितौ ॥ २३
तयोर्भूतानि वित्रेसुर्युगपत्संप्रयुध्यतोः ।
रौद्रयोः सायकमुचोर्यमान्तकनिकाशयोः ॥ २४
संततं विविधैर्बाणैर्बभूव गगनं तदा ।
घनैरिवातपापाये विद्युन्मालासमाकुलैः ॥ २५
गवाक्षितमिवाकाशं बभूव शरवृष्टिभिः ।
महावेगैः सुतीक्ष्णाग्रैर्गृध्रपत्रैः सुवाजितैः ॥ २६

B3 दीप्यमानो(Ñ2 °न) Ś D1–5 8–12 T1 G1.3 M3 महाघोरान्, Ñ V B2–4 महेष्वास , B1 महाक्रुद्धो (for महावेगान्) —d) Ñ V B2–4 कोपेन, B1 घोरान्, D6 क्रूरान, D9–11 शरान M1 संक्रुद्ध- (for क्रुद्धान्). Ñ V B D2 4 7–11 G3 M1 आशीविषोपमान् (V3 damaged for °पमान्) ⁂ Cr: नाम्नशरोघानित्यादे श्लोकस्य उत्तरार्धं दीप्यमानान्महाघोरान् क्रुद्धानाशीविषानिवेत्येतत ⁂ —After 21, M1 ins

1980* जघ्नतुः समरेऽन्योन्य शरानाशीविषानिव ।

22 ab) G3 आदाय रावणस्, Ck.t as in text (for राघवो रावण) Ś B1 D1–4 8 12 मध्ये, Ñ V B2–4 बाणं (for तूर्णं) G1 transp राघवो रावण and रावणो राघव. D6 T2 3 तत , D7 G3 M3 5 तदा, M1 शरैं (for तथा) Ś B1 D1–4 8 12 रावणश्चापि राघव (for b) —M5 om. (hapl , see var) 22c–27b. —c) Ś B1 D2 4 8 12 विशिखैस्, D3 निशितैस् (for विविधैस्) Ñ V B2–4 समरे वीरौ (for विविधैस्तीक्ष्णैः) —d) V1 शितैरभि-, D7 9–11 G3 शरवर्षैर् (for शरैरभि-) B2 D8 ववर्षत ⁂ Ct ववर्षतु ववृषतु ⁂

23 M5 om. 23 (cf v l 22). —a) D5 चेरतुश्चापि (hypm), T2 3 चरतश्च, Cr as in text (for चेरतुश्च) —D4 om. from चिरं up to भूतानि in 24a. Ś D12 च नगरं, Ñ B2 D8 ररन्ति, B1 4 D1–3 6 चरितं, B3 चलितैश्च, M1 परम (for च चिरं) Ś D12 चित्रैर्, G1 तत्र, G2 चित्र-, M1 -कुर्वा (for चित्रं) —b) G1 मध्य- (for सव्य-). Ś B1 D1–3 8 12 मडलं मध्यदक्षिणं —After 23ab, M2 ins

1981* बाणजालं शरीरस्थैरगाढैस्तरस्विनौ ।

—V3 damaged from 23c up to त्रि in 24a. —c) Ñ1 V1 2 B2–4 D6 M3 वेग, Ñ2 -वर्षं, D7 -वेग, D9–11 G1 2 Ct -वेगात्, T2 3 G2 -वेगौ, Cr m as in text (for वेगान्) Ñ V1 2 B2–4 समीक्ष्यन्तौ, D5.9–11 T1 G1 3 M1 5 Cr m.t समुत्क्षिप्तौ (M1 °प्य), D7 -परिक्षिप्ताव् (for समुद्वीक्ष्य). Ś B1 D1–3 8 12 बाणजालैर्जिघांसताव्. —d) Ś Ñ V1 2 B D1–3 7–12 M3 अन्योन्यम्, G3 ह्यन्योन्यम् (for समरेषु)

24 M5 om 24 (cf v l. 22). D4 om up to भूतानि in 24a, V3 damaged up to त्रि in 24a (for both, cf v l 23) —a) Ś2 भूयो (for तयोर्) Ś1 D8 12 ससृजुर् (for वित्रसुर्) —V1 repeats b after c —b) Ś Ñ V1 (second time) B1 D1–4 8 12 सन्नवृत्तयो , Ñ1 V1 (first time) 2 3 B2–4 सनिवृत्तयो. (for संप्रयुध्यतो) —After 24ab, Ñ V1 (after the first occurrence of b) 2 B3.4 D4 ins

1982* रामरावणयोर्युद्धे

[B2 युद्ध (for युद्धे).]

—Thereafter, Ñ V1 2 B2 4 read 24d for the first time all except V1 repeating it in its proper place —D4 om 24c. —c) D8 रौद्राका- (sic) (for रौद्रयो) Ś D12 सायकमुत्पाट्य(Ś °त्पत्य), Ñ V B2–4 शरसंपाते, D7 G2 M1 3 सायक ह(M1.3 °कान्ह)द्वा, G3 सायकानुचैर्, Ck t as in text (for सायकमुचोर्). —d) Ñ V2 3 B (Ñ V2 B2–4 second time) -समानयो , B2 (first time) -समागमे, D8 -कृतिशयो (sic), T3 -निशाकयो (meta), Cg as in text (for -निकाशयो).

25 M5 om. 25 (cf v.l 22). —a) Ñ B3 4 छन्नं तैर्, V2 B1 D1–3.5–10 Ck t सतत, B3 महशैर्, D6 गगन, Cm g as in text (for सतत) Ñ2 D2–4 निशितैर्, D1 8 विशिखैर् (for विविधैर्) Ś D12 व्योम (for बाणैर्). —b) Ś D12 निशितै , D5 पिहित (for गगन). Ś D8 12 शरै , Ñ1 V B2–4 तत , Ñ2 नभ , B1 D1 3 4 शितै D3 सित, G3 M2 तथा (for तदा) —D10 om 25cd T1 reads 25c–27b sup. lin —c) B3 D6 T2 3 मेघैर् (for घनैर्) D4 यथा (for इव) V3 damaged after घनैरिवा in c up to इवा in 26a —d) Ś1 D12 ज्वाला (for विद्युन्-) Ś2 B1 4 D1–4 8 M1.3 -ज्वाला-, B3 -जिह्वा- (for -माला). Ś Ñ V1.2 B D1–3 7 8 12 M1.3 -समाकुल

26 M5 om 26 (cf v l 22). V3 damaged up to इवा in 26a, T1 reads 26 sup. lin. (for both, cf v l 25) —a) Ś D12 तदुत्क्षिप्तम्, Ñ1 (marg. also) V1 B1 D1–4 8 समुत्क्षिप्तम् ; B3 सुदुर्दिनम् (for गवाक्षितम्) D7 9 गवाक्षकृतमाकाश —After 26ab, D3 8 ins.

1983* रामरावणमुक्ताभि समन्तादवभासितम् ।

—V3 om 26cd. —c) Ś B1 D1–3 8 12 महाभोगै (for °वेगै). Ñ1 B2–4 सुतीक्ष्णैश्च (for सुतीक्ष्णाग्रैर्) V1 महावेग शरैस्तीक्ष्णैर् —d) D5 G -पक्षै ; Cm g t as in text (for -पत्रै). D5 T1 G3 सुयोजितै , G1 सुराजितै , Cm g t as in text (for सुवाजितै) Ś V1 D1–3.6 12 T2 3 वज्राग्निसदृशा(D1 °निसृता, D3 °विवृता, D6 T2 3 °स्फुरिता)नतः,

शरान्धकारं तौ भीमं चक्रतुः परमं तदा ।
गतेऽस्तं तपने चापि महामेघाविवोत्थितौ ॥ २७
बभूव तुमुलं युद्धमन्योन्यवधकाङ्क्षिणोः ।
अनासाद्यमचिन्त्यं च वृत्रवासवयोरिव ॥ २८
उभौ हि परमेष्वासावुभौ शस्त्रविशारदौ ।
उभौ चास्त्रविदां मुख्यावुभौ युद्धे विचेरतुः ॥ २९
उभौ हि येन व्रजतस्तेन तेन शरोर्मयः ।
ऊर्मयो वायुना विद्धा जग्मुः सागरयोरिव ॥ ३०

ततः संसक्तहस्तस्तु रावणो लोकरावणः ।
नाराचमालां रामस्य ललाटे प्रत्यमुञ्चत ॥ ३१
रौद्रचापप्रयुक्तां तां नीलोत्पलदलप्रभाम् ।
शिरसा धारयन्रामो न व्यथां प्रत्यपद्यत ॥ ३२
अथ मन्त्रानपि जपन्रौद्रमस्त्रमुदीरयन् ।
शरान्भूयः समादाय रामः क्रोधसमन्वितः ॥ ३३
मुमोच च महातेजाश्चापमायम्य वीर्यवान् ।
ताञ्शरान्राक्षसेन्द्राय चिक्षेपाच्छिन्नसायकः ॥ ३४ G. 6. 79 04 B. 6. 99 37 L 6 73 71

N B2.4 वज्राम्बविसृतान(B4 °नि)लै (Ñ1 °नै), V2 B1 D4 वज्राशिनिशि(V2 °शनिम्नि)तानलै (D4 °नै), B3 D8 वज्राशनिसमस्व(D8 °मान)नै

27 M5 om , T1 reads 27^{ab} *sup lin* (cf v l 22 and 25 respy) —^{a}) Ñ2 V1 2 D6 तौ भीमौ, B1 D. 8 त भीम, D2 भीम च, D5 9–11 T1 G3 आकाश, D7 G2 तौ वीरा (for तौ भीम) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 M3 समरे- (M3 °र), D5 9–11 प्रथम (for परम) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 T2 3 M2 देवे, Ct as in text (for चापि) —^{d}) Ś D12 जगन्- , Ñ V B D1 3 गर्जन्- , D8 राजन्- (for महा-) D9 M5 -वेगाव् (for मेघाव्) Ñ2 B1 [उ]दितौ, B2 3 स्थितौ (for [उ]त्थितौ) D2 M2 जगन्मेघैरिवावृत

28 M1 om 28–29^{b} —^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 तयोर्युद्ध महाभीम(B4 °घोर), D9–11 M2 तयोरभून्महायु- (M2 °हद्यु)द्धम् —^{b}) D3 8 अभवद् (for अन्योन्य-) Ś B1 D1 2 4 12 परस्परवधैषिणो .—V3 damaged for 28^{c} —^{c}) Ñ V1 2 B2–4 D4 वभूवोग्रम्, D3 अनाधृष्यम् (for अनासाद्यम्) D4 विचित्र (for अचिन्त्य)

29 M1 om 29^{ab} (cf v l 28) D7 om (hapl) 29–30 —^{a}) Ś B1 D1–4 8 12 उभौ च, Ñ V B2 4 उभौ तौ, B3 तावुभौ (for उभौ हि) —^{b}) Ñ V B2–4 D4 9–11 युद्ध- , D6 चास्त्र- (for शस्त्र) —V3 om (hapl) 29^{cd} —^{c}) Ś2 B4 D12 शास्त्रविदा, B1 D2 शस्त्रभृता, B2 D3 6 8–11 T G2 M3 अस्त्र°, D1 G3 M2 शस्त्र° (for चास्त्रविदा) Ś B1 D1–3 8 12 श्रेष्ठाव (for मुख्याव्) D4 उभौ शस्त्रास्त्रवेगौ च —^{d}) B2–4 T2 3 युद्ध (for युद्धे) Ś V1 B1 D1 2 4 8 न चेल(V1 D4 °र)तु (for विचेरतु)

30 D7 8 om 30 (for D7, cf v l 29) —^{ab}) Ś B2 D1–3 12 च (for हि) M3 Cm रयेण, Ck t as in text (for हि येन) ❀ Cm उभौ रयेण व्रजत इति पाठ ❀ Ś D3 13 ययुस्तेन, B1 D1 2 बभुस्तेन, B3 तेन ते च (for तेन तेन) D4 उभयोर्निशिता बाणा धनुर्मुक्ता दिव गता —^{c}) Ś Ñ V B D2 3 12 श्वसनाविद्धा, D1 4 च समा (D4 यथा)विद्धा (for वायुना विद्धा) —D6 reads ^{d} (except जग्मु) in marg —^{d}) Ś N V B D1–4 12 भीमा (for जग्मु)

31 ^{a}) Ñ V B2 4 अथ (for तत) T2 च (for तु) Ś B1 D1 2 8 12 T3 सत्रस्तवक्त्र(B1 °चक्र)स्तु , B3 स लघुहस्तस्तु, D3 सक्रुद्धवक्त्रस्तु, D4 स सत्ववान्रक्षो , D6 सुरक्तहस्तश्च (for संसक्तहस्तस्तु) —After 31, D6 reads 36 (^{ab} and ^{cd} transp)

32 ^{a}) G1 तत्र (for रौद्र-) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 D1 3 6 9 T3 M2 -प्र(D6 T3 -वि)मुक्ता ता , D3 8 G3 M1 -प्रयु (D8 M1 °मु)क्ताना, T2 -विनिर्मुक्ता (for प्रयुक्ता ता). —^{b}) Ś V1 B1 D1–3 8 12 मयीमिव, N V2 3 B4 D4 -सम- प्रभा, M1 -दलत्विषा (for -दलप्रभाम्) —^{c}) D4 स ता वि- (for शिरसा) Ś1 V B1 3 D6 8–11 [अ]धारयद् (for धारयन्) —^{d}) Ś B1 D1–4 8 12 अध्य(B1 D1 3 °भ्य)गच्छत, D5 6 9–11 T G1 3 M1 5 अभ्यपद्यत (for प्रत्यपद्यत) M2 नाभ्यगच्छत्तदा व्यथा

33 ^{ab}) D1–6 8 T2 3 G3 M1–3 अभि- (for अपि) Ś D12 अथ मन्त्रादभिप्रासाद् (for ^{a}) D12 रौद्रमन्त्रम् (for रौद्रमस्त्रम्) D5 T1 G3 प्रयोजयन् , D9 अदर्शत्(sic) , Ck t as in text (for उदीरयन्) Ñ V B2–4 ततस्त्वभि- जपन्मन्त्र रौद्रास्त्र समुदीरयन् —D5 wrongly repeats 31^{c} in place of 33^{c} —^{c}) M1 बहून् (for भूय) M2 स सधाय (for समादाय) Ñ V B2–4 शराश्चैव समाधत्त —For 23^{cd}, Ś B1 D1–4 8 12 subst

1984* रामोऽपि जगृहे बाणान्स तदा क्रोधमूर्छित ।

[B1 स रामो (for रामोऽपि) B1 तदा तु, D4 शितान्स (for स तदा)]

—Ś D1–3 8 12 cont , B3 ins in marg after 34 .

1985* संधायाशीविषप्रख्याश्चक्रीकृतमहद्धनु ।

[Ś D12 [अ]ग्निशिखा- (for [आ]शीविष-) B3 चक्रीकृत्य, D2 वक्रीकृत- (for चक्रीकृत) Ś D8 12 -महा (for -महद्-)]

34 ^{a}) B4 स, T2 सु- (for च) D2 स मुमोच (for मुमोच च) —^{b}) Ś B1 D1–3 8 12 उद्यम्य, Ñ V B2–4 D4 6 T2 3 आकृष्य, D5 G3 आनम्य (for आयम्य). G2 चापया-

9 65 / 9 38 / 8 72 ते महामेघसंकाशे कवचे पतिताः शराः ।
अवध्ये राक्षसेन्द्रस्य न व्यथां जनयंस्तदा ॥ ३५
पुनरेवाथ तं रामो रथस्थं राक्षसाधिपम् ।
ललाटे परमास्त्रेण सर्वास्त्रकुशलोऽभिनत् ॥ ३६
ते भित्त्वा बाणरूपाणि पञ्चशीर्षा इवोरगाः ।
श्वसन्तो विविशुर्भूमिं रावणप्रतिकूलिताः ॥ ३७
निहत्य राघवस्यास्त्रं रावणः क्रोधमूर्छितः ।
आसुरं सुमहाघोरमन्यदस्त्रं समाददे ॥ ३८
सिंहव्याघ्रमुखांश्चान्यान्कङ्ककाकमुखानपि ।
गृध्रश्येनमुखांश्चापि सृगालवदनांस्तथा ॥ ३९

मास (sic) (for चापमायस्य) S2 B3 वेगवान् —B1 om (hapl ?) 34^c–35^b. D5 7 T1 G M3 5 om. 34^cd —^cd) M2 शरौघान् (for तान्शरान्) M1 ह्यनतिच्छिन्न-दर्शनान्, M2 सोतिमात्र ततो बली (for ^d). D6 T2 3 सततान्राक्षसेंद्रस्य तस्यामेयस्य सायकान् ❀ Cg सुमोच च महातेजाश्चापमायस्य वीर्यवानिति पाठः। तदनन्तर, ते महामेघसंकाश इति श्लोक । तदनन्तर, पुनरेवेति श्लोक । तदनन्तर, ते भित्त्वेति-श्लोकात् पूर्वं ग्रन्थपतनमस्ति, तदन्वेष्टव्यम् . ❀ —For 34^cd, Ś D1–4 8 12 subst

1986* ते शरा राक्षसेन्द्रस्य व्यवच्छिन्नेन वेगिता ।
निपेतू रावणस्याग्रे वज्राशनिसमप्रभा ।

[(l 1) D1 3 राघवेंद्रस्य D1 3 8 ह्यनव(D8 °ति)च्छिन्न, D2 ह्यनवस्थित-, D4 ह्यविच्छिन्नप्र-, D12 ह्यवच्छिन्नेन (for व्यवच्छिन्नेन). D8 -वेगिन —(l. 2) D1 [अ]के, D2 8 [अ]गे (for [अ]ग्रे)];

while Ñ V B2–4 subst for 34^cd

1987* रावणस्य रणे राम· शरानग्निशिखोपमान् ।

—Thereafter all the above MSS. cont

1988* राघवेण विमुक्तास्ते·

[V3 विमुक्तास्तु, B3 विनिर्मुक्ता (for विमुक्तास्ते)]

35 B1 om 35^ab (cf v l 34) Ñ V B2–4 read 35^a after 35^d —^a) D4 7 -संकाशा· (for -संकाशे) —After 35^a, Ñ V B2–4 ins :

1989* अभेद्यकवचे शरा· ।
पतिता राक्षसेन्द्रस्य मेराविव विहगमा· ।

[(l 1) Ñ1 (m also as in B2) आवध्ये, V3 (to avoid hiatus) त्वमेद्य-, B2 अमेद्ये (for अभेद्य-).—B3 om l 2 —(l 2) V1 illeg for राक्षसेन्द्रस्य]

—^b) Ñ1 V1 B4 पीडिता·, D2 3 9–11 T M1 2 5 पातिता· (for पतिता) —^c) Ś Ñ1(m also) 2 B2–4 D1–4 8 12 G2 अभेद्ये, B1 ते शरा, Cr m g t as in text (for अवध्ये) —^d) M3 [अ]वध्यता, Cg as in text (for न व्यथा). Ś B1 D1–4 8 चक्रिरे (for जनयन्) D4 6 T3 तथा (for तदा) Ñ V B2–4 चक्रुराहवे (for जनयंस्तदा)

36 D7 transp 36 and 37 D6 transp 36^ab and 36^cd and reads after 31 —^ab) D3 तदा (hypm) (for त) D4 एवोद्यत, G3 एवाहित (for एवाथ त). Ś B1 D1 4 12 राम रथस्थो (for रामो रथस्थं) Ś B1 D1 4 12 राक्षसेश्वर, Ñ V B2–4 D2 3 8 राक्षसेश्वर —^cd) Ś D3 12 विव्याध, D1 4.8 निरास, D2 तताप (for ललाटे) B1 अताडयत्परास्त्रेण (for ^c) D4 सर्वार्थ-, D7 दिव्यास्त्र-, M2 चाभ्यघ्नन् (for सर्वास्त्र-) Ś D12 -कुशल (for कुशलो) Ś B1 D1–5 8 9 12 T G1 3 M रणे (for ऽभिनत्) Ñ V B2–4 अताडयन्महास्त्रेण गांधर्वेण महाबलः. ❀ Cv पुनरेवेत्यादे श्लोकस्य परत ते भित्त्वेत्यादेः पुरतो ग्रन्थपतनमस्ति। तदन्वेष्टव्यम् ❀

37 D7 transp 36 and 37 —^a) Ñ V1 2 B D1–3 8 T2 3 Cr ते हि(D8 इ)त्वा, V3 छित्वा ते, Cm g as in text (for ते भित्त्वा) B1 D1–4 8 शर- (for बाण-) D4 M5 -रूपेण, D9 -त्रपेण, G2 -निवहा ; M1 मुख्यास्तु, Cr m g t as in text (for -रूपाणि). Ś D12 ते हत्वा शरवर्षाणि —^b) Ñ V1 2 B2–4 महोरगा· (for इवोरगा) D4 पचशीर्षाविवोरगो (sic), L (ed) पचशीर्षाणावोरगा (corrupt) —V3 om 37^cd. —^c) D6 स्वनंतो, D8 सश्वतो (sic) (for श्वसन्तो) B1 D1 भूमौ, D3 भित्रा (for भूमिं) —^d) Cr.m g t -कूलिता (as in text) Ś B1 D1 4 12 G (ed) रावणेन प्रचोदि(B1 °देशि, D1 °नोदि, G [ed.] निवारि)ता, Ñ1 D3 8 राघवेण प्रचो(D3 8 °नो)-दिता, Ñ2 V2 B2–4 रामेण प्रतिचोदिता, V1 रावणास्त्रेण ताडिता, T2 रावण प्रति कूजिता, G2 रावणालीकभेदिन.

38 ^a) M5 निहतो राघवास्त्रेण —^c) Ñ1 B2 D4 आसुरास्त्र, V3 om (for आसुर सु-) D2 8 -महद् (for -महा-) —^d) Ś2 D1.9 11 अन्यम् (for अन्यद्) V3 B3 आसु (for अस्त्र) Ś B1 D1 3 6 8 12 T2 3 मुमोच ह, D4 G1 M5 उदीरयत्, D5 9–11 T1 G3 Ct चकार स (for समाददे) D7 G2 M3 अस्त्र प्रादुश्चकार ह

39 ^a) G3 -मृगाश्च (for -मुखांश्च). B4 बाणान्, D6 9–11 T2 3 M1 2 चापि, D7 G2 चैव (for चान्यान्) Ś Ñ1 V B1–3 D1–4 8 12 व्याघ्रसिंहमुखान्बाणान् (B2 °न्घोरान्), Ñ2 सिंहव्याघ्रान्महाबाणान् —After 39^a, D5 erroneously reads 40^b, repeating it in its proper place —T2 om (hapl, see var) 39^bc —^b) Ś D12 काकगृध्र-, Ñ2 V D9–11 T3 कंककोक-, B1 D1 3 4 8 M1's काककक (by transp), B4 D6 ककोलूक, D3 काककक्रम् (for कङ्ककाक-) Ś D1 12 तथा, Ñ V B3 4 शिवान्, D2 तदा (for अपि) B3 -मुखान्वितान, D3 उपस्थितान्, M5 -मुखानि च (for मुखानपि) —V3 om 39^cd —^c) Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 -दीप्ताननाश्च, Ñ1(m also as in Ś) -वक्त्राननाश्च,

ईहामृगमुखांश्चान्यान्व्यादितास्यान्भयावहान् ।
पञ्चास्यॉल्लेलिहानांश्च ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ४०

शरान्खरमुखांश्चान्यान्वराहमुखसंस्थितान् ।
श्वानकुक्कुटवक्त्रांश्च मकराशीविषाननान् ॥ ४१

एतांश्चान्यांश्च मायाभिः ससर्ज निशिताञ्शरान् ।
रामं प्रति महातेजाः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ ४२

आसुरेण समाविष्टः सोऽस्त्रेण रघुनन्दनः ।
ससर्जास्त्रं महोत्साहः पावकं पावकोपमः ॥ ४३

अग्निदीप्तमुखान्बाणांस्तथा सूर्यमुखानपि ।
चन्द्रार्धचन्द्रवक्त्रांश्च धूमकेतुमुखानपि ॥ ४४

ग्रहनक्षत्रवर्णांश्च महोल्कामुखसंस्थितान् ।
विद्युज्जिह्वोपमांश्चान्यान्ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ४५

G 6 79 74
B. 6. 99 48
L 6. 78. 80

D4 -दीप्तमुखाश् (for -श्येनमुखाश्) Ñ1 V1 B4 चास्य, N2 B2 चाथ, B3 चान्यान् (for चापि) —^{d}) Ñ V1 2 B D1–4 6 9–11 शृगाल- (for सृगाल-) Ś D2 स्थितान्, D1 शितान्, G1 3 तदा, M1 2 अपि (for तथा) D12 सृगालवदनावहान्

40 D4 8 12 (hapl, see var) om, V2 illeg for 40^{ab} —^{a}) Ś D3 7 9–11 G2 [अ]पि (for [अ]न्यान्) B1 हर्यृक्षमृगवक्त्रांश्च —^{b}) D5 व्यतीतास्यान् —V3 damaged from वहान् up to निशि in ^{d} B1 G2 M3 5 भयानकान् (for भयावहान्) —^{c}) Ś D12 पार्श्वभ्या (for पञ्चास्यॉल्) —^{d}) Ś D1 2 8 12 M1 2 विविधाञ् (for निशिताञ्).

41 Ś V1 D4 12 om (hapl) $41–42^{b}$ —^{a}) B1 D1–3 8 खरान्, M1 2 तथा (for शरान्) D5 T1 खग- (for खर) Ñ2 [ए]व (for [अ]न्यान्) Ñ1 B2 -मुखानश्च, V3 मुखाकारान् (for -मुखाश्चान्यान्) —After 41^{a}, D6 T2 3 ins

1991* [sic: 1990*]

1990*		समर्ज निशितान्बहून्।
	तथा चोष्ट्रमुखाश्चान्यान्

—^{b}) Ñ2 शृगाल- (for वराह-) D6 -मृग- (for -मुख-). D7 9–11 -सश्रितान्, G3 सहितान् (for संस्थितान्) Ñ V2 3, B2–4 -वदनास्तथा, G2 -मुखमास्थितान्, M1 2 वदनानपि (for -मुखसंस्थितान्) —After 41^{ab}, V3 ins

1991* पैशाचि[illegible] महातेजा सोऽन्यदस्त्रमुदीरयन्।
ततश्चक्राणि निष्पेतु [illegible]।
[illegible]।
तैरासीद्गगन व्याप्त सपतद्भिस्तमोनुदै ।
पतद्भि सर्वलोकेभ्य चन्द्रादित्यग्रहैरिव।
जघान तस्य चक्राणि चापसृष्टानि [illegible]।
[illegible]।
[illegible] हि त दृष्ट्वा रावणो राक्षसाधिप ।
विव्याध दशभिर्बाणै राम सर्वेषु मर्मसु।
सोऽतिविद्ध शितैर्बाणै राम सर्वेषु मर्मसु।
[illegible]।
[illegible] विव्याध गात्रेषु सर्वेषु समितिंजय ।
राम सुसरब्धतरो रावण निशितै शरै ।
यथा प्रावृषि मेघौघैर्धारावृष्टि प्रमुच्यते।
एव रामो महातेजा [illegible] रान्।

—V3 om (hapl ?) $41^{c}–42^{b}$. T2 om 41^{cd} —^{c}) Ñ V2 B3 4 कूर्म-, B1 उष्ट्र, B2 क्रौंच-, D1 7 8 हुड-(D3 °हु-), D2 हुहु-, M1 2 मेष- (for श्वान) —^{d}) D3 7 -[उ]पमान् (for -[आ]ननान्) B1 मकरास्यान्विषाननान्.

42 Ś1 V1 3 D4 12 om 42^{ab} (cf v l 41) —^{a}) D7 M3 अन्याश् (for चान्याश्) D5 T1 G1 3 M3 5 मायावी, D6 7 T2 3 G2 विविधान् (for मायाभि) —^{b}) B1 D2 3 8 विविधाञ् (for निशिताञ) —^{d}) Ś D12 क्षुद्र-(D12 °द्र), D3 4 रुद्ध- (for क्रुद्ध) Ś2 D1 3 इवाश्वसन्

43 V3 om $43–44^{b}$ —^{a}) D6 समाविद्ध (for समाविष्ट) —^{b}) Ś Ñ1 B4 D4 12 शस्त्रेण (for सोऽस्त्रेण) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 युधि राघव (D2 °वण), D7 9–11 G1 M5 रघुपुंगव (for रघुनन्दन) —^{c}) Ñ V1 2 B2–4 D4 महातेजा, D5 7 9–11 T1 G1 3 महोत्साह, G2 महोल्काभं, M1 2 महेष्वास (for महोत्साह) —^{d}) Ñ V1 2 B2–4 दिव्यमुत्तम, D2 6 T2 3 G1 पावकोपम, D7 G2 पावकप्रभ (for पावकोपम) D4 राम पावकमुत्तम

44 V3 om 44^{ab} (cf v l 43) —^{a}) B4 तत्र (for बाणांस्) —^{b}) D5 तदा, D7 9–11 तत्र (for तथा) Ś B1 D1–4 6 8 12 T2 3 वज्र(Ś B1 D12 चंद्र)सूर्यसमा(D3 °मुखा)-स्तथा(D2 °दा), Ñ V1 2 B2–4 सूर्यवायु(Ñ1 °राहु, B3 °दीप्त)मुखास्तथा —D10 11 om (hapl) 44^{cd} V1 illeg for 44^{c} —^{c}) Ñ1 D1 चद्रार्क-, T2 3 चद्राधांश् (for चन्द्रार्ध-) Ñ V2 B2 4 वक्त्रान्विमलान्, V3 -चद्रविमलान् (for -चन्द्रवक्त्रांश्च) —G1 M5 om (hapl ?) $44^{d}–45^{a}$. —^{d}) B4 गृध्र- (for धूम-) Ś -निभानिव, Ñ1 V2 D4 -निभाननान्, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1–3 8 12 G2 -नि(G2 -प्र)-भानपि, D6 T2 3 -निभाञ्शरान् (for -मुखानपि)

45 G1 M5 om 45^{a} (cf v l. 44) —^{a}) B2–4 D4 5 T1 G2 3 M3 -वक्त्राश् (for वर्णांश्) —^{b}) B1 D4 -[आ]नन- (for -मुख) B2(m also as in text) महोल्कामिव B4 D4 T2 3 -सनिभान् (for -संस्थितान्) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 -जिह्वास्तथा, D9 -जिह्वासमाश् (for -जिह्वोपमाश्) Ñ V B1 2 4 D1–3 8 [ए]वान्यान्, D7 9–11 चापि (for चान्यान्) —^{d}) Ñ V B2–4 D1 3 7 9–11 विविधाञ् (for निशिताञ्) Ś D12 विससर्ज शिताञ्शरान्.

79 75 / 99 48 / 78 81 ते रावणशरा घोरा राघवास्त्रसमाहताः ।
विलयं जग्मुराकाशे जग्मुश्चैव सहस्रशः ॥ ४६

तदस्त्रं निहतं दृष्ट्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
दृष्टा नेदुस्ततः सर्वे कपयः कामरूपिणः ॥ ४७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ताशीतितमः सर्गः ॥ ८७ ॥

46 a) D8 ते तदा रावणशरा. —b) V3 -समीपत, B4 -विमोहिता· (for समाहता) Ś V1 B1 D1–4.8.12 राघवास्त्रेण मोहि(D4 पोथि)ता, Ñ1 (marg. also as in Ś) 2 V2 B2.3 राघवस्य समीपत. —c) D8 प्रलय (for विलय) —d) Ś N1 (marg. also) V1 B1.4 D1–3.6.8.12 T2.3 विनि(D3 °नि)कृत्ता, Ñ2 V3 B2 D5.7.9–11 जग्मुश्चैव, B3 तदा चैव, D4 ते निवृत्ता, M1.2 रौद्रास्त्रे च (for जग्मुश्चैव) Ś B1 D1.2.4.6.12 T2.3 सहस्रधा

47 a) Ñ1 V3 B2 विहृत, D2 निहित (for निहत) —b) D1 [अ]मिततेजसा, D9 [अ]क्लिष्टकारिणा (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —c) B3 सहृष्टाश्च (for हृष्टा नेदुस्) —d) Ś B1 D1–4.8.12 M1.2 हरय (for कपय) —After 47, Ñ V B2–4 D4–7.9–11 S ins.

1992* सुग्रीवप्रमुखा वीरा परिवार्य तु राघवम् ।

[Ñ2 V2.3 D9–11 M1.2.5 -[अ]भिमुखा (for -प्रमुखा) B3 धीरा (for वीरा) D6 T2.3 M1.2 न (for तु) D9–11 Ct. मपरिक्षिप्य (for परिवार्य तु) Ñ V B2–4 D4 सर्वे ने(Ñ1 त) प्रत्यपूजयन् (for the post. half)]

—D5–7.9–11 S cont.:

1993* ततस्तदस्त्रं विनिहत्य राघव
प्रसह्य तद्रावणबाहुनि सृतम् ।
मुदान्वितो दाशरथिर्महात्मा
विनेदुरुच्चैर्मुदिता· कपीश्वरा· ।

[(l. 1) D6 T2.3 M1.2 तदस्त्रमस्त्रेण निहत्य राघव. —(l. 2) D9 प्रगृह्य, T2.3 M5 प्रहस्य (for प्रसह्य). T2.3 G1.2 M1.2 राक्षस- (for रावण-) D5.11 T G1.3 M5 -निसृत, D7 -निःसृत (for -नि सृतम्) —(l. 3) M3 महाद्युते (for महात्मा). —D10 om. l. 4 —(l. 4) D9 मुदिताश्च (for मुदिता). D6 T2.3 हरीश्वरा, G2 कपीन्द्रा (for कपीश्वरा)]

Colophon. V1 D13 om. colophon. —*Kānda name*: Ñ B1.3.4 D2.4 लंकाकांडे. —After Kānda name, D4 ins. शताधिके —*Sarga name*: Ś1 D1.3.4.12 मरुयुद्ध, Ś2 Ñ1 V2.3 B2–4 रामरावणयोरस्त्रयुद्ध, Ñ2 रामरावणयोर्युद्ध, B1 D2 रामास्त्रयुद्ध, D8 दिव्यास्त्रयुद्ध. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V2.3 B2.4 D2.4.5.8.12 om., Ś2 78, Ñ2 81, B1.3 75, D1 80, D3 84, D6.7.10.11 T1 G M3.5 100, D9 76, T2 103, T3 107, M1.2 101, B (ed.) 99, G (ed.) 79. —After colophon, D2 concludes with श्री, D5 with श्रीराम श्री, G M1.2.5 with श्रीरामाय नम·.

८८

तस्मिन्प्रतिहतेऽस्त्रे तु रावणो राक्षसाधिपः ।
क्रोधं च द्विगुणं चक्रे क्रोधाच्चास्त्रमनन्तरम् ॥ १
मयेन विहितं रौद्रमन्यदस्त्रं महाद्युतिः ।
उत्स्रष्टुं रावणो घोरं राघवाय प्रचक्रमे ॥ २
ततः शूलानि निश्चेरुर्गदाश्च मुसलानि च ।
कार्मुकाद्दीप्यमानानि वज्रसाराणि सर्वशः ॥ ३

कूटमुद्गरपाशाश्च दीप्ताश्चाशनयस्तथा ।
निष्पेतुर्विविधास्तीक्ष्णा वाता इव युगक्षये ॥ ४
तदस्त्रं राघवः श्रीमानुत्तमास्त्रविदां वरः ।
जघान परमास्त्रेण गान्धर्वेण महाद्युतिः ॥ ५
तस्मिन्प्रतिहतेऽस्त्रे तु राघवेण महात्मना ।
रावणः क्रोधताम्राक्षः सौरमस्त्रमुदीरयत् ॥ ६

G 0 80 6
B. 6 100 6
L. 6 79 0

88

V1 cont. the previous Sarga

1 D18 om 1–14 (cf v l 6 877) —^{a}) D7 तदस्त्र निहत दृष्ट्वा —For 1^{ab}, Ś Ñ V B D1–4,6 8 12 T2 3 subst , while M2 ins after 1

1994* अस्त्रेणास्त्र प्रतिहत दृष्ट्वा रामेण रावण ।

[D6 T2 3 तदस्त्र त्र (for अस्त्रेणास्त्र) V B1 D4 विनिहत (for प्रति°)]

—Thereafter M2 cont.

1995* क्रोधं चक्रे महाक्रोधश्चैपुमप्यदशत्तदा ।

—After 1^{ab}, M2 ins

1996* पैशाच सुमहातेजा सोऽन्यदस्त्रमुदैरयत् ।

—^{c}) Ś1 D1 2 12 तु, Ñ V B2–4 स (for च) —^{d}) Ś क्रोधास्स, D3 भ्रुकुटीं (for क्रोधाच्च). Ś B1 D1–3 8 12 तदनतर Ñ V B2–4 क्रोधाद्(B3 4 °च्चा)स्त्रं ससर्ज ह(B3 च) —For 1^{cd}, D4 subst.

1997* चकार कोपमतुल राम प्रति महाद्युतिम् ।

2 ^{a}) Ñ1 V2 ममैव(Ñ1 °व), B3 मायया, D8 G1 यमेन, T1 ... न, Cv m t as in text (for मयेन) Ñ1 विदित, B3 M5 निहित (for विहित) Ś V1 B1 D2–4 8 12 मायाविहित (for विहित रौद्रम्) D1 मयेन मायया विहित (hypm) —^{b}) D10 11 G M1 अन्यम् (for अन्यद्) Ś V1 B1 D1–4 8 9 12 रौद्र(D9 अन्य)मस्त्र महाबल (V1 D4 °वल, D3 °द्युति , D9 °मति) —^{c}) Ñ V B2–4 सुघोर(V3 °रो) (for उत्स्रष्टु) Ñ V B2 4 D7 9–11 M1 2 भीम (for घोर) —^{d}) Ś B1 D1–3 6 8 12 T2 3 [उ]पचक्रमे, Ñ V B2–4 महात्मने (for प्रचक्रमे)

3 V3 om 3 —^{ab}) D6 T2 3 G1 M5 निष्पेतुर्, D9 चिक्षेप (for निश्चेरुर्) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1 2 8 12 तत (Ñ V1 2 B2 4 शूला) प्रासाश्च निष्पेतुर्, B3 तत शूलाश्च पाशाश्च, D3 तत प्रासाश्च कुन्ताश्च (for ^{a}) —G1 om (hapl , see var) 3^b – 7^a B3 reads 3^b – 4^b in marg Ś D11 12 [अ]पि (for second च) B1 भास्वराणि महाति च(for ^{b}) D4 ततस्तु बाणासिमुखा शरा आशीविषा इव (after रा up to च reads in marg) —After 3^{ab}, B1 ins

1998* कार्मुकाद्भीमवेगानि गदाश्च मुसलानि च ।

—D4 om 3^c – 4^b —^{c}) Ś B2 3 D12 दीप्यमानाश्च D1 धनूषि दृश्यमानानि (corrupt) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B1 4 D1–3 8 12 वज्रधाराणि(Ś D12 °श्च) (for वज्रसाराणि) B2 3 वज्रधाराः सहस्रश

4 G1 om 4 , D4 om 4^{ab}, B3 reads 4^{ab} in marg (for all, cf v l 3) Ñ2 repeats 4 after 8 —^{a}) Ś D12 मुद्गरा कूटयन्त्राणि, Ñ(Ñ2 both times) V1 2 B2–4 D1–3 8 मुद्गरा (D8 °मला°) कूटखड्गाश्च(Ñ2 [first time] °सङ्गाश्च, D1–3 8 °जालानि), V3 D6 7 9–11 T2 3 M3 Cg मुद्गरा कूटपाशाश्च, B1 कूटजालानि दृश्यंते —^{b}) G2 तदा (for तथा) —^{c}) Ñ2(second time) V3 B1 D1–4 8 G2 नि(D2 नि)पेतुर् (for निष्पेतुर्) B1 D1–3 8 तीव्रा (for तीक्ष्णा) —^{d}) D4 सूर्या, T2 3 धारा (for वाता) Ś Ñ(Ñ2 both times) V B2–4 D1 8 12 युगात्यये, B1 हिमात्यये, D3 महात्यये (for युगक्षये)

5 G1 om 5 (cf v l 3) —^{a}) Ś1 G3 ततस्तान् , Ś2 B1 D1–4 8 12 ततस्तद्, Ñ V1 2 B2–4 ततस्त्, V3 तत स, D5 तदस्त्रान् (for तदस्त्र) Ś B1 D1 3 4 8 12 शीघ्रम् , D2 तीव्र (for श्रीमान्) —^{b}) Ś Ñ V B D1 3 4 8 12 अस्त्रम- (Ñ2 V1 2 B3 °शं)स्त्र-, D2 शीघ्रमस्त्र-, D7 G2 क्रमादस्त्र- (for उत्तमास्त्र-) B3 -विशारद (for -विदा वर) —^{c}) V3 घोरम् (for परम-) —^{d}) B3 रावणास्त्र, D1 गंधर्वास्त्रेण (hypm) (for गान्धर्वेण)

6 Ś B1 D1–3 8 12 G1 om 6 (for G1, cf v l 3). —^{a}) Ñ V B2–4 D4 6 T2 3 तदस्त्र नि(Ñ1 V3 B2 वि)हृ- (D4 °हि)त दृष्ट्वा —^{b}) V3 damaged for राघवेण —^{c}) D5 ... राक्ष , D6 T2 3 क्रोधरक्ताक्ष (for °ताम्राक्ष) Ñ V B2–4 D4 पैशाच सुमहातेजा —^{d}) Ñ V B2–4 D4 G2 M2 सोन्यद्, D9 सोन्यम् , T1 G3 M1 सार्यम् (for सौरम्) Ñ1 B4 G2 3 M1–3 उदैरयत् , D5 व्यदीरयत् (for उदीरयत्). D6 T2 3 ससर्जास्त्रमनुत्तम

ततश्चक्राणि निष्पेतुर्भास्वराणि महान्ति च ।
कार्मुकाद्भीमवेगस्य दशग्रीवस्य धीमतः ॥ ७
तैरासीद्गगनं दीप्तं संपतद्भिरितस्ततः ।
पतद्भिश्च दिशो दीप्तैश्चन्द्रसूर्यग्रहैरिव ॥ ८
तानि चिच्छेद बाणौघैश्चक्राणि तु स राघवः ।
आयुधानि विचित्राणि रावणस्य चमूमुखे ॥ ९
तदस्त्रं तु हतं दृष्ट्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
विव्याध दशभिर्बाणै रामं सर्वेषु मर्मसु ॥ १०
स विद्धो दशभिर्बाणैर्महाकार्मुकनिःसृतैः ।
रावणेन महातेजा न प्राकम्पत राघवः ॥ ११
ततो विव्याध गात्रेषु सर्वेषु समितिंजयः ।
राघवस्तु सुसंक्रुद्धो रावणं बहुभिः शरैः ॥ १२
एतस्मिन्नन्तरे क्रुद्धो राघवस्यानुजो बली ।
लक्ष्मणः सायकान्सप्त जग्राह परवीरहा ॥ १३

7 G1 om. 7a (cf. v. l. 3). —a) D7 (marg. also as in text) शस्त्राणि (for चक्राणि). —b) D2–4.8 भास्वराणि (for भास्वराणि). Ñ1 V B2–4 दुरा(B2.3 महा)-स्वरा° (for महान्ति च). —c) Ś B1 D1–4.8.12 भीमवेगानि; V1 °कर्माणि (for भीमवेगस्य). —V3 damaged for 7d–9a. —d) Ñ V1.2 B2–4 D4 G2 रुषया (for धीमतः). Ś B1 D1–3.8.12 राघवस्य महात्मनः.

8 V3 damaged for 8 (cf. v. l. 7). —a) B1 D8 भाभीत्त; D4 तैरपात. G1 M3 तेरगेद् (for तैरासीद्). Ś Ñ V1.2 B2–4 D3.8.12 व्याप्त, D1.2 सह°; D4 सर्वं (for दीप्तं). —b) D7 पतद्भिश्च, D8 सहसाभिश्च (for संपतद्भिर्). Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.12 तमोनुद°, D6.7.9–11 T2 M1.2 समन्ततः, T3 महस्रश°, G1.2 ततस्ततः (for इतस्ततः). —c) B3 पतितैः. G3 निपेतुश् (for पतद्भिश्). M3 दीप्ताद् (for दीप्तैश्). Ñ V1.2 B2–4 सर्वे(Ñ1 स्वर्ग)-लोकेश्वरा (for च दिशो दीप्तैश्). Ś B1 D1.4.8.12 भा(D4 प्रा)सिता° सर्वलोकाश्च(D8 °मिश् [sic]), D1.2 भासिता सर्वलोकाश्च, D6 T2.3 संपतद्भिश्च दिशो. —d) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.12 चन्द्रादित्य(D4 °त्यैर्), D6 सूर्यचन्द्र- (by transp.), D10 चन्द्रसूर्यैर्, T2.3 दीप्तैश्चन्द्र-, Cg as in text (for चन्द्रसूर्य). —After 8, Ñ2 repeats 4.

9 V3 damaged for 9a (cf. v. l. 7). —a) B3.4 चक्राणि (for बाणौघैश्). Ś B1 D1–3.12 तांश्च(Ś1 D12 तं स)-[च्छेद] (Ś1 °च्छिच्छेद स) तान्बाणान्; Ñ V1.2 B2 D4 जघान तानि(Ñ1 B2 D4 तस्य, V1 चच्छेद्) चक्राणि, D8 तांश्चिच्छेद ततो बाणान्. —D1 om. 9bcd. —b) Ñ1 V1.2 B2–4 घोर(B3 स्थूल)रूपाणि, Ñ2 V3 रौद्रेणास्त्रेण, D4 चापेष्टानि च, D6 T2.3 M3 चक्राणि च स, G1 शस्त्राणि च स, G2 चक्राणि स च, M1.2 चक्राणि स तु (by transp.) (for चक्राणि तु स). —c) D12 अस्त्राणि विविधानि च; B1 D2.3.8 शूलानि मुसलानि च. —After 9ab, D4 ins.

2001* तांश्चिच्छेद तान्बाणानस्त्र मुसलानि च ।

—c) B2 D6.9.10.11 G1.2 M1–2 च विधानि (for विचित्राणि).

10 a) D1 शूलानि, D3 तमस्त्र (for तदस्त्र). Ś Ñ V B D1–4.8.12 T1 M1.2 नि(Ñ1 V3 B2 वि, D1 °, D6 त)हत (for तु हत). —b) Ś B1 D1–4.8.12 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप°). —D9 om. 10c–11. —c) Ś B1 D1–4.6.8.12 T2.3 G1 निशितैर् (for दशभिर्). —V3 damaged from बाणैर् up to रामं (see var.) in 11b. —d) D1 रामं विव्याध, M1 राघवं युधि (for रामं सर्वेषु). V1 B2.3 स रामं (B3 राघव) सर्वमर्मसु, D4 नरेंद्र राममाहवे.

11 D9 om. 11, V3 damaged up to राम (see var.) in 11b (for both cf. v. l. 10). —ab) D6 T2.3 रामो (for विद्धो). Ś B1 D1–3.8.12 बहुभिर्, D4 निशितैर् (for दशभिर्). Ñ V B2–4 सोऽभि(Ñ1 °पि; B2–4 °ति)विद्धः शितैर्बाणै रामः सर्वेषु मर्मसु. —cd) Ś1 D12 न प्राकाशत; B3 व्यकम्पयत, D8 न व्यकम्पत (for न प्राकम्पत). Ñ V B2.4 न मनागप्यकम्पत (for d). D6 T2.3 विद्धो रुधिरसिक्ताङ्गो न चकम्पे परंतपः.

12 b) D4 रघुनंदनः (for समितिंजयः). —V3 om. 12cd. —c) Ś Ñ V1.2 B D1–3.8.12 रामः सुसंरब्धतरो, D4.6 T2.3 रामः परमतेजस्वी(D6 °सक्रुद्धो, T2.3 °संरब्धो). —d) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.12 निशितैः, D6 T2.3 पृथुभिः; M3 विमलैः (for बहुभिः). —After 12, Ś B1(only l. 1) D1–3.8.12 ins., while B2.3(in marg.) ins. after l. 4 of App. I (No. 54).

2000* विभीषणश्च सामात्यः सुग्रीवश्च ससैनिकः ।
प्रेक्षकाः समपद्यन्त दशग्रीवस्य सैनिकाः ।

[(l. 1) D3 ससुग्रीव (for सुग्रीवश्च). —(l. 2) B1.3 समपद्यत् (for समपद्यन्त). D3 सदशग्रीव-, D8 महताग्रीव- (for दशग्रीवस्य).]

—After 12, Ñ V B2–4 D4 G (ed.) ins. (V1.2 [after 12ab owing to om.] B4 D4 l. 1–4 only; G (ed.) l. 1–2 only) a passage relegated to App. I (No. 54).

13 N1 om. 13ab. —a) D4 शूरो (for क्रुद्धो). —b) V3 damaged from जो up to पर in d. D4 सुतो (sic) (for [अ]नुजो). —Ñ1 reads 13c–14 in marg. —d) I2 ससर्ज (for जग्राह).

तैः सायकैर्महावेगै रावणस्य महाद्युतिः ।
ध्वजं मनुष्यशीर्षं तु तस्य चिच्छेद नैकधा ॥ १४

सारथेश्चापि बाणेन शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
जहार लक्ष्मणः श्रीमान्नैर्ऋतस्य महाबलः ॥ १५

तस्य बाणैश्च चिच्छेद धनुर्गजकरोपमम् ।
लक्ष्मणो राक्षसेन्द्रस्य पञ्चभिर्निशितैः शरैः ॥ १६

नीलमेघनिभांश्चास्य सदश्वान्पर्वतोपमान् ।
जघानाप्लुत्य गदया रावणस्य विभीषणः ॥ १७

हताश्वाद्वेगवान्वेगादवप्लुत्य महारथात् ।
क्रोधमाहारयत्तीव्रं भ्रातरं प्रति रावणः ॥ १८

ततः शक्तिं महाशक्तिर्दीप्तां दीप्ताशनीमिव ।
विभीषणाय चिक्षेप राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥ १९

अप्राप्तामेव तां बाणैस्त्रिभिश्चिच्छेद लक्ष्मणः ।
अथोदतिष्ठत्संनादो वानराणां तदा रणे ॥ २०

सा पपात त्रिधा छिन्ना शक्तिः काञ्चनमालिनी ।
सविस्फुलिङ्गा ज्वलिता महोल्केव दिवश्च्युता ॥ २१

G 6 80 0
B. 6 100. 21
L. 6 79. 21

14 Ñ1 reads 14 in marg (cf v l 13) —ᵃ) Ñ2 V B2–4 transp तै and सायकैर् D8 -तेजा (for -वेगै) —ᵇ) Ś B3 4 D3 4 6–8 12 T3 महाद्युते, V1 D1 महात्मन (for महाद्युति) T1 राव** द्युति (damaged) —ᶜ) Ś D7 मानुष-, D8 G1 मानुष्य- (for मनुष्य) Ś B3 D2 12 G2 M1 च, B1 D1 9 G1 M5 त (for तु) D4 -शीर्षाभ (for शीर्षं तु) —ᵈ) Ś D12 तदा (for तस्य) Ś Ñ1 V1 B1 D1–3 8 12 M1 वीर्यवान्, Ñ2 V2 3 B2–4 सायकै, C1 as in text (for नैकधा) D3 चिच्छेद परवीरहा

15 Before 15, D13 ins a passage relegated to App I (No 54) —ᵃ) Ś D3 8 12 [ए]क, Ñ V B D1 2 4 [ए]व (for [अ]पि) D13 सरथेश्वरक्षांसि —ᵇ) Ś2 -मडल (for -कुण्डलम्) —V3 om 15ᶜ – 16ᵇ —ᶜ) B1 G1 M5 जग्राह (for जहार) —ᵈ) D6 T2 3 रावणस्य (for नर्ऋतस्य) M1 महाद्युति (for °बल) Ś D1 8 12 रथादिषु-मथातर, Ñ1 B4 रथादिपुपथादथ, Ñ2 V1 2 B2 L(ed) रथाद्राशु पपात स (B2 ह, L[ed]च), B1 9 रथात्तस्य महात्मन, D2 3 रथादिपुबलादथ, D4 तथा दिक्षु पपात च, D13 अश्वादिषु पदातिषु

16 V3 om 16ᵃᵇ (cf v l 15) —ᵃ) Ś V1 D1–3 8 12 13 कृष्यमाण तु (D1 13 च), Ñ V2 B2 नम्यमान च (B2 तु), B1 हृष्यमाणस्तु, B3 मन्यमान च, B4 लवमान च, D4 अर्धचन्द्रेण, M1 तस्य बाणै प्र-, M2 बाणैश्च तस्य (by transp) G (ed) नाम्यमान च (for तस्य बाणश्च) D13 चिक्षेप (for चिच्छेद) G2 चिच्छेद तस्य बाणैश्च —ᶜ) V3 damaged for लक्ष्मणो —ᵈ) D9–11 तदा, M1 तत (for शरै) Ś B3 D8 12 पञ्चभि शरै, Ñ V B1 2 4 D1–3 13 M2 पञ्च (M2 नत) पर्वभि, D4 सायकोत्तमै (for निशितै शरै) —After 16, D4 ins

2001* विन्याधोरसि वेगेन कवचेन समावृत ।

17 ᵃ) B3 काल (for नील-) Ñ V B2–4 D13 निभाश्चैव, D4 -समानश्वान् (for -निभाश्चास्य) —ᵇ) D4 राक्षस, D6 T2 1 रथाश्वान् (for सदश्वान्) —ᶜ) Ñ V B2–4 D4 13 गदया तत्र (B2 तस्मिन्, D13 तस्य) (for [आ]प्लुत्य गदया) Ś B1 D1–3 8 12 निजघान महा(Ś D8 12 तदा) वेगाद् (B1 °तेजा, D2 9 °वेगान्). —ᵈ) Ñ V B2–4 D4 रथे (V3 D4 °थं) भ्रातुर्, D13 रथे तस्य, G2 राक्षसस्य (for रावणस्य) Ś D8 12 रथे स्थितान् (for विभीषण)

18 ᵃ) Ś Ñ V B D1 2 4 8 12 13 M3 हताश्चो (for हताश्वाद्) D7 9–11 तु तदा (for वेगवान्) M1 तस्मात् (for वेगाद्) —ᵇ) Ñ V1 2 B2–4 D4 6 9 13 आप्लुत्य स, M1 मोवप्लुत्य (for अवप्लुत्य) Ñ1 V2 3 B2–4 D4 13 महारथ (for महारथात्) —V3 om 18ᶜᵈ —ᶜ) D1 7 9–11 कोपम् (for क्रोधम्) M2 तूर्णं (for तीव्र) Ñ V1 2 B2–4 D4 आहारयाचक्रे, D3 °रयस्तीव, D13 °रयामास (for आहारयत्तीव्र) —ᵈ) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 रावणो भ्रातर प्रति, M2 भ्राता वै भ्रातर प्रति ❈ Cv क्रोधमाहारयत्तीव्र भ्रातर प्रति रावण इति सम्यक् पाठ ❈—After 18, B3 ins (in marg)

2002* सर्वोपकरणैर्युक्तमारुह्यान्य महारथम् ।

19 ᵃ) Ñ V B2–4 D13 महाबाहुर्, D4 °तेजा, D9 °दीप्ता, G1 °वेगाद्, Ck t as in text (for महाशक्तिर्) Ś B1 D1–3 8 12 ततस्तु सु (B1 D1 3 12 स) महाशक्ति —ᵇ) Ś Ñ1 (m also) B1 D1 2 8 12 M1 अग्निशिखाम् (for दीप्ताशनीम्) Ñ V B3 4 D13 दीप्ता दी (D13 प्रा) प्त (V3 B4 सा) मिवाशनिं, B2 दीप्ता दीप्तो महाशनिं, D3 दीप्तामग्निशिखोपमा, D4 बाहुदीप्तामिवाशनि, D7 9–11 G2 प्रदीप्तामशनीमिव

20 ᵇ) D3 त्रिधा (for त्रिभिश्) D8 त्रिभिश्च (for चिच्छेद) Ś Ñ V B D1–4 8 M2 राघव (for लक्ष्मण) —After 20ᵃᵇ, Ś B1 D1–3 6 8 12 T2 3 ins 2003* —V3 om 20ᶜᵈ Ñ V1 2 B2–4 D4 13 read 20ᶜᵈ after 2003* —ᶜ) G3 सनादो (for °दो) Ś B1 D1–4 6 8 12 T2 3 उदतिष्ठन्महा (D1 °हान्) नादो (Ś D8 12 °दा), Ñ V1 2 B2–4 D13 उत्तस्थौ सु (D13 च) महा (B2 4 °हान्) नादो —ᵈ) Ś B1 D1 8 12 रणे तदा (by transp), Ñ V1 2 B2–4 D4 9–11 13 महारणे, Ñ2 चमूमुखे, D2 महात्मना, D7 T2 तथा रणे (for तदा रणे)

21 ᵃ) Ś D8 12 साप्रपाते, V1 B3 D6 10 11 G1 स (G1 या) पपात (for सा पपात) B2 त्रिभिश्, D6 ततश्,

80 23 100. 22 79 22 ततः संभाविततरां कालेनापि दुरासदाम् ।
जग्राह विपुलां शक्तिं दीप्यमानां स्वतेजसा ॥ २२
सा वेगिता बलवता रावणेन दुरात्मना ।
जज्वाल सुमहाघोरा शक्राशनिसमप्रभा ॥ २३
एतस्मिन्नन्तरे वीरो लक्ष्मणस्तं विभीषणम् ।
प्राणसंशयमापन्नं तूर्णमेवाभ्यपद्यत ॥ २४
तं विमोक्षयितुं वीरश्चापमायम्य लक्ष्मणः ।
रावणं शक्तिहस्तं तं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ २५
कीर्यमाणः शरौघेण विसृष्टेन महात्मना ।
न प्रहर्तुं मनश्चक्रे विमुखीकृतविक्रमः ॥ २६
मोक्षितं भ्रातरं दृष्ट्वा लक्ष्मणेन स रावणः ।
लक्ष्मणाभिमुखस्तिष्ठन्निदं वचनमब्रवीत् ॥ २७
मोक्षितस्ते बलश्लाघिन्यस्मादेवं विभीषणः ।
विमुच्य राक्षसं शक्तिस्त्वयीयं विनिपात्यते ॥ २८
एषा ते हृदयं भित्त्वा शक्तिर्लोहितलक्षणा ।
मद्बाहुपरिघोत्सृष्टा प्राणानादाय यास्यति ॥ २९

D13 द्विधा, T2 3 M2 तदा, G3 तथा (for त्रिधा) D1 2.5 भित्त्वा (for छित्त्वा). M5 सापतत्पत्रिभिश्छिन्ना —^{c}) Ś B1 D1–4 8 13 कनकभूषणा, D6 T2 3 काचनभूषणा (for काञ्चनमालिनी) M5 त्रिभिः काचनभूषणैः. —B3 transp 21^{cd} and 22^{ab} —^{d}) Ś B1 3 D1 2 4 8 12 नभश्च्युता T2 दिवि च्युता —For 21^{cd}, Ñ V B3 4 D13 subst, while Ś B1 D1–3 6 8 12 T2 3 ins after 20^{ab}, B3 ins after 21^{ab}, whereas D4 ins after 21

2003* ता दृष्ट्वा निहता शक्तिं दीप्तामिव महाशनिम् ।

[(l 1) B4 transp. ता and दृष्ट्वा. D6 T2 3 पतिता (for निहता) Ñ2 D3 बाणैः, D1 सख्ये (for शक्तिं) —V2 om (hapl) from the post half up to 22^{c}. Ś B1 D1–3 6 8 12 T2 3 राघवेण महात्मना (for the post. half)
—Thereafter, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 read 20^{cd}

22 V3 om 22^{abc} (cf v l 2003*). B3 transp 21^{cd} and 22^{ab}.—^{a}) Ś D8 12 स राक्षसेंद्रोन्या, D4 सभाव्य रुचिरा (for संभाविततरां) —^{b}) Ñ1 कोपेन (for कालेन) Ñ1 B1 [अ]ति- (for [अ]पि) —^{c}) Ś D8 12 मुमोच (for जग्राह) Ñ1 B D2 4 विमला (for विपुला) —^{d}) V3 D13 सुतेजसा (for स्वते°)

23 ^{a}) Ś D8 12 प्रमुक्ता, Ñ V B2–4 D13 पीडिता, B1 D1–4 तोलिता, D6 प्रेषिता, G2 ग्रहिता, Cm t as in text (for वेगिता) M1 2 वेगवता (for बल°).—^{b}) Ñ B2–4 D5 13 G2 3 M1.2 5 महात्मना, D7 M3 Cm दुरासदा (for दुरात्मना).—^{c}) Ś B1 D1–4 6 8 12 T2 3 G2 सु(B1 सा, D6 T2 3 च)महावेगा, Ñ V B2–4 D7 9–11 13 G1 M2 5 सुमहातेजा(M2 °ज्वाला) (for °घोरा) —^{d}) D10 दीप्ताशनि- (for शक्रा°) D9 G1 -स्वना, G2 स्वरा (for -प्रभा). Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 व्योम्नि(Ś B1 D1–4 8 12 दिवि) सौदामिनी यथा.

24 G2 repeats 24^{a} after 26^{ab} —^{d}) M2 क्षिप्रम् (for तूर्णम्) Ñ V1 2 B2–4 D13 अभ्युपपद्यत, V3 अभ्यवपद्यच, D5 7 9–11 T1 G M1 3 5 Cm g t अभ्यवपद्यत] (for एवाभ्यपद्यत)

25 ^{a}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–3 8 12.13 मुमोचयिषुर् (B1 3 °षुं), V3 मुमोचेषुभिर् (sic), B4 मुमोच शर, D4.6 T2 3 तु मोचयितु (for विमोक्षयितुं) D2 G1 वीर, D13 om (for वीरश्).—^{b}) Ś D8 12 उद्यम्य, Ñ B3 4 आनम्य; B1 आकृष्य, D1 2 6 T2 3 आदाय, D13 आलब्य (for आयम्य) D4 लक्ष्मणश्चापमादद्दे —^{c}) Ñ1 तु, D5 7 9–11 T1 G M2 3 5 वै (for तं) —^{d}) T1 G3 शरवर्षम्.

26 ^{a}) Ñ1 D13 दीर्यमाण· (for कीर्यमाण·) —^{b}) D9 11 विवृद्धेन, D13 लक्ष्मणेन (for विसृष्टेन) —After 26^{ab}, G2 repeats 24^{a}.—^{c}) Ñ2 B1–3 D5 7 9–11 T2 स, D3 वि-, T3 म-, Ck as in text (for न) —^{d}) B2 वितथीकृत- (for विमुखीकृत-).

27 ^{b}) B4 बलीयसा (for स रावण) —D5 om. (hapl) from 27^{c} up to रावण in 31^{c} —^{c}) Ś B1 D1–3.8 12 -मुखो भूत्वा, B3 -मुखे ..., D13 मुख तिष्ठन् (for -मुखस्तिष्ठन्). B4 रावणो लक्ष्मण गत्वा (with hiatus). —B3 illeg for 27^{d} —^{d}) Ś B1 D1–3 8 12 ततो (for इदं) —After 27, V3 ins only l 15-17 of 2004*

28 D5 om 28 (cf. v l. 27) V3 om 28-29 —^{a}) Ś D1–3 8 12 रक्षितस्, D6 मोचितस् (for मोक्षितस्) Ñ1 G1 M1 2 5 बलश्लाघी, Ñ2 V1 B2 4 D13 बल(V1 °ल) श्लाघ्य, D4 बलवता, D6 T2 3 रणश्लाघिन, D9 जयश्रासीद् (for बलश्लाघिन्) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D2–4 8 12 M5 एष, D1 13 M1 एव (for एवं). —^{c}) Ś B1 D1–4 6 8 12 13 T2 3 त(D13 य)स्मात् (for शक्तिस्). —^{d}) T1 G2 स- (for [इ]य). Ś D1–4 6 8 12 13 T2 3 त्वयि शक्ति पतिष्य- (D8 प्रतिष्ठ)ति, Ñ V1 2 B2–4 त्वयि तस्मात्पतिष्यति, B1 शक्तिस्त्वयि पतिष्यति

29 V3 D5 om 29 (cf v l 28 and 27 respy) D12 om. 29 —^{a}) Ś2 एतेषा(meta) (for एषा ते) D8 हृदयं ते (by transp).—^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 13 बर्हिण- (for लोहित-) Ś2 B3(*sup lin* also) D8 13 G3 -लक्ष्मणा, Cm g k t as in text (for लक्षणा) D4 शक्तिः शीघ्र वह्निर्भवेत, T2 3 शक्ति कनकभूषणा —^{c}) Ś D1–3 8 बलवेगेन (for -परिघोत्सृष्टा) B1 -बहुलवेगेन

(illeg) —[d]) 5 D8 प्राणनाशाय (for प्राणानादाय). D13 प्राणान्न धारयिष्यसि, G(ed) प्राणानादास्यते तव. —After 29, Ñ V(V3 only l 15–17 after 27 owing to om) B2–4 D4 9 13 ins

2004* एवमुक्त्वा दशग्रीवो रथस्थो राक्षसेश्वर ।
सगृह्य क्रोधताम्राक्ष· शक्तिं बालार्कसंनिभाम् ।
कृशानुज्वलिताकारां युगान्तोल्कासमद्युतिम् ।
विस्फुलिङ्गसहस्राणि तां चैव शक्तिमुत्तमाम् ।
विकीरन्तीं समुत्प्रेक्ष्य घण्टाशतनिनादिताम् ।
दृष्ट्वैव ज्वलितां शक्तिं देवता· क्षोभमागताः ।
आदित्यो निष्प्रभश्चासीन्मन्दतेजाश्च पावक ।
शक्तिं समुद्यतां दृष्ट्वा नक्षत्राणि प्रदुद्रुवु· ।
गगनं चान्तरीक्षं च मही चैव प्रकम्पिता ।
यक्षा भूता पिशाचाश्च तथा विद्याधरोरगा ।
चकम्पिरे भयत्रस्ता दृष्ट्वा शक्तिं समुद्यताम् ।
प्रतिस्रोत प्रवृत्ताश्च गन्तु वै निम्नगास्तथा ।
हाहाभूतमय सर्वं दृष्ट्वा शक्तिं समुद्यताम् ।
अथादाय स तां शक्तिं लक्ष्मण रावणोऽब्रवीत् ।
सुदृष्ट क्रियतां लोको लक्ष्मण त्वं हि तापस ।
स्मर त्व मातापितरौ भार्यां च सुहृदस्तथा ।
राममामन्त्र्य क्षिप्र सुग्रीवं च विभीषणम् ।
अस्माल्लोकादमु लोकमचिरात्त्व गमिष्यसि ।
कार्तिकेयं कुमारं हि समाराध्य पुरा भृशम् ।
सप्राप्तेय मया शक्तिरेकशत्रुविनाशिनी ।

[(l 1) After उक्त्वा Ñ1 erroneously reads in marg तु तां शक्तिमष्टघटां महास्वनां D13 राक्षसेंद्रस (for दशग्रीवो) B4 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर) D13 तां घोरां शक्तिमुत्तमां (for the post half) —(l. 2) Ñ2 D9 प्रगृह्य (for सगृह्य) Ñ2 V1 D9 रोष- (for क्रोध-) B2 3 D4 -रक्ताक्ष (for -ताम्राक्ष) V1 सप्रभां (for -संनिभाम्) D4 शक्तिं शक्राशनिप्रभां (for the post half) —(l 3) B4 तां शक्तिं ज्वलिताकारां (for the prior half) B4 -समप्रभां (for °द्युतिम्) —For l 2–3, Ñ1 V2 D13 subst

2004(A)* ज्वालाग्निसदृशाकारां युगान्ताग्निसमप्रभाम् ।
बालार्कद्युतिहारीं तां कृतान्तोल्केव तस्य ताम् ।

[(l 1) D13 दावाग्नि- (for ज्वालाग्नि-) and -सुवर्चसं (for समप्रभाम्) —(l 2) D13 -प्रतिमां रौद्रां (for -द्युतिहारीं तां) and कृतांतोल्कामिव स्थितां (for the post half)]

—(l 4) Ñ1 D13 मुचंतीं (D13 °ती), D4 तां च वै (for तां चैव) D13 शक्तिरुत्तमा (sic) —(l 5) Ñ2 V1 महत्प्रेक्ष्य, B4 समुत्क्षिप्य (for समुत्प्रेक्ष्य) Ñ1 D13 शक्तिं समुद्यतां दृष्ट्वा (for the prior half) D13 -निनादिनी —(l 6) D9 दृष्ट्वा तां B3 जनितां (for ज्वलितां) B4 तां (subm) (for शक्तिं) Ñ1 D4 13 ज्वलंतीं प्रेक्ष्य तां शक्तिं देवाश्चा(Ñ1 °वता)पि(D13 °वा अपि) भयं ययु —(l 7) Ñ1 D4 तत्र (for चासीत्) Ñ1 D4 13 हुताशन (for च पावक) —D9 om l 8 —(l 8) V1 तामुद्यतां (for समुद्यतां) Ñ1 V2 D4 ज्योतींषि न प्रकाशंते न च वर्षति वासव (V2 missing from वासव up to 31), B4 तामुद्यतां ततो दृष्ट्वा वानरा विप्रदुद्रुवु —(l 9) D4 9 13 चांतरिक्ष. V1 [अ]पि (for [च]व) Ñ1 D4 13 मेदिनी च दिशस्तथा(D4 °त) (for the post half) —D9 om l 10–11 —For l 10, Ñ1 D4 13 subst

2004(B)* समये च युगान्ताग्नि प्रदीप्ता वै समन्तत ।
हाहाभूतास्त्रयो लोका सविद्याधरचारणाः ।

[(l 1) D4 युगांताभा, D13 प्रशांतोग्नि D4 प्रदीप्ता —D4 om l. 2]

—(l 11) Ñ1 D13 प्रकंपितास्त्रयो लोका (for the prior half) —V1 B3 D13 om. (hapl.) l 12–13 —(l 12) Ñ1 B4 D4 तु, B3 ते (for च) Ñ2 D9 तदा (for तथा) B4 निम्नगोत्तमा (for निम्नगास्तथा) —B4 om l 13 —(l. 13) Ñ2 B2 हाहाभूत-(Ñ2 °तम्), D9 °भूतम् (for °भूत-) Ñ2 D9 इद (for -मय) —D9 om from the post half up to the prior half of l 14 —(l 14) Ñ2 शुभां (for स तां) Ñ1 D13 गृह्य शक्तिं ततो रौद्रीं, D4 शक्तिं प्रगृह्य तां रौद्रीं (for the prior half) D13 रावणो वाक्यमब्रवीत् (for the post half) —(l 15) V3 सुदृष्टि , D9 13 सुदृष्ट (for सुदृष्ट) V3 illeg for क्रियतां D4 स्वदृष्टस्तु क्रिया लोके(sic) (for the prior half) V1 त्वया लक्ष्मण तापस, D13 लक्ष्मण वीरवामन (sic) (for the post half) —(l 16) V3 B3 सुहृद (for सुहृदस्) B4 बांधव च सुहृज्जन (for the post half) —For l 16, Ñ1 D4 13 subst and read after l 1 of 2004(D)*

2004(C)* मात स्मर पितॄन्भ्रातॄन्भार्यां पुत्र धनानि च ।

[D4 मातर पितर भ्रातॄन् (for the prior half) and च संस्मरन् (for धनानि च)]

—(l 17) Ñ1 D4 कुरु राम स्वदृष्ट त्व, D13 गुरु राम सुदुर्वृत्त (for the prior half) V3 B2 3 म- (for च).—After l 17, Ñ(Ñ2 l 1 only) D4 13 ins

2004(D)* हनूमदङ्गद चैव जाम्बव पनस तथा ।
सुहृद सुकृत चैव नीयसे त्व यमक्षयम् ।

[(l. 1) D4 हनूमत चागद च पनस जांबवतक, D13 हनूमतमगद चैव जांबवंत नल तथा (hypm) —(l 2) Ñ1 सुकृत दुष्कृत चैव, D4 सुहृद सुकृत चैव, D13 सुकृत चैव तीर्थं च (for the prior half) Ñ1 [ऽ]द्य (for त्व) D13 बाष्पकोप्य (sic) (for नीयसे त्व)

—Ñ D4 13 om l 16 —(l 18) D9 पर (for अमु) B4 गमिष्यसि न संशय (for the post half) —V1 B3 4 om l 19–20 —(l 19) Ñ1 D13 मयाराध्य, D4 मया ध्यात (for समाराध्य) D13 transp पुरा and भृशम्. —Ñ2 om l 20 —(l 20) D9 शक्ति (for -शत्रु) Ñ1 D4 13 प्राप्तेय महती शक्तिरमोघा प्राणहारिणी (for the post half)]

80. 32 100 30 79. 30 इत्येवमुक्त्वा तां शक्तिमष्टघण्टां महास्वनाम् ।
मयेन मायाविहिताममोघां शत्रुघातिनीम् ॥ ३०
लक्ष्मणाय समुद्दिश्य ज्वलन्तीमिव तेजसा ।
रावणः परमक्रुद्धश्चिक्षेप च ननाद च ॥ ३१
सा क्षिप्ता भीमवेगेन शक्राशनिसमस्वना ।
शक्तिरभ्यपतद्वेगाल्लक्ष्मणं रणमूर्धनि ॥ ३२
तामनुव्याहरच्छक्तिमापतन्तीं स राघवः ।
स्वस्त्यस्तु लक्ष्मणायेति मोघा भव हतोद्यमा ॥ ३३

न्यपतत्सा महावेगा लक्ष्मणस्य महोरसि ।
जिह्वेवोरगराजस्य दीप्यमाना महाद्युतिः ॥ ३४
ततो रावणवेगेन सुदूरमवगाढया ।
शक्त्या निर्भिन्नहृदयः पपात भुवि लक्ष्मणः ॥ ३५
तदवस्थं समीपस्थो लक्ष्मणं प्रेक्ष्य राघवः ।
भ्रातृस्नेहान्महातेजा विषण्णहृदयोऽभवत् ॥ ३६
स मुहूर्तमनुध्याय बाष्पव्याकुललोचनः ।
बभूव संरब्धतरो युगान्त इव पावकः ॥ ३७

30 D5 om 30 (cf v l 27) V2 missing for 30 (cf. v l 2004*) —a) D8 शक्तिं ताम् (by transp). Ñ1 D4 13 G2 M1 एवमुक्त्वा तत (G2 महा-, M1 स ता) शक्तिम्, Ñ2 सम्प्राप्त य मया शक्तिम् (corrupt) —D13 om 30b – 31c —b) Ś D8 12 त्व(D8 ∻)ष्टवाण-, V1 B3 यम (B3 शत)घटा, V3 ∻ स्वद्धा, D4 असृक्पुष्टा (for अष्टघण्टा) B2 महात्मना, B3 महारवां (for महास्वनाम्) Ñ1 रावणो राक्षसाधिप .—Ñ1 om. 30c – 31b —c) V3 damaged from न up to घा in d B4 अमोघामप्रमेया च —d) Ś V3 B1 D1–3 8 12 T1 G3 M2 शत्रुनाशि(Ś D8 12 M3 °तापि)नीं (for °घातिनीम्) Ñ2 V1 B2 3 4 (with hiatus) D4 9 एकशत्रु(D4 मायाशत)विनाशिनीं

31 D5 13 om 31abc (D5 up to ण in c) (cf v l. 27 and 30 respy) Ñ1 om. 31ab (cf v l 30). V2 missing for 31 (cf v l. 2004*) —a) B1 लक्ष्मणं च. T1 G M5 समुद्यम्य (for समुद्दिश्य) —b) V1 3 B2–4 D4 स्वेन (for इव) —V3 om 31cd —cd) D13 मुमोच स महाबल (for d) Ñ1 शक्तिं मुमोच संक्रुद्धो लक्ष्मणस्य महात्मन

32 b) Ś Ñ V B2–4 D1–3 6–13 M1 2 वज्र- (for शक्र-). Ś Ñ V B2–4 D1 2, 4 8 12 13 -प्रभा (for -स्वना) —c) Ś D8 12 13 अभ्या(D13 °प्य)पतद् (for अभ्यपतद्) B1 शीघ्र, D12 घोरा (for वेगाद्) —d) V2 च महोरसि (for रणमूर्धनि)

33 V3 damaged from नु in 33a up to भ in 33d —c) B4 स्वस्त्यस्तु ते (hypm).—d) Ś D8 मोघभाव- (for मोघा भव) Ñ V B3 (sup lin also as in text) D4 13 महो(D4 हतो)द्यमे B4 स्वस्थो भव महाद्युते —After 33, Ñ V B2–4 D3 12 ins

2005* इत्येव ध्यायतस्तस्य राघवस्य महात्मन· ।

[(l. 1) D13 वदतस (for ध्यायतस) D4 रावणस्य (sic) (for राघवस्य)]

—After 33, D5.7 9–11 T1 G M1 3.5 ins , while D6 T2 3 M2 ins after 34

2005* रावणेन रणे शक्ति क्रुद्धेनाशीविषोपमा ।
मुक्ताशूरस्यभीतस्य लक्ष्मणस्य ममज्ज सा ।

[(l 1) T3 राक्षसेन (for रावणेन) G3 क्रोधेन (for क्रुद्धेन) —(l 2) G2 भीमस्य (for [अ]भीतस्य) ❀ Cv r g t मुक्ता आशु उरसि अभीतस्येति पदच्छेद ❀]

34 a) B3 D4 अ(D4 आ)पतत् (for न्यपतत्) B2 D1 सुमहा-, D4 सहसा (for सा महा-) D1.3 4 T2 -वेगाद् (for -वेगा) —b) D13 [उ]रसि क्षते (for महोरसि). —V3 om 34cd.—c) D13 स्फुरिता (for जिह्वेव) —d) Ñ V1 2 B2–4 D13 -प्रभा (for -द्युति) —After 34, D6 T2 3 M2 ins. 2006*.

35 b) B1 D9 स (for सु-) —V3 damaged from दू up to भुवि in 35d. D4 अवगाढयत् (for अवगाढया) Ś D8 12 सा वेगेन जगाम यत्. —c) Ś D12 G1 शक्ति- (for शक्त्या) D7 9–11 विभिन्न-, T1 ∻न्न- (for निर्भिन्न-)

36 a) Ñ1 B4 D13 समीपस्थ, M2 समूहस्थो (for समीपस्थो) V1 3 B2 अथासौ तदवस्थ तु (B2 त), D4 त पश्यत समीपस्थं —b) Ś Ñ V1 3 B2–4 D4 6 8 12 ſ° 3 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य).—G2 om (hapl), B3 reads in marg 36c – 38b —c) Ś B1 D1–3 8 12 13 स्नेहे(B1 D2 13 स्निग्धे)न मनसा; Ñ V B2.3 D4 -स्नेहेन महता (for -स्नेहान्महातेजा). B4 भ्रातु स्नेहेन महता —d) Ś B1 3 D1–4 8 12 13 M2 वदनो (for -हृदयो)

37 G2 om., B3 reads 37 in marg. (for both, cf. v l 36).—a) B3 D3 4 सु- (for स) Ś B1 D1–3 7–13 M1 5 Ck t इव (M5 अनु-) ध्यात्वा, Ñ1 D4 अभिध्याय, B4 अवध्याय, D5 6 T अनु (T2 °पि)ध्यायन्, Cg as in text (for अनुध्याय) —b) D4 स बाष्पाकुललोचन·, D10 बाष्पपर्याकुलेक्षण —V3 damaged for 37c —c) D5 T1 G2 सक्रुद्धतरो, Ct as in text (for संरब्धतरो) —d) Ś Ñ V B D1–4 8 12 युगान्ताग्निरिवोत्थित (Ñ V B2–4 °व ज्वलन्).

न विषादस्य कालोऽयमिति संचिन्त्य राघवः ।
चक्रे सुतुमुलं युद्धं रावणस्य वधे धृतः ॥ ३८
स ददर्श ततो रामः शक्त्या भिन्नं महाहवे ।
लक्ष्मणं रुधिरादिग्धं सपन्नगमिवाचलम् ॥ ३९
तामपि प्रहितां शक्तिं रावणेन बलीयसा ।
यत्नतस्ते हरिश्रेष्ठा न शेकुरवमर्दितुम् ।
अर्दिताश्चैव बाणौघैः क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ॥ ४०
सौमित्रिं सा विनिर्भिद्य प्रविष्टा धरणीतलम् ।
तां कराभ्यां परामृश्य रामः शक्तिं भयावहाम् ।
बभञ्ज समरे क्रुद्धो बलवद्विचकर्ष च ॥ ४१

G 6 81 4
B 6. 100 43
L 6 80 24

38 G2 om , B3 reads 38^{ab} in marg (for both, cf v l 36) —^{b}) Ñ1 विज्ञाय, B1 ब्रूयात्तु, M5 निश्चित्य (for संचिन्त्य) —After 38^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 6 8 12.13 T2 3 ins .

2007* ततस्तु निशितैर्बाणैर्वीरो दशरथात्मज ।

[Ñ1 D13 सु-, V3 त, B3 D6 T2 3 स (for तु) Ñ2 V1.2 B4 सुनिश्चितैर्, D1 तु दशभिर् (for तु निशितैर्)]

—^{c}) D7 चक्रेस्य, G1 चकार, Cv r g k t as in text (for चक्रे सु-) —^{d}) S D3 8 12 वृत , D2 युत , D6 दृढ , T2 कृत , Cv r g k t as in text (for धृत) Ñ V1 B3–4 D1 13 वधोद्यत , V3 illeg , D4 वधाय च (for वधे धृत). —After 38, Ś V2(followed by 2008* and additional colophon) B1 D1–4 8 12 read 59 (all except V2 followed by an additional colophon) for the first time, repeating it in its proper place, while Ñ V1 2(after the first occurrence of 59) 3 B2 3 (followed by st 59 [repeating it in its proper place] and additional colophon) 4 ins after 38

2008* स त ममन्थाशु ससूतसध्वज
दशानन बाणगणेन राघव ।
प्रपूरयामास नभश्च सयुगे
शरार्दितश्चापि मुमोह रावण ।

[(l 1) G (ed) महाधनुर्धरो (for ससूतसध्वज) —(l 4) B3 भृशार्दितश्च (for शरार्दितश्च)]

—Whereas D13 ins after 38

2009* प्रमत्तबाणस्थमभूयतमध्वज (sic)
१ * * दशबाणशतेन राघव ।
अपूरयन्नभश्चापि मुमोच स च राघव ।

—Thereafter, Ñ V B2 4 D13 along with Ś B1 3 D1–4 8 12 read an additional colophon

[*Kāṇḍa name* Ñ B D2 4 13 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś V1 B1 D4 8 12 लक्ष्मणशक्तिभेद , Ñ1 B2 शक्तिनिर्भेद , Ñ2 V2 3 D13 शक्तिभेद , B3 लक्ष्मणे शक्तिनिर्भेद , B4 शक्तिनिर्भिभेद , D1 3 लक्ष्मणाभिघात , D2 शक्त्याभिघात —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om , Ś2 V1 79, Ñ2 82, B1 3 76, D1 81, D3 85, G (ed) 80 —Then Ñ1 concludes with श्रीराम]

—After 38, D5–7 9–11 S ins

2010* सर्वयत्नेन महता लक्ष्मण सनिरीक्ष्य च ।

[D5 7 त (D7 म) निरीक्ष्य D9–11 परिवीक्ष्य, M5 समुदीक्ष्य, Cv r g k t as above (for सनिरीक्ष्य)]

39 D7 reads 39–59 (with colophon) twice (var as in NE) —^{a}) Ś Ñ V B D1–4 7 (second time) 8 12 13 त (for स) Ś D1 2 8 9 12 तदा (for ततो) —^{b}) G1 M5 महारणे (for °हवे) Ś Ñ V1 2 B D1–4 7 (second time) 8 12 13 निर्भिन्नमाहवे (for भिन्नं महाहवे) —^{c}) M1 रुधिरक्लिन्न (for रुधिरादिग्धं) —^{d}) Ś D3 8 12 सपन्नागम् (for सपन्नगम्) Ś D5 [अ]नल (for [अ]चलम्) D1 नि:श्वसन्तमिवोरग

40 ^{ab}) Ś D8 12 तेनास्मै, V B3 D7 (second time) तामस्य, D1 T2 3 ता तस्मिन्, D2 3 तामस्मै, D4 ता शक्ति, Cv g as in text (for तामपि) Ñ B4 D9 13 अप्रतिहता (for अपि प्रहिता). D4 6 तस्मिन् (for शक्तिं) B1 ता तस्मिन्नप्रतिहता शक्तिं कनकभूषणा —After 40^{ab}, Ñ V B2–4 D4 7 (second time).13 ins

2011* सुग्रीवोऽथाङ्गदश्चैव तथा हनुमदादय ।

[D13 च (for ऽथ)]

—V3 om 40^{cdef} —^{c}) D5 om from स्ते up to 42^{a} D6 च (for ते) Ś Ñ V1 2 B D1–4 7 (second time) 8 12 13 यत्नेन (Ñ2 V2 B3 4 D7 °नै-) ते (Ñ1 B2 ता, V1 च) (for यत्नतस्ते) M5 यत्नात्ता वानरश्रेष्ठा —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 7 (second time) 8 9 12 13 G1 M1 2 Ck न (D4 उ) प (B3 D2 13 °पि, D3 °व) कर्षि (D8 G1 °वर्ति) तु, Cv t as in text (for अवमर्दितुम्) —^{e}) D1 चापि, T2 तेन (for चैव) D13 अर्दितेन च, L (ed) °त चैव (for अर्दिताश्चैव). Ś D8 12 ते नाणे , D4 बाणेन (for बाणौघै) —^{f}) Ś2 क्षिप्र हस्तेन (for क्षिप्रहस्तेन) D9–11 Ct ते प्रवेकेण रक्षसा, D13 क्षिप्रावेतेन रक्षसा (sic)

41 D5 om 41 (cf v l 40) —^{a}) D10 11 सौमित्रे D6 [अ]भि (for वि-) Ś B1 D1–3 8 12 सौमित्रिं चैव भित्त्वा सा (B1 D1 2 सा भित्त्वा), Ñ V B2–4 D7 (second time) 13 लक्ष्मणं चापि सा भित्त्वा, D4 सा भित्त्वा हृदयं तस्य, M2 सा हि सौमित्रिण भित्त्वा —^{b}) Ś V3 B1 D1–3 6 8 12 T2 3 M2 विवेश, Ck t as in text (for प्रविष्टा) D9 13 धरणीतले —^{c}) V3 भुजाभ्या (for कराभ्या) D4 अथाहृत्य, D8 पदामृश्य (for परामृश्य) —^{d}) D9 प्रविष्टा धरणीतले —^{e}) Ñ V B2–4 D7 (second time) बलवान् , D13 भगवान्, G2 तरसा (for

81 5 100.44 80 5 तस्य निष्कर्षतः शक्तिं रावणेन बलीयसा ।
शराः सर्वेषु गात्रेषु पातिता मर्मभेदिनः ॥ ४२
अचिन्तयित्वा तान्बाणान्समाश्लिष्य च लक्ष्मणम् ।
अब्रवीच्च हनूमन्तं सुग्रीवं चैव राघवः ।
लक्ष्मणं परिवार्येह तिष्ठध्वं वानरोत्तमाः ॥ ४३

पराक्रमस्य कालोऽयं संप्राप्तो मे चिरेप्सितः ।
पापात्मायं दशग्रीवो वध्यतां पापनिश्चयः ।
काङ्क्षतः स्तोककस्येव घर्मान्ते मेघदर्शनम् ॥ ४४
अस्मिन्मुहूर्ते नचिरात्सत्यं प्रतिशृणोमि वः ।
अरावणमरामं वा जगद्द्रक्ष्यथ वानराः ॥ ४५

समरे) —^{f}) Ś B1 D2.6.7(first time) 8–12 T2.3 G1 M2 Ct बलवान् (for °वद्). Ś B1 D8.12 अपकृष्य(Ś2 D8 °कृष्यं), D2 आचकर्ष (for विचकर्ष) D7(first time) 9 ह (for च) Ñ V B2–4 D7(second time).13 निश्च (B4 D13 °च)कर्ष च(D13 स) वीर्यवान्, D1.3 बलादपचकर्ष च(D3 °त), D4 बलेन बलिना वर, M1 Ck विकृष्य बलवत्तर.

42 D6 om 42^{abc} (cf v l 40) —^{a}) B1 अस्य (for तस्य). B1 व्याकर्षत. (for निष्कर्षत). —^{b}) Ś Ñ V B D1–4.6.7(second time) 8.11.13 T2.3 नाराचान्दीप्त(D6 T2.3 °नुग्र)तेजस —V3 om 42^c–43^b —^{d}) D6 T1 G2 पतिता (for पातिता) —For 42^{cd}, Ś Ñ V1.2 B D1–4.6.7 (second time).8.12.13 T2.3 subst

2012* निचखान दशग्रीव सर्वगात्रेषु वीर्यवान्।

[D6 T2.3 निजघान (for निचखान) Ś D8.12 सर्वायुधविशारद (for the post half).]

43 V3 om 43^{ab} (cf. v l 42). —^{a}) D1 अचिंतयित्वा च (hypm), D4 मोचिंतयित्वा. Ś2 तद्बाणान्, D6 तान्सर्वान् (for तान्बाणान्) —^{b}) Ś Ñ V1.2 B D1–4.7 (second time) 8.12 समुत्थाप्य(B1 D1 °य), D6 समाकृष्य, D13 समुत्क्षेपि (for समाश्लिष्य) —^{c}) Ś Ñ2 V B D1–3.7 (second time) 8.12.13 M1.2 हनुमत च, Ñ1 चाप्रमत्त म —^{d}) Ś B1 D1–4.8.12.13 चैव(D13 चापि) वानर, Ñ V1.2 B2 D7(second time) चा(Ñ2 D7 श)थ वानरान्, V3 B3.4 चाथ वीर्यवान्, D6 T2.3 तांश्च वानरान्, D7 (first time) तं च राघव., D9–11 च महाकपिं (for चैव राघव) —^{e}) D6.9.13 परिवार्यैनं(D13 °र्याथ), D7(first time) 10.11 °वार्यैव, B(ed) °वार्यैव (for °वार्येह) —^{f}) Ñ V B2–4 (B3 *sup lin* also as in text) D7 (second time) तिष्ठत(B3.4 °थ) (for तिष्ठध्व) Ñ V B2–4 D7(second time) 13 G1 प्लवगर्षभा, D6 T2.3 वानरर्षभा, M1.2 वानरोत्तम —For 43^{ef}, Ś B1 D1–3.8.12 subst

2013* लक्ष्मण सपरिष्वज्य नीत्वा चैव स्वमालयम्।

[D2 च (for स-)

—After 43, Ñ V B2–4 D7(second time) 13 ins

2014* परिवृत्याप्रमादेन रक्षितव्यो महाबल ।

44 Ś B1 D1–3.8.12 om. 44^{a-d} M6 om 44^{ab}. D4 reads 44^{a-d} after 44^{ef}. —^{a}) D13 पराजयस्य. —^{b}) B4 हि, D4 [ऽ]य, G(ed.) सु- (for मे) D6 T2.3 प्राप्तो मेद्य (for संप्राप्तो मे) D9 M3 नचिरेप्सित.. D13 तिष्ठध्व प्लवगोत्तमा —D6 T2.3 transp. 44^{cd} and 44^{ef} —^{c}) Ñ V B2–4 D7(second time) 13 अथ स रावण पाप:(V1 क्रुद्ध, D13 प्राप्त). —^{d}) B3 पापीयान् (for वध्यता) Ñ V B2.4 D7 (second time) पापी पापविनिश्चय:, D13 पापार्थं कृतनिश्चय —^{e}) Cv काक्षित·, Cm काक्षतः (as in text) D6.7 (first time) G1 चातकस्य, Cv *rp mp.g tp* as in text (for स्तोककस्य) Ś D1.8.12 कुरुध्वं स्तोककस्याद्य(D1 °स्यैव), Ñ V B2–4 D7(second time) 13 अग्रतो मे स्थितो युद्धे, B1 D2–4 कुरुध्व चातकस्येव, D6.9–11 T G2 M1.5 Ck.t काङ्क्षित (D6 T1 °तश्च) चात(D9 G2 स्तोक)कस्येव —^{f}) Ñ V B2–4 D7(second time).13 मेघवन्नदन्, L(ed) मेघदर्शन (for मेघदर्शनम्) Ś D8.12 घर्मार्थं बत(Ś2 तव) दर्शन —After 44, Ñ V B2–4 D7(second time) 13 ins

2015* स्तोकका इव मेघानामुदीक्षध्व समागमम्।

[B3 (marg. also) चातका (for स्तोकका). Ñ2 D7.13 तदी(D13 परी)क्षध्व (for उदीक्षध्व).]

45 ^{b}) T2 ते (for व) B1 प्रतिशृणुध्व मे (for °शृणोमि व·). D4 सम्यगुक्त मयाद्य व —^{d}) Ñ V B2–4 D7(second time) 13 यूथपा (for वानरा) —After 45, Ñ V B2–4 D6.7(second time) 13 ins.

2016* एवमुक्तास्तु रामेण सर्वे ते हरियूथपा ।
लक्ष्मण परिवार्याथ व्यतिष्ठन्त महाबला ।
अर्दिता. शरवर्षेण रावणेन प्लवगमा ।
विहाय लक्ष्मण सर्वे विसस्रुर्हरियूथपा· ।
हनूमानङ्गदश्चैव सुग्रीवश्चाप्यतिष्ठत । [5]
नील· सेनापतिश्चैव जाम्बवांश्चैव यूथप· ।
तानुवाचात्मवान्रामो न भेतव्य परतपा· ।
शृणुध्व सत्यवचन सत्यं प्रतिशृणोमि व. ।

[V3 om l 1 —(l 3) V3 damaged for णेन प्लवगमा. —(l 4) B4 दुद्रुवु, D4 विसृज (for विसस्रु) —(l 5) D13 व्यतिष्ठन —(l 6) V हरि-, B4 D4 चापि (for second चैव) —(l 7) V3 damaged from [आ]त्मवान् up to the prior half of l 8 V1.2 B2 हरीन्रामो, B3 महाप्राज्ञो; D13 ततो रामो (for [आ]त्मवान्रामो) V1 illeg for परतपा·.

राज्यनाशं वने वासं दण्डके परिधावनम् ।
वैदेह्याश्च परामर्शं रक्षोभिश्च समागमम् ॥ ४६
प्राप्तं दुःखं महद्धोरं क्लेशं च निरयोपमम् ।
अद्य सर्वमहं त्यक्ष्ये हत्वा तं रावणं रणे ॥ ४७
यदर्थं वानरं सैन्यं समानीतमिदं मया ।
सुग्रीवश्च कृतो राज्ये निहत्वा वालिनं रणे ॥ ४८
यदर्थं सागरः क्रान्तः सेतुर्बद्धश्च सागरे ।
सोऽयमद्य रणे पापश्चक्षुर्विषयमागतः ॥ ४९
चक्षुर्विषयमागम्य नायं जीवितुमर्हति ।
दृष्टिं दृष्टिविषस्येव सर्पस्य मम रावणः ॥ ५०
स्वस्थाः पश्यत दुर्धर्षा युद्धं वानरपुंगवाः ।
आसीनाः पर्वताग्रेषु ममेदं रावणस्य च ॥ ५१
अद्य रामस्य रामत्वं पश्यन्तु मम संयुगे ।
त्रयो लोकाः सगन्धर्वाः सदेवाः सर्षिचारणाः ॥ ५२
अद्य कर्म करिष्यामि यल्लोकाः सचराचराः ।
सदेवाः कथयिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ५३

G 6. 81. 22
B 6. 100. 56
L 6. 80. 16

—(18) D4 7 वचन मेव (D7 सत्य) (for सत्यवचन) D4 सर्वे वै सुसमाहिता, D13 नास्य प्रशृणोमि व (for the post half)]

46 ᵃ) G (ed) राज्यभ्रंश (for °नाश) D2 वने वासो. Ñ V B2-4 D4 7 (second time) 13 राज्यभ्रंशो वने वासो —ᵇ) S B1 3 D1-3 8 12 सर्पण (for -धावनम्) —ᶜ) Ś2 Ñ1 V3 B3 D7 (first time) 8 13 परामर्षं, Ñ2 V1 2 B1 2 4 D6 7 (second time) 9-11 13 परामर्शो (B1 4 D7 11 13 °र्षो) —ᵈ) D2 तु (for च) Ñ2 V1 B2 D4 6 7 (second time) 13 समागम B4 रक्षोगणसमावृत

47 V3 om 47 —ᵃ) D5 6 9 T1 G1 महाघोर, G2 महत्कृच्छ्र, Ck t as in text (for महद्धोर). Ś Ñ V1 2 B D1-4 7 (second time) 8 12 13 एतद् ख महा (D1 4 °द्द्)-घोर —ᵇ) M5 शोक (for क्लेश) Ś D8 12 क्लेश वातरयोपम, D7 (first time) 9-11 Ck t क्लेशश्च निरयोपम —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B D1-4 7 (second time) 8 12 13 त्यक्ष्यामि सर्वमेवा (Ñ1 B2 4 D7 13 °मद्या) ह (D4 °द्य) —ᵈ) Ñ1 D13 हत्वा वै, Ñ2 V1 2 B2-4 D7 (second time) त हत्वा (by transp), D5 6 9-11 T1 G3 M2 3 5 निहत्वा (D9 °त्य) (for हत्वा त) Ś B1 D1-4 8 12 हत्वेम (Ś1 °त्वैन) राक्षस (D4 °वण) रणे

48 B2 om 48-52ᵇ B3 om (hapl) 48 —ᵃ) D6 7 (first time) T2 3 G2 M1 वानरानीक (for वानर सैन्य) —ᵇ) V3 damaged from तमिद up to 48ᵈ Ś D8 12 समीचीनम् (for समानीतम्) D5 T1 त्वया (for मया) —ᶜ) Ś Ñ1 V1 2 B1 4 D1-4 6 8 12 13 T2 3 राजा (for राज्ये) Ñ2 D7 (second time) सुग्रीवायाहृत राज्य —ᵈ) Ñ V1 2 B4 D13 त हत्वा, D6 9 निहत्य, D7 (second time) T1 G3 M1 हत्वा त (D7 च) (for निहत्वा) G2 रावण (sic) (for वालिन) Ś B1 D1-4 8 12 तं हनिष्यामि रावण

49 B2 om 49 (cf. v l 48) —ᵃ) Ś V3 D8 12 13 सागर (V3 °रे) Ś D8 12 क्राता, D4 13 तीर्ण (for क्रान्त) —ᵇ) D1 स (for च) —ᶜ) Ś D8 12 हत (for रणे) D4 प्राप्तश् (for पापश्) —V1 illeg for 49ᵈ —ᵈ) V1 3 मप्राप्तो (V3 सग्रामे) रावणो मम, B3 (marg. after corr, before corr as in text) परदाराभिमर्षक

50 B2 om 50 (cf v l 48) D4 om 50 —ᵃ) Ś Ñ1 V2 B3 D1 6 8 10 12 13 आगत्य, V1 3 आसाद्य (for आगम्य) Ñ2 B4 D7 (second time) स च (D7 मच)-क्षुर्विषय प्राप्य —ᵈ) B1 वानरा, D1-3 मानदा (D3 °द) (for रावण) Ś D8 12 ममजायत, Ñ V B3 4 D7 (second time) 13 समुपा (V3)गत (for मम रावण) —After 50, D9-11 ins

2017* यथा वा वैनतेयस्य दृष्टि प्राप्तो भुजगम ।
[D9 यथैव (for यथा वा).]

51 B2 om 51 (cf v l 48) —ᵃ) Ś Ñ V B1 3 4 D1-4 6 7 (both times) 8-13 T2 3 G1.2 M5 सु (D4 8 12 सु) ख, Ck as in text (for स्वस्था) Ñ V B1 3 4 D4 6 7 (second time) 13 T2 3 M2 पश्य (Ñ2 V1 °श्य) तु, D10 11 T1 M3 5 पश्यथ (for पश्यत) Ś D4 8 12 G3 दुर्धर्षं (for दुर्धर्षा) —ᵇ) Ś D8 12 युद्धे (for युद्ध) B1 -यूथपा, M1 -सत्तमा (for पुगवा) Ñ1 त्वयुद्ध वानरर्षभा —Ś D8 12 om 51ᶜᵈ —ᶜ) B1 3 D1-3 पर्वतस्याग्रे (D1 °ग्र), D4 पर्वताग्रे वै, D13 युद्ध पश्यतु (for पर्वताग्रेषु)

52 B2 om 52ᵃᵇ (cf v l 48) —ᵃ) D7 (first time) 9-11 पश्यतु रामस्य, M2 रामस्य वीर्यं च, Cr m g k t as in text (for रामस्य रामत्व) —ᵇ) Ś B1 D2 3 8 12 मपश्यत्वत्र, D1 पश्यत त्वत्र, D7 (first time) 9-11 रामत्व मम (for पश्यन्तु मम) —ᶜ) B2 यत्र (for त्रयो) —ᵈ) Ś B1 D1-3 8 12 समहेन्द्रा सराव (B1 D1 2 °चार) णा, Ñ V B2-4 D7 (second time) सहदेवर्षि (V3 स°**~)-चारणा, D4 महेन्द्रवरुणान्विता, D6 T2 3 सिद्धाश्च सहचारणा, D7 (first time) 9 11 सिद्धगधर्व (D7 °किनर) चारणा, D10 सिद्धचारणजगमा, D13 देवर्षिसहचारणा, M1 सदेवासुर-चारणा, M2 देवा सिद्धर्षिचारणा

53 V3 om 53 —ᵃ) M5 अन्यत् (for अद्य) —ᵇ) D6 लोकाश्च, D9 ये लोका (for यल्लोका) —ᶜ) D1 यद्देवा (for सदेवा) —ᵈ) Ś D8 12 13 भविष्यति (for धरिष्यति). —For 53, D4 subst

81.23 100.57 80 17 एवमुक्त्वा शितैर्बाणैस्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
आजघान दशग्रीवं रणे रामः समाहितः ॥ ५४
अथ प्रदीप्तैर्नाराचैर्मुसलैश्चापि रावणः ।
अभ्यवर्षत्तदा रामं धाराभिरिव तोयदः ॥ ५५
रामरावणमुक्तानामन्योन्यमभिनिघ्नताम् ।
शराणां च शराणां च बभूव तुमुलः स्वनः ॥ ५६
ते भिन्नाश्च विकीर्णाश्च रामरावणयोः शराः ।
अन्तरिक्षात्प्रदीप्ताग्रा निपेतुर्धरणीतले ॥ ५७
तयोर्ज्यातलनिर्घोषो रामरावणयोर्महान् ।
त्रासनः सर्वभूतानां स बभूवाद्भुतोपमः ॥ ५८
स कीर्यमाणः शरजालवृष्टिभि-
र्महात्मना दीप्तधनुष्मतार्दितः ।
भयात्प्रदुद्राव समेत्य रावणो
यथानिलेनाभिहतो बलाहकः ॥ ५९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टाशीतितमः सर्गः ॥ ८८ ॥

2018* रावण निहनिष्यामि पश्यन्तु मुदिता. सुरा ।
कीर्तयिष्यन्ति देवा ये यावदाहृतसङ्गरम् ।

—Then D5 cont

2019* यदि सूर्यकुले जात· सत्यधर्मपरायण ।
सत्यलोकहित सख्ये वधिष्यामि दशाननम् ;
लक्ष्मण सर्वयत्नेन रक्षन्तु हरिपुंगवा ।

—After 53, D6 7 (first time) 9 T2 3 G1 2 M ins

2020* समागस्य मदा लोके यथा युद्ध प्रवर्तितम् ।

[D9 M1 य(M1 न)दा (for मदा) D9 लोका, Cv r m g as above (for लोके) D9 T3 G1 यदा, Cr m g as above (for यथा)]

54 ^{b}) D4 -सनिभै (for भूषणै) —^{cd}) M2 ततो रामो (for दशग्रीव) D4 जघानोरसि त रामो (for ^{c}) D4 M2 दशग्रीव (for रणे राम) Ś Ñ V B D1–3 7 (both times) 8–13 M1 transp दशग्रीवं and रणे राम· Ñ B D3 7 7 (second time) 9 13 M1 2 समाहितं , V महाद्युति , D1 सुसमाहितैः (hypm) , D4 क्रयान्वित , D6 T2 3 सुसहितैः (for समाहित·)

55 D4 om. 55–56^{b} —^{a}) B1 D1–3 6 7 (first time). 9–11 T2 3 G2 M2 तथा (for अथ) B3 D7 (first time) 9–11 प्रविद्धैर् , D13 दीप्तस्तु (for प्रदीप्तैर्) —^{b}) Ś B1 D1–3 8 12 इव, Ñ V B2–4 D7 (second time) 13 च स (for चापि) —^{c}) G1 ततो, M1 भृशं (for तदा) D5 T1 G3 अभ्यवर्षत त शैल —After 55, Ñ V B2–4 D7 (second time),13 ins

2021* ततो युद्ध समभवद्रामरावणयोस्तदा ।

56 D4 om. 56^{ab} (cf v l 55). V3 om 56 —^{a}) Ś D8 12 सम (for राम-) M2 मुक्ताग्रा (for -मुक्तानाम्) —M2 om. (hapl) 56^{b} – 57^{c} —^{b}) D13 शराणाम् (for अन्योन्यम्) Ś B1.2 D1–3 8.12 अभिधावता, M5 °जघ्नता (for अभिनिघ्नताम्) —^{c}) Ś D8 12 सुराणा, Ñ1 V1 B2 4 शस्त्राणा, D3 10 11 Ct वराणा (for first शराणा) Ñ2 V2 D7 (second time) समस्ताना, D4 रामाक्षिप्त- (for first शराणा च) B4 प्रसृष्टाना , D1 बाणराणा , D6 T3 M5 च वराणा , D11 13 स (D13 ति)शराणा (for च शराणा) —^{d}) Ñ1 तुमुल, D4 9 13 1 G M1 3 5 तुमुल ❀ Cr शराणा च शराणा च बभूव तुमुल स्वरमिति पाठ ❀

57 M2 om 57^{abc} (cf v l 56) —^{a}) Ñ V B2–4 D7 (both times) 9–11 ते छि(D7 first time] 9–11 विच्छि-) न्नाश्च , B1 ते विशीर्णा , D6 T2 3 ते भग्नाश्च , D13 तेपि छिन्ना (for त भिन्नाश्च) V3 D6 T2 विशी(D6 °दी)र्णाश् (for विकीर्णाश्) Ś D8 12 ते विकीर्णा विशीर्णा वा, D1 ते विशीर्णा विनिर्मुक्ता, D2 3 ते विशीर्णा विप्रकीर्णा, D4 ते विशीर्णा भुव कीर्णा —^{b}) Ñ V B2–4 D7 (second time) 13 तदा (for शरा) —^{c}) B4 D6 अतरीक्षात् , D4 13 G1 अंतरिक्षे (for अन्तरिक्षात्) B1 D13 प्रदीप्ताश्च, D4 सुदीप्ताग्रा, D6 T2 3 महोल्काभा (for प्रदीप्ताग्रा) —^{d}) Ñ1 D4 निष्पेतुर् Ñ V B2–4 D7 (second time) वसुधातले (for धरणीतले)

58 ^{a}) G1 -मुक्तेन (for -निर्घोषो) —^{b}) Ś B1 D1–4 8 12 युधि, Ñ V B2–4 D7 (second time) 13 तदा (for महान्) —^{c}) Ś D8 12 त्रासक , D1 7 (first time) G2 त्रासयन् , D4 13 G3 त्रासन(D13 °द) (for त्रासन·) D1 सर्वभूतानि (for °भूताना) —^{d}) Ñ1 V2 3 B1 2 4 D1–3 1 G1 M1 3 5 स- (for स) D4 सर्वभूत- (for स बभूव) Ś D2–4 8 12 [अ]द्भुतो महान् , D13 [अ]द्भुतोपम (for [अ]द्भुतोपम) D7 (first time) 9–11 बभूवाद्भुतदर्शन· . —After 58, D4 6 T2 3 ins

2022* राममुक्तशरौघेण दिश सर्वा समावृता ।
न समर्थो रणे योद्धु रामेण सह रावण ।

[(1 2) D4 रामबाणार्दितोऽसुर (for the post half)]

59 Ś V2 B1 2 D1–4 8 12 repeat 59 here (cf. v l 38) G(ed) om 59 —^{a}) Ś1 (second time) D7 (first time) 9–11 M2 विकीर्य(D10 11 °र्ण)माण ; B2 D4 (both times) 5 सकीर्यमाण , B4 सवीर्यमाणः ,

८९

स दृष्ट्वा तुमुलं युद्धं रावणस्य दुरात्मनः ।
विसृजन्नेव बाणौघान्सुषेणं वाक्यमब्रवीत् ॥ १

एष रावणवेगेन लक्ष्मणः पतितः क्षितौ ।
सर्पवद्वेष्टते वीरो मम शोकमुदीरयन् ॥ २

G 6. 82. 3
B 6 101 3
L. 6. 81 3

D2 (second time) 13 स (D13 स-) कीर्णमाण (for स कीर्यमाण) Ś1 (first time) Ñ2 V (V2 both times) B2 3 (second time) 4 G2 शरजालवृष्टिर्, D13 शरवृष्टिजालैर् (for शरजालवृष्टिभिर्) —b) Ś D8 12 (all second time) महौजसा, Ñ V B2–4 (V2 B3 second time) M2 महात्मना, D1 (both times) 3 (second time) महायशा, D4 (second time) महीगमा (for महात्मना) Ś V2 B3 D1–4 6 8 12 (Ś D1–3 8 12 both times, V2 D4 B3 first time) T2 3 रणे (for [अ]र्दित). B1 (both times) -धनुर्धरेण, B3 (second time) -धनु शराजित, D4 (second time) -धनुर्धरो रणे (for -धनुष्मतार्दित) —D6 reads 59cd in marg —c) Ś D8 12 (all second time) माया (for भयात्) D13 विदुद्राव D1 (second time) ससैन्यरावणो, D4 (second time) स राक्षसाधिपो (for समेत्य रावणो) Ś D8 12 (all first time) त(Ś2 D8 सु, D12 सू)तोपरूपं रथसनिकर्षाद्, V2 B1 3 D1–3 (all first time) ततोपसर्पन्नणसन्निकर्षाद् (B3 °सनिवार्यतो, D1–3 °सनिकर्षतो), D4 (first time) सुतोपतद्वै रथसनिकर्षे —d) G2 बलेन (sic) (for [अ]निलेन) D4 (second time) महावात- (for [अ]निलेनाभि-) D6 T2 3 M2 [अ]पहृतो (for [अ]भिहृतो)

Colophon D4 T2 3 read colophon after 2024* —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3 4 D2 13 लङ्काकाडे —*Sarga name* Ś B1 D1–4 8 12 रावणविद्रावण, Ñ V1 रावणोपक्रमण (V1 °क्रम), V2 illeg, V3 B3 रावणापनयन, B2 4 D7 (second time) रावणापक्रमण, D13 रावणापक्रम· —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 N1 V2 3 B2 4 D2 4 7 (*second time*) 8 12 13 *om*, Ś2 V1 80, Ñ2 83, B1 3 D9 77, D1 82, D3 86, D5–7 (first time) 10 11 T1 G M3 5 101, T2 104, T3 108, M1 2 102, G (ed) 81 —After colophon, D2 concludes with राम, T3 with श्रीरामजय, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

—After Sarga 88, D3 4 9 T2 3 ins a long passage relegated to App I (No. 55)

89

In D7, Sarga 89 is read for the first time (with App passages) as in NE MSS (omitting st 6cd, 9ab, 16a–d, 17, 20cd, 22ab and 28cd)

Before 1, D4 5 7 9 (D4 9 after 1) 10 11 T1 G M ins

2023* शक्त्या विनिहतं दृष्ट्वा रावणेन बलीयसा।
लक्ष्मणं समरे शूरं शोणितौघपरिप्लुतम्।

[(l 1) D4 तु पतितं, D5 9–11 M2 निपातितं, Cg as above (for विनिहतं) —(l 2) D9 पतितं (for समरे) D7 शोणितोघे, M3 रुधिरोघ- (for शोणितौघ)]

—Thereafter, D4 9 cont. 2026* (followed by 6cd)

1 D6 9 *om* 1ab —a) Ś B3 (*sup lin* also) D8 12 13 कृत्वा, G3 गत्वा, Ck t as in text (for दृष्ट्वा) Ś B1 D1–3 8 12 सु(D2 तु)महद् (for तुमुलं) D4 दृष्ट्वा स सुमहद्युद्धं, M2 राघवस्तुमुले युद्धे —b) D7 महात्मन (for दुरात्मन) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 राघवस्य (B3 °वेण, G[ed] °वाय) निशाचर (B1 महात्मन) —After 1ab, Ś Ñ V B (B3 only l 2) D1–4 8 12 13 T2 3 (D4 T2 3 repeat l 2 before 1cd) ins, D6 9 ins only l 2 before 1cd

2024* द्वंद्वयुद्धपरिश्रान्तस्ततोऽपक्रम्य वै स्थित ।
सनिकर्षादपक्रान्ते किंचित्तस्मिन्निशाचरे।

[(l 1) Ś1 B2 D8 12 T2 3 -युद्ध (for -युद्ध) Ñ2 विहित, D2 सस्थित (for वै स्थित) Ś D8 12 तत्याज क्रमणे स्थित (for the post. half) —(l 2) B3 रणात्तस्माद् (for सनिकर्षाद्) D4 T2 3 (all first time) अपक्रात, D9 अतिक्राते (for अपक्रान्ते) Ś D6 8 9 12 T2 3 (T2 3 second time) गते, D4 (first time) कश्चित् (for किंचित्) B1 तत्र (for तस्मिन्) D4 T2 3 (all first time) तस्मान्निशाचर D4 (second time) गतेस्मिन्व्रजनीचरे, D13 पुरीं रक्ष पतौ गते (for the post half)]

—Thereafter, D4 T2 3 read the colophon of 6 88 (followed by App I [No 55])

—c) D5 मोघ- (for एव) Ś D1–3 6 8 9 12 T2 3 विश्राम्य (Ś D8 12 °श्रम)त समालक्ष्य, Ñ V B2–4 D13 विश्रमातरमासाद्य (Ñ1 V2 °श्रिय), B1 नि श्वसत समालक्ष्य, D4 विश्वास तु ततो गत्वा —d) G (ed) सुग्रीव (for सुषेण) Ñ V B1 2 4 D1 2 6 T2 3 राघवो, D7 10 11 G2 Ck t इदम् (for वाक्यम्) —After 1, D4 9 ins. 2023*

2 a) Ś D8 12 पश्य (for एष) Ñ V B2–4 D13 शक्तिप्रहारेण, D4 6 7 9–11 T2 3 M3 रावणवीर्येण, D5 वानर वेगेन, M2 रावणशक्त्या च (for रावणवेगेन) —b) L (ed) पातित (for पतित) S Ñ V B D1–4 8–13 भुवि (for क्षितौ) —c) Ś D8 12 चर्मवद्, V2 3 शरवच् (for सर्पवद्) Ś2 चेष्टितो, Ñ1 V B D2 3 9–11 चेष्टते, Ñ2 D4 चेष्टितो (D4 °त) (for वेष्टते) D1 3.13 वीर, D6 7 T2 3 भूमौ (for वीरो) —d) D9 11 दु खम् (for शोकम्) Ñ V B2–4 D13

6. 82. 4 6. 101. 4 6. 81. 4 शोणितार्द्रमिमं वीरं प्राणैरिष्टतरं मम ।
पश्यतो मम का शक्तिर्योद्धुं पर्याकुलात्मनः ॥ ३
अयं स समरश्लाघी भ्राता मे शुभलक्षणः ।
यदि पञ्चत्वमापन्नः प्राणैर्मे किं सुखेन वा ॥ ४
लज्जतीव हि मे वीर्यं भ्रश्यतीव कराद्धनुः ।
सायका व्यवसीदन्ति दृष्टिर्बाष्पवशं गता ।
चिन्ता मे वर्धते तीव्रा मुमूर्षा चोपजायते ॥ ५
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा रावणेन दुरात्मना ।
परं विषादमापन्नो विललापाकुलेन्द्रियः ॥ ६
न हि युद्धेन मे कार्यं नैव प्राणैर्न सीतया ।
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं रणपांसुषु ॥ ७

उपानयन्, Cm g t as in text (for उदीरयन्) M2 मम शोकप्रदोनघ

3 ^{a}) D13 शोणितात्क्तमिमं; G1 °द्रंतर (for °द्रंमिम) —^{b}) Ś D8.12 प्राणात्. Ś V3 D4 8–12 प्रियतर(D11 °म) D1 5 13 T3 G3 M1 3 इष्ट(D1 ..)तम (for इष्टतर). —^{c}) Ś D8 वत का, Ñ1 छेव का, Ñ2 V1 B2 [ऽ]पेह का, V3 damaged, B3 मेच का, B4 [ऽ]च * का (for मम का). Ś D1–3.8 12 शातिर् (for शक्तिर्). D13 पश्यतो विमला शक्ति —^{d}) V3 D13 मोह- (for योद्धु) V3 D1 -[ई]क्षण· (D1 °ण) (for -[आ]त्मन·)

4 Ñ1 reads 4^{ab} in marg.—^{a}) Ś Ñ V1.3 B D1–4 8.13 हि, D7 च, G1 तु (for स). B1 परमश्चासीद् (for समरश्लाघी).—^{b}) B3 D1 7 12 -लक्ष्मण·.—^{d}) D4.9 वा (for मे). D6 G1 M3 5 च (for वा). Ś B1 D1–3.8 12 T2 3 किं मे (D1 वा) प्राणैर्जयेन वा (D2 3 च), Ñ V B2–4 D13 प्राणै· किं मे प्रयोजन.—After 4, Ñ1 D13 ins a long passage relegated to App. I (No 56).

5 Ñ1 D13 om 5–20.—^{a}) Ś Ñ2 (marg also as in text) V B2.4 D2.4 8.12 मज्जति, B3 मुह्यति, D3 नश्यति (for लज्जति). D9 नो (for मे). ❀ Cm. लज्जतीति परस्मैपदमार्धम्, so also Cg t ❀—^{b}) D4 भ्रश्यते च (for भ्रश्यतीव) D8 द्रव (for धनु). V1 क.. (damaged) (for कराद्धनु).—^{c}) Ñ2 V B2–4 परिसीदन्ति, M5 व्यव° (for व्यव°) Ś B1 D1–4 8 9 13 परिसीदन्ति मे प्राणा. —^{d}) G2 बाण- (for बाष्प-).—After 5^{cd}, D5 7 10 11 T1 G M1 3 5 ins

2025* अवसीदन्ति गात्राणि स्वप्नयाने नृणामिव ।

—^{e}) B3 सीतिर् (for चिन्ता) Ś V D9–11 G1 2 M1 वर्तते, B1 वावते (for वर्धते) D1–3 वीर (for तीव्रा) —^{f}) V3 D5 10 11 G1 [अ]पि च, D9 वापि (for चोप-) —After 5, Ś Ñ2 V1 2 B D1–4 8 9 13 read 7 (^{ab} and ^{cd} transp), T3 reads 7^c–8^b (along with star passage)

6 Ñ1 D13 om 6 (cf v l 5). V3 om (hapl) 6–7^b —^{a}) B1 सूत्वा (for दृष्ट्वा) D8 लक्ष्मण पतितं दृष्ट्वा —^{b}) Ś V2 B1 D1–4 8 9 13 लक्ष्मण(D3 भ्रातर) पांसुगुण्ठित. —After 6^{ab}, D5–7 10 11 S ins, while D4.9 cont after 2023*

2026* विनिश्वसन्त दुःखार्तं मर्मण्यभिहत भृशम् ।
राघवो भ्रातर दृष्ट्वा प्रिय प्राण बहिश्चरम् ।
दुःखेन महताविष्टो ध्यानशोकपरायण ।

[(l 1) D4 5 T1 G3 M1 5 विनष्टचेष्ट(D4 °चक्षुर्, M1.5 °नत), D6 विनि श्वसत, D7 G2 नि (G2 नि)श्वसत तु, D10.11 विष्टनत तु, G1 विनष्ट त तु, M2 3 विनिष्टनत, Cg.k.t as above (for विनिश्वसन्त).—D10 11 om. l. 2–3 —(l 2) D6 T2 3 अजेय राघवो (for राघवो भ्रातर) D4 9 प्रिय प्राणैर्वियोजित (for the post half) —(l. 3) G2 -महाबल (sic), Cv g as above (for -परायण)]

—Thereafter D4 9 reads 6^{cd} and then D4 alone ins.

2027* जीव जीवेति त प्रोच्य सर्वेषा वदता वर· ।

—Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 13 om. 6^{cd}.

7 Ñ1 D13 om. 7 (cf. v l 5). V3 D10 11 om 7^{ab} (for V3, cf v.l. 6). Ś Ñ2 V1 2 B D1–4.8.9 13 transp 7^{ab} and 7^{cd} and read after 5.—^{ab}) Ñ2 V1.2 B D1–4 तत्र, D6 T2 3 नैव, D7 किं मे, Cg as in text (for न हि). D7 वै (for मे) Ś D8 12 तत्र(Ś1 °त्र) युद्धे मया कार्यं (for ^{a}) D5 T1 G3 च (for [ए]व) Ś Ñ2 V1 2 B D1–4 8 13 न प्राणैर्न च (Ñ2 V1 B2–4 °र्नापि) (for नैव प्राणैर्न) D9 तत्र युद्धेन किं प्राणैर्युद्धकार्यं न विद्यते —D5 T1 G3 om 7^{cd} T3 reads 7^c–8^b (along with star passage) after 5 —^{c}) Ś B1 D1–4 8 9 13 अजेय (for भ्रातर). B3 लक्ष्मण (for निहत) —^{d}) B3 विह्वल (for लक्ष्मण) Ś Ñ2 V B D1–4 8 9 13 रणमूर्धनि, D6 T2 3 पांसुकु(D6 °लु)ण्ठित, Ck t as in text (for रणपांसुषु).—After 7, Ś D8–12 T2 3 ins (Ś D8 12 repeating [var] after 2029(C)*), D2 3 ins after 8

2028* विजयोऽपि हि मे शूर न प्रियायोपकल्पते ।
अचक्षुर्विषयश्चन्द्र का प्रीति जनयिष्यति ।

[Cf 803*.—(l 1) Ś D8 12 (all second time) सम्यक्, D2.3 साम्य (for शूर). Ś D8 12 (all first time) रणे शून्ये (for हि मे शूर) D9 [इ]ह, T2.3 हि (for [उ]प-) Ś D8 12 (all first time) लक्ष्मणे विनिपातिते, Ś D8 12 (all second time) लक्ष्मणेन विना कथ, D2 3 लक्ष्मणे निधन गते (for the post half) —(l 2) Ś D2 3 8 12 (Ś D8 12

किं मे राज्येन किं प्राणैर्युद्धे कार्यं न विद्यते । यत्रायं निहतः शेते रणमूर्धनि लक्ष्मणः ॥ ८

G. 6 82
B. 6. 101. 11
L 6 81. 9

both times) अवस्येवोदितश्चद्र , D6 T2 3 अचक्षुर्युदितश्चद्र (for the prior half)]

—Thereafter, D2 ins l 6-9 of App I (No 56).

8 Ñ1 D13 om ᵇ (cf v.l 5) D4 om 8^{ab}. T3 reads 7^{c} – 8^{b} (along with star passage) after 5 —ᵃ) D7 G2 नो (for मे) Ś Ñ2 V B D1-3 6 8-12 T2 3 युद्धेन (for राज्येन). B1 वा (for second किं) —ᵇ) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1-3 6 8-12 T1 G1 युद्ध- (for युद्धे) —ᶜ) V1 लक्ष्मण (for निहत) —ᵈ) Ñ2 V1 3 B2-4 लक्ष्मणो (V1 निहतो) मत्स(B2 मे स)मीपत , V2 B1 D6 T2 3 लक्ष्मणो रणमूर्धनि —After 8, Ñ2 V B along with D7 ins l 1-87 (Ñ2 B2 D7 om l 54-87 , V1 3 B1 4 om l 10-87,) of App I (No 56), while D2 ins 2028* and l 6-9 of App I (No 56) —After 8, D8 9-11 T2 3 K (ed, l 5-23 [l 9-23 within brackets]) ins , Ś D1 3(D1 3 [preceded by 2028*] l 24 only). 8 12 ins l 9-24, D4 ins l 1-6 only, D6 7 T1 G3 M1 2 5 ins l 7-8 only, G1 2 M3 ins l 5-8 only.

2029* यथैव मा वन यान्तमनुयाति महाद्युति ।
अहमप्यनुयास्यामि तथैवैन यमक्षयम् ।
(6 39 17)
इष्टबन्धुजनो नित्य मा स नित्यमनुव्रत ।
इमामवस्था गमितो राक्षसै कूटयोधिभि ।
(6 39 18)
देशे देशे कलत्राणि देशे देशे च बान्धवा ।
त तु देश न पश्यामि यत्र भ्राता सहोदर ।
इत्येव विलपन्त त शोकविह्वलितेन्द्रियम् ।
विवेष्टमान करुणमुच्छ्वसन्त पुन पुन ।
कि नु राज्येन दुर्धर्ष लक्ष्मणेन विना मम ।
कथ वक्ष्याम्यह त्वम्बा सुमित्रा पुत्रवत्सलाम् ।
उपालम्भ न शक्ष्यामि सोढु दत्त सुमित्रया ।
($6\ 39\ 11^{ab}$)
कि नु वक्ष्यामि कौसल्या मातर कि नु कैकयीम् ।
($6\ 39\ 8^{ab}$)
भरत कि नु वक्ष्यामि शत्रुघ्न च महाबलम् ।
सह तेन वन यातो विना तेनागत कथम् ।
(6 39 10)
इहैव मरण श्रेयो न तु बन्धुविगर्हणम् ।
कि मया दुष्कृत कर्म कृतमन्यत्र जन्मनि ।
येन मे धार्मिको भ्राता निहतश्चाग्रत स्थित ।
हा भ्रातर्मनुजश्रेष्ठ शूराणा प्रवर प्रभो ।
एकाकी कि नु मा त्यक्त्वा परलोकाय गच्छसि ।
विलपन्त च मा भ्रात किमर्थं नावभाषसे ।
उत्तिष्ठ पश्य कि शेषे दीन मा पश्य चक्षुषा ।
शोकार्तस्य प्रमत्तस्य पर्वतेषु वनेषु च ।
विषण्णस्य महाबाहो समाश्वासयिता मम ।
राममेव ब्रुवाण तु शोकव्याकुलितेन्द्रियम् ।

[(l 1) T3 यदा (for यथा) D4 वनमायात (for मा वन यान्तम्) D4 अनुयातो —(l 3) D1 6 च (for स) —D6 om l 5-7 —For l 5-6, cf l 1-2 of 796* —After l 6, D4 cont l 4 and 6-9 of App I (No. 56) —D9-11 om l 7-8, T2 3 om l 7 K (ed) reads l 7-8 after l 23 —(l. 7) M2 तु (for त) —After l 7, M2 ins

2029(A)* भ्रातर पातित दृष्ट्वा रावणेन दुरात्मना । (6^{ab})

—D6 T2.3 read l 9 after l 24 —(l 8) D5-7 विचेष्टमान D6 7 T2 3 G2 नि(D6 7 नि)श्वसत (for उच्छ्व°) —(l 9) Ś D8 12 मे कार्यं (for दुर्धर्ष) D6 T2 3 [अ]नघ (for मम) Ś D8 12 लक्ष्मणो यत्र पातित (for the post. half) —Ś D8 12 om l 10 —After l 10, D6 T2 3 ins

2029(B)* एकोऽप्येवागतस्त्व हि लक्ष्मणस्तु न दृश्यते ।,

while D9 ins l 13-14 only of App I (No 56) —(l 11) Ś D8 12 कथ शक्ष्यामि ससोढु (for the prior half) Ś1 सूतु (for सोढु) —(l 13) Ś D8 12 भ्रातर (for भरत) —D9 om l. 14 —(l 14) Ś D8 12 येन (for तेन) Ś D8 12 गमे (for [आ]गत) —(l 15) D6 T2 3 विगर्हित —(l 17) D6 T2.3 एष (for येन) Ś D8 12 म्रियते, D6 T2 3 नियते (for निहतश्च) K(ed) मम (for स्थित) D12 चाग्रमास्थित —(l 18) Ś D8 12 प्रवर प्रभु —(l 19) Ś D8 12 कस्य, D6 T2 3 ननु, K (ed) किं तु (for किं नु) D6 T2 3 हित्वा (for त्यक्त्वा) —(l 20) Ś D6 8 T2 3 च शोकार्तं, D12 विशोकार्तं (for च मा भ्रात) D9 [अ]भि- (for [अ]व-) Ś D6 8 12 T2 3 कि नु(D6 T2 3 च) मा नाभिभाषसे (for the post half) —(l 21) Ś D8 12 वीर, K(ed) ब्रूहि (for first पश्य) Ś D8 12 transp दीन and मा —(l 22) T2 प्रवृत्तस्य (for प्रमत्तस्य) D6 T2 3 वने वने —After l 22, Ś D8 12 ins (followed by 2028* [r])

2029(C)* मा शोचस्व महाबाहो सीता प्रति महाबल ।
तत्र गत्वानयिष्यामि यत्र नीता तु मैथिली ।
प्रतिज्ञा सा च काकुत्स्थ या त्वया भाषिता पुरा ।
एवमाश्वास्य मा पूर्वं सौमित्रे विजने वने ।
अमित्रेषु परित्यज्य क्व मा गन्तुमर्हसि ।
हा हतोऽस्मि महाबाहो त्वया वीर विनाकृत ।
विलपन्निति दु खार्तो निपपात महीतले ।
सज्ञां सप्राप्य तेजस्वी सुषेण राम त्वथ ।
उवाच मधुर वाक्य शृण्वन्तु मम वानरा ।
शृणु सत्य महाबाहो न मे प्राणे प्रयोजनम् ।
यदय निहत शेते रणमूर्धनि लक्ष्मण ।

राममाश्वासयन्वीरः सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।
न मृतोऽयं महाबाहुर्लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ॥ ९
न चास्य विकृतं वक्त्रं नापि श्यामं न निष्प्रभम् ।
सुप्रभं च प्रसन्नं च मुखमस्याभिलक्ष्यते ॥ १०
पद्मरक्ततलौ हस्तौ सुप्रसन्ने च लोचने ।
एवं न विद्यते रूपं गतासूनां विशां पते ।
मा विषादं कृथा वीर सप्राणोऽयमरिंदम ॥ ११
आख्यास्यते प्रसुप्तस्य स्रस्तगात्रस्य भूतले ।
सोच्छ्वासं हृदयं वीर कम्पमानं मुहुर्मुहुः ॥ १२
एवमुक्त्वा तु वाक्यज्ञः सुषेणो राघवं वचः ।
समीपस्थमुवाचेदं हनूमन्तमभित्वरन् ॥ १३

[(l 5) D12 इच्छमि (for अर्हमि)]

—Ś D8 12 om l 23 —(l 23) T3 समाश्वासयितु K (ed.) च क (for मम) —(l 24) D3 6 T2 3 त (for तु) Ś D1–3 8 12 -विह्वलित-, D6 T2 3 -पर्याकुल- (for -व्याकुलित-)] —Thereafter D9 ins l. 17 and 19–25 only of App I (No 56)

9 Ñ1 D13 om 9 (cf v l 5) Ñ2 B2 om. 9^{ab} —^{ab}) V B3 4 उवाच व(V3 damaged)चन तत्र (for ^{a}) V B3 4 वदता वर (for वाक्यमब्रवीत्) Ś B1 D1–4 8–12 आश्वासयन्नुवाचेद सुषेण परम वच —After 9^{ab}, Ś V (V3 l 1 only) B1 3 4 D1–4 6 8–12 T2 3 ins , Ñ2 B2 ins before 9^{cd} (owing to om)

2030* त्यजेमा नरशार्दूल बुद्धिं वैक्लव्यकारिणीम् ।
शोकसंजननी चिन्ता तुल्या बाणैश्चमूमुखे ।

[(l. 1) D4 जहीमा (for त्यजेमा). B2 विक्रम- (for वैक्लव्य) Ñ2 V B D1 2 6 T2 3 -कारिका(D1.6 T2 3 °ता). —(l 2) Ś D8 12 विद्या (for चिन्ता) T2 3 तुल्य, Ct as above (for तुल्या) D9 चिंतातुल्य D1–3 वाणेश्च् (for बाणश्च्) Ñ2 V1.2 B2–4 D4 त्यज वाणी(B4 मोह, D4 वाक्य) च राघव (for the post half)],

while M3 ins after 9^{ab}

2031* राममक्लिष्टकर्माण कृपण प्राञ्जलिस्तदा ।

—^{c}) D6 स (for ऽय). M3 महाबाहो (for °बाहुर्) Ś Ñ2 V B D1–4 8–12 नैष(Ñ2 D1 9–11 °व) पञ्चत्वमापन्नो, M2 परिदेवयितु नार्हसि —^{d}) B1 नन्दिवर्धन (for लक्ष्मि°)

10 Ñ1 D13 om 10 (cf. v l 5) —^{a}) Ś Ñ2 V B D1–3.9–12 T2 3 G2 M1 2 Cr k t हि, D4 [अ]न्न (for च) G (ed) वर्णं (for वक्त्रं) —^{b}) M1 2 पश्यामि, M3 श्याम न (for श्यामं न) Ś D8 12 नैवास्यावर्तमागत, Ñ2 न चास्य श्रीर्निमुञ्चति, V B D1–4 9–11 न च (B1 D1–3 नैव) श्याम(D1 3 °व)त्वमागत —^{c}) M5 सुखप्रभ (for सुप्रभ च) Ś D8 12 प्रसन्न च शुभ चैव, V2 सुप्रभ सुप्रभ चैव —^{d}) Ś D8 12 हि दृश्यते, Ñ2 V B D1–4 9–11 M2 निरी(V3 समी)क्ष्यता(M2 °ते), I3 विलक्ष्यते, G1 M1 [अ]भिलक्ष्ये (for [अ]भिलक्ष्यते)

11 Ñ1 D13 om 11 (cf v l 5) V3 om. 11 —^{a}) Ñ2 D4 10 11 M1 Ck t -पत्र , B3 -राज (for रक्त). Ś B1 D1–3 8 9 12 -पत्रनिभौ (for -रक्ततलौ) Ñ2 दृष्टा (for हस्तौ) —^{b}) —After सुप्रस, D5 erroneously repeats from त्र in 10^{c} up to 11^{a} T2 M5 वि(M5 सु)लोचने (for च लोचने) B1 D3 प्रसन्ने च विलोचने —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B D1–4 8–12 नेदृश दृश्य(D8 12 विद्य)ते रूप —After 11^{cd}, D5–7 S ins

2032* दीर्घायुषस्तु ये मर्त्यास्तेषा तु मुखमीदृशम् ।
नाय प्रेतत्वमापन्नो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धन ।

[(l 1) D6 T1 G3 M2 5 ते (for ये) D6 T2 3 transp ये and मर्त्यास् D5 T1 G3 M2 5 येषा (for तेषा) D5 T1 G3 च (for तु) —(l 2) The post half = 9^{d}. T1 damaged for नाय M1 शत्रुसूदन (for लक्ष्मिवर्धन)]

—^{e}) G2 न (for मा) Ñ2 V1 3 B D1–4 6 9–11 T2 3 M2 transp मा and विषाद Ś D8 12 M2 देव, B1 सौम्य, D1 2 शूर (for वीर). —Ñ2 om (hapl) 11^{f} – 12^{c}. —^{f}) D1 सप्रमाणोयम् (hypm) (for सप्राणोऽयम्) Ś D1 7 8 12 T2 3 M2 3 5 अरिंदम

12 Ñ1 D13 om 12 (cf v l 5) Ñ2 om 12^{abc} (cf v l 11) —^{a}) Ś V B D1–3 8 12 पश्य चास्य, D4 9 यथैव वि-(D9 च), D8 आश्वास्यते, D10 11 M1 2 Ck t आख्याति तु (M1 च, M2 ॰), Cv r m g as in text (for आख्यास्यते) T2.3 प्रसक्तस्य, Ck t as in text (for प्रसुप्तस्य) ❀ Cv आख्यास्यते । सप्राणत्व । लडर्थे लृट् । , so also Cg , Cr m आख्यास्यते आख्यास्यति । ❀ —^{b}) Ś D8 शस्त्रघातस्य, D3 4 12 G (ed) शस्त्र(D3 ग्रस्त, G [ed] सुप्त)गात्रस्य (for स्रस्तगात्रस्य) B3 D9 भूपते (for भूतले) —^{c}) T3 om for वीर —^{d}) D4 T2 कंपते च, Cm g as in text (for कम्पमान) —After 12, B3 ins l 54–78 of App. I (No 56) —After 12, M2 ins

2033* एतदस्य स्फुरत्यङ्गे न वीर विमना भव ।

13 Ñ1 D13 om 13 (cf v l 5) —^{a}) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 महाप्राज्ञ , D4 तु वाक्यज्ञ (for तु वाक्यज्ञः) —^{b}) Ś D8 12 प्रति राघव, D6 7 राघव प्रति (for राघव वच) —^{cd}) M3 Cm हनुमतन् (for समीपस्थम्) Ñ2 V3 B2 3 अतित्वरन् , B1 D1–3 प्लवगम, D7 इद वच , D9–11 महाकपि (for अभित्वरन्) Ś D8 12 हनूमंतमुवाचेद स्थित रामस्य पार्श्व(D8 पश्य)त

सौम्य शीघ्रमितो गत्वा शैलमोषधिपर्वतम् ।
पूर्वं ते कथितो योऽसौ वीर जाम्बवता शुभः ॥ १४
दक्षिणे शिखरे तस्य जातामोषधिमानय ।
विशल्यकरणीं नाम विशल्यकरणीं शुभाम् ॥ १५
सौवर्णकरणीं चापि तथा संजीवनीमपि ।
संधानकरणीं चापि गत्वा शीघ्रमिहानय ।
संजीवनार्थं वीरस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः ॥ १६

इत्येवमुक्तो हनुमान्गत्वा चौषधिपर्वतम् ।
चिन्तामभ्यगमच्छ्रीमानजानंस्ता महौषधीः ॥ १७

G. 6 82 0
B 6 101 32
L. 6 81 121

14 Ñ1 D13 om 14 (cf v l 5) —^{a}) D4 G1 गच्छ, D6 7 T2 3 याहि, Ck t as in text (for गत्वा) —^{b}) D5 त्व तम्, T1 M1 तत्त्वम्, G2 3 त त्वम् (for शैलम्) D5–7 T3 औषधि- Ś Ñ2 V2 B2–4 D8 12 शैलमेत (Ś D8 12 °व) महोदय, V1 3 शैल त (V3 पर्वत) गधमादन, B1 शैल पचमहोदय, D1–3 शैल त सुमहोदय, D4 9–11 पर्वत हि (D4 त) महोदय —V B D1 3 om 14^{cd} —^{c}) D4 6 9–11 T3 तु, Ct as in text (for ते) —^{d}) Ś D8 12 तदा, D2 4 6 9–11 T2 3 तव (for शुभ) ❀ Cr 'लक्ष्मणाय ददौ नस्त सुषेण परमौषधम्' इत्युक्तप्रकारेण इन्द्रजिद्युद्धे शल्यपीडिताना लक्ष्मणादीना चिकित्सा कृतवता सगृहीतौषधेन सुषेणेन सौम्य शीघ्रमितो गत्वा शैलमोषधिपर्वतमिति हनूमत्प्रेषणमनुपपन्नमिव प्रतीयते। अत्र लक्ष्मणविभीषणादिचिकित्सायामोषधिजात सर्वं विनियुक्तमिति परिहारस्य वक्तु शक्यत्वेऽप्यविस्मरणशीलस्य हनूमत स्वेनैवाचिरस्थापितपर्वतविषयकं प्रतर्कणावगच्छामि इत्यभिधान त्रि प्रकम्प्योत्पाटनं च विरुद्धमिव प्रतीयते, अत्र परिहारो विद्वद्भिश्चिन्तनीय ❀

15 Ñ1 D13 om 15 (cf v l 5) —^{a}) D4 ऋक्षेण (sic) (for दक्षिणे) Ś V1 2 B1–3 D1–5 8–13 जाताम्, G1 तस्मिन् (for तस्य) Ñ2 V3 B4 दक्षिणेन (V3 °णे च) गिरेर्जाताम् (B4 °श्चैव) —V1 illeg for 15^{b} —^{b}) D6 7 औषधिम् Ś B1 D1–3 8 12 ओ (D3 8 औं) षधी तामिहानय (Ś D8 12 °घ), Ñ2 V2 3 B2 ओषधी समुपानय, B3 औषधी ता समानय, B4 D4 5 9–11 महौषधिमिहा- (B4 °मुपा) नय —^{c}) Ñ2 चैव, D4 9–11 नाम्ना (for नाम) —^{d}) S D2 8 12 शीघ्रमानय ता (D2 °नीयता) शुभा, Ñ2 V B2–4 विशल्या देवनिर्मिता, D4 6 9–11 T2 3 Ct सावर्ण्य (D6 T2 3 सौवर्ण) करणी तथा, M1 हनुमन्नोषधि शुभा, M2 मृतसजीविनी शुभा, M5 सधानकरणीमपि ❀ Cv 'विशल्यकरणीं नाम विशल्यकरणीं शुभाम्' इत्यत्रैको विशल्यकरणीशब्द स्वभावार्थायक ।, so also Cm g ❀

16 Ñ1 D13 om 16 (cf v l 5) Ñ2 V B D1 3 om 16^{a-d} —^{ab}) D7 G2 M2 3 5 सु (M2 3 स) वर्ण (for सौवर्ण-) G1 शुभा (for अपि) M5 सजीवकरणीमपि (for ^{b}) D6 T2 3 सजीवकरणीं चैव सधानकरणीं तथा —For 16^{ab}, Ś D2 8 12 subst, D4 9–11 subst l 1 only for 16^{ab}

2034* सजीवनीं तथा वीर सन्धिनीं च महौषधीम् ।
सवर्णकरणीं चैव दिव्या देवविनिर्मिताम् ।

[(l 1) D9–11 सजीवकरणीं (for सजीवनीं तथा) and सधानीं (for सन्धिनीं) —(l 2) D8 सुवर्ण- (for सवर्ण-)] —D6 om $^{c-f}$, Ś D2 4 8–12 T2 3 om 16^{cd} —^{c}) M1 चैव M5 अञ्जनात्मज शैलेन्द्र —^{d}) M1 क्षिप्रम् (for शीघ्रम्) —^{f}) Ś B1 D2–4 8–12 T2 3 त्व (D2 स) मानय, D1 महामते (for महात्मन.) —After 16, Ś D4 8 9 12 T2 3 (Ś D8 12 l 1–32 only) ins a long passage relegated to App I (No 58), while Ñ2 V B D2 along with D7 ins l. 88–292 (D2 l 88–106 only) of App I (No 56), whereas D3 ins l 88 and l 98–100 of App I (No 56)

17 Ñ1 D13 om 17 (cf v l 5) D9 T2 3 om 17–22, D4 om 17–22^{b}, Ñ2 V B om 17 —^{b}) D6 7 T1 G2 3 तु (for च) G1 M6 स गत्वा (for गत्वा च). D1 3 सुषेणेन महौजसा —After 17^{ab}, D1 ins, D3 ins l 1 after 17^{ab} and l 3–4 after colophon of 6 89

2035* राम प्रदक्षिण कृत्वा मन्दर देवसेवितम् ।
ततो निमेषमात्रेण हनुमान्मारुतात्मज ।
जगाम पर्वतश्रेष्ठमोषधीशतसेवितम् ।
स तु गत्वा महाबाहु पर्वत हरिपुगव ।

[After l 1, D3 cont l 127–160 and 183–246 of App I (No 56) —Before l 3, D3 (preceded by st 26–34 and colophon) ins

2035(A)* लक्ष्मणस्य तु तद्वाक्य श्रुत्वा तत्र स राघव ।
रावणस्य वधे धीमान्महात्मा मतिमादधे ।
एतस्मिन्नन्तरे राम विभीषण उवाच ह ।
सत्वर राम रामेति सभ्रमाद्विनयान्वित ।
रावणोऽय महाभाग त्वयाक्रम्य जितो रणे । [5]
तत क्रोधसमाविष्टो गत शान्तिगृह महत् ।
अग्निकार्यं कर्तुकाम स्मृत्वा पैतामह वरम् ।
अस्य पूर्वं वरो दत्तो ब्रह्मणा लोककर्तृणा ।

—(l 3) D3 मदित (for सेवितम्)]

—^{c}) D1 3 M2 धीमान् (for श्रीमान्) —^{d}) D1 3 5 T1 M3 5 ता महौषधीः M2 तामजानन्महौषधीं, Ct अजानस्ता महौषधी (as in text) —For 17, Ś D2 8 12 subst, D3 cont (after 2035*)

2036* विचिन्वान समन्ताच्च गिरिश्रेष्ठे महौषधी ।
न ज्ञातवान्स वै तत्र चिन्तामभ्यगमत्कपि ।

3 21 तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना मारुतेरमितौजसः ।
1.33 इदमेव गमिष्यामि गृहीत्वा शिखरं गिरेः ॥ १८
122 अगृह्य यदि गच्छामि विशल्यकरणीमहम् ।
कालात्ययेन दोषः स्याद्वैक्लव्यं च महद्भवेत् ॥ १९
इति संचिन्त्य हनुमान्गत्वा क्षिप्रं महाबलः ।
उत्पपात गृहीत्वा तु हनूमाञ्शिखरं गिरेः ॥ २०

[D3 transp l 1 and 2 —(l 1) D2 तु (for च). D3 ततस्तत्र (for समन्ताच्च) D2 -शृग (for -श्रेष्ठे) D3 गधर्वतप-स्त्यते (for the post half) —(l. 2) D3 चितामन्यगमद्वी-मानजानस्ता महोपधीं]

—Thereafter D3 cont l 266-268, 169-180 and l. 279-292 of App 1 (No 56)

18 Ñ1 D4 9 13 T2 3 om 18 (for Ñ1 D13 cf v l. 5 and for the rest 17) —a) B4 तदा (for तस्य). Ñ2 V B D1 3 इय जाता (for समुत्पन्ना) —b) Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1 3 मारुतौजसः, V3 मारुतात्मज (sic) (for अमितौजसः). Ś D8 12 हनूमतो महात्मनः, B3 मारुतेस्तु महौजसः, D2 हनूमतो महाकपेः.—After 18ab, Ś D2 8 12 ins.

2037* बहुत्वान्नोपगच्छामि विशल्यकरणीं तथा ।

—cd) Ś D2 8 12 नयिष्यामि (for गमि°) D1 3 M2 इदमे-वास्य(M2 °व हि) नेष्यामि (for °) D1 3 दक्षिण (for गृहीत्वा). Ñ2 V B अहमेत नयाम्यद्य दक्षिण शिखर गिरेः. —After 18, Ñ2 V B D1 3 5-7 10 11 T1 G M ins

2038* अस्मिन्हि शिखरे जातामोषधीं तां सुखावहाम् ।
प्रतर्केणावगच्छामि सुषेणोऽप्येवमब्रवीत् ।

[(l 1) Ñ2 तस्मिन् (for अस्मिन्) Ñ2 V1 3 B3 D1.3 10 11 M1 तु, V2 B1 2 च (for हि) D7 G2 जाता, Ck t as above (for जाताम्). Ñ2 V1 2 B3 D1 M2 औषधीं. D7 G2 ओषधीस्ता सुखावहा (for the post half) —(l. 2) B1 4 अतर्केण, D1 3 प्र(D3 वि)तर्कात्, D7 प्रकर्षेण (for प्रतर्केण) V3 [अ]पि-, B1 [अ]पि (for [अ]व-) D10 11 M1 Ck t हि, Cg as above (for ऽपि) G2 [ए]तन् (for [ए]वम्) Ñ2 V B D1 3 M3 हि (D1 3 M3 Cm मा) यथाब्रवीत्]

19 Ñ1 D4 9 13 T2 3 om 19 (for Ñ1 D13 cf. v l. 5 and for the rest 17) —a) Ś D2 6 8 12 अगृह्य यदि, Ñ2 V B यद्यना(V3 अस्य चा)दाय, D1 3 Ct अगृहीत्वैव, M2 अप्राप्य यदि, Cg as in text (for अगृह्य यदि) —M1 erroneously repeats 18d in place of 19b.—b) V1 D1 3 यदि (for अहम्) Ś D2 तन्मे स्यात्सुकृत कृत —After 19ab, Ś D2 8 12 ins

2039* मार्गमाणो महादोषः कालस्यातिव्यतिक्रमः ।

[D2 मार्गमाणे महान्दोष (for the prior half)]

—c) Ñ2 V B D1 3 M2 कालात्यये हि (D1 तु, D3 M2 च) Ś D2 8 12 कालात्यये महादो(D2 8 °न्दो)पो —d) Ś D2 8 12 वैरस्य (for वैक्लव्य) V2 B1 तु (for च) B4 महद्भयं, M3 भवेन्मम (for महद्भवेत्)

20 Ñ1 D4 9 13 T2 3 om 20 (for Ñ1 D13 cf v l 5 and for the rest 17).—a) D1 3 निश्चित्य (for सचिन्त्य) Ś D1-3 8 12 मनसा, D6 T1 M2 5 बलवान् (for हनुमान्) —D1 3 om from 20b up to the prior half of l 1 of 2041* —b) Ś D2 8 12 उन्ममाथ महागिरिं. —For 20ab, Ñ2 V B subst

2040* चिन्तयित्वेति हनुमानवतीर्य महीतलम् ।

[B1 स चिन्तयित्वा मतिमान् (for the prior half)]

—Thereafter, all the above MSS along with D7 cont l 293-328 of App. I (No 56).

—After 20ab, Ś D2 8 12 ins a passage relegated to App I (No. 59), while D1 3 5-7 10 11 T1 G M ins .

2041* आसाद्य पर्वतश्रेष्ठं त्रि प्रकम्प्य गिरेस्तटम् ।
फुल्लनानातरुगणं समुत्पाट्य महाबलः ।
गृहीत्वा हरिशार्दूलो हस्ताभ्यां समतोलयत् ।
स नीलमिव जीमूतं तोयपूर्णं नभस्तलात् ।

[D1 3 om. up to the prior half.—(l 1) G1 -[अ]ग्रेषु (for -श्रेष्ठ) D1 3 नि प्रकप (for त्रि प्रकम्प्य). M3 शिरः (for तटम्).—(l 2) D1 3 फुल्ल ना(D1 °हना)नातरुतल (D1 °लत) (for the prior half) —D1.3 om. from the post. half up to the prior half of l 3. —(l 3) G1 कराभ्यां (for हस्ताभ्यां) —D1 3 om l 4 —(l. 4) D6 T1 G M5 नभःस्थलात्]

—Ñ2 V B om. 20cd.—cd) Ś D4 8.12 आजगाम, D5-7 T1 G M2 3 आपपात, Ct as in text (for उत्पपात). Ś D2 8 12 [अ]थ (for तु). Ś D2.8 12 औ(Ś सौ, D8 औ)षधिं गिरिं (for शिखरं गिरेः) D1 3 हरिर्गृहीत्वा प्रययौ तच्छैलशिखरं महत् —After 20, Ś D2 8 12 ins.

2042* स चागम्य महातेजा भूमौ न्यस्य महीधरम् ।
विनीतश्चाञ्जलिं कृत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
उपागम्य ततो रामं विज्ञापयति बुद्धिमान् ।
विज्ञाप्य रामसुग्रीवौ किं तु राजन्निबोध मे ।

[(l 1) Ś1 समागम्य D2 न्यस्य भूम्या (for भूमौ न्यस्य). —(l 2) D2 विनीतमजलिं —(l 4) D2 युवराज (for किं तु राजन्) D8 ते (for मे)],

whereas D1 ins , D3 cont after 2044*

2043* आनीय च महावेगस्तच्छैलशिखरं हरिः ।
विश्राम्य बाहू हनुमान्सुषेणमिदमब्रवीत् ।

On the other hand, D3 ins. after 20 (followed by 2043*)

ओषधीर्नावगच्छामि ता अहं हरिपुंगव ।
तदिदं शिखरं कृत्स्नं गिरेस्तस्याहृतं मया ।। २१

एवं कथयमानं तं प्रशस्य पवनात्मजम् ।
सुषेणो वानरश्रेष्ठो जग्राहोत्पाट्य चौषधीः ।। २२

G 6 83 53
B.6 101 41
L 6 81 171

2044* शापाद्विमोचिता चापि गन्धकाली वराप्सरा ।
तिस्रो गन्धर्वकोट्यश्च जिता· पर्वतमूर्धनि ।
एवमुक्तो वायुना स हनूमान्प्रत्युवाच तम् ।
तव तात प्रसादेन सुग्रीवस्य च तेजसा ।
लक्ष्मण जीवयिष्यामि अनुज्ञां दातुमर्हसि ।
नीयमानस्य शृङ्गस्य आकाशेन महात्मना ।
विचित्रौषधयो दिव्या सर्वश· प्रचकाशिरे ।
ज्ञापयन्निव रामस्य तदात्मानमुपागतम् ।
दूरस्थोऽपि कपिर्नादं कृतवान्गगनस्थित ।
अभिज्ञाय स्वरं सर्वे कपयो हर्षनिर्भृता ।
प्रतिनादं च चक्रुस्ते हर्षयन्तस्तु राघवम् ।

[(l 5-6) Note hiatus between the two halves], while D5 6 10 11 T1 G1 3 (l 2 only) M ins , D7 G2 cont after 2046*

2045* समागम्य महावेग सन्यस्य शिखर गिरे ।
विश्रम्य किंचिद्धनुमान्सुषेणमिदमब्रवीत् ।

[(l 1) M1 समासाद्य (for समागम्य) M2 सगृह्य, Cg t as above (for सन्यस्य) —(l 2) D7 G2 विश्राम्य(G2 °म्य). D5 T1 G3 M1 वाक्यम् (for इदम्)]

—After 20, D7 G2 ins

2046* अध्वाया स परिश्रान्त पर्वत चाधरोत्तरम् ।
कृत्वा निवर्त्य प्रपपौ प्रसुसुर्जलराशय ।

[(l 1) D7 तु (for च) —(l 2) D7 सुखेन निर्वृत्ते (for निवर्त्य प्रपपौ)]

21 D4 9 T2 3 om. 21 (cf v l 17) —^{a}) D1 3 5-7 T1 G3 M औषधी(D5 6 G3 °धि), D10 11 G1 2 ओषधीर् (for ओषधीर्) —^{b}) D1 3 5-7 T1 G3 M ताम् (for ता) G2 त्वह —V3 om 21^{c}-22^{b} —^{c}) D1 सर्वं, D3 रम्य (for कृत्स्न) —For 21, Ś D2 8 12 subst

2047* तामौषधिं न जानामि गृहीत्वा शैलमागत ।

—Thereafter all the above MSS (D8 l 3 only) cont

2048* व्यतिक्रमकृत दोष तन्मम क्षन्तुमर्हथ ।
बहुविघ्नानि मार्गे मे ते नाह शीघ्रमागत ।
विघ्नकर्ता दुरात्मानो निहता क्रूरराक्षसा ।

[(l 2) L (ed) तन् (for ते) —(l 3) Ś1 D8 12 विघ्नकर्तारो (hypm), L (ed) विघ्नकरा]

—For 21, Ñ1 D13 subst

2049* औषधी तु न जानामि गिरिमानीतवानहम् ।
[Ñ1 चानीतवान्]

—Thereafter, Ñ1 D13 cont a passage relegated to App I (No 60)

—For 21, Ñ2 V1 2 B subst , V3 subst l 1 only for 21^{ab}

2050* नाध्यगच्छमहं तस्मिन्नोषधिं गन्धमादने ।
ततोऽयं शिखरं कृत्स्नो गिरेस्तस्य मयाहृत ।

[(l 1) V1 गन्धमादन]

—Thereafter all the above MSS along with D7 cont. a passage relegated to App I (No 60)

22 D9 T2 3 om 22 (cf v l. 17). Ñ V B D4 13 om. 22^{ab} (for V3 D4, cf v l. 21 and 17 respy.) —^{a}) D2 च, D10 11 M2 5 तु (for त) —^{b}) Ś D8 प्रगृह्य, D2 3 प्रहस्य (for प्रशस्य) —^{cd}) M1 [उ]त्पत्य (for [उ]त्पाट्य) D5 6 T1 G3 M चौषधीं(D6 T1 G3 M5 °धिं) (for चौषधी) Ś D2 8 12 राम सुग्रीव एव च, Ñ1 D4 समुत्पाटयदौषधीं, D1 3 तामुदक्षिपदौषधीं, D13 समुत्पाट्य वरौषधीं (for ^{d}) Ñ2 V B दृष्ट्वा चोत्पाटयामास विशल्यकरणीं शुभा(Ñ2 तथा) —After 22, Ś D2 8 12 ins

2051* साधु वीर महार्होऽसि यस्य चेदृक्पराक्रम ।
तस्मिन्नभूवुर्हृष्टाश्च रणे वानरपुंगवा ।
दृष्ट्वा हनुमत कर्म विस्मय जग्मुरुत्तमम् ।
स प्रशस्य हनूमन्त सुषेण राघवोऽब्रवीत् ।
मृगयस्व महाप्राज्ञ औषधी पर्वते शुभे ।
रम्य गिरि तमारूढ सुषेणो वानराधिप ।
नानानागसमाकीर्णं नानाधातुविचित्रितम् ।
पश्यमानो महाशैल दिव्यौषधिविभूषितम् ।
तामोषधिं ततो गृह्य अवतीर्णो महीतले ।

[(l 1) D8 साधु (for वीर) D2 महातो (for महार्हो) —(l 2) D2 हर्षेण (for हृष्टाश्च) —(l 3) D12 हनुमता Ś2 moth-eaten for विस्मय —(l 5) Note hiatus between the two halves —For l 5-6, D2 subst

2051(A)* मृगय त्वमिद प्राज्ञ ओषधी च नगे शुभे ।
आरूढो गिरिरम्य तु सुषेणो हरिपुंगव ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves] —D12 om l 7-8 —(l 7) D2 -गज- (for -नाग-) —(l 9) Note hiatus between the two halves], while Ñ1 D4 13 ins after 22 (Ñ1 D13 followed by l 2 only of 2057*)

2052* ब्रह्मप्रोक्तेन मन्त्रेण वैद्यराजो महाबल ।
[D4 ब्रह्मगोक्तन],

whereas Ñ2 V B ins after 22

2053* गृहीत्वा त्वरया चैव सोऽवतीर्णो महीतलम् ।

83 54 101 43 81 176

ततः संक्षोदयित्वा तामोषधिं वानरोत्तमः ।
लक्ष्मणस्य ददौ नस्तः सुषेणः सुमहाद्युतिः ॥ २३
सशल्यः स समाघ्राय लक्ष्मणः परवीरहा ।
विशल्यो विरुजः शीघ्रमुदतिष्ठन्महीतलात् ॥ २४
समुत्थितं ते हरयो भूतलात्प्रेक्ष्य लक्ष्मणम् ।
साधु साध्विति सुप्रीताः सुषेणं प्रत्यपूजयन् ॥ २५

[V1 3 B1 तरसा (for त्वरया) V1 3 मोवतीर्य Ñ2 B3 महीतले] —After 22, D1 3 5–7 10 11 T1 G M (M1 ins l 1 after 25^{ab}) ins , Ś D2 8 12 ins after 25^{ab}, while Ñ1 B3 D13 ins after 25

2054* विस्मितास्तु बभूवुस्ते सर्वे वानरराक्षसा ।
दृष्ट्वा हनुमत कर्म सुरैरपि सुदुष्करम् ।

[D13 transp l 1 and l 2. —(l 1) Ś Ñ1 B3 D1 2 8 12 13 M1 च (for तु) Ñ1 B3 D5 13 T1 G1 3 M रणे (for सर्वे) D10 11 -पुगवा (for -राक्षसा) D3 राक्षसवानरा (by transp) —After l 1 (transp), D13 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे विशल्यकरण] and then ins a passage relegated to App I (No 61) —(l 2) D7 10 11 तु हनुमत्-, D12 M2 हनुमता (for हनुमत) D5 दुष्कर (subm) (for सुदुष्करम्) Ś B3 D1–3.8 12 13 त (D2 13 य)-स्सुरैरपि दुष्कर (for the post half)]

—Thereafter Ñ1 (l 4–7 only) B3 cont 2060*

23 D13 om 23^{ab}.—^{a}) M2 5 सक्षोभयित्वा —For 23^{ab}, Ś Ñ2 V B D2 8 12 subst

2055* शिलायां जर्जरीकृत्य सुषेणो वैद्यसत्तम ।

[Ś D8 12 वानरोत्तम , V1 B2 3 वध उत्तम , D2 वानराधिप], while Ñ1 D1 3 subst for 23^{ab}

2056* तां विमृद्य तु हस्तेन सुषेण परमौषधीम् ।

[D1 विमृज्य (for विमृद्य). Ñ1 D1 हस्ताभ्या]

—^{c}) Ś2 Ñ2 V B D1–3 8 12 लक्ष्मणाय Ś D8 12 तस्य, Ñ V B D1 2 13 T1 M5 नस्य, D3 नस्ये (for नस्त). —^{d}) V3 damaged from षेण up to सशल्य स in 24^{a} D6 स (for सु-) Ñ2 V1 2 B सुसमाहित , D5 7 T1 G M3 5 सु(G1 तु)महाद्युते (for सुमहाद्युति) Ś Ñ1 D2 8 12 13 शल्येषु च महाद्युति (Ñ1 °मति , D13 °बल), D1 3 शल्ये च(D3 स शल्ये) परमद्युति —For 23, D4 9 T2 3 subst , Ñ1 D13 cont l 2 only after 2052*

2057* उत्थाय च स सम्भ्रान्त सुषेणो भिषजा वर ।
तामोषधिं गृहीत्वास्मादवतीर्य महीतले ।
शिलाया जर्जरीकृत्य नस्य तस्मै प्रयोजयत् ।

[(l 1) T3 न सम्रान (for न सम्भ्रान्त) D4 उत्पाट्य तामसम्रात (for the prior half) —(l 2) Ñ1 D13 वनो-(D13 °रो)षधीं Ñ1 D9(with hiatus) 13 तु, D4 [अ]मान् (for [अ]स्माद्) Ñ1 D13 सोवतीर्य (for अवतीर्य). Ñ1 D4 9 महीतल, D13 महाबल .—(l 3) D4 ग्रन्थरीकृत्य, T3 झर्झरीकृत्वा D4 नस्मै (for नस्य).]

24 V3 damaged up to सशल्य· स in ^{a} (cf v l 23) —^{a}) Ś Ñ1 D8 12 13 विशल्या च(Ñ1 D13 तु), Ñ2 V1 2 B D1–3 ता विशल्या, M1 महौषधि, M2 स विशल्या, M3 मशल्यस्ता (for सशल्य· स) B1 उपाघ्राय (for समाघ्राय) D4 9 T2 3 महौषधिप्रभावेन —G2 om (hapl) 24^{c} – 26^{b}. —^{c}) Ñ V1 2 B D2 9 13 नी(B4 D2 9 नि)रुज (for विरुज) Ś D2 8 12 श्रीमान्, D4 9 चैव (with hiatus) (for शीघ्रम्) —^{d}) D4 उत्थित स, D9 उत्तिष्ठतु (for उदतिष्ठन्). —After 24, Ñ V(V3 only l 1) B ins

2058* विशल्य लक्ष्मण दृष्ट्वा रामो हर्षमुपागत ।
वानराश्च महावीर्या ससुग्रीवविभीषणा ।

[(l 1) B4 उपागमत् —(l 2) V1 2 -वीरा (for -वीर्या). Ñ1 V1 B1 2 सुग्रीव सविभीषण (for the post half)]

—Thereafter N1 reads 26^{ab} and 27^{cd} repeating them in their proper place

25 G2 om 25 (cf. v l 24) Ñ2 V B (B3 after the first occurrence of 27) read 25 after 27. —^{a}) D5–7 9–11 T G3 M1 3 तमुत्थित Ś Ñ V2 D8–12 M2 तु, V1 B1 4 D1 2 च, V3 B2 3 D13 त, D3 om. (subm.) (for ते). —^{b}) Ñ1 D13 M1 विशल्य, B1 भूतले, (for भूतलात्). Ñ V1 3 B D13 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). —After 25^{ab}, Ś D2 8 12 M1(l. 1 only) ins 2054* —G1 om 25^{c} – 26 —^{c}) Ś D8 12 ते प्रीता, Ñ2 V B D13 स(B3 तं)हृष्टा , D1 3 हृष्टास्ते, D2 ते नूपुर, D4 सप्रीता (for सुप्रीता) —^{d}) B3 D10 11 G3 लक्ष्मणं (for सुषेण) Ñ1 अभिपूजयन् Ś D2 8 12 हनूमतमपूजयन्. —After 25, Ś D2 8 12 ins

2059* राघव परमप्रीत प्रशस्य पवनात्मजम् ।
भ्रातर चैव धर्मात्मा प्रीतात्मा रघुनन्दन ।

[(l 2) D2 पूणात्मा (for धर्मात्मा)]

—After 25, Ñ1 B3 D13 ins 2054* and then Ñ1 B13 cont. (Ñ1 only l 4–7), while Ñ2 V B1 2 4 G (ed) ins. after 25

2060* प्रशशास च सुग्रीव सुषेण वैद्यमुत्तमम् ।
काकुत्स्थश्च महातेजा प्रशंस्येदमुवाच ह ।
त्वत्प्रसादेन पश्यामि लक्ष्मण भ्रातर प्रियम् ।
इति हर्षविवृद्धलोचनास्यो
रघुवरवशविव वैनरस्तदानीम् । [5]
हरिवरसचिवै स वन्द्यमान-
स्त्रिदशगणैरिव वासवः प्रतीत ।

Colophon

एह्येहीत्यब्रवीद्रामो लक्ष्मणं परवीरहा ।
सस्वजे स्नेहगाढं च बाष्पपर्याकुलेक्षणः ॥ २६

[(l 1) B1 4 वैवस्वत्तम, B3 वैव उत्तम —V3 om l 2 —(l 2) B3 तु, B4 स (for च) G (ed) प्रदक्ष (for प्रशस्य) —(l. 3) V2 B3 4 भ्रातर लक्ष्मण (by transp) —G (ed) om, Ñ1 reads in marg l 4–7 —(l 4) Ñ V1 2 B4 -विबुद्ध- (for -विबुद्ध) Ñ2 V B2–4 लोचनो महात्मा —(l 5) Ñ2 V2 B2 4 -कुल- (for -वर-) B3 रघूत्तमो (for रघुवर-) B4 नदि- (for -वश-) Ñ1 रघुनंदनवश- (for रघुवरवशवि-) V3 रघुकुलवलपरिवर्धनस्तदानीं —(l 6) Ñ2 V B3 4 सभाज्य (B4 °मर्च्य) मान (for स वन्द्यमानस्)

Colophon —*Kānda name* Ñ B लङ्का° —*Sarga name* Ñ1 विशल्यकरण, Ñ2 V B ओषध्यानयन —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2 3 B2 4 om, Ñ2 85, V1 82, B1 3 79]

—After 2060*, Ñ V B along with D7 cont a passage relegated to App I (No. 61) —After 25, D3 ins

2061* ततः राम प्रहृष्टात्मा हनूमन्तमुवाच ह ।
त्वत्प्रसादेन पश्यामि पवनात्मज लक्ष्मणम् ।
सत्सु वानरवीरेषु सौमित्रे प्राणदो महान् ।

—Thereafter, D3 cont a passage relegated to App I (No 61), while D4 9 ins after 25, T2 3 ins after 27^{ab} (first occurrence)

2062* उत्थित भ्रातर दृष्ट्वा रामो हर्षसमन्वित ।
परिष्वजत सौमित्रि स वाक्य चेदमब्रवीत् ।
दिष्ट्या पश्यामि सौमित्रे त्वा निरोगिणमव्रणम् ।
निरुज निर्विकार च जीवित पुनरुत्थितम् ।
तत प्रीतमना राम सुषेण वाक्यमब्रवीत् । [5]
त्वत्प्रसादान्महाबाहो लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।
पश्यामि परिपूर्णाङ्ग पौर्णमास्या यथा विधुम् ।
हनूमतोऽपि सुप्रीतो राघवो वाक्यमब्रवीत् ।
एहि वत्स कपिश्रेष्ठ मत्प्राणद महाबल ।
परिष्वङ्ग प्रयच्छामि नान्य पश्येयमीदृशम् । [10]
अङ्गेष्वेव जराना तु यत्त्वयोपकृत कपे ।
नर प्रत्युपकाराणामापत्सु लभते फलम् ।
एवमुक्त्वा ससौमित्री राघव सुमहायशा ।
पर्यष्वजत सश्लिष्ट त हरि पवनात्मजम् ।

[T2 3 om l 1–2 —(l 2) D9 समाप्य (for स वाक्य) —(l 3) T2 3 भो भ्रातस् (for सौमित्रे) D9 अव्यय (for अव्रणम्) —(l 4) D9 जीवत (for जीवित) —(l 7) D4 शशिन मुदित यथा (for the post half) —(l 8) T2 3 हनूमत च सुग्रीव (for the prior half) —(l 10) D9 प्रदास्यामि (for प्रयच्छामि) D4 ममावश्येयमीदृशी (for the post half) —(l 11) T2 जरा यान D9 प्रभो (for कपे) —(l. 13) T2 3 समालिङ्ग्य (for ससौमित्री) D9 त कपिं, T2 ⁎ ⁎ (moth eaten) (for राघव) T2 3 स (for सु-). —(l 14) D9 सुप्रीतम्, T2 3 सौमित्रिस् (for सश्लिष्ट) D9 कपिं (for हरिं)]

अब्रवीच्च परिष्वज्य सौमित्रिं राघवस्तदा ।
दिष्ट्या त्वां वीर पश्यामि मरणात्पुनरागतम् ॥ २७

G 6 83 59
B 6 101. 47
L 6 81 182

—Then they cont a passage relegated to App I (No 61).—After 25, D13 ins 2054*

26 G2 om 26^{ab} (cf v l 24) G1 om, 26 (cf v l 25) Ñ1 repeats 26^{ab} here (cf v l 24). D3 reads 26–34 (including colophon) before 2035(A)* T2 3 repeat $26–27^{b}$ after App I (No 61) —^{ab}) D4 [इ]त्यथ, D9 [अ]त्रेति (for [ए]हीति) Ś D2 8 12 प्रीतो, Ñ1 (first time) V2 3 B2–4 चैव, V1 चैव, B1 चैन (for रामो) Ś D1–4 8 9 12 T2 3 (both second time) M2 शुभलक्ष(Ś D4 8 M2 °क्ष्म)ण, Ñ1(first time) V1 2 B राघवस्तदा (for परवीरहा) V3 ⁎ ⁎ ⁎स्तदा (damaged for ^{b}) Ñ2 एह्येहि लक्ष्मणेत्येवमब्रवीद्राघवस्तदा —V3 om 26^{cd} —^{c}) D13 स (for च) Ś D2 3 8 12 ससज (D2 3 सस्नेह) सस्वजे गाढं, D7 10 11 G2 सस्वजे गाढमालिङ्ग्य, D9 स स्वजन्नेव गाढ तु —^{d}) D1 -[इ]क्षण (for -[इ]क्षण) Ñ2 V1 2 B बाष्पव्याकुललोचन —After 26, Ñ2 V1 2 B ins, while V3 ins after 26^{ab} (owing to om)

2063* अजिघ्रच्चास्य मूर्धानं हर्षादश्रूण्यपातयत् ।

[B2 3 आजिघ्रच् Ñ2 B1 4 [अ]वर्तयत् (for [अ]पातयत्.)]

27 For sequence in D3, cf v l 17 T2 3 repeat $26–27^{b}$ after App I (No 61) B3 repeats 27 after App I (No 61) —^{ab}) D2 3 सौमित्र M3 चच (for तदा) B3 (second time) D1 3 4 T2 3(both second time) रघुनदन (for राघवस्तदा) D9 अब्रवीत्पश्य सौमित्रे दिष्ट्या मा पुनरागत —After 27^{ab} (first occurrence), T2 3 ins 2062* (followed by App I [No 61]) —Ñ1 repeats 27^{cd} here (cf v l 24) —^{c}) M2 5 त्वा (for त्वां) B1 पश्यामो —^{d}) D4 रावणात् (for मरणात्) Ś D2 8 12 उत्थित (for आगतम्) —After 27, Ñ1 (after second occurrence) D13 ins

2064* हनूमन्त तु सप्राप्य तेन ते जीवितं ध्रुवम् ।

[D13 जीवित तेन ते (by transp)]

—After 27, Ñ2 V B (B3 after the first occurrence of 27) read 25 —After 27(second occurrence), B3 ins within brackets l 2–3 of 2066*

5. 6 न हि मे जीवितेनार्थः सीतया च जयेन वा ।
I. 48 को हि मे जीवितेनार्थस्त्वयि पञ्चत्वमागते ॥ २८
r 183 इत्येवं वदतस्तस्य राघवस्य महात्मनः ।
खिन्नः शिथिलया वाचा लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ॥ २९
तां प्रतिज्ञां प्रतिज्ञाय पुरा सत्यपराक्रम ।
लघुः कश्चिदिवासत्त्वो नैवं वक्तुमिहार्हसि ॥ ३०

न प्रतिज्ञां हि कुर्वन्ति वितथां साधवोऽनघ ।
लक्षणं हि महत्त्वस्य प्रतिज्ञापरिपालनम् ॥ ३१
नैराश्यमुपगन्तुं ते तदलं मत्कृतेऽनघ ।
वधेन रावणस्याद्य प्रतिज्ञामनुपालय ॥ ३२
न जीवन्यास्यते शत्रुस्तव बाणपथं गतः ।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य सिंहस्येव महागजः ॥ ३३

---

28 For sequence in D3, cf v l 17 V3 om 28. —a) Ś Ñ1 V2 B1 D1–4 8 9 12 13 T2 3 न मे वीर जयेनार्थ —b) D7 सीतायाश्च Ś D2 4 8 9 12 13 T2 3 जीवितेन वा (D2 13 च), Ñ1 विजयेन वा, D5–7 T1 G M चा(M1 वा)पि लक्ष्मण (for च जयेन वा). V2 B1 D1 3 न मैथिल्या (B1 मैथिल्या च) न चात्मना —For 28ab, Ñ2 V1 B2–4 subst , Ś D2 8 12 cont after 2066*

2065* नैव मे विजयेनार्थो न मैथिल्या न चात्मना ।

—Ñ2 V1 B2 4 om 28cd. —c) Ś D2 8 12 च, G2 [ऽ]पि (for हि). D5 6 T1 G M3 5 विजयेन (for जीवितेन). —After 28, Ś D2 8 12 ins (followed by 2065*), while Ñ2 V B1.2 4 ins. l 2–3 only after App I (No 61), whereas B3 ins l 2–3 only within brackets after 27 (second occurrence)

2066* एवमाभाष्य सौमित्रिं रामो मारुतिमब्रवीत् ।
पश्यामि भवतो वीर्याल्लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।
पश्चत्वं ययं यातो मारुते लक्ष्मणो मम ।

[(l 1) D2 आश्वास्य (for आभाष्य) and राघवो मारुतिं तदा (for the post half) —(l 2) Ś D2 8 12 त्वत्प्रसादेन पश्यामि (for the prior half) V3 B3 D8 शुभलक्ष्मण —(l. 3) B1 प्रत्यय (for ययं). Ñ2 V2 प्राप्तो, V1 यायान् (for यातो) Ś D8 12 लक्ष्मणो मारुते (by transp)]

—Thereafter, B3 cont a passage relegated to App I (No 64) and then reads for the first time 6 90 2–3 (including 2079*)

29 For sequence in D3, cf v l 17 D12 om. 29ab —a) B3 D9–11 ब्रुवतस्, T3 नदतस् (for वदतस्). M1 इत्येवं वचनं श्रुत्वा —b) G1 महाबल (for °त्मन) B1 रामस्य प्रतिपालन, D1 3 प्रतिज्ञा(D1 °ज्ञा-) परिपालयन् (D1 °लन) —After 29ab, Ś D2 8 12(before 29cd owing to om) ins l 5–15, 17, 19, 20, 79, 80 and 77 only of App I (No. 61) —c) Ś D8 12 भिन्न , Ñ2 V B श्रुत्वा, D1.3 स्मृत्वा (for खिन्न) T2 3 शश्वच्छिन्नया वाचा —d) Ś D2 8 12 सक्रोधो रावणं प्रति

30 For sequence in D3, cf v l 17.—a) T3 त्वं, Cr m g.t as in text (for तां) Ś D8 12 प्रतिज्ञातं, D2 प्रतिज्ञां च (for तां प्रतिज्ञां) —b) Ś D8 12 पुन , D6 पूर्वं (for पुरा). Ś1 B1 3 D1 3 4 8 9 G1 -पराक्रम . —After 30ab, G2 ins

2067* राजानं त्वां करिष्यामि लङ्काया राक्षसेश्वर ।

—V3 om 30cd.—c) Ś V1 B2–4 D1–3 8,12 [अ]तेजास्, D0 [अ]शक्तो (for [अ]सत्त्वो) N1 D13 लघुसत्त्व इवाकस्मान् (D13 °कर्म), Ñ2 V2 B1 दिव्यास्त्रो दिव्यतेजाश्च —d) D4 त्वम् (for इह) Ś D8 12 तेनैव वक्तुमर्हसि, Ñ V1 2 B D1–3 6 7 9–11,13 M1 नैव(Ñ1 D1 13 नेव, D2 तेन) त्वं वक्तु (D3 कर्तु)मर्हसि. —After 30, M2 ins

2068* साधवः शुभकर्माणि कुर्वन्ति हितमात्मन. ।

31 For sequence in D3, cf v l. 17.—a) Ś Ñ2 D2 8,12 13 तु (for हि) B1 D5–7 10 11 G2 M3 न हि (D6 तु) प्रतिज्ञा कुर्वंति —b) Ñ2 V B2–4 सदा (for ऽनघ). B1 साधवो वितथा नृप, D4 9–11 T2 3 वितथा सत्यवादिन॰, D13 वितथ साधन नय (sic) —Ñ1 om. 31c–32b. —cd) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D8 12 13 तु, V2 B1 च (for हि). D2 महत्तेषा, M2 महत्तस्य (for महत्त्वस्य) Ś B2 3 D2 8 11 -प्रति- (for -परि-) B4 प्रतिज्ञा प्रतिपालय (for d). D4 लक्ष्मणो हि महास्तस्य कृतं वै प्रतिपालन (sic ?)

32 For sequence in D3, cf. v.l 17 Ñ1 om 32ab (cf v l 31) —a) D10 11 च (for ते) —b) D10 11 Ct नालं ते (for तदलं) —For 32ab, Ś Ñ2 V B D1–4 8 9 12 13 subst

2069* तदलं मत्कृते नैव नैराश्यमुपगम्यते ।

[D1 रद (for अल). D3 नैव, D1 9 वीर (for नैव). V2.3 B1 2 मत्कृतेनैव, D13 यत्कृत सौम्य (for मत्कृते नैव) D4 वैराग्यम्, D9 वैक्लव्यम् (for नैराश्यम्) V2 3 B1 2 D9 उपगम्य व(B2 हि, D9 च) (for उपगम्यते) D13 गिरामवगम्यते (sic) (for the post. half).]

—cd) Ś D8 12 [अ]थ (for [अ]द्य). Ñ2 V B1 D3 M2 परि-, B4 D2 12 प्रति-, D1 om , Ct as in text (for अनु-) Ś D8 प्रतिज्ञापरिपालन (for d). Ñ1 D13 प्रतिज्ञां पालय विभो जहि शत्रुं कृतागस

33 For sequence in D3, cf v l 17 —a) D4 transp न and जीवन् Ñ2 B3 D4 T2 3 राम, V1 2 B2 4 पाप (for शत्रुस्). Ñ1 D13 यास्यति रिपुस् Ś B1 D1–3 8 12 न हि जीविष्यते राम ॐ C8 यास्यते यास्यति. ॐ —b) D13

G 6 85. 12
B 6 101. 54
L 6 81 203

अहं तु वधमिच्छामि शीघ्रमस्य दुरात्मनः । | यावदस्तं न यात्येष कृतकर्मा दिवाकरः ॥ ३४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोननवतितमः सर्गः ॥ ८९ ॥

तत्र (for तव) Ś D8 9 12 चाप-, T2 3 दृष्टि- (for बाण-) B2 D7 9–11 -वश (for -पथ) —^{c}) Ś1 V2,3 D2 8 12 नदतस् —^{d}) M1 [इ]तरे मृगा (for महागज)

34 For sequence in D3, cf v l 17 —^{a}) Ñ V B2–4 अह हि, D13 निहत्य T2 3 हतुम् (for वधम्) —^{b}) Ś B1 D4 8 9 12 13 T2 3 तस्य, D3 अद्य (for अस्य) D4 महात्मन —After 34, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 T2 3 M2 (Ś D8 12 M2 only l 1–4) ins

2070* तम इव किरणै सहस्ररश्मि
शरकिरणैर्जहि रावण सुतीक्ष्णै ।
रणशिरसि निपातितस्य वक्त्र
मुदितमना समुदीक्षितुं त्वरामि ।
श्रुत्वा तु रामो वचन महात्मन [5]
प्रचक्रमे तस्य वधाय रक्षस ।
दृष्ट्वैव राम स च रावणस्तदा
रणाभिनन्दी प्रमुखे व्यवस्थित ।

[Before l 1, B3 ins in marg

2070(A)* तावदेन हनिष्यामि रावण सहबान्धवम् ।

—(l 2) D13 -निकरैर् (for -किरणैर्) V3 B1 राघव (sic); D4 T2 3 राक्षस (for रावण) B4 सुतीक्ष्ण, D3 सुतीव्र , M2 रथस्थ —(l 3) Ś2 निपात्य तस्य, D4 निपातित तस्य (for निपातितस्य). D13 रक्षो (for वक्त्र) —D4 om from समुदीक्षितु in l 4 up to रणाभिनन्दी in l 8 V3 damaged from तु in l. 4 up to प्रचक्र in l 6 —(l 4) D13 विदितमना S D2 8 12 स(D2 त)मवेक्षितु, Ñ1 D3 13 T2 प्रममाक्षितु Ś D1–3 8 12 T2 त्व(D2 च)रेट्(T2 °य) , B1 सुबाहु (for त्वरामि) —For l 3–4, T3 subst

2070(B)* कुरु सफलां च विभीषणे प्रतिज्ञा
चरमगिरिं च न यावदेति सूर्य ।

—Thereafter T3 cont , while T2 ins after l 4

2070(C)* लक्ष्मणस्य तु तद्वाक्य श्रुत्वा राजा विभीषण ।
उवाच हितमत्यर्थं राघव रघुनन्दनम् ।
एवमेतन्महाबाहो यथा वदति लक्ष्मण ।
कर्तुं प्रतिज्ञा नेच्छन्ति वितथा साधवो जना ।
प्रतिज्ञातस्त्वया यावद्रावणस्य वधोऽस्य च । [5]
भव सत्यप्रतिज्ञस्त्व सत्यमेतद्ब्रवीम्यहम् ।
विध्वसय शरैस्तीक्ष्णैर्दिवसो ह्यतिवर्तते ।
प्रतिज्ञा रघुशार्दूल सफला कुरु राघव ।

[T3 om l 1–2 —(l 5) T2 तावद् (for यावद्) and नृप (for ऽस्य च)]

—(l 5) T2 कृत्वा (for श्रुत्वा) Ñ1 marg., Ñ2 om , B1.2 D13 च (for तु). B1 D1 13 महात्मा, D2 महामना (for महात्मन) —(l 6) Ñ1 मन प्रचक्रे निधनाय रक्षस , B1 D1 2 13 T2 3 मन प्र(B1 मनश्च)चक्रे वध एव तस्य —(l 7) B4 तु (for च) B1 तु, D1 त (for तदा) Ñ2 D2 3 प्रगृह्य चाप स महात्मन(D3 °मना)स्तदा, D13 ज्ञात्वैव राम स च रावणस्य, T2 3 प्रगृह्य चाप सुमहान्महाद्युती —(l 8) B1 वचने (for प्रमुखे) D1 पुनरेव सस्थित (for प्रमुखे व्यवस्थित) V3 रणाभिमुख्ये प्रययौ निशाचर , D3 T2 3 रणाय धन्वी पुनरेव स(D3 त्वा)स्थित .]

—M2 cont , D6 7 9–11 G1 2 M1 3 5 ins after 34

2071* यदि वधमिच्छसि रावणस्य सख्ये
यदि च कृता त्वमिहेच्छसि प्रतिज्ञाम् ।
यदि तव राजसुताभिलाप आर्य
कुरु च वचो मम शीघ्रमद्य वीर ।

[(l 1) D10 om यदि वध —(l 2) G1 om , M5 ह (for च) D7 10 11 हि तव (for त्वमिह) —(l 3) D7 10 11 यदि च (for यदि) D6 7 9–11 M1 5 -[अ]भिलापम् D7 अस्ति (for आर्य) M3 यदि तव राजवरात्मजाभिलाष —(l 4) D11 om च and वीर]

Colophon V2 mostly illeg —*Kānda name* Ś1 V3 om , Ñ B1 3 4 D2 4 13 लङ्का° —After Kānda name, D3 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D2 8 12 लक्ष्मणसजीवन(D2 °न) , N V1 3 B2–4 हनुमत्प्रत्यागमनं, B1 शैलनिवेशन, D1 3 औषध्यानयन, D4 ओषध्यानयन लक्ष्मणसजीवन, D13 लक्ष्मणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om , Ś2 B1 3 81, Ñ2 87, V1 84, D1 83, D3 88, D5–7 10 11 T1 G M3 5 102, D9 82, T2 108, T3 112, M1 2 103, B(ed) 101, G(ed) 85 —After colophon, D3 ins l 3–4 (preceded by 2035(A)^{c}) of 2035* —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम , while D4 9 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 62)

९०

86.1 102.1 82.1 लक्ष्मणेन तु तद्वाक्यमुक्तं श्रुत्वा स राघवः ।
रावणाय शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ॥ १

दशग्रीवो रथस्थस्तु रामं वज्रोपमैः शरैः ।
आजघान महाघोरैर्धाराभिरिव तोयदः ॥ २

९०

1 D9 om १ V3 damaged for १^{ab} B3 repeats १^{ab} after App I (No 63) —^{ab}) Ś Ñ2 B1 D1-3 8 12 लक्ष्मणस्य (for °णेन) Ñ1 B2 (second time) हि तद्, B4 D5 6 T1 G1 3 M5 च तद्, D13 हितं (for तु तद्) B1 D1 3 श्रुत्वा तत्र (for उक्तं श्रुत्वा) Ś1 D3 [अ] थ, Ś2 D2 8 12 तु, D13 G1 M5 च (for स). D4 T2 3 लक्ष्मणस्य वच. श्रुत्वा सद्दीपि(D4 °पीडि)तमनास्तदा —After १^{ab}, Ś Ñ2 B3 (after first occurrence of १^{ab}) D2 8 12 ins a passage relegated to App I (No 63), After १^{ab}, Ñ1 V2 B2 (after second occurrence of १^{ab}) D13 ins a passage relegated to App I (No. 64) —After १^{ab}, B1 3 D1,3 ins

2072* रावणस्य वधे धीमान्महात्मा मतिमादधे ।,

while, D5-7 10 11 T1 G M ins

2073* मद्वधे परवीरघ्नो धनुरादाय वीर्यवान् ।

[G1 परवीरन G2 M3 आयम्य (for आदाय)]

—Ñ1 V2 B1 D1 3 om १^{cd} —V3 damaged for ^{c} —^{c}) Ś D8 12 रावणस्य (for °णाय) T2 3 शेषेणाथ शरान्वीरो —^{d}) T1 damaged for विससर्ज D6 च राघव, T2 3 च (T3 स) समुखे, M3 महाबल (for चमूमुखे). —After १, Ñ2 V (V3 before 2 [owing to om]) B2-4 D2(l 5-6 only) ins, B1 D1 3 cont after 2072*

2074* दशग्रीवस्त्वपक्रम्य मायया राक्षसर्षभ ।
कल्पयामास रुचिरं रथ पावकसंनिभम् ।
युक्तं मनुष्यवदनैर्हयै: परमशीघ्रगै: ।
सर्वशस्त्रायुधोपेतं कालान्तयमदर्शनम् ।
मन सकल्पगं स्वक्षं सुचक्रं सुवरूथिनम् । [5]
प्राज्यमूतयुतं श्रीमत्सर्वं हेमविभूषितम् ।

[(l 1) B1 D1 3 रुपा(B1 °नि)क्र(D1 ग)म्य (for क्रम्य) —After l 1, B4 ins l 8-12 and 16-17 of App I (No 64) —(l 2) Ñ2 V B3 4 कल्पयामास V3 -सन्नि (for -सन्निभम) —V1 3 om l 3-5 —(l 4) Ñ2 [illegible], V2 [illegible] न, B3 D1 कृतान्तसम, B4 कालान्तसम-, D3 [illegible] (for कालान्तयम-) B3 [illegible] (for the post half) —(l 5) B1 D3 मन सकल्प, D1 मन - [illegible] V2 B2-4 दिव्य (for स्वक्ष) Ñ2 मनमस्तुरगं दिव्य, D3 [illegible] (for the prior half) —Ñ2 illeg for l 6, V2 damaged for l. 6 (except प्राज्यमूत).—(l 6) B4 भ्रामत, D1 शुभ्र (for श्रीमत) V2 प्राज्ञसूतसमायुक्त (for the prior half) V1 2 B2,3 सवर्ग हेमभूषित, B4 D1 तत्सर्व (B4 सुवल) हेमभूषित (for the post half)]

—Thereafter, D2 cont. l 129-131 of App I (No 63).—After १, M3 ins :

2075* रावणोऽपि रथ भीमं दीप्यमान स्वतेजसा ।

—M3 cont., D5-7 10,11 T1 G (G2 repeats after 2, 2076* and the prior half of 2078*) M1 3 5 ins. after १

2076* अथान्य रथमारुह्य रावणो राक्षसाधिप ।

[D10 11 आस्थाय, Ck as above (for आरुह्य)]

—After १, D4 T2 3 ins :

2077* विवृत्य नयने क्रूरे रावणो लोकरावण ।

—Thereafter all cont , while D5-7 10 11 T1 G (G2 repeats 2076* and the prior half of 2078* after 2) M1,2(further) 3 5 cont. after 2076*, D9 ins before 2

2078* अभ्यद्रवत काकुत्स्थ स्वर्भानुरिव भास्करम् ।

[D4,7 10 11 T2 3 M2 अभ्यधावत, G1 M5 अभिदुद्राव.]

—After १, D13 ins. l. 69-70 of App I (No. 64).

2 Ś D8 12 om 2-3. Before 2, V2 ins 2074*, while D9 ins 2078* B3 reads first time २^{ab}, B3 reads first time 2-3 (including 2079*) after App I (No 64) then both repeat here —^{a}) Ñ2 V B2-4 (B2 3 second time) समारुह्य, B1 रथस्थ त Ñ1 B3 (first time) D13 रथस्थोथ (Ñ1 B3 स रथस्थो) दशग्रीवो, B2 (first time) सरथस्तु दशग्रीवो. —^{b}) D6 चन्द्रोपमै, D13 वज्रसमै (for वज्रोपमै). —D1 repeats २^{cd} after 13 —^{c}) Ñ1 B3 (first time) D13 महातेजा, V3 शरैर्घोरैर्, D7 10 11 G2 महाशैल, D9 °घोरो, M1 °वेगैर् (for महाघोरैर्). B1 D1 (second time) 2 3 अभ्यवर्षत्पुनर्भीमो(D1 °मैर्), D1 (first time) अभ्यवर्षत्तदा भीमो. —^{d}) V3 तोयद —After 2, B1 D1-4 T2 3 ins , B3 ins after first occurrence of 2

2079* रावणाय शरान्घोरान्विससर्ज महाबल ।
दशग्रीवो रणश्लाघी प्रमुखे हरियूथपान् ।

[(l 1) D1-3 जघान च (for महाबल)]

—After 2, G2 repeats 2076* and the prior half of 2078*.

दीप्तपावकसंकाशैः शरैः काञ्चनभूषणैः ।
निर्बिभेद रणे रामो दशग्रीवं समाहितः ॥ ३
भूमिस्थितस्य रामस्य रथस्थस्य च रक्षसः ।
न समं युद्धमित्याहुर्देवगन्धर्वदानवाः ॥ ४
ततः काञ्चनचित्राङ्गः किंकिणीशतभूषितः ।
तरुणादित्यसंकाशो वैदूर्यमयकूबरः ॥ ५
सदश्वैः काञ्चनापीडैर्युक्तः श्वेतप्रकीर्णकैः ।
हरिभिः सूर्यसंकाशैर्हेमजालविभूषितैः ॥ ६
रुक्मवेणुध्वजः श्रीमान्देवराजरथो वरः ।
अभ्यवर्तत काकुत्स्थमवतीर्य त्रिविष्टपात् ॥ ७

G 6 86 10
B. 6 102. 12
L 6 83. 7

3 Ś D8 12 om 3 (cf v l 2), B3 repeats 3 (cf v l 2) —a) Ñ1 D13 अथ, Ñ2 V B (B3 both times) D1-4 9 T2 3 तत, Cr as in text (for दीप्त-) —b) Ñ2 कनकभूषितै, D13 T1 3 G3 काचनभूषितै, V1 2 B(B3 both times) D2 कनकभूषणै, D3 अग्निशिखोपमै.—D5 om 3c–6d —cd) Ñ2 V B2 4 अभ्ययद्वद्, D3 4 9–11 T2 3 अभ्यवर्षद् (for निर्बिभेद) D8 G1 3 राम B3 (second time) अभ्यद्रवद्रणे राम (for c) B3 (second time) D6 T1 G1 3 दशग्रीव V B2 T1 G2 3 M समाहितं (M3 °त). Ñ1 D13 बिभेद रावणं राम सुमु(D13 °पु)खै सुसमाहितै (D13 °त), B1 3 (first time) D1 2 अभ्यवर्षत्पुनर्भीम(D1 °स्शरैर्भीमैर्, D2 °त्पुनर्भीमो) धारामिरिव तोयद ॐ Cr दशग्रीव समाहितमिति पाठ ॐ

4 D5 om 4 (cf v l. 3) —a) Ś Ñ2 V, B D1-4 3-12 M3 भूमौ स्थितस्य, Ñ1 भूमिष्ठस्य तु, D13 भूमिस्थस्य च —b) Ñ1 तु (for च) —c) Ñ2 V B2-4 ऊचुर् (for आहुर्) —d) D1 -मानवा, D9-11 -किनरा (for -दानवा) B4 वासवं देवदानवा —After 4, Ñ1 B3 D13 ins, V2 cont l 2-4 only after l 1 of 2081*

2080* अन्तरीक्षगता ऊचुर्देवराज शतक्रतुम्।
तत्त्रिशस्य सहस्राक्षो मातलिं चाब्रवीद्वच ।
शीघ्र गच्छ रथ गृह्य रामस्यार्थे त्वरान्वित ।
कवच काञ्चन चेद सशर सशरासनम्।

[(l 1) B3 अन्तरीक्ष —(l 2) D13 प्राब्रवीद् —(l 3) D13 राघवार्थे —B3 reads l 4 in marg —(l 4) D13 च शरासन]

—B3 cont, Ñ2 V B2 4 ins after 4

2081* देवताना वच श्रुत्वा शतक्रतुरनन्तरम्।
प्रेषयामास रामाय रथ मातलिसारथिम्।

[(l 1) B3 दनादीना (for देवताना) V3 शक्रस्तु-यम् (for शतक्रतुर्)]

—After 4, D4 (l 3-9 only) 6 7 9–11 T2 3 ins

2082* ततो देववर श्रीमाञ्छ्रुत्वा तेषा वचो मृतम्।
आहूय मातलिं शक्रो वचन चेदमब्रवीत्।
रथेन मम भूपिष्ठ शीघ्र याहि रघूत्तमम्।
आहूय भूतल यान कुरु देवहित महत्।
इत्युक्तो देवराजेन मातलिर्देवसारथि । [5]
प्रणम्य शिरसा देव ततो वचनमब्रवीत्।
शीघ्र गच्छामि देवेन्द्र मार्ग्य च करोम्यहम्।
ततो हयैश्च सयोज्य हरितै स्यन्दनोत्तमम्।
स्वर्गाज्जयार्थं रामस्य ह्युपचक्राम मातलि ।

[(l 1) T2 देवान् (for तेषा) D6 [s]येनैव, T2 3 [s]येनव (for -[अ]मृतम्) —Before l 3, D4 ins the reference इन्द्र उवाच in marg and then ins (marg)

2082(A)* मातले भूतल याहि रामरावणसगरे ।

—(l 3) D9-11 T2 भूमिष्ठ (for भूयिष्ठ) D4 रथेन महता युक्त (for the prior half) —(l 4) D4 रामाय, T3 आरुह्य, Ct as above, K(ed) मातले (for आहूय) D6 T2 रामाय भूतले यन (T2 °ता), D7 अह्नाय भूतल याहि (for the prior half) —(l 5) D6 T2 3 शक्र, Ct as above (for देव-) —(l 7) D7 9–11 यास्यामि (for गच्छामि). —(l 8) D1 6 T2 3 हरिभि (for हरितै) —D7 9–11 om l 9]

5 D5 om 5 (cf v l 3) —a) Ñ1 D13 स तु, D6 11 तत्र (for तत) Ś D8 12 रत्नचि-, Ñ2 V B2-4 (B3 sup lin also as in text) कनक- (for काञ्चन-) Ñ1 B3 D13 -चित्राग, G1 चित्राभि B1 रथश्चचाल चित्राग. —b) Ś V B4 D1 8 12 जाल-, D2 -कर-, D6 T3 -गण- (for -शत-) Ñ2 -जालमहत, B3 जालभूषित, D4 -कृतभूषण (for -शतभूषित) Ñ1 D13 G1 किंकिणीभिर्विभूषित (G1 °त), D9 M2 5 किंकिणीकविभूषित —D4 reads 5cd twice —c) Ñ1 B3 D13 सकाश —d) Ś2 D2 3 6–8 12 S वैडूर्य Ñ2 V3 B2-4 -सम-, B1 (marg also) -मणि- (for मय-) Ñ1 B3 -कूबर D4 (both times) वैडूर्यकृतभूषण, D13 मणिवैडूर्यकूबर

6 D5 om 6 (cf v l 3) —a) D13 दशार्थे B3 -[उ]पेतैर् (for -[आ]पीडैर्) —b) Ś2 D8 12 M5 युक्तं, B3 D1 युक्त, D2 11 G1 M3 युक्त- (for युक्त) Ñ1 D13 श्वेतैर्युक्त प्र(D13 सु)कल्पित, D4 युक्त श्वेतश्च चामरे —d) D1 4 -विभूषणै M2 मणिहेमविभूषितै

7 a) V2 B3 (sup lin also) D2 3 रत्नदण्ड-, B1 वज्रदत-, G(ed) वज्रदण्ड- (for रुक्मवेणु) S D1 8 12 -दण्डवर (D1 °मणि) (for वेणु-ध्वज) —b) Ś1 Ñ1 B2 D1-4 8 12 13 T3 -रथोत्त(B2 T3 °प)म (for -रथो वर) —After 7ab, B3 ins

2083* पूर्णो हयसहस्रेण कामगेन महारथ ।

—After 7ab, D5-7 9–11 S ins .

6 19 अब्रवीच्च तदा रामं सप्रतोदो रथे स्थितः ।
2 13 प्राञ्जलिर्मातलिर्वाक्यं सहस्राक्षस्य सारथिः ॥ ८
3 8 सहस्राक्षेण काकुत्स्थ रथोऽयं विजयाय ते ।
दत्तस्तव महासत्त्व श्रीमाञ्शत्रुनिबर्हणः ॥ ९
इदमैन्द्रं महच्चापं कवचं चाग्निसंनिभम् ।
शराश्चादित्यसंकाशाः शक्तिश्च विमला शिता ॥ १०
आरुह्येमं रथं वीर राक्षसं जहि रावणम् ।
मया सारथिना राम महेन्द्र इव दानवान् ॥ ११

2084* देवराजेन संदिष्टो रथमारुह्य मातलिः ।
[M2 देवराजमनादिष्टस्त समा°.]

—Ñ1 D4 13 om 7^c–8^b —^c) B3 D1 अभ्यवर्षत —After 7, Ñ2 V B ins.

2085* रामलक्ष्मणसुग्रीवा हनुमान्सविभीषणः ।
अवतीर्णं रथं दृष्ट्वा सर्वे विस्मयमागताः ।
विस्मितौ रामसुग्रीवौ लक्ष्मणः सविभीषणः ।
अङ्गदो जाम्बवांश्चैव केसरी पनसस्तथा ।
मन्त्रयन्ति स्म तेऽन्योन्यं कारणं हि भविष्यति । [5]
उपायेनेदृशेनाय छलितुं नूनमिच्छति ।
बहुमायाधरः क्रूरो रावणो राक्षसाधिपः ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
वयं सर्वे परीक्षामो रथमश्वं ससारथिम् ।
अश्वाश्च सस्थितान्भूमौ युद्धसज्जान्मनोजवान् । [10]
विभीषणो महाप्राज्ञो दृष्ट्वा वचनमब्रवीत् ।
सुविश्रब्धं रथं वीर आरोह त्वमशङ्कितः ।
अहं सर्वां विजानामि माया वै रक्षसामिह ।
अभिगम्य च काकुत्स्थ दशग्रीवस्य पश्यत ।

[(l 3) B3 च विशेषतः (for सविभीषण) B1 विस्मिताश्च तनश्चैते रामसुग्रीवलक्ष्मणा —V2 om l 5 —(l 5) B1 च (for ते). —(l 6) B1 मूलम् (for नूनम्) —V3 om l 7 —(l 7) B1 राक्षसाधम —(l 8) V तेषां तद् (for रामस्य). —(l 9) B1 4 परीक्ष्यामो. —V3 om l 10 —(l 10) V1 illeg for the prior half V2 अश्वास्तु Ñ2 B1 असस्थितान्, B4 च पातितान् (for च सस्थि°) B1 -शोडान् (for -सज्जान्). V2 मनोभवान् —(l. 11) V2 महत्प्राज्ञो, V3 महातेजा, B4 [s]थ महाप्राज्ञो (hypm.) —(l 12) Note hiatus between the two halves V3 सविश्रब्ध रथ दृष्ट्वा (for the prior half) —(l 13) V1 2 मायया, V3 B4 मायाया, B3 माया यां (for माया वै) B2 राक्षसीम् (for रक्षसाम्). —After l 13, B2 3 ins , while Ñ1 D4.13 cont. after 2087* .

2085(A)* नैवविधा राक्षसेन्द्रे रथा विद्यन्ति शत्रुहन् ।
नैर्ऋतेषु विजानामि रथान्मायागुणान्वितान् ।
मातलिं च विजानामि नित्यं शक्रस्य सारथिम् ।
आरोह त्वं सुविश्रब्ध विजयायाविचारयन् ।
निमित्तानीह पश्यामि यानि सिद्धिकराणि वै । [5]

[(l 1) B2 तिष्ठति (for विद्यन्ति) D4 राघव (for शत्रुहन्) —(l 2) B2 नानागुणान्वितान् —(l 3) Ñ1 D4 चैव जानामि D4 धीमत (for सारथिम्) —(l 4) D4 आरूढ (for आरोह त्वं).]

—After 2085(A)*, B3 cont

2085(B)* तद्भूवाद्भुत दृष्ट्वा राघव रथमास्थितम् ।
विजयानीह पश्यामि यानि सिद्धिकराणि वै ।]

8 Ñ1 D4 13 om. 8^ab (cf. v l. 7) B1 om. 8^ab D8 repeats 8^ab after 9^ab —^a) Ñ2 V B2–4 अथाब्रवीत्. Ś D12 तथा, D8 (both times) ततो (for तदा). —^b) Ś D1 सप्रतोदो, B3 4 D6 रथस्थित. . —^cd) D4 आदाय (for प्राञ्जलिर्) V3 om. (hapl) मातलिर्. V3 देवराजस्य (for सहस्राक्षस्य) —D1 om. 8^d. D4 उवाच रघुनदन (for ^d) Ñ1 D13 आदाय प्राञ्जलिर्वाक्यमुवाच हरिसारथि॰ (D13 °सूतय [corrupt])

9 ^a) Ñ1 D4 13 देवराजेन (for सहस्राक्षेण) —^b) Ś1 Ñ2 V B D1–3 13 वै, Ś2 च (for ते) D8 अवतीर्य त्रिविष्टपात्. —After 9^ab, D8 repeats 8^ab. —D8 om 9^c–10^d —^c) D7 प्रेषितस्ते (for दत्तस्तव) Ñ2 V2 3 B2–4 महेन्द्रेण; M1 महाबाहो (for महासत्त्व). Ś Ñ1 V1 B1 D1–4 12 13 प्रेषि(Ñ1 D3 प्रहि)तस्ते(B1 D13 °स्तु) महेन्द्रेण, M2 दत्तस्तुभ्य महेन्द्रेण —^d) V1 D9 T3 श्रीमन् Ñ1 D4 M1 -निषूदन, B3 D11 12 G3 M2 -निबर्हण (for निबर्हण॰). D5 6 10 T1 M3 श्रीमञ्शत्रुनिबर्हण, D13 श्रीमाञ्शत्रु निषूदय.

10 V3 D8 om 10 (for D8, cf v l 9) —^a) Ñ1 D4.13 ऐन्द्रं चेन्द्र, Ñ2 इममैन्द्र, G1 इद चैन्द्र, G (ed) एतच्चैन्द्र. D13 महाचाप —^b) Ś B1 D1–3 13 [अ]पि सुप्रभ, V1 [अ]ग्निसुप्रभ, V2 M1 [अ]र्क(V2 [अ]पि)सनिभ —^c) G1 शरश्चादित्यसकाश . —^d) D6 T1 G3 विपुला (for विमला). D9–11 12 शिवा (for शिता). Ś D12 शक्त्यश्च विमलार्चि-(Ś2 D12 °लाग्नि)ता॰, Ñ V1 2 B2–4 D4 शक्त्यश्चामला॰ शिता॰(Ñ1 D4 शुभा , B3 शिवा), B1 शस्त्राश्च विमलाः शिता , D1 3 शक्त्यश्च विमला म(D1 °ला॰ शि)ता , D13 शक्त्यश्च विपुला शुभा , T2 3 रथे तिष्ठति राघव.

11 ^a) Ś Ñ1 V2 3 D4 5 8 12 13 T1 G3 [ए]न (for [इ]म) Ñ V B2–4 D4.13 राम (for वीर) —^b) Ñ2 V B2–4 M2 transp राक्षस and रावणम् —^c) D13 तेन (for मया). Ś B1 3 D1–3.8 12 युक्त, D6 T2 3 G1 M1 3 5 राजन्, D9–11 देव, D13 सद्भि (sic), G (ed) वीर (for राम) —^d) T1 देवेन्द्र (for महेन्द्र) V3 damaged from व up to l 1 of 2088* —After 11, Ś B1 D1–3 8 12 ins

2086* विभीषणमतेनैव परीक्ष्य च यथाबलम् ।

[D2 परीक्ष च, D3 प्रेक्ष्य चैव, D12 परीक्ष्य च (for परीक्ष्य च). D1 यथाक्रम.],

इत्युक्तः स परिक्रम्य रथं तमभिवाद्य च ।
आरुरोह तदा रामो लोकाँल्लक्ष्म्या विराजयन् ॥ १२
तद्बभूवाद्भुतं युद्धं द्वैरथं लोमहर्षणम् ।
रामस्य च महाबाहो रावणस्य च रक्षसः ॥ १३
स गान्धर्वेण गान्धर्वं दैवं दैवेन राघवः ।
अस्त्रं राक्षसराजस्य जघान परमास्त्रवित् ॥ १४

G 6. 86 28
B 6 102 19
L 6 83 11

while Ñ1 D4 13 ins

2087* एवमुक्तो नाभ्यनन्दत्त रथारोहणं प्रति ।
बहुमायावरं चिन्त्य राक्षसं वैरिणं रिपुम् ।
विभीषणस्ततो रामं प्रणिपत्येदमब्रवीत् ।

[(l 1) D4 रथ रोहण, D13 तथारोहणं —(l 2) D4 बहुमायाधर क्रूरो गवणो राक्षसाधिप]

—Then Ñ1 D4 13 cont 2085 (A)*

—After 11, Ñ2 V B2–4 ins

2088* एवमुक्तस्तदा तेन दृष्ट्वा दिव्यं च तं रथम् ।
विभीषणमथोवाच राघवो बुद्धिसत्तमम् ।
सुग्रीवं चैव दुर्धर्षं लक्ष्मणं च महारथम् ।
हनूमन्तं सुषेणं च प्रधानांश्च तथा हरीन् ।
परीक्षध्वं रथं सर्वे राक्षसा निर्मितं भवेत् ।
परीक्षितं यथातत्त्वमारोक्ष्यामि ततो रथम् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वानराः सविभीषणाः ।
परीक्ष्य सुचिरं बुद्ध्या रथं तस्मै न्यवेदयन् ।
इन्द्रदत्तमिमं वीर आरोह त्वमशङ्कितः ।
रावणं च दुराधर्षं राक्षसं जहि राघव ।

[V3 damaged for l 1 —(l 1) B2 दिव्यकृत (for दिव्य च त) —After l 1, B3 ins.

2088(A)* बहुमायाधरं मत्वा रावणं वैरिणं च तम् ।

—(l 2) V3 B3 बुद्धिमता —(l 3) V1 [अ]पि (for [ए]व) —(l 4) V3 damaged from तथा up to य in l 6 Ñ2 हरीस्तथा (by transp) —(l 5) Ñ2 V1 2 B3 4 परीक्ष्यध्व B3 यना (sic) (for रथ) —(l 6) B4 तथा सर्वे (for परीक्षित) B4 आरोक्षामि V1 महारथ, V2 3 तथा रथ (for ततो रथम्) —V3 damaged for l 9–10 —(l 9) Note hiatus between the two halves]

12 V3 om 12^{ab} —^{a}) Ñ1 D13 स तु विक्रम्य, Ñ2 V1 2 B2 D1 2 7 9–12 T G1 M1 3 5 Cm g t सपरिक्रम्य, D6 त परिक्रम्य, G3 स प्रतिक्रम्य —^{b}) B4 M3 सम्- (for तम्) V1 स॰ (for च) Ś D8 12 जयाय रथमस्त्रवित्, Ñ1 D4 13 सप्र(D4 सुस)हृष्टतनूरुह, B1 D1–3 जयाय परमास्त्रवित्. —After 12^{ab}, Ñ1 D4 13 G(ed) ins

2089* रथं प्रदक्षिणीकृत्य मातलिं प्रतिगृह्य च ।
स्वां तनुं चिन्त्य तां दिव्यां देवान्सपरिपूज्य च ।

[(l 1) D4 प्रदक्षिणं कृत्वा D13 प्रतिपूज्य (for °गृह्य) —(l 2) D13 स्वांतर D4 चिंतिता D13 तान्दिव्यान् (for तां दिव्यां) G (ed) ततो विचिंत्य तं दव (for the prior half) D4 स (for न-) G (ed) स (for च).],

while Ñ2 V1 2 B2 4 ins

2090* प्रदक्षिणं तथा कृत्वा मातलिं वाजिनस्तथा ।

[B2 तदा (for first तथा) B1 वाजिन B2 रावण मनिभीषणा (for the post half)]

—^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M2 रथ, D6 T2 3 ततो (for तदा) B1 दिव्य (for रामो) —^{d}) Ś D3 8 12 लोक, B1 रामो, D2 लोक- (for लोकाँल्) Ñ1 D4 13 लोक(D13 °के)लक्ष्म्या विराजित, Ñ2 V2 3 B2–4 विभीषणपरीक्षित, V1 विभीषणमतेन हि, G (ed) जयाय परमास्त्रवित् —After 12, Ñ2 V B2–4 ins

2091* कवचं च समाबध्य माहेन्द्रं राघवस्तदा ।
श्रियाभिरुरुचे रामो लोकरक्षाविराजयत् ।

[(l 1) V3 समामाद्य (for °बध्य) Ñ2 V2 3 B3 महेंद्र —V1 illeg for l 2 —(l 2) V2 B3 4 लोके Ñ2 -पाल, V2 B4 रक्षो (for -रक्षा-) V3 लोके देवा विराजयत् (for the post half)]

—Ñ2 B2 (l 1 only) cont, Ñ1 D4 13 ins after 12

2092* ते तु दिव्या हरिहया जानुभ्यामगमन्महीम् ।
सनियम्य तु तानश्वान्मातलिर्वरसारथिः ।
मनसा चोदयामास यथेप्सितमरिंदम ।

[(l 1) D4 त (for ते) —(l 2) Ñ1 स नियम्य, Ñ2 सनियाम्य D4 सर्वान् (for अश्वान्) D4 देव- (for वर-). —(l 3) Ñ2 D13 [आ]देशयामास G (ed) अरिंदम.]

—After 2091*, B3 (marg) cont

2093* तद्बभूवाद्भुतं दृष्ट्वा राघवं रथमास्थितम् ।
दशग्रीवो विषण्णं च मनसा चेदमब्रवीत् ।
विचेष्टितं महेन्द्रस्य नूनं चैव भविष्यति ।
तेनायं रथमुख्योऽद्य प्रहितः सर्वसंयुतः ।
वानरा राक्षसाश्चैन दृष्ट्वा शक्ररथे स्थितम् ।
मनसा चक्रिरे रामो रावणं निहनिष्यति ।

—After 12, M2 ins

2094* विभीषणमभिप्रेक्ष्य समतस्तेन राघव ।

13 B2 om 13^{ab} —^{ab}) Ñ2 V1 3 B3 4 अथा(B3 ततो)भूद्, D9–11 तद्भौ च (for तद्भून) L (ed) ततोभवन्महायुद्ध (for ^{a}) D6 तुमुल (for द्वैरथ) Ś V B1 D4 7 8 10–12 G2 M2 रोमहर्षण D1 2 5 T G1 3 M3 5 तुमुल- (D1 2 द्वैरथे) रोमहर्षण (for ^{b}) M1 ततो बभूव सग्रामो द्वैरथो रोमहर्षण —V3 om 13^{cd} —^{c}) Ñ1 D4 13 राजपुत्रस्य शूरस्य —^{d}) Ś B1 D1–3 8 12 बलिनो रावण(D2 °क्षस)स्य च —After 13, D1 repeats 2^{cd}

14 ^{a}) Ś Ñ1 V3 B D1–4 8 12 13 गा(D1 3 ग)धर्वेण

86 29 02 20 83 15 अस्त्रं तु परमं घोरं राक्षसं राक्षसाधिपः ।
ससर्ज परमक्रुद्धः पुनरेव निशाचरः ॥ १५
ते रावणधनुर्मुक्ताः शराः काञ्चनभूषणाः ।
अभ्यवर्तन्त काकुत्स्थं सर्पा भूत्वा महाविषाः ॥ १६
ते दीप्तवदना दीप्तं वमन्तो ज्वलनं मुखैः ।
राममेवाभ्यवर्तन्त व्यादितास्या भयानकाः ॥ १७
तैर्वासुकिसमस्पर्शैर्दीप्तभोगैर्महाविषैः ।
दिशश्च संतताः सर्वाः प्रदिशश्च समावृताः ॥ १८

तान्दृष्ट्वा पन्नगान्रामः समापतत आहवे ।
अस्त्रं गारुत्मतं घोरं प्रादुश्चक्रे भयावहम् ॥ १९
ते राघवधनुर्मुक्ता रुक्मपुङ्खाः शिखिप्रभाः ।
सुपर्णाः काञ्चना भूत्वा विचेरुः सर्पशत्रवः ॥ २०
ते तान्सर्वाञ्शराञ्जघ्नुः सर्परूपान्महाजवान् ।
सुपर्णरूपा रामस्य विशिखाः कामरूपिणः ॥ २१
अस्त्रे प्रतिहते क्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ।
अभ्यवर्षत्तदा रामं घोराभिः शरवृष्टिभिः ॥ २२

तु (B1 च), Ñ2 V1 3 D7 स गर्वेण च (for स गान्धर्वेण) —^{b}) B2 देवी (sic) (for देव)

15 ^{a}) B3 तदस्त्र, D6 अस्त्र तत् (for अस्त्र तु) —^{b}) D6 रावण, G (ed.) नागाना (for राक्षस). D13 राक्षसेश्वर· —For 15^{ab}, Ś B1 D1–3 8 12 subst.:

2095* अस्त्रयुद्धे च परमे रावणो राक्षसेश्वर ।

[B1 अस्त्रयुद्धेन (for अस्त्रयुद्धे च). B1 D1 2 परमो. D3 अस्त्र भीम जगम घोर (hypm.) (for the prior half).]

—^{c}) D1 परम. —^{d}) D4 सग्रामे च (for पुनरेव). Ś B1 3 (sup. lin. also) D8 12 स रावणे, V2 D1.3 स रावण, D3 महाबल (for निशाचर). M1 रावणाय महाबल

16 V3 om. 16^{ab} —^{a}) Ñ1 G1 -विनिर्मुक्ता —^{b}) D3 कनक (for काञ्चन-). Ś1 V2 B1 D8 12 13 -भूषिता (for -भूषणा). —^{c}) B1 D1 2 4 6 13 अभ्यवर्ष(B1 D1 °र्ष)त. Ñ1 अभ्यधावन्त काकुत्स्थे —^{d}) D13 सर्पभूता. D2 महाविष

17 ^{a}) Ñ V B2 4 D4 13 घोरा, M2 दीप्ता (for दीप्त). Ś B1 3 (sup. lin. also) D1–3 8 12 ते सर्पवदना घोरा —^{b}) B3 वदनैर्विष, D4 रुचिर मुखे, M1 ज्वलन मुखात्. —^{c}) Ñ1 V B2 3 D4 6 T2 3 M1 3 [अ]भ्यधावत, D2 [अ]भ्यवर्षत —^{d}) Ś Ñ1 V B D1–3 7 8 12 M2 भयावहा, G4 महाबला, Cg as in text (for भयानका). D9 दीप्तास्या इव पन्नगा

18 ^{a}) D5 9 T1 G3 तैश्च (D9 °-) वासुकिसकाशैर्, G2 तैश्च वह्निसमस्पर्शैर् —^{b}) Ñ2 V1 3 B2 4 दीप्तजिह्वैर्, B4 दीर्घजिह्वैर्, D4 दीर्घभोगैर् —^{cd}) Ñ1 D13 चै सतता, D4 विदिशस्तु, M2 सुसवृता (for च सतता). D9–11 विदिशश्, Cg as in text (for प्रदि°). Ñ1 D4 13 समतत (for समावृता·). Ś B1 D1–3 8 12 दिशश्च विदिशश्चैव समता-दावृता वसु

19 D13 om. 19^{ab} —^{a}) B3 प्रततान्, D4 सर्वतो (for पन्नगान्). —^{b}) Ñ V B2–4 D4 पततो (B3 शतशो) अ सहस्रश. —^{c}) Ñ1 D4 13 स (D13 तु) गारुड, V B2–4 D7 G2 M2 5 पाशुपत (for गारुत्मत). Ñ2 सौपर्णास्त्र तदा घोर, D6 T2 3 ग (T2 गा) रुडास्त्र महाघोर —^{d}) Ñ2 V B2 3 D6 13 भयानक, D4 तथावह (for भयावहम्). —For 19, Ś B1 D1–3 8 12 L (ed.) subst.:

2096* राम सपततो दृष्ट्वा पन्नगास्तान्सहस्रश ।
सौपर्णमस्त्र तद्घोर पुन प्रावर्तयद्रणे ।

[(l. 1) D1 पन्नगान् (for पन्नगान्). B1 समतन (for सहस्रश·). —(l. 2) L (ed.) सौपर्णास्त्र तदा घोर (for the prior half).]

20 ^{a}) D6 T2 3 M3 -शरा मुक्ता, G1 M5 -करान्मुक्ता (for -धनुर्मुक्ता). Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 M2 रामेण तु (D4 M2 च) शरा मुक्ता (Ś D8 12 शरान्मुक्तान्), Ñ2 V B2–4 राघवेण ततो मुक्ता —^{b}) Ñ1 शशिप्रभा, B1 D1 3 शिला शिता, B3 शिता शरा·, D3 4 शिलाशिता·, T2 शिखिप्रभा, G1 M5 शिलीमुखा·, Cr m g t शिखिप्रभा (as in text). Ś D8 12 रुक्मपुङ्खाञ्शिलाशि (D12 °चि) तान —G (ed.) om. 20^{cd} —^{cd}) D4 M2 सुवर्णा, Cg सुपर्णा· (as in text). D13 विकीर्णा काञ्चनीभूता. Ś D8 12 विचेरु· (for विचेरु). Ñ1 D4 13 सर्वश (D4 13 °त) स्तदा, D3 सर्वशत्रव

21 ^{a}) Ñ1 गारुडास्ते, Ñ2 ते ~ (illeg.), V2 3 B2 3 ते तु सर्वान्, B4 ते तु सर्पान्, D4 गारुडाश्च, D6 T2 ते तान्सर्पान्, M2 सर्वास्ते तान्, M5 तास्तान्सर्वाञ् (for ते तान्सर्वाञ्). Ś D8 13 शरान्भित्वा, D3 समाजघ्नु· (for शराञ्जघ्नु). D13 आरूढास्तेष आजघ्नु (with hiatus). —^{b}) D6 T2 3 सर्पभूतान्. Ñ2 V B D1–3 5 T1 G3 M1 महाविषान्, M2 °रणे (for महाजवान्). Ś D8 12 सर्पभूतान्महाविषान्, Ñ1 D4 13 सर्व (D13 °र्प) भूतान्शराविषो —G (ed.) om. 21^{cd}. —^{c}) Ñ1 D4 13 दिव्यरूपा हि, D6 सुपर्णभूता·, M2 सुवर्णरूपा —^{d}) Ś D8 कामचारिण

22 ^{a}) B4 अस्त्र-. Ś D8 12 क्रूरे, D11 क्रुद्धे —^{b}) Ś B1 D1–3 8 12 राक्षसेश्वर —^{c}) Ñ1 घोर (for राम). —^{d}) B1 धाराभि·. M5 इव (for शर-)

ततः शरसहस्रेण राममक्लिष्टकारिणम् ।
अर्दयित्वा शरौघेण मातलिं प्रत्यविध्यत ॥ २३
पातयित्वा रथोपस्थे रथात्केतुं च काञ्चनम् ।
ऐन्द्रानभिजघानाश्वाञ्शरजालेन रावणः ॥ २४
विषेदुर्देवगन्धर्वा दानवाश्चारणैः सह ।
राममार्तं तदा दृष्ट्वा सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २५
व्यथिता वानरेन्द्राश्च बभूवुः सविभीषणाः ।
रामचन्द्रमसं दृष्ट्वा ग्रस्तं रावणराहुणा ॥ २६
प्राजापत्यं च नक्षत्रं रोहिणीं शशिनः प्रियाम् ।
समाक्रम्य बुधस्तस्थौ प्रजानामशुभावहः ॥ २७
सधूमपरिवृत्तोर्मिः प्रज्वलन्निव सागरः ।
उत्पपात तदा क्रुद्धः स्पृशन्निव दिवाकरम् ॥ २८
शस्त्रवर्णः सुपरुषो मन्दरश्मिर्दिवाकरः ।
अदृश्यत कबन्धाङ्कः संसक्तो धूमकेतुना ॥ २९
कोसलानां च नक्षत्रं व्यक्तमिन्द्राग्निदैवतम् ।
आक्रम्याङ्गारकस्तस्थौ विशाखामपि चाम्बरे ॥ ३०

G 6. 86 43
B 6 102 36
L 6 83 30

23 ^{a}) D8 -सहस्राणि (sic) —^{b}) D8 T2 आक्लिष्ट-. —Ś B1 D8 12 om 23^{c} – 24^{b} —^{c}) Ñ1 D4 मर्दयित्वा, Ñ2 V B2 3 (also *sup lin* as in text) 4 पूर°, D7 G1 2 M2 5 अर्प° (for अर्दयित्वा) M1 शरैस्तीक्ष्णैर् (for शरौघेण). —^{d}) D9 प्रत्यविध्यते, T3 °ध्य तत् (for प्रत्यविध्यत) —After 23, D5–7 9–11 S ins

2097* चिच्छेद केतुमुद्दिश्य शरेणैकेन रावण ।

[D9 M5 चिक्षेप T1 G2 3 इद्रस्य, Cv r m g t as above (for उद्दिश्य) M1 चिच्छेद दिव्य केतु च (for the prior half) D9 शरमेक स रावण (for the post half)]

24 Ś B1 D8 12 om 24^{ab} (cf v l 23). —^{a}) Ñ2 B4 D5 सुद (D5 हत [sic]) यित्वा, V B2 ताड°, D4 तुरगाश्च (for पातयित्वा) —^{b}) Ñ V1 2 B2–4 D4 रथ (Ñ2 °थे) केतु. D13 G1 स (for च) D1–3 राममक्लिष्टकारिण —^{cd}) D6 7 T3 G1 2 M3 5 अपि (for अभि-) D4 -हतान्, G2 गजान्, Cv t as in text (for -जघान) Ñ1 ऐंद्रानश्वानभ्यहनज्, Ñ2 V B2–4 D13 ऐन्द्रानश्वाञ्जघानाशु (D13 °नभिहता) (for ^{c}) Ñ1 D4 13 शरवेगेन, V1 B2–4 °वर्षेण (for शरजालेन) Ñ2 शरैरानतपर्वभि (for ^{d}) Ś B1 D1–3 8 12 ऐंद्रानश्वानभ्यहनद्घोराभि (B1 °न्स) शरवृष्टिभि —After 24, D7 G1 2 M3 ins

2098* तद्दृष्ट्वा सुमहत्कर्म रावणस्य दुरात्मन ।

25 ^{a}) Ś1 विनेदुर्, Ś2 D8 12 विनेशुर्, Ñ2 V B3 4 ऋषयो, D13 विभियुर् (sic) (for विषेदुर्) Ś D9 11 G1 -गाधर्वं —^{b}) M2 ऋषयश् (for दानवाश्) Ś B1 D1–3 8 12 चारणा पितरस्तथा, Ñ2 V B2–4 चारणाश्च (V3 damaged from °रणाश्च up to तदा in 25^{c}) सवासवा, D6 T2 3 दानवाश्चाप्सरोगणा, D9–11 चारणा दानवै सह, M1 यक्षाश्च सह चारणै —^{c}) Ñ2 V1 2 B2–4 तथा, D7 G2 तु ते (for तदा) —S1 D13 om (hapl) 25^{d} – 26^{c} —^{d}) M2 सिद्धाश्चाप्सरसस्तथा

26 Ś1 D13 om 26^{a-c} (cf v l. 25) V3 om 26–28^{b}. —^{a}) D7 G2 वानरेंद्रक्षा (for °रेन्द्राश्च). D1–3 व्यथितो वानरेंद्रश्च —^{b}) Ś2 B1 D1–3 8 12 व्यथितश्च विभीषण —^{c}) Ñ1 B2 D1 3 4 7 8 12 G1 राम (D7 °म) चंद्रसम, T2 3 रामचद्र तु त (T3 तदा), Cm g रामचद्रमस (as in text) —B3 repeats from दृष्ट्वा in 26^{c} up to 28^{a}, after 28^{a}

27 V3 om 27, B3 repeats 27 (for both, cf v l 26) —^{a}) Ś D8 12 तु (for च) —^{c}) T2 ततस् (for बुधस्) D13 चापि, L (ed) तस्थे (for तस्थौ) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 M2 अहिते रत (B3 तर· [meta]), D9–11 अहितावह, T3 अशुभावह, M1 अशिवाय वै (for अशुभावह) D13 प्राजापत्याहिते रत .

28 V3 om 28^{ab} (cf v l 26) —^{a}) Ñ1 B4 D1 2 T2 सधूम, D9 °म, D13 विधूम- B2 3 -परिवर्तोर्मि, D6 -परिवृद्धोर्मिर्, D5 12 T1 G3 M3 -परिवृत्ता (D12 °त्तो) ग्नि Ś B1 D8 सधू (D8 °स) म परिवृत्तोग्नि —After 28^{a}, B3 repeats from दृष्ट्वा in 26^{c} up to 28^{a} —B3 om 28^{b} —^{b}) Ñ1 D4 ज्वलन्निव च Ś D8 12 M2 सागर —Ś D8 12 om 28^{c}–29^{b} D9 repeats 28^{cd} after 29^{ab} —^{c}) V B2–4 D7 G2 M1 तत (for तदा) —^{d}) B2 D13 स्पर्शन् (for स्पृशन्) D1 9 (second time) दिवाकर (sic)

29 Ś D8 12 om 29^{ab} (cf v l 28) D4 om 29^{ab} —^{a}) V3 B3 D3 5 G2 सपरुषो, B1 (m also) स्त्रपुरुषो (sic), D6 सुदुर्दर्पो, D9 सुवर्णश्च, T2 3 सुदुर्दर्शो, G (ed) च परुषो (for सुपरुषो) Ñ1 B2 D3 13 ताम्र (B2 ध्वस्त, D3 भस्म) वर्ण स (D13 °र्णस्तु) परुषो, B4 शशिवर्णस्वरूपश्च —After 29^{ab}, D9 repeats 28^{cd} —D9 om 29^{cd} —^{c}) Ñ V2 B2 4 D4 13 प्रादृश्यत —V3 damaged from -बन्धाङ्क up to व्यक्त in 30^{b} B3 D13 कबधाख्य (D13 °स्त), D2 6 कबधो (D6 °धा) कं, D4 7 कबधाग, G (ed) कलकाक —^{d}) B1 G1 सयुक्तो, D13 पतगो (for ससक्तो)

30 V3 damaged up to व्यक्त in 30^{b} (cf v l 29) —^{a}) Ś D7 8.12 कोस (D8 °श) लाना तु, Ñ1 illeg, Ñ2 कौशल्याजन्म-, V1 B2 कौशल्यायाश्च, V2 B1 4 D1–3 6 9 11 कौ (D1 2 6 11 को) शलाना च, B3 कौशिकस्य च, B3 (m. also) ऐशान्या चैव, D4.13 M3 शु (D13 श) क्रेण सह. —^{b}) Ś D8 श्रेष्ठम्, Ñ1 (marg also) B4 D1 ज्येष्ठम्, Ñ2 V1 2 B1–3 D2 3 ज्येष्ठाम् (for व्यक्तम्). B1 D13 ऐंद्राग्नि, B4

86.44 दशास्यो विंशतिभुजः प्रगृहीतशरासनः ।
02 36 83.31 अदृश्यत दशग्रीवो मैनाक इव पर्वतः ॥ ३१
निरस्यमानो रामस्तु दशग्रीवेण रक्षसा ।
नाशक्नोदभिसंधातुं सायकान्रणमूर्धनि ॥ ३२
स कृत्वा भ्रुकुटीं क्रुद्धः किंचित्संरक्तलोचनः ।
जगाम सुमहाक्रोधं निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवतितमः सर्गः ॥ ९० ॥

मित्राग्नि- (for इन्द्राग्नि-). G (ed.) ज्येष्ठामैत्राग्निदैवतं —^{c}) Ñ V B2 3 (*sup lin.* also) 4 D6 9–11 13 G1 2 M1, 2 5 आहत्य, B3 आवृत्य, D1 आगत्य; D2 3 आगम्य; D6 T2 3 आरुह्य (for आक्रम्य). D13 पावकस —^{d}) V3 D5 11 13 T1 G1 2 M1 5 Ct विशाखम्. B3 D1 इव (for अपि). Ñ1 चासुरे (sic)

31 ^{ab}) Ñ1 D3 4 दशशीर्षो (D3 °ग्रीवो) (hypm.); D13 सशीर्षो (for दशास्यो) Ś B1 D1,2 8 12 दशग्रीवो विंशभुजः (for ^{a}) Ñ2 V B2–4 विंशद्बाहुर्दशग्रीवो दशशीर्षो दशानन·.—^{c}) Ś B1 D1–3,8 12 तदाकपो (B1 D2 °प्यो), Ñ2 V (V3 damaged from तेजा up to l 1 of 2099*) B2–4 महातेजा, D7 G2 महासत्त्वो (for दशग्रीवो).

32 V3 damaged for 32 (cf. v l 31).—^{a}) Ñ2 V1 2 B1–3 निरस्यमाणो B1 रामस्य (sic) —^{c}) Ś1 D8 12 नैवाशक्नोद्धर्षयितुं, Ś2 ∗∗∗क्नोद्धर्षयि∗ (moth-eaten), Ñ1 D4 D13 न शक्नोत्यभिसधातु, Ñ2 V1,2 B1 2,4 D1 अ(B4 न, D1 ना)शक्नुवन्वार(B1 °न्सध)यितुं, B3 अशक्त सधा(marg. also °वा)रयितु, D2 न चाशकत्संधयितुं —After 32, Ñ2 V(V2 l. 2–4 only) B2–4 ins.

2099* किञ्चिदाविग्नसन्त्रासस्तस्थौ तत्र रणाजिरे ।
स वध्यमान· काकुत्स्थस्तीव्राभि शरवृष्टिभि· ।
सध्यायन्त तदा रामो रोपरक्तान्तलोचन· ।
प्रदहन्निव कोपेन युगान्ते पावको यथा ।

[V3 damaged for l 1.—(l 1) Ñ2 आगत-, B4 आविश्य (for आविग्न) —(l 2) Ñ2 V1 आवि(V3 स वि) ध्यमान —(l 3) Ñ2 illeg for the prior half V1 सधायत, V2 B4 सधाय तु, V3 सध्यायने, B3 ध्यायन्नेव V2 B4 घोर-, B3 रौद्र- (for रोष-) —(l 4) B2 प्रदहाति (corrupt).]

33 ^{a}) B3 स दृष्ट्वा, M2 कृत्वा च, Cg k as in text (for स कृत्वा) Ś Ñ V2 3 B2 3 D1–4 8 12,13 M5 भ्रु(D3 13 भ्र)कुटिं (Ś2 Ñ2 D2 8 12 °टी, D1 13 °टीं) वक्त्रे (V3 °क्त्रा), D5 9 10 T M3 भ्रु(D9 T2 भ्र)कुटिं क्रुद्ध (for भ्रुकुटीं क्रुद्धः) V1 B1 4 स बध्वा(B4 कृत्वा) भ्रुकुटीं वक्त्रे. —^{b}) Ś B1 D1–3 8 12 क्रोध-, G (ed) रोष (for किंचित्) Ñ2 आरक्त-, V3 ससक्त-, B1 रक्तात (for सरक्त) —^{c}) Ñ2 V2 3 B2–4 सुमहाकोप(V2 3 °कार्यं), D6,13 T2 3 M5 च (D13 स) महाक्रोध, D7 G2 क्रोधसरंभ, D9 सहसा क्रोध, G1 सुमहाक्रोधे, G3 सुमहत्क्रोधं, Cm t सुमहाक्रोध (as in text). Ś V1 B1 D1–3 8 12 क्रोध चकार सुभृशा. —^{d}) Ś D8 12 पावकः, Ñ1 V2 D8,9–11 राक्षसान्; Ñ2 V1,3 B1 2,3 (*sup. lin.* also) 4 D1 4,13 राक्षस, B3 पावकं, D2 रक्षस· (for चक्षुषा).—After 33, Ś Ñ V (V3 l 1–4 only) B D1–4 8,12,13 ins

3000* सुरपतिधनुराकृतिं ललाटे
भयजननीं भ्रुकुटीं विभज्य राम· ।
हुतवह इव सर्पिषावसिक्तो
द्विगुणतर बलवांश्चकार वीर ।
स्वतेजसा प्रज्वलितः परतप [5]
प्रचक्रमे दर्शयितु पराक्रमम् ।
निशम्य राम परमं व्यवस्थित
पर प्रहर्षं परमर्षयो गता· ।

[(l 1) D13 स्वरपति- D13 स च धनुष कुटिला ललाटमध्ये —(l 2) Ñ1 समय-. Ñ V B4 D1,13 भ्रुकुटी, B1 3 D2,3 भ्रुकुटिं, L (ed) भ्रूकुटीं Ś D8 12 विभज्यमान, B1 (marg. also) निबध्य राम, L (ed.) वितत्य राम.—(l. 3) D13 हुतभुज, D3 स सर्पिषा Ñ2 V3 B4 D4 [अ]वसक्तो, D8 [अ]व∗∗ (for [अ]वसिक्तो) —(l. 4) Ś D8 12 भगवान् (for बल°). Ñ1 V2 D4 13 बलमाहरत्तु (D13 °रत)तीव्र; Ñ2 V1 3 B2–4 बलमादधत्स रोषात् (Ñ2 °त्सुघोर, B2 स्मरोष), B1 D1–3 बलवत्सकोप वीर.—(l. 5) Ñ V1 3 B2–4 D1–4,13 स तेजसा (for स्वतेजसा) B1 स राम —(l. 6) D13 सुचक्रमे —(l 7) V1 निरीक्ष्य, B3 विशाल्य. B4 बाण (for राम) Ñ2 D1 2 परम-. Ś D8 12 निशम्य राम पुरमास्थित पर, Ñ1 V2 निशम्य(Ñ1 °त्य)राम पुरमास्थित पर; B1 निशम्य रामस्य रथ व्यवस्थित, D3 4 13 निशम्य राम परमाहवे(D3 °मव्यय) स्थित —(l 8) V1 B1 ययु (for गता). Ś D8 12 हर्षं पर तत्परमर्षयो गता, Ñ1 V2 D13 पर प्रहर्षं मुन(D13 हर)योऽभ्युपागमन्, B3 पर हर्षं च महर्षयो गता, D4 पर हि हर्षमृषयो हि जग्मतु]

Colophon D10 11 om —*Kāṇḍa name* Ñ V1 B1 3 4 D2 4 13 लङ्काकाण्डे.—*Sarga name* Ś D8 12 रामरावणयोर्युद्ध, Ñ1 D4 रामक्रोध, Ñ2 V2 3 B2–4 देवरथागमन, V1 देवराजरथागमन, B1 द्वैरथ्य, D1–3 द्वैरथयुद्ध, D13 रामसरभ —*Sarga no* (figures, words or both). Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4,8 12 13 om., Ś2 83, Ñ2 D3 89, V1 D9 85, B1 3 82, D1 84, D5–7 T1 G M3,5 103, T2 111, T3 115, M1 2 104, B (ed.) 102, G (ed.) 86 —After colophon, D2 concludes with राम, G1 M1,2,5 with श्रीरामाय नम·.

९१

तस्य क्रुद्धस्य वदनं दृष्ट्वा रामस्य धीमतः ।
सर्वभूतानि वित्रेसुः प्राकम्पत च मेदिनी ॥ १
सिंहशार्दूलवाञ्शैलः संचचालाचलद्रुमः ।
बभूव चापि क्षुभितः समुद्रः सरितां पतिः ॥ २
खगाश्च खरनिर्घोषा गगने परुषस्वनाः ।
औत्पातिका विनर्दन्तः समन्तात्परिचक्रमुः ॥ ३
रामं दृष्ट्वा सुसंक्रुद्धमुत्पाताश्च सुदारुणान् ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि रावणस्याविशद्भयम् ॥ ४
विमानस्थास्तदा देवा गन्धर्वाश्च महोरगाः ।
ऋषिदानवदैत्याश्च गरुत्मन्तश्च खेचराः ॥ ५
ददृशुस्ते तदा युद्धं लोकसंवर्तसंस्थितम् ।
नानाप्रहरणैर्भीमैः शूरयोः संप्रयुध्यतोः ॥ ६
ऊचुः सुरासुराः सर्वे तदा विग्रहमागताः ।
प्रेक्षमाणा महायुद्धं वाक्यं भक्त्या प्रहृष्टवत् ॥ ७ G 6 87 7 B 0 102 45 L 6 84 7

91

D10 11 continue the previous Sarga

1 ^{a}) Ñ2 V B2 4 *transp* तस्य *and* क्रुद्धस्य D5 T1 सतत (for वदन) Ñ1 B3 D4 13 क्रुद्धस्य वदन दृष्ट्वा —^{b}) Ñ1 D4 13 तदा, B3 तस्य (for दृष्ट्वा) —D13 om from नि in 1^{c} up to खर in 3^{a} —^{c}) D9 सत्रेसु (for वित्रेसु) —^{d}) Ñ1 D4 प्रचकपे (for प्राकम्पत) Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 मही तदा(V1 3 B2 4 D1 2 °था), B3 तथा मही (for च मेदिनी)

2 D13 om 2 (cf v l 1) —^{a}) Ñ1(marg also as in text) शार्दूलक (for शार्दूलवाञ्) D4 सिहशार्दूलव्याघ्रैश्च —^{b}) Ñ2 V1 2 B2–4 D1–3 च मद्रुम, V3 D9 11 G1 M Ct चलद्रुम, D5 10 T2 3 चलद्रुम, G2 Ck महाद्रुम (for [अ]चलद्रुम) Ś D8 12 ससर्पो मलयद्रुम, Ñ1 D1 चचाल च(D4 शरभैश्च) समतत, B1 सप्रजज्वाल सद्रुम ❀ Ck t चलद्रु(Ck महाद्रु)म इति बहुव्रीहि । Ct adds महद्रुम इति पाठान्तरम् ❀ —^{c}) B1 4 D7 T1 G M3 [अ]ति-, D8 M5 [अ]भि- (for [अ]पि) D6 T2 3 बभूव क्षुभित सर्व —^{d}) Ñ2 V B3 4 सागर (for समुद्र) Ś B1 D1–3 8 12 इव पर्वसु(D2 °णि) (for सरिता पति)

3 D13 om up to खर in 3^{a} (cf v l 1) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 8–12 T2 3 M1 2 खराश्, V3 खद्गाश्, D5 7 T1 G3 घनाश् (for खगाश्) D3 क्रूर- (for खर-). —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8–13 T2 3 M2 3 5 परुषा घना (for परुषस्वना) —^{c}) Ñ1 D1–3 6 7 9 G1 M3 5 निनर्दत, D5 T1 G3 निनदत, D10 11 M1 2 च नर्दत, D13 विनिर्जाता (for विनर्दन्त) Ś D8 12 औत्पातिक निनाद च(D12 हु) ❀ Cg औत्पातिकानि उत्पातसूचकानि । नर्दन्त गर्जन्त ❀ —^{d}) T3 समरे (for समन्तात्)

4 D7 om 4^{ab} —^{a}) Ś D1 3 8 12 [अ]थ, D4 13 तु, T1 M2 5 च (for सु-) Ś D1 2 8 12 13 सरब्धम् (for -सक्रुद्धम्) Ñ2 V B2–4 राम च वीक्ष्य सरब्धम्(B3 सरथम्), B1 राम सक्रुद्ध सवीक्ष्य —^{b}) B1 महोत्पातान्सु, D1 5 9–11 13 T1 G1 M1 उत्पाताश्चैव(G1 M1 °श्चापि) (for उत्पाताश्च सु-) —V3 om 4^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 M2 त्रस्तानि (for वित्रेसु) —^{d}) D5 7 9–11 T1 G M [अ]भवद् (for [आ]विशद्) Ś Ñ1 B1 D1–3 6 8 12 T2 3 रावण (Ñ1 °क्षस) चा(Ś1 °णमा, B1 °णे चा)विशद्भय, Ñ2 V1 2 B2–4 D4 रावण चा(D4 रक्षसश्चा)गमद्भय, D13 रक्षसा च महद्भय

5 ^{a}) Ś Ñ2 V B3 D1–3 8 G2 M1 2 ततो (for तदा) D4 तेषा (for देवा) —^{b}) Ś Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 T1 M1 स- (for च) V B3 4 सगधर्व (B4 °र्वा), D4 सर्वेदेवा (for गन्धर्वाश्च) —V3 om 5^{cd} —^{c}) Ś D3 8 12 13 तदा, Ñ2 V1.2 B D1 2 तथा (for ऋषि-) G1 -देवाश् (for -दैत्याश्) Ñ1 D4 तथैव दानवा दैत्या —^{d}) Ś D8 12 गुरुमतश्, Ñ2 मरुत्वतश् (for गरुत्मन्तश्) D3 खे गता (for खेचरा) D4 गरुत्माश्च खगेश्वर

6 ^{a}) M1 च (for ते) Ś V2 3 B1 D1–3 8 12 M5 ततो, D13 M3 मद्दा (for तदा) —^{b}) B2–4 काळ, G2 लोक, Cv r.m g k t as in text (for लोक-) Ś B1 D1–3 8 12 -सवर्तक(Ś1 °स-) स्थित(Ś D8 12 °र), Ñ1 V2 B4 D4 13 सवर्तकोपम, D7 M1 सवर्तसनिभ, Cv r m g t as in text (for -सवर्तसस्थितम्) —^{c}) B3 -सप्रहरणैर्(hypm). Ñ1 B3 D4 13 घोरैं, B1 भीम (for भीमैं) —^{d}) Ś Ñ1 V1 3 B1 2 4 D1 3 8 12 सप्रयु(Ś D1 8 12 °यु)द्धयो, D4 च प्रयुद्धयो, D13 सयुयुत्सयो, G2 सप्रयुध्यतो (for सप्रयुध्यतो)

7 ^{a}) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 तदासु(Ś1 V2 °दा सु)रा, Ñ1 D4 13 चैव सुरा (for सुरासुरा) —^{b}) Ś1 [s]सुरेद्र, Ś2 V1 3 B1–3 D1–3 8 12 सुरेद्र (for तदा) G1 आस्थिता, M5 आगत, Cr m g t as in text (for आगता) Ñ V2 B4 D4 13 परस्परसमागता —^{c}) B2 4 प्रेक्षमाणान् (for प्रेक्षमाणा) D5 तदा, G1 M5 तयोर्, M3 महद् (for महा-). Ś Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 भागा, Ñ2 V B2–4 -[उ]त्पातान्, M2 -वेगा (for -युद्ध) —^{d}) D1 वाक्य (for वाक्य) D6 सु- (for प्र-) Ñ1 V2 D4 13 स्वदयस्तु रघुनदने, Ñ2 V1.3 B2–4 इदमुचै समाहि(B4 °ग)ता

87. 8 02. 46 84 8 दशग्रीवं जयेत्याहुरसुराः समवस्थिताः ।
देवा राममथोचुस्ते त्वं जयेति पुनः पुनः ॥ ८
एतस्मिन्नन्तरे क्रोधाद्राघवस्य स रावणः ।
प्रहर्तुकामो दुष्टात्मा स्पृशन्प्रहरणं महत् ॥ ९
वज्रसारं महानादं सर्वशत्रुनिबर्हणम् ।
शैलशृङ्गनिभैः कूटैश्चितं दृष्टिभयावहम् ॥ १०
सधूममिव तीक्ष्णाग्रं युगान्ताग्निचयोपमम् ।
अतिरौद्रमनासाद्यं कालेनापि दुरासदम् ॥ ११
त्रासनं सर्वभूतानां दारणं भेदनं तथा ।
प्रदीप्त इव रोषेण शूलं जग्राह रावणः ॥ १२
तच्छूलं परमक्रुद्धो मध्ये जग्राह वीर्यवान् ।
अनेकैः समरे शूरै राक्षसैः परिवारितः ॥ १३
समुद्यम्य महाकायो ननाद युधि भैरवम् ।
संरक्तनयनो रोषात्स्वसैन्यमभिहर्षयन् ॥ १४
पृथिवीं चान्तरिक्षं च दिशश्च प्रदिशस्तथा ।
प्राकम्पयत्तदा शब्दो राक्षसेन्द्रस्य दारुणः ॥ १५

8 Ñ1 D4 13 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) Ś1 Ñ1 V B3 1 D2 3 दशग्रीव (for दशग्रीवं) Ñ2 V B2–4 [ऊ]चुर् (for [आ]हुर्) —^{b}) B4 राक्षसा°, D4 अमरा (sic) (for असुरा) Ñ1 V D4 6 G2 M3 समुपस्थिता, D13 समरे स्थिता, T1 सम ** (damaged), M1 गगने स्थिता°. —^{cd}) Ś B1 D1–3 8 12 T2 3 G1 2 M1 2 5 च (for ते). B3 देवाश्च राममूचुस्ते (for ^{c}). Ś B1 D1–3 8 12 जयस्वेति, D6 T2 1 जयेति च (for त्वं जयेति) Ñ1 D4 13 तत्रोचुश्च जयस्वेति पुन° पुनररिंदम

9 V3 om 9–10^{b} —^{a}) Ś B1 D1–3 8 12 M1 क्रुद्धो, Ñ1 D4 रोषाद्, Ñ2 V1.2 B2–4 M3 कोपाद्, D13 घोरा (sic), Cg as in text (for क्रोधाद्) —^{b}) Ś Ñ2 V1.2 B2–4 D1–3 8 12 राघवाय, D7 G2 राघव स, Cg as in text (for राघवस्य) D5 7 9–11 T2 3 G2 M1 5 च (for स). —^{c}) D4 [ऽ]स्य शितं (for दुष्टात्मा) —^{d}) Ś D8 12 स्पृष्ट्वा, D4 बाण (for स्पृशन्) Ñ1 D13 प्राणहर (for प्रहरण)

10 V3 om 10^{ab} (cf v l 9) —^{a}) D13 चक्र- (for वज्र-) Ś Ñ V2 B D1–4 8 12 13 -धार, D6 T2 3 -घोर (for -सार) Ś B1 D3 8 12 -नाभ, M1 -वेग (for -नाद) V1 transp सार and -नाद —^{b}) D4 13 सर्वेशस्त्र, G2 शत्रुदर्प- (for सर्वशत्रु) D13 -विगर्हण (for निबर्हणम्) —G (ed) om 10^{c}–11^{b} —^{c}) T3 शूलेश्, Cg k t as in text (for कूटैश्).—^{d}) Ś Ñ1 V1 2 B1 D8 12 13 G3 M5 चित्र, D2 चित्रैर्, D6 7 10 11 G2 चित्त- (for चित) D1 दृष्ट्वा, D3 वृष्टि- (for दृष्टि-) D7 -भयावहे

11 D6 G(ed) om 11^{ab} (for G [ed], cf. v l 10). —^{a}) D9 तीक्ष्णाग्रे —^{b}) Ñ2 B4 D7 -समप्रभ, V2 समुत्थित, T2 3 -भयावह, Ct as in text (for -चयोपमम्) Ś1 युगाग्निनिचयोपम, V1 3 B2 3 युगान्ताग्निमिवोत्थित —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 अनौपम्यम् (for अतिरौद्रम्) Ś D8 12 अनासह्य, Ñ2 V B2–4 अनाधृष्य, D4 समासाद्य (for अनासाद्यं). —^{d}) D13 बलेन (for कालेन) Ś D1–3 8 12 सुदु सह, B1 सुदुष्कर (for दुरासदम्)

12 V3 damaged up to दारणं in ^{b}. —^{b}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D2–4.6 8 9 11 T1 2 G3 M2 5 दारुण, G1 तारण, Cg as in text (for दारण) Ś D8 12 निनदस्तथा, Ñ1 D4 नादयस्तथा (D4 °दा), Ñ2 V B2–4 चातकोपम, B1 D1–3 13 दारु(D2 3 °र)ण तथा (B1 °त). —D13 reads 12^{cd} twice —^{c}) B1 G3 M3 प्रदीप्तम्, D6 T1 G3 स दीप्त V3 इति (for इव) B1 घोरेण (for रोषेण) —^{d}) M2 पाणिना, Cg as in text (for रावण°)

13 Ñ1 D4 om 13–15. D13 om 13^{ab} —^{a}) Ś B1 D8 12 रावण, B3 (*sup lin. also*) D1–3 राक्षस°, M2 सतत- (for परम-) —^{b}) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 प्र(Ñ2 V1 B3 स)गृह्य युधि, D6 7 9–11 T2 3 G1 2 M2 5 जग्राह युधि (for मध्ये जग्राह) —^{c}) Ñ2 V1 3 D7 9–11 Ct अनीकैः (for अनेकैः) D13 वीरो (for शूरै) —V3 damaged from मै in 13^{d} up to 16^{a} B3 reads 13^{d}–15 in marg —^{d}) Ś D3 12 रावण (sic) (for राक्षसैः) G2 परिपालित (for °वारित) —After 13, M2 ins

3001* रिपूणां शोकजननं सुहृदां भयनाशनम् ।

14 Ñ1 D4 om. 14, V3 damaged for 14, B3 reads 14 in marg (for all, cf v l 13) —^{a}) Ñ2 B1 समुत्क्षिप्य(B1 °द्य), B2 अतः *, B3 D1 तमुद्यम्य (for समुद्यम्य) Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 G1 M5 -नाद (for -कायो) —Ñ2 V2 B2 4 om 14^{bc}. —^{c}) D1 दर्पात्, D13 क्रुद्ध, M1 क्रोधात् (for रोषात्) —^{d}) Ś D8 12 स (for स्व). D2 6 अति (for अभि-) Ś2 -वर्षयन्, B4 -नादयन् (for -हर्षयन्).

15 Ñ1 D4 om 15, V3 damaged for 15, B3 reads 15 in marg (for all, cf. v l. 13). —^{a}) Ñ2 B1 2 4 अं(B1 2 चा)तरीक्ष (for चान्तरिक्ष) —^{b}) Ś Ñ2 B1 2 4 D2 3 8 12 दिशोथ (for दिशश्च) Ś B3 D8 12 13 विदिशस् (for प्रदिशस्). D11 तदा (for तथा) —^{c}) Ś B1.3 D2 3 8 12 13 प्रा(D13 अ)कंपयत शब्देन —^{d}) T2 G1 2 दारुण Ś1 B1 D1–3.8 12 13 राक्षसेंद्र° सुदारुण (Ś1 D8 12 °ण). Ś2 (marg. also as in Ś1) राक्षसेंद्रः प्रतापवान्.

अतिनादस्य नादेन तेन तस्य दुरात्मनः ।
सर्वभूतानि वित्रेसुः सागरश्च प्रचुक्षुभे ॥ १६
स गृहीत्वा महावीर्यः शूलं तद्रावणो महत् ।
विनद्य सुमहानादं रामं परुषमब्रवीत् ॥ १७
शूलोऽयं वज्रसारस्ते राम रोषान्मयोद्यतः ।
तव भ्रातृसहायस्य सद्यः प्राणान्हरिष्यति ॥ १८
रक्षसामद्य शूराणां निहतानां चमूमुखे ।
त्वां निहत्य रणश्लाघिन्करोमि तरसा समम् ॥ १९
तिष्ठेदानीं निहन्मि त्वामेष शूलेन राघव ।
एवमुक्त्वा स चिक्षेप तच्छूलं राक्षसाधिपः ॥ २०
आपतन्तं शरौघेण वारयामास राघवः ।
उत्पतन्तं युगान्ताग्निं जलौघैरिव वासवः ॥ २१
निर्ददाह स तान्बाणान्रामकार्मुकनिःसृतान् ।
रावणस्य महाशूलः पतंगानिव पावकः ॥ २२

G. 6 87 22
B 6. 102. 62
L. 6. 81 22

---

16 V3 damaged for 16^{a} (cf v l 13) M1 om 16 V1 illeg for 16^{a} —^{a}) Ñ2 V2 B2–4 अतीव तेन, D7 9–11 अतिकायस्य (for अतिनादस्य) Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 अ(Ñ1 D4 13 प्र)तिनादेन तेनास्य —^{b}) Ś Ñ1 V B1 D1–4 8 12 13 घोरेणात्यु(Ñ1 V1 °च्यु)प्र(V2 3 °तीव) कर्मणा(B1 D1–3 13 °णा), Ñ2 B2–4 तानि तस्यातकात्मन (B2 °नि च). —^{d}) Ś B1 D1–3 8 12 M2 [अ]पि (for प्र-) Ñ1 D4 13 सागराश्च प्रचुक्षुभु —After 16, Ñ2 V B2–4 ins

3002* स्वस्त्यस्तु लोकेभ्य इति तत्रोचु परमर्षय ।

17 ^{a}) V3 damaged from महा up to राम in ^{d} Ñ1 D4 13 घोर, Ñ2 V1 2 B2–4 G1 M5 -बाहुस्, M1 -तेजा (for -वीर्यं) —^{b}) Ñ2 V1 2 B2–4 transp शूल and तद्. V2 [ऽ]स्यह, D6 महान् (for महत्) —^{c}) V2 स विनद्य, D4 विनद्य च (for विनद्य सु-) —^{d}) Ś B1 D1–3 8 12 परुष वाक्यम्, Ñ1 D4 13 राम वचनम्, G1 परुष रामम् (by transp) (for राम परुषम्)

18 ^{a}) B1 D1–3 ते (for ऽय) Ñ1 -धारो मे, Ñ2 V1 2 B2–4 D4 13 -धारस्ते, B1 D1 2 -धारोय, D3 -घोपोय (for -सारस्ते) Ś D8 12 शूलहस्तो वज्रधरो —^{b}) Ś D8 12 राम Ś B1 D8 12 T3 समुद्यत, M1 मयेरित (for मयोद्यत) —^{c}) Ś D8 12 घोरान्, B1 योय, D1–3 घोरो (for तव) D8 धातृ- (for भ्रातृ-) —^{d}) D4 सम, D9–11 G2 सम्यक् (for सद्य) D13 प्राण (for प्राणान्) Ś2 B3 4 D4 8 13 हनिष्यति

19 ^{a}) Ś Ñ1 V2 B1 3 D1–4 8.12 13 राक्षसाना च (for रक्षसामद्य) M1 राक्षसाना सुघोराणा —V3 damaged from ^{b} up to र in ^{c} —^{b}) M1 त्वया रणे (for चमूमुखे) —^{c}) D6 12 त्वा G3 निहत्वा B3 D3 रणे (for रण-) Ś1 -श्लाघ्य, Ñ1 V B3–4 D4 9–11 13 T2 3 श्लाघी —^{d}) D6 9 G3 शम, Cv r m g t as in text (for समम्) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 करिष्ये(Ñ V B2–4 D13 °रोम्य)श्रु(Ś2 D8 12 °स्रु)-प्रमार्जन, M1 करोम्यास्रप्रमार्जन

20 V3 om 20–27^{b} —^{a}) D4 निहत्य, G2 निहतस्, Cm as in text (for निहन्मि). G3 त्वम्. —^{b}) D6 ह्येतच्, M1 अद्य (for एष). Ñ2 V1 2 B2–4 शूलेनानेन (for एष शूलेन) —D1 om (hapl ?) 20^{c}–21^{b} —^{c}) Ś1 D8 12 च, B1 वि, D2 तु (for स) D3 इत्युक्त्वा प्राहिणोच्छूल —^{d}) Ñ1 D4 शूल त, D3 तच्छीघ्र, D13 शूल तद् (by transp.) (for तच्छूल) M2 राक्षसेश्वर —After 20, Ñ1 B2 3 D4–7 9–11 S ins

3003* तद्रावणकरान्मुक्त विद्युन्मालासमाकुलम् ।
अष्टघण्ट महानाद वियद्गतमशोभत ।

[(l 1) D6 T3 M1 -करोन्मुक्त D6 7 M3 Cm g विद्युज्ज्वाला. D5 10 T1 G3 समावृत, Cm as above (for -समाकुलम्) —B3 om l 2 —(l 2) D4 -चड-, D5 G M5 घटा- (for -घण्ट) Ñ1 B2 D4 उत्पततम् (for वियद्गतम्)]

—Thereafter all the above MSS cont, while Ñ2 V1 2 B4 ins after 20

3004* तच्छूल राघवो दृष्ट्वा ज्वलन्तं घोरदर्शनम् ।
ससर्ज विशिखान्रामश्चापमायम्य वीर्यवान् ।

[(l 1) Ñ1 V2 B4 D4 त (for तच्) Ñ2 V1 2 B2–4 चापि (for शूल) M2 ज्वलिन (for ज्वलन्त) —(l 2) Ñ V1 2 B2–4 D4 G2 निशितान्बाणांश् (for विशिखान्रामश्) M1 विससर्ज शरान्घोराश् (for the prior half) Ñ1 D4 आदाय, Ñ2 V1 2 B2–4 उद्यम्य (for आयम्य)]

21 V3 om 21, D1 om 21^{ab} (for both, cf v l 20) —^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B D2 3 8 12 13 शरौघैस्त(B3 °स्तैर्) (for शरौघेण) —^{b}) Ñ1 D4 13 बिभेद युधि, Ñ2 V1 2 B2–4 जघान युधि, D5 T1 2 नाशयामास, Ck t as in text (for वारयामास) Ś D8 12 युगान्ताग्निसमप्रभ —D6 13 om 21^{cd} —^{c}) Ñ2 V2 B2 4 M1 Ck आपतत —^{d}) Ñ2 B4 T3 शरौघैर्, B2 3 धा(B2 नी)रौघैर् (for जलौघैर्) B1 2 D1–3 सागर (for वासव) —For 21^{cd}, Ś D8.12 subst

3005* निर्बिभेद तदा रामो निरामो रिपुसम्पदाम् ।

22 V3 D4 om. 22 (for V3, cf v l 20) —^{a}) D9 अनिर्दहत् (for निर्ददाह) Ś V2 B1 D1–3 6 8 12 T2 3 तदा (for स तान्). —^{b}) D5.11 T G3 M5 निस्सृतान्. —^{c}) Ś D8 12 तदा, Ñ2 B2 D9–11 G2 3 महान्, B4 D7 महच् (for महा-) Ś Ñ1 V2 B4 D2 6–3.12 13 T2 3 -शूल (for -शूल).

87 23 02 63 84. 23 तान्दृष्ट्वा भस्मसाद्भूताञ्शूलसंस्पर्शचूर्णितान् ।
सायकानन्तरिक्षस्थान्राघवः क्रोधमाहरत् ॥ २३
स तां मातलिनानीतां शक्तिं वासवनिर्मिताम् ।
जग्राह परमक्रुद्धो राघवो रघुनन्दनः ॥ २४
सा तोलिता बलवता शक्तिर्घण्टाकृतस्वना ।
नभः प्रज्वालयामास युगान्तोल्केव सप्रभा ॥ २५
सा क्षिप्ता राक्षसेन्द्रस्य तस्मिञ्शूले पपात ह ।
भिन्नः शक्त्या महाञ्शूलो निपपात गतद्युतिः ॥ २६
निर्बिभेद ततो बाणैर्हयानस्य महाजवान् ।
रामस्तीक्ष्णैर्महावेगैर्वज्रकल्पैः शितैः शरैः ॥ २७
निर्बिभेदोरसि तदा रावणं निशितैः शरैः ।
राघवः परमायत्तो ललाटे पत्रिभिस्त्रिभिः ॥ २८

23 V3 om 23 (cf v l 20) —^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 transp तान् and दृष्ट्वा —^{b}) Ś Ñ B1 3 D1–4 8 12 13 स्पर्शवि-, I3 संसर्ग (for संस्पर्श-) Ñ1 घूर्णितान्, B1 दारितान्, D1-धूनितान्, D13 -वर्तितान् (for -चूर्णितान्). —^{c}) Ñ1 B1 4 D4,6 13 अतरीक्षस्थान् —^{d}) Ś B1 D1 2 8 12 राघव क्रोध आविशत्, Ñ2 V1 2 B2–4 D3 10 राघव क्रोधमूर्छित

24 V3 om 24 (cf v.l 20) —^{a}) Ñ1 D4 13 ततो (for स ता) Ś V2 B1 D1–1 8 12 दत्ता, B (ed) नीता (for [आ]नीता) —D9 om (hapl ?) 24^{b}–25^{a} —^{b}) D1 om (hapl) after शक्ति up to the prior half of 3006* Ś Ñ1 B1 D2 3 8,10–12 G1 2 M2 समता, D13 -सप्रभा (for -निर्मिताम्) —After 24, Ś V1 B1 D1–3 8 12 ins

3006* तोलयामास तां शक्तिं समरे लघुविक्रमः ।
[D1 om up to the prior half and om लघु-]

25 V3 om 25 (cf v l 20) D9 om. 25^{a} (cf v l 24) —^{ab}) D1. भगवता (for बलवता) Ñ1 D4 13 सा चोदि(D4 नोदि, D13 देशि)ता वीर्यवता (for ^{a}) M5 घन (for घण्टा) Ś D1–3 8 12 -[अ]ट्टहासिनी, B1 -निनादिनी, D13 -महा° (for -कृतस्वना) Ñ2 V1 2 B2–4 सा शक्तिस्तोलि(B4 °क्तिः प्रेरि)ता तेन चडघटामहास्वना —D13 om 25^{c}–30 B4 om 25^{c}–28 —^{c}) Ś Ñ1 V1 D4 8 13 तत (for नभ.) Ś D1.8 प्रजज्वाल च सा, D13 T2 3 प्रज्वलयामास, G1 M5 प्रभासयामास —^{d}) D2 G3 -[अ]ग्नीव (for -[उ]ल्केव) Ś Ñ B2 D1–3 8 दीप्यती (D1 8 °ते), V1 2 B1 3 D4 13 दीपिता (for सप्रभा) D7 युगातेन समप्रभा —After 25, Ś B1 3(marg) D1–3 8 ins

3007* तोलयित्वा तु बलवाञ्शक्तिं घण्टाकृतस्वनाम् ।
चिक्षेप परमक्रुद्धस्तरसा रघुनन्दन ।

[(l 1) B1 स (for तु) Ś D8 जवाच्छक्तिं घटाशत- (for तु बलवाञ्शक्तिं घण्टा-) D1-समन्विता, D8 -कृतस्वना —(l. 2) B1 समर (for परम-) and सहसा (for तरसा)]

26 V3 B4 D12 om 26 (for V3, cf v l 20, for B4 D12, cf v l 25) —^{a}) D13 अपतद्, G (ed.) क्षिप्ता सा (by transp) (for सा क्षिप्ता). D6 T2 3 रघुवीरेण, M3 राक्षसेन्द्राय (for राक्षसेन्द्रस्य) —^{b}) Ś B1 D2 3 8 शूले शक्ति॰, Ñ1 तस्मिन्काले, D1 शक्ति शूले (for तस्मिञ्शूले) G2 धु (for ह). Ñ1 D4 13 [ऽ]शनिप्रभा(D4 °भे) (for पपात ह). M3 राघवेण महात्मना —After 26^{ab}, M2 ins

3008* प्रज्वलन्ती महावेगा त्रासयामास राक्षसान् ।
स तया नीरवातिन्या राघवेण विसृष्टया ।

—S1 D8 om 26^{cd}. —^{c}) G1 भग्न (for भिन्न॰) D6 T2 3 M3 5 महा- (for महान्) Ñ V1 B2 3 D4 स(B3 प्र-, D4 आ-) भिन्नो वज्रधा शूलो; V2 B1 D1–3 13 तद्भिन्न (D13 सा भिन्ना) वज्रा(B1 महता) शूल, M1 भिन्न शक्त्या तया शूल —^{d}) B1 पपाताग-, D1 13 नि पपात, D5 T1 G3 पपात च (for निपपात) Ñ1 D13 महास्वन (D13 °न), Ñ2 V1 2 B2 3 D5 6 T G M1 5 महाद्युति, D4 महास्मन, M3 हतद्युति —After 26, D7 G1 2 ins

3009* साधु साध्विति भूतानि प्रशशंसू रघूत्तमम् ।

27 V3 om 27^{ab} (cf v l. 20). B4 D12 om 27 (cf v l 25) Ñ1 D4 9 13 G2 om. (hapl.) 27 —^{ab}) M5 चास्य (for अस्य) Ś B1 D1–3 8 तस्य बाणैरश्वान् (for बाणैर्हयानस्य) Ś D8 महाबलान्(D8 °.-.), D5 11 G1 M1 5 मनोजवान् (for महाजवान्) —^{c}) D3 4 तीव्रस्, D10 11 क्षिप्रैर् (for तीक्ष्णैर्) Ś B1 D8 ततस्तस्य, D1 ततस्त तु, D2 तदा दुष्ट (for महावेगैर्) M3 राघव परमामर्षी —^{d}) D7 अजिह्मगं, M1 सुवाजितै (for शितै शरै) Ś Ñ2 V B1–3 D1 7 8 M2 वज्रस्पर्शसमै शरै (Ñ2 V2 3 B2 3 शित, M2 °मैर्युधि), D10 11 बाणवृदिरजिह्मगं

28 B4 D12 om 28 (cf. v l 25) T1 2 G1 M5 om (hapl) 28^{ab} —^{a}) Ś B1 D1–3 8 च त, Ñ1 D4–6 13 T3 G2 3 M2 3 ततो, Ñ2 V B2 3 क्रुद्धो (for तदा) —^{b}) Ś B1 D1 3 8 निशितैस्त्रिभि, Ñ1 D4 पत्रवाजिभि, D13 सप्तभि॰ शरै, M1 च शितै शरै —^{c}) G1 रावण (for राघव॰) Ś N V1 2 B1–3 D1–3 8 13 परमा यस्तो, D4 G1 M5 परमक्रुद्धो M2 राम परबलामर्दी. —^{d}) Ś B1 D8 ललाट. Ś B1 D1–3 8 M1 2 5 च(B1 तु) त्रिभिः शरै (D2 शित), Ñ1 D4,13 दशभि शरै; V2 D5 T1 G3 च(V2 [ऽ]पि) त्रिभिस्त्रिभि G2 ललाटेषु त्रिभिस्त्रिभिः ❀ Cg पत्रिभिस्त्रिभिरिति प्रयोगभेदान्न पुनरुक्ति पत्रिभि॰ पत्रवद्भिरित्येके. ❀

स शरैर्भिन्नसर्वाङ्गो गात्रप्रस्रुतशोणितः ।
राक्षसेन्द्रः समूहस्थः फुल्लाशोक इवाबभौ ॥ २९

स रामबाणैरतिविद्धगात्रो
निशाचरेन्द्रः क्षतजार्द्रगात्रः ।
जगाम खेदं च समाजमध्ये
क्रोधं च चक्रे सुभृशं तदानीम् ॥ ३० G. 6. 87. 0 B. 6. 102. 70 L. 6. 84. 31

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकनवतितमः सर्गः ॥ ९१ ॥

29 D12 om 29 (cf v l 25).—[a]) Ñ2 V2 3 B2 3 M3 कीर्ण- (for भिन्न-) D1 4 transp भिन्न and सर्व B4 शरे प्रकीर्णसर्वांगो —[b]) Ś2 B1 D1–3 8 M2 गात्रात्, D4 9 13 गात्रे, Ck t as in text (for गात्र-) Ś1 Ñ V B1–3 D6 7 T2 3 G M5 Ct प्रसृत- (for -प्रस्रुत-) —[c]) Ś D8 गि(Ś2 ह)रींद्रस्थ, Ñ स च वभौ, B1 समीपस्थ (for समूहस्थ) —[d]) Ñ D4 13 इव द्रुम

30 D12 om 30 (cf. v l 25) —[a]) Ñ V3 B1 4 D6 13 G3 M3 अभि- (for अति-) —[b]) D6 -[अ]र्ध- (for -[आ]र्द्र-) Ñ V B D4 क्षतजावसिक्त (B1 °र्द्रदेह), D13 क्षरव्यवशिक्त (corrupt), M6 क्षतविद्धगात्र —[c]) D6 T1 दैन्य, D13 मोह (for खेद) Ś Ñ V B D1–3 8 13 G2 M3 च (Ñ1 D13 स) समूह-, D4 स सुमोह, M1 भृशमाजि, Cg as in text (for च समाज-). —[d]) Ś B1 D1–3 8 द्विगुण; Ñ1 B4 D4,13 सुमहत्, Ñ2 V B2 3 स तदा, D6 स भृश, G1 सुभृत (for सुभृश) Ñ2 V B2 3 महात, G2 दशास्य (for तदानीम्) M3 भय च चक्रे सुमहत्तर स

Colophon —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D2,4 13 लंका-काडे —After *Kānda name,* D2 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V B1 2 4 D3 4 8 13 रावणधर्षण, B3 रावणप्रधर्षण, D1 रामरावणयुद्ध, D13 रावणक्रोध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2,4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 84, Ñ2 D3 90, V1 D9 86, B1 3 83, D1 85, D5–7 T1 G M3 5 104, D10 11 103, T2 112, T3 116, M1 2 105, B (ed) 102, G(ed.) 87 —After colophon, Ñ1 concludes with श्री श्री, D2 with राम, G M1 2 6 with श्रीरामाय नम

९२

88 1 103 1 85 1 स तु तेन तदा क्रोधात्काकुत्स्थेनार्दितो रणे ।
रावणः समरश्लाघी महाक्रोधमुपागमत् ॥ १
स दीप्तनयनो रोषाच्चापमायम्य वीर्यवान् ।
अभ्यर्दयत्सुसंक्रुद्धो राघवं परमाहवे ॥ २
बाणधारासहस्रैस्तु स तोयद इवाम्बरात् ।
राघवं रावणो बाणैस्तटाकमिव पूरयत् ॥ ३
पूरितः शरजालेन धनुर्मुक्तेन संयुगे ।
महागिरिरिवाकम्प्यः काकुत्स्थो न प्रकम्पते ॥ ४
स शरैः शरजालानि वारयन्समरे स्थितः ।
गभस्तीनिव सूर्यस्य प्रतिजग्राह वीर्यवान् ॥ ५
ततः शरसहस्राणि क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
निजघानोरसि क्रुद्धो राघवस्य महात्मनः ॥ ६

92

Ñ1 begins with श्री श्री and D12 with ॐ

1 [a]) M3 transp तु and तेन D6 T2 3 [अ]र्दित, G3 M3 तथा, M2 सदा (for तदा) Ś Ñ2 V B2 4 D1–3. 8 12 M2 युद्धे, G1 M5 क्रुद्ध॰ (for क्रोधात्) B1 3 महायुद्धे, D7 G2 प्रहारेण (for तदा क्रोधात्). —[b]) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 राघवेण, V1 om. (for काकुत्स्थेन) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 M2 प्रधर्षित, D6 T2 3 [अ]रिघातिना, D7 9–11 G2 [अ]र्दितो भृश (for [अ]र्दितो रणे) —[c]) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 3 D1–4 8 12 13 परमामर्षी, Ś2 समर ** (moth-eaten); Ñ2 V3 B2 4 समरामर्षी (for समरश्लाघी) —[d]) Ñ2 V1 3 B D1–3 भृशं; V2 पुन; G2 महान् (for महा-) V B1 4 D1 4 13 उपागत, L (ed) समाविशत् (for उपागमत्) Ś D8 12 भृश कोप इवाविशत्.

2 [a]) B3 D1 G2 स- (for स) M1 वदनो (for -नयनो) Ś B1 D1–3 8 12 13 क्रुद्धश्च, Ñ2 V B2–4 D4 कोपाच्, D7 9–11 [ऽ]मर्षाच् (for रोषाच्) —[b]) Ś Ñ V B2–4 D1–4 6–13 G2 उद्यम्य, B1 आदाय, T2 3 M5 आनम्य (for आयम्य) D1 वेगवान् —[c]) Ś Ñ V B D1 2 4 8 12 प्रत्यर्दयत (V1 3 D2 °यत्सु-), D3 6 T2 3 अभ्यवर्षत्सु (D3 °र्षत), D5 T1 G अभ्यद्रवत्सु-(G1 2 °वत), D7 अभ्यधावत्सु-, Ck t as in text (for अभ्यर्दयत्सु-). D13 ततस्तु शरवर्षेण —[d]) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 8 12 पुनराहवे, D3 शराहवे (sic) (for परमाहवे)

3 [a]) Ś B1 D2 3 8 12 M2 त, M3 ते (for तु) —[b]) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 [अ]वरे, Cr m k t as in text (for [अ]म्बरात्). M2 मतोय इव तोयद —[c]) D1 2 transp राघव and रावणो Ś V2 B1 D1–3 8 12 वीरस्, M1 रोषात्, Cr m g as in text (for बाणैस्). —[d]) Ñ V1 3 B D1 2 4 6 13 तडागम् (for तटाकम्) Ñ V1 B2–4 D1 4 6 9–11 13 T G3 M Ck t पूरयन्, D2 पूरित (sic) (for पूरयत्) Ś D3 8 12 तडागवदपूरयत् ❀ Cm g पूरयत् अपूरयत् ❀

4 [a]) B4 D13 -वर्षेण (for -जालेन) —[b]) Ś D8 12 मुहुर्, G1 2 रक्षो (for धनुर्-) V3 चाम्बरे (for संयुगे). M2 रावणेन स राघव —[c]) B4 -गुरुर् (for गिरिर्) Ś D8 12 13 [अ]कंपो (for [अ]कम्प्य) —[d]) Ñ1 V3 D13 प्रकंपत, Ñ2 B2 4 व्यकपत, D4 व्यकंपयत् (for प्रकम्पते) Ś D8 12 राघवो न प्रकंपित, B1 D1–3 राघवो न व्यकंपत, D7 G2 काकुत्स्थो नैव कंपते —After 4, Ś Ñ1 V1 2 B1 D1–3 8.12 ins

3010* शरास्त्वान्नरशार्दूलो राम परमदारुणान् ।

[Ś D8 12 रक्षस परदारणान् (for the post. half)]

5 V3 om 5[ab] Ś V1 2 B1 D1–3 8 12 transp [ab] (including 3011*) and [cd] B3 repeats 5[ab] (in marg) after 5 —[a]) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 शरैस्तु (for स शरै) Ñ1 D4.13 -जाल वे (for -जालानि) Ś2 श ** लानि (moth-eaten) —[b]) Ś1 D8 12 निवार्य, Ñ1 व्यहरत्, Ñ2 विधमन्, V1 B1 3 (second time) D1–3 13 व्यधमत्; B2–4 (B3 first time) विसृह (B3 4 °हस [meta]) न्, D4 व्याहनन् (for वारयन्) Ś2 वारे ***रे (moth-eaten) M1 युधि राक्षस (for समरे स्थित) —After 5[ab], Ś V1 2 B1 D1–3 8.12 ins, while Ñ2 B3 3 (after second occurrence of 5[ab] in marg) ins. after 5

3011* जीमूत इव नर्दंश्च शरवृष्टि व्यवर्षत ।

[Ś2 moth-eaten for जीमूत Ñ2 B3 घमांते, D3 गर्जन्, D8 12 नदश्च (for नर्दंश्च) Ś D8 शरवर्षी (for °वृष्टि) V1 2 B1 व्यवर्षयत् Ñ2 B2 शरवर्षं ववर्ष ह (Ñ2 च), D1–3 शरवृष्टीर्व्य-(D3 °र)वर्षत (for the post half)]

—[c]) T3 G1 2 M5 गभस्तिम् (for गभस्तीन्) Ś V1 2 B1 D1 3 4 8 12 चार्कस्य (for सूर्यस्य) Ñ V3 B2–4 स गभस्तीनि-(V3 °स्तिमि)वार्कस्य, D2 गभस्तिमिरिवार्कस्य, D13 सतपत-मिवार्कं तु —[d]) G2 मेघवत्, M1 राघव (for वीर्यवान्).

6 [a]) T1 damaged from स्रा up to शा in [b] Ñ1 D1–3 13 -सहस्रं स, Ñ2 V1 B D4 -सहस्र हि (B1 च), D6 T2 M1 -सहस्रेण (for -सहस्राणि). —V3 om 6[c]–7[b] —[c]) Ś2 Ñ V1.2 B1 2 4 D1–5.8.12 13 G3 M1 निचखान (for निजघान). G1 2 M5 जघनोरसि सक्रुद्धो —[d]) Ś2 moth-eaten for महात्मन.

स शोणितसमादिग्धः समरे लक्ष्मणाग्रजः ।
दृष्टः फुल्ल इवारण्ये सुमहान्किंशुकद्रुमः ॥ ७
शराभिघातसंरब्धः सोऽपि जग्राह सायकान् ।
काकुत्स्थः सुमहातेजा युगान्तादित्यवर्चसः ॥ ८
ततोऽन्योन्यं सुसंरब्धावुभौ तौ रामरावणौ ।
शरान्धकारे समरे नोपालक्षयतां तदा ॥ ९
ततः क्रोधसमाविष्टो रामो दशरथात्मजः ।
उवाच रावणं वीरः प्रहस्य परुषं वचः ॥ १०
मम भार्या जनस्थानादज्ञानाद्राक्षसाधम ।
हृता ते विवशा यस्मात्तस्मात्त्वं नासि वीर्यवान् ॥ ११
मया विरहितां दीनां वर्तमानां महावने ।
वैदेहीं प्रसभं हृत्वा शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १२
स्त्रीषु शूर विनाथासु परदाराभिमर्शक ।
कृत्वा कापुरुषं कर्म शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १३ G 6 88 13 B 6 103 13 L 6 85 14

7 V3 om 7ab (cf v l 6) —a) Ś2 ? * दिग्ध (moth-eaten), D8 12 महादिग्ध (for -समा°) —c) Ś V1 B1 D1–4 8 12 उभौ फुल्ल, Ñ V2 3 B2–4 स(B2 सु-, B3 प्र-) पुष्पित, G3 वृक्ष फुल्ल(sic) (for दृष्ट फुल्ल) —d) Ñ1 किंशुको वभौ, D1 किंशुको द्रुम , D3 इव किंशुक , D4 13 किंशुको यथा (for किंशुकद्रुम)

8 a) Ñ B4 D1–3 13 घातात्, G1 M5 हत (for घात-) Ś Ñ2 V B D1–3 8 12 G2 -सक्रुद्ध (for -संरब्ध) D6 T2 3 M1 शर(T2 3 °रा)घातेन संरब्ध (M1 °क्रुद्ध) —b) Ñ2 V2 3 B2–4 D7 9–11 [ऽ]सि- (for ऽपि) Ś D8 12 सायक, Ñ2 G2 कार्मुक (for सायकान्) —c) D6 T2 3 तु, D13 स (for सु-) Ś Ñ2 V2 B3 4 D1–3 8 12 -महावेगो, V1 3 B1 2 D6 °वेगात् (for °तेजा) —d) D5 T1 G3 M3 -तेजस (for वर्चस) Ś B1 D1–3 8 12 -[अ]ग्निसमप्रभ (B1 D1 3 °भान्), Ñ1 V2 D4 13 -[अ]ग्निरिवोत्थित , Ñ2 -[आ]दित्यवदिस्थित (for -[आ]दित्यवर्चस) —After 8, M5 ins

3012* तैर्विनिर्भिन्नसर्वाङ्गो राममुक्तैः शितैः शरैः ।
रुधिरं बहु सुस्राव रावणो राक्षसाधिपः ।

9 a) Ś D8 12 G1 तु संरब्धाव्, Ñ1 B1 D13 समारब्धा , G2 सुसंक्रुद्धाव् (for सुसंरब्धाव्) D1 तौ ततोन्योन्यसंक्रुद्धाव् —V2 illeg for 9b —b) V3 B3 D7 9–11 तावुभौ (by transp) (for उभौ तौ) —T1 damaged from second रा up to शरा in 9c Ś B1 D2 3 8 12 13 उभौ राघवरावणौ, Ñ1 D1 4 उभौ रावणराघवौ —c) Ś V1 B1 D1–3 8 13 महति, D6 in marg , D13 समते (sic), G1 तौ वीरौ (for समरे) —d) Ś Ñ2 V B1 3 D5–12 T1 G1 3 M1 2 5 Ct [उ]पलक्षयता (B1 °तस्), Cm g as in text (for [उ]पालक्षयता) D3 यदा, T3 तथा (for तदा) Ñ1 B2 D4 13 न दृश्येते महाभुजौ, D1 नोपलक्षो बभूवतु —After 9, Ñ V B2–4 D4 ins

3013* सछन्न शरजालेन रावणेन स राघव ।
निष्पपात स तं भित्त्वा मेघादिव दिवाकर ।

[(1. 1) D4 रावण (sic) (for राघव) —(1 2) V3 damaged up to दिव V1 नि पपात, D4 निपपात Ñ1 तमानीत (for मेघादिव) D4 निभाकर (for दिवा°)]

10 a) G(ed) अथ (for तत) D2 कोप- (for क्रोध-) —c) Ñ1 वीर, Ñ2 B4 क्रुद्ध , B2 3 क्रुद्ध (for वीर) V3 राम सक्रुद्ध (for रावण वीर) —d) V3 परम (for परुष)

11 a) V3 भार्यां (for भार्या) —V3 damaged from ना up to हृ in 12b —b) Ś V1 2 B1 D1 8 12 यत्त्वया, Ñ2 B2–4 इह ते, D2 रहिता, D3 मायया, D13 प्रहृता (for अज्ञानाद्) B3 राक्षसेश्वर, D1 °साधिप (for °साधम) Ñ1 D4 दुहिता जनकस्य च —c) Ś D8 12 हृतास्त्र, Ñ1 D4 विवशा, Ñ2 V2 B2–4 D3 आनीता, B1 D1 13 (sic) हृता तु (for हृता ते) Ñ1 D4 यद्धृता (for विवशा) D2 त्वयावशा (for ते विवशा) V1 हृतानीता तु विवशा —d) D3 तेन (for तस्मात्) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 न भविष्यसि (B3 [before corr]°ति) (for नासि वीर्यवान्)

12 V3 damaged up to हृ in 12b (cf v l 11) —a) D4 च (for वि-) D6 reads दीना in marg —T1 damaged for c (except त्वा) —c) Ś V2 B1 D1–3 8 12 विवशा, Ñ2 V1 3 B2–4 विजने (for प्रसभ) Ś Ñ1 (sic) D4 कृ(D4 marg also हृ)त्वा (for हृत्वा) —d) B4 [ऽ]यम् (for ऽहम्) —After 12, G2 reads 15ab for the first time, repeating it in its proper place, while D4 ins l 1–2 of 3015*

13 D4 om (hapl) 13–14 M2 transp 13 and 14 —a) Ñ V B2–4 चौ(Ñ1 V2 B3 शौ)र्येमनाथासु —b) Ś B1 D1–3 8 12 13 -प्र(D1 वि)धर्षक(D1 3 13 °क), Ñ V B2–4 D5 9–11 T1 3 G1 3 M5 -[अ]भिमर्शन(Ñ1 B2 °र्षण D5 G3 °र्शन), D6 °मर्षक, G2 °मर्शक (for -[अ]भिमर्शक) —c) D1 काम (for कर्म) —V3 damaged from 13d up to 14c —d) B1 reads in marg from मि up to से —After 13, D2 ins

3014* ब्राह्मणेषु च ये शूरा गोषु स्त्रीषु तपस्विषु ।
वृन्तादिव फलं पक्वं धरायामुत्पतन्ति ते ।

88 14 भिन्नमर्याद निर्लज्ज चारित्रेष्वनवस्थित ।
103 14 दर्पान्मृत्युमुपादाय शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १४
85 15 शूरेण धनदभ्रात्रा बलैः समुदितेन च ।
श्लाघनीयं यशस्यं च कृतं कर्म महत्त्वया ॥ १५

उत्सेकेनाभिपन्नस्य गर्हितस्याहितस्य च ।
कर्मणः प्राप्नुहीदानीं तस्याद्य सुमहत्फलम् ॥ १६
शूरोऽहमिति चात्मानमवगच्छसि दुर्मते ।
नैव लज्जास्ति ते सीतां चोरवद्व्यपकर्षतः ॥ १७

14 D4 om 14, V3 damaged up to 14[c] (for both, cf v l. 13) M2 transp 13 and 14 D1 transp 14 and 15 —[b]) Ś D8 12 चारित्रेपि, B2 चरित्रेषु (for चारित्रेषु). Ñ2 B2 4 D1 3.5 6 8 11 13 T1 G3 [अ]नवस्थित, B1 [अ]व्यवस्थित (for [अ]नवस्थित) —[c]) Ś D8.12 उपा(D12 °प)स्थाय, V1 B1 D6 T2 3 इवादाय (for उपादाय) —After 14, Ñ1 D13 ins l. 1–2 of 3015*, B3 reads for the first time (in marg) l 3–4 of 3015*, repeating them in their proper place, D1 ins 3015*

15 G2 repeats 15[ab] here (cf. v.l 12). D1 transp 14 and 15 —[a]) V3 परेण (for शूरेण) D8 om धनद —[b]) Ś D8 12 वर्गैः (for बलैः) T3 साक युतेन (for समुदितेन). B1 बलेन मुदितेन च —[c]) D6 प्रशस्य च (from च up to [d] in marg), D7 9–11 महत्कर्म, Ck t as in text (for यशस्य च) D4 (in marg) निंद्य चाय-शस्य च (subm.) —[d]) B3 सुदुष्कर, D4 (in marg) गतत्रप (for महत्त्वया) D7 9–11 यशस्यं च कृत त्वया. —After 15, Ś Ñ2 V B (B3 reads for the first time in marg l. 3–4 after 14, repeating them here) D2 3 8 12 ins, Ñ1 D13 ins l 1–2 after 14 and l 5–10 after 15, D1 ins after 14, D4 ins l 1–2 after 12 and l 3–10 after 15

3015* अनार्यैश्चैव भीतैश्च पूज्यमानश्च राक्षसैः।
उत्सेकाच्चैव दर्पाच्च शूरोऽहमिति मन्यसे।
मायया मृगरूपेण मद्भार्यापहृता त्वया।
सर्वथा दर्शितं वीर्यं कृतं कर्म सुदुष्करम्।
धिक्कृतस्त्वं सदानार्य गर्हितश्चैव कर्मणा। [5]
श्लाघसे त्वं कथं नाम यस्य ते वृत्तमीदृशम्।
निशि नैव स्वपाम्यद्य दिवा वा रजनीचर।
न रावण लभे शान्ति त्वामनुत्पाट्य मूलतः।
इमे मासास्त्वतिक्रान्तास्त्वद्वध परिचिन्तिता।
वधार्हस्य वधार्थं ते मृत्युद्वारमपावृतम्। [10]

[(l 1) B3 सु- (for [प]व) Ñ1 D4 नीचैश्च, V3 D2 भूतैश्च (for भीतैश्च) Ś2 B1 पूज्यमानैश्च Ñ V1 2 B2–4 D4 [s]व, L (ed) स्त- (for च) V3 पूज्य ... राक्षसैः (damaged), D13 युज्यमानो निशाचरैः (for the post half). —V3 om l 2–5. —(l 2) B1 दृच्छयाच्च (for उत्सेकाच्च). —(l 3) Ś D8 12 [अ]नृत- (for मृग-) D4 च हृता (for [अ]पहृता). —(l. 4) D4 कृत च कर्म सुकर (unmetric) (for the post. half). —(l. 5) Ś D8 12 निकृतस्, D1 4 विकृतस् (for धिक्कृतस्) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 चाप्यनार्यश्च (D13 °नैश्वर्या) (for त्व सदानार्य) Ś D8 12 त्व च (for चैव). D4 13 गर्हितव्य स्वकर्मणा (for the post half) —(l 6) Ś Ñ1 V B3 D8 12 श्लाघसे त्व, B1 श्लाघसे स, D4 म श्लाघ्यते, D13 श्लाघये त्वा (for श्लाघसे त्व). Ñ2 V1 2 B2 4 पाप (for नाम) D1 om. (subm) (for ते) V1 नीर्यम् (for वृत्तम्). D13 यस्य ते दृश्यते मीदृश (corrupt) (for the post half) —V3 om l 7–8 —(l 7) V2 निशान् (hypm.) (for निशि). Ñ V1 B2–4 D4 13 स्वपे (B2 शये) नाद्य (Ñ1 D4 13 न स्वपामि) दिवारात्रौ, B1 D1–3 निशासु नैव स्वपिमि (for the prior half) Ñ1 D4 13 कदाचिद्, B1 D2.3 दिवा च (for दिवा वा). Ñ2 V1 B2–4 रौद्रकर्म निशाचर (for the post half) —(l 8) B1 सुख स्वप्स्ये, D1–3 शम लप्स्ये (for लभे शान्ति). Ś D8 12 राक्षसा (Ś2 D12 °रणा) धम दुर्बुद्धे (for the prior half) Ś D8 12 अनुत्साद्य, B2 विनोत्पाट्य (for अनुत्पाट्य). Ñ1 V2 D4 13 नोत्साद (D13 °त्वाद) यामि यावत्त्वां मधुवत्पशु (D13 धन) बान्धव —(l 9) D1 इमा मायास् (for इमे मासास्). B1 तव वधे, D3 त्वपक्राता (for त्वतिक्रान्तास्) Ñ V B2–4 अत्य (Ñ2 V1 B4 °भ्य) क्राममिमान्मासान्, D13 विन शोकमतिक्रातो (sic) (for the prior half) D1 3 त्वद्वधे (for त्वद्वध) Ś1 D8 L (ed) न्या (D8 ध्या) यत (L [ed] ध्यायता) मद्दा, Ñ V B2–4 परिचिंतयन् (for परि-चिन्तिता) B1 ह्यतिक्रान्ता मयाधम, D13 वध चिंतयतस्तव (for the post half) D4 चिर लोकव्यतिक्रात वधमिच्छन्नतात्मन —(l 10) Ś1 D8 12 वध तेच, B1 D1–3 वधे तेच (for वधार्थं ते) V1 उपावृत, V3 उपागत D4 13 कालप्राप्तोसि मे नून यथा (D13 °दा) त्व दर्शनागम (D13 °न गत)]

16 D4 repeats 16 (var) consecutively. —[a]) Ś Ñ V B D1.3 8 12 उत्सेकाद्, D2 उत्सेकम् (for उत्सेकेन) Ś B1 D1–3 8 12 अभिपन्नस्त्व, Ñ V B2–4 °मानस्य (for °पन्नस्य). D4 (first time) उत्सेकादतिमानाच्च, D4 (second time) शूरोहमिति मानाच्च, D13 उत्सेकाद्दर्पवादस्य (sic) —G2 om (hapl ?) from हितस्य in 16[b] up to स्या in 18[b] —[b]) Ñ2 च कर्मण (for [अ]हितस्य च) Ś D8 12 गर्हित चाहित च यत्, Ñ1 V B2–4 D13 गर्हिताद्गर्हितस्य च, B1 गर्हितश्चापि शकित, D1–4 (D4 both times) गर्हितं चा (D1 वा)पि सचि (D2 सेवि) त —[c]) Ñ2 सग्राम (for कर्मण). B1 चाप्नुहि (for प्राप्नुहि). —[d]) D13 आसाद्य (for तस्याद्य) D3 तु (for सु-). Ñ1 -बल (for -फलम्). D4 (both times) सुमहाफल

17 G2 om. 17 (cf. v l 16) —[a]) Ñ V B D1–4 13

यदि मत्संनिधौ सीता धर्षिता त्वाच्चया बलात् ।
भ्रातरं तु खरं पश्येस्तदा मत्सायकैर्हतः ॥ १८
दिष्ट्यासि मम दुष्टात्मंश्चक्षुर्विषयमागतः ।
अद्य त्वां सायकैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ॥ १९
अद्य ते मच्छरैश्छिन्नं शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
क्रव्यादा व्यपकर्षन्तु विकीर्णं रणपांसुषु ॥ २०
निपत्योरसि गृध्रास्ते क्षितौ क्षिप्तस्य रावण ।
पिबन्तु रुधिरं तर्षाद्बाणशल्यान्तरोत्थितम् ॥ २१
अद्य मद्बाणभिन्नस्य गतासोः पतितस्य ते ।
कर्षन्त्वन्त्राणि पतगा गरुत्मन्त इवोरगान् ॥ २२
इत्येवं स वदन्वीरो रामः शत्रुनिबर्हणः ।
राक्षसेन्द्रं समीपस्थं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ २३
बभूव द्विगुणं वीर्यं बलं हर्षश्च संयुगे ।
रामस्यास्त्रबलं चैव शत्रोर्निधनकाङ्क्षिणः ॥ २४

G 7 88 30
B 6 103 24
L 6 85 31

[अ]स्मि (for [ए]व) N1 D4 13 [अ]पि, N2 B2-4 D1-3 च, B1 तु (for [अ]स्मि) Ś1 D8 न चैव लज्जसे सीता, Ś2 नापि लज्जयसे सीता, D12 नाभिलज्ज . सीता —ᵈ) Ś Ñ V B D2 3 5,6 8-10 12 T G3 चौरवद्, D13 चौर्येण (for चोरवद्) Ś D8 12 त्व प्रकर्षयन्, B1 D7 G1 चापकर्षत (for व्यपकर्षत) D1 चौरत्वादपकर्षत, D4 चोरकर्मप्रकर्षत

18 G2 om up to त्वा in 18ᵇ (cf v l 16) —ᵇ) V B3(marg also as in text) [अ]पहृता, B2 सहृता, D4 13 कर्षिता (for धर्षिता) V बलात्त्वया (by transp) (for त्वया बलात्) B4 सा वै पाप हृता बलात् —ᶜ) Ś B1 D1 2 8 12 त्व, D3 त (for तु) Ñ1 D13 तु हृत, D4 निहित, M2 सखर (for तु खर) Ñ2 V(V2 lacuna except पश्येस्) B2-4 खर त(V1 त्व, V3 B3 त्वद्-)भ्रातर पश्येस् —ᵈ) M5 तथा (for तदा) Ś B4 D3 8 9 12 हृत, N1 D4 खर, D13 चिर (for हृत) —For 18ᶜᵈ, T2 3 subst

3016* पौरुष सफल स्यात्ते जना सकीर्तयन्ति च ।

19 ᵃᵇ) Ñ2 V B2-4 त्व (for [अ]सि) Ñ1 D4 दुष्टात्मा, Ñ2 V1 B3-4 दुर्बुद्धे, V2 3 दुर्बुद्धिश्, D1 दुरात्मश्, D7 9-11 मदात्मश् (for दुष्टात्मश्) G2 दिष्ट्यासि चक्षुर्विषयमागतोऽसद्य दुर्मते (unmetric) —After 19ᵃᵇ, M5 ins

3017* चक्षुर्विषयमागम्य न जीवन्प्रतियास्यसि ।

—After 19, Ñ2 V1 2 B2-4 ins

3018* पश्यता सर्वयोधाना प्रसह्य रणमूर्धनि ।
[B3 प्रसज्य (for प्रसह्य) V2 -कर्मणि (for -मूर्धनि)]

20 V3 om 20 —ᵃ) D5 11 G3 मत्सायकैश् (for ते मच्छरैश्) B1 2 D5 भिन्न, D13 तीक्ष्णं, G2 भिन्न (for छिन्न) T3 अद्य मच्छारसछिन्न —ᶜ) B1 क्रव्यादश्चोप-, D13 °दोऽप्यप- (for क्रव्यादा व्यप-) D1 क्रव्या . . दकर्षतु (sic) —ᵈ) Ś D8 12 भूमि (for रण-) Ñ V B D4 13 -पासु (Ñ1 B1 4 D4 13 °शु)भि, D1-3 6 9 -पाशुषु (for -पासुषु)

21 ᵃ) T2 3 M5 निकृत्य (for निपत्य) Ś1 D8 ते क्रुद्धा, Ś2 Ñ V B1 3 D1 2 12 13 ते गृध्रा (by transp), B4 च गृध्रा, D3 गृध्राश्च (for गृध्रास्ते) B3 नित्य शिरसि ते गृध्रा, D4 निपतन्तुरसि गृध्रा —ᵇ) D10 (in marg) शरे (for क्षितौ) Ñ1 D4 13 सुप्तस्य (for क्षिप्तस्य) B4 रावण, D7 G1 2 सायके, M1 3 राक्षस (for रावण) —ᶜ) Ś D1-3 12 गात्राद्, Ñ1 D13 गात्रे, N2 V B2 3(marg also as in Ś) M2 हृष्टा, B1 D4 गात्र(sic), B4 हृत्वा, D8 ज्ञात्वा, T2 G3 हर्षाद्, Cm g t as in text (for तर्षाद्) —ᵈ) M3 Cg शर, Cm k t as in text (for बाण) B4 -[उ]क्षित, G1 M2 5 -[उ]द्धृत, Cm g k t as in text (for -[उ]त्थितम्) Ś Ñ1 B1 D1-4 8 9 12 13 बाणशल्यांतरे स्थित (Ś D4 8 12 13 °ता)

22 ᵇ) B3 D6 13 च (for ते) Ś B1 D1-3 8 12 स्वपतस्तव, M3 स्वपत क्षितौ (for पतितस्य ते) —ᶜ) D6 7 10 11 T G1 M [अ]त्राणि Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 13 विहगा, Ś2 D12 कवयो (for पतगा) V2 B1 उत्कर्षन्तु च विहगा —ᵈ) Ñ V B2-4 D4 13 गरुत्मानिव पन्नगान् —After 22, D7 G1 2 ins

3019* दृष्टोऽसि महता कालाद्दिष्ट्या दृष्टिपथ गत ।
अद्य क्रोध विमोक्ष्यामि सीताहरणसभवम् ।

23 ᵃᵇ) Ñ2 V B2-4 इत्युक्त्वा (for इत्येवं) Ś D4 7 8 T1 3 G1 M3 स-, B3 तु (for स) Ñ2 V B2-4 तदा (for वदन्) D12 धीरो (for वीरो) D13 इत्युक्त्वा वचन वीरो (for ᵃ) Ñ2 V B2-4 transp वीरो and राम D13 -विसूदन (for -निबर्हण) —V3 om 23ᶜᵈ —ᶜ) Ś D8 सयुगस्थ, Ñ V2 D4 13 चमूमध्ये, V1 B1-3 D1-3 12 M2 समूहस्थ (for समीपस्थ) —ᵈ) D1 8 12 13 अवाकिरन्. —After 23, Ś N V1 2 B D1-4 8,12 13 ins

3020* तस्य क्रुद्धस्य समरे रामस्याक्लिष्टकर्मण ।
[Ñ2 V1 2 B3 4 transp तस्य and क्रुद्धस्य B1 रामस्य (for समरे) B2 क्रुद्धस्य समरे तस्य (for the prior half) B1 वीरस्य (for रामस्य)]

24 D13 om 24-26ᵇ D1 om 24 —ᵇ) B4 D6 T2 3 G1 2 हर्ष (for हर्षश्च). D5 शरवर्षश् (for बल हर्षश्च) B3 बलवीर्यवतो युधि —After 24ᵃᵇ, Ñ V B2 3 ins

3021* विनेशु सर्वभूतानि कालस्येव दिधक्षत ।
[V3 गात्राणि (for -भूतानि)]

—ᶜ) V1 3 राघवस्योग्रवीर्यस्य —ᵈ) Ś D8 च वध, Ñ V1 3 B2-4 D4 विनय- (for निधन) D12 शत्रु . . . काङ्क्षिण

88 30 प्रादुर्बभूवुरस्त्राणि सर्वाणि विदितात्मनः ।
03.25 प्रहर्षाच्च महातेजाः शीघ्रहस्ततरोऽभवत् ॥ २५
85 31 शुभान्येतानि चिह्नानि विज्ञायात्मगतानि सः ।
भूय एवार्दयद्रामो रावणं राक्षसान्तकृत् ॥ २६
हरीणां चाश्मनिकरैः शरवर्षैश्च राघवात् ।
हन्यमानो दशग्रीवो विघूर्णहृदयोऽभवत् ॥ २७
यदा च शस्त्रं नारेभे न व्यकर्षच्छरासनम् ।
नास्य प्रत्यकरोद्वीर्यं विक्लवेनान्तरात्मना ॥ २८
क्षिप्ताश्चापि शरास्तेन शस्त्राणि विविधानि च ।
न रणार्थाय वर्तन्ते मृत्युकालेऽभिवर्ततः ॥ २९
सूतस्तु रथनेतास्य तदवस्थं निरीक्ष्य तम् ।
शनैर्युद्धादसंभ्रान्तो रथं तस्यापवाहयत् ॥ ३०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विनवतितमः सर्गः ॥ ९२ ॥

25 D13 om 25 (cf v l 24) —a) B1 चाद्माणि (for अस्त्राणि) —b) V3 विविचात्मन (sic) (for विदिता°). —c) Ś Ñ V B D2 3 8 12 प्रहरश्च, D1 प्रहरन्न, D4 प्रहारे च, D7 9 G1.2 प्रकर्षाच्च, Ck t as in text (for प्रहर्षाच्च). M2 महाबाहु (for °तेजा) —d) S D8 12 शीघ्र, N V B2–4 D4 लघु- (for शीघ्र-) Ś D8 12 हृष्टतरो, D2 4 5 M1 हस्तस्ततो, D6 °करो (for हस्ततरो) D5 [ऽ]व्रर्वीत् (for ऽभवत्) B1 शीघ्रहस्तो महानभूत् —After 25, Ñ V B2–4 D4 ins

3022* दृढप्रहारता चैव दूरपातस्तथैव च।

[D4 दृढप्रहारस्तश्चैव (hypm), G (ed) मदृढप्रहारश्चैव (for the prior half) N1 V2 दूरपातस्तथैव च (for the post half)]

26 D13 om 26ab (cf v l 24) V3 damaged from a up to त्म in b —a) B2 तानि (for [ए]तानि) M5 शुभान्येव निमित्तानि —b) Ś1 D8 12 -हितानि, Ś2 -हिताय, B3 -महाति, D4 -शतानि (for गतानि) Ś Ñ2 B1 D2 8 11 13 च (for स) B3 (marg also) विज्ञायात्मनि गतानि स (hypm) —D6 om 26c–27 —c) Ś Ñ1 V2 D8 12 [अ]व्रधद, B1 [आ]ह्वयद्, D1 [अ]भ्ययाद्, D4 [अ]दहींद् (corrupt), D6 I G2 M5 [अ]र्दयन् (for [अ]र्दयद्) D9 भूय एवार्द्रहृदयो, D13 °वाह्वयामास —d) S D1–3 8 12 -[अ]तक, N2 V B -[अ]धिप (for -[अ]न्तकृत्) Ñ1 D4 13 राक्षस सुमहाबल (D13 °ल), M1 रावण निशितैः शरैः

27 D5 om 27 (cf v l 26) —ab) D1–3 हरिभि (for हरीणां) D1–3 सोश्म-, D6 I 2 3 G1 श्रश्म- (for चाश्म-) M2 शस्त्रैश्च बहुभिर्घोरैः (for a) D7 G2 -वर्षाच्च, D13 वर्षेण (for वर्षैश्च) D1–3 शरै रामेण चा(D1 वा)हवे, M1 राघवस्य च सायकैः (for b) Ś D8 12 जवनैः पत्रिभिस्तीक्ष्णैः शरै राघवनोदितैः, N2 V B D4 रामेण शरवर्षैश्च वानरैश्चाश्मवृष्टिभि. ❀ Cm g t राघवात् राघवस्य Cg adds विभक्तिव्यत्यय आर्षः, Ct adds राघवोन्मुक्तादिति वा. ❀ —c) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 वध्यमानो —V3 damaged from d up to स्य in 28c —d) Ñ1 सघूर्ण-, Ñ2 V1.2 B2–4 (B3 sup lin also as in text) विभ्रात-, D3 निघूर्ण-, D4 सभ्रात- ; G2 विकीर्ण, Cm g t as in text (for विघूर्ण-). D13 विवर्णवदनोभवत्

28 V3 damaged up to c (cf v l 27) —a) D4 तु (for च) D6 9 G3 M3 नालेभे, Cr,m g k t as in text (for नारेभे). Ś Ñ2 V1 B D1–4 8 12 य(B3 न)दावन्ना (Ś1 D2 8 12 °चा, Ś2 °च्छ, D4 °द्)न्नमारेभे, Ñ1 V2 यथान्य दप्रमारेभे, D13 ततो युधि समारेभे, M2 यथा यथान्नमारेभे —b) Ś D8 12 (with hiatus) अभ्यकर्षच्च, Ñ1 D13 विचकर्ष, D1 व्यपकर्षन्, D4 6 9–11 न(D4 स) चकर्ष, M2 स विकर्षन्, Cm g as in text (for न व्यकर्षच्च). D12 समासन (for शरासनम्) —c) D12 नासि (for नास्य) B1 D3 वीर्यै (for वीर्यं) —d) D6 विच्छित्वेन (for विक्लवेन).

29 a) Ś B1 2 D1–3 8 12 त्वपि, Ñ2 V2 B4 अपि, V3 D9–11 चाशु (for चापि) B3 विक्षिप्ता अपि ते बाणा —c) V2 B1 2 D1–2 5–7 9–11 G3 Ck t मरणार्थाय, T2 रणार्थाय च, Cr g as in text (for न रणार्थाय) V2 B1 D2 3 कल्पन्ते (for वर्तन्ते) Ś D8 12 मरणार्थमकल्पन, Ñ1 विजये नावकल्पते, Ñ2 V1 3 B2 नाकल्पन्त रणार्थाय, B4 नाकल्पन्त रणाच्चापि, D4 विजयो नाभवत्तस्य, D13 विजयाय न कल्पते, T3 न रणार्थेभिवर्तन्ते, G1 न रणायाभि°, G2 न रणार्था प्रव°, M2 न रणाय प्रव° ❀ Cv रावणार्थाय रावणप्रयोजनाय छेदनभेदनार्थमिति यावत्, Cm रावणार्थाय रावणस्यापाय निवृत्तये परानयाय. ❀ —d) T3 मृत्यु, Cm g k t as in text (for मृत्यु-) Ś Ñ V B D1–4 8 12 मृत्युकालाभि (Ś1 °ति)वर्तिन (V3 damaged from भि up to प in 30d), D7 10 11 13 G2 M2 Ct °लोभ्य(D11 13 °भि)वर्तत (D13 °त), G1 °लेभिवर्तता, Cm g मृत्युकालेऽभिवर्तत (as in text)

30 V3 damaged up to प in 30d (cf v l 29) —a) D13 ततस् (for सूतस्) B3 स (for तु). Ś D8.12 व्यथितस्तेन, B1 D1–4 व्यथितस्तस्य, B3 (marg also as in B1) रथनेता च (for रथनेतास्य) —D5 reads 30b

९३

स तु मोहात्सुसंक्रुद्धः कृतान्तबलचोदितः ।
क्रोधसंरक्तनयनो रावणः सूतमब्रवीत् ॥ १
हीनवीर्यमिवाशक्तं पौरुषेण विवर्जितम् ।
भीरुं लघुमिवासत्त्वं विहीनमिव तेजसा ॥ २
विमुक्तमिव मायाभिरस्त्रैरिव बहिष्कृतम् ।
मामवज्ञाय दुर्बुद्धे स्वया बुद्ध्या विचेष्टसे ॥ ३

G 6. 89 0
B 6. 104. 3
L 6. 86. 3

inf lin in marg —^{b}) Ś N V2 B D1-4 8 12 13 निरा (D2 3 °शा)म्य त, M1 Cg समीक्ष्य त (for निरीक्ष्य तम्) —^{c}) Ñ1 B3 D4 7 13 शरैर् (for शनैर्) Ñ2 B3 स(Ñ2 सु)सभ्रातो, D4 च सभ्रातो, D6 T1-3 अपक्रातो, D13 असम्भ्रातम्, Cg as in text (for असम्भ्रान्तो) —^{d}) D13 अश्वाश्चापि (for रथ तस्य) ❀ Cg अपवाहयत् अपावाहयत् ❀ —For 30^{cd}, Ś V1 B1 D1-3 8 9 12 M2 subst, while B3 (in marg) ins after 30^{ab}, whereas D7 K (ed) cont after 3025*

3023* तस्माद्रणादपोवाह रावण लोकरावणम् ।

[M2 transp तस्माद् and रणाद् Ś D8 12 अपावहद् (for अपोवाह) D7 9 हनपौरुष (for लोकरावणम्)]

—Thereafter, Ś V1 B1 D1-3 7-9 12 K (ed) cont, while Ñ V2 3 B2-4 D4 10 11 13 ins after 30

3024* रथ तु तस्याथ जवेन सारथि
निवार्य भीम जलदस्वन तदा ।
जगाम शीघ्र समरान्महीपति
निरस्तवीर्यं पतित समीक्ष्य ।

[(1 1) B2 D7 9-11 च, D1 स (for तु) D4 प्र-, D11 13 om (for [अ]थ) Ñ1 ततस्य (for तस्याथ) —(1 2) S V1 B1 4 D2 3 8 निव(B4 °र्व)र्त्य, D1 विवृत्य, D12 निशम्य (for निवार्य) Ś D8 12 तथा (for तदा) Ñ1 D4 13 निवर्तयित्वा जलनोपम मस्व(Ñ1 °पमस्वन), Ñ2 V2 3 B2 3 निवर्त्य (B2 °वृत्य) तस्माज्जलवाह(B2 °दोग्र)नि (Ñ2 V2 3 नि)स्वन (B2 °न) —(1 3) D7 श्रमात्त (for जगाम) D7 9-11 भीत्या (for शीघ्र) S2 D1 11 स महान्, B1 सहसा (for समरान्) Ś D8 12 महात्मा, Ñ1 D4 13 अपाक्रमन्, Ñ2 V B2-4 समभ्रम (B3 °म), B1 D1-3 महामति (for महीपति) —(1 4) S B1 D1-3 8 12 पराक्रमाधोमुखमध्यवस्य त(S D8 °मध्य [D8 °मत्य]वस्थ, D2 °मीक्ष्य त स्थित, D12 °मध्यवस्य त), N V B2-4 D4 परिश्रमाधोमुखरावण(D4 °णो)क्षित (Ñ1 V2 B3 °मीक्ष्य रावण, V3 रा * * * * [damaged], B4 °रावणस्थित), D13 अधोमुख मीक्ष्य च रावण तत]

—After 30, D7K (ed, within brackets along with 3023* and 3024*) ins

3025* रामबाणविभिन्नाङ्गो रावणो राक्षसेश्वर ।
निरस्तविक्रम सख्ये रणे श्रान्त पपात स ।
सूतस्तु व्यथित बाणै स्यन्दनस्थं निरीक्ष्य तम् ।

Colophon —*Kānda name* Ś M5 om, Ñ B1 3 4 D2 4 13 लङ्काकाडे —After Kānda name, D2 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś1 रथाक्षेप, Ś2 D8 12 द्वैरथेनाक्षेप, Ñ V1 3 B4 रथपर्यावर्तन, V2 रथाव * * (illeg), B1 द्वैरथयुद्ध, B2 रथप्रत्यावर्तन, B3 रावणस्य रणनिर्याण, D1-3 रावणाक्षेप, D4 13 रावणमो(D4 °णसमो)हन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 85, Ñ2 D3 91, V1 D9 87, V2 illeg, B1 3 84, D1 86, D5-7 T1 G M3 5 105, D10 11 104, T2 113, T3 117, M1 2 106, B (ed) 103, G (ed) 88 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

93

S1 begins with रावण उवाच, D12 with ॐ

1 Ś1 om 1 —^{a}) D6 om स तु मोहा Ś2 Ñ2 V1 2 B D1-3 6 8 12 13 सरब्ध, Ñ1 D4 -सनद्ध (for -सक्रुद्ध) —^{b}) Ś2 D1-3 8 12 -नोदित, Ñ1 V B2-4 मोहित, B1 -दर्पित, D13 -देशित (for चोदित) —D8 om 1^{cd} —^{c}) B1 D2 3 क्रोधात् (for क्रोध-) M2 -रक्तात- (for सरक्त-) Ñ2 V B2-4 क्रोधेन महताविष्टो —^{d}) D13 दितदम् (for सूतम्)

2 ^{a}) Ñ1 D4 13 गतसत्त्वम्, M2 वीर्यहीनम् (by transp), Cm g t as in text (for हीनवीर्यम्) D4 13 इवावीर्यं, M5 क्रियाशक्त (for इवाशक्त) —D5 om 2^{cd} —^{c}) Ś Ñ2 V2 B1 D8 12 भीत, V3 D1 T2 3 G3 भीम (for भीरु) T1 damaged for मिवा Ś1 B2 D1 8 12 [अ]दान्त, S2 M5 [आ]मत्त, B3 [अ]लसं (for [अ]सत्त्व) —After 2^{c}, G2 wrongly repeats 2^{bc} —^{d}) B4 स्वेन (for इव) M2 मायया, Cm g as in text (for तेजसा)

3 G (ed) om 3 —^{a}) B1 4 D2 वियुक्तम् (for विमुक्तम्) M2 विद्याभिर् (for मायाभिर्) —^{b}) B4 वहैर् (for अस्त्रैर्). D4 अश्वरथवशे स्थित —^{c}) B3 अविज्ञाय (for अवज्ञाय) —^{d}) Ś Ñ1 V1 B1 D1-4 8 12 13 स्व(D4 स्व)बुद्ध्या कि, Ñ2 V2 3 B2-4 स्वय बुद्ध्या, D6 स्वया बुद्ध्या (for स्वया बुद्ध्या). Ñ1 D13 विचेष्टित, B3 निविष्टसे (sic), M2 कि विचेष्टसे (hypm) (for विचेष्टसे).

89.3 104 4 86 4 किमर्थं मामवज्ञाय मच्छन्दमनवेक्ष्य च ।
त्वया शत्रुसमक्षं मे रथोऽयमपवाहितः ॥ ४
त्वयाद्य हि ममानार्य चिरकालसमार्जितम् ।
यशो वीर्यं च तेजश्च प्रत्ययश्च विनाशितः ॥ ५
शत्रोः प्रख्यातवीर्यस्य रञ्जनीयस्य विक्रमैः ।
पश्यतो युद्धलुब्धोऽहं कृतः कापुरुषस्त्वया ॥ ६
यस्त्वं रथमिमं मोहान्न चोद्वहसि दुर्मते ।
सत्योऽयं प्रतितर्को मे परेण त्वमुपस्कृतः ॥ ७
न हीदं विद्यते कर्म सुहृदो हितकाङ्क्षिणः ।
रिपूणां सदृशं चैतन्न त्वयैतत्स्वनुष्ठितम् ॥ ८
निवर्तय रथं शीघ्रं यावन्नापैति मे रिपुः ।
यदि वाप्युषितोऽसि त्वं स्मर्यन्ते यदि वा गुणाः ॥ ९

---

4 ^{b}) Ś D8 12 स्वच्छन्दम्, B1 3 मच्छक्तिम्, D2 मद्वीर्यम्, D13 मत्तस्त्वम् (for मच्छन्दम्) —^{c}) D6 T2 3 M3 शत्रो (for शत्रु-) D6 T1 G3 समक्षान् (for -समक्ष) Ś Ñ1 B1 D1 2 4 8 12 13 त्वयाद्य (Ñ1 D4 13 °या च) शत्रुमध्यान्मे, Ñ2 V B2–4 भवता शत्रुमध्यान्मे, D1 अद्य त्वयारिमध्यान्मे —^{d}) Ś2 उपवाहित (sic), D11 यमवाहीत (sic), M2 अपवाह्यते (for अपवाहित)

5 ^{a}) Ñ2 V2 3 B3 4 ह्यद्य (by transp), G3 हि तु (for [अ]द्य हि) B3 श्लाघ्य, D12 [अ]नाय (for [अ]नार्य) —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B D1 8 12 -समर्जि(D8 °र्चि)त, D2 समन्वित (for -समार्जितम्) V3 D4 9–11 13 चिरकालमुपा(D4 °मवा)र्जित —V3 om 5^{c}–6 —^{c}) D2 दर्पश् (for तेजश्) —^{d}) G3 प्रख्यातिश्, Cv.m g k t as in text (for प्रत्ययश्) Ś1 D1 2 8 निपातित·, Ś2 D12 निपातित, B1 विमानित, D3 विपादित (for विनाशित) Ñ1 V2 D13 किमर्थमिह नाशित, D4 किमिह नाशित त्वया

6 V3 om 6 (cf v l 5). ☞ V1 missing from 6 up to 6 94 18^{c} —^{a}) Ś V2 B1 D1–3 8 13 विख्यात- (for प्रख्यात-) —^{b}) Ñ1 D4 13 राजपुत्रस्य, G (ed) वचनीयस्य (for रञ्जनीयस्य) —^{c}) D2 द्रोह, D4 13 -लुब्धस्य (for लुब्धोऽहं) —^{d}) T2 3 कुपुरुषस्, Cm t as in text (for कापुरुषस्)

7 Ñ2 repeats 7^{ab} after 7 —^{a}) Ś1 Ñ2 (second time) B1 D1–3 8 12 कस्माद्, Ś2 तस्माद्, V2 3 B4 D5 10 11 13 Ct यस्त्व, G2 त्वय (sic), Cg k as in text (for यस्त्व) Ś1 रामम् (sic), V2 3 B2 3 D9–11 कथम् (for रथम्) D5 इद (for इम) G1 मम रथ, Ck.t as in text (for रथमिम) Ś D8 12 बुद्ध्या, N2 (second time) V2 3 B1–3 D1–3 M2 युद्धान्, B4 युद्धे, Ck t as in text (for मोहान्) —^{b}) Ś1 नयस्व तत्र, Ś2 Ñ2 (second time) V2 3 B1 2 D1–3 8 12 नयस्यन्यत्र(B2 °न्येन), B3 अपनीय सु-, B4 (with hiatus) इह कर्षसि, D6 10 11 G1 M1 न चे(D6 वो)द्वहसि, M3 नयस्यतेन, Ck t as in text (for न चोद्वहसि) Ñ1 2 (first time) D4 13 अपवाहितवानसि —^{c}) D9 प्रतिपत्तो, T1 G3 परितर्को, Cg t as in text (for प्रतितर्को) Ñ V3 B2–4 D4 13 सु(V3 B3 अ)-व्यक्तोऽयं प्रतर्को मे, M2 सुव्यक्त यत्प्रतर्को मे —^{d}) B2 (m. also as in text) उपस्थित, D11 पुरस्कृत, Cv r g k.t as in text (for उपस्कृत) —For 7^{cd}, Ś B1 D1–3 8 12 subst, while Ñ1 ins after 7, Ñ2 ins. after second occurrence of 7^{ab}

3026* परेणोपकृतो व्यक्तं तेन वध्योऽसि मे मत ।

[Ś1 D8 [अ]पकृतो, Ś2 Ñ1 D12 [अ]पहृतो(Ñ1 °त), Ñ2 [उ]पकृत B1 D2 [उ]पस्कृतो(B1 °त) (for [उ]पकृतो) Ś1 व्यर्थं, Ś2 °व्यक्तम् (for व्यक्त)]

8 ^{a}) D5–7.9–11 Ct न हि तद्, T1 G3 न हित, M3 न ह्येतद् (for न हीद) D3 दृश्यते (for विद्यते) —^{b}) Ñ2 B3 सुहृद (for सुहृदो) Ś B1 D1–3 12 श्रेय(Ś2 moth eaten) इच्छत, Ñ1 D4 13 T2 3 M3 हि(D13 कृ)तकारिण., Ñ2 V2 3 B2–4 शुभकाङ्क्षि(B4 °कारि)ण, D8 श्रेयमश्रुत. (sic), M1 [ऽ]मितकाङ्क्षिण, Cm as in text (for हितकाङ्क्षिण) —^{c}) Ś D8 यच्च, Ñ V2.3 B2 4 M2 ह्येतद्, B1 ह्यत्र, B3 त्वयात्र, D1 त्वय, D2 3 ह्यद्य, D5 T1 G3 M5 चैव, D7 9–11 ह्येतद्, D13 ह्येत्र, Cm as in text (for चैतन्) D4 विरूपाणां हि सदृशं —^{d}) M5 यत् (for न) G2 अनुष्ठित, Cm g k as in text (for स्वनुष्ठितम्) Ś Ñ1 B1 D1–3 7–13 यत्त्वयैतद्(Ś B1 D8 12 त[B1 य]त्त्वयेदम्)नुष्ठित, Ñ2 V2 B2–4 G1 M3 यत्त्वया(B4 त्वया मे, G1 त्वयैतत्) समनुष्ठित, V3 यत्त्वया समुपस्थित, D4 ह्येत यत्त्वयत्रमनुष्ठित (hypm)

9 ^{b}) Ś2 D12 नायाति, Ñ1 D1 4–3 9 13 T G M1 2 6 नोपैति, Ñ2 V2 3 B4 D2 नाभ्येति, B2.3 नात्येति (for नापैति) Ñ1 D4 नो (for मे) D5 पितु (for रिपु·).—Ś D8 12 om 9^{cd} —^{cd}) D5–7 10 11 T1 G3 M3.5 Cr m g t वाप्युषितो, G1 नाप्युषितो (for वाप्युषितो) D5 6 T1 2 M3 5 वास्मि, T3 वास्ते, G1 वास्सी (sic), G3 वापि, Cr as in text (for ऽसि त्व) Ñ1 B1 D1 3 13 G2 न व्यथि(B1 D3 व्युत्थि)तो वासि(D1 °श्चासि, D13 °ऽस्मि), Ñ2 V2 3 B2–4 न व्यथि(V2 3 B1 व्युत्थि)त स्यास्त्व, D2 नाभ्युत्थितश्चासि, D4 न व्युत्थित चास्मि, M1 ह्युपस्कृतो नासि, M2 न ह्युद्धत वाक्य (for वाप्युषितोऽसि त्व). Ñ1 D13 नो, T1 G1 3 Ck t से, Cr.m as in text (for वा) Ñ2 D4 7 10 11 T3 G2 M1 2 6 स्मर्यते(D4 °से) यदि मे(D4 नो, D7 G2 M5 वा) गुण (M2 सौहृद) (for ^{d}) D9 यदि न व्यथते बुद्धिस्तव स्वस्ताधमाद्य वै.

एवं परुषमुक्तस्तु हितबुद्धिरबुद्धिना ।
अब्रवीद्रावणं सूतो हितं सानुनयं वचः ॥ १०

न भीतोऽस्मि न मूढोऽस्मि नोपजप्तोऽस्मि शत्रुभिः ।
न प्रमत्तो न निःस्नेहो विस्मृता न च सत्क्रिया ॥ ११

मया तु हितकामेन यशश्च परिरक्षता ।
स्नेहप्रस्कन्नमनसा प्रियमित्यप्रियं कृतम् ॥ १२

नास्मिन्नर्थे महाराज त्वं मां प्रियहिते रतम् ।
कश्चिल्लघुरिवानार्यो दोषतो गन्तुमर्हसि ॥ १३

श्रूयतामभिधास्यामि यन्निमित्तं मया रथः ।
नदीवेग इवाम्भोभिः संयुगे विनिवर्तितः ॥ १४

श्रमं तवावगच्छामि महता रणकर्मणा ।
न हि ते वीर सौमुख्यं प्रहर्षं वोपधारये ॥ १५

G. 6. 89 14
B 6. 104. 15
L 6 86 16

---

10 ᵃ) Ś B1 D1-3 8 13 एवमुक्त स परुष, Ñ1 D13 एव स परुषाण्युक्तो —ᵇ) Ś D8 12 इत- (for हित-) B2 सबुद्धिना (for अबुद्धिना) —ᶜ) M1 त्रस्तो (for सूतो) —ᵈ) D4 साधुनय (for सानुनय)

11 ᵇ) D3 नावज्ञसो, D4 नोपयातो, D7 नोपपन्नो (for नोपजप्तो) Ś Ñ V2 3 B D1-4 8 12 13 शत्रुणा (for शत्रुभि) —ᶜ) Ñ1 D4 13 जिह्मोस्मि (for प्रमत्तो) Ś1 Ñ1 D2 3 8 न विस्नेहो, B2 [ऽ]स्मि विस्नेहो, D7 G3 [ऽ]स्मि न स्नेहो, D13 न ते स्नेहो (for न नि स्नेहो) —ᵈ) S1 विस्तृता, B2 D3 विस्मिता, D4 विस्मृतो (for विस्मृता) V3 damaged for न च सत्क्रिया G1 तु (for च) Ś Ñ2 B D1-3 8 12 ते (B2 D1-3 मे) गुणा, D4 यत्कृपा, T1 2 सत्क्रिया, Ct as in text (for सत्क्रिया).

12 V2 missing 12-25 —ᵃ) Ś B1 D2 3 8 12 त्वद्-, Ñ1 D4 G2 च, D1 तद्, D13 हि (for तु) G3 जात- (for हित-) B1 -कार्येण (for -कामेन). —ᵇ) D4 जय (for यशश्) Ś D1 3 8 12 T2 3 G1 -रक्षितं, Ck t as in text (for -रक्षता) Ñ V3 B2 3 D13 जय च परिमार्गता, B4 जय च परमिच्छता, M2 शत्रु च परिवर्जता —V3 om 12ᶜ-13ᵇ D8 om 12ᶜᵈ —ᶜ) Ś D3 प्रच्छन्न-, Ñ1 D1 2 6 7 9-11 13 T2 G3 M3 -प्रसन्न-, B1 -प्रक्लिन्न, D4 प्रवक्त-, Cm as in text (for प्रस्कन्न) Ñ2 B2-4 G (ed) त्वत्स्ने(G[ed] त्वत्स्ने)हेन च भक्त्या च —ᵈ) D6 7 9-11 M1 Ct हितम् (for प्रियम्) Ś B1 D1-3 12 हितमित्येव ते कृत, D13 प्रियमित्येव यत्कृत —After 12, D1 ins

3027* यशो वीर्यं च तेजश्च प्रत्ययश्च न पातित ।

—Then D1 cont, while Ś Ñ2 B1 2 4 D2-4 12 13 ins. after 12

3028* उपदेशो हि सूतानामापत्सु रथिना वर।
रक्षितव्यो रथी यस्मात्तस्मादिदमनुष्ठितम्।

[(l 1) D4 अथ दोषो (for उपदेशो) Ñ2 भूतानाम् (for सूतानाम्) —(l 2) Ś1 रथो (for रथी) B2 D4 यनद् (for इदन्).]

13 V2 missing 13, V3 om 13ᵃᵇ (for both, cf v l. 12) ☞ Ś1 missing from 13 up to आगच्छ in 6 102 5ᶜ —ᵃ) Ñ1 D4 G1 अस्मिन्, B3 तस्मिन्, Cg k t as in text (for नास्मिन्) Ñ1 D2 9 महाराजस्, B1 D4 °बाहो (for °राज) —ᵇ) Ñ1 D13 त्व से, D4 [ऽ]इ ते, D9 *मा, G1 न मा (for त्वं मा) Ñ1 D4 13 रत (for रतम्) —D4 om 13ᶜᵈ —ᶜ) Ś2 B1 D1-3 8 12 M2 कि (D3 क)चिल्लघुम्, Ñ2 लघु कश्चिद् (by transp), V3 लघ्न कचिद्, B2 4 लघु किंचिद्, B3 लघु कचिद्, D7 9 T2 3 कचिल्लघुम्, D10 11 G1 3 कचि(G1 किचि)ल्लघुद् (for कश्चिल्लघुर्) Ś2 B1 D3 8 12 [अ]शक्त, V3 B2-4 D6 9 T1 [अ]नार्यं, D1 2 [अ]सत्त्व, Cg t as in text (for [अ]नार्यो). —ᵈ) B1 भावतो (for दोषतो) G (ed) मतुम् (for गन्तुम्) M2 अर्हति, Cm g k t as in text (for अर्हसि) Ñ1 D13 न दोषो (Ñ1 °पान्) वक्तुमर्हसि

14 V2 missing 14 (cf v l 12) —ᵃ) Ś2 * . * म् (moth-eaten) (for श्रूयताम्) Ñ1 D5 6 13 T G3 M3 5 त्वमिधास्यामि, Ñ2 V3 B2-4 D7 G3 M1 चामि°, D4 तेभि°, D9-11 प्रतिदास्यामि (for अभिधास्यामि) —ᵇ) D2 M2 महारथ., D4 अथ रथ (for मया रथ·) —ᶜ) D2 वेगम् (for -वेग) Ś2 Ñ B1 2 4 D1-4 8 9 12 13 G3 [अ]भोधे, V3 B3 [अ]भोधि, D5 T1 M3 5 Cv rp mp g [आ]भोगे, G2 M1 [अं]भोधौ, M2 [अ]गाधे, Cr m t as in text (for [अ]म्भोभि) —V3 damaged for 14ᶜ-15ᵃ —ᵈ) S2 Ñ2 B D1-4 8 9 12 M2 सयुगाद्, D13 मयोगे, G1 वेगेन, Cg t as in text (for सयुगे) B1 अप-, B2 D1 हि नि- (for विनि) ❀ Cg आभोगे सयुग इत्यत्र विभक्तिव्यत्यय, so also Ct ❀

15 V2 missing 15 (cf v l 12) V3 damaged for 15ᵃ (cf v l 14) —ᵃ) Ś2 D8 12 शम (for श्रम) Ś2 D1-3 8 12 तेद्य, B1 ते हि (for तव). D13 [अ]वगम्याथ Ñ1 श्रम त चावगम्याथ, D7 10 श्रमार्त त्वावगच्छामि. —ᵇ) D6 रथकर्मणा D13 महज्जात निरीक्ष्य च —ᶜ) Ś2 Ñ2 B1 D3 5 8 10-12 T G M1 5 Ck t वीर्य- (for वीर) Ś2 D1 12 सामुख्य, B1 3 T2 3 -वमुख्य, B2 सौख्य हि, Cg k t as in text (for सौमुख्य) D13 न वीर्यशौर्यसौमुख्य —ᵈ) D7 10 11 M1 Ct प्रकर्षं, Cg as in text (for प्रहर्षं) Ś2 D3 12 उप लक्ष्यते, Ñ V3 B2-4 D1-3 13 M2 चो(B4 वो)पलक्षये, B1 चैव लक्षये, D6 7 9-11 G1 3 M1 नो(D7 G3 चो)पधारये, T2 3 वोपपादये (for वोपधारये)

89 15 रथोद्वहनखिन्नाश्च त इमे रथवाजिनः ।
104 16 दीना घर्मपरिश्रान्ता गावो वर्षहता इव ॥ १६
86 17 निमित्तानि च भूयिष्ठं यानि प्रादुर्भवन्ति नः ।
तेषु तेष्वभिपन्नेषु लक्षयाम्यप्रदक्षिणम् ॥ १७
देशकालौ च विज्ञेयौ लक्षणानीङ्गितानि च ।
दैन्यं हर्षश्च खेदश्च रथिनश्च बलाबलम् ॥ १८

स्थलनिम्नानि भूमेश्च समानि विषमाणि च ।
युद्धकालश्च विज्ञेयः परस्यान्तरदर्शनम् ॥ १९
उपयानापयाने च स्थानं प्रत्यपसर्पणम् ।
सर्वमेतद्रथस्थेन ज्ञेयं रथकुटुम्बिना ॥ २०
तव विश्रामहेतोस्तु तथैषां रथवाजिनाम् ।
रौद्रं वर्जयता खेदं क्षमं कृतमिदं मया ॥ २१

---

16 V2 missing 16 (cf v l 12) Ñ1 reads 16–17^{b} in marg —^{a}) Ñ V3 B2–4 D4 भारो(B4 तवो) द्वहन-(B3 °द्दत), B1 धुर वहत', D1–3 13 उरोद्वहन , M2 युगो° (for रथोद्वहन-) B3 (*sup lin* also) -क्लिन्नाश्च (for -खिन्नाश्च) Ś2 D12 L (ed)रथोय श्चरनिर्भिन्न:(L [ed] °भिन्नाग), D8 रथोय भिन्नमर्वांग' —^{b}) Ś2 D8 12 खिन्नाश्च, Ñ1 तवेते, Ñ2(with hiatus) इमे ते, V3 B4 D1–4 M2 तवेमे, B1 तथेमे, B2 3 तथैव, D9–11 भग्ना मे, D13 न चेमे, T2 lacuna (for त इमे) —^{c}) Ś2 Ñ1 B1 D1–4 8 12 विना कर्म-, D6 दीर्वा वर्म-, D9 दीना कर्म- , T2 3 दिवा वर्म- (for दीना घर्म). D1 3 13 -परिक्लान्ता (for °श्रान्ता) D11 दीनाय धर्मश्रान्ताश्च —V3 damaged for 16^{d}–17^{b} —^{d}) N1 D13 भूतरूप-, Ñ2 B1–3 D1–4 कुवर्षाभि-, B4 वृक्षा वर्ष- (for गावो वर्ष) Ś2 D8 12 कुवर्षणेव कर्षका —After 16, B3(marg) reads 18 repeating it in its proper place

17 V2 missing 17 (cf v l 12) Ñ1 reads in marg , V3 damaged for 17^{ab} (for both, cf. v l 16) B1 om 17. Ś2 D2 3 8 12 transp 17 and 18 —^{a}) M2 [इ]ह (for च). —^{b}) Ñ2 B2–4 मे, G1 वै (for न) Ś2 N1 B3(m also) D1–4 8 12 13 M2 प्रतिकूलानि (D1 °नि च [hypm]) लक्षये —^{c}) D1 3 तेन (for first तेषु) Ś2 D8 12 नूनं तेषु निमित्तेषु , D13 न तिष्ठामि निमित्तेन. —^{d}) M2 तर्कयामि , Cm t as in text (for लक्षयामि). D13 सुदारुण (for [अ]प्रदक्षिणम्) —For 17^{cd}, Ñ2 V3 B2–4 D4 subst

3029* न तेष्विह निमित्तेषु तर्कयामि प्रदक्षिणम् ।

[D4 [ण]नेषु (for तेषु) Ñ2 [अ]ह (for [इ]ह)]

18 V2 missing 18 (cf v l 12) D1 om. 18 Ś2 D2 3 8 12 transp 17 and 18 B3 (m) reads 18 for the first time after 16, repeating it here —^{a}) Ñ1 D13 हि , B3(second time) 4 तु (for च) B3 (first time) देशकालश्च विज्ञेयो —^{b}) Ś2 लक्षितेश्च , Ñ2 V3 B2.4 निमित्तानि, B1 3(first time) D2 3 लक्षण च , D8 12 लक्षणश्च , G3 लक्षणेन , Cr m g t as in text (for लक्षणानि) D9 13 च तानि च (D9 °नीह) (for [इ]ङ्गितानि च) —D4 om (hapl ?) 18^{c}–19^{b} —^{c}) D6 reads from द up to 18^{d} in marg Ś2 D8 12 तेजश्च , B3(first time) मेदश्च (for खेदश्च) M1 transp हर्षश्च and खेदश्च —^{d}) B3(first time)रथीमश्च , G2 नायकस्य (for रथिनश्च) Ś2 D12 यथाबल , D9–11 महाबल (for बलाबलम्)

19 V2 missing 19 (cf v l 12) B1 D4 om. 19^{ab} (for D4 cf v l 18) V3 damaged up to विष in ^{b}. —^{a}) Ś2 Ñ1 D8 12 स्थूल(Ñ1 D8 °ला)निम्नानि, B3 उच्च°, B4 स्थलविन्नानि, D5 T1 G3 तथा निम्नानि, Cr m as in text (for स्थलनिम्नानि). N2 B2–4 भूमौ च, (for भूमेश्च) —^{b}) D6 marg विषमाणि. Ñ1 B2–4 transp समानि and विषमाणि —^{c}) Ś2 D8 12 न (for च) —^{d}) Ś2 D2 5 12 T1 -दर्शितं , Ñ2 B D1 3 4 8 दर्शिना (for -दर्शनम्) M2 [अ]तरमेव च

20 V2 missing 20 (cf v l 12) D1 om 20 —^{a}) Ś2 D8 12 अपाय नाभिजाने च, B1 D2 अपयानाभियाने च, D4 जयता जयते चैव, D13 अपयानोपयानं च, T2 उपनेयापनेयौ च —^{b}) Ś2 V3 D8 12 स्थाने, Ñ1 D2 स्थान-, B3 स्थातु, D4 स्थूल (for स्थान) Ś2 D8 12 प्रत्युपसर्पंत , Ñ1 प्रत्यव-सर्पण, B1 प्रत्यपसर्पणात् , B4 प्रत्यवसर्पण, D2 3 6 प्रत्युपसर्पणे (D6 °ण) (for प्रत्यपसर्पणम्) D5 स्थानप्रत्ययमर्पण, D13 मानप्रत्यवतर्पण —^{c}) G1 एव (for एतद्) D13 प्रयतेन (for रथस्थेन) —^{d}) V3 damaged for कुटुम्बिना

21 V2 missing 21 (cf v l 12) —^{a}) B1 D3 तथा , D8 न च (for तव) Ś2 D8 12 विश्वाम , D5 G1 3 M2 3 5 विश्रम- (for विश्राम-) Ś2 V3 B1 D1–4 6 8 12 13 M3 च, G (ed) हि (for तु) —^{b}) Ś2 D12 रथो यो(sic), Ñ2 रथिनो, B1 D2 3 8 रथोय, B2 तथैव, B3 4 D1 तथैव (for तथैषा) Ś2 D8 12 रथवाजिन —^{cd}) Ś2 D12 च जानता, B1 धर्षयितु, D8 विजानता, Cm g t as in text (for वर्जयता). Ś2 B1 D1–3 8 12 चैव (for खेद) Ñ V3 B2 4 D4 परस्परविघातार्थं (D4 °र्थी), B3 परस्याध्वविश्रातार्थं (sic) (for °) Ś2 D8 12 क्षणात् , Ñ2 B2–4 D4 G2 3 क्षेम, B1 D1.2 क्षण, D3 लक्ष, G1 काम, Cm g as in text (for क्षम). D4 त्वया (sic) (for मया) D13 रौद्र विज्ञाप-यनेत्रमक्षित तपित मया (sic)

न मया स्वेच्छया वीर रथोऽयमपवाहितः ।
भर्तृस्नेहपरीतेन मयेदं यत्कृतं विभो ॥ २२

आज्ञापय यथातत्त्वं वक्ष्यस्यरिनिषूदन ।
तत्करिष्याम्यहं वीर गतानृण्येन चेतसा ॥ २३

सतुष्टस्तेन वाक्येन रावणस्तस्य सारथेः ।
प्रशस्यैनं बहुविधं युद्धलुब्धोऽब्रवीदिदम् ॥ २४

रथं शीघ्रमिमं सूत राघवाभिमुखं कुरु ।
नाहत्वा समरे शत्रून्निवर्तिष्यति रावणः ॥ २५

एवमुक्त्वा ततस्तुष्टो रावणो राक्षसेश्वरः ।
ददौ तस्य शुभं ह्येकं हस्ताभरणमुत्तमम् ॥ २६

G 0 83. 0
B. 6. 104. 26
L. 6. 86. 0

---

22 V2 missing 22 (cf. v l 12).—a) Ś2 D3 8.12 [आ]त्मेच्छया, Ñ2 [अ]येच्छया, D1 [आ]त्मभयाद् (for स्वेच्छया). D7 9–11 स्वेच्छया न मया (by transp) Ś2 D8 12 चैव, Ñ1 B1 D1–4 13 M2 राजन्, Ñ2 V3 B2–4 देव (for वीर) —b) Ś2 G3 उपवाहित (sic), D4 अभि°, Cm as in text (for अपवाहित) —c) Ś2 Ñ2 V3 B2–4 D5 8–13 T1 G1 3 M5 भर्तु, Cm g t as in text (for भर्तृ-) V3 damaged for -परीतेन —d) D7 मग्मेद (for मयेद). D5–7 9–11 T G2 3 प्रभो (for विभो) Ñ1 सुकृत कृत, D13 दुष्कृत कृत (for यत्कृत विभो) Ś2 B1 D1–4 8 12 मयैव (Ś2 D3 8 12 °यैतत्) त्वत्कृते कृत, Ñ2 B2–4 मयैव (B3 4 °यैतद्) दुष्कृत कृत, V3 मयैतत्त्वत्कृत कृत, M2 सौहृद परिमार्गता

23 V2 missing 23 (cf v l 12) —ab) Ñ2 V3 B2–4 यथा शत्रून् (Ñ2 B4 °त्रु), D5 T1 G3 यथावत्त्व, M2 महाबाहो, Cm g as in text (for यथातत्त्व) D13 आज्ञापयेथास्तत्त्व हि (for a). Ñ1 D4 13 कर्तव्य रिपुसूदन, Ñ2 V3 B2 त्व धक्ष्यस्यरिसूदन, B3 धक्ष्यामि निपूदन (m also विमानद)(subm), B4 धक्ष्यस्यरिनिपूदन, M2 राक्षसेन्द्रेन्द्र रावण (for b) Ś2 B1 D1–3 8 12 आज्ञापयस्व मा वीर यत्त्व (Ś2 D8 12 °च) वक्ष्यसि (D12 °क्ष्यामि) मानद —c) D2 यत्, M5 त (sic) (for तत्) Ś2 B1 D1–3 8 12 सर्व; T1 (*sup lin* also as in text) तेन (for वीर) Ñ2 V3 B2–4 करिष्यामि (Ñ2 °ष्येह) तथा वीर —d) Ś2 D8 त्वद्गतेनैव, B1 गुणानृण्येन, D4 गतान्येन तु, D9 मयानृण्येन, D12 अह तेनैव (for गतानृण्येन)

24 V2 missing 24 (cf v l 12) —a) Ś2 D12 तुष्टस्तेनैव, Ñ1 D13 तुष्टस्तु तेन, Ñ2 V3 B2–4 D2 3 M2 तुष्टस्तेन तु (D2 3 च), D1 तुष्टस्तस्य च, D4 ततस्तु तेन; D8 भ्रष्टस्तेन तु; G1 स तुष्टस्तेन (for सतुष्टस्तेन) —b) D4 च सु- (for तस्य) M3 transp रावणस् and सारथे.—c) Ś2 B1 D1–3 8.12 विश्वास्यैन (B1 °व), V3 B2 4 D13 प्रशस्यैन T1 बहु (for °विध) —d) Ś2 Ñ2 B1 2 4 D1–3 8 12 वच॰, Ñ1 D4 13 तदा (for इदम्)

25 V2 missing 25 (cf v l 12) Ś2 D8 12 om 25ab —a) B1 D1–3 शीघ्र रथम् (by transp) D5 इद (for इम) Ñ1 D4 13 तात, D5 6 T G1.3 M5 वीर, M3 सौम्य (for सूत) —b) B1 रामस्य, D1–3 रामाय, T1 राम च (for राघव-) D7 9–11 नय (for कुरु) —c) Ś2 B1 D8 न हत्वा, T2 3 अहत्वा, G3 निहत्वा (for नाहत्वा) Ś2 B1 4 D1–3 8 12 शत्रु (for शत्रून्). Ñ1 D4 13 अनिहत्य रणे (D13 °थे) शत्रु —d) Ñ1 T3 न निवर्तति, D13 न निवर्तेत, G1 निवर्तयति (for निवर्तिष्यति) Ś2 B1 D2 3 8 12 निवर्ति (Ś2 D12 वर्तयि) ष्यामि राघव, D1 निवर्तयिष्यामि राघव (hypm), D4 युद्धान्नोपचराम्यह ❀ Cg निवर्तिष्यति निवर्तिष्यते ❀

26 Ś2 B1 D1–4 8 12 13 om 26 —a) V2 3 D9–11 रथस्थस्य, D7 G2 ततो हृष्टो, G1 तु सतुष्टो (for ततस्तुष्टो) —Ñ2 illeg for 26c —c) T1 G3 M1 3 तस्मै (for तस्य) V2 3 B2 [अ]थ सुप्रीतो, G1 M5 शुभं स्नेहाद् (M5 हैम) (for शुभ ह्येकं) Ñ1 B3 4 ददौ स सारथे प्रीतो (B4 श्रीमान्) —After 26, D5–7 9–11 S ins

3030* श्रुत्वा रावणवाक्य तु सारथि स न्यवर्तत ।

[D7 9–11 -वाक्यानि (for वाक्य तु) D6 G3 M1 सन्यवर्तत]

25 27 27 ततो द्रुतं रावणवाक्यचोदितः
प्रचोदयामास हयान्स सारथिः ।
स राक्षसेन्द्रस्य ततो महारथः
क्षणेन रामस्य रणाग्रतोऽभवत् ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिनवतितमः सर्गः ॥ ९३ ॥

27 [a]) T1 damaged for त रावणवाक्य. Ś2 B1 D12 13 वाक्यदेशित, B3 -चोदि॰स्य, D1–3 -वाक्यनोदितः, D8 °दर्शित (for °चोदित) —[b]) Ś2 D1–3 8 12 प्रणो(D3 मनो)दयामास, B1 D13 प्रदेशयामास, B4 प्रवाहयामास (for प्रचोदयामास) Ñ2 V2 3 B2–4 D4 13 रथ (for हयान्) —[c]) Ñ2 V2 3 B2 4 निशाचरेंद्रस्य(Ñ2 °श्र), B3 रात्रिचरेंद्रस्य, D13 स राक्षसेंद्रस्तु. Ś2 B1 D1–3 8 12 रथो, D4 तथा (for ततो). Ś2 D1–3 8.12 महाध्वज, B1 D4 महात्मन, D13 हि रावण· (for महारथ.) —[d]) D8 क्षणाच्च. Ś2 D8 तथाग्रतो, Ñ1 B1 D1.2 4.12 13 रथाग्रतो(D12 °गो), Ñ2 V2 3 B2 4 T3 तदाग्रतो, B3 M5 ततोग्रतो, M1 Ct*p* रणेग्रतो, Ct as in text (for रणाग्रतो) G (ed) [s]भूत् (for ऽभवत्).

Colophon Ś1 V1 missing colophon. —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D3 4 13 लंकाकांडे —After Kānda name, D2 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś2 V2 3 B D1–3 8 12 सूतोपालभ (D8 °लभन), Ñ1 D4 सूतगर्हण, Ñ2 सूतोपदेश, D13 रावणसूतग्रहण. —*Sarga no.* (figures, words or both) Ñ1 V2 3 B2.4 D2.4 8 12 13 om., Ś2 86, Ñ2 D3 92, B1.3 85, D1 87, D5–7 T1 G M3 5 106, D9 88, D10.11 105, T2 110, T3 118, M1 2 107, B (ed) 104, G (ed) 89. —After colophon, Ñ1 concludes with स्वस्ति ॥ शुभमस्तु ॥, D2 with राम, G M1 2 6 with श्रीरामाय नम —After 6 93, D5–7 9–11 S ins a long passage relegated to App. I (No. 65)

९४

तमापतन्तं सहसा स्वनवन्तं महाध्वजम् ।
रथं राक्षसराजस्य नरराजो ददर्श ह ॥ १
कृष्णवाजिसमायुक्तं युक्तं रौद्रेण वर्चसा ।
तडित्पताकागहनं दर्शितेन्द्रायुधायुधम् ।
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवाम्बुदम् ॥ २
तं दृष्ट्वा मेघसंकाशमापतन्तं रथं रिपोः ।
गिरेर्वज्राभिमृष्टस्य दीर्यतः सदृशस्वनम् ।
उवाच मातलिं रामः सहस्राक्षस्य सारथिम् ॥ ३

G 6 90 3
B 6 106 9
L 6 87 1

94

Ś1 missing for Sarga 94 (cf v l 6 93 13) V1 missing up to 18° (cf v l 6 93 6) D12 begins with ॐ

—Before 1, D5–7 9–11 S ins

3031* स रथं सारथिर्हृष्टः परसैन्यप्रधर्षणम् ।
गन्धर्वनगराकारं समुच्छ्रितपताकिनम् ।
युक्तं परमसम्पन्नैर्वाजिभिर्हेममालिभिः ।
युद्धोपकरणैः पूर्णं पताकाध्वजमालिनम् ।
ग्रसन्तमिव चाकाशं नादयन्तं वसुधराम् । [5]
प्रणाशं परसैन्यानां स्वसैन्यानां प्रहर्षणम् ।
रावणस्य रथं क्षिप्रं चोदयामास सारथिः ।

[(l 1) D9–11 transp स रथं and सारथिः D7 G2 M5 दृष्ट्वा, Ct as above (for हृष्ट). D7 -प्रदर्पण (for -प्रधर्षणम्) —T1 damaged from the post half of l 2 up to पर in l 3 —(l 4) T2 G Cr पताक-, Cm g t as above (for पताका-) ❀ Cm समुच्छ्रितपताकिनमित्यनेन पताकानामौन्नत्यं कथितम् । पताकाध्वजमालिनमित्यनेन बाहुल्यं कथितम् अतो न पुनरुक्तिः, so also Ct ❀—(l 5) D5 T1 G3 दारयत, G1 ध्मातयत (for नादयन्त) —(l 6) D7 सर्व-, M2 शत्रु (for पर-) D7 9–11 M1 2 स्वसैन्यस्य (for स्वसैन्यानां) M5 स्वसैन्यसमहर्षण (for the post half) ❀ Cv स रथमित्यादौ द्वितीयो रथसारथिशब्दौ पूर्वयोरनुस(स्म?)रणार्थौ, so also Cr m g t ❀—After l 6, M2 ins

3031(A)* भीरूणां त्रासननं राघवस्य प्रधर्षणम् ।]

1 [a]) T1 damaged from हसा up to र in [c] —[b]) M3 -स्वन (for -ध्वजम्) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 वेगवत महास्वनं, Ñ V2 3 B2–4 D4 महामेघौघनिस्वनं, M1 स्वनव ... (damaged)

2 [a]) Ś2 D12 कृष्ण-, L (ed) रुष्ट- (for कृष्ण-) B1 D1–3 13 -वाह- (for -वाजि-) —[b]) D6 रुद्र (for युक्तं) D13 रौद्रीं न (sic) (for रौद्रेण) Ś2 D8 12 वीर्यवान्, B1 कर्मणा, D3 6 13 T2 3 M2 रक्षसा (for वर्चसा) D4 रौद्रेणैव च वर्चसा —After 2[ab], Ś2 Ñ V2 3 B D1–4 7–13 G1 (reads twice) 2 K (ed [within brackets]) ins, while M1 ins after 2[cd]

3032* उह्यमानमिवाकाशे विमानं सजलैर्घनैः ।

[Ñ1 G1 (second time) उह्यमानम्, B2 दह्य° (sic), D3 वह्°, D4 मज्य°, D9–12 दीप्य°, G1 (first time) दृश्य° (for उह्यमानम्) B3,4 विमाने (for विमानं) B4 जल ... धैः, D7 9–11 G1 (both times) 2 M1 सूर्यवर्चं (G1 [first time] °तेजस) (for सजलैर्घनैः)]

—G (ed) om 2[c–f] —[c]) Some S MSS read तडित्- D13 G1 3 Cr -पताक, Cm t as in text (for -पताका-) Ñ1 D4 -संयुक्त (for -गहनं) —[d]) Ś2 Ñ B1 2 D1–3 8 12 13 -[आ]युधोपमं (D5 °धायुधि), V2 3 G1 M1 Ck t -[आ]युध-ध्वज (G1 M1 °प्रभं), T2 -[आ]युध यथा, Cv r,m tp as in text (for -[आ]युधायुधम्) —M1 om 2[ef] —[e]) D4 G2 3 M2 -धारा, Cg as in text (for -धारा) —[f]) Ś2 D9–11 धाराधरम्. D4 [अ]बर, T3 G3 [अ]बुद (for [अ]म्बुदम्) V3 धारा ... द (damaged)

3 [a]) B1 तद्, D5–7 9–12 T G M1 2 5 स (for तं) —D9 om (hapl) 3[c]–4[b] Ñ2 V2 3 B1–3 D2 3 13 read 3[cd] (B2 preceded by 3034*) after 4[ab] —[c]) T1 damaged from ज्रा up to श in 3[d] Ś2 B1 D1–3 8 12 13 वज्रविभिन्नस्य, Ñ2 V2 3 B2 4 वज्रोप (V3 damaged) सृष्टस्य, B3 वज्रावसृष्टस्य, D4 वज्राभिजुष्टस्य —[d]) D6 T2 शीर्यत, Cm k t as in text (for दीर्यत) B3 D13 सदृश (for सदृश) —After 3[cd], D13 ins

3033* रावण पश्य मरन्ध सुसमृद्धरथं रिपुम् ।

—D13 cont, Ñ1 B2 ins after 4[ab], V2 3 B3 D5–7 10 11 S ins after 3[cd]

3034* विस्फारयन्तं वेगेन बालचन्द्रानतं धनुः ।

90. 4 106. 9 87 5 मातले पश्य संरब्धमापतन्तं रथं रिपोः ।
यथापसव्यं पतता वेगेन महता पुनः ।
समरे हन्तुमात्मानं तथानेन कृता मतिः ॥ ४
तदप्रमादमातिष्ठ प्रत्युद्गच्छ रथं रिपोः ।
विध्वंसयितुमिच्छामि वायुर्मेघमिवोत्थितम् ॥ ५
अविक्लवमसंभ्रान्तमव्यग्रहृदयेक्षणम् ।
रश्मिसंचारनियतं प्रचोदय रथं द्रुतम् ॥ ६

कामं न त्वं समाधेयः पुरंदररथोचितः ।
युयुत्सुरहमेकाग्रः स्मारये त्वां न शिक्षये ॥ ७
परितुष्टः स रामस्य तेन वाक्येन मातलिः ।
प्रचोदयामास रथं सुरसारथिसत्तमः ॥ ८
अपसव्यं ततः कुर्वन्नावणस्य महारथम् ।
चक्रोत्क्षिप्तेन रजसा रावणं व्यवधूनयत् ॥ ९

[D6 10 11 1 2 3 M विस्फारयन्वे (M1 °न्स), D7 G1 2 विस्फारयित्वा. Ñ1 V2.3 B2 3 D13 समरे (for वेगेन). Ñ1 V2.3 B2.3 D13 -चन्द्रनिभ, D6 T2.3 G2 M3 -चद्रनत (for -चन्द्रानत).] —Ś2 D1.4.9 12 om. 3^e–4^b. —^e) Ñ2 V2 3 B D2.3 13 अब्रवीत् (for उवाच) D8 रामो मतिमान्. —^f) Ñ V2 3 B D2 3 महेंद्ररथ-; D8 मातलिं शक्र-, D13 महेंद्रस्याथ (for सहस्राक्षस्य)

4 Ś2 D1.4 9.12 om 4^ab (cf. v l 3) D6.8 om. 4^ab. —^a) Ñ1 रावण (for मातले). —^b) Ñ1 स्वय रिपु, D13 रथ रणे (for रथं रिपोः) —After 4^ab, Ñ1 ins. 3034*, while Ñ2 V2 3 B1–3 D2 3 13 read 3^cd (B2 preceded by 3034*) —^c) Ś2 Ñ2 V2 3 B1–3 D1–3.8 12 [अ]पसृत्य, B4 [उ]पसृत्य, D13 च धृत्वा (for [अ]पसव्य) Ś2 D2 8.12 [आ]पतता (D8 12 °तो), Ñ2 B2–4 D1 3.13 [आ]पतितो, V2.3 B1 पतितो, D5 6 10 T3 G3 पततो, Ck.t as in text (for पतता) Ñ1 अपसव्यमथायातो, D4 प्रत्यापसृत्योपरितो, D9 यथा सव्य निपततो —^d) Ñ1 तथा; D4 (*sup lin.*) युतः (for पुन.) —M1 om. 4^e–5^b. —^e) D12 यतुम्, D13 हातुम् (for हन्तुम्) —^f) D11 M3 Cm g.k तेन, Ct as in text (for [अ]नेन). Ś2 Ñ1 B1 D1–4.8.12 13 कृतानेन (Ś2 D1 3.8.12 कृता तेन) मतिर्ध्रुव, Ñ2 V2 3 B2–4 अनेन तु कृता मति.

5 M1 om. 5^ab (cf v l 4). —^a) Ñ1 D4 त्वम् (for तद्). M3 आतिष्ठन्. V3 D7 G1 तदप्रमादाय तिष्ठ (D7 °दतस्तिष्ठ, G1 °दात्तिष्ठ स्व), B4 सूत त्व प्रमाद मा तिष्ठ (hypm) —T1 damaged for 5^b. —^b) Ñ2 V2 3 B प्रत्युद्गम्य, D4 प्रत्यागच्छ (for प्रत्युद्गच्छ) D1 2 13 रिपो रथ (by transp) (for रथ रिपो). —^c) V3 * * * यितुम् (damaged). —V3 damaged from 5^d up to अव्यग्र in 6^b —^d) D1 6 13 G2 M3 वायुर्वेगम्. Ś2 D1–3.8.12 [आ]यत, D13 [आ]स्थितः (for [उ]त्थितम्)

6 V3 damaged up to अव्यग्र in ^b (cf. v.l. 5). —^a) Ñ1 B2 अविक्रमम् (sic), B4 D1 अविदूरम् (for अविक्लवम्). —^b) Ś2 B1 D1–3 8 9 12 -हृदयेक्षण.(B1 °ण:). —^c) Ś2 B1 D1–3.8 12 -निय(B1 °र)त., D8 -निरत (for -नियत). —^d) Ś2 D1 8 12 प्रणोदय, B1 प्रदेशय, D8 प्रावीदय(sic) (for प्रचोदय)

7 ^a) D1 काम नस्त्वा समादेश. —^b) D1 9.12 G1 -रथोचित (D1 13 °त), Cg k.t as in text (for रथोचितः). —V3 damaged from 7^c up to न in 7^d. —^c) D5 युयुत्सुम् Ś2 Ñ2 V2 B1 4 D1–3 8 12 स्त्वहम् (for महम्) B4 गुनायः, G1 एकाग्र, Ck.t as in text (for एकाग्र). D4 युयुत्सुश्च रणमव्यग्र —^d) D4 7 सारये (for स्मारये). B4 न तु, D4 त्वा च, D11 त्वा न (for त्वां न).

8 ^ab) B3 स च (for परि-) Ś2 Ñ2 V2.3 B D1–3. 8 12 13 M1.2 -तुष्टस्तु, D4 M3 -तुष्टस्य (for -तुष्ट स) B3 वाक्येन तेन (by transp) M2 transp रामस्य and वाक्येन V3 सारथि (for मातलि) —^c) Ś2 D1.8 12 प्रणोदयामास, B1 प्रदेश°, D6 चोदयमास स (for प्रचोदयामास) Ś2 D1–3.8 12.13 ततो, B1 हयान् (for रथ). —^d) Ś2 D1–3 8 12 13 हयान्, Ñ2 V2 3 B तत (for सुर). D6 om. -सारथि-. Ñ1 D4 मातलिर्वरसारथि, D9–11 सुरसारथिरुत्तमः.

9 ^a) Ñ2 V2 3 B2–4 D13 कृत्वा (for कुर्वन्). —^b) M1 राघवस्य (sic) (for रावणस्य) Ś2 D8.12 महारथ., Ñ2 V2 B2–4 रथ तदा, G1 2 दुरात्मन, Cg as in text (for महारथम्) V3 रा * * * तथा (damaged) —D7 om. 9^cd. —^c) D9–11 चक्रसभूत- (for चक्रोत्क्षिप्तेन). —^d) Ś2 D2.8.12 स व्यपूरयत्, Ñ V2 3 B1 3 4 D1 3 4 M2 स व्यधूनयत्, D6 M3 Cg व्यवधानयत्, D13 सोभ्यधूनयत्; T1 * * * नयत, Cm k t as in text (for व्यवधूनयत्) B2 स रामः प्रत्यधूनयत्.

ततः क्रुद्धो दशग्रीवस्ताम्रविस्फारितेक्षणः ।
रथप्रतिमुखं रामं सायकैरवधूनयत् ॥ १०
धर्षणामर्षितो रामो धैर्यं रोषेण लङ्घयन् ।
जग्राह सुमहावेगमैन्द्रं युधि शरासनम् ।
शरांश्च सुमहातेजाः सूर्यरश्मिसमप्रभान् ॥ ११
तदुपोढं महद्युद्धमन्योन्यवधकाङ्क्षिणोः ।
परस्पराभिमुखयोर्दृप्तयोरिव सिंहयोः ॥ १२
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
समीयुर्द्वैरथं द्रष्टुं रावणक्षयकाङ्क्षिणः ॥ १३
समुत्पेतुरथोत्पाता दारुणा लोमहर्षणाः ।
रावणस्य विनाशाय राघवस्य जयाय च ॥ १४ G. 6. 90 18 B. 6. 106. 20 L. 6. 87 19

10 V3 T2 om (hapl) 10 —[b]) Ś2 D8 12 क्रोध- (for ताम्र-). B1 -प्रस्फुरित-, D4 (*inf lin* also) -[अ]-तिस्फारित-, G (ed) -विस्फुरित- (for -विस्फारित-) D3 त प्रति तारितेक्षण —[c]) Ñ B1 2 4 D1–4 रथे, G3 M2 रथः Cg k t as in text (for रथ-). B1–3 D13 प्रतिरथ (for °मुख). —[d]) Ś2 D8 समपूरयत्, Ñ2 V3 B2–4 त(V2 तैर्) न्यधूनयत्, B1 D3 अन्वधूनयत्, D1 प्रतिपूजयत्, D2 अन्वपूरयत्, D12 अवपूरयत् (for अवधूनयत्).

11 [a]) D12 दर्शन- (for धर्षण-) B1 -[अ]धर्षितो, D2 T2 3 -[अ]मर्षणो, D4 -[अ]मर्षित, Ck t as in text (for -[अ]मर्षितो) D4 रोषं, D7 रामाद्(sic) (for रामो) —[b]) T3 वीर्यं, G2 धर्षं (for धैर्यं) Ñ1 वीर्येण (for रोषेण). Ñ2 B3 D5 10 11 T1 G M1 3 5 Cg t लभयन् (for लङ्घयन्) D4 (with hiatus) धैर्येण च अलघयत् —D12 om 11[c–f] —[c]) Ś2 D4 8 सुमहावीर्यं, Ñ V2 3 B D2 3 13 °वीर्यम्, D1 °हद्वीर्यम्, D6 °हद्भुतम्, T3 8 °हद्घोरम्, M5 सहसा वेगम् (for सुमहावेगम्) —[d]) Ś2 D8 क्षुद्र, D4 सैंद्र (for ऐन्द्र) —[e]) Ś2 Ñ1 B1 D1–4 6–11.13 T3 M2 -वेगान्, Ñ2 V2 3 B2–4 -वीर्यान्, T2 -घोरान् (for -तेजाः) —[f]) Ś2 Ñ1 B1 2 4 D1 3 4 8 13 -नि(B2 4 -प्र)भाञ्चि(Ñ1 °न्स्थि)-तान्, Ñ2 V3 -समाहितान्, V2 B3 -सम(V2 °मा)स्थितान्, D2 -विभासितान् (for -समप्रभान्) —After 11, Ś2 Ñ V2.3 B D1–4 8 13 ins

3035* जग्राह समरे राम सर्पानिव महाविषान् ।

12 [a]) Ś2 D8 12 तदुपोढौ(sic), Ñ1 B3 तदद्भुव, B1 समुत्पातं, B4 तदसोढ, D4 तमुत्पात, D5 तदुवोच(sic), D6 T2 3 ततोभूत्सु-; D9 परस्पर, T1 G3 तदवोढुं, M2 तदभूद्वै, M3 तदोपोढ, L (ed.) त उपौढौ(sic), Ck t as in text (for तदुपोढं) B1 4 D4 12 G3 महायुद्ध(D12 °द्धे), Ck.t as in text (for महद्युद्धम्) —T1 damaged for 12[b]–13[b] —[b]) B3 D4 G3 अन्योन्य (for अन्योन्य-) Ś2 D8.12 लघु चित्रं च सु(D12 सु)स्वन —After 12[ab], Ś2 D8 12 ins. l. 2 of 3038* —[c]) Ñ1(m also as in text) V2 यत्नमार- (for परस्पर-) —[d]) Ñ1 D4 मत्तयोर् (for दृप्तयोर्) Ś2 D8 12 मत्तमातङ्गयोरिव, V2 B1 D1–3 13 मत्तयोर्द्विप(V2 °गज)योरिव —For 12[cd], Ñ2 V3 B2–4 subst

3036* निर्वातवातोद्धूतयोर्गगने मेघयोरिव ।

[Ñ2 V3 विवात-, B2(m also as above) निवात-, B3 संवर्त- (for निर्वात-) V3 -[उ]द्धतयोर्, B2 3 -[उ]द्भूतयोर् (for -[उ]द्धूतयोर्)]

—After 12, Ś2 D8 12 ins

3037* रामरावणयोर्युद्धं तदभूत्तुमुलं तदा ।

13 T1 damaged for 13[ab] (cf v l. 12) —[a]) D5 6 8 T2 3 G3 M समेयुर्, Ct as in text (for समीयुर्). B1 3 D2 युद्ध, D1 द्रष्टुं (for द्रष्टुं) —[d]) D1–3 राक्षस-; D13 रक्षस (for रावण) Ś2 D8 12 तयोर्विजयकाङ्क्षिणो, B1 द्रष्टु रामदशास्ययो, M2 रामरावणयोस्तदा —After 13, Ñ V2 3 B D1–4 13 ins, while Ś2 D8 12 ins l 2 after 12[ab] and l 3–4 ins after 13

3038* तयो समभवद्युद्धं लघु चित्रं च सुष्ठु च ।
विजयाकाङ्क्षिणौ शूरावन्योन्यं तौ ततक्षतु ।
अस्त्रैरस्त्राणि निघ्नन्तौ दर्शयन्तौ च लाघवम् ।
शरैराशीविषाकारैरन्तरीक्षं बबन्धतु ।
विजयाकाङ्क्षिणोस्तत्र रामरावणयोस्तदा । [5]

[(l 1) Ñ1 तत्राभवद्, D4 तत्प्रभव (for समभवद्) V2 ततोनयो समभवद् (for the prior half) V3 युद्ध (for लघु). V2 damaged, D13 च सूक्ष्म च (for च सुष्ठु च) —B4 om. (hapl) l 2–4 —(l 2) Ś2 D8 12 वीराव् (for शूराव्). V2 च (for तौ) —(l. 3) Ñ1 B3 D4 स- (for च) —(l 4) D1 शजर् (for शरैर्) D13 -प्रख्यैर् (for -[आ]कारैर्). Ś2 D1–3 8 12 13 अतरिक्ष (for अन्तरीक्षं) Ś2 Ñ2 D8 12 ववर्षतु, V2 दधक्षतु B1 ददधतु, D4 विचेरतु (for बबन्धतु) —Ñ1 B1 D1–4 13 om l 5]

14 [b]) Ś2 Ñ2 B3 D1 5–8 10–13 S रोम- (for लोम-) —Ś2 D8 12 om 14[cd]. T1 mostly damaged for 14[cd]. —[d]) V3 D9–11 [उ]दयाय (for जयाय) D1 वै (for च). M2 रामस्य विजयाय च.

90. 19 106 21 7 20 ववर्ष रुधिरं देवो रावणस्य रथोपरि ।
वाता मण्डलिनस्तीव्रा अपसव्यं प्रचक्रमुः ॥ १५
महद्गृध्रकुलं चास्य भ्रममाणं नभस्तले ।
येन येन रथो याति तेन तेन प्रधावति ॥ १६
संध्यया चावृता लङ्का जपापुष्पनिकाशया ।
दृश्यते संप्रदीप्तेव दिवसेऽपि वसुंधरा ॥ १७
सनिर्घाता महोल्काश्च संप्रचेरुर्महास्वनाः ।
विपादयन्त्यो रक्षांसि रावणस्य तदाहिताः ॥ १८
रावणश्च यतस्तत्र प्रचचाल वसुंधरा ।
रक्षसां च प्रहरतां गृहीता इव बाहवः ॥ १९
ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः पतिताः सूर्यरश्मयः ।
दृश्यन्ते रावणस्याङ्गे पर्वतस्येव धातवः ॥ २०
गृध्रैरनुगताश्चास्य वमन्त्यो ज्वलनं मुखैः ।
प्रणेदुर्मुखमीक्षन्त्यः संरब्धमशिवं शिवाः ॥ २१

---

15 T1 damaged for 15–17ᶜ —ᵃ) B1 ववृषू, D13 ववर्षु(sic) (for ववर्ष) B2 देवा (for देवो). —ᵇ) Ś2 B1 D1 ? 5 8 12 13 G3 रथ प्रति (for रथोपरि). —G1 om 15ᶜ – 16 —ᶜ) D4 गृध्रा (for वाता) Ś2 V2 3 B4 D1 3 8 12 13 चैवम् , Ñ B2 D1(with hiatus) चैव , B1(before corr as in Ś2) D2 M2 चनम् , D5–7 9 T2 3 G3 M3 5 तीक्ष्णा, Ck t as in text (for तीव्रा) B3 वातमण्डलिरेवैनम् . —ᵈ) D6 7 9 12 3 G2 M1 3 5 ह्यपसव्यं, D10 11 Ck t ह्यपसव्य, Cg as in text (for अपसव्य) B3 प्रचक्रमे, D4 प्रचुक्रुशु (for प्रचक्रमु)

16 G1 om , I1 damaged for 16 (for both, cf v l 15). —ᵃ) D1 4 महा- (for महद्) V3 महद्गृ * * * स्य —ᵇ) V2 B4 D5 7 10 11 T2 3 G2 3 M नभ स्थले, V3 नभस्तल —ᶜ) D1 13 रणे (for रथो) —ᵈ) M2 तत्र तत्र, Cg as in text (for तेन तेन) Ś2 D8 13 [अ]स्य, B1 D1–3 M1 सम (for प्र-)

17 T1 damaged up to 17ᶜ (cf v l 15) —ᵃ) D4 मध्याया D4 5 वृता (for [आ]वृता) —ᵇ) Ñ V2 3 B D6 नवापुष्प- (for जपा°) G(ed) -प्रकाशया (for निकाशया) —ᶜ) Ñ2 V. B2–4 D1 दृश्ये (for दृश्यते) —V3 damaged for 17ᵈ —ᵈ) D4 च (for ऽपि) Ñ1 V2 B3 D4 दुरत्यये , Ñ2 विरुद्धया , B2 विरूद्धया , M1 भयानका, Cr m g t as in text (for वसुंधरा) Ś2 B1 D1–3 8 12,13 दिवारात्रे(Ś2 D8 12 °त्रि-) प्रवृद्ध(B1 °त्त)या, B4 दिशो दश निन्द्धया

18 ᵃ) D4 सनिर्घाता Ñ1 पपातोल्का (for महोल्काश्च) —ᵇ) Ś2 Ñ2 V2 3 B2 4 D1–3 8 10–13 M1 5 Ck t सम्प्रपेतुर् ; B1 D4 सनिपेतुर् , Cg as in text (for संप्रचेरुर्) Ñ1 शैलाश्चेलुस्तदा भुवि, B3 समुत्पेतुर्महाप्रभा . —B1 D4 om , T1 damaged for 18ᶜᵈ —ᶜ) Ś2 Ñ1 V3 B4 D8 12 विपादयतो, Ñ2 V2 B2 3 D6–7 10 11 G1 ? M2 5 Cm g विपादयन्ते, M2 व्यर्पादयन्ते (for विपादयन्त्यो) ,—D5 reads 18ᵈ twice. —ᵈ) Ś2 Ñ V B2–4 D1–3 8,12 13 रथोपरि, D5(both times) I3 तथाहिता ; D6 वृथा° (for तदाहिता). ✽ Cr m विपादयन् विपादयन्त्य ते रक्षांसि तानि रक्षांसि । , Cg ते उल्का लिङ्गव्यत्यय । रावणस्य अहिता प्रतिकूला सन्त रक्षांसि विपादयन व्यपादयन् ✽

19 V3 om 19 —ᵃ) D4 G2 रावणस्य, Cr as in text (for रावणश्च) Ś2 B1 3 D1–3 8 12 13 M1 [अ]भवत्सतत्र , B2 G2 [अ]भवत्तत्र, D4 भ्रमस्तत्र, G1 ततस्तत्र , Cg as in text (for यतस्तत्र) Ñ1 समुद्रः क्षुभितश्चासीत् —ᵇ) Ś2 B1 D1.2 4 8 12 13 चचाल च, M3 Cg सचचाल (for प्रचचाल) M1 Ck च मेदिनी, Cg t as in text (for वसुंधरा) D3 चचाल वसुधा तदा —ᶜ) Ñ V2 B2–4 D4 राक्षसाना (for रक्षसा च) —ᵈ) D13 विहृता (for गृहीता) —After इव, G2 repeats erroneously from वसुधरा in 17ᵈ up to 19

20 D5 om 20–21ᵇ —ᵃ) Ś2 D1–3 8 13 ताम्र- (for ताम्रा) D7 G1 2 इव (for सिता). D2 8 12 -पीतासित- Ñ1 D4 रक्ता (for श्वेता.) D13 ता सपीतारुणा श्वेता —ᵇ) Ñ2 V B2–4 प्रकीर्णा , B1 आरक्ता (for पतिता). B1 -वर्चस , D13 om (for -रश्मय) —ᶜ) Ñ2 V1 B2–4 दृश्यत (for दृश्यन्ते) Ś2 Ñ V B2–4 D3.8.12 T1 G3 [अं]क, D4 M5 [अ]ति, D9–11 M2 Ck [अ]ग्रे, Cm g as in text (for [अ ङ्गे) —ᵈ) V3 damaged from धा up to 21ᵇ B3 D1 4 8 12 M1 2 वातज (meta) (for धातव) —After 20, D4 ins only l 1 of 3039*

21 D5 om , V3 damaged for 21ᵃᵇ (for both, cf v l 20) —ᵃ) Ñ V1 2 B2–4 D4 गृध्रा, G2 गृध्रैर् (sic), Cg as in text (for गृध्रैर्) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 स्वनुस्त्र (Ś2 D8 12 °त्रि)ताश्च, Ñ1 नभ स्थिताश्च, Ñ2 V1 B3 चानुसृताश्च, V2 B1 अनुसृताश्च , B2 व्यक्तमुखाश्च , D4 व्योम्नि स्थिताश्च (for अनुगताश्च) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 चैव, B4 तत्र (for चास्य). —D6 reads 21ᵇ in marg —ᵇ) Ś3 Ñ

प्रतिकूलं ववौ वायू रणे पांसून्समुत्किरन् ।
तस्य राक्षसराजस्य कुर्वन्दृष्टिविलोपनम् ॥ २२
निपेतुरिन्द्राशनयः सैन्ये चास्य समन्ततः ।
दुर्विषह्यस्वना घोरा विना जलधरस्वनम् ॥ २३
दिशश्च प्रदिशः सर्वा बभूवुस्तिमिरावृताः ।
पांसुवर्षेण महता दुर्दर्शं च नभोऽभवत् ॥ २४
कुर्वन्त्यः कलहं घोरं सारिकास्तद्रथं प्रति ।
निपेतुः शतशस्तत्र दारुणा दारुणस्वनाः ॥ २५
जघनेभ्यः स्फुलिङ्गांश्च नेत्रेभ्योऽश्रूणि संततम् ।
मुमुचुस्तस्य तुरगास्तुल्यमग्निं च वारि च ॥ २६

G 6 90 31
B. 6 106 32
L. 6 87. 32

V1.2 B2–4 D6 8 10 12 T1 8 G M5 वमतो(G2 °ते), D4 [अ]प्रमता (sic), Cg as in text (for वमन्त्यो) Ñ1 G1 M6 रुधिर, Cg as in text (for ज्वलन) —°) Ñ1 D5 6 T1 G M6 Ck ईक्षत, Cg.t as in text (for ईक्षन्त्य) Ñ2 V B2–4 वीक्षमाणा मुख नेदु, D7 रणे दुर्मुखमीक्षंत्य —ᵈ) D7 G1 2 M3 अशिवा, D13 अ ॰ ॰, Cg as in text (for अशिव) D4 6 सरब्धा ह्यशिवा (D8 °ब्धाश्च तथा) शिवा· —After 21, Ś2 Ñ V B D1–3 12 13 ins, D4 ins only l 1 after 20

3039* गृध्रा बलाका· कङ्काश्च कुर्वन्तो दृष्टिलोपनम् ।
अनिष्ट भैरव नेदु सहृष्टा विकृतै स्वरै ।

[(l 1) Ś2 D2 3 13 वटाश्च, V3 बलाहका (hypm), B1 D4.13 व्यालाश्च, D1 चडाश्च (for बलाका) V2 3 B4 D1 काकाश्च, B2 3 च कङ्काश्च (hypm) (for कङ्काश्च) B1 कुर्वत कङ्काश्च (by transp), D4 कुर्वत काकाश्च Ś2 D12 विद्धिलेपन, V1 B1 D1 4 दृष्टिरोधन, B3 °मेचल (sic), D3 °गोपन (for दृष्टिलोपनम्) —V3 mostly damaged for l 2 —(l 2) Ś2 V3 B1 D2 3 12 13 अनिष्ट- (for अनिष्ट) Ś2 B1 D2 3 12 13 -दर्शन (for भैरव) B1 प्रहृष्टा (for सहृष्टा) B3 (m. also सुधै) स्वनै (for स्वरै) Ś2 D1 12 सरब्धाश्च (D1 °रभ च) तथा शिवा, D2 3 13 सरभा (D2 °रब्धा) दयशसिन (for the post half) V1 निपेतु शतशस्तत्र दारुणा दारुणस्वना (= 25ᶜᵈ)]

22 V1 om 22 —ᵃᵇ) D3 प्रतिकूलो Ś2 ययौ, D1 ववुर् (for ववौ) M1 transp ववौ and रणे Ñ1 B2 समुत्क्षिपन् (for समुत्किरन्) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 उत्क्षि(D13 °द्धि)रन्स (B1 °रश्च, D3 °रन्स्म) रजो महत् (D1 °हा), Ñ2 V2 3 B3 4 उदिरत्रणपाशुकान्, D3 रणे पासूनि चोत्क्षिपन्, M3 रणे पासु समाकिरन् (for ᵇ) —ᶜ) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 तस्य रावणसैन्यस्य —ᵈ) Ñ V2 B3 4 D4 कर्तु (for कुर्वन्) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 -निवारण, G विलुपन, Cg k t as in text (for विलोपनम्)

23 ᵃᵇ) D12 -[अ]शयन (meta) (for -[अ]शनय) Ś2 D8.12 चापि, B4 तस्य (for चास्य) D13 रावणस्य (for सैन्ये चास्य) Ñ B2–4 D4 महास्वना (for समन्तत) V3 निपेतु सतत तत्र दारुणा दारुणस्वना (cf 25ᶜᵈ) —ᶜ) Ñ2 V1 2 B2.3 -महाघोरा, V3 damaged, B4 D10 11 M1 -स्वरा घोर, D6 T2 3 -स्वना घोर, D7 9 -स्वरा घोरा, M2 -स्वनाश्चैव (for -स्वना घोरा) Ñ1 D4 दुर्विषह्या सनिर्घाता, D1 2 दुर्विषह्यतरा घोरा, M6 दुर्विषह्य महाघोर —ᵈ) D4 स्वना·, D7 10 11 G1 2 -[उ]दय (G1 °या) (for -स्वनम्) Ś2 B1 3 D1–3 8 9 12 13 विना जलधरैस्तथा (D1 9 13 °दा), Ñ V B3 4 विना जलदनिस्वनै.

24 ᵃ) Ś2 B1 D2 3 8 12 13 विदिशश् (for प्रदिश) Ś2 Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 G1 2 M2 चैव (for सर्वा) —ᵇ) G1 2 सर्वास्तु (for बभूवुस्) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 तमसावृता· . —ᶜ) D1 2 4 6 9 11 13 पाशु- D7 -वर्णेन (for -वर्षेण) Ś2 D8 12 सुमहद्, Ñ2 V1 B D1 13 पतता (for महता) —ᵈ) Ś2 Ñ2 V B D2 3 8 12 13 M1 दुर्दिन, Ñ1 दुर्दर्शं, D1 4 (with hiatus) अदृश्य, D6 दुर्दर्श (for दुर्दर्शं)

25 D13 repeats consecutively 25–26ᵇ —ᵃ) Ś2 B1 D1–3 5 6 8 12 13 (both times) G2 3 कुर्वंत, Ñ V B2–4 D4 कुर्वाणा, B (ed) कुर्वन्त्य (for कुर्वन्त्य) Ñ2 V B2–4 घोरा (for घोर) —ᵇ) D5 11 S शारिकास् (for सारिकास्) D5 9 T1 G M1 2 5 Ck त, Cg as in text (for तद्-) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 (both times) पक्षिणोस्य (Ś2 D8 12 °थ, V3 प॰ ॰) रथाग्रत (Ñ1 D4 °थोपरि, B3 °थाश्रिता) —ᶜ) V3 शतधा (for शतशस्) D3 निपेततु शतस्तत्र (sic) —ᵈ) Ś2 moth-eaten, D7 G2 M3 5 दारुण, D13 (both times) om (hapl) (for दारुणा) Ś2 D8 12 पर्वतस्वना, D5 9–11 T1 G2 3 M2 3 5 दारुणाहता (for दारुणस्वना)

26 D13 repeats consecutively 25–26ᵇ —ᵃ) D5–7 9–11 T G3 M2 3 स्फुलिगाश्च, G1 2 स्फुलिगानि, Cg as in text (for स्फुलिङ्गाश्च) Ś2 Ñ2 V B D1–3 8 12 गात्रेभ्यो (Ś2 D8 12 जघनैर्, D1–3 जघनाद्) विस्फुलिगाश्च, Ñ1 D4 वक्त्रेभ्यो विस्फुलिंगानि, D13 (both times) जघनाभ्या विस्फुलिगा —ᵇ) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 (both times) L (ed) नेत्राभ्या चाश्रुसतत (B1 D4 °न्दिव, D1 °सस्रुत, L (ed) °वसतति), Ñ V1 3 B2–4 नेत्रेभ्यश्चाश्रुबिन्दव —ᶜ) B1 D6 M2 5 transp तस्य and तुरगास् —ᵈ) D4 गात्रम् (sic) (for तुल्यम्) T2 3 अर्चीश्, Cg k t as in text (for अग्निं) D12 तत्र (for second च) Ś2 D8 12 खुरेभ्यश्चाग्निश्चचार च (D8 हृ).

6 90. 31 / 6. 106. 33 / 6 87 33 एवंप्रकारा बहवः समुत्पाता भयावहाः ।
रावणस्य विनाशाय दारुणाः संप्रजज्ञिरे ॥ २७
रामस्यापि निमित्तानि सौम्यानि च शिवानि च ।
बभूवुर्जयशंसीनि प्रादुर्भूतानि सर्वशः ॥ २८

ततो निरीक्ष्यात्मगतानि राघवो
रणे निमित्तानि निमित्तकोविदः ।
जगाम हर्षं च परां च निर्वृतिं
चकार युद्धेऽभ्यधिकं च विक्रमम् ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्नवतितमः सर्गः ॥ ९४ ॥

---

27 D_{4} om (hapl. ?) 27–28[b] —[a]) $\tilde{N}$ V $B_{2, 3}$ ई(V_{3} ता)दृशा बहवस्तत्र, B_{4} ईदृशाश्च समुत्पाता —[b]) $\acute{S}_{2}$ moth-eaten up to भया. B_{4} बभूवुश्च, $D_{8, 9, 12}$ समुत्पेतुर् (for समुत्पाता) —D_{9} om from 27[d] up to the prior half of l 1 of 3040*

28 D_{4} om 28[ab] (cf. v l 27) —[a]) $\tilde{N}$ V B_{2-4} राघवस्य, $G_{1, 2}$ रामस्य च, Cg as in text (for रामस्यापि) —[b]) $\tilde{N}_{2}$ V B_{2-4} M_{3} Cg शुभानि (for शिवानि) —$\acute{S}_{2}$ $D_{8, 12}$ om 28[cd] D_{13} repeats consecutively 28[c] – 29[b]. —[c]) $\tilde{N}_{1}$ D_{4} दृश्यते, $\tilde{N}_{2}$ V B_{2-4} ऐक्षत (for बभूवुर्) B_{1} $D_{1-3, 13}$ (both times) जय(B_{1} °या)शसीनि दृश्यते(D_{1} °न्यदृश्यत) —[d]) B_{2} $D_{1, 3}$ M_{1} सर्वत·, $G_{1, 2}$ भूरिशः (for सर्वश) —For 28, D_{9} subst , $D_{5-7, 10, 11}$ S ins after 28

3040* निमित्तानि च सौम्यानि राघवस्य जयाय वै ।
दृष्ट्वा परमसहृष्टो हतं मेने च रावणम् ।

[D_{9} om up to the prior half of l 1 (cf v l 27) —(l 1) $D_{7, 10, 11}$ M_{2} [इ]ह (for च). M_{1} राघवस्तु निमित्तानि (for the prior half). T_{1} $G_{1, 2}$ राघवस्तु(T_{1} °श्च), M_{1} सौम्यानि वि- (for राघवस्य) D_{7} $G_{1, 2}$ M_{3} च (for वै). —(l 2) D_{6} -संतुष्टो (for -संहृष्टो) D_{7} $G_{1, 2}$ M_{2} स (for च). G_{2} राघव(sic) (for रावणम्)]

29 D_{13} repeats consecutively 28[c]–29[b]. —[a]) B_{2} निशम्य (for निरीक्ष्य). $\acute{S}_{2}$ V_{2} B_{1} $D_{1-3, 8, 12, 13}$ (both times) निशम्यात्म($\acute{S}_{2}$ $D_{8, 12}$ °थ)हिताय(V_{2} B_{1} °नि), $\tilde{N}_{1}$ D_{4} निशम्यागमतो हि, $\tilde{N}_{2}$ V_{3} $B_{2, 4}$ G (ed) निशम्यात्म (V_{3} °न्य, G [ed] °थ)शुभानि (for निरीक्ष्यात्मगतानि). D_{6} रामो (for राघवो) —[b]) D_{5} om -कोविदः —[c]) D_{4} जग्राह (for जगाम) V_{1} परमा (for च परा) —[d]) $\tilde{N}$ V $B_{2, 4}$ $D_{5, 7, 9-11}$ T_{1} G M युद्धे हि, B_{1} युद्धेषु (for युद्धेऽभि) $\acute{S}_{2}$ $\tilde{N}_{1}$ $D_{2, 4, 8, 12, 13}$ $G_{1, 2}$ पराक्रम, $V_{2, 3}$ B_{4} हि विक्रम

Colophon —*Kānda name* $\tilde{N}$ V_{3} $B_{1, 3, 4}$ $D_{2, 4, 13}$ लकाकाडे —After Kānda name, $D_{2, 13}$ ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* $\acute{S}_{2}$ $D_{1-3, 12, 13}$ औत्पतिक(D_{3} °को), $\tilde{N}_{2}$ $V_{2, 3}$ B_{2-4} निमित्तदर्शन, V_{1} D_{8} औत्पातिकदर्शन, B_{1} औत्पातिकाशिवदर्शन, D_{4} रावणमृत्युदर्शनो —*Sarga no* (figures, words or both) $\tilde{N}_{1}$ $V_{2, 3}$ $B_{2, 4}$ $D_{2, 4, 8, 12, 13}$ om , $\acute{S}_{2}$ 87 , $\tilde{N}_{2}$ D_{3} 93 , V_{1} 89 , $B_{1, 3}$ 86, D_{1} 88, D_{5-7} T_{1} G $M_{3, 5}$ 108 , D_{9} 90 , $D_{10, 11}$ 107 , T_{2} 116, T_{3} 119, $M_{1, 2}$ 109 , B (ed) 106 —After colophon, $\tilde{N}_{1}$ concludes with शुभ भवतु ; D_{2} with राम सत्यः G $M_{1, 2, 5}$ with श्रीरामाय नमः.

९५

ततः प्रवृत्तं सुक्रूरं रामरावणयोस्तदा ।
सुमहद्द्वैरथं युद्धं सर्वलोकभयावहम् ॥ १
ततो राक्षससैन्यं च हरीणां च महद्बलम् ।
प्रगृहीतप्रहरणं निश्चेष्टं समतिष्ठत ॥ २
संप्रयुद्धौ ततो दृष्ट्वा बलवन्नरराक्षसौ ।
व्याक्षिप्तहृदयाः सर्वे परं विस्मयमागताः ॥ ३
नानाप्रहरणैर्व्यग्रैर्भुजैर्विस्मितबुद्धयः ।
तस्थुः प्रेक्ष्य च संग्रामं नाभिजघ्नुः परस्परम् ॥ ४
रक्षसां रावणं चापि वानराणां च राघवम् ।
पश्यतां विस्मिताक्षाणां सैन्यं चित्रमिवाबभौ ॥ ५
तौ तु तत्र निमित्तानि दृष्ट्वा राघवरावणौ ।
कृतबुद्धी स्थिरामर्षौ युयुधाते अभीतवत् ॥ ६
जेतव्यमिति काकुत्स्थो मर्तव्यमिति रावणः ।
धृतौ स्ववीर्यसर्वस्वं युद्धेऽदर्शयतां तदा ॥ ७
ततः क्रोधाद्दशग्रीवः शरान्संधाय वीर्यवान् ।
मुमोच ध्वजमुद्दिश्य राघवस्य रथे स्थितम् ॥ ८

G 6. 91. 8
B 6. 107. 8
L 6. 88. 8

95

Ś1 missing Sarga 95 (cf v l 6 93 13). D12 begins with ॐ

1 ^{a}) T1 damaged for तत प्रवृत्त सु- Ś2 B1 4 D1-4 8 12 13 तुमुल, Ñ1 सुमहद्, Ñ2 V B2.3 अत्यर्थं, D6 T2 G2 सक्रूर (for सुक्रूर) —D8 om 1^{cd} —^{c}) Ñ1 भीमं तद्, Ñ2 V B2-4 महत्तद् (for सुमहद्) D9 द्वैरथ- Ś2 B1 D2-4 12 L (ed) महद्वैरथ(L [ed]°थ)युद्ध तत् (B1 D4 च, D3 तु), D1 महद्युद्धैरथयुद्ध तत्(hypm), D13 महद्वैर च युद्ध च —^{d}) G (ed) -भयकर (for -भयावहम्)

2 ^{a}) D1 तदा (for ततो) D4 सैन्याना (for -सैन्य च) —^{b}) V2 वानराणा, V3 राक्षसाना (for हरीणा च) Ñ1 V2 B3 महाबल —^{c}) Ñ2 V B2-4 -[आ]युध सर्वं (for प्रहरण) —^{d}) Ś2 B1 D1-4 8 12 13 अभवत्तदा, Ñ V B2-4 व्यवतिष्ठत, D9-11 Ct समवर्तत, T2 G2 Ck समपद्यत, Cm g as in text (for समतिष्ठत)

3 ^{a}) Ś2 Ñ1 B4 D13 T2 सप्रवृद्धौ, D2 °युक्तौ, D4 °बुद्धौ, D8 °वृत्तौ, D13 °हृष्टौ, Cr m g k t as in text (for सप्रयुद्धौ). Ñ V B2-4 D6 7 9-11 T2 3 G1 M1 तु तौ, B1 D1-4 13 हि तौ, G2 M5 तदा (for ततो) —^{b}) Ś2 B1 D1-4 8 12 13 सरब्धौ, V2 M2 बलिनौ, Cg as in text (for बलवन्) V2 राम (for नर-) Ñ V1 3 B2-4 बलिनौ (Ñ1 °लेन) रामराव(V1 °लक्ष्म [sic])णौ —^{c}) D6 विक्षिप्त- (for व्याक्षिप्त) —T1 damaged from म up to ग in ^{d} M2 नयना , Cg as in text (for हृदया) Ñ1 D1 एकाग्रमनस सर्वे —D4 om (hapl ?) 3^{d}-4^{c}

4 D4 om 4^{abc} (cf v l 3) —^{a}) Ñ1 B1 D1 2 8 13 M2 -प्रहरण- , B3 D12 प्रहरणे, D3 -प्रहर - (for प्रहरणर्) B3 सर्वे —^{c}) D6 T2 3 G2 M5 सर्वं तत् , D7 M1 तत्तुद्ध, D9-11 सर्वं ते (for संग्राम) Ś2 Ñ1 B1 D1-3 8 12 13 तस्थु (Ś2 Ñ1 B1 °त)स्ते प्रेक्षका सर्वे, Ñ2 V B2-4 G (ed.) तस्थु सप्रेक्ष्य(G [ed] °क्ष)माणास्ते, M2 तस्थु प्रेक्षकवत्सर्वे, M3 सर्वं त प्रेक्ष्य सग्राम —^{d}) Ñ V B2-4 जिघासत (Ñ2 B2 3 °तौ), B1 D6 7 9 11 T2 3 M Cm t नाभिजग्मु (for °जघ्नु)

5 ^{a}) Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 राक्षसेन्द्र च(D1 त) (for रावण चापि) V3 + ६ १ ॰ ॰न्द्रस्तु (damaged) —^{b}) Ñ1 वानराश्चापि (for वानराणा च) —G3 om 5^{c}-6. —^{d}) D1 नन (for सैन्य)

6 G2 om 6 (cf v l 5) —^{a}) Ś2 Ñ1 B1 D2-4 8 12 13 ततस्तानि, D1 तौ तु तानि, M5 तत्र तत्र (for तौ तु तत्र) —^{b}) Ś2 D8 12 तौ रामरावणा, Ñ1 D1 4 13 तौ नरराक्षसौ, V3 B1 D6 9 11 T1 2 G3 M2 रावणराघवौ (by transp , T1 damaged from घ up to 6^{c}), B1 D2 3 तौ रामलक्ष्मणा (for राघवरावणौ) —^{c}) B3 क्रुद्ध- (for कृत-) Ś2 D8 12 कृतामर्षौ, D4 G3 M2 स्थितामर्षौ, D7 G1 स्थिताजेतौ (for स्थिरामर्षौ) —^{d}) Note hiatus V2 D4-7 9-11 T G1 3 M (to avoid hiatus) ह्यभीतवत् (for अभीतवत्) Ś2 B1 D1-3 8 12 13 चक्रतुर्युद्धमुत्तमम्, Ñ2 V1 3 B2-4 तदा स्थिरमयुध्यता(V3 damaged from ता up to 7^{a})

7 V3 damaged for 7^{a} (cf v l 6) B1 D4 om 7-8^{b} G1 transp ^{ab} and ^{cd} —After 7^{ab} (transp), G1 ins , while D7 ins after 7

3041* एव जयन्त पश्यस्ते देवा सर्षिगणास्तदा ।

—D5 repeats 7^{cd} after 8^{ab} —^{c}) Ś2 D8 12 वृत्यं स्व , Ñ V B2 4 उभा ता, B3 तावुभौ, D2 13 वृत्ता स्व-, D6 दधतौ, L (ed)वृत्त स्व- (for धृता स्व-) B2 सपत्नौ (for -सर्वस्व) D1 धृतिश्च नलये वीर्यं च —^{d}) Ñ V B3 4 पर, B2 बल, T3 तथा (for तदा) Ś2 D1-3 8 12 13 L (ed) दर्शयेता (D1 2 13 °यता, L [ed] °येते) परस्पर

8 B1 D4 om 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) D5 T1 G3 M5 क्रुद्धो , M2 कोपाद् (for क्रोधाद्) —^{c}) D7 12 शर (for शरान्) D6 सधार्य D5 रावण (for वीर्यवान्) —After

91 9
107.9
88 9 ते शरास्तमनासाद्य पुरंदररथध्वजम् ।
रथशक्तिं परामृश्य निपेतुर्धरणीतले ॥ ९
ततो रामोऽभिसंक्रुद्धश्चापमायम्य वीर्यवान् ।
कृतप्रतिकृतं कर्तुं मनसा संप्रचक्रमे ॥ १०
रावणध्वजमुद्दिश्य मुमोच निशितं शरम् ।
महासर्पमिवासह्यं ज्वलन्तं स्वेन तेजसा ॥ ११
जगाम स महीं भित्त्वा दशग्रीवध्वजं शरः ।
स निकृत्तोऽपतद्भूमौ रावणस्य रथध्वजः ॥ १२
ध्वजस्योन्मथनं दृष्ट्वा रावणः सुमहाबलः ।
क्रोधजेनाग्निना संख्ये प्रदीप्त इव चाभवत् ॥ १३
स रोषवशमापन्नः शरवर्षं महद्वमन् ।
रामस्य तुरगान्दिव्याञ्शरैर्विव्याध रावणः ॥ १४
ते विद्धा हरयस्तत्र नास्खलन्नापि बभ्रमुः ।
बभूवुः स्वस्थहृदयाः पद्मनालैरिवाहताः ॥ १५

8^{ab}, D5 repeats 7^{cd}.—^{c}) M1 केतुम् (for ध्वजम्). B3 आसाद्य, D1–3 आदिश्य (for उद्दिश्य).—D5 om. (hapl.) 8^{d}–11^{a} —^{d}) D13 रावन च (for रावणस्य) Ś2 D8 रथ-, V3 ध्वजो (sic), B3 वले, D2.9.12 रथ (for रथे).—V3 damaged from स्थि up to 9^{b}. D2 प्रति (for स्थितम्).

9 D6 om. 9, V3 damaged for 9^{ab} (for both, cf v.l 8).—^{a}) D6 तद् (for तम्).—T1 damaged from ना up to ^{b} B2 -स्थित (for -ध्वजम्).—^{d}) D6 T2.3 पेतुश्च, M1 पेतुर् (subm.), Cg as in text (for निपेतुर्). ॐ Cm रथशक्ति शक्तरथ ध्वजस्थमिति यावत्। परामृश्य स्पृष्ट्वा। रथशक्तिमिति पाठे दिव्यरथस्तम्भं रथावयवविशेषं वा ॐ

10 D6 om 10 (cf v l. 8) D4 om. 10–11^{b} —^{a}) Ś2 D7–12 G2 M3 [ऽ]पि, Ñ2 V B [ऽ]ति, M1 तु (for ऽभि-) —^{b}) M4 धनुर् (for चापम्) Ś2 D8 12 आसज्य, Ñ V B2 3 D7 9–11 G2 आकृष्य, B1 आलम्ब्य, D1–3 आनम्य, D13 M2 आदाय (for आयम्य).—^{c}) Ś2 Ñ1 B1 D1–3 12 13 कृते, D8 कृत (for कृत-). D1 om., D2 12 कृते, D8 कृति (for -कृत). T1 damaged for कर्तुं.—^{d}) Ś2 D8.12 तदैव च, Ñ1 मनसा त, T1 G3 M1 रावणस्य, Cg as in text (for मनसा स-)

11 D5 om. 11^{a} (cf v l 8) D4 om 11^{ab} (cf v l 10). D8 om 11–14^{b}.—^{a}) M1 स तस्य (for रावण) —V3 damaged from मु up to ^{b} B3 4 D1 3 13 आदिश्य (for उद्दिश्य) —^{b}) Ñ1 सदृश शर, Ñ2 B2–4 स तु सायक, V1.2 B1 च (V1 स) तत शर, M3 सहसा शर (for निशित शरम्) Ś2 D1–3 12 13 प्रमुमोच तत शर. —^{d}) Ś2 Ñ1 B1 D1–4 7.13 इव (for स्वेन) —After 11, D7 9–11 K (ed, [within brackets]) ins..

3042* रामश्चिक्षेप तेजस्वी केतुमुद्दिश्य सायकम्।

12 D8 om. 12 (cf. v l 11) —^{a}) G1 3 च, Cg as in text (for स). D5 हि त, T1 -त (damaged) (for महीं). D6 T1 G2.3 M3 5 Cg छित्त्वा (for भित्त्वा). —^{b}) T2 शित, T3 शर, Cg as in text (for शर.). —For 12^{ab}, Ñ V B D1–4 12 13 M1 2 subst.

3043* दशग्रीवध्वज छित्त्वा जगाम स महीं शर ।

[V कृत्वा (for छित्त्वा). Ñ1 V2 धरणीं श, D1 M1 धरणीं शर (for स महीं शर). D4 विगाम महीं शर (for the post. half).]

—^{c}) B3 स तु कृत्तो; D1 स नि कृत्तो, D4 स निकृत्तो, D5.7 सनि(D7 स नि)कृत्तो, T1 G3 सनिकृत्तो (for स निकृत्तो). D1 तूर्णं (for भूमौ) Ñ1 V3 स छिन्नो व्यपतद्भूमौ, V1 स भिन्नो हि पतद्भूमौ. —^{d}) Ś2 D13 रथे ध्वजः, Ñ1 V2 ध्वजोत्तम.; Ñ2 तत्र ध्वज·(sic), B1 D1.3 13 रथाङ्कुज· (for रथध्वज·). D7 9–11 रावणस्यरथध्वजः.—After 12, Ñ2 V1.3 B2.4 ins

3044* शक्रवज्राशनिहत. पर्वताच्छृगराडिव ।

[V3 damaged from second श up to ता G (ed.) -[ज]निनि- (for -[अ]शनि). B2 पतितन् (for पतत्)]

13 D8 om. 13 (cf v l 11).—^{a}) B1 D3 4 मथन, D2 पतन (for [उ]न्मथन) —^{b}) Ś2 D13 तु; B1 D1 3 4. 9–11 13 T2 3 M1 5 स (for सु-) G2 रावणस्य रथध्वज (sic) —^{d}) Ś2 D13 सदीप्त (for प्रदीप्त). D7 G1 पावक (for चाभवत्) —For 13^{cd}, Ñ V2 3 B2–4 D5 6 9–11 T G1 3 M1 3 5 subst, while D7 ins after 13

3045* सप्रदीप्तोऽभवत्क्रोधाद्दहन्निव ।

[D5 G3 प्रदहन्, Cg as above (for प्रदहन्) Ñ V1.3 B2–4 अ(B3 आ)मर्ष(V1 दर्प नु)प्रभवाग्निना, M1 ह्यग्निभगादिव (for the post half).]

14 D8 om. 14^{ab} (cf v l 11) —^{a}) D4 स- (for स) V3 -शरम् (for वशम्).—^{b}) Ś2 B1 D4 12 G3 मुमोच ह (B1 च, G2 द्वा), Ñ1 वरवर्ष, Ñ2 V B2–4 D1–3 7 9–11.13 G1 ववर्ष ह (V2 °त, B2 D1.9 च), Cg k as in text (for महद्वमन्).—G2 om. (hapl, see var.) 14^{c}–16.—^{c}) V3 damaged up to र. S2 B1 D1–4 8 12 13 चैव, Ñ V B2.4 D5 7 9–11 T1 G1 3 M3 5 दीप्तै·, B3 तीक्ष्णैः (for दिव्यान्) —^{d}) Ś2 Ñ1 B1 D1–4.8 12 13 दारुणै· (for रावण) M1 विव्याध युधि रावण.

15 G2 om 15 (cf. v l 14) —^{a}) Ś2 Ñ V2 B1 3 4 D1–4.6 8 9.12.13 T2.3 हता, V1 3 B3 M3 5 हयास्, D7 10 11

तेषामसंभ्रमं दृष्ट्वा वाजिनां रावणस्तदा ।
भूय एव सुसंक्रुद्धः शरवर्षं मुमोच ह ॥ १६
गदाश्च परिघांश्चैव चक्राणि मुसलानि च ।
गिरिशृङ्गाणि वृक्षांश्च तथा शूलपरश्वधान् ॥ १७
मायाविहितमेतत्तु शस्त्रवर्षमपातयत् ।
सहस्रशस्ततो बाणानश्रान्तहृदयोद्यमः ॥ १८
तुमुलं त्रासजननं भीमं भीमप्रतिस्वनम् ।
दुर्धर्षमभवद्युद्धे नैकशस्त्रमयं महत् ॥ १९
विमुच्य राघवरथं समन्ताद्वानरे बले ।
सायकैरन्तरिक्षं च चकाराशु निरन्तरम् ।
मुमोच च दशग्रीवो निःसङ्गेनान्तरात्मना ॥ २०

G 6 91. 22
B 6 107. 21
L 6 83 20

Ck t दिव्या, Cg as in text (for विद्धा) Ñ2 B4 तुरगास्, V1 3 B2 तु रथास् (for हयास्) Ś2 Ñ1 V B1 2 4 D1–4 8 12 13 तस्य, M1 तेत्र (for तत्र) —^{b}) Ñ1 न चेलुर्, B1 (m also) न भिन्ना, D4 न वेमुर् (for नास्खलन्) D3 13 अपि (for नापि) Ñ2 V B2–4 विव्यथु, D1 विनेसु (for बभ्रमु) —^{c}) Ś2 D1–3 8 12 13 विचेहः (for बभूवु) Ś2 D2 5 8 12 स्वच्छ, Ñ2 B4 सुस्थ, T3 तस्य, Ck t as in text (for स्वस्थ-) B1 विचेरुस्तस्य हृदये —^{d}) D9 [आ]वृता (for [आ]हता)

16 G2 om 16 (cf v l. 14) —^{a}) T2 असंभ्रमाद् (for असंभ्रम) —^{b}) Ś2 D1–3 8 12 13 T G3 M2 तत (for तदा) —^{c}) D1 स, D5 om, D6 T2 3 हि, G3 च (for सु-) Ś2 Ñ1 V B D1–4 8 12 13 -संरब्ध (for संक्रुद्ध) —D4 repeats 16^{d} and 18^{c} after 17^{c} —^{d}) D1–3 शस्त्र- (for शर-) D4 (both times) जालान्, D8 -वर्षे (for -वर्षं) Ś2 D8 12 स चासृजत्, Ñ V B2–4 D4 (both times) G1 M2 ववर्ष ह (B2 D4 च), B1 D1 3 13 अवा (D1 °था)-सृजत्, D2 इवासृजत् (for मुमोच ह) —After 16^{d} (first occurrence), D4 reads 18^{cd}, repeating 18^{c} only after 16^{d} (r)

17 Ñ1 om 17–18^{b} —^{a}) D5 G2 M3 5 परिघाश् (for परिघांश्) —^{b}) D2 4 8 10 13 G (ed) मुद्ग(D8 °सु, G [ed] °प)लानि D1 3 शस्त्राणि (D1 मुसलानि [hypm]) विविधानि च —D11 repeats 17^{cd} after 18^{ab} —^{c}) In place of 17^{c}, G (ed) reads the prior half of l 1 of 3046* —After 17^{c}, D4 repeats 16^{d} and 18^{c} —^{d}) D9 भूत- (sic) (for शूल) D1–5 7 8 13 -परश्वधान् —After 17, Ñ2 V B2–4 D4 G (ed [l 2 only]) ins

3046* तोमरानर्धचन्द्रांश्च प्रासासिकुणपांस्तथा ।
मुद्गरानङ्कुशान्भल्लान्भुशुण्डी ऋष्टयस्तथा ।

[(l 1) D4 पाशान्यकुशकानि वा (for the post half). —(l 2) B4 शूलान् (for भल्लान्) Ñ2 विष्टिनस्, V1 3 B4 दिष्टयस्, B2 व्यष्टिकांस, B3 विष्टकास्, G (ed) कुणपास् (for ऋष्टयस्)]

18 Ñ1 om 18^{ab} (cf v l 17) —^{a}) B3 -विसृजम्, D5 T1 G3 -वितताम्, Cg k t as in text (for -विहितम्) Ś2 D8 12 एवंतच्, Ñ2 B2–4 एतद्धि, D1 3 एतत्स (for एतत्तु). V3 रामाय हि तद्दिशर (sic), D13 मायया विहित सर्वं, T3 मायाविहीमस्त्रपश्च —^{b}) V3 om, B1 3 D3 4 9 M1 शर, Cg k t as in text (for शस्त्र) Ñ2 V1 3 B2–4 D13 अवासृजत्, B1 इवाव्यजत् (for अपातयत्). —After 18^{ab}, Ś2 B1 D1–3 8 12 13 read 20^{ab} and 19 (^{abcd} transp), D11 repeats 17^{cd} —Ñ2 V B3 4 read 18^{cd} (B3 preceded by 3047*) before 20^{ef} B2 transp 18^{cd} and 20^{ab} (including star passage) D4 reads 18^{cd} after the first occurrence of 16^{d}, repeating 18^{c} only after 16^{d} (r) D5 6 T G3 M3 5 read 18^{cd} after 20^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 2 D7 9–11 तदा, V3 तथा (for ततो) V3 B3 चान्यान्, D13 चापि, M1 नागेद्र, Cg as in text (for बाणान्) B2 4 सहस्रशतशश्चान्यान् —^{d}) Ñ2 V1 3 B2 D9–11 T3 अश्रांत-, D1 प्राश्रांत, D6 सन्नात, D13 न स्वय, M1 न श्रांत-, Cg as in text (for अश्रान्त) G (ed) -हृदयोद्यत B1 श्रांत स च कुतोद्यम —After 18, G1 reads 20^{ef}

19 Ñ1 om 19–20^{b} For sequence in Ś2 B1 D1–3 8 12 13 cf v l 18 —^{a}) Ñ2 V B2–4 D4 त्रासन सर्वभूताना, G3 तुमुल त्रासन चैव —^{b}) B1 अति- (for भीम) D11 भीम, Ck t as in text (for भीम) D13 -प्रतिद्रव (sic) (for प्रतिस्वनम्) D8 भीमप्रतिस्वन महत् —^{c}) V B3 4 D4–7 9–11 S Cv m g k तद्धर्षम् (for दुर्धर्षम्). B3 4 D4 अपतद् (for अभवद्) G2 विद्धे (for युद्धे) Ś2 B1 D2 3 8 12 13 तत समभवद्युद्ध, D1 तत प्रवर्तते युद्ध —^{d}) M2 नैक, Cg k t as in text (for नैक-) D5 महान्. D4 कैक राघवक्षिणोहत् (sic)

20 Ñ1 om 20^{ab} (cf v l 19) For sequence in Ś2 B1 D1–3 8 12 13 cf v l 18 B2 transp 18^{cd} and 20^{ab} (including star passage) —^{a}) D1 बल (for रथ) B1 विमुच्य राघव लक्ष्म् —^{b}) Ś2 D1–3 8 12 13 न्यपतद्, B1 अपतद् (for समन्ताद्) D4 G3 वानर बल, Cv r m g t as in text (for वानरे बले) —After 20^{ab}, Ñ2 V B2 4 D4 ins, while B3 ins before 18^{cd} (r).

3047* तान्दृष्ट्वा निष्फलांस्तत्र रावणो राक्षसाधिप ।
राघवस्य वधार्थाय शरानाशीविषोपमान् ।

—After 20^{ab}, B3 erroneously reads in marg 3048*, 19 (^{abcd} transp, r.), 18^{cd} and 20^{ef} —Ś2 Ñ V B

९६

92. 1 97 29 99 1 तौ तथा युध्यमानौ तु समरे रामरावणौ ।
दद्दशुः सर्वभूतानि विस्मितेनान्तरात्मना ॥ १
अर्दयन्तौ तु समरे तयोस्तौ स्यन्दनोत्तमौ ।
परस्परवधे युक्तौ घोररूपौ बभूवतुः ॥ २
मण्डलानि च वीथीश्च गतप्रत्यागतानि च ।
दर्शयन्तौ बहुविधां सूतौ सारथ्यजां गतिम् ॥ ३
अर्दयन्रावणं रामो राघवं चापि रावणः ।
गतिवेगं समापन्नौ प्रवर्तननिवर्तने ॥ ४
क्षिपतोः शरजालानि तयोस्तौ स्यन्दनोत्तमौ ।
चेरतुः संयुगमहीं सासारौ जलदाविव ॥ ५
दर्शयित्वा तदा तौ तु गतिं बहुविधां रणे ।
परस्परस्याभिमुखौ पुनरेव च तस्थतुः ॥ ६

96

Ś1 missing for Sarga 96 (cf. v.l. 6 93 13). D12 begins with ॐ

1 T1 damaged 1–2^a. —^{a}) D6 T2 G M Cg तदा (for तथा) Ś2 D4 11 तौ (sic), B1 च (for तु). V3 * . . . * मानौ तु. —^{b}) V1 3 D3 M2 -लक्ष्मणौ (sic) (for -रावणौ) ❀ Ck तुमुल रोमहर्षणमित्यनन्तर प्रयुध्यमाना विल्यादिक श्लोक कुलात्र सर्गं विच्छिन्दन्ति पुर । पश्चात्तुमुलयुद्धस्य स्वेकप्रकार(करण ?)त्वाच नात्र युज्यते पदच्छेद । क्वचिदनवच्छेदश्च दृश्यते । ❀

2 T1 damaged for 2^a (cf v l 1) —^{a}) Ñ1 D4 मर्दयतो, V3 B3 D6 दर्शयतो (for अर्दयन्तौ) Ś2 Ñ V1 2 B D1.2 8 13 हि, D4 च (for तु) D3 अ*यर्दयतो समरे —^{b}) Ś2 V2 B1 D1 3 4 8 12 13 ततस, D2 भूयस (for तयोस्) G1.3 तु (for तौ) Ñ V1 3 B2–4 स्थितौ(Ñ1 दक्षि, B3 सहित) तौ रथयोस्तदा —After 2^{ab}, D6–7 9–11 T (T1 reads *sup lin* up to 2^d) G M1.3 5 ins.

3054* परस्परमभिक्रुद्धौ परस्परमभिद्रुतौ ।

[D10 अभिमक्रुद्धौ (hypm) (for अभिक्रुद्धौ)]

—M5 om 2^{cd} D2 reads 2^c–5^b *in marg* —^{c}) D6 परस्पर Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 परस्परमभि(B3 D1 4 °ति)क्रुद्धौ —^{d}) Ś2 D2 8 पृक, Ñ V B4 D4 क्रूर; B1 D1.3 13 नेक, B2 3 क्षुर, D12 बहु- (for घोर-). —After 2, B3 ins

3055* सप्तसप्तिमहस्राणा बल यत्ते दशानन ।
रामो लक्ष्मबल चैव कुञ्जराणा तरस्विनाम् ।

[B3 repeats l. 1 before l. 1 of 3058*. —(l 1) B3 (second time) दिपायिना (for दशानन)]

3 D2 reads 3 in marg (cf v l. 2) M5 reads 3 after 4^{ab}. T1 mostly damaged for 3^a —^{a}) B3 कुड लानि, T2 मगलानि, Cg as in text (for मण्डलानि) Ñ1 V2 D4 13 विचित्राणि, G2 च वीथ्यश्च (for च वीथीश्च) T1 reads from 3^b up to राघव in 4^b *sup lin.* —^{b}) V1 3 B2–4 जिह्माः सर्पगतीस्तथा. —^{c}) Ñ V B2–4 D4 बहुविधान्(Ñ1 D4 °ध) (for °विधां) —^{d}) D6 7 9 T1 G M1 3 5 Cm g सूत- (for सूतौ) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 सूतसामर्थ्यजां गतिं, Ñ V B2–4 D4 सूतसामर्थ्य(V3 °र्थ्य)जान्गुणान्, 1 2 3 सुवरा रथजा गतिं, M2 सूतसचारजा गतिं

4 D2 reads 4 in marg. (cf v l. 2). T1 reads up to राघवं in ^{b} *sup. lin.* (cf. v.l. 3) G2 repeats 4^{ab} after 5. —^{a}) Ñ1 V2 B4 D1 13 M1 अर्दयद्, Cm g t as in text (for अर्दयन्) Ñ1 D4 रावणो राम (for रावण रामो). —^{b}) T1 damaged from चापि up to 5^b. Ñ1 D4 राघवश्चापि रावण, T2 राघ * - रावण . —After 4^{ab}, M5 reads 3 —^{c}) Ñ1 गतिवेग, V1.2 B1 D3 13 गतिंदृश, V3 मतिवेग-, B2 मायाबल-, B3 त्वरया च, B4 मायाबल-; D4 प्रत्यागत्य, D6 7 9 T2 G2 M2 गतिवेग-, M5 रतिवेगं, Cg as in text (for गतिवेग) Ñ2 V1 3 B2–4 समापन्न (for समापन्नौ). Ś2 D12 अन्यर्दयमापन्नौ. D1 गतिंदृस्मान्यसमापन्नौ D3 8 गति(D8 तान्)दर्शनमापन्नौ. —^{d}) Ś2 V2 B1 D2 4 8 12 13 निवर्तन, Ñ1 D1 3 विवर्तन-, V3 D9–11 प्रतिवेग- (for प्रवर्तन-). Ś2 V2 B1 D2 4 8 13 -विवर्तनं, Ñ V1 3 B2–4 D1 3 -निवर्तनं, D12 G1 -नि(D12 वि)वर्तनौ, Cg as in text (for -निवर्तने).

5 D2 reads 5^{ab} in marg (cf. v l. 2). T1 damaged up to 5^b (cf. v l 4) —^{a}) Ś2 Ñ1 V2 B D2 4 6–8 12 13 T2 3 G1 क्षिपतौ, G3 क्षेपतो (for क्षिपतोः). —^{b}) Ś2 D12 गृहीत, D8 किरतौ (for तयोस्तौ) Ñ1 V2 D4 तदा तौ(V2 तावुभौ) स्यदने स्थितौ; Ñ2 V1 3 B2–4 तावुभौ तु रणे(B2–4 °थे) स्थितौ. —^{c}) L (ed) रेजतुस् (for चेरतु) Ś2 V1 2 B1 D3.12 तौ रणगतौ, Ñ1 D4 सयुगे चित्त(D4 °त्र), D1 सयुगगतो, D2 3 11 सयुगगतौ (for °महीं) Ñ2 V3 B2–4 दर्शयतौ रणे(V3 B2 3 युधि) रूपं. —^{d}) Ś2 D8 12 सशरौ, V3 D7 T3 सपारौ, B3 सहद्दौ, D2 गगने, D1 शरधारौ (hypm), G (ed.) सारथ्या, Cm g k t as in text (for सासारौ). D6 M3 जलदौ यथा. —After 5, G2 repeats 4^{ab}.

6 ^{a}) Ś2 V2 B1 D3 G1 2 ततस्, Ñ1 D1–3 6 12,13 T2 M तथा (for तदा). D12 [आ]हमान (for तौ तु). Ñ2 V1 3 B2–4 दर्शयतौ(V1 °यित्वा) तु तौ तत्र(B4 **). —^{b}) B4

धुरं धुरेण रथयोर्वक्त्रं वक्त्रेण वाजिनाम् ।
पताकाश्च पताकाभिः समेयुः स्थितयोस्तदा ॥ ७
रावणस्य ततो रामो धनुर्मुक्तैः शितैः शरैः ।
चतुर्भिश्चतुरो दीप्तान्हयान्प्रत्यपसर्पयत् ॥ ८
स क्रोधवशमापन्नो हयानामपसर्पणे ।
मुमोच निशितान्बाणान्राघवाय निशाचरः ॥ ९
सोऽतिविद्धो बलवता दशग्रीवेण राघवः ।
जगाम न विकारं च न चापि व्यथितोऽभवत् ॥ १०
चिक्षेप च पुनर्बाणान्वज्रपातसमस्वनान् ।
सारथिं वज्रहस्तस्य समुद्दिश्य निशाचरः ॥ ११
मातलेस्तु महावेगाः शरीरे पतिताः शराः ।
न सूक्ष्ममपि संमोहं व्यथां वा प्रददुर्युधि ॥ १२
तया धर्षणया क्रुद्धो मातलेर्न तथात्मनः ।
चकार शरजालेन राघवो विमुखं रिपुम् ॥ १३

G. 6. ...
B. 6. 1...
L. 6. ...

च बहुधा (for बहुविधा) Ś2 B1 D1 3 8 12 13 गतीर्बहुविधा रणे —T1 damaged from मुखौ in 6^{c} up to 7 —^{e}) D6 T2 3 -मुख (for -मुखौ). Ñ2 V1 3 B2–4 अन्योन्य चाप्यभिमुखौ, B1 D4 परस्पराभिप्रमुखौ (D4 °मुख तौ), D13 परस्परप्रत्यभिमुखौ (hypm). —^{d}) Ś2 D8 12 स्थितौ रणे, Ñ1 V2 D5 9 G3 M2 3 [अ]वतस्थतु, Ñ2 V1 3 B2–4 व्यतिष्ठता, B1 D1–4 13 व्यवस्थितौ (for च तस्थतु)

7 T1 damaged for 7 (cf v l 6) V3 om 7^{ab}. —^{a}) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 धुर्यं (Ś2 D8 12 °र्यो) धुर्येण ❀ Cg. धुरेण अकारान्तत्वमार्षम् ❀ D1 धुरयोश् (for रथयोर्) —^{b}) Ś2 D8 12 योक्त्रा योक्त्रैर्, Ñ1 B1 D2–4 13 वक्त्रैर्वक्त्राणि, D1 चक्र चक्रेण (for वक्त्र वक्त्रेण) —^{d}) Ś2 Ñ2 V B1 2 4 D1–3 6–11 G3 M1 समीयु (for समेयु) Ś2 D8 T2 स्थिरयोस्, Cg as in text (for स्थितयोस्) Ś2 V1 B1 D1–3 8 12 तयो, D11 T2 सदा, T3 तथा, G2 द्वयो (for तदा) Ñ1 D4 13 ध्वजेन च तथा (D4 पतता) ध्वज, B3 समायुक्त स्थित तयो —After 7, Ñ1 V B3 D4 13 ins

3056* मिश्रयित्वा तदान्योन्य सहर्षं चक्रतुर्महत्।

[D13 मेलयित्वा Ñ1 V1 B3 तथा, D13 ततो (for तदा). D13 समे युद्धे तयोस्तदा (for the post half)]

8 D4 om 8 —^{a}) D2 रावण च V3 D5 9 T1 G2 तदा (for ततो) M2 बाणैर् (for रामो) —^{b}) D7 शरै शितै (by transp), M2 रघूत्तम (for शितै शरै) —^{c}) D6 T2 3 तुरगान् (for चतुरो) Ś2 Ñ2 V1 3 B D1–3 6 8 12 13 T2 3 M3 दीप्तै (for दीप्तान्) —^{d}) Ś2 D8 12 हयान्सम्प्रत्यर्पयत्, Ñ2 V1 3 B2–4 D1 G (ed.) प्रत्यवा (G [ed] °पा) सर्प (D1 °पाकर्ष) यद्धयान्, B1 हयान्प्रति समार्पयत्

9 ^{b}) T1 damaged from सर्पणे up to 10 Ś2 D8 12 प्रत्यमर्पणात्, Ñ V B D1–4 6 T2 3 अप (B4 D4 °व) सर्पणात्, D13 अवमर्दनात्, Cg as in text (for अपसर्पणे) —^{c}) D9 विशितान् —^{d}) Ñ1 D4 7 9–11 M2 दशानन (for निशाचर)

10 T1 damaged for 10 (cf v l 9) D8 consecutively repeats 10–11 —^{a}) B3 D9 [ऽ]पि (for ऽति-) Ñ2 V B2 4 तदा तेन, B3 ततस्तेन (for बलवता) —^{b}) V3 रक्षसा (for राघव) —^{c}) Ś2 Ñ1 B1 D1–4 8 (both times) 12 13 चकार (for जगाम). —^{d}) Ś2 B1 D8 (both times) 12 नापि च (by transp), D2 न चाति- (for न चापि)

11 D8 repeats 11 (cf v l. 10). —^{a}) Ś2 B1 D1–3 8 (both times) 12 [अ]थ (for च) T1 ततो (for पुनर्) —^{b}) Ñ1 D4 वज्राशनि-, D9–11 वज्रसार- (for °पात-) D8 (both times) स्वरान्, D9 -स्वनं (for -स्वनान्) —D2 reads in marg from 11^{c} up to मपि in 12^{c} —^{c}) Ś2 Ñ2 V1 B3 4 D1–4 8 (both times) 12 13 वज्रपाणेश्च (Ñ2 V1 B3 4 D4 °स्तु), Ñ1 V2 निजबाणाश्च, V3 damaged, B1 2 वज्रपातैश्च (B2 °तेन) (for °हस्तस्य) —^{d}) D5 9–11 G3 M5 समादिश्य, D6 8 (both times) समुद्यम्य (for समुद्दिश्य). Ñ1 स रावण, D7 9–11 दशानन (for निशाचर).

12 D2 reads in marg. up to मपि in 12^{c} (cf v l 11) —^{a}) B1 न, B2 3 ते (for तु) Ś2 D8 12 महावेगान्, B2 हयावेगा, M2 °घोरा (for महावेगा) —^{b}) T1 damaged from ता up to 13 V3 B3 D6 7 9 T2 3 पातिता (for पतिता) Ś2 D8 12 पातयञ्शरान् —After 12^{ab}, Ś2 D8 12 read 3062* —^{c}) B1 स्व (sic) (for न) Ś2 D8 12 सूक्ष्मान्, D1 श्रम च (for सूक्ष्मम्) Ś2 D8 12 समरे (for संमोह) —^{d}) B4 D13 G1 2 न व्यथा, D9 व्यथा न (for व्यथा वा) Ñ V1 3 B2–4 D4 चक्रुराहवे, V2 B1 D1–3 [अ]जनयन्युधि, D6 T2 3 प्राददुर्युधि; D13 जनयद्युधि (sic) (for प्रददुर्युधि) Ś2 D8 12 व्यथामजनयन्युधि

13 T1 damaged for 13 (cf v l 12) —^{a}) D4 तयोर्, D7 G2 Ct यथा, Cm g as in text (for तया) Ś2 D8 12 तत प्रधर्षयन्क्रुद्धो, D13 स तया वर्षया क्रुद्धो. —G2 reads 13^{b}–14 twice and before the second occurrence of 13^{b}, reads 29^{a} for the first time reading it again along with 29^{bcd} before 15 —^{b}) Ś2 B1 3 D8 12 13 च, D4 तु, T3 स, M2 सु-, Cm g t as in text (for न) B3 D4 M2 महात्मन (for तथात्मन). —After 13^{ab}, Ñ V B2 4 G (ed only l 1) ins, while D4 ins only l 2 after the first occurrence of 13^{cd}

विंशतिं त्रिंशतं षष्टिं शतशोऽथ सहस्रशः ।
मुमोच राघवो वीरः सायकान्स्यन्दने रिपोः ॥ १४
गदानां मुसलानां च परिघाणां च निस्वनैः ।
शराणां पुङ्खवातैश्च क्षुभिताः सप्त सागराः ॥ १५
क्षुब्धानां सागराणां च पातालतलवासिनः ।
व्यथिताः पन्नगाः सर्वे दानवाश्च सहस्रशः ॥ १६

3057* अग्नेराज्याहुतस्येव तस्य कोपो व्यजायत।
स विनाम्य धनुर्भूयः पूरयित्वा जगच्छरैः।

[V3 damaged for l 1. —(l 1) B4 (m also) रुषो (for कोपो). —After l. 1, G (ed) cont. 3058*. —(l. 2) Ñ2 मरा ** (illeg) (for जगच्छरैः).]

—After 13^{ab}, B1 ins. 3058*

—B1 om 13^{c}–14 D4 reads 13^{cd} twice. —^{c}) Ś2 Ñ2 V B2–4 D1–3.4 (first time) 8 12 13 -वर्षेण (for जालेन). —^{d}) Ś2 D8 सयश्च, D12 मद्यो च (for राघवो)

14 B1 om , G2 repeats 14 (for both, cf. v l. 13) —^{a}) M3 विंशत Ś2 D4 8 12 त्रिशति, Ñ2 V2 3 B4 D2 5 7 10 11 13 T G1 3 M1.2 त्रिशति (for त्रिंशत). Ś2 D8 12 चाथ, Ñ V B3 4 D1–4 13 चापि, B2 चैव (for षष्टिं) ꙮ Cg विंशतमिति इकारलोपश्छान्दसः ꙮ —^{b}) V3 damaged from sa up to स्यन्द in ^{d} —D4 repeats 14^{cd} (var) after 16 —^{cd}) D3 मुमुचे G1 राम· (for वीर·) Ś2 Ñ2 V1 2 B2–4 D1–3 8 12 13 transp राघवो and सायकान्. Ś2 D8 12 स्यदने स्थित, Ñ1 D1 (first time) रणमूर्धनि, D1 परमे रिपो, D4 (second time) बहुधा तदा, G2 (both times) स्यन्दनोपरि (for स्यन्दने रिपो). —After 14, Ś2 Ñ2 V1 B2 3 D1–3 8 12 13 ins , while B1 ins. after 13^{ab} (owing to om), whereas G(ed) cont. after l 1 of 3057* (owing to om)

3058* प्रगृह्य राघवस्तस्य विक्रुध्य बलवद्धनु ।
क्षुरेण पृथुधारेण चकर्त च शरासनम्।
द्वितीयेनास्य बाणेन हस्ताचाप न्यपातयत्।
ततोऽस्य कवच बाणैर्विव्याध सर्वत. क्षितं ।
स छिन्नधन्वा पौलस्त्यो रथादादाय कार्मुकम्। [5]
ववर्ष शरवर्षेण सरथ राघव पुन ।
माया च विषमा चक्रे प्रयत्नाद्धनदानुजः।
सृजञ्शरसहस्राणि बहूनि कृतहस्तवत्।

[Before l 1, B3 repeats l 1 of 3055* —(l 1) D13 प्रकुप्य (for प्रगृह्य) G (ed) चाशु (for तस्य) B2 विगृह्य (for विक्रुध्य) Ś2 D8 च मरद्; D12 च महा- (for बलवद्) —(l 2) V1 शत- (for पृथु-) D1 -तीक्ष्ण (for -धारेण). Ś2 V1 B2 3 D8 12 म, G (ed.) [अ]स्य (for च) —(l. 3) Ś2 B1 D8 13 हस्तात्तापं, B2 हस्ताग्राणं (for हस्ताचाप). B1 व्यनाशयत् , D1 व्यपानयत् (for न्यपातयत्) V1 बिभेद कवच दृढ (for the post half) —V1 om l 4 —(l 4) Ś2 D1–3 8 12 -र्यथमाश, D13 न्यधुराश (for विव्याध) Ś2 D8 12 स्थित (for क्षितं) B1 बिभेद बहुधा दृढं (for the post half). —(l 5) B3 स छिन्नवर्मा, D13 छिन्नधन्वा च V1 धावद् (for रथाद)

—(l 6) D3 reads in marg. ववर्ष. B1 transp सरथ and राघव. V1 राघव समरे पुन (for the post half) —G (ed.) om. l 7–8 —(l 7) D1 तु (for च). Ś2 D8 12 विक्रमे (D8 °मा) (for विषमा). D13 प्रमुखाद् (for प्रयत्नाद्). —(l. 8) D2 असृजच् (hypm.) (for सृजञ्) V1 B1 व्यसृजच्छरवर्षाणि (for the prior half). D1 कृतहस्तवान्.]

—After 14, D5–7 9–11 T (T1 damaged from रथो in 29^{b} [first time] up to परिघा in 15^{b}) G3 M1 3 5 read 29 (followed by l 1 of 3071*) for the first time repeating them (D9 repeating l. 1 after 31) in their proper place, while G1 reads 29 after 14.

15 T1 damaged up to परिघा in 15^{b} (cf v.l. 14). Before 15, G2 reads 29 (repeating ^{a}) (cf v l. 13), while B1 reads 29^{ab} for the first time before 15, repeating it in its proper place. —^{ab}) Ñ2 V2 B2 4 D4 transp मुसलाना and परिघाणा Ś2 V1 B1 D1 2.8 12 वज्राणा चैव, D13 सवज्राणा च (for परिघाणा च) Ś2 Ñ2 V B1 4 D1–3 8 9.12 13 नि.स्वन (V3 D13 °न), B2 3 D6 7 नि स्वनै· (for निस्वनै·)

—^{c}) Ñ1 D13 T2 G2 M3 पुङ्खपातैश्च, D4 बहुघातैश्च (for पुङ्खवातैश्च) —^{d}) M5 सर्व- (for सप्त) —For 15^{cd}, Ś2 B1 D1–3 8 12 subst., while Ñ2 V1 B2 3 (reads in marg. up to 3061*) D13 ins. after 15^{ab}

3059* बभूव तस्मिन्समरे पतता राघव प्रति।

[D1 तस्य, D13 तत्र (*for* तस्मिन्). V1 *transp* तस्मिन् and समरे Ś2 D8 12 रावणोपरि.]

—Then all the above MSS cont .

3060* राघवश्चापि दुर्धर्षो घोर शस्त्रमय महत्।
शरवर्षेण मेधावी प्रत्यवारयदाशुगै·।

[(l 1) B1 3 D1 3 दुर्धर्ष (for दुर्धर्षो). D1 शरमय; D2 अस्त्र° (for शस्त्र°). —(l. 2) Ś2 D8.12 शस्त्र- (for शर-). D1.3 -वर्षं तु (for वर्षेण) Ñ2 आपतन्, V1 आयुध, B1 आयुधे, B2 3 D2 13 आशु तत् (B3 °धे, D2 °त) (for आशुगै)]

—*Thereafter* B3 *further cont* .

3061* द्वैरथ सप्तरात्राह्मभवद्युद्धमेतयो·।
सर्वविस्मापन घोर पश्यता कपिरक्षसाम्।

16 Ś2 B1 D1–3 8 12 om 16–17 B3 D6 om 16^{ab}. V3 damaged from तल in ^{b} up to दानवा in ^{d}. —^{b}) D5 13 -वासिना (for वासिन.) —^{cd}) D4 दानवा. (for पन्नगा·) M1 चैव (for सर्वे). —T1 damaged from 16^{d} up to चिन्ता in 18^{c}. Ñ1 D6 7 9–11.13 transp. पन्नगाः

चकम्पे मेदिनी कृत्स्ना सशैलवनकानना ।
भास्करो निष्प्रभश्चासीन्न ववौ चापि मारुतः ॥ १७
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
चिन्तामापेदिरे सर्वे सकिंनरमहोरगाः ॥ १८
स्वस्ति गोब्राह्मणेभ्योऽस्तु लोकास्तिष्ठन्तु शाश्वताः ।
जयतां राघवः संख्ये रावणं राक्षसेश्वरम् ॥ १९

G 6. B 6 L 6

and दानवाश्च. D4 नागा शत-, T2 3 वानराश्च, G1 सागराश्च (for दानवाश्च) Ñ2 V B2-4 चकपिरे (for सहस्रश) —After 16, D4 repeats 14^cd (var)

17 Ś2 B1 D1-3 8 12 om., T1 damaged for 17 (for all, cf v l 16) —^a) Ñ1 D4 13 कपिता (for चकम्पे) Ñ2 V B2-4 D4 13 सर्वा (for कृत्स्ना) —^c) Ñ1 D4 आदित्यो (for भास्करो) —^d) Ñ1 D4 प्रवाति च, D13 ववाह च (for ववौ चापि) Ñ2 V B2-4 प्रववौ न च (V3 B3 4 च न) मारुत

18 T1 damaged up to चिन्ता in ^c (cf v l 16). D3 reads 18 (followed by 3062*) after 31 —^a) V3 damaged from न्धर्वा up to स in ^d —^b) D6 T2 3 यक्षाश्च (for सिद्धाश्च) D4 सर्वे सिद्धा महर्षय —^c) Ñ2 B2-4 अभ्य(B4 °भ्या)गमन् (for आपेदिरे) —^d) Ś2 V1 B1 D1-3 8 12 13 सम युद्ध निरीक्ष्य तत् (Ś2 D12 च, V1 B1 त, D8 ह) —After 18, Ś2 D8 12 ins l 2-52 (l 2-5 [r]) of App I (No 66), B3 (m) ins 3062* (followed by l 1-35 of App I [No 66])

19 ^a) V3 M2 नो (for गो-) Ñ2 V B2 4 D4 6 7 9-11 T2 3 G1 M2 3 5 तु, B3 च (for ऽस्तु) —After 19^ab, M2 ins l 6 of 3064* —^d) D4 राक्षसाधिपं, T1 राक्ष . . (damaged) (for राक्षसेश्वरम्) —For 19, Ś2 B1 D1-3 (reads [preceded by 18] after 31) 8 12 13 (Ś2 D8 12 read after 12^ab) subst , while V2 ins after the first occurrence of 21^ab, B3 (m) ins after 18

3062* स्वस्त्यस्तु राघवायेति देवा सर्षिगणा ब्रुवन् ।
लोकेभ्यश्चैव सर्वेभ्यस्तदाशसन्त सर्वश ।

[Ś2 D8 12 om l 1 —(l 1) D13 ते रामाय (for राघवाय). D1 3 जगु , all except D1 3 ब्रुवन् archaic —(l 2) Ś2 D8 12 स्वस्त्यस्तु (for [आ]शसन्त) D3 सर्वत] —Thereafter Ś2 D8 12 ins l 1-5 of App. I (No 66) for the first time, repeating l 2-5 after 18, while V2 B1 3 D1-3 13 (V2 B3 D2 l 1-35 [B3 m up to l 28], D13 l 1-24) ins App I (No 66) —After 19, Ñ V B2-4 D4 ins

3063* एवमूचुर्हि पश्यन्तस्तद्युद्ध रामरक्षसो ।

[V3 एव जपतोपश्यस्ते (for the prior half)]

—Then, Ñ2 V1 (only l 5-30) B2 ins App I (No 66)

—After 19, D5-7 9-11 S (G1 only l 1-2, M3 l 6 after 19^ab) ins , Ś2 D8 cont l 2 only after l 1 of 3065*, Ñ B2 D4 (only l 5) 13 ins only l 4-5 after 29, B3 cont only l 4-5 after 3063* and repeats only l 5 after 3073*, B4 ins only l 5 after 31^ab

3064* एव जपन्तोऽपश्यस्ते देवाः सर्षिगणास्तदा ।
रामरावणयोर्युद्ध सुघोर रोमहर्षणम् ।
गन्धर्वाप्सरसा सघा दृष्ट्वा युद्धमनूपमम् ।
गगन गगनाकार सागर सागरोपम ।
रामरावणयोर्युद्ध रामरावणयोरिव । [5]
एव ब्रुवन्तो ददृशुस्तद्युद्ध रामरावणम् ।

[T1 damaged for l 1-3 —(l 1) M1 वदतो, M2 ब्रुवतो, Cm t as above (for जपन्तो) D9 पश्यतो (for ऽपश्यस्ते) D11 एव जपस्ततो देवा (for the prior half) D5 G3 ऋषि- (for सर्षि-) D5 T2 3 तथा (for तदा) —M2 reads l 2-3 after l 5 —After l. 2, G1 cont l 2 of 3071* —(l 3) D6 मुख्या (for सघा) M2 एव ब्रुवत खचरा (for the prior half) D9 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) D6 अमानुष (for अनूपमम्) —(l 4) D7 M1 सागर सागरोपम (for the post half) D10 सागर चावरप्रख्यमवर सागरोपम —After l 5, Ñ B2 D4 13 cont. 3071* —(l 6) D7 9 स्तुवतो (for ब्रुवन्तो) M5 एव ब्रुवन्नपिसघा (for the prior half). T1 damaged from ह up to ज्वलित in 20^c. D5 G2 3 रोमहर्षण (for रामरावणम्) M1 एव वदत सहृष्टा विस्मितास्तस्थुरवरे ❀ Cv "एव च पश्यस्ते (एव जपन्तोऽपश्यस्ते ?) एवा (देवा ?) सर्षिगणास्तदा । रामरावणोर्युद्ध सुघोर रोमहर्षणम्" इत्यस्मात्परतो "गन्धर्वाप्सरसा सघा दृष्ट्वा युद्धमनूपमम् । गगन गगनाकार सागर सागरोपमम् । रामरावणयोर्युद्ध रामरावणयोरिव । एव ब्रुवन्तो ददृशुस्तद्युद्ध रोमहर्षणम्" इति पाठक्रम ।, so also Cr g Cr adds रामरावणन् रामरावणयो सयधि युद्धम् ।, Ck दृष्ट्वा युद्धमनूपममित्यनन्तरम् "सागर चावरप्रख्य अवर सागरोपमम् । रामरावणयोर्युद्ध रामरावणयोरिवेति पाठ ।, Ct अनूपममिति दीर्घ आर्ष । 'दृष्ट्वा युद्धमनूपमम्' इत्युत्तर 'सागर चावरप्रख्य अवर सागरोपमम्' इति पाठे सागर नल्यवैपुल्यादिनावरप्रख्यमाकाशतुल्यमिति वक्तु शक्यम् । एवमवरमपि सागरोपममिति शक्यम् । रामरावणयोयुद्ध तु तदतिरिक्ततादृशयुद्धानभवात् स्वतुल्यमित्येव वक्तु शक्यम् । तेनानुपमत्व फलतीति अनन्वयोऽलंकार । पूर्वार्ध तु उपमेयोपमेति कतक । सागरशब्दे लिङ्गव्यत्यय आर्ष । अर्धर्चादिर्वा स । 'गगन गगनाकार सागर सागरोपम ' इति पाठे अर्धद्वयेऽपि एवेति बोध्यम् ❀]

—Thereafter, G2 cont l 2 of 3071*

ततः क्रुद्धो महाबाहू रघूणां कीर्तिवर्धनः ।
संधाय धनुषा रामः क्षुरमाशीविषोपमम् ।
रावणस्य शिरोऽच्छिन्दच्छ्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ॥ २०
तच्छिरः पतितं भूमौ दृष्टं लोकैस्त्रिभिस्तदा ।
तस्यैव सदृशं चान्यद्रावणस्योत्थितं शिरः ॥ २१
तत्क्षिप्रं क्षिप्रहस्तेन रामेण क्षिप्रकारिणा ।
द्वितीयं रावणशिरश्छिन्नं संयति सायकैः ॥ २२
छिन्नमात्रं च तच्छीर्षं पुनरन्यत्स्म दृश्यते ।
तदप्यशनिसंकाशैश्छिन्नं रामेण सायकैः ॥ २३

---

20 Before 20, Ś2 D8 ins

3065* ततोऽभवत्पुनर्युद्धं वृत्रवासवयोरिव ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव सिद्धाश्च सह चारणैः ।
द्रष्टुमभ्याययुः सर्वे तद्युद्धं रोमहर्षणम् ।

[After l. 1, they cont. l 2 of 3064*.]

—while, G1 2 read 30–31

T1 damaged up to ज्वलित in 20^f (cf v l. 3064*). D1 12 om 20–31 V1 om 20 Ñ V2 3 B D2 4 13 om. 20^ab. —^a) D7.9–11 क्रोधान् (for क्रुद्धो) —^b) Ś2 D8 नराणा (for रघूणां) —V2 repeats, D2 reads 20^c–21 (V3 up to 21^ab only) after 25 (followed by l 36–52 of App. I [No. 66]). —^c) G3 निधाय, Cr as in text (for संधाय) M1 कार्मुके (for धनुषा). Ś2 D3 8 सधाय रामो धनुषि, Ñ V2 (both times) 3 B D2 4 13 तत सधाय रामस्तु (D13 °मेण [sic]). —^d) Ś2 Ñ2 V2 (both times) 3 B1 3 D3 6–11.13 G1 2 M5 शरम्, D4 बाणम्, Cg as in text (for क्षुरम्) —^e) Ñ1 D4 कोपाच्, Ñ2 V2 (both times) 3 B2–4 D2 क्रोधाच्, B1 कायाच् (for sच्छिन्दच्) Ś2 D3.8 चिच्छेद रावणशिर°, T3 अच्छिनद्रावणशिर . —^f) Ñ V2 (both times).3 B D2 4 चिच्छेद परमास्त्रवित् .

21 D1 12 om 21, V2 repeats 21^ab (for both, cf v l 20) For sequence in D2, cf v l. 20 —^ab) B1 त (for तच्) Ñ B1–3 D2 4 छिन्न (for शिरः). Ñ1 दृष्ट भूमौ (by transp), D4 13 दृष्ट्वा भूमौ (for भूमौ दृष्ट) B1 शरैस् (for लोकैस्). —After 21^ab (first time), V2 ins 3062* (followed by l 1–35 of App I [No 66]). —V2 reads 21^cd after 21^ab (r.) —^c) Ñ V B2 4 D2–4 13 तथैव, D8 तस्य वै (for तस्यैव) V3 B2 4 तादृश, D2 शिरसश् (for सदृश) B1 तथैव च शिरश्चासीद्. —^d) D4 [उ]त्सृत, M5 [उ]च्छ्रितं (for [उ]त्थित) B1 पुन. (for शिर) Ś2 D8 [अ]भवच्छिर°, D3 शिरः स्थित —After 21, V2 D2 repeat l 1 and cont l. 3 of 3066*.

22 V2 B1 D1 2 12 om. 22 (for D1 12, cf. v l. 20). T1 damaged from 22 up to सा in 27^a —^a) Ś2 D8 तच्छिन्न, Ñ1 B4 (m also as in text) D13 तत्कृत्त, Ñ2 ततो हि, V1 3 B2 3 तत्क्षिप्त, D4 तत्कृंत, D6 T2 3 तदा तत्, G3 तच्छिर , M1 ततस्तत् (for तत्क्षिप्र). —^b) Ñ1 D3 4 8 9 13 G3 [अ]क्लिष्टकर्मणा (D9 °कारिणा), M1 [अ]मिततेजसा (for क्षिप्रकारिणा) Ñ2 V1 3 B2–4 राघवेण महात्मना. —V1 om 22^cd —^c) D13 पुन रामेण (metri causa) —^d) Ś2 D8 रामेण, D3 क्रुद्धेन, D6 तदपि (for संयति). Ñ1 D4 G (ed) छिन्नमेव न (G [ed] हि) लक्ष्यते, Ñ2 V3 B2–4 छिन्नमेव व्यलक्ष्यत (B2 3 °क्षितं, B4 °क्षयत्), D13 क्षिप्रमेवानुलक्षत.

23 D1.12 M3 om 23 (for D1.12, cf v l. 20). T1 damaged for 23 (cf. v.l 22) —^a) B4 छिन्नमान, D3 5 G3 M2 Cm °मात्रे, Cg as in text (for °मात्र) V3 B2–4 शिरस्तच (V3 °स्य), D3 ततस्तस्मिन्, D5 G M1 5 Cg तु तच्छीर्ष (D5 G3 Cm °र्षे) (for च तच्छीर्षं) Ñ D4 13 छिन्ने छिन्ने तत शीघ्र (Ñ2 D13 °र्षं) —^b) V3 अन्यम्; D7 9–11 एव (for अन्यत्). Ñ D13 प्रजायते, V3 B3 अलक्ष्यत, B3 न क्षीयते, B4 अजायत, D3 अदृश्यत, D6 T2.3 G2 च दृश्यते, D7 9–11 G1 प्रदृश्यते, G (ed) अलक्ष्यत (for स्म दृश्यते). D4 पुनरन्य च जायते ❀ Cm अन्यच्छिरोऽदृश्यतेति सबध . ❀ —^c) Ñ1 D4 तथापि. D2 -सकाश. —^d) D3 बाणै (for छिन्न) Ñ1 D4 13 राघव-, D7 9–11 रामस्य (for रामेण) Ñ2 V B2–4 लक्ष्यते, D2 दृश्यते, D3 छेदित (for सायकै) —For 23, Ś2 B1 D8 subst., while V1 2 D2 subst l. 1 for 23^ab and along with l. 2 (V1 with l. 3) read after 23^cd and V2 D2 repeat l 1 and cont l 3 after 21, whereas Ñ1 D4 13 ins only l. 1–2 after 23, Ñ2 V3 B2–4 M2 ins. only l 1 and 3 after 23, G (ed) ins. after 23

3066* छिद्यते जायते चैव रावणस्य पुन पुन ।
रामेण समरे रोषाद्राक्षसस्य दुरात्मन ।
एवमेव रणे तस्मिन्रामो लेभे न हि क्षणम् ।

[(l 1) D13 छिद्यतो (for छिद्यते) Ś2 D8 जायते छिद्यते (by transp), M2 जायते भिद्यते. Ś2 Ñ1 D4 8 शीघ्र, D13 M2 शीर्ष (for चैव). V2 (second time) शिर (for second पुन). —Ś2 B1 D8 om l 2 —(l 3) V3 B3 एतद् (for एव). G (ed) तस्य (for तस्मिन्). B1 रक्षो (for रामो) B4 transp. न and हि. V3 B1 D2 सक्षय, G (ed.) हि क्षय (for हि क्षणम्). Ś2 D8 शिरो नैवाप सक्षय, M2 तेन रामेण तत्क्षण (for the post half)]

—After 23, D9 T2.3 ins

एवमेव शतं छिन्नं शिरसां तुल्यवर्चसाम् ।
न चैव रावणस्यान्तो दृश्यते जीवितक्षये ॥ २४
ततः सर्वास्त्रविद्वीरः कौसल्यानन्दिवर्धनः ।
मार्गणैर्बहुभिर्युक्तश्चिन्तयामास राघवः ॥ २५
मारीचो निहतो यैस्तु खरो यैस्तु सदूषणः ।
क्रौञ्चारण्ये विराधस्तु कबन्धो दण्डकावने ॥ २६
त इमे सायकाः सर्वे युद्धे प्रत्ययिका मम ।
किं नु तत्कारणं येन रावणे मन्दतेजसः ॥ २७
इति चिन्तापरश्चासीदप्रमत्तश्च संयुगे ।
ववर्ष शरवर्षाणि राघवो रावणोरसि ॥ २८

G 6.
B. 6
L. 6.

3067* रामो रावणबाहूंश्च चिच्छेद युधि मार्गणैः ।
छिन्नानि तस्य शीर्षाणि निष्क्रामन्त्यपराणि च ।
बाहवश्चापि वेगेन कङ्कणाभरणान्विताः ।
शिरोभिर्बाहुभिश्चैव संवृतं च नभस्तदा ।
पुनः पुनश्च चिच्छेद क्रुद्धो रामोऽतिविस्मितः ।
काककङ्कवयश्येना गृध्रा कङ्का सहस्रशः ।
आकाशे संचरन्ति स्म बाणाश्चापि सुदारुणाः ।
शिरांसि रावणस्याथ बाहवो रुधिरोक्षिताः ।
गगनात्प्रपतन्ति स्म राघवस्य रथोपरि ।
न दिनं न च वै रात्रिर्न संध्या न दिशोऽपराः ।
प्रकाशन्ते न तच्छाया दृश्यते तत्र संगरे ।
ततो रामो बभूवाथ विस्मयाविष्टमानसः ।

[(l 1) T2 3 बाहुना (for -बाहूंश्च) —(l 5) T2 3 प्र- (for च) T2 3 -विस्मय (for -विस्मित) —(l 6) T2 श्येना, T3 क्रूरा (for कङ्का) —T2 3 om l 10–11]

24 D1 12 om 24 (cf v l. 20) T1 damaged for 24 (cf v l 22) V2 repeats 24 before 29, D2 repeats 24 and reads 30^{cd} for the first time before 29 repeating 30^{cd} in its proper place —^{a}) D3 5 7 G3 M1 3 Cr m g एक- (for एव) G3 शिरश्, Cr m g as in text (for शत) D3 कृत्त (for छिन्न) Ś2 Ñ V B D2(V2 D2 both times) 4 8 9 13 T2 3 M2 शतमेकोत्तरं छिन्न ❀ Ck t एवमेव शतं छिन्नमिति पाठ. ❀ —^{c}) D4 न चैव Ñ2 V B D2(V2 D2 both times) M2 राक्षसेंद्रस्य, D3 जीवितस्यांतो, Cm g t as in text (for रावणस्यान्तो) —^{d}) Ñ2 V1 2(first time) 3 B D2 (both times) M2 क्षय, V2(second time) क्षय (for -क्षये). M1 भीमकर्मणः, Cr m g t as in text (for जीवित-क्षये) D3 ददृशे तस्य रक्षस, D13 यादृशो जीविते क्षये ❀ Cg न दृश्यते नादृश्यत ❀

25 D1 12 om 25 (cf v l 20) T1 damaged for 25 (cf v l 22) B1 om 25–28 —^{a}) Ś2 Ñ2 B2–4 D2 M2 शूर, D3 राम (for वीर) —^{b}) Ś2 V2 3 D2–11 13 T2 3 M3 -[आ]नद- (for -[आ]नन्दि-) —^{c}) Ñ2 V B2 4 M2 विमर्दैर् (M2 °शर्), D2 निपमैर् (for मार्गणैर्) Ś2 D8 युद्ध, B4 युक्तैश् (for युक्तश्) Ñ1 B3 D4 13 बाणैर्बहुविधैर्यु (Ñ1 °यु)क्तश्(B3 °क्त) —^{d}) B3 तर्कयामास (for चिन्तयामास) —After 25, V2 B3 (m) D2 ins l 36–52 of App I (No 66) and then V2 repeats, whereas D2 reads 20^{c}–21 (V2 up to 21^{ab} only)

26 B1 D1 12 om 26 (cf v l 25 and 20) T1 damaged for 26 (cf. v l 22) V2 D2 om 26–28 —^{a}) Ñ V1 3 B2–4 D4 13 M1 येन (for यैस्तु) —^{b}) Ñ1 D3 4 13 G1 चैव स-, Ñ2 V1 B2–4 येन च, D6 T2 3 वै यैस्तु, M1 ये सह- (for यैस्तु स-) Ś2 D8 दूषणश्च खरस्तथा, M2 दूषण खर एव च —^{c}) Ñ1 T2 M2 3 Cg क्रौंचावने; D3 10 11 Ck t क्रौंचावटे, D4 6 9 13 T3 M5 क्रौंचे(D6 13 °च) वने (for क्रौञ्चारण्ये) Ñ1 D3 4 7 13 M2 कबंधश्च(D7 °स्तु), M1 विराधश्च Ñ2 V1 3 B2–4 वाली च(V1 B2 मारीच) समरामर्षी —^{d}) Ñ V1 3 B2–4 D3 4 7 13 M2 विराधो दंडके (Ñ2 D7 °का) वने. —For 26^{cd}, Ś2 D8 subst

3068* त्रिशिराश्च विराधश्च हतो वाली च संयुगे ।

—After 26, D7 10 11 K (ed , within brackets) ins

3069* ये साला गिरयो भग्ना वाली च क्षुभितोऽम्बुधिः ।

[D7 ताला (for साला)]

27 V2 B1 D1 2 12 om 27 (for V2 D2, cf v l. 26, for B1, cf v l 25 and for the rest, cf v l. 20) T1 damaged up to सा in 27^{a} (cf v.l 22) —^{ab}) B2 3 इमे ते (by transp) (for त इमे) Ñ2 V1 3 B4 घोरा (for सर्वे) Ñ1 D4 13(all with hiatus) अस्मिन् (for युद्धे) Ś2 D8 transp सर्वे and युद्धे Ś2 B2 4 D4 8 13 प्रत्यर्पिता, Ñ1 प्रत्यर्थिता, Ñ2 V1 3 D3 प्रा(D3 प्र)त्ययिता, B3 प्रत्यर्दिता, D5 10 11 T1 Cm g t प्रात्ययिका, D6 T3 G3 प्रत्यायका, D7 9 T2 M1 Cr प्रत्यायिका (for प्रत्ययिका) Ś2 Ñ1 B3 D8 13 मया —^{c}) Ś2 Ñ2 V1 3 B2–4 D3 7–11 13 तु (for नु) D4 तत्र (for नु तत्) —^{d}) V3 damaged up to मन्द Ñ1 D4 13 M1 2 -विक्रमा, D8 -चेतना, Cg as in text (for तेजस) ❀ Cv 'रावणे मन्दतेजस' इति पाठ ❀

28 V2 B1 D1 2 12 om 28 (for V2 D2, cf v l 26, for B1, cf v l 25 and for the rest, cf v l 20) T1 damaged from स in 28^{b} up to मह in second occurrence of l 1 of 3071+ —^{ab}) B4 तु (for first च) D3 इति चित्य महाबाहुर् (for ^{a}) G3 स प्रवृत्तश् (for अप्रम°) Ś2 D8 इति संचितयन्सर्वं सोऽप्रमत्ततरोऽभवत् —After 28^{ab}, D4 9 T2 3 ins

2. 32 7 63 9. 0 रावणोऽपि ततः क्रुद्धो रथस्थो राक्षसेश्वरः । गदामुसलवर्षेण रामं प्रत्यर्दयद्रणे ॥ २९

3070* ततो विभीषणो वाक्यं रामं प्रति जगाद ह।
छिन्ना एकाधिकशतं निर्गच्छन्त्यस्य बाहवः ।
शिरांसि च तथैवास्य ब्रह्मणो वचनादपि।
नाभौ तिष्ठति चैवास्य ह्यमृतं कुण्डलाकृति।
तच्छोषय महाप्राज्ञ पावकास्त्रेण सर्वतः ।
विभीषणवचः श्रुत्वा रामः शीघ्रपराक्रमः।
पावकास्त्रेण संयोज्य बाणमाशीविषोपमम्।
तेन घोरशरेणाजौ नाभौ विव्याध रावणम्।
अनन्तरं च चिच्छेद शिरांसि च पुनर्बली ।
बाहूनपि च संरब्धो रावणस्य रघूत्तमः ।
रावणेन रणे मुक्ता शक्तिर्घोरा विभीषणे।
धारासहस्रसम्पन्ना ग्रसन्ती गगनं भृशम्।
घण्टासहस्रनादेन पातयन्तीव चाम्बरे।
विभीषणरक्षार्थाय रामस्तामच्छिनच्छरैः।
दशग्रीवशिरश्छेदात्तदा तेजो विनिर्गतम्।
म्लानरूपो बभूवाथ छिन्नैः शीर्षैर्भयंकरैः ।
एकेन मुख्यशिरसा रणे रामं व्यलोकयत्।
आत्मनः शिरसा भीतो ज्ञातिमिश्राभिसंवृत ।

[T2 3 om. l 2–3 —(l. 4) T2 3 कुडलीकृत (for कुण्डलाकृति). —(l 5) T2.3 सत्वर (for सर्वतः). —(l 6) D4 विभीषणस्य (hypm) (for विभीषण-) —D4 om. from the post half of l. 7 up to the prior half of l 9 —D4 om l 10–18 —(l. 12) T2 3 ग्रसती (for ग्रसन्ती). —(l 17) T3 व्यलोकयन् —(l. 18) T2 3 पङ्क्तिमिश्र (for ज्ञाति°) T3 सवृत]

—Then D9 ins an addl colophon [Sarga no 92] —D9 om 28^{cd}. —^{c}) Ñ2 V1 3 B2–4 -वर्षं च (for -वर्षाणि) —^{d}) Ñ1 D4 13 रावणोपरि, V1 B4 राक्षसोरसि (for रावणोरसि). B3 रावणोपरि राघव . —After 28, G1 2 ins 3074*

29 D1 12 om 29 (cf v.l 20) T1 damaged for 29 in second occurrence (cf. v l. 28) Before 29, V2 repeats 24 D2 repeats 24 and reads 30^{cd} for the first time before 29, repeating 30^{cd} in its proper place D5–7 9–11 T (T1 damaged from रथो in 29^{b} [first time] up to परिघा in 15^{b}) G3 M1.3 5 read 29 (followed by l 1 of 3071*) for the first time after 14, repeating them (D9 repeating l 1 after 31) here G1 reads 29 after 14. G2 reads 29^{a} for the first time before the second occurrence of 13^{b} and reads 29 (repeating ^{a}) before 15 B1 reads 29^{ab} for the first time before 15, repeating it here. —^{a}) Ñ V1 3 B2 D4 [ऽ]थ, V2 B1 (both times) 3 4 D2 तु, M1 (first time) च (for ऽपि). —^{b}) Ś2 D8 रथाधो (for रथस्थो) V3 राक्ष . . , G3 (second time) राक्षसैर्वृत , M1 (second time) राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर) —D3 om 29^{cd} V3 mostly damaged for 29^{cd} —^{c}) V1 damaged up to ल. B1 D2 तदा, B4 (sup. lin also as in text) गत्वा (for गदा-). B1 मार्गण- (for -मुसल-). D6 T2 3 (all second time) -वर्षैश्च, G2 -घोषेण, M2 -वर्षाणि (for वर्षेण). —^{d}) Ś2 -[अ]द्रवद्रणे, Ñ1 -[अ]वमर्दयत्, D5 G M1 2 (D5 G3 M1 first time) -[अ]र्पयद्रणे (for -[अ]र्दयद्रणे). D4 13 राघवं प्रत्यमर्द (D13 °र्दैव)यत्.

—After 29, Ś2 V1.3 B3 (reads twice).4 D8 M2 ins ; D5–7.9–11 T G3 M1 3.5 ins l 1 for the first time after the first occurrence of 29, repeating it here (D9 repeating after 31) and then all except D9 ins. l. 2 after the second occurrence of 29, Ñ B2 D4 (only l 5) 13 ins only l 4–5 of 3064* and then cont , G1 cont l. 2 only after l 2 of 3064*, G2 ins. l 1 after 29 and cont. l. 2 after 3064*

3071* तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम्।
अन्तरिक्षे च भूमौ च पुनश्च गिरिमूर्धनि।

[T1 damaged for l 1 in first occurrence and up to मह in l 1 in second occurrence (cf v l 14 and 28) Ñ1 D4 13 om l 1 B3 transp l 1 and 2 (including star passages). B3 first time reads l 1 in marg —(l 1) V3 ततः प्रवृत्त(hypm.), D5 9–11 (all first time) तत्प्रयुक्तं, T3 (first time) G3 M5 (both times) तत्प्रवृद्धं , M1 (first time) प्रावर्तत (for तत्प्रवृत्तं) Ś2 महारौद्रं , B3 (second time) D6 T2 3 (all first time) महायुद्धं, D5 7.9–11 (all first time) पुनर्युद्धं, D3 महाघोरं (for महद्युद्धं). D9 (second time) तयोर्युद्धमभूद्घोरं (for the prior half) —V1 om (hapl.) from the post half of l. 1 up to 30^{c} Ś2 Ñ2 B2 3 D6–11 T G2 3 M (B3 D6 10 11 T [T1 damaged first time] G3 M1 3 5 both times , D7 9 first time) रोमहर्षणं —After l. 1, B2 ins.

3071(A)* पर्वतानपि च विन्यस्ता लोकपाला महौजसः ।

—(l 2) B2 3 (first time) आकाशे चैव , B4 D4 अंतरीक्षे च , D13 अथांतरीक्षे (for अन्तरिक्षे च). G1 दिशश्च (sic), Cr m g as above (for पुनश्च). —For l. 2, Ś2 D3 subst.

3071(B)* उभयोः सृजतो बाणान्रामरावणयोर्मृधे ।

Cv रावणोऽपि ततः क्रुद्ध इत्यादिश्लोकोऽध्यर्धश्लोकः पूर्वत्र ‘मुमोच राघवो वीरः सायकान् स्यन्दनो रिपुः (स्यन्दने रिपोः) ’इत्यस्मात् परतोऽस्ति । तत्र लेखकदोषात्र लिखितः । “ अन्तरिक्षे च भूमौ च पुनश्च गिरिमूर्धनि ” इत्यस्मात् परतो “ देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् । पश्यतां तन्महद्युद्धं सर्वरात्रमवर्तत । नैव रात्रं न दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम् । रामरावणयोर्युद्धं विराममुपगच्छति ” । श्लोकद्वयं प्रायेण पुस्तकेषु लेखकै.

देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् ।
पश्यतां तन्महद्युद्धं सर्वरात्रमवर्तत ॥ ३०
नैव रात्रिं न दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम् ।
रामरावणयोर्युद्धं विराममुपगच्छति ॥ ३१

G 6
B 6
L 6

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षण्णवतितमः सर्गः ॥ ९६ ॥

प्रशितम्, Cr तन्महद्युद्ध प्रवृत्तमित्यर्थ । अस्मात् परत "देवदानवयक्षाणा पिशाचोरगरक्षसाम् । पश्यता तन्महद्युद्ध सर्वरात्रमवर्तत । नैव रात्रिर्न दिवस न मुहूर्त न च क्षणम् । रामरावणयोर्युद्ध विराममुपगच्छति" इति श्लोकद्वय केषुचित् कोशेषु पतितम् । सर्वरात्र अहोरात्रमित्यर्थ ❀]
—Then, Ñ1 B2 D4 13 further cont, while B3 cont. after the first occurrence of 3071*

3072* कामगो मातलेश्चासीत्स रथो दिव्यलक्षण ।
मनसा चिन्तितो याति यत्रासौ वाञ्छते गतिम् ।

[(l 1) Ñ1 D4 मातलिश् (for मातलेश्) D13 हि (for च) —(l 2) B3 चिंतित B2 3 रजते (for वाञ्छते) D4 वाछितो गति, D13 बहुशो गति]

30 D1 12 om 30 (cf. v.l 20) V1 om 30[abc] (cf v l 29) Ś2 D8 om 30–31 D9 om 30[ab] G1 2 read 30–31 before 20 —[a]) D3 गदा (sic) (for देव-) —V3 damaged for 30[bc] D2 reads 30[cd] for the first time before 29, repeating it here —[c]) T1 damaged from इयता up to सेन्द्रयो in l 1 of 3074* Ñ1 D3 4 13 सु-, B2 D2(first time) 6 T2 3 तु (for तन्) —[d]) Ñ V1 2 B D2(both times) 3 4 9 13 T2 3 M2 सह-, Cr as in text (for सर्व-) Ñ1 D4 अवर्तयत्, V1 damaged, D2(both times) 5 प्रवर्तते (for अवर्तत) ❀ Cm देवादीना पश्यता सता ससरात्र महद्युद्धमवर्ततेति सबन्ध । अस्मिन्पाठे ससरात्रकृतरामरावणयुद्धस्यास्मिन् रामायणे अश्रूयमाणत्वेन अनुपपन्नत्वाच्च सर्वरात्रमवर्ततेति पाठ समीचीन सर्वरात्र अहोरात्रमित्यर्थ ।, so also Cg t ❀ —After 30, B3 ins

3073* न दृष्ट न श्रुत कैश्चिद्देवदानवराक्षसै ।
—Thereafter, B3 repeats l 5 of 3064*.

31 Ś2 D1 8 12 om, T1 damaged for 31 (for D1 12, cf v l 20 and for the rest, cf v l 30) For sequence in G1 2, cf v l 30. V3 om 31[ab] —[a]) D2 7 च (for [ए]व) B1 4 D2 5 13 G3 रात्रिर्, D1 6 7 T2 3 G1 2 M1 3 Cg k रात्र, Ct as in text (for रात्रिं) D13 दिवसो —[b]) D13 मुहूर्तो —After 31[ab], B4 ins only l 5 of 3064* —B4 om 31[cd] —[d]) Ñ V2 3 B1–3 D2–4 9 विश्रामम्, V1 D13 M2 विश्रांतिम् (for विरामम्) Ñ2 V B1–3 D2–4 9 अगमत्तदा, D6 T2 3 अधिगच्छति, D13 नैव गच्छति (for उपगच्छति) ❀ Cv.r विराममुपगच्छति ❀ —After 31, D3 reads 18 (followed by 3062*) —After 31, D5–7 10 11 T G3 M ins, G1 2 ins after 28

3074* दशरथसुतराक्षसेन्द्रयोस्तयो-
र्जयमनवेक्ष्य रणे स राघवस्य ।
सुरवररथसारथिर्महात्मा
रणगतराममुवाच वाक्यमाशु ।

[T1 damaged up to सेन्द्रयो in l 1 (cf v l 30) —(l 1) D6 T2 3 M2 3 5 om तयोर्. —(l 2) D6 सुजयम् (for जयम्) D5 T1 G3 M1 पराजय च, Cg t as above (for स राघवस्य) —(l 3) D6 T2 3 M1 सुरपति-, Cg t as above (for °वर-) M3 Cg महान् (for महात्मा) D7 सुरवरसारथिर्मातलिर्महात्मा —(l 4) D6 T2 3 M3 रणगतमेनम्, D10 11 Ck t °रतरामम् (for °गतरामम्) G2 om आशु]

—After 31, D9 repeats l 1 of 3071*, while D13 ins l 25–52 of App I (No 66)

Colophon Ñ1 V1 3 B2–4 D3 4 9 om (cont the Sarga) —*Kānda name* Ñ2 B1 D2 13 लङ्काकाडे —After Kānda name, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś2 D12 रावणयुद्ध, Ñ2 illeg, B1 महायुद्ध, D1 2 मायायुद्ध, D8 रामरावणयोर्युद्ध, D13 रावणशिरच्छेदन —*Sarga no* (figures, words or both) D2 8 12 13 om, T1 damaged, Ñ2 illeg, Ś2 D1 90, V2 107, B1 88, D5–7 T2 G M3 5 110, D10 11 109, T3 121, M1 2 111 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम.

[illegible] ततः क्रुद्धो [illegible] गदामुसलवर्षेण रामं प्रत्यर्दयद्रणे ॥ २९

[illegible]

[illegible] (l. 2–3 [illegible]) [illegible] (for [illegible]) —(l. 5) [illegible] (for [illegible]). —(l. 6) [illegible] —Dı om [illegible] post half of l. 7 up to the prior half [illegible] —(l. 12) [illegible] (for [illegible]) —(l. 17) [illegible] —(l. 18) [illegible]

— [illegible] colophon [illegible] no. 92] —[illegible] (for [illegible]) [illegible] —After 29, G [illegible]

M1 (second time) [illegible]. (for [illegible]). —D [illegible] 29[illegible]. V1 mostly damaged for 29[illegible]. —[illegible]) V1 damaged up to [illegible]. B1 D2 [illegible], B1 (*sup lin* also as in text) [illegible] (for [illegible]). B1 [illegible] (for -मुसल-). D2 T2 3 (all second time) -वर्षेश्च, G2 -घोषेण, M2 -[illegible] (for वर्षेण). —[illegible]) Ś2 -[अ]र्दयद्रणे, Ñ1 -[अ]वमर्दयत्, D2 G M1 2 (D5 G2 M1 first time) -[अ]र्दयत्रणे (for -[अ]र्दयद्रणे). D [illegible] प्रत्यमर्द (D [illegible]) यत्

—After 29, Ś2 V1.2 B3 (reads twice).4 D M2 ins.; D5–7.9–11 T G2 M1 2 3 ins. l. 1 for the first time after the first occurrence of 29, repeating it here (*D3 repeating after 31*) and then all except D ins. l. 2 after the second occurrence of 29. Ñ B3 D (only l. 5) [illegible] ins. only l. 4–5 of 3064* and then cont., G1 cont. l. 2 only after l. 2 of 3064*, G2 ins. l. 1 after 29 and cont. l. 2 after 3064*.

3071* तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम्।
अन्तरिक्षे च भूमौ च पुनश्च गिरिमूर्धनि।

[T1 damaged for l. 1 in first occurrence and up to [illegible] in l. 1 in second occurrence (cf. v.l. 14 and 26). Ñ1 D [illegible] om. l. 1. B2 transp. l. 1 and 2 (including star passages). B3 first time reads l. 1 in marg. —(l. 1) V1 तत [illegible] (hypm.). D [illegible] (all first time) तत्युद्ध, T2 (first time) G2 M2 (both times) [illegible], M1 (first time) [illegible] (for [illegible]) Ś2 [illegible], B1 (second time) D T2 3 (all first time) [illegible], D5.7 9–11 (all first time) [illegible], D [illegible] (for [illegible]) D2 (second time) [illegible] (for the prior half). —V1 om. (hapl.) from the post half of l. 1 up to 30a. Ś2 Ñ2 B2 3 D5–11 T G2 3 M (B3 D10 11 T [T1 damaged first time] G2 M1 2 3 both times, D7 9 first time) [illegible]. —After l. 1, B2 ins.

3071(A)* [illegible]

—(l. 2) B2 3 (first time) [illegible], B [illegible] D [illegible] D [illegible] (for [illegible]) G [illegible] (sic), C [illegible] as above (for [illegible]). —For l. 2, Ś2 D [illegible]

3071(B)* [illegible]

[illegible]

देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् ।
पश्यतां तन्महद्युद्धं सर्वरात्रमवर्तत ॥ ३०

नैव रात्रिं न दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम् ।
रामरावणयोर्युद्धं विराममुपगच्छति ॥ ३१

G 6 9
B. 6 10
L 6 8

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षण्णवतितमः सर्गः ॥ ९६ ॥

अशितम्, Cr तन्महद्युद्ध प्रवृत्तमित्यर्थ । अस्मात् परत "देवदानवयक्षाणा पिशाचोरगरक्षसाम् । पश्यता तन्महद्युद्ध सर्वरात्रमवर्तत । नैव रात्रिर्न दिवस न मुहूर्त न च क्षणम् । रामरावणयोर्युद्ध विराममुपगच्छति" इति श्लोकद्वय केपुचित् कोशेषु पतितम् । सर्वरात्र अहोरात्रमित्यर्थ ꣸] —Then, Ñ1 B2 D4 13 further cont , while B3 cont. after the first occurrence of 3071*

3072* कामगो मातलेश्चासीत्स रथो दिव्यलक्षण ।
मनसा चिन्तितो याति यत्रासौ वाञ्छते गतिम् ।

[(l 1) N1 D4 मातलिश् (for मातलेश्) D13 हि (for च) —(l 2) B3 चिंतित B2 3 रजते (for वाञ्छते) D4 वाछितो गति , D13 बहुशो गति]

30 D1 12 om 30 (cf v.l 20) V1 om 30^{abc} (cf v l 29) Ś2 D8 om 30–31 D9 om 30^{ab} G1 2 read 30–31 before 20 —^{a}) D3 गदा (sic) (for देव) —V3 damaged for 30^{bc} D2 reads 30^{cd} for the first time before 29, repeating it here —^{c}) T1 damaged from श्यता up to सेन्द्रयो in l 1 of 3074* Ñ1 D3 4 13 सु-, B2 D2(first time) 6 T2 3 तु (for तन्) —^{d}) Ñ V1 2 B D2(both times) 3 4 9 13 T2 3 M2 सह-, Cr as in text (for सर्व-) Ñ1 D4 अवर्तयत्, V1 damaged, D2(both times) 5 प्रवर्तते (for अवर्तत) ꣸ Cm देवादीना पश्यता सता सहरात्र महद्युद्धमवर्ततेति सबन्ध । अस्मिन्पाठे सहरात्रकृतरामरावणयुद्धस्यास्मिन् रामायणे अश्रूयमाणत्वेन अनुपपन्नत्वाच्च सर्वरात्रमवर्ततेति पाठ समीचीन सर्वरात्र अहोरात्रमित्यर्थ ।, so also Cg t ꣸ —After 30, B3 ins

3073* न दृष्ट न श्रुत कैश्चिद्देवदानवराक्षसै ।

—Thereafter, B3 repeats l 5 of 3064*

31 Ś2 D1 8 12 om , T1 damaged for 31 (for D1 12, cf v l 20 and for the rest, cf v l 30) For sequence in G1 2, cf v l 30 V3 om 31^{ab} —^{a}) D2 7 च (for [ए]व) B1 4 D2 5 13 G3 रात्रिर्, D1 6 7 T2 3 G1 2 M1 3 Cg k रात्र, Ct as in text (for रात्रिं) D13 दिवसो —^{b}) D13 मुहूर्तो —After 31^{ab}, B4 ins only l 5 of 3064* —B4 om 31^{cd} —^{d}) Ñ V2 3 B1–3 D2–4 9 विश्रामम्, V1 D13 M2 विश्रांतिम् (for विरामम्). Ñ2 V B1–3 D2–4 9 अगमत्तदा, D6 T2 3 अधिगच्छति, D13 नैव गच्छति (for उपगच्छति) ꣸ Cv.r विराममुपगच्छति ꣸ —After 31, D3 reads 18 (followed by 3062*) —After 31, D5–7 10 11 T G3 M ins , G1 2 ins after 28

3074* दशरथसुतराक्षसेन्द्रयोस्तयो-
र्जयमनवेक्ष्य रणे स राघवस्य ।
सुरवररथसारथिर्महात्मा
रणगतराममुवाच वाक्यमाशु ।

[T1 damaged up to सेन्द्रयो in l 1 (cf v l 30) —(l 1) D6 T2 3 M2 3 5 om तयोर्. —(l 2) D6 सुजयम् (for जयम्) D5 T1 G3 M1 पराजय च, Cg t as above (for स राघवस्य) —(l 3) D6 T2 3 M1 सुरपति-, Cg t as above (for °वर-). M3 Cg महान् (for महात्मा) D7 सुरवरसारथिर्मातलिर्महात्मा —(l 4) D6 T2 3 M3 रणगतमेनम्, D10 11 Ck t °रतरामम् (for °गतरामम्) G2 om आशु]

—After 31, D9 repeats l 1 of 3071*, while D13 ins. l 25–52 of App I (No 66)

Colophon Ñ1 V1 3 B2–4 D3 4 9 om (cont the Sarga) —*Kānda name* Ñ2 B1 D2 13 लङ्काकाडे —After Kānda name, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś2 D12 रावणयुद्ध, Ñ2 illeg , B1 महायुद्ध, D1 2 मायायुद्ध, D8 रामरावणयोर्युद्ध, D13 रावणशिरच्छेदन —*Sarga no* (figures, words or both) D2 8 12 13 om , T1 damaged , Ñ2 illeg , Ś2 D1 90 , V2 107 , B1 88 , D5–7 T3 G M3 5 110 , D10 11 109 , T3 121, M1 2 111 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम .

९७

अथ संस्मारयामास राघवं मातलिस्तदा ।
अजानन्निव किं वीर त्वमेनमनुवर्तसे ॥ १
विसृजास्मै वधाय त्वमस्त्रं पैतामहं प्रभो ।
विनाशकालः कथितो यः सुरैः सोऽद्य वर्तते ॥ २
ततः संस्मारितो रामस्तेन वाक्येन मातलेः ।
जग्राह स शरं दीप्तं निश्वसन्तमिवोरगम् ॥ ३
यमस्मै प्रथमं प्रादादगस्त्यो भगवानृषिः ।
ब्रह्मदत्तं महद्बाणममोघं युधि वीर्यवान् ॥ ४
ब्रह्मणा निर्मितं पूर्वमिन्द्रार्थममितौजसा ।
दत्तं सुरपतेः पूर्वं त्रिलोकजयकाङ्क्षिणः ॥ ५

97

[illegible] for Sarga 97 (cf. v. l. 6. 93. 13). [illegible] Ds cont. the previous Sarga. D[illegible] [illegible] —Before 1, V2 B1 ins.: [illegible]

[illegible]* [illegible]
[illegible]

1 [illegible] from 1ᵃ up to [illegible] in 2ᵇ. V3 [illegible] up to [illegible] —ᵇ) T2 [illegible], M1 [illegible] (for [illegible]) [illegible] D[illegible] (D5 [illegible]) [illegible]. V2 B1 [illegible]. —ᶜ) B4 न जानन्निव [illegible] (D[illegible]) [illegible], D6 [illegible] (for कि वीर). —ᵈ) [illegible] D[illegible] [illegible] Ñ1 V1 B1.4 D[illegible] M2 [illegible] L2 [illegible] (for [illegible]) Ś2 Ñ1 B1 D[illegible] [illegible], D[illegible] (for अनु). —After 1, Ñ V1.2 B[illegible] D[illegible] M[illegible] [illegible]

[illegible]* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [5]
[illegible]

वधार्थाय (for वधाय त्वम्). V3 विसृ[illegible] (damaged). —ᵇ) Ñ1 B2 शस्त्र (for अस्त्र) Ś2 Ñ2 V B1 D2.3.8.12.13 विभो, D1 महत् (for प्रभो). —ᶜ) B1 -हेतु , D7 marg. (for -काल). Ś2 B3 D1.3.8.12 प्रथितो (for कथितो). G1 विनाश: कथितो राम —ᵈ) Ś2 D8.12 अनि-, B3 D1-3.6 T2.3 G1 M5 सोऽस्य, G2 मोति- (for सोऽद्य) —For 2ᶜᵈ, Ñ V1.3 B2.4 D8.13 subst., while B3 ins (within brackets) after 2

3078* विनाशो निर्मितो ह्यस्य स्वयमेव स्वयंभुवा ।
[Ñ1 D8.13 पूर्वम् (for स्वयम्)]

—Thereafter all the above MSS. cont., while M3 ins. after 2 .

3079* उत्तमाङ्गं न चैतस्य छेत्तव्यं राघव त्वया ।
नैष मूर्ध्नि प्रभो वध्यो वध्य एव हि मर्मसु ।

[(l. 1) B3 [illegible] (sic), B3 (*sup. lin.* also; orig. as above) [illegible] (for छेत्तव्य). —(l. 2) B3 M2 [illegible]. M2 [illegible] (for मूर्ध्नि). V1.3 [illegible] (for प्रभो). Ñ2 V3 M3 [illegible] (for [illegible]) B3 [illegible] (for हि). Ñ1 D8.13 [illegible] (D4 [illegible]) [illegible] [illegible] निशाचर .]

3 ᵃ) Ś2 D8.12 स्मारितस्तेन रामोऽसौ. —ᵇ) Ñ2 V1 मात्रये (for मातले). —ᶜ) Ñ2 तीव्र (for दीप्त). B3 शर-मुद्दीप्त (for स शरं दीप्तं) —ᵈ) T1 damaged from श्वस up to ब्रह्मार्थ in 5ᵇ. Ś2 Ñ2 V B D1.6-9.12.13 नि श्वसन्तम्. D4 महोरग

4 ᵃ) T1 damaged for 4 (cf. v. l. 3). —ᵃ) Ñ2 V1.2 B3 (before corr. ; after corr. *sup. lin.* also as in text) [illegible] D[illegible] [illegible] (for यमस्मै). —ᵇ) D4 [illegible]. Ś2 Ñ1 V3 B1 D1-4.6.8.12.13 T2.3 M2.3.5 [illegible] Ñ2 V2 B2-4 [illegible]. V1 [illegible] (for महद्बाण). —ᵈ) D4 [illegible] (for अमोघ) Ś2 D8.12 [illegible] Ñ2 V1.2 B2.4 (orig. ; *sup. lin.* also as in V3) [illegible] [illegible]. V3 B1 D1-3.12 [illegible] T2 [illegible] [illegible].

5 T1 is damaged up to ब्रह्मार्थं in 5ᵇ (cf. v. l. 3). —ᵃ) [illegible] (transp.). D[illegible] (with [illegible]) (for [illegible]) [illegible] D[illegible] (b[illegible]) [illegible] —ᵇ) [illegible]

यस्य वाजेषु पवनः फले पावकभास्करौ ।
शरीरमाकाशमयं गौरवे मेरुमन्दरौ ॥ ६
जाज्वल्यमानं वपुषा सुपुङ्खं हेमभूषितम् ।
तेजसा सर्वभूतानां कृतं भास्करवर्चसम् ॥ ७
सधूममिव कालाग्निं दीप्तमाशीविषं यथा ।
रथनागाश्ववृन्दानां भेदनं क्षिप्रकारिणम् ॥ ८

द्वाराणां परिघाणां च गिरीणामपि भेदनम् ।
नानारुधिरसिक्ताङ्गं मेदोदिग्धं सुदारुणम् ॥ ९
वज्रसारं महानादं नानासमितिदारुणम् ।
सर्ववित्रासनं भीमं श्वसन्तमिव पन्नगम् ॥ १०
कङ्कगृध्रबलानां च गोमायुगणरक्षसाम् ।
नित्यं भक्षप्रदं युद्धे यमरूपं भयावहम् ॥ ११ G 6 92 B. 6 108 L. 6 9

तौजस (V3 B3.4 °सा), B1 इन्द्रायामिततेजसे —^{d}) Ś2 Ñ1 B1 D3.4.6.8 त्रैलोक्य-(D4 °क्ये), B2 त्रिलोके (for त्रिलोक-). Ñ1 D4.6 -जयकाङ्क्षिणा, D3 -वधकाङ्क्षिण, D7 °हेतवे (for जयकाङ्क्षिण) D13 त्रिलोक जयकाङ्क्षिणे (sic)

6 ^{a}) Ñ1 V2 D4 पुखे तु, D13 वेगेन (for वाजेषु) Ñ2 V1.3 B2–4 पवनो यस्य(Ñ2 V1.3 °त्र) पुखे तु.—^{b}) B2 मूले, T2 पार्श्वे, Cg as in text (for फले) V1 D7.13 भास्करपावकौ (by transp) —^{c}) B4 आकाशसम (for °मय) Ñ1 (m also as in text) D4 शरीरे चा(Ñ1 °रम)त्रिर्भगवान् —T1 damaged from 6^{d} up to दीप्तमाशी in 8^{b} —^{d}) D12 T2.3 G3 गौरव D6 -मदर —After 6, Ś2 Ñ1 V2 B1 D1–4.8.12.13 ins, while Ñ2 V1.3 B2.4 ins after 7^{ab}, whereas B3 ins for the first time in marg after 6, repeating it after 7^{ab}

3080* पर्वस्वपि च विन्यस्ता लोकपाला महौजसः ।
धनदो वरुणश्चैव पाशहस्तस्तथान्तकः ।

[(l 1) Ñ2 V1.3 B2.3(second time) प्रतिपर्व च, B4 प्रति पर्वणि (for पर्वस्वपि च) Ñ1(marg also as above) सभवति भवाभवौ, Ñ2 भगवतो जयावहा, V3 ये भवति तवाभवा, B2.3(second time).4 ये भवति भयावहा (B2 °नका) (for the post half) —(l 2) Ś2 D8 दानवो(sic), D12 वासवो (for धनदो) Ñ V1.3 B2.3 (second time).4 D1.3.4.13 वज्री (for चैव) B3(first time) शब्दभेदी (for पाशहस्तस्) Ñ2 V1 B4 कृतांतक (for तथान्तकः)]

7 T1 damaged for 7 (cf v l 6).—^{a}) D1 जज्वालमान च(hypm) (for जाज्वल्यमान) —^{b}) D4.13 सुवि(D13 हेम-) भूषण (for हेमभूषितम्) Ñ1 सुपुखसुविभूषण —After 7^{ab}, Ñ2 V1.3 B2.4 ins, B3 repeats 3080* —^{d}) B2 भास्वर- (for भास्कर-) Ś2 B3 D12.13 -तेजसा, V2 B1.4 D7 वर्चसा(B4 °सा) (for -वर्चसम्). D8 भास्करस्य च तेजसा

8 T1 damaged up to दीप्तमाशी in 8^{b} (cf v l 6) —^{b}) Ś2 V2 B1 D1–3.8.12.13 दीप्यमान रविं यथा, Ñ2 V1.3 B2–4 M2 लेलिहानमिवोरग, D7.9–11 G1.2 दीप्तमाशीविषोपम —Ś2 D8.12 om 8^{c}–9^{b} —^{c}) Ñ2 V1 B2.3(orig, *sup lin.* also as in text).4 D6.7.9–11 नर-, D5 T1 M पर, G3 वर- (for रथ-). Ñ1 D4 परनाराच, V3 नृनागरथ- (for रथनागाश्व-) Ñ2 वृक्षाणा (for -वृन्दाना) —^{d}) D1.13 -कारण (for कारिणम्)

9 Ś2 D8.12 G(ed) om 9^{ab} (for all except G[ed], cf v l 8) Ñ1 D4 om 9–11^{b} —^{a}) Ñ2 रावण, V1.3 D3 दारण, B2–4 दारुण, G3 वीराणा, M5 शराणा, L(ed) वारण, Cr m g t as in text (for द्वाराणा) D6 पर्वताना, Cr as in text (for परिघाणा) D1 om च (subm) V2 B1 परिघाणा सहस्राणा —^{b}) Ñ2 illeg, V1.2 B1.3 D1–3.13 चैव, V3 B2 D5.7.9.10 G1.2 M1.3.5 चापि, B4 अपि-, D6 अधि, D11 चापि- (for अपि) —After 9^{ab}, M2 ins

3081* शोषण सागराणा च कम्पन पृथिवीतले ।

—V2 damaged for 9^{c} —^{c}) Ñ2 V1.2 B2–4 D2.6.7.9–11.13 T2.3 M1 -दिग्धाग (for -सिक्ताङ्ग) —^{d}) T1 damaged from दिग्ध up to गोमायुग in 11^{b} Ñ2 V1.3 B2–4 मेद सिक्त (for मेदोदिग्ध) D9 मेदोदिग्धाग दारुण (unmetric)

10 Ñ1 D4 om, T1 damaged for 10 (for both, cf v l 9) Ś2 Ñ2 V1.3 B2–4 D8.9.12.13 om (hapl) 10^{ab} G2 reads 10^{ab} after 11 —^{a}) V2 B1 चक्रनाभ, D1–3 वज्रनाभ (for वज्रसार) —^{b}) D5 G2 M1 Cg t -दारण, Ck as in text (for -दारुणम्) V2 B1 नानाशनिविदारण —M5 om 10^{cd} —^{d}) V2 B1 सपक्षम् (for श्वसन्तम्) G(ed) लेलिहानमिवोरग.—After 10, Ś2 D1–3.8.12.13 ins

3082* दुराधर्षं दुर्विषहं सर्वदुष्टविनाशनम् ।
भाशीविषसमस्पर्शं वेगसम्पन्नमर्चितम् ।

[(l 1) Ś2 D1.8.12 दुराघा(D1 °धा)र (for दुराधर्षं) D1 -विघातन (for -विनाशनम्) —(l 2) Ś2 D8.12 ऊर्जित (for अर्चितम्) D3 वेगसपत्समन्वित (for the post half).]

11 Ñ1 D4 om 11^{ab}, T1 damaged up to गोमायुग in 11^{b} (for both, cf v l 9) —^{a}) Ś2 V2 B1 D1–3.8.12.13 काक- (for कङ्क) Ś2 D8.12 -विहगाना, Ñ2 V1.3 B2–4 D6 T2.3 -बलाकाना, V2 B1 D1.9–11 -चक्राना च, D2.3 -वटाना च, Cg as in text (for -बलाना च) —^{b}) Ś2 B1 D6.12 T2.3 मृग-, B3(*sup lin* also, orig as in text) D1–3.8 वृक-, D13 -नृप- (for -गण-) —^{c}) V3 B3.4

12 नन्दनं वानरेन्द्राणां रक्षसामवसादनम् ।
13 वाजितं विविधैर्वाजैश्चारुचित्रैर्गरुत्मतः ॥ १२
तमुत्तमेषुं लोकानामिक्ष्वाकुभयनाशनम् ।
द्विषतां कीर्तिहरणं प्रहर्षकरमात्मनः ॥ १३
अभिमन्त्र्य ततो रामस्तं महेषुं महाबलः ।
वेदप्रोक्तेन विधिना संदधे कार्मुके बली ॥ १४
स रावणाय संक्रुद्धो भृशमायम्य कार्मुकम् ।
चिक्षेप परमायत्तस्तं शरं मर्मघातिनम् ॥ १५
स वज्र इव दुर्धर्षो वज्रबाहुविसर्जितः ।
कृतान्त इव चावार्यो न्यपतद्रावणोरसि ॥ १६

D1 6 9–12 नित्य- (for नित्य) Ñ1 D4 भयप्रद, B1 D6 8 भक्ष्यप्रद (for भक्षप्रद) —d) Ś2 Ñ2 V1 B2 3 D6 यमरूप-, T2 महद्रूप, Cg as in text (for यमरूप) —V3 damaged from यावहम् up to वसा in 12b M2 दुरासद, Cg as in text (for भयावहम्).—After 11, G2 reads 10ab.

12 V3 damaged up to वसा in 12b (cf. v l. 11) G (ed) om 12.—a) B3 (before corr. as in text, after corr. *sec. m.*) नर्दंत, D1 13 नर्दन, D3 नदता, T1 . . न (damaged) (for नन्दन) D1 मानवेन्द्राणा —b) B3 G1 यम(B3 चाव)सादनं, M1 शोकवर्धन —Ś2 D8 12 om. (hapl ?) 12c–13b V2 B1 T2 om 12cd —c) V3 B3.4 D2 4 राजित, D5 T1 नादित, M2 योजित, Cg as in text (for वाजित) Ñ2 V1 B2–4 D2 पक्षैश् (for वाजैश्). —d) T1 damaged from चित्रैर् up to रा in 14a. B2 D13 -चित्र, D6 -पत्रैर् (for -चित्रैर्) Ñ1 D4 हेमचित्र दुरासद. —After 12, M2 ins

3083* अनूपमेय लोकेषु बाण कुभयनाशनम् ।

13 Ś2 Ñ1 D4 8 12 om 13ab (for Ś2 D8 12, cf v l. 12) T1 damaged for 13 (cf. v l 12). G1 om. 13–14. M2 transp ab and cd.—b) V3(m also as in text) इक्ष्वाकुकुलनंदन, M2 इक्ष्वाकूणा यशस्कर —c) B2 प्रीतिज(after corr m °ह)नन, D3 प्रीतिहरण, M2 कीर्तिहतार (for कीर्तिहरण) —V3 damaged for 13d – 14b —d) Ś2 D6 8 9 12 T2 प्रकर्षकरम्.

14 T1 damaged up to रा in 14a (cf. v l 12). G1 om. 14, V3 damaged for 14ab (for both, cf v l. 13) —a) T2 तदा (for ततो) —b) D7 स्वं (for त). Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 महाभुज॰, T3 G3 M1 °बल (for °बल).—c) G2 देव-, Ct as in text (for वेद-) Ñ1 D4 मन्त्रेण (for विधिना).—d) Ñ1 D4 कार्मुकोत्तमे.—After 14, Ñ V1.3 B2–4 D4 5.7 9–11 T G2 3 M ins, while G1 ins. before 15

3084* तस्मिन्सधीयमाने तु राघवेण शरोत्तमे ।
सर्वभूतानि वित्रेसुश्चचाल च वसुधरा ।

[(l 1) B2 4 D4 सधायमाने D4 च (for तु) D4 शरोत्तम —(l 2) D9–11 स(D9 om [subm])त्रेसुश् (for वित्रेसुश्) Ñ V1.3 B2–4 D4 वित्रेसु सर्वभूतानि, M1 damaged (for the prior half) V3 B3 प्र(B3 स)चचाल —T1 damaged from वसुधरा up to इव in 16a, V3 damaged from सुधरा up to 15b]

15 T1 damaged for 15, V3 damaged for 15ab (for both, cf. v l 14). Before 15, G1 ins 3084*. —a) D5 G2 राघवोय, M5 राघवोति-, Cg as in text (for रावणाय). D9 क्रुद्धो (subm.) —b) Ñ1 D4 दृढम् (for भृशम्) —c) Ñ B3 D4 परमामर्षी, V1 3 B2 M2 परमायत्तस् —d) D4 मर्मघातक, M1 °भेदिन (for °घातिनम्). B2 शर मर्मविघातिन, D7 9–11 शर मर्मविदारण —For 15, Ś2 V2 B1 D1–3 8 12.13 subst., B3 ins l 2 only after 15

3085* स रावणाय त वेगाच्चिक्षेप शरमुत्तमम् ।
महावेग महाघोष गिरीणामपि दारणम् ।

[(l. 1) Ś2 D8 12 वेगेन (for त वेगाच्) —V2 B1 om. l 2 —(l. 2) B3 D13 घोर (for -घोष). Ś2 B3 D3 दारुण]
—Thereafter all the above MSS. cont, while Ñ V1 3 B2.4 D4 ins after 15*

3086* स शक्रधनुषो मुक्तो हन्तुं रामेण रावणम् ।
धूमपूर्वं प्रजज्वाल प्राप्य वायुपथ तदा ।

[(l 1) Ñ2 V1 3 B2–4 शत्रु- (for शक्र-). Ñ2 V1 3 B2–4 D1 3 -धनुषा G (ed.) युक्तो (for मुक्तो). V2 B1 स सायको धनुर्मुक्तो (for the prior half). Ñ2 V1 3 B2 3(marg. also as above) 4 हतु शत्रु महात्मना (for the post half). Ñ1 D4 शक्रस्य धनुषा युक्तस्तेन मुक्तो महात्मना —After l 1, Ñ2 V1 3 B2–4 ins

3086(A)* सधित परमास्त्रेण नियोज्य विसृत शर॰ ।

[Ñ2 V1 B4 सहित, B2 सज्जित (for सधित).—V3 damaged from विसृत up to the prior half of l. 2. V1 निशित., G (ed.) निसृत]

—(l. 2) Ś2 D8 12 धूमपर्वं (for धूमपूर्वं) Ñ1 D1 ज्वालामाली सधूमस्तु (for the prior half) —Ś2 D12 om. from the post half up to 16a B3 तारापथ Ñ1 V2 B1 D2 4 8 13 महत्, D1 3 महान् (for तदा).]

—Thereafter D13 further cont. 3088* and 3089*.

16 T1 damaged up to इव in 16a (cf. v l. 14) Ś2 D8 12 om 16a (cf v l 15) —b) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 वज्रपाणि-, Ñ2 V1 3 B3 D5–7 10 11 T1 G M1 3 5 Cg t वज्रिबाहु-, D13 रामबाहु-, Ck as in text (for वज्रबाहु-) M1 -विनि सृत.—c) V3 चामर्षी, B3 दुर्धर्षो, D6 दुर्वार्यो, T2 3 चापूर्यो (for चावार्यो) Ś2

स विसृष्टो महावेगः शरीरान्तकरः शरः ।
बिभेद हृदयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १७
रुधिराक्तः स वेगेन जीवितान्तकरः शरः ।
रावणस्य हरन्प्राणान्विवेश धरणीतलम् ॥ १८
स शरो रावणं हत्वा रुधिरार्द्रकृतच्छविः ।
कृतकर्मा निभृतवत्स्वतूणीं पुनराविशत् ॥ १९
तस्य हस्ताद्धतस्याशु कार्मुकं तत्ससायकम् ।
निपपात सह प्राणैर्भ्रश्यमानस्य जीवितात् ॥ २०
गतासुर्भीमवेगस्तु नैर्ऋतेन्द्रो महाद्युतिः ।
पपात स्यन्दनाद्भूमौ वृत्रो वज्रहतो यथा ॥ २१
तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ हतशेषा निशाचराः ।
हतनाथा भयत्रस्ताः सर्वतः संप्रदुद्रुवुः ॥ २२

G 6 92, B 6. 108, L. 6 90

V2 B1 D8 12 कृतांतक इवावार्यो, Ñ1 D4 13 अनिवार्यं कृतातेन —d) D6 13 निपतद् Ñ2 V3 B1 4 D1 3 8 12 राक्षसोरसि (V2 B1 D8 °परि) (for रावणोरसि)

17 G (ed) om 17ab —a) V3 damaged, B4 वै सृष्टो, D4 विशिष्टो, D9 विकृष्टो, D13 निमग्नो (for विसृष्टो) Ś2 B1 D1–3 8 12 स निमग्नो महाघोर —b) D3 marg, D13 शत्रुक्षय- (for शरीरान्त) D9–11 पर (for शर) Ñ1 D4 शत्रुपक्षक्षय शर —Ñ2 V1 3 om (hapl) 17c–18b —c) T2 चिच्छेद (for बिभेद) Ś2 B2–4 D1 2 8 12 13 तूर्णं, D3 पूर्णं, G (ed) चैव (for तस्य) V2 B1 विवेश हृदये तूर्णं —M1 damaged from 17d up to रुधिरा in 18a —d) T1 damaged from त्मन up to कृत in 19b D1–3 महास्वन (for दुरात्मन)

18 T1 damaged for 18, Ñ2 V1 3 om 18ab, M1 damaged up to रुधिरा in 18a (for all, cf v l 17) —a) Ś2 D8 12 रुधिराग, B2 3 D2 4 रुधिरार्द्रः D6 प्रवेगेन, G2 सवेगो (subm) (for स वेगेन) D13 रुधिराक्तस्य वेगेन —b) Ś2 V2 B1 3 (marg also, orig as in text) D1 3 8 12 13 रावणांतकर, D2 7 9–11 M2 शरीरांतकर —c) B2–4 [अ]हरत् (for हरन्) D13 हृतप्राणो —d) Ś2 D8 12 13 धरणीतले Ñ2 V1 3 B2–4 भित्त्वा चैव क्षितिं गत

19 T1 damaged up to कृत in 19b (cf v l 17) —a) V2 B1 समरे, D13 रणे तु (for स शरो) Ñ V1 3 B2–4 D4 भित्त्वा —b) Ś2 V2 D1 2 8 12 लोहितार्द्रो- (V2 °र्द्रं-), B2 D13 G2 M3 रुधिरार्द्रो- (D13 °क्त-) (for रुधिरार्द्र-) B1 लोहिताकृतविच्छवि (sic) —cd) V2 B1 निवृत्ताशु, D1 निवृत्तस्तु (for निभृतवत्) D13 कृतकर्मणि स्वचवृत्ते (hypm) (for °) Ś2 स मूल, V2 B1 D1 9 स तूण, D2 3 8 13 स्वतूण, D6 10 11 स तूर्णीं, D12 स सर्गं (for स्वतूर्णीं) D5 6 T1 3 G2 M3 5 पुनरागत (D6 T1 M3 °मत्) (for पुनराविशत्) D4 समुद्रतोयमुपस्पृश्य तूण पुनराविशत् —For 19cd, Ñ V1 3 B2–4 subst, while D3 ins after 19ab

3087* समुद्र समुपस्पृश्य स तूण पुनरागत ।

[Ñ1 V3 B2 4 D3 समुद्रे Ñ2 समनुस्पृश्य Ñ1 V3 B2 3 स्व- (for स) Ñ पुनराविशत्, V3 B2 4 समुपा (B2 4 पुनरा)- गमत् (for पुनरागत) D3 शुचिर्भूत्वा समाहित (for the post half)]

20 a) M2 चैव, Cg as in text (for हस्ताद्). B1–3 धु (B2 3 धृ)त चाशु, D1 हतस्यास्य, G1 2 च्युत स्वा (G2 चा)-शु (for हतस्याशु) Ñ1 D4 13 रावणस्य ततो हस्तात् (D13 कराचाशु), G (ed) तस्य हस्तोद्धृत चाशु —c) V2 B1 तच्च, V3 धृत-, D9–11 चापि (for तत्स-) Ñ1 D4 13 सशरासन (for तत्ससायकम्) —B1 om 20c–21 —c) Ś2 Ñ2 V B2–4 D1–3 8 12 प्राभ्रश्यत (for निपपात) V3 D1 सम (D1 महा-) प्राणैर् —d) B2 3 D10 11 M1 भ्रश्यमानश्च (sic), B4 D9 भ्रम (D9 भ्राम्य) माणस्य, Cg as in text (for भ्रश्यमानस्य) Ś2 D8 12 जीवित (for जीवितात्)

21 B1 om 21 (cf v l 20) M1 damaged for 21a —a) D1 3 स, D2 च (for तु) Ñ1 D4 13 स गतासुर्गतश्रीको, Ñ2 V B2–4 गतासु (B4 °यु) र्गतवेगोसौ —b) M2 महाबल (for °द्युति) Ś2 Ñ V B2–4 D1–4 8 12 13 राक्षसेंद्रो गत (Ś2 D2 8 12 हत, D1 महा) द्युति —D13 om 21cd —c) Ś2 V2 B3 D1–3 8 12 सहसा (for स्यन्दनाद्) T1 पपा . . . . मौ (damaged). —d) Ś2 D8 12 पुरा वृत्रो (for वृत्रो वज्र-) —T1 damaged from हतो up to निशा in 22b —After 21, Ñ V B2–4 D4 ins, B1 ins before 22, while D13 further cont after 3086*

3088* दशनल्वानुविस्तीर्णो रथोऽप्यस्य व्यशीर्यत ।
रावणस्य शरीरं तु पञ्चनल्वानुविस्तृतम् ।

[(l 1) Ñ1 नल्वमु-, V1 2 D4 नल्वस्तु, B1 लक्षस्तु, B2 3 -नल्व सु- (for -नल्वानु-) V3 दशनल्वातसुस्तीर्णो, D13 दशनल्वाणमास्तीर्य (sic) (for the prior half) B2 व्यदीर्यत, B4 विदीर्यत (for व्यशीर्यत) Ñ1 D13 रथोस्य निपपात ह, V2 B1 D4 रथोस्य (D4 °श्चस्तु) व्यवदीर्यत (for the post half) —(l 2) V2 D4 दश- (for पञ्च-) Ñ2 V1 2 B2 D4 -नल्व (B2 D4 °ल्व) सु- (for नल्वानु-) Ñ1 -विस्तर (for -विस्तृतम्) B1 (orig, marg also as in B2) दशलक्ष तु विस्तृत, D13 विशल्य * विशीर्यं च (for the post half)]

—Thereafter D13 further cont

3089* पतमानो नगेन्द्राभ प्राकारमभिमर्दयन् ।

22 T1 damaged up to निशा in 22b (cf v l 21) Before 22, B1 ins 3088* B2 repeats 21d in

92 0
98. 24 नर्दन्तश्चाभिपेतुस्तान्वानरा द्रुमयोधिनः ।
90 24 दशग्रीववधं दृष्ट्वा विजयं राघवस्य च ॥ २३
अर्दिता वानरैर्हृष्टैर्लङ्कामभ्यपतन्भयात् ।
हताश्रयत्वात्करुणैर्बाष्पप्रस्रवणैर्मुखैः ॥ २४
ततो विनेदुः संहृष्टा वानरा जितकाशिनः ।
वदन्तो राघवजयं रावणस्य च तं वधम् ॥ २५

अथान्तरिक्षे व्यनदत्सौम्यस्त्रिदशदुन्दुभिः ।
दिव्यगन्धवहस्तत्र मारुतः सुसुखो ववौ ॥ २६
निपपातान्तरिक्षाच्च पुष्पवृष्टिस्तदा भुवि ।
किरन्ती राघवरथं दुरवापा मनोहरा ॥ २७
राघवस्तवसंयुक्ता गगने च विशुश्रुवे ।
साधु साध्विति वागग्र्या देवतानां महात्मनाम् ॥ २८

place of 22ᵇ wrongly. —ᵇ) V3 damaged for निशाचरा· —ᶜ) M3 -प्रस्ता· (for त्रस्ता) —ᵈ) Ñ1 D4 वि (for स-) M5 सर्वे लका (for सर्वत स-) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 दुद्रुवु· सर्वतो दिशः (V2 B1 D1 13 °श). —For 22ᶜᵈ, Ñ2 V1 3 B2–4 subst

3090* व्यद्रवन्त दिश· सर्वा वानरैरर्दिता रणे ।

[V3 रावणैर् (sic), B3 तै शरैर् (for वानरैर्)]

—Then B2 cont, while Ñ2 V3 B3 4 ins after 23ᵃᵇ

3091* हतेश्वरा रजोध्वस्ता हतभूयिष्ठवाहना ।

23 G (ed) om 23 —ᵃ) Ś2 D8 12 T1 न (D8 T3 न) दतश्, D10 11 सर्वतश् (for नर्दन्तश्) V3 [अ]ति-, B1 D2 8 M3 [अ]पि, D13 [अ]धि- (for [अ]भि-) —After चाभि-, G2 reads erroneously 25ᵇᶜ for the first time, repeating it in its proper place Ś2 D1 3, 7 8 12 G1 2 च, V B D2 13 ते, Ck t as in text (for तान्). Ñ1 D4 नर्दमाना महाभागा —ᵇ) Ñ2 V1 2 B2 D6 10 M वानरान् (sic) Ś2 D8 12 द्रुत-, Ñ1 नग- (for द्रुम-) —After 23ᵃᵇ, Ñ2 V3 B3 4 ins 3091*. —V3 mostly damaged for 23ᶜᵈ —ᶜ) D1–3 13 -वधाद्दृष्ट्वा (for -वध दृष्ट्वा) Ñ2 V1 B2–4 दशग्रीवं हत दृष्ट्वा —ᵈ) Ś2 Ñ1 V2 B1 D1–4,8 12 13 राघवस्य जयैषिण (Ñ1 D4 जय तथा), B (ed.) वानरा जितकाशिन —After 23, Ñ1 D4 13 ins

3092* नादान्बहुविधाश्चक्रुर्ननृतु सहवारणा· ।
अहो महत्कृत कर्म राघवेण महात्मना ।

[(l 1) Ñ1 D13 जज्वलुश्च सवारणा· (for the post. half) —(l 2) Ñ1 D13 कर्म कृत (by transp) Ñ1 भर्तुरानृण्यता गता (sic), D13 भर्तुरन्येनमागतान् (sic) (for the post half)]

24 ᵃ) Ś2 Ñ2 V1,3 B2 4 D2 3 8 12 13 तैरर्दिता, V2 B1 ते हता, D1 तैरर्दिता (hypm.) (for अर्दिता) —M1 damaged from हृष्टैर् up to पत in 24ᵇ B4 दीप्तैर्, D9–11 भ्रष्टा (for हृष्टैर्) Ñ1 D4 राक्षसा हरिसिंहमा. —ᵇ) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 अभिययुर्, Ñ1 अतिपतन्, D4 हित्वा ययुर् (for अभ्यपतन्) —ᶜ) D6 T1 G3 M3 5 गत, Ct as in text (for हत-) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 करुण,

M3 कारुण्यैर् (for करुणैर्) Ñ1 D4 हत रथ· (D4 हतनाथा·) प्रविविशुर्, G1 2 गताश्रया रात्रिचरा —ᵈ) Ñ1 D4 -पर्ण कुलैर्, D13 -प्रसरणैर् (for -प्रस्रवणैर्)

25 T1 damaged from तो in 25ᵃ up to वानरा in 25ᵇ —ᵃ) T2 सहसा (for संहृष्टा) Ñ1 D4 नर्दित्वा सुचिर हृष्ट्वा. —V3 damaged from जितकाशिन in 25ᵇ up to 25ᵈ —ᶜ) V2 B1 नर्दंतो, D2 नदतो. Ñ1 B3 4 D4 रामविजय (for राघवजय). —ᵈ) D4 om (subm), G1 हि (for च) Ñ1 V2 B1 D4–7,9–11 T1 2 G M3 5 तद्, D2 ते (for त) Ś2 Ñ2 V1 B2–4 D8 12 वधं तथा (for च तं वधम्)

26 ᵃ) Ñ1 B1,4 D4 6 [अ]तरीक्षे B4 [ऽ]भ्यहनद्, M2 व्यनदन् (for व्यनदत्) —ᵇ) Ñ1 D4 सोम्य, Ñ2 V1 3 B2–4 भृश, T2 M3 सौम्य- (for सौम्यस्) V2 B1 तदा वै सौम्य-, D7 G1 वोपपान्देव- (for सौम्यस्त्रिदश-) M2 देवदुदुभयो भृश —After 26ᵃᵇ, Ñ V1,3 B2–4 D4 ins

3093* निहते राक्षसे तस्मिन्रावणे लोककण्टके ।
हा हेति सुमहानाद आकाशे समजायत ।

[(l 2) Ñ2 B3 जयेति (for हा हेति) B3 D4 सुमहानाद (D4 °दम्) V1 अहहेति महानाद (for the prior half) —V3 damaged from काशे up to सुसुखो in 26ᵈ]

—ᶜ) Ś2 Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 चैव (for तत्र) —ᵈ) D4 7 M1 च सुखो (D4 °ख), D6 G3 M5 सुसुख, D12 M3 ससुखो (for सुसुखो) D6 T3 सुखमाववौ

27 ᵃ) V2 B1 D4 [अ]तरीक्षाच् Ñ2 V1 3 B2–4 ततोंतरिक्षात्पतिता —ᵇ) Ñ1 D5 13 तथा भुवि, M2 समतत —M1 mostly damaged for 27ᶜ —ᶜ) D13 क्रीडनी (for किरन्ती) —V2 om 27ᵈ —ᵈ) Ñ1 D6 10 11 T2 3 G3 M1 5 दुरावापा (D6 T2 3 °प), Ck t as in text (for दुरवापा) Ñ1 D4 [अ]ल्पचेतनै, B1 D1 3 [अ]ल्पतेजसा (D3 °सा), D5 T1 G3 M3 5 मनोरमा (for मनोहरा) Ś2 D2 8 12 13 L (ed) दुरापा चा (L [ed] या) ल्पचेतसा, Ñ2 V1 3 B2–4 दिव्यै पुष्पै सुगधिभि

28 T1 damaged from 28ᵃ up to वि in 28ᵇ —ᵃ) Ś2 राघवे Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 स्तुति- (for स्तव-) —V3 damaged from -युक्ता up to l 2 of 3094* —ᵇ) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 च विशुश्रुवु, Ñ1 B2 D4 भुवि

आविवेश महान्हर्षो देवानां चारणैः सह ।
रावणे निहते रौद्रे सर्वलोकभयंकरे ॥ २९

ततः सकामं सुग्रीवमङ्गदं च महाबलम् ।
चकार राघवः प्रीतो हत्वा राक्षसपुंगवम् ॥ ३० G. 6 9 B. 6. 10 L 6 9

(B2 च वि-)शुश्रुवु , Ñ2 V1 B3 4 D6 G3 M5 चापि शुश्रुवु (B3 D6 G3 M5 °वे), D9 M3 चावि(M3 [ऽ]पि च)शुश्रुवे (for च विशुश्रुवे) —cd) Ś2 D8 12 निघ्नाना, Ñ2 V1 B3 4 वाचश्च, V2 B1 D1–3 13 हृष्टाना, B3 वागास्या, D11 वागग्रा (for वागङ्या) M3 दैवताना Ś2 D1–3 8 12 13 शुभा (D1 तदा)गिर , G1 भयापहा (for महात्मनाम्) V2 B1 देवाना शोभना गिर (for d) Ñ1 D4 अतरीक्षे तदा वाच साधु साध्विति जल्पता —After 28, Ñ V1 3 B2–4 D4 13 ins , while M2 ins after the first occurrence of 29

3094* नारदस्तुम्बुरुर्गार्ग्य सुदामाथ हाहा हूहू ।
गन्धर्वराजा एते च राघवस्याग्रतो जगु ।
उर्वशी मेनका रम्भा पञ्चचूडा तिलोत्तमा ।
उपानृत्यन्त काकुत्स्थ प्रहृष्टा रक्षसो वधात् ।

[V3 damaged for l 1–2 —(l 1) Ñ V1 B4 तुबरुर् D13 चापि, M2 गोप (for गार्ग्य) —The post half unmetric D4 सुदमाप्य(sic) (for सुदामाथ) B2 3 D4 हहा B2 हुहु (for हूहू) Ñ1 D13 सुदाम (D13 °न) सूर्यमालवि (D13 °व), V1 हाहा हूहूस्तथैव च, M2 सुदामा मूयलोचन (for the post half) —(l 2) V1 हि (for च) Ñ D4 13 M2 एते गधर्वराजानो (for the prior half) —(l. 3) D4 13 पचचूला —(l 4) D4 M2 G(ed) उपनृत्यति (G [ed] °त्तु) (for उपानृत्यन्त) D13 प्रम्लोचाप्सरसा चैव (for the prior half) Ñ1 D13 दृष्ट्वा रक्षःपतिं हत, D4 दृष्ट्वा रक्षो निपातित (for the post half)]

29 M2 reads 29 twice(var) —a) Ś2 Ñ2 V2 B1 2 4 D3 4 6 8 13 T2 3 M3 महा-, D1 तदा (for महान्) —b) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 सह चारणै (by transp) M3(first time) देवता सह चारणै (sic), M2(second time) वानराणा महात्मना —D9 reads 29cd and l 1 of 3095* wrongly after colophon —c) Ś2 Ñ2 V B D1–4 8 12 13 घोरे , M2(second time) तस्मिन् (for रौद्रे) —d) Ś2 Ñ V B D1–4 7 8 12 13 G1 2 M1 -भयावहे (for भयकरे) —After 29, Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 ins , while Ñ1 V1 3 B4 ins after 30, Ñ2 B2 ins after the first occurrence of 30 , B3 ins after 30ab , D9 ins l 1 after 29cd and l 2–10 after 29ab

3095* प्रशशसुश्च तान्सर्वान्कुलगोत्रायुधानि तु ।
ऋक्षवानरगोपुच्छान्राक्षस च विभीषणम् ।
भवता बाहुवीर्येण विक्रमेण बलेन च ।
हतो राक्षसराजोऽय रावणो लोकरावण ।
अत्यद्भुतमिद कर्म भवता कीर्तिवर्धनम् ।
कथयिष्यन्ति पुरुषा यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
एतदन्यच्च विविध युक्तमर्थमनुत्तमम् ।
पुन पुनरुवाचैताराम महर्षयन्गिरा ।
स च तै पृथिवीपाल पूज्यमान समन्तत ।
सुहृद्भि शुशुभे धीमान्देवैरिव मरुत्पति ।

[(l 1) B3 D2–4 9 13 प्रशशस च Ś2 D8 12 सचिवा , D3 तान्वीरान् , D4 ताल्लाम (for तान्सर्वान्) D2 3 -[अ]पदानत , D9 -[अ]मिधानत (for -[आ]युधानि तु). Ś2 D8 12 कुल (D8 °ल)गोत्रोपचारत , B3 D13 कुलगोत्रात्र(D13 °धर्मप्र)धानत , D1 कुलगोत्राश्च मानत , D4 कुलगोत्राणि बाधवान् (for the post half) —For l 1, Ñ V1 3 B2 4 subst and read after l 2, while B3 ins after l 2 •

3095(A)* उवाचेद तदा सर्वाल्लाम सुमधुर वच ।

[B3 तत (for तदा) B2 श्रीमान् (for सर्वान्) B3 राघवो (for राम सु-)]

—(l 2) Ñ V1 3 B2 3(orig , m also as above) 4 लक्ष्मण स-, D8 वानर च (for राक्षस च) —(l 3) Ś2 Ñ2 V1 D8 बहु- (for बाहु-) —(l. 6) Ś2 D12 भूतानि , Ñ1 मनुजा (for पुरुषा) —(l 7) B2 तत्तद् (for एतद्) Ś2 D1–4 8 9 12 13 चान्यच् (for अन्यच्) V2 B1 एव चान्य (for एतदन्यच्) V3 उक्तमन्यम् (for युक्तमथम्) Ś2 D1–3 8 9 12 13 यु(D13 उ)क्तमर्थेव(D1 °ति)दुत्तम (D8 °र), V2 B1 यत्तदर्थवदुत्तम, B3 G (ed) युक्तरूप(G [ed] °मर्थं)मनुष्ठित, D4 यद्यदनुबधंता (for the post half) —(l 8) Ś2 D8 12 [ए]न, Ñ1 V2 [ए]तान्, Ñ2 V1 B4 [ए]तद्, B2 D3 [इ]द (for [ए]तान्) B3 सहर्षया , D3 प्रहर्षयन् Ñ1 B4 D8 इव, B1 गिर (for गिरा) —After l. 8, Ñ V B D4 ins

3095(B)* एवमुक्ताश्च ते तेन हृष्टा राघवमब्रुवन् ।
तवैव तेजसा दग्ध पापोऽय सपुर सर ।
अस्माकमल्पवीर्याणा शक्ति का रघुनन्दन ।
कर्तुमेतद्रणे कर्म यत्त्वया सुमहत्कृतम् ।

[(l 1) B3 तेनैव (for ते तेन) —(l 2) V2 B1 D4 भवता (for तवैव) —V3 illeg from तेजसा up to स —V3 om from l 4 up to l 10 V2 B1 D4 om l 4]

—(l 9) Ñ V1 B2–4 एव (for स च) V1 पुरुषव्याघ्र (for पृथिवीपाल) Ś2 D12 नस्यमान , D8 त्रास्यमान (sic) —(l 10) Ñ1 B4 महद्भि (for सुहृद्भि) Ñ V1 B2–4 श्रीमान् (for धीमान्) D13 स सुहृद्भिश्च शुशुभे (for the prior half) Ñ V1 B2–4 शतक्रतु (for मरुत्पतिः)]

—After 29 (first occurrence), M2 ins 3094*

30 D9 om 30. Ñ2 B2 read 30 twice (var) —a) Ś2 Ñ2(second time) B1 2(both times) D1–4 6–8 12 13 T2 3 G1 स राम , G3 सकामान् , Ct as in text

o 24 नर्दन्तश्चाभिपेतुस्तान्वानरा द्रुमयोधिनः ।
24 दशग्रीववधं दृष्ट्वा विजयं राघवस्य च ॥ २३
अर्दिता वानरैर्हृष्टैर्लङ्कामभ्यपतन्भयात् ।
हताश्रयत्वात्करुणैर्बाष्पप्रस्रवणैर्मुखैः ॥ २४
ततो विनेदुः संहृष्टा वानरा जितकाशिनः ।
वदन्तो राघवजयं रावणस्य च तं वधम् ॥ २५
अथान्तरिक्षे व्यनदत्सौम्यस्त्रिदशदुन्दुभिः ।
दिव्यगन्धवहस्तत्र मारुतः सुसुखो ववौ ॥ २६
निपपातान्तरिक्षाच्च पुष्पवृष्टिस्तदा भुवि ।
किरन्ती राघवरथं दुरवापा मनोहरा ॥ २७
राघवस्तवसंयुक्ता गगने च विशुश्रुवे ।
साधु साध्विति वागग्र्या देवतानां महात्मनाम् ॥ २८

place of 22^{b} wrongly —^{b}) V3 damaged for निशाचरा —^{c}) M3 ॰प्रस्ता (for त्रस्ता) —^{d}) Ñ1 D4 वि (for स-) M6 सर्वे लका (for सर्वेत॰ स-) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 दुद्रुवु॰ सर्वतो दिश(V2 B1 D1 13 °श) —For 22^{cd}, Ñ2 V1 3 B2–4 subst

3090* व्यद्रवन्त दिश. सर्वा वानरैरर्दिता रणे ।

[V3 रावणैर्(sic), B3 ते शरैर् (for वानरैर्)]

—Then B2 cont, while Ñ2 V3 B3 4 ins after 23^{ab}

3091* हतेश्वरा रजोध्वस्ता हतभूयिष्ठवाहना ।

23 G (ed) om 23. —^{a}) Ś2 D8 12 T3 न(D8 T3 न)दतश्, D10 11 सर्वतश् (for नर्दन्तश्) V3 [अ]ति-, B1 D2 8 M3 [अ]पि, D13 [अ]धि- (for [अ]भि-) —After चाभि-, G3 reads erroneously 25^{bc} for the first time, repeating it in its proper place Ś2 D1 3 7 8 12 G1 2 च, V B D2.13 ते, Ck t as in text (for तान्) Ñ1 D4 नर्दमाना महाभागा —^{b}) Ñ2 V1 2 B2 D5 10 M वानरान्(sic) Ś2 D8 12 द्रुत-, Ñ1 नग- (for द्रुम-) —After 23^{ab}, Ñ2 V3 B3 4 ins 3091*.—V3 mostly damaged for 23^{cd} —^{c}) D1–3 13 ॰वधाद्दृष्ट्वा (for ॰वध दृष्ट्वा) Ñ2 V1 B2–4 दशग्रीव हत दृष्ट्वा.—^{d}) Ś2 Ñ1 V2 B1 D1–4 8 12 13 राघवस्य जयैषिण (Ñ1 D4 जय तथा), B (ed) वानरा जितकाशिन —After 23, Ñ1 D4 13 ins

3092* नादान्बहुविधाश्चक्रुर्ननृतु सहचारणा ।
अहो महत्कृतं कर्म राघवेण महात्मना ।

[(l. 1) Ñ1 D13 जज्वलुश्च सचारणा॰ (for the post half) —(l 2) Ñ1 D13 कर्म कृत (by transp) Ñ1 भर्तुरानृण्यता गता (sic), D13 भर्तुरन्येनमागतान् (sic) (for the post half)]

24 ^{a}) Ś2 Ñ2 V1 3 B3,4 D2 3 8 12 13 तेर्दिता, V2 B1 ते हता, D1 तैरर्दिता (hypm) (for अर्दिता) —M1 damaged from हृष्टैर् up to पत in 24^{b} B4 दीप्तैर्, D9–11 भ्रष्टा (for हृष्टैर्) Ñ1 D4 राक्षसा हरिभिस्त्रस्ता —^{b}) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 अभिययुर्, Ñ1 अतिपतन्, D4 हित्वा ययुर् (for अभ्यपतन्) —^{c}) D5 T1 G3 M3 5 गत, Ct as in text (for हत-) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 करुण, M3 कारुण्यैर् (for करुणैर्) Ñ1 D4 हत रथ॰ (D4 हतनाथा) प्रविविशुर्, G1 2 गताश्रया रात्रिचरा —^{d}) Ñ1 D4 ॰पर्याकुलैर्, D13 ॰प्रसरणैर् (for ॰प्रस्रवणैर्)

25 T1 damaged from तो in 25^{a} up to वानरा in 25^{b}.—^{a}) T2 सहसा (for संहृष्टा). Ñ1 D4 नर्दित्वा सुचिर दृष्ट्वा —V3 damaged from जितकाशिन in 25^{b} up to 25^{d} —^{c}) V2 B1 नर्दंतो, D2 नदतो. Ñ1 B3 4 D4 रामविजय (for राघवजय).—^{d}) D4 om. (subm), G1 हि (for च) Ñ1 V2 B1 D4–7.9–11 T1 2 G M3 5 तद्, D2 ते (for त). Ś2 Ñ2 V1 B2–4 D8 13 वध तथा (for च त वधम्)

26 ^{a}) Ñ1 B1 4 D4.6 [अ]तरीक्षे B4 [ऽ]भ्यद्दनद्, M2 व्यनदन् (for व्यनदत्) —^{b}) Ñ1 D4 सौम्य, Ñ2 V1 3 B2–4 भृशं, T2 M3 सौम्य- (for सौम्यस्) V2 B1 तदा वै सौम्य-, D7 G1 घोषवान्देव- (for सौम्यस्त्रिदश-). M2 देवदुदुभयो भृश —After 26^{ab}, Ñ V1 3 B2–4 D4 ins.

3093* निहते राक्षसे तस्मिन्रावणे लोककण्टके ।
हा हेति सुमहान्नाद आकाशे समजायत ।

[(l. 2) Ñ2 B3 जयेति (for हा हेति). B3 D4 सुमहानाद (D4 °दम्). V1 अहहेति महानाद (for the prior half) —V3 damaged from काशे up to सुसुखो in 26^{d}.]

—^{c}) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 चैव (for तत्र) —^{d}) D4 7 M1 च सुखो (D4 °ख), D5 G3 M5 सुसुख, D12 M3 ससुखो (for सुसुखो) D6 T3 सुखमाववौ

27 ^{a}) V2 B1 D4 [अ]तरीक्षाच् Ñ2 V1 3 B2–4 ततोंतरीक्षात्पतिता —^{b}) Ñ1 D5 13 तथा भुवि; M2 समतत —M1 mostly damaged for 27^{c}. —^{c}) D13 क्रीडती (for किरन्ती) —V2 om 27^{d} —^{d}) Ñ1 D6 10 11 T2 3 G3 M1 5 दुरावापा (D6 T2 3 °प), Ck t as in text (for दुरवापा) Ñ1 D4 [अ]ल्पचेतनै , B1 D1 3 [अ]ल्पतेजसा (D3 °सा), D5 T1 G3 M3 5 मनोरमा (for मनोहरा) Ś2 D2 8 12 13 L (ed) दुरापा चा(L [ed] या)ल्पचेतसा, Ñ2 V1 3 B2–4 दिव्यै पुष्पै॰ सुगधिभि

28 T1 damaged from 28^{a} up to वि in 28^{b} —^{a}) Ś2 राघवे Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 ॰स्तुति- (for स्तव-). —V3 damaged from ॰युक्ता up to l 2 of 3094* —^{b}) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 च विचुक्रुशु , Ñ1 B2 D4 भुवि

आविवेश महान्हर्षो देवानां चारणैः सह ।
रावणे निहते रौद्रे सर्वलोकभयंकरे ॥ २९

ततः सकामं सुग्रीवमङ्गदं च महाबलम् ।
चकार राघवः प्रीतो हत्वा राक्षसपुंगवम् ॥ ३०

G. 6 92 ; B. 6. 108 L 6. 90

(B2 च वि-)शुश्रुवु , N2 V1 B3 4 D5 G3 M5 चापि शुश्रुवु (B3 D5 G3 M5 °वे), D9 M3 चावि(M3 [ऽ]पि च)शुश्रुवे (for च विशुश्रुवे) —^{cd}) Ś2 D8 12 निधाना, Ñ2 V1 B2 4 वाचश्च, V2 B1 D1-3 13 हृष्टाना, B3 वागास्या, D11 वागग्रा (for वागग्र्या) M3 त्रैवताना Ś2 D1-3 8 12 13 शुभा (D1 तदा)गिर , G1 भयापहा (for महात्मनाम्) V2 B1 देवाना शोभना गिर (for ^{d}) Ñ1 D4 अतरीक्षे तदा वाच साधु साध्विति जल्पता —After 28, Ñ V1 3 B2-4 D4 13 ins , while M2 ins after the first occurrence of 29

3094* नारदस्तुम्बुरुर्गार्ग्य सुदामाथ हाहा हूहू ।
गन्धर्वराजा एते च राघवस्याग्रतो जगु ।
उर्वशी मेनका रम्भा पञ्चचूडा तिलोत्तमा ।
उपानृत्यन्त काकुत्स्थ प्रहृष्टा रक्षसो वधात् ।

[V3 damaged for l 1-2 —(l 1) Ñ V1 B4 तुबरु D13 चापि , M2 गोप (for गार्ग्य) —The post half unmetric D4 सुदमाप्य(sic) (for सुदामाथ) B2 3 D4 हहा B2 हुहु (for हूहू) Ñ1 D13 सुदाम (D13 °न) सूर्यमालवि (D13 °व), V1 हाहा हूहूस्तथैव च, M2 सुदामा मृगलोचन (for the post half) —(l 2) V1 हि (for च) Ñ D4 13 M2 एते गधर्वराजानो (for the prior half) —(l. 3) D4 13 पचचूला —(l 4) D4 M2 G(ed) उपनृत्यति (G [ed] °न्तु) (for उपानृत्यन्त) D13 प्रम्लोचाप्सरसा चैव (for the prior half) Ñ1 D13 दृष्ट्वा रक्ष पति हत, D4 दृष्ट्वा रक्षो निपातित (for the post half)]

29 M2 reads 29 twice(var) —^{a}) Ś2 Ñ2 V2 B1 2 4 D3 4 6 8 12 T2 3 M3 महा-, D1 तदा (for महान्) —^{b}) Ś2 Ñ V B D1-4 8 12 13 सह चारणै (by transp) M3(first time) देवता सह चारणे (sic), M2(second time) वानराणा महात्मना —D9 reads 29^{cd} and l 1 of 3095* wrongly after colophon —^{c}) Ś2 Ñ2 V B D1-4 8 12 13 घोरे , M3(second time) तस्मिन् (for रौद्रे) —^{d}) Ś2 Ñ V B D1-4 7 8 12 13 G1 2 M1 -भयावहे (for भयकरे) —After 29, Ś2 V2 B1 D1-4 8 12 13 ins , while Ñ1 V1 3 B4 ins after 30, Ñ2 B2 ins after the first occurrence of 30, B3 ins after 30^{ab}, D9 ins l 1 after 29^{cd} and l 2-10 after 29^{ab}

3095* प्रशशसुश्च तान्सर्वान्कुलगोत्रायुधानि तु ।
ऋक्षवानरगोपुच्छान्राक्षस च विभीषणम् ।
भवता बाहुवीर्येण विक्रमेण बलेन च ।
हतो राक्षसराजोऽय रावणो लोकरावण ।
अत्यद्भुतमिद कर्म भवता कीर्तिवर्धनम् । [5]
कथयिष्यन्ति पुरुषा यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
एतदन्यच्च विविध युक्तमर्थमनुत्तमम् ।
पुन पुनरुवाचैतान्राम सहर्षयन्गिरा ।
स च तै पृथिवीपाल पूज्यमान समन्तत ।
सुहृद्भि शुशुभे धीमान्देवैरिव मरुत्पति । [10]

[(l 1) B3 D2-4 9 13 प्रशशस च Ś2 D8 12 सचिवा , D3 तान्वीरान् , D4 तान्राम (for तान्सर्वान्) D2 3 -[अ]पदानत , D9 -[अ]मिधानत (for -[आ]युधानि तु). Ś2 D8 12 कुल (D8 °ल)गोत्रोपचारत , B3 D13 कुलगोत्रात्प्र(D13 °धर्मप्र)धानत , D1 कुलगोत्राश्च मानत , D4 कुलगोत्राणि बाधवान् (for the post half) —For l 1, Ñ V1 3 B2 4 subst and read after l 2, while B3 ins after l 2 :

3095(A)* उवाचेद तदा सर्वान्राम सुमधुर वच ।

[B3 तत (for तदा) B2 श्रीमान् (for सर्वान्) B3 राघवो (for राम सु-)]

—(l 2) Ñ V1 3 B2 3(orig , m also as above) 4 लक्ष्मण स-, D8 वानर च (for राक्षस च) —(l 3) Ś2 Ñ2 V1 D8 बहु (for बाहु) —(l 6) Ś2 D12 भूतानि, Ñ1 मनुजा (for पुरुषा) —(l 7) B2 तच्चद् (for एतद्) Ś2 D1-4 8 9 12 13 चान्यच् (for अन्यच्) V2 B1 एव चान्य (for एतदन्यच्) V3 उक्तमन्यम् (for युक्तमथम्) Ś2 D1-3 8 9 12 13 यु(D13 उ)क्तमर्थव(D1 °वि)दुत्तम (D2 °र), V2 B1 यत्तदर्थवदुत्तम, B3 G(ed) युक्तरूप(G[ed]°मर्थ्य)मनुष्ठित, D4 यद्यत्तदनुवर्धता (for the post half) —(l 8) Ś2 D8 12 [ए]न, Ñ1 V2 [ए]तान्, Ñ2 V1 B4 [ए]तद्, B2 D2 [इ]द (for [ए]तान्) B3 सहर्षया, D3 प्रहर्षयन् Ñ1 B4 D8 इव, B1 गिर (for गिरा) —After l 8, Ñ V B D4 ins

3095(B)* एवमुक्ताश्च ते तेन हृष्टा राघवमब्रुवन् ।
तवैव तेजसा दग्ध पापोऽय सपुर सर ।
अस्माकमल्पवीर्याणा शक्ति का रघुनन्दन ।
कर्तुमेतद्रणे कर्म यत्त्वया सुमहत्कृतम् ।

[(l 1) B3 तेनव (for ते तेन) —(l 2) V2 B1 D4 भवता (for तवैव) —V3 illeg from तेजसा up to म —V3 om from l 4 up to l 10 V2 B1 D4 om l 4]

—(l 9) Ñ V1 B2-4 एव (for स च) V1 पुरुषव्याघ्र (for पृथिवीपाल) Ś2 D12 शस्यमान , D8 त्रास्यमास (sic) —(l 10) Ñ1 B4 महद्भि (for सुहृद्भि) Ñ V1 B2-4 श्रीमान् (for धीमान्) D13 स सुहृद्भिश्च शुशुभे (for the prior half) Ñ V1 B2-4 शतक्रतु (for मरुत्पति:)]

—After 29 (first occurrence), M2 ins 3094*

30 D9 om 30. Ñ2 B3 read 30 twice (var) —^{a}) Ś2 Ñ2(second time) B1 2(both times) D1-4 6-8 12 13 T2 3 G1 म राम , G3 सकामान् , Ct as in text

2 81 3. 32 0 37 ततः प्रजग्मुः प्रशमं मरुद्गणा
दिशः प्रसेदुर्विमलं नभोऽभवत् ।
मही चकम्पे न च मारुता ववुः
स्थिरप्रभश्चाप्यभवद्दिवाकरः ॥ ३१
ततस्तु सुग्रीवविभीषणादयः
सुहृद्विशेषाः सहलक्ष्मणास्तदा ।
समेत्य हृष्टा विजयेन राघवं
रणेऽभिरामं विधिना+ह्यपूजयन् ॥ ३२
स तु निहतरिपुः स्थिरप्रतिज्ञः
स्वजनबलाभिवृतो रणे रराज ।
रघुकुलनृपनन्दनो महौजा-
स्त्रिदशगणैरभिसंवृतो यथेन्द्रः ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तनवतितमः सर्गः ॥ ९७ ॥

(for सकाम). —b) Ñ2 (first time) V1 3 B3 (orig) 4 सुहृदस्तथा, Ñ2 B2 (both second time) D10 11 T2 3 G1 2 च विभीषण, B2 (first time) 3 (*sup lin* also) कुमुद तथा (for च महाबलम्) —After 30^{ab}, B3 ins 3095* —B3 reads 30^{cd} twice (var) —c) T2 3 प्रीतान्, G1 प्रीतं, M1 सतो (sic), M5 प्रीतिं (for प्रीतो) Ś2 Ñ2 (second time) V2 B1 2 (second time).3 (first time) D1–4 8 12 13 सस्वजे लक्ष्मण प्रीतो (D3 4 प्रीत्या), N2 (first time) V1 B3 (first time) 3 (second time).4 प्रीत्या परमया युक्तो, V3 प्रीतया परम युक्तो (metri causa), D6 चकार परमप्रीतान्. —T1 damaged from गवम् in 30^{d} up to विम in 31^{b} —d) D13 राक्षसमाहवे —After 30, Ñ V1 3 B2.4 (N2 B2 after the first occurrence) ins 3095*.

31 T1 damaged up to विम in 31^{b} (cf v l 30) —a) Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 ततो जगाम प्रशम च (B2 D4 म, D1 3 om) मारुतो —B3 reads 31^{cd} twice (first time in marg) —c) D5 T1 M2 न न, D6 7 10 11 T2 G1 2 M3 5 न हि, G3 [ऽ]थ न (for न च). D5–7 9–11 T1 G2 3 M1 3 Cr मारुतो ववौ, Cv as in text (for मारुता ववु) Ś2 D8 12 च तदा शुभावहा, V2 B1 3 (first time) D4 च (D4 न) तदाभयावहा (B1 D4 °हे, B3 °ह), D1–3 13 न तदा भ (D2 च तदाभ) यावह (for न च मारुता ववु.) Ñ V1 3 B2 3 (second time) 4 स्थिता महेंद्रप्र (B4 °द्रेण [sic]) मुखाश्च देवता (Ñ1 देवा). ❀ Cv हि शब्दः पादपूरणे ❀ —d) D9 11 M2 5 स्थित, Ct as in text (for स्थिर-) B2 चाभ्यभवद् Ś2 V2 B1 3 (first time) D1–4 8 12 13 L (ed) सुख (Ś2 D8 12 L [ed] शुभ) प्रद (D2–4 13 L [ed] °भ) श्चैव तताप भास्कर, Ñ1 स्थिरप्रतापश्च तताप भास्कर

32 a) D2 च (for तु). Ś2 D8 12 -विभीषणा च, D7 9–11 -विभीषणागदा (for विभीषणादय) —b) Ś2 D8 12 -गणास्ते, B3 D7 9–11 विशिष्टा· (for -विशेषा·). Ñ1 B3 T3 -लक्ष्मणास्तथा, V2 B1 लक्ष्मणेन D4 सुहृद्विशेषः स च लक्ष्मणस्तदा. —c) V3 damaged after विज up to रणे in 32^{d}. Ś2 V2 B1 D1–4.8 12 13 विजयाय (for विजयेन) —d) V1 B3 D1–3 [ऽ]भ्यनन्दन् (for ऽभिराम) M5 रणाभिराम G1 विविधा (for विधिना) T2 G1 3 M3 ह्य (T1 G3 [अ]प्य)-पूजयन् Ś2 D8 12 रणेभ्यनन्दन्विजयादपूजयन्, Ñ V2 3 B1 3 4 D4 13 रणेभ्यन (D4 °पु न) दन्विधिवत्प्र (Ñ2 B3 D13 °प्रत्य, V3 °त्रच, D4 °वत्सु) पूजयन्.

33 a) B4 च (for तु) D4 M2 स्थित, D7 G1 2 कृत- (for स्थिर-). —b) T1 damaged from न up to महौ in 33^{c} Ñ1 -जनानुवृतो, B2 -बन्धुवृतो, D4 -जनावृतो (for -बलाभिवृतो) Ś2 Ñ1 D12 रणे विराजन्; Ñ2 V3 B2–4 विराजमान, V1 2 B1 D2 3 रणे व्यराजत (D3 °यत् [sic]), D1 8 13 L (ed) रणे व्य (L [ed] °णेभ्य) राजत, D4 रणे व्यजायत् (sic), D10 11 T2 रणे बभूव G (ed) स्वबलाभिवृतो रणे व्यराजत —c) V1 3 -नृपकुल (by transp), B3 -कुलबन्धु- Ñ1 दशरथकुल-, M5 रघुवरकुल- (for रघुकुलनृप-) D1 -मडनो (for -नन्दनो) B3 [ऽ]मितौजास्, B4 महात्मा (for महौजास्) —V3 damaged for 33^{d} —d) V1 B4 इव (for अभि-) B2 4 D10,11 महेंद्र (for यथेन्द्रः). Ś2 V2 B1 D1–4 8 12 13 इव पूजितो महें (B1 नरें) द्र· (for अभिसंवृतो यथेन्द्र) —After 33, Ś2 V2 B1 3 D1–3 8 12 13 ins

3096* इति समरजयाय कोसलेन्द्रो
विजयमवाप्य स तैश्च पूज्यमानः ।
रणशिरसि जनेन्द्र इन्द्रकर्मा
व्यपहृतशल्य इवास वीतशोक ।

९८

रावणं निहतं श्रुत्वा राघवेण महात्मना ।
अन्तःपुराद्विनिष्पेतू राक्षस्यः शोककर्शिताः ॥ १
वार्यमाणाः सुबहुशो वेष्टन्त्यः क्षितिपांसुषु ।
विमुक्तकेश्यो दुःखार्ता गावो वत्सहता यथा ॥ २
उत्तरेण विनिष्क्रम्य द्वारेण सह राक्षसैः ।
प्रविश्यायोधनं घोरं विचिन्वन्त्यो हतं पतिम् ॥ ३
आर्यपुत्रेति वादिन्यो हा नाथेति च सर्वशः ।
परिपेतुः कबन्धाङ्कां महीं शोणितकर्दमाम् ॥ ४

G 6 94 5
B 6 110 4
L 6 91 4

[(1 1) Ś2 D8 12 परविजयाय, B3 समरविजयाय —(1 2) V2 B1 3 D3 अवाप (for अवाप्य). B1 D9 प्रपूज्यमान (for च पूज्यमान) —(1 3) D2 नरेंद्र (for जनेन्द्र) D1 8 ...कर्मा (hapl om), D13 ...कर्मणा (hapl om) (for इन्द्रकर्मा) —(1 4) B1 3 D1 व्यवहृत-, D12 व्यपकृत-, D13 व्यपहृत- (for व्यपहृत-) V2 B1 [अ]ति-, B3 [अ]भि-, D3 [अ]भवद् (for [आ]स)]

—Thereafter B3 cont 1 1–26 of App I (No 67) —After 33, Ñ1 ins (marg)

3097* वाल्मीकेर्वदनामलेन्दुगलित हृद्य पर पावन
पुण्य वागमृत पिवन्त्यनुदिन यच्छ्रोत्रवर्ति
ब्र(°वृत्त्या न ? °वृत्त न ?)र ।
विष्णो सच्चरित चराचरगुरो रामायण सादरा-
स्तेषा श्रीर्भवने वसत्यविचला नश्यन्ति
चानै(चैवे ?)तय ।

Colophon —*Kānda name* Ñ B1 3.4 D4 13 लङ्का-काडे —After Kānda name, D2 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś3 Ñ V B D1–4.8 12.13 G2 3 रावणवध, D10 दशग्रीववध, M1 अमाया रावणवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ñ2 illeg, Ś2 D1 91, B1 89, B3 88, D3 95, D5–7 T1 G M3 5 111, D9 93, D10 11 110, T2 119, T3 122, M1 2 112, B (ed) 108, G (ed.) 92, L (ed) 90 —After colophon, D2 concludes with राम। समाप्त युद्धपर्व।, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम —After colophon, D9 reads 29cd and l. 1 of 3095* wrongly —After Sarga 97, Ñ V1 3 B2 4 D4 13 G(ed) ins a passage relegated to App I (No 67), while V2 B1 3 D5–7 9–11 S ins 1 27–94 of the same passage

98

Ś1 missing for Sarga 98 (cf v l 6 93 13) D12 begins the Sarga with ॐ.

1 T1 damaged up to राघवेण म in b —a) V2 3 B3 D5–7 12 T3 G3(B3 *sup lin* also, D7 marg also as in text) दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —b) M1 रामेणाक्लिष्टकर्मणा —c) Ś2 D8 12 M3 विनिष्क्रम्य (for °ष्पेतु) —d) Ś2 V3 B4 D4 6–8 10 12 -कर्षिता, B1 D2 3 -मूर्छिता (for -कर्शिता) D1 क्रोधमूर्छिता·

2 a) D4 विलप्यमाना बहुश·, D7 G1 वार्यमाणा वर्ष-हरैश(G1 °वरैर्), G2 M1 Ck निवार्यमाणा बहुशो —b) Ñ D5 7 9 11 चेष्टंत्य, D4(m) शोचत्य·, D13 वेपत्य (for वेष्टन्त्य) —T1 damaged from क्षिति up to 4a D4–6 10 11 G2 M1 Ck t रण- (for क्षिति) —For 2ab, Ś2 V B D1–9 8 12 subst

3098* बहुशश्चेष्टमानाश्च प्रदिग्धा क्षितिपासुभि ।

[V3 damaged from माना up to गावो in 2d Ś2 D8 12 वाष्पमाणाश्, D1 3 वेष्टमानाश्, D2 वेप° (for चेष्टमानाश्) B1 प्रदिश्य, B2 4 सरब्धा B3 सदिग्धा, G (ed) सवद्धा (for प्रदिग्धा) D1 रण- (for क्षिति-) V2 B1 2 4 -पासुपु (for -पासमि)]

—G3 illeg from 2c up to हता in 2d —c) Ś2 Ñ V2 D3 4 8 12 T3 M1 5 -केशा (for -केश्यो) D10 11 13 शोकार्ता (for दु·खार्ता) D7 G1 त्यक्तकेश्य· सुदु खार्ता, D9 विमुक्ता शोकदु खार्ता —d) D5 6 T3 G2 3 M इव (for यथा) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 G1 हतवृषा इव, Ñ V B2–4 D4 नष्टर्षभा इव, D7 वत्साहता इव —After 2, Ñ V1 3 B2–4 ins

3099* उर· शिरासि निघ्नन्त्यो बाहुभि कनकोज्वलै ।
[B3 कनकोज्ज्वला]

3 T1 damaged for 3 (cf v l 2) V2 om 3–5b —a) Ñ1 D4 विनिर्गत्य, B1 विनिश्चाल्य, D1 °ष्क्रत्य, D2 3 8 12 °ष्पत्य, D13 च निर्गत्य (for विनिष्क्रम्य) —b) Ñ1 B3 D4 13 हतभर्तृका, B2 सह चारणै, M2 हतबान्धवा (for सह राक्षसै) —V3 damaged from योधन in 3c up to 3d —c) Ñ1 D4 13 भीम, G1 वीर (for घोर) Ś2 D8 12 प्रविश्यास्य महाघोर —d) Ñ1 B4 विचिन्वंति, B1 D3 व्यचिन्वत, B2 D5 8 विचिन्वत्यो, D1 विचत्वंत (sic), D4 विचित्य नि-, D13 शोचत्यस्त (for विचिन्वन्त्यो) D3 reads हतं in marg B2 M2 पति हत (by transp), T3 G1 हत प्रति (sic) (for हत पतिम्).

4 T1 damaged up to 4a (cf v l 2) V2 om 4 (cf v l 3) —a) Ś2 Ñ V1 3 B1 3 4 D2–5 8 12 13 M2 हार्यपुत्र T2 राजपुत्रि, T3 M3 राजपुत्र, G1 आर्य आर्य (for आर्यपुत्र) M2 वाशत्यो (for वादिन्यो) —b) D11 om च (subm) D1 T1 3 च सर्वत, D13 विचुक्रुशु,

ता बाष्पपरिपूर्णाक्ष्यो भर्तृशोकपराजिताः ।
करेण्व इव नर्दन्त्यो विनेदुर्हतयूथपाः ॥ ५
ददृशुस्ता महाकायं महावीर्यं महाद्युतिम् ।
रावणं निहतं भूमौ नीलाञ्जनचयोपमम् ॥ ६
ताः पतिं सहसा दृष्ट्वा शयानं रणपांसुषु ।
निपेतुस्तस्य गात्रेषु छिन्ना वनलता इव ॥ ७
बहुमानात्परिष्वज्य काचिदेनं रुरोद ह ।
चरणौ काचिदालिङ्ग्य काचित्कण्ठेऽवलम्ब्य च ॥ ८
उद्धृत्य च भुजौ काचिद्भूमौ स्म परिवर्तते ।
हतस्य वदनं दृष्ट्वा काचिन्मोहमुपागमत् ॥ ९
काचिदङ्के शिरः कृत्वा रुरोद मुखमीक्षती ।
स्नापयन्ती मुखं बाष्पैस्तुषारैरिव पङ्कजम् ॥ १०
एवमार्ताः पतिं दृष्ट्वा रावणं निहतं भुवि ।
चुक्रुशुर्बहुधा शोकाद्भूयस्ताः पर्यदेवयन् ॥ ११

M1 सहस्रश (for च सर्वशः) D4 हा नाशमस्त सर्वश —^{c}) B4 परिनेतु (sic), D13 काश्चित्पेतु (for परिपेतु). Ñ1 कथधाप्या, B4 कथवाप्यां —^{d}) V1 3 B2–4 क्षिति (for मही) —After 4, Ñ2 V1 3 B1–4 ins

3100* गृध्रगोमायुसकीर्णां कङ्कवायसनादिताम् ।

[V3 damaged from नादिताम् up to पूर्णा in 5^{a}.]

5 V2 om 5^{ab} (cf v l. 3) V3 damaged up to पूर्णा in 5^{a} (cf v l 3100*) —^{a}) B3 नात्रास्या (for ता बाष्प-) Ś2 B1 D1–3 8 12 प(D3 -त्रा)रिरुद्धाक्ष्यो, D4 °पूर्णाक्षा (for परिपूर्णाक्ष्यो) —I1 damaged from शोक in 5^{b} up to पति in 7^{a} —^{b}) B4 D4 G1 M3 भर्तु°, D12 भ्रातृ- (for भर्तृ-). —M2 om from परा up to स्त in 7^{c} Ś2 D1–3 8 12 -समाहता, Ñ B3 4 D4 13 परायणा°, L (ed) समाहिता (for पराजिता) B1 गात्रो हतरूपा इव (cf. 2^{d} var) —^{c}) V2,3 B4 D7 9–11 T2 3 G2 M1 कारण्य (for करेण्व) Ś2 V1 B1–3 D1–3 8 12,13 करेणव इव त्रस्ता (B2 °चार्द्दस्यो), Ñ D4 करेणुरिव रुदत्यो (Ñ2 नर्दत्यो). —^{d}) Ś2 Ñ V1 B D1–4 6 8 12 13 T2 3 G2 M1 न रेमुर्, V2 3 D10 11 करेण्वो, D6 G3 विरेजुर्, D9 करेणु, G1 बभूवुर् (for विनेदुर्) G2 हरि- (for हत-) V1 जीविता (for -यूथपा.)

6 I1 damaged, M2 om 6 (for both, cf. v l 5) —^{ab}) V2 B D1–3 5 7–9,12 13 G1 M3 5 ते, D6 T2,3 ते (for ता) Ś2 B1 D1–3 8 12 वीर्यवत (for महावीर्यं) Ñ D4 5,13 G M3 transp महाकाय and महावीर्यं Ś2 D3 9 12 महाबल (for °द्युतिम्) V B2–4 विकीर्णमिव पर्वत (for ^{b}) —V3 om. 6^{cd} —^{c}) T2 damaged for त भूमौ Ñ1 V1 2 B2–4 D4 M1 पतित (for निहत)

7 T1 damaged up to पतिं in 7^{a}, M2 om. up to स्त in 7^{c} (for both, cf v l 5) —^{a}) V3 तांस्त (sic), D13 पतिं ता (by transp) (for ता पतिं) B3 D6 13 T2 3 पतित, D5 7 G1 3 निहत, I1 ऽहत (for सहसा). —^{b}) Ś2 D8 12 -पासुभि (for पांसुषु) D3 शर-पासुषु —^{c}) M2 शास्त्रेषु (sic) (for गात्रेषु) —^{d}) Ñ V B2–4 D4 शस्त्रछिन्ना (D4 °च्छ-), D6 T2 3 छिन्ना बाल- (for छिन्ना वन-). D12 -तला (meta.) (for लता).

8 ^{a}) B1 परिरभ्य (for °ष्वज्य). —^{b}) Ñ1 पुत्र, D13 दीन (for एनं). D1 M3 च, G2 3 हा (for ह). —^{c}) V2 3 B3 3 D3 चरणे, M3 चरणे (for चरणौ) D9 om. (hapl.) काचिद to काचि Ñ D1 4 7 10 11,13 T3 G2 M1 आलम्ब्य (for आलिङ्ग्य). G1 काचिच्चरणमालम्ब्य (for ^{c}) —I1 damaged from चि in 8^{c} up to क्षी in 10^{b} D8 reads 8^{d} in marg B3 कण्ठ (for कण्ठे) V3 तु (for च). Ś2 D8,9 12,13 विलम्ब्य च, Ñ B3 D4 प्रलम्ब्य च, B1 विलम्बते, B4 D3 लम्ब्य च, D1 2 3 व्यालम्ब्य च (for ऽवलम्ब्य च)

9 I1 damaged for 9 (cf. v l 8) —^{a}) Ñ1 उत्क्षि-प्त(sic), Ñ2 V B2 3 4 D4 7 10 11 M3 उत्क्षिप्य च; B1 आक्षिप्य च, D1–3 उत्सृज्य च (D3 तु), D9 उद्धृत्य च; G2 उद्यम्य च (for उद्धृत्य च) —^{b}) Ś2 Ñ1 D8 12 हि, Ñ2 D10 11 Ch. तु, V B2–4 4, B1 तु, D5 G म (for स्म) V B2–4 पर्यवर्तत (for परिवर्तते) D4 भूमावुपरि वर्तते, D12 भूमौ परिविवर्तते. —^{d}) D4 स्नेहम् (for मोहम्). D12 transp काचिन् and मोहम् Ś2 Ñ V B D1 3 8 12,13 M3 उपागता (for °गमत्).

10 I1 damaged up to क्षी in 10^{b} (cf v l. 8). V3 om. 10 —^{a}) D13 अग्र (for अङ्के) B3 मुख (for शिर). —^{b}) D6 T2,3 पतिम्, L (ed.) भृशम् (for मुखम्) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 भृशादु खिता (for मुखमीक्षती). Ñ V1 2 B2 3 D4 पश्यन्ती भ्रातृ(Ñ2 V2 °त्र)न्मुखं. G ईक्षन्ती ईक्षमाणा —B4 om 10^{d} – 11^{a} —^{c}) Ś2 B1 3 D1,3 स्नपयन्ती, D12 सूचयन्ती (for स्नापयन्ती) Ś2 D8 12 काचित्, D1 धैर्यं, D2 चाश्रम्, D3 चाश्रैस् (for बाष्पैस्).

11 B4 om 11^{abc} (cf. v l 10) —^{a}) Ś2 D8,12 सर्वा-स्ता पतितं दृष्ट्वा. —^{b}) D6 T2 3 M1 पतित (for निहत) Ś2 V B1–3 D1–3 8 12 रणे (for भुवि). —^{c}) Ñ2 V B2 3 क्रोशन्त्यो (for चुक्रुशुर्). Ś2 B1 D1–3 8 12 चक्रुर्व (Ś2 D8 12 कृत्वा च)हुविधं शोक —^{d}) Ñ V1, B2 3 D4 13 भूयिष्ठ, B4 रुदत्य, G (ed) भूयश्च (for भूयस्ता.) Ñ1 D4 पर्यचारयन् (for पर्यदेवयन्) —After 11, M3 ins

3101* मदस्खल स्त्रियस्तत्र कुमार्यः सुरतानना ।

—Then M3 cont., while Ñ2 V B2 ins after 11

येन विद्रासितः शक्रो येन विद्रासितो यमः ।
येन वैश्रवणो राजा पुष्पकेण वियोजितः ॥ १२
गन्धर्वाणामृषीणां च सुराणां च महात्मनाम् ।
भयं येन महद्दत्तं सोऽयं शेते रणे हतः ॥ १३
असुरेभ्यः सुरेभ्यो वा पन्नगेभ्योऽपि वा तथा ।
न भयं यो विजानाति तस्येदं मानुषाद्भयम् ॥ १४

अवध्यो देवतानां यस्तथा दानवरक्षसाम् ।
हतः सोऽयं रणे शेते मानुषेण पदातिना ॥ १५
यो न शक्यः सुरैर्हन्तुं न यक्षैर्नासुरैस्तथा ।
सोऽयं कश्चिदिवासत्त्वो मृत्युं मर्त्येन लम्भितः ॥ १६
एवं वदन्त्यो बहुधा रुरुदुस्तस्य ताः स्त्रियः ।
भूय एव च दुःखार्ता विलेपुश्च पुनः पुनः ॥ १७

G. 6 94. 18
B. 6. 110. 17
L. 6. 91 17

3102* शिरांसि दश भर्तुस्ता परिवार्य समन्ततः ।
उत्सङ्गेषु ततः कृत्वा रुदन्त्यः पर्यदेवयन् ।

[(l 1) V2 illeg for the prior half M2 परिगृह्य (for °वार्य). —V3 damaged from म up to प in l 2]

12 ^{a}) Ś2 Ñ V2 B3.4 D1–4 8 12 13 विद्रावित (for विद्रासित) —T1 damaged from 12^{b} up to भय in 13^{c} —^{b}) Ś2 Ñ V2 3 B D1–4 8 12 13 विद्रावितो (for विद्रासितो) —^{c}) Ñ2 V B3 4 भ्राता, B2 धाता (for राजा)

13 T1 damaged up to भय in 13^{c} (cf v l 12) V3 damaged from मृ in 13^{a} up to 13^{b} —^{ab}) Ñ1 नराणां च, B2 च दैत्यानां, G1 सुराणां च (for ऋषीणां च) D4 देवानामसुराणाम् (for ऋषीणां च सुराणां) Ś2 Ñ B1 D1–4 8 12 13 अपि चाहवे, V1 2 B2–4 अपि चासकृत् (for च महात्मनाम्) D7 G1 सुराणां (G1 ऋषीणां) भावितात्मना (for ^{b}) —Ś2 D8 read 13^{cd} after 14^{ab} (transp) and repeat after 3104*, Ñ1 B1 D1–4 12 13 repeat 13^{cd} after 3104* —^{c}) Ñ1 D4 (both second time) 7 9–11 13 (second time) रणे (for महद्) D12 (first time) भयं यो नाभिजानाति —^{d}) D6 T2 3 हतो भुवि, M1 हतो रणे (by transp) (for रणे हतः) —After 13, Ñ2 V (V3 illeg) B2–4 ins

3103* यो न शक्यो रणे जेतुं सयक्षोरगराक्षसैः ।

[Ñ2 V1 सरक्षोरग- (for सयक्षोरग-)]

14 Ś2 D8 transp 14^{ab} and 14^{cd} —^{a}) V3 damaged from सुरेभ्यो up to द in 14^{d} Ñ1 D4 13 च (for वा) —^{b}) Ś2 D8 12 चाहवे, D7 G1 वा पुनः (for वा तथा) —After 14^{ab}, Ś2 D8 read 13^{cd} for the first time —^{c}) Ś2 B1 3 4 D1–3 8 भयं यो नाभि-, Ñ2 V1 2 B2 D7 9–12 G2 भयं यो न वि- (by transp), G1 M5 न भयं योभि (M5 न) (for न भयं यो वि-). —^{d}) M5 मानुषं (for मानुषाद्)

15 ^{a}) V3 मानुषाणां, D1 दानवानां (for देवतानां) Ñ V B2–4 D2–4 13 च (for यस्) —^{b}) B3 मानव-, D6 वानर- (for दानव-) —T1 damaged from 15^{c} up to मृ in 16^{d} —^{c}) Ñ V B2–4 D4 सोयमद्य (V2 °मुप-) हतः शेते —^{d}) D12 मनुष्येण (for मानुषेण) V B2–4 [अ]ल्पतेजसा (for पदातिना) —After 15, Ś2 B1 D1–3 8 12 ins, while Ñ1 D4 13 ins after 16

3104* सर्वदेवासुराणां च यक्षाणामपि चासकृत् ।

[Ñ1 तु (for first च) Ś2 D8 12 सर्वदा च (Ś2 °दाथ) सुराणां हि, D4 सर्वदेवगणानां तु (for the prior half) D13 वा (for second च) D8 [अ]महन् (for [अ]सकृत्)]

—Thereafter Ś2 Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 repeat 13^{cd}

16 T1 damaged up to मृ in 16^{d} (cf v l 15) V3 om from 16 up to l 1 of 3105* —^{a}) D10 11 शक्यं (for शक्यः) D8 ये न शक्ता (for यो न शक्यः). D8 नरैर् (for सुरैर्) G (ed) जेतुं (for हन्तुं) —^{b}) D2 असुरैस्, D10 वासुरैस् (for नासुरैस्) Ś2 D8 12 न शक्यश्चासुरैस् B1 अपि (for तथा) —^{c}) Ñ1 B3 D4 इवाशक्तो, B4 °सक्तो, D13 सदा युक्तो (for इवासत्त्वो) —^{d}) D4 लोभेन (for मर्त्येन) B1 मृत्युनाहं न (sic) B4 D13 लवित, D8 12 T2 लवित (for लम्भित) —After 16, Ñ1 D4 13 ins 3104*, followed by 13^{cd} (r)

17 V3 om up to l 1 of 3105* (cf v l 16) D1 3 repeat 17 after 21 —^{a}) Ś2 D1–3 (D1 3 first time) 12 ब्रुवत्यो, D4 13 रुदत्यो (for वदन्त्यो) B1 D1–3 (D1 3 first time) बहुशो, D9–11 रुरुदुस् (for बहुधा) —^{b}) Ñ1 D4 13 वदत्यस् (for रुरुदुस्) D1 (both times) 3 (second time) तत्र (for तस्य) B1 योषित (for ताः स्त्रियः) D9–11 तस्य ता दुःखिता स्त्रिय —D13 reads 17^{cd} after 19^{ab} —^{c}) Ś2 T3 हि, D1 3 (both second time) सु, D13 [अ]ति- (for च) Ñ1 D4 भूय एव (Ñ1 °व) तु शोचत्यो —^{d}) Ś2 D8 12 ता (for च) Ñ1 D1 3 (both second time) 4 करुणं बहु (D3 तदा), B1 D1–3 (D1 3 both first time) 13 तास्त (B1 च त) तस्तत (D3 °स्त्रिय), M1 विविधं तदा (for च पुनः पुनः) —For 17, Ñ2 (illeg l 1) V (V3 om l 1) B2–4 subst

3105* एवं रुदन्त्यो नार्यस्ता रावणं करुणं बहु ।
पुनरेव पतिं दीना सुरलोकस्थमब्रुवन् ।

[(l 2) V3 damaged from the post. half up to हि in 18^{b} V2 B2 3 पर- (for सुर-)]

4.19 0.18 1.18 अशृण्वता तु सुहृदां सततं हितवादिनाम् ।
एताः सममिदानीं ते वयमात्मा च पातिताः ॥ १८
ब्रुवाणोऽपि हितं वाक्यमिष्टो भ्राता विभीषणः ।
धृष्टं परुषितो मोहात्त्वयात्मवधकाङ्क्षिणा ॥ १९
यदि निर्यातिता ते स्यात्सीता रामाय मैथिली ।
न नः स्याद्व्यसनं घोरमिदं मूलहरं महत् ॥ २०
वृत्तकामो भवेद्भ्राता रामो मित्रकुलं भवेत् ।
वयं चाविधवाः सर्वाः सकामा न च शत्रवः ॥ २१
त्वया पुनर्नृशंसेन सीतां संरुन्धता बलात् ।
राक्षसा वयमात्मा च त्रयं तुल्यं निपातितम् ॥ २२
न कामकारः कामं वा तव राक्षसपुंगव ।
दैवं चेष्टयते सर्वं हतं दैवेन हन्यते ॥ २३

18 V3 damaged up to हि in 18^b (cf. v l 3105*) —^a) D8 12 T2 अशृण्वता (sic), M2 अशृण्वतस् (for अशृण्वता) Ñ V1 2 B D1 3 13 M2 ते, G2 M3 च (for तु) —T1 damaged from हि in 18^b up to हि in 19^a —^b) Ś2 वचन (for सतत) Ñ1 सत्यवादिना M2 सतत प्रियवादिना —B1 om 18^cd D13 repeats 18^cd consecutively —^c) D7 एते, M5 एतत् (for एता). D13 (second time) त्वा (for ते) Ś2 B2 D1–3 8 12 13 (first time) ऐश्वर्य (D2 एता स)मदमत्तेन —^d) Ś2 B2 D8 T2 3 Ck घातिता, D1–3 12 घातित, D7 10 11 Ct पातित, D8 वर्तिता, M5 नाशिता, Cm g as in text (for पातिता) D13 (first time) भवतात्मात्रघातित, D13 (second time) सग्रामात्सनिपातिना· —For 18^cd, Ñ V B3 4 D4 subst, while B2 D5–7 9–11 T2.3 G M ins after 18^ab

3106* मरणायाहृता सीता घातिताश्च निशाचरा ।

[B4 रावणेन, D9 मारणाय (for मरणाय) Ñ V1 2 B2–4 D4 G1 2 हृता (for [आ]हृता) V3 reads सीता in marg B4 पातिताश् (for घातिताश्). D9–11 राक्षसाश्च निपातिता (for the post half)]

19 T1 damaged up to हि in 19^a (cf v l 18) B1 reads 19–22 in marg.—^a) Ñ V3 D4 हि, B2 च, D5 वि- (for ऽपि) B3 प्रब्रुवाणो, D13 विब्रुवाणो (for ब्रुवाणोऽपि) B4 ब्रुवाणो निहित वाक्यम् —^b) Ś2 D1–3 8 12 स्निग्धो, B1 स्निग्ध, B2 हृष्टो (for इष्टो) —After 19^ab, D13 reads 17^cd —^cd) Ś2 D2 8 12 दृढ, Ñ1 D4 धृष्ट, Ñ2 V B2 3 नित्य, D6 हृष्ट, D7 10 11 G3 M5 Ct दृष्ट, T2 3 दृष्ट, Cm as in text (for धृष्ट) B1 D5 13 परुषित (for °षितो) —V3 damaged from मोहात् up to रामाय in 20^b D13 वाक्य (for मोहात्) B1 दुरात्मन्, B2 त्वया नु, B3 त्वयास्य, D4 त्वया मे (for त्वयात्म-) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 -काङ्क्षया, D6 कारिणा (for काङ्क्षिणा) B4 नित्य परुषितोत्साहो मुक्तया लब्धकाङ्क्षिणा (sic)

20 B1 reads 20 in marg (cf v l 19). V3 damaged up to रामाय in ^b (cf v.l 19) —^a) B2 प्रस्थापिता, D7 निर्यापिता (for निर्यातिता) Ś2 D8.12 चेत्स्यात्, Ñ1 D4 तेभूत्, Ñ2 V1 2 B2–4 सीता (for ते स्यात्).—^b) D6 T2.3 रामस्य (for रामाय) Ñ2 V1 2 B2–4 भवेद्रामस्य मैथिली. —^c) Ś2 D1 8 12.13 न तु, Ñ D4 न हि, V1 2 B2–4 नैव, V3 नैव, B1 D10 ननु, D8 तन्न, M3 न च, Ck t as in text (for न न) —^d) T1 damaged from हर up to पु in 22^a D4 -हित, M3 -हत, Cg as in text (for हर) Ś2 B1 D1 2 8 12 13 हि न, V B2–4 तव (for महत्)

21 B1 reads 21 in marg (cf v l 19) T1 damaged for 21 (cf v l 20) —^a) Ś2 भूति-, Ñ V B D1–4 9 13 M2 कृत, D8 12 भूमि, T2 वृत्ति-, Cv m g t as in text (for वृत्त-) Ś2 D3 8 12 [ऽ]भवद् (for भवेद्) —^b) B2 मेत्र (for मित्र-) M1 -बल, Cm g t as in text (for कुल) Ś2 D8.12 मित्रा(D8 °त्र)कुलो-भवत् —After 21^ab, D5 reads श्रीरामो जयते —^c) Ś2 D9 वा (for च) Ś2 D1–3 8 12 13 स्याम (for सर्वा) Ñ1 वय न स्याम विधवा, B1 वय वै विधवा· स्याम, D4 वय त्व-विधवा जाता —V3 damaged for 21^d —^d) D2 सकाशाश् (sic) (for सकामा) Ś2 D8 12 चैव, B2 3 जित, D4 सुर- (for न च) Ñ1 न सकामाश्च (by transp). —After 21, D1 3 repeat 17

22 B1 reads 22 in marg (cf v l 19) T1 damaged up to पु in ^a (cf v l 20) V3 om 22 —^a) D2 मृत्युर् (sic) (for पुनर्) —^b) B2 निर्मातिता (sic), B4 सगृह्णता, D2–4 8 12 13 M2 मरुधता, D5–7 9 सरुध्यता (for सरुन्धता) D4 रणात् (for बलात्) —^c) D4 रक्षसा (for राक्षसा) G1 बलम् (for वयम्) —^d) Ñ1 D4 G1 त्वया (for त्रय) Ñ1 D4 निपातिता·, D9 निवर्तित (for निपातितम्) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 त्रय एव (B1 °व) निपातिता, N2 V1 2 B2–4 युगपद्विनिपातिता

23 ^a) M2 5 कामकार, Cv as in text (for °कार) Ñ V1 3 B2–4 कामो, M1 ह्यथ, Cg t as in text (for काम) Ś2 D8 12 कामकारोस्ति यत्नित्य, V2 B1 D1–3 13 काम न कामकारोस्ति —^b) V3 -सत्तम (for -पुंगव) —^c) G1 दैवत चेष्टते सर्व —T1 damaged from न हन्यते in 23^d up to 24.—^d) Ś2 B1–3 D2 8 9.12 13 ततो, Ñ2 V1.2 B4 D1 3 4 हतो, G (ed) कृत (for हत) M1 2 देवेन (for दैवेन)

वानरणां विनाशोऽयं राक्षसानां च ते रणे ।
तव चैव महाबाहो दैवयोगादुपागतः ॥ २४
नैवार्थेन न कामेन विक्रमेण न चाज्ञया ।
शक्या दैवगतिर्लोके निवर्तयितुमुद्यता ॥ २५
विलेपुरेवं दीनास्ता राक्षसाधिपयोषितः ।
कुरर्य इव दुःखार्ता बाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥ २६   G. 6 94 2 B. 6 110 2 L. 6 91 2

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टनवतितमः सर्गः ॥ ९८ ॥

---

24 T1 damaged for 24 (cf v l 23) —ab) Ñ1 D4 विनाशो हि, Ñ2 V1 2 B2–4 D13 विनाशाय, B1 G1 च नाशोय, D9 विनाश च (for विनाशोऽय) B4 transp वानराणा and राक्षसाना Ś2 V B D1–3 8 9 12 13 च सयुगे, Ñ2 च सगरे, M1 तथा रणे, Ct as in text (for च ते रणे) D5 G3 M2 3 5 रक्षसा च महाहवे (M2 °रणे) (for b) —cd) Ś2 तथैव च, Ñ1 तवैव च (by transp) (for तव चैव) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 उपस्थित, T2 उपागत, M2 इहागत, Ct as in text (for उपागत) Ñ2 V B2–4 आत्मनश्च विना (V3 damaged up to ना) शाय दैवान्मोहमुपागत

25 ab) Ñ2 V1 2 B2 M1 च (for second न) Ñ1 V3 मानेन, D4 मौनेन, G (ed) सात्त्वेन (for कामेन) G1 न विक्रमेण (hypm) (for विक्रमेण) Ñ D4 च (Ñ1 न) मायया, D9 न नाशया (sic) (for न चाज्ञया) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 न (D13 शत [hypm]) विक्रमेण नार्थेन न मा (D13 दा) नेन न चा (Ś2 D8 13 स) ज्ञया —c) D4 8 शक्त्या, D13 न शक्या (hypm) (for शक्या) B4 लोक-, D3 नैव, D12 चैव, T1 3 देव, Cg as in text (for दैव-) B1 योगे (for लोके) —d) D7 10 निर्वर्तयितुम् (for निवर्त°) Ñ1 D4 आगता, Ñ2 V2 3 B2–4 ओजसा, V1 एव हि (for उद्यता) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 निवा (D3 विचा) रयितुमेव हि —After 25, Ñ2 V B2–4 ins, while M2 ins l 1 after 25, repeating it after 26 and cont l 2–4 after l 1 (r), whereas G (ed) ins. l 3–4 after 26

3107* इति दानवयक्षाणा कन्यास्ताश्चारुलोचना ।
रक्षसा पन्नगाना च चुकुशुर्निहतेश्वरा ।
तासा रुदितशब्देन राक्षसाधिपयोषिताम् ।
प्रगीतेव पुरी लङ्का बभूव च रणाजिरे ।

[(l 2) M2 वानराणा (for पन्नगाना) V3 B3 चुक्रुस्ते (sic) (for चुक्रुशुर्) —B3 om l 3–4 —(l. 3) M2 यौधस्त्रीणा सहस्रश (for the post half)]

26 a) D5 T1 M5 एन, G2 M3 एव (for एवं) D13 transp विलेपुर् and एव Ñ D4 6 T2 3 दु खार्ता, D5 T1 दीनार्ता (for दीनास्ता) V B2–4 विलेपुस्तास्तदा (B4 °था) दीना, D12 विलींपुरेन देनाथा (sic) —b) V2 3 B2–4 राक्षसाधिपते स्त्रिय, D1 राक्षसस्य तस्य योषित —d) T1 damaged from कुलेक्षणा up to 6 99 1a Ñ D4 G2 M1 व्याकुललोचना, V B D1–3 13 व्याकुलितेक्षणा (V3 °तेन्द्रिया) (for -पर्याकुलेक्षणा) —After 26, M3 repeats l 1 and then cont l 2–4 of 3107*, while G (ed) ins l 3–4 of 3107* after 26

Colophon T1 damaged (cf v l 26) —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D4 13 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name* Ś2 V1 B1 4 D2 3 8 12 13 M2 अत पुरविलाप, Ñ D4 राक्षसीविलाप, V2 स्त्रीविलाप, V3 B3 अत पुरस्त्रीविलाप, B2 D1 रावणान्त पुरविलाप —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 92, V1 93, B1 71, B3 90, D3 96, D5–7 G M3 5 113, D9 95, D10 11 112, T2 121, T3 124, M1 2 114 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम, M5 with श्रीरामचन्द्राय नम.

९९

5. 1 1. 1 2. 1 तासां विलपमानानां तथा राक्षसयोषिताम् ।
ज्येष्ठा पत्नी प्रिया दीना भर्तारं समुदैक्षत ॥ १
दशग्रीवं हतं दृष्ट्वा रामेणाचिन्त्यकर्मणा ।
पतिं मन्दोदरी तत्र कृपणा पर्यदेवयत् ॥ २
ननु नाम महाबाहो तव वैश्रवणानुज ।
क्रुद्धस्य प्रमुखे स्थातुं त्रस्यत्यपि पुरंदरः ॥ ३
ऋषयश्च महीदेवा गन्धर्वाश्च यशस्विनः ।
ननु नाम तवोद्वेगाच्चारणाश्च दिशो गताः ॥ ४
स त्वं मानुषमात्रेण रामेण युधि निर्जितः ।
न व्यपत्रपसे राजन्किमिदं राक्षसर्षभ ॥ ५
कथं त्रैलोक्यमाक्रम्य श्रिया वीर्येण चान्वितम् ।
अविषह्यं जघान त्वां मानुषो वनगोचरः ॥ ६

99

Ś1 missing for Sarga 99 (cf v l. 6 93 13) D12 begins with ॐ

1 T1 damaged up to 1^{a} (cf. v l 6 98 26) —^{a}) Ś2 D12 एव, D1 स ता (sic), D8 तदा (for तासा) B4 D1 4 G1 विलप्यमानाना (for विलप°) ❀ Cg विलपमानाना विलपतीनाम् ❀ —^{b}) Ś2 D5 6 8–10 12 T तदा, V B2–4 तत्र, D11 यदा (for तथा) D7 G2 रावण- (for राक्षस). Ñ D4 13 राक्षसाधिप(D13 °ना च)योषिता. —After 1^{ab}, Ś2 V1 B1 3(marg) D1–3 8 12 ins.

3108* निशम्य करुण तत्तु दु खार्ताना समन्तत ।

[D8 कारण (for करुण) Ś2 D8 12 तासा दुःखिताना (for तत्तु दु खार्ताना)]

—^{c}) Ñ V B1–3 D1 G M1 ज्येष्ठ- (for ज्येष्ठा). V1 2 B2–4 हत, V3 तदा (for प्रिया) B4 दृष्ट्वा, M5 भार्या (for दीना) —^{d}) V3 damaged for भर्तार समु G3 समुपैक्षत.

2 ^{a}) Ñ1 D13 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) —^{b}) Ś2 Ñ2 V B4 D1–4 8 12 13 [अ]क्लिष्ट-, B3 [अ]द्भुत- (for [अ]चिन्त्य-). —^{c}) Some MSS read मदोदरी for मन्दोदरी here and elsewhere and the var is ignored hereafter V B2–4 दीना (for तत्र) —^{d}) Ś2 D1 3 12 13 करुण, Ñ1 B1 3 D3–5 8 T1 G2 3 कृपण (for कृपणा)

3 T1 damaged from ना in 3^{a} up to 4^{a} —^{a}) D4 M1 महाराज, D6 T2 M2 °भाग (for °बाहो) —^{c}) V3 damaged for प्रमुखे स्थातु Ñ1 D4 13 समरे, D1 [इ]व मुखे, D8 समुखे (for प्रमुखे) —^{d}) Ś2 D8 12 न स्यादपि, Ñ1 D13 त्रिदशेश (D13 °पु), Ñ2 V B2–4 D4 न समर्थ, B1 D1–3 त्रस्येदपि (for त्रस्यत्यपि) Ś2 V B D1–3 8 12 शतक्रतु (for पुरदर)

4 T1 damaged for 4^{a} (cf v l 3) D6 om. 4^{ab}. —^{a}) Ś2 Ñ V B D1–3 8 12 13 M2 हि(Ś2 B3 D8 12 [अ]पि, D13 [इ]ह) देवाश्च, D7 G1 2 M1 महात्मानो; D9 महीश्चापि, D10 11 महातोपि, Cg as in text (for महीदेवा) D4 ऋषयो मुनयो दैत्या —^{b}) Ñ1 D4 12 च दिवौकस, M1 चारणैः सह (for च यशस्विन) —After 4^{ab}, Ñ2 V B2 4 ins , B3 ins after 4

3109* यक्षाश्चैव पिशाचाश्च देवदानवगुह्यका ।
नोत्सहन्तेऽग्रत. स्थातु तव क्रुद्धस्य सयुगे ।

[V3 mostly damaged for l. 2 —(l 2) B2 श्रुत. (sic) (for ऽग्रत) V1 यस्य ते राक्षसेश्वर, B3 क्रुद्धस्य तव सयुता (for the post half)]

—B1 om 4^{cd} —^{c}) Ś2 D1–4 8 12 M2 G (ed) यक्षाश्चापि (G [ed]°श्चत्व) (for ननु नाम) D1 बल- (for तव) Ś2 D8 12 [ओ]घेन, G (ed) [उ]द्विग्नास्तु (for [उ]द्वेगाच्च). —^{d}) Ś2 B2 D8 12 वानराश्च, B3 चारणाश्च, M1 यक्षाश्चापि; Cg as in text (for चारणाश्च)

5 ^{a}) M2 न (for स) —^{b}) Ñ2 V B1 3 4 D2 3 पातित (for निर्जित) B2 कथ युधि निपातित, D1 रामेण विनिपातितः, G (ed) युधि रामेण पातित. —V3 damaged from रा in 5^{c} up to या in 6^{b}. —^{c}) Ś2 D1 8 12 G1 2 ह्यपत्रपसे, V1 B2 4 चापत्रपसे, B1 वा त्व भूयसे (sic), Cg k t as in text (for व्यपत्रपसे) Ś2 B1 D1–3 8 12 भूमौ, Ñ1 D4 कस्मात्, V1 B3 4 सुत, B2 स्वतु (for राजन्) D13 नावापत्रपसे भूमौ —^{d}) Ś2 B1 D1–3 8 12 13 शयानो (for किमिद) Ś2 B1 D1–3 7–11 13 राक्षसेश्वर, Ñ V1 2 B2–4 D4 राक्षसाधिप, D12 राक्षसोत्तम (for राक्षसर्षभ). —After 5, Ś2 V1 2 B1 3 (marg) D1–4 8 12 13 ins

3110* कथमिन्दीवरश्याम शेषे भुवि निपातितः।

[D1 2 4 शेते (for शेषे) B3 सुवि-, D4 च वि- (for भुवि)]

—Thereafter, D3 cont. 3127*.

6 V2 damaged up to या in 6^{b} (cf v l 5) —^{a}) G2 अथ (for कथं) B3 त्रिलोकम् (for त्रैलोक्यम्). D12 13 कथ त्रैलोक्यमात्रस्य —T1 damaged from या in 6^{b} up to 7^{b} —^{b}) Ś2 वीरेण (for वीर्येण) V1 चाधिक, D1 चाकित, D4 13 M1 चान्वित, D8 वार्चितं, D12 चार्चित (for चान्वितम्) —V2 illeg for 6^{cd}. —^{c}) D2 म वि * ह्यं, D4 असहह्यं (sic), G1 अविनश्य (for अविषह्य). G2 स्वा (for त्वा) V3 विपस्याते (for जवान त्वां). —^{d}) D13 यदसौ (for मानुषो) Ś2 Ñ3 V1 B D1–4 8 12 M2

मानुषाणामविषये चरतः कामरूपिणः ।
विनाशस्तव रामेण संयुगे नोपपद्यते ॥ ७
न चैतत्कर्म रामस्य श्रद्दधामि चमूमुखे ।
सर्वतः समुपेतस्य तव तेनाभिमर्शनम् ॥ ८
इन्द्रियाणि पुरा जित्वा जितं त्रिभुवनं त्वया ।
स्मरद्भिरिव तद्वैरमिन्द्रियैरेव निर्जितः ॥ ९
अथ वा रामरूपेण वासवः स्वयमागतः ।
मायां तव विनाशाय विधायाप्रतितर्किताम् ॥ १०

G 6 95
B 6 111
L 6 92

वानरानुग, Ñ1 D13 लक्ष्मणाग्रज (for वनगोचर.) V3 वधुना वाधवानुग

7 T1 damaged for 7^{ab} (cf v l 6) M1 repeats 7^{ab} after 10^{ab}.—^{a}) Ś2 D5 G2 3 मनुष्याणाम्, Cm t as in text (for मानुषाणाम्) B2 अनाशाय, D12 अविषय (for अविषये) —^{b}) D13 उग्र- (for काम-) D1 -रूपत (for -रूपिण).—D4 om, V2 illeg for 7^{c}–8 V3 damaged from ण in 7^{c} up to मि in 8^{b} —^{c}) D3 रूपेण (for रामेण) —^{d}) G (ed) -लभ्यते (for -पद्यते).

8 D4 om, V2 illeg for 8, V3 damaged up to मि in 8^{b} (for all, cf v l 7).—^{a}) M5 तु तत् (for चैतत्) —^{b}) D13 स्वर्ग्यश्रामि (sic) (for श्रद्दधामि) —T1 moth-eaten from मु up to र्श in 8^{c} —^{c}) Ñ2 V1 3 B2–4 समुदीर्णस्य (for °पेतस्य) Ś2 B1 D1–3 8 12 सर्वे समुदितै-र्दैवस् (B1 D1 3 °तैर्नेह) —^{d}) Ñ2 V1 3 B D3 [अ]भि (B3 [अ]पि)मर्दन, D5 10 Ct °मर्षण, Cv r m g k as in text (for [अ]भिमर्शनम्) Ś2 D8 12 तव सेनाति(D8 °ना हि)मर्दिता, Ñ1 D13 तवैतेन च(D13 तव वै तेन) राक्षस, D1 भावितेनाभिमर्दन, D2 पतने चाभिमन्त्रित —After 8, G1 2 M3 read 11–12 (including 3113*) ❀ Cv तवेत्यादि श्लोकद्वय शङ्के राममममानुषम् इत्यस्यानन्तर द्रष्टव्यम्। अन्यत्र लेखकै प्रमादल्लिखितम्।, Cr रामाभिद(म ?)र्शनमाक्रमण यत् एतद्रामस्य न श्रद्दधामीत्यर्थ । एतदनन्तर यदैव वानरैर्घोरं-र्बद्ध सेतुर्महार्णवे। तदैव हृदयेनाह शङ्के राममममानुषम्। अथवा रामरूपेण कृतान्त स्वयमागत । माया तव विनाशाय वधाया-प्रतितर्किताम्। अथवा वासवेन त्व धर्षितोऽसि महाबल । वास-वस्य कुत शक्तिस्त्वा द्रष्टुमपि सयुगे। इति पाठक्रम अन्यथा पाठस्तु लेखकप्रमादकृत ❀

9 Ñ V B3 4 D4 om 9 Ś2 D1–3 8 12 read 9 after 22 B1 D9–11 13 transp 9 and 10 B2 reads 9 after 15 D5–7 S read 9 before 13 —^{b}) B2 हि भुवन (for त्रिभुवन) Ś2 D8 12 transp जित and त्वया —^{c}) D6 एव (for इव) —^{d}) Ś2 D1–3 8 12 त्व पुनर्जित, B1 D13 त्व पराजित, B2 र्देर्विनिर्जित (for एव निर्जित)

10 B1 D9–11 13 transp 9 and 10. V2 illeg for 10^{ab} —^{a}) D4 च (for वा). B2 नर- (for राम) —^{b}) V1 B1 विष्णुश्च, D1 वामन, D7 10 11 T2 3 M3 Ct कृतात, Cv k as in text (for वासव) B2 3 समुपा-गत.—After 10^{ab}, D1 ins.

3111* रसातले पुरा येन बलिर्बद्धो महात्मना।
इत त्रिभुवन तस्य बन्धयित्वा त्रिभि क्रमै ।,

while M1 repeats 7^{ab} —T1 damaged from शा in 10^{c} up to the prior half of l 2 of 3113* —^{c}) Ñ1 D13 मन्ये (for माया) D13 विनाशार्थं (for °शाय) —^{d}) Ñ1 मानुष्यानुपलक्षित (sic), D13 उपलक्षितलक्षित, G1 विविधायाप्रकीर्तिता, G3 विविधामप्रतर्किता —For 10^{cd}, Ś2 Ñ2 V B D1–4 8 9 12 subst.

3112* मायया तव नाशाय प्रविश्यानुपलक्षित ।

[V3 damaged from त up to 11^{a}. Ś2 D1–3 8 12 नाशार्थं, D9 कातुस्थ (for नाशाय) B1 तव नाशाय मायाभि (for the prior half) Ñ2 V1 2 B2–4 D4 विधिना सप्रचोदित (for the post half)]

—Then Ś2 Ñ2 B1 D1–3, 8 9 12 cont, while Ñ1 D5 6 T G3 M1 2 5 ins after 10, V (V3 only l 1, followed by l 5 [mostly damaged] and 6 of 3115*) B2–4 D7 ins after 11, D4 cont after l 2 of 3115*, G1 2 M3 ins after 12

3113* यदैव वानरैर्घोरैर्बद्ध सेतुर्महार्णवे।
तदैव हृदयेनाह शङ्के राममममानुषम्।

[T1 damaged up to the prior half of l 2 —(l 1) Ś2 D8 12 मर्त, Ñ2 B1 D1–3 बद्ध, D4 नीरं (for घोरैर्) V2 3 तु महावाटो (for वानरैर्घोरैर्) Ś2 Ñ1 V B2–4 D4 8 12 सेतुर्बद्धो (by transp), Ñ2 B1 D1–3 सेतुघारे, G (ed) सेतुर्घोर (for बद्ध सेतुर्) —(l 2) Ñ1 तत्र (for तदा) G3 M3 मन्ये (for शङ्के) B1 D4 G1 2 न मानुष (for अमानुषम्) B2 शक्यामि न मानुष, D3 शङ्के रामस्य मानुष (for the post half)]

—Thereafter, D7 (ins only l 1–2 after 10) 9 cont, D5 6 T G3 M1 2 5 ins after 12, D10 11 G1 2 M3 K (ed) ins after 10

3114* अथ वा वासवेन त्व धर्षितोऽसि महाबल।
वासवस्य कुत शक्तिस्त्वा द्रष्टुमपि सयुगे।
महावीर्यं महासत्त्व देवशत्रु भयावहम्।
व्यक्तमेष महायोगी परमात्मा सनातन ।
अनादिमध्यनिधनो महत परमो महान्।
तमस परमो धाता शङ्खचक्रगदाधर ।
श्रीवत्सवक्षा नित्यश्रीरजय्य शाश्वतो ध्रुव ।
मानुषं वपुरास्थाय विष्णु सत्यपराक्रम ।
सर्वै परिवृतो देवैर्वानरत्वमुपागतै ।
सर्वलोकेश्वर साक्षाल्लोकाना हितकाम्यया।
सराक्षसपरीवार हतवास्त्वा महाद्युति ।

95. 10 111. 16 92. 11 यदैव हि जनस्थाने राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
खरस्तव हतो भ्राता तदैवासौ न मानुषः ॥ ११
यदैव नगरीं लङ्कां दुष्प्रवेशां सुरैरपि ।
प्रविष्टो हनुमान्वीर्यात्तदैव व्यथिता वयम् ॥ १२
क्रियतामविरोधश्च राघवेणेति यन्मया ।
उच्यमानो न गृह्णासि तस्येयं व्युष्टिरागता ॥ १३
अकस्माच्चाभिकामोऽसि सीतां राक्षसपुंगव ।
ऐश्वर्यस्य विनाशाय देहस्य स्वजनस्य च ॥ १४
अरुन्धत्या विशिष्टां तां रोहिण्याश्चापि दुर्मते ।
सीतां धर्षयता मान्यां त्वया ह्यसदृशं कृतम् ॥ १५

[(l 1) T1 damaged from सि up to l 2. —(l 2) D9-11 तु का, Cm t as above (for कृा) —M3 om l 3 D7 G1 2 read l 3 after l 10. K(ed) reads l 3 within brackets —(l 3) D7 G1 महाशक्ति (for °सत्त्व). D9-11 महाबल महावीर्य (for the prior half). D9-11 महौजस (for भयावहम्) —(l. 4) D6.9 व्यक्त (for व्यक्तम्) —(l 6) D9 तापस ; G1 तपस (for तमस). D9 दाता (for धाता). —(l 7) T2 3 -लक्ष्मा (for -वक्षा). D6 T2 3 M3 अजेय , Cm t as above (for अजय्य) T1 damaged from व up to l 8 G3 स्थिर (for ध्रुव). —(l 8) D7 9-11 G1 2 रूपम् (for वपुः). —(l 9) D6 T2 3 मैन्ये (for सर्वे) —(l 10) D7 9-11 श्रीमाल् (for साक्षाल्) —(l 11) D6 T1 G3 M5 महाद्युति (for °द्युति). D9 सर्वांस्त्वा महामति (subm), D10.11 देवशत्रु भयावह (for the post half)]

—After 3112*, D4 cont. 3115*.

11 V3 damaged for 11ᵃ (cf v.l 10). D3 om. 11 D7 transp 11 (along with 3113*) and 12 G1 2 M3 read 11-12 (including 3113*) after 8. —ᵃ) Ñ1 D13 M2 3 च (for हि). B3 रण- (for जन-) —ᶜ) M2 शूरस् (for खरस्) Ñ1 D13 हतस्तव (by transp), V3 D9-11 तु निहतो, B2 तत्र हतो (for तव हतो) B4 [s]नेन (for भ्राता) —ᵈ) Ś2 Ñ V3 B1 D1-3 8-13 तदा रामो (for तदैवासौ) —After 11, V (V3 only l 1, followed by l 5 [mostly damaged] and 6 of 3115*) B2-4 D7 ins 3113* G(ed) ins only l 1-2 of 3115*

12 V3 om 12 D7 transp 11 (along with 3113*) and 12 G1 2 M3 read 11-12 (including 3113*) after 8 —ᵇ) Ñ1 D1 3 4 7 9 13 दु प्रवेशा, B3 दुराधर्षां, B1 4 दुष्प्रधर्षां, D2 *प्रवेशा (for दुष्प्रवेशां) M1 सुरासुरै (for सुरैरपि) —ᶜ) Ś2 Ñ V1 2 B D1-4.7 8 12 13 G1.3 वीरस् (for वीर्यात्). —ᵈ) Ñ V1 2 D3 13 ह्यह (for वयम्). Ś2 B1 D1-3 8 12 तदा रामो न मानुष. . —After 12, Ś2 Ñ2 V1 2 B2-4 D8.12 (Ś2 D8 12 only l 3-4) ins., V3 ins only l 5 (mostly damaged) and 6 after l. 1 of 3113*, D4 cont after 3112*, G(ed.) ins only l 1-2 after 11

3115* यदैव हि रणे वाली त्वत्त· शतगुणो बले ।
रामेण निहत सख्ये तदैवासौ न मानुष ।
यदैव हि महाबाहुर्मारीच· समरे हत. ।
तदैव हृदयेनाह शङ्के राममानुषम् ।
शूर्पणख्या यदा राम· कर्णनासमपातयत् । [5]
तदैव हृदयेनाह शङ्के राममानुषम् ।

[D4 transp. l. 1-2 (followed by 3113*) and l 5-6.—(l. 1) B3 D4 वने (for रणे). D4 बुन शतगुणैरे (for the post. half) —(l. 2) D4 [अ]पि हत (for निहत). Ñ2 D4 तदा रामो (for तदैवासौ) —Ñ2 om l. 3-4. —(l. 3) B3 4 D4 च (for हि) D4 मारीचि· . B4 निहतो रणे (for समरे हत) Ś2 D8 12 निहत कपिकुञ्ज (for the post. half). —(l 4) B2 transp शङ्के and रामम्, B1 D4 न मानुष (for अमानुषम्) Ś2 D8 12 एकेन चेषुणा वीरस्तदा रामो न मानुष —(l 5) Ñ2 V1 2 B4 शूर्पणख्या. D4 यदा शूर्पणखानासं (for the prior half). Ñ2 B2 -नासाम् (sic), B3 -नासाद् (for -नासम्) Ñ2 अशातयत्, B2 अपातयत् (for अपातयत्) —(l. 6) B2 D4 न मानुष (for अमानुषम्)]

—After 12, D6 6 T G3 M1 2 5 ins 3114*, while G1 2 M3 ins. 3113*

13 Before 13, D5-7 S read 9 —ᵃ) Ñ2 V B2-4 तु (for च). —ᵇ) D6 T2 3 रावणस्य (for °वेण) —ᶜ) B2 D7 10-12 उच्यमान(B2 D12 °ने) (for उच्यमानो). Ś2 D8 12 गृह्णीयास्, Ñ2 V1 3 B D1-4 गृह्णीषे (for गृह्णासि) ꣸ Cg न गृह्णासि नागृह्णा. ꣸ —ᵈ) Ñ1 [व्यु]षा, G1 [व्यु]ष (for [व्यु]ष्टि) B4 (marg also) वुष्टिर्, D6 सृष्टिर् (sic) (for व्युष्टिर्) D9 उत्तमा (for आगता) Ś2 B1.3(marg also) D1-4 8 12 तस्येद कर्मण फल, V तस्येद फलमागत, D13 तस्यैषा ह्यसि राक्षस.

14 V3 damaged for 14ᵃ except अ. —ᵃ) D1 चाति-; G1 चात- (for चाभि-). Ś2 Ñ V1.2 B2 4 D1 3 12.13 अकामामभि-(B4 °ति-) (for अकस्माच्चाभि-) —ᶜ) V1 शरीरस्य, G3 ऐश्वर्यं स (sic), M2 ऐश्वर्येण (for ऐश्वर्यस्य) —ᵈ) Ñ1 D4 [अ]स्य (for स्व-). Ś2 Ñ2 V3 B D1-3 8 12.13 शरीरस्य मनेव च (Ñ2 V3 B2-4 च दुर्मते, B1 °व हि), V1 (with hiatus) ऐश्वर्यस्यापि दुर्मते, V2 शरीरस्य जनस्य च —After 14, Ñ1 V3 D4 ins only l 4-5, Ñ2 B4 ins only l 5 of 3116*.

15 G(ed.) om 15 —ᵃ) M2 अरुधती- (for अरुन्धत्या) Ś2 D8.12 वसिष्ठस्य, Ñ V B2-4 D4 विशिष्टा या (B2 °ष्टा हि) (for विशिष्टां तां). —ᵇ) Ś2 रो**श्च

न कुलेन न रूपेण न दाक्षिण्येन मैथिली ।
मयाधिका वा तुल्या वा त्वं तु मोहान्न बुध्यसे ॥ १६

सर्वथा सर्वभूतानां नास्ति मृत्युरलक्षणः ।
तव तावदयं मृत्युर्मैथिलीकृतलक्षणः ॥ १७

G. 6. 95. 19
B. 6. 111. 29
L. 6 92. 18

(moth-eaten). D1 अपि (for चापि) Ś2 V B D1-3 8. 12 13 रावण, Ñ D4 मानद (for दुर्मते). —^{cd}) Ñ राजन्, M2 ह्यद्य, Cg k t as in text (for मान्या). Ś2 V B D1-4 8 12 सीतामानयता साध्वीं (B1 D1-4 शून्या), T2 सीता धर्षयतामार्या (sic) (for °) Ñ न सदृशं (for ह्यसदृश) Ś2 V2 B1 D1-4 8 12 त्वया मृत्यु प्रको(V2 °क)पित. (for ^{d}). D12 सीता तु कर्षता राजन्न त्वया सदृशं कृत. —After 15, D5-7.9-11 S(M2 l. 1-11 and l 12-13 after 15 and 17 respy) ins, Ñ V2 B2 ins l. 4-5 (Ñ2 B3 only l 5) and l 12-13 after 14 and 15 respy, V1 3 B2(preceded by 9) 4 ins only l 12-13 after 15, D4 ins. only l 4-5 after 14

3116* वसुधायाश्च वसुधा श्रिय श्रीं भर्तृवत्सलाम्।
सीता सर्वानवद्याङ्गीमरण्ये विजने शुभाम्।
आनयित्वा तु ता दीना छद्मनात्मस्वदूषण।
अप्राप्य चैव त काम मैथिलीसगमे कृतम्।
पतिव्रतायास्तपसा नून दग्धोऽसि मे प्रभो।
तदैव यन्न दग्धस्त्व धर्षयस्तनुमध्यमाम् ।
देवा बिभ्यति ते सर्वे सेन्द्रा साग्निपुरोगमा ।
अवश्यमेव लभते फल पापस्य कर्मण ।
घोर पर्यागते काले कर्ता नास्त्यत्र सशय ।
शुभकृच्छुभमाप्नोति पापकृत्पापमश्नुते ।
विभीषण सुख प्राप्तस्त्व प्राप्त पापमीदृशम्।
सन्त्यन्या प्रमदास्तुभ्य रूपेणाभ्यधिकास्तत ।
अनङ्गवशमापन्नस्त्व तु मोहाच्च बुध्यसे।

[(l 1) D9 om the prior half except वसुधा. D6 10 11 T2 3 G1 हि (for च). D8 9-11 श्रिया (for श्रिय) M1 वल्लभा (for वत्सलाम्) ❀ Cg श्रीमित्यत्र इयद्भाव आर्षं ❀ —(l 2) ❀ Cv "अरण्ये विजने शुभाम्" इत्यस्यानन्तरम् "आनयित्वा तु तां दीना छद्मनात्मस्वदूषणम् । अप्राप्य चैव त काम मैथिलीसगमे कृतम् । पतिव्रतायास्तपसा नून दग्धोऽसि मे प्रभो" इत्येव पाठक्रम अन्येन(अन्यत्तु ?) लेखकानामालस्यकृत ।, Cr follows Cv in sequence. ❀ —(l 3) T1 moth-eaten from दी up to ना T2 3 त्व स्व-, G1 2 त्वात्म-, M1 5 [आ]त्मतु-, Cm k t as above (for [आ]त्मस्व-). D6 T3 -दूषण, D7 10 11 M5 Ck t दूषण, G1 -दूषणीं, Cm as above (for -दूषण) D9 छद्मना त्व विमोहित (for the post. half) —(l 4) D7 [च]व च त (by transp), D10 11 त चैव (by transp.) (for चव त) N1 V2 अकामायास्त्वया कामो, D4 सकामेन त्वया काम (for the prior half) Ñ1 V3 D4 -सभव कृत (for सगमे कृतम्) —(l 5) Ñ V2 B2 D4 सीताया कोपकेन त्व (for the prior half) Ñ2 D4 बहिना (for ने प्रभो). D9 दग्धोति च मे प्रभो (subm) (for the post half) —G1 M1 om l 6-7 —(l 6) T

तदैव, Cv r m g t as above (for तदैव) D5.6 9 T G3 तु (for त्व) —(l. 7) D7 हि बिभ्यते (for बिभ्यति ते).—(l 9) D9 M5 नून; D10 मतु, D11 मते (for घोर) —(l 11) D6 T1 G1 M3 Cm t शुभ (for सुख). D6 marg, D7 त्व पाप (for त्व प्राप्त॰). G2 M2 फलम्, Cv m g as above (for पापम्) —(l 12) D5 T1 G2 3 M5 [अ]त्र, G(ed) [अ]स्या (for [अ]न्या). Ñ V B2-4 तुभ्या (for तुभ्य). D6 M1 5 [अ]प्रतिमास् (for [अ]भ्यधिकाम्) Ñ1 B3 तव, Ñ2 B3 4 तया, V तथा, G2 M1 भुवि, G(ed) तु या, Cm g t as above (for तत). —(l. 13) D5 अगत (meta) (for अनङ्ग-) Ñ2 तु (for तु) Ñ1 त्व तु तन्नावबुद्धवान्, V1 3 B2-4 त्व तु त(V3 त तु त्व, B3 म त्व तु [m. also तु]) नावबुध्यसे(V1 °बु*॰[illeg.]), V2 प्रभूत नावबुध्यसे (for the post half)]

—Thereafter M2 cont 3118*.

16 D9 om. (hapl) 16 —^{a}) D1 च, D3 11 om. (hapl) (for second न). Ñ शीलेन (for रूपेण). —^{b}) Ñ न रूपेण च, B3 दाक्षिण्येन च, D4 दाक्षिण्येन न (by transp) (for न दाक्षिण्येन).—^{c}) Ñ2 B D1 3 4 6 13 T2 3 मम, Cg.t as in text (for मया). B1 D4 [अ]थ (for first वा) D4 त्वं (for second वा). Ñ1 समा ममाधिका वापि —^{d}) V3 D10 11 तत्तु, G2 त नु, Ck t as in text (for त्व तु). V1 मा नाव-; D1 बुद्ध्या न (for मोहान्न) B1 त्व मोहाच्च न बुध्यसे, D4 मोहाच्च न प्रबुध्यसे.—After 16, Ñ2 V1 2 B2-4 ins

3117* साग्र तु स्त्रीसहस्र वै रूपयौवनशालि च।
न तेऽभिरुचित वीर कालेन हृतचेतस ।

[(l 1) B3 सेवने (for साग्र तु) V2 -शालिनि (sic) (for -शालि च) —(l 2) Ñ2 V1 2 हत- (for हृत-).]

17 ^{a}) Ñ2 सर्वे*, V2 B1 D9-11 T3 सर्वदा, Cr as in text (for सर्वथा) B1 D1 3 8 12 -सत्त्वाना (for -भूताना). —^{b}) G2 [अ]मृत्युर् (sic) (for मृत्युर्). Ñ2 B1 2 D13 अलक्षित (for अलक्षण) —B1 4 D12 om (B4 D12 [hapl.]) 17^{cd} —^{c}) B2 3 त्वयं रणे, D6 7 9-11 T2 3 M2 5 तद्वदय (for तावदय) G2 तवाप्यभून्महाद्युतिर् —For 17^{cd}, Ñ V D4 13 M1 subst, while D5-7 9-11 T G M3 5 ins. after 17, whereas M2 cont after 3116*

3118* सीतानिमित्तजो मृत्युस्त्वया दूरादुपाहृत ।

[G3 तव (for त्वया) Ñ2 V1 2 G3 उपागत (for उपाहृत). Ñ1 V2 D13 तव रामा(D13 पापा)दुपागत, D4 नव राजन्समागत, M1 तवाय मुपागत (for the post half)]

—After 17, M2 ins. l 12-13 of 3116*.

95 20 / 11.30 / 92 19 मैथिली सह रामेण विशोका विहरिष्यति ।
अल्पपुण्या त्वहं घोरे पतिता शोकसागरे ॥ १८
कैलासे मन्दरे मेरौ तथा चैत्ररथे वने ।
देवोद्यानेषु सर्वेषु विहृत्य सहिता त्वया ॥ १९
विमानेनानुरूपेण या याम्यतुलया श्रिया ।
पश्यन्ती विविधान्देशांस्तांस्तांश्चित्रस्रगम्बरा ।
भ्रंशिता कामभोगेभ्यः सास्मि वीर वधात्तव ॥ २०
सत्यवाक्स महाभागो देवरो मे यदब्रवीत् ।
अयं राक्षसमुख्यानां विनाशः पर्युपस्थितः ॥ २१
कामक्रोधसमुत्थेन व्यसनेन प्रसङ्गिना ।
त्वया कृतमिदं सर्वमनाथं रक्षसां कुलम् ॥ २२
न हि त्वं शोचितव्यो मे प्रख्यातबलपौरुषः ।
स्त्रीस्वभावात्तु मे बुद्धिः कारुण्ये परिवर्तते ॥ २३

18 ^{a}) G1 सा हि (for सह) —^{b}) Ñ V3 B1.2 4 D4 विचरिष्यति (for विह°) D13 विशेषा हर्षकारिणी —^{c}) M1 हत (for अल्प) B3 वय, D1 (with hiatus) अह (for त्वह) D4 अस्या पुण्यादह घोरे, D13 अथापुण्यात्त्वहं लोके —^{d}) B3 पतिता (for पतिता)

19 ^{a}) G (ed) नदने (for मन्दरे) B3 देवौ (sic) (for मेरौ) V3 कैला- * ˎ ⁎ . रौ (damaged) —^{b}) G1 वरे (for वने) D2 तथा चैव तपोवने. —^{c}) V B2–4 D1 G2 रम्येषु, B1 D3 4 मुख्येषु (for सर्वेषु) —^{d}) G1 सहित (for सहिता)

20 ^{a}) Ś2 D8 12 [अ]तिरूपेण, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 [अ]र्कवर्णेन, V3 [अ]र्कवीर्येण (for [अ]नुरूपेण) —^{b}) G2 यातास्मि (for या यामि) Ś2 B1 D1–4 8 12 प्रयाता (D8 °मि) स्वे(D3 °तात्मे)च्छया पुरा, Ñ D13 श्रिया परमया युता, V B2–4 निहत्य(V1 गच्छती, B2 रथेन) विपुलश्रिया (B4 °लाशया), T2 या याता पश्यतु श्रिय (sic), T3 या यातास्म्य-तुलश्रिया, G (ed) प्रयाता विपुलश्रिया —Ś2 B1 D1–4 8 12 om 20^{cd} —^{c}) M5 पश्यामि —^{d}) D9 11 T2 om (hapl) तास् B4 विचित्र (for तांश्चित्र-). D13 तांश्चैव ससुरासुरान् —After 20^{cd}, Ñ V1 2 B2 ins, while Ś2 B1 D1–3 8.12 subst. for 20^{ef}, D4 ins. after 20^{ab}

3119* साद्यप्रभृति कामेभ्य स्पृहयिष्यामि दु खिता ।

[D1 अद्य- (for साद्य-) Ñ V2 B2 अद्यप्रभृति कामाना (for the prior half) V1 2 दुर्गता, B2 दुर्भगा, D1 सुदुःखिता (hypm.) (for दु खिता). Ñ स्पृहयामि सुदुर्गता (for the post half)]

—V2 illeg for 20^{ef} —^{ef}) D4 भ्रमिता (for भ्रंशिता) T1 damaged for गेभ्य सा Ñ1 D4 13 -भोगेषु (for -भोगेभ्य) B2 4 साद्य, B3 साध्वी (for सास्मि). M1 माद्यत तु (for सास्मि वीर) D4 वधातुरा (for वधात्तव) D13 यास्मि वीर तवानु च (for ^{f}) —After 20, Ñ V B2–4 D4–7 9–11 13 S ins a long passage relegated to App I (No. 68), while G(ed) ins only l 2, 4, the prior half of l 5, the post half of l 6, 7–13, 50–51 of the same passage

21 ^{a}) Ś2 B1 D1–3 8.12 सत्य तच्च(D8 तव), Ñ1 D4 13 सत्यवाक्य, Ñ2 सत्यवादी, B2 3 D9 T3 सत्यवान्स, B4 वाक्य वाक्य (sic), D7 सत्यवाक्यो (for सत्यवाक्स). Ś2 Ñ1 B1 D1–4 8–12 T1 M3 महाबाहो, D7 13 G1 2 °बाहुर्, M6 °तेजा (for महाभागो). —^{b}) B4 [ऽ]य, M5 मां (for मे) D13 देवो रामो (for देवरो मे) T2 मम ब्रवीत् (sic) (for यदब्रवीत्) —V3 damaged from मु in ^{c} up to ना in ^{d} —^{c}) Ś2 B1 D1–3.8 12 सर्व-, Ñ V B4 D4 इद, B2.3 इति, D6 M3 सोय (for अय) —^{d}) Ś2 D7 8 12 13 M6 समुपस्थित, D5 9–11 प्रत्युप°, G3 पर्यव°, M1 समुपागत, Cm g as in text (for पर्युपस्थितः) Ñ V B2–4 D1–4 विना(V3 damaged up to ना)श समु(Ñ V1 D4 पर्यु)पस्थित

22 ^{a}) Ñ B4 D13 राम- (for काम) Ś2 D13 -प्रयुक्तेन, B1 -प्रमत्तेन, D1–3 8 -प्रवृत्तेन, D6 T1 -समृद्धेन (for -समुत्थेन) —^{b}) B1 D1–3 व्यसनेषु V B2–4 M2 विसर्पिणा, D13 प्रशासिना, G1 [अ]नुपगिणा, Ct as in text (for प्रसङ्गिना) —After 22^{ab}, D5–7 9–11 S ins.

3120* निवृत्तस्त्वत्कृतेऽनर्थं सोऽय मूलहरो महान् ।

[T2 3 M3 Cg निर्वृत्तस्, Ck t as above (for निवृत्तस्) D5 T1 G3 -कृतो, Cg as above (for -कृते) D6 7 9–11 G1 2 M1 5 Ck t त्वत्कृतेनार्थ]

—^{c}) D4 त्विद कृत (for कृतमिद) —^{d}) Ś2 V2 B D9–13 G1 राक्षस (for रक्षसा). Ś2 बल, D1 कुले (for कुलम्) —After 22, Ś2 D1–3 8 12 read 9

23 ^{a}) Ñ1 [इ]ह, Ñ2 V B2–4 D4 [अ]पि, M2 च (for हि) G1 शोचनीयो (for शोचितव्यो) M2 [ऽ]सि (for मे) D13 इह त्वा रोपित बाणै —^{b}) V3 B2 4 विख्यात- (for प्रख्यात-) Ñ1 M2 -पौरुष, D13 -पौरुष. —For 23^{ab}, Ś2 B1 D1–3 8 12 subst

3121* शोचितव्यो मया न त्वमात्मदोषैर्निपातित ।

[B1 अल्प- (for आत्म-)]

—V3 om 23^{cd} —^{c}) B1 -स्वभावो (for -स्वभावात्). Ś2 B4 D1 च, B1 हि (for तु) —^{d}) Ś2 B1 D1 3 8 12 G1 कारुण्यात्, D2 कारुण्य, Cg as in text (for कारुण्ये) D13 वर्तते सदा (for परिवर्तते)

सुकृतं दुष्कृतं च त्वं गृहीत्वा स्वां गतिं गतः ।
आत्मानमनुशोचामि त्वद्वियोगेन दुःखिताम् ॥ २४
नीलजीमूतसंकाशः पीताम्बरशुभाङ्गदः ।
सर्वगात्राणि विक्षिप्य किं शेषे रुधिराप्लुतः ।
प्रसुप्त इव शोकार्तां किं मां न प्रतिभाषसे ॥ २५
महावीर्यस्य दक्षस्य संयुगेष्वपलायिनः ।
यातुधानस्य दौहित्रीं किं त्वं मां नाभ्युदीक्षसे ॥ २६ G. 6 95. 36 B. 6 111 81 D. 6. 92 29

24 V3 damaged for 24^a —^b) V1 D1 3 8–11 13 दुष्कृत (for दुष्कृत) B1 transp सुकृत and दुष्कृत Ś2 नाथ, Ñ1 D9 13 चैव, D8 वापि, D12 वाथ (for च त्व) D4 सुकृत दुष्कृतस्त्व च —^b) D6 T2 3 ता, G1 M2 स्वर्- (for स्वा) B1 D1–3 वादायात्म- (for गृहीत्वा स्वा) Ś2 D8 12 पूर्वमादाय त्व गत. —^c) Ś2 ननु, B1 D1–3 8 12 नानु-, M2 त्वनु- (for अनु-). D12 -शोचती —^d) Ñ1 V2 D4 5 7. 9–11 M3 त्वद्विनाशेन (Ñ1 D4 °शे च), Ñ2 V1 3 B3 4 त्वद्वियोगाच्च (Ñ2 B3 °गात्तु-), B2 त्वद्विहीना सु- (for त्वद्वियोगेन). Ñ2 V2 B3 4 D4–7 9 T1 3 G1 3 M दुःखिता, Ck t as in text (for दुःखिताम्) Ś2 B1 D1–3 8 12 त्वा च (Ś2 D12 न त्वा, D8 न त्वा) दुष्कृतकारि (D12 °तिकार)णा, D13 त्वा न दुष्कृतकर्मणा —After 24, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 ins , while M3 further cont only l 1 after 3125*

3122* अप्रहृष्टास्त्वमुदिता पत्रयस्ते रजनीचर ।
सर्वास्तव वियोगेन प्रक्षिप्ता शोकसागरे ।

[(l 1) Ś2 अपहृष्टास्, D4 अथ नष्टा (for अप्रहृष्टास्). Ñ1 D4 M2 प्ररुदिता , V B3 3 रु(B2 3 न)दत्येता (for त्वमुदिता). D1–3 अप्र(D3 °प)हृष्टाप्रमुदिता (for the prior half). —B3 reads in marg l 2 —(l 2) V2 निशाचरस्य दौहित्री (for the prior half) B1 पतिता (for प्रक्षिप्ता) —V3 damaged for the post half —For l 2, Ñ V1 3 B2 4 D4 subst , while B3 cont after 3122*

3122(A)* आत्मानमनुशोचन्त्यस्त्वद्वियोगेन दुःखिता ।

[D4 शोचामि (for शोचन्त्यस्) Ñ नानुशोचति B3 4 -विनाशेन (for -वियोगेन) B3 सुदुःखिता (hypm) (for दुःखिता). Ñ D4 त्वा तु दुष्कृ(D4 सुदुष्)तकारिण (for the post half)]

—Thereafter, Ñ D4 cont., B3 further cont after 3122(A)*

3123* वैधव्य स्त्रीसहस्राणा त्वत्कृते समुपस्थितम् ।
स त्वमेव महाभाग किमर्थं नाभिभाषसे ।

[(l 2) Ñ1 (marg also) सत्यमेव (for स त्वमेव)]

—After 24, D1–7 9–11 S ins .

3124* सुहृदा हितकामाना न श्रुत वचन त्वया ।
भ्रातॄणा चापि कार्त्स्न्येन हितमुक्त दशानन ।
हेत्वर्थयुक्त विविधं श्रेयस्करमदारुणम् ।
विभीषणेनाभिहितं न कृत हेतुमत्त्वया ।
मारीचकुम्भकर्णाभ्या वाक्य मम पितुस्तथा । [5]
न श्रुतं वीर्यमत्तेन तस्येद फलमीदृशम् ।

[(l 1) D7 सुहृतां (for सुहृदा) G1 -कामाणा (for -कामाना) M1 transp न श्रुत and वचन —(l 2) D5 7 9–11 चैव, G1 3 अपि (for चापि) D5 T1 G2 M1 3 5 रावणस्य, D6 T2 3 तवानघ (for दशानन) —(l 3) D7 9–11 M1 3 Cg विधिवच्च (for विविध) —(l 4) D6 reads in marg from ना up to या G1 [अ]भिमत (for °हित). D6 T1 G3 M1 वचन, Cm.g t as above (for हेतुमत्) D6 T2 3 हेतुमत्तया. —(l 5) D6 G3 M3 तदा (for तथा) —(l 6) D7 9–11 T2 3 न कृत, T1 damaged, Cg as above (for न श्रुत)]

—Thereafter, M3 cont

3125* प्रहृष्टा पुरुषा यत्र क्रीडन्ति रजनीचरा ।

—Thereafter, M3 further cont l 1 of 3122*.

25 V2 om. 25^ab. —^a) Ñ V1 3 B D5 9–11 13 T1 G3 M -सकाश (for -सकाश) —^b) Ś2 B1 D1–3 8 12 -सुसवृत (B1 °त), Ñ V1 3 B2–4 D13 शुभा (V3 भुजा [sic])नन, D4 -शुभानन , D5 9–11 T1 G3 M शुभागद (for -शुभाङ्गद). —^c) Ś2 Ñ1 V2 3 B1 D1–3 8 12 13 स(Ñ1 V2 नि, V3 नि , D8 प्र)क्षिप्य (for विक्षिप्य) D6–7 9–11 T G3 M1 3 5 स्वगात्राणि विनि(D7 च नि, D9 वि+)क्षिप्य, G1 2 सर्वशस्त्राणि विक्षिप्य —^d) G1 त्व (for किं) D1 4 शेते (for शेषे) Ś2 Ñ B1 D1–4 8 12 13 रुधिरोक्षित , V1 3 B3 4 रजनीचर, V2 D7 9–11 रुधिरावृत , B2 त्व निशाचर (for रुधिराप्लुत). —^e) Ś2 B3 D8 12 शोकार्त (for °र्तां) —^f) D1 8 11 G2 मा (for मा). D4 कि मा नाभिभाषसे (subm) —After 25, D13 ins 3127* (owing to om)

26 D13 om 26 Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 om 26^ab —^a) D6 reads दक्षस्य in marg —B3 reads 26^cd twice —^c) Ś2 Ñ2 B1 3 (second time as in B3) D1–3 8 12 वि(D1 वै)रोचनस्य, V1 3 B2 4 दानवेन्द्रस्य (for यातुधानस्य). D5 6 T G2 3 M3 दौहित्र (for °त्रीं) —^d) D5 G3 M5 च (for त्व) T2 [अ]पि (for [अ]भि-) Ś2 Ñ2 B1 3 (first time) D1–3 8 12 मयस्य तनया प्र(Ñ2 B1 3 वि)भो , Ñ1 D4 G2 कि च (G2 त्वं) मा नाभिभाषसे , V1 B2 4 नाभिनन्दसि मानद , V2 D7 9–11 M3 कि मा न प्रतिभाषसे, V3 D6 मा कि (D6 कि मा) त्व नाभिभाषसे , B3 (second time) कथ मा नाभिनन्दसि, T1 कि मा ना++क्षसे, M3 कि च मा नावबुध्यसे —After 26, Ñ1 D4 ins , while Ñ2 V B2–4 M3 cont. after 3127*, whereas G (ed) ins. only l 1 after l. 1 of 3127*

95. 38 11. 82 92. 30 येन सूदयसे शत्रून्समरे सूर्यवर्चसा ।
वज्रो वज्रधरस्येव सोऽयं ते सतताचिंतः ॥ २७
रणे शत्रुप्रहरणो हेमजालपरिष्कृतः ।
परिघो व्यवकीर्णस्ते बाणैश्छिन्नः सहस्रधा ॥ २८
धिगस्तु हृदयं यस्या ममेदं न सहस्रधा ।
त्वयि पञ्चत्वमापन्ने फलते शोकपीडितम् ॥ २९

3126* प्रिया पत्नीं महाबाहो भज मा पुत्रमातरम् ।
अद्यप्रभृति कामाना स्पृहयिष्यामि दुर्भगा ।

[(l 1) M2 प्रिया पत्नी (for प्रिया पत्नीं) Ñ1 D4 पुत्रमातेति मा प्रभो, M2 पुत्रमाता च ते प्रभो (for the post. half) —(l 2) V1 कामेभ्य (for कामाना) V3 damaged (except स्पृहयि) for the post half V1 B3 4 M2 दुःखिता (for दुर्भगा) B3 स्पृहयामि सुदुःखिता (for the post. half).]

—After 26, Ñ2 V B2–4 D5–7 9–11 13 (after 25) S ins., while Ñ1 D4 cont. after 3130*, D3 cont. after 3110*, G (ed.) ins. only l 1 (followed by l 1 of 3126*) after 26

3127* उत्तिष्ठोत्तिष्ठ किं शेषे प्राप्ते परिभवे नवे ।
अद्य वै निर्भया लङ्का प्रविष्टा सूर्यरश्मय ।

[M2 reads l 1 twice —(l 1) Ñ V B2–4 D4 13 M2 (first time) राजन् (for [उ]त्तिष्ठ) D4 शेते, D5 om. (for शेषे) D7 च ते (for नवे) D9 परिभवेन च Ñ1 धर्षणेय तवोद्धता, Ñ2 V B2–4 किं च (B3 कथ) मा (V2.3 मा त्व, B4 किंचिन्मा) नाभि (B4 °व) भाषसे, D4.13 धर्षणां सतत (D13 यत्र त्व) गत, D9–11 नवे परिभवे कृते, M2 (first time) किं त्व मा नाभ्युदीक्षसे (for the post. half) —(l 2) Ñ V1 3 B2 3 D4 13 इमे ते, B4 हीयते (for अद्य व) D5 7 T3 M5 निर्भया, G3 निर्भय V1.3 B2 लोका, V2 D6 M3 लङ्का, B3 लोकान् (for लङ्का)]

—Then Ñ1 D4 cont 3132*

27 [a]) D13 प्रसूदसे, G1 त्व सूदसे (for सूदयसे) D4 13 शत्रु (for शत्रून्) —[b]) Ñ2 V B2–4 -तेजसा, D1 9 -वर्चस (for वर्चसा) D13 सम' सूर्यस्य वर्चसा —[c]) V2 B1 D2 6 9–11 वज्र, Cm.g as in text (for वज्रो) G3 वज्ररथस्य, Cm g as in text (for °धरस्य) —[d]) Ś2 D8 12 मततोर्जित', D9 सततोर्चित, T2.3 न रथोर्चित (sic), Cg t as in text (for सतताचिंतः) Ñ1 B1 D4 13 M1 2 यत्ते (B1 M2 सोय) सततमर्चित, Ñ2 V B2–4 सोय शूलो- (Ñ2 V1 2 B2 °रो) वि (V3 B3 °लोव) मर्दित

28 V1 3 B1 2 4 om, B3 reads in marg. 28[ab]. —[a]) Ś2 Ñ V2 D4 8 10 11 13 T3 Ct बहु, B3 D1–3 6 7 9 12 G1 2 M1 2 बाहु- (for शत्रु-) D1 -प्रहरणैर्, D5 6 T1 G3 -प्रहरणे, Cm t as in text (for प्रहरणो).—[b]) G3 M5 -ज्वाला- (for -जाल-). D5 -परिकृत, D6 -विभूषित. (for -परिष्कृत) —[c]) Ś2 D2 8 12 विप्रकीर्णोय (D2 °य, D8 °र्णो वै), Ñ V1 D4 [ऽ]सौ विकीर्णस्ते (D4 °स्तु), V2 B D1.3.13 विप्रकीर्णस्ते, D5 T1 G3 M5 [ऽ]य विकीर्णस्ते, D7 G1 M1 [ऽ]व्यवकीर्णस्ते, M3 [ऽ]य विकीर्णस्ते, Cm as in text (for व्यवकीर्णस्ते) —[d]) M2 भिन्न', Cm g as in text (for छिन्न). Ś2 V1 3 B D1–3 8 12 समतत (for सहस्रधा).

—After 28, Ś2 B1.3 D1–3.8.12 ins.

3128* शेते प्रियसख' श्रीमानमात्य इव दुःखित ।

[B3 lacuna for शेते B1.3 D1.3 ला (B1 पा) लित, L (ed.) लज्जित (for दुःखित.).]

—Thereafter, B3 cont., while Ñ V B2 4 D4 M2 G (ed. only l 1) ins after 28

3129* येन त्व शोभसे वीर पतितेन समीपत ।
निकृत्तेनेव हस्तेन पातितो गजयूथप ।

[(l 1) M2 नाथ (for वीर) —V3 damaged from the post. half up to l 2 V1 2 B3 4 महौजसा (for समीपत) B2 परिघेण महौजसा (for the post. half) —(l 2) B4 निकृतेन (for निकृत्तेन) B3 निकृत्तो नरहस्तेन, D4 निकृत्तेनैव सदस्रेण (sic) (for the prior half) Ñ1 V2 B3 D4 M2 पतितो (for पा°).]

—Thereafter, Ñ2 B2–4 M2 cont, Ñ1 V D4 ins after 29, D5–7 10 11 13 T G2 3 M1 3 5 ins. after 28

3130* प्रियामिवोपगृह्य त्व शेषे समरमेदिनीम् ।
अप्रियामिव कस्माच्च मा नेच्छस्यभिभाषितुम् ।

[(l 1) B3 D5 6 G2 M1 2 एव (for इव) Ñ B2 4 D6 13 -गुह्य त्व, V1.3 B3 D7 -गृह्य त्व, V2 D10 11 सगृह्य, T3 -गृह्याद्य (for -गृह्य त्व) B4 प्रियार्थमपगृह्य त्व, D4 प्रियाणि चोपगृह्य त्व (for the prior half) V B2–4 D10 11 किं शेषे रण (B2 नाथ, B4 शूर) मेदिनीं (for the post half) —(l 2) V3 damaged from च up to the post half Ñ2 B3 D4 7 13 G2 कस्मात्त्व, M1 मा कस्मात् (for कस्माच्च) M1 त्व (for मा). Ñ1 D4 13 त्व मा (D4 आह, D13 म मा) नेच्छसि भाषितु, Ñ2 न मामिच्छसि भाषितु; V1 B2–4 न त्व (B3 तु) मामभिभाषसे (for the post half)]

—Thereafter Ñ1 D4 cont 3127*, Ñ2 V cont 3132* (Ñ2 owing to om.)

29 Ñ2 om 29 D9 (hapl.).13 om 29[ab] Ñ1 reads 29 twice (first time in marg) —[a]) B3 चास्या, B4 त्वद्य, T3 यस्य, Cm g as in text (for यस्या) Ñ1 (second time) V1 3 B2 D4 धिगस्तु हृदयस्यास्य —[b]) Ñ1 (second time) यन्न दीर्येत्, B2–4 मम यन्न, D4 यन्न दीर्यति (hypm), G2 विकीर्णं न (for ममेदं न) —For 29[ab], Ś2 Ñ1 (first time) B1 D1–3 8 12 subst

3131* धिगस्तु मम रौद्राया हृदय वज्रसनिभम् ।

एतस्मिन्नन्तरे रामो विभीषणमुवाच ह ।
संस्कारः क्रियतां भ्रातुः स्त्रियश्चैता निवर्तय ॥ ३०

तं प्रश्रितस्ततो रामं श्रुतवाक्यो विभीषणः ।
विमृश्य बुद्ध्या धर्मज्ञो धर्मार्थसहितं वचः ।
रामस्यैवानुवृत्त्यर्थमुत्तरं प्रत्यभाषत ॥ ३१

G. 6 95 0
B 6 111.0
L 6. 92 0

[D1 मनसोद्गा (for मम राज्ञाया) D2 3 नहित (for -सन्निभम्)]

—[d]) G2 ज्वलते, G (ed) स्फोटति, Cm g t as in text (for फलते) D6 T2 3 भार-, Cm as in text (for शोक) D5 T1 G दीपित, M5 -दारित, Cm as in text (for पीडितम्) Ś2 N1 (first time) B1 D1-3 8 12 शतधा यत्र दीर्यते, Ñ1 (second time) D4 नायेस्माक सुखप्रदे —After 29, Ś2 D1 8 12 read colophon, Ñ1 D4 ins 3130* (followed by 3127*) and then cont, Ñ. cont. after 3130*, while V ins 3130* and then cont, whereas B2-4 D6-7 9-11 13 S ins after 29

3132* इत्येव विलपन्त्येव बाष्पव्याकुललोचना ।
स्नेहावस्कन्नहृदया देवी मोहमुपागमत् ।
कश्मलाभिहता सन्ना बभौ सा रावणोरसि ।
सन्ध्यानुरक्ते जलदे दीप्ता विद्युदिवासिते ।
तथागता समुत्थाप्य सपत्न्यस्ता भृशातुरा ।
पर्यवस्थापयामासू रुदन्त्यो रुदतीं भृशम् ।
न ते न विदिता देवि लोकानां स्थितिरध्रुवा ।
दशाविभागपर्याये राज्ञां चञ्चलया श्रिया ।
इत्येवमुच्यमाना सा सशब्दं प्ररुरोद ह ।
स्नापयन्ती त्वभिमुखा स्तनावस्त्राम्बुविस्रवैः ।

[(l 1) V3 damaged up to बाष्प Ñ V1 2 B4 D5 7 9-11 13 M5 सा, B3 g (for [ष]व) D7 9-11 बाष्पपर्याकुलेक्षणा (for the post half) —V3 om l 2-3 Ñ1 reads l 2-5 in marg —(l 2) Ñ1 B4 D4 13 M2 -[अ]वस्कद-, Ñ2 V2 B3 D9-11 -[उ]पस्कन्न-, B2 -[उ]पच्छन्न-, T2 M5 -प्रस्कन्न-, Cg as above (for -[अ]वस्कन्न-) G1 मनसा, Cg as above (for हृदया) V2 D7 9-11 तदा (for देवी) V2 B2 D13 उपागता (for °मत्) —(l 3) B4 मन्दोदरी, D4 कश्माभिभि (for कश्मलाभि-) Ñ2 D13 दीना (for सन्ना) Ñ2 D13 पतिता, G1 2 सा बभौ (by transp) (for बभौ सा). D13 -[उ]परि (for [उ]रसि) —(l 4) Ñ1 B4 सन्ध्याते रक्तजलदा, B2 3 D4 सन्ध्यानुरक्तजलदा (for the prior half) T2 lacuna, G1 दीप्ते (for दीप्ता) Ñ1 V B3 4 [अ]वरे, Ñ2 D13 [अ]म्बरे, D7 9-11 Ct [उ]ज्ज्वला (for [अ]सिते) —(l 5) M2 समुत्थाय (for समुत्थाप्य) Ñ1 V B2-4 तथादाय (B3 °त्थे [sic]) तदा (V2 3 °त) सर्वां (for the prior half) D6 T2 3 M ता, G1.2 तु (for ता) Ñ1 विलापिनी, V B2 3 M2 भृशातुरं, D13 °तुरा, L (ed) °तुरा (for भृशातुरा). B4 पर्यस्ता भृशमातुरा, D5 T1 G3 सत्यस्ता (G3 °स्ता) भृशातुरां (for the post. half) —(l 6) Ñ1 -स्थापयामास V3 damaged from the post half up to स्थि in l 7 Ñ1 मपलीं, N2 V2 रुदत्या (for रुदन्त्यो) D7 रुन्त (sic) (for रुदतीं) V2 भृशदु खिता (for रुदती भृशम्) V1 B2-4 रुदत्यो भृशमातुरा (V1 B4 °दु खिता) (for the post half). —(l 7) B3 नैतेन, D5 6 T M5 न केन, D7 9-11 Ct कि ते न, G1 न ते नु, G2 न ते तु, M3 Cm g न ते नु, G (ed) न तेन (for न ते न) Ñ1 [अ]नाये (for देवि) Ñ V1 2 B2-4 D13 मतिर् (for स्थितिर्) D5 उद्ध्रुवा (sic), G2 अध्रुव (for अध्रुवा) —(l 8) V3 om from न up to second या D13 -[अ]विभाग, G2 -भागवि-, L (ed) -विभागे (for विभाग-) Ñ -पर्याप्ते (for -पर्याये). Ñ1 B4 विप्राज्य (B4 राजा विभु) चपला श्रिय, Ñ2 V1 2 D9-11 राजा वै चपला (V1 2 °ला) श्रिय (V1 2 °य), B2 विप्राज्य चपलश्रिय, D6 राजा चैव चलालिय (sic), D13 विशाल हि चला श्रिय, T1 G3 राजा चैव (G3 °वा) चला श्रिय, M1 2 राजा चञ्चला श्रिय, G (ed) राजा विचञ्चला श्रिय (for the post half) B3 दशाविराजदायानि राजा विचचला श्रिय —After l 8, V3 ins a long passage relegated to App I (No 70) —V3 om from l 9 up to colophon —(l 9) T2 G2 मन्य (G2 वाच्य) माना (for उच्यमाना) Ñ1 D4 13 इत्येवमुक्ता सा नारि, V1 2 B2-4 इत्युच्यमाना सा नारि, T3 एवं विमुच्यमाना सा (for the prior half) D4 महानि, D5 T1 M2 5 नि शब्द (for सशब्द) T1 damaged, G2 स (for ह) —(l. 10) G स्नपयन्ती D5 7 T1 G M1 2 5 अस्त्राम्बु- (for अस्त्राम्बु) D6 T3 नि (D6 नि) स्रव (for -विस्रवै) D9-11 स्नापयती नदास्रेण स्तना वक्त्र मुखिमि ह —For l 10, Ñ V1 3 B1-4 D4 G (ed) subst

3132(A)* अधोमुखी स्नापयन्ती स्तना नेत्राम्बुबिन्दुभि ।

[Unmetric B4 स्नपती तु, G (ed) स्नपयती V1 B2-4 ह्यावषु (for नेत्राम्बु-) D4 अधोमुखी स्तनौ मुखा मिवना नेत्रबिंदुभि]

—Thereafter, D5 reads an addl colophon [Sarga no 111]

30 V3 om 30 (cf v l 3132*) Before 30, D13 reads ॐ —[b]) G3 हा (for ह) —[c]) B D2 8 12 सत्कार (for संस्कार) D6 reads क्रियता भ्रातु in marg D13 तस्य (for भ्रातु) —[d]) B2 स्त्रियश्चैव, D6 T2 3 स्त्रिय चैता (for स्त्रियश्चैता) S2 Ñ2 B1 3 (after corr marg also as in text) D1-3 7-12 सोगण (D2 8 °जन) परिसान्त्वय

31 V3 om 31 (cf. v l 3132*) M1 damaged from श्रि in [a] up to वि in [b]. —[a]) Ś2 Ñ V1 2 B D1-4. 8-13 तमुवाच (for त प्रश्रितम्) D6 7 T2 3 G1 2 प्रश्रितमथो B1 D1-3 9-11 धीमान् (for रामं) —[b]) Ñ2 V2 B2.3 सत्यवाक्यो, D13 श्रुत्वा वाक्य (for श्रुतवाक्यो) Ś2

5 47 I. 93 2 41 त्यक्तधर्मव्रतं क्रूरं नृशंसमनृतं तथा ।
नाहमर्होऽस्मि संस्कर्तुं परदाराभिमर्शकम् ॥ ३२
भ्रातृरूपो हि मे शत्रुरेष सर्वाहिते रतः ।
रावणो नार्हते पूजां पूज्योऽपि गुरुगौरवात् ॥ ३३

नृशंस इति मां राम वक्ष्यन्ति मनुजा भुवि ।
श्रुत्वा तस्य गुणान्सर्वे वक्ष्यन्ति सुकृतं पुनः ॥ ३४
तच्छ्रुत्वा परमप्रीतो रामो धर्मभृतां वरः ।
विभीषणमुवाचेदं वाक्यज्ञो वाक्यकोविदम् ॥ ३५

B1 D1–3 8–12 विभीषण इद (B1 °णमिम, D1 2 12 °णमिद) वच —c) D9 आमृश्य, M1 विमृज्य, Cm g as in text (for विमृश्य) Ś2 B1 D1–3 8 9 12 तत्त्वज्ञो, D6 10 11 Cr m k t प्रश्रित, G1 सर्वज्ञो (for धर्मज्ञो) Ñ D3 13 सचिन्त्य बहुधा बुद्ध्या —d) L (ed) -सहित (for -सहित) B3 धर्मात्मा स हित Ś2 B1 D1 2 3(marg) 9–12 हित, D8 तथा (for वच·). —Ś2 Ñ1 B1–3 D1–3 8–13 om. 31ef. —e) D4 -वृत्तस्य (for -वृत्तयशम्) —f) Ñ2 V1 2 B4 D4 प्रत्यपद्यत (for प्रत्यभाषत)

32 V3 om 32 (cf v.l 3132*). —a) Ś2 Ñ B1 D1–4 8 12 लुप्त-, D9 लुब्ध- (for त्यक्त-) Ś2 D8 12 -पथ, D9 शठ (for व्रत) —b) Ś2 B1 D1–3 8.9 12 पापनिश्चयं (B1 °रूपिण), Ñ V1 2 B2–4 D4 अनृजु तथा (for अनृत तथा) —c) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8–13 G1 2 M2 5 अर्हामि (for अर्होऽस्मि) Ñ1 B D1–4 8 12 13 सत्कर्तुं (for संस्कर्तुं). —d) Ś2 D8 12 -मर्पण, Ñ1 B1 -मर्पिण, Ñ2 D4 13 -गामिन, V1 2 B2–4 D3 5–7 9–11 T1 G M5 -मर्शन, D1 -धर्पण, D2 -मर्शिन, M2 -मर्शक, M3 मर्शिन (for -मर्शकम्) —After 32, Ś2 B1 3 D1–3 8 12 ins, while G (ed) ins only l 2 after 34

3133* अश्लाघ्येनासता भ्रात्रा न मामाक्रोष्टुमर्हसि ।
दग्ध ह्ययशसा लोके नेन धक्ष्यति पावक ।

[(l 1) D3 च मे (for [अ]सता) Ś2 D8 12 अह श्लाघ्यो सता भ्रा(D12 या)ता, B1 3 अश्लाघ्येन सह भ्रात्रा (for the prior half) Ś2 B1 न ममाक्रोष्टुम्, D2 न च माक्रोष्टुम् (for न मामाक्रोष्टुम्) Ś2 D8 अर्हति (for °सि) —(l 2) D2 8 स्व(D8 हि)यशसा (for ह्ययशसा) Ś2 D12 नैव, D8 न वै (for नेन)]

33 V3 om 33 (cf v l 3132*) —a) Ś2 B1 D1–3 8 12 रूपस्तु, Ñ B4 D4 6.13 -रूपेण (for रूपो हि) —d) Ñ1 M2 हि (for ऽपि). Ś2 B1 D1–3 8.12 गुरु पूज्यस्तु (D8 °ज्योस्ति) गौरवात्

34 V3 om 34 (cf v l 3132*) M1 damaged for 34a —a) Ś2 Ñ2 B3 4 D2–4 13 G3 नृशमम् D8 इव (for इति) Ś2 Ñ B1 4 D1–3 8 9 12 T1 G3 M3 मा(D8 मा) काम, V1 B2 3 काम मा, D4 मा केचिद्, D13 मा लोके, M2 मा राम, Cm g k.t as in text (for मा राम) —b) Ñ2 वदत, B2 ब्रुवता, B3 D4 ब्रुवन्ति, D8 धक्ष्यति (for वक्ष्यन्ति). Ś2 B1 D1–3 8 12 भुवि राक्षसा (for मनुजा भुवि) B4 वदत खलु राक्षसा —V2 illeg for 34c–35b. —c) D10 T3 Cr.m g.k t [अ]गुणान् (for गुणान्) D7 10 M1 Ck सर्वान्, Cm t as in text (for सर्वे). Ñ2 V1 B2–4 श्रुत्वा सर्वगुणास्तस्य. —d) B3 सत्कृत (for सुकृत) D4 कृत (for पुन.) —For 34cd, Ś2 B1 D1–3 8 12 subst.

3134* इतरे सर्वलोकाना वक्ष्यन्ति गुणवानिति ।

[D2 -लोका वै, G (ed) L (ed) -लोका मा (for -लोकाना) D1 गुणनिर्मित],

while Ñ1 subst for 34cd

3135* येनाह कर्तुमिच्छामि भीतो लोकभयादपि ।

—After 34, G (ed.) ins only l 2 of 3133*

35 V3 om 35 (cf v l 3132*). V2 illeg for 35ab (cf v l 34) —ab) Ś2 B1 D1 2 8 12 कृच्छ्रेण, D3 हर्षेण (for तच्छ्रुत्वा) ❀ Cg परमप्रीत सत्यवचनकथनादिति भाव । अप्रीत इति वा छेद ❀ Ś2 B1 D1–3 8 12 प्राह विभीषण, Ñ B2–4 D3 13 M2 वाक्य विभीषणात् (for धर्मभृता वर) V1 तच्छ्रुत्वा वचन तस्मात्प्रीतो रामो विभीषणात् —D9 om 35c – 36. —c) Ś2 B1 D1–3 8 12 संस्पृशन्पाणिना धीमान् (D12 देवान्) —d) Ñ2 V1 2 B2 3 D10 11 13 M1 वानयज्ञ, D3 °ज्ञैर् (for वाक्यज्ञो) Ś2 V1.2 B1 3 4 D1–4 8 10–13 M2 -कोविद (for -कोविदम्) —After 35, Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 ins

3136* उच्छ्रितश्चापि दीनश्च शत्रुश्च रणमूर्धनि ।
गुरुरेव गुरुर्वीर विग्रहान्ते विधीयते ।
गुणवान्निर्गुणो वापि ज्ञातिर्व्यसनमागत ।
पूज्यो भवति मान्यश्च लोकेष्वेषा गति परा ।
यदय निहत शेते तव भ्राता विभीषण । [5]
विजिते त्यज्यता रोषो विजयान्ता हि विग्रहा ।
अथ वा य समुदितो यथा यस्य न बुध्यते ।
तथा हि न परोक्ष ते धर्म पश्यामि बुद्धित ।

[(l 1) V2 दीनस्य, B1 हीनश्च (for दीनश्च) Ś2 D8 12 च विनीतश्च, Ñ D3 चैव दीनश्च(Ñ2 °स्य), D1 3 च हि दीनश्च, D3 च विहीनश्च, L (ed) चाविनीतश्च (for चापि दीनश्च) B2–4 उच्छ्रि(B3 °द्ध)तस्य हि(B3 च, B4 तु) दीनस्य (for the prior half) Ñ2 V1 B2–4 वीरस्य(V1 °श्च), D2 शत्रुषु (for शत्रुश्च) V1 B1 बल- (for रण-). —(l 2) Ś2 D8 12 पुनर्, B3 marg (for second गुरुर्) Ñ1 गुरुस्तद्वर्तते वीर (for the prior half). D1 [ऽ]भिधीयते (for विधीयते) —Ñ1 B2 4 D4 om l 3–4 —(l 3) Ś2 D8 12 च (for वा). V1 व्यसनपीडित —(l 4) Ś2 D1 8 12 लोकेष्वेका, Ñ2 V1 2 B3 लोके ह्येषा, B1 लोकस्यैषा, D2 लोकेष्वेषा (for

तथापि मे प्रियं कार्यं त्वत्प्रभावाच्च मे जितम् ।
अवश्यं तु क्षमं वाच्यो मया त्वं राक्षसेश्वर ॥ ३६
अधर्मानृतसंयुक्तः काममेष निशाचरः ।
तेजस्वी बलवाञ्शूरः संग्रामेषु च नित्यशः ॥ ३७

शतक्रतुमुखैर्देवैः श्रूयते न पराजितः ।
महात्मा बलसम्पन्नो रावणो लोकरावणः ॥ ३८
मरणान्तानि वैराणि निर्वृत्तं नः प्रयोजनम् ।
क्रियतामस्य संस्कारो ममाप्येष यथा तव ॥ ३९ G 6 95 0 B 6 111.101 L 6 92 53

लोकेप्सया). V1 D3 8 12 पुरा (for परा) —(l 5) Ś2 B2 D2 8 12 तदय, V2 B4 यदाय, D3 तथाय (for यदय) Ñ1 निजित, Ñ2 V1 2 B2–4 D4 विजित (for निहत) Ñ1 B2–4 D1–4 वुद्धया (for भ्राता) —(l 6) Ñ1 B2 3 D4 जीर्यते, Ñ2 V1 2 B4 दीर्यते, B1 न्यस्यता (for लज्यना) Ñ1 चाय, D4 8 दोषो (for रोषो) Ś2 B1 D8 12 विजयातो हि विग्रह, Ñ1 मरणात हि विग्रह, Ñ2 V1 2 B2–4 मरणाता हि विग्रहा, D4 रामरावणविग्रह (for the post half) —(l 7) Ñ2 V1 B4 यत्समुचित, B1 D2 3 य समुचितो, B2 [अ]य समुचितो, B3 त्व समुचित (for य समुदितो) Ñ1 V2 भवतो यथाभिरुचित (hypm), D4 भवतो यथान्युचित (for the prior half) Ś2 D8 12 तु (for न) Ñ1 तथा चाप्यनुमन्यसे, Ñ2 V1 2 B2 यथा त्वमनुमन्यसे, B3 4 D4 यथा वाप्य(D4 चाप्य)नुमन्यसे(B4 °मस्यते) (for the post half) —(l 8) Ñ V2 D4 क्रियता, V1 B2 तथास्तु, B3 यथा तु (for तथा हि) D4 परोक्षे Ñ V2 D4 वै (for ते) B4 तथापि नापरोक्षे ते (for the prior half) D4 सत्त्व (for धर्मं) Ś2 D8 12 बुद्धिमान् (for बुद्धित) V1 B2 3(after corr, before corr as above) 4 पश्यामि तव बुद्धित (for the post half).]

36 V3 om 36 (cf v l 3132*) D9 om 36 (cf. v l 35) D13 om 36–37 V1 illeg for 36ab D1 3 read 36ab twice —a) Ñ1 D4 त्वया, B1 D1 (second time) तथा (for तव) G1 [अ]स्य (for [अ]पि) B2 च (for मे) Ś2 B1 D1 3(both first time) 8 12 मम चापि वच कार्यं —Ñ2 illeg for 36b —b) D7 M1 हि (for च) D6 T2 3 G3 च जीवित, D10.11 Ck मया जित, Cv m g as in text (for च मे जितम्) Ś2 V2 B D1–3 8 12(D1 3 second time) त्व(B1 य)त्प्रसादाद्धि(D1 °च) मे जय, Ñ1 D4 कार्यं तव प्रिय मया, D1 3 (both first time) त्वया राक्षसपुगव —After 36ab, Ñ1 V2 B2–4 D4 ins

3137* हेतुमात्रस्तु रामो वै जयमूलो विभीषण ।

[G (ed) हेतुमात्र V2 B4 तु सुग्रीवो (for तु रामो वै) Ñ1 D4 हेतुमात्रा वय त्वच (for the prior half) B2 3 D4 जयमूल (for °मूलो) Ñ1 त्वन्मूलो विजयो मम (for the post half)],

while B1 D1 3 (both after the first occurrence) ins after 36ab

3138* क्रियता पश्चिमो भ्रातु सस्कार कुलनन्दन ।

—Thereafter B1 cont, Ś2 D1 3(both after the second occurrence) 8 12 ins after 36ab

3139* एव कुरुष्व धर्मज्ञ प्रियश्रेता विसर्जय ।

[Ś2 D8 12 कुरु च (for कुरुष्व)]

—Thereafter Ś2 D8 12 cont

3140* हेतुमच्छ्रावय ह्यत्र त्वन्मूलो हि जयो मम ।

[D8 हृदि (for ह्यत्र) L (ed) हेतुमात्र वय ह्यत्र (for the prior half) D8 -फलो (for मूलो).]

—B1 D1–3 om. 36c–40 Ś2 Ñ1 D8 12 om 36c–37. —cd) D4 शिवो, D6 T2 3 G1 प्रिय, L (ed) क्षमो, Cm g k t as in text (for क्षम) G1 वाच्य, Cm g k t as in text (for वाच्यो) G1 त्व मया (by transp), M5 सह त्व, Cm g k t as in text (for मया त्व) M3 मया वाच्य क्षम त्व (by transp) (for क्षमं वाच्यो मया त्व) Ñ2 V2 B2–4 राक्षसोत्तम, D4 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर)

37 V3 om 37 (cf v l 3132*) Ś2 Ñ1 B1 D1–3 8 12,13 om 37 (cf v l 36) —a) B4 अत्यमग तु, D6 अधर्मादर्य-, G3 अधर्मवृत्त-, Cv r as in text (for अधर्मानृत-) —b) Ñ2 V1 2 B2–4 D4 6 7 9–11 T3 G1 2 M1 3 5 काम त्वेष, T2 काम त्वेव —d) M3 सयुगेषु (for सग्रामेषु) Ñ2 V1 2 B2 3 D4 च सर्वदा, D7 [अ]पि नित्यश, M1 [अ]पराजित, M2 [अ]निवर्तक, M3 (after corr as in text) निशाचर, M5 च नियदा (for च नित्यश) B4 सग्रामे सुरवर्चम

38 V3 om 38 (cf v l 3132*). B1 D1–3 om 38 (cf v l 36) —a) Ś2 D8 12 13 यो न शक- (for शतक्रतु-) D4 शक्रप्रमुखैर् (subm) M5 दिव्यै (for देवै) —b) D4 पुरतो (for श्रूयते) Ś2 D8 12 13 हि (for न) D13 पराजय (for °जित) —c) Ś2 D8 12 13 महाबलसमुत्पन्नो

39 V3 om 39 (cf v l 3132*) B1 D1–3 om 39 (cf v l. 36) —a) Ś2 D8 12 13 आमृतातानि, Ñ1 अमित्रातानि, Ñ2 जीवितातानि, V1 2 B2 3 निपानातानि, B4 विजयातानि, D4 नियमातानि (for मरणान्तानि) Ś2 D12 चैतानि, D3 च तानि (for वैराणि) —Ñ2 V1 2 B2–4 om 39ba —b) Ś2 D4 5 7 8 12 T2 G1 3 M5 निवृत्त, Ck t as in text (for निर्वृत्त) Ś2 Ñ1 D4 8 12 13 तत् (for न) —c) D6 एष (for अस्य) Ñ1 D4 13 सत्कारो (for सस्कारो) —d) V1 2 B2 D10 11 तथा, Ck t as in text (for यथा) Ś2 D8 12 13 राजणस्य यथाविधि(D13 °था तव)

95 58 / III.101 / 92 54 त्वत्सकाशान्महाबाहो संस्कारं विधिपूर्वकम् ।
क्षिप्रमर्हति धर्मज्ञ त्वं यशोभाग्भविष्यसि ॥ ४०
राघवस्य वचः श्रुत्वा त्वरमाणो विभीषणः ।
संस्कारेणानुरूपेण योजयामास रावणम् ॥ ४१
स ददौ पावकं तस्य विधियुक्तं विभीषणः ।
ताः स्त्रियोऽनुनयामास सान्त्वमुक्त्वा पुनः पुनः ॥ ४२

40 V3 om 40 (cf v l 3132*). B1 D1-3 om 40 (cf v.l 36) —ᵃ) G (ed) प्रसादान् (for °सकाशान्) M1 महाबाहु, M3 दशग्रीवः (for महाबाहो). —ᵇ) Ñ V1 2 B2-4 D4.13 सत्कार, D9 सत्कार्यो (for संस्कार). Ś2 D8 12 रावणोर्हति, Ñ1 D4 13 प्राप्नु (D13 कर्तु) महति (for विधिपूर्वकम्) —After 40ᵃᵇ, Ś2 Ñ1 D4.8 12.13 ins., B3 ins after 40

3141* ज्ञातिरेष महाबाहो दीर्घनिद्रां प्रवेशित· ।
पश्चिमा सत्क्रिया चास्य क्रियतां सुविशेषत ।
एतद्वृत्तमहं मन्ये यशो वाच्य भविष्यति ।
असौ हि शूरो निहतो महाबलो
रणे मया दानवदर्पहा च । [5]
एतस्य यत्प्रेतगतस्य कृत्य
कुरुष्व लङ्केश्वर मत्प्रसादात् ।

[(l 1) D8 12 जानिरेपा (for ज्ञातिरेष) D4 13 महाबाहुर् (for °बाहो). D4 उपोषित, D8.12 प्रवेशिता (for प्रवेशित) —(l 2) D4 यस्त्वया (for पश्चिमा) D13 पश्चिमां सत्क्रियामस्य (sic) (for the prior half). Ñ1 B3 D4 अविशङ्किते (B3 D4 °ता), D13 सविशेषत (for सुविशेषत) —(l 3) Ñ1 D13 युक्तम्, D4 उक्तम् (for वृत्तम्) Ñ1 B3 यशोयुक्त, D4 यथोक्ते तु, D13 यशो बाढ (for यशो वाच्य) —(l 4) Ñ1 B3 D4 एषो (B3 यो) हिताग्निश्च महातपाश्च, D13 असौ हिता स्निग्धमहानुभावा (sic) —(l 5) Ñ1 D4 वेदान्तग कर्मसु चाग्रशूर, B3 वेदान्तकर्मण्यपि चाग्रशूर, D13 ... कर्मसु ताशु शूरा (sic) —(l 7) D4 ... तु (for कुरुष्व)]

—Thereafter, D13 cont 3147* (owing to om)

—Ñ1 D4 13 om 40ᶜ-44. Ś2 om 40ᶜᵈ —ᶜ) M3 प्राप्नुम् (for क्षिप्रम्) D9 एव हि (for अर्हति) G (ed) एष त्वर्हति D7 10 11 G1 2 धर्मेण (for धर्मज्ञ) —ᵈ) D6 T2 3 यशोवान्, Ct as in text (for °भाग्) Ñ2 V1 2 B2-4 त्वं यश (B4 यशसा) प्रथयिष्यसि, D9 त्वं यशो धारयिष्यसि

41 Ñ1 V3 D4 13 om 41 (for V3, cf v l 3132* and for the rest, cf v l 40) —ᵃ) B3 रामस्य वचनं श्रुत्वा ❀ Cv संस्कृताका (संस्का?) रेणानुरूपेण योजयामास रावणमित्यत्र सर्गान्त क्वापि कोशेषु "तत प्रविश्य लङ्कां तु राक्षसेन्द्रो विभीषण । रावणस्याग्निहोत्रं स . . . * . . . *" तत्स्वरूपसर्गविशेषश्चास्ति । तस्याप्राचुर्यान्नाख्यातम् । रावण संस्कारेण शुक्लपक्षप्रथमा गता ❀—For 41ᶜᵈ, D9-11 subst

3142* संस्कारयितुमारेभे भ्रातरं रावणं हतम् ।

—After 41, M3 reads colophon and then ins., while D6-7 T G M1 3 5 K (ed, l 1-19 within brackets) (D5 6 T G3 M1.3 only l 20-33, G1.2 only l 1-2 and l 20-33, M5 l 21-33) ins. a passage relegated to App. I (No 69) after 41

—For 41, Ś2 B1 D1-3.8 12 subst, while Ñ2 V1 2 B2-4 subst. only l. 2 for 41ᶜᵈ

3143* इत्युक्तो रामवचनाद्विधिदृष्टेन कर्मणा ।
प्रेतकार्याणि सर्वाणि ज्ञातीनां समकारयत् ।

[(l. 2) Ñ2 illeg. for the prior half Ś2 B1 D1-3 8 12 सर्वेषां (for सर्वाणि) B3 जातीनां V2 transp. सर्वाणि and ज्ञातीनां. Ñ2 V2 B4 समरोचयत्, B2 3 समचोदयत् (for समकारयत्) V1 ज्ञातीनां प्रेतकार्याणि सर्वाणि समदेशयत्.]

—Thereafter, Ś2 Ñ2 V1 (only l 1-3).2 B1 3 4 (Ñ2 B2 4 only l 1-2) D1-3 8.12 cont

3144* विभीषणस्तु विन्ध्यादीन्वृद्धामात्यान्बहुश्रुतान् ।
आज्ञापयामास तदा राजा सत्क्रियतामिति ।
भ्रातृदाराश्च ताः सर्वा सान्त्वयामास कालवित् ।
चक्रे स सलिलं भ्रातुर्ज्ञातीनां चानुपूर्वशः ।
रामवाक्येन विविधैस्सर्वशास्त्रोपबृंहितैः । [5]

[(l 1) B3 विनात्मा, D1 नान्वृद्धान्, D3 [अ]विन्ध्यादीन् (for विन्ध्यादीन्) D1 अमात्यान्तु· (for वृद्धामात्यान्) —(l 3) Ś2 D1 8 12 भ्रातृदारा (Ś2 °तृ - - [moth-eaten]) श्च नान्वगात् (for the prior half). V1 2 B1 सान्त्वयित्वा स (for सान्त्वयामास) —(l 4) D3 च (for स) —(l 5) G (ed) वृंहित (for बृंहित)]

—After 3142*, D9 reads an addl colophon [*Sarga no* 96] —Then D9 cont, while D10 11 cont after 3142* a long passage relegated to App I (No 69).

42 V3 om 42 (cf v l 3132*) Ñ1 D4 13 om 42 (cf v l. 40) Ś2 Ñ2 V1 2 B D1-3 8 9 12 M3 om 42ᵃᵇ —ᵃ) D5 6 T G3 M1 3 5 ददौ च (for स ददौ). ❀ Cg स्नात्वेत्यादि गम्यतामितीतिपर्यन्त किंचिदधिक श्लोकद्वय एकान्वयम् ❀—After 42ᵃᵇ, D5-7 10 11 (D10 11 only l 1-2) T G M1 3 5 ins

3145* स्नात्वा चैवार्द्रवस्त्रेण तिलान्दूर्वाभिमिश्रितान् ।
उदकेन च संमिश्रान्प्रदाय विधिपूर्वकम् ।
प्रदाय चोदकं तस्मै मूर्ध्ना चैनं नमस्य च ।

[(l 1) D7 -वस्त्रे स (for -वस्त्रेण) D7 10 11 M1 दर्भवि-, G1 दर्भामि- (for दूर्वाभि-) —T1 damaged from श्रि up to स in l 2 —(l 2) D6 7 G2 प्रादाय, Cm g t as above (for प्रदाय) —(l. 3) D6 प्रादाय (for प्रदाय). M1 तु (for second च)]

प्रविष्टासु च सर्वासु राक्षसीषु विभीषणः ।
रामपार्श्वमुपागम्य तदातिष्ठद्विनीतवत् ॥ ४३

रामोऽपि सह सैन्येन ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
हर्षं लेभे रिपुं हत्वा यथा वृत्रं शतक्रतुः ॥ ४४

G. 6. 95. 64
B. 6.111.123
L. 6. 92. 62

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवनवतितमः सर्गः ॥ ९९ ॥

—^c) D5 तत (hypm) (for ता). B4 लालयामास, M1 दीनवदना, Cg as in text (for ऽनुनयामास). Ś2 V1 2 B1 D1–3 8 12 स्त्रिय (V1 लका) प्रवेशयामास —^d) Ś2 Ñ2 V1 2 B D1–3 8–12 G1 M1 2 सान्त्वयित्वा, Cg as in text (for सान्त्वमुक्त्वा) M1 विभीषण, Cg as in text (for पुन पुन) —After 42, D5–7 10 11 S ins

3146* गम्यतामिति ता सर्वा विविशुर्नगर तदा।

[M1 चोवाच (for ता सर्वा) D7 10 11 G1 2 तत, G3 M3 तथा (for तदा) M1 ततस्ता प्राविशन्पुरीं (for the post half) ꣿ Ck गम्यतामिति चोवाचेति—रावणपत्नीरिति शेष। विभीषण इत्यस्यानन्तर श्लोकद्वय क्वचिदस्ति। क्वचिन्नास्ति ꣿ]

43 V3 om 43 (cf v l 3132*) Ñ1 D1 13 om 43 (cf v l 40).—^a) D1–3 तु (for च) D9–11 पुरीं स्त्रीषु (for च सर्वासु) —^b) D6 राक्षसीभिर्, D9–11 राक्षसेन्द्रो (for राक्षसीषु) —I1 damaged from र्श्व in 43^c up to मो in 44^a —^c) B3 उपागत्य, G1 उपागच्छद्, Cg as in text (for उपागम्य) —^d) Ś2 Ñ2 V1 2 B D2 3 8–12 समतिष्ठद्, M2 तथातिष्ठद् (for तदातिष्ठद्). B2 4 M3 विभीषण, M1 कृताञ्जलि (for विनीतवत्) G1 विनीतवदुपस्थित

44 V3 om 44 (cf v l 3132*). Ñ1 D1 13 om 44 (cf v l 40). I1 damaged up to मो (cf v l 43) —^b) D2 G1 M3 सुग्रीव सहलक्ष्मण.—^c) V1 B2 4 भेजे (for लेभे) —^d) Ś2 B1 D1–3 8–12 वृत्र वज्रधरो यथा. —After 44, Ś2 Ñ2 V1,2 B D1–3 8–12 ins, while D13 cont after 3141* (owing to om)

3147* तत. स मुक्त्वा मदार शरासन
 महेन्द्रदत्त कवच च तन्महत्।
 विमुच्य रोष रिपुनिग्रहं तदा
 शशीव सौम्यत्वमुपागतोऽरिहा।

[(l 1) B1 D3 9–11 विमुक्तवा (for स मुक्त्वा) Ñ2 महद्धनुर् (for शरासन) —(l 2) Ñ2 V1 2 B2–4 D13 च काचन, B1 D3 महार्हं, D9 तथा महत्, D10–12 स (D12 om) तन्महन् (for च तन्महत्) —(l 3) B4 D1,13 विग्रहे, D9–11 -निग्रहात् (for -निग्रहे) Ś2 D13 धृत, B1 स्थित, D1–3 धृत, D8 हृत, D9–11 ततो (for तदा) —(l 4) B2 4 D1 शरीर-, D9–11 राम स (for शशीव) Ś2 B1 D1 2 8 12 पुन (for ऽरिहा) Ñ2 V1 2 B2 4 D13 अमात्युपागमत्, D3 उपागमत्पुन, G (ed) उपागमच्छ्रन. (for उपागतोऽरिहा) B3 शरीरसामर्थ्यमुपागमत्तले]

—Thereafter, Ś2 D1 8 12 M3 (after 44) read an addl colophon. [*Sarga name* Ś2 M3 रावणसत्कार, D1 आभ्युदयिके रावणसत्कार, D8 12 रावणसत्कार —*Sarga no* (figures, words, or both) D8 12 om, Ś2 D1 94, M3 116 —After colophon, M3 concludes with श्रीरामाय नम.]

Colophon V3 om colophon (cf v l 3132*) Ś2 D1 8 12 read colophon after 29, M2 reads colophon after 41 —*Kāṇḍa name* N B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś2 Ñ V1 2 B D4 8 10 13 M2 मन्दोदरीविलाप, D1 आभ्युदयिके मन्दोदरीविलाप, D2 आभ्युदयिके रावणसत्क्रिया, D3 दत पुरविलाप, L (ed) मन्दोदरीविलापरावणसत्कार —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 93, V1 94, B1 92, B3 91, D3 9 97, D5–7 T1 G M1 3 114, D10 11 113, T2 122, T3 125, M1 2 115, B (ed) 111, G (ed) 95, L (ed) 92 —After colophon, D2 concludes with राम. G1 M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम —After Sarga 99, Ñ V1 2 B2–4 D1 13 G (ed) ins a long passage relegated to App I (No 70)

१००

7.1 ते रावणवधं दृष्ट्वा देवगन्धर्वदानवाः ।
2.1 जग्मुस्तैस्तैर्विमानैः स्वैः कथयन्तः शुभाः कथाः ॥ १
3.1 रावणस्य वधं घोरं राघवस्य पराक्रमम् ।
सुयुद्धं वानराणां च सुग्रीवस्य च मन्त्रितम् ॥ २
अनुरागं च वीर्यं च सौमित्रेर्लक्ष्मणस्य च ।
कथयन्तो महाभागा जग्मुर्हृष्टा यथागतम् ॥ ३
राघवस्तु रथं दिव्यमिन्द्रदत्तं शिखिप्रभम् ।
अनुज्ञाय महाभागो मातलिं प्रत्यपूजयत् ॥ ४
राघवेणाभ्यनुज्ञातो मातलिः शक्रसारथिः ।
दिव्यं तं रथमास्थाय दिवमेवारुरोह सः ॥ ५

100

Ś1 missing Sarga 100 (cf. v l 6 93 13) Ś2 D12 begin with ॐ.

1 ^{a}) Ś2 Ñ B1 4 D1-4 8 9.12 13 त (for ते) Ś2 B1 D1-3 8 9 राक्षस- (for रावण-) V2 B1 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). G (ed) तद्राक्षसवधाद्दृष्टा —^{b}) D6 -राक्षसा (for -दानवाः). —^{c}) Ś2 Ñ V B1-3 D1-6 8-12 I1 G3 M1 3 स्वै स्वैर्(V3 damaged from स्वैर् up to राघव in 2^b) (for तैस्तैर्) B4 प्रजग्मु· स्वैर् (for जग्मुस्तैस्तैर्) Ś2 Ñ2 V1.2 B1 3 4 D2.5 7-11 13 M3 ते, Ñ1 D4 M1 च, B2 तु, D1 3 12 T1 G3 तै, Cm as in text (for स्वैः). M2 जग्मु स्वानि विमानानि —^{d}) Ś2 Ñ V1 2 B1.3 D1 4 8 12 कथा· शुभा· (by transp), D13 कथा शुभा (for शुभा· कथा.)

2 V3 damaged up to राघव in ^{b} (cf v l 1). —^{a}) D6 T2 3 M1 बल (for वध). D7 दृष्ट्वा (for घोर) —^{b}) Ś2 D8 रावणस्य, Ñ V1 2 B1 4 D1-4.9 12 M2 रामस्य च (for राघवस्य) G1 जय तथा, M1 च विक्रम (for पराक्रमम्) —Ś2 D8 read 2^{cd} before 4 —^{c}) B1 गद्युद्ध, D8 उपद्रव (hypm) (for सुयुद्ध) B4 वानरेन्द्राणा (for वानराणा च) —^{d}) Ś2 D4 7 8 12 च मित्रता, V2 च सन्निभ, B2 सुमन्त्रित, D1 M2 च मन्त्रिण:, D3 च मन्त्रण, T2 3 च मन्त्रिता, Cg k t as in text (for च मन्त्रितम्)

3 ^{a}) Ñ1 D13 वैदेह्या, B3 reads in marg, M2 om. (hapl ?) (for वीर्यं च) —^{b}) V3 D7 10 11 G1 2 Ct मारुतेर्, Cg as in text (for सौमित्रेर्) M2 om च (subm.) Ś2 B1 D1-3 8 12 लक्ष्मणस्य च धीमत —After 3^{ab}, V2 B3 (m) D9-11 K (ed, within brackets) ins, while Ś2 B1 D1-4 8 12 subst for 3^{cd}.

3148* पतिव्रतात्व सीताया हनूमति पराक्रमम् ।

[D1 पतिवृत्ति च, D4 पतिव्रत च, D12 पातिव्रत्यत्त (for पतिव्रतात्व) D1 4 हनूमतश्च (hypm) (for हनूमति).]

—V1 damaged from 3^d up to अनु in 4^c —^{d}) B3 ययुर् (for जग्मुर्)

4 V3 damaged up to अनु in ^{c} (cf v l 3) Before 4, Ś [D8] read 2^{cd} —^{a}) D7 G1 2 [S]पि; D13 स (for तु). D4 दिव्यरथम् (for रथ दिव्यम्) —^{b}) D2 इन्द्रवत्त Ś2 D1-3 8 12 शिवप्रद, Ñ V1 2 B2-4 D4.13 रविप्रभ, B1 D7 G1 2 शशिप्रभ, Cg as in text (for शिखिप्रभम्) —^{c}) Ñ2 V B3 D1 4 7 9-11 G1 2 Ct अनु(V3 ✶✶)ज्ञाप्य, Cm as in text (for अनुज्ञाय) B1 4 D1-4 7 9-11 G1 2 महाबाहुर्, B1 महाप्राज्ञो, M1 महातेजा Ś2 D8 12 आज्ञापयामास तदा —^{d}) Ś2 D8 12 शक्र(D12 च स)सारथि, M2 चेदमब्रवीत्, Cg as in text (for प्रत्यपूजयत्). —After 4, Ñ V B2-4 D4 M2 G (ed, l 2-3 only) ins

3149* प्रणामो वासवे कार्यो मातले भद्रमस्तु ते ।
दर्शिता महती शक्ति कृत मे प्रियमुत्तमम् ।
गच्छेदानीमनुज्ञातो मया त्व त्रिदशालयम् ।
वधमावेदयस्वेम शत्रोस्त्रिदिववासिनाम् ।

[V3 om l 1 —(l 1) V1.2 प्रणाम (for प्रणामो) V1 2 B3 वाच्यो (for कार्यो) —(l 2) M2 बुद्धि (for शक्ति). —V3 om l 3 —(l 3) Ñ1 B2 D4 M2 त्रिदिवालय (for त्रिदशालयम्) —(l 4) B4 M2 [ए]व (for [इ]म) V3 damaged from the post half of l 4 up to सार in 5^b. Ñ2 V1 2 B2 3 D4 त्रिदश(B2 D4 °दिव)वासिना (B2 3 °न)]

5 V3 damaged up to सार in ^{b} (cf v l 3149*) Ś2 D8 12 om 5 —^{a}) Ñ V1 2 B2-4 D4 इति राम (for राघवेण) —^{c}) Ñ स्व-, B1 D4 च, D13 स, G (ed) तु (for त) L (ed) transp रथम् and आस्थाय M2 दिव्य रथ समास्थाय —^{d}) B4 त्रिदिवम्, G1 2 दिव्यमेव (for दिवमेव) B3 च, M5 ह (for स.) Ñ1 D13 [अ]भ्य (D13 °न्य)रोहत, D1-3 6 9-11 T2 3 [उ]त्पपात ह, D4 [अ]भ्यरोहयत् (for [आ]रुरोह स) B1 त्रिदिव वोत्पपात ह. —After 5, B3 (m) ins

3150* मातलिर्दिवमारूढो देव सह मदोगत ।
देवराज प्रणम्याथ प्राञ्जलि प्रणत· स्थित ।
तमुवाच तत शक्र कृत साह्य त्वयानघ ।
राघवस्य च प्रीत्यर्थं रावणस्य वधाय च ।
तमुवाच तत सूतो हृष्ट देव शतक्रतुम् । [5]
अद्य मे सफल जन्म रामसाहाय्यकारणात् ।
सुशिक्षिता रथशिक्षा सफला बलकर्मणि ।

तस्मिंस्तु दिवमारूढे सुरसारथिसत्तमे ।
राघवः परमप्रीतः सुग्रीवं परिषस्वजे ॥ ६
परिष्वज्य च सुग्रीवं लक्ष्मणेनाभिवादितः ।
पूज्यमानो हरिश्रेष्ठैराजगाम बलालयम् ॥ ७
अब्रवीच्च तदा रामः समीपपरिवर्तिनम् ।
सौमित्रिं सत्त्वसम्पन्नं लक्ष्मणं दीप्ततेजसम् ॥ ८
विभीषणमिमं सौम्य लङ्कायामभिषेचय ।
अनुरक्तं च भक्तं च मम चैवोपकारिणम् ॥ ९
एष मे परमः कामो यदिमं रावणानुजम् ।
लङ्कायां सौम्य पश्येयमभिषिक्तं विभीषणम् ॥ १०
एवमुक्तस्तु सौमित्री राघवेण महात्मना ।
तथेत्युक्त्वा तु संहृष्टः सौवर्णं घटमाददे ॥ ११

G 6. 97. 14
B 6. 112. 12
L 6. 93. 11

नादानं नाभिसंधानं मोक्षं चैव विकर्षणम् ।
बाणानां न प्रपश्यामि राघवस्य महात्मनः ।
बाणानां पतनं चैव रावणस्य रथोपरि ।
राघवस्य प्रपश्यामि रणे शतसहस्रधा ।
न भूतो नो वर्तमानो न भविष्यति चापरः ।
राघवाद्दर्शते वीरो वराणां रथिनां वरः ।
येन देवाः सगन्धर्वाः सासुरोरगराक्षसाः ।
सकिंनरनराः सर्वे द्राविताश्च रणाद्दिशः ।
रामेणैव रणे भिन्नं हृदयं तस्य रक्षसः ।
महदेकेन बाणेन रम्भस्तम्भ इवानघ ।
एवमुक्त्वा वचस्तस्य मातले स शतक्रतुः ।
देवैः सह नमश्चक्रे रामे चैव सलक्ष्मणे ।

6 —^{a}) Ś2 दिव्यम्, B1 वियत्, B2.3 रथम् (for दिवम्) —^{b}) B2 सारथिना वरे, T2 सारथिसत्तर (for °सत्तमे). Ś2 B1 D1–3.8.12 सारथौ (D1–3 सरथे) जयतां वर, Ñ D4.13 रथे भास्करवर्चसि (D13 °सनिभे), V B3.4 D9–11 सरथे (B3 तरसा, B4 सारथा) रथिना वरे (D9–11 °र) —After 6^{ab}, G (ed) ins 3151* and om 6^{c}–7^{b} —^{c}) B3 प्रणय, B4 परम, D1.4 परम (for परम) —^{d}) V3 ... षस्वजे (damaged)

7 G (ed) om 7^{ab} (cf v l 6) —^{a}) D1 परिपूज्य D13 स (for च) —^{b}) B1 [अ]भिपूजित, D1 °वन्दित, D7 °चोदित, M2.5 Cg प्रचोदित, Ck t as in text (for [अ]भिवादित) —After 7^{ab}, Ñ2 V1.3 B2–4 D4 ins, while V2 ins after 7, G (ed) ins after 6^{ab} (owing to om)

3151* सम्भाष्य चैव तान्सर्वान्हरियूथपसत्तमान् ।
राघवः परमप्रीतो हरीन्द्रमिदमब्रवीत् ।
दिष्ट्या तव प्रसादेन प्राप्तं हि मनसेप्सितम् ।
प्रतिज्ञाया गतं पारं हत्वा च देवकण्टकम् ।
शेषमथापरं मन्ये मनस्तुष्टिकरं परम् ।

[(l 1) Ñ2 V हरीन् (for हरि-) V2 B3 -यूथपान् (for सत्तमान्) —(l 3) B2 ते (for हि) V3 om. l 4–5. —(l 4) B2 च (for च) —(l 5) B3 अन्यतर, D4 इचापर (for अथापर). B3 मन (for मनस्)]

—D4 om. 7^{c}–10^{b}. Before 7^{cd}, Ñ2 V1.3 B2–4 read 10^{cd} for the first time, all (except V3) repeating it in its proper place —^{c}) V1.3 B2–4 पूज्यमानो (for पूज्यमानो) Ś2 V3 B1 D1–3.9–12 हरिगणैः; D8 हरिवरैः —^{d}) D9 स जगाम; Cr m as in text (for आजगाम) Ś2 V1 B1 D7.8.12 G1 M1.5 स्वमालय, Ñ B4 महानुग (B4 °ज), V3 B2.3 महानुज (B2 °गे), D1.2 [अ]चलालय, D13 महाभुज, G3 बलाबल, Cr m g t as in text (for बलालयम्)

8 D4.12 om 8 (for D4, cf v l 7) Before 8, V3 reads 10^{cd} for the first time repeating it in its proper place —^{a}) B2 स, D13 G1 तु (for च) Ś2 B1 D1–3.8–11 अथोवाच स काकुत्स्थ —^{b}) Ś2 सेनाया परि-, B2 समीपे परि-, B3.4 समीपा (B4 °प) तर- (for समीप परि-) D8 सी.. या परिवर्तत (sic) —^{c}) Ñ2 D5 T1 M1 Cg सत्यसम्पन्न, V3 D9–11.13 मित्रसपन्न, M2 °सपन्नो (for सत्त्वसपन्न) —^{d}) Ś2 B1 D1–3.8–11 शुभलक्षण (for दीप्ततेजसम्)

9 D4 om 9 (cf. v l 7) —^{a}) V3 अत (for इम) D8 सोम्य (for सौम्य) —^{b}) B1 अभिषिच ह (for अभिषेचय) —^{c}) D5.13 om (hapl), D12 सीत च (for भक्त च). —^{d}) Ś2 B1 D1–3.8–12 तथा पूर्व-, B3 शक्त चैव, D13 ममैवम् (for मम चैव) M1 [उ]पकारक, Cg as in text (for °कारिणम्)

10 V3 D4 om 10^{ab} (for D4, cf v l 7) —^{a}) B3 च, D7 G1.2 न (for मे) —^{b}) Ś2 Ñ V1.2 B D1–3.8.12.13 यदह (B4 °य), D7 T2.3 M1.3 यदीम, M2 यथेम (for यदिम) B4 (m also as in text) रामानुज, D13 रावणानुज (sic) (for रावणानुजम्) —Ñ2 V B2–4 read 10^{cd} for first time before 7^{cd} (V2 before 8), all (except V3) repeating it here —^{c}) Ñ2 V B2–4 D4 (all except V3 D4, first time) वत्स (for सौम्य). B4 (second time) अभिपश्यनम्

11 V3 om 11^{ab} B3 reads 11–12^{b} in marg —^{a}) Ñ1 D4 स (for तु) D13 स एवमुक्त (for एवमुक्तस्तु) —Ś2 D8.12 om (hapl) from सौमित्री in 11^{a} up to तेन in 12^{a} —^{b}) M2 ससुग्रीव महाराज —M2 om 11^{c}–12 —^{c}) B1.2.4 D4 च, B3 D3.6.7.10.11 तु-, T2.3 M1 [अ]थ, L (ed) स (for तु) Ñ V1.3 D13 तथेत्युवाच, V2 तथा तूवाच (for तथेत्युक्त्वा तु) B2 सौमित्रि (for संहृष्ट). —After 11^{c}, D3 ins

97 52 / 112 15 / 93 12 घटेन तेन सौमित्रिरभ्यषिञ्चद्विभीषणम् ।
लङ्कायां रक्षसां मध्ये राजानं रामशासनात् ॥ १२
अभ्यषिञ्चत्स धर्मात्मा शुद्धात्मानं विभीषणम् ।
तस्यामात्या जहृषिरे भक्ता ये चास्य राक्षसाः ॥ १३
दृष्ट्वाभिषिक्तं लङ्कायां राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।
राघवः परमां प्रीतिं जगाम सहलक्ष्मणः ॥ १४
स तद्राज्यं महत्प्राप्य रामदत्तं विभीषणः ।
प्रकृतीः सान्त्वयित्वा च ततो राममुपागमत् ॥ १५

3152* सौमित्रिं सविभीषण ।
लङ्कां प्राप्य सभामध्ये

—d) Ñ V B2 4 D4 13 चा(B2 श्चा, D13 मा)नयद्घट ❀ Cv 'एवमुक्तस्तु सौमित्रिं ससुग्रीवं सहाङ्गद' इत्यादयोऽन्ये नव श्लोकाः सन्ति उपरि चान्तरान्तरा केषुचित् । ते च प्राचुर्यात्त्याद्रियन्ते । ❀ —After 11, D5–7 9–11 T G M1,3 5 ins

3153* तं घटं वानरेन्द्राणां हस्ते दत्त्वा मनोजवान् ।
आदिदेश महासत्त्वान्समुद्रसलिलानये ।
अतिशीघ्रं ततो गत्वा वानरास्ते महाबलाः ।
आगतास्तज्जलं गृह्य समुद्राद्वानरोत्तमाः ।
ततस्त्वेकं घटं गृह्य संस्थाप्य परमासने । [5]

[(l 1) D5 T1 G3 तान्घटान्, Ct as above (for तं घटं). G2 om (hapl) after तं घटं up to घटं in l 5 D7 महाजवान् (for मनो°). ❀ Cr घटं हस्ते इति जातावेकवचनम् ।, so also Cm g.t ❀ D9 तं घटं तु गृहीत्वा तु वानरेन्द्रान्मनोजवान् —(l 2) D6 9–11 Ct न्यादिदेश D9–11 महासत्त्व (for °सत्त्वान्) D7 समुद्रात् (for समुद्र-) D9–11 -सलिलं तदा (for -सलिलानये). —M5 om l. 3-5 —(l. 3) D6 T2 3 M3 Cg इति (for अति-) M1 ततः शीघ्रतरं गत्वा (for the prior half) D9–11 मनोजवा (for महाबलाः) —(l. 4) D5 6 T2 3 ते, D9–11 M1 तु (for तज्) M1 वानरास्ते (for वानरोत्तमाः) —(l 5) D6 तेभ्यो, T3 G1 ते त, G3 सैकं (for त्वेकं)]

12 Ś2 D8 12 om up to तेन in 12a, M2 om 12, B3 reads 12ab in marg (for all, cf v l 11) V3 om 12-17 D4 repeats 12ab after 12 —a) B1 3 D1–3 शुभेन (for घटेन) D4 (both times) चैव, M5 [ए]केन (for तेन) —d) Ś2 D12 लङ्कायां (for राजानं) —After 12, Ñ V1 2 B2–4 D5–7 9–11 13 T G M1 3 5 ins

3154* विधिना मन्त्रदृष्टेन सुहृद्गणसमावृतम् ।

[V1 B3 4 D13 शास्त्र- (for मन्त्र-) D6 T2 3 -युक्तेन, Cg k t as above (for दृष्टेन) V2 B2–4 D13 -समन्वितं (D13 °त), D9–11 T2 3 M5 -समावृत, G1 -समाहृत (for -समावृतम्) Ñ V1 प्रहर्षेण समन्वित (for the post half)]

13 V3 om 13 (cf v l 12) K (ed) reads 13ab twice (second time within brackets) —ab) B2 लङ्कायां (for धर्मात्मा) Ś2 D2 3 8 12 अभिषिच्यमाने तु तदा (hypm), B1 D1 तदाभिषिच्यमाने तु (for a) Ñ V1.2 B2–4 D13 धर्मात्मानं, D4 धर्माचारं (for शुद्धात्मानं) Ś2 B1 D2 3 8 12 सर्वे वानरराक्षसाः, D1 सर्वे राक्षसवानरा (for b) D9–11 K(ed., second time) अभ्यषिञ्चस्तदा सर्वे राक्षसा वानरास्तथा (K [ed]°दा) —For 13ab, M2 subst.

3155* वानरैः सहितः सर्वैरभिषेकं चकार ह ।

—Thereafter M2 cont

3156* दिव्यमङ्गलवादित्रैर्ब्रह्मघोषैश्च सुस्वनैः ।
कलशैर्जलपूर्णैश्च तीर्थोदकसमन्वितैः ।
सौवर्णै राजतैश्चैव तथा मणिमयैरपि ।
क्षीरवृक्षैस्तथा मृद्भिर्दूर्वैर्यागरुसर्षपैः ।
गन्धोदकविमिश्रेण पञ्चगव्येन चैव हि । [5]
तप्तजाम्बूनदमये सर्वरत्नविभूषिते ।
पीठे विभीषणं स्थाप्य समन्त्रिजलैः शुभैः ।
सलिलैन सहस्राक्षमृषयो वासवं यथा ।
ततः शङ्खा मृदङ्गाश्च भेर्यश्च पणवानकाः ।
स्तुतिशब्दाः सुमधुरा गीतशब्दास्तथैव च । [10]
विभीषणस्याभिषेको हृष्टः प्रमुदितो बभौ ।
शुक्लाम्बरधरो भूत्वा सर्वरत्नविभूषितः ।
मकुटेन विचित्रेण सर्वरत्नमयेन च ।
अनुलिप्तः सुगन्धेन श्वेतेन च विभीषणः ।
चन्दनेनाथ दिव्येन माल्यैश्च विविधैस्तथा । [15]
चामराभिश्च शुक्लाभिः छत्रेण च विराजता ।

—After 13ab, Ś2 B1 D1–3 8–12 K (ed, within brackets) ins

3157* प्रहर्षमतुलं गत्वा तुष्टुवू राममेव हि ।
[D1 च (for हि)]

—D4 om 13c–14 —c) Ś2 Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 तस्य मित्राणि हृष्टानि (Ś2 B1 D1–3 8 12 तुतुषुर्). —G1 om 13d–16c —d) Ñ V1.2 B2–4 D13 सर्वे च, D3 ये चैव, D8 ये चापि, T2 ये चान्य-, Ct as in text (for ये चास्य)

14 V3 D4 G2 om 14 (for V3, cf v l 12, for the rest 13). Ś2 Ñ V1 2 B D1–3 5 7 8 12 13 T1 G1 3 M om, K (ed) reads within brackets 14cd —c) D6 T2 3 परम- (for परमां) —d) D6 T2 3 आजगाम सलक्ष्मण

15 V3 G2 om 15 (cf v l 12 and 13 respy.). D10 11 om 15ab —a) B1 तद्राज्यं सु- (for स तद्राज्यं) —c) M5 प्रकृतिं (for प्रकृतीः) B1 M1 तु, D1 3 स (for च) Ñ V1 2 B2–4 D7 G1 ताः (D7 G1 स) सान्त्वयित्वा प्रकृतीस् (G1 °ति), D4 ततः शातयित्वा प्रकृतीस् (hypm), D9–11.13 सान्त्व(D13 शात)यित्वा प्रकृतयस्(D13 °तीस्

अक्षतान्मोदकॉल्लाजान्दिव्याः सुमनसस्तथा ।
आजह्रुरथ संहृष्टाः पौरास्तस्मै निशाचराः ।। १६
स तान्गृहीत्वा दुर्धर्षो राघवाय न्यवेदयत् ।
मङ्गल्यं मङ्गलं सर्वं लक्ष्मणाय च वीर्यवान् ।। १७
कृतकार्यं समृद्धार्थं दृष्ट्वा रामो विभीषणम् ।
प्रतिजग्राह तत्सर्वं तस्यैव प्रियकाम्यया ।। १८
ततः शैलोपमं वीरं प्राञ्जलिं पार्श्वतः स्थितम् ।
अब्रवीद्राघवो वाक्यं हनूमन्तं प्लवंगमम् ।। १९
अनुमान्य महाराजमिमं सौम्य विभीषणम् ।
प्रविश्य रावणगृहं विनयेनोपसृत्य च ।। २० G.6 97 23 B 6 112 23 L.6 93 20

[subm]) —^{d}) M2 रामपार्श्वम् (for ततो रामम्) B1 D13 उपागत ꣸ Ct प्रकृतय प्रकृती स्वपुरराट्प्रजा. ꣸

16 V3 om 16, G2 om. 16^{abc} (cf v l. 12 and 13 respy).—^{a}) Ñ V2 D4 दिव्यान् (for लाजान्) Ś2 B1 D1-3 8-12 दध्यक्षतान्मो(B1 °तमो)दकांश्च —^{b}) Ś2 B1 D1 3 4 8-11 लाजा , Ñ V2 D2 12 लाजान , B4 विव्याय (sic), D6.7 T2 3 G1 M5 दिव्यान् (for दिव्या) D2 6 7 12 13 T2 G3 M3 तदा (for तथा) —^{c}) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 ते तदा हृष्टा(B3 तत्र [m], D4 दृष्ट्वा) (for अथ संहृष्टा) —^{d}) D6 T3 घोरास्, Ck t as in text (for पौरास्). B1 तत्र, D1-3 8 12 तस्य, D9 तस्मिन् (for तस्मै). Ñ V1.2 B2-4 D4 13 रामार्थं(Ñ1 D4 र्थ) रजनीचरा —After 16, M2 ins

3158* मणिमुक्ताप्रवालानि रत्नानि विविधानि च ।
वस्त्राणि चैव दिव्यानि वाहनानि तथैव च ।
शस्त्राणि चैव सौम्यानि कवचानि च वाससः ।

17 V3 om 17 (cf v l. 12) —^{a}) Ś2 B1 D1-3 8 9 12 तद्गृहीत्वा तु(D2 3 9 °थ), B1 तान्गृहीत्वा च (for स तान्गृहीत्वा). —After 17^{ab}, D13 ins

3159* यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावदुर्वी ससागरा ।
यावन्नामकथा लोके तावद्राज्यं विभीषणे ।

—^{c}) Ñ2 V1 2 D1-3.6 10 11 T2 मागल्य, Cm g as in text (for मङ्गल्य) B1 मगल , B4 मङ्गल, D4 मङ्गल (for मङ्गलं) Ś2 D8 12 मगल सर्वमानीत —^{d}) G2 स (for च) G1 राघवाय स, Cg t as in text (for लक्ष्मणाय च).—After 17, M2 ins

3160* सुग्रीवाय च रक्षेन्द्रो वानरेन्द्राय धीमते ।
तत प्रह्वाञ्जलिपुटो रामपार्श्वस्थितोऽभवत् ।

18 D2 om 18 —^{a}) M2 तत (for कृत) B1 स सिद्धार्थं (for समृद्धार्थं) —T1 mostly damaged for 18^{cd} —^{d}) Ñ V1 2 B3.4 D4 13 हितकाम्यया, V3 B2 D10 11 M1 Ct प्रति°, D9 प्रीति°, Cg as in text (for प्रिय°) —After 18, D2 ins

3161* तत प्रस्थापयन्वीर विभीषणमुवाच ह ।
गच्छ राज्यं प्रशाधि त्वं प्रकृतीश्चानुरञ्जय ।
एवमुक्तो महाबाहु प्रणम्य रिपुसूदनम् ।
भवत्प्रसादादित्युक्त्वा प्रययौ स विभीषण ।
गते तस्मिन्महाबुद्धौ रामस्त मारुतात्मजम् । [5],
while D5 T1 G1.3 M1 ins.

3162* तत्प्रगृह्य परा प्रीतिं जगाम सहलक्ष्मण ।

19 ^{a}) Ś2 Ñ V1 2 B D1 3 4 8 12 13 महा-, D2 मोदाच् (for तत-) —^{b}) Ś2 Ñ2 V1.2 B2-4 D7 8 12 G1 2 M1 पुरत , V3 प्रणति-, D9-11 प्रणत, D13 समुप- (for पार्श्वत) —After 19^{ab}, M2 ins

3163* अब्रवीद्वानर मध्ये सर्वसैन्यस्य पश्यत ।
यन्मया तत्प्रतिज्ञात लङ्कैश्वर्यं विभीषणे ।
काम मया तत्सुग्रीव त्वत्प्रसादाच्च मे कृतम् ।
निर्भयो निर्विशङ्कस्तु समृद्ध्या धनदेन तु ।
दीर्घायुष्ये ध्रुवेणेव यावच्चन्द्रार्कतारका' । [5]
लङ्काद्वीपस्य राजत्व मया दत्त विभीषणे ।
वीक्षदी तु भवेद्दत्त ध्रुवं भ्रातर्यदाभवेत् । (corrupt)
एव तत्समय कृत्वा राघव सुमहामना ।
उत्थाय च तत शीघ्रं स्थापयित्वा विभीषणम् ।

—^{c}) D13 धैर्याद्, G1 वीर (for वाक्य) Ñ V B2-4 D4 G (ed) च वचो (D4 ततो) धर्म्यं (G[ed] °रामो) , M3 च हनूमत (for राघवो वाक्य) Ś2 B1 D1-3 8-12 उवाचेद वचो रामो —^{d}) M2 वचो राम (for हनूमन्त) —After 19, Ś2 D3 8 read 22^{ab} for the first time repeating it in its proper place, while M1 ins 3164*

20 D12 om. 20-21 V3 M1 om 20^{ab} —^{a}) Ñ D10 11 Ck.t अनुज्ञाप्य, Cr g as in text (for अनुमान्य) M3 महाबाहो (for °राजम्) B1 हनुमन्वद राजानम् —^{b}) B2-4 सौम्य (for सौम्य). ꣸ Cr सौम्य विभीषणमनुमान्य ꣸ —After 20^{ab}, D5-7 T G M3 5 B (ed , within brackets) ins , M1 ins after 19 (owing to om.), K (ed) cont after 3165*

3164* गच्छ सौम्य पुरीं लङ्कामनुज्ञाप्य यथाविधि ।
[M1 Cr g विभीषण (for यथाविधि)]

—T1 damaged for 20^d —^{d}) T2 3 [अ]भिवाद्य, G2 [अ]भिनद्य (for [उ]पसृत्य) D5-7 M1 3 5 Cm g विनयेनाभिनद्य(M5 °गम्य) च —For 20^{cd}, Ś2 Ñ V B D1-4. 8-11 13 M2 B (ed , within brackets) subst , while K (ed , within brackets) ins after 20^{ab}

3165* प्रविश्य नगरीं लङ्कां कौशल्यं ब्रूहि मैथिलीम् ।
[Ś2 Ñ1 V1 2 B2-4 D13 कुशल, B1 D1-4 कौशल्य (for कौशल्यं). Ñ2 लक्ष्मण (for मैथिलीम्)]

—After 20, K (ed , within brackets) ins

[illegible] सुग्रीवं [illegible]म् ।
[illegible] न मया [illegible]म् ॥ २१

प्रियमेतदुदाहृत्य मैथिल्यास्त्वं हरीश्वर ।
प्रतिगृह्य च संदेशमुपावर्तितुमर्हसि ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे शततमः सर्गः ॥ १०० ॥

(Ś3 D5 second time) [illegible] [illegible] (for [illegible]) [illegible] Ś3 both times) [illegible] (for [illegible])

Colophon — [illegible]

१०१

इति प्रतिसमादिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां पूज्यमानो निशाचरैः ॥ १
प्रविश्य तु महातेजा रावणस्य निवेशनम् ।
ददर्श शशिना हीनां सातङ्कामिव रोहिणीम् ॥ २
निभृतः प्रणतः प्रह्वः सोऽभिगम्याभिवाद्य च ।
रामस्य वचनं सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ३
वैदेहि कुशली रामः ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
कुशलं चाह सिद्धार्थो हतशत्रुररिंदमः ॥ ४
विभीषणसहायेन रामेण हरिभिः सह ।
निहतो रावणो देवि लक्ष्मणस्य नयेन च ॥ ५

G 6 98. 5
B 6 113 8
L 6 91 6

101

Ś1 missing Sarga 101 (cf v l. 6 93 13) D12 begins with ॐ

1 ^{a}) V3 damaged, B1 इति तेन, M1 उति [illegible] (for [illegible] प्रति).—After 1^{ab}, M2 ins

3167* विभीषण समाभाष्य दृष्ट्वा चैव महाबल ।

—^{c}) D2 विवेश स (for प्रविवेश) —Ś2 D8 12 om 1^d–2^a

2 Ś2 D8 12 om 2^a (cf v l 1) Ñ2 repeats 2^{ab} in place of l 2 of 3168* —^{a}) Ñ (Ñ2 both times) V B D1–4 7 9–11 13 G1 2 M2 3 5 च, D6 T2 3 सु-, M1 स (for तु) Ñ2 (first time) B1 3 (marg up to 3168*) D1–3 9–11 पुरीं लङ्कां, M1 महाप्राज्ञो (for महातेजा) —^{b}) Ś2 Ñ2 (first time) B1 3 D2 3 8 12 समेत्य च विभीषण, Ñ (Ñ2 second time) V B2 4 D4 13 रावणाक्रीड (D4 °णोद्यान)मृद्धिमत, D1 सामात्य सविभीषण, D9–11 अनुज्ञाप्य (D9 पूजयित्वा) विभीषण, G (ed) रावणालयमृद्धिमत —After 2^{ab}, Ś2 Ñ2 B1 3 (m) D1–3 8–12 ins

3168* प्रविवेशाभ्यनुज्ञातो हनूमान्वृक्षवाटिकाम् ।
स प्रविश्य यथान्यायं सीताया विदितो हरिः ।

[(l 1) D9–11 तारोन (for प्रविवेश) —Ñ2 om l. 2 repeating 2^{ab} in its place.—(l 2) B1 प्रविश्य च, D9 संप्रविश्य (for स प्रविश्य). Ś2 B1 D3 9 11 सीतया (for सीताया)]

—^{c}) D7 ददर्श Ñ V1.3 B D2 4 6 7 10 11 M1 3 Cm g k t सूजया, V3 प्रजया, D1 3 त्रिजटा, D9 पूजया, D13 M2 मृगया (for शशिना) D3 युक्ता (for हीनां). Ś2 D8 12 स ददर्श तदा सीता —^{d}) Ñ2 V B2–4 निष्प्रभाम्, M2 समग्रहाम्, Cg l t as in text (for सातङ्काम्) V3 damaged for रोहिणीम् D10 11 transp इव and रोहिणीम् Ś2 B1 D1–3 8 9 12 13 रामपत्नीमनिन्दिताम्, Ñ1 D4 मलिना जनकात्मजा —After 2, D6–7 10 11 S ins

3169* वृक्षमूले निरानन्दां राक्षसीभिः समावृताम् ।

[D7.10 11 G1 परिवृता (for समावृताम्)]

3 V3 om 3^{ab} —^{a}) Ñ1 निभृत, D13 निसृत (for निभृत) Ś2 D2 3 8 12 प्रयत (for प्रणत) D2 प्राह, D13 पुम (for प्रह्व) B1 नियत प्रयत प्राज, B2 निभृत प्रयत प्रज्ञ, D4 निभृता प्रयतस्त्वा —^{b}) G1 2 [अ]भ्यवादयत्, Cr g t as in text (for [अ]भिवाद्य च) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 सोभिवाद्य च मैथिलीं —After 3^{ab}, D5–7 9–11 S ins

3170* दृष्ट्वा तमागतं देवी हनूमन्तं महाबलम् ।
तूष्णीमास्ते तदा दृष्ट्वा स्मृत्वा प्रमुदिताभवत् ।
सौम्यं दृष्ट्वा मुखं तस्या हनूमान्प्लवगोत्तम ।

[(l 1) D9–11 M1 समागत, Cg as above (for तमागत) —D6 reads in marg from तदा up to हनूमान् in l 3 —M1 om l 2–3 —(l. 2) D5 6 11 M1 Cm g आस्त, Cv r as above (for आस्ते) D7 Cr m g तनो (for तदा) G1 रात, M2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) M2 दृष्ट्वा, Cr m g as above (for स्मृत्वा) D5 T1 G3 च मुदिता, Cg as above (for प्रमुदिता) D9–11 स्मृत्वा पूर्वानवद्यता (for the post half) —(l 3) G1 सौम्यं, Cg as above (for सौम्यं) D7 9–11 G1 2 M2 transp दृष्ट्वा and तस्या D7 G1 2 मारुतात्मज (for प्लवगोत्तम)]

—^{c}) D6 7 T2 3 G1 वचनात् (for वचनं) G2 सौम्यम् (for सर्वम्)

4 ^{a}) G (ed) मैथिलि (for वैदेहि) D4 कुशल (for कुशली) —^{b}) D13 सुग्रीवश्च (for ससुग्रीव) D5 T1 M3 सहसुग्रीवलक्ष्मण, D9–11 सुग्रीव सहलक्ष्मण —After 4^{ab}, Ñ D4–7 13 L G M3 5 ins

3171* विभीषणसहायश्च हरीणां सहितो बलैः ।

[D5 6 महावाहु (for सहायश्च) Ñ D4 13 हरिभि (for हरीणां) D4 8(after corr) 13 वने (for बलैः)]

—D13 om 4^c–7^b Ñ1 D4 om 4^c–5 —^{c}) Ś2 Ñ2 V B D1–3 5–12 T G1 3 M1 2 5 Ct त्वाह (for चाह) —^{d}) Ś2 B1 D1–3 8–12 अमित्रजित्, V1 illeg (for अरिंदम)

5 Ñ1 D4 13 om 5 (cf v l. 4) V3 damaged for 5^{ab} —^{b}) B4 दशरथ (for रामेण) ☞ V3 missing from 5^c up to 6 102 26 —^{c}) B4 सखे, M1 युद्धे (for देवि) —^{d}) Ñ2 V1 2 B2–4 लक्ष्मणेन (for लक्ष्मणस्य) Ñ2 [अ]नुजेन च, B2 मयापि च, B3 (m also as in Ś2)

पृष्ट्वा च कुशलं रामो वीरस्तां रघुनन्दनः ।
अब्रवीत्परमप्रीतः कृतार्थेनान्तरात्मना ॥ ६

प्रियमाख्यामि ते देवि त्वां तु भूयः सभाजये ।
दिष्ट्या जीवसि धर्मज्ञे जयेन मम संयुगे ॥ ७

लब्धो नो विजयः सीते स्वस्था भव गतव्यथा ।
रावणः स हतः शत्रुर्लङ्का चेयं वशे स्थिता ॥ ८

मयाल्पबलनिद्रेण धृतेन तव निर्जये ।
प्रतिज्ञैषा विनिस्तीर्णा बद्ध्वा सेतुं महोदधौ ॥ ९

संभ्रमश्च न कर्तव्यो वर्तन्त्या रावणालये ।
विभीषणविधेयं हि लङ्कैश्वर्यमिदं कृतम् ॥ १०

तदाश्वसिहि विश्रब्धा स्वगृहे परिवर्तिनी ।
अयं चाभ्येति संहृष्टस्त्वद्दर्शनसमुत्सुकः ॥ ११

मयैव हि (for नयेन च) Ś1 B1 D1–3.8–12 लक्ष्मणेन च वीर्यवान् (D8 धीमता).—After 5, D1 ins :

3172* इन्द्रजित्कुम्भकर्णश्च ये चान्ये भीमविक्रमाः ।

6 V1 2 B2 4 D10 11 13 om 6 (for D13, cf v.l. 4). Ś2 B1 3 D1–3 8.9 12 transp 6 (B3 6^{cd}) and 7. Ñ2 repeats 6 after 7. D7 G1 2 M2 read 6 after the first occurrence of 7^{cd}. B3 reads 6^{ab} after 7^{cd} (r.).—^{ab}) Ś2 Ñ2 (second time) B1 3 D2 4 12 दृष्ट्वा च, Ñ1 D3 4 6 7 13 दृष्ट्वा च (13 तु), D1 स्थितां, T1 पृष्ट्वा तु, G1 2 पृष्टश्च. L (ed.) दृष्ट्वाऽऽ, Cm k as in text (for पृष्ट्वा च). D1 4 9 कुशली (for कुशलं). Ś2 Ñ (Ñ2 first time) B1 3 D1–3 8 12 M1 transp रामो and वीरस्.—After 6^{ab}, B3 repeats 8^{cd}.—^{d}) Ś2 Ñ2 (second time) B1 3 D1–3 8 9 12 समुद्रीक्ष्य सलक्ष्मणः.

7 D13 om 7^{ab} (cf v.l. 4). Ś2 B1 3 D1–3 8 9 12 transp 6 (B3 6^{cd}) and 7.—^{a}) D1 4 आख्याहि (for आख्यामि). Ñ1 D4 देवि त्वां, Ñ2 illeg. (for ते देवि). Ś2 D8 12 प्रियमाख्याति ते वीरो.—^{b}) Ñ D4 7 G1 2 M2 च (for तु). B1 D1 2 9–11 भूयश्च त्वां, D3 भूयस्त्वां तु (by transp.), Cr as in text (for त्वां तु भूयः). Ñ1 (m. also) समानये, D9 प्रमाद्ये (for सभाजये). Ś2 D8 12 भूयस्त्वां (Ś2 °त्वा) च सभाजयेत् (D12 सदा भवेत्). V1 2 B2–4 राघवस्य महाजय.—B3 repeats 7^{cd} after 8. D7 G1 2 M2 K (ed.) read 7^{cd} twice (K (ed.) second time within brackets).—^{c}) D4 दृष्ट्वा, D12 पृष्ट्वा (sic) (for दिष्ट्या). Ñ D4 7 (second time), 12 वर्धसि, B1 मोदसि, B3 (second time) D1–3 9 जयसि (for जीवसि). V1 B2–4 G1 2 M2 (B3 first time, G1.2 M2 second time) Cr धर्मज्ञे वर्धसे दिष्ट्या, V2 D10 11 Ck t तव प्रभावाद्धर्मज्ञे.—^{d}) Ś2 Ñ2 B1 3 (second time) D3.8 9 12 जयो (B1 °ये) रामस्य, V2 D10 11 Ct महासंग्रामेण, D1 2 जयाद्रामस्य, D7 (second time) मज्जयेन च, M1 प्रभावात्तव, Cm g as in text (for जयेन मम). V1 B2–4 D7 G1 2 M2 (except V1 B2 4 all first time) जयोऽय (D7 G1 2 °यो मे) प्रतिगृह्यताम्.—After the first occurrence of 7^{cd}, D7 G1 2 M2 read 6.—After 7, Ñ2 repeats 6.

8 ^{a}) Ś2 B1 D1–3 8 9 12 प्राप्तो मे, Ñ1 V1 B2 4 D4 13 लब्धो मे, [illegible] V2 B3 D7 10 11 G1 2 M1 Ct लब्धो मेव, Cm g as in text (for लब्धो नो). D13 जय. (subst.) (for विजय.). M2 दृष्ट्वा (for सीते).—^{b}) V1 B स्वस्था, G1 2 स्वस्था, Cr m; as in text (for स्वस्था). V1 2 B D4–11 [illegible], Cr m; as in text (for भव ग). D1 तस्मात्तु ते व्यथा.—B3 repeats 8^{cd} after 6^{ab}.—^{c}) Ś2 B1 3 (second time) D1–3 8 9–12 [illegible] Ñ V1 2 B1 3 (first time) 4 D4 [illegible] (for स). D1 12 G1 2 [illegible] [illegible] (D13 [illegible]).—^{d}) B1 [illegible], B3 (first time) D1–11 [illegible], M1 मम (for चेयं). Ś2 B1 3 (second time) D1–3 8–12 [illegible]. V1 2 B2 4 (first time) 4 [illegible], D6 12 3 [illegible] (for वशे स्थिता). D7 G1 2 [illegible] [illegible]. D13 [illegible].—After 8, B3 repeats 7^{cd} and then reads 6^{ab}.

9 ^{a}) Ś1 मु, M1 [illegible] (for हि). D13 मया तु [illegible] [illegible].—^{b}) Ś2 D2 8 12.13 [illegible], Ñ V1 B2–4 [illegible] V2 B1 [illegible] च, D4 [illegible] D8 [illegible], M2 Cm g [illegible] Cr t as in text (for [illegible]). Ś2 V2 B1 D1–3 8 9 12 [illegible] (for [illegible]).—D1 reads 9^{cd} twice.—^{c}) D1 [illegible] (for [illegible]). Ñ B3 4 D4 मया [illegible] V1 च [illegible], D3 [illegible], T1 [illegible] (for विनिस्तीर्णा). Ś2 V2 B1 D1 (both times) 2 3 8 12 प्रतिज्ञा [illegible], D2 D13 प्रतिज्ञा सा (B2 [illegible]) मया [illegible], D7 G1 2 प्रतिज्ञा पालिता देवि.—^{d}) D3 [illegible] (for बद्ध्वा). Ś2 B1 D1 (second time), 2 3 8 12 [illegible] [illegible], Ñ V1 2 B2–4 D4 13 [illegible] भीममर्णवं, D1 (first time) [illegible]. M2 [illegible] भीममर्णवं.

10 ^{a}) D2 [illegible], D13 [illegible] (for [illegible]). D7 transp च and न. M2 गतव्यो (for कर्तव्यो). G1 2 सदेहो न च कर्तव्यो.—^{b}) Ś2 D3 9 12 T1 G3 वसत्या, D8 वसती (sic), M1 वर्तिन्या (for वर्तन्त्या). ⊚ Cg k t वर्तन्त्या वर्तमानया ⊚ Ś2 वरुणालये (sic), Ñ V1 2 B2.4 D4 7 12 G1 2 राक्षसालये (D4 °यने) (for रावणालये).—^{c}) D1 om हि (subst.). D2 -वशे हीदं (for -विधेयं हि).—^{d}) Ś2 B1 D1–3 8 12 कृतं मया, B2 D4 मया कृतं (for इदं कृतम्).

11 ^{a}) Ś2 तदा स्वपिहि, D13 तदा सुख हि. Ś2 D8 12 विस्रब्धा, B1 D1–3.9 विश्रब्ध, B2 D13 भद्र ते, D4 वैदेहि

एवमुक्ता समुत्पत्य सीता शशिनिभानना ।
प्रहर्षेणावरुद्धा सा व्याजहार न किंचन ॥ १२
अब्रवीच्च हरिश्रेष्ठः सीतामप्रतिजल्पतीम् ।
किं त्वं चिन्तयसे देवि किं च मां नाभिभाषसे ॥ १३
एवमुक्ता हनुमता सीता धर्मे व्यवस्थिता ।
अब्रवीत्परमप्रीता हर्षगद्गदया गिरा ॥ १४

प्रियमेतदुपश्रुत्य भर्तुर्विजयसंश्रितम् ।
प्रहर्षवशमापन्ना निर्वाक्यास्मि क्षणान्तरम् ॥ १५
न हि पश्यामि सदृशं चिन्तयन्ती प्लवंगम ।
मत्प्रियाख्यानकस्येह तव प्रत्यभिनन्दनम् ॥ १६
न च पश्यामि तत्सौम्य पृथिव्यामपि वानर ।
सदृशं मत्प्रियाख्याने तव दातुं भवेत्समम् ॥ १७

G 6 98 15
B 6 113 19
L 6 94 20

D10 11 विस्रब्ध, Cg as in text (for विश्वस्ता) —^{b}) Ñ1 स्वदेशे, B3 (m also as in text) स्वगृहे, D4 विस्रब्धा, D13 विश्रब्धा (for स्वगृहे). G3 विनिवर्तसे. —^{c}) G1 स्वय, Cv r m g as in text (for अय) Ś2 B1 D1-3,8 12 अहमप्यद्य, Ñ V1 2 B2-4 D6 अह चाभ्येमि, D9 अहमद्य सु-, D13 अह चान्योपि, T2 अथ चाभ्येहि, M1 अद्य चाभ्येति (sic) (for अय चाभ्येति) ꣸ Cr "अय चाभ्येति सहृष्टस्वदर्शनसमुत्सुक ।" इत्येतदनन्तर रामसदेशवाक्यम् ।, Ct 'अय चाभ्येति सहृष्ट' इति पाठ ꣸ —^{d}) D9 कुतूहल (for -समुत्सुक) D13 शाश्वत्कुशलमुत्सुक

12 ^{a}) Ñ1 D4 13 समुचित, V2 समुत्थित, D5 9-11 तु सा देवी, D6 T2 3 तु सा सीता, M1 हनुमता, Cg as in text (for समुत्पत्य) —^{b}) D6 T2 3 देवी (for सीता). Ñ V1 2 B2 3(m also as in text) 4 D4 13 भर्तुर्विजयसहिता (B2 °शसिता, B3 °सस्थिता, D13 °समित) —^{c}) T2 प्रहर्षेन Ś2 B1 D2 3 8 M1 [अ]वरुद्धेव, Ñ2 V1 2 B3 4 [अ]भिसरुद्धा, D1 [अ]व रुद्धेव, D4 9 12 M2 °रुद्धेन, D13 [अ]विशेषेण, G1 [अ]भिवृद्धा सा, G(ed) [अ]तिसरुद्धा, Cg as in text (for [अ]वरुद्धा सा) Ñ1 प्रजहर्षावरोधेन, B2 हर्षेणापि च सरुद्धा —^{d}) D4 कश्चन (sic) (for किंचन). Ś2 B1 D1-3 8-12 व्याहर्तुं न शशाक ह.

13 D13 om (hapl) 13-14^b —^{a}) M2 स (for च) Ś2 B1 D1-3 8-12 ततोऽब्रवीद्धरिवर —^{b}) G1 M2 -जल्पिता (for -जल्पतीम्) D4 सीतामपि प्रजल्पिता, T2 3 सीतामप्रतिजल्पित .—After 13^{ab}, Ś2 B1 3 (m) D1-3 8 9 12 ins

3173* निवृत्तहर्षां सहसा हरिराकारसूचिताम् ।
हर्षादेव समुत्थाय सहसा व्रीडितानानाम् ।

[(l 1) D9 प्रवृद्ध- (for निवृत्त) D3 हर्षाद (for हर्षा) D2 वानर् (for हरिर्) B1 3 D3 सूचित. (for सूचिताम्) —(l. 2) B1 3 D2 9 देवीं (for एव)]

—Thereafter, D1 cont. :

3174* कारुण्येन तु सयुक्ता सत्यार्जवपरायणाम् ।
पतिव्रता रामपत्नी पतिधर्मपथे स्थिताम् ।

—^{c}) D4 5 T1 G3 M3 5 तु (for त्व) —^{d}) D4 T1 G1 किमिन्मा, D5 कि ३ ?, D8 G2 कि त्व (D8 च) मा, M3 कि तु मा (for कि च मा) B4 [अ]भिभाषसे, M5 प्रभाषसे (for [अ]भिभाषसे).

14 D13 om. 14^{ab} (cf v l 13) —^{a}) M1 तु मा सीता (for हनुमता) —^{b}) M5 om (hapl ?) सीता D5 T1 2 G3 धर्मं (for धर्मे) Ś2 B1 D1-3 8-12 सीता धर्मपथे स्थिता, Ñ V1 2 B2 4 D4 सीता शशिनिभानना, B3 (marg also as in B1) सीता परमहर्षिता, M1 वायुपुत्रेण धीमता —^{c}) D6 7 परमप्रीत्या, M1 वानरश्रेष्ठ (for परमप्रीता) —^{d}) Ś2 D2 3. 8-12 M5 बाष्प , D5 सीता (for हर्ष-) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 M1 2 गद्गदभाषिणी, D1 -सदिग्धया गिरा

15 D6 reads in marg 15-16^b —^{a}) D9 T2 3 इति श्रुत्वा (for उपश्रुत्य) —^{b}) D5 भर्तृ (for भर्तुर्) Ñ B2 -समत, V1 2 B4 D13 -समित, B3 मगल, D4 सगत (for सश्रितम्) Ś2 B1 D1-3 8 9 12 भर्तुर्विजयमुत्तम. —^{c}) B1 D3 प्रहर्ष च समापन्ना —^{d}) Ś2 निर्विण्णास्मि, B1 D1-3 8 12 13 निवाक्याह, D4 निर्वाच्यास्मि (for निर्वाक्यास्मि) Ś2 Ñ B1 D1-4 8 12 13 त्वया कृता, V1 2 B3 4 क्षणात्कृता, M2 क्षणे कृता, Cm g k t as in text (for क्षणान्तरम्)

16 D6 reads in marg 16^{ab} (cf v l 15). —^{a}) V2 B1 च (for हि) T2 सदृशो, Cr g.t as in text (for सदृश) Ñ D4 13 सदृश न च (Ñ2 च न) पश्यामि. —After 16^{ab}, D12 ins 3176* —B1 D12 om 16^{cd}. —^{c}) T2 3 त्वत्प्रिय-, Cm as in text (for मत्प्रिय-). Ñ V1 2 B2 4 D1 2 4 -[आ]ख्यापकस्य, Cm as in text (for [आ]ख्यानकस्य) Ś2 D1 M5 [अ]त्र (for [इ]ह) D9-11 Ct आख्यानकस्य भवतो, D13 प्रियमाख्यायकस्येद —^{d}) D9-11 दातु, Cm as in text (for तव) D3 नदित (for नन्दनम्) —After 16, Ś2 D1-3 8 read 3175*

17 ^{a}) Ñ V1 B2 4 तु, D4 om (subm), D5 T1 M2 5 Cr हि, Cv as in text (for च) B4 ते सौम्य, D9-11 सदृश (for तत्सौम्य) —^{b}) Ś2 V1 B1 D1-3 8 12 अपि (V1 इह) किंचन, Ñ V2 B2 4 D4 13 वानराधिप, B3 D9-11 तत्र किंचन (for अपि वानर) —^{c}) B1 यादृश Ś2 Ñ1 B4 D2 3 8-13 यत् , B1 त्वत्-, B2 वा (for मत्-) —^{d}) Ś2 V1 B1 D1-3 8-12 दत्त्वा (for दातु) Ñ V2 B2-4 D4 मम, V1 illeg , D9-11 सुखम्, Cv g as in text (for समम्) D13 तव दातुर्भवेन्मम, M2 वै दातुमनरातम, G(ed) मन्ये मेतद्ब्रवीमि ते

98 16 हिरण्यं वा सुवर्णं वा रत्नानि विविधानि च ।
113. 20 राज्यं वा त्रिषु लोकेषु नैतदर्हति भाषितुम् ॥ १८
94. 19 एवमुक्तस्तु वैदेह्या प्रत्युवाच प्लवंगमः ।
प्रगृहीताञ्जलिर्वाक्यं सीतायाः प्रमुखे स्थितः ॥ १९
भर्तुः प्रियहिते युक्ते भर्तुर्विजयकाङ्क्षिणि ।
स्निग्धमेवंविधं वाक्यं त्वमेवार्हसि भाषितुम् ॥ २०
तवैतद्वचनं सौम्ये सारवत्स्निग्धमेव च ।
रत्नौघाद्विविधाच्चापि देवराज्याद्विशिष्यते ॥ २१
अर्थतश्च मया प्राप्ता देवराज्यादयो गुणाः ।
हतशत्रुं विजयिनं रामं पश्यामि यत्स्थितम् ॥ २२

18 B1 D12 om. 18. —^{a}) M2 हिरण्य रजत वापि —T1 damaged for ^{b} except च —^{b}) B2 वा (for च) —For 18^{ab}, Ś2 D1–3 8 G (ed.) subst. and read (except G [ed.]) after 16:

3175* न हिरण्य न वासासि न रत्नानि प्लवंगम ।

—Thereafter all the above MSS. cont., while D12 ins. after 16^{ab}:

3176* अतोऽहं हर्षमापन्ना पुनर्दैन्यमुपागता ।

[Ś2 D8 12 अहं ने, D3 अथा॰, G (ed.) ततोऽ (for अतोऽहं) G (ed.) पुनर्भूत्वागता (for the post. half).] —Ś2 D1–3 8 G (ed.) om. 18^{cd}. —^{c}) B4 D4 च (for वा). —^{d}) D9–11 (with hiatus) एतत्त्वार्हति (D9 °र्हामि) (for नैतदर्हति). D9 10 11 G1 3 M1 Cv.t भाषित, M2 तादृश, Cm.g as in text (for भाषितुम्). Ñ V1 2 B2–4 D4 13 नै (Ñ2 V1 2 [with hiatus] ए, D4) तदर्हसि तान्यपि.

19 ^{a}) G1 च (for तु). —D6–7 9–11 S repeat 19^{cd} after 3181*. —^{c}) Ś2 B1 D2 3 6–12 T G M2 3 5 (D6–7 T G M3 5 second time, D9–11 both times, M2 first time) हर्षात्, M1 (first time) प्रह्व, M1 (second time) वीरो, M3 (second time) हृष्ट (for वाक्य). Ñ V1 2 B2–4 D4 कृताञ्जलिपुटो हर्षात् (B2 भूत्वा), D1 प्रह्वः प्राञ्जलिर्हर्षात् (subm.), D13 कृताञ्जलिश्चेवाब्रवीत्, M3 (first time) गृहीतप्राञ्जलिर्वाक्य. —^{d}) M1 (second time) हनुमान् (for सीताया). B1 सम्मुखे (for प्रमुखे).

20 ^{a}) D5 भर्तृ- (for भर्तुः). Ś2 D8 12 युक्ता; Ñ1 V1 B2–4 D4 13 रक्ते (for युक्ते). —^{b}) Ś2 D12 -काङ्क्षिणी, Ñ2 V1 2 B2–4 नन्दिनि (for -काङ्क्षिणि). —^{cd}) D9 वक्तुम् (for स्निग्धम्). B3 T2 3 एव हित, G (ed.) एव हि तद्, Cr.g.t as in text (for एवंविध). B2 कार्यं, D7 मा हि (for वाक्य). Ś2 B1 D1–3 8 12 भर्तुरेवंविध योग्य (for ^{c}). B2 (also as in text) वाक्य वा (for त्वमेव). Ś2 B1 D1–3,8 12 [अ]निन्दिते (for भाषितुम्). D13 स्निग्धा त्वमेवार्हसि वाक्यसि ... भाषितु (corrupt). ❀ Ck अत्र क्वचित् श्लोकद्वय योजनाशक्त्या प्रक्षिप्तम् ।, Ct एतदुत्तर 'तवैतद्वचन देवि त्वत्तोऽर्हामि प्रिय महत् । रत्नौघाद्विविधाच्चापि देवराज्याद्विशिष्यते । अर्थतश्च मया प्राप्ता देवराज्यादयो गुणा । हतशत्रु विजयिन राम पश्यामि सुस्थिरम् ।' इति श्लोकद्वय प्रक्षिप्तमिति कतक. ❀ —After 20, D11 ins. 3181*

21 D11 om. 21–22. —^{a}) Ś2 D8 12 न चैतद्, B1–3 D9 तवेतद्, D1 तवैव (for तवैतद्). Ś2 V1 2 B D1–3 8 10 12 M1 3 देवि, Ñ D7 G सौम्य, D4 सुव्रत (for सौम्ये). —^{b}) Ñ1 V1 2 B2–4 हितम्, D13 सारम् (for स्निग्धम्). Ñ2 सादर हितम्, D4 शाश्वत हितम् (for सारवत्स्निग्धम्). B3 वा, M3 om. (subm.) (for च). D9 10 त्वत्तोऽर्हामि (D9 °त्तो हि मे) प्रिय महत्. —After 21^{ab}, M3 ins. 3178*. —^{d}) T2 M1 देवि (for देव-). —For 21^{cd}, Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 M2 subst.:

3177* रत्नापरिदानेन देवराज्येन वा समम् ।

[D1 रत्नानि- V1 B D1 -प्रदानेन, D2 M2 धन°, D3 -धनधान्येन (for परिदानेन). Ś2 D8 12 न रत्नं रत्न (D8 °दैन)-दानन (for the prior half). V1 B2–4 प्रदानेन (for दानेन). Ś2 D2 8 12 चास्य, M2 ... (for वा समम्). D13 रत्नान विविध ...]

22 D11 om. 22 (cf. v.l. 21). —^{a}) Ś2 D8 तथैते च, Ñ1 V2 D5 T G3 अनतस्तु (Ñ1 V2 °स्ते), D4 अथातश्च, D12 तथैते, D13 अद्यातश्च, M5 अथितश्च (for अर्थतश्च). B1 प्राप्त, B4 देवि (for प्राप्ता). —^{b}) B2 D2 3 देवि, B3 om. (for देव-). —^{d}) D9 10 T2 G1 2 पश्यामि, Cm.g as in text (for पश्यामि). Ś2 D8 12 यत्स्थित, B3 [ऽ]प्यवस्थित, D5 6 T G1 2 M3.5 सुस्थित, D7 9 10 सुस्थिर, G3 संस्थित, M2 यत्प्रिय (for यत्स्थितम्). M1 यत्पश्यामि रघूद्वह. —After 22, Ñ V1 2 B2–4 D4 ins., while M3 ins. after 21^{ab}:

3178* माता त्वमसि नृणा देवि सर्वलोकेष्वरुन्धती ।

[Ñ2 B2 साता (sic) (for माता). B3 अद्य तु त्वामि नाना ...]

—Thereafter all the above MSS. (except M2) cont., while Ś2 B1 D1–3 8 13 ins. after 22:

3179* अहं त्वेक वर देवि त्वत्तोऽर्हामि प्रियं महत् ।
तन्मे प्रीता प्रयच्छ त्वं रामश्चाप्यनुमन्यते ।

[(l. 1) Ś2 V1 B1–3 D8 ते (B3 ए)क- (for त्वेक). Ñ V1 2 B2 4 D4 याचे (for ऽर्हामि). V2 illeg. for प्रियं महत्. B1 हित, B3 वर (for महत्). —(l. 2) Ñ1 त्व मे, Ñ2 त मे, D8 ततो (for तन्मे). Ñ2 B2–4 D4 प्रीत्या, D2 शाता (for प्रीता). Ś2 D3 8 12 प्रयच्छस्व, B1 प्रयच्छाय (for प्रयच्छ त्व). Ñ1 V2 [अ]नुमन्यतां, Ñ2 V1 B2 3 °मन्यते, B1

इमास्तु खलु राक्षस्यो यदि त्वमनुमन्यसे ।
हन्तुमिच्छाम्यहं सर्वा याभिस्त्वं तर्जिता पुरा ॥ २३
क्लिश्यन्तीं पतिदेवां त्वामशोकवनिकां गताम् ।
घोररूपसमाचाराः क्रूराः क्रूरतरेक्षणाः ॥ २४
राक्षस्यो दारुणकथा वरमेतं प्रयच्छ मे ।
इच्छामि विविधैर्घातैर्हन्तुमेताः सुदारुणाः ॥ २५
मुष्टिभिः पाणिभिश्चैव चरणैश्चैव शोभने ।
घोरैर्जानुप्रहारैश्च दशनानां च पातनैः ॥ २६ G 6. 98. 24 B. 6. 113 33 L 6. 91 31

°दिश्यता, D8 °ह्यस्यो (for °भ्यो) B4 रावणेनानुमन्यता, D4 राक्षस्यानुवर्तते (for the post half)]

—Thereafter Ś2 B1 3 D1-3 8 12 cont., Ñ1 V1 2 B2 4 cont only l 1-2, Ñ2 ins only l 2 and D10 11 ins only l 1, 2 and 4 after 24, D9 ins only l 3-4 after 23

3180* इह श्रुता मया देवि राक्षस्यो विकृताननाः ।
असकृत्परुषैर्वाक्यैर्वदन्त्यो रावणाज्ञया ।
तास्त्वा परुषवादिन्यो दारुणाभ्यर्तने रता ।
विकृता विकृताचारा ममानुज्ञातुमर्हसि ।
शोकार्ता त्व परिक्लिष्टा श्राविता परुष वच । [5]

[(l 1) Ś2 इति (for इह) Ñ1 V1 2 B2-4 इमा श्रुता मया पूर्वं (for the prior half) —Ś2 D8 12 om (hapl ?) from the post half up to 23ᵃ —(l 2) B3 सुमहत् (for असकृत्) Ñ V1 2 B परुष वाक्य (for परुषैर्वाक्यैः) —B3 reads in marg. l 3-4 —(l 3) B3 D8 ता (for रता) D9 तामा (for तास्त्वा). B1 वादयेत (for -वादिन्यो) D9 तथा (for रता) —(l 4) D1 9-11 [आ]कारा (for -[आ]चारा) B1 विकृताविकृताचारा (for the prior half) B3 D3 मान् (for मम) D9-11 क्रूरा क्रूरचक्षुषा (for the post. half) —(l 5) L (ed) त्वा (for त्व) L (ed) श्रावित (for श्राविता)]

—After 22, D6-7 9 10 11 (after 20 owing to om) S ins.

3181* तस्य तद्वचन श्रुत्वा मैथिली जनकात्मजा ।
तत श्रुत्वतर वाक्यमुवाच पवनात्मजम् ।
अतिलक्षणसम्पन्न माधुर्यगुणभूषितम् ।
बुद्ध्या ह्यष्टाङ्गया युक्त त्वमेवार्हसि भाषितुम् ।
श्लाघनीयोऽनिलस्य त्व पुत्र परम धार्मिक । [5]
बल शौर्यं श्रुत सत्त्वं विक्रमो दाक्ष्यमुत्तमम् ।
तेज क्षमा धृति स्थैर्यं विनीतत्व न सशय ।
एते चान्ये च बहवो गुणास्त्वय्येव शोभना ।
अथोवाच पुन सीतामसम्भ्रान्तो विनीतवत् ।

[D11 om. l 1-2 —(l. 2) M3 शुभतर (for श्रुत्व-) —(l 3) M1 एव, Cr m g t as above (for अति-) D11 Ct भूष्य, M3 भावित, Cm g as above (for -भूषितम्) —(l 5) D7 9-11 तु (for त्व) —(l 6) G1 2 वर्यं, Cm g t as above (for शौर्यं) G1 मन, G3 नयं, Cm g t as above (for सत्त्वं) M3 विक्रम D3 दाक्ष्य (for दाक्ष्यं). D7 G1 2 विनीतत्वं, Cg as above (for विनीतत्वं)]

D5 T1 G3 एव च, M1 आ [illegible], Cg as above (for [illegible]) —(l 7) T1 G2 3 M3 धृति, Cg as above (for धृति) M3 Cg धैर्यं (for स्थैर्यं). M1 विनीतत्वं च मानव (for the post half) —D3 om l 8 —(l 9) T1 damaged from त up to सत्त्वा]

—Thereafter, D5-7 9-11 S repeat 19ᶜᵈ

23 Ś2 D8 12 om 23ᵃᵇᶜ (cf v l 3180*), Ñ1 V1 2 B2-4 om 23-24. Ñ2 D4 13 om 23-24ᵇ, B1 D1-3 om 23ᵃᵇ —ᵃ) G3 Cm g राक्षस्य राक्षसी (3 —ᵇ) G3 त्वामनु- (sic), Cg as in text (for त्वमनु-) —ᶜ) B1 D9-11 ता (for [अ]ह) B1 D1-3 देवि, G1 सीता (sic) (for सर्वा) —ᵈ) D6 T2 3 भर्त्सिता, Cg as in text (for तर्जिता) Ś2 D8 12 भूय पादतलैरिव(D12 °ह), B1 D1-3 सर्वा पादतलाभि(B1 D3 °हि)सि , M3 याभिस्त्व तर्जं रक्षिता —After 23, D8 ins only l. 3-4 of 3180*

24 Ñ1 V1 2 B2-4 om. 24, Ñ2 D4 13 om 24ᵃᵇ (for both, cf v l 23) D3 om 24 —ᵃ) G2 पश्यन्तीं, Cr m as in text (for क्लिश्यन्तीं) M3 पतिदेवा (for °देवां) Ś. D1-3 8 12 क्लेशयन्ति य(D2 3 त)दा हि त्वाम्, B1 क्लेशयित्वा तथा हि त्वा, G1 पश्यन्ती पतिं त्व तम् —ᵇ) Ś2 D1-3 8 12 -वनिका (for -वनिकां) B1 त्वशोकवनिकागता —ᶜ) Ś2 D1-3 8 12 घोरा घोर- (for घोररूप-). M3 -दुराचारा (for -समाचारा) Ñ2 D4 13 अपेमा राक्षसीर्वारा (D13 °सी सर्वा).—After 24, Ñ2 ins only l 2, while D10 11 ins only l 1, 2 and 4 of 3180*

25 Ś2 V1 2 B D1-3 8-12 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ Ñ D4 13 read 25ᵃᵇ after 27ᵃᵇ —ᵃ) T1 damaged up to त (sec v r) in 25ᵇ D7 13 M1 राक्षसीर्, Cg as in text (for राक्षस्यो). Ñ1 D4 मानुषाहारा, B1 D3 दारुणाचारा (D3 °का)रा (for दारुणकथा) Ñ2 V1 2 B2-4 राक्षसीमांसुपाहारा, G (ed) घोरा दुरसमाचारा —ᵇ) D9 त्वयम्, M3 परम्, Cg k t as in text (for वरम्) Ñ2 V1 2 B D1 3 7 9-11 T1 G Cr g k t मृ(T1 [illegible])न् (for मे) —D5-7 S transp. 25ᶜᵈ and 26ᵃᵇ —ᶜ) Ś2 D8 12 वाक्यैर्, D6 T2 3 M3 घोरैर्, Cg as in text (for घातैर्). —ᵈ) B1 ताश्च (for एता) Ñ2 हन्तुमिच्छामि (for सुदारुणा) —After 25ᶜᵈ, Ñ D4 13 read 27ᵃᵇ

26 D5-7 S transp 25ᶜᵈ and 26ᵃᵇ.—ᵃ) V1 2 B3 4 पादाभिश्च (for पाणिभिश्च) G1 transp मुष्टिभि. and पाणिभिश्च D6 7 T2 3 G1 2 M3 5 सर्वाश्च, M3 पतिश्च (for चैव) Ñ1 D4 पाणिपादैश्च, Ñ2 B1 2 D1-3 5-11

8 25 भक्षणैः कर्णनासानां केशानां लुञ्चनैस्तथा ।
13 33 भृशं शुष्कमुखीभिश्च दारुणैर्लङ्घनैर्हतैः ॥ २७
1. 32 एवंप्रकारैर्बहुभिर्विप्रकारैर्यशस्विनि ।
हन्तुमिच्छाम्यहं देवि तवेमाः कृतकिल्बिषाः ॥ २८
एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ।
उवाच धर्मसहितं हनूमन्तं यशस्विनी ॥ २९
राजसंश्रयवश्यानां कुर्वतीनां पराज्ञया ।
विधेयानां च दासीनां कः कुप्येद्वानरोत्तम ॥ ३०
भाग्यवैषम्ययोगेन पुरा दुश्चरितेन च ।
मयैतत्प्राप्यते सर्वं स्वकृतं ह्युपभुज्यते ॥ ३१

पार्ष्णि(D2 °र्श्वै)घातश्च , M1 चरणाभ्यां च (for पाणिभिश्चैव) Ś2 D8.12 मुष्टिपार्ष्णितलाघातैर् —b) D7 G1.2 चापि (for चैव) Ñ2 V1 2 B विकृतैश्चापि , M1 पाणिघातैश्च , G (ed) बहुघातैश्च (for चरणैश्चैव) B3 शातनैः (for शोभने) Ś2 D1–3.8–12 विशालैश्चैव बाहु(D2 जानु)भि. , Ñ1 D4.13 विकृता (D4 °तै)श्च विशोभ(D13 °लोच)नै· —c) D9–11 जघा-, D18 कंरर्, K (ed.) घातैर् (for घोरैर्). D2 अनु- (for जानु-). T1 प्र ᐟ ᐟ ⁎ (for -प्रहारैश्च). —d) M2 नयनाना (for दशनाना) Ś2 B1 D8 12 G (ed.) नयनाचल(B1 °जन, G [ed.]°चन)पीडनै·, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 नयनाना च(D13 नि-) पीडनै. , D1–3 वदनाना च पीटनै·, D9–11 दताना चैव पीडनैः.

27 D9 om 27^{ab} Ñ D4 13 read 27^{ab} after 25^{cd} —a) Ś2 N V1.2 B D2–4.8.12 13 छेदनैः , D1 भेदनै , D7 G1 2 M1 कृतनै·, Cg as in text (for भक्षणै.) —b) D9 T2 G3 लुठनैस्, Cg as in text (for लुञ्चनैस्) D11 तदा, M1 भृश (for तथा) Ś2 D8 12 च प्रपातनैः , Ñ V1 2 B2 4 D4 च विलुचनैः , B1 चावलुचनैः , B3 (m. also as in B1) D1–3 च (B3 चा-) प्रवापनै. , D13 चैव लुंचनै· (for लुञ्चनैस्तथा) —After 27^{ab}, Ñ D4.13 read 25^{ab}. —D10 11 M1 2 om. 27^{cd} —c) M3 नखै. (for भृश). Ś2 Ñ V1 2 B1 3 4 D1–4.8 9 12 13 नदीना च(B1 नखाना च and -नखीना च also in marg.) , B2 T2 3 -मुखी(B2 °खा)ना च, D6 7 T1 G1 3 -मुखैश्चैव, Cv r.m g as in text (for -मुखीभिश्च). —d) Ś2 D1–3 8 12 तारणैर् , Ñ V1 2 B2–4 D4 13 कर्पणैर् (for दारुणैर्) B2 पाटनैस्, G1 लोचनैर्, G2 लपनैर्, Cm g as in text (for लङ्घनैर्). Ś2 Ñ V1 2 B2–4 D1–4.8 9 12 13 T2 3 तथा, D6 तदा, Cg as in text (for हतै.) B1 ताडनैर्घट्टनैस्तथा —After 27, D7 G1.2 ins. .

3182* विभिन्नशङ्कुग्रीवासपार्श्वकैश्च कलेवरैः ।
[D7 -शख- (for -शङ्कु-)]

—Thereafter, all the above MSS cont , while D5 6 T G3 M3 5 ins after 27 , whereas D10.11 M1.2 ins. after 27^{ab} (owing to om.)

3183* निपात्य हन्तुमिच्छामि तव विप्रियकारिणी ।
[T1 damaged from पा up to वि. D6 M5 -कारका. , D6 T2.3 G M1 -कारिका (for कारिणी)]

28 a) Ñ2 V2 B2 4 D1.4.9–11 T3 G1 प्रहारैर् (for -प्रकारैर्). B3 एव बहुप्रकारैश्च —b) Ś2 B1 D1–3 8 12 सप्रहारैर् , D9–11 सप्रहार्य; D13 निकारैश्च (for विप्रकारैर्). M1 प्रकारैर्घोरदर्शनै· . —B3 reads 28^{cd} twice (first time within brackets and second time in marg. with var) —c) Ñ V1 2 B2 3(first time) 4 D4.13 निहत्य गतुमिच्छामि. —d) D7 G1.2 M5 तवैता. (for तवेमा·). Ñ V1.2 B2 3 (first time) D4 -विप्रिया , B4 D13 -विक्रिया. (for -किल्बिषाः). —For 28^{cd}, Ś2 B2 3 (second time) D1–3 8–12 subst :

3184* योजयेयमनर्थैश्च याभिस्त्वं तर्जिता पुरा ।
[Ś2 D8 12 अनर्थेन. D9–11 घातये तीव्ररूपाभिर् (for the prior half).]

29 a) Ś2 B1 D1–3.8–12 इत्युक्ता सा (for एवमुक्ता). T1 एवमु ⁎⁎ मता. —b) Ś2 B1 D1–3 8.12 देवी कृप(B1 शर)-णवत्सला, D9–11 कृपणा दीनवत्सला —For 29^{cd}, Ś2 B1 D1–3.8–12 subst.

3185* हनूमन्तमुवाचेदं चिन्तयित्वा विमृश्य च । ,
while Ñ V1 2 B2–4 D4 13 M2 subst

3186* प्रत्युवाच हनूमन्त चिन्तयित्वा प्रहस्य च ।
[D13 उवाच च (for प्रत्युवाच) D13 विहस्य. M2 सानुक्रोशं यशस्विनी (for the post. half)]

30 a) Ñ1 -वाम्याना , D4 -युक्ताना, D13 -राज्याना (sic) , M1 -वश्यना , Cr m.g.k t as in text (for -वश्याना) —b) Ñ V2 वर्तनीना, V1 B2 4 D4 13 वर्ततीना, B3 वसतीना, D6 7 10 11 T2 3 G1.2 M1–3 Cg.k कुर्वतीना, Ct as in text (for कुर्वतीना). Ś2 D8 12 प्रेष्यता चापि कुर्वता, B1 3(m. also) D1–3 9 प्रेष(D2 °र, D9 भीष)णं चापि कुर्वता. —After 30^{ab}, D9 ins. .

3187* परुष च प्रवदता भर्तृवाक्येषु वानर ।

—c) D4 om. च (subm.). T1 विधेया ⁎ ⁎ ⁎ ⁎ ना —d) Ñ D4 13 मा क्रुध (D13 क. क्रुध्येत्) पवनात्मज, V1 B2–4 न क्रुध्येत्प्लु(B4 मा क्रुध प्लु)वगर्षभ, V2 न क्रुध्यसि प्लवगर्षभ (hypm), D9 क. कुर्याद्धर्मकर्शितान् —For 30^{cd}, Ś2 B1 D1–3 8 12 subst , while B3 ins after 30^{ab}

3188* दूताना चाप्तवाक्याना नात्र दोष प्रकल्प्यते ।

31 a) Ś2 Ñ V1 2 B D1–5 8–12 -दोषेण, G1 -यो ⁎ ⁎ (for -योगेन). D13 रावणस्य च दोषेण —b) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4 8–13 Ct पुरस्ताद्दुष्कृतेन च (B4 वा) —D3 reads in

प्राप्तव्य तु दशायोगान्मयैतदिति निश्चितम् ।
दासीनां रावणस्याहं मर्षयामीह दुर्बला ॥ ३२
आज्ञप्ता रावणेनैता राक्षस्यो मामतर्जयन् ।
हते तस्मिन्न कुर्युर्हि तर्जनं वानरोत्तम ॥ ३३
अयं व्याघ्रसमीपे तु पुराणो धर्मसंहितः ।
ऋक्षेण गीतः श्लोको मे तं निबोध प्लवंगम ॥ ३४
न परः पापमादत्ते परेषां पापकर्मणाम् ।
समयो रक्षितव्यस्तु सन्तश्चारित्रभूषणाः ॥ ३५
पापानां वा शुभानां वा वधार्हाणां प्लवंगम ।
कार्यं कारुण्यमार्येण न कश्चिन्नापराध्यति ॥ ३६ G 6. 98 34 B 6 113. 43 L 6 94 42

marg. from 31ᵃ up to l 2 of 3189* —ᶜ) Ś2 D8.12 प्राकृत (for प्राप्यते). Ñ V1.2 B2–4 D4 प्राप्तमे(D4 प्रति स [sic])तन्मया स(B3 पू)र्वं, D12 प्राप्तमेतन्मया सार्धं.—ᵈ) V2 B1 D4 13 G3 सुकृत, B3 दुष्कृतं, Cg as in text (for स्वकृतं). B1 पच्यते, M5 -जायते, Cg as in text (for -भुज्यते) B4 कृत तदुपभुज्यते —After 31, Ś2 B1 D1–3 8–12 ins.:

3189* मैव वद महाबाहो दैवी ह्येषा परा गतिः ।
अनाथानां नियुक्तानां भर्तुः कार्येषु वानर ।
विधेयानां च दासानां न कुप्येद्धर्मदर्शिवान् ।

[D3 reads in marg. l. 1–2 —(l. 1) Ś2 D8 12 नैव, Ś2 B1 D2 3 8 12 मय (for वद) Ś2 D1 3 8.12 देवस्यैपा, D2 दोपस्यैपा (for दैवी ह्येषा) —D9–11 om l 2–3 —(l. 2) D2 8 विधुक्तानां (for नियुक्तानां). B1 D3 भ ई, D1 3 भर्त्रा (for भर्तुः) B1 -कार्येण (for कार्येषु). —(l. 3) D1 निपेयानां. B1 दासीनां (for दासानां) Ś2 D8 12 हि बुद्धिपो विधेयानां (for the prior half) Ś2 D8 कोपो, D12 क्रुद्धो (for कुप्येद्). Ś2 D8 -दर्शिनां, D1 -दर्शनात् (for दर्शिवान्).]

32 ᵃ) T1 प्रा . . . (for प्राप्तव्य तु) D5 6 T1 G3 Cm -योग, Cr mp t as in text (for योगान्) M3 प्राप्तव्य तद्दशा यत्नान् —For 32ᵃᵇ, Ś2 B1 D1–3 8 9 12 subst.

3190* प्राप्तव्येय दशावस्था पूर्वदेहकृता मया ।

[D9 प्राप्तव्यैव L (ed) दशावस्थ (for दशावस्था). B1 प्राप्तव्येय दशायोग (for the prior half) D9 -देहे (for -देह-). B1 -कृतो (for -कृता)]

while Ñ V1 2 B2–4 D4 13 subst

3191* प्राप्तव्यो वा दशायोगो मयायमभिनिश्चितः ।

[B3 [illegible], D4 [illegible] (for प्राप्तव्यो वा) Ñ1 D4 13 [illegible], B4 [illegible] (for मयायम्) Ñ1 V1 2 B3 D4 [illegible], B2 [illegible], B4 [illegible], D13 [illegible]. (sic) (for अभिनिश्चितः) G (ed) [illegible] (for the post half)]

—ᵈ) Ñ1 B3 D13 सु-, V1 B4 न (for [दु]र्) Ś2 B1 D1–3 8 9 12 यदृच्छा(D9 °पा) वशमागता, D4 मर्षयिष्यामि दुर्बला

33 ᵃ) B4 प्राज्ञप्ता (for आज्ञप्ता). Ś2 Ñ V1 B D1–4 8 12 13 M2 [इ]मा (for [ए]ता). V2 D9–11 राक्षसेनेद (for रावणेनैता). —ᵇ) Ś2 Ñ V1 2 B D1–4 8–13 M2 राक्षस्य(D9 °सा)स्तर्जयति मा —ᶜ) Ś2 B1 D1–3 8 12 इमा हन्या, Ñ V1 2 B2–4 D4 7.10 11.13 न(D4 प्र) कुर्वंति; D9 न हसीमा (for न कुर्युर्हि). —ᵈ) Ś2 D8 12 कथ वे; Ñ1 जताधु (sic), Ñ2 V1 2 B2–4 जाताधा, B1 D1–3 9 कथ स्व, D4 जनात्म (sic); D13 ग्राह्नि स्व, M5 तर्जित (for तर्जनं) Ś2 B1 D1–3 8–12 मारुतात्मज, Ñ V2 B2–4 D4.13 बधिरा इव, V1 इव तर्जना (for वानरोत्तम)

34 ᵃ) Ñ1 B3 इद, Ñ2 V1 2 इम; B1 D1–3 इमौ; D9 इमे (for अय). Ñ V1 2 B1 2 4 D1–3 9 -सकाशे, B3 -समाजे (for -समीपे) V2 च (for तु). Ś2 D8 12 इमां व्याघ्रसकाशे(D8 °माजे) तु, D4 काम व्याघ्रमप्रकाश च (hypm.), D13 इद तु व्याघ्रसकाश —ᵇ) I3 -सहित, M2 3 -सस्थितः (for -संहितः) Ś2 B1 D1–3 8 9 12 पुराणे (B1 D1–3 °णां)धर्मसहितां(D9 °ते), Ñ V1 2 B3 D4.13 पुराण धर्मसहित —ᶜ) Ñ1 श्लोको यम्, Ñ2 V1 2 B2–4 य श्लोकस्, D4 7 10 11 श्लोकोऽस्ति(M1 °स्ति ये [hypm]), G1 2 श्लोको हि, M2 श्लोकोय (for श्लोको मे) Ś2 B1 D1–3 8.12 ऋषिगीतां शुभां श्लोका, D9 ऋक्षेणाशुभश्लोका (sic); D13 ऋक्षेण गीत श्लोक तु —ᵈ) Ś2 D1–3 8 12 तां (for तं) B1 निरोध त्व (for तं निबोध) T1 . . . -गम (damaged).

35 ᵃ) Ñ1 B2 4 D4 नापर (for न परः) D1 T2 आधत्ते, Cr g as in text (for आदत्ते) —ᵇ) Ñ V1 B2–4 D4 13 -कारिणा, D3 -कर्मिणा (for कर्मणाम्) —After 35ᵃᵇ, Ś2 D3 8 read 37ᶜᵈ for the first time, repeating it in its proper place. —D12 om 35ᶜ–37ᵇ V2 om 35ᶜ–36ᵇ —ᶜ) B1 समये (for समयो) Ś2 B2 T3 M1 च, M2 हि, G (ed) ते (for तु) D1–3 8 समये रक्षितव्यास्तु(D8 °श्च) —ᵈ) Ñ2 स तु, V1 स च, T2 3 M1 5 Crp. mp gp सन्ति, G (ed) स हि, Cr m g t as in text (for सन्तश्) B4 चारित्र्य- (for चारित्र) Ś2 Ñ1 B2–4 D1–4 8 9 13 लक्षणा, Ñ2 लक्षण, V1 लक्षण, T2 3 Crp mp. gp -भूषणे, G2 भूषिता, M3 भूषणा, M2 -वेष्टित, Cr m g t as in text (for -भूषणाः) B1 [illegible] मितलक्षणा, M2 सता सुहृत्कर्मणा.

36 D12 om 36, V2 om. 36ᵃᵇ (for both, cf v.l 35) —ᵃ) Ñ1 D4 13 च शुभाना, B1 D3 4 चाशुभाना, G1 वाशुभाना, Cr g t as in text (for वा शुभानां) Ñ1 B1 D4 च (for वा) —ᵇ) Ñ V1 B2–4 D4 13 परित्राय (for

98 35 लोकहिंसाविहाराणां रक्षसां कामरूपिणाम् ।
3. 44 कुर्वतामपि पापानि नैव कार्यमशोभनम् ॥ ३७
94 43 एवमुक्तस्तु हनुमान्सीतया वाक्यकोविदः ।
प्रत्युवाच ततः सीतां रामपत्नीं यशस्विनीम् ॥ ३८
युक्ता रामस्य भवती धर्मपत्नी यशस्विनी ।
प्रतिसंदिश मां देवि गमिष्ये यत्र राघवः ॥ ३९
एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ।
अब्रवीद्द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं वानरोत्तम ॥ ४०
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्पवनात्मजः ।
हर्षयन्मैथिलीं वाक्यमुवाचेदं महाद्युतिः ॥ ४१
पूर्णचन्द्राननं रामं द्रक्ष्यस्यार्ये सलक्ष्मणम् ।
स्थिरमित्रं हतामित्रं शचीव त्रिदशेश्वरम् ॥ ४२
तामेवमुक्त्वा राजन्तीं सीतां साक्षादिव श्रियम् ।
आजगाम महावेगो हनूमान्यत्र राघवः ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०१ ॥

वधार्हाणा). Ś2 B1 D1–3.8–11 M2 अ(D1 त)थापि वा (for प्लवंगम). —c) D5 T1 G M3.5 Cr.m g करुणम्, Ct as in text (for कारुण्यम्). Ñ V1.2 B1.3.4 D4.13 कार्यकारणकर्तृत्वे(D13 °त्वं), B2 कार्यकारुण्यकार्यत्वे. —d) Ś2 D8 कश्चिन्नैव, B3 न किंचिद्, D4 क कश्चिन्न, D13 महत्ता च (for न कश्चिन्न). B1.3.4 D3 [अ]पराध्यते B2 न कश्चिच्चापबाध्यति, D9 न कस्यापि विहिंसन

37 D12 om 37^{ab} (cf. v.l 35) —a) Ś2 D3.8.13 M5 लोके (for लोक-) D8 -रताना तु (for -विहाराणा). —b) Ś2 B1 D1–3.8–11 क्रूराणा(Ś2 D9 पापाना) पापकर्म(D3 °र्मि)णा —Ś2 D2.8 read 37^{cd} for the first time after 35^{ab} and repeat it here —c) D13 मम (for अपि) D4 कुर्वतो मयि पापानि, T1 कुर्वता * * * पानि —d) D7 नेव Ñ V1.2 B2–4 D4.13 प्रतिकुर्वन्न शोभते

38 a) Ñ1 B3.4 D4 स (for तु). —b) D4 G2 सीताया (for सीतया) —c) M2 तदा (for तत) —d) B1 प्लवगम, D9–11 अनिंदिता (for यशस्विनीम्)

39 ab) B1 युक्त. D5 T2 G3 भवति, G1 महिषी (for भवती). M5 राम- (for धर्म-). Ś2 D12 M1 यशस्विन, D9–11 गुणान्विता (for यशस्विनी) Ñ V1.2 B2–4 D4.13 युक्त रामस्य महिषी सीता प्रोवाच य(D4 त)द्वच —c) D13 -सदिश्यता (for -सदिश मा) Ś2 B1 D1–3.8.12 मार्ये (for देवि) D9 युज्यते तव वैदेहि —d) D13 राघवौ (for राघव)

40 a) D1 इदम् (for एवम्). —b) M1 तनुमध्यमा (for जनकात्मजा). —c) B2 D10.11 साब्रवीद् (for अब्रवीद्) D9 साब्रवीद्द * ÷ * मि —d) Ś2 B1 D1–3.8–12 भक्त(D8 °र्तृ)वत्सलं(Ś2 °ल), Ñ V1.2 B2–4 D4.13 वानरर्षभ (for वानरोत्तम).

41 a) B3 D13 तु (for तद्). —b) Ś2 B1 D1–3.8.12 प्लवगर्षभ, Ñ1 V1.2 B2–4 D4.13 प्लवगोत्तम॰, Ñ2 D6 T2.3 वानरोत्तम॰, D9–11 M3.5 मारुतात्मजः, M1 हरियूथप॰ (for पवनात्मज॰) —c) Ñ1 V1 B2.3 D13 प्रहर्षान्, Ñ2 V2 D4 प्रहर्षं, B4 सहर्षं (for हर्षयन्). —d) Ś2 B1 D1–3.8.12 महायशाः, D9–11 M2 °मति (for महाद्युति॰). Ñ V1.2 B2–4 D4 इदमाह स मारुति॰, D13 इदमाह प्लवगमः

42 a) Ś2 B1 D1–3.8–12 मुख; Ñ V1.2 B2–4 D4.5.13 -निभ (for -[आ]ननं). —b) V2 प्रेक्ष्यसि (for द्रक्ष्यसि). D6.9–11 T2.3 M2 [अ]द्य, D8 [अ]य (sic) (for [आ]र्ये). B2 द्रक्ष्यतस्य (sic), D12 द्रक्ष्यामार्थे (sic), D13 द्रक्ष्य*प्रे (for द्रक्ष्यस्यार्ये). —c) Ś2 Ñ2 V1.2 B2 D5.7–13 T1 G2 M5 स्थित-, D6 T2.3 हित- (for स्थिर-). Ñ1 हतशत्रु, D1 महामित्र, D3 हितामित्र, D13 हतरिपु (for हतामित्र) D4 स्थितमिंदीवरश्याम —d) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8–13 शचीवेंद्र सुरेश्वर.

43 a) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8–13 भ्राजतीं (for राजन्तीं). ❀ Cr तामेवमुक्त्वा राजन्तीमिति पाठ. ❀ —b) D1 सर्वां (for सीतां) Ś2 Ñ1 B1 D1.2.4.8.12 स्फीताम्, D3 सत्याम् (for साक्षाद्) Ñ2 V1.2 B2–4 सीता श्रियमिवापरा, D13 स्थिता सीतामिव श्रियं. —c) Ś2 B1 D1–3.5.7–12 G2 महातेजा, Ñ V1.2 B2.4 D13 °भागो, B3 D4 °बाहुर्, T1 G1.3 °वेगाद् (for °वेगो). —After 43, Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.7–13 M2 K (ed within brackets) ins.

3192* हरिवरसचिवस्ततो हनूमा-
न्प्रतिवचनं जनकेश्वरात्मजायाः ।
कथितमकथयद्यथाक्रमेण
त्रिदशवरप्रतिमाय राघवाय ।

१०२

स उवाच महाप्राज्ञमभिगम्य प्लवंगमः ।
रामं वचनमर्थज्ञो वरं सर्वधनुष्मताम् ॥ १
यन्निमित्तोऽयमारम्भः कर्मणां च फलोदयः ।
तां देवीं शोकसंतप्तां मैथिलीं द्रष्टुमर्हसि ॥ २
सा हि शोकसमाविष्टा बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।
मैथिली विजयं श्रुत्वा तव हर्षमुपागमत् ॥ ३
पूर्वकात्प्रत्ययाच्चाहमुक्तो विश्वस्तया तया ।
भर्तारं द्रष्टुमिच्छामि कृतार्थं सहलक्ष्मणम् ॥ ४
एवमुक्तो हनुमता रामो धर्मभृतां वरः ।
अगच्छत्सहसा ध्यानमासीद्बाष्पपरिप्लुतः ॥ ५
दीर्घमुष्णं च निश्वस्य मेदिनीमवलोकयन् ।
उवाच मेघसंकाशं विभीषणमुपस्थितम् ॥ ६ G. 6. 99. 5 B. 6. 114. 6 L. 6. 95. 6

[(l. 1) D1 -नर (for -वर-) D7.9-11 सादि हरिवरस्य (for हरिवरसत्तिरस्य). D13 [S]ग्रीव (for हनूमान्) —(l. 2) B4 पुरा जनकात्मजाया , D13 जनकात्मजाया (for जनकेश्वरात्मजाया) —(l. 3) D13 कथमपि च यथाक्रमेण तत्र, M2 कथयति कथित यथाक्रमेण. —(l 4) B1 -पति- (for -वर-) B4 यथाक्रमेण (for राघवाय). Ś2 D8 12 नरपतये प्रणिपत्य राघवाय]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 2 B1 3 4 D2 4 13 लकाकाडे. —After Kāṇḍa name, V1 B1 D1-3 ins. आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś2 Ñ2 V1 2 B3 4 D2 4 8 12 13 सीताप्रमोद , Ñ1 B1 सीताप्रमोदन , B2 सीतासमाश्वासन , D1 सीतानन्दन , D3 सीताप्रसादन .—*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2 B2 4 D2.4 8 12 13 om., Ś2 D1 96 , Ñ2 102 , V1 97 , B1 74 , B3 91 , D3 9 99 , D6-7 T1 G M3 5 116 , D10 11 115; T2 124 , T3 127 , M1 117 , M2 118 , B (ed) 113 , G (ed) 98. —After colophon, D2 concludes with राम , G M1 2 5 with श्रीरामाय नमः.

102

Ś1 missing up to आगच्छ in 5ᶜ (cf v.l. 6 93.13), V3 missing up to 26 (cf v l 6 101 5). D12 begins with ॐ

1 ᵃ) Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8-13 Ct ततुवाच, D6 T2 3 उवाच च, G1 उवाच स (by transp), M2 अथोवाच, Cg as in text (for स उवाच) B1 D9-11 13 महाप्राज्ञ . —ᵇ) Ś2 B1 D8-12 सोभिवाद्य, D1-3 G2 3 अभिवाद्य, D13 समुद्गत्य वदय, G (ed) सोभिगम्य (for अभिगम्य) —ᶜ) D1 राघव (hypm) (for राम) Ś2 D2 3 8 13 अक्लुद, B1 अकुद, D1 अक्षर (for अर्थज्ञो) D9-11 राम कमलपत्राक्ष —ᵈ) D1 reads सर्व in marg

2 ᵃ) Ñ1 V1 B2-4 D4.13 यन्निमित्त Ñ1 B2-4 D4 13 समारम्भ , D1 महारम्भ (for ऽयमारम्भ) —ᵇ) Ś2 V2 B1 D2 3 8-11 प ; D1 स (for च). —D1 om 2ᶜᵈ. —ᶜ) Ś2 B1 D2 3 8 12 ता मामवीं, D4.8 ततो देवीं (hypm), D7 G2 सीता ता (for तां देवीं). —ᵈ) Ś2 B1 D2.3 8-12 द्रष्टुमर्हसि मैथिलीं.

3 ᵇ) Ñ2 बाष्पपर्याकुललोचना, B3 बाष्पपर्याकुलितेक्षणा, D3 बाष्पवार्याकुलेक्षणा —D9 om 3ᶜ-4.—ᶜ) B1 वचन (for विजय). D1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —ᵈ) V2 B2-4 D13 उपागता. Ś2 B1 D1-3 8 10-12 त्वां द्रष्टु(D10 11 द्रष्टुं त्वा)मभिकाङ्क्षति.

4 D9 om 4 (cf v l 3) —ᵃ) Ñ V1 2 B2-4 D13 पूर्वस्मात्, G3 पूर्विकात्, Cm g t as in text (for पूर्वकात्). D4 पूर्वं तस्मात्प्रत्ययाच्चाहम्(sic) —ᵇ) M3 उक्तवा(sic) (for उक्तो). B3 D4 विश्रब्धया (for विश्वस्तया). D5 T1 तदा (for तया).—For 4ᵃᵇ, Ś2 B1 D1-3 8 12 subst , while D4 ins after 4ᵃᵇ

3193* मामुवाच च वैदेही त्वद्दर्शनसमुत्सुका ।

[Ś2 D8 12 [अ]थ, D3 [प]थ (for च).]

—ᶜ) Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8 10-13 Ct द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं. —ᵈ) Ś2 B1 D1-3 8 10-12 Ct इति पर्या (B1 बाष्पा)कुलेक्षणा, Ñ V1 2 B2 3 D4 13 दीर्घकालान्तरागत (Ñ2 °र गत, V1 B3 D4 °र नृप), B4 दीर्घात्कालान्तरान्नृप.

5 ᵇ) B4 शास्त्रभृता, D4 धर्मविदां (for धर्मभृतां). —ᶜᵈ) Ś2 Ñ2 V1 2 B2 4 D1-9 12 T G1 3 M Cr.t आगच्छत् , Cm g as in text (for अगच्छत्). M3 परम- (for सहसा). D13 आगच्छत्स महाध्यानमवादी बाष्पविक्लव .

6 ᵃ) D4 om च (subm) Ś D7 8 12 G2 M2 स दीर्घमुष्ण, B1 D1 2 सुदीर्घमथ, D3 सुदीनमिव, D4 6 T2 3 G1 3 M3 5 दीर्घमुष्णं वि , D9-11 स दीर्घमभि- (for दीर्घमुष्णं च) Ś1 Ñ2 V1 2 B D3 6-9 12.13 निःश्वस्य —ᵇ) Ś Ñ V1.2 B D1-4 8-13 जगतीम् , G3 मथिलीम् (for मेदिनीम्). —After 6ᵃᵇ, B3 (m) ins l 1-2 only of 3194*. —For 6ᶜ-7, Ś B1 D1-3 8.9 12 M2 subst. 3194* —ᶜ) G (ed) उवाच स ततो रामो —ᵈ) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 M1 राक्षसेन्द्र(M1 °चरस्तु) विभीषण —After 6, V2 reads 18

9 6 दिव्याङ्गरागां वैदेहीं दिव्याभरणभूषिताम् ।
4.7 इह सीतां शिरःस्नातामुपस्थापय माचिरम् ॥ ७
5.8 एवमुक्तस्तु रामेण त्वरमाणो विभीषणः ।

प्रविश्यान्तःपुरं सीतां स्त्रीभिः स्वाभिरचोदयत् ॥ ८
दिव्याङ्गरागा वैदेहि दिव्याभरणभूषिता ।
यानमारोह भद्रं ते भर्ता त्वां द्रष्टुमिच्छति ॥ ९

7 G2 om. (hapl.) 7–8 Ñ V1.2 B3.4 D4.13 transp. 7ab and 7cd. —c) Ñ V1.2 B3.4 D4.13 मम (for इह). —d) M5 अव- (for उप). Ñ V1.2 B3.4 D4 मैथिलीं (for माचिरम्). D13 समुपानय मैथिलीं ❀ Cr: एवमुक्त्वा तु (°मुक्तस्तु ?) रामेण त्वरमाणो विभीषणः। प्रविश्यान्तःपुरं सीता स्त्रीभिः स्वाभिरचोदयत्। दिव्याङ्गरागा वैदेही दिव्याभरणभूषिता। यानमारोह भद्र ते भर्ता त्वा द्रष्टुमिच्छति। एवमुक्त्वा (°मुक्ता ?) तु वैदेही प्रत्युवाच विभीषणम्। इति पाठक्रमः. ❀ —For 6c–7, Ś B1 D1–3.8.9.12 M2 subst., while B3 (m.) ins. l. 1–2 only after 6ab.

3194* अकाम इव तत्कर्तुमित्युवाचाञ्जनासुतम्।
गच्छ गत्वा पुरीं लङ्कां पुनर्ब्रूहि विभीषणम्।
निवृत्तशोचः पश्येथाः सीतामादाय मामिति।
द्रष्टुमिच्छामि वैदेहीं प्रकृतिस्थामनिन्दिताम्।
प्रतिकर्मसमायुक्ता वासोभिर्भूषणैस्तथा। [5]
निर्यात्यता च वैदेहीं तथारूपां तथाकृताम्।
पुरस्कृत्य स्वयं चैनां भवान्निर्यातुमर्हति।

[D12 om. l. 2–6.—(l. 2) D9 सौम्य (for गत्वा). D9 पुनर् (for पुरीं). Ś1 D8 M2 transp. पुरीं and पुनर्. —(l. 3) D1 निवृत्तशोचां, D2 प्रवृत्तशोक, D9 निवृत्तकार्यं, M2 निपत्य शौच (for निवृत्तशौच) Ś2 मां प्रति. M2 सीतामानयतामिति (for the post. half).—(l. 4) B1 D1–3.9 M2 अलङ्कृतां (for अनिन्दिताम्).—D1 om. l. 5–6.—(l. 5) D9 युता (for तथा).—(l. 6) D8 M2 मे, D9 तु (for च). D2.3.9 M2 वैदेही (for वैदेहीं). D2 यथारूपा, D3.9 तथारूपा, M2 तथापूर्वं (for °रूपां) B1 D9 M2 यथा हृता, D2 तदा हृता, D3 यथा पुरा (for तथाकृताम्).—(l. 7) D9 M2 चैतां (for चैनां). M2 पूर्वां निर्यातुमर्हसि (for the post. half).]

—Thereafter all the above MSS. cont.

3195* इत्युक्त्वा स हनूमन्तं प्रस्थाप्य च पुरीं प्रति।
गिरेः सुवेलस्य तदा न्यवसच्छिखरे ततः।
सान्त्वयन्वानरान्सर्वान्कुलगोत्रपदानुग.।
ऋक्षांश्च सुमहाकायान्गोलाङ्गूलांश्च सर्वशः।

[(l. 1) Ś B1 D8.9.12 M2 च (for स).—(l. 2) B1 न्यवसच् (hypm.) (for तदा) D8 तथा, M2 सुख (for ततः). D1–3 transp. तदा and ततः. M1 शिखरे राघवस्तदा (for the post. half).—(l. 3) B1 D1–3 वानरान्सांत्वयित्वा च, D8.9 सान्त्वयित्वा नरा(D9 जना)न्सर्वान् (for the prior half). B1 -[आ]दिनामत, D1–3 -[अ]वदानत, D8 -प्रधानतः, L (ed.) -[अ]वधानत (for -पदानुग). M2 राम परपुरञ्जय (for the post. half).—(l. 4) B1 D1–3 चैव (for च सु-) B1 स्वयं वशं, D9 च सर्वतः (for च सर्वशः).]

8 G2 om. 8 (cf. v.l. 7). D13 om. 8–9b —a) Ś B1 D1–3.8.9.12 M2 कृतशौचमतो धीमास्(D9 °दादिष्ट) —After 8ab, Ś B1 D1–3.8.9.12 M2 ins..

3196* कृत्वौर्ध्वदैहिकं भ्रातुः कृतकृत्यः सुहृद्वृतः।
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं सीतां निर्यात्यतामिति।

[(l. 1) D2.3 दत्वा (for कृत्वा). B1 D8.9.12 M2 [औ]र्ध्वदैहिक. D12 ख्यात (for भ्रातुः). B1 स कृतार्थः. Ś2 D12 सुहृद्वच, M2 समाहित (for सुहृद्वृत).—After l. 1, D8 ins.:

3196(A)* आससादामन दिव्यमागत्य च सभागृहे।
अथागत्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मज।
विभीषणाय च तदा रामवाक्य न्यवेदयत्।

—(l. 2) D1 श्रुत्वा (sic) (for सीता).]

—c) D8 [अं]तःपुरे.—d) D7 M3 स्वाभिः स्त्रीभिर् (by transp.). T G1.3 M5 अवादयत्, Cr m.g as in text (for अचोदयत्). Ñ V1.2 B2–4 D4 प्राञ्जलिः प्रत्युवाच ताम्. —For 8cd, Ś B1 D1–3.8.9.12 M2 subst..

3197* भ्रातुरन्तःपुराध्यक्षान्विन्ध्यादीन्स तदाब्रवीत्।

[D1–3.9 om. स (subm.) B1 स विंध्यादीन् (by transp.). Ś2 B1 D3.12 तथा, D1.2.9 अथ (for तदा). M2 विद्वानिदमथाब्रवीत् (for the post. half).]

—Then all the above MSS. cont.

3198* विनयावनतो भूत्वा शिरसाभिप्रणम्य च।
आज्ञापयत वैदेहीमभिवाद्य प्रसाद्य च।

[(l. 1) D9 -[अ]भिनतो B1 दृष्ट्वा (for भूत्वा).—D1 reads l. 2 after l. 1 of 3200*.—(l. 2) B1 D1–3 विज्ञापयत, D12 आज्ञापयामास (hypm.) Ś1 D8 repeat the post. half of l. 1 in place of the post. half of l. 2. —In place of the post. half D9 erroneously reads the post. half of l. 3 of 3201*. D2 प्रणम्य (for प्रसाद्य). M2 रामस्याज्ञा पुरस्कृत्य मैथिली यातुमर्हथ.]

—After 8, D6.7.10.11 T2.3 M1 ins.:

3199* ततः सीता महाभागा दृष्ट्वोवाच विभीषणः।
मूर्ध्नि बद्धाञ्जलिः श्रीमान्विनीतो राक्षसेश्वरः।

[(l. 1) T2.3 तत्र (for ततः). D6 प्रत्युवाच.—(l. 2) M1 प्रह्वो (for श्रीमान्).]

9 D13 om. 9ab (cf. v.l. 8).—a) Ñ V1.2 B2–4 D4 शिरःस्नाता तु. D5.6 G2.3 M3.5 वैदेही. T2.3 G1 दिव्याङ्गरागा वैदेहीं —D4 om. (hapl.) 9b–10a —b) T2.3 G1 -भूषिता.—c) Ñ1 B3.4 आरुह (sic). D13 वैदेहि (for

एवमुक्ता तु वैदेही प्रत्युवाच विभीषणम् ।
अस्नाता द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं राक्षसाधिप ॥ १०

तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच विभीषणः ।
यथाह रामो भर्ता ते तत्तथा कर्तुमर्हसि ॥ ११

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली भर्तृदेवता ।
भर्तृभक्तिव्रता साध्वी तथेति प्रत्यभाषत ॥ १२

ततः सीतां शिरःस्नातां युवतीभिरलंकृताम् ।
महार्हाभरणोपेतां महार्हाम्बरधारिणीम् ॥ १३

G. 6. 99. 12
B. 6. 114. 14
L. 6. 95. 24

भद्र ते) —[d]) M1 त्वा, Cr as in text (for त्वा) —For 9, Ś B1 D1–3,8 9 12 M2 subst

3200* द्रष्टुमिच्छति भर्ता त्वा रामो धर्मभृतां वर ।
स्नातामलंकृतां चैव मयुक्तां प्रतिकर्मणा ।

[(l. 1) D9 दसवां स्नान्तामेव द्रष्टुमिच्छति राघव —After l. 1, D1 reads l. 2 of 3198*.—(l. 2) B1 स्नातां, D1 स्नातां, D2 3 9 एव, M2 चापि (for चैव). Ś D8 12 सयुतां (for सयुक्तां)]

—Then all the above MSS. cont.

3201* इत्युक्तास्ते तथा चक्रुः स्त्र्यध्यक्षा विनयान्विताः ।
सा तद्भर्तुर्वचः श्रुत्वा बभूव व्रीडितानना ।
अचिन्तयच्च वैदेही किं नु राजा चिकीर्षति ।
यन्मामलंकृतां देवो द्रष्टुमिच्छति राघवः ।
प्रतिकर्म कथं कुर्यां विना तेन महात्मना । [5]
यथैतद्वचनं घोरं निस्तीर्णमशुभं मया ।

[(l. 1) Ś D2 8 12 तदा, D1 च तत् (for तथा) D1 अध्यक्षा B1 D1 विनतानना (for °यान्विता) D2 3 9 स्त्र्यध्यक्षावनतानना (for the post half) —(l. 2) D1 तु, M2 च (for तद्) Ś B1 D8 12 भर्तुर्वचः —(l. 3) Ś D8,12 सा चिन्तयित्वा, B1 D2 M2 चिन्तयामास (for अचिन्तयच्च). B1 D1–3 9 M2 राघवः (for राजा) D12 चिकीर्षति, M2 करिष्यति (for चिकीर्षति) —(l. 4) B1 D1 अपदनान् B1 D1–3 9 M2 एव (B1 D1 °व) (for देवो) D1 अर्हति (for इच्छति).—(l. 5) M2 न्याय्यमेव गते द्रष्टुमर्हं तेन महात्मना —(l. 6) D1 3 अथ, D9 यद् (for यथा). M2 [इ]द. D1–3 M2 वचनं (for वचनं) D1–3 अशुभं (for अशुभं). Ś1 D8 यथा B1 निस्तीर्य सुमहत् मया, D9 निस्तीर्णमशुभं च मे (for the post. half).]

—Thereafter Ś D8 12 further cont

3202* दुःखेन सहितामेव किमलंकर्तुमर्हति ।
[D8 12 एव (for एव).]

10 D6 om 10[a] (cf. v l. 9) Ś B1 D1–3 8 9,12 M2 om. 10–11.—[a]) Ñ2 V1,2 D5 10 11 Ct अस्नात्वा, D4 न स्नाता (for अस्नाता) —[d]) D7 10 11 G2 M1 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप).

11 Ś B1 D1–3 8,9 12 M2 om. 11 (cf. v l. 10). —[a]) D13 तु (for तद्).—[c]) D5 T1 G1 3 M1 3 यद्, D6 तथा, Ct as in text (for यथा) Ñ1 D4 भर्ता राजा च, Ñ2 B4 भर्ता वैदेहि, V1,2 B2 3 भर्ता ते देवि; M3 Cg राजा भर्ता ते; Ct as in text (for रामो भर्ता ते).

D13 रामचन्द्रेण वाञ्छसि —[d]) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 तथा हि (for तत्तथा).

12 [b]) Ñ V1,2 B2–4 D4 7 10 11 13 G2 पति-, Cg as in text (for भर्तृ-). M1 6 -दैवता —[c]) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 G2 M6 -भक्तिप(G2 °क)रा, D5 10 11 Ck t भक्त्या वृता, D6 -भक्तिवृता (for -भक्तिव्रता) D6 T2 3 M1 देवी (for साध्वी). G(ed.) भक्तिशक्तिपरा साध्वी.—[d]) B3 त (for [इ]ति). Ñ V1 2 B2–4 D4 13 प्रत्युवाच ह (for प्रत्यभाषत).—For 12, Ś B1 D1–3 8 9,12 M2 subst.

3203* किं तु भर्तुर्वचः कार्यं शुभं वा यदि वाशुभम् ।
तथेति वचनं रूढं हृदये मे निरन्तरम् ।
इति निश्चित्य वैदेही स्त्र्यध्यक्षांस्तानुवाच ह ।

[(l. 1) D2,12 M2 किं तु, D9 किं च Ś D8,12 भर्तृ- (for भर्तुः) D2 कुर्यां (for कार्यं).—D9 om l. 2.—(l. 2) B1 D2 मम, D1 3 M2 मया (for तथा). Ś D8 12 रूढं (for रूढं) M2 हृदय रूढ D2 निरतरे, M2 चिन्तितं (for निरन्तरम्). —(l. 3) D9 श्रुत्वा तु वैदेह्या, D9 M2 स्त्र्यध्यक्षा व्रीडितानना (M2 °नुवाच ह [subm.]) (for the post half)]

—Then all the above MSS cont

3204* यदाज्ञापयति स्वामी तत्कार्यमविशङ्कया ।
स्त्र्यध्यक्षाश्च तत सर्वे समावेद्य विभीषणे ।
विभीषणाज्ञया चाथ तदुक्तमुपकल्पितम् ।
भूषणान्यथ वस्त्राणि यदन्यदपि ते यथा ।
स्त्रियश्च कुशला वृद्धा प्रतिकर्मणि निष्ठिता । [5]

[D9 om l 1–2.—(l. 1) D1 यथा (for यद्). D2 आज्ञापयत M2 यदाज्ञापयते राम क्रियतां तदनन्तर —(l. 2) Ś1 D8 तु, Ś2 ते (for च) B1 D1–3 सर्वे (for सर्वे) M2 तथोक्तास्ते यथा देव्या (for the prior half). B1 निविवेद्य, D2 नत्वि°, M2 तदा° (for समावेद्य) B1 D1 3 विभीषणं —(l. 3) Ś D8 12 तस्याज्ञ, D9 M2 तथैव (for चाथ) B1 तथैवम्, M2 तदुक्त (for तदुक्तम्) D1–3 ततस्ते (D2 °स्ते तद्) मपकल्पयन्, D9 तदुक्तमाप्यकल्पयत् (for the post half).—(l. 4) Ś1 D8 [अ]पि, D9 च (for [अ]थ) Ś2 तद् (for यद्) D2 तथा (for यथा). B1 D1 3 M2 यथान्यदुपयुज्यते(B1 [m also] °चोपदिक) तदा, D2 यथान्यदुपयुज्यते, D9 यदन्यदपि तथा (for the post half).—(l. 5) Ś D8,12 कुशलाश्च, M2 कुशला दक्षा.. M2 प्रतिकर्मसु निष्ठिता (for the post half)]

13 M2 repeats 13 before 17[cd].—[a]) B1 D1–3 M2(both times) तत सीता शिरःस्नाता.—[b]) Ś B1 D1–3 8–12 M2(both times) सयुक्ता(Ś D8–12 °क्तां)

99 13 14.15 95.27 आरोप्य शिबिकां दीप्तां परार्ध्याम्बरसंवृताम् । रक्षोभिर्बहुभिर्गुप्तामाजहार विभीषणः ॥ १४

प्रतिकर्मणा. —^{c}) Ś D8 13 ता महा- (for महार्हं). B1 D1–3 M2 (both times) -[उ]पेता (for -[उ]पेता). —^{d}) D4 महद्- (for महार्ह-). Ś B1 D1–3 8 9 12 13 भर्तृदर्शनलालसा (B1 D1–3 °सा), M2 (both times) दिव्यवस्त्रानुलेपना. —After 13, Ś D1–3 8 9(l. 1 only).12 M2 (after 13 [first occurrence]) ins.

3205* मणिकाञ्चनचित्राङ्गीं समन्ताद्वस्त्रसंयुताम् ।
शिबिकामुह्यमाना सा राक्षसैर्वहनोचितैः ।
विभीषणस्य वचनात्सीता सुरसुतोपमा ।
आरुरोह सुसंवीता गमने धृतमानसा ।
वृद्धामात्यैः परिवृतो विनीतात्मा विभीषणः । [5]

[(l. 1) D1–3.12 M2 -चित्रांगी (for -चित्राङ्गीं). M2 सर्वतो (for समन्ताद्) B1 D1–3.9 M2 संवृता(B1 D9 °तां), D12 -संयुता (for -संयुताम्). —(l. 2) Ś2 D12 चोह्यमाना (for उह्यमाना) D9 12 वाहनोचितैः (for वहनो°). M2 उह्यं.ती राक्षसीभिः सा शिबिकां शतवाहिनीं —(l. 3) M2 भर्तृदर्शनलालसा (for the post half). —(l. 4) D12 सुखीतांगी (sic) (for सुसंवीता). B1 D2 कृत- (for धृत-). M2 सीता सुरसुतोपमा (cf. the post. half of l. 3 (for the post. half).]

14 D9 reads 14^{ab} twice —^{ab}) Ś B1 D1–3 8–12 सीताम् ; Ñ V1.2 B2–4 D4 6 T2.3 M1 दिव्यां; D13 दीनां (for दीप्तां). D9(second time) विभीषणश्च सामात्यो (for ^{a}). G1 -धारिणीं (for -संवृताम्). Ś B1 D1–3 8 9 (second time).12 अ(D9 उ)गमयत्र राघवः(B1 °वौ), Ñ1 D4 परामृष्टाव(D4 °ष्यासु [sic])रावृतां; Ñ2 V1.2 B2–4 परार्ध्यास्त(B4 °च)रणावृतां; D9(first time) 10.11 राक्षसैर्वहनोचितैः, D13 रामपार्श्वमुपानयत् (for ^{b}). M2 शिबिकां तां पुरस्कृत्य लङ्काया निर्ययौ बहिः ❀ Ct स्त्रीयुक्तवाहनवहनोचितैः । परीक्षितैरित्यर्थः. ❀ —After 14^{ab}, Ś B1 D1–3 8. 9(after the second occurrence of 14^{ab}) 12 M2 ins., Ñ1 (m.) ins. after 14; G (ed.) ins. l. 1–2 only (followed by l 3–7 of 3211*, and l. 3 of 3207*) after 14:

3206* ततो वानरमुख्यास्ते कौतूहलसमन्विताः ।
वैदेहीं द्रष्टुमिच्छन्तस्तस्थुः शतसहस्रशः ।
विदित ह्यभवत्तेषां रामशासनचोदनात् ।
सीताभ्यागमनं तत्र पुनर्जन्मसमं तदा ।
ये चान्ये वादिकास्तत्र संप्राप्तास्तद्दिदृक्षवः । [5]
तेषामप्यभवत्सर्वं रामस्य न भयं तदा ।
निर्यास्यत्यथ वैदेही सीतेत्युत्सुकतां गताः ।
किं नु वक्ष्यति वैदेहीं रामो राक्षसवेश्मनि ।
चिरोषितां प्रियां भार्यामिति तेऽन्योन्यमब्रुवन् ।
अलंकृतायाः सीतायाः भूषितायाश्च दर्शने । [10]
को हेतुः किमभिप्रेतमिति चैव विशङ्किताः ।
तेषामेवमभिप्रायं विज्ञाय रघुनन्दनः ।
सुवेलशिखरात्तस्मादवतीर्य स्थितोऽभवत् ।
ते वानरसहस्राणि नियुतान्यर्बुदानि च ।
परिवव्रुर्महात्मानं राघवं लक्ष्मणं तथा । [15]

[(l. 1) D1 कौतूहलमुपाश्रिताः (for the post. half). —Ñ1 om. l. 3–11. —(l. 3) B1 हृदयं येषां, M2 निर्मवेत्येषां (sic) (for ह्यभवत्तेषां). B1 -देशिता, D1 2 -नोदनात् (for -चोदनात्). M2 श्रुत्वा रामस्य शासनं (for the post. half). —M2 om. l. 4–6. —(l. 4) B1 तत्तु, D3 भर्तुः, D9 तत्र (for तत्र). —(l. 5) B1 D1–3 पा(B1 व्या)र्तिकास्तत्र, D9 तत्र संप्राप्तास् (for वादिकास्तत्र). D1 तु, D2 च (for तद्) B1 D3 दिदृक्षवः समागताः, D9 तद्दर्शनकुतूहलाः (for the post half). —(l 6) B1 समभवत्, D2 मध्येभवत् (for अप्यभवत्). B1 D1–3 9 रामशासनजं तदा(D2 °जं भयं, D9 °भजत्ता) (for the post. half). —(l. 7) M2 चेदेही (sic). —Ś D8.12 M2 om. (hapl. ?) from the post. half of l 7 up to the prior half of l. 8. —(l. 8) D1 3 9 तु (for नु). Ś1 D8 M2 -वेश्मन (for -वेश्मनि). —(l. 9) D9 om. (hapl. ?) सीतायाः. —(l. 11) B1 ते परि-, M2 चैव वि- (for चैव वि-). —(l. 12) Ñ1 M2 इमम् (for एवम्). M2 इति संचिन्त्य राघवः (for the post half). —D12 om. l 13–15. —(l. 13) M2 शिखरे तस्मिन्. M2 इति चिन्त्य (for अवतीर्य) D3 M2 स्थिरो, D9 ततो (for स्थितो) —(l. 14) Ś Ñ1 D8 M2 प्रयुतानि, B1 चायुतानि (for नियुतानि). —M2 om. l. 15. —(l. 15) Ś2 Ñ1 परिचक्रुर्, B1 परिरब्धु (for परिवव्रुर्). B1 D3 तदा (for तथा).]

—D13 om. 14^{c} – 16^{b}. —^{c}) Ñ V1 2 B2–4 D4.7 10.11 राक्षसैर्; M5 रक्षिभिर् (for रक्षोभिर्) Ñ V1.2 B1 D4 G2 युक्ताम् (for गुप्ताम्). —^{d}) Ñ V1 2 B2–4 D4 G1 आजगाम (for आजहार) —For 14^{cd}, Ś B1 D1–3 8 9 12 M2 subst.; while Ñ1 cont. l. 1 and 3 only after 3206*; G (ed.) cont. l. 3 only after l. 7 of 3211*.

3207* ततो विभीषणो धीमानमात्यगणसंवृतः ।
अनुयातः पदातिभिः सुवेषः शुचिरात्मवान् ।
शिबिकां तां पुरस्कृत्य राममेवाभ्यगच्छत ।
कथंचिदेव समर्दाद्वीराणां द्रष्टुमिच्छताम् ।

[(l. 2) Ś1 D8 पदातीभिः (metri causa), B1 D1–3 च पादातैः, D9 पदाति सन्, M2 प्रकृतिभिः, L (ed) च पादातैः (for पदातिभिः) Ś B1 D8 12 सुवेशः, D3 सुषेण (for सुवेषः). B1 शुचिवाससान् (sic), M2 शुचिरात्मना —(l 3) Ñ1 च (for तां). Ñ1 [आ]शु गच्छति, B1 [अ]नुगच्छति, D9 [अ]न्वपद्यत, G (ed) [अ]धिगच्छति (for [अ]भ्यगच्छत) —M2 reads l. 4 before l 1 —(l. 4) Ś2 D12 इव (for एव). Ś1 D8 कथं च दिवसे मदाद् (sic) (for the prior half). B1 D1–3 9 M2 हरीणां (for वीराणां)]

—Thereafter M2 (followed by 3211*) cont.:

सोऽभिगम्य महात्मानं ज्ञात्वाभिध्यानमास्थितम् ।
प्रणतश्च प्रहृष्टश्च प्राप्तां सीतां न्यवेदयत् ॥ १५
तामागतामुपश्रुत्य रक्षोगृहचिरोषिताम् ।
हर्षो दैन्यं च रोषश्च त्रयं राघवमाविशत् ॥ १६
ततः पार्श्वगतं दृष्ट्वा सविमर्शं विचारयन् ।
विभीषणमिदं वाक्यमहृष्टो राघवोऽब्रवीत् ॥ १७
राक्षसाधिपते सौम्य नित्यं मद्विजये रत ।
वैदेही संनिकर्षं मे शीघ्रं समुपगच्छतु ॥ १८
स तद्वचनमाज्ञाय राघवस्य विभीषणः ।
तूर्णमुत्सारणे यत्नं कारयामास सर्वतः ॥ १९
कञ्चुकोष्णीषिणस्तत्र वेत्रझर्झरपाणयः ।
उत्सारयन्तः पुरुषाः समन्तात्परिचक्रमुः ॥ २०
ऋक्षाणां वानराणां च राक्षसानां च सर्वतः ।
वृन्दान्युत्सार्यमाणानि दूरमुत्ससृजुस्ततः ॥ २१

G. 6. 99. 24
B. 6. 114. 22
L. 6. 95. 43

3208* तत उत्सारणा चक्रुः स्थपक्षा वेत्रपाणय ।

15 D13 om 15 (cf v.l. 14). M3 om. 15–17ᵇ.—ᵃ) B4 [ऽ]भिवाद्य (for ऽभिगम्य) —ᵇ) B2 D6.7.10.11 T2.3 G1.2 M1.2.5 Cr.m g k.t [अ]पि (for [अ]भि-) B2 D5 T1 आगत; Ck.t as in text (for आस्थितम्) Ś D2.8.9.12 प्राप्त(D2 °प्त)ध्यानमनुत्तमः Ñ V1.2 B3.4 D4 जितारि (B3 °त्वापि, D4 °त्वारि-) ध्यानमागत, B1 D1.3 गत्वापि (D1 स प्राप्तः D3 सप्राप्तं) ध्यानमुत्तम —ᶜ) B1 सु- (for first च) D12 प्रहृष्टं च —ᵈ) V1 प्राप्ता देवीं, B1 प्रापितेति, D6 T2.3 सीता प्राप्ता (by transp) (for प्राप्ता सीता).

16 D13 om 16ᵃᵇ (cf. v.l 14). M3 om. 16 (cf v l. 15).—ᵃ) D2 नाम्नाथ ताम्, D3 सप्राप्ता ताम्, D9 रामस्तस्माद् (for तामागताम्). Ś1 उपश्रुत्य, Ñ B4 D4 प्रतिश्रुत्य, V1.2 B2.3 परिश्रुत्य, T3 उपसृत्य, M5 उपाश्रुत्य. B1 D1 सप्राप्ता(D1 नाम्ना॰)मुपश्रुत्वाथ —ᵇ) D2 रक्षोगण- (for रक्षोगृह-).—ᶜᵈ) Ñ V1.2 B3.4 D4.13 शोकश् (for रोषश्). Ś B1 D1–3.8.12 रोषो हर्षश्च दैन्य च (for ᶜ) D5 T1 आगत (for आविशत्) Ś D8 राघव च(Ś1 च) समाविशत्, Ñ V1.2 B2–4 D4.13 त्रयो(V1.2 B2.3 °य) राममथाविशन्(V1.2 B2.3 °त्), B1 D1.3 राघव सममाविशत्, D2.12 M1.5 राघव स(M1.5 त्रय राम)मुपाविश(M1 °गम)त् (for ᵈ) D9–11 रोष हर्षं च दैन्य च राघव प्राप शत्रुहा ❁ Cr हर्षो दैन्य च रोष च त्रय राघवमाविशत्. ❁

17 M3 om. 17ᵃᵇ (cf. v l 15).—ᵃ) D5 T1 G3 M3 पार्श्वगता. Ś B1 D1–3.8–12 ततो यान(Ś D8.12 युग्य)गता सीता; Ñ V1.2 B2–4 D4.13 कृत्वा पार्श्वगता दृष्टि —ᵇ) Ś D2.12 सुविमर्शः Ñ B2.4 D4.13 सविमर्षो, B1 D6.8 सविमर्षं; G3 विमर्शः Cm g as in text (for सविमर्शं). B1 विभावयन्, D2.12 विघातयन् (for विचारयन्).—Before 17ᶜᵈ, M3 repeats 13.—ᶜ) M3 तदा (for इद).—ᵈ) Ś1 D1.2.8.12 विमना, Ñ B1.2 D3.7.13 G प्रहृष्टो, V1.2 B3 प्रविष्ट, B4 D4 प्रहृष्टं, M3 Cg अहृष्ट. Ct as in text (for अहृष्टो) D12 वाक्यम्, G3 राक्षसी(sic) (for राघवो). D3 अप्रविशोऽमब्रवीत्तदा.

18 V2 reads 18 after 6.—ᵇ) M3 मम सुखे (for मद्विजये). B2–4 D1.2.12 रत. (for रत).—G3 illeg. for 18ᶜ–19ᵃ —ᶜ) Ś D8.12 तु (for मे) —ᵈ) B1 D1–3.9–11 क्षिप्र (for शीघ्र). Ñ V1 B2–4 D4 समनु(V1 B3 °मुप)-तिष्ठतु(B3 °ता), V2 °प ⁎⁎⁎ (illeg), B1 D1.3.9–11 समभि(D1 °नु)गच्छतु, D13 °पसर्पतु (for समुपगच्छतु).—After 18, B3 ins.

3209* सीताप्रवेशं वने यत्नाद्दूरीं कुरु महामते।
[Prior half hypm.]

19 G3 illeg. for 19ᵃ (cf v.l. 18).—ᵃ) D6 T2.3 M5 आस्थाय (for आज्ञाय) Ś B1 D1–3.7–12 G2 तस्य तद्वचन श्रुत्वा, Ñ V1.2 B2–4 D4.13 श्रुत्वा तु(B4 D4 तद्) वचन राजा(V1.2 B3 तस्य), G1 तस्य तद्वच आस्थाय —ᶜ) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8–13 Ct उत्सारण(D9 °दन) तत्र (Ñ V1.2 B2.3 D4 यत्नात्, D13 रोपात्). ❁ Cg उत्सारणे जननिवारणे ❁ —ᵈ) Ś B1 D1–3.8–12 धर्मवित्, B3 सर्वश, G3 यत्नत. (for सर्वत).

20 ᵃ) B2 [उ]ष्णीशिन(sic), B3 [उ]ष्णीशिलस् (sic), D1 -[उ]ष्णीषिणि (sic) (for -[उ]ष्णीषिणस्) —ᵇ) B1 D1.13 Cg -जर्जर-, D7 भूषण, D8 जज्जन- (sic), T2.3 M2.3 -जर्झर-, L (ed) कर्कर, Ct as in text (for -झर्झर-) D10 तथा कर्झरपाणय.—ᶜ) D9 T2 G2 उत्साद्-यत. Ś D1–3.8–12 तान्योधान्, Ñ V1.2 B2–4 D4.13 स(B4 च स [hypm])हसा, D6.7 T2.3 G2.3 पुरुषान् (for पुरुषा) B1 उत्सारयस्ततो योधान् —ᵈ) D4 सहसा (for समन्तात्) B1 D4 (with hiatus) उपचक्रमु (for परि°) Ś D8.12 सर्वांस्तान्परिचक्रमु

21 V2 om 21ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 D4.13 वानराणा च यूथानि, Ñ2 B2.4 वानराणामथर्क्षाणा, V1 B3 वानराणा च ऋक्षाणा.—ᵇ) Ś D8.12 समतत, Ñ1 B1.2 D1–7.9–11.13 T1 G2.3 M3 च सर्वश (for च सर्वत) —B4 om. from 21ᵈ up to the prior half of l 1 of 3210* N2 om. 21ᵈ–22ᵃ.—ᵈ) M5 तूर्णम् (for दूरम्) D5 T1 G2.3 M3 तदा (for तत) Ñ1 मुमुचुर्दूरवस्तत; V1.2 B2.3 समुर्दूरतर तत (B2 महत्); B1 D1–3 दूरत (B1 नितव) ससृजु(D3 °जु)स्ततः, D4 ता मुदूरतर तत; D9–11 दूरमुत्तस्थुरतत, D13 विमधुर्दूरत स्थित (sic), G1 दूर-मुत्ससहस्तदा, M1 दूरमुत्सृजतस्तत (sic). ❁ Cm g उत्स-सृजु अपचक्रमु. ; Ct. उत्तस्थु. उत्थाय जग्मु. ❁

59 25 तेषामुत्सार्यमाणानां सर्वेषां ध्वनिरुत्थितः ।
11. 23 वायुनोद्वर्तमानस्य सागरस्येव निस्वनः ॥ २२
95 44 उत्सार्यमाणांस्तान्दृष्ट्वा समन्ताज्जातसंभ्रमान् ।
दाक्षिण्यात्तदमर्षाच्च वारयामास राघवः ॥ २३

संरब्धश्चाब्रवीद्रामश्चक्षुषा प्रदहन्निव ।
विभीषणं महाप्राज्ञं सोपालम्भमिदं वचः ॥ २४
किमर्थं मामनादृत्य क्लिश्यतेऽयं त्वया जनः ।
निवर्तयैनमुद्वेगं जनोऽयं स्वजनो मम ॥ २५

22 Ñ2 om. 22^a, B4 om. up to the prior half of l. 1 of 3210* (for both, cf. v.l. 21) —^b) Ś Ñ1(m also) B1 D1-4.8-12 नि॰(D1 2 नि)स्वन॰(D4 हरीणा) सुमहानभूत्, Ñ V1 2 B2 3 D13 हरीणा रूपमावभौ. —Ś D8 12 om 22^c – 23^b. —^c) Ñ2 V2 B1 D9-11 13 [उ]द्वृ(D13 °त)मानस्य(B1 °नाना); V1 B2 3 [उ]त्सार्यमानस्य, D1-3 [उ]द्वर्तमानाना, D4 पूर्यमाणानां L (ed.) वर्तमानाना, Cm.g as in text (for [उ]द्वर्तमानस्य). —^d) D7 समुद्रस्य (for सागरस्य). Ñ2 V1.2 B2 3 पर्वसु, D5-7 9 नि स्वन . Ñ1(m. also as in text) अन्यस्येव सरोभस, B1 D1-4 सागराणामिव स्वन॰, D13 रावण्यस्येव यतोभस॰ (sic). —After 22, Ñ V1.2 B2 D4.13 ins, while B3 ins after 23^ab, whereas B4 ins after 21^c (owing to om.)

3210* पद्मगर्भनिभास्ते वै बालार्कसदृशानना ।
एकान्तमाश्रिता रेजुस्तडागा इव संगता ।

[B4 om. the prior half of l. 1. —(l. 1) B4 म ४ व (for बालार्क). Ñ1 D13 -इन्दुजोपमा (for °शानना). —(l. 2) B3 4 तडाग, D4 13 तापसा (for तडागा) B3 (m also) संगत॰ (for संगत).]

23 Ś D8 12 om. 23^ab (cf. v l. 22). —^a) D4 निवार्यमाणास् B2 D9-11 दृष्ट्वाथ, G1 दृष्ट्वा तान् (by transp) (for तान्दृष्ट्वा). —^b) Ñ1 D13 सतत, B2 D9-11 जगत्या, D1-3 जनान्सम-, D4 स च त, M2 मल्यगाग (for समन्ताज्). D2.4.7 13 M1 2 जातसंभ्रमात(M2 °म). —After 23^ab, B3 ins. 3210* —^c) Ś B1 3(m. also) D1-3 8 9 12 चा(D9 श्र)तुरागाच, B4 वाग्दर्पाच, D13 चातुसरागाद् (for तदमर्षाच) —After 23, Ś B1 3 D1-3 8 9 12 ins, M2 cont after 3208*, G (ed) cont l. 3-7 only after l. 2 of 3206*

3211* वानराश्चापि तान्दृष्ट्वा कौतूहलसमन्वितान् ।
प्रत्यपेयत रामोऽपि ज्ञात्वा तेषां मनोगतम् ।
कथंरूपा नु वैदेही कीदृशं कीदृशं नु तत ।
यस्या वानरलोकोऽयं कृते संशयमागत ।
यस्या हेतोर्हतो राजा रावणो राक्षसाधिप । [5]
सेतुश्च योजनशत जले बद्धो महोदधे ।
इति तेषां मत ज्ञात्वा वचन वदतामपि ।
प्रेषयामास वैदेही प्रकाशमुपयाविति ।

[M2 om l 1. —(l 1) D9 सर्वान् (for दृष्ट्वा). —(l 2) Ś D8 12 प्रत्यपेक्षत (for प्रत्यपेयत). D9 न प्रत्यवेयद्रामो, M2 प्रत्यविव्यत तद्रामो (for the prior half) D9 मनोरथ (for मनोगतम्). B3 [illegible] (for the post. half). —(l. 3) Ś B3 D8 [illegible]. D1-3 नु(D1 4) [illegible], D5 [illegible], D13 [illegible] (for [illegible]). B1 D9 [illegible], D9 M2 [illegible] (for [illegible]). —(l. 4) M2 [illegible]. —(l. 5) D1 [illegible], D13 [illegible] (for [illegible]). D9 om. (hapl) [illegible]. D2 [illegible], M2 [illegible] (for [illegible]). —(l. 6) D1 [illegible]; D9 [illegible] (for [illegible]). —(l 7) Ś2 [illegible], D9 [illegible], M2 [illegible] (for [illegible]). B3 [illegible], G (ed.) [illegible] (for [illegible]). Ś1 D8 12 [illegible], M2 [illegible] (for [illegible]). D1 [illegible] (sic) (for [illegible]). B1 [illegible], B3 [illegible], D9 [illegible] (for [illegible]). G (ed.) [illegible] (for the post. half). —After l. 7, G (ed.) cont. l. 3 only of 3207*. —M2 om. l 8 —(l. 8) D9 [illegible] (for [illegible]). B1 3 [illegible] (sic) (for [illegible])]

24 V2 om. 24^ab. —^a) D1 13 संरम्भश्च, D9 12 संरब्धाच, D10 11 Cl. t सरब्धाश्च (for संरब्धश्च). —^b) B1 चक्षुर्भ्यां (for चक्षुषा). Ś B1 3 D1-3 8 12 निर्दहन् (for प्रदहन्). —^c) T1 damaged for भीषणं म. —After 24, B3 (preceded by l 9-10 of 3212*) reads in marg. 26–29 (including 3213*) for the first time, repeating them in their proper place.

25 ^b) M2 जनस्त्वया (by transp). Ś D8 12 क्लेश्यतेयं मह्य(D8 °ह्यं)जन, Ñ V1 2 B2-4 D4.13 त्वया म(V1 B2 D13 °याय)क्लिश्य(B4 °क्लिश्य)ते जन. —^c) Ś B1 D1-3. 7-9 12 M2 [तु]दाम्; K (ed.) [तु]ग्रम्, Cl. t as in text (for [तु]नम्) B1 D1-3 6 9-11 T2 3 G1 2 M1 2 5 Cl. t उद्वेग (for उद्योग). Ñ V1 2 B2-4 उद्वेग मा कृथा क्षेपा, D4 13 निवर्तय समुद्योग —^d) B1 यतो (for जनो). —After 25, Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1-3 8.12 ins, V3 ins. only l 9 before 27, B3 ins l 9-10 only after 24.

3212* विभीषणस्तथा श्रुत्वा व्यथितात्मा तथाकरोत् ।
निवृत्ता शिबिका कृत्वा ततो रावणमन्दिरात् ।
सीता रावणगतं रोष तदा विप्रहसा सती ।
धारयामास दुर्धर्षा भर्तृवाक्यसमाहिता ।
ततो रावणमालोक्य व्रीडिता जनकात्मजा । [5]
हर्षमन्तर्गत रोषाद्विजग्राह वरानना ।
तत स्वरेण महता महामेघघनादिना ।
उवाच राघवो धीमान्विभीषणमिद वच ।
पुत्रपक्ले प्रजा राजा तथापि विदित ध्रुवम् ।
पश्यन्तु मातर तस्मादिमे कौतूहलान्विता. । [10]

न गृहाणि न वस्त्राणि न प्राकारास्तिरस्क्रियाः ।
नेदृशा राजसत्कारा वृत्तमावरणं स्त्रियः ॥ २६
व्यसनेषु न कृच्छ्रेषु न युद्धे न स्वयंवरे ।
न क्रतौ नो विवाहे च दर्शनं दुष्यते स्त्रियः ॥ २७
सैषा युद्धगता चैव कृच्छ्रे महति च स्थिता ।
दर्शनेऽस्या न दोषः स्यान्मत्समीपे विशेषतः ॥ २८
तदानय समीपं मे शीघ्रमेनां विभीषण ।
सीता पश्यतु मामेषा सुहृद्गणवृतं स्थितम् ॥ २९

G. 6. 99 36
B 6. 114. 30
L. 6 95 59

[Ś B1 D1-3 8 9 12 om l 1-2 —(l 1) Ñ1 V1 2 B4 तु तच् (B4 त) (for first तथा). V2 तदा (for second तथा) —(l 2) B2 श्रुत्वा (sic) (for कृत्वा) Ñ V1 B4 अभ्ययात्, V2 अब्रवीत् (for अन्वयात्) —(l 3) D3 8 स्वतर्गता, D9 [अ]प्यतर्गत (for स्वन्तर्गत) Ñ1 यथा, Ñ2 V1 2 B2 4 D3 9 तथा (for तदा) V1 सा विवृता (for विप्रकृता) —(l 4) Ñ1 दुर्वार, B2 दुर्बाध, D9 दुर्धर्ष (for दुर्धर्षा) Ñ V1 2 B1 4 D9 -वाक्य (for -वाक्य-) B1 अनिंदिता (for -समाहिता) —(l 5) D9 राम मम्- (for राघवम्) D9 प्रथिता, G (ed) विमृष्य (for क्रोडिता) Ñ V1 2 B4 विवृता जनस्त्वथा (for the post half) —(l 6) Ñ1 V2 B4 अतर्हित (for °गत) Ñ V1 2 B4 कृत्वा, B2 श्रुत्वा, D1 2 9 क्रोधान् (for रोषान्) B3 विजग्राह Ñ V1 2 B1 2 4 D1 3 9 वरागना (for वरानना) —(l 9) Ñ V1 2 B3 4 D1-3 राजस्, V3 B1 2 D9 12 राजस् (for राज्ञा) D9 भृश (for ध्रुवम्) —(l 10) Ñ V1 2 B2 4 इमा (for इमे) B2 -समन्विता (hypm)]

26 B3 (preceded by l 9-10 of 3212*) reads in marg 26-29 (including 3213*) for the first time after 24, repeating them here —^{a}) Ś D4 8 12 — च (for second न) —^{b}) Ñ V1 2 B2 3 (second time) 4 D13 न सत्क्रिया, D7 G1 M5 तिरस्करा (sic), G3 M2 Ct तिरस्क्रिया, Cm.g as in text (for तिरस्क्रिया) Ś D4 8 12 न प्रकाशो न सत्क्रिया, B1 D1-3 9-11 T2 3 न प्राकारति(D9-11 °स्ति)रस्क्रिया(T2 3 °या), B3 (first time) न प्रावरश्च सत्क्रिया(sic) —M1 om 26^{c}-28 —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1-3 (both times) 4 D1-4 8 9 12 13 न चान्यो (Ñ2 V1 B4 °न्ये) (for नेदृशा) Ś Ñ1 V2 B1-3 (first time) D1-4 8 12 13 सत्कार, D6 9 सस्कारा(D9 °र) (for -सत्कारा) —^{d}) Ś B1-3 (first time) D1-4 8 9 12 13 शीलमाभ(B1-3 D1 3 °व)रण, Cg k as in text (for वृत्तमावरण) Ñ V1 2 B1-3 (both times) 4 D4 G3 Ct स्त्रिया, Ck as in text (for स्त्रिय)

27 D1 (hapl) M1 om 27 (for M1, cf v l 26) B3 repeats 27 here (cf v l 26) Before 27, V3 ins l 9 only of 3212* —^{a}) Ś1 D8 व्यसने न, D4 G2 न वनेषु, Cm g k t as in text (for व्यसनेषु) Ś B1 3 (first time) D3 8 12 न युद्धेषु, Ñ V B2 3 (second time) 4 विवाहेषु, D4 न कष्टेषु, T2 3 च कृच्छ्रेषु (for न कृच्छ्रेषु). —^{b}) Ś B1 D12 न कृच्छ्रेषु, Ñ V B2 3 (second time) 4 कन्याना च, B3 (first time) D3 8 न कृच्छ्रे न, D2 4 6 9-11 T2 3 M3 न युद्धेषु (for न युद्धे न) —D12 om 27^{c}-28. Ñ1 reads 27^{cd} twice (second time in marg) —^{c}) T1 damaged for न क्रतौ नो Ś Ñ1 (second time) B3 (first time) D3 8 वा, B1 D4 T2 G2 M3 न, M5 च (for नो) Ś B1 3 (first time) D2 3 8-11 T3 वा (for च) D4 6 7 G2 विवाहेषु (for विवाहे च) Ñ (Ñ1 first time) V B2 3 (second time) 4 क्रतौ सत्रसु (V2 3 °द्रि) च स्त्रीणा(B4 °पु) —^{d}) D6 13 दर्शने (for दर्शन) —V3 damaged from दुष्यते up to 28^{a} Ś B3 (first time) D2-4 8 M3 दुष्यति, B1 D5 6 9-11 13 T1 G1 3 दूष्यते (for दुष्यते) Ñ1 (second time) B1 D2 10 13 G1 M2 स्त्रिया Ñ (Ñ1 first time) V1 2 B2 3 (second time) 4 दर्शनं सार्वलौकिकं

28 D12 M1 om 28, V3 damaged up to 28^{a} (for M1, cf. v l 26 and for the rest cf v l 27) B3 repeats 28 here (cf v l 26) —^{a}) B4 सैनाम्, D9 एषा (for सैषा) B4 उद्धृता, D9-11 T1 विपद्गता (for युद्धगता) D4 भूमि (for चैव) —^{b}) Ñ1 B3 (both times) 4 D4 13 M3 च महति (by transp), D2 महति वा B1 सस्थिता (for च स्थिता) Ñ2 V1 2 कृच्छ्रेण महति स्थिता, D9-11 कृच्छ्रेण च समन्विता —^{c}) Ś1 D8 नाति-, Ś2 Ñ V1 2 B1-3 (both times) 4 D1-4 9-11 13 M2 नास्ति (for ऽस्या न) D7 दर्शनेन न Ś Ñ V1 2 B1 2 3 (first time) 4 D1-4 10 11 13 M2 [ऽ]स्या, B3 (second time) D9 [ऽ]पि (for स्यात्). —^{d}) B1 3 (first time) मत्सकाशे, D4 समीपे तु, D9 मत्समीप (for मत्समीपे)

29 ^{a}) G1 समानय —^{d}) M2 सुहृज्जन- D6 M3 -वृत-स्थित, D13 -समन्वित (for वृत स्थितम्) —For 29, Ś Ñ V B (B3 repeats here [cf. v.l 26]) D1-4 8-12 subst

3213* विसृज्य शिबिका तस्मात्पद्भ्यामेवोपसर्पतु ।
समीप मम वैदेहीं पश्यन्त्वेते वनौकस ।

[(l 1) B3 (first time) सत्यज्य (for विसृज्य) Ñ V1 2 B3 (second time) 4 D4 समानय, V3 B1 2 D9-11 [अ]पसर्पतु (for [उ]पसर्पतु) —(l 2) Ś B1 3 (second time) D2 8-12 समीपे (for समीप) —V3 damaged from न्त्वेते up to 30^{b} Ś V2 D1 8 [ए]ता, Ñ1 [इ]मा, Ñ2 V1 B2 3 (second time) 4 D3 4 [ए]नां (for [ए]ते)]

—Thereafter V1 2 cont 3214*.

99 37 एवमुक्तस्तु रामेण सविमर्शो विभीषणः ।
14 31 रामस्योपानयत्सीतां संनिकर्षं विनीतवत् ॥ ३०
95 63 ततो लक्ष्मणसुग्रीवौ हनूमांश्च प्लवंगमः ।
निशम्य वाक्यं रामस्य बभूवुर्व्यथिता भृशम् ॥ ३१
कलत्रनिरपेक्षैश्च इङ्गितैरस्य दारुणैः ।
अप्रीतमिव सीतायां तर्कयन्ति स्म राघवम् ॥ ३२
लज्जया त्ववलीयन्ती स्वेषु गात्रेषु मैथिली ।
विभीषणेनानुगता भर्तारं साभ्यवर्तत ॥ ३३

30 V3 damaged for 30[ab] (cf v l 3213*) V1 2 om (hapl.) from 30 up to l. 1 of 3214* —[a]) D13 रामस्य वचनं श्रुत्वा. —[b]) Ś D1 8 12 स विमृश्य (Ś1 °श्य), Ñ B D1.2 5–7 13 सविमर्षो, M3 सविशेषो, Cm g. k t as in text (for सविमर्शो) —[d]) Ñ V3 B3 4 D4 13 समीपं स, D2 सन्निकर्षं (for संनिकर्षं). Ś1 D8 विभीतवत्, B1 विभीषण (for विनीतवत्). —After 30, Ś Ñ V3 B D1–3 8 9 12 ins, V1 2 cont after 3213* (owing to om)

3214* तच्छ्रुत्वा राघववचः सीता ते च वनौकसः ।
विभीषणपुरोगाश्च सर्वा प्रकृतयस्तथा ।
वीक्षांचक्रुस्तदान्योन्यं किं नु राम करिष्यति ।
दृश्यतेऽन्तर्हितो ह्यस्य क्रोधो दृष्ट्या विभावितः ।
इत्थं विशङ्किताः सर्वे दृष्ट्वा रामस्य चेष्टितम् । [5]
अपूर्वाकारसंत्रस्ताः सहसैव विमर्जने ।

[V1 2 om. l 1. —(l 1) B3 राघवस्य वचः श्रुत्वा (for the prior half). Ś D8.12 तत्र, Ñ B1 ते च, B3 प्रति (for ते चं). V3 D9 सीतायास्ते, B2 ते चै सर्व, B4 सीताया च, D2 सीदते च (for सीतां ते च) —(l 2) Ś D8 12 -प्रभृतयः (for -पुरोगाश्च) V3 सर्व (sic) (for सर्वा) —V3 damaged after प्र up to करि in l 3 Ñ2 D1 12 तदा (for तथा). —(l. 3) Ś D8 12 वीक्ष्य चक्षुस्त (for वीक्षांचक्रुस्त). Ś1 B2 D3 8 तथा (for तदा) Ś1 Ñ1 D1 8 तु (for नु). D9 राजा (for राम). —(l. 4) Ñ2 B3 4 गतो (for -हितो) D9 योस्य (for ह्यस्य) Ś B1 D1 3 9 दृष्ट्वा, Ñ V3 B4 दिष्ट्या (for दृष्ट्या) Ś B2 D8 9 12 विभायते, V3 समावित (sic), B1 (m also) विभावित, B3 विचारत (for विभावित).—(l. 5) Ñ V B3 4 इति ते विव्यथु, B1 2 D1–3 9 इति ते शङ्किता, (for इत्थं विशङ्किता).—(l 6) B3 अपूर्वज्ञान- B1 2 D1–3 9 -विनस्ता (for संत्रस्ता) —V3 damaged from the post half up to स च (see var) in l 1 of 3215*. D1 3 विरेमिरे, D2 विमेनिरे, D9 [अ]स्य दर्शने (for विमर्जने) Ñ V1 2 B3 4 जानशङ्कास्तदाभवन् (for the post half)]

31 [a]) D4 13 त तु (for ततो) —[b]) D4 13 G3 प्लवगमाः, D6 T2 3 विभीषण (for प्लवगम) M1 हनूमान-गदस्तथा —[d]) D4 13 पृथक् (for भृशम्) —For 31, Ś Ñ V B D1–3 8 9 12 subst

3215* लक्ष्मणोऽपि ससुग्रीवस्ते च सर्वे प्लवगमाः ।
आसन्सुव्रीडितास्तत्र मृतकल्पास्त्वचिन्तयन् ।

[V3 damaged up to स च in l. 1 (cf v l. 3214*) —(l. 1) Ñ1 च, Ñ2 V1 2 B3 4 तु, B1 D1–3 [ऽ]प (for ऽपि). D13 सप्रीव (for ससुग्रीव). B2 D9 [ऽ]पि (for च) Ñ V B3 4 स च (B4 सह-) नाग (B3 वापि) तु गच्छ (for the post half). —(l 2) V3 B3 च (for सु-). Ñ1 सुलज्जिता; B2 ते लज्जिताः (for सुव्रीडिता) Ñ V B3 4 सर्व (for तत्र) Ś1 D8 मृत्युकल्पाश्च Ñ V1 2 B2–4 च सततं, V3 च जनुषा (for त्वचिन्तयन्).]

32 Note hiatus between [a] and [b] —[a]) D4 13 विरोधैश्च (for कलत्र-) B4 तु (for च) D7 -निरपेक्षं तम् —[b]) Ś Ñ V B D1–7 8 9 12 चेष्टितैर् (for इङ्गितैर्). Ñ2 V2 B4 तस्य, D4 5 I1 G3 अति, D9 अत्र (for अस्य). D4 13 दारुणस्य (D13 °पि) चेष्टितं. —V3 damaged, B3 reads in marg. 32[cd]. —[c]) B1.2 D1–3 6 T2 अप्रीतिम्, D13 अप्रीता, M2 सुप्रीतम् (sic). Ś B3 D1–3.8 T1 सीतायाम्, D4 13 ते राम (for सीतायां) —[d]) B3 तर्कयामास B3 D1 2 राघवे, D9 वानरा. (for राघवम्) D4 सीता सा पर्य-तर्कयन् (sic), D13 सीतायाः पर्यवारयन —For 32[cd], Ñ V1.2 B4 subst, while B2 3 ins. after 32[ab]

3216* मेनिरे तां परित्यक्तामपविद्धामिव स्रजम् ।

[Ñ2 B4 अपविद्धाम्]

33 D9 om. 33[ab]. —[a]) Ś D2 8 12 स्वयं लीयन्ती, Ñ V B2–4 विलय यार्ती (B2 °ती), D1 I2 त्ववलीयते (sic), D4 त्ववसीदन्ती, D5 परिलिप्यते (sic), D13 तु वदती सा, T1 परिली-यती, M2 त्ववलीयर्ती, Cg k t as in text (for त्ववलीयन्ती). —V3 om (hapl) from 33[b] up to the prior half of l. 1 of 3217*. —[b]) D11 om. (hapl) गात्रेषु Ñ2 स्वेष्वङ्गेषु च, D13 तेषु स्वेषु च (for स्वेषु गात्रेषु). Ś D1–3 8 12 जानकी, Ñ V1.2 B3.4 मैथिली, B1 भामिनी (for मैथिली) —[c]) D9 विभीषणस्य (sic) Ñ V1 2 B3.4 [अ]नुगता, D13 [अ]नुमता (for [अ]नुगता) —[d]) D4 13 रावण (for भर्तारं) B1 चाभ्यवर्तत, B2 चानुवर्तते, D9 सान्व° (for साभ्यवर्तत). Ñ V1 2 B3 4 सामान्यमिव योषित —After 33, Ś Ñ V B D1–3.8 9 12 ins

3217* ते तां ददृशुरायान्तीं श्रियं देववतीमिव ।
देवतामिव लङ्कायाः प्रभां वैवस्वतीमिव ।
दृष्ट्वा ते हरयः सर्वे सीतां परमया श्रिया ।
विस्मयं परमं जग्मुस्तस्या रूपश्रियौजसा ।

[(l 1) V3 om. up to the prior half Ñ2 तथा, B4 ततो (for ते तां) D1 मूर्तिमतीम् (for देववतीम्) —Ś V3 B1 D1–3 8 9 12 om (hapl) l. 2 —(l. 3) G (ed) सीता परमयोषित (for the post half) Ś B1 D1–3 8 9.12 सीतां (B1 D1–3 तां च, B2 D9 अथ) दृष्ट्वा वरारोहां सर्वे वानरपुंगवाः

सा वस्त्रसंरुद्धमुखी लज्जया जनसंसदि । रुरोदासाद्य भर्तारमार्यपुत्रेति भाषिणी ॥ ३४

G. 6. 99 52
B. 6. 114. 0
L. 6 93 69

—(l 4) V3 ते हि (for रूप-) B1 -श्रियोत्तमा (sic) Ś D8 तस्या रूपौजसो श्रिया (for the post half)]

34 D9-11 om 34 B3 repeats 34 after 35 (followed by l 2–11 of 3218*) Ñ V B2 4 read 34^{ab} twice —^{a}) Ś B1 D1–3 8 12 वस्त्रसंवीत-, Ñ V B2–4 (all first time) D13 बाष्पसरुद्ध- (for वस्त्रसरुद्ध-) Ś1 D9 मुखा Ñ V B2–4 (all second time) इत्येव बाष्परुद्धाक्षी (Ñ2 V1 2 B4 °द्धागी) —After the second occurrence of 34^{a}, B3 erroneously reads in marg the post half of l 1 of 3219* —V3 second time om (hapl) from 34^{b} up to the prior half of l 2 of 3219* —^{b}) Ñ V3 B3 (all first time) लज्जाया (for लज्जया) —V3 first time damaged from -सर्सदि up to ता in l 2 of 3218* D4 जातसभ्रमा (for जनससदि) —After the first occurrence of 34^{ab}, Ñ V B2 4 ins, Ś B1 3 D1–3 8 9 12 ins. l 1 after 34^{ab} (B3 after the first occurrence) and l 2–11 after 35

3218* तस्यात्वासाद्य भर्तार श्रीर्विष्णुमिव रूपिणी ।
राघवश्चापि ता दृष्ट्वा दिव्यरूपवपुर्धराम् ।
जातशङ्केन मनसा सदाष्पो नाभ्यभाषत ।
विवर्णवदनो राम क्रोधस्नेहविमध्यग ।
बभूवाधिकताम्राक्षो बाष्पनिग्रहतापित ।
तामग्रत स्थिता देवीं क्रोधोपहतचेतनाम् ।
बहुचिन्ता सुदु खार्ता चिन्तयन्तीमनाथवत् ।
रक्षसापहृता बाला बलात्सरोधकर्शिताम् ।
कथचिदेव जीवन्तीं मृत्युलोकादिवागताम् ।
प्रमथ्यापहृता शून्यादाश्रमात्पापचेतसा ।
अपापा निरवद्याङ्गीं नाभ्यभाषत राघव ।

[(l 1) Ñ V1 2 B3 4 transp आसाद्य and भर्तार Ś1 श्रीर्विष्णोर् —After l 1, B2 reads 35^{cd}
—After l 1, Ś B1 3 (m) D1–3 8 12 ins

3218(A)* अश्रुसपूर्णवदना सा सीता जनकात्मजा ।

[Ś B3 D8 12 अश्रु- B1 अश्रुपूर्णमुखी सीता (for the prior half) B1 सा तदा, B3 D2 3 सीता सा (by transp), D1 सीतायो (for सा सीता)]

—(l 2) Ñ1 सीता (for दृष्ट्वा) —B1 reads erroneously from देवीं up to the post half of l. 6 in place of the post half of l 2 D9 हृदय (for दिव्य-) Ś2 वसुधरा (for -वपुर्धराम्) Ñ B4 सीता (Ñ1 दृष्ट्वा) दिव्यवपुर्धरा, B2 दिव्यरूपा पुनर्नवा (for the post half) —Ś D8 12 om l 3 —(l 3) Ñ V1 2 B4 जानशङ्केव D9 स बाष्पो (for सबाष्पो) D1 3 नाभ्यवर्तत Ñ V2 3 B3 4 बाष्पेण (Ñ1 V3 °ष्पा-) रुद्धलोचन (for the post half) —V1 om l 4 —(l 4) B2 विषण्णवदनो, B3 चिंतयन्बहुगो B3 स्नेहक्रोध-(by transp) Ñ V2 3 B2 4 G (ed.) स्नेहक्रोधा (B2 क्रोधस्नेहा) धं (G [ed] °विध)- मध्यग (for the post half). —V3 damaged for l 5. —(l 5) B1 स बभूवाति- (for बभूवाधिक-) Ś D1 8 12 -विग्रह-, B1 -निर्गम- (for -निग्रह-). Ñ V1 2 B2–4 बाष्पनिग्रहणे रत, D9 क्रोधव्याकुललोचन. (for the post half) —(l 6) B1 2 D8 9 व्रीडोप, B3 व्रीडया (for क्रोधोप-) Ś1 Ñ V B4 D1–3 व्रीडोपह (Ñ1 °न, D2 °ह्व) तचेतसा (Ñ V2 B4 D2 °स) (for the post half) —V3 om l 7–11 D9 om l 7 —(l 7) Ñ V1 2 B2–4 समालोक्य, B1 वृद्धचिंता, D1 बहुशस्तत्, D2 दीना तत्र (for बहुचिन्ता) D2 तु दु खार्ता —(l 8) Ñ2 B1 4 D1 राक्षस- (for रक्षसा) B3 D9 भार्या (for बाला) D9 सरभ (for सरोध-) Ś Ñ V1 2 B D1 8 9 12 -कर्षिता —(l 9) Ś1 D1 3 8 इव, Ñ V2 B2–4 D2 9 अपि (for एव). Ñ1 पुनर्जन्मागतामिव, N2 B2 4 पुनर्जातामिवागता, V2 B3 पुनर्जन्मेव चा (V2 °दमा) गता, D9 मृत्युकालोचितामिव (for the post half) —(l 10) Ñ V1 2 B D3 बलाद् (for प्रमथ्य). B1 3 (m also) D3 बाला, B4 शून्याम् (for शून्याद्) B1 रक्षसा (for आश्रमात्) Ñ V1 2 B3 4 दु (B4 कु) द्धचेतस (Ñ1 B3 °सा), B2 शून्यचेतस (for पापचेतसा) —(l 11) Ñ B2 3 D1–3 निर (D2 अन) वद्या ता. D1.2 9 किंचन (for राघव)]
—Then Ś B1 D1–3 8 9 12 cont , while Ñ V (V3 ins. after 34^{a} r) B2–4 cont after 3221*

3219* इति ता बाष्परुद्धाक्षीमुपप्रेक्ष्य च राघव ।
बाष्पव्याकुलताम्राक्षो मध्ये तेषा महात्मनाम् ।
तस्या विलपितं श्रुत्वा सर्वे ते हरियूथपा ।
रुरुदुर्जातसतापा शोकव्याकुलचेतस ।
मुख वस्त्रेण सच्छाद्य सौमित्रिर्जातसभ्रम ।
बाष्पनिग्रहणे यत्नमकरोद्धैर्यमास्थित ।
तत सीता वरारोहा भर्तुर्वैकारिक महत् ।
व्रीडामुत्सृज्य त दृष्ट्वा तस्थौ तस्य तदाग्रत ।
शोकमुत्सृज्य वैदेही सत्त्वमालम्ब्य भामिनी ।
प्रगृह्य मनसा भाव विशुद्धेनान्तरात्मना ।

[Ñ V1 2 B2–4 om l 1 V3 om up to the prior half of l 2 —(l 1) D9 ता दृष्ट्वा (for इति ता) B1 D1–3 उपप्रे (B1 °प्रे) क्षत, D9 मुख प्रेक्ष्यत —(l 2) Ñ V1 2 B D1 -ताम्राक्षी, D3 -ताम्राक्षी B2 D9 वनौकसा (for महात्मनाम्) —(l 3) V3 damaged from लपित up to व्या in l 4 B1 D12 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) D9 तस्यापि मुखमालोक्य (for the prior half) —(l 4) D9 सत्रासा (for सतापा) B1 सर्वे (for शोक-) V3 D9 -लोचना (for -चेतस) Ñ V1 2 B2–4 बाष्प-व्याकुललोचना (for the post half) —(l 5) Ñ V3 B3 (m also) 4 -साध्वस , V1 2 -सभ्रम (for -सभ्रम) —(l 6) V B4 -सग्रहणे, D9 -निवारणे (for -निग्रहणे) D9 शक्तिम् (for यत्नम्) B1 धैर्यमस्थित , B2 क्लैब्यमास्थित , B3 (before corr), D9 °माश्रित , D1 हर्ष° (sic), D12 दैन्य° (for धैर्यमास्थित). —V1 om l 7–8 —(l 7) V3 damaged from वरारोहा up to l 9 D9 महाभागा (for वरारोहा) B1 2 भर्तु-

99 57
114. 34
95 70 विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च स्नेहाच्च पतिदेवता ।
उदैक्षत मुखं भर्तुः सौम्यं सौम्यतरानना ॥ ३५

अथ समपनुदन्मनःक्लमं सा
सुचिरमदृष्टमुदीक्ष्य वै प्रियस्य ।
वदनमुदितपूर्णचन्द्रकान्तं
विमलशशाङ्कनिभानना तदासीत् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्व्यधिकशततमः सर्गः ॥ १०२ ॥

(for भर्तुर्) —(l 8) Ñ V2 B2-4 भर्तुर् (for तस्य) Ś D8 12 तदासने(sic), B1 तथाग्र, D1 [अ]ग्रतस्त्र (by transp).—(l. 9) Ñ V1.2 B1 2 4 D9 भाषिणी (for भामिनी) —(l 10) Ñ1 विसृज्य, Ñ2 V B2-4 निगृह्य (for प्रगृह्य) V1 2 सहसा (for मनसा). Ñ V B2-4 बाष्प (for भार्य)] —Thereafter, Ś B1 3 D1-3 8 9.12 further cont., while Ñ V1 3 B2(l 1 only for 35^{ab}) 4 subst for 35

3220* विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च भयात्स्नेहात्तथा स्थिता ।
बहुरूप च ददृशे भर्तुर्वक्त्रमनिन्दिता ।

[(l 1) V3 प्रभावाच् (for प्रहर्षाच्) B1 D1-3 [इ]हत (for स्थिता). Ñ V1 3 B2-4 स्नेहात्क्रोधाच्च(B2 °च्छ, B4 °क्ष)मादपि, D9 राममेवान्ववेक्षत (for the post half). —(l 2) V3 बहुरूपेण, D9 मद्रूप तु, G (ed)°रूपेण (for बहुरूप च) Ñ2 B4 ददृशुः, B2 ददृशे मे(sic) (for च ददृशे) B1 भर्तु- (for भर्तुर्) Ñ V1.3(mostly damaged) B2-4 भर्तुर्वदनमीक्षती, D1 भर्तुर्विक्रमनदिता (for the post. half)]

—B3 reads 34^{cd}(first occurrence) and 35 in marg Γ1 damaged for 34^{cd} —^{c}) B2 सा रुरोदाथ, D4 13 रुरोदाभ्येत्य (for °दासाद्य) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B1.2 3 (both times) 4 D1-4 8 12.13 ह्यार्यपुत्रेति(B2 °त्र). Ś B1 3(first time) D1-3 8 12 सा(B3 च) भृशं, Ñ B2 4 D4 13 जल्पती, B3 (second time) भाषती (for भाषिणी) —After 34, Ñ V1 2 B2 3 (after 34 second occurrence) 4 ins

3221* विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च स्नेहाच्च परिदेवती । (cf 35^{ab})
[V1 [प]व निरीक्षती (for परिदेवती).]

35 B3 reads 35 in marg. (cf v l 34) —For 35, Ñ V1 3 B2 (l 1 only for 35^{ab}) 4 subst 3220* —^{a}) D4 प्रहृष्टा च, M1 [अ]पि हर्षाच्च (for प्रहर्षाच्च) B3 सा विस्मयाच्च हर्षाच्च —^{b}) D9 दैन्याच् (for स्नेहाच्) D4 13 परिदेवता (for पतिदेवता) —V2 om. 35^{cd} B2 reads 35^{cd} after l 1 of 3218* —^{c}) Ś D8 12 उद्वीक्ष(D12 °क्ष्य)ती, B2 3 D1-3 9 उ(D1 त)दीक्षती, D4 13 क्षै(D13 °ऐ)क्षत (for उदैक्षत). —^{d}) D9 सौम्यवरानना. D13 . . . सामग्नतरेक्षण —After 35, Ś B1 3 D1-3 8 9 12 ins. l. 2-11 of 3218*, and then B3 alone repeats 34

36 V1 damaged for ^{a} —^{a}) D11 om अथ D7 समपनुदन्, G1 समजहात्, M3 समवनुदन् (for समपनुदन्) ‡ Cr m t ' समपनुदत्, ममपानुदत्. ‡ Ñ V1.2 B2-4 D4 अथ(D4 °रि-) समरकृतात्मन क्लम सा, D13 अथ समरकृतात्मनाक्लम सा —^{b}) B2 रुचिरम् (for सुचिरम्) B3 उद्वीक्ष्य. Ñ V1 2 B3 च, B2 तु, B4 om. (for वै). D13 उदीक्षती (for उदीक्ष्य वै). G1 प्रिय सा (for प्रियस्य) D4 सुचिरमुद्वीक्ष्य स प्रियस्य वदन —^{c}) D4 . . समुदितमिव चन्द्रकान्त —^{d}) V3 D13 . . नना, D5 -निभानन, G1 -समानना (for -निभानना). Ñ V B2-4 D4 13 ननन्द, D5 तदाह, Γ1 G3 तदा सा, G3 M3 तदानीं, M2 बभूव, M5 तदा स्यात् (for तदासीत्).—For 36, Ś B1 D1-3 8 9 12 subst.:

3222* आचिरादनुपम मन क्लम सा
तदमिसमीक्ष्य पुन. प्रियस्य वक्त्रम् ।
व्रीडितकुपितविस्मितात्मवक्त्रा
विविधवपुर्जनकात्मजा बभूव ।

[(l. 1) D3 चिरदम् (for आचिरात्) B1 अथ समयपर गतक्लम सा, D9 अथ दनुजपतेर्गतक्लम सा —(l 3) D1 -वक्त्र (for -वक्त्रा) D9 हसितविलपितस्मितात्मवक्त्रा]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 V3 om, Ñ V1 B1 3 4 D2.4 13 लङ्काकाण्डे.—After Kāṇḍa name, V1 D1-3 ins. आभ्युदयिके(D3 अभ्युदये) —*Sarga name* Ś V1 D1 8 12 सीतादर्शन(Ś1 °नो), Ñ V2 3 B2 D4 13 सीतासमागम, B1 D2 3 सीतासद्दर्शन., B3 सीतागम, B4 रामसीतासमागम .—*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 97, Ñ2 103, V1 98, B1 75, B3 95, D3 9 100, D5-7 Γ1 G M3 5 117, D10 11 116, T2 125, T3 128, M1 118, M2 119, B (ed) 114, G (ed.) 99 —After colophon, D concludes with राम, G M1.2 5 with श्रीरामाय नम .

१०३

तां तु पार्श्वे स्थितां प्रह्वां रामः संप्रेक्ष्य मैथिलीम् ।
हृदयान्तर्गतक्रोधो व्याहर्तुमुपचक्रमे ॥ १
एषासि निर्जिता भद्रे शत्रुं जित्वा मया रणे ।
पौरुषाद्यदनुष्ठेयं तदेतदुपपादितम् ॥ २
गतोऽस्म्यन्तममर्षस्य धर्षणा संप्रमार्जिता ।
अवमानश्च शत्रुश्च मया युगपदुद्धृतौ ॥ ३
अद्य मे पौरुषं दृष्टमद्य मे सफलः श्रमः ।
अद्य तीर्णप्रतिज्ञत्वात्प्रभवामीह चात्मनः ॥ ४
या त्वं विरहिता नीता चलचित्तेन रक्षसा ।
दैवसंपादितो दोषो मानुषेण मया जितः ॥ ५
संप्राप्तमवमानं यस्तेजसा न प्रमार्जति ।
कस्तस्य पुरुषार्थोऽस्ति पुरुषस्याल्पतेजसः ॥ ६

G 6 100. 6
B 6 115 6
L 6. 96 6

103

Ś D12 begin with ॐ

1 ^{ab}) V3 damaged from ता तु up to स B2-4 D4-6 13 1 M3 Cg पार्श्वे- (for पार्श्वे) B4 D4 पत्नीं, D13 पुत्रां, G1 सीतां, Cg as in text (for प्रह्वां) Ś B1 D1-3 8 9 12 तां तु (Ś1 D8 स तां, Ś2 D12 सीतां) देवीं तथा (Ś D8 12 °दा) दृष्ट्वा राम शकालमन्वित —^{c}) Ś Ñ V B D1-4 6 8-13 -गत (for -गत-) Ś B1 D1-4 8-12 भाव, Ñ V1 2 B2-4 D6 13 क्रोध, V3 रोष, D7 G2 द्वेषो (for -क्रोधो)

2 V3 om. 2-3^{b} —^{a}) D13 एषासौ (for एषासि) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12.13 विजिता, D9 जीविता (for निर्जिता). —^{b}) Ś V1 2 B1 D1-3 8 12 शत्रु (D1 रक्षो) हत्वा, Ñ B2-4 D4 13 शत्रुहस्तात् (for शत्रु जित्वा) B1 महारणे, D9-11 रणाजिरे (for मया रणे) G1 जित्वा शत्रु सुदारुण —B1 om. 2^{cd}. —^{c}) D9 विदुषा (for पौरुषाद्) —^{d}) Ś D8-12 मयैतद्, D1-3 मया तद् (for तदेतद्) D4 समुपागत

3 V3 om 3^{ab} (cf. v l 2) —^{a}) B2 3 अमर्षश्च (for अमर्षस्य) Ñ1 B4 D4 13 [अ]हममर्षात्, D7 G2 [अ]मर्षण-स्यात (for [अ]न्तममर्षस्य) —^{b}) B1 प्रतिमार्जिता, D1 स्वमुपाहता, D2 3 स्वमुपा (D2 °पमा) र्जिता (for संप्रमार्जिता) Ś D8 12 यशश्च स्वक (Ś2 D12 °श्चोर्जित) मार्जित, Ñ V1 B2-4 D6 13 श्रमश्चैव प्र (D4 °श्च पर) मार्जित' —After 3^{ab}, B4 reads 6^{ab} —^{c}) Ñ V1 3 B3 4 D4 13 अपमानश्, (B1 अमानुषश् (for अवमानश्) D12 lacuna for श्च शत्रुश्च —^{d}) Ś D1-3 8-12 युगपन्निहतौ मया, B1 पुराय निहतो मया, T1 मया यु ... द्धृतौ (damaged)

4 ^{a}) Ś B1 3 D1-3 8 9 12 पौरुषे तुष्टिर् (for पौरुष दृष्टम्) —^{b}) D4 सफल, D8 11 G1 3 M1 2 सफल- (for सफलः) —Ś D8 13 om (hapl) 4^{cd} —^{c}) V3 damaged from र्ण up to वा in 4^{d} D13 तीर्णे, G1 तीर्ण-, Ck t as in text (for तीर्ण-). V3 B1 D1-3 9-11 Ck t -प्रतिज्ञोद्य, D13 प्रतिज्ञात (for प्रतिज्ञत्वात्) —^{d}) Ñ1 D4 स्वहृदयामि, T2 3 प्रभावाद्, Cg as in text (for प्रभवामि) B1 D1 M1 2 [इ]व, D9-11 [अ]द्य, D13 न (for [इ]ह) V1 -चात्मनि. D2 प्रभावादेव कर्मत .

5 ^{a}) D1-3 5 11 T1 M1 यत्त्वं, D4 13 मया, Cr m g t as in text (for या त्व) B4 D13 सीता, D9 भीता (for नीता) Ś1 D8 यत्त्व वीरवदानीता (D8 °हृ ...), Ś2 D12 यत्त्व प्राप्ता हृता तेन —^{b}) Ś V2 B1 D1-3 8 12 छल (Ś2 D2 बहु) च्छिद्रेण, Ñ1 B4 D4 13 Cv*p* छ (Cv*p* च) लद्रव्येण, Ñ2 V1 B2 3 छलरूपेण, G2 दशग्रीवेण, Cv r m g t as in text (for चलचित्तेन) —V2 om 5^{cd}. —^{c}) Ñ2 V1 3 B2-4 दैवात्, B3 (before corr) G2 दैव-, Cr m g k t as in text (for दैव) B4 संपातितो, Cr m g k t as in text (for संपादितो) B2 3 रोष (for दोषो) Ś B1 D1-4 8 12 13 M2 दैवाद्य (B1 D2 3 M2 °वाद्दा-, D4 13 °वेन) पतितो दोष, Ñ1 दैवेनापतित शोक, D9 दैवाच्च पतता मोहान् —^{d}) Ś D8 12 स मया तु, Ñ1 D4 पौरुषेण, B1 पौरुषात्स, D1 9 मया स तु (D9 तत्सु-), D2 3 13 मया तु स (D3 सु-) (for मानुषेण). Ś B1 D1-3 8 9 12 13 समीकृत (D9 °त), Ñ1 Cg प्रमार्जित, D4 T2 3 पराजित, Cr m.t as in text (for मया जित). Ñ2 V1 3 B2-4 पौरुषेणापमार्जित .

6 V3 om 6 B4 reads 6^{ab} after 3^{ab} —^{a}) D8 समाप्त (for संप्राप्तम्) D1 T3 यत् (for यस्) Ś D8 12 मदमान यत् (for अवमान यस्) Ñ V1 2 B3 4 D4 13 संप्राप्तश्चापमानो यस् (B3 से), B2 संप्राप्तोवमानोय (subm). —^{b}) D9 तेजसा (for तेजसा) Ś D1 8 12 L (ed) तत्प्र (D12 पर) मार्जित (L [ed] °ता), Ñ V1 2 B2-4 D4 स (Ñ1 स, Ñ2 V1 2 न, D4 च) प्रमार्जित, D13 समुपार्जित. ❀ Cg प्रमार्जति प्रमार्ष्टि ❀ —V1 B4 om 6^{cd} —^{c}) Ś D8 12 यस्, G3 न (for कस्) L (ed) तेन (for तस्य). Ñ V2 B2 3 D4 13 M2 हि (for ऽस्ति) Ś D8 12 पौरुषस्यार्थ, B1 D1 3 9-11 L (ed) पौ (L (ed) पु) रुषेणार्थो (for पुरुषार्थोऽस्ति) —^{d}) Ś D8 12 महतो न, B1 D1-3 8-11 महतापि (for पुरुषस्य) Ś B1 D1-6 8-13 -चेतस (for तेजस) —After 6, Ñ B2 3 D4 13 ins

3223* यो न शत्रौ न मित्रे च वर्तते हि यथोचितम् ।

[D13 च (for second न) and तु (for च) Ñ1 D4 मित्रेषु (for मित्रे च) D13 तु (for हि)]

निर्जिता जीवलोकस्य तपसा भावितात्मना ।
अगस्त्येन दुराधर्षा मुनिना दक्षिणेव दिक् ॥ १४
विदितश्चास्तु भद्रं ते योऽयं रणपरिश्रमः ।
स तीर्णः सुहृदां वीर्यान्न त्वदर्थं मया कृतः ॥ १५
रक्षता तु मया वृत्तमपवादं च सर्वशः ।
प्रख्यातस्यात्मवंशस्य न्यङ्गं च परिमार्जता ॥ १६
प्राप्तचारित्रसंदेहा मम प्रतिमुखे स्थिता ।
दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम् ॥ १७
तद्गच्छ ह्यभ्यनुज्ञाता यथेष्टं जनकात्मजे ।
एता दश दिशो भद्रे कार्यमस्ति न मे त्वया ॥ १८
कः पुमान्हि कुले जातः स्त्रियं परगृहोषिताम् ।
तेजस्वी पुनरादद्यात्सुहृल्लेखेन चेतसा ॥ १९

G 6 100. 19
B. 6 115 19
L 6. 96 21

तत्कृत सीते —d) D5 T1 G3 अमर्षिणा, Cm g as in text (for क्षमर्षणात्). Ś B1 D1–3 8–12 मयेद मानकांक्षिणा (D2 °क्षया), Ñ V B2–4 मयै (V3 °म)तन्मानरक्षण, D13 ममैव प्रतिकारिण, M1 5 शत्रुहस्तापक (M5 °षम)र्षणात्, M3 निर्जितासि मया युधि —After 13 (transp), B1 repeats 11^{ab}, while D9 reads 15^{ab} after 13

14 V3 om 14^{ab} M3 reads 14 (preceded by 3225*) after 16 —a) T3 सीता त्व, Cv r m g t as in text (for निर्जिता) —For 14^{ab}, Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 13 subst and all (except D4 9) along with 14^{cd} read after 16, while D5–7 T2 3 G3 M1 2 ins after 16

3225* निर्जितासि मया सीते शत्रुहस्तादमर्षिणा ।

[B1 reads the prior half in marg (cf v l 15) B2 erroneously repeats 13^{a} in place of the prior half B4 निर्जिता च Ñ2 V1 2 B1 3 4 D2 भद्रे (for सीते) D6 T2 3 अमर्षणात् (for अमर्षिणा) D5 7 G3 M1 शत्रु जित्वा महा(D7 °या)रणे(G3 °हवे) (for the post half)]

—V3 transp 14^{cd} and 15 —d) Ś स्वनाम्ना (for मुनिना) B1 दाक्षिणेव च वेव दिक्

15 D4 om 15–16 V3 transp. 14^{cd} and 15 D9 reads 15^{ab} after 13 —a) V3 B1 4 D13 विदित (for विदितश्च) B1 चापि, D13 वास्तु (for चास्तु) Ś Ñ V B D1–3 8 13 M2 3 ते भद्रे, D12 ते देवि (for भद्र ते) —B1 reads from 15^{b} up to the prior half of 3225* in marg. —b) Ś3 देवि, Ñ1 B3 सोय, D12 भद्र (for योऽय). Ś1 Ñ1 V2 D8 मम, Ś2 D12 योय (for रण-) —D9 om 15^{c}–16 —c) D7 M1 निस्तीर्ण, D10 11 T1 G1 2 सुतीर्ण., M3 तीर्ण स (by transp), Cv r m g as in text (for स तीर्ण) Ñ V1 2 B2–4 तीर्ण स सुहृदा(B2 3 सुहृदया)-मर्षान्, V3 तीर्ण स सागरो * * (illeg), D13 तीर्णश्च स यदामर्षो —d) Ñ1 V1 B2 3 त्वदर्थे M5 कृत (for कृत) Ñ V2 3 B2 3 D13 transp मया and कृत B4 त्वदर्थे तु कृतोद्यम .—For 15^{cd}, Ś B1 D1–3 8 12 subst

3226* तीर्ण समुद्रोऽमर्षो वा त्वदर्थे तत्कृत मया ।

[B1 D1–3 च स सुहृद्वीर्यात्त्वदर्थं, L (ed) च समुद्रो यस्त्वदर्थे (for समुद्रोऽमर्षो वा त्वदर्थे)]

16 V3 D4 9 om, B1 reads in marg. 16 (for B1 D4 9, cf v l 15). —a) B3 रक्षसाञ् (sic), D13 G3 रक्षिता, Cm g as in text (for रक्षता) B3 M1 च (for तु) Ś ननु ह्यद्यर्थम्, B1 D1–3 तु (D3 सु-) महद्वृत्तम्, D8 12 तत्तु(D12 ननु) यद्व्यक्तम्, D13 या मया घोर (for तु मया वृत्तम्) M3 रक्ष परिभवाज्जातम् —b) B3 अपमान Ś B1 D1–3 8 12 सु(D3 च)दु सह, Ñ2 V1 2 D10 11 M1 5 च सर्वत, B2 च पश्यता, M2 च मे शुभ (for च सर्वश) D13 यदुत्पन्न च रक्षस —c) G2 प्रख्याति च Ś D1–3 8 12 -वीर्यस्य (for वंशस्य) B1 ख्यातस्य हृतभार्यस्य, D5 प्रख्यातश्चात्मवशश्च. —d) Ś D8 12 त्यागं च, Ñ V1 2 B निंदा च, D1 6 T2 3 व्यग च, D2 भृश च, D13 स्वभाव, M3 वृत्त च, L (ed) त्वा गा च, Cv r m g k t as in text (for न्यङ्ग च) Ś Ñ1 V1 2 B2 D1–3 5–8 12 13 T G M2 3 5 Cm g रक्षता, Ct as in text (for -मार्जता) —After 16, Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 12 13 M2 (preceded by 3225*) read 14 (including star passage), while D5–7 T2 3 G3 M1 ins 3225*.

17 a) G1 प्राप्य चात्र तु सदेह —b) D13 न मे (for मम) M2 प्रमुखत (for प्रतिमुखे) D9 मम प्रमेयस्तु दृढ (unmetric) —After 17^{ab}, Ś B1 3 (m) D1–3 8 12 ins

3227* परानुकूला भवती तथापि दयिता मम।

[D1 विदिता (for दयिता)]

—D9 om 17^{cd} —c) Ś Ñ2 V1 2 D4 8 12 13 नेत्रातरस्य, Ñ1 लतातरस्य, B4 निद्रातुरस्य D13 च, G3 [ए]व (for [इ]व) —d) B3 प्रतिजानासि D1 गृह, D10 11 दृढा, M3 भृश (for दृढम्)

18 a) V3 damaged from ह्य up to द्द in 18^{b} D7 G2 [अ]च (for हि) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8–13 M3 तद्गच्छस्वा(Ñ V1 B2–4 °च्छाभ्य, V2 B1 D9–13 °च्छ त्वा; M3 °च्छाप्य)नुजाने त्वा(Ś2 D12 °नेद, D9–11 °नेद्य) —b) D9 यदिष्टं —c) V3 धार्यम् (for भद्रे) —d) Ñ1 कार्यं च न हि, V3 अस्ति कीर्त्या न (for कार्यमस्ति न) B3 यथेष्ट गम्यता त्वया

19 a) D6 च, D9–11 तु, T2 3 सु- (for हि) D7 G2 M5 जाता (for जात) D1 क पुमान्कुलजातोसि (sic). —b) G1 स्वय (for स्त्रिय) —c) V3 damaged from पुन up to क्ष in 20^{a} D13 आवर्तेत् (for आदद्यात्) —D5 9 om. (hapl ?) 19^{d}–20^{c}. —d) Ś1 सहल्लेखेन, B1 सक्लेशेन,

100 19 रावणाङ्कपरिभ्रष्टां दृष्टां दुष्टेन चक्षुषा ।
115 20 कथं त्वां पुनरादद्यां कुलं व्यपदिशन्महत् ॥ २०
96 22 तदर्थं निर्जिता मे त्वं यशः प्रत्याहृतं मया ।
नास्ति मे त्वय्यभिष्वङ्गो यथेष्टं गम्यतामितः ॥ २१
इति प्रव्याहृतं भद्रे मयैतत्कृतबुद्धिना ।
लक्ष्मणे भरते वा त्वं कुरु बुद्धिं यथासुखम् ॥ २२
सुग्रीवे वानरेन्द्रे वा राक्षसेन्द्रे विभीषणे ।
निवेशय मनः सीते यथा वा सुखमात्मनः ॥ २३
न हि त्वां रावणो दृष्ट्वा दिव्यरूपां मनोरमाम् ।
मर्षयेत चिरं सीते स्वगृहे परिवर्तिनीम् ॥ २४
ततः प्रियार्हश्रवणा तदप्रियं
प्रियादुपश्रुत्य चिरस्य मैथिली ।
मुमोच बाष्पं सुभृशं प्रवेपिता
गजेन्द्रहस्ताभिहतेव वल्लरी ॥ २५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्र्यधिकशततमः सर्गः ॥ १०३ ॥

D4 सकले स्वेन (sic), D6 M3 सुहल्लेख्येन, D10 11 T2 3 M1 Ck t सुहल्लोभेन Ñ2 स्वाभिमुख्येन तेजसा. ❀ Cv · सहल्लेसेनेति ।, Cr सु(स ?)हल्लेखेन रणकलहितेन ।, Cm सुहल्लेख्येन शोभना हल्लेखा रणरणिका यस्य तत् सुहल्लेख्यम्, तेन, रणरणिकायुक्तनेत्यर्थः ।, so also Cg ❀

20 D5 9 om 20^{abc}, V3 damaged up to ङ्क in 20^a (for all, cf v l. 19) D13 om. 20–22^b —^{a}) M5 रावणाच Ś Ñ2 V B D1–4 7 8 10–12 G2 -परिक्लिष्टा (B1 D4 °ष्टा), Ñ1 °त्रस्ता, M3 °भ्रष्टा (for -परिभ्रष्टा) —^{b}) Ñ1 स्व (marg also as in text) ष्टा, B1 D4 दृष्टा, B3 G1 M2 दृष्ट्वा; D2 दुष्टा, D3 तेन, D6 in marg, Ct as in text (for दृष्टा) B1 D4 M5 रक्षसा, D2 M2 चेतसा, Ct as in text (for चक्षुषा) —^{c}) B3 त्वा Ś D8 12 पुनरुपादद्या, D3 G1 M2 पुनरादद्यात् —G2 repeats 20^d in place of 21^b —^{d}) Ś D8 12 स्वकं, B1 स्वद्, D1 8 स्वय (for महत्) D2 व्यपदिश्य स्वकं कुलं.

21 D13 om 21 (cf. v l 20) —^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 M1,2 यद्, Cr m.g as in text (for तद्) M5 निर्जित Ñ V B2–4 D4 transp मे and त्वं —T3 Lacuna for 21^b (except य) In place of 21^b, G2 repeats 20^d. —^{b}) D4 त्वया (for मया) D9–11 सोयमासादितो मया —V3 damaged from 21^c up to त in 22^a. —^{c}) B1 त्वद् (for त्वयि) B3 (after corr in marg) [अ]भिस्नेहो, D9 [अ]नुसगो (for अभिष्वङ्गो) Ñ1 D4 transp मे and त्वय्यभिष्वङ्गो —^{d}) Ś Ñ V1,2 B2–4 D1–6 8–12 G2 3 इति, B1 D1–3 त्वया (for इत·)

22 D13 om 22^{ab} (cf v l 20) V3 damaged up to त in 22^a (cf v l 21) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–3 8 12 इत्यभि, B4 इत्येव, D4 इत्येतद्, D9–11 तदद्य, M3 इत्यादि (for इति प्र) D7 प्रत्याहृत D4 मन्ये (for भद्रे). —^{b}) D1 मम (for मया) M5 -निश्चया (for बुद्धिना). —^{c}) Ś D8 चापि, D12 M5 वापि (for वा त्वं) D5 9–11 वाथ भरते (for भरते वा त्वं) —^{d}) V3 कृत (sic) (for कुरु) Ś D7 8 वृत्तिं, D3 12 वृद्धिं (for बुद्धिं).

23 ^{a}) Ś B1 D1–3 8–12 T2,3 शत्रुघ्ने वा (B1 °घ्नेच्य) ग (D1 °पि) सुग्रीवे —After 23^a, Ñ2 B2 3 4 (after 23^{ab}) D1 13 ins, while N1 ins after 23.

3228* शत्रुघ्ने वा महाबले ।
नीले नले हनूमति अङ्गदे वा महाबले ।
शरभे पनसे चैव कुमुदे गन्धमादने ।
केसरिद्विविदे मैन्दे ऋक्षराजे महात्मनि ।
वीरे शतबले चैव [5]

[Ñ1 om l 1–2 B4 reads l 1 after l. 5 —(l. 1) B2 4 च (for वा) —D13 om (hapl) l 2. Note hiatus between the two halves —(l 2) B4 हनूमते (for हनूमति) D4 हनूमत्यगदे (to avoid hiatus, subm). —(l 3) D13 वापि (for चव) —Note hiatus between the two halves —(l 4) D4 केशरिणि (hypm.) (for केसरि-) —Ñ1 om from the post half up to चिर in 24^c —(l 5) Ñ2 B2 4 शतबला (for °बले)]

—^{b}) Ś D8 12 हनूमति, Ñ V B1 2 4 D1–4 6,9–11 13 T2 3 G1 M1 2 राक्षसे वा (D4 13 च), B3 रक्षसा वा (sic) (for राक्षसेन्द्रे) D13 महाबले. —V3 om. 23^c–24 —^{c}) V2 निश्चय मे, T2 निदेशय (for निवेशय) —D12 om. (hapl) 23^d–24^c —^{d}) D1 यथावत्, M2 यत्र ते, Ct as in text (for यथा वा) D9 10 आत्मना (for आत्मन). B1 यथा सुखमथात्मन·.

24 V3 om 24, D12 om 24^{abc} (for both, cf v l. 23) Ñ1 om up to चिर in 24^c (cf v.l 3228*) —^{a}) D8 त ·, D9 स हि (for न हि). D1 M2 त्वा —^{b}) Ñ2 B2 D13 मनोहरा (for मनोरमाम्) —^{c}) V1 B1 3 मर्षयेतरुगी, V2 D9–11 मर्षयत्यचिर, D4 13 M5 मर्षयेत्तु (D13 M5 °न्न) चिर, Ck as in text (for मर्षयेत चिर) B1 भद्रे Ś D8 मर्षयेद्रुचिरा सीता —^{d}) D2 स्वे Ś V2 B1 D1–4 8 12 पर्यवस्थिता, Ñ परिवर्तता (sic) (for परिवर्तिनीम्) V1 B2–4 वर्तमाना स्वके गृहे

25 G (ed) om 25 V3 damaged from हं in 25^a up to वा in 25^c. —^{a}) Ś1 D8 प्रियस्य, Ś2 D12 प्रिया हि-

१०४

एवमुक्ता तु वैदेही परुषं लोमहर्षणम् ।
राघवेण सरोषेण भृशं प्रव्यथिताभवत् ॥ १
सा तदश्रुतपूर्वं हि जने महति मैथिली ।
श्रुत्वा भर्तृवचो रूक्षं लज्जया व्रीडिताभवत् ॥ २
प्रविशन्तीव गात्राणि स्वान्येव जनकात्मजा ।
वाक्शल्यैस्तैः सशल्येव भृशमश्रूण्यवर्तयत् ॥ ३
ततो बाष्पपरिक्लिष्टं प्रमार्जन्ती स्वमाननम् ।
शनैर्गद्गदया वाचा भर्तारमिदमब्रवीत् ॥ ४
किं मामसदृशं वाक्यमीदृशं श्रोत्रदारुणम् ।
रूक्षं श्रावयसे वीर प्राकृतः प्राकृतामिव ॥ ५
न तथास्मि महाबाहो यथा त्वमवगच्छसि ।
प्रत्ययं गच्छ मे स्वेन चारित्रेणैव ते शपे ॥ ६ G. 6 101. 7 B. 6 116 6 L 6 97 6

G3 प्रियार्हा, Cm k t as in text (for प्रियार्ह-) B1 3 D4 M5 -श्रवणात्, D1 -श्रवणे, G3 श्रवण, Cm k t as in text (for -श्रवणा) Ś D8.12 L (ed.) [अ]प्रिय तत्([by transp], Ś1 वदत्, L [ed.] वच), B1 अथाप्रिय (for तदप्रिय) —ᵇ) Ś D8 12 सीतापि स- (for प्रियादुप-) Ś2 B1 D3 4 12 चिराय (for चिरस्य). D9–11 मानिनी (for मैथिली) D13 तु मैथिली तदा (for चिरस्य मैथिली) —ᶜ) Ś B1 D1–3 8–13 रुदती तदा भृश(D1 घन), Ñ V B2–4 D4 13 सहसा प्रवेपिता(Ñ2 D4 °पती) (for सुभृश प्रवेपिता) —ᵈ) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 T2 3 G1 2 M2 -दत-, Cm t as in text (for हस्त-) Ś1 G3 वल्लकी, Ś2 D1 5.8 12 T1 M2 3 Cm g सल्लकी, Ñ V1 3 B D3 4 शल्लकी, Ct as in text (for वल्लरी)

Colophon —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D2 4 13 लङ्काकांडे —After Kānda name, V1 D1 ins आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś Ñ2 V B D1–3 8 13 सीतापरित्याग (V1 °गं), Ñ1 D4 रामकोप, D13 सीतानिर्भर्त्सन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 98, Ñ2 104, V1 99, B1 3 96, D3 9 101, D5–7 T1 G M3 5 118, D10 11 117, T2 1?6, T3 129, M1 119, M2 120, B (ed) 115, G (ed) 100. —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 with श्रीरामाय नम , M5 with श्रीराम.

104

D12 begins with ॐ

1 ᵃ) V3 damaged from -देही up to 1ᶜ —ᵇ) B1 D6 M5 परम (for परुष) Ñ2 V3 B1 D1.5–7.9–11 S रोम-, D12 लोक- (for लोम-). —ᶜ) V2 B1 D3 4 राघवस्तु Ś V2 B1 D1–4.8 [अ]ति- (for स-) —ᵈ) D5.9–12 श्रुत्वा (for भृश). D2 [अ]रुदत् (for [अ]भवत्)

2 G2 om 2–3 D3 om (hapl) 2. —ᵃ) Ś Ñ V B2 3 D2 4 9–13 तदा (for तद्) D2 [अ]श्रुतपूर्वा हि, D4 [अ]श्रुपूर्णाक्षी (subm.), D13 [अ]श्रुमुखी पूर्वं (for अश्रुतपूर्वं हि) —D8 om 2ᵇ–3ᵃ —ᵇ) B1 माने, D12 यते (for जने) D6 T2 3 जानकी (for मैथिली). —ᶜ)

Ś Ñ V B D1 2 4 8 11 12 M2 भर्तुर् (for भर्तृ-). Ś V1 B1 D1 2 8 10–12 घोर (for रूक्ष) —ᵈ) D4 कृपया (for लज्जया) Ś B1 D1 2 6–8 10–12 T2 3 [अ]वनता, Ñ2 D4 M3 पीडिता, T1 व्री ✶ (damaged), M2 व्यथिता, Cr m g as in text (for व्रीडिता)

3 G2 om 3, D9 om 3ᵃ (for both, cf v l 2) V3 om 3–4ᵇ —ᵃ) Ś2 D4 8 12 च (for [इ]व) —ᵇ) Ś V2 B1 D1–3 8.10–12 T2 3 स्वानि सा, D4 स्वमेव, D9 व्यथिता (for स्वान्येव) —ᶜ) G3 त्वच्- (for वाक्-) Ś V2 B3 D6.7 9–12 G3 -शरैस्, B1 D4 -वज्रैस्; D8 -क्रूरैस् (for -शल्यैस्). B3 यथा शल्यैर्, D4 सशल्यैश्च (for सशल्येव) —ᵈ) D1 [अ]पातयत् (for [अ]वर्तयत्) D7 भृश प्रव्यथिताभवत्

4 V3 om. 4ᵃᵇ (cf v l 3) —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1 2 4 8–12 M1 2 5 -क्लिन्न (for -क्लिष्ट) —ᵇ) Ñ1 V1 D2 7 G2 M1 मार्जयती, B4 समर्दंती (for प्रमार्जन्ती) —ᶜ) T1 damaged for शनैर्गद्ग Ś D8 12 त्वक्तगृहीतार्थं, Ñ1 D4 गृहीत्वा भर्तु सा(D4 om. सा [subm]), D1 3 तमिव हीनार्थं, D2 उपगृहीतार्थं, D3 गृहीत्वा तु पादौ (for गद्गदया वाचा) —ᵈ) Ñ1 D4 13 पादौ(D13 भर्तुर्) वचनम् (for भर्तारमिदम्) —After 4, Ñ V B D4 13 ins

3229* कुले महति जाता च दत्ता चैव महाकुले ।
शैलूषीमिव राजेन्द्र परेभ्यो दातुमिच्छसि ।

[D13 om. l 1 V3 damaged up to दत्ता. —(l 1) D4 हि (for च) V1 प्रदत्ता च (for दत्ता चैव) —(l 2) Ñ1 B4 D13 अर्हसि (for इच्छसि)]

5 B1 om. (hapl), B3 reads in marg 5–6ᵇ —ᵃ) Ñ1 D4 नाम (for माम्). M1 असुदृश, Cm g t as in text (for असदृश) D2 शक्यम् (for वाक्यम्). —ᵇ) V3 B3 शोक-, G2 क्रोध-, Cm g t as in text (for श्रोत्र-) D4 -दारुण (for दारुणम्) —ᶜ) D4 सर्वं (for रूक्ष) —ᵈ) D11 om. प्राकृत . B4 यथा, T1 damaged (for इव) G (ed) प्राकृतामिव योषितं.

6 B1 om, B3 reads in marg 6ᵃᵇ (for both, cf. v.l. 5) —ᵃ) Ñ1 D13 G1 तथा न (by transp), B1 अनाथा, D4 तथा च (for न तथा). Ś2 D8 12 13 [अ]स्मि

101 8 पृथक्स्त्रीणां प्रचारेण जातिं त्वं परिशङ्कसे ।
116. 7 परित्यजेमां शङ्कां तु यदि तेऽहं परीक्षिता ॥ ७
97 7 यद्यहं गात्रसंस्पर्शं गतास्मि विवशा प्रभो ।
कामकारो न मे तत्र दैवं तत्रापराध्यति ॥ ८
मदधीनं तु यत्तन्मे हृदयं त्वयि वर्तते ।
पराधीनेषु गात्रेषु किं करिष्याम्यनीश्वरा ॥ ९
सहसंवृद्धभावाच्च संसर्गेण च मानद ।
यद्यहं ते न विज्ञाता हता तेनास्मि शाश्वतम् ॥ १०
प्रेषितस्ते यदा वीरो हनूमानवलोककः ।
लङ्कास्थाहं त्वया वीर किं तदा न विसर्जिता ॥ ११
प्रत्यक्षं वानरेन्द्रस्य त्वद्वाक्यसमनन्तरम् ।
त्वया संत्यक्तया वीर त्यक्तं स्याज्जीवितं मया ॥ १२

(for [अ]स्मि). B4 महाभाग. —^{b}) Ś Ñ V B2–4 D1–4 8–12 G2 M2 माम्, Cm.k t as in text (for त्वम्) B3 अवमन्यसे, D9 अनुगच्छसि (for अवगच्छसि). —^{c}) D4 कुरु (for गच्छ) T1 G3 M3 येन, Cm k t as in text (for स्वेन) —^{d}) Ś2 Ñ1 B1 2 4 D9 12.13 M5 च (for [ए]व). Ś D8.12 तेजसा, B1 D4 तोषये, B4 तेन वै (for ते शपे).

7 D4 13 om 7^{ab}. —^{a}) Ś Ñ V B D1–3.8 9.12 M2 विशन्त्यास्तु (Ñ B2 4 °श्च, D1 2 हि) स्त्रियो नाम (V B3 D1 राम, B1.2 राजन्) —^{b}) Ś Ñ V B2 4 D8.9 12 M2 स्थाने च (Ñ2 V1 2 त्व), B1 D1–3 स्थाने तु, B3 तत्रैव, D5 T1 G3 M1 5 जातित्व, D7 यदि त्व, T2.3 जारत्व, G2 M3 Cm.k जातिं ता (for जातिं त्व) M3 परिशससे —^{c}) T1 damaged for परित्यजेमा Ś Ñ2 V B2–4 D1 3 8–11 13 M2 [ए]ना, Ñ1 D2.4.12 [ए]ता, Cm.g k t as in text (for [इ]मा). Ñ2 B1 D1–3 13 त्व (for तु) —^{d}) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 [अ]ह ते (by transp.), D9 ते मा (sic) (for तेऽह). T2 प्रतीक्षिता Ś B1 D1–3 8 12 यद्यपीय परोक्षता

8 ^{a}) Ś V B3 4 D1–3.8–13 T3 M1 Ck यद् , B1 तद् , G3 वध्ये (sic), Cm g as in text (for यदि). Ñ1 V2 D4 13 तस्य तद्देश्म, G3 गात्रसस्पर्शे, Cm g t as in text (for °सस्पर्श) —^{b}) Ś D1 3.8.12 शत्रोर्हस्त (D1 °स्ते) गता, Ñ1 D4 13 M2 शत्रोस्तव गता, Ñ2 V B तव (B3 यदा) शत्रोर्गता, Cm g t as in text (for गतास्मि विवशा). G (ed) विभो (for प्रभो) D2 शत्रोर्हस्तमुपागता. —^{c}) D2 4 13 कामचारो —^{d}) Ñ1 अत्र (for तत्र) Ś B3 (m also) D1–3.8 9 12 तु बलवत्तर (for तत्रापराध्यति) B1 D4 दैवत बलवत्तर, D13 देव न वापराध्यति. —After 8, D4 13 ins. 3230*.

9 D4 13 (hapl) om 9 —^{a}) Ñ2 B1 यद् , B3 4 त्वद् (for मद्) B1 D2 M1 हि, B2 च (for तु) Ñ V B2–4 हृदय, D6 यत्तस्मिन् (for यत्तन्मे) —^{b}) Ñ B2 3 त (B2 य)- च मे, V य (V3 त) द्राम, B4 तत्र मे (for हृदय). —^{d}) Ś1 Ñ2 V B1.4 D1–3.9–11 [अ]नीश्वरी, G2.3 M5 °श्वर, Cg as in text (for °श्वरा) Ś2 D8 12 करिष्याम्यहमीश्वरी. —After 9, Ñ V B2–4 ins , while D4 13 ins after 8 (due to om) ·

3230* त्वामह न व्यभिचरे मनसापि कदाचन।
तेन सत्येन मे देवा दिशन्त्वभयमीश्वरा ।

[(l. 1) B4 ऋते (for अह). D4 व्यतिचरे (for व्यभि°). D13 तस्मिन्कदाचन प्रभो (unmetric) (for the post. half) —D4 om. (hapl ?) after सत्येन up to ते न in 10^{a} —(l 2) B3 ते (for मे) V2 lacuna for the post half]

10 D4 om up to ते न in ^{a} (cf. v l 3230*). —^{a}) B1 मम, D9 नाह (for सह-) L (ed.) सवद्ध-. D10 11 Ck.t -भावेन, Cv.r m g as in text (for -भावाच्च). Ś D8 13 सहसा बद्धभावा च, Ñ V B2–4 मनसा शुद्धभावेन —^{b}) D8 [ए]व; D13 न (for च). —^{c}) Ś B1 D1–3 8–12 यदि तेहम् , Ñ1 V B4 D7 T3 यदह ते, T1 … ते (damaged) (for यद्यह ते). Ś B1 D1 2.8 अविज्ञाता, D3 अवज्ञाता; G1 ह्यवि°, G2 न विदिता, Cv g.k.t as in text (for न विज्ञाता). —^{d}) Ś1 हृता, B1 मृता (for हता). Ś D12 नीता (for तेन) Ś B1 D3.8.9 T1 (before corr) M2 साप्रत, D1 2 सप्रति, Cv.m g k.t as in text (for शाश्वतम्)

11 ^{a}) D3 13 प्रेक्षितस् (for प्रेषितस्). M2 तु (for ते). Ś V1 2 D2 8 12 तदा, D9–11 G1 M5 महा- (for यदा). Ñ V B2 4 G2 M2 वीर (for वीरो). —After 11^{a}, V3 erroneously reads 12^{d}, for the first time repeating it in its proper place —^{b}) Ś D8.13 अवलोकितुं, D6 G3 M3 °लोकन ; D13 वनगोचर.; Cm g t as in text (for °लोकक). —^{c}) D6 7 T2 3 G2 M5 त्वया (D6 तदा) राम, D9–11 M1 2 तदा (D9–11 त्वया) राजन् (for त्वया वीर). Ś Ñ1 B1 D1–4 8 12 13 लङ्कायामसिवर्तन्त्या (D4 °ती), Ñ2 V B2–4 लङ्काया मयि (V1 3 B4 अपि, B3 अभि-) तिष्ठन्त्या (V3 °छन्मा) —^{d}) D7 इदानीं, M1.2 Ck t त्वया न (for तदा न) Ñ V B2–4 D4 G (ed) [अ]स्मि न (G [ed.] नास्मि) व (V1 त, D4 विनि) र्जिता, D13 न विनिर्जिता. D3 कि त्वनेन विवर्जिता (sic), D9 कि त्वया न विमर्शिता.

12 ^{a}) Ś D8.12 प्रत्युक्त, D1 2 प्रत्यय (for प्रत्यक्ष). Ś B1 D1 3 8–12 G1 वानरस्यास्य, D2 वानरस्यैव, M1 वायुपुत्रस्य, L (ed.) वानरस्यैव (for वानरेन्द्रस्य). —^{b}) Ś B1 D1.3 8 12 तद्वच , Ñ V B2–4 D4–6 10.11.13 T1 G M2 5 तद्वाक्य-, D2 प्रत्यय- ; T2 त्वद्वाक्यं (for त्वद्वाक्य-). D9 तद्वचस्व निरतर. —^{c}) Ñ1 [अ]सयुक्तया, B1 D2 [अ]सक्तया (for सत्यक्तया) V3 erroneously reads 12^{d} for the first time after 11^{a} repeating it here.

न वृथा ते श्रमोऽयं स्यात्संशये न्यस्य जीवितम् ।
सुहृज्जनपरिक्लेशो न चायं निष्फलस्तव ॥ १३
त्वया तु नरशार्दूल क्रोधमेवानुवर्तता ।
लघुनेव मनुष्येण स्त्रीत्वमेव पुरस्कृतम् ॥ १४
अपदेशेन जनकान्नोत्पत्तिर्वसुधातलात् ।
मम वृत्तं च वृत्तज्ञ बहु ते न पुरस्कृतम् ॥ १५
न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः ।
मम भक्तिश्च शीलं च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम् ॥ १६
एवं ब्रुवाणा रुदती बाष्पगद्गदभाषिणी ।
अब्रवील्लक्ष्मणं सीता दीनं ध्यानपरं स्थितम् ॥ १७
चितां मे कुरु सौमित्रे व्यसनस्यास्य भेषजम् ।
मिथ्यापवादोपहता नाहं जीवितुमुत्सहे ॥ १८
अप्रीतस्य गुणैर्भर्तुस्त्यक्तया जनसंसदि ।
या क्षमा मे गतिर्गन्तुं प्रवेक्ष्ये हव्यवाहनम् ॥ १९

G 6 101. 21
B 6 116 19
L 6 97 19

—[d]) Ś D4 8 12 त्यक्त मा, N1 मुक्त स्याज्, V3 (both times) B1 3 4 D9,13 त्यक्तव्य (for त्यक्तं स्याज्)

13 [a]) V3 अथवा, B1 वृथा च, D9 न तदा (for न वृथा) B1 मे (for ते) V3 damaged from स्यात् up to 13[b] Ś D8 9,12 [s]भूच्च, D13 स्याच्च, M2 राजन् (for ऽय स्यात्) D1 2 न व्यथा न श्रमस्ते स्यात् (D2 °मोभूत्ते) —[b]) B1 न्यस्त- (for न्यस्य) Ś D8 12 सशयो यस्य जीविते, Ñ V1 2 B2–4 D4 सशयश्च हि (Ñ1 सु-, Ñ2 V1 °श्चैव, V2 तु, D4 स्व-) जीविते, D13 श्रमाय न च जीवित —[c]) D4 सुहृज्जने, T1 ‥ न- (damaged) (for सुहृज्जन-) —[d]) D4 वास, G2 च स्यान् (for चाय) V3 lacuna for निष्फलस्तव Ś B1 D1–3 8 9 12 13 T2 3 Ct निफलो, D10 11 विफलस्, G1 निष्फल, Cm k as in text (for निष्फलस्) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 13 T2 3 भवेत् (for तव)

14 [a]) Ś1 Ñ2 V2 3 B1 D1–3 9–11 नृप-, T3 रघु- (for नर-) —[b]) Ś V2 D8 12 क्रोधेन, Ñ2 V3 B1 D1–3 5 9–11 रोषम्, M1 कोपम् (for क्रोधम्) V2 3 B3 D4 13 G3 [अ]नुवर्तते (B3 G3 °त) (sic) (for [अ]नुवर्तता). —[c]) Ś D8 लघुनैव, V3 D13 लघुरेव (for लघुनेव) D12 लघुना मनुष्येंद्रेण (unmetric) —[d]) Ñ1 D13 एव (for एव) Ś D8 12 स्त्रीतत्त्व नैव (Ś2 D12 नोप-) धारित, B1 D9 स्त्रीत्वमे (D9 °त्वेन) वापराधित, D1–3 स्त्रीत्व नै (D1 °त्वेनै, D3 °त्वमे) वोपधारित

15 Ś D8 12 om 15–24 V3 om (hapl) 15–16 —[a]) Ñ V1 B2 D4 13 M2 व्यपदेशो न (M2 °शश्च), V2 T1 अपदेशो न (T1 हि), B1 3 4 व्यपदेशेन, D5 अतुदेशो हि (sic), D6 10 11 Ck t अपदेशो मे, D9 अथ ते किं न, Cv r g as in text (for अपदेशेन). D4 कालोयम्, L (ed) जानक्या (for जनकान्) —[b]) B1 3 D4 7 G1.2 M1 2 उत्पत्तिर् (for नोत्पत्तिर्) —[c]) G (ed) शील च (for वृत्तज्ञ) B1 2 D1–3 9 मम (D3 °यि) शील च भक्तिश्च. —[d]) Ñ2 B4 बहुधै (B4 °हु नै) व, B1 2 D1–3 9 सर्वं ते न, D13 बहुधा ते, T2 बहुलेन, Ck t as in text (for बहु ते न). Ñ V1 2 B3 4 D4 13 M2 परीक्षित, B1 D3 9 समर्थित, D1 समन्वित, D2 प्रतिष्ठित (for पुरस्कृतम्)

16 Ś V3 D8 12 om 16 (cf v l 15) —[a]) D13 मा, G3 स (for न) G1 प्रमाणकृत —[b]) D7 अग्नौ (for बाल्ये). Ñ2 V1 2 B1–3 बाणेन (sic), B4 D4 13 ना (B4 वा) न्येन, D6 7 10,11 G2 मम नि- (for बालेन) B1 पालित, T2 वेदित (for पीडित) M1 बाल्यात्प्रभृति पीडित. —[c]) B1 D1–3,9 वृत्त, D5 7 T1 भक्ति (for भक्तिश्) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 transp भक्तिश् and शील —[d]) D6 reads ते पृष्ठत· कृतम् in marg

17 Ś D8 12 om 17 (cf. v l 15). —[a]) B1 3 D1–3 9–12 इति (for एव) —V3 damaged from णा up to अब्रवी in 17[c] B1 D1–3 9–11 ब्रुवती (for ब्रुवाणा) —[b]) Ñ1 B1 D4 6 13 T2 3 -गद्गदया गिरा (for °भाषिणी) —[c]) B1 D1–3 9–11 उवाच (for अब्रवील्) Ñ1 D4 13 वाक्य, B1 D1–3 दीना (for सीता) —[d]) Ñ1 ध्यानपरिस्थित, D4 10 11 13 °परायण (for °पर स्थितम्). Ñ2 V B2–4 दीना (B3 4 चिता) ध्यानमुपागत (Ñ2 °ता), B1 D1–3 9 सीता (D9 दीना) ध्यानपरायणा

18 Ś D8 12 om 18 (cf v l 15) —[a]) T2 चिति (for चिता) D4 13 देहि (for कुरु) —[c]) Ñ1 -[अ]भिशापेन, Ñ2 -[अ]भिशापनि-, V1 2 -[अ]पवातोप-, B1 D1–3 M3 5 Cm g -[उ]पघाताभि- (M3 5 °तोप-), B2 G2 -[अ]पवादेन (G2 °दोपि), B3 -प्रवादोप-, D4 शापेन (subm), D9 L (ed) -[अ]भिशापाप (L [ed] °भि-) (for -[अ]पवादोप-) D6 T2 3 -[उ]पगता (for °हता). D13 मिथ्याभिशापे जुहता (corrupt) —[d]) D13 हि (for [अ]ह)

19 Ś D8 12 om 19 (cf v l 15) V3 mostly damaged for 19[ab] Ñ1 also reads 19[ab] as in D1 in marg —[a]) V1 2 D3 6 9–11 Ct अप्रीतेन, B1 अच्युतेन, D1 2 अप्रतीतैर्, D4 सुप्रीतेन, D13 ब्रवीहि स्व, G3 अप्रियस्य, Cr m g as in text (for अप्रीतस्य) Ñ2 मे भर्तुस् (subm), V2 B1 D1–3 9–11 गुणैर्भर्त्रा, D4 °र्मत्ता, D13 °र्भर्तृ-, Ctp as in text (for गुणैर्भर्तुस्) —[b]) Ñ V1 2 B D1–4 6 7 9–11 T2 3 G2 3 M1 5 Cr m g t त्यक्ताया (B1 D1–4 9 °ह) (for त्यक्तया) —[c]) D6 का (for या). Ñ1 V3 B4 वै, D9 या (for मे). Ñ1 (marg. also) B1 D1–3 9 ता तु (for गन्तु) L (ed) ता तु गति D4 याचया मे गतिस्यातु (sic), D13 या स्वमासैर्गतिस्तूर्णं —[d]) Ñ V B2–4 D13 गमिष्ये, B1 D1–4 9 पतिष्ये (for प्रवेक्ष्ये). M2 प्रवेक्ष्यामि हुताशनं

01.22 10.22 17.20 एवमुक्तस्तु वैदेह्या लक्ष्मणः परवीरहा ।
अमर्षवशमापन्नो राघवाननमैक्षत ॥ २०

स विज्ञाय मनश्छन्दं रामस्याकारसूचितम् ।
चितां चकार सौमित्रिर्मते रामस्य वीर्यवान् ॥ २१

अधोमुखं ततो रामं शनैः कृत्वा प्रदक्षिणम् ।
उपासर्पत वैदेही दीप्यमानं हुताशनम् ॥ २२

प्रणम्य देवताभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली ।
बद्धाञ्जलिपुटा चेदमुवाचाग्निसमीपतः ॥ २३

यथा मे हृदयं नित्यं नापसर्पति राघवात् ।
तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ॥ २४

---

20 Ś D4.12 om. 20 (cf. v. l. 15). —^{a}) Ñ V1.2 B2 M. वैदेह्या, B4 सौमित्रिर् (for वैदेह्या). —^{c}) Ñ1 V B D1-4.9.13 विमर्श- (D1-3 °र्ष-) (for अमर्ष-). —V3 damaged from ग्नो up to सौमि in 21^{c}. —^{d}) Ñ V1.2 B2-4 D13 रामाननमुदैक्षत, B1 D1-3.9-11 राघव समुदैक्षत.

21 Ś D4.12 om. 21 (cf. v. l. 15). V3 damaged up to सौमि in 21^{c} (cf. v. l. 20). —^{a}) B1 म- (for स). Ñ V1 B4 D1.3-5 T1 G M3.5 ततश्छन्द, B1 D9 M2 मत नन्द (B1 न तु), B2.3 तु(B3 च)तश्छन्द, D2.13 तत शब्द, D7 ?? C ... as in text (for मनश्छन्द). —^{d}) G1 ततो. C ... as in text (for मते). V3 M2 धीमत- (for वीर्यवान्). —After 21, B1-3(m.).4 D1-3.9-11 ins.:

3231* न हि राम तदा कश्चित्कालान्तकयमोपमम् ।
अनुनेतुमथो वक्तुं द्रष्टुं वाप्यशकत्सुहृत् ।

[(l. 1) B1.3 तत् (for तदा). D9 कृतान्त- (for ...). B1.3.4 D1-3 कृतान्तकमा तदा(B4 °मप्रभ), G (ed.) ... (for the post. half). —(l. 2) D2 पदु (for द्रष्टुं). B4 D3 च (for वा). D9 न (for [अ]पि). B1 ..., B3 [अ]मरत्सुम, B4 D1.2 [अ]शकत्सुहृत्, G (ed.) [अ]... (for [अ]शकत्सुहृत्).];
while M3 ins.:

3232* दुःखार्तस्ततो धीमान्वानरः सह लक्ष्मण ।
चितां कृत्वा तत शीघ्रं चिन्ताभूतो बभूव ह ।

22 Ś D4.12 om. 22 (cf. v. l. 15). —^{a}) Ñ V B2-4 D4 मु ?(V1.2 B3 -भूत)मुख, B1 D1-3.9-11 -मुख स्थित; D8 T2.3 मुखं ततः, D13 -मुख गत; M3 -मुख तथा (for मुखं ततो). —^{b}) Ñ V B D1-4.6.9-11.13 तत. (for शनैः). —^{c}) Ñ2 D9-11 उपासर्पत. —^{d}) V3 damaged after सा up to -पुटा in 23^{c}. Ñ2 B1.2.4 D1-3.13 M1 विभावसु (for हुताशनम्). —After 22, B1.3(marg.) ins.:

3233* उदङ्मुखी तत सीता वाक्य चेदमुवाच ह ।

[B1 transp. सीता and वाक्य.]

23 Ś D4.12 om. 23 (cf. v. l. 22). V3 damaged up to पुटा in 23^{c} (cf. v. l. 22). —^{a}) D1-4.6.7.9-11.13 T1.3 G3 M3 ?? B1 सा (for च). —^{c}) Ñ1 D3 कृत- (for बद्ध-). B3 (m. also ??) D1 वेदम्, B4 ?? G1 भूत्वा (with hiatus), M2 रामम् (for चेदम्). D4 ?? —^{d}) D1.2 [अ]ग्नि (for [अ]ग्नि-). B3 (marg. also) कृत्वा मनसि राघव. —After 23, Ñ V B D1-3.9.13 ins.:

3234* यथाह कर्मणा वाचा शरीरेण च राघवम् ।
सतत नातिवर्तेय प्रकाशं वा रह सु वा ।

[(l. 1) V1.2 B2 यथेह, V3 शपेह, B1 यदाह, B4 यथेम, D9 यथा (for यथाह). D1 मनमा (for कर्मणा). D9 हृदयेनापि (for शरीरेण च). D13 रावण (for राघवम्). —(l. 2) B1 कर्मणा, D1-3.9 मनसा (for सतत). Ñ V1 D4.13 ना(D4 चा)-तिवर्तामि, V2.3 B1.2.4 D1.3 नाभि(B1 चाति, B3 चाभि)वर्तेह (V3 D1.3 °थ) (for नातिवर्तेय). V2 B1.2 D1-3.9 रहोपि (for रह सु).]

24 Ś D3.12 om. 24 (cf. v. l. 15). V3 damaged for 24^{abc}. —^{a}) B1 यदा (for यथा). B1 D1-3 हृदयात्, D11 हृदये (sic) (for हृदयं). —^{b}) Ñ1 नाव-, D13 परि-, M3 नोप- (for नाप-). G (ed.) नातिवर्तति. B1 D1-3 राघव (for राघवात्). —D5-7.9(after 3240*).10.11 T G1.3 M3.5 repeat 24^{cd} after 3236* (D5 T1 G3 M5 repeating again after 3240*), while M1 reads 24^{cd} twice. —^{c}) B3 तथाय लोकसाक्षी मा, G1 (second time) तथा मा शुद्धचारित्रा. —^{d}) D4 om. पातु. —After 24, Ñ2 (marg.) ins. l. 2-3 of 3242*, while D4.13 ins.:

3235* मनसि वचसि काये जागरे स्वप्नभावे
यदि मम पतिभावो राघवादन्यपुंसि ।
तदिह दह ममाङ्गं दीप्यमान हुताश
सुकृतदुष्कृतज्ञाता सर्वलोकैकसाक्षी ।

[(l. 3) D4 दीप्यमानो. —(l. 4) D4 सु ... * * त्ववेत्ता.]
—After 24^{cd} (first time), D5-7.10.11 T G1.3 M3.5 ins., M5 cont. after 3238*:

3236* यथा मा शुद्धचारित्रा दुष्टा जानाति राघव ।

[G1 शुद्धा (for दुष्टां).],
while M3 ins. after 24^{cd} (r.):

3237* एकपत्नीव्रते युक्ता यदि मा वेत्ति पावक ।
त्रैलोक्याधिष्ठित सोऽद्य सर्वत पातु पावक ।

—Then M3 further cont., while D5-7 T G1.3 M1.5 (after 24^{cd} first time) ins. after 24^{cd} (second time):

3238* कर्मणा मनसा वाचा यथा नातिचराम्यहम् ।
राघव सर्वधर्मज्ञ तथा मां पातु पावक ।

एवमुक्त्वा तु वैदेही परिक्रम्य हुताशनम् ।
विवेश ज्वलनं दीप्तं निःसङ्गेनान्तरात्मना ॥ २५

जनः स सुमहांस्तत्र बालवृद्धसमाकुलः ।
ददर्श मैथिलीं तत्र प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥ २६

G. 6. 101. 33
B. 6. 106. 28
L. 6. 97. 30

—Thereafter M2 cont, while D9 ins after 24[cd] (first time):

3239* अथ वा पुंश्चली पापा रामातिक्रमचारिणी ।
तथा संवर्तको भूत्वा भस्मीकुर्यात्तु पावक ।

[(l. 1) D9 चाह (for पापा) D9 -कारिणी (for -चारिणी) —(l. 2) D9 तदा (for तथा) D9 भस्मीकरोतु (unmetric) (for °कुर्यात्तु).]

—Then D9 M2 cont, while D5 T1 G3 M3 cont. after 3238*

3240* आदित्यो भगवान्वायुर्दिशश्चन्द्रस्तथैव च ।
अहश्चापि तथा सध्ये रात्रिश्च पृथिवी तथा ।
ये चान्येऽप्यभिजानन्ति तथा चारित्रभूषिताम् ।

[(l. 1) M3 धर्मेश् (for दिशश्). —(l. 2) M3 अहश्चैवाथ सध्ये द्वे रात्रि स पृथिवी दिश —After l. 2, D9 reads a line which is mostly illeg —(l. 3) D9 ये चान्येह सजानति, M2 एतानि मा विजानति, M3 यथान्येपि विजानति (for the prior half) M2 यथा, Cg as above (for तथा) M2 3 Cg -ससुतां (for -भूषिताम्)]

25 B3 reads 25[ab] in marg —[b]) B1 च पावक (for हुताशनम्) —For 25[ab], Ś D8 12 subst, while L (ed) ins after l. 3 of 3242*

3241* इत्युक्त्वाश्रूणि मुञ्चन्ती भर्तृप्रणिहितेक्षणा ।

—After 25[ab], Ñ1(m) B D1-3.9 T2 3 ins, Ñ2 (marg) ins. l. 2-3 only after 24

3242* प्रवेष्टुकामा ज्वलनं वाक्य चैवेदमब्रवीत् ।
त्वमग्ने सर्वभूतानां शरीरान्तरगोचर ।
त्व साक्षी मम देहस्य पाहि मा देवसत्तम ।
तस्मात्तद्वचन श्रुत्वा सर्वे ते हरियूथपा ।
बाष्परुद्धमुखाश्चासन्रुरुदुश्च शनैर्भयात् । [5]
तत सा राघव सीता नमस्कृत्यायतेक्षणा ।

[(l. 1) Ñ1 D2.3 चेद(Ñ1 वाच)मथाब्रवीत्, B1 3 चेदमुवाच ह, D1 एतदुवाच ह (for चैवेदमब्रवीत्) B4 इद वचनमब्रवीत् (for the post half). —(l. 2) B1 3 आद्य (for अग्ने). D9 T2 3 पावक त्व च भूताना (for the prior half) Ñ2 अतश्चरसि, D1 शरीरातक- (for शरीरान्तर-) —(l. 3) B1 3 हव्यकव्येश (for मम देहस्य) B2 4 त्राहि (for पाहि) B3 चेश- (for देव-) B2 3 -समत, D9 T2 3 सर्वत (for -सत्तम) —L (ed) om l. 4-6 —(l. 5) B2 सर्वे (for चासन्). B2 तु (for second च). Ñ1 B1 3 भृश (for भयात्). —B3 reads l. 6 in marg. —(l. 6) B1 च (for सा) T2 3 नमस्कृत्वा]

—[c]) Ś B1 D1-3 8 12 देवी, M2 तत्र (for दीप्त) —[d]) Ś Ñ V B D2-4 8-13 M5 नि शङ्केन, G2 नि सङ्गेन, Ck as in text (for नि सङ्गेन). —After 25, V3 reads one damaged line.

26 V3 om 26 —[a]) Ś D8 12 ततस् (for जन) Ś Ñ1 V1 2 B3 4 D4 7 8 12 13 G2 M2 तु, Ñ2 D3 6 9-11 G1 M5 च (for स) B2 ज्वलनस् (for जन स). B2 D2 तु महास्, D13 बहुशस्, T1 damaged (for सुमहांस्). M3 त्रस्तो (for तत्र) —[b]) Ñ2 V1 B2 D2 11 13 G3 -वृद्ध (for -वृद्ध-) Ś B1 D1 3 8 12 -पुर सर, Ñ V1 2 B2-4 D2 4 13 -समागत (for समाकुल). —[c]) Ś D8 12 देवीं, Ñ1 D4 13 सीता, B1 D1-3 9 दीना, D10 11 G1 दीप्ता (for तत्र) —[d]) D2 प्रविवेश (for प्रविशन्तीं) —After 26, V2 (ins. l. 9 after 26 and cont. l. 7-8,5, prior half of l. 4 and post half. of l 6 after 3245*) D5 6 (only l 6-9) 7 10 11 T1 G M1 3 5 ins ; Ś B1 D1-3 8 9 12 T2 3 cont after 3246*, Ñ1 D4 13 ins after colophon, Ñ2 V1 3 B3 4 ins after 27, B2 cont. after 3247*, M2 further cont. after 3248*.

3243* सा तप्तनवहेमाभा तप्तकाञ्चनभूषणा ।
पपात ज्वलन दीप्त सर्वलोकस्य संनिधौ ।
ददृशुस्ता विशालाक्षीं पतन्तीं हव्यवाहनम् ।
सीता सर्वाणि भूतानि रुक्मवेदीमिवोत्तमाम् ।
ददृशुस्ता महाभागा प्रविशन्तीं हुताशनम् । [5]
सीता कृत्स्नास्त्रयो लोका पुण्यामाज्याहुतीमिव ।
प्रचुक्रुशु स्त्रिय सर्वास्ता दृष्ट्वा हव्यवाहने ।
पतन्तीं संस्कृता मन्त्रैर्वसोर्धारामिवाध्वरे ।
ददृशुस्ता त्रयो लोका देवगन्धर्वदानवा ।

[V3 om l 1 —(l. 1) Ś2 V1 B D1-3 8 9.12 रक्त- (for तप्त-). G (ed) -वर- (for -नव-) G1 -हेमांगा (for -हेमाभा) Ñ1 B3 D4 13 -भूषिता (for -भूषणा). —(l 2) Ñ V1.3 B2-4 D4 13 M2 ज्वलने दीप्ते Ñ V1 3 B2-4 D4 13 M2 हु(M2 सी)ताहुतिरिवाध्वरे (for the post half) Ś B1 D1-3 8 9 12 T2 3 M1 विवेश मैथिली दीप्त(M1 ज्वलन चित्र)मग्नि (B1 °प्त दीप्ता)मग्निशिखा यथा (B1 °रामिव, M1 °रोपमा) —Ñ2 om (hapl) l 3-8 Ñ1 V3 D4 5 13 T1 G1 3 M3 5 om (hapl) l 3-4 V1 B2-4 om. l 3 —(l 3) Ś B1 D1-3 8 12 ते (for ता) G2 M1 2 हव्यवाहने —The sequence of l. 4-6 (including omissions and repetitions) in B3 is as follows l. 5 (first time), prior half of l. 4, post half of l 4 om, prior half of l 6 (first time) om, post half of l 6 (first time), l 5 (in m) and l 6 (second time). —(l. 4) V1 2 B2 read the prior half of l 4 after l 5. D10 11 G2 Ck t रूपाणि (for भूतानि) —B1 om from

101. 34 116 34 97. 31 तस्यामग्निं विशन्त्यां तु हाहेति विपुलः स्वनः । | रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतोपमः ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुरधिकशततमः सर्गः ॥ १०४ ॥

---

the post half of l 4 up to the prior half of l. 6 $V_{1\ 2}$ B_2 om the post half. $D_{7\ 10\ 11}$ G_3 M_1 रुक्मवेदिनिभा तदा(D_7 °त), M_2 विस्मितेनातरात्मना (for the post. half) —M_2 om. (hapl.) l 5–8 $D_{1\ 7}$ om l 5 ❀ Cv सीता कृत्वा इत्यादे पूर्वार्धे 'ददृशु तां महाभागां प्रविशन्ती हुताशनमिति ' ❀ —(l 5) D_{13} ते (for ता) Ś $B_{1\ 3}$ (second time) $D_{2\ 3\ 8\ 9\ 12}$ $T_{2\ 3}$ तामपश्यन्विमानस्था. (Ś $D_{8.12}$ °न्सुमनसा [$Ś_2$ D_{12} °स]) (for the prior half) V_3 damaged for the post half —D_{12} om (hapl. groupwise) l 6-7 V_3 om l 6.—(l 6) $V_{1.2}$ B_2 om. the prior half $V_{1\ 2}$ $B_{2\ 3}$(first time) $_4$ D_6 पूर्णाम् (for पुण्याम्). Ś $B_{1\ 3}$(second time) $D_{1-3\ 8-11}$ $T_{2\ 3}$ ऋषयो देवगधर्वा यज्ञे पूर्णाहुतीमिव($Ś_2$ °तीं यथा), $Ñ_1$ $D_{4\ 13}$ सीतां सदेवगधर्वास्त्रियो लोका. प्रचुक्रुशु .—(l 7) $V_{1\ 3}$ $B_{3\ 4}$ प्रशशसु ; B_1 चुक्रुशुश्च, B_2 शशसुस्ता (for प्रचुक्रुशु) V_1 चापि (for सर्वास्र्). $Ñ_1$ D_4 स्त्रिय सर्वास्तु ता दृष्ट्वा, D_{13} स्त्रियश्च सर्वास्ता दृष्ट्वा (for the prior half) $Ñ_1$ $D_{4.13}$ प्रविष्टा, B_2 दृष्ट्वा ता (by transp) (for ता दृष्ट्वा). T_1 damaged for हव्यवाहने. $Ś_1$ D_8 प्रविशती हुताशन, $Ś_2$ lacuna (for the post half). —(l 8) D_6 [अ]नले (for [अ]ध्वरे) —After l 8, Ś B_1 $D_{1-3\ 8\ 9}$(before l 9) $_{12}$ $T_{2\ 3}$ ins., B_3 cont in marg after 3244*

3243(A)* त्रैलोक्यवासिन सर्वे ये सिद्धा धर्मचारिण ।
ते तामभ्येत्य ददृशु प्रविष्टा हव्यवाहनम् ।

[D_9 om l I —(l. I) $Ś_2$ D_{12} स्वेर-, B_3 छन्न-, D_{1-3} छद- (for धर्म) B_1 च प्रधाविन (m also °चारिण) (for धर्मचारिण) $Ś_1$ D_8 सिद्धा स्वच्छदचारिण (for the post half). —$T_{2\ 3}$ repeat l 2 here, reading it for the first time after l 5 of 3246* —(l 2) B_3 सीतामागत्य, D_9 ते ता समेत्य, T_2 (second time) ते तां मध्येन, T_3 (second time) सीता मध्येन (for ते तामभ्येत्य) D_8 हव्यवाहने]

—Then B_3 cont 3245*.—$Ś_1$ D_8 om l. 9 D_9 (preceded by l 2 of 3243(A)*) $T_{2\ 3}$ (repeat it in its proper place preceded by l 2 of 3243(A)* which is repeated) ins l 9 after l. 5 of 3246*. —(l 9) $Ś_2$ D_{12} T_3 ते (for तां). $Ś_2$ B_1 D_{12} ततो (for त्रयो) $Ś_2$ D_{13} देवा सिद्ध- (for लोका देव-) D_2 -मानवा , D_5 -राक्षसा (for दानवा).—For l 8–9, $Ñ_1$ $D_{4\ 13}$ subst.

3243(B)* पतन्तीं बाष्पशोकाद्रवंदनैर्निक्षितास्तदा ।
लोकपालास्तदा दृष्ट्वा सीता चन्द्रनिभाननाम् ।

[(l I) D_4 वेपतीं (for पतन्तीं). D_{13} शोकाद्रबाष्प- (unmetric) (for बाष्पशोकार्द्र). D_{13} -वदना (for वदनैर्).] —Then Ś B_1 $D_{1-3\ 8\ 9\ 13}$ $T_{2\ 3}$ cont (D_9 after l 8, $T_{2.3}$ after l 9 [r.]), Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} $D_{5-7.10.11\ 13}$ T_1 G M cont only l. 3 .

3244* मैथिलीं तु विशालाक्षीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ।
सात्येन विधिना यज्ञे मन्त्रयुक्तामिवाहुतिम् ।
शप्ता पतन्तीं निरये त्रिदिवाद्देवतामिव ।

[$Ś_1$ $D_{8\ 9}$ om. l I —(l. I) T_3 तु- (for तु) —(l 2) $D_{1.3}$ शेक्षेण, D_2 शाग्नेण, D_9 $T_{2\ 3}$ ऋग्णेन (for सांख्येन) D_2 युक्ते (for यज्ञे) B_1 मन्त्रसुक्ताम् —Ś B_1 $D_{1-3\ 8\ 9\ 12}$ $T_{2\ 3}$ om. l 3 D_6 reads l 3 in marg.—(l 3) $Ñ_1$ V_1 $B_{3\ 4}$ D_4 धरण्या, B_2 ता चैव, M_2 त्रिदिवात्, Cm.k t as above (for निरये) M_2 सद्मा (for त्रिदिवाद्) D_{13} शप्तातरपतनी तु महा दिवा देवतामिव (sic)]

—Then $Ñ_2$ $V_{1.2}$ B_4 further cont 3245*.—After 3243*, V_3 cont 3245* .

27 V_2 om 27 —[a]) V_3 damaged up to विशन्त्या D_{13} याम्यम् (sic) (for तस्याम्). $Ñ_1$ $D_{4\ 12\ 13}$ अग्नौ, $D_{1\ 3}$ अग्नि- (for अग्नि) B_3 D_{13} च (for तु). Ś B_1 $D_{1-3\ 8\ 9\ 12}$ $T_{2\ 3}$ प्रविष्टाया, D_4 प्रविशत्या (for विशन्त्या तु) —[b]) $Ñ_1$ D_4 वैदेह्या, D_{13} सीताया (for हाहेति). Ś $D_{3\ 8\ 12}$ च ($Ś_1$ om. [subm]) महा-; $D_{1\ 2}$ सुमहान्, $D_{4\ 7\ 13}$ T G $M_{1\ 3\ 5}$ विपुल-, D_9 [अ]भून्महा- (for विपुल). B_1 पुन· (for स्वन).—[c]) $Ñ_1$ D_3 तु (for च). B_4 वानरेंद्राणा (for वानराणा च) —[d]) B_3 marg, D_{13} [आ]त्मनोपम (sic) (for [अ]द्भुतोपम) —After 27, Ś $Ñ_1$ $B_{1\ 2}$ $D_{1-4\ 8\ 9\ 12.13}$ $T_{2\ 3}$ ins., while $Ñ_2$ $V_{1.2}$ B_4 further cont after 3244* , V_3 cont. after 3243* , B_3 cont. after 3243(A)* :

१०५

ततो वैश्रवणो राजा यमश्चामित्रकर्शनः । सहस्राक्षो महेन्द्रश्च वरुणश्च परंतपः ॥ १

G. 6. 102. 2
B. 6. 117. 2
L. 6. 98. 12

3245* निशम्य सीता तु तदा विशङ्का
हुताशनं दीप्तमनुप्रविष्टाम् ।
सराक्षसा वानरपुंगवास्ते
सुदुःखिता ध्यानपरा बभूवुः ।

[(l. 1) V3 damaged for निशम्य सी. V1 निरीक्ष्य (for निशम्य) T3 तथा (for तदा). Ñ V2 3 B2–4 D4 रुदती (for तु तदा). Ñ2 अशका, V2 B4 विसज्ञा, D1 T2 3 विशङ्किता, D9 विशतीं, D13 हुताशनं (for विशङ्का). —(l. 2) D13 युगात-दीप्तामिव प्रविष्टा. —(l. 3) D9 T2 3 ततो जना (for सराक्षसा). D1 -यूथपास् (for -पुंगवास्). D9 T2 3 च (for ते). —(l. 4) D13 च तस्थु (for बभूवु).]

—After 27, Ñ2 V1 3 B3 4 ins 3243*, M2 ins 3247* (*followed by 3248* and 3243**)

Colophon. V3 damaged. D12 begins colophon with ॐ. —*Kāṇḍa name* : Ñ V1 B1 3 4 D2 4 13 लंका-काडे. —*Sarga name* : Ś Ñ1 V2 B D2–4 8 12 सीताग्नि-प्रवेशः, Ñ2 अग्निप्रवेश, V1 D1 आभ्युदयिके सीताग्निप्रवेश, D13 सीतावह्निप्रवेश, M2 सीताप्रवेश. —*Sarga no.* (figures, words or both) : Ś1 Ñ1 V2 B2.4 D2 4 8 12 13 om. , Ś2 D1 99, Ñ2 105, V1 101, B1 77, B3 97, D3 9 102, D5 M1 120, D6 7 T1 G M3 5 119, D10 11 118, T2 127, T3 130, M1 2 121. —After colophon, Ś B1 D1–3 8 9 12 T2 3 ins :

3246* स तदा हव्यकव्येशः सीतया संस्तुतस्तदा ।
बभूवाकृतिसंपन्नो हूयमान इवाध्वरे ।
बभूव चास्य तद्रूपं स्तूयमानस्य सीतया ।
गङ्गाह्रदस्य सलिलं वातोद्धूतस्य शीतलम् ।
ये च तस्य समीपस्था वानरा दीप्यतस्तदा ।
ते चास्य शीतभावं तं दृष्ट्वा विस्मयमागताः ।
शुद्धा च मेनिरे सीतां संप्रविष्टां हुताशनम् ।
अरुन्धतीं वसिष्ठस्य पार्वतीमिव शूलिनः ।
अभवत्सर्वसैन्यानां दिदृक्षूणां समागमः ।
सा रामं मनसा कृत्वा हुताशनमुपागता ।
सा विगाह्य ततो देवी दिव्यभूषणभूषिता ।
हुताशनं संप्रविष्टा सर्वेषामेव पश्यताम् ।

[(l. 1) D2 3 तथा (for तदा). Ś D8 12 -कव्याशी (for कव्येश). Ś D8 13 सत्कृतस् (for संस्तुतस्). B1 D1.2 transp. सीतया and संस्तुतस्. D1 तथा (for तदा). D3 संस्तुत सह सीतया (for the post. half). —(l. 3) B1 D3 [अ]स्य च (by transp.) (for चास्य). D2 स्तूयमान स (for °मानस्य). —(l. 4) After गङ्गा, D9 wrongly repeats from हव्य in l. 1 up to गङ्गा in l. 4. Ś D1.3 8 12 शिशिरे, D2 [इ]व यथा (for सलिल). B1 वाताहतस्य, D9 वातोद्धूत म- (for वातोद्धूतस्य). —(l. 5) D9 T2 3 दीप्ततेजस. —After l. 5, D9 (preceded by l. 2 of 3243(A)*) T2 3 (repeat it in its proper place preceded by l. 2 of 3243(A)* which is repeated) ins l. 9 of 3243*. —(l. 6) D1–3 ते चा(D2 तथा)स्य तच्छीतलत्व, D9 T2 3 अग्नौ सीता सुखासीना (for the prior half). B1 D1 8 12 स्पृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). B1 आययु. —T2 3 om. ll. 7–10. —(l. 7) B1 ता (for च). D9 प्रविशतीं (for संप्रविष्टां). —(l. 8) B1 पार्वतीव च (for पार्वतीमिव). —(l. 10) D1 नमः सा (for सा रामं). D9 प्रणम्य शिरसा देवी (for the prior half). —D12 om. l. 11. —(l. 11) B1 D1–3 8 9 सविगाह्य. B1 च सा (for ततो). B1 -[आ]भरण- (for -भूषण-). T2 3 विभूषण-विभूषिता (for the post. half). —(l. 12) Ś D8 12 प्रविष्टा सा (for संप्रविष्टा).]

—Thereafter, Ś B1 D1–3 8 9 12 T2 3 cont. 3243*. Ñ1 D4 13 *ins* 3243* *after the colophon*. G M1.2 conclude with श्रीरामाय नमः.

105

Before 1, V B2 (followed by 3243*)–4 D5–7.10 11 T G M1 3.5 ins., while M2 ins. after 6. 104. 27.

3247* ततो हि दुर्मना रामः श्रुत्वैवं वदतां गिरः ।
दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा बाष्पव्याकुललोचनः ।

[(l. 1) V3 damaged for the prior half. V2 B2–4 M2 ततस्तु, T1 damaged, Ck t as above (for ततो हि). V2 om. दुर्मना. V B2–4 D5 7 10 11 G2 M2 [ए]व, M5 तु (for [ए]वं). G1 M5 गदतां (for वदतां). D10 11 T2 3 वरं, G1 M5 गिरं (for गिरः). —(l. 2) V B3 4 तस्थौ, B2 ध्यात्वा (for दध्यौ).]

—Thereafter M2 cont. :

3248* लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सह सर्वैः प्लवंगमैः ।
ददर्श सीतां वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ।

—Thereafter M2 further cont. 3243*.

1 Ñ1 reads 1^{ab} twice. B2 transp. ^{b} and ^{d}. —^{b}) V3 damaged after क up to नयन in 2^{a}. Ñ (Ñ1 both times) V1 2 B2 4 D4 6 13 -कर्षण (for -कर्शन). Ś B1 D1–3 8–12 यम(Ś D8 12 धर्म)श्च पितृभिः सह, B3 मयश्चामित्रकर्षण, M2 धर्मराजो यमस्तथा. —^{c}) Ś B1 D1–3 8–12 T2 3 च देवेशो (for महेन्द्रश्च). —^{d}) Ś B1 D1–3.8 10–12 जलेश्वर (D12 °शय), Ñ V1 2 B2–4 D13

. 102. 3 षडर्धनयनः श्रीमान्महादेवो वृषध्वजः ।
. 117. 3 कर्ता सर्वस्य लोकस्य ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ॥ २
. 98. 13 एते सर्वे समागम्य विमानैः सूर्यसंनिभैः ।
आगम्य नगरीं लङ्कामभिजग्मुश्च राघवम् ॥ ३
ततः सहस्ताभरणान्प्रगृह्य विपुलान्भुजान् ।
अब्रुवंस्त्रिदशश्रेष्ठाः प्राञ्जलिं राघवं स्थितम् ॥ ४
कर्ता सर्वस्य लोकस्य श्रेष्ठो ज्ञानवतां वरः ।
उपेक्षसे कथं सीतां पतन्तीं हव्यवाहने ।
कथं देवगणश्रेष्ठमात्मानं नावबुध्यसे ॥ ५
ऋतधामा वसुः पूर्वं वसूनां च प्रजापतिः ।
त्वं त्रयाणां हि लोकानामादिकर्ता स्वयंप्रभुः ॥ ६

[अ]भसा पति (for परतप). D4 वरुणश्च मवाभसि (corrupt), D9 T2 3 पवनश्च जलेश्वर (D9 °शय°).

2 V3 damaged up to -नयन in 2ᵃ (cf v l. 1). —ᵃ) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 स च त्रि- (for षडर्ध-) Ś B1 D1–3 8.12 त्रिशूलपाणिर्विश्वेशो, D9 T2 3 शूलपाणिश्च देवे(D9 विश्वे)शो —D4 reads 2ᶜᵈ twice —ᶜ) D4(second time) एते, L(ed) कर्ता च (hypm) (for कर्ता) B1 मनुष्य-, B2 च सर्व- (for सर्वस्य) D2 जगतो (for लोकस्य). D9 13 हर्ता च(D13 स कर्ता) सर्वलोकस्य —ᵈ) Ñ V B2–4 D4(both times) 13 च ज्ञानिना (for ब्रह्मविदा) Ś B1 D1 3 8 9 12 ब्रह्मा(D9 कर्ता) च भगवान्प्रभु, D2 ब्रह्मा चैव महाद्युति, M3 वसवो मरुतो ब्रह्मा· —After 2, Ś Ñ V1 2 B D1–3 8 9 12 T2.3 ins

3249* स च राजा दशरथो विमानेनान्तरिक्षग ।
अभ्याजगाम त देश देवराजसमद्युति ।

[(l. 1) Ś2 Ñ V1 2 B [अ]तरीक्षग, T2 [आ]गतस्तदा (for [अ]न्तरिक्षग).—V1 om l. 2 —(l 2) Ś Ñ2 D8 9 12 T2 3 आजगामाथ (for अभ्याजगाम). B1 -समन्वित, B4 -समद्युति],
while M3 ins

3250* पितरश्च तथा सर्वे आदित्या· सर्वे एव च ।
अश्विनौ कार्तिकेयश्च ऋषय. काश्यपादय ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव गरुडोरगराक्षसा ।
पुण्यजाश्चैव ·· * तथान्ये सिद्धचारणा ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves]

3 V3 om 3–4ᵇ T1 mostly damaged for 3ᵃ. —ᵃ) Ś D8 12 ते सर्वे च (for एते सर्वे). D13 समागत्य. —ᵇ) D1 सूर्यवर्चसैं —ᶜ) Ñ1 V1 B2 D4.13 Ct आगत्य, G3 आक्रम्य, Ck as in text (for आगम्य).—ᵈ) Ñ1 D4 अभिगत्वा, Ñ2 V1 2 B2–4 D13 M3 °गम्य, Ck t as in text (for °जग्मुश्च).—For 3ᶜᵈ, Ś B1 D1–3 8 9.12 subst.

3251* अभ्यभाषन्त काकुत्स्थ मनुर नामगोत्रत ।

[B1 पितृमातृत, D1.3 मातृगोत्रत, D9 प्रियमेव हि (for नामगोत्रत)]

4 V3 om 4ᵃᵇ (cf v l 3) B4 om 4. Ñ2 illeg. for 4ᵃ —ᵃ) B2 प्रशस्त-, D6 सहस्र (for सहस्त-). V2 M2 -[आ]भरण —ᵇ) Ñ2 परिघोपमान्, V2 M3 विपुलभुज, B3 विमलान्भुजान् —For 4ᵃᵇ, Ś Ñ1 B1 D1–4.8 9.12.13 subst

3252* सहस्ताभरण बाहु प्रगृह्य परिघोपमम् ।

[D1–3 8 13 सहस्र-, D4 समस्त- (for सहस्त-). D9 युक्तसभूषणैर्बाहु (for the prior half) Ś2 damaged for परि] —ᶜ) Ś Ñ1 V1 2 B1 D1–4 8.9 12.13 M2 अब्रवीस्त्रिदशश्रेष्ठो.—D9 om. (hapl. ?) 4ᵈ–5ᵉ. V3 damaged for 4ᵈ–5ᵇ —ᵈ) Ś Ñ V1 2 B2 3 D2 3 6 10–12 T3 G2 M3 transp प्राञ्जलि and राघव. B1 D1 4.7 8.13 T2 राघव(B1 राम त) प्राजलिस्थितं.

5 D9 om 5ᵃ⁻ᵉ, V3 damaged for 5ᵃᵇ (for both, cf v.l 4) —ᵃ) Ś B1 D8 12 भर्ता (for कर्ता) Ñ1 B1 T3 transp सर्वस्य(Ñ1 in marg) and लोकस्य D1–3 13 भर्ता त्व(D3 भर्तार, D13 स कर्ता) सर्वलोकस्य —ᵇ) D6 M3 ज्येष्ठो. B1 2 ज्ञानभृता, D1 धर्मविदा, D3 10 11 G1 2 °विदा (for ज्ञानवता) B2 D7 10 11 G1 2 M2 विभु·, D6 T2 3 प्रभु·, M3 पति· (for वर·) Ñ1 D4 13 ब्रह्मा च ज्ञानिना वर.(D4 °र) —ᶜ) M2 देव (for सीता) —ᵈ) Ś V2 3 B D1–3 8 12 हव्यवाहन M3 सुप्रीता जनकात्मजा —V3 om 5ᵉᶠ —ᵉ) Ñ1 B3 4 D1 2 13 -गणश्रेष्ठ, T1 -गण · · (damaged), G (ed) -वरश्रेष्ठ (for -गणश्रेष्ठम्) D12 अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठम् —ᶠ) D3 नावबुध्यते, D4 अवबुध्यसे (for नावबुध्यसे). Ñ1 D13 G1 2 M5 नात्मानमवबुध्यसे.

6 T2.3 om. 6ᵃᵇ Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 M3 read 6–8ᵇ after 17.—ᵃ) Ñ1 B2 D4 13 शतधामा, B3 शतनामा, D1 कृतधामा, D9 भूतधामा Ñ V1 B2 3 M3 पूर्वो (for पूर्वं). B4 ऋभुश्च त्व वसु पूर्वो, D12 · · * तदपूर्वं ❀ Ct: ऋतधामेत्यादिश्लोकत्रय कतकासमतम् । तीर्थस्त्वेव व्याचष्टे–पूर्वं पूर्वस्मिन् कल्पे सृष्टे पूर्वं वा वसूना मध्ये ऋतधामा नाम वसुः । आदिकर्ताण्डाधिपतिरूपादिसृष्टिकर्ता । स्वयप्रभुरितरानियम्य ❀ —ᵇ) V3 damaged for च प्रजा. Ñ1 B2–4 D1–7 13 T1 G M1 3.5 त्वं (for च). M2 प्रजाना त्व (for वसूना च).—V3 o ·· 6ᶜ–7. G2 om. 6ᶜᵈ.—ᶜ) B2–4 च(for हि). Ś Ñ V1 2 B1 D1–4 8–13 त्रयाणामपि, M3 त्रयाणा त्वं हि (by transp) (for त्व त्रयाणा हि).—ᵈ) D9 कर्ता हर्ता (for आदिकर्ता). B1.3 4 D4 7 13 M2 स्वयंभव., T1

रुद्राणामष्टमो रुद्रः साध्यानामपि पञ्चमः ।
अश्विनौ चापि ते कर्णौ चन्द्रसूर्यौ च चक्षुषी ॥ ७
अन्ते चादौ च लोकानां दृश्यसे त्वं परंतप ।
उपेक्षसे च वैदेहीं मानुषः प्राकृतो यथा ॥ ८
इत्युक्तो लोकपालैस्तैः स्वामी लोकस्य राघवः ।
अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठान्रामो धर्मभृतां वरः ॥ ९

आत्मानं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम् ।
योऽहं यस्य यतश्चाहं भगवांस्तद्ब्रवीतु मे ॥ १०
इति ब्रुवाणं काकुत्स्थं ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ।
अब्रवीच्छृणु मे राम सत्यं सत्यपराक्रम ॥ ११
भवान्नारायणो देवः श्रीमांश्चक्रायुधो विभुः ।
एकशृङ्गो वराहस्त्वं भूतभव्यसपत्नजित् ॥ १२

G 6 102. 13
B. 6 117 13
L. 6 98 24

स्वय * * (damaged) (for °प्रभु) V1 आव्राध्यश्चाभयप्रद . —After 6, M2 ins l 2 of 3256*

7 V3 om. 7 (cf. v l 6) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9.12 13 M2 read 6–8^{b} after 17. —^{a}) Ñ1 सप्तमो (for अष्टमो) V1 B2–4 वसूनामष्टम साध्य —^{b}) T1 असि, M5 अथ (for अपि). —^{c}) D5 वा (for च) Ś D2 3 9–12 कर्णौ ते (by transp), D4 8 कर्णौते (for ते कर्णौ) —^{d}) D4 om. चन्द्रसूर्यौ च Ñ V1 3 B2–4 D13 M3 चन्द्रादित्यौ, D1 सूर्यचन्द्रौ (for चन्द्रसूर्यौ) D9–11 सूर्यचन्द्रमसौ दृशौ

8 Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 M2 read 6–8^{b} after 17 V3 mostly damaged for 8^{a} —^{a}) Ñ1 B2 D4 आदौ चान्ते (by transp.), D13 आदावन्ते (for अन्ते चादौ) Ś B1 D1–3 5 8–12 मध्ये च, D7 G2 भूताना (for लोकाना) —^{b}) Ñ2 V1 3 D9–11 M2 च (for त्व) Ś D1 8 M1 3 परतप , Ñ1 B2 D4 13 पराक्रमै (for परतप) —V3 om 8^{c}–9^{b} —^{c}) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 शक्नसे चैव (for उपेक्षसे च) —^{d}) Ñ V1 B2–4 D4 13 अदृ(Ñ1 D4.13 °दु)ष्टा, D9 प्राकृत (for मानुष) Ś B1 D1–3 8 12 प्राकृत प्राकृता(Ś1 B1 D8 °ती)मिव, V2 अदृष्टा प्राकृती यथा, M2 प्रविशतीं हुताशन

9 V3 om 9^{ab} (cf v l 8) —^{a}) Ś B1 D1–3 8 9 12 देवराजेन, B2 लोकपालैस्तु, D13 देवलोकैस्तै (for लोकपालैस्तै) M2 सर्वलोकनमस्यस्त्व —^{b}) M2 राघव —After 9^{ab}, M2 ins

3253* एवमुक्त स धर्मात्मा राघवो रघुनन्दन ।

—^{c}) Ś Ñ1 V B1 3 4 D1–3 8 9 13 M2 -श्रेष्ठ, D4 12 -श्रेष्ठो (for -श्रेष्ठान्) —^{d}) D4 वर. Ñ2 V2 B2–4 राघव प्राजलि स्थित , V1 प्राजलि. पुरत स्थित , V3 आत्मान नाव* * (damaged)

10 ^{a}) V3 damaged from न्ये up to 11^{a} —^{c}) V2 D4.10 11 M1 सो (for यो) Ś V2 D8 12 जातो यथा(V2 °तश्च) , Ñ1 D5 10.11 13 M1 यश्च यतश्च , Ñ2 V1 B3 3 देव य(Ñ2 °वा य)तश्च, B1 यतो यतश्च , B4 देव ततश्च, D1 4 यत्र यथा(D4 °तश्च) , D2 यश्च यथा, D3 यथा यतश्च (for यस्य यतश्च). D8 वा (for च) Ñ D4 13 [ए]व (for [अ]ह) D9 कोह यतो यथा चाह —^{d}) D6 T2 3 प्रब्रवीतु, D7 तद्ब्रवीहि, D8 G3 तद्ब्रवीमि, M5 तान्ब्रवीतु (for तद्ब्रवीतु) D8 G3 ते (for मे) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 तद्भवान्वक्तुमर्हति, B1 M2 तद्भवान्प्रब्रवीतु मे —After 10, Ś V1 B1 D1–3 8 9 12 M2 ins.

3254* तमुवाच सहस्राक्ष श्रेष्ठोऽस्माक पितामह ।
स्वयंभूर्भगवान्ब्रह्मा वक्ष्यत्येष यथा भवान् ।

[(l 1) V1 B1 सोऽस्माक तु(B1 च) (for श्रेष्ठोऽस्माक) —(l 2) Ś2 B1 D2 12 यतो (for यथा)]

—Thereafter M2 cont 3255*.

11 V3 damaged for 11^{a} (cf. v l 10) —^{a}) M1 एव (for इति) D5 T1 G1 3 M3 ब्रुवत V1 इति ब्रुवति देवेशे —^{b}) Ñ1 च ज्ञानिना, B2 वेदविदा (for ब्रह्मविदा). D4 वर B3 D6 T2 3 ब्रह्मा लोकपितामह , M1 Ck ब्रह्मा ब्रह्मविदुत्तम —^{c}) Ñ V B2–4 D4 13 काकुत्स्थ, D10 11 M1 Ck t मे वाक्य (for मे राम) —^{d}) B4 सत्यवतां वर —For 11, Ś B1 D1–3 8 9 12 subst , while M2 cont after 3254*

3255* तमुवाच ततो देव स्वयभूरमितद्युति ।
प्रगृह्य रुचिर बाहु स्मारयन्पूर्वदैहिकम् ।

[(l 1) M2 [अ]व्ययो (for ततो) —(l 2) B1 वचन, D1 12 रुधिर, M2 विपुल (for रुचिर) B1 स्वार्ग(sic) (for बाहु)]

12 ^{ab}) M2 श्रीमान् (for देव·) Ś Ñ V B1–3 D1–3 8 12 13 श्रीमान्देवश्च (by transp) , B4 D9 साक्षाद्देवश्च , D4 चैव श्रीमाश्च (for देव श्रीमाश्च) D6 T2 3 M5 चक्रधरो (for चक्रायुधो) Ś Ñ V B D1–4 7–13 T3 G2 प्रभु (for विभु) M1 2 श्रीमाश्च(M2 शार्ङ्गंच)क्रगदाधर (for ^{b}). —After 12^{ab}, S Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 13 read 14 —V3 damaged from 12^{c} up to अक्षर in 13^{a}. —^{c}) T2 -शृग- (for शृङ्गो) Ñ1 D4 13 च (for त्व) —^{d}) B3 भूतो भव्य- , B4 D13 M5 भूतभव्य V1 D1–3 -भवात्मक , B1 -भवातक (for सपत्नजित्) Ś D8.12 यज्ञनाभो रणाकृति , D9 T2 3 पद्मनाभोमरारिहृत् ❀ Cm भूतभव्य. सपत्नजित् इति पाठ ❀

अक्षरं ब्रह्म सत्यं च मध्ये चान्ते च राघव ।
लोकानां त्वं परो धर्मो विष्वक्सेनश्चतुर्भुजः ॥ १३
शार्ङ्गधन्वा हृषीकेशः पुरुषः पुरुषोत्तमः ।
अजितः खड्गधृग्विष्णुः कृष्णश्चैव बृहद्बलः ॥ १४
सेनानीर्ग्रामणीश्च त्वं बुद्धिः सत्त्वं क्षमा दमः ।
प्रभवश्चाप्ययश्च त्वमुपेन्द्रो मधुसूदनः ॥ १५
इन्द्रकर्मा महेन्द्रस्त्वं पद्मनाभो रणान्तकृत् ।
शरण्यं शरणं च त्वामाहुर्दिव्या महर्षयः ॥ १६
सहस्रशृङ्गो वेदात्मा शतजिह्वो महर्षभः ।
त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमोंकारः परंतप ॥ १७
प्रभवं निधनं वा ते न विदुः को भवानिति ।
दृश्यसे सर्वभूतेषु ब्राह्मणेषु च गोषु च ।
दिक्षु सर्वासु गगने पर्वतेषु वनेषु च ॥ १८

---

13 V3 damaged up to अक्षर in ^{a} (cf. v.l. 12). D3 om. 13. Ñ2 om. 13^{ab}.—^{a}) Ś D8.12 सपद्म, V2.3 B1.2.4 D1–3 सत्य ते, D6 T2.3 G1.2 M2 सत्य त्व, Cm.g.k.t as in text (for सत्य च).—^{b}) D6 T2.3 त्व (D6 m) मध्ये (for मध्ये चान्ते) V3 जगन्नाथोसि राघव.—^{c}) Ś1 D4 तु परो, V1.2 D4 त्व पर, B3 D13 परमो, D12 त्वपरो (for त्व परो) Ñ1 D4.13 लोको (for धर्मो).

14 V3 om. 14. Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.9.12.13 read 14 after 12^{ab}.—^{a}) D1 सत्यधन्वा.—^{b}) Ś2 B1 D1–3.8.9.13 पुराण (D2 °ण·), B2 I1 केशव, Cm.g.t as in text (for पुरुष).—^{c}) G1 अजर. Ś Ñ1 D1–3.6.8.9.12 T2.3 खड्गभृद्, B1 M2 शम्भुर्, B2 खड्गभृत्, D13 त्वगदा (for खड्गधृग्) Ñ2 V1 B2 D1.4 M2 जिष्णु (for विष्णु).—^{d}) M2 विष्णु कृष्णो (for कृष्णश्चैव). Ś B1 D1–3.8.9–12 महाबल (for बृहद्बल) Ñ V1.2 B2–4 D4.13 जि(Ñ2 V1 B2 वि)ष्णु· कृष्णो (V2 °ष्णुर्जिष्णुर्) महाबलः

15 D9 om. 15–16^b. D12 om. 15^{ab}.—^{a}) Ś2 Ñ2 B1 D1–3.8.13 अग्रणीश् (for ग्रामणीश्). D1 स त्वं, D7 सत्यस्, D10.11 Ct सर्वं (for च त्वं).—V3 damaged for 15^{b-d}.—^{b}) Ñ V1.2 B2.3 D4 बुद्धिश्चिता, D6 बुद्धिस्त्व च, D7.10.11 T2.3 G1 M1.3.5 त्व बुद्धिस्त्व, Cg as in text (for बुद्धिः सत्त्वं) Ś B1 D1–3.8 ऋतुश्च (B1 D1–3 °सत्व) महाभुजः, B4 बुद्धिश्चिता क्षमा दम, D13 बुद्धिश्च त्व क्षमा दया, G2 बुद्धिस्त्व च शमो दम..—^{c}) Ñ1 प्रभवश् B1 D1.3.4.6 T2.3 G2.3 M3 [अ]व्ययस् V2 [प्र]भ (for त्वम्) D8 प्रभवश्चापि पर त्वम् (sic), D13 प्रभावश्चाव्ययश्चैव, M5 प्रभवश्चाव्ययस्त्वम्.—^{d}) B2 त्वमिन्द्रो; D13 त्वमुपेंद्रो (hypm) (for उपेन्द्रो) V2 त्व मित्रो देवसत्तम.

16 D3 om. 16^{ab} (cf. v.l. 15).—^{a}) Ñ2 D4.13 इन्द्रकर्मा, M2 मित्रकर्मा. Ñ D13 च (for त्व). Ś B1 D1–3.8.12 विष्णु(B1 वृष्णि, D1 वृष्टि, D2 वृष्णि)गर्भो धृतार्चि- (D10.11 °[र्चि]स्त्व.—^{b}) Ś1 D4 रणान्तकृत्, V3 युगान्तकृत्, B3 रणान्तक, D2 रणान्तकृत, D8 रणान्तर, D13 रणान्तकृत्.—V3 om. 16^c–17^b.—^{cd}) Ñ1 B4 M5 शरण्य·. D4 वा त्वाम्, D13 तथा (for च त्वाम्). Ś B1 D1–3.8.9.12 सेन्द्रा. G1 दि·य (for दिव्या). Ś2 D12 सुरर्षय.. Ñ V2 D4 आहुर्देवाः सवासवाः; V1 B2–4 आहुर्देवर्षयो बुधा· (for ^{d}). D13 शरण्य· शरणश्च त्वं सहायो वासवो वसुः.

17 V3 om. 17^{ab} (cf. v.l. 16).—^{a}) Ś Ñ V1.2 B1–3 D1–4.8.9.12 M3 ऋक्साम(B3 sup. lin. also °यजु·)शृगो(D9 M2 °जिह्वो), B4 ऋक्सामयजुर्· (for सहस्रशृङ्गो) D13 ऋक्सामानि यजूंषि त्व.—^{b}) D3.9 M3 शतशृंगो, D6 जितजिह्वो, D10.11 M1 शतशीर्षो (for शतजिह्वो) Ś3 Ñ1 महर्षिप, V1.2 D8.12 T1 (inf. lin. also) G1 महर्षय, D1.4 महर्षभ, D7 सहस्रदृक्, G3 महर्षिभि., M5 महोरग (for महर्षभ·) Ś1 शतशीर्षो महर्षिपः, B1 शतजिह्वोमहर्षण·, G2 शतशीर्षः सहस्रदृक्. ꙮ Cm · शतशीर्ष इति वा पाठ·. ꙮ —After 17^{ab}, D5–7.10.11 T G M1.3.5 ins.; while M2 ins l. 2 only after 6

3256* त्व त्रयाणां हि लोकानामादिकर्ता स्वयप्रभुः ।
सिद्धानामपि साध्यानामाश्रयश्चासि पूर्वज. ।

[T1 reads l. 1 inf. lin.—(l. 1) G2 स्वयभुर्वा, M5 स्वयभव—(l. 2) M2.5 अथ (for अपि). D7 G2 transp सिद्धानाम् and साध्यानाम्. D6 M3 [अ]पि (for [अ]सि)]

—^{d}) D4 त्वं स्वाहास्त्व (for त्वमोंकार·). Ś Ñ V B D1.2.4.8.9.12.13 T1 G3 M1.5 Cg परतप, D7.10.11 परात्परः; G2 परः पुमान्.—After 17, Ś Ñ V B D1–4.8.9.12.13 M3 read 6–8^b.

18 M1 om. 18. G2 om. 18^{ab}.—^{a}) Ś2 प्रधन, D4 प्रभावं; M2 प्रकृति, Cg as in text (for प्रभव) K (ed.) विधन (for निधन). Ś Ñ2 V B1.3.4 D2.3.8–12 चापि, B2 वापि, D1 च त्व, D13 चाते (for वा ते).—^{b}) V2.3 D9–13 नो (for न). Ñ1 B4 D4.13 M2 विप्र, Cm.g as in text (for विदु).—^{c}) D5.13 दृश्यते. D2 -वेदेषु, D13 -लोकेषु.—^{d}) Ś Ñ V B D1–4.8–12 गोषु च(B2 वर्णेषु) ब्राह्मणेषु च D13 गोषु ब्राह्मणसेव च.—Ñ1 D4.9 om. (hapl.) 18^{ef}.—^{ef}) D1 चरणे (for गगने). D10.11 नदीषु; D13 गुहासु (for वनेषु). B1 सागरे पर्वतेषु च(for ^{f}). Ñ2 V B2–4 गगने दिक्षु सर्वासु सागरेषु नगे(B2 वने)षु च.

सहस्रचरणः श्रीमाञ्शतशीर्षः सहस्रदृक् ।
त्वं धारयसि भूतानि वसुधां च सपर्वताम् ॥ १९
अन्ते पृथिव्याः सलिले दृश्यसे त्वं महोरगः ।
त्रींल्लोकान्धारयन्राम देवगन्धर्वदानवान् ॥ २०
अहं ते हृदयं राम जिह्वा देवी सरस्वती ।
देवा गात्रेषु लोमानि निर्मिता ब्रह्मणा प्रभो ॥ २१
निमेषस्तेऽभवद्रात्रिरुन्मेषस्तेऽभवद्दिवा ।
संस्कारास्तेऽभवन्वेदा न तदस्ति त्वया विना ॥ २२
जगत्सर्वं शरीरं ते स्थैर्यं ते वसुधातलम् ।
अग्निः कोपः प्रसादस्ते सोमः श्रीवत्सलक्षण ॥ २३
त्वया लोकास्त्रयः क्रान्ताः पुराणे विक्रमैस्त्रिभिः ।
महेन्द्रश्च कृतो राजा बलिं बद्ध्वा महासुरम् ॥ २४ G 6 102 27 B 6 117 27 L 6. 98. 38

19 ^{a}) D1 9 -नयन (for चरण). —^{b}) D8 आत्तशीर्ष (for शतशीर्ष) D1 2 9 सहस्रपात्, D4 5 12 T3 G3 सहस्र-चक्षु (for °दृक्) —^{c}) D7 लोकाना (for भूतानि) —^{d}) Ś1 सर्वपर्वता, D2 चैव पर्वतान् D9–11 M1 पृथिवीं सर्वपर्वतान् —After 19, M2 ins

3257* त्व स्रष्टा सर्वभूताना त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ।

20 ^{a}) Ś V2 D8 12 अंत पृथिव्या, Ñ1 V3 B2 4 D2 3 M3 अत पृथिव्या, B3 D9 अंते पृथिव्या, D13 अधस्त्वत्वाव्या (sic), Cr g k t as in text (for अन्ते पृथिव्या) —^{b}) D5 महोरगे —^{c}) S2 D8 12 चारयन्राम, V3 B3 धारयस्येतान्(V3 °से *) B4 लोकाम्त्रीन्धारयामास —D9 om (hapl) 20^d–21^a —^{d}) G3 -दानवा, M2 -मानुषान् (for -दानवान्) Ñ V B2–4 D4 देव(D4 + ॰)मानुषपन्नगान्

21 D9 om. 21^a (cf v l 20) —^{a}) D7 G2 सौम्य, Ck t as in text (for राम) —^{c}) D5–7 T G M1 3 5 रोमाणि (for लोमानि) Ś Ñ V B D1–4 8–13 M2 देवा रोमाणि गात्रेषु —^{d}) T2 3 बोधिता, Ck as in text (for निर्मिता) D7 10 11 G2 Cr t ब्रह्मणा निर्मिता (by transp). Ś B1 D1–3 8 9 12 निर्मितास्ते स्व(B1 च)मायया, Ñ V B2–4 D4 M2 निर्मितानि(Ñ2 M2 °स्ते) स्वयभुवा(M2 °प्रभो), D13 त्वया ते निर्मिता प्रभो.

22 ^{a}) B1 D2 निमिषस् Ś D1–3 8 12 स्मृतो, Ñ V B2 4 G3 M3 भवेद्, B1 D9–11 स्मृता, D5 भवान् (sic) (for ऽभवद्) B3 निमेष तु भवेद्रात्रिर्, D13 अनिमेषास्तेभवद्रात्रिर् (corrupt) —^{b}) D5 G3 M3 भवेद् (for ऽभवद्). Ś1 दिवस स्मृत, Ś2 Ñ B1 D1–4 9–13 M2 दिवसस्तथा, V B2–4 दिनमेव च (for तेऽभवद्दिवा) D8 हत्येपो दिवसस्मृत (sic) —After 22^{ab}, M2 ins

3258* उदर तेऽर्णवा राम सेन्द्राश्च सदिवौकस ।

—D9 om 22^c–23^b V2 lacuna for 22^c —^{c}) Ñ2 V3 B2 D10 11 13 तु, Cr as in text (for ते) Ñ1 T2 M3 देवा (meta), Cr m g.k as in text (for वेदा) Ś D1 2 3 12 सस्कारस्तेभवद्रहो, B1 सस्कारस् त्वभवन्देवा, B3 सस्कारस्ते भवेद्राम —^{d}) D7 10 11 G2 [ए]तद्, Cm g t as in text (for तद्) T3 अस्मिन्, Cm g t as in text (for अस्ति) Ś2 D1–3 12 transp त्वया and विना. Ñ V B D4 मन सेंद्रा दिवौकस, M2 नास्ति किंचित्त्वया विना

23 D9 om 23^{ab} (cf v l 22) V3 om 23^{ab} —^{a}) Ś D8 शरीरे (for शरीर) —^{b}) D13 धैर्यं (for स्थैर्यं) G1 च (for ते) —^{c}) D13 प्रभावस् (for प्रसादस्) M5 च (for ते) —^{d}) D9 हिम (for सोम) B3 श्रीश्च स- (for श्रीवत्स-) Ś1 Ñ2 V1 3 B2 3 D2 3 9–11 T2 3 G2 3 M3 -लक्षण, Ś2 B1 4 D1 5 7 8 12 13 लक्ष्मण, Ñ1 V2 लक्षण, D4 M5 -लाछन (M5 °न)

24 V3 om 24 —^{ab}) G3 यथा, Cm g k t as in text (for त्वया) D3 G1 M5 त्रयो लोकास्त्वया क्राता (for ^{a}) Ś V1.3 B1 3 D2 3 6 8 9 12 G1 M5 पुराणैर्, Ñ2 B2 4 M1 2 पुरा वै, D10 11 पुरा स्वैर्, T2 3 पुरा ते, Cr m g as in text (for पुराणे) Ñ1 D4 13 त्वया लोकत्रय क्रात पुरा विक्रमणैस्त्रिभि —^{c}) D2 महेद्रस्तु कृतो वीर —^{d}) D8 दृष्ट्वा (for बद्ध्वा) Ñ1 D13 महाबल, B4 [अ]सुरोत्तम, D4 महाधन, D9–11 सुदारुण (for महासुरम्) B3 (after corr *sup lin*) बलिर्बद्धो महासुर (before corr °बल) —After 24, Ś D8 12 ins.

3259* लोकान्सहृत्य काले त्व निवेश्यात्मनि निश्चलम् ।
कुर्वन्नेकार्णव घोर दृश्यादृश्येन वर्त्मना ।
त्वया सिंहवपु कृत्वा हिरण्यकशिपुर्हत ।
नमस्तुभ्य भगवते पुरुषाय महात्मने ।
सर्वभूतनिवासाय वासुदेवाय साक्षिणे । [5]
नमस्ते आदिदेवाय साक्षिभूताय ते नम ।
नारायणाय ऋषये नराय हरये नम ।

[(l 4) D12 नमस्तुभ्य —(l 6) Note hiatus between नमस्ते and आदिदेवाय —(l 7) D12 हरये (for ऋषये)]

—Then Ś D8 12 cont, B1 2 3(marg) D1–3 9 13 T2 3 ins. after 24

102 30 सीता लक्ष्मीर्भवान्विष्णुर्देवः कृष्णः प्रजापतिः ।
117.27 वधार्थं रावणस्येह प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ॥ २५
98 47 तदिदं नः कृतं कार्यं त्वया धर्मभृतां वर ।
निहतो रावणो राम प्रहृष्टो दिवमाक्रम ॥ २६

अमोघं बलवीर्यं ते अमोघस्ते पराक्रमः ।
अमोघास्ते भविष्यन्ति भक्तिमन्तश्च ये नराः ॥ २७
ये त्वां देवं ध्रुवं भक्ताः पुराणं पुरुषोत्तमम् ।
ये नराः कीर्तयिष्यन्ति नास्ति तेषां पराभवः ॥ २८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाधिकशततमः सर्गः ॥ १०५ ॥

3260* त्वमश्ववदनो भूत्वा पातालतलमास्थित· ।
सभूत परम दिव्य दहस्यम्भः पुन पुनः ।
यत्पर श्रूयते ज्योतिर्यत्पर श्रूयते तपः ।
यत्पर परतश्चैव परमात्मेति कथ्यते ।
परो मोक्ष· पर यच्च तत्त्वमेव निगद्यसे ।
हव्य कव्य पवित्र च प्राप्ति· स्वर्गापवर्गयो ।
स्थित्युत्पत्तिविनाशाना त्वामाहु· प्रकृतिं पराम् ।
यज्ञश्च यजमानश्च होता चाध्वर्युरेव च ।
भोक्ता यज्ञफलाना च त्वमेव परिगीयसे ।

[(l 1) D13 विश्व- (for अश्व-). B1 D9 आश्रित (for आस्थित) —(l. 2) D2 3 9 T2.3 सभृत, D13 सवृत (for सभूत). B1 हव्य दहस्याद्य, D1–3 9 हव्य द(D9 व)हस्य(D3 °त्य)बु(D1 °भ), D13 दिव्य दहसि त्व , T2.3 दिव्य वहस्यबु (for दिव्य दहस्यम्भ) —(l 3) B3(*sup lin* also) D8 तमः, T3 तत (for तप) —(l 4) D3 तद् , T3 मद् (for यत्). D12 परमश्च् (for परतश्च्). Ś2 D12 [अ]पि , D13 [इ]ति (for [ए]व). D9 T2 3 परमादिहिं (for °त्मेति). D2 3 T3 कथ्यसे. D13 परमात्मा च कल्पसे (for the post half) —(l. 5) T3 मोक्षे (for मोक्ष) Ś1 T3 यश्च् (for यच्) Ś1 एतन् (for एव) D13 तदुत्पन्न (for तत्त्वमेव) B1–3 परमाख्य पर यच्च त्वमेव च निगद्यसे —(l 6) T2 damaged for हव्य D2 प्रवृत्ति (for पवित्र) Ś D8.12 T3 प्राप्तिं , D2 शक्ति (for प्राप्ति) D9 प्राण सर्गापसर्गयो (for the post. half) —(l 7) D2 स्थितिपालननाशाना (for the prior half) B1–3 परमा गतिं (for प्रकृतिं पराम्). D13 त्वमायाप्रकृति परा (for the post. half).—(l. 8) D1 8 वा (for third च) D12 साध्वर्युर् —(l 9) D3 दाता (for भोक्ता) D2 हि (for च). D13 परमेश्वर (for परिगीयसे)]

25 ^{a}) D4 लक्ष्मीभाव (corrupt) भवान्विष्णुर् —^{b}) Ś Ñ V B2–4 D4 8 12 13 देवश्चक्रायुध प्रभु .—^{c}) D9 त्वं (for [इ]ह) —^{d}) D8 मानवीं (for मानुषीं).

26 V3 om. 26–27^{b}.—^{ab}) Ñ1 यत् , D8 तत् (for न·). Ś Ñ V1 2 B D1–4.8–13 M2 transp. कृत and त्वया. D1 2.4 वर· .—^{c}) D6 reads रावणो in marg Ñ2 V1 2 B2 4 D13 पाप., D3 नाम, T2 देव (for राम).—^{d}) D1 3.4 T2 G1 2 प्रविष्टो. Ñ D4.13 भ(D13 दे)व मानद , V1.2 B3.4 पुरमाव्रज, B2 पुरमाक्रम , T2 3 दिवमाक्रमत्. Ś B1 D1.3 8.12 प्रविष्टो दिवमाक्रमात् (B1 °माक्रम, [m. also] °मक्रम).

27 V3 om. 27^{ab} (cf v.l 26).—^{a}) T2 3 अमोघ-. Ś B1 D1–3 8–12 देव (for बल-).—Note hiatus between ^{a} and ^{b}.—^{b}) Ñ V1 2 B2 4 D4 6 13 T2 3 G1 M2 न ते(D6 च) मोघ (for अमोघस्ते) Ś D8 12 न ते मोघ शमस्तव(Ś1 शरस्तथा), B1 D1–3 9 न ते मोघ(D2 3.9 °घ·)परिश्रम·, B3 D7.10 11 G2 M1 5 Ct न ते मोघा पराक्रमाः , D5 T1 G3 Ck अमोघास्ते पराक्रमा .—After 27^{ab}, N V B D1–7 9–11.13 S ins

3261* अमोघ दर्शन राम न च मोघस्तव स्तव. ।

[D4 अमोघ-. Ñ D4 13 चैव (with hiatus) (for राम). —V3 damaged from the post. half up to भ in 27^{c} D5 T1 2 G1 M1 5 ते (for च). Ñ D13 अमोघ वचन तव , V2 B1 न ते(B1 च) मोघ वचस्तव , B3 न च मानुषरूपधृक् , D4 अमोघ च बल तव, D9-11 (with hiatus) अमोघस्तव सस्तव , T3 न चामोघ ततस्तव , G3 न ते मोघस्तदा स्तव (for the post half). ❀ Cv न च मोघस्तव स्तव इति पाठ . ❀]

—D4 reads in marg. 27^{d}–28^{c}.—^{d}) Ñ V2 D4.7 G1.2 M2.5 तु (for च). Ś B1 D1–3 8–12 नरा भुवि , V3 B3 D6 T2 3 तु(V3 B3 च) ये जनाः, M1 च ये त्वयि.

28 D4 reads in marg. 28^{abc} (cf. v l. 27).—^{a}) M2 त्वा. Ñ D4.13 देव स(D13 त)दा, D2 देवतर ; T G3 M3

देव ध्रुव (for देव ध्रुव). T3 प्राप्ता॰ (for भक्ता) Ś D8.12 देव त्वा दे(D8 °वत्वाद्दे)वताभर्तुं, V1 2 B2–4 D9 ये(B2 ते) च त्वा दैवत भक्ता, V3 ये च त्वा देवताभक्ता, B1 ये त्वां स्तुवति त्वद्भक्ता ; D1 ये च त्वा दैवतद्भक्ता, D3 ये त्वा विदति त्वद्भक्ता, M1 ये त्वा स्तोष्यति मनुजा. —ᵇ) D1 T3 पुराण॰. —After 28ᵃᵇ, Ñ1 V2 D13 ins

3262* अमोघास्ते भविष्यन्ति देवा नास्त्यत्र सशय ।

[D13 राम (for देवा).]

—Thereafter V2 cont., while Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D8 12 ins after 28ᵃᵇ

3263* मृता स्वर्गं गमिष्यन्ति कीर्तित्वा नात्र सशय ।

[Ñ2 V B2–4 कीर्तनान्नात्र (V B2 3 °स्ति)]

—After 28ᵃᵇ, D3 5–7 9–11 S ins

3264* प्राप्नुवन्ति सदा कामानिह लोके परत्र च ।

[D9–11 तथा (for सदा) D3 न तेषा दुर्लभ किंचिद् (for the prior half)]

—Thereafter D3 5–7 9–11 S cont, while Ñ2 V(V2 further cont) B2–4 cont after 3263*, whereas Ñ1 D13 cont after 3262* and B1 D1.2 ins after 28ᵃᵇ

3265* इममार्षं स्तव दिव्यमितिहास पुरातनम् ।

[V3 B1 D1 2 इदम्, D13 एवम् (for इमम्) G2 M1 आर्षे- D6 T2 3 M3 नित्यम्, G1 पुण्यम् (for दिव्यम्) —V3 damaged from the post. half up to परा in 28ᵈ B1 D3 इतिहाससमन्वित ; D13 आह ब्रह्मा पुरातन, M2 निर्मित पापनाशन (for the post half)]

—Ś D8 12 om 28ᶜᵈ. —ᶜ) Ñ1 D13 धारयिष्यति, Ñ2 V1 B2–4 प्रवदिष्यंति (for कीर्तयिष्यन्ति) D4(marg.) अमोघास्ते भविष्यति —ᵈ) D6 7 M1 transp नास्ति and तेषा —After 28, Ñ V B D1–4 9 13 M2 ins

3266* कथमिह हि पराभवं व्रजेयु
पुरुषवर पुरुषा समाश्रितास्त्वाम् ।
न हि जगति चतुर्भुजाश्रयाणां
त्रिदश इहास्ति वरप्रदो विशिष्टः ।
स्वमायापृथुनिर्माण कल्पान्तग्रहलोचन ।
अनाद्यन्त जगद्बीज पद्मनाभ नमोऽस्तु ते ।
त्वदुदरमखिल जगद्व्रजेद्वै
युगपरिवर्तसहस्रलक्षये तु ।
असुरमुनिगणादिलक्षणीयं
तपनमिव प्रविशन्ति रश्मयो हि ।

[(l. 1) D9 M2 इव (for इह) Ñ2 V2 om. हि. Ñ1 D4 पराजय (for पराभव) —(l 2) B2 om (hapl.) पुरुषवर. B1 च ये श्रितास्त्वा, M2 समाश्रयित्वा (for समाश्रितास्त्वाम्) D1–3 पुरुषवरा (D1 °वरे) पुरुषाश्रये च(D2 °श्रयेण) युक्ता ; D9 *** ** पुरुषाश्रयेण भक्ता, D13 पुरुषवरा पुरुषोत्तम प्रपन्ना. —(l. 3) B2 [अ]ह(sic) (for हि) D3 च तव (for चतु(-). —(l. 4) V3 damaged from स्ति up to च in l 6. V2 B3 D4 इवास्ति, B1 -गणेस्ति, B2 इह*, D3 इहासि (sic) (for इहास्ति) D1 [S]वशिष्ट, D2 9 वरिष्ठ (for विशिष्ट) —D1–3 9 M2 om l 5–10. —(l. 5) Ñ1 B2 4 -निर्वाण, V1 B1 -निर्यास, V2 B3 -निर्याणे (for -निर्माण). V2 B3 कल्पाते, B1 D13 कल्पार्ध- (for कल्पान्त-) Ñ1 D4 कल्पातुग्रह-. V1.2 B2 4 D13 -लोचन (for -लोचन). —(l 6) D13 अनाद्य जगति द्वीप (for the prior half) —(l 7) B1 D4 -दर्शनम् (for -उदरम्) Ñ1 व्रजति(sic), Ñ2 V B व्रजेयु (sic) (for व्रजेद्वै) —(l 8) V3 -परिवर्ति- Ñ1 B4 -सक्षयेषु, B2 -सक्षयाते, B3 -सक्षये मुदा D4 13 भवपरिवर्तन-कल्पसक्षयेषु —V3 damaged from l 9 up to colophon —(l 9) Ñ V1 2 B4 D4 13 सतुर- (for असुर-). Ñ1 B2 दिनक्षयेय, Ñ2 B4 °नक्षये च, V1 D4 °लक्षये वै(sic), B3 °नक्षये वै, D13 °नक्षये (for दिलक्षणीय). —(l 10) Ñ1 B4 रविमिव त, B1 परमिव त V2 प्रतियाति (for प्रविशन्ति). B4 विस्मया (sic) (for रश्मयो) Ñ2 D13 ते, B2 [S]स्तु (corrupt), D4 [S]स्ति (for हि)]

Colophon V3 damaged (cf. v l 28) —*Kānda name* : Ñ V1 B1 3 4 D13 लंकाकांडे. —After Kānda name, V1 D2 ins आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś D8 12 ब्रह्मप्रोक्तो रामस्तव, Ñ1 D4 देवसेनागम, Ñ2 V1 3 B2 M2 अमोघस्तव, B1 D1–3 महापुरुषस्तव, B3 ब्रह्मकृतामोघस्तव॰, B4 अमोघो नाम स्तव, D13 देवलोकसमागम, G2 ब्रह्मस्तुति —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 B3 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 100, Ñ2 106, V1 101, B1 78, B3 98, D5–7 T1 G M3 5 120, D3 9 103, D10 11 119, T2 128, T3 131, M1 121, M2 122, G (ed) 102, B (ed.) 117. —After colophon, G M1.2 5 conclude with श्रीरामाय नम.

१०६

103 1 एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं पितामहसमीरितम् ।
118 1 अङ्केनादाय वैदेहीमुत्पपात विभावसुः ॥ १
99. 2 तरुणादित्यसंकाशां तप्तकाञ्चनभूषणाम् ।
रक्ताम्बरधरां बालां नीलकुञ्चितमूर्धजाम् ॥ २
अक्लिष्टमाल्याभरणां तथारूपां मनस्विनीम् ।
ददौ रामाय वैदेहीमङ्के कृत्वा विभावसुः ॥ ३
अब्रवीच्च तदा रामं साक्षी लोकस्य पावकः ।
एषा ते राम वैदेही पापमस्या न विद्यते ॥ ४
नैव वाचा न मनसा नानुध्यानान्न चक्षुषा ।
सुवृत्ता वृत्तशौण्डीरा न त्वामतिचचार ह ॥ ५

106

Ś1 begins with ॐ नमो विघ्नहर्त्रे ॐ in marg., Ś2 D12 with ॐ

—Before 1, Ś B1 D1–3.8 9 (preceded by 3268*).12 ins, Ñ V B2–4 ins. l 2 only after 1^{ab}, while D5–7 10 11 S ins after 9

3267* ततः प्रीतमना रामः श्रुत्वैव वदतां वर ।
दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा हर्षव्याकुललोचनः ।

[(l 1) D1 प्रीति (for प्रीत-) D5 6 T1 G3 M3 [ए]तद्; T3 G1 [ए]व (for [ए]व) Ś B1 D1–3 8 9 12 श्रुत्वा ता (B1 तद्) ब्रह्मणो गिर (for the post half) —G2 om. (hapl) from l 2 up to 10 —(l 2) Ś D8.12 ध्यात्वा, Ñ V B3–4 अभून् (for दध्यौ). —Ś D8.12 om. from the post. half up to the prior half of l 2 of 3268*. B3 M3 वाष्प- (for हर्ष-) Ñ V B2.4 रामो बाष्पाकुलेक्षणः (for the post half). ❀ Cv दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा हर्षव्याकुललोचनः इति सम्यक्पाठ ❀]

—Thereafter Ś Ñ1 B1 D1–3.8 12 cont., while Ñ2 V1 3 B2–4 cont l 1 after 3267* and ins l 2 after 1, whereas D5–7 10 11 S ins. after 1, D9 ins before 3267*

3268* विधूयाथ चितां तां तु वैदेहीं हव्यवाहनः ।
उत्तस्थौ मूर्तिमानाशु गृहीत्वा जनकात्मजाम् ।

[Ś D8 12 om. up to the prior half of l 2 —(l 1) B1 D1–3 9 विधूयाग्निश्(D9 °ग्नेश्), M3 स विधूय (for विधूयाथ) B2 4 विधूमायां चितायां तु, B3 स विधूयाथ च चितां, G (ed.) विधूमाग्निश्रितास्था तु (for the prior half) Ñ V1 2 B2–4 भगवान्, M2 मैथिलीं (for वैदेहीं). B1 D2 जानकीमन्वरक्षत (D2 °वेक्ष्य च), D1 3.9 भगवाँल्लोक(D9 °वान्भूत)भावन (for the post half). —Ñ1 om. l. 2. —(l 2) B1 D1–3 9 उत्थितो, T2 3 तस्थौ वि-, M2 उत्तस्थे (for उत्तस्थौ).]

1 ^{a}) Ś B1 D1–3.8.9.12 एवं (for एतच्). V3 तच्छ्रुत्वा तु शुभं वाक्यं —^{b}) Ś B1 D1–3 8.9.12 -मुखोद्गतं, V3 -समीपत (for समीरितम्). —After 1^{ab}, Ñ V B2–4 ins. l. 2 only of 3267* —G (ed) om 1^{cd} —^{d}) Ñ D4 13 उदतिष्ठद् (for उत्पपात) Ñ2 V B2–4 ससभ्रम (for विभावसुः) —After 1, Ñ2 V1.2 B2–4 ins l 2 of 3268*, D5–7.10 11. S ins. 3268* after 1.

2 B1 om. (hapl) 2–3 V3 om. 2. —^{b}) Ñ1 D4 13 T2 3 -भूषिता (for -भूषणाम्) —B3 reads 2^{cd} in marg —^{c}) M1 शुक्ल- (for रक्त-).

3 B1 om 3 (cf. v l 2). —^{a}) Ś2 अम्लिष्ट-, D5 आकृष्ट-, D8 12 आश्लिष्ट- (for अक्लिष्ट-). —^{b}) D3 4 यथा-, M1 दिव्य-; Cr m g.t as in text (for तथा-) Ś V3 D1–3.8–12 अनिदिता, B3 D4 तपस्विनीं (for मनस्विनीम्) —D13 om. 3^{c}–5^{b} —^{c}) Ś D1–3 8 9 12 ततो (for ददौ) —^{d}) Ñ1 V1 2 B2 4 D4 अंकेनाके (Ñ1 °ग, D4 °क), D3 अंके दत्त्वा (for अङ्के कृत्वा)

4 D13 om. 4 (cf. v l. 3) —^{a}) Ś Ñ1 V2 3 B1 D1–3 5.8–12 तु (for च) Ś D8.12 रामः (for रामं) —M2 om. 4^{bc}. —^{b}) Ś D8 12 पावक(Ś2 D12 साक्षिण) लोकपावन —Ś D8 12 om 4^{c} – 13^{b} —^{c}) G (ed) महिषी (for वैदेही) —^{d}) Ñ V B D1 3 4 6 7 9–11 अस्या (for अस्या)

5 D13 om 5^{ab} (cf v l. 3) Ś D8 12 om 5 (cf v.l 4) —^{b}) D6 [ए]व (for [अ]नु-) G2 च (for second न) Ñ B4 D4 बुद्ध्या न च, V B1 3 D1–3 9–11 [ए]व(V1 D1 च) बुद्ध्या न, B2 बुद्ध्या नैव, G3 [अ]नुनासान्न, Cg as in text (for [अ]नुध्यानान्न) M2 कर्मणा नैव चक्षुषा. —D6 reads 5^{cd} in marg. —^{c}) B3 सद्वृत्ता, D5 T1 दुर्वृत्ता, D13 सुवृत्त (for सुवृत्ता) Ñ V B2–4 -सपत्ना, B1 -शौटीर, D1 3 6 7 T2.3 G M1 शौडीर, D4 -सौवीरा, D9–11 M3 5 शौंडीर्यं, D13 -शौटीरा (for -शौण्डीरा). ❀ Cr वृत्तशौण्डीरेति पावकः संबोधितवान् ।, Cg वृत्तशौण्डीरेति संबोधनम् । Ct : वृत्तशौटीर्यम् ❀ —^{d}) G2 हा (for ह) Ñ V B2–4 अ(B3 4 व्य)भि(Ñ2 °ति)चरत्यसौ, D10.11 अत्यचरच्छुभा (for अतिचचार ह). B1 सीता च व्यचरत्सती, D1–3 9 त्वां सीता व्य(D9 सीता व्यत्य)चरच्छुभा, D4 13 सैषा नाभि(D13 राम न वि)चरेत्पति.

रावणेनापनीतैषा वीर्योत्सिक्तेन रक्षसा ।
त्वया विरहिता दीना विवशा निर्जनाद्वनात् ॥ ६
रुद्धा चान्तःपुरे गुप्ता त्वच्चित्ता त्वत्परायणा ।
रक्षिता राक्षसीसंघैर्विकृतैर्घोरदर्शनैः ॥ ७
प्रलोभ्यमाना विविधं भर्त्स्यमाना च मैथिली ।
नाचिन्तयत तद्रक्षस्त्वद्गतेनान्तरात्मना ॥ ८
विशुद्धभावां निष्पापां प्रतिगृह्णीष्व राघव ।
न किंचिदभिधातव्यमहमाज्ञापयामि ते ॥ ९
एवमुक्तो महातेजा धृतिमान्दृढविक्रमः ।
अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठं रामो धर्मभृतां वरः ॥ १०

G. 6. 103. 12
B. 6. 118. 12
L. 6. 99. 12

6 Ś D8 12 om 6 (cf v l 4) —a) D1–3 M3 [अ]पि, D4 13 [अ]नु-, D7 G1 2 [उ]प-, T2 [अ]व- (for [अ]प-) ❀ Ck अपनीतैषेति। या मयि त्वत्पौरुषात् प्रविष्टा सैषा। एव च मायासीतैव रावणगृहे स्थिता अन्या साक्षात् सीता अग्निना दत्तेति यै श्रद्धावद्भिः कल्पितम् तदपास्त च ❀ —b) D6 नित्य- (for वीर्य-) B1 -[उ]त्कटेन, D2 4 13 T3 -[उ]त्सेकेन (for -[उ]त्सिक्तेन) —c) D4 reads विरहिता दीना twice Ñ1 D2 3 6 13 सीता, B1 वीर (for दीना). —After 6c, M2 erroneously repeats 8^{d}–9^{a} —d) M5 निर्जिता (for निर्जनाद्) Ñ1 D4 7 13 G2 निर्ज(Ñ1 D4 विज)ने वने, D2 जनकात्मजा, D9–11 निर्ज(D9 विज)ने सती, M1 निर्जिता वने (for निर्जनाद्वनात्).

7 Ś D8 12 om 7 (cf v l 4) —a) D9 तस्य च, D13 सा रुद्धा (for रुद्धा च) Ñ2 V1 2 B1 3 D2 3 दीना; D1 साध्वी, D9 देवी (for गुप्ता) —b) Ñ1 D11 T2 3 M1.5 Ck -चिता, D4 ध्याना, Cm g t as in text (for -चित्ता) —D4 repeats 7^{c} – 8^{b} consecutively —c) Ñ V B2–4 D1–3 4 (first time) 9–11 राक्षसीभिश्च, D4 (second time) 13 राक्षसैर्घोरैर् —d) Ñ V B2–4 विकृताभि समतत, D1–3 4 (first time) 9–11 घोराभिर्घोरबुद्धिभि .

8 Ś D8 12 om 8 (cf v l 4) D4 repeats 8^{ab} (cf v l 7) —a) D1 G2 प्रबो(G2 °वा)ध्यमाना, D4 (second time) 13 G1 विलोभ्यमाना Ñ V2 D4 (second time) 13 T3 G1 2 M1 2 विविधैर् (for विविध) —b) D5 9–11 तर्ज्यमाना (for भर्त्स्यमाना) D6 जानकी —V3 om 8^{cd} —c) Ñ1 B1 D1–4 9 13 न त (B1 [also] तस्वा, D1–3 तत्त, D9 तत्र) चितयते रक्षस्(Ñ1 B1 [also] D4 राम), Ñ2 V1 2 B2–4 न चाप्यचिंतयद्रक्षस् (B2 °द्द ख), M2 स्थिरा ध्यानपरा दीना —d) M5 त्वत्कृतेन.

9 Ś D8 12 om 9 (cf v l 4) —a) M5 विशुद्ध एव (for विशुद्धभावा) Ñ1 V2 3 B3 D4 13 विरजा, M2 निर्दोषा, Ck t as in text (for निष्पापा) B1 D1–3 9 विशुद्धा विरजस्का च(D2 त्व) —b) D1–4 9–11 13 मैथिलीं (for राघव) B1 प्रतिगम्याथ मैथिलीं —After 9^{ab}, D4 reads 10 for the first time, repeating it in its proper place —Ñ1 D13 om 9^{cd} —c) Ñ2 V B2–4 अस्या वृजिनम्, B1 D9–11 अभिधातव्या (with hiatus), D2 4 M2 अपि(D2 °ति-) वक्तव्यम्, Cg as in text (for अभिधातव्यम्) —After 9, Ñ2 V B D1–4 9 ins

3269* प्रच्छन्न वा प्रकाश वा सर्वमग्निरवेक्षते।
तस्मान्मे विदिता सीता प्रत्यक्षमनुपश्यत ।

[(l 1) Ñ2 V B2–4 उदी(B4 निरी)क्षते, D9 अवेक्षत (for अवेक्षते) —(l 2) D4 ते (for मे) B1 विदित (for विदिता) B1 तात, B3 साध्वी (for सीता) Ñ2 B4 अनुद्दश्यते (Ñ2 °त), B2 (marg also as above) अनुवर्तते (for अनुपश्यत)]

—After 9, D5–7 10 11 S ins 3267*.

10 Ś D8 13 G2 om 10 (cf v l 4 and 3267* respy) D4 repeats 10 (cf v l 9) —b) M3 द्युतिमान् (for धृति°) Ñ V2 D4 (both times) 13 सत्य-, B1 D1–3. 9–11 उरु- (for दृढ-) —V3 om 10^{c} – 11^{a} —c) V1 B1 D1–3 9–11 उवाच (for अब्रवीत्) M1 च सुर- (for त्रिदश) —After 10, V1 (l 1–2 only) B1 2 D1–4 (after the second occurrence of 10) 6 9 T2 3 ins , B3 ins. after the first occurrence of 11^{ab}

3270* भगवन्हव्यकव्येश लोकपावन पावक।
शृणु मेऽस्याः परित्यागे कारण त्व विभावसो।
जानाम्येनामह साध्वीमनुरक्ता जितेन्द्रियाम्।
दृढव्रतसमाचारा वाङ्मन कर्मसयताम्।

[(l 1) V1 B1 3 लोकाना परिरक्षक (for the post half). —(l 2) V1 illeg. for the prior half. B3 चास्या, D1 6 9 T2 3 सीता- (for मेऽस्या) B3 D9 परित्याग- (for °त्यागे) B2 नामिलापो (for कारण त्व) —(l 3) D1 2 9 [ए]ताम् (for [ए]नाम्) D8 महा- (for अह). —D6 om l 4 —(l. 4) B3 -सदाचारां (for -समा°) B1 न क्षेन -; B3 आत्मन (for वाङ्मन -) B1 2 D9 -सयुतां, T2 3 -सवृता (for -सयताम्). B4 पश्येना ध (also क sup lin)र्मसयुता, D1 आत्मन कायसयता (for the post half]

—Thereafter B1–3 D1–4 9 cont

3271* यत्तु माया समाश्रित्य जिह्ममार्गेण रक्षसा।
मया विरहिता बाला प्रमथ्यापहृता बलात्।
तेन शङ्का भवेल्लोके स्त्रीत्वं प्रति ममैव च।
अवश्यमपि दुर्वृत्ता राक्षसाश्च विधर्मिण ।

[(l 1) L (ed) यस्तु. D2 -[आ]रुह्य (for -[आ]श्रित्य). D1 9 रूपेण (for मार्गेण) —(l 2) L (ed) प्रसह्य (for प्रमथ्य) D1 3 4 वनात् (for बलात्) —B3 reads in marg. from l. 3 up to 11^{ab} (r). —(l 3) L (ed.) न ते

13 13 17 अवश्यं त्रिषु लोकेषु सीता पावनमर्हति ।
दीर्घकालोषिता चेयं रावणान्तःपुरे शुभा ॥ ११
बालिशः खलु कामात्मा रामो दशरथात्मजः ।
इति वक्ष्यन्ति मां सन्तो जानकीमविशोध्य हि ॥ १२
अनन्यहृदयां भक्तां मच्चित्तपरिरक्षिणीम् ।
अहमप्यवगच्छामि मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥ १३
प्रत्ययार्थं तु लोकानां त्रयाणां सत्यसंश्रयः ।
उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥ १४
इमामपि विशालाक्षीं रक्षितां स्वेन तेजसा ।
रावणो नातिवर्तेत वेलामिव महोदधिः ॥ १५
न हि शक्तः स दुष्टात्मा मनसापि हि मैथिलीम् ।
प्रधर्षयितुमप्राप्तां दीप्तामग्निशिखामिव ॥ १६

(for तेन) B2 भानो (for लोके). B1 3 तेषां शक्राज्वरो लोके (for the prior half). B1 3 सीतां (for सीता). D2 4 हि (for च) D9 स्त्रीत्वदुष्टा हि मैथिली (for the post half). —D4 9 om (hapl.) l 4 —(l. 4) B1 3 एव (for अपि) B2 अकार्येपि ? दृश्यति (for the prior half)]

11 Ś V3 D8.12 om 11, B3 reads 11^{ab} (second time in m) twice (for Ś D8 12, cf. v.l. 4 and for the rest, cf v l 10) —^{a}) B1.3 (second time) D1–3.9–11 चापि, G (ed.) देव (for त्रिषु) B2 सर्वमेतत्रिलोकेषु —^{b}) B1 सीतायाश्च प्रयुज्यते, B3 (both times) D2 सीता पाप न चार्हति, D5 T1 G1 M3 Cm न सीता पापमर्हति. —After the first occurrence of 11^{ab}, B3 ins 3270* —^{c}) Ñ V1 2 B D1–4.9–11.13 M2 3 हि (for च). —^{d}) D3 स्थिता, D4 13 M1 [ऽ]शुभे (for शुभा).

12 Ś D8 12 om 12 (cf v l 4) D6 om. (hapl.) 12–17^{b} —^{a}) B1 D1–3 9–11 बत (for खलु). B1.4 धर्मात्मा, T1 G3 M5 पापात्मा, Cm k t as in text (for कामात्मा). —^{b}) D6 T2 3 रामो धर्मभृतां वर —^{c}) B4 सर्वे, D3 9 लोका (for सन्तो) B1 D1 2 7 10 11 M1 इति (B1 °द) वक्ष्यति मां लोको —^{d}) Ñ V B2 3 वै, B4 च, D4 7 13 M1.5 तु, D6 ता (for हि). B1 D1–3.9 T3 M2 जानक्या ह्य(B1 D3 °श्चा, M2 अ)विशोधने(T3 °नात्), G1 जानकी न विशुध्यति —After 12, Ñ V B D1–4 9 13 T2 3 ins

3272* सीतायाश्चाप्युपक्रोशश्चारित्र प्रतिगर्हितम् ।
आत्मनश्चायशो लोके युगपत्सप्रमार्जितम् ।

[(l 1) V3 damaged after प्यु up to र्हितम्. B2 D4 T2.3 क्रोश (for -क्रोशश्च) V2 B2 4 D13 T2 3 चारित्र्य, D9 चारित्र (for चारित्र) Ñ1 (m. also as above) D4 प्रतिगर्हति, V1 B3 D1 3 9 °गर्हित, B1 D13 परिगर्हित (D13 °त), T2.3 प्रतिगच्छत (for प्रतिगर्हितम्) —(l 2) V3 प्रायशो (for चायशो) D2 आत्मनश्चाय लोकेषु (for the prior half) B3 om स (subm) D2 13 सप्रमार्जित(D2 °त), D4 सन्निवर्तित.]

13 Ś D8 12 om. 13^{ab} (cf v l. 4) D6 om 13 (cf v l 12). —^{a}) B4 त्यक्ता, D7 10 11 सीता (for भक्ता). —^{b}) Ñ V B2–4 D4.6.13 M3 Cg -वर्ति(Ñ V °तें)नीं, G1 M2.5 -रक्षणीं, Ct as in text (for रक्षिणीम्). B1 D1–3.9 T2 3 मम चित्तानुवर्तिनीं. —^{c}) D2 [अ]नु (for [अ]व-). —V3 damaged from 13^{d} up to सत्य in 14^{b}. —^{d}) D7 M1 वैदेहीं (for मैथिली).

14 D5.10 11 om. 14 (for D5, cf. v.l 12). V3 damaged up to सत्य in ^{b} (cf. v l. 13) —^{a}) Ś B1 D1–3 8.9 12 T2 3 सप्रत्ययार्थं. —^{b}) Ś B1 D1–3.8 9 12 ते(B1 D1–3 ये)न हेतुना, Ñ V B2–4 D4 सत्य(Ñ2 illeg, V1 2 लोक, V1 damaged, B2 सभ्य, B3 जाल [sic], D4 मित्र)ससद्ि, D7 °सश्रया, D13 अत्र सशये, T3 धर्म°, G1 °सश्रव, G2 °सश्रवा, M1 °सश्रये, Cg as in text (for सत्यसश्रय.). —D13 om. 14^{c}–17^{b} —^{c}) D6 G3 M5 स च (for चापि) Ñ V B2–4 उपेक्षिता हि(V2 3 B3 तु) वैदेही, D4 M3 उपेक्षिता मे वैदेही; D7 M1 उपेक्षिता मया सीता, T1 G1 3 उपप्रेक्षे स वैदेहीं —^{d}) Ñ V B2–4 D4 7 M1.2 प्रविशन्ती —For 14^{cd}, Ś B1 D1–3 8 9 13 T2 3 subst.

3273* हुताशनं मया सीता प्रविशन्ती न वारिता।

[T2.3 हुताशने Ś D8 12 इय (for मया) D2 रक्षिता (for वारिता)]

15 D5 13 om 15 (cf. v l 12 and 14 respy). —^{a}) D9 T2 3 अति- (for अपि). —^{c}) Ñ V2 3 B2–4 D1 4 [अ]भि- (for [अ]ति-). —^{d}) V3 म ? * ∗ damaged, D3 महोदधे (for महोदधि.)

16 D6 13 om. 16 (cf v l. 12 and 14 respy) V3 om from 16 up to तेन in 20^{b} —^{a}) B1 D1–3 9–11 च (for हि) Ś Ñ V1.2 B2.4 D1.6 8–12 T1 G1 3 M1 2 5 सु-, B1 च, D7 G2 तु (for स). —^{b}) Ś D8.12 [अ]पीह, Ñ1 V1 B2.3 D4 7 [अ]पि च, D2 G3 चापि (for [अ]पि हि). —^{c}) Ś B1 D1–3 8 12 सदूष(D2 °स्पर्श)यितुम्, Ñ V1 2 B2–4 D4 प्रमोह(B3 °लोभ)यितुम् (for प्रधर्षयितुम्). Ś Ñ V1 2 B D1–4 10–12 अप्राप्या, D8 सप्रार्था (sic), M5 अप्येना (for अप्राप्ता) D9 स दूषयति मे प्रज्ञा —^{d}) D4 दीप्ताग्नेश्च (for दीप्तामग्नि-). D2 यथा —After 16, Ñ V1 2 B2–4 D4 M2 ins.

3274* लक्ष्मणस्य हि शापेन हता हीय न सशय ।
पर्णशालागता बाला परुष यदवोचत ।

नेयमर्हति चैश्वर्यं रावणान्तःपुरे शुभा ।
अनन्या हि मया सीता भास्करेण प्रभा यथा ॥ १७
विशुद्धा त्रिषु लोकेषु मैथिली जनकात्मजा ।
न हि हातुमियं शक्या कीर्तिरात्मवता यथा ॥ १८
अवश्यं च मया कार्यं सर्वेषां वो वचो हितम् ।
स्निग्धानां लोकमान्यानामेवं च ब्रुवतां हितम् ॥ १९

इतीदमुक्त्वा वचनं महाबलैः
प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामः प्रियया महाबलः
सुखं सुखार्होऽनुबभूव राघवः ॥ २०

G 6 103 23
B 6 118 21
L 6 99 27

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षडधिकशततमः सर्गः ॥ १०६ ॥

[(l 1) M2 [अ]भि (for first हि) —(l 2) D4 -शाला (for -शाला-) M2 उवाच ह (for अवोचत)]

17 D5 13 om 17^{ab} (cf v l 12 and 14 respy.) V3 om 17 (cf v l 16) V1 om $17-18^{b}$ —^{a}) S2 moth-eaten for नेयम D1 [ए]वम्, D4 [ए]तद् (for [इ]यम्) Ñ B2-4 दौश्वर्यं, D10 11 Ck t वैक्लव्य, Cg as in text (for चैश्वर्यं) —^{b}) B3 D9-11 सती, G1 M5 [अ]शुभे, G2 [अ]शुभ (for शुभा) —D4 repeats 17^{cd} after 18 (sic) —^{c}) T2 [अ]पि (for हि) Ś D8 12 अत्याज्या हि मया, Ñ1 V2 B2-4 D4 (first time) अनन्यहृदया, D1 अवद्या हि मया (sic), D4 (second time) 13 अभिनद्या मया (for अनन्या हि मया) —^{d}) Ñ V2 B D2-5 (D4 both times) 9-11 भास्करस्य (for भास्करेण) B1 शुभा (for यथा) G (ed) transp प्रभा and यथा

18 V3 B1 D13 (hapl) om 18 (for V3, cf v l 16) V1 om 18^{ab} (cf v l 17) —^{c}) Ś1 हि यातु, Ś2 ˣ हातु (moth-eaten), Ñ V2 D1-3 6 9-11 T2 3 M1 2 विहातु (for हि हातुम्) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1-3 6 8-12 T2 3 M2 मया (for इय) D8 शक्त्या (for शक्या) D4 न हि हातु महयाशै (corrupt) —^{d}) Ś2 D5 6 12 T G3 M5 आत्मवतो (for °वता) —After 18, D4 repeats 17^{cd}.

19 V3 om 19 (cf v l 16) —^{a}) D5 T1 G2 3 M1 3 तु (for च) Ś B1 D1-3 8 9 12 वच (for मया) —^{b}) Ś B1 D1-3 8 12 भवता मया, Ñ2 V1 2 B2-4 भवता वच, M1 वो हित वच (by transp), M2 3 वो वच शुभ (for वो वचो हितम्) Ñ1 D13 भवतामेव यद्वच, D4 भवतामेहि तद्वच (sic), D9 भवता वचनान्मया —^{c}) D1 सर्वेषा Ś B2 D2 3 8-12 लोकनाथानाम्, Ñ V1 2 B1 3 4 D1 4 6 13 T2,3 °पालानाम्, Ck t as in text (for °मान्यानाम्) —^{d}) D5 13 एव Ñ1 प्र-, Ñ2 वि-, V1 2 B2-4 हि, D13 मे (for च) B1 D1-3 9-11 Ct वदता (for ब्रुवता) B2 4 वच°, G1 M5 सता, M1 शुभा, Ct as in text (for हितम्) Ś D8 12 चैव (Ś2 D12 दैव, D8 ꜰ वै) हि निखिल मत (D12 °हत्)

20 V3 om 20^{ab} (cf v l 16) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B D1-4 7-13 G1 M4 [ए]वम्, G2 [इ]व, Cg as in text (for [इ]दम्) Ś2 D4 12 उक्तो (for उक्त्वा) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8-11 13 M2 विजयी, D5 T1 G3 M3 5 Cg विदित, D12 विजये (for वचन) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8-13 T2 3 G2 M1 महाबल° (for °बलैः) —^{b}) B1 4 प्रशस्य (B4 °स)मान, (for प्रशस्य°) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1 2 4 6 8 12 13 M3 सु-, Cg as in text (for स्व) —^{c}) Ś B1 D1 3 8-12 T2 3 महायशा, Ñ V B2-4 D2 4 7 M1 °रथ, D13 प्रियार्हं, G2 °मति (for महाबल) —^{d}) Ś V B1 3 4 D2-4 8 9 13 T2 3 सुखी Ś B1 3 D1 3 6 8 9 12 T2 3 स, D2 प्र (for ऽनु-) Ñ V1 3 B4 सुसुख मुमोद, V2 B2 D4 सुसुख (D4 स्वसुखी) मुमोद ह (B2 स) D13 सुखीन भर्तु ससुख स मोदते

Colophon —*Kānda name* Ñ V1 B1 3 4 D4 13 लङ्काकाडे —After Kāṇḍa name, V1 D1 2 ins आभ्युदयिके (D2 ins पर्वणि) —*Sarga name* Ś D8 12 सीताशुद्धि, Ñ1 D4 13 रामानुनय, Ñ2 V B2-4 सीताविशुद्धि, B1 अग्निप्रवेशदर्शन, D1 सीताअग्निसदर्शन, D3 अग्निसमागम° सीताशुद्धि, D8 अग्निदर्शन, G2 सीतागम° —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 101, Ñ2 107, V1 102, B1 79, B3 99, D3 9 104, D5-7 T1 G M3 5 121, D10 11 120, T2 129, T3 132, M1 122, M3 123 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम.

१०७

04.1 .19 1 00.1 एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं राघवेण सुभाषितम् ।
इदं शुभतरं वाक्यं व्याजहार महेश्वरः ॥ १
पुष्कराक्ष महाबाहो महावक्षः परंतप ।
दिष्ट्या कृतमिदं कर्म त्वया शस्त्रभृतां वर ॥ २
दिष्ट्या सर्वस्य लोकस्य प्रवृद्धं दारुणं तमः ।
अपावृत्तं त्वया संख्ये राम रावणजं भयम् ॥ ३
आश्वास्य भरतं दीनं कौसल्यां च यशस्विनीम् ।
कैकेयीं च सुमित्रां च दृष्ट्वा लक्ष्मणमातरम् ॥ ४
प्राप्य राज्यमयोध्यायां नन्दयित्वा सुहृज्जनम् ।
इक्ष्वाकूणां कुले वंशं स्थापयित्वा महाबल ॥ ५
इष्ट्वा तुरगमेधेन प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
ब्राह्मणेभ्यो धनं दत्त्वा त्रिदिवं गन्तुमर्हसि ॥ ६

107

D12 begins with ॐ.

1 ^{a}) V3 तच्छ्रुत्वा तु, D3 एवमुक्त्वा —V3 damaged from शुभ up to व्याजहार in ^{d} D1 ततः श्रुत्वा मद्वाक्यं. —B2 om (hapl.) 1^{bc} —^{b}) Ñ1 प्रभाषित, D4 [अ]भि°, D5 7 10 11 [अ]नु°, M1 समीरित (for सुभाषितम्). Ś Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1–3 8 9 12 राघवस्य महात्मन —^{c}) D10 11 G1 M1 Ck t ततः (for इदं). Ś Ñ2 V1 2 B3 4 D2 8.12 ततो राम शुभ वाक्यं, Ñ1 B1 D1 3 4 9 13 ततो राम (D1 4 13 राम-) प्रिय वाक्यं —^{d}) B1 उवाच च, D1 आजहार Ñ V B2–4 D4 पितामहः, D13 प्रियं तदा (for महेश्वरः).—After 1, Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 M2 ins

3275* संस्कृतं मधुरं श्लक्ष्णमर्थवद्धर्मसंहितम् ।

[Ś D1–3 8 12 समत, B1 सगत, M2 सत्कृत (for संस्कृत). D2 मधुर-, D13 om (for मधुर) Ñ2 B4 स्निग्धम् (for श्लक्ष्णम्) D9 मधुरं श्लक्ष्णममलम् (for the prior half) M2 अर्थ-बुद्ध्या तु (for अर्थवद्धर्म-) B3 D4 -संयुतं]

—Then Ś B1.3 (marg.) D1–3 8 9.12 G (ed.) cont.:

3276* स्वयंभूश्चापि भगवान्प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

[B3 स्वयंभुवः G (ed.) इति (for चापि). Ś D8.12 सुहृष्टेन (for प्र°)],

while Ñ V B2 D4 13 M2 cont. after 3275*

3277* राम तत्र महातेजाः प्रहृष्टो वाक्यमब्रवीत् ।

[D13 महाभाग, M2 °बाहु (for °तेजा). V1 3 B2 D13 प्रहृष्ट M2 हृष्ट पुनरथाब्रवीत् (for the post. half).]

2 ^{ab}) V3 damaged from महाबाहो up to ध (see var.) in ^{d}. Ñ V1.2 B2 3 D13 शृणु वाक्यं, D4 स्वस्थवाक्य(sic) (for महावक्ष.) M2 महावक्षो महाबाहो (by transp.) Ś B1 D1–3 8 9 12 कृतं कर्म महत्त्वया, B4 शृणु वाक्यं पितामह (for ^{b}). —^{c}) D4 दृष्ट्वा कातम् (sic), D13 दिष्ट्याद्भुतम् D6 T2 3 महत् (for इदं) Ñ1 D4 सर्वं (for कर्म). —^{d}) Ñ V B2–4 D4 5 7.10 11.13 ध(V3 damaged) मैन्नृता वर(B3 °ता वर) —For 2^{cd}, Ś B1 D1–3. 8 9.12 subst.:

3278* दिष्ट्या शत्रुस्त्वया पाप सुराणां रावणो हतः ।

[D9 महाभाग (for त्वया पाप). B1 transp. शत्रुः and पाप —D1 om. from णां up to त्रि (see var.) in 3^{a}.]

3 D1 om. up to त्रि in 3^{a} (cf. v.l. 2). —^{a}) D1 दृष्ट्वा धर्मस्य (for दिष्ट्या सर्वस्य). —^{b}) Ñ1 D4 T1 G3 M5 प्रवृत्त, D13 प्रदृष्ट, Cg as in text (for प्रवृद्ध). D9 प्रनष्ट रावण तमः. —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D4 8 12 समुद्‌ (Ś B4 °द्ध; D4 8 13 °द्व)त, D5 7 10 11 अपवृत्त, D13 समुद्धृत; Cm g as in text (for अपावृत्त) B1 त्वत्तेजोनिहत संख्ये; D1–3 9 त्वत्तेजसा नि(D1 om. up to नि)निहत. —^{d}) Ś Ñ V B D4 8 12 13 M1 महत् (for भयम्) D2 राम रावणसंभवं. —After 3, D6 T2 3 ins., while B1 D1–3 9 subst. for 4^{ab}.

3279* अयोध्यां च प्रविश्याथ कौसल्यामभिवाद्य च ।

[B1 D1–3 आश्वास्य भरताद्दीनं (for the prior half)]

4 ^{a}) D6 T1 आसाद्य (for आश्वास्य). Ñ1 चैव (for दीनं) ❀ Ck t आश्वास्येति। अयोध्यां गत्वेति शेषः. ❀ —^{b}) Ś Ñ V1 2 B2 D4.8 12 13 तपस्विनीं.—For 4^{ab}, B1 D1–3 9 subst. 3279* —V3 damaged from ° up to दृष्ट्वा in ^{d}.—^{d}) B1 D1–3 9 देवीं (for दृष्ट्वा)

5 V3 om. 5^{ab}. —^{a}) V2 महातेजा, D8 10 11.13 अयोध्यां च, Cg as in text (for अयोध्यायां). B1 D1–3 9 प्राप्य राज्य(D3 °ज)प्रिय दीप्ता —^{b}) Ś1 सुहृज्जनान्. —^{c}) Ś1 D8 कुल (for कुले). B4 वंशान्. —^{d}) Ñ1 D4 13 महात्मना, V3 B3 महाबल.

6 D3 9 om. 6^{ab} —^{a}) D13 यथा (for इष्ट्वा). Ñ1 D4 वै हय-, D13 G1 M1 3 5 च(G1 M5 तु) हय-, Ct as in text (for तुरग-). Ś Ñ2 V1 B2 3 D1 8.12 -मेधैस्तु (Ś D1 8 12 °श्च), B4 -मेध तु ❀ Ck हयमेधेनेष्ट्वा. ❀ —^{b}) B4 चानुपमं, D4 चारुतम (for चानुत्तम) —^{d}) M2 यातुम् (for गन्तुम्).

एष राजा विमानस्थः पिता दशरथस्तव ।
काकुत्स्थ मानुषे लोके गुरुस्तव महायशाः ॥ ७
इन्द्रलोकं गतः श्रीमांस्त्वया पुत्रेण तारितः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा त्वमेनमभिवादय ॥ ८
महादेववचः श्रुत्वा काकुत्स्थः सहलक्ष्मणः ।
विमानशिखरस्थस्य प्रणाममकरोत्पितुः ॥ ९
दीप्यमानं स्वया लक्ष्म्या विरजोम्बरधारिणम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा ददर्श पितरं प्रभुः ॥ १०
हर्षेण महताविष्टो विमानस्थो महीपतिः ।
प्राणैः प्रियतरं दृष्ट्वा पुत्रं दशरथस्तदा ॥ ११
आरोप्याङ्कं महाबाहुर्वरासनगतः प्रभुः ।
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य ततो वाक्यं समाददे ॥ १२
न मे स्वर्गो बहुमतः संमानश्च सुरर्षिभिः ।
त्वया राम विहीनस्य सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥ १३

G 6 104 15
B 6 119. 13
L 6 100 14

---

7 ^{a}) B1 D1-3 9 महातेजा, D7 10 11 दशरथो (for विमानस्थ) —^{b}) D13 तदा (for तव) D7 10 11 विमानस्थः पिता तव —^{c}) Ñ1 D4 13 देहे (for लोके) —^{d}) D1 9 गुणराशि-, D2 गुरुश्चैव, T2 पितुस्तव(sic) (for गुरुस्तव). B3 महाबल..

8 T1 damaged for 8 —^{a}) D1-3 8 T2 3 इन्द्रलोक- —^{b}) B1 4 भावित, D9 पालित (for तारित) —D6 om (hapl) 8^{c}-10^{b} —^{d}) D4 तम् Ś2 B1 D4 एवम् (for एनम्) D13 ददर्श स महाबल.

9 D6 om 9 (cf v l 8) —^{a}) Ś D8 महेश्वर-, Ñ V B2-4 D4 12 पितामह- (for महादेव-) —^{b}) V3 D7 10 11 G2 M1 राघव (for काकुत्स्थ) B3 D4 च स- (for सह-). M2 रामो वचनमब्रवीत् —After 9^{ab}, M2 ins

3280* एकत सर्वदेवास्तु त्वमेकत्र च शकर।
त्वत्प्रसादाज्जित सर्वं मैथिल्या च समागम ।
रामलक्ष्मणसीताश्च एकाग्रकरसपुटा ।
उत्थाय च तत शीघ्र प्रणिपत्य च शकरम्।
राघवो मैथिली सार्धं समुत्थाय च लक्ष्मण। [5]

[Note hiatus between the two halves of l 3] —^{c}) B1 D1-3 9 13 विमानस्थस्य सहसा(D1 3 13 शिरसा), M2 खे विमानवरस्थस्य —^{d}) D9 तम (sic) (for पितु) Ś Ñ V B2-4 D4 8 12 पितु पादौ(D12 पादौ पितु) समस्पृशत्

10 D6 9 om 10^{ab} (for D6, cf v l 8) D13 om 10. T1 damaged from मान in 10^{a} up to 11 —^{a}) B1 दीप्यमान Ś V3 D4 8 स्वय (for स्वया) —^{b}) V2 B1 D1-3 दिवाकरमिवोदित —^{d}) Ś Ñ V2 3 B2-4 D4 8 12 दृष्ट्वा स (for ददर्श) Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 तदा, D5 T3 G1 3 M विभु (for प्रभु) —After 10, Ś V2 B1 D1-3 8 9 13 ins

3281* आसीनमासने दिव्ये दिव्याभरणभूषितम्।

[D1 3 -भूषिते (for भूषितम)]

—After 10, V3 reads 12^{cd}

11 T1 damaged for 11 (cf v l 10) M2 om (hapl ?) 11-12^{b} —^{a}) D9 युक्तो (for [आ]विष्टो). —^{c}) Ś Ñ2 V B1-3 D1-4.8 9 12 13 प्रियतरौ Ś2 V1 B1 D1-3 9 12 पुत्रौ, B4 पुत्र (for दृष्ट्वा) —^{d}) Ś1 Ñ2 V2 3 B2 3 D4 13 पुत्रौ, Ś2 V1 B1 D1-3 9 12 दृष्ट्वा, B4 पिता; D8 पुरो (for पुत्र) D2 3 T3 M5 तथा —After 11, Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 ins

3282* स्नुषा सीता च सपश्यन्पर विस्मयमागत ।

[Ś B1 D1-4 8 9 transp सीता and च D4 ता पश्यन् V2 B1 प्रहर्ष परम गत, D1-3 9 हर्ष परमुपा(D2 9 °ममा)गत (for the post half)]

—Thereafter V3 cont 3283*

12 M2 om 12^{ab} (cf v l 11) —^{a}) Ś Ñ V B2-4 D6-12 T2 3 G2 3 आरोप्याके, D13 आहूय स V2 B2 3 -बाहुं (for -बाहुर्) —V3 reads 12^{cd} after 10 —^{c}) M1 भुजाभ्या Ñ1 स, D13 च (for स-) —^{d}) T1 damaged from समाददे up to विहीन in 13^{c} Ś D8 9 12 M1 2 उवाच ह, D6 उपाददे (for समाददे) Ñ1 D13 ततो वचनमाददे(D13 °मब्रवीत्) —For 12, B1 D1-4 subst, V3 cont after 3282*, B3(m.) D9 T2 3 ins after 12, D13 ins only l 2 after 12^{ab}

3283* नात्युच्चै स्थित आकाशे भूमिमस्पृश्य पार्थिव ।
पुत्र दशरथो राजा सान्त्वयन्निदमब्रवीत्।

[D4 om l 1 —(l 1) V2 B1 3 D1 स्थितम्(sic) (for स्थित) D9 नात्युच्चैर्हि तदाकाशे (for the prior half) V2 B1 3 आवृत्य (for अस्पृश्य) D1 मा मा सस्पर्श पार्थिव(sic) (for the post half) —(l 2) D2 च सस्वजे (for दशरथो) D4 आहूय म महाबाहू (for the prior half) D2 सात्वयित्वा D4 13 वाक्यम् (for इदम्)]

—D2 cont, while Ś D8 12 ins after 12

3284* तदा ते प्रोष्यत पुत्र वन प्राणा गता मम।

[Ś2 त्वमेव, D2 12 त्वामेव. Ś2 प्रेषित, D2 प्रेक्ष्यत (for प्रोष्यत) D2 12 तदा गता (for गता मम)]

13 T1 damaged up to विहीन in 13^{c} (cf v l. 12) D2 om. 13^{ab}. —^{a}) Ś Ñ V B2-4 D4 8 12 transp. स्वर्गो and बहुमत —^{b}) B1 सगमो वा, D6 G3 M5 समानश्च, T2 3 सन्मानश्च; Cg as in text (for समानश्च).

04. 15 कैकेय्या यानि चोक्तानि वाक्यानि वदतां वर ।
19. 14 तव प्रव्राजनार्थानि स्थितानि हृदये मम ॥ १४
00. 17 त्वां तु दृष्ट्वा कुशलिनं परिष्वज्य सलक्ष्मणम् ।
अद्य दुःखाद्विमुक्तोऽस्मि नीहारादिव भास्करः ॥ १५
तारितोऽहं त्वया पुत्र सुपुत्रेण महात्मना ।
अष्टावक्रेण धर्मात्मा तारितो ब्राह्मणो यथा ॥ १६
इदानीं च विजानामि यथा सौम्य सुरेश्वरैः ।
वधार्थं रावणस्येह विहितं पुरुषोत्तमम् ॥ १७
सिद्धार्था खलु कौसल्या या त्वां राम गृहं गतम् ।
वनान्निवृत्तं संहृष्टा द्रक्ष्यते शत्रुसूदन ॥ १८
सिद्धार्थाः खलु ते राम नरा ये त्वां पुरीं गतम् ।
जलार्द्रमभिषिक्तं च द्रक्ष्यन्ति वसुधाधिपम् ॥ १९

D7 G1 M2 सु(G1 न)रर्षभ , Cg सुरर्षिभि· (as in text). Ś Ñ2 V B2-4 D8 12 सवासो वा सुरर्षभैः, Ñ1 D4 समस्ता वानरर्षभा·, D1 3.9 सगमो वा(D9 °मश्च) सुरर्षभे , D10 11 G2 Ct समानश्च सुरर्षभैः, D13 समामो वै सुरर्षभैः.—Ś D8.12 read 13^{cd} for the first time before 13^{ab}, repeating it here D9 repeats 13^{cd} (followed by l 1 of 3285*) after 14 —^{c}) Ñ1 D1 13 पुत्र (for राम). —^{d}) Ś Ñ V B2-4 D4 8 12 13 (Ś D8 12 second time) सत्य मे वचन शृणु —After 13, V2 B1.3 D1-3 T2 3 M3 (only l 3-4) ins , Ś D8.12 ins after the first occurrence of 13^{cd}, D9 ins. l 1 after the second occurrence of 13^{cd} and ins l. 2-4 after the first occurrence of 13^{cd}.

3285* पश्यतस्त्वा वनगतं क्लिश्यन्त चीरवाससम् ।
स्वर्गो बहुमतो नाथ समत्व च सुरैरिदम् ।
अद्य त्वा निहतामित्र दृष्ट्वा सपूर्णमानसम् ।
निस्तीर्णवनवास च प्रीतिरस्ति परा मम ।

[(l. 1) D9 च सहानुज (for चीरवाससम्).—Ś D8 12 om. l. 2 —(l. 2) B3 मम दैव· समागम (for the post. half). —(l 3) D1.9 हि (for नि-) —(l. 4) D9 T2 3 आस्ते, M3 आसीत् (for अस्ति)]

14 ^{ab}) D13 कैकेयी. B1 वाक्यानि चोक्तानि (by transp), D13 वाक्यानि वदते (for चोक्तानि वाक्यानि) —Ś D8 12 om 14^{c}–15 V3 om. 14^{cd} V2 lacuna for 14^{c} —^{c}) Ñ V1 B2-4 D2.4.13 M1.2 तव प्रव्रा(B2 D13 °व्र, B4 °यो)जनार्थं वै(D2 °र्थं च, M1 2 °र्थाय) , B1 D1 3 9 तदा प्रव्रा(D1 9 °व्र)जनार्थं ते —^{d}) D4 हृदय. B4 च मे; D13 न मे (for मम). D1.9 हृदि तानि मे (for हृदये मम). —After 14, D9 repeats 13^{cd} (followed by l 1 of 3285*)

15 Ś D8 12 om. 15 (cf v l. 14) D9 om $15–16^{b}$ —^{a}) B1 D1-3.13 च (for तु). D3 पृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) M5 विजयिन.—^{b}) Ñ2 V B D1-3 च राघव(V1 B2 3 D1-3 °व) (for सलक्ष्मणम्). Ñ1 D4.13 सपरिष्वज्य राघव (D13 ते मम [sic]), M1 ससीत सहलक्ष्मण —^{c}) B1 D1-3.13 विमुक्तोहं, B3 विनिर्मुक्तो.—^{d}) G3 नीहारम्.

16 D9 om 16^{ab} (cf. v.l 15).—^{a}) D4 मानितो (for तारितो). M5 वीर (for पुत्र).—^{b}) Ñ1 B2-4 D1-4 13 M2 सत्पुत्रेण. —After 16^{ab}, D13 ins.

3286* इति धर्मेण धर्मज्ञ पिताधर्माच्च तारितः ।

—V2 lacuna for 16^{cd} —^{c}) Ñ1 D4 धर्मज्ञ, V3 B1.3 4 D1.3.13 धर्मात्मन्, D6 T2 3 Cr.t पुत्रेण (for धर्मात्मा). —V3 damaged from 16^{d} up to यथा in 17^{b}. —^{d}) D7 10 11 कहोलो, Cv r m.g k.t as in text (for तारितो) D2 वै शिविर् (for ब्राह्मणो) Ś Ñ V1 B D1 3.4. 8.9.12 13 M5 पिता वै ता(M5 कहोलस्ता)रितो यथा.

17 V3 damaged up to यथा in 17^{b} (cf. v l. 16). —^{a}) G2 त्वा, M1 3 तु, M2 त्वा (for च) Ś Ñ V1 2 B3 4 D4 8.12 13 चैव(Ñ1 D4 13 त्वव) जानामि, B1 D1-3.9 अव-गच्छामि (for च विजानामि) ❀ Cv इदानीमपि जानामीति पाठः ❀ —^{b}) Ś D8 12 सुरासुरै·, Ñ1 D4 13 दिवालयैः, D1.3 सुरेश्वर· —After 17^{ab}, D1 3 ins .

3287* उक्तवान्मे सहस्राक्षस्तथा लोकपितामह. ।

—V3 om 17^{c}–18^{b}.—^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B1-3 D1-3 8 9 12 त्वम्, T2.3 G1.3 M [इ]द (for [इ]ह).—^{d}) D10 11 Ct विहित, G3 प्रापित; Cm g as in text (for विहित). Ñ1 B4 D4 13 कार्यमीदृश (for पुरुषोत्तमम्). Ś D8 12 इह चैवावतारित., Ñ2 V1.2 B2.3(m also as in B1) इतो गामवतारित., B1 D1-3.9 वनवासाय दीक्षित..

18 V3 om. 18^{ab} (cf v l. 17) B3 reads 18 in marg.—^{a}) G1 सिद्धार्थं —^{b}) D4 G3 यत्वा, D13 य त्वा, G2 या त्वा; M2 त्वा या (by transp) (for या त्वा) D7 रामं, D9 अद्य (for राम) M1 त्वा पुत्र (subm) (for या त्वा राम) Ñ V1 2 B1 3 D1.4 5 9 T1 M5 गृहागत, G2 गृह कृत(sic) (for गृह गतम्). B4 त्वा राम गृहमागत. ❀ Cr गृहागतमित्यत्र त्वामित्यर्थाल्लभ्यते ❀ —^{c}) B1 3 D1-3 9 व्रताद्विमुक्त(D3 °वृत्त), B4 वधान्निवृत्त D1 सहृष्ट (for °हृष्टा).—^{d}) Ś D12 (with hiatus)ईक्षते, D13 प्रेक्ष्यते. Ś V2 D8 12 -सेदन, Ñ2 V1.3 B2-4 D5.7 10.11 13 -सूदन, B1 -कर्षण, D1-3 9 -कर्शन(D9 °नं) (for सूदन). M3 द्रक्ष्यत्यरिनिपूदन ❀ Cr द्रक्ष्यते द्रक्ष्यति· ❀

19 ^{a}) T2 ये(sic) (for ते) B2 नाम (for राम). —^{b}) B4 च (for ये). Ñ1 V3 B1 D13 M5 पुर (for पुरीं). D2 गता..—^{c}) Ś Ñ2 V B2-4 D8.10-12 राज्ये चैव, D13

अनुरक्तेन बलिना शुचिना धर्मचारिणा ।
इच्छेयं त्वामहं द्रष्टुं भरतेन समागतम् ॥ २०
चतुर्दश समाः सौम्य वने निर्यापितास्त्वया ।
वसता सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ॥ २१
निवृत्तवनवासोऽसि प्रतिज्ञा सफला कृता ।
रावणं च रणे हत्वा देवास्ते परितोषिताः ॥ २२

G. 6. 104. 28
B 6. 119 22
L. 6 100. 30

राज्ये त्वाम् (for जलार्द्रम्) —V3 damaged from च up to l 2 of 3288* Ś V1 B3 D8 13 वै (for च) B1 D13 अभिषिचत (for अभिषिक्तं च). Ñ1 D4 राज्ये समभिषिचत, M1 अभिषेकजलार्द्रं च —^{d}) Ñ2 V2 B2 4 D6 10 11 T2 3 द्रक्ष्यते Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D8 12 पुरुषोत्तम, Ñ1 D4 13 पुरुषाधिप (D13 °क) (for वसुधाधिपम्).—After 19, Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 (l 5 and 6 only) T2 3 ins

3288* धन्योऽस्य लक्ष्मणो भ्राता तव धर्मपरायण ।
यस्य कीर्तिर्दिव ख च महीं चावृत्य तिष्ठति ।
अपापा पुत्र वैदेही धर्मज्ञा धर्मदर्शिनी ।
देवा. सर्वस्य मर्त्यस्य कुशलाकुशल विदु ।
अह च त्वा वदाम्येष पिता दशरथ· स्वयम् । [5]
नि.शङ्को गतहृल्लेख प्रतिगृह्णीष्व जानकीम् ।

[V3 damaged up to l 2 —(l 1) D2 अन्योन्य(sic) (for धन्योऽस्य) —D1 om (hapl) from धर्म up to the prior half of l. 3 —(l 2) D2 3.9 T2 3 अस्य (for यस्य) B1 यात्ता, B4 सर्वा, D9 T2 3 चैव (for ख च) D9 मही व्याप्य प्रतिष्ठति (for the post half) —(l 3) Ś2 D8 12 धर्मज्ञा (for धर्मज्ञा) V3 -वर्धिनी, B1 D3 -दर्शना, D2 9 T2 3 वत्सला (for -दर्शिनी) Ñ1 D4 सर्वधर्मप्रदर्शिनी (for the post half).—D4 om l 4 —(l 4) B1 मनस्य, B3 लोकस्य (for मर्त्यस्य). V3 व्याकुला व्याकुलावरा(sic), B1 ऋषय कुशल विदु (for the post half).—(l 5) D4 त्वा (for त्वा) B1 D1–3 9 13 T2 3 मन्येम्येव (B1 °ष, D1 °व) (for वदाम्येष) —V3 damaged from स्वयम् up to l 6 Ñ2 B4 तव (for स्वयम्) —After l 5, B1 3(m.) ins

3288(A)* सीतया मन्नियोगेन व्यवहार्य महाबल ।

—(l. 6) Ś D8 नि शोको V1 illeg, V2 B1 -कृच्छ्रेण (for -हृल्लेख) G (ed) विशङ्को गतसदेह (for the prior half). D1 परिगृह्णीष्व V1 2 B1 मैथिली]

20 V3 om 20^{ab} —^{a}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 12 बालेन, B1 D1–3 T2 3 विदुषा, D9 13 शुचिना, M1 भक्तेन (for बलिना).—^{b}) Ñ1 D4 शिशुना, D9 विदुषा, D13 बालेन (for शुचिना) B1 D1–3 7.9 ब्रह्मचारिणा —D13 om 20^{cd} —^{c}) V3 सत्यवादी (hypm), B4 M3 इच्छामि, Ck t as in text (for इच्छेय) —For 20^{cd}, B1 D1–3 9 subst

3289* भरतेन यथान्यायय समागच्छस्व भूतले ।

[B1 D9 यथान्याय D9 भूपते (for भूतले)]

—Thereafter B1 D1–3 9 cont, while Ś Ñ V B2 4 D4 8 12 T2 3 ins after 20, D13 ins only l 2 after 20^{ab}

3290* कुमारो लालनीयस्ते शत्रुघ्नो दयितो मम ।
यथा पिता तथा भ्राता ज्येष्ठो भवति धर्मत· ।

[(l 1) V2 3 पालनीयस्, D2 लाडनीयस् V3 मे, B2 तु (for ते) —(l 2) T2 3 तव (for तथा) V3 श्रेष्ठो, D13 पूज्यो (for ज्येष्ठो) V3 damaged for भवति धर्मत. D13 तत्त्वत]

—Thereafter V3 cont 3291*.

21 V3 om 21–22^{b} M5 om 21^{ab} —^{a}) Ś V1 3 B2–4 D8 12 वीर (for सौम्य) —^{b}) B1 D1–3 त्वया (for वने) Ś Ñ V1 2 B D1–5 8–13 T1 G3 M1 2 निर्यातितास् B1 3 (marg also, orig as in text) D1–3 9 त्वय (for त्वया) —B3 reads 21^{cd} in marg —^{c}) M5 अनया (for वसता) Ś B1 3 D1–3 8 9 12 मन्नि (Ś1 सन्नि, B3 मद्वि)-योगेन (for सीतया सार्धं).—^{d}) Ś Ñ V1 2 B2 4 D4 8 10.11 मत्प्रीत्या लक्ष्मणेन च, B1 D1–3 9 13 तेनाह पूजितो ह्यसि (D1 °तस्त्वह, D9 °तो ह्यह), B3 तेन मे पूजितो ह्यसि, D12 मत्प्रीया चैव लक्ष्मण

22 V3 om 22^{ab} (cf v l 21) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 12 13 विमुक्त- (for निवृत्त-) Ś1 B1 4 D1–3 8 9 -वासेन, G1 -वासो हि (for -वासोऽसि) —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 D8 10–12 पू(B1 त)रिता त्वया (Ś2 D12 मम), Ñ1 D1 सफलीकृता, B2 4 परिपूरिता (B4 °पालिता), D4 13 M5 सफला तव.—After 22^{ab}, Ś Ñ V1 2 B2 4 D4 12 ins, while V3 cont after 3290* (owing to om), whereas B1 D1–3 9 T2 3 ins after 22, B3 ins for the first time after 22^{ab} and repeats (in marg) after 22

3291* सत्यवादी त्वया पुत्र सत्पुत्रेण कृतो ह्यहम् ।

[B1 D1 8 9 त्वह, T3 ह्यह (for त्वया) T2 सत्यवादिष्वह पुत्र (for the prior half) B1 D1–3 T2 3 [S]च वै, G (ed) [S]स्म्यह (for ह्यहम्)]

—D8 om 22^{c}–23.—^{c}) M1 सगण (for च रणे) —^{d}) V3 B1 D1–3 9–11 देवता, Cr m as in text (for देवास्ते).—After 22, Ś D12 ins, while B1 D1–3 T2 3 cont after 3291*, B3 cont (in marg) after 3291* (r)

3292* मत्प्रसादाद्यश प्राप्य दीर्घमायुरवाप्नुहि ।
स्वच्छन्दतस्ते देहेन वियोगो भविता पुन ।

[B1 om l 2 —(l 2) Ś ते वैदेह्या, B3 T2 3 तु दे(B3 मो)हेन (for ते देहेन) B3 च भविष्यति (for भविता पुन)]

4 29 9 23 10 31 कृतं कर्म यशः श्लाघ्यं प्राप्तं ते शत्रुसूदन ।
भ्रातृभिः सह राज्यस्थो दीर्घमायुरवाप्नुहि ॥ २३
इति ब्रुवाणं राजानं रामः प्राञ्जलिरब्रवीत् ।
कुरु प्रसादं धर्मज्ञ कैकेय्या भरतस्य च ॥ २४
सपुत्रां त्वां त्यजामीति यदुक्ता कैकयी त्वया ।
स शापः कैकयीं घोरः सपुत्रां न स्पृशेत्प्रभो ॥ २५

स तथेति महाराजो राममुक्त्वा कृताञ्जलिम् ।
लक्ष्मणं च परिष्वज्य पुनर्वाक्यमुवाच ह ॥ २६
रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ।
कृता मम महाप्रीतिः प्राप्तं धर्मफलं च ते ॥ २७
धर्मं प्राप्स्यसि धर्मज्ञ यशश्च विपुलं भुवि ।
रामे प्रसन्ने स्वर्गं च महिमानं तथैव च ॥ २८

---

23 B1 D8 om 23 (for D8, cf v l. 22). —^{ab}) Ñ V B2-4 D1-4 M2 यश श्लाघ्यम्, D13 यशः प्राप्य D9 मत्प्रसादात्त्वया सर्वं (for ^{a}) —D13 om 23^{bc}. M1 transp. श्लाघ्य and प्राप्त D9 तु (for ते). T1 G3 प्राप्यं ते, G1 M5 प्राप्यते (for प्राप्त ते) Ñ V1.2 B2-4 D1-4 M2 अ(D1.2 त्व)नुरक्ता वय गुणै॰, V3 अनुरक्ता कृता वय (for ^{b}) Ś D12 कृतकर्मा यश श्लाघ्य॰ स त्व रक्ता वय गुणै. —After 23^{ab}, V3 ins. (owing to omission), while Ś Ñ V1 2 B2 4 D4 12 ins after 23:

3293* ईदृशो हि सुतो यस्य कीर्तिमानमितद्युतिः ।
मृतोऽपि जीवति व्यक्त यथाह तारितस्त्वया ।

[(l 1) V3 damaged up to सु —(l 2) D4 हि (for ऽपि) V3 damaged for व्यक्त D12 मृतो जीवति व्यक्त च (for the prior half). B4 भावितस् (for तारितस्)]
—M3 om 23^{c}–24^{b} V3 om 23^{cd} V2 repeats 23^{cd} after 25^{ab} —^{d}) D6 T3 अवाप्स्यसि (for अवाप्नुहि)

24 M3 om 24^{ab} (cf v l 23). —^{a}) B1 D1-3 9 नृपति (for राजान) —After 24^{ab}, Ś B1 3 (marg) D1-3 8 9 12 ins.

3294* भोस्तातानुगृहीतोऽस्मि यत्प्रीतो मे भवान्गुरु ।
इदमेक त्विहेच्छामि भवत्प्रीत्या वर हितम् ।
दीयमानमभिप्रेत ममानुग्रहकारणात् ।

[(l 1) B1 3 ततोनुस-, D9 हताऽमनु-(hypm) (for भोस्तातानु-) Ś B8 D8 12 [ऽ]सि (for मे) —(l 2) Ś2 D12 इह (for त्विह) B1 3 इदमिच्छाम्यह तेक, D9 अह प्रीतिं तवेच्छामि (for the prior half) Ś D8 12 भवत्प्राप्त्या, D9 तवप्रीत्या D3 चिर (for वर) Ś2 B1 3 D9 12 transp वर and हितम् —D9 om l 3 —(l 3) B3 मवदीयम् (for दीयमानम्) D1 दीयतामनभिप्रेते (for the prior half) Ś1 D8 -काम्यया, D12 -कारण (for -कारणात्)]
—^{c}) B1 कैकेय्या (for धर्मज्ञ) —^{d}) D3 प्रसाद (for कैकेय्या). B1 भरतस्य महात्मन

25 B3 om 25^{ab} —^{a}) D3 सत्पुत्रं. —^{b}) Ś D8 12 तदा (for त्वया) —After 25^{ab}, Ś B1 D1-3.8.9 12 13 ins., while L (ed) ins after 25

3295* तत्तस्या. कुरु धर्मज्ञ प्रसाद भरतस्य च ।

[Ś1 D8 9 12 तत्तस्य B1 त त्वस्या, D13 तत्तस्या (for तत्तस्या).]
—After 25^{ab}, V2 repeats 23^{cd}. —^{c}) D13 समीप (sic) (for स शाप.) Ś1 V2 D8 घोरा, D13 यथा (for घोर). V1 स कैकेयीं यथा शाप:. —^{d}) D1 मा (for न). V B3 यथा (for प्रभो)

26 ^{a}) D10 11 transp स and तथेति D6 T2 3 तथा (D6 °दा) राजा, D13 महाबाहुम् (for महाराजो) Ś Ñ V B2-4 D4 8.12 तथेति स महाबाहुर्. —^{b}) Ś Ñ V B2-4 D4 8 12.13 उक्त्वा चैन(B4 D13 °व), G1 उक्त्वा राम (by transp) —After 26^{ab}, Ś D8 12 ins, while B1 D1-3.9 ins after l. 1 of 3297*.

3296* किमन्यत्करवाणीति प्रीतिमाश्रेदमब्रवीत् ।
कृतमित्यब्रवीद्राम· शिवेनेक्षस्व मामिति ।

[(l. 1) Ś2 moth-eaten for णीति प्रीति. Ś1 D8 12 मतिमाश्र् (for प्रीति°) —(l 2) B1 तमुवाच ततो राम· (for the prior half) Ś D8 12 [इ]च्छस्व (for [ई]क्षस्व)]
—After 26^{ab}, D13 reads 3298* —^{c}) M2 स (for च). G2 [अ]पि वैदेहीं (for परिष्वज्य). —^{d}) M1 वाक्यमेतद् (for पुनर्वाक्यम्). G3 स (for ह) —For 26, B1 D1-3.9 subst

3297* तथेत्येव पिता पुत्रं राम दशरथोऽब्रवीत् ।
ततो लक्ष्मणमामन्त्र्य पिता दशरथोऽब्रवीत् ।

[After l 1, all ins 3296*]

27 Ñ V B2-4 D4 10 11 om. 27 B (ed.) reads 27 within brackets —^{a}) D6 T2 3 शुश्रूषया (for शुश्रूषता) D7 राम शुश्रूष भक्त्या च —^{b}) D5 om. सह G1 M5 भार्यया, Cg as in text (for सीतया) —^{c}) D6 reads from ह्या up to 27^{d} in marg M1 2 परा (for महा-) —^{d}) D5 om. धर्मं —For 27, Ś B1 D1-3 8 9 12 13 (reads after 26^{ab}) subst.

3298* भ्रातृशुश्रूषया युक्त एवमेव सदा भव ।
अस्य प्रसादाद्विपुला कीर्तिं त्वं समवाप्स्यसि ।

[(l 1) B1 शुश्रूषणा- Ś2 moth-eaten for युक्त एव- D9 भ्रातृशुश्रूषणे रक्त (for the prior half). D1 भवानिति, D8 सदा वम (for सदा भव). —D13 om l 2 —(l 2) D9 तस्य Ś2 विमला (for विपुला) B1 सुकीर्तिं (for कीर्तिं त्व)]

28 B1 om 28 D1-3 9 om 28^{ab} —^{a}) M1 श्रेयः (for धर्मं) D13 प्राप्नोसि (for प्राप्स्यसि) —^{b}) Ñ1 दिवि

रामं शुश्रूष भद्रं ते सुमित्रानन्दवर्धन ।
रामः सर्वस्य लोकस्य शुभेष्वभिरतः सदा ॥ २९
एते सेन्द्रास्त्रयो लोकाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
अभिगम्य महात्मानमर्चन्ति पुरुषोत्तमम् ॥ ३०
एतत्तदुक्तमव्यक्तमक्षरं ब्रह्मनिर्मितम् ।
देवानां हृदयं सौम्य गुह्यं रामः परंतपः ॥ ३१
अवाप्तं धर्मचरणं यशश्च विपुलं त्वया ।
रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ॥ ३२
स तथोक्त्वा महाबाहुर्लक्ष्मणं प्राञ्जलिं स्थितम् ।
उवाच राजा धर्मात्मा वैदेहीं वचनं शुभम् ॥ ३३
कर्तव्यो न तु वैदेहि मन्युस्त्यागमिमं प्रति ।
रामेण त्वद्विशुद्ध्यर्थं कृतमेतद्धितैषिणा ॥ ३४

G. 6. 104. 42
B. 6. 119. 33
L. 6. 100. 46

(for भुवि) —^{c}) D1–3 स्वर्गं वा, D7 M2 स्वर्गोरित, Cg k t as in text (for स्वर्गं च). —^{d}) M2 देवयान, Ck t as in text (for महिमान) Ś Ñ V B2–4 D4 8 10–12 तथोत्तम (for तथैव च) D1–3 9 [अ]प्यतुलं समवाप्स्यसि (D9 पुरुषोत्तम), D13 (with hiatus) अतुल च भविष्यसि

29 D9 om (hapl ?) 29–30 —^{b}) Ñ V1 B2 4 D3 4 8 G1 2 M1 2 5 सुमित्रानन्दिवर्धन —V3 om. (hapl ?) 29^{cd} —^{c}) B1 D1–3 13 हि सर्व- (for सर्वस्य) —^{d}) Ś1 Ñ V1 2 B2–4 D4 8 10 11 M1 हितेषु, Ś2 D12 हिते च, D2 3 13 प्रियेषु, D7 G3 सुरेषु, M3 एतेषु (sic) (for शुभेषु) S D8 12 निरत (for [अ]भि°) B1 G (ed) प्रिये (G [ed] हिते) प्रतिरत, D1 प्रियश्च भरत T3 तथा (for सदा)

30 D9 om 30 (cf v l 29) —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D4 8 10–13 अभिवाद्य, B1 अर्चिष्यति, D1–3 अर्चयति (for अभिगम्य) Ś D8 12 महात्मान —^{d}) Ś D8 12 स्तुवति, Ñ1 अर्चयति (hypm), V2 स्तुवत , V3 सर्वे ते, B1 भास्वर, D1–3 शाश्वत, D13 सर्वगं (for अर्चन्ति). ꕥ Cr अर्चन्ति निजभाव आर्ष ।, so also Cg ꕥ

31 V3 om , D3 reads in marg 31–32^b —^{a}) Ś Ñ V1 2 B D4 8 12 13 एतावद्, G1 एष तद् (for एतत्तद्). D3 अव्यक्तम्, G3 (orig) महार्थम्, G2 (*inf lin* also) मयोक्तम् (for तदुक्तम्) Ś D8 12 अमृतम्, Ñ1 D4 13 सुव्यक्तम्, D1–3 6 7 T2 3 G3 अव्ययम्, Cg as in text (for अव्यक्तम्) —^{b}) M2 अध्यात्म, Cg k t as in text (for अक्षर) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 12 13 M2 शाश्वत, D10 11 M1 Ck t -समित, Cr m g as in text (for -निर्मितम्) —^{c}) D9 G3 M3 Cr *gp* वेदाना, Cg t as in text (for देवाना). Ś2 D4 12 सौम्य, B1 D2 3 13 तात, D1 राम, G2 गुह्य (for सौम्य) —^{d}) D3 गोप्य, G2 सौम्य, Cm g k t as in text (for गुह्य). Ñ2 B3 4 G3 राम, D1 तात , Cg as in text (for राम) Ś Ñ2 B3 4 T3 G3 परतप (B2 4 °प), D1–3 9 13 M2 सनातन (D2 M2 °न) B1 गुह्य रसमन्वित

32 V3 om , D3 reads in marg 32^{ab} (for both, cf v l 31) —^{a}) D7 अवाप्त- D1 3 6–7 13 M5 धर्माचरण, G1 धर्मचारित्र, M1 2 °चरणाद्, G (ed) °मखिल (for धर्मचरण) —G2 om 32^{bc} —^{b}) M1 विमल (for विपुल) D2 महत् —G (ed) om 32^{cd} —^{c}) D10–12 Ck t एन, T3 मम (for रामं). Ñ V B2–4 D4 व्यक्त, D10–12 Ck t व्यग्र (for भक्त्या) Ś D8 रामशुश्रूषण व्यक्त, B1 राम च शुश्रूषता, D2 6 रामशुश्रूषया भक्त्या, D3 13 रामं शुश्रूष भक्त्या वै (D3 त्व), D9 रामशुश्रूषणारतो (unmetric) —^{d}) D9 भक्त्या त्व (for वैदेह्या) D7 G3 M1 लक्ष्मण (for सीतया). —After 32, Ś Ñ V B D1–4 8 9 13 T2 3 ins., while G (ed) ins after 32^{ab} (owing to omission)

3299* सौभ्रात्रमेतल्लोकेषु कथयिष्यन्ति मानवा ।

[V2 सौहार्दम् D3 एव (for एतल्) Ñ1 लोके वा, B1 ते लोके (for लोकेषु)]

33 D13 om 33 —^{a}) D7 M2 तथोक्त्वा तु (M2 °क्त्वाथ) —^{b}) D5 7 G2 3 प्राजलि- (for प्राञ्जलि) —^{c}) D6 वाचा (for राजा) —^{d}) G2 शुभा (for शुभम्) M1 वैदेहीं च यशस्विनीं —For 33, Ś Ñ V B D1–4 8–12 T2 3 subst

3300* इत्युक्त्वा लक्ष्मण राजा स्नुषा बद्धाञ्जलि स्थिताम् ।
पुत्रीत्याभाष्य मधुर शनैरेनामुवाच ह ।

[(l. 1) D9 T2 3 सीता (for स्नुषा) B1 कृताञ्जलिं, D4 बद्धाजलि- D9 तदा (for स्थिताम्) —(l 2) D8 12 सुप्रीतो भाष्य Ś D12 एताम् (for एनाम्) B1 D1–3 9 T2 3 दीर्घेण (B1 धर्मेण) स्वरेणेदम् (for मधुर शनैरेनाम्)]

34 ^{a}) V1 T2 3 M1 च (for तु) —^{b}) M2 रामम् ; Cr.m t as in text (for त्यागम्) Ñ1 उपाश्रित (for इमं प्रति) Ś Ñ2 V B2–4 D8 12 त्याग (Ś D8 12 राम) समाश्रितः (B4 °हित) —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D4 8 10–13 [इ]द (for त्वद्-) G (ed) श्रीरामेण (for रामेण त्वद्-) —^{d}) Ś Ñ V B2 3 D8 10 11.13 वै (D13 तु) त्वद्-, D4 12 वै तद्, D6 T2 3 च त्वद्- (for एतद्) —For 34, B1 D1–3 9 subst ; D4 13 (reads after 35) subst only l 1 for 34^{ab}.

3301* पुत्रि वैदेहि मन्युस्ते न कार्यस्त्यागकारित ।
विशुद्धिरेषा विहिता सर्वलोकेषु दैवतै ।

[(l 1) D9 तत्त्वेन (sic) (for मन्युस्ते) D4 कारणात् (for कारित) D9 कार्य रावणकारित (sic) (for the post half) —After l 1, D13 cont 3305* —(l 2) D1 [अ]भिहिता (for विहिता)]

—Then B1 D1–3 9 cont , while Ś Ñ V B2–4 D4 8. 10–12 K (ed , within brackets) ins after 34

04 42 19 35 00 48 न त्वं सुभ्रु समाधेया पतिशुश्रूषणं प्रति ।
अवश्यं तु मया वाच्यमेष ते दैवतं परम् ॥ ३५

इति प्रतिसमादिश्य पुत्रौ सीतां तथा स्नुषाम् ।
इन्द्रलोकं विमानेन ययौ दशरथो ज्वलन् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ताधिकशततमः सर्गः ॥ १०७ ॥

3302* सुदुष्करमिदं पुत्रि तव चारित्रलक्षणम् ।
कृतं यत्तेऽन्यनारीणां यशो ह्यभिभविष्यति ।

[(l 1) B1 D1.2 त्वया (for तव) Ñ1 D3 -रक्षण —(l 2) Ś B1 D1–3 8 9 12 यत्नेन, B3 यत्तेभि-, G (ed.) यत्तेथ (for यत्तेऽन्य). B1 D1–3 9 नारीस्त्व यशसा (for -नारीणां यशो हि). B4 [अ]ति- (for [अ]भि-). Ś B1 D1–3 8 9.12 -भविष्यसि (for -भविष्यति) D4 यशोद्युतिर्भ * ति (for the post half)]

35 V3 om 35.—[a]) D4.6 13 T2.3 सा, Cm.g k t as in text (for न) Ñ1 (marg also, orig as in text) तु (for त्व) Ñ V1 B2–4 D6 10 11 13 M3 काम (for सुभ्रु) D13 समाधाय (for समाधेया) Ś D1–3 8 9 13 काममेवास्यम (D2 9 12 °सि स)देश्या, V2 B1 काममेव सदा (B1 त्वया) कार्यं —[b]) Ś Ñ V1 B2–4 D4 8.12 13 M2 भर्तुं, V2 B1 D1–3.9–11 M1 भर्तृ- (for पति-). G (ed). भर्तुं शुश्रूषणे रता —D4 reads 35[c]–36[b] twice.—[c]) B1 D1–3 हि (for तु) D4 (both times) तथा बोध्यम् (for मया वाच्यम्) —[d]) D3 अपि (for एष) Ñ1 D4 (both times) व (for ते) B1 ह्यभवत्पतिः, D1 2 13 दैवत (D13 °त) पति, D3 देवसत्पति, D4 (both times) ते व्रत पर, D9 वे पति प्रभु, T2 देवता पर (sic) (for दैवत परम्). —After 35, D3 ins

3303* ततो रामेति राजानमाभाष्य जनससदि ।
गृहाण राम सीता त्व मया दत्ता महामतीम् ।
नेय कालुष्यमायाति वियद्गङ्गेव निर्मला ।
समीपस्था तु ते सीता शशिनो रोहिणी यथा ।
इत्येतत्पितृवाक्य स निशम्य रघुनन्दन ।
बाहुमादाय सीताया समीप स्वमथानयत् ।
ततो ब्रह्मादयो देवा यक्षगन्धर्वकिंनरा ।
पर हर्षमवापुस्ते तथा विद्याधरोरगा ।
ऋषयो वानरा ऋक्षा राक्षसा सविभीषणा. ।
इत्येवमुक्तो विजयी महाबल
प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य राम प्रियया महायशा
सुखी सुखार्ह· स बभूव राघव ।

—After 35, D13 reads only l 1 of 3301* and 3305*

36 D4 reads 35[c]–36[b] twice.—[a]) Ś1 चैव, Ś2 D8.12 चैव (for प्रति-) Ś2 तु सदिश्य —[b]) D2 पुत्रीं (for पुत्रौ) and यथा (for तथा). Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D8 10–12 च राघव· (for तथा स्नुषाम्). Ñ1 D4 (both times) सीता चैव यशस्विनीं —[c]) D8 इन्द्रलोके; D13 विष्णुलोक.—[d]) D13 ददौ (sic) (for ययौ) Ś Ñ V B2–4 D4.8 10–12 नृप· (for ज्वलन्) —After 36, Ś Ñ V B D1–4 8–12 T2 3 M2 K (ed, within brackets) ins.

3304* विमानमास्थाय महानुभाव
श्रिया च संहृष्टतनुर्नृपोत्तम ।
आमन्त्र्य पुत्रौ सह सीतया च
जगाम देवप्रवरस्य लोकम् ।

[(l. 2) V3 श्रियाश् D1 om., D12 तु (for च) —V3 damaged from ह up to प्रव in l. 4. Ś B1 D1–3 8 9 12 T2 3 सदीप्ततनुर् (T2.3 °वपुर्) (for संहृष्टतनुर्) B3 नृपोपि, D4 नृपो नृप (for नृपोत्तम) —(l. 3) D9 T2 3 स्वय, M2 तदा (for च).—(l 4) Ś B1 D1–3 8 12 स्वर्गं जगाम प्रवरांश्च लोकान्, D9 T2 3 जगाम लोकान्प्रवरांश्च नित्यान्.]

—Thereafter Ś Ñ V1 2 B D1–4.8 12 T2 3 M2 cont, while D13 cont after l 1 of 3301*, G (ed) ins. after 36

3305* स गतिमनुसरन्सुराभिजुष्टां
विबुधनिशाकरवद्विराजमान ।
क्षितितलमवलोकयन्प्रयात
सुतवदन शशिवन्निरीक्षमाणः ।

[(l. 1) Ś D8 12 ख, D1 2 सु, D9 T2 स्व-, T3 M2 om (for स) B2 अभिसरन् B1 सुधा- (for सुर-). Ś D8 12 L (ed) पु (L [ed] सु)राभिहृष्टा, B4 D4 सुरारिहृ (B4 °जु)ष्टा D13 स्वगतिमनुसरन्स्वगतिजुषा. —(l 2) Ñ V1.2 B D1 G (ed) असुरमिहानु (B2 °मिहाम, G [ed] °निहाम) रवद्, D3 मनुजपति सुसुरद्, D4.13 सुरनिलयेश्व (D4 °ये सु)रवद्, D9 अमरपुर प्रययौ, T2 3 अमरपुरोहितवद्, M2 स सुरनिभ सुरवद् (for विबुधनिशाकरवद्).—(l 3) N2 B4 अनुलोकयन् D13 प्रतीत, T3 पुन प्रयात (for प्रयात).—(l. 4) Ñ1 V1.2 D1.2 सुतवदने. Ñ V1 2 सुचिर·, D3 स शिव (for शशिवन्). D13 सुरनिचयै स शिव निरीक्ष्यमाण.]

१०८

प्रतिप्रयाते काकुत्स्थे महेन्द्रः पाकशासनः ।
अब्रवीत्परमप्रीतो राघवं प्राञ्जलिं स्थितम् ॥ १
अमोघं दर्शनं राम तवास्माकं परंतप ।
प्रीतियुक्तोऽस्मि तेन त्वं ब्रूहि यन्मनसेच्छसि ॥ २
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच कृताञ्जलिः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया चापि भार्यया ॥ ३
यदि प्रीतिः समुत्पन्ना मयि सर्वसुरेश्वर ।
वक्ष्यामि कुरु मे सत्यं वचनं वदतां वर ॥ ४
मम हेतोः पराक्रान्ता ये गता यमसादनम् ।
ते सर्वे जीवितं प्राप्य समुत्तिष्ठन्तु वानराः ॥ ५ G. 6 105 5 B. 6 120 5 L. 6 101. 6

Colophon —*Kānda name* Ś1 V3 D2 om, Ñ V1 B1 3 4 D4 13 लंका° —After Kānda name, V1 D1 2 ins आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś D8 12 दशरथराम सवाद, Ñ1 D4 M2 दशरथसमागम, Ñ2 दशरथरामदर्शन, V1 2 B1–3 D1–3 13 दशरथदर्शनं (B1 D3 13 °न), V3 दशरथवर्तन, B4 दशरथनिदर्शन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 102, Ñ2 108, V1 103, B1 80, B3 100, D3 9 105, D5–7 T1 G M3 5 122, D10 11 121, T2 130, T3 133, M1 123, M2 124, B (ed) 119, G (ed.) 104 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम.

108

D12 begins with ॐ

1 [a]) D3.5 प्रतियाते (subm), D6 T3 G1 M2 3 प्रतियाते तु, Cg k as in text (for प्रतिप्रयाते) D4 दशरथे (hypm) (for काकुत्स्थे) Ñ प्रतियाते दशरथे —[c]) B1 D1 2 12 परम (for परम-) —[d]) D1 G3 प्राजलि, D3–5 7 8 13 T3 M5 प्राजलि- (for प्राञ्जलिं) G1 transp. राघव and प्राञ्जलि —After 1, Ś V3 B1 3 (marg.) D1–3.8 9 12 13 ins

3306* कौसल्या सुप्रजा राम त्वया पुत्रेण धीमता।
प्रीतोऽस्मि वद किं कार्यं करोमि त्वत्प्रिये स्थित·।
पुष्कराक्ष महाबाहो शृणु मे रघुनन्दन।

[(l 2) B1 [अ]नेन, D9 तव (for वद) D2 स्थित (for स्थित) —D13 om l 3 —(l 3) B1 शृणुष्व (for शृणु मे)]

2 V3 damaged for 2[abc] —[a]) Ś2 D4 अमोघदर्शन. —[b]) B1 D1–3 9–11 नरर्षभ (for परतप) Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D8 12 (all except Ś D8 12 with hiatus) अ(Ś D8 12 त्व)स्माक पुरुषर्षभ, Ñ1 D4 13 (with hiatus) अस्माक वै (D4 च) नरर्षभ, L (ed) त्वस्माक नरर्षभ (subm) —[c]) Ñ V1 2 B3 D4 परितुष्टा स्म, B2 4 परितुष्टोस्मि, D5 10 11 T2 3 M1 3 Ck t प्रीतियुक्ता स्म. (for प्रीतियुक्तोऽस्मि) Ś B1 D1–3 6 8 9 12 M2 प्रीतियुक्ता स्म ते (D9 वै) सर्वे (D6 नित्य), D13 परितुष्टस्तु मे नित्य —[d]) B1 D1–3 वद (for ब्रूहि) Ñ2 V2 B3 D10 11 मनसेप्सित, B1 D1–3 मनसि स्थित (for मनसेच्छसि) Ś D8 12 ब्रूहि राजन्यथेच्छसि, D9 वरयस्व यथेप्सित

3 [a]) B1 D1 3 9 स (for तु) —[b]) B1 D3 परतप., D1 2 9 पुरदर (for कृताञ्जलि) —B3 reads 3[cd] in marg —[d]) D6 T2 3 G1 M1 3 सह (for चापि) B1 3 D1–3 9 राम सर्व (B1 3 D2 °त्व) हिते रत.—For 3, Ś1 2 (repeats 3307* and st 4 after 4) Ñ V1 2 B2 4 D4 8 10–13 subst, B3 subst l 1 for 3[ab] and ins. l 2 after 3

3307* एवमुक्तो महेन्द्रेण प्रसन्नेन महात्मना।
सुप्रसन्नमना हृष्टो वचन प्राह राघव ।

[(l 2) D13 वचन राघवोब्रवीत् (for the post half)], while V3 subst

3308* शक्रस्य वचन श्रुत्वा बभाषेद् वचो विभु ।

4 Ś2 repeats 4 (cf v l 3307*) V3 om 4–6[b] —[a]) B1 D1–3 9 प्रीतो (D9 तुष्टो) सि मे देव (for प्रीति समुत्पन्ना) —[b]) Ś1 2 (both times) Ñ V1 2 B2–4 D8 10–12 ते विबुधेश्वर, D4 चेति सुरेश्वर, T2 प्रीति सुरेश्वर (sic), G2 सर्वामरेश्वर (for सर्वसुरेश्वर) B1 D1–3 9 13 सर्वामरजगत्पते (D9 °ह्रो) —[c]) Ś1 2 (both times) B1 D2 3 8 12 च (B1 हि) वर, B2 कुरु तत्, D1 9 वचन, T2 G2 M3 कुरु ते (for कुरु मे) Ś1 2 (both times) B1 D1–3 8 9 12 किं (D12 क) चित्, B2 सर्वं, D13 सीते (sic) (for सत्य) —[d]) Ś1 2 (both times) B1 D1–3 8 9 12 तन्मे त्व दातु (D9 कर्तु) मर्हसि.

5 V3 om 5 (cf v l 4) —[a]) D9 परित्राता, D13 T2 3 परिक्राता, Ck t as in text (for पराक्रान्ता) —[b]) Ś B1 D1–3 8 12 गता ये (by transp), D9 गता वै (for ये गता) —D13 repeats consecutively from 5[c] up to l 2 of 3310* —[c]) M5 [ऽ]पि भुव (for जीवित) —[d]) D12 समतिष्ठतु —After 5, D5–7 9–11 T G M1 3 5 ins, M2 ins after l 2 of 3310*

3309* मत्कृते विप्रयुक्ता ये पुत्रदारैश्च वानरा ।
तान्प्रीतमनस सर्वान्द्रष्टुमिच्छामि मानद।

[(l 1) D9 [अ]पि विमुक्ता (for विप्रयुक्ता) M2 पुत्रैर् (for पुत्र-) M1 मानद (for वानरा) —D5 6 T G1 3 M3 5

मत्प्रियेष्वभिरक्ताश्च न मृत्युं गणयन्ति च ।
त्वत्प्रसादात्समेयुस्ते वरमेतदहं वृणे ॥ ६
नीरुजान्निर्व्रणांश्चैव सम्पन्नबलपौरुषान् ।
गोलाङ्गूलांस्तथैवर्क्षान्द्रष्टुमिच्छामि मानद ॥ ७

अकाले चापि मुख्यानि मूलानि च फलानि च ।
नद्यश्च विमलास्तत्र तिष्ठेयुर्यत्र वानराः ॥ ८
श्रुत्वा तु वचनं तस्य राघवस्य महात्मनः ।
महेन्द्रः प्रत्युवाचेदं वचनं प्रीतिलक्षणम् ॥ ९

om l 2.—(l 2) M2 -मानसान् (for -मनस.) M1 वानरान् (for मानद)]

—Thereafter D7.9–11 G2 M1.5 cont., while Ś Ñ2 V1 2 B D1–3 8 12 13 M2 ins after 5

3310* विक्रान्ताश्चापि शूराश्च न मृत्यु गणयन्ति च।
कृतयत्ना विपन्नाश्च जीवेयुस्ते सुरर्षभ।
मत्कृते निहता शूराः मत्प्रिये सतत स्थिताः।
ऋक्षवानरगोपुच्छा जीवेयुरमराधिप।

[(l. 1) B1 D1–3 9 [ए]व (for [अ]पि).—D1 om. from second च up to l. 2 B3 ते (for second च). B1 D2 3 9 transp न and मृत्यु B1 2 (*inf. lin* also) D2.9 G2 M1 ये, D7 M2 ते (for third च) —(l. 2) Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D8 12 13 (both times) कृत्वा कर्म, B1 D2 3.9 कृतकृत्या (B1 °त्य) (for कृतयत्ना) Ś1 D12 (both times) विपन्नांश् (for विपन्नाश्). M2 त्वया यत्न विपन्ना ये (for the prior half). B1 D2.3 9 [ऽ]मराधिप (for सुरर्षभ) Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D3 10–13 (both times) जीवयैना (B4 °ना)-न्पुरन्दर (for the post. half).—Ñ2 V1 2 B2.4 D7 10.11 13 G2 M1 2 om. l 3–4 B3 om l. 3 —(l 3) D9 मत्प्रियेण समन्विता (for the post half) —B3 reads l. 4 in marg.—(l 4) D1 तेमरेश्वर (metri causa), D2.3 अमरेश्वर (for अमराधिप) Ś D8 12 ये च स्यु· परमेश्वर (for the post. half).]

6 Ñ1 V3 D3 om. 6ᵃᵇ (for V3, cf v l 4). D9 om. 6–7.—ᵃ) Ś Ñ2 V2 D6 12 M2 3.5 [अ]भियुक्ता ये (D6 M2 3 5 °श्च), V1 °रक्ता ये, B1 [उ]परक्ता हि, B2 [अ]भिसक्ता वै, B4 प्रयुक्ता ये, D1–3.13 [अ]नुरक्ता हि (D13 ये), D8 [अ]भिसयुक्ता (for [अ]भिरक्ताश्च). B3 मत्प्रिये ह्यतिसक्ता ये —ᵇ) D7 ते, D10 11 T1 M1 ये (for च) Ś Ñ2 V1.2 B3 4 D8.12 मित्रैर्भृत्यै(Ñ2 V1.2 B3 4 °र्दारै)श्च वानराः, B1 2 D1.2 13 भृत्यै(B2 D1 पुत्रै)र्दारैश्च वानरा, D3 भृत्यैः पुत्रैश्च वानराः —ᶜ) Ñ1 D13 तु (D13 ते) जीवेरन्, B1 हि जीवेयु·, D1 मरेयुस्ते (sic), D2 7 समीयुस्ते, D4 जीवेयुर् (subm) (for समेयुस्ते) Ś Ñ2 V B2–4 D8 12 तव प्रसादाज्जीवतु —ᵈ) Ś D12 एनम्, Ñ V B2–4 D1 3 5 7 8 10 11 M1 एतम्, D4 एवम् (for एतद्). D8 शृणु (for वृणे)

7 D9 om. 7 (cf v l 6) V3 om 7ᵃᵇ.—ᵃ) Ś Ñ2 V1 2 B2 3 D3 7 10–12 G1.3 M1 5 Cg नीरुजो, B1 D8 निरुजो, B4 D1.2 4–6 T2 3 M1 निरुजान्, D13 निरुजा (for नीरुजान्). D13 G3 निर्व्रणाश् (for °णांश्) —ᵇ) T2 सच्छस्र- (for सम्पन्न-) D2 -गति- (for -बल-) D13 G3 -पौरुषाः. —ᶜ) D13 G3 गोलागूलास् Ś Ñ V B2–4 D4.8.10–12 तथर्क्षांश्च (for तथैवर्क्षान्) —ᵈ) B3 प्रद्रष्टुम् (for द्रष्टुम्) M1 वानरान्; M3 वासव (for मानद). B1 D1–3 इच्छे सुरेश्वर (for इच्छामि मानद).

8 V3 om 8 —ᵃ) Ś Ñ V1.2 B2–4 D4 8 10–13 पुष्पाणि, B1 मूलानि (for मुख्यानि). —ᵇ) B1 पुष्पाणि च, D12 प्रभूतानि (for मूलानि च). —ᶜ) B1 D4 6 तु (for च). D4 विनद-, D13 विपुलास्, G3 M1 सजलास्, Cg as in text (for विमलास्).—D4 om after विनद- (see var.) up to 12. M2 मृष्टसलिलास् (for विमलास्तत्र).—ᵈ) G1 निषेदुर् (for तिष्ठेयुर्). B1 यत्र तिष्ठति (for तिष्ठेयुर्यत्र). D13 च सहस्रशः (for यत्र वानराः).—After 8, Ś V2 B1.3 (marg.) D1–3 9.12 ins..

3311* बहुमूलफलास्वाद्याः सुशीता विमलोदका ।
भवेयुस्ते वनोद्देशास्तिष्ठेयुर्यत्र वानराः।

[(l. 1) D1 -फलाढ्या. स्यु Ś सुशील. D2 3 सुशीत-, D8 समन्विता (for सुशीता)]

9 D4 om 9 (cf v l 8) —ᵃ) D6 T2 3 तद्, D8 नु (for तु) —V3 damaged from तस्य up to प्री in 9ᵈ. —ᵈ) Ś Ñ V B3 4 D8 10–13 T1 -सयुत, B2 वर्धनं (for -लक्षणम्). B1 D1–3 9 प्रीतमानसः.—After 9, Ś V2 B1 D1–3 8 9 12 ins, Ñ2 ins l. 3–4 only after 9, D13 ins. after 10ᵃᵇ (first time), while G (ed) ins l. 1–2 after 9 and l. 5–6 after 10ᵃᵇ.

3312* तद्युक्तमनुरूप च कौसल्यानन्दवर्धन।
यस्त्व कृतोपकाराणा सुहृदा हितमिच्छसि।
यस्मात्त्रैलोक्यशत्रु· स रावणो लोकरावण·।
हतस्त्वया समक्षिपस्तस्माद्देयो वरस्तव।
सामरेष्वपि लोकेषु नैतदन्य करिष्यति। [5]
ऋते त्वया महाबाहो हताना दर्शन कृतः।

[(l. 1) V2 धर्मार्थम्, B1 D1 3 त्वद्युक्तम्, D9 यद्युक्तम्, D12 तदुक्तम्, D13 त्वय्युक्तम् (for तद्युक्तम्). D8 -नदिवर्धन. —(l. 2) D2 स, D9 12 यस् (for यत्) D13 प्रियम् (for हितम्). —(l. 3) D1 12 -शत्रुश्च, D8 -शत्रुम (for -शत्रु स) —(l. 4) D1 मम रिपु (for समक्षिपस्) Ś D8.12 आहत स त्वया राम (for the prior half) —D9 om. l 5–6 —(l 5) Ś D8 12 सासुरेषु (for सामरेषु). Ś D8 12 न त्वद् (for नैतद्) —(l 6) V2 B1 वै त्वा (for त्वया). B1 D1–3.13 पुन· (for कृतः).]

महानयं वरस्तात त्वयोक्तो रघुनन्दन ।
समुत्थास्यन्ति हरयः सुप्ता निद्राक्षये यथा ॥ १०
सुहृद्भिर्बान्धवैश्चैव ज्ञातिभिः स्वजनेन च ।
सर्व एव समेष्यन्ति संयुक्ताः परया मुदा ॥ ११
अकाले पुष्पशबलाः फलवन्तश्च पादपाः । G. 6. 10
भविष्यन्ति महेष्वास नद्यश्च सलिलायुताः ॥ १२ B 6. 12 L. 6. 10

—Thereafter D9 reads l 2–3 of 3314*, while G (ed) cont l 1 of 3313*

10 D4 om. 10 (cf v l 8) D9 om 10^{ab} D13 reads 10^{ab} twice —^{a}) G (ed) महास्त्वय (for महानय) D13 (first time) वर (sic) (for वरस्) —^{b}) D13 (first time) [उ]क्त (sic) (for [उ]क्तो) D7 G2 -सत्तम (for -नन्दन) Ś Ñ V B2–4 D8 10–12 M2 यस्त्वयोक्तो रघूत्तम (D8 om from रघूत्तम up to the prior half of l 1 of 3313*, M2 नराधिप), B1 D1–3 13 (second time) त्वयोक्तो (D13 °क्त) वै (D1 °य) नरेश्वर, G1 त्वयोक्तोय रघूत्तम —After 10^{ab}, Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 (after second time) L (ed) ins, G (ed) ins l 5–6 of 3312* after 10^{ab} and then cont l 1 only

3313* यस्त्वयोक्त वच पूर्वं तस्मादेव भविष्यति।
त्वत्प्रियार्थमहं सत्यमिद कर्म विहाद्भुतम्।
हतान्सजीवयाम्यद्य कर्तास्मि तव कारणात्।

[(l 1) D8 om the prior half Ñ2 V1 B1 D2 मया (for त्वया) B3 सर्वं (for पूर्वं) V1 सुकृत पूर्वं, B1 नोक्तपूर्वं तु, D2 ते वर पूर्वं (for [उ]क्त वच पूर्वं) B4 त्वयोक्त वचन पूर्वं, D1 विनयेनोक्तपूर्वं च, D3 द्विर्मया नोक्तपूर्वं च, D13 विस्मयात्यक्तपूर्वं यत् (sic) (for the prior half) N1 D13 एतद् (for एव) —Ñ V1 3 B2–4 D13 om l 2–3 —(l 2) D12 तत् (for त्वत्-). D1 त्वत्प्रियार्थे महच्चित्रम् (for the prior half) D1–3 महाद्भुत (for विहा°) V2 B1 तत्मत्त्वमप्रियार्थं च वात्सल्य महदद्भुत (sic) —(l 3) V2 B1 D1 3 सजीवयामोद्य (for °याम्यद्य) L (ed) हतसजीवन त्वद्य (for the prior half)]

—After 10^{ab}, D5–7 10 11 S ins, while B1 D1–3 9 subst l 2–3 for 10^{cd} (D9 reads after 3312*), repeating l 2 after l 1 of 3316*

3314* द्विर्मया नोक्तपूर्वं हि तस्मादेतद्भविष्यति।
समुत्थास्यन्ति हरयो ये हता युधि राक्षसैः ।
ऋक्षाश्च सह गोपुच्छैर्निकृत्ताननबाहवः ।
नीरुजो निर्व्रणाश्चैव सम्पन्नबलपौरुषाः ।

[(l 1) M2 अनृत, Cg as above (for द्विर्मया) D7 10 11 G2 च (for हि) G3 एव (for एतद्) —(l 2) G1 समुत्थास्यतु (for °स्यन्ति) D7 10 11 G2 M1 समुत्तिष्ठतु ते सर्वे (for the prior half) D10 11 transp ये and हता D5 हरि- (for युधि) B1 D1–3 9 (all first time and second time respy) ये गता (B1 गता ये) यमसादन, निहता ये रणाजिरे (for the post half) —(l 3) M3 पुच्छा (for -पुच्छैर्) B1 D1–3 9 सर्वे सुप्तोत्थिता इव (for the post half) —(l 4) D5 6 9 T2 3 G2 3 M5 निरुजा, M1 2 नीरुजा (for नीरुजो) M2 समग्र (for सम्पन्न-)]

—After 10^{ab} (first time), D13 ins 3312*. —^{c}) Ś G2 समुत्थास्यतु —^{d}) G2 निद्राक्षयादिव, M1 इव निशाक्षये (for निद्राक्षये यथा) —After 10, Ś Ñ V B2–4 D8 12 13 ins

3315* गोलाङ्गूलास्तथर्क्षाश्च वानराश्च सयूथपा ।

[V3 damaged up to second च. V1 D13 तथा ऋक्षा (for तथर्क्षाश्च). B3 सहयूथपै (for च सयूथपा)]

—Thereafter Ś Ñ V1 2 B2–4 D8 12 13 cont, B1 D1–3 9 cont l 1 after l. 3 of 3314*

3316* सपूर्णबलवीर्यास्ते रूढव्रणशरीरिण ।
राक्षसैर्निहता ये तु सर्वे प्राप्स्यन्ति जीवितम्।

[Ñ V1 2 B2–4 D13 om l 1 —(l 1) D8 तु (for ते) D9 रुद्ध- (for रूढ) —After l 1, B1 D1–3 9 repeat l 2 of 3314* —(l 2) D8 निहतापि (for °ता ये) D13 च (for तु) G (ed) रणाजिरे हता ये तु (for the prior half) Ś D8 प्राप्स्यतु (for प्राप्स्यन्ति) Ñ1 (marg also as above) विस्मित (for जीवितम्)]

—After 3315*, V3 cont l 5–7 of 3317*

11 D4 M5 om. 11 (for D4, cf v l 8) V3 om 11–13^{b} —^{a}) B1 D1–3 9 मित्रैर्, M2 चापि (for चैव) Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D8 12 सह मित्रैश्च, Ñ1 ज्ञातिभिर्नित्य (for बान्धवैश्चैव) D13 सुहृद्भ्रातृभिर्ये नित्यं —^{b}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D8 12 13 बान्धवै (for ज्ञातिभि·) B1 D1–3 9 स्वजनैस्तथा, D5 T1 G1 3 M3 स्वजनैरपि (for स्वजनेन च) —^{c}) B3 भविष्यति (for समेष्यन्ति) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D8 12 युक्ता परमया (for सयुक्ता परया) B1 D1–3 9 13 समग्रबलपौरुषा

12 V3 D4 om 12 (cf v l 11 and 8 respy) T1 damaged for 12^{ab} —^{a}) D13 अफले (for अकाले) Ś D13 पुष्पसफला, B1 3 D3 9 पुष्पवतश्च, D1 2 फलवतश्च, G1 पुष्पबहुला, Cg as in text (for पुष्पशबला) —^{b}) D1 2 M5 पुष्पवंतश्च (for फलवन्तश्च) —^{c}) D1 2 भविष्यति. B1 D1–3 13 ज(B1 फ)ल चैव, D9 वने चैव (for महेष्वास) —^{d}) Ś Ñ1 (m also) 2 V1 2 B2–4 D8 12 सलिलैर्युता, T2 3 विमलोदका, Cg as in text (for सलिलायुता) B1 D1–3 9 13 यत्र (D9 वने) वत्स्यति (B1 D2 तिष्ठति) वानरा (D13 सुप्रभा) —After 12, Ś Ñ V1 2 B D1–3 6 8 9 12 13 T2 3 M2 ins, while V3 cont l 5–7 after 3315*

त्रणैः प्रथमं गात्रैः संवृत्तैर्निर्व्रणैः पुनः ।
भूवुर्वानराः सर्वे किमेतदिति विस्मिताः ॥ १३

काकुत्स्थं परिपूर्णार्थं दृष्ट्वा सर्वे सुरोत्तमाः ।
ऊचुस्ते प्रथमं स्तुत्वा स्तवार्हं सहलक्ष्मणम् ॥ १४

3317* एवमुक्त्वा स शक्रस्तु देवराजो महायशाः ।
वर्षेणामृतयुक्तेन ववर्षायोधनं प्रति ।
जीवितं प्रददौ तेषां वानराणां रणाजिरे ।
ततोऽमृतरसस्पर्शात्सर्वे ते लब्धजीविताः ।
ऋक्षवानरगोपुच्छाः समुत्तस्थु सहस्रशः ।
ते वीरशयनाद्वीरा समुत्थाय मुदान्विता ।
अन्योन्यं संपरिष्वज्य राघवं चाभ्यवादयन् ।

[(l. 1) B1 तत. शुरो, D1-3 9 T2 3 तत (T2 3 °दा) शक्रो, M2 ततो राम (for स शक्रस्तु). —M2 om. l. 2 D13 reads l 2 and l. 4 after l 6 —B1 D1-3 9 T2 3 om. l. 3 —(l 3) B3 जीवन B2-4 प्राददत् (for प्रददौ). Ś D8 12 प्रादाच्च जीवितं, V1 जीवितस्य प्रद(sic) (for जीवितं प्रददौ). D13 वीराणां च (for वानराणां) Ś D8 12 सहस्रश· (for रणाजिरे). —D12 M2 om l 4-5 —(l 4) D1 -स्पृष्टा (for -स्पर्शात्). Ñ V1 2 B2-4 D6 ततस्तेऽमृतसंस्पर्शात् (B3 °तरस्पर्शेन), B1 ततोमृतस्य संस्पर्शात् (for the prior half) Ñ V1 2 B2-4 D6 तत्क्षण(B2 D6 °णात्) (for सर्वे ते) —B2.3 ins l 5-7 after 13^{ab}. —(l 5) D13 -रक्षांसि (for गोपुच्छा) B1 सम तस्थु, D13 गोपुच्छाश्च (for समुत्तस्थु). Ñ V B2-4 D6 समुत्तस्थुर्महात्मानः सर्वे स्वप्नक्षयादिव —After l. 5, D13 ins

3317(A)* रामस्यार्थे पराक्रान्ता ये शूरास्त्यक्तजीविता ।

—T2 3 om l. 6-7 —(l. 6) Ñ V B1 2.4 D6 -शयने (for -शयनाद्). Ś2 moth-eaten, Ñ V B D3 6 13 M2 सहस्रश (for मुदान्विता) —(l. 7) Ś2 चाभिवादयन् V2 D1 M2 राघवाया(V2 °व चा)भ्यव(M2 °वा)दयन्, B1 D3 राघवावभ्यनदयन्, D2 राघवस्याभ्यवादयन्, D9 रामं चाप्यभ्यवादयन् (for the post half)]

—After 12, M1 ins. 3318*, repeating consecutively.

13 Ñ2 V3 om. 13^{ab} (for V3, cf v l 11). —^{a}) D6 सप्राणा, M1 5 सप्राणै., Cg as in text (for सव्रणै) V1 B1 पातिता, D1 3 4 पतिता, D2 पूरिता, D9 परुषैर् (for प्रथमं) —^{b}) Ś Ñ1 V2 B2-4 D8,10-13 इदानीं, D6 सव्रणैर्, G M1-3 सवृत्तैर्, M5 निर्वृत्तैर् (for संवृत्तैर्) D13 अव्रणै (for निर्व्रणै). Ś Ñ1 V2 B2-4 D8 10-13 समैः, M1 ततः (for पुनः). V1 B1 D1-4 9 निर्व्र(V1 B1 °पु)णा (D1 9 °णै) पुनरुत्थिता. —After 13^{ab}, B2 3 ins l 5-7 of 3317*, while D5-7 10 11 T G M1(after 12, repeating consecutively)2 3 5 ins.·

3318* ततः समुत्थिताः सर्वे सुप्त्वेव हरिपुंगवा ।

[M1 (second time) पुन (for तत). T3 lacuna for सुप्त्वेव. D5 T1 G3 M1(first time) -रूपया, D10 11 -सत्तमा (for -पुंगवा)]

—^{c}) Ś Ñ V B3.4 D8 12 अब्रुवन् (for बभूवुर्) D13 ऋक्षनागाश्च ते सर्वे. ❀ Cg· अत्र क्रियाभेदात्सर्वशब्दद्वयम्. ❀ —Ś2 mostly moth-eaten for 13^{d}. —^{d}) Ñ V3 B4 D10 11 13 किं त्वेतद्, D7 M2 किं न्वेतद्, Cg as in text (for किमेतद्). B3 विस्मृता· (for विस्मिता·). B1 D1-4 9 विस्मयोत्फुल्ललोचना. —After 13, V2 ins 3322*, while D3 ins.

3319* एतस्मिन्नन्तरे सीता दृष्ट्वा राघवमब्रवीत् ।
शृण्वतो देवदेवस्य शक्रस्यावनतानना ।
देव प्रियसखी मह्यं त्रिजटा राक्षसी शुभा ।
तया संजीविता चास्मि व्यसनेषु वियोगिनी ।
प्राणान्संत्यक्तुकामाहं तया चाश्वासिता तदा ।
तस्याः किंचित्प्रियं देवः कर्तुमर्हति वासवः ।
तयैवमुक्तो देवेशः प्रोवाच प्रियकाम्यया ।
यत्किंचिद्दानवैकल्यं व्रतवैकल्यमेव च ।
दम्भाच्छलाच्च सक्रोध तत्सर्वं त्रिजटा लभेत् ।
दर्भहीना च या संध्या तिलहीनं च तर्पणम् ।
विधिहीनं च यच्छ्राद्धं तत्पुण्यं त्रिजटा लभेत् ।
इत्येवमादि तस्यै स त्रिजटायै शतक्रतु· ।
ब्रह्मणो वचनाद्दत्वा जानक्या· प्रियकाम्यया ।

—After 13, M2 ins

3320* ततोऽमृतमयं वर्षं मुमुचुर्वासवाज्ञया ।
मेघा वानरवाहिन्यां महौषधिसमं जलम् ।
ते समैर्निर्व्रणैर्गात्रैः संवृत्ताः स्वस्थचेतस· ।
बभूवुर्वानरा· सर्वे ये शस्त्रैर्विनिपातिता· ।
राक्षसैर्भक्षिता ये च कुम्भकर्णेन चैव हि ।
तेषां तु तेजसा जीर्णा गतास्ते यमसादनम् ।
तत· किलकिलाशब्दः सबभौ सिंहवत्तदा ।
वानराणां प्रहृष्टानां दिवस्पृक्च महानभूत् ।

—After 13, M3 ins.

3321* ते सर्वे वानरास्तस्मै राघवायाभ्यवादयन् ।

14 ^{a}) B4 D4 -[अ]क्ष (for -[अ]र्थं) —^{b}) Ś2 V D8 12 रामं, D1 om. (for सर्वे). B1 D2-4 9 transp दृष्ट्वा and सर्वे. —^{cd}) D13 अब्रुवन् (for ऊचुस्ते) D7 प्राञ्जलिं रामं (for प्रथमं स्तुत्वा) D13 ते रामं, G2 M5 सभार्यं (for स्तवार्हं) D7 सहसीतं सलक्ष्मणं (for ^{d}) Ś2 Ñ V B2-4 D8 10-12 अब्रुवन्परमप्रीता स्तुत्वा रामं सलक्ष्मणं —After 14, Ś2 D8 12 ins, V2 ins after 13, B1 D1-3 9 ins l 1 after 14^{ab} and subst l 2-3 for 14^{cd}, while Ś1 subst only l 2-3 for 14

3322* स्वयंभुवं पुरस्कृत्य सदेशायोपचक्रमु ।
पितामहस्तु भगवान्सहितः शूलपाणिना ।
राघवं सर्वसिद्धार्थमिदं वचनमब्रवीत् ।

[(l 1) Ś2 D8 12 नमस्कृत्य (for पुर°). Ś2 damaged,

गच्छायोध्यामितो वीर विसर्जय च वानरान् ।
मैथिलीं सान्त्वयस्वैनामनुरक्तां तपस्विनीम् ॥ १५
भ्रातरं पश्य भरतं त्वच्छोकाद्व्रतचारिणम् ।
अभिषेचय चात्मानं पौरान्गत्वा प्रहर्षय ॥ १६
एवमुक्त्वा तमामन्त्र्य रामं सौमित्रिणा सह ।
विमानैः सूर्यसंकाशैर्हृष्टा जग्मुः सुरा दिवम् ॥ १७
अभिवाद्य च काकुत्स्थः सर्वांस्तांस्त्रिदशोत्तमान् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वासमाज्ञापयत्तदा ॥ १८
ततस्तु सा लक्ष्मणरामपालिता
महाचमूर्हृष्टजना यशस्विनी ।
श्रिया ज्वलन्ती विरराज सर्वतो
निशा प्रणीतेव हि शीतरश्मिना ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०८ ॥

G. 6. 105.
B 6. 120.
L 6 101.

D12 [उ]पचक्रमे D9 निवेशायोपचक्रमु (for the post half) —V2 om. 1 3]

15 V3 om 15–16^{b} —^{a}) Ś D8 12 गतो (for गच्छ). Ś V1 2 B2–4 D8 12 M2 5 राम, Ñ D10 11 13 राजन् (for वीर) —^{b}) D8 विसर्जयश्च; D13 विसृजस्व, G1 त्व विसृज्य (for विसर्जय) Ś D12 तु (for च). D13 बान्धवान्. —^{c}) B1 सात्वयैना, B3 सात्वयश्च, D2 M5 सात्वयित्वा, D13 सात्वयतु (for सान्त्वयस्व) Ś D8 12 T2 3 G2 M1 2 [इ]माम्, B1 त्वम् (for [ए]नाम्) —^{d}) Ś Ñ2 V1 2 B D1–4 8–12 M2 यशस्विनीं, D13 मनस्विनी (for तपस्विनीम्) —After 15, D5 6 T G1 3 M ins , while V2 D7 10 11 G2 ins after 16^{ab}

3323* शत्रुघ्न च महात्मान मातॄ सर्वा परतप ।

[V2 महाबाहो (for महात्मान). V2 तव भक्त यशस्विन (for the post half)]

—Thereafter V2 cont 3324*

16 V3 om. 16^{ab} (cf. v l 15) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D7 8 10–13 भरत पश्य (by transp), B1 D1–4 9 भरत प्राज्ञ (for पश्य भरत) —^{b}) G1 M1 5 त्वच्छोक°, Cg as in text (for त्वच्छोकाद्) D6 T1 3 M3 व्रतधारिण Ś Ñ1 V1 2 B2–4 D8 12 त्व(V1 2 B2 त्व)च्छद(Ś Ñ1 V2 D8 12 °द, B3 °दर्थं)व्रतकर्षि(D8 °र्शि)तं, Ñ2 B1 D1–4 9 शत्रुघ्न च यशस्विन, D13 सत्यव्रतसुधर्षित —After 16^{ab}, Ś B1 D1–4 8 9 12 ins , while V2 cont after 3323*

3324* समेत्य पितृवद्बाल त्वं लालयितुमर्हसि ।
कृतकर्मा परिश्रान्त सुखमाप्नोतु लक्ष्मण° ।

[(l 1) V2 B1 लालयितु त्वम् (by transp) Ś D8 12 शत्रुघ्न लाडय प्रभो (for the post half) —Ś D8 12 om l 2 —(l 2) V2 B1 D4 सत्त्वम् (for सुखम्) D2 प्राप्नोति (for आप्नोतु)]

—After 16^{ab}, V2 D7 10 11 G2 ins 3323* —V2 reads 16^{cd} twice —^{cd}) D5 7 (with hiatus) आत्मान (for चात्मान) Ś D8 12 पौरानपि, Ñ1 पुरीं गत्वा, D5 राजन्गत्वा, T2 दारान्गत्वा, M1 गत्वा पौरान् (by transp) (for पौरान्गत्वा) Ñ1 प्रहर्षयन् (for प्रहर्षय) V2 (first time) B1 D1–4 9 समाश्वसनवासस्तमा (D4 °स्तु आ [with hiatus])त्मानमभिषेचय —After 16, M2 ins

3325* नन्दयस्व च कौसल्यां त्वच्छोककलुषीकृताम् ।

17 ^{a}) Ś Ñ V B2–4 D8,10–12 सहस्राक्षो, M5 तु समस्य (for तमामन्त्र्य) ☞ V2 missing from 17^{d} up to 6 110 9^{a} —^{d}) Ś Ñ V1 3 B D8 10–12 ययौ हृष्ट , D1–3 9 जग्मुर्हृष्टा (by transp), D4 M2 ययुर्हृष्टा (for हृष्टा जग्मु°) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D8 10–12 सुरै सह, Ñ1 T2 3 सुरालय, B1 3 D4 सुरेश्वर (D4 °रा), D6 स्वमालयं, D9 सुराधिपा. , M1 यथागतं (for सुरा दिवम्).

18 ^{a}) D1 3 9 13 तु, D2 स (for च). —^{b}) V3 ततस् (for सर्वास्) B1 D4 सुरसत्तमान्, D5 6 T1 G3 M5 त्रिदशेश्वरान् , D7 G2 त्रिदिवौकस° (for त्रिदशोत्तमान्) G1 त्रिदशास्तान्सुरोत्तमान्, M1 सर्वांश्चापि सुरे** (damaged) —^{d}) B3 सर्वम् (for वासम्) B1 समताल्यापयत्तदा (corrupt), D4 13 स समाज्ञापयत्तदा

19 ^{a}) B1 3 D1–4 9 M1 राघव- (for लक्ष्मण-) Ñ1 B1 3 D1–4 9 13 M1 2 -बाहु- (for -राम-) B1 -पीडिता (for -पालिता) —^{b}) B1 D1–4 6 7 9 T2 3 M2 हृष्टमना, D13 जाववता, G1 °जया (for हृष्टजना) D4 यशस्विना, D13 तरस्विना (for यशस्विनी) Ñ1 हृष्टतमा तरस्विनी —^{c}) D8 M3 ज्वलतीव रराज (for ज्वलन्ती विरराज) —^{d}) Ś2 D8 प्रणीतेन (for °तेव). B1 D1 4 निशेव जाता (D1 शुभ्रा) सह, D9 निशा यथा सा सह (for निशा प्रणीतेव हि) Ñ1 रश्मिना शुभा.

Colophon V2 missing (cf v l 17).—*Kāṇḍa name* Ñ V1 B1 3 4 D4 13 लङ्काकाडे —After Kāṇḍa name, V1 D1 3 ins आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś D8 अमृतवृष्ट्या वानरसजीवन, Ñ1 M2 वानरसजीवन (Ñ1 °न), Ñ2 D13 वानरजीवन (D13 °न), V1 B1 D4 मृतवानरजीवनं, V3 B2–4 अमृतवृष्टि , D1 3 मृतवानरोत्थापनं (D3 °न), D2 वानरोत्थापन, D12 वृष्ट्या वानरसजीवन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om , Ś2 D1 103, Ñ2 109, V1 104, B1 81, B3 101, D3 9 106, D5–7 T1 G M3 5 123, D10 11 122, T2 131, T3 134, M1 124, M2 125. —After colophon, D2 concludes with राम, G M1.2 5 with श्रीरामाय नम° .

१०९

6.106 1 तां रात्रिमुषितं रामं सुखोत्थितमरिंदमम् ।
6.121. 1 अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं जयं पृष्ट्वा विभीषणः ॥ १
6.102 1 स्नानानि चाङ्गरागाणि वस्त्राण्याभरणानि च ।
चन्दनानि च दिव्यानि माल्यानि विविधानि च ॥ २
अलंकारविदश्चेमा नार्यः पद्मनिभेक्षणाः ।
उपस्थितास्त्वां विधिवत्स्नापयिष्यन्ति राघव ॥ ३
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच विभीषणम् ।
हरीन्सुग्रीवमुख्यांस्त्वं स्नानेनोपनिमन्त्रय ॥ ४

109

V3 missing for Sarga 109 (cf. v l 6 108.17) Ñ1 begins with जयोऽस्तु मे। भद्रमस्तु ते, D12 with ॐ, M1 with त्रयोदश्या सीताशुद्धिर्ब्रह्मादिस्तुतिः.

1 ᵇ) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D8.12 M3 सुखासीनम्, D6 T2 3 सुखप्रदम्, D7 G1 M5 सुखोषितम्; D10 11 M1 Ct सुखोदितम्, G2 सुखसुखम्, G3 सुखे स्थितम्, Cm as in text (for सुखोत्थितम्) Ñ1 D13 सुखेन मनुजोत्तमं, B1 D1–4 9 तथै(D1 °त्रै)व व्रतमास्थित —ᶜ) B1 D1–3 काले (for वाक्य).—ᵈ) M1 सुख (for जय). B1 D1 2 4 13 T2 दृष्ट्वा (for पृष्ट्वा) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D8.12 वाक्यज्ञः (Ś B3 D8 12 ज्ञ) स(D12 च), M2 जयेत्युक्त्वा, Cm.t as in text (for जय पृष्ट्वा)

2 V3 om., Ñ2 illeg for 2ᵃᵇ.—ᵃ) B1 D4 शुभानि च, B4 D9 स्नानीयानि, G1 स्निग्धानि च, Cm g.k.t as in text (for स्नानानि च) V1 B1–3 D1.3 9 G2 M1 2 [अं]-गरागाश्च, Cg as in text (for °रागाणि) G(ed.) transp. 2ᵇ and 2ᵈ.—ᵇ) Ś V1 B3 D8 12 माल्यानि, B1 2 D4 वासांसि (for वस्त्राणि) Ś V1 B2–4 D12 विविधानि (for [आ]भरणानि) —D8 om (hapl)2ᶜᵈ.—ᶜᵈ) D1–3 9 चदनागु(D3 9 °ग)रु- (for चन्दनानि च). Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D1–3.9 12 मुख्यानि, Ñ1 D13 सज्जानि (for दिव्यानि). Ś V1 3 B3 4 D12 वासांसि (for माल्यानि). D7 10 11 transp. दिव्यानि and माल्यानि.

3 ᵃ) D4 प्रसाधन- (for अलकार-) V1 B1 2 D1–4 9 -विधौ (for -विदश्) Ś D8 12 चेमे, V1 B1 2 D1–4 9 युक्तास्, D7 10 11 G2 M1 चैता (for चेमा) Ñ अंगराग च सपूज्य(Ñ2 °गृह्य), D13 अंगरागरुचि गृह्य.—ᵇ) Ś D8 12 राम (for नार्य·) Ś V3 B2–4 D8 12 -दल- (for -निभ-) Ś D8.12 G1 -[ई]क्षण (for -[ई]क्षणा·) V1 B1 D1–4 9 तान्या(V1 समा)दाय वरस्त्रिय .—D9 om 3ᶜᵈ. B3 reads 3ᶜᵈ twice (second occurrence in marg).—ᶜ) D1 च (for त्वा) Ś2 V1 B3(first time).4 D8.12 M2 विधिना, V3 om. B1.3(second time) D4 देवेश, D1 ते देवीं, D2 3 देवीं च, Cg as in text (for विधिवत्) —ᵈ) B1 3 (second time) D1–4 वैदेही लक्ष्मण तथा(B1 °दा).
—After 3, Ś D8 12 ins

3326* स्ववृत्तकोविदा देवीं वैदेही लक्ष्मण तथा।

—Thereafter all the above MSS cont, while B1.3 (after the second occurrence of 3ᶜᵈ, in marg.) D1–4 9 (after 3ᵃᵇ, owing to om.) T2.3 M3 ins. after 3

3327* प्रतिगृह्णीष्व तत्सर्वं मदनुग्रहकाम्यया।
मुनिवेष समुत्सृज्य राज्यर्द्धिरनुभूयताम्।

[(l. 1) B1 3 D4 मम (for मद्) —T2 3 M3 om l 2. —(l 2) D9 परित्यज्य (for समुत्सृज्य). B1 D4 राजर्धिं, B3 राजार्दम्, D1–3 9 राजर्द्धिर् (for राज्यर्द्धिर्). Ś D8 12 राज्य द्धिरनु(D12 °व [sic])भूय च(D8 °यते) (for the post. half)]
—After 3, M3 ins.

3328* एते राक्षसराजस्य दासा दास्यश्च किंकराः।
कुशलोद्वर्तनस्नाने प्रसाद कुरु राघव।

[Note double samdi metri causa in l. 2]

4 ᵃ) V3 इदम् (for एवम्) D4 श्रुत्वा (for उक्तस्).
—After 4ᵃᵇ, D1–3 9 ins., Ś D8.12 ins. l. 1 after 4ᵃᵇ, l. 2–5 and l. 6–7 after 4 and 6 respy, while Ñ(Ñ1 marg.) ins. only l. 4–7 after 5ᵃᵇ, B1 D4 ins only l. 4 (followed by 3332*) after 4ᵃᵇ, T2 3 ins l 1-2 after 4ᵃᵇ and l 4–7 after 4ᶜᵈ

3329* धर्मज्ञो धर्मविद्वाक्य न्यायज्ञो न्यायकोविद·।
उपपन्नमिद राजस्त्वयि कल्याणचेतसि।
सौहृदे वर्तमानस्य ग्राह्य च वचन तव ।
समानव्रतचारी च भरत कैकयीसुत ।
शत्रुघ्नसहितो विद्वान्समागमनलालस· । (5)
राज्यश्रिय परित्यज्य मुनिवेषधर· किल ।
तपस्तप्यति मे भ्राता नन्दीग्रामकृतालय ।

[(l. 1) Ś D8 12 धर्मभृद् (for °विद्). Ś D8.12 न्यायज्ञो न्यायकोविद (for the post half).—(l 2) Ś D8 12 वाक्य, D2 राज्य (for राजस्). Ś D8.12 तव (for त्वयि) —(l 3) Ś D8 12 सौहार्दे (for सौहृदे) D9 सौम्य देवप्रभावत्त (for the prior half) D2 मम (for तव) Ś D8.12 प्राप्तश्च प्रणयो मया (for the post. half).—(l 4) D4 ममानुजो व्रताचारी (for the prior half). B1 D4 सत्यपुगव (D4 °विक्रम) (for कैकयीसुत) —(l 5) Ś D8 9 12 श्रीमान् T2 3 धीमान् (for विद्वान्) Ñ1 D1–3 समागमन —(l. 7) Y तपति (for तप्यति) T2 3 नदीग्रामे]
—Thereafter Ś D8 12 cont 3332*.

स तु ताम्यति धर्मात्मा मम हेतोः सुखोचितः ।
सुकुमारो महाबाहुः कुमारः सत्यसंश्रवः ॥ ५
तं विना कैकयीपुत्रं भरतं धर्मचारिणम् ।
न मे स्नानं बहुमतं वस्त्राण्याभरणानि च ॥ ६
इत एव पथा क्षिप्रं प्रतिगच्छाम तां पुरीम् ।
अयोध्यामायतो ह्येष पन्थाः परमदुर्गमः ॥ ७
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थं प्रत्युवाच विभीषणः ।
अह्ना त्वां प्रापयिष्यामि तां पुरीं पार्थिवात्मज ॥ ८
पुष्पकं नाम भद्रं ते विमानं सूर्यसंनिभम् ।
मम भ्रातुः कुबेरस्य रावणेनाहृतं बलात् ॥ ९
तदिदं मेघसंकाशं विमानमिह तिष्ठति ।
तेन यास्यसि यानेन त्वमयोध्यां गतज्वरः ॥ १० G 6 106 10 B. 6 121 11 L. 6 102.15

—B1 om 4^c–5 D1–3 9 om 4^c–5^b D13 G (ed) om. 4^{cd} — ^{c}) D5 6 T G -मिश्रास्(G1 °त्रास्), Cg as in text (for सुख्यास्) Ś D8 12 तु, D4 om (subm), G3 तान्, Cg as in text (for त्व) — ^{d}) M1 स्नानाय, Cg as in text (for स्नानेन) D5 T1 G M1 3 5 Cg [अ]भि- (for [उ]प-) D4 स्नानैर्निह्लैर्निमंत्रय (corrupt), D6 T2 3 स्नापनेनानुमत्रय —For 4^{cd}, M2 subst.

3330* निमन्त्रयस्व स्वैरर्थैं सुग्रीवप्रमुखान्हरीन् ।

5 B1 om. 5, D1–3 9 T2 3 om 5^{ab} (for all except T2 3, cf v l 4) — ^{a}) M3 य स, Cg as in text (for स तु) Ś Ñ B2–4 D8 12 स तपस्वी तपोयुक्तो, V1 तापसस्तपसा युक्तो, V3 राज्य स्वक परित्यक्त्वा, D13 य सदा सौम्य धर्मात्मा — ^{b}) Ś D8 12 महातेजा (for मम हेतो) Ś Ñ V1 3 B2–4 D8 12 सुदुःखित (for सुखोचित). —After 5^{ab}, Ñ (Ñ1 marg) ins only l 4–7 of 3329* — ^{d}) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D1–3 8–12 T2 3 भरत., Cg as in text (for कुमार) Ś B4 D1–3 8 9 12 T2 3 -सगर, Ñ2 V1 3 B2 3 D5–7 10 11 G1 M1 5 -सश्रय, M2 -विक्रम, Cg as in text (for सश्रव) —For 5, D4 subst,

3331* यस्तपस्वी तपोयुक्तो मम हेतोः सुखी तत ।
त्व धर्मज्ञ सत्यवादी मम भक्तिपरायण ।

—After 5, B3 (in marg) D1–3 9 T2 3 ins, while Ś D8 12 cont after 3329*, B1 D4 cont after l 4 of 3329*

3332* शत्रुघ्नसहितो धीमान्स मा नून प्रतीक्षते ।

[D9 T2 3 विद्वान् (for धीमान्) D2 स मा, D12 मा स (by transp) (for म मा) B3 transp धीमान् and नून]

6 ^{a}) M2 भ्रातर सौम्य (for कैकयीपुत्र) — ^{b}) Ś V1 3 B2–4 D8 12 धर्मज्ञ धर्मवत्सल — ^{c}) B1 न मे बहुतर (m. also °म) चैव, D1–3 9 न मे बहुमत (D2 °तर, D9 °विध) र (D1 य)त्न — ^{d}) B1 रत्नानि (for वस्त्राणि) —After 6, Ś D8 12 ins l 6–7 of 3329* (followed by 3332*)

7 ^{a}) M2 तथा कुरु (for इत एव) D6 7 G1 M1 2 यथा (for पथा). Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 10–13 एतत्पश्य यथा (D1 मया, D13 सदा) क्षिप्रं (V3 damaged from क्षि up to तो in 7^c, D1 शीघ्र), D9 T2 3 एतत्तथ्य मम वच — ^{b}) D1–3 9 गच्छेम, D7 T3 G1 M3 -गच्छामि (for गच्छाम) Ś Ñ V1 B2–4 D4 8 12 13 प्रतिगच्छाम्यह पुरीं, M3 प्रतिगच्छामहे वय ❀ Cv इत एव यथा क्षिप्र प्रतिगच्छाम ता पुरीमिति तथा न मे स्नान बहुमतमिति पूर्वेणास्य पूरणम् । इत एव यथा क्षिप्रमिति साक्षात्पाठ ।, Cg इत एवेति। अनेन पथा येनाहमागत तेनेत्यर्थ । एष इति हस्तनिर्देशपूर्वकमुच्यते । अयोध्यामागत प्राप्त अयमयोध्यामार्ग तेन क्षिप्र ता प्रतिगच्छामीत्यर्थ । Ck t प्रतिगच्छामेति लोट्. ❀ — ^{cd}) Ñ2 D4 10 11 गच्छतो, V1 om, D5–7 T1 M3 5 आगतो (for आयतो) Ś Ñ1 B2–4 D8 12 अयोध्या(Ś °ध्या)ग(B2 3 °गा)मिको, D1 2 9 13 M2 अयोध्यायाम(D9 °यामि, D13 °या ग, M2 °या इ)तो, G1 अयोध्यागमने. G3 अयोध्यामागमिष्येह (for °) G1 transp ह्येष and पन्था· D4 -दुर्जयः (for दुर्गम) D13 पूर्णा· परमसिद्धयः (for ^{d})

8 ^{a}) D1 3 T2 स (for तु) Ñ V1 3 B2–4 D4 13 M2 रामेण (for काकुत्स्थ) — ^{c}) Ś B2 D8 12 T2 अह, Ñ B3 D4 13 अद्य (for अह्ना) T3 त्वा (for त्वा) — ^{d}) B4 स्वा (for ता) Ś D8 12 पुरुषर्षभ (for पार्थिवात्मज)

9 V3 damaged from द्रं in 9^a up to ^{d} — ^{b}) Ś Ñ2 B4 D4 8 12 13 -वर्चस (for -सनिभम्) — ^{c}) Ñ1 D4 13 हृत (for मम). B1 D1–3 9 T2 3 पुरा वैश्रवणस्यासीद् — ^{d}) B1 D1 3 5 7 9 G1 M5 हृत, Cg as in text (for [आ]हृत). Ś Ñ V1 B2–4 D4 8 10–13 M2 रावणेन बलीयसा —After 9, Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D5–8 10–12 S ins

3333* हृत निर्जित्य सग्रामे कामग दिव्यमुत्तमम् ।
त्वदर्थं पालित चैव तिष्ठत्यतुलविक्रम ।

[(l 1) T3 मृत्यु (for हृत) V3 शस्त्राणि (for सग्रामे) M3 अक्षय (for उत्तमम्) —(l 2) D5 7 T G M3 5 Cg त्वदर्थे D5–7 T G2 3 M1 5 चेद्, G1 M2 3 (before corr. as above) चै(M3 त्वे)तत् (for चैव) Ś D6 8 T2.3 [अ]मित-, M2 [अ]मर- (for [अ]तुल-)]

10 ^{a}) Ś B1 D2 8 12 सूर्य- (for मेघ-) V3 स.✓* (for सकाश) — ^{b}) B1 D8 अव-, D3 9 अधि- (for इह). Ñ D4 13 नानारत्नसमुज्ज्वल (D13 °विभूषित) —V3 damaged from 10^c up to य्रा in 11^a — ^{c}) Ś Ñ2 V1 B D5 6 8 12 M1 2 येन (for तेन) Ś D8 12 प्राप्स्यसि, D4 13 यास्यामि (for यास्यसि) — ^{d}) Ñ1 B2 D4 13 ताम् (for

106 11 अहं ते यद्यनुग्राह्यो यदि स्मरसि मे गुणान् ।
121.12 वस तावदिह प्राज्ञ यद्यस्ति मयि सौहृदम् ॥ ११
102 16 लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।
अर्चितः सर्वकामैस्त्वं ततो राम गमिष्यसि ॥ १२
प्रीतियुक्तस्तु मे राम ससैन्यः ससुहृद्गणः ।
सत्क्रियां विहितां तावद्गृहाण त्वं मयोद्यताम् ॥ १३
प्रणयाद्बहुमानाच्च सौहृदेन च राघव ।
प्रसादयामि प्रेष्योऽहं न खल्वाज्ञापयामि ते ॥ १४

एवमुक्तस्ततो रामः प्रत्युवाच विभीषणम् ।
रक्षसां वानराणां च सर्वेषां चोपशृण्वताम् ॥ १५
पूजितोऽहं त्वया वीर साचिव्येन परंतप ।
सर्वात्मना च चेष्टाभिः सौहृदेनोत्तमेन च ॥ १६
न खल्वेतन्न कुर्यां ते वचनं राक्षसेश्वर ।
तं तु मे भ्रातरं द्रष्टुं भरतं त्वरते मनः ॥ १७
मां निवर्तयितुं योऽसौ चित्रकूटमुपागतः ।
शिरसा याचतो यस्य वचनं न कृतं मया ॥ १८

त्वम्). D5 T1 G3 -व्यथ॰, G1 -श्रम (for ज्वर॰). B1 वोढु त्वा चेदमर्हति, D1–3 9 वोढु त्वा च (D9 त्वाच वोढु) तदर्हति.

11 V3 damaged up to भ्रा in 11^{a} (cf v l 10). T2 reads 11^{ab} twice (lacuna for 11^{a} in second occurrance) —^{a}) B1 D1–3 9 transp अहं and यदि. —^{b}) D4 वै (for मे). D1–3 9 T2 (second time) धारणी (D9 पालनी)योस्मि ते यदि. —^{c}) D1 न च (for वस). D1 3 9 प्राप्तो (for प्राज्ञ). M2 वसाद्य रजनीमेका —^{d}) Ś D1 12 T1 G3 मम (for मयि) Ñ1 D4 13 M3 transp. यद्यस्ति and मयि D13 गौरव (for सौहृदम्). B1 D1–3 9 मया त्व(D1.9 स)मभि(B1 °पि)पूजितः

12 ^{b}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D4.8 10–13 M2 भार्य(M2 चान)या सह (V3 damaged from सह up to यु in 13^{a}), D6 7 T2 3 G2 M5 सह(D7 G2 M5 चैव) सीतया (for चापि भार्यया) M1 भार्यया * * सीतया —For 12^{ab}, B1 D1–3 9 subst

3334* सदारो भ्रातृसहितः सहैभिर्हरियूथपैः ।

—^{c}) D12 च, D13 तु (for त्व) Ś D8 सह कामैश्च (for सर्वकामैस्त्व) —^{d}) Ś D8.12 राजन् (for राम).

13 V3 damaged up to यु in 13^{a} (cf v l 12). —^{a}) B4 D3 4 प्रति॰ (for प्रीति॰) Ś Ñ V1 3 B D1 3 4 7 8 10–13 G2 M1 3 Cr -युक्तस्य, Cv as in text (for -युक्तस्तु) G1 M1 5 च, Cr m t as in text (for मे) B4 D6 T2 3 G2 वै(B4 G2 मे) राजन्, D7 10 11 विहिता, D13 धर्मज्ञ (for मे राम) D2 प्रीति रामस्य मे युक्त (sic), D9 प्रीतियुक्त सम राम, M2 प्रीतियुक्तेन राजेन्द्र —^{b}) Ñ1 V3 B4 D1–4 9 13 ससुहृज्जन.. B1 सहसैन्य. सुहृज्जन .—^{c}) Ñ1 D4 13 विपुला, Ñ2 illeg, V1.3 B2–4 विधिवत्, D5 10 11 राम मे(D5 ते), Cr m g t as in text (for विहिता). V1 तात, B4 प्राज्ञ, D6 T2 3 राम (for तावद्). Ś B1 D1–3 8 9 12 सत्कार विधिवत्त्व च(B1 D1–3 °वत्तात, D9 °वत्सर्वं) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 13 प्रतिगृह्णीष्व राघव(B1 D1–3 चोद्यत, B3 भारत [sic], D9 कोविद)

14 V1 D4 8 om 14^{ab} —^{a}) D9 प्रियाच्च (for प्रणयाद्). D1 च बहुमानात् (by transp.). —^{b}) Ś Ñ V3 B D2 3 10–12 सौहार्देन (for सौहृदेन) D9 सौहार्दाच्चापि. —V3 om 14^{cd} —^{c}) D8 प्रणयामि (sic), G1 प्रसादयस्व, M2 प्रसादयिष्ये (for प्रसादयामि) B1 D1–3 9 M2 भृत्यो, D13 प्रेक्ष्यो (for प्रेष्यो). —^{d}) B2 हि (for ते).

15 ^{ab}) V3 damaged from क्त up to च Ñ1 D4 13 तु काकुत्स्थ (for ततो राम). —B1 om. 15^{c} – 17^{b} V3 om. 15^{cd}. —^{c}) D13 ऋक्षाणा (for रक्षसा). —^{d}) Ś Ñ V1 B2–4 D1–4 8–13 G1 M1.5 एव, D6 T2 3 M2 उप, Cg as in text (for चोप)

16 Ñ1 B1 D1–3 9 13 om 16 (for B1, cf v l 15) —^{a}) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D4 5 8 10–12 [ऽ]स्मि, M5 [ऽ]य (for ऽहं) D4 यथा (for त्वया). D6 T G1 3 M सौम्य (for वीर). —^{b}) Ś D8 12 पाण्डित्येन, G1 साहाय्येन, Cg t as in text (for साचिव्येन). Ś D8 पदेन हि, Ñ2 V1 3 B2–4 D4 7 10–13 परेण च(B2 4 D4 12 हि) (for परंतप). —V1 3 D12 om 16^{cd}. —^{c}) G2 M5 सर्वात्मनाभिश्च Ś D8 वसुभि (for चेष्टाभि॰) —^{d}) Ś Ñ2 B2–4 D4 8 10 11 सौहार्देन परेण च (B2 हि) ❀ Ct. सौहार्देनोत्तमेन च इति क्वचित्पाठः । ❀

17 B1 om 17^{ab} (cf v l 15). —^{a}) D7 [इ]दं G3 [इ]हं, M2 [अ]हं (for [ए]तन्) D5 T1 कार्यं (for कुर्यां) D9 सखे त्वेव (for न खल्वेतन्). G (ed) च (for ते) —^{b}) D1–3 9 नैर्ऋताधिप, D5 T1 G3 राक्षसोत्तम. —B1 transp 17^{cd} and 18^{ab} —^{cd}) Ś1 D8 12 उत्कं B3 4 D3 किं तु (for तं तु) Ś2 सोत्कंठ (for तं तु मे). D2 transp. भ्रातर and भरत Ś D8 12 त्वरित (for त्वरते) M2 transp भरत and त्वरते

18 B1 transp 17^{cd} and 18^{ab}. Ñ1 reads in marg. 18^{ab} —^{a}) Ś D2 8 12 निवारयितु (for निवर्तयितु). V3 वीरश्च, B4 चासौ (for योऽसौ) —^{c}) Ś Ñ2 V1 B D1–3 8 9 12 M2 याचमानस्य, D4 याचितस्यास्य, D5 7 T1 G2 याचितो यस्य —^{d}) D1–3 9 मया कृत (by transp) Ś Ñ2 V1.3 B2–4 D8 10–12 न कृत वचन (B4 तद्वचो) मया, B1 वचन मम यत्कृत, M2 कृत वचन मया (subm.)

कौसल्यां च सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम् ।
गुरूंश्च सुहृदश्चैव पौरांश्च तनयैः सह ॥ १९
उपस्थापय मे क्षिप्रं विमानं राक्षसेश्वर ।
कृतकार्यस्य मे वासः कथंस्विदिह संमतः ॥ २०
अनुजानीहि मां सौम्य पूजितोऽस्मि विभीषण ।
मन्युर्न खलु कर्तव्यस्त्वरितस्त्वानुमानये ॥ २१
ततः काञ्चनचित्राङ्गं वैदूर्यमणिवेदिकम् ।
कूटागारैः परिक्षिप्तं सर्वतो रजतप्रभम् ॥ २२
पाण्डुराभिः पताकाभिर्ध्वजैश्च समलंकृतम् ।
शोभितं काञ्चनैर्हर्म्यैर्हेमपद्मविभूषितम् ॥ २३

G. 6 106. 2
B 6 121. 2
L 6. 102. 4

19 ^{b}) Ś2 Ñ1 B2 D4 13 च तपस्विनीं, B1 D1-3.9 चैव (D3 चापि) मातर (for च यशस्विनीम्) —D13 lacuna for 19^{c} —^{c}) Ś V1 3 B2-4 D8 12 दिदृक्षु , Ñ2 B1 D10 11 गुरु च, D3 गुरु च, D4 गुरूंन्वै, L (ed) दिदृक्षु (for गुरूंश्च) Ñ V1 B1-3 D10 11 सुहृद (for सुहृदश्च) M2 [अ]न्यान् (for [ए]व) —^{d}) Ś V1.3 B2-4 D8 12 गुरूंन्पौरांस्तथैव च, Ñ D4 10 11 13 पौराश्चा(D4 °रजा, D13 गुरु जा)नपदैः सह, B1 D1-3 9 द्रष्टुमिच्छ(D2 °मर्ह)ति मे मन , M2 द्रष्टु मे त्वरते मन

20 Ñ2 D11 om 20^{ab} Ś Ñ1 V1 3 B D1-4 8-13 M2 transp 20 and 21 —^{a}) D9 अवस्थापय Ś V1 B2-4 D5 8 10 12 M1 शीघ्रं, B1 D1-3 तूर्णं, D9 पूर्वं (for क्षिप्रं). D4 transp मे and क्षिप्रं —^{b}) B1 D1-3 9 नैर्ऋता (D9 राक्षसा)धिप (for राक्षसेश्वर) —Ñ2 D11 read 20^{cd} after 21 —^{d}) Ś Ñ V1.3 B2-4 D6-8 10-12 T2 3 M1 कथ(D8 न मे) स्याद्, Cg as in text (for कथस्विद्) D4 कथ स्यादिति Ś D8 12 सगत , D6 समत (for समत) B1 D1-3 9 13 कथ स्यादिति (D13 विचित्त [sic]) मे मति —After 20, Ś Ñ(only l 11-14) B1 3(marg) D1-3 8 9 12 ins a passage relegated to App I (No 71) —After 20, Ñ (preceded by l 11-14 of App I [No 71]) V1 3 B2 4 D4 10 11 M2 ins , B3 ins after App I (No 71), Ś D8 12 subst. only l 2 for l 35 of App I (No 71)

3335* एवमुक्तस्तु रामेण राक्षसेन्द्रो विभीषण ।
विमान सूर्यसकाशमाजुहाव त्वरान्वित ।

[(l 1) V3 illeg , M2 राक्षस सखिवत्तया (for the post half) —V3 om l 2 —(l 2) Ś Ñ1 B1 D8 12 आजहार, B3 आरुरोह (sic) (for आजुहाव) M2 आनयामास हि ततो विमान सूर्यसनिभ]

—Thereafter, D4 cont

3336* दिव्यमत्यद्भुताकार मन कामगमव्ययम्।

21 Ś Ñ1 V1 3 B D1-4 8-13 M2 transp 20 and 21 —^{b}) D1-3 9 M1 [ऽ]हं, Cg as in text (for ऽस्मि) M1 त्वया प्रभो (for विभीषण) —D6 om 21^{cd} V3 illeg from क in 21^{c} up to चा (see var) in 21^{d} —^{c}) Ś D8 मयि (for खलु). B1 D1-3 9 transp न and खलु —^{d}) Ś D4 8 12 सखित्वं, Ñ V1 B D10 11 सखे त्वा, D1-3 5 7 9 T1 G2 3 M2 3 5 Cg त्वरित, M1 त्वरया (for त्वरितस्) Ś Ñ V1 3 B D1 2 4 8-13 G1 चा(V3 illeg up to चा, G1 त्वा)नुमानये(D1 2 4 9 G1 °य), D7 G2 यानमानय, T2 त्वा नु मानये (for त्वानुमानये) D13 त्वत्त्रात् ? समाददे —After 21, Ñ2 D11 read 20^{cd} —After 21, D7 G2 M3 ins .

3337* राघवस्य वच श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
त विमान समादाय तूर्णं प्रतिनिवर्तत ।

[※ Cg राघवस्य वच श्रुत्वेत्यादिश्लोकचतुष्टयमेक वाक्यम् । प्रतिनिवर्तत प्रतिन्यवर्तत ।, Ct राघवस्य वच श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो विभीषण । तद्विमान समादाय तूर्णं प्रतिनिवर्तते इति कचित्पाठ . ※],

while T2 ins a long passage relegated to App I (No 71) after 21.

22 V3 om 22-26.—^{a}) Ś B1 D1-3 8 9 12 मणि-, G (ed) दिव्य (for तत) —^{b}) Ś D7 8 10 12 G2 वैडूर्य-मणि , Ñ1 D4 वैदू(D4 °डू)र्यकृत , B1 D1-3 9 तप्तकाचन-, D5 6 T G1 3 M वैडूर्यमय- (for वैडूर्यमणि-) —G (ed) om 22^{cd} —^{c}) Ś D8 12 क्रीडा- (for कूट) B1 D1-3 9 -[आ]गा(B1 -[आ]का)र- (for -[आ]गारै॰) —^{d}) B1 D1-3 9 मधुरस्वर (B1 D1 °न), D13 वदनप्रिय (for रजतप्रभम्) Ś Ñ V1 B2-4 D4 8 12 तप्तकाचनभूषण(Ś D8 12 °णै , D4 °पित)

23 V3 om. 23 (cf v l 22) —^{a}) D13 T1 G M पाडराभि —^{b}) Ś Ñ2 V1 B2-4 D8 12 M2 G (ed) बहु-भिर्वृ(G ed °र्यु)त, Ñ1 D4 13 विविधैस्तथा (for समलकृतम्) B1 D1-3 9 समतादवभासि(B1 °दुपशोभि)त —G1 om 23^{c} —^{c}) D6 शोभन , D7 10 11 M1 Ct काचन(D7 °नै) (for शोभित) G3 काचनं (for काञ्चनैर्) Ś D8 12 हर्म्य-वृदैश्च, Ñ B4 हर्म्यकर्णै(B4 °षडै)श्च, V1 B2 3 हेमकर्णै (B3 °क्षै)श्च, D4 हर्म्यजालैश्च, M2 गधमाल्यैश्च, G(ed.) हेमकक्ष्यैश्च, Ct as in text (for काञ्चनैर्हर्म्यैर्) D13 भाति काचनम्हर्यैश्च —G1 reads 23^{d} and then repeats 24^{c} - 25^{b} after 6 110 9^{c} —^{d}) Ś D8 12 -कुड्य-, B2 -घटा , D4 -पट्ट , G1 M5 -रत्न , Cg t as in text (for -पद्म-) D7 10 11 G2 M1 -विभूषितै .—For 23^{cd}, B1 D1-3 9 subst., while Ś D8 12 ins after 23

3338* शोभित जलजाकारै पुण्डरीकैश्च काञ्चनै ।

[Ś D8 12 मडित (for शोभित) D1 2 12 जलदाकारै , D9 जल-

106 0 121 26 102.47 प्रकीर्णं किङ्किणीजालैर्मुक्तामणिगवाक्षितम् ।
घण्टाजालैः परिक्षिप्तं सर्वतो मधुरस्वनम् ॥ २४
तन्मेरुशिखराकारं निर्मितं विश्वकर्मणा ।
बहुभिर्भूषितं हर्म्यैर्मुक्तारजतसंनिभैः ॥ २५

तलैः स्फटिकचित्राङ्गैर्वैदूर्यैश्च वरासनैः ।
महार्हास्तरणोपेतैरुपपन्नं महाधनैः ॥ २६
उपस्थितमनाधृष्यं तद्विमानं मनोजवम् ।
निवेदयित्वा रामाय तस्थौ तत्र विनीतवत् ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०९ ॥

धरैश्च (for जलजाकारे) D3 जलधारे समायुक्त (for the prior half)]

24 V3 om 24 (cf v.l 22) Ñ2 V1 B2-4 D4 om. 24^{ab} —^{a}) Ś B1 D1 3 8 9.12 रुचिरैः, Ñ1 D13 शोभित (for प्रकीर्णं). —D13 om. (hapl) 24^{b} – 25^{a}. —^{b}) Ñ1 D3 -जाल-, B1 -माल्य- (for मणि-) Ś B1 D1-3,7-13 G2 M5 गवाक्षक (B1 D1-3 9 °क·), Ñ1 विभूषित; Cg k t as in text (for -गवाक्षितम्) —T1 mostly damaged for 24^{c}. For sequence in G1, cf v.l. 23 —^{c}) Ś D8 12 हेम-, Ñ1 D4 पट्ट, M1 स्वर्ण-, Cg as in text (for घण्टा) T2 -नादैः ; M1 -पटा-, Cg as in text (for जालैः) —^{d}) M5 सुरव (for मधुर-). B3 D6 T2 3 -स्वर, Cg. as in text (for -स्वनम्) —For 24^{cd}, B1 D1-3 9 subst

3339* घण्टाजालप्रणदित प्रगीतमिव सर्वतः ।

[B1 -नाद- (for -जाल) D2 -प्रमुदित D9 अपि (for इव).]

25 V1 om 25 (cf. v l 22) D13 om. 25^{abc} (cf. v l 24) For sequence in G1, cf. v l 23. B1 D1-3 9 transp 25^{ab} (including 3340*) and 26 G(ed) transp 25^{ab} (including 3340*) and 26^{ab} —^{a}) Ñ2 V1 B1 2 D4 5 7 10 11 T1 G (G1 both times) M1 2 त, B3 एतत् (hypm) D6 M3.5 यत् (for तत्) ❀ Cv यन्मेरुशिखराकारमिति च ।, Cr य मेरुशिखराकारमिति वा पाठ ।, Cg यन्मेर्वित्यादिश्लोकत्रयमेकान्वयम्. ❀ —^{b}) D6 reads निर्मित in marg —^{c}) Ñ V1 B2-4 D4 10 11 वृहद्भिर्, G1 (first time) शोभित (for बहुभिर्). B4 G2 भूषितैर्, G1 (both times) काचनैर्, M2 शोभित (for भूषित) Ś D8 12 चित्रैर्, Ñ1 D4 रत्नैर्, D5 T1 G3 M5 रम्यैर् (for हर्म्यैर्) —^{d}) Ś Ñ2 V1 B2 3 D8 10-12 -शोभितैः (Ś B3 D8 12 °त), B4 M2 -भूषित, Cg as in text (for संनिभैः) —For 25^{cd}, B1 D1-3 9 G (ed) subst.

3340* कामग रुचिर दिव्य मनोऽभिप्रेतमव्ययम् ।

26 V3 om 26 (cf v l. 22). B1 D1-3 9 transp 25^{ab} (including 3340*) and 26 G (ed) transp 25^{ab} (including 3340*) and 26^{ab} —^{a}) Ś Ñ B4 D2 3 8 9 13 दत-, V1 B1 D1 12 दात, B2 3 दत्तैः, D4 रत्न-, D5 6 T2 3 G1 3 M5 तत, M1 शुद्ध-, M2 दीप्तैः (for तलै). B1 D1 3 T1 G1 2 M2 3 Cg स्फाटिक (for स्फटिक-). D4 चित्राग (for -चित्राङ्गैर्). —^{b}) Ś D8,12 वैदूर्यस्य (for वैदूर्यैश्च) D3-5,7 8 10 T G M1,3 5 वैदूर्यैश्च. B1 D4 वैदूर्यवरासन (B1 °न), M2 वैदूर्यै काचनरपि. —Ñ V1 B2 4 D4 13 om, B3 reads in marg 26^{cd}. —^{c}) Ś D2,3 8 12 -[आ]स्तरणोपेतम्; B1 3 D1 -[आ]भरणोपेतम्. D6 T2 3 वराह्राभरणोपेतैर्. —^{d}) D3 उपपन्नैर्, G1 उपपन्ना (sic) (for उपपन्नं). G1 महाधनैः; M2 वरासनैः, Cg as in text (for महाधनैः).

27 ^{a}) D13 उपातस्युतनारक्ष (corrupt). —^{b}) B4 त (for तद्) D4 मनोभव, D6 T2 3 °हर (for °जवम्). —T1 damaged 27^{c} —^{c}) Ś Ñ2 V1,3 B4 D8 12 ततो निवेद्य. D13 रामस्य (for रामाय). B3 ततो निवेदयामास. —^{d}) D6 T2 3 तत्र तस्थौ (by transp). D4 13 तस्या तस्य समीपत. —After 27, Ś Ñ V1 3 B D1-4,8-13 K (ed., within brackets) ins.

3341* तत्पुष्पक कामगम विमान-
 मुपस्थित प्रेक्ष्य हि दिव्यरूपम् ।
राम प्रहृष्ट सह लक्ष्मणेन
 पुरा यथा वृत्रवधे महेन्द्र. ।

[(l 1) D1 3 पुरस्थितम् (for विमानम्) D4 कामगमव्ययं तद्. —(l. 2) B1 स, D3 च (for हि) Ñ1 D4 10 11 13 सूर्यसनिकाश, B3 दिव्यमनोहर च (for प्रेक्ष्य हि दिव्यरूपम्) D1 3 तदा तु सप्रेक्ष्य च दिव्यरूप —V3 illeg for l 3 —(l. 3) Ñ D4 10 11,13 दृष्ट्वा तदा विस्मय (D13 सहर) माजगाम —(l. 4) Ś D8 12 शतक्रतु, B2 स शक्र (for महेन्द्र) V1 3 B3,4 वृत्रवधेन शक्र Ñ D4 10 11 13 रात (D1 om) मनोनिमित्ताइतस्तत्र.]

Colophon —*Kāṇḍa name* · Ñ V1 B1 3 4 D4 13 लकाकाडे. —After Kāṇḍa name, V1 ins आभ्युदयिके. —*Sarga name* Ś1 Ñ2 B2-4 D1 पुष्पकोपस्थान, Ś2 Ñ1 V1 3 D8 12 13 पुष्पकोपस्थापन (Ñ1 °न), B1 पुष्पकस्थापन, D1 पुष्पकानयन, D2 3 पुष्पकोस्थापन (D3 °न.). —*Sarga no.* (figures, words or both). Ś1 Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om., Ś2 D1 104, Ñ2 110, V1 105, B1 82, B3 102, D3 9 107, D5-7 T1 G M3 5 124; D10 11 123, T2 132, T3 135, M1 125, M2 126, B (ed) 121, G (ed) 106. —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 5 with श्रीरामाय नमः, M2 with श्रीरामाय नमः शरणम्.

११०

उपस्थितं तु तं दृष्ट्वा पुष्पकं पुष्पभूषितम् ।
अविदूरे स्थितं रामं प्रत्युवाच विभीषणः ॥ १
स तु बद्धाञ्जलिः प्रह्वो विनीतो राक्षसेश्वरः ।
अब्रवीत्त्वरयोपेतः किं करोमीति राघवम् ॥ २
तमब्रवीन्महातेजा लक्ष्मणस्योपशृण्वतः ।
विमृश्य राघवो वाक्यमिदं स्नेहपुरस्कृतम् ॥ ३
कृतप्रयत्नकर्माणो विभीषण वनौकसः ।
रत्नैरर्थैश्च विविधैर्भूषणैश्चाभिपूजय ॥ ४
सहैभिरर्दिता लङ्का निर्जिता राक्षसेश्वर ।
हृष्टैः प्राणभयं त्यक्त्वा संग्रामेष्वनिवर्तिभिः ॥ ५

G 6 107. 4
B 6. 122. 5
L. 6 103. 8

110

V2 *missing* up to 9^a (cf v l 6 108 17) D12 begins with ॐ

1 M2 om 1-2 —^{a}) T2 पुरस्थितं V3 B1 3 च तद् (B1 त), T2 3 M1 तु तत्, Ct as in text (for तु त) D6 10 11 T2 3 M1 Ck t कृत्वा (for दृष्ट्वा) ❀ Cv उपस्थित तु त कृत्वेति समीचीन पाठ । दृष्ट्वेति पाठे दृशिरन्तर्भावितण्यर्थो वेदितव्य । दर्शयित्वेत्यर्थ ।, Cr त दृष्ट्वा त दर्शयित्वा। तत्कृत्वेति पाठ ।, Cm त दृष्ट्वा तद्दर्शयित्वा। तत्कृत्वेति वा पाठ ।, so also Cg ❀ —^{b}) Ñ1 V1.3 B3 D4 13 विमानं (for पुष्पक) B1 D1-3 9 विमान पुष्पक तत —G (ed) om 1^c-2^b —^{c}) V3 illeg. from रे up to त्यु in ^{d}. G3 M1 3 अविदूरस्थितो Ñ1 च त राम, B2 4 D4 12 स्थित राम, D5 6 10 11 T1 G1 M5 Cm t स्थितो राम (D6 °म) Ś D8 नातिदूरे स्थित राम —^{d}) Ñ2 D2 10 11 G2 M1 इत्युवाच Ś Ñ1 B2 4 D4 6 8 12 विभीषण —After 1, Ś1 ins 3348*, while Ś2 D8 13 ins

3342* कृत साध्वित्युवाचैन राम सम्यग्विभीषणम् ।

2 M2 om 2, G (ed) om 2^{ab} (for both, cf. v l 1) Ś1 om 2-7 —^{a}) Ś2 Ñ V1 3 B D1-3 8-12 बद्धाजलिपुटो, D13 °लि प्राज्ञो —^{b}) Ñ1 B1 D1-4 9 13 राक्षसाधिप —^{c}) B1 D2 3 उवाच (for अब्रवीत्). D1 9 उवाच त्वरयोपेत (D9 °या युक्तो), G (ed) उवाच राक्षसश्रेष्ठ

3 Ś1 om 3 (cf v l 2) V3 om 3^{ab}. T1 damaged from वी in ^{a} up to स्यो in ^{b} —^{a}) B1 D1-3 9 तमुवाच, G1 अब्रवीत्त (by transp) —^{b}) D9 [ए]व पश्यत. —^{c}) Ś2 D8 12 विस्पष्ट, B4 D1 4 13 विमृष्य (for विमृश्य) —V3 damaged from राघवो up to प्रयत्न in 4^a —^{d}) B1 D1-3 9 -[उ]पबृहि (D3 °गुठि) त, M3 -परिष्कृत (for -पुरस्कृतम्) D13 इदमाहमुपास्थित

4 Ś1 om 4 (cf v l 2) V3 damaged up to प्रयत्न in ^{a} (cf v l 3) —^{a}) Ś2 Ñ V1 B2-4 D4 8 12 13 G (ed) इमे तु (G [ed] च) कृतकर्माणो, B1 D1-3 कृतप्रत्यय (D1 °कृत, D2 °त्युप) कर्माणो, D9 कृतकार्याश्च सग्रामे, G2 कृतज्ञा कृतकर्माणो. —^{b}) Ś2 Ñ2 V1 3 B2-4 D8 10-12 सर्वे एव (for विभीषण). —After 4^{ab}, Ś2 D8 12 ins 3345* (followed by 3346* and 3344*) —Before 4^{cd}, B3 reads (marg) 5^{cd} —^{c}) B4 G3 धनैश्च, Cm g t as in text (for अर्थैश्च) D7 G2 वस्त्रैश्च (for विविधैर्) M5 रत्नैश्च विविधैश्चापि —^{d}) D6 T2 3 G1 M3 5 [अ]पि (for [अ]भि-) Ś2 Ñ2 V1 3 B2-4 D8 10-12 सपूज्यंता विभीषण, D7 G2 विविधैश्च प्र (G2 °श्चैव) पूजय, M2 पूज्यता राक्षसेश्वर —For 4^{cd}, Ñ1 D4 13 subst

3343* विराजयस्व विविधै स्नानैश्चोपनिमन्त्रय ।
[D4 अन्नैश्च, D13 वनैश्च (for स्नानैश्च)],

while B1 D1-3 9 subst for 4^{cd}, Ś2 D8 12 cont after 3346*, B3 (m) ins after 4^{ab}

3344* सर्वत पूजनीया मे ऋक्षाश्च सुरवत्सदा ।
[Ś2 D3 8 12 सर्वेश, D2 सर्वथा Ś2 D8 12 तु (for मे). D1-3 रक्ष्याश्च सुतवत्, D9 रत्नैश्च गुरव (for ऋक्षाश्च सुरवत्). Ś2 D8 12 ऋक्षवानरसहता (for the post half)]

—Thereafter B3 (marg) cont. only l 1 3345*.

5 Ś1 om 5 (cf v l 2). —^{a}) Ś2 D8 12 [अ]मीभिर्जिता, Ñ V1 3 B2-4 D4 10 11 Ct [अ]मीभिस्त्वया, D5 6 T1 G1 2 M3 5 Cr g [ए]भिरजिता, D7 M1 [ए]भिश्च त्वया, M2 [ए]भिर्हरिभिर् (for [ए]भिरर्दिता) D13 सा ममैभिस्त्वया लका —^{b}) Ñ1 D13 राक्षसाधिप, V3 राक्ष* * * (illeg) Ś2 D8 निर्जितो राक्षसेश्वर, M2 समरे निर्जिता त्वया —V3 om 5^{cd}. B3 reads (marg) 5^{cd} before 4^{cd}. —^{c}) Ś2 Ñ1 V1 B2-4 D4 8,12 13 दूरे (for हृष्टै॰) —^{d}) Ś2 B4 D4,8 12 [अ]नि (Ś2 D8 [अ]भि) वर्तिन —For 5, B1 D1-3 9 subst, while Ś2 D8 12 ins after 4^{ab}, B3 (marg.) cont only l 1 after 3344*

3345* सहैभिर्भवता लङ्का जिता मम निवेदिता।
त्यक्त्वा प्राणान्पर शक्त्या तोषितोऽस्मि विभीषण।
[(l 1) D1 गत्वा, D3 9 जित्वा (for जिता) B1 3 जिता सजलवाहना (for the post half) —(l 2) D2 भक्त्या (for शक्त्या)]

—Then Ś2 B1 D1-3 8 9 12 cont., while Ñ1 (m) cont only l 2-3 after 3347*, B3 ins only l 3-4 after 6

07 7 एवं संमानिताश्चेमे मानार्हा मानद त्वया ।
22. 7 भविष्यन्ति कृतज्ञेन निर्वृता हरियूथपाः ॥ ६
03 6 त्यागिनं संग्रहीतारं सानुक्रोशं यशस्विनम् ।
यतस्त्वामवगच्छन्ति ततः संबोधयामि ते ॥ ७
एवमुक्तस्तु रामेण वानरांस्तान्विभीषणः ।
रत्नार्थैः संविभागेन सर्वानेवान्वपूजयत् ॥ ८

3346* रत्नै. समभिपूज्यन्तां मयि प्रत्यपराश्च ये ।
यो यदिच्छति यावच्च तत्तद्देय विभीषण ।
एभिः सपूजितैर्वीरैः पूजितोऽहं त्वया ध्रुवम् ।
ममार्थे ये पराक्रान्ताश्चिर वानरपुंगवाः ।

[Ś2 D1 8 om (hapl.) l. 1-2.—(l. 1) D3 12 अपि, D9 इति (for मयि) —(l. 2) D12 यम् (for यद्). D7 च (for second तद्) —(l 3) Ñ1 B1.3 एतै (for एभिः). B3 मया (for त्वया) D9 भृश (for ध्रुवम्) —(l 4) B1 3 ममार्थे ये, D2 ममार्थाय, D3 समर्था ये, D9 मदर्थे च D1 परिक्रांताश्च (for पराक्रान्ताश्च).]

—Then Ś2 D8 12 cont. 3344*.

—After 5, Ñ D4-7 10.11 13 S ins.

3347* त इमे कृतकर्माणः पूज्यन्तां सर्ववानराः ।
धनरत्नप्रदानेन कर्मैषां सफलं कुरु ।

[(l 1) D4 इमे हि, D13 इमे ते, T2 3 तदिमे, M2 इमे तु D4 G1 सर्व- (for कृत-) D7 G2 M1 3 साधु (for सर्व-) Ñ2 D10 11 सर्वं एव वनौकस (for the post half) —(l 2) Ñ D4 10 11 -प्रदानैश्च. T1 ***** नेन (damaged) (for the prior half) Ñ1 D4 13 कोपं(Ñ1 °शे)श्च सफलान्कुरु (for the post. half).]

6 Ś1 B1 D1-3 9 om 6 (for Ś1,cf v l 2) —a) Ś2 D8 12 सुसमताश्चैव, Ñ1 V3 B3 D4 13 सभावि (D13 °पि)ताश्चैव, Ñ2 V1 B2 4 D7 10 11 G2 M2 3 समानिताश्चैते(V1 B2.4 M2 °व) —Ñ2 illeg for 6b.—b) Ś2 V1 3 B2-4 D8 12 13 M2 मानितास्त (for मानद) D7 10 11 Ct नंद्यमाना यथा त्वया, G1 मानदानादिभिस्त्वया —c) M2 स्मरिष्यति D5 T1 G3 M5 हि निर्वृत्ता, Ct as in text (for कृतज्ञेन) G1 गमिष्यन्त्यभिनिर्वृत्ताः —d) D5 T1 G3 M5 सर्वे वै, D7 12 13 M1 निवृत्ता, G1 सर्वे ते, Cg t as in text (for निर्वृत्ता) ※ Cr g निवृ(निर्वृ?)त्ताः (Cg °र्वृत्ता इति पाठे) निष्पन्ना परिपूर्णा इति यावत्. ※ —After 6, B3 ins only l 3-4 of 3346*

7 Ś1 om 7 (cf v l 2) —a) G1 त्यागिन . B1 4 D2.3 6-9 12 T2 M3 सगृहीतार —b) D13 मम वाक्य Ñ D4 10 11 13 जितेंद्रिय, B1 D2 3 9 मनस्विन, D1 ममार्जव (for यशस्विनम्) —V3 mostly damaged for 7cd c) M3 सर्वे त्वाम् Ś2 Ñ2 B2 D2 3.9 12 13 अवगच्छामि, Ñ1 B4 अधिगच्छामि, V1 B1 3 D1 4 6 M2 अभि(B1 D1 °नु गच्छामि (for अवगच्छन्ति). D5 7 10 11 G2 सर्वे(D5 यतस्) त्वामभिगच्छति —d) T2 3 सचोदयामि (for संबोधयामि). Ś2 D5-8.12 S [अ]हं (for ते) B1 D1-3.9 13 ततस्त्वा प्रब्रवीम्यहं —After 7, Ñ B1.3 D1-3.9 ins., Ś1 ins. after 1 (owing to om), Ś2 D8 12 cont. after 3349*.

3348* धर्मार्थविदुषं धीरमपि दातारमूर्जितम् ।
योधा भजन्ति राजानमेवद्भूमिपतेर्व्रतम् ।

[(l. 1) D1 -सहित (for -विदुष). Ñ1 B3 D9 अभि-, D2 7 अति- (for अपि) Ñ1 आहते, D2.3 9 आर्य (for ऊर्जितम्). D1 अभिधातारमार्य (for the post half). Ś D8 12 ड्ड धर्मार्थविदुषमभिदातारमोर्जत —Ñ om. l. 2 —(l. 2) D1 व्रजन्ति, D3 भवति (for भजन्ति)]

—Then Ñ B3 cont., while Ś2 V1.3 B2 4 D4-8 10-13 S ins. after 7

3349* हीनं रतिगुणैः सर्वैरभिहन्तारमाहवे ।
त्यजन्ति नृपतिं सैन्याः संविग्नास्तं नरेश्वरम् ।

[Ñ1 D13 transp. l 1 and l. 2.—(l. 1) D13 हीने Ś2 D8 12 हीन-, Ñ1 V1 3 B2-4 D4 मु(V3 ॰[damaged])पि, T3 गति, G2 पमिर्, Cv g t as above (for रति-) Ś2 D8 12 अरिहतार, B2 अपि दातार, D4 अभिहत्वा तद् (for अभिहन्तारम्) D13 धावन्ता च राक्षम (for the post half). —(l 2) D6 T1 G1 M2 5 त्यजते. T4 सा (for न) D10 11 Ct सेना त्यजति संविग्ना नृपति न नरेश्वर(D10 °र), G2 M1 त्यजते नृपतिं सेना संविग्ना त नरेश्वर(M1 °र). ※ Cv 'अन्तर्भावितण्यर्थोऽत्र हन्ति', नृपति सैन्यपति युद्धे घातयित्वा पश्चात्प्रयोजनमनुत्वाग स्वपतिं नरेश्वर संविग्ना सैन्यास्त्यजन्तीति ।, Cr हीनमिति । नृपतिं स्वामिनम् । सर्वैरिति । गुणैः प्रीतिकरैः औदार्यादिगुणैर्हीनं, अभिहन्तार हिंसनशीलम् । प्रमाद विना क्रोधेकनिरतमिति यावत् । नरेश्वर सैन्याः समदि आहवे त्यजन्तीति योजना ।, so also Cm g ※ —For l 2, Ś2 Ñ V1.3 B2-4 D4 8 12 13 subst

3349(A)* सेना त्यजति राजानमेतद्भूमिपते श्रुतम् ।

[Ś2 Ñ1 V3 B3 4 D4 8.12 13 भजति V3 इति (for एतद्). D8 हि भूपतेः, D13 भूतपते. Ś2 D8 12 मत; Ñ1 (m also as above) शुभ (for श्रुतम्)]

8 Ñ1 reads 8cd twice —cd) Ñ1(second time) D4 13 रत्नाना, D7 11 G2 M2 रत्नार्थं, D10 रत्नार्थै. Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D8 12 धनरत्नप्रदानेन, M1 रत्नार्थसप्रदानेन (for c) Ś Ñ(Ñ1 second time) V1 3 B2-4 D4 8 10-13 M1-3 अभ्यपूजयत् D6 T2 3 सर्वानेतान्प्रपूजयत् (for d). Ñ1(marg first time) B1 D1-3 9 ववर्ष रत्नवर्षेण वर्षेण मघ(B1 भग)वानिव(D9 मघवानिव तोयदैः) —After 8, M2 ins

ततस्तान्पूजितान्दृष्ट्वा रत्नैरर्थैश्च यूथपान् ।
आरुरोह ततो रामस्तद्विमानमनुत्तमम् ॥ ९
अङ्केनादाय वैदेहीं लज्जमानां यशस्विनीम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विक्रान्तेन धनुष्मता ॥ १०
अब्रवीच्च विमानस्थः काकुत्स्थः सर्ववानरान् ।
सुग्रीवं च महावीर्यं राक्षसं च विभीषणम् ॥ ११ G 6 107 11 B 6 122 13 L 6 103 22

3350* सुग्रीवमङ्गदं चैव हनूमन्तं तथैव च ।
नलं नीलं गवाक्षं च कुमुदं गन्धमादनम् ।
सुषेणं जाम्बवन्तं च वीरं शतबलिं तथा ।
केसरिं हरिलोमं च मैन्दं द्विविदमेव च ।
वानराणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
पूजयामास विधिवद्वस्त्रभूषणचन्दनैः ।
मुकुटैः कर्णवेष्टैश्च हारैश्च शशिसंनिभैः ।
कामितेन च हृद्येन भोजनेन प्लवगमान् ।
भोज्यैर्लेह्यैश्च पेयैश्च मधुना विविधेन च ।
भोजयित्वा ततः कामं रामस्योपायनं हरन् ।
मणिमुक्ताप्रवालानि रत्नानि विविधानि च ।
कम्बलानि च मुख्यानि चन्दनान्यगरूणि च ।
वस्त्राणि चैव दिव्यानि सुवर्णस्य च राशयः ।
अलंकाराणि दिव्यानि पुरस्ताद्राघवस्य तु ।
उपनीय विनीतात्मा राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
भृत्योऽस्मि तव काकुत्स्थ सभृत्यो दारबान्धवः ।
प्रसादं कुरु मे नाथ गृह्यतामेतदाहृतम् ।
वैदेह्या सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ।
प्रतिगृह्य ततो रामस्तस्य प्रियहितेप्सया ।

9 ᵃ) Ś Ñ V1 3 B2–4 D4 8 12 वानरान्, D13 अखिलान् (for पूजितान्). —ᵇ) Ś Ñ V B2–4 D8 12 M2 धनरत्नैश्च (B3 °त्नैः सु-) पूजितान् (M2 वानरान्), B1 D1–3 9 रामः सपूर्णमानसः, D4 13 धनै रत्नैश्च पूजितान्, D7 G2 रत्नैश्च हरियूथपान्, D10 11 M1 रत्नार्थैर्हरियूथपान्. —After 9ᵃᵇ, Ś B1 3 (marg.) D1–3 8 9 12 13 (only l. 1–2) ins.:

3351* सान्त्वयित्वा यथान्यायमिदं वचनमब्रवीत् ।
परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते कृतं साह्यं महन्मम ।
लब्धा सीता हतः शत्रुः कुलमप्युद्धृतं च मे ।
अशून्या मे दिशः सर्वा भवद्भिर्देवविक्रमैः ।
नास्त्यदेयं हि मे किंचिद्देवराज्यमपि ध्रुवम् ।
अनुजानामि वः सर्वान्यथेष्टं गम्यतामिति ।
तेनैव सेतुना तीर्त्वा मकरालयमव्ययम् ।
सुग्रीवस्तु मया सार्धं विमानेन गमिष्यति ।
सामात्यो युवराजश्च यथा मुख्याश्च वानराः ।
इत्युक्तास्ते महाकाया वानराः कामरूपिणः ।
प्रदक्षिणमवर्तन्त दृष्ट्वा रामं सलक्ष्मणम् ।
सुग्रीवमङ्गदं चैव राजानं च विभीषणम् ।
प्रणम्य च शिरोभिस्ते प्रययुर्हरियूथपाः ।
यथोत्साहं यथाप्रीति यथागतमरिंदमाः ।
केचिद्द्रवान्विमुञ्चन्त सिंहनादांश्च पुष्कलान् ।

[(l. 1) D2 8 13 शांतयित्वा. —(l. 2) B1 3 D1 3 9 13 वः (for ते). B1 ते साहसं, D13 सख्यं महत् (for साह्यं महत्). —(l. 3) D2 लब्ध्वा सीतां. D9 लब्धा श्रीर्हतः शत्रुश्च (unmetric) (for the prior half). Ś1 D1–3 अभ्युद्धृतं, B1 3 अत्युच्छ्रितं. —(l. 4) B1 हि (for मे). D9 कृता मनोरथाः सर्वे (for the prior half). —(l. 5) D8 कश्चिद्. D9 किंचिन्मे (by transp.). —(l. 6) D8 13 न, D9 तान् (for वः). —(l. 8) B3 च (for तु). Ś1 D2 8 13 [आ]गमिष्यति. —(l. 9) B3 अमात्यो. Ś D8 13 तु (for च). B3 तथा योग्यश्च, D9 तथा योधाश्च (for यथा मुख्याश्च). —(l. 11) D8 प्रवर्तंत. —(l. 12) B1 3 युवराजं, L (ed.) राजानं चैव (hypm.) (for राजानं च). —(l. 13) D1 ते (for च). D1–3 तान् (for ते). B1 3 प्रणम्य शिरसा सर्वान्, D9 प्रणम्य च ततः सर्वे (for the prior half). —(l. 15) B1 कक्षास्फोटान्, B3 D1 3 कठरावान्, D2 13 केचिद्रावान्, D9 कपिनादान् (for केचिद्द्रवान्).]

—ᶜ) Ś Ñ V B D1–4 8–13 M2 तदा रामः, G3 महाबाहुर् (for ततो रामस्). —After 9ᶜ, G1 reads 6. 109. 23ᵈ and then repeats 6. 102. 24ᶜ–25ᵇ (followed by the prior half of 3339*). —ᵈ) D5 T1 विमानं तद् (by transp.), G3 विमानं तम्. Ś Ñ V B2–4 D4 8 12 13 M2 मनोजवं (for अनुत्तमम्). B1 D1 2 9 विमानमभिपूजितं (D2 9 °ज्य च [D9 तं]), D8 विमानमभिपूजयन् ❊ Cg ततः पूजानन्तरम्। ततः पूजादर्शनादेव हेतोरिति ततः शब्दद्वययोजना। ❊

10 ᵃ) D2 अंके च (for अङ्केन). Ś D8 [आ]रुह्य (sic) (for [आ]दाय). D4 तामादाय च वैदेहीं. —ᵇ) Ñ V D4 10 11 मनस्विनीं. B1 D1–3 9–13 श्रियं नारायणो यथा. —For 10ᶜᵈ, B1 D1–3 9 subst., while B3 ins. l. 1 only after 10ᵃᵇ:

3352* आरुरोह च तं राजा सुग्रीवः सह मन्त्रिभिः ।
लक्ष्मणश्च महाधन्वी युवराजोऽङ्गदस्तथा ।

[(l. 1) D3 9 अन्वा(D9 °था)रुरोह (for आरुरोह च). —(l. 2) D1 2 महाधन्वा. D9 तदा (for तथा).]

—Then B1 D1–3 9 cont., B3 (marg.) ins. l. 2 only after 11ᵃᵇ:

3353* सुग्रीवानुमता ये च विद्वांसो हरियूथपाः ।
ऋक्षराजो गवाक्षश्च सुषेणश्च हरीश्वरः ।

11 Ś D8 13 repeat 11–12ᵇ after 3357*. Ñ1 repeats 11ᵃᵇ (followed by 12ᵃ in m.) after 3357*. —ᵃ) Ñ1 (first time) 2 B2 D4 9–11 13 स (for च). Ñ1 (second time) ततोऽब्रवीद्. —ᵇ) D7 10 11 G2 M3 पूजयन्, G (ed.) राघवः (for काकुत्स्थः). Ś 1 B1 D1–3 9 13 (Ś Ñ1 D12 second time) राघवो राक्षसेश्वरं, T2 3 सर्वान्वा (T3

6. 107 12
6. 122 14
6. 103 23

मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरोत्तमाः ।
अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं प्रतिगच्छत ॥ १२
यत्तु कार्यं वयस्येन सुहृदा वा परंतप ।
कृतं सुग्रीव तत्सर्वं भवता धर्मभीरुणा ।
किष्किन्धां प्रतियाह्याशु स्वसैन्येनाभिसंवृतः ॥ १३
स्वराज्ये वस लङ्कायां मया दत्ते विभीषण ।
न त्वां धर्षयितुं शक्ताः सेन्द्रा अपि दिवौकसः ॥ १४
अयोध्यां प्रतियास्यामि राजधानीं पितुर्मम ।
अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि सर्वानामन्त्रयामि वः ॥ १५
एवमुक्तास्तु रामेण वानरास्ते महाबलाः ।
ऊचुः प्राञ्जलयो रामं राक्षसश्च विभीषणः ।
अयोध्यां गन्तुमिच्छामः सर्वान्नयतु नो भवान् ॥ १६

°वैवा)नरपुगवान —After 11^{ab}, B3(marg) ins l 2 of 3353* —^{cd}) B4 महाबाहु (for °वीर्यं) V3 D6.7 10 11 T2 3 G1 M3 काकुत्स्थ स-, B2 राक्षस स, B4 राक्षसेश, M1 राक्षसेंद्र (for राक्षस च) Ñ1 महाबल, D7 -विभीषण —For 11^{cd}, Ś B1 D1-3 9 12 (Ś D12 second time) subst

3354* विभीषणममित्रघ्नमिदं वचनमर्थवत् ।

[D1 अर्थवित्, D2 अब्रवीत्, D9 उत्तम (for अर्थवत्).]

—After 11, Ś Ñ V B2-4 D6 8 12(Ś D8.12 after first occurrence) 13 ins

3355* सर्वेषा व प्रभावेन दुरात्मा रावणो हत ।

[B4 D4 च (for व) V3 B3 D4.13 प्रभावेण, B2 प्रमादेन, D12 प्रभावाच.]

12 Ś D8 12 repeat 12^{ab} (cf. v.l 11). D4 13 om. 12^{ab} Ñ1 reads 12^{a} in marg after 11^{ab} (r) —^{a}) Ś2 (first time)moth-eaten for मित्रकार्यं Ś Ñ1 B1 D1-3. 9 12 (Ś D12 second time) महद् (for कृतम्). G1 इद सर्वं (for कृतमिद).—After 12^{a}, Ñ1 ins 3358* and 3356*. —Ñ1 om 12^{b} —^{b}) Ś Ñ2 V B3 4 D8(both times) 10-12 वानरर्षभा . Ś B1 D1-3 9 12(Ś D12 second time) भवता पुष्कल कृत —After 12^{ab}, Ś B1 D1-3 8 9 12 (Ś D8 12 after second occurrence) ins., Ñ1 (m) cont. after 3358*

3356* स्वपक्ष पृष्ठत· कृत्वा धर्ममालम्ब्य केवलम् ।

[D9 प्रमव लक्त्वा (for पृष्ठ कृत्वा). D1 धैर्यम् (for धर्मम्).]

—D1-3 9 om 12^{c} - 13 B1 om. 12^{c} - 13^{d} —^{d}) Ś V B2-4 D6 8 12 M2 गतुमर्हथ, M1 प्रतियास्यथ

13 D1-3 9 om. 13, B1 om. 13^{a-d} (for both, cf v l 12) —^{a}) D4 13 कार्यं हि (D13 च) (for तु कार्यं). —^{b}) D13 यत् (for वा) Ś N2 V B2-4 D8 10-12 M2 स्निग्धे(B3 प्रिये)न च हितेन च(M2 °तैषिणा) —G3 om 13^{c} - 15^{b} —^{cd}) D12 हित (for कृतं) D4 om तत्सर्वं Ś Ñ2 V B2-4 D8 12 धर्मचारिणा, D10 [अ]धर्मभीरुणा. Ñ1 D4 13 कर्म तद्गम्यता गृह (for ^{d}). M2 सत्त्वविक्रम युद्धेन कृत सुग्रीव तत्त्वया. ❀ Cg.t अधर्मभीरुणेति छेद . ❀ —D13 om. 13^{ef} D6 reads 13^{ef} after 14.—^{e}) G1 प्रतियासि (sic) —For 13^{ef}, Ś Ñ V B(B1 reads after 15^{ab}) D4 8 12 subst , while M2 subst. for 13^{ef} and reads after 14.

3357* किष्किन्धा गच्छ सुग्रीव स्वराज्यमनुपालय ।

[B1 रक्ष, B2 याहि (for गच्छ) V3 B1 स्व Ñ1 B2 4 D4 -राज्य प्रति- ; B1 राज्य परि- M2 राज्य पालय वानर (for the post. half)]

—After 3357*, Ś D8 12 repeat 11-12^{b}, Ñ1 repeats 11^{ab} (followed by 12^{a} in m.).—After 3357*, Ñ2 V B D4 cont , Ś D8 12 ins. after 14^{ab} (followed by 3359*), Ñ1 ins. after 12^{a} (followed by 3356*), M2 ins. after 13^{cd}

3358* विभीषण महाबाहो कृत धर्मभृता वर ।

[Ś D12 कुल- , V B3 क्षत्र- , D8 कुरु (for कृत) D4 कृत कर्म सुदुष्कर (for the post half).]

14 G3 om 14 (cf v.l 13) Ñ2 om. 14^{ab} —^{a}) Ś B1 D1-3.8.9 12 लंकामावस(D1 °विश्य) भद्र ते, D13 तिष्ठ राज्ये च लकाया. —^{b}) Ś B1 D1-3 8.9 12 दत्ता. B1 महानव.—For 14^{ab}, Ñ1 V B2-4 D4 subst , while Ś D8.12 cont after 3358*

3359* स्वराज्य ते मया दत्त लङ्काया राक्षसेश्वर ।

[Ś D8 स्व (for स्व-) Ñ1(m also) लकामावस सुव्रत (for the post half).]

—After 14^{ab}, Ś D8 12 ins. 3358*.—V3 D13 om. 14^{cd} —^{c}) Ś1 D2 8 G1 त्वा; D12 तु, Cm t as in text (for त्वा). B1 न च त्वा धर्षयिष्यति. —^{d}) D4 6 M1 चापि (for अपि). Ś Ñ V1 3 B2 4 D4 8 12 सुरा(D4 om [hapl])सुरा , B3 सुरेश्वरा (for दिवौकस·).—After 14, D6 reads 13^{ef} , while M2 reads 3357*

15 G3 om 15^{ab} (cf. v l 13) Ś1 om (hapl) 15-16^{d} —^{a}) Ś2 N2 B2-4 D8 12 अभि(B4 °पि)गच्छामि, V1 D1 अपि यास्या(V1 **)मि, V2 3 अनुगच्छामि, M2 अद्य यास्यामि —^{b}) Ś2 Ñ2 V B2-4 D8 12 अह पितु (for पितुर्मम) —After 15^{ab}, B1 reads 3357* —^{c}) B1 G2 अद्या(G2 °भ्य)नुज्ञातम् —^{d}) B1 D1-3 5-7 S चामन्त्रयामि, D9 च मंत्रयामि (for आमन्त्रयामि). D4 च (for व·) D13 सपत्नान्मंत्रयामि व .

16 Ś1 om 16^{a-d} (cf. v l. 15) —^{a}) B1 D1-3 9 उक्तस —^{b}) D13 तु (for ते) Ś2 Ñ2 V B2-4 D8.10-12 हरींद्रा(B2-4 °न्द्रो) हरयस्तथा(Ñ2 B2 °दा), B1 D1-3.9

दृष्ट्वा त्वामभिषेकार्द्रं कौसल्यामभिवाद्य च ।
अचिरेणागमिष्यामः स्वान्गृहान्नृपतेः सुत ॥ १७
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा वानरैः सविभीषणैः ।
अब्रवीद्राघवः श्रीमान्ससुग्रीवविभीषणान् ॥ १८

प्रियात्प्रियतरं लब्धं यदहं ससुहृज्जनः ।
सर्वैर्भवद्भिः सहितः प्रीतिं लप्स्ये पुरीं गतः ॥ १९
क्षिप्रमारोह सुग्रीव विमानं वानरैः सह ।
त्वमप्यारोह सामात्यो राक्षसेन्द्र विभीषण ॥ २०

G 6 107 22
B 6. 122. 23
L 6 103. 36

स राजा रावणानुज , D1 हरींद्रा वानरास्तदा, M2 सर्वे ते वानरर्षभा , G (ed) हरींद्रो हरियूथपा . —V3 om 16^{c} – 19^{b} —^{c}) Ś2 Ñ2 V1 2 B2–4 D8 10–13 M2 सर्वे, D7 भूत्वा (for राम) —^{d})D8 राक्षसेश्वरो (hypm) —^{e}) Ś D8 12 अभिगच्छाम· , Ñ1 D4 13 प्रतियास्याम , D5 6 G2 गतुमिच्छामि —^{f}) D6 T2 3 तस्मान् (for सर्वान्) B3 स्वगृहान्नृपसत्तम —For 16^{c}–^{f}, B1 D1–3 9 subst

3360* उवाच राम प्रणत प्रसृत हेतुमद्वच ।
अयोध्या नगरीं गन्तुमिच्छामि सहितस्त्वया ।

[(l 1) B1 त वै (for राम) —D9 om from the post half of l 1 up to l 1 of 3362* D1 प्रश्रित, D3 कोमल (for प्रसृत) —(l 2) G(ed) इच्छाम (for इच्छामि)] —After 16, Ś Ñ V1 2 B2–4 D4–8 10–13 T G M1–3 ins , while M5 ins after 17^{ab}

3361* उद्युक्ता विचरिष्यामो वनानि नगराणि च ।

[Ś V1 2 B2–4 D8 12 ऊर्जिता, Ñ D4 13 प्रविश्य, D7 T2 3 त्वयुक्ता, D10 11 सुयुक्ता, G2 गत्वा तु, M1 उदिता, M2 तान्दृष्ट्वा, Cg as above (for उद्युक्ता) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 10–13 [उ]पवनानि (for नगराणि) ❀ Cv सुयुक्ता मुदा युक्ता।, Ct मुद्युक्ता हर्षयुक्ता ❀]

17 V3 om 17 (cf v l 16) —^{a}) Ñ1 D4 13 अभिषिच्य(Ñ1 °च्यं)त, V2 D11 अभिषेकार्हं Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 12 दृष्ट्वा तवाभिषेकं च(Ñ2 तु) —After 17^{ab}, M5 ins 3361* —V2 illeg for 17^{cd}. —^{c}) Ś V1 B2 4 D8 12 न चिराद् , Ñ1 D4 13 न चिरेण, Ñ2 D6 10 11 अचिराद् T2 3 G1 2 M1 गमिष्याम . —^{d}) D7 स्व- (for स्वान्) G2 ग्रामान् (for गृहान्) D6 T2 3 M2 नृपसत्तम (for °ते सुत). Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 10–12 स्वगृहान्नृप(Ś D8 12 °न्मनु)सत्तम, Ñ1 D4 गृहान्नर(D4 °न्नो नृ)पते सुत , D13 गृहान्गृहपतेस्तत . —For 17, B1 3 (marg) D1–3 9 subst

3362* तवाभिषेकमिच्छामि द्रष्टु हृदयकाङ्क्षितम् ।
कौसल्यामभिवाद्याह सुमित्रा कैकयीं तथा।
पुनरेष्याम्यनुज्ञातो भवता यदि मन्यसे ।

[D9 om l 1 (cf v l 16) —(l 1) D1 तथा (for तव) B3 इच्छामो —(l 2) B3 [अ]था (for [अ]ह) —After l 2, all the above MSS ins , while Ś D8 12 ins after 17^{ab}

3362(A)* दृष्ट्वा भरतशत्रुघ्नौ भविष्याम्यात्मनोऽनृण ।
अयोध्यां नगरीं दृष्ट्वा रम्योद्यानवनान्तराम् ।

[(l 1) Ś D8 12 सुमित्रा कैकयीं तथा , B3 भविष्यामोथ सिद्धये (for the post half) D9 शत्रुघ्नभरतौ दृष्ट्वा भविष्याम्यनृणो नृप] —(l. 3) D9 एवाभि- (for एष्यामि) B3 पुनरेष्यामोनुज्ञाता (unmetric) (for the prior half)]

18 V3 om 18 (cf v l 16) —^{a}) D7 9 स (for तु) B4 ते रामो(sic) (for धर्मात्मा). —^{b}) D3 च (for स-) B1 D1–3 9 रामस्ते(D9 °क्षसे)न महात्मना —For 18^{c}–20, B1 D1–3 9 subst 3363* —^{c}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 10–13 M3 G (ed) अब्रवीद्वानराग्राम (G [ed] °रश्रेष्ठान्) —^{d}) D4 सुग्रीव स- (by transp) D7 M5 सुग्रीवं स(M5 च)विभीषण

19 V3 om 19^{ab} (cf v l 16) For 18^{c}–20, B1 D1–3 9 subst 3363* —^{a}) D13 T2 प्रिया· G(ed) प्रियतम —^{b}) G1 गण , Cv as in text (for -जन) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 12 L (ed) मया(L [ed] अद्य) यदि (Ś D8 12 यदा , B4 सह) गमिष्यथ , D13 मया यद्वै गमिष्यता, M2 मयैतद्यद्गमिष्यथ. —^{d}) B3 प्राप्स्ये D13 प्रतिगच्छे पुरीं पितु (sic)

20 ^{a}) Ś Ñ1 B2 4 D4 8 12 13 M2 आरुह D13 सर्वेस्त्वं (for सुग्रीव) —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D8 10–12 सह वानरैः (by transp), V3 सह मानवै , G (ed) सह यूथपै (for वानरै सह) —^{c}) Ś Ñ1 B2 4 D4 8 12 अप्यारुह , Ñ2 V B3 D5 6 10 11 13 T2 3 M1 2 अप्यारोह B3 चामात्य (for सामात्यो) —For 18^{c}–20, B1 D1–3 9 subst

3363* बभूव प्रीतिमान्भूयस्तस्य भक्त्याभिजातया।
उवाच चैन काकुत्स्थ प्रिय मे राक्षसेश्वर।
यस्त्वमेव गतो विद्वन्कार्यनिश्चयतत्त्ववित् ।
क्षिप्रमारोहतु भवान्सामात्य सपुर सर ।
पुरे प्रतिविधिं कृत्वा कर्तव्यमिति चेति च। [5]

[(l 1) D1 प्रीतस् , D9 तत्र (for भूयस्) B1 जितस्तया (sic), D3 [अ]भिजायत (for [अ]भिजातया) —(l 3) B1 तत , D3 यस् (for यत्). D1 2 विद्वान्. D1 कार्यं निश्चित्य (for °र्यनिश्चय-) —(l 4) D9 सपुरोहित (for सपुर सर) —(l 5) B1 कुर्या (sic) (for कृत्वा)]

—After 20, Ś D8.12 ins

3364* आरुरोह ततो राजा सुग्रीव सह मन्त्रिभि ।
अथाजग्मुस्तथा हृष्टा सर्वे ते हरियूथपा ।;

while Ñ1 (marg) ins 3365* after 20.

23 24 39 ततस्तत्पुष्पकं दिव्यं सुग्रीवः सह सेनया ।
अध्यारोहत्त्वरञ्शीघ्रं सामात्यश्च विभीषणः ॥ २१
तेष्वारूढेषु सर्वेषु कौबेरं परमासनम् ।
राघवेणाभ्यनुज्ञातमुत्पपात विहायसम् ॥ २२
ययौ तेन विमानेन हंसयुक्तेन भास्वता ।
प्रहृष्टश्च प्रतीतश्च बभौ रामः कुबेरवत् ॥ २३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे दशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११० ॥

21 D13 om. (hapl ?) 21 —[a]) Ñ1 B4 G2 M1.5 तं, Ñ2 V B2 D4 5 10 11 स, B3 च (for तत्). —[b]) Ñ V B2 3 D4.10 11 M2 सह वानरैः, B4 वानरैः सह, G (ed.) सह यूथपैः (for सह सेनया). —[c]) M2 आरुरोह (for अध्यारोहत्) D6 7 T2 3 G2 M1 5 ततः, M3 तदा (for त्वरन्). D7 G2 श्रीमान् (for शीघ्रं) Ñ V B2–4 D4.10 11 आरुरोह मुदा युक्त (V3 रथं दिव्यं) —[d]) B4 D5 T1 M5 स-, G3 तु (for च) —For 21, Ś B1 D1–3 8 9 12 subst., while Ñ1 (m.), ins after 20

3365* ततो विभीषणो राजा विधाय नगरे विधिम् ।
आमन्त्र्य मातरं धीमान्संदिश्य च सुहृज्जनम् ।
विमानं पुष्पकं श्रीमांश्चतुर्भिः सचिवैः सह ।
धर्मार्थकुशलैः शूरैरारुरोह यथाविधि ।

[(l 2) D9 विद्वान् (for धीमान्) Ñ1 D9 सुहृज्जनान् —(l 3) D9 पुरतः (for पुष्पकं) B1 D12 धीमांश्, D3 श्रीमच् (for श्रीमांश्) D9 वृतः (for सह) —(l. 4) D9 धर्मविता. Ś D8 12 वीरैर् (for शूरैर्). Ñ1 महानिधिं, D2 [अ]थ पुष्पकं (for यथाविधि)]

—After 21, M3 ins

3366* ऋक्षाश्च सह गोपुच्छै रामवाक्यप्रचोदिताः ।

22 [a]) D12 तथा (for तेषु) D9 [आ]सनेषु. —[b]) Ś Ñ2 V B2–4 D8 12 कौबेरं यानमुत्तमं, B1 D1–3 9 सुखासीनेषु सर्वेषु, M2 कौबेरं वरवाहनं —After 22[ab], M3 ins

3367* अवद्रुत (?) ततः शीघ्रं वानराणां हितेप्सया ।
तानि कोटिसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
वानराणां सऋक्षाणामारूढानि हि पुष्पकम् ।
आरूढेषु ततस्तेषु पुष्पकं पुष्पभूषितम् ।

—[d]) Ś Ñ2 V B2 D8 12 ततो नभः, B4 नभो गतः, D4 विहायसा; D13 °यसि (for विहायसम्). B1 विमानमिदमुत्पतत्, B3 दिवमेवोत्पपात ह, D1–3 9 विमानं दिव (D3 °व्य)-मुच्चयौ (D2 °त्पतत्, D9 °सम). —After 22, V3 ins l 3–4 only of 3368*

23 V3 om 23. —[a]) Ś V1 B2–4 D8 12 खगमेन, Ñ V2 D10 11 खगतेन, B1 D1–3 9 खेचरेण, D4 13 M2 खगतेन (for ययौ तेन). —[b]) D9 राजता (for भास्वता). Ś D8 12 कामगेन च भास्वता, B1 D1–3 कामगेन विराजता —[c]) Ś Ñ2 V1.2 B2–4 D8.12 सुहृद्वृतस्तदा (D12 °था) हृष्टो; Ñ1 D4.13 प्रीतश्चैव प्रहृष्टश्च, B1 D1–3.9 प्रतीतश्च प्रहृष्टश्च; M2 सप्रहृष्टः प्रयातश्च. —[d]) B1 D1–3 9 M5 ययौ, M2 रेजे (for बभौ). —After 23, Ś Ñ V1.2 B D1–4 8 9 12 13 ins., while V3 ins l. 3–4 only after 22 (owing to om.):

3368* स तु पवनपथं गते विमाने
दशरथवंशविवर्धनः प्रतीतः ।
क्षितितलमवलोकयन्प्रहृष्टो
नगरशतैरुपशोभितं समृद्धैः ।

[(l. 1) D13 भवन- (for पवन-). Ñ1 D4 -गतिं, B2 3 -पथे, D2 13 -पथ- (for -पथं) —D3 reads from विमाने up to l. 4 in marg. —(l. 2) V1 B1 D1–3 9 -विभूषण (D2 °ण) (for -विवर्धन). Ñ1 D13 मनुजपतिर्वसुधातलं निरीक्ष्य. —(l 3) Ñ2 प्रनीतो, B1 प्रयातो (for प्रहृष्टो). Ñ1 D13 द्रुमगिरिगह्वर महासागरात —(l. 4) Ś1 V1.2 B3 D1 8 प्रहृष्टैः, Ś2 Ñ1 D12 समृद्ध, V3 नरेन्द्र, D9 समृद्ध., D13 समुद्र (for समृद्धैः)]

—After 23, D5–7 10.11 S ins.

3369* ते सर्वे वानरश्रेष्ठा राक्षसाश्च महाबलाः ।
यथासुखमसंबाधं दिव्ये तस्मिन्नुपाविशन् ।

[(l 1) G1 2 तेन ते (for ते सर्वे) M3 वानरा हृष्टाः, K (ed) वानरा हृष्टा. —(l 2) D7 यथाक्रमम्]

—Then M3 cont :

3370* तमधिगतसमृद्धसर्वकामं
स्वजनवृतं ससुहृद्गणं प्रयातम् ।
खगतमभिसमीक्ष्य नरर्षभं
स्वपुरमभिप्रयताकैराजशैलम् (?) ।

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 B D1 13 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, V1 D1 ins आभ्युदयिके. —*Sarga name* Ś1 Ñ V B D1–4 8 पुष्पकारोहणं, Ś2 D12 पुष्पकविमानारोहणं, D13 प्रतिप्रयाणं; M2 पुष्पकाधिरोहणं. —*Sarga no* (figures, words, or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om., Ś2 D1 105, Ñ2 111, V1 106, B1 83, B3 103, D3.9 108, D5–7 T1 G M3 5 125, D10 11 124, T2 133, T3 136, M1 126, M2 127, B (ed) 122, G (ed) 107. —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः.

१११

अनुज्ञातं तु रामेण तद्विमानमनुत्तमम् ।
उत्पपात महामेघः श्वसनेनोद्धतो यथा ॥ १
पातयित्वा ततश्चक्षुः सर्वतो रघुनन्दनः ।
अब्रवीन्मैथिलीं सीतां रामः शशिनिभाननाम् ॥ २
कैलासशिखराकारे त्रिकूटशिखरे स्थिताम् ।
लङ्कामीक्षस्व वैदेहि निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ ३
एतदायोधनं पश्य मांसशोणितकर्दमम् ।
हरीणां राक्षसानां च सीते विशसनं महत् ॥ ४
तव हेतोर्विशालाक्षि रावणो निहतो मया ।
कुम्भकर्णोऽत्र निहतः प्रहस्तश्च निशाचरः ॥ ५

G 6 108 5
B 6 123 6
L 6 104 5

111

D13 begins with ॐ

1 a) B1 D1-3 9 राघवेणाभ्यनुज्ञात —b) Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 13 M2 मनोजव(D13 °* ः) (for अनुत्तमम्) —D7 reads 1cd twice —cd) Ñ2 मनोमेघ , D3 यथा मेघ , M2 महावेग (for महामेघ) D2 M3 [उ]द्वृत, D6 9 G3 [उ]त्थितो (for [उ]द्धतो) D7 (first time) 10 11 G2 हंसयुक्त महानादमुत्पपात विहायस —After 1, Ś D8 12 ins 3371*

2 a) Ñ2 प्रापयित्वा V3 नभश्, G1 दिशश् (for ततश्) —For 2ab, B1 D1-3 9 subst , while Ś D8 12 ins after 1, whereas V2 B3 (marg) ins after 2ab

3371* देशान्बहुविधान्पश्यँल्लङ्काया बहुपादपान् ।

[D8 विनश्यत (for -विधान्पश्यँल्) V2 B1 3 D3 9 लकाया (for लङ्काया)]

—cd) D4 अब्रुवन् (sic) (for अब्रवीन्) Ñ1 D4 13 राम सीता (by transp), V3 M2 तत्र राम (for सीता राम) B1 D1-3 9 चन्द्र- , D13 पद्म (for शशि)

3 a) B1 D1-3 12 -शिखराकारा —b) V3 damaged from खरे in b up to विश्व in d B1 चित्रकूटगिरौ स्थिता, G1 त्रिकूटस्य गिरौ स्थिता —c) Ś Ñ2 V1 2 B2-4 D4 8 12 पश्य लका तु, Ñ1 B1 D1-3 13 अवेक्ष्य लका, D9 सपश्य लका, M2 लका वीक्षस्व (for लङ्कामीक्षस्व)

4 a) Ñ1 D13 चायोधन B1 3 (also m) D1-3 9 घोर (for पश्य) —c) D1 2 नैर्ऋताना, T3 वानराणा, G1 2 राक्षसीना (for राक्षसाना) Ñ1 B1 D4 13 राक्षसाना बलवता (B1 हरीणा च), D9 रक्षसा वानराणा च —d) D4 विशमन (for विशसन) Ñ1 D4 13 कृत (for महत्) B1 3 (m also) D1-3 9 पश्य विनाशन (for विशसन महत्) —After 4, Ś B1 D1-3 8 12 ins

3372* अत्रासौ रावणो दग्ध पूर्वं दग्ध शरैर्मम ।

[B1 यत्रामा —D3 reads in m from first दग्धं up to हतो in 6b L (ed) पूर्व- (for पूर्वं) B1 D1-3 मया (for मम)],

while Ñ1 D5-7 9-11 13 S ins after 4, whereas Ś Ñ2 V B2-4 D4 8.12 cont after 3382*, G (ed) cont after 3374*

3373* एष दत्तवर' शेते प्रमाथी राक्षसेश्वर ।

[D5 T1 G3 M1-3 अत्र, Cv t as above (for एष) Ś Ñ V B2-4 D4 8 12 13 लब्ध (for दत्त) Ś Ñ2 D8 12 13 सीते, B4 तत्र, D4 सीता (for शेते) Ñ1 प्रथमो, D9 प्रयार्थी (sic) (for प्रमाथी) Ś Ñ2 V B2-4 D8 12 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर). ❀ Cr अत्र दत्तवर शेत इति पाठ । शेते अशयिष्ट।, Cg अत्रेति ❀]

5 B1 D1-3 om 5ab. Ś Ñ2 V1 2 B2-4 D4 8 12 read 5ab (followed by 3374*) before 8 V3 reads 5ab before 9 (preceded by 3385*) —a) V3 एव हतो (for तव हेतोर्) —b) B3 निर्जितो (for निहतो) D6 10 transp रावणो and निहतो —After 5ab, Ś Ñ2 V (V3 om [hapl] 3374* and st 8) B2-4 D4 8 12 ins , while Ñ1 D13 ins after 7ab, M2 cont after l 7 of 3383*, G (ed.) (followed by 3373*) cont l 1-2 7 and 9 only after 3382*

3374* अत्रावा मेघनादेन बद्धौ मैथिलि मायया।
निराशा वानराश्चैव ससुग्रीवविभीषणा ।
तारापित्रा च संदिष्टो हनूमान्मारुतात्मज'।
जीवनीमानयस्वेति रामस्य प्रियकाम्यया।
पद्मगन्धि च सूक्ष्मा च सूक्ष्मपत्रा तथैव च। [5]
महौषधी कपिश्रेष्ठ राजपुत्रेषु काङ्क्षिता ।
रुरुदुर्वानरा सर्वे रामे निधनमागते।
कथ पार गमिष्यामस्त्वा विना पार्थिवात्मज।
वैनतेयो मुहूर्ताच्च विमुच्य शरबन्धनात्।
परिष्वज्य प्रयातोऽभूत्सुरलोक महायशा । [10]

[(l 1) Ñ2 V1 2 B2-4 अत्राह (for अत्रावा) and बद्धो (for बद्धौ). —(l 2) Ñ1 D4 13 सर्वे (for चैव) M2 सुग्रीवश्च विभीषण (for the post half) —Ñ2 V1 B2-4 D4 om l 3-6 —(l 3) Ñ1 [ज]पि (for च) D8 12 सप्रोचो, D13 ससृष्टो Ś1 तारासुतस्ततश्चोक्तो, V2 illeg (for the prior half) —V2 illeg for l 4-6 —(l. 4) Ś1 जीविनीम्, M2 जीवतीम् (for जीवनीम्) M2 -कारिणी (for -काम्यया) —(l 5) Ñ1 D13 पद्मगधा (D13 °धी) च नीला च, M2 पद्मगधाश्च नीलाश्च (for the

08 5 23.7 01 6 लक्ष्मणेनेन्द्रजिच्चात्र रावणिर्निहतो रणे ।
विरूपाक्षश्च दुष्प्रेक्ष्यो महापार्श्वमहोदरौ ॥ ६

अकम्पनश्च निहतो बलिनोऽन्ये च राक्षसाः ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ ॥ ७

prior half) M2 सूक्ष्मवर्णा —(l 6) D13 महौषधी (for महोषधी) M2 कपिश्रेष्ठे (for °श्रेष्ठ). D8 13 -काङ्क्षिणा, D13 काङ्क्षितां Ñ1 राजपुष्पा चकास्ति च, D13 राजपुत्रा च काङ्क्षत, M2 रामस्य प्रियकाम्यया (for the post. half) —(l. 7) Ñ V1 2 D4 मयि मृत्युमुपागते (for the post half) —(l 8) Ñ V1 B2-4 D4 13 M2 वय (for पार) D13 तां पुरीं (for त्वां विना) Ñ2 V1 B3 3 पार्थिवात्मजे. Ś V2 D8 12 M2 त विना पार्थिवात्मज (for the post half) —(l 9) Ñ2 B3 सुपर्णस्तु (for वैनतेयो) B4 M2 विमोच्य, G (ed) विमुक्तौ (for विमुच्य). Ñ D4 विदार्य शरवध(D4 °वर्ध)न (for the post half) D13 वैनतेयविनिर्मुक्ता निपात्य शरबधन —(l 10) D13 पुरे ते स्यु (for प्रयातोऽभूत्) D13 पुरलोक. Ñ B3 D4 13 महाबल (for यशा)]

—Thereafter, Ñ1 cont 3379* D3 reads 5^{cd} in marg (cf v.l 3372*) Ñ1 D13 read 5^{cd} before 7^{cd}. —^{c}) Ś Ñ1 D8.12 13 च (for ऽत्र) Ñ1 D13 दुष्टात्मा (for निहत) —^{d}) D8 सहस्राश्च (for प्रहस्तश्च). D9 13 M2 निपातित (for निशाचर) B1 D1-3 महाकायो महाबल —After 5, B4 ins

3375* तांश्चिहत्य सहस्राश्च कोटिशश्च निशाचरान् ।,

while D5-7 9-11 S ins after 5

3376* धूम्राक्षश्चात्र निहतो वानरेण हनूमता ।
विद्युन्माली हतश्चात्र सुषेणेन महात्मना ।

[(l 1) G1 विनिहतो (for [अ]त्र निहतो)]

6 ^{ab}) D9 M1 बली (for रणे). B1 D1 2 3 (reads in marg. up to हतो [cf v l 3372*]) अत्रेंद्रजिन्महावीरो लक्ष्मणेन हतो रणे(B1 निपातित) —For 6^{ab}, Ś Ñ2 V B2-4 D4.8 12 subst

3377* इन्द्रजिच्चात्र मायावी हत सौमित्रिणा बली ।

[B2 D4 [अ]पि (for [अ]त्र) V3 damaged after त्र up to the prior half of 3379*]

—For 6^{ab}, Ñ1 D13 subst. and read after 7

3378* इन्द्रजिच्च महावीर्यस्तथा सगम्य नो बली ।

[D13 महाकायस् (for °वीर्यस्) D13 तथैवाकपनो बली (for the post half)]

—After 3377*, Ś Ñ2 V B2-4 D4 8 12 cont, Ñ1 cont after 3374*, B1 D1-3 ins after 6^{ab}

3379* तव हेतोर्विशालाक्षि विरूपाक्षश्च राक्षस ।
धूम्राक्षो निहतोऽत्रैव निकुम्भश्च शुभानने ।

[V2 damaged for the prior half Ś Ñ2 V B2-4 om from the post. half of l. 1 up to the prior half of l 2 —(l. 1) Ñ1 (also in m as above) रावणिर्निहतो मया (for the post half).—Ñ1 om l 2 —(l. 2) Ñ2 कुम्भश्च (for निकुम्भश्च). Ñ2 V B2-4 D4 निपातित, G (ed.) हतो रणे (for शुभानने) Ś D8 12 कुम्भकर्णश्च पातित (for the post half)]

—After 6^{ab}, D5-7 9-11 S ins.

3380* अङ्गदेनात्र निहतो विकटो नाम राक्षस ।

[Cr अङ्गदेनात्र निहतो विकटो नाम राक्षस । इत्यनुक्तस्य विकटस्यात्र अनुवादादन्येऽपीतादृशा अत्रा निहता इत्यवगम्यते । So also Cm.g kt.]

—Before 6^{cd}, B1 D1-3 read 7^{cd} —^{cd}) D7 G2 तु (for च) Ś1 D5 7 G1 M1 5 दुष्प्रेक्षो, Ś2 Ñ V B2-4 D4 6 8 12 13 T2 3 M3 दुर्धर्षो, D9 दुष्प्रेक्ष्यो, D10 11 दुष्प्रेक्षो, T1 दुष्प्रेक्षो (for दुष्प्रेक्ष्यो). B1 D1-3 महापार्श्वश्च दुर्धर्षस्तथैव च महोदर. .—After 6, Ñ2 B2 read 7^{cd} for the first time, repeating it in its proper place

7 ^{b}) B1 बहवो (for बलिनो). M2 निशाचरा (for च राक्षसा) Ś Ñ2 V B2-4 D4 8.12 धूम्राक्षश्च महाबल, D1-3 बहवोन्ये च नैर्ऋता (D2 निशाचरा) —After 7^{ab}, Ñ1 D13 ins 3374*, while B1 D1-3 ins after 7^{ab}

3381* यज्ञकोपप्रभृतयश्चात्रैव शतशो हता ।
तव हेतोर्विशालाक्षि राक्षसा क्रूरबुद्धय ।

[(l 1) B1 यज्ञकोपश्च निहतश् (for the prior half). D2 बहवो (for शतशो). —(l 2) B1 ण्य हता (for तव हेतोर्)]
—Before 7^{cd}, Ñ1 D13 read 5^{cd} M2.5 om 7^{cd}. Ñ2 B2 repeats 7^{cd} here (cf v l 6) B1 D1-3 read 7^{cd} before 6^{cd} —^{c}) Ś Ñ2 V B D1-4 8 12.13 (Ñ2 B2 second time) विद्युज्जिह्वश्च (V1 2 B4 °ह्व स, D4 °ह्वस्तु)सपाती, Ñ B3 D13 (Ñ2 B2 first time) अतिकायश्च दुर्धर्षो(Ñ2 B2 तेजस्वी).—^{d}) Ñ2 V1 2 B2-4 D4 (Ñ2 B2 second time) मकराक्षश्च दुर्जय, V3 damaged —After 7, Ñ1 D13 read 3378*, while Ś V B3 4 D4 8 12 ins. after 7, Ñ2 B2 ins after the second occurrence of 7^{cd}

3382* अन्ये च बहव शूरा राक्षसेन्द्रपदानुगा ।

[V3 om. शूरा (subm) V1 -वशानुगा, D13 -पुरोगमा (for -पदानुगा)]

—Thereafter Ś Ñ2 V B2-4 D4 8 12 cont 3373*, while G (ed) cont. l. 1-2.7 and 9 of 3374* (followed by 3373*) —After 7, D5-7.9-11 T G M1 2 ins.

अत्र मन्दोदरी नाम भार्या तं पर्यदेवयत् ।
सपत्नीनां सहस्रेण सास्रेण परिवारिता ॥ ८

एतत्तु दृश्यते तीर्थं समुद्रस्य वरानने ।
यत्र सागरमुत्तीर्य तां रात्रिमुषिता वयम् ॥ ९

G 6 108.
B. 6 123
L 6 104

3383* युद्धोन्मत्तश्च मत्तश्च राक्षसप्रवरावुभौ ।
निकुम्भश्चैव कुम्भश्च कुम्भकर्णात्मजावुभौ ।
वज्रदंष्ट्रश्च दंष्ट्रश्च बहवो राक्षसा हता ।
मकराक्षश्च दुर्धर्षो मया युधि निपातित ।
अकम्पनश्च निहत शोणिताक्षश्च वीर्यवान् ।
यूपाक्षश्च प्रजङ्घश्च निहतोऽत्र महाहवे ।
विद्युज्जिह्वोऽत्र निहतो राक्षसो भीमदर्शन ।
यज्ञशत्रुश्च निहत सुप्तघ्नश्च महाबल ।
सूर्यशत्रुश्च निहतो ब्रह्मशत्रुस्तथापर ।

[(l 1) D9 युद्धोन्मत्तौ च तौ चान्यौ (for the prior half) D5 T1 M1 -प्रवरौ हतौ, M2 -प्रवरा हता (for प्रवरावुभौ) G3 राक्षसेंद्रवरौ हतौ (for the post half) —(l 2) D9 कुम्भश्चैव निकुम्भश्च (for the prior half) D7 10 11 -[आ]त्मजो बली (for [आ]त्मजावुभौ) ❀ Ct बली बलिनौ ❀ —(l 3) D7 वज्रदंष्ट्रश्च बहवो (for the prior half) and हरिभी (for बहवो) M1 ये चान्ये राक्षसर्षभा (for the post half) —(l 4) D6 T3 दुष्प्रेक्षो, T2 दुष्प्रेक्ष्यो (for दुर्धर्षो) —(l 5) D5 T1 G3 M1 कंपनश्चात्र निहत, D9 T2 3 यज्ञकोपप्रभृतय, M2 कपनाकंपनौ चात्र (for the prior half) —(l 6) M2 गवाक्षश्च (for यूपाक्षश्च) D7 10 11 G1 2 निहतौ तौ (D10 तु) (for निहतोऽत्र) D6 T2 3 महामृधे, D9 मया युधि, M2 महारणे (for महाहवे) M1 निहतौ राक्षसोत्तमौ (for the post half) —(l 7) G3 च (for ऽत्र) M1 -विक्रम (for -दर्शन) —After l 7, M2 cont 3374* —D6 T2 3 G1 2 M1 2 om l 8–9 —(l 8) शत्रुघ्नश्च (for सुप्तघ्नश्च)]

8 V3 om 8 (cf v l 3374*) Before 8, Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D4 8 12 read 5^{ab} (followed by 3374*) —^{a}) D4 अथ (for अत्र) V2 मदोदरी नाम तदा —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B D1–4 8 9 12 करुण, Ñ1 भार्यासौ, D13 भार्यास्य (for भार्या त) D1 पर्यवेदयत् —After 8^{ab}, Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 12 13 ins

3384* पत्नी राक्षसराजस्य रावणस्य दुरात्मन ।

[D4 महात्मन, D8 रतात्मन (for दुरात्मन)]

—G (ed) om 8^{cd}. —^{c}) D13 पत्नीना च (for सपत्नीना) D3 सहस्रैश्च (for सहस्रेण) —^{d}) Ś Ñ V1 B2–4 D1 2 5 7–13 T1 G2 M1 2 Ck t साग्रेण, V2 शतेन, D3 सानुगे, D4 साहस्रे (sic) M5 दु खिता (for सास्रेण) —T1 damaged from °वारिता up to 9^{a} B1 सहस्रेण निवारिता, D13 परिदेवनिवारिता —After 8, Ś Ñ V (V3 before 9 due to om) B2 4 D4 8 12 G (ed) (l 9–10 only) ins B1 3 D1–3 9 cont (all except B3 l 9–10 only) after 3346*

3385* अत्राय लक्ष्मणो वीर शक्त्या परमभीमया ।
अमोघया रावणेन भृशं वक्षसि ताडित ।
पतित लक्ष्मण दृष्ट्वा मा विषण्णमुख तदा ।
सुषेणो वानरश्रेष्ठ प्रेषयामास वानरम् ।
हनूमन्त महावीर्यमौषध्यर्थे महाजवम् ।
जम्बूद्वीपमतिक्रम्य विशल्यामानयत्कपि ।
चन्द्रस्य च गिरे पादे सा च जाता महौषधी ।
तामानीय महाबाहुर्जीवयामास लक्ष्मणम् ।
दृश्यते चैव वैदेहि समुद्र सरिता पति ।
पूर्वं ज्ञातिभिरस्माक यत्र साह्य महत्कृतम् ।

[(l 1) Ś D8 परमया तदा (Ś2 °या), B4 च वरदत्तया (for परमभीमया) —V2 illeg for l 2 —(l 3) Ñ1 B3 4 तथा (for तदा) Ñ2 illeg for the post half —(l 4) D4 -श्रेष्ठम् (for -श्रेष्ठ) D12 वानरान् (for वानरम्) D4 om from the post half up to the prior half of l 5 —(l 5) Ś Ñ2 D8 12 ओ (Ś2 औ)-षध्यर्थं, V1 3 D4 ओषध्यर्थे (for औषध्यर्थे) —(l 6) V3 हरि (for कपि) —(l 7) Ñ1 V2 B4 D4 तु, Ñ2 हि (for च) V3 पार्श्वे (hypm) (for पादे) Ñ1 B3 महौषधि —(l 8) Ś D8 12 आनयन् (for आनीय) —Ś2 repeats l 9 consecutively, while D8 12 repeat after 3386* —(l 9) D4 पश्यते (for दृश्यते) V1 चैष (for चैव) Ś2 B1 D1–3 8 9 12 (Ś2 D8 second time) एष स (B1 °षोमौ) दृश्यते देवि (for the prior half) —Ś2 om from l 10 up to 9^{b} —(l 10) Ñ V1 B2 4 पूर्व- (for पूर्वं) V3 जातिभिर् (for ज्ञातिभिर्) Ś1 B1 D1–4 8 9 12 पौर्वि (D1 3 °र्वं) को (Ś1 D8 12 पूर्वं यो, D2 पूर्वतो, D9 पूर्वजो) ज्ञातिरस्माक (for the prior half) V1 3 सख्य, V2 मद्य (sic) (for साह्य) B1 D1–4 9 येन साह्य (D4 साम्य, D9 तूप) कृत मम, B2 3 साहाय्य (B2 अशक्य) सुमहत्कृत (for the post half)]

—After 8, B1 3 (m) D1–3 9 ins, Ś1 D8 12 ins after 9^{ab}, while V2 cont after l 8 of 3385*

3386* सुवेलोऽय महाशैल सुख यत्रोषिता वयम् ।
लङ्का प्रत्यर्थिभूतोऽसौ दृश्यते कालपर्वत ।

[(l 1) D12 सुवेशो B3 स्वय (for सुख) —Ś1 om from l 2 up to 15^{b} —(l 2) V2 B1 प्रत्यय, B3 प्रत्यर्थ- (for प्रत्यर्थि-) D1–3 9 लंकाप्रत्यग (D2 °त्यद्रि) भूतोसौ (D9 °य) (for the prior half)]

while M2 ins

3387* कुम्भश्च निहतो ह्यत्र धूम्राक्ष शुकसारणौ ।
यूपकेतुश्च निहतो बलिनोऽन्ये च राक्षसा ।

9 Before 9, V3 reads 5^{ab} (followed by 3385*). Ś2 om 9^{ab}, T1 damaged for 9^{a} (for both, cf v l 8).

08 15 23 16 04 23 एष सेतुर्मया बद्धः सागरे सलिलार्णवे ।
तव हेतोर्विशालाक्षि नलसेतुः सुदुष्करः ॥ १०

पश्य सागरमक्षोभ्यं वैदेहि वरुणालयम् ।
अपारमभिगर्जन्तं शङ्खशुक्तिनिषेवितम् ॥ ११

—^{a}) D1 M2 तद्, Cm g k as in text (for तु) Ñ V1 2 B3 4 D4 पृष्ठ, B1 D1–3 9 देवि, B2 श्रृग, D8 12 G2 तीर, Cv g k t as in text (for तीर्थं) —^{b}) Ś1 Ñ V B2–4 D4 8 12 सुवेलस्य, D13 सशरस्य, G1 M1 सागरस्य (for समुद्रस्य) B1 D1–3 9 तीर(B1 °रे) नदनदीपते —After 9^{ab}, Ś1 D8 12 ins 3386* —Ś1 B3 om 9^{cd} (for Ś1 cf v l 8) —^{c}) D6 M2 अत्र, Cm g k t as in text (for यत्र) —^{d}) B1 D1–3 9 रजनीम्, T2 त्रिरात्रिम्, T3 त्रिरात्रम्, Cm g k t as in text (for ता रात्रिम्)

10 Ś1 om 10 (cf v l 8) —^{a}) D1 3 महान्, D2 महा- (for मया) —^{b}) Ś2 Ñ1 V B3 D8 12 मकरालये, Ñ2 B1 2 4 T2 3 सलिलाकरे(B1 °लये, T2 3 °शये), D4 M1 वरुणालये, D7 10 11 लवणार्णवे, Cv as in text (for सलिलार्णवे) —After 10^{ab}, D9 ins l 3 of 3394* for the first time repeating it in its proper place —^{d}) Ś2 B1 D1–3 8 9 12 इति श्रु(Ś2 D2 9 12 स्मृ)त', D6 T2 3 च पुष्कल, Ck t as in text (for सुदुष्कर) Ñ V B2–4 D4 13 कीर्तिरेवा भविष्यति ꙮ Cm एष नलसेतु सेतुनिर्माणे नल कारणमिति कथनार्थं नलसेतुरित्युक्तम् ।, Cg एष सेतु नलसेतुः नलबद्ध । "षिञ् बधने" इति धातु'। एतेन नलसेतु सेतुरित्युक्त्या पूर्वकल्पकृतसेतवतर व्यावर्त्यते इति प्रत्युक्तम्। पूर्वमेव सेतुसत्वे पुन सेतुकरणवैयर्थ्यात् . ꙮ —After 10, Ś2 B1 D1–3 8 9 12 ins, V2 B3 cont after 3389*

3388* यावत्स्थास्यन्ति गिरयो यावत्स्थास्यन्ति सागरा ।
तावत्सेतुरय स्थाता यावच्च पृथिवी ध्रुवम् ।
नलेन विहित सेतुस्त्वदर्थं वै समाहित ।
एष देवमनुष्येषु कथाभूतो भविष्यति ।

[(l 1) B1 3 यावत्स्थास्यति सागर (for the post half) —(l 2) V2 B1 3 D1 3 नलसेतुरिति ख्यातस(D1 3 °रय स्याता) (for the prior half). V2 B3 तावच्च (for यावच्च) G (ed) तावच्च स्थास्यति ध्रुव (for the post half) —B3 om l 4 —(l 4) V2 B1 पतद् (for एष) D9 देवि (for देव-) —D2 om (hapl) from the post half of l 4 up to the prior half of l 2 of 3390*. Ś2 D8 12 कीर्तिभूतो, D3 कथभूतो (for कथाभूतो)]

—Thereafter Ś2 D8 12 cont, Ñ V B2–4 D4 13 ins after 10

3389* दशयोजनविस्तीर्णं शतयोजनमायत ।
सागरे यत्र बद्धोऽय नलेन सुमहात्मना ।

[(l 1) Ś2 D8 12.13 -विस्तीर्णं (for विस्तीर्ण) and आयत (for आयत) —(l 2) Ñ2 V1 B2 4 [s]त्र हि (for यत्र) Ś2 D8 12 सागरोत्र नि(Ś2 D8 वि)बद्धोय, D13 सागरेयंत्र बद्धोय (for the prior half) B3 हि (for सु). D4 सुमहात्मन .]

—After 3388*, D1–3 cont.

3390* पश्य सागरमक्षोभ्य धर्षितं नलसेतुना ।
देवदैत्यमनुष्येषु नैतदन्यः करिष्यति ।

[D2 om up to the prior half of l. 2 (cf v l 3388*)]

11 Ś1 om 11 (cf v l 8). —^{a}) Ñ1 D4 13 सागर पश्य वैदेहि —^{b}) Ñ1 D4 दुर्धर्षं, B1 दुर्गम, D13 दुर्धर (for वैदेहि) —^{c}) Ś2 Ñ V B D इव (for अभि-) D13 राजत (for -गर्जन्त) —^{d}) Ś2 V1 2 B2–4 D8 12 मीन- (for -शुक्ति-) Ś2 Ñ2 V B D1–3 7–12 G2 M1 समाकुल (for -निषेवितम्) Ñ1 D4 13 महोरगनिषेवित ꙮ Cv अपारमभिगर्जत शङ्खशुक्तिनिषेवित(तम्?) पर—' हिरण्यनाभ शैलेन्द्र काचन पश्य मैथिलि । दयार्थं यो हनुमतो भित्त्वा सागरमुत्थित । एतत्कुक्षौ समुद्रस्य स्कधावारनिवेशनम्। एतत्तु दृश्यत तीर्थं सागरस्य महात्मन । सेतुबध इति ख्यात त्रलोक्येन च पूजितम्। एतत्पवित्र परम महापातकनाशनम्। अत्र पूर्वं महादेव प्रसादमकरोत्प्रभु । अत्र राक्षसराजोऽयमाजगाम विभीषण । इत्येव पाठक्रम । कोशेषु विपर्ययो अशश्च लेखकदोषकृत ।, Cr अपारमभिगर्जन्त शङ्खशुक्तिनिषेवितम्। इत्यत पर हिरण्यनाभमिति श्लोक । अत पर एतत्कुक्षाविति श्लोक । अत पर सेतुबन्ध इति श्लोक'। अत —अत्र स(पू?)र्वं महादेव प्रसादमकरोद्विभुरिति पाठक्रम ।, So also Cm ꙮ —After 11, Ñ1 D4 13 M2 ins

3391* अत्र सीते सुरसया हनुमान्प्रतिवारित ।
देवैर्नियोजिता सा हि विक्रमार्थं हनूमत ।

[(l 1) D13 पालित (for -वारित.) —M2 om l 2 —(l 2) D13 देवानिष्वगादुत्साहविक्रम च हनूमत (sic).]

Thereafter, Ñ1 cont, while Ś2 Ñ2 V B D1–3 8 9 12 G (ed l 3–4 only) ins. after 11, D13 ins after 12^{ab}.

3392* आकाशसदृश पश्य जल तिमिसमाकुलम् ।
पश्य वैदेहि राजन्तं यादोगणनिषेवितम् ।
सुरसा नागमाता च दूतस्य तव मैथिलि ।
विघ्न हनुमतश्चक्रे क्रमतो मारुते किल ।
तामेव हरिशार्दूल' सक्षिप्यात्मानमात्मना । [5]
वञ्चयामास मेधावी कामरूपी मनोजव ।

[Ñ1 om l 1–4 Ś2 D9 13 om l 1 —(l 1) D8 12 चलत्, L (ed) चल (for जल) B1 D1–3 जलमाकाशसदृग तिमिमत्स्यसमा(B1 °अपा)कुल(D2 °मन्वित) —Ñ2 V B2–4 D1 3 om l. 2 —(l 2) Ś2 D8 L (ed) जल (for पश्य). B1 वदेहि पश्य (by transp) Ś2 गर्जत (for राजन्त) B1 D3 -समाकुल (for -निषेवितम्) —(l 3) V3 B2 3 -मातात्र, B1 सा नस्य, G(ed) तत्रास्य (for

हिरण्यनाभं शैलेन्द्रं काञ्चनं पश्य मैथिलि ।
विश्रमार्थं हनुमतो भित्त्वा सागरमुत्थितम् ॥ १२
अत्र राक्षसराजोऽयमाजगाम विभीषणः ॥ १३

G 6 108 21
B 6 123 22
L 6 104 33

माता च) Ś2 D8 12 सुरसा राक्षसी (D13 नामिका) चात्र, D1-3 13 सुरसा (D2 सिंहिका) त्वा (D13 त्व) गमच्चा (D13 °त्सा)-त्र, D9 सुरसा त्वागता तत्र (for the prior half) B4 गतस्य (for दूतस्य) Ś2 D8 12 किल, B3 मम (for तव) Ñ2 V1 2 transp दूतस्य and तव V3 दूपणस्य तु मैथिलि (for the post half). —V3 om l 4–6 —(l 4) D1 2 9 13 कर्तुं (for चक्रे) B4 खलु, D2 खिल (for किल) Ś2 D8 12 किल मारुते (by transp), D9 दूरमध्वन (for मारुते किल) —Ñ2 V1 B2 4 om l 5–6 B3 reads in marg from l 5 up to 3393* —(l 5) D3 एष (for एव) —(l 6) D9 धर्मात्मा (for मेधावी) D13 मनोजवें (for °जव)]

—Thereafter B3 (m) cont 3393* —After 11, M1 ins l 1 of 3395*

12 Ś1 om 12 (cf v l 8) M1 transp 12^ab and 12^cd —^a) D6 हिरण्यगर्भं G (ed) शैल त (for शैलेन्द्र) —V3 damaged for 12^bc —For 12^ab, B1 D1–3 9 subst, while B3 (m) cont after 3392*

3393* अत्रैव वसुरत्नाढ्य सुनाभो नाम शैलराट् ।

[B1 वहु- (for वसु-) D9 -रत्नाभ (for रत्नाढ्य) D3 अत्रैव रत्नवत्नाढ्य (for the prior half) D9 पर्वत (for शैलराट्)]

—After 12^ab, D13 ins 3393* —^c) D2 3 6 विश्रामार्थं, D4 विश्रमार्थे, D5 T1 एतदर्थं, G1 य पूजार्थं, G3 त्वदर्थं यो, M2 प्रियार्थं यो, M5 पूजार्थं यो (for विश्रमार्थं) G3 हनुमता D13 तवार्थं मारुतेरस्य —^d) V3 D5–7 13 T G M2 उत्थित B1 D1–3 8 समुद्रादुत्थितोभवत्, D12 भित्त्वा सागरमुत्थिता —After 12, Ś2 Ñ V B D1–4 8 9 12 ins, D5–7 10 11 13 T1 G2 3 M2,3 5 ins l 3 only after 12, T2 3 G1 M1 (G1 M1 l 3 only) cont after l 1 of 3395*

3394* एतद्वेलावनं देवि तमालवनशोभितम् ।
हिन्तालतालगहन नक्तमालसमाकुलम् ।
एष तीरे समुद्रस्य निवासो मम जानकि ।

[(l 1) D1 2 9 T2 3 -वनतट, D3 वनतटे (for -वन देवि) D4 एतच्चित्र देवि (subm) (for the prior half) D1 3 तमालतल- (for तमालवन-) —(l 2) B2 D12 T2 रक्त- (for नक्त-) Ś2 D8 नक्तसाल-, B3 नम्रशाखा- (for नक्तमाल-) Ñ1 V2 D4 वनाकुल, V3 B1 -जनाकुल, D1–3 -लताकुल, D9 T2 3 -विराजित (for समाकुलम्) Ñ2 B4 नक्तमालावनाकुल T3 -नक्तमालविराजित (for the post half) —D9 T2 3 read l 3 for the first time after 12 (D9 after 10^ab) repeating it here —(l 3) T2 3 (both second time) देवि (for तीरे) D5–7 9–11 S (D9 T2 3 first time) एतत्कुक्षौ (for एष तीरे) Ñ V B2–4 D13 स्कधा (Ñ1 V3 [damaged after ध up to ज in 13^b] B3 °ध) वारो यशस्विनि, D5–7 9–11 T (D9 T2 3 first time) G1 3 M स्कधा (M3 °ध) वारनिवेशन, G2 किष्किंधा वारवेशन (for the post half)]

—D5–7 9–11 T G2 3 M3 5 (D9 T2 3 after l 3 [first time] of 3394*) cont, G1 M1 ins l 1 after 12 (M1 after 11) and cont l 2–4 after l 3 of 3394*

3395* अत्र पूर्वं महादेव प्रसादमकरोद्विभु ।
एतत्तु दृश्यते तीर्थं सागरस्य महात्मन ।
सेतुबन्ध इति ख्यात त्रैलोक्येन च पूजितम् ।
एतत्पवित्र परम महापातकनाशनम् ।

[D5,7 9 T G2 3 M3 read l 1 after l 4 D6 reads l 1 after 13 —(l 1) D5 9 T1 G M3 Cg k प्रभु, D6 स्वय Ct as above (for विभु) ❀ Cg अत्र पूर्वमिति । महादेव इति समुद्रराज उच्यते । औचित्यात् । इत्यादि
किं च पुराण सगप्रतिसर्गादिद्विवन्यपरमिति नेतिहासवत् पुरावृत्तकथने तात्पर्यवत् । अथवा अस्मिन् सर्गे श्लोका प्रायशो व्यस्ता दृश्यन्ते दस्युडारिप्रभृतिभिरुक्तम् । तथा चेदमर्धम् " अत्र मण्डोदर्ग " इति श्लोकानन्तर पठितव्यम् । तत्र च महादेवप्रसाद स्वपितृदर्शनमेव । अत एव भरत प्रति हनुमत्प्रेषणावसरे वक्ष्यति —" महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमम् " इति । पुराणान्तर तु माहात्म्यप्रतिपादनपरमिति सक्षेप ❀ —(l 2) G3 अयेतद्, Cm g as above (for एतत्तु) D6 T2 3 कथित (for दृश्यते) ❀ Ck एतत्तीर्थं सदृश्यते ❀ G2 समुद्रस्य वरानने (for the post half) —(l 3) D9 ख्यातस् (for ख्यात) D6 T2 3 हु-, G1 M3 [अ]भि-, Ct as above (for च) D9 पूजित —(l. 4) M1 पवित्र- (for पवित्र) D5 T1 G3 अतुल (for परम)]

13 Ś1 om 13 (cf v l 8) V3 damaged up to ज in 13^b (cf v l 12) —^a) Ś2 Ñ1 V1 B1 3 4 D1 3 4 8 9 12 13 यत्र, D2 यक्ष- (for अत्र) B2 D3 राजो माम्, D9 राज्याय (for राजोऽयम्) —After 13, Ś2 Ñ V B D1–4 8 9 12 T2 3 ins

3396* अत्राह शयितो देवि कुशास्तीर्णे महीतले ।
दर्शनार्थं समुद्रस्य त्रिरात्र नररूपिण ।
दर्दुरश्चापि शैलोऽय महामेघौघसंनिभ ।
मलयस्य गिरे पादो यत्र क्रान्त हनूमता ।
एष विन्ध्यो महाशैलो नदीनदशताचित । [5]

[T2 3 om l 1–2 —(l 1) Ś2 D2 8 अत्रास्मि, V1 अत्राय, V2 B1 यत्राह, D1 3 12 अत्रास्मिन् (for अत्राह) —V1 सहितो, D1 उषितो (for शयितो) D4 कुशास्तीर्यं (for °स्तीर्ण).

08 24 एषा सा दृश्यते सीते किष्किन्धा चित्रकानना ।
23 22 सुग्रीवस्य पुरी रम्या यत्र वाली मया हतः ॥ १४
04 36 दृश्यतेऽसौ महान्सीते सविद्युदिव तोयदः ।
ऋश्यमूको गिरिश्रेष्ठः काञ्चनैर्धातुभिर्वृतः ॥ १५
अत्राहं वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण समागतः ।
समयश्च कृतः सीते वधार्थं वालिनो मया ॥ १६

—V3 om l 2-3 —(l 2) Ś2 D8 दर्शनार्थे (for दर्शनार्थं) D9 कामरूपिण —(l 3) Ñ2 B4 दुर्धर्षश्च, B2 3 D1 4 9 12 दुर्दुरश्च, D2 3 दुर्दरश्च, L (ed) दुर्धरश्च (for दर्दुरश्च) T2 3 [अ]त्र (for [अ]पि) D8 मही- (for महा-) B1 D1-3 9 T2 3 -जलद- (for -मेघोघ-) Ñ2 B1 3 4 D1 -नि (B1 3 नि)स्वन (for -सनिभ). —(l 4) Ś2 D1 8.9.12 महेंद्रस्य (for मलयस्य) Ñ1 V D4 पादो (for पादौ) Ñ2 V1 2 B3 4 D2 यत क्रात, B2 D1 यत क्रातो, D5 यत्राक्रात, D4 यत्र क्रातो (for यत्र क्रान्त) D9 T2 3 महेंद्रस्य (T2 3 °श्च) गिरि पद्भ्या (for the prior half) B1 मदरस्य गिरे पादा यत्र क्राता हनूमता —Ś2 Ñ V B2 4 D- 8 12 om B3 reads in marg l 5 —(l 5) D2 -शताचित, D7 शतानि च, T2 3 -पतिस्तथा (for -शताचित) D9 एष शैलो महाविंध्यो दृष्टो नदनदीपति l,
—while, D6 reads l 1 of 3395* after 13

14 Ś1 om 14 (cf v l 8) V1 illeg for 14^{ab} —^{a}) D13 चित्रा (for सीते) —B2 repeats 14^{b} after 16^{c} (first time) and then reads 14^{cd} (followed by 3398*) and 16^{c} (r) —^{b}) T1 damaged for चित्रकानना —^{c}) Ś2 Ñ V B D1-4 8 9 13 सुग्रीवनगरी (for सुग्रीवस्य पुरी) —^{d}) D13 यस्या (for यत्र) Ś2 V B2-4 D8 12 13 M2 हतो मया (by transp), D2 हतो महान् B1 D1 3 9 वाली य(D9 [with hiatus] अ)त्र हतो मया —After 14, D2 ins

3397* वैदेहि वानरेन्द्रस्य शुद्धान्तमधिरोहय ।
विमाने त्व समाहूय सभाजय सखीरिमा ।
श्रुत्वा भर्तुर्वचः सीता राममेवान्वमोदयत् ।
त्वमाज्ञापय राजेन्द्र वानरेन्द्र त्वयोषित ।
यथानयति साकेत वानरान्मम कारणात् । [5]
राघवेणाभ्यनुज्ञातः सुग्रीवो वानरेश्वर ।
सर्वा समारोपयत वानरीस्तु स्वलकृता ।

—Thereafter D2 cont, while Ś2 Ñ V B2-4 D1.3 4 8 13 ins after 14, D13 ins after 19^{cd}

3398* एतन्माल्यवत शृङ्ग किष्किन्धाद्वारि भास्वरम् ।
चत्वारो वार्षिका मासा यत्र देव्युषिता मया ।
त्वया विना विशालाक्षि यत्र दुःख धृत मया ।
निहत्य वालिन घोर सुग्रीवमभिषिच्य च ।
मयानुजद्वितीयेन क्षिप्त कालो विना त्वया । [5]

[V1 om l 1-3, V3 D12 om l 1-2 —(l 1) Ś2 D8 किष्किधाधारि, D1-3 13 किष्किधोपरि (for °धाद्वारि). Ñ2 B1 D13 भासुर, D3 भास्वत (for भास्वरम्) D4 किष्किधाधारसनिभ (for the post half) —(l 2) D1 13 कृता, D2 3 धृता (for [उ]षिता) —D2 repeats l 3 after l. 4 —(l 3) V3 om यत्र D1.2 (both times) 3 13 दुःख यत्र (by transp.) Ś2 D8 13 श्रित, D1 कृत (for धृत). B2 मया धृत (for धृत मया) —(l 4) D12 वानर (for वालिन). Ś2 D8 13 वीर (for घोर) Ś1 D8 12 अभ्यषेचय, D1 अभिषियत (sic), D2 अभिषिच्य त —Ñ V B2-4 D4 om. l 5. —(l 5) Ś2 D8 13 त्वया विना (by transp)]

—After 14, D6-7 9-11 S ins a passage relegated to App I (No 72), while D13 ins 3406* and 3407* after 14

15 Ś1 om 15^{ab} (cf v l. 8) B1 om (hapl.) 15-18 —^{a}) Ś2 D8 12 वीक्ष्यते सु-, Ñ1 V B2-4 D4 वीक्षस्व सु- (B3 स्व), Ñ2 वीक्ष्यता सु- (for दृश्यतेऽसौ). D6 T2 3 पुर (for महान्) D1-3 9 L (ed) एषो हि (D9 एष वे, L (ed) एषोत्र) दृश्यते देवि, D13 एष दृश्यसि कल्याणि. —^{b}) M5 तटिद्वान् (for सविद्युद्) D13 सविद्युत्तोयदो यथा. —^{c}) Ś Ñ V B2-4 D1-4 8-12 M2 गिरिवरो (for °श्रेष्ठ). —^{d}) Ś D8 12 दृश्यते (for काञ्चनैर्). T2 युत (for वृत). Ñ V B2-4 D4 धातुभिर्बहुभिर्वृत., D1-3 9 सुग्रीवभवनाकित: (D9 °तिक)

16 V3 B1 om 16 (for B1, cf v l 15) D13 repeats 16^{ab} after 17^{ab} —^{a}) Ś2 अत्राय, Ñ1 B3 4 यत्राह, V2 D4 यत्र हि, B2 वधाहं (for अत्राह) D1 अत्रैवाह नरेंद्रेण, D13 (both times) अत्र वानरराजेन —^{b}) D1-3 9 महात्मना (for समागत) —D10 om 16^{cd} —^{cd}) D8 समीपश्च (for समयश्च). —T1 damaged for त सीते व D4 कृते (for कृत) D1-3.9 समय चाप्यु (D1 3 °भ्यु)पगतो (for ^{c}) —After 16^{c} (first time), B2 repeats 14^{b} and then reads 14^{cd} (followed by 3398*) and 16^{c} (r) D4 वधार्थो, D8 यदर्थं (for वधार्थं) D1-3 कपे (for मया). D9 वधार्थं तस्य वालिन (for ^{d}) —After 16, Ś D8 12 ins

3399* प्रत्युवाच ततः सीता राम दशरथात्मजम् ।
स्वामिन्सुग्रीवरमणी द्रष्टुमिच्छामि राघव ।
तया सहैव यास्यामि त्वयोध्या नगरीं प्रभो ।
विहस्य राम सुग्रीवं प्रत्युवाच कपीश्वरम् ।
सखे त्वद्गृहिणी तारा द्रष्टुमिच्छति जानकी । [5]
तया सहैव याहि त्वमयोध्या नगरीं मम ।
राघवाज्ञा स्वशिरसा निधायाथाब्रवीद्वच ।
यद्रोचते बहुमत स्वामिने चास्तु तत्तथा ।
आनाययामास तदा तारा च राघवाज्ञया ।
आरोप्य पुष्पके ता तु जानकीमभ्यवादयत् । [10]
पुनराह तत सीता रामो राजीवलोचनः ।

एषा सा दृश्यते पम्पा नलिनी चित्रकानना ।
त्वया विहीनो यत्राहं विललाप सुदुःखितः ॥ १७
अस्यास्तीरे मया दृष्टा शबरी धर्मचारिणी ।
अत्र योजनबाहुश्च कबन्धो निहतो मया ॥ १८
दृश्यतेऽसौ जनस्थाने सीते श्रीमान्वनस्पतिः ।
यत्र युद्धं महद्वृत्तं तव हेतोर्विलासिनि ।
रावणस्य नृशंसस्य जटायोश्च महात्मनः ॥ १९
खरश्च निहतः संख्ये दूषणश्च निपातितः ।
त्रिशिराश्च महावीर्यो मया बाणैरजिह्मगैः ॥ २०
पर्णशाला तथा चित्रा दृश्यते शुभदर्शना ।
यत्र त्वं राक्षसेन्द्रेण रावणेन हृता बलात् ॥ २१ G 6 108 34 B 6 123. 45 L 6 104 46

[(l 2) Ś2 द्रष्टुमिच्छति (sic) (for °मिच्छामि) —(l 3) D12 त्वा विना (for त्वयोध्या) —(l 6) D12 यापितुम् (for याहि त्वम्) —(l 7) D8 12 सुचिरसा (for त्वरि°) —(l 8) D12 स्वामिन —(l 9) D8 आनीययामास (sic), D12 आकार-यामास (for आनाय°) Ś D12 ता (for च) —(l 10) D12 अभिवादयत्]

17 B1 om 17 (cf v l 15) —^{a}) D13 सा चैषा (for एषा सा) Ś2 नलिनी (sic) (for दृश्यते) Ñ1 D5 रम्या (for पम्पा) —After 17^{ab}, D13 repeats 16^{ab} —^{c}) D4 विनीतो, D9 विमुक्तो (for विहीनो) D6 T2 3 त्वया विरहितोत्राह —^{d}) Ś D1-3 8 12 उन्मादेन प्रधर्षि- (D8 °हर्षि, D13 °दर्शि)त , Ñ V B2-4 तत्तद्दृष्टु विलप्तवान् , D4 चतुर्मास विलुप्तवान् , D9 उन्मादेनाद्य धर्षित

18 B1 om 18 (cf v l 15) —^{a}) Ś D8 12 पपातीरे D4 अस्या सीते तदा दृष्टा —^{cd}) Ś D8 यत्र (for अत्र) D1-3 9 कबधो राक्षस (D3 दानव)श्चात्र दारुणो, निहतो मया —After 18, D13 reads 21 for the first time repeating it in its proper place —After 18, Ś Ñ V B2-4 D4 8 12 ins , D13 ins after 21 (first time)

3400* एष देश स यत्रास्ते गृध्रराजो महाबल ।
जटायुस्त्वा परित्राता रावणेन निपातित ।

[(l 1) Ñ1 D4 यत्रासीद्, V2 यत्रास्ति (for यत्रास्ते) D13 [ऽ]भवद्धत (for महाबल) —(l 2) Ś Ñ2 D8 12 तव स भ्रा(Ś2 D8 त्रा)ता, D13 त्वा परिश्रात (for त्वा परित्राता)]

19 ^{ab}) M3 च (for ऽसौ) Ś D8 स्थानाच् (for -स्थाने) Ś D8 12 श्रीमानासीद् , Ñ V B2 3 D4 10 11 श्रीमान्सीते (by transp) (for सीते श्रीमान्) D13 एषा दृश्यति वैदेहि जनस्थाने वनस्पती —B3 reads 19^c – 20 after 3407* —^{c}) B3 D6 12 13 G2 अत्र (for यत्र) Ś Ñ V B2 4 D12 महद्भूत, B3 D4 13 महद्धत्त, D8 समुद्भूत, G1 अभूद्वृत्त, M1 महज्जात (for महद्वृत्त) D4 वरानने (for विलासिनि) —After 19^{cd}, D13 ins 3398* Ś Ñ V B2 4 D4 8 12 13 G1 M2 5 om 19^{cdef} —^{f}) D5 महाबल (for °त्मन) —For 19^{cdef}, B1 3 (m for 19^{ef} only) D1-3 9 subst

3401* युयुधे राक्षसेन्द्रेण त्वदर्थे यत्र गृध्रराट् ।

—Thereafter B3 (marg) reads 21 (followed by 3406* and 3407*) for first time repeating 21 (followed by 3406* only) in its proper place —For 19^{c-f}, D10 11 subst , G2 subst for 19^{ef} only and reads after 20 , D7 ins after 20

3402* जटायुश्च महातेजा तव हेतोर्विलासिनि ।
रावणेन हतो यत्र पक्षिणा प्रवरो बली ।

20 D10 11 om 20 For sequence in B3, cf v l 19 B1 D1-3 9 transp 20 and 21 (including Star passages) —^{a}) V1 शूरश् (for खरश्) D4 सख्ये निहतो (by transp) , D5 M3 निहतो यत्र, G3 निहतो अत्र (for निहत सख्ये) —^{b}) Ś Ñ V B2-4 D4 8 12 13 त्रिशिरास्तथा (B4 °रा हत) , B1 D2 3 च महाबल (for च निपातित) —^{d}) B1 D1-3 9 यत्र, M2 महा- (for मया) —For 20^{cd}, Ś Ñ V B2-4 D4 8 12 13 subst

3403* राक्षसाना सहस्राणि निहतानि चतुर्दश ।
अन्ये च बहव शूरा निहता वै निशाचरा ।

[D13 om l 1. —(l 1) Ś Ñ V1 D4 8 12 रक्षसा च (for राक्षसाना) Ś Ñ2 D3 12 हतानि च (for निहतानि) —Ś1 om from l 2 up to 25 —(l 2) Ś2 D8 वीरा (for शूरा) D13 एकेन बहवो या वे (for the prior half) Ś2 Ñ B2-4 D8 12 निरस्ता (for निहता) B2 ये (for वै)]

—After 20, D7 ins , while G2 reads 3402* , whereas D5 6 10 11 (D10 11 cont after 3402* [owing to om]) T G1 3 M ins after 20

3404* एतत्तदाश्रमपदमस्माकं वरवर्णिनि ।

21 Ś1 om 21 (cf v l 3403*) B3 D13 repeat 21 (for B3, cf v l 19 and for D13, cf v l 18) D5 reads 21^{ab} after 22 D6 T2 3 G1 3 M1 5 transp 21 and 22 (M1 ^{abcd} transp) M2 reads 21^{ab} after 23^{ab} and 21^{cd} after 22^{ab} (transp) B3 reads 21 (first time) in margin —^{a}) B1 3 (first time) D1-3 9 13 (both times) तथैवे(B3 °था त्वे)पा, M1 तथास्माक (for तथा चित्रा) —^{b}) B1 3 (first time) D1-3 9 13 (first time) चारुदर्शने (D1 °ना) , D5 7 10 11 13 (second time) G2 M1 शुभदर्शने (for °दर्शना) —For 21^{ab}, Ś2 Ñ V B2 3 (second time) 4 D4 8 12 subst

3405* एषा सा पर्णशाला च दृश्यते जनकात्मजे ।

08 36 एषा गोदावरी रम्या प्रसन्नसलिला शिवा ।
23, 45 अगस्त्यस्याश्रमो ह्येष दृश्यते पश्य मैथिलि ॥ २२
04 48 वैदेहि दृश्यते चात्र शरभङ्गाश्रमो महान् ।
उपयातः सहस्राक्षो यत्र शक्रः पुरंदरः ॥ २३

एते ते तापसावासा दृश्यन्ते तनुमध्यमे ।
अत्रिः कुलपतिर्यत्र सूर्यवैश्वानरप्रभः ।
अत्र सीते त्वया दृष्टा तापसी धर्मचारिणी ॥ २४

[B2 तु (for च) Ś2 D8 12 एषा च पर्णशाला मा (for the prior half)]

—D5 reads 21^{cd} and 23^{ab} after 22^{ab} —^{a}) Ś2 Ñ V1 3 B1–3 (both times) 4 D1–4 8 9 13 (first time) यतस् , D12 इतस् , D13 (second time) अस्या (for यत्र) D4 8 12 त्वा (sic) (for त्व) —^{d}) B1 3 D1–3 9,13 (B3 D13 first time) प्रमथ्याप- (for रावणेन) D1–3 पुरा, D8 12 छलात् (for बलात्) V3 transp हृता and बलात् —After 21, Ś2 Ñ V B1–3 (first time) 4 D1–4 8 9 (B1 D1–3 9 after 21 [transp]) 12 ins , D13 ins after 14

3406* अत्र शूर्पणखा रौद्रा राक्षसी मामुपागता ।
यत्रास्या कर्णनासौष्ठ छिन्नवान्देवि लक्ष्मण ।

[(l 1) D1 शूर्पणखी S2 B2 3 (second time) D12 रौद्री, B1 3 (first time) वृद्धा (for रौद्रा) Ś2 D8 12 समुपागमत्, V1 D3 समुपागता, B2 समुपस्थिता, D9 कामरूपिणी (for मामुपागता) —(l. 2) Ś2 Ñ2 B4 D4 12 अत्रास्या V1 -नासा च, B3 नासौष्ठ, D4 नासे तु (for नासौष्ठ) B1 3 (first time) D1–3 9 13 य(D1 2 त)स्या कर्णौ च नासा(D9 °से, D13 °सा)च (for the prior half) B4 यत्र (for देवि) B1 श्रुवि चिच्छेद, B3 श्रुविचिच्छेद, D1–3 9 13 चिच्छेद श्रुवि (for छिन्नवान्देवि).]

—Thereafter, B1 3 D1–3 9,13 cont

3407* चतुर्दशसहस्राणि रक्षसा भीमकर्मणाम् ।

—Then B3 reads 19^{c}–20 and 21 (r. followed by 3406*) —After 21, D5 6 T G1 3 M1 2 5 ins., while D7 G2 M3 ins after 22

3408* दीप्तश्चैवाश्रमो ह्येष सुतीक्ष्णस्य महात्मनः ।

[D6 T2 3 प्रदीप्तश्च(T2 3 °स) (for दीप्तश्चैव) D7 G2 M2 चष, M1 त्वेष, M5 चापि (for ह्येष)]

—After 21 (first time), D13 ins 3400*

22 Ś1 T1 om 22 (for Ś1, cf v l 3403*). D6 T2 3 G1 3 M1 5 transp 21 and 22 (M1 ^{abcd} transp) M2 transp 22^{ab} (followed by 21^{cd}) and 22^{cd} —^{a}) D6 G1 M2 मन्दाकिनी (for गोदावरी) ❀ Cr एषा गोदावरी रम्येति पाठ सम्यक् । एषा मन्दाकिनीति पाठे अगस्त्याश्रमसमीपेऽपि मन्दाकिनीसंज्ञा काचिन्नद्यस्तीति अवगन्तव्यम् । So also Cg which adds एतच्छ्लोकात्पूर्वं पर्णशालेति श्लोक पठनीय ❀ —^{b}) Ś2 Ñ V B2–4 D4 8 10–13 शुभा (for शिवा) B1 D1–3 9 नदी पञ्चवटी प्रति —After 22^{ab}, B1 D1–3 8 9 12 ins.

3409* एष प्रस्रवण शैलो बहुकन्दरनिर्झरः ।
[D1 -निर्झुर , D8 -निष्कर· (for -निर्झर·)]

—After 22^{ab}, D5 reads 21^{cd} and 23^{ab} —Ś2 om 22^{c}-23^{d} B1 repeats 22^{c}-23^{b} consecutively —^{c}) Ñ1 B1 (both times) 2 D2 8,13 M2 चैष, Ñ2 V1 2 B3 4 D1 3 4 9–12 चैव (for ह्येष) V3 अगस्त्य ⊦ ,श्रेव —^{d}) D13 यत्र (for पश्य) Ñ V B1(both times) 2–4 D1–4,8–12 कदलीवृत (for पश्य मैथिलि) —After 22, B1(after 22^{cd} [first time]) D1–3 9 ins.

3410* अगस्त्यभ्रातुरपरस्त्वाश्रम परिदृश्यते ।

[B1 D9 चाश्रम , D3 आश्रम (for त्वाश्रम) B1 प्रतिपद्यते, D1 परिवर्तते, D3 9 प्रतिदृश्यते (for परिदृश्यते)],
while D5 reads 21^{ab} whereas D7 G2 M3 ins 3408* after 22

23 Ś1 om. 23 (cf v l 3403*). Ś2 V2 3 om. 23 (for Ś2, cf v l 22) B1 repeats 23^{ab} (cf v l 22). D5 reads 21^{cd} and 23^{ab} after 22^{ab} —^{a}) B1 (both times) D1–3 6 7 9 T2 3 G2 M1 चासौ (for चात्र) Ñ V1 B2–4 D4 8 10–12 दृश्यते चैव(B3 °ष) वैदेहि, D13 एष दृश्यते वैदेहि. —^{b}) D2 -[आ]श्रम महत् (for -[आ]श्रमो महान्) —After 23^{ab}, M2 reads 21^{ab}. —^{c}) Ñ2 B2,3 D1 3 11 13 उपागत , G1 उपयाति (for उपयात) —^{d}) B1 D1–4 9 12 देव· (for शक्र·)

24 Ś1 om 24 (cf v l. 3403*). M3 transp 24 and 25 —^{a}) Ś2 एष (sic), D8 इति (for एते) V1 D9 च, B1 तु, D2 वै, D5 T1 G3 M3 हि, Ct as in text (for ते) Ñ B1 D4 10 11 देवि, Cg k as in text (for -[आ]वासा) D12 एते ते तपसो वासा —^{cd}) Ś2 D8 अत्र (for यत्र) D12 अत्रि कुशलपतिय (sic) (for ^{c}). Ś2 Ñ V1 3 B2–4 D4 8 10–12 -[उ]पम (for -प्रभः). T1 अत्रि· कुलप ... रप्रभ (damaged) —V3 om 24^{e}–26^{b}. Ñ V1 B2–4 D4,6 10 11 13 T2 3 G1 M3 transp 24^{ef} and 25 —^{e}) G1 अनसूया (for अत्र सीते) D4 तदा, D13 मया (for त्वया) —^{f}) V1 D13 ब्रह्मचारिणी, T1 damaged (for धर्मचारिणी) —For 24^{ef}, Ś2 B1 D1–3 8 9 12 subst., B3 (marg) ins after 24^{cd}

3411* अनसूया त्वया दृष्टा पत्नी तस्य महात्मन ।
यस्या सकाशात्प्राप्त ते दिव्य गात्रविभूषणम् ।

[(l 2) D9 तस्या (for यस्या) D2 13 प्रकाशात् (for सकाशात्) Ś2 D8,12 प्राप्त तद्, B1 3 आप्त ते , D1 तत्प्राप्त (for

अस्मिन्देशे महाकायो विराधो निहतो मया ॥ २५

असौ सुतनु शैलेन्द्रश्चित्रकूटः प्रकाशते ।

यत्र मां कैकयीपुत्रः प्रसादयितुमागतः ॥ २६

एषा सा यमुना दूराद्दृश्यते चित्रकानना ।

भरद्वाजाश्रमो यत्र श्रीमानेष प्रकाशते ॥ २७

एषा त्रिपथगा गङ्गा दृश्यते वरवर्णिनि ।

शृङ्गवेरपुरं चैतद्गुहो यत्र समागतः ॥ २८

G. 6 108 44
B 6. 123 52
L 6. 104 58

प्राप्त ते) Ś2 B1 3 दिव्य (for दिव्य) Ś2 गात्र, D12 चात्र (for गात्र-)]

—For 24, V2 subst , Ñ V1 B2–4 D4 13 ins after 24^{ef} (transp)

3412* दृश्यते चैव वैदेहि मुनेरत्रेर्महाश्रम ।
यस्यासीदङ्गरागस्ते दत्त पत्न्यानसूयया ।

[(l 1) V1 चैष, B3 चेय (unmetric) (for चैव) D13 एष दृश्यति वैदेहि (for the prior half) —V2 illeg from the post half up to the prior half of l 2 D4 महात्मन (for महाश्रम). —(l 2) Ñ2 B2 3 यश्चासीद्, D13 अत्र सीते (for यस्यासीद्) D4 तु (for ते). D13 यत्र (for पत्न्या).]

25 Ś1 V2 3 T1 om 25 (for Ś1 and V3, cf v l 3403* and 24 respy) M3 transp 24 and 25 Ñ V1 B2–4 D4 6 10 11 13 T2 3 G1 M2 transp 24^{ef} and 25 —^{a}) D13 महामायो, G1 °बाहुर्, M5 °भागो (for महाकायो).

26 V3 om. 26^{ab} (cf v l. 24) T1 damaged from 26 up to सा in 27^a —^{a}) B1 सुपर्ण-, D7 सीते स, D10 तु तनु (for सुतनु) D9 सीतेत्र (for शैलेन्द्रश्) —For 26^{ab}, Ś1 Ñ V1 2 B2–4 D4 13 subst, while Ś2 D8 12 cont after 3415* .

3413* दृश्यतेऽय च वैदेहि चित्रकूटशिलोच्चय ।

[Ś D8 12 चैव, V1 चैष, D4 [ऽ]य (for ऽय च) D13 एष दृश्यति वैदेहि (for the prior half) Ś D8 12 विंध्यकूट- (for चित्रकूट-)]

—^{c}) Ś Ñ V2 3 B2–4 D4 8–12 G1 अत्र (for यत्र). —After 26, Ś Ñ V B2–4 D4 8 12 13 ins

3414* पुरोहितो वसिष्ठश्च वामदेवश्च कश्यप ।
नागरश्च जन. सर्वं प्रसादयितुमागत ।

[(l 1) D13 वामदेवोथ (for °देवश्च) —V3 om l 2 —(l 2) Ñ1 V1 2 B2 3 नगरस्य (for नागरश्च) D4 नागरो जनक सर्वं (for the prior half)]

—Thereafter, Ñ V B2–4 D4 cont , while B1 D1–3 9 ins after 26 , Ś2 D8,12 ins after 26^{ab}

3415* एषा मन्दाकिनी पुण्या नदी सुविमलोदका ।
पितुर्निर्वपन यत्र मया मूलफलै कृतम् ।

[B2 reads from l 1 up to 29^a within brackets —(l 1) V3 अत्र (for एषा) Ñ2 B4 D1.9 रम्या, D4 गगा (for पुण्या) Ś2 D8 12 नदीय, Ñ2 B2 4 नदीषु, D4 नदी च (for नदी सु-) Ñ1 -विपुलोदका (for -विमलोदका). —(l 2) Ś2 B2 3 D8 9 12 निवापन (Ś2 D12 °र्वापण), V B1 D2 निवपन (for निर्वपन) V3 B1 यत्र (for मया) D4 मूलपत्रफलै कृत (for the post half)]

—Thereafter B1 3(m) D1–3 9 cont , while Ś D8.12 ins after 27^{ab}

3416* दृश्यते ह्येष वैदेहि वाल्मीकेराश्रमो महान् ।

[Ś D8 12 ह्यत्र , D1 यत्र (for ह्येष).]

27 T1 damaged up to सा in 27^a (cf v l 26). B2 reads 27 within brackets (cf v l. 3415*). —^{ab}) Ñ1 V1 3 B3 4 D4 च (for सा) Ś Ñ V B3 4 D4.8 10–13 रम्या (for दूराद्) M2 transp यमुना and दृश्यते Ś D8 12 यत्रकानन (for चित्रकानना). B2 दृश्यते यमुना चैव विचित्रवनकानना —After 27^{ab}, Ś D8.12 ins 3416* —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D4.8 10–13 श्रीमान् (for यत्र). —T1 damaged after श्रीमा up to 28 —^{d}) D6 T2 3 अत्र (for एष) Ś Ñ V B2–4 D4 8 10–12 दृश्यते चैष (B2 चैव , B4 वैष) मैथिलि, D13 अपि पश्यस्व मैथिलि —For 27–28, B1 D1–3 9, subst 3421* —After 27, V2 B3 ins l 1 only of 3421*. —After 27, D4 ins

3417* नानातन्तुलताकीर्णः सम्प्रपुष्पितपादप ।;

while M2 ins after 27

3418* यत्र मन्दाकिनी रम्या प्रसन्नसलिला शिवा ।
हसकारण्डवाकीर्णा चक्रवाकोपशोभिता ।

28 T1 damaged for 28 (cf v l 27). B2 reads 28 within brackets (cf v l 3415*). D4 om 28 —^{a}) D7 G1 2 पुण्या (for गङ्गा) —For 28^{ab}, Ś Ñ V B2–4 D8,10–13 subst

3419* इय च दृश्यते सीते गङ्गा त्रिपथगा नदी ।

[D10 11 गगा (for सीते) D13 एषा पश्यति वैदेहि (for the prior half) D10 11 पुण्या (for गङ्गा). D8 तदा (for नदी) B2–4 D13 त्रिपथगामिनी]

—After 28^{ab}, D5–7 T2 3 G M1 3 5 ins

3420* नानाद्विजगणाकीर्णा सम्प्रपुष्पितकानना ।

[D6 नानाद्रुम- (for नानाद्विज)]

—V3 om 28^{cd}. —^{c}) D5 S शृङ्गिवेर- (for शृङ्गवेर-). Ś D8 12 13 रम्यं , Ñ V1 B2–4 [ए]व (for [ए]तद्). —^{d})

08 46 एषा सा दृश्यतेऽयोध्या राजधानी पितुर्मम ।
23. 52 अयोध्यां कुरु वैदेहि प्रणामं पुनरागता ॥ २९
04 61 ततस्ते वानराः सर्वे राक्षसश्च विभीषणः ।
उत्पत्योत्पत्य ददृशुस्तां पुरीं शुभदर्शनाम् ॥ ३०

ततस्तु तां पाण्डुरहर्म्यमालिनीं
विशालकक्ष्यां गजवाजिसंकुलाम् ।
पुरीमयोध्यां ददृशुः प्लवंगमाः
पुरीं महेन्द्रस्य यथामरावतीम् ॥ ३१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकादशाधिकशततमः सर्गः ॥ १११ ॥

Ś Ñ V1.2 B2–4 D8 10–13 Ck t सखा मम, M3 समो मम, Cg as in text (for समागत) G2 नातिदूरेभिदृश्यते, M2 सखा यत्र गुहो मम —For 27–28, B1 D1–3 9 subst, while V2 B3 ins l. 1 after 27 and then B3 alone cont. l. 3 after 3419*

3421* भरद्वाजाश्रमश्चैष प्रयागमभितः शिवः ।
दृश्यते देवि गङ्गैषा नदी त्रिपथगा शुभा ।
यमुना च महाभागा सांनिध्यं चैतदुत्तमम् ।
शृङ्गवेरपुरं चैव गुहस्य भवनं शुभम् ।

[(l. 1) B3 om. भरद्वाजाश्रम and reads from श्चै up to शिव in marg B3 चैव, D2 ह्येष (for चैष) V2 [आ]श्रमे चैव (for [आ]श्रमश्चैष) V3 स्थित, D9 शुभ (for शिव॰). —(l. 3) D3 महागेंगा (for °भागा) D3 सगम (for सांनिध्य). B1 D3 चैवमुत्तम, B3 चैनदेतयो (for चैतदुत्तमम्).

—Thereafter, B1 D1–3 9 cont, while Ś D8 12 ins. after 28

3422* द्वितीया यत्र वै रात्रिं सुमन्त्रेण सहावसम् ।

[Ś D8.12 रात्रिं वै (by transp) Ś D8 9 12 सौमित्रिणा, D2 सुमित्रेग (for सुमन्त्रेण) D12 यथावस (for सहावसम्).]

—Thereafter, Ś D8 12 cont, while Ñ V1 2 B2–4 D13 ins after 28

3423* इङ्गुदीमूलमेतच्च दृश्यते तनुमध्यमे ।
एकरात्रोषिता यत्र तीर्त्वा भागीरथीं वयम् ।

[(l. 1) Ñ1 V2 B4 D13 तु (for च) —Ñ2 illeg for l. 2 —(l. 2) Ñ1 B4 D13 तीर्णा (for तीर्त्वा). Ñ1 V1 B4 D13 स्वय, B2 नदीं (for वयम्).]

—Then Ś V2 D8 12 further cont, while B1 D1–3 9 cont after 3422*, D5–7 T2 3 G M1 3 5 ins after 28, M2 cont after 3425*

3424* एषा सा दृश्यते सीते सरयूर्यूपमालिनी ।
नानातरुलताकीर्णा संप्रपुष्पितपादपा ।

[(l. 1) Ś V2 D8 G1.3 यूथमालिनी, B1 यज्ञ°, D1 °शालिनी, D9 योत्तमा नदी, T2 3 यूपमालिका, G2 रौप्य°, M1 रूप°; Cg as above (for यूपमालिनी). —(l. 2) D5 G3 M3 5 -शताकीर्णा, D6 7 T2.3 G2 -गणाकीर्णा, G1 -समाकीर्णा (for -लताकीर्णा) B1 सुप्र (for संप्र-). D5 6 T2 3 G M -कानना (for -पादपा).]

—After 28, M2 ins :

3425* एषा सा दृश्यते दूरात्तमसा लोकपावनी ।
यस्या रात्रौ मया सीते पौरास्त्यक्ता यशस्विनि ।

29 B2 reads up to 29ᶜ within brackets (cf v.l 3415*) —ᵃ) D7 G2 च (for सा). Ś Ñ V B D1–3 7–13 G2 सीते, D4 सुभ्रु, Ck t as in text (for ऽयोध्या) —ᵈ) B1 D12 प्रमाणं (meta) (for प्रणामं) D2 पुनरागता; D4 7 पुनरागता· (for °गता) —After 29, Ś Ñ V1–3 (damaged) B D4 8 12 ins.

3426* जनन्यो मे स्थिता यत्र पौराश्च वशवर्तिन ।

[B4 सस्थिता (for मे स्थिता)]

30 D4 om. 30ᵃᵇ —ᵇ) D8 स- (for च). Ś Ñ V B2–4 D2.6 9–13 T2 3 M1 2 राक्षसा (D3 वानरा) सविभीषणा., B1 ससुग्रीवविभीषणा·. —ᶜ) Ś Ñ V B1 2 D8 10–13 सहृष्टास्, B3 सहृष्टा (for ददृशुस्) B4 उपेत्यापेत्य हृष्टास्ता, D4 उत्पत्य ददृशुस्तास्ता —ᵈ) V B3 पुरीं ता (by transp.), B4 पुरीं ते (for तां पुरीं). Ś Ñ V B D8.10–13 ददृशुस्तदा, D1 पुनरागता, D2 3 6 7 9 T2 3 G2 M3 5 शुभकाननां, G1 M1 चित्रकाननां (for शुभदर्शनाम्) D4 नगरीं शुभकाननां —After 30, V2 3 B3 D13 ins.

3427* वानराश्च महाभागा राक्षसाश्च महाबला ।

31 G (ed) om 31 V3 damaged from तां in 31ᵃ up to 31ᵇ —ᵃ) D1–3 9 ते (for तां) T1 G M पादर· (for पाण्डुर-) Ś -जालिनीं, V2 -गोपुरां, B3 (before corr) D4 -शालिनीं, (for -मालिनीं) —V2

११२

पूर्णे चतुर्दशे वर्षे पञ्चम्यां लक्ष्मणाग्रजः ।
भरद्वाजाश्रमं प्राप्य ववन्दे नियतो मुनिम् ॥ १
सोऽपृच्छदभिवाद्यैनं भरद्वाजं तपोधनम् ।
शृणोषि कच्चिद्भगवन्सुभिक्षानामयं पुरे ।
कच्चिच्च युक्तो भरतो जीवन्त्यपि च मातरः ॥ २
एवमुक्तस्तु रामेण भरद्वाजो महामुनिः ।
प्रत्युवाच रघुश्रेष्ठं स्मितपूर्वं प्रहृष्टवत् ॥ ३

G. 6. 109 4
B 6 124 3
L. 6. 105. 4

illeg for 31^{b} —^{b}) D6 M2 -रथ्या, Ck t as in text (for -कक्ष्या) Ś Ñ V1 B2-4 D4.8 10-13 विशालरथ्या (D4 12 °रम्या, D10 °कुक्ष्या, D11 कक्ष्या) गजवाजिभिर्वृता, B1 D1-3 9 विशालरथ्यापण(B1 °थ्या पुर, D3 °थ्यापुर-, D9 °थ्यापथ-)गोपुरायु(B1 D1 °य)ता, L (ed) विशालरथ्यापणगोपुरैर्वृता. —^{c}) D1 प्रचडमा (sic) (for प्लवगमा) Ś Ñ V B2-4 D8 10-13 पुरीमपश्यन्प्लवगा सराक्षसा (V3 °~ ६). —^{d}) Ś D8 12 M2 पुरदरस्येव (for पुरी महेन्द्रस्य) D4 पुरी महेंद्रस्य यथामरावती

Colophon —*Kānda name* Ñ V1 B D4 13 लकाकाडे. —*Sarga name* Ś D8 12 रामप्राप्ति, Ñ अयोध्याप्रत्यागमन. V B2-4 राम(B3 श्रीराम)प्रत्यागमन, B1 D1-3 पुनराख्यायिक (B1 °निक), D4 M2 अयोध्यादर्शन. D13 वानरागमन —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 106, Ñ2 112, V1 107, B1 84, B3 104, D3 9 109, D5-7 T1 G M3 5 126, D10 11 125, T2 134, T3 137, M1 127, M2 128, B (ed) 123, G (ed) 108 —After colophon, G1 3 M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम.

112

D12 begins with ॐ

Before 1, D4 ins, while Ś Ñ V B D8 12 ins. before 3432*

3428* अथैव कथयन्नेव सीतायै रघुनन्दन ।

[(l 1) Ñ1 V3 D8 12 अथैव, D4 तथैव (for अथैव) B1 सीता वै (for सीतायै)]

—while D13 ins before 1

3429* अथ रात्र्या व्यतीताया भरद्वाजाश्रमं प्रति ।

1 D4 transp 1^{ab} and 1^{cd}. —^{a}) G2 वर्षे च (hypm) (for वर्षे) —^{b}) Ś2 D1-3 8 12 13 भरताग्रज. —After 1^{ab}, Ñ1 (marg) B2 3 D2 3 13 ins

3430* फाल्गुनस्य सिते पक्षे राघव पुनरागत ।

[B2 रामेण पुनरागते (for the post half)]

—Thereafter, D3 cont

3431* तीर्थराज समभ्येत्य भवाम्भ्यादाहशान्तिदम् ।

—^{d}) D4 नियत मुनिं, D6 T2 3 चरणौ मुने., Cg k t as in text (for नियतो मुनिम्) M2 रामो दशरथात्मज —For 1^{cd}, Ś Ñ V B D8 12 subst and read before 1^{ab}

3432* भरद्वाजस्य सप्रापदाश्रम स महामुने ।

[V2 illeg, V3 damaged for the prior half Ñ1 सप्रायाद्, B4 सप्राप्य (for सप्रापद्) Ñ1 V2 B2 3 सु-, V3 B1 च (for स) V2 -महात्मन, B2 -महाबल (for महामुने)]

—After 1, M2 ins

3433* अटता विपुलेऽरण्ये गता द्वौ सप्त वत्सरा ।
योजनाना शत पञ्च अह्ना द्विर्नाविगच्छत ।
पुष्करादवतीर्याशु राघवो लक्ष्मणस्तथा ।
वैदेही च महाभागा मुनिपार्श्वमुपागमत् ।
अवन्दत तत सीता पादयोर्निपपात च । [5]

2 D1 3 om 2^{ab} —^{a}) D2 13 सत्कृतो विधिवत्तेन (D13 °त्तैस्तु) —^{b}) D2 13 अथाब्रवीत्, D6 9 T1 G1 3 M1 तपोनिधि (for तपोधनम्) —^{c}) D1 2 शृणोति D1 कश्चिद्, D2 तच्च (for कच्चिद्) —^{d}) Ś D1-4 8 9 12 13 सुभिक्ष विषये मम —For 2^{abcd}, Ñ V B subst, Ś D8 12 subst l 1 for 2^{ab} and cont l 2, D4 subst l 1 only for 2^{ab}

3434* भरद्वाजमुपागम्य प्रणम्योवाच राघव. ।
श्रुत भगवता कच्चित्सुसुभिक्षमनामयम् ।

[(l 2) Ś D8 किंस्विन्, B1 4 D12 किंचित् (for कच्चित्) Ś D8 12 मत्प्रजानाम् (for सुसुभिक्षम्)],

while M2 subst. for 2^{abcd}

3435* अभिवाद्य ततो रामो भरद्वाज सलक्ष्मण ।
उवाच वचन रामो भरद्वाज महामुनिम् ।
भगवञ्श्रूयते कच्चिदयोध्याया शिव द्विज ।

—^{e}) D4 M3 च(D4 ~) सुक्तो, D6.7 10 11 13 T2 3 G सु(D13 वि, G स)युक्तो, D9 सुखी च, Cm t as in text (for च युक्तो) Ś D8 12 भरतो राज्ये(D12 °ज्या), Ñ V B1 3 4 भरतो युक्तो (by transp.) M2 क्षेमी कच्चिच्च भरतो —^{f}) D9 जीवत्यौ वा च मातरौ —After 2, M2 ins

3436* कुशल चैव नगरे विषये चैव सर्वत ।

3 After 3^{ab}, M2 ins

3437* परिष्वज्य च काकुत्स्थ लक्ष्मण च महाबलम् ।

—For 3, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst, while D9 subst l 1 for 3^{ab} and ins l 2 after 3

109 5 पङ्कदिग्धस्तु भरतो जटिलस्त्वां प्रतीक्षते ।
121 4 पादुके ते पुरस्कृत्य सर्वं च कुशलं गृहे ॥ ४
105 5 त्वां पुरा चीरवसनं प्रविशन्तं महावनम् ।
स्त्रीतृतीयं च्युतं राज्याद्धर्मकामं च केवलम् ॥ ५
पदातिं त्यक्तसर्वस्वं पितुर्वचनकारिणम् ।
सर्वभोगैः परित्यक्तं स्वर्गच्युतमिवामरम् ॥ ६

दृष्ट्वा तु करुणा पूर्वं ममासीत्समितिंजय ।
कैकेयीवचने युक्तं वन्यमूलफलाशनम् ॥ ७
साम्प्रतं सुसमृद्धार्थं समित्रगणबान्धवम् ।
समीक्ष्य विजितारिं त्वां मम प्रीतिरनुत्तमा ॥ ८
सर्वं च सुखदुःखं ते विदितं मम राघव ।
यत्त्वया विपुलं प्राप्तं जनस्थानवधादिकम् ॥ ९

3438* एवमुक्तो भरद्वाजो राघवं प्रत्यभाषत ।
शृणु वत्स यथातत्त्वं भरतस्य विचेष्टितम् ।

[(l 2) D2 तथा (for यथा-) D2 यथेप्सित (for विचेष्टितम्).]

—Thereafter, D1–3 9 13 read 5^{cd}

4 ^{a}) D10 11 G2 आज्ञावशगते (G2 °स्ते), Cg as in text (for पङ्कदिग्धस्तु) —For 4^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8. 9 12 13 M2 subst

3439* जटिलो मलदिग्धाङ्गो भरतस्त्वामुदीक्षते ।

[B4 [ऽ]नल-, D4 लोम- (for मल-) D1–3 9 13 मलपङ्कजटाधारी, M2 तव शोके। चोद्विग्नो (for the prior half). B4 उदेक्षत, D1 3 9.13 अवेक्षते, D2 उपेक्षते, D4 मुमुक्षते (sic), M2 प्रतीक्षते (for उदीक्षते)]

—^{c}) Ś स-, Ñ1 V B2–4 D4 च, D8.12 स, D9 तु (for ते). —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D2 3 8 12 सर्वत्र, D4 सर्वतः, D9 सर्वं तु, D13 सर्वं · (for सर्वं च) —After कुशल, D9 erroneously repeats the post half of l 2 of 3438* D8 गृह, D9 om, T1 G3 पुरे, Cg as in text (for गृहे). D1 कुशल ते सकल गृहे (hypm)

5 D9 om. 5^{ab} —^{a}) Ś Ñ V B D8.12 यत् (for त्वा) —^{b}) T3 G1 महद्वन, M5 महावने (for महावनम्) Ś Ñ V B D8 12 त्वां दृष्ट्वा (B2 दृष्ट्वा त्वा) वनवासिन, D1–4.13 महारण्य (D13 °राज्य) निवासिनं —G (ed) om 5^{c}–6 B1 om 5^{cd}. V2 lacuna for 5^{cd}. D1–3 9 13 read 5^{cd} after 3438*. —^{d}) M2 अभिमानाच् (for धर्मकाम) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9,12 13 अभिषेकाच्च केवलात् (D9 12 °ल)

6 G (ed.) om. 6 (cf v l. 5). D9 om 6^{ab}. —^{a}) Ñ V B2 4 चाप्यपेतार्थं, B1 चैव सीतार्थं, B3 चागतं त्वा हि (for त्यक्तसर्वस्व) Ś D1–4.8 12 13 पदातिनमपेतार्थं. —^{b}) D7 10 11 M1 पितृनिर्देश- (for पितुर्वचन-) D2 -कारकं, M2 -पारग (for -कारिणम्) —^{c}) Ś D8 12 सर्वान्, D1 दर्श-, D2 3 स्पर्श- (for सर्वं). Ś Ñ V B D8 12 -भोगान्परित्यज्य (for भोगैः परित्यक्त) —^{d}) B4 T2 3 G1 M2 स्वर्गाच् (for स्वर्ग-) D3 [अ]पर, D8 [अ]धर (for [अ]मरम्).

7 M1 transp 7^{ab} and 7^{cd} —^{a}) D1–3 13 बभूव M1 त्वा दृष्ट्वा, M5 भृशं तु (for दृष्ट्वा तु) D1 2 13 कारण, D9 करुण (for करुणा) D2 राज्ये, D9 G1 पूर्णं (for पूर्वं) Ś Ñ V B D4 8 12 कारुण्यमभव (Ñ1 °ज) द्भूयो —^{b}) Ś Ñ V B D8 12 ममेह, D1 3 4 ममैव, D2 भरतः, D13 अवेहि (for ममासीत्) —D13 om. 7^{c} – 16. —^{c}) D6 T2.3 कैकेय्या (for कैकेयी-) —D1 reads from 7^{d} up to समीक्ष्य in 8^{c} in marg —^{d}) T2 3 वने (for वन्य-) D5.6 10 T G M1 3 5 -फलाशिन —For 7^{cd}, Ś Ñ V B D1–4.8 9 12 subst

3440* कैकेय्या याचितं वीक्ष्य वने मूलफलाशिनम् ।

[D1 च्यावित, D2 वाधित. B3 कैकेय्याचरित, D3 कैकेय्यावासित V3 वाक्य (for वीक्ष्य) B1 4 D1 2 9 वन्य-, B3 D4 वन-, D3 कद- (for वने) D8 -फलाशन, D12 -पलाशिन.]

—Then B3 (marg.) cont.

3441* बभूव कारण पूर्वमवेहि रघुनन्दन ।

8 D13 om 8, D1 reads up to समीक्ष्य in marg. (for both, cf v l. 7) —^{a}) D6 10 11 G1 M1 Cg t तु (for सु-) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8.9 12 तत्स (B1 D1–3.9 तं स) प्रति, V2 तत्सप्रीत (for साम्प्रत सु-). D2 समिद्धार्थः D8 समृद्धाग (for -समृद्धार्थं) —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 ससि (D4 12 °मृ) द्धमिव पावक —V3 om. 8^{cd}. —^{c}) B1 D1–3 9 निहतारि (for विजितारि) D7 10 11 G2 च (for त्वा). M1 विजितामित्र (for विजितारिं त्वा). —^{d}) D7 10 11 G2 3 ममाभूत् (G3 मम च) प्रीतिरुत्तमा.

9 D13 om. 9 (cf v.l 7) —^{a}) Ñ V B2.4 हि (for च). B1 च, D6 T2 3 मे, Cm k t as in text (for ते) Ś D8.12 तव सर्वं सुख दु:खं, B3 सर्वं दु.ख सौख्य* ते (unmetric). —^{b}) D9 विदितं सप्रति (hypm.) (for विदित) D6 T2 3 तव (for मम). D12 यत्त्वया (for राघव) —D12 om 9^{cd} —^{c}) D1 यशश्च, D2–4 यशस्ते (for यत्त्वया) Ś D8 विमल, D7 विजय, G1 विदितं (for विपुल). —^{d}) Ś V2 B2–4 D3 4 8 जनस्थाने (V2 °नं) (for °स्थान-) Ś B2 4 D8 महद्यशः, Ñ V1 3 B1 3 D9 -वधाद्यशः, V2 lacuna, D1–3 -वधात्कृत, D4 वधान्वितं, D10 11 M1 Ck t -निवासिना (for -वधादिकम्).

ब्राह्मणार्थे नियुक्तस्य रक्षतः सर्वतापसान् ।
मारीचदर्शनं चैव सीतोन्मथनमेव च ॥ १०
कबन्धदर्शनं चैव पम्पाभिगमनं तथा ।
सुग्रीवेण च ते सख्यं यच्च वाली हतस्त्वया ॥ ११
मार्गणं चैव वैदेह्याः कर्म वातात्मजस्य च ।
विदितायां च वैदेह्यां नलसेतुर्यथा कृतः ।
यथा च दीपिता लङ्का प्रहृष्टैर्हरियूथपैः ॥ १२

सपुत्रबान्धवामात्यः सबलः सहवाहनः ।
यथा च निहतः संख्ये रावणो देवकण्टकः ॥ १३
समागमश्च त्रिदशैर्यथा दत्तश्च ते वरः ।
सर्वं ममैतद्विदितं तपसा धर्मवत्सल ॥ १४
अहमप्यत्र ते दद्मि वरं शस्त्रभृतां वर ।
अर्घ्यं प्रतिगृहाणेदमयोध्यां श्वो गमिष्यसि ॥ १५

G 6 109 1
B 6 124 1
L 6 105 1

10 D13 om 10 (cf v l 7) —^{a}) B1 4 ब्राह्मणार्थं Ś Ñ V1 2 B D8 12 नियुक्तेन (for नियुक्तस्य) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D8 12 रक्षता, D1–4 9 निघ्नत , D6 M3 Cg रक्षितु°, Ck t as in text (for रक्षत) D1–4 9 -राक्षसान् (for -तापसान्) —After 10^{ab}, D1–7 9–11 S ins

3442* रावणेन हृता भार्या बभूवेयमनिन्दिता ।

[D3 [आ]हृता (for हृता) D1 3 4 9 सीता, D2 om (for भार्या) ❀ Cg हृता हर्तुमीप्सिता । आशमाया त । अतो न सीतोन्मथनमित्यनेन पौनरुक्त्यम् ❀]

—D2 8 om 10^{cd} —^{c}) D4 -धर्षण, D9 चरित, T2 -हनन, T3 -मथन, Cm k t as in text (for -दर्शन) —^{d}) Ś Ñ V B D8 12 सीताया(Ñ V1 2 B1 °य)हरण(V3 B3 दर्शन) तथा, D1 3 4 9 सीतार्थं(D4 °र्थे) तद्वधस्तथा, T1 सी [illegible] नमेव च, T2 3 G1 सीताहर(G1 °ग्रह)णमेव च, M2 जटायोर्निधन तथा

11 D13 om 11 (cf v l 7) Ś2 Ñ1 om (hapl) 11^{ab} —^{a}) B2 [अ]थ (for [ए]व) D3 erroneously repeats 10^{d} in place of 11^{b} —^{b}) Ś1 Ñ2 V B D1 2 4 8 9 12 पपाया दर्शन (for पम्पाभिगमन) D2 यथा, D8 तव (for तथा) —^{c}) Ś D8 च सख्य च, B1 D2 सम (D2 तथा) सत्य, B4 D1 4 9 च तत्सख्य, D12 [अ]पिसख्य च (for च ते सत्य) —^{d}) Ś V3 D1–3 6–8 10–12 G1 2 यत्र(D1–3 स च) वाली (D2 3 °लि-) , Ñ V2 B2 यथा वाली, D4 त * द्वलि-, D9 वालिनश्च, T2 यश्च वाली (for यच्च वाली) D2–4 9 -वधस्तथा(D2 °स्त्वया) (for हतस्त्वया)

12 D13 om 12 (cf v.l 7) —^{a}) Ś Ñ V B D1 3 4.8 9 12 [अ]पि (for [ए]व) —^{b}) Ñ1 तत् (for च) —^{c}) Ñ1 B1 4 विहताया, B2 विचिताया (for विदिताया) Ñ1 D4 9 T1 G3 तु, D1 om (for च). Ś Ñ B4 D8 12 M2 5 सीताया (for वैदेह्या) —^{e}) D2 3 9 तथा, T3 यदा (for यथा) Ñ1 प्र , B3 4 D4–8 T G3 M3 5 वा (for च) Ñ2 V B2 D3 7 10 11 [आ]दीपिता (for दीपिता) —^{f}) G1 प्रविष्टैर्, Ck t as in text (for प्रहृष्टैर्) D6 T2 3 सर्ववानरै (for हरियूथपै)

13 D13 om 13 (cf v l 7) —^{b}) V2 च सवाहन (for सहवाहन) —^{c}) M3 विनिहत (for च निहत). —D6 om (hapl) from 13^{d} up to the prior half of l 1 of 3443* —^{d}) D7 10 11 G2 M1 2 वर(D11 बल)दर्पित (for देवकण्टक°) ❀ Cr 'यथा च निहत सख्ये रावणो देवकण्टक ' इत्यत पर 'समागमश्च त्रिदशैर्यथा दत्तश्च ते वर'। सर्वं ममैतद्विदित तपसा धर्मवत्सल' इति श्लोको द्रष्टव्य ❀ —For 13, Ś Ñ V B D1–4(D1–4 l 1 only) 8 9 12 subst , D6 7 10 11 G2 M1 2 ins l 1 only after 13

3443* यथा च निहते तस्मिन्रावणे देवकण्टके ।
विभीषणाभिषेकश्च सत्कारो रावणस्य च ।

[(l 1) D6 om the prior half G2 तथा (for यथा). Ś B1 D8 12 लोक- (for देव-) —V3 om from l 2 up to 17^{b} Ś Ñ1 V1 2 B1 D8 12 -[अ]भिषेक च सत्कार]

14 V3 D13 om 14 (cf v l 3443* and st 7 respy) —^{a}) Ñ1 B1 समागम, D1 समादिशश्च (sic), M5 समागतैश्च (for समागमश्च) T2 G3 त्रिदिवैर् (for त्रिदशैर्) —^{b}) D1–4 9 सर्वैर्, M5 यदा (for यथा) Ś D1–4 8 9 12 दत्तो(D1 om)वरश्च ते (D1–3 9 ते), Ñ V1 2 B दत्तवराश्च ते —After 14^{ab}, M2 ins

3444* समागमश्च राज्ञा ते पित्रा दशरथेन तु ।

—Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 8.12 om 14^{cd} —^{cd}) B3 सर्वं दृष्टं मया राम ज्ञानदीप्तेन चक्षुषा, M2 एतत्सर्वं तु तपसा विदित मम राघव —After 14, D6 7 9–11 T2 3 G2 M1 ins

3445* सपतन्ति च मे शिष्या प्रवृत्त्याख्या पुरीमित ।

[D6 9 T2 3 हि (for च) D6 T2 3 G2 प्रत्याख्यातु, Ct as above (for प्रवृत्त्याख्या)]

15 V3 D13 om 15 (cf v l 3443* and st 7 respy) —^{a}) Ś D8 12 [ए]व, Ñ V1 2 B D6 7 T2 3 M2 5 [अ]द्य, Cg k as in text (for [अ]त्र) Ś Ñ V1.2 B D8 12 राम, G1 M5 दद्या (for दद्मि) D1–4 ददामि तेऽहमप्यद्य, D9 ददामि चाह तुभ्य वै ❀ Cg k t दद्मि ददामि. ❀ —^{b}) D1–4 9 सत्यपराक्रम (for शस्त्रभृता वर) Ś Ñ V1 2 B D8 12 ददामि वरमीप्सित —^{c}) M1 Cg अद्य, Ck t as in text (for प्रति-). M2 त्वम् (for [इ]दम्) Ś Ñ1 V2 D8 12 तत्साय (Ś2 उत्साह, Ñ1 V2 वर स-) प्रतिगृह्येह, Ñ2 V1 B1–3 वसार्थं(B1 अमोघ, B2 3 °र्घ्यं) प्रतिगृह्येह, B4 D1–4 9 अर्घं(D3 9 °र्घ्यं) च (B4 वरसार्थं) प्रतिगृह्णीष्व —^{d}) Ś Ñ

15 18 तस्य तच्छिरसा वाक्यं प्रतिगृह्य नृपात्मजः ।
17 बाढमित्येव संहृष्टः श्रीमान्वरमयाचत ॥ १६
अकालफलिनो वृक्षाः सर्वे चापि मधुस्रवाः ।
भवन्तु मार्गे भगवन्नयोध्यां प्रति गच्छतः ॥ १७
निष्फलाः फलिनश्चासन्विपुष्पाः पुष्पशालिनः ।
शुष्काः समग्रपत्रास्ते नगाश्चैव मधुस्रवाः ॥ १८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वादशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११२ ॥

V1 2 B2 4 D1–4 8 9.12 श्वश्वा(Ñ V1 2 B2 °स्त्व; B4 सुस्यो, D3 स्वाम)योध्या, B1 [अ]योध्या प्रति, B3 श्वोयोध्या त्व, (for अयोध्या श्वो). D1.2 8 गमिष्यति

16 V3 D13 om 16 (cf v l 3443* and st 7 respy) —a) D9 वचन साधु (for शिरसा वाक्य) —b) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.9.12 तु (Ś B1 D4 8 9 12 च, V1 2 स) राघव (for नृपात्मजः) —c) M5 त (for स-) Ñ V1.2 B2–4 [ए]व तत्सर्वं, D6 T2.3 [अ]ब्रवीद्धृष्टो, Ck.t as in text (for [ए]व संहृष्टः). —d) Ś Ñ1 B3 4 D4 8 12 इम, Ñ2 V1 2 B2 D1–3 इद, D6 T G3 M Cg धीमान् (for श्रीमान्) B1 इद वचनमब्रवीत्, G1 वर धीमानयाचत.

17 V3 om 17ab (cf v.l 3443*) —a) Ś Ñ1 B4 D8 9 12 G M2 3 अकाले. Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12.13 फलिता (for फलिनो) D9 पुष्पफलदा (for -फलिनो वृक्षाः). —b) D5 om , D9 वृक्षा (for चापि) Ś Ñ2 V1 2 B D8 12 सर्वतश्च मधुच्युताः(B1–3 D12 °तः), Ñ1 सततश्च मधुच्युतः (sic) —After 17ab, D5–7.9–11 T G M1–3 ins.

3446* फलान्यमृतगन्धीनि बहूनि विविधानि च ।
[M3 -कल्पानि (for -गन्धीनि).]

—c) T2 एवं तु, Cg t as in text (for भवन्तु). D2 विधिवद् (for भगवन्) —d) D6 इति (for प्रति) D3 गच्छता —For 17cd, Ś Ñ V B D8.12 subst :

3447* भवन्तु भगवन्नित्य वानराणा कृते मम ।
[V3 भवते (sic) (for भगवन्) Ś D8 12 वरो (for कृते).]
—After 17, D5–7 10 11 T G M1 3 5 ins , while D3 ins after 18

3448* तथेति च प्रतिज्ञाते वचनात्समनन्तरम् ।
अभवन्पादपास्तत्र स्वर्गपादपसंनिभाः ।

[D6 om. l 1 —(l. 1) T2 प्रतिज्ञाय (for प्रतिज्ञाते) D3 तदाक्य-, M1 मुनिना, M5 वचने (for वचनात्). M1 5 तदनतर —(l 2) G2 भगवन्, M5 तत्क्षणे (for अभवन्)]

18 a) D6 9 T2 3 विफला. (for निष्फला) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D8 12 सतु सफला , V3 D1–4 9 सफलाः सतु , B3 D13 सतु फलदा(D13 °लिनो); D6 T2.3 फलिताश्चासन् , M3 फलिन. सतु (for फलिनश्चासन्) —D5 om from b up to बहू in l 3 of 3450*. —b) Ś Ñ V1 B2–4 D1 4. 8 9 12 M2 (D1 4.9 M2 with hiatus) अपुष्पाः, V2 स°, V3 om , B1 चा°, D2,3,13 प्र° (for विपुष्पाः). Ś V1 B3 D8.12 -शोभिताः , Ñ V2 3 B2 4 -शोभिन., B1 -शोभनाः (for -शालिनः). —c) D6 पुष्पाश् (for शुष्काः) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 चैव स-(B4 सु), D6 T2.3 च नव-, T1 G1 3 M5 च सह- (for समग्र-) V3 D6 T2 3 -पुष्पास्, D4 -पर्णाः (for -पत्रास्) Ś D8.12 च , B1 D1–4.13 स्युः (for ते). D9 शुष्कास्तु पल्लवाश्चासन् , M3 विशुष्काश्च सपत्राः स्युर् —V3 damaged from 18d up to l 2 of 3449* —d) Ś D1–4 8 12 13 स्रवतु मधु चो(D4 °धुरो)त्तम , Ñ V1 2 B2–4 स्रवेयुश्च मधूत्तम , B1 विस्रवेयुर्मधूनि च , M2 लताश्चैव फलान्विताः —After 18, Ś Ñ V B D8 12 ins.

3449* रामेणोदाहृत श्रुत्वा भरद्वाजो महातपा ।
एवमस्त्विति चोवाच वरस्ते भुवि दुर्लभ ।
मत्प्रसादाद्रघुश्रेष्ठ भविष्यति न सशय ।
वर लब्ध्वा तु सुप्रीतो निशा ता सुखमावसत् ।

[V3 damaged for l 1–2. —(l. 1) Ś D8 12 [उ] दीरित (for [उ]दाहृत) B4 -बल (for -तपा). —(l. 2) B1 वरास्ते भुवि दुर्लभा , B4 वचस्तद्भुवि दुर्लभ (for the post. half). —(l. 3) B1 वरदानाद् (for मत्प्रसादाद्). D8 मुनि- (for रघु-) —(l 4) B2 च , B4 सु- (for तु). B4 D12 स- (for सु-) D8 आधुयात (for आवसत)]

—After 18, D5(after 18a owing to om) 6 7 9–11 T G M1.3 5 ins , while D3 ins. 3448* and then cont., whereas M2 cont after 3451*.

3450* सर्वतो योजनास्तिस्रो गच्छतामभवस्तदा ।
तत प्रहृष्टा प्लवगर्षभास्ते
बहूनि दिव्यानि फलानि चैव ।
कामादुपाश्नन्ति सहस्रशस्ते
मुदान्विताः स्वर्गजितो यथैव । [5]

११३

अयोध्यां तु समालोक्य चिन्तयामास राघवः ।
चिन्तयित्वा ततो दृष्टिं वानरेषु न्यपातयत् ॥ १

प्रियकामः प्रियं रामस्ततस्त्वरितविक्रमम् ।
उवाच धीमांस्तेजस्वी हनूमन्तं प्लवंगमम् ॥ २

G. 6 109 2[1]
B. 6 125 [1]
L. 6 106 [3]

[D5 om up to बहू in l 3 D3 M2 om l 1 —(l 1) D6 G3 M3 योजना त्रीणि, D9 T2 3 G1 M1 5 योजन (G1 °न) त्रीणि (D9 तूर्णं), T1 योजनान्येव (for योजनास्तिस्रो). ❀ Cv योजना त्रीणि । योजनानि त्रीणि । 'सुपां सुलुगित्यादिना पूर्वसवर्णादेशः', So also Cr m g ❀ —(l 2) D3 प्लवगर्षभास्ते, M1 प्लवगाधिपास्ते —(l. 3) D3 मधूनि (for बहूनि) —(l 4) D3 सहस्रसल्या, M1 सहस्रशोथ (for सहस्रशस्ते). —(l. 5) D3 -गता (for -जितो) D7 9–11 मुदेव (for यथैव) ❀ Cr ते स्वर्गजित इव प्रसिद्धस्वर्गजित इव प्रहृष्टास्ते प्लवगर्षभा इति तच्छन्दयो सबध ।, Cm ते उपाश्नन्तीति, ते स्वर्गजितो यथा ते स्वर्गजित इव प्रहृष्टा प्लवगर्षभा इति तच्छब्दद्वयस्य निर्वाह' ❀]

—After 18, M2 ins.

3451* एतद्वरमह याचे भगवन्दातुमर्हसि ।
एवमस्त्विति काकुत्स्थ वचन प्रत्यभाषत ।
वचनात्तस्य ब्रह्मर्षेस्तपसश्चैव पालनात् ।
ननन्द प्रतिमावृक्षा फलवन्तो मधुस्रवा ।
लताश्च फलितास्तत्र जलानि विमलानि च ।
भक्ष्यभोज्य च विविधमृषि वरमयाचत ।
त दृष्ट्वा चयभूत तु राघवो जयता वर ।
चिन्तयित्वा ततो दृष्टिं वानरेष्वन्वपातयत् ।
प्रियकाम प्रियो रामस्ततस्त्वरितविक्रम ।
वानरानाबभाषेऽथ यथेष्ट वानरर्षभा ।
वनेऽस्मिन्विचरध्व वै यथा देवास्तु नन्दने ।
एवमुक्ते तु वचने प्रहृष्टा वानरर्षभा ।
राक्षसा ऋक्षसघाश्च वनाय प्रतिजग्मिरे ।
प्रहृष्टमुदित तेषां पुनस्तत्पिबता तथा ।
स्वपता क्रीडता चैव दिवसोऽप्यत्यवर्तत ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि मैथिल्याश्चापि वै तदा ।
पूजा कृत्वा महाभागो भोजन समकल्पयत् ।
पानीय फलमूल च स्वादूनि विविधानि च ।
विभीषणाय वीराय सुग्रीवाय तथैव च ।
यूथपाना ततस्तेषा मुनि पूजा चकार ह ।
भरद्वाजाश्रमे तस्मिन्सुषुपुस्ते समन्तत ।
रामोऽपि सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ।
उष्य ता रजनी तत्र यथासुखमरिंदम ।

Colophon Ñ1 V B om —*Kāṇḍa name* Ś1 Ñ2 om, D2 4 13 लकाकाडे —After Kāṇḍa name, D1 ins आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś D8 12 भरद्वाजसमागम, D1 2 4 13 भ(D13 भा)रद्वाजाश्रमगमन (D13 °न), D3 भरद्वाजाश्रम, M2 L(ed) भरद्वाजाश्रमवास (L ed °मनिवास) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D2 4 8 12 13 om, Ś2 D1 107, Ñ2 113, D3 9 110, D5–7 T1 G M3 5 127, D10 11 126, T2 135, T3 138, M1 128, M2 129, B(ed) 124, L(ed.) 105 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम .

113

Ñ1 V B cont. the previous Sarga.

1 Ñ V B om 1^{ab} —^{a}) T1 damaged for ध्यां तु स. Ś D4 8 त्वा, D1–3 स्व-, D9 च, D12 सु- (for तु) Ś D1–4 8 9 12 13 पुरीं दृष्ट्वा (for समालोक्य) —Before 1^{cd}, Ñ V B1 (l 1 only) 4 D13 (l 2 only) ins, B2 3 ins before 2^{ab} (transp.), Ś D1–4 8 9 12 ins l 1 and l 2 before and after 1^{ab} respy., M2 ins l 1 only before 3453*

3452* तस्या निशि प्रभाताया सूर्यस्योदयन प्रति ।
कालत्रयविभावज्ञो भ्रातर भरत प्रति ।

[(l 1) D1–4 9 अथ रात्र्या (for तस्या निशि) Ś D1–4 8 9 12 व्यतीताया (for प्रभातायां) M2 निशायां व्युष्टाया (for निशि प्रभाताया) —V3 damaged from the post half of l 1 up to भर in l 2 —(l 2) D1–4 9 13 -तत्त्व- (for -त्रय-) and भरत भ्रातर (by transp) (for भ्रातर भरत)]

—G1 M3 5 om 1^{c}–2^{b} D5 9 T1 G3 om 1^{cd}. B2 3 D6 7 10 11 T2 3 G2 M1 transp 1^{cd} and 2^{ab} —^{d}) D2 3 [अ]वपातयत्, D6 12 T2 3 M1 निपातयत् (for न्यपातयत्) D13 वानराणामपातयत्

2 G1 M3 5 om 2^{ab} (cf v l. 1) B2 3 D6 7 10 11 T2 3 G2 M1 transp 1^{cd} and 2^{ab} Before 2^{ab} (transp), B2 3 ins 3452* —^{a}) Ñ1 दृष्ट्वा, D1 प्रति- (for प्रिय-) Ś Ñ2 V B2–4 D1–3 8 12 काम, Ñ1 प्रिय- (for काम) Ś Ñ V B1 2 4 D8 12 हितं, B3 वर (for प्रिय) —^{b}) B4 तत्र (for ततस्) V3 B2 D1 4–7 9–12 T G2 3 M1 विक्रम (for -विक्रमम्) —For 1–2^{ab}, M2 subst

3453* आपृष्ट्वा तु मुनि रामो भरद्वाज तपोधनम् ।
अभिवाद्य च काकुत्स्थो विमानमधिरोहत ।
सर्वसैन्येन महता सीतया लक्ष्मणेन च ।
उत्पपात तदाकाशमयोध्याभिमुखो ययौ ।
गच्छन्नेव च काकुत्स्थो मनसाचिन्तयद्धितम् ।

—V2 illeg for 2^{cd} —^{cd}) M1 रामस् (for धीमास्) D13 अब्रवीद्गिरिसकाश (for °) M1 महाद्युति (for प्लवगमम्)

09 22 अयोध्यां त्वरितो गच्छ क्षिप्रं त्वं प्लवगोत्तम ।
25 3 जानीहि कच्चित्कुशली जनो नृपतिमन्दिरे ॥ ३
06 4 शृङ्गवेरपुरं प्राप्य गुहं गहनगोचरम् ।
निषादाधिपतिं ब्रूहि कुशलं वचनान्मम ॥ ४
श्रुत्वा तु मां कुशलिनमरोगं विगतज्वरम् ।
भविष्यति गुहः प्रीतः स ममात्मसमः सखा ॥ ५

अयोध्यायाश्च ते मार्गं प्रवृत्तिं भरतस्य च ।
निवेदयिष्यति प्रीतो निषादाधिपतिर्गुहः ॥ ६
भरतस्तु त्वया वाच्यः कुशलं वचनान्मम ।
सिद्धार्थं शंस मां तस्मै सभार्यं सहलक्ष्मणम् ॥ ७
हरणं चापि वैदेह्या रावणेन बलीयसा ।
सुग्रीवेण च संवादं वालिनश्च वधं रणे ॥ ८

D5 T1 G1 3 M3 5 चिंतयित्वा हनूमंतमुवाच प्लवगोत्तम —For 2[cd], Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst.

3454[+] मतिमन्त हनूमन्तमिदं वचनमब्रवीत् ।

[B3 4 D4 बुद्धिमत(D4 om from त up to नू) (for मतिमन्त). —V3 damaged for the post half]

3 M3 om. 3[ab]. —[a]) D1.2 6 M1 त्वमितो (for त्वरितो) D6 G1 गत्वा, Ck t as in text (for गच्छ) —[b]) D1.2 त्वरित, D3 10 त्वमितो, D5 T1 G3 क्षिप्र तु (for क्षिप्रं त्वं) D1–3 10 वनगोचर(D1 2 °र.) (for प्लवगोत्तम). D6.7 9 11 T2 3 G2 M1.5 शीघ्र(D6 T2 3 M1 5 क्षिप्र) प्लवगसत्तम —For 3[ab], Ś Ñ V B D4 8 12 13(l 2 only) M3 subst.

3455* एहि मे प्रहितो याहि त्वमयोध्यां वनेचर ।
कुशलं भरतं ब्रूहि राजपुत्रं यशस्विनम् ।

[(l 1) Ś D8 12 मत्- (for मे). M3 मयाद्य (for एहि मे). B2 3 प्रयतो (for प्रहितो) M3 गच्छ (for याहि) M3 महागृह (for वनेचर) D4(with hiatus) अयोध्यां वनगोचर (for the post half)]

—For 3[cd], D13 subst 3460*. —[c]) Ś D8 जाने हि, D1–4 जानीष्व (for जानीहि) Ś Ñ V B D1–4 8.9.12 कुशलं कच्चिद् (Ś D8 12 कच्चिद् , D1 3 4 कश्चिद्) , M3 कच्चित्कुशलं (for कच्चित्कुशली). —[d]) M2 जने (for जनो). Ś Ñ V B D1–4 8.9 12 इक्ष्वाकुकुल- , Cg k.t as in text (for जनो नृपति-).

4 D13 om 4–6 —[a]) D1 शृंगवेर, D5 7 Ś शृंगिवेर- (here and below) Ś D8 रम्य, B1 marg. (for प्राप्य). —[b]) D9 त वन- (for गहन-) Ś Ñ V B D8.12 -चारिणं (for -गोचरम्). D4 गुहस्य नगरं शुभ. —[c]) M1 ब्रूयाः, Cm.t as in text (for ब्रूहि). Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 ब्रूयान्नि(Ś Ñ D2 9 °या नि)षादाधिपतिं —[d]) D1–4 G1 कौशलं(D2–4 °ल्य) , Cm t as in text (for कुशलं) D4 वचनं.

5 D13 om 5 (cf v.l 4) M5 om (hapl) 5–7[b]. —[a]) Ś Ñ2 V1 2 B D2–4 8 9 12 हि, G1 स, M2 च, Cg as in text (for तु) Ñ1 मा ससीत (for श्रुत्वा तु मां). —[b]) Ś D8.12 मनोग, D4 तुष्टिमान्, M2 अशोक (for अरोग) D5 T1 G3 M1 पुनरागत, Cg as in text (for विगतज्वरम्) D1–3.9 स्वस्तिमंतं गतज्वर —[c]) D12 प्राप्य (for प्रीत.). —[d]) B1 स मे प्राण-; B4 सत्यमात्म-, G1 स्वयमात्म- (for स ममात्म-). V3 damaged for सखा. D4 स महात्मा मम सखा.

6 D13 M5 om. 6 (cf. v l. 4 and 5 respy.). —[a]) Ś D8 12 पश्य(D8 °श्यन्) हि त्वमयोध्याया , Ñ V B2–4 G (ed) पथ्य (G [ed.] पश्यन्) हितमयोध्याया(B2 °या) , B1 मध्येहि त्वमयोध्याया, D1–3.9 पथान चाप्ययोध्याया , D4 प्रस्थानं प्राप्ययोध्यायां(metri causa). —[b]) D8 प्रवृत्त (for प्रवृत्तिं). —[c]) Ś Ñ V B2.4 D1–4.8 9 12 वेदयिष्यति ते; B1 T2 निवेदयिष्यसि(T2 °ते), B3 वदिष्यति च ते (for निवेदयिष्यति) D4 प्रोक्त (for प्रीतो) —[d]) Ś D8 12 वाच्यस्त्वतरतस्त्वया, Ñ V B D1–4 9 वाच्यश्च (Ñ2 V °स्तु) भरतस्त्वया(B3 °स्तदा).

7 M5 om. 7[ab] (cf. v l. 5). —[a]) M1 च (for तु) —[b]) D6 G1 कौशल (for कुशल) —[c]) M5 मामस्मै. —[d]) T1 G2 3 सहभार्यं सलक्ष्मण.—For 7, Ś Ñ V B D1–4.8 9 12 subst. .

3456* कुशली सर्वसिद्धार्थः सभार्यः सहलक्ष्मणः ।

[B1 D9 कुशल, D1–4 कौशल्य (for कुशली) D9 -सिद्धार्थं (for -सिद्धार्थः). D1 सहभार्यं (hypm); D4 om. (hapl) (for सभार्यः). D9 ससीतालक्ष्मणस्य मे (for the post. half)]

—Thereafter, Ś2 Ñ V B1 3 4 D4 8.12 cont l. 2 only of 3460*.

—After 3456*, D2 cont., while D4 ins. after 12 (first occurrence) .

3457* परिपृच्छति रामस्त्वा पश्चाद्वाक्यं यथार्थकम् ।
[D4 त्वयार्पणं (for यथार्थकम्).]

—For 7, D13 subst.

3458* आख्याहि त्वं महाबाहो ससीतं सहलक्ष्मणम् ।
समागतमिह धर्मज्ञ भरते कैकयीसुते ।

8 Before 8, Ś2 Ñ V B1 3 4 D1 8.12 read 12 , while D4 reads 12(followed by 3457*) for the first time before 8, repeating it in its proper place. D13 om 8–11 —[a]) B1 D1 2 6 9 [ए]व (for [अ]पि). B4 सीताया (for वैदेह्या) —[c]) M1 3 ससर्गं, M2 मे सख्य, M5

मैथिल्यन्वेषणं चैव यथा चाधिगता त्वया ।
लङ्घयित्वा महातोयमापगापतिमव्ययम् ॥ ९
उपयानं समुद्रस्य सागरस्य च दर्शनम् ।
यथा च कारितः सेतू रावणश्च यथा हतः ॥ १०
वरदानं महेन्द्रेण ब्रह्मणा वरुणेन च ।
महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमम् ॥ ११
जित्वा शत्रुगणान्रामः प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
उपयाति समृद्धार्थः सह मित्रैर्महाबलः ॥ १२
एतच्छ्रुत्वा यमाकारं भजते भरतस्ततः ।
स च ते वेदितव्यः स्यात्सर्वं यच्चापि मां प्रति ॥ १३ G 6 109 3 B 6 125. 1 L 6 106 1

सौहार्दं (for सवाद) Ś1 सुग्रीवसमय चैव, Ś2 Ñ V B D1–4 8 9 12 सुग्रीवसमवाय(D4 °वार्थ, D8 °वीर्य) च —d) Ñ V B D1–4 9 रणे वध (by transp), M1 2 तथा वध (for वध रणे) Ś D8 12 वालिनोरण्यके वध

9 D13 om 9 (cf v l 8) —a) Ś Ñ V B D8 12 सीताया मार्गण, D1–3 सीतायान्वेषण(metri causa), D4 वैदेह्यान्वेषण (metri causa), M3 वैदेह्या मार्गण (for मैथिल्यन्वेषण) B3 D6 T2 3 [अ]पि (for [ए]व) D9 अन्वेषण च सीताया —b) B3 तथा (for यथा) Ś D5 8 9 12 T1 M5 वा, B3 [ए]व (for च) Ñ2 B4 M5 -गत (for गता) —D5 om 9c–10 —c) T1 damaged for लङ्घयित्वा D1–3 9 -वेगम् (for -तोयम्) —d) Ñ V B -[अ]धिपति तदा(V2 3 B3 तथा, B4 त्वया) (for पतिमव्ययम्) M2 आपगाना पति त्वया —After 9, M2 ins

3459* दर्शन चापि वैदेह्या सवादश्च महामते ।
आदीपन च लङ्काया राक्षसाना तथा वधम् ।
रणे निवेदन मह्य सीतायाश्चैव वानर ।

10 D5 13 om 10 (cf v l 9 and 8 respy) —a) Ś B3 D4 8 M2 उपायन, D3 अपयान, Cm g t as in text (for उपयान) Ś1 D8 12 समृद्धस्य, D1–3 9 ससैन्यस्य (for समुद्रस्य) —b) Ś Ñ V1 2 B D8 12 लवण, D1–3 श्रीमता, D4 9 धीमत (for दर्शनम्) —c) Ś Ñ V B D8 12 तत्र (V3 °व) कृत (V3 damaged from कृ up to ण in d) (for च कारित) —d) B1 रणे, B2 तथा (for यथा)

11 D13 om 11 (cf v l 8) —a) V3 damaged for वरदा D5 T1 -दानान्, Cr m t as in text (for दान) M5 महेंद्रस्य —b) D1 यमेन (for ब्रह्मणा) —c) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 वैवस्वत- (for महादेव-) Ś D5 8 12 T1 G3 -प्रसादेन, Ñ V B1 3 4 -प्रसाद च, B2 प्रसाद श्च (for प्रसादाच्च) —d) B4 D3 सह (for मम) Ñ V1 3 B च सगत(B1 3 °म, B4 °ति), D1 2 9 समागम, T3 G3 समागत (for समागमम्) Ś V2 D8 12 पित्रा च मम सगम (V2 D2 °म), D4 पितु स्नेहसमागत ꣸ Cv महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागममिति ꣸ —After 11, Ś1 (1 2 only) D5–7 10 11 T G M1 3 ins, while Ś2 Ñ V B1 3 4 D4 8 12 cont 1 2 only after 3456*, whereas D13 subst for 3cd

3460* उपयात च मा सौम्य भरताय निवेदय ।
सह राक्षसराजेन हरीणामीश्वरेण च ।

[(1 1) D6 T1 उपयात, D7 G2 M3 उपयान, M1 उपागत, Cg t as above (for उपयात) —1 1 damaged from मा up to 12b G1 3 M3 भरतस्य (for भरताय) —(1 2) M1 प्रवरेण (for ईश्वरेण)]

12 D4 repeats 12 here (cf v l 8) T1 damaged for 12ab (cf v l 3460*) B2 M1 om 12 Ś2 Ñ V B1 3 4 D1 8 12 read 12 before 8 D2 3 5 9 T2 3 G M2 3 5 transp 12 and 13 —a) B1 G1 Cv हत्वा, Cg as in text (for जित्वा) Ñ1 शत्रु, B1 च स- (for शत्रु) Ś Ñ2 V B1 3 4 D1–3 4(first time) 8 9 12 गण, Ñ1 ततो, D4(second time) शतं (for -गणान्) B1 रक्ष (for राम) —b) D13 प्राप्त परपुरजय —B1 om. 12cd —c) Ś Ñ V B3 4 D4(first time) 8 12 13 उपा (D4 13 °प)यात, D1 2 6 9–11 T1 3 G M2 3 5 उपायाति (for उपयाति) D4(first time) सहर्षो वा (for समृद्धार्थ) —d) Ś Ñ V B3 4 D4(first time) 8 12 राघव स(V2 3 B3 सु-), D1–3 9 सह भ्रातृभिर् (for सह मित्रैर्) V3 D5–7 10 11 T G M3 5 बलै (for -बल) D4(second time) सभृत्यैर्वानरैर्बलैः, M2 समित्र इति चोच्यता —After 12 (first occurrence), D4 ins 3457*

13 D6 13 om, T1 damaged for 13 D2 3 5 9 T2 3 G M2 3 5 transp 12 and 13 —a) Ś Ñ V B D8 12 समाचार, D1–4 9 यथाचार (for यमाकार) —b) D1–4 9 चरेत, G3 भजेत (for भजते) D1–4 9 मयि, D5 G3 M1 3 तदा, M2 त्वयि (for तत) Ś Ñ V B D8 12 भरतो यद्वदे(Ś1 B3 D8 12 °द्वचे, Ñ1 B4 °द्वजे)त्वयि —D4 om 13c–14b. —d) M1 साप्रत, Cg t as in text (for मा प्रति) —For 13cd, Ś Ñ V B D1–3 8 9 12 subst

3461* तच्च वेदयितव्य ते मम प्रति महायशा ।

[B1 तत्रि- (for तच्च). Ś D8 12 वदयितव्य, B2 वेदयितव्यस, D1–3 9 [आ]वेदयितव्य (for वेदयितव्य) Ś D12 तु, D1–3 9 स्यात्, D8 च (for ते) B2 स मा (for मम) Ś D8 12 मम चात्र महद्यश, D1–3 9 समागत्य(D3 9 °म्य) महामते (for the post half)]

9.33 5.15 6.15 ज्ञेयाः सर्वे च वृत्तान्ता भरतस्येङ्गितानि च ।
तत्त्वेन मुखवर्णेन दृष्ट्या व्याभाषणेन च ॥ १४
सर्वकामसमृद्धं हि हस्त्यश्वरथसंकुलम् ।
पितृपैतामहं राज्यं कस्य नावर्तयेन्मनः ॥ १५
संगत्या भरतः श्रीमान्राज्येनार्थी स्वयं भवेत् ।
प्रशास्तु वसुधां सर्वामखिलां रघुनन्दनः ॥ १६
तस्य बुद्धिं च विज्ञाय व्यवसायं च वानर ।
यावन्न दूरं याताः स्मः क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ॥ १७
इति प्रतिसमादिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
मानुषं धारयन्रूपमयोध्यां त्वरितो ययौ ॥ १८

---

14 D4 om. 11^{ab} (cf. v l 13) B1 om. 11 —^{a}) V3 M3 च सर्वे (by transp), D11 सर्वेऽपि (for सर्वे च). Ś D8.12 वृत्तयता (for वृत्तान्ता) —^{b}) M5 [इ]ङ्गितेन —B2 om. (hapl.?) 14^{cd}.—^{c}) Ś1 damaged for तत्त्वेन मु. Ś2 Ñ1 D1–4 8 12 13 सत्त्वेन, V2.3 B3 मात्वेन, B4 ज्ञातेन, D9 स्वातेन, M1 तत्त्वतो, Cm.g t as in text (for तत्त्वेन) —^{d}) D6 7 दृष्ट्वा, D13 दिष्ट्या, M2 दृष्टि- (for दृष्ट्या). Ś Ñ1 V3 B3 4 D1 7 8 12 G2 चा(Ñ1 D1 7 8 वा)भाषितेन, Ñ2 V1 2 D2 3 5 9–11 T1 G1 3 M1 5 व्याभाषितेन, D4 T2 [अ]व्याभाषणेन(D4 °षितेन), D13 व्याहरणेन

15 ^{a}) M3 काल, Ct as in text (for -काम-) D4 सर्व सेमस्य परीक्ष च (corrupt) —^{b}) B1 -सयुत (for -संकुलम्). —After 15^{ab}, M3 ins

3462* राज्यं स्वजनसंकीर्णं नतसामन्तमण्डलम् ।

—^{c}) V1 damaged from पै up to व in ^{d}. B4 पितृपैतामहे राज्ये ❀ Cg पितृपितामहशब्दौ कुलपरंपरोपलक्षकौ। पितृपितामहेभ्य आगतम् । उत्तरपदवृद्धिरार्षी ❀ —^{d}) D4 [आ]सादयेत् (for [आ]वर्तयेत्)

16 ^{a}) Ś D8 12 सभूत्या, D2 G3 सगत्य, D5 T1 सहत्या, D13 स कुल्यो, T2 संगतो, M2 कदाचित्, Cv.r m g t as in text (for संगत्या) B1 धीमान् —^{b}) M3 Ck राज्यार्थी चेत्, M5 राज्येनार्थं (sic), Cm t as in text (for राज्येनार्थी). Ñ V B D1–4 9 भवेयदि Ś D8.12 राज्येनार्थे पतेद्यदि —^{c}) D5 प्रभवा, D11 T2 प्रशास्ते, Cm g k t as in text (for प्रशास्तु) V D1–3 9 पृथिवी (for वसुधां) D5 T1 G1 3 M1 3 5 Cg कृत्स्नाम्, M3 सम्यग्, Ct as in text (for सर्वाम्) —^{d}) Ś Ñ V B D8.12 चिराय, D4 स तदा, D5 6 T G3 M1 अयोध्यां, Cv as in text (for अखिलां) M1 च रघूत्तम .—After 16, M3 ins

3463* वनस्थोऽहं भविष्यामि दण्डकारण्यवासि वा ।
लक्ष्मणेन सहायेन सीतया भार्यया सह ।

17 ^{b}) V3 damaged from च up to मा in ^{d}. D9 शीघ्रमागच्छ (for व्यवसाय च) —D1 om 17^{cd}.—^{c}) B4 D8 11 12 M2 दूर- D1–3 आयामस्, D13 आयामि, M5 यातोस्मि (for याता स्म) D9 इतो वय न गच्छामस् —V2 illeg from 17^{d} up to the prior half of l 1 of 3464*. —^{d}) D1–3 9 तावच्चूर्णमुपा(D1 °मनु, D2 °मुप)व्रज.—After 17, Ś Ñ V1 2(partly illeg.) 3 B D8 11 13 ins

3464* न तस्यैवंविध चित्त भूतपूर्वं कदाचन ।
प्रकृतिर्निनिदाक्राणां येनच क्रियते मया।
काम न म नरव्याघ्र. कृता सस्थामतिक्रमेत् ।
न स मार्गाच्च विचलेद्धर्मो मानुषविग्रहः।
हृदयेनाभिजानामि भरतस्य च हृद्गतम् । [5]
मतिमिश्चमपि प्राणास्त्यजेत्तास्त्यज मदाय ।
न चास्ति स्वकृते दोषो दोषो दोषपरेपणे ।

[D13 om. l. 1–2 —(l 1) Ñ1 नास्येव- (for न तस्यैव-) Ś D8.12 छिद्, Ñ1 रूप, V3 om. (for चित्त) Ñ1 कथचन (for कदाचन).—V3 om. l 2–4 —(l. 2) B1 [प्र]तद (for [प्र]न). Ś Ñ2 D8 12 येनापी (for येन च) Ś D8.12 नृणां (for मया).—B1 reads l. 3–5 after l. 7 —(l. 3) Ś D8 12 तां (for म) B1.3 म न (by transp.) (for न स). V2 lacuna for कृता संस्था V1 B4 अतिक्रमेद् (for अतिक्रमेत्) —(l 4) B4 न (for म) B3 म न (by transp.) (for न म) B1 मार्गात्तु स (by transp.) (for म मार्गात्तु). —(l 5) Ś Ñ2 D8 12 नु- , V3 B1.3 तु (for च) B1 मद्गतं, D13 नित्य (for हृद्गतम्) —(l. 7) B3 [अ]थ (for [अ]स्ति) Ś1 B2 3 D8 नुकृतो, Ś2 Ñ1 V3 D12 नुकृते, Ñ2 स्वगते, B1 नुहृदे, D13 हृदये (for स्वकृते) —V3 damaged from the post. half up to स in 18^{a} B3 om (hapl) second दोषो Ś D8 12 कृते नेव, Ñ V1 2 दोष एव (for दोषो दोष-). B1 3 (before corr) 4 न नोपाश्च(B3 °दस्य, B4 °पोनि)गवेषणे, B3 (after corr.) मातुर्दर्पेण दूरि । (for the post half)]

18 V3 damaged up to स in 18^{a} (cf. v l 3464*) 18^{ab}=0 101 1^{ab}. D1–4 9 om 18^{cd} Ś Ñ V B D8 12 read 18^{cd} after 19^{ab} (transp.) —^{c}) Ś D8 12 मानुषेणाथ रूपेण —^{d}) D5 T2 3 त्वरित, D11 नगरी (for त्वरितो) Ś Ñ V B D8 12 हनूमान्(Ś D8 12 °वी)रपुर ययौ —After 18, D5–7 10 11 S ins , while Ś D1–3 8 9 12 ins after 18^{ab}

3465* अथोत्पपात वेगेन हनूमान्मारुतात्मज ।
गरुत्मानिव वेगेन जिघृक्षन्भुजगोत्तमम् ।

[(l 1) G3 तथा (for अथ) G2 उत्पपाताथ (by transp) (for अथोत्पपात) G2 कपिकुञ्जर , M1 हरियूथप (for मारुतात्मज) Ś D1–4 8 9.12 बलवान्कपिकुञ्जर , M3 रामवाक्यप्रचोदित (for the post. half) —(l 2) D1–4 9 गरुडो (for गरुत्मान्) Ś D1–4.8 9.12 वेगमपन्नो (for इव वेगेन). Ś D1–3.6 8.9 12 T2 3 G3 जिघृक्षुर्, Cg as above (for

लङ्घयित्वा पितृपथं भुजगेन्द्रालयं शुभम् ।
गङ्गायमुनयोर्भीमं संनिपातमतीत्य च ॥ १९
शृङ्गवेरपुरं प्राप्य गुहमासाद्य वीर्यवान् ।
स वाचा शुभया हृष्टो हनूमानिदमब्रवीत् ॥ २०
सखा तु तव काकुत्स्थो रामः सत्यपराक्रमः ।
ससीतः सहसौमित्रिः स त्वां कुशलमब्रवीत् ॥ २१
पञ्चमीमद्य रजनीमुषित्वा वचनान्मुनेः ।
भरद्वाजाभ्यनुज्ञातं द्रक्ष्यस्यद्यैव राघवम् ॥ २२
एवमुक्त्वा महातेजाः संप्रहृष्टतनूरुहः ।
उत्पपात महावेगो वेगवानविचारयन् ॥ २३

G 6 109 4[?]
B 6 125 2[?]
L 6 106 3[?]

जिघृक्षन्) Ś D1-4 8 9 12 इव पन्नग, D7 10 11 उरगोत्तम, G1 प्लवगोत्तम, M2 भुजगोत्तमान् (for भुजगोत्तमम्)]

19 D13 om 19-25 Ś Ñ V B D8 12 transp 19^{ab} and 19^{cd} —^{a}) Ñ1 नमस्कृत्वा (for लङ्घयित्वा) Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 त्रिपथगा (for पितृपथं) —^{b}) D6 7 10 11 T2 3 G2 M1 Ck t विह(T3 °ह)गेन्द्र, Cr g as in text (for भुजगेन्द्र-) Ś Ñ V B D8 12 -[आ]लया शुभा (for -[आ]लयं शुभम्) G3 भु**य शुभ(damaged) —After 19^{ab} (transp), Ś Ñ V B D8 12 read 18^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1 2 D8 12 सगे, V3 B सग, D6 7 T2 3 मध्ये, M3 मध्य (for भीमं) —^{d}) D1-4 महाज(D2 4 °र्ण)व (for अतीत्य च) Ś Ñ V B D8 12 नमस्कृत्य(B4 °त्वा) महानल, D7 10 11 समतीत्य समागम ❀ Cm विहगेन्द्रालयं शुभम् इति पाठ । मध्य मार्गमध्यस्थित गङ्गायमुनयो सनिपात प्रयागम् ❀

20 D13 om 20 (cf v l 19) V3 damaged from ^{a} up to हृ in ^{b} —^{a}) D1 शृगवेर —^{b}) M1 आमन्त्र्य (for आसाद्य) —G3 damaged from वीर्यवान् up to हृ in ^{c} —^{c}) Ś D1-3 8 12 वाचा च(D1 °चाथ, D3 तु), D4 वाचया, D6 स वाच्यो, D9 G2 उवाच (for स वाचा) D1-4 वीरो, M2 [आ]विष्टो (for हृष्टो)

21 D13 om 21 (cf v l 19) D4 om $21-23^{b}$ —^{a}) Ś D8 12 M2 यस्, Ñ V B D1-3 वै (for तु) V3 सात्वस्यो(sic) —^{b}) B3 स च (for सत्य-) V3 सख्य वै तव राघव (sic) —After 21^{ab}, M2 ins

3466* हत्वा लङ्काधिप सख्ये सानुबन्ध सबान्धवम् ।

—^{cd}) D1-3 9 G1 2 M1 3 5 सहसीत ससौमित्रि (for ^{c}) D3 G1 2 M1 5 त्वा (for त्वां) D1-3 5 6 T1 G1 M5 कौशलम् (D1-3 °त्यम्) (for कुशलम्) Ś Ñ V B D8 12 अब्रवी त्कुशल वीर ससीत सहलक्ष्मण —After 21, Ś Ñ V B D1-3, 8 12 ins, while D4 ins before 23^{cd} (owing to om), whereas D9 ins after the first occurrence of 22

3467* गुहस्तद्वचन श्रुत्वा हृष्ट्वा परमहर्षित ।
हर्षगद्गदया वाचा प्रपच्छ गतसभ्रम ।
क स राम क वैदेही धृतिमान्क च लक्ष्मण ।
ह्लादितोऽस्मि त्वयात्यर्थं घनौघेनेव मेदिनी ।
तत स हनुमांस्तस्य यथातथ्य न्यवेदयत् । [5]
भरद्वाजाश्रमे राम ससीत सहलक्ष्मण ।

[(l 1) Ñ1 V B1 3 तु (for तद्) —V3 damaged from न up to त Ñ V1 2 B तस्य श्रुत्वा (for श्रुत्वा हृष्ट्वा) —(l 2) Ś D8 12 ईषद् (for हर्ष-) Ñ2 V3 B1 3 4 D12 [आ]गत- (for गत-) —For l 1-2, D1-4 9 subst

3467(A)* एवमुक्तस्तु सुप्रीत सपरिष्वज्य त कपिम् ।
हर्षेण महताविष्ट सत्वर पर्यपृच्छत ।

[(l 1) D1 सहृष्ट, D9 सप्रीत (for सुप्रीत). D4 स श्रुत्वा वचन प्रीत (for the prior half) D1 परिष्वज्य च (for सपरिष्वज्य) —(l 2) D9 युक्त (for [आ]विष्ट)]

—(l 3) Ñ1 V2 3 B1-3 तु, D4 च (for स) Ñ2 क तु (hypm) (for second क) B4 सा सीता (for वैदेही) V1 D1-3 9 क्व राम क्व च(V1 तु) वैदेही (for the prior half) D9 बुद्धिमान् (for धृतिमान्) Ñ2 म (for च) —V3 om from l 4 up to 23^{b} D9 om l 4 —(l 4) D2 ह्लादितोह (for °तोऽस्मि) B4 वाचा (for [अ]त्यर्थं) Ñ B D1-4 जल- (for घन-) Ñ2 D4 च (for [इ]व) D3 पर्वत (for मेदिनी) —(l 5) Ś V1 2 D2 3 8 9 12 तु (for स) Ñ1 V1 B3 यथार्थं त, Ñ2 B1 4 D2 यथावृत्त, B2 D2 °वृत्त (for यथातथ्य) —V2 om. from l 6 up to 22^{b} Ñ V1 B D4 om l 6 —(l 6) D9 सीतया (for ससीत) D1 सहसीत सलक्ष्मण (for the post half)]

22 D4 13 om 22 (cf v l 21 and 19 respy) V3 om 22, V2 om 22^{ab} (for both cf v l 3467*) D9 reads 22 twice —^{a}) Ś Ñ V1 B D1-3 8 9(second time) 12 स इ(Ś D8 12 ही, D1-3 9 चे)मा, M2 5 पञ्चम्याम्, Cm g t as in text (for पञ्चमीम्) Ś Ñ1 V1 B1 3 4 D8 12(all except B1 3 with hiatus) रजनीमद्य (by transp), Ñ2 B2 रजनीमेत्य (with hiatus) (for अद्य रजनीम्) —^{b}) B1 3 ह्युषित्वा (to avoid hiatus), D1-3 उषितो (for उषित्वा) —^{c}) D1-3 9(second time) -[अ]नुज्ञात (for -[अ]नुज्ञातं) —^{d}) D12 द्रक्ष्यामि, T2 3 द्रक्ष्यसे, Cm g k t as in text (for द्रक्ष्यसि) D9(first time) 10 11 [अ]त्रैव, G2 श्वस्तु, Cr m g as in text (for [अ]द्यैव) D1-3 9(second time) इहागता न सशय —After 22 (first occurrence), D9 ins 3467*

23 D13 om 23 (cf v l 19) V3 D4 om 23^{ab} (cf v l 3467* and 21 respy) —^{b}) G2 सु-, Cm g t as in text (for स-) Ś Ñ V1 2 B D1-2 8 9 12 हनूमान्मारुतात्मज, M1 निषादाधिपतिं गुह —Before 23^{cd},

49 26 32 सोऽपश्यद्रामतीर्थं च नदीं वालुकिनीं तथा ।
गोमतीं तां च सोऽपश्यद्भीमं सालवनं तथा ॥ २४
स गत्वा दूरमध्वानं त्वरितः कपिकुञ्जरः ।
आससाद द्रुमान्फुल्लान्नन्दिग्रामसमीपजान् ॥ २५
क्रोशमात्रे त्वयोध्यायाश्चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
ददर्श भरतं दीनं कृशमाश्रमवासिनम् ॥ २६
जटिलं मलदिग्धाङ्गं भ्रातृव्यसनकर्शितम् ।
फलमूलाशिनं दान्तं तापसं धर्मचारिणम् ॥ २७
समुन्नतजटाभारं वल्कलाजिनवाससम् ।
नियतं भावितात्मानं ब्रह्मर्षिसमतेजसम् ॥ २८

D4 ins 3407* —c) D6 7 10 11 L2 3 M5 -वेगाद्, Cg as in text (for -वेगो) Ś Ñ V B D1–3 8 9 12 अथोत्पपात वेगेन, G2 उत्पपाताथ वेगेन, M3 समुत्पपात वेगेन —d) B2 D2–4 बलवान्, D1 हनूमान् (for वेगवान्) D6 कपिकुञ्जर. (for अविचारयन्). B1 वेग चाति([marg. also]°मि) विभावयन्, M2 गुरुमामन्त्र्य वीर्यवान

24 D13 om. 24 (cf v l 19) —a) D1–4 9 पश्य-न्नामस्य (for सोऽपश्यद्राम) D1 G3 -तीर्थं तत्, D6 T2 3 -तीर्थां ता, Cg t as in text (for -तीर्थं च). —b) Ś Ñ V B1–3 D1–3 8 9 12 शा(D2 शै)लु(N1 V2 3 B1 3 °लव)किनीं, B4 D4 मदाकिनीं (for वालुकिनीं) D1–4 9 प्रति, G3 तदा (for तथा) D5 T1 G1 ता नदीं वालुकीं तदा(G1 °था) —V3 G3 M2 om 24cd D9 repeats consecutively 24c–25b —c) D5 T1 G1 M1 चैव, Cg as in text (for तां च) Ś Ñ V1 B D1–4 6–8 9(both times) 10–12 T2 3 G2 M5 पौरवीं (Ñ V1 B2 4 जारुथीं, B1 जारुधिं, B3 D7 10 11 वरूथीं, D1–3 9 [second time पादाभ्यां] जारुथ्यां, D4 पारवीं, D6 T2 3 वालुकीं, G2 तमसां, M5 परि ग़ी) गोमतीं चैव, V2 पारदर्शवती चैव —d) Ñ V1 2 B D1–4 6 9(first time) 10 11 Ct शाल, D9 (second time) शालि-, M1 ताल (for साल-) —After 24, D6–7 10 11 T G1.2 M1 3 ins, while G3 M2 ins after 24ab (owing to om)

3468* प्रजाश्च बहुसाहस्रा स्फीताञ्जनपदानपि ।

[G1 व्रजाश्च, Cg as above (for प्रजाश्च) D10 11 G2 M1 -मादसी, G1 3 M3 मादसान् (for -साहस्रा). D6 T2 स्थिता (for स्फीतान्)]
—After the first occurrence of 24cd, D9 ins

3469* तमसां च व्यतिक्रम्य ययौ वायुसुतो बली ।

25 D13 om 25 (cf v l. 19) D9 repeats consecutively 24c–25b —a) Ñ V2 B1 3 D1–3 M2 दीर्घम् (for दूरम्) —b) Ś Ñ V B D1 4 8 9(first time) 12 महात्मा, D9 (second time) क्षपीत्वा (for त्वरित) —c) D9 [आ]श्रम (for द्रुमान) V3 भग्नान्, D9 पश्यन् (for फुल्लान्) —d) B1 नन्दिग्राम-, D9 नदिग्राम (for नन्दिग्राम-). Ś Ñ V B1 4 D7 8 10–12 M2 3 समीपगान्, D1–4 समीपत, D9 समतत (for समीपजान्) —After 25, D6–7 10 11 T G M2 3 5 ins.

3470* श्रीमि सपुत्रे ऽस्य रममाणे स्वलंकृतान् ।
सुराधिपस्योपवने यथा चैत्ररथे द्रुमान् ।

[D7.10 11 G3 transp l 1 and l 2 —(l 1) D7 G2 च, Cg as above (for स-) G2 Ct पुत्र-, Cg as above (for -पुत्रे). D7 10 11 G2 Ct पौत्रैश्च, Cg as above (for वृक्षैः) D7 10.11 Ct स्वलङ्कृते, T2 3 M3 अलङ्कृतान्, G2 स्वय कृतान्. —(l 2) M3 सुराधिपतिकन्याभिः (for the prior half)]

26 a) D4 -मात्रम् (for मात्रे) Ś B3 D6 8 12 13 T2 त्वयोध्याया, V3 damaged, D4 अयोध्याया (for त्वयोध्यायाश्च) —After 26a, M2 ins

3471* नन्दिग्रामात्समन्तत ।
तद्वृक्षषण्ड दृष्ट्वैव नन्दिग्राम च वानर ।
अवतीर्याम्बराद्वीरो हनूमान्मारुतात्मज ।
ततो राजकुलद्वारि स्थित एव महाबल ।
कोसलेन्द्रस्य दूतोऽह द्वारपाल निवेदताम् । [5]
निवेदयस्व शीघ्र मा भरते सत्यविक्रमे ।
एवमुक्तो हनुमता द्वारपालो महात्मना ।
प्रविश्य च पुर दिव्य भरताय न्यवेदयत् ।
भरतस्तु तत श्रुत्वा प्रतिहारवचस्तदा ।
शीघ्र प्रवेशयेत्येव वचन प्रत्यभाषत । [10]
द्वारपालो विनिष्क्रम्य हनूमास्त्वरितो ययौ ।
प्रविश्य च गृह दिव्य हनूमान्मारुतात्मज ।
वृस्यासनसमाविष्ट

—b) Ñ1 चीर. D1 2 4 transp चीर- and -कृष्ण- B3 चीर-कृष्णाजिन मुनिं —D13 om 26cd. —c) B3 D9 नीरम् (for दीन) —G2 om (hapl ?) 26d–28c —d) B3 ऋषिम्, G1 कृच्छ्रम् (for कृशम्)

27 G2 om 27 (cf v l. 26) —a) D5 M1 जटिल-, D4 लोम- (for मल-) —b) Ś1 V3 B1 4 D4–6 8 12 13 कर्षित (for -कर्शितम्) —c) Ñ1 B D5 7–9 M1 3 -[अ]शन (for -[अ]शिन) B4 दीन, D2 13 शाव (for दान्तं). —d) D6 ब्रह्म- (for धर्म)

28 G2 om 28abc (cf. v l 26) D13 om 28–29 —a) Ś B3 D1 3 4 8 12 समुन्नद्ध, Ñ1 B4 समुद्धत, B1 क्षवनद्ध- (for समुन्नत). —b) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 चीरवल्कलधारिण(Ñ1 B2 4 °वासिन, Ñ2 B3 D1 3 9 °वासस), V3 चीरकृष्णाजिनाम्बर(=26b) —d) D6 T2 3 महर्षि, Ck t as in text (for ब्रह्मर्षि) Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 9 12 देव-ब्रह्मर्षिसमत(B1 °सत्तम, B2 °सन्निभ, B3 D4 °सेवित, D1 °सश्रित; D9 °समित्त), B4 देवर्षिब्रह्मसमितं.

पादुके ते पुरस्कृत्य शासन्तं वै वसुंधराम् ।
चातुर्वर्ण्यस्य लोकस्य त्रातारं सर्वतो भयात् ॥ २९
उपस्थितममात्यैश्च शुचिभिश्च पुरोहितैः ।
बलमुख्यैश्च युक्तैश्च काषायाम्बरधारिभिः ॥ ३०
न हि ते राजपुत्रं तं चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
परिमोक्तुं व्यवस्यन्ति पौरा वै धर्मवत्सलाः ॥ ३१
तं धर्ममिव धर्मज्ञं देहवन्तमिवापरम् ।
उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं हनूमान्मारुतात्मजः ॥ ३२
वसन्तं दण्डकारण्ये यं त्वं चीरजटाधरम् ।
अनुशोचसि काकुत्स्थं स त्वा कुशलमब्रवीत् ॥ ३३
प्रियमाख्यामि ते देव शोकं त्यक्ष्यसि दारुणम् ।
अस्मिन्मुहूर्ते भ्रात्रा त्वं रामेण सह संगतः ॥ ३४

G 6. 109
B. 6. 125
L. 6. 106.

29 D13 om 29 (cf v l 28) —^{a}) D8 पादुक Ś2 D8 M2 तु, D5 द्वे, Cg as in text (for ते) —^{b}) M5 त (for वै) Ś Ñ V1 2 B D8 12 पालयत, V3 D1–3 7 9–11 G1 2 M2 प्रशासत, D4 प्रशास्तार, M1 प्रवावर्तं (for शासन्तं वै) —^{c}) B4 D1 2 4 5 T3 M2 चा(D4 च)तुर्वर्णस्य, D7 चातुर्वर्ण्यं च, Cg t as in text (for चातुर्वर्ण्यस्य) D1–4 सर्वस्य, M2 गोप्तार, Cg t as in text (for लोकस्य) —^{d}) D4 भरत, M2 महतो (for सर्वतो) G2 भय (for भयात्).

30 ^{a}) G1 M3 महामात्यै (for अमात्यैश्च). —^{b}) B1 सूरिभिश्च, D1–4 9 बहुभिश्च, M1 सुहृद्भिश्च (for शुचिभिश्च) D13 स- (for च) —V3 om 30^{cd} —^{c}) D4 बलैर् (for बल-) D13 -युक्तैश्च (for मुख्यैश्च) Ś Ñ1 V1 B3 D12 G2 सु, D4 प्र- (for first च) D13 सयुक्तै (for युक्तैश्च) D8 ससुक्तैश्च —^{d}) D4 -चारिभि, D8 -धारिणीं(sic) (for -धारिभि)

31 D8 9 om 31^{ab} Ñ1 reads 31^{ab} twice —^{a}) Ñ2 च (for हि) V3 B3 D1 4 12 T2 3 त, Ck t as in text (for ते) Ś2 निहित, B1 D2 13 सहित (for न हि ते) D2 13 -पुत्रैस् (for पुत्र) Ś B4 D12 तु, V2 B1 D13 च, B2 3 D1 4 ते (for तं) —^{b}) D13 -[अ]म्बरै (for -[अ]म्बरम्) Ś Ñ1(both times) 2 V B D12 काषायाम्बरधारिण(Ñ1 [second time]°भि) —^{c}) D13 पर (for परि-) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 त्यक्तु, D5 T1 G3 -मोक्तु, D6 10 11 T2 3 G1 2 M3 5 all Cs -भोक्तु, D13 वृत्त (for मोक्तु) D4 पुरस्कृत्य, D6 व्यवस्यते, D9 13 व्यवस्यत, Cm g as in text (for व्यवस्यन्ति) —^{d}) D6 T ये (for वै) D4 व्यवस्य, D13 पौरस्थ (for पौरा वै) D5 T1 G3 M1 2 5 Cg -वत्सल (for वत्सला) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 पौरवत्सल, Cm as in text (for धर्मवत्सला) D9 प्राणानपि विभावसो

32 ^{a}) G2 तद्, Cm g as in text (for त) D11 इह (for इव) —^{b}) V3 D10 11 T3 Ct देहवधम्, D1 °मतम्, D6 T1 °वहम्, D7 देहगतम्, Cg as in text (for देहवन्तम्) Ñ1 V1 B1 D2 M1 [अ]मर, B3 [अ]म्बर, D4 [अ]वर, Cg as in text (for [अ]परम्) Ś D8 12 दहतमिव पावक, D13 उपासतो यथामरा ꣸ Cm g t द्वितीय इवशब्दो वाक्यालंकारे।, Ct adds '[ए?]व' इति वेकत्र पाठ ꣸ —After 32^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 9(l 2 only) 12 ins, D13 cont l 3 only after 3473*

3472* न हि ते नगरे पौरा सुखानि परिभुञ्जते।
रामचिन्तापरिद्यून पितृदु खममाकुलम्।
उपागम्य हनूमास्तु भरत धर्मचारिणम्।

[Ñ V B om l 1 —(l 2) D9 उह- (for राम-). Ñ2 B4 -परिक्षात, B2 D3 -पर यून(sic), D4 -पर होन (for परिद्यून) D4 8 पितुर् (for पितृ) D1–4 9 -व्यसनकर्शित (D8 °दर्शित) (for दु खसमाकुलम्) —D1–3 om l 3 —(l 3) D4 उपसृत्य (for उपागम्य). B2 महात्मान, B4 हनूमास्त, D4 च त वीरम् (for हनूमास्तु) D4 अभिवाद्यानुमानन (for the post half)]

—After 32^{ab}, D13 ins.

3473* विदित्वा भ्रातृलोकस्य मानुषोऽभूत्कपिर्यत ।,

while M2 ins after 32^{ab}

3474* आसन तस्य आदाय स्वस्थोऽपृच्छत बुद्धिमान् ।
कच्चिद्रामस्य कुशल क्षिप्र मे शस मानद।
भरतेनैवमुक्तस्तु सौहृदाद्भ्रातृवत्सलम्।

[(l 1) Note hiatus between तस्य and आदाय]

—V3 damaged for 32^c —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D8 12 13 अब्रवीत् (for उवाच) —^{d}) D2–4 9 पवनात्मज (for मारुतात्मज) Ś Ñ V B D8 12 इदं(Ś D8 12 °ति) प्लवगसत्तम

33 ^{b}) B1 D9 यस्त्व, D1–4 य त, D6 T2 3 प्रिय (for य त्व) Ñ V1 D13 -धर (for -धरम्) —^{c}) D2 अनुयातोसि —^{d}) Ś Ñ V B D T2 3 M3 5 त्वा (for त्वा) Ñ V1 B1 3 4 D1–4 13 कौशल्यम्, V2 3 B2 D7 9–11 G1 M1 2 कौशलम् (for कुशलम्)

34 B1 om 34 V3 damaged for 34^a —^{a}) T2 3 आख्यायते (for आख्यामि ते) D1 6 9 वीर (for देव) —^{b}) D3 जहि (for शोक) B2 D10 11 M1 2 5 Ct त्यज सु-, D1 2 4 9 जहि सु-, D3 शोक सु-, D5 त्यजसि, D7 सत्यज, D12 यक्ष्यासि(sic), G1 त्यक्त्वा सु- (for त्यक्ष्यसि) —^{c}) S N V B2–4 D1–4 8 9 12 रामेण, D13 सुभृश (for भ्रात्रा त्व) —^{d}) Ś Ñ V B2–4 D4 12 भ्रात्रा ज्येष्ठेन, D1–3 9 M2 भ्रात्रा नाथेन, D8 भ्रात्रा श्रेष्ठेन, D13 भ्रातर चैव, Cv r m

59 38 44 निहत्य रावणं रामः प्रतिलभ्य च मैथिलीम् ।
उपयाति समृद्धार्थः सह मित्रैर्महाबलैः ॥ ३५
लक्ष्मणश्च महातेजा वैदेही च यशस्विनी ।
सीता समग्रा रामेण महेन्द्रेण शची यथा ॥ ३६
एवमुक्तो हनुमता भरतः कैकयीसुतः ।
पपात सहसा हृष्टो हर्षान्मोहं जगाम ह ॥ ३७

ततो मुहूर्तादुत्थाय प्रत्याश्वस्य च राघवः ।
हनूमन्तमुवाचेदं भरतः प्रियवादिनम् ॥ ३८
अशोकजैः प्रीतिमयैः कपिमालिङ्ग्य संभ्रमात् ।
सिषेच भरतः श्रीमान्विपुलैरश्रुबिन्दुभिः ॥ ३९
देवो वा मानुषो वा त्वमनुक्रोशादिहागतः ।
प्रियाख्यानस्य ते सौम्य ददामि ब्रुवतः प्रियम् ॥ ४०

---

as in text (for रामेण सह) M1 राघवेण समेष्यसि ❀ Cv रामेण सह सगत इति वर्तमानसामीप्ये भविष्यति भूतनिर्देश ❀

35 b) B1 प्रतिपद्य, D4 प्रतिनय (for प्रतिलभ्य) M1 प्राप्य चानुत्तम यश —V3 damaged for 35cd —c) Ś1 Ñ V2 B2-4 D2-4 8 12 13 उपायात, Ś2 V1 B1 D6 T2 3 उपयात, D1 उपायत, G3 ... ति (lacuna) (for उपयाति). B1 समिद्धार्थे, D1 G3 समृद्धार्थं, D8 स सिद्धार्थे, Cg as in text (for समृद्धार्थः) —d) D8 -मित्रो (for मित्रैर्) B1 D1-4 9 13 महाबल (for °बलैः)

36 M1 om 36ab —a) D12 लक्ष्मणस्तु, M2 लक्ष्मणेन (for लक्ष्मणश्च) —b) M2 मैथिल्या (for वैदेही) Ś D8 12 तपस्विनी, M2 महायशा (for यशस्विनी) —c) Ś D1-4 6-9 12 M1 समेता, Cg as in text (for समग्रा) —d) D11 lacuna for महेन्द्रेण Ś Ñ1 V1 B1 D1-3.6 8 9 T2 3 M2 3 यथा शची (by transp) —After 36, Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 9 12 13 M2 (D1-3 9 M2 l 2-3 only) ins, B3 ins after 36ab

3475* नन्दिष्यसि महाबाहो सुवृष्टेनेव कर्षक ।
क्षिप्रमुत्तिष्ठ भद्र ते पश्य भ्रातरमागतम् ।
विनिर्जित्य लोकाश्चीन्विष्णु सहस्राक्षमिवागतम् ।
एतत्तु दृश्यते दूराद्धर्मयुक्त मनोजवम् ।
तरुणादित्यसंकाश विमान रामवाहनम् ।　　[5]

[(l 1) Ś D8 12 नदिष्यसे, B4 नदिष्यति, D13 ममाश्रम (for नन्दिष्यसि) —After the prior half of l 1, B3 ins

3475(A)* नन्दिग्रामे वसश्चिरम् ।
रामदर्शनमात्रेण

Ś Ñ1 D8 12 सुवर्षेण (for सुवृष्टेन) Ś D8 कार्षिक, D12 कर्षिण (for कर्षक) —(l 2) V3 damaged from प्र up to त D1-4 9 स त्वम् (for क्षिप्रम्) —(l. 3) D1-4 9 निर्जित्य (for विनिर्जित्य) B3 D1 2 9 13 विष्णु महस्राक्ष (for विष्णु सहस्राक्षम्) D8 ... (sic) —(l 4) D13 दूर (for दूराद्) Ś वर्ग्य, Ñ V2 3 B1-3 हस, B4 त्व म- (sic), D4 तेन (for धर्म-) V1 युद्ध तक्त (for धर्मयुक्त)]

—Thereafter D13 cont

3476* उपयान्तं महावीर राक्षसैश्च समन्वितम् ।

—Then D13 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे भरतप्रियाख्यापन]

37 a) V3 damaged from मु up to कैक in b D6 T2 3 G1 M5 महातेजा (for हनुमता) B2 एतच्छ्रुत्वा तु वचनं. —b) D13 कैकेयीनन्दवर्धन, M1.3 भरतो भ्रातृवत्सल°. —c) Ś Ñ V B D8 12 13 M2 उत्पपात तदा (D13 M2 °तो) (for पपात सहसा). D1-4 9 उत्पपातासनात्तूर्णं, G1 हृष्ट पपात सहसा —d) Ś Ñ V1 B D2 3 5 8 12 G2 च, D1 म (for ह) D7 10.11 G2 M1 उपागमत्, Cg as in text (for जगाम ह) D13 सहसा मोहमभ्यगात्.

38 a) T2 तदा (for ततो). —b) D1 3 6 T2 3 प्रत्याश्वास्य, D9 प्रत्याश्वस्तश्च, D13 प्रत्यास्वस्य (sic) (for प्रत्याश्वस्य) —D3 reads from च up to 39c in marg D13 स (for च) Ś Ñ V B D4 8 12 भरतो भ्रातृवत्सल. . —c) Ś Ñ V B1 3 4 D2 8 12 13 प्रत्युवाच हनूमत, B2 D1 3 4 9 उवाच त(D9 च) हनूमत —d) V1 प्रहृष्ट; B3 मारुतिं (for भरतः) D1 प्रियदर्शन, G1 M5 कैकयीसुत (for प्रियवादिनम्)

39 D3 reads 39abc in marg (cf v l 38) —a) B1 प्रेम-, B4 प्रीत- (for प्रीति-). D1-4 -करै°, D7 -गधै (for -मयैः) D9 शोकतप्तै. शुभैर्गात्रैस्, D13 सुप्रीत° प्रीतमनस. —b) D6 T2 3 प्रियम्, Cg as in text (for कपिम्) D6 T2 3 मारुतिं (for संभ्रमात्). Ś Ñ V B D8 12 प्रिय (Ś B4 D8 12 प्रीति, B3 चिर)भावे(Ñ2 V1 B1 °सा)च सभ्रमें, D1-4 प्रिय प्राप्य ससभ्रम, D9 तमालिंग्य सुसभ्रमात्, G(ed) प्रियावेदनसभवै .—c) Ś D8.12 सस्नेव, B1 D4 सिषिचे, D9 निषिंचत्, D13 सिषेवे (for सिषेच) G2 परम°, Cg as in text (for भरत) Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 कपि (B1 रघु)मुख्यस्य —d) Ś Ñ V B D8 12 गात्रमेव, D1-4 9 गात्र चैव, D7 विरलैर्, G3 M1.2 विमलैर्, Cg as in text (for विपुलैर्) D5 साश्रु-, T1 G1 3 M1 3 5 आस्र- (for अश्रु-)

40 M1 om. 40ab.—a) D12 तु, D13 [अ]पि (for त्वम्) D1-3 9 यदि वा यक्षो (for मानुषो वा त्वम्) —b) D1-3 9 ह्यनु- (for अनु) D13 त्वमनुक्रोशमागत. —c) V3 किं चाहं त्वस्य, D1-4 9 13 प्रियाख्यानाच्च(D13 °नं च) (for प्रियाख्यानस्य). D1-4 9 13 वीर (for सौम्य) —d) B1 M2 ददानि, D2 वदामि, Cm g t as in text (for

गवां शतसहस्रं च ग्रामाणां च शतं परम् ।
सकुण्डलाः शुभाचारा भार्याः कन्याश्च षोडश ॥ ४१
हेमवर्णाः सुनासोरूः शशिसौम्याननाः स्त्रियः ।
सर्वाभरणसम्पन्नाः सम्पन्नाः कुलजातिभिः ॥ ४२

निशम्य रामागमनं नृपात्मजः
कपिप्रवीरस्य तदाद्भुतोपमम् ।
प्रहर्षितो रामदिदृक्षयाभव-
त्पुनश्च हर्षादिदमब्रवीद्वचः ॥ ४३ G 6 109. B. 6. 125. L 6 107.

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोदशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११३ ॥

ददामि) D13 स्वय (for प्रियम्) S D1–4 8 9 12 वद किं (D4 °दत) प्रिय, B1 ब्रुवते वर, B4 प्रियमुत्तमं (for ब्रुवत प्रियम्). G1 किं ददामि तव प्रिय

41 ^{a}) Ś Ñ V B D4 8 12 M1 -सहस्राणि, D3 -साहस्र च (for -सहस्र च) —^{b}) Ñ1 ते (for च) Ś Ñ V B D4 8 12 शतानि च (Ś चै), D2 3 13 शत वर, M2 पर शतं, G (ed) शतानि ते (for शत परम्) —^{c}) B1 सत्कुला सु, D1–4 सकुट्वा, G2 M3 सुकुडला (for सकुण्डला) D1 सदाचारा, D3 समाचारा (for शुभाचारा) D13 सुप्रभा॰ कुंडलाचारा —^{d}) D1–3 9 पत्नीश्, D4 पत्न्यश्, M1 वरा, Cg as in text (for भार्या॰) Ś D8 धन्याश्, D1–4 चैव (for कन्याश्) D13 कन्या भार्याश् (by transp). V3 D4 7 10 11 तु (for च) —After 41, D1–3 9 ins 1 2 only of 3477*

42 D1–3 om 42 M1 om 42^{ab} —^{a}) Ś Ñ V B D4 8 13 दासीशतपरीवारा —^{b}) M2 श्रिया (for स्त्रिय). B1 शशिसौम्यनिभानना —^{c}) Ś Ñ V B D4 8 12 13 सर्वलक्षण, D6 T3 वराभरण (for सर्वाभरण-) B1 सपूर्णा —^{d}) D9 शालिनी (for -जातिभि) D13 कुलजातिसमन्विता —After 42, Ś Ñ V B D4(1 2 only) 8 12.13 ins, while D1–3(D1–3 owing to om) 9 ins 1 2 only after 41

3477* सुवर्णस्य सहस्रे द्वे दासीना च शत तथा ।
हिरण्यकोशरत्नानि वस्त्राणि विविधानि च ।
यच्चान्य मार्गसे सौम्य तच्च सर्वं ददामि ते ।

[(l 1) D13 शत धेनुर् (for सहस्रे द्वे) B3 शतानि च (for शत तथा) D13 वर्णाणा च शत शत (for the post. half) —Ñ V B D13 om 1 2 —(l. 2) Ś D2 4 8 12 -कोट्यो, D1 कोटी- (for -कोश-) D4 transp रत्नानि and वस्त्राणि —(l 3) Ś D8 12 वा (for first च). Ś V3 D8 12 मन्यसे (for मार्गसे) B1 वीर (for सौम्य). Ñ2 B4 सोम्य (for सर्वं) Ś2 ददाने],

while D9 ins after 42

3478* एव त्वं दृश्य कोऽपि हरन्गिरिवर निशि ।
जगाद निखिल वृत्त मया स्वप्नवदूहितम् ।

43 D13 om 43 —^{b}) D5–7 10 कवि, T2 कपे, Cg as in text (for कपि-) G2 3 M2 3 5 Cg तद् (for तदा) —^{c}) G3 दिदृक्षयागात्, Cg as in text (for -दिदृक्षयाभवत्) —^{d}) G1 च स (for वच) —For 43, Ś Ñ V B D1–4 8 12 subst

3479* निशम्य काम्य वचन हनूमत
सुशोभन शोकविनाशन च ।
उवाच हृष्टो भरत पृथुश्री-
र्द्रक्ष्ये चिरस्यागतमायतेक्षणम् ।

[(l 1) Ś D8 12 रम्य (for काम्य) D4 स तस्मात्कपेस् (for हनूमत).—(l. 2) Ñ1 B4 स (for सु-) D1–4 तदा सशोकापनुद सुखावह —(l 3) D1 2 4 तुष्टो (for हृष्टो). D1–4 कपिं प्रिय (for पृथुश्रीर्) —(l. 4) B1 द्रक्ष्ये चिराभ्यागतम्, D1–4 चिरस्य द्रक्ष्याम्यहम् (for द्रक्ष्ये चिरस्यागतम्) Ś D4 8 12 आयताक्ष (for आयतेक्षणम्)]

Colophon D13 om (cont the Sarga) Ñ1 reads colophon in marg —*Kānda name* Ñ V1 B D4 लङ्काकाडे —After Kānda name, V1 D1 2 ins आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś Ñ1 B1 2 4 D8 12 भरतविशोकी(B1 2 4 °क)करण, V1 भरतविशोक करणं, V2 3 भरतशोककर्पण(V2 °करण), B3 भरतविशोक, D1 भरतानदन, D2 भरतहनूमतसमागम, D3 भरतानद, D4 भरतानदज, M2 भरतप्रियाख्यान —*Sarga no* (figures, words or both) S1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 om, Ś2 V1 D1 108, Ñ2 114, B1 85, B3 105, D3 110, D5–7 G M3 5 128, D9 111, D10 11 127, T1 damaged, T2 136, T3 139, M1 129, M2 130 —After colophon, D2 concludes with राम, while G M1.2 5 conclude with श्रीरामाय नम

११४

10 1
26 1
10 1 बहूनि नाम वर्षाणि गतस्य सुमहद्वनम् ।
शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम नाथस्य कीर्तनम् ॥ १
कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥ २
राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागमः ।
कस्मिन्देशे किमाश्रित्य तत्त्वमाख्याहि पृच्छतः ॥ ३

114

D17 continues the previous Sarga D13 begins with ॐ

1 ^b) D6 T2 3 च, Ck t as in text (for सु-) —For 1^ab, Ś Ñ V B D8 12 17 subst

3480* बहूनामपि वर्षाणामिह श्रुतिरसायनम् ।

[D4 इव, D13 एव (for अपि) B1 सौम्य मयाश्रुत (for श्रुतिरसायनम्)]

—^c) V3 damaged for शृणोम्य. —T1 damaged from म्य up to first म in 1^d T2 3 प्रियतर, Cm as in text (for प्रीतिकर) —After 1^c, Ñ2 V B ins

3481* यज्ञावस्याद्य दर्शनम् ।
अद्य श्रुतिप्रीतिकर

[(l 1) V2 मम नावस्य —B2 om from l 2 up to 1^d. —(l 2) B3 मेद्य (for अद्य)]

—^d) T2 damaged for मम नाथ B3 D17 दर्शनः M2 कीर्तितं, Cm k t as in text (for कीर्तनम्). —For 1, D1–4 9 subst

3482* यो बहूनि हि वर्षाणि सुरत हित्वा गतो वनम् ।
तस्याद्य प्रीतिजनन श्रुत रामस्य कीर्तनम् ।

[(l 1) D2 तु, D4 9 च (for हि) D9 [अ]च वर्तते (for गतो वनम्) —(l 2) D4 श्रुत्वा चास्य तु कीर्तित (for the post. half)]

2 = 5.326 —^a) Ñ V B D4 13 पौराणी(B3 °णा) (for कल्याणी) Ś V1 D2 6 8 12 13 तव, Ñ V2 3 B1 2 4 चैव, B3 चिर- (for बत). —^b) Ś B3 D8 12 लौकिका (for लौकिकी) D6 10 11 T1 3 G M2 5 Ct मा, Cm k as in text (for मे) —^c) V2 B4 एव (for एति) D4 13 आनन्दोऽभ्येति जीवत —V2 lacuna for 2^d —^d) Ś D8 12 नव- (for नर) B4 शतानि च (for -शतादपि) —After 2, B3 (marg) ins

3483* सर्वावस्थागतस्यापि मरणाज्जीवित सुखम् ।

—Thereafter B3 cont , while Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 8 9 12 ins after 2

3484* एवमुक्त्वा महाबाहुर्भरत सुमहायशा ।
अपृच्छत्त हनूमन्त महात्मान प्लवगमम् ।

[(l 1) B4 D1–4 9 महातेजा (for °बाहु) Ś Ñ2 D8 12 च, V1.2 B1 D1–3 9 म (for सु-). —(l. 2) Ś D1–4 8 9.12 पप्रच्छ त, B3 ह्यपृच्छत Ñ1 transp हनूमन्त and महात्मान. D1–3 9 महात्मा नियत. स्वयं(D9 °त अपि) (for the post half).]

—After 2, G (ed) ins

3485* एवमुक्ते भरतो हनुमन्त महाबलम् ।
अपृच्छद्रामवृत्तान्त समाचक्ष्व प्लवगम ।

—Thereafter G (ed) cont 3486*.

3 G (ed) om 3 V3 om 3^ab —^a) D1–3 9 रामस्य च (for राघवस्य) —^b) Ś Ñ V1 2 B D4 8 12 13 वृत्त (for आसीत्) —V3 damaged from स्मि in 3^c up to हि in 3^d —^c) G2 तस्मिन. D4 देशेऽत्र (for देशे). Ś D8 किमावृत्य, Ñ1 V2 B D4 13 म(V2 B1.3.4 क)माश्रित्य, D8 12 3 कृत सत्य, M1 समागत्य, Cg k.t as in text (for किमाश्रित्य) —T1 damaged from हि in 3^d up to स्या in 4^b —^d) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 13 तन्ममाचक्ष्व (for तत्त्वमाख्याहि) B2 पृच्छतः, D1–3 9 तत्त्वत , D13 शृण्वत (for पृच्छत) T2 तत्त्वमाख्यातुमिच्छत ※ Cr m 'राघवस्य हरीणा च कथमासीत्समागम' इत्यनेन देशो वा मानुषो वेति प्रश्नस्यानन्तर वानरेन्द्रस्य सुग्रीवस्य सचिवोऽहमिति प्रतिवचन हनुमता दत्तमित्यवगन्तव्यम्. ※ —After 3, Ś N V B D1–4 8 9 12 M2 ins., while G (ed) cont after 3485* (owing to om)

3486* यद्यपि श्रुतवानस्मि विग्रह रावण प्रति ।
चारेण सुप्रयुक्तेन कृतोद्योगो रण प्रति ।
त्वयि मे प्रत्ययस्तात यस्त्वं रामादुपागत ।

[(l 1) Ś D2.3 8 9 12 यच्च म-, D1 तच्च म-; M2 नाद्य (for यद्यपि) Ś2 निग्र (for विग्रह) —D9 12 om (hapl) l 2 —(l 2) D1–4 सम्प्रयुक्तेन, D8 सुप्रयत्नेन (for सुप्रयुक्तेन) B3(marg also , orig as above) 4 वानरेण प्रयुक्तेन (for the prior half) Ś Ñ2 B4 D1.8 कृतोद्योग B3 (orig , marg also as above) रिपु, D2 [ऽ]स्मि त (for रण) B1 सगुण रावण प्रति (for the post half) —V3 om. l 3 —(l 3) D9 समय (for प्रत्ययस्) B1 तावद्, D1 2 4 9 सौम्य, D3 सौम्ये (for तात) —After the prior half, D9 wrongly reads from श्रित्य in 3^c up to 3^d Ś D8.12 कथ, Ñ3 illeg , B4 त्व च, D1 यस्त्व (for यस्त्व)]

—Thereafter S D1–3 8 12 M2 cont

3487* कथ कृतार्थं स श्रीमान्राघव पुनरागत ।

स पृष्टो राजपुत्रेण वृस्यां समुपवेशितः ।
आचचक्षे ततः सर्वं रामस्य चरितं वने ॥ ४
यथा प्रव्रजितो रामो मातुर्दत्ते वरे तव ।
यथा च पुत्रशोकेन राजा दशरथो मृतः ॥ ५
यथा दूतैस्त्वमानीतस्तूर्णं राजगृहात्प्रभो ।
त्वयायोध्यां प्रविष्टेन यथा राज्यं न चेप्सितम् ॥ ६
चित्रकूटं गिरिं गत्वा राज्येनामित्रकर्शनः ।
निमन्त्रितस्त्वया भ्राता धर्ममाचरता सताम् ॥ ७
स्थितेन राज्ञो वचने यथा राज्यं विसर्जितम् ।
आर्यस्य पादुके गृह्य यथासि पुनरागतः ॥ ८
सर्वमेतन्महाबाहो यथावद्विदितं तव ।
त्वयि प्रतिप्रयाते तु यद्वृत्तं तन्निबोध मे ॥ ९
अपयाते त्वयि तदा समुद्भ्रान्तमृगद्विजम् ।
प्रविवेशाथ विजनं सुमहद्दण्डकाननम् ॥ १० G 6 110 B 6. 126 L 6 107

[D8 सुश्रीमान्, M2 शीघ्र च (for स श्रीमान्) M2 पुरुषर्षभ (for पुनरागत).]

4 T1 damaged up to स्या in 4^b (cf v l 3) D4 om. 4^{ab} —^{a}) D9 आज्ञसो (for स पृष्टो) B3 एवमुक्त स हनुमान् —^{b}) B1 तुष्टया, B3 D6 वृष्या, B4 वृष्या, D7 12 G1 वृस्या, D13 दिष्ट्या, T2 3 भूस्या, Cm g t as in text (for वृस्या) B1 D13 सेवित (for वेशित) Ñ1 वृक्षा सपपरोशित (sic), D1 3 9 कपिवृंश्या(D9 °ष्या)-ग्मास्थि(D9 °श्रि)त , D2 विमृश्य कपिकुजर —D13 om 4^c-5 V3 damaged from 4^c up to म in महत् (see var) in 4^d M2 reads 4^{cd} twice (var) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B2–4 D8 12 तदा सर्वं, D9 च तत्सर्वं, M2 (second time) तदा व्यग्र —^{d}) Ś Ñ V B1 2 4 D4 8 12 म(V3 ...)हत् (for वने) —After the first occurrence of 4^{cd}, M2 ins

3488* दण्डकाना प्रवेशादि आश्रमाणा प्रकीर्तयत् ।

[Note hiatus between the two halves]

5 D13 om 5 (cf v l 4) D9 om (hapl) 5^{ab} D6 transp 5 and 6.—^{a}) D1 अथ, D5 G3 यदा, Cg k t as in text (for यथा) Ś Ñ2 V B3 4 D10 11 G M1–3 Ck t प्रव्राजितो, M5 प्रवासितो (for प्रव्रजितो) T1 ;* ***तो रामो (damaged) —^{b}) B4 M3 दत्तो वरस्, D5 T1 M5 दत्तवरस्, D10 11 G2 Ck t दत्तौ वरौ (for दत्ते वरे) D5 तदा (for तव) D1–4 M1 मात्रे द(M1 °तुर्द)त्तौ वरौ च तौ (D3 4 M1 ते) —^{c}) G3 यदा (for यथा) D8 om च (subm) —^{d}) Ś B4 D8 हत , D9 G3 नृप , G1 गत (for मृत)

6 D6 transp 5 and 6.—^{a}) Ś2 moth-eaten , G3 [अ]मूतैस् (for दूतैस्) B2 समानीतस् —^{b}) V2 अपि, D8 12 विभो (for प्रभो) —V3 mostly damaged for 6^{cd} —^{c}) D1–4 9 अयोध्याया (for त्वयायोध्या) —^{d}) Ñ V2 B1 3 4 D1 2 च न (by transp.), B2 तु न (for न च) Ś D8 च नो श्रितं, D3 च नेच्छित, D4 च तो हित (sic), D11 न चेक्षित, D12 च नाश्रित (for न चेप्सितम्). D13 यथा रामो वन गत

7 D9 om 7–8^b. —^{a}) B1–3 D1 2 4 5 7 8 10 11.13 G1 2 M1 5 चित्रकूट- D3 ज्ञात्वा (for गत्वा) —^{b}) D13 बाहेन (for राज्येन) Ś V2 B1 D4 8 13 -कर्षण , Ñ V1 3 B2 4 D2 6 -कर्पण, D1 G1 M2 3 5 Cg -कर्शन, D12 -कर्षिणा, G2 कर्शिना (for -कर्शन) T2 3 राज्येनारिनिकर्शन , M1 यथा राज्येन राघव —V3 om 7^c–8^b —^{d}) Ś D6 8 12 T2 3 सता, B2 D2 4 यथा, D13 सदा (for सताम्) D1 धर्माचाररतो यथा, D3 धर्म्यमाचरित त्वया

8 V3 D9 om 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D8 12 13 वचने राज्ञो (by transp), B4 वचन राज्ञो; G (ed) च वने राज्ञा (for राज्ञो वचने) D4 तस्थुषा राजवचने —^{b}) D1 3 च नेप्सि(D3 °च्छि)त, D2 4 न चेप्सित , D6 T2 3 विवर्जित, Ck t as in text (for विसर्जितम्) Ś D8 12 न च ते वचन कृत, Ñ1 V1 2 B3 तेन ते न वच कृत, Ñ2 B1 2 4 D13 न ते(B1 च) तेन वच कृत —^{c}) Ś N V B D1–4 8 9 12 तत्पादुके त्वमाज्ञा(Ñ1 °ज्ञा)य, D13 आर्यपादौ त्वमादाय —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 च, D13 वै (for [अ]सि) B2 पुरम् (for पुनर्)

9 ^{a}) D9 तत्त्वम् (for सर्वम्) —^{b}) D1 सर्वं च (for यथावद्) B1 मम (for तव) —^{c}) V3 damaged from प्रति up to तन्नि in 9^d D13 -निवृत्ते (for -प्रयाते) D1–3 त्वयि प्रयाते तु तदा, M2 निवृत्ते त्वयि यद्वृत्त —^{d}) Ś D8 यत्कृत तत्, B1 यद्वृत्तात, D12 यद्वत्तुंस्तत्, M2 तत्तत्त्वेन (for यद्वृत्त तत्) V3 मा (for मे) D4 निवेद मे (sic), G1 वदामि ते (for निबोध मे)

10 ^{a}) B1 सप्रयाते —^{b}) D1–4 9 समुद्विग्न- D6 T2 3 -द्विप (for -द्विजम्) Ś Ñ V B D8 12 राघव सहलक्ष्मण , D13 प्रस्थित स वने प्रभु —After 10^{ab}, Ś D1–12 S ins .

3489* परिद्यूनमिवात्यर्थं तद्वन समपद्यत ।
तद्धस्तिमृदित घोर सिंहव्याघ्रमृगायुतम् ।

[(l 1) D4 परित्यज्यैनम् (hypm), D6 परिदूनम्, D9 °शून्यम्, M3 °न्यूनम्, Cr m g k t as above (for परिद्यूनम्) Ś D1–4 12 अरण्य च(Ś तु, D12 तद्), D8 अरण्य तत्तु (hypm) (for इवात्यर्थं). D3 तत्सर्वं, D8 तद्वने, D12 यद्वन (for तद्वन) D4 प्रत्यपद्यत, D9 समवर्तत. —(l. 2) D1–4 ते हस्ति-, D9 ततस्ते (for तद्धस्ति-) Ś D1–3 8 9 12 चरित वीर (for -मृदित घोर) D7 10 11 G2 [आ]कुल (for -[आ]युतम्).]

. 13 तेषां पुरस्ताद्बलवान्गच्छतां गहने वने ।
5 12 विनदन्सुमहानादं विराधः प्रत्यदृश्यत ॥ ११
7 15 तमुत्क्षिप्य महानादमूर्ध्वबाहुमधोमुखम् ।
निखाते प्रक्षिपन्ति स्म नदन्तमिव कुञ्जरम् ॥ १२
तत्कृत्वा दुष्करं कर्म भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
सायाह्ने शरभङ्गस्य रम्यमाश्रममीयतुः ॥ १३
शरभङ्गे दिवं प्राप्ते रामः सत्यपराक्रमः ।
अभिवाद्य मुनीन्सर्वाञ्जनस्थानमुपागमत् ॥ १४
चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
हतानि वसता तत्र राघवेण महात्मना ॥ १५

—D13 om 10^{c}–11 —^{c}) M2 स वन (for विजन) —^{d}) D5 10 11 स (for सु-). —For 10^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 subst

3490* निर्जनं व्यालसम्पन्नं प्राविशद्गहनं वनम् ।

[D8 निर्जित B4 सत्त्व- (for व्याल-). D1–4.9 -सङ्कीर्णं (for -सम्पन्नं) D4 विवेश (for प्राविशद्). Ñ V B दण्डक (for गहन)]

11 D13 om 11 (cf v l 10) V3 om 11^{ab} —^{a}) M2 बलिना (for बलवान्). —^{b}) D6 T2 3 G2 गहनं वनं. —^{c}) D5 G1 2 M3 निनदन्, G3 ननर्द (for विनदन्) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 राक्षसः सु(V2 °सैस्तु, B1 °सः स, D8 °सस्तु) महावीर्यो, B2 D1–4 9 नर्दमानो महानादान्(B2 °र्दं, D4 9 °र्दैर्). —D4 om 11^{d}–12^{c} —^{d}) B1 4 समदृश्यत, D1 9 सम(D9 प्रत्य)पद्यत.

12 D4 om. 12^{abc} (cf v l. 11) —^{ab}) D6 समुत्क्षिप्य T2 महाबाहुम्, G2 महात्मानम् (for महानादम्) M2 -पादम् (for -बाहुम्) D13 विराधमवधीद्धीमं राक्षसं पिशिताशनं. —For 12^{ab}, Ś Ñ V B D1–3 8 9 12 subst .

3491* तं निहत्य महाकायमूर्ध्वपादमवाङ्मुखम् ।

[D9 निरीक्ष्य (for निहत्य). Ś D8 12 केशम्, B3 कायम्, L [ed]-पाशम् (sic) (for -पादम्). Ñ1 V2 B1 2 अधोमुख, B4 अवस्थित (for अवाङ्मुखम्). D1–3 9 ऊर्ध्वकेशं महाबल (for the post. half).]

—^{c}) D5 7 T1 G3 M1 क्षिपतस्तौ (for प्रक्षिपन्ति). Ś Ñ V B D8 1. 13 अवटे प्राक्षिपद्रामो(D13 °पच्चैव), D1–4 सम्प्राक्षिपेतामवटे, D6 T2 3 खाते प्राक्षिपतां तस्मिन्(T3 °तं स्म), D9 राघवः पातयामास. ❀ Cg प्रक्षिपन्ति स्मेति बहुवचनेन सीतयाऽपि तत्र किञ्चित्साहाय्यं कृतमिति गम्यते।, Ct प्रक्षिपन्ति स्म प्रक्षिप्तवन्तावित्यर्थः. ❀ —^{d}) D1–3 G3 नर्दंतम्. D5 अपि (sic) (for इव).

13 ^{a}) Ś D8 तत्कृत्व, D6 तद्दृष्ट्वा (for तत्कृत्वा). V1 3 D3 दुःकर, D8 दुष्कृतं, D13 दारुणं. —^{b}) D12 भ्रातारौ (for भ्रातरौ) —After 13^{ab}, D12 reads 3498*. —D12 om (hapl) from 13^{c} up to l 1 of 3498* —^{d}) D1–3 9 आगतौ (for ईयतु) Ś Ñ V B D8 M2 सम्प्राप्तौ (M2 प्रयातौ) रम्यमाश्रमं, D4 रम्याश्रममुपागतौ, D13 रम्यं जग्मतुराश्रमं

14 D12 om. 14 (cf. v l. 13). —^{a}) Ś V2 3 B3 D1–3 8 9 याते (for प्राप्ते). —^{b}) B1 सत्यपरायणः. —V3 om. 14^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D8 तांस्तापसानर्च्य(D8 °न्वच [sic])यित्वा, B3 तापमानर्चयित्वा च, D1–4 9 तापसांस्तु पु(D4 °स्तान्पु)रस्कृत्य, D13 प्रणम्य तापसान्सर्वान्. —^{d}) Ś B1 D1 2 4.8 13 उपागत (D2 4 °त [sic]; D13 °तान्). ❀ Cr अभिवाद्य मुनीन् सर्वान् जनस्थानमुपागमदित्यनन्तरं "पश्चात् शूर्पणखा चैव रामपार्श्वमुपागता। ततो रामेण सन्दिष्टो लक्ष्मणः सहसोत्थितः। प्रगृह्य खड्गं चिच्छेद कर्णनासे" इत्यनन्तरं चतुर्दश सहस्राणीत्येव पाठक्रमः अर्थक्रमादवगन्तव्यम्। अन्यथा पाठे तु अविवक्षितक्रम इति द्रष्टव्यम्. ❀ —For 14^{cd}, M2 subst.

3492* पञ्चवटीति विख्यातं ततः प्राप्तो महायशाः ।
अभिवाद्य मुनीन्सर्वान्रामः सत्यपराक्रमः ।

—Then M2 cont.

3493* वसतस्तु जनस्थाने तदा रामस्य धीमतः ।
रावणस्य स्वसा क्रूरा दृश्यन्ती ह्येतमागतम् ।

—Thereafter M2 reads 3500* and 3501*.

—After 14, Ś Ñ V1 2 B D4 8 ins., V3 ins. after 14^{ab} (owing to om.)

3494* अगस्त्यमभिवाद्याथ परमर्षिमरिंदम ।
ततः पञ्चवटीं यातौ सीतया सह राघवौ ।

[(l. 1) Ś Ñ V1 B1.3 D4 अरिंदम (B3 °मौ) (for अरिंदम). B2 महर्षिमरिमर्दनः (for the post half). —(l. 2) B3 प्राप्तौ, L (ed.) यातो (for यातौ) L (ed.) राघव (for राघवौ)]

—Thereafter all the above MSS. read 3498*

—After 14, D2 9 read 3499*, while D7 T2 3 M3 read 16–17^{b}

15 ^{b}) Ś Ñ V B D1–4 6–12 T2.3 G2 M1 2 जनस्थाननिवासिनां, D5 रक्षांसि भीमकर्मणा, D13 जनस्थाने च रक्षसां —After 15^{ab}, M2 ins .

3495* रक्षसामवधीद्रामः शूरं च खरमग्रहम् ।

—^{c}) D12 हत्वापि. Ś Ñ V B D6 8 12 T2 3 M1 रक्षसां (for वसता). D4 हताश्च राक्षसास्तत्र, D13 तेन ते निहताः सर्वे, M2 हता हि राक्षसा रौद्रा —^{d}) M5 पञ्चवट्यां (for राघवेण) Ś Ñ V B D4 8 12 हतौ च खरदूषणौ(D8 °रूपिणौ). —For 15^{cd}, D1–3 9 subst

3496* राममासाद्य नष्टानि खरश्चैवाग्रतो हतः ।

ततः पश्चाच्छूर्पणखा रामपार्श्वमुपागता ।
ततो रामेण संदिष्टो लक्ष्मणः सहसोत्थितः ॥ १६

प्रगृह्य खड्गं चिच्छेद कर्णनासे महाबलः ।
ततस्तेनार्दिता बाला रावणं समुपागता ॥ १७

G 6 110
B 6 126
L 6 107

[D9 [अ]पि (for [प]व) D2 खरश्च निहतोऽग्रत (for the post half)]

—Thereafter all the above MSS cont 3504*

—After 15, Ś D6–8 10–13 (Ś D8 12 only l 1–3; D13 only l 1–3 and 6) S ins

3497* एकेन सह सगम्य रणे रामेण सयुगे ।
अह्नश्चतुर्थभागेन नि शेषा राक्षसा कृता ।
महाबला महावीर्यास्तपसो विघ्नकारिण ।
निहता राघवेणाजौ दण्डकारण्यवासिन ।
राक्षसाश्च विनिष्पिष्टा खरश्च निहतो रणे । [5]
दूषण चाग्रतो हत्वा त्रिशिरास्तदनन्तरम् ।

[(l 1) G1 एतेन D5 सहसा गम्य (for सह सगम्य) D6 T3 रामेणैव हि, T2 रामेण सह Ś D8 13 राघव, D12 भारत, M3 Cg सगता , M5 सायुधा (for सयुगे) D7 10 11 G2 M1 रामेण (G2 रावणे) रणमूर्धनि (for the post half). —(l. 2) G3 (*inf lin* also as above) निश्शेषा (for नि शेषा) Ś2 हता (for कृता). —(l 3) M1 महावीर्या, M2 °काया, Cg as above (for °बला) G1 महेष्वासास्, M1 महाकायास् (for महावीर्यास्) D12 महाबलस्त्वया क्रातस् (sic) (for the prior half) Ś D8 12 13 तापसाना भयकरा (for the post half) M1 transp the post. halves of l 4 and l 5 —(l 5) M1 सहदूषण (for निहतो रणे) —D5 T1 G1 3 M1 3 om l 6 —(l 6) M2 निहतो दूषणश्चाग्रे, M5 दूषणश्च हतो मूर्धस् (for the prior half) D13 दूषणस्त्रिशिराश्चैव खरश्चैवाग्रत स्थित]

16 D13 om 16–20 D1 3 om 16–17 For 16–17^b, Ś Ñ V B D4 8 12 subst 3498*, D2 9 subst 3499*, while M2 subst 3500* D7 T2 3 M3 read 16–17^b after 14 —^{a}) M5 पूर्वाच् (for पश्चाच्) D7 10 11 G2 पश्चाच्छूर्पणखा नाम ❀ Cv तत पश्चादित्यत्र क्रमो न विवक्षित ।, Ck ननु रक्षसा वधे किं कारणमित्यत्राह तत पश्चादित्यादि। जनस्थानोपगमनानन्तरमित्यर्थ ।, so also Ct ❀ —D5 om (hapl) 16^c–17

17 D1 3 5 13 om 17 (cf v l 16) For sequence in D7 T2 3 M3, cf v l 16 —^{b}) D6 T2 3 M3 कर्णनास, D7 G1 3 °नासौ, Ck t as in text (for °नासे) ❀ Cg कर्णनासमित्यत्र प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भाव ❀—For 16–17^b, Ś Ñ V B D4 8 subst and read after 3494*, D12 subst for 16–17^b and reads after 13^{ab} (owing to omission)

3498* तत शूर्पणखा नाम भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ।
आत्मप्रदानलोभेन न्यमन्त्रयत राक्षसी।
सुस्मितं तावुभौ कृत्वा ता न्यपेधयता तदा।
कर्णनासापहारेण विकृता विकृतानना।
खर भ्रातरमासाद्य कथयामास राघवौ। [5]

[D12 om l 1 (cf v l 13) —(l 1) V1 अत्र, V2 3 B3 4 तत्र (for तत) —(l 2) D12 स्वात्मप्रसाद- (for आत्मप्रदान-) B1 D4 -लाभेन (for -लोभेन) V2 3 B D4 राघवौ (for राक्षसी) Ñ1 (with hiatus) आत्मदानप्रलोभेन आमन्त्रयत राक्षसी —V3 om l 3 —(l 3) Ś D8 सुस्मितौ, Ñ1 V2 B1 2 4 D4 सस्मित, D12 समितौ (for सुस्मित) V2 B4 गत्वा (for कृत्वा) Ś D8 12 तामधर्षयता तदा, Ñ1 (m also as above) तामबोधयता तदा, B3 राघवौ चाप्यलोभयत्, B4 लक्ष्मण राघव तदा (for the post half) —(l. 4) Ñ2 V1 B2 4 -प्रहारेण (for -[अ]पहारेण) B2 राक्षसी (for विकृता) D12 विकृतात्मना (for °तानना) Ś D8 विकृता विकृतानना (for the post half) —For l 4, B3 subst

3498(A)* कर्णनास ततश्छित्वा चकार विकृताननाम् ।
निकृत्तकर्णनासौष्ठी तत सा विकृतानना ।

—(l 5) V3 पोथयामास (for कथयामास)],

while D2 9 subst for 16–17^b and read after 14

3499* तत शूर्पणखा नाम राक्षसी घोरदर्शना।
कामरागाभिसतप्ता लक्ष्मणेन विरूपिता।

[(l 2) D2 बाणाभि- (for रागाभि-)]

—For 16–17^b, M2 subst and reads after 3493*

3500* सा तु शूर्पनखी नाम सीता व्यद्रावयद्वने।
आच्छिनल्लक्ष्मणस्तस्या कर्णनासौ ततोऽसिना।

—Thereafter M2 cont

3501* सा छिन्नकर्णनासा वै खर शरणमभ्ययात् ।
स च सैन्येन महता राममेवाभ्यधावत।

—D2 9 om 17^{cd} —^{c}) M1 घोरा, Cr m g t as in text (for बाला) M5 विरूपिता हता बाला —^{d}) D6 T2 3 समपद्यत, M1 समुपागमत्, M5 भ्रातर गता —For 17^{cd}, Ś Ñ V B D4 8 12 M2 subst

3502* शूर्पणखा तदा गत्वा रावण लोकरावणम्।

[Ñ2 V1 3 B1 2 4 D12 शूर्पणख्या Ś D8 च सा, V2 ततो; D12 नया (for तदा) D4 transp शूर्पणखा and तदा M2 तत्र शूर्पणखा गत्वा (for the prior half) Ñ V B1 2 4 M2 रावणे लोकरावणे, D4 लकाया रावण प्रति (for the post half)]

—Thereafter Ś Ñ1 D4 (l 1 only) 8 12 cont , while Ñ2 V B M2 subst for 18

22 35 रावणानुचरो घोरो मारीचो नाम राक्षसः । लोभयामास वैदेहीं भूत्वा रत्नमयो मृगः ॥ १८

3503* वधस्तेषां समाख्यातः सीता चाप्रतिमा भुवि ।
श्रुत्वा तदप्रियं घोरं रक्षस्त्रैलोक्यरावणम् ।
मारीचमगमच्छीघ्रं मदनेन समाहतः ।
कथं सीतामहं रामात्प्राप्नुयां सुहृदां वर ।
त्वयि संभावना मेऽस्ति सर्वकार्येषु राक्षस । [5]
स त्वमद्यैव गच्छस्व मृगरूपी भवाग्रतः ।
सीताया काञ्चनो भूत्वा रूप्यबिन्दुचितश्चरन् ।
लोभिता सा त्वया व्यक्तं रामं वक्ष्यति भाविनी ।
अहोऽद्भुतमिदं रूपं मृगस्य भुवि दुर्लभम् ।
प्राप्नुयामपि चर्मास्य चित्ररूपं मनोरमम् । [10]
सीतायास्तु वचः श्रुत्वा रामस्त्वामभियास्यति ।
ततोऽपवाहिते रामे लक्ष्मणे चापवाहिते ।
सुखं सीतां हरिष्यामि एवं प्रतिकृतं भवेत् ।
वल्गुज्ञश्चापि रामस्य मारीचस्तु तथाकरोत् ।

[(l. 1) Ś1 वध तेषां समाचक्षन्, D4 पुरस्तस्य समाख्यातः (for the prior half) —After l. 1, D4 further cont. 3504* —(l. 2) V2 B1–3 तदा (for तद्) D12 अप्रियकरं. B2 रावण , B3 -दारुणं (for रावणम्) M2 रावणो राक्षसाधिपः (for the post. half) —(l. 3) M2 अवदच् (for अगमच्). Ñ2 समाहत, M2 स मोहितः (for समाहतः) V1 3 B3(m also as above) खरं श्रुत्वा समाहतः, G (ed.) राक्षसः भीमविक्रम (for the post half) —After l. 3, Ś1 reads l. 1, 2 and 9 of 3504* —Ś1 om l. 4–13 V3 damaged from l. 4 up to the prior half of l. 5.—(l. 4) V2 वरारोहा (for अहं रामात्).—(l. 5) V2 सर्वा (for मेऽस्ति). M2 त्वय्याशा परमा मेऽस्ति (for the prior half) V3 सर्वकालेषु, D12 सह-कार्येषु —(l. 6) B1(m. also, orig as above) 3 (*sup. lin* also, orig as above) मम (for भव) —(l. 7) V1 चाग्रतो भूत्वा, M2 काचनमयो (for काञ्चनो भूत्वा) V1 3 रौप्य- (for रूप्य). D8 -चिह्न- (for बिन्दु-) Ś2 D8.12 M2 -चितश्चर, B1 -चितो भव (for -चितश्चरन्) Ñ1 (marg also, orig as above) रूपं दर्शयतो भवन् (sic) (for the post. half). —V3 om l. 8.—(l. 8) Ñ2 V1 B4 लोभित्वा (sic). B1 2 च (for सा) B3 त्वया कामं, M2 त्वयि भृशं (for त्वया व्यक्तं) Ś2 D8 12 भामिनी, M2 मैथिली (for भाविनी) —(l. 9) V1 चित्रम् (for ऽद्भुतम्). V3 damaged for इदं रूप B3 [अ]पि च (for भुवि).—V3 mostly damaged for l. 10. —(l. 10) V2 B1 प्राप्नुयामिति, M2 प्रापये यदि V2 B1.3 चित्र-रूप- Ś2 D8 12 M2 मनोहर (for मनोरमम्) —(l. 11) Ñ V1 3 B3 4 M2 तद् (for तु). Ś2 Ñ1 V3 B4 D8.12 M2 G (ed) रामस्त्वाभिभवि(B4 °गमि, G [ed.]°द्रवि)ष्यति, V1 रामस्त्वां विद्रविष्यति (for the post half) —(l. 12) B1 om (hapl.) from the post half up to the prior half of l. 1 of 3509*. M2 महाबले (for [अ]पवाहिते) —(l. 13) V3 अथ, B4 इत्थं (for सुखं) B4 एवं प्रतिसमादिशत् (for the post half).—After l. 13, Ś2 D8 12 ins. l. 1, 2 and 9 of 3504*, whereas Ñ1 reads (marg.) l 1–9 of 3504*.—V3 damaged for l. 14 —(l. 14) M2 कालज्ञश् (for वल्गुज्ञश्). Ñ2 V1 B2.3 तद्, V2 स (for तु). Ś D8 12 तदा (for तथा)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 (marg) read, Ś2 D8.12 cont. l 10 of 3504*.

18 D13 om. 18 (cf. v.l 16) —For 18, Ñ2 V B M2 subst 3503* —[a]) M5 -प्रेरितो (for -[अ]नुचरो). —[c]) T2 (also as in text) मोहयामास.—For 18, Ś1 subst l 1, 2, 9 and 10 only (reading l. 1, 2 and 9 after l 3 of 3503* and l. 10 after 3503*), Ñ1 subst (marg) for 18 (reading l 1–9 after l. 13 of 3503* and l. 10 after 3503*), Ś2 D8 12 ins. l 1, 2 and 9 after l 13 of 3503* and cont. l. 10 after 3503*, D1–3 9 cont after 3496*, D4 further cont. after l. 1 of 3503*

3504* ततो रावणमारीचौ विमानमिव तं रथम् ।
आरुह्यागच्छतां शीघ्रं रामाश्रमपदं महत् ।
आगम्य दण्डकारण्ये राघवस्याश्रमं महत् ।
ददर्श सहमारीचो रावणो राक्षसेश्वरः ।
अवतीर्य रथात्तस्मात्तप्तकाञ्चनभूषणात् । [5]
हस्ते गृहीत्वा मारीचं रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
एतद्रामाश्रमपदं दृश्यते कदलीवृतम् ।
क्रियतां तत्सखे शीघ्रं यदर्थं वयमागताः ।
स रावणवचः श्रुत्वा मारीचो राक्षसेश्वरः ।
मृगो भूत्वाश्रमपदे रामस्य विचचार ह । [10]

[(l 2) D2 समारुह्यागतौ शीघ्रं (for the prior half) Ś D8 12 समारुह्य गतौ शीघ्रं यत्र रामः सलक्ष्मण.—D4 9 om. (hapl) l 3 —(l 3) Ñ1 D1 2 आगत्य, L (ed) आसाद्य (for आगम्य) D1 2 दडकारण्य —D1 repeats the post. half of l. 2 in place of the post. half of l. 3 —(l 4) D4 स ददर्श (subm) (for ददर्श सह-) —(l. 5) D3 अवरुह्य (for अवतीर्य). D1 -भूषण (for -भूषणात्).—Ñ1 om. l. 7 —D4 reads l 8 twice —(l 8) Ñ1 यत् (for तत्). L (ed) सशीघ्रं (sic) (for सखे शीघ्रं). D3 reads यदर्थं in marg D1 (with hiatus) इह आगता, D4 (both times) च समागत (second time °ता) —(l 9) Ś D8 12 रावणस्य (for स रावण). D1 9 राक्षसोत्तम —(l 10) D3 [आ]श्रम-पद, D12 [आ]श्रमे चैव. Ś D8 रामस्य त्वाश्रमे रक्षो मृगरूपी (D8 °पो) चचार ह.]

—For 18, Ś2 D1–4 8 9 12 subst .

3505* रुक्मबिन्दुशतैश्चित्रः प्रवालमणिभूषितः ।
मुक्ताजालपरिच्छन्नः सर्वभूतमनोहरः ।
सवैदूर्यमयैः शृङ्गैश्चतुर्भिर्हेमभूषितैः ।
स रामं पर्णशालायामुपविष्टं महारथम् ।
मृगो जगाम सौवर्णः सर्वगात्राणि दर्शयन् । [5]

सा राममब्रवीद्दृष्ट्वा वैदेही गृह्यतामिति ।
अहो मनोहरः कान्त आश्रमे नो भविष्यति ।। १९
ततो रामो धनुष्पाणिर्धावन्तमनुधावति ।
स तं जघान धावन्तं शरेणानतपर्वणा ।। २०
अथ सौम्य दशग्रीवो मृगं याते तु राघवे ।
लक्ष्मणे चापि निष्क्रान्ते प्रविवेशाश्रमं तदा ।
जग्राह तरसा सीतां ग्रहः खे रोहिणीमिव ।। २१

G. 6. 110.
B. 6 126.
L 6 107.

[(l 1) D3 रूप्य (for रुक्म-). Ś2 D8 12 चित्रं, D4 युक्त (for चित्र) D9 रुक्मबिंदुभिर्व्याप्त (for the prior half) Ś2 D8.12 -भूषितैः, D3 -भूषण (for -भूषित) —(l 2) D9 मणि- (for मुक्ता-) D2 3 -प्रतिच्छन्न D1 -मनोरम (for -मनोहर) —(l. 3) Ś2 D2–4 8 9 12 सवैडूर्यमयै D9 हैम- (for हेम-) —(l 4) D1 4 9 राघव (for स राम) D12 उपतिष्ठन् (for उपविष्ट) D2 4 महाबल]

19 B1 D13 om 19 (cf. v l 3503* and 16 respy) V3 om 19–21[d]. Ñ V1 2 B2–4 M2 om 19–20 —[a]) D6 M3 Cm g अथैनम्, T2 3 M1 राम चैव (M1 त्वथ) (for सा रामम्) G M1 5 दृष्टा, M3 Cm g राम, Ct as in text (for दृष्ट्वा) D5 T1 अथ राम ब्रवीद्दृष्ट्वा (metri causa). —[b]) D7 गम्यताम् (for गृह्यताम्) M3 अय. ❀ Cv गृह्यतामित्यत्रेतिशब्दो भविष्यतीति द्रष्टव्य: ❀ —[c]) D10 11 Cm t अय (for अहो) D5 T1 G1 M1 मनोरम, Ct as in text (for मनोहर) —[d]) D5–7 10 11 T2 M1 3 Cm t आश्रमो —For 19, Ś D1–4 8 9 12 subst

3506* तं मृगं काञ्चनं दृष्ट्वा दिव्यं मृगमिवाम्बरे ।
उवाच राघवं सीता स्मितपूर्वाभिभाषिणी ।
इमं मणिविचित्राङ्गं पश्य हेममयं मृगम् ।
त्वगासनस्था मा त्वस्य कुरु शीघ्रं महाभुज ।

[(l 1) D9 [अ]बरात् (for [अ]म्बरे) —(l 3) D9 -सौम्य (for मणि-) —D1–3 om l 4 —(l 4) D9 त्वचा -सनाथा D4 9 अस्य (for त्वस्य).]

20 Ñ V B D13 M2 om 20 (for B1, cf v l. 3503*, for D13, cf. v l. 16 and for the rest, cf. v.l 19) —[b]) D7 10 11 M1 मृग तम् (for धावन्तम्) K (ed) उप- (for अनु-) ❀ Ct अनुधावति अनुधावति स्म ❀ —[d]) T1 G2 3 M1 नतपर्वणा —For 20, Ś D1–4 8 9 12 subst

3507* स सीताया वचः श्रुत्वा रामः सत्यपराक्रमः ।
उवाच सहृष्टमना सौमित्रिमथ राघवः ।
पश्य लक्ष्मण वैदेह्या मृगत्वचि गता स्पृहा ।
अप्रमत्तेन ते भाव्यं राजपुत्र्या नृपात्मज ।
यावत्पृषतमेकेन सायकेन निहन्म्यहम् ।
तेन मर्मणि निर्भिन्नः शरेणाप्रतिमेन सः ।

[(l 1) D9 सीताया वचनं श्रुत्वा (for the prior half) —(l 2) D12 सौमित्रिमिना (sic) (for सहृष्ट°). Ś2 D8 सौमित्रम् (for सौमित्रिम्). —(l 5) D9 om (hapl) सायकेन D4 12 वि(D12 हि)हन्मि —(l 6) D1 तेन रूपं च निर्भिन्न (for the prior half)]

—Then all the above MSS cont.

3508* हा लक्ष्मणेति विक्रुश्य जहौ रूपं मृगस्य तत् ।
आर्तस्वरं तु तद्भर्तुर्विज्ञाय सदृशं वने ।
उवाच लक्ष्मणं सीता गच्छ जानीहि राघवम् ।
स सीतां प्रत्युवाचाथ केनाप्येतदुदाहृतम् ।
एवमुक्ता लक्ष्मणेन सीता शोकपरायणा ।
परिदेवमाना तं रूक्षां वाचमाश्रावयत्तदा ।
एवमुक्तस्तु सौमित्रिः सीतया परुषं वचः ।
पिधाय कर्णौ दुःखार्तो मैथिलीं पुनरब्रवीत् ।
यास्यामि यत्र काकुत्स्थः स्वस्ति तेऽस्तु वरानने ।
रक्षन्तु त्वा विशालाक्षि समग्रा वनदेवताः ।

[(l 1) D1 8 विक्रम्य (for विक्रुश्य) Ś D8 12 तु तस्य (for मृगस्य) —(l 2) Ś2 D12 आर्त (for आर्त-) D2–4 तु त, D12 तदा (for तु तद्) D9 भर्तुश्च (for तद्भर्तुर्) —(l 3) D4 पाहीति (for जानीहि) —(l 4) D9 हि ता and [इ]द (for सीता and [अ]थ respy) —(l 5) D1 उवाच मुक्तलक्ष्मण (sic) (for the prior half) D1–4 9 भर्तृ (for शोक-) —(l 6) Prior half hypm D3 त (subm), D8 ता रूक्षा, D12 त रूक्ष, L (ed) रूक्षा (for तं रूक्षां) Ś2 परिदेवमाना ता रूक्षा, D1 2 4 9 परिदेवयमाना न (D1 °न च, D9 °ना सा) (for the prior half) Ś2 वाचाम्, D1 3 रूक्षम्, D2 रूक्षाम्, (for वाचम्) D1 अश्रावयत् D4 9 रूक्ष स(D9 प्रा)श्रावयत्तदा (for the post half) —(l 7) Ś2 D4 8 9 सीताया (sic) (for सीतया) —(l 8) D2 3 8 9 कर्णौ दु खार्त्तौ, D4 कर्णं दु खार्तो —D12 reads l 9 twice (var) —(l 9) D12 (first time) मैथिली पुनरब्रवीत् (for the post half) —(l. 10) D3 ते (for त्वा) D9 समस्ता (for समग्रा)]

21 V3 om 21[a–d] (cf v l 19) —[a]) G1 सौम्यो, M1 [आ]लाय, M5 भिक्षुर् (for सौम्य) —D13 om 21[b–d] —[b]) D7 10 11 G2 मृगया याति, G1 मृगयाते तु (sic), M1 वन याते तु —[c]) G2 [अ]पक्रान्ते, Cg as in text (for निष्क्रान्ते) —Ś2 Ñ V B D8 12 M2 read 21[ef] after 3514* D13 reads 21[ef] after 22[b] —[e]) B1 जहार (for जग्राह) D13 शीघ्रं (for सीतां) D6 T2 3 M1 जहार रावण सीतां —[f]) M3 खे ग्रहो (by transp) Ñ1 D13 यथा (for इव) —For 21, Ś1 D1–4 9 subst, Ś2 D8 12 subst for 21[a–d], while Ñ V1 2 B M3 subst. l. 1 and 7 only for 21[a–d]

33 26 57 त्रातुकामं ततो युद्धे हत्वा गृध्रं जटायुषम् । | प्रगृह्य सीतां सहसा जगामाशु स रावणः ॥ २२

3509* अपनीते तदा रामे लक्ष्मणे च महाबले ।
एतदन्तरमासाद्य दशग्रीवः प्रतापवान् ।
परिव्राजकरूपेण वैदेहीं तामुपागमत् ।
तामाससादातिबलो भर्त्रा विरहिता वने ।
रोहिणीं शशिना हीनां दिवि घोर इव ग्रहः ।
स पापः साधुरूपेण तृणैः कूप इवावृतः ।
आदाय रावणः सीतामुत्पपात ततो नभः ।

[B1 om. up to the prior half of l. 1 (cf. v l. 3503*) D1-4 9 om l 1 —(l. 1) Ñ V1 2 B2-4 तथा (for तदा) M2 सह भ्रात्रा (for लक्ष्मणे च) —(l 3) D1 om. (hapl ?) from ता up to ही in l 5. D4.9 समुपागमत् —D9 om. l 4 —(l 4) D3 भ्रातृभ्यां रहिता वने, D4 मैथिलीं राक्षसेश्वर (for the post. half) —(l 6) D1 2 4 -वेषेण, D9 12 वेशेन (for रूपेण) —(l 7) B3 नभस्तदा (for ततो नभ) D1-4 9 अङ्केनादाय (D1.4 9 अङ्कमारोप्य) वैदेहीं रथमारोपयत्तदा (D9 °लयत्तदा [sic]), M2 सीतामादाय रक्षद् उत्पपात विहायसं] —Thereafter D1-4 9 cont , whereas Ś2 D8 12 ins. after l 5 of 3514*

3510* ततः पर्वतसंकाशस्तीक्ष्णतुण्डः खगोत्तमः ।
वनस्पतिगतः श्रीमान्व्याजहार शुभां गिरम् ।
जटायुर्नाम नाम्नाहं पक्षिराजो महाबलः ।
इत्येवमुक्त्वा दुद्राव पतगेन्द्रो दशाननम् ।
स सम्प्रहारस्तुमुलस्तयोरतस्मिन्महावने ।
बभूव वातोद्धतयोर्मेघयोर्गगने यथा ।

[(l 1) D4 दीर्घदंष्ट्र, D8 तीक्ष्णदंष्ट्र (for तीक्ष्णतुण्डः) —(l 2) D2 वनमभ्यागत (for वनस्पतिगत) D4 आजहार शुभा गिर (for the post half) —(l 3) D4 हि (for [अ]हं) —D4 om l 4 —(l 4) D1 महाबल (for दशाननम्) D3 राक्षसं महाबल (for the post half). —(l 5) D2 तदा (for तयोस्) Ś2 D8 महाहवे, D4 °बले (sic) (for °वने) —(l 6) D9 वातोद्धतयोर्.]
—After 21, Ś2 D8 12 ins , D1-4 9 cont. after 3515*

3511* सा हेमवर्णा ललना नीलाङ्गेनाथ रक्षसा ।
ह्रियमाणा ह्यपश्यन्ती कंचिन्नाथं सुमध्यमा ।
ददर्श गिरिशृङ्गस्थान्पञ्च वानरपुंगवान् ।
तेषां मध्ये विशालाक्षी कौशेयं कनकप्रभम् ।
उत्तरीयं वरारोहा शुभान्याभरणानि च ।
विसृज्य सा विचुक्रोश रामं च प्रशशास ह ।
नेत्राभ्यां वारि मुञ्चन्ती पश्यन्ती च वसुंधराम् ।

[(l 1) D12 हेमवर्णे- D1-4 9 वलिना (for ललना). D4 नीलांगेन, D9 रावणेन (for नीलाङ्गेन). —(l 2) D1-4 9 12 न पश्यती (for ह्यपश्यन्ती) D1 3 क(D3 कि)ञ्चिन्नाथ, D4 किञ्चितार्थ. —After the prior half of l 4, D1 reads erroneously the post. half of l 1 and l 2 of 3516*, repeating them in their proper place. —D1 om. from the post half of l. 4 up to l. 5. —(l. 5) D4 सा नाना, D9 वराणि (for शुभानि). —(l. 6) D1 विमृश्य, D4 च वि-; D9 चापि (for सा वि-) D1 सा (for ह). D9 राम रामेति तु पिता (for the post. half) —(l 7) D1.2 4 मुञ्चती पश्यती D1 वसुधातलं (for च वसुंधराम्).];
while Ñ V1 2 B1-3 ins.:

3512* ततस्ता नगहेमाभा स्थिता पर्वतमूर्धनि ।
[B1.2 स्थित्वा (sic) (for स्थिता).],

whereas B4 ins.

3513* ततस्ता न च विद्वांसश्चाभिगच्छन्तु राघवम् । (sic)

22 Ś1 om. 22-25 D13 om 22[a]. —[a]) D6 T1 G3 तदा (for ततो). —After 22[b], D13 reads 21[ef]. —D13 om. 22[cd]. —[c]) D5 7 10 11 G2 transp सीतां and सहसा. —[d]) D7 10 11 G2 राक्षस· (for रावण). —For 22, Ś2 Ñ V B D8 12 M2 subst. :

3514* रोरूयमाणामसकृद्राम रामेति वादिनीम् ।
लक्ष्मणेति च क्रोशन्तीं गृध्रराजो ददर्श ताम् ।
पितुस्ते स सखित्वं च पालयन्गृध्रराट् तदा ।
साहाय्यमकरोत्तस्या देव्याः स सुमहाबलः ।
अभयं च स दत्त्वास्यै युयुधे तेन रक्षसा ।
युद्धं च सुमहद्दत्त्वा परिश्रान्तो बभूव ह ।
उत्प्लवन्तं समालक्ष्य रावणो लोकरावणः ।
त्वरमाणो दशग्रीवश्छित्त्वा पक्षौ जटायुषः ।
वृक्षगुल्मेषु धावन्तीमनाथां नाथमिच्छतीम् ।

[(l. 1) Ś2 B2 3 D8 12 रोरुयमानाम् B1 आर्येति हा रामेति च (for असकृद्राम रामेति) V भाषिणीं, M2 वाशतीं. —(l 3) Ñ2 V2 तव, V1 ते तत्, V3 ते तु (for ते स) B1 स पितुस्ते (by transp). —V3 damaged from सखित्व up to l 5 M2 ५ (for च) V2 D8 तत (for तदा) —(l. 4) Ś2 D8 12 सहायम्, Ñ V1 B2 3 (orig , sup. lin also as above) सानाथ्यम्, B4 मनोज्ञीम् (sic) (for साहाय्यम्) B3 सीताया सु-, B4 देव्यास्तु स (for देव्या स सु-). —(l. 5) Ś2 Ñ2 V3 D8 दत्त्वास्या, D12 कृत्वामा, M2 दत्त्वा वै. M2 राक्षसेन ह (for तेन रक्षसा) —After l 5, Ś2 D8 12 ins 3510* —(l 6) Ś2 Ñ2 D8.12 तु (for च) Ś2 V2 B1 2 D8 M2 सुमहत्कृत्वा —(l 7) Ñ2 तदेव त, B4 M2 तदवस्थ (for उत्प्लवन्त) V2 B3 4 समालोक्य, V3 समासाद्य (for समालक्ष्य). Ñ1 उत्प्लुतमस्य चालक्ष्य (for the prior half). Ñ1 B1 2 -कण्टक (for -रावण). M2 राक्षसो देवकण्टक (for the post half) —(l. 8) V2 B3 हत्वा पक्षौ, D13 पक्षौ छित्त्वा (by transp). Ñ2 B2 3 जटायुध (sic) (for जटायुष·) V1 2 हत्वा गृध्र जटायुष(=22[b]) (for the post half). —After l 8, Ś2 D8 12 ins. 3515* —(l 9) B2-4 वृक्षमूलेषु V2

ततस्त्वद्भुतसंकाशाः स्थिताः पर्वतमूर्धनि ।
सीतां गृहीत्वा गच्छन्तं वानराः पर्वतोपमाः ।
ददृशुर्विस्मितास्तत्र रावणं राक्षसाधिपम् ॥ २३

प्रविवेश तदा लङ्कां रावणो लोकरावणः ॥ २४
तां सुवर्णपरिक्रान्ते शुभे महति वेश्मनि ।
प्रवेश्य मैथिलीं वाक्यैः सान्त्वयामास रावणः ॥ २५

damaged from धाव up to च्छतीम् V1 B2 3 ईक्षता (sic), B1 (marg also, orig as above) 4 ईक्षती (for इच्छतीम्). D13 अनाथामिव गच्छतीं (for the post half)]

—Thereafter Ś2 Ñ V B D8 12 M2 read 21^{ef} —For 22, D1–4 9 subst, while Ś2 D8 12 ins after l. 8 of 3514*

3515* स छिन्नपक्ष सहसा रावणेन दुरात्मना ।
निपपात तदा गृध्रो जटायु क्षीणजीवित ।
गृध्रराज तु त हत्वा दशग्रीवो महाबल ।
जगामाकाशमादाय वैदेही राक्षसेश्वर ।

[(l 1) D4 बलीयमा (for दुरात्मना) —(l 2) D9 पक्षा (for गृध्रो) D2 4 गत- (for क्षीण-) —(l 4) D4 आश्राय (for आदाय) D3 मैथिलीं, D4 रावणो (for वैदेही). D4 9 राक्षसाधिप .]

—Thereafter D1–4 9 cont 3511*

23 Ś1 om 23 (cf v l 22) V3 om 23–25 Ñ V1 2 B om. 23 —^{a}) M1 पर्वत-, Cg as in text (for त्वद्भुत) D13 ततस्तामेव सकाशा —^{b}) D13 स्थिता. —D13 om 23^{c-f} T3 M1 om 23^{cd} —^{c}) D6 T3 त यात (for गच्छन्त). —^{e}) D7 10 11 G2 विस्मिताकारा, M1 विस्मितास्त तु —For 23, Ś2 D1–4 8 9 12 subst

3516* पिङ्गाक्षास्ते विशालाक्षा नेत्रैरनिमिषैरपि ।
विक्रोशन्तीं तदा सीता ददृशुर्वानरर्षभा. ।

[(l 1) D1–4 9 विशालाक्षी (for विशालाक्षा) —D1 reads erroneously the post half of l 1 and l 2 after the prior half of l 4 of 3511*, repeating them here —(l 2) D1 विक्रोशयतीं (hypm), D4 विक्रोशमूर्निं (hypm.) (for विक्रोशन्तीं) D9 तथा (for तदा)]

—Thereafter all the above MSS cont

3517* स तु पम्पामतिक्रम्य लङ्कामभिमुख पुरीम् ।
जगाम रुदतीं गृह्य मैथिलीं राक्षसेश्वर ।
ता जहार सुसहृष्टो रावणो मृत्युमात्मन ।
वैदेह्या ह्रियमाणाया चुक्षुभे वरुणालय ।
अन्तरिक्षगता वाच ससृजुर्दारुणास्तत ।
एतदन्तो दशग्रीव इति सिद्धा महर्षय. ।
स तु सीता विचेष्टन्तीमङ्केनादाय रावण ।

[(l 1) D9 स सुपथानमाक्रम्य (for the prior half) Ś2 D8 12 अभिमुखां (for °मुख) D4 लकापुरीमुख पुरी (sic) (for the post half). —(l 2) D9 मा रुदेति सुसक्रुद्धो (for the prior half) D9 रुदती (for मैथिली) —(l 3) D12 सजहार Ś2 D8 मैथिलीं (for रावणो) —D9 om from l. 4 up to 24 —(l 4) D4 वैदेहीं (sic) (for वैदेह्या).

—(l 5) D1 4 अतरीक्ष- Ś2 D8 वाचा (for वाच). Ś2 D8 तदा, L (ed) तथा (for तत) D4 दारुणस्वना —(l 6) D4 एतदुष्टो (sic) (for एतदन्तो) D4 देवा (for इति) D1 सिद्धाश्च परमर्षय· (for the post half)]

—After 23, D6 7 10 11 M3 K (ed within brackets) ins

3518* तत शीघ्रतर गत्वा तद्विमान मनोजवम् ।
आरुह्य सह वैदेह्या पुष्पक स महाबल ।

24 Ś1 V3 D9 om 24 (for Ś1, cf v l 22 and for V3 D9, cf v l 23) —^{a}) Ś2 Ñ V1 2 B D1.2 8 12 13 प्रावेशयत्, M1 स विवेश Ś2 D1–4 8 12 13 पुरीं, M3 ततो, Ct as in text (for तदा) —D4 om (hapl) from 24^{b} up to the prior half of 3519* —^{b}) Ś2 Ñ V1 2 B1–3 D6 8 12 T2 3 M2 5 राक्षसाधिप, D7 10 11 G2 M1 राक्षसेश्वर, D13 गृह्य मैथिली (for लोकरावण) D1–3 रूपिण मृत्युमात्मन .—After 24, D1–4 ins, while D9 ins before 25

3519* सोऽभिगम्य पुरीं लङ्का सुविभक्तमहापथाम् ।

25 Ś1 V3 om 25 (cf v l 22 and 23 respy) Before 25, D4 9 ins 3519* Ś2 D8 12 repeat 25^{ab} after 25 L (ed) transp 25^{ab} and 25^{cd} —^{a}) M5 सुवप्र-, Cg k t as in text (for सुवर्ण-) Ś2 D8 12 (all first time) -परिक्षिप्ता, Ñ V1 2 B -परिक्षिप्ते, D6 10 11 T1 M1 -परिष्कारे, Cg as in text (for -परिक्रान्ते) D13 ता तु मार्गपरिश्राता —^{b}) B1 स्थिते, B4 शुभ्रे (for शुभे) —B4 om 25^{cd} —^{c}) Ñ1 B1 2 D6 7 T2 3 M3 प्रविश्य, D13 निवेश्य, M5 प्रलोभ्य (for प्रवेश्य) —^{d}) Ś2 Ñ V1 2 B1–3 D8 12 निष्फलं (for रावण) —For 25^{cd}, D1–4 9 subst, while Ś2 D8 12 ins after 25^{ab} (r.), L (ed) ins. after 25^{ab}

3520* निदधौ रावण सीता मयो मायामिवासुरीम् ।

[Ś2 D8 12 निदध्यौ, D3 4 निदधे (for निदधौ). D4 [आ]सुर (for [आ]सुरीम्). D2 मयो मायापुरीं पुरा (for the post. half)]

—Thereafter Ś2 D1–4 8 9 12 cont a passage relegated to App I (No 73) —After 25, Ñ V1 2 B1 2 D13 ins only l 28 of App I (No 73) —After 25, D5–7 10 11 S ins

3521* तृणवद्भापित तस्य त च नैर्ऋतपुगवम् ।
अचिन्तयन्ती वैदेही अशोकवनिका गता ।
न्यवर्तत ततो रामो मृग हत्वा महावने ।

37 33 81 निवर्तमानः काकुत्स्थो दृष्ट्वा गृध्रं प्रविव्यथे ॥ २६
गृध्रं हतं तदा दग्ध्वा रामः प्रियसखं पितुः ।
गोदावरीमनुचरन्वनोद्देशांश्च पुष्पितान् ।
आसेदतुर्महारण्ये कबन्धं नाम राक्षसम् ॥ २७

ततः कबन्धवचनाद्रामः सत्यपराक्रमः ।
ऋश्यमूकं गिरिं गत्वा सुग्रीवेण समागतः ॥ २८
तयोः समागमः पूर्वं प्रीत्या हार्दो व्यजायत ।
इतरेतरसंवादात्प्रगाढः प्रणयस्तयोः ॥ २९

[(l 1) M5 तत्र (for तस्य). G1 भाषण कृत्वा, Cg as above (for भाषित तस्य) D6 T2 3 -सत्तम, Cg as above (for -पुगम्) —(l 2) D7 अचिंतयित्वा, G3 अचिंतयत, M1 विचिंतयती, Cm g t as above (for अचिन्तयन्ती) l G1 3 M1 3 (with hiatus) अशोक (for ह्यशोक-) —(l 3) D6 7 10 11 G2 तदा (for ततो) D7 10 11 G2 तदा (for महा-). ❀ Cr न्यवर्ततेति अदृष्ट्वेति पदच्छेद । वैदेहीमिति शेष . ❀]

26 Before 26, Ś1 ins only l. 2, 27–28 and V3 B4 ins only l 28 of a passage given in App. I (No. 73) —^{a}) V3 निवृत्यमान (sic), M5 आवर्तमान , Cg as in text (for निवर्तमान) —Ñ2 illeg for 26^{b} —^{b}) D6 राम. (for गृध्र) D7 10 11 G2 स विव्यथे (for प्रविव्यथे). Ś Ñ1 V B D8 12 विव्यथे (D8 °वृद्धे [sic], D12 °वृये [sic]) गृध्रराजत· (B1 °राद् मृत). ❀ Cr निवर्तमान काकुत्स्थो दृष्ट्वा गृध्र प्रविव्यथे ।, Cg निवर्तमान इति। अदृष्ट्वेति च्छेद । सीतामिति शेष· । सीता गृध्र चादृष्ट्वा प्रविव्यथ इत्यन्वय . ❀ —For 26, D1–4 9 subst

3522* तौ मार्गमाणो काकुत्स्थौ हत गृध्रमपश्यताम् ।

[D4 तामन्वेषयन्काकुत्स्थो (for the prior half). D2 हत- (for हत) D4 अपश्यत]

27 B3 om 27^{ab} —^{a}) M3 ततो (for तदा) D6 M5 transp. हत and तदा D6 7 10 11 G3 M2 5 दृष्ट्वा, Cg as in in text (for दग्ध्वा). D13 तु सत्कृत्य (for तदा दग्ध्वा) T2 दृष्ट्वा गृध्र हत दग्ध्वा, G1 गृध्र तथागत दृष्ट्वा, M1 गृध्र च निहत दृष्ट्वा —^{b}) M2 दग्ध्वा (for राम). D7 10 11 प्रियतर, T2 °कर, Cg as in text (for प्रियसख) ❀ Cr वृद्ध हत ततो दृष्ट्वा राम प्रियसख पितुरिति पाठ ❀ —For 27^{ab}, Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 9 12 subst.

3523* गृध्रराज स सत्कृत्य पितु प्रियसख हतम् ।

[V3 damaged from भ्र up to प्रि Ś D8 12 तु (for स). B1 2 सत्कृत्य (for सत्कृत्य) D1 3 तु त दग्ध्वा, D2.4 हत दृष्ट्वा D9 ततो गत्वा (for स सत्कृत्य). B1 2 महत्, D1–3 9 हि त (for हतम्). D4 सपाणिति प्रियबांधव (sic), D12 पितु प्रियचिकीर्षया (for the post half)]

—After 27^{ab}, D5–7 10.11 S ins

3524* मार्गमाणस्तु वैदेहीं राघव सहलक्ष्मण. ।

—Ś1 B4 om 27^{c-f} D9 om 27^{cd} —^{cd}) Ś2 Ñ1 V B1–3 मदाकिनीम् (for गोदावरीम्). B3 D6 T2 3 M2 3 Cg अन्वचरद् (for अनुचरन्) D1–4 मंदाकिनीं चि(D1 च्य)-चरता, D12 मदाकिनीवनचरन् (for °). Ś2 D8 12 द्रुमान्पश्यन्, B3 कुलोद्देशान्, T2 (int lin also) वनदेशाश्च; Cg as in text (for वनोद्देशाश्च) Ś3 V3 B3 D4 8 12 सुपुष्पितान , D1 च शाश्वतान् (for च पुष्पितान्). D13 मदाकिन्यामवत । वने शाखासु पुष्पितान् —After 27^{cd}, Ś2 Ñ V B1–3 D8 12 ins .

3525* ततस्तौ सुमहावीरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[Ñ V1 B1–3 -वीर्यौ (for -वीरौ) —B1 om. from the post half up to 27^{e}],

while M2 ins.

3526* नदीर्नैकानि चित्राणि पर्वतांश्च विचित्य सः ।

—D13 om. 27^{ef} —^{e}) M1 2 आससाद, Cg as in text (for आसेदतुर्) —^{f}) Ś3 B1 D2 4.12 रोमहर्षण, Ñ1 V B2 3 D1 3 8 लोमहर्षण, D9 तु दुरासद, M2 घोरदर्शनं (for नाम राक्षसम्). —After 27, Ś2 Ñ V B1–3 D8 12 ins.

3527* त हत्वा चैव खड्गाभ्या महाबलपराक्रमौ ।

[V2 बाहुभ्यां (for खड्गाभ्यां).],

while M5 ins. after 27

3528* कबन्धमेत्य तौ हत्वा निहत· सोऽभवत्सुर. ।

28 D8 om 28^{ab}. —^{a}) T1 क·ध (for कबन्ध-). —^{c}) Ñ2 V3 D10 11 13 T3 G1 ऋश्य (D13 °क्ष)मूक-, D4 ऋक्षमूक, D12 ऋषिमूक (for ऋश्यमूक) —^{d}) B4 समागम , D13 च सगत. (for समागत) —After 28, G2 ins 3529*

29 G2 om 29^{ab} V1(after 3532*) 2 B3 repeat 29^{ab} (var) after 31 —^{a}) V3 B3(first time) D10 11 G3 M2 तत , Cm g t as in text (for तयोः). D10 T2 M2 समागत , M1 Cm समागमात्, Cg t as in text (for समागम.) Ś D8.12 ततस्त मनसा गत्वा, Ñ V1 2 B (V1 2 B3 second time) ततस्तेन समालोच्य(Ñ2 B1 3 4 °गम्य) D1–4 9 तयो सह समागम्य(D1 3 °त्य) —^{b}) Ñ2 प्रीति- (for प्रीत्या) D1–3 हार्दम्, D5 T1 G1.3 हार्दाद् ; D6 हार्दो (sic), D9 हर्षम्, Cm g t as in text (for हार्दो). D1–3 9 अजायत, G1 विजायत (sic), Cm g as in text (for व्यजायत) Ś B2 D4 8 12 सखित्वमकरोत्तदा (D4 °वजायत), Ñ1 V1.2 B1 3 (V1 2 B3 second time) सुग्रीवेण महात्मना, B4 प्रीतिरस्याभ्यजायत, D13 प्रीत्यर्हः सोभ्यजायत. —After 29^{ab}, D5–7.10 11 T G1 3 M2 3 5 ins :

रामः स्वबाहुवीर्येण स्वराज्यं प्रत्यपादयत् ।
वालिनं समरे हत्वा महाकायं महाबलम् ॥ ३०
सुग्रीवः स्थापितो राज्ये सहितः सर्ववानरैः ।
रामाय प्रतिजानीते राजपुत्र्यास्तु मार्गणम् ॥ ३१
आदिष्टा वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण महात्मना ।
दश कोट्यः प्लवंगानां सर्वाः प्रस्थापिता दिशः ॥ ३२

तेषां नो विप्रनष्टानां विन्ध्ये पर्वतसत्तमे ।
भृशं शोकाभितप्तानां महान्कालोऽत्यवर्तत ॥ ३३
भ्राता तु गृध्रराजस्य संपातिर्नाम वीर्यवान् ।
समाख्याति स्म वसतिं सीताया रावणालये ॥ ३४
सोऽहं दुःखपरीतानां दुःखं तज्ज्ञातिनां नुदन् ।
आत्मवीर्यं समास्थाय योजनानां शतं प्लुतः ॥ ३५

---

while G2 ins after 28 (owing to om.), M1 ins after 29

3529* भ्रात्रा निरस्तः क्रुद्धेन सुग्रीवो वालिना पुरा ।

[D6 T2 3 transp निरस्तः and क्रुद्धेन सुग्रीवो]

—c) T2 -सवधात्, Cg t as in text (for -सवादात्) —d) M5 ववृधे, Cg t as in text (for प्रगाढ) ❀ Cr इतरेतरसवादात्प्रगाढ प्रणयस्तयो । इतरेतरसवादात्परस्परकर्तव्यप्रयोजनसवादात् । इतरेतरमभूता कुरुष्व करवाणि किमिति पाठ । अत्रेतिकरण द्रष्टव्यम् ❀ —For 29cd, Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 M2 subst

3530* इतरेतरमभूता कुरुष्व करवाणि च ।

[D4 आभाष्य (for अभूता) D12 13 इतरेतरसजात (D13 °वाद) (for the prior half) D1–4 कि तेह, D9 किमह, M2 कुरु त्व (for कुरुष्व) Ñ1 V2 B M2 कि, D4 वै, D9 ते (for च) D3 करवै वद]

30 a) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 M2 त रामो, D5 6 T1 G1 3 M1 3 5 Cg रामस्य, D9 स रामो (for रामः स्व). D8 बहु, D13 बल- (for -बाहु-) —b) B1 3 D8 12 स्व राज्य, D1–4 राज्य स्व, D6 T2 3 स राज्य, D9 राज्य त, Cg as in text (for स्वराज्य) V3 प्रत्यधावयत्, D2 12 प्रतिपादयत्, D6 M1 प्रत्यपद्यत, Cg as in text (for प्रत्यपादयत्) —c) T1 damaged from लि up to 32a —d) V3 om (hapl) महाकाय M2 सहस्रनयनात्मज —After 30, V2 reads 32ab, B3 ins (marg) 3532*

31 T1 damaged for 31 (cf v l 30) —ab) V B3 D13 तु महातेजा (for स्थापितो राज्ये) G2 transp स्थापितो and सहित D7 T3 सह, Cg as in text (for सर्व-). G3 हित सर्वैश्च वानरै (for b) —c) B3 प्रत्यजानीत, M2 तु प्रतिज्ञाते (for प्रतिजानीते) ❀ Cg प्रतिजानीते प्रतिज्ञातवान् ❀ —d) M5 रामपत्न्यास् (for राजपुत्र्यास्) V3 B3 स, D6 T2 3 M3 च, D13 प्र- (for तु) —For 31cd, D1–4 9 subst

3531* रामस्य प्रत्यजानात्स सीताया मार्गण प्रति ।

[D4 प्रत्यजनयत् and शासन (for °जानात्स and मार्गण respy.)]

—For 31, Ś Ñ B1 2 4 D8.12 subst, while V1 subst. only l 2 for 31cd, whereas D1–4 9 subst only l 1 for 31ab, B3 ins (marg) after 30

3532* ततोऽभिषिक्त सुग्रीवो वानरेन्द्रो महाबल ।
प्रत्यजानीत रामस्य स सीतान्वेषण प्रति ।

[(l 1) B3 रामभ्राता (for वानरेन्द्रो) —(l 2) Ś D12 प्रत्यजानातु (sic), B2 प्रत्यापनीत- (sic), D8 प्रतिज्ञानातु (for प्रत्यजानीत)]

—After 31, V1 (after 3532*) 2 B3 repeat 29ab (var)

32 T1 damaged up to 32a (cf v l 30) V3 om 32 V2 reads 32ab after 30 —a) B4 आदिश्य (for आदिष्टा) Ś2 Ñ B2 4 D8 12 वानरा सर्वे (for वानरेन्द्रेण) —b) D13 महाबला (for महात्मना) V1 B1 सर्वे (V1 °र्व-) वानरयूथपा —d) M1 तत (for सर्वा) D1 13 सप्र (D1 °ऽ)स्थिता (for प्रस्थापिता). Ś Ñ V1 2 B D8 12 दिश सर्वा प्रतस्थिरे, D9 कोट्य सप्रस्थिता दश (sic)

33 a) D13 वै (for नो). T1 damaged from ना up to 33d D5 M3 Cm g k t विप्रकृष्टाना, M5 दक्षिणस्थान, Ct as in text (for विप्रनष्टाना) Ś Ñ V B D8 12 अस्माक चो(B2 °कमु, D12 को)पवि(B4 °दि)ष्टाना, D1–4 9 तेषा समुपवि(D4 °दि)ष्टाना —b) G3 विध्य- (for विन्ध्ये) —V3 B1 om 33cd —c) D9 शोकाग्नि (for शोकाभि-) —d) D9 भृश (for महान्) D6 7 9 13 M2 [ऽ]भ्यवर्तत, T2 3 व्यवर्तत (for ऽत्यवर्तत) Ś Ñ V1 2 B2–4 D8 12 पर्यदेवयद्गद (Ś Ñ2 V1 D8 12 °दागत) —For 33cd, D1–4 subst, while D9 ins after 33

3533* महात्मा वालिसूनुर्वै पर्यदेवयदङ्गद ।

34 a) V3 स, D4 तु, D9 13 च (for तु) —c) D7. 10 11 वसती, G2 M1 वैदेहीं (for वसतिं) Ś Ñ V B D8 12 सीतामाचष्ट सर्वेषा(B1 °र्वस्य), D1–4 9 सीतामा(D4 °या)-ख्यातवास्तेषा —d) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 G2 M1 वसतीं (for सीताया) D7 10 11 सीता रावणमदिरे

35 D9 om, T1 mostly damaged for 35ab —a) V2 सोय, B4 शोक- (for सोऽह) M3 शोक- (for दु ख-). Ñ1 D4 -परीतात्मा (for -परीताना) —b) M1 स्व-, M2 वै (for तज्-) Ś Ñ V B D8 12 ज्ञातीना दु (B1 सु)खमुद (Ñ1 B1 °माव)हन्, D1–4 ज्ञातीना दु खशातये ❀ Cr.m t·

48 43 92 तत्राहमेकामद्राक्षमशोकवनिकां गताम् ।
कौशेयवस्त्रां मलिनां निरानन्दां दृढव्रताम् ॥ ३६
तया समेत्य विधिवत्पृष्ट्वा सर्वमनिन्दिताम् ।
अभिज्ञानं मणिं लब्ध्वा चरितार्थोऽहमागतः ॥ ३७
मया च पुनरागम्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
अभिज्ञानं मया दत्तमर्चिष्मान्स महामणिः ॥ ३८

ज्ञातिनामित्यत्र दीर्घाभाव आर्षः ।, Cg ज्ञातिनामिति नकारान्तत्वमार्षम् ※ —^{c}) D2 आत्मवीर्यं Ś D8 12 समासाद्य, Ñ V B समाश्रित्य, D1–4 विकुर्वाण, D9 समादाय (for समास्थाय) —^{d}) Ś Ñ V B D12 तु (B1 ग) तत्वाऽशतयोजन, D1–4 सतीर्ण (D1 °र्य, D3 पुप्लुवे) शतयोजन (D1 °न·), D8 द्रुतवायतयोजन (sic) —For 35, D13 subst

3534* यत्राह तु प्लवतदा जानकीं दुःखपीडिताम् ।
विप्लुत्य चात्मवीर्येण शतयोजनमायतम् ।

36 D13 om 36^{ab}. —^{a}) B1 4 अत्र (for तत्र) V3 ताम् (for [अ]हम्) B1 T2 3 एनाम्, D9 एताम् (for एकाम्) —^{b}) Ś V1 3 B1–3 D8 9 12 वनिकागता, D1–4 -वनिकातरे (for वनिका गताम्). —^{c}) D13 कषाय-, M5 काषाय- (for कौशेय-). D4 G1 -वस्त्र- (for -वस्त्रा). D1 विमला (for मलिना). —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8,9 12 13 M2 धृतव्रता, D6 T2 3 G1 तपस्विनीं (दृढव्रताम्) —After 36, D3 ins only l 2 of 3538*, while D5 T1 G3 M1 ins. after 36, whereas D7 11 G1,2 ins. after 37^{ab}, D10 subst for 37^{cd}

3535* अभिज्ञानं मया दत्तमङ्गुलीयमनुत्तमम् ।
[D7 10 11 G2 रामनामांगुलीयकं (for the post half)]

—Then D5 T1 G1 3 cont

3536* सा दृष्ट्वा मैथिली हृष्टा प्रशशंसे च जीवितम् ।
[G1 स्वाशशसे (for प्रशशसे).]

—After 3535*, M1 cont

3537* तं दृष्ट्वा परमप्रीता विवशा सा च मैथिली ।

—After 3536* and 3537* respy, G1 M1 further cont. 3539*.

37 D3 om 37^{ab} —^{a}) M5 मया, Cr g as in text (for तया). B1 [अ]हमेत्य (sic) (for समेत्य) Ś D8 12 त्वरितो, Ñ V B1 2 त्वरित, B3 सुचिरा, D1 4 सजल्प्य, D2 सपूज्य (for विधिवत्) B3 तापसेन स त्वरित (sic), D9 ता समन्वेत्य सजल्प्य —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 D2 6 8 12 T G3 दृष्ट्वा, V3 स्पृष्ट्वा (for पृष्ट्वा) Ś D8 12 सीताम् (for सर्वम्) —After 37^{ab}, Ś D1 2 4 8 9 12 ins, while D3 ins only l. 2 after 36 (owing to om)

3538* राक्षसीभी रक्ष्यमाणा सीता सुरसुतोपमाम् ।
सुभ्रू सुकेशी सुश्रोणी सुकर्णा सुद्विजाननाम् ।

[D1 2 read Nom sing for Acc sing in both the lines (except सुभ्रुवा for सुकर्णा) —(l 1) D9 परिवृता (for रक्ष्यमाणा) —(l 2) Ś2 D4 12 सुकुचा, D3 सुश्रोत्रां (for सुकर्णां). D9 सुभुजस्व तु जानना (corrupt) (for the post. half).]

—After 37^{ab}, D5 T1 G3 ins, G1 M1 further cont. after 3536* and 3537* respy

3539* रावणस्य मनःकान्तामशोकवनिका तदा ।
विध्वंसयित्वा समरे हत्वा राक्षसपुंगवान् ।
लङ्कां च भस्मसात्कृत्वा प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

[(l 3) M1 रावण च ततो दृष्ट्वा कृत्वा लङ्का च भस्मसात्], while D6 T2 3 M2,3 5 read 38^{cd} for the first time after 37^{ab}, repeating it in its proper place, whereas D7 11 G1,2 ins 3535* —V3 om. 37^{c}–39^{b}. For 37^{cd}, D10 subst 3535* —^{c}) Ñ1 D8 12 T1 G2 3 अभिज्ञान, Cg as in text (for अभिज्ञान) Ś Ñ V1,2 B D8 12 गृह्य, D1–4,9 प्राप्य (for लब्ध्वा). —^{d}) D2 त्वरितार्थो (for चरितार्थो). D3 त्वरितोह समागत, D9 त्वरितः सोहमागतः. —After 37, Ś Ñ V1 2 B D8 12 M2 ins., while V3 ins before 39^{cd}

3540* हत्वा रक्षांसि घोराणि कृत्वा च कदनं महत् ।
दग्ध्वा चाशेषतो लङ्कां ततोऽस्मि पुनरागत ।

[(l. 1) Ś1 D8 transp रक्षांसि and घोराणि. B3 तु (for च) —(l. 2) Ś D8 12 वाशेषतो, B3 [अ]वशेषिता (for चाशेषतो). V3 B3 [ऽ]ह (for ऽस्मि).]

38 V3 om 38 (cf. v l 37) B1 D9 om 38–39^{b}. D10 om. 38^{ab} G1 transp 38^{ab} and 38^{cd} —^{a}) B3 मया तत्, D1 अह तत्, D13 तस्माच, M5 प्रियाश्च (for मया च) Ś2 Ñ V1 2 B2 3 D1 2 8 12 आगत्य (for आगम्य). —^{b}) B4 कारिण (for कर्मण·). D13 रामायाक्लिष्टकारिणे. —B3 reads in marg. 38^{c}–39 D6 T2 3 M2 3 5 read 38^{cd} for the first time after 37^{ab}, repeating it here —^{c}) Ś Ñ V2 B2 D8 12 M2 (second time) मह्यं, D1 3 4 शुभ, D6 T2 3 M2 3 5 (all first time) च मे, M1 तदा (for मया) D1 प्रादाद् (for दत्तम्) D13 अभिज्ञानो मया दत्तस् —^{d}) D13 त्वर्चिष्मान् (for अर्चिष्मान्) Ñ1 सुमहा-, G1 2 M1 महता (for स महा-) B4 महाद्युति· (for °मणि·) D1–4 अर्चिष्मत महामणि ※ Cv अभिज्ञानं च मे दत्तमित्यावर्धं पूर्वत्र प्रमादाल्लिखितम् ।, Cr· मे मया महामणि । रामदत्ताभिज्ञानस्याङ्गुलीयत्वेऽपि तद्युक्तमणिप्राधान्यान्मणिशब्दप्रयोग· ।, so also Cm, Cg प्रच्छिद्रार्द्रिकर्मक । पृष्ट्वा स्थिताय मे मह्य स प्रसिद्ध महामणि अभिज्ञान दत्तम् । मया चेति । क्रियाभेदान्मयाशब्दद्वय प्रयुक्तम् ※

श्रुत्वा तां मैथिलीं हृष्टस्त्वाशशंसे स जीवितम् ।
जीवितान्तमनुप्राप्तः पीत्वामृतमिवातुरः ॥ ३९
उद्योजयिष्यन्नुद्योगं दध्रे लङ्कावधे मनः ।
जिघांसुरिव लोकान्ते सर्वाँल्लोकान्विभावसुः ॥ ४०
ततः समुद्रमासाद्य नलं सेतुमकारयत् ।
अतरत्कपिवीराणां वाहिनी तेन सेतुना ॥ ४१
प्रहस्तमवधीन्नीलः कुम्भकर्णं तु राघवः ।
लक्ष्मणो रावणसुतं स्वयं रामस्तु रावणम् ॥ ४२
स शक्रेण समागम्य यमेन वरुणेन च ।
सुरर्षिभिश्च काकुत्स्थो वराँल्लेभे परंतपः ॥ ४३
स तु दत्तवरः प्रीत्या वानरैश्च समागतः ।
पुष्पकेण विमानेन किष्किन्धामभ्युपागमत् ॥ ४४
तं गङ्गां पुनरासाद्य वसन्तं मुनिसंनिधौ ।
अविघ्नं पुष्ययोगेन श्वो रामं द्रष्टुमर्हसि ॥ ४५

39 V3 B1 D9 om 39^{ab}, B3 reads in marg 39 (cf v l 37 and 38) —^{a}) Ś D8 12 ज्ञात्वा, D1 दृष्टा (for श्रुत्वा) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–3 5 12 13 T1 M3 तु, D4 च, D8 सु- (for तां) Ś Ñ V1 2 B2 3 D2–4 8 12 दृष्ट्वा, B4 वार्तां, D1 श्रुत्वा, D7 10 11 T1 G3 M1 रामस्, D13 वाक्यैर् (for हृष्टस्) G1 दृष्ट्वा सा मैथिली हृष्टस् (sic), G3 श्रुत्वा तु मैथिली हृष्टा —^{b}) G3 M3 5 त्वा(M5 ता) शशसे (for त्वाशशंसे) D6 7 10 11 T G2 3 M1–3 च (for स). D5 आशशंसेव M5 सजीविता, Cg as in text (for स जीवितम्) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–4 8 12 मया(B4 राम) सहृष्ट(Ś Ñ2 V1 2 D8 12 °हृत)मानस, D13 वायस शेष-जीवित (sic) —M1 om 39^{c}–40 Before 39^{cd}, V3 ins 3540* —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D8 12 जीविताशाम् (for जीवितान्तम्) D5 T1 G3 अनुप्राप्य, D13 °प्राप्त, Cg as in text (for अनुप्राप्त) D1–3 9 जीवितस्त(D2 °स्त्व) मणि दृष्ट्वा, D4 प्रीतस्त च मणि दृष्ट्वा —^{d}) D8 ध्यात्वामृतम् B1 [अ]तक, D1 2 4 G1 [अ]मर, D19 G3 [आ]तुर, Cg as in text (for [आ]तुर)

40 M1 D13 om 40 (for M1, cf v l 39) —^{a}) M5 उद्दीपयिष्यन् Ś D8 12 उद्योजयद्वलोद्यो(Ś2 D12 °द्वे)ग, Ñ V B M2 उद्योजयन्बलोद्यो(V3 damaged from द्यो up to ^{b}, B1 °द्वे)ग, D1–4 अयोजयद्वलोद्योग, D9 अयोजयद्रणे योग —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B1 D8 12 दधौ, Ñ1 D1 4 दधे, B2 4 दध्यौ, B3 तदा (for दध्रे) M3 काम (for लङ्का) D9 जये (for -वधे) B4 लङ्का च वै M3 पुन (for मन) —^{c}) Ś Ñ D1–4 8 9 12 लोकाक्षीन्, B4 G2 कल्पान्ते, D7 T2 कालान्ते (for लोकान्ते) —^{d}) Ś D8 12 अनन्ताख्यो, Ñ लोकान्ते सु- (Ñ2 च), V B1 2 लोकानिव, B3 r* ल्लोकान्, B4 त्रीन्लोकान्वै, D1–4 9 अन्तकाले (for सर्वाँल्लोकान्).

41 ^{a}) D6 T2 3 आगम्य (for आसाद्य) —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D6 8 12 M2 नल, Ñ1 V3 B1 D1–4 7 11 नल-, D5 न कृत (hypm), M1 राम, Cg as in text (for नल) V3 अकल्पयत् (for अकारयत्) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 सा मुहूर्तेन सतीर्णा(B2 °पूर्णा, D4 °तीर्य) —^{d}) D6 9 T1 नल (for तेन) —V3 damaged from से up to णो in 42^{c} —For 41, D13 subst

3541* तथा ह्युक्तेन रामेण कृत्वा सेतु महोदधौ।
रुद्धा च नगरी लङ्का रामेण सह वानरै ।
सार्धमास महायुद्ध लङ्कायामभवत्तदा।

42 V3 damaged up to णो in 42^{c} (cf v l 41) —^{a}) D4 घोर (for नील) —^{b}) Ś B1 4 D1 8, 9 12 च (for तु) D8 (with hiatus) एव च (for राघव) —^{c}) D1 त्विन्द्रजयिन, D2 9 शक्रजयिन, D3 शक्रजेतार, D4 शक्रजित [subm] (for रावणसुत) —^{d}) D4 M5 च (for तु)

43 ^{a}) D1–4 9 इन्द्रेण च (D2 3 तु) (for स शक्रेण) —After 43^{ab}, D5–7 10 11 S ins

3542* महेश्वरस्वयम्भूभ्या तथा दशरथेन च।
तैश्च दत्तवर श्रीमानृषिभिश्च समागत·।

[(l 2) M1 तु (for च) M1 प्रीतो मुनिभिश् (for श्रीमानृषिभिश्) D7 10 11 G2 समागतै, T1 damaged (for समागत)]

—^{cd}) D1–4 महर्षिभिश्, D13 सुरादिभ्यस् (for सुरर्षिभिश्) B4 D13 तु (for च) D2–4 वर (for वराँल्) D13 ततस्तु स (for परतप) Ś Ñ V B D8 12 G (ed) वर लेभे ततस्तु स (V2 °स्तत, G [ed] न) (for ^{d}) D9 इन्द्रेण च समादिष्टो वर प्राप्य महात्मना

44 V3 om 44–45^{b} —^{a}) B1 ततो (for स तु). D7 M5 लब्ध- (for दत्त) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 13 पित्रा, D6 T3 G2 प्रीतो, M2 श्रीमान् (for प्रीत्या) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1–6 8 9 12 13 T G1 3 M5 मुनि(D8 ऋषि)भिश्, M2 हरिभिश् (for वानरैश्) Ś Ñ V1 2 B D8 12 13 परतप (B3 D13 °प), D9 समागतै (for °गत) —^{d}) D1 (with hiatus) अयोध्याम्, D13 कोशलान्, G (ed) किष्किध्याम् (for किष्किन्धाम्) Ś Ñ V1 2 B D8 12 M1 समुपागमत्(B3 M1 °गत), D9 तामुपागत, D13 अभ्युपागत (for अभ्युपागमत्) D4 किष्किधायामुपागत· —After 44, M5 ins

3543* आरोप्य वानरवधूर्भरद्वाजमुपागमत् ।

45 V3 om 45^{ab} (cf v l 44) —^{a}) D7 10 11 G1 3 ता, Cg as in text (for त) Ñ V1 2 B D13 स गगा (D13 त गत्वा) क्षिप्रमासाद्य, M1 प्रयाग तु समासाद्य. —^{b}) Ñ

G. 6. 110 0
B. 6. 126. 55
L. 6 107.104

ततः स सत्यं हनुमद्वचो मह-
निशम्य हृष्टो भरतः कृताञ्जलिः ।
उवाच वाणीं मनसः प्रहर्षिणीं
चिरस्य पूर्णः खलु मे मनोरथः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११४ ॥

V1 2 B न्यवसन्, D13 पतत (for वसन्त) —For 45[ab], Ś D1–4 8 9.12 subst. :

3544* भरद्वाजाश्रमं प्राप्त ससीत सहलक्ष्मणः।

[D9 प्राप्य (for प्राप्त). D1 ससीत, D9 सीतया (for ससीत).] —[c]) Ñ1 B1 2 D13 अविघ्नं, D1–3 इह त्वा (D1 त्वा), D4 9 इद त्व, T2 अरि (also °भि)घ्न, Cg k as in text (for अविघ्न) B2 पुण्ययोगे च, D4 9 T1 (marg also as in text) पुण्ययोगेन, D13 पुष्पके याने, Cg k as in text (for पुण्ययोगेन). —[d]) D1–3 राम' श्वो, D8 श्रीरामः D9 राम श्वो (by transp), D13 त्व राम (for श्वो राम) —V3 damaged from म up to स्य in 46[b]. B2 D2 अर्हति, D1.3 इच्छति (for अर्हसि) D4 राम द्रष्टुमिहार्हसि.

46 V3 damaged up to स्य in 46[b] (cf. v l. 45). G (ed) om. 46 —[a]) D12 om., M3 तु (for स). Ś D8 12 सम्यग्, D1–4.9 G1 M1.2 वाक्य, D6 सर्व, D7.10 11 G2 वाक्यैर्, Cg as in text (for सत्य) Ś Ñ V1 B4 D8 12 ऋतं, V2 B1 प्रिय, B2 D13 शुभ, M5 महान् (for महन्) B3 D3 7 9–11 G2 M1 2 मधुर ह (D7 10 11 G2 °र्हं)-नूमतो (D9 निरामय), D1.2.4 मधुर ह्यनौपम (D4 महायशा) (for हनुमद्वचो महन्). —[b]) T1 नि[illegible] ष्टो (damaged) —[c]) Ś N B1.2 4 D1–4 8.9 12 13 G1 वाक्य, V B3 T1 वाच, M1 रामं (sic) (for वाणी) B3 भरतः, D3 8 9 मनसा (for मनस.). Ś Ñ B2.4 D2–4.8.12 13 G1 प्रहर्षण, B1 प्रहर्ष, D1 प्रहर्षक, D6.7 10 11 प्रहर्षणीं, D9 प्रहस्य (for प्रहर्षिणीं). —[d]) D7 पूर्णा and मनोरथा' (for पूर्णः and मनोरथः respy.). Ś D8 12 कुतश्चिराद्रामकथा प्रवृत्ता, Ñ V B1.3.4 D13 कुतश्चि (V3 B1 कृत्वा चि) रस्याद्य (V1 B1 °र्य) कथा समाग (D13 °मुद्र) ता, B2 दूतश्चिर पद्यकथा समागता, D1 2 4 9 श्रुत्वा (D2 कुतश्, D4 इष्टश्, D9 प्राप्ता) चिराद्रामकथाप्रवृत्तिः (D4 °त्तिसि') ; D3 कुतश्चिराद्रामकथेयमागता. ❀ Cr ' चिरस्य पूर्ण' खलु मे मनोरथ इत्यत्रेतिकरणं द्रष्टव्यम्. ❀ —After 46, Ś Ñ V1.3 B D8 12 13 ins. :

3545* इत्येवमुक्त्वा वचनं नृपात्मज
कपिप्रवीरस्य वचो निशम्य।
प्रहर्षितो रामदिदृक्षयाभव-
त्पुनश्च हर्षादिदमब्रवीद्वच' ।

[(l 1) Ś2 D13 प्रतीत (for नृपात्मज). —(l 2) Ś1 D8 निशम्य म , Ñ1 निधाय, Ñ2 निधार्य (unmetric), V1.2 B2 4 विचार्य, D13 निपीय (for निशम्य). —(l. 3) B2 जिघ्रक्षया (corrupt) —(l. 4) B2 अब्रवीच्च.]

Colophon. —*Kānda name* Ś1 D2 13 om Ñ V1 B D4 13 लङ्काकाण्डे —After Kānda name, V1 D12 ins. आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V1 B1 2 D8 भरतप्रहर्षण (B1 °ण), Ś2 V2 B3 D12 भरतहर्षण (V3 °ण), Ñ1 V3 भरतप्रहर्ष. ; B4 भरतहर्ष., D1–3 हनुमद्वाक्य, D4 भरतसमागमे हनूमद्वाक्य, D13 भरतपरितोष'. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V2.3 B2 4 D2.4 8 12 13 om., Ś2 V1 D1 109, Ñ2 115, B1 86, B3 106, D3 111, D5–7 T1 G M3 5 129, D9 112, D10 11 128, T2 137, T3 140, M1 130, M2 131, B (ed) 126; L (ed) 107. —After colophon, D2 concludes with राम, while G M1.2.5 conclude with श्रीरामाय नमः.

११५

श्रुत्वा तु परमानन्दं भरतः सत्यविक्रमः ।
हृष्टमाज्ञापयामास शत्रुघ्नं परवीरहा ॥ १
दैवतानि च सर्वाणि चैत्यानि नगरस्य च ।
सुगन्धमाल्यैर्वादित्रैरर्चन्तु शुचयो नराः ॥ २
राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनागणाङ्गनाः ।
अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभं मुखम् ॥ ३

G. 6
B. 6
L. 6

115

D12 begins with ॐ

1 V3 damaged from ^{a} up to भरत in ^{b}. —^{a}) Ś Ñ V1 2 B D8 12 स श्रुत्वा (for श्रुत्वा तु) D1–4 9 श्रुत्वा भ्रातरमायात —^{b}) Ś Ñ V B D8 12 M2 -सगर., D1 -विक्रम (for -विक्रम) —^{c}) Ś2 D8 12 M2 हृष्ट, D1–4 9 क्षिप्रम्, G2 M1 Ck धृष्टम् (for हृष्टम्)

2 ^{a}) D5 T1 G3 M5 देवालयाश्च (M5 °गाराणि) सर्वाणि —^{b}) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1–3 8.12 13 चैत्या ये, B1 देवता (for चैत्यानि) D9 [आ]यतनानि, T1 G1 3 नगराणि, Cm k t as in text (for नगरस्य) —^{c}) G2 M1 गधमाल्यैश्च, M2 सगध-माल्य- —^{d}) M2 जना (for नरा) —For 2^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 13 subst .

3546* विचित्रैर्गन्धमाल्यैश्च पूज्यन्तामिति सर्वश ।

[Ñ V B D13 वादित्रैर् (for विचित्रैर्) D4 दल- (for -गन्ध-) V2 3 B2 तेच्येता, B1 3 D13(all with hiatus) अर्च्य(B3 °र्च)ता, B4 सेव्यता, D1 4 [अ]प्यर्चताम्, D2 पद्यताम्, D3 9 ह्यर्च्य(D9 °र्च)ताम् (for पूज्यन्ताम्) Ś1(*sup lin* also as above) D4 इति(D4 आशु) सवत, Ñ V B D13 शुचिभिर्जलै (V2 3 B °न), D1–3 अथ(D3 °थ) सर्वश, D9 सर्वतस्तथा]

—Then all the above MSS (except V3 D1–4) cont, while D5–7 10 11 S ins after 2

3547* सूता स्तुतिपुराणज्ञा सर्वे वैतालिकास्तथा ।
सर्वे वादित्रकुशला गणिकाश्चापि सघश ।

[D12 repeats l 1 after l 2 —(l 1) B1 D13 स्तुता, B4 स्तुत्या (for सूता) Ś D8 12(both times) -परार्थज्ञा (for -पुराणज्ञा·) G2 नरा (for तथा) —After l 1, Ś Ñ V1 2 B D8 12 (after first occurrence) ins

3547(A)* ब्राह्मणा वेदविद्वासश्चाभिगच्छन्तु राघवम् ।

[D13 वेदविदुषश्. Ñ तु (for च)]

—(l 2) D7 G2 सर्व- Ś D8 कुशला वाद(D8 °दि)काश्चैव, Ñ V1 3 B कुशला सर्ववाद्येश्च(B3 [m also] °कार्येषु), D13 कुशलाश्च सुवाद्यैश्च (for the prior half) Ś Ñ V1 B D7 8 10–12 [ए]व सर्वश, V2 सहस्रश, D9 स्वलकृता, G2 M5 [अ]पि सर्वश (for [अ]पि संघश) D13 वैश्या दास्य सहस्रश (for the post half) ❀ Cv 'गणिकाश्चापि सघश' इत्यस्यानन्तर 'राजदारास्तथामात्या' इत्यादिरर्धश्लोको द्रष्टव्य । परत्र तु लेखकप्रमाद-लिखित ।, Cr 'गणिकाश्चापि सघश' इत्यत पर 'राजदारास्तथामात्या सैन्या सेनाङ्गनागणा । ब्राह्मणाश्च सराजन्या श्रेणीमुख्यास्तथा गणा । अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टु शशिनिभाननम् । भरतस्य वच श्रुत्वा शत्रुघ्न परवीरहा । विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान् ।' इति पाठक्रम । व्यत्ययस्तु लेखकप्रमादकृत ❀]

3 Ś Ñ V1 2 B D8 12 read 3–4^b (including 3552*) after 8 D1–4 13 M2 read 3 (D1 2 4 M2 including 3556*, D3 3549* and 3556*, D13 3550*) after 8 D6 9 M5 repeat 3 after 8 M3 reads 3^{ab} (including 3548* and 3556*) after 8 —^{a}) Ś D8 12 राज्ञो दारास्, M2 राजा राज्ञस् T2 3 [अ]मात्यै, M5(first time) भृत्याः (for [अ]मात्या) G2 राजादशरथामात्या (sic) —^{b}) D6 (first time) -गणास्तदा, D6(second time) M2 -गता गणा (for गणाङ्गना) Ś D8 12 L (ed) सैन्या (L [ed] °न्य-) श्रेण्यस्तथागना, Ñ V B1–3 सैन्या श्रेण्यस्तथा गणा, B4 सैन्यश्रेण्यस्तथा गणै, D1 3 सैन्या (D3 °न्य) श्रेण्यश्च सर्वश, D2 सैन्यश्रेष्ठ च सर्वश·, D4 नरश्रेण्यस्तथाश्रमा, D7 10 11 T2 3 सैन्या (T2 °न्यै) सेनागनागणा, D9 (first time) G2 M1 5 (second time) सैन्या (D9 सह) सेनागणास्तथा, D9 (second time) सैन्यश्रेष्ठैस्तु सवृता, D13 गच्छन्त्वन्ये तथा गणा, M5(first time) पौरजानपदै सह —After 3^{ab}, D5–7 9–11 S (D6 M5 both times, D9 first time) ins

3548* ब्राह्मणाश्च सराजन्या श्रेणीमुख्यास्तथा गणा ।

[M2 [ए]व (for स) D5 T1 G3 गता, T2 3 G2 नरा, M1 2 [ए]व च (for गणा)]

—Thereafter M3 cont 3556*

—^{cd}) Ś Ñ V B2–4 D8 12 अभि(Ñ1 B2 3 °ति)क्रामतु, B1 निष्क्रामत्वभि-, D13 सनि क्रमता (for अभिनिर्यान्तु) Ñ V D5 T1 G M3 द्रष्टु शशिनिभानन (for ^{d}) D1–4 9 (second time) त्वरमाणा वि(D1 9 °णाभि, D2 °णा हि)-निर्यातु रामदर्शनकाङ्क्षिण (D4 °सूद्धित, D9 °लालसा) —After 3, Ś D1 2 4 8 12 M2 ins 3556*, while D3 (followed by 3556*) ins after 3, B3 (m) cont. after 3552*

3549* ततो राज्या व्यतीतायां प्रविष्टा नृपमन्त्रिण ।

[B3 प्रबुद्धा (for प्रविष्टा)]

—Thereafter B3 cont 3556*.

—After 3, D13 ins

भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा ।
विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान् ॥ ४
समीकुरुत निम्नानि विषमाणि समानि च ।
स्थानानि च निरस्यन्तां नन्दिग्रामादितः परम् ॥ ५
सिञ्चन्तु पृथिवीं कृत्स्नां हिमशीतेन वारिणा ।
ततोऽभ्यवकिरन्त्वन्ये लाजैः पुष्पैश्च सर्वतः ॥ ६
समुच्छ्रितपताकास्तु रथ्याः पुरवरोत्तमे ।
शोभयन्तु च वेश्मानि सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ७
स्रग्दाममुक्तपुष्पैश्च सुगन्धैः पञ्चवर्णकैः ।
राजमार्गमसंबाधं किरन्तु शतशो नराः ॥ ८

[illegible]* [illegible] निम्न. पर ।
[illegible] राजदर्शनलालसा ।

4 Ś Ñ V1 2 B D8 12 read 3–4[b] (followed by [illegible]) after 8. D1 om 4–5[b]. —[a]) M1 [illegible] वचनं [illegible] —[b]) D1 2 ([illegible] D3 ...) महामति, D3 सुमहाद्युति. ; [illegible] (for परवीरहा). —[c]) G3 M1.5 व्युष्टीर्. [illegible] D7 G3 मादृशीम् (sic). M2 [illegible] Cv [illegible], Cr [illegible], Cm t [illegible], C[illegible] [illegible], Ck व्युष्टि [illegible]. —[d]) [illegible] C t [illegible] (for वीर्यवान्) —For 4[cd], [illegible] reads in m., Ś2 repeat before the second [illegible] of 5) D1–4 [illegible] subst.

[illegible]* [illegible] चोदयामास वीर्यवान् ।

[illegible] D2 [illegible], D3 [illegible], D4 [illegible] (for सर्वाणि [illegible]). D5 [illegible], D6 [illegible].

[illegible] Ñ V B subst for 4[cd], Ś D8 12 ins. after 4[ab].

[illegible]* [illegible] नगोत्तम ।

[Ś2 D12 [illegible]]

—[illegible] (m) cont [illegible]* and 3556*.

5 [illegible] (cf v l 4) V3 om 5–8 Ś1 reads [illegible], Ś2 [illegible] (including 3551*) twice. —[a]) [illegible] —[b]) D12 [illegible] [illegible] D1 [illegible] D2 3 [illegible], C[illegible] in text (for समानि च). D5 6 [illegible] —[c]) D[illegible] G2 M [illegible] C[illegible] in text ([illegible]; Ś1 Ñ1 B2 [illegible] [illegible], D12 [illegible] ([illegible] both times) B1 2 D8 12 [illegible] (D12 [illegible] B3 [illegible] D1–3 [illegible] D[illegible] G3 स्थलानि च [illegible] — Cm [illegible] इति पाठे [illegible] [illegible] Cv [illegible] [illegible] पाठे [illegible] [illegible] पाठे [illegible] व्याख्यातम् । [illegible] समीकुरुत । [illegible] [illegible] कुरुतेत्यर्थः । इति स्थलानि च निरस्यन्ताम् (विष्ण्यानि च त्यज्यन्ताम्) ॥ Cg· नन्दिग्रामादित परम्, अयोध्यापर्यन्तमित्यर्थः ।, Ck.t : इतो नन्दिग्रामात् परं यावदयोध्याम् । तावत एव गन्तव्यदेशत्वादिति भाव [illegible]

6 V3 om , Ś1 reads in marg , Ś2 reads 6 twice (for all, cf v l. 5). Ñ V1 2 B1 4 om.; B3 reads in marg.6[ab]. —[a]) D4 सिंचता Ś(Ś2 both times) D8 12 सर्वं, B2 D13 सर्वां, D1–4 9 चान्ये (for कृत्स्ना).—[b]) B3 हिमशीतल , D1–4.9 सुखशीतेन; D13 गन्धमिश्रेण (for हिमशीतेन). —After 6[ab], M3 ins.

3553* इति प्रतिसमादिष्टा शत्रुघ्नेन महात्मना ।

—[c]) Ś2 (both times) D12 तेऽभ्योऽभ्यव ; Ñ1 ततोऽभ्यपि ; V1 तत. सुवि-, B1 ततश्च सु-; B3 ततोऽभ्युप-, D1 3 9 तथैवाव-; D5 तथाभ्यव-; D4 तथा चाव- (for ततोऽभ्यव-).—[d]) D3 13 G M1–3 सर्वश·, D6 T3 सत्वरा· (for सर्वत) Ś(Ś2 both times) Ñ V1 2 B2–4 D8.12 पुष्पैर्लाजै(Ś D8 °ध्वजा) अश्च सर्वशः(Ñ B2 3 °त.); B1 पुष्पैर्लाजै· समतत·; D1–4 9 13 फ(D13 च)लै· पुष्पैश्च सर्वशः. —After 6, D13 ins

3554* द्वारे द्वारे विचित्राणि तोरणानि ध्वजानि च ।
तथा महोत्सवा. सर्वे कदलीरोपणानि च ।
कृत्वा सा नगरी रम्या पताकाभिरलङ्कृता ।

7 V3 om. 7 (cf. v.l. 5). —[a]) Ś D8 समुद्गत , B1 4 समुच्छ्रि(B4 °श्रि)ता , D3 समुद्धृत-, D6 9 G1 समुन्नत-, D13 [illegible] द्धृत-. Ś D1 2.4 8 9 12 -पताकाश्च M3 -पताकाभी. —[b]) D5 13 रथा . —[c]) B2 D5 शोभयतु (sic). M2.5 शोभयति. Ś Ñ1 D8 न्त-, V1 B2 D12 सु-, B3.4 सा (for च) D13 समुद्योतयन्तु वेश्मानि

8 V3 om. 8 (cf v l. 5) —[a]) Ś Ñ V1 2 B D1–4 9 13 अपरे(D1 °पार-) मुक्त-, D6 अपरे रक्त ; D12 आमारयुक्त·, T2 3 स्रग्दाममुक्ता . B1 सु (for च). M3 स्रग्दामांसिर्मुक्तपु·, —[b]) D10.11 सुवर्णै (for सुगन्धैः). D7 सुवर्णरजतैरपि —[c]) Ś Ñ1 D8 12 सुसंबा [illegible] —[d]) Ś1 नरा (for नरा.). D13 [illegible] नरा —After 8, Ś Ñ V1 2 B D8 12 read 3–4[b] (followed by 3552*) ; while D1–4 13 M2 read 3 (D1 2 4 M2 including 3556*, D3 3549* and 3556*, D13 3550*), whereas D6 9 M3 repeat 3 (followed by 3556*). On the other

मत्तैर्नागसहस्रैश्च शातकुम्भविभूषितैः ।
अपरे हेमकक्ष्याभिः सगजाभिः करेणुभिः ।
निर्ययुस्त्वरया युक्ता रथैश्च सुमहारथाः ॥ ९
ततो यानान्युपारूढाः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
कौसल्यां प्रमुखे कृत्वा सुमित्रां चापि निर्ययुः ॥ १०
अश्वानां खुरशब्देन रथनेमिस्वनेन च ।
शङ्खदुन्दुभिनादेन संचचालेव मेदिनी ॥ ११

G 6
B 6.
L 6

hand, M3 reads 3^{ab} (including 3548* and 3556*) after 8 —After 8, D7 10 11 M1 ins

3555* ततस्तच्छासनं श्रुत्वा शत्रुघ्नस्य मुदान्विता ।

[M1 तस्य (for ततस्)]

—Thereafter all the above MSS cont , while Ś D1 2 4 8 12 M2 ins after 3, B3 (m) D3 cont after 3549*, D5 T G ins after 8, D6 9 M5 ins after the second occurrence of 3, M3 cont after 3548*

3556* धृष्टिर्जयन्तो विजयः सिद्धार्थो ह्यर्थसाधकः ।
अशोको मन्त्रपालश्च सुमन्त्रश्चापि निर्ययुः ।

[(l 1) Ś D1–4 8 12 वृष्टिर्, M2 धृतिर् D9 सुराष्ट्रो (for सिद्धार्थो). Ś D8 12 राज्यवर्धन, B3 D1–4 9 राष्ट्रवर्धन, D6 7 10 11 T2 M5 चार्थसाधक, T3 चार्थनायक (for ह्यर्थसाधक) —(l 2) Ś2 अशोक-, D9 अकोपो Ś B3 D1–4 8 9 12 M2 धर्मपालश्, D5 T3 G2 मन्त्रपालाश्(G2 °लैश्) Ś1 D8 12 [ऽ]प्यभियांतु ते, D1–3 9 चा(D9 त्व)भियातु ते, D6 T2 3 चापि गच्छतु, G1 च विनिर्ययु]

9 ^{a}) Ñ V1 B अथ, V2 3 अश्व (for मत्तैर्) D4 नागै (for नाग-) Ñ2 V1 B4 तु (for च) —D12 om (hapl !) from 9^{b} up to the prior half of l 1 of 3557* —^{b}) Ś1 D2 3 8 शातकौंभ, B2 शातकुभैर्, D7 10 11 G2 सध्वजै सु (for शातकुम्भ-) —^{c}) Ñ V1 2 B2 4 D1 2 4–7 10 11 13 हेमकक्षाभि, V3 हेमकक्षाश्च, B1 3 हेमघटा(B3 °कठी)भि, D3 च महाकक्षा, M5 हैमकक्ष्याभि . —^{d}) Ś Ñ V B2 4 D13 सघटाभि, B1 शोभिताश्च, B3 सध्वजाभि', D3 गजा सह, D8 सचडाभि, M1 समदाभि (for सगजाभि) D1 2 4 करेणुभिस्तथा गजै, D6 करेणुभिरभिद्रुत, T2 3 करेणुभिरियुर्द्रुत —V3 om 9^{ef} B3 reads 9^{ef} (second time in m) twice —^{e}) D13 निर्यांति. Ś D8 च गजाध्यक्षा, B1 च तथा युक्ता, D5–7 10 11 T G2 3 M3 तुरगाक्रातै(D7 10 11 °ता), G1 M5 त्वरया क्रातै (M5 °ता) (for त्वरया युक्ता) B3 (second time) D1–4 त्वरमाणा वि(B3 D1 °णाभि, D2 °णा हि)निर्यांतु (B3 °र्याता) —^{f}) B1 स्वरथैश्च, B3 (first time) रथैस्तु सु-, L (ed) मुख्यैश्च सु- (for रथैश्च सु-) B4 -महारथै, D1 -महानला, D8 -महायशा, G3 -मनोहरै (for -महारथा) ❀ Cv रथैश्च सुमहारथा इत्यस्यानन्तरं ततो यानान्युपारूढा इत्यादिकं अध्यर्धश्लोकद्वयं वेदितव्यम्। परत्र तु प्रमादाल्लिखितम्।, Cr निर्ययुस्त्वरयाक्रान्ता रथैश्च सुमहारथा इत्यस्यानन्तरं शक्त्यृष्टिप्रासहस्तानां सध्वजानां पताकिनाम्। तुरगाणां सहस्रस्य मुख्यैर्मुख्यतरान्वितै । पदातीनां सहस्रैश्च वीरा परिवृता ययु । ततो यानान्युपारूढा सर्वा दशरथस्त्रिय । कौसल्यां प्रमुखे कृत्वा सुमित्रां चापि निर्ययु । कैकेय्या सहिता सर्वा नन्दिग्राममुपागमन्। कृत्स्नं तु नगरं तत्तु नन्दिग्राममुपागमदिति पाठक्रम । व्यत्यासस्तु लेखकप्रमादकृत ❀ —After 9, Ś Ñ V (V3 after 9^{cd} owing to om) B D7 8 10–13 M3 ins, while D1–4 9 (D4 9 only l 1) M2 ins after 9^{ab}

3557* तुरगाणां सहस्रैश्च मुख्यैर्मुख्यतरान्वितैः ।
शक्त्यृष्टिपाशहस्तानां सध्वजानां महायशाः ।
पदातीनां सहस्रैश्च वीरः परिवृतस्तदा ।

[D12 om the prior half of l 1 V3 D7 10 11 M2 3 transp l 1 and l 2 —(l 1) Ñ1 तुरगाणा V3 B4 D13 सहस्रेस्तु, D7 सहस्रस्य (sic) —B4 om (hapl ?) from the post half of l 1 up to 13^{a} D13 om from the post half of l 1 up to the prior half of l 3 Ñ V B1–3 मन्त्रिभिरतो वृत (= 13^{d}), D4 वीरैं परिवृतैरपि, D9 शातकुभविभूषिते (= 9^{b}), M3 मुख्यैर्मुख्यनरान्वित (for the post. half) —B3 om l 2 —(l 2) M3 -प्रास (for -पाश-). G (ed) मनुजाना (for सध्वजाना) B1 2 (also) महारथा, D1–3 7 10–12 M3 पताकिना (for महायशा) M2 शक्त्यृष्टिप्रासहस्तैश्च वद्धोजैश्च पताकिभि —(l 3) B1 तु (for च) V1 B1 D13 तथा (for तदा) D1–3 वीरैं परिवृतास्तथा, D7 10 11 M2 3 वीरा परिवृता ययु (for the post half)],

while M5 ins

3558* स्वलंकारैरनेकाश्वैरन्वयुश्च निषादिनः ।

10 Ś Ñ V B (B1 om 11) D1–4 8 9 12 13 M2 5 read 10–12 after 16 (D1–4 9 after 16^{ab} owing to om) —^{a}) D1–3 9 [उ]पारुह्य —^{b}) D8 सदा (sic) (for सर्वा) —^{c}) Ñ1 V2 D12 T2 M5 प्रमुखी (V2 °ख), D1 2 4 M1 पुरत, Cg as in text (for प्रमुखे) D3 कौसल्या च सुमित्रा च, D9 कौसल्या च पुरस्कृत्य —^{d}) D3 कैकेयी Ś Ñ V B D8 12 13 चैव, D2–4 चाभि- (for चापि) M5 सुमित्राद्यापि निर्ययु (metri causa) —After 10, M2 3 ins

3559* कैकेय्या सहिताः सर्वा नन्दिग्राममुपागमन् ।

11 For sequence in Ś Ñ V B (B1 om 11) D1–4 8 9 12 13 M2 5, cf vl 10 D7 10 11 M1 (om 11^{cd}) read 11–12 after 16 M3 transp 11 and 12 —^{a}) D13 अपि (for खुर-) D3 7 10 11 -शब्दैश्च, D9 -घातेन (for -शब्देन) —^{b}) D13 वा (for च) —^{c}) D1–4 9 -निर्घोषै. (for नादेन) —^{d}) Ś1 D8 वसुधरा, Ñ2 V1 2 B2–4

18 22 20 कृत्स्नं च नगरं तत्तु नन्दिग्राममुपागमत् ॥ १२
द्विजातिमुख्यैर्धर्मात्मा श्रेणीमुख्यैः सनैगमैः ।
माल्यमोदकहस्तैश्च मन्त्रिभिर्भरतो वृतः ।
शङ्खभेरीनिनादैश्च बन्दिभिश्चाभिवन्दितः ॥ १३
आर्यपादौ गृहीत्वा तु शिरसा धर्मकोविदः ।
पाण्डुरं छत्रमादाय शुक्लमाल्योपशोभितम् ॥ १४
शुक्ले च वालव्यजने राजार्हे हेमभूषिते ।
उपवासकृशो दीनश्चीरकृष्णाजिनाम्बरः ॥ १५
भ्रातुरागमनं श्रुत्वा तत्पूर्वं हर्षमागतः ।
प्रत्युद्ययौ तदा रामं महात्मा सचिवैः सह ॥ १६
समीक्ष्य भरतो वाक्यमुवाच पवनात्मजम् ।
कच्चिन्न खलु कापेयी सेव्यते चलचित्तता ।
न हि पश्यामि काकुत्स्थं राममार्यं परंतपम् ॥ १७

D2 4.6 13 T2 3 G1 च मेदिनी D1.3 9 पूरयन्निव मेदिनीं —After 11, D7 10 11 ins , while M1 ins after 11^{ab} (owing to om)

3560* गजाना बृंहितैश्चापि शङ्खदुन्दुभिनिस्वनै ।

[D7 10 -नि.स्वने]

12 For sequence in Ś Ñ V B D1–4 7–13 M1.2 5, cf v l 10 and 11 M3 transp 11 and 12 —^{a}) D4 इष्ट (for कृत्स्न) Ñ V B1 3 D13 G1 हि, B4 D2 6 7.9–12 T2 3 G2 M1 2 5 तु (for च) Ś Ñ V1 2 B1 3.4 D2–4 8 9 12 M2 तत्र, D7 त तु, G1 तूर्णं (for तत्तु) B2 कृत्स्ना हि नगरी तत्र —^{b}) Ś D8 12 नदिग्रामाद्(sic) Ś Ñ V B2–4 D1–3 8 9 12 13 M1 उपागत(B2 °ता)

13 B4 om 13^{abc} (cf v l 3557*). —^{a}) G (ed) धार्मिकै· (for धर्मात्मा) M1 ततो द्विजातिमुख्यैश्च. —^{b}) Ś D2 3 5 8 12 T1 च नैगमै·, V3 सहोगमै (sic), B1 D4 13 शनै· शनै , B3 तथैव च, D9 सहस्रश·, G1 समागतै , Cv r m g as in text (for सनैगमै) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D8 12 नागरैर्(D13 °रो) (for मन्त्रिभिर्) B2 बहुभिर् (for भरतो) D9 द्रुत —^{e}) Ś Ñ V1 2 B D8 12 -निनादेन, M2 -मृदङ्गैश्च (for -निनादैश्च) —^{f}) B1 मन्त्रिभिश्, M1 वदितश् (for बन्दिभिश्) Ś Ñ V1 2 B D3 4 7–12 T2 3 M1 [श्च]भिनदित , D1 G2 M2 [श्च]पि वदित. (for [श्च]-भिवन्दित)

14 ^{a}) Ś Ñ V B D7 8 12 M2 पादुके ते(Ś B1 D8 12 द्वे) (for आर्यपादौ) Ś Ñ V B D6 8 12 च, D5 T1 G1 3 तौ (for तु) D1–3 पादुकेथ स(D2 °के तेथ, D3 °के ते तु) सगृह्य, D4 पादुके ते पुरस्कृत्य, D9 तथा तेपा तु सगृह्य, D13 गृहीत्वा पादुके तस्य, M5 आर्यस्य पादुके गृह्य —^{b}) D13 रामस्य (for शिरसा) —V3 om 14^{cd} —^{c}) T1 G M पाडर —^{d}) Ś D8 12 शुभ्र माल्य , D6 T3 चित्रमाल्य-, D13 दिव्य°, M5 मुक्ताजाल- (for शुक्लमाल्य-) Ś Ñ V1.2 B D8 12 -विभूषित (for -[उ]पशोभितम्)

15 ^{a}) D4 तु (for च) D8 शुक्ले चचाल व्याजेन (sic) —^{b}) Ñ V B1.2 4 D8 12.13 रामार्हे, B3 महार्हे, L (ed.) रामार्हे· (for राजार्हे) G2 M2 मणि-, Cg as in text (for हेम-). D4 राजार्थे सुविभूषिते. —G (ed.) om. 15^{c}–16^{b}. —^{c}) D13 -परो (for -कृशो). M5 दातश् (for दीनश्). —^{d}) D1 -वास- (for -कृष्ण-)

16 G (ed) om. 16^{ab} (cf. v l 15). —^{a}) T1 damaged from श्रुत्वा up to महात्मा in ^{d}. —^{b}) Ñ V1 3 B2–4 D13 तत्सर्वं, V2 भरतो (for तत्पूर्वं) G1 आगत. B1 हर्षेण च समागत ❀ Cr तत्पूर्वं हर्षमागमदित्यनेन रामागमनश्रवणात् पूर्वं हर्षो नासीदित्यर्थोऽवगम्यते. ❀ —After 16^{ab}, D1–4.9 read 10–12 and om 16^{cd} —^{c}) D13 प्रत्यगच्छत् D5 6 G3 M3 ततो (for तदा). M5 प्रत्युत्थाय ततो राम —^{d}) G1 धर्मात्मा (for महात्मा). Ś Ñ V B1–3 D8 12 13 मंत्रिभिर्वृत (Ñ B1 °भि सह), G2 M1 Cg सचिवैर्वृत. (for सचिवै· सह) B4 महात्मान त्रिभिर्वृत.. —After 16, Ś Ñ V B D8 12 13 M2 5 read 10–12, while D7 10 11 M1 (om 11^{cd}) read 11–12

17 T1 damaged for 17^{b} —^{b}) Ś Ñ V B D2 8 12 उवाच क(B4 श्चवोचत्क)पिकुञ्जर(B2 3 °पुगव), D1 3 4 9 उवाच हरिपुगव —After 17^{ab}, B3 ins

3561* नागराश्चात्र तिष्ठन्तु यावद्रामस्य दर्शनम्।

—^{c}) D6 कश्चिन्न, G (ed) कच्चित्तु Ñ B4 वानर-, B2 ऊनेव (for न खलु) D4 13 कैकेय्या, T2 M3 कापेया Ś D8 12 ननु वानर कापेया, D1–3 9 किं तु(D2 नु) वानर कापेयी(D2 °येन) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D1–3 8 12 सैव ते, D4 13 इव ते, M5 वर्तते, L (ed) नेव ते (for सेव्यते) B2(m also) लघुचित्तता, D2 वलवत्तता. —V3 om 17^{ef} —^{e}) D1 नैव, D8 तर्हि(sic) (for न हि) —G3 repeats erroneously from काकुत्स्थं up to सदाफलान् in 19^{a} —^{f}) D4 13 राम परपुरजय, G3 राममार्यंवर पर —After 17, D5–7 9–11 T G M2 3 5 ins

3562* कच्चिन्न वानुदृश्यन्ते कपय कामरूपिण ।

[D5 कच्चिन् D6 7 T2 चानु-, D10 11 चारु, T3 वाचा, M3 खलु, M5 तावद् (for वानु-) D9 क च केनापि दृश्यते, M2 कच्चिनुना स दृश्यते(sic) (for the prior half). M3 वानरा , Cr as above (for कपय) ❀ Cv 'कच्चिन्न वा न दृश्यन्ते कपयः कामरूपिण' इति । कामरूपिण कपयो वा कच्चिन्न दृश्यन्ते । किं न दृश्यन्ते ❀]

अथैवमुक्ते वचने हनूमानिदमब्रवीत् ।
अर्थं विज्ञापयन्नेव भरतं सत्यविक्रमम् ॥ १८

सदाफलान्कुसुमितान्वृक्षान्प्राप्य मधुस्रवान् ।
भरद्वाजप्रसादेन मत्तभ्रमरनादितान् ॥ १९

तस्य चैष वरो दत्तो वासवेन परंतप ।
ससैन्यस्य तदातिथ्यं कृतं सर्वगुणान्वितम् ॥ २०

निस्वनः श्रूयते भीमः प्रहृष्टानां वनौकसाम् ।
मन्ये वानरसेना सा नदीं तरति गोमतीम् ॥ २१

रजोवर्षं समुद्भूतं पश्य वालुकिनीं प्रति ।
मन्ये सालवनं रम्यं लोलयन्ति प्लवंगमाः ॥ २२

तदेतद्दृश्यते दूराद्विमलं चन्द्रसंनिभम् ।
विमानं पुष्पकं दिव्यं मनसा ब्रह्मनिर्मितम् ॥ २३

रावणं बान्धवैः सार्धं हत्वा लब्धं महात्मना ।
धनदस्य प्रसादेन दिव्यमेतन्मनोजवम् ॥ २४ G 6 111 B 6 127 L 6 108

18 D13 om 18^{ab} —^{a}) V3 damaged from first व up to नि in ^{b} Ś2 यथैवम्, B3 D5 T1 G3 तथैवम् Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D8 12 उक्तो वचन, G1 उक्ते भरते, M2 उक्ते च वचने (hypm) D4 तथोक्तवत भरत, D6 T2 3 एवमुक्ते तु (D6 च) वचने —^{b}) Ś Ñ1 B1 4 D8 12 हनूमान्मारुतात्मज —G(ed) om. 18^{cd} —^{c}) V2 B3 D4 13 अथ, D9 इत्थ, D10 11 T1 Ck t अर्थ्यं (for अर्थं) Ś B3 4 D8 12 एव (for एव) —^{d}) B1 सत्यसगर, G1 सत्यपराक्रम(hypm)

19 M3 reads 19 *int lin* —^{a}) V1.3 M3 महाफलान्, D1 3 9 सद्यस्तरून्, D2 सद्य फुल्लान्, D4 सद्य फलान्, Cr m g t as in text (for सदाफलान्) B4 सकुसुमान्, D13 समुचितान् (for कुसुमितान्) —^{b}) D1–4 9 13 पश्य वृक्षान् (for वृक्षान्प्राप्य) B1 मधुश्रुतान्. Ś Ñ V B2–4 D8 12 M3 पश्य वृक्षान्मधुच्यु(M2 °स्रु)त (B4 °तान्) —^{cd}) D13 -प्रभावेन (for प्रसादेन) D13 -सङ्कुलान् (for नादितान्) M5 वानरैस्तु सुसुज्यते (for ^{d}) S N V B D1–4 8 12 मुने प्रसादा(Ñ2 वरप्रदाना)त्सिद्धस्य भरद्वाजस्य धीमत, D9 मुनिप्रसादसत्वं च भरतस्य च धीमत

20 D1–4 9 om 20^{ab} —^{a}) Ś Ñ V B D8 12 तेन ह्येष, D5 तस्मै चैष, D10 13 G2 तस्य चैव(D13 °व) —V3 damaged from रो up to ^{b} M2 तस्य सचिंतनादेव —^{b}) Ś D8 12 विनयेन, Ñ V1 2 B वने येन (for वासवेन) M5 [अ]पि राघव (for परतप) D13 राघवस्य महात्मन —After 20^{ab}, B3 (m) ins.

3563* रामस्य ऋषिणानेन महात्मनो महात्मना ।

—^{c}) D2–4 T3 G1 M3 5 Cg तथा(D3 °वा)तिथ्य, D7 यदातिथ्य Ś V2 D8 12 आतिथ्यार्थेन सैन्यस्य, Ñ V1.3 B आतिथ्य ते(B1 च) ससैन्यस्य, D13 सर्वसैन्यस्य चातिथ्य —^{d}) Ñ1 कृत्स्न (for कृत) D8 T2 3 -गण, Cg k t as in text (for -गुण-) D2 कृत तेन महर्षिणा —After 20, M2 ins.

3564* सर्वकामफला वृक्षा नद्यश्चैव मधुस्रवा ।
तदा चैव वरो दत्तो वासवेन हरीन्हतान् ।
राक्षसैर्वै जीवयता हतान्विबुधशत्रुभि ।

21 V3 om 21–22^{b} —^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B D1 3 6–9 11–13 Cg नि स्वन· Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D8 12 13 चासौ (for भीम) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D8 12 13 हृष्टाना च, B3 प्रहृष्टाना च (hypm) —^{c}) B4 अद्य (for मन्ये) V2 B4 G2 -सेनानी, Ck t as in text (for सेना सा) D9 समताद्वानरी सेना —M1 damaged for 21^{d} —^{d}) D7 Ct*p* वालुकीं (for गोमतीम्).

22 V3 om 22^{ab} (cf v l 21) —^{a}) Ś Ñ1 D8 T2 G3 रजोव(Ś D8 °व)र्ष-, D1–4 9 M3 रजश्चैव(D1–4 °तत्), M5 °धिक (for रजोवर्षं) Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D1–4 7 8 10–13 M3 5 समुद्धत, D9 समुत्पन्न, Cg as in text (for समुद्भूत) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1–4 8 9 12 शा(D1 सा) लु(Ñ1 D4 °ल्व, B2 4 °लु)किनीं, B3 मदाकिनीं, D5 T1 G1 3 M5 वालुकिन, D7 10 11 G2 M1 2 सा(M1 का)लवन, D13 सारवन्नो(hypm), Cm g as in text (for वालुकिनीं) B1 मन्ये शालुकिनी तथा —^{c}) Ś D8 12 पश्य, Ñ1 V3 B2 4 अन्ये (for मन्ये) Ñ1 B1 D2 3 6 शालवन, D13 सालतम, G2 तालवन V3 दिव्य, D1–3 सर्वं, D13 तत्र (for रम्य) D4 9 अन्ये(D4 मध्ये) शालवन सर्वं —^{d}) Ś B4 D1–4 12 लोडयति, D9 रोधति च, D13 पातयति (for लोलयन्ति)

23 ^{ab}) D1 यदेतद्दृश्यतेकाशे(metri causa), D2–4 यदेतद्दृश्यताकाशे (for ^{a}) D7 10 11 विमान (for विमल) D7 सूर्यसनिभ Ś Ñ V B D8 12 13 त(Ś D8 य)देतदाकाशतले भाति चंद्र इ(D13 °मि)वो(V3 damaged from इवो up to ^{d})दित (D13 °त) —^{c}) D1 damaged for पुष्पक D1 2 4 9 ह्येतन्, D13 रम्य (for दिव्य) —^{d}) D2 4 मानस (for मनसा) M5 विश्वकर्मविनिर्मित ❀ Cm मनसा ब्रह्मनिर्मितम्। विश्वकर्मणा मनसा ब्रह्मार्थं निर्मितम्।, Ct मनसा ब्रह्मनिर्मित ब्रह्मणा सष्टृत्वसाम्याद्विश्वकर्मणा निर्मितम् ❀

24 ^{a}) Ś Ñ1 B4 D8 12 13 वानरै, D1 राक्षसै, D9 वसुभि (for बान्धवै) —^{b}) D1–4 9 इद शुभ(D4 प्रिय) (for महात्मना) B3 हत्वा प्राप्त विमानक —After 24^{ab}, D6 7 10 11 T2 3 M2 3 ins

3565* तरुणादित्यसकाश विमान रामवाहनम्।

—M1 om 24^{cd} —^{d}) D1–4 9 रामस्य मनसा गत.

एतस्मिन्भ्रातरौ वीरौ वैदेह्या सह राघवौ ।
सुग्रीवश्च महातेजा राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ २५
ततो हर्षसमुद्भूतो निस्वनो दिवमस्पृशत् ।
स्त्रीबालयुववृद्धानां रामोऽयमिति कीर्तिते ॥ २६
रथकुञ्जरवाजिभ्यस्तेऽवतीर्य महीं गताः ।
ददृशुस्तं विमानस्थं नराः सोममिवाम्बरे ॥ २७
प्राञ्जलिर्भरतो भूत्वा प्रहृष्टो राघवोन्मुखः ।
स्वागतेन यथार्थेन ततो राममपूजयत् ॥ २८
मनसा ब्रह्मणा सृष्टे विमाने लक्ष्मणाग्रजः ।
रराज पृथुदीर्घाक्षो वज्रपाणिरिवापरः ॥ २९
ततो विमानाग्रगतं भरतो भ्रातरं तदा ।
ववन्दे प्रणतो रामं मेरुस्थमिव भास्करम् ॥ ३०

---

25 ^{a}) D1 3 4 9 एतौ तौ (D3 द्वौ), D2 अत्र तौ (for एतस्मिन्) Ś D6 8 12 T2 3 अंतरे (for भ्रातरौ). V3 B1 दिव्यौ, D13 घोरौ (for वीरौ) —V3 damaged from 25^c up to स in l 1 of 3566* —^{c}) Ś D8 12 महाबाहुर् (for महातेजा) —After 25^c, Ś Ñ V B D8 12 M2 ins , while D1–4 13 subst. only l 1 for 25^d

3566* ऋक्षवानरसंवृत' ।
रावणस्यानुजो वीरो

[V3 damaged up to स- —(l 1) D13 M2 सर्वनूपप- (D13 °वानर-). D1–4 -सम(D2 4 °ग)त, D13 -सत्कृत . —(l 2) M2 मामात्यो रावणभ्राता]

—^{d}) Ś Ñ V B D8 12 राजा चैव(B3 वै स); D6 7 9–11 T2 3 G1 2 M1 3 5 राक्षसश्च (for राक्षसेन्द्रो). ❀ Cr m 'राक्षसश्च विभीषण' ' इत्यनन्तर आगत इति शेष ❀—After 25, Ś Ñ V B D8 12 ins

3567* त दृष्ट्वा तूर्णमायान्त द्वितीयमिव भास्करम् ।

[D8 स- (for त)],

while M2 ins after 25

3568* अत्रैव नृप तेजस्वी विमाने रघुनन्दन ।

26 V3 om 26 D1–4 8 transp ^{ab} and ^{cd}.—^{a}) D13 ततो हर्ष D13 महातेजा, T1 G1 2 M2 5 -समुद्भूतो (for -समुद्भूतो) Ś Ñ V1 2 B1 D8 12 G (ed) हर्षेणाभि (Ś B1 D8 12 °ण च, G [ed] °णाति)समुत्कु(D8 12 °त्कृ)ष्टो, B2–4 प्रहर्षेण समुत्कु(B4 °द्धु)ष्टो, D1–4 9 हर्षेण महतावि (D3 °कु, D4 °हृ)ष्टो(D9 °ता व्याप्तो) —^{b}) Ś V2 B2–4 D1 3 6 7 10–12 M1 नि स्वनो B1 आविशत् (for अस्पृशत) D13 निश्चलो राम पश्यत (sic) —^{c}) D1 स्त्रीबाला- (for °ल-) D2 -वृद्धैश्च (for -वृद्धाना). Ś Ñ V1,2 B D8 12 13 बालस्त्रीवृद्धसघा(B3 °ख्या)नां —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D8 13 ग्रसता, D3 G1 कीर्त्यते(sic), D4 G2 कीर्तित , D6 9 चोदि (D9 °दि्य)त. (for कीर्तिते). D2 रामरामेति कीर्त्यते, D13 राम कीर्तयता तदा

27 D13 reads 27^{ab} and 48^{cd} after 30 —^{a}) D12 रक्त (for रथ) D13 अथ कुञ्जरवाहेभ्यस् —^{b}) Ś D6 8 12 T3 M2 स्त्ववतीर्य, T2 (with hiatus)अवतीर्य B1 [अ]वनि (for महीं) —^{c}) V3 damaged from स्त up to सोम in ^{d} M2 ते (for त) —^{d}) B4 D6 13 T2 3 M3 राम (for नरा). —For 27, D1–4.9 subst

3569* अवतीर्य तत क्षिप्र रथहस्तितुरङ्गमात् ।
त विमानगतं दृष्ट्वा जनो रिपुनिषूदनम् ।

[(l. 1) D4 अवतीर्णस्. —(l 2) D4 राम नभसि वै यथा (for the post. half)]

28 D13 om. 28 —^{a}) D1,3 9 सर्वतो (for भरतो). V2,3 D2 4 9 हृष्टो, D1 6 T2 3 दृष्ट्वा (for भूत्वा) —^{b}) T2 3 -[उ]न्मुख Ś Ñ V B3 D1 3 8,12 हृष्टो(V2 3 भूत्वा, D1 3 हृष्ट) राममुपस्थित , B1 हृष्टो राममुपागमत , B2 हृष्टरोमसमुपस्थित , B4 हृष्टोत्फुल्लमुपस्थित , D2,4 9 दृष्ट्वा(D9 हृष्ट) राममुपस्थित —D4 om. 28^{cd} D1–3 9 read the line of 40^{ab} in place of 28^{cd} —^{c}) Ñ V1 3 B M5 यथा (B1 महा)र्हेण, V2 यथा तेन, D7 [अ]र्घ्यपाद्यार्घैस्, Cg k t as in text (for यथार्थेन) Ś D8 12 स्वगात्रेण यथार्हे(Ś1 °र्घ्यं)ण, D10 11 यथार्थेनार्घ्यपाद्यार्घैस्. —^{d}) Ś Ñ V B D6 8 12 T1 G3 M5 तदा, G1 M1 2 तथा (for ततो). —After 28, B3 (m) ins :

3570* समवेक्षस्व न सर्वानात्मीयान्राम सर्वश. ।

29 ^{a}) M1 damaged for मनसा. D1–4 9 ददृशुर्ब्राह्मणाश्चै(D3 °स्तै)न(D4 9 °व), M5 मनोवेगसमायुक्ते —^{b}) M5 विमले (for विमाने). D1 7 10 11 G2 M2 3 भरताग्रज (D1 °ज), D2 4 9 लक्ष्मणाग्रज, D3 पुष्पके तदा (for लक्ष्मणाग्रज) —^{cd}) Ś Ñ V B D8 12 पृथुताम्राक्षो, D13 पुण्डरीकाक्षो (for पृथुदीर्घाक्षो) Ś B2 D8 12 चक्र (for वज्र-) Ś Ñ V B3 D8 12 13 [अ]चले. D6 7 10 11 T2 3 G1 2 [अ]मर (for [अ]पर). D1–4 9 आसीन पृथुदीर्घाक्ष वज्रपाणिमिवामरा .

30 ^{a}) B2 तथा, D9 तदा (for ततो) Ś2 D7 12 M2 विमानाग्रतर(Ś2 °रत, M2 °गत) —^{b}) D2 4 M3 transp. भरतो and भ्रातर Ñ V2 B2 3 मुदा, D6 तथा, D9 शुभ, D13 यथा (for तदा) —^{c}) Ñ1 (m also) D4 शिरसा, B3 M2 3 प्र(M2 नि)यतो, D1–3 9 प्राजलिर्, D6 भरतो (for प्रणतो). Ś Ñ(Ñ1 m also as in text) V B D1–3 8 9. 12 13 भूत्वा (for राम) ❀ Cv 'मेघस्थमिव भास्कर' मित्यस्यानन्तर ' ततो रामाभ्यनुज्ञात 'मित्यादि श्लोको द्रष्टव्य । अन्यत्र तु लेखकदोषादुपन्यस्त । , Cr 'मेरुस्थमिव भास्कर

आरोपितो विमानं तद्भरतः सत्यविक्रमः ।
राममासाद्य मुदितः पुनरेवाभ्यवादयत् ॥ ३१
तं समुत्थाप्य काकुत्स्थश्चिरस्याक्षिपथं गतम् ।
अङ्के भरतमारोप्य मुदितः परिषस्वजे ॥ ३२
ततो लक्ष्मणमासाद्य वैदेहीं च परंतपः ।
अभ्यवादयत प्रीतो भरतो नाम चाब्रवीत् ॥ ३३
सुग्रीवं कैकयीपुत्रो जाम्बवन्तं तथाङ्गदम् ।
मैन्दं च द्विविदं नीलमृषभं चैव सस्वजे ॥ ३४
ते कृत्वा मानुषं रूपं वानराः कामरूपिणः ।
कुशलं पर्यपृच्छन्त प्रहृष्टा भरतं तदा ॥ ३५

G 6 111
B 6 127
L 6 108

'मित्यस्यानन्तर 'ततो रामाभ्यनुज्ञात तद्विमानमनुत्तमम् । हसयुक्त महावेग निपपात महीतलम्' इति पाठक्रम । अथ श्लोक केषुचित् कोशेषु लेखकै प्रमादात् कृत ❀—After 30, D5–7 9–11 S (M2 repeats along with 3571* after 41) ins, Ś Ñ V B4 D8 12 ins after 41, while D13 ins. after 27^{ab} the line of 50^{ab} (var) and then all the above MSS cont

3571* हसयुक्त महावेग निपपात महीतले।

[M3 निष्पपात V3 D7 10 11 महीतल M2 (first time) भूतले चानमत्क्षिप्र ज्ञात्वा रामचिकीर्षित]

—After 30, D13 reads 27^{ab} (followed by 3571*) and 48^{cd}.

31 V3 om 31 D13 om 31^{ab} —^{a}) Ñ2 B1–3 T2 आरोपित(B3 T2 °त-) Ś B1 D8 12 तु, Ñ V1 2 B2–4 D6 9 T2 3 त (for तद्) D1–4 M2 ततो विमानमारुह्य —^{b}) Ś1 V1 2 B1–3 D8 सत्यसगर, D2 शत्रुकर्शन (for सत्यविक्रम) M2 भ्रातर भरतस्तदा —^{c}) D6 reads from दित up to ^{d} in m D13 सहितो (for मुदित) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D8 12 भूय एव, D13 भूयश्चैव (for पुनरेव) D1–4 9 हर्षादश्रूण्यवर्त(D1 °णि मुच)यत् ❀ Ct अभ्यवादयत् अभ्यवन्ददित्यर्थ ❀

32 D4 om 32–35 D2 om 32 D1 3 9 om 32^{ab} —^{a}) Ś Ñ V B2–4 D5–8 10–12 T1 3 G M1 5 त(B4 स) समुत्थाय, B1 D13 समुत्थाप्य च (for त समुत्थाप्य). M1 damaged for काकुत्स्थ —B2 repeats 32^{cd} (followed by 3576*) after 3591* D1 3 9 read 32^{c} – 42 before 6 116 1 —^{c}) Ñ1 D13 अग्रे (for अङ्के) D13 आसाद्य (for आरोप्य) —^{d}) T2 भरत, G2 मुदित D1 3 9 परिष्वज्य च पीडि(D9 रोदि)त, M2 मूर्ध्नि चाघ्राय राघव —After 32, V1 ins 3573*, while D1 3 9 ins 1 1 of 3576* —After 32, M2 ins

3572* आलिङ्ग्य च तत स्नेहाद्रुरोद च पुन पुन ।
रुदमाने तदा रामे रुदन्तो हरिराक्षसा ।

33 D4 om 33 (cf v l 32) T3 om 33–34 V1 om 33 here and reads after 3576* For sequence in D1 3 9 cf v l 32 D2 reads 33–42 before 6 116 1 —^{a}) M5 आलिङ्ग्य (for आसाद्य) ❀ Cv 'ततो लक्ष्मणमासाद्ये'त्यादौ श्लोके आसादन लक्ष्मणवैदेह्यो समानम्। अभिवादन तु वैदेह्या एव वेदितव्यम्। अन्यथा पूर्वापरोक्त ज्येष्ठ्यवचन विरुद्ध स्यात् ❀ —^{b}) M3 [अ]भ्यवादयन् (for परतप) —^{c}) D7 10 11 G2 अथाभ्यवादयत्, M3 अभिवाद्य तत V1 D1–3 9 श्रीमान् (for प्रीतो) —^{d}) D9 M2 कीर्तयन् (for चाब्रवीत्) —For 33, Ś Ñ V2 3 B D8 12 subst, while V1 ins after 32

3573* न्यायतश्च समेत्याथ भरतेन महात्मना।
वन्दितौ चरणौ देव्या सीताया सयतात्मना।

[(l 1) G (ed) समासाद्य —Ś D8 12 om (hapl) l 2 —(l 2) Ñ प्रयतात्मना],
while D13 subst for 33

3574* स्वागतेन महाबाहु तदा राममपूजयत्।
[cf 28^{cd}]

34 D4 T3 om 34 (cf. v l 32 and 33 respy) D13 om 34 For sequence in D1–3 9 cf v l 32 and 33 —^{a}) D1–3 9 तत स (for सुग्रीव) M1 -पुत्र(sic) (for -पुत्रो) G3 illeg for $^{b-d}$ —^{b}) V3 B2 D1–3 7 9–12 G2 M5 अथागद, D5 तथागत —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B D8 12 मैंद द्विविद(B °द)नीलौ च, Ñ1 D1–3 5 9 T1 M1 2 5 मैंद(Ñ1 D1 M2 5 °द)द्विविद(D9 °ध)नीलाश्च —^{d}) B2 शरभ (for ऋषभ) D1–3 8 9 M1 चापि(D8 च वै) सस्वजे, M3 परिषस्वजे —After 34, D5–7 10 11 T1 2 G1–3 (illeg) M ins

3575* सुषेण च नल चैव गवाक्ष गन्धमादनम्।
शरभ पनस चैव भरत परिषस्वजे।

[(l 1) M5 गवय (for च नल) M3 गवय तथा (for गन्धमादनम्) —(l 2) D5 सरभ D6 7 10 11 G2 परित (for भरत)]

35 B1 D4 om 35 (for D4, cf v l 32) For sequence in D1–3 9 cf v l 32 and 33 Before 35, D13 reads 46 —^{a}) B2 कृत्वा तु (for ते कृत्वा) M3 कृत्वा मानुषरूप ते —^{cd}) D5–7 10 11 T G M1 3 5 पर्यपृच्छन्त ते. D2 3 प्रहृष्ट Ś Ñ V B1–3 D8 12 13 कुशल(Ñ भरत) परिपप्रच्छुर्भरत(Ñ2 °च्छु कुशल) हृष्टवत्तदा(D13 °मानसा). —After 35, D5–7 10 11 T G M1 3 5 ins, Ś Ñ V B1 3 4 D2 3 8 12 13 cont after 3590*, B2 ins after the second occurrence of 32^{cd}, D1 4 9 further cont, while M2 cont after 3591*

39 37 विभीषणं च भरतः सान्त्वयन्वाक्यमब्रवीत् ।
40 दिष्ट्या त्वया सहायेन कृतं कर्म सुदुष्करम् ॥ ३६
शत्रुघ्नश्च तदा राममभिवाद्य सलक्ष्मणम् ।
सीतायाश्चरणौ पश्चाद्ववन्दे विनयान्वितः ॥ ३७

रामो मातरमासाद्य विषण्णां शोककर्शिताम् ।
जग्राह प्रणतः पादौ मनो मातुः प्रसादयन् ॥ ३८
अभिवाद्य सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम् ।
स मातॄश्च तदा सर्वाः पुरोहितमुपागमत् ॥ ३९

3576* अथाब्रवीद्राजपुत्र सुग्रीव वानरर्षभम् ।
परिष्वज्य महातेजा भरतो धर्मिणां वर ।
त्वमस्माकं चतुर्णां वै भ्राता सुग्रीव पञ्चम ।
सौहृदाज्जायते मित्रमपकारोऽरिलक्षणम् ।

[D3 4 om l 1 D1 3 9 ins. l. 1 after 32 —(l 1) Ñ2 तथा (for अथ) G1 राजपुत्र D13 M2 अब्रवीद्राजपुत्रश्च(M2 °त्तु) (for the prior half) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 प्लवगेश्वर, D13 M1 वानरेश्वर, M2 °राधिप (for वानरर्षभम्) B2 D1 3 9 ततोऽब्रवीत्त भरत सुग्रीवेनानरात्मना —D9 om l 2 —(l 2) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 M2 भरतो धर्मवत्सल(D3 °ल), B2 D1–4 सुग्रीव प्लव(D3 °व)गेश्वर(D1 °गर्षभ, D2 °गोत्तम) (for the post half) —(l 3) V3 damaged for वै भ्राता Ś B1 D8 12 च, Ñ V1 2 B3 4 M1–3 तु (for वै) B2 D1–4 9 13 भ्राताश्च(D1 तेषा च)-तुर्णामस्माकं (for the prior half) —M2 damaged for the post half —D4 om l 4 —(l 4) Ś Ñ V B D12 13 मोहादार्द्धज् ❀ Ck सौहृदादिति । तत्पूर्वकोपकारादित्यर्थः । , so also Ct ❀ D6 12 ज्ञायते (for जायते) V3 damaged from मित्र up to the post half of l 4 D6 अपराधो (for अपकारो) V1 B1 4 D3 13 उपकारो(B1 °र-)वि (D3 °रोप, D13 °राभि)लक्षण (for the post half)]

—Then D1 cont :

3577* ततोऽभिगम्य भरतो राक्षसं तं विभीषणम् ।
परिष्वज्य विनीतात्मा विनयेनाभ्यनन्दयत् ।,

while M2 further cont after 3576*

3578* इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा भरतो भ्रातृवत्सल ।

36 V3 om 36^{ab}. For sequence in D1–3 9, cf v l 32 and 33 D4 reads 36–42 before 6 116 1 —^{ab}) D6 T2 3 तु भरत , M3 परिपूज्य (for च भरत) B3 कुशल (for सान्त्वयन्) G1 इदम् (for वाक्यम्). Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D4 8 12 13 M2 सान्त्व वचनमब्रवीत्, D7 10 11 M3 सान्त्व(M3 °न्त्व)वाक्यमथाब्रवीत् (for ^{b}) D1–3 9 सुग्रीव च पुन (D3 भरत.) प्राह सान्त्व(D- स्मित)पूर्वं महाद्युति.. —Ś2 om 36^{cd}. Ñ2 reads 36^{c}–37 in marg —^{c}) G2 तत्र (for त्वया) —^{d}) D1 4 सुदुष्कर. —After 36, D13 ins 3590*

37 For sequence in D1–3 9, cf v l 32, 33 and 36 Ñ2 reads 37 in marg (cf v l 36). —^{a}) V3 damaged for घ्नश्च तदा T2 3 तु (for च) —^{b}) B1 D2 च (for स-) —^{c}) M1 damaged from पश्चाद् up to ववन्दे in ^{d} D3 परमप्रीतश्च , D6 T2 3 चरणद्वंद्व, D7.10.11 G3 चरणौ वीरो (for चरणौ पश्चाद्) —^{d}) Ś D7 10.11 G3 M2 3 विनयाद्भ्यवादयत्, Ñ V B D8 12.13 विन(D8 ह्रिनी)येनाभ्यवादयत्, D3 चक्रे पादाभिवंदन, G1 ववंदे भरतानुज —For 37^{cd}, D1.2 4.9 subst.

3579* सीतायाश्च शुभौ पादौ स पश्चादभ्यवादयत् ।
[D1 मन्नाद् (for स पश्चाद्)]

—After 37, Ñ V B ins

3580* अथ नाद्यपरीताङ्गीं कृशां नियममास्थिताम् ।
[V3 B2 -परीताङ्गीं (for -पर्ग ताङ्गीं) B1 दृष्ट्वा यमनवस्थिता, (m also) कृशाङ्गीं नियमस्थिता (for the post half).]

38 For sequence in D1–3 9, cf. v l. 32, 33 and 36 —^{b}) Ś2 Ñ V B D1–4 7.9–13 M1.3 विव(D4 °र्णा)र्णां, G3 विवशां (for विषण्णां). Ś2 Ñ V B D1–6 12 13 शोककर्षितां Ś1 D8 विवर्णवदनां कृशां. —D10 om 38^{cd}. —^{c}) V3 damaged from जग्राह up to मनो in ^{d} D1–4 [अ]भिमतः(D2 °मुत), D3 स द्रुत (for प्रणत). D5 T1 G3 भूत्वा (for पादौ) —^{d}) Ś Ñ V B1 3 4 D7 8 11–13 T2 (also as in text) M1 2 5 प्रहर्षयन्, Cg as in text (for प्रसादयन्) B3 मातर च प्रहर्षयन्, D4 मनो मातरि दापयन्

39 For sequence in D1–3 9, cf v l. 32, 33 and 36. —^{ab}) D3 च कैकेयीं सुमित्रां (by transp). D1.2 4 9 तपस्विनीं —^{c}) B1 2 तां (for स). Ñ V B D10 11 G3 M3 5 तत , D6 T2 G1 M2 तथा (for तदा). Ś D8 12 13 समातरस्तत सर्वे, D1 2 4 9 मातृ(D1 पितृ)श्चैव तथा सर्वा. (D1 °र्वान्), D3 मातृश्चान्यास्तत सर्वाः , D7 समाहृत्य तत सर्वा —^{d}) D7 समाहितम् (for पुरोहितम्). Ś2 D2 12 उपागमन् Ś1 D8 (with hiatus) अभ्यगच्छत्पुरोहिता , Ñ V B1 2 4 स(B1 म)प्रगम्याभ्यवादयत्, B3 प्रणम्य सोम्यवादयत् , D1 4 पुरोहितपुरोगमा (D1 °मान्), D6 T2 3 M1 5 हर्षयन्प्रणतस्तदा , M2 अभिवाद्य महायशा —After 39, Ś Ñ V B D8 12 ins

3581* अभिगम्य ततो रामो वसिष्ठ सचिवैर्वृतम् ।
तमभ्यवादयन्मूर्ध्ना ब्रह्माणमिव शाश्वतम् ।
ददृशुस्त तदा पौरा सघश समुपस्थिता ।
धरणीस्था विमानस्थमुद्यन्तमिव भास्करम् ।

[(l 1) V3 B1 D12 अभिवाद्य Ñ2 V1 B3 तदा (for ततो) Ś2 V3 B1–3 वृत . —(l 2) V3 damaged from मूर्ध्ना up to ददृ in l 3 —After l 2, B3 ins

स्वागतं ते महाबाहो कौसल्यानन्दवर्धन ।
इति प्राञ्जलयः सर्वे नागरा राममब्रुवन् ॥ ४०
तान्यञ्जलिसहस्राणि प्रगृहीतानि नागरैः ।
आकोशानीव पद्मानि ददर्श भरताग्रजः ॥ ४१
पादुके ते तु रामस्य गृहीत्वा भरतः स्वयम् ।
चरणाभ्यां नरेन्द्रस्य योजयामास धर्मवित् ॥ ४२
अब्रवीच्च तदा रामं भरतः स कृताञ्जलिः ।
एतत्ते रक्षितं राजन्राज्यं निर्यातितं मया ॥ ४३
अद्य जन्म कृतार्थं मे संवृत्तश्च मनोरथः ।
यस्त्वां पश्यामि राजानमयोध्यां पुनरागतम् ॥ ४४
अवेक्षतां भवान्कोशं कोष्ठागारं पुरं बलम् ।
भवतस्तेजसा सर्वं कृतं दशगुणं मया ॥ ४५

G 6 111
B 6 127
L 6 108

3581(A)* तत सीता तु कौसल्यामुपागम्य यथाविधि ।
प्रणम्य शिरसा श्वश्रू बाष्पगद्गदभाषिणीम् ।
उवाच सीता कौसल्या अङ्कमारोप्य मैथिलीम् ।
दिष्ट्या रामानुजा साच वृद्धा च पुनरागता ।

[Note hiatus between the two halves of l 3] —(l 3) B3 ददृशुस्ते, B4 त ददृशुः (by transp) —(l 4) Ś B4 D8 12 धरणिस्था]

—After 39, D3 ins

3582* मातृभि पुरतो राम सर्वाभि प्रतिनन्दित ।,

while M2 ins

3583* पुरोहितमुपागम्य वसिष्ठमभिवादयत् ।

40 For sequence in D1–4 9, cf v l 32, 33 and 36 —^{b}) Ñ1 V1 B2 4 G1 2 M1 2 5 -[आ]नदिवर्धन(G1 °न), D1 4 8 13 -[आ]नदवर्धन —^{c}) V3 damaged from ञलय up to तान्य in 41^{a} D1 3 इत्युक्त्वा(D3 ते कृता) जलय , D13 तत प्राजलय —^{d}) Ś1 D8 12 समम् (for रामम्) M5 नरा राममथाब्रुवन्

41 V3 damaged up to तान्य in 41^{a} (cf v l 40) For sequence in D1–4 9, cf v l 32, 33 and 36 —^{a}) T2 3 तस्य (for तानि) —^{b}) Ś Ñ V B D8 12 13 समानीतानि (for प्रगृहीतानि) D1 च नागरै (hypm), D9 M3 वानरै (for नागरैः) —B3 om 41^{cd} —^{c}) Ś D8 12 अकालेन, Ñ2 B1 D7 अक्रोशानि, V1 B2 D3 6 T2 3 सकोशानि, V2 3 D4 M1 2 अशोकानि, D10 11 व्याकोशानि D13 नारिकेलसुगधीनि ❀ Ct व्याकोशानि विकसितानि ❀ —^{d}) B3 रघुनदन (for भरताग्रज) —After 41, B2 reads 50, D13 reads 6 116 35^{cd} and 12^{cd}, whereas M2 repeats 3571* preceded by the line of 50^{ab}

42 B1 om 42–45 V3 om 42 For sequence in D1–4 9, cf v l 32, 33 and 36 —^{a}) Ś D8 12 स पादुके (for पादुके ते) Ñ1 B2 च (for तु) D1–4 9 ततो रामस्य चरणौ —^{b}) D1–4 9 तदा (for स्वयम्) —^{c}) Ś D8 12 चरणेषु (for चरणाभ्या) Ñ1 सुरेद्रस्य D1 3 पादुके ते समादाय, D2 4 9 ते पादुके समादाय(D2 स धर्मात्मा) —^{d}) D1–4 9 पादयो (for धर्मवित्)

43 B1 om 43 (cf v l 42) —^{a}) D1 अथाब्रवीत्, D13 अब्रवीत्तु (for अब्रवीच्च) D3 तथा, D13 ततो (for तदा) —^{b}) Ñ V1 3 B2–4 D1–4 9 सहताजलि . —After 43^{ab}, Ś Ñ V1 2 B2–4 D8 12 13 ins

3584* दिष्ट्यास्मान्स्मरसे नित्यमनाथान्नाथ सर्वदा ।
भवद्वयाद्वियोगाच्च न गृहीत फलार्थिना ।

[(l 1) Ś1 चास्मान् (hypm), B2 3 D13 मा (for [अ]स्मान्) D13 राम (with hiatus) (for नित्यम्) B2 3 सनाथ Ñ V1 2 सर्वथा D13 अनाथ नाथ सर्वत (for the post half) —(l 2) Ñ2 D13 गृहीत न (by transp)], While D1 2 4 (repeats along with 43^{cd} after 6 116 1) ins

3585* स्वागतं ते महाबाहो शत्रुतप महाबल ।

—^{cd}) G1 हि, Cg t as in text (for ते) Ś Ñ V B2–4 D1–4 (both times) 7–12 G2 M2 सक(D2 4 °फ)ल राज्य, D6 T2 3 M5 रक्षित राज्य D6 T2 3 नून, D7 10 11 G2 M2 Ct न्यास, M5 राम, Cg as in text (for राज्य) Ś Ñ V B2–4 D1–4 (second time) 8 12 न्यासो निर्याति(Ś D8 12 °ष्पादि)तो मया, D4 (first time) न्यासे निर्यातिते मया, D9 न्यासो निर्यापितो मया (for ^{d}) D13 सोह राज्य तवेद् वै न्यासभूत मया धृत

44 B1 om 44 (cf v l 42) V3 om (hapl) 44–45 —^{a}) D8 अद्य (for अद्य) Ś Ñ1 V1 B3 4 D8 12 T2 3 G1 M2 5 यथार्थं (for कृतार्थं) D1–4 9 13 अद्य मे सफल जन्म —^{b}) Ś D8 12 13 सफलश्च (for संवृत्तश्च) —^{c}) Ś2 D1–3 6 7 9–13 T2 3 G1 M1 5 यत् (for यस्). D1–3 9 काकुत्स्थ(D2 9 °त्स्थ) (for राजानम्) —^{d}) D1 2 9 स्वा पुरी (for अयोध्या)

45 V3 B1 om 45 (cf v l 44 and 42 respy). —^{a}) Ś1 D8 अवीक्ष्यता (sic), D1–3 9 13 अवेक्ष्य(D9 °क्ष)तु (sic) (for अवेक्षता) Ñ1 भोगान्, Ñ2 कोपान्, V2 B4 भोग, D4 G2 शोकं (meta), D13 एक (for कोश). —^{b}) Ś Ñ V2 B4 D8 12 13 कोशा(Ñ2 B4 D13 °पा)गार, G3 M1 2 5 गोष्ठागार Ś Ñ1 V1 2 B2–4 D1–3 8 12 M2 बल पुर (by transp), D7 10 11 G3 गृह बल, D13 च यत्पर, M1 बल गृह (for पुर बलम्) ❀ Cg कोष्ठागार धान्यशालाम् ❀ —^{c}) Ś1 D8 भवता (for भवतस्) —^{d}) Ś D1–4 8 9 12 13 बहुगुण, B4 तद्द्विगुण (for दशगुण) —After 45, D13 reads 6 116 1–11 (om 6–8).

पुरोहितस्यात्मसमस्य राघवो
बृहस्पतेः शक्र इवामराधिपः ।
निपीड्य पादौ पृथगासने शुभे
सहैव तेनोपविवेश वीर्यवान् ॥ ५१ G. 6 111 B 6 127. L 6 108.

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चदशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११५ ॥

गते तु तस्मिन्कृतसप्रणामो [5]
बद्धाञ्जलिर्भ्रातृजनानुयात ।
प्रचक्रमे धर्मविधानगोप्ता
ततो गुरूणामभिवादनाय ।

[Ś1 V2 om l 1–2 —(l 1) Ñ V1 3 B1 4 तत्र, D8 तत्तद् (for तत्तु). B1 राजा (for दृष्ट्वा) Ñ B2–4 स्व, V3 B1 तद् (for स्व-) —(l 2) Ñ1 (also as above) वह युद्धम् (for वहस्व त्वम्) B1 उपतिष्ठेश्च D12 मा (for मां) B3 स्मृत Ñ V1 3 B2 उपतिष्ठस्व (V3 °ष्ठेश्च) मा स्मृत, B4 उपतिष्ठ समागत (for the post half) —(l 3) Ñ V2 ततो, B4 त तु (for तत्तु) Ñ V B2–4 उपातिष्ठत, B1 तमुतिष्ठत, D8 उपतिष्ठस्व —(l 4) B3 उपालभ्य B1 तु (for च) —Ñ V B1 2 4 om l 5–8 —(l 5) Ś D8 12 स कृत- (for कृतस-) D2 -प्रयाणे (for प्रणामो) D4 गते च तस्मिन्महसा विमाने —(l. 6) D2 राज- (for भ्रातृ-) B3 बद्धाजलीन्भ्रातृजनानभाषत, D4 कुबेरमानिध्यमयेह राम —(l 8) D2 4 9 गनो (for ततो)]

51 T1 damaged for 51 (cf v l 50) G (ed) om 51 —[a]) Ś Ñ V B D8 12 13 [अ]थ समेत्य, D4 10 11 T2 3 M1 5 [आ]त्मसख (D4 °हित)स्य ❀ Cr m g पुरोहितस्येति- आत्मसमस्य स्वानुरूपस्य ।, Ct आत्मसमस्येति पाठान्तरम् । ब्रह्मज्ञत्वादिति भाव । वसिष्ठस्येत्यर्थ इति तीर्थ ❀ —[b]) B1 शक्रम्. B1 [अ]मराधिप, B2 [अ]वराधिप, G3 [अ]मरेश्वर, M5 [उ]चितासने —[c]) B1 निवेद्य. V3 damaged from दौ up to है in [d] Ñ2 सुभगासने शुभे, D1–4 9 ज्वलनार्कसनिभौ ☞ D5 missing from वीर्यवान् up to 6 116 48[c] —[d]) Ś सदा (for सह) D7 तत्र (for तेन) B1 M3 राघव (for वीर्यवान्) ❀ Cv सहैव तेनोपविवेशेति—एकस्मिन् काले उपवेश । स्वस्मिन् स्वस्मिन् आसने (स चा स च ?) एकदैवोपविविशुरित्यर्थ । 'अथाब्रवीद्राजपुत्र' इत्यादि श्लोकद्वयं पूर्वत्र 'कुशलं पर्यपृच्छस्ते प्रहृष्टा भरतं तदा' इत्यस्यानन्तर द्रष्टव्यम् । अन्यत्र तु प्रमादप्रक्षिप्तम् । ततोऽस्य सर्गस्यादि शिरस्यञ्जलिमाधायेत्यादि वेदितव्यम् ।, also Cr ❀

Colophon D5 missing, T1 damaged (cf v l 51 and 50 respy) —*Kānda name* Ñ V1 B1 3 4 D4 13 लङ्काकाण्डे —After Kānda name, V1 D1 2 ins आभ्युदयिके, B1 युद्धपर्वण्याभ्युदयिके —*Sarga name* Ś Ñ V2 3 B D2 8 12 13 भरतसमागम, V1 भरतसमागमन, D1 भरतागम, D3 भरताभ्यागमन, D4 रामाभिगमन, M2 भरताश्रमप्रवेश. —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12 13 om, Ś2 V1 D1 110, Ñ2 116, B1 87, B3 107, D3 112, D6 7 G M3 5 130, D9 113, D10 11 129, T2 138, T3 141, M1 131, M2 132 —After colophon, Ś1 concludes with ॐ, D2 with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम —After colophon, D1–4 9 ins 3590*, while D13 reads 49–50[b] (followed by 3587*)

११६

2 4 शिरस्यञ्जलिमाधाय कैकेयीनन्दिवर्धनः ।
8 1 बभाषे भरतो ज्येष्ठं रामं सत्यपराक्रमम् ॥ १
9 4 पूजिता मामिका माता दत्तं राज्यमिदं मम ।
तद्ददामि पुनस्तुभ्यं यथा त्वमददा मम ॥ २

धुरमेकाकिना न्यस्तामृषभेण बलीयसा ।
किशोरवद्गुरुं भारं न वोढुमहमुत्सहे ॥ ३
वारिवेगेन महता भिन्नः सेतुरिव क्षरन् ।
दुर्बन्धनमिदं मन्ये राज्यच्छिद्रमसंवृतम् ॥ ४

116

D6 missing up to 48^e (cf. v l 6 115 51). —Before 1, Ś Ñ V B D8 12 ins , while D1–4 9 ins. after the colophon of 6 115 Sarga , whereas D13 ins after 6 115 36

3590* सुषेण जाम्बवन्त च केसरिं च महाबलम् ।
अभिवाद्य च सुग्रीव विनयेन परतप· ।
अभ्यवादयत प्रीतो भरत प्लवगर्षभान् ।

[(l. 1) D1–4 9 कपिं केसरिण तथा (for the post half) —(l 2) B2 D1–4 9 अभिगम्य Ñ1 B4 D13 स (for च). —V3 damaged from ग्रीव up to the post half —Ñ V B1 3 4 D13 om l 3 —(l. 3) D3 श्रीमान् (for प्रीतो). B2 प्लवगर्षभ, D3 प्लवगर्षभान्]

—Thereafter Ś Ñ V (V1 followed by 6 115 33) B1 3 4 D2 3 8 12 13 cont 3576*, while B2 D1 4 9 cont. after 3590*

3591* त परिष्वज्य सुग्रीवश्चिराद्भ्रातृसमागमे ।

[B2 सुग्रीव (for सुग्रीवश्) B2 D9 चिर भ्रात्रा(D9 चिराद्भ्रातु) समागत (for the post half)]

—Then B2 (preceded by the second occurrence of 6 115 32^cd) D1 4 9 further cont 3576* (D1 followed by 3577*)

—Before 1, D1 3 9 read 6 115 32^c – 42, D2 reads 6 115 33–42, while D4 reads 6 115.36–42, whereas M3 ins

3592* भरतस्तु ततोत्थाय शत्रुघ्नेन सहैव तु ।
भ्रातुर्मित्रास्तथा सर्वान्सभाष्य विनयेन तु ।
जाम्बवन्त नल चैव केसरि प्लवगोत्तमम् ।
अभिवाद्य च तान्सर्वानृक्षवानरराक्षसान् ।

—Then cont 3576* and 3578*

1 D13 reads 1–11 (om 6–8) after 6 115 45 V3 T1 damaged up to यी in 1^b —^a) B2 शिरसा (for शिरसि) Ś2 D2 4 6–8 11 12 T2 3 आदाय, M1 damaged, M3 आरोप्य, Cv r g as in text (for आधाय) —^b) Ñ V1 3 B2–4 कैकेय्या (for कैकेयी-) Ś B1 D2.6–9 12 T2 3 G3 M3 Cg -[आ]नद-, D1.4 10 11 13 Γ1 -नद- (for नन्दि-). —V3 om. 1^c – 2^b —T1 damaged from 1^d up to first म in 2^d —^cd) Ś Ñ V1 2 B D1 2 4.8 9 12 T3 M1.3 भ्रातर (for भरतो) B1 transp ज्येष्ठ and राम. D4 om. सत्य- D13 आत्रभाषे तदा ज्येष्ठ भ्रातर सत्यविक्रम. —After 1, D4 repeats 6 115 43^cd (preceded by 3585* [r.]).

2 V3 om. 2^ab, T1 damaged up to first म in 2^d (for both, cf v l. 1) For sequence in D13, cf. v l. 1 —^a) Ś Ñ V1 2 B D8 12 मामकी, D2.3 मेधिक (for मामिका) D13 मानिनश्चैव. —^b) M2 transp. दत्त and राज्यम् B2 D1–4 9 त्वया (for मम) Ś D8 12 अरिंदम D13 दत्त राज्यपद महत् —^c) D9 दास्यामि, D13 ददानि (for ददामि) D1 2 4 तथैवाह प्रतिददे —^d) D9 अन्वयागम (for अददा मम) Ś Ñ V B D8.12 यथा मत्य भवान्ददौ (B4 °नत), D1.4 L (ed) यथैव त्व म(D4 त्व)माददा· (L [ed]समाददा), D2 तत्र राज्य रघूत्तम, D3 यथा मे त्वमदा पुरा, D13 यथा त्व दत्तवान्मम, T2 3 यथातत्र ददामि च

3 For sequence in D13, cf v.l 1. ☞ It seems that Ck is missing from 3 up to the colophon B1 om 3^ab —^a) Ś2 V3 B3 D8 न्यस्त, V1 B4 न्यूढाम् (for न्यस्ताम्) D1–4 9 धुरमेता समुद्व्यूढाम्(D4 समुत्कुढाम्, D9 सुदुर्धर्षा) —^b) Ś V2 3 D6 8–12 Ct वृषभेग (for ऋषभेण) —V3 lacuna for 3^c —^c) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 कुमारिव, D6 7 Γ G M3 5 Cv r m किशोरीव, D9 शिरसा त, D13 गिरेरिव, Cg t as in text (for किशोरवद्). —^d) D4 13 M1 2 सोढुम्, Cv r m g t as in text (for वोढुम्)

4 For sequence in D13, cf v l 1 V3 om 4 —^a) Ś1 -मेघेन (sic) (for -वेगेन) D13 वारिवेवैलमिहतो (sic) —^b) D2 4 9 13 T2 M1 भिन्न- (for भिन्न). M1 damaged for व क्षरन् D1 [अ]क्षय, D3 क्षर , D7 त्वरन्, D13 स्थितौ (for क्षरन्) —^c) G1 अह, Cg as in text (for इद) Ś D8 12 13 वार्यो(Ś °र्यो)वमिव मन्येह, Ñ V2 B3 4 T1 दुर्वार्य(Ñ2 °र्धर्ष, V2 B4 °वार, B3 °र्वार, T1 °र्बंध)मिदमन्येन, V1 B1 G (ed)सु(G [ed]स)दुर्वहमिद(B1 °मह) मन्ये, B2 धार्यं न हीदमन्येन, D1 2 दुर्बद्ध(D2 °र्बंध)मिव चान्येन, D3 (with hiatus) दुर्बद्ध इव एतार्थे, D4 दुर्बुद्धिरिव वाल्येन, D9 G2 दुर्बद्धमिव(G2 °ह) मन्येह. —^d) Ś D4 8 Γ2 राज्य छिन्न(D4 Γ2 °द्र)म्, D3 तद्वद्राज्यम् (for राज्यच्छिद्रम्) D1 असहित, D4 सम वृत., D7 असस्कृतं, D8

गतिं खर इवाश्वस्य हंसस्येव च वायसः ।
नान्वेतुमुत्सहे देव तव मार्गमरिंदम ॥ ५
यथा च रोपितो वृक्षो जातश्चान्तर्निवेशने ।
महांश्च सुदुरारोहो महास्कन्धः प्रशाखवान् ॥ ६
शीर्येत पुष्पितो भूत्वा न फलानि प्रदर्शयेत् ।
तस्य नानुभवेदर्थं यस्य हेतोः स रोप्यते ॥ ७

एषोपमा महाबाहो त्वमर्थं वेत्तुमर्हसि ।
यद्यस्मान्मनुजेन्द्र त्वं भक्तान्भृत्यान्न शाधि हि ॥ ८
जगदद्याभिषिक्तं त्वामनुपश्यतु सर्वतः ।
प्रतपन्तमिवादित्यं मध्याह्ने दीप्ततेजसम् ॥ ९
तूर्यसंघातनिर्घोषैः काञ्चीनूपुरनिस्वनैः ।
मधुरैर्गीतशब्दैश्च प्रतिबुध्यस्व शेष्व च ॥ १० G 6 112 B 6 128 L 6 109

असवर, D13 समापित (for असवृतम्) N V1 2 B D12 राज्य छिद्रसमन्वि(Ñ1 °मसम, D12 °समावृ)त

5 For sequence in D13, cf. v l 1 B2 reads 5^{ab} twice (second time in marg) —^{a}) V3 damaged from श्व up to तु in 5^{c} B2 (first time) D1–4 खरो वा (B2 हि) गतिमश्वस्य, D13 गति गतु समावस्थो —^{b}) D3 तु (for च) D13 विहायस (for च वायस) B2 (first time) D1 4 L (ed) सर्पो(L [ed]मर्त्यो) वा(B2 हि) शकुनेर्गतिं, D2 मानुष शकुनेर्गतिं —D3 reads 5^{cd} after 6 —^{c}) Ś D2–4 8 12 नान्वेष्टुम् D7 10 11 G2 वीर, T1 G1 3 M3 राम (for देव)

6 For sequence and om in D13, cf. v l 1. V3 D9 om 6–8^{b} D1 2 4 om 6 —^{a}) G1 Cv r यदा, Cm g as in text (for यथा) Ñ2 तु, B1 3 4 [अ]त्र-, M3 स- (for च) Ś Ñ1 V1 2 B2 D3 6–8 10–12 T2 3 G M3 5 Cv r m g t [आ]रोपितो (for रोपितो) —^{b}) Ś D8 12 ज(D12 श)नै श्रान्त- (for जातश्चान्तर्-) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D8 12 महाश्चैव, D3 सवर्तितो, D6 7 10 11 G1 2 महानपि (G2 °न्स च), M1 °महाश्चापि, M2 5 महान्न च, Cg as in text (for महांश्च सु-) M5 दुराधर्षो (for दुरारोहो) —^{d}) Ś D8.12 महाश्चैव, M3 Cg महास्कध- (for °स्कन्ध) Ś B4 D3 7 8 12 प्रताप(D3 °रोह, D7 °वाल)वान् (for प्रशाखवान्) ❀ Cm महास्कधप्रवालवान् ❀ —After 6, D3 reads 5^{cd}

7 For sequence and om in D13, cf v l 1 V3 D9 om 7 (cf v l 6). —^{a}) Ś Ñ V1 2 B D8 12 यश्चा(B4 D8 °था)पि, D1 2 4 यथा तु, G1 M1 शीर्यते, M2 स शीघ्र, Cv m g t as in text (for शीर्येत) B2 D1 2 4 वृक्षो (for भूत्वा) D3 यस्तु वै रोपितो वृक्षो —B1 om (hapl ?) 7^{b} – 8^{c} —^{b}) D4 M3 स (sic), Cv m g t as in text (for न) G (ed) transp न and फलानि D3 प्रयच्छति, D4 6 7 10 11 T G M1 3 5 Cv m g t प्रदर्शयन् (for प्रदर्शयेत्) Ś Ñ V1 2 B2–4 D8 12 फलानि न(Ñ2 V1 B2 च) वि(B2 न, B3 4 नि)दर्शयेत्(D8 12 °यन्) —^{c}) G1 तस्मान् Ś D8 12 T1 G1 अर्थो, Cv r m g t as in text (for अर्थं) D1–4 अर्थं(D4 °र्थान्) नानुभवेयुस्ते, L (ed) तस्य नार्थो भवेदर्थो D3 7 10 11 G2 M5 Ct रोपित (for रोप्यते) D1 तदर्थं समरोपित , D2 4 ये यदर्थं प्र(D4 स [sic]) रोपिता .

8 For sequence and om in D13, cf v l 1 V3 D9 om 8^{ab} (cf v l 6) B1 om 8^{abc} (cf v l 7) —^{a}) D1 2 उपमैषा (by transp), D4 उपभुक्ष्व (for एषोपमा) Ś Ñ V1 2 B2–4 D8 12 महाराज (Ś D8 12 °ज्ञस्) (for °बाहो). —^{b}) D6 T2 3 M2 तद्-, T1 तम् (for त्वम्) Ś D8 12 त्वदर्थं कल्पित(Ś2 D12 °ता) मया, Ñ V1 2 B3 त्वदर्थं सहि(Ñ1 °ज्ञि)तो मया, B2 D1–4 तवार्थे(B2 त्वदर्थं) रघुनदन, B4 त्वदर्थे सज्ञिता मया, G(ed) तदर्थं सज्ञिता मया ❀ Cg एषोपमा त्वदर्थमुक्तेति वेत्तुमर्हसीति योजना ❀ —^{c}) Ś D8 12 तदस्मान्वत्सलो भूत्वा, Ñ V B2–4 यदस्मानृषभो(V2 3 B3 4 °नृपभाग्)भूत्वा, D1–4 9 यद-(D9 °द्य)स्मान्नृपतिर्भूत्वा —^{d}) Ñ1 V B2–4 D7 10 11 G2 भर्ता (for भक्तान्) Ś D1 3 4 8 12 transp भक्तान् and भृत्यान् Ś D8 12 च पोषय, Ñ1 V B2–4 न पोषसि(Ñ1 V2 °से), D1 4 च पोषिता , D3 न पुष्यसि, G (ed) न पोषये. (for न शाधि हि) Ñ2 भर्ता त्व नानुपोषसि, B1 भर्तुर्भृत्यान्नु पोषसि, D2 भक्त्या भृत्या नु पोषिता , D9 भक्त्या भक्तान्भरस्व न

9 For sequence in D13, cf v l 1 —^{a}) D13 जगत्याम् —^{b}) D6 13 G1 सर्वेश , D7 10 11 G2 राघव (for सर्वत) —For 9^{ab}, Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 M2 subst

3593* अद्य त्वामनुपश्यन्तु अभिषिक्त नराधिपा ।

[Note hiatus between the two halves Ñ2 V1 B2 अनुपश्यतम्, D1 3 4 9 अभि°, M2 °पश्येयम् (for अनुपश्यन्तु) D1 3 4 ह्यभिषिक्तम् Ñ1 B4 नराधिप(B4 °प), B2 D1–4 M2 अरिंदम (for नराधिपा)]

—^{c}) D8 उत्तपतम् , D13 प्रयच्छतम् (for प्रतपन्तम्). —V3 damaged from दि up to घा in 10^{a} —^{d}) D13 प्रदीप्त (for मध्याह्ने)

10 For sequence in D13, cf v l 1 V3 damaged up to घा in 10^{a} (cf v l 9) G1 om 10 —^{a}) V2 हर्ष-, T2 दीर्घ-, Cg t as in text (for तूर्य-) D6 -वादित्र- (for -सघात-) B3 निनादै (for निर्घोषै) D13 शखतूर्यविनिर्घोषै —^{b}) Ś V3 D1 3 6–9 11–13 नि स्वनै —B1 om 10^{c} – 11 —^{c}) D9 -निर्घोषै (for शब्दैश्च) —^{d}) D2 प्रबुद्ध्यस्व (subm) (for प्रतिबुध्यस्व) Ñ1 V2 B1 D1–4 13 पश्य च, B2 वन्दिना, B4 T2.3 M3 राघव,

:2 14 :8 11 :9 14 यावदावर्तते चक्रं यावती च वसुंधरा ।
तावत्त्वमिह सर्वस्य स्वामित्वमभिवर्तय ॥ ११
भरतस्य वचः श्रुत्वा रामः परपुरंजयः ।
तथेति प्रतिजग्राह निषसादासने शुभे ॥ १२
ततः शत्रुघ्नवचनान्निपुणाः श्मश्रुवर्धकाः ।
सुखहस्ताः सुशीघ्राश्च राघवं पर्युपासत ॥ १३
पूर्वं तु भरते स्नाते लक्ष्मणे च महाबले ।
सुग्रीवे वानरेन्द्रे च राक्षसेन्द्रे विभीषणे ॥ १४

D9 सर्वथा, Ct as in text (for शेत्व च) Ś D8 12 प्रतुष्यस्व नराधिप, Ñ2 बोधयदिह वदिन· —After 10, D13 ins

3594* मद्गलावर्तशत्रूश्च विनाश शीर्षसभवम् । (sic)

11 For sequence in D13, cf v l 1 B3 om 11 (cf v l 10) D13 om 11[ab] —[a]) D3 प्रवर्तते, T2 3 आवर्तयेद्, Cv m t as in text (for आवर्तते). —[b]) Ś Ñ1 V2 B1 D1 2 4 8 9 13 T2 तावती, D3 यावच्च (for यावती) Ś Ñ V2 B2 4 D8 13 ते, D1 2 9 मे, D3 6 T2 3 [इ]य, T1 M2 वा, Ct as in text (for च). —V3 om 11[cd]. —[c]) D13 यस्मात् (for तावत्) M2 एव (for इह). D2 यावद्धरस्य, D6 7 10 11 G1 2 M1 Ct लोकस्य, Cg as in text (for सर्वस्य) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1,2 4 8 9 12 त(B2 D1 2 4 9 अ)स्यास्त्वमपि(Ś B4 D4 8 °सि) सर्वस्या·. —[d]) Ś Ñ V1 2 B1 4 D7 8 10–12 G1 2 M1 3 5 Cg अनुवर्त-(Ś D8 12 °र्तित)य (for अभिवर्तय) D13 स्वामी काम प्रवर्तसे —After 11, D13 ins

3595* दृष्ट्वा च पुत्र शोकेन मग्ना तमसि दारुणे ।
कौसल्या त्वा कुशलिन पुत्र द्रक्ष्यति राघव ।
अद्य त्वा मूर्ध्नि जिघ्रन्त न तृप्तिमुपयास्यति ।
गौर्यथा नष्टवत्सेव पुनर्वत्सेन सगता ।

12 D13 om 12[ab] —[b]) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 रामः सत्यपराक्रम, T1 रा . . . रजय·. —D13 reads 35[cd] and 12[cd] after 6 115 41 —[c]) D12 ययेति. Ś Ñ V1 B2 D1 2 8 12 स(Ś2 D1 2 स-, V1 च) प्रतिश्रुत्य, V3 D3 त (D3 स-) परिश्रुत्य; B3 समुपश्रुत्य, B4 D4 °सश्रुत्य (for प्रतिजग्राह) V2 B1 स तयेति प्रतिश्रुत्य —[d]) D6 13 T G1,3 M5 च स (D6 य·) (for शुभे) Ś Ñ V B D8 12 (with hiatus) आसने समुपाविशत्, D1–4.9 समुपाविशदासने. —After 12, D1 reads an addl colophon [युद्धकाडे आभ्युदयिके भरतवाक्य नाम सर्ग ॥ २११ ॥], while D3 ins

3596* उवाच च महाबाहुर्भरत लक्ष्मण तथा ।
भरतेन मुदा युक्तो विभीषणमरिंदमम् ।
प्रणम्य प्रीतिपूर्वं हि मानयस्व यथाप्रियम् ।
त्वयापि च महावीर सौमित्रे वै ममाज्ञया ।
पूजनीयश्च बहुधा प्रेमपूर्वं निरन्तरम् । [5]
तथाय ससमुत्साह नमस्कर्तुं हि मातर. ।
करोति तदाज्ञया कार्यं यथायोग्य विभीषणे ।
एवमुक्तस्तु भरतस्तथा चक्रे नृपाज्ञया ।
प्रणाम परिरम्भ च प्रेमपूर्वं च लक्ष्मण ।
धृत्वा करे महाबाहु राक्षसेन्द्र विभीषणम् । [10]
सौमित्रिर्जग्मिवास्तत्र यत्र सर्वास्तु मातरः ।
कौशल्यापूर्वक राजा नमश्चक्रे विभीषणः ।
लक्ष्मणेनाभ्यनुज्ञातो मातृभिः प्रतिनन्दितः ।
सत्कृतश्च पुन श्रीमान्स राम समुपागमत् ।
तथा विनोदवार्तासु वर्तमानासु तत्र वै । [15]
अलंकाराय भरत· शत्रुघ्न वाक्यमादिशत् ।

13 [a]) B2 D2–4 9 -निर्दिष्टा, D1 सदिष्टा (for -वचनात्) —[b]) Ś1 -वारणा·; Ñ V1 2 B2–4 D6–8 10–12 T2 3 G2 Ct -वर्धनाः, B1 कारिण·, D1 प्रवर्धकाः (hypm) (for -वर्धकाः.) —After 13[ab], D13 ins

3597* चन्दनोरसि कर्पूरकुङ्कुमागुरुवासितम् ।
पुण्योदक तथा पीठ मणिरत्नविभूषितम् ।
नानापुष्पस्रजं दिव्या परिमलैश्च विराजिताम् ।
(hypm)
करेणादाय ते सर्वे राघवं पर्युपासिरे ।
तालवेणुमृदङ्गादिभेरीपणवसयुता । [5]

—[c]) M2 लघु- (for सुख-) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 8,9 12 च (for सु-) Ś D8 12 श्लाघयाश्, D1 दीर्घाश् (for -शीघ्राश्). D13 तथा सर्वे —[d]) Ñ1 D1,2 4 9 T1 G1 M5 पर्यु(D1 समु)पासते, B1 °गमन्, B3 °सयन्; B4 पर्यमुपेयन् (sic), D3 °पस्थिताः, D7,10 11 G2 पर्यवारयन्, D13 °सिरे; M2 पर्यवस्थिता, G (ed) °विशन्, Cg as in text (for पर्युपासत). —After 13, Ś D8 12 ins.

3598* उपतस्थुर्जलस्नानकर्मदैवविदो जना ।
वासासि चाङ्गरागाणि द्रव्याणि सुरभीणि च ।
माल्यानि च विचित्राणि दिव्यान्याभरणानि च ।
तान्दृष्ट्वा राघवो वीरो यथाक्रमसुपस्थितान् ।
उवाच परमप्रीत. सर्वानिक्ष्वाकुजीविन· । [5]
भरत लक्ष्मण चैव सुग्रीव सविभीषणम् ।
सर्वानिच्छाम्यहं द्रष्टु पृथक्पृथगुपस्थितान् ।
वानरानृक्षरक्षांसि स्नापयामासुरन्तरे ।

[(l 7) Ś2 तास्तान्, D8 12 स्नातान् (for सर्वान्) Ś2 D12 उपाश्रितान् (for उपस्थितान्) —(l 8) Ś2 वानरा. (for वानरान्).]

14 [a]) B1 ततश्, D13 तूर्णं (for पूर्वं). Ś B1 2 D2 8,12 T1 G1 च (for तु) M2 भ्रातरि (for भरते) —[b]) M5 परतपे (for महाबले). —D9 om 14[cd] V3 reads 14[cd] twice (second time illeg for [d]) —[d]) Ś Ñ V1 2 B1 4 D2–4 8 12 13 M2 राक्षसे च —After 14, M2 ins.

3599* युवराजेऽङ्गदे चैव नीले सेनापतौ तथा ।
यूथपेषु तथान्येषु हनूमत्प्रमुखेषु च ।

विशोधितजटः स्नातश्चित्रमाल्यानुलेपनः ।
महार्हवसनोपेतस्तस्थौ तत्र श्रिया ज्वलन् ॥ १५
प्रतिकर्म च रामस्य कारयामास वीर्यवान् ।
लक्ष्मणस्य च लक्ष्मीवानिक्ष्वाकुकुलवर्धनः ॥ १६
प्रतिकर्म च सीतायाः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
आत्मनैव तदा चक्रुर्मनस्विन्यो मनोहरम् ॥ १७

ततो राघवपत्नीनां सर्वासामेव शोभनम् ।
चकार यत्नात्कौसल्या प्रहृष्टा पुत्रवत्सला ॥ १८
ततः शत्रुघ्नवचनात्सुमन्त्रो नाम सारथिः ।
योजयित्वाभिचक्राम रथं सर्वाङ्गशोभनम् ॥ १९
अर्कमण्डलसंकाशं दिव्यं दृष्ट्वा रथं स्थितम् ।
आरुरोह महाबाहू रामः सत्यपराक्रमः ॥ २०

G 6 112
B 6 128
L 6 109

15 ^{a}) Ś1 विकर्तित , Ś2 D1 2 12 विकोशित , M2 विशोपित- (for विशोधित-) Ś2 D6–8 T3 G M1–3 जट , T2 -जल- (for -जट) D3 असौ भरतमहात्मा (unmetric), D9 तत स्नातश्च काकुत्स्थश्च —^{b}) B3 शुक्र , D8 स चित्र- (hypm) (for चित्र-) —After 15^{ab}, Ś Ñ V B D8.12 M2 ins

3600* दिव्याभरणजुष्टाङ्ग श्रीमाञ्ज्वलितकुण्डल ।

[M2 ब्रह्म (for दिव्य-) Ś B1 D8 12 -पुष्पाग , V3 B3 -दीप्ताग (for जुष्टाङ्ग) Ś1 V1 B3 श्रीमज्-, B1 धीमान् (for श्रीमान्) M2 विमल- (for ज्वलित-) G (ed) श्रीमदुज्ज्वल]

—^{c}) T1 damaged for महार्ह- Ś Ñ V B2–4 D1–4 8 9 12 13 G1 3 M2 3 रामस् (for -[उ]पेतस्) B1 3 महार्हमासन(B3 °शयनो)रामस् —^{d}) G1 तथा (for तस्थौ) Ś D8 12 देव , N V1 2 B1 2 4 D4 देव- , B3 वेद्- , D13 दीप्त (for तत्र) D3 वृत (for ज्वलन्) —After 15, Ś D1–4. (D2–4 repeat after 20 followed by 3604*) 8 9 12 13 ins

3601* सुग्रीवो हनुमांश्चैव महेन्द्रोपेन्द्रसंनिभौ ।
स्नातौ दिव्याम्बरधरौ रेजतु शुभकुण्डलौ ।

[(l 1) D2–4 (both times) द्युति- (for -[उ]पेन्द्र-). —(l 2) D2 (first time) मडनौ, D4 (second time) -लक्षणौ (for -कुण्डलौ)]

—Thereafter all the above MSS cont (D2–4 after the first occurrence), while Ñ V B1 3 4 subst for 16, whereas B2 ins after 15

3602* नन्दिग्रामे जटा छित्त्वा भ्रातृभि सह राघव ।
स्नातो विपाप्मा बलवानिक्ष्वाकुकुलनन्दन ।

[(l 1) cf 1 1 70^{ab} L (ed) जटाश् (for जटां) D1–4 9 हित्वा, D12 भित्त्वा (for छित्त्वा) —G (ed) om l 2 —(l 2) D9 महात्मा (for विपाप्मा) D4 9 द्यु(D9 श्च)-तिमान् (for बलवान्) Ś Ñ2 V2 D8 12 -कुलवर्धन]

16 For subst in Ñ V B1 3 4 cf v l 3602* —^{a}) D9 स (for च) Ś D2–4 9 12 रामाय, D1 8 सीताया (for रामस्य) —D8 om 16^{cd} —^{c}) Ś D1–4 9 12 लक्ष्मणाय(D3 °णेन) (for लक्ष्मणस्य) —^{d}) D13 G1 M1 2 -नदन , Cv m g t as in text (for वर्धन) D1–4 9 भरत सत्यविक्रम

17 V3 om 17-21 —^{a}) T1 damaged for तिकर्म —^{c}) D4 आत्मनश्च (for आत्मनैव) B1 D1–3 9 13 ततश्च, D4 T2 3 तथा (for तदा) —^{d}) B3 G1 M1 मनोरमं (G1 °मा), D1–4 महाप्रभा , D9 विचक्षणा , D13 M2 मनोहरा (for मनोहरम्)

18 V3 om 18 (cf v l 17) —^{a}) B1 D1–4 6 7 9–11 S वानर- (for राघव-) —^{b}) M1 damaged for सामेव शोभनम् B4 चैव, G (ed) उप- (for एव) Ś B1 3 4 D1 2 8 12 G1 2 M2 शोभना(D1 °ना), B2 D4 9 शोभना, Cm g t as in text (for शोभनम्) —^{c}) T1 damaged for र यत्नात् B2 शोभा, D3 रत्न, D7 यत्न (for यत्नात्) M1 कारयामास (for चकार यत्नात्) —^{d}) D6 T2 3 M3 (before corr as in text) लालसा (for -वत्सला) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D8 12 प्रहृष्टेनातरात्मना, B2 प्रहर्षात्पुत्रगृद्धिनी, D3 पुत्रिणी पुत्रवर्धिनी —For 18^{cd}, D1 2 4 9 subst

3603* अलक्रिया चकाराथ कौसल्या पुत्रगृद्धिनी ।

[D1 अलक्रियाश्, D2 अलकार]

—Thereafter, D1 9 cont , while Ś D8 12 ins after 18, whereas D2–4 cont after 3601* (second occurrence)

3604* तरुण्य शौचसम्पन्ना एकत शुभलक्षणा ।
सुग्रीवपत्नी सीता च द्रष्टु नार्य समुत्सुका ।

[(l 1) Ś2 D3 8 12 तरुणा D1 4 9 रूप- (for शौच-). D4 सर्वत (for एकत) D1 प्राप्ता पौरजनस्त्रिय , D9 सवत्मा शुभकुडला (for the post half) —(l 2) D3 तु (for च) D9 भार्या (for नार्य) Ś D8 12 समागता]

19 V3 om 19 (cf. v l 17) D1–4 9 read 19–20 after 23^{ab} —^{a}) D1 2 4 9 -निर्दिष्ट (for -वचनात्) —^{b}) B4 D13 सुमतुर् (for सुमन्त्रो) —^{c}) Ś D8 12 [अ]तिचक्राम, B1 ह्यतिक्रातान्(sic), B2 D1–4 9 [अ]भ्युपागच्छ(B2 °तिष्ठ)द् (for [अ]भिचक्राम) —^{d}) D1 इष्ट (for रथ). Ś Ñ V1 2 B2 4 D8 12 -भूषित, B3 -भूषण, D2 4 -सुदर, T1 शो... (for शोभनम्)

20 V3 om 20 (cf v l 17) B4 om 20^{ab} D1–4 9 read 19–20 after 23^{ab} —^{a}) D10 11 अद्ध्यर्कामल , T1 ...मडल- (for अर्कमण्डल-) D13 अर्कप्रकाशसदृश —^{b}) Ś Ñ V1 2 B2 3 D8 12 13 T1 M3 रथोत्तम, B1 मनोरम, D1–4 9 महारथ (for रथ स्थितम्) —^{c}) B1 रथ रामस् (for

12 30 अयोध्यायां तु सचिवा राज्ञो दशरथस्य ये ।
18. 23 पुरोहितं पुरस्कृत्य मन्त्रयामासुरर्थवत् ॥ २१
19. 32

मन्त्रयन्रामवृद्ध्यर्थं वृत्त्यर्थं नगरस्य च ।
सर्वमेवाभिषेकार्थं जयार्हस्य महात्मनः ।
कर्तुमर्हथ रामस्य यद्यन्मङ्गलपूर्वकम् ॥ २२

महाबाहू) —^{d}) B1 तदा (for राम) Ś1 पर (for सत्य-) D7 10 11 परपुरंजयः —After 20, Ś Ñ V1 2 B D6-8 10-12 S ins , while D13 ins only l 1-3 after 28

3605* सुग्रीवो हनुमांश्चैव महेन्द्रसदृशद्युती ।
स्नातौ दिव्यनिभैर्वस्त्रैर्जग्मतु शुभकुण्डलौ ।
वराभरणसम्पन्ना ययुस्ता· शुभकुण्डला· ।
सुग्रीवपत्न्य. सीता च द्रष्टु नगरमुत्सुकाः ।

[(l. 1) G1 -वदन- (for सदृश-) D6 7 T3 द्युति (for द्युती) M1 damaged, M2 -द्युतिसन्निभा (for सदृशद्युती) Ś Ñ V1 2 B D8 12 राक्षस(Ñ V1 अगद)श्च विभीषण. , T1 म . * . . द्युती (damaged) (for the post half). —(l 2) D6 धौतैर् (for स्नातौ) D6 दिव्यमयैर्, T2 3 दिव्यैर्नवैर् (for दिव्यनिभैर्) T1 G3 M1 स्नातौ दि(M1 - . .)व्याम्बरधरौ, D13 महार्हवस्त्रसुस्नातौ, Cm g t as above (for the prior half) M5 रेजतु , Cm.t as above (for जग्मतु). G1 मउनौ (for कुण्डलौ) D13 गजमास्थितौ. —For l. 2, Ś Ñ V1 2 B D8 12 subst. ·

3605(A)* स्नाता दिव्याम्बरधरा शुभकुण्डलधारिण ।

[B2 3 दिगम्बरधरा . Ś D8 12 श्लक्ष्णा (for शुभ-)]

—After l 2, M2 ins

3605(B)* विभीषणादयश्चान्ये जग्मुस्ते शुभकुण्डला· ।

—(l 3) B2 D7 10.11 G2 M2 सर्व- (for वर-) D7 10.11 G2 -युताश्च, D13 सपत्नौ, M2 -युक्ताश्च (for -सम्पन्ना) M1 प्रययु (for ययुस्ता) G1 -मडना (for -कुण्डला). Ś D8 12 सर्वतस्ते वनौकस , Ñ V1 2 B चा(Ñ V1 B2 आ)सन्सर्वे वनौकस , D13 अन्योन्याविव भूषिता (for the post. half). —After l 3, Ś Ñ V1 2 B D8 12 ins , while G (ed) ins only l 2 after 20

3605(C)* आरोहन्तु रथं शीघ्रमिति राम उवाच तान् ।
लक्ष्मणादीन्स्थितान्दृष्ट्वा आरूढो रथिनां वर ।

[(l 1) Ñ V2 B4 आरोहत, B1(also as in D12) 3 आरोहध्व, D12 आरुरोह (sic) (for आरोहन्तु). Ś1 D8.12 दीप्तम्, Ś2 दिव्यम् (for शीघ्रम्) —(l 2) Note hiatus between the two halves V1 B4 रथिन, G (ed) रथे वै (for आरूढो)]

—(l 4) D7 सीतां (for सीता). Ś Ñ V1 2 B D8 12 सुग्रीवो राक्षसेंद्रश्च (for the prior half) Ś Ñ V1 2 B D8 12 उत्सुकौ, D6 T2 आगता (for उत्सुका).]

—After 20, D2-4 repeat 3601* (followed by 3604*), while D13 ins :

3606* आरुरोह रथं दिव्यं भरतश्च महारथ ।
शत्रुघ्नश्च महातेजा आरुरोह रथोत्तमम् ।
लक्ष्मणश्च महातेजा· सुग्रीव. समलकृत ।
आरुरोह रथं दिव्यं मणिकाञ्चनभूषितम् ।
मणिकाञ्चनचित्राभा शिबिकाश्च विभूषिता· । [5]
आरुरुहुस्ता मुदा युक्ता जानकीप्रमुखा· स्त्रियः ।
(hypm)

21 V3 om 21 (cf v l 17) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D8 12 read 21-23 (B3 up to 22^{cd} only) after 30. D13 reads 21-23^{b} before 36. —^{a}) V2 D2 7 10 11 Ct च (for तु). —^{b}) Ś D8 12 तु, Ñ V1 2 B3 4 ते, B1 D7 10.11,13 च (for ये). M2 नागराश्चैव समता —After 21^{ab}, B1 ins 3610* —^{c}) Ś Ñ1 B1 D3.9 12 शत्रुघ्न च (Ś1 D8 तु, B1 ते) (for पुरोहित). D9 पुरस्कृत्वा Ñ2 B4 शत्रुघ्नश्च महातेजाः , V1.2 B2 3 D1-4 13 शत्रुघ्न पुरत. कृत्वा, G (ed.) आयात राघवं श्रुत्वा. —^{d}) Ś D8.12 13 मन्त्रयित्वा सुनिश्चित, Ñ V1 2 B पुरोहितमथाब्रुवन्, D1-4 9 [अ]मन्त्रयन्मन्त्रकोविदा· . —After 21, Ś D6-8 10-13 S ins

3607* अशोको विजयश्चैव सुमन्त्रश्चैव सगता ।

[T1 mostly damaged for the prior half G3 सिद्धार्थश् (for सुमन्त्रश्). G1 सवृता , Cm t as above (for सगता·). Ś D8 12 13 शत्रुघ्नविजयावुभौ, D7 10 11 सिद्धार्थश्च समाहिता , M1 damaged (for the post half).]

—Then Ś D8 12 13 cont.

3608* पुरोहितं समानीय इदं वचनमब्रुवन् ।

[Note hiatus between the two halves. Ś1 अब्रवीत् (sic)]

—After 21, D1-4 9 ins.

3609* मतिमन्तो महात्मानावशोकविजयौ तथा ।

[D1 मतिमत. D2 ह्यशोक- , D3 9 विशोक- (for अशोक). D9 तदा]

22 For sequence in Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D8 12 13, cf v l 21 —^{a}) Ś Ñ V B D8 12 13 भवतो (for मन्त्रयन्). Ś D8 12 रामतुष्ट्यर्थं, B4 °शुद्ध्यर्थं, G1 आत्मवृद्ध्यर्थं (for रामवृद्ध्यर्थं) D1-4 9 क्षिप्र (D2 3 ततो) रामस्य वृद्ध्यर्थं. ❀ Cm मन्त्रयन् । मन्त्रयन्त । , Cg t मन्त्रयन् अमन्त्रयन् ❀ —T2 3 om (hapl ?) 22^{bc}. —^{b}) Ś N1 B1 3 4 D2-4 6 8 12 13 T1 G1 2 M1 वृद्ध्यर्थं, D1 om (hapl), D9 सर्वस्य, G3 M2 3 ऋद्ध्यर्थं (for वृत्त्यर्थं) B2 नगरस्य च वृद्धये. —After 22^{ab}, Ś N V B2-4 D8 12 ins., while B1 ins. after 21^{ab}

इति ते मन्त्रिणः सर्वे संदिश्य तु पुरोहितम् ।
नगरान्निर्ययुस्तूर्णं रामदर्शनबुद्धयः ॥ २३

हरियुक्तं सहस्राक्षो रथमिन्द्र इवानघः ।
प्रययौ रथमास्थाय रामो नगरमुत्तमम् ॥ २४

जग्राह भरतो रश्मीञ्शत्रुघ्नश्छत्रमाददे ।
लक्ष्मणो व्यजनं तस्य मूर्ध्नि संपर्यवीजयत् ॥ २५

श्वेतं च वालव्यजनं सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
अपरं चन्द्रसंकाशं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ २६

ऋषिसंघैस्तदाकाशे देवैश्च समरुद्गणैः ।
स्तूयमानस्य रामस्य शुश्रुवे मधुरध्वनिः ॥ २७

ततः शत्रुंजयं नाम कुञ्जरं पर्वतोपमम् ।
आरुरोह महातेजाः सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ २८ G 6 11 B 6 12 L 6 10

3610* यथावद्द्रव्यसभार विधिदृष्टमशेषत ।

[Ñ2 V1 2 B4 यथा च (for यथावद्) B1 अथाहरन्द्रव्यभार (for the prior half). V3 damaged for दृष्टमशे]

—^{c}) B1 सर्वानेव, B2 D1 2 4 सर्व एव, M3 °मेक- (for सर्वमेव) Ñ1 [अ]भिषेकार्थे —^{d}) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D8.12 राज्या(Ñ2 illeg)र्हस्य, B2 D1–4 9 तदर्ह(D1 3 °र्थे)स्य, G1 जयार्थं च (for जयार्हस्य) D13 जयार्थं च सहस्रिण . —B3 om 22^{c}–23 —^{e}) D1 T G2 3 M2 अर्हसि (for अर्हथ) ❀ Cv. अर्हथेति। गुरुषु बहुवचनम्।, Cm महात्मनो रामस्याभिषेकार्थं यद्यत्तत्सर्वं मङ्गलपूर्वकं कर्तुमर्हथ। पूजाया बहुवचनम्।, so also Cg, Ct कर्तुमर्हथेति भृत्यान्प्रत्युक्ति ❀ —^{f}) Ś Ñ V B4 D1–4 8 12 सर्व-, B1 2 सर्वं, M2 सचो (for यद्यत्) D1 -मागलय-, D4 -लक्षण- (for मङ्गल-) D9 (with hiatus) अभिषेके समन्त्रक, D13 यन्मगलमपूर्वक

23 For sequence in Ś Ñ V1 2 B1 4 D8 12 13, cf v l 21 B3 om 23 (cf v l 22). —^{a}) Ś D8 13 [ए]ते, D1–4 9 [ए]व, D12 [ए]तन् (for ते) —^{b}) Ś D8 12 13 [अ]थ, Ñ V1 2 B1 4 [आ]थ, V3 B2 D6 7 10 11 M1 Ct च (for तु). B2 D10–12 Ct पुरोहित D1–4 9 राममगल(D3 °दर्शन)काक्षिण , M2 योजयित्वा महात्मन —After 23^{ab}, D1–4 9 read 19–20 , while D13 ins

3611* अवतीर्य रथाद्राम उपविश्य वरासने।
मन्त्रिभि कथयामास वानराणा पराक्रमम्।

—B2 om 23^{c}–26^{b} D1–4 9 om 23^{cd} D13 reads 23^{cd} after 27 —^{c}) D13 च ययुस् (for निर्ययुस्) Ś D8 12 द्रष्टु (for तूर्णं) —V3 damaged for 23^{d}

24 B2 om 24 (cf v l 23) V3 om 24^{ab}. Before 24, D13 reads 28–29 —^{ab}) T1 damaged for स्राक्षो रथ N1 D1 2 4 9 M5 ऐन्द्रम् Ś2 D12 इवाशुग., B3 D13 M2 °पर , M1 इ-** (for इवानघ) —^{c}) Ś Ñ2 V B1 D8 12 तै सहा(Ñ2 B1 °मा)स्थाय (for रथमास्थाय) B3 पुनर्ययौ सहोत्थाय —^{d}) D13 राघवो रथम्, M1 रावव पुरम् (for रामो नगरम्) Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 राघवो(D1 4 °मो वै) ज्वलि(Ñ1 लक्षि)त श्रिया, D9 रामोर्कज्वलित श्रिया

25 B2 om 25 (cf v l 23). —^{a}) D3 G2 रश्मि. —^{b}) D12 T3 आददे (for आददे) B4 छत्र शत्रुघ्न आदधे —Ñ2 illeg for 25^{cd} —^{c}) D1–4 9 गृहीत्वा, D13 चामर (for लक्ष्मणो) G1 M1 व्यजने, Cr m g t as in text (for व्यजन) Ś Ñ1 V B1 3 4 D8 12 गृह्य, D1–4 9 मूर्ध्नि, D13 वीर (for तस्य) —^{d}) D6 सपर्यवेदयत् (sic), D7 10 11 सवीजयत्(D7 °यत्त)दा, T1 सपरिवीजयन्, G2 सपर्यवीजत, M2 सपरिवीजति, Cr m g as in text (for सपर्यवीजयत्) Ś Ñ1 V B1 3 4 D8 12 राघव पर्यवीजयत्, D1 4 लक्ष्मणोधारयच्छुभ, D2 3 लक्ष्मण परवीरहा, D9 लक्ष्मणोथ दधच्छुभ, D13 प्रतिजग्राह लक्ष्मण

26 B2 om 26^{ab} (cf v l 23) G(ed) om 26. —^{a}) M2 तु (for च) D13 वाल —^{b}) D6 7 10 11 T G2 3 M3 5 Ct जग्राह(D10 11 Ct °गृहे) परि(D6 G2 3 M3 पुर)त. स्थित (D7 °त, M5 °तस्तत), G1 M1 जग्राह हरिभिर्वृत (M1 प्लवगाधिप) —^{c}) D4 देव-, D8 चंद्र- (for चन्द्र-) M1 damaged for सकाश —After 26^{c}, Ś D8 12 ins

3612* दिव्य दृष्ट्वा महारथम्।
आरुरोह महाबाहू .

27 Ñ2 illeg for 27^{a} —^{a}) Ñ1 B4 D1 3 4 T1 2 G3 तथाकाशे, D2 अथा°, D13 तथा कामैर् (for तदाकाशे). B2 (with hiatus) आकाशे ऋषिभवैश्च —^{b}) G1 दैवतैः (for देवैश्च) —B4 om 27^{cd} —^{c}) Ś2 lacuna for स्य राम. M2 स्तूयमानैस्तु —^{d}) B3 D2–4 9 M2 श्रूयते (for शुश्रुवे) Ś1 Ñ1 D1–3 8 9 12 मधुरो (for मधुर-) Ñ2 B2 D1 4 M1 2 5 स्वन , D2 3 9 स्वर , Cr m g as in text (for -ध्वनि) —After 27, D13 reads 23^{cd}.

28 L(ed) om 28. D13 reads 28–29 before 24. —^{a}) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 पश्चात् (for तत) V3 शक्रजय, D2 4 8 शत्रुजय —^{b}) Ś2 lacuna for कुञ्ज D4 पर्वतोत्तम —^{c}) Ś2 D8 12 महाबाहु (for °तेजा) D13 (with hiatus) रामाज्ञया आरुरोह —^{d}) Ñ1 V2 3 B1 प्लवगोत्तम , Ñ2 V1 B3 4 D2 3 M2 प्लव(D3 °व)गेश्वर , B2 M1 प्लवगाधिप , D6 T2 3 वानराधिप , D7 10 11 13 T1 G M3 5 प्लवगर्षभ (for वानरेश्वर) —After 28, D3 ins

3613* तयैव रथमारुह्य प्रययौ रावणानुज ।,

While D13 ins l 1–3 only of 3605*.

28 32 30 नव नागसहस्राणि ययुरास्थाय वानराः ।
मानुषं विग्रहं कृत्वा सर्वाभरणभूषिताः ॥ २९
शङ्खशब्दप्रणादैश्च दुन्दुभीनां च निस्वनैः ।
प्रययौ पुरुषव्याघ्रस्तां पुरीं हर्म्यमालिनीम् ॥ ३०
ददृशुस्ते समायान्तं राघवं सपुरःसरम् ।
विराजमानं वपुषा रथेनातिरथं तदा ॥ ३१
ते वर्धयित्वा काकुत्स्थं रामेण प्रतिनन्दिताः ।
अनुजग्मुर्महात्मानं भ्रातृभिः परिवारितम् ॥ ३२
अमात्यैर्ब्राह्मणैश्चैव तथा प्रकृतिभिर्वृतः ।
श्रिया विरुरुचे रामो नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ॥ ३३
स पुरोगामिभिस्तूर्यैस्तालस्वस्तिकपाणिभिः ।
प्रव्याहरद्भिर्मुदितैर्मङ्गलानि ययौ वृतः ॥ ३४

---

29 V3 om 29^{ab}. D13 reads 28–29 before 24 —^{a}) D9 ततो, D13 तथा, T2 3 अथ, M2 दश (for नव) G (ed) नागश्रेष्ठ, Ct as in text (for नव नाग-). —^{b}) Ñ V1 2 B1 4 M2 (with hiatus) आरूढा शेष (Ñ1 °ढा येषु, V2 B1 °ढास्ते च, M2 °ढास्तत्र), G1 M6 ययुरारुह्य B2 3 D1–4 9 (with hiatus except B3 D3) आ(B3 D3 चा)-रूढा वानरोत्तमा (D2 °रेश्वराः) —^{c}) T1 G3 मानुषान्वि-ग्रहान्कृत्वा —^{d}) T1 damaged for सर्वा —After 29, D13 ins

3614* हयमुग्र तथा दिव्य श्वेतकाञ्चनभूषितम् ।
मनोजव महाकायमारुरोह विभीषण ।
आरुह्य च पृथग्यान ह्याना हरिराक्षसा ।
राजानश्च महात्मान पौरजानपदास्तथा ।
गजाश्वरथसंकीर्णा पादातैर्मेदिनी वृता । [5]
भेरीपणवशङ्खादीन्वादयन्ति सहस्रश ।
गजवाजिमहस्राणि कम्पयन्ति स्म मेदिनीम् ।

30 V3 om 30 —^{a}) G1 -वश, G2 -चक्र, M2 -भेरी, Cv r g t as in text (for -शब्द-) D13 -निनादैश्च Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 शङ्खभेरीनिनादैश्च (Ś2 D12 °दैन). —^{b}) D1–4 9 कुञ्जराणा (for दुन्दुभीना) Ś Ñ2 V1.2 B D1 3 6–9 12 नि:स्वनं. D13 भेरीणा नि स्वनै. परं —^{c}) B2 D1–4 9 13 सप्रयातो(D13 °ते) नरव्याघ्रस(D13 °घ्रे) —^{d}) Ś B1 D8 12 स्वा पुरीं, D13 नगरी. Ś Ñ V1 2 B1 3.4 D8 12.13 परि(Ś V1 D8 12 13 सप्र)हर्षयन्, B2 D2 पुरुषर्षभ, D1 4 9 पुरुषोत्तम, D3 कृतगर्षभ, D6 G1 हेममालिनीं (for हर्म्य-मालिनीम्). —After 30, Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D8 12 read 21–23 (B3 up to 22^{cd} only), while D3 ins .

3615* अशोको धर्मपालश्च विजयश्चैव बुद्धिमान् ।,

whereas D13 ins

3616* नागरा निर्ययुर्दृष्टा रामदर्शनलालसाः ।

31 ^{a}) V3 damaged for ददृशुस्ते स D4 पुरजना, M1 2 तमा(M2 °दा)यात (for समायान्त). B3 कर्तुमहेंय दायात (sic). —^{b}) D9 राम मह- (for राघव स-) V3 B2 सपुर सरा —After 31^{ab}, B2 D1–4 read 32^{cd} —T1 mostly damaged for 31^{cd} —^{c}) Ś D8 12 भ्राजमान च, D13 विद्योतमान (for विराजमान) D4 पुरुषा (for वपुषा) —^{d}) D3 स्वय (for तदा) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 13 ज्वलतमिव पावक, B2 राममादित्यवर्चसा, D1 2 4 9 M1 रथे(D3 °रथे)नादित्यवर्च(D1 °तेज)सा, D6 T2 3 रथेन रथिना वर.

32 ^{a}) Ś D8 वन्दयित्वा, D6 दर्शयित्वा (for वर्धयित्वा) Ś Ñ V B D8 12 M2 राजान, D1–4 9 13 राम तु (for काकुत्स्थ) —^{b}) Ś2 D3 12 प्रतिनदित(D3 °तैः) (for °नन्दिता.) —V3 B2 repeat 32^{cd} after 33^{ab} B2 D1–4 read 32^{cd} after 31^{ab} —^{c}) M1 damaged for अनु-जग्मुर्म T1 damaged from र्म up to त in 35^{a}. —V3 damaged from 32^{d} (first time) up to ज्ञाति (See Var.) in 33^{b}.

33 T1 damaged for 33, V3 damaged up to ज्ञाति in 33^{b} (for both, cf. v l 32) D9 repeats 33^{ab} after 34^{ab}. —^{a}) Ñ1 B1 3 चैवैर्, Ñ2 B4 सर्वैर्, V1 illeg , V2 om (for चैव). Ś D8.12 ब्राह्मणैर्वेश्च. D13 बहुभिश्च महा-भागैर् —^{b}) D3 तत., G2 तत्र (for तथा) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 13 ज्ञाति(V3 damaged)भि· स्व(D13 सु)जनैस्तथा (Ñ2 °***.**[illeg]), B3 ज्ञातिप्रकृतिभि सह. —After 33^{ab}, V3 B2 repeat 32^{cd}. —V3 om 33^{c}–34^{b} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D8 12 पूजितो, B2 श्रिया वै, D1.4 13 M2 श्रियाभि (for श्रिया वि-). —^{d}) D13 नक्षत्रेण (for नक्षत्रैर्)

34 T1 damaged for 34 (cf. v l. 32) V3 om. 34^{ab} (cf v l 33) —^{a}) G1 सूतैस् (for तूर्यैस्) Ś Ñ V1.2 B D8 12 13 आशीर्भि(Ś D8 °शाभि)र्मधुराभिश्च, D1–4.9 मधुराभाषिभि पौरैस्, M2 लाजाक्षतैश्चापि तथा. —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 13 M2 तथा, D3 T2 3 तालै , D7 स्नात., Ct as in text (for ताल-) —After 34^{ab}, D9 repeats 33^{ab}, while D13 reads 37^{cd} (including 3619*). —D13 om 34^{c} – 35^{b} D9 om 34^{cd} —^{c}) Ś2 Ñ1 V1 2 B1 3 4 D1–4 8 T2 प्रति , C3 t as in text (for प्रवि-). B3 मधुरैर् (for मुदितैर्) —^{d}) D7 मङ्गलाभि- (for मङ्गलानि). D7 10 11 transp ययौ and वृतः. Ś Ñ V B D1–3 8 12 मङ्गलार्थ(B2 मुद सार्थ)मभिष्टुत (Ś D12 °ष्टुतै·, B2 D2 3 °ष्टुतं., D1 °ष्टव), D4 मंगळ कामिभि· स्वरैः.

अक्षतं जातरूपं च गावः कन्यास्तथा द्विजाः ।
नरा मोदकहस्ताश्च रामस्य पुरतो ययुः ॥ ३५
सख्यं च रामः सुग्रीवे प्रभावं चानिलात्मजे ।
वानराणां च तत्कर्म व्याचचक्षेऽथ मन्त्रिणाम् ।
श्रुत्वा च विस्मयं जग्मुरयोध्यापुरवासिनः ॥ ३६
द्युतिमानेतदाख्याय रामो वानरसंवृतः ।
हृष्टपुष्टजनाकीर्णामयोध्यां प्रविवेश ह ॥ ३७

G 6 11
B 6 12
L 6 10

35 T1 damaged up to त in 35ᵃ (cf v l 32) D13 om 35ᵃᵇ (cf v l 34) —ᵃ) Ś Ñ1 V1 B2 4 D1–3 8 9 12 अक्षता D9 -रूपैश् (for रूपं) —ᵇ) V3 damaged from व up to स्ता in ᶜ D6 T2 3 द्विजास्तथा (by transp), D7 10 11 G2 M1 सहद्विजा .—M1 om. 35ᶜ–90 D13 reads 35ᶜᵈ and 12ᶜᵈ after 6 115 41. —ᶜ) B1 लाजा-, D4 तथा (for नरा) —T1 damaged for ᵈ —ᵈ) Ś Ñ V B D2 4 8 12 स्थिता, D1 [ऽ]भवन् (for ययु·). D3 राघव पर्युपस्थिता, D13 राघवस्याग्रतोऽभवन्, T2 3 राघवस्य पुरो ययु

36 M1 om. 36 (cf. v l 35) Before 36, D13 reads 21–23ᵇ —ᵃ) D1 स राम, D3 राम स, M3 रामस्य (for च राम) Ś Ñ V B2–4 D8 12 राम सख्य च (by transp.), B1 रामश्च सख्य (by transp).—ᵇ) Ś Ñ V B D3 8 हनूमत (D3 °ति) (for [अ]निलात्मजे) D1 4 13 विक्रांते(D4 13 °क्रम) च हनूमति, D2.9 विक्रात (D2 °तिं) च हनूमत —V3 om (hapl ?) 36ᶜ–ᶠ —ᶜ) D3 वानरेषु D2 तत कर्म, D4 च सत्कर्म (for च तत्कर्म) —After 36ᶜ, T1 G3 M3 5 ins

3617* राक्षसाना च तद्बलम् ।
विभीषणस्य सयोगम् .

—ᵈ) Ś1 V2 D2 7 10–12 व्याचचक्षे, T1 3 G M3 5 आचचक्षे Ñ1 D2 3 स, B4 सु-, D1 स्व-, D4 6 7 T1 G M3 च (for ऽथ) Ś B2 D1–4 6 8 9 मन्त्रिषु(D3 6 °ण), M2 मन्त्रिण (for मन्त्रिणाम्) D13 कथयामास मन्त्रिणे —D1–4 12 om. 36ᵉᶠ —ᵉ) G2 M3 तु (for च) —After 36, Ś Ñ V1 2 B D6–11 13 T2 3 G1 2 M2 ins, while D12 ins after 36ᶜᵈ

3618* वानराणा च तत्कर्म राक्षसाना च तद्बलम् ।

[cf 36ᶜ and l 1 of 3617*. D13 अमानुष (for वानराणां) D13 om first च (subm) D9 13 तद्वध (for तद्बलम्)]

37 M1 om 37 (cf v l 35) D13 om 37ᵃᵇ —ᵃ) D3 एवम् (for एतद्) Ś Ñ V B D8 12 एव स (Ś2 B1–3 D12 स-) कथयन्नेव —ᵇ) B1 -वेष्टित, B2 D10 12 -सयुत. (for -संवृत) —D13 reads 37ᶜᵈ (including 3619*) after 34ᵃᵇ V3 damaged from पु in 37ᶜ up to ला in l 1 of 3619* —ᶜ) D8 12 हर्ष- (for हृष्ट-) D1 -तुष्ट- (for पुष्ट-) —ᵈ) V1 D7 10–12 G1 2 स (for ह) Ñ2 B4 पुनरागत, D1–4 अन्व(D1 सम)पद्यत, D9 अन्ववर्तत (for प्रविवेश ह) —After 37, Ś Ñ V B D8 12 13 ins, while D1–4 9 ins. l 17–19 only

3619* पताकमालाभरणा सिक्तरथ्यान्तरापणाम् ।
पुष्पचित्ररथा रम्या बालवृद्धनिरन्तराम् ।
हर्म्यप्रासादविवृतामुद्यानवनशोभिताम् ।
ऊचुस्तदा ता वै राममिदमभ्यन्तरा स्त्रिय ।
सभ्रातृणा सपुत्राणा तव दर्शनकाङ्क्षिणाम् ।
दिष्ट्या राजन्कृतो देवै प्रसाद पुरवासिनाम् ।
भृश काकुत्स्थ कौसल्या त्वदर्थमभितप्यते ।
निर्विशेष तदा सर्वे पुरे पुरनिवासिन ।
असूर्यमिव ख राम हृतरत्न इवोदधि· ।
त्वया पुरमिद हीन विचन्द्रा शर्वरी यथा ।
अद्यायोध्या महाबाहो अयोध्या प्रतिभाति न ।
परेषा प्रार्थ्यमानाना त्वयि सनिहिते हिते ।
चतुर्दश समाश्चेमा शतानीव चतुर्दश ।
वर्षा हि नो व्यतिक्रान्तास्त्वयि राम वन गते ।
ईदृशा मधुरा स्निग्धा पथि शुश्राव राघव ।
नरनारीप्रयुक्तास्ता वाच प्रीतिनिदर्शना ।
आविद्धान्युत्तरीयाणि नरैस्तत्पुरवासिभि ।
निहत्य रावण शत्रुमयोध्या पुनरागत ।
इत्येव वदता तत्र नराणा श्रूयते ध्वनि ।

[Ś1 om l. 1–3 Ñ1 om l. 1 V3 damaged up to ला in l 1 —(l 1) D13 पताका- (for पताक) —V2 wrongly reads the post half of l 5 in place of the post half of l 1 Ś2 D8 12 तथा सिक्तातरापथा, D13 तोरणैश्च विचित्रितां, L (ed) सिक्तरथ्या सतोरणा (for the post half). —V3 om l 2 —(l 2) L (ed) -[आ]चित- (for -चित्र-) B1–3 -पथा (for रथां) V2 B1 2 दिव्या, D12 पुण्यां (for रम्या) —For l 2, D13 subst

3619(A)* चन्दनोशीरकर्पूरकुङ्कुमागुरुवासिते ।
सलिलै शीतलैश्चैव सिक्तरथ्याचतुष्पथाम् ।

—(l 3) Ñ1 (marg also as above) -विकृताम्, B4 वृत्ता ता, D13 -विस्तृता (for -विवृताम्) Ś2 D8 12 रत्नौघैश्च सुपूजितां, Ñ2 V1 B1 4 तथा (Ñ2 नाना, B4 तदा) स्तभमुच्छ्रि(B4 °थि)ता, V3 B2 3 D13 तथान्ये(D13 °चै)श्च (B2 रथाश्चेन) सुसवृता (for the post half) —(l 4) D13 हर्षात् (for तदा) Ś Ñ1 D8 12 तु (D8 om [subm]) वै, V1 D13 तदा, V2 वै ता (by transp), B1 [आ]गत (for ता वै) B4 transp तदा and ता वै B2 स्तवै रम्यैर्, B3 दाशरथिम् (for ता वै रामम्). V3 B1 3 अभ्यतर-, D12 आत्यतरा (for अभ्यन्तरा) V3 -स्थिताः (for स्त्रिय) D13 इद तत्र वरांगना (for the post half) —V3 om l 5–6 —(l 5) Ñ2 V2 B4 सभर्तृणा (for सभ्रातृणा) D13 सत्पुत्राणामपुत्राणा (for the prior half) B3

0 42 0 ततो ह्यभ्युच्छ्रयन्पौराः पताकास्ते गृहे गृहे ।
ऐक्ष्वाकाध्युषितं रम्यमाससाद पितुर्गृहम् ॥ ३८

पितुर्भवनमासाद्य प्रविश्य च महात्मनः ।
कौसल्यां च सुमित्रां च कैकेयीं चाभ्यवादयत् ॥ ३९

भवद्- (for तव) —(l 6) Ñ2 हि न (for राजन्). D13 दिष्ट्या राम कृतस्नान (for the prior half) —After l 6, D13 ins

3619(B)* प्रासादशिखरारूढा पुरनार्यो दिदृक्षया ।
ववर्षु पुष्पवर्षाणि रामे व्रीडास्मितेक्षणा ।
काश्चिद्विपर्ययन्यस्तवस्त्रभूषणा
विसृज्य चक्र(का) युगलेन चापरा ।
कृतैकपत्रश्रवणैकनूपुरा
काचिद्द्वितीय त्वपरा विलोचनम् ।
अश्नन्त्य एकास्तदयास्यमास्यया (sic)
अभ्युज्यमाना अकृतोपमज्जना ।
स्वपन्त्य उत्थाय निशम्य नि स्वन
निपाययन्त्योऽर्भमपोह्य मातर. ।
लङ्काकाण्डे अयोध्याप्रवेशो नाम सर्ग ॥
नृत्यवादित्रगीतैश्च स्तुतिभि स्वस्तिवाचक. ।
नागरा निर्ययुर्हृष्टा रामदर्शनलालसा । (= 3616*)
कलश च पुरस्कृत्य तथा कन्याश्च सद्विजा. ।
दधिमत्स्यादिहस्ताश्च राघवस्याग्रतोऽभवन् ।
एव पौरजना सर्व हर्षनिर्भरमानसा ।
प्रत्याहरन्ति मुदिता मङ्गलानि समन्तत ।

—D13 om l 7 —st 39 —(l. 7) V3 damaged from कु up to प in l 8. Ś1 D8 परि, D12 अपि (for अभि-) G (ed) अलंतय्यत —(l 8) B3 तथा (for तदा) G (ed) पुरे च पुरवासिन (for the post half) —(l 9) Ñ1 B1 दिवस (for इव स) Ś2 Ñ2 रत्नम् (sic) (for रत्न) —(l 10) V1 2 B1 4 तथा (for त्वया) Ñ2 B2 4 रजनी (for शर्वरी) Ñ1 V3 तथा —(l 11) Note hiatus between the two halves D8 अयोध्या या (for अद्यायोध्या) V1 सनाथा, B1 3 (to avoid hiatus) चायोध्या (for अयोध्या) V2 3 B4 -पतिना त्वया (for प्रतिभाति न) —V3 om. l 12–15 —(l 12) Ś B2 D8 12 प्रार्थनानाना (sic). Ñ1 स्थिते (for हिते) —(l 13) Ś1 D8 टीमाश्च, B4 क्षेमा (for चेमा) Ñ2 illeg for the post half Ñ1 V2 च (for [इ]व) Ś D3 12 चतुर्दश शतानि च (for the post. half) —(l 14) G (ed.) वसना (for वर्षा हि) Ś D8 12 थे (for नो) Ñ V2 B4 रामे (for राम) B4 वने (for वन) D8 प्रवतत (for वन गते) —Ñ1 om l 15 —(l 15) V2 B2–4 उ(B2 स)द्दशीर्, B1 तादृशा, D8 इत्येव, L (ed) ईदृश (for ईदृशा) Ś D8 12 विशुश्राव स राघव (for the post. half) —(l 16) Ś D8 तु, D12 या (for ता). —G (ed) om l 17–19 Ñ1 om l. 17–18 —(l 17) Ñ2 illeg. for the post half. Ś D8 12 निर्गत्य, V2 B4 नरेश्च, D4 जनैस्तत्- (for नरैस्तत्-). —V B1 3.4 om from l. 18 up to 38ᵇ —(l. 18) D1 पुनराविशत् —Ñ1 reads l 19 in marg —(l 19) D1 4 9 शुश्रुवे (for श्रूयते). D4 स्वन (for ध्वनि). D9 अयोध्यापुरमागत. (for the post. half).] —After 37, M2 ins..

3620* समुच्छ्रितपताका ता तोरणै. समलंकृताम् ।

38 D13 M1 om. 38 (cf v.l. 3619* and 35 respy.) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 om 38ᵃᵇ (for V B1 3 4, cf v l. 3619*) —ᵃ) ❀ Cg . अभ्युच्छ्रयन् अभ्युदश्राययन्, उन्नम्य स्थापितवन्त ।, Ct. अभ्युच्छ्रयन् अभ्युदश्रयन्. ❀ —ᵇ) D6 7 10 11 T3 G2 च (for ते). D11 om (hapl) second गृहे. —ᶜ) T3 इक्ष्वाक- (sic), Cg as in text (for ऐक्ष्वाक-) D6 पूर्ण, G2 M5 राम (for रम्यम्). Ś Ñ1 D1 2 4 8 9 इक्ष्वाकुव्युषिता रम्या; Ñ2 V B D3.12 इक्ष्वाकव(V2 3 ऐक्ष्वाका)ध्युषिता रम्या. —ᵈ) Ś Ñ2 V1 D1 3 4 8 9 12 प्रविश्ये(Ñ2 V1 °याती) मनुजर्षभ.(D9 °जाधिप), Ñ1 (marg. also as in Ś) V2 3 B D6 प्रयाते मनुज(D6 पुरुष)र्षभे, D2 प्रतस्थे मनुजेश्वर:. —For 38, M2 subst

3621* इक्ष्वाकुव्युषिता रम्या श्रीमतीं द्वारतोरणाम् ।
स नक्षत्रैरिवाकाश पताकैस्तु गृहे गृहे ।
प्रविवेश पुर रम्य द्योतयन्तो(sic) दिशो दश ।

—Then M2 cont.

3622* आसाद्य रत्नसपूर्णं प्रविश्य रघुनन्दन: ।

—After 38, Ñ2 B2 4 ins an addl. colophon [*Kānda name* Ñ2 B4 लङ्काकाण्डे —*Sarga name*. Ñ2 B2 4 अयोध्याप्रवेश —*Sarga no* (figures, words or both) B2 4 om., Ñ2 117]

39 D13 M1 om 39 (cf v l 3619* and 35 respy) D6 7 10 11 T2 3 G2 M3 transp 39 and 40 —ᵃ) D2 वचनम् (for भवनम्) —ᵇ) D6 7 10 11 G1 2 Ct प्रवेश्य, Cg as in text (for प्रविश्य). D1–4 सु- (for च). D1–4 9 महायशा, M2 °द्युति (for महात्मन) Ś Ñ V B D8 12 प्रविवेश महायशा (Ñ2[*sup lin* also]°तपा, B1 °रथ) —G (ed) om 39ᶜᵈ —ᶜ) Ñ2 स कैकेयीं (for सुमित्रा च). —ᵈ) Ñ2 सुमित्रा (for कैकेयीं) D7 अभ्यवादयत्, D10 T2 3 M3 Cm g चा(D10 अ)भिवाद्य च, D11 Ct अभिवाद्य, G2 3 चाभिवादयन् ❀ Cv पितुर्भवनमित्यादि । महात्मन पितुर्भवनमासाद्य कौसल्या च सुमित्रा च कैकेयी च प्रवेश्याभिवाद्यब्रवाचेति पूर्वेण सबध ❀ —After 39, Ś Ñ V B1–3(repeats after 40) 4 D1–4 8 9 12 ins. while G (ed) ins after 39ᵃᵇ (owing to om.):

3623* मूर्धन्याघ्राय कौसल्या तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
अङ्के सीता समारोप्य शोकमात्मगत जहौ ।

अथाब्रवीद्राजपुत्रो भरतं धर्मिणां वरम् ।
अर्थोपहितया वाचा मधुरं रघुनन्दनः ॥ ४०
यच्च मद्भवनं श्रेष्ठं साशोकवनिकं महत् ।
मुक्तावैदूर्यसंकीर्णं सुग्रीवस्य निवेदय ॥ ४१
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भरतः सत्यविक्रमः ।
पाणौ गृहीत्वा सुग्रीवं प्रविवेश तमालयम् ॥ ४२

G.6 112. B.6 128 L 6 109.

[D4 reads l 1 twice —(l 1) Ś Ñ1 B1 3 (second time) D3 8 12 मूर्ध्न्युपाघ्राय, D9 शिर आघ्राय (for मूर्धन्याघ्राय) D4 (first time) सुमित्रा वाभ्यवादयत् (for the post half) —(l 2) V3 B1 3 (both times) अथारोप्य Ñ2 आत्मभव, V B3 (first time) चैवात्मज (for आत्मगत) B4 शोकमात्म जमाजगौ, D1-4 9 बाष्पमा(D4 °सा)नंदहर्षज (for the post half)]

—Thereafter, B2 3 (after the first occurrence) cont a passage relegated to App I (No 74), while D1-4 9 cont

3624* मुमोच परमप्रीता प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

40 M1 om 40 (cf v l 35) D6 7 10 11 T2 3 G2 M3 transp 39 and 40 —[a]) B2 तथा, D9 T2 3 तदा, Cm g as in text (for अथ) Ś Ñ V2 3 B1 2 4 D2 8 राजपुत्र, D1 4 9 13 तदा(D9 °था) रामो, D6 T2 3 राजसुत, T1 M3 5 °सुतो (for राजपुत्रो) D3 अब्रवीद्राजपुत्रोथ —[b]) Ś Ñ V B D1 8 12 धर्मचारिण(B3 °वत्सल), D3 6 T3 धर्मिणा वर , M2 भ्रातृवत्सल (for धर्मिणां वरम्) —[c]) Ś Ñ V B D8 12 सहितया (for -[उ]पहितया) —[d]) T2 3 राघवो (for मधुर) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 धर्महेत्वर्थ(Ś2 °तुत्व)-यु(V3 °स)क्तया, B2 धर्महेतु सदुक्तया, D1 4 9 वचन चेद-मुत्तम(D9 °मब्रवीत्), D2 3 वचन हीद(D3 हित)मर्थवत् (D3 °वित्), D13 (with hiatus) इद वचनमुत्तम —After 40, B3 repeats 3623*

41 M1 om 41 (cf v l 35) —[a]) D10 11 तच्च Ñ V1 2 B तद् (for मद्) D1-3 9 यदेतद्, D4 13 मदीय (for यच्च मद्-) Ñ1 B4 भवन (for भवन) D1 2 4 9 मुख्य (for श्रेष्ठ) Ś D8 12 यदेतद्रुक्मश्रेष्ठ(D12 °गेह) मे, M2 यदुत्तम तद्भवनं ❀ Cv यच्च मद्भवन श्रेष्ठमिति सुग्रीवस्य निवेदयेति च पाठ ❀ —D8 transp 41[b] and 41[d] —[b]) V1 B1 D4 13 अशोक- (for साशोक-) D4 om (hapl ?), D13 -भवन (for -वनिक) M2 शुभ (for महत्) D9 कोशागारमनुत्तम —[c]) D1-3 6 7 9 10 T G M2 3 वैडूर्य- D9 सयुक्त, T2 M5 सकाश (for -सकीर्ण) Ś Ñ V B2-4 D8 12 वैडू(V3 B2-4 °दू)र्यकनकाकी(V3 B2-4 °स्ती)र्णं —[d]) D6 7 10 11 G2 M3 सुग्रीवाय T1 G2 3 M5 निदर्शय (for निवेदय) Ś Ñ V B D1-3 8 9 12 M2 सुग्रीवस्तत्र मोदता(Ñ1 V B3 4 D2 3 °तु, B2 °ते) —For 41[cd], D4 13 subst

3625* मुक्तावैदूर्यसछन्नीरप्रख्यातमावृतम् ।
सुग्रीवराक्षसेन्द्राभ्या सामात्याभ्या निवेदय ।

[(l 1) D4 मुक्तावैदूर्यसकीर्ण (for the prior half) and आकृति (sic) (for आवृतम्)]

—After 41, Ś Ñ V B D8 12 ins

3626* यच्चैतत्सुमहद्दिव्यमुपस्थानगृह महत् ।
विभीषणाय तत्सौम्य दीयता सुधया सितम् ।
तथव वानरेन्द्राणा यथाक्रमविहारिणाम् ।
दीयता क्षिप्रमावासो यथेप्सितमरिंदम ।

[V3 om l 1 —(l 1) Ś1 यश्च (sic) B1 3 तत् (for [ए]तत्) Ś1 Ñ1 D8 उपस्थान Ś D3 12 -गत (for -गृह) V1 B1 शुभ (for महत्) —(l 2) D12 सर्वं प्रदेहि (for सौम्य दीयता) V3 damaged, G (ed) सुविभूषित (for सुधया सितम्) —After l 3, Ś D8 12 ins

3626(A)* शृङ्गारवाटिका दिव्या फलपुष्पैश्च शोभिनाम् ।
अङ्गदप्रमुखादीना शुभान्यायतनानि च ।

[(l. 2) D12 प्रमुखाना च]

—(l 4) B2 एतेषां, B4 आवास (sic) (for आवासो) Ñ2 V1 B3 दीयता क्षिप्रमावासा (for the prior half) Ś Ñ2 D8 12 -[उ]चितम् (for -[ई]प्सितम्) B2 सुधाभि सितमदिर (for the post half)],

while D2 9 ins

3627* नैर्ऋतेन्द्राय परम जाम्बवत्प्रमुखाय च ।
हरिमुख्याय सर्वेभ्यो वानरेभ्य पृथक्पृथक् ।
शयनासनपानादियुक्तानि भवनानि च ।
वृक्षोदकक्रियोपेतान्यावर्जितवसूनि च ।

[(l 2) D2 वृद्धाय (for मुख्याय).—(l 4) D2 धृना कपि- (sic) (for वृक्षोदक)]

—Thereafter D2 cont

3628* दीपव्यजनहस्ताश्च दासदास्यश्च सगता ।
गायना नर्तकाश्चैव कुर्वन्त्येते सुसमदम् ।

—After 41, M2 ins

3629* तस्योपसदृश चान्यद्गृह काञ्चनकुट्टिमम् ।
तत्र राक्षसराजोऽय शत्रुघ्न विनिवेश्यताम् ।
अङ्गदाय प्रदातव्य गृह वज्रपुरस्कृतम् ।
नलनीलगवाक्षाणा रम्भस्य पनसस्य च ।
सुषेणकुमुदाना च तथा द्विविदमैन्दयो । [5]
हनूमत्प्रमुखाना च यूथपाना महात्मनाम् ।
ददस्व सुमहाबाहो गृहाणि विविधानि च ।
मम वाभ्यधिक स्नेह गौरव चादर महत् ।
तत्कृत मम सर्वं स्यात्कृत हरिरक्षसाम् ।

42 M1 om 42 (cf v l 35) D9 om 42[ab].

2. 69 अभिषेकाय रामस्य शत्रुघ्नः सचिवैः सह ।
8 58 पुरोहिताय श्रेष्ठाय सुहृद्भ्यश्च न्यवेदयत् ॥ ५३
9 73

ततः स प्रयतो वृद्धो वसिष्ठो ब्राह्मणैः सह ।
रामं रत्नमये पीठे सहसीतं न्यवेशयत् ॥ ५४

3644* शोभित फुल्लशाखाभिरचिरादानयच्छिवम् ।
सुषेणोऽङ्गदकेयूरैर्मण्डित कलश तथा ।
पानीयमानयत्तत्र समुद्रादितरात्वरन् ।

[(l. 1) V1 B4 पर्ण-, V2 3 पत्र , D13 रत्न- (for फुल्ल) Ñ2 om आनयच्छ् B1 3 जल (for शिवम्) D13 आजहार शिव जल (for the post half) —(l. 2) D13 अगद केयूरैर्दिव्यैर् (for the prior half) D12 भूषित (for मण्डित) Ś2 B3 D8 मण्डि(Ś2 भूषि)ते कलशे V3 B1 तदा, D12 यथा, D13 महत (for तथा)]

—After 3643*, B2 cont ·

3645* नमेरुपल्लवावृतमानयत्सोऽचिराद्घटे ।
सुषेणोऽपि जल पूर्वादुदधेरानयद्घटे ।
इङ्गुदीपल्लवेनैव मवृते नाचिरात्तदा ।
चतुर्भ्यःसागरादेव आनीत घटमस्थितम् ।
न्यवेदयत सुग्रीवो लक्ष्मणाय महाबल । [5]
कृतस्नानविधी राम· क्षीणश्मश्रुनख शुचिः ।
सर्वाभरणपूर्णेन समदृश्यत राघव· ।

[Note hiatus between the two halves of l. 4.]

—B2 further cont , while Ñ2 cont after 3650*

3646* अभिषेकाय रामस्य शतक्रतुपुरोगमा· ।
आगच्छन्देवता सर्वा गगने स्थमस्थिता· ।
घृताचीप्रमुखास्तत्र आगच्छन्नप्सरोगणा ।
विश्वावसुमुखा· सर्वे गन्धर्वा यक्षकिनरा· ।
दिलीपप्रमुखास्तस्य पितर समुपागता । [5]
पिता दशरथश्चैव चिराद्द्रष्टु समागत ।
ब्रह्मा जनार्दन शम्भुर्बृहस्पतिपुरोगमा ।
विश्वेदेवाः समरुतो रामाभिषेकलालसा ।

[Ñ2 illeg for the post half of l 2 —(l 3) Note hiatus between the two halves. —Ñ2 om. l. 6 —Ñ2 illeg for the prior half of l. 7. —(l 8) Ñ2 -[अ]भ्युदय (for -[अ]भिषेक-)]

—B2 further cont

3647* आगमस्ते विमानै. स्वैः स्वैरेवावहितास्तदा ।
एतस्मिन्नन्तरे प्राह शत्रुघ्न भरतस्तदा ।
पुरोहित समानीय रामोऽयमभिषिच्यताम् ।
एवमुक्तोऽभिषेकाय शत्रुघ्न परवीरहा ।

—After 52, D5 7 10 11 T1 G1 2 M3.5 ins , while D6 T2 G3 ins l 2 only after 48^{cd} (owing to om.), D9 ins l 2 only after 53, T3 ins l. 2 only after 48 (owing to om)

3648* आजहार स धर्मात्मा नल. सर्वगुणान्वित· ।
ततस्तैर्वानरश्रेष्ठैरानीत प्रेक्ष्य तज्जलम् ।

[(l 1) T1 damaged for स D10 11 Ct [अ]निल· (for नलः) G1 2 M5 हनूमान्पुगवेश्वर (for the post. half). —(l. 2) D6.9 G2.3 तद्, G1 न (sic) (for तद्) M5 वानर सर्व (for वानरश्रेष्ठैर्). ❀ Cr इ तत प्रसिद्धम । नजल नेषा नदी-सागराणा जलम् ।, so also Cm. , Ct तद् प्रसिद्धम् नदीतीर्थ-सागराणा जलम ❀]

—Thereafter D9 repeats 53^{ab}

—After 52, M2 ins

3649* आगमन्मारुति· श्रीमानित्युच्चारणमेविनान् ।
गङ्गायास्तु महावीर्यो घटेन महता जलम् ।
आजहार समुद्रात्स पूर्वादमितविक्रम ।
योजनाना शत पूर्वं दक्षिणेन शतत्रयम् ।
योजनाना शता· पञ्च पश्चिम सागर महत् । [5]
उदीची योजन लक्ष सागर परिकीर्तितम् ।
उत्पेतुरागत शीघ्र गरुत्मानिव पक्षिराट् ।
प्रथम वातज प्राप्त इतरे पुनरागता ।

53 M1 om 53 (cf v l. 35) M5 om 53–54 B2 om 53^{ab} Before 53, B4 reads 50 D9 repeats 53^{ab} after 3648*. V3 damaged from ^{a} up to शत्रुघ्न· in ^{b} —^{a}) D1 2 4 M2 अभिषेक तु, D3 तत्राभिषेके, D9 (both times) अभिषेकार्थं (for अभिषेकाय) Ś2 Ñ V1 2 B1 3 4 D8 12 एवमाभिषेचनिक (unmetric), D13 अभिषेचनिक राम . —^{b}) Ś2 Ñ V B1 3 4 D1–4 8 9 (first time) 12 13 वृत (for सह) —^{c}) B3 D1–4 9 पुरोहिताना D5 T1 ज्येष्ठाय (for श्रेष्ठाय) —^{d}) Ś2 Ñ V1 2 B D8 12 गुरवे स (Ñ2 B1–3 स , V2 च), V3 सचिवाश्च (sic), D1–4 9 13 वसिष्ठाय, T1 2 G सुहृद्भिश्च (for सुहृद्भ्यश्च) —For 53, Ś1 subst , while Ś2 Ñ (Ñ2 followed by 3646*) V B D1–4 8 12 cont l. 2 only after 3653*

3650* आनीत तीर्थसलिल सुग्रीवो मन्त्रिभि सह ।
राघवस्याभिषेकार्थं ऋत्विग्भ्यश्च न्यवेदयत् ।

[(l. 2) Ś2 V3 [अ]भिषेकार्थे Ś1 वसिष्ठाय, Ś2 D8 12 मन्त्रिभ्य स, Ñ V B स द्विजेभ्यो(V3 ६ * ॰) (for ऋत्विग्भ्यश्च)]

—After 53, Ś2 Ñ V B D8 12 13 ins.

3651* तत प्रभाते विमले मुहूर्तेऽभिजिति प्रभु. ।

[Ś2 moth-eaten for मुहूर्तेऽभिजिति Ñ2 V2 B4 [ऽ]भि-जिते (sic) , V1 पूजिते, B1 (marg. also) पूजितै (sic) (for ऽभिजिति)],

while D1–4 ins. l 2 only of 3653*, D9 ins. l. 2 only of 3648*

54 M1 5 om 54 (cf v l 35 and 53 respy.). Before 54, K (ed) ins श्रीरामस्य पट्टाभिषेकघट्ट..

वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः ।
कात्यायनः सुयज्ञश्च गौतमो विजयस्तथा ॥ ५५
अभ्यषिञ्चन्नरव्याघ्रं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।
सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥ ५६
ऋत्विग्भिर्ब्राह्मणैः पूर्वं कन्याभिर्मन्त्रिभिस्तथा ।
योधैश्चैवाभ्यषिञ्चंस्ते संप्रहृष्टाः सनैगमैः ॥ ५७
सर्वौषधिरसैश्चापि दैवतैर्नभसि स्थितैः ।
चतुर्भिर्लोकपालैश्च सर्वैर्देवैश्च संगतैः ॥ ५८

G 6 112
B 6. 128
L 6 109

—^{a}) Ś1 D5 T1 तु, G1 नत्, G3 स- (for स) D1–4 9 M3 पुरोहितो (for स प्रयतो) D9 दृष्ट्वा (for वृद्धो) —For 54^{ab}, Ś2 Ñ V B D8 12 13 subst

3652* वसिष्ठ पुण्ययोगेन ब्राह्मणैः परिवारित ।

[V3 रामश्च (for वसिष्ठ) D13 -योगे च (for -योगेन) —V3 damaged from श्च up to ये in 54^{c}]

—^{d}) Ś1 D5 7 10 11 M2 Ct ससीत स (D11 M3 स), Cm as in text (for सहसीत) Ś2 Ñ V B D8 12 प्राङ्मुख सह सीतया, D1–4 9 13 ससीतमुपवेशयत् —After 54, Ś2 Ñ V B D8 12 ins , while D1–4 ins l 2 only after 53

3653* उपवेश्य महात्मान महर्षिविहितेन तु ।
शास्त्रदृष्टेन च तदा विधिना विधिवद्द्विज ।

[(l 1) Ś2 V3 B1 D8 12 -विदितेन Ś2 V2 B3 4 D8 12 च (for तु) —(l. 2) B1 D1–4 विधिना, B2 महता (for च तदा) B1 स तदा (for विधिना) Ś2 V3 B4 प्रभु , Ñ1 वत्स, D8 12 विभु (for द्विज) D1–4 महर्षिविहितेन च (for the post half)]

—Thereafter, Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 cont l 2 only of 3650*

55 M1 om 55 (cf v l 35) —^{a}) B4 गौतमो (for वसिष्ठो) Ñ1 B4 D6 7 10 11 T2 3 G1 2 M5 विजयश्चैव, B2 भरतश्चैव (for वामदेवश्च) M3 विश्वामित्रो वसिष्ठश्च —After 55^{a}, M3 ins

3654* ऋष्यशृङ्गो महातपा ।
याज्ञवल्क्यो भरद्वाजो

—B2 reads 58^{b} in place of 55^{b} —^{b}) Ś1 गौतमस्तथा, Ś2 Ñ B4 D8 12 कश्यपस्तथा, V B1 3 विजयस्तथा, D1–3 अथ कश्यप , D6 T2 3 M2 काश्यपस्तथा (for अथ काश्यप) —After 55^{ab}, Ś1 ins

3655* वाल्मीकिश्च तथा चक्रु सर्वे रामाभिषेचनम् ।
कुशाग्रतुलसीयुक्तपुण्यगन्धजलैर्मुदा ।

—Ś2 D8 12 om 55^{c}–56 B2 om 55^{c} – 56^{b} Ś1 om 55^{cd} D13 repeats 55^{cd} (followed by 3656* and 3657*) after 56 —^{cd}) Ñ D6 7 10 11 T2 3 G1 2 M2 5 गौतमश्च, B4 वसिष्ठश्च, D1–4 9 13 (first time) भरद्वाजो (for सुयज्ञश्च) G3 तदा (for तथा) N B1 भरद्वाजो महर्षिभि (Ñ1 °ह्रामुनि), D1–4 9 13 (first time) विजयश्च महायशा , D6 7 10 11 T2 3 G1 2 M2 5 वामदेवस्तथैव च (for ^{d}) V1 2 B1 3 D13 (second time) काश्यपो गौतम श्चैव तथा कात्यायनो द्विज —For 55^{cd}, V3 subst , while V1 2 B1 3 4 D13 (after second occurrence) ins after 55^{cd}

3656* विश्वामित्रश्च तेजस्वी तथान्ये मुनिपुगवा ।

[V2 B1 4 स (for च) G (ed) द्विज (for मुनि-) D13 तत्रैव पुनरागत (for the post half)]

—D13 cont

3657* तथा देवा सगन्धर्वा सिद्धाश्च परमर्षय ।
यक्षकिंनरनागैश्च मन्त्रिभिश्च पुरोहितै ।

56 Ś2 D8 12 M1 om 56 , B2 om 56^{ab} (for M1, cf v l 35 and for the rest, cf v l 55) —^{a}) D5 अभिषिचन Ñ V B1 3 4 D1–4 9 13 -नर (for व्याघ्र) Ś1 अभिषिंचन्रघुश्रेष्ठ —Ś1 om 56^{bc}. —^{b}) D3 प्रशस्तेन, M5 स्थापितेन, Cm t as in text (for प्रसन्नेन) —^{c}) M2 महात्मान (for सहस्राक्ष) —^{d}) D7 9 13 वासव वसवो (by transp), T1 वस[illegible]व (damaged) —After 56, B2 ins 3659*, while D13 repeats 55^{cd} (followed by 3656* and 3657*)

57 D13 M1 om 57 (for M1, cf v l 35). B2 om 57–58 (except 58^{b}) Ñ V B1 4 om , B3 reads in marg 57^{ab} —^{a}) D4 ऋषिभिर् (for ऋत्विग्भिर्) D5 om ब्राह्मणै Ś1 श्रेष्ठै , D6 पूर्णं (for पूर्वं) —^{b}) D6 G3 तदा (for तथा) Ś1 सह मन्त्रिभि , G (ed) च यथाक्रम (for मन्त्रिभिस्तथा) —Ś1 om 57^{cd} —^{c}) T3 तै , Cv g t as in text (for ते) D5 [अ]भ्यषिंचत —^{d}) D6 7 10 11 T2 3 सप्रहृ(D6 °तु)ष्टै (for सप्रहृष्टा) D5 T1 G1 3 सनैगमा (for सनैगमै) —For 57^{cd}, Ś2 Ñ V B1 3 4 D1–4 8 9 12 M2 Subst

3658* बलमुख्यै प्रहृष्टैश्च अभिषिक्त स राघव ।

[Note hiatus between the two halves Ñ1 जल-, V3 कपि-, B1 D4 9 नर- (for बल) B4 सप्रहृष्टैश्, D2 च सहृष्टै , D3 च हृष्टैश्च (for प्रहृष्टैश्च) —V3 illeg for the post half B4 चाभिषिक्त , D1–4 सोभिषिक्त Ñ1 V1 3 B3 D1 2 M2 सनैगमै , Ñ2 B4 D3 शनै शनै , B1 D4 समीपगै (for स राघव)]

58 B2 (except 58^{b}) M1 om 58 (cf v l 57 and 35 respy) —^{a}) Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 G1 3 चैव, D6 (in marg) T2 3 M3 दिव्यैर् (for चापि) D9

सर्वरत्नसमायुक्तं मणिरत्नविभूषितम् ।
मुक्ताहारं नरेन्द्राय ददौ शक्रप्रचोदितः ॥ ६१
प्रजगुर्देवगन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
अभिषेके तदर्हस्य तदा रामस्य धीमतः ॥ ६२
भूमिः सस्यवती चैव फलवन्तश्च पादपाः ।
गन्धवन्ति च पुष्पाणि बभूवू राघवोत्सवे ॥ ६३
सहस्रशतमश्वानां धेनूनां च गवां तथा ।
ददौ शतं वृषान्पूर्वं द्विजेभ्यो मनुजर्षभः ॥ ६४
त्रिंशत्कोटीर्हिरण्यस्य ब्राह्मणेभ्यो ददौ पुनः ।
नानाभरणवस्त्राणि महार्हाणि च राघवः ॥ ६५

G. 6 112
B 6 128
L 6 109

61 V3 D1 M1 om, N2 illeg for 61 (for V3 and M1 cf v l 59 and 35 respy) T1 damaged from 61ᵃ up to न in 61ᶜ —ᵃ) Ś2 Ñ1 V1 2 B D8 12 यक्षाध्यक्ष. समागम्य, D2–4 9 13 रत्नाध्यक्ष समुद्रस्तु (D4 °क्ष, D13 स सगम्य) —D3 om from त्न in 61ᵇ up to राम in l 2 of 3667* —ᵇ) B1 रत्नं, G3 M5 वज्र-, Cg as in text (for -रत्न) D7 10 11 मणिभिश्च (for मणिरत्न) Ñ1 V1 B2–4 समायुत, D2 4 9 परिष्कृत, D13 समद्युति (for -विभूषितम्) Ś1 G1 2 M2 मणिविद्रुम (Ś1 °काचन)-भूषित, Ś2 D8 12 मणिरत्न महाद्युति, V2 माला रत्नसमायुता —ᶜ) Ś1 ददौ (for मुक्ता) Ś2 Ñ1 V1 2 B D2 4 8 12 13 तु (Ñ1 V1 2 B1 3.4 च, D13 स) रामाय, D9 M2 समादाय (for नरेन्द्राय). —ᵈ) D12 पुत्र- (for शक्र-) V1 B1 D13 -प्रदेशित, B4 -पुरोहित, D2 -प्रणोदित (for -प्रचोदित) Ś1 स्वय शक्र स्वभक्तित, M2 ददौ शक्रेण चोदित —After 61, Ñ1 V1 2 B D3 4 9 13 ins, V3 ins l 2 only after 59ᶜᵈ (owing to om), D1 2 ins after 60 (D1 owing to om)

3667* ऋषयस्तुष्टुवुश्चैन वर्धयन्तो जयाशिषा।
स्तूयमानस्य रामस्य शुश्रुवे मधुरध्वनि ।

[D3 om. up to राम in l 2 —(l 1) Ñ1 V2 [ष]क्र (for [ष]न) D1 2 4 9 13 ऋषि (D9 मुनि) सघैस्त (D13 ऋषयश्च त) था (D9 °दा) काद्ये देवैश्च समरुद्गणै —(l 2) D13 सरतूयमान (for स्तूयमानस्य) V1 (also) D9 स्तूयमानश्च शतश (for the prior half) D1 4 9 श्रूयते (for शुश्रुवे) D3 9 मधुरो (for मधुर-) Ñ1 V2 B1 2 4 -स्वन, D13 ध्वनि (for ध्वनि.) V3 मधुसूदन (for मधुरध्वनि)]

62 M1 om 62 (cf v l 35) Ś2 D8 12 om 62ᵃᵇ —ᵃ) D4 5 प्रजग्मुर्, M2 जगुश्च (for प्रजगुर्) D1–3 13 प्रगीता (D13 गायत) श्चापि D9 प्रगीत चापि गधर्व —ᵇ) D1–3 9 प्रनृत्ताश्च, L (ed) प्रनृत्त (for ननृतुश्च) D13 प्रनृत्यतो —After 62ᵃᵇ, Ś1 (followed by 3692*) ins

3668* देवदुन्दुभयो नेदु पुष्पवृष्टि पपात खात्।
अयुतादित्यसकाश द्विभुज रघुनन्दनम्।
वामभागे समासीना सीता काञ्चनसनिभाम्।
सर्वाभरणसम्पन्ना वामाङ्के समुपस्थिताम्।
सर्वे राम समासाद्य दृष्ट्वा नेत्रमहोत्सवम्।
स्तुत्वा पृथक्पृथक्सर्वे रावणेणाभिवन्दिता ।
ययु स्व स्व पद सर्वे ब्रह्माद्या ऋषयस्तथा।
प्रशसन्तो मुदा राम गायन्तस्तस्य चेष्टितम्।
गायन्तस्त्वभिषेकार्द्रं सीतालक्ष्मणसयुतम्।
सिंहासनस्य राजेन्द्र ययु सर्वे हृदि स्थितम्।
रामेऽभिषिक्ते राजेन्द्रे सर्वलोकसुखावहे।

—Ś1 om from 62ᶜ up to l 3 of 3692* —ᶜ) D5 अभिषेकेन (hypm) Ś1 Ñ V B D1 8 12 प्रवृत्ते तु, D6 T2 3 M2 महार्हस्य, Ct as in text (for तदर्हस्य) —ᵈ) Ś2 तदा ... मत (moth-eaten)

63 Ś1 M1 om 63 (cf v l 62 and 35 respy) —ᵃ) Ś2 Ñ V B D1–4 8 9 12 13 M2 मही (for भूमि) Ñ1 चेय, D1 2 9 13 चापि (for चैव) —Ñ2 illeg for 63ᵇ —ᵇ) Ś2 Ñ1 V B D8 12 13 रस (D13 पुष्प) वन्ति फलानि च —ᶜᵈ) Ś2 Ñ V B D1–4 8 9 12 13 गंधवंति च माल्यानि तदा रामाभिषेचने

64 Ś1 M1 om 64 (cf v l 62 and 35 respy). D13 om 64–65ᵇ T1 damaged for 64ᵇ⁻ᵈ —ᵇ) G1 तु (for च) M5 अयुत (for च गवा) D1 शत (for तथा) D2 3 9 शतायुत, G3 सहस्रक (for गवा तथा) —ᶜ) D1–3 M2 दश, D5 7 10 11 T2 3 M5 शत- (for शत) D1–3 -वृष (for वृषान्) D1 पूर्णं, D5 G3 प्रीतो, Cg as in text (for पूर्वं) D9 ददौ वृषाञ्शतगुण —For 64, Ś2 Ñ V B D4 8 12 subst

3669* ददौ सहस्र धेनूना सहस्रगुणित तदा।
शत शतगुण चैव वृषाणा ब्राह्मणेषु च।

[(l 1) V2 3 B1 3 4 सहस्र Ś2 D8 12 अश्वाना (for धेनूना) Ñ V1 B3 तथा (for तदा) Ś2 D8 12 धेनूना च (Ś2 moth-eaten) शत शत (for the post half) —(l 2) V2 गुणाना च (for -गुण चैव) Ñ1 ब्राह्मणाय, B4 ब्राह्मणेषु (for ब्राह्मणेषु)]

65 Ś1 M1 om 65 (cf v l 62 and 35 respy) D13 om 65ᵃᵇ (cf v l 64) —ᵃᵇ) B1 विंशत्- (for त्रिंशत्-) B2 -कोटीं, D6 7 कोटिर्, T1 G1 2 M5 -कोटि, T2 3 G3 M2 कोटि, Ct as in text (for कोटीर्). B2 सुवर्णं च, D6 T2 3 हिरण्याना, D8 G1 सुवर्णस्य, G3 -हिरण्य च, M2 सहस्र च (for हिरण्यस्य) ☞ T1 missing from 65ᵇ up to colophon G2 M2 नृप (for पुन). B4 धन ददौ (for ददौ पुन) D1–4 9 कोटीना (D9 °टि स) विंशति (D2 4 °तिश्च) चैव हिरण्यस्य ददौ तदा —V3 om 65ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś2 Ñ1 V1 B2–4 D1–4 8 12 यान-, D9 माल्य-

87 75 89 अर्करश्मिप्रतीकाशां काञ्चनीं मणिविग्रहाम् ।
सुग्रीवाय स्रजं दिव्यां प्रायच्छन्मनुजर्षभः ॥ ६६
वैदूर्यमणिचित्रे च वज्ररत्नविभूषिते ।
वालिपुत्राय धृतिमानङ्गदायाङ्गदे ददौ ॥ ६७
मणिप्रवरजुष्टं च मुक्ताहारमनुत्तमम् ।
सीतायै प्रददौ रामश्चन्द्ररश्मिसमप्रभम् ॥ ६८
अरजे वाससी दिव्ये शुभान्याभरणानि च ।
अवेक्षमाणा वैदेही प्रददौ वायुसूनवे ॥ ६९
अवमुच्यात्मनः कण्ठाद्धारं जनकनन्दिनी ।
अवैक्षत हरीन्सर्वान्भर्तारं च मुहुर्मुहुः ॥ ७०

(for नाना-) —D9 om. from 65^{d} up to प्रायच्छत (see var.) in 66^{d}. Ś2 Ñ V1 2 B D8.12 शयनान्यासनानि च (for ^{d}). D13 ददौ सहस्रशाणि तथा चाभरणानि च —After 65, Ś2 Ñ V1 2 B1 2 4 D8 12 13 ins., V3 ins. after 65^{ab} (owing to om.), B3 ins. after 66^{ab}:

3670* ब्राह्मणेभ्यो ददौ हृष्टो ग्रामांश्च बहुशो बहून् ।

[Ś2 D8 12 वरान् (for बहून्).]

—Thereafter D13 cont. a passage relegated to App. I (No. 75).

66 Ś1 M1 om. 66 (cf. v.l. 62 and 35 respy.). D9 om. up to प्रायच्छत in 66^{d} (cf. v.l. 65). D13 om. 66–76. —^{b}) Ñ V B2–4 D1–4 8 -भूषिता (for -विग्रहाम्). Ś2 D12 काची मणिविभूषिता. —After 66^{ab}, B3 ins. 3670*. —^{c}) B1 2 4 ददौ, D4 माला (for स्रजं). —^{d}) D6 T2 3 अयच्छन् (for प्रायच्छन्). Ś2 Ñ V B3 D8 12 स महारथ (Ñ2 °यशाः, V2 °बल), D7 10 11 मनुजाधिपः, B1 2 4 स्रजं च स (B1 स च) महारथः, D1.3 4 9 प्रायच्छत (D9 om. up to त) महारथ (D4 °यशा.), D2 प्रायच्छत रघूत्तमः.

67 Ś1 D13 M1 om. 67 (cf. v.l. 62, 66 and 35 respy.). —^{a}) D6 10 11 T2 3 वैदूर्यमय- D4 -चित्रेण, M2 -चित्राणी (for -चित्रे च). —^{b}) Ñ1 हेमजाल-, Ñ2 V B2 3 वज्रचित्र, B1 बहुचित्र-, B4 नाना°, D1 सर्व°, D5 वज्ररश्मि, D7 10 11 चन्द्ररश्मि- (for वज्ररत्न-). Ś2 Ñ V B1 3 4 D2 3 8.9 12 -परिष्कृते, D1 -परिस्तुते, D4 -पुरस्कृत (for -विभूषिते). M2 तप्तकाञ्चनभूषणौ. —^{cd}) Ś2 Ñ V B D1–4.8 9 12 प्रायच्छद्वालिपुत्राय सोऽङ्गदायां (D4 °दो सा [sic]) गदे शुभे. —After 67, Ś2 D8 12 ins.:

3671* तथैव राक्षसेन्द्राय दिव्यान्याभरणानि च ।
ददौ प्रेमयुतान्यष्टौ तदा प्रीतिकराणि च ।,

while B3 D1 2 (after 68^{ab} [first time]) 4 9 ins., Ś2 D3 12 ins. l. 3 only after 68^{ab}:

3672* श्रेष्ठैर्मणिभिराबद्धं काञ्चनं देवनिर्मितम् ।
विभीषणं ददौ रामः केयूरयुगमुत्तमम् ।
विभीषणमहायाना वासास्याभरणानि च ।

[(l. 1) D4 दिव्यर्, D9 शस्तैर् (sic) (for श्रेष्ठैर्). B3 स व्यष्टेमणिराबद्ध (sic); D2 प्रद्ये मणिभिराबद्ध (sic) (for the prior half). —(l. 2) D2 विभीषणाय (hypm.) (for विभीषणं). D1 विभीषणाय प्रददौ (for the prior half). D9 तत केयूरम् (for केयूरयुगम्). —(l. 3) D1 शुभानि (for वासांसि).]

—Thereafter, D2 repeats 68^{ab}.

—After 67, M2 ins.:

3673* मुकुटं रत्नचित्रं तु राक्षसेन्द्राय धीमते ।
तथान्यवानरेन्द्राणां पूजां कृत्वा तु राघवः ।
ऋक्षाणां राक्षसानां च रत्नाच्छादनभोजनैः ।

68 Ś1 D13 M1 om. 68 (cf. v.l. 62, 66 and 35 respy.). —^{a}) D4 -प्रकार- (for -प्रवर-). V1 D2 (first time) 4 -पुष्ट, V3 हृष्ट (sic), B3 D8 -युक्तं, D12 तुष्ट (sic) (for जुष्ट). V2 B1 D7.10 12 त, M2 तु (for च). D11 -सजुष्ट. —^{b}) D2 (first time) मुक्ताभरणमुत्तम, D9 मुक्ताहारविभूषित. —After 68^{ab}, Ś2 D8 12 ins. l. 3 of 3672*, while D2 ins. 3672* after 68^{ab} [first time] and then repeats 68^{ab}. —Ś2 V3 D8 12 om. 68^{cd}. —^{c}) Ñ V1 2 B ददौ रामः स वैदेह्याश (B2 °ह्यै), D1–4 9 ददौ रामोऽथ (D2 4 हि) वैदेह्यै. —^{d}) B4 -समप्रभ.

69 Ś1 D13 M1 om. 69 (cf. v.l. 62, 66 and 35 respy.). Ś2 D8 12 transp. 69^{ab} and 69^{cd}. —^{a}) Ś2 D1–4.8 9 12 हरी (Ś2 D8 12 हारा) णा चापि (D2 चैव) मुख्याना (D1.2 9 °य), Ñ V B वासासि चैव मुख्यानि, M2 दिव्ये चारजसी वस्त्रे. —^{b}) Ś2 D8 शतानि (for शुभानि). —After 69^{ab}, B3 (in marg.) ins.:

3674* ददौ रामो महातेजाः प्रीत्या परमया युतः ।

—^{cd}) D1 2 5 T2 3 G2 3 M5 अवेक्षमाणो वैदेहीं (for °). D3 प्रदान (for प्रददौ). D9 वालि (for वायु-). M2 राघवं तु पुनः पुनः (for ^{d}). Ś2 Ñ V B D8 12 अवेक्ष्य मैथिली चैव हनूमत प्लवगम.

70 Ś1 D13 M1 om. 70 (cf. v.l. 62, 66 and 35 respy.). —^{a}) D9 आमुच्य च (for अवमुच्य). D1 कठे (sic) (for कण्ठाद्). —^{c}) D5 7 G3 अवेक्षत (for अवैक्षत). Ś2 Ñ V B D8 12 ऐक्षिष्ट (Ś2 D8 12 अवेक्ष्य) वानरान्सर्वान्, D1–3 9 वानरान्वीक्ष्य तान्स (D1 °क्षते स, D9 °क्ष्यती स) र्वान्, D4 वानराणामवेक्ष्याथ. —^{d}) B2 त (for च). D1–4 9 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). —After 70, D9 ins.:

3675* हस्ते कृत्वा स्थिता तूष्णीं भर्तुश्छन्दानुवर्तिनी ।

तामिङ्गितज्ञः संप्रेक्ष्य बभाषे जनकात्मजाम् ।
प्रदेहि सुभगे हारं यस्य तुष्टासि भामिनि ॥ ७१
पौरुषं विक्रमो बुद्धिर्यस्मिन्नेतानि नित्यदा ।
ददौ सा वायुपुत्राय तं हारमसितेक्षणा ॥ ७२
हनूमांस्तेन हारेण शुशुभे वानरर्षभः ।
चन्द्रांशुचयगौरेण श्वेताभ्रेण यथाचलः ॥ ७३
ततो द्विविदमैन्दाभ्यां नीलाय च परंतपः ।
सर्वान्कामगुणान्वीक्ष्य प्रददौ वसुधाधिपः ॥ ७४
सर्ववानरवृद्धाश्च ये चान्ये वानरेश्वराः ।
वासोभिर्भूषणैश्चैव यथार्हं प्रतिपूजिताः ॥ ७५ G 6 11 B 6 12 L 6 10

71 Ś1 D13 M1 om 71 (cf v l 62, 66 and 35 respy) V3 om 71^{ab} —^{a}) Ñ V1 2 B तानींगितानि, D4 तदिंगित तु, T2 3 तामिंगित च, Cg as in text (for तामिङ्गितज्ञ) —^{b}) Ś2 D8 12 रघुनन्दन , N V1 2 B D4 राघव. गिरा (for जनकात्मजाम्) —^{c}) Ś2 Ñ V B D8 12 M2 प्रयच्छ, D1–4 दद्स्व, D9 दद हे, Cg as in text (for प्रदेहि) —^{d}) Ś2 Ñ V B D8 12 मैथिलि(Ś2 Ñ V1 3 D12 °ली), D1 2 5 G1 3 भामिनी, D4 भाविनी (for भामिनि) —After 71, B3 (in marg) D1 2 4 9 ins , while D3 ins after 72^{ab}

3670* एवमुक्ता तु रामेण वैदेही जनकात्मजा।

[D3 वैदेही (for रामेण) D1 मथिली (for वैदेही) D3 राघवेण महात्मना (for the post half)],

while D7 ins 3677* after 71

72 Ś1 D13 M1 om 72 (cf v l 62, 66 and 35 respy) D4 om 72^{ab} B1 3 4 D10 11 G3 transp 72^{ab} and 72^{cd} (D10 11 followed by 3677*) —^{a}) D1 M2 विक्रम, Cg as in text (for विक्रमो) D12 पौरुषे विक्रमे M2 बुद्धिं (for बुद्धिर्) —^{b}) B2 तुष्यासि (for यस्मिन्) M2 यस्य जानासि (for यस्मिन्नेतानि) Ś2 Ñ V B D5 8 9 12 सर्वदा, D1 2 M3 सर्वेश , D6 T2 3 नित्यश (for नित्यदा) ❀ Ct नित्यदा नित्यम्। आर्षो दाप्रत्यय ❀ —After 72^{ab}, D3 ins 3676* —^{c}) Ś2 D8 12 सा ददौ (by transp), D1–4 9 प्रददौ, D10 11 अथ सा (for ददौ सा) —^{d}) D4 तस्मै पद्मसितेक्षणा —After 72^{cd} (transp), D10 11 ins , while D7 ins after 71

3677* तेजो धृतिर्यशो दाक्ष्य सामर्थ्यं विनयो नय.।

[D7 दया (for यशो)]

—After 72, D8 ins l 4–15 of 3703* and 3704* and then reads colophon

73 Ś1 D13 M1 om 73 (cf v l 62, 66 and 35 respy) —^{a}) D4 तस्य (for तेन) —^{b}) D6 T2 3 रुरुचे (for शुशुभे) D1–4 9 वानरोत्तम —^{c}) V3 damaged for चन्द्राशु- Ñ V B1 राशि-, B2–4 रश्मि- (for -चय-) Ś2 D8 12 चडा(D12 °द्रा)शूरुकटविद्धेन, D1–4 चन्द्राशुद्धा(D2 °शूद्रा)रवि(D1 °वृ)द्धेन —V3 damaged from श्वे in 73^{d} up to 74^{a} —^{d}) D8 [अ]भ्रेण (sic) (for -[अ]भ्रेण) D1 महाबल , D9 यथा नभ (for यथाचल) M2 भुजगेनेव मदर .—After 73, D6 9 ins l 4(D6 om), 6–12 , 14–17 and 20 of App I (No 76), while M2 ins after 73

3678* अब्रवीच्च तदा दृष्ट्वा हनूमन्त वरानना।
यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी।
यावद्रामकथा लोके तावज्जीवसि पुत्रक।

74 Ś1 D13 M1 om 74 (cf v l 62, 66 and 35 respy) V3 damaged up to 74^{a} (cf v l 73). D6 7 10 11 T2 3 G1 read 74 after 76 —^{a}) N V1 2 B D1–4 9 नीलाभ्या (for मैन्दाभ्या). —^{b}) Ñ V B D1–4 9 मैंदाय (for नीलाय) Ś2 Ñ V B D4 8 12 पनसाय च, M2 च नलाय च (for च परतप) —V3 om 74^{c}–75^{b} —^{c}) Ñ V1 2 B1 2 4 D9 M2 सर्व- (for सर्वान्) D4 काल-, D6 8 T2 3 M2 कामान्, Cm g t as in text (for काम-) Ś2 D2 8 9 12 हारान् , Ñ V1 2 B2–4 भक्ष्यान् , B1 देयान् , D1 3 4 चीर (for वीक्ष्य) Ñ1 सर्वकामानि रत्नानि —^{d}) Ñ1 ददौ च (for प्रददौ) —After 74, B4 ins 3681*, while M2 ins

3679* वासासि चैव दिव्यानि यथार्हं तानपूजयत्।

75 Ś1 D13 M1 om 75 (cf v l 62, 66 and 35 respy) V3 om 75^{ab} (cf v l 74) —^{a}) Ñ2 V1 2 D7 10 11 M5 मत्रे (for सर्व) Ś2 B1–3 D8 12 -वृद्धेभ्यो, Ñ V1 2 B4 D1–4 9 वृद्धेभ्यो, G3 मुख्याश्च (for -वृद्धाश्च) —^{b}) Ś2 D7–12 वानरोत्तमा , G2 प्लवगर्षभा , M2 हरियूथपा (for वानरेश्वरा) B2 रत्नानि विविधानि च —^{cd}) Ś2 D1–4 8 9 12 अतिपुष्कलै (for प्रतिपूजिता) B2 सुषेणर्षभमैंदाद्या द्विविदो गधमादन , M2 अतिसमानिताश्चैव रामेण हरिराक्षसा —For 75^{cd}, Ñ V B1 3 4 subst , while Ś2 D1–4 8 9 12 ins after 75^{ab}

3680* स तेभ्य प्रददौ रामो भूषणानि यथार्हत ।

[D1–4 9 सर्वेभ्य (for स तेभ्य) V B1 3 4 वासो (for रामो)]

—Thereafter, Ñ2 V B1 3 cont , Ś2 B2 D5–8 10–12 T2 3 G M2 3 5 ins after 75 (Ś2 D8[first occurrence] 12 preceded by l 1 of App I [No 76]), while B4 ins after 74

3681* विभीषणोऽथ सुग्रीवो हनूमाञ्जाम्बवास्तथा।
सर्वे वानरमुख्याश्च रामेणाक्लिष्टकर्मणा।

[(l 1) B2 [अ]ङ्गदश्चैव (for ऽथ सुग्रीवो) —(l 2) D5 T2 3 G M2 3 सर्व- (for सर्वे)],

: 97
3. 86
) 101

यथार्हं पूजिताः सर्वे कामै रत्नैश्च पुष्कलैः । | प्रहृष्टमनसः सर्वे जग्मुरेव यथागतम् ॥ ७६

while D3 cont after 3680*

3682* ततो वानरपत्नीनां सुन्दरान्मनसेप्सितान् ।
प्रददौ राघवः प्रीत्या सर्वासामपि शोभनान् ।

—After 75, D3 ins

3683* प्रतिपूज्य यथान्यायं परिसान्त्व्य यथार्हतः ।
प्रस्थापयामास ततः सुग्रीवप्रमुखांश्च तान् ।
हनूमन्तं बहु प्रोच्य पुनर्दृष्टव्यमेव हि ।
त्वं मे सखा बान्धवश्च स्वजनश्चानिलात्मज ।
सर्वत्रैव त्वया स्थेयं यत्र मे कीर्तनं भवेत् । [5]
सर्वे मे बान्धवा यूयं यथेष्टं गम्यतामिति ।
प्रदक्षिणीकृत्य ततः प्रणम्य च हरीश्वराः ।,

while D4 ins l. 3-4, 6-10, 12, 14-15 and 20 of App I (No 76), whereas D9 ins l. 2-3 only of 3686* (owing to om)

76 Ś1 D9 13 M1 om 76 (for Ś1 D13 M1, cf v.l 62, 66 and 35 respy.) D1-4 om 76^{ab} —^{a}) Ś2 Ñ V B D8 12 एव ते (for यथार्हं) V3 damaged, M3 सर्वैः (for सर्वे) —B4 om from 76^{b} up to the prior half of l 3 of App. I (No 76) —^{b}) D8 काम, M2 रत्नैर् (for कामै). Ñ1 D6 T2 3 अर्थैश्, M2 अन्यैश्(for रत्नैश्) —After 76^{ab}, Ś2 Ñ V B D8 12 ins a passage relegated to App I (No 76), while M2 ins. after 76^{ab}

3684* पूजयित्वा ततः सर्वानुवाच रघुनन्दनः ।
सुग्रीव गम्यतां वीर पुरीं स्वामनुपालय ।
त्वं विपक्षां पुरीं गच्छ राक्षसेन्द्र विभीषण ।
एवमुक्तास्तु सुग्रीवा गमने कृतनिश्चयाः ।
उत्थाय राघवं सर्वे प्रणिपत्याब्रुवंस्तदा । [5]
नोत्सहे गमनं नाथ त्वां मुक्त्वा रघुनन्दन ।
स्मरणं राम कर्तव्यं त्वयास्माकं तु नित्यशः ।
वसित्वा मासमेकं तु विसृष्टा हरिराक्षसाः ।
गतास्ते स्वगृहं सर्वे एवमुक्त्वा तु राघवम् ।

—B3 reads 76^{cd} in marg —^{c}) B3 D1-3 प्रीता (for सर्वे) —^{d}) B3 D1-4 चैव (for एव) T3 यथार्हत —For 76^{cd}, Ś2 Ñ V B1 2 4 D8 12 subst

3685* ततो यथागतं सर्वे यथावासं ययुस्तदा ।

[Ñ1 तथा (for ततो) B4 यथागता . V2 तथैव कपयः सर्वे (for the prior half) V2 यथास्थानं, V3 B1 3 °राम (sic) (for °वास) B1 तथा (for तदा)]

—Thereafter, Ś2 Ñ1 (l 1, 3 and 5 only) D8 12 cont , Ñ2 V B1 2 4 cont l. 1 and l. 5 only, D1-5 9 (after 75) G2 3 M3 5 ins. l 2-3 after 76 and then D1-4.9 alone cont l 5 (D9 after 3688*), D6 7 10 11 T2 3 G1 read 74 after 76 and then ins l. 2-3 only

3686* रामानुरागाद्रम्याश्च कथयन्तः कथाः शुभाः ।
दृष्ट्वा सर्वे महात्मानस्ततस्ते वानरर्षभाः ।
विसृष्टाः पार्थिवेन्द्रेण किष्किन्धामभ्युपागमन् ।
विभीषणस्तु रामेण प्रेषितः स्वां पुरीं ययौ ।
ततस्तेषु प्रयातेषु वानरेष्वरिसूदन । [5]

[(l. 1) Ś2 D12 रामचन्द्रस्य रम्याश्च (for the prior half). V3 B2 D12 शुभाः कथाः (by transp) —(l 2) Ś2 D1 2 4.12 दृष्टाः, D3 तुष्टा , D6 पृष्ट्वा, D9 तुष्टा , M2 नत्वा (for दृष्ट्वा) Ś2 D1.2 यथात्मानं, D5 6 T2 3 G3 M3 महात्मानं (for महात्मानस्). Ś2 तेषां, D2 तथा (for ततस्). D5 G M3 5 पुनर्गर्षभा —(l 3) Ś2 Ñ1 D1-4 9 12 पुनरागताः , D7 समुपागमन्, M5 अभ्युपागमन् (for अभ्युपागमन्) —(l. 5) D1-4 9 रघूत्तम (for [अ]रिसूदन).]

—Thereafter, D3 further cont.

3687* कृत्वा कालविलम्बं हि विभीषणमथाब्रवीत् ।
बान्धवस्य त्वदिश्वारी प्राणो मेऽसि निरन्तरं ।
राज्यं शून्यं हि ते वीर प्रयाहि सगणः सुखम् ।
धर्ममाश्रित्य स्वं राज्यं पालयस्व विभीषण ।
अन्याय ये प्रकुर्वन्ति तान्निहसीथाः स्वकानपि । [5]
विष्णुभक्तिं समाश्रित्य वर्तेथास्त्वं सदात्र हि ।
सतां सपूजनं कार्यमसतां च विनिग्रहः ।
इत्येवमुक्तः स च राघवेण
प्रदक्षिणीकृत्य ततः प्रणम्य ।
आपृच्छ्य सर्वं प्रययौ यथेच्छं [10]
स वायुमार्गेण यथा सुरेन्द्रः ।
प्रयाते च ततस्तस्मिन्सगणे वै विभीषणे ।
सुखं विश्रम्य च श्रीमानमात्यैर्भ्रातृभिर्वृतः ।
द्वितीयेऽह्नि ततः श्रीमान्प्राप्तराज्यः परंतप ।

—After 3686*, D5-7 9-11 T2 3 G M3 5 cont

3688* सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो दृष्ट्वा रामाभिषेचनम् ।
पूजितश्चैव रामेण किष्किन्धां प्राविशद्बली ।
विभीषणोऽपि धर्मात्मा सह तैर्नैर्ऋतर्षभैः ।
लब्ध्वा कुलधनं राजा लङ्कां प्रायाद्विभीषणः ।

[(l 1) G1 damaged from भि up to पूजित in l 2. —D5 om. l 2-3 —(l 2) D6 T2 3 [अ]पि (for [ए]व). G3 विसृष्टः पार्थिवेन्द्रेण (for the prior half). D7 10 11 M3 पुरीं (for बली) D9 G3 अभ्युपागमत् (for प्राविशद्बली). —D6 T2 3 G2 3 M5 om l 3 —(l 3) D7 वानरर्षभ D9 M3 रामेण सर्वकामैश्च यथार्हमभिपूजितैः (M3 °र्हं प्रतिपूजित). —(l 4) G1 damaged from -धन up to लङ्का D9 चतुर्भिः सह रक्षोभिर् (for the prior half) D7.10.11 महायशाः (for विभीषण)]

—Thereafter all (except D9) further cont 3694*.

—After 76, M2 ins.

राघवः परमोदारः शशास परया मुदा ।
उवाच लक्ष्मणं रामो धर्मज्ञं धर्मवत्सलः ॥ ७७

आतिष्ठ धर्मज्ञ मया सहेमां
गां पूर्वराजाध्युषितां बलेन ।
तुल्यं मया त्वं पितृभिर्धृता या
तां यौवराज्ये धुरमुद्वहस्व ॥ ७८

सर्वात्मना पर्यनुनीयमानो
यदा न सौमित्रिरुपैति योगम् ।
नियुज्यमानो भुवि यौवराज्ये
ततोऽभ्यपिञ्चद्भरतं महात्मा ॥ ७९

G. 6
B 6
L 6

3689* विसृष्टो वानरेन्द्रस्तु रक्षेन्द्रस्तु विभीषण ।
उत्पपात नभ सर्वे गरुत्मानिव पक्षिराट् ।

77 Ś1 D3 13 M1 om 77 (for Ś1 D13 M1, cf v l 62, 66 and 35 respy) Ś2 Ñ V B D1 2 4 8 9 12 M3 om 77^{ab} —^{b}) D7 रराज (for शशास) G3 परितो (for परया). ❀ Cv शशास बुभुजे । अनेकार्थत्वाद्धातूना शास्तिरत्रार्थे वर्तते । अन्यथा पुनरुक्तिप्रसग स्यात् । , so also Cr ❀ —^{cd}) T3 धर्मज्ञो (for धर्मज्ञ). T2 G1 3 धर्मवत्सल, M5 धर्मिणा वर M2 वानरेषु प्रयातेषु राम सौमित्रिमब्रवीत्.
—For 77^{cd}, Ś2 Ñ V B D1 2 4 8 9 13 subst

3690* नित्यानुरक्त धर्मज्ञ लक्ष्मण वानरमब्रवीत् ।
[Ś2 D8 12 नित्य(D8 °त्य)युक्त च (for नित्यानुरक्त) D1 2 9 मेधावी (for धर्मज्ञ)],
while G2 subst

3691* सवानरे कपीन्द्रे तु राक्षसेन्द्रे विभीषणे ।
गते रामोऽब्रवीद्वाक्य लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।

78 Ś1 M1 om 78 (cf v l 62 and 35 respy) D13 reads 78–79 (followed by an addl colophon) after 3665* —^{a}) M2 प्रशाधि, Cv r g t as in text (for आतिष्ठ) G3 सर्वज्ञ (for धर्मज्ञ) Ś2 D8 12 समेताम् , D6 T2 3 सहेव, D13 सहेह, G1 सहेता, Cm t as in text (for सहेमा) —^{b}) Ñ V2 B कुलेन, M3 क्रमेण, Cm t as in text (for बलेन) Ś2 D1–1 8 12 आसमुद्रपूर्वामुचि (D4 °र्णांमुदि)ता कुलेन, D13 पीठ सुदुर्वांकुरसयुत च —^{c}) M5 तुल्यो (for तुल्य) D10 11 यथा (for मया) Ś2 Ñ V B D1–4 8 9 12 13 G2 तुल्या(D13 °भ्य) पुरस्तात् (for तुल्य मया त्व) Ś2 V D8 12 वृता च, Ñ1 समग्रा, Ñ2 D1 3 4 9 प्रवृत्ता, B1 वृताद्या, B2–4 धृता च, D2 प्रयुक्ता, D6 7 वृता या, D10 11 पुरस्तात् , D13 च पूजित , T2 3 वृता या, G1 3 भृता या, Cm t as in text (for धृता या) M2 धुर समुद्युक्तपितु पितामहैं —^{d}) Ś2 Ñ V B2–4 D1–4 7–9 12 13 त्वं, D10 11 तद्, Cg t as in text (for ता) D3 4 यौवराज्ञीं, D13 यौवराज्य (for °राज्ये) D9 उद्वहसि (unmetric)

79 Ś1 M1 om 79 (cf v l 62 and 35 respy) D13 reads 78–79 (followed by an addl colophon) after 3665* —^{a}) M3 स त्वनु- (for पर्यनु-) —^{b}) V3 ततस्तु (for यदा न) Ś2 B3 D8 12 अवाप, Ñ1 B4 इयाय, Ñ3 V B1 3 विधाय (sic) (for उपैति) D1 याग (sic), D13 योगान् (for योगम्) —V2 illeg for 79^{cd} —^{c}) B1 नियोज्यमानो, B4 D4 13 M2 नियुज्यमाने(M2 °न), Cg t as in text (for नियुज्यमानो) D1–4 13 नृप- , G2 M3 [ऽ]पि च (for भुवि) —^{d}) B3 तदा, D6 तथा (for ततो) D1–4 9 13 ततस्तु(D13 °दा तु) पश्चाद्भरतोभिषिक्त (D4 °भिषेचित) —After 79, Ś2 B3 D1–3 8 9(D1 3 9 followed by 3694*) 13 L (ed) ins an addl colophon

[*Kānda name* B3 D13 लङ्काकाडे —After Kānda name, D1 ins आ-युदयिके, D3 रामा-युदयिके —*Sarga name* Ś2 B3 D1–3 8 13 रा(B3 श्रीरा)माभिषेक —*Sarga no* (figures, words or both) D2 8 13 om , Ś2 111, B3 108, D1 112, D3 113, D9 114, L (ed) 109. —After colophon, D2 concludes with राम],
while Ñ V B1 2 4 D4(followed by 3694*) 12 read colophon after 79
—Thereafter Ś2 Ñ V B D8 12 ins , Ś1 cont after 3668*

3692* अहन्यहनि रामस्तु कार्याणि स्वयमेव हि ।
प्रत्यवेक्षत धर्मात्मा सह भ्रातृभिरच्युत ।
वेदवेदाङ्गविद्भिश्च सप्रधार्य बलाबलम् ।
धर्मेण रक्षतस्तस्य हृष्टपुष्टजनाकुला ।
बभूव पृथिवी सर्वा धनधान्यसमृद्धिनी । [5]

[Ś1 om l 1–3 —(l 1) Ś2 वा, D8 तु (for हि) —(l 2) V3 प्रत्यवेक्ष्य च, B3 प्रत्यवेक्षत —V3 reads l 3–5 after l 12 of 3703(F)* —(l 3) D12 तु (for च) B2 सवृतो मन्त्रिमुख्यैः (for the post half) —B3 om l 4 —(l 4) V3 धर्म च Ñ1 [आ]तिष्ठतस्, D8 रक्षमा (sic) (for रक्षतस्) Ś1 वसुधा सस्यसपन्ना, B2 अकृष्टपच्या पृथिवी (for the prior half) B1 2 जल- (for -जन-) —(l 5) B1 -समाकुला (for समृद्धिनी)]
—Thereafter V3 cont l 6 of 3703*, while B3 (first time) cont 3694*, whereas B4 reads 84^{ab} and 90
—After addl colophon, D2 (followed by 3694*) ins

3693* हनूमन्त ततो राम प्रोवाच कपिभिर्वृत ।
भवानपि महादेव श्वेत रामेश्वर कुरु ।
पुनरुक्तो महातेजा मुनिभि परिवारित ।
चक्रे रामेश्वर देव कल्याणे वासरे विभु ।

112. 97 128. 86 109 101 यथार्हं पूजिताः सर्वे कामै रत्नैश्च पुष्कलैः । प्रहृष्टमनसः सर्वे जग्मुरेव यथागतम् ॥ ७६

while D3 cont after 3680*

3682* ततो वानरपत्नीनां शृङ्गारान्मनसेप्सितान् ।
प्रददौ राघवः प्रीत्या सर्वासामपि शोभनान् ।

—After 75, D3 ins.

3683* प्रतिपूज्य यथान्यायं परिसान्त्व्य यथार्हतः ।
प्रस्थापयामास ततः सुग्रीवप्रमुखांश्च तान् ।
हनूमन्तं बहु प्रोच्य पुनर्द्रष्टव्यमेव हि ।
त्वं मे सखा बान्धवश्च स्वजनश्चानिलात्मज ।
सर्वत्रैव त्वया स्थेयं यत्र मे कीर्तनं भवेत् । [5]
सर्वे मे बान्धवा यूयं यथेष्टं गम्यतामिति ।
प्रदक्षिणीकृत्य ततः प्रणम्य च हरीश्वराः ।,

while D4 ins l 3-4, 6-10, 12, 14-15 and 20 of App I (No 76), whereas D9 ins l 2-3 only of 3686* (owing to om).

76 Ś1 D9 13 M1 om. 76 (for Ś1 D13 M1, cf v l. 62, 66 and 35 respy) D1-4 om 76^{ab} —^{a}) Ś2 Ñ V B D8 12 एव ते (for यथार्हं) V3 damaged , M3 सर्वं (for सर्वे) —B4 om from 76^{b} up to the prior half of l 3 of App I (No 76). —^{b}) D8 कामं , M2 रत्नैर् (for कामैः) Ñ1 D6 I2 3 अर्थैश्, M2 अन्यैश्(for रत्नैश्) —After 76^{ab}, Ś2 Ñ V B D8 12 ins a passage relegated to App I (No 76), while M3 ins after 76^{ab}

3684* पूजयित्वा ततः सर्वानुवाच रघुनन्दनः ।
सुग्रीव गम्यतां वीर पुरीं स्वामनुपालय ।
त्वं विपन्नां पुरीं गच्छ राक्षसेन्द्र विभीषण ।
एवमुक्तास्तु सुप्रीता गमने कृतनिश्चयाः ।
उत्थाय राघवं सर्वे प्रणिपत्याब्रुवंस्तदा । [5]
नोत्सहे गमनं नाथ त्वां मुक्त्वा रघुनन्दन ।
स्मरणं राम कर्तव्यं त्वयास्माकं तु नित्यशः ।
वसित्वा मासमेकं तु विसृष्टा हरिराक्षसाः ।
गतास्ते स्वगृहं सर्वे एवमुक्त्वा तु राघवम् ।

—B3 reads 76^{cd} in marg —^{c}) B3 D1-3 प्रीता (for सर्वे) —^{d}) B3 D1-4 चैव (for एव) T3 यथार्हत —For 76^{cd}, Ś2 Ñ V B1 2 4 D8 12 subst

3685* ततो यथागतं सर्वे यथावासं ययुस्तदा ।

[Ñ1 तथा (for ततो) B4 यथागता . V2 तथैव कपयः सर्वे (for the prior half) V2 यथास्थानं, V3 B1 2 °रामं (sic) (for °वासं) B1 तथा (for तदा)]

—Thereafter, Ś2 Ñ1 (l 1, 3 and 5 only) D8 12 cont , Ñ2 V B1 2 4 cont l 1 and l. 5 only, D1-5 9 (after 75) G2 3 M3 5 ins. l 2-3 after 76 and then D1-4.9 alone cont l 5 (D9 after 3688*), D6.7 10 11 T2 3 G1 read 74 after 76 and then ins l. 2-3 only

3686* रामानुरागाद्रम्याश्च कथयन्तः कथाः शुभाः ।
दृष्ट्वा सर्वे महात्मानस्ततस्ते वानरर्षभाः ।
विसृष्टाः पार्थिवेन्द्रेण किष्किन्धामभ्युपागमन् ।
विभीषणस्तु रामेण प्रेषितः स्वां पुरीं ययौ ।
ततस्तेषु प्रयातेषु वानरेष्वरिसूदन । [5]

[(l. 1) Ś2 D13 रामचन्द्रस्य रम्याश्च (for the prior half). V3 B2 D13 शुभाः कथाः (by transp) —(l 2) Ś2 D1.2 4 12 हृष्टा , D3 तुष्टा , D6 पृष्ट्वा, D9 तुष्टाः , M3 नत्वा (for दृष्ट्वा) Ś2 D1.2 यथात्मा च, D5 6 I2 3 G3 M3 महात्मानं (for महात्मानस्). Ś2 तेषां, D3 तथा (for ततस्) D5 G M3.5 पुङ्गवर्षभाः —(l 3) Ś2 Ñ1 D1-4 9 12 पुनरागताः , D7 समुपागमन्, M5 अभ्युपागमन् (for अभ्युपागमन्) —(l. 5) D1-4.8 रघूत्तम (for [अ]रिसूदनः)]

—Thereafter, D3 further cont.

3687* कृत्वा कालविलम्बं हि विभीषणमथाब्रवीत् ।
बान्धवस्त्वं बहिश्चारी प्राणो मेऽसि निरन्तरं ।
राज्यं शून्यं हि ते वीर प्रयाहि सगणः सुखम् ।
धर्ममाश्रित्य स्वं राज्यं पालयस्व विभीषण ।
अन्यायं ये प्रकुर्वन्ति तान्निहसीथा स्वकानपि । [5]
विष्णुभक्तिं समाश्रित्य वर्तयास्त्व सदात्र हि ।
सतां सपूजनं कार्यममता च विनिग्रहः ।
इत्येवमुक्तः स च राघवेण
प्रदक्षिणीकृत्य ततः प्रणम्य ।
आपृच्छ्य सर्वं प्रययौ यथेच्छं [10]
स वायुमार्गेण यथा सुरेन्द्रः ।
प्रयाते च ततस्तस्मिन्सगणे वै विभीषणे ।
सुखं विश्रम्य च श्रीमानमात्यैर्भ्रातृभिर्वृतः ।
द्वितीयेऽह्नि ततः श्रीमान्प्राप्तराज्यः परंतपः ।

—After 3686*, D5-7 9-11 T2 3 G M3 5 cont.

3688* सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो दृष्ट्वा रामाभिषेचनम् ।
पूजितश्चैव रामेण किष्किन्धां प्राविशद्बली ।
विभीषणोऽपि धर्मात्मा सह तैर्नैर्ऋतर्षभैः ।
लब्ध्वा कुलधनं राजा लङ्कां प्रायाद्विभीषणः ।

[(l 1) G1 damaged from भि up to पूजित in l. 2. —D5 om l 2-3 —(l. 2) D6 T2 3 [अ]पि (for [ए]व). G3 विसृष्टः पार्थिवेन्द्रेण (for the prior half) D7 10 11 M3 पुरीं (for बली) D9 G3 अभ्युपागमत् (for प्राविशद्बली) —D6 T2 3 G2 3 M5 om l 3 —(l 3) D7 वानरर्षभैः D9 M3 रामेण सर्वकामैश्च यथार्हमभिपूजितः (M3 °र्हं प्रतिपूजितः) —(l 4) G1 damaged from -धनं up to लङ्कां D9 चतुर्भिः सह रक्षोभिर् (for the prior half) D7 10 11 महायशाः (for विभीषणः).]

—Thereafter all (except D9) further cont 3694*

—After 76, M2 ins

राघवः परमोदारः शशास परया मुदा ।
उवाच लक्ष्मणं रामो धर्मज्ञं धर्मवत्सलः ॥ ७७
आतिष्ठ धर्मज्ञ मया सहेमां
गां पूर्वराजाध्युषितां बलेन ।
तुल्यं मया त्वं पितृभिर्धृता या
तां यौवराज्ये धुरमुद्वहस्व ॥ ७८

सर्वात्मना पर्यनुनीयमानो
यदा न सौमित्रिरुपैति योगम् ।
नियुज्यमानो भुवि यौवराज्ये
ततोऽभ्यषिञ्चद्भरतं महात्मा ॥ ७९ G 6 B 6 L 6

3689* विसृष्टो वानरेन्द्रस्तु रक्षेन्द्रस्तु विभीषण ।
उत्पपात नभ सर्व गरुत्मानिव पक्षिराट् ।

77 Ś1 D3 13 M1 om 77 (for Ś1 D13 M1, cf v l 62, 66 and 35 respy) Ś2 Ñ V B D1 2 4 8 9 12 M2 om 77^{ab} —^{b}) D7 रराज (for शशास) G3 परितो (for परया). ⊕ Cv शशास बुभुजे । अनेकार्थत्वाद्धातूना शास्तिरत्रार्थे वर्तते । अन्यथा पुनरुक्तिप्रसग स्यात् ।, so also Cr ⊕ —^{cd}) T3 धर्मज्ञो (for धर्मज्ञ). T2 G1 3 धर्मवत्सल, M5 धर्मिणा वर. M3 वानरेषु प्रयातेषु राम सौमित्रिमब्रवीत्. —For 77^{cd}, Ś2 Ñ V B D1 2 4 8 9 12 subst

3690* नित्यानुरक्त धर्मज्ञं लक्ष्मण वाक्यमब्रवीत् ।
[Ś2 D8 12 नित्य(D8 °त्य)युक्त च (for नित्यानुरक्त) D1 2 9 मेधावी (for धर्मज्ञ)],
while G2 subst

3691* मवानरे कपीन्द्रे तु राक्षसेन्द्रे विभीषणे ।
गते रामोऽब्रवीद्वाक्य लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।

78 Ś1 M1 om 78 (cf v l 62 and 35 respy) D13 reads 78–79 (followed by an addl colophon) after 3665* —^{a}) M2 प्रशाधि, Cv r g t as in text (for आतिष्ठ). G3 सर्वज्ञ (for धर्मज्ञ). Ś2 D8 12 समेताम्, D6 T2 3 महेव, D13 सहैव, G1 सहैता, Cm t as in text (for सहेमा). —^{b}) Ñ V2 B कुलेन, M2 क्रमेण, Cm t as in text (for बलेन) Ś2 D1–4 8 12 आमन्त्रपूर्वामुषि (D4 °र्वांसुषि)ता कुलेन, D13 पीठ सुदुर्गांकुरमयुत च —^{c}) M5 तुल्यो (for तुल्य) D10 11 यथा (for मया) Ś2 Ñ V B D1–4 8 9 12 13 G2 तुल्या(D13 °ल्य) पुरस्तात् (for तुल्य मया त्व) Ś2 V D8 12 धृता च, Ñ1 समग्रा, Ñ2 D1 3 4 9 प्रयुक्ता, B1 धृताया, B2–4 धृता च, D2 प्रयुक्ता, D6 7 धृता या, D10 11 पुरस्तात्, D13 च पूजित, T2 3 धृता या: G1 3 भृता या, Cm t as in text (for धृता या) M2 पुर समुयुक्तपितु पितामही —^{d}) Ś2 Ñ V B2–4 D1–4 7–9 12 13 ता: D10 11 तद्; Cg t as in text (for तां) D3 4 यौवराज्ञी, D13 यौवराज्य (for °राज्ये) D9 उद्वहामि (unimetric)

79 Ś1 M1 om 79 (cf v l 62 and 35 respy) D13 reads 78–79 (followed by an addl colophon) after 3665* —^{a}) M2 म [illegible]नु (for पर्यनु-) —^{b}) V2 ततस्तु (for यदा न) Ś2 B3 D8 12 [illegible], Ñ1 B4 इयाय, Ñ2 V B1 2 विजाय (sic) (for उपैति) D1 याग (sic), D13 योगान् (for योगम्) —V2 illeg for 79^{cd} —^{c}) B1 नियोज्यमानो, B4 D4 13 M3 नियुज्यमाने(M3 °न), Cg t as in text (for नियुज्यमानो) D1–4 13 नृप, G2 M3 [ऽ]पि च (for भुवि) —^{d}) B2 तदा, D6 तथा (for ततो) D1–4 9,13 ततस्तु(D13 °स्त तु) [illegible] (D4 °भिषेचित) —After 79, Ś2 B3 D1–3 8 9(D1 2 9 followed by 3691*) 13 L (ed) ins an addl colophon

[*Kānda name* B3 D13 [illegible] —After *Kānda name*, D1 ins [illegible], D3 [illegible] —*Sarga name* Ś2 B3 D1–3 8 13 रा(B3 भरत)[illegible] —*Sarga no* (figures, words or both) D2 8 13 om, Ś2 111, B3 108, D1 112, D3 113, D9 114, L (ed) 109. —After colophon, D3 concludes with [illegible]],
while Ñ V B1 2 4 D4(followed by 3691*) 12 read colophon after 79
—Thereafter Ś2 Ñ V B D3 12 ins, Ś1 cont after 3668*

3692* [illegible] रामस्तु [illegible] ।
प्रत्यवेक्षत धर्मात्मा मह भ्रातृभिरच्युत ।
वेदवेदाङ्गविद्भिश्च [illegible] ।
धर्मेण रक्षतस्तस्य हृष्टपुष्टजनाकुला ।
[illegible] पृथिवी सर्वा धनधान्यसमृद्धिनी । [5]
[Ś1 om l 1–3 —(l 1) Ś2 [illegible], D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 2) V3 [illegible], B3 प्रत्यवेक्षत —V3 reads l 3–5 after l 12 of 3703(F)* —(l 3) D12 [illegible] (for [illegible]) B2 [illegible] (for the post half) —B3 om l 4 —(l 4) V3 [illegible] Ñ1 [illegible], D3 [illegible] (sic) (for रक्षत) Ś1 [illegible], B2 [illegible] (for the prior half) B1 2 [illegible] (for [illegible]) —(l 5) B1 [illegible] (for समृद्धिनी)]
—Thereafter V3 cont l 6 of 3703*, while B2 (first time) cont 3694*, whereas B4 reads 84^{ab} and 90
—After addl colophon, D3 (followed by 3691*) 12 ...

3693* हनूमन्तं ततो राम प्रोवाच [illegible] ।
[illegible] महादेव [illegible] रामेश्वर [illegible] ।
[illegible] महात्मा [illegible] ।
[illegible] रामेश्वर [illegible] ।

9 97 11 राघवश्चापि धर्मात्मा प्राप्य राज्यमनुत्तमम् ।
ईजे बहुविधैर्यज्ञैः ससुहृद्भ्रातृबान्धवः ॥ ८०
पौण्डरीकाश्वमेधाभ्यां वाजपेयेन चासकृत् ।
अन्यैश्च विविधैर्यज्ञैरयजत्पार्थिवर्षभः ॥ ८१
राज्यं दश सहस्राणि प्राप्य वर्षाणि राघवः ।
शताश्वमेधानाजह्रे सदश्वान्भूरिदक्षिणान् ॥ ८२

80 M1 om. 80 (cf v l. 35) D13 om 80–86 Ś Ñ V1 2 B1 2 D8 (om 81–82^{b} and 83^{ab}) 12 read 80–83 after 90 (including star passages). V3 reads 80–81^{b} after 90^{d}. B3 reads 80 (in marg [cf v l 3694*]) after the first occurrence of 83, repeating 80^{cd} after 3694* (r.) D1 transp 80 and 81. D2–7. 9–11 T2 3 G M2 3 5 read 80 after 83 —^{a}) B3 D1–4.9 ततो राम॰ स (D9 °श्च) (for राघवश्चापि). —For 80^{ab}, Ś Ñ V B1.2 4 D8.12 subst, B3 cont. after 3692*, repeating it after 90, D1 3 4 (after colophon) 9 ins. after an addl. colophon, D2 cont after 3693*, D5–7.10 11 T2 3 G M3 5 cont. after 3688*:

3694* स राज्यमखिलं प्राप्य निहतारिर्महायशाः ।

[B3 reads from 3694* (first occurrence) up to 84^{b} (first occurrence) in marg D1 9 स-, D2 स्व (for स). B4 राज्यनिखिलं D5–7 10 11 T3 G1 2 M3 5 शासन्, T2 G3 शास्ति (for प्राप्य) D9 विजितारिर्]

—Thereafter B3 (in m, after 3694* first occurrence) D1–4 9 (followed by 3696*) cont

3695* रामो बहुविधैर्यज्ञैरयजद्भूरिदक्षिणैः ।

[B3 D3 अजयद् (meta) (for अयजद्) D9 पार्थिवोत्तम (for भूरिदक्षिणैः)]

—B3 repeats 80^{cd} after 3694* (second occurrence). —^{c}) V3 रामो (for ईजे) Ś D8 12 च विविधैर् (for बहुविधैर्) D2 4 transp बहुविधैर् and यज्ञैः. V3 इयेष विविधैर्मंत्रैर्, B1 3 (first time) इयाज विविधैः (B3 बहुभिः)-यज्ञैर् —^{d}) D10 11 ससुत, Cr g as in text (for ससुहृद्-) G2 M3 Cr g ज्ञाति- (for -भ्रातृ-). Ś Ñ V B (B3 second time) D8.12 महद्भिश्चाप्तदक्षिणैः, B3 (first time) D1–4 9 सह भ्रातृभिरच्युतः —After 80^{cd} (r.), B3 repeats 82^{c}–83.

81 D13 M1 om 81 (cf v l 80 and 35 respy.). For sequence in Ś Ñ V B1.2 D8 12, cf v l. 80 B3 reads 81 (followed by 3696*) in marg. (cf v.l 3694*) D8 9 om 81–82^{b}. Ś B2 transp 81 and 82^{cd}. Ñ V1.2 B1 4 D13 transp 81^{ab} and 82^{cd}. D1 transp 80 and 81 —^{a}) Ś Ñ V B D1–4.12 पुण्डरीक, M2 राजसूय; Cg t as in text (for पौण्डरीक-). N2 -मेधाना (for मेधाभ्यां). —^{b}) B2.4 D7.10 11 Ct वाजिमेधेन, M3 पौंडरीकेण (for वाजपेयेन). Ś D12 सत्कृतान् (for चासकृत्) B3 D1–4 तथा बहुसुवर्णकैः. —After 81^{ab}, V3 ins l 12 of 3703(F)*, l 3–5 of 3692* and l. 6 of 3703* —V3 om 81^{c}–82. Ñ V1 2 B1 4 om. 81^{c}–82^{b} —^{c}) D3 M2 बहुभिर् (for विविधैर्). D8 मुख्यैर् (for यज्ञैर्). —^{d}) D2 अजयत् (meta.) (for अयजत्) B3 D2.6.7 10 11 T2 3 G3 M5 पार्थिवात्मजः, B3 D1 4 पार्थिवोत्तम (for पार्थिवर्षभः). —After 81, B3 (in marg) D2–4 ins, while D9 cont. after 3695*

3696* उषित्वा च महाबाहुश्चतुर्दश समा वने ।

[D2 हु (for च) D9 -समावने]

82 V3 D13 M1 om 82 (cf. v l. 81, 80 and 35 respy) Ś Ñ V1 2 B D2–4 8 9 12 om 82^{ab} (for Ñ V1 2 B1.4 D8 9, cf v l 81) For sequence in Ś Ñ V1.2 B1 2 D8 12, cf v.l. 80. D1 om 82–83 —^{a}) M3 चतुर्दशसमापेते. —Ś B2 transp 81 and 82^{cd}. Ñ V1 2 B1 4 D13 transp 81^{ab} and 82^{cd} B3 repeats 82^{cd} (first occurrence in marg [cf v l 3694*])–83 after 80^{cd} (r) —^{c}) Ś Ñ V1.2 B (B3 both times) D2–4 7 8 10–12 G1 M3 दश-, M5 तथा (for शत-). Ś D8 12 राजेंद्र, B3 (first time) अयजज् (for आजह्रे). —^{d}) Ś D8 12 आजह्रे, Ñ V2 B2 3 (second time) 4 जारूथ्यान्, D2 सभार्यो, D4 राघवो, G2 विविधवद् (for सदश्वान्) D2.9 बहु- (for भूरि-) M5 -दक्षिणैः. V1 राजसूयशतानि च, B1 जारूथ्यान्निरर्गलान्, B3 (first time) जारूथ्यामविविद्गितान् (sic). D3 जारूथ्यबहुदक्षिणान्.

83 D1 13 M1 om 83 (cf. v l. 82, 80 and 35 respy) For sequence in Ś Ñ V1 2 B1 2 D8 12, cf v l 80. B3 (first occurrence in marg [cf v l. 3694*]) repeats 83 (cf v l 82). D8 om. 83^{ab}. —^{a}) D5 G M3 5 -लब- (for -लम्बि-) D5 7 10 11 G3 M3 5 स (for च). D6 T2 -लवितो बाहुर् (for -लम्बिबाहुश्च). Ś Ñ V B (B3 both times) D2–4 9 12 M2 आजानुबाहु सुमुखो (Ñ1 सद्वक्षो, V3 B1 [orig] सुमहान्, M2 सुशिरा). —^{b}) G3 पीन- (for महा). V3 D7 10 11 वक्षा (for -स्कन्धः). B3 (first time) D2–4 9 सिंहस्कंधोरिमर्दन. —^{d}) Ñ1 समपालयत्, Ñ2 V1 B2 3 (first time) 4 D3–6 13 अनुपालयन् (for अन्वपालयत्) D7.10 11 शशास पृथिवीमिमां.—After 83, Ś Ñ V (V3 l. 1–4 only) B1 2 3 (after second occurrence) D13 ins. 3703* (Ś followed by 3704*, V1.2 3704*, 3705*, B3 3704*, 3706*, D12 3704*, 3708*), while after 83 (first time), B3 reads 80 (^{cd} first

आजानुलम्बिबाहुश्च महास्कन्धः प्रतापवान् ।
लक्ष्मणानुचरो रामः पृथिवीमन्वपालयत् ॥ ८३

न पर्यदेवन्विधवा न च व्यालकृतं भयम् ।
न व्याधिजं भयं वापि रामे राज्यं प्रशासति ॥ ८४

निर्दस्युरभवल्लोको नानर्थः कंचिदस्पृशत् ।
न च स्म वृद्धा बालानां प्रेतकार्याणि कुर्वते ॥ ८५

सर्वं मुदितमेवासीत्सर्वो धर्मपरोऽभवत् ।
राममेवानुपश्यन्तो नाभ्यहिंसन्परस्परम् ॥ ८६

आसन्वर्षसहस्राणि तथा पुत्रसहस्रिणः ।
निरामया विशोकाश्च रामे राज्यं प्रशासति ॥ ८७

नित्यपुष्पा नित्यफलास्तरवः स्कन्धविस्तृताः ।
कालवर्षी च पर्जन्यः सुखस्पर्शश्च मारुतः ॥ ८८

G 6 11 B 6 11 L 6 11

occurrence) in marg , D2-7 9-11 T2 3 G M2 3 5 read 80 after 83, D8 ins l 1-2 of 3703* (followed by 3703[D]*)

84 D13 M1 om 84 (cf v l 80 and 35 respy.) B3 (first occurrence in marg [cf v.l. 3691*]) reads 84^{ab} twice B4 reads 84^{ab} and 90 after 3692* —^{a}) B3 (first time) D1-4 9 नापद्धय न (D9 om), M2 नासीत्तदा स्त्री , Cg as in text (for न पर्यदेवन्) B3 (first time) D9 वैधव्य, G3 वनिता (for विधवा) Ś D8 12 अकालमृत्युभिर्नै(D8 °भिश्च, L (ed) °भीर्नै)व, Ñ V2 3 B(B3 second time) प्रमदा विधवा नासीत्, V1 प्रमदा सुभगा चासीत् , D6 T2 3 नार्यो न विधवाश्चासन् . —^{b}) V3 व्यपकृत, B3 (both times) D4 व्याधि°, D2 काल° (for व्यालकृत) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1-3 8.9 12 च व्याधि , B3 D4 च व्याल (for व्याधिज) Ñ1 D9 -कृत (for भय) Ś Ñ V1 2 B D8 12 G2 तत्र, D1-4 9 M5 किंचिद् , D5 7 10 11 G1 3 M2 चासीद्, D6 T2 3 चापि (for वापि) V3 न व्याधिव्याधयस्तत्र

85 V3 D13 M1 om 85 (for D13, cf v l 80, for M1, cf v l. 35) D8 om 85-86^{b} Ś D12 read 85-87 (including star passage) after 90^{ab}. V2 reads 85-87 after 89 —^{a}) B4 D6 न दस्युर् (for निर्दस्युर्) D9 न निर्धनाभवल्लोका (archaic) —^{b}) Ś2 D12 नार्थक , Ñ1 न चार्थं, Ñ2 V1 2 B2 3 D7 9-11 नानर्थं (for नानर्थः) Ś1 Ñ V1 3 B D6 7 9-12 T2 3 कश्चिद् , D1 3 G1 2 M2 किंचिद् , D2 कचन, D4 कश्चन (for कंचिद्) Ś D12 आविशत्, Ñ1 अस्पृशत् (for अस्पृशत्) —^{c}) Ñ V1 2 B [अ]पि (for स्म) —^{d}) G3 अन्य- (for प्रेत-) Ñ1 B4 कर्माणि (for -कार्याणि) Ñ1 B1 G2 [अ]कुर्वत (for कुर्वते).

86 D13 M1 om 86 (cf v l 80 and 35 respy) D8 om 86^{ab} (cf v l 85). Ś D12 read 85-87 (including star passage) after 90^{ab}. V2 reads 85-87 after 89 Ñ2 damaged for 86^{ab} —^{a}) V1 3 B2 3 प्रमुदित च, V2 B1 समुदित च (for मुदितमेव) Ś D12 सर्वे प्रमुदिता आसन् , Ñ1 सर्वं प्रमुदितश्चासीत्, B4 सर्वश्च प्रयतश्चासीत्, D4 सर्वा मुदित एवासीत्, D9 उषित सर्वमेवासीत् —^{b}) Ś V B2 D9 12 G3 सर्व, B4 सर्व- (for सर्वो). Ś B3 D9 12 परायणा , Ñ1 B4 D2 3 G2 -परो जन , V परा जना , G3 परा भवन् (for -परोऽभवत्) B2 रामे राज्य प्रशासति (= 87^{d}) —D8 reads 86^{c}-87 after 90^{ab} —^{cd}) D1 [अ]दृश्यतो (sic) (for पश्यन्तो) Ñ V B दृष्ट्वा धर्मपर राम (V1 3 बाण) (for ^{c}) —Ñ2 illeg for 86^{d} Ñ1 B2 नैव हिंसा (sic), V B4 न चाहिंसत , B1 3 न चाहिंसत्, D1-4 9 न हिंसति (for नाभ्यहिंसन्) Ś D8 12 धर्ममेवानुवर्तन्त स्वाचारेण परंतपा

87 M1 om 87 (cf v l 35) Ś D8(86^{c}-87) 12 read 85-87 (including star passage) after 90^{ab} V2 reads 85-87 after 89 —^{a}) Ś D8 12 13 दश, Ñ V1 2 B आसीद् , D4 आयुर् (for आसन्) Ñ V1 B2-4 सहस्रा युस् , V2 B1 (m also as in B2) शतायुश्च, D4 सहस्र च, M5 सहस्राश्च, Ct as in text (for -सहस्राणि) —^{b}) D1-4 9 नरा (for तथा) D4 शत-, D13 वर्ष- (for पुत्र) Ñ V B सहस्रवान् (for सहस्रिण) Ś D8 12 दश वर्षशतानि च —^{c}) M2 निरामयाद् Ś1 D5 13 अशोकाश्च, D1-4 9 वीतशोका (for विशोकाश्च) Ś2 निरा * * * शोकाश्च (moth-eaten), Ñ1 V1 B निरामयो विशोकश्च —Ñ2 damaged for 87^{c}. —^{d}) D9 राज्ये (for राज्य). —After 87, Ś D8 12 13 ins .

3697* अरयश्च विनीताश्च सहायवन्ता जितेन्द्रिया ।
अभवश्च तथा सत्त्वा बलवीर्यसमन्विता ।

[(l 2) D13 *[illegible]* (for the prior half) D13 सर्व (for बल-)],

while M3 ins

3698* रामो रामो राम इति प्रजानामभवन्कथा ।
रामभूत जगद्भूद्रामे राज्य प्रशासति ।

88 M1 om 88 (cf. v l. 35) V2 D13 om 88^{ab}. —^{a}) D10 11 मूला (for -पुष्पा) D6 T2 M3 5 न त्यपुष्पा न त्यफलास्, T1 सत्यपुष्पा सत्यफलास् —^{b}) Ś Ñ V1 2 B1-3 D3 12 तत्र निर्वगा , B4 तत्र शोभिता , D1-4 चाभवन्न(D3 °वन्स)द्रा , D5-7 10 11 T2 3 M2 3 तत्र पुष्पिता , D9 चामनोनुगा , G1 तु सपुष्पवा , G3 स्कन्ध शालिन (for स्कन्धविस्तृता.). —After 88^{ab}, Ñ2 B2 3 ins , while D1-4 9 ins l 2 only

3699* पुष्पवन्तस्तथा वृक्षा रामे राज्य प्रशासति ।
वीर्यवन्तस्तथोषध्य सर्वा रसमनन्विता ।

[(l. 2) D1-3 9 [illegible](D3 °[illegible])[illegible], D4 [illegible] (for वीर्यवन्त) D1-4 9 [illegible] .]

7 स्वकर्मसु प्रवर्तन्ते तुष्टाः स्वैरेव कर्मभिः ।
103 9 आसन्प्रजा धर्मपरा रामे शासति नानृताः ॥ ८९

सर्वे लक्षणसम्पन्नाः सर्वे धर्मपरायणाः ।
दश वर्षसहस्राणि रामो राज्यमकारयत् ॥ ९०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षोडशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११६ ॥

॥ समाप्तं युद्धकाण्डम् ॥

—Ñ2 damaged for 88^{cd} —^{c}) D10 11 काम-, M3 5 काले (for काल-) Ñ1 V B D1–4 9 13 काले वर्षति —^{d}) D6 T2 3 M2 सुखकृच्छीत-, G M5 °स्पर्शी च (for °स्पर्शश्च) —After 88, G3 M3 ins

3700* ब्राह्मणा क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा लोभविवर्जिताः।

89 M1 om 89 (cf v l 35) —^{a}) G1 सु- (for स्व-) D13 दारेषु (for कर्मसु) D1 2 च, G2 [ए]व (for प्र-) Ś D8 12 स्वधर्मे च प्रवृत्तास्तु, Ñ V B स्वधर्मेषु प्रवृत्ताश्च, D3 स्वकर्मनिरताश्चासन्, D9 स्वकर्म चानुवर्तते —^{b}) Ś Ñ V B D8 12 वर्णा, D4 हृष्टा, M2 इष्टा (for तुष्टा) D1–4 9 स्वैश्च (for एव) Ñ1 वर्त्मभि (for कर्मभि) D13 मानुषा सुपरिस्थिता. —^{c}) B2 आसीत् (for आसन्) G2 M2 3 5 रता (for परा) Ś D8 12 आत्मधर्मपरा लोका, D1–4 9 प्रजा धर्म(D9 भर्तृ)परा (D1 °रता) सर्वा, D13 सर्वे धर्मपरा आसन् —^{d}) Ś Ñ V B D6 8 12 T2 3 रामे राज्य(D12 °ज्ये) प्रशासति, D1–4 9 13 नानृते वर्त(D9 सर्प)ते ज(D13 म)न —After 89, V2 reads 85–87, while B4 ins 3703* (followed by 3704* and 3705*), whereas D13 ins

3701* व्यवस्थितस्तथा सर्वां सर्वैरत्नेषु कर्मणा। (sic)

90 M1 om 90 (cf v l 35) V3 om 90^{abc} B4 reads 84^{ab} and 90 after 3692* —^{a}) Ñ V1 2 B D1–4 9 13 M3 सर्व- (for सर्वे) Ñ1 V1 B1 3 4 D1–4 9 -सपन्न, D5 6 T2 3 G1 3 M2 5 -सयुक्ता, D12 सपूर्णा (for -सम्पन्ना) —^{b}) Ñ1 V1 B3 M2 सर्व- (for सर्वे) Ñ1 V1 B1 3 -परायण (for -परायणाः). B2 4 D13 सर्वशास्त्रविशारदा (B4 °द), D1–4 9 धर्मकर्मरत सदा(D9 °तस्तथा) —After 90^{ab}, Ś D8(86^{c} – 87) 12 read 85–87 (including star passage) —After 90^{c}, Ś Ñ V1 2 B D1–5 8 9.12 G2 3 M3 ins, V3 M5(before 90^{d} [r]) ins l 2 only before 90^{d}

3702* दश वर्षशतानि च।
एव गुणसमायुक्तो

[(l 2) Ś D1–4 8 9 12 वीतशोक(D1 4 °राग)भयक्रोधो, D5 G3 M3 5 भ्रातृभि सहित श्रीमान्, G2 रामो राज्य प्रशासिता]

—M5 repeats 90^{d} after 3702* —^{d}) G2 ब्रह्मलोक प्रयास्यति —After 90, Ś Ñ V1 2 B1 2 D8 12 read 80–83 (including star passages), while V3 reads 80–81^{b}, whereas B3 repeats 3694* after 90 —After 90, D1–7 9–11 13 T2 3 G M3 3 5 (after 90^{d} [r]) ins, Ś Ñ V1 2 B1 2 3(after second occurrence) 4 (after 89) D12 ins after 83, V3 ins l. 1–4 after 83 and cont l 6 after 3692*, D8 ins l 1–2 after 83 and l 4–15 after 72

3703* धन्य यशस्यमायुष्य राज्ञा च विजयावहम्।
आदिकाव्यमिद त्वार्ष पुरा वाल्मीकिना कृतम्।
य शृणोति सदा लोके नर पापात्प्रमुच्यते।
पुत्रकामश्च पुत्रान्वै धनकामो धनानि च।
लभते मनुजो लोके श्रुत्वा रामाभिषेचनम्।
समागम प्रवासान्ते लभते चापि बान्धवै ।
प्रार्थिताश्च वरान्सर्वान्प्राप्नुवन्तीह राघवात्।
कुटुम्बवृद्धि धनधान्यवृद्धि
स्त्रियश्च मुख्या सुखमुत्तमं च।
श्रुत्वा शुभ काव्यमिद महार्थं
प्राप्नोति सर्वां भुवि चार्थसिद्धिम्।
आयुष्यमारोग्यकर यशस्य
सौभ्रातृक बुद्धिकर शुभ च।
श्रोतव्यमेतन्नियमेन सद्भि-
राख्यानमोजस्करमृद्धिकामैः।

[D1–4 9 (repeats after l. 6 of 3703[F]*) read l. 1 after l. 3 D5 G3 transp l 1 and l 2 —(l 1) Ñ2 V B3 D6 7 9(second time) G2 3 धर्म्य, B4 धन; D10 11 धर्म, Cr m g as above (for धन्य) D1–4 9 (first time) इद पुराणम् (for धन्य यशस्यम्) D6 T2 3 आरोग्य (for आयुष्य) Ñ1 आर्ष च, D1 राज्यद, D6 9(second time) T2 3 स्वर्ग्य च (for राज्ञा च) —After l 1, D1–4 9 (after first occurrence) ins

3703(A)* नियत नियतेनैव वाल्मीकेन महात्मना।,

[D2 प्रणीत नियमेनैव, D3 नियतेनैव मुनिना (for the prior half) D9 कृत वाल्मीकिना तदा (for the post half)], while D13 ins

3703(B)* रामायणस्य सख्यान तथा रामाभिषेचनम्।

—D13 reads l 2 after l 6 of 3703(F)* —(l 2) Ś D8 पुरा चेतन्, Ñ1 V1 महच्चेतत्, Ñ2 B2 महद्धयेतत्, V2 B1 3 महद्दतत्, V3 इद वैतत्, B4 महत्त्वेतत्, D2 7 10 11 इद चार्ष, D12 महच्चैव (for इद त्वार्ष) D13 आद्य काव्यामृतमिद (for the

prior half). Ś D8 महद् (for पुरा) —After l 2, Ś Ñ V B D12 ins

3703(C)* रामस्य चरित रम्य देवदेवस्य भास्वत ।

[Ś2 D12 पद्य, V2 3 B4 दिव्य, B2 तस्य (for रम्य) Ś D12 शाश्वत, B2 4 मानव, B3 भक्तिन (for भास्वत)],
while D8 ins

3703(D)* पुराण भारत वापि रामायणमथापि वा ।
दत्त्वा यत्फलमाप्नोति पार्थ तत्केन वण्यते ।
यत्फल तीर्थयात्राया तत्फल यज्ञयाजिनाम् ।
कपिला च सहस्रेण सम्यग्दत्तेन यत्फलम् ।
तत्फल समवाप्नोति पुस्तकैकप्रदानत ।
वाजपेयसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ।
तत्फल समवाप्नोति पुस्तकैकप्रदानत ।
तत्फल समवाप्नोति विद्यादानान्न सशय ।
धर्माधर्मौ न जानाति विद्याविरहित पुमान् ।
तस्मात्सर्वत्र धर्मार्थ विद्यादानरतो भवेत् ।
त्रैलोक्य चतुरो वर्णाश्चत्वारश्चाश्रमा पृथक् ।
ब्रह्माद्या देवता सर्वे विद्यादाने प्रतिष्ठिता ।
चतुर्युगानि राजेन्द्र एकसप्ततिसख्यया ।
कल्प विष्णुपुरे तिष्ठन्पूज्यमान सुरोत्तमै ।
क्षितिं चाङ्गान्यकल्पान्ते राजा भवति धार्मिक ।
हस्त्यश्वरथयानाढ्यो दीर्घायुर्नीरुजो भवेत् ।
पुत्रपौत्रै परिवृतो जीवेच्च शरद शतम् ।

—Thereafter D8 ins

-युद्धकाण्ड । समालोड्य युद्धकाण्ड ॥ श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥

—Ñ2 damaged for l 3 Ś D12 repeat l 3 after l 1 of 3709* —(l 3) M2 यश्च् (for य) Ś Ñ1 V B D12 (Ś D12 first time) शृणुयाच्च (for य शृणोति) D6 पुरा (for सदा) Ś D1–4 9 12 (Ś D12 second time) सता मध्ये (for सदा लोके) D13 यच्छृणोति च भक्त्या ये (sic), M3 य पठेच्छृणुयाल्लोके (for the prior half) D13 पापै (for पापात्) D6 T2 3 M3 विमुच्यते Ś Ñ1 V1 2 B D12 G (ed) (Ś D12 first time) न वै (B3 परि-, G [ed] स वि-) मुच्येत किल्बिषात् (for the post half) —After l 3 (first time), Ś D12 ins

3703(E)* कथित प्रयतेनैव यद्वाल्मीकिमहर्षिणा ।

[Ś2 D12 वाल्मीकेन महात्मना (for the post half)]

—(l 4) B3 D8 -कामाद्य (for -कामश्च) M3 तु (for first च) D13 लभेत्पुत्र (for च पुत्रान्वै) B3 om, L (ed) धनकामा (for °कामो) B4 धन तथा, D13 लभेद्धन (for धनानि च). D1–4 9 पुत्रार्थी लभते पुत्रान्ध(D4 °त्र ध)नार्थी लभते धन(D9 धनमेव च) —D13 om l 5–7 D1–4 9 om (hapl) l 5 —(l 5) M2 मानुजे Ñ V1 B1 3 D6 T2 3 लभते मनुजा, B2 प्राप्नोति मानवो, B4 स प्राप्नोति नरो (for लभते मनुजो) Ś Ñ V1 2 B D8 12 रामस्य चेष्टित (for रामाभिषेचनम्). —After l 5, Ś Ñ V B D6–8 10–13 (V3 D13 after l 4) T2 3 G M2 3 5 ins, D1–4 9 ins l 1 and l 3–10 after l. 4 and l 6 of 3703* respy, G (ed) ins l 1–2, 12 and l 10 after l 5 and l 2 of 3703* respy

3703(F)* लभते पतिकामा हि पतिं कन्या मनोरमम् ।
समागम प्रोषितैश्च लभते बन्धुभि प्रियै ।
राघवेण यथा माता सुमित्रा लक्ष्मणेन च ।
भरतेन च कैकेयी जीवपुत्रास्तथा स्त्रिय ।
समागता महाभागा सीता चापि यशस्विनी ।
तथा रामायण श्रुत्वा प्राप्नोति प्रियसगमम् ।
शृण्वत पठतश्चैव सर्वपाप प्रणश्यति ।
मही विजयते राजा रिपूश्चाप्यधितिष्ठति ।
श्रुत्वा रामायणमिद दीर्घमायुश्च विन्दति ।
रामस्य विजय चेम सवमक्लिष्टकर्मण ।
लोकनाथस्य कृत्स्नस्य सर्वे प्राञ्जलयो नरा ।
शृणोति य इद का-यमार्ष वाल्मीकिना कृतम् ।
रामस्य चरित दिव्य नास्ति तेषा पराभव ।

[D5–7 10 11 T2 3 G M2 3 5 om l 1–2 —(l 1) Ñ1 [अ]पि, D1–4 च (for हि) D9 विद्याकामो लभेद्विद्या, D13 पति कन्या च लभते (for the prior half) —Ñ2 damaged for the post half D1 transp पतिं and कन्या D13 वरोत्तम (for मनोरमम्) —For l 2 cf l 6 of 3703*. —(l 2) D13 प्रश्रितैश् (for प्रोषितैश्) L (ed) लभते D13 transp लभते and बन्धुभि V3 सह, D13 पठन् (for प्रियै) —After l 2, D13 ins

3703(F¹)* चित्तिशत्श्रवणात्सर्वानाप्नुवन्तीह मानव । (sic)

—(l 3) D1–4 9 [इ]व (D3 च, D4 [ए]व, D9 om) कौसल्या (for यथा माता) Ś Ñ V B D8 12 13 यथा रामेण कौसल्या (for the prior half) D2 वै, D8 om (subm.) (for च) —After l 3, B2 ins, B4 ins l 4–5 only after l 8

3703(F²)* पतिं प्रवासिन वृद्ध प्राप्नुवन्ति स्त्रियस्तदा ।
आर्ष रामायण श्रुत्वा प्राप्नोति विजय नृप ।
जायते राजशत्रुश्च मित्रवच्च वशगत ।
गङ्गायमुनयोर्मध्ये स्नातस्य व्याधितस्य च ।
तत्फल समवाप्नोति श्रुत्वा रामायण नर ।

[l 4) B4 [उ]पोषणस्य (for व्याधितस्य)]

—B2 om l 4–8 —(l 4) D2 तु, M3 [इ]व (for च) Ś D12 जीवत्पुत्रास् —G1 om from य up to स्य in 3703 (F⁷)* D2–4 9 13 समे(D2 सग)ता प्रियवादिना (D3 4 9 13 °नी) (for the post half) —After l 4, M3 ins

3703(F³)* भविष्यन्ति सदानन्दा पुत्रपौत्रसमन्विता ।

—D5–7 10 11 T2 3 G2 3 M2 3 5 om l 5–7 Ñ V B1 3 4 D13 om l 5 —(l 5) D9 च रामेण (for महाभागा) Ś2 D12 तपस्विनी (for यशस्विनी) D4 यथा रामेण मैथिली (for the post half) —(l 6) Ś D12 कथा, V1 यथा, V2 नरो,

D3 वाप (for तथा) Ś D12 रामायणं D4 -सगति (for सगमन्) D2 दिवनातान —Ñ V B1 3 4 om l 7 D9 reads l. 7 after l 1 (r) of 3703*.—(l 7) D1 पठता शृण्वता चैव, D12 शृणु पुनश्चापि (for the prior half) Ś1 D3 नरं (for नरः) D1 प्रनान्यति (for प्रणश्यति) D4 तथा रामायण शृण्वन् न समान्नुयते नरं (hypm.) —D5–7 10 11 T2 3 G M2 3 5 read l 8 before l 3 —(l 8) Ñ V B1 3 4 तथा, G1 तथा (for नरः) T2 3 विंदयते (for विजयते) D1–4 9 शत्रून्, D8 T2 3 पुरा, Ct as above (for रिपून्). Ś Ñ V B1 3 4 D9 12 शत्रुश्चाप्य(V2 3 B1 3 D12 °पि) विन्दयति, D13 शत्रु दोषमनिशति (for the post half) —B4 om l 9–10 D9 om l 9 —(l 9) D1–4 पुण्य (for इद) Ś Ñ V B1–3 D2 12 नु ता काम्य(Ñ1 चाद्य)मिद पुण्य (for the prior half) —D4 om. from the post. half up to the prior half of l 10 —After l 9, Ś D8 12 ins

3703(F[4])* श्रुत्वा रामायण यो वै भूमिदान समाचरेत ।
स सर्वेन्पृथिवीपालक्षत्रता पुन पुन ।
गोभूमिरत्नदानानि गंगाश्च विपुलास्तथा ।
दानस्य श्रद्धयानेन लभेय स्वर्गमिच्छता ।

[(l 3) D12 भूमिरत्न (for -भूमिरत्न-) Ś2 lacuna for दानानि —(l 4) Ś2 (with hiatus) अक्षय (for लक्षय)]
—D13 om l 10–13 V3 om l 10 —(l. 10) D5 G3 M2 3 5 [ग]न (for [र]न) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–3 8 9 12 स्त(D1 9 °द) नु(Ś Ñ2 B2 D8 12 च) विजय चित्र(B1 3 नित्य, D1–3 9 शुभ), G (ed) स्र तु चान्ति चित्र (for the prior half) Ś Ñ V1 2 B1–3 D1–3 8 9 रामस्य (for सर्वम्).
—After l 10, B2 4 (after l 11) ins

3703(F[5])* वेदानामीदृश फल तुत तु शुचि जायते ।
[B4 शुचि स्र (for तु शुचि)],

while D1–4 9 (after l. 2 of 3709*) 13 (after l 9 of (3703[F]*) ins

3703(F[6])* वेदविद् स्वदित्र क्षत्रियो राज्यमाप्नुयात् ।
धन धान्य तथा वैश्य शूद्र सुखमवाप्नुयात् ।

[(l 1) D4 वेदान्तविद् (for वेदवित्र) D13 द्विजश्च वेदान्लभते (for the prior half).—(l 2) D3.4 धन- (for धन). D1 धनाद्य (for धन धान्य) D13 धनधान्यवान्वैश्य (subm) (for the prior half). D4.13 शूद्रश्च सुखमाप्नुयात् (for the post. half)]

—D1–4 9 om l 11–13 D5–7 10 11 T2 3 G2 3 M2 3 5 om, Ñ2 damaged for l 11 B2 reads l 11 for the first time after 3703(F[2])* repeating it here.
—(l 11) V3 B4 रामस्य, B1 3 हि सदा, B2 (both times) श्रोत्र (for कृत्स्न) V3 शुत्वा (for सर्वे). B4 शृण्वति नरा (for नरः प्राप्नुयो). V1 जना (for नराः) —B4 om l 12–13 V3 reads l 12 and l 3–5 of 3692* after 81[ab] B3 repeats l 12 after l 13 of 3703 (F)*

D7 10 11 G2 repeat l. 12 after l 6 of 3703*.—(l 12) D7 10 11 G2 (all second time) शृण्वति (for शृणोति) Ś Ñ V B1 2 3 (both times) D8 12 शृण्व(D12 °णो)न्ति लोके य इ(Ñ1 ये चे)दम् (for the prior half) D7 10 11 G2(all both times) पुरा, D12 काव्य (for आर्ष) —After l 12, D5 6 T2 3 G1(om up to त्य) 3 M2 3 5 ins, D7 10 11 G2 ins after l 7 (first time), D9 ins after l 10 (due to om)

3703(F[7])* श्रद्दधानो जितक्रोधो दुर्गाण्यतितरत्यसौ ।

—V3 D5–7 10 11 T2 3 G M2 3 5 om l. 13 —(l. 13) Ś B2 D8 12 रम्य (for दिव्य) Ś1 भवाभव (for पराभव)]
—G (ed) om l 6 —(l 6) V3 D6 10 11 समागम्य. Ś Ñ1 V2 D2 3 8 12 प्रवासिन्यो, Ñ2 V1 B1 3 प्रवासिना(V1 °नो), B2 प्रोषिताना; B4 D9 प्रवसिना, D1 लभते व, G2 प्रवासी तु (for प्रवासान्ते) D4 समागता भवन्ते वै (for the prior half) —Ñ2 damaged from लभते up to l 7 Ñ1 V1 2 B लभते (for लभते) Ñ1 चाशु, G2 सह (for चापि) V3 D7 10 11 रमते सह Ś1 D3 मानुष, Ñ1 B1 3 बाधवा, D3 मानवे (for बान्धवै) D1 4 बाधवश्च प्रवासिभि (for the post half).—D4 om l 7–9 D1–3 9 om l 7 —(l 7) B3 ते प्रार्थिताश्च (hypm); D7 10 11 G2 ते प्रार्थितान् (for प्रार्थिताश्च) Ś D8 आप्नुवति; B3 प्नुवति, M3 प्राप्नुयाद् (for प्राप्नुवन्ति). D5–7 T2 हि (for [र]ह) Ś Ñ1 V1 2 B D8 12 यथेप्सितान् (for [इ]ह राघवात्) —After l 7, Ś Ñ V1 2 B D5–9(after 3703[F[7]]*)–12 T2 3 G M2 3 5 ins

3703(G)* श्रवणेन सुरा सर्व प्रीयन्ते सप्रशृण्वताम् ।
विनायकाश्च शाम्यन्ति गृहे तिष्ठति यस्य वै ।
विजयेत मही राजा प्रवासी स्वस्तिमान्व्रजेत् ।
स्त्रियो रजस्वला श्रुत्वा पुत्रान्सूयुरनुत्तमान् ।
पूजयश्च पठश्चेदमितिहास पुरातनम् ।
सर्वपापै प्रमुच्येत दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
प्रणम्य शिरसा नित्य श्रोतव्य क्षत्रियैर्द्विजात् ।
ऐश्वर्य पुत्रलाभश्च भविष्यति न सशय ।
रामायणमिद कृत्स्न शृण्वत पठत सदा ।
प्रीयते सतत राम स हि विष्णु सनातन ।
आदिदेवो महाबाहुर्हरिर्नारायण प्रभु ।

[Ñ2 illeg for l. 1 —(l 1) Ś1 ऋषयो ह्यमरा सर्वे, B2 सिद्धाश्च देवगन्धर्वा (for the prior half). D5 स प्र, D10 11 परि- (for सप्र-) Ñ1 V1 2 B1–3 पठनात्तथा (B2 °दा), B4 परमोत्सुका, D6 G1 2 M2.5 सप्रयुज्यता (for सप्रशृण्वताम्) Ś D8 12 प्रसन्ना वरदास्तथा, D9 पूज्यते सर्वदेव हि (for the post half). ⊕ Ct सप्रशृण्वताम् इति पाठ. ⊕ —(l 2) B4 om. from स्य up to हे Ñ2 B2 यत्र (for यस्य).—Ś Ñ V1.2 B D8 9 12 om. l 3 —(l 3) D7 प्रवासात् (for प्रवासी) D7 रणे, D10 11 T3 मवेत (for व्रजेत्) —Ñ2 damaged for l. 4–5. —(l 4) Ś1 लिखित्वा यद्गृहे तिष्ठन्, Ś2 Ñ1 V1 2 B D8 12 आर्तने च(Ś2

D8 12 वै) स्त्रिय श्रुत्वा (for the prior half) Ś Ñ1 V1 2 B D8 12 प्रसू(D12 विप्री)य(Ś2 lacuna)ते सुतान्शुभान् (V1 2 B1 3 4 शुभान्सुतान्) (for the post half). —D9 reads l. 5-6 before l 10 of 3703(F) —(l 5) Ś1 D5 पठेच्च् (for पठश्च्). Ś1 D5 8 12 G2 3 M3 चेमम्, Ś2 B1 2 4 T2 चैव(with hiatus), D7 10 11 चेवम् T3 चेनम (for चेदम्) D9 तथैवेदम् Ś1 D3 शृण्वञ्श्रद्धामनन्वित (D8 °न्वितो नर), Ś2 Ñ1 V1 2 B1-3 D12 शृण्वश्च (Ś2 °ण्वन् [subm]) श्रद्धन्नर , B4 शृणोति सतत नर (for the post half) —D11 om l 6 —(l 6) D5 G1 3 M2 3 -पापात् (for -पापै) G1 वि- (for प्र) Ś2 Ñ1 B4 D8 12 पापविमुक्ता(D8 °शुद्धा)त्मा, Ñ2 V1 2 B1 2 -पापविनिर्मुक्तो, B3 पापाभिमुक्तात्मा Ś1 लिखित्वा य स शुद्धात्मा (for the prior half) G3 अनुत्तमान् (sic) (for अवाप्नुयात्) —After l 6, Ś B3 D8 12 ins , Ñ(Ñ2 illeg) V1 2 B1 2 4 ins l 2 only after l 6, while D1-4 9 cont l 1 only after 3703(F6)*

3703(G1)* श्लोकपाद पठेयस्तु विष्णुलोक स गच्छति ।
श्रद्दधानस्य सतत तद्भक्तस्य विशेषत ।
प्राप्नोति स हरेर्लोक स महात्मा महायशा ।

[B3 reads l 1 in marg —(l 1) D4 -मात्र (for पाद) Ś1 D9 विष्णोर् (for विष्णु-) —(l 2) Ś B3 D8 12 श्रद्धान(Ś2 lacuna up to न)स्तु(B3 °श्च) (for श्रद्दधानस) Ś D8 12 भक्तश्चैव (for तद्भक्तस्य) —B3 om l 3]

—Ś D8 12 om l 7-10 Ñ V1 2 B om l 7-9 —(l 7) G1 reads the prior half of l 9 in place of the prior half of l 7 repeating it in its proper place T3 (also) द्विजै (for द्विजात्) —(l 8) T2 M2 -लाभ (for -लाभश्च्) —(l 9) D6 T2 3 काव्य, D9 नित्य (for कुल) M5 तदा, Ct as above (for सदा) —(l 10) Ñ V1 2 B भगवान्विष्णु (for सतत राम) Ñ2 V1 2 B रामो महायशा (for विष्णु सनातन) Ñ1 स सुखी प्रियदर्शन (for the post half) —D9 om l 11 —After l 11, V1 ins

3703(G2)* ददाति परम स्थान यत्र गत्वा न शोचते ।

—Thereafter V1 cont , while Ś Ñ V2 B D8 12 ins after l 11

3703(G3)* द्विजश्च वेदान्समवाप्नुयात्सुख
राज्य च राजन्यवर सुखागतम् ।
धनानि वैश्यश्च सुखानि चैव
तथैव शूद्रोऽपि परा च सद्गतिम् ।

[(l 1) B1 3 विप्रश् (for द्विजश्) Ś D8 12 [ऽ]पि (for च) —(l 2) D12 राजवर (for राजन्यवर) B1 3 तथैव (for सुखागतम्) —For l 1-2, Ñ1 subst

3703(G3 A)* द्विजश्च सुखसयुक्त स्वर्गलोकमवाप्नुयात् ।
सुख राज्य च लभते राजन्यश्च सुखागतम् ।

—(l 3) B1 तु, B2 om (for च) B1 वै लभेत् (for चैव) Ś Ñ1 D8 12 च सुखेन वै लभेत् (Ś2 lacuna from न), B3 लभते तथैव (for च सुखानि चैव) Ñ2 वैश्यश्च सुखेन लभते तथैव. —Ñ2 damaged for l 4 —(l. 4) B3 सुख च (for तथैव) Ś D8 12 तु (for ऽपि) V2 B4 शूद्र प्राप्नोति, B2 शूद्रो लभते च (for तथैव शूद्रोऽपि) Ś V2 B2 4 D8 च सगतिं, V1 गतिं ते (for च सद्गतिम्)]

—Thereafter, Ñ1 cont

3703(G4)* धनस्य धान्यस्य च सचय स्त्रिय
सुख च नित्य लभते तथोत्तमम् ।

—Then Ñ1 ins

लङ्काकाण्ड सपूर्णम् ॥

—After l 11, M3 K (ed , within brackets) ins

3703(G5)* साक्षाद्रामो [K(ed)शेषो] रघुश्रेष्ठ श्रेष्ठो लक्ष्मण उच्यते । —After l 7 of 3703*, G(ed) ins

युद्धकाण्ड समाप्त । रामायण समाप्तम् ।

—Ñ1 om l 8-15 V1 om l 8-11 D4 om l 8-9 Ś D8,12 read l 8-11 twice D1-3 9 transp l 8-11 and l 12-15 —(l 8) Ś D8 12(all first time) कुलस्य (for कुटुम्ब) B1 -वित्त (for वृद्धि). Ś D8 12(all first time)-सकुलं, Ś Ñ2 V2 B D2 3 8 9 12 13(Ś D8 12 second time) सचय (for second -वृद्धि) —(l 9) Ś2 (second time)moth-eaten for सुखमुत्तम Ś D1 3 8 9 12(Ś D8 12 second time) सदा, D3 तदा, D5 वा (for च) Ś Ñ2 V2 B D8 12(Ś D8 12 first time) स्त्रियश्च पुत्रान्सुखमेव चोत्तम, D13 स्त्रिय [illegible] रामाप्नुवन्ति(lacuna) —(l 10) D5 6 T2 3 [अ]न्वह, D13 महा-, M2 5 सुख (for शुभ) Ś Ñ2 V2 B D4 8 12 (Ś D8 12 first time) रामस्य शृण्वश्चरित(Ś2 lacuna up to त)महात्मन , Ś D1-3 8 9 12 (Ś D8 12 second time) लभेत लक्ष्मी विपु(D1 °म)ला नरोत्तमौ —(l 11) Ś1 D8 12(all first time) चार्थान्, Ś2(first time) धर्मान्, D13 यत्नाद् (for सर्वां) Ś Ñ2 V2 B D8 12(Ś D8 12 first time) इह (for भुवि). D4 13 विपुला श्रिय(D13 °ल यश)श्च (for भुवि चार्थसिद्धिम्) Ś D1-3 8 9 11(Ś D8 12 second time) यथाभिषेक भुवि रामलक्ष्मणौ(D2 9 °णाविति) —After l 11 (transp), D3 ins

3703(H)* रामायण महापुण्य य शृणोति नर सदा ।
आयुरारोग्यमैश्वर्य तरयैतन्निनय स्थिरम् ।

—D13 om l 12-15 D4 om l 12-13 —(l. 12) Ś Ñ2 V1 2 B D8 12 आरोग्यमायुष्यमथो(Ś D8 12 °मिद), D3 9 आरोग्यमायुष्यकर (for आयुष्यमारोग्यकर) V2 धनप्रद, D2 प्रशस्यं (for यशस्य) —(l 13) M3 Cg सुख (for शुभ) D1-3 9 बुद्धि(D1 वधु, D9 पुत्र)विवर्धन च, G1 पुष्टिकर च धर्म्य (for बुद्धिकर शुभ च) Ś Ñ2 V1 B D8 12 धन्य महद्बु(Ś1 महद्द्रु, B2 4 हित वृ)द्धिकर सु(Ś2 Ñ2 B2.4 च)पुण्य(Ś2 नित्य), V2

वन्य यशस्य च तथा सुपुण्य —Ś2 om l. 14-15.—(l 14) Ś1 B2.4 D8.12 नियत हि (B4 च), Ñ2 B1.3 D1-3 नियतश्च (Ñ2 °तं), D1 नियम (for नियतेन) D8 सिद्धि (for सद्भिः). V2 नियत मर्त्यैः —(l 15) D5 M5 ऊर्जस्करम्, D9 ऊर्जस्वलम् (for ओजस्करम्) D6 वृद्धि- (for ऋद्धि-). Ś1 Ñ2 V1.2 B D4.8.12 यश (Ś1 B3.4 D8.12 ऊर्ज)स्कर बुद्धि (Ś1 V2 वृद्धि, B2.4 पुण्य)कर च नित्य, D1.2 आख्यातमूर्जस्कर (D1 °स्वल)मृ (D2 ° र वृ)द्धिकामैः, D3 आख्यान मूर्यस्करमत्र मस्तु (sic ?)]

—Thereafter Ś1 V1.2 B D4.8.12 cont., while Ś2 ins after l 13 of 3703* (owing to om)·

3704* मुनिकृतमिति दिव्य आदिकाव्य त्रिलोके
निगदितमिदमाद्य पुण्यमत्यद्भुत च।
रघुकुलवरजन्मख्यापन पुण्यकीर्ते-
र्दनुतनयनिहन्तुर्लोकनाथस्य विष्णोः।

[(l 1) Ś D8.12 ऋषि- (for मुनि-) V2 अथ दिव्य, B4 इदमार्ष (for इति दिव्य). D4 अकृतमथ दिव्य —(l. 2) V2 मुगदितम् Ś D8.12 आर्ष (for आद्य) B4 इति दिव्य (for इदमाद्य) Ś D8.12 रामवृत्त परार्घ्य, V2 पुण्यद अद्भुत च (for पुण्यमत्यद्भुत च) —(l 3) D4 om -वर- —Ś2 moth-eaten from ख्या up to दनु in l 4 Ś1 V1.2 D8.12 स्थापन, B1.2 D4 -[आ]ख्यापन (for -ख्यापन) V2 ४ प्रीति-, B4 पुण्यकारैः, D8.12 °कीर्ति (for पुण्यकीर्तेः) —V1.2 illeg. for l 4.—(l 4) D4 -निहित तु (sic) (for -निहन्तुः). Ś2 ... ४स्य (moth-eaten) (for लोकनाथस्य).]

—Thereafter V1.2 B4 further cont

3705* इति षष्ठमिद काण्ड युद्धकाण्डमिति स्मृतम्।
सर्गाना तु शत ज्ञेय पञ्चसर्गास्तथैव च।
काण्डेऽस्मिश्च तथा सख्या श्लोकाना चापि कथ्यते।
चतु श्लोकसहस्राणि पञ्चश्लोकशतानि च।

[(l 1) V2 om षष्ठमिद काण्ड —(l 2) V2 सहस्र (for सर्गाना) B4 च (for तु) —(l 3) B4 शस्यते (for कथ्यते) V2 वदामी ते (sic) (for चापि कथ्यते).—(l 4) V1 * श्लोक-, V2 चत्वार्य च (for चतु श्लोक)]

—Thereafter V1 ins.

लङ्काकाण्ड समाप्तमिति ॥,

while V2 ins

युद्धकाण्ड. समाप्त । शुभमस्तु।,

whereas B4 ins

लङ्काकाण्ड समाप्त ॥ समाप्तमिद लङ्काकाण्डम् ॥ ० ॥

—After 3703*, Ñ2 ins

लङ्काकाण्ड समाप्त ॥ श्रीरामाय नम । श्रीहनूमते नमः।

—After 3704*, B1 ins.

लङ्काकाण्ड समाप्त। ॐ नमो रघुनाथाय। ॐ तत्सत्। श्रीनारायणशर्मणो लिपिरेषा पुस्तक च श्रीनारायणस्य। शुभमस्तु शकाब्दा.। शके वह्नि ग्रहे बाणे चन्द्रे च परिग्राविते। यत्नेन लिखितो यस्तु श्रीनारायणशर्मणा। ॐ हरिं शरण भजे॥ श्रीरस्तु।,

while B2 ins

लङ्काकाण्ड समाप्त ॥ श्री श्रीराम लेखके श्रीरस्तु। शकाब्दा १७२० श्रीव्रजकिशोरदेवशर्मणो लिपिरिय-श्रीदेवनाथसिंहस्य ग्रन्थमिदम्।,

whereas B3 (marg.) cont after 3704*

3706* वाल्मीकेर्वदनामलेन्दुगलित काव्य पर पावनम्
शृन्य वागमृत पिबन्त्यनुदिन ये श्रोत्रपात्रैर्नराः।
विष्णो सच्चरित चराचरगुरो रामायणे सादरात्
तेषा श्रीमतने जसत्यनुदिन नश्यन्ति चाराततः।,

whereas D4 cont.

3707* वेदे रामायणे चैव पुराणे भारते तथा।
आदावन्ते च मध्ये च हरि सर्वत्र गीयते।
गोभूम्यन्नसुवर्णं च वस्त्राण्याभरणानि च।
दद्यात्तु वाचके सर्वं राघवप्रीतिकाम्यया।

—Thereafter D4 ins.

लङ्काकाण्ड समाप्त ॥ ॐ ॥ शुभ भवतु ॥ श्रीरस्तु ॥ सवत् १७८८ वर्षे मासोत्तमशुभकारीकार्तिकमासे शुक्लपक्षे तृतीया गुरुवासरे लिखित इद पुस्तक ॥ ॥ श्रीरस्तु ॥ समाप्तोऽय युद्धकाण्ड ॥

यादृश पुस्तक दृष्ट्वा तादृश लिखित मया।
यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयते।

॥ श्रीरस्तु ॥ श्रीरामचन्द्राय नम ॥ श्री ॥ वाल्मीकिरामायणे युद्धकाण्डोऽयम्।

—D12 cont after 3704*, whereas Ś1 ins after colophon

3708* काण्डेऽस्मिन्परिसख्याना कथित तत्त्वबुद्धिना।
सर्गाणा द्वे शते चैव पञ्चसर्गसमन्विते।
अष्टौ श्लोकसहस्राणि पञ्च श्लोकशतानि च।
वृत्तान्ताश्च समाख्याता सप्ततिर्द्वे च सयुता।

[Before l 1 Ś1 ins ॐ]

—Thereafter Ś1 ins

श्रीगणेशाय नम ॥ शुभम् ॥ अत परमुत्तरकाण्डो भविष्यति ॥,

while D12 ins

॥ ॥ समाप्तोऽय युद्धकाण्डः ॥ ॥ ॥ ॥ राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम.

—After 3703*, D5.6 T2 (after colophon) 3 G M2.3.5 (D5 G M2.3.5 l 1-6 only) ins, Ś D1-4.12 (Ś D12 after 3703[E]*) cont l 1 only after 3703(A)*, D7.10.11 cont. l. 1-6 only after 3703(G)*, D9 cont. l 1-2 only after 3703(G)* (reading l. 1 for the

first time after 3703[A]* repeating it here), M1 ins before colophon

3709* एवमेतत्पुरावृत्तमाख्यानं भद्रमस्तु व ।
प्रव्याहरत विस्रब्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम् ।
देवाश्च सर्वे तुष्यन्ति ग्रहणाच्छ्रवणात्तथा ।
रामायणस्य श्रवणे तुष्यन्ति पितरस्तथा ।
भक्त्या रामस्य वै चेमां संहितामृषिणा कृताम् ।
ये लिखन्तीह च नरास्तेषां वासस्त्रिविष्टपे ।
रामेति यत्परं ब्रह्म तद्विष्णोः परमं पदम् ।
तस्माद्धि पठनं श्रुत्वा मुक्तिभाजो न संशयः ।
ये शृण्वन्ति नरा यस्मात्तस्मै पूजां च कारयेत् ।
गोरत्नधनधान्यानि वस्त्रग्रामादिकानि च ।
अन्नानि च विचित्राणि वस्त्रमाल्ययुतानि च ।
श्रुत्वा समर्चयेद्विद्वाञ्श्रावकस्यातिभक्तितः ।
पुराणस्य च वक्तारं पूजयेद्भक्तितः सदा ।
रामायणस्य वक्तारं पूजिता वृद्धिमाप्नुयात् ।
राघवं कल्पयित्वा तु श्रुत्वा बुद्ध्या प्रयत्नतः ।
इतिहासस्य वक्तारं पूजिता मुक्तिमाप्नुयात् ।
रामायणे समाप्ते तु वाचकं यो न पूजयेत् ।
मूको भवति जन्मानि सप्त चैव तु मानवः ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन राघवप्रियकाम्यया ।
वाचकं पूजयेद्भक्त्या वस्त्रालंकारभूषणैः ।
तेन प्रीतो हरिर्विष्णुरात्मसायुज्यमाप्नुयात् ।

[M1 om l 1–2, 7–8, 15, 17–21 M5 om l 1–2 D5 G3 read l 1–2 after l 6 —(l 1) D3 परम् (for एवम्) M2 एकं तदा (for एतत्पुरा-) D3 पुराख्यातम्, D4 पुनरावृत्तम् (hypm) D2 4 12 आख्यात (for आख्यान) G1 3 न (for व) D1 च शुभप्रद (for भद्रमस्तु व) —After l 1, Ś D12 repeat l 3 of 3703* —After l 1, D1–4 9 (after the first occurrence of l 1) ins

3709(A)* सर्वार्थसिद्धो भवति य इमां शृणुते कथाम् ।

[D9 सर्वथा (for सर्वार्थ-) D4 कथा (for इमां) D9 शृणुयात् (for शृणुते). D4 नरः (for कथाम्)]

—(l 2) D9 प्रत्याहरति (for प्रव्याहरत) D6 विश्रभ (for विस्रब्ध) —G1 om l 3–4 —(l 3) D6 तृप्यति (for तुष्यन्ति) M1 ++**‡**ष्यति (damaged) (for the prior half) D5 G3 ग्रहास्तच्, D6 T2 3 ग्रहाश्च (for ग्रहणाच्) D6 M5 तदा (for तथा) —(l 4) M3 श्रवणात् (for श्रवणे) D6 G2 3 M2 तृप्यति (for तुष्यन्ति) D7 तदा, D10 11 सदा (for तथा) —(l 5) D6 भक्ता (for भक्त्या) G2 3 मुनिना, Ct as above (for ऋषिणा) D7 G3 कृत —(l 6) G1 M2 3 Cm लेखयति (for ये लिखन्ति) D5 G3 M1 लिखति च महात्मानस्, D6 T2 3 लेखयति च ये मर्त्यास् (D6 महात्मानस्), G2 लिखति ये केचिन्नरास् (for the prior half) ❀ Ct ये ऋषिणा कृतां मुनिना कृता रामस्य संहिताम् । रामायणमित्यर्थः । लिखन्ति च वाच्छृण्वन्ति त्रिविष्टपे ब्रह्मलोके । 'शृण्वन्रामायणं भक्त्या यः पादं पदमेव वा । स याति ब्रह्मणः स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा' । इति वचनात् । अत्र फलश्रुतिश्लोका कतकव्याख्याने नोपलभ्यन्ते ❀ —T2 3 om l 7–8 —D6 om l 11 —(l 12) M1 श्रोता (for श्रुत्वा). D6 समर्पयेद्दिव्यान् (for समर्चयेद्विद्वान्) —(l 13) D6 तदा, T2 तथा (for सदा) —(l 16) M1 मुक्तिमान्भवेत् (for मुक्तिमाप्नुयात्) —(l 18) D6 च (for तु) —(l 21) T2 आनयेत् (for आप्नुयात्)]

—Thereafter T2 cont, while M1 ins after colophon

3710* करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः ।

—Thereafter M1 cont

3711* आपदामपहर्तारं दातारं सर्वसम्पदाम् ।
लोकाभिरामं श्रीरामं भूयो भूयो नमाम्यहम् ।
गोपालाय नमः ।

Colophon Before colophon, M1 ins 3709* Ñ V B1 2 4 D4 8 (after 72) 12 read colophon after 79 D9 reads colophon for the first time after 90, repeating it here —*Kānda name* Ñ B1 3 4 D2 13 लंकाकांडे —After Kānda name, Ś1 ins आभ्युदयिको, V1 B1 युद्धपर्वण्याभ्युदयिके, D1 2 9 (second time) आभ्युदयिके पर्वणि, D4 8 (V1 D4 before Sarga name) 13 आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś Ñ V B1 2 4 D2 4 8 9 (Second time) 12 रा(B1 श्रीरा)माभिषे(Ś2 moth-eaten)क (D2 °क), B3 पाठादिमाहात्म्य, D1 रामराज्यवर्णन, D3 श्रीरामस्थित, D5 रामचन्द्राभिषेक, D7 10 11 सर्वजनपरिवृत्तस्य (D10 11 °स्य राजाधिराजस्य) श्रीरामभद्रस्य पट्टाभिषेकभद्राख्यान, D13 रामराज्य, G2 पट्टाभिषेक, G3 M3 श्रीरामपट्टाभिषेक (M3 °षेचन), M1 5 श्रीरामचन्द्रपट्टाभिषेक —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 9 (second time) 12 13 om, Ś2 112, Ñ2 118, V1 111, B1 88, B3 109, D1 113, D3 114, D5–7 G M3 5 131, D9 (first time) 115, D10 11 130, T2 140, T3 142, M1 132, M2 133, B (ed.) 128, L (ed) 110

—After colophon, Ś1 ins 3708*

—After last colophon, Ś2 ins

समाप्तोऽयं लङ्काकाण्डः ॥,

while B3 ins

समाप्तश्चायं लङ्काकाण्डः ।—श्रीराम —श्रीराम —श्रीराम ।
धनदेवशर्मणायं ग्रन्थो लिखितः — ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः —ॐ राम
श्रीरामचन्द्रप्रीत्यर्थं — श्रीरामकवचं लिख्यते
ध्यात्वा नीलोत्पलश्यामं रामं राजीवलोचनम् ।
जानकीलक्ष्मणोपेतं जटामुकुटमण्डितम् ।
सासितूणधनुर्बाणपाणिं नक्तंचरान्तकम् ।
स्वलीलया जगत्त्रातुमाविर्भूतमजं विभुम् ।
रामरक्षां पठेत्प्राज्ञः पापघ्नीं सर्वकामदाम् ।

अस्य श्रीरामचन्द्रकवचस्य बुद्धकौशिक ऋषि. गायत्री छन्दः श्रीरामचन्द्रो देवता कवचपाठे विनियोग.

ॐ श्रीराम

राघवपठित (शिरो मे राघव॰ पातु) भाल दशरथात्मज॰।
कौशल्येयो दृश॰(दृशौ) पातु विश्वामित्रप्रिय॰ श्रुती।
घ्राण पातु मखत्राता मुख सौमित्रिवत्सल॰।
जिह्वा विद्यानिधि पातु कण्ठ भरतवन्दित ।
स्कन्धौ दिव्यायुध. पातु भुजौ भग्नेशकार्मुक॰।
करौ सीतापति॰ पातु हृदय जामदग्न्यजित्।
रथ्या पातु कबन्धघ्न रिस्त जीर्गा न वन्दिता । (sic)
आस्य कुलपति पातु कुक्षिमिक्ष्वाकुनन्दन ।
मध्य पातु खरध्वसी नाभि जाम्बवदाश्रय ।
गुह्य जितेन्द्रिय पातु पीठ पातु रघूद्वह ।
मूर्ध्नि वै च कटि पातु सक्थिनी हनुमत्प्रभु ।
ऊरू रघूत्तम पातु रक्ष कुलविनाशकृत्।
जानुनी सेतुकृत्पातु जङ्घे दशमुखान्तक ।
पादौ रक्षतु गोविन्द पातु रामोऽखिल वपु ।
एता रामवलोपेना रक्षा य॰ सुकृति पटेन्।
स चिरायु सुखी पुत्री विनयी ‹‚ ‹ * ।
एकाकी वसते नित्य पर्वते गन्धमादने।
किमु ते काञ्चनकामा किमु ते सुन्दर सुखम्।
नानादान मया दत्त रत्नानि विविधानि ते।
न दीयते मधुर वाक्य तेनाह सुकर सुख । (sic)

—Thereafter repeats from श्रीरामकवच लिख्यते up to l. 5 and then ins

ॐ रामकवचस्य बुधकौशिक ऋषिरनुष्टुप्छन्द श्रीरामो देवता आत्मरक्षा श्रीरामकवचपाठे विनियोग ।

ॐ शिरो मे राघव पातु भाल दशविजयी भवेत्पाताल-भूतलोकचारिण न दृष्ट न विमक्त रक्षित रामनामाभिरामेति रामचन्द्रेति रामभद्रेति वा स्मरन निपतेत्पापे भूत्वामुत हि श्रीराम श्रीराम ।

—After last colophon, D1 ins.

समाप्तमिद युद्धकाण्ड। अत पर उत्तरकाण्ड भविष्यति।

प्राप्तराज्यस्य रामस्य राक्षसाना वधे कृते।
आजग्मुर्ऋषय सर्वे राघव प्रतिनन्दितुम्।

॥ श्री ॥ लेखक नागरज्ञाती अमदावादवास्तव्य।,

while D2 ins

समाप्तमिति ॥ शुभमस्तु ॥

यादृश पुस्तक दृष्ट्वा तादृश लिखित मया।
यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयताम्।
लेखकपाठ ‹यो शुभ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु।
श्रुत रामायण येन सर्वपापै प्रमुच्यते।
धर्मार्थकाममोक्षाणा प्राप्नोत्येव न सशय॰।
पुत्रार्थी लभते पुत्र क्षत्रियो लभते महीम्।
धनार्थी धनमाप्नोति कन्या विन्दति सत्पतिम्।
राम गर्जितमाकर्ण्य श्रुत्वा वै रामपौरुषम्।
सप्तजन्मान्तर पाप तत्क्षणादेव नश्यति।
अनेकजन्मार्जिता हत्या दर्शनेन विनश्यति।
य॰ श्रुत च त्रिरात्रेण पुनर्जन्म न विद्यते।,

—D3 ins :

युद्धकाण्ड समाप्तोऽय ॥ सवत् ॥ १७८७ ॥ वर्षींदुऋषिवसुमख्यागतेऽब्दे भाद्रपदचतुर्दश्या सोमवारे ॥ लिखित भावामनगर-शुभस्थाने ॥

श्रीरामलक्ष्मणसुग्रीवहनुमद्भ्यो नम ॥,

—D5 ins

रामार्पणमस्तु श्रीरगशायि ॥ श्री ॥ श्रीशके १६८९ ॥ सर्वजित्सवत्सरे मधुशुक्लतृतीयाया समाप्तोऽय ग्रन्थ ॥ श्रीरामो जयति। ग्रन्थसख्या ॥ ७००० ॥,

—D6 ins..

समाप्त युद्धकाण्ड। सवत् १८३२ पुष्पमास कृष्णपक्षे तुतया २।,

—D7 ins

इति श्रीगोमतीतीरनैमिषारण्याश्वमेधसप्ततन्तुवाटगतमुनीन्द्र-द्विजेन्द्रवानरेन्द्रर्क्षेन्द्रगोपुच्छेन्द्रराक्षसेन्द्रपरिवृतस्य जनककैकये-न्द्रादिवसुधाधिपेन्द्रपरिवृतस्य मुनिवृन्दारकवृन्दवन्द्यमानकोर-काकारचरणयुगलस्य सद्भ्रातृसन्मित्रसन्मन्त्रिसहितस्य साकेतपुर-वराधीश्वरस्य दीनाना दैन्यनिर्हरणस्योदीर्णस्य वीर्योत्सिक्त-रावणवधार्थं देवै प्रार्थितस्य रघुकुलतिलकमभूतस्य श्रीसीता-विशेषकस्य लक्ष्मीपते साम्याशस्य लक्ष्मीवतो राजाधिराजस्य लोकाभिरामस्य निकटोत्कटयो श्रीरामात्मजयोरादिकवे शिष्ययो॰ कुशलवयोराख्याने श्रीमद्वाल्मीकीये आदिकाव्ये श्रीमद्रामायणे चतुर्विंशत्साहस्रिकसहिताया यु॰ पञ्चविंशोह्नि वर्तमानक॰ समाप्त.।

At the end of the commentery D7 adds

श्रीरामायणटीकेय महेशयतिना कृता।
शिवरामेण यतिना नाभिरूपेण कारिता।
लिखितमिदं पुस्तक गुर्जरविश्वनाथभट्टेन ॥ छ ॥
श्रीशिवार्पणमस्तु ॥ विष्णवे नम. ॥ छ ॥ राम ॥,

—D9 ins

समाप्त १७४२ समय नाम फाली फवती।,

—D10 11 ins

हरि ॐ इति श्रीगोमतीतीरनैमिषारण्याश्वमेधसप्ततन्तुवाट-गतमुनीन्द्रद्विजेन्द्रादिवसुधाधिपेन्द्रपरिवृतस्य मुनिवृन्दारक-(D11 repeats वृन्दारक)वृन्दवन्द्यमानकोरकाकारचरणयुगलस्य सद्भ्रातृसन्मित्र(D11 om सन्मित्र)सन्मन्त्रिसहितस्य साकेतपुर-वराधीश्वरस्य दीनाना दैन्यहरणोदीर्ण(स्य)वीर्योत्सिक्तरावणवधार्थं देवै प्रार्थितस्य रघुकुलतिलकसभूतस्य श्रीसीताविशेषकस्य लक्ष्मीपते साम्याशस्य लक्ष्मीवतो राजाधिराजस्य लोकाभिरामस्य निकटोत्कटयो॰ श्रीरामात्मजयोरादिकवे शिष्ययोः कुशलवयोराख्याने श्रीमद्वाल्मीकीये आदिकाव्ये श्रीमद्रामायणे चतुर्विंशत्सहस्रिकाया सहिताया श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चविंशोह्नि वर्तमानकथाप्रसग समाप्त.।,

—D13 ins

समाप्तोऽय लङ्काकाण्ड । परिपूर्णमिदमिति ॥
वायुपुत्र महावीर मा रक्ष ॥,

—T2 ins

श्रीहनूमत्सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नसहितरामचन्द्रार्पणमस्तु ॥,

—T3 ins

चरित रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरम् ।
एकैकमक्षर प्रोक्त महापातकनाशनम् ।
श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नम ।,

—G1 ins

श्रीरामचन्द्राय परब्रह्मणे नम ।

ग्रन्था स्युर्बालकाण्डे निजखुरगणिता मारभावा द्वितीये
रङ्गे साश्रीस्तृतीये नरतरुगणिता स्युश्चतुर्थे च काण्डे ।
काण्डे स्यु पञ्चमेऽपि स्तननगगणिता नालयाचाम षष्ठे
भोगी रागी परस्मिन्नसुरवर इति स्यात्समाप्ता च सख्या ।

बालकाण्डे २२८० अयोध्याकाण्ड ४४१(?)५ आरण्यकाड २७३२ किष्किन्धा २६१० सुन्दरकाण्ड ३००६ युद्धकाण्ड ६५१० (६१३०) उत्तररामायण ३२३४ आ २४२७७ ग्रन्थ हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम । श्रीनिवासन्स्नहस्तलिखितम् ।,

—G2 ins

श्रीरामाय परमगुरवे नम । श्रीरामचन्द्राय नमो नम हरि ॐ ॥,

—G3 ins

श्रीरामाय नम । हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम । श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्राय नम । श्रीरामार्पणमस्तु शुभमस्तु ॥,

—M1 ins

श्रीरामभद्राय नम ।

—Thereafter cont 3710*,

—M2 ins

युद्धकाण्ड समाप्तम् । श्रीरामाय नम ।,

—M3 ins

यदक्षरपदभ्रष्ट मात्राहीन च यद्भवेत् ।
तत्सर्वं क्षम्यता देव नारायण नमोऽस्तु ते ।

युद्धकाण्ड समाप्त ॥ शुभमस्तु ॥,

—M5 ins

श्री श्री ॥ श्रीरामचन्द्राय नम ॥
श्रीरामाय रामभद्राय रामचन्द्राय वेधसे ।
रघुनाथाय नाथाय सीताया पतये नम ।
श्रीराम शरण मम श्रीराम एव गतिर्मम ॥ श्री श्री ॥,

—K (ed) ins

आदित सर्गा ॥५३७॥ इति श्रीरामायणे युद्धकाण्ड सपूर्णम् ॥६॥;

—L (ed) ins

समाप्तश्चाय युद्धकाण्ड ।

APPENDIX I

This Appendix comprises 77 additional passages found in some of the 34 MSS which have been cited in the foot-notes to the constituted text They are either too big or unimportant to be included in the foot-notes below the text

The order of the MSS and the principles adopted in writing the foot-notes to these passages are the same as those of the foot-notes to the constituted text

1

After the colophon of Sarga 5, Ś$_{1}$ Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,8\,9\,12}$ ins

हनूमतस्तत कर्म घोर श्रुत्वा भयावहम्।
दग्धा च नगरी दृष्ट्वा साट्टप्राकारतोरणाम्।
तत परमदु खार्ता जननी रक्षसा पते ।
सुत विदितवृत्तान्तमित्युवाच विभीषणम्।
नष्टान्दारान्मृगयता प्रेषितो हनुमानिह।
रामेण विनयज्ञेन सा च दृष्टा विभीषण।
पुत्र राक्षसराजस्य महानयमुपद्रव ।
विदित ते महाप्राज्ञ यथेद वै भविष्यति।
अधर्मेण हि धर्मज्ञ भुज्यमान सुख महत्।
आहरत्यापद घोरामसुहृत्प्रीतिवर्धिनीम्।
रामेण तु सधर्मेण भुज्यमान सुख सदा।
नाशयत्याशु तत्पाप स धर्मो विदितस्तव।
तदिद गर्हित कर्म कृत भ्रात्रा तवानघ।
न प्रीणयति मा भुक्तमपथ्यमिव भोजनम्।
न हि सीता हृता ज्ञात्वा धर्मशास्त्रार्थकोविद ।
न करिष्यति धर्मात्मा राम सदृशमात्मन ।
न हि सत्यवत कश्चिन्मृधे शक्तोऽपि मोक्ष्यते।
स हि सत्यव्रतश्चैव दिव्ये चास्त्रबले स्थित ।
गृहीतचाप सक्रुद्ध शोषयेदपि सागरम्।
ये हि युद्धेषु रामेण हतशेषा निशाचरा ।
इह प्राप्ता परित्रस्तास्तद्वीर्यहतपौरुषा ।
दुर्विगाह दुराधर्ष क्रुद्धस्य शरदुर्दिनम्।
तस्य वीरस्य विस्तीर्ण वर्णयन्ति निशाचरा ।
चतुर्दशसहस्राणि रक्षसा क्रूरकर्मणाम्।
को नु मर्त्यस्तदा हन्यादेक परमसयुगे।

(l 1) V$_{1\,3}$ B$_{2}$ D$_{1-4\,8}$ तु तत् (for तत) B$_{2}$ श्रुत्वा (for कर्म) Ñ$_{1}$ D$_{1-4\,8}$ श्रुत्वा घोर (by transp), V$_{1\,3}$ दृष्ट्वा घोर, B$_{2}$ कर्म घोर (for घोर श्रुत्वा) —(l 2) Ñ$_{1}$ V$_{1\,3}$ D$_{1\,3\,4\,8}$ ज्ञात्वा, B$_{2}$ श्रुत्वा, D$_{2}$ लङ्का (for दृष्ट्वा) D$_{4}$ साद्रि- (for साट्ट) —For l 1–2, Ñ$_{2}$ B$_{1\,3,4}$ D$_{9}$ subst , V$_{1}$ ins before l 1, while B$_{2}$ ins after l 2

1* दग्ध्वा लङ्का ततो याते हनूमति महामतौ ।
राक्षसान्निहतानुग्रान्महाबलपराक्रमान् ।

[V$_{1}$ दग्धान् (for उग्रान्)]

—(l 3) Ñ$_{2}$ B D$_{9}$ श्रुत्वा (for तत) Ś$_{1}$ तु राम (for परम) —(l 4) Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B D$_{9}$ परमतत्त्वज्ञम्(V$_{1\,3}$ B$_{1\,3\,4}$ °त्वाधम्) (for विदितवृत्तान्तम्) —(l 5) Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B D$_{1-3\,8\,9}$ इष्टान् (for नष्टान्) Ñ$_{1}$ इष्टा मृगयता तेन (for the prior half) —(l 6) Ś$_{1}$ D$_{12}$ [अ]विदितज्ञेन (for विनयज्ञेन) Ñ$_{2}$ V$_{3}$ B D$_{9}$ राघवेण नयज्ञेन (for the prior half) D$_{4}$ चेत् (for च) D$_{2}$ स ते दृष्टो (for सा च दृष्टा). —(l 7) L (ed) महाश्चैवम् (for महानयम्) Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-3\,8\,9}$ उपप्लव (for °द्रव) —(l 8) Ś$_{1}$ D$_{1-4\,8\,12}$ विदितस् B$_{2\,3}$ भो (for ते) Ś$_{1}$ Ñ$_{1}$ D$_{1-4\,8\,12}$ यथा भवि (D$_{2}$ वेदि)तुमर्हति(D$_{2\,8\,12}$ °सि) (for the post half) —(l 9) V$_{1\,3}$ भक्ष्यमाण (for भुज्यमान) Ñ$_{2}$ B$_{1}$ D$_{9}$ महासुख, V$_{1\,3}$ B$_{2-4}$ महत्सुख (by transp) (for सुख महत्) —(l 10) Ñ$_{1}$ आपतत्यापद, Ñ$_{2}$ V$_{3}$ आहरेदापद, B$_{1\,3}$ D$_{1\,3\,9}$ आवहत्यापद B$_{1}$ असकृत्, D$_{2\,12}$ ससुहृत् (for असुहृत) —Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,8\,9}$ om l 11–12 —(l 12) D$_{12}$ अधर्मो (for स धर्मो) —(l 14) Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B$_{1\,4}$ D$_{9}$ मे, D$_{8}$ मा (for मा) D$_{4}$ भेषज (for भोजनम्) —(l 15) Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B D$_{3\,9}$ स (for न) B$_{2}$ इमा (for हृता) Ñ$_{1}$ स हि धर्मानुकोविद , Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,8\,9}$ सर्वास्त्र(D$_{4}$ °र्वंत्र)गति(D$_{2\,4\,8}$ °विधि)कोविद (for the post half) —(l 16) Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B D$_{9}$ प्रक(B$_{2}$ °ह)रिष्यति (for न करिष्यति) —Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,8\,9}$ om. l 17 —(l 17) L (ed) चास्य (for कश्चिन्) L (ed) शक्तोऽपि —(l 20) Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1\,9}$ ये(B$_{4}$ ते) हि(Ñ$_{1}$ D$_{1}$ च) युद्धे पुरा तेन, D$_{3\,4}$ ये च युद्धे हतास्तेन (for the prior half) —Ś$_{1}$ D$_{12}$ om (hapl) l 21–23 —(l 21) Ñ$_{1}$ पुरा (for परि-) —(l 22) Ñ$_{2}$ V$_{3}$ B$_{2}$ D$_{9}$ दुर्विगाढ, L (ed) दुर्विपह्य (for दुर्विगाह). —(l 23) B$_{1}$ दुस्तीर्ण (for विस्तीर्ण) —(l 24) Ñ$_{2}$ V$_{3}$ B$_{2\,4}$ D$_{9}$ भीम- , D$_{4}$ घोर- (for क्रूर-) —(l 25). D$_{2}$ हि (for नु) Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B D$_{1\,3\,4\,9}$ तथा (for तदा) —(l 26) Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{1-4\,8\,9}$ नून (for एव). B$_{1}$ हरति (for चरति) Ñ$_{1}$ D$_{3\,4}$ लोकस्य, Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B D$_{2\,8\,9}$ लोकास्तु, D$_{1}$ लोकेषु (for लोकेऽस्मिन्) Ñ$_{2}$ V$_{1\,3}$ B D$_{9}$ काल स (by transp) Ñ V$_{1\,3}$ B D$_{2\,8\,9}$ नरविग्रह (for दुरतिक्रम). —(l. 27) B$_{3}$ नर- (for न हि). D$_{8}$ देशेषु, L (ed) मर्त्येषु

एव चरति लोकेऽस्मिन्न कालो दुरतिक्रमः।
तादृशं न हि देवेषु वीर्यमस्त्यसुरेष्वपि।
खरस्यैव वधान्मन्ये मारीचस्य वधादपि।
न रामसदृशो ह्यस्ति निशाचरगणेष्वपि।
तमेवगुणसम्पन्नं मत्वा दशरथात्मजम्।
न शान्तिमधिगच्छामि भयात्प्रव्यथितेन्द्रिया।
तद्यथा प्राप्तकालं ते वीर न व्यतिवर्तते।
तथा कुरु विशालाक्ष बुद्ध्या परमसूक्ष्मया।
हितं वचनमायत्यां तदात्वे च महोदयम्।
श्रावयाम्येव वाक्यार्थं रावण यदि शक्यसे।
इममुद्भ्रान्तहृदयं धर्माच्चलितमानसम्।
न ह्यंत पतितात्मानमुत्सहे ह्यनुशासितुम्।
सीतां निर्यातयस्वेति वचनं वदतां वर।
पौलस्त्यः श्रूयतां शीघ्रमेतदन्ते हितं भवेत्।
कर्मभिर्दारुणैः श्रान्तं हत मन्मथनिन्द्रया।
धर्मवाक्यानिलैः शीतैर्बालिश प्रतिबोधय।
अमित्ररक्षोगणाकीर्णे दारुणे पापकर्मणि।
त्वमेव भ्राजसे कीर्त्या घनैर्मुक्त इवांशुमान्।
त्वया लोकेन मर्त्योऽयमधर्मप्रस्थितो जनः।
धार्यते न्यायवृत्तेन वेलयेव महोदधिः।
यथा स्वधर्मेण हि नैव युज्यसे
यथा न कीर्त्या परया न युज्यसे।
तथा यतस्वाद्य हितानुदर्शने
यथा न मृत्योर्वशमेषि सर्वतः।
इतस्ततो मदमुरभिर्यथा द्विप-
स्त्विवार्यते परमजितैर्महाङ्कुशैः।

(for देवेषु) L (ed.) मुरेषु (for [अ]सुरेषु). Ñ1 V1.3 B3 D1.3 वा, Ñ2 B1.2.4 D1.4.8.9 च (for [अ]पि). —Ś1 om. (hapl.) l. 28–29. —(l. 28) D2-4.8.12 च (for [ए]व). B1 वध (for वधान्). Ñ1 खरस्य च वध पश्य (for the prior half). Ñ2 V1.3 B D2-4.8.9 मारीचनिधनात्तथा (B4 °त्तन, D2-4.8 °दपि) (for the post. half). —(l. 29) Ñ1 D1.3.4 [ऽ]स्तीह, Ñ2 V1.3 B D2.8.9 [ऽ]स्तीति (for ह्यस्ति). Ñ1 [इ]ह, D2-4.8 वे (for [अ]पि). B गणेश्वर (for -गणेष्वपि). —D8 reads l. 30 after l. 27. —(l. 30) Ñ1 D1.8 तद् (for तम्). Ś1 Ñ2 B D9 एव (for एव-). —After l. 30, V3 ins.

2* लङ्का दग्धा वनं भग्नं राक्षसा प्रलयं गता।
यत्कृतं रामदूतेन स रामः किं करिष्यति।

—(l. 31) Ñ B D1-4.8 उपगच्छामि. D4.12 प्रमथितेन्द्रिया. —After l. 31, D3 ins.

3* नूनं चरति लोकेषु स कालो नरविग्रहः।
तादृशं नैव पश्यामि त्रिलोकेषु विभीषण।

[for l. 1 cf. the var. of l. 26]

—(l. 32) D2 त, G (ed.) तु (for ते). Ñ1 यथा यथा प्राप्तकाल (for the prior half). B2 D9 नातीतिमेषि वर्तते (for the post. half). —(l. 33) Ñ2 तदा (for तथा). Ñ V1.3 B D1-4.8.9 चर (for कुरु). V1.3 B1 परमयुक्तया. —(l. 34) Ñ V1 B D1.2.4.8.9 आयत्यां, V3 अत्यर्थं (for आयत्य). Ñ1 तत्तथा, Ñ2 B D3.9.12 तदा (B2 D9 °था) त्व (B4 D12 ते), V3 तवार्थो (for तदात्वे). D1 वदत्येव (for तदात्वे च). Ñ2 V1.3 B D9 मधुरोदयं (for च महोदयम्). —(l. 35) B4 [अ]पि (for [ए]व). Ñ2 V1.3 B2-4 D2.4.9 वाक्यज्ञ, B1 कर्मज्ञ, D8 वाक्यं त्व (for वाक्यार्थं). Ñ1 शक्ष्यसे, V1.3 B3.4 D4.8.9 शक्यते, B4 मन्यसे, D1.3 शक्नुषे (for शक्यसे). —(l. 36) Ñ2 V1.3 B D2.8.9 अहम्, D4.12 इदम् (for इमम्). Ñ V1.3 B1.3.4 D3 उद्वृत्त-, B2 उद्वृत्त-, D1.4.9 उद्धत- (for उद्भ्रान्त-). D4 धर्मोच्चलित-. —(l. 37) Ñ1 [ए]न (for [ए]त). Ñ2 V1.3 B D1-4.8.9 न शक्तेनमकृता (D1 °यमा, D3.4 °जिता)त्मानम् (for the prior half). V1 नतु शास्तु, B1.3 पुत्र शास्तुं, D2 या तु भाषितु (for ह्यनुशासितुम्). Ñ2 D1.3.4.8.9.12 उत्सहेयानुशासितुं, B2 उत्सहामि शासितुं, B4 उत्सहिष्येनुशासितु (for the post. half). —(l. 38) Ñ2 B1.2.4 D9 नियापय-नेति (for निर्यातयस्वेति). —(l. 39) Ñ2 B1 श्राप्यता (for श्रूयतां). Ñ1 ननु, Ñ2 V1.3 B D1-4.8.9 अत्र (for अन्ते). L (ed.) एतत्तु विदितं भवेत् (for the post. half). —(l. 40) V1 श्रान्त, D1 पाप, D2.4 शान्त (for श्रान्त). Ñ V1.3 B D1-4.8.9 हृ(Ñ1 V3 B3 हृ)तमज्ञाननिद्रया (for the post. half). —B3 om. l. 41. —(l. 41) Ñ1 शीघ्रं (for शीतैर्). Ñ2 V1.3 B2.4 D9 दुर्बुद्धे, B1 अबुद्धे (for बालिश). —(l. 42) D2.8 -[आ]यामे, D4 -[आ]कीर्णं (for -[आ]कीर्णे). Ñ2 V1.3 B D2.8.9 लोमहर्षणे, D1.3.4 शान्तकुले (for पापकर्मणि). Ñ1 दारुणाकारसकुले (for the post. half). —(l. 43) V1.3 B एको (for एव). B4 राजसे (for भ्राजसे). Ñ2 V1.3 B D9 घन(Ñ2 D9 राहु)मुक्त इवोडुराट् (for the post. half). —(l. 44) Ñ2 V1.3 B D9 -प्रसृतो (for -प्रस्थितो). —D3 om. l. 45–51. —(l. 45) Ñ1 D1.3.4 वार्यते (for धार्यते). Ñ2 V1.3 B D9 साधु (for न्याय). Ñ2 V1.3 B D9 सेतुनेव, D1 वेलेन च, L (ed.) वेलयेव (for वेलयेव). D1 महोदधे. —(l. 46) Ñ1 D1.3.4 च (for हि). Ñ2 V1.3 B D9 न पापग्रहणेन (for स्वधर्मेण हि नैव). Ñ1 युज्यसे, V1.3 B1.3.4 D1.3.4 गृह्यसे (D1 °ते), L (ed.) युज्यते (for युज्यसे). D2 न गृह्यसे क्वचित् (for हि नैव युज्यसे). —(l. 47) Ñ1 तथा (for यथा). Ñ B2 D9 च (for first न). D2 तुल्या (for परया). Ñ2 B2 D9 च (for second न). Ñ1 युज्यसे (for युज्यसे). V3 विमुच्यसे, B1 विसृज्यसे, B3.4 D1-4 वियुज्यसे (D1 °ते), D12 विमुच्यसे (for न युज्यसे). —(l. 48) Ñ1 D1 तथा स्वार्थ-, Ñ2 V1.3 B D9 यतस्वेह (for यतस्वाद्य). Ñ V1.3 B3.4 D9 हितार्थ- (for हितानु-). L (ed.) तथा तथा स्वार्थहितं नु दर्शयन्. —(l. 49) Ñ1 V1.3 B3 D3.4 एति (for एषि). Ñ1 B D2.4 सर्वश, V3 सर्वथा, D8 रावण (for सर्वत). D1 यतस्व मृत्योर्वशमेति नो यथा. —(l. 50) Ś1 D12 यतस्, Ñ1 D1.3.4 ततस् (for इतस्). Ś1 द्रवन्यगो, Ñ2 illeg., B3 यथाब्रवीत्, D4 यथा गजो, D9 यथा व्रजन्, D12 द्रवन्यथा (by transp.) (for

महाद्विपो रजनिचराधिपस्तथा
निवार्यता हितवचनाङ्कुशैर्बलात्।
तयैवमुक्तश्चरणौ निपत्य वै
सुतो जनन्या विषयेषु मत्सरी।
कृताभ्यनुज्ञ स तया कृताञ्जलि-
र्जगाम रक्षोधिपदर्शनोत्सुक ।

Colophon

2

After Sarga 9, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 ins

विभीषणवच श्रुत्वा धर्मार्थसहित तदा।
मन्त्रिभि सह मेधावी मन्त्रयामास रावण ।
वाक्यविद्वाक्यकुशलो दृप्तो दृप्तजनप्रिय.।
राक्षसाधिपतिर्वाक्य युक्तार्थमिदमब्रवीत्।
स्वशक्ति परशक्ति च देशकालौ च सर्वश ।
समीक्ष्यारभते कर्म य स बुद्धिमता वर ।
कर्मणामनुबन्ध च विदित्वा सर्वकर्मसु।
अर्थमर्थानुबन्ध च य परीक्षेत स पण्डित ।
सुव्यवस्थितमन्त्रेण परकर्माभिघातिना।
भवितव्य नरेन्द्रेण न कामवशवर्तिना।
ऐश्वर्यमदमत्तेन सर्वलोकावमानिना।
न हि धारयितु शक्यं राज्य चिरमनामयम्।
य कार्यनिश्चय कृत्वा विषयान्विषयाधिप ।
प्राप्नु कामयते लोके स राज्यफलमश्नुते।
अर्थानर्थौ विमृशता चेष्टमानेन निश्चितम्।
भवितव्य विशेषेण राज्ञा नित्य कृतात्मना।
चेष्टयन्तो महात्मान सद्वासद्वा विशेषत·।
अलक्ष्या हि यथा लोके व्योम्नि चन्द्रार्कयोर्गति ।

यथा द्रवन्) —(l 51) D1 नरसिंहैर् (for परमशितैर्) —(l 53) D2 निवार्यते Ñ1 तव, D4 ‹‹नैर् (for हित-) D2 तथा, D8 8 त्वया (for बलात्) —(l 54) Ñ1 यथैवम्, Ñ2 V1 3 B D1 3 4 8 9 अथैवम्, D2 12 तथैवम् (for तयैवम्) Ñ V1 3 B D1–4 8 9 निपीड्य तौ(V1 B वै), L (ed) निपत्य तौ (for निपत्य वै) —(l 55) Ñ1 भुजौ, Ñ2 B D1 2 4 8 शुभौ, D3 तस्या, D9 उभौ (for सुतो) B2 3 D1.3 4 9 [अ]मत्सरी (for मत्सरी) L (ed) विषमे विभीषण (for विषयेषु मत्सरी) —(l 56) Ñ1 च, D1 3 4 तु (for स). Ñ1 D1 4 तत , V1 3 B D9 तदा (for तया)

Colophon —*Kānda name* Ñ1 V1 3 B D1 3 4 9 12 सुदरकाडे —*Sarga name* Ś1 D4 12 विभीषणमातृवचन(D4 °वाक्य), Ñ1 मातृमवाद , Ñ2 V1 3 B D9 निकषावाक्य, D1 8 विभीषणवाक्य, D2 लङ्कापर्वणि विभीषणमातृवाक्य, D3 मातृवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B1–3 D1 2 4 8 12 om , Ñ2 D9 79 , V1 74 , V3 67 , B4 81 , D3 82, G (ed) 76 , L (ed) 75 —After colophon, D3 concludes with राम

—Thereafter Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 ins. l. 1–65 of App I (No 3)

2

(l 1) Ñ V1 B3 4 D2 हित, B1 2 D8 वत्र (for तदा) —(l. 3) V3 ऋक्विद् (subm) (for वाक्यविद्) B4 दुष्ट , D2 विश्व (for दृप्त-). Ñ V1 B2 दृष्टादृष्ट- (for दृप्तो दृप्त-) Ñ2 V1 3 B D9 सहायवान् (for -जनप्रिय) —(l 4) Ñ2 V1 3 B D2 9 आददे, D8 अव्यय (for अब्रवीत्) —(l 5) Ś1 अशक्ति (for स्वशक्ति) V1 B2 D8 देशकाल(D8 °ले) च, B1 3 देशकालज्ञ (for देशकालौ च) Ñ V1 3 B D2 8 9 तत्त्वत (for सर्वश) —(l 6) Ñ2 V1 B2 D9 कार्यं (for कर्म) Ñ2 V1.3 B1–3 D2 9 य स बु(Ñ2 D2 9 सम्)द्ध इति स्मृत , B4 D8 य सुबुद्धिरिति स्मृत (for the post half) —(l 7) D1 अनुबधेन (for अनुबन्ध च). Ñ2 V1 3 B2–4 D9 अनर्थ सानुबध च(V3 B3 4 यो), B1 अनर्थस्यानुबध यो (for the prior half) Ñ2 B3 D9 यो विदित्वा स्वकर्मसु (for the post. half) —(l 8) V1 अर्थानर्थ- D2 3 8 य (for च) Ñ1 अनुमेयानुबध च (for the prior half) Ñ1 B4 य पश्यति, Ñ2 B2 D9 य· पर्येति, V1 3 B1 3 D1–4.8 पर्येष(B1 3 D8 °ष्य)ति (for य परीक्षेत) V3 om स —(l 9) Ś1 आव्यवस्थित- (for सु°) —V3 om (hapl ?) from the post. half up to the prior half of l 10 Ñ1 B1 3 D1 -मर्म-, Ñ2 B4 D9 -मन्त्र-, D4 -मार्ग- (for -कर्म-) B3 मन्त्रार्थ मन्त्रघातिना, D3 सुमन्त्रप्रीतिघातिना (for the post half) —D9 om (hapl) l 10 —(l 10) D2 हि रौद्रेण (for नरेन्द्रेण). —(l 11) Ñ2 V1 B2 3 D1 9 सर्वलोकाभिमानि(D9 °घाति)ना, D12 सर्वलोकविमानिना (for the post. half) —B4 om (hapl) l 12–15. Ñ2 V1 3 (reads l 12 for the first time before l. 38, repeating it after l 59). B D9 transp l 12–37 and l 38–59 —(l 12) D1 [इ]ह (for हि). Ñ1 विधारयितु, Ñ2 V1 3 (second time) B1–3 D9 हि कारयितु, V3(first time) हि चारयितु (for हि धारयितु) Ñ2 B2 D9 कार्यं (for राज्य) V1 चैव मनोमय, V3(second time) तेन विनाकृत (for चिरमनामयम्) —(l 13) D1 कार्ये (for कार्य-) Ñ1 D8 -विषय, V3 B1 D1–4 -विचय (for -निश्चय) B1 विषयाद्, D2 8 विषये (for °यान्) —(l 14) Ś1 D12 आप्तु, Ñ1 प्राप्तान्, D2 8 प्राप्य (for प्राप्तु) B2 सर्वं , D1 3 8 काले (for लोके). Ñ1 स लोक , B2 -राज्यस्य, D1 स राज्य (for स राज्य) D4 -मूलम् (for -फलम्) —(l 15) D3 विमृश्येते, D8 विमृष्यतो (for विमृशता) Ñ2 निश्चिने, D8 चेष्टित (for निश्चितम्) —(l 16) V3 राज्ञो (for राज्ञा) Ñ2 B2 D9 मनस्विना, V3 B1.3 4 महात्मना(V3 °न) (for कृतात्मना) —Ñ2 V1 3 B D9 om l 17 —(l 17) Ñ1 D8 चेष्टमाना, D1 चेष्टाया हि, D2–4 चेष्टया हि, L (ed) सुचेष्टया (for चेष्टयन्तो) Ś1 पूर्वं विचार्य बुद्ध्यैव (for the prior half). Ñ1

नक्षत्राणां ग्रहाणां च तथा वृत्तं महात्मनाम्।
य च पन्थानमास्य प्रयाति मनुजेश्वर ।
तेनेश्वरप्रयातेन पथा याति ध्रुवं जन ।
बलस्य चतुरङ्गस्य नायकानुगतो नय ।
यथा लोके तथा राज्ञा वृत्तान्तानुगतो नय ।
पर्याप्त चाप्यभिज्ञानमिह स्वाधीनता प्रति ।
तत्प्राप्तामपि वैदेहीं नैव मे स्पृशते मति ।
तत्र केऽप्यकृतात्मानस्तपस्विजनधर्षणम्।
गर्हेरस्तत्र मे बुद्धिरिय प्रागेव निश्चिता।
तापसानामलकार व्रत धारयता कथम्।
बाणचापासिहस्तेन विद्राव्या वनचारिण ।
ननु शान्तात्मभिर्नाम सर्वभूतदयापरै ।
भवितव्य फलाहारैर्नित्यमाश्रमवासिभि ।
सूक्ष्मरक्ताम्बरधरा तप्तकुण्डलधारिणी।
का द्वितीया यथा सीता वसत्याश्रमवासिनी।
केन नूपुरनिर्घोषा मकराढ्याभरणस्वना ।
श्रुतपूर्वा मनुष्येण धर्मार्थं वसता वने।
तत्र धर्माचरणाद्विनिवृत्त स राघव.।
राक्षमाना वध कृत्वा ते गतास्त्रिदिव पुन ।
अतर्क्यमप्यनिश्चेय दैव कर्म सनातनम्।
अर्थानर्थफल लोके सर्वप्राणिषु वर्तते।
तत्र यन्मानुष कर्म तत्सर्वं सुपरीक्षितम्।
यच्चैव मानुषादन्यद्दैव तच्च समीक्षितम्।
सर्वे समनुपश्यन्ति या गतिं बुद्धिचिन्तका ।
ता कृतान्त' प्रभुर्भूत्वा यथेष्टमपकर्षति।
कथं वानरमात्रेण लङ्का हीय विगाहितुम्।

सत्त्वामत्त्व-, D1.4 सतत वै, D3 सदा सह (for सदासदा) —After l 17, Ñ1 D1–4 8 ins

1* अलक्षा सर्वभूताना भवन्ति बहुकारिण ।

[Ñ1 अलक्ष्या , D3 अलक्ष्या (for अलक्षा.)]

—(l 18) D2 4 अलक्षा Ś1 कथ (for यथा) B1 लोकेद् (for लोके) —Ś1 D12 om l 19 —(l 19) Ñ1 V3 B4 यथा (for तथा) —(l 20) Ñ2 D2 9 यच् (for य) Ñ1 प्रतियाति नराधिप (for the post. half) —V1 om l 21. —(l 21) Ś1 D12 -[अ]भिगीतेन, Ñ1 -[अ]विज्ञानेन, Ñ2 V3 B D9 -निपातेन, D2 -प्रणीतेन, L (ed) -[अ]भियातेन (for -प्रयातेन) Ś1 D2 12 यांति (for याति).—Ś1 D2 12 ध्रुव जना , Ñ2 V3 B D9 महाजन (for ध्रुव जन) —Ś1 D12 transp l 22 and 23.—(l 22) B3 बधुवर्गस्य, D8 चतुरगेण (for चतुरङ्गस्य) Ñ2 B2 D9 -[अ]नुमते (B2 °तो), V3 B3 -[अ]नुगत (B3 °तिर्) (for -[अ]नुगतो) —V1 B3 4 om (hapl) l 23.—(l 23) V3 राज्ञि (for लोके) Ñ2 B1 D3 9 राज्ञो, V3 लोके, B2 राज्ञि (for राज्ञा) Ś1 भवे-स्पृतागतो (corrupt), Ñ1 भृत्येनानुगतो, Ñ2 B2 D3 8 9 वृत्तानुगमन, V3 वृत्तानानुगमो, B1 धृतानुगमन, D12 *4 ढ्नागोते (corrupt) (for वृत्तान्तानुगतो) B1 (marg also) वृत्तानुगमने नय (for the post. half) —(l 24) V3 B4 D2 अप्यभिज्ञानम्, D3 वाक्य विज्ञानम् (for चाप्यभिज्ञानम्) —(l 25) N1 D1–4 8 यत्र (for तत्) D2 8 प्राप्याम् (for प्राप्ताम्) Ñ2 V1 3 B D9 यत्प्राप्यापी(B3 °दि)ह (for तत्प्राप्तामपि) D8 मा (for मे) D3 मन (for मति) Ñ2 V1 B2 3 D9 न मा सस्पृशते मद, V3 B1 4 नैव मा स्पृशते मद , D3 नैवमास्वाधता मति (for the post half) —(l 26) B3 अत्र, D3 ननु (for तत्र) Ñ V1 3 B D1–4 8 9 केचित्कृतात्मानस् (D2 °न) (for केऽप्यकृतात्मानस्) B1 (*sup lin* also as above) तेजस्वि- (for तपस्वि-) Ñ2 V1 3 B D9 -ध (V3 क) र्षणात् (for -धर्षणम्) D1 3 4 तपस्विजनमर्षण (for the post half). —(l. 27) Ñ1 गर्हयेत्, Ñ2 V1 3 B D9 गर्हयुस् (for गर्हेरस्) D9 तेषु (for तत्र) V3 D2 निश्चित, B4 निश्चया (for निश्चिता). —(l 28) Ñ2 V1 3 B D1.3 4.9 वने (for व्रत). B1.4 चारयता (for धारयता) —(l. 29) B1 (marg also) रणे चापासि V1 D4 8 निद्राव्य, B1 निद्रास्य (for विद्राव्या). D8 वनचारिण —(l. 30) V3 तत्र (for ननु). L (ed.) वाचि (for नाम) Ñ1 -हिते रते , B2 -भयापरै (for दयापरै). —(l. 31) B3 चाश्रम- (for आश्रम-).—(l 32) D3 शुक्ल- (for सूक्ष्म-) Ś1 त्रस्त (for तप्त) Ñ2 -काचन- (for -कुण्डल) —(l 33) D4 का मे (hypm.) (for का) D1–3 भवति (for वसति) —(l 34) D2 8 कुत- (for केन) Ś1 D12 सुवर्ण-, Ñ1 D2 4 कलाश्च, B4 काचन , D1 3 8 कलाप-, L (ed) सकल- (for मकराढ्या). V3 काचीनूपुरनिस्वना (for the post. half) —(l 35) V3 धर्मण D2 प्रतिवासिन (for वसता वने) D8 धर्माश्रमनिवासिना (for the post half) —After l 35, Ñ2 V1 3 B D9 ins

2* राक्षसाना वधश्चैव यस्मात्तेन कृतो महान्।

[V3 B4 transp चैव and तेन]

—(l 36) Ñ1 D3 8 तदेव D1–3.8 धर्मचरणाद् (for धर्मा°). Ñ2 V1 3 B D9 तस्मात्स्व (V3 B1 4 °त्त्व) धर्म (B1 4 °मा)-चरणाद् (for the prior half) Ñ2 V3 B D9 तु, V1 च (for स) —(l 37) Ñ1 पश्य, D1 चक्रे, D4 *चा (for कृत्वा) Ñ2 V1 3 B D9 वधादेव (for वध कृत्वा) Ñ1 च दिव (for त्रिदिव) Ñ1 D1–4 8 ध्रुव (for पुन). Ñ2 V1.3 B D9 गर्ह्यो (B4 वाच्यो) हीय (Ñ2 B2 देव) दिवौकसा (for the post. half) —D1 om l 38–39 —(l 38) Ñ1 D2 4 अथ निश्चित्य (D2 °श्चित्य), Ñ2 B3 D3 9 अविनिश्चित्य (D9 °श्चित्य), V1 B2 अविनिश्चित्य च, V3 B4 D8 अपि निश्चित्य (for अप्यनिश्चेय) B1 अत्र क्षम विनिश्चित्य, G (ed.) अप्रतर्क्यमनिश्चित्य (for the prior half). V1 देव-. D8 करतु (for कर्म). L(ed) विलघयेत् (for सनातनम्).—(l 39) L (ed.) अर्थानर्थ —Ñ2 om (hapl) l 40–43 —(l 40) Ś1 अत्र, Ñ1 यत्र (for तत्र) Ñ1 उपनीक्षित (for सुपरीक्षितम्) V1 3 B D9 न किंचिदपरी- (V3 °पि नी, D9 °पनी) क्षित (for the post half) —D12 om (hapl) l 41 —(l 41) Ñ1 D1 4 यच्च वै, V1 3 B D3 9 यत्तु तत्, D8 यथैव (for यच्चैव) D8 दैवाद् (for दैव) B2 तु (for second च). D1 नैव, D2 6 तत्र, D8 तत्र, L (ed) च

शक्या दैवादृते तस्माद्दैव सुमहदद्भुतम्।
विपक्षेष्वपि कार्येषु यस्मान्मन्त्रो महाबला ।
अरयोऽपि वश यान्ति तस्मान्मन्त्रपरो जय ।
ब्राह्मणाना यथोंकार प्राधीताना पुरो भवेत्।
मन्त्रमूलानि कर्माणि तथा राज्ञा विशेषत ।
गीयते हि यथा लोके श्रुतिमार्गप्रदर्शितम्।
तद्विध कुरुते विद्वान्मन्त्रकर्मपरिग्रहम्।
यादृशै सह मन्त्रश्च परिरक्षा च यादृशी।
राज्ञा नयवशान्मन्त्र सर्वमेतत्सुनिश्चितम्।
विपरीतस्तत सर्वो वर्जनीय इति स्मृत ।
तस्मात्सर्वगुणैर्युक्त भवद्भि सह मन्त्रणम्।
तत्राय सर्वसक्षेप श्रूयता निश्चयो मम।
एकमत्य च भवता यत्कुर्याद्रिपुरोधनम्।
कार्यमेकार्थता चैव परेषा मम चैव हि।
विदित्वा मन्त्र्यता मन्त्र सुविनिश्चयलक्षण ।

Colophon

अविहस्तश्च विद्यासु सयुगेऽथ पराक्रमे।
प्रहस्त प्रथम वाक्यमिद वक्तुमुपाददे।

तत् (by transp) (for तच्च) Ñ1 D3 4 प्रममीक्षित, V1 B1 3 4 असमीक्षित (for च समीक्षितम्) —(l 42) V1 3 B D9 अर्थानाम्, D1 3 4 8 पूर्वे(D1 3 °र्वं) सन् (for मर्त्यं सम्-) V1 3 B D9 गतिं ये, D3 बुद्धिं या (for या गतिं) D2 8 बुद्धिचित(D8 °ति)का, D3 बुद्धिवित्तमा (for बुद्धिचिन्तका) —B4 om l 43 —(l 43) V1 3 B1–3 D9 अनुवर्तते (for अपकर्षति) —(l 44) Ñ2 V1 3 B D9 क्षेत्र, D1 3 4 चेय, D2 -द्वीप (for हीय) B3 D9 विगर्हितु (for विगाहितुम्) —(l 45) D2 शक्य Ñ1 ह्रसाद्, D4 यस्माद् (for तस्माद्) D8 इद, D9 एव (for दैव) B1 (marg also) अप्रिय (for अद्भुतम्) Ñ1 दैवाच्च सुमहद्भय (for the post half) —(l 46) V1 3 B1 3 4 D2–4 8 चार्येषु (for कार्येषु) Ñ1 एक (for मन्त्रो) D1 4 8 यस्मादुत, D3 यस्माद्गुरु, L (ed) यथा मन्त्रा (for यस्मान्मन्त्रो) Ñ2 V1 B D9 यस्माद्दृत्तबलाबला, V3 यस्माद्गुबलाधिका (for the post half) —(l 47) V1 3 नयवतो, B1 न सतोपि, B3 नयतोपि, B4 सतोपि न (for अरयोऽपि) Ñ2 B2 D9 न सतो विवश यांति (for the prior half) B3 4 मन्त्र (for मन्त्र) Ñ1 damaged for -परो जय B1 (*sup lin* also as above) -मयो, D1 3 4 -वशो (for परो) Ñ2 V1 3 B D1 3 4 8 9 नय (for जय) —(l 48) Ñ1 damaged for यथोंकार प्राधीताना Ñ2 V1 3 B D9 इव, D3 4 सदा (for यथा) B2 प्राधीयानाम् (for °ताना) Ñ1 D2–4 यथा, D1 8 सदा (for पुरो). Ñ2 V1 3 B D9 इवा(B3 °हा)भवत(B3 °वेत्) (for पुरो भवेत्) —(l 49) Ñ1 D3 कार्याणि (for कर्माणि). D2 8 यथा (for तथा) Ś1 D2 राज्ञो (for राज्ञा) —(l 50) D2 गायतो (for गीयते) D1 च (for हि) Ñ2 B1–3 D9 अ(Ñ2 प्र)धीतो हि यथोंकार , V1 B4 अधीयता(B4 °ताना) यथोंकार (for the prior half) Ś1 श्रुतिमार्ग , V3 श्रुतिमात्र , B2 °मात्र (for श्रुतिमार्ग-) Ś1 प्रदर्शित , Ñ2 V1 3 B4 D1 3 9 -प्रदर्शन, B1–3 प्रदर्शक , D4 प्रदर्शनी (for -प्रदर्शितम्) —(l 51) Ñ1 D4 8 तद्विध , D1 3 तद्वैय , D2 तद्विद्वान् (for तद्विध) Ñ1 ह्यय, D1 2 4 8 तद्वत्, D3 राजा (for विद्वान्) Ñ2 V1 3 B D9 कुरुते तद्वदेवेह (for the prior half) Ñ2 B1 2 4 मन्त्र (for मन्त्र) Ñ1 D2 8 -परिग्रह , Ñ2 V1 B1–3 D9 परिग्रहे, B4 सविग्रह (for परिग्रहम्) V3 मन्त्रकर्मणि विग्रह (for the post half) —(l 52) D2 यादृश D3 -मन्त्रोध, D8 मन्त्रेश्च (for मन्त्रश्च) Ñ2 V1 3 B D9 मन्त्रिभिर्मन्त्र (for सह मन्त्रश्च) V1 D3 तादृशी. Ñ2 V3 B1–3 D9 परिरक्ष(B1 3 D9 °क्ष्य)श्च यादृश (B2 3 °शै), B4 परिपक्वश्च तादृश (for the post half) —(l 53) Ñ2 V3 B2 3 राज्ञो नयवतो मन्त्र , V1 B1 4 D9 राज्ञा नयवता मन्त्र (for the prior half) Ñ1 D4 सुनिश्चित, D9 12 स्वनिश्चित (for सुनिश्चितम्) B1 सर्व तत्सुविनिश्चित (for the post half) —After l 53, Ñ2 V1 3 B D9 ins

3* युक्तमद्याज्ञया बुद्धया सौहार्दगुणभूषणम् ।
अथाभिजनसम्पन्न राजा मन्त्रिगमिच्छति ।

[(l. 1) B2 अद्यज्ञया (for अद्याज्ञया) V3 -भूषण —(l 2) V3 B4 D9 अर्थ , B3 अग्र (for अथ)]

—(l. 54) Ñ1 [ऽ]थ वै (for तत) D4 भवेद्यो वै (for तत सर्वो) Ś1 D12 विपरीत and सर्व (for °तस् and °र्वो) Ñ1 श्रुत, Ñ2 V1 B3 D8 स्मृति (for स्मृत) Ś1 D12 वर्जनीयम् and श्रुति (for °य and स्मृत) —(l 55) Ñ1 B3 D1 3 सर्वैर्, Ñ2 D9 पूर्व-, V1 3 B1 4 पूर्वैर्, B2 पूर्व (for सर्व-). Ñ V1 3 B D2 8 9 युक्तैर्, D3 जुष्ट (for युक्त). Ñ2 V1 3 B D9 मन्यते (for मन्त्रणम्) —(l 56) Ñ2 V3 B D9 अत्राय B1 3 -सकल्प (for सक्षेप) Ñ1 क्रियता (for श्रूयता) Ñ2 B2–4 D9 निश्चयान्, B1 निश्चय (for निश्चयो). D1 transp. निश्चयो and मम —(l 57) Ś1 Ñ1 D12 ए(Ñ1 ऐ) कमत्येन भवत्या च(Ñ1 °वता), D1–4 8 ए(D4 ऐ)कमत्य न(D1 4 हि) भवता (for the prior half) D1 य , D2 4 8 न, L (ed) प्र- (for यत्) D1 3 रिपुवधन, D2 8 रिपुनिग्रह, D4 रिपुसूदने Ś1 D12 न कुर्यादपि बधन, Ñ1 यत्कुर्याद्रिपुवधन (for the post half) —(l 58) B3 चैकार्थता (for एका°) L (ed) देव (for first चैव) Ñ1 सर्वश , V1 चैव ह्य (for चैव हि). Ś1 D12 L (ed) मम चैव परस्य च (L [ed] वा) (for the post half) —(l 59) D2 8 विर्चित्य (for विदित्वा) Ñ1 मम, V3 स सु-, B3 स वि-, D1 3 मर्व , D2 4 स मे, D9 सम (for सुवि) B4 * * ≠ (illeg)सुविनिश्चित (for the post half) —After l 59, Ñ1 D1 3 4 8 ins

4* मन्त्रनिश्चयमापन्नो विधास्ये यदनन्तरम् ।

[D3 [ऽ]हम्, D4 तद् (for यद्)]

Colophon Ñ V1 3 B D9 om —*Kānda name* D1 3 4 सुदरकाडे —*Sarga name* Ś1 D1–4 8 12 रावणवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D1 2 4 8 12 om , D3 88.

—(l 60) Ñ1 अविहृता, B1 कृतहस्त , D1 अधिहस्तश्च, L(ed)

यत्किंचिद्गुणसंपन्नमनुरूपं महात्मनाम् ।
चेष्टितं सर्वभूतेषु तत्सर्वं त्वयि वर्तते ।
को हि नाम बलैर्युक्तस्त्वैस्तैश्च महागुणैः ।
त्वद्विधोऽसमग्रमूलानि कर्माणि कुरुते नरः ।
भवन्ति हि विशेषेण नित्यमुन्मत्तचारिणः ।
राजानः प्रसभं लोके समदा इव दन्तिनः ।
न हि किंचिदकर्तव्यं कृतं नापि करिष्यति ।
न धर्मलक्षणाद्धर्माद्विचलन्ति नयानुगाः ।
अथेमे सर्वकार्येषु चत्वारः समुदाहृताः ।
उपाया कार्यसिद्ध्यर्थं तान्निबोध यदीच्छसि ।
साम चैव प्रदानं च भेदो दण्डश्च सर्वशः ।
एते सर्वात्मना राज्ञा प्रयोक्तव्या विभागशः ।
तत्र साम प्रयोक्तव्यमार्येषु गुणवत्सु च ।
दानं लुब्धेषु भेदश्च शङ्कितेष्विति निश्चयः ।
दण्डः स्तब्धेषु पात्यश्च नित्यं राजन्दुरात्मसु ।
अपकारिषु नित्यं च सोऽस्य शास्त्रविनिश्चयः ।
उपायांस्त्रीनतिक्रम्य द्वयोर्योगात्तथैव च ।
दुर्बलेन तु रामेण वयं दण्डेन तर्जिताः ।
ननु नाम वयं युक्तास्तेन सामादिभिर्गुणैः ।
दुर्बलेन बलैर्युक्ताः सर्वयत्नैः प्रयाचितुम् ।
स्तब्धस्यास्य तु पर्याप्तमेतदेवात्र कारणम् ।
उपायांस्त्रीनतिक्रम्य यद्दण्डपर एव सः ।
एवं कृत्वा यथान्यायं दण्डस्तस्यार्थमार्गकः ।
दण्डस्तस्य तु योक्तव्यो ह्यनुरूपश्च सर्वथा ।

अविद्वत्स्य (for अविद्वत्तः) D4 तु (for च) Ñ V3 B D2 3 8 9 मु (B3 D2 3 9 ख) विधासु (for च विधासु) D1 4 च (for स्य). —(l. 61) D1 कृत्स्नश (for प्रदत्त) B4 युक्तम् (for वाक्यम्) Ś1 D2 12 शूर, V3 उक्तम्, B4 वाक्यम् (for वक्तुम्). D8 उत्तरम् —(l. 62) V3 कुलसंपन्नम्, D2 गुणसंयुक्तम्, D8 अनुसंयुक्तम् (for गुणसंपन्नम्) D1 महात्मनः —(l. 63) Ś1 D12 तद्रावस्, Ñ2 V1 3 B D9 सर्वं तत् (by transp) (for तत्सर्वं) —(l. 64) Ś1 D12 राजन् (for नाम). Ñ2 V1 3 B D9 गुणैः (for बलैः) V1 युक्तस् Ñ V3 B D1-4 9 एव, V1 इव, D8 एव (for चैव) Ñ2 B2-4 D9 महद्गुणै, B1 महाबले (for महागुणैः).—(l 65) Ñ V1.3 B D1-4.8 9 समग्रमूलानि कर्मा (D1-4 8 कार्या) णि (for the prior half). Ñ1 कुरुते त्वद्विधे नर, Ñ2 V1 B1-3 D9 राजन्नात्मनि भावयेत्, V3 B4 D1-4.8 राजात्मनि विभावयेत् (for the post. half) —(l. 66) Ñ1 उत्सर्ग-, V1 B4 उत्पथ- (for उन्मत्त-).—(l. 67) V1 प्रथम (for प्रसभं) Ś1 D12 सरोषा, Ñ1 D1.2 4 8 सदोषा, D3 मदोग्रा (for समदा) D3 4 दन्तिन (for दन्तिन). —(l 68) V3 B3 न किंचिद्य (B3 °ष्य) कर्तव्य (for the prior half) V3 D4 8 चापि, B4 नाम, D1-3 वापि (for नापि) —(l 69) B4 ध्येयाद् (for धर्माद्) B1 विरमति (विचलन्ति).—(l 70) D3 अपि (for अथ) Ñ2 B1 3 4 D9 ये (for [इ]मे). D4 प्रथम (for अथेमे) V3 damaged for सर्व- —(l 71) Ñ2 B4 -सिद्ध्यर्था (for °र्थं) Ś1 B2 यथा (for यदि) —(l 72) Ñ1 चापि, Ñ2 V1 3 B D1-4 8 9 चोप (for चैव) Ñ1 D1-4 8 तथैव च, Ñ2 B2 D9 तथापर (for च सर्वश).—(l. 73) Ñ2 V1 3 B D1 3 9 विशेषत, L (ed.) विधानत (for विभागश).—(l. 74) B3 D2 प्रयोक्तव्य (for °व्यम्). D2 8 मार्गेषु (for आर्येषु).—D12 om l 75-76 —(l 75) D3 लुब्धे च (for लुब्धेषु). B3 हि (for च). B2 निर्णय (for निश्चय) —(l 76) Ñ2 V1 3 B D9 हीनेषु, D1 सर्वेषु (for स्तब्धेषु) Ñ1 पापेषु, Ñ2 V3 B1-3 D1 8 9 पाल्यस्तु, D3 पातव्यो (for पात्यश्च). Ñ2 V1 3 B D1-4 8 9 नित्य (B2 °त्य) हान्त (for नित्य राजन्) —(l. 77) V1 अपकारेषु, B3 अहकारिषु; B4 अधिकारिषु, D3 अपराधिषु (for अपकारिषु) Ñ2 V1.3 B1 3 4 D9 चैवेह, B2 चोरेषु, D4 वा नित्य (for नित्य च) Ñ2 V1.3 B D9 (with hiatus) एष (for सोऽस्य). D2 कार्य- (for शास्त्र-) —V3 om (hapl. ?) l 78-79. —(l. 78) D8 om (hapl) from द्वद्व- up to क्रम्य in l 83 Ñ1 D1 तत्त्व- (for द्वद्व-). Ñ2 V1 B D9 यदा विक्रमयोगेन रामोसान्पूर्वमागत —(l 79) Ñ1 कथ (for वय) D3 ताडिता, D4 निर्जिता (for तर्जिता). Ñ2 V1 B D9 कथ बलवता शक्य (V1 °क्य) कर्तुं दुर्बलसंश्रय.—(l. 80) Ñ1 न तु (for ननु). Ñ2 V1 B D9 नैव (for नाम). V3 अनुनेतु (for ननु नाम) —(l. 81) Ś1 D8 12 वय (for बलैः). Ñ2 B4 D12 °रत्ने, L (ed.) °शस्त्रै (for सर्वदले) Ñ2 B1 D9 प्रबाधितु, L (ed.) प्रसाधितु (for प्रयाचितुम्).—(l. 82) Ñ1 मत्रस्तस्य तु, Ñ2 V3 B D9 स्तब्ध (B1 सर्व, B3 तत्र) प्रति हि, V1 तत्र प्रतीहि, D1 3 4 स्तभस्यास्य तु, L (ed) दडस्तस्य तु (for स्तब्धस्यास्य तु) B3 दद्व (for एतद्) Ñ1 D2 लक्षण (for कारणम्).—(l 83) D2 8 यो (for यद्). D12 om. (hapl) from -पर up to दण्ड in l 84 Ś1 D1 2 8 -रुचिर्, V3 D4 -धर (for -पर). B3 corrupt for the post half —(l. 84) Ñ2 V1.3 B कृते, D9 कृत (for कृत्वा) Ñ1 D1-4.8 तस्य तु; Ñ2 V1.3 B D9 एवात्र (for तस्यार्थ-).—L (ed) repeats l 85 consecutively as in Ñ etc —(l. 85) Ñ1 D1-4 8 सुख चैव हि नो युक्तम् (D2 मे नोक्तम्), Ñ2 B2 3 D9 सुखश्चै (B2 अर्थश्चै, B3 सुख चै) व हि सोर्यो नो, V1 3 B1 4 सुख चैव (V3 सुखस्यैव) हि नो (V1 B4 वधो) मोक्षो (for the prior half) Ñ1 D1 4 अनुरूप, D2.3 8 अनु° (for ह्यनुरूपश्च). Ñ1 V3 सर्वश, Ñ2 B3 4 D3 9 सर्वदा (for सर्वथा) —(l. 86) Ñ1 अथवा चास्य, V1 3 B4 अथवापर-, B1 अत परम-, D1.3 4 अथवा साम-, D2 वामनासन-; L (ed) अथवा अस्य (for अथ वासन-). Ñ2 B2 3 D9, अथवा वै परगुणां (for the prior half). V1 बुद्धि, B1 बुद्धे, D1 3 8 बुद्धि (for बुध्येत्). B1 (sup. lin also) 4 अपि (for इव). Ñ V3 B2 3 D4.9 बुद्धि (Ñ1 °द्धे) प्रत्यादिशति न (Ñ1 V3 D4 च) (for the post half) —(l 87) D12 transp तत् and कर्तुं V1 [अ]भित कर्तुं (for [अ]पि तत्कर्तुं). Ñ V3 B3 D9 सामादीनामत कर्तुं, V1 B1.3.4 D1 3 4.8 सामादीनामित कर्तुं, L (ed.) सामादीनमत कर्तुं (for the prior half). D1 न चेद् (for भवेद्). Ñ1 D1-4 8

अथ वा मन्नवैगुण्य बुध्येत्प्रत्यादिशन्निव ।
सामादिनापि तत्कर्तुं भवेद्युक्तं तु धर्षणम् ।
तत्रापि सुमहान्दोष सर्वथा प्रतिभाति मे ।
यत्पुन सहसा कुर्याद्विग्रहं बलवानिव ।
शास्त्रविद्वाक्यकुशल सुहृत्सप्रतिभ शुचि ।
कुले महति चोत्पन्नो दूत एव सता मत ।
विपरीतगुणो राजन्रामेण प्रहितश्चर ।
आत्मकार्यविघातार्थमनय तमपश्यता ।
ईदृशस्य च नो भर्तु कथ कार्यं प्रशंसनम् ।
युद्धकाले सहायस्य बुद्धिमोहादिहेश्वर ।
एवमभ्यर्थित श्रीमान्युद्धकालोऽयमागत ।
चिरात्प्रभृति योधानामनिश युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
गदाश्चापाश्च खड्गाश्च शराश्चैव परश्वधा ।
युद्धेष्वमर्षमिच्छन्ति योधैर्विक्रमभूषणै ।
सुव्यक्त तृषिता भूमि शोणित पातुमिच्छति ।
हतानां सयुगेऽस्माभिर्वानराणामिहेश्वर ।
लक्ष्मण सह रामेण सुव्यक्त शयन गत ।
भवत्वभ्यधिक काले तु स्वप्नप्रतिबोधन ।
कबन्धविकटा भूमि शोणितार्द्रानुलेपना ।
हतैर्योधैर्विदर्शनैर्नून हसितुमिच्छति ।
त्वादेश सर्वयोधानामद्यैव क्रियतामिह ।
येन न समरे राजन्हन्तव्यो रिपुरागत ।
उद्यतामिर्गदाभिश्च राक्षसैर्बाहुशालिभि ।
रणस्तालवनाकारो भवत्वद्भुतदर्शन ।

Colophon

निदर्शन, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 प्रदर्शन, B3 प्रवर्तन (for तु धर्षणम्).—D4 repeats l 88–89 after l 94 —(l 88) B2 3 तव, D4 (both times) अत्र (for तत्र) Ś1 D3 12 मवंत, Ñ1 D4 (both times) s सर्वश (for सर्वथा) —(l 89) Ñ1 D1–3 4 (both times) s L (ed) यत्पर (D5 °र) सर्वथा (Ñ1 प्रसभ, L (ed) सहसा) कुर्यात्, Ñ2 V1 3 B D9 यत्पर (V3 B4 °र) कृतवान्पूर्व (for the prior half) Ñ1 V1 3 B1 (*sup lin* also) 2–4 D1–3 4 (both times) s प्रसभ (Ñ1 सर्वथा) दूत (B1 तच्च, B2 भूत, B3 दूर) वि (D4 °नि) ग्रह (D2 °ह), Ñ2 D9 प्रसभ शत्रुनि (D9 °वि) ग्रह (for the post half) —(l 90) V3 दृकृत, D2 शुद्ध (for सुहृत्) Ñ2 B2 D9 सुप्रतिभ, V3 सुप्रहित (for सप्रतिभ) D1 शुभ (for शुचि) —B2 om l 91–95 —(l 91) B1 स (for च) Ñ1 D1 2 8 एव, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D3 9 एष (for एव) —(l 92) B4 वशीभूत-, D4 विनिर्गत- (for विपरीत-) Ñ2 D9 सोपि, V1 3 B1 3 4 सोय (for राजन्) V3 दूत म (for रामेण) Ś1 D12 च स (for चर) —(l 93) B1 -वीर्य- (for -कार्य-) B1 D3 -विनाशार्थम् (for विघातार्थम्) Ñ1 D1 4 उभय, B1 अनर्थ, D3 अभय (for अनय) Ñ1 D1 सप्रदर्शित, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D8 9 सप्रदर्शयन् (V3 °येत्), D2 तमपश्यत, D3 4 सप्रप (D4 °ण) श्यता (for तमपश्यता) —(l 94) D1 3 तु तत्, L (ed) ततो (for च नो) Ñ1 D1 3 कर्तुं (for भर्तुं) Ñ2 V1 3 B D9 कुर्वतश्चेदृश कर्म (for the prior half) Ñ1 प्रसाधन, Ñ2 V3 B1 हि साधन, V1 B3 4 D8 9 हि (D8 प्र-) शासन (for प्रशसनम्) D1 3 4 L (ed) कथ (D1 कार्य) युक्त प्रणाशन (L [ed] भवेदिह) (for the post half) —(l 95) Ñ2 V3 B3 D9 युद्धकाम सहायस्य, V1 यत्तु कार्यसहायस्य, B1 युद्धकार्यसहायस्य (marg also बुद्धिकाले सहायेस्य) (for the prior half) —D8 reads l 96 after l 92 —(l 96) Ñ2 V1 3 B D9 तस्माद् (for एवम्) Ñ2 V3 B2 4 D9 अभ्यर्हि (B4 °चि) त, B1 अभ्याहत, D1 3 4 अतर्ग (D1 °र्हि) त, L (ed) अभ्याहित (for अभ्यर्थित) —(l 97) Ś1 युद्धकाङ्क्षित —(l. 98) Ñ1 पाशानि, D1 3 4 8 चापानि (for चापाश्च) Ñ2 V1 3 B D9 गदाश्चापासिशक्तीश्च, D3 गदाश्च पाणिखड्गाश्च (for the prior half) Ñ1 D1–4 8 शरा परश्वश्च न, Ñ2 B2 D9 शूल चापि (D9 शूलचाप-) परश्वधान्, V1 3 B4 नून पाशशराश्च न, B1 3 नून परश्वधाश्च न (for the post half) —(l 99) Ñ2 B2 D9 [आ]दत्तम्, V1 3 B1 (also in marg. [आ]मर्द्दुम्) 3 [आ]हर्तुम्, B4 [आ]क्रोष्टुम्, D3 [अ]नर्थम् (for [अ]मर्षम्) Ñ1 D2 8 शालिभि (for भूषणै) Ñ2 V1 3 B D3 9 योधा (D3 ये वे) विक्रमभूषणा, D1 येन विक्रमभूषण, D4 ये निक्रमविभूषणा (for the post half) —D8 om (hapl) l 100–108 B2 3 om (hapl) l 101–105 —(l 101) V3 om. from वानराणाम् up to -योधानाम् in l 106 D1 om from वानराणाम् up to काले in l 103 —(l 102) B1 (marg also as above) सशय गत —(l 103) Ñ1 काल (for काले) Ñ2 V1 B1 4 D9 भवत्वधि (B4 °वि) गत काले (V1 °ले), D4 L (ed) भविष्यत्यधिक (L [ed] °चिरे) काले (for the prior half) D1 3 -प्रतिबोधित —(l 104) Ś1 D3 12 -विकचा, Ñ2 B1 D9 निकरा, D1 -विकला, D2 -विक्षता (for -विकटा) Ñ2 V1 B1 4 D9 -विलेपना, L (ed) -[अ]नुलेपिता (for -[अ]नुलेपना) —(l 105) Ñ2 B1 4 D9 सुदर्शनैर्, V1 सुदुर्धर्षैर् (for विदर्शनैर्) —(l 106) D1 आदेश (for त्वा°) Ś1 D12 देशानाम्, D1 भूतानाम् (for -योधानाम्) D1 इति (for इह) —(l 107) Ñ V1 3 B D1–4 9 य सयुगे (for न समरे) Ñ2 B2 D9 प्रवरो रिपु, V1 3 B1 3 4 समरे रिपु, L (ed) रिपुराहवे (for रिपुरागत) —(l 108) Ñ2 B2 D9 उद्यतासि- (for °भिर्) D3 बल- (for बाहु) —Ñ1 damaged from l 109 up to the prior half of l 110 —(l 109) Ñ2 V1 3 B D1–4 8 9 रण (Ñ2 V1 B बल) तालवनाकार (for the prior half) B1 3 D9 भवति (for °तु) Ñ2 V1 B1–3 D1–4 8 9 -दर्शन, V3 -दर्शिभि (for -दर्शन) B4 अद्भुत वन्दर्पित (for the post half) —After l 109, D1 ins

5* वार्यता रिपुसेना सा व्यमनेऽभिसरामहे ।

Colophon V1 om *Kānda name* Ñ2 V3 B D1–4 9 12 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V3 B D1–4 9 12 प्रहस्तवाक्य, D8 प्रहस्तमन्त्रो —*Sarga no.* (figures, words

महाबुद्धि सुयुद्धेषु यातुधानोऽब्रवीद्वच· ।
इद मतिमता मध्ये युक्तियुक्त महोदर ।
विस्पष्ट राजचन्द्रेण बुद्धिरिश्मिमय महत् ।
यदुक्त तद्वच सर्वं सदिग्धमिव भाषितम् ।
सस्कृत हेतुसम्पन्नमर्थवच यदुक्तवान् ।
प्रहस्तो वचन युक्त दिष्ट्या मत्येकता गतम् ।
ममापि वचन राजन्नुवत श्रोतुमर्हसि ।
प्रागेव तु मया बुद्ध्या यद्विमृष्य परीक्षितम् ।
सर्वेषामेव न सर्वमेतत्सुविदित यथा ।
भिन्नैर्यन्मन्त्रिभिर्मन्त्रमन्योन्येनाभिसहितम् ।
सहता ह्यतिवर्तन्ते प्रीतियोगात्परस्परम् ।
भिन्ना नैकार्थता यान्ति कालेषु सुहृदो यथा ।
परस्परमते राजन्निह चित्तानुवर्तिनः ।
भवत्याप्यायितो मन्त्रो न भेद. प्रसमीक्ष्यते ।
अविभिन्नस्तु राजेन्द्र भवत्येकार्थता प्रति ।
यदि नि श्रेयसो मन्त्रस्तद्भेदो हि भयावह ।
एव मन्त्रस्य भेदश्च सगतश्च न शोभन· ।
उभावेतौ महाबाहो त्याज्यौ मन्त्रविनाशनौ ।
हित तु भजमानो हि सविशेष परीक्षितुम् ।
सुश्रावितस्तु शुद्धत्व मन्त्र. समुपगच्छति ।
युद्धकालमिम सर्वे वय विद्मः सकारणम् ।
बुद्धिमद्भिर्विचेतव्य तस्माद्राजन्बलाबलम् ।

or both) B3 D1 2 4.8 12 om , Ś1 84, Ñ2 D9 85, V3 73, B1 83, B2 75, B4 87, D3 89 —(l 110) D8 12 स, L (ed) तु (for सु-). Ñ2 V1 3 B D9 महान्बुद्धौ च युद्धे च(B3 °क्तश्च) (for the prior half) —(l 111) Ñ2 B3 D1 9 श्रेष्ठो (for मध्ये) Ñ V1 3 B1 3 D3 8 9 मति- (for युक्ति). B2 4 D1 2 4 मति(B2 अभि [with hiatus])युक्तो (for युक्तियुक्त) —(l 112) D2 3 विसृष्ट (for विस्पष्ट) B4 राजतन्त्रेण Ñ2 जगत् (for महत्) —(l 113) V1 3 B1 3 4 तेन तत् (for तद्वच) D3 इह (for इव). —(l 114) Ñ1 -सयुक्तम् (for -सम्पन्नम्). Ñ1 अनुबुद्धय, B4 अर्थबाध (for अर्थवच) —(l. 115) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 तद्वच· सर्वम्, D1 3 4 वचन सर्व (for वचन युक्त) B2 प्रहस्तस्य वच सर्वम् (for the prior half) Ñ1 D3 मत्यैकतां Ñ1 गत: Ñ2 V1 3 B D9 असद्वाक्यैकतां गत(B1 °त) (for the post. half) —(l 116) Ñ1 B1 अर्हति, D3 इच्छसि (for अर्हसि). —(l 117) Ñ1 प्राणवत् (for प्रागेव) Ñ2 V1 B1-3 D9 हि, V3 च (for तु) Ñ1 त्वया, V3 महा- (for मया) Ñ2 V1 3 B D9 बहुधा य(V1 B1 त)त्समीक्षित (for the post. half) —(l 118) D3 तत् (for न) Ñ2 D9 एव (for एतत्) Ñ1 D1 3 4 सुविहित, Ñ2 V3 B1-3 D9 सविदि(D9 °हि)त, B4 समुदित (for सुविदित) Ñ1 त्वया (for यथा). —(l 119) D1-4 8 यो (for यन्). Ñ1 D1.2 4 8 मन्त्रो, D3 मन्त्री (with hiatus) (for मन्त्रम्) Ñ2 V3 B D9 भिन्न ये मन्त्रिणो मन्त्रम् (for the prior half) Ñ1 D1 2 8 नान्योन्येन, Ñ2 B2 D3 9 अन्योन्यम्, B4 अन्योन्य न (for अन्योन्येन) B1 [अ]भिभाषित (marg also as above), D1-3 8 °सहित (for [अ]भिसहितम्). D4 नान्येनाभिसम हित (for the post half) —(l 120) Ñ1 D1 2 [अ]भि- (for [अ]ति-) Ñ2 V1 3 B D9 सहिता ह्यनुवर्तते, D3 8 सहिता ह्यनि(D8 °भि)वर्तते, D4 corrupt (for the prior half) —(l. 121) D2 च (for न). V1 [ए]कात्मतां (for [ए]कार्थतां) Ñ2 V1 3 B D1-3.8 9 कार्येषु, D4 काले तु (for कालेषु) Ñ1 D3 4 8 [अ]सुहृदो Ñ2 V3 B1.3 4 D8 9 सदा (for यथा). —After l. 121, D1 ins

6* परस्परमत राजन्नुवत श्रोतुमर्हति ।

—(l. 122) Ś1 B2 D2 12 परस्परशन(B2 °मथो) (for परस्परमते) Ñ2 V1 3 B D9 ते हि, D4 हित (for इह) Ś1 D4 9 12 चितानुवर्तिभि , Ñ2 B2 D9 वृत्तानुवर्तिन·, B1 (also) चितानु°, D1-3 चित्तानुवर्तिभि , D8 चित्तानुदर्शिन (for चित्तानुवर्तिन). —Ñ2 V1 3 B D9 om l 123 —(l 123) D3 corrupt (for [अ]प्यायितो). —D1 om. (hapl.) from मन्त्रो up to नि श्रेयसो in l 125. Ñ1 तच्छेद , D2 न मेद, D3.4 8 तद्भेद (for न भेद). Ñ1 D3 4 प्रसमीक्ष्यता (for °ते). —(l. 124) Ñ1 अभिन्ना ये, Ñ2 V1 3 B1.4 D9 अ(B4 प्र)भिन्नत्व; B2.3 अभिन्नार्थस्, D2-4 अविभिन्ना(D4 °भक्ता)स्तु (for अविभिन्नस्तु). Ñ2 B4 D2-4 9 भवति(D9 °तु), V3 भवतु (for भवति). V1 [ए]कात्मता (for °र्थतां). —(l. 125) Ñ2 B2-4 D8 9 यदा, D3 यथा (for यदि). Ñ1 नि श्रेयस Ñ V1.3 B D1 3 4 8 9 तत्व(V1 °द्व)र भूतिलक्षण (for the post half). —(l 126) Ñ1 D1-3 8 मन्त्रश्च, Ñ2 V1 3 B D9 च मन्त्र- (for मन्त्रस्य). B1 (also *sup lin.* as above)-भिन्नश्च (for भेदश्च) Ñ2 V1.3 B D9 सयो(B4 °यु)गश्च, D1-4.12 सघातश्च, D8 सपातश्च (for सगतश्च) D8 तु (for च). Ñ1 सहताश्च न शोभना· (for the post. half) —(l. 127) Ñ2 V1.3 B D9 ह्येतो महादोषौ Ñ2 V1 3 B D6 राज्ञा (for त्याज्यौ) —(l. 128) Ñ1 हेतुमिर् , D3 4 हेतुस्त (for हित तु). D1 3- सुविशेष Ñ1 D1-4 8 परीक्षित·(D3 4 °त) (for परीक्षितुम्). Ñ2 V1 3 B D9 हेतुभिर्भजमानैश्च सविशेषै परीक्षित —(l 129) D8 आश्रावितो Ñ1 विशुद्धोथ, D1 2 4 8 विशुद्धत्व (for तु शुद्धत्व). Ñ2 V1 3 B D9 आ(B4 प्र)श्रावितो(D9 अर्थान्वितो) विशुद्धार्थो (for the prior half) Ñ2 -V1 3 B D9 स परमो मत (B1 °त्तम) (for समुपगच्छति) —Ś1 om. l 130-132 —(l. 130) D12 सर्व (for सर्वे) B1 2 न (for स-) —(l. 131) D1 3 4 विधाद् (for राजन्) Ñ2 V1 3 B D9 तस्माद्युद्धविधौ राजन्विचे(B4 °ने)तव्य बला(V3 महा)बल —(l 132) B1 (also *sup lin*) बले (for परे) Ñ1 के च प्रहरणाश्च ते (for the post half). —(l 133) Ś1 युद्धकाले, D12 °काल (for देशकाल-) Ñ1 V1.3 B1 बल (for बल) Ñ1 V1 3 B3 4 कश्च, B1 कश्चित्, D12 चैव (for first किं च) Ñ2 B2 D9 -विनेकश्च, D4 -बलज्ञश्च (for -बन किं च) Ñ1 D1 2 8 केषा किं च (by transp), D3 येषां चापि, D4 केषां किंचित् (for किं च केषा) Ñ2 V1 3 B D9 केषामिह सुखा(B3 शुभा)वह (for the post half) —(l. 134) V3 B4 अपरे (for परे च).

के वय के परे युद्धे कानि प्रहरणानि च ।
देशकालबलं किं च किं च केषां सुखावहम् ।
परे च निरधिष्ठाना साधिष्ठानाश्च यद्वयम् ।
एष चाभ्यधिकोऽस्माकं गुण श्रीमान्महीपते ।
रक्षसां रजनीकाल संयुगेषु युयुत्सताम् ।
तस्माद्राजन्निशायुद्धे जयोऽस्माकं न संशय ।
तत्र योधैर्युयुत्सद्भि शस्त्राणि कवचानि च ।
यत्नेन महता राजन्नुपार्ज्यानि विशेषत ।
कर्तॄणां कारण हेतुर्गुणभूत गुणावहम् ।
मन्त्रश्चाभ्यधिको युद्धे चारित्रं महतामिव ।
एवं देशश्च कालश्च राजन्वै बहुभिर्गुणै ।
भवत्यधिकमस्माकं मन्त्रपूर्वं परीक्षणम् ।
शस्त्राणां कवचानां च कृत्वा सम्यगुपार्जनम् ।
युद्धमेवाभिगच्छामो नयाद्गुणसमन्वितम् ।

निकृन्ताना रणे तावद्वानराणामिहेश्वर ।
पिबन्तु रुधिरं साधु राक्षसास्तृषिता इव ।
राघवस्य रणे तावद्रणशौण्डै समाहृतम् ।
भवत्वतिरथै क्षिप्रमाननं क्षतजोक्षितम् ।
अभयं याचमानैश्च विक्षतैश्च सहस्रश ।
वानरैर्लक्ष्यतां भूमि किंचित्प्रव्यथिता यथा ।
यदि व्यूहेन वा व्यूहं योद्धव्यं वा यथा तथा ।
तदिहाद्यैव न सर्वं समन्त्रणमिहार्हसि ।
अशक्य सागरस्तर्तुमप्रधृष्या पुरी तथा ।
रथा हया गजाः सेना ज्ञातयश्चापि नोऽधिकम् ।

Colophon

बृहस्पतिसमो बुद्ध्या समरे च दुरासद ।
विरूपाक्षो रणापेक्षी वचनायोपचक्रमे ।
पदातिरथनागैश्च व्यूह्यतां समरे बलम् ।

Ñ1 साभिष्ठानाश्, D2 स्वाधिष्ठानाश् (for साधिष्ठानाश्) D8 बल (for वयम्) —(l 135) Ñ1 एव, D8 एकश् (for एष) Ñ V3 B2 D1 3 4 [अ]पि (for [अ]भि) Ñ2 B2 D9 राजन् (for ऽस्माकं) B1 गुणैर् (for गुण) D4 गुणाश्रय (for गुण श्रीमान्) Ñ1 D2 8 महामते, L [ed] महीयते (for महीपते) Ñ2 V1 3 B D9 गुणवतां वर (for श्रीमान्महीपते).—B3 om. l. 136–138 —(l 136) D4 रजनीकालात् B1 समरेषु (for संयुगेषु) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 प्रशस्यते (for युयुत्सताम्) —(l 137) D4 असंशय (for न संशय) —(l 138) B4 ततो, D1 अत्र (for तत्र) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 नैर्ऋते शा (Ñ2 V1 B2 श)स्त्रकोविदैः (for the post half) —(l. 139) D3 8 उत्पाद्यानि (for उपार्ज्यानि) Ñ2 V1 3 B D9 रात्रियुद्धं महाराज प्रयोक्तव्यं विशेषत —(l 140) Ś1 D12 क्षत्राणां (for कर्तॄणां) B4 हेतुयुक्तानां (for कारण हेतुर्) Ñ2 V1 3 B D9 गुणयुक्त (for गुणभूत) D8 महागुण (for गुणावहम्) —(l 141) L (ed) मतश् (for मन्त्रश्) B2 D3 4 [अ]पि, B3 [अ]च (for [अ]भि-) D3 [अ]धिक (for °को) V1 B D8 चारित्र्य Ñ1 D1 इह, B1 अपि (for इव) —(l 142) Ñ2 B2 D9 एतद्- (for एव) Ñ1 B1 3 D1–4 8 शक्तिश्च, Ñ2 V1 3 B2 4 D9 शक्तिभिर् (for राजन्वै) —(l 143) D1–4 8 परीक्षित (D2 °तु), L (ed) परीक्षणात् (for परीक्षणम्) Ñ1 मन्त्रात्पूर्वं परीक्षितात् (for the post. half) Ñ2 V1 3 B D9 अस्माकं सर्वमस्तीह तस्माद्युद्धं विधीयताम् —(l 144) V1 3 B4 अस्त्राणां (for शस्त्राणां) D8 उपार्जित —(l 145) Ñ2 V1 3 B D9 वयं (for नयाद्) Ñ V1 3 B D9 -समन्विताः (for °तम्) —(l 146) Ñ B2 4 D1–4 8 निकृन्ताना, V1 B1 3 निहताना (for निकृन्ताना) Ñ1 [ऽ]स्माभिर् (for तावद्) D3 नरेश्वर (sic) (for इहेश्वर) —(l 147) B1 3 स्वादु (for साधु) D12 इह (for इव) —(l 148) D2 8 राजन् (for तावद्) D1 रणचण्डै (for °शौण्डै) Ñ1 V3 B4 समाहितै, Ñ2 V1 B1–3 D1 2 8 9 समाहित, D3 समाहृत (for समाहृतम्) —(l 149) Ś1 D12 भवति (for °तु). Ñ2 V1 B1 2 D9 [अ]धिरथै, B3 [अ]समद्वने (for [अ]तिरथै) Ñ2 V1 3 B D9 रुधिरोक्षित, D2 8 क्षतविक्षत (for क्षतजोक्षितम्) —(l 150) B4 om from °मानै up to l 189 B3 प्रार्थमानैश् (for याचमानैश्) Ś1 V1 D12 तु (for first च) Ñ1 विक्षितैश्, D4 12 विकृन्तैश् (for विक्षतैश्) Ñ2 B2 D9 कृन्तद्भिश्च रणोत्सुकैः (B2 °त्कटैः), V3 B1 3 कृन्तद्भिश्च परि(B3 शर)क्षतैः, D2 8 कृन्तमानैश्च विक्षतैः (for the post half) —(l 151) Ñ1 रक्षसां (for लक्ष्यतां) Ś1 D2 12 प्रकथिता, Ñ1 V3 प्रमथिता, Ñ2 B1–3 D9 प्रमथितैर्, D3 प्रकम्पिता, D4 प्रकथिता (for प्रव्यथिता). Ñ2 V3 B1–3 D9 मया, D1 om (for यथा) V1 क्रमात्प्रमथितैर्मया (for the post half) —D12 om (hapl ?) l 152 —(l 152) D1 3 4 8 येन (for यदि) Ś1 व्यूढेन (for व्यूहेन) Ñ2 V1 3 B1–3 D2 4 9 व्यूह्य, D1 युद्ध, D3 व्यूह्य (for व्यूहं) Ñ1 तु, B3 D8 च (for second वा) B1 3 -तथ (for तथा) —D9 om. (hapl) l 153–154 —(l 153) Ñ2 V1 3 B1–3 तत्तद् (for तदिह) Ñ2 V1 3 B1–3 D1 4 सर्वम्, D2 3 8 सर्वं (for सर्वं) L (ed) सर्वस्तै (for न सर्वं) Ñ1 सविघातुम्, D1 सुमन्त्रणम् (for समन्त्रणम्) Ñ2 B1 2 इहैवास्तु सु(B1 वि)निश्चय, V1 3 B3 इहैवास्तु वि(V1 सु)निश्चिन, D2–4 8 L (ed) समन्त्रयितुमर्हथ(L [ed] °सि) (for the post half) —V1 3 B1–3 D2 8 om l 154–155 —(l 154) Ñ अशक्य, D1 अथवा (for अशक्य) Ñ सागर (for सागरस्) D3 अप्रधर्ष्या (for °धृष्या) —(l 155) D4 9 तथा (for रथा) D1 3 4 transp हया and गजा. Ñ D1 3 4 9 12 माया (for सेना) Ñ1 [ए]व, D1 3 4 हि (for [अ]पि) Ñ2 D1 9 नोधिका

Colophon Ñ1 V1 om —*Kānda name* Ñ2 V3 B1–3 D1 3 4 9 12 सुंदरकांडे, D3 सुंदरलंकापर्वणि.—*Sarga name* Ś1 Ñ2 V3 B1–3 D1–4 8 9 12 महो(D4 **)दरवाक्य. —*Sarga no* (figures, words or both) B3 D1 2 4. 8 12 om, Ś1 85, Ñ2 D9 96, V3 74, B1 84, B2 76, D3 90

—(l 156) L (ed) बृहस्पते D2 राक्षसेंद्रसभासद (for the post. half) —(l 157) Ñ2 V1 3 B1–3 D1 8 9

राक्षसाना भुजा पीनाः सर्वतोयचतुष्टयम् ।
व्यूढ व्यूढोत्तराङ्गाना बाहव परिघोपमा ।
शाश्वता समरेऽस्माभि सुव्यूढा शरूदय ।
न निर्वर्तितुमिच्छन्ति विनता मधुसागुणा ।
अस्माकमसिहस्ताना वागुरा इव वानरा ।
स्थैर्यं चलितचित्तेषु वानरेषु न विद्यते ।
न च निश्चलचित्तत्वमस्ति यद्वानरे बले ।
गर्जितास्फोटितैस्तत्र बाहुभि सकरस्वनै ।
अनवस्थितचित्ताना द्रवन्तीं पश्य वाहिनीम् ।
राक्षसैर्निहताना च शरीराणि विभागश ।
दृश्यन्ता वानरेन्द्राणा द्रुमा इव विपर्णिन. ।
शिलामभ्यगता सन्तु समरस्था हि वानरा ।

मेघान्तरविनिर्मुक्ता सूर्या इव रविप्रभा. ।
ताडिताना विशीर्णाश्च शिरस्य इव. ।
वानराणा प्रदृश्यन्ते नुपातिता इव ।
तत्र तत्र च राजेन्द्र वानरैर्निहतैस्तथा ।
अद्य राक्षसैर्वृषा लक्ष्मीहन्तव्य भूः ।
राक्षसाना सुयुद्धेन भवत्यद्य रणाजिरे ।
आहारकल्पिताः सर्वे युगपत्कल्पयोगिनः ।
शिलाभिर्वरमुक्ताभिर्वानराश्च निपातिता. ।
दृश्यन्ता रणभूमिष्ठा सपक्षा इव पर्वता ।
राक्षसैर्निहताङ्गाश्च वानरप्रवरा भुवि ।
रुधिरार्द्रा सन्तु गैरिकागामिवाहता. ।
अस्माक समरे नास्ति भिन्ना वानरामय ।

क्रमापेक्षा (D1 8 °क्षो) (for रसापेक्षा). Ñ2 V1 3 B1–3 D9 तौ वचनमब्रवीत् (for the post half). —(l 158) D2 12 तागार्थद् (for नार्थश्च) L (ed) व्यूढा (for व्यूढा). —(l 159) D1 नीना (for पीना) —(l 160) Ñ1 D2 4 8 व्यूढ (D4 8 °ढ) व्यूढोत्तरा सेना, D1 व्यूढा व्यूढानसना, D3 परिव्यूढोत्तमा सेना (for the prior half) —(l. 161) Ñ1 शाश्वत. (for शाश्वता), D1.3 [S]स्माक (for ऽस्माभि). D1 स्वन्यस्ता., D4 सुपद्मा , D12 सुव्यूढा (for सुव्यूढा). —D1 om l 162–163 —(l 162) Ñ1 D3 8 नेहति (for इच्छन्ति). Ñ1 D2 4 8 12 बाहु (D12 °ह) वाहुग . —D8 om l 163. —(l 163) D12 om (hapl) up to वागुरा D3 दुरगा (for वागुरा). D4 अपि (for इव) —For l 158–163, Ñ2 V1 3 B1–3 D9 subst

7* रविन सादिनश्चैव गजारोहाश्च राक्षसा ।
पत्तयश्च महाकाया बलमेतच्चतुर्विधम् ।
व्यूढ विश्वेन विधिना राक्षसे सुमहाबले ।
न निवर्तयितु शक्य वानरैरिति मे मति ।

[(l 2) V3 सर्वम् (for बलम्) —(l 3) D9 वहि (for व्यूढ) B1 D9 व्यूहेन (for विश्वेन)]

—(l 164) D2 शौर्यं (for स्थैर्यं) Ñ1 B1 3 न च , Ñ2 B2 D9 चपल- (for चलित-). V3 स्थैर्यं चलितचित्तेषु, D4 स्थैर्यं च बलचित्तेषु (for the prior half). —(l 165) N1 D2 4 नश्चल- (for निश्चल-) V1 B2 3 तद (for यद) Ñ1 D2 4 वानरेष्विह (D4 °ष) (for वानरे बले). D1 न बल चलचित्तेषु न नयो वानरेष्विह —(l. 166) D8 गर्जितै (for °त-) Ñ2 -[आ]स्फुटितैश्च, D8 स्फोटितैश्च (for -[आ]स्फोटितैस्त) Ñ2 B1–3 D9 बहुभि (for बा°) Ś1 D4 स्व(D4 स)करस्वनै , Ñ2 B1 2 D9 करनिस्वनै , V1 3 B3 च करस्वनै , D1 सम्प्रस्वनै (for सकरस्वनै). —(l 167) Ñ1 damaged from पश्य up to शरीराणि in l. 168. —For l 168, D2 subst .

8* राक्षसैरभिनिर्भिन्ना कल्पा गजनोदिता ।
न भासन्ते शरीराणि समग्राणि विभागश ।

—After l. 168, Ñ1 D1 3 4 8 ins.

9* दृश्यन्ता वानरेन्द्राणा प्रभूता करभा इव ।
बाहुभि पीडिता सन्तु समरे सर्ववानरा ।

मन्दरेषु विनिद्राश्च कान्तारगिरिवारणा ।
राक्षसानां महानां कुशानां विनश्यत ।

[(l. 1) D3 दुःखी Ñ1 कृत्वा —D4 om (hapl.) from l 2 up to l. 173 —(l. 2) Ñ1 D3 कुर्वत (for °भि.) —(l 3) L (ed) विदुद्राव्य. (for विनिद्राश्च). D1 3 यत्र (D3 नत्रा)नानविदिश. (for the prior half). D1 3 दानुग]

—Ñ1 damaged for l. 169 —(l. 169) D4 विमर्दति (sic) (for विपर्णिन). —(l. 170) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 गज- (for शिला) Ñ2 V1 3 B1–3 D4 समरे तत्र, D8 शालनाना इ (for समरस्था हि). —(l 171) Ñ1 -विनिर्मुक्ता (for -विनिर्मुक्ता) D1 3 रवेः प्रभा Ñ2 V1 3 B1–3 D9 मेघानामन्तरगता. सुमहात्म महाप्रभ(V1 महाप्र)भ . —(l 172) Ñ1 D1–3 तु (for च) B3 D8 विशीर्णाना. D1 इम- (for दन्त-) —After l. 172, L (ed.) ins.

10* वानराणा प्रदृश्यन्ते भुवि ता दन्तराशय ।
यथा कुशाग्निभुक्ता कीर्णा इव रविप्रभा ।

—(l. 173) D1 -कल्पिता (for -निहता). —(l. 174) V3 दश यत्र (for तत्र तत्र). Ś1 निहताभिन्ना, Ñ1 पातितैर्भुवि (for निहतैर्भिन्ना) —(l. 175) Ñ1 भोर (for भवत्). V3 आरभ्या (for आरभ्य). Ñ2 V1 B1–3 D9 भवत्व(Ñ2 B2 °त्व)पिहता ल्हृथा (for the prior half). Ñ2 V1 B1–3 D9 -दुरन्तेन, V3 -विपन्न, D1 -कल्पितेन, D4 -प्रातेन, L (ed) दुरन्तेन (for हारेण) —(l 176) Ñ2 V1 3 B1–3 D3 9 राक्षसा हि (for राक्षसाना). Ś1 D12 सु युद्धेन, B1 सयुद्धेन, D3 च युद्धेषु (for सुयुद्धेन). Ñ V1 3 B1–3 D1 3 4 9 भवतापः —(l 177) Ñ2 B2 D9 कल्पिता , D1 कल्पिता , D2 -कुपिता (for -कल्पिता). Ñ V1 3 B1–3 D9 कपि(Ñ1 स्क)भोजना , D1–3 4 L (ed) कल्पभोजना (L [ed] °जिना) (for कल्पयोगिन). —Ñ2 V1 3 B1–3 D9 om l 178–179 —(l. 178) Ñ1 D1 3 4 वानरैश्च निपातितै , D2 8 वानरा वि(D8 °नरैर)निपातिता (for the post half). —(l. 179) D1 4 8 रणभूमिष्ठा Ñ1 सलक्ष्मा, D3 सरजा (for सपक्षा) —Before l 180, B3 reads l 184–185 —(l. 180) Ñ1 विनिहताङ्गा, Ñ2 V3 B2 D9 विद्रुताङ्गाश्च, V1 B3 D1 3 विक्षताङ्गा(B3 °ङ्गै)श्च, B1 विद्रुताङ्गा च,

शत्रुभ्यो जीवपुष्पाणि विचिन्वन्तु नगादिव ।
उद्धूत धूमसकाश रणसमर्दज रज ।
शत्रूणा प्रशम यातु हताना शोणिताम्बुना ।
समरे वानरा॰ सन्तु शतश शस्त्रविक्षता ।
शोणिताम्बुपरिक्षिप्ता सनिर्यासा इव द्रुमा ।
हतै शत्रुशरीरैश्च शतशोऽथ गतासुभि ।
भारार्ता भूमिरस्त्वाशु किंशुकाकरसंनिभा ।
आदेश क्रियता तावन्मम वीर्याभिमानिन ।
यस्तस्मिन्प्रवर शत्रु स हन्तव्यो रणे मया ।
त च गत्वा वधिष्यामि यश्चैनमनुगच्छति ।
भविष्यन्ति द्विषन्तोऽन्ये ये च तस्य पदानुगा ।
शाखामृगाणा समरे शरीरै पश्यताकुलम् ।
वायुना कर्णिकाराणा वनमुन्मथित यथा ।

Colophon

धर्मे चार्थे च कुशलो वीर्येण च समन्वित ।
अब्रवीन्मधुर वाक्यमिद भूयो विभीषण ।
यत्प्रिय च हित चैव साधु धर्म्यं च सर्वश ।
ऊचुस्तन्मन्त्रिणो वाक्य मन्त्र्यमाणे विशेषत ।
प्राप्य कार्यशरीर तु नेतुर्वा गुणसम्पदम् ।
प्रियमुत्सृज्य वक्तव्य हितमेव हि मन्त्रिणा ।
तव राजेन्द्र विस्तीर्णैर्गुणैर्विस्रब्धता गत ।
इममर्थ प्रवक्ष्यामि हित बुद्ध्या परीक्षितम् ।
इह धर्मार्थकामानामवाप्ति फलमिष्यते ।
तत्रार्थ सह कामेन परीक्ष्यो धर्मचक्षुषा ।

D2 8 विहतागाश्च, D4 विहिताग्राना (for निहताङ्गाश्च) B3 D8 वानरा (for वानर-) L (ed) -प्रस्थिना (for प्रस्तरा) B1 वानराणां तथा भुव (for the post half) —(l 181) D12 रुधिरै (for रुधिर-). V1 B3 स्रवणै सतु, B1 -प्रस्रवानां च (for -प्रस्रवै सन्तु) D8 वानराणाम् (for गैरिकाणाम्) —(l 182) V3 B1(*sup lin* also) 2.3 शिविरे (for समरे) B3 तात (for तावन्) Ñ1 निशिता , V1 3 B1(*sup lin* also as above) 3 निशिता (for निश्चिता) —(l 183) Ñ V1 3 B1-3 D9 शत्रूणा, D4 पुष्पेभ्यो (for शत्रुभ्यो) Ñ1 प्राणतुल्यानि (for जीवपुष्पाणि) Ñ2 V3 D2 3 8 प्रचिन्वतु, B3 विचिन्वति (for विचिन्वन्तु) Ñ2 V1 3 B1-3 D9 नगेषु, D2 वनाद्, D4 नरा (for नगाद्). —(l 184) Ñ2 V3 B2 3 D4 उद्वृत, B1 D1-3 8 9 उद्भूत, D12 तद्भूत (for उद्धूत) V3 -समर्दन, L (ed) -मदनज (for -समर्दज) —(l 185) B3 हरीणा (for हताना) V3 शोणित विना —(l 186) Ñ1 शरैश्च (for समरे) Ñ2 B2 D9 तत्र (for सन्तु) D9 सर्वश (for शतश) D1 क्षत॰ (for शस्त्रविक्षता) —(l 187) Ñ1 V1 3 -परिक्षेपा , Ñ2 B1-3 D9 -परिक्लिन्ना (for -परिक्षिप्ता). D1 transp इव and द्रुमा . —(l 188) D9 तु (for च) D1 निहतै शत्रुबाणौघै (for the prior half) D2 हतासुभि (for गतासुभि) —(l 189) Ñ1 [अ]द्य (for [आ]शु) N B1 3 D3 4 9 किंशुकाकार-. Ñ2 V1 3 B1 2 D9 -संनिभै .—Ñ2 V1 3 B D9 read l 190-193 after l 195 —(l 190) Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 व्यादेश (for आदेश) Ñ1 अद्य (for तावन्). Ñ2 V1 3 B D9 महावीर्य महारणे(B4 ॰बलै) (for the post half). —(l 191) Ñ2 V1 3 B D9 तत्र (for तस्मिन्) Ñ V1 3 B D1-4 8 9 हतव्य स मया(B4 रणे) विभो(Ñ1 D1-4 8 रणे), L (ed) हतव्य समरे मया (for the post half) —(l 192) D2 तत्र (for त च) Ñ2 V1 3 B D9 हत्वा (for गत्वा) Ñ V1 3 B D9 हनिष्यामि D4 उप- (for अनु-) Ñ2 V1 3 B D9 ये तत्र समनतरा (for the post half) —(l 193) Ñ1 विषण्णास्ते, Ñ2 V1 B D1 3 4 8 9 द्विषतो मे(D1 3 4 8 नो), V3 द्विषो ये मे (for द्विषन्तोऽन्ये) B2 om च (subm) Ñ2 B2 3 D9 तत्र (for तस्य) —B4 om from l 194 up to the prior half of l 195 —(l 194) B1 3 शरीर Ñ2 V1 3 B1 3 D8 9 अस्तु(Ñ2 D9 तु सु-, B1 3 शस्त्र, D8 पश्य) सकुल, B2 च सुसकुला, L (ed) पश्य भूतल (for पश्यताकुलम्) —(l 195) B2 तथा (for यथा)

Colophon V1 om. —*Kānda name* Ñ V3 B D1-4 9 12 सुदरकाडे —*Sarga name* Ś1 Ñ V3 B D1-4 9 12 विरूपाक्षवाक्य, D8 राक्षसमत्र —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om , Ś1 86, Ñ2 D9 87, V3 75, B1 85, B2 77, B4 89, D3 91. —(l 196) D9 om second च (subm) B2 3 धैर्येण (for वीर्येण) V1 [अ]पि (for third च) —(l 197) V1 तत्र (for भूयो) —(l 198) D4 पर (for प्रिय) D9 हि (for first च) Ñ1 यत्र प्रिय, B2 अप्रिय च (for यत्प्रिय च) Ñ1 धर्मं (for धर्म्यं) Ñ2 V1 3 B D9 सानुबध(V3 ॰धश्च), D4 सार धर्मं (for साधु धर्म्यं) —Ś1 D12 om l 199-200 —(l 199) V3 तत्तु, D2-4 8 ब्रूयुस, L (ed) कुर्युस् (for ऊचुस्) Ñ1 सन्- (for तन्). Ñ2 V1 B2-4 D9 बहु चैव, V3 मन्त्रमाणो, B1 मुहुश्चैव, D2 मन्त्र्यमाणा, D4 मन्त्रमाणा, D8 मन्त्रमाणैर् (for मन्त्र्यमाणे) —(l. 200) D2 कार्यं गरीयस्तु (for कार्यशरीर तु) D1 3 4 नेतु (for नेतुर्). D3 त्वा (for वा). L(ed.) सपदां —(l 201) Ñ1 D3 4 12 [इ]ह (for हि) D4 8 मन्त्रिण —For l 200-201, Ñ2 V1 3 B D9 subst.

11* प्राप्य कार्यं गरीयस्तु प्रियमुत्सृज्य दूरत ।
हितमेव हि वक्तव्य सुहृदा मन्त्रिणा सदा ।

[(l 1) Ñ2 D9 प्राप्तकाल —(l 2) Ñ2 D9 [इ]ह (for हि) D9 सुहृदा मन्त्रिणा Ñ2 यथा (for सदा).]

—(l 202) Ñ2 B2 4 D9 राजन्सु- (for राजेन्द्र) V3 D4 विस्तीर्णे(D4 ॰र्णा) V3 D4 गुणे(D4 ॰णो) (for गुणैर्) Ñ2 V1 B1-3 D2-4 9 विश्रभता, V3 B4 विश्वस्तता, D1 विभ्राजना (for विस्रब्धतां) —(l 203) V3 B1 2 D3 इदम् (for इमम्). V3 B1 3 D1 हित- (for हित) —(l 204) B1 इद (for इह) Ñ1 इय हि धर्मानु- (hypm) (for इह धर्मार्थ-) Ś1 D12 अवाप्त, D2 अवाप्तु, D9 आगति (for अवाप्ति) B2 इष्यति, D8 उच्यते (for इष्यते). —(l 205) Ñ2 V1 B

परित्यज्य हि यो धर्मं धर्ममर्थाय पश्यति ।
कामं वा कामलाभाय न मत्बुद्धिषु बुद्धिमान् ।
मन्त्रितो यो बहुविधो नि सार· सारदर्शिभि ।
अमात्यैर्मन्त्रिभिर्मैत्र स नियोगान्न शोभन· ।
परदाराभिगमनं को धर्ममिति वर्णयेत ।
मतिमान्राजशास्त्रेषु यथावत्कृतनिश्चय· ।
यच्चिह्न कथ्यते रामे कृत व्युत्थितलक्षणम् ।
तत्र किं लक्ष्यते रामे धर्माद्व्युत्थितलक्षणम् ।
वने हि नियमन्रामः पितुर्निर्देशवत्सल ।
यत्तदस्य न संदेहो धर्मव्युत्थितलक्षणम् ।
रक्षणं तापसानां च क्षत्रधर्मे स्थितात्मना ।
यत्कृतं शस्त्रमादाय तद्व्यक्तं धर्मलक्षणम् ।
दानं मानं समुत्सृज्य यद्विक्रममिहास्थितं ।

व्यक्तमेतत्परं तस्य रामस्याव्युत्थलक्षणम् ।
यच्चिह्नदर्शनभूतश्च धर्मिष्ठानां महात्मनाम् ।
भूप लोके गुणी ज्ञात· सुलभश्च महात्मसु ।
यदा च भरताद्रामश्चापपाणिर्विनिर्गत ।
क्षत्रमेवाभिसंधाय धर्माद्विचलितं कथम् ।
यदि किंचिद्व्यतिक्रान्तं भवेद्रामस्य चेदिह ।
क्रियासु तस्य दोषोऽपि न भवेद्वनवासिन ।
यथा हि बलवान्कश्चिदाहारान्त्रिगुणानपि ।
भुक्त्वा जरयते तद्वद्राम· पापप्रणाशन ।
एवं कृत्वा मम मत यद्राम स्व परिग्रहम् ।
प्राप्नुयाद्गुणसंपन्नं त्वामवाप्य महाबल· ।
तत्र हेतु प्रदानेन सुमहान्प्रीतिवर्धन ।
यत्र सा व्युत्थिता सीता त्वामवाप्य महामतिम् ।

D9 निरीक्ष्यो, V3 निरीक्षेद् (for परीक्ष्यो) —(l. 206) Ñ2 D9 तु (for हि) Ñ V1 3 B2 3 D1 4 9 अगम्, B4 अत्म् (for धर्मम्) B1 D2 अल(B1 [before corr]°न्य)म (D2 °धर्मा)र्थं प्रपश्यति (for the post half) —(l 207) L (ed) -लाभार्थं Ñ2 D9 म बुद्धिषु, B3 म बृद्धेषु, D4 म.न्*. (for मत्बुद्धिषु) —(l 208) Ñ V1 3 B D1-4 8 9 [s]य (for यो) V3 नि मार. —(l. 209) Ñ2 V1 3 B D9 तव यो, D1 बहुभिर् (for मन्त्रिभिर्) Ñ1 V1 B1 3 D1-3 8 9 12 सनि (D1 तत्रि, D8 त्वत्रि)योगान्, B2 सनियोगो, D4 स नियोगे (for स नियोगान्) D8 च (for न) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 विगर्हित , B2 हि गर्हित· (for न शोभन). —D9 om l 210-211 —(l 210) Ñ V1 3 B D1-3 8 -[अ]भिमर्षं तु (V1 °र्षस्तु, B4 °र्षश्च, D1 2 8 °र्षं हि) (for -[अ]भिगमन) Ñ V1 3 B D2 4 8 धर्मं (for धर्मम्) Ñ1 निर्णयेत् —(l 211) Ñ2 B1 (before corr as in V3) 2-4 मत्रेषु, V1 3 -पुत्रेषु, D1 3 धर्मेषु, D8 -शास्त्रेण (for -शास्त्रेषु). D8 यथा च (for यथावत्) —(l. 212) Ñ2 B2 D1 4 9 यदिदं, V3 D8 यच्चिह्नद, B4 यदि त्व (for यच्चिह्न). Ñ V1 3 B राम (Ñ V1 B2 3 °म·), D3 9 नाम (for रामे) —D4 om. (hapl) from कृत up to रामे in l 213 V3 B1 4 D8 कृत , D9 कथ (for कृत) B4 -व्युत्थान- , D2 व्युत्थित- (for व्युत्थित-) Ñ2 D1 3 9 -धर्षण, V1 3 B1 4 -मर्षण (V1 °ण). —Ś1 D12 om. (hapl) l 213-215 —(l. 213) Ñ1 D4 सोत्र, V1 तत , D2 3 8 अत्र (for तत्र). L (ed) नाम स- (for तत्र कि) B2 वर्ण्यते, D8 कथ्यते (for लक्ष्यते) D1 नाम, D8 राम (for रामे). V3 D3 धर्म-, D4 धर्मं (for धर्माद्) Ñ1 विच्युति-, B4 व्युच्छ्रित-, D8 व्युषित- (for व्युत्थित-) V1 धर्मा व्युत्थितलक्षण , D2 धर्मवृद्धेस्तल्लक्षण (for the post. half) —Ñ2 V1 3 B D9 om. l 214-221. —(l 214) D1 2 8 वसते (D8 °शतो) (for नियमन्) D4 वने वसति रामो हि (for the prior half). Ñ1 नियोग- (for निर्देश-) —(l. 215) D1 अत्र (for यत्त). D4 धर्मं (for धर्म) Ñ1 धर्मेद्विच्युतिलक्षण, D2 धर्मव्युत्थितलक्षण , L (ed) धर्मा वृत्थितलक्षण (for the post half). —(l 216) D3 4 धर्म- (for -धर्मे) D2 8 वृत्तात्मना (D8 °नां) (for स्थितात्मना) —D12 om (hapl) l. 218-219. —(l 218) D1.3 4 दैन्यं शम, D2 8 दीनं शम (for दान मान). Ś1 मद- (for यद्) Ś1 इति स्थित (for इहास्थित·). —(l 219) D4 तदा कार्यं (for पर तस्य). —(l. 220) Ñ1 D1 3 4 8 भूत (for -भूतश्च) D3 तु (for च) —(l. 221) Ñ1 D1 3 4 8 L (ed.) मुख्य (D1 °कृत) च (D8 तु)भूप (L [ed] तद्भूप) लोके (for the prior half). Ñ1 D1 3 4 8 गुणज्ञात (for सुलभश्च) —(l. 222) V3 यथा (for यदा). D3 तु (for च). Ñ2 D9 समरनाद, B1 4 च भगवान् (for च भरताद्). —(l. 223) Ñ2 V1.3 B D1 3 क्षात्रं (for क्षत्रम्) Ñ1 [अ]नु- (for [अ]भि-). Ñ1 विचलते. D4 om कथम् —(l. 224) Ñ2 V1 3 B D9 तस्य (for किंचिद्) Ñ1 व्यतिक्रम्य, V3 न निष्क्रान्त (for व्यतिक्रान्त). —V1 repeats from the post half up to the prior half of l. 225 consecutively. Ñ1 illeg from स्य up to भवेद् in l. 225. Ñ2 V1 (first time) 3 B1-3 D9 वीमत (for चेदिह) V1 (second time) B1 (marg also) 4 धर्मार्थं प्रभवेन्मत (for the post. half). —(l 225) D1 दिव्यस्तु, L (ed.) किं जातु (for क्रियासु). L (ed) कस्य (for तस्य) Ñ2 V1 (second time) B1-3 D9 क्रियावस्त (B1 क्या च त)स्य दोषो हि, V1 (first time) B1 (m also) 4 भवे (V1 ताव)द्रामस्य दोषो हि, V3 स्थितस्तस्य देहो हि (for the prior half). B2 वनचारिण —(l 226) D8 बलवत्, D9 न भवान् (for बलवान्). B1-3 D1 3 4 द्विगुणान् (for त्रिगुणान्) Ñ2 V1 D9 आहारादिगुण दपि, V3 D8 आहारादिगुणादपि (for the post. half). —(l 227) Ñ2 V1 3 B4 भुक्त, B1 भुक्तान्, D9 भुक्ते (for भुक्त्वा) B4 यद्वत् (for तद्वद्). N2 V1 3 B D9 पापविनाशन —(l 228) Ś1 D2 12 कृत्य, Ñ1 कृत, B1 कार्यं, D1 कृतो (for कृत्वा) Ñ1 मु-; Ñ2 V1 B1 3 4 D2 4 8 स्व, V3 B2 स- (for स्व) —(l. 229) Ñ1 V1.3 B D1.3.4 -संपन्नम् (for -संपन्नं) Ñ2 V1 B D9 प्राप्य तु-, V3 प्राप्य स (for अवाप्य) —Ñ1 illeg from महाबल up to सुमहान् in l. 230 B1 D8 महाबल. —Ñ2 V1 3 B D9 om l 230-233 —(l 230) D3.4 8 प्रदाने च (D3 तु) (for प्रदानेन). Ñ1 प्रीतिवर्धन —(l 231) D8 यत्र (for यत्र) Ñ1 सा व्यथिता, D4 साधु स्थिता (for सा व्युत्थिता) —D1 om. from त्वाम् up to चेति in l. 233. D2 8 महाधृतिं

पितुर्वा वचनाद्दर्म्याद्वनवासमुपागत ।
वशमभ्यागतश्चेति राम सीतामिहार्हति ।
त्वामवाप्य गुणैर्युक्त को हि न प्राप्नुयाद्गुणम् ।
त्व तु प्रीतिकरो राजन्गुणहीनेऽपि सज्जन ।
कार्यमात्मानुरूप च धर्मो वा यदि रक्ष्यते ।
त्वत्प्रमादाच्छुभा सीता राजन्मोक्षमिहार्हति ।

Colophon

विभीषणवच श्रुत्वा बलवान्राक्षसेश्वर ।
अभवत्क्रोधसरक्त सध्यारक्त इवाशुमान् ।
नेत्रे प्रकृतिताम्रान्ते भूयस्ताम्रत्वमागते ।
ददृशाते सुभीमे ते शनैश्चरबुधाविव ।
क्रोध तस्यानुपश्यन्त तीव्र तु क्रोधनस्य ते ।
शीलज्ञा सचिवा सर्वे बभूवुर्जातसाध्वसा ।
अथ रोषाद्विनिष्पिष्य भृश करतले करम् ।
अब्रवीद्रावण क्रोधाद्विभीषणमिद वच ।
परेषा गुणसत्कार मम चानर्थबुद्धिताम् ।
भवान्विचष्टे यत्सर्वं प्रमाण मम नैव तत् ।
अपि त्वनुनयस्तावत्सन्दिष्ट परस्परम् ।
प्रयोक्तु हेतुसम्पन्नैर्विधि कार्यो विशेषत ।
असग सर्वकार्येषु मतिमाश्च महाबल ।

D3 महीपतिं (for महामतिम्) —(l 232) Ñ1 स (for वा) D2 4 8 धर्माद् (for धर्म्याद्) Ñ1 वन राम (for वनवासम्) —(l 233) D1 8 [आ]गता (for -[आ]गतश्च) —(l 234) B1 [ऽ]पि (for हि) B4 त (for न) Ñ2 V1 3 B D9 इह, D1 2 गुणान् (for गुणम्) —(l 235) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 त्वत्त, B4 युक्त, D1 1 यत (for त्व तु) Ñ2 V1 B D9 प्रीतिकर Ñ1 त्व गुणै प्रवरो राजन् (for the prior half) Ñ V1 3 B D3 9 गुणहीनो Ñ2 V1 3 B D9 [अ]सज्जन —(l 236) Ś1 D12 चेद्, Ñ1 यत्, D1–4 8 वा (for च) Ś1 D2 धर्मं (Ś1 °र्मे) वा, D3 धर्माय (for धर्मा वा) Ñ1 येन (for यदि) Ś1 D12 रक्षित, D2 रक्षसे (for रक्ष्यते) —(l 237) D8 यत् (for त्वत्) Ñ2 V1 3 B D9 इय (for शुभा) D3 8 शुभा सीता Ñ2 V1 3 B D9 मोक्षणम्, D3 8 मोक्तुमिह (for मोक्षमिह) D3 8 [अ]र्हसि —After l 237, Ś1 D12 ins

12* सामान्ये विजये चापि तेन युद्ध न ते क्षमम् ।

[L (ed) वा (for च) and न युद्ध तेन (by transp)]

Colophon —*Kānda name* Ñ V1 3 B1–3 D1 3 4 9 12 सुदरकांडे —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 विभीषणवाक्य, B1 पुनर्विभीषणवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om, Ś1 87, Ñ2 D9 88, V1 79, V3 76, B1 86, B2 78, B4 90, D3 92 —After l 237 colophon, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 ins. l 362–417, l 230–233 (including 11*), l 240–241 (including 13*) and l 274–361 of App I (No 3) —(l 238) V3 राक्षसाधिप —(l 239) D1 बभूव (for अभवत्) Ś1 D4 12 -ताम्राक्ष, Ñ1 -रक्ताक्ष (for -सरक्त) Ñ1 -राग, Ñ2 V1 3 B D9 गत (for -रक्त). —(l 240) Ñ2 V1 3 B -ताम्रे तु, D1 2 8 9 -ताम्रे च (for -ताम्रान्ते) Ś1 D12 पुनस्तस्तत्वम् (for भूयस्ताम्रत्वम्) —(l 241) Ñ B2 3 D3 9 सुभीमे वै (D3 च), V3 सुभीमाभे, B1 तु भीमे तु, D1 सभीमांते, D4 च भीमे च, L (ed) सुभीमोग्रे (for सुभीमे ते) D4 -कुजाव्, L (ed) -सुताव् (for -बुधाव्) —After l 241, Ś1 Ñ1 D2 8 12 ins

13* क्रोधेन तु भृश तस्य लाक्षारससमप्रभे ।
मन्त्रिणो ह्यन्वपश्यन्त तीव्रे तु क्रोधनस्य ते ।

[(l 1) L (ed) नेत्रे (for तस्य). —(l 2) Ś1 Ñ1 ह्यनुपश्यन्ति (Ś1 °तु), D8 12 ह्यनुपश्यत (for ह्यन्वपश्यन्त) N1 तीव्रेति-, D2 ताम्रे सु-, L (ed) ताम्रे तु (for तीव्रे तु)]

—Ś1 D12 om (hapl) l 242 —(l 242) Ñ1 रोष, B1 क्रोधात् (for क्रोध) V3 [अ]नुपश्यत, D1 [अ]थ पश्यतस (for [अ]नुपश्यन्त) Ñ1 तीव्राति-, Ñ2 D3 तीव्र सु-, V1 3 B1 3 4 तीव्र स, B2 D9 तीव्र स-, D1 2 8 तीक्ष्ण सु-(D1 स), D4 तीव्राशु (for तीव्र तु) V3 D3 च, D1 त (for ते). —(l 243) V3 B1 जितसाध्वसा, B4 भृशतर्जिता (for जातसाध्वसा) —(244) Ñ1 क्रोधाद्विनिश्वस्य, D1 क्रोधाच्च निष्पिष्य (for रोषाद्विनिष्पिष्य) B1 करनले D9 करतल वर —(l 246) Ś1 -सभार, V1 B D1–4 8 सस्कार (for -सत्कार). D8 वा (for च) V3 [अ]ननु- (for [अ]नर्थ-) —(l 247) Ñ1 D3 4 अवेति (for विचष्टे) Ñ2 V1 3 B D9 सर्वथा यद्भवानाह, D1 2 8 यद्भवानाह तत्त्वार्थं (for the prior half) D1 नैव विद्धि (for मम नैव) Ś1 दैवत (for नैव तत्) D4 प्रशाम च ममैव तत् (for the post half) —(248) D2 प्रकृति, D3 अरिष्ट (for अपि तु) Ñ V1 3 B D4 8 9 अकृत्वानु (Ñ1 °थ)नय तावत् (for the prior half) Ñ D1 3 9 युक्त, V1 3 B युक्ते, D4 दृष्ट (for दृष्ट) —(l 249) Ñ2 V3 B1 D12 प्रयोक्तुर् (for °क्तु) Ś1 -सपन्नैर्, D1 4 -सपन्न. Ñ1 प्रयाता हेतुसपन्ना, L (ed) प्रवक्तुमभिसपन्न (for the prior half) D1 3 4 कार्याकार्ये, L (ed) कार्यं काले (for विधि कार्यो) Ñ1 विधिकार्याविशेषत (for the post half) —(l 250) Ñ1 D4 अथवा, Ñ2 V1 3 B D9 अभिज्ञा, D1 2 8 अशठा (for असग.) D2 -कालेषु Ñ V1 3 B D1 3 4 8 9 मति (D4 बुद्धि)-पूर्वं बला (B3 महा)बल (Ñ1 D8 विचारयन्) (for the post. half) —(l 251) D1 3 अर्हति (for अर्हति) Ñ1 D1 3 8 -[अ]धिक ज्ञातु (Ñ1 कर्म, D8 धर्म) (for -[अ]धिका पूजां). Ñ2 V1 3 B D4 9 ह (B2 त)र (V1 वह)त्यभ्यधिक यत्नान् (Ñ2 D9 यस्मात्, B4 पथ्य) (for the prior half) Ñ V1 3 B D1 3 4 8 9 मति (Ñ1 V1 B1 D4 न तु, D1 3 8 ननु)मोहान्मुमूर्षव (for the post half) —(l 252) Ñ1 D1–3 सप्रक्ष्यामो, Ñ2 D9 तत्पृच्छामो, V1 B1 (*sup lin.* also as in V3) 2 3 उ (B2 त)त्प्रेक्ष्या (B3 °क्षा)मो, V3 D4 8 प्रवक्ष्यामो, L (ed) सपृच्छामो (for सपश्यामो) B4 वय तावत्प्रवक्ष्यामो (for the prior half) —(l 253) B1 सर्वार्थे च, B2 परार्थेषु, D2 सर्वार्थेव, D8 सर्वेष्वर्थ- (for सर्वार्थेषु).

अर्हत्यप्यधिका पूजा न तु मूर्खो विभीषण. ।
सपश्यामो वयं तावन्मतिमन्त विभीषणम् ।
सर्वार्थेषु वरा भूत्वा गुरु शिष्यगणा इव ।
यन्मौर्ख्यं यच्च कार्पण्य य· स्तम्भो या मनस्विता ।
यो धर्म स भवेद्दम्भस्तमवाप्य महीपतिम् ।
पतग सम्यगुदितो मोहाद्विशति पावकम् ।
क्षिप्रमात्मविनाशाय तद्व्यक्त मूढलक्षणम् ।
शास्त्रवादानतिक्रम्य पश्य सर्वा महापद· ।
हठेनेच्छति निर्जेतु तद्व्यक्त मूढलक्षणम् ।
आकाशगमनादीनामशक्यस्य विचेष्टने ।
ध्रुवमस्ति फल किंचिच्चिन्तया सिद्धिलक्षणम् ।
य एवमविशेषज्ञ सुनयापनयो जन· ।
अतीन्द्रियमतिं प्राप्य गुणयुक्त विभीषणम् ।
यदि शूरा परे युद्धे वय परमभीरव. ।
क्रियते किं नु कार्पण्यात्प्रसभ शत्रुसश्रय ।
प्रकृति शाश्वती ह्येषा क्लीबानामल्पचेतसाम् ।
युद्धकाले भवत्येव त्वद्विधानां दुरात्मनाम् ।
को हि नाम महासत्त्व. पूर्वमाधर्षित· परै ।
दीन वचनमाढ्याद्वर्जयित्वा विभीषणम् ।
एव कृत्वा बहुविध सर्वथाय विभीषण ।
योग्योऽस्माक भयाद्दीनो नैव मन्त्रे न विक्रमे ।
अवश्य हि विचेतव्या युद्धे मरणभीरवः ।
ग्रन्थमूढा महादोषा. शूराणा शौर्यनाशना· ।
युद्ध घोरमसप्राप्य यस्य हि व्यथते मन ।
कथ समरमासाद्य स भवेत्पूज्यविक्रम. ।
निर्वीर्या ये निरुत्साहाः शत्रुभेदनशोभना ।
तेषामेवंविधा बुद्धिः शाश्वती तव यादृशी ।
यदि दर्पं परित्यज्य रामो मा शरण व्रजेत् ।

N1 D1 3 [अ]वरा(D3 °रो) भूत्वा, Ñ2 V1 B D9 पराभूता, V3 पगर्थेषु, D4 पुरो भूत्वा (for वरा भूत्वा) —(l 254) B1 तन् (for यन्). D4 मौढ्य (for मौर्ख्यं). B1 तच्च, D8 चैव (for यच्च) Ñ1 यत्तेजो (for य स्तम्भो) D8 यो V3 च नम्रता, D8 मनस्वित —(l. 255) V1 3 यो दम , B3 योधर्म , B4 मोदत· (for यो धर्म) Ñ2 V1 3 B D4 9 च ते, D8 च नो (for भवेद्) V3 B धर्मेह (for दम्भस्त) Ñ1 सम् , D1 तान्, D4 त्वाम्, (for तम्). B2 महीपति , D1.4 महीपते, D8 महामति —(l 256) Ñ V1 3 B1 D1 3 4 9 यत्पतगश्च(Ñ1 D1 3 4 °ग स)मुदितो, B2 3 यथा पतगो मुदितो, D4 यत्पतगाश्च मुदिता, D2 L (ed) यत्पतग समाय(L [ed]°गस्तमो मी)तो, D4 यथा पतगस्तपन (for the prior half). Ś1 मदद् (for मोहाद्). B4 विशति पावक सुह (for the post half). —(l 257) D4 तथोक्त, D9 तद्युक्त (for तद्व्यक्त). V1 3 B1(also) 3 4 शूर- (for मूढ-) —V1 om (hapl) l 258–261. Ś1 Ñ1 D4 8 om (hapl) l. 258–259 —(l 258) D3 यच्च, L (ed.) यश्च (for पश्य) D8 सर्व- (for सर्वा). Ñ2 V3 B D9 यो हि कार्यं मजापदि (for the post. half) —(l 259) D1 3 [इ]च्छति (for [इ]च्छति). Ñ2 B D9 निर्गन्तु, D1 सततं, D3 निर्भेत्तु (for निर्जेतु) Ñ2 D9 नोक्त, B4 युक्त (for व्यक्त). Ñ2 B1 (*sup lin* also) 3 D1 3 9 नय-, V3 B4 मूर्ख- (for मूढ-). —D1 om (hapl) l 260–261 D12 transp l 260–261 and l 262–263 —(l 260) B4 D2 8 अ(B4 स)-पक्षस्य (for अशक्यस्य). Ś1 D8 विचेष्टने(D8 °न) Ñ V3 B1–3 D9 स(Ñ D9 अ)पक्षस्ये(D9 °स्ये)व चेष्टने(B1 [after corr.]°न, D9 °नै), D3 अपक्षस्य विचिंतने (for the post half) D4 आकाशगमनार्थं स प्रपक्ष्यमेव चात्मनि (corrupt) —(l 261) Ñ2 V3 B2 4 D9 नास्ति (for अस्ति) Ś1 D12 चिन्तयन्, L (ed.) चिंतय (for चिन्तया) Ñ1 यो मित्रस्य तु रक्षण (for the post. half) —Ś1 om l 262–263 —(l 262) Ñ2 V1 3 B D9 व्यक्त नाय विशेषज्ञ , D1 4 यु-(D3 न्य)क्त नयविशेषज्ञ , D3 युक्त नयति शेषज्ञ (for the prior half). Ñ2 V1 3 B D1 4 8 9 L (ed.) नु(B3 स)नयापनये(L [ed.] °नययो) D1 जन, L (ed) पुन (for जन). —(l. 263) Ñ1 D8 सोतींद्रिय-. D1 अतींद्रियमनुप्राप्य (for the prior half) —(l. 264) D4 यदीश्वरा.. V1 B2 3 समर- (for परम-). —(l. 265) B4 न (for किं). Ñ V1 B2 3 D1 3 8 9 न, B1 4 D4 तु (for नु). Ñ1 कार्पण्य, B1 [अ]कार्पण्यात्, B2 कर्म स्यात्, D4 कार्पण्यै (for कार्पण्यात्). Ñ2 प्रमस (meta) (for प्रसभ). Ś1 -सक्षय , Ñ1 -सग्रह , V2 D1 2.8 -सशयः (for -सश्रय) —(l. 266) Ñ2 V1 3 B D9 चैषा(B2 °षा) भीरूणाम् (for ह्येषा क्लीबानाम्) V3 अन्य- (for अल्प-). —(l. 267) D4 सत्त्व- (for युद्ध-). V3 भवत्यश्व , B2 3 D9 भवत्येव(B3 °द), D4 भवत्येषा (for भवत्येव). Ñ1 D3 4 L (ed) यथा वर्तितुमिच्छसि(L [ed.] °ति) (for the post half) —(l 268) Ñ2 D9 आमर्षित (for आधर्षित) —(l. 270) Ñ2 V1 3 B D9 किमन्नोक्त्वा(B2 3 °क्त) (for एव कृत्वा). —(l 271) Ñ2 B4 योन्यो, D4 य सो (for योग्यो). V1 D4 भवेद् (for भयाद्) D1 कातरो वै सदा दीनो (for the prior half). Ñ2 V1 3 B1–3 D2.9 न मन्त्रे न च, B4 न मन्त्रेण न (for नैव मन्त्रे न). —(l 272) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 स- (for हि). B4 सविहातव्या. Ñ V1 3 B D1 3 8 9 परम- , L (ed) [ऽ]मरण- (for मरण-). —(l. 273) V1 3 B D1 3 4 8 ग्रथिभूता, D2 ग्रथिमूढा (for ग्रन्थमूढा). Ñ2 D9 युद्धे तु विक्लवस्तेषा (for the prior half). Ñ1 L (ed) वीर्य(L [ed] शोक)नाशना , Ñ2 D9 शौर्यनाशन , D8 सूर्यदर्शना . —(l. 274) L (ed.) घोरतम प्राप्य (for घोरमसप्राप्य). D2 व्यथित (for व्यथते). —(l 276) V3 च (for ये). Ñ2 V1 B2–4 D1–4 8 -भेदेन, B1 -भेदे च, D9 -भेदेति- (for -भेदन-). Ñ1 -दर्शका , Ñ2 B4 D9 मोहिता (for -शोभना) —(l 277) Ñ2 V1 3 B D2 8 9 यादृशी तव कातरा, D3 4 यादृशी ते विभीषण (for the post. half). —(l. 278) D1 यथदर्प (for यदि दर्प) D1 मे (for मा). —(l. 279) Ñ2 B4 तदा (for तद्). D4 त्वद् सदृश (for तदस्ति सना) D2 कुर्यां D1.2.8 प्रसादन. Ñ2 V1 B D9 यत्र कुर्यु प्रसादिता- (Ñ2 °न), V3 न कुर्युर्दरसादिता· (for the post. half).

किं तदस्ति सता कार्यं यत्र कुर्यात्प्रसादनम् ।
वैक्लव्य परिहर्तव्य शत्रुपक्षे विशेषत ।
दया सर्वात्मना कार्या महद्भि शरणागते ।
एव कृत्वा न योगोऽस्ति विपस्य रुधिरस्य च ।
सनिपात समागम्य हत संयुगमेष्यति ।
समर्थो ह्यहमेवैक त रामं सहलक्ष्मणम् ।
समरे तेजसा दग्धु कक्षमग्निरिवोत्थित. ।
निश्चय क्रियता युद्धे भवद्भिर्बाहुशालिभि ।
राक्षसापसद दीन वर्जयित्वा विभीषणम् ।

Colophon

तत· सागरगम्भीर· सत्त्ववान्विजितेन्द्रिय· ।
अब्रवीद्रावण धीमान्पुनरेव विभीषण ।
एतदेव विनाशस्य लक्षण ब्रुवते बुधा ।
अधर्मोऽस्य महामोहाद्वव्द्भि परिगृह्यते ।
भवता बुद्धयो ह्येता विनाशस्य निदर्शनम् ।
निमित्त घननादस्य विकीर्णा इव विद्युत ।
जयश्चैव हि दुष्प्राप पुसा कलुषबुद्धिना ।
अधर्मसहित प्राप्य जय कश्च सता जय ।
इह च प्रेत्य चावेक्ष्य सद्भिर्लक्षणलक्षित ।
दुस्तर प्राकृतैर्धर्मो बाहुभ्यामिव सागर ।
इच्छाद्वेषादयो भावा नित्यमात्मगुणा यथा ।
तथा धर्मगुणा कृत्स्ना सुखानि सुखिनामिव ।
पर्याप्त चाप्यभिज्ञानं धर्मस्य परिरक्षणे ।
यदल्पसुखिता लोका सर्वे भूयिष्ठदु खिता ।
यश्चाल्पसुखित श्लाघी न मन परितापयेत् ।

—(l 280) V1 B1 3 वैकृत्य (for वैक्लव्य) —After l 280, L(ed.) ins

14* साध्वस च यथा कार्यं शत्रुभि शरणागतै ।

—(l 281) Ñ2 V1 3 B D9 भवद्भि (for महद्भि) —(l 282) Ś1 Ñ1 नियोगो (for न योगो) D4 8 रुचिरस्य Ñ1 वा (for च) —(l 283) D2 समासाद्य D2 8 तत (for हत) L(ed) सयोगम् Ñ2 V1 3 B D9 सनिपात समागतुमत सयुगमि(B4 °ग इ)ष्यते —(l 284) Ñ2 V1 3 B D9 च (for हि) Ś1 स (for त) Ñ2 V1.3 B D9 रणे राम सलक्ष्मण (for the post. half) —(l 285) Ś1 D12 वक्ष्यम् D1 2 [उ]द्धत, D4 [ए]धित, D8 [उ]द्भूत (for [उ]त्थित). —(l 286) B2 निश्चय Ś1 बहु, Ñ2 V1 3 B D9 युद्ध- (for बाहु-). D8 -पालितै. —(l. 287) Ñ2 V1 B D9 सदैवापसद —After l 287, Ś1 Ñ1 D2 12 ins

15* इत्युक्त्वा रोषताम्राक्षो रावणो विरराम ह ।

[Ñ1 क्रोध- (for रोष-)]

Colophon Ñ1 V1 om —*Kānda name:* Ñ2 V3 B D1–4 8 9 सुदरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 B2 3 D2 8 12 रावणवाक्य, Ñ2 V3 B1 4 D9 विभीषणवाक्यप्र(V3 °परि)ग्रह, D1 विभीषणव्याहरण, D3 विभीषणतर्जन, D4 विभीषणत्याग —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B3 D1 2 4 8 12 om, Ñ2 D9 92, V3 77, B1 87, B2 79, B4 94, D3 69 —(l 288) V3 सर्वेषां (for सत्त्ववान्) —(l 289) Ñ1 V1 B4 श्रीमान् (for धीमान्) —(l 290) D3 हि नाशस्य (for विनाशस्य). Ś1 D12 हि विदुर्बुधा, Ñ1 D1–3 विदुषो विदु, D4 8 विदुषां मत (for ब्रुवते बुधा) —After l 290, Ñ2 V1 3 B D9 ins

16* धर्मिष्ठ वाक्यमुत्सृज्य कापथेन प्रवर्तनम् ।

[Ñ2 D9 मागम् (for वाक्यम्) V3 कार्यं वैर- (for कापथेन).]

—(l 291) Ś1 Ñ1 महान् (for महा-) —Ñ2 V1 3 B D9 om l 292 —(l 292) D4 भवतो बुद्धिविकृता (for the prior half). —Ñ2 V1 3 B D9 transp l 293 and l 294. —(l 293) Ñ1 मेघनादस्य, D1 3 8 वन(D8 जल)लाभस्य Ñ1 विस्तीर्णा, D2 प्रकीर्णा (for विकीर्णा) D1 बाहुगा (for विद्युत). Ñ2 V1 3 B D9 विस्तीर्णा विद्युतो यथा (for the post half) —(l 294) Ñ1 सुदुष्प्राप, Ñ2 V3 D2 3 8 हि (V3 D2 सु-) दु प्राप्य, V1 D1 4 हि दु प्राप', B1–3 हि दुष्प्राप्य, D9 दुष्प्राप्य (subm) Ñ2 V1 3 B D9 प्राप्तु (for पुसा) Ñ1 पुसा कलुषबुद्धिना, D1 2 8 प्राप्तु ह्यशुभबुद्धिना(D1 °कर्मणा) (for the post half) —(l. 295) Ñ2 V3 D2 9 -सहित, D1 -सदृश (for -सहित). Ś1 Ñ V1 3 B D9 जय कश्च, D1 बल कस्य, D3 जय कश्चित्, D4 जय यश्च (for जय कश्च) Ñ2 V1 3 B D2 भवेत् (for जय). —(l 296) Ś1 दुर्जया स्तब्धना वीक्ष्य, Ñ1 इह च प्रेक्ष्यवान्प्रेक्ष्य, D2 तव विष्टमता वीक्ष्य, D3 4 इह वा प्रेत्य वा प्रेक्ष्य· (D4 °क्ष्य), D8 इह विष्टभ्य चावेक्ष्य, D12 ** विष्टब्धता वीक्ष्य, L(ed) इह च प्रेष्यतां प्रेष्य (for the prior half) L(ed) पूजित- (for लक्षण-) —(l 297) B1(before corr.) D1 दुष्कुल (for दुस्तर) —(l 299) V1 कृत्स्न (for कृत्स्ना). D4 दु खानि (for सुखानि) Ñ. V3 B2–4 D4 9 इह (for इव). —(l 300) Ś1 वा प्रतिज्ञान, B4 D12 वाप्य(B4 चेद)भिज्ञान, L(ed) चाप्यविज्ञान —D12 om (hapl) from -रक्षणे up to परि- in l 302 —(l. 301) Ñ2 D3 9 -सुखिनो (for -सुखिता) Ś1 D1 2 4 8 यदल्प (D1 2 8 °ल्प-) सुखभाग्लोक, Ñ1 L(ed) यदल्प (L[ed] °ल्प) सुखितो लोक (for the prior half) D3 कृत्स्ना (for सर्वे) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 कृत्स्नो भूयिष्ठदु खित (for the post half) —Ñ2 V1 3 B D9 transp l 302 and l 303 —(l 302) Ñ1 D4 यथात्म- (D4 °ल्प) (for यश्चाल्प-) Ñ2 V1 3 B D9 यश्चा(Ñ2 V3 B4 D9 °च्चा)पि हि(B2 च) तप श्लाघी, L(ed) यश्चात्मसुखिताश्लाघी (for the prior half) B1 (orig, *sup lin* also as above) जन (for मन) —(l 303) Ś1 नामुत, V3 किं तु तत्, B4 किं त्वत, D1 2 8 12 न तत (for किं तत) D3 न तेनात पर किंचित् (for the prior half) B1 सुफल (for सुलभ) —After l 303, Ñ2 V1 3 B D9 ins :

17* बुद्ध्यपेक्षि च भूताना सुख तच्चापि धर्मत ।

कि तत परम किंचित्सुलभ फलमुत्तमम् ।
यथा हि सुखसयाने नौर्निमित्तमिवाम्भसि ।
लोकाना सुखसयाने तथा धर्म स्वनुष्ठित ।
प्रकृतीना प्रधानश्च यथा नेता नयानुग ।
तथा धर्मार्थकामाना धर्म सम्यगनुष्ठित ।
यथा ह्यर्थविशेषार्थमर्थ पुम्भिर्नियुज्यते ।
तथा निश्चितमायत्या धर्म सुखकर सताम् ।
तदा स्वफललुब्धेन नातिदूरनिरीक्षिणा ।
न शक्यश्चरितु धर्म शुभो ह्यकृतबुद्धिना ।
यथा ह्यर्थश्च कामश्च मनस प्रीतिवर्धनौ ।
तथा क्षमा च धर्मश्च सद्य शुभसुखावहौ ।
दुश्चरत्वाच्च धर्मस्य केचिद्धर्मबहिष्कृता ।
कामे चार्थे च लुब्धाना धर्मो भुवि न विद्यते ।
यत्र नेता च गुणवान्सहायाश्च गुणान्विता ।
तत्र धर्मार्थकामाना भवेत्सम्यक्परीक्षणम् ।
इह नेता च विगुण सहाया गुणवर्जिता ।
एव कृत्वा किमप्येतद्वर्तते मन्त्रमञ्जकम् ।
अर्थानर्थौ हि यत्रोभौ सशयश्च परीक्ष्यते ।
स मन्त्र इति विज्ञेय शेषस्तु खलु विक्रम ।
मन्त्रे समुपनीते च सुहृदा शुद्धबुद्धिना ।
न युक्त कैनव कर्तु हिताद्धि प्रतिपादनम् ।
त्यक्त्वा कामपर मन्त्रमर्थधर्मविवर्जितम् ।
राममेव गमिष्यामि धर्मार्थपरम नृपम् ।
चित्रमेतद्धि यन्मुक्त्वा कृत्स्न स्वाभिजन धनम् ।
धर्महेतोर्गमिष्यामि राममेव शुभव्रतम् ।
एव कृत्वा मयि गते यद्यस्ति गुणदर्शिता ।

[V1 B बुद्ध्या(B1 °द्धु)पेक्षी, V3 बुद्ध्यपेक्षा V3 सुखातश्च, B1 सुखी तच् (for सुख तच्)] —(l 304) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 च, Ñ2 ह, B4 [ए]व (for हि) Ś1 D12 सपाते, D4 -सयोगे (for -सयाने) —V1 D12 om. (hapl) from the post half up to the prior half of l 305 Ñ2 D3 4 9 ह्यहाभसि, B4 D1 3 महाभसि —(l 305) Ś1 Ñ1 D1–4 8 लोकयो Ś1 Ñ1 -सपाने, B3 यानेन (for -सयाने) —D9 om from the post half up to the prior half of l 307 Ñ1 यथा (for तथा) Ś1 स्वनिष्ठित, Ñ V3 D8 सुनिष्ठित, B3 सुनिश्चित (for स्वनुष्ठित) —B2 om. (hapl) l 306–307, D4 om l 306 —(l 306) Ñ2 V1 B3 4 प्रयत्न(B4 °त्ने)श्च, V3 प्रभावश्च, D9 प्रधानत्वाद्, L(ed) विधानस्य (for प्रधानश्च) Ñ1 यथानुग, Ñ2 V1 3 B1 3 4 भवानिह, D3 स्वनुष्ठित, D8 सदागति (for नयानुग) —(l 307) Ñ1 V3 -[अ]नु- (for -[अ]र्थ-).—(l 308) D4 -विशेषाणाम् (for -विशेषार्थम्) D8 अर्थप्राप्तिर् Ñ1 निषिध्यते, D1 विमुच्यते, D3 4 विशिष्यते (for नियुज्यते) Ñ2 V1 3 B D9 यथा ह्यर्थ(Ñ2 D9 °थानर्थ, V3 °था ह्यनु)परित्यागादर्थं सप्राप्यते सुख. —(l 309) Ñ2 B4 तथा सुनि(B4 स्वनु)ष्ठितायत्तो, V1 3 B2 3 D9 तथा सु(B2 नु, B3 स्व)निश्चिता(V3 B3 °श्चया)यत्तो, B1 तथा स्वनिश्चयापन्नो (for the prior half) D1 स्मृत (for सताम्).—Ś1 D12 om l 310 —(l 310) Ñ तथा स्वफल-, V1 तदर्थफल, V3 D8 9 तथा(D8 °दा) तु फल-, B1 (orig, marg also as above) यथा हि फल-, D2 यथा स्वफल-, L(ed) त्वया तु फल- D1 गृद्धेन (for -लुब्धेन) D1–4 8 -निरीक्षणात् Ñ1 नातिदूरे विभीषण, Ñ2 D9 नातिदूरमवेक्षणात् (for the post half) —(l 311) V3 ततो, D8 पुसा (for शुभो) V1 [ऽ]प्यकृत-, L(ed) ह्यशुभ- (for ह्यकृत-) D3 शुभोऽप्यशुभमेव वा (for the post half).—(l 312) D1 (with hiatus) अर्थश्च (for ह्यर्थश्च) L(ed) तथा काम (for च कामश्च) —D3 4 transp the post halves of l 312 and l 313 B1 मन प्रीतिविवर्धनौ (for the post. half) —(l 313) Ñ1 ह्यर्थश्च, D8 धर्मश्च (for क्षमा). D8 कामश्च (for धर्मश्च) Ñ2 V1 3 B D9 एव (for शुभ-) D8 transp शुभ- and सुख- Ñ1 सद्य खलु शुभावहौ (for the post half).—(l 314) D1 तु (for च) Ñ2 V1,3 B2–4 D9 सुदुश्चरत्वाद्, D4 दुश्चरित्र च (for दुश्चरत्वाच्च) Ñ1 V1 3 B1 (orig., m. also as in Ñ2) D1 3,4 8 -परा नरा, Ñ2 B2–4 D9 -परायणा (for -बहिष्कृता.).—(l 315) D3 धर्म (for कामे). Ñ1 सलुब्धे, D1 लुब्धानाम् (for लुब्धाना). Ñ2 D9 धर्म एव, V1 B1–3 अत एव, V3 B4 मत्र एव, D8 धर्मे बुद्धिर् (for धर्मो भुवि). Ñ1 transp धर्मो भुवि and न D1 3,4 मत्र (D1 4 अत) सर्वप्रकारवान् (for the post half). —(l 317) Ñ1 -[अ]नु- (for -[अ]र्थ-) B3 om -कामाना D3 मध्य (for सम्यक्) —(l 318) B2 3 गुणवान् (for विगुण). Ñ2 V1 3 B D9 चानुवर्तिन (for गुणवर्जिता). —(l 319) Ñ1 एनेन (for अप्येतद्). Ś1 Ñ2 D1 8,9 12 मन्त्र-सज्ञि(D8 °भि)त, Ñ1 °सज्ञक, B1 (orig as above, m. also) °सनिभ (for °सञ्जकम्) —(l. 320) Ñ2 V1 B D9 -[अ]नर्था (for -[अ]नर्थौ). B2 3 D1 च (for हि) Ñ2 V1 B D9 [आ]मन्, V3 [अ]पि (for [उ]भौ) —(l 321) D8 इव (for इति) Ñ2 V1 B D4 9 शेषास्तु(B2 4 °श्च); V3 शेषश्च D4 किल (for खलु) Ñ2 V1 B1 3 4 D9 विक्रिया, V3 विक्रिया, B2 D4 विक्रमा, D3 विभ्रम (for विक्रम). —(l 322) Ñ2 V1,3 B D1 3 9 मत्र(D1 °त्रे) समुपनीतेन (for the prior half) Ñ1 ह्यर्थ-, D3 सिद्ध-, D8 शुभ- (for शुद्ध-) Ñ2 V1 3 B D4 9 बुद्धिदर्शि(D4 °गामि)ना. —(l 323) D4 किंचित् (for युक्त) Ñ2 B3 4 वक्तु (for कर्तु). Ñ1 हितार्थे- D1 प्रतिपादित, L (ed) °बुद्धिना (for °पादनम्). Ñ2 V1 3 B D9 हिताकार विपादन, D3 4 हिताद्विप्रतिपादिना (for the post half) —(l 324) Ñ2 B4 कोप- (for काम-). V1 3 B2 3 D9 मत्रे, B4 त्वा तु (for मत्रम्) Ñ2 V1 B4 D9 स्वार्थ- (for अर्थ-) V3 स्वार्थधर्मविवर्जिते, B1 ह्यर्थधर्मविसर्जन, B2 3 स्वधर्मपरिवर्जित (for the post. half) —(l 325) D2 धर्मार्थ D1 सहित (for -परम) D4 नृप Ñ2 V1 3 B D9 नित्य धर्मपरायण (for the post half) —After l 325, Ñ2 V1 3 B D9 ins

18* सुरासुरजयी राजा स हि नित्य मया श्रुत ।
सश्रितानामसत्यागी शरण्यो द्विषतामपि ।

क्रियता निश्चय· सम्यङ्नयबुद्धिनिमित्तज ।

Colophon

एतच्छ्रुत्वा तु सरब्धो रावण क्रोधमूर्छित ।
उत्पपात सनिस्त्रिंशो हन्तुकामो विभीषणम् ।
उत्पतन्स चकाशे च सनिस्त्रिंशो दशानन ।
एकनिर्दुग्ण कृष्ण सनाद इव तोयद ।
आसनाच्चूर्णमुत्पत्य पादेनाभिजघान तम् ।
रावण क्रोधसवेगादासनस्थ विभीषणम् ।
अभवत्पतितो भूमावासनात्स विभीषण ।
वज्रपातहत श्रीमान्विशीर्ण इव पर्वत ।
अभवन्मन्त्रिणा तेषा विषादमनुपश्यताम् ।
पूर्णचन्द्रग्रहग्रासात्प्रजानामिव सभ्रम· ।
प्रहस्तस्त्वसिहस्त त कुपित राक्षसेश्वरम् ।
शनैर्निवारयामास कोशे चाप्यकरोदसिम् ।
तत प्रकृतिमापन्न शुशुभे राक्षसेश्वर ।
वेलाभावविनिर्वृत्त प्रसन्न इव सागर ।
परिवार्यासनस्थ तु रावण ते चकाशिरे ।
मेघा इव महाशृङ्ग विपुला शैलमुत्तमम् ।

[(l 1) B4 सत्य (for नित्य)]

—(l 326) Ñ2 B4 D9 तु यस्यवत्वा, V1 B2 3 D8 अय त्ववत्वा, V3 B1 पुरी त्यक्त्वा (V3 कृत्वा) (for हि यन्मुक्त्वा) D1 क्षिप्रमेतद्विध मुक्त्वा (for the prior half) Ñ2 V1 3 B D1 3 4 9 कृत्व (B1 [अ]हृ ते, B4 तुच्छ) स्वजनमातुर (V1 3 D1 3 4 °र) (for the post half) —(l 327) D1 धर्ममेव (for °हेतोर्) Ñ2 V1 3 B D3 4 9 लोह (Ñ2 V3 B2 3 D9 योह, D3 राम) मानुषस (V1 °मा) श्रय (for the post half) —(l 328) D2 नत्वा, L (ed) कृते (for कृत्वा). B4 मयि (for मयि) D8 कृते (for गते) D4 transp कृत्वा and गते Ś1 Ñ1 D12 शुभ (Ñ1 सम) दर्शिता, D3 गुणदर्शना, D4 °सपदा (for गुणदर्शिता) —(l 329) Ś1 Ñ1 D1 8 12 निश्चिता बुद्धि, D2 निश्चया बुद्धि V3 हुबुद्धिश्च, B4 गुणबुद्धि- (for नयबुद्धि-). Ś1 Ñ1 D1 2 12 सम्यग्नयनिमित्तजा, D3 4 L (ed) बुद्धौ (L [ed] वृद्धौ) नयनिमित्तज (D4 °त), D8 सम्यक्श्रवनिमित्तत (for the post half) —After l 329, Ñ2 B4 D9 ins

19* पुरा पुरीय कपिभिर्महाबलै
प्रवृद्धशैलप्रतिमै समन्तत ।
अभिद्रुता विद्रुतरक्षसागणा
विनश्यते भिन्नविटङ्कतोरणा ।
निशाचराश्छिन्नशिरोरुबाहव
पतन्ति भूमौ विहता इव द्रुमा ।
क्षुरप्रवर्यैर्निशितैर्महात्मनो
धनुश्च्युतैर्दाशरथेरिहास्त्रत ।

[(l 6) D9 विहिता]

Colophon V1 om —*Kānda name* Ś1 B4 D2 om, Ñ V3 B1–3 D1 3 4 8 9 12 सुदरकाडे —*Sarga name* Ś1 D2 12 प्रतिव्याहरण, Ñ V3 B1 2 D3 9 विभीषणवाक्य, B3 4 समत्रे (B4 मत्रणे) विभीषणवाक्य, D1 रावण प्रतिव्याहरण, D4 रावणप्रत्याहरण, D8 प्रतिविभीषणव्याहरण —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om, Ñ2 D9 93, V3 78, B1 88, B2 80, B4 95, D3 97 —After colophon, Ś1 concludes with श्रीराम, while D2 with राम

—(l 330) Ñ1 एवमुक्तस् (for एतच्छ्रुत्वा) —Ś1 om l 331

—(l 331) D1 2 4 8 12 वेगात्स (D12 वेगेन) भृकुटीमुख (for the post half) —After l 331, Ñ1 reads l 339

—(l 332) Ś1 D4 चकासे च, L (ed) च चुक्रोश (for चकाशे च) D1 तत्रस्थ सचकासे म (for the prior half) —For l. 330–332, Ñ2 V1 3 B D9 subst

20* एव ब्रुवाण राजेन्द्रो भ्रातर स्व विभीषणम् ।
उत्पपात सनिस्त्रिंशस्तत क्रोधात्स रावण ।

[(l 1) B2 3 ब्रुवाणे D9 त (for स्व) B2 3 G (ed) भ्रातरि स्वे (B3 स्व-, G [ed] तु) विभीषणे (for the post. half) —(l 2) V3 कोपात् (for क्रोधात्)]

—(l 333) Ñ2 V1 3 B D9 महा- (for एक-) Ś1 D12 -गुणयुत, V3 B4 -गुणाढ्य (B4 °वि)ह (for गुण कृष्ण) —(l 334) B1 (orig, marg also as above) ऊर्ध्वम् (for तूर्णम्) Ñ2 V1 B D9 पदा च (for पादेन) B2 [अ]पि (for [अ]भि-) —(l 335) Ñ V1 3 B1–3 D8 9 -सरागाद्, D3 -सरब्ध, D4 -ससर्गाद् (for सवेगाद्). —After l 335, D3 reads l 343 for the first time, repeating it in its proper place. —After l 335, D4 reads l 339 —D8 om (hapl) l 336–347 —(l. 336) Ñ2 D9 आसनस्थो (for आसनात्स) —(l 337) D2 विस्तीर्ण (for विशीर्ण) —(338) Ñ1 V1 3 B1 (orig, *sup lin* also as above) 3 4 D1 विवादम् (for विषादम्). —After l 338, Ñ1 reads l 342–343. —(l 339) D1 परिपूर्ण (for पूर्णचन्द्र-) D4 -ग्रहस्तुल्य (for -ग्रहग्रासात्) Ñ2 V1 3 B D3 9 पूर्णचद्रे ग्रहग्रस्ते (for the prior half) D1 जनानाम् (for प्रजानाम्) D4 सक्षये (for सभ्रम) —(l 340) Ñ2 B D9 सासि-, V1 3 चासि- (for त्वसि-) Ñ2 D9 तु (for त) —D9 om (hapl) from राक्षसेश्वरम् up to शुशुभे in l 342 —(l 341) Ñ2 V1 3 B कोपे —After l 341, Ñ1 D3 4 ins

21* निशाकरमिवापाये राहुमुक्त स्वान्वितम् ।

[Ñ1 [आ]काशे (for [अ]पाये) Ñ1 बाहुयुद्धविशारद (for the post half)]

—(l 343) D3 4 वेलाभावाद् (for वेलाभाव-) Ñ1 दोलाभावविनिर्मुक्त, Ñ2 V1 3 B D9 निवृत्तेन्न समये (for the prior half) —(l 344) Ñ1 V1 B1 D1 3 त, Ñ2 V3 B2–4 D9 च (for तु) D4 चासनस्थ (for [आ]सनस्थ तु) Ñ2 V1 3 B D3 9 [ऽ]वतस्थिरे, D1 चकासिरे, D4 बभासिरे (for चकाशिरे). —(l 345) Ñ2 V3 B D9 मेरोर् (for मेघा) V1 यथा मेरोरिव शृङ्ग (for the prior half) Ñ1 D1 3 4 विपुल (for

निःशब्दं शुशुभे कृत्स्नमथ तन्मन्त्रिमण्डलम् ।
परिवेश इवालक्ष्यः शशिनश्चारुदर्शनः ।
अभवत्क्रोधसंरक्तो भूमिष्ठः स विभीषण ।
अम्बराग्निरिवादीप्तः सौम्यो दीप्तिसमन्वित ।
अथ कोपाग्निमुद्भूतं शमयन्बुद्धिसत्तमः ।
शमतोयावपातेन निर्जगाद विभीषणः ।
मम धर्मार्थमुत्थानं न कामक्रोधसंहितम् ।
अतः पादप्रहारोऽपि नाय मम पराभवः ।
मार्दवेन च सम्पन्नस्तेजसा च विभीषणः ।
सदश्च इव भूयिष्ठं तेजस्वी स व्यदृश्यत ।

मुहूर्तमिव निश्वस्य मुहुः कृत्वा च निश्चयम् ।
अब्रवीद्वाक्यमुत्थाय गुणयुक्तं विभीषणः ।
अस्मिँल्लोके महादोषाः सुशोच्या धर्मवर्जिताः ।
येषामभिजनं प्राप्य मतिः क्रोधसमन्विता ।
महत्सर्वविनाशस्य लक्षणं प्रतिभाति मे ।
अनयाद्यदयं सर्वैर्भवद्भिः परिगृह्यते ।
शस्त्रमेकं शरीरं हि रणभूमौ विनाशयेत् ।
दुष्टा बहुतरं हन्याद्बुद्धिः कलुषचेतसाम् ।
न हि त कुरुते दोषं निशितं शस्त्रमुल्बणम् ।
स्वसमुत्था यथा दोषाः प्राणिनां मन्युचेतसाम् ।

विपुला). Ñ2 V1.3 B D9 शिखरा पार्श्वतोपरे(B1 °तो यथा) (for the post. half) —(l. 346) Ñ2 V1.3 B D3.4.9 अभवत् (for शुशुभे) B1.4 सर्वं (for अथ) —(l. 347) D1–4 परिवेष Ñ2 V1 B4 [आ]लक्ष्य. Ñ2 B4 -दर्शन, V3 -लक्षण, D1.4.12 -दर्शन (for -दर्शन). V1 सम्यग्दीप्तसमन्वित (for the post half) —(l. 348) D1 अवदत् (for अभवत्) Ñ D3.9 क्रोधसरागो, V1.3 B1.4 D1.4 चोर्ध्व(V3 सोर्ध्व, B4 रोष)सरागो, B2.3 चोत्क्षसक्राशो(B3 °रागो). Ñ2 V1.3 B2.3 D1.9 भूयिष्ठ, D2.3 भूमिस्थ (for भूमिष्ठ) L (ed.) च (for स) —D3.8.12 om (hapl.) l. 349–351 —(l. 349) Ñ2 V1.3 B D4 इवालक्ष्य.(D4 °क्ष्मीर्), D1 °तीव्र (for °दीप्त) Ñ2 V1.3 B D9 सम्यग्, D4 असौ (for सौम्यो). B1.3 D4 दीप्त, B2 दीक्षा (for दीप्ति). Ñ1 D1.4 -गुणान्वित —(l. 350) Ñ1 क्रोध (for कोप-). Ś1 Ñ D9 उद्धूत V1 B2–4 अथ कोपाग्निमभूत(B3 °मुद्धूतं) (for the prior half). Ñ2 V1.3 B D9 स विभीषण· (for बुद्धिसत्तम) —(l. 351) D1 -[अ]नुक्रामेन (for -[अ]वपातेन). Ñ1 निर्जगाम, D1 निजगाद (for निर्जगाद) Ñ2 V1.3 B D9 चिंतयामास धर्मात्मा मनसा हितमात्मन .—For l. 350–351, D4 (erroneously) subst.

22* अथ कोपाग्निनोद्धूत सधूम इव पावक ।
वामेनैव स पादेन निजघान विभीषणम् ।

—Ñ V1.3 B D4.9 read l. 352–353 after l. 357 —(l. 352) Ñ1 D4 -सयुत(D4 °त), Ñ2 V3 B D9 -सज्ञित (for -संहितम्) —(l. 353) Ñ2 V1.3 B D9 तस्मात् (for अत). D4.12 -प्रहारेण(D12 °पि), D8 -प्रहारो मे D8 अपि (for मम). —(l. 354) D1 [इ]व (for first च). Ñ2 V1.3 B D9 [ए]व रजनि (for विभीषण) —Ś1 D12 om. (hapl.) l. 355–357, D4 om l. 355.—(l. 355) V3 स दग्धशर-, D3 म दग्ध इव (for सदश्च इव) Ñ1 D2.8 भूयिष्ठम्, Ñ2 V1.3 B D9 मर्यादा (for भूयिष्ठ). Ñ2 V1.3 B D9 कौलीना नाभ्य-(V1 B2.3 °ल्य)वर्तत (for the post. half).—(l. 356) Ñ1 D3.4 अथ (for इव) D4 नि श्वस. Ñ2 V1.3 B D9 स मुहूर्तं विनि(V3 D9 °नि)श्वस्य(V1 B1 °श्चित्य) (for the prior half) D3 स, D4 तु (for च). Ñ D9 विनिश्चय. —(l. 357) Ñ1 गुणैर्युक्तो, Ñ2 V1.3 B D9 धर्मयुक्त (for गुणयुक्त) —(l. 358) Ñ1 तस्मिन्काले, V1.3 B D8 तस्मिँल्लोके, D4 ये च लोके (for अस्मिँल्लोके). D1.3.4 ते शोच्या (for सुशोच्या)

Ñ2 D9 शोच्या धर्मविगर्हिता , V1.3 B शोच्या धर्मविवर्जिता·(V3 °पराजिता) (for the post. half). —(l. 359) D2 तेषाम्; D4 ये चैव, D12 एषाम् (for येषाम्). Ś1 Ñ1 D2.12 पति क्रोधसमन्वित , D4 हर्षक्रोधसमन्विता (for the post. half). —After l. 359, D3 ins .

23* तेऽनश्य व्यसन प्राप्य सीदन्ते पापसयुता· ।
पापे सह समायोगात्स्वय पापसमन्विता· ।
पतन्ति ते दुराचारा मूलभ्रष्टा इव द्रुमा ।

—(l. 360) L (ed) तर्हि (for महत्). D8 -विनाशाय (for -विनाशस्य). Ñ1 D4 ते हि सर्वविनाशाय, D3 एतद्धि सर्वनाशाय (for the prior half).—After l. 360, Ñ1 D3.4 ins.; while Ś1 D12 ins. after l. 362.

24* यदिमे मुनय सर्वे भवद्भिरतिपीडिता ।
रामेण चाभिसश्रुत्य दत्त त्वभयमादित· ।

[(l. 1) D4 ये चैव (for यदिमे). D12 सर्वैर् (for सर्वे) Ñ1 D3 यद्देवमनुजा सर्वे (for the prior half). Ñ1 D3.4 परि-, D12 अभि- (for अति-).—(l. 2) Ñ1 D3.4 च प्र(D3 तत्प)तिश्रुत्य.]

—Ñ1 D3.4 om l. 361 —(l. 361) Ñ2 D9 अनयो (for अनयाद्). V1 सद्भिर् (for सर्वैर्). Ś1 D1.2.8.12 यदा(D1 °था)-यमनय सर्वैर्, B2.4 अनयाभ्युदय. सर्वैर् (for the prior half). D1 उपगृह्यते —(l. 362) Ś1 एव (for एक). Ś1 D1.2.8.12 शरीरस्य, Ñ1 शरीर तु Ś1 D1.2.4.8.12 विनाशक(Ś1 D4.12 °न), B2 विलापयेत् (for विनाशयेत्).—Ś1 D12 om l. 363. —(l. 363) D3 दुष्ट D1.3 बहुविध, D8 °हु परं (for °तर). Ñ2 V1.3 B D9 हन्यात्स्वगणमात्मान (for the prior half). D3 -चेतसं (for -चेतसाम्). Ñ1 दोषो बहुगुणान्हत्वा हति पापमचेतस, D4 दोषा बहुगुण गत्वा घ्नति त पापचेतस —D1 om l. 364–373.—(l. 364) Ñ1 B1 D3.4 तत् (for त). B4 निहित, D3 न तथा (for न हि त) Ś1 उल्बण, Ñ2 V1.3 B D9 उत्तम (for उल्बणम्). Ñ1 D2–4.8 शस्त्र निशितमुत्तम (for the post half) —(l. 365) V1.3 B1.2 D2.8 समुत्थाय, B3 D3 स्वे(B3 सु-) समुत्था Ñ2 V1.3 B D4.9 अल्प(V3 °न्य)-चेतसा, D2.3.8 अल्पमेधसा (for मन्युचेतसाम्) —(l. 367) V3 अमुम् (for अर्थम्) Ñ2 V1.3 B D3.4.9 च (for वा). —D2.8 om. (hapl. ?) from the post. half up to the

अनागतपरिज्ञानमर्थस्य कुरुते बुध. ।
प्राप्तमर्थमनर्थं वा कश्चिदेवावबुध्यते ।
दूरादनर्थमर्थं वा पश्यतो हि महान्गुण ।
यस्यार्थं प्राप्य नोत्सेको भवत्यापदि न व्यथा ।
कुरुते दीर्घदर्शी हि सम्यगर्थपरिग्रहम् ।
अनर्थाच्च विनिर्मोक्षमथवा दोपलाघवम् ।
न दोषानभिगच्छन्ति सम्यग्दृष्टिपरा नरा ।
प्रमाणानीह कृत्स्नानि प्रमाणानि महात्मनाम् ।
अनभिज्ञ प्रमाणाना केवल रोपमास्थित ।
शोकाम्भसि महावेगे क्षिप्र मग्न प्रदृश्यते ।
ऐतिह्यमनुमान च प्रत्यक्षमपि चागमम् ।
ये हि सम्यक्परीक्षन्ते कुतस्तेषामबुद्धिता ।
उपस्थितविनाश त्वामात्मवशविनाशनम् ।
क्रोधाद्यास्यामि हित्वाद्य जलौघ इव सागरम् ।
तव भिन्ना मति ज्ञात्वा क्रूरा धर्मविदूषणीम् ।
सर्वथा ह्यसि सत्याज्य पङ्कमग्न इव द्विप ।
दोषपङ्कनिमग्न त्वामनयोपप्लवावृतम् ।
सर्वथा मानुपो रामस्त्वामस्तमुपनेष्यति ।
Colophon

3

After 6 9, D5–7 10 11 S ins, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 ins l. 1–65 after App I (No 1), l 362–417, l 230–233 (including 11*), l 240–241 (including 13*) and l 274–361 after l 237 colophon of App I (No 2), V1 3 B3 ins l 1–65 after App I (No 1), B2 ins l. 362–417 only after App I (No 2)

तत प्रत्युषसि प्राप्ते प्राप्तधर्मार्थनिश्चय ।
राक्षसाधिपतेर्वेश्म भीमकर्मा विभीषण ।

prior half of l 368 B1 reads the post half in marg V3 विबुध्यते —(l 368) Ñ1 D3 4 दूरादर्थमनर्थं च (for the prior half) D4 [ऽ]पि (for हि) L (ed) पश्यन्तो(? तो)पि (for पश्यतो हि) Ñ1 महागुणा (for महान्गुण) Ñ2 V1 3 B D9 बुद्ध्या ह्यर्थमनर्थं च पश्यन्तीह महागुणा —After l 368, Ś1 D12 ins

25* इह च प्रेक्ष्यता दोष सप्रेक्ष्यश्च महान्गुण ।

[D12 इह (for इह)]

—(l 369) Ñ2 V1 3 B4 D2 9 यदर्थं, B1–3 यदर्थे, D3 यमर्थं (for यस्यार्थं) B1–3 सति (for प्राप्य) Ñ2 V1 3 B D9 नोत्सेक D8 नो (for second न) Ñ2 V1 3 B1 4 D9 भजत्यापदि न (V3 B1 च, D9 नो) व्यथां, B2 3 न भजत्यापदि व्यथां (for the post half) —(l 370) Ñ1 D2 दोष-, Ñ2 V1 3 B दूर- (for दीर्घ-) Ś1 D12 स, Ñ1 च, Ñ2 ह (for हि) D8 दोषदर्शित्व Ñ1 सम्य*.परिग्रह (for the post half) —(l 371) B2–4 अनर्थार्थं, D8 अथ त च (for अनर्थाच्च) Ś1 D12 अनयाच्चापि निर्मोक्षम्, Ñ1 अधर्माच्च विदुर्धर्मान्, Ñ2 अनर्थं ह्यविनिर्मोक्ष, D9 अनर्थात्परिनिर्मोक्ष (for the prior half) Ñ1 यथा वा, D8 अथ त (for अथवा) Ñ2 V1 3 B D9 समवाप्य महापद (for the post half) —For l 372, Ñ V1 3 B D3 4 8 9 subst

26* न च दोष नियच्छन्ति सम्यग्दृष्टपरावरा ।

[Ñ1 ते (for च) D8 दूर (for दोष) D8 सम्यगस्य D9 -नरा वरा (for -परावरा)]

—(l 374) Ñ V1 3 B D3 4 9 दोषमाश्रि(Ñ1 D3 4 °स्थि)त —Ś1 om l 375 —(l 375) Ñ2 V1 3 B D9 महाघोरे (B1 °र) (for °वेगे) Ñ1 D1 4 क्षिप्रमग्न, Ñ2 V1 3 B D9 स निमग्न —(l 376) Ñ1 V3 B1 4 D1 3 4 औपम्यम्, D8 अतीतम् (for ऐतिह्यम्) D2 वा (for second च) D4 अथवागम —(l 377) Ñ V3 B1 D3 4 9 12 परीक्ष्यते, B4 परीक्षति, D8 प्रतीक्षते (for परीक्षन्ते) V1 अबुद्धता —(l 378) Ś1 Ñ1 D12 -विनाशत्वाद् D8 आत्मवत्स- (for आत्मवश-) Ñ1 विनाशक —(l 379) Ś1 D12 राम, Ñ1 D2–4 8 राजन् (for क्रोधाद्)

Ñ2 D9 मित्त्वा (for हित्वा) Ś1 N1 V1 3 B4 D8 12 त्वा, B1 D3 4 [अ]ह (for [अ]द्य) D1 राजन्हित्वाद्य यास्यामि (for the prior half) B2 D3 जलौघम् —(l 380) D3 भिन्नमति Ñ1 कृत्वा (for ज्ञात्वा) B1 क्रोधाद्, D4 कृत्वा (for क्रूरा) Ś1 B4 D1 2 4 8 12 -विदूषिणी, Ñ1 D9 -विदूषिका, Ñ2 V3 B2 3 -विदूषणा, D3 विनाशनी (for -विदूषणीम्) —(l 381) D4 मे (for हि) Ñ2 V1 B2–4 D9 [अ]सि मम(V1 मया) त्याज्य, V3 B1 [अ]य(B1 हि) मया त्याज्य (for ह्यसि सत्याज्य) Ñ1 D4 पङ्कलग्न, Ñ2 V3 पङ्के लग्न, V1 B4 D2 पङ्के मग्न —(l 382) Ś1 Ñ D12 दोषपङ्के, D1 8 रोषपङ्क- Ñ2 V1 3 B D9 अयश-पल्लवावृत (for the post half) —Ś1 reads l 383 twice (var) —(l 383) Ś1 (first time) ह्यस्त सम्-, V1 B1 8 त्वामतम्, D1 2 8 धी(D2 8 वी)रोस्तम् (for त्वामस्तम्) —After l 383, Ś1 (after first occurrence) Ñ1 D3, 4 ins

27* मूर्ख मूर्खसहाय च दुर्बुद्धिमजितेन्द्रियम् ।

[Ś1 निर्बुद्धिम्]

Colophon Ś1 Ñ1 V1 D12 om —*Kāṇḍa name* D2 om, Ñ2 V3 B D1 3 4 8 9 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ñ2 V3 B D1 3 4 9 विभीषणवाक्य, D2 8 विभीषणाभिधान (D2 °घात) —*Sarga no* (figures, words or both) B3 D1 2 4 8 om, Ñ2 D9 94, V3 79, B1 89, B2 81, B4 96, D3 98 —After colophon, B2 ins l 362–417 of App I (No 3), while D2 concludes with राम

3

(l. 1) V3 तथा, D12 ययौ (for तत) D7 तत प्रत्यूषसमये (for the prior half) V3 प्राप्तधर्म, B3 कृतकर्म, B4 कृतधर्म, D12 प्राप्तकर्म- (for प्राप्तधर्म-) V3 B3 D9 सु(D9 -वि)-निश्चय —(l 2) D1 3 तस्य (for वेश्म) —After the prior half, M5 repeats the post half of l 1 and the prior half of l. 2 Ñ2 V3 D9 शुद्धकर्मा, T2 3 M1 3 प्रविवेश

शैलाभ्रचयसंकाशं शैलशृङ्गमिवोच्छ्रितम् ।
सुविभक्तमहाकक्ष्यं महाजनपरिग्रहम् ।
मतिमद्भिर्महामात्रैरनुरक्तैरधिष्ठितम् ।
राक्षसैश्चाप्तपर्याप्तैः सर्वतः परिरक्षितम् ।
मत्तमातङ्गनिश्वासैर्व्याकुलीकृतमारुतम् ।
शङ्खघोषमहाघोषं तूर्यनादानुनादितम् ।
प्रमदाजनसंबाधं प्रजल्पितमहापथम् ।
तप्तकाञ्चननिर्यूहं भूषणोत्तमभूषितम् ।
गन्धर्वाणामिवावासमालयं मरुतामिव ।
रत्नसंचयसंबाधं भवनं भोगिनामिव ।
तं महाभ्रमिवादित्यस्तेजोविस्तृतरश्मिवान् ।
अग्रजस्यालयं वीरः प्रविवेश महाद्युतिः ।
पुण्यान्पुण्याहघोषांश्च वेदविद्भिरुदाहृतान् ।
शुश्राव सुमहातेजा भ्रातुर्विजयसंश्रितान् ।
पूजितान्द्विजमुख्यैश्च सर्वाभिः सुमनोऽर्हणैः ।
महतैर्वहितो विप्रान्ददर्श सुमहाबलः ।
स पूज्यमानो रक्षोभिर्दीप्यमानः स्वतेजसा ।
आससाद महाबाहुर्वैश्रवणं धनदानुजम् ।
स राजदृष्टिसंपन्नमासनं हेमभूषितम् ।
जगाम समुदाचारं प्रयुज्याचारकोविदः ।

(for भीमकर्मा) —(l 3) Ñ2 D6 10 11 M3 शैलाभ्र-, M1 2 सिताभ्र- (for शैलाभ्र) Ś1 Ñ1 V1 3 B4 D1-4 8 9 12 मेघा (D1 ततो)भ्रवृन्द(D2 °चय)संकाशं, B3 corrupt (for the prior half) Ñ2 D9 गिरि- (for शैल-) Ś1 Ñ B3 4 D1-4 8 9 12 इवोच्छ्रितं —(l 4) T2 3 G1 सुविभक्त Ñ V1 3 B3 4 D1-4 6 8-11 -महाकक्ष्यं, M6 °संघ (for °कक्ष्य) Ś1 Ñ1 V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 महारथ- (for °जन-) —(l 5) D5 T1 G3 नीतिमद्भिर् Ñ2 V3 B3 4 D1-4 6 8 9 12 T3 महामात्यैर् (for °मात्रैर्) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 अभियुक्तैर् (for अनुरक्तैर्) Ñ1 B3 4 D1 2 8 अनुष्ठितं, V1 अधिष्ठितं (for अधिष्ठितम्) —(l 6) D10 11 T2 आप्त-, T3 चापि (for चाप्त) Ś1 Ñ1 V1 3 B4 D1-4 8 12 रक्षोभिश्चाप्य(Ñ1 °प्त)पर्यन्तं (B4 °प्त), Ñ2 D9 रक्षोभिश्चाप्युपायज्ञैः, B3 corrupt, G3 राक्षसैश्चाप्यपर्याप्तैः (for the prior half) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 परिवारितं.—(l 7) Ś1 Ñ V1,3 B4 D6 10 12 G3 -निःश्वासैर्(G3 °स-), D4 मकाशं. (for -निश्वासैर्) Ś1 Ñ2 V1,3 B3 4 D1,2 4 8 9 12 स(B3 आ)कुलीकृत, D3 कुलीकृत- D8 -मानस (for मारुतम्) —After l 7, Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 ins

1* परस्परकृतोत्साहं प्रवराश्वरलंकृतम् ।

[Ñ V1 B3 4 D8 9 कृतोत्साहं D1 अत्युद्धतमहोत्साहं (for the prior half) Ñ B3,4 D9 प्रवलाश्वैर् (for प्रवराश्वैर्)]

—Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 om l 8 —(l 8) M5 महानाद (for °घोष) D5 T1 G3 सघात-, D7 T2 3 -सनाद, D10 11 G1 2 ससाध, M1 2 -नादवि-, M5 -सघात- (for -नादानु-) —(l 9) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 -शत (for -जन) G1 damaged from पथम् up to तप्त in l 10 Ś1 D12 प्रमदाशत्यमिश्रित, Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 प्रवणि (Ñ1 °वासि, V1 3 °मदि, B3 4 °वदि)तमिनो(B3 D8 °मही)जसा (V3 °स) (for the post half) —(l 10) Ś1 D12 रक्तविद्रुमसंयोग, Ñ V1 3 B3 4 D1 3 4 8 9 रक्त(V1 D9 रत्न, V1 reads रणे and रक्ते also)विद्रुमनिर्यूह(Ñ2 V1 3 D9 °व्यूह[D9 °ड]र्य, B3 4 D4 °निर्योग [D4 °ग]), D3 रत्नसंचयसंयोग (for the prior half) M1,2 तोरण (for भूषण-) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 -नि(Ś1 Ñ D1 9 12 नि.)स्वन (for -भूषितम्).—(l 11) G2 om from निवा up to second ण्या in l 15 B3,4 [आ]सन्नम् (for [आ]वासम्) G3 अपि (for इव) —Ś1 D12 om (hapl) l 12 —(l 12) L (ed) भुवन (for भवन).—(l 13) Ś1 Ñ V1 B3 4 D1-4 9 12 श्रमांशं(D3 °शं), V3 महांशं, G1 °विन्द (for महाभ्रम्) D3 1 समामृगेन्द्रारिं (for the prior half). D6 7 T2 3 -दिवाः, G1 दिवाः, M1 2 दिवाः (for दिवा-). T2 3 G3 M1-5 रश्मिमान् Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 तिग्मरश्मिसमोऽज्ज्व(B3 4 °ला)लः (for the post half) —(l 14) Ś1 तेजः, T2 M5 श्रीमान् (for वीर). Ś1 D12 विवेश, B1 महायशा (for महाद्युतिः).—(l 15) D5 पुण्यैर् (for पुण्यान्) Ś1 Ñ B3 4 D1-4 8 9 12 शु(D1 पु)श्रु(Ś1 D12 श्राव)पुण्याहघोषांश्च, V1 3 सुश्रु(V1 पुश्र)पुण्याहनिर्घोषं, G2 *** नुघोषांश्च (for the prior half) D8 वेदविद्भिर् (for वेद-विद्भिर्) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D2-4 8 9 12 उदीरितान्(V3 °ता).—(l 16) D12 आश्रावि. D3 G3 M1 2 स, D6 नु, G1 च (for नु-) Ś1 D12 भातुर् (for भ्रातुर्) D9 विनय (for विजय-). Ś1 Ñ V1 B3 4 D1-4 8 9 12 महितान्, V3 महिता, L (ed.) -महिताः (for -संश्रितान्) —(l. 17) V3 पूजिता B4 अपि, D5 7 T1 जित, G1 पूर्व (for द्विज-). Ś1 D12 स (for च) Ñ1 D1 M5 सुमनि, V1 3 समनि, B3 4 D2-4 8 9 समनि, G1 समर्थं (for सर्वाभिः) V3 B4 D2-7 सुमनोभिः(D6 °भ)तैः, B3 सुमनोऽर्चितान्.—(l 18) Ś1 Ñ1 D12 ततो वेद, Ñ2 V1 3 B4 D1 2 4 8 9 तत्र सद्य, B3 D3 ततस्तत्र- (for महतैर्वहि-) B3 महान् (for विप्रान्) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 सु(Ś1 Ñ V1 3 D9 स)महायशाः, D6 7 10 11 T2 3 M1 2 स महाबलः —(l 19) Ś1 D1-4 8 12 स(D1 सु, D8 स)सेव्यमान, Ñ V1 3 B3 4 D9 सदीप्यमान, D6 सपूज्यमानो, G M1 2 5 सपूज्यमान (G1 3 M5 °नो). D4 om from क्षोभिर् up to सन in the post. half of 2* D10 11 G2 M1 2 नीप्यमान (for दीप्यमान) Ś1 Ñ1 V1 3 B3 4 D1-3 8 12 दीप्य(D2 भ्राज)मानमितौजसा (D8 °म), Ñ2 D9 दीप्तामितमितौजसा (for the post. half).—(l 20) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-3 8 9 12 महाभाग, D6 T2 3 G1 °बाहु (for महाबाहुर्) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-3 8 9 12 सर्वंतपेश (for धनदानुजम्) —(l 21) M5 -द्रव्य- (for -दृष्टि-) G1 damaged for सम्पन्न G2 रत्न (for हेम-) —For l 21, Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8,9 12 subst.

2* स राज्ञादिष्टमावेष्टुमासनं समासवान् ।

[Ś1 D1 12 राजादिष्टम्, Ñ V1 B3 4 राज्ञोद्दिष्टम् (for राज्ञा-

स रावण महात्मान विजने मन्त्रिसनिधौ ।
उवाच हितमत्यर्थं वचन हेतुनिश्चितम् ।
प्रसाद्य भ्रातर ज्येष्ठ सान्त्वेनोपस्थितक्रम' ।
देशकालार्थसवादी दृष्टलोकपरावर ।
यदाप्रभृति वैदेही सप्राप्तेह परतप ।
तदाप्रभृति दृश्यन्ते निमित्तान्यशुभानि न ।
सस्फुलिङ्ग सधूमार्चि सधूमकलुषोदय ।
मन्त्रसधुक्षितो वह्निर्न सम्यगभिवर्धते ।
अग्निष्टेष्वग्निशालासु तथा ब्रह्मस्थलीषु च ।
सरीसृपाश्च दृश्यन्ते हव्येषु च पिपीलिका ।
गवा पयासि स्कन्नानि विमदा वीरकुञ्जरा ।
दीनमश्वा प्रहेषन्ते न च ग्रासाभिनन्दिन ।
खरोष्ट्राश्वतरा राजन्भिन्नरोमा स्रवन्ति न ।
न स्वभावेऽवतिष्ठन्ते विधानैरपि चिन्तिता ।
वायसा सवश क्रूरा व्याहरन्ति समन्तत ।
समवेताश्च दृश्यन्ते विमानाग्रेषु सघश ।
गृध्राश्च परिलीयन्ते पुरीमुपरि पीडिता ।

दिष्टम्) Ś1 एवेष्टम्, N1 V3 उत्तुगम्, Ñ2 D9 अतुलम्, B3 अक्लिष्टम् (for आवेष्टुम्)]

—(l 22) B3 स प्रगृह्य च, B4 प्रगृह्याचार, D2 6 प्रपू(D8 * *)ज्याचार-, G1 प्रयुज्याकार, M1 प्रायुज्याचार- (for प्रयुज्याचार-) V1 3 -कोविद —For l 23, Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 subst

3* स राक्षसो महातेजा विनयात्स्वामिसनिधौ ।

[Ś1 D12 स हर्यक्षो, D3 4 शुभाक्षय(D3 °र) (for स राक्षसो) Ñ1 V1 3 B3 1 D8 विनय, Ñ2 D9 विचार्य, D1 विनीत, L(ed.) विधेय (for विनयात्)]

—(l 24) Ś1 Ñ V1 3 B1 4 D1-4 8 9 12 वाक्यमायतिनिश्चित (V1 D1 °श्रय) (for the post half) —(l 25) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1 2 4 8 9 12 आमाद्य V3 D3 8 श्रेष्ठ (for ज्येष्ठ) Ś1 Ñ V3 B3 4 D1-4 8 9 12 साध्वमो(B3 सन्त्वेनो)पक्रम(D3 °मे, D8 9 °मा)स्थित (Ś1 V3 D1 3 4 12 °त), V1 सात्वमेवाक्रमस्थित (for the post half) —V3 om l 26 —(l 26) Ś1 D2-4 12 -[अ]भिमपत्ति(D2-4 °त्तिर्), Ñ1 V1 D8 -[अ]भिमप्राप्त(D8 °प्ते), Ñ2 D9 -[अ]भिसपात, B3 -[अ]भिसप्रीतिं, B4 -[अ]भिसपाती, D1 -[आ]दिसपादि, D10 11 G1 -[अ]र्थसवादि (for -[अ]र्थसवादी) D6 T2 -परापर (for -परावर) Ś1 D12 दृष्ट्वा चामितविक्रम, Ñ V1 B3 4 D1-4 8 9 दृष्ट्वा(D1-4 °ष्टा)चार(D9 राम)पराक्रम (Ñ V1 D8 9 °म) (for the post half) —After l 26, G2 repeats l 23 —(l 27) G1 damaged for यदा प्र G3 [इ]य, M3 [इ]मा (for [इ]ह) D5 T1 M3 पुरीं तव, G2 पुर तव (for परतप) V1 3 सप्राप त्वामरिंदम, G1 सप्राप्ता भवन तव (for the post half) —(l 28) Ś1 Ñ2 V1 D2 4 8 9 12 M5 च, Ñ1 V3 D1 ह, B3 व (for न) —(l 29) Ś1 Ñ2 V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 विस्फुलिंग (Ś1 B3 D1-3 8 12 °ग) प्रशाता(B3 4 °सन्ना)र्चि, Ñ1 D6 T3 G2 सविस्फुलिंग शीना(D6 G2 °नधूमा, T3 सन्ना)र्चि, T2 सविस्फुलिंग सहसा (for the prior half). Ś1 Ñ1 B4 D1 सधूम Ñ1 च कृशोदय, V1 कलुषो महान्, V3 -कलुषो यथा, B3 कवलोदय (for कलुषोदय) —(l 30) Ś1 D1 3 12 मन्त्रतस्तर्पितो, Ñ V1 3 B3 4 D2,4 8 9 °व(Ñ2 °वि)-तर्पितो, T2 °सवर्धितो (for मन्त्रमधुक्षितो) D7 G1 3 M1-3 [ऽ]प्यग्निर्, G2 ह्यग्निर् (for वह्निर्) D10 11 मन्त्रसमुद्गतोऽप्यग्निर्, M5 मन्त्रैः समूहितो ह्यग्निर् (for the prior half) G3 M5 अनु- (for अभि) Ś1 Ñ2 V3 B3 D1-4 8 9 12 -पद्यते, Ñ1 B4 -तप्यते, V1 T3 G2 3 M5 वर्तते (for -वर्धते) —(l 31) Ś1 D12 अग्निषु हि, Ñ2 B3 4 अनिष्ट हि, V1 3 D1-4 8 अग्नि(D3 °रि)ष्टा हि, D9 अनिष्टम् (for अग्निष्टेषु) D6 T2 3 -[अ]गारेषु (for शालासु) Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8 9 12 ब्रह्मा(B4 चैवा)सनेषु, D6 ब्रह्मस्थलेषु (for ब्रह्मस्थलीषु) B3 तथा चैव यथा सुत (corrupt) (for the post half) —(l 32) D5 10 11 T1 G3 M3 सरीसृपाणि Ś1 Ñ V1 3 B1 4 D1-4 8 9 12 वि(Ś1 D2 12 प्र) सर्पति(D9 °ते) (for च दृश्यन्ते) V1 3 निमित्तान्य शुभानि ह(V1 च) (for the post half) —After l 32, D1 ins

4* सागरे दृश्यते धूमो वह्नौ तोय च दृश्यते ।
कौशिकोऽयोधयत्सिह महदन्यच्च दृश्यते ।

—After l 32, D3 reads l 37–38 repeating them in their proper place —(l 33) V1 3 भिन्नानि, B3 4 [अ]वर्णानि, D8 छिन्नानि (for स्कन्नानि) B4 समदाश् (for विमदा) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 चापि, D7 नर-, D10 11 T1 3 वर- (for वीर) —B3 om from कुञ्जरा up to भि in l 34 —(l 34) V1 3 B4 दीनाश्च (for दीनम्) Ś1 V3 D12 प्रहेषति, T3 प्रहर्षति (for प्रहेषन्ते) Ñ D2-4 6 10 11 नव- (for न च) D9 12 -नदिता (for नन्दिन) B4 न च प्राशाभिवदिन (for the post half) —(l 35) Ñ2 B3 4 D9 खरोष्ट्राश्च तथा राजन् (for the prior half) D7 8 10 11 G2 M5 च (for न) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 9 12 भिन्न(B4 °ना) रोमा(V1 3 समताद)श्रुवर्तिन (Ś1 D12 °र्षिण, B3 °र्तिता), G1 भिन्नरोमास्त्रवानना (for the post half) —(l 36) D10 11 T3 G3 -तिष्ठति (for तिष्ठन्ते) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 स्व(D3 अ)भावे नानु(B4 नैव, D1 नाव, D3 नात्र)तिष्ठति (Ñ2 °ते), D6 7 T2 G1 M5 न स्वभावेन(M5 °पि) तिष्ठति(G1 °ते) (for the prior half) V3 वितानैर् (for विधानैर्) G1 अभि- (for अपि) Ś1 Ñ1 V1,3 D1 3 4 8 12 सयु(D1 4 8 °य)ता, Ñ2 D2 9 सस्कृता, B3 4 सगता (for चिन्तिता) —(l 37) B3 च तथा, B4 D3(first time) 8 सहसा, D1 सर्वश (for सवश) V1 3 D1 व्याहरतस् Ñ V1 3 B3 4 D2 3(both times) 4 8 9 ततस्तत (for समन्तत). —(l 38) B3 समावृताश् (for समवेताश्) Ś1 B3 D12 साप्रत, Ñ V1 3 B4 D1 2 3(both times) 4 8 9 सप्रति, D6 T1 G3 सर्वश, G1 स * * (for सघश). —(l 39) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1-4 8 9 12 स(V3 स)पर्यट(B3 4 °य)ते च, D7 चैव प्रलीयते.

उपपन्नाश्च सध्ये द्वे व्याहरन्त्यशिव शिवा ।
क्रव्यादाना मृगाणा च पुरीद्वारेपु सघश ।
श्रूयन्ते विपुला घोषा सविस्फूर्जितनिस्वना ।
तदेव प्रस्तुते कार्ये प्रायश्चित्तमिद क्षमम् ।
रोचते वीर वैदेही राघवाय प्रदीयताम् ।
इद च यदि वा मोहाल्लोभाद्वा व्याहृत मया ।
तत्रापि च महाराज न रोप कर्तुमर्हसि ।
अय हि दोप' सर्वस्य जनस्यास्योपलक्ष्यते ।
रक्षसा राक्षसीना च पुरस्यान्त.पुरस्य च ।
श्रावणे चास्य मन्त्रस्य निवृत्ता' सर्वमन्त्रिण. ।
अवश्य च मया वाच्य यद्दृष्टमपि वा श्रुतम् ।
सप्रधार्य यथान्याय तद्भवान्कर्तुमर्हति ।
इति स्म मन्त्रिणा मध्ये भ्राता भ्रातरमूचिवान् ।
रावण रक्षसा श्रेष्ठ पथ्यमेतद्विभीषण ।
हित महार्थं मृदु हेतुसहित
व्यतीतकालायतिसप्रतिक्षमम् ।
निशम्य तद्वाक्यमुपस्थितज्वर'
प्रसङ्गवानुत्तरमेतदब्रवीत् ।
भय न पश्यामि कुतश्चिदप्यह
न रावणः प्राप्स्यति जातु मैथिलीम् ।
सुरै. सहेन्द्रैरपि सगत कथ
ममाग्रत' स्थास्यति लक्ष्मणाग्रज ।
इतीदमुक्त्वा सुरसैन्यनाशनो
महाबल सयति चण्डविक्रम' ।
दशाननो भ्रातरमाप्तवादिन
विसर्जयामास तदा विभीषणम् ।

Colophon

(for च परिलीयन्ते) Ś1 Ñ V1 D1–7 M3 पिंडिता , D12 G1 3 M1 2 5 मडिता (for पीडिता) V3 पुरे च परिमडिता , B8 D8 पुरीपु परिवर्ति(D8 °पीडि)ता , T2 दुर्ग्येपु च निपीडिता (for the post half) —(l 40) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1 2 4.8 9 उपरक्ते, D3 अपरक्ते, D12 तपरक्ते (for उपपन्नाश्) D8 द्वे सध्ये (by transp) (for सध्ये द्वे) I3 उपमन्नाश्च सर्वतो, M1 2 सगताश्चापि सध्ये द्वे (for the prior half) Ñ2 D9 [अ]शिवा (for [अ]शिव). B2 व्याहरन्त्यशुभा गिर (for the post half) —(l 41) L (ed) शिवाक्रव्यान् (for क्रव्यादाना) V1 3 क्रव्यादाश्च शृगालाश्च (for the prior half) V1 B4 D6.7 9 T2 3 M1 3 पुर- (for पुरी-) D7 G3 M6 सर्वश (for सघश) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 द्वारि(D3 1 °रे) ममतत (for द्वारेपु सघश) —(l. 42) B3 हूयते (for श्रूयन्ते) G1 2 M5 शब्दा (for घोषा) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 परुषा घोरा (Ś1 D12 वाच) (for विपुला घोषा) B3 सविस्फुरित-, D5 7 G1 M3 सविस्फूजथु- (for सविस्फूर्जित). Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 गर्जिता , D6 7 10 -नि स्वना —(l 43) Ś1 D12 तदव, V1 तदिद (for तदेव) Ś1 D12 [उ]पस्थिते, Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 प्रवर्तते (for प्रस्तुते) Ś1 Ñ2 V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 महत्, Ñ1 मत (for क्षमम्) —(l 44) Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 रोचता, D10 11 M1 3 रोचये (for रोचते) Ś1 D1 5 7 12 I1 G3 M3 यदि (for वीर) D4 om (hapl ?) प्रदीय —(l 45) Ś1 Ñ B3 4 D1–3 8 9 12 हि, V1 3 D4 M1 2 तु (for च) G1 2 M5 भयाद् (for लोभाद्) D5 I1 2 transp मोहात् and लोभाद्. Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 स्नेहाद्वोदीरि(B4 °त्र कथि)त मया (for the post half) —(l 46) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 श्रुत्वा(Ñ D9 तत्रा, B3 4 D2 4 8 अत्रा)पि(V1 D1 °त्वा तु) खलु मे राजन् (for the prior half) Ñ2 D5–11 T1 2 G1 2 M3 5 दोप, T3 रोप (for रोप) D8 अर्हति —(l. 47) D4 तु, M3 च (for हि) D2 रोपः, T2 damaged (for दोप) B4 सर्वस्य, M1 2 पुरस्य (for जनस्य) Ś1 Ñ V1.3 B3 4 D1–4 8 9 12 [उ]पलक्षित —Ś1 Ñ V1 3 B3.4 D1–4.8 9 12 om. l 48. —(l. 49) D10.11 प्रापणे (for श्रावणे). Ś1 Ñ V1 3 D1–4.8 9 12 प्रापणे(D8 9 °पेण) ह्यस्य कार्यस्य, B3 4 अपेक्षायास्य कार्यस्य, D6 T2 3 G1 2 M1 3 5 प्राप(T2 G1 श्र, T3 श्राव)णे चा(D6 °ना)स्य वाक्यस्य (for the prior half) D1 3 8 T3 निवृं(D3 °मि)त्तास्(for निवृत्ता) Ś1 Ñ2 D12 ते च, Ñ1 V3 B3 4 D2–4 8 9 M1 2 तव, D1 एव (for सर्व-) —(l 50) Ñ V1 3 B3 4 D1–4 9 12 M5 तु, D6 8 3 हि (for च) D7 10 11 अथ (for अपि) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 दृष्ट वा यदि (D4 om [hapl]) वा श्रुत (for the post half) —(l 51) D10 11 सविधाय, G1 ? सं (for सप्रधार्य) D1–3 T2 3 यथान्याय्य Ñ B3 T2 3 M5 अर्हसि, D5 अर्ह। (for अर्हति) —Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 om. l 52–53. —(l 52) D10 11 स्व-, G2 वै, M5 त (for स्म) D6 ऊढवान्, T3 G2 अब्रवीत् (for ऊचिवान्) —(l 53) D5 T1 G2 3 M3 5 राक्षस- (for रक्षसा) —D7 om. l. 54–57 —(l 54) D5 6 T.G1 इद (for हित) Ś1 Ñ V1 3 B3 D1–4 8 9 12 स(Ś1 D1 9 12 हि, Ñ1 च) तस्मै, B4 हि वाक्य, T3 महात (for महार्थ) Ś1 मति(for मृदु) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 9 12 M5 सयुत, T2 सहि॰ (for -सहित) —(l 55) Ś1 Ñ V1 B4 D1–4 8 12 व्यती(Ś1 D12 °पे)तदोप- (for व्यतीतकाल-) B4 D5 क्षय (for क्षमम्). V3 व्यतीतदोष रातु चायतिक्षम, B3 व्यतीतदोषो यदि सप्रति क्षण —(l 56) Ś1 Ñ V3 B3 4 D1–4 8 9.12 विलक्षयन्का(V3 B4 °क्षित का)र्यम्, V1 विलक्ष्य तत्कार्यम् (for निशम्य तद्वाक्यम्) V3 उपस्थित, D1 5 उपस्थितो (for उपस्थित-) Ś1 Ñ1 D2 8 12 क्षय(D2 8 °य), Ñ2 B4 -ज्वर, B3 स्वर, D4 -[अ]नक (for -ज्वर) —(l 57) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 D1–4.8 9 12 प्रसन्नवागुत्तर(V3 °न्नराघव)मुक्तवानिद —(l 58) B3 प्रपश्यामि (for न पश्यामि) V1 3 कुतस्तवागत, B4 G1 कदाचिद(G1 damaged)प्यह (for कुतश्चिदप्यह) —(l 59) D1 G1 जानकी (for मैथिलीम्) —(l 60) Ś1 सुरेन्द्रै, V1.3 D1 महद्रैर् (for सहेन्द्रैर्) D2 सनत , D9 सयतै.., D10.11 सगरे (for सगत) —Ś1 Ñ V1 3 B3.4 D1–4 8.9.12 om. l 62–65 —(l 62) D7 10 11 इत्येवम् T2 -शासनो (for -नाशनो) —(l 65) D7 T3 M5 गृहाद्, D11 om. (for तदा).

स बभूव कृशो राजा मैथिलीकाममोहित ।
असमानाच्च सुहृदा पाप पापेन कर्मणा ।
अतीवकामसम्पन्नो वैदेहीमनुचिन्तयन् ।
अतीतसमये काले तस्मिन्वै युधि रावण ।
अमात्यैश्च सुहृद्भिश्च प्राप्तकालममन्यत ।
स हेमजालवितत मणिविद्रुमभूषितम् ।
उपगम्य विनीताश्वमारुरोह महारथम् ।
तमास्थाय रथश्रेष्ठ महामेघसमस्वनम् ।
प्रययौ राक्षसश्रेष्ठो दशग्रीव सभा प्रति ।
असिचर्मधरा योधा सर्वायुधधरास्तत ।
राक्षसा राक्षसेन्द्रस्य पुरस्तात्सम्प्रतस्थिरे ।
नानाविकृतवेषाश्च नानाभूषणभूषिता ।
पार्श्वत पृष्ठतश्चैन परिवार्य ययुस्तदा ।
रथैश्चातिरथा शीघ्र मत्तैश्च वरवारणै ।
अनूत्पेतुर्दशग्रीवमाक्रीडद्भिश्च वाजिभि ।
गदापरिघहस्ताश्च शक्तितोमरपाणय ।
परश्वधधराश्चान्ये तथान्ये शूलपाणय ।
ततस्तूर्यसहस्राणा सजज्ञे निस्वनो महान् ।
तुमुल शङ्खशब्दश्च सभा गच्छति रावणे ।
स नेमिघोषेण महान्सहसाभिविनादयन् ।
राजमार्ग श्रिया जुष्ट प्रतिपेदे महारथ ।
विमल चातपत्राण प्रगृहीतमशोभत ।
पाण्डुर राक्षसेन्द्रस्य पूर्णस्ताराधिपो यथा ।
हेममञ्जरिगर्भे च शुद्धस्फटिकविग्रहे ।
चामरव्यजने तस्य रेजतु सव्यदक्षिणे ।
ते कृताञ्जलय सर्व रथस्थ पृथिवीस्थिता ।
राक्षसा राक्षसश्रेष्ठ शिरोभिस्त ववन्दिरे ।
राक्षसै स्तूयमान सञ्जयाशीर्भिररिंदम ।
आससाद महातेजा सभा विरचिता शुभाम् ।
सुवर्णरजतास्तीर्णां विशुद्धस्फटिकान्तराम् ।
विराजमाना वपुषा रुक्मपट्टोत्तरच्छदाम् ।
ता पिशाचशतै षड्भिरभिगुप्ता सदा सभाम् ।
प्रविवेश महातेजा सुकृता विश्वकर्मणा ।
तस्या तु वैदूर्यमय प्रियकाजिनसवृतम् ।
महत्सोपाश्रय भेजे रावण परमासनम् ।
तत शशासेश्वरवद्दूताँल्लघुपराक्रमान् ।
समानयत मे क्षिप्रमिहैतान्राक्षसानिति ।
कृत्यमस्ति महज्जात समर्थमिह नो महत् ।
राक्षसास्तद्वच श्रुत्वा लङ्काया परिचक्रमु ।
अनुगेहमवस्थाय विहारशयनेषु च ।

Colophon —*Kānda name* N V1 3 B3 4 D1 4–9 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D1 3 12 विभीषणवाक्य, Ñ B3 4 D2 9 औत्पाति(B4 °त्पत्ति)कवर्णन V1 3 औत्पातिकदर्शन (V1 °कनिवेदन), D4 उत्पातिक , D8 औत्पातिक —*Sarga no* (figures, words or both) N1 B3 D1 2 4 8 12 om , S1 77 , N2 D9 80 , V1 75 , V3 68 , B4 82 , D3 83 , D5–7 10 11 T1 3 G M 10 , T2 9 , L (ed) 76 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

—(l 66) D7 ततो, G2 क्षरो (for कृशो) —(l 67) D10 11 T2 3 असन्मानाच्च् —D5 6 T G1 3 M2 3 5 om (hapl ?) l 68 —(l 68) G3 अतीतकाल- (for अतीवकाम-). —G2 om (hapl ?) l 69 —(l 69) D7 कालममये (for -समये काले) D6 T2 3 वैश्रवणानुज , D7 अहनि रावण (for वै युधि रावण) —(l. 70) D7 G1 2 M3 मन्त्रकालम्, M5 प्राप्त मन्त्रम् (for प्राप्तकालम्) —(l 72) D7 M5 उपागम्य —(l 73) G1 damaged from ष up to second म M5 -रवस्वन (for -समस्वनम्) —(l 74) D6 7 10 11 T2 रक्षसा (for राक्षस-) —(l 75) D5 T1 G3 तदा, D6 T2 3 M3 तथा (for तत) —(l 76) M3 पुरत (for पुरस्तात्) —(l 78) D6 [ए]व (for [ए]न) T3 तथा, M3 तत (for तदा) —(l 79) D5 M5 [अ]तिरथान् (M5 °थैश्) (for °रथा) M6 चैन (for शीघ्र) —(l 80) M1 2 अनुजग्मुर् (for अनूत्पेतुर्) —M5 om l 81 D6 T3 G1 2 M2 read l 81–82 after l 84, while M1 reads l 81 only. —D10 11 G2 om (hapl) l 82 —(l 82) T3 M1 -रथाश् (for -धराश्) D6 चैव (for चान्ये) —M5 om l 83–84. —(l. 83) D6 7 नि स्वनो —(l 84) D7 -शब्देश्च (for शब्दश्च) D6 T2 3 G2 तुमुला शङ्खशब्दाश्च (for the prior half) —(l 85) G1 मही (for महान्) M1 2 महता (for सहसा) D5–7 10 11 T3 निनादयन्, M5 व्यनादयन् (for -विनादयन्) —(l 87) D10 11 [आ]तपत्र च, M5 [आ]तपत्रौघ (for [आ]तपत्राण) —(l 88) T1 G M1–3 पाडर, M5 विमल (for पाण्डुर). D6 reads in marg राक्षसेन्द्रस्य पूर्णस्ता —(l 89) D5 6 T G3 M1 5 शुक्ल- , G2 शुभ्र- (for शुद्ध-) —(l 90) D5 G3 M3 चास्य (for तस्य) D5 T1 G M1 2 5 सव्यदक्षिण —(l 91) G2 कृताञ्जलिपुटा सर्व (for the prior half) —(l 92) D6 reads in marg राक्षसा —(l 94) D6 G3 M3 सुनिहिता, D10 विचरिता (meta), M5 सुनिहिता (for विरचिता) D10 11 तदा (for शुभाम्) —(l 95) D5 T1 M3 -रत्नतरस्थूणा, D6 T2 -रज(T3 °त्नि)-तस्तभा, D7 -रत्नाकीर्णां —(l 96) D6 10 11 T2 3 M2 विराजमानो M5 रत्न (for रुक्म-) —(l 97) D6 शुभा सदा, D7 सभा तदा, D10 11 सदाप्रभा, T2 M1 2 5 सभा सदा (by transp), M3 सदा शुभा (for सदा सभाम्) —(l 99) D10 11 तस्या D6 10 11 T2 3 M1 2 स, D7 च, M5 om (subm) (for तु) D5 6 10 11 T G1 3 M वैडूर्यमय G2 तस्या वडूर्यरचित (for the prior half) —(l 100) G1- M1 2 सापाश्रय (for सोपाश्रय) —(l 101) M5 राजेंद्रो (for [ई]श्वरवद्) —(l 102) D5 T1 तान् (for [ए]तान्) —(l 103) T2 कृतम् (for कृत्यम्) T2 मम, M5 असिन् (for अस्ति) D10 11 जाने (for जात) D6 7 T2 सामर्थ्यम् (for समर्थम्) D6 7 इति (for इह) D5 G2 3 M5 भवेत् (for महत्) D10 11 कर्तव्यमिति शत्रुभि T1 मम . . . . . त् (damaged), T3 ममर्थयति नो महान् (for the post. half) —(l 104) D5 6 T1 3 वचन (for तद्वच) M5 उपचक्रमु —(l 105) D5 अनु-

उद्यानेषु च रक्षांसि चोदयन्तो ह्यभीतवत् ।
ते रथान्रुचिरानेके दृप्तानेके पृथग्वयान् ।
नागानेकेऽधिरुरुहुर्जग्मुश्चैके पदातयः ।
सा पुरी परमाकीर्णा रथकुञ्जरवाजिभिः ।
सम्पतद्भिर्विरुरुचे गरुत्मद्भिरिवाम्बरम् ।
ते वाहनान्यवस्थाप्य यानानि विविधानि च ।
सभां पद्भिः प्रविविशुः सिंहा गिरिगुहामिव ।
राज्ञः पादौ गृहीत्वा तु राज्ञा ते प्रतिपूजिताः ।
पीठेष्वन्ये बृसीष्वन्ये भूमौ केचिदुपाविशन् ।
ते समेत्य सभायां वै राक्षसा राजशासनात् ।
यथार्हमुपतस्थुस्ते रावणं राक्षसाधिपम् ।
मन्त्रिणश्च यथामुख्या निश्चयार्थेषु पण्डिताः ।
अमात्याश्च गुणोपेताः सर्वज्ञा बुद्धिदर्शनाः ।
समेयुस्तत्र शतशः शूराश्च बहवस्तदा ।
सभायां हेमवर्णायां सर्वार्थस्य सुखाय वै ।
रम्यायां राक्षसेन्द्रस्य समेयुस्तत्र सङ्घशः ।
ततो महात्मा विपुलं सुयुग्यं
वरं रथं हेमविचित्रिताङ्गम् ।
शुभं समास्थाय ययौ यशस्वी
विभीषणः संसदमग्रजस्य ।
स पूर्वजायावरजः शशंस
नामाथ पश्चाच्चरणौ ववन्दे ।
शुकः प्रहस्तश्च तथैव तेभ्यो
ददौ यथार्हं पृथगासनानि ।
सुवर्णनानामणिभूषणानां
सुवाससां संसदि राक्षसानाम् ।
तेषां परार्ध्यागुरुचन्दनानां
स्रजश्च गन्धाः प्रववुः समन्तात् ।
न चुक्रुशुर्नानृतमाह कश्चि-
त्सभासदो नापि जजल्पुरुच्चैः ।
संसिद्धार्थाः सर्व एवोग्रवीर्या
भर्तुः सर्वे ददृशुश्चाननं ते ।
स रावणः शस्त्रभृतां मनस्विनां
महाबलानां समितौ मनस्वी ।
तस्यां सभायां प्रभया चकाशे
मध्ये वसूनामिव वज्रहस्तः ।

Colophon

स तां परिषदं कृत्स्नां समीक्ष्य समितिंजयः ।
प्रचोदयामास तदा प्रहस्तं वाहिनीपतिम् ।
सेनापते यथा ते स्युः कृतविद्याश्चतुर्विधाः ।
योधा नगररक्षायां तथा व्यादेष्टुमर्हसि ।
स प्रहस्तः प्रणीतात्मा चिकीर्षन्राजशासनम् ।
विनिक्षिप्य बलं सर्वं बहिरन्तश्च मन्दिरे ।

द्वेगम् D5 T1 उपस्थाय (for अवस्थाय) —(l. 106) M3 चोदयन्ति. G2 M5 विभीतवत् (for ह्यभीतवत्) —(l 107) M1 2 रथास्तु (for ते रथान्) D5 ते रथान्रुचिरानेके, D10 11 ते रथातत्र एके, G1 रथानरुचा ह्येके (for the prior half) D7 दृप्तान् (for दृप्तान्) M1 अन्ये (for एके). D5 10 11 दृप्तान्हयान्, M1 2 हयोत्तमान् (for पृथग्वयान्) —(l 108) D5 T1 G3 गजान् (for नागान्) D6 T2 3 G1 M3 5 अन्ये (for first एके) M5 [ऽ]पि (for ऽधि-). M5 चान्ये (for चैके) —(l 110) T1 damaged for रुत्मद्भिरि —(l. 111) D6 7 10 11 [अ]वस्थाय (for [अ]वस्थाप्य) —(l 112) T3 सद्भिः (for पद्भिः) G1 विविशुः —(l 113) D5 T1 गृहीत्वा ते, G1 नमस्कृत्वा (for गृहीत्वा तु) —(l 116) D5 T1 त (for ते) —(l 117) D6 10 11 M5 निश्चितार्थेषु, D7 निश्चयार्थे तु —(l 118) T1 दर्शिनः, T2 -दर्शनात्, M1 2 -निश्चये (for -दर्शनाः) —(l 119) D10 11 समीयुस्तु D6 T2 3 M1 2 बहवः, G1 सदृश (for शतशः) D5-7 10 11 T3 M5 तथा (for तदा) T2 M1 2 शूरा शतसहस्रशः (for the post half) —(l 120) D6 T4 सर्वथा च (for सर्वार्थस्य) D7 च (for वै). —D10 11 om l 121 —After l 121, M3 K (ed within brackets) ins

5* राक्षसा राक्षसश्रेष्ठं परिवार्योपतस्थिरे ।

—(l. 123) T1 damaged from रथ up to चि D6 10 11 T2 रथं वरं (by transp), T3 रथपरं (for वरं रथं). G2 -विचित्रितं शुभं (for -विचित्रिताङ्गम्) D7 M1 2 5 वरार्हजाम्बूनदचित्र(D7 °हि)ताङ्गं, G1 वरार्हमेकं सुविचित्रिताङ्गं —(l 124) D7 G3 M1 2 रथं (for शुभं) G2 ततो (for ययौ). G1 2 यशस्विनो (for यशस्वी) —(l 128) B (ed.?) शुक्र (for शुकः) D6 7 T3 शुकप्रहस्तौ च —(l 130) G1 2 भूषितानां (for -भूषणानां). —(l 132) D7 -[अ]गुरु (for -[अ]गरु) —(l. 133) D7 10 11 T2 G1 2 M1 2 स्रजा (for स्रजश्च) D5 T1 G3 M3 च ववुः, M5 प्रवयुः (for प्रववुः) —(l. 135) D5 T1 G3 M3 नेव, D6 T2 M1 2 नाति- (for नापि). —(l 136) D7 [अ]ग्रवीर्या, M1 2 [उ]ग्रवीरा (for [उ]ग्रवीर्या) —(l. 137) D5 T1 G3 भर्तुः सर्वे तेऽभ्य(G3 ते भ्य)पश्यन्मुखानि —After l. 137, D6 T2 ins

6* तेजोयुक्ताः पावकार्कोपमेनाः
सूर्योपान्ते मेघसङ्घा यथैव ।
[(l. 2) तथैव (for यथैव).]

—(l 138) D6 T3 G1 शा(G1 श)स्त्रविदां, G3 सर्वविदां (for शस्त्रभृतां) —(l 139) T2 3 सहितो (for समितौ) —(l. 140) D5 om सभायां च. —(l 141) G2 M5 वज्रपाणि

Colophon —*Sarga no.* (figures, words or both) D5-7.10 11 T1 3 G M 11, T2 10 —After colophon, G M conclude with श्रीरामाय नमः

—(l 143) D10 11 प्रबोधयामास —(l 144) T2.3 तस्थुः (for ते स्युः) D5 T1 कृतविद्याश्चतुर्विधान् (for the post half). —(l. 145) D6.7 10 11 T3 योधा (for योधान्) D6 अधिक-, M1 2 स्व पुर-, M3 अधिक (for नगर-). T3 G2 -रक्षार्थे, G3 M5 -रक्षार्थं (for -रक्षायां) T3 [अ]व्यादेष्टुम्, M1 2 ह्यादेष्टुम् (for व्यादेष्टुम्) —(l. 146) G3 प्रणीतार्थश्च (for प्रणीतात्मा). G2 M5 चिकीर्षुः (for चिकीर्षन्) —(l. 147)

ततो विनिक्षिप्य बल तदा नगरगुप्तये।
प्रहस्त प्रमुखे राज्ञो निषसाद जगाद च।
विहित बहिरन्तश्च बल बलवतस्तव।
कुरुष्वाविमना क्षिप्र यदभिप्रेतमस्ति ते।
प्रहस्तस्य वच श्रुत्वा राजा राज्यहितैषिण।
सुखेप्सुः सुहृदा मध्ये व्याजहार स रावण।
प्रियाप्रिये सुखे दु खे लाभालाभे हिताहिते।
धर्मकामार्थकृच्छ्रेषु यूयमर्हथ वेदितुम्।
सर्वकृत्यानि युष्माभि समारब्धानि सर्वदा।
मन्त्रकर्मनियुक्तानि न जातु विफलानि मे।
ससोमग्रहनक्षत्रैर्मरुद्भिरिव वासव।
भवद्भिरहमत्यर्थं वृत श्रियमवाप्नुयाम्।
अह तु खलु सर्वान्व समर्थयितुमुद्यत।
कुम्भकर्णस्य तु स्वप्नान्नेममर्थमचोदयम्।
अय हि सुप्त षण्मासान्कुम्भकर्णो महाबल।
सर्वशस्त्रभृता मुख्य स इदानीमुपस्थित।
इय च दण्डकारण्याद्रामस्य महिषी प्रिया।
रक्षोभिश्चरितोद्देशादानीता जनकात्मजा।
सा मे न शय्यामारोढुमिच्छत्यलसगामिनी।
त्रिषु लोकेषु चान्या मे न सीतासदृशी मता।
तनुमध्या पृथुश्रोणी शारदेन्दुनिभानना।
हेमबिम्बनिभा सौम्या मायेव मयनिर्मिता।
सुलोहिततलौ श्लक्ष्णौ चरणौ सुप्रतिष्ठितौ।
दृष्ट्वा ताम्रनखौ तस्या दीप्यते मे शरीरज।
हुताग्नेरर्चिसंकाशामेना सौरीमिव प्रभाम्।
दृष्ट्वा सीता विशालाक्षीं कामस्य वशमेयिवान्।
उन्नसं वदन वल्गु विपुल चारुलोचनम्।
पश्यस्तदवशस्तस्या कामस्य वशमेयिवान्।
क्रोधहर्षसमानेन दुर्वर्णकरणेन च।
शोकसतापनित्येन कामेन कलुषीकृत।
सा तु सवत्सर काल मामयाचत भामिनी।
प्रतीक्षमाणा भर्तार राममायतलोचना।
तन्मया चारुनेत्राया प्रतिज्ञात वच शुभम्।
श्रान्तोऽह सतत कामाद्यातो हय इवाध्वनि।
कथ सागरमक्षोभ्यमुत्तरन्ति वनौकस।
बहुसत्त्वसमाकीर्णं तौ वा दशरथात्मजौ।
अथ वा कपिनैकेन कृत न कदन महत्।
दुर्ज्ञेया कार्यगतयो ब्रूत यस्य यथामति।
मानुषान्मे भय नास्ति तथापि तु विमृश्यताम्।
तदा देवासुरे युद्धे युष्माभि सहितोऽजयम्।
ते मे भवन्तश्च तथा सुग्रीवप्रमुखान्हरीन्।
परे पारे समुद्रस्य पुरस्कृत्य नृपात्मजौ।
सीताया पदवीं वीरौ सप्राप्तौ वरुणालयम्।
अदेया च यथा सीता वध्यौ दशरथात्मजौ।
भवद्भिर्मन्त्र्यता मन्त्र सुनीत चाभिधीयताम्।
न हि शक्ति प्रपश्यामि जगत्यन्यस्य कस्यचित्।
सागर वानरैस्तीर्त्वा निश्चयेन जयो मम।
तस्य कामपरीतस्य निशम्य परिदेवितम्।
कुम्भकर्ण प्रचुक्रोध वचन चेदमब्रवीत्।

D6 विनिक्षिप्त, M1 निक्षिप्तवान्, M2 विनिक्षिप्तवान् (hypm), M3 विनिक्षिपद् (for विनिक्षिप्य) —(l 148) D6 7 T1 G3 M3 पृथक्, D10 11 सर्व (for तदा) T1 नागर- (for नगर-). —(l 149) D5 G2 3 प्रमुखो (for प्रमुखे) M5 ह —(l 150) T2 M3 निहित (for विहित) G3 च मया सर्व (for बहिरन्तश्च) —(l 151) D6 7 T2 3 M1 2.5 कार्य (for क्षिप्र) D6 T3 M3 5 अस्तु (for अस्ति). —(l 152) D5 T1 प्रहस्तवचन, G2 3 स प्रहस्तवच (for प्रहस्तस्य वच) T2 3 M1 2 राज (for राज्य) D5 T1 M3 -हिते रत, G1 2 हितैषिणा —(l 154) D6 T2 M3 सुख दुख D5 6 10 11 T1 2 M3 5 लाभालाभौ (for लाभालाभे) —(l 155) M5 धर्मकाय- —(l 156) M5 सर्वथा —(l 157) M3 -कर्मणि (for -कर्मनि-) D6 विफलाय (for विफलानि) —(l 159) D7 अत, G3 कृत (for वृत). —(l 160) T3 तु (for तु) T1 3 न (for व) —(l 161) M5 स्वप्नाचन् (for तु स्वप्नान्) T3 स्वप्न इम (for स्वप्नानेमम्) D6 T3 चार्थम् (for अर्थम्) —(l 163) D6 10 11 T3 M3 समुत्थित (for उपस्थित) —(l 164) M1 2 तु (for च) —(l 165) M3 चरिताद् —(l 167) D6 7 10 11 तथा (for मता) —(l 168) D10 11 G1 शारदिंदु- (for शारदेन्दु-). —(l 170) D6 सलोहित- —(l 172) D10 11 T3 हुताग्निर् D5 T1 G2 3 हेति-, D10 11 आर्चि -, T3 इव, M1 2 दीप्त- (for अर्चि-) T2 हुताग्निवर्च सकाशाम् (for the prior half). T3 नारीम् (for सौरीम्) ❀ Cg अर्चि शब्दस्य इकारान्तत्वमार्षम् ❀ —D5 7 10 11 T1 2 G1 om l 173. —(l 174) D10 11 T2 3 G2 M1 2 5 विमल (for वदन) D7 G1 विमल, D10 11 T2 3 G2 M1 2 5 वदन (for विपुल) D6 transp वदन and विपुल T1 चारुशोभन —(l 175) D5 T1 M3 तदा (for तद) D5 कामेन (for कामस्य). M1 2 आगत (for एयिवान्) —(l 181) T3 भ्रातोह D6 T3 अनिश (for सतत) —(l 182) D7 10 11 तरिष्यति, M5 तारयति (for उत्तरन्ति) —(l 183) T2 बहुसत्त्व (for °सत्त्व-) D10 11 T3 G1 M5 -समाकीर्ण (for समाकीर्ण) G2 M5 नरवर- (for दशरथ-) —(l 184) D5 T1 G1 2 अपि (for अथ) —(l 186) D10 11 नो (for मे). T3 मानुषात्ते (for मानुषान्मे) T3 तथापि सु-, G1 तथापि (for तथापि तु) —(l 187) T2 3 तथा, M1 5 पुरा (for तदा) D5 T1 3 देवासुरे (T3 °रैः) (for देवासुरे) G1 जय (for ऽजयम्) —(l 188) G2 तन्मे, M5 मर्म (for ते मे). M5 शृण्वतु (for च तथा) G3 M5 कपीन् (for हरीन्) —(l 189) T3 transp समुद्रस्य and पुरस्कृत्य —(l 190) D10 11 प्राप्य, G2 M3 5 प्राप्तौ (for वीरौ) M5 वीरौ च (for सप्राप्तौ) —(l 192) D6 सुनीतश्च, T1 सुनीतिश्च, T3 सुयुक्त, M1 2 सुनीति (for सुनीत) T3 वाभि-, G1 अभि, M5 च वि- (for चाभि-) —(l 193) M5 जगत्या यस्य (for °त्यन्यस्य) —(l 194) D6 T3 नि सगेन जये मम, G1 3 निश्चयो न जये मम (for the post half) —(l 196) G1 सुचुक्रोध

मुहूर्तमनुसंचिन्त्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ।
य खल्वपि वनं प्राप्य मृगव्यालनिषेवितम् ।
न पिबेन्मधु संप्राप्य स नरो बालिशो भवेत् ।
ईश्वरस्येश्वर कोऽस्ति तव शत्रुनिबर्हण ।
रमस्व सह वैदेह्या शत्रूनाक्रम्य मूर्धसु ।
बलात्कुक्कुटवृत्तेन वर्तस्व सुमहाबल ।
आक्रम्याक्रम्य सीतां वै त्वं भुङ्क्ष्व च रमस्व च ।
लब्धकामस्य यत्पश्चादागमिष्यति ते भयम् ।
प्राप्तमप्राप्तकाले वा सर्वं प्रतिसहिष्यसि ।
कुम्भकर्णः सहास्माभिरिन्द्रजिच्च महाबलः ।
प्रतिषेधयितुं शक्तौ सवज्रमपि वज्रिणम् ।

व(Ñ2 illeg. up to व)चने(for the prior half) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 प्रतापवान् (for महाबल). —(l. 231) M5 इव (for अनु) Ś1 Ñ B4 D1–4 6 9 12 शिरस्य(B4 °सां)जलिमाधा (Ś1 B4 D12 °दा)य (for the prior half) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 M5 रावण (for प्राञ्जलिः). —After l. 231, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 ins.

9* धर्मं वामफलं विद्धि तथा शत्रुविनाशनम् ।
इन्द्रियार्थोपभोगो हि नाम स्त्यपराक्रम ।
शब्दगन्धरसस्पर्शा रूपाणि विविधानि च ।
भक्ष्यभोज्यमभिप्रेतमुचितं मनसस्तथा ।
एतन्मूलं त्रिवर्गस्य भवेद्राक्षसपुंगव ।
दाराश्चैवादितो मूलं पुत्रा स्वमितोत्तम ।

[(l. 1) D8 काम- (for काम-) Ñ1 D1 2 3 पर- (for शत्रु-). —(l. 2) D3 -[उ]पभोगे B4 [ऽ]पि (for हि) D1 सत्यपरायण —(l. 3) D1–3 8 स्पर्श- —(l. 4) Ś1 D4 12 भक्ष्य D3 अपि स्वाद्यम् (for अभिप्रेतम्) Ñ2 B4 D4 9 मुदित, D1–2 8 उदीर्ण (D2 8 °र्णं) (for उचित). B4 च मनस (for मनसस्त) —(l. 6) Ś1 Ñ1 D12 दानम्, D1–3 8 पानम् (for दाराश्च) Ś1 Ñ1 D12 [उ]दित B4 राजन् (for मूलं)]

—(l. 232) D9 परीक्ष्य Ñ2 [उ]पवने (for [अ]पि वन) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 गत्वा (for प्राप्य) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 दुर्ग(Ś1 Ñ1 B4 D9 °र्गं-), G3 मदा (for मृग) D2 व्याड- D5 T M3 5 -मनाकुल (for निषेवितम्) —(l. 233) G2 कुण (corrupt) (for मधु). D5 T1 M3 सप्राप्त, T2 3 मांसानि, M5 मांसादीन् (for संप्राप्य) T1 damaged for स नरो. —For l. 233, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 subst.

10* मध्वानीय न चाप्यात्तु म ये त मूढचेतसम् ।

[Ñ2 B4 D9 न चास्वादन्, D1 तथाप्यत्ति, D3 4 न चाद्याद्, D8 (with hiatus) इवोद्यन, L (ed) न चाश्नाति. D1 त मन्ये (by transp) (for मन्ये त) Ñ2 D8 मूढचेतन]

—Then all the above MSS. cont

11* अनन्ते तु झषग्राहे महाजलसमागमे ।
सागरान्ते सुनियता सर्वा सुग्रीववाहिनी ।
आगम्य हृष्टमुदिता सर्वे वानरयूथपा ।
सस्थिता हि परे पारे दिनानि सुबहून्यपि ।

[(l. 1) Ñ2 B4 D9 [ऽ]ति- (for तु). Ś1 D12 हनुमत्प्रमुखग्राहा, Ñ1 अनन्ते विषयग्राहे (for the prior half). Ñ महाजन- D3 -निषेविते (for समागमे) —(l. 2) D12 सागरांतेषु Ñ2 B4 D9 निपतिता (for सुनियता) —(l. 3) Ñ2 illeg. for आगम्य D1 हृष्ट Ñ सर्व- (for सर्वे). Ñ2 B4 D9 -पुंगवा (for यूथपा). —(l. 4) D1 परं पारं वनानि (for परे पारे दिनानि) Ñ1 D4 8 [अ]थ (for [अ]पि)]

—(235) D5 T1 3 G3 M1 2 5 मूर्धनि (for मूर्धसु) —(l. 236) D5 6 T1 3 M1 2 वर्तयस्व, D10 11 प्रवर्तस्व (for वर्तस्व सु). —(l. 237) G3 आक्रम्य सीतां वैदेहीं (for the prior half) D5 10 11 T तां (for त्वं). M3 तथा भुञ्ज (for त्वं भुङ्क्ष्व च) —(l. 238) G3 M1 -कामश्च (for -कामस्य) D5–7 10 11 T1 3 G3 M2 3 ते, G3 M1 य (for यत्) D5 T1 G2 चेद्भय, D7 10 11 किं भय, M3 यद्भय (for ते भयम्) —(l. 239) T3 M1 2 प्राप्तकालमकाल वा (for the prior half) —G1 om (hapl.) from the post half up to the prior half of l. 242. D5 6 -सहिष्यति, D10 11 विधास्यसे, T1 -स ... * * (damaged), T3 -सहिष्यसे (for -सहिष्यसि) —(l. 240) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 कुम्भकर्ण Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 महेन्द्रजिन्मुत्तम (for the post. half) —(l. 241) D6 समरे (for सवज्रम्). D5 इव, D6 चापि (for अपि) —For l. 241, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 subst

12* युद्धे विषहितुं शक्त स्वयं नाप्यमरेश्वर ।

[D3 युद्धेन मोढुं क्र शक्त (for the prior half). Ś1 Ñ1 D8 9 च, Ñ2 B4 वा (for न). Ñ2 B4 D4 9 महेश्वर.]

—Then all the above MSS. cont.

13* अन्तःपुरविहारेषु गुह्येषूपवनेषु च ।
चारवर्हिणजुष्टेषु रमस्व सह सीतया ।
विज्ञाय त महाबुद्धि कुपित राक्षसेश्वरम् ।
परमोदग्रया वाचा विभीषणमुवाच ह ।
न विभीषण राजानं परुषं वक्तुमर्हसि ।
कुद्धस्त्वेष महात्मा च दहेदग्निरिवेन्धनम् ।
स्त्रीरत्नमतुलं लब्ध्वा सीतां प्राणसमां कथम् ।
हितपरे संप्रयच्छेति ब्रुवन्नेष न बुध्यसे ।
न च सापत्र्यकं बाल्याच्छक्नोति निगूहितुम् ।
विभासते मनसो दोषं ब्रुवन्नेव न बुध्यसे ।
काम समाक्रम्य पुरा विकारो
न रोष वै सक्रमते शुभानाम् ।
न दुष्टकल्पमतोऽविशुद्ध
क्षमाम राज्ञो नृपतिर्विकामा ।
एव च राजा बलवान्नृशंस
मनार्यकर्मं क्षमते हि विद्वा ।
तस्मात्र ते सनिपतन्ति दण्डा
शिता शरीरे न पतन्ति बाणा ।

उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदं वा कुशलैः कृतम् ।
समतिक्रम्य दण्डेन सिद्धिमर्थेषु रोचय ।
इह प्राप्तान्वयं सर्वाञ्शत्रूंस्तव महाबल ।
वशे शस्त्रप्रतापेन करिष्यामो न संशयः ।
एवमुक्तस्तदा राजा महापार्श्वेन रावणः ।
तस्य संपूजयन्वाक्यमिदं वचनमब्रवीत् ।
महापार्श्व निबोध त्वं रहस्यं किंचिदात्मनः ।
चिरवृत्तं तदाख्यास्ये यदवाप्तं पुरा मया ।
पितामहस्य भवनं गच्छन्तीं पुञ्जिकस्थलाम् ।
चञ्चूर्यमाणामद्राक्षमाकाशेऽग्निशिखामिव ।

स एवमुक्तो न शशाक किंचि-
द्विभीषणो वक्तुमतीव कोपात् ।
प्रियस्तु तस्यानुचरो महात्मा
हरो महापार्श्वमुवाच वीरः ।
न ते महापार्श्व जिजीविषास्ति
यो रावणानन्तरजे निकामम् ।
विभीषणे वाक्परुषं ब्रवीषि ।
राज्ञस्तथार्थांस्तरसा निहंसि ।
रुदं सुनीतं कुरुते न वेति
शृण्वन्तु तस्यार्थपुरोहिताश्च ।
प्रचोदिताश्चापि कृते तु मन्त्रे
त्वया महापार्श्व न कुत्सनीयाः ।
न चेदिहानुप्रियमेव वाक्यं
न चेदयं राजहिताय मन्त्रः ।
स्त्रियश्च राज्ञो जडपङ्गुकाश्च
मपृच्छ व तादृशाश्चैव मूढान् ।

Colophon

[(l 1) Ñ1 D1 गृहेषु, Ñ2 युक्तेषु, D12 गुह्येष्ट- (for गुह्येषु) D1 [उ]पवनेषु (for [आ]म्र°) —(l 2) Ñ1 -देशेषु, Ñ3 -पुष्टेषु, D8 पुष्टेषु (for -जुष्टेषु) D1 सहसा तया (for सह सीतया) —(l 3) D3 विज्ञाप्य (for विज्ञाय) Ñ1 महाबाहु°, D3 8 महाबुद्धि (for °बुद्धि) Ś1 परमेश्वर (for राक्षसेश्वरम्) —(l. 4) Ś1 Ñ3 B4 D2 9 12 पुनश्च (for परम-) D9 [उ]दानया (for -[उ]दग्रया) —(l 7) D1 3 12 लब्धा (for लब्ध्वा) —(l. 8) D8 द्विपना D1 स्व (for स-) D1 4 8 व (for ब्रुवन्) Ñ3 B4 D9 मन्यसे (for बुध्यसे) —D1 om (hapl) l 9–10 —(l 9) Ś1 Ñ1 D12 ननु, D2 8 न तु (for न च) Ś1 Ñ3 B4 D3 4 9 12 साप्तक D3 वाक्य (for वाल्याच्) D3 सशक्तोसि, D4 8 शक्तोपि वि- (for शक्नोपि वि-) Ś1 Ñ1 D12 न विगूहितु, L (ed) परि° (for विनि°) —(l 10) D2 वेद्मि ते, D8 विद्महे (for विद्मस्ते) B4 D8 मनसा (for मनसो) B4 रुपन् (for ब्रुवन्) D1 एन (for एव) —(l 11) D8 om काम समाक्रम्य Ś1 D12 पुरोधिकारो (for पुरा विकारो) Ñ2 B4 D9 काम समाक्रामतु वा विकारो, D2 काम स्तमाक्रम्य परो विकारो (marg also काम समाक्रामतु वेगकारी), L (ed) कामस्य काम पुरतो विकारो —(l 12) Ś1 D1.3 4 12 नन्वेष (for न त्वेष) D8 om व Ñ1 तथ्य क्रमते (for वै सक्रमते) B4 D8 corrupt (for शुभानाम्). —(l 13) Ś1 D12 हृष्ट, D1 2 दृष्ट (for दुष्ट-) Ś1 D12 L (ed) अहो विकार (L [ed]°र), Ñ2 D8 9 अथाविशुद्ध, B4 यथाविशुद्ध (for अहोऽविशुद्ध) —(l 14) L (ed) शुद्ध क्षमाम (for क्षमाम) D3 रक्षोधिप- (for राज्ञो नृप) —B4 om l 15–19 Ś1 Ñ1 D12 om l 15–18 —(l 15) Ñ2 नु, D1 हि, D9 न (for च) D2 राजाम् (for राजा) D1 न च वाग्, D2 अथवा (for बल्वान्) D3 तत चानृशंस- —(l 16) D1 4 नायवि-, D2 अर्थं हि, D3 मय च (for अनार्यः) D2 4 क्षमता (for क्षमो) D3 9 न, L (ed) न (for हि) —(l 17) D1 4 कस्मान् (for तस्मान्) —(l 18) D1 8 निपतनि (for न पतन्ति). —B4 om. l 21–22 —(l 21) Ñ3 D9 प्रियस्य D9 स्वस्य (for तस्य) —(l 22) Ñ1 D1 वीर, D3 वाक्य (for वीर) —(l. 23) B4 ज्वलन् (for न ते). —(l 24) Ś1 D12 यो रावण वक्षि न नि(D12 * * * *) विकार —(l 25) Ś1 D1 12 विभीषण Ś1 Ñ1 D12 वा परुष, Ñ2 B4 D9 वाक्यमिद (for वाक्परुष) —(l 26) Ñ2 D9 तथार्थ, B4 तथा त्व (for तथार्थास्) Ś1 D12 प्रिय च राज्ञस्तरसा निहंसि. —(l 27) D1 3 क्रियते (for कुरुते) D2 8 न च (for न वा) —(l 28) Ś1 D2 4 8 ब्रुवति Ś1 Ñ2 D9 [अ]श (for [अ]र्थ-) D1 -पुरोहितस्य, D3 पुरोहिता ये, L (ed) -पुरोहितानि (for -पुरोहिताश्च). Ñ1 तस्यानुसिद्धय र्थपुरोहितार्थ, D12 ब्रुवति तस्यानुचरो महात्मा —(l 29) Ñ B4 D9 प्रदेशिताश्, D1 प्रवेदिताश्, D3 4 प्रणोदिताश् (for प्रचोदिताश्) D4 चाति- Ś1 D8 12 [ऽ]पि, D1 [ऽ]ति-, D2 [ऽ]नु-, D9 नु- (for तु) —(l 30) Ś1 सहायाश्च (for महापार्श्व) —(l 31) Ñ1 [उ]च, Ñ2 B4 D3 4 9 [अ]स्य, D1 [अ]त्र (for [अ]नु-) D8 वाच्य (for वाक्य) —(l 32) Ñ1 द्वेषो न वै, B4 न चेदिद (for न चेदय) —(l 33) Ñ1 [ऽ]थ, D6 om (for च) D1 द्विजपुंगवाश् (for जडपङ्गुकाश्). —(l 34) Ś1 D2 8 12 वै (D8 नाम् तादृशमेव, Ñ1 तास्ताश्च तथैव, D1 3 4 वै तादृशकाश्, L (ed) तांस्तादृशश्चैव (for व तादृशांश्च) D1 8 मकान्, D3 मोहाद (for मूढान्)

Colophon Ñ1 D4 8 om —*Kānda name* Ś1 D1 om, Ñ3 B4 D2 3 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D1 2 12 हरवाक्य, Ñ3 महावाक्य, B4 D3 महापार्श्ववाक्य, D9 महोदरवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D1 2 12 om, Ñ3 D9 90, B4 92, D2 94 —After colophon, D2 concludes with राम.]

—(l. 242) D7 साम (for सान्त्व) G1 कुशली- (for कुशले) D5 T1 वृत (for कृतम्) —(l 243) M3 चडेन (for दण्डेन) D5 T1 M1 2 सिद्धम् (for सिद्धिम्) D5 10 11 रोचये (for रोचय) —(l 245) D7 10 11 M5 वश (for वशे) D5.7 T1 2 G3 M5 प्रपानेन, G1 (before corr. as in M1) -प्रघातेन, M1 2 -प्रभावेन (for प्रतापेन) —(l 246) T2 तथा (for तदा) T1 damaged for राजा महा- —(l 247) G2 तत्पूजयन् (for संपूजयन्) —(l 248) D5 निबोध त्व, D7 [अ]थ वदतो, D10.11 प्रवदतो, G प्रमुदितो, M5 प्रमुदित (for निबोध त्व) M2 हरस्य (meta.) (for रहस्य) —(l 249) D5 T1 2 G2 M2 मया पुरा (by transp.). —(l 250) T2 सदन (for भवन) D7 M1 2

सा प्रमह्य मया भुक्ता कृत्वा विवसनां ततः ।
स्वयम्भूभवनं प्राप्ता लोलिता नलिनी यथा ।
तच्च तस्य तदा मन्ये ज्ञानमासीन्महात्मनः ।
अथ संकुपितो देवो मामिदं वाक्यमब्रवीत् ।
अद्यप्रभृति यामन्यां बलान्नारीं गमिष्यसि ।
तदा ते शतधा मूर्धा फलिष्यति न संशयः ।
इत्यहं तस्य शापस्य भीतः प्रसभमेव ताम् ।
नारोपये बलात्सीतां वैदेहीं शयने शुभे ।
सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गतिः ।
नैतद्दाशरथिर्वेद ह्यासादयति तेन माम् ।
को हि सिंहमिवासीनं सुप्तं गिरिगुहाशये ।
क्रुद्धं मृत्युमिवासीनं संप्रबोधयितुमिच्छति ।
न मत्तो निशितान्बाणान्द्विजिह्वान्पन्नगानिव ।
रामः पश्यति संग्रामे तेन मामभिगच्छति ।
क्षिप्रं वज्रोपमैर्बाणैः शतधा कार्मुकच्युतैः ।
राममादीपयिष्यामि उल्काभिरिव कुञ्जरम् ।
तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृतः ।
उदयन्सविता काले नक्षत्राणां प्रभामिव ।
न वासवेनापि सहस्रचक्षुषा
युधास्मि शक्यो वरुणेन वा पुनः ।
मया त्वियं बाहुबलेन निर्जिता
पुरी पुरा वैश्रवणेन पालिता ।

Colophon

निशाचरेन्द्रस्य निशम्य वाक्यं
स कुम्भकर्णस्य च गर्जितानि ।
विभीषणो राक्षसराजमुख्य-
मुवाच वाक्यं हितमर्थयुक्तम् ।

मुनि(D7 °ज)प्रस्य ° —(l 251) D6 T1 3 सचार्तेमाणाम् —(l 252) D7.10.11 M3 5 कृत्वा विवस्त्रा (for कृत्वा विवसना) G3 M1 2 तदा (for ततः) —(l 253) D6 T1 2 G3 M2 स्वयंभु , D7 G2 M1 2 स्वयंभोर् (for स्वयंभू-) D6 T3 लोटिता (for लोलिता) —(l 254) M3 तस्य तच्च (by transp), M5 तच्च मन्ये (for तच्च तस्य) T1 G1 3 तदा मन्ये, T2 मन्ये (for तदा मन्ये) —(l 255) M1 2 अपि (for अथ सं-) D10 11 देवा (for देवो) —(l 256) D6 T2 3 नारीं and अपि (T3 °-या-) (for अन्यां and नारीं resp) —(l 257) D6 7 T2 3 G3 भविष्यति, M5 पतिष्यति (for फलिष्यति) —(l 259) D6 10 11 T2 3 नारोहये T1 damaged for बलात्सीतां वैदे G1 [स]बलां (for बलात्) T3 शुभं, G2 3 M1 2 स्वके, M5 गुरौ (for शुभे) —(l 261) G1 (with hiatus) आमादयति (for ह्यासादयति) —(l 262) G3 M3 यस्तु (for को हि) —G1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 263 —(l 263) D7 10 11 T2 G1 2 M1 2 5 संबोधयितुम्, M3 प्रबोधयितुम् (for संप्रबोधितुम्) G2 अर्हति (for इच्छति) —(l 264) D7 10 11 T2 G M1 2 5 निगमान् (for निशितान्) G2 M इव पन्नगान् (by transp) —(l 265) D7 G1 M5 -गजति (for गच्छति) —(l 266) D10 11 वज्रसमैर्, T1 damaged (for वज्रोपमैर्) —Note hiatus between the two halves of l 267 —(l 267) T2 संदीपयिष्यामि (for आदीपयिष्यामि) G1 2 M5 (to avoid hiatus) युल्काभिर् (for उल्काभिर्) —(l 268) G2 तस्यास्त्र- (for तच्चास्य). T3 वृत (for वृतः) —(l 269) D10 11 उदितः , G1 समुद्यन् (for उदयन्) D6 T1 G3 M3 इव प्रभां (by transp) —(l 271) D6 T2 3 G3 याद्धास्मि, G1 युद्धेस्मि (for युधास्मि) —(l 272) D6 T1 3 यथा (for मया) —(l 273) D7.10 11 पुरा पुरी (by transp)

Colophon —*Sarga no.* (figures, words or both) D6–7 10 11 T1 3 G M 13, T2 12 —After colophon, G M1 2.5 conclude with श्रीरामाय नमः

—For l 274–275, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 subst

14* श्रुत्वा दशग्रीवेन्द्रजितस्तथेदं
तथा महापार्श्ववचः सुरूक्षम् ।

[(l 1) Ñ1 हरेश्च (for दशस्य) Ñ2 B4 तथोक्तं (for तथेदं) —(l 2) D3 12 सुदक्ष, D8 स्वरूप (for सुरूक्षम्)]

—(l 276) Ñ B4 D1–3 8 9 12 -राजम्, D4 om (hapl), L (ed) -पुत्रम् (for -मुख्यम्) S1 -राजमेवम् —(l 277) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 अर्थवच (for °युक्तम्) —After l 277, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 ins

15* न हिंसतो धर्मपरान्मनुष्या-
न्क्षमात्मनः क्रोधवशानुगस्य ।
जना नरेन्द्रस्य चिरं सकाशे
वसन्ति तोये सरसीव हंसाः ।
त्यजन्ति मित्राणि तथैव बान्धवा
नृपं सदोग्रं ह्यनवीक्ष्यकारिणम् ।
अधर्मशीलं पितरो दिशन्ति
ह्येवंविधस्यापि कुलोऽस्ति सिद्धि ।
अदूषकस्यानपराधिनश्च
माया कृता तव किमिव साधु ।
सीतापमादेन निरर्थकेन
लङ्का सहास्माभिरिहाभ्युपैति ।

[(l 2) Ś1 D12 क्षिमात्मन (for क्षमा°) D2 -[अ]नुगस्या (for -[अ]नुगस्य) —(l 4) Ñ1 भवति, D9 सत्यज्य (for वसन्ति) D9 तोये (for [अ]तोये) D3 शारदीव (for सरसीव) —L (ed) transp l 5–6 and 7–8 —(l 5) D1 8 तथैव (for त्यजन्ति) —(l 6) Ñ1 D9 12 सदोग्र, Ñ2 सदोग्र, D8 स चोग्र (for सदोग्रं) Ś1 D4 8 12 तु (for हि) —(l 8) Ñ B4 D3 8 9 एवंविधस्य (with hiatus) (for ह्येवं°) —(l 9) D1 अदूषणस्य Ś1 D12 [अ]नपकारिणश्च (for [अ]नपराधिनश्च) —(l 10) D3 एष (for एव) B4 शुद्ध (for साधु) —(l 11) L (ed) सीतां D1 4 -[अ]प्रदानेन, D8 -प्रवादेन (for -प्रमादेन) Ñ1 निबन्धकेन, B4 निरात्मकेन, D1 न केवल हि (for निरर्थकेन) —(l 12) D8 एता (for सह) Ñ2 B4 D9 इवाभ्युपैति, D1 4 8 इह व्युपैति (for इहाभ्युपैति) Ś1 D12 लङ्का विनाशं सहसाभ्यु(D12 °उ)पैति]

वृतो हि बाह्वन्तरभोगराशि-
श्चिन्ताविषः सुस्मिततीक्ष्णदंष्ट्रः ।
पञ्चाङ्गुलीपञ्चशिरोऽतिकायः
सीतामहाहिस्तव केन राजन् ।
यावन्न लङ्कां समभिद्रवन्ति
वलीमुखाः पर्वतकूटमात्राः ।
दंष्ट्रायुधाश्चैव नखायुधाश्च
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।
यावन्न गृह्णन्ति शिरांसि बाणा
रामेरिता राक्षसपुंगवानाम् ।
वज्रोपमा वायुसमानवेगाः
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।
न कुम्भकर्णेन्द्रजितौ न राजा
तथा महापार्श्वमहोदरौ च ।
निकुम्भकुम्भौ च तथातिकायः
स्थातुं न शक्ता युधि राघवस्य ।
जीवंस्तु रामस्य न मोक्ष्यसे त्वं
गुप्तः सवित्राप्यथवा मरुद्भिः ।

—(l. 278) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 वृत्तोरु (for वृतो हि). D12 T3 चा॒णान्तर-, L (ed) बाहूत्तर- (for बाह्वन्तर-). M1 2 5 भोगि- (for -भोग) Ś1 D2 12 -वासं, Ñ B4 D1 3 4 8 9 राशिं, T2 राशिश्च (for -राशिश्च). —(l. 279) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 चिताविष (D1 °निल, D4 चिताविष) तीव्रविपाकतीक्ष्ण (Ñ2 B4 D8 9 °दष्ट्र) —(l. 280) D7 T3 G3 M5 पञ्चाङ्गुलि —For l 280–281, Ś1 Ñ B4 D1 2 (reads twice) 3 4 8 9 12 subst

16* दशाङ्गुलानेकमुखातिकाय
सीतामहाहिं वदने स्पृशेरुक ।

[(l 1) D3 दशाङ्गुलीनेक B4 -महाति-, L (ed.) -विपाति- (for -मुखाति-) —(l 2) Ś1 Ñ1 D12 सीतो (for सीता-). Ñ1 D4 9 महाहि- (for -महाहिं).]

—Then, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 cont

17* पुरा हि किंचिद्भवने महत्त्वे
महासुराणां भयमेति किंचित् ।
पुरा पुरीं घ्नन्ति न बद्धनाद
प्रयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।
पुरा पुरीं सीमसमभिद्रवन्ति
वलीमुखा वानरयूथपालाः ।
सुपर्णसखा इव निष्पतन्त
प्रयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।
रामप्रियार्थं रिपुप्रमर्दं
चापद्रुमं वानरवीरमत्स्यम् ।
सुग्रीवनक्रं युधि हरीणां
को जीवितार्थी प्रविशेदमूढः ।
पुरा कपीन्द्रोग्रबलाहकेन
रामसहायाशनिवेष्टुनेन ।
न शैलवर्षेण निहन्ति याव
त्प्रदीयतां दाशरथाय सीता ।
पुरा न यावन्महता बलेन
नाभि प्लवङ्गार्णवमप्रमेयम् ।
तरन्ति सुग्रीवसुता ह्यमूढा
प्रयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।

[(l 1) D1 4 ह (for हि) Ś1 D12 कश्चिद् (for किंचिद्). Ś1 भवन (for भवने) Ś1 D13 महात्मा, Ñ1 D1 3 4 महर्षि- (for महत्त्वे) —(l 2) Ñ1 D1 3 महासुराणां, D4 बद्धमहासुराणां Ñ1 कश्चिद् —(l 3) Ś1 Ñ1 D1 3 13 च (for न). Ñ1 तीव्रनाद, Ñ3 B1 D9 विनवाद (for बद्धनाद) —Ś1 D8 om. (hapl.) l 5–8 —(l 5) D13 भीमसुर-, L (ed.) ता समभि- (for भीमसमभि-) —(l 7) D3 8 सुवर्णसिद्धा Ñ1 D3 4 निष्पतन, D1 नि पतति, L (ed) निष्पतन्ति —After l 8, D1 2 (reads twice) 3 4 8 ins

17(A)* पुरा वनौकोनिवहा पुरं ते
प्रविश्य नीराजनमा हरन्ति ।
निद्रा वने क्षुद्रमृगानिवाशु
प्रयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।

[(l 1) L (ed) पुरीं ते (for पुरं ते). D3 वनौकस कोटिनिवहा पुरं न —(l 2) D2 (first time) निहृति, D4 वहृति (for हरन्ति).]

—(l 10) B4 चापभ्रम, L (ed) चापाभस (for चापद्रुम). —(l 12) B4 D13 प्रविनेश मूढ (for प्रविशेदमूढ) —(l 13) D1 8 कपींद्राम (D3 °क्ष्य-) (for कपीन्द्राम). —(l 14) D13 राम —(l 15) Ñ1 रणे च (for न शैल-) —(l 16) D1–4 राजसुताय (for दाशरथाय) Ñ B4 D1 9 मैथिली (for सीता) —D9 om l 17–20. —(l 17) D4 पुर (for पुरा) —(l 18) Ñ1 प्रविश्य (for प्लवंश्च) —(l 19) Ś1 D13 हि योधा, Ñ2 D4 हरीन्द्रा, B4 कपींद्रा, D3 च गूढा (for ह्यमूढा:).]

—After l. 281, D5 T1 G3 M1 2 repeat 0 921 —(l 282) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 पुर (Ś1 D9 13 पुरा) न यावत् (for यावन्न लङ्का). D9 G3 समुपा (G1 °प) द्रवन्ति —(l 285) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 राजसुताय सीता (Ñ1 D4 मैथिली, D1 जानकी) (for दाशरथाय मैथिली) —After l. 285, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 read l 326–329 and 342–345 —Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 om l 286–289 —(l. 288) T3 G M5 सम-प्रवेगा (for समानवेगा). —After l. 289, D6 T3 G M1–3 read l 326–329. —(l. 290) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 हि (Ñ2 B4 D9 च) जितौ, D5 6 10 11 T G3 च (D6 T1 G3 न) राजन्, D7 G1 M1 2 5 च राजा (for न राजा) —(l. 291) Ś1 Ñ D1–4 8 12 कुतो, D10 11 तदा (for तथा) Ñ1 D1–4 10 11 G1 2 M3 5 वा (for च) —(l 293) D7 10 11 G1 2 M1 2 समर्था (for न शक्ता) —(l 294) T2 रामेण (for रामस्य) —For l 292–295, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 subst.

18* ना रावणं दाशरथे शराणां
वेगं समर्था मनसापि सोढुम् ।

न वासवस्याङ्कगतो न मृत्यो-
नभो न पातालमनुप्रविष्टः ।
निशम्य वाक्यं तु विभीषणस्य
ततः प्रहस्तो वचनं बभाषे ।
न नो भयं विद्म न दैवतेभ्यो
न दानवेभ्यो ह्यथवा कदाचित् ।
न यक्षगन्धर्वमहोरगेभ्यो
भयं न सङ्ख्ये पतगोत्तमेभ्यः ।
कथं नु रामाद्भविता भयं नो
नरेन्द्रपुत्रात्समरे कदाचित् ।
प्रहस्तवाक्यं त्वहितं निशम्य
विभीषणो राजहितानुकाङ्क्षी ।
ततो महार्थं वचनं बभाषे
धर्मार्थकामेषु निविष्टबुद्धिः ।
प्रहस्त राजा च महोदरश्च
त्वं कुम्भकर्णश्च यथार्थजातम् ।
ब्रवीत रामं प्रति तन्न शक्यं
यथा गतिः स्वर्गमधर्मबुद्धेः ।
वधस्तु रामस्य मया त्वया वा
प्रहस्त सर्वैरपि राक्षसैर्वा ।
कथं भवेदर्थविशारदस्य
महार्णवं तर्तुमिवाप्लवस्य ।
धर्मप्रधानस्य महारथस्य
इक्ष्वाकुवंशप्रभवस्य राज्ञः ।
प्रहस्त देवाश्च तथाविधस्य
कृत्येषु शक्तस्य भवन्ति मूढाः ।
तीक्ष्णा न तावत्तव कङ्कपत्रा
दुरासदा राघवविप्रमुक्ताः ।
भित्त्वा शरीरं प्रविशन्ति बाणाः
प्रहस्त तेनैव विकत्थसे त्वम् ।
भित्त्वा न यावत्प्रविशन्ति कायं
प्राणान्तिकास्तेऽशनितुल्यवेगाः ।
शिताः शरा राघवविप्रमुक्ताः
प्रहस्त तेनैव विकत्थसे त्वम् ।

जीवन्स रामो न विमोक्ष्यते त्वां
सर्वैः सुरैः साधं वा महद्भिः ।

[(l 1) Ś1 Ñ2 D3 8 अधारता, Ñ1 आदापतां —(l 2) Ñ1 om वेग Ñ1 वोढु (for हेतुना) —(l 3) D3(m. also as above) प्रीत (for जीवन्). D3 om म Ñ1 D3 न विमोक्ष्यति, D3 परिमोक्ष्यति —(l 4) D8 सर्वैः (for सर्वं) D9 च (for नु) Ś1 Ñ1 D12 तु (for हि). D4 महद्भि (for महद्भिः)]

—D11 om l 296–299 —(l 296) D4 स (for first न) Ś1 Ñ2 B4 D1 3 4 8 9 12 [अ]ङ्गगत, T3 [अ]वगतो (for [अ]-ङ्कगतो) D3 9 हि (for second न) —(l 297) T2 अपि (for अनु-) Ś1 Ñ B4 D2 9 12 न चाप्यपातालतलं(B4 D9 °मपि, D2 °मपि)प्रविष्ट(Ñ2 °ष्टः, B4 °विश्य), D1 3 4 8 न चाप्यपातात(D8 °पि पाताल, D4 °सवाध, D8 °पा पार)मभि(D1 °तल)प्रविष्ट —Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 om. l 298–313 —(l 300) T3 तु, G3 हि (for second न) G2 दैवताभ्यो (for दैवतेभ्यो) —(l 301) D10 11 T2 3 G1 [ऽ]पि (for हि) G3 कदाचन, M3 कुतश्चित् (for कदाचित्) —(l 303) D5.10 11 पतगोत्तमेभ्य —D11 om l 304–305 —(l 304) D5 तु (for नु). —(l 306) D7 प्रहित (for त्वहितं) —(l 307) M5 भ्रात् (for राज) D7 -[अ]भि- (for -[अ]नु-) —(l 308) D9 M3 महात्मा (for महार्थं) —(l 311) T3 यथाव (for यथार्थं) —(l 312) D8 T2 G1 2 M3 5 ब्रवीथ, D7 ब्रवीति (for ब्रवीत) M1 ततस् (for प्रति). —(l. 314) T3 यथा (for मया) D10 11 G M1 च (for वा) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 मोक्षस्तु रामाद्भवतां(Ñ1 °तो, D1 2 °ता) भवेत्तु(Ñ2 B4 D2 9 12 °न, D1 3 4 8 मया वा) —(l 315) Ś1 पूर्वैर्, Ñ1 D8 सुरैर् (for सर्वैर्) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 राक्षसेंद्रैः (for राक्षसैर्वा) —(l. 316) L(cd) भस्य (for भवे) —(l 317) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 अशक्यमस्य (for त्वाप्लवस्य). —(l 318) T3 महार्णवस्य (for °रथस्य) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 धर्मे(B4 °र्मं)प्रधान (D8 °न) स(D2 4 नु-) महाकुलस्य —(l 319) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 नभसो महात्मा(Ñ1 °दावशा), D5 G3 -प्रवरस्य राज्ञ (for प्रभवस्य राज्ञ) —(l 320) D10 11 पुरोरस्य (for प्रहस्त) Ś1 Ñ B4 D1–4 9 12 देवा हि(Ñ1 D1 3 °वापि), D6 8 देवस्य (for देवाश्च) —(l 321) Ś1 Ñ2 B4 D1 2 9 12 जानेषु, Ñ1 D3 4 8 जात(D3 °ल)स्य (for शक्तस्य) Ś1 Ñ2 B4 D1 2 8 9 12 योग्या, Ñ1 D3 4 [अ]योग्या (for मूढा) —(l 322) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 13 न यावत्तव(B4 D3 8 °त्तव), M3 तता यत्तव (for न तावत्तव) —(l 323) B4 D1–4 8 9 दुराधरा (D4 °रा:) (for दुरासदा) D11 -निप्रमुक्ता, G1 -विप्रयुक्ता (for °मुक्ता) —(l 324) D7 प्रपतंति (for प्रविशन्ति) —(l 325) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 [इ]ह (for [ए]व). D8 T2 विकत्थनेन(T2 °सि त्व) —M5 om (hapl), Ñ2 reads in marg l 326–329 —(l 326) Ñ2 D7 10 11 T2 G1 2 M1–3 तावत् (for यावत्) Ś1 Ñ B4 D1–4 9 12 देह, D8 बाणा (for काय) —(l 327) B4 D2 5 6 8 T1 3 G1 2 M1 2 प्राणान्तकास्(D5 T1 3 °ग्रास) (for प्राणान्तिकास्) —(l 328) D3 -बाहु (for विप्र-) —(l 329) T2 विकत्थसि (for विकत्थसे) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 T2 प्रदीपनाः राक्षसा(D1 3 8 राजसुता)य मैथिली, Ś1 D1–3 8 12 सीता). —After l 329, Ś1 Ñ1 B4 D1–4 8 9 12 ins , while Ñ2 ins before l 326

19* यदा भवान्द्रक्ष्यति वानरेन्द्र-
रनीकमध्यं प्रविकीर्यमाणम् ।
दिशो द्रवन्तं हतयोधनागं
तदा मया वाक्यमिदं स्मरिष्यति ।

[(l 1) Ñ1 मया (for भवान्). D1 3 द्रक्ष्यसि, D2 रक्ष्यति (for द्रक्ष्यति) D9 वानरार्यैर् (for वानरेन्द्रैर्) —(l 2) Ś1 अनीकमध्य, B4 D8 °मध्य, D9 °मध्ये (for °मध्य). D1.3

न रावणो नातिबलस्त्रिशीर्षो
    न कुम्भकर्णस्य सुतो निकुम्भ ।
न चेन्द्रजिद्दाशरथि प्रसोढु
    त्वं वा रणे शक्रसम समर्थाः ।
देवान्तको वापि नरान्तको वा
    तथातिकायोऽतिरथो महात्मा ।
अकम्पनश्चाद्रिसमानसार
    स्थातु न शक्ता युधि राघवस्य ।
अथ हि राजा व्यसनाभिभूतो
    मित्रैरमित्रप्रतिमैर्भवद्भि ।
अन्वास्यते राक्षसनाशनार्थे
    तीक्ष्णः प्रकृत्या ह्यसमीक्ष्यकारी ।
अनन्तभोगेन सहस्रमूर्ध्ना
    नागेन भीमेन महाबलेन ।
बलात्परिक्षिप्तमिम भवन्तो
    राजानमुत्क्षिप्य विमोचयन्तु ।
यावद्धि केशग्रहणात्सुहृद्भिः
    समेत्य सर्वैः परिपूर्णकामैः ।
निगृह्य राजा परिरक्षितव्यो
    भूतैर्यथा भीमबलैर्गृहीतः ।
सुवारिणा राघवसागरेण
    प्रच्छाद्यमानस्तरसा भवद्भिः ।
युक्तस्त्वयं तारयितु समेत्य
    काकुत्स्थपातालमुखे पतन्स ।
इद पुरस्यास्य सराक्षसस्य
    राज्ञश्च पथ्य ससुहृज्जनस्य ।
सम्यग्घि वाक्य स्वमत ब्रवीमि
    नरेन्द्रपुत्राय ददाम पत्नीम् ।
परस्य वीर्यं स्वबल च बुद्ध्वा
    स्थान क्षय चैव तथैव वृद्धिम् ।
तथा स्वपक्षेऽप्यनुमृश्य बुद्ध्या
    वदेत्क्षम स्वामिहित च मन्त्री ।

Colophon

प्रविशी(D2 °दी)र्यमाण (for परिकीर्यमाणम्) —(l. 3) D8 द्रवति (for द्रवन्त) B4 D1 द्रय (for द्रत-). Ś1 Ñ1 D12 -नाथ (for -नाग). —(l. 4) D10 स्वरिष्यसि]

—(l. 330) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9.12 नापि महोदरोय(D1 °रो वा) (for नातिबलस्त्रिशीर्षो) —(l. 331) M3 कुम्भकर्णस्य (for °र्णस्य) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9.12 न कुम्भकर्णोपि न(D8 न च) चातिकाय .—(l. 332) D6 T3 तथा (for न च) D3 विसोढु, D6 न सोढु, D7 प्रवोढु (for प्रसोढु) —(l. 333) Ś1 Ñ1 D12 शक्ता रणे, Ñ2 B4 D8 शक्तास्तु त, D1–3 शक्ता स्थि ।, D4 9 शक्ताश्च त (for त्व वा रणे) T2 damaged for शक्रसम D6 7 T1 M2 5 समव , G2 M1 समर्थ (for समर्था) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 शक्रसमप्रभाव —Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 om l 334–337 —(l 334) G2 वेदान्तको (for देवान्तको) —(l 336) D5 व्यकम्पनश्च D10 11 चापि D5 -समानसारा (for °सार) —(l 337) D7 शक्तो (for शक्ता) —(l. 338) D10 11 T2 न (for हि) M1 2 5 -[अ]भिपन्नो (for °भूतो) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 अथ कथ राम(D2 3 काम D4 राग)वला(Ñ2 B4 D9 °शरा, D1 3 4.8 °वशा)भिपन्नो —(l 339) D9 अमित्रै (for अमित्र-) Ś1 Ñ B4 D2.4 9.12 G2 -प्रभवै, D8 -प्रसवैः (for -प्रतिमैः) D3 9 महद्भि (for भवद्भि) —After l 339, G2 wrongly reads l 350 for the first time, repeating it in its proper place —(l 340) Ś1 Ñ1 B4 D2–4 8 9 12 अध्यास्यते, D1 न शास्यते, L (ed) अध्यासितो (for अन्वास्यते) Ś1 D1–4.8.12 -लालनार्थं, Ñ1 B4 D6 9 T2 3 G2 -नाशनार्थ (for -नाशनार्थे) —(l 341) D3 तीव्र , D5 8 M3 तीक्ष्ण (for तीक्ष्ण) D7 ह्यसमीक्ष्यमाण . —For l 342–343, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 subst

20* सहस्रशीर्षस्य महोरगस्य
    भोगेन भीमस्य महाविषस्य ।

[(l 2) Ñ1 भीमेन]

—(l. 344) T2 damaged for परि Ś1 Ñ B4 D1–3. 8 9 12 चल, D4 पर (for वलात्) Ś1 Ñ B4 D1–3 9 12 इद —(l 345) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 नृप न पापात्(B4 नृपात्तु पाप प)रिमोचयन्तु —(l 346) Ś1 D12 यावत्तु , Ñ1 या ।. (for यावद्धि) M3 केशग्रहा (for °ग्रहणात्). Ñ1 भवद्भिर् (for सुहृद्भि) —D1 om l 347–349 —(l 347) M1 2 अपि चाक्ष- (for परिपूर्ण-) Ś1 Ñ B4 D2–4 8.9 12 अथ सा(Ñ1 सुह्र)द्भि परिपूर्णबाहु(Ñ2 °काम) —(l 348) G2 निगृह्य Ñ1 [रा]पि हि (for परि-). Ś1 Ñ B4 D2–4 8 9 12 -नापि(D2 °वि)तव्यो (for -रक्षितव्यो) —(l 349) D8 अथो (for यथा) —(l 350) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 प्रवारिणा, D6 T2 3 M3 सहारिणा (for सुवारिणा) T2 वानर- (for राघव) —(l. 351) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 स(Ś1 Ñ1 स)मुद्ग(D4 °च)मान सहितैर्भ(Ś1 D12 °तो भ)वद्भि —(l 352) Ś1 Ñ1 B4 D1–4 8.9.12 शय, D5.6 T3 G1 3 M5 स्थय (for त्वय). D8 धारयितु (for तारयितु) —(l 353) D8 -तले (for -मुखे). Ś1 वसेदय, Ñ B4 D1 2 4 8 9 12 [S]वसीदन्, D3 च सीदन्; M2 पतन्हि (for पतन्स) —(l 355) D1 सर्वस्य (for राज्ञश्च). Ś1 D12 पथ्यं (for पथ्य). Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 ससुहृज्जनस्य (for °ज्जनस्य) —(l 356) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 सम्यग्विमाव्य(B4 D1 °व्य), G1 M1 2 समीक्ष्य वाक्य (for सम्यग्घि वाक्य) Ś1 D12 [अ]व (D12 [अ]थ)हित, D8 स्वमति; M5 सफल (for स्वमत). —(l 357) Ś1 Ñ B4 D1–3 8 9 12 ददस्व, D7 10 11 T1 3 G1 ददातु (for ददाम) D7 10 11 °मैथिलीं (for पत्नीम्). —(l 358) Ñ B4 D1–4.8 9 12 च बल (for स्वबल). —(l 359) M1 2 तथापि- (for तथैव) B4 बुद्धि (for वृद्धिम्) —(l. 360) M1 2 हि (for स्वपि). Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 [S]प्यनु(Ñ1 मनु, B4 °भि, D2 परि)मृश्य मार्ग(Ñ2 B4 °प्रमाण) , D6 T1 G1 3 M5 [S]प्यनुमृश्य बुद्ध्या (for ऽप्यनुमृश्य बुद्ध्या). —(l. 361) M5 स्वम (for क्षम-). D10.11 स (for च) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9.12

बृहस्पतेस्तुल्यमतेर्वचस्त
निशम्य यत्नेन विभीषणस्य ।
ततो महात्मा वचनं बभाषे
ततेन्द्रजिन्नैर्ऋतयूथमुख्य ।
किं नाम ते तात कनिष्ठ वाक्य-
मनर्थकं चैव सुभीतवच्च ।

अस्मिन्कुले योऽपि भवेन्न जात
सोऽपीदृशं नैव वदेन्न कुर्यात् ।
सत्त्वेन वीर्येण पराक्रमेण
शौर्येण धैर्येण च तेजसा च ।
एकः कुलेऽस्मिन्पुरुषो विमुक्तो
विभीषणस्तात कनिष्ठ एष ।

मन्त्रिभिर्यो ब्रह्मत यथावत् (Ñ1 °िराथ तावत्) —After l 361, Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 ins

21* नयो वोरसुत यश पारं ता
न तस्याप्रमेयस्य प्रत्य प्रमातुम् ।
तपोविक्रमाभ्या समर्यो हि योद्धु
स भूमिं महीला प्रभु मानगन्नान् ।
रणे रामशंद्वि न शक्नोति योद्धु
महेरावणोऽपि स्वय वज्रहस्त ।
न रामेण वैर महाराज कृत्वा
कश्चिज्जीवितु वा सुख वापि शक्यम् ।
नरेन्द्राय तस्मै प्रिया साधु सीता
प्रयच्छात्मजीव मुत राक्षसेन्द्र ।
न ते पौरुषं चायुध वा बलं वा
प्रपश्यामि रामो रणे येन शक्य ।
मनो वाम्नतो वा समुत्पन्न सीता
प्रदेया प्रणत्या न शक्या प्रहातुम् ।
पुन सर्वमीश स्तनुज्ञतेन्द्र
समर्थ स योद्धु जगत्सर्वमेव ।
मनाक्तु नयोऽभिपतो विधाता
स्वय भूतनाथ प्रशक्त स्वयम् ।

[D1 om l 1 —(l 1) Ñ1 B4 D3 4 8 अह्य (for उग्र) D3 नय (for यश) —(l 2) D4 om न —D1 om l 3–4 —(l 3) D8 तपोविप्रशाभ्या B4 [s]पि (for हि) —(l 4) Ś1 D12 मगग्रा (for महीला) D3 बाननाना (for वानमान्ताम्) —(l 5) L(ed) -बाहु (for -वाँह) Ś1 Ñ1 D1 9 शक्नोनि-, B4 D3 शक्नोपि (for शक्नोति) —(l 6) B4 महरावणो, D1 बली रावणो (for महेरावणो) D8 om स्वय D1 वज्रहस्त —(l 7) D8 चैव (for वैर) —(l 8) Ñ2 B4 D2 जीवितं D1 ते सुख, D8 om. (for वा सुख) Ñ1 वास्मरस्य (for वा सुख वा) D2 8 9 चापि (for वापि) —(l 9) D8 सुसाधु (for साधु) Ñ1 साधुशीला (for साधु सीता) —(l 10) Ñ1 [अ]त्मजीव, D1 3 स्वजीव, D8 om (for [आ]त्मजीव) D1 4 सम (for सुत) L (ed) राक्षसेश —(l 11) Ś1 D12 वा सुत, D1 9 चायुध, D3 वा जय (for चायुध) D2 transp चायुध and वा बल B4 न चाप्यायुध वा D8 न * पौरुष चापि * * बल * —Ś1 D12 om l 13–14 —(l 13) B4 ततो वामतो (for मनो वामतो). D3 om second वा Ñ1 त्वया यत्र (for समुत्पन्न) D4 8 सीता (for सीता). D1 सतो *मनोरथ****सीता —(l 14) D1 प्रदातु, D2 3 प्रदान, D8 प्रणम्य, L (ed) प्रदाप्या (for प्रदेया) Ñ1 D1–3 प्रणम्या, D8 प्रदेया (for प्रणत्या). Ñ1 D8 युक्ता (for शक्या) Ñ2 D8 9 [अ]पहर्तुं, D1 om , D3 [अ]पहतु (for प्रहर्तुम्) D3 प्रिया रामपत्नी त्वरा त्व प्रयच्छ —(l 15) Ś1 D2 12 सर्वमेव, Ñ1 D3 8 सर्वमीश, D4 सर्वभीत (for सर्वमीश) Ś1 Ñ2 सु- (for स-) —(l 16) B4 D4 समर्थं (for समर्थ) D3 4 न (for स) D1 om from जगत्स up to l 17 —D2 reads l 17–18 in marg —(l 17) B4 D3 9 विधात्रा, D4 तु धाता (for विधाता) Ñ1 D8 सपत्न(D8 °त्नै)स्तु रामा(D8 °मो)-भिपन्नान्विधाता —(l 18) Ñ1 यथा (for स्वय) D8 हि नाथ (for भूतनाथ) Ś1 D12 न शक्त., D9 प्रसक्त (for प्रशक्त)]

Colophon —*Kānda name* Ś1 om , Ñ B4 D1 3 4. 8 9 12 सुंदरकाडे, D2 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 विभीषणवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 om , Ñ2 D9 91 , B4 93, D3 95, D5–7 10 11 T1 3 G M 14, T2 13 , L (ed) 87 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

—(l 362) Ś1 Ñ D12 नदस्य, B2 4 D3 9 तत(D3 [illegible])स्तु, D1 2 4.8 ततस्तत् (for वचस्तत्).—(l 363) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 वाक्य तु(Ñ1 D1 च) (for यत्नेन) —(l 364) G1 3 महार्थं (for महात्मा) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 इद बभाषे वचन महा(D1 दुरा)त्मा(Ñ2 B4 D9 °रामनाम) —(l 365) D6 तथा (for तत) D6–7 T2 3 G M1–3 -योध- (for यूथ-) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 तमिसत्(Ñ3 B4 D9 °स्म त)दा नैर्ऋत-राजपुत्र —(l 366) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 12 इद हि, B2 काम हि (for किं नाम) Ñ1 त (for ते) —(l 367) M5 अत्योक्ति D10 11 वं बहु- (for चैव सु-) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 धर्मान्वित च(D1 न)त्र सुनीति(B2 सुनीत, D1 निर्नीत)व(Ś1 D3 9 12 °म)च —(l 368) B2 तस्मिन् D5 T1 3 हि, G3 न (for ऽपि) G3 तु (for न) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 नाम कथ तु(Ś1 च, Ñ1 प्र, B2 स, D2 4 8 तु, D12 न) (for योऽपि भवेन्न). L (ed) सुजात (for न जात) —(l 369) Ś1 Ñ B2 4 D1–4. 8 9 12 त्वमीदृश व्याहरसि(D1 8 °से, D12 °स) प्रगल्भ(Ś1 D12 °ल्भ) —(l 370) Ñ1 शास्त्रेण, B4 सात्त्वेन, D2 बलेन, T1 3 स्वरूपेन (for सत्त्वेन) D8 धैर्येण (for वीर्येण) Ñ2 (also) निशाचरेण (for पराक्रमेण) —(l 371) Ś1 धमण, D3 om (hapl), D8 शाचेन, T3 वीर्येण (for धैर्येण) Ñ1 B2 D4 7 10 11 transp शौर्येण and धैर्येण —(l 372) B2 एव, D4 एप (for एक) B2 हि (for ऽस्मिन्) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 हि(D3 [s]स्ति, D9 *) धीमान् (for विमुक्तो) —(l 373) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 जातस्तु नस्, Ñ2 B4 D9 जातश्च नस्, B2 D2 जात पुनस् (D2 श्रुतस्) (for विभीषणस्) Ś1 Ñ B2 1 D1–4 8 9 12 एव (for

किं नाम तौ राक्षस राजपुत्रा-
वस्माकमेकेन हि राक्षसेन ।
सुप्राकृतेनापि रणे निहन्तुं
शक्यौ कुतो भीषयसे स्म भीरो ।
त्रिलोकनाथो ननु देवराजः
शक्रो मया भूमितले निविष्टः ।
भयार्दिताश्चापि दिशः प्रपन्नाः
सर्वे तदा देवगणाः समग्राः ।
ऐरावतो विस्वरमुन्नदन्स
निपातितो भूमितले मया तु ।
विकृष्य दन्तौ तु मया प्रसह्य
वित्रासिता देवगणाः समग्राः ।
सोऽहं सुराणामपि दर्पहन्ता
दैत्योत्तमानामपि शोकदाता ।
कथं नरेन्द्रात्मजयोर्न शक्तो
मनुष्ययोः प्राकृतयोः सुवीर्य ।
अथेन्द्रकल्पस्य दुरासदस्य
महौजसस्तद्वचनं निशम्य ।
ततो महार्थं वचनं बभाषे
विभीषणः शस्त्रभृतां वरिष्ठः ।
न तात मन्त्रे तव निश्चयोऽस्ति
बालस्त्वमद्याप्यविपक्वबुद्धिः ।
तस्मात्त्वयाप्यात्मविनाशनाय
वचोऽर्थहीनं बहु विप्रलप्तम् ।
पुत्रप्रवादेन तु रावणस्य
त्वमिन्द्रजिन्मित्रमुखोऽसि शत्रुः ।
यस्येदृशं राघवतो विनाशं
निशम्य मोहादनुमन्यसे त्वम् ।
त्वमेव वध्यश्च सुदुर्मतिश्च
स चापि वध्यो य इहानयेत्त्वाम् ।
बालो दृढः साहसिकश्च योऽद्य
प्रावेशयन्मन्त्रकृतां समीपम् ।

ध). —(l. 374) Ś1 Ñ1 D12 तद् (for तौ). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 पार्थिव, D10.11 G3 M1.6 मानुष (for राक्षस). D1 -पुत्रपौत्राव् (for राजपुत्रा-). —(l. 375) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 निशाचरेण (for हि राक्षसेन). —(l. 376) Ś1 Ñ B4 D1-3.8.9.12 रणे प्रसह्य (Ñ1 °ह्यो, D8 °ह्य), B2 बलेन जेयौ, D4 रणे विपक्षा, D7.10.11 निहन्तुमेतौ (for रणे निहन्तु). —(l. 377) D7 M3 शक्तौ (for शक्यौ). I3 वीरो (for भीरो). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 प्रशसन्ति (B4 °सत्यपि) त्वं नु (Ñ1 तु, Ñ2 B4 D9 च, B2 *) महागुणेषु. —(l. 378) D8 त्रिलोक (for त्रिलोक). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 राजो (for -नाथो). —(l. 379) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 शतक्रतुः, D6-7.10 T G1.3 M शक्तो मया (for शक्रो मया). —(l. 380) Ś1 Ñ D1-4.6.9.12 भयाभिपन्नाः, D10.11 भयार्पिताश् (for भयार्दिताश्). D3 सोपि (for चापि). Ś1 Ñ D1-4.6.9.12 प्रपन्नाः (for प्रपन्नाः). —(l. 381) D5.6 G2.3 M3 तथा (for तदा). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 स (D1.4 य) तेजसा देवगणाश्च सर्वे. —(l. 382) D7 विस्वनम्, D10.11 निस्वनम्, I3 भूतलम्, G3 [ऽ]पि स्वयम् (for विस्वरम). I3 G3 सन् (for स). Ś1 Ñ B2 D1-4.8.9.12 ऐरावणो (B2 °तो) वि (D1 °ति) स्वरमुन्नदंश्च, B4 ऐरावणो विस्वरमुन्नदंश्च. —(l. 383) Ś1 Ñ1 B2 D1.3.4.8.12 स, Ñ2 B4 D9 च, D2 न स, M5 [आ]शु (for तु). —(l. 384) D6 G1 M1.2 निष्कृष्य (for विकृष्य). D9 दन्त. D9 M2.5 च (for तु). Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 विकृष्य (Ś1 °ष्ट) दन्तं च (Ś1 D14 हि) मयास्य भूयो (Ś1 D1.12 °मौ), B2 विकृष्य दन्तं च मया हि दन्तिनो, I3 निशक्तदेहस्तु मया प्रसह्य. —(l. 385) B2 विद्राविता. Ś1 D12 M1.2 समस्ता, Ñ B2.4 D1-4.8.9 G2 M5 समेता (for समग्रा). —(l. 386) D6 अहं (for सोऽहं). Ś1 D13 दर्पहर्ता (for °हन्ता). —(l. 387) G1 damaged after शोक up to कथं न in l. 388. Ś1 शोकहर्ता, Ñ1 D1-4.8-11 M1.5 °कर्ता, Ñ2 B2.4 D6.12 T2 °हर्ता (for °दाता). —(l. 388) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 कथं (D3 सोऽहं) न हन्यां त (D8 °न्याच्च) रसा प्रभू (Ñ2 B4 D1.2.4.8 °भ) रा. —(l. 389) M5 उदार (for सुवीर्य). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 मनुष्ययोनौ (Ñ2 °योनौ, B2.4 D3 °योनो, D1.3 °योनि) क्रुद्ध (B2 विदौ; D3 हृष्टौ; D4 विमुखौ) रणाग्र (D1 नरेश्वरौ, D4 रोष, D8 समाग्र). —(l. 390) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 महारथस्य (for दुरासदस्य). —(l. 392) B2 बभाषे (for महार्थं) and महात्मा (for बभाषे). Ś1 Ñ B4 D1.3.4.8.9.12 transp. महार्थं and बभाषे. D2 भूयो बभाषे वचनं महार्थं. —(l. 393) Ś1 Ñ B4 D1.2.4.8.9.12 धर्मभृतां, B2 धर्मभृता, D3 नयविदां (for शस्त्रभृतां). —(l. 394) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 शक्तिरस्ति (for निश्चयोऽस्ति). —(l. 395) I3 [अ]सि (for [अ]पि). Ś1 Ñ B4 D1.4.8.9.12 न पक्व; B4 (with hiatus) न दृष्ट, D1 (with hiatus) अदृष्ट-, D2 (also as in Ś1) G3 M5 विपक्व, D7 [अ]विवेक-, T2 [अ]विपक्व- (for [अ]विपक्व). —(l. 396) Ś1 Ñ2 B4 D1-3.8.9.12 त्वयेहात्म, Ñ1 त्वयात्मन-, B2 त्वयेहाय, D4 तवेहात्म, D7 M1-3 त्वया ह्यात्म, I3 त्वयात्मन-, G3 त्वया ह्यत्र (for त्वयाप्यात्म-). G3 विनाशनार्थं. —(l. 397) B2 वाचा (for वचो). Ś1 Ñ2 B2 D4.12 G1 (after corr.) 3 विप्रलप्तम्, B4 D3.7.8 T2 G2 M5 °लब्ध, D1.2 °लुब्ध (for विप्रलप्तम्). —(l. 398) Ś1 D12 -प्रवादस्त्वसि, Ñ B2.4 D1-4.8.9 -प्रवादादसि (B2 D4 °पि, D1 °ध) (for प्रवादेन तु). —(l. 399) D3 T1 G3 पुत्र- (for मित्र-). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 त्वमन्य (B2 °मेव) जात. स्वयमेव शत्रु. —(l. 400) Ñ B2.4 D1-4.8.9 यद्, G2 M1.2 यश्च (for यस्य). G3 विनाशन (for विनाश). —(l. 401) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 निशम्यमानं खलु (Ñ1 D8 न हि, Ñ2 B4 D3 खलु, D4 तु न, D9 तव) मन्य (Ñ1 D8 वदय) सेच (B2 °तैव; D1 °से य, D2 °सेथ). —(l. 403) D8 वा (for च). D1 [ऽ]पि (for य). Ñ1 D6.7.10.11 G1.2 M3 [आ]नयद् (for [आ]नयेत्). —(l. 404) Ñ2 B2.4 D9 मूढ, D1 क्रूर, D3 क्रूर (for दृढ). B2 हि (for च). Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 भूय, B2 लोल, G3 योऽत्र (for योऽद्य). —(l. 405) T2 प्रावेशयन्, T3 G2 M5 प्रा (G3 प्र) वेशयेन् (for प्रावेशयन्). D6

मूढोऽप्रगल्भोऽविनयोपपन्न-
स्तीक्ष्णस्वभावोऽल्पमतिर्दुरात्मा।
मूर्खस्त्वमत्यन्तसुदुर्मतिश्च
त्वमिन्द्रजिद्बालतया मनीषि।
को ब्रह्मदण्डप्रतिमप्रकाशा-
नर्चिष्मतः कालनिकाशरूपान्।
सहेत बाणानयमदण्डकल्पा-
न्समक्षमुक्तान्युधि राघवेण।
धनानि रत्नानि विभूषणानि
वासांसि दिव्यानि मणींश्च चित्रान्।
सीतां च रामाय निवेद्य देवीं
वसेम राजन्निह वीतशोकाः।

Colophon

4

After 6 10 2, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 ins

गतासुं त्वा प्रपश्यामि मूढसत्त्वपराक्रमम्।
राक्षसानां बलं जानन्य· प्रशंससि राघवम्।
यौवराज्याभिषिक्तेन रावणावरजेन च।
सन्तोऽपि न गुणा वाच्या मम शत्रोर्विभीषण।
किं च मां राघवः शक्तो देवैरपि समागतः।
उपगन्तु रणे क्रुद्धं गृहीत्वा परमायुधम्।
राक्षसा वानरान्सर्वाल्लङ्काद्वारमुपस्थितान्।
त्रासयिष्यन्ति संहृष्टा गजा वनमृगानिव।
जानीते चक्षुषा वाचा सर्वलोकप्रियाप्रियम्।
रामे ते चक्षुषी कान्ते वाग्ब्रवीति गुणान्पुनः।
अस्मात्ते वाक्समायोगात्काकुत्स्थं लक्षये प्रियम्।
लक्ष्मणं वानरेन्द्रं च वानरांस्तस्य चानुगान्।
न चाहं त्वयि विश्वासं गमिष्ये शत्रुसेविनि।
अभिप्रेतं हि मनसो वाग्ब्रवीति शुभाशुभम्।
पूर्वं तु मनसा ध्यात्वा शुभं वा यदि वाशुभम्।
पश्चात्सर्वाणि भूतानि कर्मणानुचरन्ति हि।
पुरस्ताद्य स्तव ब्रूयात्पुण्यकर्मगुणान्वितम्।
न त वेद्मि स्तव सत्यं परावृत्तस्तव यथा।

T1 समीपे Ś1 Ñ B4 D1,2 4 9 12 L (ed) प्रवेशयेत्वा(Ñ2 D9 प्रवेशयेथा, B4 प्रावेशयथो, D1 प्रावेशयित्वा, D2 प्रवेशयित्वा, D12 प्रवेशयेद्वा, L [ed] प्रवेशयेथा)विदित समीपे, B2 प्रवेशयेथो विहित समासे, D3 प्रवेशयित्वावहित समीपे, D8 प्रावेशत वा वहित समीपे (corrupt) —(l 406) T3 तथा (for मूढो) D6 T1,2 G1 2 M3 प्रगल्भोविनय, T3 [अ]प्रहस्तोविनय· (for अप्रगल्भोऽविनय) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 स(D1–4 प्र) मूढ(D2 °भूत)-कल्पो विन(D1 °च)याद्पेतस —(l 407) D7 प्रतापो (for -स्वभावो) —(l 408) Ś1 Ñ2 D9 12 भीरु समासाच, Ñ1 B2 D1–4,9 भीरु च(Ñ1 °रुश्च, D3 4 °त च) मानव, B4 भीरु च बाल च, D5 6 T1 2 G3 °त्सर्पे- (for मूर्खस्त्वमत्यन्त-) D8 सन् (for च) Ś1 Ñ2 D1–3 12 सुदुर्नीति च, B2 सुदुर्लभ च, B4 D4 9 सुदुर्बल च, D8 मदुर्मति (for सुदुर्मतिश्च). —(l 410) Ś1 को दण्डवेग- (for को ब्रह्मदण्ड-) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9,12 -प्रतिमान्नु(D1 °मोघ, D2 9[marg also] °मप्र)वेगान्(D9 °घोरान्) (for -प्रतिमप्रकाशान्) —(l 411) Ñ1 -कल्पान् (for -रूपान्) Ś1 D12 आचष्मदुल्कानलसन्निभाश्च, Ñ2 B2 4 D1–4 8 9 अग्निप्रतोल्कां(B2 °ल्का)नलसनिकाशान् —(l 412) M5 कागान् (for बाणान्) D4 तुल्यान् (for कल्पान्). —(l 413) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 G M1 2 समीक्ष्य (for समक्ष-) B2 D5 -युक्तान् (for -मुक्तान्) B2 इह, D2 ननु, D4 अति (for युधि). D8 राघवेन्य· (for राघवेण). —(l 414) Ś1 Ñ B2 4 D2 4 8 9 12 प्रगृह्य, D1 प्रसह्य (for धनानि) Ś1 Ñ2 D1 7 10–12 T2 G1 2 सु-, Ñ1 D3–4 G3 M1 2,5 स-, B2 4 D8 9 च (for वि-) —(l 415) Ś1 D12 पुष्पाणि, B2 4 मुख्यानि, T2 M1 2 चित्राणि, L (ed) मुख्यासि(नि) (for दिव्यानि) Ś1 Ñ1 D12 M1 2 च दिव्यान्, Ñ2 B2 4 D1–4 8 9 च मुख्यान्, D7 विचित्रान् (for च चित्रान्) —(l 416) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 तु (for च) B2 D4 रामस्य (for रामाय) —(l 417) Ś1 Ñ B2 4 D1–4 8 9 12 लङ्काधिप (for राजन्निह)

Colophon Ñ1 om —*Kānda name* Ñ2 B2 4 D1 3 4 9 12 युद्धकाण्डे, D2 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* Ś1 Ñ2 D2–4 8 9 12 विभीषणवाक्य, B2 विभीषणेन्द्रजितो वाक्य, B4 इन्द्रजिद्विभीषणवाक्य, D1 विभीषणेन्द्रजित्संवाद —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D1 2 4 8 12 om , Ñ2 D9 89, B2 82, B4 91, D3 93, D5–7 10 11 T1 3 G M 15, T2 14, L (ed) 86 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

4

Ś1 D12 om l 1–3 —(l. 1) Ñ1 गतार्थं D8 तु (for प्र-). Ñ1 गूढ, D4 मोघ (for मूढ-) Ñ1 गत- (for -सत्त्व-) —(l 2) D8 बलज्ञानाद्, L (ed) कुले जातस् (for बल जानन्) D2 यत, L (ed) त्व (for य) Ñ1 D8 प्रशंसति. D1 यत्र राम प्रशंससि (for the post half) —(l 3) D4 यौवराज्ये D1 तु (for च) —(l 4) D2 शत्रोर्न (for सन्तोऽपि) D2 4 हि (for न) D1 ग्राह्या, D4 नोच्या (for वाच्या) —(l 5) D3 कथ (for किं च) D8 सहागतै· (for समागत) —(l 6) Ś1 Ñ1 तमागन, D12 तथागतु (for उपगन्तु) D1 शक्त, L (ed) युक्त (for क्रुद्ध) Ś1 D8 12 वरमायुध, D1 वरुणा°, D4 च रणा° (for परमा°) Ñ1 गृहीतपरमायुध (for the post half) —(l 7) D1 2 उपागतान् (for उपस्थितान्) —Ś1 D12 om l 9–10 —(l 9) D2 4 8 जानीतो वाक्च चक्षुश्च, D3 जानीतश्चक्षुषी वाक्च (for the prior half) —Ñ1 om l 10 —(l 10) D3 4 रामेति, D8 राम ते (for रामे ते) D4 गुणान्पुर , D8 गुणान्वित (for गुणान्पुन) —(l 11) Ñ1 यस्मात् (for अस्मात्) —(l 12) D8 वानरेन्द्रेण D2 तत्पदानुगान् (for तस्य चानुगान्) —(l 13) D3 व्यवसे (for गमिष्ये) D8 -सेविते (for -सेविनि) —D12 om (hapl) l 15 —(l 16) Ś1 D12 च, Ñ1 D4 ह (for हि) —(l 17) Ś1 Ñ1 पुण्यकर्मा, D8 शौर्य° (for

पुरस्तादप्रिया· स्तव्या परावृत्तास्तु ये प्रिया ।
इष्टभावात्परावृत्तं स्तौषि शत्रु तथा मम।

5

After 6 10 11, Ś1 Ñ1 D1–4 8.12 ins , Ñ2 V1 3 B D9 ins l 9–12 only after 6 10 10

नाह त्वा हन्तुमिच्छामि रक्षन्धर्ममिहात्मनः।
हतस्ते स्वयमेवात्मा ब्रुवतो राघवस्तवम्।
दुर्जनेनोच्यमानानि वचासि मधुराण्यपि।
अकालकुसुमानीव त्रास सजनयन्ति मे।
हृद्यस्ते यदि काकुत्स्थो विभीषण हिते रतः।
निर्गच्छ विषयादस्मान्न त्वा द्रष्टुमिहोत्सहे।
ततस्त कोपसपूर्णं मोहात्त्यक्तमिव श्रिया।
रावणोऽमधुर वाक्य बभाषे स विभीषणम्।
उक्तवाक्ये दशग्रीवे जातकोपो विभीषण ।
मन्त्रिमध्ये स्थित श्रीमानिदं वचनमब्रवीत्।
सुहृदा ह्यर्थकामेन वाक्यमुक्त दशानन।
न गृह्णन्ति दुरात्मान कालस्य वशमागता.।
न प्रियत्वाद्गुणास्तस्य राघवस्य ब्रवीमि ते।
हितार्थं राक्षसेन्द्रैतन्मया वाक्यमुदाहृतम्।
यदि नार्थहित तत्ते मनसो वापि न प्रियम्।
मन्त्रं ज्ञात्वा मया प्रोक्त वाक्य राक्षससंसदि।
मया तव हित वाक्यं राक्षसेन्द्र महाबल।
इति प्रोक्त सुहृद्वाक्य तस्मिन्काले स्मरिष्यसि।
विरोध जहि रामेण वानरैश्च महाबले ।
प्राप्तैर्मन्त्रोपविष्टैश्च यथा यो मन्यते हितम्।
यदि राजा दशग्रीव श्रीमान्नित्योत्थितो भवेत्।
विचरेयुस्तदा हृष्टा राक्षसा. पृथिवीतले।
अथ त ज्ञापयामास प्रहस्त राक्षसेश्वर ।
राज्यान्मम परिभ्रष्टो दिशो यातु विभीषण ।
एवमुक्तस्ततो राज्ञा प्रहस्तो वाहिनीपति ।
उत्थापयामास तदा रावणस्य यवीयसम्।

पुण्यकर्म-) Ñ1 गुणान्वित —(l 18) L (ed.) ण्त (for नत) D4 ते विद्म (for त वेद्मि) D3 8 नित्य (for मत्य) Ś1 Ñ1 D12 पु(D12 प)रावृत्त स्त(Ñ1 °त्तस्त)वे (for परावृत्त-स्तव). —(l 19) Ś1 Ñ1 D12 तव, D1 च ये (for तु ये). L (ed) पुरस्ताच्च प्रियस्तस्य परावृत्तस्तवप्रिय. —(l 20) Ś1 D12 अपावृत्त , Ñ1 परावृत्त , D2 पुरावृत्त , D4 पुरावृत्त (for परावृत्त). L(ed.) न मा (for मम)

5

(l 1) D1 हि (for [अ]ह). D8 हर्तुम् (for हन्तुम्) D3 रक्षत धर्ममात्मन (for the post half) D4 न त्वा हतु मया शक्य रक्षता धर्ममात्मन —(l. 2) D8 तु (for ते) Ñ1 आत्मा तु, D1.8 आत्मा हि (for ण्वात्मा). D1 3 ब्रुवता (for ब्रुवतो) D3 राघव। x —After l 2, D3 4.8 ins , while Ś1 D12 ins. after l 8

1* दुर्जन परिहर्तव्यो विद्ययालकृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषित सर्प किमसौ न भयकर ।

[= Nītiśataka St 42 (N S P. ed) —(l 1) D4 भूषितो (for [अ]लकृतो).]

—Ñ1 om l. 3–4 —(l 3) D3 च (for [अ]पि) —(l 4) D12 अकाले (for अकाल-). D1.3 4 सत्रास (for त्रास स-). —(l 5) D3 हृदये (for हृद्यस्ते) —(l 6) Ś1 त्वा (for त्वा) —After l. 6, Ś1 D2 12 ins. an addl. colophon :

[*Kānda name* Ś1 om , D2 12 सुदरकाडे. —*Sarga name* Ś1 D2.12 विभीषणपरित्याग. —After colophon, D2 concludes with रामचन्द्र]

—L (ed) om. l 7–8 —(l 7) Ñ1 मुक्तम् (for त्यक्तम्). —(l 8) Ñ1 D1–4 8 रावण मधुर and विभीषण (for रावणोऽ-मधुर and विभीषणम् respy) —D1–3 om l 9–10 —(l. 9) D4 -कपो (for कोपो). Ś1 D12 इति तस्य वच श्रुत्वा महात्मा स विभीषण —For l 11–12, cf 6 10 15. —(l 11) Ś1 D12 हित-, Ñ1 ध्रनु- (for ह्यर्थ-) Ñ2 V3 B D9 निशाचर (for दशानन). —(l 12) Ñ2 V1.3 B D9 नरा मूढा (for दुरात्मान) Ñ1 प्रगृह्णति महात्मान (for the prior half). —(l 13) Ś1 D8 12 गुण (for गुणास्) L (ed) सखो (for तस्य) D1 श्रीरामस्य (for राघवस्य) —(l. 14) Ñ1 राक्षसेंद्रे तु, D1 2 8 धर्ममेवैतन्, L (ed) राक्षसेंद्रस्य (for राक्षसेन्द्रैतन्). D8 मुदा (for मया). D3 उदीरित (for उदाहृतम्). —(l. 15) Ś1 D12 यदि नैव, D3 यदि नात्म-, D8 यद्विनार्थ- (for यदि नार्थ-). D4 मन्यसे त्व प्रिय वच (for the post half). —(l 16) Ś1 D2 मन्त्रज्ञत्वान् (for मन्त्र ज्ञात्वा). —D4 om. l 17 —(l. 17) D1 वाच्य (for वाक्य). D1 2 8 राक्षसेश्व (for राक्षसेन्द्र) D2.8 महाबले. —(l 18) D1 प्रीति-, L (ed) इह (for इति). D1 transp तस्मिन् and काले —(l. 19) Ñ1 D8 सवाद नापि, D1 सवाद चापि, D3 सवादो नापि, D4 विवादो नापि, L (ed.) सवादे नापि (for विरोध जहि). —After l 19, Ś1 D12 ins

2* मया तव हित वाक्य राक्षसेश्व महाबले ।

[Cf l 17. D12 राक्षसेंद्र महाबल (for the post. half).]

—D2 reads l 20–21 in marg. —(l. 20) Ñ1 D8 आप्तैर्, D4 प्राप्त- (for प्राप्तैर्). Ñ1 [आ]त्मा, L (ed.) यैर् (for यो) Ś1 D12 तैर्मन्यते (for यो मन्यते). D2 हिते —(l 21) D1 राजन् (for राजा). D3 नीतिपर (for दशग्रीव). D3 नित्योपि वा, D3 °दितो, D4 नित्ये स्थितो, D8 नित्यस्थितो (for नित्योत्थितो). D3 भवान् —(l 22) D4 ततो (for तदा) Ś1 -तल (for -तले). —After l 22, Ś1 Ñ1 D12 ins .

3* उक्तवाक्ये दशग्रीवे जातकोपे विभीषणे ।

[L (ed.) दशग्रीवो जातकोपो.]

—(l 23) Ś1 D12 सज्ञापयामास, Ñ1 चाज्ञा°, D1 2 8 त्वाज्ञा°; (for त ज्ञा°) —(l 24) Ś1 D12 अथ मत्त , D3 राज्याश्रम- (for राज्यान्मम) —(l 25) Ś1 D1 12 उक्ते (for उक्तस्) D3 तदा (for ततो) —(l 26) D8 om. from the post half up

न शक्यं भवता स्थातुं गच्छ या ते गतिर्मता ।
क्रुद्धस्ते रावणो राजा राक्षसाश्च महाबला ।
प्रहस्तस्य वचः श्रुत्वा रावणं रावणानुजः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं भीमकर्मा विभीषणः ।
निर्गमिष्याम्यहं राजन्यदिदं तव सुप्रियम् ।
अप्रमादश्च लङ्काया कर्तव्यो राक्षसेषु च ।
अथवा किं करिष्यन्ति राक्षसा नगरी च ते ।
रक्ष त्वात्मानमेव त्वं वानरा हि महाबला ।
छित्वा शृङ्गाणि शतशः पादपाश्च शिलायुधा ।
लङ्कां संपूरयिष्यन्ति सप्राकारां सतोरणाम् ।

6

After 6 11 1[ab], Ś D3 4.12 ins, Ñ1 D1 2 8 ins l 1–6 only after 6 11 1[ab]

क्रोधसंरक्तनयनं ससंध्यमिव तोयदम् ।
तरङ्गकुटिला लोला भ्रुकुटी भृशदारुणाम् ।
कृत्वासीनं निरीक्षन्तं प्रासादाग्रममर्षणम् ।
अभिवाद्य ततो भूमौ क्रोधपर्याकुलेक्षणः ।
चतुर्भिः सचिवैः सार्धं निश्चक्राम विभीषणः ।
स मातरं पुनर्द्रष्टुं तत्सर्वं विनिवेदितुम् ।
आजगाम मुहूर्तेन जननीमवलोककः ।
संप्रविश्य महाप्राज्ञः सप्तकक्ष्यं महागृहम् ।
हस्त्यश्वरथसंपूर्णं नानायोधसमाकुलम् ।
परश्वधसमाकीर्णं चापपाणिविभूषितम् ।
दिव्यरत्नसमाकीर्णं प्रासादशतशोभितम् ।
नित्यं बर्हिणसंघुष्टं प्रमदाजनसंकुलम् ।
पुण्याहरवघोषेण सर्वतः प्रतिनादितम् ।
दीप्यमानं श्रिया जुष्टं यथा वै वैष्णवं पदम् ।
दीयतां याच्यतां चेति श्रूयमाणमहास्वनम् ।
पुरंदरगृहप्रख्यं कुबेरसदनोपमम् ।
आवृतं कल्पवृक्षैश्च समन्तादुपशोभितम् ।
पुंनागबकुलाकीर्णं कदलीखण्डमण्डितम् ।
तथा कलापिबहुलं नानापक्षिभिरावृतम् ।
सर्वदोषविनिर्मुक्तं गृहे. काञ्चनवेदिभिः ।
स प्रविश्य महाप्राज्ञो राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
अनेकैर्वर्षपंचरकैः स्थविरैः सर्वतो वृतम् ।
जटावल्कलसंवीतैर्वेत्रजर्जरपाणिभिः ।
पदाहतिसुसंविग्नो निश्वसन्नुरगो यथा ।
बाष्पव्याकुलताम्राक्षः स्खलमानः क्वचित्क्वचित् ।
अवष्टम्भेन हि स्वेन मन्युना च परिप्लुतः ।
शोकसागरमध्यस्थो नानादोषावमानितः ।
भ्रात्रा ज्येष्ठेन पापेन क्रूरेण हतबुद्धिना ।

to the prior half of l 27 Ñ1 कनीयस (for यवीयसम्) —(l 27) D8 मतिर्मम (for गतिर्मता) —(l 28) D1 ते (for च) D4 राक्षसश्च महाबल (for the post half) —(l 30) Ñ1 परम (for परुषं) —(l 31) D3 8 यदि (for यद्) —(l 32) D3 4 अप्रमादस्तु, D8 प्रसादश्चापि (for अप्रमादश्च) D1 लङ्कायां Ś1 Ñ1 D12 राक्षसेश्वर (for राक्षसेषु च) —(l 33) D2 8 नगरीं —(l 34) D4 एव (for त्व) Ś1 D12 [अ]थ (for त्व) —(l 35) D4 शिलायुधान् (for शिलायुधा) —(l 36) Ś1 D2 7.12 संचूर्णयिष्यति, Ñ1 संपूर्णयिष्यति, D8 संपूरयिष्यामि

6

(l 1) D8 समाध्यम् (for ससंध्यम्) —(l 2) Ñ1 भृकुटा तरगकुटिला (hypm) (for the prior half) Ś2 भ्रुकुटी, Ñ1 लोला च, D2 4 भ्रु(D4 भ्रू)कुटि —(l. 3) D4 अमर्षिण (for अमर्षणम्) —Ñ1 reads twice l 4–5 —D3 4 om l 6 —(l 6) L (ed) द्रष्टु (for द्रष्टुं) Ñ1 D1 2 8 विनिवेद्य च (D2 तद्) (for °वेदितुम्) —(l 7) D8 अवलोकयन् (for °लोककः).—(l 8) Ś2 D3 12 स (for सं-) Ś1 महाप्रज्ञ D4 सप्तकक्ष D8 सप्तकक्षां महाबल (for the post half) —(l 9) D8 -संपूर्णां D8 समाकुर्लां —After l 9, D3 4 ins

1* वृता नैर्ऋतशार्दूलैर्गदामुद्गरपाणिभिः ।
शक्त्यृष्टिपाशबहुला ध्वजतोमरसंकुलाम् ।
चर्मवर्मसमाकीर्णा प्रासशूलसमाकुलाम् ।

[(l 1) D4 वृत (for वृता) —(l. 2) D4 -बहुल D4 ध्वजतोरणसंकुल (for the post. half) —D4 om l 3.]

—D4 om l 10 —(l 10) D8 परश्वधायुधाकीर्णा चापबाणविभूषिता —After l 10, D8 ins

2* सप्तकक्षां प्रविश्यैव ददर्श भवनं महत् ।
पाण्डुराभ्रप्रतीकाशं कैलासशिखरोपमम् ।

—D12 om l 11 —(l 11) D3 दीपरत्न-, D4 हर्म्यं धर्म- (for दिव्यरत्न-) —(l 12) D8 नित्य- (for नित्यं) D4 प्रासादशत- (for प्रमदाजन-) —(l 13) D4 -वाक्य- (for -रव-) —(l 14) D4 पुष्ट (for जुष्टं) —(l. 15) D8 भुज्यतामेभि श्रूयमाण (for याच्यतां चेति श्रूयमाण-) —(l 16) D3 -भवनोपम —(l 17) D3 4 तु (for च) —(l 18) D4 -स्तम-, D12 -षड- (for -खण्ड-) —After l. 18, Ś2 erroneously repeats l 12, 10, दिव्यरत्न of l 11 and l 13–18 —(l 19) L (ed.) दीर्घ (for तथा) D3 4 दीर्घिकाभामिवं (D4 °मिश्र ब)हुल (for the prior half) —(l 20) D3 4 काञ्चनवेदिकैः —(l 21) D4 स- (for स) Ś1 महाप्रज्ञो, D4 °प्राज्ञैः (for °प्राज्ञो) D4 बिभीषण (here and below) —(l 22) D3 4 अनेकवर्षशतकैः (for the prior half) —(l 23) Ś1 गूर्जर-, Ś2 D3 12 -झर्झर- (for -जर्जर-) —(l 24) Ś2 D12 पादाहतिसु-, D8 पादताडन, D4 पादेन हत- Ś D12 नि श्वसन्. —(l 25) D8 बाष्पाकुलित- D8 लवमान, D4 वलमान (for स्खलमान) —(l. 26) D3 4 L (ed) अविषह्येन दुःखेन (L [ed] तु स्वेन) (for the prior half) D3 12 प्रत्युवाच (for मन्युना च) —(l 27) D3 4 नानादोष(D8 मानार्हः स)विमानित (for the post. half) —(l 28) D8 क्रूरेण (for पापेन) D4 भ्रात्रा क्रूरेण ज्येष्ठेन (for the prior half). D3 4 पापेन (for क्रूरेण) —(l 29) D8 स ददर्श ततो

ददर्श मातरं तत्र निर्मलां जाह्नवीमिव ।
सवीतशुक्लवसनां हंसगद्गदभाषिणीम् ।
वरासनगतां देवीं भूषणरूपशोभिताम् ।
सर्वलक्षणसंपूर्णां जननीमवलोक्य ताम् ।
पादयोर्न्यपतद्वाराच्छिन्नमूल इव द्रुमः ।
उद्धृत्य बाहू विपुलौ धर्मात्मा स विभीषणः ।
तमार्तरूपं दृष्ट्वैव केकसी जातविस्मया ।
स्वाङ्कमारोपयामास विलपन्तमचेतनम् ।
मूर्ध्नि चैनमुपाघ्राय इदमाह शुचिस्मिता ।
किमर्थं त्वं नरश्रेष्ठ पूर्णचन्द्रनिभानन ।
पद्मपत्रविशालाक्ष गजविक्रान्तगामिक ।
दुन्दुभिस्वननिर्घोष मत्तवारणवारण ।
धर्मयुक्त महाप्राज्ञ केनासि त्वं विमानितः ।
ब्रूहि धर्मसमाचार पितुर्वृत्तव्रते स्थित ।
पद्मयोनिकुले जातः स त्वं केनासि दुर्मनाः ।
ब्रूहि कार्यं विशालाक्ष भयं कस्मादुपागतम् ।
महेश्वरात्सविष्णोर्वा इन्द्राद्वापि पितामहात् ।
प्रेतराजाधिपाद्वापि कुबेराद्वापि बुद्धिमन् ।
सर्वदेवसमूहाद्वा सर्वमाख्यातुमर्हसि ।
अथवा कोसलेन्द्राद्वा रामान्नयविशारदात् ।
यस्यानीता च सा देवी सीता सुरसुतोपमा ।
एवमुक्तः स मात्रा तु राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
आख्यातुमुपचक्राम यथावृत्तं तु राक्षसात् ।
भयगद्गदया वाचा ह्रिया किंचिदधोमुखः ।
संस्तभ्य च तथात्मानं धैर्यबुध्या निवेश्य च ।
पञ्चेन्द्रियग्रहैर्युक्तः संस्तभ्य मनसा गिरम् ।
स वक्तुमुपचक्राम जनन्यै सूनृतं वचः ।
शृणु मातर्यथा वाच्यं यद्वाक्यं हितनिष्ठुरम् ।
रावणस्य महाभागे मन्त्रकालविनिर्णये ।
उक्तः स तु मया देवी यथा सीता प्रदीयताम् ।
पादौ तस्याथ संगृह्य यथावदभिवाद्य च ।
रामेण तु महाबाहो न वैरं कर्तुमर्हसि ।
अन्यच्च शृणु मे राजन्यथा वक्ष्यामि सुव्रत ।
मारीचो येन निहतः कबन्धश्च महाबलः ।
विराधश्च महातेजाः खरश्च सगणो हतः ।
वाली येन हतो वीरः सप्त तालाश्च भेदिताः ।
विरूपा च कृता येन भगिनी रावणस्य सा ।
एवंविधानि कार्याणि श्रूयन्ते यस्य रावण ।
तस्य मुञ्च महाबाहो पत्नीं रामस्य धीमतः ।
एवमुक्तो मया देवि क्रोधेन कलुषीकृतः ।
धिग्धिगित्येवमुक्त्वा मां निर्भर्त्स्य च पुनः पुनः ।
ताडितोऽस्मि सभामध्ये पादेनाशनिवर्चसा ।

मातां, D$_4$ मातरं स ददर्शाथ (for the prior half) —(l 30) D$_{3,4}$ शुक्लनीतवसनां हंसशुक्लशिरोरुहां (D$_4$ सगद्गदम्भाषिणीं). —(l 32) L (ed) सपन्नां (for -संपूर्णां). —After the prior half of l. 32, D$_3$ ins:

3* सावित्रीमिव रूपिणीम् ।
चिन्तयन्तीं तमेवार्थं रामविग्रहसंयुतम् ।
ईषत्प्रम्लानवदनां विपन्नामिव पद्मिनीम् ।
एवं गुणगणाकीर्णां.

D$_3$ अवलोकयन् —(l. 34) D$_4$ विपुलौ बाहू (by transp). D$_3$ उद्धृत्य बाहू विलपन् (for the prior half). —(l. 35) Ś$_2$ दृष्ट्वा वै Ś$_2$ D$_{3,4}$ कैकसी (here and below) D$_3$ सम्भ्रमा (for -विस्मया) —(l 36) D$_3$ अङ्कम् (for स्वाङ्कम्). Ś$_2$ विचेतनं (for अचेतनम्). —(l 37) D$_3$ सुविस्मिता (for शुचिस्मिता) —(l 38) D$_4$ रोषि (for पूर्ण-). D$_3$ विनयि- (for त्वं नर-) and रोदिषीन्दु- (for पूर्णचन्द्र-) —(l. 39) D$_{12}$ om. (hapl) from the post. half up to the prior half of l 44 L (ed) -विक्रम- (for -विक्रान्त-). D$_{3,4}$ मत्तमातंगसद्गते (for the post half). —(l 41) D$_4$ निवारित (for विमानित) —(l 42) D$_4$ काव्य-, L (ed) कल्प- (for धर्म-) —(l 43) D$_{3,4}$ पद्मयोने कुलस्य त्वं (for the prior half). D$_{3,4}$ नेता (for स त्वं). —(l 45) Note hiatus between the two halves. D$_4$ माहेश्वराद्. Ś$_2$ D$_{4,12}$ वा विष्णोर्, D$_3$ विष्णोर् (subm) (for सविष्णोर्). L (ed) देवेंद्राद्वा (for इन्द्राद्वापि). D$_3$ महाबल —(l. 46) Ś D$_{12}$ बुद्धिमान्, D$_4$ बुद्धित (for बुद्धिमन्) —After l 46, D$_3$ ins

4* वरुणात्पाशहस्ताद्वा पूर्ववैरचिकीर्षया ।

—(l. 48) D$_3$ हि (for वा) —(l. 49) D$_4$ यस्मान्नीता D$_3$ वरा (for च सा). —(l 50) Ś$_1$ तु (for स) L (ed.) म (for तु) D$_{3,4}$ राक्षसेशो. —(l 51) D$_3$ राक्षस, D$_4$ रक्षसा, L (ed) राक्षसीं (for राक्षसात्). —(l. 52) L (ed) भयाद् (for भय-). D$_{3,4}$ अवाङ्मुखः (for अधोमुख) —(l 53) D$_3$ तदा (for तथा). Ś$_2$ D$_{12}$ L (ed.) धैर्यं बुध्या (L [ed] °द्धौ) निवेश्य च, D$_{3,4}$ धैर्येण वि(D$_4$ °र्यं बुद्धि)निवेश्य च (for the post. half). —Ś D$_{12}$ om l 54. —(l. 54) L (ed) पञ्चेंद्रियग्र(°ग्र)हे युक्त(°क्त) (for the prior half). D$_3$ पचेंद्रियग्राह्ययुत संस्तभ्य मन सागर (unmetric). —(l. 55) D$_3$ प्रवक्तुम् D$_4$ L (ed) जनन्याविं(L [ed.] °न्यैवि)तथ वचः (for the post half). —(l 56) Ś$_2$ D$_{12}$ मया (for यथा). D$_3$ शृणुष्वावहिता त्वं यन्मया दुरनुष्ठितं (subm), D$_4$ L (ed.) शृणु मातर्ममावेद्य(L [ed.] °वद्य) यन्मया दुरधि(L [ed.] °नु)ष्ठितं —(l 57) L (ed.) महाभगेर् (for °भागे). —(l. 58) D$_{3,4}$ देवि (for देवी). —(l 59) D$_3$ अगना सा परित्याज्या दहेदगारवत्कुलं —After l. 60, D$_3$ ins

5* विश्रामो बलवीर्येण यशसाप्रतिमेन च ।
निरर्थकं वैरमिदं न त्वं कर्तुमिहार्हसि ।

—(l 61) D$_4$ सत्य (for अन्यच्च). D$_{3,4}$ यस्मा (for यथा). —(l 62) D$_3$ निहतो येन (by transp) —(l 63) Ś$_1$ D$_{12}$ गत (for हत) —For l 64-65, D$_{3,4}$ subst

6* वाली ह्येकेन बाणेन प्रेषितो यमसादनम् ।
तस्य धर्मात्मनः पत्नीं मुञ्च मद्वचनात्प्रभो ।
[(l. 2) D$_4$ विभो (for प्रभो)]

—(l 66) D$_{3,4}$ कर्माणि (for कार्याणि). —(l 70) D$_4$ पदा

पुनश्चोक्तोऽस्मि तेनात्र गच्छ गच्छेति मा चिरम् ।
भ्रष्ट निर्लज्ज नीचेति ध्रुव निन्ये यमक्षयम् ।
शत्रुणा प्रहितो नून शत्रुपक्षप्रशसक ।
रामस्यानुगत भक्त न त्वा द्रष्टुमिहोत्सहे ।
एवमुक्तोऽस्मि परुष रावणेन शुभानने ।
राममेवानुगच्छामि त्वा तु द्रष्टुमिहागत ।
यदि मे दुरनुक्रान्त यदि वा दुरनुष्ठितम् ।
यदि दुश्चरित मन्ये ततो गृह्य प्रशाधि माम् ।
एवमुक्ता तदा तेन माता तस्य महात्मन ।
नाशकद्भाषितु सुभ्रूर्तूष्णमयीव व्यवस्थिता ।
तत सज्ञामुपागम्य मुहूर्तादिव भामिनी ।
उवाच रुदती वाक्य विभीषणमिद तदा ।
एवमेतन्महाबाहो यथा वदसि पुत्रक ।
विद्धि नून विनाश च सर्वेषा समुपस्थितम् ।
स्मारितास्मीह वचन पुत्र तद्विपुल त्वया ।
ब्रह्मणश्च महाबाहो तच्छृणुष्व समाहित ।
दशग्रीवप्रभृतिषु जातेषु कुलनन्दन ।
निर्जितेषु च देवेषु सशक्रेषु महात्मसु ।
चिन्तयन्ती कुलस्याह पुत्र वशकर शुभम् ।
तपस्विनस्तव पितुर्गताश्रमपद ह्यहम् ।
स्थितास्मि पुरतो वत्स तव पित्रे महात्मने ।
वक्तुकामा विशालाक्ष पितर ते तपस्विनम् ।
ततो मा धिष्ठिता दृष्ट्वा पुरस्ताद्दविसत्तम ।
उवाच मधुर वाक्य हर्षगद्गदया गिरा ।
किमागमनकृत्य ते ब्रूहि तत्त्वेन शोभने ।
एवमुक्तास्मि मुनिना पुत्र बुद्धिमता वर ।
ततोऽह वक्तुमारब्धा प्राञ्जलि प्रणिपत्य तम् ।
आगतास्मि महाभाग सशयच्छेदनाय वै ।
तव वाक्येन ये जाता पुत्रा मम महाव्रत ।
स्व राज्य विपुल प्राप्ता लब्ध्वा पैतामह पदम् ।
किचिच्चिन्तास्ति सभूता दृष्ट्वा पुत्र महाबलम् ।
अवध्य वरदानेन सर्वैरपि दिवौकसै ।
यक्षगन्धर्वनागैश्च पिशाचैर्ऋषिभिस्तथा ।
एवविधेषु पुत्रेषु जातेषु तव सुव्रत ।
को नु वशकरो ब्रह्मस्तव पुत्रो भविष्यति ।
ऊचे मा स महाबुद्धि काले धर्मभृता वर ।
दुराचारव्रतयुतो राज्ये स्थास्यति रावण ।
कनिष्ठश्चापि धर्मात्मा पुत्रो वशधरस्तव ।
राज्ये स्थास्यति धर्मेण यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
पुनरुक्त स तु मुनिर्मया पुत्र प्रणम्य वै ।
उवाच वचन धीमान्सर्वज्ञो भगवानृषि ।
शृणु केकसि यद्वृत्त ब्रह्मण सदने शुभे ।
देवाना सनिधौ भद्रे ऋषीणा च समागमे ।
यक्षकिपुरुषाणा च पितॄणा वामलोचने ।
गन्धर्वाणा सनागाना पिशाचाना तथैव च ।
श्रेष्ठाना देवयोनीना सनिधौ यन्मया श्रुतम् ।

तेन (for सभामध्ये). —D4 om from the post half up to the prior half of l 71 —(l 71) D3 मत्स्थानाद्, L (ed) [अ]ह तेन (for तेनात्र) L (ed) तत्र (for first गच्छ) —D4 om l 72. —(l 72) D3 ध्वस्त (for भ्रष्ट) D3 न त्वां, L (ed) न त्वा (for ध्रुव) —(l 73) D4 शत्रुणा हि (hypm) —(l 74) Ś2 D12 राम चानुगत रक्त, D3 रामानुरागरक्त च, D4 रामे सानुगसक्त (for the prior half) —(l. 75) D4 पारुष्य (for परुष) —(l 76) D12 [उ]त्सहे (for [आ]गत) —(l 77) D3 4 वा दुरति- (for मे दुरनु-) and दुरधि (for दुरनु-) —(l 78) D3 4 मह्य, D12 मेघ (for मन्ये) —(l 79) Ś2 D3 एवमुक्त्वा —(l 80) D4 स्थिता तदा (for व्यवस्थिता) D3 मृत्युनेवास्थिता तदा (for the post. half) —(l 81) D3 चैव (for इव) —(l 82) D3 साबला (for रुदती) —(l 84) D3 4 विधिर्नू(D4 क्षयो नू)न विशालाक्ष (for the prior half) D3 4 समुपस्थित —(l 85) D3 4 चास्मि (for [अ]स्मीह) D4 ते (for तद्) Ś2 D4,12 यश (for त्वया). D3 पितुस्ते विपुलौजस (for the post half) —(l 86) D3 महर्षे सु, D4 महाणस्तु. —(l. 88) D4 om (hapl) च देवेषु D3 4 महामते (for महात्मसु) —(l 89) D3 4 पुत्र D4 वशधर, L (ed) वशकर D3 4 सुत (for शुभम्) —(l 90) Ś1 तपस्विन च पुत्र त, Ś2 D12 तपस्विने च पित्रे ते (for the prior half) D3 गत्वा (for गता) D3 तथा, D12 गृह (for ह्यहम्) —(l 91) D4 पितुस्तव महामते (for the post half) —After l 92, D3 4 ins.

7* सर्वदोषविनिर्मुक्त परमेष्ठिसम गुणै ।
ध्यानयोगसमायुक्तमाश्रमस्थ महामुनिम् ।

—(l 93) D3 धिष्ठितो (for धिष्ठिता) —(l 96) D3 ऋषिणा (with hiatus) (for मुनिना). D3,4 बुद्धिमता तदा (for °मता वर) —(l 100) D3 12 स्व (for स्व) D3 प्राप्त D4 लब्ध (for लब्ध्वा) D3 लब्ध तस्य महाफल (for the post. half) —(l 101) D4 पुत्र दृष्ट्वा (by transp) D3 विवृत्ता चास्मि सभूतान्दृष्ट्वा पुत्रान्महाबलान् —(l 102) D3 अवध्यान् (for अवध्य) —(l 105) D3 नो (for नु). L (ed) वशधरो D4 वद (for तव) —After l 105, D4 ins

8* एवमुक्तो महर्षिर्मा सप्रोवाचेति रावण ।

—(l 106) D3 किं तु वक्ष्ये महाबुद्धे काल शास्त्रभृता वर, D4 कियत च महाबाहो काल धर्मभृतां वर. —(l 108) D3 कतरश्, D4 कतमश् (for कनिष्ठश्) D3 4 वशकरस् (for °धरस्) —(l. 110) D4 एवम् and च (for पुनर् and तु respy). D3 एवमुक्तस्तु मति*र् (for the prior half) D3 हि (for वै) —(l 111) D3 4 बुद्धिमान्वर (D4 °नृपि) (for भगवानृषि). —(l 114) After पितॄणा, D12 erroneously repeats from च समागमे in l 113 up to पितॄणा in l 114 D3 पितॄणां च विशालाक्षि यक्षकिंपुरुषेष्वपि, D4 पितॄणा चापि यक्षाणा किंनराणा च शोभने —Ś1 om l 115 —(l 115) Ś2 सुनागाना (for स°) —(l 116) D3 4 अष्टाना (for श्रेष्ठाना).

ततोऽहं संप्रवक्ष्यामि परमेष्ठिवचस्तदा ।
रावणेन जितो भद्रे शक्रः सुरगणैः सह ।
तन्मे हृतं महाराज्यं हस्ताद्बिल्वमिवाहितम् ।
रावणेन च निर्जित्य बद्ध्वा नीतोऽस्मि स्वां पुरीम् ।
विमुक्तस्तव वाक्येन निर्लज्जः पुनरागतः ।
त्रिदशेषु महाबाहो राज्यकामो ह्यहं तव ।
एतत्ते कथितं सर्वं मम दुःखतरं प्रभो ।
त्वं प्रमाणं महाबुद्धे यत्तच्छ्रेयस्तदुच्यताम् ।
एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा कौशिकेन महात्मना ।
उवाच वचनं सूक्ष्मं सर्वलोकहितं तदा ।
काले सुरगुरुर्ब्रह्मा कौशिकाख्याय शृण्वते ।
शृणु कौशिक भद्रं ते यत्त्वा वक्ष्यामि सुव्रत ।
सर्वं श्रुतं मया शक्र तव संग्रामकारणम् ।
निर्जितश्चासि संग्रामे तच्च मे विदितं तव ।
प्राप्तोऽरिर्दुष्टदुर्मेधा रावणो लोकरावणः ।
कृतान्तपाशासिधरश्चण्डस्तीक्ष्णतरो ध्रुवम् ।
वरदानबलोत्सिक्तो दुर्धर्षो रावणो मम ।
तं गच्छत मया सार्धं विष्णुमप्रतिमौजसम् ।
शङ्खचक्रगदापाणिं वरचन्दनभूषितम् ।
वरचापधरं देवं वीरं श्रीवत्सलाञ्छनम् ।
कौस्तुभोद्भासिततनुं श्रिया लयमनुत्तमम् ।
अतसीपुष्पसंकाशं पीतवाससमच्युतम् ।
गरुत्मत्पृष्ठमासीनं पुण्डरीकनिभेक्षणम् ।
देवदेवं महाभागं विष्णुं ह्यभयमव्ययम् ।
योगसाध्योपनिषदैर्वेदैश्च समभिष्टुतम् ।
पुरुषं परमं विष्णुमनन्तं सर्वतोमुखम् ।
धर्मसेतुप्रवक्तारं सुराणां च हिते रतम् ।
तं गच्छाम वयं देवं सर्वदेवनमस्कृतम् ।
यद्विधास्यति नो नाथस्तत्कार्यमविशङ्कया ।
एवमुक्ताः सुराः सर्वे उत्तस्थुरमितौजसः ।
विमानैः सूर्यसंकाशैर्हंसबर्हिणवाहिभिः ।
ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा गतास्ते क्षीरसागरम् ।
आस्थिता एकदेशं तु समे भूमितले तदा ।
तपस्युग्रे महात्मानं योजयन्तस्तदा सुराः ।
आत्मानं ते महात्मानं देवदेवं दिदृक्षवः ।
गतेऽनेकशते काले वायुर्वाचाशरीरिणी ।
दुन्दुभिस्वननिर्घोषा हर्षयन्ती दिवौकसः ।
उत्तिष्ठ भगवन्विष्णो कुरु कार्यं महाबल ।

—(l. 117) D4 यथा (for तदा). D3 परमं च वचस्तथा (for the post. half). —After l. 118, D3 ins.

9* जगाम ब्रह्मसदनं शरणं शरणैषिणः ।
निपतत्पादयोस्तस्य देवदेवस्य धीमतः ।
निर्जितस्तव पौत्रेण त्राणं भद्र प्रदर्शय ।
वैश्वदेवेषु यज्ञेषु सर्वैः सुरगणैः सह ।
त्वयासि स्थापितो राज्ये देवानां प्रपितामह ।,

whereas D4 ins.:

10* आगत्य ब्रह्मसदनं बभाषे प्रणतो यतः ।
भगवंस्त्वत्प्रसादेन यत्प्राप्तं चतुरानन ।

—After l. 118, L (ed.) reads a damaged line. —(l. 119) D4 रत्नम् (for बिल्वम्). D3 करादिव (for इवाहितम्). —(l. 120) D3.4 L (ed.) वि(L [ed.] सु)निर्जित्य. D4 निजां (for ऽस्मि स्वां). —(l. 121) D4 मुक्तोऽसि (for विमुक्तस्). —(l. 122) D4 [ऽ]स्म्यहं (for ह्यहं). D3.4 विभो, L (ed.) तदा. —(l. 123) D3.4 मम दुःखतरं विभो (for the post. half). —(l. 124) D3 प्रमाणं ते महाबुद्धिः (for the prior half). D3.4 न, D12 तु (for तच्). —(l. 125) D3 ततो (for तदा). —Ś1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 127. Ś2 D12 काश्यपेन (for कौशिकेन). —(l. 126) D3 श्लक्ष्णं (for सूक्ष्मं). D3.4 भूत- (for लोक-). —D4 om. l. 127. —(l. 127) D3 प्रीतः (for ब्रह्मा). D3 कौशिकस्योपशृण्वतः (for the post. half). —(l. 128) D3.4 त्वां (for त्वा). —(l. 129) Ś1 संग्रामकारकः. —(l. 130) Ś2 D4 [अ]पि (for [अ]सि). D4 तत्त्वं (for तच्च). L (ed.) ततः (for तव). —(l. 131) D3 प्राप्तो ह्यत्र सुदुर्मेधा, D4 प्राप्तारिष्टो दशग्रीवो (for the prior half). —(l. 132) D3.4 कालपाशशतैः(D4 °गत)श्चैव मूलोद्दंष्ट्रातरं गतः. —After l. 132, D3 ins.:

11* ऋषिगन्धर्वयक्षांश्च बाधते सुरदानवान् ।

—(l. 133) D3.4 कुर्वन्मन्युं ममानघ (for the post. half). —(l. 134) D3.4 आगच्छ मे (D4 तद्गच्छामो) महाबाहो (for the prior half). —(l. 135) D3 वरदं सुरभूषणं (for the post. half). —(l. 136) D3.4 वीरं (for देवं). Ś2 वरं (for वीरं). D3 श्रीवत्सकृतभूषणं, D4 देवं श्रीवत्सलक्षणं (for the post. half). —(l. 137) D4 श्रिया निलयम् (for श्रिया लयम्). —After l. 138, Ś2 erroneously repeats l. 136. —(l. 139) D3 गरुड-, D4 गारुड (for गरुत्मत्-). —(l. 140) D3 परमम्, D4 ह्यजरम्, L (ed.) निर्जरम् (for ह्यभयम्). —(l. 141) Ś D12 योगि- Ś -सांख्य (for -साध्य-). D4 -[उ]पनिषदात् Ś D4.12 त्रिदशै (for वेदैश्च). —(l. 142) D3.4 विश्वम् (for विष्णुम्). D3 सर्वपौरुषं (for सर्वतोमुखम्). —(l. 143) D3 -प्रकर्तारं (for -प्रवक्तारं). —(l. 144) D3.4 तद्गच्छाम (D4 तं गच्छामो) हरिं देवं (for the prior half). D3 देव- (for सर्व-). —(l. 147) D4 -वादिभिः (for -वाहिभिः). —(l. 149) D3 तत्र स्थित्वा तु ते सर्वे (for the prior half). —(l. 150) D3.4 महात्मानो (for महात्मानं). —D12 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 151. D3 योजयेरन्, D4 जजपेरस् (for योजयन्तस्). —(l. 152) D3.4 ततो दश- (for गतेऽनेक-). —(l. 153) D3 स्वर- (for -स्वन-). —After l. 153, D3 ins.:

12* सुराणां किमनुष्ठेयं ब्रह्म ब्रूहि महाव्रत ।
एतत्तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा वेदविदां वरः ।
उवाच वचनं धीमान्यद्धितं वो दिवौकसाम् ।

—(l. 154) D4 महाबलः. —(l. 156) D3 दुर्मदं (for

देवाना भयभीतानामभय दातुमर्हसि ।
रावण सगण देव त्व निपूदय दुर्मतिम् ।
मानुष रूपमास्थाय जहि शत्रु दुरासदम् ।
एवमस्त्विति धर्मात्मा जातो रघुषु वीर्यवान् ।
विभक्तात्मा चतुर्धा च देवश्शङ्खगदाधर ।
सर्वे ते त्रिदशा जाता वानरीषु महाबला ।
ऋक्षीषु च महात्मानो देवपुत्रा मदोत्कटा ।
स एष नृपशार्दूलो जातो रावणनिग्रहे ।
कुलस्य च विनाशाय अस्माक वत्स साम्प्रतम् ।
तव पित्रा च विज्ञप्तो वशस्थित्यै पितामह ।
अस्माक सतति कस्मादविच्छिन्ना भविष्यति ।
तत्र वशधर सम्यग्भविष्यति विभीषण ।
नारायणात्प्राप्तराज्यो यावच्चन्द्रार्कभूमय ।
श्रीरामवचनाच्चैव चिरजीवी भविष्यति ।
त्व चैव ब्रह्मणा प्रोक्तो राजा लङ्केश्वर प्रभु ।
त्व गच्छ राम धर्मज्ञ लोकराम महाबलम् ।
स ते प्राणास्तथा राज्य दास्यते रघुनन्दन ।
यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ।
तावल्लङ्केश्वरस्त्व हि एतदेव मया श्रुतम् ।
तव पित्रा मुखोद्गीर्णं त्वत्स्नेहाद्गदितं मया ।
तद्गच्छ पुत्र भद्र ते विजयायारिसूदन ।
करोतु स्वस्ति ते ब्रह्मा त्रिनेत्रश्च महेश्वर ।
शङ्खचक्रगदापाणि पुराण पुरुषोत्तम ।
अह च स्वस्तिनिरता तव नित्य महाबल ।
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा मात्रापृच्छत च ता तदा ।
अभिवाद्य च धर्मेण उत्पपात स राक्षस ।

7

After 6 11 1[ab], Ñ2 V1 3 (l 1–4 only) B D9 ins

क्रोधसरक्तनयन ससध्यमिव तोयदम् ।
भुजगकुटिला रोषाद्भ्रुकुटीं भृशदारुणाम् ।
कृत्वासीन प्रपश्यन्त प्रासादस्थममर्षणम् ।
अभिवाद्य ततो भूय क्रोधपर्याकुलेक्षण ।
चतुर्भि सचिवै सार्धं निश्चक्राम विभीषण ।
स मातर पुनर्दृष्ट्वा सर्वमेव निवेद्य तत् ।
जगामाकाशमाविश्य कैलास पर्वतोत्तमम् ।
यत्र वैश्रवणो राजा तिष्ठत्यमितविक्रम ।
गुह्यकैर्बहुभि सार्धं यक्षैश्चैव महाबलै ।
अथाजगाम धर्मात्मा लोकानामीश्वर प्रभु ।
तत सभाया देवस्य राज्ञो वैश्रवणस्य स ।
धनाध्यक्षसभा देव प्राप्तो हि वृषभध्वज ।
उमासहायो देवेशो गणैश्च बहुभिर्वृत ।
अवतीर्य वृषाच्चूर्णं सहित शूलधृग्विभु ।
गिरिस्तस्य महातेजा प्रविष्टस्तु सभा हर ।
ऋध्या सहाययुक्तश्च तथा वैश्रवण स्वयम् ।
अन्योन्य तौ समालिङ्ग्य उपविष्टावुभावपि ।
सभाया तत्र तौ देवौ ते च देवा यथाक्रमम् ।
उपविष्टा गणाश्चैव यक्षाश्च सह गुह्यकै ।
अक्षद्यूत ततस्ताभ्या प्रवृत्त समनन्तरम् ।
एतस्मिन्नन्तरे तत्र राक्षसेन्द्र विभीषणम् ।

दुर्मतिम्) —(l 157) D3 देहम् (for रूपम्) —(l 159) D3 चतुर्विध विभज्यात्मा, D4 चतुर्धा तु विभज्यात्मान (hypm) (for the prior half) D4 शख (for देवश्) D3 शख- (for चक्र-) —(l 160) D4 [ऽ]पि (for ते) D3 सर्वेषु देवता जाता (for the prior half) Ś2 D3 वानरेषु —(l 161) D3 ऋक्षेषु (for ऋक्षीषु) and बल- (for मद-) —(l 162) D3 रघुशार्दूलो —(l 163) Note hiatus between the two halves D4 विनाशोयम् (for विनाशाय) —D3 4 om. l. 164–168 —(l 165) Ś2 एव छिन्ना (for अविच्छिन्ना) —(l 168) L (ed) चिरजीवी —(l 169) L (ed) ब्रह्मण (for ब्रह्मणा) D3 4 एव वै (D4 त्व चापि) ब्रह्मणाप्युक्तो (for the prior half) —(l 170) D3 4 तद् (for त्व). D3 सवज्ञ, D4 धर्मज्ञ —(l 173) D3 भवॉल्लकेश्वरश्चाह (for the prior half) —(l 174) Ś1 पितृ- (for पित्रा) L (ed) न (for त्वत्-) D4 हृदि मे हृत (for गदित मया) —(l 175) D3 जयाय च (for [अ]रिसूदन) —L (ed) om l 176–177 —(l 176) D3 4 स्वस्ति कुर्वंतु (for करोतु स्वस्ति) D3 [ऽ]प (for च) —(l 177) D4 12 पुराण (for पुराण) D3 तथा देवो जनार्दन (for the post half) —After l 177, D3 4 ins

13* पिता च ते महाबाहो सतत पातु सुव्रत ।

—(l 178) D4 तु (for च) —After l 178, D3 ins colophon [सुदरकाडे कैकसीवाक्यम् ॥ १००]. —(l 179) D4 स (for तु) D3 जनन्यासौ (for तु धर्मात्मा) D3 तामापृच्छ्य च वीर्यवान्, D4 अवामापृच्छ्य वीयवान् (for the post half) —(l 180) D4 स (for च) D3 धर्मात्मा ऊर्ध्वमुत्पत्य (for धर्मेण उत्पपात स) L (ed) राक्षसै —After l 180, D3 ins

14* चतुर्भि सचिवै सार्धं जनन्या स विवर्जित ।

7

For l 1–6, cf l 1–6 of App I (No 6) —(l 1) B1 3 सध्यायाम् (for ससध्यम्) —(l 2) V3 D9 भ्रुकुटी, B3 भ्रूकुटिं —(l 3) Ñ2 प्रकपत, V3 निरीक्षत (for प्रपश्यन्त) —(l 4) B2 3 अभिवादयते (for °वाद्य ततो) Ñ2 D9 -[ई]क्षण (for -[ई]क्षण) —(l 5) B2 4 बिभीषण (here and below) —(l 7) Ñ2 B1–3 कैलाश —(l 9) V1 B1 गधर्वैर् (for गुह्यकैर्) —(l 10) V1 B1 स तु प्रधानो, B2 3 अथाग्रहार्यो (for अथाजगाम) —(l 11) Ñ2 B1 D9 च (for स) —(l 12) B4 -सखो (for -सभा) V1 प्राप्तो देवो (by transp) Ñ2 B4 D9 सप्राप्तो (for प्राप्तो हि) —(l. 13) Ñ2 B4 D9 गौर्या सह महादेवो (for the prior half) Ñ2 V1 B1 D9 तु (for च) —(l 14) B2 3 महित (for सहित) Ñ2 B4 D9 शूलभृद् —(l 15) Ñ2 B2 D9 च (for तु). —(l 17) Note hiatus between the two halves B3 वै (for तौ) —(l 18) B3 यत्र B2 वै (for तौ) —(l 20) B1 2 तस्या (for ताभ्यां) —(l 24) B4 स कुल-

दृष्ट्वा पौलस्त्यमायान्तं शिव प्राह धनेश्वरम्।
अय विभीषण प्राप्त शरण तव पार्थिव।
मन्युनाभिप्लुतो वीरो राक्षसेन्द्रविमानित ।
सिहासनस्य भङ्गेन सिहासनमथुत्सुक ।
परषाणा च वाक्याना तस्मिन्क्रुध्या रणेन च।
इह प्राप्तस्तव क्षेप वस्तु कृतमतिस्त्वयि।
सर्वथा तेष दुर्धर्ष क्षिप्रमद्यैव वीर्यवान्।
रामाभ्यास महावीर्यो गच्छता तव शासनात्।
ततो यात नरव्याघ्र स राम शत्रुतापन ।
अभिषेक्ष्यति राज्येन राक्षसाना विभीषणम्।
सख्ये चैव तदा राम सुग्रीवश्च तथा कपि ।
वरयिष्यति दुर्धर्षो रामो वीर विभीषणम्।
ततस्तु सगता ह्येते दीप्ताग्नय इवाग्नय ।
लोककार्यं करिष्यन्ति शिव हि विबुधे सह।
सन्निप्लुतो विप्रगणैरभिष्टुता
वहन्ति यज्ञ सुरभूतये शुभम्।
सुसस्कृत हव्यवहा कर्ता हुत
तथा त्रयो रामविभीषणादय ।
कपिप्रवीरश्च सुसमतो बली
विभीषणेनानुगतो महात्मा।
महद्धि लोके ह्यसुरामरे यथा
तथा ह्यय कर्म करिष्यतेऽनघ।
एव सजल्पतस्तत्र सप्राप्तश्च विभीषण ।
जानुभ्या पतितो गत्वा शिरसा त्ववनीं गत ।
त प्राह शकर श्रीमान्स च वैश्रवण प्रभु ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्र ते मा मन्यु कुरु राक्षस।
श्रिय प्राप्नुहि दुर्धर्ष दशग्रीवादनन्तरम्।
गच्छ सौम्य गुणारामो रामो यत्र महाभुज ।
सुग्रीवो वानरश्चैव लक्ष्मणश्च प्रतापवान्।
इतो गत महातेजा राम शस्त्रभृता वर ।
अभिषेक्ष्यति राज्येन लङ्काया शत्रुघातिनम्।
रावण च रणे राम सगण पुरुषर्षभ ।
निहनिष्यति धर्मात्मा प्रसह्य रणमूर्धनि।
त निहत्य महाबाहु सीतामादाय शत्रुहा।
स्वपुरीं यास्यते धीमान्सह सौमित्रिणा प्रभु ।
लङ्कायामीश्वर चैव भवन्त विबुधोपमम्।
स्थापयिष्यति धर्मात्मा नचिराय महायशा ।
ततो वैश्रवणो राजा पौलस्त्यकुलनन्दनम्।
विभीषण राक्षसेन्द्र तत्र प्राह महाद्युति ।
त्व राजा सर्वथा वीर लङ्काया प्रथितस्तदा।
भविष्यस्यचिरादेव दृष्टमेतत्पुरातनम्।
प्रथित सर्वथा वत्स भविष्यसि युगे युगे।
अनागत त्वया वीर धर्मज्ञेन महात्मना।
स त्व धर्मभृता श्रेष्ठ क्षिप्रमद्यैव राघवम्।
भवाय सर्वभूतानामभवाय च रक्षसाम्।
उपगच्छ नरव्याघ्रमात्मनश्च विभूतये।
त्वं रामसहित क्षिप्र कुरु कार्यं दिवौकसाम्।
ऋषीणा च महाभाग ये चान्ये धर्ममाश्रिताः।
अधर्मशीलं निरपत्रपं यथा
निरङ्कुश वैरमदानुगामिनम्।
तपश्चराणा मृदुसौम्यशीलिना
सदा विरुद्ध जहि रावण तथा।

(for मन्युना) —(l 25) V1 B1 -रणेन च, B2 3 -वरेण च (for -मथुत्सुक) —B1 om (hapl) l 26 —(l 26) V1 तु (for first च) B2 नदा (for तस्मिन्) —(l 27) B1 [अ]थैव (for तेष) and कृत्वा मति (for कृतमतिस्) B3 त्वया —(l. 28) B1 क्षेत्र (for क्षेप) Ñ3 D9 दुर्वार्य (for दुर्धर्ष) —(l 30) V1 तत्र Ñ2 B4 यावत् (for यात) Ñ2 शत्रुनापन —(l. 31) B2 अभिषेक्ष्याभि- B1 धर्मात्मा, D9 राजान (for राज्येन). —(l 32) Ñ2 B4 सदा , V1 D9 तदा (for तथा) B1 सुग्रीवाय यथा कपि (for the post. half) —(l 33) B2 3 रणे (for रामो) —(l 36) Ñ2 V1 B1 D9 सनेपिता (for सन्निप्लुतो) B2 विष्णु (for विप्र-) —(l 37) B4 यज्ञे (for यज्ञ). Ñ2 D9 यज्ञे पुरुहूतये —(l 38) Ñ2 B4 D9 हुताम् (for हुत) V1 B1 सुसस्कृता हव्यवह (V1 °भुज) कर्तौ हुताम —(l 39) B4 यथा (for तथा). —(l 40) D9 समततो (for सुसमतो). —(l 41) D9 महात्मना (for महात्मा) —(l. 42) Ñ2 B4 युद्धयाध्वरे यथा, V1 त्रिपदाध्वरो यथा, B1 च सदा महाध्वरे, D9 [S]भ्युदयेध्वरे यथा (for ह्यसुरामरे यथा). —(l 43) B2 om (hapl ?) तथा Ñ2 D9 हि तत्, V1 तु तत् , B4 हि (for ह्यय) B1 यथा तथा (for तथा ह्यय) —(l. 44) B1 एतत्च, B3 एतत्स (for एव स) B2 एतत्सकल्प-नस्तत्र (for the prior half). —(l 45) B2-4 पतितो (for पतितो). V1 त्ववनिं, B2 4 धरणीं (for त्ववनीं) —(l 46) B4 वै (for च) —(l. 48) Ñ2 D9 दुर्धर्षो, B4 धर्मज्ञ (for दुर्धर्ष). —(l. 49) B4 गुणाराम (for गुणारामो). V1 यत्र रामो (by transp.). B3 महानुज (for °भुज) —(l. 51) Ñ2 गतो, B1 गते (for गत). B4 महाराजो (for °तेजा). —(l. 53) B1 पुरुषर्षभ —(l 56) B1.2 स, D9 स्वा (for स्व-). B4 यास्यति श्रीमान् (for यास्यते धीमान्). Ñ2 D9 विभु (for प्रभु). —(l. 57) Ñ2 चैव; B2 3 रामो (for चैव). B2 विविधोपम —(l 58) B4 नचिरात्स —(l. 59) B4 पुलस्त्य-. Ñ2 B4 D9 नदन —(l. 60) B2.3 महामति (for °द्युति). —(l 61) D9 om (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 64. Ñ2 प्रार्थितस् (for प्रथितस्). Ñ2 B1.3 तथा —(l 62) B4 पुरातने, —G (ed.) om. l. 63–64. B1 3 om l. 63. —(l 63) V1 राम, B3 वीर (for वत्स). —(l 64) V1 अकामतस्, B1 वस मे तत्, B2 3 समागत (for अनागत) —(l 65) B2 श्रेष्ठ , B3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ). —For l. 65–66, V1 subst .

1* पालित चिरराज्याय लङ्काराज्य भविष्यति ।

—(l 68) Ñ2 B4 D9 तत्र, B2 शीघ्र (for क्षिप्र). —(l. 71) B4 महागज Ñ2 B4 D9 स्वैर- (for वैर-) —(l 72) V1 B1 4 D9 -शालिना (for शीलिना). —(l. 73) B4 मत्वाविरुद्ध (for सदा विरुद्ध) —(l. 74) B1 सोमविघातने,

महाध्वरे सोमविलोपन यथा
तथा च देवादिविघातने रतम्।
दशानन पापरत यथा स्थित
प्रियेऽनुजे देवगणे च नित्यम्।
तथा विमाने तु यथा स्थित ध्रुव
न सत्पथ दूरत एव वर्जयेत्।
दशानन वर्जयतस्तवानघ
यशश्च ते नित्यसुखानुयायिन ।
श्रुत्वैतद्वचन धीमानग्रजस्य मुखाच्युतम्।
अधोमुखो ध्यानपरो ह्यतिष्ठत्स विभीषण ।
त ध्यायमान भगवानुवाच प्रभुरव्यय ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ राजेन्द्र सुखमाप्नुहि शाश्वतम्।
सुकृतस्य महाप्राज्ञ तपस फलमीदृशम्।
प्रत्यक्ष दृश्यते वीर सर्वमेतद्विभीषण।
तस्मादुत्तिष्ठ गच्छ त्व पुराणं प्रभुमव्ययम्।
आधार सर्वभूताना शाश्वत निरवग्रहम्।
स हि धर्मनिधान च गतिर्गतिमता वर ।
कृत्स्नस्य जगतो मूल तस्माद्गच्छस्व राघवम्।
श्रुत्वैतद्वचन तत्र नीलकण्ठेन भाषितम्।
उदतिष्ठन्महाबाहुस्तैरेव सचिवै सह।
नमस्कृत्वा शिव देवं तथा वैश्रवण प्रभुम्।
रामाभ्यास ययौ क्षिप्र धर्मात्मा स विभीषण.।
जगामाकाशमाविश्य रामो यत्र महाबल ।

8

After 6 12 3, $D_{5-7\ 10\ 11}$ S ins

सुग्रीवस्त्वथ तद्वाक्यमाभाष्य च विमृश्य च।
तत शुभतर वाक्यमुवाच हरिपुगव ।
स दुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचर ।
ईदृश व्यसनं प्राप्त भ्रातर य परित्यजेत्।
को नाम स भवेत्तस्य यमेष न परित्यजेत्।
वानराधिपतेर्वाक्य श्रुत्वा सर्वानुदीक्ष्य च।
ईषदुत्स्मयमानस्तु लक्ष्मण पुण्यलक्षणम्।
इति होवाच काकुत्स्थो वाक्य सत्यपराक्रम ।
अनधीत्य च शास्त्राणि वृद्धाननुपसेव्य च।
न शक्यमीदृश वक्तु यदुवाच हरीश्वर ।
अस्ति सूक्ष्मतर किंचिद्यथात्र प्रतिभाति मे।
प्रत्यक्ष लौकिक चापि विद्यते सर्वराजसु।
अमित्रास्तत्कुलीनाश्च प्रातिदेश्याश्च कीर्तिता ।
व्यसनेषु प्रहर्तारस्तस्मादयमिहागत ।
अपापास्तत्कुलीनाश्च मानयन्ति स्वकान्हितान्।
एष प्रायो नरेन्द्राणा शङ्कनीयस्तु शोभन ।
यस्तु दोषस्त्वया प्रोक्तो ह्यादानेऽरिबलस्य च।
तत्र ते कीर्तयिष्यामि यथाशास्त्रमिद शृणु।
न वय तत्कुलीनाश्च राज्यकाङ्क्षी च राक्षस ।
पण्डिता हि भविष्यन्ति तस्माद्ग्राह्यो विभीषण ।
अव्यग्राश्च प्रहृष्टाश्च ते भविष्यन्ति सगता ।
प्रवादश्च महानेष ततोऽस्य भयमागतम्।
इति भेद गमिष्यन्ति तस्माद्ग्राह्यो विभीषण ।

B_4 सोमविलोपिन —(l 75) B_1 चारादि (for देवादि-) V_1 मदा च ते तात (for तथा च देवादि-) —(l 76) B_1 पापभव, B_3 पापतर —(l 77) B_1 प्रियानुजे $\tilde{N}_2$ V_1 B_4 D_9 नित्यश (for नित्यम्) —(l 78) B_{1-3} यथा V_1 विमार्गे (for विमाने) B_4 च (for तु) B_{1-3} पथा (for यथा) —(l 81) V_1 पर (for च ते) B_1 नित्यसुखानि यानि न —(l 84) B_1 विभीषण च (for त ध्यायमान) —(l 86) B_3 स्वकृतस्य —(l 89) B_1 साम्प्रत (for शाश्वत) —(l 90) D_9 धर्मविधान —(l 91) $\tilde{N}_2$ म कृत्स्न (for कृत्स्नस्य) B_2 गच्छ स (for गच्छस्व) —(l 92) $\tilde{N}_2$ D_9 परम भद्र (for वचन तत्र) —(l 93) $\tilde{N}_2$ तदतिष्ठन् —(l 94) $\tilde{N}_2$ $B_{3\ 4}$ D_9 नमस्कृत्य $\tilde{N}_2$ D_9 महादेव (for शिव देव) —B_4 om l 96 V_1 reads l 96 twice (var) —(l 96) V_1(both times) यत्र रामो (by transp) V_1(first time) विभीषण (for महाबल)

8

(l 1) $M_{1\ 2}$ आकर्ण्य, Cv r m g t as above (for आभाष्य) —(l 3) D_{5-7} M_3 Cm g दु-, Cr k t as above (for स) —(l 4) G_3 damaged for व्यसन प्रा G_1 यु, Cv as above (for य) —T_2 om (hapl) l 5 —(l 5) M_5 राम (for नाम) —(l 6) D_6 उदीक्षत, $D_{10\ 11}$ T_3 G_1 $M_{1\ 3\ 5}$ उदी(D_{11} °द्वी)क्ष्य तु (for उदीक्ष्य च) —(l 7) D_6 T_3 M_5 विस्मयमानस्तु $D_{6\ 7}$ शुभलक्षण, D_{11} पुण्यलक्ष्मण, G_2 पार्श्वत स्थित (for पुण्यलक्षणम्) —(l 8) T_2 वाक्यविशारद (for सत्यपराक्रम). —(l 9) G_3 damaged for वृद्धाननु —(l 11) M_1 Ck अति-, Cr m g t as above (for अस्ति) T_2 सूक्ष्मतम D_5 T_1 किं तु, T_3 किं नु, Cr g k t as above (for किंचिद्) $D_{5\ 7}$ T $G_{2\ 3}$ $M_{2\ 3\ 5}$ यदत्र, D_6 यदत (for यथात्र) $D_{5\ 10\ 11}$ $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ Ct मा, D_6 मा (for मे) —(l 12) D_6 reads प्रत्यक्ष in marg D_6 T_3 G_3 M वा (for च) $D_{10\ 11}$ वर्तते (for विद्यते). —(l 14) G_3 damaged for दयमिहा —(l 16) T_3 M_5 शोभन (for शोभन) —(l 18) D_6 तच्च (for तत्र) G_2 om ते (subm) —(l 19) D_{11} राजस , G_3 damaged (for राक्षस) —(l 21) $M_{1\ 2}$ अभव्याश्, Cv as above (for अव्यग्राश्) D_7 T_3 G_2 Cv r प्रदुष्टाश्, Cg t as above (for प्रहृष्टाश्) D_6 $T_{2\ 3}$ G_1 $M_{1\ 2\ 5}$ ते (for second च) G_3 अव्यग्रा ह प्रदुष्टास्ते (for the prior half) D_6 $T_{1\ 2}$ G M न (for ते) T_3 भविष्यति न सगता (for the post half) —(l 22) $D_{6\ 7\ 10\ 11}$ T_3 G_3 $M_{1\ 2}$ Cm g k t प्रणादश्, M_5 प्रणतश्, Cv r m*p* as above (for प्रवादश्) D_7 एव, G_3 अत्र, Cv m k t as above (for एष) D_6 रणेस्य, $D_{10\ 11}$ Ck t [ऽ]न्योन्यस्य, T_2 ततोन्य-, Cv as above (for ततोऽस्य) D_5 $T_{1\ 3}$ ततो विस्मयमागत (for the post half)

न सर्वे भ्रातरस्तात भवन्ति भरतोपमा ।
मद्विधा वा पितु पुत्रा सुहृदो वा भवद्विधा ।
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीव सहलक्ष्मण ।
उत्थायेद महाप्राज्ञ प्रणतो वाक्यमब्रवीत् ।
रावणेन प्रणिहित तमवेहि विभीषणम् ।
तस्याह निग्रह मन्ये क्षम क्षमवता वर ।
राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या सदिष्टोऽयमिहागत ।
प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते प्रच्छन्नो मयि वानघ ।
लक्ष्मणे वा महाबाहो स वध्य सचिवै सह ।
रावणस्य नृशसस्य भ्राता ह्येष विभीषण ।
एवमुक्त्वा रघुश्रेष्ठ सुग्रीवो वाहिनीपति ।
वाक्यज्ञो वाक्यकुशल ततो मौनमुपागमत् ।

9

After 6 13 5, D5–7.10 11 S ins

तस्य तद्वचन श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् ।
वचसा सान्त्वयित्वैन लोचनाभ्या पिबन्निव ।
आख्याहि मम तत्त्वेन राक्षसाना बलाबलम् ।
एवमुक्त तदा रक्षो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
रावणस्य बल सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ।
अवध्य सर्वभूताना गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
राजपुत्र दशग्रीवो वरदानात्स्वयभुव ।
रावणानन्तरो भ्राता मम ज्येष्ठश्च वीर्यवान् ।
कुम्भकर्णो महातेजा शक्रप्रतिबलो युधि ।
राम सेनापतिस्तस्य प्रहस्त इति विश्रुत ।
कैलासे येन सग्रामे मणिभद्र पराजित ।
बद्धगोधाङ्गुलित्राणो अवध्यकवचो युधि ।
धनुरादाय तिष्ठन्स अदृश्यो भवतीन्द्रजित् ।
सग्रामसमयव्यूहे तर्पयित्वा हुताशनम् ।
अन्तर्धानगत शत्रूनिन्द्रजिद्धन्ति राघव ।
महोदरमहापार्श्वौ राक्षसश्चाप्यकम्पन ।
अनीकस्थास्तु तस्यैते लोकपालसमा युधि ।
दशकोटिसहस्राणि रक्षसा कामरूपिणाम् ।
मासशोणितभक्षाणा लङ्कापुरनिवासिनाम् ।
स तैस्तु सहितो राजा लोकपालानयोधयत् ।
सह देवैस्तु ते भग्ना रावणेन दुरात्मना ।
विभीषणवच श्रुत्वा रामो दृढपराक्रम ।
अन्वीक्ष्य मनसा सर्वमिद वचनमब्रवीत् ।
यानि कर्मापदानानि रावणस्य विभीषण ।
आख्यातानि च तत्त्वेन ह्यवगच्छामि तान्यहम् ।

—(l. 23) T3 करिष्यति, Cm g k t as above (for गमिष्यन्ति). D10 11 G1 प्राप्तो, Cv as above (for प्राप्तो) —(l. 24) T3 सर्वे च (for न सर्वे) G2 परमोपमा, Cr m g k as above (for भरतो°) —(l 25) G3 damaged for दो वा भव —(l 27) M3 [ए]न (for [इ]द) D6 वच (for महा-). G2 प्रश्रितो, Ct as above (for प्रणतो) —(l 28) D5–7 T3 G1 3 M1 2 अवेहि D7 10 11 G M1 2 निशाचर (for विभीषणम्) —(l 30) T1 राक्षस्या, T3 रक्षसा, Cr g as above (for राक्षसो) —(l 31) T3 विश्वस्त D5 प्रच्छन्ने, D7 10 11 Ct विश्वस्ते, G3 damaged, M1 2 प्रच्छन्न (for प्रच्छन्नो) D6 T3 राघव, D7 T2 G2 चानघ (for वानघ) —(l 32) D6 लक्ष्मणेन (for लक्ष्मणे वा) D5 सह स (for स वध्य) —(l 34) D7 M5 हरिश्रेष्ठ (for रघुश्रेष्ठ) —(l 35) D7 T2 वाक्यकुशलस्य (for °कुशल).

9

(l 1) G3 damaged for तस्य त —(l 4) D5 T1 उक्ते, D6 7 11 T2 3 G M उक्तस्तु.—(l 6) G2 3 सोवध्य, Cg as above (for अवध्य) D5 T1 -देवाना, Cg as above (for -भूताना) D5 T1 G3 M5 -[अ]सुर-, M3 -[अ]मर- (for -[उ]रग-) D10 11 पक्षिणा (for -रक्षसाम्) D7 देवगधर्वरक्षसा, G3 गधर्वा . . . सा (damaged) (for the post half). —(l 8) D7 M5 -[अ]वरजो (for -[अ]नन्तरो) G2 स (for च) —(l 9) G2 3 -समो बले, Cg k t as above (for -बलो युधि) —(l 10) G2 सौम्य (for राम) D7 10 11 G2 3 M3 5 Cg यदि वा (D10 11 ते), T2 युधि वि-, G1 वा यदि, M1 2 इति ते (for इति वि-) —(l 11) D6 T2 3 M5 कैलासे (for कैलासे). D10.11 G1 2 समरे (for सग्रामे) D5–7.10 मणिभद्र., Cg as above (for ना°) G2 प्रतापवान् (for पराजित) —(l. 12) Note hiatus between the two halves D6.10 11 T2 3 G2 M5 -[अ]ङ्गुलित्रश्च, G3 damaged, Cr.m g as above (for -[अ]ङ्गुलित्राणो) D7 G3 M1 2 5 ह्यवध्य, M3 त्ववध्य- Cg as above (for अवध्य-). —(l. 13) Note hiatus between the two halves D7.10 11 यस्तिष्ठन्, T2 तिष्ठश्च, M1 2 सगुणम् (for तिष्ठन्स) G2 3 त्वदृश्यो (to avoid hiatus) (for अदृश्यो). —(l. 14) D7 10.11 T1 M1 2 Cr t सग्रामे, Cm g as above (for सग्राम-) D5 6 T1 -समये, D7 10 11 Ct सु(D7 स)महद्-, M1 2 स सम-, Cr m g as above (for समय-) G2 3 सग्रामे समभिव्यूढे (G3 °गुप्ताशे). M5 सग्रामे च समव्यूहे (for the prior half) —(l 15) D6 M1 2 शत्रुं, D10 11 श्रीमान् (for शत्रून्) D5 T1 3 निद्रविष्यति (for इन्द्रजिद्धन्ति). —(l 17) D10 11 M1 2 Ch.t अनीकस्थास्, G1 अनिकायस्, Cg as above (for अनीकस्थास्). M5 ते सर्वे (for तस्यैते). —D7 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 20 G1 लोकपालोपमा युधि (for the post. half) —(l 18) G3 damaged for दशकोटिस —(l. 19) D10 11 T1 M1 -भक्षाणा (for -भक्षाणा).—(l 21) D5 6 T1.3 भग्नास्ते (by transp) (for ते भग्ना) D6 G1 M3.5 Cg महात्मना (for दुरात्मना) —(l 22) G1 राघवो रघुसत्तम (for the post half) D7.10 11 G2 3 M1 2 5 विभीषणस्य तु वचस्तच्छ्रुत्वा (G3 °च श्रुत्वा स) रघुसत्तम (G2 M5 °नदन) —(l 23) D7 सहसा (for मनसा). G2 पूर्वम् (for सर्वम्). G3 damaged for मिद वचन —(l 24) T3 यानि कर्माणि पापानि (for the prior half) ✻ Cg कर्मापदानानि अपदान कर्मवृत्तमित्यमर । करिकलभ इत्यत्रैव कर्मशब्दप्रयोग । शौर्यकृतव्यापारा

अह हत्वा दशग्रीव सप्रहस्त सहात्मजम् ।
राजान त्वा करिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ।
रसातल वा प्रविशेत्पाताल वापि रावण ।
पितामहप्रकाश वा न मे जीवन्विमोक्ष्यते ।
अहत्वा रावण सख्ये सपुत्रबलबान्धवम् ।
अयोध्या न प्रवेक्ष्यामि त्रिभिस्तैर्भ्रातृभि शपे ।
श्रुत्वा तु वचन तस्य रामस्याक्लिष्टकर्मण ।
शिरसावन्द्य धर्मात्मा वक्तुमेवोपचक्रमे ।

10

After Sarga 13, D5–7 10 11 S ins

ततो निविष्टा ध्वजिनीं सुग्रीवेणाभिपालिताम् ।
ददर्श राक्षसोऽभ्येत्य शार्दूलो नाम वीर्यवान् ।
चारो राक्षसराजस्य रावणस्य दुरात्मन ।
ता दृष्ट्वा सर्वमव्यग्र प्रतिगम्य स राक्षस ।
आविश्य लङ्का वेगेन राजानमिदमब्रवीत् ।
एष वानरऋक्षौघो लङ्का समभिवर्तते ।
अगाधश्चाप्रमेयश्च द्वितीय इव सागर ।
पुत्रौ दशरथस्येमौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
उत्तमायुधसम्पन्नौ सीताया पदमागतौ ।
एतौ सागरमासाद्य सनिविष्टौ महाद्युती
बल चाकाशमावृत्य सर्वतो दशयोजनम् ।
तत्त्वमेतन्महाराज क्षिप्र वेदितुमर्हसि ।
तव दूता महाराज क्षिप्रमर्हन्त्यवेक्षितुम् ।
उपप्रदान सान्त्व वा भेदो वात्र प्रयुज्यताम् ।
शार्दूलस्य वच श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिप ।
उवाच सहसा व्यग्र सप्रधार्यार्थमात्मन ।
शुक नाम तदा रक्षो वाक्यमर्थविदा वरम् ।
सुग्रीव ब्रूहि गत्वाशु राजान वचनान्मम ।
यथा सदेशमक्लीब श्लक्ष्णया परया गिरा ।
त्वं वै महाराज कुलप्रसूतो
महाबलश्चर्क्षरज सुतश्च ।
न कश्चिदर्थस्तव नास्त्यनर्थ-
स्तथापि मे भ्रातृसमो हरीश ।
अह यद्यहर भार्या राजपुत्रस्य धीमत ।
कि तत्र तव सुग्रीव किष्किन्धा प्रति गम्यताम् ।
न हीय हरिभिर्लङ्का शक्या प्राप्तु कथचन ।
देवैरपि सगन्धर्वै कि पुनर्नरवानरै ।
स तथा राक्षसेन्द्रेण सदिष्टो रजनीचर ।
शुको विहगमो भूत्वा तूर्णमाप्लुत्य चाम्बरम् ।
स गत्वा दूरमध्वानमुपर्युपरि सागरम् ।
सस्थितो ह्यम्बरे वाक्य सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।

इत्यथ ।, Ct कर्मापदानानि युधि कर्मनिवर्तितशौर्याणि ❀ —(l 25) D10 अख्यातानि G1 हि (for च) M5 आख्यानि तानि (for आख्यातानि च) —(l 26) D5 T1 3 M3 सबाधव (for सहात्मजम्) —(l 27) T3 एव (for एतद्) D10 11 शृणोतु मे (for ब्रवीमि ते) —(l. 28) D5 T1 M1 2 वा स, T3 चापि (for वापि) G2 राक्षस (for रावण) —(l 29) G3 damaged for वा न मे. —(l 30) T3 हत्वा तु (for अहत्वा) M5 समित्र- (for सपुत्र-) D7 10 11 G1 -जन-, G2 3 -ज्ञाति-, M1 2 -भ्रातृ- (for -बल-) —(l 31) T3 स (for न) M5 भ्रातृभिस्तिसृभि शपे (for the post half) —(l 32) M1 2 स विभीषण (for [अ]क्लिष्टकर्मण) —(l 33) M1 2 5 चरणौ (for धर्मात्मा) ❀ Cr शिरसावन्द्येयत्र आवन्द्येति पदच्छेद ।, so also Cg ❀ D7 10 11 G प्रचक्रमे (for [उ]पचक्रमे)

10

(l 1) D11 विनिष्टां (meta) (for निविष्टा) —(l 4) G1 तद्, G3 M5 त, Cm k t as above (for ता) ❀ Ck तामिति पदम् । वाहिनीमित्यर्थ ।, so also Ct ❀ D6 7 10 11 T2 M3 5 Cm सर्वतोऽव्यग्र(D6 °ग्रा), T3 G सर्वमव्यग्र (T3 °ग्रां) (for सर्वमव्यग्र) D5 T1 प्रतिगृह्य (for °गम्य) G3 damaged for स राक्षस —(l 5) K (ed) प्रविश्य (for आविश्य) D5 6 T1 3 M3 रावण वाक्यम्, Cm as above (for राजानमिदम्) —(l 6) D6 10 11 T2 G2 3 M2 5 एष वै वानरक्षौघो (D6 °क्षौं घो, G3 °क्षौंसो) (for the prior half) —(l 8) D7 M5 [ए]तौ (for [इ]मौ) —(l 9) D10 11 उत्तमौ रूप- (for उत्तमायुध-) T2 M5 पदवीं गता, Cr m g k t as above (for पदमागतौ) —(l 10) D5 6 T1 3 G2 महाबलौ, D10 11 °द्युते, G3 * * * लौ (damaged) (for महाद्युती) —(l 11) D5 सकाशम्, M3 आकाशम् (for चाकाशम्) T3 G2 आविश्य (for आवृत्य) —(l 12) D10 11 T2 M3 5 Cm g t तत्त्वभूत, G1 3 तत्त्वपूर्व, G2 तत्त्व ब्रूमि (for तत्त्वमेतन्) D6 महाभाग (for महाराज). —D6 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 13 G2 क्षिप्रमर्हति वेदितु (for the post half) ❀ Cv तत्त्वभूत महाराज क्षिप्र वेदितुमर्हसीति सम्यक्पाठ ।, Cr तत्त्वपूर्व महाराजेति पाठ ❀ —(l 13) D6 अर्हसि (for अर्हन्ति) D7 10 11 वेदितु (for [अ]वेक्षितुम्) —(l 14) G3 वा सान्त्व (by transp.) M5 भेद (for भेदो) —(l 15) D7 10 11 M3 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप). —(l 16) G3 damaged for सा व्यग्र in सहसा व्यग्र. M5 वीर (for व्यग्र) —(l 17) D10 11 साधु (for नाम) T3 -विशारद, M1 2 5 विदां वर (for -विदा वरम्). —(l 18) D5 T1 2 M3 त्व, T3 G1 तु (for [आ]शु). T2 G2 वचन (for वचनान्) —(l 19) D6 अक्लिष्ट (for अक्लीब) —(l 20) D5 6 T1 3 कुले (for कुल-) —(l 22) D7 10 11 कश्चन (for कश्चिद्) T2 सोस्त्यनर्थस्, T3 G1 M5 नाप्यनर्थस्, G3 * * र्थस् (damaged) (for नास्त्यनर्थस्) —(l 23) M5 तव (for तथा) G1 M1.2 [अ]सि, M3 हि (for [अ]पि) D6 M5 हरीश्वर (for हरीश) —(l 25) M1 2 अत्र (for तत्र) —(l 26) D6 T3 M5 च (for हि) D5–7 10 11 T1 3 प्राप्तु शक्या (by transp) —(l 27) G1 न देवैरपि (for देवैरपि स-) ❀ Cg अत्र नरग्रहणात् पूर्वार्धे हरिपद नरोपलक्षक बोध्यम् ❀ —(l 28) D6 10.11 T1 तदा (for तथा). G3 damaged for ष्टो रज —(l 29) D6 M2 उत्प्लुत्य (for आप्लुत्य) —(l 31) D5.6 T1 3 [S]पि

सर्गमुक्तः यथादिष्ट रावणेन दुरात्मना ।
त प्रापयन्त वचन तूर्णमाप्लुत्य वानरा· ।
प्रापयन्त तदा क्षिप्र लोष्टु हन्तु च मुष्टिभि ।
स तै प्लवगैः प्रसभ निगृहीतो निशाचर ।
गगनाद्भूतले चाशु परिगृह्यावतारित ।
वानरैः पीड्यमानस्तु शुको वचनमब्रवीत् ।
न दूतान्घ्नन्ति काकुत्स्थ वार्यन्ता साधु वानरा ।
यस्तु हित्वा मत भर्तु· स्वमत सम्प्रभाषते ।
अनुक्तवादी दूत सन्स दूतो वधमर्हति ।
शुकस्य वचन श्रुत्वा रामस्तु परिदेवितम् ।
उवाच मा वधिष्टेति घ्नत शाखामृगर्षभान् ।
स च पत्रलघुर्भूत्वा हरिभिर्दर्शिते भये ।
अन्तरिक्षे स्थितो भूत्वा पुनर्वचनमब्रवीत् ।
सुग्रीव सत्त्वसम्पन्न महाबलपराक्रम ।
किं मया खलु वक्तव्यो रावणो लोकरावण· ।
स एवमुक्त प्लवगाधिपस्तदा
प्लवङ्गमानामृषभो महाबल ।
उवाच वाक्य रजनीचरस्य
चार शुक तूर्णमदीनसत्त्व ।

न मेऽसि मित्र न तथानुकम्प्यो
न चोपकर्तासि न मे प्रियोऽसि ।
अरिश्च रामस्य सहानुबन्ध
स मेऽसि वालीव वधार्ह वध्य ।
निहन्म्यह त्वा ससुतं सबान्धव
सज्ञातिवर्गं रजनीचरेश ।
लङ्का च सर्वां महता बलेन
क्षिप्र करिष्यामि समेत्य भस्म ।
न मोक्ष्यसे रावण राघवस्य
सुरै सहेन्द्रैरपि मूढ गुप्त ।
अन्तर्हित सूर्यपथ गतो वा
तथैव पातालमनुप्रविष्ट ।
गिरीशपादाम्बुजसगतो वा
हतोऽसि रामेण सहानुजस्त्वम् ।
तस्य ते त्रिषु लोकेषु न पिशाच न राक्षसम् ।
त्रातार नानुपश्यामि न गन्धर्वं न चासुरम् ।
अवधीस्त्व जरावृद्ध गृध्रराज जटायुषम् ।
किं नु ते रामसांनिध्ये सकाशे लक्ष्मणस्य वा ।

(for हि) D10 [अ]नर (for [अ]न्तरे) D6 इद वचनम् (for सुग्रीवमिदम्) —(l 32) G3 -[उ]द्दिष्ट (for -[आ]दिष्ट) —(l 33) D7 G1 Ct तत्, Cg k as above (for त) D6 M1 2 उत्प्लुत्य, Cv as above (for आप्लुत्य) —(l. 34) D7 प्रारभत (for प्रापयन्त) D6 T1 3 M3 5 दिव (for तदा) M5 नेतु, Cm t as above (for लोष्टु) M1 2 transp लोष्टु and हन्तु —(l. 35) D10 11 सर्वे (for स तै) T3 प्रसग (for प्लवगै) D6 विगृहीतो, M5 प्रगृहीतो (for निगृ°) —(l 36) D6 T3 चापि (for चाशु) T1 भूतलेनाशु D7 10 11 प्रतिगृह्य (for परि°). D6 T3 M3 5 निपातित (for [अ]वतारित) —(l 37) G1 वध्यमानस्, M1 2 बद्ध्यमानस् (for पीड्य°) M1 2 वाक्यमथ (for वचनम्) —D5 repeats l 38 after l 44 —(l 38) G2 M5 हति (for घ्नन्ति) D6 (second time) कदाचिदपि माधव (for the post half) —(l 39) D7 परिभाषते, D10 11 सप्रधारयेत्, Ck as above (for सप्रभाषते) —(l 40) T1 न (for स) —(l 41) D7 10 11 transp श्रुत्वा and रामस् D5 7 T1 G M5 स (for तु) M3 परिदेवन, Cm g t as above (for °नितम्) —(l 42) T2 शाखामृगाधिपान् (for °मृगर्षभान्) D7 M5 शाखामृगगणांस्तथा (M5 °त) (for the post half) ❀ Cg मा वधिष्टेति प्रत्येकोक्त्यभिप्रायेणैकवचनम् । वधिष्टेतीत्यत्रार्षं सधि ।, Ck. मा वधिष्टेति । मा वधिष्वभिनि यावत् । माङ्योगादडभाव । हनो वध इति लुङि चेति वधादेश । एकवचनमार्षम् ।, so also Ct ❀ —(l 43) D6 T1 2 पक्षी, D7 पक्षी, T3 पक्षि- (for पत्र-). T3 -नघुर् (for -लघुर्) G [ऽ]भये (for भये) ❀ Cv पत्रलघु पत्रेष्विव लघु(?)त्रिनपक्ष इति यावत् ।, so also Cr m g Cr adds दर्शितेऽभय इत्यत्र अभय इति पदच्छेद ।, Cg adds भये दर्शितेऽपि ।, Ck हरिभिरभये रामवचसा दर्शिते, अवगतमित्रे सति पत्रलघु पक्षबलेन शीघ्रगतिरन्तरिक्षे स्थित्वा पुनर्वचनमब्रवीत् । पत्रलघु°, लघुपक्ष इत्यथ इत्यन्य । तादृशस्य कथमन्तरिक्षे स्थितिर्न रामवचन तत्कथ कृत स्यात्तथा छेदे ।, so also Ct ❀ —(l. 44) T2 M3 अतरिक्ष-, G3 damaged (for अन्तरिक्षे) D5 स्थिरो, G2 ततो, M1 2 शुक (for स्थितो). M1 2 स्थित्वा (for भूत्वा) D7 G1 शुको (for पुनर्) —(l 47) G3 M5 तथा (for तदा) —(l 48) G3 अधिपो (for ऋषभो) —(l. 50) D6 T3 दूत (for चार) D6 10 11 T2 शुद्धम्, D7 M5 दीनम्, T3 G3 M1 3 क्रुद्धम् (for तूर्णम्) G1 3 M5 -सत्त्व, Cg as above (for -सत्त्व) —(l. 51) G1 [ऽ]स्ति, Cg as above (for ऽसि). —(l 52) M5 नोपकर्ता (for चो°) D7 [अ]पि, M5 न (for first [अ]सि) D7 च (for second ऽसि) —(l 53) G2 महा-, Cg as above (for सह-) D7 -[अ]नुबधै, T3 -[अ]नुबद्ध (for -[अ]नुबन्ध) —(l 54) D10 11 M1 2 ततोसि, T2 3 G1 M5 समोसि, Cg as above (for स मेऽसि) —(l 55) D7 10.11 T2 G1 M3 5 सबधु, M1 2 सबधु (for सबान्धव) —(l 56) T3 सजाति- (for सज्ञाति-) —(l 58) G3 damaged for क्षिप्र करि D10 11 सर्वे (for क्षिप्र) —(l 59) D5 6 (in marg) T M1 2 राघवेण, Cr as above (for राघवस्य). ❀ Cr m g k t राघवस्य राघवात् । (Cg पञ्चम्यर्थे षष्ठी) ❀ —(l 60) D7 10 11 सर्वे (for सुरै) G1 महेद्रैर्, M5 सुरेंद्रैर् (for सहेन्द्रैर्) D7 T2 3 G1 2 M5 मूढ, Cg k as above (for मूढ) ❀ Cg मूढेति सबुद्धि ❀ —(l 61) D7 अतर्हित D7 10 11 [ऽ]पि (for वा) —D5 7 T1 G M om l 63-64 —(l 63) T3 -सगतोपि (for -सगतो) —(l 64) D6 T3 -[आ]त्मजस् (for -[अ]नुजस्) —(l 65) T3 तत् (for ते) T1 त . . . षु (for तस्य ते त्रिषु). M1 2 देव नापि (for पिशाच न) —(l. 66) D5 नाभिपश्यामि, D7 G3 नाधिगच्छामि, G1 M3 नानुप°, Ck as above (for नानुपश्यामि). —(l 67) M3 यत्र (for त्व) M3 अक्षम कि (for गृध्रराज).

हृता सीता विशालाक्षी या त्व गृहा न बुध्यसे ।
महाबल महात्मान दुराधर्षं सुरैरपि ।
न बुध्यसे रघुश्रेष्ठ यस्ते प्राणान्हरिष्यति ।
ततोऽब्रवीद्वालिसुतो ह्यङ्गदो हरिसत्तम ।
नाय दूतो महाराज चारक प्रतिभाति मे ।
तुलित हि बल सर्वमनेनात्रैव तिष्ठता ।
गृह्यता मा गमल्लङ्कामेतद्धि मम रोचते ।
ततो राज्ञा समादिष्टा समुत्पत्य वलीमुखा ।
जगृहुश्च बबन्धुश्च विलपन्तमनाथवत् ।
शुकस्तु वानरैश्चण्डैस्तत्र तै सम्प्रपीडित ।
व्याक्रोशत महात्मान राम दशरथात्मजम् ।
लुप्येते मे बलात्पक्षौ भिद्येते च तथाक्षिणी ।
या च रात्रिं मरिष्यामि जाये रात्रिं च यामहम् ।
एतस्मिन्नन्तरे काले यन्मया ह्यशुभ कृतम् ।
सर्वं तदुपपद्येथा जह्या चेद्यदि जीवितम् ।
नाघातयत्तदा राम श्रुत्वा तत्परिदेवनम् ।
वानरानब्रवीद्रामो मुच्यता दूत आगत ।

Colophon

तत सागरवेलाया दर्भानास्तीर्य राघव ।
अञ्जलि प्राङ्मुख कृत्वा प्रतिशिश्ये महोदधे ।
बाहु भुजगभोगाभमुपधायारिसूदन ।
जातरूपमयैश्चैव भूषणैर्भूषित पुरा ।
वरकाञ्चनकेयूरमुक्तावरभूषणै ।
भुजै परमनारीणामभिमृष्टमनेकधा ।
चन्दनागरुभिश्चैव पुरस्तादधिवासितम् ।
बालसूर्यप्रतीकाशैश्चन्दनैरुपशोभितम् ।
शयने चोत्तमाङ्गेन सीताया शोभित पुरा ।
तक्षकस्येव सभोग गङ्गाजलनिषेवितम् ।
सयुगे युगमकाश शत्रूणा शोकवर्धनम् ।
सुहृदानन्दन दीर्घं सागरान्तव्यपाश्रयम् ।
अस्यता च पुन सव्य ज्याघातविहतत्वचम् ।

D6 किमङ्गम, T2 3 M6 अप(T3 °र)क्षक (for जटायुषम्) G गृध्र राजानमक्षय(G1 °म) (for the post half) —(l 68) D7 तु (for तु) D7 10 11 G2 1 च (for वा) —(l 69) M1 2 transp हृता and सीता G2 या त्व तुध्य न गृह्यसे (for the post half) —(l 70) D5 6 T1 3 G3 M3 5 दुर्धर्षममरैरपि (for the post half) —(l 71) G2 नरश्रेष्ठ, Ck t as above (for रघु°) —(l 72) D5 6 T1 3 M3 5 तु, D7 10 11 [ऽ]पि (for हि) —(l 73) D7 10 11 महाप्राज्ञ (for °राज) D5 7 T3 G1 3 M1 3 5 Cr g चारि(G1 2 °री)क, Ck as above (for चारक) G1 मा (for मे) ॐ Cr चारि (°रि ?)क चार चर तदस्यास्तीति चारिक अत इनिठनाविति ठन् ।, Cg चारिक स्वार्थे ठक् ॐ —(l 74) D7 10 11 तव, G1 [ए]वात्र, G2 3 [अ]त्राव (for [अ]त्रैव) —(l 75) G1 M3 मा गमेल्ल (for मा गमल्) G2 3 प्रगृह्यता दुरात्मायम् (for the prior half) —(l 76) D5 6 T1 3 M3 समुत्प्लुत्य (for समुत्पत्य) —(l 77) D6 जगृह्य, T3 निगृह्य (for जगृहुश्) D7 त (for second च) G3 ... न्तम् (damaged) (for विलपन्तम) —(l 78) D5 T1 3 स (for तु) D5 om from श्च up to त्र T1 3 तत्र, G2 चैरदस् (corrupt) (for चण्डैस्) T3 तत्रत्य (for तत्र तै) —(l 79) D7 10 11 व्याचुक्रोश (for व्याक्रोशत) —(l 80) D5 G3 M1 2 Ck लुप्यते, Ct as above (for लुप्येते) G2 च तथा, M5 च बलात् (for मे बलात्) D6 11 G3 M1 2 भिद्यते (for भिद्येते) D5 7 10 11 M1 2 मे (for च) D5 तदा (for तथा) M5 transp तथा and [अ]क्षिणी —(l 81) D6 रात्रौ (for first रात्रिं) D6 7 रात्रौ (for second रात्रिं) T2 तामह, M1 2 याम्यह, Cr m g k t as above (for यामहम्) ॐ Cv या च रात्रिमित्यादि । रात्रिशब्दोऽहोरात्रवाचक । या च रात्रिं यस्मिन्दिवसे मरिष्यामि यस्मिश्च जाये अजाये " अनित्यत्वादागमशास्त्रस्यागमाभाव ।, Cr जाये अजाये जातवानस्मि । अडभाव आर्ष , so also Cg k t ॐ —(l 82) M1 3 एव काले तु, Cv as above (for अन्तरे काले) T3 [अ]पि (for हि) G3 damaged for कृतम्

—(l 83) G3 तत्सर्वम् (by transp), M3 सर्वं त्वम् (for सर्वं तद्) G1 अथ, M1 2 इह, Cv as above (for यदि) ॐ Cg चेदिति प्रसिद्धयर्थम यम् ॐ —(l 84) T3 नामारयत् (for नाघातयद्) D5 परिवेदन, D6 7 10 11 T3 M1 2 5 परिदेवित (for परिदेवनम्) —(l 85) M1 2 चाब्रवीद् (for अब्रवीद्). D5 आनत (for आगत)

Colophon —*Sarga no* (figures, words or both) D5–7 10 11 T1 3 G M 20, T2 19 —After colophon, G M1 3 5 conclude with श्रीरामाय नम

—(l 87) T2 G2 Cv*p* महोदधिं, G1 यथाविधि, Cv as above (for महोदधे) —M5 transp l 88 and l 89 —(l 88) D6 10 11 भुजग-, Cr m g as above (for भुजग-) —(l 89) D10 11 सदा (for पुरा) —(l 90) D7 10 11 मणि (for वर-) —(l 91) G1 अस , G2 Ck परि , Cv m g t as above (for अभि-) G2 अनेकश , Cg t as above (for °धा) ॐ Cr रामस्य एकदारव्रतत्वात् परमनारीणामिति बहुवचनेन श्रेष्ठपरिचारिण्यो विवक्षिता ।, so also Cm g k t ॐ —(l 92) D6 T1 -[अ]गुरुभिश् (for -[अ]गरुभिश्) D6 7 10 11 अभि (for अधि-) D10 11 सेवित (for -वासितम्) —G2 reads l 93 thrice —(l 93) D6 7 10 11 G2 (three times) Cv -प्रकाशश्च, Cr k as above (for -प्रतीकाशैश्) —D5 om (hapl ?) from चन्दनैर् up to सकाश in l 96 G2 (first and second time) अधिवासित, M2 चाप° (for उपशोभितम्) ॐ Cv बालसूर्यप्रकाशैरिति विशेषणसामर्थ्यात् द्वितीयश्चन्दनशब्द कुङ्कुमवचन ।, so also Cm g k t ॐ —(l 94) M5 सेवित (for शोभित) —(l 95) D6 T2 यथा भोग, G3 [ए]व भोगाभ (for [इ]व सभोग) —(l 97) D5–7 10 11 M1 सुहृदा नदन दीर्घं(D7 तीर्थं), G3 सुहृ . . . र्पं (damaged) (for the prior half) T3 सहारात- (for सागरान्त) —(l 98) D6 अस्ततोथ, T3 अस्यता तु, Cr as above (for अस्यता च) D6 T2 M3 -विगत- (for -विहत-) M5 आयत

[illegible] महातरिपसनिभम ।
[illegible] ।
[illegible] सागरस्य [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] निरतो [illegible] ।

11

Before Sar 2 15, Ś D1-8 10-12 S ins, while Ñ2 D3 ins after 235*

अथोवाच सुग्रीवः सागरं दारुणं वचः ।
अद्य त्वा शोषयिष्यामि सपातालं महार्णव ।
शरनिर्दग्धतोयस्य परिशुष्कस्य सागर ।
मया शोषितसत्त्वस्य पांसुरुत्पद्यते महान् ।
मत्कार्मुकविनिर्मुक्तेन शरवर्षेण सागर ।
पारं तेऽद्य गमिष्यन्ति पद्भिरेव प्लवंगमाः ।
विचिन्वन्नाभिजानासि पौरुषं नापि विक्रमम् ।
दानवालय संताप मत्तो नाम गमिष्यसि ।
ब्राह्मेणास्त्रेण संयोज्य ब्रह्मदण्डनिभं शरम् ।
संयोज्य धनुषि श्रेष्ठे विचकर्ष महाबलः ।
तस्मिन्विकृष्टे सहसा राघवेण शरासने ।
रोदसी संपफालेव पर्वताश्च चकम्पिरे ।
तमश्च लोकमावव्रे दिशश्च न चकाशिरे ।
प्रतिचुक्षुभिरे चाशु सरांसि सरितस्तथा ।

[illegible] —(l 100) D10 11 [illegible] (for [illegible]) D6 7 T1 G1 Cr [illegible], G4 M1 2 महानुग, M3 [illegible] (by transp) (for [illegible]) [illegible] Cv [illegible] [illegible] Cg [illegible] Ct [illegible] —(l 101) D5 10 11 T1 M1 3 Ct [illegible], Cr m g as above (for [illegible]) D5 [illegible], D7 M1 2 3 [illegible] (for [illegible]) D5 10 11 T1 M1 3 Ct [illegible] Cr m g as above (for [illegible]) D7 [illegible] (for [illegible]) [illegible] Ck अथ मे तरणं नाम [illegible] —T3 G1 M1 2 3 transp l 102 and l 103 —(l 102) M1 2 [illegible], Cr m g k t as above (for [illegible]) D10 11 T3 G1 2 M1 2 3 Ct [illegible], Cr as above (for [illegible]) G2 damaged for [illegible] —(l 103) G3 अथ [illegible] M1 2 Cl [illegible] (for अभिनिविष्टे) G1 [illegible], M3 स (for [illegible]). D10 11 [illegible] (for [illegible])

11

Ś D1-4 6.8 12 read l. 1-8 after l 29, while Ñ2 read after l 22 —(l 1) M3 ततो (for अथ) Ś Ñ2 D1-4 [illegible] (Ñ2 D2 °नमस्ति, D1 °तोश्च [illegible], D2 4 [illegible], D3 °तान्स [illegible]) कुपितो राघवोऽब्रवीत् —(l 2) D6 अथ Ñ2 [illegible], D10 11 [अ]द्य (for त्वां). D1 2 3 [illegible] T3 G1 [illegible] —After l. 2, Ś Ñ2 D1-4.6 8. 9 12 ins

1* [illegible] विषमिष्यामि ते [illegible] ।

[D3 [illegible] Ś D2 4 12 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 [illegible] (for the prior half). D2 [illegible], D4 [illegible], D6 [illegible] (for विषमिष्यामि ते).]

—(l. 3) Ś Ñ2 D1.3 [illegible] 12 [illegible], D7 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for the prior half) —(l 4) [illegible] M1 2 Ct [illegible], Cr as above (for [illegible]) [illegible] Cr [illegible] as above (for [illegible]) [illegible] D8 11 [illegible] (for [illegible]) Ś Ñ2 D1-4.8 9 12 [illegible] Ñ2 D1 om (hapl), D2.4 8 9 [illegible] पांसु (Ś D12 रेणु) रुत्थास्य (Ś °त्य) ते महान् —(l 5) Ñ2 D1-4. 8.9 -विनिर्मुक्त, D6 G2 -विशिष्टेन, D7 10.11 Cr -निसृष्टेन (for विसृष्टेन) Ś D12 मम कार्मुकनिर्मुक्त (for the prior half). —D8 om from the post half up to l 6 Ś Ñ2 D1-4 9 12 I (ed) अंग शुष्क (D4 °रशुष्क, L [ed.] °रेर्नून) महोदधे, D3 °धि) (for the post half) ꣸ Cr सागरेति सम्बुद्धि ꣸ —(l 6) D10 11 पर तीर, T3 मुत्र तेद्य, G1 पुर तेद्य Ś Ñ2 D1-4 9.12 अद्य त्वा सतरि (D1 °पति) ष्यति (for the prior half) —(l 7) T2 विनिन्वन्, Cm g.t as above (for विचिन्वन्) Ś D12 न च मे त्वं विजानीषे, Ñ2 D1-4.8 9 मम त्व (D9 ममत्व) न विजानीषे (for the prior half). ꣸ Ck वीचिमजिति पाठ । हे वीचिमन्. ꣸ D9 पौरुषं D5 नाति-, M3 चापि (for नापि). Ś Ñ2 D1-4.8 9.12 पौरुषं विक्रमं बल (for the post half) —Ñ2 illeg for l 8 —(l 8) Ś D1-3 सत्रास (for संताप). D9 मा दावानलसकाश (for the prior half) G2 3 M3 Cr g नाथि-, Cm नाव-, Ck t as above (for नाम) Ś तस्मान्मां (Ś2 °न्मे) नाधिगच्छसि (Ś2 °ति), D1 तस्मात्त्व नावगच्छसि, D2-4 8 9.12 तस्मान्मे (D9 °त्त्व) नाव (D3.4.12 °धि) गच्छसि (for the post. half). ꣸ Cg इदमज्ञान सद्भासमुत्तमित्याशयेन दानवालयेति सबोधनम् । मत्तो भाविन मताप च नाधिगमिष्यसि न ज्ञास्यसि. ꣸ —After l 8, D5 6 T2.3 M1 2 ins.

2* एवमुक्त्वा महातेजा रामो रक्तान्तलोचन ।

[D8 महाराजो]

—Ś Ñ2 D1 3 4.8 9.12 om. l. 9-10 —For l. 9-10, D2 subst.

3* अथ प्राहतवाणापविशुना सद्ममम्बुधिम् ।
मत्वा दाशरथी राम सद्द्रोऽस्य [illegible] ।

—(l. 11) Ś1 समरे, Ś2 Ñ2 D1-4.8 9 12 समरे (for सहसा) —(l 12) D3 T3 रोषसा Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 [illegible], D5 6 T. 2 सपपात (for संपफालेव) ꣸ Cg संपफालेव [illegible] [illegible], so also Cl t D3 [illegible] —D3 om (hapl ?) l. 13 —(l 13) Ś D12 [illegible] (for लोकम्). D3 आ [illegible] (for आवव्रे). D1 2 6 [illegible] —(l 14) D5-7 T3 M3 परि-; G2 सम- (for प्रति-).

तिर्यक्च सह नक्षत्रैः सगतौ चन्द्रभास्करौ ।
भास्करांशुभिरादीप्त तमसा च समावृतम् ।
प्रचकाशे तदाकाशमुल्काशतविदीपितम् ।
अन्तरिक्षाच्च निर्घाता निर्जग्मुरतुलस्वना ।
पुस्फुरुश्च पुनर्दिव्या दिवि मारुतपङ्क्तय ।
बभञ्ज च तदा वृक्षाञ्जलदानुद्ववर्षं च ।
आरुजश्चैव शैलाग्राञ्शिखराणि प्रभञ्जन ।
दिविस्पृशो महामेघा सगता सुमहास्वना ।
मुमुचुर्वैद्युतानग्नींस्ते महाशनयस्तदा ।
यानि भूतानि दृश्यानि चुक्रुशुश्चाशने समम् ।
अदृश्यानि च भूतानि मुमुचुर्भैरवस्वनम् ।
शिश्यिरे चाभिभूतानि सन्त्रस्तान्युद्विजन्ति च ।
सप्रविव्यथिरे चापि न च पस्पन्दिरे भयात् ।
सह भूतै सतोयोर्मि सनाग सहराक्षस ।
सहसाभूत्ततो वेगाद्भीमवेगो महोदधि ।
योजन व्यतिचक्राम वेलामन्यत्र सप्लवात् ।
त तथा समतिक्रान्त नातिचक्राम राघव ।
तमुद्धतममित्रघ्नो रामो नदनदीपतिम् ।

D3 वायु, D7 वाशु (for चाशु) Ñ2 D9 च ह, D5–7 10 11 T2 तदा (for तथा) Ś D1–4 8 12 सरितश्च सरासि च (for the post half) —(l 15) D8 सह स-, G1 तु सह (for च सह) Ś Ñ2 D1–4 9 12 चेरतुश्, D8 चरतश् (for सगतौ) Ś D12 शशि° D8 °भास्करौ (for चन्द्रभास्करौ) —After l 15, Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 G2.3 ins.

4* तमसा च परिच्छन्नावुभौ न रेजतुस्तदा ।

[S1 D12 तु, D3 4 [अ]भि- (for च) D2 8 परिच्छिन्नाव, G2 3 प्रतिच्छन्नाव् Ś D12 नोभा तौ (for उभौ न) Ñ2 D1 2 8 9 न सवतुस, D4 बभूवतुस (for न रेजतुस) G2 3 कृष्णेन महता तदा (for the post half)]

—(l 16) Ś Ñ2 D2–4 8 9 12 [अ]भि(D2 °पि)सवृत —(l 17) Ś Ñ2 D1 2 4 8 12 न चकाशे(D1 °से), D3 चकासे न Ś D12 वियत्तदा, Ñ2 D1 8 च(D8 तु) तदह, D2 तदा नर्वम्, D3 4 तदा तत्र (with hiatus) (for तदाकाशम्) D6 T3 -निनादित (for विदीपितम्) —(l. 18) D1 हि (for च) Ś D12 स जग्मुर्, Ñ2 D1–4 8 9 सजग्मुर्. —(l 19) D6 T3 प्रस्फुराश्च, D7 प्रास्फुरश्च, T2 प्रस्फुटाश्च, G1 3 पुस्फुटुश्च, M1 3 प्रवयुश्च G2 3 पुनदाशा, M3 घना दिव्या (for पुनर्दिव्या) Ś Ñ2 D1 9 12 प्रास्फुरश्चापि(D1 °ति) परुषा(Ś D12 हि रुपा), D2 पुस्फुरुश्चानिपरुषा, D3 विस्फुरतश्च परुषा, D4 प्रस्फुटाश्चापि परुषा, D5 T1 प्रास्फुर(D5 + श्च घना दिव्या, D8 प्रस्पन्दुश्चानिपरुषा, D10 11 Ck t ववु प्रकर्षेण ववुर् (for the prior half) ⁂ Cm पुस्फुरुश्चेति वा पाठ ।, Cg पुस्फुरुश्चेह ⁂ D4 दिशि, D10 11 Ct दिव्य-, Ck दिव्या (for दिवि) Ś D8 12 वहय, Ñ2 D9 -रहस, D2 -वत्तय (for पङ्क्तय) —(l 20) G Cr बभञ्जुश्च D6 T3 नेगाज् (for वृक्षान्) Ś Ñ2 D1 2 4 8 9 12 बभज च तरून्वायु, D3 बभजोपवन वायु (for the prior half) D7 10 11 Ct जलदानुद्ध, G1 2 उद्धरति च, G3 उद्ववर्द च, M1 2 उदवपयत्, M3 उद्दहत्रपि (for उद्ववर्ष च). Ś1 D12 समूलानुदपाटयत्, Ś2 ससूलानतुपाटयन्, Ñ2 D1 2 4 8.9 समूलानुद्ववर्द च, D3 ससूलानुद्धहत्परे (for the post half) —(l 21) D5 M1–3 Cg अरुजश्च Ś Ñ2 D9 12 आमुश्चानि च शैलाना, D1 2 4 आरुणानि च शलाना, D3 आभञ्जेन शैलाना, D8 अरुग्णानि शलाश्च (for the prior half) Ś D12 नमस्वता, Ñ2 D9 व्यधात्तदा, D1 2 च(D2 वि-) वायुना, D3 बहून्यपि D4 व्यधीयत, D8 व्यधत्त स, D10 11 बभज च (for प्रभञ्जन) ⁂ Cv r आरुजश्चैव शैलाग्राञ्शि(Cr °ग्र शि)खराणि प्रभञ्जन इति सम्यक् पाठ (Cr °ति सम्यक्) ।, Cg अरुजन् अपीडयत् । बहुवचनमार्षम् ⁂ —D11 om l 22 —(l 22) G1 दिवि चापि D6 T3 महानेगा (for °मेघा) D7 10 T2 G2 3 M1 2 दिवि च स महानेगा (M1 2 °मेघा) (for the prior half) D5 T1 M3 सगता स, D7 10 T3 M1 2 सहता स- (T2 M1 2 सु-) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 दिवि ये च महाभूता महता भीषणस्वना —Ñ2 om l 23–32 D2 om l 23–26 Ś D1 3 4 8 12 om l 23 —(l 23) M1 2 स (for ते) G1 महाशयनस् (meta) (for महाशनयस्) —Before l 24, Ś D1 3 4 8 12 read l 27 —(l 24) G3 दृश्यते (for दृश्यानि) —M1 2 transp the post halves of l 24 and 25 T1 3 G1 च शनै सम Ś1 D4 दृश्यानि चैव भूतानि न चुक्रुशु (D4 °रुशु) शनैरपि Ś2 D1 3 12 दृश्यानि चैव भूतानि प्रजग्मु (Ś2 जग्मुर्व, D12 °ग्मुन [hypm]) सभ्रम महत्, D8 दृश्यान्यपि च भूतानि न चुक्रुशु शनैरपि —After l 24, D9 reads l 27 —D1 12 om l 25 —(l 25) D5 6 T1 3 M1 2 चुक्रुशुर्, G2 रुरुदुर्, Cg t as above (for मुमुचुर्) G1 भैरव रव Ś जग्मुर्व सभ्रम महत्, D3 4 8 9 प्रजग्मु सभ्रम महत् (for the post half) —Ś D1 3 4 8 9 12 om l 26 —(l 26) T2(*sup lin* also) M5 सलिले D6 7 T3 M चापि, D6 T2 तानि (for चाभि-) G1 समस्तानि, Ct as above (for सन्त्र°) T3 सम त्रस्ता भ्रमति च (for the post half) —(l 27) Ś D1–4 8 12 ते च, Ñ2 D9 चैव (for चापि) D2 तत्र (for न च) Ś D1 4 12 प्रचस्कन्दिरे, Ñ2 D9 च चस्कन्दिरे, D2 चावस्कन्दिरे, D3 8 न प्रस्कन्दिरे (for च पस्पन्दिरे) —(l 28) Ñ2 सतोयश्च Ś D1–4 8 9 12 M1 2 सहभूत सतोयश्च (M1 2 °योघ) (for the prior half) D8 दानव, G1 राक्षसै (for -राक्षस) Ś1 D12 सनागश्च सदानव, Ś2 सनागाश्च सदानवा, Ñ2 D1–4 8 9 सनाग (D3 °द) सहदानव (for the post half) —(l 29) Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 दुद्रुवे, D5 [आ]सीत्तदा, T1 3 G3 [अ]भूत्तदा (for [अ]भूत्ततो) Ñ2 D9 दूराद्, D5 T1 3 घोरो, M1 2 वेला (for वेगाद्) —Ś D1–4 8 9 12 om l. 30–32 —(l 30) T2 व्यति-, Cm t as above (for व्यति-) —(l 31) G M तदा (for तथा) —(l 32) G1 समुद्धतम् ⁂ Cr समुद्धतममित्रघ्नमिति पाठ ⁂

12

After 267*, Ś Ñ2 D1–4 8 9 12 ins

तद्युद्धमभवद्घोरं सुरासुरसमाकुलम् ।
देवतानां ततः सैन्यं पत्त्यश्वरथसंकुलम् ।
मत्तद्विपसहस्रैश्च संवृतं शरसंमतम् ।
असुरैः सर्वतो भग्नं पलायत दिशो दश ।
तत्प्रभग्नं बलं सर्वं दृष्ट्वाहं त्वरयान्वितः ।
शिलापादपवर्षैश्च पर्वतैश्च प्रवृष्टवान् ।
असुराणां महत्सैन्यं सर्वतो द्रावितं मया ।
मयैव च सह स्थित्वा तदायुध्यत ते पिता ।
शक्तिभिर्भिण्डिपालैश्च पाशैस्तीक्ष्णैः परश्वधैः ।
एतस्मिन्नन्तरे राम राजा दशरथस्त्वरन् ।
एकैकेन च बाणेन दश पञ्च च सप्त च ।
निर्बिभेदासुरान्क्रुद्धः शतशोऽथ सहस्रशः ।
ततस्तं कोष्ठकीकृत्य दैतेयानां बलं तदा ।
अदृश्यं सायकैश्चक्रे ततः क्रुद्धो नराधिपः ।
संदधे चैव नाराचमाग्नेयास्त्रसमायुतम् ।
तेषां तं च मुमोचाशु ततोऽदह्यन्त दानवाः ।
असुराश्च सदैतेया हता शतसहस्रशः ।
एतस्मिन्नन्तरे राम निर्वृता सर्वदेवता ।
वरेण छन्दयामासू राजानं पितरं तव ।
ब्रूहि राजन्महाबाहो वरदा देवता स्थिता ।
किं ते वरं ददन्त्वेता सुयुद्धेनाद्य तोषिता ।
देवतैरेवमुक्तस्तु राजा दशरथोऽब्रवीत् ।
देवता यदि मे तुष्टाः पुत्रो मह्यं प्रदीयताम् ।
सर्वैः क्षत्रगुणैर्युक्तो महाबलपराक्रमः ।
एवमुक्ते तदा राज्ञा देवा वाक्यमथाब्रुवन् ।
चत्वारस्ते सुता राजन्भविष्यन्ति महाबलाः ।
ज्येष्ठो राम इति ख्यातो भरतो लक्ष्मणस्तथा ।
शत्रुघ्नश्च महावीर्यः सुमित्रानन्दवर्धनः ।
अयोध्यां गच्छ भद्रं ते विज्वरो भव पार्थिव ।
संपूज्य त्रिदिवैर्देवा दत्त्वा रत्नानि चाप्युत ।
अस्त्राणि चैव दिव्यानि रथं युक्तं च सुप्रभम् ।
चूडामणिं तथा राम दिव्यं चामृतसंभवम् ।
विसर्जितस्ततो देवैर्मया सह नराधिपः ।
आगच्छत तदा राजा अयोध्यां त्वरयान्वितः ।
मया सह महाबाहुस्तां पुरीं प्रविवेश ह ।
सत्कारेण महार्हेण पूजयामास मां नृपः ।
स सुखी मासमुषितो राज्ञस्तस्य निवेशने ।
ततो राजानमामन्त्र्य स्ववेश्म पुनरागतः ।
तस्य राज्ञो भवान्पुत्रः सर्वैः पुत्रगुणैर्युतः ।
यथा दशरथस्य त्वं तथा मम न संशयः ।
चिन्तयन्सततं राम किं कुर्यां नृपतेः प्रियम् ।
चिन्तयानस्य कालो मे गतोऽद्य क्रीडितस्य च ।
विद्यते त्वयि मे स्नेहः परा संभावना च मे ।

12

(l 1) D2 तत्र युद्धं महद्घोरं (for the prior half) D2 3 -भयंकरं (for -समाकुलम्) —(l 2) Ñ2 D9 महत् (for ततः) —(l 3) Ñ2 D9 -सहस्रेण (for सहस्रैश्च) D2 संश्रितं (for संवृतं) D9 सुरसंवृतं, L (ed) सुरसंमतं (for शर-समतम्) —(l 4) L (ed) पलायितं (for पलायत) —(l 5) Ñ2 D9 ततो भग्नं (for तत्प्रभग्नं) —(l 6) Ñ2 D3 8 9 -वृक्षैश्च (for वर्षैश्च) Ś Ñ2 प्रवृद्धवान्, D3 प्रहृतवान् (for प्रवृष्टवान्) —(l 7) Ñ2 D9 कृतं, D1 8 अभूत् (for महत्) Ñ2 D9 विह्वलं, D1 4 विद्रुतं, D2 3 8 [ऽ]भिद्रुतं (for द्रावितं) —Ñ2 D9 om l 8–9 —(l 8) D3 सहितं (for च सह) D1 3 8 राघव (D8 °व) (for ते पिता) —(l 9) D1 4 भिन्दमालैश्च D1 8 प्रासैस् (for पाशैस्) D1–4 8 परश्वधैः —(l 10) Ñ2 D9 स्वयं (for त्वरन्) —(l 11) D8 स (for first च) L (ed) वा (for third च) —(l 12) Ñ2 D9 घोरान्, D8 सर्वान् (for क्रुद्धः) D1 [आ]शु संक्रुद्धः (for [अ]सुरान्क्रुद्धः) —(l 13) D2 स (for तं) Ś D12 दैत्येन्द्राणां (for दैतेयानां) Ś D4 12 महत् (for तदा) Ñ2 D1 8 9 बलानि च (D8 9 तु) (for बलं तदा) —(l 14) D1 अदृष्टं (for अदृश्यं) Ñ2 D1 8 9 चक्रुस् (for चक्रे) —(l 15) D3 तरसा (for नाराचम्) D3 (with hiatus) आग्नेयास्त्र (for आग्नेयास्त्र-) D1 3 -समाहितं (D3 °त) (for -समायुतम्) —(l 16) Ś D3 4.12 तच् (for तं) D1 व (for च) D1 [अ]थ (for [आ]शु). —D1 om l 17–18. —(l. 17) Ñ2 D9 शतशोऽथ (for हताः शत) —(l 18) D2 3 9 निवृत्ता (for निर्वृता). —(l 25) Ś D4 12 उक्तास् (for उक्ते). D3 तथा (for तदा) D8 राज्ञि (for राज्ञा) D2 तदा (for अथ) Ñ2 D9 देवता वाक्यमब्रुवन् (for the post half) —(l. 26) D1 महाराज, D3 पुरा राजन् (for सुता राजन्) —(l 27) Ś2 ततः (for तथा) —(l 28) Ś Ñ2 D12 महावीरः (for महावीर्यः) Ñ2 D1 सुमित्रानन्दि-. —(l 30) D3 पूज्य तं, D4 तं पूज्य (for संपूज्य). Ñ2 D1 8 9 तं तु (for देवा) L (ed.) पूजितो त्रिदिवैर्देवैर् (for the prior half) D3 [अ]थ (for च) Ś D12 [अ]थ (for [उ]त). —(l 31) Ñ2 D1 2 8 9 श (D1 2 व)स्त्राणि (for अस्त्राणि). Ś रत्नानि (for दिव्यानि) —(l 32) D3 दिव्यं, D8 शुभ्रं (for राम) D3 रत्नं (for दिव्यं) D9 वा (for च) —(l 33) D1 विसृष्टस्तु (for विसर्जितस्) D2 तदा (for ततो) D8 9 महात्मा स (for मया सह) —(l 34) Note hiatus between the two halves Ñ2 D9 अथागच्छत् (for आगच्छत) D3 [अ]-योध्यां (for राजा) Ś D12 ह्ययोध्यां, D2 स राजा (for अयोध्यां) —(l 35) D8 महाबाहो (for महाबाहुः) Ś D4 8 12 स्वां (for तां) Ś D4 12 च (for ह). —(l 37) Ś2 D3 8 12 सु- (for स) D4 सुख (for सुखी) —(l 38) Ś D1 2 12 स्व (for स्व-) Ñ2 पुनरागमं —(l 39) Ñ2 D1 9 क्षत्र- (for पुत्र-) D9 वृतः (for युतः) Ś D4 12 सर्वज्ञः सुगुणैर्युतः (for the post half) —(l 40) D8 तथा (for यथा) D3 दशरथो मह्यं D1 8 मह्यं (for मम) D3 प्रियो भ्राता (for तथा मम). —(l 41) D3 कुर्मां (for कुर्यां) —(l. 42) Ś D4 12 [ऽ]य (for मे) D2 मे कालो (by transp) (for कालो मे) Ś

कृतघ्नत्वादह भीतो न कृतं तस्य यत्प्रियम् ।
करिष्ये ते प्रिय तस्माद्यथा दशरथस्य हि ।

13

After 6 15 24, Ś Ñ2 B4 D1-4 (Ś1 D2 3 followed by 294*) 8 9 12 ins., after 307*, Ñ1 V1 3 ins l 6-9 followed by l 88-90 of App I (No 14) and Ñ1 ins l 20-29 and l 34-37 followed by l 4-8 and l 14-17 of App I (No 14) after 6 15 15, after 307*, B2 3 ins l 6-9 followed by l 88-89 of App. I (No 14) then ins l 1-2 followed by l 39-87 (B2 l 39-40 and l 65-66) and l 90 of App I (No 14), D5-7 10 11 S (D7 G2 after 301*, M1 2 after 302*) ins only l 1-2 after 6 15 21

कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतुर्दश ।
वानरैर्नगसकाशैः सेतुकर्मणि निष्ठितैः ।
ततो विद्याधराः सर्वे देवा देवर्षयस्तथा ।
यक्षभूतपिशाचाश्च सर्वे चाप्सरसां गणा ।
विस्मितास्तस्थुराकाशे बध्यमाने महोदधौ ।
श्रान्तान्न तपते सूर्यस्तदा वानरपुंगवान् ।
अभ्राणि जज्ञिरे दिग्भ्य पीत्वा सूर्यप्रभामिव ।
प्रववर्ष च पर्जन्यो मारुतश्च शिवो ववौ ।
वृक्षेभ्यश्च तदा जज्ञे कपिभक्ष्य फल बहु ।
ततोऽस्तगत आदित्ये निपेतुर्वानरर्षभा ।
आरक्षास्तु समास्थाय सर्वे ते सर्वतो दिशम् ।
सुषुपु सुमहावीर्या ससुग्रीवविभीषणा ।
कथ दृश्येत सा लङ्का कथ बध्येत सागर. ।
एव समुत्सुका भूत्वा शेरते वानरर्षभा ।
उत्साहयुक्ता हृदय. कौतूहलसमन्विता ।
रात्रिशेष तदत्युग्र निन्यु कृच्छ्रादिवोद्यता ।
तत प्रभातसमये कृत्वा पौर्वाह्णिकीं क्रियाम् ।
परस्पर समुत्साह्य प्रस्थिता सर्वतो दिशम् ।
तत शृङ्गाणि जगृहु पर्वताना प्लवगमा ।
विचित्रपुष्पा गिरयो धातुचित्रशिखास्तथा ।
शोभन्ते हरिशार्दूलैरुद्यता सेतुबन्धने ।
तानि कोटिसहस्राणि वानराणा महात्मनाम् ।
चिक्षिपुर्विविधं द्रव्य समुद्रे सेतुबन्धने ।

D12 मे (for ऽय) D8 विदितस्य (for व्रीडितस्य) D4 प्रव्रीडितस्य, D8 मे पीडितस्य (for ऽय व्रीडितस्य) —(l. 44) Ś1 भीमो, Ś2 D12 भीम, D9 क्रीतो (for भीतो) D9 यस्य (for तस्य) D8 तद् (for यत्) —(l 45) Ś D4 12 तद् (for ते) and तस्य (for तस्माद्)

13

—V1 3 om l 1-5. M1 om l 1 —After l 1, D4 ins

1* द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनान्येकविंशति ।
तृतीयेन तथा चाह्ना योजनान्येकविंशति ।
चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरिति श्रुतम् ।
पञ्चमेन त्रयोविंशद्योजनाना समन्तत ।

[cf v l l 1, 3, 5, 7 of 303*]

—(l. 2) B4 नाग (for नग-) Ś D4 12 निश्रितै, B2 3 [अ]धिष्ठितै, D1 3 धिष्ठितै (for निष्ठित) B4 सेतुकर्मविनिश्रितै (for the post half) D5-7 10 11 S प्रहृष्टैर्गज- (G2 3 °नग, M1 2 °गिरि)सकाशैस्त्वरमाणै प्लवगमै —B2 3 om l 3-5 —(l 3) D2 देव- (for देवा). B4 महर्षयस् (for देवर्षयस्) —(l 4) B4 यक्षा भूता, D1 यक्षभूता (for यक्षभूत) —(l 6) Ś D2 12 आर्तान् (for श्रान्तान्) D1 2 पतते (meta) (for तपते) Ś Ñ1 D2 4 12 कदाचिदपि वानरान् (for the post half) V1 3 B2 3 श्रातास्तु न तपे(V1 नातप) त्सू- (V3 with hiatus आतपै सू.)र्यै कथचिद्वानरानिति (B2 3 °नपि) —(l 7) V1 दिक्षु (for दिग्भ्य) V1 3 B2 3 छादयित्वा रवे प्रभां, D8 सछाद्य सवितु प्रभा (for the post half) —(l 8) D2 प्रावर्षत् (for प्रववर्ष) D3 शिव (for शिवो) Ñ1 मारुताश्च शिवा ववु, B4 मारुत शीतल ववौ (for the post half) —D8 om l 9-11 —(l 9) V3 D1 तथा (for तदा) B4 D12 कपिभक्ष्य, D1-3 कपिभक्ष (D3 °क्ष) Ñ1 तदा (for फल) Ś1 D4 12 पर, D1 मुहु (for बहु) Ś2 पर फल V1 3 B2 3 कपिभक्षोपम मधु (for the post half) —V1 3 B2 3 om l 10-23 —D12 om (hapl) l 11-14 —(l 11) B4 D2 9 तत (D3 समा, D9 सुस) स्थाप्य (for समास्थाय) D8 ते च सप्राप्य D1 सर्वेथ (for सर्वे ते) B4 D2 3 दिश (for दिशम्) —(l 12) D2 3 ते महावीर्या°, D4 स महावीर्य° (for सुमहावीर्या). B4 D9 ससुग्रीवा सलक्ष्मणा, D4 सुग्रीवश्च विभीषण (for the post half) —(l 13) D1 3 कदा (for कथ). D8 मध्येन (for बध्येत) —(l 14) D1 एव समुत्सुकीभूता, D3 एव सजल्पमानास्ते (for the prior half). Ś2 सर्वे ते, D4 सेतवे (for शेरते) —(l 16) D4 [उ]न्नता, L (ed) [उ]दिता (for [उ]द्यता) D2 निन्यु कृच्छ्रेण चोद्यता (for the post half) —After l 16, D1 reads an addl colophon [सुंदरकाडे सेतुबधे प्रथमदिवस] —(l 17) D3 4 पू(D4 पौ)र्वाह्णिका (for पौर्वाह्णिकीं) D2 कृत्वा पौर्वाह्णिकी क्रिया (for the post half) —(l 18) B4 D2 समामाद्य (for समुत्साह्य) D2 दिश (for दिशम्) —Ś D2 4 12 ins. l 20-29, l 34-37 after 298*, while Ñ1 D3 ins l 20-29, l 34-37 after 6 15 15 (D3 after 15 [r]), Ś2 D4 12 repeating l 20-21 and D2 3 repeating l. 20-23 in their proper place —(l 20) D3 (first time) चित्राश्च (for गिरयो). Ñ2 B4 D1 9 -शिलास् (for शिखास्). D2 (second time) 8 9 तदा (for तथा). Ñ1 विचित्रा गिरयो धातुश्चित्रशाखास्तथापरे —(l 21) Ś D4 12 (Ś2 D4 12 first time) क्षोभ्यते (for शोभन्ते) Ś Ñ1 D3 4 12 (Ś2 D12 both times, D3 4 first time) उद्यतै, Ñ2 B4 D9 आहृ(B4 °ह्रा)ता (for उद्यता) —D1 12 om l 22-23 —(l 22) Ś D4 तस्मिन् (for तानि) D2 (first time) 3 (second time) 9 कोटी- —(l 23) Ñ1

आरुह्याजहतु श्रीमान्मैन्दश्च द्विविदश्च ह ।
हनूमता च वीरेण यत्कृत सेतुकर्मणि ।
सप्तयोजनविस्तीर्णं पर्वत प्राप्य पाणिना ।
लवणाम्भसि चिक्षेप मध्ये कपिवृषस्तथा ।
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
पञ्चैते शिखरान्गृह्य महेन्द्रादागता द्रुतम् ।
चिक्षिपु सहसा सर्वे पर्वतान्पर्वतोपमा ।
पर्वतास्तु सुमसुक्ता पतन्त सागराम्भसि ।
क्षोभ चक्रु समुद्रस्य क्षीरोदस्येव मन्थने ।
गिरीणा भिद्यमानाना सागरे सेतुकर्मणि ।
भुवि दिव्यन्तरिक्षे च शुश्रुवे निनदो महान् ।
तेन वित्रासिता सर्वे मृगपक्षिगणा वने ।
नाशक्नुवन्नुत्पतितु शरीरेष्वेव शेरते ।
आश्चर्यमित्यभाषन्त मुनयो दिवि सस्थिता ।
पुष्पवर्षाणि मुमुचु सगन्धर्वमहोरगा ।
साधु साध्विति चाभाष्य वानरान्प्रशशसिरे ।
देवदुन्दुभयो नेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणा ।
तुम्बुरुप्रमुखाश्चैव गन्धर्वा गीतकोविदा ।
दिव्यतानेषु गायन्ति तन्त्रीलयसमन्वितम् ।
दिवि तेषा निनादस्तु वानराणा च निस्वन. ।
पर्वताना च सघर्षाच्छब्द समभवत्तदा ।
शुचिशुक्रव्यपगमे मेघाना गर्जतामिव ।
सत्त्वाना च महानादै स्तनिता गिरिकन्दरा॰ ।
तेन शब्देन महता नान्यच्छ्रूयेत किचन ।
द्वितीयेऽहनि तस्मिंस्तु मध्य प्राप्ते दिवाकरे ।
श्रान्तास्तु वानरा सर्वे वृक्षमूलानि भेजिरे ।
फलानि भक्षयित्वा च पीत्वा च विविध जलम् ।
विश्रान्ताश्च वितृष्णाश्च पुन सर्वे प्रतस्थिरे ।
वृक्षान्केचित्समाजह्रु शिला केचित्समाहरन् ।
पर्वताना तथा सानूस्तृणकाष्ठ तथापरे ।
क्षिपन्ति सहसा हृष्टा वानरा लवणाम्भसि ।
क्षिप्त क्षिप्त नल सर्वं समीभूत करोति स ।
आगतैर्गच्छमानैश्च नर्दमानैश्च वानरै ।
पर्वतै क्षिप्यमाणैश्च सकुल सर्वतोऽभवत् ।
दिवसेन द्वितीयेन षड्विंशद्योजनानि तु ।

prior half) V_1 D_2 (first time) पर्वत (for सर्वेन) —(l 5) B_3 D_9 आरुज्य Ś(both times) $\tilde{N}_1$ V_1 $D_{4\,8\,12}$($D_{4\,12}$ first time) जह्तु, $B_{2\,3}$ प्रद्रुत, D_3 (second time) जगृहु (for [आ]जह्तु). $V_{1\,3}$ $B_{2\,3}$ शीघ्र (for श्रीमान्) D_1 आरुप्यारुप्यत श्रीमान् (for the prior half) $Ś_1$(first time) D_{12}(second time) य (for ह) D_3 (second time) तथा $V_{1\,3}$ $B_{2\,3}$ D_3(first time) मैंदो द्विविद एव च (for the post half) —(l 6) V_1 illeg for च वीरेण D_1 तत् (for यत्) V_1 कृते वै, D_2 सत्कृते (for यत्कृत) D_3 कर्मणा $\tilde{N}_2$ B_4 D_9 transp. यत्कृत and सेतुकर्मणि —(l 7) D_4 सप्तयोजनमास्तीर्णं (for the prior half) V_1 गृह्य (for प्राप्य) —(l 8) $Ś_2$ $\tilde{N}_1$ $D_{1\,2\,12}$ तदा (for तथा) —N_2 om. l 10 —(l 10) $D_{1\,8}$ शृगाण्यादाय सर्वे(D_8 पचै)ते (for the prior half) —(l 11) B_4 वानरा रिपुघातिन (for the post half) —(l 12) D_1 च (for तु) B_4 $D_{2\,4\,9}$ सुसयुक्ता , $D_{1\,3\,8}$ सम यु(D_3 मु)क्ता , L (ed) सुसक्रुद्धा (for सुसमुक्ता) D_3 पतिता (for पतन्त). Ś $\tilde{N}_2$ D_{12} लवणाभसि —(l 13) Ś $D_{2\,4\,12}$ सागरस्य (for क्षीरोदस्य) D_{12} पर्वणि —(l 14) $V_{1\,3}$ $B_{2\,3}$ वानरे (for सागरे) —(l 15) V_3 चैव (for दिवि) $Ś_1$ V_1 D_{12} ($Ś_1$ D_{12} second time) दिवि भुवि(by transp), $Ś_2$ (second time) दिवि भूमि-, V_3 भुवि चैव (for भुवि दिवि) $\tilde{N}_2$ V_1 B_{2-4} [अ]तरीक्षे Ś $D_{2\,4\,9\,12}$ (Ś $D_{2\,12}$ both times) श्रूयते, $\tilde{N}_1$ शुशुभे, D_1 शुश्राव (for शुश्रुवे) —(l 16) $\tilde{N}_1$ विद्राविता (for वित्रासिता) —(l 17) D_1 अशक्नुवन् $Ś_1$ तत्पतितु, $\tilde{N}_1$ नि पतितु, L (ed) प्रतिस्थातु (for उत्पतितु) D_8 नाशक्नुवत पतितु (for the prior half) Ś $D_{4\,12}$ [अ]पि (for [ए]-व) D_3 वर्तते $V_{1\,3}$ $B_{2\,3}$ अशक्नु(V_3 न शक्त)वत पतितु शिखरे ष्वभ्य($B_{2\,3}$ °पु ष्य)शेरते($B_{2\,3}$ °त) —After l 17, Ś $D_{4\,12}$ ins l 9-10 of 298*, while V_1 ins

1* * ‹ ‹ भवन केचित्किनरा भयमोहिता ।
* * ‹ ‹ ‹ * * ‹ काननश्चाभवत्तदा ।

—D_4 om from l 18 up to पुष्पवर्षाणि in l 19 —(l 20) L (ed) भाषतो (for चाभाष्य) $Ś_2$ वानरेंद्रा (for वानरान्प्र-) $D_{1\,2\,4}$ च प्र(D_1 श)शसिरे —(l 21) D_1 दिवि (for देव-) —(l 22) $\tilde{N}_2$ B_4 $D_{1\,3}$ तुबरु (for तुम्बुरु-) $\tilde{N}_2$ B_4 D_9 गान (for गीत-) —(l 23) Ś $D_{4\,12}$ दिव्या गानेषु, $D_{1\,8\,9}$ दिव्यताले(D_8 °गाने)षु, D_2 दिव्य गणषु, D_3 दिव्यगानेन —(l 24) Ś $D_{1\,4}$ नि स्वन —(l 25) B_4 $D_{2\,3\,8}$ सहर्षाच्(D_3 °र्ष-) (for सघर्षाच्) D_8 तु सुमहास् (for सम-भवत्) Ś D_{12} महान् (for तदा) —$Ś_1$ om l 26-27, D_4 om from l 26 up to the prior half of l 27. —(l 26) $D_{1\,3\,8}$ व्यतिक्रामे(D_8 °क्राते) (for -व्यपगमे) D_9 इव गर्जता (by transp) —(l 27) L (ed) स्वनिता D_3 स्तमिता वानरा गिरा (for the post half) —(l 28) B_4 शैल- (for तेन) D_8 [अ]न्यो (for [अ]न्यच्) D_4 रूपेण (for श्रूयेत) D_8 निस्वन $\tilde{N}_2$ B_4 $D_{1\,9}$ नान्येश्रूयत नि ($\tilde{N}_2$ नि)स्वना , D_3 रोदसी ममपूरिता, L (ed) नान्योश्रूयत कश्चन (for the post half) —(l 29) $\tilde{N}_2$ B_4 D_8 मध्ये (for मध्य) —B_4 om (hapl ?) l 30-34 —D_1 om l 31-35 —(l 31) D_3 ते, D_8 तु, L (ed) [अ]थ (for first च) D_9 om (hapl) पीत्वा च D_8 तु (for second च) D_3 मधुर मधु —(l 32) $\tilde{N}_2$ D_9 [प]व दृ(D_9 तृ)प्ताश् (for वितृष्णाश्). D_8 प्रलम्बिरे, L (ed) प्रपेदिरे —Ś D_{12} om l 33-35 —(l 33) D_8 समाजग्मु (for समाजह्रु). —(l 34) $\tilde{N}_2$ D_9 सार्थं (for सानूस्) D_1 -काष्ठान् D_1 परे तथा, D_3 (m up to l 36) अथापरे D_2 तृणकाष्ठान्यथापरे (for the post half). —(l 35) $\tilde{N}_2$ D_1 तृप्ता (for हृष्टा) —(l 36) $Ś_1$ D_{12} सर्व (for सर्वं) $\tilde{N}_2$ B_4 D_9 सज्जीभूत L (ed) च (for स) —(l 38) D_8 पर्वत (for पर्वतै) D_2 सर्वत सकुलो (for

बद्धानि वानरैस्तैस्तु समुद्रे सेतुकर्मणि ।
पश्चिमायां तु सन्ध्यायां यथा स्थानानि भेजिरे ।
कर्माणि कथयन्तस्ते स्वानि स्वानि प्लवंगमाः ।
रामाय कथयन्ति स्म पश्य सेतुं महोदधौ ।
रामपादावुपस्पृश्य सुग्रीवस्य च वानराः ।
शिश्यिरे तत्र तत्रैव केचिज्जाग्रति हर्षिताः ।
समुत्सुकानां तेषां तु गता सा शर्वरी सुखम् ।

Colophon

प्रभातायां तु शर्वर्यामुदिते च दिवाकरे ।
वानराणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
तथैवर्क्षसहस्राणि गोलाङ्गूलायुतानि च ।
बबन्धुः सागरे सेतुं राघवप्रियकाम्यया ।
अहं पूर्वमहं पूर्वमिति शैलान्प्रचिक्षिपुः ।
क्षिप्ता पर्वतवृष्टिः सा चालयामास सागरम् ।
क्षुभिते सागरे तस्मिन्क्षुब्धाः सागरवासिनः ।
नागाश्च दानवाश्चैव किमेतदिति मेनिरे ।
प्रलयः किं नु संप्राप्त उताहोऽमृतमन्थनम् ।
सेतुकर्म समारब्धं रामेण विदितात्मना ।
ज्ञात्वैव तत्त्वतस्ते तु निरुद्विग्नास्ततः स्थिताः ।
वानरा रभसेनैव बबन्धुः सागरं तदा ।
अन्ये च सूत्रं गृह्णन्ति दृष्टिं संचारयन्त्यपि ।
समश्च क्रियतामेष नलमेव बभाषिरे ।
अन्ये क्षिपन्ति ह्युपलान्पादपानपरे पुनः ।
विश्राम्यन्त्यपरे क्लान्ताः केचिन्निद्रां सिषेविरे ।
आस्फोटयन्वल्गन्तश्च चक्रुः किलकिलामपि ।
वृक्षाद्वृक्षं पतन्त्यन्ये पर्वतात्पर्वतं तथा ।
दिवसेन तृतीयेन पञ्चाशद्योजनानि च ।
बद्धानि कपिभिर्वीरैः शेषं तु दशयोजनम् ।
श्वस्त्वयं बध्यते सेतुरिति कृत्वा प्लवंगमाः ।
धृतिमन्तः प्रसुप्तास्ते कृतकर्माण एव च ।
प्रभातायां निशायां तु राममूचुर्वनौकसः ।
अद्य राम महाबाहो सेतुर्निष्ठां गमिष्यति ।
अद्य द्रक्ष्यसि तां लङ्कां पुरीं रावणपालिताम् ।

सकुलं सर्वतो) —D1 om l 39 —(l 39) D8 om. (hapl.) द्वितीयेन Ś2 Ñ2 B2-4 D9 च (for तु). —B3 om. (hapl. see var) l 40-49 —(l 40) B2 च (for तु). D1 चतुर्विंशत्तं (for वानरैस्तैस्तु). —(l. 41) Ñ2 B4 तथा (for यथा) —(l 42) D4 om (hapl) स्वानि —(l 43) D1 कथयतश्च (for कथयन्ति स्म) B4 नल- (for पश्य) —(l 44) D1-4 12 पादानुप-, D8 पादांबुज (for -पादावुप-) D4 तु (for च). —(l 46) D1 केषांचिद् (for तेषां तु)

Colophon —*Kānda name* Ś2 Ñ2 B4 D1 3,4 9 12 सुंदरकांडे —*Sarga name* Ś D3 4 12 सेतुकर्मारंभ, Ñ2 B4 D2 8 9 सेतुकर्म, D1 द्वितीयदिवसे सेतुबंधन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B4 D1 2,4 8 12 om, Ś2 101, Ñ2 D9 103, D3 107, L (ed) 97 —After colophon, D2 concludes with राम

—(l 47) Ś D12 च (for तु) Ñ2 B4 D8 9 उद्गच्छति (for उदिते च) D1 रविमंडले D3 समुद्गच्छति भास्करे (for the post half) —(l 48) D8 transp. the post half of l 48 and the post half of l 49. B4 (with hiatus) अयुतानि (for प्रयुतानि) —B4 om. (hapl) l 49 —(l 49) L (ed) -शतानि (for -[अ]युतानि) —(l 50) Ś Ñ2 D2 4 12 प्रीति- (for -प्रिय-) —(l. 51) B3 निचिक्षिपुः. —(l. 52) B3 D8 च (for सा). D1 छादयामास (for चालयामास). D4 (with hiatus) अंबर (for सागरम्) —(l 53) D8 क्षुभिता (hypm) (for क्षुब्धा) Ś D4 12 -भूमय (for -वासिन). —(l 54) D2 तत्र (for चैव) —(l 55) D1 3 8 किं तु, D4 किमु (for किं नु). B3 प्राप्तोयम् (for संप्राप्त) —(l 56) D1 तथारब्ध (for समारब्ध) D3 विजित- (for विदित-). —(l 57) Ś2 व, D1 2 4 8 [ए]व (for [ए]व) Ś D4.12 विदिता सर्वे (for तत्त्वतस्ते तु) Ś D2.12 निरुद्यो(D2 °द्वे)गास (for निरुद्विग्नास्) D1 तथा, D8 अथ- (for ततः). Ś1 तत (for स्थिता). —(l. 58) B4 तथा, D4 रता (for तदा) —(l 59) Ś D4 12 सूत्रं प्र- (for च सूत्रं). D4 दृष्टी (for दृष्टिं) Ś D3 4 12 संधा(D2 °चा)रयति (for संचारयन्ति) B3 सूत्रं गृहीत्वा तत्रैव प्रहृष्टा संचरन्त्यपि. —(l 60) B3 अथ (for एष). B3 नलमुत्तु अपातिना (corrupt) (for the post half) —B4 D1 om (hapl.?) l. 61-62 —(l 61) D3 8 ह्यचलान् (for ह्युपलान्). Ś D12 आक्षिपन्नचलान्केचित्, D2 अन्ये * क्षिपन्त्यचलान्, D4 आक्षिपति चाचलान् (subm.) (for the prior half). B3 चापरे. Ś D12 मुहुः, B3 तथा (for पुन). —(l 62) Ś Ñ2 D4 12 श्रांताः (for क्लान्ता). B3 विश्रामंत पराक्रांता (for the prior half). D2-4 नि(D2 वि)षेविरे (for सिषेविरे) —(l 63) Ś1 D2 4 12 प्र(D2 व)वल्गुश्च (for वल्गन्तश्च). B3 D3 आस्फोटयन स्वबलान्(D3 प्लुतश्च [hypm.]), B4 D1 8 9 आस्फोटयंतो वल(B4 रण)तश्च (for the prior half) —(l 64) B3 वदति (for पतन्ति) D3 तदा (for तथा). —(l 65) B2 D2 द्वितीयेन (for तृतीयेन) B2 D3 षड्विंशद्, L (ed) चत्वारिंशद् (hypm) (for पञ्चाशद्). Ñ2 D1 2 8 9 तु (for च). —(l 67) Ñ2 B4 D9 श्वस्तावद्, B3 स्वयं च, D2 श्वस्त्वयं, D3 सत्वरं (for श्वस्त्वयं) Ñ2 B3 4 D1.3 8 9 बध्यतां. Ś D12 मत्वा, B3 [उ]क्तास्ते (for कृत्वा). —After l 67, B3 ins

2* अपराह्णे धृतिं कृत्वा उत्क्रमन्त पुराण्यपि (sic) ।
पीत्वा च विविधं वारि कथाभिरुषिता स्वयम् ।

—(l. 68) D3 धृतिं कृत्वा (for धृतिमन्त). B3 तत प्रमत्तास्ते तत्र (for the prior half). D3 -कर्मणि (for -कर्माण). D1 ते (for च) —(l 69) Ś B3 D12 तु(B3 च) शर्वर्यां, D2 8 रजन्यां तु (for निशायां तु). —(l 70) B3 शृणु, D1 पश्य, D8 यस्य (for अद्य). Ś1 एवमेव (for अद्य राम) B3 सेतुर्निबंधनेन च (for the post. half) —(l. 71) D1 यदि (for अद्य)

एवमुक्त्वा ततो राम वानरास्ते महाबला ।
एकोत्पातेन ख सर्वे समुत्पेतुर्वलीमुखाः ।
जगृहुश्चैव वृक्षास्ते शिला' केचित्प्लवगमा ।
शैलशृङ्गाणि चाप्यन्ये तृणकाष्ठान्यथापरे ।
अन्ये च वारयन्ति स्म बहुना किं प्रयोजनम् ।
अन्योन्यस्य च तेजासि वर्धयन्त प्लवगमा ।
आकाश शशसकाश छादयन्तो घना इव ।
नर्दमाना महानाद प्रावृट्काल इवाम्बुदा' ।
आकाशे समदृश्यन्त पक्षवन्त इवाचला ।
पर्वताना ततो वृष्टिश्छादयन्ती नभस्तलम् ।
सागरोपरि मुक्ता सा शेषं सछाद्य धिष्ठिता ।
दशयोजनमात्र तु सर्वं बद्धमशेषत ।
बद्धो बद्धेति वदता सिद्धानामम्बरे स्वन' ।
वानराणा च हृष्टाना सहसा सबभूव स ।
दशयोजनविस्तारमायतं शतयोजनम् ।
नलश्चक्रे महासेतु मध्ये नदनदीपते' ।
समुद्रवरदानाच्च सविधानाच्च कर्मण' ।
सेतु' स्वल्पेन कालेन निष्ठा प्राप्तोऽभवत्तदा ।
वेलामूलात्प्रवृत्त' स लङ्कामूले प्रतिष्ठित ।

15

After 6 15, Ś Ñ V1 B2–4 D0–4 8 9 12 ins

ततो महात्मा कृतसेतुमीश्वर
प्रतीतरूप विजयाभिनन्दिनम् ।
पुन समुद्रोऽभिजगाम राघव
प्रभावमस्मै वरदोऽभिवर्धयन् ।
तमागत लक्ष्मणवानराधिपौ
विभीषणश्चर्क्षपतिश्च जाम्बवान् ।
मुदा प्रतीता हरयो वरप्रद
प्रणम्य राम सगरस्य चात्मजम् ।
स दिव्यरूपाभरणो महाद्युति-
र्निशम्य राम मुनिवेषधारिणम् ।

B3 द्रक्ष्यामि. B4 सीता (for लङ्का) D3 लङ्का ता (by transp) D4 अद्य प्रसह्य ता सीता (for the prior half) D4 लका (for पुरीं) Ś1 लकापुरीं (for लङ्का पुरीं) D1 राक्षस (for रावण-) —(1 72) B3 तदा (for ततो) —D1 om 1 73 —(1 73) B3 ते (for ख) L (ed) प्लवगमा (for वलीमुखा) —(1 74) Ś1 Ñ2 तैश्च (for चैव) B3 पादपान्केचित्, D1 चैव ते शैलान् (for चैव वृक्षांस्ते) Ś2 D2 4 12 शैलान् (for शिला). Ś1 वृक्षादी *-- (for वृक्षास्ते शिला) B4 काश्चित् (for केचित्) —B3 D2 om (hapl) 1 75–77 Ś1 om 1. 75–76 —(1. 75) Ñ2 भृश (for तृण). D1 3 8 L (ed.) तृण (L [ed.] °ण)काष्ठम् Ś2 D12 च (for [अ]थ) —After 1. 76, D3 ins

3* अनेन गिरिजालेन बध्यन्ते दशयोजनम् ।

—(1 77) Ś1 om (subm), L (ed) तु (for च) D1 अन्योन्य ते तु (for अन्योन्यस्य च) D8 वर्णयत (for वर्धयन्त) L (ed) परस्पर (for प्लवगमा) —After 1 77, D12 erroneously repeats the prior half of 1 75 —(1 78) B3 छादयामासुर्, L(ed) छाद्यमानास्ते (for शशसकाश) D8 छादमाना, L (ed) वर्षाकाले (for छादयन्तो) Ś1 प्लवगमा (for घना इव) B3 घना इव चाबरे (subm) (for the post half) —(1 79) B3 D1 2 महानादान् Ś D12 नर्दयतो महानादान् (for the prior half).—Ś1 om 1 80–81 —(1 80) B3 गृहीतवृक्षाश्चाकाशे (for the prior half) —(1 81) Ñ2 नभस्थल. —(1 82) B3 -निष्ठा (for मुक्ता) —Ñ2 illeg for the post half Ś2 धिष्ठित, B3 4 D9 विष्ठिना (for धिष्ठिता). —B4 om (hapl) 1 83–85 —(1 83) Ś1 -विस्तार, Ś2 -मात्रे तु (for -मात्र तु). B3 सेतुर्बद्धो विशेषत (for the post half) —(1 84) Ñ2 D1 9 बद्धो बद्ध इति प्रोच्चै (for the prior half) Ś2 सुराणाम् (for सिद्धानाम्) D3 श्रूयते (for अम्बरे) B3 सिद्धाना वदता वाच बद्धो बद्ध इति स्वन —(1 85) Ñ2 om (subm), B3 D2 4 प्र- (for च) D3 ह (for स) —Ñ2 illeg for 1 86 —(1 86) 1 86–87 = 6.15 20 B3 -विस्तीर्णम् (for विस्तारम्) D8 transp आयत and शतयोजनम् —Ñ2 om 1 87 —(1 87) D8 -पतौ (for -पते) —(1 88) V1 3 B2 3 कर्मणा (for कर्मण) D8 विधातु विश्वकर्मण (for the post half) —(1 89) V3 तेषा, D8 दिष्ट्या (for निष्ठा) —Ñ2 om 1 90 —(1 90) V3 कूले सेतु Ñ1 V3 समुद्रस्य, B3 4 D1 9 प्रवृत्त(B4 °त्ति)श्च, D3 प्रववृते, L (ed) प्रवृत्त सल् (for प्रवृत्त स) V1 illeg , B2 कूले तूत्तर आरब्धो, D4 महाबलैस्त्वभिवृतो (for the prior half) Ñ1 om , B3 कूले (for -मूले) —After 1 90, Ñ1 V1 3 B2 ins

4* सागरस्येव सीमन्तश्चित्ररूपो व्यदृश्यत ।

[Ñ1 प्रकाशते, B2 व्यदृश्यते (for व्यदृश्यत)]

15

Ś2 begins with ॐ, D1 with श्रीगणेशाय नम । नम परमात्मने पुराणपुरुषोत्तमाय नम । नमो हरहरिहिरण्यगर्भेभ्यो नमो व्यासवाल्मीकिशुकपराशरमद्गुरुचरणकमलेभ्य सरस्वत्यै । and then ins जयति भृगुवशतिलक etc —(1 2) V1 प्रतीपरूप D0 विजयाय (for विजयाभि-) Ś1 D4 -नदन, Ñ D1 3 नदित —(1 3) Ś Ñ2 निजगाम, B2 3 D0 8 [ऽ]पि जगाम, B4 [ऽ]तिजगाम —(1 4) B4 D9 प्रभावमस्यैव तदा (for प्रभावमस्मै वरदो) B2–4 विवर्धयन्. —V1 reads 1 5–8 after 1 40 —(1 5) Ñ B4 D1–3 9 समागतौ, V1 तथागतौ, D0 त स्वागत (for तमागत) B2 वीक्ष्य च (for लक्ष्मण-) —(1 6) Ś1 B3 om च, D1 3 तु (for first च) Ś B2 3 D4 12 वीर्यवान् —(1 7) Ñ V1 B4 D9 ययु (for मुदा) B2 3 युतास्ते (for प्रतीता) —(1 8) Ś D12 प्रणेमिरे त, D1–4 प्रणेमु राम B2 3 D0 8 प्रणम्य रामाभिमुखाव(D8 °ख च)तस्थिरे —(1 9) D4 -माल्य- (for -रूप-) B2 -[आ]वरणो, D1 3 -[आ]भरणैर् Ś2 D3 12 महाद्युतिः.

शिरस्युपाघ्राय जयाय पुत्रव-
रस्समीक्ष्यमाणोऽनुशशाम सागरः ।
न वत्स युद्धे मुनिवेष इष्यते
विभज्य कर्माणि चरन्ति पार्थिवाः ।
स राम राजाभरणैरलङ्कृतो
जयाय गच्छेति जगाद सत्वरः ।
तथेति चोक्त्वा वचन महोदधे-
र्विसृज्य चीराणि जटा निरस्य च ।
शुभानि राजाभरणानि चाददे
समुद्गताय कवचायुधानि च ।
तथैव तेपे पुनरव्यतिक्रम
मनोवचःकायसमाधिज तपः ।
पिता यथैन नियुयोज कृच्छ्रे
स चापि रामो ददृशे महीं गतः ।
स लक्ष्मणस्यापि तथा यथात्मन-
श्चकार वर्मायुधभूषणक्रियाम् ।
तयोर्द्युति सददृशे नराग्र्ययो
समेत्य चन्द्रोष्णतमोनिशाम्विव ।
ततस्तु राम तपसा प्रदीप्त
वरैश्च राजाभरणैरलङ्कृतम् ।
अनुग्रहायाभिनिनाय सागरः
सुदुष्प्रवेश वरुणस्य चालयम् ।
स देवराज वरुण वरप्रद
ज्वलन्तमृद्ध्या समुदीर्णरूपया ।
प्रतीतमासीनमुपेत्य राघव-
स्तदा ववन्दे शरण जगाम च ।
अथाभ्युवाचाशिषमायुषि ध्रुवं
नराधिपायाम्बुपतिः प्रसन्नवाक् ।
बले च वीर्ये च विवृद्धिमाददे
त्वरेति चोवाच जयेति चेश्वरः ।
ततः समुद्र प्रतिनीय राघव
पितेव पुत्र प्रशशाम बुद्धिमान् ।
भवाय कृत्वा भगवान्प्रदक्षिण
ततोऽभ्ययात्सोऽपि यथागतो भुवम् ।
ततः प्रभु सुप्तमुषितो विभावरीं
पुरोदय सवितुरुपेत्य राघव ।

—(l 11) Ñ2 B3 4 D9 च राजपुत्र, D1 3 जयाय पुत्र —(l 12) V1 B3 D2 12 समीक्षमाणो Ñ1 V1 [ऽ]भिससार, B2 D9 [ऽ]नुसमार, D1 निशशाम, D3 न शशाक (for ऽनुशशाम) B4 राघव (for सागर) —(l 14) D8 विसृज्य (for विभज्य) —B4 repeats l 15–16 consecutively —(l 15) D3 त्व (for स) V1 B4 (first time) -[आ]भरणानि मत्तो B3 सुराजवै सामरणैलङ्कृता (corrupt). —(l 16) B3 गच्छति, D4 गच्छेच Ś1 Ñ1 B2 जगाम, D0-2 4 8 चकार (for जगाद) Ñ1 तत्त्वत, Ñ2 B4 (second time) D0 9 मत्वर, D3 सागर (for सत्वर) V1 B4 (first time) गृहाण पश्चाद्विजयावहानि —V1 lacuna for l. 17–18 —(l 17) Ñ1 [उ]क्त Ñ1 B2 D8 वचनात् B3 D1 3 महोदधि —(l 18) Ñ1 B. D0 8 जटा नियम्य, D1 जटामिमा (for जटा निरस्य) B4 om. च —(l 19) V1 तत स राम प्रविभज्य (for शुभानि राजाभरणानि) Ś B2 D12 [आ]ददे —(l 20) D2 समुद्गदत्तानि B2 3 -[अ]वराणि (for -[आ]युधानि). —D1 om from च up to स in l 25 V1 om च —(l 21) Ñ1 ते तत्, V1 B4 चैतत् (for तेपे) Ś अव्यतिक्रमन्, Ñ2 D9 एव साधुर्, B2 3 D3 अप्यतिक्रम —(l 22) D8 चैव समीहित (for कायसमाधिज) B4 वच (for तप) —(l 23) Ñ V1 B4 D9 यदेन, D2 तथैन (for यथैन) Ś D2 4 12 कृत्ये, B2 D0 8 कृच्छ्रत (for कृच्छ्रे) B3 निजकृच्छ्रतस्तदा —(l 24) D3 त and राम (for स and रामो respy). Ñ2 B3 4 D9 महीपति, D8 महीगत (for महीं गत) —(l 25) Ñ1 B3 om (hapl) यथा Ñ2 B4 D0 3 4 9 यथा तथा (by transp) —(l 26) Ñ1 V1 D0 कर्म-, D8 धर्म- (for वर्म) Ñ V1 D0 1 3 8 क्रिया —(l 27) D1 3 सववृधे (for सददृशे) Ś1 Ñ2 V1 B2 3 D1 4 नराग्रयो —B3 om l 28 —(l. 28) Ñ2 B4 D9 चंद्रेण नभो Ñ1 V1 निशामिव, B4 विभाति —(l 29) Ñ1 V1 B3 4 D3 राजा (for राम) Ñ1 V1 B4 प्रदीप्तो, Ñ2 B2 3 D0 1 3 8 9 प्रदीपित (B3 D3 °तो) (for प्रदीप्त) —(l 30) Ñ1 V1 B3 4 D3 अलङ्कृत. —(l 31) Ñ1 V1 अनुग्रहेणाति-, B3 अनुग्रहार्थाय, B4 D8 अनुग्रहायाति- (for अनुग्रहायाभि). B4 D1 सागर —(l 32) Ñ2 B2 D2-4 8 12 स (for सु-) —(l 33) Ñ2 D0 9 सप्राप्य (D0 स चेव) राजा (for स देवराज). —(l 34) Ñ V1 B4 D9 समुपेत-, D1 3 यशसाभि- (for समुदीर्ण-) —(l. 36) V1 D2 4 om., B2 3 स (for च) —Ñ1 lacuna; B4 repeats consecutively l 37 —(l. 37) B2 हि (for [अ]भि-). D3 [आ]शिजयाशिषो (for [आ]शिषमायुषि) Ñ2 illeg, B2 D3 ब्रुवन् (for ध्रुव). V1 B4 (first time) अथ स्तुवन्ना (V1 °च्चा) शिषमायुष ब्रुवन्, B4 (second time) D1 तथाभ्युवाचाशिषमभ्युदीरयन् (D1 °मायुषोऽब्रवीत्) —(l 38) B2 स राघवश्च (for नराधिपाय). Ñ2 B4 D1 3.9 प्रतापवान् (for प्रसन्नवाक्). —(l 39) V1 B4 आवृद्धि; D0 आदधे D4 बल च वीर्य च विवृद्धमाददे —(l. 40) V1 B4 त्व चेति (for त्वरेति) Ś Ñ2 D12 [उ]वत्साथ, D4 [उ]क्त च (for [उ]वाच) B2 चेश्वर, B3 राघव (for चेश्वर) —(l 41) D0 समक्ष (for समुद्र) Ñ1 V1 B2 3 D2 8 प्र (Ñ1 V1 स) विनीत (V1 D2 °य), B4 परिशास्य, D3 प्रतिनय, D9 परिशाम्य (for प्रतिनीय). B2 3 मानस (for राघव). —(l 42) Ñ2 illeg. after प्रश up to l 43 B2 3 प्रशशास, B4 D9 यशसा च (D9 स) (for प्रशशाम) Ñ1 B2 3 राघव (for बुद्धिमान्). D0 8 सुहृद्भिरेव त्वरया समानयत् —(l 43) B4 D9 त चापि; D1 3 रामाय (for भवाय) D4 हत्वा (for कृत्वा). B2 वरुण, B3 वरुण, D1 [ज]युपति (for भगवान्) —(l 44) Ñ2 B4 D9 [ऽ]गमत् (for ऽभ्ययात्) Ñ1 V1 [ऽ]थ (for ऽपि) Ñ1 V1 B2 3 D0 2 8 यथागत Ñ1 V1 B3 प्रभु, B2 D0 1.2 8 विभु, D2 भुवि, L (ed.) [ऽ]भवत् (for भुवम्) —(l. 45) D0 अभितो (for उषितो) Ñ2 B4 D9 तीरेऽभुवे सोऽप्युषितो वभावे- —(l 46) Ñ2 पुरोदित, B2 3 पूर्वोदय, D1.3 पुरोदयात् D9 उपेत्य-

महाबलैः समभिवृतो बलाग्रणी-
र्महाद्भुतं समुपजगाम पर्वतम् ।

Colophon

ततः शङ्खविमिश्रेण भेरीशब्दानुनादिना ।
राघवस्यागमत्सैन्यं नानाप्रहरणान्वितम् ।
समासीनं ततस्तत्तु राघवस्य महद्बलम् ।
अशोभत तदा पूर्णं स्तिमितः सागरो यथा ।
समागतं ततस्तत्तु दृष्ट्वा राजा दशाननः ।
मुहूर्तं ध्यानमास्थाय सचिवानभ्युदैक्षत ।
अथ तान्सचिवांस्तत्र बभाषे रावणस्तदा ।
वाक्यं वाक्यविदां श्रेष्ठाः शृणुध्वं मम राक्षसाः ।
न चोद्योगे मनो वोऽद्य सोऽद्य प्राप्तश्च राघवः ।
सहितः सर्वसैन्येन वानराणां सलक्ष्मणः ।
साम्प्रतं चैव यत्कार्यं तत्कुरुध्वमकालिकम् ।
अवज्ञा न च कर्तव्या वानरेषु रणाजिरे ।
यैस्तूष्णीकृत्य न सर्वान्सेतुर्बद्धो महोदधौ ।
भवन्तश्चैव रागान्धाः सुखसुप्ताः प्रमत्तिनः ।
बध्यमानं तथा सेतुं यत्र वेत्थ निशाचराः ।
चारोऽत्र न प्रयुक्तश्च [illegible] ।
हितं मन्त्रयते राजस्तेन मन्त्री निगद्यते ।
कार्याकार्याणि सततं राजा राज्ये करोति च ।
तानि सर्वाणि कार्याणि मन्त्रिभिः सततोत्थितैः ।
अन्विष्यान्विष्य चिन्त्यानि तेन राजा सहायवान् ।
मन्त्रिभिः सर्वकार्यार्थाः कार्या नित्यमसंशयम् ।
एवं भवद्भिर्विस्रम्भाद्वञ्चितोऽहं निशाचराः ।
मामकं यदि वः कार्यं नास्ति कार्यतमं हृदि ।
अहमेकः करिष्यामि शात्रवाणां प्रसाधनम् ।
चारं चात्र नियोक्ष्यामि सान्त्वं भेदमथापि वा ।
रावणेनैवमुक्तास्ते राक्षसा व्रीडिताभवन् ।
व्रीडितानां ततस्तेषां मेघनादोऽभ्यभाषत ।
किमर्थं तप्यसे तात राघवाल्लक्ष्मणात्तथा ।

—(l 47) Ñ V1 B2-4 D0 1 3 8 9 महाबल (B2 3 °लिस, D1 2 °ल) Ñ V1 B4 D9 प्रतिनिद्द(Ñ1 D9 °द्दि)तो, B1 3 स्वतिमुखितो, D0 8 स्वभिविवृतो, D1 3 स्थितिवृतो, D2 4 स्वभि(D4 °पि) वृतो (for समभिवृतो) Ś1 वलीमुखै, Ś2 D13 बलाय, D1 3 महागृही, D2 महाग्रणीर् —(l 48) Ñ2 B4 तदद्भुत, V1 सहानुग, B2 महाद्भुता, D9 तमद्भुत (for महाद्भुत) Ñ2 B1 सेपि जगाम, B3 स जगाम, D0 सुवेलमुपजगाम. Ñ1 V1 D8 भूधर, B2 तां चमु, B3 *चल (for पर्वतम्)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś2 Ñ V1 B2-4 D0 3 4. 8 9 12 सुंदरकांडे, D2 लंकाकांडे —After Kāṇḍa name, Ñ2 ins लंकापर्वणि —*Sarga name* S1 D4 12 समुद्रदायो(D4 समुद्राय) वरुणदर्शन, Ś3 B3 D0 समुद्रदाय (D0 °य), Ñ1 समुद्रपुनर्दर्शन, Ñ2 B3 D9 समुद्रक्रमण, V1 B4 समुद्रवरप्रदान, D1 3 वरुणदर्शन, D2 समुद्रप्रनिदाय वरुणदर्शन, D8 सेतुबंध. —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ B2 3 D0 2,4 8 12 om, Ś2 103, V1 87, B4 107, D1 1, D3 103, D9 98, L (ed) 99 —After colophon, D2 concludes with राम

—(l 49) Ś2 V1 भेरी- Ñ1 B3 [अ]नुनादिनी, B2 -[अ]नुयायिना, D0 -[अ]नुनादित, D1 3 -[अ]नुगामिना (for -[अ]नुनादिना) —(l 50) N V1 B2-4 D9 सेना and -[अ]न्विता (for सैन्य and -[अ]न्वितम् respy) —After l 50, B3 ins.

1* शोभिता विविधाकारा समुद्रनिलये तदा ।

—D1 om. (hapl.?) l 51-52 —(l 51) D2 8 समागत Ś D8 9 12 महाबल —(l 52) Ś D3 4 12 तत (for तदा). Ñ2 D3 9 पूर्णं, B2 पूर्वं, D2 तूर्णं (for पूर्णं) L (ed) सागर स्तिमितो (by transp) —(l 53) B4 म आगत, D4 समागतम् Ś2 V1 B2-4 D9 तद् (for त) B2 3 ज्ञात्वा (for दृष्ट्वा) —(l. 54) V1 B2-4 D1 8 समुदैक्षत, D3 अभ्युदैक्षत —(l. 55) D3 स तु (for अथ) B2 3 सचिवान् (for अथ तान्).—D3 om l 56-57 —(l 57) D0 9 वा (for च) D0 चाद्य, D1 वात्र, D2 वाद्य Ś ततो(Ś2 न चो पेगमनना प्र (for the prior half). D1-3 (with hiatus) अथ (for सोऽद्य) Ś D1-3 12 स (for च) —(l 59) D8 समात (for साम्प्रत) D1 न (for तत्) —(l 60) Ñ2 B2 3 D1-3 9 च न (by transp) —(l 61) Ś D9 सेतुपरे Ś D9 12 महार्णवे (for महोदधौ) —(l 62) Ñ1 गताश्च (for रागान्धा). Ś3 Ñ2 B2 3 प्राप्ता, D1 3 -[आ]सक्ता (for -सुप्ता) Ś1 D4 12 सुसगिन, Ñ D9 प्रशस्तिन, B4 प्रमादिन (for प्रमत्तिन). —(l 63) Ñ V1 B4 D9 तदा, B2 यथा, B3 यदा, D1 3 यदा- (for तथा) Ñ D0 1 8 9 वित्त, D4 वेद (for वेत्थ). B2 3 न विज्ञाता (for यत्र वेत्थ) D4 निशाचर —D9 om (hapl) l 64-70 —(l 64) Ñ B2 3 D3 चरो D8 नात्र (by transp). Ñ V1 B2-4 D0 1 3 8 प्र(B3 नि)युक्ते व (D1 3 वै) (for प्रयुक्तश्च) —(l 65) D0 नृप, D2 नरम् (for राजन्). Ś D0 12 [इ]ति कथ्यते, Ñ1 V1 B3 4 [इ]ति(Ñ1 हि) गम्यते (for निगद्यते) —(l 66) Ś D2 4 9 12 यानि कार्याणि (for कार्याका°) D1 3 राज्ञो (for राजा) Ñ1 राज्य —(l 67) Ñ V1 B3 4 इति (for तानि) Ś D3 9 12 -[उ]चितै —(l 68) D1 3 तैर्हि (for तेन) D0 राजा तेन (by transp) Ś D4 9 12 राज्ञो महोदय (for राजा सहायवान्) —B2 D1 om. l 69 Ñ1 erroneously reads l 69-101 for the first time after l 36 repeating them here —(l 69) Ñ1 D8 सर्व (for सर्व-) D0 सर्वथा कार्या (for सर्वकार्यार्थाः) —(l 70) Ñ1 B2 3 D1 विश्वासाद् (for विस्रम्भाद्) —(l 71) B4 मामक (for मामकं) B3 D2 9 कार्यं नास्ति (for कार्यतमं). —(l. 72) Ñ1 V1 B2-4 [illegible] (for एक). S1 प्रसादन, Ś2 Ñ2 D3 4 12 प्रसाधन, L (ed) प्रणाशन (for प्रसाधनम्) —(l 73) B4 एव चार (for चारं चात्र). V1 विनोदयानि, B2 विधास्यानि, D1 3 प्रवेशयानि (for नियोक्ष्यामि) Ś1 D3 सान्त्वभेदन् D9 च (for वा) —(l 74) D0 तु (for ते) B3 D1 13 नृप, D3 तथा (for [अ]भवन्) —(l 75)

वानरेन्द्राच्च सुग्रीवाद्वानराणां बलादपि ।
मानुषो नृपती रामो राज्यभ्रष्टस्तथैव च ।
कथं बिभेषि तस्मात्त्वं देवान्कृत्वा वशेऽनघ ।
इदानीतो मया शक्रो नागपाशसितो रणे ।
विबुधा निर्जिताः सर्वे स्वर्गं गत्वा त्वया पुरा ।
प्रेताधिपो जितः सख्ये वित्तेशश्च पराजितः ।
वरुणः काद्रवेयाश्च कालकेयाश्च दानवाः ।
वसवो मरुतश्चैव तथा चन्द्रदिवाकरौ ।
पृथिव्यां सर्वराजानो निर्जितास्ते स्वतेजसा ।
किं करिष्यन्ति ते राजन्वानरा वनचारिणः ।
तौ वा मानुषमात्रौ तु भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
त्यजतु ते संभ्रमो राजन्नहं हन्मि प्लवगमान् ।
मम बाणपथं प्राप्य न कश्चिदपि जीवति ।
रामं च लक्ष्मणं चैव हतौ पश्य मया रणे ।
हनूमन्तं ससुग्रीवमङ्गदं गन्धमादनम् ।
सुषेणं जाम्बवन्तं च तथान्यान्वनगोचरान् ।
मेघनादवचः श्रुत्वा प्रहस्तो वाक्यमब्रवीत् ।
एवमेतन्न संदेहो यथा वदसि मानद ।
मुसलायोधिने मह्यं कः स्थास्यति रणाजिरे ।
वानरेषु न मे चिन्ता चलचित्तेषु रावण ।
मानुषेषु च क्लीबेषु भक्ष्यभूतेषु नित्यदा ।
अहमेको वधिष्यामि तव शत्रून्दशानन ।
सुखी भव महाराज यथेष्टं विचरस्व च ।
मुसलं भ्रामयानस्तु रावणाननमैक्षत ।
एवमुक्ते प्रहस्तेन धूम्राक्षो वाक्यमब्रवीत् ।
आगतौ यदि तौ राजन्मानुषौ रामलक्ष्मणौ ।
बद्ध्वा सेतुं समुद्रे तु वानराश्च तरस्विनः ।
लङ्कामूले स्थितास्तस्मात्संनह्यध्वं निशाचराः ।
गच्छामस्त्वरितं तत्र यत्र तद्वानरं बलम् ।
सुखसुप्तान्हनिष्याम एतद्धि मम रोचते ।
महोदरोऽथ निर्भर्त्स्य धूम्राक्षं वाक्यमब्रवीत् ।
सुरक्षितं च रामेण सुग्रीवेण च तद्बलम् ।
वानरैश्च महावीर्यैः समन्तात्परिवारितम् ।
न तत्र गमनं युक्तं पुरे गुप्तिर्विधीयताम् ।
पूर्वमेतदभूत्कृत्यं परे पारे महोदधेः ।
सेतौ वा बध्यमाने च विघ्नं कार्यं निशाचराः ।

Ñ V1 B4 तदा, B3 D3 9 तथा (for ततस्) B2 तदेतेषां D1 2 4 समापत —(l 76) Ñ2 B2 3 D2 8 तप्यते. B2 4 D4 तदा, D3 अथ (for तथा) —(l 77) Ś Ñ2 D2 4.12 तथा बलात् (for बलादपि) —(l 78) B2 D1 3 राज्याद् (for राज्य-) —(l 79) Ñ1 D8 कस्माद् D0 त्वं देवान्नाथ (for तस्मात्त्वं देवान्) Ś1 D2.4 12 स्थाप्य वशे, D1 विजयसे (for कृत्वा वशे). D0 बलात् (for ऽनघ) —(l 80) Ś1 वृतो, Ś2 B4 D12 -[आ]वृतो, Ñ1 B3 D1 2 4 -[आ]सितो, D3 -कृती, L (ed) -जितो (for -सितो) —(l 81) B2 नियुता (for निर्जिता) Ñ1 मुद, B2 दुर्गं, D2 4 स्वर्गं (for स्वर्गं). B3 पुरा मया, D8 त्वया पुनः (for त्वया पुरा) —(l 82) Ñ1 B2 धनेशश्च, D4 वित्तेदश्च, L (ed) वित्तेशोत्र (for °शश्च) D0 पुरा जित (for पराजित) —(l 83) B2 transp काद्रवेयाश् and कालकेयाश् D1 दानवा मगणा जिता (for the post half) —(l 84) B3 D0 मारुताश् —(l 85) D8 पृथिव्या Ś D2 13 ये च, D4 चैव (for सर्व-). Ś D2 4 12 विजि (Ś1 °दि)तास् Ś D0 12 ते च, D2 4 चव, D3 स्तेन (for ते स्व-) —(l 86) V1 ते सर्व, D1 राजन्नो (for ते राजन्) —(l 87) Ñ1 च (for वा) Ś2 मानुषमात्र, Ñ1 वा नरमात्रौ. Ś1 Ñ2 D12 च (for तु) —(l 88) Ś1 D12 शत्रोर् (for राजन्) D4 हन्मि सर्वान् (for अहं हन्मि) —(l 90) D4 वा (for च) Ñ1 B2 3 D1 हत (for हतौ) V1 B4 महारणे, D1 रणाजिरे (for मया रणे) —(l 91) Ś B2 च, D8 तु (for स-). Ś D2 4.12 सागर —(l 92) D0 3 वनचारिण —(l 94) Ñ1 B2 एव (for एतन्) —(l 95) Ś Ñ V1 B2–4 D0 3. 8 9 मुसलायोधिनो Ñ1 V1 B2–4 D0 3 8 9 मेघ (for मह्यं) D1 न (for कः) —(l 96) B2.3 चिंता च, D1 8 ते चिंता D1 चलचरत्तु च रावण (for the post half) —(l 97) Ś Ñ2 D1 3 12 दीनेषु (for क्लीबेषु) B2 क्लीबेषु मानुषेष्वत्र, B3 क्लीबेषु मानुषेषु च (for the prior half) D1 3 8 भक्ष- (for भक्ष्य). Ñ V1 B3 4 D9 मे सदा, B2 वा सदा, D1 नित्यश, D3 मानद, D8 मां सदा (for नित्यदा). —(l. 98) D2.8 हनिष्यामि Ś Ñ B2 3 D1 2 4 12 शत्रु (for शत्रून्). —(l. 99) Ś D4 12 विचर स्वयं, D0 विस्मरन् च (for विचरस्व च) —(l. 100) Ñ1 B2 3 D2 4 भ्रा(Ñ1 B2.3 भ्र)ममाणस्तु, Ñ2 V1 B4 D9 भ्राम्यमाणस्तु, D8 भ्रामयामास (for भ्रामयानस्तु). D1 ह्रक्ष्य च (for ऐक्षत) Ś D2–4 12 रावणं समुदैं(D2 चान्ववै)क्षत, V1 B4 रावणेन समेत्य च (for the post. half) —(l 101) Ś Ñ2 V1 B4 D4 उक्तो (for उक्ते) —V1 om (hapl) l. 102–107 —(l 102) D1 3 भ्रातरौ (for मानुषौ).—(l. 103) Ñ2 B2 3 च (for तु) Ñ1 D3 9 समुद्रस्य B2.3 महाबला, D1 तपस्विन (for तरस्विन).—(l 104) D1 यस्मात्सदह्यध्व. —(l 105) Ś Ñ2 D2–4 12 त्वरितास् D1 यत्र (for तत्र) D8 यद् (for तद्) —(l. 106) Ñ1 B4 D9 अथ, Ñ2 illeg, B2 3 अथ, D0 3 सुख (for सुख-) Ñ2 B2 3 D0.1 हनिष्यामि. —(l 107) Ñ1 B2–4 D4 8 9 [ऽ]पि (for ऽथ) D8 निष्क्रम्य D3 प्राह राक्षस (for वाक्यमब्रवीत्) —After l 107, B3 ins

2* किं त्वं निरूप्यसे मुग्ध न जानासि हिताहितम् ।

—(l 108) Ñ1 B2 3 तु (for च) Ñ V1 B2–4 D9 लक्ष्मणेन (for सुग्रीवेण) —(l 109) Ś Ñ2 D12 महावीरे V1 परिरक्षित, D4 परिचारित —(l 110) Ś1 Ñ2 [आ]गमन (for गमन) Ñ1 V1 B3 4 D0 2 3 9 पुर-, B3 तत्र, D1 पुनर् (for पुरे) D3 विधीयते —(l. 111) Ñ2 illeg for the prior half D0 एव हि (for एतद्) B2 भवेत् (for अभूत्) Ñ1 V1 B4 गुप्त (for कृत्य). B4 D8 पर, D3 om (for परे) —(l 112) B2 3 D2 9 च (for वा) Ñ1 V1 B3 4 D0 2. 4 8 तु, Ñ2 D9 [ऽ]पि, B2 हि (for च). Ñ V1 B4 D9

माम्प्रत त्वागते सैन्ये पुरस्ताद्बलिनो वयम् ।
शस्त्राणा कवचाना च कृत्वा सम्यगुपार्जनम् ।
तेषा दास्यामहे युद्ध हनिष्यामश्च तान्मृधे ।
एतस्मिन्नन्तरे वीर प्रगृह्य विपुल भुजम् ।
अतिकायो महावीर्यो रावण वाक्यमब्रवीत् ।
रक्षितव्या. प्रजा राजन्रक्षितव्या द्विजातय ।
दस्यवश्च निहन्तव्या परिपाल्याश्च साधव ।
अन्यायेन न हर्तव्य परस्व राक्षसर्षभ ।
एव यो वर्तते राजा चिर पाति वसुधराम् ।
रामेण विनयज्ञेन व्यलीक किं कृत हि न ।
जनस्थानगता येन तस्य भार्या त्वया हृता ।
पतिव्रता महाभागा लङ्का किं वा प्रवेशिता ।
यत प्रवेशिता सीता उत्पाता दारुणा भृशम् ।
कार्याकार्यं न जानीध्व सर्वं एव न सशय ।
बलेन गर्विता यूय विनाशाय कुलस्य च ।
तन्मह्य रोचते युद्धा सीता रामाय दीयताम् ।
परभार्या न युक्त तु बलाद्धर्तुं निशाचरा ।
समान्य दीयता तस्मान्मैथिली जनकात्मजा ।
एवमुक्त्वातिकायस्तु तूर्ष्णीभूतो बभूव ह ।

Colophon

विश्वस्तो निशाचर (*for the post. half*) —(l 113) $\tilde{N}_1$ V_1 B_4 D_0 चागते, D_1 जागते —(l 114) $D_{2.4}$ तु (for च) D_3 उपायन, D_4 उपार्जित (for °जनम्) —(l 115) $\tilde{N}_2$ illeg for the prior half $D_{4\ 8}$ दास्याम्यह. D_8 हनिष्यामि $\acute{S}_1$ तु (for च) $\tilde{N}$ V_1 B_{2-4} D_9 रणे (for मृधे). —(l 116) $B_{2\ 3}$ एव काले तु (for अन्तरे वीर) B_2 प्रसृज्य, B_3 प्रयुज्य (for प्रगृह्य) D_3 दक्षिण (for विपुल) —(l. 117) Ś D_{12} वीरो, $\tilde{N}_2$ D_9 कायो (for -वीर्यो) —(l 118) D_0 सुविश्वस्ता $\tilde{N}$ V_1 B_4 $D_{0\ 2.9}$ राज्ञा (for राजन्) —$\tilde{N}_2$ illeg from द्विजातय up to the prior half of l 119 B_4 हि (for द्वि-). —(l. 119) D_4 शत्रवश् (for दस्यवश्) D_{12} हि हर्तव्या (for निहन्तव्या) —(l 120) $\tilde{N}_1$ कर्तव्य (for ह°) $\tilde{N}_1$ V_1 परम (for परस्व) Ś $D_{2\ 4\ 12}$ राक्षसेश्वर —(l 121) V_1 शास्ति, B_4 तस्य (for पाति) Ś D_{12} स मेदिनीं, B_4 वसुधरा (for वसुधराम्) —(l 122) D_0 सु (for वि-) —$\tilde{N}_2$ illeg from किं up to the prior half of l 124 $\acute{S}_2$ हि, $\tilde{N}_1$ च, V_1 D_1 न (for किं) D_8 न हि. —(l 123) $D_{1.3}$ जनस्थान(D_1 °ने) (for जनस्थान) $B_{2\ 3}$ त्वयाधुना, B_4 $D_{1\ 3}$ हृता त्वया (by transp) —(l. 124) $B_{2\ 3}$ $D_{0\ 3\ 4\ 8}$ किं सा, D_1 सा किं (for किं वा) Ś $D_{3\ 12}$ लङ्कायां किं(D_3 सा) (for लङ्कां किं वा) —(l 125) Note hiatus between the two halves $\tilde{N}$ V_1 $B_{2\ 4}$ D_9 सा च (for सीता) Ś $D_{3\ 12}$ तत (for भृशम्) —(l 126) Ś D_{12} कार्यकाल(D_{12} °ले), B_3 $D_{0\ 3}$ कार्याकार्यं $\tilde{N}_1$ V_1 वि- (for first न). B_3 जानीम —$\tilde{N}_2$ illeg from एव up to l. 127 B_3 सर्वे यूय, D_1 सर्वेषेव (for सर्वं एव) —(l 127) D_1 गर्हिता $D_{0\ 2}$ विनाशेय $\acute{S}_2$ $D_{0\ 2\ 4\ 9\ 12}$ न (for च) —D_1 om l 128–129 —(l 128) D_3 रामे प्रदीयता —(l. 129) D_0 परदारा (for °भार्या) $\tilde{N}$ V_1 B_4 $D_{3\ 9}$ युक्तास (for युक्त) $\acute{S}_1$ V_1 $D_{2\ 3}$ निशाचर —(l 130) D_3 रामाय (for समान्य). —$\tilde{N}_2$ illeg from the post half up to l 131 $D_{1\ 3}$ रामाय (for मैथिली) —(l. 131) D_3 न (for तु) $\tilde{N}_1$ तु स्थितवानह, V_1 B_4 सप्रति तस्थिवान्; $B_{2\ 3}$ भूत्वा(B_3 तत्र) स्थितोभवत्, D_9 प्रस्थितवान्गृह (for भूतो बभूव ह) —After l 131, $\tilde{N}_1$ ins

सुन्दरकाण्ड समाप्तमिति ।,

while V_1 ins.

3* रात्रि च व * न्तगदोद्भवानां
   वचांसि चैतानि निशम्य राजा ।
तथातिकायस्य वचो निशम्य
   तूष्णीं बभूव क्षणदाच . . ।,

whereas $B_{2\ 3}$ ins

4* रावणश्चेन्द्रजित्तूष्णीभूता मडिपि राक्षसा ।
   [B_3 शक्रजित् (for चेन्द्रजित्)]

—$D_{0\ 3\ 4}$ ins

5* रावणश्चापि सचिन्त्य न्यादिशन्सुकुमारगौ ।
   [D_3 त तु (for चापि) D_0 संदिशन्]

—D_3 cont.

6* इद तु सुन्दर काण्ड य शृणोति दिने दिने ।
तस्य शोक दरिद्र च दूरादेव प्रणश्यति ।
आजन्मसचित पाप श्रवणादेव नश्यति ।

Colophon $\tilde{N}_1$ B_2 om. colophon. —*Kānda name* Ś $\tilde{N}_2$ V_1 $B_{3\ 4}$ $D_{0\ 3\ 4\ 8\ 12}$ युद्धकाड, D_1 युद्धकाडे, D_2 लङ्काकाडे —*Sarga name* Ś $D_{0\ 3\ 4\ 8\ 12}$ राक्षसमत्र, $\tilde{N}_2$ V_1 B_4 D_9 अतिवाक्य, B_3 D_1 अतिकायवाक्य, D_2 सेतुतरण, L (ed) राक्षसमन्त्रण —*Sarga no* (figures, words or both) $\tilde{N}_2$ V_1 $D_{0\ 2\ 4\ 8\ 12}$ om, $\acute{S}_1$ 100, $\acute{S}_2$ 104, B_3 66, B_4 108, D_1 2, D_3 110, D_9 99 —After colophon, $\acute{S}_1$ ins

समाप्तश्चाय सुन्दरकाण्ड पञ्चमयति शुभमस्तु । अथातो लङ्कायां युद्धकाण्ड ।
जित भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अनेन विष्णुरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ।

श्रीराम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम श्रीराम राम ।,

while $\acute{S}_2$ ins

समाप्तश्चाय सुन्दरकाण्ड । ५ । अत पर युद्धकाण्डो भविष्यति । शुभमस्तु सर्वजगताम् ।

—$\tilde{N}_1$ ins

सुन्दरकाण्ड समाप्त । श्री श्री सीता प्रीतिरस्तु । शुभ ।
* * * * * * * * * * * * * * * (illeg)
सुन्दरकाण्ड सपूर्ण ।

16

After 6.15, $D_{5-7\ 10\ 11}$ S ins

निमित्तानि निमित्तज्ञो दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वज ।
सौमित्रिं सपरिष्वज्य इद वचनमब्रवीत् ।
परिगृह्योदक शीत वनानि फलवन्ति च ।
बलौघ सविभज्येम व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ।
लोकक्षयकर भीम भय पश्याम्युपस्थितम् ।
निबर्हण प्रवीराणामृक्षवानररक्षसाम् ।
वाताश्च कलुषा वान्ति कम्पते च वसुधरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति च महीरुहा ।
मेघा क्रव्यादसकाशा· परुषा परुषस्वना· ।
क्रूरा क्रूर प्रवर्षन्ति मिश्र शोणितबिन्दुभि ।
रक्तचन्दनसकाशा सध्या परमदारुणा ।
ज्वलत प्रपतत्येतदादित्यादग्निमण्डलम् ।
दीना दीनस्वरा क्रूरा: सर्वतो मृगपक्षिण· ।
प्रत्यादित्य विनर्दन्ति जनयन्तो महद्भयम् ।
रजन्यामप्रकाशस्तु सतापयति चन्द्रमा ।
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो लोकक्षय इवोदित ।
ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेष सुलोहित ।
आदित्ये विमले नील लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ।
रजसा महता चापि नक्षत्राणि हतानि च ।
युगान्तमिव लोकानां पश्य शंसन्ति लक्ष्मण ।
काका·, श्येनास्तथा गृध्रा नीचे परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवान्नादान्नदन्ति सुमहाभयान् ।
शैलै· शूलैश्च खड्गैश्च विसृष्टै· कपिराक्षसै· ।
भविष्यत्यावृता भूमिर्मांसशोणितकर्दमा ।
क्षिप्रमद्यैव दुर्धर्षां पुरीं रावणपालिताम् ।
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृता ।
इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा धन्वी सग्रामहर्षण ।

—V_{1} ins

समाप्त चेद सुन्दरकाण्डम् ।

—B_{2} ins

सुन्दरकाण्ट समाप्त । अस्यानन्तर लङ्काकाण्ट भविष्यति । श्री गुरु । श्री श्रीरामो जयति । श्री श्रीशिवो जयति ।

—B_{3} ins

समाप्तमिद सुन्दरकाण्ट ।
वाल्मीकिगिरिसभूता रामायणमहानदी ।
पुनाति भुवन धन्या रामसागरगामिनी ।
हनुमते नम । श्रीरामो जयति । गुरवे नम ।

—B_{4} ins

समाप्त चेद सुन्दरकाण्डमिति । अस्यानन्तर लङ्काकाण्डमिति ।
श्री श्रीरामचन्द्राय नम ।

—D_{2} ins

राम । समाप्त लङ्कापर्व ।

वाल्मीकिवदनामलेन्दुगलित पद्य पर पावन
पुण्य नागमृत पिबन्त्यनुदिन ये श्रोत्रपात्रैर्नरा ।
विष्णो सच्चरित चराचरगुरो रामायण सादरा-
स्तेषा श्रीर्भवने भवत्यतितरा नश्यन्ति चारातय ।

—D_{3} ins

सवत् १७८७ अब्धीन्दुक्षपिवसुमत्यागते अब्दे । आषाढ शुद्ध ६ चन्द्रवारे । श्रीरामाय नम ।

—D_{8} ins

सुन्दरकाण्ट समाप्तोऽय । शुभमस्तु । श्रीरामाय नम । श्री । श्री । श्री ।

—D_{9} ins

समाप्तमिद सुन्दरकाण्ट सपूर्ण । शुभमस्तु । मङ्गल न्दात् ।
यत्र यत्र रघुनाथकीर्तन
तत्र तत्र कृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचन
मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ।

सवत् १८३७ शके १७०२ पौषे कृष्णपक्षे १४ रविवारान्वितायां ६७ ज्येष्ठानक्षत्र ३९।४६ गडयोग ४०।५३ ववकरणे ३० लिखित प श्री दुवे सर्गराय कनोजिया टहरोली शुभस्थान । श्रीराम श्रीराम राम श्रीराम राम श्रीराम राम ।

यादृश पुस्तक दृष्ट्वा तादृश लिखित मया ।
यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयते ॥ १ ॥

श्रीरामो जयति ।

16

(l 2) Note hiatus between the two halves D_{7} T_{2} स (for स-) —(l 4) T_{3} सविभज्येम. T_{3} व्यूहे, Cm g t as above (for व्यूह्य) —(l 6) $D_{10\ 11}$ प्रबर्हण —(l 8) T_{3} धरणीरुहा , Cm as above (for च मही°). —(l 10) D_{5} मिश्र (for मिश्र) —(l 12) D_{7} ज्वलित, $G_{1.3}$ $M_{1\ 2}$ ज्वलच्च —(l 13) D_{7} दीनतरा (for °स्वरा). G_{1} सर्व ते (for सर्वतो) —(l. 14) $T_{2\ 3}$ महाभय —(l 15) D_{6} M_{1} अप्रकाशश्च, T_{3} अप्रशस्त च (for अप्रकाशस्तु) —(l 16) G_{2} कृष्णो (for कृष्ण-) —(l 17) D_{7} $M_{1\ 2}$ [ऽ]प्रकाशश्च (for ऽप्रशस्तश्च) $D_{10\ 11}$ तु (for सु-). —(l 18) D_{6} reads from ले up to ते in marg K (ed) लक्ष्म नील (by transp) $G_{2\ 3}$ लक्ष्यते, Cg as above (for दृश्यते). —(l 19) D_{7} [आ]वृतानि, $G_{2.3}$ वृतानि, Ck t as above (for हतानि) —(l 20) G_{2} लोकस्य and शमति (for लोकानां and शमन्ति) —(l 21) D_{7} नीचैर्गृध्रा (by transp), $D_{10\ 11}$ नीचा गृध्रा , Cg as above (for गृध्रा नीच) —(l 22) $D_{7\ 10\ 11}$ T_{2} M_{2} [अ]शुभान् (for [अ]शिवान्). G_{3} प्रनदन्ति महाभयात् , $M_{1\ 2}$ निनदति महास्वना (for the post half) —(l 23) D_{6} शूलै शरैश्च , T_{3} शूलै मालैश्च , G_{2} शरै शूलैश्च (for शैलै शूलैश्च) $D_{7\ 10\ 11}$ विमुक्तै (for विसृष्टै) T_{2} विसृष्टै खड्गैश्च (by transp) —(l 24) M_{2} कर्दमे , Cg कर्दमा (as above) —(l 26) D_{7} अभियामो $D_{7\ 10\ 11}$ सर्वैर्हरिभिरावृता (for the post half) T_{2} अभियाम जवे** *** हरिभिर्वृता (damaged) —(l 27) $D_{7.10.11}$ धन्वी स

प्रतस्थे पुरतो रामो लङ्कामभिमुखो विभुः ।
सविभीषणसुग्रीवास्ततस्ते वानरर्षभाः ।
प्रतस्थिरे विनर्दन्तो निश्चिता द्विषतां वधे ।
राघवस्य प्रियार्थं तु धृतानां वीर्यशालिनाम् ।
हरीणां कर्मचेष्टाभिस्तुतोष रघुनन्दनः ।

Colophon

सा वीरसमिती राज्ञा विरराज व्यवस्थिता ।
शशिना शुभनक्षत्रा पौर्णमासीव शारदी ।
प्रचचाल च वेगेन त्रस्ता चैव वसुंधरा ।
पीड्यमाना बलौघेन तेन सागरवर्चसा ।
ततः शुश्रुवुराकुष्टं लङ्कायाः काननौकसः ।
भेरीमृदङ्गसंघुष्टं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
बभूवुस्तेन घोषेण संहृष्टा हरियूथपाः ।
अमृष्यमाणास्तं घोषं विनेदुर्घोषवत्तरम् ।
राक्षसास्तत्प्लवगानां शुश्रुवुस्तेऽपि गर्जितम् ।
नर्दतामिव दृप्तानां मेघानामम्बरे स्वनम् ।
दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्कां चित्रध्वजपताकिनीम् ।
जगाम मनसा सीतां दूयमानेन चेतसा ।
अत्र सा मृगशावाक्षी रावणेनोपरुध्यते ।
अभिभूता ग्रहेणेव लोहिताङ्गेन रोहिणी ।
दीर्घमुष्णं च निश्वस्य समुद्वीक्ष्य च लक्ष्मणम् ।
उवाच वचनं वीरस्तत्कालहितमात्मनः ।
आलिखन्तीमिवाकाशमुत्थितां पश्य लक्ष्मण ।
मनसेव कृतां लङ्कां नगाग्रे विश्वकर्मणा ।
विमानैर्बहुभिर्लङ्का संकीर्णातिविराजते ।
विष्णोः पदमिवाकाशं छादितं पाण्डुरैर्घनैः ।
पुष्पितैः शोभिता लङ्का वनैश्चैत्ररथोपमैः ।
नानापतगसंघुष्टैः फलपुष्पोपगैः शुभैः ।
पश्य मत्तविहङ्गानि प्रलीनभ्रमराणि च ।
कोकिलाकुलषण्डानि दोधवीति शिवोऽनिलः ।
इति दाशरथी रामो लक्ष्मणं समभाषत ।
बलं च तद्वै विभजच्छास्त्रदृष्टेन कर्मणा ।
शशास कपिसेनां तां बलमादाय वीर्यवान् ।
अङ्गदः सह नीलेन तिष्ठेदुरसि दुर्जयः ।
तिष्ठेद्वानरवाहिन्या वानरौघसमावृतः ।
आस्थितो दक्षिणं पार्श्वमृषभो वानरर्षभः ।
गन्धहस्तीव दुर्धर्षस्तरस्वी गन्धमादनः ।
तिष्ठेद्वानरवाहिन्याः सव्यं पार्श्वमधिष्ठितः ।
मूर्ध्नि स्थास्याम्यहं यत्तो लक्ष्मणेन समन्वितः ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।

राम (for धर्मात्मा धन्वी) D7 10 11 G1 3 M1 2 5 -धर्षण —(l. 29) D7 10 11 सर्वे (for ततस्) —(l. 30) D10 11 Ck t धृतानां, Cg निश्चिता (as above) T3 पथि (for वधे) —(l. 31) D5 T3 सुतानां, D10 11 सुतरां, T1 वीराणां, T2 यतानां, Cg as above (for धृतानां) T1 शौर्य- (for वीर्य-) —(l. 32) D5 T1 M3 हरि(M3 रघु)पुंगव (for रघुनन्दन)

Colophon —*Sarga no.* (figures, words or both) D5–7 10 11 T1 3 G M 23, T2 damaged —After colophon, T3 concludes with श्रीरामा नीवेदिक, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम.

—Before l. 33, T3 ins in marg सेनारक्षण —(l. 34) G2 पूर्णमासीव शर्वरी (for the post half) —(l. 35) D7 विस्रस्ता सा, G1 तत्र चैव (for त्रस्ता चैव). —(l. 36) D6 महा (for तेन) —(l. 37) T2 आक्रोश (for आकुष्ट) D5 7 11 लङ्कायां G2 ते वनौकसः —(l. 38) D5 6 S रोम (for लोम-) —(l. 40) D10 11 तद् (for तं) M5 घोषमुत्तमं —(l. 41) D7 ते, M3 तु (for तत्) D5 T1 M3 च (for ते) D7 च (for ऽपि) —(l. 42) D5 T2 नदताम् —(l. 44) G1 M1 2 सरमां (for मनसा) —(l. 45) T2 Cv तत्र, Cm g t as above (for अत्र) G2 [अ]सौ, Cv m g as above (for सा) —D11 transp l. 47 and 49 —(l. 47) D5 6 T3 G2 3 M1 2 विनि(D6 °नि)श्वस्य G1 M1–3 -मुन्नीक्ष्य —(l. 48) G2 3 रामः (for वीरस्) —(l. 49) M1 3 उच्छ्रिता (for उत्थिता) —(l. 50) D7 [ए]व (for [इ]व). ❀ Cv मनसैव कृता लङ्का नगाग्रे विश्वकर्मणेति पाठः ❀ —(l. 51) T2 समाकीर्णा (for संकीर्णा-) D7 G3 M5 [अ]भि विराजते, D10 11 रचिता पुरा, G1 M1 3 [अ]भिपराजते, G3 अभिराजते, M3 शुभि राजते (for [अ]तिविराजते) —(l. 52) D5 6 T1 G M पाण्डुरैः, D7 10 11 T2 Ct पाण्डुभिः, Cm as above (for पाण्डुरैः). —(l. 53) M1 2 शोभते. —After the prior half, G3 repeats erroneously from the post half of l. 50 up to the prior half of l. 53 —M1 om from the post half up to the prior half of l. 56 D6 10 11 M3 चित्र- (for चैत्र) —(l. 54) D5 M3 -नाग-, M2 विहग- (for -पतग-) D10 11 -संयुक्त- T2 -पुष्पोदकैः, T3 -पुष्पगैः (for -पुष्पोपगैः) G2 पुष्पोपगफलोपगैः (for the post half). ❀ Cg फलभूतानि पुष्पाणि यासां ताः फलपुष्पाः मञ्जर्यादयः, ताभिरुपगम्यन्त इति तथा। अतो न पुष्पितैरित्यनेन पौनरुक्त्यम् ❀ —(l. 56) D5 7 10 -राजानि (for -षण्डानि) M5 दोधूयन्ति, Cm g t दोधवीति (as above) D5 6 T वनान्युपवनानि च (for the post half) —(l. 58) D5 7 10 11 तत् (for तद्वै). D5 6 T M3 विभजन्, D7 G2 व्यभजत्, G3 व्यभजन्, Ck t विभजत् (as above) ❀ Ck t विभजत्प्राभजत् —(l. 59) D5 6 T G1 M3 5 कपिसेनायाः (T3 M3 °या, M5 °नां) D10 M1 2 Ck t बलाद्, Cm g as above (for बलम्) —(l. 60) M5 वीर्यवान् (for दुर्जय). —M1 2 om (hapl.) l. 61–63 —(l. 61) After तिष्ठेद्, D5 erroneously reads from -नररक्षिता in l. 70 up to the prior half of l. 71 T2 वानर- वाहिन्यां —(l. 62) D7 10 11 T2 G1 Ct आस्थितः, M3 Cm आश्रित्य (for आस्थितो) D5 7 10 11 G1 [illegible] (for वानरर्षभः) —(l. 64) D11 repeats the post half of l. 61 in place of the post half of l. 64 D5 6 [illegible], Cm t as above (for पार्श्वम्). M5 [illegible] (for [illegible]) —(l. 65) T2 [illegible], M3 Cg मूर्ध्नि, Ct as above (for मूर्ध्नि) D5 6 T [illegible]; G M5 [illegible] (for [illegible]).

16

After 6.15, D7.10.11 S ins.:

निमित्तानि निमित्तज्ञो दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
सौमित्रिं संपरिष्वज्य इदं वचनमब्रवीत् ।
परिगृह्योदकं शीतं वनानि फलवन्ति च ।
बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ।
लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् ।
निबर्हणं प्रवीराणामृक्षवानररक्षसाम् ।
वाताश्च कलुषा वान्ति कम्पते च वसुंधरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति च महीरुहाः ।
मेघाः क्रव्यादसंकाशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः ।
रक्तचन्दनसंकाशा संध्या परमदारुणा ।
ज्वलतः प्रपतत्येतदादित्यादग्निमण्डलम् ।
दीना दीनस्वराः क्रूराः सर्वतो मृगपक्षिणः ।
प्रत्यादित्यं विनर्दन्ति जनयन्तो महद्भयम् ।
रजन्यामप्रकाशस्तु संतापयति चन्द्रमाः ।
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो लोकक्षय इवोदितः ।
ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेषः सुलोहितः ।
आदित्ये विमले नीलं लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ।
रजसा महता चापि नक्षत्राणि हतानि च ।
युगान्तमिव लोकानां पश्य शंसन्ति लक्ष्मण ।
काकाः श्येनास्तथा गृध्रा नीचैः परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवा वाचो वदन्ति सुमहाभयान् ।
शैलैः शूलैश्च खड्गैश्च विमुक्तैः कपिराक्षसैः ।
भविष्यत्यावृता भूमिर्मांसशोणितकर्दमा ।
क्षिप्रमद्यैव दुर्धर्षां पुरीं रावणपालिताम् ।
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ।
इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा धन्वी संग्रामहर्षणः ।

—V2 ins.:

समाप्तं चेदं युद्धकाण्डम् ।

—B2 ins.:

युद्धकाण्ड समाप्त । अथानन्तरं उत्तरकाण्डं भविष्यति । श्री गुरु । श्री श्रीरामो जयति । श्री श्रीदेवी जयति ।

—B3 ins.:

समाप्तमिदं युद्धकाण्डम् ।
वाल्मीकिनिर्मिता रामायणकथा [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । श्रीरामो जयति । [illegible] ।

—B4 ins.:

समाप्तं चेदं युद्धकाण्डमिति । अथानन्तरं उत्तरकाण्डमिति । श्री [illegible] नमः ।

—D2 ins.:

राम [illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।

—D3 ins.:

[illegible] । [illegible] । श्रीरामाय नमः ।

—D5 ins.:

[illegible] । [illegible] । श्रीरामाय नमः । श्री । श्री । श्री ।

—D6 ins.:

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।

संवत् [illegible] शके [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । श्रीराम श्रीराम राम श्रीराम राम श्रीराम राम ।

[illegible] पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥ १ ॥

श्रीरामो जयति ।

16

(l. 2) Note hiatus between the two halves D7 T2 न (for नृ-).—(l. 4) T2 संविभज्येन. T2 व्यूह्य, Cm g.t as above (for व्यूह्य).—(l. 6) D10.11 प्रबर्हं.—(l. 8) T2 सर्वोत्कटाः, Cm as above (for च महीरु°).—(l. 10) D5 मिश्र- (for मिश्रं).—(l. 12) D7 ज्वलितं, G1.2 M1.2 ज्वलन्—(l. 13) D7 दीनस्वरा (for °स्वराः). G1 सर्वे ते (for सर्वतो).—(l. 14) T2.3 महाभयम्.—(l. 15) D5 M1 अप्रकाशश्च, T2 अप्रकाशं च (for अप्रकाशस्तु).—(l. 16) G2 कृष्णं (for कृष्ण-).—(l. 17) D7 M1.2 [ऽ]प्रशस्तश्च (for ऽप्रशस्तश्च). D10.11 तु (for च-).—(l. 18) D5 reads from दृ up to ते in marg. K (ed.) लक्ष्म नीलं (by transp.). G2.3 दृश्यते; Cg as above (for दृश्यते).—(l. 19) D7 [अ]हतानि. G2.3 हतानि, Ckt as above (for हतानि).—(l. 20) G2 लोकस्य and शंसति (for लोकानां and शंसन्ति)—(l. 21) D7 नीचैर्गृध्राः (by transp.); D10.11 नीचैः गृध्राः, Cg as above (for गृध्रा नीचैः).—(l. 22) D7.10.11 T2 M2 [अ]शुभान् (for [अ]शिवान्). G2 नदन्ति महास्वनम्, M1.2 विनर्दन्ति महास्वनाः (for the post. half).—(l. 23) D5 शूलैः शैलैश्च, T2 शूलैः शैलैश्च; G2 शैलैः शूलैश्च (for शैलैः शूलैश्च). D7.10.11 विमुक्तैः (for विमुक्तैः). T2 विमुक्तैः खड्गैश्च (by transp.).—(l. 24) M2 भविष्यति, Cg भवेत्या (as above).—(l. 26) D7 अभियातो. D7.10.11 सर्वे हरिगणाः (for the post. half). T2 अभियाम जवे** *** हरिभिर्वृता (damaged) —(l. 27) D7.10.11 धर्मात्मा

प्रतस्थे पुरतो रामो लङ्कामभिमुखो विभु ।
सविभीषणसुग्रीवास्ततस्ते वानरर्षभा ।
प्रतस्थिरे विनर्दन्तो निश्चिता द्विषता वधे।
राघवस्य प्रियार्थं तु धृताना वीर्यशालिनाम्।
हरीणा कर्मचेष्टाभिस्तुतोष रघुनन्दन ।

Colophon

सा वीरसमिती राज्ञा विरराज व्यवस्थिता।
शशिना शुभनक्षत्रा पौर्णमासीव शारदी।
प्रचचाल च वेगेन त्रस्ता चैव वसुधरा।
पीड्यमाना बलौघेन तेन सागरवर्चसा।
तत शुश्रुवुराकृष्ट लङ्काया काननौकस ।
भेरीमृदङ्गसघुष्ट तुमुल लोमहर्षणम्।
बभूवुस्तेन घोषेण सहृष्टा हरियूथपा ।
अमृष्यमाणास्त घोष विनेदुर्घोषवत्तरम्।
राक्षसास्तत्प्लवगाना शुश्रुवुस्तेऽपि गर्जितम्।
नर्दतामिव दृप्ताना मेघानामम्बरे स्वनम्।
दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्का चित्रध्वजपताकिनीम्।
जगाम मनसा सीता दूयमानेन चेतसा।
अत्र सा मृगशावाक्षी रावणेनोपरुध्यते।
अभिभूता ग्रहेणेव लोहिताङ्गेन रोहिणी।
दीर्घमुष्ण च निश्वस्य समुद्वीक्ष्य च लक्ष्मणम्।
उवाच वचन वीरस्तत्कालहितमात्मन ।
आलिखन्तीमिवाकाशमुत्थिता पश्य लक्ष्मण ।
मनसेव कृता लङ्का नगाग्रे विश्वकर्मणा ।
विमानैर्बहुभिर्लङ्का सकीर्णातिविराजते ।
विष्णो पदमिवाकाश छादित पाण्डुरैर्घनै ।
पुष्पितै शोभिता लङ्का वनैश्चैत्ररथोपमै ।
नानापतगसघुष्टै फलपुष्पोपगै शुभै ।
पश्य मत्तविहगानि प्रलीनभ्रमराणि च ।
कोकिलाकुलषण्डानि दोधवीति शिवोऽनिल ।
इति दाशरथी रामो लक्ष्मण समभाषत ।
बल च तद्वै विभजच्छास्त्रदृष्टेन कर्मणा।
शशास कपिसेना ता बलमादाय वीर्यवान् ।
अङ्गद सह नीलेन तिष्ठेदुरसि दुर्जय ।
तिष्ठेद्वानरवाहिन्या वानरौघसमावृत ।
आस्थितो दक्षिण पार्श्वमृषभो वानरर्षभ ।
गन्धहस्तीव दुर्धर्षस्तरस्वी गन्धमादन ।
तिष्ठेद्वानरवाहिन्या सव्य पार्श्वमधिष्ठित ।
मूर्ध्नि स्थास्याम्यह यत्तो लक्ष्मणेन समन्वित ।
जाम्बवाश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानर ।

राम (for धर्मात्मा धन्वी) D7 10 11 G1 3 M1 2 5 -धर्षण . —(l 29) D7 10 11 सर्वे (for ततस्) —(l 30) D10 11 Ck t धृताना, Cg निश्चिता (as above) T3 पथि (for वधे) —(l 31) D5 T3 सुताना, D10 11 सुतरा, T1 वीराणा, T2 यताना, Cg as above (for धृताना) T1 शौर्य- (for वीर्य-) —(l 32) D5 T1 M3 हरि(M3 रघु)पुगव (for रघुनन्दन)

Colophon —*Sarga no* (figures, words or both) D5–7 10 11 T1 3 G M 23, T2 damaged —After colophon, T3 concludes with श्रीरामा नीवेदिक्, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

—Before l 33, T3 ins in marg सेनारक्षण —(l 34) G2 पूर्णमासीव शर्वरी (for the post half) —(l 35) D7 वित्रस्ता सा, G1 तत्र चेव (for त्रस्ता चैव) —(l 36) D6 महा (for तेन) —(l 37) T2 आक्रोश (for आकृष्ट) D5 7 11 लकाया G2 ते वनौकस —(l 38) D5 6 S रोम- (for लोम) —(l 40) D10 11 तद् (for त) M5 घोषमुत्तम —(l 41) D7 ते, M3 तु (for तत्) D5 T1 M3 च (for ते) D7 च (for ऽपि) —(l 42) D5 T2 नदताम् —(l 44) G1 M1 3 सहसा (for मनसा) —(l 45) T2 Cv नत्र, Cm g t as above (for अत्र) G2 [अ]मौ, Cv m g as above (for सा) —D11 transp l 47 and 49 —(l 47) D5 6 T3 G2 3 M1 2 विनि(D6 °नि)श्वस्य G1 M1–3 समुदीक्ष्य —(l 48) G2 3 रामस् (for वीरस्) —(l 49) M1 2 उच्छ्रिता (for उत्थिता) —(l 50) D7 [ए]व (for [इ]व) ❀ Cv मनसव कृता लङ्का नगाग्रे विश्वकर्मणेति पाठ ❀ —(l 51) T3 समाकीर्णा (for सकीर्णाति-) D7 G3 M5 हि विराजते, D10.11 रचिता पुरा, G1 M1 2 [अ]भिविराजते, G3 ह्यतिराजते, M3 भुवि राजते (for [अ]तिविराजते) —(l 52) D5 6 T1 G M पाडरैर्, D7 10 11 T2 Ct पाडुभिर्, Cm as above (for पाण्डुरैर्) —(l 53) M1 2 शोभते —After the prior half, G2 repeats erroneously from the post half of l 50 up to the prior half of l 53 —M1 om from the post half up to the prior half of l 56 D6 10 11 M2 चित्र- (for चैत्र-) —(l 54) D5 M3 -पतग-, M2 -विहग- (for -पतग-) D10 11 -सघुष्ट- T2 -पुष्पोदकै , T3 -मूलैर्नगै (for -पुष्पोपगै) G2 पुष्पोपगफलोपगै· (for the post half) ❀ Cg फलभूतानि पुष्पाणि यासा ता फलपुष्पा मल्लिकादय , ताभिरुपगम्यन्त इति तथा। अतो न पुष्पितैरित्यनेन पौनरुक्त्यम् ❀ —(l 56) D5 7 10 खडानि (for -षण्डानि) M5 दोधूयति, Cm.g t दोधवीति (as above) D5 6 T वनान्युपवनानि च (for the post half) —(l 58) D6 7 10 11 तत्र (for तद्वै). D5 6 T M3 विभजन्, D7 G2 व्यभजच्, G3 व्यसृजच्, Ck t विभजच् (as above) ❀ Ck t विभजद्व्यभजच ❀ —(l 59) D5 6 T G1 M3 5 कपिसेनाया(T3 M3 °या, M5 °नां) D10 M1 2 Ck t बलाद्, Cm g as above (for बलम्) —(l 60) M5 वीर्यवान् (for दुर्जय) —M1 2 om (hapl) l 61–63 —(l 61) After तिष्ठेद्वा, D5 erroneously reads from -नररक्षिता in l 70 up to the prior half of l 71 T3 वानरवाहिन्या —(l 62) D7 10 11 T2 G1 Ct आश्रितो, M3 Cm आश्रित्य (for आस्थितो) D6 7 10 11 G1 नाम वानर (for वानरर्षभ) —(l 64) D11 repeats the post half of l 61 in place of the post half of l 64 D10 पक्षम्, Cm t as above (for पार्श्वम्) M3 समाश्रित (for अधिष्ठित) —(l 65) T3 यत्नात्, M3 Cg युक्तो, Ck t as above (for यत्तो). D5 6 T च सयुत , G M5 समाहित (for समन्वित).

ऋक्षमुख्या महात्मान कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रय ।
जघन कपिसेनाया कपिराजोऽभिरक्षतु ।
पश्चार्धमिव लोकस्य प्रचेतास्तेजसा वृत ।
सुविभक्तमहाव्यूहा महावानररक्षिता ।
अनीकिनी सा विबभौ यथा द्यौ साभ्रसप्लवा ।
प्रगृह्य गिरिशृङ्गाणि महतश्च महीरुहान् ।
आसेदुर्वानरा लङ्का विमर्दयिषवो रणे ।
शिखरैर्विकिरामैना लङ्का मुष्टिभिरेव वा ।
इति स्म दधिरे सर्वे मनासि हरिसत्तमा ।
ततो रामो महातेजा सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।
सुविभक्तानि सैन्यानि शुक एष विमुच्यताम् ।
रामस्य वचन श्रुत्वा वानरेन्द्रो महाबल ।
मोचयामास त दूत शुक रामस्य शासनात् ।
मोचितो रामवाक्येन वानरैश्च निपीडित ।
शुक परमसत्रस्तो रक्षोधिपमुपागमत् ।
रावण प्रहसन्नेव शुक वाक्यमुवाच ह ।
किमिमौ ते सितौ पक्षौ लूनपक्षश्च दृश्यसे ।
कच्चिन्नानेकचित्ताना तेषा त्व वशमागत ।
तत स भयसविग्नस्तेन राज्ञाभिचोदित ।
वचन प्रत्युवाचेद राक्षसाधिपमुत्तमम् ।
सागरस्योत्तरे तीरे ब्रुवस्ते वचन तथा ।
यथासदेशमक्लिष्ट सान्त्वयञ्श्लक्ष्णया गिरा ।
क्रुद्धैस्तैरहमुत्पत्य दृष्टमात्रै प्लवगमै ।
गृहीतोऽस्म्यपि चारब्धो हन्तु लोप्तु च मुष्टिभि ।
नैव सभाषितु शक्या सप्रश्नोऽत्र न लभ्यते ।
प्रकृत्या कोपनास्तीक्ष्णा वानरा राक्षसाधिप ।
स च हन्ता विराधस्य कबन्धस्य खरस्य च ।
सुग्रीवसहितो राम सीताया पदमागत ।
स कृत्वा सागरे सेतु तीर्त्वा च लवणोदधिम् ।
एष रक्षासि निर्धूय धन्वी तिष्ठति राघव ।
ऋक्षवानरसघानामनीकानि सहस्रश ।
गिरिमेघनिकाशाना छादयन्ति वसुधराम् ।
राक्षसाना बलौघस्य वानरेन्द्रबलस्य च ।
नैतयोर्विद्यते सधिर्देवदानवयोरिव ।
पुरा प्राकारमायान्ति क्षिप्रमेकतर कुरु ।
सीता वास्मै प्रयच्छाशु सुयुद्ध वा प्रदीयताम् ।
शुकस्य वचनं श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
रोषसरक्तनयनो निर्दहन्निव चक्षुषा ।
यदि मा प्रतियुध्येरन्देवगन्धर्वदानवा ।
नैव सीता प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ।
कदा समभिधावन्ति राघव मामका शरा ।
वसन्ते पुष्पित मत्ता भ्रमरा इव पादपम् ।
कदा तूणीशयैर्दीप्तैर्गणश कार्मुकच्युतै ।
शरैरादीपयाम्येनमुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।
तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृत ।
ज्योतिषामिव सर्वेषा प्रभामुद्यन्दिवाकर ।
सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गति ।
न हि दाशरथिर्वेद तेन मा योद्धुमिच्छति ।
न मे तूणीशयान्बाणान्सविषानिव पन्नगान् ।
राम पश्यति सग्रामे तेन मा योद्धुमिच्छति ।

—(l. 70) D5 11 सुविभक्त, D6 7 T3 M5 °भक्ता, Cr g as above (for सुविभक्त-) T3 महावीर्या, Cg as above (for -महाव्यूहा). —(l 71) T2 [अ]पि (for वि-). G1 स्वाभ्र-, M1 2 अभ्र-, Cv r m g as above (for साभ्र-). —(l. 73) D10 11 G2 M1 2 Ck.t मिमर्दयिषवो ❀ Cm g विमर्दयिषव चिमर्दयितु(Cg मर्दयितु)मिच्छव । Cg adds सनि द्वित्वाभाव आर्षं ❀ —(l 75) D7 10 11 हरिपुगवा, G3 M1 2 5 °यूथपा (for °सत्तमा) —(l 77) D6 G1 3 M5 विसृज्यता, Cm t as above (for विमुच्यताम्) —(l 78) D7 10 11 तु वच (for वचन) —(l 80) D5 6 T M3 त्राभि (T3 °पि), M1 2 भृश- (for च नि) —(l 81) D6 लङ्काधिपम् —(l 82) G1 वाचम् (for वाक्यम्) D5 T1 3 M3 अभाषत, G2 उवाच हा, M5 अथाब्रवीत् —(l 83) G3 उभौ, M1 2 एतौ, Ct as above (for इमौ) T3 इतौ (for सितौ) G1 लूनो भग्नश्च D5–7 T3 दृश्यते —(l 84) T1 वश... (moth-eaten) (for वशमागत) —(l 85) D5 6 T तदा, G1 M1–3 तथा (for तेन) —(l 87) D7 T1 3 M1 2 5 तदा (for तथा) —(l 88) T3 यदा (for यथा-) G2 3 M1 2 5 अक्लीब, Ct as above (for अक्लिष्ट) & Cm t सान्त्वयन्। , Cg मान्त्वयम्, असान्त्वयम्। सुग्रीवमिति शेष ❀ —(l 89) M3 क्रूरैस् (for क्रुद्धैस्) D7 10 T2 उत्प्लुत्य (for उत्पत्य) D10 11 G1 दृष्टमात्र —(l 90) D5 T1 2 [अ]हमारब्धो, G2 M5 [अ]विचारेण, Cm t as above (for [अ]पि चारब्धो) —(l. 91) D10 11 ते (for [ए]व) G1 शक्य M5 स (for स-). D10 11 M1 2 विद्यते (for लभ्यते). —(l. 94) M3 -सचिवो (for -सहितो). —(l 95) G2 बद्ध्वा (for कृत्वा) G3 M1 2 वरुणालय, M5 लवणाम्बुधिं (for लवणोदधिम्) —(l 96) D6 reads in marg from रक्षासि up to राघव —(l 97) D5 T3 M3 मुख्यानाम्, T1 -**नाम् (damaged), T2 -सिंहानाम्, M1 2 -सैन्यानाम् (for -सघानाम्) M5 अनीकाना —(l 98) D7 -निकाशानि, G1 -सकाशाना (for -निकाशाना) —(l 99) M1 2 वानराणां (for °रेन्द्र-) —(l 101) G3 पुर- (for पुरा) —(l 102) D5 7 10 11 च (for first वा). D10 11 युद्ध वापि, G2 3 M5 युद्ध वास्मै (for सुयुद्ध वा) —(l. 104) D6 T3 G1 कोप- (for रोष-). G3 -समक्तनयनो. —(l 105) T3 [इ]मान् (for मा). —(l 106) D5 M3 प्रयच्छामि —(l 107) D5 T1 M3 नाम (for सम्-) D10 11 मामका राघव (by transp). —(l. 109) M5 बाणैर् (for दीप्तैर्) D7 शतश . D10 11 कदा शोणितदिग्धाग दीप्तै कार्मुकविच्युतै —(l 110) D5 10 11 T1 3 M5 आदीपयिष्यामि (all except M5 with hiatus) M5 ह्युल्काभिर् —(l. 111) D6 तत्रास्य, G2 तस्यात्र- (for तच्चास्य) D5 पथम् (for बलम्) D11 आदाय, T3 आपास्ये (for आदास्ये) —(l 113) D6 (both places) [ए]व (for [इ]व). D7.10 11 T2 M1 2 5 बल (for गति) —(l. 114) D6 T3 [ए]व, D7 10 11 च, G1 2 [ए]तद्, G3 M1 2 5 तु (for हि). —T3 om (hapl) l. 115–116. —(l. 118) T2 शरकोणे , T3

न जानाति पुरा वीर्यं मम युद्धे स राघव ।
मम चापमयीं वीणा शरकोणप्रणादिताम् ।
ज्याशब्दतुमुला घोरामार्तगीतमहास्वनाम् ।
नाराचतलसनादा ता ममाहितवाहिनीम् ।
अवगाह्य महारङ्गं वादयिष्याम्यहं रणे ।
न वासवेनापि सहस्रचक्षुषा
युधास्मि शक्यो वरुणेन वा पुन ।
यमेन वा धर्षयितु शराग्निना
महाहवे वैश्रवणेन वा स्वयम् ।

Colophon

17

After 6 19.27, Ś Ñ V2 3 B D2(marg) 8 12 13 ins

अत्रैव च मया प्राप्तश्चागमो वानरेषु वै ।
प्रजापते किल पुरा वाताविद्ध रजस्तदा ।
वामेक्षणेऽपतत्तेन स्पृष्ट्वा किमिदमैक्षत ।
वामेनादाय हस्तेन क्षिप्त दूर पपात तत् ।
मनसा चिन्तित तेन किमस्मात्प्रभविष्यति ।
तत्रापि तरसा भासा फेनबुद्बुदसप्रभा ।
उत्थिता विग्रहवती नारी कमललोचना ।
चन्द्रबिम्बानना बाला विद्युत्तरललोचना ।
नैव देवी न गन्धर्वी नासुरी न च पन्नगी ।
तादृग्रूपवती दृष्टा स्वयमेव स्वयभुवा ।
लोकपालास्ततो दृष्ट्वा त देश समुपागता ।
रविस्तत्राब्रवीद्वाक्यमुपसृत्य प्रजापतिम् ।
कस्यैषा केन कार्येण सप्राप्तेह शुभानना ।
पुरीं भोगवतीं त्यक्त्वा नागकन्या किमागता ।
सिद्धिर्बुद्धिस्तथा लक्ष्मी प्रभा पुष्टि सरस्वती ।
असौ रूपमवष्टभ्य चोत्थिता जगता तत ।
प्रजापतिस्तदा तत्र रवेरश्रावयत्कथाम् ।
ततोऽक्षिरजसो जाता स्निग्धा स्निग्धेन चक्षुषा ।
भास्करो भास्कराभा तामुपगुह्य गतस्तत ।
कदाचिद्वीक्ष्य ता कन्या रूपयौवनदर्पिताम् ।
स्थिता मन्दरपृष्ठेषु रविर्वचनमब्रवीत् ।

शरौघेण (for शरकोण) D7 M1 2 प्रवादिता D6 10 11 M3 Cm g t शरकोणै प्रवादिता (for the post half) —D6 reads in marg l 119 —(l 119) D5 6 T1 3 -घोषतुमुला T2 भीमाम् (for घोराम्) D7 T2 G1 3 M3 Cv m g आर्तभीत-, D10.11 आर्वगीता, G2 आर्तभीम-, M5 मत्तगीत-, Ct आर्वगीत- (as above) T3 -रवस्वना —(l 120) D5 6 T1 3 मम च, D7 G3 ता महा-, D10 11 Ct नदीम्, Cv m g as above (for ता मम) D5 T1 2 G2 3 M1 2 Cr -वादिनी —(l 121) M3 नादयिष्यामि —(l 123) D6 7 10 11 T2 युद्धे, M3 यथा (for युधा) D10 11 M3 स्वय (for पुन) —(l 124) G2 यथा, M5 क्षमो (for शर-) —(l 125) M3 पुन (for स्वयम्)

Colophon —*Sarga no* (figures, words or both) D5–7 10 11 T1 3 G M 24, T2 23 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम , M5 with श्रीरामचन्द्राय नम

17

V3 om l 1–3 —(l 1) Ś D8 12 यथा चैष, Ñ1 V2 B3 तत्र चैव, B1 इहैव च, D2 13 ततोत्रैव Ś D8 12 तथा (for मया) Ñ V2 B3 4 D2 13 आगमो (for चागमो) Ñ2 च (for वै) B4 वानरेश्वरै. —(l 2) Ś V2 B1 2 D2 13 तथा (for तदा) —(l 3) Ñ V3 B वामाक्षिप्रसृत ते(B4 °हतस्ते)न, D2 13 वामेक्षण श्रित तेन (for the prior half) Ñ1 V2 B1–3 स्पृष्ट्वा रजसि वैकृत, Ñ2 B4 कृत चक्षुषि(Ñ2 °स्तु) वैकृत (for the post half) —(l 4) Ñ2 V3 B D8 क्षिप्र (for क्षिप्त) Ñ V2 3 B दूरे V2 3 ह, B1 D13 च (for तत्). B3 4 न्य(B4 प्र)पातयत्. —(l 5) Ñ2 B4 [अ]धिष्ठित (for चिन्तित) Ś2 D8 12 प्रभविष्णुषु, Ñ2 सभविष्यति (for प्रभविष्यति) B4 हिमसार्द्रं भविष्यति (for the post half) —(l 6) Ñ1(m also चचला) 2 V2 B D13 तरला (for तरसा) B1 सनिभा, B2 -सत्प्रभा, B4 -सचया, D13 -सुप्रभा —(l 7) V3 B1 [अ]तिरूपवती (for विग्रहवती) B4 विग्रहवती स्यान्नारी (for the prior half) B4 तस्मिन् (for नारी) —(l 8) B4 -मटल- (for तरल) —(l 9) Ś D8 12 न देवी न च (for नैव देवी न) Ś2 च न (by transp) —(l 10) Ñ V2 B1 2 नेदृग्, V3 नैतद् (for तादृग्) Ñ1 B1 2 सृष्टा (for दृष्टा) B3 4 नैव तादृग्रूपवती सृ(B4 दृ)ष्टान्या स्त्री स्वयभुवा —(l 11) Ñ2 B2 तथा, B1 4 तु ता (for ततो) D2 13 हृष्टास (for दृष्ट्वा) Ñ V2 3 B त प्र(B4 तत्प्र)देशमुपागता (for the post half) —(l 13) B1 4 वा (for [ए]षा) —(l 14) D2 अग्रत (for आगता) —(l 15) Ñ1 V2 D2 13 धृतिस्, Ñ2 ॰नस्, B2 ऋद्धिस्, B3 वृद्धिस् (for बुद्धिस्) B4 ऋद्धि (for प्रभा) D13 लक्ष्मी (for पुष्टि) Ñ1 V2 3 पुण्या(V3 सुधा) पुष्टि प्रभाकरी, B1 2 प्रभा तुष्टि प्रभाकरी (for the post half) —(l 16) Ñ V2 3 B1–3 आसा, B4 तासा, D13 आसीद् (for असौ) D13 (with hiatus) उत्थिता (for चोत्थिता) Ñ V2 3 B D2 (with hiatus) उत्थिता जगतीतलात् (D2 °तीकुने) (for the post half) —Ś1 D8 om (hapl) l 17–19 Ś2 D2 13 om l 17 —(l 17) Ñ2 ततस्, D13 तथा (for तदा) Ñ1 V2 B3 रविम् (for रवेर्) Ñ2 आश्रावयत् —(l 18) Ś2 D12 ततो वै, V3 वातोत्था, B2 अतोक्षि-, D2 ततोक्ष- (for ततोऽक्षि-) Ś2 B1 D2 12 13 -रजसा L (ed) जाता (for जाता) V3 दृष्ट्वा (for स्निग्धा). Ñ2 तेजसा (for चक्षुषा) Ś3 L (ed) स्निग्धमाजनसप्रभा(Ś2 °भा), D2 12 13 स्निग्धा(D2 °ग्ध)मजनचक्षुषा (for the post half) —(l 19) Ś2 Ñ1 V2 3 D2 13 उपगृह्य (for °गुह्य) Ś2 ततो गत (by transp), Ñ2 B2 गतस्तदा, V3 B4 D2.12 तवस्तत , B1 [आ]गतस्तत —(l. 20) Ñ V2 B2.3 D2 13 अथ ता, V3 आगता, B1 त्वथ ता (for वीक्ष्य ता). Ñ1 V2 3 B1–3 -गर्विता (for -दर्पिताम्). B4 प्रजापतेस्तु कन्याया स ययौ कामदर्पित —(l 21) Ñ V2 3 B2 3 स्नाता (for स्थिता) Ñ V2 3 B D2 13 -पृष्ठे तु B4 रविस्तामब्रवीद्वच (for the post.

मत्तेजसा महावीर्यस्त्वधृष्यश्च महारणे ।
देवदानवयक्षाणा पन्नगाना सरक्षसाम् ।
सर्वेष्वधिदशाना च तव पुत्रो भविष्यति ।
वरेण छन्दयित्वा तामगमत्सद्य एव तु ।
रविणा बालभावाच्च बालेति परिकीर्तिता ।
अथ काले तदा श्रीमाञ्शक्रः सुरगणार्चित ।
विचरन्मन्मथाविष्ट सर्वर्तुकुसुमाकरे ।
स दृष्ट्वा चारुसर्वाङ्गीं पर विस्मयमागत ।
का त्वं भवसि रुद्राणा यक्षाणामिति चाब्रवीत् ।
मनो हरसि मे भीरु कान्ते कान्ततरा ह्यसि ।
स तु भावेन दिव्येन पाणिना ता मनोरमाम् ।
उपस्पृश्य जल शीत वचनं चेदमब्रवीत् ।
वानरौ दिव्यरूपौ ते सर्वज्ञौ कामरूपिणौ ।
उत्पत्स्येते महाभागे मा विषादं गमिष्यसि ।
यमजौ सुमहाभागौ वाली सुग्रीव एव च ।
किष्किन्धा नाम तु पुरी कान्ता पुष्पफलैर्युता ।
तत्र राज्य करिष्येते सर्ववानरपुगवौ ।
इक्ष्वाकुकुलसभूतो रामो नाम महायशा ।
विष्णुर्मानुपरूपोऽसौ तस्यैक सख्यमेष्यति ।

18

After Sarga 30, D5–7 9–11 S ins ·

ततो राम सुवेलाग्र योजनद्वयमण्डितम् ।
आरुरोह ससुग्रीवो हरियूथपसवृत ।
स्थित्वा मुहूर्तं तत्रैव दिशो दश विलोकयन् ।
त्रिकूटशिखरे रम्ये निर्मिता विश्वकर्मणा ।
ददर्श लङ्का सुन्यस्ता रम्यकाननशोभिताम् ।
तस्या गोपुरशृङ्गस्थ राक्षसेन्द्र दुरासदम् ।
श्वेतचामरपर्यन्त विजयच्छत्रशोभितम् ।
रक्तचन्दनसलिप्त रत्नाभरणभूषितम् ।
नीलजीमूतसकाश हेमसछादिताम्बरम् ।
ऐरावतविषाणाग्रैरुत्कृष्टकिणवक्षसम् ।
शशलोहितरागेण सवीत रक्तवाससा ।
सध्यातपेन सछन्न मेघराशिमिवाम्बरे ।
पश्यता वानरेन्द्राणा राघवस्यापि पश्यत ।
दर्शनाद्राक्षसेन्द्रस्य सुग्रीव सहसोत्थित ।
क्रोधवेगेन सतप्त सत्त्वेन च बलेन च ।
अचलाग्रादथोत्थाय पुप्लुवे गोपुरस्थले ।
स्थित्वा मुहूर्तं सप्रेक्ष्य निर्भयेनान्तरात्मना ।

---

half) —(l 22) Ñ V2 3 B1–3 त्वप्रधृष्यो, B4 दुष्प्रधर्षो, D2 त्वधृष्यस्तु, D13 त्वा प्रविशे —(l 23) Ñ2 -मिद्धाना (for -यक्षाणा) V3 च (for स) Ñ2 सयक्ष ✱✱ रक्षमा (illeg) (for the post half) —(l 25) Ś D2 8 12 स, D13 तद् (corrupt) (for तु) —(l 26) Ñ1 D13 तु (for च) B1 -भावेन (for -भावाच्च) Ś D8 12 तु बालेव, D2 तु बालापि (for च बालेति) B4 सा बालेति प्रकीर्तिता (for the post. half). —(l 27) B4 तत (for तदा) Ś D2 8 12 13 [आ]-मीना (for श्रीमाञ्) Ś D8 12 सुरगणान्वित, V3 सर्वसुरार्चित —(l 28) Ś D2 8 12 समयाविष्ट (for मन्मथाविष्ट) V3 सर्वत्र (for सर्वर्तु) Ś D8 12 -कुसुमोत्करे, B2 -कुसुमे वने —(l 29) V3 शक्रो (for पर) B3 विस्मय परम गत (for the post half) —(l 30) G (ed) यक्षाणा (for रुद्राणां) Ñ V2 B transp रुद्राणा and यक्षाणाम् G (ed) पन्नगाना च रक्षसा (for the post half) —B4 om (hapl) l 31–33 V3 om l 31 —(l 31) Ś2 चाभीरु V2 काले, B1 यत (for कान्ते) —(l. 32) Ñ2 transp भावेन and दिव्येन Ñ V2 3 B1–3 नूमनोरमा (V3 B3 °हरा), D2 13 मु (D2 स्व) मनोरम —(l 33) D13 तत्र (for शीत) Ñ V2 3 B1–3 पस्पर्श जल-शीतेन (for the prior half) D2 विषय (for वचन) —(l 34) Ñ1 V3 तौ (for ते) Ś D2 8 12 सर्वाङ्गौ (for सर्वज्ञौ) B2 दिव्य (for काम-) —(l 35) Ś V3 B4 D2 8 12 महाभागा (for °भागे) Ś D2 8 12 13 transp मा and विषाद B3 (sup lin as above) करिष्यसि —After l 35, B3 ins

1* गिरते वानरश्रेष्ठस्तन पाणि ग्रहीष्यति ।

—(l. 36) Ś D8 13 य (D13 म) मजातौ, V3 B2 4 D2 12 य ✱✱ तौ (V3 ✱ौ) —(l 37) Ñ1 V2 B2–4 पुण्या तु, Ñ2 B1 पुर्यास्ते, V3 नगरी (for तु पुरी). Ñ V3 B दिव्य-, V2 दिव्या (for कान्ता) V3 -फलद्रुमा, B2 -फलैर्वृता, B3 -फलावृता. —(l. 39) Ñ1 V2 B2 3 महाबल (for °यशा) —(l. 40) D2 [ए]ष (for [ए]क)

18

(l 1) T3 damaged for ततो D6 7 9 11 T2 3 M5 Cm.g t -मडल (for -मण्डितम्) —(l 2) D9–11 उपारोहद् (for आरुरोह) G2 -यूथपै (for -सवृत) D9–11 हरियूथै समन्वित, G1 हरियूथसमावृत (for the post. half). —(l 3) D6 सुग्रीवो (for तत्रैव). —D6 om l 4 —(l 4) D5 T G1 रम्या, M1 2 लङ्का (for रम्ये) —(l. 5) M1 2 रम्या (for लङ्कां) T2 3 सुन्यस्ता, G1 स न्यस्ता, Cg as above (for सुन्यस्ता) —(l 6) D6 9–11 तस्य (for तस्या). D6 T3 -मध्यस्थ (for शृङ्गस्थ) —(l 7) T2 3 विशद, G2 3 M5 व्यजन-, Cg k t as above (for विजय-) —(l 8) D6 -सयुक्त, G1 3 M1 3 5 -लिप्ताग (for -सलिप्त) —G M5 transp the post halves of l 8 and l 9 D5 7.9–11 रक्त-, G M5 सर्व- (for रत्न-) —(l 9) T2 -सवाधित-, T3 -सभावित-; Cr m g k t as above (for -सछादित-) G2 3 M5 रक्ताबरधर शुभ (for the post half). —(l 11) T2 रक्तवासस —(l 12) D5 T1 M3 सवीत, G सनद्ध (for सछन्न) M1 2 सध्यारागेण सछिन्न (for the prior half) D7 G1 M5 मेघ-राजिम् (for °राशिम्) D5 T1 G3 स्वावर —(l 14) T3 reads from दर्शनाद् up to सह in marg —(l 15) D9–11 G1 M3 सयुक्त, T3 सलिप्त (for सतप्त) G3 स ✱ (for सत्त्वेन) —(l 16) G1 [उ]त्पत्य and स्थल (for [उ]त्थाय and -स्थले respy.) —(l 17) M1,2 तत्रैव (for सप्रेक्ष्य).

तृणीकृत्य च तद्रक्ष सोऽब्रवीत्परुषं वच ।
लोकनाथस्य रामस्य सखा दासोऽस्मि राक्षस ।
न मया मोक्ष्यसेऽद्य त्वं पार्थिवेन्द्रस्य तेजसा ।
इत्युक्त्वा सहसोत्पत्य पुप्लुवे तस्य चोपरि ।
आकृष्य मुकुट चित्रं पातयित्वापतद्भुवि ।
समीक्ष्य तूर्णमायान्तमाबभाषे निशाचर ।
सुग्रीव त्व परोक्ष मे हीनग्रीवो भविष्यसि ।
इत्युक्त्वोत्थाय त क्षिप्र बाहुभ्यामाक्षिपत्तले ।
कन्दुवत्त समुत्थाय बाहुभ्यामाक्षिपद्धरि ।
परस्पर स्वेदविदिग्धगात्रौ
परस्पर शोणितरक्तदेहौ ।
परस्पर श्लिष्टनिरुद्धचेष्टौ
परस्पर शाल्मलिकिंशुकाविव ।
मुष्टिप्रहारैश्च तलप्रहारै-
ररत्निघातैश्च कराग्रघातै ।
तौ चक्रतुर्युद्धमसह्यरूप
महाबलौ राक्षसवानरेन्द्रौ ।
कृत्वा नियुद्ध भृशमुग्रवेगौ
काल चिर गोपुरवेदिमध्ये ।
उत्क्षिप्य चाक्षिप्य विनम्य देहौ
पादक्रमाद्गोपुरवेदिलग्नौ ।
अन्योन्यमापीड्य विलग्नदेहौ
तौ पेततु सालनिखातमध्ये ।
उत्पेततुर्भूतलमस्पृशन्तौ
स्थित्वा मुहूर्तं त्वभिनिश्वसन्तौ ।
आलिङ्ग्य चालिङ्ग्य च बाहुयोक्त्रै
सयोजयामासतुराहवे तौ ।
सरम्भशिक्षाबलसप्रयुक्तौ
सचेरतु सप्रति युद्धमार्गैं ।
शार्दूलसिंहाविव जातदर्पौ
गजेन्द्रपोताविव सप्रयुक्तौ ।
सहत्य चापीड्य च तावुरोभ्या
तौ पेततुर्वै युगपद्धरण्याम् ।
उद्यम्य चान्योन्यमभिक्षिपन्तौ
सचक्रमाते बहुयुद्धमार्गैं ।
व्यायामशिक्षाबलसप्रयुक्तौ
क्रम न तौ जग्मतुराशु वीरौ ।

—D6 om l 16 —(l 18) T2 तु (for च) G2 *द्रक्ष —(l 19) D6 reads रामस्य in marg T3 G1 रावण (for राक्षस) —(l 21) D7 9 [उ]त्प्लुत्य, M1 2 [उ]त्थाय (for [उ]त्पत्य) —(l 22) D5 T1 3 G M मकुट, Ct as above (for मुकुट) D7 9–11 पातयामास तद्भुवि, G1 पादेनाताडयद्भुवि (for the post half) —(l 23) D7 9–11 बभाषे त (for आबभाषे). —(l 24) D6 7.10 11 T3 M3 सुग्रीवस्त्व G1 परोक्षे, G3 समक्ष (for परोक्ष) —(l 25) G2 म क्षिप्र T3 इत्युक्त्वा च स सुग्रीव (for the prior half) G1 प्राक्षिपत् (for आक्षि°) G2 3 M5 बली (for तले) —D5 T1 repeat l. 26 after l 66. —(l 26) D6 7 9–11 T2 3 Ct कदुवत् D9–11 Ct स, T3 तु (for त) T3 तमुत्थाय G1 प्राक्षिपद्, Ct as above (for आक्षिपद्) —(l 27) D11 M -विदग्ध-, G -निरुद्ध- (for विदिग्ध-) —(l 28) D5 T1 3 G3 M3 Cg -दिग्ध-, D9 -दीप्त-, Ct as above (for -रक्त) —(l 29) D6 T2 क्लिष्ट-, Ct as above (for श्लिष्ट-) D9 T2 3 -विरुद्ध-, Cg t as above (for निरुद्ध-) —(l 30) D5 6 T M3 -किंशुकौ यथा, G1 किंशुकाभौ, Cg t as above (for °काविव). G2 M5 परस्पर किंशुकशाल्मली यथा —(l 31) D5 om (hapl) श्च तलप्रहारै —(l 32) D6 9 -पातैश्च, D11 om (for घातैश्च) D6 M1.2 चरणाग्र (for च कराग्र) D9 -पातै, Cm g k t as above (for घातै) —(l 33) D7 असह्यरूपौ, G2 °वेगौ, M1 2 °वेग, Cr m g t °रूप (as above). —(l. 34) D5 T1 G2 M1–3 वानरराक्षसेन्द्रा —(l 35) D5 T1 सुयुद्ध, G3 M5 च युद्ध, Cv as above (for नियुद्ध) D9 M1 2 रूपौ (for -वेगौ) —(l 37) D7 विक्षिप्य (for उत्क्षिप्य) D7 9–11 T3 M5 [उ]त्क्षिप्य (for [आ]क्षिप्य) D5 T1 M2 विनम्र (for विनम्य) —(l 38) D5 T1 3 M5 पदक्रमाद् —(l 39) T3 M3 Cg आविध्य, G1 2 M5 आलिंग्य (for आपीड्य) M1 2 विलीनगात्रौ, Cg as above (for विलग्नदेहौ) —(l 40) D6.10 शाल- (for साल-). D5 marg, D7 9 Cr -निघातमध्ये, Cg k t as above (for -निखात°) ❀ Ct 'निघात' इति पाठेऽप्ययमेवार्थ ❀ —(l 41) D9–11 भूमितल स्पृशतौ (for भूतलमस्पृ°) —(l 42) D11 सुमुहूर्त (for मुहूर्त) D6 7 9–11 Ct -नि श्वसतौ, M5 -निस्पृशतौ G3 च विनिश्वसतौ —D10 reads l 43 after l 47 —(l 43) D7 आविध्य D5 T1 G2 3 M1 2 चापीड्य, D6 T2 3 M3 Cm g चावल्य, D7 वधेन, M5 चावध्य (for चालिङ्ग्य) M5 बाहुपाशै (for °योक्त्रै) —(45) T3 सहेह, M5 सरब्ध-, Cr m g k t as above (for सरम्भ-) —(l 46) D9–11 सुचेरतु (for सचे°) D6 10 T2 G2 युद्धमार्गे D7 क्रम न तौ जग्मतुराजि वीरौ —(l 47) D7 9–11 जातदर्पौ (for °दर्पा) —(l 48) G1 -नाभाविव, Cg as above (for -पोता°) G2 M5 सप्रवृद्धौ, Cr g k as above (for °युक्तौ) —(l 49) T2 सहार्य, G1 प्रहत्य, Cg as above (for सहत्य) D6 G1 सपीड्य, D7 9–11 सवेष्य, Cg as above (for चापीड्य). D7 9–11 च तो कराभ्या, M1 2 परस्परेण, Cg as above (for च तावुरोभ्या) —(l. 50) D5 T1 G M3 निपेततुर् D7 9–11 धरायां, Cg as above (for धरण्याम्) ❀ Cv r निपेततुर्वै युगपद्धरण्यामिति पाठ । Cv adds वैशब्द पादपूरणे ❀ —(l. 51) D5 T1 G3 M5 उन्नम्य, Cg as above (for उद्यम्य) —(l 52) M5 तौ सचरेते D7 9–11 T1 2 G2 3 M5 -युद्धमार्गे, Cg as above (for °मार्ग) —(l 53) G1 damaged for शिक्षाबलसप्र —(l 54) D7 G1 2 श्रम (for क्रम) D9 तु (for तौ) D5 T1 M1 2 आहवेन, D6 T2 आशु वेगौ, G2 आहवे तौ (for आशु वीरौ) —(l 55) M2 वानर-, Cv as above (for वारण-) T2 (also) G3 -नासिकाभैर्, M5 -वारणाभिर् (for वारणाभैर्) ❀ Cr m वारणवारणाभै

चाहृत्तमैर्वारणवारणाभै-
निवारयन्तौ वरवारणाभौ ।
चिरेण कालेन भृशं प्रयुद्धौ
सचेरतुर्मण्डलमार्गमाशु ।
तौ परस्परमासाद्य यत्तावन्योन्यसूदने ।
मार्जाराविव भक्षार्थे वितस्थाते मुहुर्मुहुः ।
मण्डलानि विचित्राणि स्थानानि विविधानि च ।
गोमूत्रिकाणि चित्राणि गतप्रत्यागतानि च ।
तिरश्चीनगतान्येव तथा वक्रगतानि च ।
परिमोक्ष प्रहाराणां वर्जनं परिधावनम् ।
अभिद्रवणमाप्लावमास्थानं च सविग्रहम् ।
परावृत्तमपावृत्तमवद्रुतमवप्लुतम् ।
उपन्यस्तमपन्यस्तं युद्धमार्गविशारदौ ।
तौ सचेरतुरन्योन्यं वानरेन्द्रश्च रावणः ।
एतस्मिन्नन्तरे रक्षो मायाबलमथात्मनः ।
आरब्धुमुपसंपेदे ज्ञात्वा तं वानराधिपः ।
उत्पपात तदाकाशं जितकाशी जितक्लमः ।
रावणः स्थित एवात्र हरिराजेन वञ्चितः ।
अथ हरिवरनाथः प्राप्य संग्रामकीर्तिं
निशिचरपतिमाजौ योजयित्वा श्रमेण ।
गगनमतिविशालं लङ्घयित्वार्कसूनु-
र्हरिगणबलमध्ये रामपार्श्वं जगाम ।
इति स सवितृसूनुस्तत्र तत्कर्म कृत्वा
पवनगतिरनीकं प्राविशत्संप्रहृष्टः ।
रघुवरनृपसूनोर्वर्धयन्युद्धहर्षं
तरुमृगगणमुख्यैः पूज्यमानो हरीन्द्रः ।

Colophon

19

After 6.31.47, D13 ins.

राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयन् ।
रावणोऽपि महातेजाः क्रोधविस्फारितेक्षणः ।
अगच्छत्सहसा क्रुद्धः सर्वसैन्येन संवृतः ।
गजाश्वरथसंकीर्णा राक्षसैर्मेदिनी कृता ।
उत्तरां दिशमास्थाय प्रयातो रावणो युधि ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां नदतां निःस्वनोऽभवत् ।
सध्वजैः काञ्चनापीडैर्गजैश्च समलंकृतैः ।
रथैश्चादित्यसंकाशैः कवचैश्च मनोहरैः ।
नीलपीतसुरक्ताभिः पताकाभिरलंकृताः ।
राक्षसा भूरिविक्रान्ता मूर्छिता घोरदर्शनाः ।
वादित्रेण विचित्रेण वादयन्त इतस्ततः ।
विनिर्ययुर्महानादैर्नादयन्तो महीतलम् ।
निर्यान्तं राक्षसानीकं संप्रेक्ष्य सुदुरासदम् ।
ऋक्षवानरयूथाश्च हृष्टा युद्धाभिकाङ्क्षिणः ।
अभ्यधावंस्तदा घोरा राक्षसानां वधं प्रति ।
वानरै राक्षसानां च महायुद्धमवर्तत ।
प्रभिन्नकरटैर्वारणैर्दन्तिभिश्च प्रहारिभिः ।
स्खलद्भूतैर्वृद्धतूर्णैर्नदद्भिश्च महास्वनैः ।
नानाशस्त्रधरा धीरा मेघा इव सविद्युतः ।
शैलशृङ्गैर्नगैश्चापि भूरुहैर्विपुलैस्तथा ।
अन्योन्यमर्दवराणां परस्परजयकृताम् । (sic)
तुरगखुरविध्वस्तं रथनेमिसमुद्धतम् । } 6.34.10
कण्ठान्तरोमीयोधानां चक्षूंषि च महीरजः । }
ततो युद्धं महाभीमं हरिराक्षससंकुलम् ।

(Cm वारणा गजाः) तेषां वारणानि अर्गलानि तत्सदृशैः ।, Cg वार्यन्ते एभिरिति वारणा आलानस्तम्भाः ।, Ck वारयन्त्येभिः प्रतिगजानिति व्युत्पत्त्या हस्तवाची वारणशब्दो द्वितीयः । करिकराभैरित्यर्थः ।, Ct वारयन्त्येभिः प्रतिगजानिति वारणो महागजः । द्वितीयवारणशब्दः करिहस्तवाची ॥ —(l. 56) D5 निर्वारयन्तौ D7 9–11 M1 2 Ct पर- (for वर-). —(l. 57) M3 Cg तु स- (for भृशं). D5 6 11 T1 M3 प्रयुक्तौ, Cg as above (for प्रयुद्धौ). —(l. 59) M3 मत्ताव् (for यत्ताव्). —(l. 60) D11 मार्जारम्. D10 11 Ck t [ऽ]वतस्थाते, T3 उत्तस्थाते, Cv.r g as above (for वित°). —(l. 62) D7 गोमूत्राणि च, D9–11 Cv t गोमूत्रकाणि. D7 M1 2 चक्राणि, Ct as above (for चित्राणि). —(l. 63) D9 T1 M5 चक्रगतानि, Cm.g k t as above (for वक्र°). G1 [अ]पि (for च). —(l. 64) D6 T3 G1 प्रहरण, Cm g k t as above (for प्रहाराणां). —(l. 65) D9 G1 अभिद्रावणम्. D9 आश्लेषम्, G3 आस्थानम्, Cr g as above (for आप्लावम्). D7 10 11 M1 2 Ct अवस्थानं, G2 आप्लुतं च, Cm g as above (for आस्थानं च). T2 सनिग्रहं. —(l. 66) G3 om. (hapl.), M5 उपावृत्तम्, Cr m g k t as above (for अपा°). D7 अवदत्तम्, D10 11 G2 M1 2 5 Ct अपद्रुतम्, T2 अवप्रतम्, Cv r m k as above (for अवद्रुतम्). T3 उतद्रुतमुपप्लुतं (for the post. half). —(l. 67) D6 अपन्यस्तौ (for °न्यस्त). —(l. 68) D6 तं स-, D10 11 तौ वि-, G1 2 वीरौ (for तौ स-). G3 सचेरतुस्तावन्योन्य (for the prior half). G3 वारणः (meta.) (for रावण). G1 2 राक्षसेन्द्रकपीश्वरौ (for the post. half). —(l. 69) D6 मायाबलसमन्वितं (for the post. half). —(l. 70) G1 2 नज्ज्ञात्वा, M1 2 ज्ञात्वा तद् (for ज्ञात्वा तं). M5 वानरोत्तम. —(l. 71) D6 तथा (for तदा). T2 गतक्लमः, Cg as above (for जित°). —(l. 73) D5 9–11 प्राप्तसंग्रामकीर्तिर्; D7 प्राप्य कीर्तिं महात्मा (for प्राप्य संग्रामकीर्तिं). —(l. 75) D5 om. (hapl.) from नु up to नू in l. 79. —(l. 76) D7 गणवनं, T1 बलगण- (by transp.), G2 M3 -वरगण, G3 -वरबल- (for गणबल-). —(l. 77) D9–11 स इति (by transp.), T2 इति (for इति स). —(l. 78) D7 सप्रकृष्टः (for °हृष्टः). —(l. 79) G3 M1 2 दशरथ- (for रघुवर-). ※ Cv रघुवरनृपसूनोरिति पाठः ※ —(l. 80) T2 -गणमृग- (by transp.) (for मृगगण-). G1 हरींद्रैः, M5 [ऽ]भिद्रुतः (for हरीन्द्रः).

Colophon.—*Sarga name*: D9 सुग्रीवरावणयुद्धं रामसमागमः. —*Sarga no.* (figures, words or both): D5–7 10 11 T1 3 G M 40, D9 16, T2 39. —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः.

रक्षःसैन्येषु सङ्क्रुद्धा निजघ्नुस्ते परस्परम् ।
सिंहनादैर्विनेदुस्ते युद्धे वानरराक्षसाः ।
ते पादपैः शिलाग्रैश्च चक्रुर्वृष्टिं तथोत्तमाम् ।
वानराश्चूर्णयामासुर्यातुधानान्सहस्रशः ।
निजघ्नुः संयुगे क्रुद्धा हरयो राक्षसर्षभान् ।
केचिद्विद्राव्य रक्षांसि गजवाजिगतान्यपि ।
निजघ्नुः सहसा त्वस्त्रैर्यातुधानान्वलीमुखाः ।
शैलशृङ्गविभिन्नाङ्गा मुष्टिभिर्भ्रान्तलोचनाः ।
चेरुः पेतुश्च नेदुश्च ततो राक्षसपुंगवाः ।
निहतांस्त्राक्षसान्दृष्ट्वा हतशेषा निशाचराः ।
लङ्काभिमुखं धावन्तो विद्रुता राक्षसा युधि ।
अपरे ये च दुर्धर्षा येऽपि सुस्था निशाचराः ।
ते सर्वे चालयामासुर्बाहुना शस्त्रमाहवे ।
ततः प्रजविताश्वेषु रथेषु रथिनां वराः ।
अगच्छन्सहसा क्रुद्धा यत्र युद्धमवर्तत ।
कुञ्जरैस्तु सुसंनद्धैः पदातैश्च सहस्रशः ।
नानाकवचसंनद्धा नानाप्रहरणैर्युताः ।
वानरं वानरैर्जघ्नुर्घोराः क्रुद्धाश्च राक्षसाः ।
राक्षसांस्त्राक्षसैरेव पिपिषुर्वानरा युधि ।
आच्छिद्य च शिलां केचिन्निजघ्नू राक्षसा हरीन् ।
केचिदाक्षिप्य शस्त्राणि जघ्नू रक्षांसि वानराः ।
निजघ्नुः शैलमुशलैर्विविधैश्च परस्परम् ।
छिन्नवर्मायुधधरा राक्षसा वानरैर्हताः ।
रुधिरं सुस्रुवुस्तत्र कृताः शैलद्रुमा इव ।
रथेनाथ रथं चापि राक्षसं राक्षसेन हि ।
हयेनैव हयं चापि पिपिषुर्वानरा रणे ।
क्षुरप्रैरर्धचन्द्रैश्च निशितैश्च शितैः शरैः ।
वितस्तिकैः सुनिशितैः शक्तितोमरमुद्गरैः ।
राक्षसा वानरेन्द्राणां कदनं चक्रुराहवे ।
निस्त्रिंशभल्लैः परिघैर्मुशलैः कूटमुद्गरैः ।
भुसुण्डिभिश्च गदया तोमरैः प्रासपट्टिशैः ।
निजघ्नुर्वानरान्सर्वांस्त्राक्षसाः पर्वतोपमाः ।
प्रविष्टा राक्षसाः सैन्यं यत्र राघवलक्ष्मणौ ।
तान्निजघ्नुस्तदा रामो निर्ददहश्च शरार्चिषा ।
लक्ष्मणस्त्वथ रामश्च शरैरग्निशिखोपमैः ।
ममन्थू राक्षसानीकं दण्डहस्त इवान्तकः ।
शिरोभिरुद्धूतकिरीटकुण्डलैः
  संरम्भदृग्भिः परिदष्टदन्तकैः ।
महाभुजैः साभरणैः सहायुधैः
  सा प्रस्तृता भूः करभोरुभिर्बभौ ।
वानराश्चापरे घोरा राक्षसैरपरैः सह ।
द्वंद्वयुद्धमकुर्वंस्ते बहवो बहुभिस्तदा ।
तत्रासीत्सुमहद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
रक्षसां वानराणां च वीराणां जयमिच्छताम् ।
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
हरिराक्षसयोर्युद्धं तुमुलं समपद्यत ।
वानरास्तत्र युध्यन्ति शैलवृक्षकृतायुधाः ।
अपरे मुष्टिभिः शूरास्ताडयन्ति महाबलाः ।
राक्षसाश्च महात्मानो नानाप्रहरणायुधाः ।
वानरांस्त्वभिसङ्क्रुद्धा गिरिवृक्षकृतायुधाः ।
तेऽन्योन्यं समरे जघ्नुर्गोलाङ्गूला निशाचराः ।
युध्यतां तु तदा तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
राक्षसानां बभूवाथ रणे कोपः सुदारुणः ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिणः ।
वानराणामपि चमू रामस्य जयमिच्छताम् ।
तेषां युद्धं महाघोरं संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीवितम् ।
तद्बभूवाद्भुतं युद्धं तेषां संग्रामशालिनाम् ।
रुधिरार्द्रां महीं चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।
कबन्धास्तत्र चोत्पेतुः पश्यन्तस्त्वशिरोक्षिभिः ।
उद्यतायुधदोर्दण्डैर्धावमाना इतस्ततः ।
शरीरैश्छिन्नसंकीर्णा बभूव च वसुंधरा ।
शोणितौघमहातोया घोरा नद्यः प्रविस्तृताः ।
निशाचरमहायोधऋक्षवानरसंभवा ।
प्रावर्तयन्नदीं घोरां भीरूणां भयवर्धिनीम् ।
असृग्दानमहापङ्कां नानाकीर्णान्त्रशैवलाम् ।
छिन्नकायशिरोमीनां बह्वावयवशङ्कताम् ।
गृध्रहंसबकाकीर्णां कङ्कसारसनादिताम् ।
बिल्हीरवसमायुक्तां काकवायससेविताम् ।
मेदोमज्जावशाकीर्णामावर्तैस्तनितस्तटाम् ।
शरीरसंघातवहा बभूवुः फेनिलापगाः ।
मातङ्गरथकूलाश्च समरे त्वायुधद्रुमाः ।
कपिराक्षसदेहेभ्यः प्रवृद्धाः केशशाद्वलाः ।
वर्तमाने महारौद्रे संग्रामेऽतिभयंकरे ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुरुतसंकुलम् ।
भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरसायकैः ।
ध्वजवर्मरथानश्वान्नागान्प्रहरणानि च ।
अपविद्धैश्च भग्नैश्च शरैः साङ्ग्रामिकैर्हयैः ।
निहतैः कुञ्जरैर्मत्तैस्तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगशखैश्च भग्नैश्च तलमास्थितैः ।
कृत्वा च तुमुलं युद्धं परिश्रान्ता रणाजिरे ।
निवृत्ता युध्यमानास्तु स्थितास्ते हरिराक्षसाः ।
एतस्मिन्नन्तरे चैव असंभ्रान्ताः शनैः शनैः ।
युद्धादपसृताः सर्वे रावणाद्या निशाचराः ।
विविशुर्नगरीं लङ्कां रक्षोगणनिषेविताम् ।
उपविश्यासने राजा सचिवानिदमब्रवीत् ।
सज्जीभवन्तु ते सर्वे राक्षसा भीमविक्रमाः ।
*संग्रामादपक्रान्ते पुरीं रक्षःपतौ गते ।
विश्राम्यान्तरमासाद्य निवासार्थं ससैनिकाः ।
आरुरुहुर्नगं रम्यं रामसुग्रीवलक्ष्मणाः ।
दशरथनृपपुत्रवाहिनी तदानीं
  क्षतजविराजमानविग्रहा रणान्ते ।
रिपुजननिधनपरिश्रमप्रहृष्टा
  रजनिमुखे न्यवसद्यथासुखं च रामः ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि तत्रनिवासो नाम सर्गः ॥
ते तां रात्रिमुषित्वा तु रामाद्या हरियूथपाः ।
लङ्कां च ददृशुर्वीराः सर्वे युद्धाभिकाङ्क्षिणः ।

20

After 6 31 63^{ab}, D_{13} ins

उपोपविष्टं सचिवैर्मरुद्भिरिव वासवम् ।
आसीनं सूर्यसंकाशे काञ्चने परमासने ।
रुक्मवेदिगतं दिव्यं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
दशास्यं विंशतिभुजं दर्शनीयमरिंदमम् ।
विशालाक्षं सुताम्राक्षं राजलक्षणशोभितम् ।
स्निग्धवैदूर्यसंकाशं तप्तकाञ्चनभूषितम् ।
सुभुजं श्वेतदशनं महास्यं पर्वतोपमम् ।
देवगन्धर्वभूतानामृषीणां च महात्मनाम् ।
अजेयं समरे शत्रुं ख्यातं रणकृतान्तकम् ।
देवासुरविमर्देषु वज्राशनिकृतव्रणम् ।
ऐरावतविषाणाग्रैः शनैः क्षतलक्षणम् ।
विष्णुं चक्रादिबाणैश्च महायुद्धेषु ताडितम् ।
आहिताङ्गं समस्तैश्च देवप्रहरणैस्तथा ।
अक्षोभ्याणां समस्तानां क्षोभणं क्षिप्रकारिणम् ।
भङ्क्तारं पर्वताग्राणां सुराणां च महाबलम् ।
उच्छेत्तारं च वर्णानां परदाराभिमर्शनम् ।
महर्षीणां च भेत्तारं व्रतानां चाभिदूषणम् ।
देवानां च सयक्षाणां गन्धर्वाणां च संयुगे ।
अस्त्राणां च प्रयोक्तारं सद्विपं च महारथम् ।
पुरीं भोगवतीं गत्वा पराजित्य च वासुकिम् ।
तक्षकस्य तथा भार्यां परिष्वज्य जहार यः ।
येन वैश्रवणो राजा रणेऽतिक्रम्य निर्जितः ।
कैलासपर्वतश्रेष्ठं योऽध्यास्तेऽमरवाहनः ।
वनं चैत्ररथं दिव्यं नलिनीनन्दनं शिवम् ।
व्यनाशयत यः क्रोधाद्देवोद्यानानि वीर्यवान् ।
चन्द्रसूर्यौ महाभागावुत्तिष्ठन्तौ परंतपौ ।
निवारयेत बाहुभ्यां यः शैलशिखरोपमः ।
बर्हिर्धानेषु यः साममभिजघ्ने महाबलः ।
पञ्चयज्ञहुतक्रूरं ब्रह्मघ्नं दुष्टचारिणम् ।
कर्कशं निरनुक्रोशं प्रजानां भयदं तथा ।
देवदानवगन्धर्वैः पिशाचैः पन्नगोरगैः ।
अवध्यं राक्षसैश्चापि संग्रामेषु च मानुषैः ।
रावणं सर्वभूतानां सर्वलोकनिवारणम् ।
राक्षसेन्द्रं महेन्द्राभं पौलस्त्यकुलनन्दनम् ।
दिव्यचन्दनदिग्धाङ्गं दिव्यमाल्योपशोभितम् ।

21

After 6 33. 20, Ś V $D_{1-4\ 8\ 12\ 13}$ ins, $Ñ_1$ B_1 ins. l. 59–60 only after 6 33 20, $Ñ_2$ ins l 11–58 after 6 33 31 and l 59–60 after 6 33 20, B_2 ins l 1–10 59–60 after 6 33 20 and l 11–58 after 6 33 28, while B_3 ins l 1 only after 6.33. 20

अतिकायोऽतिबलवान्देवदानवदर्पहा ।
रम्भं च विनतं चैव ताडयामास मार्गणैः ।
तौ शिलावृक्षवर्षेण तस्य सैन्यं निजघ्नतुः ।
जलदाविव संरब्धौ वातवृष्ट्या गवां गणम् ।
महोदरः सुसंरब्धः सुषेणं पञ्चभिः शरैः ।
हृदि विव्याध नाराचैर्ललाटे च त्रिभिः शरैः ।
स तथाभिहतस्तेन रक्षसा वानरोत्तमः ।
जघान शिलया तस्य रथं साश्वं ससारथिम् ।
तौ जयाकाङ्क्षिणौ दृप्तौ वीर्यवन्तौ दुरासदौ ।
चक्रतुस्तुमुलं युद्धं स्वसैन्यपरिवारितौ ।
जाम्बवानृक्षराजस्तु मकराक्षं खरात्मजम् ।
प्राहिणोद्वृक्षमुत्पाट्य तं स चिच्छेद मार्गणैः ।
ततो निशाचरः क्रुद्धो जाम्बवन्तं शितैः शरैः ।
हृदि बाह्वोर्ललाटे च विव्याध लघुहस्तवत् ।
स तथाभिहतस्तेन क्षिप्रहस्तेन यूथपः ।
व्यश्वसूतरथं चक्रे नातिकृच्छ्रात्खरात्मजम् ।
भृशं शतबलिर्विद्धो विद्युज्जिह्वेन रक्षसा ।
निजघानाश्वकर्णेन विद्युज्जिह्वं स्तनान्तरे ।
निघ्नन्तं राक्षसान्वीरान्गजः प्रतपनो हरिम् ।
शूलेन जघ्निवान्पार्श्वे ननाद च महास्वनम् ।
स तु रोषपरीताङ्गः सालवृक्षेण राक्षसम् ।

21

(l 1) V_2 च (for ऽति) —(l 4) V_1 illeg for वात —(l 5) $D_{2\ 4}$ तु (for सु-) D_2 संरब्ध B_2 बहुभि, D_3 पञ्च (for पञ्चभि) —B_2 om (hapl) l 6 —(l 6) After विव्याध, V_2 wrongly reads संरब्धो —(l 7) D_1 तदा (for तथा) —(l 9) D_1 हृष्टौ, D_2 दीप्तौ (for दृप्तौ) —V_1 illeg. for l 10–23 —(l 10) V_3 सु- (for स्व-) —(l 11) V_2 च (for तु) —(l 12) $Ñ_2$ $V_{2\ 3}$ B_2 प्राहरद्वृक्ष $D_{4\ 13}$ च (for स) $V_{2\ 3}$ सायकैः (for मार्गणैः) $Ñ_2$ B_2 तं चिच्छेद स सायकैः (for the post half) —V_3 om l 13–17 —(l 13) B_2 ससुतं (for निशाचर) V_2 ततः (for शितैः) —V_2 om l 14 —(l 14) D_{12} बाह्वौ (for बाह्वोः) $D_{1\ 4\ 13}$ दृढहस्तवान् ($D_{4\ 13}$ °वत्) —(l. 15) V_2 तदा (for तथा) $Ñ_2$ B_2 रक्षसा वानरोत्तमः, V_2 सक्रुद्धश्चलितेन्द्रियः (for the post half) —V_2 om l. 16 —(l 16) B_2 व्यस्तसूत, $D_{1\ 13}$ व्यश्वसूत, D_3 व्यसु सूत-, D_4 व्यसुभूत (for व्यश्वसूत-) —B_2 om l 17 —(l 17) V_2 ततः (for भृशं). D_1 स च (for शत-). V_2 क्रुद्धो, D_4 युद्धो (for विद्धो) —After the prior half of l 17, D_{13} wrongly repeats the post half of l 14 and the prior half of l 15 D_{13} om विद्युज् —(l 18) D_{13} -कर्णस्तु (for -कर्णेन) —After the prior half of l 18, D_2 wrongly repeats the post half of l 17 and the prior half of l 18 (var [अ]ति- for [अ]श्व) —V_2 reads l. 19 twice (var) —(l 19) V_2 (first time) वानरानीकान् $Ñ_2$ B_2 गय (for गज) D_1 गजप्रमथन (for गजः प्रतपनो) —(l 20) $Ñ_2$ $V_{2\ 3}$ B_2 तलेन (for शूलेन). $Ś_1$ om च (subm) —V_3 reads l 21 in marg —(l. 21) D_4 om. स (subm) $Ñ_2$ $V_{2\ 3}$ B_2 D_{1-4} शालवृक्षेण,

निजघान गजो मत्तो हस व्याघ्र यथा वने ।
कुम्भकर्णात्मज कुम्भं समरे सुव्यवस्थितम् ।
ग्रसन्तमिव सैन्यानि दण्डहस्तमिवान्तकम् ।
प्रायोधयत सरब्धो धूम्रो वृक्षशिलायुध ।
तौ राक्षसहरी वीरौ स्वसैन्यपरिवारितौ ।
चक्राते प्रथम युद्ध बलिशक्रौ यथा पुरा ।
देवान्तको गवाक्ष तु हृदि विव्याध मार्गणै ।
पञ्चभि सुमहावेगैराकर्णप्रेषितै शितै ।
स तथा ताडितस्तेन सक्रुद्धश्चलितेन्द्रिय ।
प्राहिणोत्सालमुत्पाट्य त स चिच्छेद सप्तभि ।
पुनश्च नवभिर्वीर विव्याध कृतहस्तवत् ।
अथारुह्य गिरे शृङ्ग गवाक्षो वानरोत्तम ।
प्राहिणोत्त समुद्दिश्य तस्य सैन्य जघान तत् ।
एव तौ बलिना श्रेष्ठौ युयुधाते परस्परम् ।
कृतप्रतिकृते यत्तावन्योन्यवधकाङ्क्षिणौ ।
सारणेन समाहूत ऋषभो वानरोत्तम ।
सारण वृक्षमुत्पाट्य स जघान स्तनान्तरे ।
स तेनातिप्रहारेण व्याघूर्णित इवाभवत् ।
अपासर्पद्धनूष्यष्टौ विषण्णश्चाभवत्क्षणात् ।
मेघाभ गजमारूढस्त्रिशिरा शरभ हरिम् ।
तोमरेण समाहत्य शिरसि प्राणुदद्दृशम् ।
स तु रोषपरीताङ्ग सप्तपर्णेन त गजम् ।
जघानातिबलश्चण्ड शरभो वा गज वने ।
नरान्तकोऽथ पनस ताडयामास मार्गणै ।
सोऽपि पादपवर्षेण त विव्याध प्लवगम ।
अकम्पनेन कुमुद परिघेण समाहत ।
जानुभ्यामवनिं गत्वा निमेषात्पुनरुत्थित ।
सक्रुद्धो रोषताम्राक्षो मुष्टि तस्मिन्नपातयत् ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विचेता इव सोऽभवत् ।
अयोधयत चाश्वस्त पुनरेव प्लवगमम् ।
धूम्राक्ष शरवर्षेण हनुमत्पितर हरिम् ।
ससैन्य पूरयामास धाराभिरिव पर्वतम् ।
सोऽपि वृक्षै शिलाभिश्च ससैन्य त सहार्दयत् ।
महापार्श्वेन ससक्तो यूथपो गन्धमादन ।
चक्रे स तुमुल युद्ध शिलादन्तनखायुध ।
वेगदर्शी शुकेनाजौ मर्मण्यभिहत शरै ।

D13 ताल° (for साल°) —(l. 22) V2 मयो मत्तो, B2 गजोन्मत्तो, D3 गजो मत्त (for गजो मत्तो) B2 D1 महावने —(l 23) D4 समरेषु (for समरे सु-) B2 सुव्यवस्थित —(l. 24) V B2 D1 स्व (for first इव) —(l 25) V B2 प्रायोधयत्स सरब्धे (B2 °ब्धो), D1 प्रायोयधत (meta) सुसरब्धो (hypm), D3 प्रायोधत सुसक्रुद्धो (for the prior half) D1 वृषो (for धूम्रो). D2 शिलायुधे —(l. 26) V1 -महावीरौ (for -हरी वीरौ) D13 -परिचारिणौ —(l 27) V B2 D1–4 13 तुमुल (for प्रथम) V2 D2–4 13 बलशक्रौ, D8 बालिशक्रौ V1 युधा (for पुरा) —(l 28) Ś D8 देवकातो —(l 29) B2 स महावेगैर् Ñ2 D2 3.13 शरै (for शितै) Ś2 आकर्णे प्रेषितै शरै, V1 B2 आकर्णात्पुखितै शरै (V1 शितै), V2 3 आकर्णात्प्रेषितै शरै, D1 सकर्णविक्षितै शरै, D4 आकर्णप्रेक्षितै शरै (for the post half) —(l 30) Ñ2 V B2 [अ]भिहतस् (for ताडितस्) D1 स क्रुद्धस् —(l 31) Ñ2 V1 3 B2 D2 3 शालम् (for सालम्) D4 दैलरमुद्यम्य (hypm) (for सालमुत्पाट्य). D4 13 च (for स) B2 चिच्छेद स (by transp) V3 निजघान स्तनातरे (for the post half) —(l 32) D1 हस्तवान् (for °वत्) —(l 33) D1 तथारुज्य, D3 अथारुज्य, D4 तथा सह्य, D13 तथारुह्य (for अथारुह्य) —(l 34) Ś2 श्रृगमुद्दिश्य, D1 त समुत्क्षिप्य (for त समुद्दिश्य) Ñ2 V3 B2 च, D2 त (for तत्) —(l 35) D1 बलिनौ (for बलिना) —(l 36) D3 युक्ताव् (for यत्ताव्) D3 अन्योन्य जयकाङ्क्षिणौ (for the post half) —D1 om. l 37–38 —(l 37) V3 (after corr as above) समाहूय (for समाहूत) D13 सारण त समाहूय (for the prior half) Ś2 D12 वृषभो (for ऋषभो) —(l 38) Ñ2 सजघान, B2 D3 4 13 निजघान (for स जघान) —(l 39) B2 स तेनाभि-, D3 स तु तेन, D13 एतेनाति- (for स तेनाति-) —D13 om l 40–41. —(l 40) V2 अपसर्पद् V1 B2 अपसर्पद्धनु शस्त्रो, V3 अपसर्पत स त्रस्तो, D13 उपसर्प पदान्यष्टौ (for the prior half) Ñ2 D3 क्षण, D4 क्षण (for क्षणात्) —(l 41) Ñ2 सतत (for शरभ) —(l 42) D2 तोरणेन (for तोमरेण) V2 महामात्य, D1 13 समाहृत्य (for समाहत्य) V प्रापतद्दु(V1 °न्)त, B2 D2–4 प्राणदद्दृश, D1 प्राहरद्दृश, D13 प्राहनद्दृश (for प्राणुदद्दृश). —(l 43) V3 B2 तद्गज (for त गजम्). —(l 44) Ñ2 वागत रणे, V3 वानरो बले, D4 वानरो गज B2 शरभस्तु गज रणे (for the post half). —(l 45) V B2 तु, D1 स (for ऽथ) Ś D8 नरकातोथ (for नरान्तकोऽथ) —(l. 46) B2 स हि (for सोऽपि) V1 B2 हृदि विद्ध (B2 °ध्य), V2 हृदि रुद्ध. V3 हृदि विद्ध स राक्षस (for the post half) —(l 47) D3 तोमरेण (for परिघेण) V1 D1 समाहित (for °हत). —(l 48) V1 3 B2 D1 अवनी —(l 49) B2 क्रोधताम्राक्षो. V1 D2 4 तस्मिन्न्यपातयत्, V2 3 B2 D3 13 तस्य न्यपातयत्, D1 त * न्यपातयत् —(l 50) V2 शरभो (for इव सो) B2 भास्वर (for सोऽभवत्) —(l 51) V1 चोग्ररतु, V3 B2 D1 3 4 13 चाश्व(D3 13 °स्व)स्थ, D2 चाश्वस्त (for चाश्वस्त) V2 अयोधयदकपेन (for the prior half) V1 2 B2 प्लवगम (for °गमम्) —(l 52) V2 3 B2 D13 हनूमत्- V B2 रणे (for हरिम्) —(l 53) D4 स्वसैन्य (for ससैन्य) —(l 54) D3 स हि (for सोऽपि) D4 13 वृक्ष- (for वृक्षै) V1 2 D3 तममोहयत्, V3 D13 तमपोथयत्, B2 सममोहत, D1 त सुमोहयत्, D2 तमयोधयत्, D12 त महार्दयत् (for त सहार्दयत्) D4 स्वसैन्य तमपोथयत् (for the post. half). —(l 55) Ś2 महापार्श्वे तु (for महापार्श्वेन) B2 D3 सयुक्तो (for ससक्तो) —(l 56) Ñ2 V1 2 B2 D1–4 8 12 13 सुतुमुल (for स तुमुल) V3 चक्रु सुतुमुल B2 वृक्षवास शिलायुध (for the post half) —(l 58) V1 … चूर्णयत्, V2 [अ]थ चूर्णयत्, V3 तु चूर्णयत्, B2 [अ]न्वचूर्णयत्, D12 विचूर्णयत् (for

उत्तमं वेगमास्थाय रथं तस्य व्यचूर्णयत् ।
राक्षसस्तपनो घोरो नलं समभिवर्तते ।
नलेन तु नलस्तस्य चक्षुषी विन्यपातयत् ।

22

[The episode of the performance of the sacrifice with Rāksasa Mantras and the consequent attainment of invisibility by Indrajit along with his chariot is found thrice in different places in Ñ2 V3 B2 MSS and twice in Ś V1 2 B1 D1-4 8 12 13 either as text or star passages. As it is very difficult to understand the exact position of the lines found in different contexts with the help of mere notes they are given as an independent passage No 22 along with necessary references for the convenience of the reader]

Before 6 34 30, Ś Ñ2 V D1-4 8 12 13 ins., B1 2 ins. l 1-29 (followed by 733*) before 6 34 30 and l 30-43 after colophon of 6 34 ·

स यज्ञभूम्यां विधिवत्पावकं जुहुवेऽस्त्रवित् ।
जुह्वतस्तस्य तत्राग्निं रक्तोष्णीषाम्बरस्रजः ।
आजहुस्तत्र सम्भ्रान्ता राक्षसा यत्र रावणिः ।
शस्त्राणि शतपत्राणि समिधोऽथ विभीतकान् ।
लोहितानि च वासांसि स्रुचं कार्ष्णायसं तथा ।
सर्वतोऽग्निं समास्तीर्य शतपत्रैः सतोमरैः ।
छागस्यापि च कृष्णस्य कण्ठाज्जग्राह जीवतः ।
शोणितं तच्च विधिवत्स जुहाव रणोत्सुकः ।
सकृदेव सधूमस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुः सुनिमित्तानि विजयस्य प्रदक्षिणम् ।
प्रदक्षिणावर्तशिखस्तत्र हाटकसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ।
ततोऽग्निमध्यादुत्तस्थौ काञ्चनः स्यन्दनोत्तमः ।
चतुर्भिः काञ्चनापीडैरश्वैर्युक्तः प्रभद्रकैः ।
अन्तर्धानं गतः श्रीमान्दीप्तपावकसंनिभः ।
हुत्वाग्निं तर्पयित्वा च दैत्यदानवराक्षसान् ।
वाचयित्वा ततः स्वस्ति प्रयुक्ताशीर्द्विजातिभिः ।

व्यचूर्णयत्) —(l 59) Ñ1 B1 पतत, Ñ2 तपनस्, V2 3 ननर्द, B2 तपत (for राक्षसस्). —Ñ2 illeg from तपनो in the prior half up to अभ्यधावन् (see var) in the post half V1 D7 ननर्द (V1 °द) प्रतपनो. Ñ1 V1 2 B1 2 D3 घोरम् (for घोरो) D3 समभिवर्तत, D4 प्रत्यभ्यधर्षत. Ñ B1 2 अभ्यधावन्नल हरिं, D13 नील प्रत्यनिवर्तत (for the post. half) —After l 59, D4 ins

1* तं जघानाशु बाणेन प्रजह्व रणमूर्धनि ।
तपनं भीषणं घोरमभ्यधावन्नलो हरिः ।

—(l 60) Ś1 (m also) शरेण तु, V2 तपनेन, B1 2 D3 4 13 तलेन तु (for नलेन तु). D4 तलस् (for नलस्). V स न्यपातयत्, D1 समपातयत्, D3 व्यत्यपाटयत्, D4 व्यवपातयत्, D13 च व्यताटयत् (for विन्यपातयत्). Ñ B1 2 पातयामास चक्षुषी (for the post. half) D2 तलेन तुमुलस्तस्य चक्षुषि व्यत्ययपातयत्. —After l 60, B1 ins.

2* वीरं शतबली रक्षो विद्युज्जिह्वेन संगतः ।

[Cf 701: l 13]

22

(l 1) Cf 6 67 4[cd] Ñ2 B1 2 स- (for स) Ś D8 12 -वेद्यां; Ñ2 V1 D13 -भूमौ (for -भूम्यां) G (ed) निकुम्भिलायां (for स यज्ञभूम्यां) D1 तदा (for ऽस्त्रवित्) —For l 2-3, cf. 6 60 1337* and 67 5 —(l 2) Ś V2 D8 तस्य (for तत्र) D12 transp. तस्य and तत्र G (ed) [अ]ग्नौ (for [अ]ग्निं) Ś V1 2 D8 12 रक्तपीताम्बरस्रजः (for the post half). —(l 3) V2 तत्र आजह्रुः (by transp.), B1 तत आजह्रुः, D1.3 8 आजग्मुस्तत्र (for आजहुस्तत्र) D13 विभ्रान्ता (for सम्भ्रान्ता) —V3 damaged from यत्र up to l 4. D13 तत्र रावणिं (for यत्र रावणिः) —For l 4-7, cf 6 60 22-23 and 67 6-7 —(l. 4) V1 2 B2 अस्त्राणि (for शस्त्राणि) B1 2 D12 शित- (for शत-). G (ed) शितधाराणि (for शतपत्राणि) V1 D3 विभीष(D3 °त)काः (for विभीतकान्) —(l. 5) Ñ2 B1.2 D2 13 स्रुवं (for स्रुचं) Ś1 V2 कार्ष्णायसी V2 D13 तदा, G (ed) ततः (for तथा) —(l 6) D2 समावृत्य (for °स्तीर्य). B1 2 D1 3 13 शस्त्रपत्रैः (D1 °पातैः) (for शत°). B1 D4 सतोरणैः, D13 च तोमरैः (for सतोमरैः). G (ed.) शरैः सप्रासतोमरैः (for the post half). —(l 7) D1-4.12 13 transp. [अ]पि and च. G (ed.) छागलस्यापि D2 कठ, D13 सकृज् (for कण्ठाज्) G (ed.) आदाय (for जग्राह). Ñ2 V2 D1 8 जीवितं, V3 B1 2 D13 जीवितः. —Ñ2 V3 om. l. 8-11 —(l. 8) cf 6 60.1338*. V2 B1 2 D1.3 4 13 तेन, D8 तस्य (for तच्च) D3 तज् (for स) D2 transp स and जुहाव. D1 3 4 रणोन्मुखः (for °त्सुकः). —For l 9-12, cf. 6 60 24-25 and 67 8-9. —(l 9) V1 B1.2 D1 4 समिद्धस्य, D2 3 13 समृद्धस्य (for सधूमस्य). —(l. 10) Ś1 B1 D13 सन्-, D1.3 स, D4 तु (for सु-) D4 प्रदक्षिणा G (ed) विजयं यान्यवेदयन् (for the post half). —(l 11) D4 प्रदक्षिणार्चिशिखस्तत्तु (hypm) (for the prior half). V1 B1 2 D1-4 13 तप्त- (for तत्र). V2 illeg, B1 2 -काञ्चन- (for हाटक-) —(l 12) V3 तत्र (hypm.) (for तत्) B2 प्रतिगृह्णाति (for °जग्राह). —(l 13) D4 स्यन्दनो महान् (for स्यन्दनोत्तमः) —(l 14) Ñ2 हयैर् (for अश्वैर्) V3 D3 सभद्रकैः —D1 om. from l. 15 up to दैत्य in l 16. —(l 15) Ñ2 V2 3 B1.2 D2-4 13 अंतर्धानगतः D3 सनिभ, G (ed) सप्रभ (for -संनिभः). —(l 16) cf 6 60 1341* l 2 and 67 10[ab]. V3 B1 2 D2 हुताग्निं. —(l 17) D13 शान्तिं (for स्वस्ति). —After l 17, D13 ins.

1* हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैस्ततः संग्रामनिर्गतः ।

आरुरोह रथश्रेष्ठमन्तर्धानचरं शुभम् ।
अवध्यैर्वाजिभिर्युक्तं शस्त्रैश्च विविधैर्युतम् ।
समारोपितनेपथ्यं रथं शक्तिसमन्वितम् ।
जाज्वल्यमानं वपुषा तपनीयविभूषितम् ।
भल्लैश्चन्द्रार्धचन्द्रैश्च तूर्णं वै समुपस्थितं ।
जाम्बूनदमयो नागस्तरुणादित्यसंनिभः ।
बभूवेन्द्रजितः केतुर्वैडूर्यसमलंकृतः ।
हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैस्ततो वचनमब्रवीत् ।
अद्य हत्वा वधार्हौ तौ मिथ्याप्रव्रजितौ वने ।
जयं पित्रे प्रदास्यामि रावणाय मनःप्रियम् ।
अद्य निर्वानरामुर्वीं हतराघवलक्ष्मणाम् ।
करिष्यामि ह्यसुग्रीवामित्युक्त्वान्तरधीयत ।
स ददर्श महावीरौ रथस्थौ रामलक्ष्मणौ ।
क्षिपन्तौ शरजालानि कपिमध्ये व्यवस्थितौ ।
स तु वैहायसं प्राप्य रथस्थौ रामलक्ष्मणौ ।
अचक्षुर्विषये तिष्ठन्विव्याध निशितैः शरैः ।
तौ तस्य रथवेगेन परीतौ भ्रातरावुभौ ।
गृहीत्वा धनुषी व्योम्नि घोरान्मुमुचतुः शरान् ।
प्रच्छादयन्तौ गगनं शरजालैर्महाबलौ ।
तं महासुरसंकाशं न ते पस्पृशतुः शरैः ।
स विधूयान्धकाराणि मायाबलसमन्वितः ।
दिशश्चान्तर्दधे वीरो नीहारतमसावृतः ।
नैव ज्यातलनिर्घोषो न च नेमिरथस्वनः ।
शुश्रुवे चरतस्तस्य न च रूपं स दृश्यते ।
घनान्धकारं तिमिरं शिलावर्षमिवाद्भुतम् ।
शरवर्षं महाबाहुश्चचाल शरसंवृतः ।

महारथः पर्वतसंनिकाशो
विनिर्गतो भीमरवं नदश्च ।
स इन्द्रजिद्राक्षसराजपुत्रः
पुरस्कृतो हृष्टगणैश्च युक्तः ।

इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि इन्द्रजिन्निर्याणं नाम सर्गः ।

—V3 om. l. 18.—For l. 18–19, cf. 6. 60. 1341* l. 3–4 and 67. 10^{c}–11^{b}.—(l. 18) B1 रथ, D1 रथ (for रथ).—(l. 19) Ñ2 अद्वयैर्, V3 D13 आ(D13 सु)वद्धैर्, G (ed.) स्ववश्यैर् (for अवध्यैर्). Ś1 शस्तैश्च, D4 शस्त्रास्त्रैर् (for शस्त्रैश्च). V1 B1 च बहुमिर्यु(B1 °वृं)त, B2 बहुभिरावृत (for च विविधैर्युतम्).—(l. 20) cf. 6. 67. 11^{cd}. V B1 तमारोपित (for स°). Ś2 रथ्य (for रथ). Ñ2 D1–4. 13 रथशक्ति, V3 शरशक्ति (for रथं शक्ति-).—For l. 21–22, cf. 6. 60. 1341* l. 6–7 and 67. 12.—(l. 21) Ñ2 G (ed.) तप्तहाटकभूषित(G [ed.] °संनिभ) (for the post. half).—(l. 22) V3 B1. 2 D2 चैव (for चन्द्र-). D4 सुभल्लैश्चार्ध- (for भल्लैश्चन्द्रार्ध-). D2 तूणीरैः (for तूर्णं वै). Ñ2 V B1. 2 D1. 3. 4. 13 सर्वतः समलंकृतं (for the post. half).—(l. 23) cf. 6. 67. 13^{ab}. Ñ2 रम्यस् (for नागस्).—V3 om. l. 24.—(l. 24) cf. 6. 60. 1341* l. 13 and 67. 13^{cd}. Ś V1. 2 D2–4. 12. 13 वैडूर्य-, Ñ2 वैडूर्यं.—(l. 25) cf. 6. 67. 15^{cd}. Ś B1. 2 हुताग्निं D13 रावणिः क्रोधसंयुक्तस् (for the prior half). Ñ2 सूत (for ततो).—For l. 26–29, cf. 6. 60. 1341* l. 20–23 and 67. 16–17.—(l. 26) D1 अथ (for अद्य). Ñ2 V3 B1. 2 D1–4 रणे (for वने).—(l. 27) D4 पितुः (for पित्रे). V3 B2 D13 रणे(B2 °णा)-धिकं, V3 बलेधिकं, D1 मनस्विने (for मनःप्रियम्).—(l. 28) B1 हत्वा रामं सलक्ष्मणं (for the post. half).—D1 om. l. 29–30.—(l. 29) V3 [इ]ति संरब्धस्, B1 निःसुग्रीवां, B2 [इ]ति सुप्रीतस्, D2 ससुग्रीवाम् (for ह्यसुग्रीवाम्). V1. 2 प्रकरिष्यामि सुप्रीतम्, D3. 4. 13 करिष्येहमसुग्रीवां (for the prior half). Ñ2 V3 B1. 2 D3. 4. 13 ततस्तु, V1 उक्त्वा तु (for इत्युक्त्वा).—After l. 29, V1. 2 ins. 740*, while B1. 2 ins. 733*.—For l. 30–31, cf. 6. 67. 19.—(l. 30) V B1. 2 तदा (for महा-). D2–4. 13 -वीर्यौ (for -वीरौ). V1 B1. 2 भ्रातरौ, V2. 3 D2–4. 13 तावुभौ (for रथस्थौ).—Ś2 om. (hapl.) l. 31–32.—(l. 31) Ñ2 V1. 2 B1. 2 D1. 3. 4. 13 सृजतौ, V3 शक्तस्थौ (for क्षिपन्तौ).—For l. 32–34, cf. 6. 67. 21–22^{b}.—(l. 32) B1. 2 त (for तु). Ñ2 V2 B2 D1–4. 13 रथं तौ, B1 सरथं तौ (hypm.) (for रथस्थौ).—(l. 33) V2 D4 आचक्षुर्.—(l. 34) V B1. 2 D1–4. 13 शर- (for रथ-). B2 पतितौ (for परीतौ). D4 नातरावुभौ.—(l. 35) B2 ततो (for घोरान्).—For l. 36–37, cf. 6. 67. 23.—(l. 36) V2 महाबले.—(l. 37) B1 -सधान (for -संकाश). D13 तौ महाचलसंकाशौ (for the prior half). Ñ2 V D1. 3. 4 तौ, B1. 2 D2. 13 च (for ते).—(l. 38) Ñ2 V1. 2 B2 D1. 3. 13 विधाय (for विधूय). D2 स हि भीमांधकारे हि (for the prior half).—For l. 39–43, cf. 6. 67. 24^{c}–26.—(l. 39) D3 [अ]-तर्भवे देवी (for [अ]न्तर्दधे वीरो). Ś1 B1 D3 तमसावृता, Ñ2 V3 D1–4. 13 तिमिरावृत (Ñ2 °ता, D1 °ता) (for तमसावृतः).—(l. 40) B2 नैतज् (for नैव). Ñ2 नापि नेमिस्वनस्तथा, V2. 3 B1. 2 D1–4. 13 नापि(B1 नैव) नेमिख(D1–4 °खु)रस्वनः (for the post. half).—(l. 41) D4 शुश्राव (for शुश्रुवे). B2 श्रूयते च वचस्तस्य (for the prior half).—V3 damaged from स up to शिलावर्षं in l. 42. B1. 2 व्यदृश्यत, D13 प्रदृश्यते (for स दृश्यते).—(l. 42) V1. 2 D1. 3. 4. 13 घनांधकारतिमिरे (D3 °तिमिडे), B1. 2 D2 घनाधकारे तिमिरे (for the prior half).—(l. 43) D1–4. 13 स ववर्ष (for शरवर्षं). Ñ2 तदा नाराचसंहतिं, V1. 2 नाराचशतसंहतिं (V2 °संहत), V3 B1. 2 D1–4. 13 नाराचशर(D1 °.+*, D2 °धर)संहतिं (for the post. half).—After l. 43, B1. 2 ins.:

2* राघवौ सूर्यसंकाशैर्घोरैर्दत्तवरैः शरैः ।
बिभेद समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु रावणिः ।

[l. 1 = 736*.—(l. 1) B1 -संकीर्णौ (for संकाशैर्).—For l. 2 cf. 6. 34. 30^{cd}.]

23

After 6 34 30, Ś Ñ2 V D1–4 (D4 after 740*) 8.12.13 ins , B1 4 ins before 6.35

तौ हन्यमानौ नाराचैर्धाराभिरिव पर्वतौ ।
हेमपुङ्खान्नरव्याघ्रौ घोरान्मुमुचतुः शरान् ।
अन्तरिक्षे त्वनासाद्य ते रिपुं कङ्कवाससः ।
निपेतुरुर्व्यां विशिखाः शतशोऽथ सहस्रशः ।
पन्नगस्तु शरोद्भूतं रावणि प्रहमन्रणे ।
अतिमात्रं शरौघेन ताडयामास राघवौ ।
तान्निरधम्य ततो भल्लैरनीकैर्विचकर्पतुः ।
राघवौ परमायस्तौ ज्वलद्भिर्ज्वलनोपमौ ।
यतो यतो ददृशतुः शरानापततः शितान् ।
ततस्ततो बाणवर्षं राघवौ विससर्जतुः ।
इन्द्रजित्तु दिशः सर्वा रथेन विचरन्बली ।
विव्याध तौ दाशरथी लघुहस्तः शितैः शरैः ।
तौ तु विद्धौ महात्मानौ रुक्मपुङ्खैरजिह्मगैः ।
बभूवतुर्दाशरथी बन्धुजीवैरिवावृतौ ।
नास्य वेद गतिं कश्चिन्न रूपं न धनुःस्वनम् ।
न चास्य लक्षणं किंचित्समर्थश्चाभ्रसमाहवे ।
तेन विद्धाश्च हरयो निहताश्च गतासवः ।
राघवार्थे पराक्रान्ता धरण्यामुपशेरते ।
लक्ष्मणस्तु सुसंक्रुद्धः क्रोधाद्भ्रातरमब्रवीत् ।
ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वरक्षसाम् ।
तमुवाच ततो रामो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
एकस्य रक्षसो हेतोः पृथिवीं हन्तुमिच्छसि ।
अयुध्यमानान्प्रच्छन्नान्प्राञ्जलीञ्शरणागतान् ।
पलायमानान्सुप्तांश्च न त्वं हन्तुमिहार्हसि ।
अस्यैव तु वधे बुद्धिं करिष्यामो नरर्षभ ।
आदेक्ष्यामि महावेगान्कामगान्हरियूथपान् ।
त एनं मायया छन्नं क्रुद्धमन्तर्हितं भृशम् ।
राक्षसं निष्पतिष्यन्ति प्रेक्ष्य वानरयूथपाः ।
स एवमुक्त्वा वचनं महायशा
वधाय रौद्रस्य नृशंसकारिणः ।
रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृत-
स्तदा महात्मा त्वरितं निरैक्षत ।

23

(l 2) D1 हेमपुंखैर् D4 दुराधर्षान् (for नरव्याघ्रौ). Ñ2 V B1 2 D1 3 13 तीक्ष्णान् (for घोरान्) D4 शरांस्तीक्ष्णान्मुमुचतु (for the post half) —(l 3) Ñ2 V2 3 B1 2 अंतरीक्षे, D13 अंतरिक्ष D1 त (for ते). V3 transp ते and रिपु. —(l 4) D3 सहमा (for विशिखा) G (ed) वितता पृथ्व्या (for उर्व्यां विशिखा) Ñ2 D1–3 13 शरा शत-, V B1 2 D4 तीक्ष्णा (V3 °ना) शत- (for शतशोऽथ) —(l 5) Ñ2 V2 3 B1 2 D1 3 13 शरीभूतं, D4 शरीरस्थं, D8 शरोद्धृतैं (for शरोद्भूते). G (ed) अंतर्हितस्तु मायावी (for the prior half) D4 स हसन् (for प्रह°) Ś1 V1 3 B1 2 D4 इव (for रणे) —(l 6) V B1 2 D1–4 13 पीडयामास —(l 7) D13 निकृत्य (for विधम्य) D12 बाणैर् (for भल्लैर्) Ñ2 V2 B2 D1–4 तानिपून्पततो भल्लैः, V3 तानिपून्पतितान्भूमाव् , B1 तानिपून्पतितान्भल्लैर् (for the prior half) Ñ2 V2 B1 2 D1–3 12 13 अनेकैर् (for अनीकैर्). Ñ2 B1 2 D1–3 13 नि(Ñ2 B1 2 वि)चकर्ततु , V2 निचकर्षतु (for विचकर्षतु) —(l 8) V1 B1 2 परमग्रस्तो (B1 °श्रेष्ठौ, B2 °श्रातौ) (for परमायस्तौ). V1 B1 2 D1 3 4 13 ज्वलनोपमं —(l 9) D3 om आपतत शितान् D2 निपतत (for आ°) V2 3 B1 2 D4 13 transp शरान् and शितान् —(l. 10) V1 3 B1 2 बाणवर्षान् —(l 11) D1 च (for तु) —V3 om. l 13. —(l 13) D1 बद्धौ (for विद्धौ) —(l 14) Ñ2 V2 3 B1 2 D1 बधुजीवस्रजोपमौ (B1 2 °मै), V1 D2 13 बधुजीवस्रजा समौ (V1 °जाविव), D1 3 4 बधुजीवचयोपमौ (for the post half) —(l 15) D4 नौ नावेद गतिं B1 2 शर (for स्वनम्) —(l 16) Ñ2 V2 3 B2 D1 लक्ष्मण (for लक्षण). V2 3 B2 D1–4 13 किंचित् (for कश्चित्) Ñ2 V B1 2 D1–4.13 सूर्यस्येवाभ्रसंवृते (for the post half). —(l 17) V3 तु (for first च) B1 हता. पुन (for गतासव) —(l 18) V2 राघवार्थे-, D13 राघवार्थ (for °र्थे) V3 illeg for -क्रान्ता धरण्या. V2 D1 3 4 13 धरणीम् (for धरण्याम्) —(l. 19) B1 च, G (ed) [ऽ]थ (for तु) Ñ2 सुसरब्ध, B1 सुसंवृद्ध ; D12 मम क्रुद्ध (for सुसंक्रुद्ध). —(l 20) D2 वधार्हं (for °र्थं). —(l. 22) V2 illeg from हन्तुम् up to the prior half of l 25 D1 उद्यत (for इच्छसि) G (ed) पृथिव्यां सर्वराक्षसान् (for the post half) —(l 23) B1 समुपस्थितान् (for शरणागतान्) —(l 24) D1 मत्तांश् (for सुप्तांश्). V1 3 B2 समेतानीदृशान्मर्त्यान्, D1 पलायत तान्सुप्तान् (for the prior half) Ñ2 illeg for हन्तु B2 निहन्तुम् (for त्वं हन्तुम्). B1 न त्वं तान्हन्तुमर्हसि (for the post half) —(l 25) B1 D1 13 तस्य (for अस्य) V3 च (for तु) Ñ2 V1 3 B1 2 D1–4 13 यत्न (for बुद्धिं) Ś1 करिष्यसि, Ñ2 V3 B1 D3 13 करिष्यावो, B2 करिष्यामि —(l 26) Ñ2 illeg for the prior half V2 D1 13 आदिष्यावो, V3 D3 4 आदेक्ष्यावो, B1 अन्वेक्ष्य तान् (for आदेक्ष्यामि) V3 महाबाहो, D4 महाभागान् (for महावेगान्) D1 कामरूप- (hypm) (for कामगान्). —(l. 27) V2 एते वै, B1 एते च, D2 13 तमेन (for त एन) V2 D3 13 क्षुद्रम् , D1 क्षुब्धम् (for क्रुद्धम्). —V3 om l 28. —(l 28) Ñ2 V2 B1 2 D1 3 4 13 निहनिष्यति, D2 निहनिष्यामि (for निष्पतिष्यन्ति) B2 D4 -पुंगवा (for -यूथपा) B1 प्रेक्ष्य तान्हरियूथपान् (for the post half) —B1 om l. 29–32 —(l 30) V3 D4 रौद्रस्य (for वधाय) V1 D4 रक्षोति-, V3 B2 तस्याति- (B2 °सि-) (for रौद्रस्य). —(l. 31) V1 3 तदा, V2 illeg. (for वृतस्) B2 प्लवगर्षभास्तदा, D4 प्लवगैर्वृतस्तदा, D13 च प्लवगैर्वृतस् —(l 32) Ñ2 ततो, V1 3 D4 सख्ये, B2 चक्षे (for तदा). V2 illeg for महात्मा त्वरितं निरै- V1 त्वरितो (for त्वरितं). V1 3 B2 निरीक्षित (V3 °त), D4 निरीक्षितु (for निरैक्षत) —After l 32, V3 (m) ins 738*, while B2 ins an addl colophon [इत्यार्षे शरवधे], D2 ins राम

24

After 6 40 25, Ś Ñ1 (l 1–2 only) 2 V B1–3 (marg [except l 1–2]) 4 D1–4 8 12 13 ins

सर्वे गच्छत विस्रब्धा मुक्त्वैकं मारुतात्मजम् ।
अनेनाहं सहायेन हनिष्ये राक्षसाधिपम् ।
रावणं सगणं हत्वा तोषयिष्यामि राघवौ ।
एक एव पुरीं लङ्कां भस्मीकुर्यां सराक्षसाम् ।
हरिसैन्येन महता किमङ्ग पुनरावृत ।
अद्य कोपमहं मोक्ष्ये ससैन्ये रावणे दृढम् ।
सपुत्रबान्धवजने रुषितः कालचोदितः ।
अद्य वीर्यं च तेजश्च सौहार्दं सत्यगौरवम् ।
वक्ष्यन्ति सर्वभूतानि रामे च दृढभक्तिताम् ।
अद्य चन्दनसाराणां केयूराभरणस्य च ।
परिष्वङ्गस्य नारीणां स्पर्शस्य विविधस्य च ।
परिस्पर्शस्य माल्यानां सूक्ष्माणां चैव वाससाम् ।
अनुरूपमिमौ बाहू मित्रकर्म करिष्यतः ।
अद्य लङ्कां पुरीं रोषात्सप्राकारां सतोरणाम् ।
नीलजीमूतसंकाशे राक्षसैर्बहुभिर्वृताम् ।
दिशो विद्रावयिष्यामि वायुर्मेघानिवोत्थितान् ।
स्वबाहुबलवीर्येण पश्यतां सर्वरक्षसाम् ।
रावणं प्रमथिष्यामि वैनतेय इवोरगम् ।
अद्य रोषं च शोकं च दुःखं चेक्ष्वाकुनन्दन ।
त्यक्ष्यस्येकपदे राम सूदिते युधि रावणे ।
यमशक्रकुबेराणां यद्यपामीश्वरस्य च ।
वीर्येण राक्षसस्तुल्यो न मे जीवन्विमोक्ष्यते ।
मुहूर्तादेव पश्यध्वं कृतकर्माणमाहवे ।
निर्जित्य सीतां दास्यामि राघवाय महात्मने ।
कर्मणा तेन महता तोषयिष्यामि राघवौ ।
कृतकृत्यो भविष्यामि यशः प्राप्स्यामि चोत्तमम् ।
प्रतिज्ञातं यदार्येण राघवेण महात्मना ।
विभीषणाय दास्यामि राज्यं निहतकण्टकम् ।
स क्रोधाद्विपुलयशा महानुभावो
वाक्यैस्तैरतिबलविक्रमोपपन्नैः ।
उत्साहं बलमधिकं च वानराणां
सचक्रे दिवसकरात्मजः कपीन्द्रः ।

Colophon

24

(l 1) V2 3 B4 D4 गच्छतु, D13 [ऽ]त्र भूत (for गच्छत) V2 3 B1 2 4 D1–4 13 विश्रब्धा, B3 सरब्धा (for विस्रब्धा) B1 3 D2 वर्ज्यैक, D1 3 13 हित्वैकं (for मुक्त्वैकं) Ñ2 V B2 D4 वर्जयित्वा तु मारुतिं, B4 त्यक्त्वैकं पवनात्मज (for the post. half) —(l 2) Ñ1 हि (for [अ]ह) D1 राक्षसाधिक Ñ V B2 3 सर्वान्धिक्ष्यामि राक्षसान् (for the post half) —After l 2, B2 ins an addl Colophon with Sarga name विभीषणविलाप —V3 om l. 3–5 —(l 3) B3 4 D3 राघव (for राघवौ) —(l. 4) B4 सरावणा —(l 5) D13 हरिश्रेष्ठेन (for °सैन्येन) Ñ2 B3 किमथ, V1 B1 2 4 D3 4 13 किमह (for किमङ्ग) Ś2 B1 D3 पुनरागत —(l 6) Ñ2 illeg , B3 लक्ष्ये (for मोक्ष्ये) G (ed) सगणे (for ससैन्ये) B3 राक्षसे हते (for रावणे दृढम्) —(l 7) B1–3 D4 13 -बाधवजनै Ñ2 D1 2 13 -सम्भृत, V -देशित (V3 °त), B1 4 -संवृत , D3 सभव, G (ed) -सम्भृते (for -चोदित) B2 रुषिते कालसवृति, B3 उत्थित कालसवृते, D4 रुषित कालसवृत (for the post half) —(l 8) D13 सौंदर्यं (for सौहार्दं) Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1–4 13 सत्त्वगौरव —(l 9) Ñ2 V B1 3 4 D3 13 द्रक्ष्यन्ति (for वक्ष्यन्ति) D4 लक्ष्यति च भूतानि (for the prior half) B4 दृढभक्तित —(l 10) D1 धरण्यस्य (for -[आ]भरणस्य) —B3 om l 11–12 V1 transp l 11 and l 12 —(l 11) D4 परिस्पदस्य (for परिष्वङ्गस्य) —B1 om from स्पर्शस्य up to माल्यानां in l 12 —(l 12) G (ed) तथा (for परि-) V B2 4 D4 मालाना (for माल्याना) B1 मुख्याना चाथ, B2 भूषणाना च (for सूक्ष्माणा चैव) —(l 13) V1 2 B1 3 D3 13 अनुरूपाद् (for °रूपम्) B1 वीरौ (for बाहू) Ñ2 V B3 D3 -कार्यं (for -कर्म) —(l 14) Ñ2 V2 3 B2–4 D3 लका- (for लङ्का) —(l 15) B3 D1 सकाशा —(l 16) D1 om (hapl) from वायुर् up to मि in l 18 B3 4 [उ]धतान्, D13 [उ]च्छ्रितान् (for [उ]त्थितान्) Ś D2 8 12 वायुर्मेघमिवोत्थि(D2 °च्छ्रि)त (for the post half) —(l 17) B1 युध्यतां (for पश्यता) —(l 18) B1 3 [उ]रगान् (for [उ]रगम्) —(l 19) B3 कोप (for रोष) Ś1 D8 कोप (for शोक) Ñ2 V B2 4 D4 transp रोष and शोक B3 इक्ष्वाकु- (for चेक्ष्वाकु-) —(l 20) D4 त्यज्यते स कथ (for त्यक्ष्यस्येकपदे) D13 त्वर्दिते (for सूदिते) —(l 21) B4 यादसाम् , D4 मेघानाम् , D13 नागानाम् (for यद्यपाम्) V3 B1 यादसा वरुण(B1 मारुत)स्य, B3 अथवा शक्रस्य, G (ed) अद्य वारीश्वरस्य (for यद्यपामीश्वरस्य) D1 वा (for च) —(l 22) Ñ2 V B3 4 D4 रावणस् (for राक्षसस्) B2 विमोक्ष्यति —(l 23) B2 पश्येस्त्व, B4 D4 पश्य त्व (for पश्यध्व) —B3 D4 om l 25 —(l 25) V2 B1 D1 3 [अ]नेन (for तेन) —V2 om (hapl) from राघवौ up to प्राप्स्यामि in l 26 Ñ2 V3 राघव (for राघवौ) —(l 26) Ś D8 12 यशश्चाप्स्यामि शाश्वत (for the post half) —(l 27) D13 तद् (for यद्) —(l 28) D4 राज्य कृत्वा निकटक (for the post half) —(l 29) Ñ2 D3 सक्रोधो, V3 यत्क्रोधाद् (for स क्रोधाद्) D4 अरुणमुखो (for विपुलयशा) B4 महानुभावैर् —(l 30) D13 अविरल- (for अतिबल-) —(l 31) Ñ2 स (for च) —(l 32) G (ed) चक्रे वै (for सचक्रे)

Colophon B3 om Colophon —*Kānda name* Ñ2 B1 2 4 D4 13 लकाकाडे —After Kānda name, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ2 V B1 2 4 D1–3 8 12 13 सुग्रीवगर्जन(D3 °न), D4 विभीषणप्रलापसुग्रीवाक्षेप —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 V3 B1, 2 D2 4 12 13 om , Ś2 V1 D3 26, Ñ2 V2 B4 25, D1 27, D8 24 —After colophon, Ś1 concludes with शुभ, D2 with राम

25

After 6 40 32, Ś D1–3 8 12 13 T2 3 ins, while Ñ V B D4 (preceded by 822*) ins l 88–94 only after 6 40 32

एव तेषा विब्रुवता दुःखार्ताना महात्मनाम्।
राम प्रति महात्मान लक्ष्मण च महारथम्।
सर्वे विमूढा ह्यभवन्ससुग्रीवविभीषणाः।
प्रतिभेदमजानन्त· शरबन्धस्य दु·खिता।
विसज्ञाश्च विमूढाश्च परिवार्य महाबला·।
न किंचित्प्रत्यपद्यन्त सर्वे वानरयूथपा।
तस्मिंस्तदा वर्तमाने भ्रातृभ्या व्यसने भृशम्।
महानादो बलौघानामभूत्सग्राममूर्धनि।
सविभीषणसुग्रीवा ध्यानमूकत्वमागता।
परिवार्य महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ।
तानि वानरकोटीना सहस्राणि शतानि च।
निश्चेष्टौ निष्प्रतिद्वद्वौ दृष्ट्वा नरवरात्मजौ।
वानरा पादपान्गृह्य शैलशृङ्गाणि चापरे।
राम च लक्ष्मणं चैव परिवार्यावतस्थिरे।
एतस्मिन्नेव काले तु महायोगबलान्वित।
आजगाम महातेजा देवर्षिर्नारदस्तथा।
राघवस्य समीपे तु निपपात स वै तदा।
कृत्वा प्रदक्षिण रामं तेषां मध्ये वनौकसाम्।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्ग पतित धरणीतले।
दृष्ट्वा तु सुमहात्मानं शरबन्धेन पीडितम्।
हा कष्टमिति सचिन्त्य नारदस्तमुवाच ह।
रामं धर्मभृता श्रेष्ठ नागबन्धेन पीडितम्।
वैक्लव्यं किमिद देव पर प्राप्तोऽसि मानद।
एवमुक्त्वा महात्मान नारदो भगवानृषि।
अभितुष्टाव काकुत्स्थ स्मारयन्पूर्वजन्मनः।
राम राम महाबाहो शृणुष्व वदता वर।
दिव्यलक्षणसयुक्त किमात्मान न बुध्यसे।
भवान्नारायण श्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः।
शार्ङ्गचक्रायुध खड्गी सर्वनागरिपुध्वजः।
पितामहादपि पर पुरुष शाश्वतो हरि·।
वैकुण्ठस्त्व महाबाहो देवदेव प्रतापवान्।
न पर विद्यते भूतं त्वत्त पुरुषसत्तम।
त्व पद्मनाभ काकुत्स्थ हृषीकेशस्तथैव च।
धारयन्नुरसा नित्यं मणि कौस्तुभमेव च।
मह्या निमज्जमानाया वराहत्वमुपागत।
निहतश्चासुर पूर्वं हिरण्याक्षो महाबल·।
हिरण्यकशिपुश्चैव नरसिंहेन सूदित·।
अदितेर्गर्भमाविश्य विष्णुस्त्वं प्राप्य मानद।

25

T3 om l 1–14 —(l 1) D2 8 विद्रुवता, D3 चिंतयता (for विब्रुवता) D3 वानराणा (for दु खार्ताना) —(l 2) D1 3 13 महाबल (for महारथम्) —For l 1–2, T2 subst

1* एव सुषेणश्च तदा राघव प्रतिभाषति।
लक्ष्मण च महावीर्यं सुमित्रानन्दवर्धनम्।

—(l 3) D1 अभवन् (for ह्यभवन्). —(l 4) T2 प्रतिषेधम् (for °भेदम्) D3 -भेदस्य, L (ed) -बन्धस्य (for -बन्धस्य) —(l 5) T2 विषण्णाश्च (for विसज्ञाश्च) T2 महाबलो —(l 6) D3 12 13 प्रतिपद्यते (for प्रत्यपद्यन्त) —(l. 7) D1–3 13 [s]भवत्, T2 तदा (for भृशम्) —(l 8) D1 3 13 महाशब्दो (for महानादो) T2 महारावद्बलौघाश्च (for the prior half) D1–3 13 T2 तस्मिन् (for अभूत्) —T2 transp l 9 and l 10 —(l 9) D3 पर ध्यानमुपागता (for the post. half) —(l. 11) T2 ततो वानरकोट्यश्च सहस्राण्ययुतानि च. —D1 om l 12 —(l 12) T2 निश्चेष्टा निष्प्रतिद्वद्वा (for the prior half) —(l 13) T2 समूलान् (for वानरा) D1 (both times) वृक्ष (for गृह्य) —After l 13, D1 repeats l 11 and l 13 —(l 14) D2 राम स, T2 राघव (for राम च) D1 13 T2 [उ]पतस्थिरे (for [अ]व°) —(l 15) Ś D8 12 च (for तु) T2 3 अतरे काले (for एव काले तु) —D2 om l 16–17. —(l 16) D13 महर्षिर् (for देवर्षिर्) Ś1 D8 12 तत, D13 L2 तदा (for तथा) —For l 15–16, D1 subst

2* एतस्मिन्नतरे तूर्णं नारद प्रेषित सुरै।

—(l 17) D1 स सात्त्वत, D13 त्वरान्वित, T2 3 च सात्त्वत (T3 °दा) (for स वै तदा) Ś D8 12 निपसाद समतत (for the post half) —(l 18) D3 T3 मध्ये तेषां (by transp.) —(l 19) T2 3 -सर्वाङ्गौ (for -सर्वाङ्ग) and पतितौ (for पतित) —(l 20) D3 च (for तु) T2 3 तौ सुमहात्मानौ and पीडितौ —Ś D8 12 om (hapl.) l. 21–22 —(l 22) D13 शर- (for नाग-) —(l 23) D1 किं पर, T3 परम (for किमिद) D1 ह्य (subm) (for पर) —After l. 23, T2 3 ins

3* मानुष भावमाश्रित्य पितामहनियोगजम्।
[T3 आपन्न (for आश्रित्य)]

—(l 25) Ś अतितुष्टाव, D8 अभिचष्टाव, D13 आशीर्भिस्तुष्टाव (hypm) (for अभि°) T2 3 स्मरणात् (for स्मारयन्) D1 पूर्वजन्मत, D2 पूर्वमात्मन (for °जन्मन) —(l. 26) D1 (with hiatus) आत्मान स्मर वै हृदि, T2 3 शृणु त्व (T3 °णुष्व) वचन मम (for the post. half) —(l 27) D3 दिव्य (for दिव्य-). D1–3 13 -सयोग (for -सयुक्त) T2 3 दिव्यात्मान महात्मान (for the prior half) T3 परमात्मन्न बुध्यसे (for the post half). —(l 29) D2 T2 3 शार्ङ्गी (for शार्ङ्ग-). T3 चक्रायुधी (for -चक्रायुध) Ś D8 12 शखचक्रायुधधर (for the prior half) —(l 30) T2 [अ]पर (for पर). T2 3 ध्रुव (for हरि) —(l 31) T2 3 महाभाग (for °बाहो) T2 3 देवदेव नमोस्तु ते (for the post half) —(l 32) D2 नापर (for न पर) T3 त्वत्तो भूत (by transp) (for भूत त्वत्त) —(l 34) D1 3 13 धारयसि (for धारयन्). T2 3 श्रिय (for मणि) —(l 35) Ś वराहस्त्वम् (for वराहत्वम्) D2 उपेयिवान् (for उपागत) —(l 36) D3 T3

इन्द्रस्यार्थे महाबाहो बलिर्बद्धो महासुर ।
इन्द्रश्च स्थापितो राज्ये देवताना पुरदर ।
मधुश्च कैटभश्चैव निहतौ तौ महासुरौ ।
कपिलत्वमुपागम्य सागरा निहता प्रभो ।
राम रामत्वमागम्य कृता नि क्षत्रिया मही ।
हत सहस्रबाहुश्च कार्तवीर्योऽर्जुनस्त्वया ।
कश्यपाय मही दत्ता यज्ञान्ते बहुदक्षिणा ।
अनन्तरूपिणा मूर्ध्ना धृता ते सकला मही ।
क्षीरोदशयनीय ते शेषस्योपरि राघव ।
बदर्यां तप्यसे नित्य यत्तत्परमक तप ।
ब्रह्मा त्व देवदेवेश कृष्णो जिष्णुस्तथैव च ।
महेन्द्रस्त्व महाबाहो वसूनामपि चाष्टम ।
मरुता पञ्चमश्चासि वृषभश्च तथा गवाम् ।
कपाली चैव रुद्राणा पितॄणा च परायण ।
अश्विनौ चापि ते कर्णौ चन्द्रादित्यौ च चक्षुषी ।
ललाटे ते स्थितो ब्रह्मा धर्मो मनसि निष्ठित ।
आकाश शिरसा व्याप्त पद्भ्या ते पृथिवी धृता ।
उदर तेऽर्णवा राम प्राणास्ते हव्यवाहन ।
दिशश्चैव स्थिता श्रोत्रे कक्ष्या ते वसव स्थिता ।
ऊरुभ्या मित्रावरुणौ बले च ऋषय. स्थिता ।
जानुनी चाश्विनौ राम रोमाण्यौषधय· स्थिता ।
दष्ट्रासु चैव सर्वासु वेदास्ते सप्रतिष्ठिता ।
शिखा ते चैव गायत्री ॐकारो हृदि सस्थित ।
द्यौश्चैव सस्थिता ग्रीवा जिह्वाया ते सरस्वती ।
सर्वदेवमयस्त्व वै नास्ति किंचित्त्वया विना ।
सनातनस्त्व प्रभव प्रलयो युगसक्षये ।
आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवास्तथाश्विनौ ।
सेन्द्रा मरुद्गणा देवा लोकपालै समन्विता ।
देवर्षयो महात्मानस्तथा ब्रह्मर्षयोऽमला ।
ब्रह्माण वै पुरस्कृत्य विमानै समुपस्थिता ।
वीक्षन्तश्च जग सर्वं तस्मिंस्तमसि दारुणे।

महासुर , T_2 त्वयानघ (for महाबल) —(1 37) Ś $D_{2\ 8\ 12}$ om. (hapl) from the post half up to the prior half of 1 41 $T_{2\ 3}$ ना(T_3 न)रमिहवपुष्मता (for the post half) —(1 39) D_{13} रुद्रार्थं च, T_3 इद्रस्यार्थं (for इन्द्रस्यार्थे) —(1 40) D_{13} दैवनाना —(1 42) D_1 $T_{2\ 3}$ ते हता (for निहता). Ś $D_{2\ 8\ 12}$ सागर क्षोभित प्रभो (for the post half) —(1 43) T_2 परशुरामत्वम् (hypm) (for राम रामत्वम्) T_3 निक्षत्रिया —(1 44) $D_{2\ 3}$ T_3 वातवीर्यार्जुनस् Ś $D_{2\ 8\ 12}$ तदा (for त्वया) T_2 सहस्रबाहु काकुत्स्थ कार्तवीर्यस्त्वया हत —D_1 om 1 45–62 —(1 45) D_{13} T_3 मही (for मही) and दत्त्वा (for दत्ता) D_{13} दक्षिणा T_2 यज्ञे वरणिदक्षिणे, T_3 यज्ञ लेभे सुदक्षिण (for the post half) —(1 46) Ś $D_{8\ 12}$ मूर्तिना (for रूपिणा) D_3 विधृता (for धृता ते) —(1 47) $D_{3\ 13}$ क्षीरोदे (for क्षीरोद-) D_{13} शयती सा (for शयनीय) D_3 च (for ते) $D_{3\ 13}$ नागस्य (for शेषस्य) $T_{2\ 3}$ शेषाहिभोगपर्यंके शेषे त्व क्षीरसागरे —(1 48) T_3 तपसे (for तप्यसे) $T_{2\ 3}$ यत (for यत्तत्) D_3 यच्च तत्परम तप (for the post half) —(1 49) T_3 जिष्णुस् (for जिष्णुस्) Ś $D_{8\ 12}$ त्वमेव (for तथैव) —(1 51) D_8 महता (for मरुता) D_{13} चापि (for चासि) —(1 52) L (ed) कपाल —Ś $D_{8\ 12}$ om from चैव up to ललाटे in 1 54 $D_{2\ 13}$ परायण —(1 53) D_3 कर्णा ते (by transp) D_3 चद्रादित्य —(1 54) Ś $D_{8\ 12}$ च वरो, L (ed) चैव ते (for ते स्थितो) D_3 तिष्ठति, $D_{3\ 13}$ धिष्ठित (for निष्ठित) —(1 55) D_{13} च (for ते) —(1 56) D_3 तेर्णवो (for तेऽर्णवा) D_2 नाम (for राम) $D_{2\ 3}$ प्राणस् (for प्राणास) —(1 57) D_3 देवाश् (for दिशश्) D_3 [आ]स्थिता (for first स्थिता) —$Ś_1$ D_2 om (hapl) 1 58–59. —(1 58) D_{13} ऊर्वोस्ते (for ऊरुभ्या) L (ed) चरणे (for बले च). —$Ś_2$ $D_{8\ 12}$ om (hapl) 1 59 —(1 59) D_3 तेश्विनौ (for चाश्विनौ) D_{13} [ओ]षधय (for [औ]षधय). —(1 60) Ś $D_{8\ 12}$ सुप्रतिष्ठिता —(1 61) $D_{3\ 8}$ शिखा ते (for शिखा ते). D_{13} हृदयस्थित (for हृदि सस्थित) —(1 62) Ś $D_{2\ 8\ 12}$ ग्रीवाया सस्थिता द्यौश्च (for the prior half) Ś $D_{8\ 12}$ जिह्वाग्राते (for जिह्वाया ते) —(1 63) Ś $D_{8, 13}$ च (for वै) D_2 सर्व चेदमवश्य त्व, D_{13} सर्ववेदमयश्च त्व (for the prior half) D_1 बहुनात्र किमुक्तेन तन्नास्ति यत्त्वया विना —D_1 om 1 64–69 —For 1 50–64, $T_{2\ 3}$ subst

4*
सूर्याणा द्वादशश्चासि वसूनामष्टमो ह्यसि ।
मरुता पवनश्चाग्नि भूताना षष्ठ उच्यते
कराली चैव रुद्राणा मरुता चव वासव ।
ऋषीणा कश्यपश्चासि पितॄणा धर्मराडसि ।
आकाशस्ते शिरो राम पद्भ्या देवी वसुधरा ।
शिखा तवैव गायत्री ॐकारो हृदयस्तव ।
ललाटे सस्थितो ब्रह्मा धर्मो मनसि तिष्ठति ।
दिशश्चैव स्थिता श्रोत्रे चन्द्रादित्यौ च लोचने ।
घ्राणे गन्धवहस्तुभ्य जिह्वा देवी सरस्वती ।
वदनेषु च सर्वेषु वेदास्ते सपदक्रमा ।
द्याश्चैव तु स्मृता ग्रीवा कुक्षौ ते सर्वदेवता ।
उदरे ते महादेवो मुख ते हव्यवाहन ।
ऊरू च मित्रावरुणौ जानुनी चाश्विनावुभौ ।
ऋषयो रोमकूपेषु बले च ऋतवस्तव ।
सर्वदेवमयस्त्व हि सर्वभूतभवोद्भव ।
आभूतसप्लवे लोके नास्ति किंचित्त्वया विना ।

[T_3 variants (1 2) पचमश् (for पवनश्). —(1 3) चासि (for second चैव) —(1 5) पदा (for पद्भ्या) —(1 6) ते चैव (for तवैव) —(1 8) श्रिता (for स्थिता) —(1 10) दशनेषु (for वदनेषु) —(1 11) ते (for तु) भुजाश् (for कुक्षौ) —(1 12) उदर (for उदरे)]

—(1 66) $T_{2\ 3}$ चैव (for देवा). —(1 67) D_{13} तदा (for तथा) —(1 68) L (ed) कल्याण D_3 $T_{2\ 3}$ च (for वै) —(1 69) D_2 वीक्ष्यमाणा, $D_{3\ 13}$ $T_{2\ 3}$ काक्षमाणा, L (ed) वीक्षमाणा (for वीक्षन्तश्च) $Ś_1$ D_8 जपन्, $Ś_2$ D_{12} [अ]जपन्;

त्वं स्रष्टा सर्वलोकस्य स्थावरस्य चरस्य च।
प्रभवश्चाव्ययश्चैव किमात्मानं न बुध्यसे।
राक्षसानां विनाशाय प्रविष्टो मानुषीं तनुम्।
नागपाशनिबद्धस्त्वं तिष्ठसे किं रणाजिरे।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा स्मर त्वं गरुडं प्रभो।
सहाय वैनतेयं तु स्मर्तुमर्हसि राघव।
नान्यस्य शक्तिरस्तीह वैनतेयादृते प्रभो।
नागपाशनिबद्धस्य तव च लक्ष्मणस्य च।
नागाशनो महात्मासौ काश्यपेयो महाबलः।
तस्याप्रतिहता नित्यं गतिर्वीरस्य सर्वतः।
योऽस्माद्रक्षःप्रयुक्ताच्च मोचयेच्छरबन्धनात्।
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि यथागतमरिंदम।
एवं स देवर्षिवरो महात्मा
प्रबोध्य नारायणमप्रमेयम्।
जगाम लोकान्मनसा यथेष्टा-
न्यथागतो ह्यष्टगुणैरुपेतः।

Colophon

नारदस्य वचः श्रुत्वा सञ्ज्ञां लब्ध्वा च राघवः।
मध्ये वानरसैन्यस्य सस्मार गरुडं तदा।
अथैनमुपसंगम्य वायुः श्रोत्रे वचोऽब्रवीत्।
राम राम महाबाहो आत्मानं स्मर वै हरिः।
नारायणस्त्वं भगवान्सर्वार्थेऽनवारितः।
स्मर सर्पभुजं देवं वैनतेयं महाबलम्।
स सर्वबन्धनाद्धोरात्क्षिप्रं समोचयिष्यति।
स तस्य वचनं श्रुत्वा राघवो रघुनन्दनः।
सस्मार गरुडं देवं भुजगानां भयावहम्।

26

After 6.43.1[ab], D6–7.9–11 S ins.:

श्रोत्रेण मद्भागिनो विधिवच्छुरणो यथा।
दीर्घभुजं विनिर्जित्य श्रोत्रेण कटुपीडितः।
अब्रवीद्राक्षसं शूरं वज्रदंष्ट्रं महाबलम्।
गच्छ त्वं वीर निर्याहि राक्षसैः परिवारितः।
जहि दाशरथिं रामं सुग्रीवं वानरैः सह।
तथेत्युक्त्वा तु निरगान्मायावी राक्षसेश्वरः।
निर्जगाम बलं मायां बहुभिः परिवारितः।
नागाश्वखरसंयुक्तमुष्ट्रैः समुपसंहितम्।

D3 जगत (for जय) D3 युद्धे (for मर्ने) D3.12 अस्मिन् (for तस्मिन्) T2.3 तमस्यस्मिन्तु (for तस्मिंस्त्वमसि). —After l. 69, T2.3 ins.:

5* तांस्तोषयस्व सर्वांश्च हत्वा रावणमाहवे।

—(l. 70) T2.3 सर्वलोकानां T3 चरस्य स्थावरस्य (by transp.). —(l. 71) Ś D8.12 चाप्ययश्च (for चाव्ययश्च). —(l. 72) Ś D1.2.8.12 विनाशार्थं (for विनाशाय). —(l. 73) T2.3 पाशैर् (for -पाश-). D3 -निबद्धस्त्वं (for -निबद्धस्त्वं). Ś D3.8.12 तु (for त्वं). D1 नागपाशेन बद्धस्त्वं (for the prior half). —D12 om. from the post. half up to the prior half of l. 77. T2 तिष्ठस्यत्र (for तिष्ठसे किं). —(l. 74) Ś D1.2.8 स्मरस्व (for स्मर त्वं). T2.3 स्मर चात्मानमात्मना (for the post. half). —Ś D1.2.8 om. (hapl.) l. 75–76. —(l. 75) T2.3 ते (for तु). —(l. 77) D12 -पाशाभिबद्धस्य, T2.3 पाशा-भिद्(T3 °म) मोक्तुं D4 तस्य च, T2.3 भवतो (for तव वै). —(l. 78) D1.7.13 नागनाशो (for नागाशनो). D3 महाद्युति (for °बलः). T2.3 नागशत्रु(T2 °गाशन) महात्मानं काश्यपेय महाबल. —(l. 79) T2.3 तस्याप्रतिहतो वेगो(T3 °हत चेतो) (for the prior half). T2 तत्त्वतः (for सर्वतः). T3 वीर्यं च सर्वशः (for वीरस्य सर्वतः). —(l. 80) T2.3 तु (for च). Ś D8.12 योऽस्मात्त्वां नागपाशाच्च मोक्षयिष्यति बन्धनात्. —Ś2 om. l. 82–85. —(l. 82) D1.13 धर्मात्मा देवर्षिर्, D3 T2.3 तदा(D3 यशो) देवऋषिर् (for स देवर्षिवरो). —(l. 84) D1.2 यथेप्सितान्, T2.3 यथेष्टं (for यथेष्टान्). —(l. 85) Ś1 D8.12 ह्यष्टगुणैर्, D3 ह्यष्टगुणैर् (for ह्यष्टगुणैर्). T2.3 यथेप्सितानिष्ट(T3 °नष्ट)गुणरूपतः.

Colophon.—*Sarga name*: Ś D1–3.8.12.13 नारदवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 D2.12.13 om., Ś2 D3 27, D1 28, D8 25, T2 49, T3 50. —After colophon, D3 concludes with राम.

—D1 om. (hapl.) from the post. half of l. 86 up to the prior half of l. 93. —(l. 87) Ś D2.8.12 सैन्यानां (for सैन्यस्य). —After l. 87, T2.3 ins.:

6* राघवस्य तदा तस्य स्मरणाद्विनतात्मजः।
क्षीरोदस्योत्तरात्तीराद्गगनस्तरयान्वितः।

—T2.3 om. l. 88–94. —(l. 88) B4 D4 समुपागम्य (for उपसंगम्य). B3 एवमित्यत्र वै (for the prior half). Ñ1 V3 B3.4 कर्णे (for श्रोत्रे). V3 D4 वायुर्वचनमब्रवीत् (for the post. half). —(l. 89) Note hiatus between the two halves. Ñ2 स्मात्मानं. Ś1 V1 D4 तदा, Ñ1 V2 B2 सदा, Ñ2 B3 प्रभो, B4 तथा, D3.12 हरि (for हरिः). —(l. 90) V1 देवानां (for भगवान्). D4 नारदेन स्मरस्व (for the prior half). —V1 illeg. for the post. half. D13 सुरगण (for ऽनवारितः). —(l. 91) Ś D4.12 देव (for देवं). V3 भुजगानां भयावहं (for the post. half). —(l. 92) D1 अस्माद् (for घोराद्). Ś D3.12 स सर्वबन्धनाद्घोरात् (for the prior half). Ñ2 वै मोचयिष्यति, V3 B1 समोक्षयिष्यति (for समोचयिष्यति). —(l. 93) Ś V2 B2 D3.12 तस्य तद् (for स तस्य). —(l. 94) Ñ2 रामो (for देवं). Ñ V3 B1.2 भुजगानां, D1 पन्नगानां (for भुजगानां). V2 B1 विनाशनं, D13 महाभयं (for भयावहम्).

26

(l. 1) D6 नि श्वसन्. —(l. 2) D6 विनि श्वस्य, T2 M1.2 च निश्वस्य (for विनि श्वस्य). —(l. 3) D7.9–11 क्रूरं, T3 घोरं, G3 M3 वीरं, M1.2 वज्रं (for शूरं). —(l. 4) G1 M3 शूरं, G3 घोर (for वीर). —(l. 5) T3 वीर (for राम). T2 G1.3 M1.2.3 transp. वानरैः and सह. —(l. 7) M1.2 नीभिर् (for सार्धं). —(l. 8) D6 T3 G3 M1.2 transp. अश्व and उष्ट्र. G2.3

पताकाध्वजचित्रैश्च रथैश्च समलंकृत· ।
ततो विचित्रकेयूरमुकुटैश्च विभूषित ।
तनुत्राणि च सवृत्य सधनुर्निर्ययौ द्रुतम् ।
पताकालकृत दीप्त तप्तकाञ्चनभूषितम् ।
रथ प्रदक्षिण कृत्वा समारोहच्चमूपति· ।
यष्टिभिस्तोमरैश्चित्रै शूलैश्च मुसलैरपि ।
भिण्डिपालैश्च पाशैश्च शक्तिभि पट्टसैरपि ।
खड्गैश्चक्रैर्गदाभिश्च निशितैश्च परश्वधै· ।
पदातयश्च निर्यान्ति विविधा शस्त्रपाणय· ।
विचित्रवासस सर्वे दीप्ता राक्षसपुगवा. ।
गजा मदोत्कटा शूराश्चलन्त इव पर्वता. ।
ते युद्धकुशला रूढास्तोमराङ्कुशपाणिभि ।
अन्ये लक्षणसयुक्ता शूरारूढा महाबला ।
तद्राक्षसबल घोर विप्रस्थितमशोभत ।
प्रावृट्काले यथा मेघा नर्दमाना सविद्युत· ।
नि सृता दक्षिणद्वाराद‌ङ्गदो यत्र यूथप: ।
तेषां निष्क्रममाणानामशुभ समजायत ।
आकाशाद्विघनात्तीव्रा उल्काश्चाभ्यपतंस्तदा ।
वमन्त्य· पावकज्वाला· शिवा घोरा ववाशिरे ।
व्याहरन्ति मृगा घोरा रक्षसा निधनं तदा ।
समापतन्तो योधास्तु प्रास्खलंस्तत्र दारुणम् ।
एतानौत्पातिकान्दृष्ट्वा वज्रदष्ट्रो महाबल ।
धैर्यमालम्ब्य तेजस्वी निर्जगाम रणोत्सुक: ।
तास्तु निष्क्रमतो दृष्ट्वा वानरा जितकाशिन: ।
प्रणेदु सुमहानादान्दिश· शब्देन पूरयन् ।
तत प्रवृत्त तुमुल हरीणा राक्षसै· सह ।
घोराणा भीमरूपाणामन्योन्यवधकाङ्क्षिणाम् ।
निष्पतन्तो महोत्साहा भिन्नदेहशिरोधरा ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गा न्यपतन्धरणीतले ।
केचिदन्योन्यमासाद्य शूरा परिघपाणय: ।
चिक्षिपुर्विविध शस्त्र समरेष्वनिवर्तिन ।
द्रुमाणा च शिलाना च शस्त्राणा चापि निस्वन. ।

संयुत, Cg as above (for सयुक्त) G3 सुसमावन्न, M1 2 स महाबल (for सुसमाहित·) —M1 2 om l 9 —(l 9) T3 G1 पताक-. G3 M5 पताकाभिध्वजैश्चित्रैर् (for the prior half) D7 9–11 बहुभि, G3 M5 गजैश्च (for रथैश्च). D5 T1 G1 2 समलकृतै —(l 10) D7 M1 2 -केयूर D6 T1 3 G M3 5 -मकुटैश्च, D8–11 मुकुटेन, T2 -मुकुटे स- (for मुकुटैश्च) G3 विराजित (for विभूषित) D7 मुकुटेन विभूषित, M1 2 किरीटी सुविभूषित (for the post half) —(l. 11) D5 T1 तु, D9 [इ]व (for च) G1 तनुत्राणानि D6 M3 Cg संरुध्य, Cv r m as above (for सवृत्य) D10 11 M1 2 Ck t तनुत्र च समावृत्य (for the prior half) G3 धनुष्मन्निर्ययौ द्रुत (for the post. half) —(l 12) D6 T1 2 G3 M3 -भूषण (for भूषितम्) —(l 13) T3 G2 प्रदक्षिणीकृत्य —(l. 14) D10 11 Ck t ऋष्टिभिस्, M1 2 शक्त्यृष्टि, Cg as above (for यष्टिभिस्) D7 9–11 T3 श्लक्ष्णैश् (for शूलैश्). M1 2 निशितैर् (for मुसलैर्) —(l 15) D5 6 9 भिंदिपालैश् D6 7 9–11 T2 चापैश् (for पाशैश्) M1 2 गदाभि (for शक्तिभि) D6 7 9–11 M5 पट्टिशैर् (for पट्टसैर्) G1 2 पट्टसै कूट(G2 शूल)मुद्गरै (for the post half) —(l 16) G1 चित्रैर् (for चक्रैर्). M1 2 कुन्तैस्तीक्ष्णैर् (for गदाभिश्च) G2 विविधैश् (for निशितैश्). —(l. 17) M1 2 तु (for च). M1 2 निर्याता —(l 18) M1 2 भूषिता राक्षसपभा (for the post half). —(l. 19) G1 जग्मुर् (for गजा) M1 2 चैव (for शूराश्). —(l 20) T2 ये (for ते) G1 M3 -कुशलै (for °ला) M5 योधास् (for रूढास्) D5 T1 M1 2 आरूढा युद्धकुशलैस् (for the prior half) T2 G2 3 M5 -पाणय, T2 -चोदिता (for पाणिभि). —(l 21) G2 -सपन्ना, Cv m g t as above (for -संयुक्ता) D7 शूरा दृढ, G2 M5 अश्वारूढा (for शूरारूढा) D6 T2 G3 M5 महाजवा, G1 °गजा, M1 2 च निर्गता (for महाबला) —After l 21, K (ed) (within brackets) ins

1* अथा परिपतन्ति स्म राक्षसैश्च प्रचोदिता ।

—(l 22) D6 9–11 सर्वं, M1 2 भीम (for घोरं). D10 सप्रस्थितम् —(l 23) D6 महा (for यथा). D7 9 समतत (for सविद्युत) —(l 24) M1 2 नि सृत (for निःसृता). D9 G3 द्वारम् (for द्वाराद्) G2 3 वानर (for यूथप). —(l 26) D9 M1 2 विमलात् (for विघनात्) D9–11 T3 G3 तीव्रद्; G1 2 M5 वृष्टिर् (for तीव्रा) D6 T1 G1 M1 2 [अ भ्यपतस्तदा; D7 T3 न्यपत°, G2 M5 पतितास्तदा, G3 [अ]भ्यवपद्यत (for [आ]-भ्यपतस्तदा). D9–11 उल्मुकान्यपतस्तदा (for the post half) —(l 27) M1 2 पावकज्वाला M3 घोर (for घोरा) —(l 28) D5 T1 G3 M5 व्याहरतो, D10 11 M1 2 Ck t व्याहरत (for °रन्ति) T3 G3 घोर, Ct as above (for घोरा). D7 तथा —(l 29) D7 समापतत M1 3 च (for तु) G1 ते यूथा (for योधास्तु) M1–3 प्रास्खलन्भयमोहिता (for the post half). —(l 32) D9–11 विद्रवतो (for निष्क्रमतो). G2 -काशिभि —(l. 33) G1 2 M5 विनेदु (for प्रणेदु) D7 सुमहान्, D9 सहसा (for सुमहा-). G M1 नाद (for -नादान्). T2 नादयन् (for पूरयन्) M1–3 पूरयतो(M3 °श्च) दिशो दश (for the post. half). ❀ Cv पूरयन् पूरयन्त । वचनव्यत्ययेन बहुवचनस्य स्थाने एकवचनम् ।, Cr m नादयन् नादयन्त । वचनव्यत्यय आर्ष ।, Cg पूरयन् अपूरयश्चेत्यर्थ । केचित्तु पूरयन् पूरयन्त इत्यर्थे वचनव्यत्यय आर्ष इत्याहु ।, Ct पूरयन् पूरयन्त । आर्षमेकवचनम् ❀ —(l. 34) M1 2 सग्राम, Cr m g t as above (for तुमुल) D6 तत सुतुमुल युद्ध (foi the prior half) —(l 35) D5 T1 वेगानाम्, M5 कर्मणाम् (metri causa) (for -रूपाणाम्). —(l 36) G1 निष्क्रमन्तो, M1 2 युध्यमाना (for निष्पतन्तो) T1 छिन्न (for भिन्न). T2 -केश- (for -देह) —(l 37) M3 न्यवर्तन् (for न्यपतन्) D5 T1.3 M3 जगतीतले —(l 38) D7 9–11 -बाहव (for पाणय·). —(l 39) D8–11 विविधाञ्शस्त्रान्, G1 निशिताञ्शस्त्रान्; G3 M5 विपुलै (M5 °विधै) शस्त्रै (for विविध शस्त्र). —(l 40)

श्रूयते सुमहांस्तत्र घोरो हृदयभेदन ।
रथनेमिस्वनस्तत्र धनुषश्चापि निस्वन ।
शङ्खभेरीमृदङ्गानां बभूव तुमुल स्वन ।
केचिदस्त्राणि सत्यज्य बाहुयुद्धमकुर्वत ।
तलैश्च चरणैश्चापि मुष्टिभिश्च द्रुमैरपि ।
जानुभिश्च हता केचिद्भिन्नदेहाश्च राक्षसा ।
शिलाभिश्चूर्णिता केचिद्वानरैर्युद्धदुर्मदै ।
वज्रदंष्ट्रो भृश बाणै रणे वित्रासयन्हरीन् ।
चचार लोकसहारे पाशहस्त इवान्तक ।
बलवन्तोऽस्त्रविदुषो नानाप्रहरणा रणे ।
जघ्नुर्वानरसैन्यानि राक्षसा क्रोधमूर्छिता ।
निघ्नतो राक्षसान्दृष्ट्वा सर्वान्वालिसुतो रणे ।
क्रोधेन द्विगुणाविष्ट सवर्तक इवानल ।
तान्राक्षसगणान्सर्वान्वृक्षमुद्यम्य वीर्यवान् ।
अङ्गद क्रोधताम्राक्ष सिंह क्षुद्रमृगानिव ।
चकार कदन घोर शक्रतुल्यपराक्रम ।
अङ्गदाभिमुखास्तत्र राक्षसा भीमविक्रमा ।
विभिन्नशिरस पेतुर्निकृत्ता इव पादपा ।
रथैश्चित्रैर्ध्वजैरश्वै शरीरैर्हरिरक्षसाम् ।
रुधिरेण च सछन्ना भूमिर्भयकरी तदा ।
हारकेयूरवस्त्रैश्च छत्रैश्च समलकृता ।
भूमिर्भाति रणे तत्र शारदीव यथा निशा ।
अङ्गदस्य च वेगेन तद्राक्षसबलं महत् ।
प्राकम्पत तदा तत्र पवनेनाम्बुदो यथा ।

Colophon

बलस्य च निघातेन अङ्गदस्य जयेन च ।
राक्षस क्रोधमाविष्टो वज्रदंष्ट्रो महाबल ।
स विस्फार्य धनुर्घोर शक्राशनिसमस्वनम् ।
वानराणामनीकानि प्राकिरच्छरवृष्टिभि ।
राक्षसाश्चापि मुख्यास्ते रथैश्च समवस्थिता ।
नानाप्रहरणा शूरा प्रायुध्यन्त तदा रणे ।
वानराणा तु शूरास्ते सर्वे च प्लवगर्षभा ।

G1 2 घन, G3 अपि (for चापि) D6 नि स्वन —(l 41) D6 M1 2 शुभे D5 तु (for नु-) G3 भीमो (for घोरो) —(l 42) D6 -स्वनैश्चैव, G1 -स्वनिस्तत्र (for -स्वनस्तत्र) D7 सागरस्य च (for धनुषश्चापि) D6 7 T2 G1 2 घोषवत्, D9–11 T3 G3 M5 भैरवम्, K (ed) नि स्वन (for निस्वन) —(l 44) G1 शस्त्राणि (for अ°) D6 9 T1 M3 Cr m g समुत्सृज्य, Ct as above (for सत्यज्य) —(l 45) D9 तथैव, T3 वालैश्च (for तलैश्च) —(l 46) G1 तु (for first च) D7 [आ]हता (for हता) D7 9–11 G3 M5 भग्न (for भिन्न-) D5 9 T1 G M5 तु (for second च) —(l. 47) G3 शोणित (for दुर्मदे) —(l 48) D7 9 T3 महाबाण, D10 11 [S]थ त दृष्ट्वा, M1 2 भृश दृष्ट्वा (for भृश बाण) D6 marg, M1 2 बाणैर्, M5 रक्षो (for रणे) G1 रणे विद्रावयन् वानरान् (for the post half) —(l. 49) D6 T2 G1 चकार, M3 चचाल (for चचार) —(l 50) M1 2 [S]नलवच्च (for स्त्रविदुषो) D5 प्रहरणो, D6 T2 3 °णे, G1 M5 °णै (for प्रहरणा) —(l 51) G3 निजघ्नुर्वानरास्तत्र (for the prior half) —(l 52) D9–11 जघ्ने ताश्राक्षसान् (for the prior half). —D7 om (hapl, see var) from the post. half up to the prior half of l 54 D10 11 दृष्ट्वा, M1 2 हरीन् (for सर्वान्) D7 T3 transp दृष्ट्वा and सर्वान् D10 वायु (for वालि-) D6 बली (for रणे) —(l. 53) G3 मारुतेन (for स°) T1 इवानिल —After l 53, M1 2 read l 56 —(l. 54) M1 2 तद्राक्षसबल सर्व (for the prior half) G वृक्षान (for वृक्षम्). G1 3 M1 2 5 उत्पाट्य (for उद्यम्य). D7 वेगवान् (for वीर्य°) —(l 55) M1 2 नादयामास (for क्रोधताम्राक्ष) —(l 56) M1 2 तेषां (for घोर). —(l 57) D7 9–11 T2 3 G1 -[अ]भिम्(T2 °)ताक्षा (for °मुखास्) —(l 58) D5 M1 छिन्नशिरस, D7 निकृत्ता (for निकृत्ता) G1 विभुग्ना (for पादपा) —(l 59) D6 T2 G3 चित्र, G1 चित्रैर् (for चित्रै) G1 ध्वजैर् (for ध्वजैर्). D6 रथै (for रथै) D5 T1 M3 transp चित्रैर् and अश्वै D9 हत-, G1 कपि- (for हरि-) —(l 60) D5 T1 रुधिरेणैव, D9–11 T3 °रावेण (for रुधिरेण च). D7 M3 (after corr ınt lın as above) तथा (for तदा) G1 2 युद्धभूमिर्भयकरा (for the post half) ⊛ Cm t भयकरा भयकरी। अभूदिति शेष । सुमभाव आर्ष ।, so also Ck ⊛ —(l 61) D5 7 T1 G3 M3 5 अश्वैश्, D11 छत्रैश्, T2 ध्वजैश्, G2 चित्रैश् (for छत्रैश्). M5 तु (for च) G3 समवस्थिता (for समलकृता) —After l. 61, G3 reads l 70 —(l 62) G3 यथा (for रणे) M1 2 निशा तारागणैरिव (for the post. half) ⊛ Cg शारदीव यथा निशेत्यत्र इवशब्दयथाशब्दावेकार्थका। अपि चेतिवत्। इवशब्द पादपूरण इत्येके ⊛ —(l 63) M1 2 तु (for च) —(l 64) M1 2 ससैन्य (for तत्र) G3 यथाम्बुद (by transp) ⊛ Ck पवनेनाम्बुदो यथा। अनन्तर रावणस्य च वातेनेत्यादि। अत्र मध्ये सर्ग विच्छिन्दन्ति। नात्र वृत्तभेदप्रकरणभेदादिक तद्रमकमस्ति। Cm t cite Kataka. ⊛

Colophon D11 om —*Sarga name* D9 वज्रदंष्ट्रयुद्ध. —*Sarga no* (figures, words or both) D5–7,10 T1 2 G M 53, D9 29, T3 54 —After colophon, G M1,2 5 conclude with श्रीरामाय नम.

—(l 65) Note hiatus between the two halves. T1 2 स्वबलस्य (for बलस्य च) D5 10 11 M1 2 Ck t स्वबलस्य च घातेन (for the prior half) D6 T2 3 G3 M1 2 5 जवेन, D7 9–11 बलेन (for जयेन) —(l 66) G1 3 क्रोधवशविष्टो. —(l 67) D6 9–11 T3 G M5 विस्फार्य च, D7 स विस्फाय च (hypm), T2 विनिष्फार्य (for स विस्फार्य) D7 9–11 T3 G1 -प्रभ (for स्वनम्) —(l 68) D6 7 11 G1 प्राकिरन् (for °रच्) —(l 69) G2 [अ]भि- (for [अ]पि) M1 2 विक्रान्ता (for मुख्याम्ते) T1 M1–3 रथेषु (for रथैश्च) T3 G1 2 M5 समुपस्थिता —(l. 70) D5 तथा रणे, G1 2 M1 महारणे, G3 ततो रणे, M1 2 रणाजिरे (for तदा रणे) —(l. 71) D7 9–11 T3 च (for तु). D5,7,9–11 T2 3 शूरास्तु, G1,3 M5 शूराणां,

अयुध्यन्त शिलाहस्ताः समवेताः समन्ततः ।
तत्रायुधसहस्राणि तस्मिन्नायोधने भृशम् ।
राक्षसाः कपिमुख्येषु पातयांचक्रिरे तदा ।
वानराश्चैव रक्षःसु गिरिवृक्षान्महाशिलाः ।
प्रवीराः पातयामासुर्मत्तवारणसंनिभाः ।
शूराणां युध्यमानानां समरेष्वनिवर्तिनाम् ।
तद्राक्षसगणानां च सुयुद्धं समवर्तत ।
प्रभिन्नशिरसः केचिच्छिन्नैः पादैश्च बाहुभिः ।
शस्त्रैरर्दितदेहास्तु रुधिरेण समुक्षिताः ।
हरयो राक्षसाश्चैव शेरते गां समाश्रिताः ।
कङ्कगृध्रबलाढ्याश्च गोमायुगणसंकुलाः ।
कबन्धानि समुत्पेतुर्भीरूणां भीषणानि वै ।
भुजपाणिशिरश्छिन्नाश्छिन्नकायाश्च भूतले ।
वानरा राक्षसाश्चापि निपेतुस्तत्र वै रणे ।
ततो वानरसैन्येन हन्यमानं निशाचरम् ।
प्राभज्यत बलं सर्वं वज्रदंष्ट्रस्य पश्यतः ।
राक्षसान्भयवित्रस्तान्हन्यमानान्प्लवंगमैः ।
दृष्ट्वा स रोषताम्राक्षो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
प्रविवेश धनुष्पाणिस्त्रासयन्हरिवाहिनीम् ।
शरैर्विदारयामास कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ।
बिभेद वानरांस्तत्र सप्ताष्टौ नव पञ्च च ।
विव्याध परमक्रुद्धो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
त्रस्ताः सर्वे हरिगणाः शरैः संकृत्तदेहिनः ।
अङ्गदं संप्रधावन्ति प्रजापतिमिव प्रजाः ।
ततो हरिगणान्भग्नान्दृष्ट्वा वालिसुतस्तदा ।
क्रोधेन वज्रदंष्ट्रं तमुदीक्षन्तमुदैक्षत ।
वज्रदंष्ट्रोऽङ्गदश्चोभौ संगतौ हरिराक्षसौ ।
चेरतुः परमक्रुद्धौ हरिमत्तगजाविव ।
ततः शतसहस्रेण वालिपुत्रं महाबलम् ।
जघान मर्मदेशेषु शरैरग्निशिखोपमैः ।

M3 शूरा ये (for शूरास्ते) D5 7 9–11 G1 2 M5 ते सर्व, D6 सर्वे तु, T2 3 M3 सर्वे ते (for सर्वे च) M1 2 वानराश्चापि बलिनः सर्वे युद्धविशारदाः —(l. 75) T2 M3 [अ]पि (for [ए]व) D6 T1 M1–3 गिरीन्, D9 T2 3 G M5 महा- (for गिरि-) D6 T2 महाबलाः, G3 महोपलान् (for महाशिलाः). ❀ Ck गिरिवृक्षानिति षष्ठीसमासः ❀ —(l. 78) G1 बलानां, G2 M5 हरीणां (for -गणानां) D5 T1 M1 2 रक्षसां वानराणां च (for the prior half) G3 अभि- (for सम-) ❀ Cg तद्राक्षसगणानां चेति । ते च राक्षसगणाश्च तद्राक्षसगणाः । तेषाम् । तच्छब्देन वानरा उच्यन्ते ।, so also Ct ❀ —(l. 79) D5 G1 प्रभग्न-, D9–11 अभग्न-, T3 विभिन्न- (for प्रभिन्न-) T3 छिन्ना, G1 2 भग्नैः, G3 भिन्न- (for छिन्नैः) G2 केशैश्च, Cm g as above (for पादैश्च) G3 M5 सहस्रशः, Cm g as above (for च बाहुभिः) —(l. 80) T3 शरैर् (for शस्त्रैर्) D5 6 T1 G1 3 M1–5 Cg अर्पित-, M3 अंचित- (for अर्दित-) G1 ते, M1 2 च (for तु) —(l. 81) G1 M1 2 [अ]पि (for [ए]व) G3 शेरते वानरास्तत्र (for the prior half) D9 11 शरवेग-, G3 M5 सर्वतो गां (for शेरते गां) M1 2 स्म रणक्षितौ (for गां समाश्रिताः) —(l. 82) D6 बलाकाढ्या, D7 T2 3 बलाकाश्च, D9 वराहाश्च, G1 बलाश्चैव, G2 बकाढ्या, G3 बलाश्चापि, M1 2 -बलाकीर्णा, M3 बंकाढ्या (for बलाढ्याश्च) D5 7 9–11 T3 कुल- (for -गण-) —(l. 83) M1 2 कबन्धाश्च (for कबन्धानि) G1 2 M5 अभीक्ष्ण- (for भीरूणां) —G1 damaged from वै up to शि in l. 84. D7 G2 M5 च (for वै) M1 2 भीरूणां तु भयावहाः (for the post half) —(l. 84) G2 M5 काय- (for -पाणि-) M1 2 छिन्नबाहुशिरःपादि (M2 °दा) (for the prior half) D5–7 T1 2 G1 2 M1 2 5 भिन्न-, G3 भग्न- (for छिन्न-) T2 तु (for च).—D9 om (hapl ?), D7 reads in marg. l. 85 —(l. 85) G3 राक्षसैश्च (for राक्षसाश्च) D7 10 11 भूतले (for वै रणे) M1 2 पेतुः शतसहस्रशः (for the post half) —(l. 86) G2 3 M5 राजेन (for सैन्येन). M1 2 तु रक्षसां (for निशाचरम्). ❀ Cr निशाचर नैशाचरम् । स्वार्थेऽण् वृद्ध्यभाव आर्षः । यद्वा निशि चरतीति निशाचरम् ।, so also Cm g t ❀ —(l. 87) D5 6 T1 2 G2 पार्श्वे (for पश्यतः) —After l. 88, D11 erroneously repeats निशाचरं प्राभज्यत बलं सर्वं —(l. 89) M1 2 [अ]भूद् (for स) —(l. 90) M1 2 विवेश च (for प्रविवेश) G1 -यूथपान् (for -वाहिनीम्). —(l. 92) M1 2 जघान (for बिभेद) —D7 om l. 93 —(l. 93) T2 G3 M1 2 5 महाबलः (for प्रतापवान्) —(l. 94) M1 2 शरैः (for शरैः) G1 2 M5 उत्कृत्त- (for संकृत्त-) M1–3 रुधिरं (for देहिनः) —(l. 95) M1 2 समधावन्, M5 प्रतिधावन्ति, Cm g t as above (for संप्रधावन्ति) —(l. 96) G3 भीतान् (for भग्नान्) M5 वायु- (for वालि-) G3 M5 रणे, M1 2 बली (for तदा) —(l. 97) D9 महताविष्टो (for वज्रदंष्ट्रं तम्) D9 वज्रदंष्ट्रम्, T3 आपतन्तम्, M1–3 उद्द्री (M3 °द्री)क्षणम् (for उदीक्षन्तम्) M5 उदैक्षत महावक्त्रः (°for the post half).—For l. 94–97, D6 T2 subst.

2* चेरुः पेतुश्च मम्लुश्च वानराः शरपीडिताः ।
वज्रदंष्ट्रेण हरयो वातनुन्ना इव द्रुमाः ।
ततो भग्नास्तु हरयो वज्रदंष्ट्रभयार्दिताः ।
वालिसूनुं महात्मानं त्रातारमभिपेदिरे ।
तान्सर्वानङ्गदो वीरः समाश्वास्य महाकपीन् ।
वज्रदंष्ट्रवधार्थाय मनश्चक्रे प्लवंगमः ।
उत्पाट्य वृक्षं सहसा वज्रदंष्ट्रमभिद्रवत् ।
तं तु विव्याध नाराचैः सप्तभिर्वालिनन्दनम् ।
मर्मण्यभिजघानाशु वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।

[(l. 1) D6 चेरुः पेतुश्च मम्लुश्च (hypm.) (for the prior half) —(l. 2) T2 द्रुमा इव (by transp.).]

—(l. 98) G3 अङ्गदो वज्रदंष्ट्रश्च (for the prior half) D10 11 Ck t योधुं चेते परस्परं (for the post half) —(l. 99) M1 2 युयुधाते ततः क्रुद्धौ (for the prior half) ❀ Cm k t हरिमत्तगजाविव । हरिरिह शार्दूलः । Ck adds स्वप्नेऽपि सिंहदर्शने गजानां मरणात् । Cm t cite Kataka ❀ —(l. 100) D5 7 T3 M1–3 शर- (for शत-) M5 सहस्राणि

रुधिरोक्षितसर्वाङ्गो वालिसूनुर्महाबलः ।
चिक्षेप वज्रदंष्ट्राय वृक्षं भीमपराक्रमः ।
दृष्ट्वा पतन्तं तं वृक्षमसंभ्रान्तश्च राक्षसः ।
चिच्छेद बहुधा सोऽपि मथितः पतितो भुवि ।
तं दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रस्य विक्रमं प्लवगर्षभः ।
प्रगृह्य विपुलं शैलं चिक्षेप च ननाद च ।
समापतन्तं तं दृष्ट्वा रथादाप्लुत्य वीर्यवान् ।
गदापाणिरसंभ्रान्तः पृथिव्यां समतिष्ठत ।
साङ्गदेन शिला क्षिप्ता गत्वा तु रणमूर्धनि ।
सचक्रकूबरं साश्वं प्रममाथ रथं तदा ।
ततोऽन्यं गिरिमाक्षिप्य विपुलं द्रुमभूषितम् ।
वज्रदंष्ट्रस्य शिरसि पातयामास वानरः ।
अभवच्छोणितोद्गारी वज्रदंष्ट्रः सुमूर्छितः ।
मुहूर्तमभवन्मूढो गदामालिङ्ग्य निश्वसन् ।
स लब्धसंज्ञो गदया वालिपुत्रमवस्थितम् ।
जघान परमक्रुद्धो वक्षोदेशे निशाचरः ।
गदां त्यक्त्वा ततस्तत्र मुष्टियुद्धमकुर्वत ।
अन्योऽन्यं जघ्नतुस्तत्र तावुभौ हरिराक्षसौ ।
रुधिरोद्गारिणौ तौ तु प्रहारैर्जनितश्रमौ ।
बभूवतुः सुविक्रान्तावङ्गारकबुधाविव ।
ततः परमतेजस्वी अङ्गदः कपिकुञ्जरः ।
उत्पाट्य वृक्षं स्थितवानासीत्पुष्पफलाचितम् ।
स जग्राहार्षभं चर्म खड्गं च विपुलं शुभम् ।
किङ्किणीजालसंछन्नं चर्मणा च परिष्कृतम् ।
विचित्रांश्चेरतुर्मार्गान्रुषितौ कपिराक्षसौ ।
जघ्नतुश्च तदान्योन्यं निर्दयं जयकाङ्क्षिणौ ।
व्रणैः सास्रैरशोभेतां पुष्पिताविव किंशुकौ ।
युध्यमानौ परिश्रान्तौ जानुभ्यामवनीं गतौ ।
निमेषान्तरमात्रेण अङ्गदः कपिकुञ्जरः ।
उदतिष्ठत दीप्ताक्षो दण्डाहत इवोरगः ।
निर्मलेन सुधौतेन खड्गेनास्य महच्छिरः ।
जघान वज्रदंष्ट्रस्य वालिसूनुर्महाबलः ।
रुधिरोक्षितगात्रस्य बभूव पतितं द्विधा ।
सरोषपरिवृत्ताक्षं शुभं खड्गहतं शिरः ।

(for °क्षेण) D6 7 9–11 हरि- (for वालि-). D5 G1 2 M1–3 महाबल (for °बलम्). —(l. 101) D5 T1 M1–3 मा[स]गिव तोमरैः (for the post. half). —(l. 102) D6 T3 -पुत्रो (for -सूनुर्). —(l. 104) M1 3 निशाचर (for च राक्षस). —(l. 105) D6 चिक्षेप (for चिच्छेद). G2 भूमौ (for सोऽपि). M1–3 निकृत्त (for मथित). D10 11 प्रापतद् (for पतितो). —(l. 107) G1 शिलां प्रगृह्य विपुलां (for the prior half). —(l. 108) D6 9–11 M5 समापतन्त, M1 2 आपतन्तं स (for समापतन्तं). D9–11 दृष्ट्वा स (for तं दृष्ट्वा). G1 समापतन्तीं तां दृष्ट्वा (for the prior half). T3 उत्प्लुत्य (for आप्लुत्य). —(l. 110) D9–11 T2 अङ्गदेन (for साङ्ग°). M3 गदा (for शिला). D5 T1 M1 2 सोऽङ्गदेन बलोत्क्षिप्तो (for the prior half). T2 रथ- (for रण-). —(l. 111) G3 तत (for तदा). —(l. 112) G3 तदा (for ततो). D6 आसाद्य, G3 आदाय (for आक्षिप्य). D7 9–11 T3 ततोऽन्यच्छिखरं गृह्य (for the prior half). T3 M5 विपुलं, G2 M1 2 विविध- (for विपुल-). G3 हरिसत्तम. —(l. 113) M1 2 अङ्गदो वज्रदंष्ट्रस्य (for the prior half). G2 रक्षस, G3 वीर्यवान्, M1 2 मूर्धनि, M3 सोऽङ्गद (for वानर). —After l. 113, D6 ins.

3* शिला बलवता क्षिप्ता छेदयामास तच्छिरः ।

—(l. 114) D6 T2 शोणितोद्गामी. D6 T2 3 G1 M3 स मूर्छितः, G3 M5 महाबलः, M1 2 [S]मिताडित (for सुमूर्छितः). —(l. 115) G1 इव संमूढो (for अभवन्मूढो). D6 निःश्वसन्, M5 वीर्यवान् (for निश्वसन्). —(l. 116) T3 प्राप्त- (for लब्ध-). —M1 damaged for l. 117. —(l. 117) M3 समरे (for परम). —(l. 118) T3 तदा (for ततस्). T3 वीरौ, M1 2 तेन (for तत्र). D5 6 T3 G1 M3 अकुर्वत, M1 2 चकार ह (for अकुर्वत). —(l. 119) D9 11 T2 3 निजघ्नतुस् (for जघ्नतुस्). —(l. 120) M1 2 रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ (for the prior half). G3 प्रहारैर्जर्जरीकृतौ (for the post. half).

—(l. 122) Note hiatus between the two halves. T3 (to avoid hiatus) वाङ्गदः, M1 (to avoid hiatus) स्त्वङ्गद (for अङ्गद). D7 9–11 T3 प्लवगर्षभः (for कपिकुञ्जर). M1 3 वालिपुत्रो हरीश्वरः (for the post. half). —(l. 123) M2 3 बहु- (for आसीत्). D7 9–11 M1 -पुष्पेङ्कुर, T3 G1 2 M5 फलान्वि(T3 °न्वि)त (for फलाचितम्). —After l. 123, G2 ins.:

4* चिक्षेप परमक्रुद्धो वालिसूनुर्महाबलः ।
तं प्रचिच्छेद बाणौघैर्वज्रदंष्ट्रः स राक्षसः ।

—(l. 124) D9–11 T3 G2 3 M3 5 जग्राह (M3 °हार) चार्षभं चर्म (for the prior half). M1 3 सितं (for शुभम्). ❀ Cr स जग्राहेति । सः वज्रदंष्ट्रः । ❀ —(l. 125) D6 7 -संछिन्न (for -संछन्न). —After l. 125, D7 G3 ins.:

5* वज्रदंष्ट्रोऽथ जग्राह सोऽङ्गदोऽप्यसिचर्मणी ।

—(l. 126) D9–11 T3 चित्रांश्च रुचिरान्मा(T3 °गिती गा)र्गांश्च (for the prior half). D9–11 T3 चेरतु (for रुषितौ). G1 2 M1 2 हरि- (for कपि-). M5 कपिकुञ्जरराक्षसौ (for the post. half). —(l. 127) T2 3 निजघ्नतुश्च. G3 तथा (for तदा). D9–11 G1 नर्द(D9 °द)ती, T2 3 G2 निर्दयौ, M5 निर्भय (for निर्दय). —(l. 128) D6 7 9–11 T2 3 G M5 व्रणैः सपुष्पै (D7 G3 °गभ्रै, D9–11 T3 Ct °पुष्पै, M5 °मस्रै.) शोभेतां (for the prior half). —(l. 130) Note hiatus between the two halves. D7 9 10 निमिष-. M5 (to avoid hiatus) त्वङ्गदः (for अङ्गद). —(l. 132) D6 9 तु, M5 च (for सु-). D7 [अ]हरच् (for महच्). —(l. 133) D6 पुत्रो (for सूनुर्). G2 महाहवे (for °बल). ❀ Cr: अस्य शिरो जघानेत्यनेन वृक्षे प्रतिहते, अङ्गदोऽपि चर्मासी जग्राहेत्यवगम्यते ।, Cg अस्य वज्रदंष्ट्रस्येत्यन्वयः । केचित्तु स जग्राहार्षभं चर्मेति पठित्वा स वज्रदंष्ट्रः खड्गं जग्राह । अङ्गदो वृक्षं जग्राहेति व्याख्याय, खड्गेनास्य महच्छिर इत्यत्र वृक्षे प्रतिहतेऽङ्गदोऽपि चर्मासी जग्राहेत्यनेनावगम्यत इत्याहुः

वज्रदंष्ट्रं हतं दृष्ट्वा राक्षसा भयमोहिताः ।
त्रस्ता प्रत्यपतंल्लङ्कां वध्यमाना प्लवंगमैः ।
विषण्णवदना दीना ह्रिया किंचिदवाङ्मुखाः ।
निहत्य त वज्रधरप्रभाव
स वालिसूनु कपिसैन्यमध्ये ।
जगाम हर्षं महितो महाबल.
सहस्रनेत्रस्त्रिदशैरिवावृत ।

Colophon

27

After Sarga 6 44, T2 3 ins

अकम्पने तु निहते हतशेषा निशाचरा ।
शशसू राक्षसेन्द्राय निहतोऽकम्पनस्त्विति ।
अकम्पन हत श्रुत्वा रावणो लोकरावण ।
सदिदेश महाकाय राक्षस भीमदर्शनम् ।
निष्क्रमस्व महाबाहो स्वसैन्यपरिवारित' ।
वानराणा वधार्थाय तथा राघवयोर्द्वयोः ।
एवमुक्तो महाकायो रावणेन महाबल' ।
प्रणम्य च दशग्रीव निष्पपात ततो द्रुतम् ।
अभिनिष्क्रम्य तद्द्वार बलाध्यक्ष ततोऽब्रवीत् ।
अद्य वानरसैन्यानि प्लावयिष्ये शरोर्मिभि ।
भर्तृवैरविमोक्षार्थं करिष्ये कर्म दुष्करम् ।
चतुरश्वकसमायुक्त रथ साग्रामिक मम ।
मयूरध्वजमुच्छ्रित्य पताकाभिरलकृतम् ।
सर्वशस्त्रसमायुक्त किङ्किणीजालशोभितम् ।
पिशाचवदनैश्चैव खरैर्युक्त महारथम् ।
सहस्रेण समग्रेण महापवनरहसा ।
सकल्प्य च रथं शीघ्रमानय त्व ममान्तिकम् ।
तथा च सर्वसैन्य मे नानाप्रहरणान्वितम् ।
भेरीशङ्खविमिश्रेण तूर्यनादेन नादितम् ।
द्वारेण दक्षिणेनैव निर्गच्छतु ममाज्ञया ।
महाकायवच श्रुत्वा बलाध्यक्षो महाबल ।
प्रणम्य च दशग्रीव निष्पपात ततो द्रुतम् ।
त्वरयामास लङ्काया महाकायस्य तद्बलम् ।
परिवार्य महाकाय चतुरङ्ग महाबलम् ।
परस्परकृतोत्साह प्रयान्त दक्षिणामुखम् ।
व्यूढ दृष्ट्वा महासैन्यमारुरोह महारथम् ।
महाकायो नदन्हृष्ट' सनद्धकवचस्तदा ।
सैन्यै परिवृतोऽगच्छद्युद्धभूमि महाबल ।
निर्गच्छति महाकाये उत्पाताश्च सुदारुणा ।
अभवन्भयदा नृणा महाकायस्य पश्यत ।
अस्थिवर्षं पपाताथ समास शोणित नद्व ।
सशर्करोऽनिलश्चासीत्सनिर्घातो महारव ।
सेनायाश्चापि मध्ये तु गोमायुश्चाप्यधावत ।
रथाच्छत्र पपाताथ समे च स्खलिता हया ।
रथे च न्यपतद्गृध्रो व्यनदन्नशिव शिवा ।
भूम्यामन्तर्गता भूत्वा प्रद्रवन्ति जगर्जिरे ।
मृगाश्च महिषाश्चैव ह्यपसव्य प्रचक्रिरे ।
स उत्पातान्न गणयन्महाकायो युयुत्सया ।
स दक्षिणेन द्वारेण निर्ययौ रणकोविद ।
आलोक्य वानरानीक तद्राक्षसबल महत् ।
अभ्यधावत वेगेन रणे चाभिमुख तदा ।
वानराणामपि चमूर्दृष्ट्वा तद्राक्षस बलम् ।
आभिमुख्येन धावन्तं युद्धाय समुपस्थिता ।
जगृहु पर्वताग्राणि द्रुमांश्चाथ प्लवगमा ।
शिलाश्च विविधाकारा केचिच्च नखदंष्ट्रिण ।
तत प्रववृते युद्ध घोररूप भयावहम् ।
रक्षसा वानराणा च निघ्नतामितरेतरम् ।
नानारथवरौघश्च सादिनश्च सहस्रश ।
पदातिन पराक्रान्ता राक्षसा परिघायुधा ।
जघ्निरे वानरान्वीरान्नामानि च बभाषिरे ।
रज सध्याभ्रकपिल प्रच्छादयत भास्करम् ।
सछादिताभवद्भूमिस्तदा वानरराक्षसै ।
अश्मवृष्टिस्तदाकाशे शस्त्रवृष्टि पपात च ।
रेणुना शस्त्रवृष्ट्या च न किंचित्प्रत्यदृश्यत ।
अन्धकारे कृते तस्मिन्कश्मल महदाविशत् ।
ररोध च रजस्तत्र कर्णनेत्राणि युध्यताम् ।
अन्योन्यं निगृहीता स्म कश्मलाभिहता भृशम् ।
एव युयुधिरे तत्र सज्ञाभिरितरेतरम् ।
केशाकेशि समालग्ना राक्षसा वानरास्तदा ।
रजसा पिहिते तस्मिन्भास्करे निष्प्रभे कृते ।
तत्र तत्रैव रजसा पतता धरणीतले ।

वर्णयन्ति ꣸ —G2 om 1 135–136 —(1 135) D9–11 T3 तच्च तस्य (T3 शेष-) परीताक्ष (for the prior half). G3 हत (for हत) —(1 137) D7 9–11 T2 3 M1 ह्यभ्यद्रवन्त, G1 M3 5 स(M3 चा)भ्यपतन् (for प्रत्यपतन्). G2 3 स(G3 सं) त्रस्ताभ्य(G3 °भ्यु)पतल्लंका (for the prior half) —(1 138) D7 म्लाना (for दीना) —After 1 138, D6 ins

6* रावणाय वध प्रोचुर्वज्रदंष्ट्रस्य राक्षसा ।

—(1 139) D5 6 10 वज्रधर D7 9–11 प्रतापवान्, G1 M5 -प्रभाव (for प्रभाव) G3 वज्रसमप्रभाव —(1 141) D6 T2 सहितो, G3 M5 मुदितो, Cm k t as above (for महितो). D6 T2 महाबलै (for °ल).

Colophon —*Sarga name* D9 वज्रदंष्ट्रवध —*Sarga no* (figures, words or both) D5 (erroneously) 53, D6 7 10 11 T1 2 G M 54, D9 30, T3 55 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

27

(1 16) T3 परम (for -पवन-) —(1 33) T3 मध्येन (for मध्ये तु) —(1 38) T3 अगणयन् (for न गणयन्). —(1 43) T3 समुपस्थित. —(1 44) T3 [अ]पि (for [अ]थ) —(1 48) T3 नागा रथवरौघाश्च (for the prior half) —(1 51) T3 कपिश (for -कपिल) —(1 53) T3 ह (for च). —(1 57) T3 च (for स) —(1. 61)

च्युतानामिव तालेभ्य फलाना श्रूयते ध्वनि ।
शिरोभि पतितैर्भाति रुधिरार्द्रैस्तदा मही ।
तपनीयनिभ. काले नलिनैरिव पुष्पितै ।
उपशाम्यलघो घोर रज परमदारुणम् ।
रुधिरौघेण महता प्लाविते धरणीतले ।
ततो दृष्ट्वा सहस्राणि ऋक्षवानररक्षसाम् ।
रुधिरार्द्राण्यदृश्यन्त गैरिकाणिव ते तदा ।
हन्तमन्य जवानान्यो दशन्तमपरोऽदशत् ।
देहीत्यन्यो ददामीति तदान्योन्य बभाषिरे ।
तत्र तत्रैव शिरसा पतता धरणीतले ।
ऊरुभिश्च समं तावद्विनिकृत्तैर्महाहवे ।
बाहुभिर्विनिकृत्तैश्च हस्तपादैश्च सर्वत ।
कबन्धशतसकीर्णा भूर्बभूवोग्रदर्शना ।
ऋक्षाणा वानराणा च राक्षसाना गजै सह ।
हयाना च रथाना च पतिताना महीतले ।
राशय समदृश्यन्त गिरिमात्रा समन्तत ।
सजज्ञे रणभूम्या तु परलोका महानदी ।
शोणितौघा महारौद्रा श्वापदस्वशोभिता ।
कूलापहारिणी सा तु याम्या वैतरणी यथा ।
मृताना स्तनमानानामृक्षवानररक्षसाम् ।
शरीराणि वहन्ती सा सशब्दा व्याकुला तदा ।
मेदोमज्जाकर्दमा च भुजवृक्णाश्मशर्करा ।
शूराणा हर्षजननी भीरूणा भयवर्धनी ।
प्रावर्तत नदी घोरा युद्धे देवासुरोपमे ।
राक्षसा वानराश्चैव ता नदीमवगाहिरे ।
राक्षसैर्हन्यमान तु शरशक्त्यृष्टितोमरै ।
परिघैर्भिण्डिपालैश्च शूलमुद्गरपट्टिशै ।
विह्वल वानर सैन्यमभज्यत दिशो दश ।
तच्च भग्न बल दृष्ट्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
निवर्तध्वमधर्मज्ञा युध्यध्व कि स्थितेन च ।
इह कीर्तिर्न हातव्या हत्वा शत्रुगणानिह ।
रामकार्यं तु कर्तव्य सीतायाः परिमार्गणम् ।
युध्यन्तु सहिता सर्वे न प्राणान्परिरक्षथ ।
एवमुक्त्वा तदा शूर शिखर गृह्य पाणिना ।
अङ्गदोऽभ्यद्रवत्क्रुद्धो राक्षसाना महाचमूम् ।
अङ्गदे सनिवृत्ते तु निवृत्ता सर्वयूथपा ।
पृथुश्च ऋषभश्चैव गवाक्ष पनसस्तदा ।
गजश्च गिरिसकाशो वीर शतवलिस्तथा ।
तथान्ये वानरश्रेष्ठा युद्ध चक्रुः सुदारुणम् ।
अङ्गदस्तेन शृङ्गेण राक्षसान्विनिपातयन् ।
तथान्यान्वृक्षमुख्यैश्च तु शिलावर्षेण चापरान् ।
तलप्रहारैश्च तदा निजघानाथ राक्षसान् ।
हन्यमाना. पुनस्तेन वालिपुत्रेण धीमता ।
आयुधानि परित्यज्य प्रद्रुता भयपीडिता ।
केचिल्लङ्का प्रविष्टास्तु वानरैरर्दिता भृशम् ।
समुद्रे पतिता केचित्केचित्तत्रैव तस्थिरे ।
राक्षसान्निहतान्दृष्ट्वा वज्रनाभो न्यवर्तत ।
रुधिराशी महावीर्यः कालदंष्ट्रस्तथैव च ।
कालकल्पो विपाशश्च शतमायश्च राक्षस ।
धूम्रश्च दुर्धरश्चैव तथैव च महाशिरा ।
महानादश्च बलवास्तथान्ये रजनीचरा ।
निवृत्ता व्याघ्रनादस्तत्र वानरान्रणमूर्धनि ।
निगृह्य शस्त्रशूलैस्ते विव्यधुश्च परस्परम् ।
सिंहनादान्विनेदुश्च रणे वानरराक्षसा ।
प्लवगमा निवृत्तचेष्टा
सग्राममासाद्य भय विमुच्य ।
युद्ध समन्तात्सह राक्षसैस्त
नानाविधैश्चक्रुरदीनसत्त्वा. ।

Colophon

निवृत्ताना निवृत्तैस्तु रक्षसा वानरै. सह ।
सबभूवाद्भुत युद्ध दारुण रोमहर्षणम् ।
राक्षस वज्रनाभ तु पृथुस्तु समयोधयत ।
रुधिराश गवाक्षस्तु योधयामास राक्षसम् ।
ऋषभ कालदंष्ट्र तु महावीर्यमयोधयत ।
पनस कालकल्प तु विपाश च गजस्तथा ।
तथा शतवलिर्वीर शतमाय निशाचरम् ।
धूम्रश्च दुर्धरश्चैव राक्षसा सुमहाबला ।
क्रथनो मेघपुष्पश्च सक्रुद्धौ तावयुध्यताम् ।
महादंष्ट्रश्च सक्रुद्धो महाकायश्च राक्षस ।
चक्रतु सुमहद्युद्ध शरशक्तिसमाकुलम् ।
वानराणा सहस्राणि जघ्नतुस्तौ समन्तत ।
वानरैर्हन्यमानैस्तु अङ्गदस्तानभिद्रवत् ।
अयुध्यन्त तथैवान्ये राक्षसा वानरै. सह ।
ते तत्र भृशसतप्ता वध्यमाना. परस्परम् ।
व्याकुले ते बले व्यस्ता दर्शनेषु सरिताविव ।
आविवेश तदा तीव्र राक्षसाना महद्भयम् ।
हरीणा तु तथाभूत महद्भयमजायत ।

T3 शिरसा (for रजसा). —(l. 67) T3 तस्मिन् (for दृष्ट्वा) —(l 68) T3 -[श]क्तानि (for -[आ]र्द्राणि) and रुधितानीव गरिक (for the post half) —(l 70) T3 ततो (for तदा). —(l 73) T3 सर्वश (for सर्वत) —(l 78) T3 परलोक॰. —(l. 81) T3 समरे घोरे (for स्तनमानानाम). —(l 91) T3 च धर्मज्ञा (for अधर्मज्ञा) —(l 92) T3 हतव्या (for हातव्या) —(l 93) T3 परिमार्गण (for °मार्गणम्) —(l 96) T3 महा-चमू॰. —(l 98) T3 क्रथनस्तथा (for पनसस्तदा). —(l 101) T3 राक्षस (for राक्षसान्) —(l 103) T3 तथा (for तदा). —(l 110) T3 [S]ध पाशश्च (for विपाशश्च). —(l. 113) T3 व्यागनामर्षा —After the prior half, T3 ins

1* सर्व युद्धविशारदा ।
हन्तु व्यवसितास्तत्र

—(l 114) T3 च (for ते) and परस्परे (for परस्परम्) Colophon —*Sarga no* T2 57, T3 58 —(l. 122) T3 समयोजयत —(l 125) T3 तु (for च) —Note hiatus between the two halves of l. 132. —(l. 134) T3.

वध्यमानेषु सैन्येषु नदत्सु सुमहत्सु च ।
कूजता स्तनता चैव शब्दश्चासीत्सुदारुण ।
रुधिरस्राविदिग्धाङ्गा पुष्पिता इव किंशुका ।
वानरा राक्षसाश्चैव गैरिका इव चाभवन् ।
कबन्धानि समुत्पेतुर्ऋक्षवानररक्षसाम् ।
उत्पत्य निपतन्ति स्म नृत्यन्ते चापराणि च ।
संग्रामे वर्तमाने तु यमराष्ट्रविवर्धने ।
वज्रनाभो धनुर्गृह्य पृथु समभिरर्दयत् ।
शरैश्च तीक्ष्णधारैस्तु कर्मारपरिमार्जितै ।
पुन शरशतेनैन क्षिप्रहस्तो निशाचर ।
पृथुर्विद्ध शरैर्गाढैरुत्पाट्य शिखर गिरे ।
भ्रामयित्वा मुमोचाशु वज्रनाभस्य रक्षस. ।
मुक्त तु शिखर दृष्ट्वा सपतन्त तदाशुगै ।
शरैश्चिच्छेद सहसा तद्विकीर्णं पपात ह ।
पातिते गिरिशृङ्गे तु पृथुर्दंष्ट्वा महाबल ।
उत्पत्य पतता श्रेष्ठो रथस्य निपपात ह ।
अच्छिनत्तत्र धनुस्तस्य बभञ्ज च महाबल ।
अश्वाञ्जघान तरसा स्यन्दन च बभञ्ज ह ।
रथे भग्ने तत क्षिप्र शूल जग्राह राक्षस ।
आजघानाथ शूलेन पृथु वानरपुंगवम् ।
स तु शूलविभिन्नाङ्ग पृथुर्वानरपुंगव ।
स जघान शिरोमध्य मुष्टिना त निशाचरम् ।
विह्वल तमुपालभ्य मुष्टिपातेन राक्षसम् ।
पादयो स तु जग्राह भ्रामयामास त पुन ।
भ्रामयित्वा तत पृथ्व्या वज्रनाभ निशाचरम् ।
निष्पिपेष पृथु पश्चात्पुनरप्याजघान ह ।
रुधिराशो गवाक्ष तु आकर्णविनियोजितै ।
शरैरशनिसकाशैर्बाह्वोरपि स चार्दयत् ।
स तु बाणविभिन्नाङ्गो गवाक्षो हरिसत्तम ।
शिलापादपवर्षं च मुमोच सुमहद्बली ।
तच्छिलापादप वर्षं निपात्य निशितै शरै ।
स शरैरग्निसकाशैर्गवाक्ष तु न्यपातयत् ।
गवाक्ष पतित दृष्ट्वा तारस्तु वनगोचर ।
अभ्यद्रवत वेगेन रुधिराश निशाचरम् ।
प्रगृह्य सालवृक्ष च भ्रामयामास सत्वर ।
मुमोच सुमहाकायो निशाचरवध प्रति ।
तमापतन्त सप्रेक्ष्य शरेणैकेन सोऽच्छिनत् ।
वानर दशभिर्विद्ध्वा सिंहनाद ननाद च ।
शरभूत तु त कृत्वा पातयित्वा च भूतले ।
रुधिराशो महावीर्यो व्यधमद्वानर बलम् ।
वानराणा समन्तात्तु शरै शतसहस्रश ।
आवर्त इव तोयाना गतो याति निशाचर ।
तस्य वानरसैन्यस्य अन्तकालस्तु सोऽभवत् ।
रुधिराशो दुराधर्षो राक्षस शरचापधृत् ।
पातितै पात्यमानैश्च गतसत्त्वैश्च मेदिनी ।
बभूव निखिला सर्वा पर्वतैरिव सतता ।
रुधिरौघसमाकीर्णा कबन्धशतसकुला ।
अनेकतनुवृत्ता तु दुर्गमार्गा वसुधरा ।
एतस्मिन्नन्तरे काले गवाक्षो वनगोचर ।
सज्ञा प्राप्य मुहूर्तेन तारश्च पुनरुत्थित ।
गवाक्षश्च महाकाय शिला गृह्य च सत्वर ।
भ्रामयित्वा मुमोचैना निशाचरवध प्रति ।
अनिवार्यशिला ता तु दृष्ट्वा राक्षसपुंगव ।
उत्पपात रथाच्छीघ्र खड्गमादाय चर्म च ।
ससारथि सचक्र च सध्वज त सकूबरम् ।
रथ सचूर्णयामास सा शिला वानरेरिता ।
राक्षस खड्गपाणिं त समीक्ष्यायान्तमाहवे ।
गवाक्ष परिघ गृह्य तस्य चाभिमुख ययौ ।
यावत्तु खड्गमहरद्धरिणा क्षिप्रकारिणा ।
परिघेण हतस्तावत्पपात च ममार च ।
रुधिराश हत दृष्ट्वा कालदंष्ट्रो निशाचर ।
अभ्यद्रवच्च वेगेन ऋषभं वानरर्षभम् ।
ऐरावतकुले जातमारुह्य स गजोत्तमम् ।
छादयामास सक्रुद्धो ऋषभश्चापि दन्तिनम् ।
स गज तूर्णमुत्पत्य ऋषभो वानरोत्तम ।
तलेनाशनिकल्पेन कुम्भमध्ये ह्यताडयत् ।
तलप्रहाराभिहतो नाद कृत्वाथ सगरात् ।
अपासर्पद्धनुर्मात्रं शीघ्र च प्रजहौ मदम् ।
राक्षस कालदंष्ट्र तु वानरो ऋषभस्तदा ।
रुधिरेण तु दिग्धाङ्ग सधातुमिव पर्वतम् ।
अभिदुद्राव वेगेन पुनस्तत्र महागजम् ।
विषाण तस्य निष्कृष्य ताडयामास राक्षसम् ।
गजदन्तहत सोऽथ उत्तमाङ्गे निशाचर ।
पिण्डीकृत्य पपाताथ गतसत्त्वो महीतले ।
वानरेण हत सोऽपि स्वेन दन्तेन कुञ्जर ।
निपपात महीपृष्ठे वज्राहत इवाचल ।
हाहाकारमभूत्सर्वं तदा तद्राक्षस बलम् ।
कालदंष्ट्रे हते वीरे हृष्टा ह्यासन्वनौकस ।

परस्परै —(l 135) T_3 चले (for वले) —(l 139) T_3 स्वनतां (for स्तनता). —(l 146) T_3 कर्दूर- (for कर्मार-) —(l 150) T_3 तथा शरै (for तदाशुगै) —(l 151) T_3 शतधा (for सहसा) —T_3 om (hapl) from पुगवम् in l. 157 up to वानर in l 158 —(l 159) T_3 नि- (for स) and मध्ये (for मध्य) —(l 162) T_3 तु त (for तत) —(l 163) T_3 चासीत् (for पश्चात्) —Note hiatus between the two halves of l 164 —(l 168) T_3 निवार्य (for निपात्य) —(l 172) T_3 सत्वर —(l. 175) T_3 भिद्य (for विद्ध्वा) and ह (for च) —(l 176) T_3 शरघात (for °भूत) —(l 179) T_3 यतो (for गतो). —Note hiatus between the two halves of l 180 —(l. 184) T_3 -समाकीर्ण- —(l 185) T_3 -युक्ता (for -वृत्ता). —(l. 186) T_3 वीरो (for काले) —(l 188) T_3 तत्पर (for सत्वर.) —(l. 193) T_3 त (for स-) —(l 201) T_3 चोदयामास —(l 206) T_3 तथा (for तदा) —Note hiatus between the two halves of l 210 —(l 211) T_3 पिंडीकृत्वा —(l 213) T_3

कालदंष्ट्रं हतं दृष्ट्वा कालरूपो निशाचरः ।
पनसं ताडयामास शरैः पावकसंनिभैः ।
शरैः सपूरिततनू रथेऽस्य निपपात ह ।
वभञ्ज च रथं स्वर्णं हयांश्च निजघान सः ।
मुष्टिना चाहनत्तं तु कालरूपनिशाचरम् ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विह्वलो निपपात ह ।
लाक्षारससवर्णं तु मुखात्सुस्राव शोणितम् ।
जीवितेन प्रमुक्तश्च निष्क्रान्तदशनेक्षणः ।
तं हत्वा राक्षसं तूर्णं पनसो मुदितोऽभवत् ।
ननाद च महानादं मेघगम्भीरनिस्वनम् ।
वारयन्वानरीं सेनां त्रिपाशोऽथ धनुर्धरः ।
शरैरनेकसाहस्रैः सूदयामास वानरान् ।
सूदमानं च तं दृष्ट्वा वानरान्रणमूर्धनि ।
गजस्तु गिरिसंकाशो राक्षसान्समभिद्रवत् ।
द्रुमवर्षं ववर्षाथ राक्षसं प्रति वानरः ।
क्रोधेन महताविष्टः समूलविटपैर्द्रुमैः ।
तां छादयन्तीं चाकाशं वृक्षवृष्टिं दुरासदाम् ।
चिच्छेद निशितैर्बाणैः शतशोऽथ सहस्रशः ।
स विव्याध दशभिर्बाणैर्गजं तु गजगामिनम् ।
पुनश्च सप्तभिर्बाणैः स्तनयोरन्तरं महत् ।
आजघान च विंशत्या मुखे पञ्च शरैः शितैः ।
ततः शरसहस्रेण त्रिपाशो वानरोत्तमम् ।
स तदा भिन्नसर्वाङ्गो गजस्तु गजसंनिभः ।
वैनतेय इव क्षिप्रं तस्याग्रे निपपात ह ।
उत्पाटयत्ततस्तस्य शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
त्रिपाशस्य महावीर्यो गजस्तालफलं यथा ।
त्रिपाशं निहतं दृष्ट्वा शतमायो निशाचरः ।
अभ्यद्रवत वेगेन गजं प्रति गजो यथा ।
गजस्तु परिघं गृह्य राक्षसं समभिद्रवत् ।
वीरः शतबलिश्चैव ऋषभः पनसस्तथा ।
अन्ये च वानरश्रेष्ठाः शतमायं निशाचरम् ।
वृक्षैः शैलैर्महाकाया शिलाभिः शिखरैस्तदा ।
शतमायश्च संक्रुद्धः शरवर्षं मुमोच ह ।
शक्तितोमरवर्षेण शूलवर्षेण राक्षसः ।
ववर्ष चैव चक्राणि गदाश्च मुसलानि च ।
परिघान्भिण्डिपालांश्च पाषाणानथ पर्वतान् ।
शतमायेन चोत्सृष्टं वानराणामथोपरि ।
मायाविहितमेतत्तु शस्त्रवर्षं पपात ह ।
ते हता शस्त्रवर्षेण वानरा सर्व एव ते ।
मुमुचुः संयुगे तस्मिन्दयस्त्वा प्राणान्सुदुस्त्यजान् ।

विभग्नान्वानरान्दृष्ट्वा वालिपुत्रोऽङ्गदस्तदा ।
अभिदुद्राव सहसा शतमायं महाबलम् ।
वेष्टयित्वा तु तं सर्वैर्वानरैः पर्वतोपमैः ।
सह सैन्येन सर्वेण युद्धं चक्रे सुदारुणम् ।
ऋक्षाः शाखामृगाश्चैव वृक्षसंघांश्च चिक्षिपुः ।
शरवर्षेण तान्सर्वान्राक्षसः सर्वांश्चिच्छिदे ।
गवाक्षः शृङ्गमुत्पाट्य चिक्षेप तरसा बली ।
ऋषभो द्रुमवृष्टिं च पनसः शिखरं गिरेः ।
शिलाश्चैव गजस्तस्मिन्विससर्ज चमूमुखे ।
रथचक्रं शतबलिः क्रथनः परिघं तथा ।
तानापततः एवाशु सर्वेषां च भुजच्युतान् ।
शरैरशनिसंकाशैश्चिच्छेद स पृथक्पृथक् ।
गवाक्षप्रहितं तत्र विस्तीर्णं शृङ्गमुत्तमम् ।
ऋषभेण द्रुमान्क्षिप्तानप्राप्तानन्तरेऽच्छिनत् ।
गजेन च शिला मुक्ता रथचक्रं च सायकैः ।
चिच्छेद शतमायस्तु पनसस्य गिरिं तथा ।
एवं छित्वा शरैस्तीक्ष्णैर्वानरान्प्रत्ययुध्यत ।
तत्कृत्वा दारुणं कर्म सिंहनादं ननाद च ।
एतस्मिन्नन्तरे क्रुद्धौ राक्षसौ धूम्रदुर्धरौ ।
शतमायं पुरस्कृत्य वानरांस्तौ निजघ्नतुः ।
क्रथनो वानरश्रेष्ठो जीवितं त्यज्य दूरतः ।
अभिदुद्राव वेगेन दुर्धरं राक्षसं रणे ।
प्राहरच्च तलेनैव गिरिशृङ्गोपमं शिरः ।
पपात च हतः संख्ये दुर्धरस्त्यक्तजीवितः ।
तं दृष्ट्वा युद्धशौण्डेन सखा तस्यैव रक्षसः ।
शिलया मघतुल्येन धूम्रः प्राणैर्वियोजितः ।
धूम्रं च दुर्धरं चैव प्रेक्ष्य संख्ये निपातितौ ।
शतमायो रणे क्रुद्धो वानरान्समयोधयत् ।
एकमेकेन बाणेन त्रिभिस्त्रीन्दशभिर्दश ।
एकेन च शतं वीरो वानराणां जघान ह ।
अङ्गदं पञ्चविंशत्या गवाक्षं नवभिः शरैः ।
पृथुं च दशभिर्बाणैर्ऋषभं सप्तभिस्तदा ।
पनसं चैकविंशत्या गजं षड्भिः शिलीमुखैः ।
शरेण गृध्रपत्रेण वीरं शतबलिं तदा ।
अन्यांश्च वानरगणाञ्शतशोऽथ सहस्रशः ।
व्यधमत्सायकैस्तीक्ष्णै राक्षसो धन्विनां वरः ।
ततस्तद्वानरबलं शरैरासीत्सुदुर्लभम् ।
पलायत दिशः सर्वा वर्जयित्वा तु यूथपान् ।
प्रनष्टान्वानरान्दृष्ट्वा अङ्गदप्रमुखास्तदा ।
राक्षसस्य च तद्वीर्यं निराशा जीवितेऽभवन् ।

स (for स॰) —(l. 214) T3 तद्वानर (for तद्राक्षसं). —(l. 220) T3 चाहरत्त तु सान्त्वया —(l. 231) T3 विट-पद्रुमै —(l. 236) T3 मुखे पञ्चदश शरैः (for the post. half). —(l. 237) T3 शत॰ (for शर). —(l. 240) T3 तथ (for तस्य). —(l. 247) T3 तथा (for तदा). —(l. 248) T3 तु (for च) —(l. 251) T3 अपि (for अथ) —(l. 253) T3 विहितम् (for विहितम्) —(l. 257) T3 निशाचर (for

महाबलम्) —(l. 264) T3 गिरेस् (for गजस्) —(l. 265) T3 प्रथन (for क्रथन) and तदा (for तथा). —T3 om (hapl ?) l. 266–271 —(l. 272) T3 प्रत्यविध्यत (for प्रत्ययुध्यत) —(l. 276) T3 वानरान् (for जीवित) —(l. 279) T3 आपपात (for पपात च). —(l. 284) T3 त्रि (for त्रीन्). —(l. 287) T3 नवभिर् (for दशभिर्). —(l. 288) T3 [ए]व (for [ए]क॰) —(l. 289) T3 पर (for वीर) and तथा (for तदा). —(l. 292) T3 सुदुर्बल (for सुदुर्लभम्). —(l. 294)

जयो वास्तु वधो वेति बुद्धिं कृत्वा प्लवंगमाः ।
शिखराणि प्रगृह्याशु शतमाय प्रचिक्षिपुः ।
तानि ते संप्रयुक्तानि अन्तरिक्षे शितैः शरैः ।
शिखराणि द्रुतं छित्वा शङ्खशब्दमथाकरोत् ।
सहस्रेण पृषत्कानां सहस्रमहनत्कपीन् ।
एकैकेन तु बाणेन यूथपान्समताडयत् ।
ततस्ते यूथपश्रेष्ठा भिद्यमानाः शिलीमुखैः ।
आकर्णपूरितैर्मुक्तै राक्षसेन पुनः पुनः ।
आकाशं सहसाप्लुत्य समं सर्वेऽपतंस्तदा ।
रथे तस्य महाकाया यूथपा गिरिसंनिभाः ।
जघान स हयांस्तस्य गवाक्षोऽथ ध्वजं गजः ।
पनसश्च रथं तस्य विध्वंसयत वानरः ।
ऋषभः सारथिं तस्य आयुधानि पृथुस्तथा ।
वीरः शतबलिश्चैनं मुष्टिनाभिजघान ह ।
शतमायस्ततः क्रुद्धः खड्गमादाय चर्म च ।
गरुत्मानिव वेगेन उत्पपात विहायसा ।
असिं शतबलिश्चापि प्रगृह्य प्रसभं बली ।
आकाशं शस्त्रसंकाशमुत्पपात हरीश्वरः ।
तावुभावम्बरे वीरौ तदा वानरराक्षसौ ।
खड्गपाणी सुसंक्रुद्धावन्योन्यमभिजघ्नतुः ।
खड्गेनाप्रहरद्रक्षो वानरेन्द्रस्य वक्षसि ।
चर्मणा वञ्चयामास पतन्तमसिमुत्तमम् ।
वञ्चयित्वा प्रहारं तु वीरः शतबलिः पुनः ।
ऊरुमुद्दिश्य खड्गं तु ऊरुभ्यां प्राहिणोत्तदा ।
छिन्नोरुरथशीर्षो वै वेष्टमानो यथोरगः ।
निपपात हतः सोऽथ गरुडेनेव पन्नगः ।
दृष्ट्वा तु शतमायं च गतासुं पतितं क्षितौ ।
प्रहृष्टा वानराः सर्वे विनेदुर्जलदा इव ।

Colophon

सचिवान्निहतं दृष्ट्वा शतमायं च राक्षसम् ।
निःशेषं च बलं सर्वं कृतं दृष्ट्वा प्लवंगमैः ।
रोषसंरम्भताम्राक्षो भ्रात्रा सह कनीयसा ।
वानरानभिदुद्राव महाकायो महाबलः ।
धनुः शक्रधनुःप्रख्यं सज्यं वेगेन वै कृतम् ।
आदाय सहसा वीरो जगामाभिमुखः परान् ।
रथमास्थाय शक्रारिर्दशहस्तप्रमाणतः ।
छत्रेण ध्रियमाणेन मयूरेण ध्वजेन च ।
कवचेन विचित्रेण वीज्यमानश्च चामरैः ।
लक्ष्म्या परमया युक्तः सारथिं वाक्यमब्रवीत् ।
चोदयाश्वानसंभ्रान्तः समेषु विषमेषु च ।
वानरान्हन्तुमिच्छामि यैर्हतं राक्षसं बलम् ।
एतान्हत्वा त्विह संख्ये ततो रामं सलक्ष्मणम् ।
सुग्रीवं च हनिष्यामि हनूमन्तं च वानरम् ।
अप्रमत्तो भवाश्वेषु सारथे वारणे तथा ।
मम त्वं युध्यमानस्य रथे तिष्ठस्व वीतभीः ।
प्रतिज्ञाय तु तद्वाक्यं सारथिस्तस्य रक्षसः ।
सहस्रं वाजिनां क्षिप्रं चोदयामास संयुगे ।
ततस्ते वानराः सर्वे शैलवृक्षशिलायुधाः ।
अभिगम्य वेगेन महाकायं प्रदुद्रुवुः ।
राक्षसोऽथ महाकायः शरैस्तानभ्ययोधयत् ।
चिच्छेद पर्वताग्राणि शिलावृक्षशतानि च ।
ततस्तु शरवर्षेण प्रच्छाद्य हरिवाहिनीम् ।
आकाशं छादयामास शरवृष्ट्या निशाचरः ।
दिशः प्रच्छादिताः सर्वास्तमोभूता इवाभवन् ।
अन्धकारीकृतं सर्वं न प्रज्ञायत किंचन ।
धनुषो निष्पतन्तश्च शरा बर्हिणवाससः ।
रक्ताः पीताः शिताः श्वेताः शलभानां प्रजा इव ।
आलात इव चाविद्धं धनुस्तस्य प्रजायते ।
विद्युद्विराजितं यद्वद्द्वितीयेन्द्रधनुर्दिवि ।
संघर्षजश्च बाणानां शब्द आसीत्सुदारुणः ।
दह्यतामिव वेणूनामभवद्दारुणो महान् ।
पर्वतैः पतितैश्चैव तरुभिश्चैव चूर्णितैः ।
वानराणां शिरोभिश्च शरीरैश्चैव संवृता ।
हस्तपादसमाकीर्णा ऋक्षवानरसंकुला ।
क्षणेनागम्यरूपा सा बभौ युद्धमेदिनी ।
ततस्ते वानराः सर्वे बाणसंधानपीडिताः ।
न शेकुश्चेष्टितुं यत्र शकुना इव पञ्जरम् ।
हन्यमानाः शरौघैस्तैर्निष्पन्दास्तु तत स्थिताः ।
निरुच्छ्वासाः कृताः सर्वे शिलावृष्ट्या यथा द्विजाः ।
न तेषामङ्गुलमपि विवृतं समदृश्यत ।
निरन्तरीकृता बाणैः कदम्बा इव केसरैः ।
अशोकस्तबकाकारा रुधिरेण समुक्षिताः ।
निश्चेष्टाश्च कृताः सर्वे दाडिमप्रतिमैर्मुखैः ।
निश्चेष्टान्गतसत्त्वांश्च दृष्ट्वा सर्वान्प्लवंगमान् ।
अङ्गदो वानरश्रेष्ठो वानरान्वाक्यमब्रवीत् ।
न भेतव्यं न भेतव्यमेतस्य युधि रक्षसः ।
अहमेनं वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि वः ।
भवन्तः कृतकर्माणस्तिष्ठध्वं वानरोत्तमाः ।

Note hiatus between the two halves T3 तथा (for तदा) —Note hiatus between the two halves of l 298 —(l 304) T3 तथा (for तदा) —(l 306) T3 [आ]दौ (for स) —(l 307) T3 स (for च) —(l 308) Note hiatus between the two halves T3 तदा (for तथा) —Note hiatus between the two halves of l 311 —(l 316) T2 प्रहरद् (for []अ]प्रहरद्) —Note hiatus between the two halves of l 319 —(l 320) T3 भिन्नोरुरद- —(l 321) T3 [S]पि (for ऽथ) Colophon —*Sarga no* T2 58, T3 59 —(l 331) T3 छिद्रेण (for छत्रेण) —(l 332) T3 च चित्रेण (for विचित्रेण) —(l 338) T3 रथाश्वेषु (for भवाश्वेषु) and वानरे (for वारणे) —(l 339) T3 रणे (for रथे) —T3 om l 349-355 —(l 358) T3 -समाकीर्ण- —(l 359) T2 lacuna for रूपा सा. —(l 360) T3 संधिता (for -पीडिता) —(l 361) T3 कुञ्जरे (for पञ्जरम्) —(l 362) T3 तत (for स्थिताः).

नागोऽवशिष्ट एकोऽस्य मम रक्षो महाबल ।
वानरानेवमुक्त्वा तु विधूयाङ्गेषु तान्शरान् ।
अभ्यधावत वेगेन प्रगृह्य महतीं शिलाम् ।
राक्षसाय मुमोचाथ तां शिलां योजनायताम् ।
हन्यमानो हतोऽस्मीति महाकायस्य प्रति ।
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा पातयामास पत्रिभिः ।
त्रिभिः शरैरसंभ्रान्तो वानरं पञ्चभिर्भुजे ।
शिरस्येकेन बाणेन उरस्येकेन कर्णिना ।
निर्बिभेद च गात्रेषु स भूयो राक्षसर्षभः ।
स तदा भिन्नसर्वाङ्गो वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
पाणिना मुखमामृज्य शोणिताक्तमथाङ्गदः ।
वृक्षांस्तु पाद्य तस्मै द्रुमवृष्टिं ववर्ष ह ।
मुक्तामुक्तांस्ततस्तांस्ताञ्शरैश्चिच्छेद राक्षसः ।
छित्त्वा तु तांस्ततो वृक्षानङ्गदं प्रत्यविध्यत ।
शराणां च सहस्रेण धनुर्मुक्तेन संयुगे ।
महानादस्त्रिभिर्बाणैः परीप्सन्भ्रातरं रणे ।
अङ्गदस्तु ततः क्रुद्धस्ततोऽपि महतीं शिलाम् ।
भ्रामयित्वा मुमोचाशु महानादस्य प्रति ।
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदां तस्यां मुमोच ह ।
गदया भस्मसाद्भूता निपपात शिला भुवि ।
ततो रोषसमाविष्टो रथेऽस्य निपपात ह ।
अङ्गदो धनुराच्छिद्य बभञ्ज च महाबल ।
गृहीत्वा तस्य धनुश्छित्त्वा केशान्संगृह्य राक्षसम् ।
शिलायामाक्षिप्य वेगेन क्षिप्रं प्राणैर्व्ययोजयत् ।
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा महाकायो महाबल ।
अङ्गदं ताडयामास वालिपुत्रं स्तनान्तरे ।
स तु तेन प्रहारेण मूर्छितो भ्रान्तचेतन ।
पपात सहसा भूमौ विसंज्ञो वेदनार्दित ।
अङ्गदं पतितं दृष्ट्वा वानराः सर्व एव ते ।
शिलापादपवर्षेण राक्षसं समवाकिरन् ।
छाद्यमानस्ततस्तु महाकायो निशाचर ।
व्यविध्यत ततो बाणैर्वानरांस्तत्र यान्वित ।
गवाक्षं दशभिर्बाणैः पृथु पञ्चभिरायसैः ।
गजं शरशतेनैव तथा शतबलिं त्रिभिः ।
अशीत्या तपनं बाणैः पनसं सप्तभिः शरैः ।
महत्या कदनं चैव मैन्दपुष्पं शतेन च ।
एवं स यूथपान्विद्ध्वा क्षिप्रहस्तो निशाचर ।
पुनस्तान् वानरान्सर्वान्प्रत्यविध्य प्लवगमान् ।
एतस्मिन्नन्तरे वीरः प्राप्य संज्ञां हरीश्वर ।
अङ्गदः पाणिना नेत्रे प्रमृज्य रुधिराप्लुते ।
आयसीं तु गदां गृह्य हयांस्तस्याहनद्बली ।
सहस्रं वाजिनां तस्य सारथिं च व्यपातयत् ।
गदया चाहनत्तं तु राक्षसं मूर्ध्नि सत्वरम् ।
स तु तं रथमुत्सृज्य हताश्वं हतसारथिम् ।
महाकायो गदां गृह्य वालिपुत्रमभिद्रवत् ।
ततस्तौ तु गदाहस्तावुभौ वानरराक्षसौ ।
आजघ्नतुस्तदान्योन्यं वीरव्रतमनुव्रतौ ।
राक्षसस्ताडयामास मूर्ध्नि वानरपुंगवम् ।
आस्फोटय्य तदा मूर्ध्नि प्रसुस्राव च शोणितम् ।
अङ्गदश्चापि तं रोषाद्राक्षसश्चापि चाङ्गदम् ।
घातयानौ ततस्तौ तु समं च समवापतुः ।
ततस्तौ जर्जरीभूतौ पुष्पिताविव किंशुकौ ।
दन्ताभ्यामिव मातङ्गौ गदाभ्यां युध्यतो भृशम् ।
ते गदे शकलीभूते समुत्सृज्य प्रचक्रतुः ।
बाहुयुद्धं महाघोरं बलिशक्रौ यथा पुरा ।
तयोः पादाभिघाताच्च भस्मीभूतं रजोद्धतम् ।
प्रच्छादयन्तौ तं देशं ददृशेतां तेन तेजसा ।
तौ भुजैः समसृज्येतामायसैः परिघैरिव ।
अनुप्रहारैः पतितैः शिरोभ्यां पादघट्टनैः ।
पादप्रहारैः करजैः पादकीलैः पुनः पुनः ।
हाहाकारमकुर्वन्त वानराः पार्श्वतः स्थिताः ।
वालिपुत्र महावीर्य वालितुल्यपराक्रम ।
जयस्व शत्रुं दुर्धर्षं पिता ते दुन्दुभिं यथा ।
एवं संस्तूयमानस्तु बलेनापूर्यतां गतः ।
तलेनाशनिकल्पेन राक्षसं समताडयत् ।
पुनश्चैनं समुत्क्षिप्य पातयामास भूतले ।
तस्योपरि समारुह्य पशुमारममारयत् ।
हते तस्मिन्महाकाये सिंहनादो महानभूत् ।
वानराणां प्रहृष्टानां साधु साध्विति वादिनाम् ।
हतशेषास्तु ये तत्र राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ।
लङ्कां प्रविविशुस्तूर्णं भयार्ता वानरार्दिताः ।
वानराः संगतास्ते तु रामपार्श्वं समागमन् ।
शशंसुश्च तदा सर्वं महाकायं निपातितम् ।
संग्रामं च महद्वृत्तमङ्गदं च परं सद ।
तच्छ्रुत्वा राघवः प्रीतो वालिपुत्रं पर्यष्वजत् ।
सुग्रीवो वानराश्चान्ये हनूमाँल्लक्ष्मणस्तथा ।
विभीषणश्च संहृष्टो राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
महाकाये हते राम रावणो निहतो ध्रुवम् ।
अङ्गदेन कृतं कर्म महद्राम न संशय ।

—(l. 365) I3 [illegible] —(l. 371) T3 हनिष्यामि (for [illegible]) —Note hiatus between the two halves of l. 370 —(l. 383) I3 शोणिताक्त. —(l. 385) I3 मुक्तान्मुक्तान् (for [illegible]) —(l. 387) T3 [अ]िप (for तु) and [illegible] (for [illegible]). —(l. 388) T3 परीप्सन् (for [illegible]) —(l. 395) I3 [illegible] (for केशान्). —(l. 396) T3 [illegible] (for [illegible]). —(l. 406) I3 शत- (for शर-). —(l. 409) I3 विध्य (for विद्ध्वा). —(l. 412) T3 प्रमृज्य (for प्रमृज्य). —(l. 414) T3 व्यपोथयत् (for व्यपातयत्). —(l. 415) T3 [अ]हरत् (for [अ]हनत्). —(l. 418) T3 राक्षसवानरौ (by transp) —(l. 423) T3 समवापतुः (for समवापतु) —(l. 425) T3 युध्यता** (moth-eaten). —(l. 429) T3 ददृशातां तेन (for ददृशेतां तेन). —(l. 430) T3 सह संयोताम् —(l. 437) I3 समताडयत्. —(l. 441)

सहर्षेण तत्र जगाम राम
श्रुत्वा महाकायवध महात्मा ।
तथा महाकायवध महोग्र
ततोऽङ्गद प्रीतमना ददर्श ।

Colophon

रुधिरस्रावदिग्धाङ्गा राक्षसास्ते रणाजिरात् ।
प्रविश्य लङ्का वेगेन रावणाय शशसिरे ।
महाकाय हत श्रुत्वा शतमाय च राक्षमम् ।
तथान्यान्निहताञ्छ्रुत्वा महादैन्यमुपागत् ।
शोकाविष्टश्चिर ध्यात्वा दिश समवलोक्य च ।
नेदमस्तीति सचिन्त्य अधोदृष्टिर्बभूव ह ।

28

After 911*, Ñ V(V2 missing up to l. 149, cf v l 645 1) B2-4 D4 13 ins

युद्धादन्यतम चैव न युक्त समवेक्षत ।
वज्रदष्ट्र ततो वीर व्यादिदेश महाबल ।
शीघ्र निर्याहि सहितो राक्षसै सुमहाबलै ।
हयै रथैस्तथा नागैर्बहुभिस्त्वमिसवृत ।
हत्वा राम सह भ्रात्रा सुग्रीव च हरीश्वरम् ।
निवर्तस्व रणे वीर न हि तेऽस्ति समो युधि ।
क्रुद्धस्य युध्यमानस्य घोरान्विसृजत शरान् ।
प्रमुखे नोत्सहेत्स्थातु वज्रपाणिरपि स्वयम् ।
असकृत्त्वत्सहायेन मया देवा पराजिता ।
यमश्च निर्जित सख्ये सर्वेन्यापिपुरस्कृत ।
वज्रदष्ट्र एवमुक्तो राक्षसेन्द्रेण वीर्यवान् ।
कृत्वा प्रणाम सहृष्ट प्रत्युवाच दशाननम् ।
एष निर्यामि शत्रुघ्न तव शत्रुवधाय च ।
सुखी त्व भुङ्क्ष्व लोकांस्त्रीन्सीता च निहतेश्वराम् ।
अद्य तौ नाशयिष्यामि मिथ्याप्रव्रजितौ रणे ।
शिवेन ध्याय मा राजन्नेष हन्मि रिपु तव ।
ततस्तस्य बलाध्यक्ष समानीय महद्बलम् ।
सूतश्चाश्वरथ सज्ज तस्य शीघ्रमुपानयत् ।
आरुरोह ततो दिव्य रथ हेमविभूषितम् ।
नानाप्रहरणाकीर्ण सचन्द्रमिव पर्वतम् ।
वानरै सह सग्रामे युद्धकामस्य धीमत ।
वज्रदष्ट्रस्य वीरस्य शान्ति चक्रुर्निशाचरा ।
अथर्वाणि समुद्दिश्य मन्त्रमस्तवचोदिता ।
रणप्रवेशसदर्शी कृत्वा वैजयिकीं क्रियाम् ।
तत सर्वास्त्रविद्वास समरेष्वनिवर्तिन ।
विद्याव्रतसमायुक्ता कृतस्वस्त्ययनक्रिया ।
धनुर्हस्ता कवचिनो वेगेनाप्लुत्य राक्षसा ।
बान्धवान्सपरिष्वज्य निपेतु सयुगक्षमा ।
तद्बल प्रेक्ष्य निर्गच्छत्रावणाज्ञाप्रचोदितम् ।
आस्थित परम दिव्य रथ परस्थारुजम् ।
महायुधधर श्रीमाञ्छुभवर्मधर प्रभु ।
शिरस्त्राणतनुत्राणी धन्वी परमदुर्जय ।
स नील इव शैलेन्द्रो वर्मित समभासत ।

T3 उपागमन् (for समागमन्) —(l 446) T3 जगदस्य (for अङ्गद च) —(l 452) T3 प्रहर्षेण चात्र Colophon — *Sarga* 110 T2 59, T3 60 —(l 457) T3 [आ]शशस्तिरे —Note hiatus between the two halves of l 461

28

(l 1) D13 निवर्तितु (for अन्यतम) D4 नैव (for चैव) Ñ1 V1 3 B2-4 समवेक्षत D4 युक्तरूपमवेक्षत (for the post half) —(l 2) Ñ2 B2 महावीर्य(B2 °रम्) (for ततो वीर) B2 आदिदेश Ñ2 B2 स रावण , B4 D13 महाबल (for °बल.) —(l 3) D4 त्व च (for शीघ्र) B3 तत्सैन्य (for सहितो) —(l 4) V1 D4 [अ]थ, V3 [अ]नु- (for [अ]भि-). —(l 5) D13 स- (for च) Ñ2 B2 महावपि (for हरीश्वरम्) —(l 6) D13 सहैभिर्वानरैस्तथा (for the post half) —(l 7) B4 वध्यमानस्य (for युध्य°) Ñ2 ससृजत —(l 8) D4 प्रमुख D13 इव (for अपि) —(l 9) D13 अजेयास् (for असकृत्) —V3 om l 10-11 —(l 10) D4 13 -पुर सर (for -पुरस्कृत) —(l 11) Ñ2 D4 च (for तु) —(l 12) D4 कृतप्रणाम (for कृत्वा प्रणाम) —(l 14) V3 सुभद्र (for सुखी त्व) D4 सुख त्व भुङ्क्ष्व लका च सर्वराक्षससेविता —(l 15) B2 4 निहनिष्यामि, D13 मारयिष्यामि (for नाशयिष्यामि) V3 प्रव्राजितो Ñ1 V1 3 B4 वने (for रणे) —B4 om l 16 —(l 16) Ñ1 ध्यायसे, V1 ध्याहि मा D4 स्वामिन् (for राजन्) D13 शिव ते ध्यायमानोह (for the prior half) V1 3 अय हन्मि, D4 यत्नेन हन्मि (hypm), D13 हनिष्यामि (for एष हन्मि) Ñ2 रिपूस्. —(l 17) B3 महत्सैन्य (for बलाध्यक्ष) D4 बलाद् (for महद्). —(l 18) V3 व्यूह्य (for सूतश्च) Ñ1 साश्व, V1 चाथ; V3 B3 माश्व- , B2 चास्य (for चाश्व-) V1 दिव्य सत्त्व (for सज्ज and तस्य) B1 om शीघ्रम् —(l 19) D4 रथ (for ततो) —(l 20) V1 3 तोयद (for पर्वतम्) —(l 21) B4 D13 युध्यमानस्य (for युद्धकामस्य) —(l 22) B3 प्रयाणे तस्य (for वज्रदष्ट्रस्य) —(l 23) D4 13 अथ वा त (for अथर्वाणि). B3 समुद्वीक्ष्य D13 सभव- (for -सस्तव) B4 D13 -चोदिता. D4 मन्त्रमश्रवनोदिता (for the post half) —(l 24) V3 B2 3 वन (for रण-) D13 -प्रदेश- (for -प्रवेश-) D4 रणे प्रचेत मद्दर्शी (for the prior half) B2 ते वेदिकीं, D13 वैजयिका (for वैजयिकीं) D4 क्रमात् (for क्रियाम्) —(l 25) D4 विद्वीर (for विद्वास) D13 [अ]भिवर्तिन (for [अ]निवर्तिन). —(l 26) Ñ2 B2 दिव्य- (for विद्या-) —(l 27) D4 वेगम् (for वेगेन) B4 D13 [आ]क्रम्य, D4 [उ]त्पत्य (for [आ]प्लुत्य). —(l 28) Ñ2 अन्योन्य (for बान्धवान्) Ñ1 V1 3 सपरित्यज्य. Ñ2 सयुगक्रिया , V1 B2 4 °प्रिया , V3 समरेच्छया, D13 सगरक्रियां (for सयुगक्षमा) —(l 29) B4 निर्यात (for निर्गच्छत्). Ñ2 B2 D4 -प्रचो(D4 °णो)दित , B3 D13 -प्रदेशित (for -प्रचोदितम्) —(l 30) Ñ1 V1 परमदारुण (for परस्थारुजम्). —(l 31) B2 -रथ (for first -धर) Ñ1 V1 शुभचर्म- , B2 3 शुभकर्म- (for °वर्म) —(l 33) B2 3 वर्धित , B4 सत्कृत:

सिंहशार्दूलदर्पाश्च हयास्ते किङ्किणीचिताः ।
तस्य राक्षसवीरस्य चक्रुरग्रे रथोत्तमम् ।
कुक्षिपक्षगताश्चान्ये हयाः परमदुर्जयाः ।
सप्ततिर्द्वे सहस्रे च गजास्तावन्त एव च ।
मध्ये व्यूहरथस्थस्तु वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
धनुर्विस्फारयन्घोरं ननाद प्रजहास च ।
धनुःशतसहस्राणि राक्षसानां महात्मनाम् ।
नानाप्रहरणानां च बभूवुस्तस्य संयुगे ।
गदाभिः परिघैः शूलैः पट्टिशैः कूटमुद्गरैः ।
प्रगृहीतैर्व्यराजन्त राक्षसाः पर्वता इव ।
गर्जन्तो विनदन्तश्च क्रोशन्तश्चैव राक्षसाः ।
ततो युद्धाय निर्जग्मुः समरेष्वनिवर्तिनः ।
तत्र तूर्यसहस्राणां सञ्जज्ञे निनदो महान् ।
हयानां च गजानां च गर्जतामतिवेगिनाम् ।
स तु दुन्दुभिनिर्घोषः पर्जन्यनिनदोपमः ।
शुश्रुवे शङ्खशब्दश्च राक्षसैः समुदीरितः ।
तेन शङ्खनिनादेन भेरीतूर्यरवेण च ।
रथानां च निनादेन चुक्रोशेव नभस्तलम् ।
सागरप्रतिमौघेन बलेन महता वृतः ।
वज्रदंष्ट्रोऽतिसंक्रुद्धो निर्ययौ कालचोदितः ।
तस्य निष्पततो वेगाद्युद्धार्थं युद्धकाङ्क्षिणः ।
हया निपतिताश्चास्य गद्गदश्चाभवत्स्वरः ।
अन्तरिक्षात्पपातोल्का वायुश्च परुषो ववौ ।
वमन्ति स्म शिखिज्वालाः शिवा घोराश्च पश्यतः ।
उत्पातांस्तान्महाघोरान्प्रहस्य युधि दुर्जयः ।
उवाच वचनं श्रीमांस्तत्कालक्षममुत्तमम् ।
अद्याहं दर्शयिष्यामि स्वबाहुबलमूर्जितम् ।
अद्य मद्बाणनिहतांस्तान्द्रक्ष्यथ वनौकसः ।
वानरा निहता येषां हरिभिर्यत्र संयुगे ।
अद्य ते निर्वापयिष्यन्ति शत्रुमांसेन राक्षसाः ।
इदमद्य समुद्भूतं रजः समरमूर्धनि ।
अहं वै शमयिष्यामि शत्रुशोणितविस्रवैः ।
हृष्टाः सम्प्रति मोदध्वं त्यक्त्वा वै राघवाद्भयम् ।
अद्याहं निहनिष्यामि स्वबाहुबलमाश्रितः ।
कालमिन्द्रं कुबेरं च वरुणं समरुद्गणम् ।
लोपयिष्यामि राजानं रावणं विक्रमैः स्वकैः ।
वानरान्सकलान्हत्वा सुग्रीवं च हरीश्वरम् ।
मानुषौ भक्षयिष्यामि तावुभौ छद्मतापसौ ।
अक्षया सन्ति मे बाणाः सर्वे आशीविषोपमाः ।
स्थातुं मम पुरः शक्ताः के रणे जीवितार्थिनः ।
हत्वा रिपुजनं सख्ये पुनरेष्याम्यहं पुरीम् ।
हतस्य त्रिदिवे वासो नास्ति युद्धसमा गतिः ।
भवन्तः पृष्ठतः कृत्वा भयं राक्षससत्तमाः ।
निहत्यैतान्हरीन्सर्वान्मोदन्तां सुखिता इव ।

(for वर्गित) D4 वर्गित परिभाषित, D13 वर्गित सम्प्रभासते (for the post half).—(l. 34) D13 दृप्ता ये (for -दर्पाश्च) V1 3 वाजिन, D13 हया ये (for हयास्ते) V3 किंकिणी-युता.—(l. 35) Ñ1 B3 D4 -राजस्य (for -वीरस्य) Ñ1 भर्तुर्, V3 B2 3 D4 (with hiatus) ऊहुर् (for चक्रुर्) V3 अश्वा (for अग्रे) Ñ2 तस्थुरग्रे रथोत्तमे, B4 जग्मुरग्रे तथोत्तम (for the post half).—V3 om. l. 36–38.—(l. 36) Ñ2 स्वमपत्र, B2 केचित्पक्ष, B4 D4 कुक्षिपक्षि- (for कुक्षिपक्ष)—(l. 37) D13 सहस्र तु (for °स्रे च) B3 सप्तभिर्द्वे सहस्रेण, D4 सप्ततिद्विसहस्रे च (for the prior half).—(l. 38) Ñ2 V1 व्यूहे Ñ1 B2 4 मध्ये; Ñ1 °ध्ये) व्यूहोदरस्थस्तु (B4 °स्थ), D4 मध्ये व्यूहे रथस्तस्य (for the prior half).—(l. 39) Ñ2 स धनु (for धनुर्वि-) Ñ1 D4 विस्फारयद्. B2 4 ह (for च)—(l. 40) D4 सप्त (for -शत)—(l. 41) Ñ2 B2 तत्र (for तस्य)—(l. 43) B2 प्रगृहीता—(l. 44) D4 नर्दतश्च (for क्रोशन्तश्च) V3 वानरा (for राक्षसा)—(l. 46) B3 D13 ततस् (for तत्र)—(l. 47) D4 ध्वजानां (for गजाना) Ñ1 V1 B4 नदनाम्, V3 नर्दताम् (for गर्जताम्) B2 4 नर्दता परि(B4 °तामभि)धावता, D4 नदनामश्ववेगिनां, D13 नैर्ऋताना च वेगिना (for the post. half).—V3 om. l. 48.—(l. 48) Ñ2 च (for तु) Ñ1 V1 B3 -निर्घोषै—(l. 49) B4 शुश्राव (for शुश्रुवे). V3 D13 -शब्दस्तु, B3 -शब्दैश्च (for -शब्दश्च) V3 समुदीरित, B4 च समी°, D4 च समतत, D13 स्वयमी° (for सुसमीरित)—(l. 50) V3 भीम- (for भेरी-)—(l. 51) B4 चुकुशे च, D13 चुक्रोश च B4 D4 नभस्थल (for °स्तलम्)—(l. 53) Ñ2 [ऽ]पि सं-; V1 भृश, V3 B4 D13 [ऽ]भि स- (for ऽतिस-) D13 प्रययौ D4 -नोदित, D13 -देशित (for -चोदित).—(l. 54) V3 वेग D13 युद्धार्थे (for युद्धार्थं)—(l. 55) Ñ1 D4 नस्य, V1 भूमौ (for चास्य).—(l. 56) Ñ V1 3 B2–4 D4 अंतरीक्षात्—V3 om. l. 57.—(l. 58) D13 तु (for तान्) B3 उत्थितान् (for प्रहस्य).—(l. 59) V3 तद्रक्षोबलम् (for तत्कालक्षमम्).—B4 om. l. 60.—(l. 60) Ñ1 V1 3 सुबाहु-, D4 प्रबाहु-. Ñ2 (wrongly) आश्रित (for ऊर्जितम्)—(l. 61) D13 द्रक्ष्यसि (for द्रक्ष्यथ).—(l. 62) D4 तेषां (for येषां). Ñ1 D4 ये तु, V1 3 चात्र (for यत्र) B3 संयुता (for संयुगे).—(l. 63) Ñ2 अद्य तान्निर्वपिष्यामि, D4 अद्य तेन जीविष्यन्ति, D13 अद्य निर्वापयिष्यामि (for the prior half) B4 निर्जिता (for राक्षसा).—(l. 64) D4 अहम् (for इदम्) B4 अन्यत् (for अद्य).—(l. 65) B3 अद्य (for अहं). Ñ2 नाशयिष्यामि (for शम°) V3 D13 निःस्रवैः (for -विस्रवैः)—(l. 66) D4 प्रहृष्टा प्रतिमोदध्व (for the prior half) B4 D4 सत्यक्त्वा (for त्यक्त्वा वै)—(l. 67) B4 अथाह B4 D13 दर्शयिष्यामि (for निहनि°) Ñ1 V1 सुबाहु. B4 -बलपूजित, D4 °विक्रम (for °माश्रित). V3 वानरान्वशमाश्रितान् (for the post half)—(l. 68) V3 D13 मित्रं (for इन्द्र).—(l. 69) Ñ2 राजेंद्र, V3 तान्हत्वा (for राजान). D4 निजै (for स्वकै).—(l. 70) Ñ2 B2 महाकपिं (for हरीश्वरम्).—(l. 71) B4 D13 रामलक्ष्मणौ (for छद्मतापसौ).—(l. 72) D4 (with hiatus) आशीविषोपमा.—(l. 73) V3 विजयार्थिन (for जीविता°).—(l. 74) Ñ2 B2 रिपुबल, D13 सर्वं (for सख्ये). D4 हत्वारिजन सख्ये च (for the prior half) D4 यास्यामि (for एष्यामि)—D4 om. l. 75–77.—(l. 76) D13 -पुंगवा (for -सत्तमा).—D13 om. l. 77.—(l. 77) V1 3 B4 तान् (for [ए]तान्). Ñ2 परान् (for हरीन्).

Colophon

वज्रदंष्ट्रं तु निर्यान्तं राक्षसैर्बहुभिर्वृतम् ।
गर्जन्त सुमहाकाय भीम भीमपराक्रमम् ।
ददर्श महती सेना सुग्रीवेणाभिपालिता ।
अभिसंजातहर्षाणां वानरैर्युद्धमिच्छताम् ।
आपतन्त महानीक राक्षसानां तरस्विनाम् ।
प्रत्युद्ययु शिलाहस्ता वानरा जितकाशिन ।
प्रविश्य ध्वजिनीं क्षिप्रं घातयामासु राक्षसान् ।
राक्षसाश्चापि संक्रुद्धा निजघ्नुर्वानरान्रणे ।
सर्वे रुधिरदिग्धाङ्गा राक्षसैर्जनितश्रमा ।
वज्रदंष्ट्रबल सर्वं निर्ममन्थुर्वनौकस ।
ततो मुमोच बाणौघान्वज्रदंष्ट्रो रणे स्थित ।
ददाह च रणे क्रुद्धो वानरान्सह यूथपै ।
स सायकमयैर्जालै सूदयामास ता चमूम् ।
उद्धतमिव वातेन महताभ्रमहाचयम् ।
अमृष्यमाणो निधन स्वस्य सैन्यस्य राक्षस ।
चकार कदन घोर धनुष्पाणिरवस्थित ।
आवर्त इव संजज्ञे बलस्य महतो महान् ।
क्षुभितस्य यथा सिन्धोर्मथ्यमानस्य सङ्गरे ।
वलीमुखशरीरैश्च ऋक्षाणां चैव मेदिनी ।
बभूव निचिता घोरै पर्वतैरिव सर्वत ।
हतवीरौघवप्रान्ता भग्नायुधमहाद्रुमा ।
शोणितौघमहातोया यमसागरगामिनी ।
असृग्घनमहापङ्का नानाकीर्णाभ्रशैवला ।
छिन्नकायशिरोमीना अङ्गावयवशाद्वला ।
गृध्रकाकसमाकीर्णा कङ्कसारससेविता ।
मेदोमज्जास्थिसंकीर्णा आर्तस्तनितनिस्वना ।
वज्रदंष्ट्रशरोद्भूता ऋक्षवानरसंभवा ।
प्रावर्तत नदी घोरा भीरूणां भयवर्धिनी ।
तत्समीक्ष्य बल सर्वं राक्षसेन निपातितम् ।
द्रवतो वानरान्सर्वान्राक्षसान्क्रमतोऽपि च ।
सहस्राक्षसुत क्रुद्ध उत्पपात महाबल ।

Colophon D_{13} om —*Kāṇḍa name* $\tilde{N}$ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_4 एकाकाडे —*Sarga name* $\tilde{N}$ $V_{1\,3}$ B_{2-4} D_4 वज्रदंष्ट्रनिर्या (V₃ °प्रया)ण —*Sarga no* (figures, words or both) $\tilde{N}_1$ V_3 B_3 D_4 om , $\tilde{N}_2$ 31, V_1 32, B_3 29, B_4 33 —(l 78) D_4 च (for तु). —(l 79) D_4 आयान V_3 तु -महाकाय, D_4 सुमहावीर्यं (for सुमहाकाय) —After l 79, B_2 ins.

1* वानरा ददृशुस्त वै कालमेघमिवागतम् ।

—(l 80) $\tilde{N}_2$ B_2 D_4 [अ]नु- (for [अ]भि-) V_3 corrupt (for the post half). —(l 81) D_4 उप- (for अभि-) $V_{1\,3}$ $B_{2\,4}$ D_{13} रक्षोभिर् (for वानरैर्) B_3 योद्धुम् (for युद्धम्) V_1 इच्छती D_4 युद्धकाङ्क्षिणा $\tilde{N}_2$ वानराणां जयैषिणा (for the post half) —(l 82) D_{13} आगत त D_4 महासैन्य (for °नीक) B_2 यशस्विना (for तर°) —D_4 om l 83–84 —(l 83) V_3 D_{13} प्रत्ययुध्यन् (for प्रत्युद्ययु) B_3 बलेन (for वानरा) —(l 84) D_{13} पतिना (for ध्वजिनी) V_1 B_3 शीघ्र (for क्षिप्र) V_3 प्रविश्य राक्षसीं सेना (for the prior half) $\tilde{N}_2$ V_3 D_{13} पातयामास, V_1 जघ्नु सर्वत्र, B_4 पातयामासू (for घातयामासू) —(l 85) B_3 वानराश् (for राक्षसाश्) B_2 चाभि- (for चापि). D_4 निर्जघ्नुर् —(l 86) V_3 विजित- (for जनित) —(l 87) D_{13} तत्र (for सर्वं) —(l 88) V_3 illeg for बाणौघान्. V_3 B_4 D_4 रथे स्थित , D_{13} महाबल (for रणे स्थित) —V_3 om l 90 —(l 90) D_4 अर्दयामास (for सूदया°) —(l 91) V_3 उद्धूतशरवातेन महताभ्रचयोपम —(l 92) D_4 विमृष्टमाणो —B_3 om from the post half of l 92 up to the prior half of l 95 B_2 $D_{4\,13}$ स्वसैन्यस्य च(B_2 स) (for स्वस्य सैन्यस्य) —D_4 reads l 94 after l 88. —(l 95) V_3 D_4 महार्मिघोर् —For l 96–105, cf. 6 46 23–27. —(l 95) V_3 वलीमुखे प्रवीरैश्च (for the prior half) V_1 रक्षसा (for ऋक्षाणा) D_{13} राक्षसाना च मेदसा (for the post half) —V_3 illeg for l 97 —(l 97) D_4 निहता (for निचिता) —B_4 D_{13} read accusative in place of nominative in l 98–105 —(l 98) D_{13} सभ्राता (for -वप्रान्ता) V_3 * *रौघप्रपाता, D_4 तद्वीरौघे सुसव्याप्ता (for the prior half) B_3 -[आ]मुत्र-, B_4 स्कध-, D_{13} ध्वज- (for -[आ]युध-). $V_{1\,3}$ भग्नद्रुममहाझषा (for the post half) —(l 99) D_{13} शोणितौघा —(l 100) $\tilde{N}_1$ V_1 B_3 शकृद्धन , $\tilde{N}_2$ illeg , B_4 शकृन्मूत्र- ; D_4 वपामांस- (for असृग्घन-) V_3 B_3 महापक्षा $\tilde{N}_2$ B_2 -केशात-, B_4 D_4 -वर्णात्र- (for -कीर्णाभ्र-). V_3 नानामस्तकरूच्छशा (for the post half) —(l 101) Note hiatus between the two halves D_4 -शिरोग्रीवा (for °मीना) V_3 आवहती भुजङ्गाग (for the prior half) V_3 महावयव-, D_{13} बद्धावयव-. $\tilde{N}_2$ $V_{1\,3}$ $B_{2\,4}$ D_{13} -शर्करा(B_4 D_{13} °रा) (for -शाद्वला) D_4 स्वगापरमकातरा (for the post half) —(l 102) $V_{1\,3}$ D_4 गृध्रगोमायुसंकीर्णा(D_4 °युक्ता च) (for the prior half) $\tilde{N}_2$ हस , D_4 काक- (for कङ्क-) $V_{1\,3}$ B_3 D_{13} -वायस- (for -सारस) —(l 103) Note hiatus between the two halves $\tilde{N}_1$ $V_{1\,3}$ B_3 [अ]स्थ्याकीर्णा, B_4 -[अ]स्थ्युपाकीर्णाम्, D_4 -[उ]च्छ्या°, D_{13} -वशाकीर्णाम् (for -[अ]स्थिसंकीर्णा) V_3 तल (for आर्त) B_4 नादिनीं (for -निस्वना). $D_{4\,13}$ आवर्तैस्तनितस्वना(D_{13} °ना) (for the post half) —(l 104) $B_{2\,3}$ -शरोद्भूना (for -शरोद्भूता). B_3 -सेविता (for संभवा). —(l 105) B_2 आवर्तते, B_4 D_{13} प्रावर्तयन् $\tilde{N}_2$ B_2 दारुणा (for भीरूणा) —(l 106) V_3 राक्षसेंद्रेण पातित (for the post half) D_4 तां समीक्ष्य विलवार्थी वानर त निपातित —(l 107) V_3 दूरतो (for द्रवतो) V_3 भ्रमतो (for क्रमतो) B_4 वा (for च). D_4 राक्षसाद्भयसंयुतान्, D_{13} क्रमतो राक्षसानपि (for the post half) —(l. 108) V_3 सहस्राक्षसुत . —(l 109)

अभ्यद्रवच्च वेगेन राक्षसं जितकाशिनम् ।
स विनद्य महानादं त्रैलोक्यमभिनादयन् ।
जनयन्निव निर्ह्रादान्निघ्नन्निव पर्वतान् ।
प्रेक्ष्य पिङ्गाक्षमायान्तं राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ।
तांस्तु विद्रवतो दृष्ट्वा राक्षसान्भ्रान्तमानसान् ।
स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकृष्य रणमूर्धनि ।
ववर्ष शरवर्षेण सुग्रीवं प्रति वीर्यवान् ।
रोपितः शरवर्षेण बलेन महता तदा ।
निजघान हयान्क्रोधात्सुग्रीवो वानराधिपः ।
प्रवृद्धशाखाविटपं तरुणाङ्कुरपल्लवम् ।
समूलमुत्पाट्य बली स्कन्धवन्तं सुपुष्पितम् ।
तमिन्द्रचापप्रतिमं सारवन्तं महाद्रुमम् ।
उत्पाट्य कुपितस्तस्मै शालं बलसमन्वितः ।
राक्षसं तं समादिश्य प्रेषयामास वानरः ।
तमापतन्तं शतधा स चिच्छेद शिलीमुखैः ।
तस्य दृष्ट्वा महाघोरं कर्म सर्वेऽथ राक्षसाः ।
सिंहनादं नदन्ति स्म वज्रदंष्ट्रप्रहर्षणम् ।
ततः संपरिगृह्यासौ वीरः सुमहतीं शिलाम् ।
क्रोधाद्द्विगुणरक्ताक्षः पितुस्तुल्यपराक्रमः ।
तां शिलां पातयामास राक्षसस्य रथं प्रति ।
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदामुद्यम्य संभ्रमात् ।
रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यतिष्ठत ।
प्रमथ्य च रथं तस्य निपपात शिला भुवि ।
सचक्रकूबरधुरं सध्वजं सशरासनम् ।
भङ्क्त्वा तु स रथं तस्य सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
रक्षसां कदनं चक्रे सस्कन्धविटपद्रुमः ।
ते छिन्नशिरसो भग्ना राक्षसाः शोणितोक्षिताः ।
द्रुमैः प्रमथितास्तत्र निपेतुर्धरणीतले ।
विद्राव्य राक्षसानीकं विनदन्भैरवं रवम् ।
गिरिशृङ्गमथादाय तद्रक्षः समुपाद्रवत् ।
तमापतन्तं वेगेन गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
विनदन्नर्दयामास वानरेन्द्रं महाबलम् ।
तस्य क्रुद्धस्य रोषेण गदां तां बहुकण्टकाम् ।
न्यपातयत सुग्रीवे सा गदा शतधा गता ।
स हरिः क्रोधताम्राक्षस्तत्प्रहारमचिन्तयन् ।
राक्षसस्योपरि महद्गिरिशृङ्गमपातयत् ।
स विह्वलितसर्वाङ्गो गिरिशृङ्गाभिताडितः ।
पपात सहसा भूमौ विशीर्ण इव पर्वतः ।
सुस्राव चास्य गात्रेभ्यः फेनिलं रुधिरं बहु ।
ततस्ते राक्षसा दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रं निपातितम् ।
विविशुर्नगरीं लङ्कां वध्यमाना वलीमुखैः ।
विमुक्तकेशाः क्षतजोक्षिताङ्गाः
शिलातलैर्भिन्नविशस्तबाहवः ।

V1.3 B2 अभ्यद्रवत् D4 राक्षसाजितकाशिनं (for the post. half). —(l. 110) V3 अपि नादयन्, B2 अभिनर्दयन्. —(l. 111) Ñ2 निर्ह्रादं D4 जयन्निव द्रुतान्सर्वान् (for the prior half). B3 विनदन्, D4 वर्धयन् (for निघ्नन्). —(l. 113) Ñ1 वै द्रवतो. D4 तत्र वानरा, D13 तु महावेगान् (for भ्रान्तमानसान्). —(l. 114) V1 विस्फार्य (for विकृष्य). V3 धनु- (for रण-). —(l. 115) D13 -वर्षाणि V3 निससर्ज बहून्बाणान् (for the prior half). B3 रणमूर्धनि (for प्रति वीर्यवान्). —(l. 116) Ñ2 V1 D13 तलेन, V3 मदेन (for बलेन). —(l. 117) V3 महाक्रोधात् (for हयान्क्रो°). —(l. 118) V3 -वर्चसं (for पल्लवम्). V1 तरुणं बहुपल्लवं (for the post. half). —(l. 119) D4 समूलमुत्पाटयामास (hypm.) (for the prior half) and समुच्छ्रितं (for सुपुष्पितम्). —(l. 120) D13 महाबलं (for °द्रुमम्). —(l. 121) V1.3 D13 तस्यै (for तस्मै). Ñ1 V3 शालमूल-; D13 पितुर्बल- (for शालं बल-). —(l. 122) B2 D13 तं (D13 तु) समुद्दिश्य. —(l. 123) V1 सहसा, D4 च तथा, D13 च तदा (for शतधा). —After the prior half of l. 124, D4 reads erroneously from the post. half of l. 122 up to l. 123. —D4 om. the post. half of l. 124. —(l. 125) V3 D13 वज्रदंष्ट्रं प्रहर्षयन् (for the post. half). —(l. 126) V3 D4 सम- (subm.) (for संपरि-). —(l. 127) Ñ2 B4 -ताम्राक्षः, V3 -वक्त्राक्षः (for -रक्ताक्षः). D4 पितृतुल्य-. —V3 om. l. 128. —(l. 128) D4 बली (for शिलां). V1 रथोपरि (for रथं प्रति). —(l. 129) D4 आयान्तीं तां, D13 चाव्यन्तीं (for आपतन्तीं). D13 वेगवान् (for संभ्रमात्). —(l. 130) B2 D13 व्यवस्थितः (for व्यतिष्ठत). —(l. 131) Ñ1 V1 B3 सा प्रमथ्य, B4 D13 प्रमथ्य तं, D4 प्रमथ्यमानं (hypm.). —(l. 132) B3 सचक्र-. Ñ2 -कूबरधरं, V1 °ध्वजं, V3 B2-4 D4 °रथं, D13 °युगं (for °धुरं). —(l. 133) Ñ2 स भक्त्वा तु (by transp.), B4 D13 भक्त्वा तु तद्. B4 प्लवगाधिपः (for °गेश्वरः). —(l. 134) V3 सवृक्ष (for सस्कन्ध-). D13 शक्तिशूलपरश्वधैः (for the post. half). —(l. 135) Ñ1 V1 तच्छिन्न-; Ñ2 विशीर्ण-, D4 विच्छिन्न- (for ते छिन्न-). —(l. 136) D4 सताडिताः (for प्रमथि°). —(l. 137) B4 निपात्य, D13 निर्मथ्य (for विद्राव्य). Ñ1 V1 B3 विस्वनन् (for विनदन्). B3 वरं (meta.) (for रवम्). V3 corrupt. D4 विननाद हरिः पुनः (for the post. half). —(l. 139) V3 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 141. V1 B3.4 वेगवान् (for वीर्यवान्). —(l. 140) Ñ B2 विनदन्. D4 ताडयामास, D13 स्वर्दया° (for अर्दया°). B4 राक्षसेंद्रं (for वानरेन्द्रं). —(l. 141) D13 वेगेन (for रोषेण). Ñ1 B3 D4 तेन क्रुद्धः स रोषेण, V1 स च क्रुद्धस्तु वेगेन (for the prior half). V2 D4 वज्र- (for बहु-). —(l. 142) D4 कृता (for गता). —(l. 143) D4 कपिः (for हरिः). D13 तस्य समीक्ष्य (for क्रोधताम्राक्ष). D4 संप्रहारं (for तं प्रहा°). —(l. 144) V1 D4.13 महान्. B4 -गिरिशृङ्गाणि (for °शृङ्गम्). D13 न्यपातयत्. —(l. 145) B3 विज्वलित- (for विह्व°). —(l. 146) B2 विकीर्ण, D4 भिन्नदृशा (hypm.) (for विशीर्ण). —(l. 147) Ñ1 V1 स्रोतोभ्य, V3 B4 D4 गात्रेषु (for गात्रेभ्य). B3 शोणित (for फेनिलं). —(l. 149) Ñ1

रजोनिरुद्धोद्धतकण्ठवक्त्रा
शशासिरे सूदितवज्रदंष्ट्रम् ।

Colophon

वज्रदंष्ट्रं हतं श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
किंचिद्दीनमनाश्चिन्ता प्रतिपेदे स राक्षसः ।
स निध्याय मुहूर्तं तु मन्त्रिभिः सह राक्षसैः ।
वेश्मनः समतिक्रम्य क्रोधादुष्णं विनिःश्वसन् ।
ततः स रावणः सर्वैः सचिवैः राक्षसाधिपः ।

29

After 6 46 47, B3 (marg) ins

प्रहस्तं निहतं दृष्ट्वा प्रजङ्घो नाम राक्षसः ।
गजेन्द्रमग्रतो नीलमाससाद परंतपः ।
आपतन्तं गजं नीलो वेगेन नगसंनिभम् ।
सोऽश्वकर्णं समुत्पाट्य जघानाशु महागजम् ।
गजं च पादरक्षं तु तेन राक्षसवानरः ।
निजघान स संक्रुद्धान्शतक्रतुरिवासुरान् ।
तं गजं पतितं दृष्ट्वा प्रजङ्घो रुषितः स्वयम् ।
नीलमासाद्य वेगेन शूलेनैव जघान सः ।
स ⁂ शूलेनाभिहतो महावेगोऽनलात्मजः ।
तेनैव हतनागेन प्रजङ्घमलय(°हनत्)त्स्वयम् ।
प्रजङ्घे निहते वीरे ससघ्नो नाम राक्षसः ।
प्रहस्तवधसंतप्तो युद्धायैव न्यवर्तत ।
पट्टिशं सुमहद्घोरं रक्तमाल्यानुलेपनम् ।
रौद्रं रौद्रः समानस्थौ बहुशत्रुभयानहम् ।
तस्य पट्टिशमाक्षिप्य द्विविदो बलदर्पितः ।
तमेवाभ्यहनद्घोरः पशुं खड्गगतं यथा ।
दिशागजसमं ** सुप्रतिकाशनोपमम् ।
जगाम गजं ⁂ (illeg) वेगेन कालकामुखः ।
तेनापतन्तं संवीक्ष्य गजमैरावतोपमम् ।
जाम्बवानभिदुद्राव वार्यमाणः शरोर्मिभिः ।
गजाङ्कुशं समाक्षिप्य *** देवासुरं ⁂ ।
कालकामुखमाक्रम्य निजघानास्य मूर्धनि ।
तं निवर्तमहा ***** स्थितम् ।
अभिदुद्राव वेगेन जाम्बवान्वानरर्षभः ।
सहस्राक्षसमो युद्धे जाम्बवन्तं महाबलम् ।
वृकाध्वो मोहयामास शक्राशनिसमैः शरैः ।
विज्वलन्तं ममालोक्य हुताशनसमं कपिः ।
तद्रथं सहसा क्षिप्रं ** प्रावेशयन्नभः ।
स ताल इव चाविद्धः स रराज महाबलः ।
वृकाध्वस्तूद्धतबलः पपात गतजीवितः ।
हर्षितः क्षिप्रमुत्पत्य हरीणाम शरं शतम् ।
पतन्तं रथमाक्षिप्य क्रीडति स्म तदा युधि ।
वृकाध्वं निक्षिपन्त्यन्ये रथमन्ये प्लवंगमाः ।
⁂⁂ नैव केचित्त्वा ⁂ प्लवगमाः ।
सर्वतश्चूर्णितैर्गात्रैः सर्वशो रक्षसां भयम् ।
पपात हरिभिर्मुक्तः प्रविष्टं वानरालयम् ।
नीलेन तु कृतं कर्म तद्दृष्ट्वा प्लवगोत्तमाः ।
प्रविश्य ⁂ द्रा सहसा निजघ्नुस्तान्निशाचरान् ।

30

After 951*, Ñ2 V B1 (after first occurrence) 2-4 D3 4 9 T2 cont , D1 ins after an addl colophon appearing after 6 47 7 (first occurrence), while D13 ins after 6 47 7 (first occurrence), whereas T3 ins after 6 47 6

संग्राममभिकाङ्क्षन्तं रावणं श्रुत्य भाविनी ।
तदोत्थाय ययौ देवी नाम्ना मन्दोदरी शुभा ।
माल्यवन्तं करे गृह्य यूपाक्षसहिता तु सा ।
मन्त्रिभिर्मत्रतत्त्वज्ञैस्तथान्यैर्मन्त्रिसत्तमैः ।
राक्षसैरावृता सर्वैर्वेत्रजर्झरपाणिभिः ।
योषिद्भिश्चैव वृद्धाभिस्तथा कन्याभिरावृता ।
आयुधव्यग्रहस्तैश्च राक्षसैश्च समन्ततः ।
सभां तु प्रस्थिता देवी यत्रास्ते राक्षसाधिपः ।

V1 हन्यमाना, V3 corrupt (for वध्यमाना) —(l 150) V3 क्षतजाञ्चिताक्षा (for °जोक्षिताक्षा) —(l 151) Ñ भिन्नविहस्त- (Ñ2 °शस्त्र)बाहव , V1 3 भि(V3 छि)न्नविशस्त्रहस्ता , V2 भिन्न-विशस्तहस्ता , B2 भिन्नविशालगात्रा , B4 भिन्नसशस्त्रबाहव , D13 छिन्नविशीर्णबाहव D4 शिलाप्रहारातुविसृष्टबाहव .—(l 152) Ñ1 B3 D4 [S]भि- (for -नि-) Ñ2 -[उ]द्यत-, B4 -[उ]द्धत-. D4 -कर्णवक्त्रा (for -कण्ठवक्त्रा)

Colophon —*Kānda name* Ñ V1 B2-4 D4 13 लङ्काकांडे. —*Sarga name* Ñ V B2-4 D4 13 वज्रदंष्ट्रवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V3 B2 D4 13 om , Ñ2 V2 32; V1 33 , B3 30 , B4 34

—B4 om l 154-158 —(l 155) D13 प्रपेदे स तु (for प्रतिपेदे स) —(l 156) Ñ2 स विचार्य, V2 सनिधाय, B2 स सधाय, D13 स निर्णीय —(l 157) B3 D4 13 समभिक्रम्य (for °तिक्रम्य) D4 क्रोधाविष्ट (for °दुष्ण) —V1 2 D4 om l 158 —(l 158) V1 2 तु (for स) D13 सह राक्षसैः (for राक्षसाधिप)

30

(l 1) B4 D3 भामिनी (for भाविनी) D4 रावण युद्धशालिन, T2 3 श्रुत्वा राक्षसपुंगव (for the post half) —(l 2) V2 तथोत्थाय, V3 D4 13 तत्रो°, D1 हतोत्साहा, T2 3 अत पुराद् (for तदोत्थाय) B2 ततो, B3 महा- (for ययौ). B1 4 तत उत्थाय प्रययौ (for the prior half). B1 4 देवी, B3 ययौ, T2 3 दीना (for नाम्ना) V3 B4 तथा, B1 D1 3 13 T2,3 तदा, K (ed) [इ]ति सा (for शुभा) —(l 3) K (ed) धृत्वा (for गृह्य) V1 D4 च सा, V3 तथा, B1 [अ]न्वगा, B3 D1 तदा (for तु सा) —V3 om. l 4 —(l 4) Ñ2 त्रिभिश्च (for मन्त्रिभिर्) B4 तथैभिर् (for तथान्यैर्) D4 मन्त्रिभिः सह, T2 3 वृद्धसमतैः —(l 5) D1 सवृता (for आवृता) T2 3 स्त्रीरक्षके (T3 corrupt) परिवृता (for

छत्रेण ध्रियमाणेन अतिकायपुर सरा ।
चामरैर्वररामाभिर्वीज्यमाना स्वलंकृतै· ।
गव्यूतिमात्रं विपुला ध्वजमालोपशोभिताम् ।
उत्सारण प्रकुर्वद्भिर्वेत्रजर्झरपाणिभि· ।
प्रविवेश सभा दिव्या प्रभया द्योतमानया ।
द्रष्टु वै रावण सा तु मयस्य दुहिता तदा ।
प्राप्ता देवीं ततो राजा प्रिया मन्दोदरीं तदा ।
दृष्ट्वा ससभ्रम तूर्णं परिष्वज्य दशानन· ।
मन्त्रिणा तु ततस्तेषामासनान्यादिदेश ह ।
सौवर्णानि विचित्राणि सोपधानानि सर्वशः ।
तेष्वासनोपविष्टेषु सुखासीनेषु मन्त्रिषु ।
पर्यङ्के सूपविष्टा तु देवी मन्दोदरीसुतः ।
अतिकायो महाबाहु· पितर चाभिवाद्य तम् ।
मातर चाभिवाद्याथ तदासनगतोऽभवत् ।
प्रहस्तवधसतप्तो महाकायवधार्दित ।
लङ्कायाश्च विमर्दैन कपायीकृतलोचन ।
सग्राममभिकाङ्क्षन्स व्याकुलेनान्तरात्मना ।
अब्रवीद्विविधवस्सोऽथ महागम्भीरनिस्वन ।
किमागमनकृत्यं ते देवि शीघ्र तदुच्यताम् ।
तूर्णं मम समीप तु किमर्थं त्वमिहागता ।
मन्त्रिभि सहिता किं नु ब्रूहि साध्वि यथातथम् ।
एवमुक्ते तु वचने देवी वचनमब्रवीत् ।

---

the prior half) V3 D9 -मुद्गर-, B2.3 -कर्कर- (for -जर्झर-) —(l 6) B3 D4 [अ]पि (for [ए]व). D1 बहुभिस् (for भृत्याभिस्) T3 बहु- (for तथा) B1 तथा कन्याशतैरपि (for the post. half) —(l 7) B4 आयुधैश्चोग्र- B4 रक्षिभिस् (for राक्षसैस्). Ñ2 D9 सुमहात्मभि . B2 राक्षसस्य महात्मन (for the post half) —(l 8) T3 तां (for तु) B4 सा तत्र, D9 सन्त्राता (for सभां तु) B3 यया (for यत्र) Ñ2 B2 D1 3 4 9 राक्षसेश्वर , V3 राक्षसोत्तम (for राक्षमाधिप). —(l 9) Note hiatus between the two halves. V3 B1 2 D4 (all to avoid hiatus) छ्य(B1 चा, B3 सा)तिकाय- (for अति°) V1.2 B1 2 4 D4 13 -पुर सर , L (ed) -पुर सरै . —(l. 10) Ñ2 V1 B3 D9 अद्यरामाभिर्, V3 अभि°, B3 व्यग्रहस्ताभिर्, B4 °वामोभिर्, D1 3 वेश्या°; D4 वरनामा च, D13 वेश°, T2 3 वीजयतीभिर् (for वररामाभिर्) V B1 2 4 D1 4 वीज्यमान V2 B4 स्वलङ्कृत ; B2(with hiatus) अलङ्कृत , B3 समतत , D4 T2 3 °कृता (for स्वलङ्कृतै) —(l 11) V1.3 B4 D4 9 गव्यूतिमात्र , V2 T2 3 गुप्ता (V2 शता)धेमार्ग-. B1 D1 3 13 K (ed.) शता(D1 13 सभा)र्ध-मार्ग(B1 °न, K [ed] °र्ग)विपुल (for the prior half) B4 -मालाभि-, T2 -मालाव- (for -मालोप-) B1 D1 3 13 K (ed.) -शोभित .—(l. 12) T2.3 उत्सारणां च कुर्वद्भिर् (for the prior half) V3 D9 -मुद्गर-, B2 3 -कर्कर- (for -जर्झर-) —(l 13) V2 3 B1 2 4 D3 T2.3 प्रविश्य च, D1 13 प्रविष्टा च (D1 तु), G (ed) प्राविशच्च. D4 च तां (for सभा). V3 D4 देवी, D1 रम्यां (for दिव्या). V1 2 D3 9 [उ]द्योत-मानया, D4 °नसा, T3 °यन्निव (for द्योतमानया) D13 प्रययौ घोरमायया (for the post. half).—(l. 14) D9 दृष्ट्वैव (for द्रष्टु वै) D4 याता (for सा तु) T2 3 भर्तार द्रष्टुकामा सा (for the prior half) B3 तनया (for दुहिता). V1 हि सा, T3 तथा, K (ed) तु सा (for तदा). —(l 15) D3 तदा (for ततो) B3 स च, D9 प्रिया-, T2.3 भार्यां (for प्रिया) B3 D3 तथा, T2 3 तत , G (ed) शुभां (for तदा). D4 प्राप्ता मंदोदरी देवीं ततो राजा प्रिया तदा —(l 16) K (ed) स सभ्रमाद् (for ससभ्रम). D1 दृष्ट्वा ससभ्रमस्तूर्णम् (for the prior half).—After the prior half of l. 16, D13 ins .

1* अवतीर्य रथात्तत ।
प्रियां मन्दोदरीं राजा.

D1 उत्पत्य च, D13 परिगृह्य (for परिष्वज्य) —V3 om l 17–19 G (ed) om. l 17–21 —(l 17) Ñ2 B3 D9 तदा (for ततस्). D1.4 स (for ह). T2 3 न्यवेदयत् (for [आ]दिदेश ह). —B2 D4 om. l 18.—(l. 18) B1 4 D1 13 सौवर्णसु- (for सौवर्णानि) Ñ2 D9 सुवर्णरत्नचित्राणि (for the prior half) —(l. 19) V2 B3 D1 3 4.13 प्रणामातेषु, B1 4 तदा मर्वेषु, B3 प्रधानेषु च (for सुखासीनेषु) V1 प्रणामांते च मन्त्रिषु (for the post half) —(l 20) T3 सा (for तु). V3 तूपविष्टेषु, B3 चोपविष्टाया, D13 तूपविष्टा च (for सूपविष्टा तु). B1 2 4 D1 3 पर्यंके(D3 °ते)सूपविष्टेषु, D4 पर्यंकातनिविष्टेषु, T2 पर्यंते तूपविष्टा सा (for the prior half). B1 तदा, B3 देव्यां (for देवी) Ñ2 D9 13 तत , T2 3 स्वय, K (ed) सुख (for सुत). V3 B2 देवीं मंदोदरीं प्रभु (B2 तथा) (for the post. half).—(l. 21) B4 महावाहु, T2 3 [ऽ]पि तेजस्वी (for महावाहु) B4 D3 4 च (for तम्) —(l 22) D4 [अ]भि-वद्य (for °वाद्य) G (ed) यथावच्चाभिनद्याथ (for the prior half) D13 तत्र (for तदा) —(l. 23) B4 -सत्रस्तो (for -सतप्तो). —D13 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 26 Ñ2 V3 D4 अकपन , V1 2 B3 D9 (all with hiatus) अकपन-, B2 मकर्णेन- (for महाकाय-). D4 -भय- (for -वध-). —(l. 24) V B4 D1.3 9 [अ]वमर्देन, B1 [अ]वमर्देण, B3 [अ]भि°, T2 [उ]प° (for विमर्देन) —(l 25) V3 अभिकाक्षन्वै, B3 °सकाक्षन्, T2.3 काक्षमाणश्च (for अभिकाङ्क्षन्). K (ed.) आकुलेन (for व्या°). —D9 om. l. 26–27 V1 reads l 26 twice —(l. 26) V1 (both times) 2 B1 4 D1 3 विविध, T2 3 वचन (for विधिवद्). Ñ2 राजा, V1(second time) वाक्य, B2 तत्र (for सोऽथ) V3 -निस्वन, B1 2 D3 -नि स्वन , D1 13 -नि स्वन (for -निस्वन). T2 3 भार्यां राक्षसपुगव (for the post half) —(l. 27) K(ed) -कार्यं (for कृत्य) T2 शीघ्रमेव (for देवि शीघ्र). —(l 28) T2 3 त्व, K (ed.) वै (for तु). D3 T2 3 इह चागता (for त्वमिहागता) —(l 29) V3 D4.9 13 T2 3 किं तु, D1 साध्वि, K (ed) चैव (for किं नु). Ñ2 D9 T2 3 सर्वं, B2 तत्त्व, D1 किंचिद्, D13 सत्त्व (for साध्वि). V2 यथेप्सित.—(l. 30) K (ed.)

विज्ञाप्यं शृणु राजेन्द्र याचे त्वाह कृताञ्जलि· ।
नापराधश्च कर्तव्यो वदन्त्या मम मानद ।
श्रुता मे नगरी रुद्धा श्रुता मे राक्षसा हता ।
धूम्राक्षसहिता वीरा प्रहस्तेन सहैव तु ।
भवन्त युद्धकाम च निर्गन्तु कृतनिश्चयम् ।
इति सचिन्त्य राजेन्द्र ममागमनकारणम् ।
न च युक्त प्रमुखत स्थातु तस्य महात्मन ।
रामस्य सुमहाभाग यस्य भार्या त्वया हृता ।
लक्ष्मणस्य च सौमित्रेर्यस्य नास्ति समो युधि ।
न च मानुषमात्रोऽसौ रामो दशरथात्मज ।
एकेन येन वै पूर्वं बहवो राक्षसा हता ।
चतुर्दशसहस्राणि जनस्थाननिवासिनाम् ।
खरश्च निहत सख्ये तदा रामो न मानुष· ।
त्रिशिराश्च कबन्धश्च विराधो दण्डके हत· ।
शरेणैकेन वाली च तदा रामो न मानुष· ।
शङ्के चैन महाराज मारीचस्य वधात्तदा ।
पितुश्च वचनाद्रामः प्रविष्टो दण्डकं वनम् ।
ब्रह्मचर्यव्रते युक्त. सह भ्रात्रा वनेचर· ।
तस्य भार्या जनस्थानात्किमानीता पतिव्रता ।
अकारणकृत यत्ते दोषाय समुपस्थितम् ।
पतिव्रतावरोधस्तु दोषमावहते महत् ।
न मह्य रोचते बुद्धया एतेषा मन्त्रिणा तथा ।
रामभार्या सती सा तु रामाय प्रतिदीयताम् ।
विभीषणेन चैवोक्तं पूर्वमेव महात्मना ।
गतस्तत्रैव चासौ त्वां त्यक्त्वा राज्य करिष्यति ।
वस्त्राणि चैव रत्नानि प्रेषयामि रघूत्तमे ।

रावणम् (for वचनम्) T2 3 इत्युक्ता राक्षसेंद्रेण मदोदयब्रवीत्पति —(l. 31) D1 विज्ञप्ति V3 इश्य (for शृणु) B4 त्वां हि, D1 त्वा ह, D4 [ऽ]ह त्वां, D13 त्वा तु, K (ed.) यत्त्वां (for त्वाह) V3 याचे त्वा राक्षसेश्वर, T3 यद्वदाह कृतांजलि (for the post half) —(l 32) D4 मापराधश्च, K (ed) न हि रोषश्च (for नापराधश्च) V3 तु (for च) Ñ2 B3 D9 मतव्यो, B1 धर्तव्यो (for कर्तव्यो) B2 नापराधाश्च कर्तव्या, D3 नापराधोवधार्योथ (for the prior half) B3 श्रुवत्या (for वदन्त्या) —After l. 32, K (ed) ins

2* शृणुष्वैकमना मह्य वचन वाक्यकोविद ।

—(l 33) D1 श्रुत्वा मे नगर रुद्ध (for the prior half) D1 श्रुत्वा (for श्रुता) —(l 34) K (ed) प्रमुखा (for सहिता) D1 3 च, D4 T2 ते (for तु). V3 प्रहस्ताकपनेन तु, T3 प्रहस्तेन सह प्रिया (for the post half) —(l 35) Ñ2 V B2 D9 योद्धुकाम (for युद्ध°) V3 D3 4 तु (for च) D13 भवत युद्धकांक्षिन (for the prior half) V B4 निर्गत, B1 निकुभ, B3 निशम्य, K (ed) गमने (for निर्गन्तु) —(l 36) T2 एव (for इति) Ñ2 reads in marg राजेन्द्र —After the prior half of l 36, Ñ2 D9 ins

3* त्वां वक्तु किंचिदागता ।
एतदेव महाराज

[(l 1) D9 याचे त्वाह कृताजलि]

B2 याचे त्वाह कृतांजलि (for the post half) —(l 37) B2 योद्धु, T2 युद्धे (for युक्त) D4 न च युद्धयुक्त तस्य, T3 K (ed) युक्त न (K [ed] न युक्त) प्रमुखे स्थातु (for the prior half) T3 शक्य, K (ed) युद्धे (for स्थातु) D1 युक्त, T3 शक्य (for तस्य) D4 दारार्थस्य (for स्थातु तस्य) —(l. 38) V3 च, B4 तु (for सु-) D1 महाभाग समस्तस्य, K (ed) रामस्य च महेंद्रेण (for the prior half). B3 [अ]विधा हृता, B4 D13 T2 हृता त्वया (by transp) —(l 39) K (ed) राजेंद्र (for सौमित्रेर्) D3 नास्ति यस्य (by transp) B2 रणे (for युधि) —(l 41) V2 B3 D1 पूर्वं वै (by transp). Ñ2 V3 B2 transp बहवो and राक्षसा —(l 42) V3 -सहस्राणा (for °णि) Ñ2 D9 13 T2 3 -निवासिन (for °नाम्) —After the prior half of l 43, D3 ins

4* दूषणस्त्रिशिरास्तथा ।
शरराशीविषाकारैस्

V3 तस्माद्, B4 तेन (for तदा) K (ed) दूषणश्च महाबल· (for the post half) —V3 om (hapl) l. 44–45 —(l 44) K (ed.) महाबाहुर् (for कबन्धश्च). —After the prior half of l 44, K (ed) ins

5* हतो राक्षसपुंगव ।
कबन्धश्च महातेजा

K (ed) तथा (for हत) —(l 45) B4 मारीचस् (for वाली च) B4 तेन, T3 तथा (for तदा) K (ed) वानरेंद्रो निपातित (for the post half). —(l 46) D1 च त; K (ed) चेत्र (for चैन). B3 महाबाहो, D3 °भाग (for महाराज). T2 3 शके न मानुष राम (for the prior half) V1 T3 वधात्तथा, B4 वधादह, D4 महात्मन , D13 वधे तदा (for वधात्तदा) B1 मारीचमथनादह (for the post half) —(l 47) D3 स (for च) T2 3 दडकावन (for °क वनम्). K (ed) दडकारण्यमाश्रित (for the post half) —(l 48) Ñ2 V2 भ्राता (for भ्रात्रा) T2 वने रत —(l. 49) K (ed.) त्वयानीताविजानता (for the post half). —(l. 50) B D4 13 अकारण D4 कृते (for -कृत) Ñ2 D3 T3 तत्ते, B1 2 यत्तद्, B4 यत्तु, D9 T3 तत्र (for यत्ते) D4 T2 दोषोय समुपस्थित (for the post half) —(l. 51) V1 2 -[अ]पराधस्, T3 -निरोधस् (for -[अ]वरोधस्) B1 च (for तु) D4 आह च ते, T3 आवाहयेत् (for आवहते) V B1 D3 4 9 13 महान्, T2 3 सदा (for महत्) —(l 52) Note hiatus between the two halves Ñ2 D9 तदेव, V1 3 B2 D4 न शक्य, T2 3 तन्मह्य (for न मह्य) Ñ2 D9 ममैषा, T2 यदेषा (for एतेषा) V3 तव, D1 अपि, D13 तदा (for तथा) —(l 53) B4 तु सा (for सती) V3 B2 3 D13 या तु, B3 शीघ्र, B4 T2 3 सीता, D4 साध्वी (for सा तु). D1 रामभार्या समानीय (for the prior half) D3 रामस्य (for रामाय) B4 T2 3 राघवाय (B4 °मायैव) प्रदीयता (for the post half) —(l 55) D1 अगस् (for गतस्).

सीता चैव महाराज सुवर्ण वाहनानि च ।
मणिमुक्ताप्रवालं च तथा रजतमेव च ।
माल्यवान्गृह्य सयातु यूपाक्षश्च तथैव च ।
अतिकायस्तथा चाय कार्याकार्यविशारद ।
विभीषणो गत पूर्वमेभिस्तत्र गतैर्ध्रुवम् ।
सधिं करिष्यति व्यक्त राघव प्रणिपत्य ह ।
समान्य मैथिलीं चास्मै प्रदास्यति विभीषण. ।
माल्यवाश्च महाकायो राक्षसाना हिते रत ।
राघव याच्य शिरसा सधि कुर्वन्तु रावण ।
सान्त्व भेदस्तथा दान राज्ञामेतत्त्रय शुभम् ।
अशुभ तु स्मृत युद्ध तस्माद्युद्ध विवर्जयेत् ।
त्रिभिर्नयैर्जित मन्ये अजित विक्रमेण तु ।
स्वजनस्य क्षय कृत्वा पुत्रभ्रातृवध तथा ।
सशय चात्मना गत्वा किं जितेन करिष्यसि ।
चञ्चला युद्धसिद्धिस्तु हन्ति वा हन्यतेऽपि वा ।
तस्माद्युद्ध न रोचेत सधिं कुरु दशानन ।
प्रणिपत्य महाबाहो राघव प्रीतिनन्दनम् ।
दीयतामद्य सा सीता सधिस्ते तेन रोचताम् ।
साम्प्रत सशयो राजन्पुरस्य सह बान्धवै ।
आत्मनो राक्षसश्रेष्ठ वर्तते नात्र सशय ।
तस्माद्राजन्ब्रवीम्येपा पुरस्यार्थे कुलस्य च ।
रक्षणीयस्त्वयात्मा वै सर्वमात्मन्यधिष्ठितम् ।

D_9 तेन (for तत्र) V_2 त्वा त्यक्त्वा, D_1 यत्रासौ, D_4 चैवासौ, D_{13} ते भ्राता (for चासा त्वां). $T_{2\,3}$ गतस्तवा(T_3 °दा)नुजो राजन्, K (ed) स गतस्तत्र वै राजन् (for the prior half) $\tilde{N}_2$ D_9 त्यक्त्वा साह्य, V_2 $D_{3\,13}$ तत्सहाय, V_3 तत्साहाय्य, $B_{1\,4}$ तत्सखाय, D_1 त्वार्त माश्र, D_4 श्रुत्वा हास्य, $T_{2\,3}$ आत्मकार्य, K(ed) अस्मत्कार्यं (for त्यक्त्वा राज्य) —(l 56) B_1 वरवस्त्राणि (for वस्त्राणि चैव) $\tilde{N}_2$ D_9 प्रेपयाद्य, B_2 D_{13} $T_{2\,3}$ प्रेपयामो(B_2 °म), D_4 प्रेषिष्यामि (for प्रेपयामि) D_1 रघूद्वहे V_3 B_4 प्रेपयिष्ये रघूत्तम (for the post half) —(l 57) $B_{1\,3}$ महाबाहो (for °राज) —(l 58) D_1 -रत्न (for -मुक्ता) D_4 -प्रवालानि (for °लं च). D_1 स्वर्णं (for तथा). D_4 राजतम् (for रजतम्) D_1 वा (for second च) —(l 59) $\tilde{N}_2$ B_2 D_9 अनु, V_1 om (subm), G (ed.) आशु (for गृह्य). B_2 यूपाक्ष (for °क्षश्). V_2 B_1 D_3 तु (for first च) $\tilde{N}_2$ D_9 महामति, B_4 तथैव हि, T_2 तथा प्रभो, T_3 [ए]व राक्षस (for तथैव च) D_4 विरूपाक्षश्च वीर्यवान् (for the post. half).—D_4 om. l 60–62 —(l. 60) D_3 कार्यं (for चाय) —(l. 61) $T_{2\,3}$ तव (for तत्र). $\tilde{N}_2$ B_3 D_9 चतुर्भिस्त्वनुगै (B_3 °भि सचिवै) सह, V $B_{2\,4}$ पचभिस्त्वनुगै सह (V_2 B_2 °गैर्ध्रुव) (for the post half) —(l. 62) V_3 D_3 करिष्यते (for °ति). $\tilde{N}_2$ D_9 स, V $B_{1.2}$ D_1 च, B_3 हि (for ह) —V_3 om l. 63–65. —(l 63) D_4 अस्मै (for चास्मै). —(l. 64) $\tilde{N}_2$ B_3 $D_{1\,9}$ $T_{2\,3}$ म(D_9 T_2 स)हामात्यो, D_3 °वृद्धो, D_4 °मायो (for महाकायो). G (ed.) माल्यवानतिकायश्च (for the prior half) G(ed) रता —(l 65) D_{13} प्राप्य (for याच्य) $\tilde{N}_2$ D_9 transp याच्य and शिरसा D_4 राघवायाद्य शिरसा (for the prior half). $T_{2.3}$ शांतिं (for सधिं) D_4 इच्छतु, T_2 कुर्यात्तु B_3 ते त्रय, D_3 राक्षसा॰ (for रावण). $\tilde{N}_2$ D_9 सधिमेष करिष्यति (for the post half) —G (ed) om l 66–68.—(l. 66) $\tilde{N}_2$ V_2 $B_{1\,2}$ $D_{1\,4\,9}$ साम-, B_3 साम (for सान्त्व) $\tilde{N}_2$ V B_{2-4} $D_{9\,13}$ $T_{2\,3}$ भेद (for भेदस्) V_3 तदा (for तथा) V_3 राज्यम्, B_4 ज्ञानम् (for राज्ञाम्). $D_{1\,3}$ स्मृत (for शुभम्) —(l 67) D_3 तद्, D_4 च (for तु) $\tilde{N}_2$ D_9 भवेद्, K (ed) स वै (for स्मृत) B_2 अशुभ तस्य तद्युद्ध, D_1 कनिष्ठ सर्वतो युद्ध (for the prior half) V_3 D_4 T_2 विवर्जय, D_3 विसर्जयेत्, T_3 परित्यज (for विवर्जयेत्).—(l 68) Note hiatus between the two halves. D_3 एतैर्नयैर्, T_2 त्रिभिन्यायैर्, T_3 सामाद्यैर् (for त्रिभिर्नयैर्) B_1 वृत, B_4 धृत (for जित) N_2 B_2 त्रिभिर्नयोर्जित मन्ये (for the prior half). V_3 B_3 $D_{4\,13}$ (all to avoid hiatus) ह्य(D_{13} त्व)जित, K (ed) सहित (for अजित) $\tilde{N}_2$ D_9 यत्, B_2 D_3 च (for तु) —(l. 69) V_3 सु- (for स्व). $T_{2,3}$ वध (for क्षय) V_3 भ्रातृपुत्र- (by transp), D_1 पुत्रदार- (for पुत्रभ्रातृ) V_2 तदा (for तथा) —(l. 70) D_4 समय $\tilde{N}_2$ B_3 D_9 परम, $V_{1\,2}$ $D_{1\,13}$ $T_{2\,3}$ चात्मनो (for चात्मना). D_1 कृत्वा (for गत्वा). $\tilde{N}_2$ D_9 जयेन, V_1 D_{13} एतेन, D_4 राज्येन, T_2 चिरेण, T_3 रणेन (for जितेन) B_{1-3} $D_{1\,3,4\,9,13}$ करिष्यति.—(l. 71) $\tilde{N}_2$ V_2 युधि, D_9 यदि (for युद्ध-). D_1 -ससिद्धिर्, T_2 -सिद्धिर्हि, T_3 बुद्धिस्तु (for -सिद्धिस्तु) $B_{1\,4}$ $D_{1.3}$ हन्यते हन्यतेपि वा, $T_{2\,3}$ हन्यते हति चा(T_2 वा)पर, K (ed) हन्यते तेजसापि वा (for the post half).—(l 72) $\tilde{N}_2$ D_9 रोचेह, D_1 सेवेत, D_4 रोचे तद्, T_3 कुर्वीत (for रोचेत). D_4 किं नु (for कुरु).—(l 73) $\tilde{N}_2$ D_9 $T_{2.3}$ महाबाहु (for °बाहो). $\tilde{N}_2$ B_3 D_{13} प्रतिनदय, $V_{1.2}$ प्री(V_2 प्र)तिनदन, V_3 D_1 °नदित, D_3 प्रतिनद्य च, D_4 °वर्धन, $T_{2\,3}$ रघुनदन (for प्रीतिनन्दनम्). —(l. 74) $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ अस्य (for अद्य) $\tilde{N}_2$ $V_{1\,2}$ B_3 D_9 सीताथ, B_1 ते सीता, B_2 सीतास्मै, B_4 तत्सीता (for सा सीता). $T_{2\,3}$ जीवाम ससुतामात्या (for the prior half) $\tilde{N}_2$ तेन ते (by transp), V_3 तेनैव, B_2 तेन हि, D_3 तेनेह, $D_{4\,13}$ तेन च (for ते तेन). B_2 रोचते —D_{13} om l 75–76 —(l. 75) V_3 B_1 D_9 $T_{2\,3}$ सशय, D_4 शयन (for सशयो). $T_{2\,3}$ सर्वं (for राजन्). D_3 सांप्रत सशयापन्न (for the prior half) V_2 स्वजनस्य च, B_1 च सबाधव, B_4 बाधवस्य च (for सह बान्धवै). $\tilde{N}_2$ $B_{2\,3}$ D_9 पुर स्व च सबाधव, V_3 सपुर सहबाधव, D_1 पुरस्यांत -पुरस्य च, D_3 पुनस्तव सबाधव, D_4 पुनरस्य महात्मन , $T_{2\,3}$ पुर ससुतबाधव (for the post. half) —D_3 om. l. 76. —(l 76) $\tilde{N}_2$ D_9 $T_{2.3}$ आत्मा च, V_3 $B_{1\,3}$ आत्मान(B_3 °य), D_4 आत्मना, G (ed) मुच त्व (for आत्मनो). $T_{2\,3}$ रक्षसां (for राक्षस). B_3 स्व च त्व राक्षसेंद्रस्य (for the prior half). —After l 76, L (ed) reads l 97–98 for the first time, repeating them in their proper place —(l. 77) G (ed.) एतद् (for राजन्). K (ed) [ए]व (for [ए]पा). V_2 $B_{1\,4}$ $D_{1\,13}$ च, B_2 [अ]स्य, D_3 [अ]थ (for [अ]र्थे) D_{13} शुभकरी (for कुलस्य च). —(l 78) V_3 $B_{1\,4}$ र(B_4 ई)क्षणीयास्, V_3 तथात्मान , $B_{2\,4}$ त्वयात्मान , D_1 त्वया

क्षमाशीलस्तथा राम सत्यवादी च राघव ।
धर्मनिष्ठो महाराज शरणागतवत्सल ।
कुरुते चोदित सधि रामो दशरथात्मज ।
लक्ष्मणश्च महाबाहुर्नित्य भ्रातृहिते रत ।
प्रहस्तेन कृत कि नु युध्यता वानरे बले ।
धूम्राक्षेण च राजेन्द्र नित्य समरबुद्धिना ।
महाकायेन च तथा महामायेन रक्षसा ।
अकम्पनेन वीरेण युध्यता राक्षसेश्वर ।
तथान्यैर्युध्यमानैश्च कि कृत वानरे बले ।
न हतो यूथप कश्चिद्बलोद्देशेऽपि रावण ।
येषा वीर्याद्बिभेतीन्द्र कुबेरवरुणावपि ।
यमो वैवस्वतो येषा तथान्ये देवदानवा ।
येषा नास्ति समा वीर्ये ते हता वानरैर्युधि ।
न चापि वानरा शक्या हन्तु पादपयोधिन ।
रक्ष्यमाणास्तु रामेण सुग्रीवेण च पालिता ।
तत्र ते रोचता सधि सह रामेण रावण ।
योग्यश्च राघवो मित्र कार्तवीर्यार्जुनो यथा ।
मा कृथा शौर्यमानित्व मा कृथा कुलसक्षयम् ।
मा कृथा पुरनाश तु मा कृथा पुत्रसक्षयम् ।
हित सर्वं ब्रवीम्येषा कुरुष्व वचन मम ।

Colophon

चात्मा, D13 त्वमात्मा च, T2 3 तथात्मा ते, K (ed) तवात्मा च, G (ed) त्वयार्था वै (for त्वयात्मा वै) B4 ह्यात्मनि (for आ°) V3 B1 4 [अ]वस्थित, D4 चेष्टित (for [अ]धिष्ठितम्) —For l 78, D3 subst

6* रक्षणीय त्वयात्मान रक्षयस्व त्वमात्मना ।

—(l 79) D4 धर्म- (for क्षमा-) Ñ2 V1 2 B2 3 D9 दृढव्रत, V3 च लक्ष्मण (for च राघव) D4 सत्यवानोपि राघव (for the post half). —(l 80) Ñ2 धर्मनिष्ठ, V3 B2 D1 3 13 T3 °निलो, D4 °रूपो (for धर्मनिष्ठो) B1 महाराज, D1 °सत्त्व (for °राज) —D13 transp. l 81 and l 82 —(l 81) V1 2 B2 3 मुदित, V3 सर्वथा, B1 4 नोदित, T2 3 याचित (for चोदित) D3 कुरु तेनादित सधि, D4 कुरुतेंगदने सर्वं रत्वि (corrupt) (for the prior half) D3 रामेण सह रावण (for the post half) —(l. 82) K (ed) महाबाहो (for °बाहुर्) —V3 om l 83 —(l 83) B4 प्रग्रहण (for प्रहस्तेन) V1 2 B4 D3 4 9 13 T3 तु (for नु) B1 (m also as above) 4 D3 राक्षसे, D1 9 रक्षसा (for वानरे) D4 युध्यता राक्षसेश्वर (for the post half) —B2 om (hapl) l 84-87 —(l 84) B4 हि (for च) K (ed) राजेंद्रे V1 2 D13 गृध्रिणा, B3 4 D3 गृद्धिना, D1 -योधिना, T2 3 -गृध्नुना (for -बुद्धिना) —After l 84, T2 ins

7* वज्रदंष्ट्रेण शूरेण तव तुल्यबलेन च ।

—D3 om l 85 —(l 85) Ñ2 D9 बहु (D9 वज्र) दंष्ट्रेण (for महाकायेन) V2 3 D4 transp महाकायेन and महामायेन —V3 om l 86 —(l 86) B4 राक्षसे बले (for °सेश्वर). —(l 87) D1 बलिभिश्चैव (for युध्यमानैश्च) B4 विकृत (for किं कृत) T3 वानर बल, K (ed) राक्षसैर्बले (for वानरे बले) —(l 88) T3 स (for न) D4 निहता यूथपा केचिद् (for the prior half) Ñ2 बलादेशेपि, V1 2 B2 3 D9 °शोपि, V3 B4 °शेन (for बलोद्देशेऽपि) V1 2 वानर . —D4 om (hapl) l 89-94 —(l. 89) T2 एषा, K (ed) तेषा B2 राज्याद् (for वीर्याद्) T2 विभेद् (for बिभेति) D1 [इ]व (for [इ]न्द्र) —V3 om l 90-91. —(l 90) D1 मयो (meta) (for यमो) T2 3 च बिभ्यते (for वैवस्वतो) D1 तेषां, D3 चैव (for येषा) —(l 91) T3 एषा (for येषा) V1 2 B D1 3 13 T2.3 समो (for समा). —(l 92) T3 राक्षसै (for वानरा) Ñ2 V3 D9 जेतु (for हन्तु). V1 राक्षसयोधिभि . —(l 93) V1 2 B1 3 राक्षसाना (for रक्ष्यमणास्). Ñ2 D9 च (for तु) V2 महात्मना (for च पालिता). —For l 93, V3 subst

8* अजेया वानरास्ते तु रामसुग्रीवपालिता ।

—(l 94) V3 T2 3 अत्र, D3 तेन (for तत्र) B4 मे (for ते) B4 T2 रोचते Ñ2 सरामेण (subm) (for सह रामेण) —G (ed) om l 95 —(l 95) B4 तु (for च) D13 [s]प्येव, T2 3 मैत्रे (for मित्र) V B3 D3 4 13 कार्तवीर्यो. —(l 96) V1 2 B2 सौम्य मानित्व, V3 सौम्य त्व क्रोध, B1 पुरनाश तु, B3 सैन्य°, B4 मूर्खमात्मान, D3 मौढ्य°, D4 सौम्य युद्ध च, D13 मुग्धि°, T2 3 दुष्कृत नित्य, L (ed) मोघ° (for शौर्यमानित्व) —V1 2 om (hapl) from the post half of l 96 up to the prior half of l 97 —B1 om l 97-98 Ñ2 V3 B2 3 D4 9 13 om. (hapl.) l 97 —(l 97) L (ed) (first time) सर्व-, (second time) गुरु- (for पुर-) B4 D1 च, T2 3 त्व (for तु) B4 बल- (for पुत्र-) D1 -नाशन —(l 98) L (ed) (first time) तव (for हित) Ñ2 D3 9 L (ed, first time) सत्य, V3 शीघ्र, T2 3 राजन् (for सर्वं) B4 D4 [ए]तत्, K (ed) [ए]षां (for [ए]षा) —After l. 98, D3 ins

9* इत्युक्त्वा सा महादेवी पुण्या मन्दोदरी तदा ।
स्थिता च मौनमाश्रित्य पत्यु पादार्पितेक्षणा ।
स्वामिन्नल विरोधेन राघवेण महात्मना ।
मनुष्यरूपो भगवान्नारायणो न सशय ।
हेलयानेन रामेण शतयोजनविस्तृत ।
काष्ठपाषाणवल्लीभि र्द्वयने पूरितोऽद्य वै ।

—Thereafter D3 ins., Ñ2 V B2-4 D1 4 9 13 T2 3 ins after l 98, while B1 ins after l. 96 (due to omission) an addl colophon

[*Kānda name* Ñ2 V1 B1 2 4 D1 13 लङ्काकांडे —*Sarga name* Ñ2 B2 मदोदरीसवाद (B2 °विलाप), V B1 3 4 D1 3 4 13 मदोदरीवाक्य, D9 मयतनयावाक्य —*Sarga no.* (figures, words or both) V3 B2 D4 13 om, Ñ2 V2 B3 4 D3 9 35, V1 D1 36, B1 33, T2 62, T3 63, K (ed) [प्रक्षिप्त.] 1]

तस्यास्तद्वचन श्रुत्वा प्रियाया राक्षसेश्वरः ।
दीर्घमुष्ण च निश्वस्य निरीक्ष्य च सभासद॰ ।
हस्ते मन्दोदरीं गृह्य वाक्यमेतदुवाच ह ।
त्वयाद्य हितकाङ्क्षिण्या वचो यदभिभाषितः ।
न तन्मनसि मे देवि प्रविवेशाप्रिय प्रिये ।
देवाञ्जित्वा रणे पूर्वंससुरासुरमानवान् ।
प्रणमे मानुष कस्माद्वानरान्यः समाश्रित ।
प्रणम्य राम काकुत्स्थ किं वक्ष्ये सर्वदेवता॰ ।
कीदृश वा भवेन्मह्य जीवित हतचेतस॰ ।
हृत्वा तस्य पुरा भार्यां मान कृत्वा सुदारुणम् ।
राक्षसान्घातयित्वा तु लङ्का सपीड्य सर्वतः ।
राघव प्रणमे कस्माद्धीनवीर्य इवाबल. ।
जानामि सीतां धरणीप्रसूतां
जानामि राम मधुसूदन च ।
एतद्विजानाम्यहमस्य वध्य-
स्तथापि संधिं न करोम्यनेन ।
राघव प्रणमश्चाद्य कथ जीवितुमुत्सहे ।
एष मे सहजो भावो नित्य मनसि तिष्ठति ।
अपि भज्ये तदा देवि न नमेय तु कस्यचित् ।
त्रैलोक्ये स पुमान्नास्ति यो मया न जितो रणे ।
देवाना च बल हत्वा देवराजो मया जित॰ ।
राघव प्रणमे कस्मान्मूर्ध्नि स्थित्वा तु देहिनाम् ।
मा कृथा हृदि सताप सजयिष्ये शुचिस्मिते ।
हनिष्ये राघव चैव लक्ष्मण वानरांश्च तान् ।

—(l. 99) V1 2 B2 3 राक्षसाधिप (for °सेश्वर॰) —(l. 100) V2 3 D3 13 T3 उष्ण दीर्घ (by transp.), D4 तूष्णीं स्थित्वा (for दीर्घमुष्ण) B2 D4 T3 विनिश्वस्य, D1 3 9 13 च निश्वस्य T3 सनिरीक्ष्य (for निरीक्ष्य च) —(l. 102) B4 हि, D4 T1 3 तु, K (ed) न- (for [अ]द्य) D1 -कामिन्या (for -काङ्क्षिण्या). B4 D1 वाचा यद्, D4 वचो सत्, T2 3 यद्वचो (by transp.) (for वचो यद्) B1 4 D1 3 13 T2.3 बहु, D4 चापि (for अभि-) —(l 103) B4 वक्षसि (for मनसि) Ñ2 D9 13 प्रविशति, T3 प्रविशेद् (for प्रविवेश). V3 D1 3 4 T3 प्रिय (for [अ]प्रिय) —(l. 104) D3 हत्वा, D13 क्षिप्त्वा (for जित्वा) T2 3 सर्वान् (for पूर्वं) D1 transp जित्वा and पूर्वं. B4 सयक्ष (for ससुर-). B4 T3 -दानवान्, K (ed.) -मानुषान् (for -मानवान्) Ñ2 V B2 3 D4 9 अ(V3 स)सुरोरगदानवान् (D4 °किंनरान्) (for the post. half) —(l 105) K (ed) राम (for कस्माद्) V1 T2 वानर य (T2 च) (for वानरान्य) B4 समाश्रय, D1 समन्वित . D4 वानरान्वा तदाश्रितान्, D13 वानरर्थं समावृत (for the post half). —(l 106) D4 मानुष राम (for राम काकुत्स्थ). B3 om वक्ष्ये V3 किं नु वक्ष्यति देवता (for the post half). —(l 107) D1 भावयेन् (for वा भवेन्) T2 मेव (for मह्य) V1 च महौजसे, B2 हतचेतसे, B3 हि हतौजस , D1 3 9 T2 3 ह(T2 3 ह्र)ततेजस , D4 हतचेतस, G (ed) °तेजसे (for हतचेतस) —V3 om l 108–109 —(l. 108) Ñ2 कृत्वा, V2 D3 हत्वा (for हृत्वा). T3 तदा (for पुरा) T2 3 भाग (for मान) D1 धृत्वा (for कृत्वा) —(l 109) B2 राक्षस (for °सान्) K (ed) मारयित्वा (for घात°) Ñ2 V1 B4 D1 4 9 T2 3 च (for तु) Ñ2 D9 13 सर्वश (for °त) —(l. 110) Ñ2 V3 B2 D4 9 मानुष (for राघव) D1 3 हत- (for हीन-) Ñ2 B2–4 D13 इवाचल , D4 °नल , K (ed.) °पर (for °बल) V3 हीननीर्यस्य रावण , T2 वीतवीर्य इवालस T3 हीनवीर्यपराक्रम (for the post. half).—D1 3 13 T2 3 om , while G (ed) reads within brackets l 111–114 —(l 111) Ñ2 D4 धरणि-, V1 2 B1 3 4 जनक- (for धरणी) —(l 113) V1 2 हि, D4 9 च (for वि-) B4 अहं च जानामि रामस्य वध्यस्. —(l. 115) Ñ2 D1 13 T3 प्रणमित्वा, B2 प्रणमे न, T2 प्रणिपत्य (for प्रणमश्च). V1 देवि, V2 D9 वाद्य, D4 नाद्य (for चाद्य) V1 2 B2 जीवितम्; V3 जीवनम् (for जीवितुम्) —After l. 115, Ñ2 D9 ins.

10* येषा रक्ष महस्राणा नित्य मध्येऽस्मि स्थित ।
तेषां मध्ये कथ स्यातु शक्ये शत्रुवश गत ।
व्रतमेतत्पुरा सत्ये राक्षसानां स्थितस्य मे ।

[(l 1) Ñ2 मध्ये (for रक्ष-). —(l. 2) Ñ2 illeg for the post. half.]

—Thereafter Ñ2 D9 read l. 117 for the first time, repeating it in its proper place.

—Ñ2 repeats consecutively l. 116–117. —(l. 116) Ñ2 (both times) V3 D4 9 दोषो (for भावो). Ñ2 (both times) V3 T3 निष्ठित , V1 2 B3 स्थित , B1 4 [अ]धिष्ठित, B2 निश्चित , D1 13 स्थित , D9 वेष्टित , K (ed) वर्तते (for तिष्ठति) —(l 117) Ñ2 D9 (both first time) अपि राज्ये, B1 K (ed) अ(B1 प्र)विभज्य, B2 अपि मद्ये, D13 अपि रक्ष (for अपि भज्ये). D13 सभा (for तदा) D3 अपि प्राणान्तमापन्नो, D4 प्रभज्येयमद्य देवि, T3 विभज्ये वायवा सत्ये (for the prior half) D1 हि, D4 च, D13 नु (for तु) V3 नमस्यामि, B1 नमेयस्तु (for नमेय तु) B4 अपि चेत * * * * न नमे यस्य कस्यचित्, T2 अपि द्विधा च भज्येय प्रणमे यस्य न कश्चित्. —After l 117, D1 ins

11* न धुनामि ततो येन शिरश्छेदाय आहुवी ।
प्रतिबन्धधुने नीला स कथ करण वदे ।

—(l 118) D9 त्रैलोक्येषु (for °क्ये स). —D4 om. l. 119–121 —(l 119) D1 3 13 T2 3 देवतानां (for देवाना च) V1 जितो रणे (for मया जित). —(l 120) B2 D3 च देहिनां, D1 दशानन —(l. 121) V3 देवि (for हृदि) Ñ2 D9 विजयिष्ये, B3 संगमिष्ये, D1 जेष्येह त, D3 सविजिष्ये, D13 सजेष्येद्य, T2 3 दुर्जयोस्मि, K(ed) शमयिष्ये (for सजयिष्ये). T3 शुचिव्रते —(l 122) T2 3 सख्ये (for चैव) V3 चैव वानरान्, D13 वानरान्बलात्, T3 च महाबल (for वानरांश्च तान्). —(l 123) B4 राघव B4 D13 T2 हनिष्यामि (for वधि°). —D1 om. (hapl) from the post. half up to the

सुग्रीवं च वधिष्यामि हनूमन्तं च वानरम् ।
न तु संधिं करिष्यामि राघवेण सहैव तु ।
वैदेहीं नार्पयिष्यामि राघवस्य भयादहम् ।
साम्प्रतं न च संधिं तु करिष्यति स राघवः ।
सागरं सुमहद्दृष्ट्वा रुद्ध्वा लङ्कां सकाननाम् ।
राक्षसान्प्रवरान्हत्वा संधिं कुर्यात्कथं प्रिये ।
न त्वहं संधिमिच्छामि कदाचिदपि भाविनि ।
गच्छ त्वं भव विस्रब्धा सर्वमेतत्सुखोदयम् ।
मा कृथा हृदि संतापमहं यास्ये रणाजिरम् ।
अद्य सर्वान्हनिष्यामि शत्रून्समरमूर्धनि ।
पुत्राश्च ते महावीर्या मेघनादपुरोगमाः ।
न तेषां मुच्यते कश्चिदपि मृत्युर्वरानने ।
अन्तःपुराय गच्छ त्वं सुखिनी भव सस्नुषा ।
एवमुक्त्वा परिष्वज्य भार्यां प्रीतमना इव ।
प्रविवेश तदा देवी स्वयं च भवनं शुभम् ।
चिन्तयामास तद्घोरं विग्रहं समुपस्थितम् ।
रावणस्तु ततो वाक्यं राक्षसानिदमब्रवीत् ।
कल्प्यतां मे रथः शीघ्रं क्षिप्रमानीयतां ततः ।
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि निगूढं हृदयेशयम् ।
देवासुरे यथा पूर्वं रुद्रेण निहतेऽन्धके ।
चिरकालेऽप्सितं ह्येतद्युद्धं मे राघवेण ह ।
अद्य तूणीशया बाणा निर्मुक्ता इव पन्नगाः ।
रामं समभिधावन्तु विषाग्निप्रतिमाः शिताः ।
सुतेजसै रुक्मपुङ्खैस्तैलधौतैर्हिरण्मयैः ।
शरैरादीपयिष्येऽहमुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।
वानरान्सुबहून्गृह्य राघवेण प्रचोदितान् ।

prior half of l. 125 B4 विभीषण (for च वानरम्) —(l. 124) V2 B3 च (for first तु) —D3 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 125 T3 ते (for second तु). —(l 125) V1 2 B2.3 अपि (for अहम्). —(l 126) B1 T3 च न, B4 D1 13 न तु, T3 तु न (for न च) B4 D1 T2 3 च, D4 मे (for तु) B4 प्रकरिष्यति (for करिष्यति स) —(l 127) B2 समुद्र (for सागरं) D1 4 T2 3 तु(T2 3 च) महद् (for सुमहद्) Ñ2 D9 सेतुना सागरं तीर्त्वा (for the prior half). V3 (m) प्राप्ते, D3 लब्ध्वा (for रुद्ध्वा) D4 lacuna, K (ed) लङ्कामेत्य (for रुद्ध्वा लङ्कां). —(l 128) V1 B2 3 T3 राक्षस- (for °सान्). D4 कुर्यां (for कुर्यात्) —(l 129) Ñ2 B1 नु (for तु). T2 3 न चाहं संधिकामस्तु (for the prior half) B4 D1 3 T2.3 भामिनि (for भाविनि). D4 स कदाचिद्धि भाविनि (for the post. half). —(l 130) D1 एव (for एतत्) T3 शुभोदयं B4 सर्वलोकभयादपि (for the post half) —(l. 131) B2 रणाजिरे (for °रम्) —(l 132) T3 प्राप्य (for अद्य). K (ed.) वधिष्यामि (for हनि°) —(l 133) Ñ2 D4 9 13 च मे, B4 ते सु- (for च ते) T3 मत्पुत्राश्च (for पुत्राश्च ते) T2 3 -पुरःसरा (for -पुरोगमा). —(l 134) T3 मृत्युर् (for कश्चिद्) V2 D9 T3 अप-, B3 कथ, B3 om (for अपि). D3 मृत्योर् (for मृत्युर्) —(l. 135) T3 अतःपुराणि D3 transp भव and सस्नुषा —B4 om from l 136 up to colophon. —(l. 136) D4 एवमुक्ता. V1 2 B3 D9 प्रीतिमना, B1(after corr as above) D1 3 प्रियमना (for प्रीत°). D4 भर्तारं विमना इव (for the post. half).—After l 136, D13 T2.3 ins

12* अनुजज्ञे महावीर्यो योद्धुकामो दशाननः ।

[D13 स ससज्जे (for अनुजज्ञे)]

—(l 137) B2 ततो, T2 3 च सा (for तदा). Ñ2 D9 T2 3 स्वमेव, D1 स्वयं सा, D4 स्वकं च (for स्वयं च). D1 गुहं (for शुभम्) —(l 138) T2 3 चिंतयाना तु V3 D1 4 T2 3 तं (for तद्). D1 4 समुपस्थिता —(l 139) K (ed) तदा (for ततो). —(l. 140) B2 तु (for मे). B1 D4 T2 3 रथं (for रथः). D9 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) D1 आनीयत. Ñ2 D9 13 T2 3 धनुः, D1 [अ]तिकं, D4 इति (for ततः) —(l 141) V3 D4 9 कोप (for क्रोध) T3 विगूढं (for नि°) B2 हृदि संस्थितं, D4 13 हृदये(D4 °य-)स्थितं (for हृदयेशयम्). K (ed) गूढं सुहृदयेशयं (for the post half) —B3 repeats consecutively l 142 —(l 142) B3 (first time) देवान्सुरेर्, T3 दैवासुरं, K (ed) देवाहवे (for देवासुरे) V2 दैत्येन्द्र, D4 9 वज्रेण (for रुद्रेण) Ñ2 D9 निहतोंधकः, D1 3 13 निहतांधके, D4 निहतेऽसुरे (for निहतेऽन्धके). B1 3 (second time) देवता निहता युधि (for the post half) —After l 142, B1 ins, while B3 ins after l 142 (r)

13* मया वीरेण महता देवराजश्च निर्जितः ।

—B1 om l 143 —(l 143) V1 स्थितं, V2 T3 -[अ]र्पितं (for -[इ]प्सितं) D4 मेव (for ह्येतद्) B2 3 D9 13 चिरकाले हि(B3 D13 प्सि)तं ह्येनद्(B2 °व) (for the prior half). D3 transp ह्येतद् and युद्धं D4 वै (for मे) Ñ2 V3 B2 D4 9 च, V1 T2 3 तु, B3 D13 हि (for ह) —(l 144) B1 2 त्यक्त्वा मया, D4 तूणात्तु मे (for तूणीशया) K (ed) विमुक्ता (for निर्मुक्ता) V3 शर- (for इव) B1 3 शतशोऽथ सहस्रशः (for the post half) —(l 145) B3 T3 -धावति (for -धावन्तु). D4 -प्रतिमाश्रिता V2(with hiatus) उल्कामिरिव कुंजरं, D3 वर्षाग्निप्रतिमा हता (for the post half) —For l 145, B1 3 subst

14* वानरानभिनिघ्नन्तु शालतालशिलायुधान् ।

—(l 146) V1 2 B2 3 D13 सुतेजितैः, B1 सुतेजनैः, D4 सुतेजोभी (for सुतेजसैः) T3 सुक्त- (for रुक्म-) Ñ2 D9 स्वतेजसैव काञ्चनैः, T3 सुहृतै रुक्मपुंखैस्तैः (for the prior half) B2 D4 म(D4 शै)लधौतैर्, D13 शिला°, K (ed) जल° (for तैलधौतैर्) V3 अजिह्मगैः —(l 147) V3 आपीडयिष्येऽहम्, B1 (with hiatus) आदिशमानेन, D1 3 13 T2 3 आदीपयाम्येनम् (for आदीपयिष्येऽहम्) B2 शरीरं दीपयिष्येऽहम् (for the prior half) —G (ed.) om l 148–149. —(l 148) D1 तु (for सु) D1 दृष्ट्वा (for गृह्य) V2 K (ed) राघवार्तं-; D1 राघवाज्ञा- (for राघवेण). Ñ2 illeg., D1 3 9 प्रणोदितान्.

महाजवान्हनिष्यामि मम पार्श्वमुपागतान् ।

Colophon

31

After 6 51 1, Ñ2 D9 ins.

कोऽसौ रामो महातेजाः कस्य पुत्रश्च राघवः ।
कस्य वै लक्ष्मणो नाम किं वा सुग्रीवसंमतम् ।
एतदाचक्ष्व मे क्षिप्रं मामपूर्वेण रावण ।
के राक्षसा हता युद्धे वानरैर्भीमविक्रमैः ।
विभीषणं च राजेन्द्र न पश्याम्यहमागतम् ।
स खल्वतिबलः शूरो निःशेषजनवल्लभः ।
वानरैर्न हतो युद्धे मम भ्राता विभीषणः ।
इत्युक्तः कुम्भकर्णेन प्रत्युवाचाथ रावणः ।
राजा दशरथो नाम बभूव भुवि विश्रुतः ।
तस्य वै राघवः पुत्रः सर्वशास्त्रविशारदः ।
स कस्मिंश्चित्तु कार्ये पित्रा निर्वासितो वनम् ।
तस्य वै लक्ष्मणो नाम भ्राता ह्यनुजगाम तम् ।
स्वसुर्मे तेन रामेण भाविनोऽर्थस्य गौरवात् ।
लक्ष्मणं च समादिश्य कर्णनासा प्रचिच्छिदे ।
चतुर्दशसहस्राणि तथोभौ खरदूषणौ ।
हतान्येकेन रामेण मानुषेण पदातिना ।
तस्य भार्या मयानीता सीता नाम सुमध्यमा ।
ततः समभवत्सख्यं सुग्रीवस्य च तस्य च ।
रामेण वालिनं हत्वा सुग्रीवो ह्यभिषेचितः ।
ततः सुग्रीववचनाद्वानरा लघुविक्रमाः ।
गताः सर्वे दश दिशो मार्गमाणाश्च जानकीम् ।
ते त्वप्राप्यैव सुश्रोणीं प्रत्याजग्मुः कपीश्वराः ।
ततस्तु हनुमान्नाम सुग्रीवसचिवो बली ।
शतयोजनविस्तीर्णं ततार वरुणालयम् ।
राक्षसीं सिंहिकां चैव क्षिप्रं प्राणैर्व्ययोजयत् ।
राक्षसान्सुबहून्हत्वा दग्ध्वा लङ्कां च वानरः ।
कथयामास सीतायै प्रवृत्तिं राघवस्य च ।
तेनेयं नगरी लङ्का परिक्षिप्ता समन्ततः ।
ततः सीतां समाश्वास्य प्रवृत्तिं चोपलभ्य सः ।
गत्वा तु राघवाभ्यासं कथयामास वीर्यवान् ।
तच्छ्रुत्वा राघवो रामो बलेन महता वृतः ।
आजगाम महातेजाः सुग्रीवसहितो बली ।
संनिविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य चोत्तरम् ।
तच्छ्रुत्वा राघवायोगं वानराणां महद्बलम् ।
विभीषणेनाहमुक्तः सीता निर्यात्यतामिति ।
अहं परुषितस्तेन श्रावितश्चैव विप्रियम् ।
राघवश्च रिपुर्व्यर्थं संस्तुतो मेऽनुशृण्वतः ।
ततो मयोक्तो निर्भर्त्स्य तूष्णीं तिष्ठत्यसौ पुनः ।
निहतश्च पदा वीर क्रोधेनात्यन्तमूर्छितः ।
राघवं शरणं प्राप्तश्चतुर्भिः सचिवैः सह ।
लङ्कैश्वर्यं ततस्तस्मै राघवेण प्रतिश्रुतम् ।
बद्ध्वा तु सागरे सेतुं ततस्तं वरुणालयम् ।
समुत्तीर्य महातेजाः सह वानरसेनया ।
रुद्धा च नगरी लङ्का वानरैर्भीमविक्रमैः ।
राक्षसा ये च मुख्या मे हतास्ते युधि वानरैः ।
धूम्राक्षो निहतो वीर प्रहस्तश्च निशाचरः ।
अकम्पनो महावीर्यो वज्रदंष्ट्रस्तथैव च ।
अन्ये च बहवो योधा वानरैर्युधि पातिताः ।
एवं ज्ञात्वा महाभाग रामाद्भयमुपस्थितम् ।
त्रायस्व तस्माद्भद्रं ते यद्यस्ति मयि सौहृदम् ।
एतच्छ्रुत्वा कुम्भकर्णो रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
सीतामानयता राजन्न त्वया शोभनं कृतम् ।
यदा रक्षःसहस्राणि सखराणि चतुर्दश ।
हतान्येकेन रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।
एष किं भवता रामो न श्रुतो वीर्यवान्प्रभो ।
इदं तत्समनुप्राप्तं नन्दीश्वरवचो ध्रुवम् ।
नूनं स भगवान्देवः पद्मनाभोऽसुरान्तकृत् ।
रामरूपमिदं कृत्वा विष्णुर्ग्रसति राक्षसान् ।

V1 3 B1-3 D4 राघवौ सप्रधावितान्, T2 3 मृत्युना समचोदित (for the post half) —V3 om l 149 —(l 149) V1 ममानुजानतिक्रम्य, V2 B3 ममानुयायिभि क्रातान्, B1 D4 ममानुयातान्वि(D4 °जातिवि)क्रातान्, B2 ममाज्ञामतिक्रांतान् (subm), D3 ममनुज्ञाहि विक्रांतान्, D13 ममानुजो हि विक्रांतो, K (ed) मम नयामि विक्रातान् (for the prior half) V1 D13 उपागतौ (D13 °त), D4 उपस्थितान् (for उपागतान्) —For l 149, D1 subst

15* सरामानुजविक्रांतान्मया सार्धमुपागमत् ।,

while T2 3 subst , D13 ins after l 149.

16* मां न जानाति काकुत्स्थस्तेन मत्पार्श्वमागत ।

[D13 यो (for मा) and योद्धुमुपागत (for मत्पार्श्वमागत).]

Colophon. B1.4 D9 T3 om.—*Kāṇḍa name* Ñ2 V1 D4 13 लंकाकांडे —*Sarga name* Ñ2 V B2 D1 3 4 13 रावणवाक्य(V2 °* *).—*Sarga no.* (figures, words or both) V3 B2 D4 13 om , Ñ2 V2 D3 36, V1 D1 37, B3 26, T2 63, K (ed) [प्रक्षिप्त] 2, G (ed.) 34. —After colophon, B1 repeats 1-3, 5-6 (followed by 951*) of Sarga 6 47

31

[Ñ2 variants —(l 11) illeg from the post half up to the prior half of l 13 —(l. 26) दृष्ट्वा (for दग्ध्वा) —(l 31) श्रुत्वा तु (for तच्छ्रुत्वा)]

32

After 1117*, Ś Ñ2 V B2 3 D1-4, 8 9 12 13 T2 3 ins

यदर्थं तु पुरा सौम्य नारदाच्छ्रुतवानहम् ।
षण्मासादहमुत्थाय अशित्वा भक्ष्यमुत्तमम् ।
न च तृप्तोऽस्मि राजेन्द्र ततोऽहं प्रस्थितो वनम् ।
बहूनि भक्षयित्वाहं सत्त्वानि विविधानि च ।
भुक्त्वा प्रणयनं कृत्वा शिलातलमुपाविशम् ।
शिलातलस्थोऽपश्यं तं नारदं सशितव्रतम् ।
आकाशेन द्रुतं यान्तं मां दृष्ट्वा स त्वतिष्ठत ।
अवतीर्णश्च सहसा मया चैवाभिवादित ।
उपविष्टं शिलायां तु ततोऽहं तमथाब्रुवम् ।
कुत आगम्यते ब्रह्मन्कुतो वा प्रतिगम्यते ।
एवमुक्तो महाराज नारदो मामुवाच ह ।
देवानामालयं मेरुं गतोऽहं देवसंसदि ।
युष्मत्तो भयभीताना समाजस्तत्र संबभौ ।
तत्र ब्रह्मा च रुद्रश्च विष्णुश्च जयतां वर ।
देवराजो महेन्द्रश्च लोकसाक्षी च पावक ।
मरुतो वसवश्चैव चन्द्रादित्यौ ग्रहास्तथा ।
गन्धर्वा गुह्यकाश्चैव ऋषयो गरुडोरगा ।
मन्त्रं ममन्त्रिरे तत्र वध रक्षःकुलस्य ते ।
देवराजो निबद्धश्च यम सख्ये पराजित ।
जितौ तु सबलौ सख्ये कुबेरवरुणावपि ।
चन्द्रादित्यौ वशं नीतौ त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
यज्ञा विध्वंसिता सर्वे धर्मिष्ठाश्च हता नृपा ।
देवोद्यानानि भग्नानि स्त्रियो नीता यथेष्टत ।
रक्षसा तेन रौद्रेण रावणेन बलीयसा ।
ब्रह्मणो वरदानेन गर्वितेन सुरोत्तमा ।
इत्युवाच ततो देवान्सर्वान्देवपुरोहित ।
चिन्तयध्वं वधोपायं रावणस्य दुरात्मन ।
एवमुक्ते तु वचने ब्रह्मा देवानुवाच ह ।
अवध्यत्वं मया दत्तं देवदैत्यैश्च रक्षस ।
मानुषेभ्यो भयं तस्य वानरेभ्यश्च देवता ।
सुरासुरसमूहेऽपि वधस्तस्य न विद्यते ।
तस्मादेष हरिर्देवं पद्मनाभस्त्रिविक्रम ।

32

V2 missing up to l 12 (cf v l 6 51 15) B3 reads l 1-51 twice except l 41 V3 illeg for l. 1-2 —(l 1) Ś1 D4 8 9 12 यम् (for यद्) —(l 2) Note hiatus between the two halves D3 उत्थितो राजन् (for अहमुत्थाय) Ś Ñ2 D8 9 12 (to avoid hiatus) ह्यशित्वा (for अशित्वा) —(l 3) D13 नव D9 तदाहं विस्मितोभव (for the post half) —(l 4) Ñ2 V1 3 B3 (first time) D1 12 13 वै (for च) —(l 5) V3 B2 3 (both times) तुष्ट (for भुक्त्वा) Ś V1 D8 12 प्राणायनं, D1 प्रतर्पणं (for प्रणयनं). D9 T2 3 बुभुक्षापनयं कृत्वा (for the prior half) D9 शिलायां सम्- —(l 6) T2 3 पश्यामि (for ऽपश्यं तं) D4 शिलातलस्थं पश्यन् (for the prior half) Ś D8 12 मुनिसत्तमं, D2 4 शशिसप्रभं (for सशितव्रतम्). D1 शिलातलोपविष्टेन द्रुतमाकाशगो मुनि —(l 7) D1 दृष्ट्वा हृष्टश्च संजातो, D9 आकाशेवस्थितं यान्तं (for the prior half) Ñ2 D9 T2 3 च (Ñ2 तु) विद्रु(Ñ2 °ष्ठि)त, B3 (second time) व्यतिष्ठत, D1 तु नारद, D3 13 त्वधिष्ठित (D13 °त) (for त्वतिष्ठत) Ś D8 12 मां तु (Ś2 च) दृष्ट्वा स च स्थित (L [ed] तु स्थित), B3 (first time) दृष्ट्वा मां स तु विष्ठित, D2 4 मां च दृष्ट्वा समु(D4 स तू)त्थित (for the post half) —(l. 8) D13 वै च (for चैव) D4 [अ]भिवन्दित T2 3 स मया चैव भाषित (for the post half) —(l 9) Ñ2 B3 (second time) D9, 13 T2 3 उपविष्टं V1 D4 च (for तु). —(l 10) V3 illeg for the prior half D9 T2 3 आगमनं (for °म्यते) D9 प्रतिगच्छसि —V3 om l 11 —(l 11) B2 3 (both times) मया राजन् (for महाराज) —(l 12) D3 देवतासदं, D8 °सदनं D13 T2 3 °समद (for देवसंसदि) —(l. 13) D2 युष्माकं, D13 युष्मद्भयात् (for युष्मत्तो) V1 B3 (second time) समत (for संबभौ) —(l. 14) B1 (second time) ततो, D2 4 ननु (for तत्र) B2 D9 transp रुद्रश् and विष्णुश् —(l 15) D8 [इ]व (for second च) —(l 16) V1 B2 3 (first time) मारुतो —(l 17) V2 D1 गरुडो ऋषयोरगा (metri causa) (for the post half) —(l 18) Ñ2 D13 प्रचक्रिरे, V3 B3 (second time) D8 समन्त्रिरे, D2 च मन्त्रिरे (for ममन्त्रिरे) D9 T2 3 मन्त्रयाचक्रिरे तत्र (for the prior half) T2 चास्य, T3 वास्य (for रक्ष-) Ś V3 D2 4 8 T3 च, D12 T2 व (for ते) D9 वधार्थं रावणस्य च (for the post half) —(l 19) D1 om from निबद्धश् up to l 20 D3 [ऽ]भिबद्धश् Ñ2 V1 2 B2 3 (both times) D9 13 T2 3 तु (for च) V3 illeg, L (ed) येन सख्ये (for यम सख्ये) —V3 om l 20 —(l 20) D8 क्षितौ, T3 घ्नतो (for जितौ) Ñ2 च, B3 (second time) तौ (for तु) B2 T3 सबले (T3 °ल) T2 3 उभौ (for अपि) —(l 21) V1 B3 (second time) D2 4 वशे (for वशं) Ñ2 च (for स-) —(l 22) T2 च (for वि-) D3 येन (for सर्वे). D3 नृपा हता (by transp), D4 महानृपा D9 T2 3 धर्मिष्ठा बहवो हता (for the post half) —(l 23) D3 (marg) नीतानि (for भग्नानि) D3 यथेच्छत —(l 26) B3 (second time) प्रत्युवाच, D3 इत्युक्त्वा च (for इत्युवाच) D2 T2 3 सर्व- (for सर्वान्). D9 वै स, D13 सर्व- (for देव-). —Ś2 om l 27-30 —(l 27) D9 T2 3 चिन्तयतु (T3 °यित्वा) (for चिन्तयध्वं). D9 T2 3 रक्षसा रावणस्य च (for the post half). —(l 28) V2 वचन (for वचने) —(l 29) Ś1 D8 12 सहायत्वं (for मया दत्तं) Ś1 V2 D8 12 देवैर् (for देव-) Ñ2 D13 -र्दैत्यस्तु, B2 देवेंद्र, D1 -दानव- (for -दैत्यैश्च) V1 B3 (first time) -राक्षसै V3 देवै*स्तस्य रक्षस, B3 (secod time) देवदैत्येंद्ररक्षसा,

पुत्रो दशरथस्यास्तु चतुर्व्यूह सनातन ।
भवन्तो वसुधा गत्वा विष्णोरस्य महात्मन ।
वानराणा तनु कृत्वा सहायत्व करिष्यथ ।
एवमुक्त्वा ततो ब्रह्मा तत्रैवान्तरधीयत ।
देवा अपि यथान्याय जग्मुर्वै यत्र वासव ।
एतदाख्यातवान्मह्य नारदो भगवानृषि ।
यथातत्त्वमशेषेण ततो यात सुरालयम् ।
सोऽय विष्णु सुरै सार्धं वानरत्वमुपागतै ।
रामाभिधानो राजेन्द्र अस्मान्हन्तुमुपागत. ।
तन्मह्य रोचते सीता रामाय प्रतिदीयताम् ।
कुरु मा विग्रह तेन सधिस्तेनेह रोचताम् ।
त्रैलोक्य नमते यस्य पूज्यश्च सतत प्रभु ।
नमस्व राम राजेन्द्र रक्षस्वात्मानमात्मना ।
योग्यश्च रावणो मित्र सधिश्चैवोत्तमो भवेत् ।
सकामा न च ये देवा भविष्यन्ति निरुद्यमा ।

Colophon

कुम्भकर्णवच श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिप. ।
तूर्ष्णींभूतश्चिन्तयित्वा ततो वाक्यमुवाच ह ।
कुम्भकर्ण महाप्राज्ञ शृणुष्व वचनं मम ।
कोऽसौ विष्णुरिति ख्यातो यस्मात्त्वं तात विस्मयसे ।
देवत्वे त न मन्येऽह तथान्यान्देवदानवान् ।
मानुषत्व गते तस्मिन्कि भय ह्यामुपस्थितम् ।

D9 T2 3 देवतान्यस्तु रक्षस (for the post half) —(l 30) V2 मनुष्येभ्यो D9 मर्कटेभ्यश् (for वानरेभ्यश्).—(l 31) D1 तु (for ऽपि) —(l 32) D1,4 9 T3 एव (for एष).—D9 om from त्रिविक्रम up to चतुर्व्यूह in l. 33.—(l. 33) B2 [अ]स्य (for [अ]स्तु) V3 B2 3 (both times) D1 चतुर्बाहु —After l 33, D2 ins.

1* चतुर्धा विभजात्मान राक्षसान्हन्तुमर्हसि ।

—while D9 T2 3 ins

2* मानुष रूपमास्थाय रावण शास्तुमर्हति ।
[D9 हतुम् (for शास्तुम्).]

—(l. 34) D9 T2 3 भवतश्च सुरा सर्वे (for the prior half).—D4 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 35 —(l 35) D9 T2 3 तनू (for तनु) D9 संभावयितुमर्हथ (for the post half).—For l 34–35, D3 subst

3* सभवन्तु सहायार्थं विष्णोरस्य महात्मन ।
भवन्तो वसुधा गत्वा ऋषिऋक्षकुलेषु च ।

—(l 37) B2 transp. देवा and अपि Ś D8.13 T2 3 यथान्याय्य V3 समेत्य (for जग्मुर्वै) Ś B3 (first time) D8 यत्र स (for वै यत्र) D9 T2 3 प्रतिजग्मुर्यथागत (for the post half) —(l 38) D9 एवम् D1 सर्वं (for मह्य) —(l 39) D9 T2 3 यथावृत्तम् D9 तदा (for ततो) D13 याति D1–4 सुरालये.—(l 40) T2 3 [ऽ]पि (for ऽय) V2 3 B2 3 (both times) मानुषत्व (V3 illeg)मुपागत (for the post. half).—After l 40, D2 ins

4* रघूणां च कुलेऽद्वीवे देवाना हितकाम्यया ।
अजेय समरे विष्णुर्मृत्युश्चैव सुरद्विषाम् ।

—Ś D2–4 8,12 om l 41 —(l 41) Note hiatus between the two halves V1 राक्षसेंद्र (hypm.), D1 रक्षेंद्र (for राजेन्द्र) G (ed) युष्मान् (for अस्मान्) D9 T2.3 transp. अस्मान् and हन्तुम् —(l 42) D4 यत्सख्य (for तन्मह्य). V3 रामायैव (hypm.) (for रामाय). V2 प्रतिपाद्यता Ś B3 (first time) D2.8 9 12 T2 3 राघवाय (Ś B3 D8 12 रामायैव) प्रदीयतां (for the post half) —(l. 43) D4 स्नेहस् (for सधिस्). V1 B2 3 (second time) [अ]य, V2 3 [अ]नु-, B3 (first time) [ए]व (for [इ]ह) D1 13 T2.3 ते तेन (for तेनेह). B3 (first time) रोचते, D2 4 रुच्यतां (for रोचताम्).—(l. 44) Ś D2 4 8 12 त्रैलोक्येन नमस्तेन (D2 मया यस्तु, D4 मया नित्य), L (ed) त्रैलोक्ये तु नमस्यस्तु (for the prior half). Ñ2 V1 B2 3 (both times) D9 पूज्य (for पूज्यश्). Ś D8 12 य (for च) Ñ2 B3 (first time) D9 प्रभु, V1 B2 3 (second time) विभु, V2,3 विभु (for प्रभु). T2 3 पूज्यश्चैव तत प्रभु (for the post. half).—V2 om. l. 45 —(l 45) D8 (with hiatus) एव (for राम). L (ed) रक्ष च (for रक्षस्व) —(l 46) D1 नित्य, D9 T2 3 मैत्र्ये (D9 °त्रे) (for मित्र) Ś D2 4 8.12 स सधिश्च, V1 B2 सधिस्ते च, V3 °स्तेन, D1 ससिद्धिश्च (for सधिश्चैव).—(l 47) V2 ते (for न) T2 गमिष्यति (for भविष्यन्ति) B3 (first time) न चोद्यमा (for निरुद्यमा)

Colophon D9 T2 om —*Kānda name* V1 B3 (second time) D2 4 13 लकाकांडे —*Sarga name* Ś Ñ2 V B3 (first time) D1–4 8 12 कुमकर्णवाक्य, B2 कुमकर्णपुरावृत्तकथन, B3 (second time) पुरावृत्तकथन, D13 युद्धपर्वणि कुमकर्णवचन —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 V3 B2 3 (both times) D2 4 8 12 13 om , Ś2 40, Ñ2 V2 D1 3 41, V1 42, T3 69 —After colophon, D2 concludes with राम

—(l 48) Ś B3 (first time) D2 4 8 9 12 राक्षसेश्वर (for °साधिप) —(l 49) D12 तूर्ष्णीं भूत्वा D9 T2 3 चिर ध्या (D9 स्थि)त्वा (for चिन्तयित्वा). V B2 3 (second time) ततो वचनमब्रवीत् (for the post half).—D9 om. l 50. —(l 50) Ś V3 D2 4 8.12 कुरुष्व, Ñ2 शृणु च (for शृणुष्व).—(l 51) Ñ2 V1 3 B2 3 (both times) D3 13 यस्य (for यस्मात्) Ś D8 12 वै बिभेषि च, D1 9 T3 तात विस्यसि —V3 om. l 52–53 —(l. 52) V1 देवत्वे न नमस्ये त, B2 देवत्वेन न मस्येह, B3 D1 2.9 देवत्वेन न मन्येह (D9 नमेये न), T2 3 देवत्वे न समो येन (for the prior half). T3 यदा (for तथा). Ś D2 4 8 12 य (D2 4 त)थान्ये देवदानवा , D9 T2 तथान्यैर्देवदानवैः (for the post. half).—(l. 53) B2.3 D2 4 मानुषत्वे.

नित्यमाहारभूतास्तु मानुषा सुमहाबल ।
खादयित्वा तु तान्पूर्वं कथ पश्चान्नमाम्यहम् ।
प्रणम्य मानुष राम सीता दत्त्वा तु तस्य वै ।
हास्यभूतस्तु लोकानामनुयास्यामि पृष्ठत ।
राघवं त महाबाहो दीनरूपोऽथ दासवत् ।
ऋद्धिं ता पश्यमानोऽस्य कथ शक्ष्यामि जीवितुम् ।
हृत्वा तस्य पुरा भार्यां मानं कृत्वा सुदारुणम् ।
प्रणमेद्रावणो राममेष ते बुद्धिनिर्णय ।
यदि राम स्वय विष्णुर्लक्ष्मणोऽपि शतक्रतु ।
सुग्रीवस्त्र्यम्बक साक्षात्स्वय ब्रह्मा तु जाम्बवान् ।
अहो शास्त्राण्यधीतानि यस्य ते बुद्धिरीदृशी ।
अत्यन्त वैरिण राम यो नमस्कर्तुमिच्छसि ।
देवत्व य परित्यज्य मानुषी योनिमाश्रित ।
अस्मान्हन्तुं किलायात स सधेय कथ मया ।
यदि वा राघवो विष्णुर्व्यक्त ते श्रोत्रमागत ।
देवताना हितार्थाय प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ।
स वानराणा राजानं सुग्रीव शरण गत ।
अहोऽस्य सदृश सख्य तिर्यग्योनिगतै सह ।
वीर्यहीनस्तु कि विष्णुर्यो गतो ऋक्षवानरान् ।
अथ वा वीर्यहीनोऽस्मो येन पूर्वं महासुर ।
वामन रूपमास्थाय याचितस्त्रिपदक्रमम् ।
बलिस्तु दीक्षितो यज्ञे तेन त्व सख्यमिच्छसि ।
येन दत्ता मही सर्वा ससागरवनान्तरा ।
उपचार कृत पूर्वं स बद्धो यज्ञदीक्षित ।
उपकारी हतस्तेन सोऽस्मात्रक्षति वैरिण ।
यदा मे निर्जिता देवा स्वर्गं गत्वा त्वया सह ।
तदा कि नास्ति विष्णुत्व तस्य देवस्य राक्षस ।

—D13 om from गते up to मानु- in l 56 D9 T2 3 सम्- (for त्वाम्) —(l 54) B2 ते, D1 स्म, D3 च (for तु) V1 B3 (m also as above) नित्य समरमीतास्तु (for the prior half) D1 4 तु, D3 च, D9 ते, T2 3 मे (for सु-) V2 3 D2-4 T3 महाबला Ś D8 12 मानुषा सति चाबला (for the post half) —(l 55) T3 भावयित्वा Ś1 Ñ2 य, Ś2 V2 D2 8 12 यत्, D4 य (for तान्) T2 3 सर्वान् D9 विमेमि (for नमामि) —(l 56) B2 रूप (for राम) D9 च (for तु) D9 T2 3 च (for वै) —(l 57) B3 हि, D9 T2 3 [ऽ]हिम (for तु) —D1 om from the post half up to the prior half of l 59 B2 अनुजानामि —(l 58) V2 T2 तु (for त) D2 राघव प्रणमे कस्माद्, D9 राघव मानुष नत्वा (for the prior half) Ñ2 समुपास्यास्य, B3 दीनरूपो हि Ś D2 4 8 12 ह्युपास्य वै(D2 4 त), D9 ह्यनाथवत् (for ऽथ दासवत्) T2 3 दी(T3 ही)नत्वीर्यपराक्रम (for the post half) —(l 59) V2 वृद्धिं, T2 3 बुद्धिं (for ऋद्धिं) V B2 3 D3 9 13 T2 3 च (for तां) D9 [ऽ]थ (for ऽस्य) Ñ2 परऋद्धिं समालोक्य (for the prior half) —(l. 60) Ñ2 वैर, T2 3 भाग (for मान) B3 तस्य, D1 धृत्वा (for हृत्वा) D3 च (for सु-) —(l 61) D9 कृपणो (for रावणो) V3 om. (subm) (for ते). D1 -निश्चय (for -निर्णय) Ś D8.12 एष बुद्धेर्विपर्यय, D2 4 एष बुद्धिवि(D4 °द्वेष)निर्णय (for the post. half) —(l 62) D1 om (hapl) from the post. half up to the prior half of l 68 D9 वा, T2 3 च (for ऽपि). —(l. 63) D9 T2 3 शंकर (for त्र्यम्बक). Ś D2 4 8.12 च (for तु). D2 9 T2 3 रावण, D3 राघव (for जाम्बवान्). —(l 64) Ś V3 D2-4 8 12 [अ]श्रु(V3 D3 [अ]ती)तानि (for [अ]धीतानि) L (ed) तस्य (for यस्य) D3 मतिर् (for बुद्धिर्) —T3 om. l 65 —(l 65) Ś Ñ2 D2 8 13 T2 अत्यत, D9 पश्यतु (for अत्यन्त) T2 -मानुष (for वैरिण). V B2 3 अतीताश्रमिण (V3 °मक) राम (for the prior half) N2 D13 मित्र (for नमस्). Ś2 V1 3 इच्छति, V2 D3 अहति(D3 °सि) (for इच्छसि). D2 यो नर विष्णुमिच्छति (for the post half). —(l 66) V2 परित्यज्य (for °त्यज्य) Ñ2 देवत्व च परित्यक्त (for the prior half) B2 तनुम् (for योनिम्) Ñ2 V1 2 B2 D13 T2 3 आश्रित (for आस्थित) —(l 67) Ś D8 इद, B3 किम्, D3 9 सम्- (for किल) —(l 68) V3 D13 व्यक्तस् (for व्यक्त). D1 तत् (for ते) —D4 om from श्रोत्र up to सुग्रीव in l 70. Ś D8 आगत D9 T2 3 अस्मान्हतुमिहा(D9 °तु समा)गत (for the post half). —(l 69) D3 देवाना (subm). Ñ2 V B2 3 D3 13 हितार्थं तु (for हितार्थाय) —(l 70) D9 T2 3 यो (for स) —(l 71) Ś D8 12 अस्याहो (by transp), V2 D8 अतोस्य, D1 अहो सु- Ś D8 12 गतै (for -गत). —V3 om l 72 —(l 72) D9 वै (for किं) V1 B3 D1 3 य श्रितो, B2 श्रितो य, D9 T2 3 आश्रितो (for यो गतो) Ś D8 12 ऋक्ष-, Ñ2 युधि, D3 चर्क्ष- (for ऋक्ष-) —(l 73) D9 T2 3 अवतीर्य महा योसौ (for the prior half) D13 पूर्वं —(l 74) Ś2 याचित Ñ2 त्रिपदक्रम, V B2 3 त्रिपद पद, D9 प्रददौ बलि, T2 3 त्रिपद तदा(T3 °था) (for त्रिपदक्रमम्) —(l 75) D9 दत्ता च, T2 3 बलिश्च (for बलिस्तु). D1 येन, D4 [ऽ]नेन (for यज्ञे). —D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 78 B3 येन त्व, D9 बद्धस्तत् (for तेन त्व). Ñ2 सख्य त्वम् (by transp) —(l 76) D1 पूर्व (for सर्वा). D9 T2.3 तेन व्याप्ता मही कृत्स्ना(D9 सर्वा) (for the prior half). Ś Ñ2 V1 2 D8 12 वनाकरा(V1 2 °र्णवा), D9 T2 3 -धराधरा (for -वनान्तरा) —D9 T2 3 om l 77 —(l. 77) B2 उपकार V1 2 D3 13 उपचारकृता(D13 °त) Ś D2 8 13 सर्वो (for पूर्वं) Ñ2 पूर्वं कृतोपकारस्तु (for the prior half). V3 प्रबद्धो Ś D2 8 12 बद्धो यज्ञस्य दीक्षित (for the post. half). —(l 78) D2 उपचारी (for उपकारी). Ś Ñ2 D8 12 13 येन (for तेन) D9 वै कथ (for वैरिण) Ś D2 4 8 12 य(D2 4 सो)स्माश्च कुतवैरिण (for the post. half) —(l 79) T2 यथा (for यदा) V3 B2 ते (for मे). Ś D8 12 निहता. D9 लोका (for देवा). —(l 80) D9 T2 तदानी, T2 तथा किं (for तदा किं) D2 नास्ति

साम्प्रत कुत आयात स विष्णुर्येन बिभ्यसि ।
शरीररक्षणार्थाय ब्रुव ते वाक्यमीदृशम् ।
नाय क्षीवयितु काल कालो योद्धु निशाचर ।
आयु पितामहाल्लब्ध त्रैलोक्य च वशीकृतम् ।
राघव प्रणमे कस्माद्धीनवीर्यपराक्रमम् ।
गच्छस्व शयनीयाय शेषे च विगतज्वर ।
शयान न च हन्यास्त्वा राघवो लक्ष्मणस्तथा ।
अह राम वधिष्यामि ससुग्रीव सलक्ष्मणम् ।
वानराश्च हनिष्यामि ततो देवान्महारणे ।
विष्णु चैव वधिष्यामि ये च विष्ण्वनुयायिन ।
गच्छ गच्छ स्वक क्षेत्र चिर जीव सुखी भव ।
भ्रातर स्वैरमुक्त्वाथ रावण कालचोदित ।
सावलेप सगर्व च पुनर्वचनमब्रवीत् ।
जानामि सीता धरणीप्रसूता
जानामि राम मधुसूदन च ।
अह हि जाने त्वहमस्य वध्य-
स्तेनाहृता मे जनकात्मजेयम् ।
न कामाच्चैव न क्रोधाद्धरामि जनकात्मजाम् ।
निहतो गन्तुमिच्छामि तद्विष्णो परम पदम् ।
रावणस्य वच श्रुत्वा क्रुद्धस्य परिदेवितम् ।
कुम्भकर्ण पुनर्वाक्य साश्रुपूर्णमभाषत ।

V3 om (hapl) दवस्य Ñ2 तस्य राक्षसपुगव (for the post half) —(l 81) V3(with hiatus) यश्च, T1 कुत (for कुत) Ś D8 12 आयाति, T3 °स (for आयात) V1 2 B2 3 यस्य (for येन) Ñ2 V B2 3 D3 13 बिभ्यसे, D1 भेष्यसे (for बिभ्यसि) —(l 82) D9 T2 3 -रक्षणार्थं त्व (for °र्थाय) Ñ2 D13 त्व ब्रवे, V B2 3 D1 ब्रवे(V3 क्रथ) त्व, D3 यद्ब्रूषे, D9 T2 3 वदसे (for ब्रुव ते). —(l 83) B2 अल (for नाय) Ś B3 D2 8 12 युद्धे (for योद्धु) D4 युद्धकालो, L (ed) कालयुद्धे (for कालो योद्धु) —(l 84) V2 B2 3 स्वाम्य, D9 राज्य (for आयु) D9 T2 3 निरामय (for पितामहात्) Ñ2 V B2 3 D2–4 13 वशग(Ñ2 D4 च वशे, V3 शरण, D2 वशवत्) कृत, D1 सचराचर, D9 T2 3 वशमागत (for च वशीकृतम्) —(l 85) T2 3 दीन- (for हीन-) Ś1 -वीर्य —(l 86) Ñ2 D1 गच्छ त्व, V B2 3 तद्गच्छ (for गच्छस्व). V B2 3 D9 शयनीय त्व(D9 हि), D4 शयनार्थाय, T2 3 शय निर्याहि (for °नीयाय) Ñ2 D13 स्वप त्व(Ñ2 ॰) वि- V B2 3 पिब त्व वि-, D1 सभा वापि, D2 शेष्व त्व वि-, D3 शय त्व वि-, D4(*sup lin* also as in Ñ2) श्रेष त्व वि-, D9 यथा पूर्व, T3 3 यथा त्व वि-, (for शेषे च वि-) —(l 87) Ñ2 D2 च न(by transp), B3 न हि (for न च) V B2 D1 3 13 शयमान न Ñ2 D3 4 तदा (for तथा) —(l 88) Ś B3 D3 8 9 12 हनिष्यामि (for वधिष्यामि) —After the prior half, D12 wrongly reads the post half of l 89 and the prior half of l 90 repeating them in their proper place V1 3 B2 3 D13 सुग्रीव च (for ससुग्रीव) V2 सुग्रीव सहलक्ष्मण (for the post half) —(l 89) Ś D2 4 8 9 12 T2 3 वधिष्यामि (for हनि°) V3 बले (for -रणे) —(l 90) D9 वापि (for चैव) Ś Ñ2 D1 8 12 हनिष्यामि (for वधि°) D4 ये विष्णोरनु- V2 -[अ]नुजीविन , V3 °... (illeg), T2 3 -निवासिन (for -[अ]नुयायिन) D9 विष्णुलोकनिवासिन (for the post half) —(l 91) V B2 3 D13 गच्छस्व तत् (B2 ते) (for गच्छ स्वक) B3(*inf lin* as above) क्षिप्र (for क्षेत्र) D1 स्वनवस्त्व , D3 स्वप क्षिप्र, D4 तु दुर्बुद्धे (for स्वक क्षेत्र) D9 T2 3 गच्छ गच्छस्व रक्षोद्य (for the prior half) —D4 om from the post half up to the prior half of l 92 —(l 92) T3 उक्तो D9 [अ]थ, T2 3 हि (for [अ]सौ) D1–4 कालनोदित , D13 °दर्शित (for कालचोदित). —(l 93) V1 D2 सगर्ज, V2 3 B2 च स(V3 ग)र्व (for सगर्व) Ś D4 8.12 स गर्जन् D9 सावमान सावलेप (for the prior half) —D4 om l 94–97 For l 94–97, cf. l 111–114 of App I (No. 30) —(l 94) Ñ2 धरणि- , V2 D3 जनक- (for धरणी-) T2 3 -सुता च D9 च पयोधिजाता (for धरणीप्रसूता) —Ñ2 illeg from l 95–97 —(l 95) T2 त्व (for च) Ś V1 3 D1–3 8 12 13 जानामि रामो मधुसूदनोय —(l 96) B2 3 एतद् , D12 अय (for अह) V D1–3 13 वि-, T2.3 तु (for हि) Ś D2 8 12 वयम्, L (ed) स्वयम् (for त्वहम्) B2 अद्य (for अस्य) Ś D2 8 12 वध्यास D9 तथापि जानामि यदस्य कार्य. —(l 97) D9 तदा (for तेन) D13 ते (for मे) D9 T2 3 [इ]य (for [ए]षा). —(l 98) Ś V3 D2 3 8 12 T2 नैव च, D4 चापि न (for चैव न) T3 च कामान्न च (for कामाच्चैव न) Ś D1 8 9 12 त्यजामि (for हरामि) T2 3 हृता मे जनकात्मजा (for the post half). —After l 99, B2 3 D2 G (ed) read an addl colophon

[*Kāṇḍa name* B2 3 लङ्काकाण्डे, D2 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* B2 3 D2 रावणवाक्य —*Sarga no.* (figures, words or both) B2 3 D2 om , G (ed) 41]

—Ñ2 illeg for l 100 —(l 100) D9 T2 3 इति ब्रुवाण त क्रुद्ध(D9 क्रुद्ध तु) (for the prior half) D1 -वेदित (for देवितम्) D9 रणे कृतविनिश्चय, T2 3 मरणे कृतनिश्चय (for the post half) —B2 3 D9 om (hapl), Ñ2 illeg for l 101 —(l 101) V1 2 शनैर् (for पुनर्). D1 साश्रुकण्ठम्, T2 3 सान्त्वपूर्वम्, L (ed) अश्रुपूर्णम् Ś D8 12 साश्रुपूर्णमुखोऽब्रवीत् (for the post half)

33

After colophon of 6 51, Ś D2 8 12 ins

कुम्भकर्णवच श्रुत्वा रावणो लोकरावण ।
गन्तुमैच्छदतिक्रुद्ध सर्वसैन्येन सवृत ।
सग्राममभिकाङ्क्षन्त श्रुत्वा त राक्षसेश्वरम् ।
तत्रोत्थाय ययौ देवी शीघ्र मन्दोदरी तदा ।
माल्यवन्त करे गृह्य यूपाक्षसहिता तथा ।
मन्त्रिभिर्मत्रतत्त्वज्ञैस्तथान्यैर्मन्त्रिसत्तमै ।
राक्षसैरावृता सर्वैर्वेत्रमुद्गरपाणिभि ।
योषिद्भिश्चैव वृद्धाभिस्तथा कन्याभिरावृता ।
आयुधव्यग्रहस्तैश्च राक्षसैश्च समन्तत ।
सभा तु प्रस्थिता देवी यत्रास्ते राक्षसाधिप ।
छत्रेण ध्रियमाणेन अतिकायपुर सरे ।
चामरैर्वीज्यमाना च ह्यतिमात्रमलकृतम् ।
राजमार्ग सुविपुल ध्वजमालोपशोभितम् ।
उत्सारण प्रकुर्वद्भिर्वेत्रमुद्गरपाणिभि ।
प्रविश्य च सभा दिव्या प्रभया द्योतमानया ।
दृष्टु वै रावण सा तमपश्यद्गन्तुमुद्यतम् ।
प्राप्ता देवी तु ता राजा प्रिया मन्दोदरीं तदा ।
दृष्ट्वा ससभ्रमस्तूर्ण परिष्वज्य दशानन ।
मन्त्रिणा तु ततस्तेषामासनान्यादिदेश ह ।
सौवर्णानि विचित्राणि सोपधानानि सर्वश ।
स्वासनेषूपविष्टेषु प्रणामान्ते च मन्त्रिषु ।
पर्यङ्के चोपविष्टं तु तदा मन्दोदरीसुत ।
अतिकायो महाबाहु पितर चाभिवाद्य तम् ।
मातर चाभिवाद्याथ तथासनगतोऽभवत् ।
प्रहस्तवधसतप्तो महाकायवधार्दित ।
लङ्कायाश्चावमर्देन कषायीकृतलोचन ।
सग्राममभिकाङ्क्षन्स व्याकुलेनान्तरात्मना ।
अब्रवीद्विविध चैव महागम्भीरनिस्वन ।
किमागमनकृत्य तु देवि शीघ्र तदुच्यताम् ।
तूर्ण मम समीप तु किमर्थ त्वमिहागता ।
मन्त्रिभि सहिता कि नु ब्रूहि साध्वि यथातथम् ।
एवमुक्ते तु वचने देवी वचनमब्रवीत् ।
विज्ञाप्य शृणु राजेन्द्र याचे त्वाह कृताञ्जलि ।
नापराधश्च कर्तव्यो वदन्त्या मम मानद ।
श्रुता मे नगरी रुद्धा श्रुता मे राक्षसा हता ।
धूम्राक्षसहिता वीर प्रहस्तसहितास्तथा ।
भवान्नै युद्धकामश्च निर्गन्तु कृतनिश्चय ।
इति जानीहि राजेन्द्र ममागमनकारणम् ।
न च युक्त प्रमुखत स्थातु तस्य महात्मन ।
एकेन येन वै पूर्व बहवो राक्षसा हता ।
चतुर्दशसहस्राणि जनस्थाननिवासिनाम् ।
खरश्च निहत सख्ये सोऽय रामो न मानुष ।
त्रिशिराश्च कबन्धश्च विराधो दण्डके हत ।
शरेणैकेन मारीचस्तदा रामो न मानुष ।
शङ्के चैन महाराज मारीचस्य वधात्तदा ।
पितुश्च वचनाद्राम प्रविष्टो दण्डक वनम् ।
ब्रह्मचर्यव्रते युक्त सह भ्रात्रा वनेचर ।
तस्य भार्या जनस्थानात्किमानीता पतिव्रता ।
अकारणकृत तत्ते दोषोऽय समुपस्थित ।
पतिव्रतावरोधश्च महान्त दोषमावहेत् ।
न मह्य रोचते बुद्धया न चैषा मन्त्रिणा तथा ।
रामभार्या सती ह्येषा रामाय प्रतिदीयताम् ।
विभीषणेन चैवोक्त पूर्वमेव महात्मना ।
गतस्तत्रैव रामश्च तद्वाचाय करिष्यति ।
वस्त्राणि चैव रत्नानि प्रेषयाम रघूत्तमे ।

33

[Cf No 30 This follows NW tradition with variants and stars and so is given separately]

(l 3) D2 रावण श्रुत्य भामिनी (for the post half) —(l 4) D12 ततो (for तत्र) Ś [आ]ययौ (for ययौ) D2 नाम्ना and तथा (for शीघ्र and तदा respy) —(l 5) D2 कपि and तदा (for करे and तथा respy) —(l 11) Note hiatus between the two halves D2 -पुर सरा —(l 12) D2 8 12 वीज्यमान(D2 °न)श् (for वीज्यमाना) Ś2 सा (for च) Ś2 D12 अल्कृता(D12 °तै) (for अल्कृतम्) D2 वीज्यमाना स्वलकृतै (for the post half) —(l 13) D2 सीतार्थ माग- (for राजमार्ग सु-) —(l 15) D2 तु (for च) —(l 16) D2 तु (for तम्) and मयस्य दुहिता तदा (for the post half) —(l 17) D2 ततो (for तु ता) —(l 18) Ś1 ससभ्रमात् —(l 21) D2 तेष्वासनोप- Ś1 D2 प्रणामातेषु (for °मान्ते च) —(l 22) D2 देवी (for तदा) —(l 24) D2 [अ]भ्यवाद्य D2 12 तदा (for तथा) —(l 28) Ś D8 -नि स्वन —(l 29) D2 ते (for तु) —D12 om (hapl) from देवि up to तु in l 30 —(l 30) D2 समीपे —(l 31) D2 8 तु (for नु) —(l 32) Ś2 [इ]ति (for तु) —(l 36) D2 वीरा (for वीर) and प्रहस्तेन सहैव तु (for the post half) —(l 38) D2 सचिन्त्य (for जानीहि) —After l 39, D2 ins

1* रामस्य सुमहाभाग यस्य भार्या हृता त्वया ।
रामस्य च ससामित्रेर्यस्य नास्ति समो युधि ।
न च मानुषमात्रोऽस्मा रामो दशरथात्मज ।

—(l 41) Ś2 निवासिन —(l 42) D2 तथा (for सोऽय) —(l 43) D2 कथ वध्यो (for कबन्धश्च) —(l 44) D2 वाली च (for मारीचस) —(l 49) D2 दोषाय समुपस्थित (for the post half) —(l 50) D2 दोषमावहते महान् (for the post half) —(l 51) D2 तेषा (for चैषा) —(l 52) D2 प्रिय (for प्रति-) —(l 54) D2 त्वद्वचोय. —(l 56) D8 om second च (subm.) —(l 59) D2

[illegible] मूर्छा [illegible] च ।
[illegible] ।
[illegible] च ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] हर्तुं राक्षसा ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] भवेत ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] न च जीवति ।
[illegible] दशानन ।
[illegible] च ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
मा कृथा [illegible] मा कृथा पुत्रसंक्षयम् ।
[illegible] ।
[illegible] च ।
[illegible] ।
[illegible] च [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] रत ।

प्रहस्तेन कृतं किंचियुद्ध ने राक्षसेश्वर
धूम्राक्षेण च राजेन्द्र नित्य समरगृध्रिणा ।
महाकायेन च तथा महामायेन रक्षसा ।
अकम्पनेन वीरेण युध्यता राक्षसेश्वर ।
तथान्यैर्युध्यमानैश्च किं कृत वानरे बले ।
न कृतो यूथप कश्चिद्बलोद्देशेऽपि रावण ।
येषा वीर्याद्बिभेतीन्द्र कुबेरवरुणावपि ।
स च वैवस्वतो येषा तथान्ये देवदानवा ।
येषा नास्ति समो वीर्ये ते हता वानरैर्युधि ।
न चापि वानरा॰ शक्या हन्तु पादपयोधिन. ।
रक्ष्यमाणास्तु रामेण सुग्रीवेण च पालिता. ।
तत्र ते रोचता मधि सह रामेण रावण ।
योग्यश्च राघवो मित्र कार्तवीर्योऽर्जुनो यथा ।
मा कृथा मोघमानित्व मा कृथा कुलसंक्षयम् ।
मा कृथा गुरुनाश च मा कृथा. पुत्रसंक्षयम् ।

Colophon

तस्यास्तु वचन श्रुत्वा प्रियाया राक्षसेश्वर. ।
दीर्घमुष्ण च नि श्वस्य विलोक्य च सभासद॰ । [100]
हस्ते मन्दोदरीं गृह्य वाक्यमेतदुवाच ह ।
त्वया वै हितकाङ्क्षिण्या वचो यद्वदु भाषितम् ।
न तन्मनसि मे देवि यच्छोक्तोऽह प्रिय प्रिये ।
देवाञ्जित्वा रणे पूर्वं ससुरासुरमानवान् ।
प्रणमे मानुष कस्माद्वानरान्य. समाश्रित॰ । [105]
प्रणम्य राम काकुत्स्थ कि वक्ष्ये सर्वदेवता॰ ।
कीदृशं वा भवेन्मह्य जीवित हतचेतस॰ ।
हृत्वा तस्य पुरा भार्यां मान कृत्वा सुदारुणम् ।
राक्षसान्घातयित्वा तु लङ्का सपीड्य सर्वत॰ ।
राघव प्रणमे कस्माद्दीनवीर्य इवाचल: । [110]
राघव वै प्रणम्याह कथ जीविनुमुत्सहे ।

[illegible] —([illegible]) [illegible] (for [illegible]). D₂ ₁₅ [illegible] —(l. 61) Ś₁ [illegible] (for [illegible]). —(l. [illegible]) [illegible] (for [illegible]). —(l. 63) Ś₁ [illegible] (for [illegible]) —(l. 64) Ś₁ [illegible] (for [illegible]). D₂ [illegible] D₃ om. (for the post. half). —(l. 65) [illegible] (for [illegible]) D₂ [illegible] (for [illegible]) D₂ [illegible] —(l. 66) D₂ [illegible] —(l. 67) D₂ [illegible] —(l. 68) D₂ [illegible] (for [illegible]). [illegible] —(l. 70) D₂ [illegible] (for the post. half). —(l. 71) D₃ [illegible] (for [illegible]). [illegible] (for [illegible]) —(l. 74) D₂ [illegible] (for [illegible]) [illegible] (for the post. half). —(l. 77) D₂ [illegible] —(l. 78) D₂ ₁₂ [illegible] —(l. 79) [illegible] (for [illegible]) [illegible] (for the post. half). [illegible] (for the post. half) [illegible] —(l. 87) [illegible] —(l. 95) D₂ [illegible] (for मित्र). —(l. 97) D₂ ₁₁ कृथा गुरुनाश [illegible] (for the prior half). —After l. 98, D₂,₁₃ ins. (followed by colophon)

2* मर्द [illegible] वचन मम ।
[D₁₃ [illegible] (for मर्द).]

[Colophon —*Kānda name* · D₂ लङ्काकाण्डे. —*Sarga name*: Ś₁ D₂ ₃,₁₃ मन्दोदरीवाक्य —*Sarga no.* (figures, words or both). Ś₁ D₂ ₃ ₁₃ om , Ś₂ 42.—After colophon, D₂ concludes with राम.]

—(l. 100) D₂ [illegible], D₁₃ [illegible] (for the prior half). D₂ [illegible] (for विलोक्य). —(l. 102) D₂ [illegible] (for [illegible]). —(l. 103) Ś₂ [illegible] (by transp), D₁₂ [illegible] (for [illegible]). D₂ [illegible] (for [illegible]). —(l. 104) D₂ [illegible] (for [illegible]) D₂ [illegible] (for पूर्वं). D₂ [illegible] (for [illegible]). D₂ [illegible] (for the post. half). —(l. 108) D₂ [illegible] (for कृत्वा). —(l. 110) D₂ [illegible] (for [illegible]). —(l. 114)

एष मे सहजो भावो नित्य मनसि धिष्ठित ।
अधिरुह्य तदा देवान्न नमेय तु कस्यचित् ।
त्रैलोक्ये स पुमान्नास्ति यो मया न जितो रणे ।
देवताना बल हत्वा देवराजो मया जित ।
राघव प्रणमे कस्मात्कृत्ये स्थित्वा हि देहिनाम् ।
मा कृथा हृदि मताप विजयिष्ये शुचिस्मिते ।
हनिष्ये राघव चैव लक्ष्मण च सवानरम् ।
सुग्रीव च हनिष्यामि हनूमन्तं च वानरम् ।
न तु सधिं करिष्यामि राघवेण कदाचन ।
वैदेहीं नार्पयिष्यामि राघवस्य भयादहम् ।
साम्प्रत न च साधि तु करिष्यति स राघव ।
सागर तु महत्तीर्त्वा लङ्का रुद्धा सकाननाम् ।
राक्षसप्रवरान्हत्वा सधि कुर्यात्कथ प्रिये ।
न त्वह सधिमिच्छामि कदाचिदपि भामिनि ।
गच्छ त्व भव विस्रब्धा भवेत्सर्वं सुखोदयम् ।
मा कृथा हृदि सतापमह यास्ये रणाजिरम् ।
अथ सर्वान्हनिष्यामि शत्रून्समरमूर्धनि ।
पुत्राश्च ते महावीर्या मेघनादपुरोगमा ।
न तेषा मुच्यते कश्चिदपि मृत्युर्वरानने ।
अन्त पुराय गच्छ त्वं सुखिनी भव सस्नुषा ।
एवमुक्त्वा परिष्वज्य भार्यां प्रीतमना इव ।
प्रविवेश च सा देवी तदा स्वभवन शुभम् ।
चिन्तयामास त घोर विग्रह समुपस्थितम् ।
रावणस्तु ततो वाक्यं राक्षसानिदमब्रवीत् ।
कल्प्यता मे रथ· शीघ्र क्षिप्रमानीयता धनु ।
अद्य क्रोध विमोक्ष्यामि निगूढ हृदयोद्भवम् ।
देवासुरे यथा पूर्वं रुद्रेण निहतोऽन्धक ।
चिरकालस्थितं ह्येतद्युद्ध मे राघवेण ह ।
अद्य तूणेशया बाणा निर्मुक्ता इव पन्नगा ।
राम समभिधावन्तु विषाग्निप्रतिमा शिता ।
सुतेजनै रुक्मपुङ्खैरतिधौतैर्हिरण्मयै ।
सागर दीपयाम्येष मुक्तामिरिव कुञ्जरम् ।
वानरान्सुबहून्गृह्य राघव सम्प्रवेशितान् ।
मामनुस्मृत्य विक्रान्तान्नामपार्श्वसमागतान् ।

Colophon

अथादाय शितं शूल शत्रुशोणितरञ्जितम् ।
कुम्भकर्णो महातेजा रावण वाक्यमब्रवीत् ।
रावण च समालक्ष्य भ्रातर कुपितेन्द्रियम् ।

34

After 6 55 35^{ab}, D3 ins

विभीषणो महाप्राज्ञ उवाच रघुनन्दनम् ।
निर्याति स्फुटदशनो दशाननस्य
    भ्राताय विपुलवपुर्यत कनीयान् ।
कुर्वाणश्चरणभराज्जगद्विलोल
    प्रान्तैभक्षुभितक* । कुम्भकर्ण ।
विन्ध्याद्रेरपि विपुल शरीरबन्धो
    धी सूक्ष्मा कुशशिखरादपीष्यतेऽस्य ।
अन्यस्य व्रतसमुपार्जित प्रताप
    सजात * ॰ सहसायमद्भुतेन ।
एतस्य त्रिजगदिद तृण रणाग्रे
    स्वप्नत्वात्कुशलममुष्य विष्टपानाम् ।
नि·शङ्क निवसति रावणोऽस्य बाहु-
    प्राकारव्यवहितशत्रुवाहिनीक ।
सनद्ध स्वसदृशवाहिनीसमग्र
    सग्रामे क इव निवेद्यतामय ते ।
वक्तव्य किमपरमेहि सावधान
    सजात जगदखिल तुलाधिरूढम् ।
सुग्रीव. स्वयमभवत्तत पुरस्ता-
    द्ध्यास्त श्वसनसुत प्रदेशमूलम् ।
सचक्रुर्भयमितरे कथचिदस्मि-
    न्सौमित्री रघुपतिरन्तिके चकार ।
तारेयश्चरणरजोऽङ्घ्रिजैर्दुधाव
    क्ष्माभृद्भिर्दहनसुतो ममर्द जज्ञे ।
तस्याय खरनखरायुध सवेग
    सामीरि समरखले समाससाद ।

Ś3 [अ]धिष्ठित (for धिष्ठित) —(l 113) D2 देवी (for देवान्) —(l 116) D2 कृत्य (for कृत्ये) D2 12 तु (for हि).—(l 117) D2 त (for वि-). —(l 118) D2 लक्ष्मण वानराश्च तान् (for the post half) —(l 119) D2 om first च (subm) D2 वधिष्यामि (for हनि°) —(l 120) D2 सहैव तु (for कदाचन) —(l 122) D2 करिष्यामि च राघवे (for the post half) —(l 123) D2 बद्धा (for तीर्त्वा) —(l. 124) D2 कुर्या (for कुर्यात्) —(l 126) D2 सर्वमेतत् (for भवेत्सर्वं) —(l 128) D2 अथ (for अथ) —(l 130) D8 वर्तते (for मुच्यते) D8 अप· (for अपि) —(l 132) D2 प्रियमना —(l 133) D2 तदा and स्वय (for च सा and तदा respy) —(l 136) D2 8 कल्पता —(l 137) D12 अधि- (for अद्य) D2 हृदये भव —(l 139) D2 काले (for काल-) D8 एव (for युद्ध).

Ś1 हि (for ह) —(l 141) D2 विषाग्निप्रतिभासिता (for the post half) —(l 142) D2 सुतेजमै and तैर्धौतैर्हि (for सुतेजनै and अतिधौतैर् respy) —(l 143) D2 [द]व (for [प]य) —(l 144) D2 राघवात्स देशितान् (for the post. half).—(l 145) D2 रामपार्श्वमुपागतान् (for the post half).

[Colophon —*Kānda name* D2 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D2 8 12 रावणवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D2 8 12 om., Ś2 43 —After colophon, D2 concludes with राम.]
—(l 148) D2 अतीव हि (for रावण च)

—Thereafter, all the above MSS (except D2) repeat 6 51.28^{c}–29^{b}, while D2 repeats 28^{c}–29.

नीलाद्या कपिपतय॰ सहस्रभाज
आसीदन्तरसमीप एव तस्य ।
सुग्रीव स्वयमपि सगमोद्धुरत्वा-
च्छ्रिद्राणि द्युतिभिरवापदूर्ध्वकायम् ।
नापश्यत्प्रलघुतया बहून्प्रतोऽपि
स्पर्शेण स्फुटमवधीत्तु बहूनुपेतान् ।
सोऽङ्घ्रिभ्या मृद इव पर्यटन्नैपी-
घ्र
च्चूर्णत्व रणचतुरा हरीन्द्रकोटी ।

35

After 6 55 76, D7 10 11 G1 K (ed, within brackets) ins

पीड्यमानस्तदाखै तु विशेष तस्स राक्षस ।
ततश्चुकोप बलवान्सुमित्रानन्दवर्धन ।
अथास्य कवच शुभ्र जाम्बूनदमय शुभम् ।
प्रच्छादयामास शरै मध्याभ्रमिव मारुत ।
नीलाञ्जनचयप्रख्य शरै काञ्चनभूषणै ।
आपीड्यमान शुशुभे मेघै सूर्य इवाशुमान् ।
तत स राक्षसो भीम सुमित्रानन्दवर्धनम् ।
सावज्ञमेव प्रोवाच वाक्य मेघौघनिस्वन ।
अन्तकस्याप्यकष्टेन युधि जेतारमाहवे ।
युध्यता मामभीतेन ख्यापिता वीरता त्वया ।
प्रगृहीतायुधस्येह मृत्योरिव महामृधे ।
तिष्ठन्नप्यग्रत पूज्य किमु युद्धप्रदायक ।
ऐरावत समारूढो वृत सर्वामरै प्रभु ।
नैव शक्रोऽपि समरे स्थितपूर्व॰ कदाचन ।
अद्य त्वयाह सौमित्रे बालेनापि पराक्रमै ।
तोषितो गन्तुमिच्छामि त्वामनुज्ञाप्य राघवम् ।
यत्तु वीर्यबलोत्साहैस्तोषितोऽह रणे त्वया ।
राममेवैकमिच्छामि हन्तु यस्मिन्हते हतम् ।
रामे मयात्र निहते येऽन्ये स्थास्यन्ति सयुगे ।
तानह योधयिष्यामि स्वबलेन प्रमाथिना ।
इत्युक्तवाक्य तद्रक्ष प्रोवाच स्तुतिसहितम् ।
मृधे घोरतर वाक्य सौमित्रि॰ प्रहसन्निव ।
यस्त्व शक्रादिभिर्देवैरसह्य प्राप्य पौरुषम् ।
तत्सत्य नान्यथा वीर दृष्टस्तेऽद्य पराक्रम ।
एष दाशरथी रामस्तिष्ठत्यद्रिरिवाचल ।
इति श्रुत्वा ह्यनादृत्य लक्ष्मण स निशाचर॰ ।

36

After 6 55 91, Ś Ñ2 (preceded by an addl colophon) B2 D2,8 9 12 T2 3 (after the first occurrence of 6 55 91) ins, while D1 ins after 6 55 74, whereas D3 ins after 6 55 92, K (ed) ins within brackets after 6 55 98

पुरस्ताद्राघवस्यार्थे गदापाणिर्विभीषण ।
अभिदुद्राव वेगेन भ्राता भ्रातरमाहवे ।
विभीषण पुरो दृष्ट्वा कुम्भकर्णोऽब्रवीदिदम् ।
प्रहरस्व रणे शीघ्र क्षत्रधर्मे स्थितो भव ।
भ्रातृस्नेह परित्यज्य राघवस्य प्रिय कुरु ।

35

(l 1) D10 तद् (for तदा) G1 K (ed) भिद्यमानस्तदा बाणर् (K [ed] तैस्तु) (for the prior half) D7 G1 विपेहे (for विशेष) G1 यत —(l 2) G1 चुक्रोध (for चुकोप) and -नदि- (for -नन्द-) —(l 4) G1 प्रचिच्छेद शरैस्तस्य (for the prior half). —(l 5) K (ed) -प्रख्यै —(l 6) G1 आचीयमान, K (ed) आच्छाद्यमान —(l 7) G1 वीर (for भीम) and नदि- (for नन्द-) —(l 8) G1 अवज्ञयैव (for सावज्ञमेव) D7 K (ed) -निस्वन (K [ed] °न), G1 -निस्वन —D11 repeats l 9–10 consecutively —(l. 9) D7 कष्टस्य, G1 रुष्टस्य, K (ed) क्रुद्धस्य (for [अ]कष्टेन) G1 भयदातारम् (for युधि जेतारम्). —(l. 10) G1 निर्भिदता मा तरसा (for the prior half) and विख्याता (for ख्यापिता) —(11) G1 [ए]व, K (ed) [इ]व (for [इ]ह) —(l. 12) G1 तिष्ठतो (for तिष्ठन्) and को मे (for किमु) —(l 13) D7 G1 ऐरावत- G1 गज- (for सम्-) and चापि (for मर्त-). —(l 15) D11 G1 बलेन —(l. 17) G1 सत्त्ववीर्यगुणोपेतस, K (ed.) सत्त्वधैर्यबलौघेन (for the prior half). —(l 18) G1 गमिष्यामि (for [ए]कमिच्छामि) —(l. 19) D7 चेन् (for [अ]त्र). G1 तु निहते वीर (for मयात्र निहते) and यदि स्थास्यति (for येऽन्ये स्थास्यन्ति) —(l 20) G1 तद् (for तान्) —(l 21) G1 सत्कृत (for -सहितम्) —(l 22) K (ed) इद (for मृधे) G1 रक्षोवर (for घोरतर) —(l 23) K (ed) प्राह (for प्राप्य) G1 असह्य पापपूरुष (for the post half) —(l. 24) G1 सर्वं (for सत्य) —(l 25) K (ed) [अ]पर (for [अ]चल) —D11 om (hapl ?) from l 25 up to 6 55 77[ab]

36

Ś D2.8 12 om l. 1 —(l 1) T2 3 ततस्तु (for पुरस्ताद्). K (ed) गदायुक्तो —(l 2) Ś D3 8 12 रक्षो, T2 त्राता (for भ्राता). —(l 3) D1 पुनर् (for पुरो). Ś D2 8 12 पालनीय लघु (D8 तनु) स (D2 त) दा (for the post half) —After l 3, Ś D2 8 12 ins

1* करुणाक्रोधलज्जाभिर्व्याप्तोऽन्तर्वाक्यमब्रवीत् ।

[D2 बाष्पातर् (for व्याप्तोऽन्तर्)]

—(l 4) B2 वने (for रणे) Ñ2 B2 D9 क्षात्र- (for क्षत्र-) D1 3 9 -धर्म- (for -धर्मे) K (ed) स्थिरो Ś D2 3 8 12 भवान् (for भव) —(l 6) Ñ2 स त्व, B2 D1 2 9 यत्त्व (for यस्त्व) B2 उपाश्रित —(l 7) Ñ2 B2 D9 -[अ]नु- (for -[अ]भि-) —(l 8) B2 D1 3 धर्मा (B2 सत्या) भिसत्कार्ना, T2 3 K (ed.)

अस्मत्कार्यं कृत वत्स यस्त्व राममुपागत ।
त्वमेको रक्षसा लोके सत्यधर्माभिरक्षिता ।
नास्ति सत्याभियुक्ताना व्यसन तु कदाचन ।
सन्तानार्थं त्वमेवैक॰ कुलस्यास्य भविष्यसि ।
राघवस्य प्रसादाच्च रक्षसा राज्यमाप्स्यसि ।
परिहृत्य च दुर्धर्षं शीघ्र मार्गादपक्रम ।
न स्थातव्य पुरस्तान्मे सभ्रमाद्भ्रष्टचेतस ।
न वेद्मि सयुगे सक्त. स्वान्परान्वा निशाचर ।
रक्षणीयोऽसि मे वत्स सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ।
एवमुक्तो वचस्तेन कुम्भकर्णेन धीमता ।
विभीषणो महाबाहु कुम्भकर्णमुवाच ह ।
गदित मे कुलस्यास्य रक्षणार्थमरिंदम ।
न कृत सर्वरक्षोभिस्ततोऽह राममागत ।
तत्क्षन्तव्य हि भवता सुकृत दुष्कृत तु वा ।
एवमुक्त्वाश्रुपूर्णाक्षो गदापाणिर्विभीषण॰ ।
एकान्तमाश्रितो भूत्वा चिन्तयामास तत्क्षयम् ।

37

After 1292*, M3 B(ed) K(ed) (both eds within brackets) ins

उन्मत्तस्तु तदा दृष्ट्वा गतासु भ्रातर रणे ।
चुकोप परमक्रुद्ध॰ प्रलयाग्निसमद्युति॰ ।
तत समादाय गदा स वीरो
विन्त्रासयन्वानरसैन्यमुग्रम् ।
दुद्राव वेगेन तु सैन्यमध्ये
दहन्यथा वह्निरतिप्रचण्ड ।
आपतन्त तदा दृष्ट्वा राक्षस भीमविक्रमम् ।
शैलमादाय दुद्राव गवाक्ष पर्वतोपम॰ ।
जिघासू राक्षस भीम त शैलेन महाबल॰ ।
आपतन्त तदा दृष्ट्वा उन्मत्तोऽपि महागिरिम् ।
चिच्छेद गदया वीर शतधा तत्र सयुगे ।
चूर्णीकृत गिरिं दृष्ट्वा रक्षसा कपिकुञ्जर. ।
विस्मितोऽभून्महाबाहुर्जगर्ज च मुहुर्मुहु ।
उन्मत्तस्तु सुसक्रुद्धो ज्वलन्तीं राक्षसोत्तम ।
गदामादाय वेगेन कपेर्वक्षस्यताडयत् ।
स तया गदया वीरस्ताडित कपिकुञ्जर ।
पपात भूमौ नि सज्ञ सुस्राव रुधिर बहु ।
पुन सज्ञामथास्थाय वानर स समुत्थित ।
तलेन ताडयामास ततस्तस्य शिर॰ कपि ।
तेन प्रताडितो वीरो राक्षस पर्वतोपम ।
विस्रस्तदन्तनयनो निपपात महीतले ।
सुस्राव रुधिर सोष्ण गतासुश्च ततोऽभवत् ।

38

After 6 59, D3 5–7 9–11 T1 2 G M ins , while Ñ V1 2 B2–4 D4 13 ins after 6 61, T3 ins after 6 60 2

अतिकाय हत श्रुत्वा लक्ष्मणेन महात्मना ।
उद्वेगमगमद्राजा वचन चेदमब्रवीत् ।
धूम्राक्ष परमामर्षी धन्वी शस्त्रभृता वर. ।

धर्मातु(K [ed] °भि)रक्तस्य Ś D8 12 हि (for तु) —(l 9) T2 3 transp त्वमेवैक and कुलस्याय —(l 10) K(ed) त्व (for च) T3 अत्स्यसि (for आप्स्यसि) —(l 11) Ś D8 12 त्व प्रकृत्यातिदुर्धर्ष , Ñ2 B2 D9 प्रकृत्या क्षांतिदुर्धर्ष , D1–3 (with hiatus) प्रकृत्या(D1 °कृत्य) अपि दुर्धर्ष (D1 °र्ष), K (ed) प्रकृत्या मम दुर्धर्ष (for the prior half) Ś2 Ñ2 B2 D1 2 अपाक्रम (for अपक्रम) —(l. 12) B2 T2 3 सभ्रमावि(B2 °द्दु)इ- . —(l 13) K(ed) वेत्तु (for वेद्मि) D9 शक्त (for सक्त) D1 निशाचरान् —(l 15) T2 3 ततस् (for वचस्) —(l 16) Ñ2 illeg from ह up to l 21 B2 D9 अभाषत, D3 उपावदन् (for उवाच ह) —(l 17) L(ed) मन्त्रित (for गदित) Ś D8 12 च (for मे). —(l. 18) D1 श्रुत्वा, T2 3 श्रुत (for कृत) B2 D9 तेन (for ततो) —(l 19) D1 भगवता (for हि भवता) Ś D2 8 12 कांक्षितव्य तु भवता, K (ed) कृत तु तन्महाभाग (for the prior half) D1 दु कृत सुकृत Ś D8 न, B2 D9 12 तु (for तु). T2 3 क्षतव्य भवता सर्वं सुकृत वा तु दुष्कृत —After l 19, T2 3 ins

2* यत्त्वया विदित सर्वं सर्वज्ञोऽसि पितु सम ।

—(l. 20) T2 3 गदाहस्तो (for °पाणिर्) —(l 21) T2 आश्रितो (for आश्रितो). D1 शक्तित , D3 बुद्धिमान्, K (ed) सुस्थित (for तत्क्षयम्) T2 3 चिंतयावनतस्थित (for the post half)

—Thereafter D1 reads 93 (first time) and 90*–98

श्रीराम

37

(l 10) Note hiatus between the two halves. —(l 22) K (ed) चोष्ण (for सोष्ण)

38

(l 1) D3 G1 3 M3 महौजसा (for महात्मना). —For l 1–2, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 subst , while D6 T2 3 subst. only l 2 for l 2

1* अथ सर्वमिद ज्ञात्वा रावणो लोकरावण ।
उद्विग्नमानसो राजा सचिवानिदमब्रवीत् ।

[(l 2) D6 T2 3 समुद्विग्नमना (for उद्विग्नमानसो)]

—(l 3) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 समर- (for परम-) Ñ1 D3 7 9–11 सर्व- (for धन्वी) —(l 4) D10 अतिकपन॰ (hypm) —T1 damaged from स्तथैव च up to l 8 T2 3 (with hiatus) अतिकायो महोदर (for the post half). Ñ V1 2 B2–4 D4 13 अकंपनो वज्रदष्ट्र प्रहस्तश्च महाबल —After l 4, Ñ V1 2 B2 4 D13 ins

अकम्पन प्रहस्तश्च कुम्भकर्णस्तथैव च ।
एते महाबला वीरा राक्षसा युद्धकाङ्क्षिणः ।
जेतार परसैन्याना परैर्नित्यापराजिताः ।
ससैन्यास्ते हता वीरा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
राक्षसा सुमहाकाया नानाशस्त्रविशारदा ।
अन्ये च बहव शूरा महात्मानो निपातिताः ।
प्रख्यातबलवीर्येण पुत्रेणेन्द्रजिता मम ।
यौ हि तौ भ्रातरौ वीरौ बद्धो दत्तवरै शरै ।
यत्र शक्य सुरै सर्वैरसुरैर्वा महाबलै ।
मोक्तु तद्बन्धन घोर यक्षगन्धर्वकिंनरै ।
तन्न जाने प्रभावैर्वा मायया मोहनेन वा ।
शरबन्धाद्विमुक्तौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
ये योधा निर्गता शूरा राक्षसा मम शासनात् ।
ते सर्वे निहता युद्धे वानरै सुमहाबलै ।
त न पश्याम्यह युद्धे योऽद्य राम सलक्ष्मणम् ।
नाशयेत्सबलं वीर ससुग्रीव विभीषणम् ।
अहो सुबलवान्रामो महदस्त्रबल च वै ।
यस्य विक्रममासाद्य राक्षसा निधन गताः ।
तद्भयाद्धि पुरी लङ्का पिहितद्वारतोरणा ।
अप्रमत्तैश्च सर्वत्र गुल्मै रक्ष्या पुरी त्वियम् ।
अशोकवनिकाया च यत्र सीताभिरक्ष्यते ।
निष्क्रमो वा प्रवेशो वा ज्ञातव्य सर्वदैव नः ।
यत्र यत्र भवेद्गुल्मस्तत्र तत्र पुनः पुन ।
सर्वतश्चापि तिष्ठध्वं स्वै स्वै परिवृता बलै ।

2* कुम्भकर्णश्च दुर्धर्षो देवान्तकनरान्तकौ ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च महापार्श्वमहोदरौ ।

[(l 1) B4 सु- (for च).]

—(l 5) G1 सर्व महा- (for महाबला) Ñ V1 2 B2–4 D13 शूरा (for वीरा). Ñ1 -शलिन, V1 2 B4 D13 -शालिन, B3 -दुर्मदा (for -काङ्क्षिण) D4 शूरा वै राक्षसा युद्धे नानायुधैश्च शालिन. —(l. 6) Ñ V1 2 B3 4 D4,13 सुर- (for पर-). Ñ2 B2 परैर्नैव, D13 सुरैरपि (for परैर्नित्य-) Ñ2 B2 पराजिता.—(l. 7) M5 ससैन्याश्च M1 2 महावीरा, M5 महावीर्या (for हता वीरा) D5.7 G2 3 M3 निहतास्ते महावीर्या (D5 °रा, G3 °काया) (for the prior half) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 सह वानरै, D6 T2 3 किल सयुगे (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —(l 8) B2 D4 च (for सु-). G3 -वीर्या (for -काया) D4 9.11 नानाशास्त्र- V1 -भृता वरा (for -विशारदा) —Ñ V1 2 B2–4 D4 13 om. l. 9 —(l 9) M5 [s]भिपातिता (for निपातिता) —(l 10) D13 प्रख्याता Ñ1 सम, M5 युधि (for मम) —(l 11) Ñ2 V1 2 B2 T3 यौ हतौ, B3 D13 मोहितौ, B4 D6 यौ च तौ, D4 यावेतौ, T2 G2 3 येन तौ Ñ V1 2 B2–4 युद्धे (for वीरौ). D3 9–11 Cr t तौ भ्रातरौ तदा बद्धौ, G1 यौ तौ हि भ्रातरौ बद्धो (for the prior half). D3 9–11 G1 घोरैर्, Cm g as above (for बद्धा) —(l. 12) D13 च (for वा).—M5 om. (hapl) l 13–17 —(l. 13) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 हि (for तद्) T2 Cr घोरैर्, Cm g as above (for घोर). V1 D3 9–11 T2 3 -पन्नगै, G1 M1 -गुह्यकै (for किंनरै). D6 (erroneously) विमुक्तो रामलक्ष्मणौ, D7 सर्वं समुदितैरपि (for the post half) —(l 14) D13 तत्र जान- (for तन्न जाने) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 प्रभावेन (for प्रभावैर्वा) Ñ1 V1 2 B4 D4 13 मोहनादपि, Ñ2 B2 °नाद्धि वा, B3 °हितावपि (for मोहनेन वा) —(l 15) G1 -बध-, Cr m g as above (for -बन्धाद्) Ñ V1 2 B2 3 D4 विनिर्मुक्तो, B4 विमुक्तौ तु —(l 16) Ñ1 येन, Ñ2 V1 B2–4 D4 13 ये च, V2 यत्र, T2 3 चापि, M1 2 ये वि- (for योधा). G1 वीरा (for शूरा) —D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 21 D5 7 T1 G2 transp निर्गता and राक्षसा T2 3 भीमविक्रमा (for मम शासनात्). —(l 17) D5 om निहता युद्धे.—(l. 18) D13 न त (by transp.) D6 युद्धया (for युद्धे). D13 transp योऽद्य and राम.—(l 19) D6 7 T1 G M शासयेत् (for नाशयेत्). D13 सुग्रीव च. Ñ V1 2 B2 4 D13 समारुति (for विभीषणम्). —(l 20) T1 असौ (for अहो) D5 7 तु, T3 च (for सु-). G2 वीरो (for रामो) Ñ V1 2 B4 D13 तथा, B2 तदा (for च वै). —(l 21) B3 तत्पराक्रमम् (for यस्य विक्रमम्) —After l 21, D3 6.7 9 G2.3 M3 ins

3* त मन्ये राघव वीर नारायणमनामयम् ।

—B2 3 D10 11 om l 22 —(l 22) D3.7.9 M2 5 यद्-, (for तद्-). Ñ V1 2 B4 D4 13 तस्मादिय (D4 °देया), G2 तद्बलाद्धि (for तद्भयाद्धि). Ñ V1 2 B4 D4 7.13 G2 3 -गोपुरा (for -तोरणा) —After l 22, Ñ V1 2 B4 D4 13 ins

4* अप्रमत्तैस्त्वरावद्भि क्रियता मम शासनात् ।
रुक्मयप्रायुधोपेतै कल्पितैश्च गजोत्तमै ।

[(l. 1) D4 च रक्षोभि (for त्वरावद्भि).—(l. 2) D4 सज्जमानैर्युधोपेतै (metri causa) (for the prior half) D4 कल्पिताश्च-, D13 कल्पिताश्च- (for कल्पितैश्च) D4 -शरोत्तमै.]

—(l 23) Ñ V1 B2 3 D4 13 हि (for च) D5 7 T1 G2.3 युष्माभिर् (for सर्वत्र) Ñ2 B2 रक्षणीया, M3 गुप्तै रक्ष्या (for गुल्म रक्ष्या) ※ Cg गुप्तै स्वय कृतरक्षणै । गुल्मैरिति वा पाठ. ※ —(l 24) V1 D4 6 M5 -वनिकायाश्च (V1 °यास्तु, D6 या तु), D10 11 M1 2 -वनिका चैव (M1 2 चेय) (for -वनिकाया च) D13 -वीक्ष्यति (for रक्ष्यते).—(l. 25) Ñ1 D13 निष्काशो, Ñ2 V1 2 B2 4 D4 निष्काशो, B3 प्रकाशो, D3 11 G2 M1 2 5 Cm g t निष्कामो, T2 3 निर्गमो, Ck as above (for निष्क्रमो). Ñ V1 2 B2–4 D13 प्र (B3 [अ]प्र)काशो (for प्रवेशो) Ñ V1.2 B2 4 D4 तत्र सर्वथा (D4 °दा), B3 तैश्च सर्वदा, D13 तत्र तत्र च, G1 2 M सर्वथैव न. (for सर्वदैव न) ※ Cm g न अस्माभि ज्ञातव्य. (Cm ज्ञातव्य इत्यर्थ) ※ —T2 om (hapl.?) l. 26 —(l 26) D6 गुल्म, D13 बालस् (for गुल्मस्). B3 भवेद् (for first पुन) —(l 27) G1 तत्र तत्र च (for सर्वतश्चापि) Ñ V1.2 B2–4 D4 13 अमितव्य च, D6 चापि तिष्ठतु, T2 3 चापि रक्षध्व (for चापि तिष्ठध्व). D3 7 9–11 सैन्यै (for स्वै स्वै). Ñ V1 2 B2–4 D4 परिवृतैर्, D13 ते सवृतैर् —(l 28) D13 विद्रूध्य (for द्रष्टव्य).

द्रष्टव्य च पद तेषा वानराणा निशाचरा॰ ।
प्रदोषे वार्धरात्रे वा प्रत्यूषे वापि सर्वश ।
नावज्ञा तत्र कर्तव्या वानरेषु कदाचन ।
द्विषता बलमुद्युक्तमापतत्कि स्थित यथा ।
ततस्ते राक्षसा सर्वे श्रुत्वा लङ्काधिपस्य तत् ।
वचन सर्वमातिष्ठन्यथावत्तु महाबला ।
तान्सर्वान्स समादिश्य रावणो राक्षसाधिप ।
मन्युशल्य वहन्दीन प्रविवेश स्वमालयम् ।
तत स सदीपितकोपवह्नि-
निशाचराणामधिपो महाबल
तदेव पुत्रव्यसन विचिन्तय-
न्मुहुर्मुहुश्चैव तदा विनिश्वसन् ।

Colophon

39

After 1342*, $D_{1\ 5-7\ 9-11}$ S cont , while Ś Ñ V B (B_1 after 38^{ab} owing to om) $D_{2-4\ 8\ 12\ 13}$ ins. 1 1–42 after 6 83 39

ततस्ते वानरा घोरा राक्षसास्तान्रणाजिरे ।
जघ्नु शैलैर्द्रुमैश्चैव रावणस्यैव पश्यत ।
रावणिस्तु तत क्रुद्धस्तान्निरीक्ष्य निशाचरान् ।

D_7 $T_{2\ 3}$ $G_{1\ 2}$ M_5 वल, Cg k t as above (for पद) $V_{1\ 2}$ महाबला , B_4 तरस्विना, D_8 $M_{1\ 2}$ महात्मना (for निशाचरा) —(l 29) $Ñ_2$ B_{2-4} $D_{4\ 13}$ च (for first वा) D_{13} च (for second वा) $Ñ_1$ $B_{3\ 4}$ प्रत्यूषस्य, V_1 B_2 D_4 °षे च, G_2 प्रभाते वा (for प्रत्यूषे वा) V_2 B_2 $D_{4\ 5\ 7}$ T_1 $G_{2\ 3}$ सर्वत , M_3 सर्वथा (for सर्वश) D_3 सर्वशस्त्रभृतां वरा , D_{13} यथा पश्यामि सर्वश (for the post half) —M_5 reads l 30 twice —(l 30) $Ñ_1$ $D_{4\ 13}$ खलु, $Ñ_2$ V_1 B_{2-4} [अ]स्मानु-, $D_{6\ 7}$ T_1 $G_{2\ 3}$ तेषु (for तत्र). Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} $D_{4\ 13}$ पुरुषेण (for वानरेषु) —$M_{1\ 2}$ om l 31 —(l 31) $D_{3\ 6\ 9}$ T_2 G_1 M_5 आपतत, G_2 आपतत्सु-, Cr m g t as above (for आपतत्कि) D_6 $T_{2\ 3}$ $M_{3\ 5}$ तदा, D_7 सदा (for यथा) ❀ Cg आपतन्तम्। लिङ्गाद्व्यत्यय आर्ष । आपतत्किमिति सदा द्रष्टव्यमित्यर्थ । आपतत्किमिति पाठ सुशोभन ।, so also Ct ❀ —For l 31, Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} $D_{4\ 13}$ subst.

5* द्विषामपि बले न्यूने किमुताग्रे बले स्थिते ।

[D_4 रिपौ कर्म- (for द्विषामपि) $B_{2\ 3}$ [अ]ग्र्ये, B_4 [अ]ग्र्य- (for [अ]ग्रे) D_4 किं वा सौम्ये बलेपि वा (for the post. half)]

—Then, D_4 cont

6* अवज्ञा न तु कर्तव्या सर्वदा शास्त्रदर्शिना ।

—(l 32) Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} $D_{4\ 13}$ $T_{2\ 3}$ सचिवा (for राक्षसा) V_1 च, D_5 T_1 तु (for तत्). D_4 -प्रभोर्वच (for -[अ]धिपस्य तत्) —(l 33) $Ñ_2$ B_{2-4} D_{13} ते, $M_{1\ 2}$ च (for तु) G_2 यथा वक्तु (for यथावत्तु) D_4 तथैव कृतवतस्ते सचिवा रावणेरिता . ❀ Cv.r "यथा वक्तु महाबला " इति (Cr. °बलीति) पाठ । Cv adds अन्यथा ते इति पुनरुक्ति स्यात ❀ —(l 34) D_3 om. (hapl), D_{9-11} हि (for स) Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} $D_{4\ 13}$ तास्तु सर्वान्, D_5 T_1 M_3 स तान्सर्वान् (by transp), G_3 स तान्प्रति (for तान्सर्वान्स) V_2 राक्षमान् (for रावणो) —(l 35) D_7 G_2 दीप्त (for दीन) $Ñ_1$ महाल्य, D_7 G_2 निवेशन (for स्वमालयम्). ❀ Ck t मन्युशल्य मन्युरूप शल्यम् ❀ —(l 36) B_2 T_2 $M_{1\ 2}$ सु- (for स) N $V_{1\ 2}$ $B_{3\ 4}$ प्रदीप्तासनशोक (for स सदीपित-कोप-) D_4 तत प्रदीप्त समकोपवह्निना —(l 37) D_7 G_2 भृशार्त , D_{13} तदानीं (for महाबल) —(l. 38) Ñ $V_{1\ 2}$ $B_{2\ 3}$ D_{13} भ्रातृ-, B_4 D_4 बधु- (for पुत्र-) $Ñ_1$ D_9 व्यचिंतयन्, D_4 विचिंत्य, G_1 विमृश्य (for विचिन्तयन्) —(l. 39) D_5 मुहुश् (for मुहुश्) Ñ $V_{1\ 2}$ निरश्वसत्तदा, B_2 विनि श्वसन्तदा, B_3 व्यनि श्वसत्तदा, B_4 $D_{4\ 13}$ विनिश्वसन्तदा (by transp), D_5 T G_3 तदा व्यनि(D_5 °नि) श्वसत्, D_6 तदा विनि श्वसन् D_7 G_2 मुहुर्मुहुर्नि श्वसति स दीर्घ(D_7 घर्म)

Colophon —*Kānda name* Ñ B_{2-4} $D_{4\ 13}$ लङ्काकाण्डे. —*Sarga name* $Ñ_1$ V_1 B_3 D_3 रावणपरिवेदन ($Ñ_1$ V_1 °दित), $Ñ_2$ V_2 $B_{2\ 4}$ $D_{4\ 13}$ रावणपरिदेवन(B_4 $D_{4\ 13}$ °वित), D_9 लङ्का-सावधानो रावणविलाप —*Sarga no* (figures, words or both) $Ñ_1$ $B_{2\ 4}$ $D_{4\ 13}$ om , $Ñ_2$ 55 , V_1 D_3 54, V_2 53, B_3 48, $D_{6-7\ 10\ 11}$ T_1 G $M_{3\ 5}$ 72, D_9 49 , T_2 77 , T_3 79 , $M_{1\ 2}$ 73 —After colophon, G $M_{1\ 2}$ conclude with श्रीरामाय नम , M_5 with श्रीरामस्वामिने नम

39

$D_{1\ 6}$ $T_{2\ 3}$ repeat l 1-42 after 6 83 39 —(l 1) D_{13} राक्षसाना (for °सास्तान्) $D_{1\ 5-7\ 9-11}$ S ($D_{1\ 6}$ $T_{2\ 3}$ first time) तोमरैरङ्कुशैश्चापि वानराञ्छुराहवे(D_1 °राणा जिघासया) —V_2 $D_{1\ 5-7.9-11}$ S ($D_{1\ 6}$ $T_{2\ 3}$ first time) om l 2 —(l. 2) Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} तलैर्, D_1 (second time) शरैर् (for शैलैर्) D_4 नर्दमाना (for द्रुमैश्चैव) Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} D_4 प्रपश्यत (for [ए]व पश्यत) D_{13} रामरावणसयुगे (for the post half) —(l 3) Ś Ñ V B $D_{2-4\ 6\ 8\ 12\ 13}$ $T_{2\ 3}$ (D_6 $T_{2\ 3}$ second time) रावणस् (for रावणिस्) D_4 च (for तु). D_5 T_1 $G_{2\ 3}$ Cv r स रावणिस्, Cg as above (for रावणिस्तु). $D_{4\ 10\ 11}$ G_1 सुसक्रुद्धस् (for तत क्रुद्धस्) D_1 (second time) तत स रावण क्रुद्धस्, D_9 रावणस्तूर्यसक्रुद्धस् (for the prior half) Ś D_8 आह स, Ñ $V_{1\ 2}$ B_{2-4} शशास, V_2 जगाद, D_1 (second time) आह च, $D_{2\ 3\ 6}$(second time) $_{13}$ आह स, $D_{5\ 7}$ T_1 $G_{2\ 3}$ Ct समीक्ष्य, D_6 $T_{2\ 3}$ (all first time) $M_{1\ 2}$ उवाच, $T_{2\ 3}$ (both second time) आह स्व- (for निरीक्ष्य) D_{13} आदिदेश (for तान्निरीक्ष्य) B_1 तानाह स च राक्षमान् (for the post half) —(l 4) $D_{6\ 5}$ दृष्टा (for दृष्टा) Ś $D_{8\ 12\ 13}$ युध्यध्व (for युध्यन्तु) D_1 (first time) प्रहृष्टो भवदत्यर्थ, D_9 दृष्टा भवतु ते सर्वे (for the prior half) —V_2 damaged from जिघासया up to l 5 D_1

दृष्टा भवन्तो युध्यन्तु वानराणां जिघांसया ।
ततस्ते राक्षसाः सर्वे नर्दन्तो जयकाङ्क्षिणः ।
अभ्यवर्षंस्ततो घोरान्वानरान्शरवृष्टिभिः ।
स तु नालीकनाराचैर्गदासिमुसलैरपि ।
रक्षोभिः संवृतः संख्ये वानरान्विचकर्ष ह ।
ते वध्यमानाः समरे वानराः पादपायुधाः ।
अभ्यद्रवन्त सहसा रावणिं घोरदर्शनम् ।
इन्द्रजित्तु ततः क्रुद्धो महातेजा महाबलः ।
वानराणां शरीराणि व्यधमद्रावणात्मजः ।
शरेणैकेन च हरीन्नव पञ्च च सप्त च ।
बिभेद समरे क्रुद्धो राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् ।
स शरैः सूर्यसंकाशैः शातकुम्भविभूषितैः ।
वानरान्समरे वीरः प्रममाथ सुदुर्जयः ।
ते भिन्नगात्राः समरे वानराः शरपीडिताः ।

(first time) वानराणामुराहवे (for the post. half). —(l. 5) M1.2 तथोक्ता (for ततस्ते) Ś Ñ1 V2 B4 D1 (both times) 2–4 8 12.13 G2 M5 नदतो, D7 9–11 गर्जंतो (for नर्दन्तो) Ñ1 V2 D1 (first time).13 युद्ध- (for जय-) —(l. 6) D5 13 तदा (for ततो) Ś D6 8 12 T2.3 (D6 T2.3 first time) G2 M1.2 घोरा, D5 T1 G1.3 M5 घोर (for घोरान्) Ñ V B D1–3 6 T2.3 (D1 both times, D6 T2.3 second time) अभ्यवर्ष(D3 °र्षं)त तान्सर्वान् (B1 D1–3 T2.3 °न्घोरान्), D4 अभ्यघ्नंस्तान्ततो घोरान् (for the prior half) ❀ Cv.g ततः, तस्मात् रावणिवचनात् । द्वितीयस्ततःशब्दः पश्चादर्थः ❀ —After l. 6, Ś2 Ñ V (V3 l. 1 only) B D1–4 6 8 12 13 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) ins., while Ś1 ins. l. 1 only after l. 12:

1* मुद्गरैः शक्तिभिः शूलैर्गदामुसलतोमरैः ।
परिघैरङ्कुशैर्बाणैर्वानराणामुराहवे ।

[Ś2 D8.12 repeat l. 1 after l. 12. —(l. 1) D3 om. (hapl.?) from शूलै up to विकर्णिभिः (see var.) in l. 8. D2 -परिघ- (for -मुसल-) —(l. 2) Ś1 घोरैः, D1 8.12 घोरैर् (for बाणैर्) D13 शातकुम्भनिपेवितैः (for the post. half).]

—V3 om. l. 7 —(l. 7) M1.2 च (for तु) Ś Ñ V1.2 B D1.2 4 6.8 12 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) रावणश्चापि, D13 रक्षसा चापि (for स तु नालीक-) M5 स तु नानाविधैरस्त्रैर् (for the prior half). Ś Ñ V1.2 B D1.2 4.6 8 12.13 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) वत्सदन्तैरयो(V1 B1–3 °जा)मुखैः (for the post. half). —B3 om. l. 8 —(l. 8) Ś D8.12 कर्णिभिश्चायसैश्चैव, Ñ V B1.4 D1–4 6 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) विकर्णिभिः (D3 om., D4 °कीर्णश्च) क्षुरप्र(D2 °प्रै)श्च (B1 मुरश्रेष्ठ), B3 कर्णिभिश्च क्षुराग्रैश्च (for the prior half). —V3 damaged from विचकर्ष up to first पा in l. 9 Ś B1 D1–4 6 8.12 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) अभ्यवर्ष(D3 °र्षं)त, Ñ V1.2 B3.4 पर्यवर्षत, D5 G2 M3 Cg विचकर्त ह (G2 च), D6 T2.3 (all first time) निजघान ह, D13 अभ्यपातयत्, M5 विजघान ह (for विचकर्ष ह) M1.2 वानरेषु ववर्ष ह (for the post. half) ❀ Cr.m रक्षोभिः सहितः (Cr °भिः सह) इति वा पाठः ❀ —(l. 9) B3 युध्यमाना (for वध्यमाना) G3 मेघसन्निभा (for पादपायुधा) —(l. 10) Ś D1–3 6 8 12 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) अभ्यद्रवन्वै, V2 अभिद्रवति; D7 10 11 G2 M1.2 Ct अभ्यवर्ष(D7 G2 °र्षं)त, T1 अभिद्रवत, G (ed.) °धावत (for अभ्यद्रवन्त). Ś1 दृष्ट्वा त, Ñ V1.2 B D1–4 6 7 9 T2.3 G1.2 M3 (D1 T2.3 second time, D6 both times) सहिता, V3 समरे, D13 सर्वं हि (for सहसा) Ś Ñ V B D1–4.6 8 12 13 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) रावणं, Cg as above (for रावणिं) Ñ V B2–4 D1 6 13 T2.3 G1 M5 (D1.6 T2.3 first time) घोर(D1.6 T2.3 G1 M5 भीम)विक्रम(Ñ1 D1 G1 M5 °मा), D5.7 T1 G2.3 M3 रणकर्कश, D9 पादपायुधाः, D10 11 M1.2 शैलपादपैः (for घोरदर्शनम्). —(l. 11) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 13 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) रावणस्तु (for इन्द्रजित्) D9–13 तदा, G3 महा- (for ततः) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 13 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) महाबलपराक्रमः (for the post. half) —(l. 12) Ñ2 B3.4 D13 सहस्राणि (for शरीराणि) Ś2 विव्याध (for व्यधमद्) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 13 T2.3 (D1.6 T2.3 second time) शरवृष्टिभिः (for रावणात्मजः). —D6 T2.3 (all second time) om. l. 13–18 —(l. 13) V3 damaged from णै up to पञ्च च Ñ V1.2 B2–4 D1 (first time).4 M1.2 स(M1.2 तु) हरीन्, D13 प्रहसन् (for च हरीन्) Ñ1 सप्तधा, B3 सप्तत (for सप्त च) Ś B1 D1 (second time) 3 8 12 transp. पञ्च and सप्त. D1 (first time) नवभिः पञ्चभिस्त्रिभिः, D13 हरीन्पद् सप्त पञ्च च (for the post. half). —(l. 14) D13 विव्याध, M3 चिच्छेद (for बिभेद). Ś Ñ V B D1 (second time).2–4 8 12 वीरो, D13 वेगाद् (for क्रुद्धो) D1 (first time) निर्बिभेद स सक्रुद्धो (for the prior half). —V3 om. l. 15–16 —(l. 15) B1 D1 (second time) 2–4 तैः शरैर्, B4 स बाणैर्, D13 शरौघैर् (for स शरैः) Ś Ñ V1.2 B1.3 4 D1 (second time) 2–4 8 12 13 अग्नि-, B2 रक्त- (for सूर्य-). Ś D2.8.12 शातकौम- Ś V1 B2 D1 (first time) 5 7–12 -विभूषणैः, V2 -परिष्कृतैः, D13 -निपेवितैः (for -विभूषितैः) —(l. 16) D1 (second time) 2 भीम (for वीर) Ñ1 V2 D13 सुदुर्जयान्, D1 (first time) G1 स दुर्जयः. —(l. 17) B3 भिन्नगात्राश्च, D1 (first time) भिन्नास्त्रिगात्रा, G2 ते मग्नगात्रा (for ते भिन्नगात्राः). G2 चापि, M5 शल्य- (for शर-). —(l. 18) D1 (second time) व्यथित-, D5 T1 G2 प्रभि(T1 °छि)न्न, Cm.g.k.t as above (for मथित-) Ś Ñ V B D1 (second time) 2–4 8 12 13 -सर्वाङ्गा (for -सकला). Ś D8.12 देवैर्, D5 T1 सुरा (for सुरैर्). Ś D8 इह (for इव) D5 T1 महासुरैः —V3 om. l. 19–28 —(l. 19) D1 5.6 9 11 T3 (D1.6 T3 first time) त (D11 ते) पततम्, D7 प्रतपतम्, D10 T2 (first time) ते तपतम्, G2 प्रदहतम् D5 महा (for इव) Ś B3 D8.12 13 शतपत्रैर्यथादित्यो, Ñ V1.2 B1 2 4 D1–4 6 T2.3

पेतुर्मथितसकल्पा सुरैरिव महासुरा ।
त तपन्तमिवादित्य घोरैर्बाणगभस्तिभि ।
अभ्यधावन्त सक्रुद्धा सयुगे वानरर्षभा ।
ततस्ते वानरा सर्वे भिन्नदेहा विचेतस· ।
व्यथिता विद्रवन्ति स्म रुधिरेण समुक्षिता ।
रामस्यार्थे पराक्रम्य वानरास्त्यक्तजीविता ।
नर्दन्तस्ते निवृत्तास्तु समरे सशिलायुधा ।
ते द्रुमै पर्वताग्रैश्च शिलाभिश्च प्लवंगमा ।
अभ्यवर्षन्त समरे रावणि पर्यवस्थिता ।
त द्रुमाणा शिलाना च वर्षं प्राणहर महत् ।
व्यपोहत महातेजा रावणि समितिजय ।
तत पावकसकाशै शरैराशीविषोपमै ।
वानराणामनीकानि बिभेद समरे प्रभु ।
अष्टादशशरैस्तीक्ष्णै स विद्धा गन्धमादनम् ।
विव्याध नवभिश्चैव नल दूरादवस्थितम् ।
सप्तभिस्तु महावीर्यो मैन्द मर्मविदारणै ।

(D1 6 T2 3 second time) म(N2 B1 4 D3 स-, T2 3 प्र-) तपन्वै (D2 4 आतपते, D6 गगने वै) यथादित्यो (for the prior half) D6 (first time) बाणैर् B3 -पतत्रिभि (for गभस्तिभि) —(l 20) Ś Ñ V1.2 B D1–4 6 8 12 13 T2 3 G (ed) (D1 6 T2 3 second time) अभ्यधावत्सु(V1 °व॰, D1.12 °वत्स, G [ed]°वत)सक्रुद्ध (for the prior half) Ñ2 D6(second time) 7 T2 3 (both both times) G1 समरे, D13 स घोरो (for सयुगे) S Ñ V1 2 B D1–4 6 8 12 13 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) वानरर्षभान् —(l 21) Ñ V1 2 B2–4 D1 6 9–11 T2 3(D1 T2 3 first time, D6 both times) G1 3 M3 5 तु (for ते). T2(second time) छिन्नदेहा —(l. 22) G3 रोदिता (for व्यथिता) Ś D8 12 प्र- (for वि-) Ñ2 V1 B2 4 G3 समुत्थिता (for समुक्षिता) —(l 23) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 8 12 13 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) पराक्राता, D5 T1 G2 तु ये वीरा (for पराक्रम्य) —(l 24) G1 M3 [s]भि- (for नि) Ś Ñ3 B1 4 D1–3 6 8 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) नदतश्च नि(Ś D8 12 °श्चानि)वृत्ता- (B1 विवृद्धा)स्ते (Ñ2 B4 °श्च), Ñ1 V1 2 B2 नद(B3 °र्द)तस्ते वि(V2 नि)वृत्ताश्च(B3 °स्या), B3 D13 नदतो(D13 वहवो) विनिवृत्ताश्च, D4 नदतो न निवृत्तास्ते, D5 T1 G2 3 नर्द(G2 °द)तस्तेभिवर्तते, D6 T2(both first time) नर्दतो भीम(D6 °तोभिप्र)-वृत्तास्तु, T3(first time) नर्दतो विनिकृत्तास्तु, M5 नर्दतस्ते प्रमत्तास्तु (for the prior half). Ś D8 12 च, D2 त, D6 (second time) [s]द्रि- (for स-). B1 3 T3(second time) समरेषु(T3 °ष), T2 (second time) रणे द्रुम- (for समरे स) T2(first time) निशित-, G2 सनग-, Ck t as above (for सशिला-) —(l 25) D3 तैर्, G2 त (for ते) D2 पर्वतैश्चैव (for पर्वताग्रैश्च) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 8 12 13 T2 3 M1 2(D1 both times, D6 T2 3 second time) मुष्टिभिश्च(D1[second time] 4 °स्ते), M5 शिलाहस्ता (for शिलाभिश्च) G2 वलीमुखा (for प्लवगमा) —G1 reads l 26 twice —(l 26) Ñ V1 2 B D2–4 8 13 G1(both times) 2 M1 2 अभ्यद्रव(D3 8 G1 2 M1 2 °वर्त)त, D6 T2 3(all second time) अभ्यर्दयत (for °वर्षन्त) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 8 12 13 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) रावण, Cm as above (for रावणि) Ś Ñ1 V1 2 B1–3 D2 3 8 12 M5 पर्यवस्थित, Ñ2 B4 D7 9–11 समवस्थिता (Ñ2 B4 °त), D1(first time) समुप° (for पर्यवस्थिता) —Ś D1(second time) 8 12 om l 27–28 —(l 27) Ñ V1 2 B2 4 G2 तद्, D2 4 13 G1 ते, T2 3(both second time) स (for त) B1 D6(second time) M5 द्रुमाणा च(B1 तु) T3(first time) शराणा (for शिलाना) B3 ततो द्रुमाणा शैलाना, D1 (first time) त शिलानां द्रुमाणा च (for the prior half) D4 वर्ष (for वर्षं) D1 (first time) G2 M1 3 5 प्र(M1 2 प्रा)हरण(G2 M5 °ता), D4 प्राणहरे (for °हर) D2–4 तदा (for महत्) —(l 28) D1 (first time) व्यपोथयत्, D2 3 व्यपोह्य तु(D3 सु-), D5 9 10 T1 2(first time) व्यापोहत, Cm g t as above (for व्यपोहत) B2 महाबाहू (for °तेजा) Ñ V1 2 B D2–4 6 13 T2 3 (D6 T2 3 second time) रावण (D4 °ण) Ñ V1 2 B D2–4 6 13 T2 3 (D6 T2 3 second time) पर्यवस्थित (D4 °त) (for समितिंजय) —(l 29) D9 पादप, G2 पर्वत- (for पावक-) Ñ V B D1–4 6 13 T2 3(D1 6 T2 3 second time) बाणैर् (for शरैर्) —(l. 30) Ś2 G3 अनेकानि D1(first time) 4 विभु (for प्रभु) —(l 31) Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) अष्ट(Ñ V2 3 D2 4 12 °ष्टा, B3 [before corr *sup lin* as in Ś] इषु)भिर्दशभिश्चैव, D13 अष्टाभिश्चैव विव्याध (for the prior half) D13 om , M5 स भित्त्वा (for स विद्धा) —(l 32) Ś B1 D1–3 6 8 12 T2 3 (D1 T3 second time , D6 T2 both times) दशभिश् (for नवभिश्) D4 सख्ये (for चैव) Ñ V B2–4 विव्याधाथ(Ñ2 V2 °ध च) नवत्या वै(V1 3 च) (for the prior half) Ś B1 2 D1(second time)2 3 8 नील, V2 नून (for नल) —(l 33) Ñ V B2–4 सप्तत्या (for सप्तभिस्) Ś B1 D1 2 4 6(both times) 8 12 13 T2 3 (D1 T2 3 second time) च (for तु) Ś B1 D1(second time) 2 3 8 12 13 महाकाय (D12 °यो), Ñ V B2–4 °घोरैर्(V3 °र), D1(first time) °वेगैर्, D6 T(D6 both times , T2 3 first time) °वीर्यं, M5 °वीरो (for महावीर्यो) Ś V2 B1 D1–3 6 8 12 13 T3(D1 6 T3 second time) भित्त्वा, Ñ V1 3 B2–4 D4 विद्धा, T2 (second time)हत्वा (for मर्म-) Ś Ñ V B D1(second time) 2 3 8 12 13 सुदारुणै (Ñ1 °ण , V1 B2 4 °ण), D4 6 T2 3 (D6 T2 3 second time) शिलीमुखे (for -विदारणै) D6 T2 3 (all first time) मैंद मर्मण्यताडयत् (for the post half) —(l 34) G3 द्वादशैर् (for पञ्चभिर्) D1–3 6 T2 (D1 6 T2 second time) निशितैश् (for विशिखैश्) D1 T3 (both first time) M1 2 [अ]पि, D6 (first time) [अ]त्र, T2(first time) [अ]थ (for [ए]व) Ñ V B2 4 पञ्चाशतेन

पञ्चभिर्विशिखैश्चैव गजं विव्याध मयुगे ।
विशल्यां च हनूमन्तं नलं च दशभिः शरैः ।
गवाक्षं पञ्चविंशत्या शक्रजानुं शतेन च ।
द्विविदं पङ्क्तिराहत्य पनसं दशभिः शरैः ।
कुमुदं पञ्चदशभिर्जाम्बवन्तं च सप्तभिः ।
तारं चैव त्रिभिर्बाणैर्विनतं चाष्टभिस्तथा ।
अशीत्या वालिनः पुत्रमङ्गदं त्रिभिदे शरैः ।
शरभं च महातेजाः शरेणोरस्यताडयत् ।
ऋषभं च त्रिभिर्बाणैर्ललाटे प्रत्यविध्यत ।
जाम्बवन्तं तु दशभिर्नीलं त्रिंशद्भिरेव च ।
सुग्रीवमृषभं चैव सोऽङ्गदं द्विविदं तथा ।
घोरैर्दत्तवरैस्तीक्ष्णैर्निष्प्राणानकरोत्तदा ।
अन्यानपि तदा मुख्यान्वानरान्बहुभिः शरैः ।
अर्दयामास संक्रुद्धः कालाग्निरिव मूर्छितः ।
स शरैः सूर्यसंकाशैः सुमुक्तैः शीघ्रगामिभिः ।
वानराणामनीकानि निर्ममन्थ महारणे ।
आकुलां वानरीं सेनां शरजालेन मोहिताम् ।
हृष्टः स परया प्रीत्या ददर्श क्षतजोक्षिताम् ।
पुनरेव महातेजा राक्षसेन्द्रात्मजो बली ।
संसृज्य बाणवर्षं च शस्त्रवर्षं च दारुणम् ।
ममर्द वानरानीकमिन्द्रजित्त्वरितो बली ।

40

After 6 61 59, D6 T2 3 ins

ततश्चिन्तां सुमहतीं जगाम पवनात्मजः ।
वृथागमनमित्येव तत्रापध्योऽप्यचिन्वत ।
प्रकुश्याहं वृथा शैलमागतोऽस्मीत्यचिन्तयत् ।
हा कष्टमिति निश्वस्य ततश्चिन्तामगात्कपिः ।
नायं द्रोणगिरिर्मन्ये याश्चात्र न महौषधीः ।
विपुलश्चैव संजातो महानथ परिश्रमः ।
पुनः संचिन्त्य हनुमान्बुद्धिमान्मारुतात्मजः ।
नीतिशास्त्रार्थविद्वाग्मी कार्यकारणवित्प्रभुः ।
एनं पर्वतराजानं सान्त्वैः प्रतिसान्त्वये ।
कर्तुमर्हाम्यशेषेण कार्यं यदिह साम्प्रतम् ।

विव्याध (V3 विद्धा च), B1 G (ed) पञ्चभिश्चैव तु गयं (G [ed] विव्याध), B3 शतेन गवयं विद्धा, D4 मार्गणैः पञ्चभिश्चापि, D13 पञ्चविंशतिभिश्चैव (for the prior half) B1 स स- (for गजं) Ñ V B2-4 गवयं (Ñ2 B3 गयं च, B4 गजं च) रणमूर्धनि, G(ed.) गयं समरमूर्धनि (for the post half) —D1.6-7 9-11 S (D1[l 35-47] 6 T2 3 first time) om l 35-42 —(l 35) Ñ V1 2 B2-4 T3 त्रिंशता, D13 त्रिंशद्भिश्च (for विंशल्या) G (ed) तु (for च) D6 13 T2 3 नीलं (for नलं) D4 transp नलं and च D13 नवभिः (for दशभिः) Ñ V1 3 B2-4 नीलं चैव शतेन च (Ñ1 V B2 तु) (for the post half). —V2 om l 36 —(l 36) Ś D4 8 12 13 शक्रजातं, Ñ1 V1 B2 4 (with hiatus) इन्द्रजानुं, V3 [अ]थेंद्रजानुं, B3 चेंद्रजानुं Ś D8 12 13 तु (D13 च) सप्तभिः, Ñ1 V1 3 शतेन तु, B1 D1-4 च पञ्चभिः D6 T2 3 विव्याध निशितैः शरैः (for the post half) —Ś D8 12 om (hapl.) l. 37-38 —(l 37) D4 आविध्य, D13 नाराचैः (for आहत्य) —(l. 38) V3 B1 चापि दशभिर्, D13 पङ्क्तिर्बाणैश्च Ñ2 B2 4 तथाष्टभिः, L (ed) च पञ्चभिः (for च सप्तभिः). Ñ1 V1 3 नवभिर्जाम्बवं तथा (V3 °दा), B3 नवत्या जाम्बवं रणे, D4 गवयं तत्र पञ्चभिः (for the post. half). —Ñ B2-4 read l. 39 after l. 41. —(l 39) D1 नीलं, D13 हरिं (for तारं) D6 T2 3 दशभिर् (for [ए]व त्रिभिर्) —D3 om. (hapl.) from बाणैर् up to त्रिभिर् in l 42 D4 विद्धा (for बाणैर्). —B3 transp (var) the post. halves of l 39 and l 42 Ś D8 12 सुतारं, V1 विनष्टं, D13 नियुधं (for विनतं). D2 6 T2 3 शरैः (for तथा) Ñ B2-4 अष्ट (Ñ1 °ष्टा) भिर्विनतं तथा (B2 °दा) (for the post half) —(l. 40) Ñ V B2-4 चापि (Ñ2 °ह)नघ्, D13 निशितैः (for त्रिभिदे) —(l 41) B1-3 शरभङ्गं (for शरभं च) B1 शतेन (for शरेण) Ś2 D8 [उ]रसि ताडयन् —(l 42) Ś D8 12 ऋषभं, T2 क्रोधनं (for ऋषभं) Ñ1 V नवतिर् (V1 3 °भिर्) (for च त्रिभिर्). Ñ V2 B1 2 D1 3 भल्लैर् (for बाणैर्) —V3 repeats erroneously the post. half of l 39 in the place of the post half of l 42. Ñ V1 2 B2-4 D3.13 समविध्यत —(l 43) D6 T2 3 M5 च (for तु) G2 M5 नवभिर् (for दशभिर्) —(l 44) D6 7 T2 3 सागरं. D6 T2 तदा (for तथा) —(l 45) D6 T1 G2 3 बली (for तदा). —(l 46) B (ed.) वन्यानपि M1 2 तथा (for तदा). —(l 48) D1 समुक्तैः, D6 सुवक्त्रैः ; G2 सुयुक्तैः, G3 सुमुखैः (for सुमुक्तैः). —(l 49) D1 निर्बिभेद, M1 2 निर्ममाथ (for निर्ममन्थ). D6 T1 M5 तदा (D6 °था) रणे —G1 om l 50-53 —(l 50)=l 1 of 1896*. D7 9-11 M3 पीडितां (for मोहिताम्). —(l 51) Cf. l. 2 of 1896* D1 दृष्ट्वा (for हृष्टः) D1 क्षणमोहितां (for क्षतजोक्षिताम्) —(l 52) D1.6 T2 3 महाबाहु (for °तेजा) —(l 53) D6 M1 2 विसृज्य, M5 ससर्ज (for संसृज्य) M3 om. (hapl) शस्त्रवर्षं च D6 T2 शर- (for शस्त्र-) —(l 54) T2.3 परितो (for त्वरितो). M5 तदा (for बली). D9-11 परितस्त्वि (D9 °श्च) न्द्रजिद्बली (for the post half). ❀ Cv : पुनरित्यादावेको बलिशब्दो वीर्यवचनः ।, so also Cr, Cg अत्र द्वितीयबलिशब्दो वरदानबलवत्त्वावाचकः । प्रथमो वीर्यवत्त्वावाचकः ❀

40

(l 2) D6 व्यचिन्वत (for [अ]प्यचिन्वत) —(l 3) D6 प्रकुप्य and यथा (for कुश्य and वृथा). —For l 4, D6 subst

1* हा कष्टं किं करोम्यद्य किं वा कृत्यं कृतं भवेत् ।

—(l 5) D6 येन (for याश्च). T3 सु- (for न) —(l. 9) D6 -पूज्य च (for -सान्त्वये) —(l 10) D6 प्रष्टुमर्हति (for कर्तुमर्हामि) —(l 11) D6 लभेदम् (for लप्स्येऽहम्). T3

प्रवृत्तिमात्र लप्स्येऽहमौषधीना प्रमार्गणे ।
ततो महात्मा प्लवता वरिष्ठ
स चिन्त्य कार्यं हृदयेन सर्वम् ।
गिरि तदा क्षीरसमुद्रवासिन
साक्षेव सप्रष्टुमगात्कपीन्द्र ।
विचिन्तावानुपागम्य हनूमान्मारुतात्मज ।
सान्त्वपूर्वमिद वाक्यमब्रवीत्पर्वत तदा ।
भो भो गिरिवरश्रेष्ठ देवानामपि सम्मत ।
कार्यसिद्धिमनुप्राप्य देवैर्विनिहिता किल ।
ओषध्यस्ता समागम्य चतस्रो मूर्ध्निसभवा ।
ता दर्शयस्व मे शीघ्र महत्कार्यमुपस्थितम् ।
रामो नाम नृपश्रेष्ठो वीरो दशरथात्मज ।
तस्याद्य सुमहत्कार्यमुत्पन्न नगसत्तम ।
तदर्थे याचये त्वाह दया कुरु नगोत्तम ।
सर्वप्राणभृता त्व हि उपकार्योऽसि सर्वदा ।
राम साधुव्रताचार साधूना मार्गमास्थित ।
साधूना साधुरेव त्व गिरे नगवरोत्तम ।
अनुकम्पामवश्य त्व कर्तुमर्हसि मानद ।
एवमुक्तो गिरिश्रेष्ठो जहास स्वनवत्तदा ।
उवाच वचन पश्चात्सावलेप सगर्वितम् ।
त्वादृशा कपयो ह्यस्मिन्मयि तिष्ठन्ति सघश ।
समाश्रित्य समुत्पन्नाश्चरन्त्येते सहस्रश ।
एभि समेत्य सर्वैस्तु सुख क्रीडस्व वानर ।
कपे किमत्रौषधिभिर्निहितैर्देवतैस्तव ।
मयापि यत्नतो रक्ष्या सुरराज्ञापितो यथा ।
कोऽसौ रामो न जानेऽह त्वा वा वानर बालिश ।
अपसर्प द्रुत मत्तो मा त्व प्राप्स्यसि वैशसम् ।
स तस्य श्रुत्वा महदप्रिय वच
प्रहस्य वीरो हनुमास्तदानीम् ।
महीधरेन्द्र तमुवाच वाक्य
राम किल ज्ञास्यसि भग्नसानु ।

41

After 6 62 15, Ś2 Ñ1 (marg) V3 B1 3 D2 3 8 12 ins, D1 cont l 18–19 only after 1416*

स धूममाली दीप्तार्चि सबभूव हुताशन ।
युगान्त इव भूतानि दिधक्षुरतुलप्रभ ।
ज्वालामालापरिक्षिप्तो ददाह पवनान्वित ।
कृष्णवर्त्मा ततो घोरो लङ्का रावणपालिताम् ।
तस्या तु दह्यमानाया लङ्काया वानरोत्तमा ।
बभूवुर्हृष्टमनसो नदन्तश्च महाबला ।
ते राक्षसान्बहूस्तत्र प्रगृह्य हरिपुगवा ।
चिक्षिपुर्ज्वलने दीप्ते किंचिद्दग्धान्भयातुरान् ।
स्पष्टश्चटचटाशब्दो भवनाना विशुश्रुवे ।
धूमजालपरीताना विषमश्चित्रभानुना ।
क्वचित्सभूषितान्येव दृश्यन्ते भवनानि वै ।
बहुरत्नसमाकीर्णां नानाधातुसमन्विताम् ।
ददाह हुतभुग्लङ्का तीव्रवायुसमन्वित ।
युगान्ताग्निसमं वह्निमुत्थितं लोमहर्षणम् ।
ददृशुर्व्योमनिलया लङ्काया मुदिता भृशम् ।
काञ्चनानि विमानानि मुक्तावैडूर्यवन्ति च ।
दह्यमानानि राजन्ते जले प्रत्यग्निवत्तदा ।
धूमजालपरीताङ्गयो बहुधा दहनार्दिता ।
विदह्यन्ते स्म राक्षस्यो वह्निज्वालाभयाकुला ।

ओषधीना —(l 13) T2 स- (for स) —(l 15) D6 T3 उपाग(D6 °क्र)मत्कपि (for अगात्कपीन्द्र) —(l 16) D6 विनीतवान् —(l 17) D6 शात- (for सान्त्व-) —(l 18) D6 समत —(l 20) D6 औषध्यस D6 -सप्रभा (for सभवा) —(l 21) D6 ता दर्शय (for दर्शयस्व) —(l 22) T3 वरो (for वीरो) —(l 24) T3 [अ]र्थं (for [अ]र्थे) T2 मानयित्वा, T3 मानये त्वा (for याचये त्वा) —(l 25) Note hiatus between the two halves D6 उपकार्यंसि (for उपकार्योऽसि). —(l 26) T2 आश्रित (for आस्थित) —(l 27) D6 गिरि सवनगोत्तम (for the post half) —(l 28) D6 नृपस्य (for अवश्य) —(l. 32) T3 चरते ते (for चरन्त्येते) —(l 34) D6 transp निहितैर् and दैवतैस् —(l 37) D6 मा त्व पश्यसि वैशस (for the post half)

41

(l 1) Ś2 moth eaten, D8 12 -[अ]ग्नि (for -[अ]र्चि) B3 धूममानपरीतार्चि (for the prior half) Ñ1 B3 स (for स-) —(l 2) B3 ध्रुतानि (for भूतानि) V3 B1 दिधक्षन्, D8 विदधतुर् (hypm) (for दिधक्षुर्) V3 B1 अनल- (for अतुल-) —(l 3) D3 -परिक्षेपैर् V3 B1 ज्वालामालोपविक्षिप्तैर्(V3 °*** [illeg]) (for the prior half). B1 प्रबल- (for पवन-) —(l 4) B1 वर्णा (for -वर्त्मा) —V3 om l 5–7 —(l 5) D3 तथा द- (for तस्या तु) —(l 6) B1 नर्दंतश्, B3 व्यनदश्. —(l 8) Ñ1 B3 भयानकान्, V3 भयात्तदा —(l 9) Ñ1 ततस्तु (hypm), V3 B1 3 D3 ततश् (for स्पष्टश्) Ś2 D8 12 भुवनानां B3 च (for वि-) —Ñ1 om l 10–13 —(l 10) D3 -ज्वाला- B3 -परीतानि B3 चित्रभानोर्दिधक्षत (for the post half) —(l 11) B3 D3 [इ]व (for [ए]व) V3 B1 सभू(B1 °दू)षणानीव, D2 सभूषिताना च B1 3 च (for वै) —After l 11, B3 reads l. 16–17 —(l 12) V3 D2 3 वसु- (for बहु-) Ś2 D8 12 -[आ]युध- (for -धातु-) —(l 13) V3 B1 -समीरित (for समन्वित) —(l 14) V3 B1 -निभ (for -सम). B3 वानराणा प्रहर्षण (for the post half) —(l 16) Ñ1 B3 वदूर्यकानि —(l 18) D3 ज्वाल- Ñ1 V3 -[अ]ङ्ग्यो, B1 -[अ]ङ्गा, B3 -[अ]गा (for -[अ]ङ्गयो) Ñ1 B1 3 बभूवुर् (for बहुधा) B3 ज्वलन- (for दहन-) V3 विसृज्य नयनान्यथा (for the post half) —(l 19) Ñ1 B1 3 D1–3 राक्षस्यो(Ñ1 B1 °सा) विनदति स्म (for the prior half) Ñ1 D1–3 -समाकुला (for -भया°) B3 ज्वालामालासमाकुला (for the post half) V3 दीप्त गृह समालोक्य बालानादाय दुद्रुवु

42

After 1152*, D13 cont

युध्यतां तु तदा तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
राक्षसानां बभूवाथ रणे कोपः सुदारुणः ।
ते हयैः काञ्चनापीडैर्गजैश्चाद्भुतदर्शनैः ।
रथैश्चादित्यसंकाशैः कवचैश्च मनोहरैः ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिणः ।
वानराणामपि चमू रामस्य जयमिच्छताम् ।
तेषां युद्धं महाघोरं संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीविनाम् ।
रुधिरार्द्रां महीं चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।
शरीरच्छिन्नसंकीर्णा बभूव च वसुंधरा ।
लोहितोदा महावेगा रौद्रा नद्यो विसुस्रुवुः ।
मातंगरथकूलाश्च समरे वधजद्रुमाः ।
शरीरसंघातवहा बभूवुः फेनिलापगाः ।
वर्तमाने महारौद्रे संग्रामेऽतिभयंकरे ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुरुतसंकुलम् ।
भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरसायकैः ।
अपविद्धैश्च भग्नैश्च शरैः सस्थानिकैर्ध्वजैः ।
निहतैः कुञ्जरैर्मत्तैस्तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैश्च तलमाश्रितैः ।
कबन्धास्तत्र चोत्पेतुः पश्य स्वशिरोक्षिभिः ।
उद्यतायुधदोर्दण्डैराह्वयन्तो महामृधे ।
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां नदतां निःस्वनोऽभवत् ।
वर्णाकृसा तत्र तु संनिनादो
लङ्काशतानीव निशाचराणाम् ।
प्रक्ष्वेडितास्फोटितनर्दितानां
द्वाभ्यां महद्भ्यामिव सागराभ्याम् ।

43

After 6 63 3, Ñ D8-7 9-11 13 S ins, while V1.2 B2 4 cont. after 1456*, whereas B3 cont after 1457*.

ततस्तु कम्पनं दृष्ट्वा शोणिताक्षो हतं रणे ।
व्यधमत्तान्यनीकानि वानराणां तरस्विनाम् ।
पुनश्च संप्रहारार्थमभ्यधावत्स सत्वरः ।
रथेनाभ्यपतत्क्षिप्रं तत्राङ्गदमभीतवत् ।
सोऽङ्गदं निशितैर्बाणैस्तदा विव्याध वेगितः ।
शरीरदारणैस्तीक्ष्णैः कालाग्निसमविग्रहैः ।
क्षुरक्षुरप्रनाराचैर्वत्सदन्तैः शिलीमुखैः ।
कर्णिशल्यविपाठैश्च बहुभिर्निशितैः शरैः ।
अङ्गदः प्रतिविद्धाङ्गो वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
धनुरुग्रं रथं बाणान्ममर्द तरसा बली ।

43

(l 1) B4 त (for तु) M5 पतित (for ततस्तु) Ñ2 V1 2 B2 4 पतित (for कम्पन) Ñ1 B3 D4 13 तमथाकम्पन (Ñ1 °नो) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 भ्रातर नि (for शोणिताक्षो). G2 transp हत and रणे.—After l. 1, Ñ1 V2 B2 ins

1* उत्पपात महातेजा गदां गृह्य महाबल ।,

while D13 ins after l 1

2* क्रोधमाहारयामास तेषां तीव्रं स कम्पन ।
क्रोधमूर्छितवेगस्तु धुन्वन्परमकार्मुक ।
ततः प्रजविताश्वेन रथेन रथिनां वर ।

—After l. 1, G (ed) reads l 4 for the first time repeating it in its proper place.—Ñ3 V1 B4 D2-7. 9-11 S om. l. 2-3 Before l 2, D13 reads l. 5.—(l 3) B3 D13 -[अ]धावत सत्वर (D13 °र) —(l 4) G (ed)(first time) तूर्णम् (for क्षिप्र).—V1 illeg for the post half G2 अभिद्रवत् (for अभीतवत्). Ñ3 V2 B3-4 D4 13 अथ स (B2 सो) कम्पनस्तदा (B3 D4 10 °था) (for the post. half). ※ Cg अभीतवत् अभीतमिति क्रियाविशेषणम् ।, Ct अभीतवत् अभीतवदित्यर्थः ※ —(l 5) Ñ3 B2 अङ्गद, G1 स भिन्दन् (for सोऽङ्गद) Ñ V1 B2-4 D4 13 बहुभिर् (for निशितैर्).—B4 om from the post half up to the prior half of l. 6 Ñ2 शितैर्, D13 T3 G तथा (for तदा) Ñ1 D4 13 विद्धाव्य (for विव्याध) B3 D13 वेगवान् —G (ed.) om l 6-7.—(l 6) D3 13 शरीरे (D13 स विद्ध) दारुणैस्, T3 शरीरधारणैस् M1 2 घोरैः (for तीक्ष्णैः) G3 -विक्रम (for -विग्रहै). Ñ V1 2 B2 4 D4 13 कालाग्निसदृशप्रभै (D4 °शै शरै), B3 कालो बलसमप्रभै (for the post half) —(l 7) D3 9 शित-, D13 रक्त-, M5 क्षुरैः (for first क्षुर-) T3 क्षुरप्रैर्, G2 -प्रक्षुर- (for क्षुरप्र-) G1 3 क्षुरप्रैरर्ध-, M1 2 क्षुरप्रै क्षुर-, Cv as above (for क्षुरक्षुरप्र-) T2 -दण्डै (for दन्तै) Ñ B2-4 D4 वत्सदत-, D5 °दतैश्च (hypm) (for वत्सदन्तै) —(l. 8) D5 11 कर्ण- Ñ1 D6 12 T2 -निपातैश् (for -विपाठैश्). V2 कर्णिकाशल्य * * श्च, D4 कर्णशल्यातिसल्यैश्च (for the prior half) Ñ2 B3 4 D6 T2 3 G1 च (for नि-) M1 2 सार्धचन्द्रै (for बहुभिर्नि-) G1 परश्वधै (for -शितै शरै) —T2 3 om l 10 B3 reads l 10 for the first time after l 1, repeating it here.—(l 10) T1 अश्व, G3 M3 अक्ष्य, M1 2 तस्य (for उग्र). G1 बाण Ñ V1 2 B2-4 D13 रथमश्व (Ñ1 B3 4 °श्वान्, D13 °श्वं) धनुश्चास्य (Ñ1 B3 D13 °श्चैव), D4 रथमश्वान्सरथाश्च (unmetric), D6 तस्य चोग्र धनुर्बाणान् (for the prior half) Ñ1 V1 2 B3 4 D4 रणे, D6 [अ]गद (for बली).—After l 10 Ñ1 V2 B3 D13 ins

3* ततः सकम्पनं शीघ्रं त्यक्त्वा तद्रथमुत्तमम् ।

[(l. 1) V2 (m. also as above) सो, D13 स (for स-). D13 त (for तद्).]

—D4 om. (hapl. ?) l 11. D6 reads l 11-13 (follow-

शोणिताक्षस्ततः क्षिप्रमसिचर्म समाददे ।
उत्पपात दिवं क्षिप्रं वेगवानविचारयन् ।
तं क्षिप्रतरमाप्लुत्य परामृश्याङ्गदो बली ।
करेण तस्य तं खड्गं समाच्छिद्य ननाद च ।
तस्यासफलके खड्गं निजघान ततोऽङ्गदः ।
यज्ञोपवीतवच्चैनं चिच्छेद कपिकुञ्जरः ।
तं प्रगृह्य महाखड्गं विनद्य च पुनः पुनः ।
वालिपुत्रोऽभिदुद्राव रणशीर्षे परानरीन् ।
प्रजङ्घस्तु ततो वीरो यूपाक्षसहितो बली ।
रथेनाभिययौ क्रुद्धो वालिपुत्रं महाबलम् ।
आयसीं तु गदां वीरः प्रगृह्य कनकाङ्गदः ।
शोणिताक्षः समाश्वस्य तमेवानुपपात ह ।
तयोर्मध्ये कपिश्रेष्ठः शोणिताक्षप्रजङ्घयोः ।
विशाखयोर्मध्यगतः पूर्णचन्द्र इवाबभौ ।

ed by repeated l. 19–20) after l. 20.—(l. 11) Ñ2 V1 B2.4 ततः स(B2 °तस्त्व)कपनः शीघ्रम् (for the prior half).—For l. 11, Ñ1 V2 B3 D13 subst.:

4* असिचर्मधरः श्रीमानाप्लुत्य बलवान्रणे ।

—while T2.3 subst.:

5* स भूम्या पतितं खड्गं फलकं च समाददे ।
[T3 समादधे]

—T2 om., while T3 reads l. 12–13 after l. 19.—(l. 12) D6 T3 ततः, M5 तदा (for दिवं). Ñ V1.2 B2–4 D4 चापि, D7 G1.2 M3 क्रुद्धो, G (ed.) चैव (for क्षिप्रं). D3.9–11 तदा क्रुद्धो, D13 [अ]न्तरीक्षं च (for दिवं क्षिप्रं). B3 ह्यविचारयन्, B4 इव चानिलः, D4 स विदारितान् (corrupt), D13 अथ वारयन् (for अविचारयन्).—(l. 13) Ñ1 B3 D3.4.11.13 क्षिप्रं तरसा (for क्षिप्रतरम्). D6 [अ]ब्रवीत् (for बली). Ñ1 B3 D4.13 भुजा(D13 जानु)भ्यां गृह्य चाङ्गदः (D4 प्रतिगृह्य च) (for the post. half). Ñ2 V1.2 B2.4 तं क्षिप्रं दूरमुत्क्षिप्य दोर्भ्यामादाय चाङ्गदः.—(l. 14) Ñ1 V2 B3 D4.13 करात्तस्य ततः खड्गं (for the prior half). Ñ2 V1.2 B2.4 D5 समाक्षिप्य(D5 °भिद्य), D7 G2 आच्छिद्य च (for समाच्छिद्य). B2 ह, G (ed.) स (for च).—After l. 14, D6 T2.3 ins.:

6* अङ्गदः क्रोधताम्राक्षः खड्गमन्यं समाददे ।
चर्म चैव तदा वीरः शोणिताक्षमभिद्रवत् ।
शोणिताक्षोऽपि बलवाञ्शरवृष्टिं मुमोच ह ।
स शरैः पूरिततनुर्वालिपुत्रो महाबलः ।
तस्याश्वांस्तु महावेगान्खड्गेनाच्छिद्य नादयन् ।
शोणिताक्षस्तु स रथादाप्लुत्य च महासुरः ।
असिं चर्म गृहीत्वासौ वालिपुत्रमभिद्रवत् ।

[(l. 1) T3 समादधे.—(l. 5) D6 [अ]श्वास् (for [अ]श्वां.) T3 मु- (for तु). T2 नादवत्, 13 नानदत् (for नादयन्).]

—D9 om. from फ in l. 15 up to l. 18.—(l. 15) Ñ V1.2 B2–4 [अ]थ गलके, D4 [उ]रसि महा-, D6 (with hiatus) आपततः, D13 [अ]व्यचर्मणि (corrupt) (for [अ]सफलके). T3 स तस्यापततः (for तस्यासफलके). Ñ B2.4 D4.7.13 G1 M1.2 निचखान (for निजघान). B4 D3.6 T2.3 M5 तदा (for ततो). D5 T1 G3 अङ्गदो विनिपातयत् (for the post. half).—G (ed.) om. l. 16–18.—(l. 16) V1 illeg. for the prior half. B4 यज्ञोपवीतकं. Ñ2 V2 B2.4 छेद, B3 छिन्न, D5.6 T1.3 G3 M5 चैव(T1 °व) (for चैनं). B4 चिक्षेप (for चिच्छेद). D5 T1 G3 [ए]नं महाकपिः (for कपिकुञ्जरः).—(l. 17) D3 स खड्गं वै (for महाखड्गं). D5 विनिद्य, T3 विनर्द्य (for विनद्य). Ñ V1.2 B2–4 D13 स(B3 स) प्रगृह्यासिमाप्लुत्य विनदन्खे(Ñ1 D13 °न्वै, B3 °नाद) मुहुर्मुहुः, D4 प्रतिगृह्यासिमाप्लुत्य नदत्येव मुहुर्मुहुः.—(l. 18) Ñ V1.2 B2–4 D4.13 महावीर्यो (for ऽभिदुद्राव). G2 रणे (for रण-). D3.6.7.10.11 -शीर्ष (for शीर्षे). G1 बली (for अरीन्). Ñ V1.2 B2–4 D4.13 दुद्राव वि-(B3 D13 प्र)हसन्निव (for the post. half).—After l. 18, M5 ins.:

7* स शरौघैः प्रचिक्षेप तं यूपाक्षो निशाचरः ।

—Ñ1 V1.2 B3.4 D4.5.7.13 T1.3 G M1.2 read l. 19–20 after l. 22, Ñ2 D3.9–11 M3 repeat l. 19–20 after l. 22.—(l. 19) Ñ1 V1 B2–4 D4.13 G1.2 तु तदा, Ñ2 (first time as in Ñ1) D3.7.9–11 (except D7 all first time as in V2)तु महा-, V2 M3(both times) -सहितो (for तु ततो). M5 क्रुद्धो (for वीरो). D6 (here and elsewhere) यूपाख्य (for °क्ष-). D3.9–11(all first time) M3 (both times) तु ततो, D13 -सचिवो (for -सहितो).—(l. 20) D3.6.7.9–11 (except D7 all second time) गदया, M5 स-खड्गो (for रथेन). Ñ2(second time) हि (for -[अ]भि-). M1.2.5 क्षिप्रं (for क्रुद्धो).—(l. 21) Ñ2 V1.2 B2 तदा (for गदां). D3.7.9–11 गृह्य स वीरः (for वीरः प्रगृह्य). G2 M2 -[अ]ङ्गदा (for -[अ]ङ्गदः). Ñ2 V1.2 B2 गदामादाय राक्षसः (for the post. half). Ñ1 B3 D4.13 गदां सर्वायसीं वीरः समा(D4 स तु, D13 सम)गृह्य महाबलः.—D4 reads l. 22–25 in marg.—(l. 22) D4 शोणिताख्य (here and elsewhere). Ñ V1.2 B2.4 D9.13 G2 M1–3 समाविध्य, B3 °वीक्ष्य, D4 समुद्दिश्य, D7.11 T2.3 G1 समाश्वास्य, Cr as above (for समाश्वस्य). M5 नि- (for [अ]नु-). D6 T2.3 -समार; G M2 Cr -[उ]त्पपात (for -पपात). Ñ V1.2 B2–4 D4.13 (Ñ V1.2 B2 D13 with hiatus) अ(B3 ह्य, B4 D4 चा)ङ्गदं समुपाद्रवत् (for the post. half). G (ed.) शोणिताक्षस्तमेवाजावाजघान हसन्निव ꣹ Cv आयसीं तु गदां वीरः प्रगृह्य कनकाङ्गदः । शोणिताक्षः समाश्वस्य तमेवानुपपात हेत्येषः श्लोकः केषुचित्कोशेषु लेखकप्रमादात्पतितः ।, so also Cr ꣹.—(l. 23) Ñ1 V1.2 B3 क्षोणिताक्ष.—(l. 24) D6 T2.3 निशाह्वयोर्. D6.7 T2.3 G1.2 M [अ]भवत् (for [आ]बभौ). Ñ1 B3 D4.13 बभौ(B3 ययौ) पूर्णो यथा शशी(D4 °र्णशशी यथा) (for the post. half).—After l. 24, B3 ins.:

यूपाक्षमभिसक्रुद्धो मैन्दो वानरयूथप ।
पीडयामास बाहुभ्या स पपात हत· क्षितौ।

44

After 1503*, Ñ2 V1 2 B2-4 cont

एवमुक्त्वा महाबाहु सधाय धनुषि क्षुरम् ।
आकर्णपूर्णमाकृष्य चिक्षेपाहितवक्षसि ।
तमापतन्तं सप्रेक्ष्य शरमन्तकसनिभम् ।
मकराक्ष प्रचिच्छेद त्रिभिर्भल्लै प्रतापवान् ।
ततो राम शितैर्बाणै पट्टिस राक्षसोत्तमम् ।
स्नायुनद्धै शिलाधौतैर्ललाटे समताडयत् ।
तौ दृष्ट्वा सप्रयुद्धौ तु यमान्तकसमप्रभौ ।
अन्योऽन्य समरे जघ्नु· पुनर्वानरराक्षसा. ।
चिकीर्षु प्रतिकर्तु स मकराक्षो महाबल ।
मुमोचाशीविषाकारान्नाराचानेकविशतिम् ।
तैर्हेमपुङ्खैस्तीक्ष्णाग्रैर्ललाटे समताडयत् ।
चुक्रोध राघव श्रीमान्नाराचैर्भृशपीडित· ।
चिक्षेप राक्षसे रामो नाराचान्सुसमाहितान् ।
नाराचमाला सा तस्य शुशुभे वदनाश्रिता ।
यथा शरदि मत्तानामावली मधुपायिनाम् ।
भल्ल निशितमादाय ततो रामो भ्रता वर ।
अस्यत क्षिप्रहस्तस्य धनुश्चिच्छेद भासुरम् ।
ध्वजमेकेषुणा चैव प्रतोद सारथेस्तदा ।
चतुर्भिश्चतुरो वाहान्मकराक्ष च पञ्चभि ।
ततो निमेषादपर सज्य कृत्वा महद्धनु ।
उत्ससर्ज महाबाहुर्मण्डलीकृतकार्मुक ।
मकराक्ष शरान्घोरान्कालान्तकयमोपमान् ।
तयोर्विमुक्तेन तदा शरजालेन भास्वता ।
द्वितीयमिव चाकाश तत्वबद्धमभूत्तदा ।
अथाग्नेयं महाघोर शरमुग्र निशाचर ।
राघवाय स चिक्षेप मूर्तिमन्तमिवानलम् ।
वारुणेन च त राम शमयामास तु मद्दम् ।
ततोऽपर महाघोर तामस नाम नामत ।
उत्ससर्ज महाबाहुरस्त्रमप्रतिवारणम् ।
सौरेणास्त्रेण त चापि काकुत्स्थ प्रममाथ ह ।
ततोऽस्त्रयुद्धमभवत्तुमुलं लोमहर्षणम् ।
अभूतपूर्वं सुमहद्रामराक्षसयोस्तदा ।
निहत्यास्त्रमहावर्षं मकराक्षस्य रक्षस ।–

45

After 6 67 11^{ab}, Ś Ñ2 B2 3 D8 12 ins , V1 2 B4 D6 ins after 6 67 4^{ab}, whereas Ñ1 V3 B1 D1-3 13 (Ñ1 D13 l 24-74) cont l. 24-65, G (ed) cont l 10-63 after 1511*

क्रोधेन महताविष्टो निर्जगाम महाबल ।
राक्षसाश्चैव ये तत्र प्रधाना. शूरसमता· ।
परिवार्याशु निर्जग्मु. सर्वे ते कामरूपिण. ।
ततो रावणिमायान्त पताकाध्वजशोभितम् ।
अभ्ययाद्राक्षसबल विनदद्धै युयुत्सया ।

यूपाक्ष राक्षसश्रेष्ठ बाणखड्गगदाधरम् ।
ते तु वृक्षान्समादाय चिक्षिपु सुमहाबला ।
रथानश्वान्द्रुमाश्चैव ते प्रचिक्षिपुराहवे ।
शिलाशैलान्गतानश्वान्भुशुण्डिमुसलानि च ।
स सभ्रान्तान्विनि क्षिप्तान्दुर्विसह्यानसहतान् ।
पर्वतस्येव चिच्छेद शरै कनकभूषणै ।
प्रहार निष्फल दृष्ट्वा मैन्दो वानरयूथप ।
आजघान तत क्रुद्धो मुष्टिमुद्यम्य वेगवान्।

[For l. 4 and 5 cf. l. 31 and 33 (see var) respy and for l 6 and 7 cf 10*]

—(l. 62) Ñ1 B3 च मु- ; G1 3 M3 अपि (for अभि-) D13 स यूपाक्ष च (for यूपाक्षमभि-). D4 यूपाक्षे चातिक्रुद्धे च (for the prior half) D8 9-11 G2 M1 2 5 -पुगव (for -यूथप). —(l 63) G1 damaged from मा up to प D3 6 9-11 T2 G1 प(G1 ॰)पात स (by transp) , T3 पपात च (for स पपात). M5 पपात व्यथित क्षितौ (for the post. half)

44

(l 1) B4 सदधे (for सधाय). —(l 2) B2 -पूरम् (for -पूर्णम्). V1 2 B4 आक्रम्य (for आकृष्य). —(l. 5) B4 राम (for राम). B2 transp बाणै and पट्टिस. B4 राक्षसोत्तम . —(l 7) V1 2 च (for तु) B3 सप्रयुध्यतौ, B3 सप्रयुक्तौ तु (for सप्रयुद्धौ तु). —(l. 10) V3 सायकान् (for नाराचान्) —(l 11) Ñ2 V1 B3 ताडित सम(Ñ2 °म) (for समताडयत्) B2 हेमपुखै सुतीक्ष्णाग्रैस्तैर्ललाटेभिताडित —(l. 12) Ñ2 B4 -ताडित· (for -पीडित) —(l. 13) B2-4 -समाहित· (for -समाहितान्). —(l 14) B3 वदनार्पिता —(l. 16) B3 भ्रत पुर (for भ्रतां वर). —(l. 17) B2 भास्वर (for भासुरम्). —(l 20) Ñ2 V1 महा- (for महद्) —(l 22) B2,3 -यमोपम (for -यमोपमान्). —(l 23) Ñ2 V1 मुक्तेन च, B2 वियुक्तेन (for विमुक्तेन). —(l. 24) V2 वारुणेन तथा (for द्वितीयमिव च) B3 तद्युद्धमभवत्तदा (for the post half) —(l. 25) V2 परम् (for शरम्) —(l. 26) Ñ2 V2 B2 प्रचिक्षेप (for स चिक्षेप) —(l 27) Ñ2 V1 वरुणेन (for वारुणेन) —(l 28) Ñ2 पर (for ऽपर) —(l 29) B4 अस्त्रमप्रतिम रणे (for the post. half). —(l. 30) B2 तच्च (for त) B3 च (for ह) —(l 33) V1 B4 राघव (for रक्षस)

45

B3 reads in marg l. 1-23 (cf v l. 6 67 1) —(l. 1) Ñ2 B2 स महाविष्टो —(l 2) Ś2 B3 D8,12 सुर- (for शूर-) Ś1 D4 -सत्तमा (for -समता). L (ed.) प्रधानासुरसमता· (for the post half) —(l 3) V1 om., V2 D4 वि-, B2 तु (for [आ]शु) —(l 5) Ñ2 V1 2 B2 4

नानातूर्यप्रणादाश्च शङ्खानां च सहस्रशः ।
जज्ञिरे सिंहनादाश्च भेरीणां च महास्वनाः ।
तं ते समीक्ष्य निर्यान्तं रावणिं राक्षसैर्वृतम् ।
आपेतुर्हरयः सर्वे गजाः पुष्करिणीमिव ।
ततः प्रवृत्तः सुमहान्राक्षसां वानरैः सह ।
संग्रामस्तुमुलस्तत्र जयमन्योन्यमिच्छताम् ।
ततस्ते राक्षसा वीरा वानराणां महौजसाम् ।
त्रासयन्तो ह्यनीकानि धनूंष्युद्यम्य वेगिताः ।
ते शरैर्बहुभिश्चित्रैस्तीक्ष्णवेगैरलंकृतैः ।
तोमरैरङ्कुशैश्चैव वानरांञ्जघ्नुराहवे ।
गदापरिघनिस्त्रिंशशूलपट्टिशमुद्गरैः ।
शक्तिखड्गभुशुण्डीभिर्यष्टिप्रासविकम्पनैः ।
गदामुसलचक्रैश्च भिण्डिपालपरश्वधैः ।
पांशुवाताग्निसलिलैर्भस्मलोष्टतृणद्रुमैः ।
सरुजारुज भिन्धीति जहि विद्रावयेति च ।

तयोस्तदभवद्युद्धं सेनयोर्हरिरक्षसाम् ।
एकं समेति चैकेन द्वाभ्यां द्वौ चैव राक्षसौ ।
न्यपातयन्रणे तस्मिंस्त्रयस्त्रीन्बहवो बहून् ।
रावणिस्तु ततः क्रुद्धस्तानुवाच निशाचरान् ।
हृष्टा भवन्तो युध्यन्तु वानराणां जिघांसया ।
ततस्ते राक्षसाः सर्वे नदन्तो जयकाङ्क्षिणः ।
अभ्यवर्षंस्तदा घोरा वानरान्शरवृष्टिभिः ।
ते वध्यमानाः समरे वानराः पादपायुधाः ।
अभ्यद्रवन्त सहसा राक्षसान्भीमविक्रमान् ।
केचिच्छृङ्गाणि संगृह्य मुष्टिमुद्यम्य चापरे ।
वानराः समरे तस्मिन्राक्षसाञ्जघ्नुराहवे ।
जानुभ्यां निहताः केचिद्वानरैस्ते निशाचराः ।
बभ्रमुर्नष्टसंज्ञा वै मत्ताः पानवशादिव ।
भिन्नजङ्घोरुपृष्ठाश्च केचिद्वृक्षैर्हताः क्वचित् ।
सुषुपुर्वसुधायां ते हन्यमाना निशाचराः ।

अन्वयाद् (V1.2 °गाद्) (for अभ्ययाद्) B4 रावण- (for राक्षस-) D4 अन्वद्राक्षीद्बल वीरो (for the prior half) B4 नि- (for वि-) V1 2 विनदन्वै, D4 न्यनदत्तद् (for विनदद्दै) —(l 6) D12 नादास (for नाना-) Ñ2 V1 -निनादाश्, B3 प्रणादैश् Ś D8 नादास्तूर्यप्रधानाश्च, V2 वी°तूर्यविनादश्च (for the prior half) V2 D4 शखनादा (for शङ्खानां च) —(l 7) Ś2 moth-eaten for भेरीणां —(l 8) B2 D4 तत् (for तं) Ś2 *-क्ष्य (moth-eaten) (for समीक्ष्य). V1 B3 D4 चायांत (for निर्यान्तं) B4 transp समीक्ष्य and निर्यान्तं D12 रावण (for °णिं) —(l 9) V2 D4 निपेतुर् —(l 10) D4 ततो युद्धं समभवद् (for the prior half) —(l 12) G (ed) om from the post half up to l 14 —(l 13) Ś D8 12 त्रासयति, B4 द्रावयंतो (for त्रासयन्तो). D4 धनूंष्युद्यतसायका (for the post half) —(l 14) Ś V2 D4 तैं (for ते) B4 सर्वैर् (for शरैर्) Ś D8.12 बाणैस्, V2 D4 छिन्नास् (for चित्रैस्). B3 -बाणैर् (for -वेगैर्) —G (ed) reads l 15 after l 18. —(l. 15) G (ed) मुषलैश् (for अङ्कुशैश्). —Ś1 om l 16–23 —(l 16) G (ed) om the prior half Ś2 निस्त्रिंशै B3 D12 -पट्टिस- B4 शूल-मुद्गरपट्टिशैः (for the post half) —(l 17) B4 transp. शक्ति- and -खड्ग . Ś2 V1 2 D4 8.12 भुसुंडीभिर् Ñ2 B2 शक्ति-खड्गैस्तु यष्टिभिर् (for the prior half). Ś2 B3 D8 12 क्र(D12 कृ)ष्टिपात-(B3 °प्रास-) (for यष्टिप्रास-) V1 2 D4 विकल्पनैः G (ed) भिंदिपालपरश्वधैः (for the post half) —(l 18) V1 -चन्द्रैश् (for -चक्रैश्). V2 तु (for च) Ñ3 V1 B3 4 D4 भिंदिपाल-, V2 भिंदिपालैः G (ed.) गदापरिघनिस्त्रिंशैः शरैश्च बहुभिः शितैः .—G (ed) om. l. 19 —(l 19) Ś2 B3 D12 पांशु- B4 -पात- (for -वात-). V3 D4 -तृणैर् B4 भस्मालोष्टमहांकुशैः (for the post. half) —D4 om l 20 —(l 20) B4 प्र- (for स-) —(l 21) Ñ2 सम्, V2 B4 D4 तदा (for तद्) D4 सैन्ययोर् . —(l 22) D4 क्रमेति (for समेति) Ś2 D8 12 [ए]के द्वौ (for [ए]केन) For l 24 and 25, cf. l 3 and 4 of App I (No 39) —(l 24) Ñ1 B3 D13 [अ]ब्रवीत्, V3 B1 D1–3 सुस- (for ततः) Ñ1 B3 निरीक्ष्य (for उवाच) —(l 25) Ś2 V2 3 B1 D4 12 दृष्ट्वा (for हृष्टा) V1 B3 पश्यतु (for युध्यन्तु) —After l 25, Ñ2 ins

1[*] यथोक्तं राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य च तद्वचः ।

—(l 26) D4 तु (for ते) D13 युद्धे (for सर्वे). D3 राक्षसान्सर्वान् —D3 om from the post half of l. 26 up to the prior half of l 29 Ñ V1 B3 नर्दंतो (for नदन्तो) Ñ2 V2 B4 D4 युद्ध-, V3 क्षय- (for जय-) —(l 27) V1 B4 D4 घोरान् (for घोरा) Ñ1 V2 B3 D13 अभ्यवर्षंत घो(Ñ1 V2 °न्सुघो)रामिर् (for the prior half) —(l. 28) D13 रुध्यमानाः (for व°) —B4 om (hapl) from समरे in l 28 up to वानराः in l 31 Ś1 D12 पादपायुधैः —D4 repeats l 29 (var) after l 34 —(l 29) Ñ1 V1 B2 3 D13 अभ्यधावत, B1 तेभ्यद्रवत (for अभ्यद्रवन्त) D2 सहिता (for सहसा) V3 B1 दर्शनान् (for -विक्रमान्). Ś Ñ2 V1 B2 D4 (both times) 8 12 गर्विता(Ñ2 V1 सहिता, D4 सहता)स्तान्निशाचरान्(Ś D8 12 °रा), V2 सहताश्च निशाचरान्, D1 3 वानरा भी(D1 *** न्भी)मविक्रमाः (for the post. half) —Ś D8 om (hapl) l 30–35, V2 om l 30–31, V1 reads l 30 for the first time after l 24 repeating it here —(l 30) Ñ1 B3 D13 शैल- (for केचिच्). D1 (with hiatus) उद्यम्य, D3 प्रगृह्य (for संगृह्य) Ñ2 V1 (both times) 2 B3 D4 12 केचिच्छूलान्स(V1 2 D4 °च्छै-लान्स, D12 °च्छिलाः स)मादाय (for the prior half) —(l 31) Ñ1 B3 D13 तु(B3 च) निजघ्निरे (for जघ्नुराहवे) —(l 32) Ñ1 B3 D13 आहता , Ñ2 V1 2 B2 4 D4.12 पातिता (for निहताः). —V3 damaged from केचिद् in l 32 up to -हस्त- in l 36 V1 B4 D12 तैर् (for ते) V1 महाबला, V2 महायशा (for निशाचराः) —(l. 33) Ñ2 बभूवुर् (for बभ्रमुर्) Ñ1 V1 B3 D13 ते (for वै) —(l 34) B1 D1–3 भग्न- (for भिन्न-) Ñ1 B3 D13 भिन्नपृष्ठोरुजघा(B3

निरस्तहस्ताश्च राक्षसा भिन्नमस्तका ।
[illegible] गतरिकधातुवत् ।
[illegible] पतितैरपि ।
[illegible] रथो वानरराक्षसाम् ।
राक्षसा [illegible] वानरैरर्दिता रणे ।
[illegible] लङ्का [illegible] ।
तेषां [illegible] प्रचकम्पे मकानना ।
[illegible] राक्षसाना समन्तत ।

इन्द्रजित्तु तत क्रुद्धो महातेजा महाबल ।
वानराणा शरीराणि व्यधमन्निशितै शरै ।
शरेणैकेन च हरीन्नव सप्त च पञ्च च ।
बिभेद समरे क्रुद्धो राक्षसान्सप्रहर्षयन् ।
स शरै सूर्यसंकाशै शातकुम्भविभूषितै ।
वानरान्समरे भीम प्रममाथ सुदुर्जय ।
ततोऽष्टादशभिर्बाणै स विद्ध्वा गन्धमादनम् ।
विव्याध नवभिश्चैव नल दूरादवस्थितम् ।

[illegible] (for the prior half) V2 B2.3 [illegible], D12 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 [illegible], B2 (in marg) भुवि (for [illegible]) B1 D1-4 [illegible] (D3 [illegible]) [illegible] भुवि (for the post half).—After l 34, D4 repeats l 29 (var.) —After l 34, B1 D1-3 ins.:

2* [illegible] सहसा [illegible] भीमविक्रमा ।

[D3 [illegible] (for [illegible]) D2 [illegible] (for सहसा) D1 [illegible] B1 [illegible].]

—Ñ1 B1 D1-4 om l. 35 —(l 35) Ñ2 B2 च (for ते) D13 [illegible], D12 [illegible] (for the prior half) V1 [illegible], V2 [illegible], B3.4 D13 [illegible] (D12 [illegible]) (for [illegible]) —After l 35, B2 ins , while Ñ1 ins after l 34 (owing to om)

3* [illegible] निशाचरान् ।

—(l. 36) Ś D3.12 [illegible], Ñ2 V2 [illegible] (for [illegible]) B3 [illegible] (for निरस्तहस्त) V2 [illegible], B4 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 [illegible], B1 D4 [illegible] (D4 [illegible]) [illegible], D1-3 [illegible] (D2 [illegible]) [illegible], D13 [illegible] (for the prior half) D4 भीमविक्रमा —(l. 37) Ś Ñ V1 B2.3 D12 [illegible] D13 [illegible] (for [illegible]) V2.4 [illegible], V3 B1 D1.2.4 [illegible] (D4 [illegible]) रुधिर भूरि, [illegible], D3 [illegible] भूरि (for the prior half) —Ñ2 illeg from the post. half of l 37 up to the prior half of l. 38 Ś1 (before corr as in text) [illegible] V2 D4 [illegible] (for [illegible]) Ś1 [illegible], V2 [illegible] (for [illegible]) B2.4 D4 [illegible] (B2 [illegible]) [illegible] (B4 before corr. [illegible]) [illegible] (B4 [illegible]) (for the post half) —D13 repeats the prior half of l 39 (see var) and the post half of l 35 after l 35.—(l 39) D4 [illegible] (for [illegible]) B2 [illegible] (for the prior half) D1-3 [illegible] D3 बभूव नरराक्षसा (for the post half) —For l 39, Ñ1 subst , while B3 ins after l 39

4* अथिक्र [illegible] क्रूर विशसन बभा ।

—(l. 40) V3 [illegible] (damaged) (for the prior half) Ñ1 V2.3 B1.3 D1-3.13 निहता वानरै रणे (Ñ1 B3 D12 [illegible], D3 [illegible]) (for the post half) —V3 om l. 41 —(l. 41) Ñ2 D3 अधावन (for व्यधावन्त), D4 ततो (for तदा) Ñ1 V3 B3 D2.13 प्रधावन्परे, Ñ1 [illegible], B3 [illegible], D13 [illegible]) त्यक्त्वा लङ्कामेव निशाचरा , B1 D1.3 [illegible] (B1 [illegible]) [illegible] त्यक्त्वा लङ्कामेव निशाचरा —(l 42) V1.2 B3.4 [illegible] (V2 B3 [illegible]) D13 [illegible] (for लङ्का). Ś1 Ñ1 D3.12 [illegible], D1 [illegible] (for प्रचकम्पे) V1 B4 [illegible], V2 B1 D1-3 समन्तत (for मकानना) V3 [illegible] च समन्तत , D13 [illegible] मकानना (for the post half) —V3 B1 om (hapl) l 43.—(l 43) Ñ1 B3 D1-3.13 [illegible] (B3 [illegible]), V2 [illegible] (for [illegible]) D1-3 [illegible] (D2 [illegible]) (for समन्तत) —(l 44) Ś D4.12.13 च (for तु) V2 [illegible] (for इन्द्रजित्तु) D3 marg महातेजा D13 [illegible] (for the post. half). —After l 44, D13 reads l 48 —(l 45) D4 [illegible] (for व्यधमन्) Ñ1 V2.3 B1 D1-4 [illegible] (for निशित शरै) —Ś1 om. l. 46-51 —(l 46) D2 [illegible] (for शरेणैकेन) Ś2 D3.12 स तदा, V3 B1 स [illegible], D13 च [illegible] (for च हरीन्) V3 शर (for नव). Ñ2 V1 B2.4 D13 transp सप्त and पञ्च Ś2 D3.12 [illegible] सप्त च (for the post half) B3 [illegible] वानरान्सप्त पञ्च च —(l 47) V1 B4 [illegible], V3 [illegible], B3 च (for स-) —(l 48) Ś2 D3.12 बाणै (for शरै) Ñ2 V1 B3 D12 [illegible] , V2 [illegible] (for विभूषितै) Ś2 D2.4 शातकौम्भपरिष्कृतै (D2 [illegible]) (for the post. half) —(l 49) Ñ1 V2 B2 D3.4.13 [illegible] , Ñ2 B2 [illegible], V1 B4 [illegible] (for भीम) —After l 49, D4 ins

5* [illegible] अष्टादशभिर्बाणैश्च गन्धमादनम् ।

For l 50-51, cf l. 31-32 of App I (No 39) —(l 50) Ñ1 तथा (for ततो) D4 स [illegible] गन्धमादन (for the post half).—(l. 51) V2 [illegible], D2 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 B3 D4.13 [illegible] (for चैव) V1 B1 [illegible], V3 B1 [illegible] (for नल). D4 उपस्थित —(l 52) Ñ1 D4 तु (for च) Ś2 Ñ2 B3.4 D3.12 [illegible] (Ñ2 B2.4 [illegible]). V2

सप्तभिश्च महावीर्यो नीलं मर्मविदारणैः ।
पञ्चभिर्विशिखैश्चैव गजं विव्याध संयुगे ।
अपरश्च पृथग्बाणैर्वानरानरिसूदनः ।
प्रत्यविध्यत चैकैकं सप्तभिः सप्तभिः शरैः ।
ततस्ते वानराः शूरा भिन्नदेहा विचेतसः ।
व्यथिता विद्रवन्ति स्म रुधिरेण समुक्षिताः ।
केचिदार्तस्वरं चक्रुर्विनेदुश्चापरे रणे ।
रक्षोबाणहताः केचिन्निपेतुश्च गतासवः ।
ते हन्यमाना बाणौघैस्तेनामित्रेण संयुगे ।
शलभा इव संपेतुर्वानराः सर्वतो दिशः ।
केचिदारुरुहुर्वृक्षान्केचिदारुरुहुर्नगान् ।
केचिदाप्लुत्य सहसा वानरा ययुरम्बरम् ।
विद्राव्य वानरान्सर्वानिन्द्रजित्समितिंजयः ।
रणात्परिययौ शीघ्रं स्वां पुरीं रावणात्मजः ।

Colophon

विद्राव्य सर्वान्प्लवगान्नगरं प्रविवेश ह ।
तं रावणः परिष्वज्य मुदा वचनमब्रवीत् ।
लब्धलक्षा महावीर्या येऽपि राक्षसपुंगवाः ।
ते च सर्वे हताः पुत्र राघवेण दुरात्मना ।
त्वया पुनर्भृशं तत्र राघवः सहलक्ष्मणः ।
घोरेण शरबन्धेन संयतो रणमूर्धनि ।
साम्प्रतं तु हरीन्सर्वान्द्रावयित्वा मुहुर्मुहुः ।
आगतोऽसि रणाद्वीर कोऽन्योऽस्ति सदृशस्त्वया ।
तद्गच्छ पुत्र भूयस्त्वमायोधनशिरः प्रति ।

B1 नल (for नील) D17 वर्म- (for मर्म-) Ś2 Ñ V1 B2.4 D4.8.12 गवय शीघ्रग शर (for the post half) —D12 om (hapl) l 53–55 —For l 53, cf l 34 of App I (No 39) —(l 53) V3 B1.3 D1–3 निशितैश् (for विशिखैश्) V1 illeg, B गय (for गज) V3 B1 D1–3 मार्गणै (for संयुगे) —(l 54) Ś2 D8 अपराश्, V2 D1–4 सप्तभिर् (for च पृथग्) Ñ1 B3 D13 अपरान्स पृथग्, V3 B1 अपरे सप्तभिर् (for अपरैश्च पृथग्) V3 चव (for बाणैर्) Ś2 D8 अरिमर्दन, Ñ1 B3 D13 रणमूर्धनि, V2.3 B1 D1–3 स रणाजिरे, G (ed) प्रत्यविध्यत (for अरिसूदन) D4 वानराणां रणाजिरे (for the post half) —G (ed) om l 55 —(l 55) Ś प्रति विव्याध, B3 प्रत्याविध्यत Ñ2 V1.2 B2.4 D8 प्रत्य(V1 प्रत्या, B4 अत्य)विध्य(D8 °ध्या)दथैकैक (for the prior half) V1 तान्क्रुद्ध, V2 वानरान्, D1 om (for first सप्तभि) B4 सप्तति, D3 in marg (for second सप्तभि) V1 शितै (for शरै) Ś D8 सप्त सप्त शरै (Ś2 शितै) शरै (for the post half) —(l 56) V3 B1 तेर् (for ते). B3.4 D1 सर्वे (for शूरा) D13 विचेतना —(l 57) D4.13 परिप्लुता (for समुक्षिता) —(l 58) Ś2 तदा (for आर्त-) V3 स्वराश्, D12 -स्वन (for -स्वर) V3 B1 निर्भिन्ना, D2.3 विभिन्ना (for विनेदुश्) Ñ1 V2.3 B1 D2–4.13 वानरा, Ñ2 V1 B2 चापर, B3 दानवा, D12 च पर (for चापरे) Ś2 परे (for रणे) D1 भिन्नभावा रणाजिरे (for the post half) —V3 om l 59 —(l 59) B2 रणे (for रक्षो-) B4 -बल- (for बाण) Ś D8.12 रणे वा नि- (for रक्षोबाण) B3 गता (for हता) B1 निपतुश् Ś D8.12 वि- (for च) —(l 60) D3 नि- (for ते) V1 B3 कर्मणा (for संयुगे) —(l. 61) B3 निकृत्ता (for वानरा) Ñ1 V1.3 B1.4 D1–3 दिश (for दिश) —(l 62) D4 गिरीन् (for नगान्) V2.3 B1 D1–3 केचिच्च (D2.3 °तु) धरणीधरान्, B3 D13 केचित्पर्वतमारुहन् (for the post half) —V3 om (hapl) l 63 —(l 63) B1 तु वन गता, B3 D13 ते नगावर, D1 तु नगास्तदा, D2.3 तु नगा मन (for ययुरम्बरम्) —After l 63, V2 B1 D3 ins, V3 ins only l 2 after l 62 (due to om), D1.2 ins l 1 after l 62 and l 2 after l 61

6* केचिच्च तत्र युध्यन्ते योधव्रतमनुव्रता ।
ते कूटयोधिनस्तस्य संग्रामे दृष्टविक्रमा ।

[(l 1) D3 तु (for च) D1 ते प्र- (for तत्र) D3 युध्यन्ति B1 क्षत्रधर्मम् (for योधव्रतम्) V2 क्षत्रव्रतसमन्विता (for the post half) —(l 2) B1 D3 तत्र (for तस्य) V2 दृढ- (for दृष्ट-) D2 संग्रामेषिह]

—V1 om from l 64 up to 6 67 17, B4 om l 64–71 —(l 64) Ñ1 B3 D4.13 वानरानीकम् (for °रान्सर्वान्) —Ñ2 B2 om l 65–74, D4 om l 65 —(l 65) B3 बलात् (for रणात्) Ś V2 B1 D8.12 प्रति- (for परि-) V3 रावण प्रययौ शीघ्र (for the prior half)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ1 B3 D4.13 लङ्काकाण्डे (D13 ins युद्धपर्वणि also) —*Sarga name* Ś V2 D8.12 इन्द्रजिद्युद्ध, Ñ1 B3 D13 इन्द्रजिद्दर्शन, D4 सकुम्भयुद्ध —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 D4.8.12.13 om., Ś2 58, V2 59, B3 54 —After colophon, Ñ1 concludes with श्री श्री श्री —Thereafter, V2 repeats 6 67 1 —V2 om l 66–67.—(l 66) B3 वानरान्सर्वान् D4 प्लवगान्सर्वान् (by transp) (for सर्वान्प्लवगान्) D13 नगरी —B3 om l 68–71 —(l 68) Ś2 Ñ1 D8.12 लब्ध(D8 °श्च)-लक्षा(Ñ1 °क्ष्या) V2 D4 ये (for इति) —(l 69) D4 ते (for च) D4 पुत्रा (for पुत्र) Ñ1 V2 महात्मना —(l 70) D12.13 पुत्र (for तत्र) Ñ1 नृशमात्मन् (for भृशं तत्र) V2 D4 त्वया पुत्र नृशंसात्मा (for the prior half) —(l 71) D8 चारेण (for घोरेण) —(l 72) Ñ1 V2 B3 D4 च, D13 तान् (for तु) B3 धर्षयित्वा, D4 विद्रावयित्वा (hypm.) (for द्रावयित्वा) —(l 73) Ñ1 V2 D4 रणे (for रणाद्) D4 न सोऽस्ति सदृशस्त्वया (for the post half) —(l 74) Ñ1 V2 D4 तत्र (for पुत्र) Ñ1 V2 D4 मुत (for प्रति)

—Thereafter, Ś B3 D4.8.12 repeat 6 67 2^{ab}, 3–11^{b} (D4 2^{ab}, 3–4^{ab} only) (including star passages), while V2 repeats 6 67 2–4^{b} (including star passage)

हरीनभ्यहनत्क्रुद्ध परं लाघवमास्थित ।
ते वध्यमाना हरयो नाराचैर्भीमविक्रमा ।
सौमित्रिं शरणं प्राप्ता प्रजापतिमिव प्रजा ।
तत समरकोपेन ज्वलितो रघुनन्दन ।
चिच्छेद कार्मुकं तस्य दर्शयन्पाणिलाघवम् ।
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सज्यं चक्रे त्वरन्निव ।
तदप्यस्य त्रिभिर्बाणैर्लक्ष्मणो निरकृन्तत ।
अथैनं छिन्नधन्वानमाशीविषविषोपमै ।
विव्याधोरसि सौमित्री रावणिं पञ्चभि शरै ।
ते तस्य कायं निर्भिद्य महाकार्मुकनि सृता ।
निपेतुर्धरणीं बाणा रक्ता इव महोरगा ।
स भिन्नवर्मा रुधिरं वमन्वक्त्रेण रावणि ।
जग्राह कार्मुकश्रेष्ठं दृढज्यं बलवत्तरम् ।

47

After 6 78 5, Ñ V1 3 (after the first occurrence of 5^ab) B3–4 (Ñ V1 B2–4 after 5 first occurrence) D1–7 9–11 S ins

सदर्शयामास तदा रावणिं रघुनन्दन ।
असम्भ्रान्तो महातेजास्तदद्भुतमिवाभवत् ।
ततस्तान्राक्षसान्सर्वांस्त्रिभिरेकैकमाहवे ।
अविन्त्यपरमक्रुद्ध शीघ्रास्त्र सम्प्रदर्शयन् ।
राक्षसेन्द्रसुतं चापि बाणौघै समताडयत् ।
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुघातिना ।
असक्त प्रेषयामास लक्ष्मणाय बहूञ्शरान् ।
तानप्राप्ताञ्शितैर्बाणैश्चिच्छेद रघुनन्दन ।
सारथेरस्य च रणे रथिनो रथिसत्तम ।
शिरो जहार धर्मात्मा भल्लेनानतपर्वणा ।

भ्रष्टधनुषारो (for the prior half) —For l 25, Ñ V1 3 B2–4 D4 subst

1* हरीनवान सक्रुद्ध परस्परजयैषिण ।

[B3 वधैषिण , D4 जयेषिण (for -जयषिण)]

—(l 26) V3 damaged for माना हरयो B3 भृश (for भीम) V3 -वि . (damaged), B3 -विक्षता , D6 10 11 M1 2 विक्रमे (for -विक्रमा) —V3 om l 27 —(l 27) D4 सौमित्रे (for सौमित्रिं) Ñ V1 B2–4 D4 जग्मु (for प्राप्ता) D6 9 [अ]मरा (for प्रजा) —(l 28) Ñ V1 3 B2–4 D4 परम (for समर-) Ñ V1 3 B2–4 D4 कु(B2 क)पितो (for ज्वलितो) —B3 om l 29 —(l 29) D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of 5* Ñ2 हस्त (for पाणि) —(l. 30) Ñ V1 3 B2–4 D6 7 9–11 G1 सज (for सज्य) B2 3 त्वरान्वित , D9 M5 हसन्निव (for त्वरन्निव) ❀ Cm t त्वरन्निव शीघ्रमेव।, Cg त्वरन्निवेति । इवशब्दो वाक्यालंकारे ❀ —V3 om l 31–32 —(l 31) Ñ2 D7 शितैर्, M1 2 त्वरन् (for त्रिभिर्) —(l 32) D5 तथा and भिन्न- (for अथ and छिन्न respy) —For l 32, Ñ V1 B2–4 D4 subst

5* छित्त्वा तु कार्मुकं तस्य लक्ष्मणस्त्वरयान्वित ।

[B4 च (for तु)]

—(l 33) Ñ V1 3 B2–4 D4 सक्रुद्धो (for सौमित्री) —(l 34) G3 तस्य कायं विनिर्भिद्य (for the prior half) Ñ1 D4 6 11 T G1 M5 -निसृता (for -नि सृता) —(l 35) Ñ V1 3 B2–4 D4 विविशुर् (for निपेतुर्) D9 क्रुद्धा (for रक्ता) —V3 om l 36 —(l 36) B3 4 D5 T1 भिन्नमर्मा, D6 10 3 छिन्नवर्मा, D9–11 G1 छिन्नधन्वा, Cr as above (for भिन्नवर्मा) —V3 repeats l 37 (followed by 6 78 1^ab and 6 78 5^ab) after l 17 of App I (No 47) —(l 37) V3 (second time) damaged for the prior half Ñ1 सज्जं तथा चकार ह, Ñ2 V1 3 (both times) B2–4 D4 सज्यं तच्च(V3 [first time] चैव) चकार स (B3 ह) (for the post half)

47

Ñ V1 3 B2–4 D4 om l 1–2 —(l 1) D6 अ , D7 G2 नि-, D9 M1 2 म (for स) G1 M3 5 दर्शयामास च(M5 त) तदा (for the prior half) M5 लाघवं (for रावणिं) G2 om (hapl) l 3–12 —(l 3) G1 स (for तान्) —(l 4) D11 परम (for परम-) D6 सम्प्रादर्शयत्, T2 न प्रदर्शयत् D5 T1 M1 2 शीघ्रान्न प्रदर्शयन् (for the post half) ❀ Cg शीघ्रान्न शीघ्रमस्त्रम्।, Ck शीघ्रास्त्रमिति । क्षणमात्रेण सर्वबेधनसाधनत्वात् शीघ्रास्त्रम्। अपि च भावप्रधानो निर्देश । अ(स्त्र)विषयकशीघ्रप्रयोगसामर्थ्यं शीघ्रास्त्रम्। तत्त्व प्रदर्शयन्निति ।, so also Ct ❀ —For l 4, Ñ V1 B2–4 D4 subst , while V3 ins after l 3

1* विव्याध मार्गणैस्ते च त्रिधा भूत्वा क्षितिं ययु ।

[V1 तु, D4 [ऽ]पि (for च) V3 B3 तस्य (for ते च) B3 भूत्वा (for भूत्वा) Ñ1 D4 त्रिधाभू(Ñ1 °धा भू)त्वावनिं ययु (for the post half)]

—V3 om l 5–10. Ñ V1 B2–4 D4 om l 5–8 —(l 5) D5 10 11 T1 G1 3 M2 5 राक्षसेन्द्रस्तु(M2 °स्य) न चापि (for the prior half) —(l 6) D6 7 T2 3 [ऽ]पि, D9 [ऽ]भि- (for ऽति-) D5 T G3 M5 शत्रुतापिना, D6 °तापन (for °घातिना) M1 2 रावणि क्रोधमूर्छित (for the post half) —(l 7) T2 अ-.(moth eaten), M1 2 त्वरित्, Cm g k t as above (for असक्त) D5 T1 G1 3 शरान्बहून् (by transp) —(l 8) D9 11 तान्प्राप्तान् (subm) (for तानप्राप्तान्) D9–11 पराक्रमा (for रघुनन्दन) —(l 9) Ñ1 V1 B2 3 D4 चास्य, Ñ2 B4 तत्र (for अस्य) Ñ V1 B2–4 D4 6 चरतो (for च रणे) D5 7 9–11 रथ , D6 T2 3 G1 रथ (for रथि-) Ñ V1 B2–4 D4 रथेन रघुनन्दन (for the post half) —(l 10) Ñ2 शरेण (for भल्लेन) D5 T1 G3 M1 3 नत- (for [आ]नत-) —After l 10, Ñ2 ins

असूतास्ते हयास्तत्र रथमूहुरविक्रुताः ।
मण्डलान्यभिधावन्तस्तदद्भुतमिवाभवत् ।
अमर्षवशमापन्नः सौमित्रिर्दृढविक्रमः ।
प्रत्यविध्यद्धयांस्तस्य शरैर्विभ्रामयन्रणे ।
अमृष्यमाणस्तत्कर्म रावणस्य सुतो बली ।
विव्याध दशभिर्बाणैः सौमित्रिं तममर्षणम् ।
ते तस्य वज्रप्रतिमाः शराः सर्पविषोपमाः ।
विलयं जग्मुराहत्य कवचं काञ्चनप्रभम् ।

48

After 6 78 34, D12 ins.

भुजाभ्यामपि छिन्नाभ्यां गृहीत्वा तन्महच्छिरः ।
इन्द्रजिद्योजयित्वा तु पितृव्यं वाक्यमब्रवीत् ।
त्वयेदं कुलजातेन कृतं कर्म यशस्करम् ।
कथयिष्यन्ति पुरुषास्त्रिषु लोकेषु राक्षसाः ।
स्वपुत्रनिधनं घोरं यत्कृत्वा नैव लज्जसे ।
लालयित्वा कथं बालं विष दद्यादचेतनः ।
अनासक्तेन युद्धेषु लक्ष्मणाय निवेदितः ।
शत्रुणा युध्यमानं मां कथं द्रक्ष्यसि राक्षस ।
यस्मिन्मुखे त्वया क्षिप्तं भोजनं विविधं पुरा ।
छेदयित्वा च तद्वक्त्रं हृदयं किं न दीर्यते ।
कङ्कणैस्तापनीयैस्तु यौ भुजौ छादितौ त्वया ।
ताविमौ पश्य छिन्नौ चावित्युक्त्वा चुक्रुधे तदा ।
उत्पाट्य तच्छिरो दिव्यं व्याविध्यत पुनः पुनः ।
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप इन्द्राशनिसमप्रभम् ।
तमापतन्तं सहसा स दृष्ट्वा राघवानुजः ।
बिभेद शरमुत्क्षिप्य प्रजगाम नभस्तलम् ।
गते तस्मिन्मुहूर्ते तु प्रादुरासीन्महात्मनः ।
आजगाम पुनर्वेगाद्धन्तुकामं च लक्ष्मणम् ।
ततो जग्राह तेजस्वी ब्रह्मास्त्रं राघवानुजः ।
तापसैः कृतार्चिष्माश्यपतत्षु ततो भुवि ।

49

After 6.78.48, D5 T2 3 ins.:

अभिनन्द्य महात्मानं सौमित्रिं प्रियदर्शनम् ।
स्वर्गं ययुः सुराः सर्वे सर्वेशोभाग्यसन्विताः ।
विमलं गगनं चासीत्प्रसन्नाश्च दिशो दश ।
ततः स्थिराभवत्पृथ्वी निहते रावणात्मजे ।
निहतं राक्षसं दृष्ट्वा महापर्वतसंनिभम् ।
गतश्रमः स सौमित्रिर्जयलक्ष्म्या समावृतः ।
शङ्खमापूरयामास रणमध्ये तु लक्ष्मणः ।
ज्यानिनादं ततः कृत्वा सिंहनादं चकार सः ।
धनुर्ज्यासिंहनादैस्ते वानरा लक्ष्मणस्य ते ।
प्रहृष्टाः प्राप्य सौमित्रिं कीर्तयन्ति सुभाषितैः ।
विभीषणोऽपि संतुष्ट आलिङ्ग्योपलिलेष च ।
प्रमुमोदाथ सुग्रीवो हनूमानङ्गदो नलः ।
नीलः सुषेणः पनसो जाम्बवानृषभो बली ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
मन्दश्च द्विविदश्चैव ये चान्ये वानरोत्तमाः ।
ते समेत्य रघुश्रेष्ठं प्रणम्यालिङ्ग्य सादरम् ।
कीर्तयन्ति रघुश्रेष्ठं शुभलक्षणसंयुतम् ।
केचिद्गायन्ति समरे ननृतुर्वानराः परे ।
आह्वयन्ति रणे केचिद्वानरा जयमागताः ।

50

After 6 84 14^{ab}, Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 T2 3 ins

रथेनाथ सुग्रीवं ववर्ष शरवृष्टिभिः ।
तस्य वानरशार्दूलः शरान्दृढधनुश्च्युतान् ।
अचिन्तयित्वा सुग्रीवः समराभिमुखो नदन् ।
सोऽभिप्लुत्य महावेगो हरिरिन्द्रपराक्रमः ।

2* आदधार हया- ***** युद्धशण्डित (illeg) ।

—(l 11) G2 अधानाम् (for असूताम्) D6 तस्य (for तत्र) Ñ V1 3 B2-4 D4 अ(B2-4 आ)विद्धाङ्गै हयास्तस्य (for the prior half) V3 रथमुत्कार् (for रथमूहुर्) Ñ2 V1 अविक्रुता (for अविक्रुताः). Ñ1 B3 4 रथमुद्(B4 °कृत)रविक्रुता , D4 रथ कक्रुश्च तथा, M1 2 रथग्र रविना यर (for the post half) —(l. 12) Ñ2 V3 D10 11 [अ]भिधावन्ति, B3 D6 T2.3 [अ]भ्यधावन्, M1 2 [अ]भ्यद् स्य (for [अ]भिधावन्तम्) —(l 13) T2 परम (for -वशम्) G1 कृत- (for दृढ-) —Ñ V1 3 B2-4 D4 om l 14 —(l 14) T2 त- (moth eaten), G1 अस्य, G2 तत्र (for तस्य) T2 शुभर् (for रैर्).—D9 om. l 15 —(l 15) V3 D10 11 असर्पमाणस् (for अमृष्यमाण) G1 दशग्रीव- (for रावणस्य). D10 11 रणे (for बली) —After l 15, Ñ V1 3 B2-4 D4 (only l. 2) read 1710* and then D4 repeats 5^{cd}.—D6 om l 16–18 Ñ V1 3 B2-4 om l. 16.—(l 16) D9-11 रोमहर्षण, G2 समर्पण (for तममर्षणम्).—(l. 17) V3 damaged for the post. half Ñ2 V1 B2 D6 8 सर्व- (for सर्प-) —After l 17, V3 repeats l 37 of App. I (No. 46), 6 78 4^{ab} and 6.78. 5^{ab}.—V3 om. l 18. —(l. 18) G1 विलय D7 9-11 G1 आगम्य (for आहत्य). —Thereafter, Ñ V1 B2-4 repeat 6 78 5.

49

(l. 2) T2 3 शुभान्विता (for -समन्विता) —(l 5) D5 शुत्वा (for दृष्ट्वा).—(l 6) D5 तताश्रित.—(l. 11) D5 [उ]पलिष्य (subm), T2 °लिलिप्य (for °लिलेष).—(l. 16) T2 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 17.

50

(l 1) Ñ1 B3 रथादाप्लुत्य Ś D3 12 om (hapl ?) from ववर्ष up to सुग्रीव in l. 3 —V3 om. l. 2-3 —(l 2) D13 तत्र (for तस्य) D6 स्वमन् (for शरान्) D1 तत्र (for दृढ-) —(l 3) B1 चिन्तयित्वा तु (for अचिन्तयित्वा). Ś D3 12 सयानो, Ñ2 V1 3 सरोष-, B1.3 समरे, D1 ससार ; D6 T2 3 समर- (for समर-) B1 वमन्, B4 वर्षां (for नदन्).—(l 4) Ñ V B2-4 [ऽ]भिद्रुत्य, B1 [ऽ]द्रुत्य,

आक्रम्य स्यन्दनं तस्य धुरि पादेन पश्यत ।
वानरेन्द्रसमाक्रान्तात्रथात्पेतुर्हया भुवि ।
विनिष्पतितनेत्रास्ते भग्नग्रीवास्तुरंगमा ।
आक्रम्य स रथं वीरो वृक्षषण्डेन वानर ।
सारथिं निजघानाशु विरूपाक्षस्त्वपाक्रमत् ।
अपक्रान्ते विरूपाक्षे सुग्रीवस्तचिरा रथम् ।
बभञ्जुस्तरसा वीरा हरयो वातरंहस ।
विरूपाक्षो हतरथो धन्वी तूणी तनुत्रवान् ।
बहुशस्ताडयामास नाराचैः प्लवगेश्वरम् ।
एतस्मिन्नन्तरे रक्षो रावण क्रोधमूर्छित ।
नाराचैर्बहुभि सङ्ख्ये सुग्रीवं चाभ्यताडयत् ।
ततस्तु विविधैर्बाणै सर्वान्विव्याध वानरान् ।
ततस्तु विहता सर्वे वानरा शरपीडिता ।
रावणं शरणं जग्मु प्रजापतिमिव प्रजा ।
रावणेन प्रयुक्तस्तु विरूपाक्षो महागजम् ।
आरुरोह रणे वीरो बहुशस्त्रोपकल्पितम् ।

51

After 6 87 6, Ś Ñ V B D1–4 6 12 T2 3 (Ñ V1 2 B4 l 61–72 only) ins, while D8 ins l 13–72 only after 6 87 2, D13 cont l 1 only after 6 87 1969*

स विस्फार्य महच्चापं किरीटी मृष्टकुण्डल ।
नाम विश्रावयामास जगर्ज च ननाद च ।
तेन सिंहप्रणादेन नामसंकीर्तनेन च ।
स्यन्दनस्य च नादेन पूरयामास रोदसी ।
त्रिविक्रमे यथा विष्णो सर्वे दैत्यवरा पुरा ।
भयार्ता वानरा सर्वे विविशुस्ते परस्परम् ।
ते राक्षसेन्द्रं तं दृष्ट्वा वानरात्रस्तचेतस ।
शरण्यं शरणं जग्मुर्मनसा पुरुषोत्तमम् ।

D6 T2 3 [S]भिद्गत्य (for स्वक्ष्य) B4 महाकायो —D12 om l 5–9 —(l 5) Ś Ñ1 D6 13 आक्रामत्, Ñ2 V1 2 B3 D1–3 आक्रमत्, B1 आक्रम्यं (for आक्रम्य) —V3 damaged from स्यन्दन up to वानरेन्द्र in l 6 V2 वीरो (for तस्य) D2 हरि, D3 रिपो, D4 रिपु, D13 करि- (for धुरि) D4 पोथयत्, D6 12 3 चिक्षिपे (for पश्यत) B4 आक्रमत्स्यन्दनं तस्य विरूपाक्षस्य पश्यत —(l 6) Ñ2 D3 वानरेण (for वानरेन्द्र-) Ś D8 पराक्रान्ताद्, B1 D2 3 13 -पदा°, D1 -बला°, D4 पराक्रान्त-, D6 12 3 -पराक्रान्ता (for समाक्रान्ताद्) B3 तथैत्पत्य (for रथात्पेतुर्). Ñ V1 B3 4 भयाद्, B1 हता, D8 हतो (for हया) —(l 7) B1 विनिष्पातित- Ñ1 V B3 D4 -नेत्रास्या, Ñ2 B4 -नेत्रास्य, B2 नेत्रान्या, D1 3 नेत्रास्तु (for -नेत्रास्ते) V1 भिन्न (for भग्न-) —(l 8) V2 तु (for स) D13 धीमान् (for वीरो) Ś D4 स्यन्दनं (for स रथं) Ś भीमो (for वीरो) B1 D1 2 -दण्डेन, D3 4 6 13 खण्डेन (for -षण्डेन) Ñ V B2–4 विरूपाक्षस्य च तदा (for the post half) —(l 9) V3 damaged from धि up to शु in l 10 Ñ2 V1 2 B2 4 [अ]स्य, D13 [अ]थ (for [आ]शु) Ś विरूपाक्षमुपाक्रमत्, D13 विरूपाक्षस्य रक्षस (for the post. half) —(l 10) Ś अभिक्रान्ते, B1 2 D3 4 8 अपा°, D6 T2 3 परा°, D12 अभियाते (for अपक्रान्ते) D13 तत सुग्रीवसचिवा विरूपाक्षस्य वै रथ —(l 11) Ś D12 ममञ्जुर् (for बभञ्जुर्). D13 सहसा (for तरसा) D3 तद्वधा वी* (for तरसा वीरा) D8 वाति- (for वात-) D6 -रंहसा —(l 12) Ś D12 तूण- (for तूणी) D3 रथी धन्वी (for धन्वी तूणी) D8 रथत्रवान्, D4 महारथ (for तनुत्रवान्) —After l 12, D13 ins

1* रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यवस्थित ।

—D13 repeats l 13 after 6 84 15 —(l 13) Ñ V B2–4 बहुभिर्, D13(first time) बाहुभ्यां (for बहुशस्) D13 (second time) आनयामास D13(first time) सयुगे (for नाराचै) Ś Ñ2 D12 पुरंदरम्, T2 पुरगेश्वरा (for प्लवगेश्वरम्) V3 ना *** (damaged), B3 समाविष्य- शिरांसि (for the post half) —Ś D13 om l 14–20 Ñ V B D1–4 8 13 om l 14–18 —D6 reads l 15 in marg —(l 17) D6 विहृता, T2 3 विहृता (for विहता) —(l 19) V3 damaged up to विरूपाक्षो. Ñ1 V1 2 B4 D1–3.8 13 प्रयुक्त तु (Ñ1 B4 न), B3 [उ]पयुक्त तु D4 विरूपाक्ष महागज (for the post half) —(l 20) B1 प्रारुरोह B1 D1 2 4 8 महावीर्यो (for रणे वीरो) Ñ V B2–4 शीघ्रमारुरुहे वीरो (for the prior half) B3 -[उ]पशोभित B1 2 बहुशस्त्रोपकल्पित (for the post half)

51

(l 1) D1 विस्फारयन् (hypm) (for विस्फार्य). Ś B2 D12 महाचापं, D1 धनुर्धार (for महच्चाप) D13 विस्फार्य च तदा चाप (for the prior half) B3 किंकिणी- (for किरीटी) —After l 1, B2 reads l 61 for the first time, repeating it in its proper place —(l 2) V2 B1–3 D1–3 स- (for वि-). B2 D4 जगाम, D6 ममज (for जगर्ज) D2 transp जगर्ज and ननाद —(l 4) V2 B1 3 मेदिनीं (for रोदसी) —After l 4, D4 ins

1* शरज्यातलनिर्घोषैर्लोकंश्च त्रासयन्मुहु ।
द्रावयन्हरिसैन्यं तद्रावणो राममभ्यगात् ।

—(l 5) B2 3 यथा त्रिविक्रमे (by transp). S3 V2 B1 2 D2 6 T2 3 सर्वे-, B3 तथा, D1 3 त्रस्ता (for सर्वे) B3 देव- (for दैत्य) Ś D12 -जना, V2 B1 -गणे (for -वरा) D4 त्रिविक्रमे यथा विष्णु दैत्यदानवराक्षसा —G (ed) om l 6 —(l 6) D4 रावणं दृष्ट्वा (for वानरा सर्वे) B2 पलायने, D4 दुद्रुवुस्ते (for विविशुस्ते) —(l 7) V2 B1 राक्षसेन्द्रं च ते, D4 तास्ते राक्षस (for ते राक्षसेन्द्रं त) G (ed) दृष्ट्वा वै (for तं दृष्ट्वा) V2 B1 नष्ट (for त्रस्त-) B2 वानरेन्द्रस्य चेतन, D4 भीता वानरपुंगवा (for the post half) —(l 8) B2 सर्वे च (for मनसा) D4 देवं रघुकुलोद्वहं (for the post half) —After l 8, D4 ins

2* कालदण्डोपमं घोरं भीमं दृष्ट्वा यथा प्रजा ।

ततस्त रावणं दृष्ट्वा रथस्थं पर्वतोपमम् ।
विद्युन्वन्तं धनुर्घोरं व्यादितास्यमिवान्तकम् ।
स तं दृष्ट्वा महारौद्रं गर्जन्तं कालमेघवत् ।
वानरान्सान्त्वयित्वा च विभीषणमुवाच ह ।
कोऽयं पर्वतसंकाशो धनुष्मान्कवची शरी ।
दिव्यं रथं समास्थाय वानरान्प्रजिघांसति ।
आचक्ष्व मे महाबाहो कोऽयं राक्षसपुंगवः ।
यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे भयार्ता विप्रदुद्रुवुः ।
स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणामिततेजसा ।
आचचक्षे महातेजा राघवाय विभीषणः ।
दशग्रीवो महातेजा राजा वैश्रवणानुजः ।
भीमकर्मा महोत्साहो रावणो राक्षसाधिपः ।
पुत्रो विश्रवसः साक्षात्क्रूरकर्मा सुदारुणः ।
दारुणो दारुणाचारो देवदानवदर्पहा ।
कृतस्मिन्क्रियतां यत्नः क्षुद्रे पुरुषपुंगव ।
पुरा वानरसैन्यानि क्षयं नयति मार्गणैः ।
विभीषणवचः श्रुत्वा रामो राजीवलोचनः ।
गृह्य कार्मुकश्रेष्ठं वाक्यं चेदमुवाच ह ।
दिष्ट्या मे दर्शनं प्राप्तो नैर्ऋतेन्द्रः सुदुर्मतिः ।
वधेनास्य नृशंसस्य तुष्टिमेष्यामि संयुगे ।
इत्युक्त्वा बाणमाकर्णं पूरयित्वा ससर्ज ह ।
तं राक्षसेन्द्रश्चिच्छेद त्रिभिर्भल्लैरमर्षणः ।
निकृत्तं सायकं दृष्ट्वा सौमित्रिः कुपितो भृशम् ।
त्रासयामास रक्षांसि ज्याघोषेण महाबलः ।

—(l. 9) V2 B1 D1 ततस्ते, B3 चरत, D6 T2.3 ततस्तु (for ततस्त). Ś2 वानरा, B2.3 D2–4 राघवो, D1 राघव (for रावण) Ś राक्षसं (for रथस्थ) D1 पर्वतोत्तम —After l. 9, D4 ins

3* ग्रसन्तमिव लोकांस्त्रीन्सम्मूर्जितमिवानलम् ।

—(l. 10) D4 महा (for धनुर्) B3 -घोष (for -घोर) D6 T2.3 om. from the post. half up to the prior half of l. 11 G (ed.) reads the post. half of l. 11 in place of the post. half of l. 10 —(l. 11) D1–3 विरूपाक्ष (for स तं दृष्ट्वा) V2 B1.3 तदा (for महा-). Ś D1.2.12 -घोर (for रौद्र) G (ed.) om. from the post. half up to the prior half of l. 25 —After l. 11, D4 ins

4* रामं सौमित्रिणा सार्धं विस्मयोत्फुल्ललोचनः ।,

while D6 ins

5* ततोऽब्रवीन्महातेजा रामः शस्त्रभृतां वरः ।

—(l. 12) V2 B1 तु, D3 [अ]थ (for च) D4 सांत्वयित्वा हरिश्रेष्ठान् (for the prior half) —(l. 13) D6 T2.3 [ऽ]सौ (for ऽयं) B3 वपुष्मान् (for धनुष्मान्). —(l. 14) V2 B1 समामाद्य, D4 समारुह्य, D12 समादाय (for समास्थाय). Ś V2 B1.2 स-, D4.12 म (for प्र) B3 वानराणां निघांसति (for the post. half) —(l. 15) D2.8 आचक्ष मे, D12 आचक्षेद (for आचक्ष्व मे) —(l. 16) D4 दुद्रुवुर्दिशः (for विप्रदुद्रुवुः) —(l. 17) D6 T2.3 [अ]द्भुतकर्मणा (for [अ]मिततेजसा) —(l. 18) D6 T2.3 महाबाहुः, D8 °बाहो (for °तेजा) —B2 om. l. 19 —(l. 19) D4 श्रीमान् (for राजा) —(l. 20) B2 महाबाहो, D3 महातेजा, D4 सदासौम्यो (for महोत्साहो) D4 राक्षसेश्वर —(l. 21) D4 देव (for साक्षात्). B2.3 निशाचर (for सुदारुण) D4 महारौद्रो महावपु (for the post. half) —(l. 22) D4 निर्घृण पापकर्मा च, D8 रावणो दारुणाकारो (for the prior half) —After l. 22, D1–3.6 T2.3 repeat l. 16 —After l. 22, D4 ins. (sic)

6* दुराचारो दुराधर्षो पल्कु रघुनन्दन ।
स तं निवारयितुं सख्ये न शक्ता वानरोत्तमाः ।

—D4 om. l. 23–24 —(l. 23) V2 B1 नदतिन्, Ś1 महान्, B3 D8 युद्ध, D12 महा (for क्षुद्रे). D3 नरर- (for पुरुष-). —After l. 23, Ś D12 repeat l. 16 —(l. 24) V2 B1 स च (for पुरा) D8 क्षय (for क्षयं) V2 B1 नेष्यति (for नयति) —After l. 24, D6 T2.3 ins

7* नष्टप्रभावास्तूर्णं येन देवा महात्मना ।
निर्जिता युगपत्सर्वे रणे रणविशारदः ।

—(l. 26) D1.2.8 कार्मुक (for कार्मुक-) D8 घोर (for श्रेष्ठ) V2 B1 एतद् (for चेदम्). —(l. 27) D3 राक्षसेन्द्र सु-, D4 राक्षसेन्द्रोऽति- (for नैर्ऋतेन्द्रः सु-). D8 राक्षसेन्द्र सुदुर्मते (for the post. half) —(l. 28) V2 B1 वधे च (for वधेन). B2.3 हि समग्र (for नृशंसस्य) D4 निहत्य तं दुराचार (for the prior half) —After l. 28, D3 ins

8* पापमेनं कथं हत्वा महापापकरं सदा ।
दर्शनेनापि पापस्य अस्य मे कम्पते मनः ।
यज्ञविध्वंसकर्तारं देवब्राह्मणकण्टकम् ।
ऋषिकन्यादवकन्यापराधकरं शठम् ।
विभीषण कथं हत्वा राघवोऽहं स रावणम् ।
अथवा स्वेन पापेन पापोऽयं नाशमेष्यति ।

—(l. 29) B2 [उ]क्त्वो (for [उ]क्त्वा) B2.3 D3 आकर्णात्, D1 आयुक्त (for आकर्णं). D4 कार्मुके बाण (for बाणमाकर्णं) B1 च (for ह) D1 न छिन्न रक्षमा क्षणात, D4 सधायाकृष्य दुर्मद (for the post. half) —After l. 29, D1 ins.

9* दृष्ट्वा चुक्रोध सौमित्रिस्त्रासयन्धनुषा रिपून् ।,

while D4 ins

10* मुमोच तीक्ष्णं तं शत्रु क्रोधसंरक्तलोचन ।

—D1 om. l. 30–32 —(l. 30) Ś D12 बाणैः (for भल्लैः) D4 महाघनं (for अमर्षण) —(l. 31) B2 छिद्रत, D4 निवृत्त, D6 विकृत्त, T2 सकृत्त (for निकृत्त) D6 [ऽ]भवत (for भृशम्) —After l. 31, B2 ins

11* जग्राह कार्मुकश्रेष्ठं विस्फार्य च ननाद च ।

—(l. 32) D6 T2.3 नाशयामास D4 -निनादैः (for घोषेण). B3 महास्वन —After l. 32, D4 ins

पूरयन्स महाशैलानर्णवांश्च दिशस्तथा ।
सौमित्रेर्धनुषो घोषं श्रुत्वाप्रतिभयं तदा ।
विसिस्मिये महातेजा राक्षसेन्द्रो भृशं बली ।
स रावणः प्रकुपितो दृष्ट्वा लक्ष्मणमग्रतः ।
आदाय निशितं बाणमिदं वचनमब्रवीत् ।
तिष्ठ प्राणान्परित्यज्य गमिष्यसि यमक्षयम् ।
पश्य मे निशितान्बाणानरिदर्पनिषूदनान् ।
सितपीतामलास्तीक्ष्णान्मुक्ताराजतभूषणान् ।
एष ते सूर्यसंकाशो बाणः पास्यति शोणितम् ।
मृगराडिव संक्रुद्धो नागराजस्य शोणितम् ।
त्यज सर्वात्मना प्राणांस्ततस्त्यक्ष्यसि जीवितम् ।
ततः स रक्षोवचनं निशम्य
सगर्वितं सस्मितं राजपुत्रः ।
न चैव चुक्षोभ बले स्थिरात्मा
प्रोवाच चेदं वचनं महात्मा ।
कर्मणा दर्शयात्मानं न विकत्थितुमर्हसि ।

12* पूरयामास समरे शरं शत्रुविनाशनम् ।
सुग्रीवो हनुमान्नीलो ह्यङ्गदः कुमुदो नलः ।
ऋषभः शरभो धूम्रः पनसश्च नलोऽनलः ।
गजो गवाक्षो गवयः केसरी जाम्बवान्बली ।
नेदुस्तिष्ठुद्धा महावीर्याः सिंहनादान्भयावहान् ।
महाकाया महारौद्राश्चक्रुरभ्येत्य रावणम् ।
तं शब्दैस्तुरगैस्तुश्चचाल वसुधा तदा ।
लोकाः समस्ताः संभ्रान्ता सुरगन्धर्वराक्षसाः ।

—D4 om. l. 33.—(l. 33) V2 B1 D8 सु-, B2.3 च (for स). D6 I2.3 पूरयत (for पूरयन्स). Ś B3 D1.12 मही, D6 महान् (for महा-). V2 B1 अमर, D1–3.6.8 T2.3 अर्णव (for अर्णवांश्). D6 T2.3 तदा (for तथा). B2.3 दिशश्च विदिशस्तथा (for the post. half).—(l. 34) D4 सौमित्रि (for सौमित्रेर्). V2 B1.2 T2.3 घोरं (for घोषं). D12 धनुर्घोषेण (for धनुषो घोषं). B3 तथा (for तदा). D4 श्रुत्वा शत्रुभयावहं (for the post. half).—(l. 35) B2.3 D8 महाबल (D8 °ली), D1 भृशं तदा (for भृशं बली). D4 विस्मयं परमं प्रापुर्भयसंत्रस्तमानसाः.—After l. 35, D3 ins.:

13* रक्षसां तु हृदं स्फोटो ज्ञानस्तेन स्वनेन च ।
जगर्जुर्वानराः सर्वे हनुमत्प्रमुखा रणे ।

—(l. 36) B3 रावणोऽथ (for स रावणः). B2 [s]थ कुपितो, D4 सुसंक्रुद्धो, D8 प्रकम्पित (for प्रकुपितो).—After l. 36, D4 ins.:

14* रुन तेन सुनं स्मृत्वा सर्वलोकेषु विश्रुतम् ।

—(l. 37) B2.3 निशितान्बाणान् (for निशितं बाणम्). Ś D12 om. from the post. half up to the prior half of l. 39. D3 उवाचास्य दशानन (for the post. half).—For l. 38, D4 subst.:

15* यदि स्थास्यसि संग्रामे त्वं प्राप्स्यसि वै यमम् ।

—Thereafter cont.:

16* हतस्त्वोऽसि सौमित्रे त्वं मे दृष्टिपथं गतः ।
पराक्रमेण रूपेण वीरेण विनयेन च ।
कीर्तयन्ति जना देवास्त्वामेकं पुरुषोत्तमम् ।
निहत्वा निश्चितो भूयो पुरतो मे स्थितो रणे ।
तस्मात्त्वां समरे हत्वा गमिष्ये भुवनत्रये ।
स्थितो भुवन्त्य सौमित्रे न पलायस्व पार्थिव ।

—(l. 39) B2 [illegible] (for मे). D4 द्रक्ष्यसे (for पश्य मे). V2 B1.3 रिपु- (for अरि-). D3.8 पक्ष- (for दर्प-). Ś D12 -निषूदन B2.3 D8 T3 विनाशनान्, D1 -विनाशन (for निषूदनान्). D4 जय मे रघुनंदन (for the post. half).—D3 om. l. 40.—(l. 40) D1 -पक्ष (for पीत-). D6 I2.3 सि(T3 शी)त-(T3 सीते) पीतमुखान (for सितपीतामलास्). Ś D12 सितपाताम्रतीक्ष्ण, D4 सिता पीतामलास्तीक्ष्णा (for the prior half). B2 तप्तकाञ्चन- (for मुक्ताराजत-). Ś D12 भूषण D3 भूषितान्, D4 भूषिता (for भूषणान्). B3 G(ed.) सिता सिता (G [ed.] °तामला) श्चातितीक्ष्णा दृष्ट्वा (G ed. मुक्ता) रत्नभूषणा.—D4 om. l. 41.—(l. 41) Ś D12 दर्शनं (for एष ते). Ś1.2 (marg. also) रवि-, V2 B1 D1–3.8 नव- (for सूर्य-). D3 शर (for बाण). B2.3 एते ते सप्तसंकाशा बाणा पास्यन्ति शोणितं.—D1.6.12 I2.3 om. (hapl.) l. 42.—(l. 42) D4 गज- (for नाग).—After l. 42, D4 ins.:

17* न्यस्तशस्त्रमपि त्वां तु वधिष्यामि न संशयः ।
द्रवन्तमपि सर्वत्र पुत्रहन्तारमाहवे ।
तिष्ठ लक्ष्मण यत्नेन कुरु युद्धं स्थिरो भव ।

[(l. 3) After लक्ष्मण, क्रुद्धो गजराजस्य शोणितं यस्तर्हे is erroneously written.]

—D4 om. l. 43.—(l. 43) Ś D12 प्राण (for प्राणांस्). —(l. 45) Ś D3.12 तु- (for स).—(l. 46) D4 [ए]व (for [च]व). Ś D12 बल-, G(ed.) रणे (for बले). V2 B1 धृतात्मा, D1.3.8 I2.3 स्थिरात्मा (for स्थिरात्मा). D3 महानुभाव (for बले स्थिरात्मा). B2.3 न चैव क्रुद्धो धरणीधृता(B3 °धरा)त्मा.—(l. 47) B2 उवाच (for प्रोवाच). Ś D1.12 तेन, D8 इदं (for चेदं). B2 स्मर्ति, B3 स तत्तो, D1 स तदा, D4 परमं (for वचनं).—After l. 47, B1 D4 read an addl. colophon. [*Kāṇḍa name*: B1 D4 लङ्का°.—*Sarga name*: B1 रावणवाक्य, D4 लक्ष्मणवाक्य.—*Sarga no.* (figures, words or both): D4 om., B1 74.]

—After the addl. colophon, D4 ins.:

18* दशग्रीववचः श्रुत्वा सौमित्रिः शत्रुतापनः ।
धनुरादाय समरे प्रत्युवाच निशाचरम् ।

—(l. 48) V2 B1 विकत्थितुम्, D3 विकत्थितु (for विकत्थितुं).—After l. 48, Ś B2.3 D2.4.12 ins.:

19* पौरुषेण हि युद्धेन न विकत्थितुमर्हसि ।

[B3 तु, D2 न (for हि). B2.3 D4 तो युद्धे, D2 युद्धे (for युद्धेन). Ś D12 न- (for न). B3 D4 अर्हसि (D4 °र्हि) (for अर्हसि). B2 न त्वमर्हसि (for the post. half).]

सर्वायुधसमायुक्तो धन्वी रथवरे स्थित ।
स शरैर्यदि वा शस्त्रैर्दर्शयस्व पराक्रमम् ।
तत शिरांसि ते बाणै पातयिष्यामि अहं रणे ।
मारुत. कालपक्वानि फलानीव वनस्पते ।
अद्य ते मामका बाणास्तप्तकाञ्चनभूषणा ।
पास्यन्ति रुधिर देहात्सुरामृतमिवोत्थितम् ।
लक्ष्मणस्य वच श्रुत्वा हेतुमद्वीर्यसयुतम् ।
रावण परमक्रुद्धो बाणमुत्तममाददे ।
तमापतन्त सौमित्रिस्त्रिधा चिच्छेद लाघवात् ।

रावण. परमामर्षी शरवर्षेण सोऽभ्ययात् ।
तत· शरसहस्रेण सच्छाद्य रघुनन्दनम् ।
विभीषण च सुग्रीव वानरांश्चाभिदुद्रुवे ।
सत्रास्य वानरानीक शरवर्षमहाभुज ।
राममेवाभिदुद्राव शरैरग्निशिखोपम· ।
तमापतन्त सहसा प्रत्यगृह्णान्महाभुज ।
रामोऽपि राक्षसश्रेष्ठ शरैरर्काग्निसन्निभै. ।
सक्रुद्धयोस्तयोरासीत्सयुग लोमहर्षणम् ।
तत· प्रववृते युद्ध रामरावणयोर्महत् ।

—(l 49) D3 समाविष्टो (for -समायुक्तो) —(l 50) D4 अस्त्रैर्वा (for स शरैर्) D1-3 8 [अ]स्त्रैर् (for शस्त्रैर्). B3 समर्थरायुधैर्युद्धे, B3 D6 T2 3 शरैर्वा यदि वाप्यस्त्रैर् (for the prior half). —(l 51) D2 3 8 नर् (for ते) D6 T2 3 त्वां निशितैर् (for (for शिरांसि ते) D4 भूतले (for [अ]हं रणे) —(l 52) Ś1 [प]व (for [इ]व) —(l 53) D1 T2 मे (for ते). Ś1 त्यक्त-, D4 तथा (for तप्त-) —(l 54) D1 मोहात्, D4 गात्रात् (for देहात्). सुरामृतम् metri-causa B2 अमृत विबुधा इव, D1 सुधामदमिवामरा , D3 8 सुरामृतमिवामरा , D6 T2 3 सुधामिव दिवौकस (for the post. half) —After l 54, D3 ins

20* हिन वा श्रृणु मे वाक्य रावणाद्य रणाङ्गणे ।
सीतामर्पय रामाय कपीन्द्रगम चाग्रगात् ।
अभय ते मया दत्त राम प्रणम रावण ।
कृपाभिराम श्रीराम प्रपन्नाय न कुप्यति ।
विभीषणो राज्यमेतत्करोतु हतकण्टकम् ।
दत्त रामेण यत्तस्मै कोऽन्यथा तत्करिष्यति ।
प्रयाहि स्वर्गेऽन्यत्र धनद वा समाश्रय ।
त्वा प्राप्त शरण भ्राता धनद पालयिष्यति ।
एष ते जीवनोपाय सर्वभावो न सशय ।
मया दयामतेनात्र दर्शितस्तव रावण ।
अन्यथा जीवित नास्ति तव रावण निश्चितम् ।
पूर्वं पलायन कृत्वा गतो रावण मन्दिरम् ।
कुम्भकर्णो हरिभिर्विदर्दितो विश्राममाहवे ।
अद्य मया हता वीरा एको दीनो भवान्स्थित ।
त्व तु मद्वाक्यमास्थित्य चिर जीव हित ध्रुवम् ।

—D4 om. l 55-56 —(l 55) D12 -सस्थित (for -सयुतम्). B3 ग्राहक वच , D1 सारसमित (for वीर्यसयुतम्). V2 B1 2 D2 3 8 हेतुमत्साहसमन्वित (for the post half) —After l 55, D3 ins

21* भवितव्यस्य योगेन रावणो रोषमास्थितान् ।
उवाच वचन चेद लक्ष्मण प्रतिमानधृक् ।
हतेषु तेषु वीरेषु दग्धे लङ्कापुरेऽधुना ।
बद्धे वारिनिधौ चाद्य मृते भ्रातरि पुत्रके ।
त्रैलोक्यकण्टकस्थाने जिता देवान्सवासवान् ।
अभिमानपरो भूत्वा सदा व्याकुलदीनवत् ।
कथ सीता प्रयच्छामि प्रणमामि नर कपीन् ।
कथ राम नमाम्यद्य दर्पवान्रावणो ह्यहम् ।
सग्रामे मरण श्रेयो न तु मानपरिच्युति ।
विशेषाद्रामहस्तेन मरण मम वल्लभम् ।
रामो वा रावणो वापि अतिराव मरणे ।

—(l. 56) B1-3 D1 3 परम (for परम-). D3 रघुनाथ रावण क्रुद्धो (for the prior half). —After l 56, B2 ins

22* शर सन्धयामास कालान्तकसमोपम ।

—(l 57) T3 त्रेधा (for त्रिधा) V2 B1 सायक (for लाघवात्). D4 चिच्छेदाशु शरेण स (for the post. half) —(l 58) B3 समर (for परम-) V2 B1 सोऽभ्यगात्; B2.3 चाभ्ययात् (for सोऽभ्ययात्). D4 रावण शरवर्षेण छादयामास राघव —(l 59) D1 शतसहस्राणि (for शरसहस्रेण) D4 ततस्त शरवर्षेण (for the prior half) D1 प्रच्छाद्य (for सछाद्य) B2 3 युधि लक्ष्मण (for रघुनन्दनम्) —(l 60) Ś2 तु, V2 B1 3 D2 3 8 स- (for च) B3 सविभीषणसुग्रीव, D1 विभीषणससुग्रीवान् (for the prior half) Ś2 D1 2 4 6 8 T3 [अ]पि (for [अ]भि-) —After l 60, D4 ins a passage, as No 52 —Ś D12 om. (hapl) l 62-63 —(l 62) D4 रावणश्च (for राममेव). V3 बाणैर् (for शरैर्). B2 आशीविषोपमै (for अग्निशिखोपम).—V3 damaged for l. 63 —(l. 63) D1 6 8 T2 3 प्रत्यगृह्णन् (for प्रत्यगृह्णात्) D4 रघूत्तम (for महाभुज) —(l 64) D2 हि (for ऽपि) D1 रावण श्रेष्ठ; D3 रक्षसा श्रेष्ठ (for राक्षसश्रेष्ठ) B4 उल्काग्नि , D2 अश्वर्क- (for अर्काग्नि-) Ñ1 B3 D1 अग्निशिखोपमै (for अर्काग्निसन्निभै) D4 राघवो राक्षस रौद्र शरैर्गैर्वस्तनाडयत् —After l 64, Ñ V1 3 B2-4 ins

23* ततोऽभवद्युद्धमनुत्तम नयो-
महत्तदा रामनिशाचरेन्द्रयो ।
विगोपनोर्वन्यगजेन्द्रयोर्वने
प्रभिन्नयोर्यूथपयोर्यथाभवत् ।

[(l 3) V3 damaged from वन्य- up to l 68]

—Thereafter, B3 reads an addl colophon in marg. इत्यार्षे रामायणे युद्धकाण्डे 3(?) —Ñ V1 B2-4 D3 4 8 om. l 65 —(l. 65) V2 B1 अत्र सक्रुद्धयोर्, D1 सुसक्रुद्धयोर् (subm) (for सक्रुद्धयोस्तयोर्) D6 T2 3 सक्रुद्धयोस्तदा ह्यासीद् (for the prior half) V2 B1 D8 T2 3 रोम- (for लोम-). D1 सयुगे लोमहर्षण (for the post half) —(l 66) D8 T2 3 प्रवृत्त (T3 °द्ध) युद्ध तु (for प्रववृते युद्ध). Ñ V1 B2-4 D1 तदा

जीवितान्तकरं घोरं परस्परवधैषिणोः ।
लाघवं शरमोक्षं च शरव्याघातमेव च ।
आत्मनः प्रतिघातं च दृष्ट्वा रक्षो न विव्यथे ।
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैर्वज्रच्छेदप्रवेगितैः ।
राघवं परमामर्षी विव्याध सुमहाबलः ।
चचाल पृथिवी सर्वा ससागरवनद्रुमा ।

52

After l. 60 of Appendix I No. 51, D6 ins.:

स्वबले वध्यमानं तं शरवर्षैरनेकधा ।
व्यथितान्वानरान्वीक्ष्य नदन्तं रावणं तथा ।
सौमित्रिरथ संक्रुद्धः सर्वलोकहितोद्यतः ।
अभिदुद्राव वेगेन धनुराकृष्य शोभनम् ।
शत्रोरभिमुखं वीक्ष्य सौमित्रीं रौद्रदर्शनम् ।
सुग्रीवो हनुमान्नीलो ह्यङ्गदो ऋषभोऽनिलः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
सुषेणो विनतो धूम्रः पनसः कुमुदोऽल्मुकः ।
प्रजङ्घः क्रथनः सौम्यो वीरबाहुर्महाहनुः ।
सुनलः प्रथनस्तारः सपातिर्विजयो जयः ।
जाम्बवांस्तु महावीर्यो वानरा लोकविश्रुताः ।
सर्वलोकहिते यत्ताः स्वामिकार्यकृतोद्यमाः ।
वरायुधा महाकाया महावेगा महाबलाः ।
परिवार्य रघुश्रेष्ठं तस्थुर्विजयकाङ्क्षिणः ।
तं तथाभिमुखं वीक्ष्य शत्रुसंहरणक्षमम् ।
कृत्वा नादं महाभीमं लङ्केशो न व्यकम्पत ।
सौमित्रिर्वानरैः सार्धं शरवर्षं ववर्ष सः ।
वर्षन्तं प्रेक्ष्य रक्षेन्द्रः सौमित्रिं प्राह सत्वरः ।
पश्य पुत्रं हतं संख्ये मम बाणैर्मनोजवैः ।
जेतारं सर्वलोकानामिन्द्रजेतारमुत्तमम् ।
राक्षसानां सुखकरं सर्वशोभासमन्वितम् ।
सर्वशास्त्रार्थकुशलं सर्वमायाधरं प्रियम् ।
इन्द्रादिलोकपालैश्च सेव्यमानं पुरे पुरा ।
तमिमं सुभगं पुत्रं भ्रष्टशस्त्रं हतं मया ।
जीवितान्तं च लङ्केश राक्षसस्त्रीविभूषणम् ।
पश्य रावण दुर्बुद्धे किं न जानासि मे बलम् ।
हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा मत्पार्श्वे निर्भयः स्थितः ।
न हि मे शस्त्रसंघातं दृश्यते मम लाघवम् ।
यदि स्थास्यसि संग्रामे स्थिरचित्तो दृढायुधः ।
वधिष्यामि न संदेहो देवानां कण्टकारिणम् ।
सर्वथाहं वधिष्यामि कुरु युद्धं स्थिरो भव ।
सर्वदेवा मुनिश्रेष्ठा यक्षगन्धर्वकिंनराः ।
प्रहर्षं परमं सर्वे गमिष्यन्ति न संशयः ।
दुर्विनीत दशग्रीव निहताश्राक्षसोत्तमान् ।
प्रहस्तं समरे वीरं सुरजेतारमुद्धतम् ।
अकम्पनं विरूपाक्षं सुरमानुषकण्टकम् ।
तव पुत्रान्महावीर्यान्निहतान्वानरोत्तमैः ।
दृष्ट्वा योद्धुं रणकरं आगतस्त्वं मदोद्धतः ।
इत्युक्त्वा लक्ष्मणः श्रीमान्प्राह वानरयूथपान् ।
सर्वयत्नेन योद्धव्यं हनिष्यामि दशाननम् ।
ततस्ते वानराः सर्वे ववर्षुः शैलपादपैः ।
राक्षसानां हरीणां च संप्रहारो महानभूत् ।
उद्धतान्वानरान्वीक्ष्य दशग्रीवः प्रतापवान् ।
विनद्य सुमहानादं कम्पयन्वानरोत्तमान् ।
हरिसैन्ये ववर्षोच्चैः शरवर्षं त्वनेकधा ।
विद्राव्यमानान्सर्वांश्च अतिक्रुद्धो दशाननः ।
तिष्ठ तिष्ठेति सौमित्रिं स हि दुद्राव राक्षसः ।
सौमित्रिरेत्य समरे प्राह गम्भीरया गिरा ।
मम पुत्रं रणे हत्वा स्वस्थोऽहमिति मन्यसे ।
शस्त्राङ्गमद्य समरे वधिष्यामि स्थिरो भव ।
त्वां च रामं च तथा सर्वांस्तानीन्द्रगर्वितान् ।
एवमुक्त्वार्धचन्द्रेण शरेणोग्रेण शोभिना ।
कार्मुकं तु रवोस्तस्य चिच्छेद सहसा शुभम् ।
तथा शरसमूहेन छादयामास राघवम् ।
जगर्जोच्चैर्महानादं कम्पयन्वसुधातलम् ।
संधाय च तथा संख्ये कोपसंरक्तलोचनः ।
सच्छाद्य शरजालैस्तु सौमित्रिरतिवेगवान् ।
अर्धचन्द्रशरेणास्य धनुश्चिच्छेद रोषितः ।
छिन्ने धनुषि रक्षेन्द्रः शक्तिं जग्राह भास्वराम् ।
दशग्रीवकरस्थां तां सौमित्रिः परवीरहा ।
चिच्छेद दशभिर्बाणैस्तं च विव्याध पञ्चभिः ।
भिन्नगात्रो दशग्रीवो युगान्ताग्निसमप्रभः ।
गदामाविध्य वेगेन लक्ष्मणं सोऽभ्यगाद्बली ।
चिक्षेप ज्वलमानां तां विनद्य च महास्वनम् ।
आयान्तीं ज्वलमानां तां दृष्ट्वा सौमित्रिरद्भुताम् ।

(for महत्) D6 तयोर्युद्धमभूद्घोरं सर्वलोकभयावहं —(l. 67) D8 विजितान्तकरं D1 om. घोरं Ś D13 -वधेषिणं, Ñ V1 2 B1 4 D10 I2 3 जयषिणो, B2 3 -जयेषिणा (for वधैषिणो) —(l. 68) Ñ2 रावस्य, B3 (marg. also) राघवे (for लाघवं). D6 -व्याघातम्, D6 T2 3 संघातम् (for -व्याघातम्). —(l. 69) D3 आत्मानं Ñ V1 D2 8 परिघातं (for प्रति°). V3 B4 राम (for रक्षो). Ñ V1 3 B2-4 प्रचुक्षुभे (for न विव्यथे) —(l. 70) D3 om. शर-. Ñ1 B3 -महस्रस्तु, Ñ2 V1 3 B2 4 -रुग्रैस्त (for -स्तैस्तीक्ष्णैः) Ś1 D6 12 रावणं श-, Ñ2 B4 प्रतिच्छेद, B3 स्वर्णच्छेद, D4 वज्रप्येन, D6 अविच्छेद- (for वज्रच्छेद-) Ñ2 V1 -प्रचेरितं (Ñ2 °तं), V2 -[illegible]कृतं, V3 प्रचेदितं, B2 4 प्रचोदितै (B4 °तं), B3 पुरे [illegible], D3 T2 3 -प्रवेशितैः (for प्रवेगितैः). —(l. 71) V2 B1 D1-4 6 8 I2 3 राघवं (for राघवं) Ñ2 नगर- (for परम-) V1 damaged from the post. half up to the prior half of l. 72 B2 D3 4 3 I3 ह (for तु) Ś D12 अभिचाप (for विव्याध) D6 महास्व (for महाबलः) —V1 om. l. 72 —(l. 72) D6 I2 3 मही (for पृथिवी) D3 कृत्स्ना (for सर्वा) Ñ B2-4 [illegible] दशग्रीवं (for the prior half) Ñ V3 B2-4 [illegible] (for the post. half).

विध्येद् शरजालेन नानास्त्रैश्च महास्वनैः ।
ततः सञ्चिन्त्यमानस्तु रावणोऽमितविक्रम ।
अजेयं लक्ष्मणं ज्ञात्वा महामायामचोदयत् ।
मायां प्रयुज्य रक्षेन्द्रो धनुराकृष्य वीर्यवान् ।
ववर्ष शरजालानि लक्ष्मणे वानरान्विते ।
मन्त्रपाशासिमुसलैर्भिन्दिपालैः परश्वधैः ।
भित्त्वा सर्वायुधं सर्वानन्तरं प्राप्य रावणः ।
किमेतिं मम कार्यं स्यादिति प्राह स बुद्धिमान् ।
मरणं मम रामेण श्लाघ्यमित्यत्रार्यं सः ।
श्रियं विभूतिं राज्यं च ऐश्वर्यं जीवितं तथा ।
तत्याज्य रावण सत्ये निहते राक्षसे बले ।

53

After 6 87 6, D3 ins

चिन्तयित्वा महावीरस्तस्थौ राक्षससत्तम ।
स प्रविश्य पुरीं राजा राक्षसो दीनमानसः ।
स्मृत्वा तु तौ महावीर्यौ कुम्भकर्णनरान्तकौ ।
देवान्तकमिन्द्रजितं कुम्भकर्णसुतावुभौ ।
अतिकायं त्रिशिरसं प्रकम्पनमहोदरौ ।
एवमेते महावीर्याः कुमारा मद्विलेपिणः ।
राक्षसांस्तत्र स्मृत्वा महाकायान्सहस्रशः ।
क्षीणशेषं हतं दृष्ट्वा आत्मसर्वार्थसाधनम् ।
राजा राक्षसमुख्यानां रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
न देवैर्न च गन्धर्वैर्न यक्षैर्न च पन्नगैः ।
तत्तपो दारुणं घोरं मया तप्तं पुरा तदा ।
तपस्तप्यमानस्य प्रवाययति मारुत ।
आदित्यो निष्प्रभश्चैव मन्दतेजा हुताशन ।
अपुष्पा फलदा वृक्षा मन्दसस्या मही तदा ।
नक्षत्राणि न भासन्ते न च वर्षति वासव ।
प्रज्वलन्ति दिशः सर्वा उल्कापाता समन्ततः ।
पशवः पक्षिणश्चैव निर्विकारा महीतले ।
नद्यश्च प्रतिकूलं हि वहन्ति न हि सागरः ।
दृष्ट्वा महत्तपो घोरं सम्भ्रान्तश्च पितामह ।
देवदेवो विमानेन समायात पितामहः ।
उवाच च गुरुः श्रीमानस हि सर्वत्रिलोककृत् ।
अन्तरिक्षेऽब्रवीद्वाक्यं पद्मयोनिः पितामहः ।
हहो राक्षसराजेन्द्र महाबलपराक्रम ।
उग्रे तपसि च त्वत्त परितुष्टोऽस्मि सुव्रत ।
देवता क्षोभमापन्ना दृष्ट्वा ते तपसो बलम् ।
तद्दृष्ट्वा ते महाघोरं माहात्म्यं तपसो महत् ।
तदर्थमिह सम्प्राप्त किं वरं ते ददाम्यहम् ।
पद्मयोनिवचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
यक्षाणां च महर्षीणां सुराणां प्रवरो गुरु ।
त्वं ममानेन तपसा प्रीतो यदि पितामह ।
दशवर्षसहस्राणि तोषितश्च महेश्वर ।
परितुष्टश्च देवेशो वरमेव प्रयच्छ मे ।

Lacuna

सुरासुरगणश्चैव यक्षराक्षसपन्नगैः ।
अवध्यः सर्वभूतानां त्वत्प्रसादाद्भवाम्यहम् ।
इच्छामि च वशीकर्तुं लोकांस्त्रीन्समहेश्वरान् ।
अन्यत्तदीप्सितं कामं वरं दातुं त्वमर्हसि ।

Lacuna

मम श्रुत्वा वचो देवो वाक्यमेतदुवाच ह ।
एते त्रिविधा ग्राह्यास्ते यत्त्वया समुदाहृताः ।
एवमस्तु महावीर्य यत्त्वया समुदाहृतम् ।
मानुषस्य च वध्यश्चैव खल्वन्यस्य कस्यचित् ।
श्रुत्वा वै वचनं तस्य ब्रह्मणश्चैव बुद्धिमान् ।
पश्यतां भगवान्ब्रह्मा सुराणां प्रवरो गुरुः ।
मानुषे मम का शङ्का भक्ष्या ये मानुषा मम ।
एवं मे वचनं दत्त्वा लङ्कैश्वर्येऽभिषिच्य च ।
गच्छ रावण भद्रं ते लङ्कां नाम पुरं प्रति ।
विश्वकर्मा समर्जान्या या मम राक्षसानां नोरणाम् ।
तरुणादित्यसंकाशां सर्वकामदुहां पुरीम् ।
तत्र त्वमीश्वरश्रेष्ठो राक्षसान्पालयिष्यसि ।
ततः प्रणम्य देवेशं लब्ध्वा प्रतिगतं मम ।
पद्मयोनिश्च तद्दत्त्वा ययौ दिवमनुत्तमम् ।
भूयो मया महादेव ईश्वरः परितोषितः ।
पुनरेव मया छिन्नं शङ्कराय निवेदितम् ।
तथान्यानि सहस्राणि निकृत्तानि शिरांसि मे ।
दशमं तु शिरश्छित्त्वा तदेवाग्रे निवेदितम् ।
ततः स भगवान्देवः सहदेवो महेश्वर ।
उवाच वचनं मां वै तुष्टोऽहमिति रावण ।
दशग्रीव इति ख्यातो लङ्केशस्त्वं भविष्यसि ।
यत्त्वया मम भक्तानां शिरश्छित्त्वा निवेदितम् ।
यत्त्वया बलवत्कार्यं सुदुष्करमिदं कृतम् ।
ब्रूहि राक्षसराज त्वं किं वरं ते ददाम्यहम् ।
ततः प्रणम्य शिरसा मया प्रोक्तो महेश्वरः ।
कृत्वा प्रणामं दत्तानि शिरांसि च मया पुनः ।
गन्धर्वैर्देवगन्धर्वैर्योऽहं भवेयं हि महेश्वर ।
एवमस्तु महावीर यत्त्वया समुदाहृतम् ।
सर्वैर्देवैरवध्यस्त्वं मम वध्यो भविष्यसि ।
न जानीमश्च दुर्धर्षमिहायातः स पूर्वकृत् ।
ये विष्णुना हता लोका येषां लोके मनः स्फुटम् ।
यदि निर्यातयिष्यामि सीतां वै जनकात्मजाम् ।
तदा न हन्याद्वै रामः सूर्यवंशसमुद्भव ।
भ्राता मे परुषाण्युक्त कनीयान्सर्वधर्मवित् ।
तथापि बोध्यमानोऽहं धर्मज्ञेनानुजेन वै ।
सीता प्रदीयतां साध्वी स च रामः प्रसाद्यताम् ।
इत्येवं वदतस्तस्य मया न वचनं कृतम् ।
प्रिया चैव मयाज्ञेन तथा मन्दोदरी हता ।
सोऽयं देवाधिदेवस्य परं पारपरायणम् ।
येन सृष्टास्त्रयो देवा ससुरासुरपन्नगाः ।
तेन पूर्वविरोधेन दृष्ट्वा देवो महाद्युति ।
दिष्ट्या देवगृहात्प्राप्तो विष्णुर्देहान्तरं गतः ।
* * हन्ति प्रिया चैव मया यज्ञे च शासितः ।
सोऽहं कालवशात्प्राप्तो मानुषाद्भयमागतः ।

मूढेन च हृता बाला मया लङ्का प्रवेशिता ।
जनकस्य सुता सीता रामपत्नी यशस्विनी ।
इयं त्रैलोक्यनाथस्य रामस्य महिषी प्रिया ।
अवलिप्ते न मे शान्तिस्त्रैलोक्येऽपि भविष्यति ।
इत्येवं चिन्तयानेन नव निर्यातितालयम् ।
भ्राता च परुषाण्युक्तः कनिष्ठोऽथ विभीषणः ।
कुम्भकर्णो हतो भ्राता दूषणश्च निपातितः ।
विद्युज्जिह्वो महावीर्यः शङ्कुकर्णो यमस्तथा ।
हतो निकुम्भो कुम्भश्च प्रहस्तश्च महाबलः ।
एते चान्ये च बहवो रामेण निहता रणे ।
निष्प्रधानीकृता लङ्का रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
बालवृद्धावशेषा तु साट्टप्राकारतोरणा ।
किमहं कञ्चिदात्मानं त्ववगच्छामि रावणम् ।
सोऽहं रक्षोगणैर्युक्तः प्रजानामिव संक्षयात् ।
सर्वथा तु विनष्टोऽहं कः कालस्य व्यतिक्रमः ।
प्राकृतस्येव नीचस्य बुद्धिर्विक्लवतां गता ।
अविषादेन धैर्येण बुद्धिर्भवति शोधना ।
अद्यप्रभृति सर्वांश्च सदेवासुरमानुषान् ।
समन्तात्सर्वभूतानि त्रींल्लोकान्ससुरासुरान् ।
यदि चेन्द्रसहस्राणि शङ्कराणां शतानि च ।
विष्णूनां च सहस्राणि पितामहशतानि च ।
कोटीनां वानराणां च सहस्राणि शतानि च ।
विष्णूना यदि वा कोट्यो रामरूपेण संस्थिताः ।
यमो दण्डश्च कालश्च रुद्रश्चापि स्वयं भवेत् ।
मत्कार्मुकविनिर्मुक्तैः शरैराशीविषोपमैः ।
वैवस्वतपुरं घोरं सर्वानेव नयाम्यहम् ।
अद्य गोमायवो गृध्रा ये चान्ये मांसैः शरार्दितैः ।
यमपुरगमनोत्सुकानथैता-
न्कपिवृषभान्विनिहत्य तौ प्रसह्य ।
स्वपुरनिशिचरांश्चिरं समेता-
न्रुधिरवशाभिहतं नयामि तृप्तिम् ।

इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि रावणक्रोधवाक्यं नाम सर्गः ।

उपविश्यासने मुख्ये रावणो राक्षसाधिपः ।
अब्रवीन्मन्त्रिणौ वीरौ भ्रातरौ शुकसारणौ ।
कल्पयध्वं रथं शीघ्रं धनुरानीयतां च मे ।
चन्द्रहासमिमं क्षिप्रं देवदत्तशरांश्च तान् ।
आह्वानं राक्षसानां तु ये विशिष्टा हितैषिणः ।
रथैर्ध्वजैः समुत्क्षिप्ता वाजिभिश्चाशु विक्रमैः ।
निर्यान्तु मम सैन्यानि सन्नद्धकवचानि च ।
द्रुतमाज्ञां ततो दत्त्वा रावणो लोकरावणः ।
चिन्ताशोकसमाविष्टो दशग्रीवो महाबलः ।
ततस्य वचनं श्रुत्वा रावणस्य निशाचराः ।
कल्पयन्तो रथं शीघ्रं दशनन्द प्रमाणतः ।
वज्रवैदूर्यमञ्चं जाम्बूनदविभूषितम् ।
इन्द्रनीलसमं चैव कूबरं चात्र संस्थितम् ।
तपनीयमयं दिव्यं हुतार्चिज्वलनोपमम् ।
उच्छ्रितध्वजकेतुं च रत्नकेतनभूषितम् ।
सर्वरत्नमयं चित्रं नानाशिल्पविभूषितम् ।
नानावर्णविकारैश्च पताकाभिरलङ्कृतम् ।
ध्वजैश्च विविधाकाररुच्छ्रितै रोमहर्षणैः ।
निवासं सर्वभूतानामद्भुतानां निदर्शनम् ।
आवासं सर्वरत्नानां चक्षुषां च निलयं महत् ।
उदयन्तमिवादित्यं शक्रचापशिखरोपमम् ।
कल्पितं तु रथं दृष्ट्वा देवताः क्षोभमागताः ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव विद्रवन्ति स्म किन्नराः ।
एकादशैव रुद्राश्च आदित्या द्वादशैव तु ।
अष्टाविंशतिनक्षत्राण्यष्टौ च वसवस्तथा ।
गताः सर्वे सुवित्रस्ता मेदिनी च प्रकम्पिता ।
दृष्ट्वा रथवरं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
युक्तं वाजिसहस्रेण रथानां हेममालिनाम् ।
षष्टी रथसहस्राणि रथानां सपताकिनाम् ।
चत्वारिंशत्सहस्राणि कुञ्जराणां बलीयसाम् ।
चतुर्दशसहस्राणि सारोहाणां तु वाजिनाम् ।
तिस्रो राक्षसकोट्यस्तु पदातीनां तदा रणे ।
एवं न्यवेदयस्तस्य सज्जं रथवरं प्रभोः ।
शतं सुयुक्तं शतसूर्यवर्चसं
सहस्रधारं शशिकान्तिसंनिभम् ।
महाभ्रमेघप्रतिमं सुनिःस्वनं
महायुधं वासवसंचरोपमम् ।
सविद्युदिन्द्रायुधदावमुज्ज्वलं
नानासुघण्टाशतशब्दनादितम् ।
समग्रकेतूज्ज्वलचारुचामरं
तदोपनिन्युः सचिवा महारथाः ।

इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि रावणरथकल्पनो नाम सर्गः ।

रावणस्तु महाबाहुः स्नातः शुचिपरायणः ।
शुक्लाम्बरधरो वीरो गृहीत्वा दधिमध्रकम् ।
मन्त्रिभिश्चानुगच्छद्भी रथं तूर्णमुपागतम् ।
दधिमत्स्याक्षतांश्चैव शुक्लपुष्पं तथैव च ।
बलिं करोति रक्षस्तु तस्मिन्रथवरोत्तमे ।
अन्वालभत तान्धान्यघृतेन मधुना सह ।
शकुलानि च गायन्ते रथेषु तु पताकिषु ।
कपिला हेमशृङ्गाश्च ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा ।
सुवर्णशतमाहृत्य तिलान्सर्पिस्तथैव च ।
वाचयित्वा च विप्राणामभिप्रायं च रावणः ।
जयशब्दं सुमहता पुण्याहं च जयाशिषः ।
इत्येवमुच्चरन्तस्ते ब्राह्मणा वेदपारगाः ।
गत्वा च भवनं विप्राः प्रतिगृह्य प्रतिग्रहम् ।
शान्तिं सुमहतीं चक्रू रक्षःश्रेयस्करां तदा ।
रावणोऽपि महाबाहू रथं कृत्वा प्रदक्षिणम् ।
स आरुह्य रथं दिव्यं सुयुक्तं वाजिना प्रति ।
रावणः क्रोधसम्पन्नो जगर्ज च मुहुर्मुहुः ।
कवचं बद्ध्य वीरो रावणो युद्धलालसः ।

वृतो जनपदैस्तत्र नानारत्नविभूषित.।
न बबन्ध च सनाह रावणो भीमविक्रम'।
अब्रवीद्राक्षसास्तत्र समीपे समवस्थितान्।
अद्य राम ससुग्रीव लक्ष्मण सविभीषणम्।
वानरेन्द्राश्च तान्सर्वान्हनूमन्त तथाङ्गदम्।
केसरि पनस चैव गन्धमादनमेव च।
तान्हत्वा कङ्कगृध्राश्च ये चान्ये मासभोजना'।
सर्वांस्तास्तर्पयिष्यामि शत्रुमासै शरार्दितै ।
रावणस्य वच श्रुत्वा सारथिर्वाक्यमब्रवीत्।
आरुरोह रथ दिव्यमास्थाय जहि शात्रवम्।
आरूढ स्यन्दन दिव्य रावण पश्यते तदा।
कृष्णाभ्रसदृशाकारा रक्तवस्त्रधरा तदा।
पाशदण्डधरा चैव पुराग्रे विद्यते बलम्।
कृष्णवस्त्रधरा चैव स्त्रिय पश्यति दारुणाम्।
गृहीत तु तथात्मान पश्यते कालदेशित ।
कालग्रस्तो न जानीते नीयमान' स रावण ।
पश्यते च महावीरो ध्वजाग्रे गृध्रसकुलम्।
कम्पते च महाबाहुर्नस्रश्चाप्यभवत्पुन ।
श्वापदाश्चैव तत्रस्थान्रावण पश्यते तदा।
अपश्यद्वापि ता नारीमपश्यत्करसवृताम्।
स्वातौ च वर्हिण त्रस्त श्वेतपक्ष च वायसम्।
स दृष्ट्वा तान्युत्पातानि रावणो दैन्यमागत.।
देशकालमनुप्राप्त वाक्य चेदमुवाच ह।
अहो दारुणमेतद्धि निमित्तमिह दृश्यते।
यदि जीवाम्यह तत्र शाश्वत मम जीवितम्।
ततस्ते राक्षसा सर्वे मा प्रत्यावेदयन्मुहु'।
मङ्गलैस्तूयमानास्तु गच्छन्ति रणसागरम्।
तत' पश्चात्सुमहती पृतना प्रस्थिता तथा।
प्रच्छाद्य महतीं भूमि प्रययौ येन रावण.।
तत प्रजविताश्वेषु रथेषु रथिना वर ।
कुञ्जरैस्तु सुसनद्धा गच्छन्ति दिशमुत्तराम्।
नानाकवचसनद्धा नानाप्रहरणैर्युता'।
ततो निमेषमात्रेण राक्षसा कामरूपिण ।
नदन्ति पीडमानाश्च . . . * दारुणम्।
वादित्रेण विचित्रेण नादस्तत्र इतस्तत ।
राक्षसाना निनादेन कुञ्जराणा च बृहितै'।
शङ्खभेरीरवैश्चापि कम्पयित्वा वसुधराम्।
प्रयातास्तत्र वेगेन सागरस्योर्मयो यथा।
नीलपीतपताकाभिश्चामरापीडधारिभि ।
वाहनानामनीकानि योधाना वै समन्तत ।
विचित्रकवचा सर्वे नानाप्रहरणायुधा ।
सर्वे शूरा महावीर्या सर्वे च जितकाशिन ।
काङ्क्षमाणा जय सर्वे ते सर्वे युद्धलालसा ।
हस्त्यश्वरथपत्तीना नर्दता नि स्वनेन च।
स्यन्दनस्य च घोषेण पूरयामास रोदसी।
महाभटै राक्षसजातहर्ष-
राक्ष्वेडितास्फोटितसिंहनादै ।
निष्क्रम्य राजामरराजशत्रु-
र्ययौ तदायोधनभूमिमुग्राम्।
अतिबलभरतनि . तदा
। . . उज्ज्वलिताश्च बाणजिह्वा ।
समरमभिमुखा युयुत्सवस्ते
दशशिरसा सह यान्ति राघवाय ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे रावणनिर्याण नाम सर्ग ।
निर्यात रावण दृष्ट्वा राक्षसैर्बहुभिर्वृतम्।
रामश्च लक्ष्मणश्चैव वानराश्च महाबला ।
अभीयुर्निर्भया सन्तो यत्रास्तौ राक्षसाधिप.।
राक्षसास्तु महावीर्या हस्त्यश्वैश्च रथैस्तथा।
आह्वयश्च समन्ताच्च अन्योन्य समरोत्सुका ।
वानराश्च तथा शूरा शिलावृक्षायुधास्तथा।
गर्जन्तस्तु समन्ताच्च सम्यग्लीना महाबला.।
राक्षसाश्च भृशं क्रुद्धा निजघ्नुर्वानरर्षभान्।
प्रभिन्नकरटैर्घोरैर्नदद्भिश्च प्रहारिभि ।
स्वलकृतैर्बद्धतूणैर्नदद्भिश्च महास्वनै ।
नानाशस्त्रधरा वीरा मेघा इव सविद्युत ।
तुरगखुरविध्वस्तरथनेमिसमुद्धतम्।
कण्ठान्यरौत्सीद्योधाना चक्षूषि च महीरज ।
रुधिरार्द्रां मही चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम्।
सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना सप्रकाशते।
सछन्ना माधवे मासि पलाशैरिव पुष्पितै ।
कबन्धाश्च समुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे।
बभूवायोधन घोर गोमायुरुतसकुलम्।
शोणितेपुमहातोयां यमसागरगामिनीम्।
शरीरसघातवहा मुमुचु फेनिलापगा ।
असृग्ध्वानमहापङ्का विकीर्णकेशशैवलीम्।
छिन्नकायशिरोमीना बद्धावयवशर्कराम्।
गृध्रहसवकाकीर्णां कङ्कसारसनादिताम्।
मातगरथकूलाश्च समरे च ध्वजद्रुमा ।
मेदफेनचयाकीर्णां योधस्वनिननिःस्वनाम्।
ता कापुरुषदुस्तारा युद्धभूमि महानदीम्।
व्यगाहन्त तदा वीरा हरिराक्षसपुगवाः।
ततो युद्ध महाघोर वर्तते कपिरक्षसाम्।
अन्योन्य जघ्निरे वीरा सिहा इव महाबला ।
सुग्रीवश्चाङ्गदश्चैव हनूमाञ्जाम्बवास्तथा।
केसरी पनसश्चैव नलो दधिमुख कपि ।
गोलाङ्गूला महाकाया विक्रान्ता बलशालिन ।
गजो गवाक्षो गवय. शरभो गन्धमादन ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव बहवो वानरा रणे।
राक्षसैर्द्वन्द्वमापन्ना सर्वे जयहितैषिण ।
धावन्तश्चैव गर्जन्त आह्वयन्तश्च राक्षसान्।
सर्वे किलकिलाशब्दा वायुविक्रमवेगिन'।
सुग्रीवेण सुसरब्धा मैन्देन द्विविदेन च।
कुमुदेन गवाक्षेण शरभेण च राक्षसा ।
अङ्गदेनापि सरब्धा रामेण सह रावण ।

तदा समरसंक्षोभे द्वंद्वयुद्धमुपागत ।
तथा युद्धं महाघोरं रामरावणयो रणे ।
राक्षसाश्च महाघोरा नानाकवचदंशिता (ता ?) ।
शरवर्षं विमुञ्चन्तो नर्दन्तश्च महास्वना ।
वानराश्च महावीर्या शालवृक्षायुधोद्यता ।
तत समभवद्युद्धं घोरं च कपिरक्षसाम् ।
विस्मिता देवता सर्वा सविद्याधरचारणा ।
दैत्यदानवगन्धर्वा यक्षरक्षोमहोरगा ।
पुष्पवर्षं ततोऽमुञ्चन्साधु साध्विति चाब्रुवन् ।
अदृष्ट विहित युद्धमेव च परिरक्षते ।
बभूव तुमुल युद्ध कबन्धचयसंकुलम् ।
रामेण सह संरब्धो रथस्थो राक्षसेश्वर ।
मुमोच शरवर्षाणि रामे दशरथात्मजे ।

54

After 6 88 12, Ñ V B_{2-4} D_4 G (ed) ins. (V_3 [after 12^ab owing to om] B_4 [with colophon] D_4 l 1-4 only and G [ed] l 1-2 only), D_{13} ins before 6 88 15 (owing to om)

यथा प्रावृषि मेघो वै धारावर्षं विमुञ्चति ।
एव रामो महात्मा तु बाणवर्षं व्यमुञ्चत ।
पूरयञ्शरवर्षेण गगन मेदिनीं तथा ।
अभिनच्च रथं राम सपताकध्वजं तथा ।
स रथो राक्षसेन्द्रस्य रामेणाभ्याहत शरै ।
साश्वसारथिनोपेत सध्वज पतितो भुवि ।
पदातिर्निष्टसंज्ञश्च कृतो व रक्षसा पति ।
रथस्य पतन दृष्ट्वा रावणो लोकरावण ।
निमेषान्तरमात्रेण सत्रमन्यमथोत्तमम् ।
आरुरोह तत शीघ्र रावणो राक्षसाधिप ।
मायया निर्मितबाण राम विव्याध संयुगे ।
मोहन शोषण चैव प्रस्थापनविलापनम् ।
गान्धर्वनर्तन चैव निद्रामोहनमेव च ।
रामलक्ष्मणगात्रेषु रावणो राक्षसाधिप ।
निचखान ततो बाणान्सर्वगात्रेषु राक्षस ।
दिव्यास्त्रदारितास्तस्तु राघवो विह्वलस्तथा ।
अस्त्रेण मोहनेनाशु मुह्यते रघुनन्दन ।
सतापनेन बाणेन राम सताप्यते तदा ।
गान्धर्वेण तदास्त्रेण नृत्यते रघुनन्दन ।
निद्रापनेन बाणेन निद्रा गच्छति राघव ।
नर्तनेन तथास्त्रेण नृत्यते रघुनन्दन ।
मोहनेन तथास्त्रेण मुह्यते च पुन पुन ।
विषण्णवदनस्तत्र किंचिद्रामे सुविह्वले ।
अभिषादं मन कृत्वा हनूमानङ्गदस्तथा ।
जाम्बवांश्च महावीर्यो लक्ष्मणश्च धनुर्धर ।

53

Note hiatus between the two halves of l 8, l 135 and l 228 —l 107 post half hypm —l 121–122 are repeated consecutively —For l 242–248, cf 6 46 23–27

54

(l 1) V_3 om वै $\tilde{N}_1$ $D_{4.13}$ प्रावृट्काले यथा मेघो (for the prior half) —V_3 damaged from the post. half up to l 2 B_4 जल- (for धारा-) $\tilde{N}_2$ विमुचते, D_4 प्रमुचति —(l 2) $\tilde{N}_1$ V_2 $D_{4.13}$ महात्मा वै, $B_{2.3}$ महाबाहुर् (for महात्मा तु). D_{13} शर- (for बाण-) V_1 D_{13} विमुचति (for व्यमुञ्चत). $\tilde{N}_1$ V_2 शरवर्षाणि मुचति, D_4 शरवर्षाण्यमुचत (for the post half) —$\tilde{N}_1$ V_3 B_2 (repeats) D_{13} read l 3, $\tilde{N}_2$ reads l 3-4 after l 40. —(l 3) $\tilde{N}_1$ V_3 B_2 (second time) D_{13} रावण पर्वतोपम, V_3 गगनान्मदर यथा (for the post. half) —For l 3, D_4 subst

1* तत शरसमूहैश्च या भूमिं च समावृणोत् ।

—$\tilde{N}_1$ V_3 D_{13} om l 4 —(l 4) $\tilde{N}_2$ अभिनत्त B_2 अभिनदन्न रथ वीर , D_4 अच्छिनच्च रथ तस्य (for the prior half) V_1 $B_{2.3}$ सपताक (for सपताका) —After l 4, $B_{2.3}$ (in marg) ins 2000* —B_3 reads in marg l 5-33 (including colophon) —(l 5) V_2 B_3 [अ]भिहत (for [अ]भ्याहत) —(l. 6) $B_{2.3}$ D_{13} साश्व —(l 7) D_{13} पदा भि तो नष्टसंज्ञो (for the prior half) —D_{13} om from the post. half up to the prior half of l. 8 B_2 [ऽ]मा (for वै) —(l 9) B_2 अन्य (for अन्यद्) D_{13} संज्ञां लब्ध्वा (for सत्रम थ॰) —(l 10) D_{13} रथ (for तत) D_{13} राक्षसेश्वर. —V_2 B_3 (both hapl) D_{13} om l 11-14. —(l. 11) $\tilde{N}_2$ निवृतर्, B_2 विनर्दद् (for निर्मितद्) —(l 12) B_2 विलापने (for विलापनम्) —(l. 13) $\tilde{N}_2$ B_2 गांधर्व B_2 प्रसमनिद्रे तथा (for the post half) —(l 14) B_2 रामलक्ष्मणयोगात्रे (for the prior half) —(l 15) $\tilde{N}_2$ B_2 विचखान (for नि°) —(l 16) V_2 B_3 विह्वलम् (for विह्वलस्) B_3 तदा (for तथा) $\tilde{N}_2$ D_{13} विद्धो राघव- ($\tilde{N}_2$ °क्षस)स्तदा (for the post half). —(l. 17) B_3 आह्वयन् (for अस्त्रेण) D_{13} [अ]भिरोहेन (for मोहनेन) B_3 मुह्यति (for मुह्यते). —(l 18) D_{13} सतप्तेनेन (for सतापनेन). $\tilde{N}_1$ V_2 सतप्यते, B_3 सतप्यते, D_{13} सतापते (for सताप्यते) —(l. 19) $\tilde{N}_1$ D_{13} तथा (for तदा) $\tilde{N}_1$ नृत्यते, V_2 नृत्यते, B_3 मुह्यति (for नृत्यते). $\tilde{N}_1$ V_2 B_3 नरदिपन (for रघुनन्दन) D_{13} कौसल्यानन्दवर्धन (for the post half) —(l 20) B_3 निद्रायोगेन, D_{13} निद्रापिनेन (for निद्रापनेन) —(l 21) D_{13} नर्तकेन (for नर्तनेन) B_3 तदा (for तथा) B_3 नृत्यति, D_{13} नृत्यते (for नृत्यते) —$\tilde{N}_2$ om l 22 —(l. 22) B_2 तदा B_3 मुह्यति (for मुह्यते) —(l 23) $\tilde{N}_1$ V_2 B_3 वदनान् (for वदनस्) D_{13} किंचिन्मोहेन विह्वल (for the post half). —After l 23, B_3 ins

2* पारवश्यगतात्पर्यं रामं दृष्ट्वा महाबलम् ।

—(l. 24) D_{13} अभिपद्यमानि दृष्ट्वा (for the prior half). $\tilde{N}_1$ B_3 D_{13} तदा (for तथा) —(l 26) $B_{2.3}$ रघुनन्दन (for

[illegible] मनाधाय युद्धमेव प्रचक्रमु ।
विभीषणस्तु [illegible]
[illegible] विषण्णान्वानरर्षभान् ।
[illegible] तेजस्वी मायाविनि दशानने ।
स [illegible]
[illegible] सुतीक्ष्णैः ।
[illegible] रामभद्र
[illegible] कृतार्थतामुपैति ।

Colophon

राघव [illegible] लक्ष्मण [illegible] ।
बालचन्द्र[illegible] हत्वा विकट [illegible]युधम् ।
[illegible] धैर्येण कर्कशम् ।
[illegible] कण्ठनि [illegible] मही पास्यति शोणितम् ।
[illegible] भविष्यसि ।
[illegible] शरवर्षं व्यमुञ्चत ।
पृथिवीं चान्तरिक्षं च शरवर्षैर्निरन्तरम् ।
[illegible] रथमार्गं न दृश्यते ।

55

After Sarga 6.88, D3.5.9 T2.3 ins.

स निश्वसन्निह हतो यथा गजो
रणाजिरे राघवसायकार्तः ।
गरुत्मतेवाहिपतिर्विनिर्जितो
विवेश लङ्कां विनिकीर्णभूषणः ।
स्मरन्स पथ्यं वचनं समीरितं
महात्मना मन्त्रविनिर्णये पुरा ।
विभीषणेनात्मकुलस्य शान्तये
स्मरन्स रामस्य महास्त्रमोक्षणम् ।
स कुम्भकर्णं निहतं तदा रणे
तथातिकायं रणचण्डविक्रमम् ।
महाबलं शक्ररिपुं च पातितं
निर्विंदमानो विलपन्क्षितिं गतः ।
स लब्धसंज्ञो विलपन्नघृत्तमा-
त्कुलस्य नाशं प्रसमीक्ष्य रावणः ।
महाबलस्यातिबलस्य रावणः
स्मरन्नमोघाग्निपुजालसंततिम् ।
विलप्य स चिरं राजा रावणो भीमविक्रमः ।
अन्तःपुरं ततो गत्वा इदमाह सुदुःखितः ।
रणे रामस्य कर्माणि चिन्तयानो मुहुर्मुहुः ।

[illegible]) B3 [illegible] (for मनाधाय) D13 [illegible] दशधा चैव (for the prior half). B3 [illegible] —(l. 27) V2 B2.3 D13 [illegible] (for तु) B3 [illegible], D13 [illegible] (for ततज्ञ्य). D13 [illegible] (for the post. half). —(l. 28) D13 [illegible] (for [illegible]) —(l. 29) Ñ1 V2 B3 मायैपेनि (for [illegible]) D13 [illegible] (for the post half). —(l. 30) B2 D13 [illegible] (for स [illegible]). V2 B3 [illegible] —(l. 31) B2 [illegible], B3 om. (for [illegible]) D13 [illegible] —(l. 32) Ñ2 V- om. [illegible] Ñ1 [illegible], B3 om. (for [illegible]) D13 [illegible] —(l. 33) D13 [illegible]

Colophon V2 om. —Kāṇḍa name B3 om. Ñ B2 D13 [illegible] —Sarga name Ñ B3 प्रथम (Ñ1 °न) [illegible], [illegible] B4 [illegible], D13 [illegible]. —Sarga no. (figures, words or both) Ñ1 B2-4 D13 om. [illegible]

—[illegible] l. 34–41. D13 om. l. 34. —(l. 34) B3 [illegible] ([illegible]) —(l. 35) Ñ2 [illegible] (for [illegible]). B2 [illegible] D13 [illegible] (for [illegible]) —(l. 36) Ñ1 [illegible] D13 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 illeg. for धैर्येण. [illegible] D13 [illegible] (D13 [illegible]) (for [illegible]) —(l. 37) Ñ2 [illegible] V2 B2 [illegible], D13 [illegible] [illegible] D13 [illegible] (for [illegible]). —(l. 38) D13 [illegible] (for the prior half) and [illegible] (for [illegible]). —(l. 39) B2 D13 [illegible] (for [illegible]). B2 [illegible] Ñ1 [illegible], D13 [illegible] (for [illegible]) —Ñ2 om. l. 40–41. —(l. 40) V2 अतरीक्ष, B3 चातराक्ष (for चान्तरिक्ष). Ñ1 वर्षं (for -वर्ष-) —(l. 41) D13 अवकार (for अन्धकारी-) Ñ1 D13 -मार्ग (for -मार्गं). —Thereafter, D13 cont.

3* तस्य नन्य महाघोरं रावणस्य महाबलम् ।
नाशयामास बाणौघैर्लक्ष्मणः परवीरहा ।

55

(l. 1) D3 निश्वसन् D9 T3 गतो (for -हतो) D5 महा, D9 -था (for यथा) —(l. 2) D3.5 बाहु (D5 °ण)पीडित, D9 बाणमर्दित (for सायकार्त) —(l. 3) D3 गरुत्मता सर्प इवाभिमर्दितो —(l. 5) D9 T2.3 पश्यन् (for पथ्य). D5 महात्मनो (for समीरित) —(l. 6) D9 नीतिविनिर्णय (for मन्त्रविनिर्णये) D9 तदा (for पुरा). D5 समीरितं मन्त्रविनिश्चये पुरा. —(l. 7) D5 हितं (for कुलस्य). D3 विभीषणेनाद्भुतभीमकर्मणा —(l. 8) D9 -मोक्ष (for मोक्षणम्) D3 स्वपक्षपक्षक्षयकृत्स रावण —(l. 9) D3 समरस्तदा, T2 तथा रणे (for तदा रणे). —D3 om. (hapl.) l. 11–14 —(l. 11) D5 नि- (for च). —(l. 12) D9 निर्विंदमानाद् (for निर्विंदमानो) D5 निर्विंदमान-यथित. क्षितिं गतः. —(l. 13) D5 विश्वसनेव (for विलपन्नघृत्तमात्) —D3 om. l. 15–16 —(l. 15) D3 [अ]तिविक्रमितो रणे, D5 [अ]ति च विविध स्मरन् (for [अ]तिबलस्य रावण). —(l. 16) D3 -सतति (for संततिम्) D5 रणे तन्मोघ शराजालसंस्मृत. —(l. 17) D3 विलप्य तु (for विलप्य स). —For l. 17, D5 subst.

1* विलप्य [illegible] चिरं [illegible] रावणो
[illegible] ।

—(l. 18) Note hiatus between the two halves.

दिशो विलोक्य विमना ज्येष्ठा भार्यां समाह्वयत् ।
मन्दोदरि विशालाक्षि यत्त्वां वक्ष्यामि साम्प्रतम् ।
रामाभिभूत तन्वङ्गि जगत्पश्यामि सर्वत ।
त सचाप रणगत राम पश्यामि भामिनि ।
राजभवने राजगृहे कुञ्जरे च हये तथा ।
रत्नाकरे च सुतनु राम पश्याम्यह तदा ।
रामाभिभूतो हि यदा निद्राभिहतचेतन ।
नेक्षे वीरसहस्राणि पुर्यामत्र दिने दिने ।
एको रामसहस्राणि पश्याम्यद्य सुमध्यमे ।
अद्य रामाभिभूतोऽहं दृष्ट्वा विषमलोचनम् ।
वृषभाङ्क हर देवं त्रिपुरघ्न त्रिनिगमम् ।
रुद्र विश्वहित शम्भु स्थाणु भस्मानुलेपनम् ।
जटामण्डलसवीत चन्द्रशेखरधारिणम् ।
शर्वं नागाङ्गदधर नागयज्ञोपवीतिनम् ।
वर वरेण्य वरद वरकार्मुकधारिणम् ।
हतनागासुर धीर वरखड्गधर प्रभुम् ।
वरनारीवर देव वरद लोकभावनम् ।
परशुखड्गधर विश्व वरयोगवर प्रभुम् ।
प्रवर सर्वदेवाना प्रवरायुधधारिणम् ।
अनादिनिधन देव योगात्मान सनातनम् ।
योगज योगनिरत योगगर्भं धनुर्धरम् ।
चराचरप्रभु नित्य कृत्स्नस्य जगत पतिम् ।
त्रयज्ञस्तुततनु प्रवर सर्वदेहिनाम् ।
त्रिपुरारि पुराध्यक्ष देवशत्रुविनाशनम् ।
सुप्रणीततर नित्य दक्षयज्ञनिबर्हणम् ।
पूष्णो दन्तप्रहरण भगनेत्रविघातिनम् ।
ब्रह्मचारिव्रतधर वीरासनधर तथा ।
गङ्गावेगधर सौम्य भ्राजिष्णु परमव्ययम् ।
अन्धकान्तकर रौद्र मातृमण्डलमध्यगम् ।
श्मशाननिलय नित्य कपालव्रतधारिणम् ।
अनङ्गाङ्गप्रमथन कालाकार दुरासदम् ।
नीलकण्ठ दुराधर्षं वृषभेन्द्र वृषध्वजम् ।
वृषभाङ्क वृषस्कन्ध वृषभाक्ष वृषप्रियम् ।
वृषप्रमथन चैव देवदेव सनातनम् ।
त मुक्त्वा देवदेवेश पार्वत्या हृदयप्रियम् ।
नान्या गतिं प्रपश्यामि रामबाणप्रपीडित ।
तेन दत्तो वरो मह्य पुरा सतोषितेन व ।
गान्धर्वेण महाभागे कैलासे पर्वतोत्तमे ।
इदमाह महातेजा शङ्करो लोकभावन ।
यदा त्व शत्रुभि सख्ये निर्जितो विमुखीकृत ।
आर्तिं परामिमा गत्वा दृष्ट्वा रूप ममाग्रत ।
तत्र चोत्पत्स्यते दिव्यो रथस्तुरगसयुत ।
ज्वलनार्कप्रतीकाश कवच च महाप्रभम् ।
धनुर्माहेश्वर चैव दिव्य त्रिदशपूजितम् ।
तथान्यान्यपि शस्त्राणि समहाराणि सर्वश ।

D3.4 अत पुरगतस्तत्र (D4 °तो राजा) (for the prior half). —(l 19) D3 राघव- (for रामस्य) and चिन्तयित्वा (for चिन्तयानो) D4 चिन्त्यमान पुन पुन (for the post half). —(l 20) D9 दीनो (for दिशो). D3.4.9 विमला(D4 °ला) (for विमना). D3.4 पत्नीं (for भार्यां) —T3 om. l 21 —(l 21) D3.4 तनुमध्ये (for मन्दोदरि) D9 om यत —D4 om (hapl) l 22–25 D9 om l 23 —(l 23) T3 -चर (for -गत) D3 कर्कश तु रणे शाध्य (for the prior half) and सर्वत (for भामिनि) —(l 24) D3 राजहये (for °गृहे) and राजवाक्षे च कुजरे (for the post half) —D9 om l 25 —(l 25) D3 रत्नागारे वसुगृहे (for the prior half) D3 प्रिये, T3 तथा (for तदा) —(l 26) D4 [ऽ]पि (for हि) and निद्रया हत- (for निद्राभिहत-) D3 रोगाभिभूतो हि यथा निद्रोपहतचेतन —D9 om. l 27 —(l 27) D3 पश्येऽस्वप्न , D4 पश्यनाम- (for नेक्षे वीर-) D3 पुरुषस्तु (for पुर्यामत्र) D4 पुरस्थानि सहस्रश (for the post half) —(l 28) D3.4 एव (for एको). —(l 29) D4 अथ D3 रामाभिभूतस्य मम (for the prior half) and मुक्तो (for दृष्ट्वा) —(l 30) D4 वृषनाङ्क देवदेव (for the prior half) D3 त्रिलागर (for त्रिनिगमम्) —D3 om l 31–43 —(l 31) D4 -धर रुद्र (for हित शम्भु). —(l 32) D9 चन्द्रशेखरमीश्वर (for the post half) —D4 om (hapl) l 33–34 D9 om. l 33 and l 35 —(l 35) T3 हर नागासुर धीर (for the prior half) D4 चराचरगत देव भोर खड्गधर विभु —(l 36) D4 -धारिण (for -भावनम्) —(l 37) Hypm , D4.9 त्रिशूल(D9 °शूल)धर विश्व (for the prior half) D4 विभु, D9 वर (for प्रभुम्) —(l 39) T2 भूतात्मान (for योगा°) —(l 41) D4 -प्रिय (for -प्रभु) and प्रभु (for पतिम्). —D9 om l 42 —(l 42) D4 -स्तुत नित्य (for -स्तुततनु) —D4 om (hapl , see var) from the post half up to the prior half of l. 44 —(l 43) D9 T2 रुद्र (for देव-) —(l 44) D3 भक्तानुकम्पिन नित्य (for the prior half). D9 सुप्रणीतातुर देव दक्षयज्ञविनाशन —(l 45) D3 -प्रपन्न (for -प्रहरण) D3 विनाशन, D4.9 निपातन, T3 विपातन (for विघातिनम्) —D3 om. l 46–53 —(l 46) D4 धृत सदा, D9 धर तदा (for धर तथा) —(l 47) T2 अजम् (for परम्). —D9 om l 48 —(l 48) D4 अन्तार- (for अन्धकान्त-) and -मध्यग (for -मध्यगम्) —(l 49) D4 -वासिन (for निलय). —D9 om l 50–52 —(l 50) D4 कालकाल (for कालाकार) —(l 52) D4 वृषाङ्क वृषभस्कन्ध (for the prior half). —(l 53) D4 वृषप्रमथन (for [illegible]). —(l 55) T3 नान्य (for नान्या) and [illegible] (for गति-) —(l 56) D3 [illegible] मे पुरा (for the post half). —(l 58) D3 [illegible] [illegible] (for the post half). —(l 59) D3 [illegible] (for शत्रुभि सख्ये) —(l 60) D3.4.9 परमिका (for परामिमा) D3 [illegible], D4 [illegible], D9 यद्वा दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा रूप). —(l 61) [illegible] (for तत्र चोत्पत्स्यते). —After l. 61, D3 . -

प्राप्स्यन्ति तव दुर्धर्षं कर करिकरोपमम्।
तमारुह्य रथ दीप्त सर्वास्त्रपरिवारितम्।
हनिष्यसि रणे शत्रून्यदि विघ्नो न ते भवेत्।
एवमुक्तोऽस्मि शर्वेण पुरा कैलासमूर्धनि।
तत्कर्मार्थ करिष्यामि रामस्य विजयाय च।
आपृच्छामि विशालाक्षि गमिष्ये शङ्करालयम्।
एवमुक्त्वा महाबाहु स्नात्वा हुत्वा च पावकम्।
ब्राह्मणान्स्वस्ति वाच्याथ धनौघैरभिवर्ष्य च।
मुक्त्वात्मान च शोक च मोह दर्प मद तथा।
आर्जवीं बुद्धिमास्थाय जपन्ब्रह्म सनातनम्।
रक्तसवीतवसनो रक्तमाल्यानुलेपन ।
रक्तयज्ञोपवीतश्च रक्तसूत्रधरस्तथा।
रम्य शिवालय पुण्य प्रविवेशाथ रावण।
शिवमभ्यर्च्य च मुदा तत्र कर्म समाचरत्।
दर्भान्सस्तीर्य विधिवद्वेदीं समभिकल्प्य च।
जुहाव रावणस्तत्र विधिदृष्टेन कर्मणा।
हर स तेनाथ जगाम रावणो
  वर वरेण्य वरद वरार्चितम्।
निवेश वै देवगृह महात्मा
  वरायुधै राक्षसपुगवैश्च।
प्रणम्य त देवगुरु वरप्रद
  उमापति देववर सनातनम्।
समारभत्कर्म तदातिदारुण
  विनीतबुद्धिर्मुनिपुगवो यथा।
रामोपलब्ध प्रसमीक्ष्य रावण
  विनीतबुद्धि विपरीतचेतसम्।
गरुत्मतेवाहिपति पराजित
  प्रोवाच पत्नी प्रणिपत्य त पतिम्।
अनाकनाथैरपि निर्जितस्य
  तवानुरूप न हि कर्म चेदम्।
भिक्षुव्रतीना मुनिपुगवाना
  नन्वीदृश कर्म वदन्ति सन्त ।
रणप्रिय साहसिक प्रचण्ड
  रिपुप्रघात जितलोकपालम्।
वदन्ति देवा सह सिद्धसघै
  रणाजिराद्भ्रष्टकरायुधो भवान्।
यस्यानुकूल पवन सदाभव-
  द्रविश्च सक्षिप्तकरस्तथाभवत्।
सक्षिप्तवीचिर्निभृतनक्रसकुलो
  महार्णवो मूक इव स्वय स्थित ।

2* दशसाहस्रहोमेन कृतेनाक्रोधनस्य ते ।

—(l. 63) D_3 शरश्च त्रिपुरातक (for the post. half). —(l. 64) T_3 तदा (for तथा) D_3 अस्त्राणि च महीयासि, D_4 मामकान्यथ चास्त्राणि (for the prior half). T_3 सर्वत . —(l. 65) D_3 राम- (for कर).—(l 66) D_4 तमारुह्य रथवर दीप्त सर्वार्थवर्हण —(l 67) D_4 हनिष्यामि, T_3 हनिष्यति (for हनिष्यसि) T_2 करे (for रणे). D_4 मे (for ते). D_9 यदि विघ्नोपजायते (for the post half) —(l. 69) D_3 [अ]ह (for [अ]थ) and लप्स्यामि विजय रणे (for the post. half) —(l. 70) D_3 आपृच्छे त्वा (for आपृच्छामि) —(l 72) D_4 [अ]ध (for [अ]थ). $D_{3,4}$ अभितर्प्य, D_9 अभिवाद्य (for अभिवर्ष्य).—(l 73) D_3 शोक च मोह च, D_4 शोक चापमान, $T_{2,3}$ मान च शोक च (for [आ]त्मान च शोक च). D_3 मान (for मोह). D_9 गर्व (for दर्प) —(l. 74) D_4 तथार्जवा (hypm), D_9 आर्जवा (for आर्जवी). —(l. 75) T_2 सर्व- (for second रक्त) —(l 76) $D_{3,4}$ -यज्ञोपवीती (for यज्ञोपवीतश्च) D_3 -नेत्रकरस्, D_4 -सूत्रकरस् (for -सूत्रधरस्) —(l 77) D_3 रम्य शिवगृह हेम (for the prior half) D_3 om., D_4 स (for [अ]थ) D_9 प्रविश्याथ स (for प्रविवेशाथ) —D_3 om l 78 —(l 78) T_2 अभ्यर्चत (for अभ्यर्च्य च) D_4 मुदितो, D_9 नत्वा त (for च मुदा) $D_{3,9}$ -आरभत्, T_3 -आचरेत् (for -आचरत्) —(l 79) D_3 आस्तीर्य (for सस्तीर्य). D_4 वेदान्, D_9 वेद, T_3 वेदिं (for वेदीं) D_9 समधि-, T_3 समुप- (for समभि-) D_3 वेदी च समकल्प्य तत् (for the post half) —(l 81) D_3 हर विचिंत्याथ तदा स रावणो —For l 81–82, D_4 subst

3* हर समन्तात्प्रासाद जगाम रावणो वरम्।
वरेण्य वरदानारमथिभिर्याचित वरम्।

—T_3 om. l 83–90.—(l. 83) $D_{3,4}$ महात्मभिर् (for महात्मा) —(l. 84) D_9 सर्व- (for वर-). D_4 वृत (for च). D_3 धृतायुधैर्नैकृतपुगवैर्वृत —(l 85) D_3 -वर (for -गुरु). —(l 86) $D_{3,4}$ उमापतिं D_3 -गुरु (for -वर). —(l 87) D_3 स भीम-, D_4 तदारि-, D_9 तदा** (for तदाति-). —(l. 88) D_9 तदा (for यथा) —D_3 om l 89–90 —(l. 89) D_4 रामोपनीत —(l 90) D_9 om. -चेतसम्. —(l 91) D_4 om पराजित —For l 91–92, D_3 subst

4* उवाच पत्नी प्रणिपत्य सत्वरा
तदा समभ्येत्य च त क्रियापरम्।

—(l 93) D_3 न नाथ नाथैरपि वर्जितस्य, D_4 अनाथनाकै(थै)रिव तर्जितस्य, D_9 आनाकनाथान्युधि निर्जि** —(l 94) D_9 चेतन (for चेदम्). D_3 रणचडविक्रम (for न हि कर्म चेदम्). —(l. 95) $D_{4,9}$ व्रताना (for -व्रतीना). —For l. 95–96, D_3 subst. .

5* तपस्वियोग्य चरित तवाद्य
न हीदृश कर्म वदन्ति सत्तमा. ।

—(l 98) D_4 रिपु (for रिपु-). $D_{3,4,9}$ -प्रमाथ (for -प्रघात). —(l 99) D_9 सत (for देवा) D_3 दैत्य (for सिद्ध-). —(l. 100) D_4 रणाजिर (for रणाजिराद्). D_4 महान् (for भवान्). D_3 रणाजिरे त्व गलितश्च्युतो भयात् —D_3 om l 101–104.—(l 101) D_4 सदावहद्, D_9 सदाभ** (for सदाभवद्). —(l 102) T_2 तदा, T_3 सदा (for तथा) D_4 अरिश्च सक्षिप्तसश्च सपतत् (corrupt), D_9 रविश्च सकोचिततीव्ररश्मि . —(l.

एवंगुणविशिष्टस्य रणे विख्यातकर्मण ।
द्विजस्येव महाबाहो तदेतत्कर्म कुत्सितम् ।
स त्वमुत्तिष्ठ युध्यस्व धैर्ये बुद्धिं निवेशय ।
सभावना च सकला कुरु दैत्यदिवौकसाम् ।
तवेदं कर्म राजेन्द्र न युक्तं लोकगर्हितम् ।
मारीचवचनं पथ्यं न कृतं तन्महात्मन ।
न हि धर्मवरिष्ठस्य विभीषणस्य च कृतम् ।
मातामहस्य ते राजन् च माल्यवतो वच ।
जाह्नवीसमकीर्तेश्च न कृतं मातृशासनम् ।
महाबलो रणश्लाघी कुम्भकर्णोऽपि भर्त्सित ।
ब्रुवाण समरोदारो महाबलपराक्रम ।
एतेषां हितवाक्यानि न कृतानि त्वया विभो ।
साम्प्रतं मुनिवन्मोहाद्भयादेव समाश्रित ।
स्वभाव न हि मुञ्चन्ति सत्त्ववन्तो महाबला ।
स्वभावमुक्तो हि नरो लोके हास्यत्वमेष्यति ।
स त्वं स्वभावं मा मुञ्च भयादरिभयावह ।
सस्तम्भ चात्मनात्मानं युध्यस्व विगतज्वर ।
एवमुक्तस्तया वीर प्रत्युवाच महाबल ।
एवमेतद्विशालाक्षि यथा वदसि भामिनि ।
नाहं भीत सुनयने रामात्सुतनुमध्यमे ।
हविर्हुत्वा सुनयने हनिष्ये राघवं रणे ।
सा त्वं गच्छ पृथुश्रोणि शुद्धान्तं पुरमुद्धिमत् ।
हनिष्ये तावह भद्रे रणे दशरथात्मजौ ।
एवमुक्ता तु सा तेन बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।
कृत्वा प्रदक्षिणं भर्तु प्रविवेश गृहोत्तमम् ।
पत्नीवाक्यं विचार्याथ निवृत्तो होमकर्मणि ।
समरे बाणसिद्धान्तो निद्रां लेभे दशानन ।

Colophon

103) T3 सतम (for सहित) —(l 104) D4 देवनिश्रित (for स्वयं स्थित) —(l 105) D9 विश्रुत- (for विख्यात-). D3 रणविक्रमशोभिन (for the post half) —After l 105, D3 ins

6* न हीदृशं कर्म विश्रे हतपुत्रस्य तेऽधुना ।

—(l 106) D3 द्विजस्येद, D4 ते द्विजस्य (for द्विजस्येव). D3 तवेद, D4 तदेव (for तदेतत्) —After l 106, D3 ins.

7* मुनिव्रतमिदं वीर यथा प्रव्रजिते पथा ।
न शोभते महाबाहो मृतस्येवाग्निमण्डनम् ।

—(l. 107) D3 धन्यन् (hypm) (for त्वम्). D4 धैर्य (for धैर्ये) —(l 108) D3 कुशला, D9 नहाँ च (for सकला) —(l 109) D3 विपरीत कर्म नरो, D4 9 विपरीतकर्माथ भवान् (hypm) (for the prior half) D3 हीन, D4 9 हीद (for युक्त) —After l 109, D3 4 9 ins

8* दारचौर्यं प्रकुरुते यथा रावणस्त्वया कृतम् ।

[D4 शौर्यकर्मापि, D9 आर्य कर्माणि (for दारचौर्यं प्र-) D9 यथा रावणस्त्वयीक्षते (for the post half).]

—(l 110) D4 मारीचस्य वच (for मारीचवचन) and तु (for तन्) D3 महाबल (for महात्मन) —(l. 111) D3 च (for हि) D4 कर्म- (for धर्म-) D3 4 9 -वरिष्ठ च (D3 तद्) (for -वरिष्ठस्य) —(l. 112) D3 महात्मते महाबाहो (for the prior half) D9 न वचन त्वया कृत (for the post half) —D3 om l 113-115 —(l 113) D4 कीर्त्यास्तु, T1 कीर्तिश्च (for कीर्तेश्च) —After l 113, D4 ins .

9* भ्रातरस्य वच राजन् त्वया च न कृत विभो ।

—(l 114) D9 रणश्लाघ्य (for °श्लाघी) and [s]पि (for ऽपि) —(l 115) D9 न मरोदारो (for समरोदारो).

—(l 117) D9 मुनिसमोहा° D3 भयादि, D4 भयादेव- (for भयादेव) —(l 118) D9 स्वभावं (for स्वभाव) D3 9 [i]- (for हि) T3 महाबल —(l 119) D3 पुन च (for एष्यति) D4 हास्यमेवानुगच्छति (for the post half) —(l 120) D4 अति- (for अरि-) D3 भयप्रद —(l 121) D9 [ना]त्मना- त्मना सर्व (for चात्मनात्मान) —(l 122) D3 4 तदा काले, D9 तया साध्व्या (for तया वीर) D3 4 9 मन्दोदर्या प्रति वच (D9 दशानन) (for the post half) —After l 122, D3 4 ins

10* दीर्घमुष्णं च निश्वस्य मोहितो वाक्यमीदृशम् ।

[D4 रावणोभूत्सुदुर्मना (for the post half).],

while D9 ins

11* प्रोवाच पत्नीं धैर्येण सान्त्वयन्मधुरया गिरा ।

—(l 124) D4 नात्मना (for रामात्सु-) —(l 126) D3 सत्वर गच्छ सुश्रोणि (for the prior half) —(l 127) D3 तमह (for तावह) D4 यत्नो (for रणे). D3 -[आ]त्मज । —(l 128) D3 तदा (for तु सा) D9 स्त्री (for तेन). D3 -पूर्णाक्ष- (for -पर्याकुल-) —(l 129) D3 आमन्त्र्य तु (for कृत्वा प्रदक्षिण) —After l. 129, D3 ins

12* रावणोऽपि तदा तत्र शुद्धान्तात्रि समाविश ।
हुतस्यान्ते हविर्हुत्वा विधिदृष्टेन कर्मणा ।

—D3 om l. 130-131 —(l 130) D4 9 होमा (for -कर्मणि) —(l 131) T3 लेभे (for लेभे) D4 समरे तत्र निद्रा लेभे दशाननः .

Colophon —*Kānda name* D4 -वधादि —*Sarga name* D3 रावणनिद्राप्रवेश , D4 मन्दोदरीवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) D4 om, D3 87; D9 78, T1 105, T3 109.

56

Ñ2 V B along with D7 ins l 1–87 (V1.3 B1.4 om l 10–87, Ñ2 B2 D7 om l 54–87, B3 ins. l. 54–78 after 6 89 12) and l 88–292 after 6 89.8 and 16 respy and cont l 293–328 after 2040*, Ś D8.12 ins l 119–290 after l 32(3*) of App I (No 58), Ñ1 D13 ins after 6 89 4 (due to om.); D2 ins l 6–9 after 2028*, l. 88–106 after 6 89 16, l 119–290 after l 32(3*) of App I (No 58), D3 ins. l 88 and 98–100 after 6 89.16, l 119–160 and l 183–246 after l. 1 of 2035*, l. 266–268, l. 169–180 and l 279–292 after 2036*, D4 cont l. 4 and 6–9 only after l 6 of 2029*, D9 ins. l 13–14 after l. 10 of 2029*, l 17–25 after 2029*

अद्य वै तत्परित्यक्ष्ये जीवितं त्वहमात्मनः ।
लक्ष्मणस्य शिरो गात्रे सस्थाप्यैव तु राघवः ।
रुरोद करुणं दुःखी लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
हा भ्रातर्दयिताव्यन्त हा भ्रातर्मम जीवितम् ।
हा भ्रात स्नेहमर्वेम्य हा भ्रातर्वचनं कुरु ।
सर्वान्भोगान्परित्यज्य मया सह वनं गतः ।
वनतो व्यसनं प्राप्तः सीताव्यसनदुःखितः ।
क्व गच्छसि महाबाहो सौमित्रे भ्रातृवत्सल ।
विचेष्टमानं मां पश्य उच्छ्वसन्तं मुहुर्मुहुः ।
नेत्र युद्धेन मे कार्यं न प्राणनं च सीतया ।
पश्यतो मोहितं नन्त्वा यत्र्य त्वां तु रक्षसा ।
वक्ष्यामि मातरं किं नु सुमित्रां पुत्रवत्सलाम् ।
त्वया सह गतः पुत्रो लक्ष्मणो मे न दृश्यते ।
एकाकी त्वमिह प्राप्त क्व गतः स सुतो मम ।
बहुशो रुदमानं मां सीतार्थं त्वं महाबल ।
समाश्वासयसे नित्यं भ्रातृस्नेहेन पीडितः ।
राक्षसेन्द्रं विनिर्जित्य मैथिलीमानयामि ते ।
क्व गच्छस्यविनिर्जित्य रावणं भ्रातृवत्सल ।
इमं पश्य महाबाहो धर्मज्ञ हि विभीषणम् ।
त्यक्त्वा भ्रातृंश्च राज्यं च मम मूलमिहागतम् ।

56

Ñ1 D13 om l 1 —(l. 1) B3 D7 अद्यैव B1 चैतत् (for वै तत्). —V3 damaged from the post. half up to the prior half of l 4. V1.3 प्रियम्, B2 त्विदम् (for त्वहम्) —V1.2 B1.4 om. l 2–3 —(l. 2) G (ed.) शिर क्रोडे. —(l. 3) Ñ1 दुःखात्, D7.13 दुःख (for दुःखी). —D13 om l. 4. The sequence of l. 4–17 in B3 is l 4, 6–7, 16–17, 8, 10–14, 8(r.), 15, 16–17 (both r), 4(r), 6–8 (all r.), 9 (first time, with 2*) —(l. 4) Ñ2 D7 om. the prior half of l. 4 and read the post half of l 4 in place of the post. half of l 5 V1.3 दर्पित-. Ñ1 D4 त्यक्त, B3 (first time) [अ]त्यर्थ (for [अ]त्यन्त) B3 (first time) भ्राता त्वं (for हा भ्रातर्) V3 मयि —After l 4, B2 reads l 6 for the first time repeating it in its proper place —V3 om l. 5–7 V1.2 B1.3.4 om. (hapl) l. 5. —(l 5) B2 D13 वचनकर —(l 6) D2 लोकान् (for भोगान्). Ñ1 B2 (second time) D13 त्यक्त्वा सर्वाणि कार्याणि (for the prior half) B1 दुःखितस्तु (for मया सह) Ñ2 वने गत —(l 7) Ñ1 D13 वनेऽपि, B3 (first time) वनगतो (hypm) (for वनतो) D2 [ऽ]प्यत्र स- (for व्यसन) Ñ1 D13 प्राप्त Ñ1 B3 (second time) D13 G (ed) सीताहरणदुःखद(Ñ1 °खज, G [ed] °खित) (for the post half) —After l 7, Ñ1 D13 read l 16 repeating it in its proper place —Ñ1 repeats l 8 after l 17. V2 reads l. 8 after l 20 B3 repeats l 8 after l 14 —After l 8 (Second time), B3 ins

1* एवं प्रलम्भितो भ्रात्रा लक्ष्मणेन विनाकृत ।
परित्यक्ष्यामि तत्कालं जीवितं प्रियमात्मन ।

—Ñ1 B2 D13 om l 9. V2 reads l. 9 after l. 87 B3 repeats l. 9 after l 53. Note hiatus between the two halves —(l. 9) B3 (first time) निरीक्षमाणं Ñ2 D7 मां द्दित्वा, D2 रामेण (for मां पश्य). D2 निश्वसत. B1 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः) —After l 9, V2 B1.3 (repeats after l. 9 [r]) D2.4 ins.:

2* राममेवं ब्रुवाणं तु शोकविह्वलितेन्द्रियम् ।

[B3 (first time) रावमेवं and त B1 D4 व्याकुलितेन्द्रि (D4 °तेंद्रिय).]

—(l. 10) D13 om मे (subm.). —(l. 11) Ñ2 V2 D7.13 हि (V3 स, D13 मे) हत (for मोहित). V2 illeg. for यत्र्य त्वा तु D13 युधि (for त्वां तु). Ñ2 D7 यदव रक्षसा युधि (for the post half) —After l 11, B3 ins .

3* महाश्रय मया सार्धं त्वमरण्यमुपागत ।
न गच्छामि त्वया सार्धं नाकमन्यद्भवत्र ।

—(l 12) Ñ1 D7 मित्र- (for पुत्र-). —(l. 13) Ñ1 यो न, D13 न च (for मे न) —(l. 14) B2.3 D13 अनु- (for इह) —B2 om l 15–18 —(l. 15) Ñ1 सीतार्थं न, V2 सीतार्थं तु, D13 सीतार्थे च (for सीतार्थं त्व). V2 D13 महाबल. Ñ2 D7 भ्रातुः स्नेहेन राघव (for the post. half) —(l 16) Ñ1 (first time) मामाश्वासयसे, V2 D13 (first time) समाश्वासयते, B3 (first time) मामाश्वासयामास (hypm). Ñ2 D7 वीर (for नित्य) Ñ2 illeg, B3 (second time) भ्रातृस्नेहनिपीडित-, D7 मम शोकं विकर्षयन् (for the post half). D13 (second time) आश्वासयति मां वीरो दुःखितं शोककर्षित. —(l. 17) Ñ1 D9 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 18 —V2 B3 om l. 18. —(l. 19) V2 महाबल (for इमं पश्य) and स (for हि). —(l 20) B3 पाद- (for मम). B2 स्थलम् (for मूलम्).

न च राज्येन मे कृत्यं सीतया न च बान्धवैः ।
विभीषणं च शोचामि सत्यवादिनमुत्तमम् ।
विभीषणकृते शोको हृदयं मेऽनुधावति ।
स्थानानि सर्वे यास्यन्ति क्व यास्यति विभीषणः ।
न शोचाम्यहमात्मानं न सीतां न च बान्धवान् ।
प्ररुदन्त ततो दृष्ट्वा राघवं सुमहाबलम् ।
विषण्णवदना सर्वे वानरास्ते महाबलाः ।
लक्ष्मणं पतितं दृष्ट्वा सर्वे वानरयूथपाः ।
सुग्रीवोऽथाङ्गदश्चैव कुमुदः केसरी तथा ।
नीलो नलः सुषेणश्च सुमाली गन्धमादनः ।
वीरबाहुः सुबाहुश्च गवाक्षः शरभस्तथा ।
विभीषणपुरोगाश्च सर्वे ध्यानमुपागताः ।
ततो वानरराजः स सुग्रीवः प्राञ्जलिर्वचः ।
आबभाषे महाप्राज्ञो रामं शोकपरिप्लुतम् ।
मा विषादं महाबाहो सौमित्र्यर्थे समुद्वह ।
त्यज शोकं महाबाहो मा च विह्वलतां व्रज ।
वैद्यो ह्यस्ति महाराज सुषेणो नाम नामतः ।
प्रत्यवेक्षतु सौमित्रिं लक्ष्मणं धन्यलक्षणम् ।
यदि जीवति सौमित्रिर्भ्राता ते भ्रातृवत्सल ।
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा रामो वाक्यमुवाच ह ।
शीघ्रमानीयतां वैद्यः सुषेणः कर्मसिद्धये ।
एवमुक्तः स सुग्रीवः सुषेणार्थं महात्मना ।
वानरान्प्रेषयामास शीघ्रमानीयतामिति ।
ततः सुषेण आगत्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ।
किं करोमि महाबाहो किमाज्ञापयसि प्रभो ।
राघवेण समाज्ञप्तो लक्ष्मणं प्रत्यवेक्ष्यताम् ।
यदि जीवति सौमित्रिर्गमिष्यामि पुरीं पितुः ।
लक्ष्मणस्य विनाशेन विनशिष्यामि नान्यथा ।
स परीक्षितुमारब्धः सुषेणो लक्ष्मणं तदा ।
नेत्रे च वदनं चैव दन्तानपि नखानपि ।
पादौ हस्तौ तथा ग्रीवां हृदयं च परीक्ष्य तु ।
ततो गात्रेषु सर्वेषु महान्तः करणेषु च ।
सुषेणो लक्ष्मणं दृष्ट्वा राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
पञ्चभूतानि नाद्यापि विमुञ्चन्तीह लक्ष्मणम् ।
स्पन्दश्च सर्वगात्रेषु तथा मर्मसु लक्ष्यते ।
त्यज शोकं महाबाहो लक्ष्मणं प्रति राघव ।
सन्ति चान्यानि लिङ्गानि पुनर्भवस्य गतायुषः ।
सोच्छ्वासं सर्वगात्रेषु विद्धेन सुव्रतयथा ।
ओषध्यानयने युक्तिः क्रियतां गन्धमादने ।
उत्तरेऽस्मिन्दिशो भागे महत्यचलसंस्थिता ।
पुण्यदेशे महाबाहो यत्रास्ते परमौषधी ।
तस्मिन्देशे महाबाहो पर्वते गन्धमादने ।
जाता वनौषधी दिव्या विशल्यकरणी शुभा ।
त्रिभुवने प्राणिनां सृष्टा रोगाणां च विनाशिनी ।
यस्या दर्शनमात्रेण विशल्यो जायते पुमान् ।
तदर्थं शीघ्रमुत्पत्य गच्छन्तु हरयो द्रुतम् ।
विज्ञाश्च बहवस्तत्र बहुरूपा च ओषधी ।

D13 सप्राणेषु विभीषण (for the post half) Ñ2 D7 9 लब्ध्वा राज्यं च (Ñ2 °पत्र) भ्रातृश्च मानेव (Ñ2 °व) शरणं (D9 °णा) गतः —D13 om l 21 —(l 21) Ñ2 D7 राज्यं न (for राज्येन) V2 B2 3 कार्यं (for कृत्यं) Ñ2 D7 सीतां न च न वानरान्, D9 न सीतां न च वानरान् (for the post half). —(l 22) Ñ D7 9 तु (for च) Ñ2 D7 9 13 धर्मज्ञं सत्यवादिनं (for the post half) —Ñ1 V2 B2 3 D7 9 (D7 9 repeat) 13 read l 23 after l 25 —(l 23) D9 (first time) हृदये Ñ2 D7 9 (D7 9 both times) [ऽ]त्र बाधते (for ऽनुधावति) —(l 24) D9 पश्यन्ति (for यास्यन्ति) —(l 25) Ñ2 D7 च स्वां, D9 चाथ (for सीतां) —Ñ2 om. l 26–29 —(l 26) D7 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 28 Ñ1 तु (for सु-). —(l 28) D13 ते हरि- (for वानर-) B2 पुंगवा (for -यूथपा) —(l 29) D7 द्रागदश्च, D13 चाङ्गदश्च (for श्चाङ्गदश्च) —(l 33) Ñ2 D7 13 प्रणतिः [illegible] राजा (for the prior half) —(l 34) D13 वचनं तु महाराज (for the prior half) —(l 35) Ñ2 D7 विषीद Ñ2 D7 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 37 B2 om. (hapl) from the post half up to the prior half of l 36 V2 D13 [illegible] —(l 36) D13 महाराज (for महाबाहो) —(l 37) D13 [illegible] महाबाहो (for the prior half) —(l 38) Ñ1 V2 D13 प्रत्यवेक्षतु, Ñ2 D7 प्रत्यवेक्षति —B2 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 39 D13 पुन (for धन्य) G (ed) भ्रात ते महाप्रिय (for the post half) —(l. 39) Ñ2 D7 यथा (for यदि) —B2 om l 40 —(l 40) D13 रामो वाक्यमब्रवीत् (for the post half) —(l 41) G (ed) नय- (for कर्म-). D13 शीघ्रमानय न वैद्य [illegible] —B2 om l 42 —(l 42) D7 महात्मा (for महात्मना). —(l 44) Ñ1 वचनम् (hypm) (for वाक्यम्) —(l. 46) Ñ1 V2 B3 समाज्ञप्त Ñ2 D7 13 प्रेक्षतामिति (for प्रत्यवेक्ष्यताम्). —(l 47) B2 पुरं (for पुरीं) Ñ2 D7 13 तत (for पितु). —(l 48) Ñ2 न च (hypm) (for न) D7 13 [illegible] न चान्यथा (for the post half) —(l 49) D13 तु- (for स) —D13 om from the post half up to the prior half of l. 52 Ñ1 V2 तथा (for तदा) —(l 50) Ñ1 V2 स नेत्रे (for नेत्रे च). D7 [illegible] Ñ1 V2 B3 नखानि च (for नखानपि) —(l 51) Ñ2 D7 स- (for च). B2 च (for तु) —(l 52) B2 3 transp [illegible] and [illegible] —(l 55) V2 B3 [illegible] —V2 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 56 [illegible] D13 तथा [illegible] (for the post. half) —(l 57) D13 [illegible] (for चान्यानि). B2 [illegible] (for [illegible]) —(l 58) G (ed) [illegible] (for the prior half) —(l 59) G (ed.) [illegible] D13 [illegible] (for [illegible]) —(l 63) V2 [illegible], D13 [illegible] (for [illegible]) —(l 64) B2 [illegible] (for [illegible]) [illegible] (for [illegible]) —(l 65) V2 [illegible] (for [illegible]) —(l 66) V2 [illegible] (for [illegible]) D13 [illegible] (for the post. half) —(l 67) V2 [illegible]

सुषेणस्य वचः श्रुत्वा राघवो वाक्यमब्रवीत् ।
सुग्रीव प्रेषयस्वैनं हनूमन्तं महाबलम् ।
गच्छ वीर महाप्राज्ञ पर्वतं गन्धमादनम् ।
न च पश्यामि तं कश्चिच्छक्तश्चानयितुं नरः ।
त्वं सुहृच्च प्रियश्चैव त्वं प्राणधनदोऽनघ ।
त्वय्येव युज्यते वीर रणधूर्नो गरीयसी ।
स सुहृद्यो विपन्नार्थं मित्रसाहाय्यतत्परः ।
महीयसी महोत्सेधान्मित्रत्राणां तु सतामिह ।
प्रयोजनमयीं प्रीतिं लोकः समनुवर्तते ।
त्वं तु वानरशार्दूल निष्प्रयोजनबान्धवः ।
ब्रुवत्येव ततो रामे हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
प्रगृह्य लोचने साश्रे वाचा गद्गदया स्फुटम् ।
जीवितेनापि यत्कृत्यं मदीयेनाद्य मानद ।
मन्ये तमप्यहं स्थित्वा प्रदास्यामि रघूत्तमे ।
तदाज्ञापय देवेश यदायुष्मत्समीहितम् ।
विमर्दस्य विरोधस्य नायं कालो विशिष्यते ।
ब्रुवत्येवं कपिश्रेष्ठे सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
गच्छ वीर महाप्राज्ञ उपर्युपरि सागरम् ।
तस्मिन्देशे महावीर्यं पर्वते गन्धमादने ।
जाता वनौषधी वीर विशल्यकरणी शुभा ।
तत्र गन्धर्वराजौ द्वौ हाहा हूहू हि नामतः ।
तिस्रो गन्धर्वकोट्यश्च तत्र शूरा महाबलाः ।
वसन्ति पर्वते रम्ये नानाद्रुमलतावृते ।
तेषां त्वया प्रयोद्धव्यं गन्धर्वाणां विशेषतः ।
बहूनि विघ्नरूपाणि करिष्यन्ति च राक्षसाः ।
रक्ष्यस्तेभ्यस्त्वयात्मा वै कपिश्रेष्ठ महाबल ।
त्वरस्व त्वं महावीर यावद्रात्रिर्न हीयते ।
आकाशेन तु यातव्यं वायुमार्गेण वीर्यवान् ।
गत्वा च पर्वतं रम्यं गृहीत्वा परमौषधीम् ।
विलम्बना न कर्तव्या शीघ्रं गच्छ हरीश्वर ।

वृक्षास् V2 तथा, D13 तदा (for च). —(l. 69) D13 [इ]ह (for [ए]न). —B3 reads l. 71 in the brackets —(l. 71) G (ed.) न हि B3 त्वं (for तं). B3 transp कश्चिच् and शक्तश्. V2 G (ed.) शक्तमानयितुं नग (G [ed.] °र) (for the post half) —(l. 72) V2 नान्यो हृद्य (for त्वं सुहृच्च) V2 illeg. for the post half D13 -बलदोऽनल (for -धनदोऽनघ). —(l. 73) Ñ1 उह्यते, D13 गृह्यते (for युज्यते). D13 गरीयसा —(l. 74) B3 विपन्नेषु, D13 विपन्नार्थं D13 मित्रे (for मित्र) —(l. 75) D13 शतानि च (for सतामिह). —(l. 76) G (ed.) प्रयोजनवतीं —(l. 77) D13 सुप्रभाव स्वभावत (for the post half) —After l. 77, D13 reads l. 85–90 (repeating l. 85 in its proper place) —B3 om. l. 79–87 V2 om. (hapl.) l. 79–84 —(l. 79) D13 प्रमृज्य and साक्षे (for प्रगृह्य and साश्रे). —(l. 81) D13 छित्वा —(l. 83) D13 विचारस्य विमर्दस्य (for the prior half). —Note hiatus between the two halves of l. 85 —(l. 86) V2 महावीर, D13 महापुण्ये (for °वीर्यं) —(l. 87) D13 वरौषधी, G (ed.) यत्रौषधी —(l. 88) Ñ2 D7 वै, V1 B1.4 तौ (for द्वौ) D3 -राजानौ (for -राजौ द्वौ). Ñ1 V1.3 B1 D13 च (for हि). Ñ1 तस्थतु, D13 तिष्ठत (for नामत) D3 [इ]ति विश्रुतौ (for हि नामत). —After l. 88, D3 ins

4* गन्धर्वैर्देवनागैश्च अप्सरोभिः समाश्रिता ।

[Note hiatus between the two halves]

—(l. 89) D2 तु (for च). Ñ1 G (ed.) कोट्यस्तु (G [ed.] °श्च) योधाना, D13 कोट्यस्तथोरन्या (for गन्धर्वकोट्यश्च) Ñ1 D13 गधर्वाणां महौजसां (for the post half) —(l. 90) Ñ1 D13 -लताकुले Ñ2 D7 महाद्रुमगणान्विते (for the post. half) —(l. 91) Ñ2 V2 B1 D7 प्रबोधव्य Ñ1 D13 तैः सार्धं विग्रहो भीमो भविष्यति न संशयः —After l. 91, Ñ1 D13 G (ed.) ins.

5* स त्वं वीर महाबाहो राममामन्त्र्य द्रुतम् ।
विभीषणं महाबाहुमङ्गदं पनसं तथा ।
सुबाहुं जाम्बवन्तं च नलं नीलाङ्गदं तथा ।
अनुज्ञातस्तु सर्वैस्तैर्जगाम हनूमांस्तदा ।
ततो यान्तं समालोक्य सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।

[(l. 1) D13 गच्छ (for स त्वं). —After l. 1, G (ed.) reads l. 110–117. —G (ed.) om. l. 2–4 —(l. 2) D13 महात्मानम् (for महाबाहुम्). —(l. 3) D13 नील गज (for नीलाङ्गद) —(l. 4) D13 तैः सर्वैर् (by transp.)]

—V3 om. l. 92–93. —(l. 92) V2 हि (for च) Ñ1 D13 निशाचरा (for च राक्षसा.) —(l. 93) Ñ2 रक्षोभ्यश्च, V2 B1 राक्षसेभ्यस् (for रक्ष्यस्तेभ्यस्) B4 वीर, D2 [आ]त्मापि (for [आ]त्मा वै). V2 B1 रक्षितव्यो (for कपिश्रेष्ठ) Ñ1 D13 स त्वयात्मा प्रयत्नेन रक्षितव्यो महात्मना —Ñ1 D13 om. l. 94 —(l. 94) V2 B1 G (ed.) स त्वं (G [ed.] शीघ्रं) गच्छ, B4 त्वरय त्वं (for त्वरस्व त्वं). Ñ2 B1 D7 महावीर्य —(l. 95) V2 B1.3 D13 च (for तु) D2.13 गतव्य (for यातव्य) Ñ1 D13 -वेगेन (for -मार्गेण) —(l. 96) Ñ1 D2.13 तु (for च) Ñ1 तां तु (with hiatus), B2 च महा-, D13 तां महा- (for परम-) V3 B1.3 -[औ]षधिं —(l. 97) Ñ2 V1 B2.3 विलम्बता V3 damaged from न कर्तव्या up to हरी. D13 विलम्बो नैव कर्तव्य (for the prior half) D2 यदि (for गच्छ) Ñ1 D13 आगन्तुमर्हसि (for गच्छ हरीश्वर) —After l. 97, D13 ins

6* लक्षत्रयं योजनानां शतानि नवतिर्नव ।
गन्तव्यं वीर तेऽध्वानं द्विगुणं तु गतागतैः ।
यावन्न क्षीयते रात्रिर्यावन्नोदयते रविः ।
तावत्त्वया महाबाहो आगन्तव्यं महाबल ।
निशाक्षये विनिर्वृत्ते उत्थिते च दिवाकरे ।
भवन्ति ता महावीर औषध्यो मन्दतेजसः ।
लक्ष्मणं च विपन्नं वै नियतं शर्वरीक्षये ।

[Note hiatus between the two halves in l. 4, 5 and 6]

औषध्या यानि चिह्नानि दर्शयामि च तानि ते ।
पीतकानि तु पत्राणि फलानि हरितानि च ।
औषध्याश्च लता दिव्या रक्तचन्दनसंनिभा ।
रक्तानि चैव पुष्पाणि जाम्बूनदमयानि च ।
एतच्चिह्नं मया सर्वं दर्शितं ते महाबल ।
गच्छ तेऽस्तु शिवः पन्था शीघ्रमागमनं कुरु ।
इति तस्य वचः श्रुत्वा हनूमान्मारुतात्मजः ।
सुषेणं प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः ।
जीवितेन मदीयेन यदि जीवति लक्ष्मणः ।
तदप्यघोरसहं दातुं किं पुनर्गन्तुमोजसा ।
एवमुक्त्वा सुषेणं तु हनुमान्वायुनन्दनः ।
आमन्त्रयत सुग्रीवं राघवं च महाबलम् ।
विभीषणं च धर्मज्ञं जाम्बवन्तं तथाङ्गदम् ।
वीरबाहुं सुबाहुं च केसरिं गन्धमादनम् ।
सुषेणं कुमुदं चैव पनसं च महाबलम् ।
नलं नीलं गवाक्षं च सिंहनादं च तारम् ।
सर्वानेतानुपागम्य सोऽभिवाद्य यथाक्रमम् ।
दत्ताभ्यनुज्ञो रामेण सुग्रीवेण च धीमता ।
गच्छ त्वं वानरश्रेष्ठ हनुमानपि मानद ।
एवमस्त्विति कृत्वा स प्रययौ वायुनन्दनः ।
पवनेन तु मार्गेण हनूमन्तं महाबलम् ।
दृष्ट्वोपरिष्टाल्लङ्काया गच्छन्तं रावणोऽब्रवीत् ।
कालनेमिं दुराधर्षं रक्षः परमदुर्जयम् ।
चतुरास्य चतुर्दंष्ट्रमष्टनेत्रं भयावहम् ।
श्रूयतां मम वाक्यज्ञ वाक्यमद्य निशाचर ।
एष गच्छति वै वीरो हनूमान्गन्धमादनम् ।
यत्र सा चौषधी नाम विशल्यकरणी शुभा ।
तदर्थं यात्यसौ वीरो हनूमान्पवनात्मजः ।

—(l 98) Ñ1 V2 वनौषधीनां, D3 औषधीना तु, D7 औषध्या यानि, D13 महौषधीनां B2 निदर्शयामि (hypm) Ñ1 D13 महाबल, Ñ2 D7 च तानि वै (for च तानि ते) B3 दर्शनानि (m also as above) च यानि ते, D3 शुश्रूषावहितो मम (for the post half) —(l 99) V1 B1 2 D13 च (for तु) V3 D3 पुष्पाणि, D7 पर्णानि (for पत्राणि). Ñ1 D13 transp फलानि and हरितानि V2 D2 transp तु and च —(l. 100) Ñ2 D7 औषध्याश्च, V3 illeg , B1 औषध्या या Ñ1 D13 तस्या चिह्नि ल (D13 वि शति)ता दिव्या (for the prior half) Ñ1 D13 -सप्रभा (for -संनिभा). D3 पद्मपत्रनिभं पर्वतस्थयो विद्रुमसंनिभा —After l. 100, D3 ins

7* विद्युज्ज्वलनसंकाशा प्रदीप्ता इव तेजसा ।

—(l 101) V3 damaged from च up to श्रुत्वा in l 104 V1 पत्राणि (for पुष्पाणि) V2 पुष्पाणि तानि रक्तानि (for the prior half). V1 2 B2–4 -समानि (for -मयानि). B1 च (for वै) Ñ1 D13 पुष्पाणि तात्रवर्णानि चिह्नान्येतानि वै विभो —D13 om l 102–115 G (ed) om , Ñ1 reads in marg l 102 —(l 102) Ñ1 तत्र चिह्न, B3 तच्चिह्न (subm) Ñ D7 दिव्य (for सर्वं) —After l. 102, B2 3 ins , Ñ1 (reads l 2 after l 102) D13 ins l 1 after l 101 repeating it after l 124 and subst. l 2 for l 116

8* विशल्यकरणी चैव मृतसंजीवनी तथा ।
आनयस्व महाबाहो शीघ्रं मे मारुतात्मज ।

—Then Ñ1 reads in m colophon with *Kānda name* लङ्काकाण्ड and *Sarga name* शक्तिभेद

—Ñ1 om l 103–115 —(l. 103) Ñ2 गच्छतोऽस्तु B1 शुभ (for शिव) and पुन (for कुरु) —(l 104) V2 B1 पवनात्मज —(l 105) G (ed) राघव (for सुषेण) —(l 106) D2 [अ]पि ते वीर (for मदीयेन). —After l. 106, D2 ins l 13–17 and l 21–32 of App I (No 55) —(l 107) V2 B1 [अ]न्य (for [अ]घ). —V3 damaged from पुनर् up to हनुमा in l 108 V1 B2 यातुम् —(l 108) B1 च (for तु). —(l 109) Ñ2 आमन्त्रयित्वा, B1 आमन्त्र्य चैव (for आमन्त्रयत) B3 4 महाबल —V2 om (hapl) l. 110–112 —(l 110) Ñ2 D7 अथ (for तथा) —V3 om l 111–113 B3 om l. 111–112 —(l 112) B4 च कुमुदं च (for कुमुदं च) —(l 113) Ñ2 सिंहनाद —(l 114) Ñ2 D7 समागम्य (for उपागम्य) —(l 115) V3 damaged for the prior half. V2 [अ]भ्यनुज्ञो B2 महात्मना (for च धीमता) —(l 116) Ñ2 V3 B1 4 D7 जीवयिष्यामि —(l 117) V1 रघुनन्दन Ñ1 D13 स ते(D13 सर्वे)षामनुज्ञां कृत्वा प्रयातो वायुनन्दन —(l 118) B4 पवनेन (for पवनेन) Ñ1 D13 G (ed) गच्छन्तं (D13 जगाम, G [ed] स गतो) हरिपुंगव (for the post half) —After l 118, Ñ1 D13 G (ed) ins

9* तूर्णं गच्छति वै वीरो लङ्कामुपरि निर्भयः ।
[G (ed) हनुमास्तत्र (for तूर्णं गच्छति)]

—Thereafter D13 reads colophon with *Kānda name* लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि and *Sarga name* औषधानयने हनुमद्गमनो

—(l 119) V2 B1 [उ]परि च (for [उ]परिष्टात्). —(l. 121) V3 G (ed)चतुर्मुखं चतुर्बाहु (G [ed] °बाहु) (for the prior half) V3 चतुर्दंष्ट्र (for अष्टनेत्र) —V3 om. l 122–123 —(l 122) V1 B2–4 वाक्यं च (B3 तु) (for वाक्यज्ञ) B2 कालनेमि- (for वाक्यमद्य) —(l 123) V1 B3 वीर —B1 om (hapl.) from the post half up to the prior half of l 125 —(l 124) B2 3 [ ] —(l 125) D7 वीर V2 3 मारुतात्मज —For l 119–120, Ś D2 3 8 12 subst

10* गच्छन्तं वेग ... ।
... ।
चतुर्भुजं चतुर्वक्त्रं चतुर्दंष्ट्रं ... ।
... ।
हनुमान्गच्छते वीर ... ।
तेजस्वी महानसौ ... ।

कर्तव्य विघ्नमेतस्य त्वया राक्षसपुंगव ।
यदि विघ्नं करोष्यस्य राज्यस्यार्धं ददामि ते ।
तपस्विरूपधरो भूत्वा कुर्या मायामयाश्रमम् ।
नानावृक्षफलैर्दिव्यैर्लताभिश्च विभूषितम् ।
शुभं तमाश्रमं कृत्वा चीरवल्कलसंवृत ।
मुन्याश्रममिति मत्वा हनूमन्तमुपागतम् ।
पर्वतस्य समीपे तु कर्तव्योऽसौ त्वयाश्रम ।
अदूरे तस्य हि गिरे सरो नल्वप्रमाणत ।
बहुपुष्परसच्छन्नं सोत्पलैः कुमुदैर्वृतम् ।
हंसकारण्डवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितम् ।
बलाकावकसच्छन्नं टिट्टिभैश्च समावृतम् ।
यत्र सा वसति ग्राही सर्वप्राणापहारिणी ।
यथा तत्रावतरति तथा त्वं कर्तुमर्हसि ।
ततो ग्रहीष्यति ग्राही हनूमन्तं प्लवगमम् ।
गृह्णाति यं च सा ग्राही न स जीवति कर्हिचित् ।

द्रोणो नाम्नाथ चन्द्रश्च तयोर्जाता महौषधी ।
गच्छन्ति तावानयितु तत्र पूर्वं निशाचर ।
कुरु विघ्नं ततो गत्वा यावदुत्तिष्ठते रवि ।

[(l. 1) D3 प्रयातं स तु ज्ञात्वा रावणस्तमनागत, D3 तं गच्छन्तं ततो दृष्ट्वा रावण कूटबुद्धिमान् —(l. 2) Ś2 D3 अब्रवीत्स(D2 °च), D3 आजुहाव.—D8 om. (hapl ?) l. 3–8.—(l. 3) D3 चतुष्पाद (for °बाहु) D12 महाजव D3 चतुर्बाहु महाबल (for the post half) —(l. 4) D3 मेघ (for मद्य). —D3 om l. 5–9. —(l. 5) D12 गच्छति L (ed) मनोजव· (for महाजव).—(l. 6) D2 औषध्यर्थं D2 12 महासत्त्व (for °सत्त्वो).—D12 om l. 7–9 —(l. 7) D2 चद्रो नाम्ना च द्रोणश्च (for the prior half). D2 महौषधी .—(l. 8) Ś2 गच्छत. D2 त्वरमाण तु गच्छत, L (ed) तावानेतु प्रयातस्य (for the prior half). D2 विहायसा (for निशाचर).],

While Ñ1 D13 subst for l. 119–126

11* गच्छन्तं मारुतिं दृष्ट्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
शब्दायन्तं महाघोरं राक्षसं कालनेमिनम् ।
चतुर्मुखं बहुनेत्रं चतुर्बाहुं च राक्षसम् ।
श्रूयतां च यथाख्यास्ये मम वाक्यं निशाचर ।
हनुमान्व्रजति क्षिप्रं पर्वतं गन्धमादनम् ।
औषध्यर्थं त्वरायास्तु तत्र गत्वा ह्यसंशयम् ।
तत्र जाते महाभागे पर्वते गन्धमादने ।
तस्य विघ्नं विधातव्य वने तस्य दुरात्मन ।

[(l. 3) D13 चतुर्नेत्र (for बहु°) —(l. 6) D13 गिरिं (for तत्र). —(l. 8) D13 विघ्नो विधातव्यो D13 वानरस्य (for वने तस्य)]

—Ś D1 3 (after l 147) 8.12 read l 127 after l 149 Ñ1 D13 read l 127 after 19* —(l 127) V3 [अ]थ (for [अ]स्य). Ñ1 D13 एव कुरु महावीर, D3 हनुकार्ये यदा प्राप्त (for the prior half) D3 स्वराज्य· (for राज्यस्य). Ś D2 8 12 राज्यार्धं ते(D2 अर्धराज्य) प्रदास्यामि कुरु कर्माणि राक्षस —After l. 127, Ñ1 D3 13 ins.

12* मां गच्छस्वैनाया स्वामी त्वं च भविष्यति ।

[D3 गुरु·याता D13 तु (for च). Ñ1 स्वामित्वं त्वं करिष्यसि (for the post. half)]

—Ś D2 8 read l 128 after l 130 —(l 128) Ś2 गत्वा (for भूत्वा). Ś D8 12 (all with hiatus) आतिथ्यं कुरु मा चिर, Ñ1 D13 एव, कृत्वा मायाश्रम(D13 मायाश्रम), V2 B1 2 कुर्यास्त्वं मददा(V2 B3 मायया)श्रम, D2 (with hiatus) आतिथ्याधिपती भव, D3 जटामडलधारक (for the post. half). —After l. 128, D3 reads l 159 and om. l. 129–132. —V3 om l. 129–130. Ś D2.8 13 om l 129. —(l. 129) D7 नानावृत- Ñ1 D13 नानापुष्पफलोपेत नानाद्रुमलताकुल(D13 °न्वित). —D12 om l 130–136 —(l 130) Ñ2 D7 त्वम्, V1 2 B2 तत्र (for तम्). Ñ1 D13 रम्याश्रमपद. D13 भूत्वदा (for -संवृत) Ś D2 8 तत्र गत्वा महाबाहो ऋषिवत्कु-(D2 मायया कु)रु चाश्रम —Ś D2.8 om. l. 131–136. —(l. 131) Ñ1 D13 स्वागतेति(D13 त ते) च वक्तव्यो हनुमान्मारुतात्मज .—(l. 132) D7 समीप. B2 4 D7 च (for तु). Ñ1 समीपस्थ. D13 तत्पर्वतसमीपस्थ (for the prior half) Ñ1 D13 om. from the post. half up to the prior half of l 133 —(l 133) B3 च (for हि) B1 विधे (for गिरे) B3 तस्यैव हि गिरे पार्श्वे, D3 तस्य पार्श्वे गिरेर्वत्स (for the prior half). Ñ1 D13 नल्वमात्र (D13 °त्र), Ñ2 V2 B2 सरोनल्प-, D3 सर क्रोश- (for सरो नल्व-) B1 सर· पद्मयुत तत (for the post half). —(l. 134) V1 B2–4 -पुष्करसच्छन्न Ñ2 D7 उत्पलै, V2 3 सोत्पल (for सोत्पलै·). V1 B4 कुमुदैर् V3 च त (for वृतम्). Ñ1 D13 पद्मनीलोत्पलयुत (D13 °च्छन्न) नानापुष्पैरलंकृत, D3 नीलोत्पलसमाकीर्णं पुंडरीकविराजित —Ñ1 D3 13 om (hapl ?) l. 135–136. V3 om. l. 135.—(l. 135) B4 -सेवित (for -शोभितम्). —(l. 136) Ñ2 बलाकावल-, V2 बलाहक (subm.); B4 °कारव- (for बलाकावक-) V1.2 सपत्र (for सच्छन्न). B1 बलाहकसच्छन्न (for the prior half). —(l 137) Ñ2 B2 D3 7 तत्र (for यत्र) Ñ1 D2 13 वसते, V1 B4 रमति, V3 B1 रमते (for वसति). B2 -प्राणि- (for प्राण-) Ś D2.8.12 (all with hiatus) अदृश्या(D2 °मोघा) प्राणधा(D3 °दा, D8 °दा)रिणी, Ñ1 D13 सर्वप्राणि(D13 °ण)भयंकरी, D3 सुघोरा प्राणहारिणी (for the post half). —Ś B2 D2.3 8 12 om. l 138–141.—V3 om. l. 139–140. —(l. 139) V1 ग्रसिष्यति —For l 138–139, Ñ1 subst

13* पानीयं तत्प्रदातव्यं तृषिताय हनूमते ।
तत्रावतीर्णमात्रं तु तं ग्राही सा ग्रहीष्यति ।,

while D13 subst. for l 138–139

14* पानीयं च प्रनेतव्यं त्वायतेन हनूमता ।
तं चावतीर्णमात्रं तु ग्राही प्रग्रसयिष्यति ।

—(l. 140) Ñ2 स जीवति न (for न स जीवति). Ñ1 D13 (hypm) तथा च यो गृहीत (D13 ग्रहीतव्य.) स्यान्नासौ जीवनप्रदा

गृहीतश्च मृतश्चैव भविष्यति न संशयः ।
बलाद् देवगन्धर्वान्कि पुनर्मारुतात्मजम् ।
ईदृशं योगमास्थाय हन्तव्यो वानराधिपः ।
हनूमतो विनाशेन लक्ष्मणो न भविष्यति ।
लक्ष्मणस्य विनाशेन रामोऽपि न भविष्यति ।
राघवस्य विनाशेन सुग्रीवो न भविष्यति ।
सुग्रीवस्य विनाशेन पुरीं यास्यन्ति वानराः ।
एवं मम जयो वीर भविष्यति न संशयः ।
एतदर्थं च संचिन्त्य गच्छ शीघ्रं महाबल ।
एवमस्त्विति राजानं कालनेमिर्निशाचरः ।
जयेन वर्धयित्वा तु वाक्यमेतदुवाच ह ।
का शङ्का मे हनुमता वानरेन्द्रेण वा स्वयम् ।
इत्युक्त्वा प्रययौ रक्षः पर्वतं गन्धमादनम् ।
ततो मायाप्रभावेन निमेषेण महाबलः ।
चक्रे तत्राश्रमं रम्यं स मायी रजनीचरः ।
अग्निहोत्रैस्तथा दीप्तं कलशैः समलंकृतम् ।
जटाभारेण दिव्येन वल्कलाजिनसंवृतः ।

(D13 °था) स्यति —After l. 140, Ñ1 D13 read l. 143 repeating it in its proper place —(l. 141) Ñ1 D13 हनुमान्न भविष्यति (for the post. half) —(l. 142) Ñ1 देवानामपि सावध्या का शङ्का वानरेण तु, D13 देवानामपि संनिध्या-त्तानगा वानराश्च ये. —(l. 143) V2 B1 तादृशं Ñ1 (first time) तैरुपायैर्वंचयित्वा, D13 (first time) यैस्तैरुपायैर्वंचयित्वा (for the prior half) Ñ1 D13 (both first time) पवनात्मजं, V B2.3 (m. also) मारुतात्मजं, B4 वानराधमं (for वानराधिपः). Ñ1 D13 (both second time) उपायोयं महावीर कपे प्राणहरः परं —For l. 142–143, Ś D2.8.12 subst.

15* देवता अपि गृह्णाति का शङ्का वानरेषु च ।
तत्र त्वयैव हन्तव्य उपायेन प्लवंगमः ।

[(l. 1) Ś D8 गृह्णति —(l. 2) D12 हतव्य (for हन्तव्य)],

while D3 subst. for l. 142–143

16* देवानपि हि गृह्णाति का वार्ता वानरस्य तु ।
उपायेन हि हन्तव्यो हनुमान्मारुतात्मजः ।

—Then D3 cont.

17* वदनेन गृहीतस्तु नाथ जीवितुमुत्सहेत् ।
प्रयत्नेन तु गन्तव्यं हनुमान्यत्र गच्छति ।

—(l. 144) Ś D2.8.12 हनूमति विनष्टे तु (for the prior half) —B3 reads in marg. from the post. half up to l. 146. D13 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 145 —(l. 145) Ñ2 V1.3 B2–4 राघवो (for रामोऽपि) —(l. 146) Ś D2.8.12.13 रामस्य तु, Ñ1 रामस्य च, B1 रामस्यापि (for राघवस्य) Ś D8.12 [s]पि विनश्यति (for न भविष्यति). —(l. 147) B1 D2 विनाशे तु (for विनाशेन) —After the prior half of l. 147, Ś D2.8.12.13 ins.

18* अङ्गदोऽपि विनश्यति ।
अङ्गदस्य विनाशेन

[(l. 1) D2.13 न भविष्यति (for ऽपि विनश्यति)]

Ś D8.12 ध्रुवं, Ñ1 D13 प्रति (for पुरीं) D2.3 न भविष्यति (for पुरीं यास्यन्ति) —D3 om. l. 148–152 —(l. 148) D2.8.12 भुवनस्यास्य (D2 °स्य तथा, L [ed.] स्वजये) वीर (for the prior half) Ś D2.8.12 om. from the post. half up to the prior half of l. 149. V3 om. l. 149–150. V2 om. l. 149. —(l. 149) Ñ2 D7 एतत्, B2.4 एवम् (for एतद्). Ñ2 B2.3 D7 तु (for च). —For l. 148–149, Ñ1 D13 subst.

19* एवं मम जयो वीर ध्रुवं शीघ्रं महाबल ।
क्रोधं निवेशयेदग्नौ वायुवेगसमस्तदा ।
विलम्बना न कर्तव्या शीघ्रं गच्छ निशाचर ।

[(l. 2) D13 स्वनं तदा]

—(l. 150) B4 महाबल (for निशाचर) —B1 om. (hapl.) l. 151–155 —(l. 152) V3 illeg. for the prior half. B4 काम योत्स्ये (for का शङ्का मे) V3 damaged for the post. half —After l. 152, Ñ2 D7 ins.

20* सुग्रीवेण सहाहं वै करोमि युद्धमेव च ।

—V3 om. l. 155–156 —(l. 156) Ñ2 D7 तथा (for तथा) —For l. 150–156, Ñ1 D13 subst., while B3 ins. only l. 3 after l. 152

21* ततः प्रणम्य शिरसा कालनेमिर्दशाननं ह ।
का शङ्का वानरेशस्य मारुतेश्च विशेषतः ।
घातये त्रिदशानेकांस्त्वत्प्रसादाच्च राक्षस ।
एवमुक्त्वा गतस्तत्र कालनेमिर्निशाचरः ।
ततो मायाप्रभावेन शीघ्रमेव स राक्षसः ।
आगत्य त्वरया युक्तः पर्वतं गन्धमादनम् ।
अक्षोणिनिमिषमात्रेण मायया कृतमाश्रमम् ।
अग्निहोत्रैश्च दर्भैश्च संनिद्धिः कलशैस्तथा ।

[(l. 2) D13 वानरे महा हनूमति (for °रेशस्य मारुतेश्च) —(l. 3) D13 पातये B3 यद् (for स्वद्) —(l. 6) D13 त्वरित गत्वा —For l. 7–8, D13 subst.

21(A)* अकिंचिनिःनिर्मितं दिव्येन कुशिनाम्बरः ।]

—(l. 157) V1.3 B3 दीप्तेन (for दिव्येन) Ñ1 विलीनं कुशिनाम्बरम् (for the post. half) —For l. 150–157, Ś D2.8.12 subst., while D13 subst. only l. 5 for l. 157 and reads after l. 1 of 23*.

22* एवमुक्ते राक्षसस्तु प्रणिपत्य दशाननम् ।
गतो गिरिं समासाद्य शीघ्रं स गन्धमादनम् ।
तस्मिंस्तत्राश्रमं तु निर्ममे मायया बलात् ।
अग्निहोत्रैश्च दिव्येन कलशैरलंकृतम् ।
जटाभारधरश्चीरवल्कलाजिनसंवृतः ।

दीर्घश्मश्रुनखो भूत्वा सोपवासकृशोदर ।
तत्राक्षमालामादाय जपन्निव समास्थितः ।
अथ वीरो महाबाहुर्हनुमानरिसूदन ।
वायुवेगेन संप्राप्त पर्वत गन्धमादनम् ।
अपश्यच्चाश्रमं दिव्य नानावृक्षमनोरमम् ।
दृष्ट्वा प्राह हनूमन्तमृषि प्रत्युत्थितस्तदा ।
स्वागत कपिशार्दूल स्वागत हरिपुंगव ।
इदमर्घ्यं च पाद्य च आसन चेदमास्यताम् ।
विश्रम त्व कपिश्रेष्ठ आश्रमे मे यथासुखम् ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
श्रूयतामभिधास्यामि यद्वाक्यमृषिपुंगव ।
किष्किन्धा यदि ते तात श्रुता सर्वगुणान्विता ।

[(l. 1) D2 स्वसौ रक्ष and महायशा (for राक्षसस्तु and दशाननम्) —(l 2) Ś2 ततो, D2 गतौ (for गतो) D2 शुभ (for शीघ्र) —(l 3) Ś2 अस्मिन् D2 मायया चक्रुर् (for विदधे मायया). —Note hiatus between the two halves —(l 4) D2 -कृतादर]

—(l 158) V3 damaged from खो up to मादाय in l 159 Ś D2 8 12 -धरो भूत्वा, Ñ1 D13 -धरश्रेत्र, B3 -मुखो भूत्वा (for -नखो भूत्वा) —Ś D2 8 12 om from the post. half up to the prior half of l 159 Ñ1 D13 (both with hiatus) उपवास-, V1 चोप° (for सोप°) —B1 om. l 159 —(l 159) Ñ2 V2 B3 4 रुद्राक्ष (for तत्राक्ष-) B3 आस्थाय V3 B4 समाहित Ś D2 8.12 तस्थौ जप्यपरायण (for the post half). D3 गृह्याक्षमाला हस्तेन जपहोमपरायण —(l 160) V2 रिपुसूदन, V3 मारुतात्मज, B1 हरिपुंगव (for अरिसूदन) —For l 159–160, Ñ1 D13 subst., while Ñ2 B3 D7 ins after l. 159

23* प्रगृहीत्वाक्षमाला तु जपन्मिथ्या तथा स्थित ।
छद्मचारित्रलिङ्गस्थो मारुतेर्दर्शन प्रति ।
हनूमानपि मेधावी प्रयाति स्म महाबल ।

[Ñ2 B3 D7 om l 1. —(l 1) D13 परिगृह्य D13 च (for तु) D13 मिथ्या तदा, G (ed) तत्रैव स-. —(l 2) Ñ1 छद्मनाकृत-, B3 छद्माचरित, D13 अर्चनाकृत- (for छद्मचारित्र-) D13 -लिंगस्तु —(l 3) G (ed.) सु- (for स्म) Ñ1 D13 वानरश्रेष्ठो महात्मा वै (for अपि मेधावी प्रयाति स्म).]

—Thereafter B3 cont

24* समानयितु सौमित्रेरासुरोपधरूपि तत् ।
[G (ed) आनयितु स.]

—After 23*, Ñ2 B3 (after 24*) D7 cont a passage relegated to App I (No 57), while B2 cont l 119–144 only of App I (No 57) after l. 159 of App. I (No 56).

—(l 161) Ñ1 D13 यत्र (D13 ज्याव) मुक्तो यथा शर (for the post half) —For l. 160–161, Ś D2 8.12 subst

25* अचिरेण तु सप्राप्तस्तत्र कालेन मारुति ।

[D2 [प]व (for तु) D2 यत्र काट प्रयोजित (for the post half)]

—For l. 153–161, D3 subst

26* इत्युक्त स जगामाशु गत्वा त द्रोणपर्वतम् ।
तत्र तापसरूपेण मायया चाश्रम व्यधत् ।
अग्निहोत्रेण दीप्तेन उपवासकृशध्वनि ।
जटामण्डलधारी च चीरवल्कलभूषित ।
हनुमानपि तेजस्वी तत्र प्राप्तो महाबल ।

[Note hiatus between the two halves of l. 3]

—Then D3 cont

27* तमाह मुनिमालोक्य पातुमिच्छाम्यहो जलम् ।

—V2 mostly illeg. for l. 162. —(l. 162) Ś V1 B4 D2 8 12 आश्रम (for चाश्रम) D13 स पश्यत्याश्रम. Ś D8 12 घोर, B3 रम्य, D3 द्वार (for दिव्य) Ñ1 B2 D13 मनोहर, B1 -समावृत (for -मनोरमम्) Ś D2 8 12 L (ed) कदलीख (L[ed.] °ष) डमडित, V3 नानाद्रुमलता ... (damaged after ता up to दिव in l. 163) (for the post. half). —After l 162, Ñ1 (l 1 only) B3 D13 ins.

28* नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पलताकुलम् ।
रम्याश्रमपद दिव्य मनोज्ञ च सुखावहम् ।

[(l. 1) Ñ1 -फल- (for -लता-). D13 -फलैर्युत (for -लताकुलम्).]

—(l 163) Ñ1 D13 (both with hiatus) हनूमत तु सप्रेक्ष्य (for the prior half). Ñ1 D13 प्रत्युद्गतस् —(l 164) V कपिपुगव D13 सुस्वागत महामुने (for the post half). —(l 165) Ñ1 इमम् (for इदम्) D13 [ए]तद् (for [इ]दम्). V2 B1 आगत (for आस्यताम्) —V3 om. l. 166. Note hiatus between the two halves —(l 166) V2 B1 स्वाश्रमे तु (for आश्रमे मे) Ñ1 D13 ममाश्रमपदे भृश (for the post. half) —For l 163–166, Ś D2 8 12 subst

29* ऋषिरूपधर चैव ह्यपश्यद्राक्षस तु तम् ।
हनुमानभिवाद्यैव वली तस्याग्रत. स्थित ।
स्वागत चाब्रवीत्सोऽपि अब्रवीत्त च वाग्यत ।
विश्रमस्व कपिश्रेष्ठ पीत्वा भुक्त्वा च रम्यताम् ।

[(l. 1) D2 पश्यत (for ह्यपश्यद्). —(l 2) D2 प्रहस्तस्य (for वली तस्य). —Note hiatus between the two halves —(l 3) D2 12 स्वागतेनार्चयत् —(l 4) Ś रम्यता (for रम्यताम्) L (ed) भुक्त्वा पीत्वा च गम्यता (for the post half)]

—(l 167) V3 वायुनंदन (for वाक्यमब्रवीत्). —Ś D2 8 12 om l. 168 —(l 168) V3 चा ... (damaged). V2 B1 4 महाक्यम्, V3 damaged (for यद्वाक्यम्). —(l. 169) V2 B1 यदि ते दृष्टा, B3 (*sup. lin*) नगरी रम्या. D3 श्रुता हि यदि किष्किधा गुहा पर्वतवासिनां —For l 168–169, Ñ1 D13 subst

वानराधिपतिर्यत्र सुग्रीवो नाम वीर्यवान् ।
तस्य वानरसिंहस्य महाबाहुर्महाबल· ।
लोके राम इति ख्यातो मित्रत्व समुपागत ।
भार्याहरणदु खार्त्त रावणस्य पुरीं गत ।
प्राप्त तत्र तयोर्युद्ध रामरावणयोर्महत् ।
रामभ्राता महावीरो लक्ष्मणो नाम तत्र च ।
रावणेन नृशसेन शक्त्योरस्यभिताडित: ।
तस्यौषधिविनिमित्त च पर्वत गन्धमादनम् ।
विशल्यकरणीं नाम तत्र जाता महौषधीम् ।
तामानेतु समायातो भिषग्दिष्टा महौषधीम् ।
विलम्बना न कर्तव्या त्वरमाणोऽहमागत ।
अह वानरराजस्य भृत्यो हनुमतो गुण ।
जात केसरिण क्षेत्रे वायुना जगदायुना ।

30* श्रुतमेतत्त्वयाख्यात ममापि वचन शृणु ।
किष्किन्धा नगरी रम्या भवता यदि वै श्रुता ।

[(l 2) D13 भवद्भिर्यदि विश्रुता (for the post half)]

—(l. 170) Ñ1 D2 13 तत्र, B4 वीर (for यत्र) Ñ1 D13 यदि वै श्रुत, B1 यत्र वीर्यवान्, D3 नाम विश्रुत —(l 172) Ñ1 तत्र मित्रत्वम् —(l. 173) Ñ2 V2 B1 D7 -दु खार्त स रावण- (for दु खार्त रावणस्य) V3 पुर —For l 169-174, Ś D2 8 12 subst, while D13 subst only l 3-6 for l 172-174:

31* श्रूयते यदि किष्किन्धा वानराणा महापुरी ।
सुग्रीवो वसते यत्र वानरेशो महाबल ।
तस्य मित्र महातेजा रामो दशरथात्मज ।
तस्य भार्या जनस्थानाध्दृता सीतेति विश्रुता ।
मायाविना राक्षसेन रावणेन दुरात्मना ।
तस्यार्थे तु महद्युद्ध घोर परमदारुणम् ।

[(l 2) D2 तस्य (for यत्र) D8 महाबल —(l 4) D2 जनस्थाने D13 मनस्विनी (for [इ]ति विश्रुता).—(l. 6) D2 च (for तु). D2 12 महायुद्ध D13 तस्या निमित्त सुमहद्युद्धमासीत्सुदारुण]

—(l 175) Ñ2 V1 D2 महावीर्यो, B3 °बाहुर् (for °वीरो). Ś D2 12 विश्रुत, V1 (with hiatus) एव च, V2 D2 वीर्यवान्, B3 शुभ (for तत्र च) V3 शुभलक्षण —(l 176) V चोरसि, B1 [उ]रसि च (for [उ]रस्यभि) —For l 171-176, D2 subst

32* मित्रकार्येण सप्राप्त पुरीं लङ्का महाबल ।
राघवस्य च तद्भर्तुर्भ्राता सौमित्रिरादने ।
रावणेन हत शक्त्या पतितोऽस्ति महीतले ।

—D2 om., B3 reads in m l 177 —(l 177) V3 [औ]षधी- B3 वैद्योपदेशात्प्राप्तोऽस्मि (for the prior half) B4 प्राप्तोऽस्मि (for पर्वत) —(l 178) Ñ2 D2 4 D7 विशल्यकरणी B4 यत्र, D3 (with hiatus) इद (for तत्र) D2 परौषधी Ñ2 B2 4 D7 त(B4 य)त्र जाता महौषधि (B2 4 °धी) (for the post. half) —D2 om (hapl) l 179 —(l 179) Ñ2 B4 D7 आहर्तु (for आनेतु) V1 B2 3 तावद् हनुमायातो, V3 तामादय गमिष्यामि (for the prior half) —V3 repeats the post half of l. 177 in place of the post half of l 179. Ñ2 V2 B1 इष्टा V1 दृष्टा, V2 महौषधि —(l. 180) B1 [ऽ]स्मि (for ऽहम्)

D3 विलम्बो न मया कार्य प्रमाद वक्तुमर्हथ —For l. 176-180, Ś D2 8 12 subst

33* शक्त्या विनिहतो वीर निर्भिन्नो मेदिनीं गत ।
तस्यार्थेऽहमिह प्राप्त ओषधी प्रति तापस ।
विशल्यकरणी चैव इह जाता गिरौ शुभे ।
विलम्बो नैव कर्तव्यो यदि जानासि वक्ष्यताम् ।
यावत्सचन्द्रनक्षत्रा न रात्रि क्षयमागता ।
तावन्मयाद्य गन्तव्य गृहीत्वा परमौषधीं ।

[(l 1) D2 त्वनिहतो D2 विप्र (for वीर) —(l 2) D2 इद स- (for ऽहमिह) D2 8 औषधीं (D8 °धी). —Note hiatus between the two halves —(l 3) D2 -करणी (for -करणी) D12 चेषा L (ed.) सेह D2 om (hapl) after जा up to जा in l 4 —(l 4) Ś2 विलम्बो न च कर्तव्य (for the prior half) —D2 om l 5 —(l 5) Ś2 D2 शर्वरी न हि प्रत्ययात् (D2 व्यतिक्रमेत्) (for the post half)],

—Then all the above MSS cont

34* पानीय पातुमिच्छामि तवानुरूप तपोधन ।

[after the prior half, D2 ins.

34(A)* शीघ्र समानयस्व मे ।
येन तृप्ति गमिष्यामि]

—For l 175-180, Ñ1 D13 subst, while B3 in m ins only l 3 after l. 176·

35* तस्य भ्राता तु धर्मज्ञो लक्ष्मणो नाम वीर्यवान् ।
रावणेन महायुद्धे शक्त्या स विनिपातित ।
भिषग्देशात्तदास्ते मायुषेण स जीवति ।
वैद्योपदेशात्प्राप्तोऽस्मि पर्वत गन्धमादनम् ।
विशल्यकरणी नाम जाता चात्रिमहौषधी ।
तदानयनहेतोश्च त्वरमाणोऽहमागत ।

[(l 1) D13 राघवस्य (for तु धर्मज्ञो) —(l 2) D13 स तु शक्त्या निपातित (for the post. half) —(l 3) B3 [अ]दित B3 D13 सम्प्रति D13 transp l and m —(l 5) D13 तत्रिमहौषधी]

Ś Ñ1 D2 8 12 13 om l 181-182 Ñ2 V B D7 read for the first time l 181-182 in the context of Hanumat's reply to Kālanemi and repeat them in the context of Hanumat's reply to Gandharvas as

हनूमतो वच श्रुत्वा मुनिवेशधरोऽब्रवीत् ।
यद्यप्येवं महाभाग मुहूर्तं तावदास्यताम् ।
अतिथिस्त्वमनुप्राप्तो वीर पूजा गृहाण मे ।
इद मम सरो दिव्य तपसोग्रेण चार्जितम् ।
पीतमात्रे तु पानीये न मास बाधते क्षुधा ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा हनुमान्वायुविक्रम ।
अवतीर्य सरो दिव्यमुत्पलै कुमुदैर्वृतम् ।
सोऽपिबत्तत्र पानीय ग्राही चैव तमग्रहीत् ।
स गृहीतस्तया ग्राह्या हनुमान्हरिपुगव ।
वेगेन सुमहातेजास्तोलयामास ता स्थलम् ।
तोलयित्वा च ता ग्राहीं नखैरेव व्यदारयत् ।
ततोऽसावन्तरीक्षस्था ग्राही वचनमब्रवीत् ।
कस्त्वं वानररूपेण प्राप्तो ह्रदमनुत्तमम् ।
तस्यास्तद्वचन श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।

---

l 11–12 of 82* —(l 182) V_2 B_3 जगदात्मना —(l 183) $\tilde{N}_1$ D_{13} (both with hiatus) कपिरूप- (for मुनिवेश-) Ś $D_{2,8,12}$ तस्य तद्वचन श्रुत्वा रक्षो वचनमब्रवीत्, D_3 मुनि कपटवेश स प्रोवाच कपिकुजर —After l 183, Ś $D_{2,8,12}$ ins

36* श्रूयता वचन मह्य यत्सत्य वानरोत्तम ।

—Ś $D_{2,3,8,12}$ om l 184–185 —(l 184) $\tilde{N}_2$ B_3 महाबाहो (for महाभाग) —(l 185) B_1 यत्र च (for अतिथिस्). —For l 184–185, $\tilde{N}_1$ D_{13} subst., B_3 ins in m after l 183

37* एवमस्तु महाभाग श्रूयता वानरेश्वर ।
ह्यद्योऽस्मि मे तुहृच्चामि नेन ते कथयाम्यहम् ।

[(l 2) D_{13} [ऽ]स्मि च (for ऽस्मि मे). $\tilde{N}_1$ [अ]पि, D_{13} [अ]स्मि (for [अ]सि)]

—Thereafter $\tilde{N}_1$ D_{13} cont

38* विशल्यामानय पश्चान्मृतसजीवनीमपि ।

—(l 186) Ś $D_{2,8,12}$ महत्, D_{13} पश्य (for मम) $\tilde{N}_1$ D_{13} रम्य (for दिव्य) V_2 मम (hypm) (for च). Ś $D_{2,8,12}$ तपसा निर्मित मया (D_2 पुरा), D_3 हनुमान्मारुतात्मज (for the post half) —D_3 om l 187–189 —(l. 187) $V_{1,2}$ B_{2-4} न त्वा स, V_3 B_1 न मा स- (for न मास). B_2 (m also) तृषा (for क्षुधा) Ś $\tilde{N}_1$ $D_{2,8,12}$ अस्मिन् ($\tilde{N}_1$ तत्र) पीत्वा तु पानीय मास न भवति क्षुधा ($\tilde{N}_1$ व्यथते तृषा), D_{13} तदुपाघ्रात पानीय शामनो व्यथिनस्तृषा —After l. 187, $\tilde{N}_1$ B_3 D_{13} ins

39* अध्वना जनितक्लेश श्रम च विनियच्छति ।
[$\tilde{N}_1$ D_{13} जनित गात्रे]

—(l 188) D_{13} स तस्य (for तस्य तद्). $\tilde{N}_2$ B_4 D_7 वायुनदन Ś $D_{2,8,12,13}$ (all with hiatus) एवमस्त्विति मारुति (for the post half) —(l 189) $\tilde{N}_1$ अवतीर्णं B_4 कुसुमैर् (for कुमुदैर्) V_2 B_1 चित (for वृतम्) Ś $D_{2,8,12}$ पानीय पातुमुद्यत, $\tilde{N}_1$ D_{13} कमलरूपशामित (for the post half) —After l 189, $\tilde{N}_1$ D_{13} ins

40* लाङ्गूलेन प्रगाढत्वात्क्रीडतेव लीलया ।
तच्छर क्षोभयामास वेलामिव महोदधि ।

[(l 1) $\tilde{N}_1$ पत्नो हृत्वा $\tilde{N}_1$ क्रीडन्निव वलीयसा (for the post half) —(l 2) $\tilde{N}_1$ क्षोभमापन्न वेलयेव]

—(l 190) B_3 तस्य, B_4 यत्र (for तत्र). —V_3 om., B_3 reads in m. l. 191 —D_3 om. l. 192 —(l 192) V_3 सुमहावेगस् (for सु°) B_3 भुवि, D_7 स्थले (for स्थलम्) —(l 193) $\tilde{N}_2$ D_7 स (for च). —(l 194) D_7 सा त्वतरिक्षस्था. V_2 B_1 चाप्सरा वाक्यमब्रवीत् (for the post. half). —For l 190–194, Ś $D_{2,8,12}$ subst

41* पिबतस्तस्य पानीय पद्मपत्रपुटेन तु ।
उदकाभ्यन्तरे ग्राही पाद जग्राह दक्षिणम् ।
ततस्ता तु महावेगो हनुमान्मारुतात्मज ।
स्थले निपातयित्वा ता नखैस्तीक्ष्णैर्व्यदारयत् ।
निहता तत्क्षणे दिव्या साकाशेऽधिष्ठिताब्रवीत् ।

[(l 1) D_2 -पुटे शुभे —(l 3) L (ed) स (for तु) $\acute{S}_2$ पवनात्मज —(l 4) D_2 तु (for ता). —(l. 5) $D_{2,12}$ (both with hiatus) आकाशे],

while $\tilde{N}_1$ D_{13} subst for l 190–194

42* सुशीत पिबते वारि ग्राहीग्रस्तो हरि प्रभु ।
ततो युद्ध महाघोर ग्राह्या वायुसुतस्य च ।
हनूमताचिराद्ग्राही सलिलादुद्धृता स्थलम् ।
तोलयित्वा ततो ग्राही नखैर्दन्तैर्विदारिता ।
निहता तत्क्षणाद्ग्राही ह्याकाशे प्राब्रवीदिदम् ।

[(l 1) D_{13} पवनो (for पिबते). —(l. 5) D_{13} ह्याकाशस्था (for °शे प्र-)],

whereas D_3 subst for l. 190–194

43* पानीयमपिबत्तत्र पद्मपत्रपुटेन स ।
स पिबन्तृषितो वारि सहसा ग्राहया धृत ।
तामाजघान निशितैर्नखैर्मारुतिरम्बुनि ।
निहता दिव्यरूपा सा व्योमस्था वाक्यमब्रवीत् ।

—V $B_{1,3,4}$ om (hapl) l 195–203. —(l 195) D_2 कथ, D_3 इह (for कस्त्व) D_{13} द्रुतम् (for ह्रदम्) $\acute{S}_1$ $D_{8,12}$ मम मृत्युरिहागत, $\acute{S}_2$ D_2 (both with hiatus) मृत्युर्मम इहागत, D_3 कस्त्व मे यत्पुरागत (for the post. half) —After l 195, Ś $D_{2,8,12}$ ins

44* श्रोतुमिच्छा महाबाहो किमर्थं त्वमिहागत ।
[D_2 इच्छे (for इच्छा)]

—(l 196) Ś $D_{2,8,12}$ ग्राह्यास्तु (for तस्यास्तद्) D_3 तामाह हनुमान्वीक्ष्य सत्यमेव तदा वच —After l 196, Ś $D_{2,8,12}$ ins, D_3 ins after l 200

शृणुष्वावहिता भद्रे यदि मां ज्ञातुमिच्छसि ।
मित्रभ्राता हरीन्द्रस्य सुग्रीवस्य हि लक्ष्मण ।
रावणेन नृशंसेन शक्त्या ह्युरसि ताडित ।
तस्यार्थेनास्मि सम्प्राप्तो हनूमान्हरियूथप ।
त्वां तु विज्ञातुमिच्छामि किमर्थमुषिता जले ।
रौद्ररूपा महाकाया त्रासयन्ती वनेचरान् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ग्राही वचनमब्रवीत् ।
श्रूयतां कपिशार्दूल हनूमन्वायुविक्रम ।
जानीहि मामप्सरसं गन्धकालीं तु नामत ।
आकाशेन तु गच्छन्ती कुबेरभवनं पुरा ।
विमानेनार्कवर्णेन तप्तकाञ्चनवर्चसा ।
नापश्यं तत्र वेगेन तपस्यन्तं महामुनिम् ।
यक्षो नाम महातेजा मुनि शापायुधस्तदा ।
अवधूतो मया चासौ विमानेन हरीश्वर ।
अब्रवीत्सुमहातेजा मुनिस्तत्तपसान्वित ।
उत्तरस्यां दिशि गिरिर्यो नाम्ना गन्धमादन ।
दक्षिणे तस्य पार्श्वे तु समीपे पल्वलो महत् ।
ग्राही तत्र भवित्री त्वं सर्वप्राणापहारिणी ।
ततोऽहं शापनिर्दग्धा पतितास्मि महीतले ।
शापान्तायानुनीतश्च मयासौ मुनिरब्रवीत ।
यदा यास्यति वीरस्तु हनूमान्गन्धमादनम् ।

45* मा विषादं कुरु त्वं हि मरणं प्रति सुन्दरि ।

[In place of the prior half, D8 erroneously repeats the prior half of l 195 D2 हि गच्छ त्वं (for कुरु त्वं हि) D3 विशालाक्षि मरणात्कुरु (for कुरु त्वं हि मरणं प्रति).]
—Ś D2 8 12 om l 197–199 —(l 199) Ñ2 illeg. for the prior half —(l 200) B2 -पुंगव (for °यूथप). —For l 200, Ś D2 3 8 12 subst

46* हनूमान्वायुपुत्रोऽहं संप्राप्तो गन्धमादनात् ।

[D2 रामदूतो हि (for वायुपुत्रोऽहं) D2 गन्धमादन, D3 औषधीं हेतुमागत (for the post half)]
—Ś D2 3 8 12 om l 201–202 —(l 201) D13 ततस्ते (for त्वां तु वि-) Ñ2 D7 वसते (for उषिता) —(l. 202) D13 जलेचरान् —(l 203) Ś2 ततस्त (for तस्य) D13 वाक्यमथाब्रवीत D3 मा प्राह नभस्या त हनूमत नपस्विनी (subm)
—Ś Ñ1 D2 3,8 12 13 om l 204. —(l. 204) B1 4 वायुनंदन (for °विक्रम). —B2 om l 205 —(l 205) V3 गन्धकालीति
—For l. 205, Ñ1 D3 13 subst

47* अप्सरा मां विजानीहि गन्धकालीति विश्रुताम् ।
[D3 विश्रुत]

—D3 om l 206–209 —(l 206) B1 3 हि (for तु) V1 3 B1 3 4 गच्छती Ñ1 D13 गच्छमानान्तरीक्षेण (for the prior half) Ñ1 महत्, D13 प्रति (for पुरा) —For l 205–206, Ś D2 8 12 subst

48* मां विजानीह्यप्सरसं विद्युन्मालेति विश्रुताम् ।
गच्छन्त्याकाशमार्गेण स्वर्भानुशशिनेमर ।

—Ś D2 8 12 om l 207–209 —(l 207) V3 damaged from वर्चसा up to तपस्यन्तं in l 208 Ñ1 D13 धर्म(D13 स्वय)युक्तं भास्वता (for the post half) —(l 208) B1 तेन नापश्यत (for the prior half) —V3 om l 209–210 —(l. 209) B3 रक्षो (for यक्षो) B2 4 नाम (for तदा) —V3 om (hapl) l 210–211 —(l. 210) D2 पूर्व (for चासौ) and मुद्गया मुनिपुंगव (for the post half) —D3 om l 211–214 —(l 211) B1 3 D7 स, B4 स (for सु-) B1 शापायुधम् (for तमन्वाह).
—For l 210–211, Ś D2 8 12 subst

49* कपिलेनाथपूतो हि तेनाहं पातिता भुवि ।
अपतिष्ठो हि स क्रोधान्मामुवाच महामुनि ।

[(l 1) Ś2 अवधूतो मया सम्यक्, D2 आकाशे मया दत्त (for the prior half) D2,12 पतिता —(l 2) Ś D8 अविज्ञिप्तो D2 अवलिप्तो D12 सकोपो.]
—Ś D2 8 12 om l 212–213 —(l 212) B3 गिरेर् —(l 213) B1 च (for तु) —V3 damaged from पे up to व्य in l 214 Ñ2 D7 [ऽ]स्ति (for मह्) B2 सरोवर (for ल्वलो महत्) —(l 214) B1 तत्र ग्राही (by transp) V1 B4 D7 प्राण (for प्राणि) —After l 214, Ñ1 D7 ins.

50* श्रामती सर्वभूतानां घोररूपा महाबला ।

—(l. 215) D3 तेन (for ततो) B1 शापदग्धा तु D3 पतितास्मि[ऽ]त्रनाशये (for the post half) —(l. 216) B4 [अ]थ (for [अ]नु-) V3 B1 corrupt, B3 शापान्त कृपया कुर्वन् (for the prior half). Ñ2 B2–4 D7 मम् (for मया) —(l 217) V3 damaged (except यदा यास्यति). G (ed.) गन्धमादने —For l 208–217, Ñ1 D13 subst.

51* स तु दृष्टो मया दिव्य स्थितस्तत्र महामुनि ।
शापायुधो महातेजा यक्षो नाम महायश ।
अवधूतश्च तत्र मन्दभाग्यतया मया ।
स्पृष्ट पादेन वै तत्र ततोऽहं पतिता भुवि ।
क्रुद्धश्चाब्रवीद्वाक्यं दीप्यमानो यथानल ।
यथा त्वयावधूतोऽस्मि दर्पेण विमानिनि ।
उत्तरे हिमवत्पृष्ठे पर्वते गन्धमादने ।
तस्मिन्शैलवरे रम्ये नानाधातुसमाकुले ।
तस्मिन्सरसि पापे त्वं ग्राही भव ध्रुवम् ।
श्रामती सर्वभूतानां घोररूपा महाबला ।
यदा तु द्रक्ष्यसे वीरं वानरं पवनात्मजम् ।
तच्चाहं विद्धि मोक्षं तु हनूमानं महामुनि ।

[(l 1) D13 न (for च). —(l 2) D13 महामुने D13 महायश (for महाबल) —(l 3) D13 तत्र मन्दभाग्यतया (for the post half) —(l 4) D13 तत्र पादेन (for तत्र ततो) —(l. 6) D13 तादृक् (for यदा) and हि (for हि). —(l 8) D13 रम्ये नानाधातुविचित्रिते.]

तदा शापाद्विमोक्षस्ते भविष्यति न सशय ।
एतत्ते कथित सर्वं विज्ञातोऽसि मयानघ ।
मोक्षिताहं त्वया वीर यामि वैश्रवणालयम् ।
स्वस्त्यस्तु ते महाबाहो कृतकृत्यो गमिष्यसि ।
पापात्मा ह्येष दुर्बुद्धिर्मन्यसे यन्मां त्विह ।
जहि रक्षो महामायं विप्रवेषं महाबल ।
एष राक्षसराजेन रावणेन दुरात्मना ।
प्रेषितस्त्वद्विनाशाय कालनेमिर्निशाचर ।
तस्यास्तद्वचन श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
सुविस्रब्धाप्सरो गच्छ मया दिष्ट्यासि मोक्षिता ।
मोक्षयित्वा तु ता ग्राही हनूमान्वायुनन्दन ।
तदाश्रमपद दिव्य ययौ यत्र स राक्षस ।
प्राप्त दृष्ट्वा च स हरिमृषिरूपी निशाचर ।

—(l. 218) Ñ1 D13 तत (for तदा) D13 पापाद् B1 तु (for ते). Ñ1 D13 विलासिनि (for न सशय).—For l. 214–218, Ś D8 12 subst , D2 subst l 1–4 for l. 214–217.

52* गच्छ ग्राही भवस्वेति शप्ताह तेन वानर ।
इहाह वसती भद्र वर्षाणामयुत शतम् ।
उक्ता च तेन ऋषिणा दीप्तक्रोधेन मानद ।
यदा वीरो हनूमास्त्वा ग्रहीष्यति जले गताम् ।
तदा सप्राप्तमोक्षा त्व भविष्यसि निरामया ।

[(l 1) Ś2 तेन च (for [अ]ह तेन) —(l 2) Ś2 गत (for शतम्) —(l 4) Ś2 जलेचरा, D2 जलेचरीं —(l 5) Ś2 moth-eaten for सप्राप्तमोक्षा त्व]

—For l 216–218, D3 subst

53* अनुनीतो मया पश्चादुक्तवानिति स प्रभु ।
दर्शनान्मारुतेस्त्वत्र स्वरूप त्वमवाप्स्यसि ।

—D3 om l. 219–229 Ś D2.8 12 om l 219. —(l 219) Ñ1 D7 13 नीर, Ñ2 तत्र (for सर्वं). V2 B1 लघु (for [अ]नघ) Ñ1 D13 शा(D13 पा)पस्यास्य विमोक्षण (for the post. half) —After l 219, Ñ1 D13 ins

54* ततो वर्षसहस्राणि सुबहूनि महाद्युते ।
मया जलेऽनुभूतानि वसन्त्या कपिकुञ्जर ।

[(l. 2) D13 जलेषु भूतानि.]

—V3 om l 220–225 —(l 220) V2 गच्छामि (hypm) (for यामि) Ñ1 D13 गच्छ त्व गधमादन (for the post half) —Ñ1 V2 B2–4 D13 om l 221–225 —(l 221) B1 नेस्तु (by transp.) Ñ2 V1 भविष्यसि (for गमिष्यसि) —For l 220–221, Ś D2 8 12 subst

55* दिष्ट्या त्वमिह सप्राप्त शापाच्चाह विमोक्षिता ।
भृश प्रीतास्मि ते वीर राघवाज्ञां प्रकुर्वत ।

[(l 1) Ś2 प्रसाद, D2 चैव (for चाह)]

—After l 221, V1 B1 ins

56* वर्त्मनो विघ्नकारीणि सत्त्वान्यत्र हनिष्यसि ।

[V1 illeg for वर्त्मनो]

—V1 B1 om l 222–225 —(l 222) Ś D2 8 12 य(D2 मा)मेन मन्यसे मुनिं(Ś2 D2 ऋषिं) (for the post half) —(l 223) Ś D8 12 एष (for जहि). Ś महामायो विप्रवेशो —After l 225, Ś D2 8 12 ins :

57* इत्युक्त्वा वायुपुत्र सा अप्सरा कामरूपिणी ।
अन्तर्धानं गता तत्र दृश्यमाना हनूमता ।
ग्राहा गताया हनूमाश्चिन्तयामास बुद्धिमान् ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves. —(l 2) D2 अतर्धानगना]

—Ś D2 8 12 om l 226–235 —(l 226) V2 om (hapl) from हनुमान् up to ग्राहीं in l 228 Ñ1 om (hapl) from हनुमान् up to श्रुत्वा in l 2 of 58* —(l 227) V1 3 B2 3 याहि (for गच्छ) D13 ऋषिशापाद् (for मया दिष्ट्या) B4 [अ]य (for [अ]मि) V3 D13 विमोक्षिता —After l 227, Ñ1 D13 ins

58* यथापूर्वं कुबेरस्य गम्यनात्तद्वरालयम् ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा गन्धकाली वराप्सरा ।
स्वर्गं गता महाभागा हनूमाश्चाश्रम गत ।
अपश्यन्त दुरात्मान चिन्तयान मनोरथान् ।
अवतारित प्रयत्नेन मायया चैव मोहित ।
तस्मिन्नेव ह्रदे दिव्ये तया ग्राहा विसूदित ।
हाहाकार विमुञ्चन्वै स प्रविष्टश्च तत्सर ।
हनूमान्हि महावीरस्तत्रैव सलिलाशये ।
एवमुक्तो महावीरो रावणो राक्षसेश्वर ।
प्रहृष्टवदनो भूत्वा मान मे वर्धयिष्यति ।
एव बहुविध तत्र चिन्तयन्व निशाचर ।

[Ñ1 om up to श्रुत्वा in l 2 —For l 6–7, D13 subst

58(A)* तस्मिन्नेव द्रुमे रम्ये स तदा तेन सूदित ।
हाहानाद प्रमुञ्चन्वै शोभमानश्च तत्सर ।

—D13 om l 8–9.]

—After l 227, B3 ins , Ñ1 D13 ins after l 228

59* अचिरेणैव कालेन वायुवेगेन वानर ।

—(l 228) Ñ2 B1 D7 च (for तु). Ñ1 D13 ततो (for तु ता) —(l 229) V3 [आ]श्रममिद Ñ1 D13 प्रययो हरियूथप (for the post half) —(l 230) V1 om च स V3 om च B3 हनुमतम्, G (ed) स तु हरिम् (for च स हरिम्) Ñ1 D13 सश्रमात्फलमादाय (for the prior half). V1 B4 ऋषिरूप- Ñ2 D7 म राक्षस (for निशाचर) —For l 230, B1 subst

60* त प्राप्त स हरिं दृष्ट्वा मुनिरूपी निशाचर ।,

while D3 subst

गृहीत्वा फलमूलानि भक्षयस्वेत्युवाच ह ।
अथापश्यत्स तद्रूप हनूमान्प्लवगर्षभ ।
मुहूर्तमभवत्तत्र ध्यानचिन्ताभिसप्लुत ।
रूपीणा नेदृश रूप पश्याम्यद्येह यादृशम् ।
कारणेनात्र भाव्य व चेष्टा ह्यस्य सुदारुणा ।
रक्षस सदृशाकारो विकारश्चास्य दृश्यते ।
मायाधिकानि रक्षांसि विचरन्ति यदृच्छया ।
व्यक्त राक्षसराजेन प्रेषितो मद्वधाय वै ।
तद्धनिष्ये दुराचार राक्षस वधकाङ्क्षिणम् ।
तिष्ठ पाप दुराचार विज्ञातोऽसि मयाधुना ।
श्रुत्वा हनुमतो वाक्य कालनेमिर्निशाचर ।
स्वरूप दर्शयामास विकृत घोरदर्शनम् ।
चतुर्मुख चतुष्पाद चतुर्दन्त भयानकम् ।
मारुति त्रासयामास क्व गमिष्यसि वानर ।
जिघासार्थं समादिष्टो रावणेन महात्मना ।
बहुमायाधरश्चाह कालनेमिरिति श्रुत ।

61* हनूमन्त ततो दृष्ट्वा कालनेमिर्निशाचर ।

—D5 om (hapl) l 231–241 —(l 232) V3 om. स (subm.) Ñ2 B1 D7 अमद (for म तद्) V1 दुर्गमेश्वर —V3 om l. 233 V1 partly illeg for l. 233 —(l 233) B4 मुहूर्त म भवत् (for मुहूर्तमभवत्) Ñ2 D7 मवून , B3 सस्थित (for सप्लुत) V2 B1 परिप्लुत (for [अ]भिस°) —For l. 231–233, Ñ1 D13 subst

62* हनुमन्तमुवाचेदं भक्षयेति हरीश्वर ।
तस्य बुद्धिं समुत्पन्ना कपीन्द्रस्य हनूमत ।

[(l 1) Ñ1 हरीश्वर]

—(l 234) Ñ1 D13 चेष्टित चास्य लक्ष्ये (D13 लक्षण) , B1 G (ed.) स (G [ed] स) पश्यामीह यादृश (for the post. half) —Ñ1 D13 om l 235 —(l 235) B3 मे (for वै) B1 च (for हि) B3 [अ]त्र (for [अ]स्य). —V3 om l. 236–237. —(l. 236) Ñ1 D13 -[आ]कार B1 D13 लक्ष्यते (for दृश्यते) Ñ1 विकार चास्य लक्ष्ये (for the post half) —(l 237) Ñ1 मायाकारीणि, B1 मायाबलेन, D13 मायाकाराणि (for मायाधिकानि) Ñ1 D13 घातयति (for विचरन्ति) D13 यथेच्छया. —(l 238) V3 प्रस्थितो (for प्रेषितो) Ñ1 [ऽ]य (for मद्-) and मे (for वै) —After l 238, D13 ins

63* मायावता न गृह्यन्ते तदर्थं चागतो ह्यहम् ।

—(l 239) B4 दुरात्मान Ñ2 D7 वधिष्यामि दुरात्मान, V3 अनेक्ष्य पार्तरेज्ञेमो (for the prior half) —For l 239, Ñ1 D13 subst

64* [illegible] दुरात्मान राक्षस [illegible] ।

—Then cont

65* [illegible] ।

—For l 236–239, Ś D5 8 12 subst

66* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

[(l 1) D5 [illegible] D5 [illegible] Ś1 D5 [illegible] (for [illegible]) —(l. 3) D5 [illegible] (for [illegible]) —(l 4) D5 [illegible] (for [illegible]).]

—Ś D5 8 12 om. l. 240–241 —(l 240) V1 [illegible], D13 [illegible] L (ed) [illegible] (for the post. half) —(l 241) L (ed) तस्य तद्वचन श्रुत्वा (for the prior half) Ñ1 D13 नराधम (for निशाचर) —(l 242) Ñ1 D13 अकरोत्तत्र (for दर्शयामास). D5 [illegible] परदारुण —B1 2 4 D3 om l 243 V1 partly illeg for l 243 —(l 243) Ñ1 V3 -[illegible] (for -[illegible]) B3 [illegible] चतुर्दंष्ट्र, D13 चतुर्बाहु चतुर्नेत्र (for चतुष्पाद चतुर्दन्त) V2 3 B3 भयावह —For l 242–243, Ś D5 8 12 subst

67* रूप प्रकुरुते भीम दशकन्धरशासनात् ।
पञ्चयोजनमूर्ध्वं तु पुच्छमुत्क्षिप्य सोऽब्रवीत् ।
अष्टौ दंष्ट्रा सुतीक्ष्णाग्रा सक्किणी [illegible] ।
विवृते नयने घोरे मेघस्तनितनि स्वन ।
अर्धेन्दुममलाभ तु प्रगृह्यास्यद्वारो हरिम् ।
हनुमानपि दुष्पर्षो दशयोजनमायतम् ।
रूप कृत्वा मतिविपुल महाकायो महाबल ।

[D5 om l 1–4 —(l. 1) D12 [illegible] Ś1 [illegible] विकुरुते घोर (for the prior half) D5 [illegible], L (ed.) दशानन —(l 2) Ś1 ऊर्ध्वं तु योजन [illegible] (for the prior half) —(l 4) L (ed) विवृतनयनो घोरो (for the prior half) —(l 5) D8 [अ]-[illegible], D12 [अ]-[illegible]; L (ed.) [अ]-[illegible] (for [अ]-[illegible]). —(l 7) D5 हि (for म-)]

—Ś D5 8,12 om l 244–249 Ñ1 om (hapl.) l 244–247. —(l 244) V3 क्व गच्छसि, V1 [illegible], B3 क्व [illegible] गच्छसि (for क्व गमिष्यसि) —(l 245) Ñ2 B4 D7 [illegible], V2 B1 दुरात्मना (for महात्मना) —(l 246) V3 B3 [illegible], B2 [illegible] (for [illegible]) D13 [illegible] Ñ2 V2 B4 D7 निशाचर (for इति [illegible]) B1 [illegible] (for the post half) —For l 244–249, D3 subst

68* [illegible] ।
अथ [illegible] ।
[illegible] ।

—Then cont ·

69* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

अद्याहं तव मांसेन तृप्तिं यास्यामि वानर ।
हनूमानपि तच्छ्रुत्वा द्विगुणीकृतविक्रमः ।
स बद्ध्वा भ्रुकुटीं वक्त्रे राक्षसं तं समाह्वयत् ।
बाहुयुद्धं तयोस्तत्र ववृधे कपिरक्षसोः ।
समुष्टिवज्रपातैश्च पार्ष्णिलाङ्गूलताडनैः ।
उभौ महाबलौ तत्र भीमौ भीमपराक्रमौ ।
अवृक्षमशिलं चैव तं देशं सम्प्रचक्रतुः ।
ततो वायुसुतेनासौ बाहुपाशेन यन्त्रितः ।
विगतासुर्गतश्रीको न्यपतद्भुवि राक्षसः ।
महानादं ततः कृत्वा गतो वैवस्वतक्षयम् ।
हनूमानपि तेजस्वी प्रययौ गन्धमादनम् ।
तेन राक्षसनादेन गन्धर्वास्ते महाबलाः ।
बभूवुर्भयसंत्रस्तास्तस्मिन् कोष्ठे महाबलाः ।

सिंहैर्व्याघ्रैर्गजेन्द्रैर्वाथ सदृशोऽसि कपीश्वर ।
स त्रिदशैस्तूयमानस्तथा तुम्बरुनारदैः ।
अप्सरोभिर्गीयमानः पथि व्योमगतैर्व्रजन् ।
यत्र वायुर्महात्मा वै आकाशे दूरतः स्थितः ।
समाहूय प्रियं पुत्रमिदं वचनमब्रवीत् ।
साधु पुत्र सुपुत्रस्त्वं यस्य ते बलमीदृशम् ।
निहतो राक्षसः पापः कालनेमिः प्रियंवद ।

[(l. 10) Note hiatus between the two halves.]

—After l. 247, Ñ1 (after l. 243 owing to om.) D13 ins.:

70* हनूमन्तं ब्रवीतु वै तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ।

—(l. 248) Ñ2 B4 D7 ततो वायुसुत (for हनूमानपि तच्) Ñ1 तं दृष्ट्वा, D13 तदृष्ट्वा (for तच्छ्रुत्वा) D13 -विग्रहः (for -विक्रम). —(l. 249) Ñ1 D13 बद्ध्वा तु, D7 आबध्य (for स बद्ध्वा). Ñ1 D13 तत्र (for वक्त्रे). Ñ1 D13 प्रत्यधावत, V3 B4 तं समार्दयत् (for तं समाह्वयत्). —(l. 250) Ñ1 D13 ततस् (for तयोस्). V2 B1 चाभवत्, B3 सज्जज्ञे (for ववृधे). Ñ1 D13 नखर्दन्तैस्तलैस्तथा (for the post. half). —(l. 251) B2 मुष्टिभिर् (for समुष्टि-) Ñ2 बाहु- (for वज्र-). V1.3 घातैश् (for -पातैश्). B3 -बाहुपार्श्वैश् (for -वज्रपातैश्). —V3 damaged for the post. half (except पा).—For l. 251, Ñ1 D13 subst.:

71* वज्राशनिसमस्पर्शैर्मुष्टिभिर्लाङ्गुलेन च ।

[D13 वद्ध- (for वज्र-) D13 मुष्टिना.]

—(l. 252) B3 ततो (for उभौ). Ñ1 D13 युद्धे तत्र (for तत्र भीमौ). —After l. 252, Ñ1 D13 ins.:

72* ततो युद्धं महाघोरं तुमुलं कपिरक्षसोः ।

[D13 अभवत् (for तुमुलं).],

while V3 ins. two illeg. lines.

—(l. 253) V3 अतृणं (for अशिलं) Ñ1 D13 अवृक्षसलिलं B4 [अ]पि (for [ए]व) Ñ1 V3 D13 तद् (for तं) Ñ1 D13 अतृणीकृतं (for सम्प्रचक्रतुः). —After l. 253, Ñ1 D13 ins.:

73* आविष्टो हनुमांस्तत्र राक्षसेन बलीयसा ।

[D13 तेन (for तत्र).]

—(l. 254) Ñ1 D13 [अ]पि, V2 B1 [आ]जौ (for [अ]सौ). —(l. 255) D13 स (for वि-). —V3 damaged after न्यप up to ग in l. 256. Ñ1 राक्षसः पतितो भुवि, D13 पतितो राक्षसो भुवि (for the post. half). —(l. 256) Ñ1 D13 तथा (D13 °तो) मुक्त्वा (for ततः कृत्वा). B1 वैवस्वतक्षयं ययौ, B2 गतोऽसौ यमसादनं (for the post. half). —For l. 250–256, Ś D2.8.12 subst.:

74* उत्पुत्याकाशमार्गं तु न्यपतद्राक्षसो हरिं ।
तलेनैव जघानाशु वज्रपातोपमेन तम् ।
स विनिर्भिन्नमस्तिष्कः शिरःस्फुटितबन्धनः ।
गतासुर्निपपातोर्व्यां कालनेमिर्निशाचरः ।
तं निहत्य महानादं ननाद स महाकपिः ।

[(l. 1) D2 उत्पत्य (for उत्पुत्य). D2 [उ]रसि (for हरिं). —(l. 2) D2 च (for [ए]व). —(l. 3) D2 विनिर्गत- (for विनिर्भिन्न-) D2 शिरः-, D12 शिर- Ś2 स्फोटित- —(l. 4) D12 कालनेमि- D2 हतो मारुतसूनुना (for the post. half). —(l. 5) Ś1 D8 न- (for स)]

—Ś V3 B2 D2.8.12 om. l. 257.—(l. 257) Ñ1 D13 त्वरितो (for प्रययौ) —After l. 257, Ñ1 D13 ins.:

75* आरुरोह महावेगो वायुतुल्यबलस्तदा ।

[D13 -जवस् (for -बलस्).]

—Ñ1 D13 read l. 258 before l. 264.—(l. 258) B4 -राजेन (for -नादेन) B2 च (for ते) —After l. 258, Ñ1 D13 ins.:

76* हाहाकारं प्रकुर्वन्तः किंचिदुत्फुल्ललोचनाः ।
सर्वे ते भयवित्रस्ता गन्धर्वास्तत्र निर्ययुः ।
मन्यन्तस्तदान्योन्यं भयसंभ्रान्तलोचनाः ।
मृगसिंहवराहाश्च शार्दूला महिषा गजाः ।
संक्षुब्धाः सर्वतस्ते तु तस्मिन्नगवरे भयात् ।

[(l. 2) Ñ1 सुमहाबलाः (for तत्र निर्ययुः) —(l. 3) Ñ1 मन्यते —(l. 5) Ñ1 तत्र (for ते तु) and तदा (for भयात्)]

—Ñ1 D13 om. l. 259.—(l. 259) V2 सकुद्धास्, B1 -सविग्रास (for -संत्रस्तास्) Ñ2 B2.4 महोजसः, V1 महायशाः, V3 महीयसां, B3 बलीयस, D7 महारथाः (for महाबलाः) —For l. 258–259, Ś D2.8.12 subst.:

77* तेन नादेन गन्धर्वाः प्रबुद्धाः शैलवासिनः ।
असिशक्तिधरा पेतुर्गदामुसलपाणयः ।
विलोकयन्तः सहसा सनद्धाः सर्वतो दिशम् ।

[(l. 2) D2.12 -मुसल-.—(l. 3) L (ed.) दिश]

अनिलसुतः स वानरेन्द्रः
सुरमुनिभिः सभाज्यमानः ।
पवनगतिः पवनात्मजो
गिरिवरमाशु समाससाद ।

Colophon

हत्वा तु हनुमान्वीरः कालनेमिं दुरासदम् ।
आरुरोह नगं दिव्यं नानाधातुविभूषितम् ।
आरुहन्तं च तं दृष्ट्वा गन्धर्वा वाक्यमब्रुवन् ।
कस्त्वं वानररूपेण सम्प्राप्तो गन्धमादनम् ।
गन्धर्वाणां वचः श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
न जाने चौषधिं तां तु विशल्यकरणीं शुभाम् ।
इच्छामि कथिता वीरा प्रसादं कर्तुमर्हथ ।
नरराजस्य विषये रामस्यामिततेजसः ।
भवद्भिः सर्वथा कार्यं राज्ञः प्रियमनोनुगम् ।
तत्प्रियार्थं तु रामस्य सुग्रीवस्य तथैव च ।
विशल्यकरणीं मह्यं वीरा आख्यातुमर्हथ ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गन्धर्वास्ते महात्मनः ।
ऊचुः कस्य त्वं विषये कस्य वा किंकरा वयम् ।

—Ś D2.8.12 om l 260–263 —(l 260) V3 अनिलवरसुत , B1 corrupt, B2 अनिलस्य सुत॰ (for अनिलसुत) —(l 261) B3 सुर * * भि B4 समाज्यमाने . V2 प्रथममुनीन्द्रसुरैर्न भाज्यमाने (corrupt), V3 * * * * * तु सनगेन्द्र, B1 सुरमुनिभिस्तव सभाज्यमान —(l. 262) Ñ2 पवनात्मजो महात्मा, B2 पवनात्मजो बली, B4 पवनात्मजोसौ (for पवनात्मजो). V3 अतिविरलगति समासदमौ ('corrupt), B1 पवनात्मजो हरिर्महात्मा —(l 263) D7 महात्मा गिरिवरमाशु B3 समासदत् V3 मत्तमहितकिंनर प्रवीर (corrupt), B4 गिरिवर नगाससार रम्य —For l 260–263, Ñ1 D13 subst . .

78* अनिलसुतवर स वानरेन्द्र
प्रथममुनीन्द्रवरैश्च वन्द्यमान ।
दशरथतनयस्य जीवितार्थं
विशति महीधर तदानिरम्यम् ।

[(l 1) D13 -वरसुत (by transp) —(l 2) D13 प्रवरमुनीन्द्रैः स च (for प्रथममुनीन्द्रवरैश्च). —(l 3) D13 -तनयस्य स —(l 4) D13 विनिविशतादिवर (for विशति महीधर)]

Colophon Ś D2.8.12 om —[*Kānda name* Ñ B D7.13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ñ V B D7.13 कालनेमिवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2.3 B2.4 D7.13 om , Ñ2 illeg , V1 81 , B1.3 78 , G (ed) 82

—(l 264) B1 स हत्वा (for हत्वा तु) D13 हनुमांस्तत्र Ñ D7.13 निशाचरं (for दुरासदम्) —For l 264, Ś D2.8.12 subst

79* हत्वा निशाचरं क्रूरं हनुमान्मारुतात्मजः ।

[L (ed) घोरं (for क्रूरं)]

—(l 265) V1.2 गिरिं (for नगं) Ś D2.8.12 गिरेः शृङ्ग (for नगं दिव्यं) and रत्न (for -धातु) Ñ1 D13 बहुपर्वसेवितं (for the post half). —D13 om l 266 —(l 266) B2.3 आरोहन्त. V3 B2.3 तु (for च). Ñ2 B4 D7 आगतं तत्र ते (B4 तं) (for आरुहन्तं च तं) Ñ1 महात्मानं (for तं दृष्ट्वा) D7 ऊचुस्तु (for अब्रुवन्).—For l 266, Ś D2.8.12 subst , Ñ1 ins after l 265

80* आरुरुक्षं महावीरं गन्धर्वैरुक्तवान् ।

[Ś2 स महावीरं, Ñ1 तं महात्मानं वै, D2 स महात्मानं (for स महावीरं). Ś1 D8 अब्रुवन्नु, Ś2 अब्रवीत्तं, Ñ1 उवाच तं].

while D2 subst

81* के यूयं नरा आगत्य कस्य प्रवासिनीम् ।

—(l 267) Ś D2.8.12 कः, Ñ1 D13 तं कि (for कस्त्वं). Ś D2.8.12 गिरिं गाहसे (Ś D2.12 °से), D2 तमं गिरिं (for गन्धमादनम्) Ñ1 D13 इह प्राप्त एव हो च (for the post half).—After l 268, Ś Ñ V B D2.7.8.12.13 ins

82* किष्किन्धा नगरी रम्या उद्यानवनशोभिता ।
वानराधिपतिस्तत्र सुग्रीवो नाम विश्रुतः ।
तस्य वानरसिंहस्य महामात्रो महाबल ।
लोके राम इति ख्यातो विख्यातः सुदुर्जयः ।
भार्यां हरन्तु तस्य रावणस्य पुरीं गतः ।
प्राप्त तत्र तयोर्युद्धं रामरावणयोरिह ।
रामभ्राता महावीरो लक्ष्मणो नाम नामतः ।
रावणेन सुतेनैव शस्त्रेणास्य विनिपातितः ।
तस्यार्थे नेतुमायातः प्राप्तः गन्धमादनम् ।
विशल्यकरणी नाम यानायितुं महौषधिम् ।
अहं वानरराजस्य सुग्रीवस्य प्रियो सुतः ।
ज्येष्ठ केसरिणः पुत्रो हनुमानिति विश्रुत ।

[For 82*, cf l 169–178 and l 181–182 —(l 1) Note hiatus between the two halves V1.3 B3 नाम नगरी (for नगरी रम्या). V3 B4 पुर- (for वन-) Ñ1 D13 सद्भिर्यादि विश्रुता, V1 (with hiatus) रम्या उद्यानशोभिता (for the post half) Ś D2.8.12 यत्र नो पदि किष्किन्धा जम्बुद्वीपसमाश्रया —(l 2) Ś Ñ1 D2.8.12.13 नाम (for तत्र) V3 इति (for नाम) Ñ1 D13 नामत (for विश्रुत) —(l. 3) D13 महात्मा च (for महाबल) —(l 4) V3 विश्रुतः (for सुदुर्जयः) —B2 om (hapl) l 5 —(l 5) V1.3 B4 D7 दुरात्मन (for तस्य तु) V3 B1 स तस्य (for रावणस्य) V3 gr —For l 4–6, Ñ1 D13 subst

82(A)* सखा दाशरथिस्तत्र प्रतिष्ठे दक्षिणं वनम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।
तस्य भार्या महाभागा जनकस्य सुता शुभा ।
रावणेन हृता सीता वने तस्मिन्महात्मना ।
स तां मृगयमाणस्तु सुग्रीवं दृष्टवान् ।
तेन सख्यं ततः कृत्वा हतवानथ वालिनम् ।
निहत्य तं महावीर्यं सर्ववानरपुङ्गवम् ।
भार्या दत्ता ततः तस्मै राज्यं च ।
युद्धे तस्य ततस्तेन हता दुरात्मना ।

वर्जयित्वा महात्मानौ गन्धर्वौ तु हाहाहूहू ।
तदद्य वध्यतां शीघ्रं वानरापसदः स्वयम् ।
इत्युक्त्वा परिवार्याथ गन्धर्वास्ते महाबलाः ।
प्राहरन्त सुमरव्या गदामुष्टितलासिभिः ।
हन्यमानस्ततस्तैस्तु गन्धर्वैर्बलदर्पितैः ।
प्रहारांस्तानसंचिन्त्य हनूमान्क्रोधमाहरत् ।
स तानक्षोभयच्चैव सवनेक इवानलः ।
ततः समभवद्युद्धं गन्धर्वाणां कपेस्तथा ।
नखैर्विदारिताः केचित्केचिद्दष्ट्राभिरर्दिताः ।
पार्ष्णिप्रहारभिन्नाश्च जर्जराङ्गा महीं गताः ।
लाङ्गूलताडिताः केचिन्नदन्तो भैरवान्रवान् ।

[D11 variants om l 1-3 —(l 4) भार्या (for देवी) —(l 6) सीतार्थन्वेषण —(l 9) तदा for महा-)]

—D13 om l 7 —(l 7) Ñ2 V3 B3 महावीर्यं, D7 महाबाहुः (for महावीरो) B2 वीर्यवान् (for नामत). —(l 8) V2 B1 शक्त्या वक्षसि ताडित (for the post half) —(l 9) B4 तस्यार्थमाहृतम् V3 इच्छामि (for आयात) B1 तस्यौषधिनिमित्त च प्राप्तोऽद्य गधमादन —For l 8-9, Ñ1 D13 subst.

82(B)* कुमारदत्तया शक्त्या भिन्नदेहोऽवतिष्ठते ।
तन्निमित्तमहं प्राप्त औषध्यर्थं नगोत्तमम् ।

[(l 2) D13 औषध्यर्थं]

—For l 3-9, Ś D2 8,12 subst.

82(C)* मित्रकार्यार्थमिक्ष्वाको रावणेनाथ विग्रहे ।
मित्रभ्राता राक्षसेन शक्त्या च विनिपातित ।
तदर्थं सम्प्रयातोऽस्म्योषधीः प्रति पर्वतम् ।

[(l 1) D2 उद्युक्तो (for इक्ष्वाको). —(l. 2) D2 [अ]थ (for च). —(l 3) D2 औषधी]

—(l. 10) Ś2 Ñ1 V2 D8 12 13 -करणी Ñ1 (with hiatus) जाता इह, D13 (with hiatus) इह जाता Ñ1 महौषधी, B1 महौषधि, B2 3(after corr marg. as above) 4 D13 वरो(B3 D13 °ना)षधीं(B3 °धिं, D13 °धी) Ś D8 12 L (ed) जानेह परमां(Ś2 D12 प्रवरां)षधी (L [ed]°धी), V2 स तस्येत महोषधी, D2 याचेऽहं वरौषधी (for the post half) —After l 10, Ś D2,8 12 ins.

82(D)* विघ्नं न मेऽत्र कर्तव्यं प्रसादं कर्तुमर्हथ ।

—(l 11) D13 बहुश्रुतो Ś D2 8 12 भूलस्तु परमेर्गुणै (for the post half). —(l. 12) B3 वातात्मज (marg also हनुमान) इति श्रुत (for the post half) Ś D2 8 12 हनुमानिति विख्यात स्वाम्यर्थं प्रार्थयामि व (D2 च)]

—Ś D2 8 12 om. l 269-274 —(l 269) V1 B2 ओषधीं, B1 ओषधिं —(l 270) Ñ1 B2 3 (marg. also as above) कथितु —B1 4 om (hapl) l 271-274 —V3 damaged for l. 272 (except प्रियमनोनुगम्) —(l 273) Ñ1 च, V3 B3 हि (for तु) V1 B2 ततः प्रियार्थं रामस्य (for the prior half) B2 महात्मन (for तथैव च) —(l 275) Ś D2 8 12 हनूमतो वच (for तस्य तद्वचन) —V3 damaged from स्ते up to किंकरा in l 276 —Ś D2 8 12 13 om l. 276-278 —(l 276) V1 illeg for the prior half B4 [अ]स्य (for स) —V3 om l 277-280 —(l 277) B3 च (for तु) V2 B1 तौ महाबलौ (for तु हाहाहूहू) V1 वर्जयित्वा च गधर्वौ हाहाहूहूर्महात्मानौ —(l 279) V1 B2 तं महाबल. —(l. 280) V1 प्रहार तु, D13 प्रहरन्ति V2 B1 प्राहरस्त च (for प्राहरन्त सु-). D13 समताच (for सुमरव्या). D13 गधर्वा युद्धदुर्मदा (for the post half). —D13 om l. 281-283 —(l 281) B4 वध्यमानस्. —(l. 282) V3 अनुग गृह्य (hypm) (for असचिन्त्य) B4 आददत्, D7 आददद् (for आहरत्) —V3 om l 283 —For l. 279-283, Ś D2 8, 12,13 (l 1 only for l 279) subst .

83* विचित्रकवचा सर्वे नानाप्रहरणोद्यता ।
कोलाहल प्रकुर्वन्त सायुधाः समभिद्रवन् ।
ततो हनूमता तूर्णं कृत्वा रूप च दारुणम् ।

[(l. 1) D2 विचित्र तावतः, D13 सनद्धकवचाः (for विचित्रकवचाः). D2 -[आ]स्थिता ; D8 -[आ]युधा (for -[उ]द्यताः). —(l. 2) L (ed) समभ्यद्रवन्. D3 सर्वे च ते सुसनद्धा हनूमन्तमुपाद्रवन्. —D8 om l. 3]

—D8 cont., Ś D12 ins after l. 284; D8 (wrongly) cont after 86*

84* पुरा त्रिविक्रमेणेव बलेर्युद्धे महात्मना ।
उत्पाट्य शिखर तस्य पर्वतस्य महाकपि ।
चूर्णयामास तान्सर्वान्गन्धर्वान्कालचोदित. ।

[D2,8 om l 1 —(l 1) Ś2 त्रिविक्रमेणैव; D12 त्रिविक्रमेसोव (corrupt) Ś बलियुद्धे, D12 बलियज्ञे Ś1 D12 महात्मन . —(l 2) D8 महात्मन (for महाकपि:). —(l. 3) D8 अहनत्समरे क्रुद्धो (for the prior half) D8 L (ed) कालनो- (L [ed]°चो)दितान्.]

—D3 om l 284-287 D2 8 om. l 284-286. Ś D12 read l 284 (followed by 84*) after 87*. —(l 284) V2 3 हरेस् (for कपेस्) Ñ1 V B4 तदा (for तथा). B1 महाकपे (for कपेस्तथा). Ś D12 गधर्वै सुमहात्मनै (for the post half) D13 ततो युद्ध महाघोर सनिरुद्धा महाबला —Ś D12 om l 285-286. —(l. 285) V3 damaged for नखैर्विदारिता. Ñ1 D13 केचिद्दन्तैर्वि- (Ñ1 °ष्टुवि)दारिता (for the post half). —(l. 286) V2 B1 -विद्धाश्च (for -भिन्नाश्च). —(l. 287) V3 रणे (for रवान्). Ś D2 8 12 लागूलेनाहता केचित्केचिद्दन्तैर्विदारिता —For l. 286-287, Ñ1 D13 subst

85* केचित्करै प्रमथिता केचित्पद्भ्या विदारिता ।
लाङ्गूलेनाहता केचिद्गन्धर्वास्ते महौजस ।

[(l 1) D13 केचित्तलनिपातिता (for the post. half)]

निमेषेण हता सर्वे तिस्रः कोट्यो महाबलाः ।
हत्वा वायुसुतः सख्ये गन्धर्वांस्तान्महाबलान् ।
ततो द्रुमलताकीर्णं सिंहव्याघ्रनिषेवितम् ।
सचचार नगं दिव्यमोषधीः प्रति वानरः ।
मार्गमाणः सुसंरब्धस्तामपश्यन्न चौषधीम् ।
गिरिं नानाद्रुमलतं नानापुष्पोपशोभितम् ।
कन्दरैः प्रस्रवन्तं च रश्मिभिर्निर्मलं जलम् ।
प्रहीनोद्भ्रान्तविहगं लीनसिंहसरीसृपम् ।
मृगसिंहसमाकीर्णं व्याघ्रऋक्षनिषेवितम् ।
फुल्लनानाद्रुमगणं नानाधातुविराजितम् ।
अनेकपक्षिसंघुष्टं किंनरैरुपशोभितम् ।
पञ्चयोजनविस्तीर्णमष्टयोजनमायतम् ।

—After l. 287, Ś D8.12 ins., while D13 cont. after 90*:

86* मुहूर्तेनाहताः सर्वे गन्धर्वा युद्धदुर्मदाः ।
हत्वा गन्धर्ववीराणां सहस्राणि चतुर्दश ।
पर्यटन्स गिरिं सर्वं नैवापश्यन्महौषधीः ।
चिन्तयामास हनुमांस्तस्याश्चिह्नं न लक्षये ।
स चिरं चिन्तयित्वा तु हृदयेन व्यदूयत ।
ततो द्रुमलताकीर्णं सिंहव्याघ्रसमाकुलम् ।
मृगयश्च समन्तात्तु न पश्यति महौषधीः ।

[D13 om. ll. 1–2 and ll. 6–7.—(l. 3) Ś2 D12 ह्यौषधी. D13 अपश्यत्तन्महौषधिं (for the post. half).—(l. 4) D13 चिंतयानोपि नैवाद्य (for the prior half).—(l. 5) D13 महाबलः (for व्यदूयत).—After l. 6, D13 ins.:

86(A)* ते समंताच्च विषयो गन्धर्वास्ते महाबलः । (sic)]

—After 86*, Ś D12 cont.:

87* अचिन्तयच्च तेनाथ किं करोमीति वै तदा ।
यद्यहं न नयिष्यामि कथं द्रक्ष्यामि पार्थिवम् ।
वानराणां च सर्वेषामवहास्यो भवाम्यहम् ।
इममेव नयिष्यामि पर्वतं गन्धमादनम् ।
नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पोपशोभितम् ।

[(l. 3) Ś2 अवहासे.—(l. 4) L (ed.) इमम्. Ś2 इनिष्यामि.]

—D2 om. l. 288–289.—For l. 288, Ś D2.8.12 subst.:

88* मुहूर्तादिव ते सर्वे सक्रुद्धेन हनूमता ।
त्रय कोट्यो हतास्तत्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।

[(l. 1) D8 मुहूर्तान्तरमात्रेण दिवसस्य हनूमता.—(l. 2) D8 तिस्र (for त्रय).]

—Thereafter they cont.:

89* हत्वा गन्धर्वराजोऽसौ गिरिमारुरुहे तत: ।

[D8 राजानो (for राजोऽसौ) and तस्मिन् सवाधिकः (for the post. half).]

—D2 om. ll. 289–290. Ś V3 D8.12 om. l. 289.—(l. 289) B4 क- (for सा).—For l. 289, Ñ1 D13 subst.:

90* हता गन्धर्वमुख्यास्ते तान्हत्वा महाबलः ।

[D12 न् (for स:).]

—Ñ1 reads l. 290–291 in marg.—(l. 290) Ś D2.8.12 नाना- (for ततो). V1 illeg.; V3 द्रु- (for द्रुम-). D13 -समाकुलं (for निषेवितं). Ñ2 D7 -व्याघ्र- ...; B3 ...वानरसेवित (for the post. half).—(l. 291) Ñ V1.3 B3.4 D7 स (for स-). V2 ... (for ...). Ñ2 V2.3 B1.4 D7 तोषधि (V3 °धी), B3 ...; D13 (with hiatus) न ननाग्र ... —(l. 292) G (ed.) गुमगुम्बर (for °स्थल). Ñ2 [...] V1 B3.4 ... (B3 °धिं) (for न ना°).—For l. 291–292, D2 subst.:

91* प्रचचार नगे तस्मिन्मार्गमाणो महौषधीम् ।
नानाजातं यदा नैव विज्ञातुं शक्तवान् ।

—(l. 293) V1 B4 [...] (for [...]).—(l. 294) V3 प्रसरत. V3 नाना- (for ...). Ñ2 B3 ..., B3 ...तलं.—(l. 295) Ñ2 illeg. for the prior half. V3 नाना- (for प्रहीन-). Ñ2 V1 B4 नाना- (for लीन-).—(l. 296) B2.3 मृगाद्वि°.—Ñ2 D7 om. ll. 297–298.—(l. 297) V3 द्रुम- (for नाना). V B4 विभूषितं (for विराजितम्).—(l. 298) V2 B1 सकीर्ण, B2 संघुष्ट (for ...).—For l. 292–298, Ñ1 D13 subst.:

92* ततः प्रविचिन्त्य गिरिं नापश्यत्तां महौषधीम् ।
चिन्तयन्हृदयेनाथ किं करोमीति वै तदा ।
यद्यहं न नयिष्यामि कथं द्रक्ष्यामि पार्थिवम् ।
वानराणां हि सर्वेषामवहास्यो भवेऽह्यहम् ।
इममेव नयिष्यामि पर्वतं गन्धमादनम् ।
नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पोपशोभितम् ।
नयामि पर्वतं नीत्वा गमिष्यामि यथागतः ।
तत्र ज्ञास्यति वैद्योऽसौ गिरौ चौषधिम् ।
चिन्तयित्वा मुहूर्तं तु ...मानयामि ...वितम् ।
तमाक्रम्य ... सर्वं ...निपीडितः ।
एवं मतिं ... ।
जगाम महागिरिं बाहुभ्यां ... ।
उत्पाट्य ... नागराजविभूषितम् ।

[(l. 1) D13 ... (for the prior half). D13 पर्वोषधी.—For l. 2–6, cf. 87*.—(l. 3) Ñ1 ... (for ...).—(l. 6) D13 ... D13 ... (for ...).—Ñ1 om. ll. 7–8.—(l. 9) D13 ... D13 ...—(l. 10) D13 ... (for the post. half).—(l. 11) D13 ...—(l. 12) D13 ...]

—(l. 299) D13 ... (for ...). Ñ1 D... V1 B1–4 ... (for ...).—D13 om. l. 300–322.

दशयोजनमुत्सेधं हनूमास्त गिरेस्तटम् ।
लीलया हरिमुख्योऽसौ बाहुभ्यामुदपाटयत् ।
उत्पाट्यमाने शृङ्गाणि निपतन्ति स्म पर्वते ।
नानाद्रुमलताश्चैव पक्षिणश्च प्रदुद्रुवु ।
द्विजिह्वपतयश्चैव स्वस्तिकार्यविभूषणा ।
विवसु प्रतिनिष्क्रान्ता हारा इव सुनिर्मला ।
चक्रन्द च गिरिस्तेन धातुप्रस्रुतलोचन. ।
उत्पाट्यमान सहसा विभुना वायुसूनुना ।
नानासत्त्ववरोद्घुष्ट गिरिमादाय सत्वर: ।
उत्पपाताशु वेगेन हनुमान्वायुविक्रम ।
ततो देवा सगन्धर्वा. सविद्याधरपन्नगा ।
अब्रुवन्विस्मिता दृष्ट्वा हनूमन्त विहायसि ।
त्रैलोक्येऽपि न पश्यामो महदाश्चर्यमीदृशम् ।
यो हि कुर्यादिद कर्म गन्धर्वाणा वच रणे ।
पर्वतोत्पाटन चैव कोऽन्य: कुर्याद्धनूमत. ।
साधु वीर महाबाहो यस्यायं ते पराक्रम: ।
मोक्षिता गन्धकाली च शापाद्रक्षस्त्वया हतम् ।
उत्पाट्य च गिरिं यासि बाहुभ्यां परिगृह्य यत् ।
दैवतै· सदृशं कर्म स्वयेद् कृतमद्य वै ।

—(l 300) Ñ V3 B3 तमकम्प्य, V1 B4 गत एक, B2 अप्रकम्प्य, D7 शलमेक (for हनूमास्त) —(l 301) B4 स (for ऽसौ). B2 उदतोलयत् —V2 B2 om (hapl) l. 302–306. —(l 302) N2 V1 B4 च (for स्म) B1 पर्वताद् —After l 302, Ñ1 B3 (l 2–4 only) D13 (after l 299 owing to om) ins

93* पतन्ति शिखरा रम्या द्रुमाश्च सफलास्तथा ।
द्रवन्ति सिंहव्याघ्राश्च सरभा गण्डकास्तथा ।
पन्नगा निहतास्तत्र महाभागा महाविषा ।
पक्षिणो भूतसघाश्च ये श्रिताश्च नगोत्तमम् ।
सर्वसत्त्वरवोद्घुष्ट जन्तूना निलयोत्तमम् ।
द्विजाना विरुत तत्र प्रहृष्ट श्रूयते महत् ।
परपुष्टस्वन वर्ण्य शुकाना वाशित तथा ।
जीव जीवकमधाना विरुतैरुपशोभितम् ।
नानासत्त्वा प्रलीयन्ते समन्तात्पर्वतोत्तमे ।

[D13 variants (l 2) द्रवति सरभा सिंहा शार्दूलमृगगडका —(l 3) निर्गतास्. —(l. 4) नगोत्तमे. —(l 5) वरो पुच्छ (corrupt). —(l. 7) स्वर रम्य (for -स्वन वर्ण्य). तदा (for तथा)]

—(l 303) V1 [अ]पि (for [ए]व). Ñ1 D13 नानापक्षिगणर्जुष्टमनेकैर्मधुरस्वरै —Ñ1 D13 *om.* l. 304–307. V3 damaged for l 304–305.—(l 304) V1 B4 D7 स्वस्तिकार्क(D7 °र्थ)विभूषिता (V1 D7 °षणा), B1 स्वस्तिकागविभूषिता (for the post. half) —(l. 305) Ñ2 illeg., V1 विविशु , D7 वभ्रमु (for विवसु) —(l 306) V1 B3 चक्रदे. B1 स (for च) G(ed) तत्र (for तेन). B3 -प्रशम- (corrupt) (for -प्रस्रुत-) —(l 306) V3 damaged for वरोद्घु V2 B1 3 -वेरं (for वरोद्-) B3 जुष्ट (for -घुष्ट) —V3 damaged from सत्वर up to प in l 310 B2 पर्वत (corrupt) (for सत्वर) N1 D13 उपास्य म महातेजा लीलया हरिपुगव. —(l 309) V1 2 B3 -नदन (for -विक्रम) Ñ1 अगच्छद्वायुमार्गेण, D13 आगमद्वायुवेगेन (for the prior half). —(l 311) B3 प्राब्रुवन् —For l 310–311, Ñ1 D13 subst

94* देवता नयते तत्र सविद्याधरचारणा ।

[D13 विद्याधरसचारणा (for the post half)]

—(l 312) B3 तु (for ऽपि) B1 नापि (by transp.). Ñ1 D13 न कदाचिदपि दृष्ट (D13 दृष्ट वै [hypm.]) (for the post. half). B3 (marg also) आश्चर्यविक्रम (for °र्यमीदृशम्). B1 महाश्चर्यं च टीदृश (for the post. half).—(l 313) V3 damaged from द up to चै (see var) in l 314.—(l. 314) Ñ2 V3 D7 चै(V3 damaged)को नान्य· (for चैव कोऽन्य).—(l 316) V2 हत. (corrupt).—V3 damaged from तम् up to बाहु in l. 317. B1 सा हि बहिष्कृता (for रक्षस्त्वया हतम्).—(l 317) V3 B3 च (for यत्). V2 B1 परिरभ्य च.—For l 313–317, Ñ1 D13 subst., B3 (marg) ins l 8 only after l. 316:

95* कस्येदमीदृश कर्म को ह्येष नयते गिरिम् ।
दृष्ट्वा तिर्यक्छेदेवश्च गन्धर्वाप्सरसस्तथा ।
सर्वे कामपरा ह्यासन्सर्वे विस्मितमानसा ।
ततो दृष्ट्वा हनूमन्त वियता यान्तमाशु वै ।
साधु साध्विति धर्मज्ञ यस्यैतद्बलमीदृशम् ।
निहत्य कालनेमिं च मुनिरूपधर बलात् ।
शापाद्विमोक्षिता चैव गन्धकाली महाबला ।
तिस्रो गन्धर्वकोट्यश्च निहता सयुगे तदा ।

[For l. 1–2, D13 subst.

95(A)* कार्तिको ह्येष भगवान्हरिर्वा हरिपुगव ।
कमण्डलुमिवोध्दृत्य दैवतैरपि दुर्जयम् ।
नीयमान गिरिं दृष्ट्वा वियत्स्थ देवतास्तदा ।

—(l 3) D13 ध्यानपरा. D13 -चेतस —(l 5) D13 ते बलमुत्तम (for [ए]तद्बलमीदृशम्).—(l. 6) D13 विनिहत्य कालनेमिं (for the prior half) —(l. 7) D13 [अ]पि (for [ए]व) —(l 8) B3 सयुतास्त्वया.]

—(l 318) V2 B1 देवाना, B4 देव हि (for दैवतै.). Ñ1 D13 कृत पृथुपराक्रम (for the post. half).—After l. 318, Ñ2 (l. 1–7, 12 and 14–18 only) D7 ins

96* साधु वायुर्महावीर्यं वायोस्त्व कुलवर्धन ।
अशक्य दैवतैर्यासि गिरिं गृह्य महाबल ।
एव वदन्ति ते देवा साधु वायु: स्वतेजसा ।
एव सुतबल दृष्ट्वा प्रहृष्ट पवनो गत ।
प्रणिपत्य ततो मूर्ध्ना हनूमानिदमब्रवीत् ।
किमागतोऽसि देवेश जगत्प्राण प्रजेश्वर ।

हनूमानपि सम्प्राप्तो ह्यचिरेण महाबलः ।
प्रगृह्य शिखरं रम्यं लङ्कां प्रति महाभुजः ।
सम्भ्रान्ता राक्षसास्तत्र लङ्कापुरनिवासिनः ।
अद्रिहस्तं कपिं दृष्ट्वा दुद्रुवुर्भयविह्वलाः ।
ततोऽसौ हनुमांस्तत्र विक्रान्तः पवनात्मजः ।
अभ्यासे न्यपतच्छृङ्गं तदादाय गिरेर्महत् ।
ततस्तु हनुमान्वीरो वायुतुल्यपराक्रमः ।
निक्षिप्य पर्वतं रम्यं नानाधातुविचित्रितम् ।
विनीतः प्राञ्जलिर्भूत्वा उपसृत्य समाहितः ।
व्यज्ञापयत सुग्रीवं रामं च सविभीषणम् ।

57

Ñ2 D7 cont. after 23*, B3 cont. after 24* of App. I (No. 56); B2 cont. l. 119-[illegible] only after l. 159 of App. I (No. 56), while D4 cont. after l. 522 of App. I (No. 58).

आकाशेन महाबाहुर्याति विमाने चाम्बरे ।
गच्छति त्वरितं वीरो ह्युपर्युपरि चाम्बरम् ।
अनेनैव इवाकाशे चन्द्रतारागणे यथा ।
तं दृष्ट्वा राघवो मेने सिद्धं लक्ष्मणजीवितम् ।
सोऽपि सागरमुल्लङ्घ्य किष्किन्धापर्वतं प्रति ।
दण्डकं स जनस्थानमतीत्यानिलनन्दनः ।
मध्यदेशस्य ककुदं कोशलाविषयं प्रति ।
इत्थं हनुमतो वाक्यं वायुः पुनरथाब्रवीत् ।
तुष्टोऽस्मि तव पुत्रस्य दृष्ट्वा दिव्यं पराक्रमम् ।
शृणुष्व मम वाक्यं च येन जीवति लक्ष्मणः ।
मुहूर्तं धार्यतेऽस्य यावदागमनं मम ।
पित्राज्ञया व्यतिष्ठत्स मुहूर्तं हरिसत्तमः ।
गतो वै पवनो देवः क्षीरोदं सागरोत्तमम् ।
पद्मपत्रे पुटीं कृत्वा क्षीरोदपय उत्तमम् ।
आदाय दत्तं हनूमानगृह्णात्पय उत्तमम् ।
इत्युक्त्वासौ गतो वायुः पयो न्यस्य हनूमति ।
लक्ष्मणाय प्रदातव्या औषधी क्षीरमिश्रिता ।
पितुराज्ञां समाकर्ण्य प्रणम्य पितरं यथा ।
गिरेरादाय शिखरं जगाम स हरीश्वरः ।
सुग्रीवो जाम्बवांश्चैव वृथा तीर्णो महोदधिम् ।
विभीषणो वृथा लोकमाश्रितो मन्दभागिनम् ।
आत्मानं नैव शोचामि नैव शोचामि लक्ष्मणम् ।
वानराः स्वपुरीं यान्ति कुत्र याति विभीषणः ।
लक्ष्मणेन विना तेन किं पुनर्जीवितेन मे ।
आनीय दारुकाष्ठानि तत्र प्रज्वाल्य पावकम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा ज्वलनं प्रविशाम्यहम् ।
युद्धेन किं च कार्यं मे किं पुनः सीतया तथा ।
विना भ्रात्रा लक्ष्मणेन भ्रात्रा किं मे प्रयोजनम् ।
एवं ते रुदमानस्य विषण्णाः सर्ववानराः ।
प्राञ्जलिरृक्षराजेन [illegible] धीमता ।
कदो ओषधीनां तु प्रभावो दृश्यते प्रभो ।
मा विषीद महाबाहो न एषा गतशर्वरी ।
ततस्तदनन्तरं वीराः प्राप्ता यत्र स राघवः ।
निवेदयन्ति ते गत्वा हनूमदागमनं तदा ।
निष्क्रान्ताः सहसा सर्वे ससुग्रीवाः सराक्षसाः ।
सर्वे विस्मयमापन्ना दृष्ट्वा तस्य पराक्रमम् ।
रामदत्तस्ततो दृष्ट्वा प्रहृष्टनान्तराननः ।
[illegible] स्थानं न सैन्यस्य तिष्ठानवाकुला ।

[(l. 3) Ñ2 illeg. for वदति —(l. 16) Note hiatus between the two halves. Ñ2 illeg. from the post. half up to the prior half of l. 17. —(l. 17) Ñ2 यथा —(l. 30) Note hiatus between कदो and ओषधीना —(l. 31) Note hiatus between न and एषा]

—(l. 320) V3 om. रम्यं. V2 B [illegible] (for प्रति) B3 (marg. also) आगात् (for ङ्कां प्रति). —(l. 321) B1 सम्प्राप्ता (for सम्भ्रान्ता). B2 ते (for तत्र). —(l. 322) V विह्वला. B1 प्रदुद्रुवुर्भयार्दिताः (for the post. half). —V3 om. l. 323. —(l. 324) Ñ2 B3 शृङ्ग, V3 [illegible] (for शृङ्गं). —For l. 319-325, Ñ1 D13 subst.

97* ततः स हनुमान्वीरः [illegible] ।
गृहीत्वा त्वरया प्राप्तो लङ्कायां महाबलः ।
लङ्कायां राक्षसा दृष्ट्वा परं भयमुपागताः ।
एष ते [illegible] पातयिष्यति ।
दुरात्मा [illegible] ।
हनूमन्तं समायान्तं [illegible] ।
उत्पत्य पर्वतं गृह्य एष गच्छति वै दिवि ।
तेनापि निहतो नाम रक्षसां [illegible] ।
चिन्ता नैव तदा रक्षः [illegible] ।
ततो हनूमान्वीरो वै [illegible] ।

[D13 variants: (l. 1) पाणिनैतेन —(l. 2) [illegible] (for प्राप्तो) —(l. 4) तु (for ते) —(l. 6) [illegible] —(l. 10) स हनुमान्वीरो (for हनूमान्वीरो वै)]

—(l. 326) V1 निक्षिप्य, B1 निक्षिप्य. Ñ1 V2 B1.4 D13 -विभूषितं V1 विचित्रितं (for -धातुविचित्रितम्). —(l. 327) —Note hiatus between the two halves. V2 B1 [illegible] (for उपसृत्य) B3 (marg. also) [illegible] Ñ1 D13 प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् (for the post. half). —(l. 328) B4 विज्ञापयत् V1 [illegible] (for रामं च स). —For l. 328, Ñ1 D13 subst.

98* [illegible] ।
[D13 [illegible] (for [illegible]).]

57

D2 om. l. 1-11. —(l. 2) B4 [illegible] (for [illegible] and [illegible] (for the post. half) —(l. 3) D7 (after hiatus) [illegible] (for [illegible]) G (ed.) [illegible] (for the post. half) —(l. 5) G (ed.) [illegible] —(l. 7)

मध्येन राघवकृते याति चाम्बरभूषित ।
अयोध्या नगरीं रम्यामुपर्यम्बरमास्थित ।
नन्दिग्राम स दृष्ट्वा तु मनसा राघव ययौ ।
नन्दिग्रामस्थितो दृष्ट्वा भरत' कैकयीसुत ।
हनूमन्त तदायान्त पक्षिराजमिवापरम् ।
सोऽचिन्तयच्च मनसा किमिद भूतमद्भुतम् ।
गत्वा चातिशयन्याति मनोवायुखगाधिपान् ।
अथासौ धनुरादाय बाणमादाय भास्वरम् ।
खाद्भूमिं पातयेय हि चक्रे चैव मनस्तदा ।
सधाय त शर तूर्णं तदा धनुषि राघवम् ।
मोक्तुकाम वायुसुतः प्रतिषेद्धुं व्यचिन्तयत् ।
कोऽय युवा वासवतुल्यरूपो
रूपेण रुद्रस्य सखा कुमार ।
तुल्यो बले मे रघुनन्दनस्य
रामस्य रूपेण सहानुजस्य ।
बहुनात्र किमुक्तेन राम एष महाबल ।
स्वय प्रतस्थे धर्मात्मा लक्ष्मणस्यौषधीकृते ।
धनुर्बाणेन सयुक्तन्भ्रातृस्नेहेन राघव' ।
निहन्तुमुद्यतो नून क्रुद्धश्चिरयतीति माम् ।
अथवा न हि रामोऽत्र नून राम इवापर. ।
रामानुजोऽय भरतस्तद्वियोगकृशीकृतः ।
भवतु प्रणिपत्यैनमनुनेष्यामि राघवम् ।
बोधयन्रामानुज राम मा मे विघ्नो भवेदिति ।
कृताञ्जलिरुवाचेद भरत वायुनन्दन ।
भो भो रामानुज शर सहर त्वं महाभुज ।
प्रेष्यस्तवाग्रजस्याह सुग्रीवसचिव कपि ।
प्रयातो लक्ष्मणस्यार्थे हनूमन्तमवेहि माम् ।
रावणेन रणे वीर' शक्त्या सौमित्रिराहत ।
तस्याहमौषधिकृते याम्यविघ्नमिहास्तु मे ।
एवमुक्तो हनुमता भरतो राघवानुज' ।
शक्त्येव भिन्नहृदय' पपात धरणीतले ।
आश्वासयामास च तं हनुमान्मारुतात्मज ।
समाश्वस्तश्च पप्रच्छ भरत. कार्यमुत्तमम् ।
किमर्थं रावणेनेह वैर रामस्य वानर ।
वानराणा नराणा च कथमासीत्समागम' ।
एतत्प्रब्रूहि निःशेषं श्रोतुमिच्छाम्यह कपे ।
तेन पृष्टस्तु हनुमानाख्यातुमुपचक्रमे ।
प्रतिषिद्धे यौवराज्ये तव मात्रा पितुश्च ते ।
प्रतिश्रुते च गमने वने रामस्य राघव ।
पितुराज्ञाकृते रामे शिरसा भरताग्रजे ।
सीतासौमित्रिसहिते निष्क्रान्ते लक्ष्मणाग्रजे ।
गङ्गामुत्तीर्य याते च निवृत्ते रथसारथौ ।
नदीं तीर्त्वा तु कालिन्दीं चित्रकूटे प्रतिष्ठिते ।
मृते च राज्ञि पितरि धर्मात्मनि सुतातुरे ।
पितु. कृत्वा क्रिया याते त्वयि रामानुशासने ।
आयाते वा कृतार्थे च सहमन्त्रिपुरोहिते ।
चित्रकूटात्ततो राम प्रविष्टो दण्डक वनम् ।
पञ्चवट्या सस्थिते च मुनित्राणार्थमुद्यते ।
हते शूर्पणखाहेतो खरे च सहदूषणे ।
जनस्थाने वधं कृत्वा राक्षसाना ततो रणे ।
शूर्पणखासकाशात्तु दशग्रीवेण रक्षसा ।
मायामृगेण समोह्य राघव सहलक्ष्मणम् ।
रक्षसापहृता सीता रावणेन दुरात्मना ।
रामोऽपहृतभार्यश्च लक्ष्मणेन सह भ्रमन् ।
पम्पातीरे स विलपन्नृष्यमूकगिरिं ययौ ।
सुग्रीवश्च सहास्माभिस्तस्मिन्गिरिवरे स्थित' ।
वालिना हृतराज्यश्च हृतभार्यश्च वानर ।

G (ed.) मध्यदेश च —(l. 8) B_3 -पुरी (for कृते) G(ed.) यातश्च् (for याति).—(l 10) B_3 reads the post. half in marg G (ed) भरत (for राघव) —(l. 12) B_3 तम् (for तदा) and [अं]बरे (for [अ]परम्) —B_3 reads l. 13 in marg —(l. 15) G (ed.) स (for [अ]सौ) and आयम्य (for आदाय) —(l 16) B_3 भूमौ (for भूमिं) and पातयेह (for °येय) D_7 वे (for हि). $D_{7,9}$ चैव —(l 17) B_3 च (for त). G (ed) राघव . —(l. 18) G (ed) मोक्तु काम B_3 त निषेद्धु (for प्रति°). —G (ed) om. l 19–27.—(l 21) $D_{7,9}$ मतो (for बले) —(l 23) D_7 च (for [अ]त्र) B_3 D_9 एव (for एष) —(l. 25) B_3 सयोज्य —(l 26) D_9 [इ]व (for [इ]ति) B_3 क्रुद्धश्चैव * तीर मा (for the post half). —(l 27) B_3 [ऽ]य नरो (for ऽत्र नून) —(l. 28) B_3 वा (for ऽय) and -वियोगेन (hypm) (for -वियोग-). D_7 -कृष्णीकृत', D_9 -वशीकृत . G (ed) रामेण सद्दृशो हि स (for the post half) —(l 29) $\tilde{N}_2$ illeg., B_3 भरत (for भवतु) G (ed) तमिह त्वनुनेष्यामि (for the prior half).—G (ed) om from the post. half up to the prior half of l 30.—(l 30) B_3 चोदयन् (for बोधयन्).

G (ed.) न (for मा) B_3 भवत्विति —(l 32) B_3 सहरस्व —(l. 34) B_3 आयांत, D_9 आगतो (for प्रयातो) D_9 [अ]र्थं (for [अ]र्थे) D_9 अवेहि —(l 36) D_7 ओषधि- D_9 तस्यार्थमौषधीर्नीत्वा (for the prior half) $D_{7,9}$ [अ]विघ्न (for °घ्नम्). G (ed) मास्य विघ्न.—(l 38) G (ed) om. from the post half up to the prior half of l 40 —(l 39) B_3 पवनात्मज' —(l 40) G (ed) पप्रच्छ (for भरत) $\tilde{N}_2$ उत्तम (for °रम्) —G (ed.) om l 45–51.—(l 45) B_3 घोरराज्ये —(l 46) B_3 प्रतिष्ठिते तु and वन (for प्रतिश्रुते च and वने respy).—(l. 50) B_3 च (for तु) and -कूट (for -कूटे) —(l 51) $\tilde{N}_2$ om पितरि B_3 शुभातरे (for सुतातुरे) —(l. 52) G (ed) रामानुशासनात —G (ed) om. l. 53.—(l 54) G (ed) चित्रकूटस्थितो —(l 55) G (ed) पचवटी- (for पञ्चवट्या). B_3 मुनियागार्थम् —(l. 56) B_3 खरश्च (for खरे). G (ed) हत शूर्पणखीहेतो खरश्च सहदूषण —(l 57) $D_{7,9}$ जनस्थानवध श्रुत्वा (for the prior half) —(l 58) $D_{7,9}$ शूर्पणख्या (for शूर्पणखा-) —(l 59) G (ed.) सयोज्य (for समोह्य) —(l. 60) $D_{7,9}$ भार्या (for सीता).—(l. 64) B_3 हृतराज्यस्य

हतभार्येण रामेण कृत्स्नमूढचेतसा ।
सख्यं वानरराजस्य तेन सद्यः कृतं तदा ।
हत्वा तु वालिनं राज्ये सुग्रीवः स्थापितः प्रभुः ।
रामेण तेन सीतायाः कृतमन्वेषणं ततः ।
अन्विष्य च ततः सेतुः समुद्रे वानरैः कृतः ।
विभीषणश्च धर्मात्मा भ्राता लङ्केश्वरस्य तु ।
विमानितो निराशः सन्राघवं शरणं गतः ।
राघवेण महास्त्राभिः सह राज्ञानुजेन तु ।
पुत्राश्च भ्रातरश्चैव रावणस्य निपातिताः ।
रावणेन रणे द्वंद्वे शक्त्या त्वद्नुजो हतः ।
सुषेणेन च वैद्येन सुग्रीवश्वशुरेण तु ।
विशल्यकरणी नाम ह्युपदिष्टा महौषधिः ।
तस्याः कृतेऽहं यास्यामि न कालक्षपणं शुभम् ।
सुखमाश्रम भद्रं ते साधयामि यथेप्सितम् ।
एतच्छ्रुत्वा सुघोरं च वज्रपातसुदुःसहम् ।
छिन्नस्तरुरिवारण्ये पपात भरतो भुवि ।
हा राम तात लक्ष्मण हा सीते जनकात्मजे ।
त्रिविष्टपकृतावासे हा तात जननन्दन ।
धिग्मातरं मे कैकेयीं यया पापमिदं कृतम् ।
धिङ्मां यस्य कृते रामः संशयं गतवानिमम् ।
धिग्राजानं जीवितेयं धिङ्मां कुजननीसुतम् ।
धिगमर्षं येन कुलं संशयस्थमिदं कृतम् ।
यद्येतच्छृणुयात्पापं कौसल्या पुत्रवत्सला ।
नात्मानं धारयेद्व्यक्तं धिङ्मां दुष्कृतकारिणम् ।
मारुते नय मां शीघ्रमोषध्या किं प्रयोजनम् ।
आत्मानं पातयिष्यामि दृष्ट्वा तौ रामलक्ष्मणौ ।
अथवा राघवस्यार्थे सीतेन्धनसमीरिते ।
शोकबाष्पसमुद्भूते सीताविरहवायुना ।
रावणाज्ञानलमया धूमेनेयाहुतीकृते ।
हतपुण्यजनागारे महाग्न्यावसमाहुते ।
योधगतिनिर्योते शत्रुकृतदक्षगाहिते ।
रामशो सहाज्वले हतरावणकलिते ।
रणाग्नौ संप्रवेक्ष्यामि [illegible] ।
कैकेयीपापदुष्टस्य प्रायश्चित्तं हितं मम ।
राम प्रजावित्यन्या च तन्या च पितरं मम ।
अहो विपाशो मृत्युर्मे [illegible] पातितः मम ।
किं करोमि क्व गच्छामि किं कृत्वा सुकृतं भवेत् ।
हनूमन्किं करिष्यामि स्वयं दुःखितोऽस्मि ।
त्वां दृष्ट्वा दर्शनं मन्ये राघवस्येव वानर ।
क्षणमात्रं परिष्वज्य त्वामेव कपिसत्तम ।
रामेण हि परिष्वक्तं तद्वपुश्च पुनर्भवेत् ।
एवमालप्यमानं तु भरतं राघवानुजम् ।
आश्वासयामास तदा हनूमान्मारुतात्मजः ।
उत्तिष्ठ रघुशार्दूल भद्रं ते राघवानुज ।
न चिराद्द्रक्ष्यसे रामं निवृत्तमित्रमागतम् ।
लक्ष्मणानुगतं रामं सीतया सह भार्यया ।
कोशलेन्द्रपुरीं प्राप्तं ससुग्रीवविभीषणम् ।
धन्योऽयं राघवो यस्य भ्राता त्वं जनप्रिय ।
रामाद्धन्यतरस्त्वं हि यस्य रामोऽग्रजः [illegible] ।
राघवानुज भद्रं ते भद्रं ते लक्ष्मणाग्रज ।
यस्त्वं द्रक्ष्यसि सिद्धार्थं स्वपुरं राममागतम् ।
एवमाश्वासिते तथा हनूमति महात्मनि ।
मन्त्रिणः सचिवाश्चैव तथाश्वासयन्ति तम् ।
एवमाश्वासितस्तस्तु भरतो भ्रातृवत्सलः ।
समुत्थाय ततः प्राज्ञः पर्यष्वजत मारुतिम् ।
परिष्वक्तश्च हनुमान्सप्रश्रयमिदं वच ।

—(l. 65) B3 हत (for हत-) G (ed.) हतभार्यस्तु रामोऽपि दुःखमूढचेतन —(l. 66) B3 G (ed.) अभिमाश्रिकपूर्वेण (G [ed.] °र्वं च) (for the prior half) —(l. 70) G (ed.) च (for तु) —(l. 72) D7.9 रक्षोगुजेन, G (ed.) राज्ञा नयेन (for राज्ञानुजेन) —(l. 74) G (ed.) क्षत (for हत). —(l. 75) B1 च (for तु) —(l. 76) B3 महौषधी —(l. 77) B3 आदिष्टे (for यास्यामि) D9 ना [illegible] (for the prior half) B3 याति [illegible] (for the post half) —Ñ2 om. l. 78 —(l. 78) B3 आशुहि, G (ed.) अस्तु च (for आश्रम) —(l. 79) B3 [illegible] घोर (for सुघोरं च). Ñ2 वज्र- (for वज्र-) —(l. 81) B3 हा रा [illegible] हा [illegible] हा (for the prior half) —(l. 82) G (ed.) [illegible] and जन (for जन-) —(l. 83) G (ed.) [illegible] (for the prior half). —(l. 84) B3 [illegible] (for गतवान्) —(l. 86) B3 [illegible] (for अमर्ष) —(l. 88) B3 [illegible] (for व्यक्तं) Ñ2 [illegible], G (ed.) [illegible]. B3 [illegible] (for the post half) —(l. 89) D9 [illegible] (for the post half). —(l. 90) B3 [illegible] (for [illegible]) —G (ed.) om. l. 91–97 —(l. 93) B3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 94) B3 [illegible] (for the prior half) —(l. 95) B3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 96) B3 महाज्वाले (for महाज्वाले) —(l. 98) Ñ2 [illegible] (for हितं) —(l. 99) G (ed.) [illegible] —(l. 100) B3 [illegible] (for the prior half) B3 मयि (for मम) —(l. 102) Ñ2 [illegible] G (ed.) [दुः]खि (for [illegible]). —G (ed.) om. l. 103–105 —(l. 104) D7.9 [illegible] (for [illegible]) —(l. 105) B3 om. हि (subm.) B3 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(l. 106) D7.9 [illegible] (for the prior half) Ñ2 B3 (sup. lin. also as above) [illegible] (for [illegible]) —(l. 107) B3 [illegible] (for [illegible]). —Ñ2 om. l. 108 —(l. 110) G (ed.) [illegible] (for [illegible]). —(l. 111) B3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 113) D7.9 [illegible] (for [illegible]) —B3 reads l. 114 in marg. —(l. 116) B3 [illegible] (hypm.). D7 [illegible] G (ed.) [illegible] (for the prior half). —(l. 119) B3 (reads from [illegible] up to the post half in marg.) [illegible] (for [illegible]) [illegible] (for [illegible]) D7 [illegible] B3 (before corr.) [illegible] (for the post half) —(l. 120) B3 [illegible] B3 [illegible] B3 [illegible]

उवाच भरत प्राज्ञ' स तदा गमनोत्सुकः ।
यास्यामि कैकयीमातर्लक्ष्मणस्यार्थसिद्धये ।
विशल्यानयने वीर मामनुज्ञातुमर्हसि ।
एवमुक्तो हनुमता भरतो दीनमानस' ।
जगाम मनसा राम वाचा चैव च मारुतिम् ।
काम मद्वचनात्कृत्वा विज्ञाप्यो राघवस्त्वया ।
अभिवादनपूर्वं हि स्मरेथा मम राघव ।
त्वदनुस्मरणाद्राम कूर्माणामिव बालका ।
सान्त्वयन्ति मम प्राणा देहे प्राणभृता वर ।
गच्छ शीघ्र महाबाहो लक्ष्मणार्थं महाजव ।
विशल्यामानय क्षिप्रमेतत्कार्यं हित मम ।
अवश्यमेव चाप्नोति रामः पुण्यसुखोदयम् ।
न तत्र रहित किंचिद्यत्र सन्ति भवादृशा ।
एवमुक्तस्त्वनुज्ञातो भरतेनानिलात्मज' ।
जगाम भरत कृत्वा प्रदक्षिणमरिंदम ।
भरतोऽपि महाबाहुर्गते वानरसत्तमे ।
अनन्तर समुद्योग कर्तुमारभत प्रभु ।
उद्योग कारयामास भरत' कैकयीसुत ।
दूतान्प्रस्थापयामास राज्ञा विक्रमशालिनाम् ।
दूतान्प्रस्थापयामास काशेयाय प्रतर्दने ।
दूतान्सप्रेषयत्क्षिप्र जनकाय महात्मने ।
कैकयेषु स दूतान्स मातुलाय युधाजिते ।
अन्येषामपि राज्ञा स दूतान्प्रस्थापयत्तदा ।
रामस्य विजयार्थाय रावणस्य वधाय च ।

58

After 6 89 16, $D_{4.9}$ $T_{2.3}$ ins., Ś $D_{8.12}$ ins l. 1–32 only after 6 89.16, D_2 ins l. 13–17 and l 21–32 after l 106 of App. I (No 56).

समुद्र त्वमतिक्रम्य लवणोद महोदधिम् ।
कुशद्वीपमतिक्रम्य क्षीरोद च महार्णवम् ।
तस्मादुत्तरतो भागे क्षीरोदस्य हरीश्वर ।
सन्धानिका महादिव्यां विशाल्यां वानरस्थितां ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च पर्वतौ ता महोदधौ ।
अमृत यत्र मथित तत्र जाता महौषधि' ।
तत्र गन्धर्वराजानो रक्षन्ति गिरिमुत्तमम् ।
तेश्चापि सह योद्धव्य गन्धर्वैर्युद्धकोविद ।
बहुमार्गेषु तिष्ठन्ति राक्षसा. कामरूपिण ।
अप्रमत्तेन गन्तव्यं त्वया वीर महाबल ।
लक्षत्रय योजनाना शतानि नव पञ्च च ।
यातव्य वीर चाध्वान द्विगुण तु गतागत' ।
यावन्न हीयते रात्रिर्यावन्नोत्तिष्ठते रवि' ।
तावत्त्वया महाबाहो आगन्तव्य महाजव ।
निशाक्षये तु निर्वृत्ते उदिते तु दिवाकरे ।
भवन्ति ता महावीर ओषध्यो मन्दरश्मय. ।
लक्ष्मणोऽपि विनश्येत नियत शर्वरीक्षये ।
ओषधीना च चिह्नानि कथयामि महाकपे ।

(for च) —(l 121) $B_{2.3}$ प्रज्ञ (for प्राज्ञ) —(l. 122) $Ñ_2$ D_7 कैकेयी- —(l. 123) D_9 विशल्यां सगृहीत्वेव (for the prior half) —(l 124) G (ed) -वत्सल (for -मानस). —(l 125) B_3 तु (for second च) G (ed.) उवाच चैव मारुतिं (for the post half). —(l 128) $B_{2.3}$ तद्- (for त्वद्-). —(l. 129) $B_{2.3}$ देह- (for प्राण-). —(l. 130) $Ñ_2$ D_9 -[अ]र्थं (for -[अ]र्थे) —(l. 131) D_9 त्व नय (for आनय) $Ñ_2$ तत्कार्यं हि (for एतत्कार्यं) —(l. 132) B_2 कुशल (for चाप्नोति) and भविष्यति महात्मन' (for the post. half) —(l 133) D_9 [om. न (subm). B_3 चाहित (for र°) —(l 137) B_2 आरब्धवान् (for आरभत) D_9 प्रभु (for प्रभु) —G (ed) om l. 138–139. —(l 138) $Ñ_2$ D_7 कैकेयी- —$Ñ_2$ om. (hapl) l. 139 —$B_{2.3}$ om (hapl) l 140. —(l 140) G (ed) स धीमते (for प्रतर्दने) —(l. 141) G (ed) स (for स-) $Ñ_2$ $D_{7.9}$ प्रेषयत (for सप्रेषयत्) —(l 142) $Ñ_2$ $D_{7.9}$ कैकेयेषु. $Ñ_2$ D_7 सु-, $B_{2.3}$ च (for first स) B_3 प्रयच्छति (for युधाजिते) —(l 143) B_2 च (for स) G (ed.) प्रास्थापयत्

58

(l 1) Ś $D_{8.12}$ समतिक्रम्य D_4 समुद्रपथमाक्रम्य (for the prior half) —(l 2) Ś $D_{8.12}$ क्षीरोद च समुत्तीर्य कुश- (D_{12} सम)द्वीपमतीत्य च —(l 3) D_9 उत्तरदिग्भागे Ś $D_{8.12}$ कुशद्वीपस्य वायु(D_{12} वानु)ज (for the post half) —D_9 om l 4. —(l. 4) D_4 सुगन्धिकां (for सन्धानिकां) and द्वौ देवविनिर्मितौ (for the post. half) Ś $D_{8.12}$ सुगन्धिकां च दिव्यां च विशाल्यां देवनिर्मितां, L (ed) सञ्जीवकां सर्वां दिव्यौ विशल्यां देवनिर्मितां —(l 5) Ś $D_{4.8.12}$ महोदधौ (for °दधौ). D_9 चद्रो द्रोणश्च वैदेह पर्वता हुमहौषधा'. —(l. 6) Ś $D_{8.12}$ विन्यस्त (for मथित) $T_{2.3}$ यत्र (for तत्र) Ś $D_{8.9.12}$ L (ed) महौषधी(L [ed.] °धी). —(l. 7) Ś $D_{8.12}$ त च (for तत्र) and रक्षते शैलम् (for रक्षन्ति गिरिम्). —(l. 8) Ś $D_{4.8.12}$ T_3 युद्धदुर्मे(T_3 °कोवि)दे —(l 9) Ś $D_{8.9.12}$ बहुमायाश्च मार्गे तु(D_9 °र्गेषु) (for the prior half) D_4 बहुमाया समग्रेषु रक्षसां कामरूपिणां —(l 11) D_9 दश (for नव) Ś $D_{4.8.12}$ शतानि(D_4 शतैश्च) दशभिर्दश (for the post half) —(l 12) D_9 गतव्य D_4 वीरनध्वान (corrupt) Ś $D_{8.12}$ यातव्यो वीर ते सोऽध्वा (for the prior half) and द्विगुणश्च (for °ण) —(l. 13) Ś $D_{8.9.12}$ क्षीयते, D_2 हीयति (archaic), D_4 जीर्यते (for हीयते). D_2 निशा (for रात्रिर्) Ś $D_{4.8.12}$ [उ]दयते, D_9 [उ]त्पतते (for [उ]त्तिष्ठते) —(l 14) D_4 महाबल, D_8 °नघ (for °जव) —(l 15) Note hiatus between the two halves. Ś $D_{8.12}$ तु सप्रेक्ष्य, $D_{2.4.9}$ निवृत्ते तु (for तु निर्वृत्ते) $D_{2.4}$ उत्थिते D_4 T_2 च (for second तु) —(l 16) Note hiatus between the two halves D_9 ओषध्यो. D_4 -तेजस (for रश्मय). Ś $D_{2.8.12}$ (with hiatus) मन्दवीर्यास्तितो(D_2 °तेजास्तथा) वीर ओ- (D_8 औ)षध्यो हि भवन्ति वै —After l 17, D_4 ins

पीतलानि च पत्राणि फलानि हरितानि च ।
पुष्पाणि चैव तासां तु रक्तानि हरिपुंगव ।
त्वर वीर महाबाहो पार्थिवं सम्रयस्व च ।
विभीषणं च सुग्रीवं जाम्बवन्तमथाङ्गदम् ।
इत्युक्तस्तु सुषेणेन रामोऽप्येनमथाब्रवीत् ।
गच्छ वीर महाभाग भ्रातृभिक्षा प्रदीयताम् ।
चतुर्णामेव भ्रातॄणामस्माकं पञ्चमो भवान् ।
एवमुक्तस्तु हनुमान्नादमुच्चैर्ननाद ह ।
येन सा चलिता लङ्का क्षुभितश्च महोदधिः ।
पतितं पुष्पवर्षं च दुन्दुभिश्चाहतो दिवि ।
प्रणिपत्य ततो राममब्रवीद्वायुनन्दनः ।
देव मा विक्लवं गच्छ मयि भृत्ये च तिष्ठति ।
किं तु शैलवनोपेता ससद्वीपा वसुंधराम् ।
क्रमित्वा पुनरायास्ये यावन्नोत्तिष्ठते रविः ।
ततो रामः समालिङ्ग्य मारुतिं स महाबलः ।
प्रेषयामास तं रात्रौ वैनतेयमिवाच्युतः ।
पृष्ठं ते पवनः पातु मूर्धानं ते शतक्रतुः ।
वदनं भास्करः पातु चरणौ हव्यवाहनः ।
चन्द्रस्ते मानसं पातु बाहू देवो जनार्दनः ।
पुच्छं महेश्वरः पातु कण्ठदेशं तु चण्डिका ।
गणेशो ह्युदरं पातु शिरः पातु सरस्वती ।
बलं ते वरुणः पातु बुद्धिं देवी तु पार्वती ।
इत्यादिभिः प्रशस्ताभिरभिनन्द्य रघूत्तमः ।
प्रियोऽसीत्येवं तं प्राह हनूमन्तं महाबलम् ।
ततः स वीरः पवनात्मजोऽपि
प्रणम्य भीमं घनवज्रनादम् ।
पद्भ्यां निहत्याशु महीधरं जवा-
त्समुत्पपाताकुलितं समस्तम् ।
उदस्य बाहू गरुडाकृतिर्वा
पुच्छं समुद्यम्य तडित्प्रकाशम् ।
विकुञ्च्य कर्णौ चरणौ च वेगा-
ज्जगाम नाराच इव प्रमुक्तः ।
ततो गिरीन्गह्वरकूटदेशा-
न्नदीनदान्सागरकाननानि ।

1* विलम्बना न कर्तव्या शीघ्रं गच्छ हरीश्वर ।

—(l. 18) D8 9 औषधीनां Ś D8 12 तु (for च) —(l. 19) D4 शीतलानि, D9 पित्तलानि Ś D4 8 12 तु (for first च) T2 तलानि च सु- (for शीतलानि च) —(l. 20) D9 T2 3 तेषां (for तासां). D9 हरितानि च (for हरिपुंगव) —After l. 20, D4 ins.

2* एवं विद्धि मया सर्वं कथितं ते महाबल ।

—(l. 21) D2 वदिष्य (for पार्थिव) Ś D8 12 राममामन्त्रयस्व च, D4 लक्ष्मणं जीवय स्वयं (for the post half) —(l. 22) D4 8 स- (for च) D4 9 च सां(D9 तथा)गदं (for अथाङ्गदम्) D2 अङ्गदं जांबवं तथा (for the post half) —(l. 23) Ś D2 8 12 एवमुक्ते(D2 °क्त, D8 °क्तः), D4 इत्युक्तं च Ś D8 12 T2 [ए]वमथ, D9 [ए]व तथा (for [ए]नमथ) —(l. 24) D4 शीघ्रं (for वीर) Ś D2 4 8 9 12 महाबाहो (for °भाग) Ś D2 8 12 भ्रातृभिक्षां प्रयच्छ मे (for the post half) —(l. 25) D4 चैव (for एव) L (ed.) भव (for भवान्) —(l. 26) L (ed.) [ऽ]थ (for तु) D4 नादान् D4 9 च (for ह). Ś D2 8 12 नादं चक्रे (D2 हनूमान्) कपीश्वर (for the post half) —(l. 27) D2 [illegible] (for the prior half) D9 क्षुभिता and चलितश्च (for चलिता and क्षुभितश्च respy) —(l. 28) D9 [अ]पतितो (for [आ]हतो) D4 [illegible] —(l. 29) D4 [illegible] (for the post. half) —(l. 30) Ś D8 12 [illegible] (for the prior half). Ś D8 9 12 [ऽ]त्र- (for च). —(l. 31) Ś D8 12 [illegible] D9 [illegible] Ś D2 4 8 12 [illegible] —(l. 32) Ś D2 8 12 [illegible] D4 L (ed.) [illegible] (L (ed.) [illegible]) (for the prior half) Ś D8 12 [illegible] —After l. 3[illegible], Ś D[illegible] 8 12 [illegible]

3* [illegible]
त्वर वीर त्वया गत्वा [illegible] ।
[illegible] ।
एवमुक्तस्तु रामेण [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

[(l. 2) Note hiatus between the two halves —(l. 3) Ś1 [illegible], Ś2 D2 [illegible] (for [illegible]) D2 [illegible] —(l. 5) D2 [illegible] (for [illegible]) L (ed.) [illegible] (for the post half) —(l. 6) D2 [illegible], L (ed.) [illegible] (for the prior half) D2 सागरात्]

—Thereafter they cont. ll. 119–290 of App. I (No. 56).

—(l. 34) D2 9 [illegible] (D9 [illegible]) (for [illegible]). —(l. 35) D4 om. second ते (subm.) —(l. 37) D4 [illegible] —After l. 37, D4 ins.

4* [illegible] ।

—(l. 38) D4 [illegible] (for [illegible]) D9 [illegible] (for [illegible]). D[illegible] —(l. 39) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 40) D4 [illegible] (for [illegible]) and त (for तु) —(l. 41) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 42) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible], D9 [illegible] (for [illegible]) —(l. 43) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 44) D9 [illegible] D4 [illegible] —(l. 45) D4 [illegible] —(l. 46) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) D9 [illegible] —(l. 47) D9 [illegible] T2 [illegible] (for [illegible]) —(l. 48) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 49) D4 [illegible] —(l. 51) D4 [illegible] (for [illegible]). —(l. 52) T2 [illegible] (for [illegible]) —(l. 53) D4 [illegible]

ग्रामान्समृद्धान्पुरदुर्गमार्गा-
न्ददर्श शाखामृगयूथनाथ ।
पक्वानि पर्णानि फलानि कामं
जगाम पश्यन्सहसा हिमाद्रिम् ।
त शैलराजं विपुल विलङ्घ्य
प्रयाति वीरो हनुमानुदीचीम् ।
तस्मिन्गते वानरयूथनाथे
सजीवनार्थं युधि लक्ष्मणस्य ।
ज्ञात्वा गतं राक्षसराजधान्या
चारा प्रणम्योचुरथेन्द्रशत्रुम् ।
सप्राप्य रावण रात्रौ चारास्ते सभ्रमान्विता ।
कथयामासुरेकान्ते राघवस्य विचेष्टितम् ।
राजन्नितो गतो वीरो हनूमान्क्षीरसागरम् ।
आनयिष्यत्यत शीघ्रमोषधीर्देवनिर्मिता ।
यत्कार्यं तव राजेन्द्र तत्कुरुष्वाविलम्बितम् ।
इद घोर वच श्रुत्वा रावणो दूतभाषितम् ।
पर्यङ्के चिन्तयामास कि कर्तव्य भवेन्मम ।
ततो ययौ गृहाद्रात्रौ स गृह कालनेमिन ।
एकाकी गुप्तमार्गेश्च चन्द्रहासधर· स्वयम् ।
तत्रस्था पुरुषा ये च नार्यश्च गृहमण्डना ।
भयात्पतन्ति वित्रस्ता· कालोऽयमिति चागत ।
कालनेमी च तं दृष्ट्वा रावण गृहमागतम् ।
कृताञ्जलिरुवाचेद दशग्रीव महाद्युति ।
अर्घ्यादिक तत कृत्वा रावणस्याग्रत स्थित ।
कि ते करोमि राजेन्द्र किमागमनकारणम् ।
चतुर्मुख चतुर्बाहुं चतुर्दंष्ट्र महाजवम् ।
चतु शृङ्गमुवाचेद राक्षस कालनेमिनम् ।
हा कष्टमिति निश्वस्य लङ्काधिपतिराकुल: ।
मम तच्छृणु यत्कार्यं प्राप्तोऽह तव मन्दिरम् ।
शक्त्या हतो मया वीरो लक्ष्मणो रणमूर्धनि ।
त सजीवयितु यातो हनूमान्क्षीरसागरम् ।
ओषध्यर्थं महाबाहो यत्र तौ वरपर्वतौ ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च तयोर्जाता महौषधि· ।
ता च नेतु प्रयातश्च व्रज पूर्वं विहायसा ।
हनूमतोऽस्य विघ्न त्व कर्तुमर्हसि कानने ।
येन कालात्ययस्तस्य तच्छीघ्र सविधीयताम् ।
कुरु चैवैनमथवा विघ्न हनुमत· पथि ।
तमह कथयिष्यामि शृणु येन करिष्यसि ।
तस्मिन्द्रोणगिरे पार्श्वे महत्तिष्ठति काननम् ।
तत्र रम्य सर पुण्यं देवदानवनिर्मितम् ।
तस्मिन्सरसि दुर्धर्षा मकरी ग्राहरूपिणी ।
तस्याग्रतो न जीवेत यद्यपि स्यात्पुरदरः ।
अन्यस्य का कथा जन्तोर्वानरस्य नरस्य हि ।
यथा तस्मिञ्जले याति हनूमास्त्वत्समन्वित. ।
तथा त्वया विधातव्य मायया परयानघ ।
गच्छ शीघ्रमितो वीर त्वदन्य कोऽपि नास्ति मे ।
रक्षसा मरणे बन्धो जीवित त्वय्यधिष्ठितम् ।
तत्र गत्वा महाबाहो मायया कुरु चाश्रमम् ।
ऋषिरूपधरो भूत्वा आतिथ्यनिरतो भव ।
यत्र सा वसति ग्राही अमोघा प्राणहारिणी ।
देवता अपि गृह्णाति का सज्ञा वानरस्य तु ।
तत्र त्वयैष हन्तव्य उपायेन प्लवगम· ।
हनूमतो विनाशेन लक्ष्मणो न भविष्यति ।
लक्ष्मणस्य विनाशे तु रामोऽपि न भविष्यति ।
रामस्य तु विनाशे तु सुग्रीवो न भविष्यति ।
सुग्रीवस्य विनाशे तु अङ्गदो न भविष्यति ।
अङ्गदस्य विनाशे तु क्षय यास्यन्ति वानरा ।
प्लवमसज्जयो वीर गच्छ शीघ्र महाबल ।

(for समृद्धान्पुर-) —(l 54) D_4 -नाथलक्त (for -यूथनाथ) —(l 56) D_4 पश्यन्गतोसौ (for जगाम पश्यन्) —(l 57) D_9 om. (hapl) विपुल —(l 58) D_9 वेगाद् (for वीरो) —(l 61) D_4 रावण- (for राक्षस-) —(l 62) D_4 चरा (for चारा) and [इं]शभृत्य (for [इ]न्द्रशत्रुम्) —After l 62, $D_{4, 9}$ ins an addl colophon [*Kānda name* D_4 लङ्का° —*Sarga name* D_4 हनुमद्गमन —*Sarga no* D_4 om, D_9 79] —(l. 63) D_4 उत्थाप्य, D_9 सवाध (for सप्राप्य) D_4 चरास् (for चारास) T_3 रावणान्विता —(l 65) D_9 वायुनदन (for क्षीरसागरम्) —(l 66) D_4 [अ]नौ (for [अ]त·) D_9 आनयिष्यन्गात (for °ष्यत्यत). D_4 T_3 औषधीर्. —(l 67) D_4 यत्कृत्य (for यत्कार्यं) D_9 [अ]निश्चिनयन् (for [अ]विलम्बितम्). —(l 69) D_9 सपर्य (corrupt) (for पर्यङ्के) D_4 कथ कार्यं (for कि कर्तव्य) —(l. 70) $D_{4, 9}$ तदोत्थाय ययौ रात्रा (D9 गृहाच्छीघ्र) (for the prior half) D_9 तद् (for स) —(l 71) D_4 गुप्तमार्गेण. —(l 73) D_9 अतीव (for पतन्ति) D_4 भयप्रलीनास्त दृष्ट्वा (for the prior half) D_9 कुतो (for कालो) —(l 75) D_4 कृताञ्जलिम् (for °अलिर्) and महामति (for °द्युति) —$D_{4, 9}$ om (hapl) l. 78. For Kālanemi episode cf No. 56. —(l 79) D_4 -शीर्षम् (for शृङ्गम्) —(l 81) $D_{4, 9}$ [अ]पि (for तच्) —(l 82) D_4 महा- (for मया) —(l. 83) D_4 स त, D_9 त तु (for त स-) —$D_{4, 9}$ om l 84–86 —(l 85) T_2 महौषधी·. —(l 86) T_2 ताश् (for ता). —(l 87) D_4 वै (for त्व) —(l 88) D_4 शीघ्र च स (for तच्छीघ्र स-) —(l 89) D_4 कुरु त्वमेवार्यं बाढ (for the prior half) D_9 om पथि —(l 90) D_4 उपाय (for तमह) D_9 कथयिष्यामि हनुमते (hypm) (for the prior half) and येन विघ्न (for शृणु येन) D_4 भविष्यति (for करिष्यसि) —(l 91) D_9 -गिरो पार्श्वमनु (for -गिरे पार्श्वे महत्). —(l 92) D_4 रम्यसर —After l 93, $D_{4, 9}$ ins

5* तिष्ठत्यमरवृन्दानि भक्षयन्ति गजानपि ।

—(l 95) $D_{4, 9}$ वा (for हि) —(l 96) D_9 यदा (for यथा) and वने (for जले) D_9 सत्त्वसयुत (for त्वत्समन्वित·). —(l 97) D_9 तदा (for तथा) $D_{4, 9}$ मोहय वानर (for परयानघ) —(l 99) D_4 रक्ष मे मरण वधो (for the prior half) D_4 च त्वयि स्थित, D_9 त्वय्यस्थित (subm.) (for

अर्धराज्यं प्रदास्यामि कृते कर्मणि राक्षस ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा कालनेमीत्युवाच तम् ।
राक्षसेन्द्र वदाम्येतच्छृणु वत्समवधारय ।
त्वत्प्रियं च करिष्यामि न प्राणान्धारयाम्यहम् ।
मारीचस्य यथा जातं दण्डके मृगरूपिणः ।
तथैव मे न संदेहो भविष्यति दशानन ।
खरश्च दूषणश्चैव जम्बुमाली च राक्षसः ।
अक्षस्तव सुतो धीमानिन्द्रजिच्च महाबलः ।
कुम्भकर्णात्मजौ द्वौ तु निकुम्भः कुम्भ एव च ।
मकराक्षः खरसुतो दूषणो रणमूर्धनि ।
एते चान्ये च बहवो राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अनेन निहताः सर्वे वधतस्तव रावण ।
एतान्विघातयित्वा तु पुत्रान्पौत्रांश्च बान्धवान् ।
राज्येन जीवितेनाथ किं करिष्यसि सीतया ।
सीतां प्रयच्छ रामाय राज्यं चैव विभीषणे ।
वनं याहि महाबाहो रम्यं कलापमेव वा ।
युध्यस्व वा रणे वीर राघवेण महात्मना ।
विदार्यमाणो बाणैस्त्रिदिवं गन्तुमर्हसि ।
इति तस्य हितं वाक्यं रावणः कालनेमिनः ।
श्रुत्वा स्वनं विनिर्धूय कोपात्तं हन्तुमुद्यतः ।
संभाष्य रावणं राजा कालनेमीत्युवाच तम् ।
एष गच्छामि राजेन्द्र पन्थानं घोरमद्भुतम् ।
प्रस्थाप्य तं महाराजो रावणो गृहमागतः ।
प्रदध्यौ तत्र सविघ्नं कथं कार्यं भवेन्मम ।
कालनेमी च वेगेन ततो हनुमतः पुरा ।

मायया स ऋषिर्भूत्वा तस्मिन्महति कानने ।
आश्रमं कल्पयामास कदलीवनसंकुलम् ।
सालतालतमालाद्यैश्चूतवृक्षैः समन्वितम् ।
वेदाध्ययनसंपन्नैः शिष्यैः सर्वत्र मण्डितम् ।
चित्राभिर्दीपमालाभिः शोभितं बल्लवैः शुभैः ।
पुष्पोपहारैर्विविधैर्धूपैश्चागरुमिश्रितैः ।
फलैर्मनोहरं पुण्यं सर्वं तपोजनायतम् ।
आज्यधूमाकुलं दीप्तं सर्वप्राकारतोरणम् ।
वैरभावविनिर्मुक्तं शुद्धं निर्मललक्षणम् ।
अस्मिन्महाश्रमे दिव्ये कालनेमी स राक्षसः ।
अग्निहोत्रेण दिव्येन उपवासकृशोदरः ।
जटामण्डलभारेण चीरवल्कलसंवृतः ।
दीर्घश्मश्रुधरो भूत्वा तस्थौ जाप्यपरायणः ।
गृह्याक्षमालां हस्तेन तस्यागमनकाङ्क्षया ।
हनूमानपि तेजस्वी समुल्लङ्घ्य बहून्गिरीन् ।
तमाश्रमं ददर्शाथ खस्थो भूतलमण्डनम् ।
तर्कयामास तं दृष्ट्वा कस्यैतद्वनमुत्तमम् ।
वैरभावविनिर्मुक्तमाकर्षति मनो मम ।
किं वा मार्गश्रमो जातो मम वेगेन गच्छतः ।
क काननं क्व वै मेरुः क च वै गन्धमादनः ।
क्षीराब्धिः क च वै ह्यत्र कुतो द्रोणगिरिः स्थितः ।
विभ्रमो मम किं ह्यत्र कुतश्च द्रुममण्डलम् ।
प्रागयं दृष्टमार्गस्तु दृश्यते नाश्रमो मया ।
अथवा किं कुतर्केण नमस्कार्यो महामुनिः ।
पीत्वोदकं ह्यस्य गृहे संपृच्छ्याद्य व्रजाम्यहम् ।

स्थ्यपिष्ठितम्) —D4 9 om. l. 100-111 —Note hiatus between the two halves of l. 101, 102 and 108 —(l. 112) D9 कालनेमिरुवाच न (for the post. half) —(l. 113) D4 तात, D9 तत्र, T3 तत्सु- (for तस्स-) —(l. 114) D4 प्राणांश्च (for न प्राणान्) —(l. 115) D4 दण्डे (for जात) —(l. 116) D4 तथाय मम देहोऽपि, D9 तथा भव नि संदेहो (for the prior half) D9 न कायरो (for भविष्यति) —(l. 119) D4 तौ तु, D9 द्वौ च (for द्वौ तु) —(l. 120) D4 दुर्धरो, D9 धूम्राक्षो (for दूषणो) —(l. 122) D4 सर्वे पश्यतस्त (for सर्वे वधात्) —(l. 123) D4 घ (for वि-) and [अ]थ (for तु) D9 भ्रातॄंश्च (for पौत्रांश्च) —(l. 124) D4 9 T3 जीवितेनापि (T3 °थ) —(l. 126) D4 च (for वा) —(l. 127) D4 *sup. lin.* त्वं (for वा) —(l. 128) D4 दिवं वा (for त्रिदिव) —(l. 130) D9 कोपात (for श्रुत्वा) —(l. 131) D4 प्रगम्य (for संभाष्य) D9 प्रहृष्ट पौलस्त्य (for the prior half) D4 कालनेम्यभ्युपस्थित (for the post. half) —(l. 132) D4 (with hiatus) उदग्र (for पन्थान) —(l. 133) D4 महात्मा (for °राजो) and गतस्तु (for आगत-) —(l. 135) D4 तु (for च) D4 गतो (for ततो) and पुर (for पुरा) —(l. 136) D4 आगत्य (for आश्रमं स) —(l. 137) D9 आश्रमं (for आश्रम) and संयुतं (for -संकुलम्) —(l. 138) D4 शाल- (for साल-) D9 मालूर- D4 चूर्ण (for चूत-) —After l. 138, D4 ins.:

6* स्वाहाकारस्वधाकारवषट्कारनिनादितम् ।

—(l. 140) D4 9 दीपमालाभिर्विचित्राभिः (for the prior half) D9 पवित्रैरुपशोभितं (for the post. half) —(l. 141) D9 बहुभिर् (for विविधैर्) D4 [अ]गुरु- —(l. 142) D4 पक्वैर् (for पुण्यं) and सर्वयोजनमायतं (for the post. half) —(l. 143) D4 स्वर्णमाल- (for दीप्तं सर्व-). D9 सर्वथा च मनोहरं (for the post. half) —(l. 144) D4 -[अ]नलायुक्त (for विनिर्मुक्त) D9 वराजादपि निर्मुक्त (for the prior half). D4 शुद्ध- —(l. 145) D4 9 तस्मिन् (for अस्मिन्) D9 काल-नेमि T3 च (for स) —Note hiatus between the two halves of l. 146 —For l. 146-149, D4 9 subst.:

7* स्तम्भयोगं समास्थाय चकार शिवपूजनम् ।

[D9 रुद्रयाग (for स्तम्भयोग)]

—(l. 150) D4 9 गिरीन्बहून् (by transp.). —(l. 151) D9 मण्डले (for मण्डनम्). D4 स्वदम्भ्रान्मुनमण्डल (for the post. half) —(l. 152) D4 कस्य चेदमुपेशूरं, D9 कस्य चैव पुनर्वनं, T3 कस्यैतन्महद्वनं (unmetric) (for the post. half). —(l. 153) D4 9 पाप (for वैर) —(l. 154) D4 वै (for वा) —D4 om. l. 155-156 —(l. 158) T3 पुराय (for प्रागय) D9 [S]पि (for तु) and नाश्रमं न कदाचन (for the post. half). D4 न दृष्ट इष्टमार्गोऽस्मि नाश्रमं विद्यते तदा —(l. 159) D9 T3 तु तर्केण (for कुत°) —(l. 160)

कथयिष्यत्यसौ विप्रो मम मार्गं न संशय ।
मुनय कोपशीलाश्च सापराधं शपन्ति हि ।
लक्ष्मणे पतिते वीरे भोजने मम का कथा ।
मुनिं प्रणम्य विप्राड्यात्पीत्वाम्भ प्रचुरं लघु ।
प्रयास्ये राघवस्यार्थं विहाय फलसंचयम् ।
इति कृत्वा मतिं वीरो हनूमांस्तस्य रक्षस ।
सविवेशाश्रमं रम्यं संक्षिप्य तनुमद्भुताम् ।
अपश्यदाश्रमं रम्यं कदलीषण्डमण्डितम् ।
ऋषिरूपधरं चैव तं चापश्यन्निशाचरम् ।
अभिवाद्य महावीर्यं राक्षस पवनात्मज ।
उवाच परमप्रीत· प्राञ्जलिर्गौरवेण तम् ।
भगवन्विद्धि मां प्राप्त हनूमन्तं त्वदाश्रमम् ।
रामकार्येण महता क्षीराब्धि गन्तुमुद्यतम् ।
तृषा हि बाधते तात उदकं कुत्र विद्यते ।
यथेष्ट पातुमिच्छामि कथयस्व ममानघ ।
एवमुक्तो हनुमता कालनेमीत्युवाच तम् ।
कमण्डलुजलं रम्यं मम त्व पातुमर्हसि ।
भुङ्क्ष्व चेमानि पक्वानि फलानि तदनन्तरम् ।
अत्रैव तिष्ठ स त्वं च निद्रां कुरु मदन्तिके ।
भूत भव्यं भविष्यच्च वर्तमानं च सर्वत. ।
जानामि तपसा सर्वं रामकार्यं विशेषत· ।
रामस्य भार्या वैदेही रावणेन हृता वनात् ।
सीतार्थं सागरो बद्धो वाली च निहतो बलात् ।
रुद्धा च लङ्का रामेण राक्षसा निहता रणे ।
कुम्भकर्णो हतो वीरो मेघनादो निपातित ।
पुत्रशोकाग्नितप्तेन रावणेन बलीयसा ।
निहतो वीर शक्त्या च लक्ष्मणो मयदत्तया ।
तस्य संजीवनार्थाय तवागमनकारणम् ।
द्व योजनसहस्राणि ह्यागतोऽसि महाजव ।
दूतेन राघवस्याद्य त्वया दृष्टोऽस्मि वानर ।
धर्महीना न पश्यन्ति मानवा मा महीतले ।
रामस्यापि मया कार्यं कर्तव्य करुणात्मना ।
तव मन्त्रान्प्रदास्यामि ह्योषधी साधयन्ति ते ।
अस्मिन्वने दिव्ये ह्योषध्य· सन्ति जीवदा· ।
पूज्योऽसि मम वत्स त्वं गुणवानतिथिर्यथा ।
मम प्रसादाल्लङ्कां च क्षणेनैव गमिष्यसि ।
इति श्रुत्वा वचस्तस्य रक्षसो ब्रह्मरूपिण ।
तं प्रणम्याह हनुमानत्र स्यातु मयोचितम् ।
लक्ष्मणे निधनं याते मया किं तात भुज्यते ।
कमण्डलोर्जलेनापि मम तृप्तिर्न जायते ।
नदीनदजलं वापि तीर्थं वापि जलाशयम् ।
कथय त्वप्रसादेन पातुमिच्छामि तत्त्वत ।
सूर्योदये हि मरणं लक्ष्मणस्य महात्मनः ।
इदं हनुमत श्रुत्वा वचनं रजनीचरः ।
प्रहसन्विस्मित प्राह याहि दिव्यं सरोवरम् ।
ममाश्रमस्य चैतस्य पूर्वस्यां दिशि राजते ।
तस्मिन्सरोवरे पुण्ये पिब वार्यमृतोपमम् ।
एते शिष्या गुणवन्तो दर्शयिष्यन्ति तत्सर ।
मीलिताक्षेण पातव्यं त्वया तद्वारि वानर ।
ततस्त्वमक्षयो भूत्वा शुभां सिद्धिमवाप्स्यसि ।

D4 गृहस्थस्य, T3 यस्य गृहे T3 सपृष्ट्वा D9 [अ]त्र (for [अ]द्य) D4 सगतेन मनोहर (for the post half) —(l 161) D9 वीरो (for विप्रो) —After l 161, D4.9 ins.

8* इति संचिन्त्य वेगेन गगनात्पवनात्मज ।
निपपाताश्रमे तत्र फलानि समलोकयन् ।
अहो फलसमूह तु न भक्ष्य मम साम्प्रतम् ।

[(l 1) D9 जवेन (for गगनात्) —(l 2) D9 [आ]श्रम (for [आ]श्रमे) and मूलानि स विलोकयन् (for the post half) —(l 3) D9 समायुक्त (for -समूह तु) and मम भक्ष्य च (for न भक्ष्य मम).]

—(l 162) D4.9 तापसा (for मुनय) D4 च (for हि) —(l 163) D4.9 भोजन मम वा कथ (for the post half). —(l 164) D9 विज्ञाप्य (for विप्राड्यात्) D4 तस्मात्प्रणम्य पीत्वाम्भ प्रचुर शीतल लघु —(l 165) D4 राघवस्याग्रे, D9 रामकार्यार्थं. —(l 167) D4 स विवेश D9 [अ]द्भुत (for [आ]श्रम) D4 स्वतनु मत (for तनुमद्भुताम्) —D4.9 om l 168–169 —(l 170) D4 महामार्गे (for °वीर्यं) —(l. 171) T2.3 प्राजलि —(l 173) D4 यातुम् (for गन्तुम्) —(l 174) Note hiatus between the two halves. D4 मा (for हि) D9 वर्तते (for विद्यते) —(l 175) D9 यथेच्छ (for यथेष्ट) —(l 177) D4 पुण्य (for रम्य) D9 पातुमर्हसि सुव्रत (for the post half) —(l 178) D9 भुक्त्वा (for भुङ्क्ष्व). —(l. 179) D4 निद्रा च सुख, D9 त्व वापि निद्रां (for स त्व च निद्रा). —(l. 181) T2.3 तापस (for तपसा). —(l 184) D4 तु (for च). —D4 reads l. 185–186 twice. —(l. 185) D4 (second time) लक्ष्मणेन (for कुम्भकर्णो) —(l 187) D4 लक्ष्मणो निहतो वीर (for the prior half) and शक्त्या च (for लक्ष्मणो) —(l. 188) D9 त्वदागमन- —(l 190) D4 मया दृष्टोसि (for त्वया दृष्टोऽस्मि) —(l 191) D4 च (for मा) —(l 192) D4 [उ]भयथा (for [अ]पि मया) D9 कर्मणात्मना (for करुणा°) —(l. 193) D4 च (for प्र-). D4 ह्यौषधी, D9 (with hiatus) औषधी —(l 194) D9 तस्मिन् (for अस्मिन्) D4 ह्योषधि सति जीवनी (corrupt) (for the post half) —(l 198) D4.9 मम (for मया). —(l. 200) D4 कमडलु- (for कमण्डलोर्) —(l 201) D4 -सरो (for -जल) —After the prior half of l. 201, T2 erroneously repeats the post. half of l. 200 and the prior half of l 201 —(l 202) D4 त्व, D9 त्वद्- (for त्व-) D4 सत्वर (for तत्त्वत) —D4 om l 204. T2 om (hapl) from the post half of l. 204 up to the prior half of l 212 —(l. 205) D4 विस्मित (for °त). —(l. 206) D4 नैकस्ये (for चैतस्य) D4 भासते (for राजते) —(l 207) T3 रम्ये (for पुण्ये). —(l 208) D4 ते सर, D9 तत्त्वत (for तत्सर) —(l. 210) D9 दिव्या

ओषध्यश्चापि वरदा. करिष्यन्ति तव प्रियम् ।
इद प्रिय वच श्रुत्वा विपक्षन्मधुनिश्रितम् ।
हनुमानुत्पपाताशु ततो दिव्य सर प्रति ।
स ददर्शाथ तद्दिव्य सर सर्वत्र शोभितम् ।
सुवर्णपद्मिनीजालै कमलै कुमुदैर्युतम् ।
मत्तभ्रमरसघुष्ट पुण्डरीकविराजितम् ।
नक्षत्रनिचित सपूर्ण शरदीव नभस्तलम् ।
तद्विगाह्य महावेगो हनूमान्पवनात्मज ।
मीलिताक्ष पपौ तोय मारुतिर्यूथपाग्रणी ।
पिबन्त त समालक्ष्य ग्राही सा घोररूपिणी ।
ग्रहीतुकामा व्यात्तास्या जग्राह कपिकुञ्जरम् ।
चरणौ गिलितौ वेगात्तया वायुसुतस्य च ।
अधश्चकर्ष सा चोग्रमाचकर्ष च त पुन ।
हनूमाश्चिन्तयामास पङ्के मग्नोऽस्मि दारुणे ।
एव सचिन्त्य वेगेन ऊर्ध्व पुच्छ चकार स ।
तस्या पुच्छाग्रभागेन दन्तान्सर्वानपातयत् ।
कण्टकानिति विज्ञाय तीक्ष्णान्पङ्कसमुद्भवान् ।
तीक्ष्णाग्रनखनिर्भिन्ना जिह्वा तस्या द्विधाभवत् ।
ततोऽर्धे गिलिते काये तर्कयामास मारुति ।
किं करोमि कथ यामि रामकार्यं कथ भवेत् ।
मृते मय्यत्र सरसि रघुवशो निपातित ।
सुग्रीव सह सैन्येन विनाशमनुयास्यति ।
मृतिं प्राप्स्यति वैदेही मयि पङ्के निमज्जति ।
भवत्येव करिष्यामि पौरुषं पण्डितो ह्यहम् ।
ततो हस्तेन सस्पृश्य मुख तस्याश्च मारुति ।
हनूमता तदा ज्ञात मकरीति न सशय ।
अनयैव गृहीते च मयि कार्यं कथ भवेत् ।
उदरेऽस्या निमज्याशु निपतिष्यामि भूतले ।
ततो देह लघु कृत्वा विविशे वायुनन्दन ।
अन्धकारमय घोरमुदर स महामना ।
कुक्षौ प्रविष्टे कुणपे ग्राही दर्पमुपागता ।
त गिलन्ती गता मध्य सरस स प्रमाणिता ।
हनूमानपि तेजस्वी तस्या कुक्षि गतस्तदा ।
अस्थीनि मासमज्जानि शिराजालानि [भक्षितु] ।
तत सा वेदनाग्रस्ता ग्राही तोयमथाविशत् ।
भेकनक्रतिमिग्राहकुम्भीरमकरान्वितम् ।
मुखतो वारि सुधीवमानम प्रेक्ष्य मारुति ।
प्रावृट्काले तु सप्राप्ते यथ पूरितगोष्पदम् ।
गले निरुद्धे सा ग्राही बभाण सरमध्यगा ।
ममोदरे प्रविष्ट तु नश्यसे त्वमुपेक्षितम् ।
मरिष्यामि न सदेहो उदर स्फुटतीव मे ।
कुक्षिस्थोऽप्युपपातो यं हनूमान्पवनात्मज ।
मायापञ्जरसरुद्धो राजहसो यथाभवत् ।
भक्षण प्रापिता ग्राही बलेनैव हनूमता ।
भक्ष्य विनश्यन्ती सा भूयात शिथिलाभवत् ।
नखैस्ता च विदार्याशु निश्चक्राम महाकपि ।
यथा घन तमश्चाभिर्निर्भिद्य रविमण्डलम् ।
मूल विपाटयामास ग्राह्या ता हनुमान्स्थिरौ ।
यथा वने गजो मत्तो पद्मा वेणु करेण च ।
पातिता कपिसिहेन मकरी सा ममार च ।
तस्या शोणितवर्णेन रक्तवर्णमभूत्सर ।
तत्रान्तरेऽपि सा ग्राही दिव्यरूपानवलक्षणा ।

(for शुचौ) T3 दिव्यदृष्टिमवाप्स्यसे (for the post half) —(l 212) D4 प्रियवच D9 मधुवद्धिमिश्रिते (for the post half) —(l 214) D4 [आ]चन (for [अ]थ तद्) and पत- (for सर्व) —(l 215) D4 कान्त- (for कमलै) D5 अति (for युतम्) —(l 216) D4 -सयुक्ते, D9 -युते (for सघुष्ट).—(l 217) D4 वनस्थ (corrupt), T3 नभस्त.—(l 218) D9 मारुतात्मज —(l 220) D4 ग्राहिणी, D9 ग्राहका (for ग्राही सा) —(l 221) D4 T3 [illegible] (T3 [illegible])स्या —(l 222) T3 गलिता —(l 223) D4 [illegible] (for सा चोग्रम्) and कपि (for पुन) D4 [illegible] (with hiatus) [illegible] —(l 224) D4 सागरे (for दारुणे) —(l 225) D4 पुछ, T3 कुद्ध (for पुच्छ) —(l 226) D9 पातेन (for -भागेन) D4 [illegible] (for सर्वानपातयत्) —(l 227) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 228) D4 [illegible] (for the prior half) T3 [illegible] (for [अ]भवत्) —(l 229) D4 [illegible] —D4 om. l 230 —(l 231) T3 [illegible] (for मृते) D9 [illegible] (for [illegible]) —(l 232) D9 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]).—(l 233) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 234) D4 [illegible] (for [illegible]) —D4 om l 238–240 —(l 236) D4 [illegible]

(for [illegible]) —(l 237) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 238) T3 [illegible] (for [illegible]) —(l 239) D4 [illegible] (for विविशे वायु-) —(l 240) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 241) D9 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 242) D4 [illegible], D4 [illegible] (for [illegible]). —(l 243) D4 (with hiatus) [illegible] —(l 246) D9 om (hapl ?) from [illegible] up to [illegible] in l. 249 D4 [illegible] —(l 247) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 248) T3 [illegible] (for [illegible]) D4 [[illegible]] (for [[illegible]]) —After l 248 D4 ins.

9* [illegible]

—(l 249) D4 [illegible] (by transp) (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(l 250) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 251) T3 [illegible] (for [illegible]) —(l 252) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 253) D4 [illegible] —(l 256) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l [illegible]) D4 [illegible] (for the prior half) D4 [illegible] —(l 258) D4 [illegible] D4 [illegible] (for the prior half) —(l 259) D4 [illegible] D4 [illegible] D4 [illegible] half) —(l 260) D4 [illegible] D4 [illegible] —(l 261) D4 [illegible]

वभूव तनुमध्या सा पीनश्रोणिपयोधरा ।
मृगेक्षणा सुदशना नीलकुञ्चितमूर्धजा ।
द्योतयन्ती दिश सर्वा सर्वाभरणभूषिता ।
दिव्याम्वरधरा नारी दिव्यस्रग्वस्त्रधारिणी ।
वाति गन्धवहस्तस्या वासयन्सर्वकाननम् ।
विमान परमारुढा हनूमन्तमुवाच ह ।
साधु साधु महाबाहो स्वागतं ते महाकपे ।
भवत्प्रसादान्मुक्तास्मि शापाद्धोरान्महामते ।
भद्राभियातुमिच्छामि त्रिदिव पवनात्मज ।
राक्षसस्यास्य विश्वासो न कर्तव्यस्त्वया कपे ।
प्रेषितो रावणेनासो कालनेमीति राक्षस ।
महाकपिवपुर्भूत्वा त्वा हन्तु द्रुतमागत ।
अत्राश्रमो न कस्यास्ति मायैषात्र प्रदृश्यते ।
एन जहि महावीर राक्षस रावणात्मकम् ।
अनेन प्रेषितस्त्व हि मरणार्थं सरोवरे ।
इहेत्युत्तरत पश्य क्षीरोदं देवदुर्लभम् ।
तस्मिन्द्रोणगिरि श्रीमान्निरुत्योषधिपर्वत ।
श्रुत्वा तस्या वचो रम्य हनूमान्विस्मय ययौ ।
तामुवाच महाबाहुः कासि त्वमिति भामिनि ।
कथ जातासि मकरी भव्यरूपा सती जले ।
हनूमतो वच श्रुत्वा तमुवाचाथ खेचरी ।
शृणु वीर मदीया त्व कथामाश्चर्यकारिणीम् ।
मा विजानीह्यप्सरस विद्युन्मालीति विश्रुताम् ।
नृत्येन तोषितो देवो मया वै शकर पुरा ।
विमान तेन मे दत्त सर्वदा कामग शुभम् ।
तेनानेन विमानेन सर्वत्र विचराम्यहम् ।
इन्द्रलोके च नृत्यन्ती श्रान्तात्यर्थमह यत ।
ततोऽस्मिन्पुण्यसलिले क्रीडार्थं समुपागता ।
शाण्डिल्येनाथ दृष्टाह क्रीडन्ती मुनिना वने ।
मामुवाच ततो विप्रो मदनाकुलचेतन ।
रति मे देहि सुश्रोणि हन्ति मा मदनो यत ।
तव दृष्टिकृपाणेन मनो मे दारित क्षणात् ।
अधरामृतपानेन जीवयस्व वराङ्गने ।
कामातुरो मयोक्तोऽथ ब्रह्मर्षिस्तपसि स्थित ।
तपस्यसि किमर्थं त्व मा कथ याचसेऽनघ ।
विप्र प्रोवाच सिद्ध मे सप्राप्त तपसः फलम् ।
त्व यद्दृष्टासि रम्भोरु तरुणी मम सौख्यदा ।
ख्याता क्षण मयोक्तोऽथ मुनिस्तस्मिन्महावने ।
पुष्पवत्यद्य सजाता न भोग्या तव मानद ।
दिनत्रय निरीक्षस्व सरस्यस्मिस्तपोनिधे ।
स्नाताहमागमिष्यामि तव पार्श्व सुखप्रदा ।
इद मद्वचन श्रुत्वा हितमित्येव सोऽब्रवीत् ।
युगत्रयसम तस्य दिनत्रयमभूत्किल ।
तस्मिन्नेव दिने पश्चाद्रावणोऽसौ जगाम ह ।
जित्वा सर्वं जगत्सख्ये पर्वत गन्धमादनम् ।
तस्य सैन्येन महता गलितो गन्धमादन ।
शैलो विशीर्णगलितो भग्नशृङ्गमहीरुह ।
सिहशार्दूलविहगांस्त्रासयश्च भुजगमान् ।
तत प्रदोषे लङ्केशश्चचार गिरिमूर्धनि ।
तत्र वै गायमानाह दोलारूढा रजस्वला ।

तनावरेपि, D_9 ततांतरिक्षे (for तत्रान्तरेऽपि) D_9 तदा (for क्षणात्) —(l 263) $I_{2,3}$ पीनश्रोणी- —(l. 265) D_4 काल्या (for सर्वा). —(l 266) D_4 -अनुलेपना, D_9 गन्धधारिणी (for वस्त्रधारिणी) —(l 268) $D_{4,9}$ विमानवरम् —(l 270) D_4 तव (for भवत्-) D_9 [अ]द (for [अ]स्मि) —(l 271) D_4 पृष्ठेस्मि (for भद्राभि-) —(l 272) D_9 कार्यास्ति महा- (for कर्तव्यस्त्वया) —(l 274) D_4 मायामयरूपिभूत्वा (for the prior half) D_9 त्वाद्भुत हतुम् (for त्वा हन्तु द्रुतम्). —(l. 275) D_9 [अ]पि (for [अ]स्ति) D_4 ह्यपि (for [अ]त्र प्र-) —(l 276) D_4 वलाद् (for महा-). D_4 T_3 रावणानु(T_3 °त्म)ज —(l. 277) D_4 सरोवर (for सरोवरे) —(l 278) D_9 T_3 इतो हि (for इहेति). D_4 द्रुत हत्वा तत पश्य (for the prior half) and -निर्मित (for -दुर्लभम्). —(l 279) D_4 [औ]षधि- (for [ओ]षधि-) —(l 280) D_9 गुह्य (for रम्य) and विस्मितो जगौ (for विस्मय ययौ) —(l 281) D_4 महाबुद्धि (for °बाहु) and त्व कस्यासि (for [अ]सि त्वमिति) $D_{4,9}$ भाविनि (for भामिनि) —After l 281, D_4 ins

10* कौतूहल महज्जात ममात्र तव दर्शनात् ।

—(l 282) $D_{4,9}$ दिव्य (for भव्य-) —(l 283) $D_{4,9}$ हनूमद्वचन श्रुत्वा (for the prior half) —D_9 om l 285 —(l 285) D_4 अह स्वर्गाङ्गना नित्य माल्यिन्यप्सरसा वरा —(l 287) $D_{4,9}$ मरकतमय(D_9 °गम) शुभ (for the post. half) —(l. 289) T_2 भ्रांता (for श्रान्ता) D_4 कपे (for यत) D_9 श्रातात्यतपरिश्रमात् (for the post half) —(l 291) D_4 क्रीडती दृष्टाह (by transp) D_9 मुनिकानने (for मुनिना वने) —(l. 292) D_9 तदा भद्रे (for ततो विप्रो) $D_{4,9}$ -मानस (for -चेतन) —(l 294) D_4 -प्रपानेन (for -कृपाणेन) and प्रभु (for क्षणात्) —(l 296) D_4 [अ]प्युक्तो (for [उ]क्तोऽथ) T_2 एव कामातुरोक्तोथ (for the prior half) —(l 297) कथ मा (by transp) —(l 298) D_9 प्राह च सिद्धिर् (for प्रोवाच सिद्ध). D_4 मीदन्स विप्र प्राहैतत् (for the prior half). —(l 299) D_4 यदीच्छसि (for यद्दृष्टासि) $T_{2,3}$ तरुणा. D_4 मान्य मे वचन वद (for the post half) —(l 300) D_4 [ऽ]सौ (for ऽथ). —(l 301) $T_{2,3}$ [अ]थ (for [अ]द्य). D_9 तव भार्याद्य, $T_{2,3}$ न(T_2 सा) भार्या तव (for न भोग्या तव) —(l 302) $D_{4,9}$ प्रती(D_9 परी)क्षस्व (for निरीक्षस्व). D_4 तपोधन, D_9 ममानघ (for तपोनिधे) —(l 303) D_4 न सशय , D_9 सुखप्रद (for सुखप्रदा) —(l 304) D_4 बाढम् (for हितम्) —(l 306) $D_{4,9}$ [ऽ]भ्या(D_4 न्या)जगाम (for ऽसौ जगाम) —(l 307) D_4 -सस्थ (for सख्ये). —(l 308) D_4 दलितो (for गलितो) —(l. 309) T_3 विस्तीर्ण- (for विशीर्ण-) $D_{4,9}$ शिला विशीर्णा गलिता भग्नशृङ्गा महीरुहा —(l 310) $D_{4,9}$ मातगास्(D_4 °गान्) (for -विहगांस्). D_4 त्रासिताश्च भुजगमा (for the post half). —(l. 311) D_9 प्रदोष —(l. 312) D_4 तत्रापि गायमानाद,

दशग्रीवेण दृष्टाहं स्मरनिर्भिन्नचेतसा ।
मम पार्श्वमुपागम्य दशग्रीवोऽब्रवीद्वचः ।
मृगाक्षि कासि त्वं चात्र क्रीडसे रमणं विना ।
त्वं चात्र मया सार्धं क्रीडां कुरु सुमध्यमे ।
आवयो रजनी यातु स्मरनिर्भिन्नचेतसोः ।
मृगाक्षि मां समालिङ्ग्य प्राप्स्यसे स्तनयोः फलम् ।
रावणं मां विजानीहि देवदानवसूदनम् ।
दशग्रीववचः श्रुत्वा मया तद्भाषितं पुरा ।
ब्राह्मणस्य तु जायां मामद्य जानीहि रावण ।
विशेषतश्च रजसा युताहं राक्षसेश्वर ।
युक्तं न ते महाराज यन्मां प्रार्थयसे रतम् ।
मयैवमुक्तः स प्राह रावणः काममोहितः ।
ब्राह्मणस्येदृशी भार्या कथं भवितुमर्हसि ।
त्रैलोक्ये नास्ति बाले त्वं सर्वलोकस्य संमता ।
पुष्पिण्यपि विशेषेण रोचते मम भामिनि ।
परभार्यापरो भद्रे तद्भवत्या रमाम्यहम् ।
इत्युक्त्वा केशपाशेषु मां गृहीत्वा जगाम ह ।
बलात्संधर्षिता तेन रावणेन दिनत्रयम् ।
रम्ये मनोरमे सानौ चैत्रे श्रीगन्धमादने ।
ततो ममाभवत्पुत्रो ह्यतिकायोऽतिविश्रुतः ।
पुत्रं निवेद्य तस्याथ गताहं ब्राह्मणान्तिकम् ।
पत्यर्थमागता ब्रह्मंस्तव दातुं महत्सुखम् ।
महर्षे मां भजस्वेह प्राप्तं ते तपसः फलम् ।

इत्युक्तः स निरीक्ष्याथ मामुवाच महामुनिः ।
तव यौवनमत्तस्य प्राप्तमन्येन [illegible] ।
[illegible] त्वं नु शुक्लानि [illegible] ।
चरितान्यपराणि [illegible] महोदरि ।
वञ्चितोऽस्मि त्वया पापे दूषितं ते मनो यतः ।
केशेषु च गृहीतासि ह्यसुरेणापहारिणा ।
सरस्यस्मिन्महाघोरा ग्राही भूत्वा वसिष्यसि ।
श्रुत्वा शशाप [illegible] ।
रावणश्च स पुत्रेण विनाशमुपयास्यति ।
इति शापे प्रदत्ते तु मया [illegible] याचितः ।
बलात्संधर्षिता ब्रह्मन् रावणेन दुरात्मना ।
आगो न मे मुनिश्रेष्ठ करुणां कुरु सुव्रत मे ।
शाण्डिल्येनैव चोक्तोऽसि सरस्यस्मिन्महाकपिः ।
हनुमान्रामकार्येण यदा त्वां स वधिष्यति ।
तदा त्वमप्सरा भूत्वा गमिष्यसि सुरालयम् ।
इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलो ययौ [illegible]तपोवनम् ।
अहमप्यनुयास्यामि शापान्मुक्ता सुरालयम् ।
तत्र मां मानिनीं गत्वा [illegible] ।
हनूमानपि तेजस्वी [illegible]चेतनः ।
अगमत्[illegible] मुनि[illegible] ।
[illegible] सोऽपि तु प्राह कथं [illegible] ।
सरोवरे [illegible] नीतं किं कथयस्व मे ।
जलमेतत्[illegible] त्वया वानरपुंगव ।

D3 [illegible] (for the prior half) —(I 313) D5 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —D5 om I 314 —(I 315) D4 [illegible], D5 [illegible] (for [illegible]) —(I. 316) D4 [illegible], D5 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for [illegible]) —(I 317) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I. 319) D5 [illegible] (for [illegible]) —(I 320) D4 [illegible] and [illegible] (for [illegible] and पुरा respy) —(I 321) D5 [illegible] (for जाया). D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 322) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for the post half) D4 [illegible] —(I 323) D3 [illegible] (by transp) D4 [illegible], D5 [illegible] (for [illegible]) —(I. 324) D5 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 325) D4 [illegible] —(I 326) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 327) D4 [illegible] (for [illegible]) D. [illegible] D45 [illegible] (D5 [illegible]) (for [illegible]) —(I 328) D5 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] —(for [illegible]) —(I 329) D45 [illegible] D4 [illegible] (for [illegible] and [illegible] respy) —(I 331) D4 [illegible] (for [illegible]) D3 [illegible] (for [illegible]) —(I 332) D4 [illegible], D5 [illegible] (for [illegible]) —(I 333) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 334) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —D4 om I 335 —(I 336) D4 [illegible] (for the post half) —(I 337) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] [illegible] —(I 337) D5 [illegible] (for [illegible]) —(I 338) D4 [illegible] (hypm) (for [illegible]) D4 [illegible] (for the prior half) D4 [illegible], D4 [illegible], T3 [illegible] (for [illegible]). —(I 339) D4 [illegible], [illegible] (for [illegible]) —(I 340) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 341) D4 [illegible], D5 [illegible] D4 [illegible] D5 [illegible] (for [illegible]) —(I 342) D4 [illegible] (for the post half) —D4 om I 343–344 —(I 344) D5 [illegible] (for [illegible]) —(I 345) D4 [illegible], D5 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 347) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(I 348) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(I 349) D4 [illegible] (D4 [illegible]) (for [illegible]). D4 [illegible] (corrupt) (for [illegible]) —(I 350) D5 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for the post half) —(I 352) D4 [illegible] (for the post half) —(I 353) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 354) D4 [illegible] (for the post half) —(I 355) D4 [illegible] (D4 [illegible]) —(I 356) [illegible]

गृहाण मम मन्त्राणि शिष्यो मे भव पुत्रक ।
मन्त्राण्यधीत्य शिष्येण दातव्या गुरुदक्षिणा ।
उवाच हनुमान्रक्षो गृहाण शुभदक्षिणाम् ।
इत्युक्त्वा रोषताम्राक्षो जघानोरसि राक्षसम् ।
हृदि मुष्टिप्रहारेण वज्रकल्पेन वेगवान् ।
कालनेमी बभूवाथ चतुःशृङ्ग स राक्षस ।
गुरवे दक्षिणा दत्ता शुभव्या वानराधम ।
इत्युक्त्वा स ययौ रक्षो गृहीत्वा पवनात्मजम् ।
तत्र दन्तैश्चखादाथ कालनेमी रजन्कपिम् ।
हनूमानपि विक्रम्य सुवेगाद्दुनपञ्जरात् ।
पादयोस्त गृहीत्वाथ धरणीधरमाविशत् ।
पर्वताग्रे निपीड्याशु हस्ताभ्या स ममर्द च ।
मर्द्यमानोऽपि विक्रान्तो राक्षस पक्षिरूपधृक् ।
हनुमता धृतो दोर्भ्यां पतितो धरणीतले ।
पतितस्यापि जग्राह पक्षौ तस्य महाकपि ।
तत्क्षणादथ रक्षोऽपि सिंहरूपेण चागमत ।
मारुति त जघानाथ दंष्ट्राभिर्दारयन्गजान् ।
हनूमांश्चिन्तयामास किं करोमीति साम्प्रतम् ।
एनमाशु गृहीत्वाथ पातयिष्यामि राक्षसम् ।
तस्यास्ये ज्वलित काष्ठ क्षिप्त्वा जग्राह कर्णयो ।
तरसा पातयामास मुसल पवनात्मज ।
तत सुग्रीवरूपेण कालनेमीत्युवाच तम् ।
वृथा त्व वानरश्रेष्ठ हन्त काल विलम्बसे ।
एहि यावोऽधुना वीर उत्थितो लक्ष्मण स्वयम् ।
भृत्येनाह त्वया श्लाघ्यो हनुमन्रणकोविद ।
कण्ठे बाहू समासज्य रुरोद च मुहुर्मुहु ।
हनूमत कालनेमी वानराधिपसंनिभ ।
हनूमानपि सचिन्त्य मायासुग्रीव इत्ययम् ।
सम्मोहनाय सजातो राक्षसो वानराकृति ।
उत्क्षिप्य बाहू तस्याथ त जघान महाकपि ।
तत्प्रहारवातेन पतितो राक्षसो भुवि ।
त्यक्त्वा सुग्रीवरूप तद्बभूव रजनीचर ।
रावणप्रेषितो वीर कालनेमी निशाचर ।
रूप विकुरुते घोर तदनन्तप्रमाणत ।
ऊर्ध्वं तु योजन पञ्च पुनर्ब्रह्माण्डशिरोम्बरान् ।
अधः उष्ट्रा सुतीक्ष्णाग्रा सृक्विणीश्चापि सल्लिहन् ।
विवृत्तनयनो घोरो मेघस्तनितनिस्वन ।
अर्वतस्वमलात त प्रगृह्याभ्यद्रवत्तदा ।
हनूमानपि दुर्धर्षो दशयोजनमुच्छ्रितम् ।
रूप कृत्वा सुविपुल महाकायो महाबल ।
उत्पत्याकाशमार्गे तु न्यपतत्तस्य चोपरि ।
त्वरितश्चापि वेगेन हनूमांस्तस्य रक्षस ।
स्कन्धयोश्चरणौ दत्त्वा शिरो जग्राह मत्सरम् ।
हस्ताभ्या त्रोटयामास ग्रीवामाक्रम्य रक्षस ।
यथा पद्मवन नालान्मातङ्गो मदविह्वल ।
ततस्तु रक्षोगणकेतुभूतो
    ममार तस्या निशि केतुभूत ।
वीरो हनूमानपि त निहत्य
    महाजवाद्द्रोणगिरि जगाम ।

Colophon

D4 पीन and [अ]च (for एनत् and [आ]स respy) —(l 359) D4 मन्त्र च (for मन्त्राणि) —(l 360) D4 मन्त्रान् (for मन्त्राणि) —(l 361) D4 [अ]नुर-, D9 वर- (for शुभ-) —(l 362) D4 क्रोधरक्ताक्षो —(l 363) D4 वीर्यवान् (for वेगवान्). —(l 364) D9 कालनेमिर् D4 शीर्षश्च (for शृङ्ग स) —(l 365) D9 शुभा वानरनायक (for the post half) —(l 366) D4 हृत्वा (for ययौ) —(l 367) D4 तुष्टन् (for रजन्) —(l 368) D9 तेजस्वी (for विक्रम्य) —(l 369) D4 9 सगृहीत्वा D4 आरुहत् (for आविशत्) —(l 370) D9 कराभ्यां (for हस्ताभ्या) D4 स्वहस्ताभ्या ममर्द स (for the post half) —(l 371) D9 [ऽ]थ (for ऽपि). D4 मृद्यमानोपि वि क्रान्तो (for the prior half) T2 रूपधृन् —(l 372) T2 हनूमतो. —(l 373) D9 भुजा (for पक्षौ) D4 स च (for तस्य) —(l. 374) D4 तत क्षणाच्च रक्षोथ (for the prior half) —(l 375) D4 च, D9 तु (for त). D4 वक्षसा जवात्, D9 भीषयन्गजान् (for दारयन्गजान्). —(l 376) T3 मारुतिश् D4 [इ]ह (for [इ]ति) —(l 377) D4 बलाद्, D9 कथ (for आशु) D4 [आ]शु, D9 तु (for [अ]थ) —(l 379) D4 त बलात् (for तरसा) —(l 380) D9 सुग्रीवरूपेण पुन कालनेमिरुवाच त —(l. 382) Note hiatus between the two halves D4 9 याम (D9 यामो)धुना. D4 गाले, D9 क्रालाद् (for वीर) D9 उत्थितश्च (for उत्थितो) —(l 383) T3 -कोविद . —(l 384) D9 इति (for कण्ठे) D4 9 बाहु D4 स (for च) —(l 385) D9 कालनेमिर् D4 वानरो रण- (for वानराधिप-) —D4 om l 386 —(l 386) D9 [अ]पि (for [अ]यम्). —(l 387) D4 मम मोहाय (for सम्मोहनाय). —(l 388) D4 बाहु (for बाहू) —After the prior half of l. 389, D4 ins.

11* हृदये कालनेमिनम् ।
तेन तत्प्रहारेण

—(l 390) D4 तु (for तद्) —D4 9 om l 391–399. —(l 395) T3 स्तनित- (for स्वनित-) —(l 400) D4 9 पति (D9 त्वरि)तेस्य (for त्वरितश्च) —(l 401) D4 मत्वर . —(l 402) D9 पोथयामास D4 कूजत , D9 कूटन (for रक्षस). —(l 403) D9 पद्मानन, T3 पद्मवने. D4 यथा पद्म जले नाल (for the prior half) D9 मतगो —(l 404) D4 स (for तु) and -हेतु- (for -केतु) —(l. 405) D4 कूजमान (for केतुभूत) —(l 406) D9 निपात्य (for निहत्य) —(l 407) D4 महाजवो

Colophon —*Kānda name* D4 लङ्का° —*Sarga name* D4 कालनेमिवध —*Sarga no* (figures, words or both) D4 om , D9 80, T2 106, T3 110

क्षीराब्धिमध्ये स ददर्श भूधरं
विराजमानं नभसीव भास्करम् ।
स च प्रहृष्टः पवनात्मजस्तदा
विलोक्य तं सानुषु धातुभिर्युतम् ।
आरुह्य तस्याद्भुतशृङ्गमेव
चचार चामीकरचारुभूषु ।
दवाग्निनावेष्टितदीपितो ह्ययं
वितर्कयत्काननचारणः कपिः ।
अग्निर्भृशं तापकरस्तु देहिनां
माह्लादयत्येष हि मे मनः कथम् ।
द्रुमाश्च दिव्यौषधिवल्लरीर्यथा
लतास्तथा हेममया भवन्ति ।
हिरण्यवर्णा रत्नसारेणवो
विभान्ति नक्षत्रगणानुकारिणः ।
यथा च मन्ये निजवृत्तिमास्थिता
विशुद्धभावा खलु नाकगामिनः ।
ज्वलन्ति मार्गेषु चलन्ति रश्मयः
स्फुरन्ति सौगन्ध्यगुणं किरन्ति च ।
समागतं मां खलु वीक्ष्य चार्थिनं
सिद्धिं गता देवमहौषधीगणाः ।
ततो महात्मा पवनात्मजस्तदा
निशामयामास महौषधीश्च ताः ।
विचिन्वतस्तस्य ततश्च ताः शुभा
अदृश्यतां जग्मुरनन्तशक्तयः ।
विनिर्मिते वासवदूतनन्दनो
वनं विलोक्याथ जगाम चोत्सुकम् ।
ततः सप्रार्थयामास हनूमान्देवतागणान् ।
मम सिद्धिं प्रयच्छन्तु महौषध्याद्यो वराः ।
भो दाशराज मद्वाक्यं शृणु देव सुखप्रद ।
रामकार्यस्य सिद्ध्यर्थं प्रयच्छ मम चौषधीः ।
मृतसंजीवनीं श्रेष्ठां सौवर्ण्यकरणीं शुभाम् ।
विशल्यकरणीं ख्यातां मा न देहि दर्शनम् ।
विलीना पर्वतोऽस्मिंस्तेन मत्तः पाप आत्मनः ।
ततः क्रोधान्वितं वाक्यं भूयः प्राह मारुतिः ।
न दया न च दाक्षिण्यं तव पाषाणरूपिणः ।
तवाग्रेस्तथा खनित्वाहं पातयिष्यामि सागरे ।
इत्युक्त्वा वेष्टयामास पुच्छेन धरणीधरम् ।
वेष्टं चोत्पाटयामास नखैः लीलया कपिः ।
पुच्छेनावेष्ट्य गोत्रां च गृहीत्वा पवनात्मजः ।
ननाद हनुमांस्तत्र समुद्र इव पर्वणि ।
तेन शब्देन महता गन्धर्वाः समुपागताः ।
अनुजग्मुः सुसंरब्धा योद्धुकामास्तु मारुतिम् ।
कस्त्वं वानररूपेण सम्प्राप्तो निशि दारुणे ।
गन्धर्वाणां वचः श्रुत्वा हनूमानिदमब्रवीत् ।
श्रुता वा यदि किष्किन्धा जम्बूद्वीपसमाश्रया ।
वानराधिपतिस्तत्र सुग्रीवो नाम विश्रुतः ।
मित्रकार्यं समायुक्तो रावणेनाथ विग्रहे ।
मित्रभ्राता राक्षसेन शक्त्या च विनिपातितः ।
तदर्थं सम्प्रयातोऽहमोषधिं प्रति पर्वतम् ।
विशल्यकरणीं नाम जानीध्वं परमौषधीम् ।
विघ्नो मेऽत्र न कर्तव्यः प्रसादः कर्तुमर्हथ ।
अहं वानरराजस्य भृत्यस्तस्य गुणैर्वृतः ।
हनूमानिति विख्यातस्तदर्थं प्रार्थयामि वः ।
हनूमतो वचः श्रुत्वा गन्धर्वास्ते महाबलाः ।
विचित्रकवचाः सर्वे नानाप्रहरणोद्यताः ।
कोलाहलं प्रकुर्वन्तः मारुतिं समभिद्रवन् ।
ततो नानायुधैः सर्वे ते जघ्नुर्मारुतात्मजम् ।
हन्यमानः सुरैर्गिरिम्पपातोर्व्यां समाः ।

—(l 410) D₄ तेने प्रहृ॰ (for स च प्रहृष्ट) —(l 411) D₄ तत (for त) —(l 412) D₄ एव, D₉ एक (for एव) —(l 413) D₄ ₉ -चारुभूमिषु (D₉ °षु) —(l 414) D₄ ₉ T₃ दावाग्निना D₄ [illegible], D₉ विरिञ्चविद्विष्टो ह्यतां. —(l 415) D₄ आकुलचेतसा, D₉ आश्र स चारणा (corrupt) (for काननचारण) —(l 418) D₄ [illegible] (for [illegible]). —(l 419) D₉ विभान्ति (for भवन्ति) D₄ [illegible] —D₉ om l 420–423 —(l 420) D₄ [illegible] (for रत्नसाररेणवो) —(l 421) T₃ विभाति (for विभान्ति) and [illegible] (for °कारिण) D₄ [illegible] —(l 422) D₄ ते (for मन्ये) —(l. 423) D₄ विशुद्धमाना —(l 424) D₉ चरति (for ज्वलन्ति) —(l 425) D₄ ₉ [illegible] D₉ om च —(l 428) T₃ [illegible] (for तदा) —(l 429) D₄ [illegible] (for निशामयामास) —(l 430) D₄ [illegible] (for ततश्च) D₉ [illegible] (for ततश्च ता शुभा) —(l. 431) D₄ ₉ [illegible] (for [illegible]) —(l 432) D₉ om [illegible] —(l 433) D₄ [illegible] (for [illegible]) D₄ ₉ [illegible] (D₉ [illegible])- [illegible] —(l 434) D₄ [illegible] (for [illegible]). —(l 435) D₄ ₉ [illegible] (D₉ [illegible])[illegible] (for the post half) —(l 436) D₄ [illegible] (D₉ [illegible]) —(l 437) D₉ T₃ राज(T₃ °न)[illegible] (for [illegible]) D₄ [illegible] T₃ प्रयच्छतु [illegible] (for the post half) —(l 438) T₃ -सञ्जीवनीं T₃ ₃ [illegible] (T₃ [illegible]) [illegible] (for the post. half) —(l 439) T₃ ₃ [illegible] (for [illegible]) —For l 438–439, D₄ subst

12* [illegible]
[illegible]

—Thereafter D₄ cont

13* [illegible]

—(l 440) D₉ [illegible] (for [illegible]) and [illegible] for महात्म) —(l 443) D₄ ₉ [illegible] (for [illegible]) —(l 445) D₄ [illegible], D₉ [illegible] (for [illegible]) —(l 446) D₄ [illegible] (for [illegible]) —D₄ ₉ om l 450–403 —(l 457) T₃ [illegible] —(l [illegible]) D₄ [illegible] D₉ [illegible] (for [illegible]) D₄ [illegible] (for the post. half) —(l 465) D₄ [illegible] (for [illegible])

ततश्च हनूमांस्तूर्णं रूपं कृत्वा सुदारुणम् ।
गन्धर्वान्हन्तुमारेभे नखदंष्ट्रायुधो हरिः ।
गन्धर्वैर्हनुमानुक्तस्त्वं त्यक्त्वा गच्छ महीधरम् ।
नो चेत्प्राणान्परित्यज्य स्वर्गं यास्यसि संयुगे ।
इत्युक्तो हनूमांस्तैस्तु पद्भ्यां तान्निजघान सः ।
बद्ध्वा पुच्छेन दीर्घेण गन्धर्वान्पर्वतोपमान् ।
हनूमान्भ्रामयामास गरुडः पन्नगानिव ।
केचिन्निपतिता भूमौ केचित्सान्द्रद्रुमेषु च ।
लाङ्गूलेन हताः केचित्केचिद्दन्तैर्विदारिताः ।
मुहूर्तेन हताः सर्वे गन्धर्वा युद्धदुर्मदाः ।
तिस्रः कोट्यो हतास्तत्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।
शिष्टास्तं प्रणताः प्रोचुर्गन्धर्वा गगनान्तरे ।
गच्छ वीर महामस्त्वं पन्थानं सन्तु ते शिवाः ।
केनापि न कृतं वीर कर्म त्वं च करिष्यसि ।
बाहुभ्यां धार्यते वीर पर्वतः शतयोजनः ।
ततस्तेनैव संत्यक्ता गन्धर्वा मानसं ययुः ।
स्तुवन्तस्तस्य कर्माणि खेचराश्च परस्परम् ।
हनूमानपि तेजस्वी वेगेन गगनं ययौ ।
पुनस्तेनैव मार्गेण पश्यन्नेव महीधरान् ।
तस्यामेव रजन्यां तु भरतः केकयीसुतः ।
स्वप्ने रामं ददर्शाथ तैलाभ्यक्तं तपस्विनम् ।
पङ्के निमग्नं तु पुनः रोदमानं मुहुर्मुहुः ।
तरसा चरमाणं तं ददर्श भरतस्तदा ।
जले विलुप्तमात्मानं केशहीनं यथाकुलम् ।
दृष्ट्वा प्रबुद्धः स्वप्नान्ते निशान्ते तु स्थितोऽभवत् ।
निर्गत्य भरतस्तत्र गगनं समलोकयत् ।
गगनस्थानि भूतानि भ्रमन्ति निपतन्ति च ।
शिवा घोरा रुदन्ति स्म सृगालाश्च निपातिताः ।
रूक्षा वाता भृशं वान्ति रजो व्याप्ता दिशो दश ।
इति दृष्ट्वा निमित्तानि भरतश्चिन्तयान्वितः ।
किं नु रामस्य कुशलं लक्ष्मणस्य महामते ।
सीतायाश्चापि कुशलं कथं वै दण्डकावने ।
एभिर्निमित्तैः पृथ्वीशः पतितो हि न संशयः ।
राजा सर्वत्र रामश्च तस्याहं किंकरः सदा ।
कच्चिदार्यस्य व्यसनं पर्याप्तं दण्डकावने ।
किं वा प्राणान्परित्यज्य गतो हि यमसादनम् ।
चतुर्दशसमाः पूर्णा दण्डके परिसर्पतः ।
प्रवृत्तिरपि रामस्य न कश्चिच्छ्रूयतेऽधुना ।
तीर्थायनतपोयज्ञव्रतपूजासु किं च यत् ।
मया हि यत्कृतं पुण्यं तेन रामोऽद्य जीवतु ।
आहूय ब्राह्मणान्पूज्यान्कारयामास शान्तिकम् ।
रामस्नेहेन भरतो रुरोद निशि निर्भरम् ।

D_9 ततो हेतिभिर् (for उत्पपातोर्ध्वम्) —$D_{4\,9}$ om l 466–467 —(l. 468) $D_{4\,9}$ उक्तस् (for कस्त्व) —(l 469) T_3 प्राप्स्यसि (for यास्यसि) $D_{4\,9}$ पतिष्यसि महार्णवे (D_9 °रणे) (for the post half). —(l 470) D_4 विजघान T_3 ह (for स). —(l 473) D_4 T_2 निपातिना D_4 चाद्र, D_9 पेतुर् (for सान्द्र-) —D_9 om l 474–475 —(l 474) D_4 केचिद्विशीर्णा भग्नाश्च केचिन्नष्टा यतस्ततः —D_4 om l 475–476 —(l 477) $D_{4\,9}$ प्रणतास्ते (D_9 °स्तु) हरिं प्रोचुर् (for the prior half) —(l 478) D_9 निर्भया (for ते शिवा). —(l 479) D_4 कर्मेदं न करिष्यति (for the post half) —(l. 480) D_4 पुत्र (for वीर) —(l 481) D_4 च सम (for मानस) —After l 481, D_9 ins.

14* एवं सुतबलं दृष्ट्वा प्रहृष्टः पवनो गतः ।
प्रणिपत्य ततो मूर्ध्ना हनूमानिदमब्रवीत् ।
किमागतोऽसि देवेश जगत्प्राण प्रजेश्वर ।
इत्थं हनूमतो वाक्यं वायुः पुत्रमथाब्रवीत् ।
तुष्टोऽस्मि तव पुत्रस्य दृष्ट्वा दिव्यपराक्रमम् ।
शृणु त्वं मम वाक्यं च येन जीवति लक्ष्मणः ।
मुहूर्तं धारयेस्त्वेव यावदागमनं मम ।
पित्राज्ञया व्यतिष्ठत्स मुहूर्तं हरिसत्तम ।
गतो वै पवनो देव क्षीरो त्तमम् ।
पद्मपत्रे पुटीं कृत्वा क्षीरोदपय उत्तमम् ।
आदाय दत्तं हनुमानगृह्णात्पय उत्तमम् ।
इत्युक्त्वा गतो वायुः पयो दत्त्वा हनूमति ।
लक्ष्मणाय प्रदातव्या ओषधी क्षीरमाश्रिता ।
पितुराज्ञां समाकर्ण्य प्रणम्य पितरं तदा ।
गिरेरादाय शिखरं जगाम स हरीश्वरः ।

[= l 4–18 of 96^b of App I (No 56) —Note hiatus between the two halves of l. 13]

—D_9 om l. 482–483 —(l 482) T_3 नुदन्तस् (for स्तुवन्तस्). D_4 सन्तुस्तास्मिजने शुभे (for the post. half) —(l 484) D_4 पश्यन्वै स महीरुहान्, D_9 पश्यन्वै धरणीधरान् (for the post. half) —(l 485) D_4 कैकेयनन्दन (hypm.) —D_9 om l 488 —(l 488) D_4 राक्षसभक्ष्यमाणं तु (for the prior half) —(l 489) T_3 lacuna for जले $D_{4\,9}$ सर्वाविलिप्तम् (for जले विलुप्तम्) and तृषा(D_9 अथा)कुल (for यथाकुलम्) —(l 491) D_4 भवनात् (for भरतस्) D_9 निर्गतस्तत्र भवनात् (for the prior half) and पर्वत (for गगन) —(l 492) D_4 च पतनि (for निपतन्ति) —D_9 om l 493 —(l 493) D_4 नदति (for रुदन्ति) and मृगाश्चाप्यप्रदक्षिणा (for the post half). —After l 493, D_4 ins

15* नारी कापि सुदुःखार्ता मुक्तकेशा च रोदिति ।

—(l 494) $D_{1\,9}$ ज्वलन्तीव (for रजो व्याप्ता) —(l 496) D_4 [अ]पि कानने (for महामते) —(l 497) D_4 किं नु (for चापि) T_3 वा (for वै) $D_{4\,9}$ दण्डके वने —(l 498) D_4 एव, T_3 एतैर् (for एभिर्) D_4 पृथ्वीशा, T_3 पृच्छद्भि (for पृथ्वीश) D_4 पततीह (for पतितो हि) T_2 हीन- (for हि न) —(l 499) D_4 हि (for च) —(l 500) D_9 प्राप्तं किं (for पर्याप्त) $D_{4\,9}$ दण्डके वने —(l 503) D_4 श्रूयते तु मा (for श्रूयतेऽधुना) —D_9 om l 504 —(l 504) D_4 तीर्थाय दानतपसे व्रतयज्ञोप पूजन —(l 505) D_4 पूर्वं (for पुण्य) —(l 507) D_4 विस्वर (for निर्भरम्) —(l 509) D_9 सं-

तस्मिन्नेव क्षणे धीमान्सम्प्राप्तः पवनात्मजः ।
स दीप्यमानया भासा नन्दिग्रामं महाबलः ।
दृष्ट्वान्भरतं तत्र जटावल्कलधारिणम् ।
तपस्विनं घनश्यामं विशालाक्षं धनुर्धरम् ।
रामोऽयमिति मत्वासौ लक्ष्मणेन विना कथम् ।
अत्रायमागतो रात्रौ विहाय हरियूथपान् ।
अनेन सा परित्यक्ता सीता प्राणप्रिया सती ।
रावणस्य गृहे रात्रौ सन्दृष्टा घोररक्षसा ।
एतं पृच्छामि किं यामि सन्देहो मम साम्प्रतम् ।
नस्यत्र रूपसदृश एष सोऽपि भविष्यति ।
न राम इति चाशङ्क्य लङ्कामभिमुखो यथा ।
हनुमाञ्शोकविक्लवः सम्भ्रान्त इव सत्वरम् ।
भरतोऽपि च तं दृष्ट्वा गगने सूर्यसंनिभम् ।
दुष्टमहा भ्रमन्तीति जग्राह सशरं धनुः ।
हन्तुमिच्छति काकुत्स्थो प्रयान्तं दक्षिणामुखम् ।
तस्मिन्नेव क्षणेनाथ शुश्राव दिवि भाषितम् ।
मा विचारं कुरुष्वेव तव बन्धुर्भविष्यति ।
निवृत्तशस्त्रः शुद्धात्मा वाचं श्रुत्वा च खेरिताम् ।
स्नात्वा दानं ददौ वीरो विप्रेभ्यो हि तदैव तम् ।
अतिचण्डेन वेगेन जगाम पवनात्मजः ।
दक्षिणाकाशमार्गेण सम्प्राप्तो लवणार्णवम् ।
सेतुना पूर्वबद्धेन भ्राजमानं यथा नभः ।
रावणेन ततो रात्रौ माल्यवान्प्रेषितो द्रुतम् ।
बलेन महता युक्तो योद्धुं हनुमता सह ।
आकाशगामिभिर्वीरैः राक्षसैः परिवारितः ।
बलकोट्ययुतस्तस्य गगने सागरोपरि ।
तमेव शरजालैश्च सर्व जघ्नुः समुद्धर ।
सर्वायुधैः क्षपाचरैः पट्टिशैः शक्तिभिः [illegible] ।
परिघैश्च भयदैश्च भ्रामयन्ति द्रुमाचलम् ।
आत्मानं राक्षसैर्बद्धं दृष्ट्वा स हनुमानिति ।
ननाद घनघोरं युद्धे च निदधे मनः ।
हस्ताभ्यां धारयन्गात्रं पादाभ्यां निजघान तान् ।
रक्षाभ्यां [illegible] पुच्छेन [illegible] ।
ततो हलहलाशब्दः सञ्जज्ञे रक्षसां तदा ।
तेन शब्देन महता समुद्रजलवासिनः ।
निहतास्ते महाघोरा राक्षसाः कामरूपिणः ।
द्रुतं हनुमता तत्र पतङ्गा इव महार्णवे ।
ततोऽतिक्रुद्धो दशकन्धरानुजो
 जघान बाणैः पवनात्मजं हृदि ।
छित्वा शरमात्मजवेगोऽनिलात्मज
 स्तदा निरोधाय जहार कार्मुकम् ।
तीव्रेण लाङ्गूलबलेन रक्षो
 बबन्ध पादौ गगने प्लवङ्गमः ।
उद्वेष्टमानः सहसाम्बरस्थितो
 बिभेद तं शूलवरेण राक्षसः ।
शूलं निमग्नं हृदि मारुतिस्तदा
 समर्द्य तं सागरमभ्यतिष्ठत ।
न तत्र वृक्षा न धनं न भूधरा
 [illegible] हि युद्धं स चकार मारुतिः ।
द्रोण्यां स्थितो [illegible]पर्वतस्तदा
 पद्भ्यां तदाहन्यत कन्धरान्तरि ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]

(for स) D4 दीप्यमान स्वया भासा (for the prior half) and महाबल (for °बल) —(l. 512) D5 विहाय (for [illegible]) —(l. 513) D4 [आ]यात [illegible] (for [आ]गतो) —(l. 514) D4 [illegible] (for परि-) D4 मता प्रिया (for प्रिया सती) —(l. 515) D4 साध्वी (for रात्रौ) D4 घोरराक्षस, D5 राक्षसीगणे, T3 घोररक्षसा —(l. 518) D4 अभिमुख —(l. 519) D4 सत्वर —(l. 520) D4 [illegible] (for [illegible]). —(l. 521) D5 [इ]ति (for [इ]ति). D4 दुष्टमहोरगमाला स जग्राह धनुः शरान् —After l. 522, D5 cont. a passage relegated to App. I (No. 57) —D5 om. ll. 523–526 —(l. 523) D4 [illegible] —(l. 525) D4 निवृत्त शुद्ध (for निवृत्तशस्त्र) and [illegible] (for [illegible]). —(l. 526) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 527) D4 [illegible] (for [illegible]) and हनुमान् [illegible] (for the post half) —(l. 528) D4 [illegible] (for दक्षिण) I2 [illegible] (for संप्राप्तो) —(l. 529) D4 राजमान [illegible] (for the post. half) —(l. 533) D4 [illegible] —(l. 534) D5 [illegible] (for the prior half) —For ll. 532–534, D4 subst.:

10* [illegible]
[illegible]

—(l. 535) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] —(l. 536) D4 परिघ (for परिघै) —(l. 537) I2 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible], I2 अति (for [illegible]) —(l. 538) D4 [illegible] (for the post half) —(l. 539) D4 [illegible] (for धारयन्) T3 [illegible] (for [illegible]). —(l. 540) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 542) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 543) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 544) D5 [illegible] (for [illegible]) —(l. 545) D4 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible], I2 [illegible] —(l. 547) D5 I2 [illegible] (T3 [illegible]) D4 [illegible] —(l. 548) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 549) D4 [illegible] —(l. 551) D4 [illegible], D5 T3 [illegible] D4 [illegible] —(l. 553) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 554) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 555) T3 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]). —(l. 556) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 557) D4 [illegible], T3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 558) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]), D4 [illegible] (for [illegible]) —(l. 559) D4 [illegible]

स माल्यवाञ्शोणितवाहुसप्लुत
शक्तिं ज्वलन्तीं च मुमोच सत्वर ।
तया हतो नापि चचाल वानरो
भग्ना तदा सापि पपात सागरे ।
शक्तिं ततो भूधरराजदारिणीं
चिक्षेप वायो सुतवक्षसि दृढे ।
शक्त्या हतो ग्लानिमुपागमत्तदा
वीरोऽपि धीमान्रुधिरेण सवृत ।
त पादमूलेन जघान मस्तके
कपिप्रवीरो गगन प्रविश्य स ।
पदप्रहारेण विकीर्णमूर्धजो
वीरो हनूमन्तमथाभिदुद्रुवे ।
ततश्च सज्ञामुपलभ्य स स्वय
जग्राह खड्ग निशित च सत्वर ।
तेनातितीव्रेण जघान मारुतिं
कटिप्रदेशे दशकन्धराग्रक ।
ततस्तु भिन्नाग्निकणा समुत्थिता
कृपाणवातेन हनूमतो भृशम् ।
नितम्बदेशेन विदारितस्तदा
शब्दो बभूवाथ महातिदारुण ।
एव कपिर्माल्यवता प्रभाषित
सत्यज्य भो वानर शैलमर्णवे ।
याहि प्रमुक्तोऽसि मया दिगन्तर
न लक्ष्मणो जीवति राघवप्रिय ।
नो चेद्गमिष्यामि महस्व मारुते
ममाद्यपूर मम तापदारुणम् ।

पूर्वं मयास्मिँल्लवणार्णवे हरि-
र्जितो भृश पन्नगशत्रुणा सह ।
निशम्य तत्तस्य वचोऽतिगर्वित
प्रोवाच त वानरयूथपेश्वर ।
ममोरसि त्व प्रहरस्व दुर्मते
करेण ते वृद्धतमस्य युध्यत ।
स माल्यवान्वायुसुतस्य जल्पित
श्रुत्वा जघानोरसि त वरासिना ।
ततो गल गन्धवहात्मजस्तदा
सवेष्ट्य लाङ्गूलवरेण धावत ।
त भ्रामयामास नभस्थले रुषा
यथा विहगाधिपतिर्भुजगमम् ।
विस्रस्तवस्त्रश्च विकीर्णमूर्धजो
विभ्रष्टसर्वाभरणोऽल्पचेतन ।
स माल्यवान्कृत्तसमस्तगात्र
पपात वै भग्नशिरा महाहवे ।
तेनैव मार्गेण गतो रसातल
खरैर्विशाल रमणीयमन्दिरम् ।
स राक्षसो वृद्धतमो रणे जितो
हनूमता सगरदुर्धरेण ।
कृतसमरविधि स यूथपेन्द्रो
सह गिरिणा रुधिरावलिप्तगात्र ।
नभसि ययौ सुरपूजितोऽतिवेगा-
त्तमसि च जीवयितु नरेन्द्रसूनुम् ।

Colophon

(for -सप्लुत) D_4 मारुतिशोणितप्लुतो (for शोणितवाहुसप्लुत) —D_9 om l 560–562 —(l 560) D_4 गदा (for शक्तिं) T_3 स (for च) and सत्वर (for सत्वर) —(l 562) D_4 गदा च (for तदा सा) —(l 563) D_9 $T_{2,3}$ शक्त्या and -धारिण (for शक्तिं and -दारिणीं respy) —(l 564) D_9 जघान (for चिक्षेप). —(l 565) D_4 हानिम् (for ग्लानिम्) —(l 566) D_9 वीरो (for वीरो) D_4 हनुमान् (for ऽपि धीमान्) $D_{4,9}$ सप्लुत (for सवृत) —(l 567) D_4 पादघातेन —(l 568) D_9 गगने D_4 विवेश (for प्रविश्य स) —(l 569) D_4 नख- (for पद) and विशीर्णमस्तको (for विकीर्णमूर्धजो) —(l 570) D_9 रक्षो (for वीरो) D_4 रक्षोवरो वेदनया तदातुर —(l 572) D_4 स निशित (for च सत्वर) D_9 च तदा चमूमुखे (for निशित च सत्वर). —(l 573) D_9 -तीक्ष्णेन (for -तीव्रेण) —(l 574) D_9 कठ- (for कटि-) T_2 दशकण्ठकार्यक —D_9 om l. 575 —(l 575) D_4 त्वचोऽस्य (for ततस्तु) —(l 577) D_4 नितम्बदेशेनिकठोरकण्वके —D_9 om l 578 —(l 578) D_4 om. [अ]थ —(l 579) D_4 ततो वचो, D_9 नरिमस्तदा, T_3 एव वचो (for एव कपिर्) $D_{4,9}$ T_3 प्र(D_9 [अ]भि)भाषित —(l 580) D_4 त्यजस्व (for सत्यज्य) —(l 581) D_4 प्रयाहि (for याहि प्र-) —(l 584) D_4 -भार तु महच्च (for पूर मम ताप). D_9 हि विशोचनीय (for मम तापदारुणम्) —(l 590) D_4 किं ते बल (for करेण ते) D_9 जानामि बल च (for ते वृद्धतमस्य). —After l 592, D_4 ins

17^* स चन्द्रहासोऽपि बभञ्ज मध्यतो
वक्ष प्रदेशे कठिनेऽतितेजस ।

—(l 593) D_9 तथागत (for ततो गल) —(l 594) D_4 सस्पृश्य, D_9 सवेष्ट्य, T_3 सपीड्य (for सवेष्ट्य) D_9 वानर (for धावत) —(l 595) T_2 नभ स्थले D_4 तदा (for रुषा) —(l 598) D_9 विस्रस्त- (for विभ्रष्ट) D_9 [ऽ]स्तचेतन T_3 [ऽ]ल्पतेजस —(l 599) D_4 रक्तविलिप्त- (for कृत्तसमस्त-) —(l 600) D_9 स (for वै). $D_{4,9}$ महार्णवे (for °हवे) —(l 601) D_4 ययौ, D_9 ततो (for गतो). —(l 602) D_4 वरैर्, D_9 जनैर्, T_3 जलैर् (for खरैर्) —(l 603) D_4 वृद्धतरो (for °तमो) D_9 स राक्षसो विष्टरे रणाजिरे —(l 604) D_4 -दुर्धरेण च (for -दुर्धरेण) —(l 605) T_2 -समय- (for -समर-) D_4 यूथपेन्द्रनाथ (for विधि स यूथपेन्द्रो). D_9 कृतसमरो हरियूथपेन्द्रमुख्य —(l 606) $D_{4,9}$ स हरिवरो (for सह गिरिणा) D_9 -[अ]वसिक्त- (for -[अ]वलिप्त-) —(l 607) D_4 -वीक्षितो (for -पूजितो) —(l 608) D_9 समरपतित (for तमसि च)

Colophon —*Kānda name* D_4 लङ्का° —*Sarga name* D_4 माल्यवत पातालगमन —*Sarga no.* (figures,

पुनस्मिन्नन्तरे वायुः प्रववौ सुखशीतलः ।
क्षीणाकारास्तदा तारा प्रत्यूषे समपद्यत ।
दृष्ट्वा प्रबोधं सम्प्राप्य रामः प्रत्यागतचेतनः ।
हा लक्ष्मण प्रियभ्रातः क यास्यसि विहाय माम् ।
हा त्वोऽसि क गच्छामि किं पृच्छामि महाप्रिय ।
किं मे राज्येन भोगैर्वा किं प्राणैः सीतयापि वा ।
यस्य प्रासादस्य महाबाहो दीर्घमध्वानमुषित ।
कान्तारे किं नु वक्ष्यामि सुमित्रां च परंतप ।
भरतं किं नु वक्ष्यामि त्वया शौर्यवता विना ।
हा भ्रातस्तु महाबाहो प्रतिवाक्यं प्रयच्छ मे ।
न दय जीवसि सौमित्रे ध्वस्तं दुःखार्दितं च माम् ।
त्वद्वियोगेन दुःखेन तदा चेदमुदीरितम् ।
करोम्यराक्षसां भूमिं त्रैलोक्यं च दहाम्यहम् ।
एवमुक्त्वा महाबाहुः प्रगृहीतोग्रकार्मुकः ।
बभौ शरैरभिर्गगनं पिनाकीव व्यशोभत ।
तत्र संत्रस्तमनसो वानरा भीमविक्रमाः ।
किमेतदिति भाषन्तः ससुग्रीवविभीषणाः ।
प्रणिपत्याग्रतः स्थित्वा सर्वे प्राञ्जलयोऽब्रुवन् ।
एवं कार्यं महाबाहो त्रैलोक्यं मा विनाशय ।
दृष्ट्वेव क्रुद्धमासाद्य राघवं धृतपाणिनम् ।
दृष्ट्वा देवाः सगन्धर्वाः प्रद्रवन्ति दिशो दश ।
निर्घोषेण विद्युज्जालैर्दीप्तमिवाम्बरम् ।
चलन्ति पर्वता भग्ना वातोद्धूता महार्णवाः ।
उल्का पतन्ति निर्वाणा प्रनष्टाश्च दिशो दश ।
किमेतदिति भाषन्तो दिवि देवाः सचारणाः ।

इति विज्ञापितस्तत्र सुग्रीवेण [illegible] ।
प्रत्याहितमनाः कोपं गतरोषः [illegible] ।
अथ शोकसमाविष्टो रामो [illegible] ।
लक्ष्मणं पतितं दृष्ट्वा [illegible] ।
अब्रवीद्राघवो दीनः सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
सुग्रीव गच्छ किष्किन्धां [illegible] ।
[illegible] मे [illegible] ।
अहं चाद्य महाबाहो [illegible] ।
[illegible] प्रवेक्ष्यामि [illegible] ।
[illegible] गमिष्यामि लक्ष्मणेन [illegible] ।
प्रेतराजपुरं दिव्यं [illegible] ।
विभीषणस्य कर्तव्यं न कृतं [illegible] ।
[illegible] मे [illegible] ।
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवो [illegible] ।
[illegible] सुषेणं [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
इति तेषां [illegible] हनुमान् [illegible] ।
प्रदीप्त इव शैलेन्द्रो गगने [illegible] ।
किमेतदिति [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

---

words or both) D4 om , D5 81 , I2 107 , T3 111. —(l 610) D4 तथा (for तदा) D5 क्षीणतारा [illegible] (for the prior half) —After l. 610, D4 ins

15* [illegible] ।

—(l 611) D5 प्राप्त तु (for [illegible]) —(l 612) D5 [illegible] (for यास्यसि) —(l 613) D5 [illegible] (for किं) D. [illegible], D5 [illegible], I2 [illegible] (for महाप्रिय) —(l 614) D4 [illegible] (for भोगै) —(l 615) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 616) I2 [illegible] D4 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for [illegible]) —(l 617) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 reads [illegible] in marg —(l 618) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 619) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for the prior half) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —D4 om l 620-621 —(l 622) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] —(l 624) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for the post half) —(l 625) D4 [illegible] D5 [illegible] I2 [illegible] (for [illegible]) —(l 627) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 628) D4 [illegible] (for the post half) —(l [illegible]) [illegible] —(l 629) D4 [illegible] D5 [illegible]

(for [illegible]) —(l 630) D4 [illegible] (for the prior half) D. [illegible], D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 631) D4 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] —(l 632) D4 [illegible] (corrupt) —(l 633) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] —(l 634) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(l 638) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 639) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 640) D4 [illegible] (for the post half) —D4 om from [illegible] up to [illegible] l 644 —(l 643) D4 [illegible] [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(l [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l [illegible]) D4 [illegible] and [illegible] (for [illegible]) [illegible] D4 [illegible] (for [illegible]) [illegible] D4 [illegible] —(l 650) [illegible] —(l 651) D [illegible] —(l [illegible]) [illegible] D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] D4 [illegible] (for [illegible]) [illegible] prior half —(l 657) D4 [illegible] post half [illegible]

आधावन्ति प्रधावन्ति ऊर्ध्वंपुच्छास्ततस्ततः ।
मायावी राक्षसः कोऽयमस्मान्हन्तुमुपागतः ।
इति तत्सभ्रमं दृष्ट्वा प्रकाशं च तदाम्बरे ।
जगाद यूथपान्राम एष सूर्यः प्रकाशते ।
इदानीं जीवितं नास्ति लक्ष्मणस्य महात्मनः ।
मम शोककरो ह्येष भास्करः पूर्वकोऽपि सन् ।
जानाति मां मृदुप्रायं सततं जन्तुवत्सलम् ।
कृपां विहाय वीरस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः ।
कथं करोति तिमिरं पतितो पृथिवीपतः ।
... चापि राजपुत्रस्य प्रियं कर्तुमिहोद्यतः ।
भेत्स्यामि मण्डलं तेऽद्य बाणैर्नभसि भास्वत ।
इत्युक्त्वा चापमादाय बाणं कालानलोपमम् ।
हन्तुमिच्छति काकुत्स्थो हनुमन्तं मधूत्तमम् ।
धो लक्ष्मणतापेन राघवः शोकमोहितः ।
रविभ्रान्त्या कपिं शूरो रजन्यां हन्तुमुद्यतः ।
तदा तं वारयामास राघवं जाम्बवान्सुधीः ।
क्षमा न तपनो देव हनुमानेष चागतः ।
द्रोणेन गिरिणा सार्धं रविवत्सम्प्रकाशते ।
नूनमेषोऽपि हनुमान्कृतकार्यो विभाव्यते ।
तिष्ठस्वैव महाबाहो मानं कुरु हनूमतः ।
त्रैलोक्ये तस्य वीरस्य मानार्हस्य रघूत्तम ।

निशम्य वाक्यं स तदा नरेश्वरो
विमुच्य भूमौ ज्वलितं शरासनम् ।
प्रस्थापयामास हरींश्च समुत्सुका-
न्हनूमतो जाम्बवतः प्रियं हितम् ।
हे यूथपा गच्छत मारुतात्मजं
विलोकनार्थं मनसा ... ।
न आनरा राजनाथगाद्भुत
... ।
ह ... न्ति ...
पुण्ये ... ।
पृच्छाश्रम ...
... वायुसुत ... ।
... ।
निक्षिप्य पर्वतं भूमौ नानाधातुविचित्रितम् ।
विनीतः ... राम ... ।
... ।
ओषधीनां ... ।
न ... मया ... ओषधिपर्वतः ।
... ।
... ।
हनूमतो वचः श्रुत्वा रामो ... ।

prior half) and चापरं (for चापरे) —Note hiatus between the two halves of l 659 —D5 om l 660 —(l 660) D4 [s]पि (for ऽयम) and तु ... (by transp) (for अस्मान्हन्तुम्) —(l 661) D5 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) D4 इति मत्वा ... (for the prior half) D5 ... तथा (for तदा) —(l 662) D5 वानरान् (for यूथपान्) D4 ... (for सूर्यं) —(l 663) D4 जीवितु (for जीवितं) —(l 664) D4 पूर्वजोऽपि सन्, D5 पूर्वजान —(l 665) D4 न (for मां) D5 ... —(l 666) D4 च ... (for महात्मन) —(l 668) D4 [इ]द (for [अ]द्य) and इव (for इह) —(l 669) D5 ... (for भास्वत) —(l 672) D5 ... —(l 673) D5 ... (for कपिं शूरो रजन्या) D4 ... (for हन्तुम्) —(l 675) D4 ..., D5 ... (for क्षमा) D4 ... (for चागत) —(l 676) D5 ... (for सम्प्रकाशते) —(l 677) D5 I3 ... (for ऽपि) D4 ... (for ऽपि हनुमान्) —(l 678) D4 ... (for तिष्ठ) I3 महाबाहुः —D5 om l 679 —(l 679) D4 त्रैलोक्यवीर- (for °क्ये तस्य) and मानार्हं च (for °र्हस्य) —For l 680–681, D4 subst

19* निशम्य वाक्यं स तदा ऋक्षराजस्य भाषितम् ।
विमुच्य भूमौ ज्वलितं सशरं च शरासनम् ।

—(l 682) D4 (before corr as above) महान् (for समुत्सुकान्) —(l 685) D4 [s]स्य (for च) D5 गमनस्य (for मनसश्च) —(l 687) D4 मुदा (for च) —(l 688) I2 किंचित् D4 पूजयन्ति ते (for पूजयन्ति) —(l 689) D5 ... (for ...) —(l 691) D4 ..., I2 ... (for ...) —After l 691, D4 ins

20* ... ।
... ।
... ।
... ।
... ।
... ।
... ।
... । (3rc)
... ।
न सोऽयं हनुमान्वीरो ... ।

—(l 692) I... (I3 ...) ... —(l 694) D4 ... (for ...) —(l 695) D4 ..., D5 ... (for ...). —(l 696) D5 ... D4 [s]... (for [s]...) and ... (for ...) —(l 697) D4 ... (for ...) D4 ..., D5 ... (for ...) —(l 698) D4 [s]त्र (for स) D4 ... (for the prior half) —After l 698, D4 ins

21* ओषध्या यानि विप्राणि विशल्यानि च सत्वरम् ।
अत्र सर्वं विचित्रं ... गिरिः ।

—(l 699) D5 -विप्राणि (for विप्राश्च) and च (for प्र-) —For l 699, D4 subst and reads after l 697

22* बहूनि तत्र विप्राणि निहतानि मया रणे ।
... ।
... ।

साधु वीर महाबाहो यस्य युक्त पराक्रम ।
देवाना सदृश कर्म कृत ते परम महत् ।
सुग्रीवस्त्ववचीत्तत्र सुषेण वचमुत्तमम् ।
आरोह त्व गिरि रम्य यत्र जाता महौषधी ।
तामोषधि विजानीहि यया जीवति लक्ष्मण ।
सुग्रीवस्य वच श्रुत्वा सुषेणोऽन्ये च वानरा ।
गिरिमारुह्य त रम्य नानारत्नविभूषितम् ।
गिरिकूटानि रम्याणि नानापक्षियुतानि च ।
पद्मपत्राणि पश्यन्तश्चन्दनान्यगरूणि च ।
चम्पकैर्नागपुनागै कर्णिकारश्च शोभितम् ।
न विचिन्वन्गिरि तत्र ओषधीस्ता इतस्तत ।
वानराणा तु सर्वेषा पूर्ववृत्तानि सूचयन् ।
इह ब्रह्मा च विष्णुश्च शक्रोऽग्निर्वरुणो यम ।
लोकपालाश्च भगवान्कुबेर सह राक्षसै ।
इद तदमृतस्थान यत्र देव समागत ।
सगीतमप्सरोभिश्च ऋषिभिश्च महात्मत ।
अत्र राहो शिरश्छिन्न विष्णुना प्रभविष्णुना ।
जाता सात्रौषधिर्दिव्या विशल्यकरणी शुभा ।
इत्र मा चेति हृष्टात्मा ददर्श परमौषधीम् ।

59

After 6 89 20[ab], S D2 8 12 ins

नानातरुगणाकीर्ण नानाधातुविभूषितम् ।
अनेकरत्ननिलय शिलापादपशोभितम् ।
वापीषु भ्रान्तविहग लीनविद्याधरोरगम् ।
सिंहव्याघ्रसमाकीर्ण गजयूथसमाकुलम् ।
शतयोजनविस्तीर्ण ततो विंशतिमायतम् ।
उत्पाटयित्वा बाहुभ्या लील्या चात्मगोचरम् ।
ततस्त पर्वत गृह्य आकाशेन स गच्छति ।
पतन्ति शिखरात्तस्मात्[illegible] सह पादपा ।
विहगा शरभा सिंहा व्याघ्राश्च महिषा [illegible] ।
उत्पाट्य शैल बाहुभ्यामाजगाम महाकपि ।
खेचर स्तूयमानस्तु महर्षिगणकिंनरै ।
आजगाम हरिश्रेष्ठो द्वितीय इव पर्वत ।
पुष्पवृष्टि विमुञ्चन्ति गगने मार्गे हर्षितम् ।
महर्षिगणगन्धर्वा देवाश्च सह किंनरै ।
वायुसुतस्य ते सर्वे सस्तुवन्ति हनूमतम् ।
अनुवन्ति विस्मिता दृष्ट्वा हनूमन्त [illegible] ।
त्रैलोक्येऽपि न पश्यामो महता कर्म [illegible] ।
को हि कुर्यादिद कर्म गन्धर्वा [illegible] ।
पर्वतोत्पाटन चैव कोऽन्य कुर्याद्धनूमत ।
साधु साधु महावीर्य [illegible] ।
नागाद्रिमोक्षिता चैव गन्धकाली [illegible] ।
त्रयो गन्धर्वसोऽप्यस्तु हतास्ते निमिषेण [illegible] ।
इममापृच्छ्य पूर्ण पर्वत गृह्य गच्छति ।
वायोस्तु वचन श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
लक्ष्मण जीवयिष्यामि आज्ञा कुरु मम प्रभो ।
अभिवाद्य पितु पादौ जगाम स कपीश्वर ।
खेचरै स्तूयमानस्तु महर्षिगणकिंनरै ।
रावणेनापि क्रुद्धेन चिन्तिता विक्रम रिपो ।
राक्षसा पूर्वमादिष्टा गृह्यता वानरा [illegible] ।
निहते वानरे तस्य [illegible]राज्य ददाम्यहम् ।
तस्य राज्य प्रदास्यामि निश्चय मे निशाचरा ।
रावणस्य वच श्रुत्वा ये प्रधाना महाबला ।

गन्धर्वाणा सहस्राणि निहतानि रघूत्तम ।
विस्मो मेऽभवत्तत्र तेन न त्वरमागत ।

—(I 701) D3 यन्ते (for यस्य) D4 विक्रम यस्य [illegible] (for the post half) —(I 702) D9 [illegible] (for [illegible]) —After I 702, D4 ins

23* पुनरेव हि [illegible] यदागित म [illegible] ।
[illegible] निश्चयस्थान सदा पर्वणि पर्वणि ।

—(I 704) D4 आरोहत्व (for आरोह त्व) D3 [illegible] —(I 705) D4 [illegible]तामोपधा (D9 °धि), D3 तमोपधि —D4 om from स्थाणि in I 706 up to पत्राणि in I 709 —(I 709) D4 [अ]गुरूणि —(I 711) Note hiatus between the two halves D4 ने (for म) D4 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]). —(I 712) D4 [illegible] (for the prior half) D4 [illegible] —(I 713) D9 [illegible] (for [illegible]) —(I 716) D4 [illegible] (for [illegible]) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 718) D4 [illegible] (for [illegible]) —(I 719) D4 [illegible]

59

(I 1) D3 नानाकक्ष (for नानात°) —(I 2) D2 [illegible] (for [illegible]) S शिला (for शिल°) —(I 3) D2 [illegible] (for वापीषु) S2 [illegible] (for लीन) —(I 5) S2 [illegible] (for विंशति) D2 [illegible] (for आयतम्) —(I 6) D2 [illegible] (for आत्मगोचरम्) —Note hiatus between the two halves of I 7 —(I 8) D2 [illegible] (for [illegible]) —(I 9) D2 [illegible] (for [illegible]) D2 [illegible] (hyp [illegible]) (for [illegible]) —(I 13) S2 [illegible] (for [illegible]) D2 [illegible] (for the post half) —D2 om I 15 —(I 15) I (ed) [illegible] (for [illegible]) —(I 16) D2 [illegible] (for [illegible]) —(I 17) S2 [illegible] D2 [illegible] (for [illegible]) D2 [illegible] (for the post half) —(I 18) D2 [illegible] (for [illegible]) —(I 19) D2 [illegible] (for [illegible]) —(I 20) D2 [illegible] (for [illegible]) S2 [illegible] (for [illegible]) —(I 21) S2 D2 [illegible] D2 [illegible] (for [illegible]) —(I 22) S2 [illegible] (for [illegible]) —(I [illegible]) D2 [illegible] —Note hiatus [illegible] I 25 —(I 26) D2 [illegible] (for [illegible]) —(I 27) [illegible] —(I 28) D2 [illegible] —(I [illegible]) D [illegible] (for [illegible])

गृहीत्वा शरनिस्त्रिंशान्निपेतुस्ते महीतलम् ।
स्थूलदंष्ट्रो महानादो लम्बदंष्ट्रश्च राक्षसः ।
उल्कामुखो महावक्त्रश्चतुर्नेत्रो महाबलः ।
हस्तिकर्णो द्विजिह्वश्च महावक्त्रो महाबलः ।
रक्ताक्षः पिङ्गलाक्षश्च दंष्ट्रोदरमहोदरौ ।
वक्रनासो विनामश्च काकतुण्डस्तु भैरवः ।
गृध्रतुण्डश्च हस्त्यश्वः काकः कुवदनावुभौ ।
उल्काकेशो महाकायो हस्तिपादश्च राक्षसः ।
एते चान्ये च बहवो रावणस्य हितैषिणः ।
आवृत्य गगनं तस्थुर्हनूमद्वधकाङ्क्षया ।
मायाविनो महावीर्या मायां कुर्वन्ति राक्षसाः ।
शक्रो वैश्रवणः केचिद्यमो वरुण एव च ।
ब्रह्मा विष्णुः स्वयं रुद्र आदित्यो वायुशीतगू ।
ऋषयः पितरो देवाः केचिद्भूता हुताशनः ।
यतन्ते राक्षसाः सर्वे देवा भूत्वा महाबलाः ।
आवृत्य गगनं तस्थुर्हनुमान्येन गच्छति ।
हनुमानपि तेजस्वी गृहीत्वा शिखरं गिरेः ।
आजगाम महातेजा लीलया स हरीश्वरः ।
स तैर्बहुभिरावृत्य शक्तिशूलशरैस्तथा ।
निरुद्धः स महावीर्यः पन्नगैरिव पर्वतः ।
विज्ञातास्ते ततः सर्वे हनूमता महौजसा ।
अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्निहत्य पवनात्मजः ।
यदि रुद्रगणाः सर्वे युद्धार्थमिह चागताः ।
तथापि तान्हनिष्येऽहं राक्षसार्थे समुद्यतान् ।
यदि प्राप्तास्त्रयो लोकाः सदेवासुरपन्नगाः ।
सह सर्वान्हनिष्यामि का शङ्का मम राक्षसैः ।
तच्छ्रुत्वा वचनं ते तु हनूमन्तं समन्ततः ।
पूरयन्शरवर्षेण राक्षसाः पवनात्मजम् ।
स हन्यमानो बहुभिर्न चकम्पे महाबलः ।
बाहुभ्यां पर्वतं गृह्य पद्भ्यामेव स युध्यति ।
बद्धलाङ्गूलपाशेन पद्भ्यां प्रहरते कपिः ।
कस्यचिद्दलयद्वक्त्रं कांश्चित्कर्णादगृह्णत ।
कांश्चिज्जग्राह चरणे जानुभ्यां निष्पिपेष च ।
वक्षश्च बाहुवक्षांसि कांश्चित्तत्रैव पोथयत् ।
एवं ते राक्षसाः सर्वे सविग्ना शरचारणाः ।
मा तु मारिति न वीर पुष्पवर्षैरवाकिरन् ।
तस्मिन्विमर्दे तुमुले स्थूलजङ्घो महाजवः ।
एक एव प्रदुद्राव निःश्वसन्नुरगो यथा ।
स गत्वा रावणे सर्वं ससैन्यस्य न्यवेदयत् ।
हताः सर्वे महावीरा ये बलिष्ठा निशाचराः ।
एकेन कपिमुख्येन लीलया रणमूर्धनि ।
अहमेको महद्युद्धं ततः तस्य महाप्रभो ।
कथंचिदेव सम्प्राप्तस्त्वां राजन्विनिवेदितुम् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसस्य महात्मनः ।
दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य न किंचिदिदमब्रवीत् ।
दैवमेव परं मन्ये पौरुषं तु निरर्थकम् ।
यत्र वानरमात्रेण राक्षसा बहवो हताः ।
हनुमांश्च महातेजा निहत्य रजनीचरान् ।
आजगामाचलं गृह्य जगर्ज च महाबलः ।
तस्य नादं ततः श्रुत्वा सर्वे ते हरियूथपाः ।
हनुमानिह सम्प्राप्त इति हर्षमुपागताः ।
राघवोऽपि स्वं श्रुत्वा हनूमतो महात्मनः ।
बाष्पपर्याकुले नेत्रे प्रमृज्य मुदितोऽभवत् ।
सविद्युदिव जीमूतस्तोयपूर्णो नभस्तले ।

°धम) —Note hiatus between the two halves of l 30 —(l 31) D_2 तस्य मार्गं विचिन्वाना तिष्ठन्सर्वे निशाचराः —(l 33) D_2 उत्पेतुस्ते महीतलात् (for the post half) —(l 34) D_2 महादता (for °नादा) —(l 35) D_2 चतुर्दंष्ट्रो (for °नेत्रो) —$Ś_1$ om l 37–40 —(l 37) D_2 दन्तोदर- (for दंष्ट्रोदर-) —(l 38) $Ś_2$ $D_{8, 12}$ स (for तु) —(l 39) D_2 रुद्रश्च (for हस्त्यश्व) L(ed) काक D_2 हस्त्यश्ववदनावुभौ (for the post half) —D_2 om l 41–43 —After l 43, D_8 wrongly repeats l 41 and om from l 44 up to the prior half of l 45 —(l 44) D_2 कश्चिद् (for केचिद्) —(l 45) D_{12} रुद्राश्चादित्यो (for रुद्र आ°). D_2 वायुश्चन्द्रमा (for °शीतगू) —(l 46) D_2 कश्चिद्भूतो (for केचिद्भूता) $Ś_2$ हुताशना (for °शन) —(l 47) D_2 एव ते (for यतन्ते) and देवमूला (for देवा भूत्वा) —(l 48) Ś आदित्य- (for आवृत्य) D_2 एव (for येन) —(l 50) D_{12} आजघान (for आजगाम) —(l 52) D_8 सुमहावीर्य (for स महा°) D_2 निरुद्धश्च महातेजा पर्वतैरिव सर्वतः —(l 53) D_2 महात्मना (for महौजसा) —(l 55) D_2 देव (for रुद्र-) —D_8 om l 58 —(l 58) D_2 सर्वांस्तान्निहनिष्यामि (for the prior half) —(l 61) D_2 सताड्यमानो रक्षोभिर् (for the prior half) —(l 62) Ś पद्भ्यामेवमयुध्यत, D_8 पद्भ्यां च स युध्यत (for the post half) —(l 63) $D_{2, 12}$ बद्ध्वा (for बद्ध) —(l 64) D_2 कांश्चित्कण्ठात् —(l 65) D_2 समन्ततः चरणे (for जग्राह चरणे) and चैव पोथयन् (for निष्पिपेष च) —(l 66) D_2 योधयत, D_8 पूरयन् (for पोथयन्) L(ed) नेत्रेभ्ययोजयन् (for तत्रैव पोथयत्) —(l 67) After the prior half, D_2 ins

1* रावणेन प्रणोदिताः ।
निहता वायुपुत्रेण रामस्य प्रियकाम्यया ।
ततो देवगणाः सर्वे

—(l 69) D_2 महारवः (for °जवः) —(l. 70) D_2 तुरगो (for उरगो) —(l 71) D_2 पूर्वं (for सर्वं) D_2 तच्च सैन्य, L(ed) स्वसैन्यस्य (for ससैन्यस्य) —(l 72) D_2 महाराज (for °वीराः) and च शिष्टा (for बलिष्ठा) —(l 74) S एक D_2 दत्त्वा (for ततः) —(l 75) $Ś_1$ अपि, D_2 इति (for एव) —(l 77) D_{12} इति चाब्रवीत् (for इदमब्रवीत्) D_2 स तु नास्तीति चाब्रवीत् (for the post half) —(l 78) Ś D_2 दैवमेव D_2 धिक्पौरुषमनर्थकम् (for the post half) —(l 80) D_2 हनूमानपि तेजस्वी (for the prior half) and निहत्वा (for °हत्य) —(l 82) D_2 ते तु (for तस्य) —(l 83) D_2 सर्व (for इति) —(l 85) D_2 प्रगृह्य (for प्रमृज्य) —D_2 om. l 86

60

After 2050*, Ñ V B D13 (Ñ1 D13 after 2049*) along with D7 (first time) cont

प्रभूतानि च चित्राणि निहतानि मया रणे ।
कृष्टिपरस्तत्र कालनेमिर्निशाचर ।
निहत सुमहाकायो गन्धमाली च मोक्षिता ।
गन्धर्वाणा सहस्राणि निहतानि बहूनि च ।
विलम्बो मेऽभवत्तत्र तेन न त्वरयागत ।
कालात्यये कृते चव प्रसाद कर्तुमर्हथ ।
अपि या यानि चिह्नानि तानि नष्टानि सम्भ्रमात् ।
अत्र सर्व विचिन्वध्व मयानीतो ह्यय गिरि ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा साधु साध्विति मानितम् ।
प्राशसन्वानरस्तत्र हनूमन्त महाबलम् ।
देवाना सदृश कर्म यत्कृत हरिपुगव ।
पुनरेव हि नेतव्यो यत आनीत एव हि ।
देवाना निलय स्थान सदा पर्वणि पर्वणि ।
अथ प्रीतो महातेजा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
साधु वीर महाभाग यस्य न त्वामीदृशम् ।
सुषेण चाब्रवीत्तत्र सुग्रीव सुमहायशा ।
इहि वीर महाभाग लक्ष्मणस्य महात्मन ।
सुग्रीवस्य वच श्रुत्वा सुषेणस्तत्र यथा ।
स तु दृष्ट्वा गिरि श्रेष्ठ नानाधातुविभूषितम् ।
ततो द्रुमलताकीर्ण नानाधातुविभूषितम् ।
पश्यन्स गिरिशृङ्गाणि नानापुष्पफलानि च ।
चन्दनागुरुवृक्षाश्च नानापुष्पलतास्तथा ।
तिन्तावकल्पाश्चैव कोविदाराश्च पनिनान् ।
मन्दारपाटलाश्चैव तिलकुरुबकानि च ।
कर्णिकारानशोकाश्च करवीराणि च ।
कमराणि च चम्पक नालिकेरवनानि च ।
नानागुल्मलताकीर्ण नानाद्विजसमाकुलम् ।
विचित्र पर्वत दृष्ट्वा फलमूलोपशोभितम् ।
आरुरोह गिरि रम्य नानाधातुविभूषितम् ।
आरुह्य त्वरया चव सोऽपश्यत्परमौषधिम् ।

60

(l 1) Ñ1 D13 बहूनि च चित्राणि (for the prior half) Ñ1 महारणे, V3 महाबले (for मया रणे) —D13 om l 2-4 —(l 3) Ñ2 V3 B3 D7 स (for तु-) —(l 5) B3 तत्तु (for तत्र). Ñ1 D13 एव विलम्बितस्तत्र(D13 °म्बात) त्वरितो नागतो ह्यह —(l 6) V2 B2-4 चेव (for चैव) V3 B1 कालात्ययकृते त्व (for the prior half) Ñ1 D13 एवमविज्ञा य तु(D13 मन) क्षन्तुमर्हसि मे प्रभो —Ñ1 D13 om l 7-8 —(l 7) B1 D7 औषध्या V2 B1 4 D7 नष्टानि (for नष्टानि) —(l 8) V3 illeg after सर्व in the prior half up to the post half of l 9 —(l 10) B1 -कपि (for बलम्) —For l 9-10, Ñ1 D13 subst

1* हनूमतो वच श्रुत्वा रामो हर्षसमन्वित ।
अब्रवीत्साधु वीरेति विक्रम यस्य तादृशम् ।

[(l 2) D13 यस्य ते विक्रमो दृढ (for the post half)]
—Ñ1 D13 om l 11-13 —(l 11) Ñ2 B3 सेतु (for स°) B2 कृत च (for यत्कृत). —(12) V3 (with hiatus) यत (for यत) Ñ2 V1 B3 एव (for एव) V1 यत आनीतवानिति (for the post half) —(l 13) V3 B2 3 नित्य- (for स्थ) B1 दिव्यानां हि देवानां (for the prior half) —(l 15) V1 महाबाहो (for °भाग) —V3 damaged from इ in the post half up to वी in the prior half of l 16 —(l 16) V2 B1 न (for तु-). —(l 17) V3 लक्ष्मणाय (for लक्ष्मणस्य) —(l 18) V1 2 B1 4 त्वरित (for °त) —For l 14-18, Ñ1 D13 subst

2* प्राप्त न तु शक्तो हनूमन्त कपीश्वर ।
नीतोऽस्य तु सदृश तेजा वितुलस्य ।
प्लवगेन्द्र । वीरस्तुल्यस्त्व न वर्तते ।
श्रीमान् ... प्रभो ... ।

—Then Ñ1 D13 read l 29 —G (ed) om. l 19-20 Ñ1 D13 om (hapl) l 19-20 —(l 19) V3 damaged from दृष्ट्वा up to ... in l 27 B3 ... (for ...) V1 ... (for the post half) —(l 21) Ñ1 V1 2 B1 D13 अपश्यद् (for पश्यन्) B2 3 ... (for ...) Ñ1 D13 ... (for the post half) —(l 23) B2 ..., B3 (also in marg as above) ... (for ...) —Ñ2 D7 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 24 V2 B1 तु (for च) —(l 24) V1 illeg for the prior half B2 ... B3 ... (also ...), B4 ... (for मन्दार) Ñ2 B3 ... (for ...). —B2 transp l 25 and l 26 —B1 4 om (hapl) l 26 —(l 26) Ñ V2 D7 ... (for the prior half) —For l 22-26, Ñ1 D13 subst

3* ...
...
...
...
...

[(l 2) D13 ... —(l ...) Ñ1 ... (for ...)]
—Ñ1 D13 om l 27 G (ed) transp l 27 and l 28 —(l 27) B1 ... (for first ...) V1 ... B1 ... (for ...) B3 ... (for ...) B1 ..., D... G (ed) ... (for ...) B4 ... (for ...) —(l 28) G (ed) ... (for ...) Ñ1 D13 ... —(l 29) V1 ... (for ...) V3 B1 ... Ñ1 D13 ... (for the prior half) —(l 30) V3 damaged from ... the prior half up to the post half ... (... 31). Ñ1 D13 ...

61

After 2060*, Ñ V B along with D7 cont , D3 cont after 2061*, D4 9 T2 3 cont after 2062*, while D13 ins after l 1 (including addl colophon) of 2054*, whereas Ś D2 8 12 ins. l 5-15, 17, 19-20, 79-80 and 77 only after 6 89 29^ab (D12 before 29^cd owing to om)

ततस्तु लक्ष्मणं दृष्ट्वा प्लवगन्तं प्लवगमा ।
कृत्वा ते हर्षमनाहमभ्यारोहन्त पर्वतम् ।
सर्वर्तुकुसुमाकीर्णं नानाद्रुमलताकुलम् ।
मुञ्चन्त सिंहनादांश्च विचेरुस्ते शिलोच्चयम् ।
अपूर्वं पर्वतं दृष्ट्वा कौतूहलसमन्विता ।
तत प्राञ्जलयो भूत्वा सुग्रीवं समुपस्थिता ।
कौतूहलसमुत्पन्ना पर्वतारोहणं प्रति ।
अनुज्ञातास्ततस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
ते नगाग्राणतो गत्वा फलार्थं प्रतिथाविता ।

61

D3 4 9 T2 3 om l 1-4 —(l 1) V1 B1 च (for तु) Ñ1 D13 उचिन (for ततस्तु). V3 गीत (for दृष्ट्वा) V3 B1 प्लवतश्च D7 प्रवगन्त (for प्लवगन्त) Ñ1 D13 विशत्य तिष्ठदव (for the post half) —After l 1, Ñ2 D7 read l 5-8 —Ñ1 D13 om l 2-3 —(l 2) B1 दृष्ट्वा (for कृत्वा) Ñ2 D7 प्र- (for ते) V2 B4 -सवाद्दम् (for -सनाद्दम्) V3 B3 अभि- (for अभि-). B1 अभ्यारोहन्नगात्तम (for the post half) —(l 3) Ñ2 सर्व तु, B1 सर्वत (for सवतु-) Ñ2 illeg for the post half —(l 4) V1 2 B2 3 विचेरत (for °रुस्ते) B1 त नगोत्तम (for ते शिलोच्चयम्) —For l 4, Ñ1 D13 subst .

1* सिंहनादान्व्यमुञ्चन्त वानरास्ते समन्तत ।
[D13 विमुञ्चनो]

—Before l 5, Ś D2 4 8 9 12 T2 3 ins

2* लक्ष्मणोऽपि समुत्थाय पर्यपृच्छत मारुतिम् ।
सर्वे ते हर्षमापन्ना वानरा कामरूपिण ।

[D4 9 T2 3 om l 1 —(l 2) D4 9 T2 3 ततस्ते (D9 °स्तु) (for सर्वे ते) D2 हर्षमपन्ना D4 9 T2 3 कपय (for वानरा)]

—B1-3 om l 5-8 V3 om l 5 —(l 5) V1 ते तु त, D9 T2 3 सर्वतो (for पर्वत) D13 कुतूहल- —(l 6) G (ed) सर्व (for तत) Ñ2 D7 वाक्यमब्रुवन् (for समुपस्थिता) —For l 6, Ś D2 8 12 subst

3* ततस्ते वानरा सर्वं राघवं वाक्यमब्रुवन् ।,

while D3 subst

4* वानरा रामनामस्य ऊचु परमहर्षिता ।.

whereas D4 T2 3 subst

5* व्यज्ञापयश्च सुग्रीवं राघवं महात्मनम् ।
[T2 आज्ञापयश्च D4 च स- (for मह)]

On the other hand, D9 subst

6* व्यज्ञापयन्नश्च सुग्रीवं तथा महात्मनम् ।

—(l 7) V3 damaged after त up to the prior half V1 समानुजा, D4 9 T2 3 समाविष्टा (for समुत्पन्ना) Ś D2 3 7 8 12 आनुपूर्व्यं महाराज (for the prior half) Ś Ñ2 V2 B1-3 D2 3 7 8 12 अमात्र(Ñ2 V. B1-3 D7 सर्वत्र note hiatas in other MSS) पवन प्रति (for the post half) —After l 7, Ś Ñ2 D2 3 7 8 12 ins

7* अनुज्ञा दत्ति राजेन्द्र पर्वतारोहणे प्रभो ।
[D3 आज्ञा दत्स्व (for अनुज्ञा देहि) Ñ2 D2 3 7 [आरोहण प्रति (for °हणे प्रभो)]

—(l 8) Ś D2 8 12 दत्तानुज्ञान, D3 दत्ताज्ञास्ते (for अनुज्ञाताम्) Ś Ñ2 D2 3 7 8 12 तु रामेण (for ततस्तेन) Ś D3 13 च वानरा Ñ2 D7 च ते तत ; D2 समतत (for महात्मना) D3 पर्वत सर्ववानरा (for the post half) —After l 8, Ñ1 V B4 (l 1-2 only) D13 ins

8* आरुह्यास्तत्र पश्यन्ति पर्वते गन्धमादन ।
कपिकुण्डानि दिव्यानि कमलान्युत्पलानि च ।
पर्वत फलपुष्पाश्च नानाधातुविभूषितम् ।
समन्तत परिचिन्त पवन गन्धमादनम् ।

[(l 1) V1 तत्रारूढास्तु (for आरुह्यास्तत्र) —(l 2) Ñ1 V2 गिरिकर्णानि, D13 गिरिकुटानि (for कपिकुण्डानि) V1 2 पुण्यानि, D13 रम्याणि (for दिव्यानि) —V3 damaged from first ल up to वा in l 3 G (ed) फलानि विविधानि च (for the post half) —(l 3) V2 illeg for फल- —(l 4) V3 प्रविचिन्त (for परिचिन्त) D13 सर्वत प्रविचिन्वन्ति (for the prior half) V1 समततस्ते प्राचिन्वन्त्यानुरूप- समन्विता]

—Then Ñ1 D13 cont , V cont after 11*

9* खादन्ति गिरिकुण्डेषु भक्षयन्ति फलानि च ।
[V2 illeg for the prior half V3 खादति स्म, D13 भुक्तानि (for खादन्ति) V3 damaged after गिरिकु up to च V1 खादता च कपिकुण्डेषु भक्षयति स्म तानि वै]

—Ñ1 D13 om l 9 —(l 9) B3 ते नगाग्रेनगाग्राणि (for the prior half) —For l 9, Ñ2 B2 D7 subst

10* ते नगाग्रान्नगाग्राणि फलार्थं च प्रधाविता ।
[B2 समन्ततर् (for ते नगाग्रान्) and फलार्थत (for °र्थं च)],

while V subst

11* ते नगाग्राणि दिव्यानि फलानि विविधानि च ।,

whereas B4 subst

क्षणेन वानरास्तत्र फलमूलमभक्षयन् ।
ते भक्षयित्वा मूलानि फलानि विविधानि च ।
पीत्वा च शीतलं तोयमानेरुः प्लवंगमाः ।
अवतीर्णान्कपीन्दृष्ट्वा राम सुग्रीवमब्रवीत् ।
उच्यतां हनुमान्वीर पर्वतो नीयतामिति ।
यत्रायं वोद्धृतः स्थानात्तत्रायं निवेश्यताम् ।
सुग्रीवो रामवचनाद्धनूमन्तं [illegible] ।
हनुमानेवमुक्तस्तु सुग्रीवेण महात्मना ।
प्रणम्य राघवं [illegible] ।
बाहुभ्यामुद्दधार [illegible] गिरिम् ।
उत्पपात स वेगेन व्योम नारायणः [illegible] ।
अपश्यन्वानरा [illegible] गिरिम् ।

12* [illegible] पर्वताग्राणि [illegible] पतिता भुवि ।

—V3 om l 10 —(l 10) B2 [illegible] (for °[illegible]) P2 3 [illegible], G (ed) [illegible] (for [illegible]) —(l 11) B1 [illegible] (for [illegible]) —(l 12) B3 तु (for च) —V3 reads l 13–16 for the first time after l 4, repeating them here —(l 13) V2 3 (second time) B2 दृष्ट्वा (for कपीन्) V3 (first time) [illegible] (for the prior half) —V3 (second time) damaged from [illegible] in the post half up to [illegible] in l 14 —For l 10–13, Ñ1 D13 subst

13* [illegible] वृक्षात्स्त्र [illegible] ।
[illegible] पीत्वा पानीयमेव च ।
अवतीर्णास्तु ते तत्र वानराः कामरूपिणः ।

[(l 1) M1 [illegible] —(l 3) Ñ1 [illegible] (for [illegible])]

—Ñ1 D13 om l 14–15 —(l 14) V3 (first time) damaged after [illegible] up to [illegible] —(l 15) B3 प्र (*sub. lin*) [illegible] (for निवेश्यताम्) —For l 9–15, Ś D1 3 8 12 subst

14* ते तु [illegible] भूत्वा आरोहन्ति समन्ततः ।
[illegible] पिबन्तश्च तोयं तत्र [illegible] ।
क्षणेन वानरास्तृप्ता मधुमत्ताश्च [illegible] ।
[illegible] फलान्यन्यानि पीत्वा पानीयमुत्तमम् ।
अवतीर्णा मनस्ताश्च वानराः कामरूपिणः ।
अवतीर्णेषु तृप्तेषु वानरेषु [illegible] ।
रामोऽब्रवीत् सुग्रीवं हनुमन्तं [illegible] ।
[illegible] पर्वतमत्र [illegible] ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves D3 [illegible] —D3 om l 2–3 and l 6 —(l 2) D12 reads [illegible] in marg —(l 3) Ś D8 12 [illegible] (for तृप्ता) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 4) D3 [illegible] (for °[illegible]) D2 [illegible] (for [illegible]). D3 [अ]मृतम् [illegible] —(l 5) D2 [illegible], D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 6) D12 om (hapl) [illegible] —(l 7) D2 [illegible] (for [illegible]) D2 [illegible] —(l 8) D2 (with hiatus) [illegible], D3 [illegible] (for the post half)]

—D3 om l 16 —(l 17) V3 (both times) B2 [illegible] (for [illegible]) —For l 17, Ś D2 3 8 12 subst

15* [illegible] ।

[D3 [illegible] (for [illegible])]

—For l 16–17, Ñ1 D13 [illegible]

16* [illegible]
[illegible]
[illegible]

[(l 1) D1 [illegible] (for [illegible]) —(l [illegible]) D13 [illegible] (for [illegible])]

—Ñ D3 12 om l 18 —(l 18) Ñ1 B2–4 [illegible], V3 damaged (for [illegible]) —V3 om l 19–20. —(l 19) V1 2 B1 4 [illegible] (for the post half) —For l 19, Ñ1 D13 subst

17* [illegible] ।

—(l 20) B1 4, B2 [illegible] (for [illegible]) —For l 19–20, Ś D2 3 8 12 subst

18* [illegible] ।

[D3 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for the post half)]

—D3 om l 21 —For l 21, Ñ1 D13 subst

19* [illegible] ।

—(l 22) Ñ1 D13 [illegible] (for [illegible]) V3 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 D13 [illegible] (for [illegible]) —(l 23) Ñ2 [illegible] (for [illegible]) —For l 18–23, D1 2 3 subst

सुवर्णसूत्रग्रथिता महानीलोत्पला इव ।
कथंचिन्महतो यत्नाल्लाङ्गूलेन विचेष्टित. ।
आत्मानमथ समोच्य तालजङ्घो विदुद्रुवे ।
स हत्वा राक्षसांस्तांस्तु हनुमान्मारुतात्मज ।
जगामादाय तच्छैलं विराजन्तं महाबल· ।
ततो देवा· सगन्धर्वा. सविद्याधरचारणा. ।
अब्रुवन्साधु हनुमन्यस्य तेऽय पराक्रमः ।
अत्युग्रमीदृशं कर्म त्वत्त· कुर्वीत कोऽपर· ।
आकाशे गिरिमादाय मृदिता यन्निशाचरा ।
इति संस्तूयमानोऽसौ सप्राप्तो गन्धमादनम् ।
यतश्चोत्पाटितस्तत्र तं गिरिं सन्यवेशयत् ।
तालजङ्घोऽपि संत्रस्त· प्रपलाय्य निशाचरः ।
न्यवेदयत दीनात्मा रावणस्य महात्मन. ।
शृणु राजन्यथा तेन राक्षसास्ते हता विभो ।
त शैलमपरित्यज्य वामहस्तेन धीमता ।
लाङ्गूलेन हता केचित्कचिद्दृष्टा निरर्दिता ।

44* वाहुभ्या पर्वत धृत्वा पद्भ्या युद्ध चकार स ।
तथा लाङ्गूलपाशेन तेन पद्भ्या हता कति ।
अचिरेणैव कालेन हता सर्व निशाचरा ।

—D7 om l 46-52 B1 reads l 46-47 in brackets. —(l 46) V तु, B1 3 4 च, B2 हि (for [अ]थ) B1 श्या (for जानुना). —For l 45-46, Ñ1 subst.

45* नखविदारिता केचिज्जानुभ्यां चूर्णितास्तथा ।
लाङ्गूलेनाहता केचित्कचिद्दन्तैर्विदारिता ।

—Then Ñ1 cont

46* आकाशे निहता केचित्पतन्ति निहता रणे ।

—(l 47) B1 गगने V1 3 B2 आकाशे नगरस्तस्य (for the prior half) —V3 om l 48-50 —(l 48) D4 9 T2 3 बद्ध्वा (for अन्ये) Ñ1 अग्रे लांगूलपाशे च (for the prior half) Ñ1 ते तु, D7 तस्य (for तत्र). Ñ2 बद्धास्तस्यावलम्बिरे, D4 T2 3 पद्भ्या स(D4 स-) प्राहरत्कपि, D9 पद्भ्या तान्सप्रगृह्य च (for the post half) —Ñ1 reads l 50-52 in marg. —(l 50) V2 B4 स्वर्णसूत्राद्यग्रथिता (for the prior half) B1 (marg. also as above) 2 माला- (for महा-) —(l 51) B1 महता यत्ने (for महतो यत्नात्) B3 G(ed) च (G[ed] नि-) चेष्टित (for विचेष्टित) V3 corrupt, B1 लांगूलविनिर्वेष्टित (for the post half) —For l. 51, Ñ1 subst

47* अपित च महात्मानो लाङ्गूलेनावेष्टिता ।

—(l 52) Ñ2 B4 D7 उन्मु(B4 °न्मो)च्य (for समोच्य) Ñ1 D13 तत उन्मुच्य, V1 मोचयित्वा तु, V2 B1 च तयोन्मुच्य (for अथ समोच्य) Ñ1 D13 [ऽ]भिदुद्रुवे, D7 प्रदुद्रुवे —After l 52, Ñ1 D13 ins

48* राक्षसा बहवस्तत्र पतिता सर्व एव तु ।

[D13 ने (for तु)]

—D13 om l 53 —(l 53) Ñ2 तत्र, B2.3 तास्तान् (for तांस्तु) —For l 53, D3 subst

49* हत्वा तांस्त्राक्षसान्शूरो हनुमान्वायुनन्दन ।

—(l 54) V3 damaged from मा up to खे B1 2 त (for तच्) D3 अगच्छद्वायुमार्गेण (for the prior half) V1 विनदन्खे, B4 विरराज, D3 वेगवान्स (for विराजन्खे) V2 विनदन्गे वृषुद्दुः (for the post half) —For l 53-54, Ñ1 subst, D13 subst l 2 only for l 54

50* निहत्य राक्षसान्सर्वान्हनुमान्वायुनन्दन ।
गृहीत्वा पर्वत यातो वायुवेगेन वीर्यवान् ।

[(l 2) D13 नीत्वा (for गृहीत्वा).]

—D7 om. l 55-76 —For l 59-56, D4 9 T2.3 subst

51* केचिद्वक्ष्य स्वयम्भा केचिन्मग्ना तीविता ।
कपिपुच्छाभिघातेन पतिता धरणीतले ।
एव स कृत्वा दुर्धर्षमा कर्मपरमेव मा ।
विहार इव व्योम्नि सोऽगच्छद्वायुनन्दन· ।
अतिदेव इति कर्म दृष्ट्वा तदन्य देवता ।
साधु साध्विति भाषन्त पुष्पैरवाकिरन् ।
हत्वा सर्वराक्षसानि वानरवरास्तदा ।

[D9 om. (hapl ?) l 1. —(l. 1) T2.3 वृक्षास्य (T3 °रि-) (for वृक्षस्य). —(l 2) D4 -[अ]भिघातेन (subm) (for -[अ]भिघाते). D9 राक्षसा (for पतिता) —(l. 3) D9 भीम- (for मेघ) —(l 4) D4 ह (for मे) —(l 5) D4 9 अतिदेव- .]

—D4 9 T2 3 om l. 57-76 —(l 58) V3 damaged after वा up to the post. half B1 ते (for तत्). —For l 56-58, Ñ1 D13 subst. .

52* साधु साधु महावीर हनूमन्निति तेऽब्रुवन् ।
महेन्द्रस्यैव कर्म इत ते पुरा तथा ।
अपरित्यज्य यद्धोर्यां पवन गन्धमादनम् ।
राक्षसा निहता सर्वे महाबलपराक्रमा ।

[(l 1) D13 महावाहो (for महावीर) and च (for ते).]

—Ñ1 D13 om l 59-60 —(l 59) D7 इत्येव (for इति स-) —(l 60) D7 गिरिं स (for त गिरिं) B1 गिरिं त च न्यवेशयत् (for the post half). —(l. 61) Ñ1 D13 राक्षसस्ता(D13 °स तथा)लजघस्तु(D13 °श्च), B1 तालजघस्ततस्त-स्मात् (for the prior half) Ñ1 D13 गतस्तत (for निशाचर). —(l 62) V3 damaged from य up to the prior half of l. 63 B1 न्यवेदयत्सुसभ्रांतो (for the prior half) —(l 63) Ñ2 V2 B4 D7 प्रभो (for विभो) —For l. 62-63, Ñ1 D13 subst

53* स गत्वा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयत् ।
हनूमता हता सर्व राक्षसा कामरूपिण ।

कथंचिद्दहमेकस्तु जीवन्प्राप्तस्तवान्तिकम् ।
कुर्वतस्तावलज्जा स हनुमत्कर्म दुष्करम् ।
चिन्तापरोऽभवद्राजा राक्षसानां महाबल ।
राक्षसा ये विशिष्टा हि मायावन्तो महाबला ।
हनूमता हतास्तेऽपि निष्प्रधाना कृता वयम् ।
अपरे मन्त्रयन्ति स्म बुद्धिमन्तो निशाचरा ।
अहो बलमिदं तस्य वानरस्य महात्मनः ।

इति गुरुभयपरितत्रिशाचरानां
रणचरितैर्विविधैस्तु राक्षसानाम् ।
कपिगतमनसां तदा बभूव
तु मदमत्यगतं यथा तेन ।

Colophon

ततो निवेश्य तत्सैन्यं यथावन्मारुतिस्तदा ।
समुत्पत्य महातेजा आकाशं हरिपुंगव ।

—Ñ1 D13 om l 64–65 —(l 64) B1 नील [चापरित्यज्य (for the prior half) —(l 66) V3 damaged from स्त in the post half up to स in the prior half of l 68. —For l 66, Ñ1 D13 subst

54* त्वत्सकाशं तु सप्राप्त प्रयत्नादागतो बलात् ।
[D13 दत (for तु स-) and प्राप्तज्योतिर्गतो (for प्रयत्नाद्°)]

—Then they cont

55* देवान्गणयन्ता ये हतास्ते राक्षसेश्वर ।
न तु जीवितमस्माकं शक्ता वानरस्य न ।

[(l 1) D13 अगणयस्तत्र —(l 2) D13 [अ]स्मा[(for तु)]

—After l 66, B3 (marg) ins

56* नार्यन्ति न देवान्ये ते हता राक्षसेश्वर ।
[cf l 1 of 55*]

—Ñ1 D13 om l 67–68 —(l 67) B2 3 D7 तु (for न) B3 हनुमद्दत्त दुष्कर (hypm) (for the post half). —V2 om l 68 —B1 reads l 69–70 in brackets —(l 69) Ñ2 V2 B4 च (for हि-) V1 परिशिष्टा ये (for ये विशिष्टा हि) —For l 69, B1 subst

57* राक्षसा उपरिष्टा ये मायान्तो हि महाबला ।

—(l 70) B1 तु, B3 om (for ऽपि) B1 निःशेषा रावणानया (for the post half) —For l 69–70, Ñ1 (followed by colophon) D13 subst.

58* ये विशिष्टा राक्षसेन्द्रा महात्मानो महाबला ।
नीत्वा निहता सर्वे वानरेण हनूमता ।
निष्प्रधानीकृता लङ्का अल्पवृद्धावशेषिता ।

—Then they cont

59* रक्षांसि तु ततो भीतो ननिरुध्य समागता ।

—Ñ1 D13 read l 71 after 55* —(l 71) Ñ1 D13 [illegible] D13 [illegible] (for the prior half) —After l 71, Ñ1 D13 ins

60* [illegible] आदिरेव तु [illegible] ।
[D13 [illegible] (for the prior half, and [illegible] (for [illegible])]

—Ñ1 D13 om l 72–76 —(l 72) G (ed) [illegible]
—[illegible]) om l 73–76 —(l 73) V1 P3 [illegible]

(B3 *sup lin* also [illegible](B3 [illegible]), V2 3 [illegible] B2 इति [illegible] (B3 [illegible]) [illegible] —(l 74) V3 [illegible] (for [illegible]) V2 3 B1–3 न (for तु) —(l 75) V3 B2–4 [illegible], B1 [illegible] (for [illegible])

Colophon D13 om, Ñ1 reads after 58* —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3 4 D7 [illegible] —*Sarga name* Ñ V2 3 B D7 [illegible] (V2 B4 [illegible], D7 [illegible]) [illegible] V1 [illegible] शिष्टाक्षमवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2 3 B2 4 D7 om, Ñ2 60 V1 63, B1 3 70 G (ed) 84

—(l 77) V1 3 B न (for तत्). B1 [illegible] (for [illegible]) B2 महाबलम् (for °[illegible]) B3 [illegible] (for the post half) —For l 77, S D2 6 12 subst and read after 69*

61* स्थाने स्थापयित्वा तु [illegible] ।

—Then they cont

62* पुनरायान्निनादेन [illegible] ।
रावणस्य [illegible] गत्वा [illegible] ।
ननाम शिरसा पादौ [illegible] ।
[illegible] सुग्रीव [illegible] ।
[illegible] हता [illegible] ।
ततोऽब्रवीन्महातेजा [illegible] ।

[(l 1) S1 [illegible] (for [illegible]) D2 [illegible] —(l 2) D2 [illegible] (for [illegible]) —(l 3) D2 [illegible] (for [illegible]). —(l 4) D. [illegible] (for न)]

—For l 77, Ñ1 D13 subst and read after l 1 of 69*

63* [illegible] ।

—Then they cont

64* [illegible]

स्तूयमान सुरैः सिद्धगन्धर्वैः सहचारणैः ।
अप्सरोभिश्च मुदितैर्न्यवर्तत महायशाः ।
उपर्येव स लङ्काया हनूमान्पवनात्मजः ।
सम्प्राप्तो यत्र सुग्रीवो राघवश्च सलक्ष्मणः ।
दृष्ट्वा प्राप्तं हनूमन्तं रामो हर्षमुपागतः ।
स्वागतं ते हरिश्रेष्ठ सुस्वागतमरिंदम ।
दिष्ट्या क्षेमेण सम्प्राप्तो गत्वा त्वं वानरोत्तम ।

62

After colophon of 6 89, D4 9 T2 3 ins , while D7 cont l 49–54, 43, 59–74, 94–138, 209–226, 266–277, 309–317 after App. I (No 61)

रावणोऽपि हि तं श्रुत्वा वृत्तान्तं राघवस्य च ।
हनूमतः प्रभावं च शीघ्रं शुक्रान्तिकं ययौ ।
काव्यं प्रणम्य चाहेदं पाहि मां दैत्यपूजित ।
निर्भर्त्सितोऽस्मि रामेण लङ्का मग्ना च सर्वतः ।
हता पुत्रा मम ज्येष्ठा बान्धवाः सुहृदश्च मे ।
केनोपायेन जीवामि कथयस्व कवे मम ।
दशग्रीवस्य वचनं श्रुत्वोवाच तपोधनः ।
कुरुष्व विधिना वीर होमं येन जयिष्यसि ।
रथो धनुः शरा खड्गो वाजिनः कुण्डलानि च ।
निर्गमिष्यन्ति हवनात्तो न विघ्नो भवेद्यदि ।
गृहाणेमानि मन्त्राणि याहि शीघ्रं निवेशनम् ।
इत्युक्तो रावणो धीमान्मन्त्रान्संगृह्य शुक्रतः ।
आगमत्सहसा लङ्कामाकाशेन रणोत्सुकः ।
महेन्द्रभवनाकारं सम्प्राप्तः स्वं निवेशनम् ।

[D9 भूतल (for पर्वत) T3 रामपार्श्व D9 जगाम स (for समागत)]

—Then they cont

66* प्रणिपत्याग्रतो रामं सुग्रीवं सहलक्ष्मणम् ।
आचचक्षे यथावृत्तं यत्कृतं यच्च साम्प्रतम् ।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य रामसुग्रीवलक्ष्मणाः ।
पर्यष्वजन्त सहृष्टा भुजैस्तेऽञ्जनानन्दनम् ।
वानरास्तु ततः सर्वे हर्षसंपूर्णमानसाः ।
पर्यष्वजन्त चान्योन्यं भुजैरास्फोटयन्ति च ।
साधु वीर सर्वेणेति साधु मारुतनन्दन ।
इत्येवं प्रवदन्ति स्म सिंहनादैर्नदन्ति च ।
पुनरेव महाबाहु मामिति भ्रातृवत्सल ।

[(l. 1) D4 चव, D9 च स (for सह) —(l. 2) D4 9 यत्पूर्वं (for यत्कृतं) —(l. 3) D9 श्रुत्वा तु (for तच्छ्रुत्वा) —(l 8) T2.3 प्रब्रुवते (for प्रवदन्ति). D4 सिंहनादं.]

—D4 9 T2.3 om l 78–85 Ñ1 D13 om. l 78. —For l 77–78, D3 subst

67* स मुक्त्वा पर्वतश्रेष्ठं पुनरायात्कपीश्वरः ।

—Then D3 cont

68* प्रणम्य रामं सुग्रीवं राजानं पवनात्मजः ।
तान्प्रणम्य कपिश्रेष्ठान्हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
राक्षसा देवरूपेण विघ्नं कर्तुमुपागताः ।
माया तेषां मया ज्ञाता ते पद्भ्यां मे प्रमर्दिताः ।
श्रुत्वा तद्वचनं तस्य रामसुग्रीवलक्ष्मणाः ।
प्रहृष्टास्ते परिष्वज्य हनुमन्तं कपीश्वरम् ।

—B1 om l 79–81 Ñ1 D13 om l 80–85 —(l 80) V1 मुदितैरप्सरोभिश् (by transp) V3 damaged for न्यवर्तत —For l 79–80 Ś D3 8 12 subst , Ñ1 D13 subst l 1 only for l 79

69* स्तवैः स्तूयमानस्तु तथा तुम्बुरुनारदैः ।
अप्सरोगीयमानस्तु तथा किंनरचारणैः ।

[(l 1) Ñ1 D2 च (for तु) Ñ1 D13 सदा- (for तथा).]

—V3 om. l 81 —(l 81) V2 तु (for स). B4 लङ्कायां (for लङ्काया) B1 उपेत्य च स लङ्काया (for the prior half) B3 मारुतात्मज (for पवना°) V2 सम्प्राप्तो मारुतात्मजः (for the post. half) —(l 82) V1 हनुमान् (for सम्प्राप्तो). V2 सह- (for च स) —(l 84) V2 B1 3 कपि- (for हरि-). Ñ2 D7 स्वागतं वानरश्रेष्ठ (for the prior half). —B1 om. l 85. —(l 85) Ñ2 क्षणेन (for क्षेमेण) D7 आ हि (for गत्वा) —Thereafter Ñ2 V B1 2.4 ins l. 2–3 of 2066*, while B3 ins. in marg.

70* आगतं मारुतिं दृष्ट्वा सर्वे ते हर्षपूरिताः ।
रामलक्ष्मणसुग्रीवा विभीषणपुरोगमाः ।
कर्मणा विस्मिताश्चास्य साधु साध्विति चाब्रुवन् ।
लक्ष्मणं जीवितं दृष्ट्वा रामः संहृष्टमानसः ।
आनन्दाश्रुजलाक्लिन्नो वचनं चेदमब्रवीत् ।

and then B3 repeats 6 89 27 (followed by l 2–3 of 2066*) —After this passage, D3 cont. l 49–54, 43, 59–74, 94–138, 209–226, 266–277, 309–317 of App I (No 62), T2 3 repeat 6 89 26–27[b]

62

(l 1) D9 तच् and प्रवृत्त (for तं and वृत्तान्तं respy) —(l. 3) D4 प्रोवाच and नया हि येन पूजित (also हि कृतं त्वामजानता) (for चाहेदं and the post half respy) —(l 4) D4 निषूदितो —(l 5) D9 हत पुत्रो मम ज्येष्ठो (for the prior half) D4 च, D9 T2 ये (for मे). —(l 7) D9 तपोधन (for तपोधनः) —(l 8) D9 वधिष्यसि (for जयिष्यसि) —(l 9) D4 शर (for शरा) and तुन्तास्तथा (for कुण्डलानि च) —(l 10) T2 भगवान्, T3 भवनात् (for हवनात्) T3 भविष्यति (for भवेद्यदि) D9 नो चेद्विघ्न भविष्यति (for the post half) —(l 11) D4 होमैरिमाश्च मन्त्रांश्च (for the prior half). —(l 12) D4 अध्याप्य (for संगृह्य) —(l 13) T1 अगमत् (for आ°) and आकारेण (for °शेन) —(l 14) D4 सम्प्राप्य स्व, D9 रावणं स्व- , T3

चकार दैत्यमार्गेण होमं स दशकन्धरः ।
निकुम्भिलां समाविश्य रक्षणार्थं स वेश्मनः ।
लङ्काद्वारकवाटानि दत्त्वा सर्वप्रयत्नतः ।
हस्त्यश्वरथवृन्दानि स्थापयामास सर्वतः ।
स्नात्वा प्रविश्य मौनी सन्गुहां पातालसंनिभाम् ।
तत्राजुहाव युद्धार्थमग्निस्थापनपूर्वकम् ।
आज्यहुहोमसंभारास्त्वरिता नरराक्षसाः ।
रक्तोष्णीषाणि वासांसि समिधोऽथ बिभीतकाः ।
भल्लातककरञ्जाश्च विदारणा तु फलानि च ।
राजिका गुग्गुलं चैव मांसरक्तशिरांसि च ।
काकान्गृध्रांश्च श्येनान्निद्राखुरवानपि ।
छागांश्च कृष्णमीनांश्च मकरान्कच्छपानपि ।
जुहाव रावणः शीघ्रं नवनीतं घृतं मधु ।
दधिदूर्वाप्रवालांश्च पुष्पाणि तिलसर्षपान् ।
पायसं परमान्नानि विविधाभरणानि च ।
शिवध्यानेन चिक्षेप समिद्धे जातवेदसि ।
कर्पूरकुङ्कुमादीनि चन्दनान्यगरुस्तथा ।
हुत्वा रोमाणि केशांश्च जुहाव रणकोविदः ।
ततो रसातलाद्धूमो घोरोऽभ्राम्बरमावृणोत् ।
सर्वलोकक्षयकरो निर्वातपवनोद्धतः ।
तं दृष्ट्वा देवगन्धर्वा वानराश्च भयं ययुः ।
विभीषणोऽथ संभ्रान्तो रामपार्श्वमुपागमत् ।
ततो रामो महातेजा रघूणां कुलवर्धनः ।
विभीषणमिदं वाक्यं प्रत्युवाचारिसूदनः ।
श्रान्तो लङ्केश्वरः क्रुद्धो रावणो याति दुर्गमं ।
रणभूमिं परित्यज्य शान्तो [illegible] चिन्तितम् ।
स हि छिन्नध्वजो च [illegible] रावणः ।
योद्धव्यस्तु त्वया वीर [illegible] समाज्ञया ।
राघवस्य वचः श्रुत्वा चारितो [illegible] ।
उवाच वचनं [illegible] विभीषणः ।
[illegible] दशाननः ।
प्रविवेश पुरीं तूर्णं [illegible] ।
सोऽवतीर्य रथात्तत्र [illegible] रावणः ।
चिन्तयामास [illegible] वरदानं महात्मनः ।
दत्तं स्वयंभुवा पूर्वं वरं शत्रुविनाशनम् ।
अजेयं शत्रुभिर्लोके सर्वैः सासुरमानवैः ।
रथं महायुधोपेतं दिव्यमद्भुतदर्शनम् ।
युक्तमश्वैर्महावेगैः [illegible] कामरूपिभिः ।
अभेद्यकवचं चापि महास्त्रनिरावृतम् ।
तस्य होमस्य कालोऽयं देवायतनमाश्रितः ।
जुहोत्यग्निं समाविष्टो [illegible] ।
पश्य पश्य महाबाहो [illegible] ।
निश्चितं [illegible] रावणो होममाचरत् ।
तस्य यावत्तु तत्कर्म न सिध्यति दुरात्मनः ।
तस्य तावत्त्वया वीर [illegible] कार्यो बलीयसा ।
समाप्ते दिव्यहोमे तु दुर्जयोऽसौ भविष्यति ।
आदिशस्व महाबाहो यूथपान्कामरूपिणः ।
होमविध्वंसनार्थाय शीघ्रं [illegible] च ।

सन्नाह रा- (for सन्नाह स्व) —(l 15) D4 प्रकुर्वन् (for चकार) —(l 16) T3 निकुम्भिला D4 रक्षणार्थं स्व-, D9 रक्षार्थं तस्य (for रक्षणार्थं स) —(l 17) D4 कपाटानि (for कवाटानि) and सर्वत्र दत्त्वा (for सर्वप्र°) —(l 19) D9 प्रवक्ष- (for प्रविश्य) and च (for सन्) T3 -मन्दिरां (for -संनिभाम्) D4 गुहां पातालसंनिभं (for the post half) —(l 21) D9 आज्य (for °हु) and त्वरिता राक्षसैस्तथा (for the post half) —(l 22) D4 रक्तोष्णीष च.—(l 23) D9 भल्लातक, T3 फला° (for भल्ला°) D4 9 च (for तु) —(l 24) D4 मांसं रक्तं (for मांसरक्त) D9 -शिरांसि (for [illegible]) —(l 25) T3 गृध्रादय (for गृध्रांश्च) D4 ववस्यांश्च (for श्येनान्). D4 [illegible], D9 [illegible] (for the post half) —D9 I3 om (hapl) l 26 —(l 26) I3 कृष्णवान् (corrupt) (for [illegible]) —(l 28) D9 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 32. D4 [illegible] (for [illegible]). —(l 29) D4 पुष्पाणाञ्च (for पुष्पाणि) and पायु- [illegible] (corrupt) (for the post half) —(l 30) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 33) D4 [illegible] (for [illegible]) D9 [illegible] (for the post half) —D9 om l 34 —(l 34) D4 [illegible] (for the post half) —(l 35) D9 [illegible] (by transp) —(l 36) D4 [illegible] (for [illegible]) —D4 9 om l 37-55. —(l 39) I3 [illegible] (for [illegible]) and दुर्गं (for दुर्गम्) —(l 40) T3 [illegible] (for वा) —(l 43) D9 [illegible]. —(l 50) I3 [illegible] (for [illegible]) —(l 53) T3 [illegible] —For l 49-51, D9 subst

1* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

—Then D9 cont

विभीषणस्य तद्वाक्यं घोरं श्रुत्वा सुदारुणम् ।
ततो रामो महातेजा सुग्रीवस्य मतेन च ।
आदिदेश हनूमन्तमङ्गदं गन्धमादनम् ।
द्विविदं पनसं मैन्दं शरभं तारमेव च ।
गजं गवाक्षं वीराढ्यं धूम्रं ज्योतिर्मुखं तथा ।
ऋक्षं सेनापतिं नीलं नलं चापि महाबलम् ।
लब्धलक्ष्या महावीर्या यूथपाः कृतनिश्चयाः ।
उत्तस्थुस्ते बलैः सार्धं गर्जन्त इव तोयदाः ।
ते शिलापादपधरा महाकाया महाबलाः ।
गर्जन्तो रेजिरे सर्वे जङ्गमा इव पर्वताः ।
क्षणात्संप्राप्य नगरीं लङ्कां रावणपालिताम् ।
प्राकारं सहसाप्लुत्य विविशुस्ते प्लवंगमाः ।
दश कोट्यः प्लवंगानां दशग्रीवनिवेशनम् ।
विविशुः सहिता घोरा गर्जन्तोऽतिभयंकरम् ।
रावणस्य गृहद्वारप्राङ्गणेऽतिविजृम्भिते ।
युद्धं समभवद्घोरं रक्षसां वानरैः सह ।
कपिभिः पर्वताकारैर्गजेन्द्राः पातिता भुवि ।
तथा विघट्टिताश्चाश्वा मथिताश्च सहस्रशः ।
शिरांसि राक्षसेन्द्राणां पतन्ति प्रस्फुटन्ति च ।
प्रासादान्पातयन्ति स्म रत्नानि तु हरन्ति च ।
प्रभाते विमले जाते न पश्यन्ति स्म रावणम् ।
मार्गमाणाः प्रयत्नेन वानरा राजवेश्मनि ।
विभीषणस्य या भार्या सरमा नाम राक्षसी ।
तया तु रावणस्थानं कथितं चोद्यमानया ।
हस्तस्य संज्ञया नीचैर्भर्तुः प्रियचिकीर्षया ।
निर्दिदेशाङ्गदायाथ होमो यत्र प्रवर्तते ।
ज्ञात्वा तु तत्र तत्स्थानं वालिपुत्रो महाबलः ।
रावणेन च या घोरा शिला क्षिप्ता गुहामुखे ।
पादाघातेन निर्भिन्ना साङ्गदेन महात्मना ।
तां गुहां प्रविवेशाथ राजपुत्रोऽङ्गदोऽग्रणीः ।
दक्षस्य यज्ञनिधनाय वीरभद्रो यथा पुरा ।
ददर्शुर्देवतागारे रावणं बलरक्षितम् ।
समाधिध्यानसंयुक्तं मौननिष्पन्दलोचनम् ।
स्रुवहस्तं समासीनं प्राङ्मुखं रक्तवाससम् ।
रक्तोष्णीषधरं दिव्यं पुरो ज्वलितपावकम् ।
विद्युद्भास्करसंयुक्तं संध्यायामिव तोयदम् ।
मन्दोदरीसमीपस्थं किरीटोत्तुङ्गभूषणम् ।
हारनिर्झरतोयाढ्यं महाचलनकन्धरम् ।

—(l 63) D3 घोरं शत्रुभयावहं (for the post half) —(l 64) D3 श्रुत्वा (for ततो) and स्वबलं च निरीक्ष्य स (for the post half) —(l 66) D4 तारकं तथा (for तारमेव च) —(l 67) D4.9 गवयं (for वीराढ्यं) D9 नील- (for धूम्रं) D9 तदा —For l 65–67, D3 subst

3* आज्ञापयामास तदा विभार्य दश यूथपान् ।
मारुयवन्तं सुषेणं च गवाक्षं गवयं गजम् ।
अङ्गदं स हनूमन्तं शरभं गन्धमादनम् ।

—(l 68) D3 चरं (for नीलं) and नीलं चैव (for नलं चापि) D4.9 नलं नीलं गणश्रेष्ठमादिदेश महामतिः —D4.9 om l 69–72 —(l 69) D3 -लक्षा (for -लक्ष्या) —(l 74) D3 अथ ता (for सहसा) —For l 73–74, D4.9 subst

4* ततोऽपतन् हरिश्रेष्ठा प्रविष्टा नगरीं द्रुतम् ।
प्राकारं लङ्घयित्वा तु स्वबलाद्बलसंयुताः ।

[(l 1) D9 तथा (for तदा) and प्रविश्य नगरे शुभं (for the post half) —(l 2) D9 स्वमादाय बलं पुरं (for the post half).]

—(l 75) D4 कोटि- —(l 76) D4 -भयंकराः, D9 -भयानकाः —(l 77) D4 द्वारि (for -द्वार-) and प्राङ्गणेतीव संमते (for the post half) —(l 80) D4 रथा निवट्टिताश्चाश्व, D9 रथाश्चवाविताश्च (corrupt) (for the prior half). —D9 om l 81 —After l 81, D4 ins, while D9 ins after l 80

5* कबन्धानि निवीक्ष्यन्ते बहु सीदन्ति मर्दिताः ।
विक्रुश्य दशनाग्रैश्च गन्धिपेन्द्राणां बलीमुखाः ।
घ्नन्ति स्म राक्षसांस्ते तु न पश्यन्ति च रावणम् ।

[D9 om l 1 —(l 2) D9 रत्नान् (for दश°) and बलीयसा (for बलीमुखाः) —(l 3) D9 घ्नाश्च राक्षसाश्चैव रावणश्च यत्नस्तत]

—Thereafter D9 cont

6* नार्यो रुदन्ति बहुधा वृद्धाः पारपतन्ति च ।

—D4 om l 82–83 —(l 82) D9 हारयन्ति (for पातयन्ति) and च (for तु) T2 महान्ति (for हरन्ति) —(l 83) D9 च (for स्म) —(l 85) D4 सा भार्या, D9 भार्या सा (for या भार्या) —(l 87) D9 हस्तेन —(l 88) D4 अगदाय विदर्शयाय, D9 अगदायाचचक्षे सा (for the prior half) —(l 89) D4 तत्तदा स्थानं, D9 तत्र तत्स्थानम् D9 अङ्गदः स महाकपिः (for the post half) —(l 90) D4 सनार्या (for या घोरा) D9 रावणेन प्रयत्नात्मा (for the prior half) and दत्ता (for क्षिप्ता) —(l 91) T3 पादमूलेन D4 नेर्-, D9 न्- (for निर्-) D4.9 ह्यङ्गदेन महाशिला (for the post half) —(l 92) D4.9 सविवेशाशु (D9 °थ) (for प्रविवेशाथ) —(l 93) D9 दक्षस्य वीरभद्रो हि होमकाले यथा पुरा —After l 93, T2.3 read l 139 for the first time, repeating it in its proper place —D4.9 om l. 94. —D3 om l 95 —(l 95) D4 संयुक्तो D9 विनेश योगसंयुक्तो (for the prior half) D4.9 मौनी निष्पन्दलोचनं (for the post half) —After l 95, D4.9 ins

7* अङ्गदेन ततो दृष्टो रावणो होमदीक्षितः ।

[D9 तदा (for ततो)]

—D4.9 om l 96–138 —(l 97) D3 वीरं (for दिव्यं) —(l 98) D3 -भानुः- (for -भास्कर-) —(l 99) T2 -समीपं तं D3 तं महापादपवनं किरीटोत्तुङ्गशोभिनं —(l 100) D3 गुरु- (for महा-) D3 कन्दरं —(l 101)

वामोमन शिलाधार गिरि नीलमिव स्थितम् ।
स्तुवन्तमद्भुताकार रौद्र रौद्रपराक्रमम् ।
दृष्ट्वा तन्याद्भुत कर्म वानरा कृतनिश्चया ।
हनूमन्त पुरस्कृत्य सर्वे युद्धाय तस्थिरे ।
राक्षसाश्च महावीर्या प्रासासिपरिघायुधा ।
दृशितास्तस्थिरे सर्वे युद्धायामितविक्रमा ।
ते बलेऽन्योन्यमासाद्य घोरे वानररक्षसाम् ।
चक्राते कदन घोरमद्भुत रोमहर्षणम् ।
पादपगिरिशृङ्गैश्च शिलाभिर्दशनैर्नखै ।
वानरा राक्षसाञ्जघ्नुस्तलैर्मुष्टिभिरेव च ।
राक्षसा क्रोधरक्ताक्षास्तदा वानरपुंगवान् ।
नाराचैर्बहुभिस्तीक्ष्णैश्छिन्दुश्च महासिभि ।
ते छिन्नभिन्नसर्वाङ्गा वानरास्त्यक्तजीविता ।
निपेतुर्भूतले भिन्ना केचिद्रुधिरकर्दमे ।
रक्षांसि च निपेतुश्च वानरैर्भीमविक्रमै ।
चूर्णिता विविधैश्चैव पादपैर्मुष्टिभिस्तदा ।
दारिताश्च नखैस्तीक्ष्णैर्दन्तैरपि सुदारुणै ।

[illegible] महद्युद्ध [illegible] लोमहर्षणम् ।
शूराणा हर्षजनन भीरूणा भयवर्धनम् ।
हर्षण सुरनारीणा सर्वेषु सविनोदनम् ।
तस्मिन्युद्धे महाघोरे रक्षोवानरसक्षये ।
प्रावर्तत नदी घोरा शोणितोदप्रवाहिनी ।
नानापताकसछन्ना द्विपदेहशिलाकुला ।
विकोशासिचयोन्मीना सायकैश्च कर्दमा ।
रथचक्रमहाग्राहा प्रासपट्टसभोगिनी ।
शीर्णाभरणवेलाढ्या [illegible]मुक्तान्तुजा ।
वर्मकच्छपसकाशा हस्तिफेनावगाहिनी ।
क्रव्यादानन्दजननी शूरकायोत्सवोत्तरा ।
उत्तीर्य ता नदी सर्वे यूथपास्ते महाजवा ।
नरा निच्छिन्नपाप्मानो नदीं वैतरणीं यथा ।
राक्षसा हतभूयिष्ठा विरथा हतचेतस ।
त्यक्तसग्रामसरम्भास्ते भेजिरे सर्वतो दिशम् ।
दृष्ट्वा त्व च बल सर्वं निर्मोहात्रो रच ।
पश्य राक्षसराज त्व नयामि तव पार्श्वत ।

D3 -द्वार (for -[आ]धार) —(l. 102) D3 जुवतम् (for स्तुवन्तम्) and रुद्ररूप- (for रौद्र रौद्र-) —(l 108) D3 चक्रतु D3 लोम (for रोम-) —(l 109) D3 शाख (for गिरि-) —(l 111) D3 तथा (for तदा) —(l. 112) D3 विभिदुस्तीक्ष्णैश्, T3 विविधैस्तीक्ष्णैश् (for बहुभिस्तीक्ष्णैश्). —(l 114) D3 छिन्ना , T3 छिन्ना (for भिन्ना) —(l 115) D3 तथा पेतुर् (for निपेतुश्च) and -कर्मभि (for विक्रमै) —(l 116) D3 स्यु शिला शाख , T3 विविधाश्चैव (for विविधैश्चैव) D3 T3 तथा (for तदा) —(l 117) D3 विदारिता नखैश्चैव (for the prior half) —(l 118) T2 3 प्रवृत्त T2 महायुद्ध T2 3 कलधमूत- —(l 119) T3 च भयावह (for भयवर्धनम्) —(l 121) D3 सकुले (for सक्षये) —(l 123) T1 महागज (for द्विपदेह-) —(l 124) D3 -चया भीमा, T2 -चयोमि- (for -चयोन्मीना) D3 -सङ्कुल-, T3 -कोल (for -रुक्षम-) —(l 125) D3 पट्टिश- (for पट्टस) —(l 126) D3 -वलाढ्या (for वेलाढ्या) and -मुक्ताढ्या (for -मुक्ताम्बुजा) —(l 127) T3 (with hiatus) अस्थि- (for हस्ति) D3 बलफेनाव (for हस्तिफेनाव) —After l 127, D3 ins

8* शुभमोदजननी [illegible] भयवर्धिनी ।

—(l. 128) D3 शूरकायोद्भवोत्सवा (for the post half) —After l 128, D3 ins

9* [illegible] [illegible] तथा ।

—(l 129) D3 महाजवा (for महाबला) —(l 130) D3 नराश्छिन्न- (for नरा नि°) and इव (for यथा) —(l 131) D3 हतौजस —(l 132) D3 सग्राम (for सरम्भा) and दिशा (for दिशम्) —(l 133) D3 [illegible] —After l 133, D3 ins

10* [illegible]

[illegible] ।

अङ्गदप्रमुखा [illegible] ।
आस्फोटयानान बाहू [illegible] ।
हनूमा [illegible] सर्वे [illegible] ।
[illegible] राक्षसेश्वर ।
न [illegible] ।
[illegible] राक्षसेश्वर ।
[illegible] ।
न [illegible] राक्षसेश्वर ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] सुग्रीव [illegible] ।
[illegible] वानरपुंगवा [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

इमा मन्दोदरी भार्यां क्रूरकर्मन्दुरात्मवान् ।
न हि मुष्णन्ति शूरा ये मैथिली त्व यथा पुरा ।
या ते पुष्टिर्बल शौर्यं तेन तिष्ठ त्वमग्रत ।
कृत्वा शिरसि पाद ते नयाम्येना प्रिया तव ।
अङ्गदस्याज्ञया तत्र प्रविष्टा यूथनायका ।
कोलाहल प्रकुर्वन्तस्ताडयन्तो निशाचरान् ।
यज्ञपात्राणि सगृह्य चिक्षिपुर्दहने तथा ।
वारिकुम्भाश्च सौवीर तुरगाना च कोटिकाम् ।
दन्तिना त्वथ शीर्षाणि क्षिपन्त्यग्नौ हरीश्वरा ।
शृगालान्रासभानुष्ट्रान्सूकरान्कुक्कुटानपि ।
वह्निकुण्डे क्षिपन्ति स्म तस्यैव परिचारकान् ।
स्रुवमाक्षिप्य हस्ताग्राद्रावणस्य रुषा तत ।
तेनैव सजघानाशु हनूमान्यूथपाग्रणी ।
घ्नन्ति त दग्धकाष्ठैश्च वानरेन्द्रा यतस्तत ।
तथापि रावणो ध्यान न जहाति जयाशया ।
प्रविश्यान्त पुर तस्मिन्नङ्गदो वेगवत्तर ।
केशपाशे गृहीत्वाथ राज्ञी मन्दोदरीं शुभाम् ।
आनयित्वा तु वेगेन विक्रोशन्तीमनाथवत् ।
पट्टांशुक स्तनाभ्या च स्रस्त देव्यास्तदा भुवि ।
स्तनतो मौक्तिका हारा निगलन्ति तथा द्रुतम् ।
प्रभ्रष्ट तिलक तस्या व्यालोल केशपाशकम् ।
छिन्नाराथ दोर्भग्न कञ्चुक रत्नचित्रितम् ।
सीमन्तरत्नजालानि ताराजालमिवापरम् ।
स्रस्त पपात भूमौ तु मल्लिकाकुसुमै सह ।
श्रोणीसूत्र परिच्छिन्न नीवी प्रस्खलिताभवत् ।
कङ्कणे कुण्डले तस्या पतिते राजवेश्मनि ।
देवगन्धर्वकन्याश्च नीता हृष्टै प्लवगमै ।
मन्दोदरी क्रोडाथ पीनस्तनभरालसा ।
क्रोशन्ती करुण देवी जगाद दशकन्धरम् ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ समूढ निर्लज्जोऽसि तु किं किम् ।
नयन्ति वानरा मा हि त्वयि जीवति रावण ।
हन्यते पश्यतो यस्य भार्या पापश्च शत्रुभि ।
मर्तव्य तेन तत्रैव जीवितान्मरण वरम् ।
हा पुत्र मेघनादाद्य विक्रम्ताद्य त्वया विना ।
यदि त्व जीवसि श्रेष्ठ कथ वीर प्लवगमा ।
प्रविशन्ति हि लङ्कायां स्पृशन्ति तव मातरम् ।
तच्छ्रुत्वा रावण क्रुद्धो दृष्ट्वा स्पृष्टा प्रिया तदा ।
उत्तस्थौ खड्गमाकृष्य वालिपुत्रजिघासया ।

[Cf 1 74–108 of No 63]

—D_3 om. l 134 —(l 135) D_3 पार्थान् (for भार्यां). T_3 क्रूरकर्मा D_3 नयामि तव पश्यत (for the post half). —(l. 136) D_3 गृह्णति (for मुष्णन्ति) —(l 137) D_3 शक्तिर् (for पुष्टिर्) and वीर्यं (for शौर्यं) D_3 तिष्ठस्व मे (for तिष्ठ त्वम्) —(l 138) D_3 ते पाद (by transp) —After l 138, D_3 ins

11* तच्छ्रुत्वा रावण क्रुद्धो दृष्ट्वा स्पृष्टा प्रिया तदा ।
अङ्गद मुष्टिना जघ्ने मूर्छित स पपात ह ।
तमादाय भुजाभ्या तु ताडयित्वा तु रावणम् ।
लाङ्गूलेनाञ्जनापुत्र स पुनश्चोत्पपात ह ।
अन्ये घृतोदक द्रव्य दर्भान्पावकमेव च ।
बलिकर्म च विध्वस्य समुत्पेतुर्महाजवा ।
अङ्गदश्चेतना प्राप्य कृच्छ्राद्यूथपति गत ।
आजग्मुस्त्वरिता सर्व यत्र रामो व्यवस्थित ।
आचख्युस्ते यथावृत्त युद्ध वानरपुगवा ।
ततो मन्दोदरी दीना रावण वाक्यमब्रवीत् ।

[Cf l 113–120 of No 63]

—(l 139) D_9 प्राविशन् (for प्रविष्टा) —(l 140) D_9 रुदयतो (for ताडयन्तो) —(l 141) D_9 सक्षिप्य (for सगृह्य) $D_{4\,9}$ तदा —D_9 om l 142–143 —(l 142) D_4 कुम्भानि D_4 कुरगाना च कोटक (corrupt) (for the post half). —(l 144) D_9 शरभान् (for रासभान्) and उद्गनान् (for कुक्कुटान्) —(l 146) D_9 आछिद्य, T_3 आविच्य (for आक्षिप्य) $D_{4\,9}$ हस्ताच्च (for हस्ताग्राद्) D_9 तदा (for तत) D_4 [अ]थ च रुषा (for रुषा तत) —(l 147) D_9 तेनैव घातयामास विजयी प्लवगाग्रणी —(l 148) D_9 काष्ठैश्च, T_3 त दर्भै- (for त दग्ध-) D_4 घ्नन्ति त तेन दारु काष्ठ (for the prior half). $D_{4\,9}$ वानराश्च (for वानरेन्द्रा) —D_9 om l 149 —(l 150) D_4 [अ]न्त पुर D_9 (with hiatus) तत्र (for तस्मिन्) and वेगवत्तदा (for °त्तर) —(l 151) $D_{4\,9}$ केशपक्ष D_4 च, D_9 तु (for [अ]थ) —(l 152) $D_{4\,9}$ आ(D_4 अ)नयद्रावणाभ्याश(D_4 °स) (for the prior half) and विलपतीम् (for विक्रोशन्तीम्) —(l 153) D_4 T_3 तथा (for तदा) —(l 154) D_4 वि- (for नि) and तदा (for तथा). D_9 गलिता स्थापितास्तदा (for the post half) —(l 155) $D_{4\,9}$ विभ्रष्ट (for प्र°) D_4 व्यालोल केशपाशक ; D_9 मुख चैवापि केशत (for the post half) —(l 156) $D_{4\,9}$ [अ]गदो भग्न (D_9 वीर), T_3 [अ]थ दोर्लग्न (for [अ]थ दोर्भग्न) D_4 -भूषित (for -चित्रितम्) —(l 157) D_4 श्रीमत्तद् (for सीमन्त-) $D_{4\,9}$ -जाल तु (D_9 om तु [subm]) (for -जालानि) D_4 मुक्ता- (for तारा). T_3 [अ]वर (for [अ]परम्) D_9 रत्नजालमिवापतत् (for the post. half) —(l 158) D_9 कुसुमैस्तु (for मल्लिका-) —(l 159) T_3 -भ्रष्ट (for -च्छिन्न) —(l 161) D_4 दृष्ट्वा, D_9 हृष्टा (for हृष्ट) —(l 162) D_9 -पयोधरा (for -भरालसा) —(l 164) D_9 om (hapl) second [उ]त्तिष्ठ D_4 कि मूढ (for समूढ) and [ऽ]त्र (for ऽसि) —(l 165) T_3 हरयो (for वानरा) D_9 तु (for हि) —(l 166) D_4 पादेश् (for पापश्) D_9 हन्यते तव दारास्तु पश्यतस्तव शत्रुभि —(l 167) D_9 जीवनान् (for जीवितान्) —(l 169) D_4 त्वयि जीविते (hypm) (for त्व जीवसि) D_4 कर्तुं, D_9 त्वथ (for वीर) —After l 170, $D_{4\,9}$ ins

12* राज्ञी मन्दोदरी प्रेक्ष्य रुदन्ती च दशानन ।

—$D_{1\,9}$ om l 171 —(l 171) T_2 स्पृष्ट्वा (for स्पृष्टा).

तमङ्गद जघानाशु हृदये निशितासिना ।
सुग्रीवा मृते दयितामित्युवाच च त श्मन ।
ततोऽङ्गदेन सा त्यक्ता रुधिराक्तेन वक्षसा ।
रावणोऽथाब्रवीद्देवी याहि त्व मन्निवेशनम् ।
सा तु तद्वचन श्रुत्वा रुदन्ती मुक्तमूर्धजा ।
प्रविवेश गृह गुप्त प्रभ्रष्टाभरणा सती ।
ततोऽङ्गद समीक्ष्याथ ताडित च वरासिना ।
हनूमान्रावण मूर्ध्नि ताडयामास मुष्टिना ।
तेन मुष्टिप्रहारेण रावणो भिन्नमस्तक ।
सुस्राव रुधिर भूरि गिरि प्रस्रवण यथा ।
आश्वास्य चाङ्गदस्त तु तलाघातेन रावणम् ।
ताडयामास सक्रुद्ध स्कन्धदेशे महाबल ।
द्वयोर्घातेन पौलस्त्य किचिद्भ्रान्तिमुपागमत् ।
ततोत्थाय दशग्रीवो गदयाङ्गदमाशु वै ।
हनूमन्त च खड्गेन जघानाद्भुतविक्रम ।
नील च मुसलेनाथ नल नागमुखेन च ।
अङ्कुशेन गज घोर शक्त्या शतबलि तथा ।
मुद्गरेण महावीर्यो मैन्द द्विविदमेव च ।
ततो हरीश्वरा भग्ना निष्क्रान्ता रावणालयात् ।
वेगाद्विवेशन प्राप्ता सुग्रीवस्य समीपगा ।
ततो हनूमान्कपियूथनायको
विज्ञापयामास च राघव तदा ।
विध्वसितस्तस्य मखो दुरात्मन
प्रविश्य पातालगृह कपीश्वरै ।

Colophon

रावणोऽपि महातेजा प्रविश्यान्त पुर तदा ।
[illegible] राक्षीमुवाच [illegible] ।
त्व [illegible] शोक [illegible] मा [illegible] प्रिये ।
[illegible] जीवति [illegible] ।
[illegible] ।
राम च लक्ष्मण चैव [illegible] ।
सा च रामो [illegible] पातयेतादि भूतले ।
तथा त्वया [illegible] प्रिये ।
[illegible] पतिव्रता च [illegible] मया सह ।
तच्छ्रुत्वा तु वचनस्य रावणस्य दुरात्मन ।
उवाचाश्रुमुखी दीना रावण मयपुत्रिका ।
श्रोतव्य मद्वच कान्त कर्तव्यमधुना त्वया ।
कि न पश्यसि मा राजन्नाथा त्वयि जीवति ।
[illegible] ।
पतिना च निराशा मा निरपेक्षा च [illegible] ।
शोकाद्दुःखपरिभ्रष्टा [illegible] ।
हतपुत्रसुहृत्पक्षा [illegible] शरण गताम् ।
[illegible] पुन [illegible] ।
पुत्रदारप्रियार्थे [illegible] ।
त्व पुन पुत्रदारस्य सुहृद्बन्धुजनस्य च ।
हत्वा विनाश लब्धोऽसि कि सुख तद्ब्रवीहि मे ।
न कृत धर्मशीलस्य भ्रातुर्वाक्य त्वया हि तत् ।
न च मद्वचन राजञ्श्रुत न सुहृदा तथा ।
अथ शास्त्रविदा सम्यक्श्रुत न च हितपिणाम् ।
शिष्येणोशनस साक्षात्कथमात्मा विनाशित ।
कथ लोकापवादात्ते भय कस्मान्न ते पुन ।
अपवादभयात्सन्तस्त्यजन्ति सुखमात्मन ।

—(l 172) D5 आराय (for आहत्य) —(l 173) D4 क्रुद्धो (for तम्) —(l 174) D5 मे (for [इ]मां) D4.5 धर्मे (for मृते) D5 पिनि-, I3 तत (for च त). —(l 175) I3.3 राक्षसी (for वक्षसा) —(l 176) D4 [ऽ]पि (for ऽथा) D5 नार्यो (for देवी) D4 I3 त्व, D5 सन् (for त्व). —(l 177) I3.3 रुदती. —(l 178) D4 राज्ञो, D5 गुप्त (for गुप्त) D4 विनष्ट- (for प्रभ्रष्ट) D5 [आ]भरणी —(l 179) D5 [अथ (for [ऽ]ङ्ग) —(l 182) D5 भूतले (for भूरि गिरि) D4 गिरि प्रस्रवणैर्यथा (for the post half) —(l 183) D4 om [illegible] (subm) D4 तले घातेन (for तलाघातेन) —(l 185) D5 तयोर् D4 [illegible], D5 [illegible] —(l 186) D4 तत्रारसाय, D5 ततोत्थाय —(l 188) D4.5 [illegible] (for [illegible]) —(l 189) D4 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] तथा (for the 1st half) —(l 190) D5 [illegible] (for the post half) —(l 192) D4 [illegible] प्राप्ता (for the prior half). D5 [illegible] (for [illegible]) —(l 193) D5 [illegible] —(l 195) D5 [illegible]

Colophon —*Kāṇḍa name* D4 [illegible] —*Sarga name* D4 [illegible] —*Sarga no* (figures, words or both) D4 om, D5 83, I3 109, I3 113

—(l 197) I3 [illegible] (for तदा) —(l 198) D5 [illegible] (for राज्ञीम्) —(l 200) D5 [illegible] (for [illegible]) —(l 201) D4.5 [illegible] (for [illegible]). —I3 om. l 202 —(l 202) D4 [illegible] (for [illegible]). —(l 203) D4.5 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for भूतले) —(l 204) D4.5 [illegible] D5 [illegible] (for मल्लिका प्रिये) —(l 205) D5 तु (for [illegible]). D4.5 [illegible] D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 206) D4.5 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(l 207) D4 [illegible], D5 [आ]दिदर (for [illegible]) D4 [illegible] (for मय-पुत्रिका) —(l 208) D5 [illegible] (for [illegible]) —D4.5 om l 209-220 —(l 209) I3 [illegible] and [illegible] (for [illegible]) —(l 210) D4 [illegible] (for [illegible]). —(l 211) D5 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for the post half) —(l 212) D5 [illegible] —D5 om l 213 —(l 214) D5 [illegible] (for the prior half) —(l 215) D5 [illegible] (for [illegible]) —(l 217) D5 I3 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for [illegible]) —(l 219) D4 [illegible] (for second [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(l 221) D5 [illegible] (for [illegible]) —(l 222) D5 [illegible]

धर्ममूलं सुखं सर्वं यशो धर्मात्प्रवर्तते ।
अयशो यस्य लोकेऽस्मिन्पुंसश्चरति शाश्वतम् ।
तस्य लोकावुभौ नष्टौ सुखं नैवात्र कुत्रचित् ।
न रामः क्षीयते युद्धे त्वयान्यैश्च कदाचन ।
रामो देवः परः साक्षात्पुराणपुरुषोत्तमः ।
मत्स्यः कूर्मो वराहश्च नृसिंहो वामनस्तथा ।
जामदग्न्यश्च संजातस्त्वदर्थे रामतां गतः ।
त्वं न वेत्सि महाप्राज्ञ कस्तेन सह विग्रहः ।
विरोचनो हतो येन हिरण्यकशिपुर्हतः ।
बलिर्बद्धो दृढं पाशैर्येनाक्रान्ता त्रिविक्रमैः ।
येन शौरिस्वरूपेण मुरः पूर्वं निपातितः ।
पार्ष्णिघातेन घोरेण लवणोऽपि निपातितः ।
येन त्वं निर्जितो बद्धो देवतारे दशानन ।
स हतः कार्तवीर्योऽपि पितृवैरेण येन वै ।
मही निःक्षत्रिया कृत्वा काश्यपाय त्रिसप्तधा ।
जित्वा दत्ता च विप्राय रेणुकातनयेन हि ।
सोऽप्यात्मरूपसदृशो जितो रामेण लीलया ।
त्र्यम्बकं धनुर्भङ्क्त्वा विश्वामित्रप्रसादतः ।
दिव्यवस्त्राणि संत्यज्य राजभोग्यानि सर्वतः ।
वल्कलानि परीधाय घोरं वनमुपागतः ।
येन वन्द्यं पदं पुण्यं पवित्रं दण्डकं कृतम् ।
तस्मिन्नेव वने घोरे राक्षसा निहतास्तदा ।
समाराध्यस्य शूरस्य कस्माद्भार्या हृता बलात् ।
मम पुत्रविनाशार्थमात्मनो निधनाय च ।
अविचार्य कृतं कर्म स्वकुलक्षयकारकम् ।
वालिना त्वं धृतः पूर्वं लीलया दिग्जये विभो ।
कक्षे दृढे निधाय त्वां वाली बभ्राम सागरान् ।
स बाणेन हतो वाली सुग्रीवश्चापि हर्षितः ।
पपात विद्धो वाली च शरभेणेव केसरी ।
कस्तेन सगतो नाथ प्रसादय रघूत्तमम् ।
सीतां प्रयच्छ रामाय स्वयं राज्यं निवेश्य च ।
विभीषणं च संस्थाप्य वयं यामो वनं गृहात् ।
माल्यवांश्च गतः पूर्वं मायावी तत्र मन्त्रिता ।
त्वं नो चेद्बुध्यसे मोहाद्रामेण सह रावण ।
देहं त्यक्त्वा रणे तूर्णं ह्यमृतत्वं भविष्यसि ।
कथं नाथ त्वया सार्धं प्रवेक्ष्यामि हुताशनम् ।
न स्पृशेत्पावको मां च धक्ष्ययाह यतः सदा ।
न वै त्यजति रूपं मां न जहाति च यौवनम् ।
मरणं न जरा चैव कथं यामि त्वया सह ।
दासभावोऽस्तु रामस्य विभीषणगृहेऽथवा ।

(for न ते) —(l. 224) D_9 प्रभवते (for प्रवर्तते) —After l. 224, D_9 ins.

13* तस्मादयशोविनाशात्तु हानिस्तेजस्विनां स्मृता ।

—(l. 226) D_9 स नैवास्येत (for सुखं नैवात्र) —After l. 226, D_9 ins.

14* जहि राक्षसराजेन्द्र शत्रूनुत्तिष्ठ मा चिरम् ।
श्रेयो हि मरणं पुंसामपवादान्मनस्विनाम् ।
इति तस्या वचः श्रुत्वा करुणं परिदेवितम् ।
दृष्ट्वा चास्याः परामर्शं रावणः क्रोधमूर्छितः ।
साभिमानैर्वचोभिस्तां सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।
निर्वापयन्निवाकाले दह्यमानां वनस्थलीम् ।

—(l. 227) D_9 रामो न (by transp.) $D_{6.9}$ जीयते (for क्षीयते) —(l. 228) D_9 देववर (for देवः परः) D_9 T_3 पुराणः —(l. 229) D_6 [ऽ]थ वाराहः (for वराहश्च) and त्वसौ (for तथा) —(l. 230) D_9 संभूतस् (for संजातस्) and त्वदर्थं (for °र्थे) —After l. 230, D_6 ins.

15* सर्वदेवात्मको ह्येष सर्वलोकनमस्कृतः ।

—(l. 231) $D_{6.9}$ किं (for त्वं) D_9 किं (for कस्) and सम (for सह). —(l. 233) D_6 दृढं, D_9 द्रुतै (for दृढं) $D_{6.9}$ T_3 त्रिभिः पदैः (D_6 क्रमैः) (for त्रिविक्रमैः) —D_9 om. (hapl.) l. 234–235 —After l. 234, D_6 ins.

16* पदादौ येन घातेन दैतेया पातितार्णवे ।

—(l. 235) D_6 पार्ष्णिघातप्रहारेण (for the prior half) and वि- (for ऽपि) —(l. 236) D_9 राज्ञा (for त्वं निर्-) $D_{6.9}$ त्वनेन वै (D_9 त्वं) (for देवतारे) —(l. 237) D_9 सयुगे (for येन वै) —(l. 238) D_9 प्रदत्तवान् (for त्रिसप्तधा) —(l. 239) D_6 जित्वा (for जित्वा) D_9 निःक्षत्रकृत्वा पूर्वं तु (for the prior half) D_6 च, D_9 वै (for हि) —(l. 241) D_9 त्रैयम्बकं D_6 T_2 त्र्यम्बकं धनुर् (subm.) —(l. 242) D_9 -भोगांश्च (for -भोग्यानि). —D_9 om. l. 243. —(l. 244) $D_{6.9}$ पुनः (for पुण्यं) —(l. 245) T_2 घोरा (for घोरे) D_9 T_3 तथा —(l. 246) D_6 तस्य रामस्य (for समाराध्यस्य). —D_6 om. l. 247–248. —(l. 247) D_9 (with hiatus) -विनाशाय (for °शार्थम्) —(l. 249) D_6 जितः (for धृतः) D_9 वालिना निर्जितस्त्वं हि (for the prior half) $D_{6.9}$ दिग्जये लीलया (by transp.) D_9 पुरा (for विभो). —(l. 250) $D_{6.9}$ कक्षा- (for कक्षे) $D_{6.9}$ T_2 पुटे (for दृढे) D_6 निबद्धा (for निधाय) D_6 सागर, T_2 सागरात् —(l. 251) D_9 [अ]भिषिचितः, T_3 [अ]पि तोषितः (for [अ]पि हर्षितः) D_6 स वाली निहतो बाणैः सुग्रीवश्चाभिषेचितः —D_9 om. l. 252 —(l. 253) $D_{6.9}$ सगरो (for °तो) —(l. 254) D_6 प्रापय (for प्रयच्छ) —(l. 255) D_6 सभाष्य (for संस्थाप्य) —(l. 256) D_6 तु (for च) —(l. 257) D_6 चेन्नो (by transp.) $D_{6.9}$ बुध्यसे (for बुध्यसे) D_9 राजन् (for मोहाद्) —(l. 258) D_6 शूर, D_9 रूपं, T_3 दूरं (for तूर्णं) D_6 [अ]मूर्तस्, D_9 [अ]रूपस् (for [अ]मृतस्) —(l. 260) D_6 नास्पृशत् D_9 तदा (for सदा) T_2 स्यां (for [अ]हं) D_6 त्यक्ष्यामि जीवितं यतः (for the post. half) —(l. 261) D_6 वै रूपं, D_9 मां तेजो (for रूपं मां) —(l. 262) D_6 [अ]पि मे (for जरा) —(l. 263) $D_{6.9}$ दास्यो भवाम (D_6 °मो) रामस्य (for the

इत्येवं भाषमाणां तां समालिङ्ग्याथ रावणः ।
मन्दोदरीं पुनर्वाक्यं बभाषे च रणोत्सुकः ।
किं करोषि शुभे दीना मयि जीवति भामिनि ।
न मे कश्चित्समो युद्धे त्रिषु लोकेषु भामिनि ।
सेन्द्राः सुरगणाः सर्वे तिष्ठन्ति हि वशे मम ।
किमल्पसारः शक्योऽहं जेतुं मानुषवानरैः ।
मयाद्य क्षपितं तेषां बलं सर्वं वनौकसाम् ।
न तु शक्ष्यामि तन्वङ्गि न्यक्कारं सोढुमीदृशम् ।
आनयिष्याम्यहं शत्रुं निर्जितं तु रथे स्थितम् ।
चिरप्रमादपतिता विद्या गुरुगृहादिव ।
तीव्रक्रोधस्य पश्याद्य संग्रामे युध्यतः परैः ।
दृष्टिं दृष्टिविषस्येव मम वीर्यं दुरासदम् ।
मा भैः शत्रुशिरांस्यद्य निहत्याहं यशस्विनि ।
मन्दोदरि करिष्यामि तवाद्याश्रुप्रमार्जनम् ।
अथवा घातयित्वा च कथमिन्द्रजितं रणे ।
विना शक्रजिता भद्रे जीवने न च मे स्पृहा ।
त्वया महाबले गेहे धिक्कृतं किं वसाम्यहम् ।
विदार्यमाणो गात्राणि यास्यामि परमं पदम् ।
विमुच्य त्वां च संसारं गमिष्ये मुक्तिवल्लभाम् ।
सदानन्दमयी शुद्धा सेव्यते या मुमुक्षुभिः ।
तां गतिं तु गमिष्यामि हतो रामेण संयुगे ।
मक्षात्व रत्नपानीह मुक्तिं यास्यामि दुर्लभाम् ।
भवतीं राज्ञि संत्यज्य मम पुत्रो दिवं गतः ।
प्रतीक्षतीत्यसौ मां च कथं तिष्ठामि भूतले ।
मत्सुतो मुक्तिमापन्नः शरैः संताप्य लक्ष्मणम् ।
मम शक्रजितश्चैव वैकुण्ठे संभविष्यति ।
राजहंसविनिर्मुक्ता यथा भातीह पङ्कजी ।
यथा मया विना भद्रे त्वं स्थास्यसि महीतले ।
कापि षट्पदहीना तु यथा वै पुष्पमञ्जरी ।
शोभते फाल्गुने मासे तथा त्वं हि मया विना ।
अथवा पद्मिनी षण्डे विना सूर्येण नश्यति ।
मया विना तथा भद्रे भविष्यसि वराङ्गने ।
यथा वने हरेर्भार्या शृगालैरभिपूरिते ।
पतिपुत्रपरिभ्रष्टा स्थास्यसि त्वं महीतले ।
अहं मुक्तिं प्रयास्यामि सीतां रामो रमिष्यति ।
इत्युक्त्वा वचनं धीमान्प्रेम्णा मन्दोदरीं तदा ।
रावणश्चक्रमे युद्धं रामेण सह संयुगे ।
ददाह रथमास्थाय रूढो घोरश्च राक्षसः ।
चक्रैः षोडशभिः प्रोतं सवरूथं सकूबरम् ।
ध्वजदण्डत्रयोपेतं राशौ शीर्षसमन्वितम् ।
घण्टाकोटिद्वयोपेतं निबद्धमृक्षचर्मणा ।
युक्तं हयसहस्रेण कामरूपधरेण च ।
सारथ्यं सर्वदक्षेण रक्षितं कालकेतुना ।
निश्चक्रामाथ सहसा रावणो भीषणाकृतिः ।
चक्रदण्डगदाशक्तिपरिघैर्मुद्गरैर्युतः ।
सनद्धः कवची खड्गी शरी धन्वी तथैव च ।
तस्य निष्क्रममाणस्य दग्धुकामस्य रोदसी ।
रूपमासीन्महाघोरं कालस्येव युगक्षये ।
निमित्तानि च तत्रासन्भयदर्शीनि सर्वशः ।
प्रतिलोमं ववौ वायुर्मन्दरश्मिर्दिवाकरः ।
सागराः क्षुक्षुभे चैव चकम्पे च वसुंधरा ।
जानुभिः पेतुरश्वाश्च बाष्पबिन्दूनवामुचन् ।
तानुत्पातानचिन्त्यैव रावणः क्रोधमूर्छितः ।
सशरं धनुरादाय रणभूमिं विवेश ह ।

---

prior half) D9 तथा (for ऽथवा) —(l 265) D4.9 स (for च) —D4.9 om l 266–277 —(l 266) D3 किं त्वं विशुच्यसे दीने (for the prior half) —(l 267) D3 सुंदरि (for भामिनि) —(l 268) D3 तिष्ठन्ते वशगा मम (for the post half) —(l 270) D3 क्षपितं, T2 क्षपितं (for क्षपितं). D3 मां महत्त्वशालिप्रिये (for the post half) —(l 271) I2 दक्कार (corrupt) (for न्य°) D3 क्षुनिशु [illegible] (for the post half) —(l 272) I3 निर्जित्य (for °तं) D3 [illegible] (for the post half) —(l 273) I2 -प्रसाद (for प्रमाद) D3 गलिता (for पतिता) and कुमार (for गृहाद्) —(l 275) D3 [illegible] (for दृष्टिं) —(l 277) D3 निकृत्तानि (for निहत्याहं) —After l 277, D3 ins

17* इति तां शोकसंतप्तां सान्त्वयित्वा स रावणः ।
[illegible]

—(l 278) D4.9 [illegible] (D4 [illegible]) [illegible] (for the prior half) —(l 279) D4 [illegible] (for the post half) —(l 280) D3 [illegible] (for [illegible]) D4.9 [illegible] (for [illegible]) D3 [illegible], I2 [illegible] (for वसाम्यहम्) —D9 om l 281 —(l 281) T3 परमां गतिं —(l 283) D4 [illegible], D3 [illegible] (for सदा) —(l 284) D4 तु गतिं (by transp.) D3 [illegible] (for रामेण) —(l 286) D4 यामि (for गतिं). D3 त्वां च राज्यं च संत्यज्य, T2 [illegible] (for the prior half) D4 [illegible] (for the post half) —D4 om (hapl ?) l 287–350 —(l 287) D3 [illegible] (for the prior half) —(l 288) D3 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]) —(l 289) D3 [illegible] (for the prior half) I3 [illegible] D3 [illegible] (for स) —(l 290) D3 [illegible] —(l 291) D3 [illegible] (by transp.) —D3 om (hapl.) from the post half up to the prior half of l 295 —(l 296) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 297) D3 [illegible] —(l 299) T3 [illegible] (for [illegible]) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 300) D3 [illegible] (for the prior half) —(l 300) D3 [illegible] (for the post half) —(l 305) D3 [illegible] (corrupt) (for [illegible]) —D3 om l 309–317 —(l 312) D3 [illegible] (for [illegible]). —(l 313) D3 [illegible] D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 315) D3 [illegible] (for the post half) —(l 317) D3 [illegible] (for [illegible]) —After l. 317, D3 [illegible]

[illegible] मन [illegible]सितो[illegible] पुरो यथा ।
[illegible]मा [illegible] वृश्चिकरोमक ।
[illegible] रावणाग्रे विनिर्गत ।
[illegible] विराजते ।
यथा [illegible] श्मशानवनगामिभि ।
[illegible] राम दृष्ट्वा भीषण रणकर्कशम् ।
[illegible] सेना [illegible] रामपालिता ।
[illegible] रावण योद्धुमाययौ ।
[illegible] समाहूतो [illegible] बली ।
[illegible] हनूमान्युद्धमद्भुतम् ।
[illegible]रोमा [illegible] वायुसूनुना ।
[illegible] स्थित ।
न [illegible] दृश्यते तस्य न मुख न पदद्वयम् ।
न [illegible] न च [illegible] पृष्ठमुदर नैव दृश्यते ।
[illegible] हनूमानग्रत स्थित ।
[illegible] च शिला घोरा [illegible]मात्रा कपीश्वर ।
[illegible] शिला [illegible]रोरसि ।
[illegible]रोमा [illegible] चूर्णीभूतो महीतले ।
[illegible] समाहूत सर्परोमा महाबल ।
[illegible] फूत्कारदारुणे ।
[illegible] लोमक ।
[illegible] महाबलः ।
[illegible] महाशूर सर्परोमाणमग्रत ।
सर्परोमा पपातोर्व्यां गतसत्त्वो गतेन्द्रिय ।
[illegible] तु समाहूतो रणे वृश्चिकरोमक. ।
[illegible] वृश्चिकरोमक ।
[illegible] पुरतो अग्निवर्णो महासुर. ।
[illegible]मुखो याति [illegible]वानरान् ।

त ज्वलन्त तदा दृष्ट्वा राघवो विस्मय ययौ
अग्निं किं रावणस्यार्थे दग्धु मा किल निर्गत ।
इति शङ्कान्वित राममुवाच स विभीषण ।
राक्षसो ह्यग्निवर्णोऽय निर्दहेत्पर्वतानपि ।
विभीषणवच श्रुत्वा राघवो रणकोविद ।
वारुणास्त्रेण सयुक्तैरिषुभि सवचर्ष तम् ।
रामास्त्रेण हतो भूमौ वह्निरोमा पपात ह ।
ततो जगर्जु· महसा प्लवगमा
हताग्निरीक्ष्याथ च राक्षसाग्रणे ।
विवर्णभूतोऽपि बभूव रावणो
बाणै सुघोरैश्च ववर्ष राघवम् ।

Colophon

हतं सस्कृत्य पुत्र तु शक्रजेतारमाहवे ।
कुम्भकर्ण महावीर्य भ्रातर विपुलौजसम् ।
प्रहस्तादीनमात्याश्च सर्वान्सस्कृत्य पातितान् ।
राज्याशा जीविताशा च त्यक्त्वैश्वर्यस्पृहा तदा ।
बन्धुशोकसमाविष्ट क्रोधात्मा क्रोधमाहरत् ।
यथा मध्यगतो भानुर्दुर्निरीक्ष्यो दिनस्य तु ।
तथा क्रोधप्रदीप्ताङ्गो रावण सबभूव ह ।
आत्मानमात्मनाश्वास्य रावण· क्रोधमूर्छित ।
सग्रामाभिमुखो राममब्रवीत्परुष वच ।
राम त्वं हि समाश्वस्त समाश्वस्तस्ततो ह्यहम् ।
स्थितस्त्वया सम योद्धु तिष्ठेदानीं स्थिरो भव ।
विरथो नास्मि सवृत्तस्त्वत्सकाशादरिंदम ।
क्रमेण परिवृद्धश्च तेनाहमपयातवान् ।
नाह बिभेमि देवाना समस्तानामपि प्रभु ।
किं पुनर्वानराणा तु यानेतानाश्रितो भवान् ।
यत्ते वीर्यं बल तेज सम्पदस्तेषु वा प्रभो ।

15* [illegible] सर्वा [illegible] भास्करम् ।

—(l. 31[illegible]) D[illegible] I3 [illegible] (for [illegible]). I3 पुरा (for पुरो) —(l. 323) D[illegible] [illegible] (for रणकर्कशम्). —(l. 324) [illegible] (for [illegible]) —(l. 326) D[illegible] [illegible] —(l. [illegible]) [illegible] (for [illegible]) D[illegible] [illegible] (for [illegible]). —D[illegible] l. 328–329 —(l. 329) T2 [illegible]. (for [illegible]).—(l. 331) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) —(l. 332) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) —(l. [illegible]) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) —(l. 33[illegible]) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) —(l. 3[illegible]) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for °[illegible]). —(l. [illegible]) D[illegible] [illegible] —(l. [illegible]) D[illegible] च (for तु). —[illegible] (l. [illegible]) [illegible] 343 —(l. 343) D[illegible] [illegible] [illegible] —(l. 347) D[illegible] [illegible] (for [illegible]). —(l. [illegible]) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) D[illegible] I3 [illegible] (for स). [illegible] D[illegible] [illegible] (for [illegible]).—(l. 350) [illegible] —(l. 351) D[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible] (for [illegible] —(l. 352) I3 [illegible] (for [illegible]) D[illegible] [illegible]. (l. 353) D[illegible] [illegible] (for [illegible]) —(l. 354) D[illegible] [illegible] निरीक्ष्याप्यथ रावण रणे.—(l. 355) D[illegible] रूपोध (for भूतोऽपि). T3 बभौ च (for बभूव)

Colophon.—*Kānda name* D[illegible] लङ्काकाण्डे —*Sarga name* D[illegible] रावणयुद्धप्रवेश —*Sarga no.* (figures, words or both) D[illegible] om, D[illegible] 81, T2 110, I3 114.—After colophon, T2 (marg) ins रावणतृतीययुद्ध

—(l. 357) D[illegible] सस्मृत्य (for सस्कृत्य). D[illegible] [illegible] (for तु) —(l. 358) D[illegible] प्रथित (for विपुल) —(l. 359) D[illegible] सस्मृत्य (for सस्कृत्य) —(l. 360) D[illegible] I3 तथा, D[illegible] [illegible] (for तदा) —(l. 361) D[illegible] क्रूरात्मा (for क्रोधात्मा). D[illegible] क्रूरात्मा क्रोधमाश्रयत् (for the post half).—(l. 362) D[illegible] मध्यगतो (for मध्य°) D[illegible] जगत्य (for दिनस्य) —(l. 363) D[illegible] पर्यात- (for प्रदीप्त-) D[illegible] स (for स).—(l. 366) D[illegible] त्वमपि, D[illegible] तथा हि (for त्वं हि). —(l. 368) D[illegible] च (for न) —(l. 369) D[illegible] क्रमेण, T[illegible] कुपित (for क्रमेण) —D[illegible] om. l. 370–372.—(l. 370) D[illegible] नाह बिभेमि [illegible] हि (for the prior half).—(l. 371) D[illegible] देवासुरविना बलात् (for the post. half) —(l. 372) T2 मयदस्ति तथा प्रभो (for the post half) —(l. 373)

तद्दर्शय ममाद्य त्वं पुरुषो भव राघव ।
श्रातुस्तस्योऽपि महातेजा श्रुत्वा रावणभाषितम् ।
न किंचिदुक्त्वा धर्मात्मा तस्थौ सम्राममूर्धनि ॥

63

After 6 90 1^{ab}, Ś Ñ2 B2 (after first occurrence of 1^{ab}) D3 8 12 ins

उवाच हितमत्यर्थं राघवो रघुनन्दनम् ।
तदेतन्मे मतमहो यथा वदसि लक्ष्मण ।
न प्रतिज्ञा प्रकुर्वन्ति वितथा साधवो जना ।
प्रतिज्ञात मया तस्य रावणस्य दुरात्मन ।
अहमेन वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवामि व ।
विभ्रसये शरन्तीर्णोर्दिवसो ह्यतिवर्तते ।
प्रतिज्ञा रघुशार्दूल सफला कर्तुमर्हसि ।
एवमुक्त्वा ततो राम इक्ष्वाकुकुलनन्दनम् ।
विभीषणमिदं वाक्यं प्रत्युवाच महायशा ।
क्वासौ लङ्केश्वर क्षुद्रो रावणो युद्धदुर्मद ।
रणभूमिं परित्यज्य क्वास्ते किं चास्य चेष्टितम् ।
मयि छिद्रे प्रहर्ता च कृतपापश्च राक्षस ।
बोद्धव्य च त्वया वीर शीघ्रमेव ममाज्ञया ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा तत्कालार्थसमन्वितम् ।
उवाच वचनं धीमान्राममेतद्विभीषण ।
प्रविवेश पुरीं तूर्णं लङ्कामेव सहानुग ।
सोऽस्तर्गीयं रथानत्र त्वत्किल्[illegible] ।
चिन्तयामास स तदा तद्दानमथा[illegible] ।
यद्दत्त शम्भुना पूर्वं म[illegible]निरातनम् ।
अमेय महत्[illegible] ममुरासुरभार ।
रथं वर्चायुधोपेत दिव्यमद्भुतदर्शनम् ।
युक्तम्[illegible] कामग कामरूपिणि ।
अभेद्यं कवचं चापि सर्वैरपि सुरासुरैः ।
तस्य होमस्य कालोऽयं देवायतनमाश्रित ।
जुहोत्यग्नि समाधिस्थो राक्षसोऽसौ महायशा ।
तस्य यावत्तु तत्कर्म न सिध्यति दुरात्मन ।
तस्य तावत्त्वया राम विघ्न कार्यो वलोत्तम ।
अन्यथा समरे तस्मिन्हन्तुं कोऽपि रावणम् ।
चारैरेव समाख्यातं यत्र स परिवर्तते ।
विभीषणस्य तद्वाक्यमतिघोर भयावहम् ।
श्रुत्वा रामो महातेजा सुग्रीवमभिवीक्ष्य च ।
आज्ञापयामास तदा विघ्न कुरु भयंकरम् ।
सुषेण च गवाक्ष च गवय च महाबलम् ।
अङ्गद च हनूमन्त शरभ गन्धमादनम् ।
ऋक्षसेनापति चैव नील चैव महाबलम् ।
लब्धाज्ञास्ते महावीर्या यूथपा कृतनिश्चया ।
उत्तस्थुस्ते बल सार्धं गर्जन्त इव तोयदा ।
ते शिलापादपधरा महाकाया महाबला ।
गर्जन्तो भेजिरे सर्वे जङ्गमा इव पर्वता ।

D4 दर्शयस्व (hypm) (for दर्शय) D9 पौरुष भज राघव (for the post half) —(l 371) T3 महाबाहु —After l 375, D9 ins

19* लक्ष्मणस्तु वच श्रुत्वा समीक्षितमनास्तदा ।
रोषेणैव शरान्वीरो विससर्ज महाबल ।
निसृजत शरान्घोरान्समतिक्रम्य लक्ष्मणम् ।
विवृत्य नयने धीरो रावणो लोकरावण ।

63

(l 1) D8 अन्यर्थं (for अत्यर्थं) L (ed) राघव D2 रघुनन्दन Ñ2 B2 लक्ष्मणे समितिजय (for the post half) —(l 2) Ñ2 B2 D2 एवमेतन्महाबाहो (for the prior half) —(l 4) Ñ2 B2 वत्तु and रावण लोकराव (for तस्य and the post half respy) —(l 5) Ñ2 B2 D2 एव (for एन) and भवीमि (for वदामि) —(l 6) Ñ2 B2 विघ्नवन्, L (ed) विध्वमय (for विभ्रसये) Ñ2 B2 D2 दिवसे [illegible] (for the post half) —(l 7) Ñ2 B2 परित्रा[illegible] [illegible] नाथ सदाय —(l 8) Ñ2 D2 कुलनन्दन —For l 9-15, l 16-29, l 30-65, l 70 and 72, l 109-112 and l 121-123, cf l 36-44, l 46-60, l 63-74 and 94-122; l 128 and 129, l 135-138 and l 209-211 of No 62 —(l 9) S D4 [illegible] (for °यशा) —(l 10) D2 क्वे (for क्व). S क्वो, Ñ2 B2 क्वो (for क्वौ) —(l 11) Ñ2 B2 वा (for च) —(l 12) L (ed) [illegible] (for छिद्रे) S D8 12 यदि छिद्रवतो वा (for the prior half) Ñ2 B2 D2 रावण (for रावण) —(l 13) S D2 8 12 योद्धव्य, B2 बोद्धव्य (for बोद्धव्य) Ñ2 B2 [illegible] (for च) and [illegible] (for [illegible]) —(l 15) B2 [illegible] (for धीमान्) Ñ2 B2 [illegible] (for [illegible]) —(l 16) B2 transp तूर्णं and लङ्काम् —(l 17) B2 [illegible] (for [illegible]) —(l. 18) Ñ2 B2 दुर्लभ, L (ed) [illegible] (for [illegible]) —(l 19) Ñ2 [illegible] (for [illegible]) —(l 20) Ñ2 B2 D2 अजेय. Ñ2 B2 [illegible] (for [illegible]) —(l. 21) B2 [illegible] (for अद्भुत) —(l 22) Ñ2 [illegible] (for [illegible]) —(l 23) Ñ2 B2 अपि (for अपि) —(l 24) Ñ2 B2 आश्रित (for आश्रित) —(l 25) D2 [illegible] (for [illegible]) —(l 26) D2 तावत्तु [illegible] (for [illegible]) S D8 12 [illegible] (for न) —(l 27) D2 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 B2 [illegible] महावीर (for the prior half) —(l [illegible]) Ñ2 B2 D2 राक्षस (for [illegible]) —(l 29) Ñ2 B2 [illegible] (for [illegible]) —(l 31) D2 L (ed) [illegible] (for [illegible]) S D8 12 [illegible] (for the post half) —(l 32) S D8 12 [illegible], L (ed) [illegible] (for the post half) —B2 om l 3[illegible] —(l 3[illegible]) L (ed) [illegible] —(l [illegible]) D2 [illegible] Ñ2 B2 [illegible] (for second [illegible]) —(l [illegible]) S Ñ2 [illegible], L (ed) [illegible] (for [illegible]) —(l [illegible]) B2 D2 [illegible] (for [illegible]) —Ñ2 reads l [illegible] —(l 39) D2 [illegible], L (ed) [illegible] (for [illegible]) Ñ2

क्षणात्सप्राप्य नगरीं लङ्कां रावणपालिताम् ।
प्राकारमपि चाप्लुत्य विविशुस्ते प्लवंगमाः ।
ददृशुर्देवतागारे रावणं रक्षिरक्षितम् ।
स्रुचहस्तं समासीनं प्राज्यस्य रक्तवाससम् ।
रक्तोष्णीषधरं वीरं किरीटोच्छ्रितशृङ्गिणम् ।
हारनिर्झरतोयाढ्यं महावदनकन्दरम् ।
वासोमनःशिलाघोरं रौद्रं रौद्रपराक्रमम् ।
दृष्ट्वा तस्याद्भुतं कर्म वानराः कृतनिश्चयाः ।
हनूमन्तं पुरस्कृत्य सर्वे युद्धाय तस्थिरे ।
राक्षसास्तु महावीर्याः प्रासासिपरिघायुधाः ।
दर्शितास्तस्थिरे सर्वे युद्धायामितविक्रमाः ।
ते बलेऽन्योन्यमासाद्य घोरवानरराक्षसे ।
चक्रुस्ते कदनं घोरमद्भुतं लोमहर्षणम् ।
पादपैः शैलशृङ्गैश्च शिलाभिर्दशनैर्नखैः ।
वानरा राक्षसाञ्जघ्नुस्तलमुष्टिभिरेव च ।
राक्षसाः क्रोधरक्ताक्षास्तथा वानरपुंगवान् ।
नाराचैर्बिभिदुस्तीक्ष्णैश्चिच्छिदुश्च महासिभिः ।
ते छिन्ना भिन्नसर्वाङ्गा वानरास्त्यक्तजीविताः ।
निपेतुर्भूतले भिन्नाः केचिद्रुधिरमुद्वमन् ।
रक्षांसि च तथा पेतुर्वानरैर्भीमविक्रमैः ।
चूर्णितानि शिलैः शैलैः पादपैर्मुष्टिभिस्तथा ।
दारितानि मुखश्चव दन्तैरपि सुदारुणैः ।
तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं रक्षोवानरसंकुलम् ।
शूराणां हर्षजननं भीरूणां भयवर्धनम् ।
युद्धं पौरुषशिल्पानां निष्कर्षार्थं मनस्विनाम् ।
यश पताकाहर्षाणां स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
दर्पणं सुरनारीणां सर्वेन्द्रियविमोक्षणम् ।
तस्मिन्युद्धे महाघोरे रक्षोवानरसंक्षये ।
प्रावर्तत नदी घोरा शोणितोदकवाहिनी ।
शूरप्रमोदजननी भीरूणां भयवर्धिनी ।
प्रमोदानन्दजननी गृध्रकङ्कोत्सवा तदा ।
दुर्गमा ह्यल्पसत्त्वानां सेव्या तेजस्विनां तथा ।
उत्तेरुस्ता नदीं सर्वे यूथपाले महौजसः ।
दृष्ट्वापि स्वबलं भग्नं हतवीरं गतप्रभम् ।
राक्षसेन्द्रो न चुक्रोध जुहावाग्निं समाहितः ।
वानरास्तद्बलं भग्नं दृष्ट्वा सहस्यमानसाः ।
अङ्गदप्रमुखाः सर्वे विविशुर्देवतालयम् ।
आस्फोटयामास तदा समीपे तस्य रक्षसः ।
हनूमान्वाक्यमेतच्च सरोषं प्राह रावणम् ।
किमासनेऽद्य भयं त्वरया उत्तरेत राक्षसाधम ।

(first time) तोयदा (for पर्वता) —(l 42) B2 ऋक्ष- (for रक्षि) —(l 43) Ñ2 B2 D2 स्रुव- (for स्रुच) —After the prior half of l 41, Ñ2 B2 D2 ins

1* पुरा ज्वलितपावकम् ।
विद्युद्दामस्वरसयुक्तं सध्यायामिव तोयदम् ।
तं बाहुपादपधरं

[(l 1) L (ed) ज्वालित- —(l 2) Ñ2 विद्युद्दामसु (for the prior half).]

—(l 46) Ñ2 B2 D2 L (ed) वासोमनःशिलाधा (L [ed] °लध)र (for the prior half) —After the prior half, D2 ins, Ñ2 B2 subst for the post half of l 46 and the prior half of l 47

2* गिरिं नीलमिव स्थितम् ।
दृष्ट्वा तमद्भुताकारं

—D2 om l 49–51 —(l 49) Ñ2 B2 च (for तु) —(l 51) Ñ2 B2 च ते (for बले) Ñ2 B2 L (ed) रणे वानरराक्षसा (L [ed] °रक्षसा) (for the post half) —(l 52) Ñ2 च, B2 तु (for ते) L (ed) चक्राते (for चक्रुस्ते) Ñ2 D12 रोमहर्षण, D2 घोरदर्शनं (for लोमहर्षणम्) —(l 56) B2 विविधैस् (for बिभिदुस्) B2 om च (subm) —(l 57) B2 D2 छिन्नभिन्न- (for छिन्ना भिन्न) —(l 58) Ñ2 B2 भग्ना (for भिन्ना) L (ed) रुधिरकर्दमे Ñ2 B2 वमतो रुधिरं बहु (for the post half) —(l 59) S1 भिन्न (for भीम-) —(l 60) Ñ2 B2 D2 शूलैः (for शैलैः) L (ed) चूर्णिता विविधैः शैलैः (for the prior half) —(l 61) L (ed.) दारिताश्च नखैस्तीक्ष्णैर् (for the prior half) Ñ2 B2 च्व (for अपि) —(l 62) Ñ2 B2 D2 -भट (for शत) —Ñ2 B2 om l. 64–66 L (ed) om l 64–65 —(l 65) D2 नर्माणा (for -हर्षाणां). Ś1 ध्वज, Ś2 स्वर्ग (for स्वर्ग) —(l 66) D2 पुर- (for सुर-) L (ed) दुःख (for दृष्ट) —After l 68, Ñ2 B2 D2 ins

3* नानापताकासवृत्ता द्विपदेहशिलावृता ।
निक्रोशासिचरन्मीना मांसकर्दमकर्दमा ।
रथचक्रमहाग्राहा पाशपट्टिशमोर्मिणी ।
शीर्णाभरणरत्नाढ्या हतशूरभुजाम्बुजा ।
चर्मकच्छपसंबाधा वसाफेनावगाहिनी । [5]

[(l 1) Ñ2 B2 तता (for -वृता) —(l 2) D2 -[अ]भिरा- (for -[अ]सिचरन्-) —(l 5) D2 -सयुक्ता (for -संबाधा)]

—(l 69) Ś2 D2 12 वर्धनी (for वर्धिनी) —(l 70) Ñ2 B2 D2 क्रव्याद (for प्रमोद-) Ñ2 B2 D2 -[उ]त्सवासवा (D2 °वासवा) (for -[उ]त्सवा तदा) —(l 71) Ñ2 B2 दुर्गमामल्प- Ñ2 B2 सेव्या (for सेव्या) —(l. 72) D2 ते (for ता) and सर्वां (for सर्वे) —After l 72, Ñ2 B2 D2 ins

4* नरा विच्छिन्नपाप्मानो नदीं वैतरणीमिव ।
राक्षसा हतभूयिष्ठा विरथा हततेजसः ।
त्यक्तसग्रामसत्रास्ते भेजिरे सर्वतो दिशः ।

—(l 73) S D8 12 वानराश्च (for दृष्ट्वापि स्व-). Ñ2 B2 D8 हतप्रभं —(l 77) D2 यदा (for तदा) —(l 78) Ñ2 B2 D2 सरोष (for सरोषं) D8 प्राणहारक (for प्राह रावणम्) —(l 79) D2 किमासने भयं त्वत्र (for the prior half) Ś

न हि मत्तवतामेव चरित निष्ठते यथा ।
क ते नय क शान्तिस्ते मा मिद्वि क च राण ।
न त्व यनेकृत कर्म तादृश यमेमामुया ।
न चाप्यशनस मध्र चेष्टता राक्षसाधम ।
रामवीर्यविप यस्य चरत्यन्तेषु मायुवम् ।
नव ते वरदानानि न तथा तत्र किश्चिनत् ।
मनेयथा न लङ्केश नेव किञ्चिरान्तक ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ युध्यस्व न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ।
अगृहीतायुध भीम न हन्मि त्वद्विध रणे ।
हनुमन्तमुक्तोऽपि रथमिच्छन्तुताशनात ।
जुहावाहुतिसंघाय न चुक्षोभ कथचन ।
ततो वायुसुत श्रीमान्मतान्वानरयूथपान ।
उवाच वाक्य कालज्ञ शृण्वतस्तस्य रक्षस ।
यथा मन्दोदरीं दीनामानयध्व द्रुतगमा ।
नान्यथा शक्यते कर्तुं मन्युरस्य दुरात्मन ।
विजानात्येष पापात्मा तत्फल पापकर्मणाम् ।
यत्नेन च मा सीता जनस्थानान्हृता बलात् ।
न दधर्मोऽत्र युष्माक मा भूत्कश्चिद्विचक्षण ।
न हि दुष्यति लोकेऽस्मिन्पापे पाप समाचरन् ।
इति तस्य वच श्रुत्वा वालिपुत्रोऽब्रवीदिदम् ।
आनयेयमह यूय सर्वे तिष्ठत वानरा ।
भार्यामस्य प्रिया तस्य पश्यता च द्रुतगमा ।
इत्युक्त्वोऽङ्गदो ... ।
इत्युक्त्वा प्रविवेशाथ रावणस्य निवेशनम् ।
अङ्गद ... ।
ततोऽन्त पुरमभ्येत्य ... ।
निजग्राह ... ।
ता ... ।
आनीय ... ।
इमा मन्दोदरीं ... ।
न हि मुञ्चन्ति मे प्राणा ... यथा पुरा ।
या ते ... ।
हृत्वा शिरसि ते पाद ... ।
तच्छ्रुत्वा रावण क्रुद्धो दृष्ट्वा ... ।
उत्थाय ... क्रोधात्... दशानन ।
अङ्गद मुष्टिना ... ।
तमादाय भुजाभ्या तु ... रावणम् ।
लाङ्गूलेना... ।
तथा ... ।
... च ... ।
ततो मन्दोदरी ... रावण वाक्यमब्रवीत ।
किं न पश्यसि मा ... ।
... परि... ।
पतिता च ... रोदसी ।

Ds 12 सिंहासने नय ... राक्षसेश्वर —(l. 80) Ñ2 तत्त्ववतामेव, B2 नद्भवतामेव (for मत्तवतामेव) Ś1 तिष्ठत ..., Ś2 Ds 12 निष्ठत ... (for the prior half) Ñ2 B2 तिष्ठते (for निष्ठते). Ds नया (for यथा) —(l. 81) D12 om, L (ed) क तत् (for क ते) Ñ2 B2 D2 ... (D2 तप) क सोमिन्दे (for the prior half). Ñ2 D2 [अ]थ, B2 [अ]मि (for च) —(l. 82) D2 ... B2 ... (for यनेकृत कर्म) Ñ2 B2 D2 यादृशी मिध्रमामुया (D2 °या) (for the post half) —After l. 82, Ñ2 B2 ins

5* ... रावण न शूरो वा न योद्धा भवसि ... ।,

while D2 ins

6* न ... रणशूरो वा न ... ।

—(l. 83) Ñ2 B2 D2 रणे ... (D2 °...) ... (D2 °...) ... —(l. 84) D2 राम ... (for the prior half) Ñ2 B2 तेषु, D2 ... (for मायुध) —(l. 85) Ñ2 B2 ... , D2 न न ... (for ...) —(l. 86) Ñ2 B2 न ..., D2 ... (for मनेयथा न) D2 [...] (for ...) Ñ2 B2 ... (for the post half) —(l. 87) D2 ... (for ...). —(l. 88) Ñ2 B2 D2 ... (for ...) —(l. 89) Ś D2 12 ... —(l. 90) Ñ2 ... (by transp) —(l. 91) D2 om from ... up to the prior half of l. 91 B2 ... (for ...) —(l. 92) Ñ2 B2 ... (for ...) —(l. 93) Ñ2 B2 D2 ... (for यथा) —(l. 95) Ñ2 B2 विजानातु Ñ2 I2 D2 ... —(l. 96) Ñ2 B2 D2 [अ]वशा (for ...) —(l. 97) Ñ2 B2 L (ed) ... (L (ed) °...) D2 ... (corrupt) (for the post half) —(l. 100) B2 ... (by transp) —(l. 101) D12 ... (for ...) Ñ2 B2 D2 ... (for the prior half) —(l. 102) Ds 12 ... Ś2 ... (for ...) and moth-eaten from ... up to ... Ñ2 B2 D2 ... (D2 °...) ... B2 ..., D2 ... (for the prior half) —(l. 107) B2 ... (for ...) Ñ2 B2 ... (for ...) —(l. 108) Ñ2 B2 D2 ... (by transp). —(l. 110) Ñ2 B2 L (ed) ... (L (ed) ...) (for the prior half) B2 ... (by transp) —(l. 111) Ñ2 B2 ... (for ...) —(l. 112) Ñ2 B2 ... (by transp). D2 ... (for ...) —(l. 116) Ś D2 ... (for ...) D2 ... (for ...) Ñ2 B2 ... (for ...) —(l. 117) Ś1 D2 ... (for ...) Ñ2 B2 D2 ... (for the post half) —(l. 118) Ñ2 B2 ... Ñ B2 D2 ... (for ...) —(l. 119) Ś D2 ... (for ...) Ñ2 B2 D2 ... (for ...) —(l. 120) D2 ... (for ...) —Ñ2 B2 om l. 122 —(l. 123) After the prior half Ñ2 B2 L (ed) ins

7* ...
...

रूपमासीन्महाघोरमर्कस्येव युगक्षये ।
तेऽपि मन्दोदरीं त्यक्त्वा समगुस्तत्र वानराः ।
सागरश्चुक्षुभे चैव चकम्पे च वसुंधरा ।
जानुभिः पेतुरश्वाश्च मुमुचुर्बाष्पमेव च ।
तनुप्रज्ञो विचिन्त्यैव रावणः क्रोधमूर्छितः ।
रथस्थः सोऽभवच्छीघ्रं रणार्थं लोकरावणः ।
शरानादाय वेगेन रणभूमिं विवेश ह ।

Colophon

राघवोऽपि च तं दृष्ट्वा क्रोधपर्याकुलेक्षणः ।

64

After 6 90 1^{ab}, Ñ1 V2 B2 (after second occurrence of 1^{ab}) D13 ins, while B3 cont after 2066* of 6 89, whereas B4 ins l 8–12, 16–17 after l 1 of 2074* of 6 90

एवमस्त्विति संचिन्त्य शीघ्रं जग्राह कार्मुकम् ।
उत्थितं लक्ष्मणं दृष्ट्वा हृष्टाः सर्वे वनौकसः ।
महानादमकुर्वन्त शङ्खभेरीस्वनानि च ।
रावणोऽपि दुराचारः श्रुत्वा नादं समुत्थितम् ।
शब्दापयत संक्रुद्धो राक्षसान्सुमहाबलः ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा ततस्ते रजनीचराः ।
रावणं जयशब्देन वर्धयन्ति जयाशिषा ।
तानुवाच स रक्षेन्द्रो युद्धाय समुपस्थितान् ।
आयत्ता क्रियतां वीरा बलं सान्त्वयतो मम ।
यदि चेन्द्रसहस्राणि विष्णुकोटिशतानि च ।
अद्य कार्मुकनिर्मुक्तैः शरैरग्निशिखोपमैः ।
वैवस्वतपुरं घोरं सर्वानेतान्नयाम्यहम् ।
अद्य गोमायवो गृध्रा ये च मांसाशिनोऽपरे ।
सर्वांस्तांस्तर्पयिष्यामि शत्रुमांसैः शरार्दितैः ।
चिन्तयित्वा ततो वाक्यं तूर्णमेवावधारितम् ।
चन्द्रहासमसिं चैव देवदत्तं पुरा मम ।
तमानयन्तु मे सर्वे ये च शूरा महाबलाः ।
कल्पयन्तु रथं तूर्णं मणिरत्नविभूषितम् ।
तापनीयेन दिव्येन जालकेन विभूषितम् ।
नानावर्णाभिरामैश्च मणिभिश्च विचित्रितम् ।
निपुणैः शिल्पिभिश्चैव विशेषपरिकल्पितम् ।
उदयस्थरविप्रख्यं संध्याभ्रसदृशोपमम् ।
त्रासनं सर्वभूतानां नित्यमद्भुतदर्शनम् ।
नीलपीतकरक्ताभिः पताकाभिरलंकृतम् ।
नरशीर्षध्वजं घोरमुच्छ्रितं लोमहर्षणम् ।
कल्पितं तु रथं दृष्ट्वा स सारथिसमायुतम् ।
षष्टिं रथसहस्राणां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ।

[(l 2) L (ed) तस्य निष्क्रममाणस्य]
—After l 124, Ñ2 B2 D2 L (ed) ins

8* निमित्तानि च तस्यासन्भयशंसीनि रक्षसः ।
प्रतिलोमो ववौ वायुर्मन्दरश्मिश्च भास्करः ।

[(l 1) B2 तस्या तु, L (ed) तत्रासन् (for तस्यासन्) L (ed) सर्वत (for रक्षस) —(l 2) L (ed) प्रतिलोम] —Ñ2 B2 D2 L (ed) om. l 125. —(l 126) D8 कंपे चैव (for चकम्पे च) —(l 127) D2 अन्ये (for अश्वाश्च) —(l 128) Ś2 D8 तनु ** (for °प्रज्ञो) Ñ2 B2 D2 तानुत्पातान्विचिन्त्यैव (D2 °तान्विचिंत्यैव), D12 तत्कर्मात्रविचिन्त्यैव (for the prior half) —Ś D8 12 om l 129 D2 cont l 129–131 after 2074* —(l 129) D2 रावणो (for रणार्थं). B2 transp रथस्थ and रणार्थं —(l 130) Ñ2 शस्त्राणि (for शरान्) Ñ2 B2 च (for ह)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ2 लंकाकांडे —*Sarga name* Ś Ñ2 D2 8 12 मंदोदर्या (Ñ2 D2 °दरी-) केशग्रहणं, B2 मंदोदरीकेशाकर्षणं. —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B2 D2 8 12 om, Ś2 82, Ñ2 88

—B2 om l 131. —Thereafter, B2 repeats 1^{ab} and then ins. App I (No 64)

64

B3 om l 1 —(l 3) D13 च कुर्वंत (for अकुर्वन्त). V2 -स्वन यथा, D13 -स्वनं च ते —(l 4) B2 3 तदोवाच (for दुराचार). —(l 5) B3 स शब्दयन्तु- (for शब्दापयत) D13 शरचापयुत क्रुद्धो (for the prior half) D13 स महाबल —After l 5, D13 ins

1* उवाच रावणो राजा क्रोधानलसमप्रभः ।
सज्जा भवन्तु वै क्षिप्रं राक्षसा भीमविक्रमाः ।

—(l 7) B3 वर्धयति, D13 वर्धयित्वा (for वर्धयन्ति) —(l 8) D13 च (for स) V2 राक्षसेंद्रो, B4 दशग्रीवो (for स रक्षेन्द्रो) B3 रावणस्तानुवाचाथ (for the prior half) —(l 9) B3 आयत्त (for आयत्ता) Ñ1 V2 रणं (for बलं) —(l 10) B3 वा (for first च) D13 यक्षेंद्रशतसाहस्रा (for the prior half) —B3 om. l. 11–14 —(l 13) Ñ1 V2 अत्र (for अद्य) —(l 14) Ñ1 V2 B3 शरार्त्ति(B3 °त्रि)त . —(l 15) B3 पूर्णम्, D13 तूष्णीम् (for तूर्णम्) —(l 16) B4 चंद्रभासमसिं B2 पुरो (for पुरा) —(l 17) D13 आह्वान रक्षमा चक्रे (for the prior half) —(l 18) B3 वज्र- (for रत्न) —After l 18, D13 ins

2* वज्रवैदूर्यसंछन्नं जाम्बूनदविभूषितम् ।

—(l 19) B3 तपनीयेन, D13 तपता येन (for तापनीयेन). Ñ1 V2 B3 सुसं(B3 °.)भृत, D13 सुसंवृत (for विभूषितम्). —(l 20) D13 विराजित (for विचित्रितम्) —(l 21) B3 विशेष —(l 22) D13 समुदयद्- (for उदयस्थ-). —(l 23) D13 रामं तु सज्जीभूतोद गच्छाम्यद्भुतदर्शन —(l 24) D13 नील पीत सु- (for नीलपीतक) —(l. 25) B3 नवशीर्ष ; (for नरशीर्ष-) B3 उत्थित (for उच्छ्रित) B3 रोमहर्षण, D13 घोरदर्शन (for लोमहर्षणम्) —(l 26) B2 घोरं (for दृष्ट्वा) —(l 27) B3 षष्टि शत- Ñ1 V2 B3 सहस्राणि D13 अर्धं रथसहस्राणि राक्षसेंद्रानुगानि तु —After l 27, D13 ins .

मातङ्गाना च सज्जानि सहस्राण्येकविंशति ।
गजाश्वरथसङ्कीर्णा राक्षसैर्मेदिनी कृता ।
उत्तरा दिशमास्थाय निर्गता रावणाज्ञया ।
रावणश्चापि रक्षेन्द्र कृत्वा ब्राह्मणपूजनम् ।
प्रदक्षिण रथ कृत्वा आरुरोह त्वरान्वित ।
ततोऽपश्यत्स राष्ट्रेषु स्त्रिय रक्तानुवाससम् ।
कृष्णवर्णा सुरक्ताक्षीमत्युग्रा च प्रमाणत ।
पाशहस्ता विचेष्टन्तीं रावणप्रमुखे स्थिताम् ।
रावणोऽपि तमुत्पातमचिन्त्य युधि मोहित ।
निर्गतो रथवेगेन बल यत्र समुद्यतम् ।
ततस्तु राक्षसा सर्वे दृष्ट्वा रावणमागतम् ।
हृष्टा नादानकुर्वन्त शङ्खभेरीस्वनानि च ।
राघवोऽपि महासत्त्व श्रुत्वा नाद समुत्थितम् ।
अब्रवीत्त कपिश्रेष्ठ सुग्रीव पार्श्वत: स्थितम् ।
त्व मे भ्राता वयस्यश्च प्रिय सौम्य सुहृच्च मे ।
त्वत्प्रभावेन सुग्रीव सीताया मम दर्शनम् ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेण जयकाङ्क्षिणा ।
अब्रवीत्कपिशार्दूलान्सर्वान्यूथपयूथपान् ।
अङ्गद जाम्बवन्त च केसरिं पनस नलम् ।
गोलाङ्गूलाधिप चैव हनूमन्त महाबलम् ।
सर्वे भवन्तो युध्यध्व वानरा कामरूपिण ।
एवमुक्तास्तु ते सर्वे वानरेन्द्रेण धीमता ।
सर्वे नादान्विमुञ्चन्तो राक्षसाभिमुखा स्थिता ।
राघवो लक्ष्मणश्चैव सुग्रीव सविभीषण ।
निर्याता यत्र दुर्धर्षो रावण सचिवै सह ।
ततो नादान्विमुञ्चन्तो गर्जन्तश्च परस्परम् ।
वानरा राक्षसाश्चैव समरे वै युयुत्सव ।
सगतौ च महात्मानौ समरे रामरावणौ ।
वानरास्तत्र युध्यन्ते शैलवृक्षशिलायुधा ।
अपरे मुष्टिभि शूराश्चोदयन्तो महाबला ।
राक्षसाश्च महात्मानो नानाप्रहरणायुधा ।
मुसलै परिघैश्चैव शक्तितोमरपट्टिशै ।
परश्वधैर्भिन्दिपालैर्भिन्दन्सहारमुद्गरै ।
बाणवर्षेण चोग्रेण देशे देशे क्वचित्क्वचित् ।
वानरा युध्यमानास्तु व्यद्रवन्त समन्तत ।
वानरान्विद्रुतान्दृष्ट्वा रामोऽयुध्यत सयुगे ।
लक्ष्मणोऽपि महातेजा ये चान्ये हरियूथपा ।
ते प्रगृह्य शिलाश्चैव वृक्षानुत्पाट्य वानरा ।
अभिद्रवन्ति तत्सैन्य नदन्तश्च समन्तत ।
रावणस्तु महातेजा धनुर्विस्फार्य वीर्यवान् ।

3* खर्वविंशत्सहस्राणि सारोहाणा तु वाजिनाम् ।

—(l 28) B2 तु (for च) D13 सर्वाणि (for सहस्राणि) —(l 29) D13 om (hapl ?) from रथ up to प्रदक्षिण in l 32 —(l 31) B3 त्वरावान्राक्षसेन्द्रोपि (for the prior half) B3 दैवत (for ब्राह्मण) B2 कृत्वा देवतमुत्तम (for the post half) —(l 32) Note hiatus between the two halves B2 3 तदोत्थित (for त्वरान्वित). —(l 33) B2 स रात्रिषु, B3 शराग्रेषु, D13 शवेष्वेषु (for स राष्ट्रेषु) Ñ1 V2 रक्तार्द्र-, B3 रक्ताक्त (for रक्तानु) —(l 34) B3 स (for सु-) —(l. 35) B3 युक्ता (for हस्ता) Ñ1 V2 B3 विवेष्टनी (for विचेष्टन्ती) B2 प्रमुख- (for -प्रमुखे) —(l. 37) Ñ1 V2 रण (for बल) Ñ1 V2 समुत्थित, D13 समन्वित (for समुद्यतम्) —(l 38) D13 ते (for तु) —(l 39) D13 ततो (for हृष्टा) Ñ1 व्यमुचत, V2 D13 विमुचत, B3 प्रकुर्वत (for अकुर्वन्त) D13 -सम तथा (for स्वनानि च) —(l 41) D13 च (for त) —(l 43) D13 प्रसादाच्च (for -प्रभावेन) —(l 45) D13 सर्वान्स प्रशशसयत् (for the post half) —(l 46) B3 तु (for च) D13 तथा (for नलम्) —(l 47) D13 च वानर (for महाबलम्) —(l 49) D13 उक्ते (for उक्तास्) —(l 50) B3 प्रमुचतो (for विमुञ्चन्तो) —V2 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 53 B3 -प्रमुखे (for -[अ]भि°) —(l 51) D13 च (for स) —(l 52) D13 तत्र (for यत्र) B3 D13 राक्षसै (for सचिवै) —(l 54) D13 समारेभ्य (for समरे वै) —(l 55) D13 तौ (for च) —(l 56) B3 युध्यत, D13 युध्यति (for युध्यन्ते) D13 वृक्षशाल (by transp) —V2 om (hapl) ll 57-58 —(l 57) D13 ताडयति (for चोदयन्तो) —(l 59) V2 पट्टिशैश् and -परशुभि (hypm) (for परिघैश् and -पट्टिशै respy) —(l 60) D13 भिंडिपालैर् (for भिन्दि°) V2 असिभिर्भिंदिपालैश्च (for the prior half). V2 गदा- (for भिन्दन्) Ñ1 भिंदिसह्राद-, B2 3 बहुभि कूट- (for भिन्दन्सहार-) —(l 61) V2 शर- (for बाण-) D13 घोरेण (for चोग्रेण) —(l 62) B2 ते (for तु) D13 द्रवत समर तत (for the post half) —After l 62, D13 ins

4* तेषा तदाघातरथान्तचूर्णिता-
दायोधनादुल्बण उत्थितस्तदा ।
रेणुर्दिश ख द्युमणिं च छादय-
न्व्यवर्तताश्वप्लुतिभि परिष्कृताम् ।
शिरोभिरुद्धूतकिरीटकुण्डलै
सरम्भदृग्भि परिदष्टदच्छदै ।
महाभुजै साभरणै सहायुधै
सा प्रसना भू करभोरुभिर्बभौ ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे महायुद्ध नाम सर्ग ।
कबन्धाश्च समुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे ।
सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना सम्प्रकाशते ।
सच्छन्ना माधवे मासि पुष्पितैरिव किंशुकै ।
गृध्रकाकसमाकीर्णा कङ्कवायससेविता ।
बभूवायोधन घोर गोमायुरुतसकुलम् ।
युद्धादपसृता सर्वे वानरा राक्षसार्दिता ।

—(l 66) B2 अन्वद्रवत D13 सर्व (for सैन्य) D13 नर्दतश्च —(l 67) D13 राघवस् (for रावणस्) —D13 om (hapl.)

पश्यन्ति हर्षिता सर्वे सर्वरत्नोपशोभिताम् ।
द्वारा मणिमयास्तत्र तपनीयेन रञ्जिता ।
तोरणानि च सर्वाणि शक्रचापनिभानि च ।
मुक्तादामैश्च सर्वत्र माल्यदामविराजितम् ।
द्वारं दृष्ट्वा महात्मानो विस्मयं परमं गता· ।
प्राकाराणि च सर्वाणि तथाट्टपरिखाणि च ।
देशे देशे च तत्रैव प्राकारवरशोभिताम् ।
पूर्णकुम्भैश्च सर्वत्र द्वारि द्वारि च वेष्टिताम् ।
दशयोजनविस्तीर्णां त्रिंशद्योजनमायताम् ।
अष्टद्वारां पुरीं लङ्कामष्टप्राकारवेष्टिताम् ।
शारदाभ्रप्रतीकाशां निर्मितां विश्वकर्मणा ।
सुवर्णरचितां दिव्यामुद्यानैरुपशोभिताम् ।
मणिमुक्ताप्रवालैश्च पताकाभिश्च शोभिताम् ।
दृष्ट्वा विभूषितां लङ्कां वानरा विस्मयं गता· ।
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा शयानं रामनिर्जितम् ।
शोकवेगपरीतात्मा विललाप विभीषण ।
वीर विक्रान्त विख्यात विनीत नयकोविद ।
महार्हशयनोपेत किं शेषेऽद्य हतो भुवि ।
निक्षिप्य दीर्घौ निश्चेष्टौ भुजावङ्गदभूषितौ ।
मुकुटेनापवृत्तेन भास्कराकारवर्चसा ।
तदिदं वीर सप्राप्तं मया पूर्वं समीरितम् ।
काममोहपरीतस्य यत्ते न रुचितं वच ।
यन्न दर्पात्प्रहस्तो वा नेन्द्रजिन्नापरे जना· ।
न कुम्भकर्णोऽतिरथो नातिकायो नरान्तक· ।
न स्वयं त्वममन्येथास्तस्योदर्कोऽयमागत ।
गत सेतु सुनीतानां गतो धर्मस्य विग्रह ।

प्रचलिता सर्वं वानराणां प्रविद्रुता . —(l 12) B4 प्रविशतु V1 illeg for the post half —(l 13) Ñ B3 4 D4 पश्यन्तो, V3 प्रविश्य (for पश्यन्ति) D13 कर्षिता (for हर्षिता) V3 शोभिना (for -शोभिताम्). —(l 14) B2 द्वारे, G (ed) द्वारो (for द्वारा) D13 मणिगणास्. G (ed) चैव (for तत्र) V1 द्वार मणिमय तत्र, B3 आराममनिल्यास्तत्र (sic) (for the prior half) V1 रजित, V3 रा . . (damaged) (for रञ्जिता) D4 लङ्का मणिमया तत्र तापनीयेन राजिता —G (ed) om l 15–20 —(l 15) V1 3 B4 D13 शक्र(B4 इन्द्र)नील- (for शक्रचाप-) Ñ1 V1.3 गतानि, D4 13 -शनानि (for निभानि). B3 चक्रचापकृतानि च (for the post half). —(l 16) D13 मुक्ताहारैश्. B4 D4 मालादाम-, D13 माल्यदामैर् (for माल्यदाम) Ñ2 -विभूषित (for -विराजितम्). —(l. 18) D4 om first च (subm) Ñ B4 तथाट्ट, V1 तथा (subm), V3 तथा . . (damaged), B3 तथोच-, D4 तथैव, D13 तथा हि (for तथाट्ट-) —(l 19) B4 रत्नप्राकार- (for प्राकारवर-) —D13 om (hapl) l 20–24 —(l. 20) Ñ V1 3 च नि(Ñ2 नि)ष्ठिता, B4 सुधिष्ठिता, D4 विवेष्टिता (for च वेष्टिताम्) —Ñ1 D4 om (hapl) l. 21–22 —V3 om. l. 22–24 —(l 22) B4 सप्त- (for अष्ट-) —(l 23) Ñ1 B3 शरदभ्र-, D4 शरच्चन्द्र- (for शारदाभ्र-). V1 विहिता (for निर्मितां) Ñ1 B4 D4 सर्वरत्नोपशोभिता (for the post half) —B4 om (hapl) l 24 —(l 24) V1 B2 च प्र- (for उप-) —Ñ2 om (hapl) l 25 —(l 25) B4 नाना- (for मणि) and अलङ्कृता (for च शोभिताम्) —Ñ1 reads l 26 for the first time after l 20, repeating it here D4 reads l 26 before l 23 —(l 26) D13 विभूमिता (for विभूषिता) —After l 26, B2 ins. an addl colophon [*Sarga name* लङ्काप्रशसन.] —(l 27) V1 3 B रावण (for भ्रातर) G (ed) तु हत (for नि°) Ñ D4 13 रणपांसु (Ñ1 °नु)षु, D9–11 निर्जित रणे (for रामनिर्जितम्) V B भ्रातर (V2 रावण) राममायकै. (for the post half). —(l 28) B3 D4 -कोप- (for वेग). —(l 29) T2 विश्रात (for विक्रान्त) G3 विख्यात विक्रांत (by transp) V3 D10 11 M1 Ct प्रवीण, Cg as above (for विनीत) —T1 damaged from नय up to इद in l. 31. G (ed) युद्धे मर्मार्थकोविद (for the post half) —(l. 30) Ñ D4 13 -शयनो भूत्वा V3 शेषे किं (by transp), D4 किं शेते D13 शेषे व्यर्थं (for किं शेषेऽद्य) V B2 D9–11 निहतो, B1 हा हतो (for द्य हतो) —(l 31) Ñ2 B1 2 4 D6 8 G M3 G (ed) वि(G [ed.] नि)क्षिप्य B2 D7 दीर्घ-, G1 दीप्य (for दीर्घौ) Ñ1 विक्षिप्य भूमौ विश्लिष्टौ, D4 निलप्य भूमौ निश्चेष्टौ, D13 निक्षिप्य भूमिं निष्ठो तु (for the prior half) Ñ D4 M2 भूषणौ; D13 भूषणे (for -भूषितौ). V B1 2 4 चंदनरू(V1 °भू)षितौ B3 विक्षिप्य दीर्घान्निश्चेष्टान्भुजाश्चंदनरूषितान् —(l 32) T1 3 G M1 3 5 Ck मकुटेन, Cg t as above (for मुकुटेन) Ñ1 D4 13 [अ]पविद्धेन, B1 विवृत्तेन (for [अ]पवृत्तेन) G3 भास्कराभास . —(l 33) D5 T1 पूर्व- (for पूर्वं) Ñ V B D4 7 9–11 13 G2 M2 Ct यन्मया पूर्वमीरित(Ñ1 V B1 3 D4 °क्षित) (for the post half) —(l 34) Ñ V B D4 13 तद्धे न, D9–11 M2 यत्तत्र V3 B4 D4–6 T2 G3 M2 रुचिर, Cg k t as above (for रुचित). Ñ V B1 2 4 D4 9–11 13 M2 तव, Cg k t as above (for वच) —(l 35) D7 G1 यदा (for यन्न) D9 गर्वात् (for दर्पात्) Ñ V B2–4 D4 13 यद्दर्पान्न (by transp), B1 यद्दर्प न. M1 च (for वा). B1 नरेंद्र, G3 चेंद्रजिन् M1 damaged for नापरे जना . B3 वापरे —Ñ V B D4 13 om. l 36 —(l. 36) D6 om. first न (subm) —T1 damaged from र्णो up to ग in the post half of l 38 G1 3 नातिकायनरांतका (for the post. half) —(l 37) D6 म (for न) D6 7 9 त्व च (D7 9 किं तु) मन्येथास्, D10 11 M1 Ck t बहु मन्येथास्, G1 M5 त्वत्रमन्येथास्, G3 M3 चाप्यमन्येथास् (for त्वममन्येथास्) Ñ1 V1 B1 म(V1 B1 त)द्वाक्यमनुवर्तते, Ñ2 B2 3 D13 म(B3 त)द्वाक्यम(B2 °क्ये ना)न्ववर्तत, V2 3 B4 D4 म(V3 य)द्वाक्यम(B4 °क्य ना)नुवर्तत (for the prior half) ꕥ Cm अमन्येथा एवमार्षम्, so also Cg ꕥ T3 तर्हि (for तस्य) D13 [ए]न कोप (for [उ]दर्कोऽयम्) Ñ2 तस्यैतत्कार्यमागत (for the post half) —B2 4 om (hapl) l 38. V3 damaged from l 38 up to गत in l 39 —(l 38) Ñ V1 2 B1 3 D4.13 तत्त्वमेतत्, G1 हत सेतु (for गत सेतु)

गत सत्त्वस्य सक्षेप प्रस्तावाना गतिर्गता ।
आदित्य पतितो भूमौ मग्नस्तमसि चन्द्रमा ।
चित्रभानु प्रशान्तार्चिर्व्यवसायो निरुद्यम ।
अस्मिन्निपतिते भूमौ वीरे शस्त्रभृता वरे ।
किं शेषमिहलोकस्य हतवीरस्य साम्प्रतम् ।
रणे राक्षसशार्दूले प्रसुप्त इव पासुपु ।
धृतिप्रवाल प्रसभाग्र्यपुष्प-
स्तपोबल शौर्यनिबद्धमूल ।
रणे महाराक्षसराजवृक्ष
सम्मर्दितो राघवमारुतेन ।
तेजोविषाण कुलवशवश
कोपप्रमादापरगात्रहस्त ।
इक्ष्वाकुसिंहावगृहीतदेह
सुप्त क्षितौ रावणगन्धहस्ती ।
पराक्रमोत्साहविजृम्भितार्चि-
र्निश्वासधूम स्वबलप्रताप ।
प्रतापवान्सयति राक्षसाग्नि-
र्निर्वापितो रामपयोधरेण ।
सिंहर्क्षलाङ्गूलककुद्विषाण
पराभिजिद्गन्धनगन्धहस्ती ।
रक्षोवृषश्चापलकर्णचक्षु
क्षितीश्वरव्याघ्रहतोऽवसन्न ।
वदन्त हेतुमद्वाक्य परिदृष्टार्थनिश्चयम् ।
राम शोकसमाविष्टमित्युवाच विभीषणम् ।
नाय विनष्टो निश्चेष्ट समरे चण्डविक्रम ।
अत्युन्नतमहोत्साह पतितोऽयमशङ्कित ।
नैव विनष्टा शोच्यन्ते क्षत्रधर्मव्यवस्थिता ।
वृद्धिमाशसमाना ये निपतन्ति रणाजिरे ।

D6 M1 सुनीतीनां B1 नातो, B3 गत (for गतो) Ñ V1 2 B1 3 D13 धर्मविपर्यय (B3 °यात्, D13 °य), D4 धर्मविनिश्चय (for धर्मस्य विग्रह) —(l 39) Ñ2 B3 D7 सत्यस्य (for सत्त्वस्य) M1 निक्षेप D4 गनसत्त्व सुसक्षिप्त , D13 गतसैन्यस्य सक्षेप (for the prior half) Ñ B4 D4 13 प्रमवाना, V1 D10 11 G1 सुहस्ताना, V2 3 B1–3 प्रसराणां, D7 T2 3 M1 3 प्र(M1 सु)स्तवाना, Cv r m.g as above (for प्रस्तावाना) —(l 40) Ñ1 D13 चास्नेति, D4 चाभसि (for तमसि) —(l 41) B1 प्रशातात्मा, D13 प्रसन्नार्चि (for प्रशान्तार्चिर्) Ñ V1 B1–3 D4 सिक्तो घटशतैरिव (B3 °रपि), V2 3 सिक्तो शनघटैरपि, B4 मिक्तोदपूर्णतैरिव, D13 सिक्तोवुमुघटैरिव (for the post half) —After l 41, Ñ V (V3 damaged) B2 4 D4 13 ins

1* रावणाग्नि प्रशान्तोऽद्य राममेघशराम्बुभि ।

—(l. 42) D6 T2 3 एतस्मिन्पतिते —T1 damaged from the post half up to l 44. D7 9–11 G1 M1 transp भूमौ and वीरे —G1 2 transp l 43 and 44 —(l 43) D4 किंशुकम् D7 T2 3 G1 M2 3 इव, Ck.t as above (for इह-) D10 11 M1 2 गत- (for हत-) Ñ D7 9 13 वीर्यस्य, D4 -शेषस्य, D10 11 M1 सत्त्वस्य (for -वीरस्य) D9–11 सप्रति —Ñ V B D4 13 om l 44 —(l 44) D6 9 11 पाशुपु —(l 45) B1 G3 धृतिप्रधान Ñ V B प्रस(B4 [*sup lin* also]प्रभ)वासि-, D6 7 M3 Cm g प्रमहाद्य-, D9 T2 3 G1 Cmp प्रमवाग्र- (T2 3 Cmp °ड्य-), Ct as above (for प्रसभाग्र्य-) D11 धृतौ प्रवाल °घ चाभिपुष्प ❀ Cv धृतिप्रवाल इत्यादौ श्लोके प्रसभ, प्रसव(प्रसह ?) इति पाठास्त्रय सन्ति ते सर्वे सार्था एव ❀ —D9 om l 46–49 —(l 46) Ñ V B D4 13 तप फल , G2 तेजोवल —V3 damaged from शौर्य up to समर्दितो in l 48 Ñ1 सौम्यवि-, D13 चोपरि (for शौर्यनि-) —(l 47) B3 महद्राक्षस , D13 M3 महाराक्षस- —(l 48) Ñ B2 D4 13 उन्मूलितो, V1 2 B1 3 स(V1 2 प्र)-वर्तितो, M1 विमर्दितो —V2 3 (damaged except l 50) B read l 49–52 after l 56 —(l 49) B2 -पुच्छो, D13 om (hapl), G (ed) कोपो (for -वश) M1 कुलवशधार D4 तेजोविशालकुलवत्सवत्सो —(l. 50) T1 damaged from -हस्त up to l 53 Ñ V B D4 मदप्रसे(B1 4 °वे)काकुलचडहस्त (D4 °हास), D13 कोपप्रदानपरमोग्रहस्त —(l 51) Ñ1 D4 -सिंहेन, D9 सिंहाच्च, T2 सिंहाप (for -सिंहाव-) D13 रक्षो नृसिंहेन (for इक्ष्वाकुसिंहाव-) —G (ed) om l 53–60 V1 om l 53–56 —(l 53) B4 मोह- (for -[उ]त्साह-) —(l 54) B3 D6 M5 नि श्वास V3 च, D4 T1 3 G3 स , Ck t as above (for स्व-) D13 प्रवल प्रतीप —(l 55) Ñ1 V3 B1 2 4 D4 13 प्रतापयन् Ñ V2 B3 4 D4 13 सप्रति (for सयति) Ñ V2 3 B2 4 D4 5 13 T1 रावणाग्निर् —(l 56) V3 damaged from तो up to ण —(l 57) Ñ V B D4 13 प्रताप (for सिंहर्क्ष-) D13 विलाम (for -विषाण). —(l 58) V3 damaged from भि up to स्ती D10 11 M1 Ck t -गधवाह , Cm g tp as above (for -गन्धहस्ती) Ñ V1 2 B D4 13 पराभियो(D4 °वे)गोद्ध(B1 2 °च)तगात्र(D4 °वेग, D13 °जातु)शाली —(l 59) T1 damaged from वृष up to रा in l 62 Ñ V B D4 चाप(Ñ2 B2 4 °पि)निकीर्णचक्षु (D4 °देह), D13 चापि विपण्णचक्षु . —(l 60) Ñ1 V1 2 B1 D4 विपन्न , D6 [ऽ]पवर्पण , D13 निपक्ष , M3 [ऽ]पपन (for ऽवसन्न) —(l 61) Ñ V B1 2 4 D4 ततस्तद, B3 तस्य तद, D13 तद्युक्ति- (for वदन्त) Ñ1 पर (for परि-) B4 D6 G1 3 M3 Cg -सृ(B4 तु)ष्टार्थ-, Ck t as above (for दृष्टार्थ-) Ñ1 V2 B1 3 -निश्चय , V1 3 B4 कोविद (for -निश्चयम्) D13 पर दृष्टात्र निश्चय (for the post half) —(l 62) B4 D13 समाविष्ट , T3 पराविष्टम् (for समाविष्टम्) Ñ V B D4 13 G1 2 M2 प्रत्युवाच —(l 63) B4 जानन् (for नाय) D5 om विनष्टो G3 समरे रावणश् (for निश्चेष्ट समरे) —(l 64) Ñ V B1 3 4 D4 13 M3 उ(B3 सु)न्नितृत्त-, T3 अत्युद्धत- (for अत्युन्नत-) —(l 65) M2 शोच्यास्ते (for शोच्यन्ते). Ñ V B D4 13 नैव(D4 न त्व) विनष्ट शोचति (for the prior half) —T1 damaged from र्म up to l 67 D9 G3 M1 2 क्षत्रधर्मे Ñ1 -व्यवस्थिन (for व्यवस्थिता). D13 M3 क्षत्रनर्मव्

रामो विजयतां राजा धर्मोत्तरमिदं जगत् ।
भवत्विति महर्षीणां वाचोऽश्रूयन्त सर्वशः ।
मुमुचुः पुष्पवर्षं च गन्धर्वाप्सरसो महत् ।
दिव्य मूर्ध्नि च रामस्य पूजयन्तोऽस्य कर्म तत् ।
लक्ष्मणस्त्वब्रवीद्राम सुग्रीवश्च हरीश्वरः ।
हर्षयन्तौ स्तुवन्तौ च स च राजा विभीषणः ।
किमिह्योपेक्षसे वीर शत्रु हस्तमुपागतम् ।
नेष शक्य इहान्येन जेतुं शत्रुभयंकरः ।
त्वमस्य हन्ता नान्योऽस्ति सर्वलोकेषु मानद ।
तत्कुरुष्व महाबाहो कर्मापचिकमात्मनः ।
भवन्त्वद्य निराबाधाः सर्वलोका नरेश्वर ।
सुरशत्रौ निपतिते रावणे लोकरावणे ।
लीलायसे किमद्य त्वं जहीमं पापमोजसा ।
प्रतिज्ञां सफलामद्य कुरु हत्वा दशाननम् ।
इत्युक्तः स नरश्रेष्ठः सर्वांस्तानभ्यपूजयत् ।
बाढमित्यब्रवीद्धीमांस्तान्सुरानागताय षोडश ।
शरेणैकेन रामस्तु रावणस्याथ लाघवात् ।
धनुषो ज्यां दृढां वराश्चिच्छेद कृतहस्तवत् ।
तस्य तद्धनुरत्यन्तं विजज्य चास्फुटद्धनुः ।
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सज्यं चक्रे त्वरान्वितः ।
कोशलेन्द्रश्चतुर्भिश्च रिपोस्तस्याभिधावतः ।
जघान चतुरो वाहांस्ते हता राक्षसा भवन् ।
पञ्चेनाथ स बाणेन सूतमस्य न्यपातयत् ।
हृदि विस्तार्धचन्द्रेण तत स जाय सप्तमम् ।
तेनास्य रथशक्तिं च मुकुटं च महर्द्धिमत् ।
चिच्छेद परमायस्तो रावणं शत्रुकर्षणः ।
अष्टमेनाथ बाणेन रथात्तस्योत्पतिष्यतः ।
जहार पृथुधारेण शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।

महायोग (for महात्मान) —(l. 3) D12 (first time) [ऽ]पि (for पि) Ś2 (first time) D8 12 (both both times) धर्मोत्तरम् (for धर्मोत्तरम्) —D13 om. l 4–6. —(l 4) D3 सतत (for सर्वश). —(l 5) Ś2 D8 12 (all first time) वृष्टि (for पुष्प). Ś2 D8 12 (all first time) बाणानां पतिता शरा (for the post half). —(l. 6) Ś2 दिवि (for दिव्य) Ś2 D8 12 च मूर्ध्नि (by transp), B2 D1–3 मूर्धनि (for मूर्ध्नि च) V1 [ऽ]पि, D8 12 [ऽ]पि (for ऽस्य). D1 कर्मेतु, D12 कर्म त (corrupt) (for कर्म तत). —(l. 7) D3 13 च (for तु) D13 स सुग्रीवो D8 महेश्वर. (for हरीश्वर). —(l 8) B2 दर्शयन्स तदा राम लङ्केशोऽथ विभीषण. —(l 9) D1 अहो वीक्ष्यसे (for ह्योपेक्षसे). D3 transp वीर and शत्रु. —(l 10) D1 [ण]व शक्य (for [ण]ष शक्य). D1 8 हन्तु (for जेतु). —(l 11) V1 2 B1–3 D2 मानव (for मानद). —(l. 12) Ś2 D8 13 कर्मापायिनम्. —(l 13) B1 [अ]त्र (for [अ]द्य) V2 B1 3 निराधारा (for निराबाधा) Ñ2 V1 D1 2 8 सर्व (for सर्व-) —(l. 14) D13 शूरे समागपतिते (for the prior half) —(l 15) B3 लीडयसे (for लीलायसे). —(l 17) D12 13 समरे (for स नर-) Ś2 Ñ2 D8 12 रामस्तु (for सर्वांस्) V1 पल्लवदयत, B2 परिपूजयन्, D3 प्रत्यपूजत् (for भ्यपूजयत्) —D8 12 om. l 18–20 —(l 18) B2 3 [ण]तान्, D13 [ए]व (for [ण]तान्) —(l 19) D3 च (for तु) B2 D2 [अ]स्त्र (for [अ]थ) —(l 20) D2 धनुश्चैव्या (for धनुषो ज्यां) D2 3 लघु (for कृत-) D1 हस्तवान् —V1 om l 21 —(l 21) D1 -वर (meta.) (for त्व) D3 दशग्रीवोपि तत्त्वमत्ता (for the prior half). D1 विनज्य (for विजज्य) B1 D2 3.13 विस्फुरद्, B3 प्रास्फुरद्, D1 व्यस्फुरद् (for चास्फुटद्) —(l 22) V2 B1 D1 [ऽ]न्य- (for ऽन्यत्) D2 3 मज्ज (for सज्य). B2 कृत्वा (for चक्रे) —After l 22, V1 ins

2* अथ राम सुत तस्य रथेनैव तु रावण ।

—(l 23) Ś2 B1 कोशलेशश्च, D2 3 कोशलेन्द्रश्च —(l. 24) Ś2 D12 राक्षसोभवत्, Ñ2 B3 महसापतत् (for राक्षसा भवन्) V1 illeg, D1 नवराक्षसा हता (for the post half) —After l 24, D13 ins

3* सता राक्षसी मायामन्तर्धानगतस्तदा ।
नभ प्रादुर्भूद्वेगे रामानीकोपरि प्रभा ।
ततो निपेतुस्तत्रो दह्यमाना दवाग्निना ।
शिलाश्च वृक्षशिलाशश्च गर्जन्तो दिशस्तथा ।
महोरगा समुत्पेतुर्दन्दशूका सवृश्चिका ।
सिंहव्याघ्रवराहाश्च मर्दन्तो महागजा ।
यातुधान्यश्च शतश शूलहस्ता विवासम ।
त्रिन्धि भिन्धीति वादिन्यस्तथा रक्षोगणास्तथा ।
ततो महाघना व्योम्नि गम्भीरवरपरुषस्वना ।
अङ्गारान्मुमुचुर्घोरास्तानविलत ।
तत समुद्र उद्वेल सर्वत प्रत्यदृश्यत ।
प्रचण्डवातस्तुमुलस्तरतीवणा ।
सज्यमानानु मायानु निपेतुर्दुर्निमित्तिका ।
तत शूल तत प्रासं ततस्तोमरकम्पन ।
स्वदमपिन आदधात्सर्वं नदच्छिन्नवत् । (sic)
तस्य कर्मान्तमे वीक्ष्य रावण शक्तिमादद । (sic)
ता ज्वलन्ती महोल्काभां दत्तस्यामच्छिनद्विभु ।
तत शूल समादाय रावणो राक्षसाधिप ।
चिक्षेप तस्मा क्रुद्धो रामस्य च रथ प्रति ।
राघवस्तु महातेजा कोपविस्फारितेक्षण ।
चिच्छेद निशितैर्भल्लैस्तत्सप्रास हसन्निव ।

—(l 25) Ś2 D8 12 षष्ठेनाथ स, D3 स पञ्चेनाथ (by transp.) —(l 26) B2 विध्यार्ध-, D13 विध्याथ (for विस्तार्ध-). —(l 27) Ś2 D8 12 ततोस्य, D1 तेनाथ (for तेनास्य). Ś2 D12 -शक्ति स, Ñ2 मध्यस्त (for शक्ति च) B3 ततो रत-समाकीर्ण- (for the prior half). V1 illeg for the post. half V2 B1 मुकुर (for मुकुट). B2 3 समृद्धिमत्, D1 महर्द्धिक (for महर्द्धिमत्). —(l 28) B2 -सदन, D2 3 -कर्शन (for -कर्षण) —(l 29) Ñ2 V1 2 B3 D3 13 नवाष्टमेन (by transp), B1 नवाष्टमेव, D3 तथाष्टमेन (for अष्टमेनाथ) V2 B1 तस्मात् (for तस्य) Ś2 V2 B1 D8 13 पतिष्यत (for

शिरस्यपहृते तस्मिंस्ततो नवशिरा बभौ ।
ततो भूयस्त्रिभिर्बाणैः शिरांसि त्रीणि राघवः ।
पातयामास संक्रुद्धः स बभूवाथ षड्शिराः ।
तेषां षण्णां शरैस्तीक्ष्णैः पञ्च चिच्छेद राघवः ।
शिरांसि परमक्रुद्धः सोऽभूदेकशिरास्ततः ।
रावणो हतयन्ता च हताश्वश्छिन्नकार्मुकः ।
रथशक्तिं महाघोरामादायावातरद्रथात् ।
स तामुल्कामिवाकाशे भीमां सौदामिनीं यथा ।
कालरात्रिमिवात्युग्रामुद्यम्याभ्यद्रवद्बली ।
तमाद्रवन्तं भीमाक्षं रुधिरौघपरिप्लुतम् ।
शक्तिहस्तं कृतान्ताभं सौमित्रिः प्रत्यगृह्णत ।
शरैराशीविषाकारैरथैनं हृदि लक्ष्मणः ।
बिभेद पृथुधारैश्च दशभिर्हेमभूषणैः ।
स भिन्नवर्मा रुधिरं वमन्वक्त्रेण रावणः ।
ततः क्रुद्धो दशग्रीवस्तां शक्तिं हेमभूषणाम् ।
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप जिह्वां वैवस्वतीमिव ।
अप्राप्तामेव तां शक्तिं चिच्छेद रघुनन्दनः ।
तां शक्तिं शतधा कृत्वा लक्ष्मणः परवीरहा ।
चक्रे सुतुमुलं युद्धं वानरैः परिवारितः ।
निःसंज्ञं रावणं कृत्वा स ननाद च हर्षितः ।
मुहूर्ताल्लब्धसंज्ञस्तु रावणः क्रोधमूर्छितः ।
राममभ्यद्रवत्प्रेक्ष्य स्रवन्गिरिरिवापरः ।

67

After 6 97, Ñ V1 3 B2 4 D4 13 G(ed) ins, V2 B1 D5–7 9–11 S ins 1 27–94 after 6 97, while B3 cont 1 1–26 after 3096* and ins 1 27–94 after 6 97

रावणं निहतं दृष्ट्वा राघवेण महात्मना ।
राक्षसांन्निहतान्सर्वे नादान्मुञ्चन्ति वानराः ।
रावणं पतितं दृष्ट्वा ससारथिपुरोगमम् ।
रामस्य भयसंत्रस्ता दिशो दश प्रदुद्रुवुः ।
सागरान्तर्गताः केचित्केचित्पर्वतमाश्रिताः ।
याता रसातलं केचित्केचिद्वनमुपाश्रिताः ।
प्रविष्टाश्चापरे लङ्कां पुत्रस्नेहेन राक्षसाः ।
समुद्रे पतिताः केचिद्राक्षसा विहता रणे ।
हाहाभूतास्तदा सर्वे बालवृद्धजनाकुलाः ।
लङ्का प्रचलिता सर्वा राक्षसानां च विद्रवे ।
वानराश्च महात्मानो लङ्कां गच्छन्ति चापरे ।
प्रविशन्ति ततो गत्वा वानराः सिंहविक्रमाः ।

[उ]त्पतिष्यत) V1 रथस्यरथेन तस्य स, D13 रथादुत्पतितस्य तत् (for the post half) —(1 30) V2 B1 3 जघान (for जहार) Ś2 D8 12 क्षुर- (for पृथु) —(1 31) B1 [अ]पाहृते (for [अ]पहृते) D13 -शिरा भवत् (for शिरा बभौ). —(1 34) D1 क्षुरैस् (for शरैस्) —Ś2 Ñ2 V2 B1 2 D1 3 8 12 13 om 1 35 —(1 36) Ś2 D8 12 मृतशू, B3 -शीर्षश् (for यन्ता) Ñ2 तु (for च) —(1 37) D3 अथ (for रथ-) B2 च महारथात्, D8 च तद्रथात् (subm) (for [अ]वातरद्रथात्) —(1 38) Ñ2 D1–3 8 12 मुक्ताम् (for उल्काम्) D13 दीप्तां (for भीमां) —(1 39) Ś2 V2 B3 D8 12 रणे (for बली) —(1 40) B2 आपतत (for [आ]द्रवन्त) Ñ2 V2 B1 -प्रवषिण (for परिप्लुत) —(1 41) D13 -[आ]स्य (for [आ]भ) Ś2 D8 12 प्रत्यपद्यत, V2 B3 °गृह्णत (for °गृह्णत) —(1 42) D1 [ए]त (for [ए]न) D3 तु स (for हृदि) —D12 om 1 43–45 —(1 43) D8 -भूषितैः (for भूषणैः) —(1 44) Ñ2 B3 D2 3 -मर्मा, D1 -चर्मा (for -वर्मा) —(1 45) D8 दशग्रीवश्च (hypm) (for दशग्रीवस्) —(1 47) D13 शक्तिं स (for तां शक्तिं) —(1 48) Ś2 D8 12 च द्विधा (for शतधा) Ñ2 V2 B1 भित्त्वा, B2 हित्वा, B3 छित्त्वा (for कृत्वा) —(1 50) Ñ2 V2 B1 D1 निसंज (for निःसंज्ञं) Ñ2 B1 ननाद च (for स ननाद) Ñ2 स हर्षितः, B1 सुमर्षितः, D13 मुहर्षितः (for च हर्षितः) —(1 51) B2 च (for तु) —After 1 51, D8 ins

4* विद्राव्य वानरान्सर्वान्मुष्टिमुद्यम्य वेगतः ।

—(1 52) Ś2 D8 अभ्याद्रवत् (for अभ्यद्रवत्) B2 स्रवन्गिरिमिवापगा, D13 वह्निं वह्निरिवापरः (for the post half) —Thereafter Ś2 B3 D8 read colophon

Kāṇḍa name B3 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś2 D8 रामरावणयोर्यु(Ś2 °णयु)द्धं, B3 द्वैरथयुद्धे मायायुद्धं —*Sarga no.* (figures, words or both) B3 D8 om, Ś2 89

67

G(ed) om 1 1–2 Ñ3 illeg for 1 1 —(1 2) Ñ1 V3 B3 D4 13 राक्षसा नि(Ñ1 वि)हता (D4 विद्रुता) B2 सर्वान् (for सर्वे) V1 राक्षसान्निहता सर्वे नादं चक्रुः प्लवगमाः, B4 वानरैरर्दिताः सर्वे नादं मुञ्चति राक्षसाः —V3 damaged from 1 3 upto the prior half of 1 4 —(1 3) D4 13 निहतं (for पतितं) —(1 4) V1 B4 D13 वित्रस्ता (for संत्रस्ता) Ñ1 D4 13 दिशो दिग्भ्यो, Ñ2 दिग्विदिग्भ्यो (for दिशो दश) Ñ B3 D4 विदुद्रुवुः, V1 B4 G (ed) प्र(V1 नु, G [ed.]तु)-विद्रुता, V3 परिद्रुता, D13 हि निर्गता —(1 5) Ñ1 B4 D4 13 सागरात (for सागरान्त्) B4 पातालम् (for पर्वतम्) —(1 6) V3 D4 transp याता and first केचित् Ñ1 अपाश्रिता, B4 उपागता (for उपाश्रिता) V1 3 केचिच्च वनमाश्रिता, D4 केचिद्वनालयं गता (for the post half) —V3 damaged from 1 7 up to पतिता in 1 8 G (ed.) transp. 1 7 and 8 —(1 7) V1 केचित् (for लङ्कां) —B4 om 1 8 —(1 8) Ñ1 V1 B3 D13 समुद्र (for समुद्रे) Ñ B3 D4 विद्रुता रणे, V1 3 युद्धविद्रुता (for विहता रणे) D13 केचिद्विद्राव्य विद्रुता (for the post half). —(1 9) V1 तथा (for तदा) B4 हाहाभूता तदा सर्वा (for the prior half) Ñ -जनाकुला, B4 -[अ]वशेषिता —(1 10) Ñ1 सर्व, B4 [अ]तीव (for सर्वा) —V3 damaged from विद्रवे up to 1 11 Ñ2 विद्रवात्, B4 विद्रुते (for विद्रवे). Ñ1 राक्षसाश्च विदुद्रुवुः (for the post half) D13 लङ्का

राघवाय शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ।
रावणस्तु रथं घोरं दीप्यमानं सुतेजसा ।
आरुह्य पुनरेवान्यं राघवाभिमुखे स्थितः ।

65

After 6.93, D5-7.9-11 S ins

ततो युद्धपरिश्रान्तं समरे चिन्तया स्थितम् ।
रावणं चाग्रतो दृष्ट्वा युद्धाय समुपस्थितम् ।
दैवतैश्च समागम्य द्रष्टुमभ्यागतो रणम् ।
उपगम्याब्रवीद्राममगस्त्यो भगवांस्तदा ।
राम राम महाबाहो शृणु गुह्यं सनातनम् ।
येन सर्वानरीन्वत्स समरे विजयिष्यसि ।
आदित्यहृदयं पुण्यं सर्वशत्रुविनाशनम् ।
जयावहं जपेन्नित्यमक्षयं परमं शिवम् ।
सर्वमङ्गलमाङ्गल्यं सर्वपापप्रणाशनम् ।
चिन्ताशोकप्रशमनमायुर्वर्धनमुत्तमम् ।
रश्मिमन्तं समुद्यन्तं देवासुरनमस्कृतम् ।
पूजयस्व विवस्वन्तं भास्करं भुवनेश्वरम् ।
सर्वदेवात्मको ह्येष तेजस्वी रश्मिभावनः ।
एष देवासुरगणाँल्लोकान्पाति गभस्तिभिः ।
एष ब्रह्मा च विष्णुश्च शिवः स्कन्दः प्रजापतिः ।
महेन्द्रो धनदः कालो यमः सोमो ह्यपांपतिः ।
पितरो वसवः साध्या अश्विनौ मरुतो मनुः ।
वायुर्वह्निः प्रजाः प्राण ऋतुकर्ता प्रभाकरः ।
आदित्यः सविता सूर्यः खगः पूषा गभस्तिमान् ।
सुवर्णसदृशो भानुः स्वर्णरेता दिवाकरः ।
हरिदश्वः सहस्रार्चिः सप्तसप्तिर्मरीचिमान् ।
तिमिरोन्मथनः शम्भुस्त्वष्टा मार्ताण्ड अंशुमान् ।
हिरण्यगर्भः शिशिरस्तपनो भास्करो रविः ।
अग्निगर्भोऽदितेः पुत्रः शङ्खः शिशिरनाशनः ।
व्योमनाथस्तमोभेदी ऋग्यजुःसामपारगः ।
घनवृष्टिरपां मित्रो विन्ध्यवीथीप्लवंगमः ।
आतपी मण्डली मृत्युः पिङ्गलः सर्वतापनः ।
कविर्विश्वो महातेजा रक्तः सर्वभवोद्भवः ।
नक्षत्रग्रहताराणामधिपो विश्वभावनः ।
तेजसामपि तेजस्वी द्वादशात्मन्नमोऽस्तु ते ।
नमः पूर्वाय गिरये पश्चिमे गिरये नमः ।
ज्योतिर्गणानां पतये दिनाधिपतये नमः ।
जयाय जयभद्राय हर्यश्वाय नमो नमः ।
नमो नमः सहस्रांशो आदित्याय नमो नमः ।
नम उग्राय वीराय सारङ्गाय नमो नमः ।

l. 68 —V2 om. l. 69–70 D13 ins l. 69–70 after 6.90.1 —(l. 69) B2.3 स्व- (for सु-)
—Thereafter, B2 reads 6.90.2[ab], B3 reads 6.90.2–3 (including 2079*) repeating them (except 2079*) in their proper place.

65

(l. 1) T2.3 M2 [अ]न्वित, Cm g k t as above (for स्थितम्) —(l. 2) D7 समवस्थित, T1 स*** (damaged) (for समुप°). —(l. 3) T1.3 M3.5 Ck देव(T1 **)तैश्च, Ct as above (for दैवतैश्च) —(l. 4) D9 M3 Ct उपागम्य, Ck as above (for उपगम्य) T3 G1.2 M ऋषि (for तदा) —(l. 5) D9 वदामि ते (for सनातनम्). —(l. 6) G3 एतान् (for येन) D5 G3 विजयिष्यति, D9–11 विजयिष्यसे (for विजयिष्यसि) —(l. 8) D7.10.11 Cm t जयं, Ct*p* as above (for जपन्) T G3 M1.3 अक्षय्य G1.2 M5 शुभ, Cg t as above (for शिवम्) —D5 om. (hapl.) l. 9–12 —(l. 9) D9 G1.2 M2.3.5 मगल्य (for -माङ्गल्य) —(l. 11) D6 रश्मिवत (for रश्मिमन्त) —(l. 12) D7 भास्वर (for भास्कर), —(l. 13) D6 T2 -भूत- (for देव) D6 राजते (for तेजस्वी) —(l. 16) D6 (in marg.) प्रजापति (for ह्यपांपति) —(l. 17) T2.3 विश्वे च, Cm k t as above (for पितरो) M3 दाश्विनौ (for अश्विनौ) —(l. 18) D7.11 M3 Cm प्रजा- (for प्रजाः). D5 T1.2 G3 प्राणा (for प्राण) G3 प्रभु (for ऋतु-) —(l. 20) D5.7 सुवर्णस्तपनो, D9 सुपर्णा वन्द्यो, T2.3 सुवर्णा ***नो, G2 °र्णतपनो, G3 °र्णज्वलनो, M2 °र्णस्फटिको, Cg k t as above (for सुवर्णसदृशो) D6.10.11 G1 M2.3 हिरण्य- (hypm.), D9 हेम- (for स्वर्ण-) ❀ Cm सुवर्णसदृश इति पाठे सुवर्णवर्ण इत्यर्थः ।, Ct cites Cm as follows सुवर्णस्तपनः इति पाठे 'द्वा सुपर्णा' इति श्रुते सुपर्णस्य ब्रह्मण । तपतीति तपन इति तीर्थः . ❀ —After l. 20, G2 repeats erroneously l. 19–20 —(l. 22) Note hiatus between मार्ताण्ड and अंशुमान्. D5–7 मार्तंड (for मार्ताण्ड) D9–11 त्वष्टा मार्तंडकोंशुमान् (for the post. half) —(l. 23) D10.11 Ck t [ऽ]हस्करो, Cm g as above (for भास्करो). —(l. 24) G3 -नापन (for नाशन) —(l. 25) M5 -भेत्ता, Cm g k.t as above (for -भेदी) T2.3 नैदग Cm g k t as above (for पारग) —(l. 26) T2.3 घृणिवृष्टिर् (for घनवृष्टिर्) D5.7 T1 मित्र, Cm g k t as above (for मित्रो) T2 विंध्यविद्युत्, T3 विश्वमतन्य, M2 वद्यवीर्य, Cm g*p* k t as above (for विन्ध्यवीथी) —(l. 27) D6 आतपो T2 मडलो, Cm g k t as above (for मण्डली) T3 अपीतमडलो मृत्यु (for the prior half) —(l. 28) D6 T2.3 G1.3 M5 रविर्, Cm g k t as above (for कविर्) T3 सर्गा (for सर्व-) —(l. 29) G1 तापन (for -भावन). —(l. 30) T1 तेज**पि (damaged) (for तेजसामपि) T3 तेजोभ्य, M2 तेजोघ्न, M5 तेजस्विन्, Cm g k t as above (for तेजस्वी) —(l. 31) D7 (marg. also) 10.11 T3 M1 पश्चिमायाद्रये (T3 °य तथा) नम, M2 पश्चिमाय यशस्विने (for the post. half). —(l. 32) M1 गण (for दिन-). —After l. 32, M2 reads l. 41 for the first time, repeating it in its proper place —(l. 33) D9 T3 M3 हर्यक्षाय, T2 हाध्यक्षाय, Cm g k t as above (for हर्यश्वाय) D7 च ते (for नमो) G1 M5 हरिदश्वाय ते नम (for the post. half) —(l. 35) M1 भीमाय (for वीराय).

नमः पद्मप्रबोधाय मार्तण्डाय नमो नमः ।
ब्रह्मेशानाच्युतेशाय सूर्यायादित्यवर्चसे ।
भास्वते सर्वभक्षाय रौद्राय वपुषे नमः ।
तमोघ्नाय हिमघ्नाय शत्रुघ्नायामितात्मने ।
कृतघ्नघ्नाय देवाय ज्योतिषां पतये नमः ।
तप्तचामीकराभाय वह्नये विश्वकर्मणे ।
नमस्तमोभिनिघ्नाय रवये लोकसाक्षिणे ।
नाशयत्येष वै भूतं तमेव सृजते पुनः ।
पायत्येष तपत्येष वर्षत्येष गभस्तिभिः ।
एष सुप्तेषु जागर्ति भूतेषु परिनिष्ठितः ।
एष चैवाग्निहोत्रं च फलं चैवाग्निहोत्रिणाम् ।
वेदाश्च क्रतवश्चैव क्रतूनां फलमेव च ।
यानि कृत्यानि लोकेषु सर्वं एष रविः प्रभुः ।
एनमापत्सु कृच्छ्रेषु कान्तारेषु भयेषु च ।
कीर्तयन्पुरुषः कश्चिन्नावसीदति राघव ।
पूजयस्वैनमेकाग्रो देवदेवं जगत्पतिम् ।
एतत्त्रिगुणितं जप्त्वा युद्धेषु विजयिष्यसि ।
अस्मिन्क्षणे महाबाहो रावणं त्वं वधिष्यसि ।
एवमुक्त्वा तदागस्त्यो जगाम च यथागतम् ।
एतच्छ्रुत्वा महातेजा नष्टशोकोऽभवत्तदा ।
धारयामास सुप्रीतो राघवः प्रयतात्मवान् ।
आदित्यं प्रेक्ष्य जप्त्वा तु परं हर्षमवाप्तवान् ।
त्रिराचम्य शुचिर्भूत्वा धनुरादाय वीर्यवान् ।
रावणं प्रेक्ष्य हृष्टात्मा युद्धाय समुपागमत् ।
सर्वयत्नेन महता वधे तस्य धृतोऽभवत् ।
अथ रविरवदन्निरीक्ष्य रामं
मुदितमनाः परमं प्रहृष्यमाणः ।
निशिचरपतिसंक्षयं विदित्वा
सुरगणमध्यगतो वचस्त्वरेति ।

Colophon

66

After 3062*, V2 B1 3 D1–8 13 (V2 B3 [m.] D2 l. 36–52 after 6.96.25, D13 l. 25–52 after 6.96.31) ins.; Ś2 D8 14 ins. l. 1–5 after 3062* and l. 2–52 (l. 2–5 [r.]) after 6.96.18; Ñ2 V1 (only l. 5–30) B2 ins. after 3063*

जहीमं पापकर्माणमिति देवास्तमब्रुवन् ।
विमानस्था महात्मानं राममक्लिष्टकारिणम् ।

—(l. 36) D5–7 9 मार्तंडाय, D10 11 M1 प्रचंडाय (for मार्तण्डाय) D6 T2 3 [आ]त्मने नमः, D9–11 नमोस्तु ते (for नमो नमः) —(l. 37) D5 9 T2 3 Cg*p* ब्रह्मेशाय, Cm g k t as above (for ब्रह्मेशान-) G3 ब्रह्मेश्वराय सूर्याय (for the prior half) D10 11 G1 Ck t सुरायादित्य-, G3 नम आदित्य (for सूर्याय°) T3 [अ]मिततेजसे (for [आ]दित्यवर्चसे) —(l. 38) T2 3 -भक्ताय (for भक्षाय) M2 वरदाय च (for वपुषे नमः) —(l. 41) D9–11 Ck t m*p* हरये, Cm g as above (for वह्नये) —(l. 42) G1 तमोहिमघ्नाय D5–7 10 11 G3 M3 Cm k t घृणये (for रवये) ꙮ Cm घृणये लोकसाक्षिण इति पाठे "घृक्षरणदीप्त्यो" इति धातोः स्वयप्रकाशैकज्ञानत्वाद् घृणिः । लोकसाक्षिणे सर्वसाक्षिणे । 'सर्वदेवात्मको ह्येष' इत्यारभ्य घृणये लोकसाक्षिण इत्येतदन्ता अष्टोत्तरशतसंख्या आदित्यहृदयस्तोत्रनाममन्त्रा वेदितव्याः । [पञ्चविंशत्युत्तरसंख्या भगवत्पूजारहस्यनाममन्त्रा इति कतकः ।], Ct also cites Cm k as above ꙮ —(l. 43) M2 [ए]ष वै भूयश्, M5 [ए]व भूतानि (for [ए]ष वै भूतं) D5 T1 M3 तदेव, D6 T2 3 एष वै, M5 तान्येव (for तमेव) D7 9–11 M1 3 सृजति (D7 °ते) प्रभुः —(l. 44) D9 प्रयाति, T2 3 दयति, Cg t as above (for पायति) T1 पाय ◌* (damaged) (for पायत्येष) D7 पिबत्येष D9 प्र . ति (for वर्षति) D6 G1 2 M1 5 Ct transp. पायति and वर्षति —(l. 45) G3 हुतेषु (for भूतेषु) —(l. 46) D6 T2 3 G1 2 M1 (with hiatus) एव (for चैव) D6 T3 होत्रे (for होत्रं) —(l. 47) D9–11 M1–3 Ck t देवाश्च, Cm g as above (for वेदाश्च) —(l. 48) D6 T2 3 M2 सर्वमेष (T3 °व), T1 G1 2 M5 सर्व एव, G3 सस्य एष, Cg as above (for सर्वं एष) D10 11 Ck.t सर्वेषु परम (D10 °म) प्रभुः (for the post. half) —D7 reads in marg. l. 49–50 —(l. 49) T2 3 कृत्येषु (for कृच्छ्रेषु) —(l. 50) T2 कीर्तयेत् D7 (marg. also as above) कश्चन (for राघव) —(l. 51) T1 पूजय ◌ ◌ म् (damaged) (for पूजयस्वैनम्) D9 om. (hapl.) देव- —(l. 52) D5–7 9–11 G1 विजयिष्यति (for विजयिष्यसि) ꙮ Ct विजयिष्यति विजेष्यति रिपून्स्त्वं इति शेषः ꙮ —(l. 53) D7 जयिष्यसि, D9 हनिष्यसि, D10 11 जहि यसि (for वधिष्यसि) —(l. 54) D6 G1 M1 तथा, D7 9–11 G2 M5 ततो, T1 त◌ (damaged) (for तदा) D7 9–11 M1 2 स (for च) —(l. 55) G2 तेजो (sic) (for -शोको) —(l. 56) T2 स- (for सु-) —D9 om. (hapl.?) l. 57 D5 T1 G1 3 M5 transp. l. 57 and 58 —(l. 57) D7 G2 त्रि, D10 11 [इ]द (for तु) —(l. 58) D5 M1 आयम्य (for आदाय) —(l. 59) D10 11 Ck t जयार्थं, Cg as above (for युद्धाय) D5 6 T2 3 G3 M1 2 5 Ck t मनमागमत् —(l. 60) T1 damaged after सर्वय D6 T2 3 वृतो (for धृतो) D9–11 वृतस्तस्य वधेभवत्, M2 राघवस्त्वाग्रतः स्थितः (for the post. half) ꙮ Cg अयं सर्गः केषुचित् कोशेषु न दृश्यते । उडारिणा न व्याख्यातश्च । आरम्भात्प्रभृति प्रबन्धप्रतिपादितनारायणपरत्वविरुद्धं चात्र प्रतिभाति सूर्यपरत्वम् । अस्मिंश्च काण्डे त्रिंशदुत्तरशततसर्गा उडारिणा गणिताः । एतदन्तर्भावे एकत्रिंशदुत्तरशतसर्गास्तेन गणिता भवेयुः ꙮ

Colophon. T3 om. —*Sarga no.* (figures, words or both) D5–7 T1 G M3 5 107, D9 89, D10 11 106, T2 115, M1 2 108, B (ed.) 105 —After colophon, G M1.2 5 conclude with श्रीरामाय नमः

66

Ñ2 om. l. 1–2 B3 reads in marg. l. 1–28 —(l. 1) Ś2 D8 12 13 तदा (for तम्) —After l. 1, D13 ins.

1* ए. जलपन्न पश्यन्ति रामरावणयोर्भृते । (sic)

—V2 om. l. 2–4. —(l. 2) D8 12 (both second time)

येन सेन्द्रास्त्रयो लोकास्त्रासिता युधि धीमता ।
अस्मिन्कालसमायुक्ते न कालः परिशोचितुम् ।
नैकान्तविजयो युद्धे भूतपूर्वः कदाचन ।
परैर्वा हन्यते वीरः परान्वा हन्ति संयुगे ।
इयं हि पूर्वैः संदिष्टा गतिः क्षत्रियसंमता ।
क्षत्रियो निहतः संख्ये न शोच्य इति निश्चयः ।
तदेवं निश्चयं दृष्ट्वा तत्त्वमास्थाय विज्वरः ।
यदिहानन्तरं कार्यं कल्प्यं तदनुचिन्तय ।
तमुक्तवाक्यं विक्रान्तं राजपुत्रं विभीषणः ।
उवाच शोकसंतप्तो भ्रातुर्हितमनन्तरम् ।
योऽयं विमर्देषु न भग्नपूर्वः
सुरैः समेतैः सह वासवेन ।
भ्रातरमासाद्य रणे विनष्टो
वेला समासाद्य यथा समुद्रः ।
अनेन दत्तानि सुपूजितानि
भुक्ताश्च भोगा भृत्याश्च भृत्याः ।
धनानि मित्रेषु समर्पितानि
वैराण्यमित्रेषु निपातितानि ।
एषोऽहिताग्निश्च महातपाश्च
वेदान्तगः कर्मसु चाग्र्यशूरः ।
एतस्य यत्प्रेतगतस्य कृत्यं
तत्कर्तुमिच्छामि तव प्रसादात् ।
स तस्य वाक्यैः करुणैर्महात्मा
संबोधितः साधु विभीषणेन ।

(M3 °गैग)वरिष्ठ(M1 °ता) (for the post. half) —(l. 66) I3 कीर्तनम् (for गृहिणम्). D6.7 G3 M6 ग, G1.2 ते, Cm g k.t as above (for ते). Ñ V B1–3 D1.13 ए(Ñ1 B1 D1.13 यु)जितो हि(Ñ1 B2.3 D1 °तोनि,°ता°य, B4 दुर्जितोनिता ये (for the prior half). B2 निपात; T3 निवर्तो (for निपतन्ति) —D13 lacuna for l. 67 (except मता).—(l. 67) G1.2 transp. सेन्द्रास्त्र and लोकास्त्र G1 पातिता (for त्रासिता). B2 दुर्धरा (for धीमता). —(l. 68) Ñ V B D4.5.7.11 T M1–3 तस्मिन्काले (B1.2.4 T2 °ले) (for अस्मिन्काल-) D6 समायोगे M1 युक्त (for काल). V1.3 B4 शोचितुं कथितं, D6 T2 3तत्र शोचितुं (for परिशोचितुम्). —(l. 69) V3 B1 D1 नैकान्त, B4 नैरात्र (for नैकान्त-) V B D4 -विजय V B युद्ध, G1.2 लोके (for युद्धे). V B D4 भूतपूर्वं, D6 T2.3 M3 दृष्टपूर्वं, Cg k.t as above (for भूतपूर्वः).—(l. 71) T1 damaged from पूर्वे up to तस्त in l. 73 Ñ1 V1.2 B2–4 D4.13 पूर्वं(D13 °र्व)निर्दिष्टा, B1 पूर्वसंदिष्टा Ñ2 इयं पूर्वं विनिर्दिष्टा (for the prior half) Ñ V B D4.13 -शाश्वती (for संमता).—G2 om. l. 72–75. —(l. 72) Ñ2 B4 D13 निहत (for निहतः). D6 क्षत्रिया निहता D6 शोच्या (for शोच्य). G1 निश्चितः (for निश्चय). —(l. 73) D5 T3 तमेव, T2 तदिदं (for तदेवं) Ñ V1.2 B1–3 D4.13 M1 ज्ञात्वा, B4 कृत्वा (for दृष्ट्वा) Ñ V B D5.6.13 T2.3 M1.5 Ck tp सत्त्वम्, Cg.t as above (for तत्त्वम्) D4 आदाय (for आस्थाय) B2 (m. also as above) विज्वर (for विज्वरः).—(l. 74) M1 अत्र (for इह) D6.9.11 G3 M1 Cr कार्य (for कल्प्य). G1 कारय तमनु- Ñ1 B2.3 D13 कार्यं तत्र (D13 °त्र) विचिन्तय, Ñ2 V B1.4 तदिदानीं वि(V B1 च, B4 तु)चिन्तय (for the post. half). ‡‡ Cg कल्प्यम् अनुष्ठेयम्। तदनुचिन्तय। कल्प्यमिति पाठे यत् कार्यं कल्प्यम् योग्यमित्यर्थः। ‡‡ —(l. 75) Ñ V B D4.13 M1 तमु(D4 °दु)क्तवन्त B2 भ्रातुरथ, B4 विज्ञाय (for विक्रान्त) —(l. 76) D13 भ्रातुर्हीनम्, V1(inf. lin. as above).3 D13 अनुत्तम (for अनन्तरम्). —T1 damaged from यः in l. 77 up to अने in l. 81 —(l. 77) D4 सोयं (for योऽयं). V1.2 B2 D9–11 [अ]विभग्नपूर्वं —(l. 78) Ñ V B D4.13 समेतैः देवैः, D6 T2.3 सुरासुरैः, G1 सुरैः समस्तैः (for सुरैः समेतैः) D9–11 समस्तैरपि (for समस्तै ५६). G1 सावेन (for वासवेन) —(l. 79) D6 om. (hapl.) from रणे up to समुद्र in l. 80 Ñ V1.2 B2.4 D13 न नष्टो, V2 B1 D4 नष्टो, D5 विगते, G M1.5 [स]च नष्टो (for विनष्टो). B2 वेला समुद्रः (for रणे विनष्टो) —(l. 80) D7.9–11 M3 समासाद्य (for आसाद्य). B3 प्रतिलोम इव आव —(l. 81) M2 अत्र (for अनेन). D10.11 सुपूजितानि (for सुपूजितानि) Ñ V B D4.13 यो नेन दत्तानि सुपूजितानि.—(l. 82) M2 भोगाः भृत्याः (for भोगा भृत्याः) V1.2 B1.2 (m. after corr. as above) भृत्याः, D4 तु भृत्याः, D6.7.9–11.13 T2.3 G1.2 M3 Cm t नियुक्ताः (for भृत्याश्च) B3 भृत्याश्च विन्यस्ताः (for भृत्याश्च भृत्याः) —(l. 83) B3 (sup. lin., orig. as above) धनानि (for धनानि) Ñ1 D4.13 मित्रेषु, M3 तीर्थेषु (for मित्रेषु) Ñ1 निपातितानि, B2 न पातितानि, D4 निपातितानि, D13 निहितानि —D13 om. (hapl.) l. 84 —(l. 84) Ñ V1 B1.2 D4 G1 M2 ए(Ñ2 प्र)पातितानि, B3 D5.7 G2.3 M3.5 न्य(B3 न्य, G3 न्य)पातितानि, B4 पातितानि, T3 K(ed.) सम्'K(ed.) (अ)पिताति (for निपातितानि).—(l. 85) Ñ V B D4.13 अग्न्याहिताग्नि (B2.4 D13 °र) (for एषोऽहिताग्निश्च) —V3 damaged from पाश्च up to न्तं in l. 86 D6 अग्निहोत्रीपाश्च (corrupt) (for महातपाश्च). T2.3 महातपाश्चाग्निहोत्रनिरतश्च ... Cg एषोऽहिताग्निहिताग्निः सपितरौ, Ck एषोऽहिताग्निहिताग्नि ... Ct एषोऽहिताग्निहितान्निः सपि । आहिताग्निरित्यर्थः —(l. 86) B2 वेदाग्र्य, D7 वेदान्तगस्तु, D13 वेदान्तग, G2 वेदान्तग (for वेदान्तग) —T1 damaged from कर्मसु up to संबोधि in l. 90. B1 D4 चाग्र्य, D13 चाश्च (for चाग्र्य) B2.3 D5 M1.2 Ck वीर, G M3.5 Cg वीर, Ct as above (for शूर). B1 वेदान्तगेषु कर्मसु चाग्र्यशूर —After l. 86, D4.13 ins.:

2* सर्वेश्च वेदैः महतो विनीतो

—(l. 87) B1 प्रेतगतस्य, B4 प्रगतस्य, T2 G1 प्रेतगतस्य (for प्रेतगतस्य) B2 कार्यं (for कृत्यं) —(l. 88) Ñ V B D4 कर्तुं तदहं, D13 करोमि तदहं (for तत्कर्तुमिच्छामि). B2 भवत- (for तव).—(l. 89) Ñ V B D4.13 तेन (for तस्य) D4 महात्मन (for महात्मा).—(l. 90) D4 संबोधित, D13

आज्ञापयामास नरेन्द्रसूनु
स्वर्गीयमाधानमदीनसत्त्व ।
मरणान्तानि वैराणि निवृत्त न. प्रयोजनम् ।
क्रियतामस्य सस्कारो ममाप्येष यथा तव ।

Colophon

68

After 6 99 20, Ñ V B2-4 D4-7 9-11.13 S ins, while G (ed) ins. only l 2, 4, the prior half of l. 5, the post half of l 6, 7-13, 50-51

सेवान्येवास्मि सवृत्ता धिग्राज्ञा चञ्चला श्रियम् ।
हा राजन्सुकुमार ते सुभ्रु सुत्वक्समुन्नसम् ।
कान्तिश्रीद्युतिभिस्तुल्यमिन्दुपद्मदिवाकरैः ।
किरीटकूटोज्ज्वलित ताम्रास्य दीप्तकुण्डलम् ।
मदव्याकुललोलाक्षं भूत्वा यत्पानभूमिषु ।
विविधस्रग्धर चारु वल्गुस्मितकथ शुभम् ।
तदेवाद्य तवैव हि वक्त्र न भ्राजते प्रभो ।
रामसायकनिर्भिन्नं रक्त रुधिरविस्रवैः ।
विकीर्णमेदोमस्तिष्क रूक्ष स्यन्दनरेणुभिः ।
हा पश्चिमा मे सप्राप्ता दशा वैधव्यकारिणी ।

साधूदित, T3 सुबोधित (for सबोधित) —V3 damaged for l 91 —(l 92) M2 स्वकीयम्, Cm g.k t as above (for स्वर्गीयम्) Ñ1 B1 D4 स्वय (Ñ1 शमी-, D4 सम्य) समाधानम्, Ñ2 V3 B2-4 D13 स्वर्ग्यं (V3 ..., B4 स्वर्गं) समाधानम् B2 -शत्रु, Γ3 -सत्त्व (for सत्त्व) D7 G1 2 स्वर्गायिमाधानविधि विधिज्ञ —After l 92, D4 (marg) ins

3* विभीषण साधुतम वरिष्ठ

—G3 M1 om l 93-94 B2 reads l 93-94 after colophon —(l 93) Ñ V B D4 13 M2 विजयातानि (for मरणान्तानि) D5 10 T1 2 M2 3 Cg निर्वृत्त (for निवृत्त) Ñ V D4 13 निवृत्ते शातिरुच्यते (Ñ2 V1 2 °रिष्यते, V3 °रिष्यति), B1-3 वृत्ते शातिरिहेष्यते, B4 निवृत्ते शातिविवृते (for the post half) —(l 94) T1 damaged from तामस्य up to colophon Ñ V B2 4 D13 सत्कारो (for सस्कारो) D4 क्रियते तस्य सत्कारो (for the prior half) B4 मयाप्येव (for ममाप्येष) B1 3 यथाविधि, M3 तथा तव

Colophon V3 mostly damaged —*Kānda name* Ñ B1.3 4 D4 13 लका° —*Sarga name* Ñ V1 2 B D4 13 विभीपणवि(D13 °प्र)लाप —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2 B2 4 D4 13 om, Ñ2 97, V1 92, B1 90, B3 89, D5-7 G M3 5 112, D9 94, D10 11 111, T2 120, T3 123, M1 2 113 —After colophon, G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

68

(l 1) Ñ B2 D4 वैधव्येन, V3 सेवान्यथा, D5 T1 नेवान्येव, D13 वैधव्ये च, G3 नेकान्येव (for सैवान्येव) D4 सयुक्ता (for सवृत्ता) Ñ1 B2 4 M2 धिग्राज्य (for धिग्राज्ञा) Ñ1 चपलो श्रिय, Ñ2 V1.3 B4 D5 13 T1 3 G3 M3 5 चचला श्रिय, B2 D6 चचलश्रिय (D6 °य) (for चञ्चला श्रियम्) D4 विग्राज्ञा चपलश्रिया (for the post half). B3 सैवास्मि सवृत्ता शोच्या विगाज्ञा विपुला श्रिय —V3 om. l 2-7 —(l. 2) Ñ2 सुन सु-, T2 सुभ्रश, Ck t as above (for सुभ्रु सु-) Ñ3 B3 -व्यक्तोन्नत, Γ2 3 त्वक्समुन्नत, B2 -त्वचमुन्नस, B4 -व्य... न (illeg.), D4 -व्यक्तिमन्मुस, D7 -[अ]क्षसमुन्नस, G1.2 -[अ]क्षिसमन्वि(G2 °मुन्न)त, Cg as above (for -त्वक्समुन्नसम्) Ñ1 सुभ्रु सुरम्यमुन्नत, D13 सुभ्रु विलसदुन्नत, M5 सुभ्रु सुदरनासिक (for the post half). —(l 3) D9 T2 3 M3 Cm कीर्ति-, Cg k t as above (for कान्ति-) B4 ज्योतिभिस्, D4 -धृतिभिस् (for -द्युतिभिस्) Ñ1 D4 13 इन्द्र- (for इन्दु-) —(l 4) Ñ2 B2 4 -मुकुटोदग्र, D4 मुकुटज्वाल, D9 कूटोज्ज्वलित, D13 -कूटैज्वलित, G1 -कोटिज्वलित, G3 -मकुटोज्ज्वलित (hypm), Cm g as above (for कूटोज्ज्वलित) Ñ1 B2-4 D4 13 शृगार, T3 ताम्रोष्ठ (for ताम्रास्य) G2 तप्त (for दीप्त) M2 5 -लोचन (for -कुण्डलम्) Ñ2 V1 2 शृगारादीप्तकुडल, G1 श्रीमज्ज्वलितकुडल (for the post half) —(l 5) Ñ2 -दीप्ताक्ष (for -लोलाक्ष) Ñ2 B4 D13 भवत, M1 पीत्वा यत्, Cv as above (for भूत्वा यत्) Ñ1 V1 2 B2 3 भवत्यापानभूमिषु, D4 भवत पर भूमिषु (for the post half) —(l 6) T1 damaged, G3 M5 विविध (for विविध-) B4 D4 -स्रग्धर M5 चदन (for स्रग्धर) B4 वर्ण- (for वल्गु-) D7 9 G2 युत, T2 -धर, Ck t as above (for कथ) Ñ1 वर्णचित्र कथ कथ, V2 lacuna, D4 वर्णं शिनिकठ भृश शुभ (hypm), M2 वल्गुस्मितकथारत, G (ed) चारुवल्गुस्मित शुभ (for the post half) D13 विविधहितमुक्त, चारुवाक्य स्मित तव —V2 illeg for l 7 D6 reads l 7 (except तदे) in marg —(l 7) Ñ2 V1 शरीरे ते (V1 तु), B2-4 शरीर ते, D5 T1 G3 M1 3 तवेद हि, G1 तदेतद्धि, G (ed) शरीरांते (for तवैव हि). Ñ1 D4 देवायत्तमिद तत्ते, D13 तव त्विद तदव हि, M2 तदेव पतितस्याते (for the prior half) G1 विभो (for प्रभो) —(l 8) T3 -निर्भिन्न (for -निर्भिन्न) D5 T1 M1 3 सिक्त, D13 वक्त्र, Ct as above (for रक्त) Ñ1 रुधिर रक्तविस्रव, Ñ2 V B2-4 पतित रण (V3 राम)मूर्धनि (Ñ2 B2 3 °भूमिषु), D4 रुधिर वक्त्रनो भृश (for the post half) —V3 damaged for l 9 —(l 9) D5 विस्तीर्ण-, D9-11 T1 G1 M2 3 5 Ck t विशीर्ण-, Cm as above (for विकीर्ण-) Ñ2 V1 2 D4 -मेदसासिक्त (D4 °कीर्ण) (for -मेदोमस्तिष्क) Ñ1 विकीर्णमिदमासिक्त, D13 विकीर्णं स्ववसासिक्त (for the prior half) D4 सिक्त राजन्नपासुभि. (sic) (for the post half) —(l 10) M1 2 पश्चिमेय (for पश्चिमा मे) Ñ2 V1 B3 D6 सवृत्ता (for सप्राप्ता) V1 निशा (for दशा) D7 9-11 Ct दायिनी, Cg as above (for -कारिणी) Ñ V2 3 B2-4 D4 13 वैधव्यकर (V3 B2 °कारि)णी द (V3 B3 नि)शा, M2 वैधव्य करुणा दशा (for the

[illegible] वक्ष्यति मन्दया ।
[illegible] राक्षसेश्वर ।
[illegible] गमिता त्वया ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] राक्षसर्षभ ।
[illegible] ।
[illegible] महत् ।
[illegible] ।

कान्त विहरिष्यधिक दीप्त समामभूमिपु ।
आभ्याभरणभामियंद्विद्युद्धिरिव तोयद ।
तदेवाद्य शरीर ते तीक्ष्णैर्नैकशरैश्चितम् ।
पुनर्दुर्लभसस्पर्शं परिष्वक्तुं न शक्यते ।
श्वाविध शललेर्यद्वद्वाणैर्लग्नैर्निरन्तरम् ।
स्वर्पितैर्मर्मसु भृश सछिन्नस्नायुबन्धनम् ।
क्षितौ निपतित राजन्पश्यामि रुधिरच्छवि ।
वज्रप्रहाराभिहतो विकीर्ण इव पर्वत ।
हा स्वप्न सत्यमेवेद त्व रामेण कथ हत ।

B3 D4 -नृपते (for -भूमिपु) —After l 20, D7 G1.3 K (ed, within brackets) ins.

2* विनीत गुरुपूजासु शान्त शकरपूजने ।

—(l 21) D4 प्रति-, T2.3 वर- (for भाति). Ñ1 D13 -चालै-भिर्, Ñ2 V1.2 B2-4 D4.8 -शोभाभिर्, G1 -भाभिस्तद्, M3 -भाभिर्यो (for भाभिर्यद्). —(l. 22) D8 [आ]र्थ (for [अ]द्य). G2 तीक्ष्णैश्च (for तीक्ष्णैर्नैक-). Ñ1 D4.5 T1 G3 M [illegible] शरैश्च; Ñ2 V D10 नेकशरैश्च, B3 उग्रै शरैश्च, B4 घन शरैश्च, D13 घनै शरैश्च, G1 रामशरैश्च (for नैकशरैश्च) D8 च्युत (for चितम्). —(l 23) D8 सस्पर्श (for -सस्पर्श) —V3 damaged from ष्वक्तु up to l 25. B4 D10 T2 परिरब्धु (for परिष्वक्तु). —(l. 24) Ñ1 V1.2 B2.4 D9 श्वाविध, B3 शुचिर, D13 श्वाविधे, T1 G M1 Cr k श्वाविद्व, T2.3 M3 श्वाविद, Cm g t as above (for श्वाविध). B3.4 D9 शलभैर् (for शल्लै र्) Ñ1 V2 B3 D9-11.13 [illegible], B2.4 [illegible], T2 [illegible] (for [illegible]). Ñ V1.2 B2 D7.9-11.13 M2 लग्नैर्बाणैर् (by transp.), B3 [illegible], M1 [illegible] (for बाणैर्लग्नैर्) B4 [illegible] (for the post. half) D4 श्वाविद्ध दर्शन[illegible]
—(l 25) Ñ1 V1 D13 अर्पितैर्, B2.3 अर्पित, D4 अपि ते, D8 T2.3 [illegible], G2 सार्पैर्, Cg.t as above (for स्वर्पितैर्) D13 [illegible] (for [illegible]) B2 [illegible], B3 [illegible] (for [illegible]) D8 [illegible] (for -बन्धनम्). D4 छिन्नस्नायुस्वबन्धन, D13 [illegible] (for the post. half). —(l. 26) M1 [illegible] (for [illegible]) D8 T1 G2.3 [illegible], D9-11 [illegible], G1 [illegible], M1 [illegible], M2 [illegible] (for पश्यामि) B2-4 [illegible] (for [illegible]) M3 Cg [illegible] (for the post half) [illegible] Cr g [illegible] —B3 reads l. 27 in marg. —(l. 27) D6.7 T2.3 M1 [illegible]; D9-11 Ct [illegible], G1 [illegible], G2 [illegible], M2 [illegible], Cm as above (for -प्रहाराभिहतो). Ñ V B2-4 D4.13 [illegible] (Ñ2 V1 D9 [illegible]) प्रहारेण (V2 [illegible]) [illegible] (for the prior half). Ñ V B2-4 D4.13 G1 M2 [illegible] (for विकीर्ण). Ñ V B2-4 D4.13 G1 M2 [illegible]; Cm t as above (for [illegible]). —G1 reads, G2 repeats l 28-29 after l 47. —(l. 28) M2 [illegible] (for [illegible]). G1 [illegible] [illegible], G2 [illegible] (for the prior half). G1 transp. [illegible] and [illegible] B3 (marg. also) [illegible]; D4 T2.3 [illegible] (by transp.) (for [illegible])

त्वं मृत्योरपि मृत्युः स्याः कथं मृत्युवशं गतः ।
त्रैलोक्यवसुभोक्तारं त्रैलोक्योद्वेगदं महत् ।
जेतारं लोकपालानां क्षेप्तारं शङ्करस्य च ।
दृप्तानां निग्रहीतारमाविष्कृतपराक्रमम् ।
लोकक्षोभयितारं च नादैर्भूतविराविणम् ।
ओजसा दृप्तवाक्यानां वक्तारं रिपुसंनिधौ ।
स्वयूथभृत्यगोप्तारं हन्तारं भीमकर्मणाम् ।
हन्तारं दानवेन्द्राणां यक्षाणां च सहस्रशः ।
निवातकवचानां च संग्रहीतारमीश्वरम् ।
नैकयज्ञविलोप्तारं त्रातारं स्वजनस्य च ।
धर्मव्यवस्थाभेत्तारं मायास्रष्टारमाहवे ।
देवासुरनृकन्यानामाहर्तारं ततस्ततः ।
शत्रुस्त्रीशोकदातारं नेतारं स्वजनस्य च ।
लङ्काद्वीपस्य गोप्तारं कर्तारं भीमकर्मणाम् ।
अस्माकं कामभोगानां दातारं रथिनां वरम् ।
एवंप्रभावं भर्तारं दृष्ट्वा रामेण पातितम् ।
स्थिरास्मि या देहमिमं धारयामि हतप्रिया ।
शयनेषु महार्हेषु शयित्वा राक्षसेश्वर ।
इह कस्मात्प्रसुप्तोऽसि धरण्यां रेणुपाटलः ।
यदा मे तनयः शस्तो लक्ष्मणेनेन्द्रजिद्युधि ।

—(l. 29) G1 असि (for अपि) D5 G3 स्यात् (for स्याः) —For l 29, Ñ V B2–4 D4.13 subst

3* त्वां मृत्युरूपिणं सख्ये प्रत्युद्यास्यति को रिपुः ।

[V3 damaged for the prior half. D4 प्रत्युद्रास्यति, D13 प्रतियास्येत (for प्रत्युद्यास्यति) V3 मे (for को) B2.4 नृप (for रिपु).]

—(l 30) D5 भर्तारं, D6 गोप्तारं (for -भोक्तारं). V1 B2–4 -[उ]द्वेजनं, V3 -[उ]द्वेगनं (for -[उ]द्वेगदं) Ñ1 D13 सदा (for महत्) T2.3 M1.2 त्रैलोक्योद्वेगकार(M1 °रि)णं(M2 °कं) (for the post half) —For l 30, D4 subst

4* त्रैलोक्ये वसुभेत्तारं राक्षसं भीमविक्रमम् ।
धर्मव्यवस्थाभेत्तारं त्रैलोक्योद्वेदनं सदा ।

—(l 31) B2–4 सर्वलोकानां (for लोकपालानां). —B4 om from the post half up to the prior half of l 34 Ñ1 B3 राघवस्य (for शङ्करस्य) —After l 31, M1 reads l. 39 —(l 32) D4 निग्रहीता च, D13 प्रग्रहीतारम्, T2.3 M3 विग्रही° (for निग्रहीतारम्) Ñ2 V B2.3 अविगाह्य, D13 अनिर्गत- (for आविष्कृत) —Ñ1 om l 33–35 D4 om l 33–34 M1 om l 33 Ñ2 V B2.3 read l 33–35 after l. 39 —(l 33) D7 लोक Ñ2 B2 वै (for च) V त्रैलोक्यक्षोभकर्तारं, B3 लोकक्षोभनकर्तारं (for the prior half) D9–11 साधु- (for नादैर्) D7.9–11 G1 -विदारणं (for -विराविणम्) Ñ2 सर्व-प्राणिभय‥ (illeg), V B2.3 प्रसह्य युधि(B2.3 भुवि) रावणं, M3 नादैर्भूतानि राविणं (for the post half) —After l 33, D11 reads श्रीरामचन्द्राय नमः —M1 reads l. 36 before l 34 —(l 34) Ñ2 V B3 तेजसा (for ओजसा) D7.9 ध्वस्त- (for दृप्त) V2 -बालानां (for -वाक्यानां) Ñ2 V B2.3 मन्त्रि- (for रिपु-) —D9 M1 om l 35 D4 reads l 35 after l. 39 —(l 35) T2.3 स्वरूप- (for स्वयूथ-) Ñ2 B3 transp -यूथ- and भृत्य- Ñ2 V1.2 B4 -भर्तारं, B2.3 -शास्तारं, D5 T1 G3 M2.3.5 वर्गाणां (for -गोप्तारं) D4 सुतभृत्यप्रशास्तारं, D7 स्वयूथं भृशगोप्तारं, G1 स्वयूथं नित्यगोप्तारं (for the prior half) B4 D4 हर्तारम्, D5 T1 G3 M2.3.5 गोप्तारं, T2.3 भर्तारं, G2 भयदं (for हन्तारं) Ñ2 V2 D4 अमितौजसां, V3 B2.3 अरितेजसां, B4 अरिचेतसां, D5 T1 G3 M2.5 भीमविक्रमं (for भीमकर्मणाम्). V1 नेतारं स्वजनस्य च (for the post half) —B4 om l 36–39 —(l 36) V3 damaged, D6 हर्तारं (for हन्तारं) G2 तु (for च) —V3 om l 37–38 —(l 37) D7.9–11 तु (for च) —T1 damaged from सं up to त्रातारं in l 38 B2 निग्रहीतारम् (for संग्रहीतारम्) Ñ D4 संग्रामे तारकस्य च, V2 संग्रामे तारमीश्वरं, D10.11 G2 M1 Ct नि(G2 M1 स)ग्रहीतारमाहवे (for the post half) —(l 38) Ñ1 सज्ञा- (for यज्ञ-) Ñ1 D4 -प्रलोप्तारं (for -विलोप्तारं) G1 अनेकयज्ञगोप्तारं (for the prior half) D9 ‥ स्वबलस्य च (for the post half). —After l. 38, Ñ2 D4 read l 42 —Ñ1 om l 39–42. D9 G2 om (hapl) l. 39–41 —(l 39) Ñ2 कर्म- (for धर्म-) V3 -कर्तारं (for -भेत्तारं) V3 स्त्रावकम् (for -स्रष्टारम्). D4.13 एव च (for आहवे). —V1 B3 om l 40–41 V2 illeg for l 40 —(l. 40) V3 B2 D4.13 -[अ]सुरेंद्र-, B4 -[अ]सुरेभ्य, T2 -[अ]सुरस्य (for -[अ]सुरनृ-) B4 प्रहर्तारं (for आहर्तारं) D4 महाबलं, D5 T1 G3 इतस्ततः (for ततस्ततः) —D13 om l 41 —(l 41) Ñ2 B2.4 D4 M2 शत्रूणां (for शत्रुस्त्री-) Ñ2 V2.3 B2.4 कर्तारं (for -दातारं) Ñ2 D4.6 T2.3 गोप्तारं, V3 जेतारं (for नेतारं). B1 D6.10.11 T2.3 M1.2 स्वबलस्य च, D7 G1 निजसैनिकान्, Cg as above (for स्वजनस्य च) —(l 42) B3 (marg also) त्रातारं, G1 M1 भोक्तारं (for गोप्तारं) B2 भर्तारं, B3 भक्तारं, B4 भेत्तारं, D4.13 रक्षसां, D7 G1 हर्तारं (for कर्तारं) D4 भीमविक्रमं, D7 G1 बद्ध(G1 बधु)-वैरिणां (for भीमकर्मणाम्) —(l 43) B3 मान-, B3 दान-, B4 चापि (for काम-) —T1 damaged from नां in the post half up to पा in l 44 —(l 44) B2 (marg. also) दिष्ट्या (for दृष्ट्वा) D6 पीडितं (for पातितम्) —(l. 45) Ñ2 B4 D7.9 M5 स्थितास्मि (for स्थिरास्मि) D7 [अ]हं, T1 G3 यद् (for या) Ñ1 B4 D4.13 यदि शो(D4 लो)केन (for या देहमिमं) G1 स्थिरास्म्यहमिमं देहं (for the prior half). Ñ1 D13 धारयती, D4 धारयिष्ये (for धारयामि) Ñ1 B4 D4.13 कलेवरं, Ñ2 विना प्रभुं, V1.2 B2 G2 हतप्रियं, V3 B3 M2 विना प्रियं, Ct as above (for हतप्रिया) —V3 om l 46–47 —(l 46) B2 D4 शायित्वा, B3 शयितो (for शयित्वा) B3 D4 राक्षसेश्वरं, B4 D6 T2 राक्षसेश्वर (for °सेश्वर) —(l. 47) Ñ2 V1.2 B2–4 D4.9–11 -गुण्ठितः, M2 -कुण्ठितः (for पाटलः) D13 G3 रणपांसु(D13 °शु)षु (for रेणुपाटलः) —(l 48) D9 यथा (for यदा). B2 मद्-, D6 ते

तदा स्वमिहता तीव्रमथ स्वग्नि निपातिता ।
साह नन्धुजनैर्हीना हीना नाथेन च त्वया ।
विहीना कामभोगैश्च शोचिष्ये शाश्वतीः समाः ।
प्रपन्नो दीर्घमध्वानं राजन्नथ सुदुर्गमम् ।
नय मामपि दुःखार्तां न वर्तिष्ये त्वया विना ।
कस्मात्त्वं मां विहायेह कृपणां गन्तुमिच्छसि ।
दीनां विलपतीं मन्दां किं च मां नाभिभाषसे ।
दृष्ट्वा न खल्वसि क्रुद्धो मामिहानवकुण्ठिताम् ।
निर्गता नगरद्वारात्पद्भ्यामेवागता प्रभो ।
पश्येष्टदार दारांस्ते भ्रष्टलज्जावगुण्ठनान् ।
बहिर्निष्पतितान्सर्वान्कथं दृष्ट्वा न कुप्यसि ।
अयं क्रीडासहायस्तेऽनाथो लालप्यते जनः ।
न चैनमाश्वासयसे किं वा न बहु मन्यसे ।
यास्त्वया विधवा राजन्कृता नैकाः कुलस्त्रियः ।
पतिव्रता धर्मपरा गुरुशुश्रूषणे रताः ।
ताभिः शोकाभितप्ताभिः शप्तः परवशं गतः ।

(for मे) V3 G1 शातो, B4 सस्यो (for शस्तो) Ñ1 यदा तेवाभिशस्तोसा, B3 यदामिततपा शांतो, D4 यदा त्वेव विनष्टेसौ (for the prior half) D13 भुवि (for भुवि) —(l. 49) D9 तथा V1 स्मृति, B2 [अ]स्म्यत-, B3 [अ]प्यमि-, D9 M2 3 [अ]स्म्यभि (for स्वमि-). Ñ D4 तदेवास्मि हता वीर, V2 तदा स्मृतिहता वीर, B4 तदा स्मृतिर्हतालयम्, D13 तदा विनिहतो वीर (for the prior half). D9 M3 त्वरिमन्, M3 चास्मि (for स्वस्मि). D9 M3 निपातिते (for निपातिता) Ñ V2 D4 13 किं त्वया विधवा(D4 °भ्रमा) कृता, B2–4 अथास्मि विनिपातिता (for the post half).—(l. 50) B2 reads the prior half in marg M3 न (for सा) D13 सुत- (for बन्धु-) Ñ V B2 4 D4 13 शतैर्, B3 -गतैर् (for -जनैर्) G (ed.) सेदानीं बधुभिर्हीना (for the prior half). Ñ D4 13 त्वया, D9 om. (hapl.) (for second हीना). Ñ1 D4.13 रावण, Ñ2 illeg., M3 तु त्वया (for च त्वया).—(l. 51) D9 विहता (for विहीना) D4 -भोगाभ्या, D13 -भोगेषु (for -भोगैश्च) —(l. 52) T2 प्रसन्नो, M5 प्राप्त ते (for प्रपन्नो) Ñ1 B4 D4 13 यासि सु-, Ñ2 B3 त्व यासि, V1 2 T3 M3 अथासि, V3 M2 अथापि, B2 यासि॰, D5 T1 G3 M5 अपि सु-, T2 यथासि (for अथ सु-).—(l. 53) V3 damaged from मा up to न G1 अथ (for अपि) Ñ V2 D4 13 कल्याण, V1 B2–4 न स्वार्तां (for दुःखार्तां) G3 न मामपि च दुःखार्ता (for the prior half) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 वर्तयिष्ये, D5 T1 G3 M3 न जीविष्ये (for न वर्तिष्ये) Ñ V2 D4 13 सह (for विना) —V3 om. l. 54–56 —(l. 54) M3 कस्य (for कस्मात्) and transp. त्वं and मां. D6 G1 2 [प]व (for [इ]ह). Ñ V2 D4 13 कस्य वा मां प्रदाय त्वं, V1 illeg., B2–4 कस्य (B4 °थ) वा मां विहायैव (B2 °कां) (for the prior half) Ñ1 B2–4 D4 6 13 M1 अर्हसि (for इच्छसि).—V3 om. l. 55–62 V1 om. l. 55 —(l. 55) D5 T1 M5 विलपिता, D6 T2 3 G3 M3 Cg विलपितैर्, D9 विलपिनीं, D11 विलपती (for विलपतीं) B2–4 भार्यां, D5 T1 G3 मद, Cg as above (for मन्दां) D4 किंस्वित्, D5 T1 किं नु, D6 T2 3 G2 M1 किं त्वं, M3 किं वा (for किं च). G2 मा (for मां). B4 न विभाषसे (for नाभि°) —(l. 56) D7 9–11 G3 [अ]भि- (for [अ]सि) G1 दृष्ट्वा खल्वसि सक्रुद्धो (for the prior half). Ñ D4 13 स्वयमागता, V1 B2–4 D7 10 11 Ct [अ]नवगुठितां, Cg as above (for °कुण्ठिताम्).—After l. 56, Ñ2 reads l. 61 for the first time, repeating it in its proper place.—Ñ1 D13 om. l. 57–60.—(l. 57) Ñ2 V1.3 B2–4 D5 नगरतोष (for नगरद्वारात्) —V1 om. from the post half up to the prior half of l. 60 Ñ2 हि यत्, V1 च यत्, B2–4 [इ]ह यत्, M5 च तां (for [आ]गता) D4 प्रयास्येह त्वया सह (for the post. half).—D4 om. l. 58–60 B3 om. l. 58.—(l. 58) M3 सुदार (for [इ]ष्टदार) Ñ2 दारा सर्वास (for -दार दारांस्). Ñ2 -गुठिता, V1 B3 -गुठना, D9 M1 3 Cg -गुठितान्, D7 9 G1 -गुठिनान्, T1 G3 M5 कुठनान्, G2 कुठिना, Ct as above (for -गुण्ठनान्) T2 3 M3 भ्रष्टलज्जानकुठिनान् (for the post half) —(l. 59) Ñ2 V1 B4 निष्पतिता, B2 3 निपतिता (for निष्पतितान्) D6 कुप्यसे, T2 कुप्यते (for कुप्यसि). Ñ2 V1 B2–4 पर्षां त्वं कुरुषे कथं (for the post. half) —(l. 60) Ñ2 V1 B2–4 क्रीडासहायस्ते नाथ (for the prior half). Ñ2 V1 B2 3 त्वयं, V3 D5 7 T1 G1 3 M5 नाथ, B4 (with hiatus) अय (for ऽनाथो) ☙ Cv (यद्वयथा?) नाथ लालप्यते जन इति पाठः । नाथो लालप्यत इति पाठे अनाथ इति पदच्छेदः ।, Cr (तेना?) नाथो लालप्यत इत्यत्र अनाथ इति पदच्छेदः ।, Cm तेनाथ इत्यत्र अनाथ इति पदच्छेदः ।, Cg क्रीडासहायस्तेनाथो लालप्यत इति पाठे अनाथ इति छेदः ☙ —D9 om. l. 61–62 —(l. 61) Ñ2 (first time) T1 न चैवम्, D1 न चैनम्, T2 स चैवम् (for न चैनम्) Ñ2 (both times) V1 3 B2–4 D4.5 10 11 T1 G2 आश्वासयसि (B4 °से) G3 क (for किं). Ñ2 (second time) V1.3 B3–4 प्रतिबुध्यसे, D4 ता न बुध्यसे (for बहु मन्यसे) Ñ2 (first time) मां त्वं तु किं नावबुध्यसे (hypm.) (for the post half) Ñ1 न चैवाश्वासयसि मां किं वा नाद्यावबुध्यसे, D13 नैवमाश्वासयसि मां किं च त्वं नावबुध्यसे.—(l. 62) D4 5 13 T1 यस्त्वया, G3 तास्त्वया (for यास्त्वया) V1 कृता सर्वा (for कृता नैका) V3 damaged for स्त्रियः. Ñ1 कृतातेन कृतास्मि यत् (for the post. half).—D13 om l. 63–67 —(l. 63) V3 D7 9–11 -रता (for -परा). B2 3 पति- (for गुरु-) Ñ1 गुरुशुश्रूषुतत्परा (sic) (for the post. half) —V3 om. l. 64 —(l. 64) D7 क्रोधाभि-, T3 त्वं शोक- (for शोकाभि-). M3 भूताभि (for -तप्ताभि).—For l. 64, Ñ1 D4 subst., while Ñ2 ins. before l. 66:

5* त्राहि शोकाभिभूतास्मि नूनं दग्धास्मि हे प्रभो ।

[D4 मा काम- (for शोकाभि-) Ñ2 भूताना (for -भूतास्मि)],

whereas Ñ2 V1 2 B2–4 subst. for l. 64

6* ताभिः शोकपरीताभिर्दृष्टो वशपराभवम् ।

त्वया विप्रकृताभिर्यत्तदा शप्त तदागतम् ।
प्रवाद सत्य एवाय त्वा प्रति प्रायशो नृप ।
पतिव्रताना नाकस्मात्पतन्त्यश्रूणि भूतले ।
कथ च नाम ते राजन्लोकानाक्रम्य तेजसा ।
नारीचौर्यमिद क्षुद्र कृत शौण्डीर्यमानिना ।
अपनीयाश्रमाद्राम यन्मृगछद्मना त्वया ।
आनीता रामपत्नी सा तत्ते कातर्यलक्षणम् ।
कातर्य च न ते युद्धे कदाचित्सस्मराम्यहम् ।
तत्तु भाग्यविपर्यासान्नूनं ते पक्वलक्षणम् ।
अतीतानागतार्थज्ञो वर्तमानविचक्षण ।
मैथिलीमाहृता दृष्ट्वा ध्यात्वा निश्वस्य चायतम् ।

69

After 6 99 41, D7 M2 (preceded by colophon) K (ed, l 1–19 within brackets) ins., D9–11 (D9 preceded by an addl colophon) cont after 3142*, D5 6 T G3 M1 3 ins only l 20–34 after 6 99 41, G1 2 ins only l. 1–2 and l 20–34 after 6 99 41, M5 ins. only l 21–34 after 6 99 41, whereas Ñ V B2 (before l 30) 3 4 D4 13 ins l 19–34 after l 29 of App I (No 70)

स प्रविश्य पुरीं लङ्का राक्षसेन्द्रो विभीषण ।
रावणस्याग्निहोत्र तु निर्यापयति सत्वरम् ।
शकटान्दारुपात्राणि अग्नीन्वै याजकास्तथा ।
तथा चन्दनकाष्ठानि काष्ठानि विविधानि च ।
अगरूणि सुगन्धीनि गन्धाश्च सुरभींस्तथा ।
मणिमुक्ताप्रवालानि निर्यापयति राक्षस ।
आजगाम मुहूर्तेन राक्षसै परिवारित ।
ततो माल्यवता सार्ध क्रियामेव चकार स ।
सौवर्णी शिबिका दिव्यामारोप्य क्षौमवाससम् ।
रावण राक्षसाधीशमश्रुपूर्णमुखा द्विजा ।

—Ñ1 om l 65 —(l 65) Ñ2 V B2–4 नो, D5 T1 3 G3 यत्, D9–11 च, M2 तु (for यत्) Ñ2 V B2–4 यदा, D9 M2 यथा (for तदा) V3 D5 9–11 T1 G3 शप्तस, Cm g.t as above (for शप्त) D5 9 T1 G3 M2 तथागत, Cm g t as above (for तदागतम्) D7 तदा विफलमागत (for the post half) —(l 66) Ñ B2 D6 10 सत्यम् (for सत्य) B3 (with hiatus) मे एव (for एवाय) V3 प्रवादोय ... (for the prior half) Ñ1 V B3 4 M1 चरति (for त्वा प्रति) Ñ1 V2 B2 4 M1 जने, V1 3 रणे (for नृप) B3 ते चरति यशो नृषु, D1 चरति प्रसवे जने (for the post half) —V3 om l 67 —(l 67) D4 तु कस्मात् (for नाकस्मात्) D5 T1 G M1 5 Ck [आ]स्राणि, Cg t as above (for [अ]श्रूणि) —(l 68) Ñ1 D4 नाचरते (D4 °से), B2 च ते नाम (by transp), D13 नाम च ते (by transp), G1 2 नाम त्वया, M1 त्व नाम ते (for च नाम ते) M2 किं च नाम कृत राजन् (for the prior half) V3 mostly damaged for the post half Ñ1 D4 13 लोकम् (for लोकान्) B3 भूतले, D6 मानिना (for तेजसा) —(l 69) Ñ1 -शौर्यम्, D13 कार्यम् (for -चौर्यम्) Ñ2 V1 2 B2–4 M2 कृत्वा, D5 क्षौद्र (for क्षुद्र) D4 मारीचेन ध्रुव क्रोधात् (for the prior half) Ñ2 क्रूर, V1 2 क्षिप्र, B2–4 M2 क्षुद्र, D5 T1 G3 कथ (for कृत) Ñ1 T3 Ct शौटीर्य- (for शौण्डीर्य-) D5 T1 G3-मानिन (for -मानिना) Ñ2 V1 2 B2–4 शौटीर्य(B3 4 °र)माश्रित(V1 °गत, V2 B4 °श्रित) —(l 70) V1 3 B3 4 D5 T1 राजन् (for राम) M2 तदा (for त्वया) V1 3 B2–4 transp मृगछद्मना and त्वया Ñ V2 D4 13 यत्नेन(Ñ2 ...[illeg]) मृगछद्मना (for the post. half).—(l 71) V2 B4 राज- (for राम-) Ñ V B4 ते, B2 [इ]य, B3 om. (subm), D4 च, D13 वै (for सा) Ñ2 V3 B4 तु (for ते) Ñ V B2–4 D4 13 M2 5 कातर-, Cg as above (for कातर्य-) D9–11 G1 2 अपनीय च (G1 2 स-) लक्ष्मण (for the post. half) —D4 om (hapl) l 72–73 —(l 72) Ñ V B4 D9 transp च and न D13 कातर्य न वने युद्ध (for the prior half) —V3 damaged from the post half up to ना in l 74 D13 कातर्य (for कदाचित्) B2 4 तु (for स-) G1 न कदाचित्स्मराम्यह, M1 कदाचिदपि सस्मरे (for the post half) —(l 73) Ñ1 तव शील-, Ñ2 V2 B2 3 तत्तु शील-, V1 B4 तत्तु शील , D6 T3 यत्तु भाग्य-, D9 कर्तुं ना, G1 तत्तद्भाग्य- (for तत्तु भाग्य-) Ñ1 G1 विपर्यास (for विपर्यासात्) B4 मूल (for नून) Ñ D9 क्षय , B2 कृश-, B3 4 मृत्यु-, D7 कृत-, G3 पक्ष-, Cv r m g t as above (for पक्व) M1 समुपागत (for पक्वलक्षणम्) —(l 74) Ñ1 D4 [अ]नागताना च (for -[अ]नागतार्थज्ञो) D13 अतीतेनागते चैव (for the prior half) Ñ1 V1 2 B2–4 D4 13 M5 वर्तमाने (for वर्तमान-) —(l 75) Ñ1 D4 13 G3 आगता (for आहृता) B2 3 ध्यानान् (for ध्यात्वा) V B4 D4 6 7 नि श्वस्य (for निश्वस्य) D13 वचो नि श्वस्य धारित (for the post half)

69

(l 1) D7 G1 2 M2 तत प्रविश्य लङ्का तु (for the prior half) —(l 2) D7 तद्, G2 च, M2 म (for तु). D7 आदाय च विनिसृत, G1 तदा चादाय नि सृत, G2 चादाय तु विनि सृत, M2 निर्यापयत सत्वर (for the post half) ꣸ Ct निर्यापयनि । स्मेनि शेष ꣸ —D7 om l 3 —(l. 3) M2 शकटे स्द K (ed) -रूपाणि (for -पात्राणि) D9 पाचकास् (for याजकास्) —D9 om (hapl.) l 4–5 —(l 4) D10 reads in marg second काष्ठानि —(l 5) M2 सुबहून् (for सुरभींस्) D7 गध च सुरभि तथा (for the post half) —(l. 6) M2 -प्रवालाश्च (for प्रवालानि) M2 निर्यापयत D7 यात्नयिष्यति राक्षस (for the post half) —D7 om l 7–8 —(l 8) M2 माल्यवान्स्तेन सहित पितृमेध चकार ह —(l 9) D7 M2 सौवर्णा —(l 10) M2 राक्षसेन्द्र तु (with hiatus) (for राक्षसाधीशम्). D10 अश्रुपर्णि- —After l 10, M2 reads

तूर्यघोषैश्च विविधैः स्तुवद्भिश्चाभिनन्दितम् ।
पताकाभिश्च चित्राभिः सुमनोभिश्च चित्रिताम् ।
उत्क्षिप्य शिबिकां तां तु विभीषणपुरोगमाः ।
दक्षिणाभिमुखाः सर्वे गृह्य काष्ठानि भेजिरे ।
अग्नयो दीप्यमानास्ते तदाध्वर्युसमीरिताः । [15]
शरणाभिगताः सर्वे पुरस्तात्तस्य ते ययुः ।
अन्तःपुराणि सर्वाणि रुदमानानि सत्वरम् ।
पृष्ठतोऽनुययुस्तानि प्लवमानानि सर्वतः ।
रावणं प्रयते देशे स्थाप्य ते भृशदुःखिताः ।
चितां चन्दनकाष्ठानां पद्मकोशीरसंवृताम् । [20]
ब्राह्म्या संवेशयांचक्रू राङ्कवास्तरणावृताम् ।
वर्तते वेदविहितो राज्ञो वै पश्चिमः क्रतुः ।
प्रचक्रू राक्षसेन्द्रस्य पितृमेधमनुत्तमम् ।
वेदिं च दक्षिणप्राच्यां यथास्थानं च पावकम् ।

l. 17 —(l. 11) M2 शयाना नि स्वनैस्तथा (for the post. half) —(l. 12) M2 वि- (for first च). D9 पताभिश्च विचित्राभि (for the prior half) D7 9 चित्रित, M3 शोभितां, Ct as above (for चित्रिताम्) —(l 13) M2 शितकायां, Ct as above (for शिबिकां तां). —M2 om l 14 —(l 14) D7 (marg also as above) भेदिरे (for भेजिरे) —D7 om. l 15-16. —(l 15) M2 च (for ते) and यथा येनैव बोधिता (for the post half) —(l 16) M3 शकटेषिगता सर्वे पुरस्तात्सत्यमेव तु ❀ Ct शरणाभिगता आधारस्थानकुण्डस्था॰. ❀ —(l 17) D7 9 रोदमानानि (for रुदमानानि) M3 सस्वर (for सत्वरम्). —M2 om l. 18 —(l. 18) D7 सर्वश (for सर्वत) —Ñ2 illeg for l 19-20. —(l 19) V3 प्रहिते (for प्रयते). B4 परिचारिण (for भृशदु खिता.) Ñ1 V1 2 B2-4 D4 13 नि(V1 नि , V3 D13 वि)क्षिप्य परिचारिका , V3 mostly damaged (for the post. half) —(l 20) V3 दिव्य- (for चितां) D4 चकार (for चन्दन-) B3 -काष्ठा ता, D10 11 -काष्ठैश्च (for -काष्ठानां) D9 M2 चिता चक्रुस्तदा (M3 °त) शीघ्र (for the prior half) V2 B3 3 (m. also as above) पद्मकेशर-, D5 T1 पद्मकौशिर-, D7 (marg also as above) पद्मकौशीय-, G1 पद्मकोशेय-, G3 पद्मकौशीत-, G (ed) नागकेशर-, Cm g k t as above (for पद्मकोशीर-) Ñ1 V B2-4 D4 13 संयुता, D9-11 -चन्दनैः (for -संवृताम्). M3 चदनै सुसुगंधिभि (for the post. half). —After l 20, Ñ V (V1 only l 2-3) B2-4 D4 13 G (ed) ins

1* तगरागुरुसंयुक्तां तुङ्गकालीयकाधिकाम् ।
महतीं सर्वगन्धानां चितां कृत्वा समुच्छ्रिताम् ।
चितायां राक्षसेन्द्रं तमारोप्य क्षौमवाससम् ।

[(l 1) G (ed) उदारागुरु- V2 B3 हिंगु- (for तुङ्ग-). V3 D13 -कालीयकोचिता, B2 -कालीयसंयुता —(l 2) Ñ2 -गधाभ्यां, V1 B4 D13 -गधाढ्यां, D4 सत्त्वानां (for -गन्धानां) —(l 3) Ñ1 चितां तां, Ñ2 V2.3 B4 D4 13 तां चितां, B3 तस्यां तु (for चितायां) V3 D13 (with hiatus) तु (for तम्). B2 राक्षसेंद्रं तमारोप्य (for the prior half) and संवृत (for आरोप्य). V3 निवेश्य वानरर्षभा (for the post half)], while D9 ins.:

2* त्वगेलापत्रसंयुक्तैस्तैलेयां शतदारुभि ।
महतीं गन्धकाष्ठैस्तु चितां दृष्ट्वा तत पुन ।
सछाद्य वस्त्रसंघातै क्षौमपट्टदुकूलकै ।,

whereas M3 ins after l. 20.

3* तथा चागरुकाष्ठैश्च तुङ्गकालेयकादिभि ।
शैलेयगुरुदारुभिस्त्वगेलापद्मसंयुतं ।
दारुभिर्विविधैश्चित्रैश्चितां कृत्वा ततस्तु ते ।

—Then M3 reads l 31.

—(l. 21) Ñ V2 B2-4 D4 प्रज्ञा (for ब्राह्म्या) B4 सानुदयांचक्रू (corrupt), D4 सनेगयांचक्रू, D7 G1 सचोदयामासु, D10 11 G2 Ck t समवेशयामास्, T2 3 संवेशयांचक्रे, M1 सवर्तयांचक्रू; Cm g as above (for संवेशयांचक्रू). D5 परार्ध्य-, G1 रौरव- (for राङ्कव-) D4 -[आ]भरणान्वित Ñ2 V1 B2 बांधवास्तरणाकितां(V1 °णाकित, B3 °णान्वित), V2 B3 4 राङ्कमास्तरणान्वित, V3 राकवा॰ सुवलान्विताः; D7 राकवाग्तरसवृता, T1 परार्ध्यास्तर*र्णा, G3 आराध्यास्तरणीवृता (for the post. half). D13 स्वर्गं सारणयांचक्रू (corrupt) राज्ञो हि विविधा क्रिया —(l. 22) D7 चैव विधिना, T3 वेदिसहितो, G1 2 वेदविधिना (for वेदविहितो). D6 7 M1 पश्चिम-, Cm.g as above (for पश्चिम॰) —For l 22, Ñ V B2-4 D4 13 subst.॰

4* तत्र ते वेदविद्वांसस्तं राज्ञ पश्चिमं क्रतुम् ।

[V2 B3 ततस्ते, B2 त तु ते, B4 D4 तत्रैव, D13 तेन ते (for तत्र ते). V3 वेदविद्वाना and पश्चिमां. Ñ2 B3 D13 ता रा(D13 तदा)ज्ञ पश्चिमा क्रियां (for the post. half)]

—(l 23) Ñ V B2-4 D4 13 चक्रिरे, D7 चक्रतु (for प्रचक्रू) Ñ2 B3 पितुर्, D6 ब्रह्म- (for पितृ-) G2 वेदम्, Cg k t as above (for -मेधम्) G (ed) प्रेतमेधम्. K (ed) अनुक्रम (for अनुत्तमम्) —(l. 24) Ñ V B2-4 D4 6 7 13 वेदीं, M5 वेद्या (for वेदिं) V2 3 B4 D5 T3 G3 दक्षिणा. D6 T2 M5 दक्षिणप्राच्या(M5 °च्चा), D7 10 11 G1 M1 Ck t दक्षिणप्राचीं; Cm g as above (for दक्षिणप्राच्यां). Ñ2 V2 3 B3 D4 पावकान् —For l 21-24, D9 subst .

5* कृष्णाजिनं ततो दत्त्वा हुत्वा प्रेताहुतिं तत ।
विभीषणोऽपि च मुहुरध्वर्युमहितः पुन ।
चितां तां राक्षसेन्द्रस्य सघृतां क्षौमवाससाम् ।
प्रह्व प्रवेशयामास राजार्हास्तरणोचित ।,

while M2 subst for l 21-24

6* कृष्णाजिनमथारोप्य ततो हुत्वा च पावकम् ।
विभीषणो महाबाहुरन्वयात्सहितस्तदा ।
घृताक्तं रावणं ते तु क्षौमवस्त्रमलंकृतम् ।
चितास्थं तत कृत्वा राक्षसा राक्षसाधिपम् ।
वस्त्रै सछादयामासु पताकाभिश्च सर्वत । [5]

—After l. 24, Ñ V B3 4 D4 13 ins

7* विभीषणस्तु संस्थाप्य तूष्णीं समसृजत्स्रुवम् ।

पृषदाज्येन सपूर्णं स्रुव सर्वे प्रचिक्षिपु ।
पादयो शकट प्रादुरन्तरूर्वोरुलूखलम् ।
दारुपात्राणि सर्वाणि अरणिं चोत्तरारणिम् ।
दत्त्वा तु मुसलं चान्य यथास्थान विचक्षणा ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च ।
तत्र मेध्य पशु हत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसा ।
परिस्तरणिका राज्ञो घृताक्ता ममवेशयन् ।
गन्धैर्माल्यैरलकृत्य रावण दीनमानसा ।
विभीषणसहायास्ते वस्त्रैश्च विविधैरपि ।
लाजैरवकिरन्ति स्म बाष्पपूर्णमुखास्तथा ।

[B3 D13 सप्राप्य (for संस्थाप्य) V2 B3.4 स्रय (for स्रुवम्)]

—V1 om. l 25–26 M2 om l. 25. Before l 25, D9 reads l 30–31 —(l 25) D6–7 T1 G2 3 M1 5 पूर्णेन (for सपूर्णं) D10 11 Ck t स्रुचे (for सर्वे) D11 विचिक्षिपु D9 स्रुच सव्ये विचिक्षिपु (for the post. half) —For l. 25, Ñ V2 3 B2–4 D4 13 G (ed) subst.

8* पृषदाज्यस्य सपूर्णां स्रुव सर्वां यथाविधि ।

[V3 आज्येन (for आज्यस्य) Ñ2 B2 3 स्रुच॰ (for स्रुव) G (ed) सपूर्णान्स्रुवान्सर्वान्]

—Then they cont

9* रावणस्य तदा सर्वे बाष्पपूर्णमुखा द्विजा ।

[B4 om from the post half up to the prior half of l 31]

—(l. 26) D4 पादपात् (for पादयो) T2 3 च स्रुव, Cm g k t as above (for शकट) Ñ V2 3 B2–4 D4 13 चक्रुर्, D7 प्रादाद्, D10 11 प्रापुर्, Ck as above (for प्रादुर्) Ñ2 illeg, V2 B2 D4 चतुरोराघुलूखल, B3 अतरोराघुलूखल, D10 11 M1 कर्वोश्चोलूखल तदा (M1 °था), G3 (with hiatus) कूर्वोश्च उलूखल (metri causa) (for the post half) —V3 om l 27–28 —(l 27) Note hiatus between the two halves D6 T3 3 तदा, Cg k t as above (for दारु) M5 (to avoid hiatus) ह्यरणि (for अरणिं) —For l 27, Ñ V1.3 B2 3 D4 13 subst

10* वानस्पत्यानि चान्यानि अन्तरे विन्यधापयन् ।

[Note hiatus between the two halves Ñ1 बार्हस्पत्यानि. D13 om (hapl) चान्यानि D4 वानप्रसरवादीनि (corrupt) (for the prior half) Ñ1 [s]पि न्यधापयन्, V2 व्यवधापयन्, B2 विन्यवेशयन्, B3 [s]प्यवधापयन्, D4 वै न्यधापयन् D13 अन्तरेष्वन्यधापयन् (for the post. half)]

—(l. 28) Ñ2 V1 2 B2 3 D4 13 [द]त्व, T3 [अ]स्य, M1 [अ]पि, M3 Cg [अ]न्यद्, Ck t as above (for [अ]न्य) Ñ1 ददातु मुषल चैव (for the prior half) Ñ1 च पावक, Ñ2 V1 2 B2 D4 महात्मन, B3 महाबला, D10 11 Ct विचक्षु (for विचक्षणा) D13 सुगधानथ पावक (for the post half). —(l 29) Ñ1 V2 B3 -विदितेन (for -विहितेन) —For l 26–29, D9 M3 subst

11* जुहू ते दक्षिणे पाणौ सव्ये उपभृत ददु ।
तस्योरसि स्रुव स्थाप्य तथास्यादवनीमपि ।
नासिकाभ्यां स्रुचौ चास्य प्राशित्रे चैव कर्णयो ।
शीर्षे च चमस दधुस्तथा यूप तु पार्श्वत ।
पात्रीं समवसन्धानीमुदरस्था प्रचक्रिरे ।
दध्ना चैवान्विता पूर्वं घृतेन च तथा कुशै ।
शिरस्यान्ते तदा शम्या दत्त्वा श्रवणयोरथ ।
मुसलोलूखलं चैव अरणिं चोत्तरारणिम् ।
शेषाणि चैव पात्राणि ऊरुभ्या निदधुस्तु ते ।
चतुर्दिश तु प्रणीत पादयोश्चमस ददु ।
वेदोक्तेन विधानेन क्रियास्तस्य प्रचक्रिरे ।

[(l 1) D9 तु (for ते). —(l 2) D9 [उ]परि स्रुवा (for [उ]रसि स्रुव) —(l. 3) D9 नासिकार्थं स्रुव चास्य प्रणीते चास्य कर्णयो. —(l 4) D9 सूर्यमप्यस्य पादयो (for the post half) —(l 5) D9 तथा चासि समवनीम् (for the prior half) —(l 6) M2 [आ]पतु पूर्णा (for [अ]न्विता पूर्वं). M2 [अ]पि ते (for कुशै) —(l 7) M2 तथा ससौ (for तदा शम्या) and तथा दत्त्वा दिया ववौ (corrupt) (for the post half) —(l. 8) Note hiatus between the two halves D9 ऊर्वर्वे निदधु पुन (for the post half) —(l. 9) Note hiatus between the two halves. —(l 10) M2 om from प्र up to ददु]

—M2 om l. 30 —(l 30) D6 T1 मध्ये, T2 3 मेध्य-, Cg as above (for मेध्य) Ñ V1 2 B2 3 D4 13 तत पश्चात् (for तत्र मेध्य) D9 राक्षस —G2 repeats consecutively l 31–32 —(l 31) G (ed) अथ (for परि-) D6 7 M3 Cm अनुस्तरणिका (D7 °की), D9 परित शिविका, M3 परिस्करणिक, Cg k t as above (for परिस्तरणिका) M1 चापि (for राज्ञो). Ñ V B2 3 D4 अन्वास्तरणिक सर्वं, D13 सर्वास्तरणिक सर्वे (for the prior half) Ñ V B2 3 D4 13 M2 घृताक्त, G2 Ck.t मुखे ते, Cm as above (for घृताक्ता) D9 समवेशयत्, D13 समुदाचरन्. ❀ Ct तीवस्तु 'अनुस्तरणिकीं राज्ञ' इति पठित्वानुस्तरणिर्नी राजगवी तामालभ्य तद्धर्मणा यजमानमास्तृतवन्त इत्यर्थ । 'मृतायानुस्तरणीं घ्नन्ति' इति श्रुतेरित्याह ❀ —Before l 32, D9 ins

12* कृतसस्कां तु कृत्वा वै वस्त्र सस्थाप्य कुर्वत ।

—M2 om l 32 —(l 32) G1 2 गध- Ñ V1 3 B2 D4 13 गधैश्च माल्यैश्च तथा (V3 तदा, D13 दत्त्वा), V2 B3.4 गधैर्माल्यैस्तथान्यैश्च (B4 °था लाजै), D9 अथ गधैश्च माल्यैश्च (for the prior half) B3 दीनमानसा M1 भूषणैश्चापि रावण (for the post half) —Ñ V B2–4 D4 9 13 om l 33 —(l 33) M1 विभीषणे G1 2 विभीषण सहामात्यो (for the prior half) G1 वर्णैश्च (for वस्त्रैश्च) —(l 34) D5 6 T2 3 M2 3 5 लाजैश्चाव-, D9 तिलैश्च नि- (for लाजैरव-) B4 पुष्पैरवाकिरति स्म, D13 राक्षसाश्चावकिरन्त्येव (hypm) (for the prior half).

सप्तस्वथान्येपु महीधरेपु
ते वानरेन्द्रा कुसुमानि जहु ।
पवित्रदर्भान्दधिदुग्धसर्पि
स्रुव प्रणीता च तथेध्मजालम् ।
तस्याग्निहोत्र च गृहाद्दहीन
निर्यातयामास विभीपणस्तु ।
विधिप्रणीत करण क्रियाक्रम
यथादिमार्ग व्यवहारयोजितम् ।
चकार पारत्र्यमहीनयोगिन
यदक्षय पुण्यतम सुपूजितम् ।
ददौ च पावक तस्य विविदीप्त विभीपण ।
ततोऽग्नि सप्रजज्वाल दशग्रीवनिबर्हण ।

Colophon

71

After 6 109 20, Ś Ñ (l 11–14 only) B1 3 (marg) D1–3 8 9 12 ins , while T2 ins after 6 109 21

इममर्चय सुग्रीव सामात्य सपुर सरम् ।
पूजिते वानरेन्द्रेऽस्मिन्पूजितो व भवाम्यहम् ।
यमेव दिवस वीर त्वमस्मान्समुपस्थित ।
तस्मिन्नहनि लङ्काया मया त्वमभिपेचित ।
अवश्य तु प्रकृतिभिर्महाराज्ये च रक्षसाम् ।
अभिपेक्तव्यमात्मान तस्मात्त्वमभिपेचय ।
सुग्रीवप्रमुखैर्वीरै सहितो हरियूथपै ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा लङ्का प्रविश माचिरम् ।
तत्र त्वामभिपिञ्चन्तु सर्वा प्रकृतयो मुदा ।
ततो मामभिगच्छस्व प्रस्थापय च मामित ।
वैदेह्या या सखी तत्र त्रिजटा नाम राक्षसी ।
अस्यास्तु प्रियहेतोस्त्व तामनुज्ञातुमर्हसि ।
अविन्ध्यो नाम मेधावी कुयध्यक्षस्तव साम्प्रतम् ।
मत्प्रियार्थं तमप्यद्य पूजयेथा यथैव माम् ।
वैदेह्या कथितावेतौ प्रीयमाणौ मया भृशम् ।
उभौ कृतोपकारौ तौ पूजनीयौ त्वया सदा ।

—(l 22) B3 -दर्भं (for दर्भान्) D4 -विंदुसर्पि (for दुग्ध°) —(l 23) Ñ2 B3 प्रणीताश्च, V3 प्रणीता (subm), D4 शुभ चैव (for प्रणीता च) —Ñ2 illeg from तथे up to l 24 B2 D4 [इ]द्रजाल (for [इ]ध्मजालम्) D13 स्रुव प्रणीताश्च तथैवमाजहार —(l 24) V3 गृहीण , D4 गृहाण सर्वं, D13 गृहावकीर्णं (for गृहाद्दहीन) —(l 25) V3 damaged from र्या up to प्रणीत in l 26 D4 निवर्तयामास (for निर्यातयामास) B4 त (for तु) —(l 26) Ñ2 -प्रणीतकरण, V1 2 B4 D4 -प्रणीत करण- , B2 प्रणीत करुण (for -प्रणीत करण) V2 क्रि* * (lacuna) (for क्रियाक्रम) —(l 27) D13 च, G (ed) हि (for [आ]दि-) Ñ B3 -मार्ग(B3 [marg also] -धर्म)व्युपकार , V1 B4 -मायाभ्युपकार-, B2 D13 -मार्ग व्य(D13 ह्य)पकार- , D4 मार्गाभ्युपकार- (for मार्ग व्यवहार-) V3 यथोपाय च कोपाय * * वृद्धोपयोजित (sic) —Ñ2 illeg l 28–29 —(l 28) V3 पाविन्यम्, G (ed) यावद्यद् (for पारत्र्यम्) V2 योजित (for -योगिन). D13 अहीनया गिरा —(l 29) V1 पुण्यमय (for पुण्यतम) V2 B3 प्रपूजित, V3 damaged (for सुपूजितम्) —After l 29, Ñ V B2(before l 30) 3 4 D4 13 ins l 19–34 of App I (No 69), while B2 ins

1* वाहका शिबिकामुख्य छत्रचामरधारिभि ।
सह वीरा समुद्रस्य कुम्भेवावतस्थिरे ।

—(l 30) D4 त (for च) —V3 damaged from तस्य up to the prior half of l 31 V2 B3 विधिदत्त, B2 विधिदृष्ट, D13 विधियुक्त (for विविदीप्त) —D4 om l 31 —After l 31, V1 ins

2* दग्धे तथा दशग्रीवे शान्तद्रष्टा विभीपण ।

Colophon —*Kānda name* Ñ B3 4 D4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ñ1 V1 B3 D4 13 रावणसत्कार , Ñ2 V3 B2 रावणसंस्कार , V2 B4 दशग्रीवसंस्कार —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2 3 B2 4 D4 13 om Ñ2 100 , V1 95 , B3 92 , G (ed) 96 —After colophon, V1 ins युद्धकाण्ड समाप्त । तदा नामाभ्युदयिकम् ।

71

Ś2 om l 1–2 —(l 1) Ś1 D8 12 अनुमर्पय (for इममर्चय) B1 3 समुद्धृज्जन —(l 2) D9 T2 व (for ऽस्मिन्) D3 ऊर्जितो (for पूजितो) Ś1 D8 12 हि (for व) D9 पूजितोऽह न सशय (for the post half) —(l 3) T2 यदि मे (for यमेव) D9 T2 सौम्य (for वीर) Ś D8 12 समुपागत , T2 उपतिष्ठन (for समुपस्थित) —(l 4) Ś D8 12 चैव (for त्वम्). —D9 om (hapl) from चित up to त्वमभिपे in l 6 B1 3 त्व मया ह्यभिपञ्चित (for the post. half) —T2 om l 5 —(l 5) B1 च, D3 कुरु (hypm) (for तु) Ś D8 12 तव सात प्रकृतयो (for the prior half) Ś D1–3 8 12 महाराज्येन (D13 °ज्जेन) (for °राज्ये च) Ś D8 रक्षमा, D12 रक्षिता (for रक्षसाम्) —(l 6) T2 अस्माभिस्त्व (for आत्मान) Ś D8 12 अभिपेचतु ते च त्वा (for the prior half) B3 अनुपेचय —(l 7) B1 सहितर् (for सहितो). —(l 8) Ś D8 आविश्य, D1 प्रविश्य, D12 आविश (for प्रविश) —(l 9) B1 अभिपिक्त च (for °पिञ्चन्तु) D1 तदा (for मुदा) —(l 10) D3 उप- (for अभि-) D9 पुरीमित; T2 पुरीं प्रति (for च मामित) D3 प्रस्थापयन मामित (for the post half) —D8 om (hapl), Ñ1 reads in marg l 11–14 —(l 11) Ñ B1 3 हि, D1 3 च, D2 सा, D9 T2 तु (for या) —(l 12) B1 D1 9 T2 तस्यास्तु(D9 T2 °श्च) B3 तस्या तु प्रियहेतुस्त्व (for the prior half) —(l 13) Ś D12 मान्यश्च सतत त्वया (for the post half) —(l 14) B1 त्वत्- (for मत) Ś2 प्रियार्थं. Ś त्वमर्चेत, B1 D2 त्वमप्यद्य, D1 तमर्चेत, D9 तवाप्यद्य, D12 त्वमथान्य (for तमप्यद्य) Ś D12 पूजयेश्च (for पूजयेथा) D2 हि (for माम्) —(l 15) B1 3 D2 यथा (for मया) —(l 16) D3 तत (for त्वया) Ś2 moth-eaten for तौ सा पूजनी Ś D2 8 12

प्रतिगृह्य च रामस्य वचस्तत्त्व विभीपण ।
सप्रतस्थे तदा रक्षो यत्र लङ्का महापुरी ।
प्रविश्य च पुरी लङ्का ससुग्रीव सलक्ष्मण ।
आभिपेचनिक सर्वं स्वयमाज्ञापयत्तदा ।
ततोऽभ्यपिञ्चन्विधिवत्सर्वा प्रकृतयस्तदा ।
तौ च लक्ष्मणसुग्रीवौ सहितौ राघवाज्ञया ।
ततो वाद्यानि लङ्काया शङ्खभेरीविमिश्रितै· ।
सनादै. पूरयामासुर्लङ्का सवनकाननाम् ।
अभिपिक्त स धर्मात्मा सर्वराक्षसपार्थिव ।
शुशुभेऽभ्यधिक लक्ष्म्या कुवेर इव यक्षराट् ।
सोऽभिपिक्तो वच· कुर्वन्रामस्य विदितात्मन· ।
अर्चयामास सुग्रीवमर्घादिभिरनुत्तमै· ।
लक्ष्मण च महात्मान विधिदृष्टेन कर्मणा ।
रत्नैश्च विविधैर्दिव्यैर्महेन्द्रभवनाहृतैः ।
त्रैलोक्यमभिनिर्मथ्य रावणो यान्युपाहरत् ।
तै सर्वैरर्चयामास वानरेन्द्र विभीपण· ।
तत. सुवेलशैलस्थ राम प्रहरता वरम् ।
अभ्यगच्छददीनात्मा सोऽभिपिक्तो विभीपण ।
विमानमादाय महन्महाभ्रशिखरोपमम् ।
दिव्यमत्यद्भुताकार मन कामगमव्ययम् ।

72

After 6.111 14, $D_{5-7\ 9-11}$ S ins.

अथ दृष्ट्वा पुरीं सीता किष्किन्धा वालिपालिताम् ।
अब्रवीत्प्रश्रित वाक्य राम प्रणयसाध्वसा ।
सुग्रीवप्रियभार्याभिस्ताराप्रमुखतो नृप ।
अन्येपां वानरेन्द्राणा स्त्रीभि· परिवृता ह्यहम् ।
गन्तुमिच्छे सहायोध्या राजधानीं त्वया सह ।
एवमुक्तोऽथ वैदेह्या राघव प्रत्युवाच ताम् ।
एवमस्त्विति किष्किन्धा प्राप्य सस्थाप्य राघव ।
विमान प्रेक्ष्य सुग्रीव वाक्यमेतदुवाच ह ।
ब्रूहि वानरशार्दूल सर्वान्वानरपुगवान् ।
स्वदारसहिता सर्वे अयोध्या यान्तु सीतया ।
तथा त्वमपि सर्वाभि स्त्रीभि सह महाबल ।
अभित्वरय सुग्रीव गच्छाम प्लवगाधिप ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणामिततेजसा ।
वानराधिपति श्रीमांस्तैश्च सर्वै· समावृत ।
प्रविश्यान्त.पुर शीघ्र तारामुद्वीक्ष्य सोऽब्रवीत् ।
प्रिये त्व सह नारीभिर्वानराणा महात्मनाम् ।

सदा त्वया (by transp), B_{3} मया सदा —(l. 17) Ś B_{1} $D_{8\ 12}$ तु (for च). Ś $D_{1.8\ 12}$ वचन स(D_{1} तद्, D_{12} च), $B_{1\ 3}$ वचस्तच्च(B_{3} °त्तु) (for वचस्तत्त्व) —(l 18) Ś $D_{1\ 8\ 12}$ ततो, D_{9} T_{2} महद् (for तदा) $B_{1\ 3}$ $D_{1-3\ 9\ 12}$ T_{2} येन (for यत्र) —(l 19) D_{12} स (for च). Ś D_{8} स प्रविश्य (for प्रविश्य च) —D_{9} om. from the post. half up to the prior half of l 24 $D_{8\ 12}$ सुग्रीव सहलक्ष्मण (for the post. half) —(l 20) B_{1} सर्वम् (for स्वयम्). —(l 21) T_{2} [ऽ]भिपिंचन् (for ऽभ्यपिञ्चन्) Ś $D_{8\ 12}$ विविधे (for विधिवत्) B_{1} $D_{1\ 2}$ तथा (for तदा) —(l. 22) $B_{1\ 3}$ हि (for च) —(l 23) $B_{1\ 3}$ D_{1-3} T_{2} जयाशीर् (for वाद्यानि). D_{12} -भेरि- $B_{1\ 3}$ -विनिस्वन , D_{1-3} -विमिश्रिता, T_{2} -विमिश्रित (for -विमिश्रितै.) —(l 24) $B_{1\ 3}$ D_{1-3} नादेन पूरयामास, T_{2} नादेन पूरयन्लका (for the prior half) D_{9} T_{2} सशैल- (for लङ्का स-). —(l 25) D_{1} सुलकाया (for स धर्मात्मा) Ś $D_{8\ 9\ 12}$ -पुगव (for पार्थिव). —(l 26) $D_{1.9}$ T_{2} [ऽ]पि (for ऽभि-). $B_{1\ 3}$ लका (for लक्ष्म्या). $D_{1-3\ 12}$ राजराट् , D_{9} T_{2} देवराट् (for यक्षराट्) —(l 27) $B_{1\ 3}$ सर्वान् (for कुर्वन्). —(l 28) Ś D_{8} पाद्य , $B_{1\ 3}$ T_{2} अर्घ्य- (for अर्घ-) —(l 30) $B_{1\ 3}$ द्रव्यैर् (for दिव्यैर्). —(l 32) S $D_{8\ 12}$ पूजयामास (for अर्चयामास) —(l 33) $B_{1\ 3}$ ययौ (for तत). D_{8} सुवेले (for सुवेल-) D_{9} T_{2} प्रवदता (for प्रहरता) D_{8} वर (for वरम्) —B_{3} om l 34. —(l 34) D_{2} अभ्यगच्छद् D_{9} अमेयात्मा (for अदीनात्मा) D_{9} T_{2} (both with hiatus) अभिपिक्तो (for सोऽभिपिक्तो) —(l 35) B_{1} सुमहन् (hypm), T_{2} महान् (for महन्) B_{1} महाद्रि- , D_{9} T_{2} महेंद्र- (for महाभ्र-). —For l 35, Ś $D_{8\ 12}$ subst only l 2 of 3335* —For l 36, cf 3336* —After the above passage, B_{3} ins 3335*

72

(l 1) M_{2} रम्या (for सीता). —(l. 2) D_{6} प्रहृत, M_{1} प्रश्रून (for प्रश्रित). M_{2} प्रगत , Ck t as above (for प्रणय-). ❀ Cv प्रणयसाध्वसा प्रणययुक्तसाध्वसा । प्रणतसाध्वसेति पाठे उपनतसाध्वसेत्ययमर्थो द्रष्टव्य ।, so also Cr m g ❀ —(l 3) G_{2} -प्रभृतिभिर् , Cr m g.k t as above (for -प्रमुखतो) $D_{6\ 9}$ $T_{2\ 3}$ [ऽ]नघ (for नृप). —(l 4) M_{1} वानराणां च, Cr m g as above (for वानरेन्द्राणा). M_{5} च सहिता (for परिवृता). —(l 5) G_{1} त्वया विभो; M_{1} तवानघ, M_{2} पितुस्तव, M_{3} त्वयानघ, Cr m g as above (for त्वया सह) ❀ Cr इच्छे इच्छामि ।, so also Cm g k t. ❀ —(l 6) G_{1} M_{1} तु (for ऽथ). $D_{6\ 9}$ $T_{2.3}$ $M_{2\ 5}$ स एवमुक्तो (for एवमुक्तोऽथ) —(l. 8) D_{6} प्रेष्यम् (for वाक्यम्). —(l. 9) $D_{5\ 6}$ $T_{1\ 2}$ G_{3} $M_{2.5}$ सर्व- (for सर्वान्) —(l. 10) $D_{7\ 10\ 11}$ G_{2} स्त्रीभि. परिवृता सर्वे (for the prior half) $D_{5-7\ 9-11}$ T_{1} G_{2} $M_{1\ 3\ 5}$ ह्ययोध्या (to avoid hiatus), G_{3} [ऽ]प्ययोध्या M_{1} वानरा ; Cv r.m g as above (for सीतया) —(l 11) D_{9} अथ (for तथा) D_{6} अति (sic), $D_{7\ 10.11}$ $G_{2\ 3}$ एभि , Cr g as above (for अपि). G_{1} om. from ह up to तारामु in l 15 T_{2} सर्व- (for सह). T_{1} damaged for हाबल D_{6} स्त्रीभि परिवृतोनघ (for the post half). —(l. 12) $D_{6\ 7}$ $T_{2\ 3}$ G_{2} M_{3} -त्वरस्व, G_{3} M_{2} त्वर स-, Ck t as above (for त्वरय). D_{9} गच्छाव , M_{5} गच्छामि (for गच्छाम). D_{5} T_{1} G_{3} प्लवगर्षभ, M_{1} वयमञ्जसा, M_{3} प्लवगेश्वर, M_{5} प्लवगोत्तम (for प्लवगाधिप) —(l 13) D_{6} च (for तु) —(l 14) D_{9} समाश्रित (for समावृत) —(l 15) M_{1} [अ]भ्यतर (for [अ]न्त पुर). G_{2} उद्दिश्य (for उद्वीक्ष्य) D_{6} M_{3} भाषत, G_{1} M_{5} भाषते (for सोऽब्रवीत्) ❀ Cg भाषत अभाषत ❀ M_{2} तारा तत्राभ्यभाषत (for the post half) —(l 16) G_{2} भव

राघवेणाभ्यनुज्ञाता मैथिलीप्रियकाम्यया ।
त्वर त्वमभिगच्छामो गृह्य वानरयोषित ।
अयोध्या दर्शयिष्याम सर्वा दशरथस्त्रिय ।
सुग्रीवस्य वच श्रुत्वा तारा सर्वाङ्गशोभना ।
आहूय सात्रवीत्सर्वा वानराणा तु योषित ।
सुग्रीवेणाभ्यनुज्ञाता गन्तु सर्वैश्च वानरै ।
मम चापि प्रिय कार्यमयोध्यादर्शनेन च ।
प्रवेश चैव रामस्य पौरजानपदै सह ।
विभूति चैव सर्वासा स्त्रीणा दशरथस्य च ।
तारया चाभ्यनुज्ञाता सर्वा वानरयोषित ।
नैपथ्य विधिपूर्वेण कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
अध्यारोहन्विमान तत्सीतादर्शनकाङ्क्षया ।
ताभि सहोत्थित शीघ्र विमान प्रेक्ष्य राघव ।
ऋश्यमूकसमीपे तु वैदेही पुनरब्रवीत् ।

73

After 3520*, Ś2 D1–4 8 9 12 cont , S1 ins l 2 and l 27–28 only before 6 114 26, Ñ V B1 2 4 (V3 B4 before 6 114.26) D13 ins l 28 only after 6 114.25

राक्षस मृगरूपेण चरन्त कामरूपिणम् ।
निहत्य रामो मारीच न्यवर्तत पुनर्बली ।
स वै सत्वरमाणो हि द्रष्टुकामोऽथ मैथिलीम् ।
एक प्रोवाच गोमायु स्वरेण परिशङ्कित ।
स्वस्ति स्यादथ वैदेह्या रक्षोभ्यो लक्ष्मण विना ।
मारीचेन हि विज्ञाय स्वरमालम्ब्य मामकम् ।
इति स चिन्तयत्राम श्रुत्वा गोमायुभाषितम् ।
निवर्तमानस्त्वरितो जवेनाश्रममात्मन ।
आजगाम जनस्थान राघव परिशङ्कित ।
सीतामेव जनस्थाने जगाम मनसा प्रियाम् ।
ततो लक्ष्मणमायान्त ददर्श विगतप्रभम् ।
तमुवाच किमर्थं त्व त्यक्त्वा सीतामिहागत ।
नून वै भक्षिता सीता राक्षसै सा तपस्विनी ।
धिक्त्वा लक्ष्मण वैदेही यो हित्वा त्वमुपागत ।
राज्यभ्रष्टस्य दीनस्य दण्डकान्परिधावत ।
क्व सा तु ससहाया मे वैदेही तनुमध्यमा ।
या विना नोत्सहे सौम्य मुहूर्तमपि जीवितुम् ।
क्व सा प्राणसहाया मे सीता सुरसुतोपमा ।
यक्षत्वममरत्व वा पृथिवीं चापि लक्ष्मण ।
विना ता नवहेमाभा नेच्छेय जनकात्मजाम् ।

(for सह). D7 10 11 G2 M2 Cr नारीणा, Cm g as above (for नारीभिर्) D11 om वानराणा. ※ Cg नारीणामिति पाठे तृतीयार्थ षष्ठी ।, so also Ct ※ —(l 18) T1 त्व .. भि- (damaged) (for त्वर त्वमभि-) —(l 19) G1 गतुमिच्छाम , M1 दर्शयिष्यति (for दर्शयिष्याम). G1 तथा (for सर्वा) —(l 20) T2 damaged for तारा D5 -भूषणा (for शोभना) —(l 21) D7 9–11 M2 3 च (for सा) D6 T2 च (for तु) M2 वराङ्गना (for तु योषित). —(l 22) T2 3 सर्वै स्वैश्च, G2 सर्वाश्च (for सर्वैश्च) D9 ता गतु तैश्च वानरै (for the post half) —M3 om l 23 —(l 23) M1 हि (for second च) —(l 24) T1 damaged for वेश चै D5 प्रविश्य (for प्रवेश) M1 [अ]पि (for [ए]व) G2 पश्याम (for रामस्य) —(l 25) G1 सगम (for विभूति) —After l 25, M2 ins

1* द्रष्टु कुतूहलिन्या वै यूयमागन्तुमर्हथ ।

—(l 26) D9 [अ]पि (for [अ]भि-) I1 सव- (for सर्वा) —(l 27) D5 नैपथ्य, D6 G2 Cg नेपथ्य D7 9–11 T2 3 G3 Ct नेपथ्य (for नैपथ्य) D10 11 G3 -पूर्वं तु (for पूर्वेण) G1 पुष्पक प्राप्य ता सर्वा (for the prior half) M2 [अ]भि- (for [अ]पि) M1 नपथ्य विविध कृत्वा तद्विमान प्रदक्षिण —(l 28) D6 T2 अध्यारोहद् G1 त (for तत्) M1 कृत्वा चारुह्य शीघ्र (for the prior half) —After l 28, T1 ins

2* अथाभिवाद्य वैदेहीं वानर्यो रूपसमता ।
यथार्हेषु प्रदेशेषु सुप्रविष्टास्तदाज्ञया ।

—(l 30) D9 ऋष्यमूक सकुप्रेक्ष्य (for the prior half)

73

(l 1) D3 गहने वने, D4 तत्र त वने (for कामरूपिणम्) —(l 2) D3 रक्षो (for रामो) D4 ततो (for पुनर्) D3 निवर्तत पुनर्वशी (for the post. half) —(l 3) D3 4 च, D12 ह (for ऽथ) —(l 4) D9 पुरुश्च, D12 प्रावोचद् (for प्रोवाच) D1.3 गोमायो . S2 D3 स त्वेकस्त्वाथ गोमायो (for the prior half).—D2 om (hapl) l. 5–9 —(l 5) D3 अपि, D4 9 इति (for अथ). D9 लक्ष्मणस्य च (for लक्ष्मण विना) —(l 6) D4 मारीचेति (for मारीचेन). D9 [अ]भि (for हि) —(l 7) Ś2 [ए]व, D1 9 स-, D3 4 8 12 [इ]व (for स) Ś2 D1 8 9 12 श्रुत्वा गोमायुतो रव (D1 नद, D12 रुत) (for the post half) —(l 8) D1 विदत्तमनस् (for निवर्तमानस्) —L (ed) om l 10. —(l 12) D9 तमुवाच च (hypm) Ś2 D8 12 उपागत —D3 om (hapl) l 13–14 —(l 13) D9 नैर् (for वै). D3 भक्षिता (for राक्षसै) Ś2 D2 8 9 12 मनस्विनी —(l 14) D1 हित्वाय D4 ता हित्वा (for यो हित्वा) D1 4 12 इहागत . D9 त्यक्त्वा मा त्वमिहागत (for the post. half) —(l. 15) D1 भ्रष्टराज्यस्य D4 नु तस्य (for दीनस्य) D9 दडकै , D12 दडकै (for दण्डकान्) —(l 16) D4 सता चैषा, D9 पग दीना, D12 -मना या मे (for -सहाया मे) —(l 17) D9 मा (for या) D9 नोत्सहेव D4 वीर (for सौम्य) —(l 18) Ś2 D8 समा सा मे, D2 -समा जाता D3 समाना मे, D4 -समा सीता, D9 12 -मना या मे (for सहाया मे) D4 या वै (for सीता) —(l 19) D4 चामरत्व (for अमरत्व) D3 च (for वा) D2 3 वा (for च) D9 भक्ष्य मधुरसयुक्त पृथिव्या वापि लक्ष्मण —(l 20) D9 om ना (subm) D3 विनीना;

कच्चिज्जीवति वैदेही प्राणैः प्रियतरा मम ।
कच्चित्प्रव्रजन सौम्य न मे मिथ्या भविष्यति ।
ब्रूहि लक्ष्मण वैदेही यदि जीवति मा विना ।
त्वयि प्रमत्ते रक्षोभिर्भक्षिता वा तपस्विनी ।
सुकुमारा च बाला च नित्य मा दु खभागिनी ।
इति सीता वरारोहा चिन्तयन्नेव राघव ।
आजगाम जनस्थान शून्य सदृश्य राघवः ।
रावणेन हृता सीता वैदेही रहिता वनात् ।

74

After 3623*, B2 3 (after first occurrence) cont

तत उत्थाय सहृष्टा राजपत्न्यः समाहिताः ।
आशीर्भिर्बहुभिः सर्वा राममेव ननन्दिरे ।
त कौसल्या परिष्वज्य सुस्वर प्ररुरोद ह ।
कीर्तयन्ती दशरथ प्रवीर वसुधापतिम् ।
उभावपि सुतौ प्रीत्या मूर्ध्न्याजिघ्रत वत्सला ।
अङ्कमारोपयामास हर्षेण परमेण च ।
अथैव रुदती देवी सीतामाह शुभाननाम् ।
सपरिष्वज्य बाहुभ्या दिष्ट्या दृष्टासि मे शुभा ।
दिष्ट्या हि समनुप्राप्ता सह पत्या पतिव्रते ।
ता तथोपगते रामे देवीमाह स राघव ।
तव मातुरनुध्यानात्सर्वे प्रत्यागता वयम् ।
वने चरन्तो घोरेऽपि रक्षिता आशिषा त्वया ।
रक्षसापहृता भार्या लब्धा तु त्वदनुज्ञया ।
त्वरमाणा यदा देवी वनचर्या निवेद्य च ।
रामः सुग्रीवसख्य च कारणेन हनूमतः ।
विभीषणेन सख्य च वानराणा च विक्रमम् ।
सेतुर्बद्ध समुद्रे च राक्षसाना वधस्तथा ।
स तु राक्षसराजस्य पुत्रेण च वध तथा ।
आख्याय मातु सक्षेपान्मन्त्रिणा नगरस्य च ।
तूष्णीमासीत्सुतृप्तात्मा राघवः समुपाविशत् ।
अमानुषकृत कर्म रावणेन्द्रजितोर्वधम् ।
अत्यद्भुतमचिन्त्य च तद्वध सप्रहृष्टवान् ।
सप्रहृष्टा प्रमुदिता कथयाचक्रिरे तत. ।
सुग्रीवो हनूमाश्चैव राक्षसश्च विभीषणः ।
जाम्बवान्नलनीलौ च वालिपुत्रादयस्तथा ।
ववन्दुश्च तदा पादौ कौसल्यादीना च सर्वश. ।
तेषु राजवमन्त्रिषु सुविनयेन कृताञ्जलि ।
ताश्च सर्वान्महाभागान्यथा रामस्तथैव ते ।
ववन्दे तास्तथा सीता तत्रस्था राजयोषित: ।
प्रहृष्टाः प्रतिजग्मुश्च तथान्याश्चिलयास्तत ।
शत्रुघ्नश्चापि रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमत ।
जगाम शिरसा पादौ प्राञ्जलिर्हृष्टमानस ।
त परिष्वज्य काकुत्स्थो भ्रातर भ्रातृवत्सलम् ।
लक्ष्मणेन समाश्लिष्टस्तत. स भरतस्य च ।

75

After 3670, D13 cont*

सुग्रीवाय ददौ राज्ञे महात्मा कृतकर्मणे ।
विभीषणाय च ददौ तथान्येभ्योऽपि राघव. ।
राक्षसेभ्यः कपिभ्यश्च यैर्वृतो जयमाप्तवान् ।
ते सर्वे रामदत्तानि रत्नानि कपिराक्षसा ।
शिर सु धारयामासुर्भुजेषु च महाबला ।
हनूमन्त च नृपतिरिक्ष्वाकूणा महारथ. ।
राम कमलपत्राक्ष पिङ्गाक्षमिदमब्रवीत् ।
अङ्गदस्तव पुत्रोऽय सुमन्त्रो वानिलात्मज ।
वालिसुग्रीवयोर्वीरा मम चापि हिते रतो ।
अर्हतोऽभ्यधिका पूजा सत्कृता च कपीश्वर ।
इत्युक्त्वा व्यवमुच्याङ्गाद्भूषणानि महायशाः ।
आबबन्ध स्वय रामो हनूमत्यङ्गदे तथा ।
आभाष्य च महावीर्यो राघवो यूथपर्षभान् ।
नील नल केसरिण कुमुद गन्धमादनम् ।
सुषेण पनस चैव मैन्द द्विविदमेव च ।
जाम्बवन्त गवाक्ष च धूम्र विनतमेव च ।
वलीमुख प्रजङ्घ च सनाद च महाबलम् ।
दरीमुखमिन्द्रजानु . . . . च यूथपम् ।
मधुर श्लक्ष्णया वाचा नेत्राभ्या च पिबन्निव ।
सर्वत सुहृदो मह्य शरीर भ्रातरस्तथा ।
युष्माभिरुद्धृतश्चाह व्यसनी काननौकस ।
धन्यो हि राजा सुग्रीवो भवद्भि सुहृदा वरै ।

D8 विनान (for विना ता) D4 नेक्षेय, D8 नैकया, D12 मच्छेय (for नेच्छेय). —(l 21) D12 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 23 Ś2 प्राणात् (for प्राणै) D4 प्रियतमा. —D9 om (hapl) l. 22 —(l. 22) D2 कचित् D1-3 8 प्रव्राजन, D4 प्रव्रजित (for प्रव्रजन). D2 मैविरया (for मे मिथ्या) D4 भविष्यते —(l 23) D2 असौ (for यदि) D1 3 4 9 वा न वा, D2 नर्षभ (for मां विना) —(l 24) D2 प्रयाते (for प्रमत्ते) D1 4 9 मा (for वा). D1 मनस्विनी. —(l 25) D1.2 4 सुकुमारी. D1 om (subm.), D3 च (for सा). D3 [अ]दु खभागिनी (for दु खभागिनी) —D9 om (hapl.) l 27 —(l 27) D12 . . . . स (for जनस्थान) —(l 28) D4 हृता सीता, D12 हृतायां तु (for हृता सीता) Ś Ñ1 D8 12 स श्रुत्वा, D3 भ्रातृभ्यां (for वदेहीं). D9 रक्षिता (for रहिता) D1-3 9 वने (for वनात्) Ñ2 V B1.2 4 स श्रुत्वा(B4 श्रुत्वा स) रहिता बलात्, D4 वदेही दुरिते वने, D13 वैदेह्यां विजने . . (for the post half)

74

B3 variants. —(l 4) बहुधा (for वसुधा-) —(l 5) [आ]जिघ्र च (for [आ]जिघ्रत) —(l 7) [ए]न (for [ए]व). शुभानना —(l 12) मनसा (for आशिषा) —(l 17) सेतुबद्ध —(l 21) अमानुष (for अमानुष-) —(l 22) अद्भुत चास्ति (for अत्यद्भुतम्) —(l 23) समुदिता . —(l 25) राक्षसाश्च तथानुगा: (for the post. half). — om l 26-34 The post halves of l 26 and l 27 hypm

एवमुक्त्वा ततस्तेषां प्रददौ भूषणोत्तमम् ।
वस्त्राणि च महार्हाणि चन्दनानि तथैव च ।
ततो मध्याह्नसमये भोजयामास राघव ।
वानरानृक्षरक्षांसि भोजनैर्विविधै परै ।
तेऽभुञ्जत सुगन्धीनि मधूनि मधुपिङ्गला ।
मांसानि च सुमिष्टानि दिव्यानि रुचिराणि च ।
विविधानि सुगन्धीनि फलानि परमाणि च ।
पुष्पाणि सुविचित्राणि पानानि विविधानि च ।
गोपुच्छाश्च महावीर्या ऋक्षवानरराक्षसा ।
तूष्णीभूतास्तु ते सर्वे मुहूर्तेन तथापरे ।
आचम्योत्थाय ते सर्वे वानरा कामरूपिण ।
मुखवास सुरभिमत्ताम्बूल जगृहुस्तदा ।
एतस्मिन्नन्तरे सर्वे सुग्रीवादिविभीषणा ।
रामालयाद्विनि क्रम्य आश्रमान्विविशु स्वकान् ।
एव रामो मुदा युक्त सीता च रुचिराननाम् ।
रमयामास वैदेही सुखी परमराघव ।

इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे अभिषेकानन्तर अन्त पुरविलासो नाम सर्ग ।

अभिषिक्ते च काकुत्स्थे धर्मेण विदितात्मनि ।
व्यतीता या निशा पूर्वा पौराणा हर्षवर्धनी ।
तस्या रजन्या व्युष्टाया प्रातर्नृपतिबोधका ।
वन्दिन पर्युपातिष्ठन्सौम्य नृपतिवेश्मनि ।
वीर सौम्य प्रबुध्यस्व कौसल्या सुप्रजा त्वया ।
जगद्धि सर्वं स्वपिति त्वयि सुप्ते नराधिप ।
लोकाना च हितार्थाय प्रबोध कुरु राघव ।
विक्रमे नपद्म्ये (?) विष्णो त्वत्समो नास्ति चापर ।
तस्मै तुभ्य भगवते रामचन्द्राय वै नम ।
आ मध्योतर्गुणज्ञश्रमहिम्ने नहारो नम ।
कृपालु सर्वभूताना शत्रूणा भयवर्धन ।
विश्वभरश्रीधपाद पुण्यश्रवणकीर्तन ।
सर्वदुःखोपशमन (नम्) तापत्रयविनाशनम् (न) ।
विश्वक्सेन(नो) शिरोधारे (रि) पुण्डरीकविलोचन(न) ।
आदिदेवो जगन्नेत्रो रामचन्द्रो महाभुज ।
नेदृशा पार्थिवा ।

[Two fol are missing]

जपन्नाम कथा लोको रामे राज्य प्रशासति ।
गीतताण्डववादित्र पूजा भगवतोऽन्वहम् ।
चरित्राणि विचित्राणि रघुनाथस्य भूपते ।
साधभित्तिपु दृश्यन्ते चित्रकर्त्रिमितानि च ।
सुरासा काननान्ये च (?) विलोक्यन्ते गृहे गृहे ।
एव तस्मिन्महीपाले रामे राज्य प्रशासति ।

76

After 6 116 70ab, Ś2 Ñ V B D8 12 ins, while D4 ins l 3–4, 6–10, 12, 14–15 and 20 after 6 116 75, D6 9 ins l 4 (D6 om), 6–12, 14–17 and 20 after 6 116 73

उषितास्ते वानरा वास राक्षसक्षास्तथैव च ।
साम्ना पुरस्कृताश्चैव मानार्थं चाभिपूजिता ।

76

Before l 1, B3 (marg) ins

1* निजवेश्मानि रम्याणि जग्मु प्रीतियुता भृशम् ।

—B4 om up to the prior half of l. 3 (cf v l 6 116 76) Ś2 D8 12 read l 1 after 6 116.75, D8 alone repeating it here —(l 1) Ñ V2 B1 2 उषिता (for उषिता) Ś2 D12 राक्षसा Ś2 D8 (both times) 12 मासान्, Ñ1 मास, B2 रात्रिं, B3 सर्वे (for वास) —Ñ2 illeg from the post half up to l 2. Ś2 D12 वानरर्क्षास, Ñ1 V B1 3 राक्षसर्षिस B2 भरतेनापि पूजिता (for the post half) —(l 2) V1 3 साम्न (for साम्ना) B1 3 च (B1 [अ]थ) मानिताश् (for पुरस्कृताश्) Ś2 D8 12 आसनै शयनैश्चैव, Ñ1 भेजिरे स्वानि वेश्मानि (for the prior half) Ś2 D8 12 विमानैश्, V1 3 मानार्थैश्, B1 3 मानिताश् (for मानार्थे) Ś2 V3 D8 12 [अ]पि, V1 [अ]ति- (for [अ]भि-) B3 [अ]पि भूषिता, G (ed) [अ]नुमानिता —After l 2, B3 (marg.) ins

2* ततो रामो महातेजा सुग्रीव चेदमब्रवीत् ।
वानराश्चैव तान्वीरांस्त्व पश्येथा स्निग्धचक्षुषा ।
समान चापि सर्वेषा सन्निमित्त करिष्यसि ।
अङ्गदप्रमुखानां त्व जाम्बवन्त विशेषत ।
धनदारा विजेन या कृत्वा समानतो नृप ।
दानसमानभोगैश्चाद्य त्वमर्चयिष्यसि ।
हनूमन्त महात्मानमावयोर्यशजीविनम् ।
मा पश्यसि यथा वीर द्रक्ष्यस्येव तथा कपिम् ।
ततो रामो महातेजा धर्मात्मान विभीषणम् ।
उवाच वचन चेद लङ्कागमनदु स्थितम् ।
मन्दोदरी महाभागा राक्षसांश्चैव सर्वश ।
अविन्ध्य च महात्मान पूजेथा दानमानत ।
त्रिजटा चैव वन्दा च सरमां च विशेषत ।
पूजेथा मानदानैश्च सीताया प्रीतिकारणात् ।
ततो रामो महातेजा सुग्रीव परिरभ्य च ।
विभीषण हनूमन्त वानरांस्तानभाष्य च ।
बहुभिरमृतैर्वाक्यैर्मानदानपुर सर ।
पूजयामास सर्वांस्तु राघवो भक्तवत्सल ।
रामवाक्य परिश्रुत्य सुग्रीवो गमदु स्थित । (sic)
राघमार्गे च राम च वचन चेदमब्रवीत् । (sic)
मम चैव कपीना च जाम्बवतोऽङ्गदस्य च ।
नलनीलादिवीराणा स्मरेथास्त्व सदा प्रभो ।
नव सागरयातां च कृत्वा यानोत्सवो दु ।
आगत्यागत्य वाणेष्या सत्सन्निप गमिष्यति ।
इत्युक्त्वा कपिराजोऽसौ राघव चाभ्यवन्दत ।

[(l 2) Post half hypm]

वियोगाकुलिते सर्वे चेतोभि सम्प्रतस्थिरे ।
प्रस्थित त हनूमन्तमुवाच रघुनन्दन ।
हनूमस्त्व मया नातिसत्कृतो हरिपुगव ।
तस्माद्वर वृणीष्वाद्य महत्कर्म कृत त्वया ।
एवमुक्तोऽब्रवीद्राम हर्षबाष्पाकुलेक्षण ।
यावद्रामकथा देव पृथिव्या प्रचरेदिह ।
तावद्देहे मम प्राणास्तिष्ठन्तु वरदोऽसि चेत ।
ततस्त राघवोऽप्योचत्परिष्वज्याञ्जनासुतम् ।
एव भवतु भद्र ते यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
पर्वताश्च समुद्राश्च तावदायुरवाप्नुहि ।
बलवान्नीरुजश्चैव तरुणो न जरान्वित ।
मैथिल्यपि तदा चैनमुवाच वरमुत्तमम् ।
उपस्थास्यन्ति भोगास्त्वा स्वयमेवेह मारुते ।
देवदानवगन्धर्वास्तथैवाप्सरसा गणाः ।
यत्र तिष्ठसि तत्र त्वा सेविष्यन्ते यथासुखम् ।
फलान्यमृतकल्पानि तोयानि विमलानि च ।
उत्पत्स्यन्ते यथाकाम स्मरणेन तवानघ ।
एवमस्त्विति चोक्त्वा च प्रययौ मारुलोचन ।

—(l 3) D12 -[आ]कुलिताः (for [आ]कुलिते) V1 B3 सर्वे, V3 च सर्वे (hypm) (for सर्वे) D4 वियोगाकुलिता सर्वे (for the prior half) Ñ2 V1.2 B1 2 वचोभि , B3 वाचाभि (for चेतोभि) Ś2 स- (for स-) —For l 2–3, B3 subst

3* तत प्रभाते विमले राघव प्रीतमानस ।
आनीय वानरान्सर्वान्सुग्रीवप्रमुखान्हरीन् ।
गन्धमाल्यैश्च सपूज्य विसमर्जाजितप्रभ ।

—(l 4) Ñ V1 D4 9 तु, V2 B1.2 च (for त) Ś2 D12 प्रोवाच (for उवाच) —(l 5) Ś2 D8 12 न जानासि प्रभाव, B1 न सत्कृतो मया च (for मया नातिसत्कृतो) —(l 6) Ś2 D8 12 [इ]द (for [अ]द्य) D4 6 9 वर वृणीष्व हनुमन्(D6 चाचार्य, D9 चाद्य त्व) (for the prior half) V3 damaged for द्वत्कर्म कृ Ñ1 V1 B3 कार्य (for कर्म) D6 9 कृत कार्य महत्त्वया (for the post half) —(l 7) D9 वाक्य (for राम). B1 -पर्याकुलेक्षण, B4 बाष्पाकुलेक्षण D4 प्रत्युवाच ततो राम हनूमान्प्रीतमानस . —(l 8) Ñ2 तेसा, B3 लोके, B4 चव, D4 ह्येषा (for देव) Ñ1 D6 9 विचरिष्यति, V B3 प्रचरि(V2 °लि)ष्यति, D4 विचरत्युत (for प्रचरेदिह). —(l 9) Ñ1 देव, V1 om , V2 D6 एते, V3 D4 एव (for देहे) V3 D12 तिष्ठति (for तिष्ठन्तु) V1 damaged for चेत् D6.9 वरसिद्धित , D8 वरदेप्सित (for वरदोऽसि चेत्) —(l 10) Ś2 Ñ2 B2 4 D8.12 तु (for त) V2 सुरत (for ततस्त) V3 illeg for ऽप्योचत्परिष्वज्या. Ś2 चैव, B1 3 D6 9 प्राह, D8 चैव, D12 चैन (for ऽप्योचत) D4 G (ed) एव (D4 इति) तस्य वच श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् —(l 11) D6 भविष्यति (for धरिष्यति) —(l 12) D4 (erroneously) यावद्भूमि (for पर्वताश्च) —(l 13) Ś2 D8 12 अरुजश्च, Ñ1 निरुजश्च, Ñ2 V1 2 B4 विरुजश्च, L (ed) अजरश्च (for नीरुजश्च) —D6 reads l. 14 except मे in marg —(l 14) D6 तथा (for तदा) Ś2 Ñ1 D8 12 चैवम्, D6 सेवम् (for चनम) D4 मथिली च हनूमनम् (for the prior half) B4 हरिपुगव, D9 जनकात्मजा (for वरमुत्तमम्) Ñ1 परितुष्टा पुन पुन (for the post. half). —For l 14, B2 subst

4* हनूमन्तमथोवाच मैथिली जनकात्मजा ।
यत्र रामकथा लोके तावित्य ते भविष्यति ।
चिर जीव महाबाहो यावद्रामकथा जने ।
ददामि ते वर चान्यमजेयस्त्व भविष्यसि ।

—(l 15) D6 भोगानि (for भोगास्त्वा) Ñ1 ददौ वरमुदाराय (for the prior half). V1 B D6 8 हि (for [इ]ह). Ñ2 V2 मारुत (for मारुते) Ñ1 हनूमते, D9 महामते. —(l 16) V2 नरकिनर- (for देवदानव-). —(l. 17) D6 9 तत्रैव (for तत्र त्वा) Ñ2 B2 4 सेविष्यति, D9 नमेष्यति (for सेविष्यन्ते). Ś2 D8 12 यथासुख —After l. 17, D9 ins

5* उपास्यानमिद श्रेष्ठ श्रावयिष्यन्ति सर्वदा ।

—(l 18) B2 विविधानि, B3 सुरभीणि (for विमलानि). —(l 19) V3 तत्पुण्य ते, G (ed) उत्पत्स्यति (for उत्पत्स्यन्ते). Ñ1 स्मरणात्मे (for स्मरणेन). —After l 19, B2 ins

6* प्रभुभक्तिश्च ते दृष्टा तस्मात्त्व चिरजीवक ।
यथाकाम च लोकेषु चरिष्यसि न सशय ।
इति तस्मै वरान्देवी सर्वानेव ददौ तदा ।
विससर्ज शुभं कामवर दत्वा च मैथिली ।
गतेषु तेषु मन्त्रेषु रराज राघवस्तदा ।
ऋक्षवानरमल्लूका फलमूलानि चाददु ।
यथास्थान गता सर्वे राघवेणानुमोदिता ।
सर्वराजगुणोपेत सीतया सह लक्ष्मण ।

—(l 20) V1 3 B3 स, D6 9 वे (for second च) Ś2 D4.12 चोक्तश्च, Ñ1 तथाक्षो, V2 चोक्त्वासौ, D8 चैवोक्त्वा (for चोक्त्वा च) Ñ1 मारुति (for प्रययौ) Ñ1 सास-, Ñ2 V1 B4 मोक्षु, V2 B1 D6.9 चाश्रु- (for माश्रु-). Ś2 D8 12 सोजनासुत . —After l 20, B3 (marg) ins

7* विभीषणोऽपि धर्मात्मा राम वचनमब्रवीत् ।
दिनानि मम यास्यन्ति व्यायतस्ते सदा विभो ।
स्वस्त्यस्तु ते गमिष्यामि भ्रातृभि सहितस्य हि ।
दासोऽह ते महाबाहो पुन सदर्शनाय व ।
इत्युक्त्वा राक्षसेन्द्रस्तु कृत्वा राम प्रदक्षिणम् ।
सभ्रातर ससीन च शिरसा चावनी गत ।
ततो वानरवीराश्च रक्षोवीरास्तथैव च ।
सर्वे राम नमस्कृत्य शिरसा चावनी गता ।

ERRATA AND CORRIGENDA

Misprints in the Constituted Text and The Critical Apparatus are shown below

TEXT

Sarga	St	For	Read
10	14^{b}	मरि	भूरि
11	11^{c}	कद्धा	कद्धा
11	27^{a}	ि	रत हि
11	27^{c}	पराक्ष्यकारी	परीक्ष्यकारी
11	28^{a}	तस्मान्ककशस	तस्मादेककशस
11	38^{a}	नता	ततो
11	41^{a}	व	अथ
12	14^{a}	वद्धाञ्जलि°	बद्धाञ्जलि°
12	22^{d}	पतत्रि°	पतत्रि°
13	2^{a}	तु	स तु
23	9^{b}	भतुर्वैगुण्यम्	भतुर्नैगुण्यन्
23	32^{d}	समद्दिय	समीक्ष्य
34	28^{a}	इन्द्रजित्त	इन्द्रजित्तु
35	19^{b}	रुधिरोक्षिता	रुधिरोक्षितां
42	35^{cd}	भूमा विकीर्ण	भूमौ निकीर्णं
44	35^{a}	सेऽपि	सोऽपि
45	33^{c}	°सव्यान	°सन्यानि
47	24^{b}	च्छत्र	छत्र
47	34^{a}	तपापनन्त	समापनन्त
47	106^{c}	शवय	शक्य
48	65^{c}	मुत्ता	मुक्तो
60	1^{b}	°त्रिशिरोविकायान्	°त्रिशिरोऽतिकायान्
61	51^{b}	°कदर°	°कन्दर
74	5^{d}	बध्नाति	बध्नन्ति
76	28^{b}	शुशुभाते	शुशुभाते
76	29^{b}	सनिपात	संनिपात
83	16^{d}	शतशतन्	शतं शतम्
89	8^{c}	य श्राय	यत्राय
98	6^{b}	महानर्थं	महार्थं
109	25^{c}	बहुनिर्	बहुभिर्
112	1^{a}	चतुदशे	चतुर्दश

CRITICAL APPARATUS

Page	For	Read
P 4, col 1, l 15	D1 3 सपत्ना	D1 3 -सपत्न्या
P 4, col 2, l 14–15	G1 2 M5 सत्वयुक्त	G1 2 M5 (all first time) मत्त्वयुक्त
	G3 M1 2 भक्त्या मृत्य	G3 M1 2 (all first time) भक्त्या मृत्य
P 4, col 2, l 16	G1 M5 हि	G1 M5 (both first time) हि
	M1 2 (both second time) [ऽ]पि	G2 (first time) M1 2 (both both times) [ऽ]पि
P 5, col 2, 11*	°तरंगिणम	°तरंगिणम्
P 6, col 2, l 21–22	D9 om 17	D9 om 17^{c}–18^{b}
P 7, concordance, st 10	G 5 71 1	G 5 71 15
P 7, col. 2, l 36	D12 शिखर-	D9 12 -शिखर-
P 8, col 1, l 34	B4 (both times) क्रता	B4 (both times) क्रा
P 9, col 2, l 14	V1 om 19^{a}–20^{b}	V1 om 19^{c}–20^{b}
P 10, col 1, l 12	repeating 12^{ab}	repeating 11^{cd}–12^{ab}
P 13, col 1, 41*	वार्यंते	वार्यन्ते
P. 13, col 2, l 21	M5 कृतपक्तिभि	M5 कृतपक्तिभि
P 15, col 1, l 23	B	V1 B
P 15, col 2, l 24	D–5 7.10.11 T1 G M3 5 Cg	D5-7 10 11 T1 G M3 5 Cg
P 15, col 2, l 29	Ñ V1(illeg.) 3 B1 4 (after 48*)	Ñ V1(illeg) 3 B1 4 (V1 B4 after 48*)
P 16, col 1, l 5	(for [अ]वपूरिता)	(for [अ]वसादिता)
P. 16, col 2, l 17	D8 after 55*	D8 cont after 55*
P 16, col 2, l 33	Ñ V1(st 18–27 illeg) 3 B	Ñ V1 3 B
P 17, col 1, l 1	B1 4 (after 47*)	B1 4 (V1 B4 after 48*)
P 17, col 1, l 10	Ñ1 (second time)	Ñ1 V1 (both second time)
P 17, col 1, l 18	B4 repeats 2^{ab} after 54*	V1 B4 repeat 2^{ab} after 54*
P 17, col 1, l 21	Ñ2 V3	Ñ2 V1 3
P 17, col 1, l 22	(first time)	(V1 B4 first time)
P 17, col 1, l 23	—After 2^{ab}, B4 ins.	—After 2^{ab}, V1 B4 ins
P 18, col. 1, l 11	Remove (sic)	
P 19, col 2, l 8	B4 तु (for च)	B4 तु (for second च)
P 21, col 2, l 18	Remove (for ^{b})	
P 26, col. 1, 77*	From 77* onwards up to 101*,	reduce one star number
P 27, col 2, l 21 and l 26	D1 reads 63–64 after 67^{ab}	D1 reads 63–64 after 68^{ab}
P 27, col 2, l 34–36	Remove the note	
P 28, col 1, l 15	—B1	—^{b}) B1
P 30, col 2, l 23	(निव)	(D3 निव)
P 32, col 2, l 5	D6 reads l 2 of 107*	D6 reads 22^{cd}
P. 35, col 2, l 17	and then read Sarga 10	and then read (except B1 2) l 1–65 of App I (No 3)
P 47, col. 2, l 1–2	(for प्रासान्)	(for प्रासान्)
P. 50, col 1, l 26	B2 3 नचेदिय	B2 3 न चेदिय
P. 50, col. 2, l 41–42	T1 M1 2 repeat 21 after l 216 of App I (No 3)	D5 T1 G3 M1 2 repeat 21 after l. 281 of App I (No 3).
P 52, col 1, l 15	(for ढेन)	(for कुढेन)
P. 53, col 1, l 33	D8 मूर्ध्न चारियत	D8 मूर्ध्नि चारियत
P 53, col 1, l 35	V1 3 B D9 ins. l 11–14 only	V1 3 B D9 ins l 9–12 only

Errata

Page	For	Read
P. 53, col. 2, l. 18	and read after the same l 2	and read the same after l 2
P. 58, col. 1, 175*, l 2	सहेमि सच्चिवभक्त	सहेमि सच्चिवेभक्ते
P 61, col. 1, l. 4	(for समयश्च)	(for समर्थश्च)
P 65, col 1, l. 17	स्वरैर्भिन्नतपुण्य	स्वरैर्भिन्नंतपुण्य
P. 70, col. 1, l 21	Ś2 V1 3 B1 2 4 D1–4 6 8 T2 3 G1 3	Ś2 D6 T2 3 G1 3
P. 70, col 1, l. 33–34	Ś1 Ñ1 D12 cont , while Ś2 D1–4 8 ins after 20^{ab}	Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 cont , while Ś2 ins after 20^{ab}
P 71, col. 2, l 26	(for साप्रत)	(for साम्प्रत)
P 72, col 2, l 25	V3 चुकशु शु- D5 T3 चुकशुश्च	V3 चुकुशु शु- D5 T3 चुकुशुश्च
P. 72, col. 2, l 36	—)	—^{b})
P 79, col. 2, l 26	D7 G3 M3 Cg further cont.	D7 G3 M3 5 Cg further cont
P. 79, col 2, l 27	M1 2 5 Ct cont. after 248*	M1 2 Ct cont after 247*
P. 79, col. 2, l 33	D7 T3 G3 M3 read l 2	D7 T3 G3 M3.5 read l. 2
P 84, col 1, l 35	l 4–7 of 267*	267*
P. 85, col. 1, l. 13–14	Ñ1 V3 B2 3 om. l 12–13	Ñ1 V1 3 B2 3 om. l. 12–13.
P. 85, col 2, l. 30	(D2–4 12 both times)	(Ś2 D2–4 12 both times)
P 85, col 2, l 35	(second time)	(Ś2 D2–4 12 second time)
P 85, col 2, l 36	Ś1 Ñ2 B4	Ś Ñ2 B4
P 86, col 1, l. 25	Ñ2 D3 9	Ñ2 D3 9
P 87, col. 1, l. 26–27	Remove D1 note	
P 88, col. 1, l 2	D3 तत्र	D2 3 तत्र
P 88, col 1, l 3	Ñ1 D3 विहगेर्युतान्	Ñ1 D2 3 विहगैर्युतान्
P 88, col 1, l 5	D1 3 8 9 12	D1–3 8 9 12
P 88, col 1, l 7	D1 om l. 3–10	D1 om l 5–10
P 88, col. 1, l 16	Remove Ś note	
P 88, col. 1, l 25–26	Ś D4 12 ins l 9–10 after l. 13–14	Ś D4 12 ins l. 9–10 after l 17 of App. I (No 14)
P 88, col 2, l 6	D5–7 10 11 S ins. the same	D5–7 10 11 S ins
P. 88, col 2, 299*, l 4	बबध्रिरे	बबन्धिरे
P 88, col 2, l 43	Remove S D4.12 note	
P 89, col 1, l 3	of App I (No 13) and l 4–5,	of App I (No 13) and l. 4–5 (V1 l. 4–8);
P 89, col 2, l. 33	D3 4 ins l 4–6 after 22^{ab}	D3 4 ins l 4–12 after 22^{ab}
P 90, col 2, l 17	—After l 11, Ś D3.4.12	—After l 9, Ś D3 4 12
P 91, col. 1, l 24–25	(Ś1 D2 3 preceded by 294*)	(S1 D2 3 followed by 294*)
P. 92, col 1, l 5	D1 3.8 ins after 31	D1–4 8 ins after 31
P 92, col 2, l 38	D1 3 8 ins. 313*	D1–4 8 ins 313*
P 102, col 1, l 17	Ñ2 B1 2 4 G2 M1.2	Ñ2 B1 2 4 M1 2
P. 106, concordance, st 27	L 6. 2 31	L 6. 2. 30
P 107, col 1, l. 34	B3 om. 35–36	B3 om 35^{ab}
P. 107, col. 2, l 7	B3 Do om	Do om
P. 110, col 2, l 14	(for मुपस्थिता)	(for समुपस्थिता)
P 116, col 1, l 34	G (ed) ins l 1 after 38^{ab}	G (ed) ins l 1. after 38^{ab} and l. 3–5 after 38
P. 118, concordance, st 1	B 6.3 1	B 6 23 1
P. 118, col 1, l 21	concludes with	conclude with
P. 119, col. 1, l 29	7^{cd} after 8)	7^{cd} (after 8)

Page	For	Read
P 119, col 2, l 11–12	B3 रक्षसा तु वरोजत	B2 रक्षसां तु नगोजित
P. 120, col. 1, l 30	D13 सह देवर्षि वानरे	D13 स ह देवर्षिवानरे
P. 120, col. 2, l 29–30	—After 17, D7.9–12 K(ed., within brackets) ins.	—After 17, D7.9–11 K(ed., within brackets) ins.
P 126, col 2, l. 37	M6 [उ]पकारो मे, B1 [उ]पकारित्वान्; B3 [उ]पकारान्मे,	M6 -[उ]पकारो मे, B1 -[उ]पकारित्वान्, B3 -[उ]पकारान्मे,
P 126, col 2, l 38	B4 [उ]पकारैर्वा, D5 T1 M3 [उ]पकारैस्तु (for [उ]पकारैर्म)	B4 -[उ]पकारवा, D5 T1 M3 -[उ]पकारैस्तु (for -[उ]पकारैर्म)
P 127, col 1, l 32	D13 स्नेहे	D1.3 स्नेहे
P 127, col 1, l 35	V3 illeg. from रा	V3 illeg. from र in पर
P. 128, col. 2, l 21	B3 transp. l 1–2	B3 transp. l 1 and 2
P 130, concordance, st 1	G 6 6 0	G.6 6 1
P 131, col. 2, l 7	-[आ त्रुन-	-[आ]त्रुन-
P 131, col 2, l 8	G1 -[आ रक्त	G1 [आ]रक्त-
P. 132, col 1, l 29	B3 reads 15ᶜ–16ᵃ in marg	B3 reads 15ᶜ–16 in marg
P. 132, col 2, l. 6	(for ᵃ)	(for ᵈ)
P. 132, col. 2, l. 5–6	Ś V1 D0–4.8 12 13 शूरा व (D0 किं) तत्र वानरा	Ś V1 D0–1 8.12 13 शूरा के (D0 किं) तत्र वानरा
P 134, col. 1, l 25	Remove semicolon after दधिमुखश्च	
P 134, col 1, l 25–26	(for ज्योतिमुखश्च)	(for ज्योतिर्मुखश्च)
P 136, col 1, l 17	—[आ यासो	—[आ]यासो
P 136, col 1, l. 26	स(Ś D8 म मायातु समाहिता	स(Ś D8 म)मायातु समाहिता
P 136, col. 1, l. 27	G2 om 3–5	G2 om 3ᶜ–5ᵇ
P 136, col 1, l 28	Put semicolon after आगतो.	
P 137, col 2, l 27	°अनुध्यायतीम्	अनुध्यायतीम्
P 143, col. 1, l 3	Remove D0 4 variant कशिता	
P. 150, col 1, l 14	B1 D4 समान याथ	B1 D4 समानयाथ
P 153, col 1, l. 35	D69 T1 G2 3 M3	D6 9 T1 G2 3 M3
P 155, col 1, l 5	निर्वोपर थाना	निर्घोष रथाना
P 156, col 2, l 19	B4 दिवमकर असुरो हि ने पुराननां (sic)	B4 दिवमकर असुरा हि ने पुराननां (sic) (for ᵈ)
P 159 concordance, st 18	B 6 34 8	B 6 34 18
P 159, col 2, l. 16–17	D13 ins 523+ and then cont	D13 ins l 1 of 523 after 18 and then cont.
P. 159, col. 2, 522* l 8	माचिरम्	मा चिरम्
P. 160, col. 1, l 3	Ñ1 कश्चिद्	Ñ2 कश्चिद्
P 160, col 1, l 4	Ñ1 V2 का हि यायाद्दृत चाथ	Ñ1 V2 का हि यायाद्दुत चाथ
	B2 न हि प्राया द्रुत वाह्य-	B2 न हि प्रायाद्दुत वाह्य-
P 160, col 1 l 6	(B1 4 D13 गृह्य चान्य(D13 °न्व)यात	(B1 4 D13 गृह्य चान्य[D13 °न्व]यार्थ)
P. 160, col 1, l 9	Ñ V2 D1–3	Ñ(Ñ2 illeg after °न्वेति) V2 B1–3
P. 160, col 1, l 8–9	Remove Ñ2 note	
P. 160, col 1, l 33	D6 मोहार्थं	D6 -मोहार्थं
P. 160, col 1, l 34	G3 मोक्षाय (for मोक्षार्थं)	G3 -मोक्षाय (for मोक्षार्थं)
P 169, concordance, st 33	L 6 11 40	L. 6.11 39
P 180, col 2, 588*, l 3	शृङ्ग	शृङ्गे
P 185, col 1, l 32	V1 3 च वलोद्धृता	V1 3 च बलोद्धृता
P 186, concordance, st 18	L 6 18 18	L 6 15 18
P 254, col 2, l 31	छिन्ना for भिन्ना	छिन्ना (for भिन्ना)
P 255, col 1, l 35	(for पार्वती)	(for पार्वती ते)

Errata

Page	For	Read
P 266, col 1, l 27	ग्र(V3 न्य)पिताश्चास्य(Ñ2 °श्चास्य,	ग्र(V3 न्य)पिताश्चास्य(Ñ2 ° ता चास्य,
P 294, col 1, l 20	(for सकुद)	(for मकुंडे)
	Ñ1 सास्ते महस्रश	Ñ1 राक्षसास्ते महस्रश
P 302, col 2, 953*, l 9	सहशैलकानन ।	महशैलकानना
P 306, col 1, l 3	(for च्छत्र)	(for छत्र)
P 345, col 2, l 24	D2 प्रति सकडो	D2 प्रति सकुडो
P 361, col 1, l 14	मन्नसमद्रह	मन्नसमद्रूह
P 445 col. 2, l 12	1321	1321*
P 449, col 1, l. 12–13	(for -त्रिगिरोनि°)	(for -त्रिगिरोऽति°)
P 451, col 1, l 6	G2 चै व	G2 चैव
P 454, col 2, l 40–41	(D1 6 T2 3 repeat ll 1–42 after 6 83 38)	(D1 6 T2 3 repeat ll 1–42 after 6.83 39)
P 460, col 1, l 1	Ś2 B1 D8 12 cont the previous Sarga	Ś B1 D2 8 12 cont the previous Sarga
P 462, col 1, l 30	Ñ V1 B2 D13 द्रुश	Ñ V1 B2 द्रुश
P 466, col 2, 1382*, l 7	°किन्नरान्	°किंनरान्
P. 467, col. 2, l 16	(D13 °कल्प, G3 °मुग्र	(D13 °कल्प, G3 °मुग्र)
P 468, col 1, l 15	म जगाम ततोंबर(D2.3 13 °रे)	म जगाम ततोंबर(D2 3 °रे)
P 469, col 2, l 8	D7 10 11 राशिदीप्त	D7 10 11 -राशिदीप्त
P 469, col 2, l 12	Remove the pāda variant in D13	
P 470, col 1, l 35	from मातु in ° up to अनुग्र in 63^b	from मातु (see var) in ° up to अनुग्र in 63^a.
P 470, col 2, l 3–4	M2 om 61^d–63^b	M2 om 61^d–63^a
P 170, col 2, l 9	1324*	1394*
P 470, col 2, 1394*, l 3	दोभ्या	दोर्भ्यां
P 470, col 2, l 33	M2 om 63^{ab}, M1 om up to in अनुग्र in ^{b}	M2 om 63^a, M1 om up to अनुग्र in ^{a}
P 472, col 1, l 35	(for तु)	(for second तु)
P 472, col 2, 1397, l 4	°ताङ्कसन्धि	°ताङ्कसधि
P. 472, col 2, l 10	Ś Ñ (Ñ1 om l 1)	Ś Ñ (Ñ1 om l 1, subst l 2 for 68^b)
P 476, col 2, l 23	धर्मशद्वेन	धर्मशब्देन
P 483, col 1, 1439*, l 1	ममुत्क्षिप्त महाशिलम्	समुत्क्षिप्तमहाशिलम्
P 491, col 1, l 5	D2 ? 8 12 विक्ष(V3 B1 °द्रु)त	D1-3 8 13 विक्ष(V3 B1 °द्रु)त
	शरवेगार्त (B3 °गाच)	शरवेगार्त (B3 °गाच, D1 om up to °गा)
P 491, col 2, l 6	Ñ V1 2 B2-4 D4 13 ररक्षुरते	Ñ V B D4.13 ररक्षुस्ते(V3 B1 निर्नद्य न)
P 491 col 2, l 9	Add before Ś2 variant	—V3 B1 वानर (for अङ्ग)
P 504, col 2, l 6	T3 [अ]मुहृद्	T3 [अ]मुहृद्-
P 512, col 1, l 14	G (ed) subst for	G (ed) subst for 1
P 512, col 2, l 26	तो पापकर्मणा	तो पापकर्माणौ
P 512, col 2, l 30-31	Ś Ñ1 B3 D4 8 12 13 (Ś B3 D4 8 12 second time) om 2^{cd}	Ñ1 D13 om 2^{cd}.
P 512, col 2, l 32	B3 (first time) सर्वेषां	B3 मर्षां
P 512, col 2, l 33	Ś B1 D1-3 8 12 (Ś D8 13 first time) ins	Ś B1 D1-3 8 12 ins
P 515, col 1, l 17	D4 13 जा(B3 न)नून(B3 °ना)देश्च सयु (D13 °सि)क्त	D4 13 जा(B3 ज)नून(B3 °ना)देश्च मयु (D13 °सि)क्त
P 516, col 2, l 16	D5 आचक्षुः, G1 म चक्षुः	D5 आचक्षुः, G1 म चक्षुः
P 518, col 1, l 17–18	Ñ1 D4 13 शराणां पतनाश्रय(D4 °श्रमे)	Ñ1 D4 13 शराणां पतनाश्रय(D4 °श्रमे)
P 530, col 2, l 8	S1 सन् (for यन्)	Ś1 मन् (for यन्)
	B4 निमित्ते	B4 -निमित्ते
P 531, col 2, l 26	स्थिना(V3 °ता)गक्षमयोगपुरत्या	[illegible]

Page	For	Read
P. 538, col 2, l 6	D3 [अ]प्यपने	D3 [अ]प्यपने-
P. 538, col. 2, 1585*	Take in the Crit Text as st 42	
P 541, col 1, l 34	Remove the bracket given after 15°	
P. 542, col. 1, l 3	7	17
P. 547, col 2, 1613*	पतङ्ग°	पनग°
P. 556, col 1, 1647* l 3	आ वाल्याच्च	आवाल्याच्च
P 578, concordance, st 31	L. 6 68.0	L. 6 68.38
P 584, col 1, l. 29–30	Ñ V1 3 B2–4 ins l 7–9 and 11 (V3 only l. 11) after 20	Ñ V1.3 B2 4 cont l 7–9 and 11 (V3 only l. 11) after 1725*, B3 ins l 7–9 and 11 after 19
P 624, col 1, 1881*, l 11 and 12	न	न
P 629, col 2, l. 27	Remove G(ed) omission note	
P 637, concordance, st. 15	B 6.07 19	B 6 97 19
P 638, col 2, 1932*, l 5	सोपप्लुत्य	मोऽपप्लुत्य
P. 638, col 2, 1932*, l 7	तो	तां
P 647, col 1, l. 7–8	Remove the sequence note.	
P 647, col. 2, l 23	राघवावन्य (D3 °यान्य, D8 °य न्य)वतेन	गघवावन्य(D3 °यान्य, D8 °य न्य)वतेन
P 647, col. 2, 1971*, l 4	मर्क्षाननो	मर्क्षोनिनो
P 649, col 1, l. 9	Ś Ñ V B D1–4 6.8 10–12 T2.3 M2 3	Ś Ñ V B D1–4 6–8.10–12 T2 3 M2.3
P 651, col 2, l. 23	—For 23°d,	—For 33°d,
P 651, col. 2, l 28	B ins. in marg after 34	B3 ins. in marg after 33
P 661, concordance, st. 41	L 6 80 24	L. 6 80 4
P 661, col 2, 2010*	°यत्नन	°यत्नेन
P 667, concordance, st 8	G6 82	G 6 82 9
P 668, col 1, l 5	D9 ins l 17 and 19-25 only	D9 ins. l 17–25 only
P. 669, col 2, l 21	D3 cont l 127–160	D3 cont. l. 119–160
P. 659, col. 2, l. 36	D3 cont. (after 2035*)	D3 cont. after 2035*
P. 670, col 2, l 16	D1 3 om up to the prior half	D1 3 om up to the prior half of l 1
P 672, col. 2, l 31	and then Ñ1 B11	and then Ñ1 B3
P 684, col 2, l. 20	B3 D तमुद्यम्य	B3 D3 तमुद्यम्य
P 692 col 2, l 4	V3 damaged up to °	V3 damaged up to स्य in °
P 707, col. 1, l. 24	Remove —°)	
P 711, concordance, st 13	G 6 92 13	G 6 92 0
P. 716, col 2, 3071(B)*	सजनो वाणान्	सजनोवाणान्
P. 721, col 1, l 32	—For 1 9°d,	—For 19°d,
P. 723, concordance, st 30	L 6 90 0	L 6 90 36
P 740, col 2, l 1–2	(D5 6 T G3 M1 3 only l. 20–33, G1 2 only l 1–2 and l 20–33, M5 l 21–33)	(D5 6 T G3 M1 3 only l 20–34, G1 2 only l 1–2 and l 20–34, M5 l. 21–34)
P. 744, concordance, st 12	G 6 97 52	G 6 97 15
P. 747, col 1, l 4	इ ति प्रनि-).	इति प्रनि-)
P. 751, col 1, 3180*, l 4	अर्हेमि	अर्हेमि
P. 759, col. 2, 3209*	दूरी कुरु	दूरीकुरु
P. 767, col. 1, l. 10	22 13 subst	12 13 subst
P. 769, col 2, 3229*, l 1	वे व	नैव

Errata

Page	For	Read
P. 785, col 2, l 5	V3 om 20^{ab}	V3 om. up to नन m 20^{b}
P 794, col 2, 3312*, l 3	यस्मात्त्रैलोक्य°	यस्मात्त्रैलोक्य°
P. 796, col 2, 3319*, l 5	सत्यक्त°	मत्यकृ°
P 796, col. 2, 3320*, l 5	[15]	[5]
P 805, col. 2, l 16	then repeats 6.102 24^{c}–25^{b}	then repeats 6 109 24^{c}–25^{b}
P. 809, col. 2, l 17	G(ed) (followed by 3373*) cont l 1–2 7	G(ed) (followed by 3373*) cont. l 1–2, 7
P 810, col 1, l 31	up to the prior half of 3379*	up to the prior half of l. 1 of 3379*.
P. 810, col 1, l 40	V3 damaged for the prior half.	V3 damaged for the prior half of l. 1
P. 810, col 2, l 40	G(ed.) cont. l 1–2. 7 and 9 of 3374*	G(ed) cont l 1–2, 7 and 9 of 3374*
P 811, col 1, l 42	3346*	3386*
P. 818, col 1, 3424* l 1	सीतेस स्यूर्	मीने मस्यूर्
P 831, concordance, st 43	L 6 107.105	L 6 106 55
P 832, concordance, st 1	L 6 110 1	L 6 107.1
P 837, concordance, st 21	L.6 107 49	L 6 107 58
P 864, col 2, 3623*, l 2	अङ्क	भङ्क
P. 865, col 2, 3626*, l 3	नयव	तयव
P 887, para 1, l. 1	77	76

In PP XIV and XVIII of the Introduction read B1 Ms No 14149 for No 14126